

DICTIONARUL
ENCICLOPEDIC
ILUSTRAT
CARTEA ROMÂNEASCĂ

I.A. CANDREA-GH. ADAMESCU

DICȚIONAR ENCICLOPEDIC ILUSTRAT „CARTEA ROMÂNEASCĂ“

DICTIONARUL ENCICLOPEDIC ILUSTRAT „CARTEA ROMÂNEASCĂ“

PARTEA I

DICTIONARUL LIMBII ROMÂNE
DIN TRECUT ȘI DE ASTĂZI

DE

I.-AUREL CANDREA

PROFESOR LA FACULTATEA DE LITERE DIN BUCUREȘTI

PARTEA II

DICTIONARUL ISTORIC ȘI
GEOGRAFIC UNIVERSAL

DE

GH. ADAMESCU

PROFESOR, MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

25077

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“ S. A. — BUCUREȘTI.
BULEVARDUL REGELE CAROL I, No. 3—5 (fost Academiei)

PREFAȚA EDITURII

Puțină vreme după înființarea societății „Cartea Românească”, Consiliul ei de administrație s'a gândit la editarea unui *Dicționar enciclopedic al limbii române*, care să poată fi la îndemîna oricui. Eram singura țară, chiar față de vecinii de la sud, care nu poseda o enciclopedie cît de mică. Mai ales după alipirea la Vechiul Regat a celorlalte provincii, un dicționar enciclopedic care să cuprindă pe lîngă cuvintele uzuale, tot ce reprezintă trecut istoric, geografia țării ca și amintirea energiilor etnice, ar fi adus cea mai serioasă contribuție la apropierea sufletească între toți cei cuprinși în granițele largite.

Dorința Consiliului de administrație a devenit acum fapt împlinit, iar „Cartea Românească” aduce dar neamului cel dintîiu Dicționar ilustrat al limbii române.

Început în Februarie 1926, în zilele gloriosului Ferdinand I, încoronat la Alba-Iulia ca Rege al tuturor Românilor, Dicționarul a fost isprăvit în al doilea an de Domnie al M. S. Regelui Carol al II-lea. Cu toată silința depusă, tipărirea Dicționarului a ținut aproape șase ani, ceea ce dovedește cît de mari au fost greutățile de biruit, greutăți de redactare ca și de tehnică, mărite prin înăsprirea stării economice generale. În sfîrșit valurile au fost răzbite. Am ajuns la limanul dorit.

Am avut deosebitul noroc ca redactarea să cadă pe mîini destoinice, încercați specialiști fie-care în ramura lui. D-l I.-*Aurel Candrea*, profesor la Universitatea din București, este un lexicograf și filolog cu reputație bine stabilită. D-l prof. G. *Adamescu*, membru corespondent al Academiei Române, este cunoscut prin lucrările sale bibliografice.

Le rămînem recunoscători pentru rîvna depusă, ca și pentru munca grea săvîrșită, spre a duce la bun sfîrșit o operă atît de anevoios de îndeplinit. Lor le revine meritul întreg de a fi știut să închege o lucrare care va însemna, credem, un punct luminos în evoluția culturii naționale.

La rîndul nostru nu am ocolit nici un sacrificiu, pentru ca tehnica tipăririi să corespundă cuprinsului, iar dicționarul românesc să nu fie mai prejos de acele dicționare străine, cu care erau obișnuși majoritatea cîrturarilor noștri. Tragem nădejde că aprecierea cititorilor nu ne va fi defavorabilă în această privință.

Cele 11 milioane și mai bine de litere, cuprinse în dicționar, sînt citețe, clare; materialul întrebuițat a fost fabricat anume pentru această lucrare.

Nu am făcut nici o economie la cheltuiala mare pentru ilustrații, anume desenate pentru Dicționar, cele mai multe după izvoarele, nepublicate unele, din bogata colecțiune a Academiei Române.

Dicționarul ilustrat al limbii române este format din trei părți :

1. Dicționarul limbii, cu cuvintele cele mai întrebuițate în cuprinsul României.
2. Locuțiuni, maxime, proverbe străine și române.
3. Geografia și datele istorice referitoare în special la toate provinciile românești, cît și sumare biografii a oamenilor de seamă. În întreaga această parte

nu s'au pierdut din vedere țara și neamul, ci s'a insistat cu deosebire asupra a tot ce poate să ne intereseze pe noi. Nu s'a trecut cu vederea nici personalitățile minoritarilor din România de azi.

Ca prinos adus Academiei Române, am adăugat lista membrilor ei activi și corespondenți.

Textul e lămurit prin numeroase ilustrațiuni de tot soiul.

Dicționarul cuprinde :

Peste 7.000 de gravuri în text, mult mai numeroase decât în dicționarele similare străine.

83 tablouri enciclopedice, mai toate referitoare la România.

120 hărți geografice în text (între altele fie-care județ din România).

Peste 1.000 portrete ale personagiilor celebre străine, dar mai ales române.

10 hărți în culori (continentele și România).

13 planșe în culori (tablouri vestite ale pictorilor români, decorațiile românești, etc.).

Încheind cu bine această operă, adusă drept prinos neamului și țării, nu ne putem opri să nu mulțumim celor cari ne-au dat o mână de ajutor, pentru a birui multe din piedicile ivite în cale.

D-lui Prof. univ. I. Bianu, președintele Academiei Române, îi rămânem recunoscători pentru că ne-a pus la îndemână, cu toată însuflețirea, bogatele colecțiuni de stampe ale înaltei instituțiuni de cultură națională, spre a folosi pentru figurile trebuitoare.

Din primele momente consiliul de administrație al „Creditului industrial” ne-a sprijinit în chip deosebit, ceea ce ne-a mărit curajul de a încerca o întreprindere costisitoare de editură.

Mulțumim și D-lui Ing. Dan Costinescu, directorul fabricii de hîrtie „Letea”, pentru grija ce și-a dat-o ea vagoanele de hîrtie, necesară pentru tipărirea dicționarului, să fie de calitate superioară și uniformă.

Nu putem uita nici echipa de lucrători și pe conducătorii lor pricepuți, cari au contribuit, prin zelul lor, ca dicționarul să apară în condițiuni tehnice demne de o instituție românească, arătînd astfel că sînt legați și sufletește de ea.

Ne-am pus toată străduința ca să împlinim cum se cuvine o lucrare de a cărei însemnătate în evoluția noastră culturală ne-am dat seamă, de îndată ce am pășit la împlinirea dorinței exprimate de Consiliul nostru de administrație.

Față de țară, gîndul nostru a fost curat, încercînd, cu mari sacrificii, să umplem un gol simțit în literatura noastră. Pe cititori îi rugăm să fie îngăduitori cu lipsurile inerente unei asemenea lucrări, iar de sprijinul ce-l vom găsi la ei, atîrnă îndreptarea din viitor.

CARTEA ROMÂNEASCĂ.

P R E F A Ț Ă

Dicționarul de față se datorește stăruințelor depuse pe lângă mine de simpaticii conducători ai Institutului de cultură națională „Cartea Românească”. Dacă lucrarea ce și-au propus să hărăzească neamului e izbutită, și dacă umple în sfârșit golul simțit pîn’ acum de lipsa unui bun lexic românesc, Domniilor-lor trebuie să li se adreseze toate mulțumirile; dacă, din potrivă, lucrarea mea nu corespunde așteptărilor publicului căruia i se adresează, vina n’o poartă Domniile-lor, ci smeritul scriitor al acestor rînduri, care poate n’a fost destul de pregătit pentru îndeplinirea frumoasei misiuni ce i s’a încredințat. O singură scuză ar putea-o invoca autorul, pentru micșorarea vinei lui, anume că a făcut tot ce e omeneste posibil, jertfindu-și o bună parte a vieții, muncind ani îndelungați cîte 16 ore pe zi, ca să adune într’un mănunchiu florile răzlețite pe ici pe colo ale graiului românesc, pe care să-l pună cu drag la îndemîna ori-cui, ca să-i poată sluji de pildă și îndrumare, de dascăl și sfătuitoare în toate împrejurările. Recunosc, din capul locului, că mare mi-a fost îndrăzneala de a lua asupra-mi — un om singur, supus ca ori-care altul slăbiciunilor — înfăptuirea unui astfel de ideal. Dar, Dumnezeu mi-e martor, nu mi-am precupețit nici timpul nici sănătatea, ca să pot duce la bun sfârșit greaua întreprindere ce luasem asupra-mi. Căci — precum zice diaconul Coresi, în epilogul Psaltirii lui din 1570, „*deaca văzui că mai toate limbile au cuvîntul lu Dumnezeu în limba lor, numai noi, Rumânii, n’avem*”, — constatînd, cu durere, că toate neamurile din jurul nostru, Sîrbii, Bulgarii, Cehii, Polonii, Rușii și Ungurii, ca să nu vorbesc de popoarele din Apus, au de mult la îndemîna admirabile dicționare naționale, de care pot fi mîndri, numai noi, Românii, nu, am cedat în cele din urmă stăruințelor „Cărții Românești” și m’am pus cu rîvnă pe muncă. Ce e dreptul, lucrarea aceasta ar fi putut-o face alții mai tineri și mai pricepuți, poate, decît mine, și golul acesta ar fi putut fi umplut mai de mult, dar... n’au făcut-o. Și-au dat seama, probabil, mai bine decît mine, de greutatea întreprinderii și mai ales de munca istovitoare ce urma s’o depună. Se vede că cunoșteau aforismul vestitului filolog Scaliger (1540—1609) că „*mai ușoară poate fi socotită pentru cineva osînda de a munci toată viața la ocnă decît aceea de a face un dicționar*”, sau, poate, jurămîntul lexicografului Giuseppe Rigutini (1830—1903) care, în al său „*Vocabolario italiano della lingua parlata*” (Firenze, 1893), strecurase, printre rînduri, la pag. 1284, ca și strigătul înnăbușit de durere al omului supus unor cazne grozave : „*non voglio più comporre vocabolarij finchè campo !*” (n’am să mai fac dicționare cît oiu trăi !). De altfel, știam mai de mult, din experiență, ce însemnează să te înhami la o astfel de lucrare. Începusem adică, acum 25 de ani, colegul meu Ov. Densusianu și cu mine, alcătuirea unui „Dicționar general al limbii române”, în editura casei Socec. Tipărisem litera **A** într’o fasciculă de aproape 200 de pagini, dar redactarea și publicațiunea s’au oprit aci. Împrejurări independente de voința noastră ne-au silit să renunțăm la continuarea lucrării. Țin, cu acest prilej, să atrag atențiunea că litera **A** a prezentului Dicționar e în mare parte reproducerea sus-zisei publicațiuni, datorite colaborării cu Ov. Densusianu. Planul, în trăsături

generale, conceput de amîndoi, a rămas aproape același în restul lucrării. Materialul strîns pentru continuarea Dicționarului și redacțiunea de la B—Z sînt însă în întregime opera subsemnatului; căci zecile de mii de fișe cu extrase din lecturi, făcute mai înainte, pentru alcătuirea „Dicționarului general”, dacă n’au servit de „*fultuială ianicerilor*”, ca sărmana bibliotecă a tatălui lui Costache Negruzzi, au slujit, în timpul ocupațiunii, la aprinsul pipelor și la întreținerea focului din apartamentul meu, în care se lăfăiau dușmanii.

M’am pus deci pe muncă... muncă titanică, de care numai cei ce s’au îndeletnicit cu acest gen de lucrări își pot da seama. Trebuiau extrase citatele din sute și sute de volume, în parte necercetate. Noroc că cele mai multe le citisem mai de mult și subliniasem în ele cuvintele ce mă interesau. Extragerea acestor cuvinte pe fișe și copierea întregii fraze din care făceau parte e meritul soției mele. Fără ajutorul inteligent pe care mi l-a dat în tot cursul lucrării, niciodată Dicționarul acesta n’ar fi văzut lumina zilei. Patru sute douăzeci și cinci de mii de fișe, scrise de mîna ei, clasate în ordine alfabetică și așezate în 140 de cutii de cîte 30 de cm. lungime e materialul pe care mi l-a pus la îndemînă și pentru care-i sînt adînc recunoscător. Trei ani și mai bine a durat scrierea fișelor, și de trei ori pe atîția ani de muncă fără răgaz i-am consacrat redactării Dicționarului. În sfîrșit, în ziua de 4 Octombrie a. c., dată memorabilă de acum înainte pentru mine, răbdarea mea, pusă la grea încercare, a fost recompensată: ultimul articol al Dicționarului, cuvîntul *Zuzuit* — zuzuit dulce la urechile mele — fu redactat și cele din urmă foi de manuscris le expediam tipografiei cu tradiționala subscripție *Sfîrșit!!!* însoțită de zeci de puncte de exclamație. Nouă ani din viața mea, nouă ani de muncă silnică, de înfrigurare, de nopți întregi de meditare, de renunțare la tot ce-i e îngăduit ori-cui să guste din agreeamentele existenței, iată ce reprezintă acest Dicționar. Dacă totuși lucrarea mea e departe de a fi desăvîrșită, rog pe cititor s’o judece cu îngăduință și cu duhul blîndeței și să n’o condamne pentru lipsurile și scăderile ce va constata, căci „*și voi înșivă sînteți oameni cu inimă de țărîină ca și noi, și cu fire nepreceptoare de toate*”, cum se exprimă, în graiu-i naiv, diaconul Coresi, în Predoslovnia „*Evangeliei cu învățătură*” din 1580.

PLANUL DICȚIONARULUI.

Lucrarea mea, după cum se anunță prin titlu, cuprinde repertoriul aproape complet al cuvintelor dispărute din graiu și acelea care se întrebuintează astăzi.

Din limba veche am dat, pe lîngă cuvintele curente care circulau în graiu și pe acelea care se refereau la stările de lucruri din trecut, la demnități, angaraie, obiceiuri, etc. și unora din acești termeni le-am dat adesea, după importanța lor, o atențiune deosebită. Materialul a fost cules din textele bisericești sau din scrierile cu cuprins religios, din pravile și din cronici, din tot felul de documente (hrisoave, zapise, hotărnicii), etc. Am lăsat afară numai acele turcisme care n’au fost niciodată cunoscute de marea masă a populațiunii și care se întîlnesc numai sporadic la cronicari. De asemenea n’am menționat unele derivate fanteziste ale Mitropolitului Dosoftei sau ale lui Dimitrie Cantemir, și nici acele slavisme fără importanță care se întîlnesc cîte o singură dată în textele bisericești. Atît cu privire la limba din trecut.

Altfel stau lucrurile cu privire la limba de astăzi. În aceasta intră: 1° cuvintele băștinașe comune mai tuturor Românilor de dincoace de Dunăre; 2° cuvintele care circulă numai într’o parte a teritoriului țării; 3° neologismele curente, cele mai multe de origine franceză, cunoscute de mai toți oamenii culți; 4° termenii tehnici, introduși treptat, de la o vreme încoace, privitori la toate ramurile științei și, în genere, la toate manifestațiunile activității omenești. Acestor patru categorii de cuvinte le-am consacrat o atențiune specială în redactarea Dicționarului.

În ce privește prima categorie, adică cuvintele băștinașe comune tuturor Românilor de dincoace de Dunăre, tratarea lor în Dicționar s’a făcut pe larg, ilustrîndu-se fie-care nuanță de înțeles cu cîte unul sau mai multe citate din scriitori. Unele din ele, în special cele privitoare la istoria noastră, la așezămintele din trecut, la viața și îndeletnicirile țaranului, la datine și credințe, la

literatura populară, etc., sînt adesea adevărate articole de enciclopedie (= alun, babă, baladă, balaur, ban², basm, boier, clăie ... strigoiu, vircolac, zîină, zmeu). Acestea și altele justifică pe deplin titlul de „enciclopedic” pe care l-am dat Dicționarului. Toate locuțiunile și proverbele curente, cu explicațiunile lor, precedate totdeauna de semnul ①, spre a fi găsite la prima ochire, au fost incorporate la locul cuvenit. Am socotit că trebuiesc deschise larg porțile pentru aceste expresiuni caracteristice, care oglindesc așa de fidel modul de gîndire și întreaga psihologie a poporului. Cred astfel că n’am lăsat de o parte nimic din ceea ce trebuia pentru a scoate la iveală vitalitatea acestor termeni curat românești, moșteniți din generație în generație, de atîtea veacuri, și pe care neologismele caută să-i cotopească. Acești termeni constituie miezul limbii noastre. În jurul lor au venit să se grupeze treptat cuvintele pătrunse mai tîrziu în graiu. Potrivit împrejurărilor, sau mai bine supunîndu-se necesităților, aceste cuvinte și-au lărgit cu timpul întrebuițarea, altoindu-se cu sensuri nouă, rezultat inerent al progresului și al cerințelor culturii.

Nu tot astfel stau lucrurile cu termenii din a doua categorie, *provincialismele* întrebuițate numai ici, colo de Români de dincoace sau de dincolo de Carpați, din Muntenia sau din Moldova, din Oltenia sau din Dobrogea, de la munte sau de la șes. Pe acestea le-am trecut în Dicționar precedate de semnul ②, cu indicația regiunii unde circulă. Recunosc că însemnările de *Băn. Bucov. Maram.* etc., făcute de mine, spre a arăta partea țării unde se aud acești termeni, prezintă cîteodată ceva arbitrar. Nu totdeauna un cuvînt însoțit de ex. de indicația *Băn.* circulă numai în Banat. Dese ori întrebuițarea lui radiază și mai departe, în partea apusană a Olteniei sau la N. de Mureș, în Crișana sau în colțul de S.-V. al Ardealului. Neavînd la îndemînă mijloacele de control, nici mult așteptatul Atlas lingvistic al graiului românesc, am fost nevoit să mă mulțumesc cu izvoarele de care dispuneam. Aceasta în ce privește extensiunea teritorială a cuvîntului. Mai grea a fost însă, în foarte multe cazuri, redarea sensului exact al cutărui sau cutărui cuvînt întrebuițat numai în cîte un colțișor oare-care al țării. Nu odată mi s’a întîmplat ca răspunsurile ce mi s’au dat cu privire la înțelesul unui cuvînt să fie diametral opuse între ele sau să fie așa de vagi, așa de neînțelese, încît lămurirea ce mi se dedea echivala cu zero. Nici revistele, nici diferite alte publicațiuni care înregistrează forme dialectale, cu explicațiunile lor, nu mi-au fost în multe cazuri de folos; ba, din potrivă, mă încurcau mai mult. Iată cîteva exemple de felul cum sînt explicate unele cuvinte în diferite publicațiuni:

Padină, care circulă în Oltenia, Banat și în Munții Sucevei, e explicat astfel:

- „Loc potrivă sub deal; poalele unei coaste” (*Boceanu, Glosar de cuvinte din Mehedinți*, p. 17).
- „Groapă, crov” (Mehedinți — *Noua Revistă română*, VIII, p. 87).
- „Fața dealului” (Banat — *ibid.*, p. 194).
- „Pajiște, loc neted și cu iarbă” (Munții Sucevei — *Șezătoarea*, III, 84).

Smidă, termen cunoscut în Moldova, Bucovina, Transilvania, Banat, etc. e definit în următoarele chipuri:

- „Desiș de spini, ruși și tufe de alun” (Bihor — *Convorbiri literare*, XX, 1017).
- „Locul unde a rămas tăietură de pădure” (Munții Sucevei — *Șezătoarea*, II, 43) și cam tot astfel în Bucovina „loc unde se găsește multă căzătură de pădure și copaci putregăiți” (*Stefanelli, Documente*, p. 4) și în Moldova „pădure căzută la pămînt, copac peste copac, și care a început a putrezi și a o cuprinde smeura și murele” (*Șezătoarea*, V, 174).
- „Morman de butuci și crengi, aruncate peste olaltă în desordine” (Transilvania — *Pașcuț, Glosar*, s. v.).
- „Pădure de brazi mici” (Transilvania — *Păcală, Monografia comunei Rășinariu*, p. 141).

Zăpodie, termen frecuent în topografie:

- „Ruptură de deal” (*Chirțeseu, Grănicerul*, glos.).
- „Față întinsă pe deal mare sau mic” (C. Conachi, în *Uricariul*, I, 228).
- „O poieniță în mijlocul unei păduri” (I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, 337) și „boltitură, adîncătură mare în coasta unui deal” (*Id. ibid.*).
- „Vale” (*Biblia* de la 1688, Ierem. XLVIII, 8 și tot astfel în *Codicele Todorescu*, 114r, edit. Drăganu, p. 228).

Iată felul de informațiuni pe care le-am avut cu privire la sute și sute de cuvinte dialectale. Nu e deci exclus ca — ori-cîtă bunăvoință aș fi pus ca să mă regăsesc în acest dedal de sensuri și, adesea, de forme stîlcite — să se fi strecurat ici și colo cîte o interpretare inexactă. Acestea vor dispărea, nădăjduesc, în ediția viitoare, cu ajutorul binevoitorilor cititori, cari, în interesul superior al științei, mă vor informa și mă vor îndruma pe calea cea bună.

Neologismele curente, totdeauna precedate de semnul *, au fost explicate sau prin cuvintele curat românești care le corespund, sau, în lipsa acestora, printr'o definiție scurtă, dar cît se poate de clară. Citate din autori s'au dat numai la o parte restrînsă din acestea. M'am ferit de a introduce în Dicționar acele formațiuni de cuvinte recente, cum sînt, d. ex. *a conferenția* „a ținea o conferență” (de ce nu atunci și *a discursa* „a face un discurs”?), *a concerta* „a da un concert”, etc. etc., create, de ieri de alaltăieri, de cîte un gazetar francez și adoptate cu prea multă grabă și ușurință de presa noastră. De asemenea cuvinte nu se simțea nevoie și n'au ce căuta în limbă. Am însemnat totdeauna cu o acele cuvinte sau expresiuni care se abat de la firea limbii noastre, pe care vulgul le-a stîlcit, și care, prin urmare, trebuie evitate. De asemenea, am însoțit de semnul / acele cuvinte sau sensuri, care se întrebuițează rar sau apar numai în operele unora din literații noștri de frunte și sînt mai toate creațiuni proprii ale acestora.

Dintre termenii tehnici, introduși de puțină vreme în limbă, mai toți din franțuzește, am menționat numai o parte relativ restrînsă, precedîndu-i și pe aceștia de semnul *, care indică originea lor recentă. M'am mulțumit să aleg, din mîile de cuvinte, întrebuițate numai de specialiștii fie-cărei arte sau științe, numai pe acelea pe care cititorul le poate întîlni cîteodată în lecturile curente, iar nu în scrierile speciale. E poate o măsură arbitrară, dar n'am putut face altfel. Dacă aș fi procedat altminteri, aș fi încărcat Dicționarul cu un balast de mii de cuvinte pe care cititorul n'ar fi avut, poate, niciodată prilejul să le caute. Dar, cu modul acesta, la întrebarea naivă ce mi s'a pus de atîtea ori : „cîte cuvinte are Dicționarul duminale”, aș fi putut răspunde cu mîndrie : „cincizeci de mii” ori „șaizeci de mii”, în loc de patruzeci și ceva de mii, cît cuprinde și cît trebuie să cuprindă în realitate. Ca și cum valoarea unui dicționar trebuie judecată după numărul de cuvinte înșirate !

De asemenea, nu s'au trecut în Dicționar, pentru economie de spațiu, substantive verbale derivate din infinitive, ca *ajutare*, *căptușire*, *cunoaștere*, *încărcare*, *înverzire*, etc., al căror înțeles e numai acțiunea exprimată de verb, fără alt sens complementar. Acelea însă care, pe lîngă înțelesul abstract de „faptul de a . . .”, au căpătat și alte sensuri accesorii, ca d. ex. *clădire*, *lucrare*, *mîncare*, *vedere*, etc., le-am înregistrat regulat la locul lor. Ca să nu încarc iarăși prea mult Dicționarul cu înșirarea tuturor cuvintelor compuse cu *ne-*, care exprimă o noțiune contrarie sau negativă, ca *n e așezat*, *n e făcut*, *n e pricepere*, *n e cuviincios*, etc., am arătat la pag. 828 felul cum am procedat.

După aceste lămuriri indispensabile cu privire la alegerea cuvintelor introduse în Dicționar, să arătăm acum modul în care a fost tratat fie-care articol în parte.

Sensurile fie-cărui cuvînt sînt despărțite prin ¶ și precedate de cîte o cifră închisă în cerc ① ② ③ . . . Am început, nu cu înțelesul cel mai comun pe care-l are, ci cu cel mai vechiu, din care s'au desvoltat treptat celelalte. Am căutat, în felul acesta, să stabilesc, pe cît posibil, înlănțuirea logică între sensurile derivate și cel primitiv. Și de oare ce, cum remarcă foarte judicios Voltaire „*un dictionnaire sans citation est un squelette*”, fie-care definiție sau lămurire a unui sens este urmată de unul sau mai multe citate din scrieri, care vin să ateste întrebuițarea cuvîntului și să completeze adesea definiția dată. Am căutat totdeauna, din zecile de exemple ce aveam extrase pentru unele sensuri, să aleg pe cele mai clare, pe cele mai caracteristice, pe cele mai frumoase. Fraza citată are, în cele mai multe cazuri, un înțeles deplin ; acolo unde, din pricina lungimii citatului, a fost nevoie să-l scurtez, am însemnat prin . . . omisiunile făcute din textul original.

Cît privește scrierile și autorii din cari am extras exemplele, a trebuit să fac, firește, o selecțiune. Am dat, în primul rînd, o atenție deosebită literaturii popu-

lare și scrierilor neperitoare, în graiu curat popular, ale lui Creangă, Ispirescu Ion Pop Reteganul, Anton Pann..., textelor bisericești și cronicilor. Am făcut apoi extrase din operele în proză și versuri ale literaților de seamă, dispăruți din mijlocul nostru. Din scrierile literare ale autorilor în viață, n'am citat decât foarte puțin, și anume din aceia la cari cuvintele provinciale sau rare abundă la tot pasul. Să mă ierte, deci, pleiada de scriitori de frunte cari fac astăzi fala literaturii noastre, că nu i-am citat în Dicționar, și aceasta pentru motivul, binecuvîntat și de ei și de mine, că se află încă în viață. Lucrările de specialitate, mai vechi și mai nouă mi-au furnizat și ele un număr respectabil de citate. De altfel, recunosc că am ciugulit, pe ici pe colo, cite un citat din dicționarele lui Tiktin, Laurian-Massim Costinescu, Fr. Damé, cînd exemplele găsite la aceștia erau mai caracteristice decât acelea pe care le extrăsesem eu din alte scrieri. De altă parte, Dicționarul în curs de publicațiune al Academiei române și „*Dicționarul universal*” de L. Șăineanu mi-au fost de un real folos la tot pasul. Dacă însă recunosc, în mod cinstit, că m'am servit de aceste lucrări, aceasta nu vrea să zică că am făcut tot timpul împrumuturi din acestea. Coincidențele de definiții și de exemple ce se constată, destul de rar, de altfel, își au explicarea firească că, și unii și alții, am fost nevoiți să recurgem la aceleași mijloace de informațiune, uneori singurele existente, și că am făcut, atît ei cît și eu, extrase din aceleași scrieri.

Etimologia fie-cărui cuvînt e dată, numai cînd e sigură, la sfîrșitul articolului, între paranteze păturate [] și cu litere rărite. Atunci cînd cuvîntul străin din care derivă cel românesc are o formă identică, sau aproape identică cu acesta, m'am mulțumit, pentru economie de spațiu, să dau simpla indicațiune fr.(= francez), sau it.(= italian), sau tc.(= turcesc), etc. Originea unui cuvînt derivat din altul românesc e indicată, sau între paranteze păturate d. ex. [f a l ă], sau în corpul articolului, prin cuvîntul de origine scris cu litere rărite. Acolo unde lipsește ori-ce informațiune cu privire la etimologie, însemnează că originea cuvîntului e necunoscută sau că cea propusă de filologi e foarte dubioasă.

În ce privește ortografia, m'am abătut întru cîtva de la scrierea curentă, înlocuind pe â cu i, păstrîndu-l însă numai în *Român* și derivatele lui. Imperfectul verbelor de a patra conjugare l-am redat prin *-eam*, *-eai...*, în loc de *-iam*, *-iai...* al scrierii oficiale. Aceste modificări par a fi proiectate și de Academie, dar nu s'a luat pîn' acum nici o hotărîre în privința lor.

Ordinea alfabetică se deosebește și ea puțin de cea adoptată pîn' acum, întru cît am despărțit pe i de î, pe s de ș și pe t de ț. Astfel, la căutarea unui cuvînt în Dicționar, să se aibă în vedere că î vine în urma lui i, ș e așezat după s, iar ț după t.

EXECUȚIUNEA TEHNICĂ.

Trecînd de la lămuririle date cu privire la redactarea Dicționarului la acelea relative la executarea tehnică a lucrării, țin să atrag atențiunea că am renunțat la caracterele *cursive*, întrebuințate de obicei pentru citate, în urma constatării făcute că obosesc prea mult ochii și îngreuează căutarea unei informațiuni în articolele mai lungi. Le-am înlocuit cu caractere semi-grase, care au avantajul de a ieși mai în evidență, fără a prezenta inconvenientul de a obosi vederea.

S'au întrebuințat în total 7 feluri de caractere, fie-care cu destinația lor specială, și anume :

1. **MAJUSCULE GRASE**, pentru cuvintele din capul articolului.
2. **MAJUSCULE SEMI-GRASE**, pentru formele secundare din capul articolului.
3. *Caractere cursive*, pentru abreviațiuni, însemnări gramaticale și numele științifice ale animalelor sau plantelor.
4. Caractere de rînd, de corp 7, pentru definirea cuvintelor.
5. *Semi-grase de rînd*, pentru exemple, citate din autori sau forme gramaticale.
6. **CAPITALUȚE mărunte**, între paranteze, pentru indicarea autorilor.
7. Caractere de rînd, de corp 6, pentru explicația figurilor.

8. Accentul e însemnat printr'un punct pus sub vocala tonică a fie-cărui cuvînt din capul articolului.

Își poate ori-cine închipui că o lucrare, executată cu o atît de mare diversitate de caractere, nu prezenta o muncă ușoară pentru un corector. Grație însă străduinței și perspicacității ajutorului meu, D-l Gheorghe G. Predescu, licențiat în litere, care a citit de cîte 5—6 ori, cu multă băgare de seamă, toate corecturile, nu s'au strecurat decît foarte puține greșeli de tipar, dacă se ține seamă de enormul număr de aproape 11 milioane de litere întrebuițate în Dicționarul limbii române. Pentru ajutorul lui inteligent și desinteresat, țin să-i aduc și pe această cale mulțumirile mele.

Semnele simbolice ♣ ▲ ● etc. întrebuițate pentru a înlocui abreviațiunile obicinuite, ca (*Zool.*), (*Arheol.*), (*Geogr.*), etc. le-am preferat pentru două motive: 1° pentru scurtimea lor, putînd astfel ciștiga un spațiu destul de apreciabil; 2° pentru înlesnirea găsirii, într'un articol mai lung, a sensului special căutat. Înțelegerea de la sine a acestor semne nu prezintă o mare dificultate, așa că cititorul nu va avea nevoie să recurgă în tot momentul la tabela explicativă.

Tot pentru economisirea spațiului, am întrebuițat semnul ~ în locul cuvîntului din capul fie-cărui articol.

Ilustrațiunea Dicționarului cu gravuri instructive, clare și artistice, a fost una din grijile de căpetenie ale mele și ale Casei editoare. Mai mulți desenatori, în frunte cu D-l Kalman, lucrînd sub direcțiunea Domnului Menny Tonneghin — harnicul șef al editurii, „Cărții Românești”, care m'a mai ajutat, cu experiența-i luminată în toate chestiunile tehnice dificile — au executat cele peste 6000 de gravuri și tabele de ansamblu. Acestor abili mînuitori ai peniței m'am asociat și eu adesea, executînd mai bine de 500 de deseneuri. N'am căutat prin acest mare număr de ilustrațiuni, care întrece tot ce s'a făcut pîn' acum în lexicografie, să fac din Dicționarul meu o carte de poze. Fie-care gravură își are rostul ei precis: să lămurească o noțiune necunoscută sau puțin cunoscută, să precizeze mai bine o definițiune, uneori prea sumară. Mai ales, pentru ceea ce privește etnografia, datinele și lucrurile din trecut, n'am ezitat să consult sute și sute de volume, să răsfoiesc mii de stampe din prețioasa colecțiune a Academiei Române. Am mai recurs pentru acestea la admirabilele lucrări de etnografie ale Domnilor N. Iorga, G. Oprescu, Tache Papahagi, Tzigara-Samurcaș, Vuia, și la bogata colecție de fotografii a Seminarului de Sociologie din București de sub mîiastra conducere a colegului D. Gusti.

Nu pot încheia această prefață, mai lungă decît aș fi dorit să fie, fără a adresa mulțumirile mele cele mai călduroase neobosiților conducători ai „Cărții Românești”, Consiliului de administrație, Domnilor Directori generali, Carol Rasidescu și Nicolae Ionnițiu, Domnilor administratori-delegați profesor A. G. Ioachimescu și inginer G. Dobrovici și veneratului președinte al acestui înalt Institut de cultură, profesorului și savantului Ion Simionescu. Domniile-lor n'au ezitat nici un moment să dea curs tuturor cerințelor mele cu privire la executarea tehnică desăvîrșită a lucrării, deși sacrificiile materiale ce impuneau uneori editurii erau considerabile. Numai grație lor, această publicațiune unică în analele tipografiei românești, a putut apărea în condițiuni tehnice admirabile.

Paris, 23 Octombrie 1931.

I.-AUREL CANDREA

PREFAȚĂ

Nu e trebuință să arăt necesitatea unui dicționar istoric și geografic. În toate țările civilizate se publică multe și se țin în curent cu mersul evenimentelor prin edițiuni numeroase. La noi s'a făcut pînă azi prea puțin în această direcție. De aceea m'am decis să mă apuc de lucru și să trec peste toate greutățile pentru a-l da gata odată cu partea I din *Dicționarul Enciclopedic al Cărții Românești*.

Trebue să arăt aci normele de cari m'am călăuzit la alcătuirea lui.

Deși este dicționar universal, am dat mai mare dezvoltare numelor proprii celor privitoare la România și la Români, iar din cele streine am ales pe cele cari fac parte din cultura generală strict necesară ori-cui și pe cele cari au legătură cu țara și poporul român. De aceea nume de Francezi, Germani, etc. cari nu figurează de loc sau prea pe scurt în dicționarele respective, se vor găsi aci cu dezvoltări mai mari privitoare la raportul lor cu ale noastre. Am insistat la publiciști asupra acelor opere cari privesc țara noastră, la literați am arătat cari sînt traduceri românești.

Geografia a fost tratată mai pe larg la țările apropiate sau legate politicește ori economicește de noi, mai pe scurt la celelalte, deci mai mult pentru Europa, mai puțin pentru celelalte continente. Privitor la România am pus munții, râurile, lacurile, etc., iar în privința centrelor de populație am dat loc tuturor orașelor, comunelor rurale cari au o populație de peste 2.000 locuitori, plus acelea cari au o notă interesantă din alte puncte de vedere.

Geografia României a fost o parte grea de redactat, pentru că în cursul anilor cît a ținut lucrarea acestui dicționar s'au produs legi administrative (1925, 1929) cari au modificat limitele județelor și numele lor, orînduirea comunelor rurale, gruparea lor în circumscripții administrative. Legea din 1931 n'am putut-o ținea în seamă, fiindcă lista comunelor și satelor a apărut cînd lucrarea noastră era întocmită aproape pînă la ultimele litere. Greutatea mare a stat în faptul că unele comune din lista anexată legii din 1925 nu figurează nici ca sate în cea din 1929.

În privința numelor de persoane românești am căutat să aplic criteriile pe cari le am văzut ținute în seamă de diferite dicționare străine de același fel. Am pus persoane din diferite categorii și ocupațiuni social, domnitori, oameni politici (toți miniștrii de la 1859 pînă azi), magistrați la Înalta Curte de Casație, militari, scriitori, artiști, comercianți, etc., căutînd a înfățișa astfel toată activitatea desfășurată în țările noastre în cursul secolelor. Firește, e vorba de cei *decedați*. În ce privește pe cei în viață, am avut norme fixe, și am ținut să figureze: Membrii Academiei Române (toate categoriile), profesorii universitari cari au cel puțin 25 de ani de funcțiune (din 1905), scriitorii și artiștii cari au obținut premiul național, dintre oamenii politici cei cari au fost preșidenți de consiliu sau șefii partidelor care au fost vreodată chemate a forma guvernul. Țin să accentuez că n'am intenționat să fac un dicționar *al contemporanilor*, ci un dicționar *istoric*. În privința portretelor, n'am pus pe al nici unui om în viață, afară de membrii familiei regale.

Pentru a lămuri cît mai complet pe cititori, am notat accentul fiecărui cuvînt, pe cît mi-a fost posibil să-l aflu, căci la numirile geografice românești n'am avut totdeauna informații și unele n'au fost sigure. Am însemnat și pronunțarea numelor streine : am făcut-o cu aproximație, servindu-mă de literele obișnuite în românește și în limbi mai cunoscute, fără a complica prin semne convenționale. Cînd n'am fost bine informat, am renunțat la ea. Ortografia numelor proprii streine am păstrat-o la cele moderne, iar la cele antice (latinești și grecești) am simplificat-o, cum fac și Italienii, firește după pronunțarea îndatinată la noi mai ales prin cărțile de școală, dar am notat în paranteză și scrierea care se găsește în limba germană sau franceză.

Pentru listele de cărți ale autorilor, am avut mare supărare din pricina obiceiului ce s'a luat de către unii dintre editori de a nu pune anul imprimării. Asemenea și la traduceri, la cari lipsește de multe ori și numele traducătorului.

Mi-am impus ca redactarea să fie cît se poate mai obiectivă — și pentru cei decedați, dar mai ales pentru cei în viață — am expus numai faptele lăsînd la o parte calificarea lor.

Firește că într'o lucrare de felul acesta nu poate fi vorba de originalitate. Dacă un scriitor francez a zis despre cărți în genere : „on fait les livres avec des livres”, apoi cu atît mai mult se poate zice aceasta despre un dicționar. Aci trebuie să te mulțumești cu cercetările altora. Din aceste cercetări a trebuit să fac o alegere cînd informațiile erau contradictorii. Mi s'a întîmplat să găsesc, chiar în lexicoanele streine, cazuri în cari faptele a două persoane erau atribuite uneia din ele. Nu mai vorbesc de nepotrivirea de date (naștere, moarte) de la un lexicon la altul. Pentru a remedia, într'o măsură, greșeli posibile, am preferit pentru persoanele din diferite țări datele din lexicoanele respective, cu gîndul că mai bine trebuie să știe un autor italian cînd s'a născut ori a murit un Italian și tot așa pentru Francezi, Germani, etc. Greutatea cea mare a fost pentru partea românească : lipsuri de informații și contradicții între izvoare. Ca să fiu bine documentat ar fi trebuit să întreprinz însumi cercetări istorice speciale și călătorii prin țară, ceea ce ar fi fost, firește, imposibil, față de timpul și mijloacele de care am dispus. Partea de contribuție personală este în ceea ce privește specialitatea mea și informațiile ce am luat de la diferite instituții în privința organizării sau funcționării lor sau a unor date necesare.

Așa dar, după cărțile ce am cercetat am lucrat Dicționarul meu. Am avut și ajutorul cîtorva persoane cărora țin să le mulțumesc aci : d-lui Profesor I. Simionescu, pentru controlul părții științifice, d-lui general C. Constandache pentru partea militară, d-lui Svilocovici pentru numele sîrbești, d-lui Porsche, profesor în Sibiu, pentru informații privitoare la localități și persoane din Transilvania, d-lor I. Lupu și M. Maievschi, funcționari ai Bibliotecii Academiei, pentru materialul din lexicoanele ungurești și rusești, funcționarilor superiori de la diferite ministere la cari m'am adresat pentru informații, direcției recensămîntului, precum și tuturor persoanelor particulare cari mi-au dat relațiuni și date privitoare la persoana lor sau a membrilor familiei lor. Asemenea d-lui M. Toneghin, care mi-a dat un prețios ajutor pentru partea tehnică, realizarea ilustrațiilor, etc.

Ilustrațiile am căutat să le iau după cele mai bune izvoare (indicînd izvorul pentru cazul celor puțin cunoscute).

În așezarea alfabetică, am pus cuvintele cu *a*, apoi cele cu *ă*, asemenea pe cele cu *i* și apoi cele cu *î*, cele cu *s* și apoi cele cu *ș*, cele cu *t* și apoi cele cu *ț*.

Încă un cuvînt înainte de a termina. Chestiunea greșelilor de tipar. Mi-am dat toate silințele să fie cît mai puține, am avut și ajutorul cîtorva persoane binevoitoare, afară de corectorii speciali ai tipografiei. Dar oricum, nu negăm că vor fi rămas încă (am și descoperit cîteva în coalele deja trase) ; de aceea voi încheia reproducînd următoarele din Molitfelnicul tipărit la Tîrgoviște în 1713 :

„Iară cei ce vă veți întîmpla a ceti . . . ce greșală veți afla veri în cuvinte veri „în slove, îndreptați cu duhul blîndeațelor, nepuindu-ne în ponos, că precum „iaste cu neputință ceriul a să vedea fără de nori, așa și tipariul fără de greșală”.

GHEORGHE ADAMESCU.

DICȚIONAR
ENCICLOPEDIC ILUSTRAT
AL
LIMBII ROMÂNE
DIN TRECUT ȘI DE ASTĂZI
DE
I.-A. CANDREA
PROFESOR LA FACULTATEA DE LITERE DIN BUCUREȘTI

*Le premier livre d'une nation
est le dictionnaire de sa langue.*

VOLNAY.

BIBLIOGRAFIE

- V. ALECSANDRI. — *Opere complete. Teatru* (I-II). București, 1875.
 — *Opere complete. Proză*. București, 1876.
 — *Poesii* (I-III). București, 1875—80.
 — *Poesii populare ale Românilor*. București, 1866.
- Gr. ALEXANDRESCU. — *Scrieri în versuri și proză*. București, 1913.
- ANTIM IVIREANUL. — *Didahiile sau Predicile lui Antim*. București, 1838—9.
- NIC. BĂLCESCU. — *Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*. București, 1910.
- Andrei BĂRSEANU. — *Cincizeci de colinde*. Brașov, 1890.
- I. A. BASSARABESCU. — *Schițe și Nuvele*. București, 1923.
 — *Un dor împlinit*. București, 1919.
 — *Vulturii*. București, f. a.
- I. G. BIBICESCU. — *Poesii populare din Transilvania*. București, 1893.
- BIBLIA, tradusă din grecește de ȘERBAN și RADU GRECEANU. București, 1688.
- Pr. I. BÎRLEA. — *Balade, colinde și bocete*. București, 1924.
 — *Cîntece poporane din Maramureș*. București, 1924.
- N. A. BOGDAN. — *Povești și anecdote din popor*. Iași, f. a.
 — *Și nouă și vechi*. Iași, f. a.
- D. BOLINTINEANU. — *Poesii* (I-II). București, 1877.
 — *Proză*. București, f. a.
- I. AI. BRĂTESCU-VOINEȘTI. — *În lumea dreptății*. Iași, 1907.
 — *Întunec și lumină*. București, f. a.
 — *În slujba păcii*. București, f. a.
- Tit BUD. — *Poesii populare din Maramureș*. București, 1908.
- BUDAI-DELEANU. — *Țiganiada*. București, 1925.
- Lexiconul BUDAN (: *Lexicon Valachico-Latino-Hungaro-Germanicum*). Buda, 1825.
- Iuliu BUGNARIU. — *Muza Someșană. Poesii populare române din jurul Năsăudului*. Gherla, 1892.
- T. BURADA. — *O căldtorie în Dobrogea*. Iași, 1880.
- Dim. CANTEMIR. — *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*. București, 1901.
 — *Istoria ieroiglică*. București, 1883.
- I. L. GARAGEALE. — *Teatru* (I-II). București, 1918.
 — *Novele, povestiri*. București, 1919.
 — *Schițe nouă*. București, f. a.
 — *Momente, schițe, amintiri*. București, 1919.
 — *Reminiscențe*. București, 1915.
 — *Abu-Hasan*. București, 1915.
- Gh. CATANĂ. — *Balade populare din gura poporului băndăean*. Brașov, 1895.
- *Poveștile Banatului culese din gura poporului*. Gherla, 1893.
- CIAUȘANU, FIRA, POPESCU. — *Culegere de folklor din județul Vilcea*. București.
- CODICELE CIVIL al Moldovei, promulgat de ȘCARLAT CALIMAH, trad. din 1833. București, 1873.
- CODICELE CIVIL al Țării-românești, promulgat de Domnul Ioan GARAGEA (trad. din 1833).
- CODUL CIVIL în vigoare.
 CODUL COMERCIAL în vigoare.
 CODUL PENAL în vigoare.
- C. CONACHI. — *Poesii*. Iași, 1856.
- CONVORBIRI LITERARE. Iași, 1868 și urm.
- CORESİ. — *Carte cu învățătură* (1581), publicată de Pușcariu și Procopovici. București, 1914.
 — *Psaltirea* (1577). București, 1894.
 — *Tetравangelul* (1562). București, 1889.
- Miron COSTIN. — *Carte pentru descălecatul dinții al Moldovei* (tipărită în *Letopiseșile Țării-Moldovii*, I).
- Neculai COSTIN. — *Carte pentru descălecatul dinții al Moldovei* (tipărită în *Letopiseșile Țării Moldovii*, I-III).
- I. COSTINESCU. — *Vocabularu Romanu-Francezu*. București, 1870.
- G. COȘBUC. — *Balade și idile*. București, f. a.
 — *Fire de tort*. București, f. a.
 — *Povestea unei coroane de oțel*. București, f. a.
 — *Războiul nostru pentru nealtnare*. București, 1914.
 — *Superstițiunile păgubitoare ale poporului nostru*. București, 1909.
- Ion CREANGĂ. — *Scrierile lui Ion Creangă* (I-II). Iași, 1892.
- Ion CREANGĂ. Revistă de limbă, literatură și artă populară (I-VIII). Birlad, 1908—1916.
- Fr. DAMÉ. — *Nouveau Dictionnaire roumain-français* (I-IV). București, 1893—1895.
 — *Încercare de terminologie populară română*. București, 1898.
- DELAVRANCEA. — *Hagi Tudose*, comedie. București, f. a.
 — *Între vis și viață*. București, 1893.
 — *Sullânica*. București, 1908.
 — *Trubadurul*. București, 1887.
- V. DEMETRIUS. — *Strigotul*. București, 1920.
- Ov. DENSUSIANU. — *Gratul din țara Hațegului*. București, 1915.
- A. DONICI. — *Fabule*. Iași, f. a.
- DOSOFTEIU. — *Dumnezeiasca Liturghie*. Iași, 1679.
 — *Psaltire în versuri*. Iași, 1673.
 — *Viața și Petrecerea Sfinților*. Iași, 1683.
- M. DRĂGHICI. — *Iconomia rurală și dumesnică*. Iași, 1834.

- M. EMINESCU. — *Poesii complete*. Iași, f. a.
— *Proza literară*. București (ed. „Minerva”), f. a.
- EVANGHELIE INVĂȚĂTOARE. Govora, 1642.
- N. M. FILIMON. — *Ciocoti vechi și noi*. București, 1863.
- A. FLORINI. — *Povești populare*. București, 1904.
- T. FRÎNCU și Gh. CANDREA. — *Românii din Munții Apuseni*. București, 1888.
— *Rotacismul la Moși și Istrienii*. București, 1886.
- D. FURTUNA. — *Din viața poporului român*. București, 1913.
— *Vremuri înțelepte*. București, 1913.
— *Cuvinte scumpe*. București, 1914.
- N. GANE. — *Novele* (1-ii). București, f. a.
- Em. GIRLEANU. — *Privești din țară, schițe, însemnări*. București, 1925.
— *Din lumea celor ce nu cuvîntă*. București, 1927.
— *Bătrînii*. București, 1928.
— *Nucul lui Odobac*. București, f. a.
- M. GASTER. — *Chrestomafie română* (1-ii). București, 1891.
- Tr. GERMAN. — *Meteorologie populară*. Blaj, f. a.
- Ion GHICA. — *Scrisori către V. Alecsandri*. București, 1915.
- Const. GOLESCU — Const. RADOVICI.
Iordache GOLESCU. — *Pilde, povătuiri i cuvinte adevărate și povești*, publicate în I. A. ZANNE, *Proverbele Românilor*. București, 1895-1901.
- A. GOROVEI. — *Cîmiliturile Românilor*. București, 1898.
— *Credințe și superstiții ale poporului român*. București, 1915.
- Em. GRIGOROVITZA. — *Chipuri și graiuri din Bucovina*. București, 1905.
— *De la hotare*. București, 1905.
— *Schitul Cerebucului*. București, 1908.
— *Dudăia Pulheria*. București, 1922.
— *Cucoana Raluca*. București, 1924.
- B. P. HASDEU. — *Etymologicum magnum Romaniae* (1-iv). București, 1886-1893.
- Enea HODOȘ. — *Poezii populare din Banat*. Sibiu, 1898.
- Ion IONESCU. — *Calendar pentru bunul cultivator*. București, 1861.
— *Agricultura română din județul Dorohoi*. București, 1866.
— *Agricultura română din județul Mehedinți*. București, 1868.
- Nicolae IORGA. — *Studii și documente privitoare la istoria Românilor* (1-xxii). București.
— *Sate și mîndăstiri din România*. București, f. a.
— *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*. București, 1906.
— *Jucării și jocuri de copii*. Sibiu, 1891.
- JARNIK și BARSEANU. — *Doine și strigături din Ardeal*. Brașov, 1895.
- Gr. M. JIPESCU. — *Optincarul, ceea ce este și cum trebuie să fie săteanul*. București, 1881.
— *Răurile orașelor*. București, 1884.
— *Suferințele țărînimii*. București, 1888.
- M. KOGĂLNICEANU. — *Letopiseșile Țării Moldovii* (1-ii). Iași, 1846-52.
- Ch. LAUGIER. — *Contribuțiuni la etnografia medicală a Olteniei*. Craiova, f. a.
- A. T. LAURIAN și J. C. MASSIMU. — *Dictionarul limbii române* (1-ii). București, 1871-76.
— *Glosariu cu vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor*. București, 1871.
- Sofronie LIUBA și Aureliu IANA. — *Topografia satului și hotarului Măidan*.
- Mihail LUNCIANU. — *Zile senine*. București, 1914.
— *Clacă și robot*. Pitești, 1916.
— *Însăldări*. București, 1924.
- George MAIOR. — *Zootehnia sau cultura generală și specială a vitelor cornute*. București, 1899.
— *Manual de agricultură rațională. Fitotehnia*. București, Brașov, 1898.
- N. MANOLESCU. — *Igiena țărânului*. București, 1895.
- Sim. Flor. MARIAN. — *Ornitologia populară română* (1-ii). Cernăuți, 1883.
— *Nunta la Români*. București, 1890.
— *Nașterea la Români*. București, 1892.
— *Înmormîntarea la Români*. București, 1892.
— *Vrăți, farmece și desfaceri*. București, 1893.
— *Sătre poporane române*. București, 1893.
— *Sărbătorile la Români*. I. Cîmiliturile. București, 1898.
— *Sărbătorile la Români*. II. Păresimile. București, 1899.
— *Sărbătorile la Români*. III. Cîncizecimea. București, 1901.
— *Insectele în limba, credințele și obiceiurile Românilor*. București, 1908.
— *Hore și chîuituri din Bucovina*. București, 1911.
- I. T. MERA. — *Din lumea basmelor*. București, 1906.
- Mihail MOXA. — *Cronica* (tip. în Hasdeu, *Cuvinte den bătrîni*, vol. I).
- Nicolai MUSTE. — *Letopiseșul* (tip. în *Letopiseșile Țării-Moldovii*, vol. II).
- Ion NECULCE. — *Letopiseșul Țării-Moldovii* (tip. în KOGĂLNICEANU, *Letopiseșele*, vol. II).
- C. NEGRUZZI. — *Scriseri complete* (1-iii). București, 1872.
- Emilian NOVACOVICI. — *Din comoara Bănațului*.
— *Jocuri copilărești bănățene*.
— *Monografia comunei Rădășdia*.
- A. I. ODOBESCU. — *Scriseri literare și istorice* (1-iii). București.
- Victor ONISOR. — *Doine și strigături din Ardeal*. Iași, f. a.
- Ion OTESCU. — *Credințele țărânului român despre cer și stele*. București, 1907.
- Victor PĂCALĂ. — *Monografia comunei Rășinariu*. Sibiu, 1915.
- PALIA de la Orăștie (1581-1582), edit. de Mario ROQUES. Paris, 1925.
- Tudor PAMFILE. — *Cîmiliturile românești*. București, 1908.
— *Jocuri de copii din satul Țepu* (1-ii). București, 1906-7.
— *Jocuri de copii*. București, 1909.
— *Din viața poporului român*. București, 1910.
— *Industria casnică la Români*. București, 1910.
— *Sărbătorile de vară a Români*. București, 1911.
— *Cîntece de țară*. București, 1913.
— *Boli și leacuri*. București, 1911.
— *Cîntece de țară*. București, 1913.
— *Agricultura la Români*. București, 1913.
— *Poveștea lumii de demult*. București, 1913.
— *Sărbătorile la Români: Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului*. București, 1914.
— *Sărbătorile la Români: Crăciunul*. București, 1914.
— *Diavolul învîrăbitor al lumii*. București, 1914.
— *Cerul și podoabele lui*. București, 1915.
— *Comorile*. București, 1916.
— *Dușmani și prieteni ai omului*. București, 1916.
— *Văzduhul*. București, 1916.

- *Pământul*. București.
- Anton PANN. — *Culegere de proverburile sau poveștea vorbii. — O Șezăloare la țară*, etc. București, 1904.
- Z. C. PANTU. — *Vocabular botanic*. București, 1902.
- Tache PAPAHAĞI. — *Images d'éthnographie roumaine* (I, II). Bucarest, 1928.
- *Cercetări în munții Apuseni*. București, 1925.
- *Gratul și folclorul Maramureșului*. București, 1925.
- Pomp. PARVESCU. — *Hora din Cartal*. București, 1908.
- Nic. PĂSCULESCU. — *Literatură populară românească*. București, 1910.
- Ștefan PAȘCU. — *Glosar dialectal*. București.
- G. A. POLIZU. — *Vocabular Român-German*. Brașov, 1857.
- Miron POMPILIU. — *Balade populare române*. Iași, 1870.
- N. D. POPESCU. — *Basme*. București, 1892.
- Ioșef POPOVICI. — *Die Dialekte der Munteni und Pădureni in Hunyader Komitat*. *Pravila bisericească* tipărită la 1640 în Mănăstirea Govora; edit. Academiei Române. București, 1884.
- Pravila lui Vasile Lupu*. Iași, 1646; edit. Gh. I. SION. Botoșani, 1875.
- Pravila lui Matei-Basarab (Îndreptarea Legii)*. Tîrgoviște, 1652.
- Psaltirea Scheiană*, edit. I. A. CANDREA. București, 1916.
- Const. RADOVICI (Const. GOLESCU). — *Însemnare a căldătoriei mele făcută în anul 1824-1825-1826*. București, 1915.
- C. RĂDULESCU-CODIN. — *Din Muscel, cîntece populare*. București, 1896.
- *Legende, tradiții și amintiri populare*. București, 1910.
- *Din viața poporului român*. București, 1913.
- *Ingerul Românului, povești și legende din popor*. București, 1913.
- C. RĂDULESCU-CODIN și D. MIHALACHE. — *Sărbătorile poporului*. București, 1909.
- I. POP-RETEGANUL. — *Povești ardelenesti* (I-V). Brașov, 1888.
- *Opșaguri*. Gherla, 1897.
- *Povești din viața țărănilor români*. Sibiu, 1900.
- *Pilde și sfaturi pentru popor*. Gherla, 1900.
- *Povești*. Sibiu, 1908.
- Mihail SADOVEANU. — *Cocostîrcul albastru*. Iași, 1921.
- *Crîșma lui Moș-Precu*. București, f. a.
- *Drumuri basarabene*. București, f. a.
- *Dumbrava minunată*. București, 1926.
- *Fot de toamnă*. Iași, 1921.
- *La noi, în viișoară*. București, 1921.
- *Neamul Șoimăreștilor*. București, f. a.
- *Pildele lui Cucușu Vichenție*. Iași, 1922.
- *Strada Lăpușeanu*. Iași, 1921.
- *Umbre*. Iași, f. a.
- C. SANDU-ALDEA. — *Pe drumul Bărăganului*. București, f. a.
- *În urma plugului*. București, f. a.
- Ioan SBIEREA. — *Povești populare românești*. Cernăuți, 1886.
- Elena D. SEVASTOS. — *Povești*. Iași, 1892.
- *Anecdote populare*. Iași, f. a.
- *Nunta la Români*. București, 1889.
- Gr. SIMA AL LUI IOAN. — *Din bătrîni*. Sibiu, 1886.
- *Ardeleanul glumei*. Sibiu, 1889.
- Ion SIMIONESCU. — *Tratat de Geologie*. București, 1927.
- *Oameni aleși. I. Străinii*. București, 1924.
- *Oameni aleși. II. Românii*. București, 1925.
- *Orăse din România*. București, 1925.
- *Tara românească*. București, 1923.
- I. SLAVICI. — *Nușele* (I-VI). București, f. a.
- *Din bătrîni*. București, f. a.
- *La răscruci*. București, 1906.
- *Povești*. București, 1908.
- T. D. SPERANTIA. — *Anecdote populare* (I-III). București, 1892-93.
- C. STAMATI. — *Poezii și proză*. București, f. a.
- *Musa românească*. Iași, f. a.
- Teod. STAMATI. — *Wörterbuch der deutschen und romanischen Sprache*. Iași, 1852.
- D. C. STURDZA-SCHEEANU. — *Acte și legături privitoare la chestia țărănească*. București, 1907.
- Lazăr ȘAINEANU. — *Influența orientală asupra limbii și culturii române*. București, 1900.
- Șezăloarea. Revistă pentru literatură și tradițiuni populare (I-XX). Fălticeni, 1892 și urm.
- H. TIKTIN. — *Dicționar român-german* (vol. I-III).
- Gr. G. TOCILESCU. — *Materiatură folcloristică* (I-II). București, 1900.
- Tribuna din Sibiu*.
- St. St. TUȚESCU. — *O parte din sfinții poporului*. Craiova, 1908.
- *Taina ăluia*. Piatra-Neamț, f. a.
- D. ȚICHINDEAL. — *Filosofice și politice prin fabule, învățăături morale*. București, 1838.
- Alex. ȚIPLEA. — *Poezii populare din Maramureș*. București, 1908.
- Grig. URECHE. — *Domnii Țării-Moldovei și viața lor* (tip. în *Letopiseștile Țării-Moldovii*, vol. I).
- Nestor URECHE. — *În Bucuși*, 1906.
- Uricariul*. — Publ. de T. CODRESCU. Iași, 1852 și urm.
- Iancu VĂCĂRESCU. — *Colecție din poeziile d-lui mareșului logofăt*. București, 1830.
- Mitrop. VARLAAM. — *Carte românească de învățătură*. Iași, 1643.
- Alex. VASILIU. — *Povești și legende*. București, 1928.
- Alesiu VICIU. — *Glosar de cuvinte dialectale din gratul viu al poporului român din Ardeal*. București, 1906.
- *Colinde din Ardeal*. București, 1914.
- Vas. VIRCOL. — *Gratul din Vilcea*. București, 1910.
- Alex. VLAHUȚĂ. — *Dan*. București, 1893.
- *Din durerile lumii*. București, f. a.
- *Din goana vieții*. București, f. a.
- *Din trecutul nostru*. București, 1913.
- *In villoare*. București, 1901.
- *Poezii*. București, 1915.
- *România pitorească*. București, 1908.
- Elena NICULIȚĂ-VORONCA. — *Dătinile și credințele poporului român*. Cernăuți, 1903.
- Gustav WEIGAND. — *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache* (I-XXVI).
- Duiliu ZAMFIRESCU. — *Anna*. București, 1911.
- *Furjanfo*. București, f. a.
- *Novele romane*. București, f. a.
- *Pe marea neagră, poezii*. București, f. a.
- *Tănase Scatiu*. București, 1916.
- *Viața la țară*. București, f. a.
- I. A. ZANNE. — *Proverbele Românilor* (I-IX). București, 1895-1901.

ABREVIATUNI

a. = anul

Abs. sau abs. = absolut

ac. = acuzativ

adj. = adjectiv

adv. = adverb(ial)

alb. = albanez

(ALECS.) = ALEXANDRI *

(ALECS.-P.) = ALEXANDRI *, Poezii populare

(ALX.) = GR. ALEXANDRISCU *

(ANT.-IV.) = ANTIM IVIREANUL *

ar. = aromân, macedo-român

arâb. = arăbesc

art. = articol, articulat

augm. = augmentativ

aux. = auxiliar

(BALC.) = R. BĂLCESCU *

Bân. = Bănat

(BAS.) = I. A. BASSARAHESCU *

(BD.-DEL.) = BUDAI-DELEANU *

bg. = bulgăresc

(BGD.) = N. A. BOGDAN *

(BIB.) = I. G. BIBICESCU *

(BIBL.) = BIBLIA de la 1688 *

bibl. = biblic

biz. = bizantin

big. = bulgăresc

(BOL.) = D. BOLINTINIANU *

(BRL.) = PR. I. BÎRLEA *

(BR.-VN.) = I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI *

Bucov. = Bucovina

(BUD.) = LEXICONUL BUDAN *

(BUR.) = T. BURADA *

Ⓒ = contrariu

(CANT.) = D. CANTEMIR *

(CAR.) = I. L. CARAGIALE *

(CAT.) = OH. CĂTĂNĂ *

(CIAUȘ.) = CIAUȘANU *

cil. = citește

clas. = clasic

(COD.-CAL.) = CODUL CALIMAN

(COD.-CIV.) = CODUL CIVIL

(COD.-COM.) = CODUL COMERCIAL

(COD.-PEN.) = CODUL PENAL

(CODR.) = TH. CODRISCU *

col. = colectiv

comp. = compară

(CON.) = COSTACHE CONACHI *

conj. = conjuncțiune

conj. = conjugare

(CONV.) = CONVORBIRI LITERARE

(COR.) = COREBI *

(COST.) = ION COSTINESCU *

(COSB.) = GH. CORNUC *

(C.-RAD.) = CONSTANTIN RADOVICI

(CRG.) = ION CREANGĂ *

(DAM.) = FR. DAMĂ *

dat. = dativ

def. = definit

dem. = demonstrativ

(DEM.) = V. DEMETRIUS *

(DENS.) = OV. DENSUSIANU *

der. = derivat(e)

dial. = dialectal

dim. = diminutiv

(DLVR.) = R. DELAVRANCEA *

(DON.) = A. DONICI *

(DOB.) = DOSOFTEI *

(DRĂGH.) = M. DRĂGHICI *

(D.-ZAMF.) = DULIU ZAMFIRESCU *

d. Hr. = după Hristos

elipt. = eliptic

(EMIN.) = M. EMINESCU *

encl. = enclitic

engl. = englez

etim. = etimologie

(EV.-GOV.) = EVANGHELIA de la Go-

VORA

expr. = expresiune(a)

Ⓕ = figurat

F = familiar

f. = feminin

fam. = familia

Fig. = Figura

(FIL.) = N. FILIMON *

(FLOR.) = AL. FLOHINI *

fr. = francez

(FR.-CDR.) = T. FRÎNCU ȘI OH. CAS-

DHEA *

(FURT.) = D. FURTUNĂ *

(GAST.) = M. GASTER *

gen.-dat. = genitiv-dativ

genit. = genitiv

geogr. = geografic

germ. = german

(GN.) = N. GANE *

(GOL.) = IORDACHE GOLESCU *

(GOR.) = A. GOROVEI *

gr. = grecesc

(GRIG.) = EMIL GRIGOROVITZA *

(GRL.) = EMIL GÂRLEANU *

(GRM.) = TRAIAN GERMAN *

(GR.-N.) = GRAIUL NOSTRU

(GR.-UR.) = GH. ȚECHE *

(NASD.) = B. P. NASDEU *

(HOD.) = ENEA HODOȘ *

id. = idem

(I.-GH.) = ION GHICA *

(IK.-BRS.) = I. U. JĂRNIK ȘI A. BÎR-

SEANU *

imp. sau imper. = imperativ

(ul)

ind. sau indic. = indicativ(ul)

inf. = infinitiv(ul)

inter. = interogativ

interj. = interjecție

intr. = intransitiv

(ION.) = ION IONESCU *

(IRG.) = N. IORGA *

iron. = ironic

(ISP.) = P. ISPIRESCU *

it. = italian

in. Hr. = înainte de Hristos

(JIP.) = O. JIPESCU *

Impr. = împrumutat din ro-

mânește)

lat. sau lat. = latin

(LAUG.) = LAUGIER *

(LEG.-CAR.) = LEGUIREA CARAGEA *

(LET.) = LETOPINETE *

(LUB.) = LUBA ȘI IANA *

(L.-M.) = LAURIAN ȘI MASHIM *

loc. = locuțiune

loc. adv. = locuțiune adver-

bială

loc. conj. = locuțiune conjunc-

tivă

(LUNG.) = MIHAIL LUNGIANU *

m. = masculin

(MAI.) = OH. MAIOR *

(MAN.) = DR. N. MANOLESCU *

(MAR.) = SIM. FL. MARIAN *

Maram. = Maramureș

(M.-COST.) = MIHON COSTIN *

(MERA.) = I. T. MERA *

Mold. = Moldova

Munt. = Muntenia

(MUST.) = NICOLAE MUSTE *

(MX.) = MIHAIL MOXA *

n. = neutru

(N.-COST.) = NICOLAE COSTIN *

(NEC.) = ION NECULCE *

nedef. = nedefinit

(NEGR.) = C. NEGRUZZI *

nehol. = neholdărit

ngr. = neo-grecesc

(NOV.) = NOVACOVICI *

npr. = nume propriu

num. = numeral

(N.-UR.) = NESTOR URECHE *

Oaș. = Țara Oașului

(ODOB.) = AL. ODORESCU *

Olen. = Olenia

(OT.) = I. OTESCU *

Ⓔ = popular

Ⓕ = proverb, locuțiune pro-

verbială

p. = participial

(PAC.) = V. PĂCALĂ *

(PAL.) = PALIA de la Orăștia *

(PAMF.) = TUDOR PAMFILE *

(PANN.) = ANTON PANN *

(PAP.) = TACHE PAPAHAGI *

part. = participiu(l)

(PASC.) = N. PĂSCULESCU *

perj. = perfect(ul)

pers. = persoană, personal
 pers. = persan
 p. 1st. = Partea a doua a
 Dictionarului
 pl. = plural
 poet. = poetic
 pol. = polonez
 (POL.) = G. POLIZU *
 (POP.) = N. D. POPESCU *
 port. = portugez
 pos. = posesiv
 (P. PRV.) = P. PÎRVESCU *
 pr. anal. = prin analogie
 (PR.-CIV.) = PROCEDURA CIVILĂ *
 pref. = prefix
 prep. = prepoziție
 pr. exag. = prin exagerare
 pr. ext. = prin extensiune
 prez. = prezent(ul)
 (PR.-GOV.) = PRAVILA dela Govora *
 pron. = pronume
 propr. = propriu
 prov. = provensal
 (PRV.-LP.) = PRAVILA lui Vasile
 Lupu *
 (PRV.-MB.) = PRAVILA lui Matei-
 Basarab *
 (PS.-SCH.) = PSALTIREA SCHEIANĂ *
 (PSC.) = PAȘCU *
 (R.-COD.) = C. RĂDULESCU-CODIN *
 refl. = reflexiv
 rel. = relativ
 (RET.) = ION POP RETEGANU *

rom. = român, romanic
 rus. = rusesc
 rut. = rutean
 (RV.-CRG.) = REVISTA Ion Creangă *
 (SAD.) = MIHAIL SADOVEANU *
 (G.-ALD.) = SANDU-ALDEA *
 (SB.) = ION SBIREA *
 sbst. = substantiv masculin fără
 plural sau cu pluralul
 neatestat
 sec. = secolul
 (SEV.) = ELENA SEVASTOS *
 sf. = substantiv feminin
 (SIM.) = ION SIMIONESCU *
 sl. sau slav. = slav, slavon
 slov. = sloven
 (SLV.) = ION SLAVICI *
 sm. = substantiv masculin
 sn. = substantiv neutru
 spec. = special
 (SPER.) = TH. SPERANTIA *
 srb. = sîrbesc
 (STAM.) = CAVALERUL STAMATI *
 (STM.-WB.) = Dictionarul de
 TH. STAMATI *
 (ST.-SCH.) = D. C. STURDZA-SCHERIANU *
 subj. = subiectiv(ul)
 suf. sau suf. = sufix(ul)
 (SAIN.) = L. SĂINEANU *
 (SEZ.) = REVISTA Șezătoarea *
 tăl. = tătăresc
 (T.-BUD.) = TIT BUD *
 tc. = turcesc

(TEOD.) = GH. DEM. TEODULESCU *
 (TKT.) = H. TIKTIN *
 (TOC.) = OR. TOCILESCU *
 tr. = transiliv, trecut
 Trans. = Transilvania
 Tr.-Carp. = Transcarpatin
 (TRIB.) = TRIBUNA din Sibiu *
 (TUT.) = TUTESCU *
 (TICH.) = D. TICHINDEAL *
 țig. = țigănesc
 (TFL.) = TIFLEA *
 ung. = unguresc
 unipers. = unipersonal
 (UR.) = NESTOR URECHE * (și (M.-UR.))
 urm. = următor(i)
 v. = vechiu
 (VAC.) = VĂCĂNESCU *
 (VARL.) = MITROPOLITUL VARLAN
 (VAS.) = AL. VASILIU *
 vb. = verb
 verb. = verbal
 (VIC.) = AL. VICIU *
 viit. = viitor(ul)
 (VIRC.) = V. VÎRCOL *
 (VLAH.) = AL. VLAHUȚĂ *
 (VOR.) = EL. NIC. VORONCA *
 verb. = vorbind
 vsl. = vechiu slav
 vulg. = vulgar
 (WG.) = G. WEIGAND *
 (ZNN.) = I. A. ZANNE *

* A se vedea la pag. XIX-XXI titlurile și edițiunile lucrărilor din care s'au extras citate.

SEMENE SIMBOLICE

Acustică
 Aerostatică
 Agricultură
 Anatomie
 Arheologie, Istoria antică
 Arhitectură
 Aritmetică, Matematici
 Arme
 Astronomie
 Automobilism, velocipedie
 Aviațiune
 Băuturi
 Biserică, Teologie
 Botanică
 Bucătărie
 Căi ferate
 Calendaristică
 Chimie
 Comerț, Finanțe
 Decorațiuni și Medalii
 Didactică, Școli
 Electricitate
 Eraldică
 Farmacie
 Filosofie
 Fizică
 Fotografie
 Geografie
 Geologie
 Geometrie

Istorie.
 Îmbrăcăminte
 Îmbrăcăminte capului
 Încălțăminte
 Jocuri, Sporturi
 Jocuri de cărți
 Jocuri de noroc
 Juridic
 Literatură
 Mamifere
 Marină
 Medicină, Chirurgie
 Meșteșugari, Meserii
 Metalurgie
 Meteorologie
 Metrică, Poezie
 Militărie
 Mineralogie
 Mitologie
 Mobile
 Morărit
 Muzică
 Nevertebrate
 Numismatică
 Păsări
 Păstorit
 Pești, Batraciene, Reptile
 Pictură
 Politică, Administrațiune
 Poștă

Retorică, Gramatică
 Sculptură
 Silvicultură, Arboricultură
 Teatru
 Tehnologie, Unelte
 Telegrafie
 Tipografie, Legătorie
 Topografie
 Tesătorie, Țesături
 Vase
 Arta veterinară
 Vinătoare
 Zidărie
 Argot
 Provincialism
 Cuvînt sau sens vechiu,
 păstrat în unele regiuni
 Cuvînt sau sens dispărut
 Cuvînt sau sens rar
 Incorct
 vezi
 vezi figura
 din care derivă
 derivat din
 separă sensurile sau
 diversele categorii grama-
 ticale ale aceluiași cuvînt
 Etimologia cuvîntului

CUPRINSUL TABELELOR ȘI PLANȘELOR

	pag.		pag.
I. Abreviațiuni curente	3	XLV. Rase de oi	850
II. Unelte agricole	25	XLVI. Olărie	865
III. Alfabetul	36	XLVII. Alfabetul orbilor	872
IV. Alfabetul arab	70	XLVIII. Pălării	889
V. Alfabetul armenesc	81	XLIX-L. Păstorit	908-9
VI. Semne astronomice	91	LI. Pirghii	947
VII. Autografe	102	LII. Porți	961
VIII-IX. Biserici și Mănăstiri	148-9	LIII-LIV. Porturi naționale	976-7
X. Boieri	158	LV. Ruine	1086
XI. Alfabetul bulgăresc	182	LVI. Alfabetul rusesc	1089
XII. Caractere tipografice	222	LVII. Scoarțe	1119
XIII. Tipuri de case românești	230	LVIII. Alfabetul sîrbesc	1159
XIV. Ceramică românească	248	LIX. Alfabetul slavon	1161
XV. Ciobani	269	LX. Solide	1173
XVI. Clopote	294	LXI. Stenografie	1201
XVII. Clopoței	295	LXII. Suprafețe	1235
XVIII. Corecturi tipografice	333	LXIII. Alfabetul surdo-muților	1237
XIX. Corpuri de caractere	339	LXIV. Telegrafie și Telefonie	1285
XX. Alfabetul ebraic	447	LXV. Alfabetul telegrafic Morse	1286
XXI. Lista elementelor chimice	455	LXVI. Temple	1288
XXII. Alfabetul german	535	LXVII. Topografie	1314
XXIII. Aparate de gimnastică	542	LXVIII. Troițe	1338
XXIV. Alfabetul grecesc	558	LXIX. Alfabetul turcesc	1346
XXV. Imnuri naționale	604	LXX-LXXXIII. Uniforme	1376-9
XXVI. Interioare de case țărănești	619	LXXIV. Unități de măsură	1381-2
XXVII. Ișlice	627	LXXV. Valute	1400
XXVIII. Jocuri	681	LXXVI. Vehicule	1410
XXIX. Jucării făcute de copii	689	LXXXVII-LXXXVIII. Vertebre	1415-6
XXX. Lămpi	693	LXXXIX-LXXX. Vînzători ambulanți	1436-7
XXXI. Lăutari	699	XXXXI. Zodiace	1467
XXXII. Leagăne	701		
XXXIII. Lini	715		
XXXIV-XXXV. Mărci românești	746-7		
XXXVI. Sistemul metric	769		
XXXVII. Moara	790		
XXXVIII. Mobilierul țaranului	792		
XXXIX-XL. Instrumente muzicale	814-5		
XLI-XLII. Navigație	826-7		
XLIII. Unelte neolitice	834		
XLIV. Nevertebrate	837		

PLANȘE

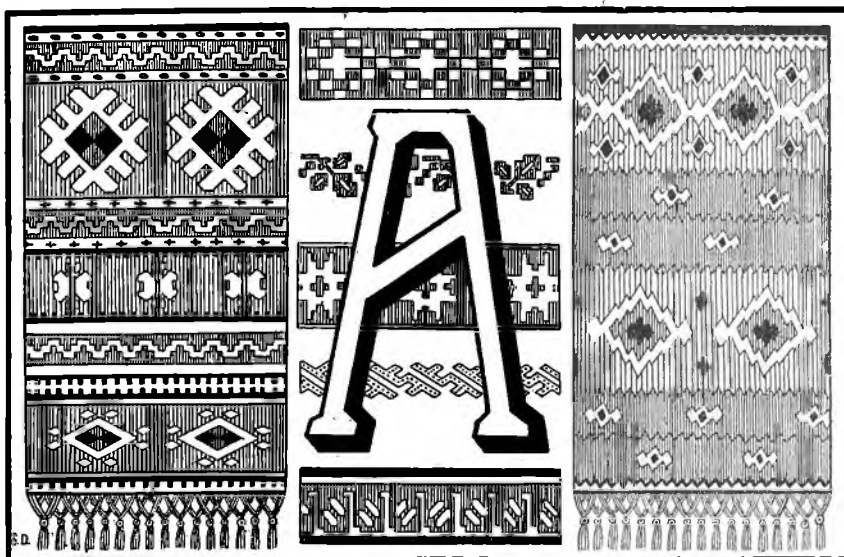
I-II. Ciuperci.
III-V. Decorații.
VI-VII. Drapele.
VIII. Ouă încondeiate.
IX. Pietre prețioase.
X-XI. Scoarțe.
XII-XIII. Picturi.

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XIX

ALFĂȘTURI

A¹ sm. Prima literă și prima vocală a alfabetului; purta în alfabetul cirilic numirea de „az“.

A². interj. Exprimă mirarea, durerea, îndoiala.

A³ prep. ① Intrebuințată dinaintea infinitivului (a avea, a sorii) ② Pusă după anumite verbe însoțite de substantive, pentru a restringe înțelesul general al verbului după ideea, însușirile substantivului: abia putu face oeva care să mai semene a grădina (isp.); calcă a popă; oobește a moarte; miroase a mucegalu; trage a sârăciole; fluieră a pagubă ③ Formează adverbe și locuțiuni adverbiale: acasă, adeseori, afund, alături, alene, aminte, anevoale (în limba veche și în graiul poporului, formațiunile acestea apar mai des: atimp, aprinz, a mină, a umăr) ④ Precedată de prepoziția de, formează: a) locuțiuni adverbiale: de-a lungul, de-a rîndul; b) numele unor jocuri de copii: de-a baba-carba, de-a hoții ⑤ Se pune la gen.-dat. dinaintea adjectivelor și pronumelor nedeterminate și dinaintea numeralilor: vorba a niscăi-va oameni; tată a doi copii [lat. a d].

A⁴ art. AL.

A⁵ pron. adj. dem. f. AL.

ABA¹ (pl. abale) sf. ① Postav de lîină groasă, de obicei alb, mai rar de altă culoare: înăuntru mai erau nu știu alte bucoți de abale (isp.) ② Haină făcută din acest postav [tc.-ar.]

ABA² interj. Precede în genere o întrebare și exprimă mirarea, îndoiala: abai moșule, în-oțto? (olvr.); abai Dragomire măică, lumea se prăpădește de frig, și tu stai și cînti din fluier! (vlah.).

***ABAC (pl. -aoc) sn.** ① Tăbliță care formează partea de sus a capitelului unei coloane (4) ② Mașină cu care învață copiii să socotească, alcătuită din niște bile mobile înșirate pe mai multe sîrme paralele, numărător, socotitor cu bile (4) ② [fr. a b a c u e < lat.].

ABAGERIE sf. Atelier, prăvălie unde se lucrează sau se vînd

Fig. 1. A. Abac.

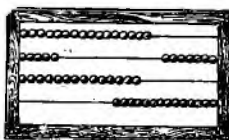

Fig. 2. Abac.

abale: Duca-Vodă de copil mic viind aloc în țară, au fost la dușiană la ~ (musc.). [a b a g i u].

ABAGIU sm. Cel ce lucrează sau vînd abale [tc.].

***ABAJUR (pl. -urii) sn.** Apărătoare de sticlă, de metal, de hirtie, etc. ce se pune la o lampă sau luminare, spre a concentra și coborî lumina (4) ③: ~ ul și toate cele lucrute ou iglița în fel de fel de fețe (car.) [fr. a b a t - j o u r].

Fig. 3. Abajur.

***ABANDON (pl. -onuri) sn.** r. Ac-tul prin care cel asigurat părăsește pe seama asigurătorului proprietatea lucrurilor asigurate și cere toată suma tocmită pentru asigurare (cod.-civ.) (cod.-com.) [fr.].

***ABANDONA (-on, -onez) vb. tr.** A părăsi, a lăsa în părăsire, în voia întâmplării: am abandonat proleotul de călătorie; a fost o mamă rea, și-a abandonat copiii [fr.].

Fig. 4. Abanos.

ABANOS sm. Lemnul negru, tare și greu al unui arbore din India și insula Ceilan (*Diospyros ebenum*) (4): bastoane lungi de ~, cu mînerul de fildeș (a.-gh.) [tc.].

***ABATE¹ sm.** ① Superiorul unei abații, stareț, egumen (în Franța, Italia) (4) ⑤ ⑥ Om al bisericii (în genere); preot [it.].

ABATE² (-at) 1. vb. tr. ① A înălțura, a da la o parte, a depărta din drum, din direcțiunea pe care o urmează cineva, spre care se îndreaptă ceva: Eronele se puse de abatu din matca lor donă riuri (isp.); vîntul alunga norii și abatea grindina în alte părți; ②: Ce vînt te-a abătat pe-aloi? se zice văzînd pe cineva sosind într'un loc unde nu te-ai fi așteptat să vie ③ ④: ~ de la datorie, am început... a face un vuet... (a.-gh.) [tc.].

Fig. 5. Abate.

2. vb. intr. ① A trece printr'un loc, părăsind drumul apucat: a vrut s'abată din drumul mare și s'o ia pe sub deal la dreapta (car.) ② A coti: abatem la stînga și uroam pe podisuri verzi înnoate de soare (vlah.) ③ A-i ~, a-i veni o dorință, un gînd neaștep-

rat, a-i trece prin minte (să facă ceva): la vîrsta de patruzece de ani li abătuse să se însoare (NEGR.); mă-si i-a abătut să nască toamă despre sină (CAR.).

3. *vb. refl.* ① A se depărta din drumul apucat, a lua o altă direcțiune, spre a se opri în treacăt într'un loc, a se da în lături: s'a abătut la stînga; ② din calea bețivului și Hristos s'a abătut ③ ④ A se ~ de la datorie, din calea cea dreaptă, din calea Domnului; din cuvîntul lui nu se abătea (ISP.) [lat. ab-battere].

***ABATE** ^(-at) *l. vb. tr.* A doborî: moartea... abate și pe cel tare și pe cel slab (ALECS.).

2. *vb. refl.* A se năpusti: peste cîte-va minute un adevărat potop s'abate vijelios asupra noastră (VLAH.) [fr. abattre].

ABATERE *sf.* ① Faptul de a abate, înălturare ② Faptul de a abate, de a se depărta de calea care trebuie urmată; călcare (a legii, a unei porunci, etc.): ~ din drum; ~ de la datorie; ~ de la subiect; să nu vă fie cu supărare pentru abaterile ce fac (ISP.) ③ ④ Îndepărtare de la regula obicinuită, excepție.

***ABATORIU** (*pl.-torii*) *sn.* Clădirea, locul unde se taie vitele, zălhana [fr. abattoir].

ABĂTUT *adj. p.* **ABATE** ① ② **NEABĂTUT**.

***ABĂTUT** *adj.* ① *p.* **ABATE** ② ③ Slăbit, istovit, doborît de o boală, de o suferință, vîguit: ~ de mîhnire și cu nădejdea în inimă, ajunse la o căsuță (ISP.) [fr. abattu].

***ABATIE** *sf.* Mănăstire (în Franța, Italia) ale cărei venituri constituiau un beneficiu pentru starețul ei [it.].

***ABCES** (*pl.-ese*) *sn.* Bubă, îngrămădire de puroiuri într-o parte a corpului (① „buboiu“); aveai un ~ care se putea sui la ochiu (CAR.) [fr. < lat.].

***ABCIȘĂ** = **ABCIȘĂ**.

***ABDICA** (*-do*) *vb. intr.* ① A părăsi o însărcinare; a renunța la tron, la puterea supremă [fr. < lat.].

***ABDICARE**, ***ABDICAȚIUNE**, ***ABDICAȚIE** *sf.* ① Faptul de a abdica; părăsirea unei însărcinări, renunțarea la tron, la puterea supremă [fr. < lat.].

***ABDOMEN** (*pl.-ene*), *sn.* ① Pîntecele, cavitătea din corp în care se află mîțele (② 6) [fr. < lat.].

***ABDOMINAL** *adj.* ① De abdomen, care stă în legătură cu abdomenul: regiune ~ă; durere ~ă [fr.].

***ABDUCTOR** *adj.* ① Se zice de un mușchi care depărtează un membru de planul de simetrie al corpului, sau două organe unul de altul [fr.].

***ABDUȚIUNE** *sf.* ① Mișcarea produsă de un mușchi abductor [fr.].

***ABECEDAR** (*pl.-are*) *sn.* ① Carte din care se învață primele noțiuni de citire și scriere [fr.].

***ABERAȚIUNE**, ***ABERATIE** *sf.* ① Fenomen prin care corpurile cerești se văd în altă direcțiune decît cea adevărată și care provine din mișcarea prea iute a luminii și mișcarea mai înceată a pămîntului ② ③ Fenomen care are ca urmare deformarea sau lipsa de claritate a imaginilor, din pricina împrăștiierii în mai multe direcțiuni a razelor luminoase trecute printr-o lentilă ④ ⑤ Rătăcire a minții sau a simțurilor [fr. < lat.].

① **ABI** *adv.* *Often.* = **ABIA**.

ABIA, ① **ABIE** *adv.* ① (*de mod.*) Cu greu, cu mare greutate, anevoie: ~ am izbutit să răbat prin mulțime; deseori însoțit de prepoziție, de-abia: de-abia s'au culcat gălile și voi ați și început? (CRG.); și reduptică abia, abia, de-abia de-abia: o stropiră cu apă și d'~ d'~ o mai înviorară (ISP.) ② (*de cantitate*). Numai, nu mai mult decît, foarte puțin, aproape de loc: un vînticel adia de ~ li simțai ③ (*de timp*). Nu mai tîrziu decît, nu mai înainte decît, numai de puțin timp: ~ auzm a sosit; abia... și..., cum, îndată ce. nu trece mult timp la mijloc: ~ isprăvisse vorba și bînzăganul, izbind în usă și în masă, se puse în culm (ISP.) [lat. a d - v i x].

***ABIL** *adj.* Dibaciu, destoinic, priceput, îndemînat, iscusit ① ② **NEABIL** [fr. < lat.].

***ABILITA** (*-ita*) *vb. refl.* ① A se arăta destoinic de a fi profesor; a trece examenul prin care se capătă dreptul de a fi docent [germ.].

***ABILITATE** *sf.* Dibăcie, destoinicie, pricepere, îndemînare, iscusință: nu e proces oricît de nedrept care să nu se poată oșticia cu ~ (SR.-VN.) ① ② **NEABILITATE** [fr. < lat.].

***AB ÎNTEȘATĂ** *loc. adv. lat.* ① Fără a se fi făcut testament: moștenire ~; moștenitor ~.

***ABIS** (*pl.-isuri*) *sn.* ① Prăpastie, adîncime fără fund; noian: Palidă și gînditoare, Luna iesse din ~ uringi (D.-ZAMF.) [lat.].

***ABITAȚIUNE** *sf.* ① Locuință, locuire: cei ce are dreptul să ~ poate închiria partea casei ce nu locuiește (COD.-CIV.) [fr. < lat.].

ABITIR (*mai*) *adv.* ① Mai mult, mai tare, mai bine, mai cu vază: mîna oai mai ~ ca bietul răposat (OLVR.); are ambli... să fie o compania noastră ceva mai ~ din toate (CAR.) [tc.-pers. abeter].

② **ABITURIEN** - **TA** *sm. f. Tr.-Carp.* ③ Care a terminat cursurile unei școli superioare și rămîne să treacă ultimul examen [germ.].

***ABJECT** *adj.* Neterbnic, ticălos, de disprețuit: n'am mai văzut o creatură așa de ~ă [fr. < lat.].

***ABJURA** (*-jur*) *vb. tr.* ① ② A se lepăda cu jurămint de o religie, de o credință ③ A renunța cu desăvîrșire la o părere, la o doctrină [fr. < lat.].

***ABJURARE**, ***ABJURAȚIUNE**, ***ABJURAȚIE** *sf.* Faptul de a abjura [fr. < lat.].

***ABLATIV** (*pl.-ive*), *sn.* ① Caz al declinațiunii grecești, latinești, etc. [lat.].

***ABLAȚIUNE** *sf.* Operațiune prin care se tale, se scoate o parte bolnavă a corpului [fr.].

***ABLEGAT** *sm.* ① ② Trimis al papei către un cardinal nou numit ③ *Trans.* ④ Deputat [fr. < lat.].

***ABLUȚIUNE** *sf.* ① Spălarea simbolică înaintea rugii, prescrisă de unele religii din Orient [fr. < lat.].

***ABNEGARE**, ***ABNEGATIUNE**, ***ABNEGATIE** *sf.* Renunțarea la anumite foloase pe care și-o impune cineva: el era sublim de abnegare și de eroism (VLAH.) [fr. < lat.].

***ABNORMITATE** *sf.* ① Anomalie [fr.].

***ABOALĂ** *sf.* ① Boala copiilor, epilepsie [as + boală].

***ABOLI** (*-olesc*), *vb. tr. r.* ① A desființa, a suprima o lege, o instituțiune [fr.].

***ABOLIRE**, ***ABOLITIUNE**, ***ABOLITIE** *sf.* ① ② Desființare, suprimare (a unei legi, a unei instituțiuni): abolițiunea robiei... și a oiașii... sînt victorii ale libertății (VLAH.) [fr. < lat.].

***ABOMINABIL** *adj.* Care-ți face groază, care te desgustă, urcios; foarte rău, foarte urît: a comis o crimă ~ă; are un caracter ~; a făcut o înorare ~ă [fr. < lat.].

***ABONA** (*-onez*) *l. vb. tr.* A face un abonament pentru cineva.

2. *vb. refl.* A face un abonament pentru sine [fr.].

***ABONAMENT** (*pl.-te*) *sn.* Invoială făcută în schimbul unei sume plătite înainte, pentru a se bucura pe un timp hotărît de unele foloase, d. e. pentru primirea unei gazete, pentru intrarea la un spectacol, pentru a călători cu trenul etc. [fr.].

***ABONAT** *adj. sm. p.* **ABONA**. Care a făcut un abonament ① ② **NEABONAT**.

***ABONDENȚĂ** = **ABUNDENȚĂ**.

***ABORDA** (*-dez*) *l. vb. intr.* ① A trage la țarm, a se apropia de uscat: abordănd într'un port al acelei insule (L.-GH.).

2. *vb. tr.* ① ② A izbi, a produce o ciocnire între două corăbii ③ ④ A se apropia de cineva și a-i vorbi: țărănul, privind în Domn pe căpetenia sa, li abordăză cu plest deschis, zicîndu-i: tu, Doamnei (NEGR.) ⑤ A se apuca de studiat ceva, de tratat un subiect: a abordat un subiect greu [fr.].

***ABORDABIL** *adj.* De care te poți apropia lesne: e un om puțin ~ ① ② **INABORDABIL** [fr.].

***ABORDAGIU** (*pl.-age, -agii*), ***ABORDAJ** (*pl.*

A	Alteță
AA. LL.	Altețele Lor
AA. LL. RR.	Altețele Lor Regate
a. c.	anul curent
a. Cr.	Înainte de Cristos
A. I.	Alteță Imperială
a. m. (= ante meridiem)	Înainte de amiază
A. R.	Alteță Regală
A. S.	Alteța Sa
A. S. R.	Alteța Sa Regală
B. p.	bun pentru
cap.	capitol(ul)
C/C sau et. crt.	cont curent
et. (= confer)	compară
C. F. R.	Căile ferate române
C-la sau Comp.	Compania
comp.	compară
C. p.	carte postală
D.	Domn(ul)
d. e. sau de ex.	de exemplu
D-ei sau D-nei	Doamnei
D-a sau D-na	Doamna
DD.	Domnii
D-lor	Domnilor; dumnealor
D-lui	Domnului; dumnealui
D ^o (= dilo)	ce s'a spus înainte
D-r	Doctor
D-ra, D-rei	Domnișoara, Domnișoarei
D-sa, D-sale	Domnia-sa, Domniei-sale
D-ta, D-tale	Dumneata, dumitale
Dv.	Domniei-voastre, dum-neavoastră
D-zeu	Dumnezeu
E.	Est
eto. (= et caetera)	și altele și celelalte
ex.	exemplu
Exc.	Excelență. Excelenței
F-co	franco
fo	folio
ibid. (= ibidem)	tot acolo
id. (= idem)	același

in-4 ^o , in-8 ^o .	În-quarto, în-octavo
ing.	inginer
IS. HS.	Isus Hristos
I. P. S. S.	Înalt Prea Sfinția Sa
I. c. sau I. cit.	(la) locul citat
L. S.	locul sigiliului
MM. LL.	Majestățile Lor
M. S.	Majestatea Sa
N.	Nord
N. B.	Nota bene
N. N.	cutare
n ^o	numărul
Onor.	Onoratul(ui)
op. c. sau op. cit.	opul citat
p. sau pag.	pagina
pass. (= passim)	în diverse locuri
p. c. c.	pentru copie conformă
p. m. (post meridiem)	după amiază
P. P.	portul plătit
P. S.	Post-scriptum
P. S. S.	Prea Sfinția Sa
P. T. (= pleno titulo)	cu titlul deplin
P. T. T.	Postă, telegraf, telefon
R. M. S.	Regia monopolurilor Statului
r ^o	recto
S.	Sud
SI.	Sfântul
S. M. R.	Serviciul maritim român
S. S.	Sfinția Sa
S. T.	Sfinția Ta
S-ta	Sfința
s. a.	și altele, și alții
s. a. m. d.	și așa mai departe
T. S. F.	Telegrafie fără fir
urm.	următor(ul)
v.	vezi
V.	Vest
v ^o	verso
VV.	Voevod
W.-C.	Water-closet, privată
X	anonim, necunoscut

-aje), *sn.* ② Ciocnirea a două corăbii sau vapoare pe mare [fr.].

***ABORIGEN** 1. *adj.* ① Care-și are obârșia din țara în care trăiește, băstinaș, neaș.

2. **ABORIGENI** *sm. pl.* Locuitorii cei dintâi ai unei țări [fr.].

***ABORT**... = **AVORT**...

***ABRACADABRANT** *adj.* Ciudat, bizar, extraordinar [fr.].

ABRAȘ *adj.* ① ② ③ ④ Cu o pată albă sub coadă (vorb. de cai) ⑤ ⑥ ⑦ Nenorocos, de piață rea: de oamenii ou părul roșu să te ferești, că sînt ~i ⑧ ⑨ Hău, arțăgos: Fou se face căpitanul că-l din fire. lui ~ (VLACH.) [tc. ebraș]

***ABREVIĂ** (-vies) *vb. tr.* A prescurta (vorb. mai ales de o scriere): a scurta cuvintele [lat.].

***ABREVIARE**, **ABREVIATUNE**, **ABREVIATIE** *sf.* ① Prescurtarea cuvintelor prin scoaterea unor din litere (→ **TABELA** 1): tîlul lui Nae Bălăceanu din Florești, zis prin abreviație Naiba (U-GH) ② Semnul scurtării [fr. < lat.].

***ABROGA** (-rog) *vb. tr.* A desființa, a suprima (o lege, un decret, o datină, etc.) [fr. < lat.].

***ABROGARE**, **ABROGAȚIUNE**, **ABROGAȚIE** *sf.* Desființare, suprimare a unei legi, etc. [fr. < lat.].

***ABRUPT** *adj.* ① ② Cu povârnișul aproape drept, repede, prăpăstios (vorb. de un munte, de un deal): povârnișuri ~e ③ ④ Neegal, fără legătură între idei (vorb. de stil) [fr. < lat.].

***ABRUTIZA** (-izes) *vb. tr. și refl.* A (se) timpî, a (se) îndobitoci [fr.].

***AB(S)CISĂ** (*pl.*-ise), ***ABSCIZA** (*pl.*-ize) *sf.* A. Una din cele două coordonate prin care se determină pozițiunea unui punct într'un plan, cealaltă purtînd numele de „ordonată”. Abscisa este de fapt distanța de la un punct M la o axă

OX a planului („axa ordonatelor”), această distanță fiind socotită paralelă cu o altă axă fixă OY („axa absciselor”). Punctul M are drept abscisă distanța AM sau OB și ca ordonată distanța BM sau OA (măsurate algebric) (→ 7) [fr. < lat.].

Fig. 7. Abscisă.

***ABSCIZIUNE** *sf.* ① Înlăturarea prin tăiere a unei părți a corpului [fr. < lat.].

***ABSENT** -**ȚĂ** *adj. sm. f.* Care lipsește dintr'un loc, care nu e de față [fr. < lat.].

***ABSENTA** (-tez) *vb. intr.* A lipsi dintr'un loc, a nu fi de față, a face lipsiri [fr. < lat.].

***ABSENTEISM** *sbst.* ① Obiceiul unora din marii proprietari de a trăi în alte țări sau departe de moșiile lor, pe care le dau în exploatare arendașilor, sau le lasă în îngrijirea unor administratori [fr.].

***ABSENTEIST** *sm.* ① Care practică absenteismul [fr.].

***ABSENȚĂ** (*pl.*-te) *sf.* Lipsă, lipsire [fr. > lat.].

***ABSIDĂ** (*pl.*-de)

sf. ① Partea din fund a bisericii dîndăra-tul corului, odinioară singura parte boltită a clădirii (→ 8): în partea despre fund

e stimulat o mică ~ sau altă pentagon cu tereastră (ODOR.) [fr. < lat.].

***ABSINT** *sbst.* ① ② = **FELIN** ① ② ③ Bău-

Fig. 8. Absidă.

ABS- tură coloidală verde preparată cu frunzele și virfurile florilor ale pelinului [fr. < lat.].
ABU ***ABSORBE...** = **ABSORBI...**

***ABSOLUT** 1. *adj.* ① Nemărginit, fără margini, desăvârșit, independent, cu puteri depline: ne bucurăm astfel de cea mai ~ă libertate de cugetare și de scriere (L.-GH.); stăpîn ~ă; putere ~ă; guvern ~; rege ~ ② Poruncitor, căruia toți trebuie să i se supună, care nu îngăduie să fie contrazis: caracter ~; pr. ext. majoritate ~ă ③ *Tr.-Carp.* ④ Care a terminat toate cursurile unei școli: pedagog ~; teolog ~; se recomandă ~ească ~ă teologii ~ă filosofii absolviți (COOB.) ⑤ ⑥ Curat, neamestecat cu apă: alcool ~ ⑦ ⑧ Genitiv ~, ablativ ~, construcțiuni în care verbul e înlocuit printr-un participiu sau un adjectiv atributiv, pus în cazul genitiv în grecește, în cazul ablativ în latinește.

2. *dv.* ① În mod nemărginit, desăvârșit: dispune ~ de puterile ce i-au fost încredințate ② Cu desăvârșire, cu totul: fumatul este ~ interzis; ~ imposibil; nu știu ~ nimic ③ Neapărat, negreșit, fără doar și poate: trebuie ~ să-ți vorbești.

3. *sbst.* ④ Ceea ce există de sine, independent de orice condițiune [lat. *absolutus*, cu accepțiunile particulare ale fr. *absolu*].

***ABSOLUTISM** (*pl.* -isme, -ismuri) *sm.* ⑤ Ocîrmuire cu puteri depline, absolute [fr.].

***ABSOLUTIST** *sm.* ⑥ Partizan al absolutismului [fr.].

***ABSOLUTORIU** 1. *adj.* și *sm.* Care dă absoluțiunea (unui delict, unui păcat): judecată absolutorie.

2. (*pl.* -torii) *sm. Tr.-Carp.* ⑦ Absolvire; diplomă de absolvire [fr. *absolutoire* și germ. *Absolutorium* < lat.].

***ABSOLUȚIUNE** *sf.* ① ② Judecată prin care nu se dă nici-o osîndă unui vinovat din pricina că legea nu prevede pedeapsă pentru delicatul făcut ③ ④ Iertarea păcatelor, deslegare de păcate [fr. < lat.].

***ABSOLVENT**, -TĂ *sm. f.* ⑤ Care a terminat toate clasele, toate cursurile unei școli: se priosește din vîloară, oă e ~ al Conservatorului (VLAM.) [germ. *Absolvent* < lat.].

***ABSOLVENTĂ** (*pl.* -te) *sf.* ⑥ Faptul de a absolvi cursurile unei școli: a trecut examenul de ~ [absolvent < lat.].

***ABSOLVI** (-solv) *vb. tr.* ① ② A nu da nici o pedeapsă, a ierta de pedeapsă (pe un vinovat) ③ ④ A ierta păcatele, a deslega de păcate ⑤ ⑥ A ierta, a desvinovăți...a declara nevinovat ⑦ ⑧ A termina cursurile, toate clasele unei școli [lat. *absolvere*, în parte cu accepțiunile fr. *absoudre*].

***ABSORBI** (-sorb) *vb. tr.* ① A primi, a lăsa să pătrundă în sine o substanță lichidă sau gazoasă, a suga, a înghiți: buretele absoarbe apa; sare absoarbe umezeala din aer ② ③ A ocupa cu totul pe cineva, a cuprinde cu totul mintea cuiva: politica din afară mi-a absorbit toate gîndurile (L.-GH.) [fr. < lat.].

***ABSORBIRE**, ***ABSORPTIUNE**, ***ABSORPTIE** *sf.* Faptul de a absorbi [fr.].

***ABSORBIT** *adj.* ① p. **ABSORBI** ② ③ Adîncit, cufundat cu mintea: era foarte ~ de experiențele pe care le făcea ④ ⑤ **NEABSORBIT**.

***ABSORBITOR** *adj. verb.* **ABSORBI**. Care absoarbe.

***ABSORPTIUNE** = **ABSORBIRE**.

***ABSTENTIONIST** *sm.* ⑥ Partizan al abținerii de la vot [fr.].

***ABSTENȚIUNE** *sf.* ⑦ Abținer, faptul de a se abține de la judecarea unui proces, de a lua parte la vot, etc. [fr.].

***ABSTINENT**, -TĂ *adj. sm. f.* Care e cumpătat, cu măsură la mîncare și băutură, înfrînat [fr. < lat.].

***ABSTINENȚĂ** (*pl.* -te), *sf.* ① Abținer, în spec. de la mîncare și băuturi, cumpătare, înfrînare ② ③ Post: zile de ~ [fr. < lat.].

***ABSTRACT** 1. *adj.* ① Care arată o stare, o însușire, etc. (dor, putere, bunăstare, adîncime), în spec.

o însușire privită singură, fără să fie raportată la un anumit subiect: termen ~; idee ~ă ② ③ Științe ~e, matematicile ④ ⑤ Nume ~, substantiv care arată o stare sau o însușire ⑥ ⑦ Număr ~, care nu exprimă mărimi reale, obiecte ce se pot măsura sau număra ⑧ ⑨ Greu de înțeles, nepătruns: soritor ~.

2. *sbst.* Ceea ce e abstract: să nu confundăm ~ul cu concretul [lat. cu accepțiunile fr. *abstrait*].

***ABSTRAȚIUNE**, ***ABSTACȚIE** *sf.* ① Faptul de a înlătura cu gîndul elementele străine obiectului de care ne ocupăm; a face ~ (de ceva), a nu se gîndi pentru moment, a lăsa la o parte, a nu pomeni, a nu ținea seamă, a socoti ca și cînd n'ar exista ② ③ Operațiunea spiritului care consideră în mod izolat o parte numai, o singură însușire a unui obiect, fără a ținea seamă de celelalte; rezultatul acestei acțiuni: minte aplicată spre abstracțiuni [fr. < lat.].

***ABSTRAGE** (-ag) *vb. tr.* ④ A considera în mod izolat numai o parte, numai o singură însușire a unui obiect, fără a ținea seamă de celelalte: pentru această problemă, trebuie să abstragem însușirile fizice ale corpului [lat. *abstrahere*, modificat după a trage, cu accepțiunile fr. *abstraire*].

***ABSTRUS** *adj.* ⑤ Greu de priceput, neînțeles, incurcat [fr. < lat.].

***ABȘURD** *adj.* Impotriva dreptei judecăți, bunului simț: o părere ~ă; sint așa întîmplări ~e care-ți turbură mintea (SR.-VN.) [fr. < lat.].

***ABȘURDITATE** *sf.* Nepotrivire cu dreapta judecată; caracterul, starea unui lucru absurd: se poate să spui astfel de absurdități? (CAR.) [fr. < lat.].

***ABȚINE** (A) (-țin, -tin) *vb. refl.* ① A se opri, a nu lua parte la ceva: s'a abținut de la vot ② A se lipsi, a se opri de la folosirea unor lucruri: se abține de vin și de oțet [fr. *s'abstenir*, modificat după a ține (a)].

***ABUBĂ** (*pl.* -be) *sf.* ③ Bubă vinată negricioasă, înveninată și foarte dureroasă, care se face mai adesea în gură [a^o + bubă].

***ABUNDĂ** (-und, -undez) *vb. intr.* (întrebuințat mai adesea la pers. a treia) A fi în belșug, cu prisosință, cu îndestulare, în mare cantitate: tot felul de pești abundă în aceste bălți [fr. *abonder* < lat.].

***ABUNDANT**, **ABUNDANȚĂ** = **ABUNDENT**, **ABUNDENȚĂ**.

***ABUNDENT** *adj.* Îmbelșugat, îndestulat [fr. *abondant*].

***ABUNDENȚĂ**, **ABONDENȚĂ** *sf.* ① Îmbelșugare belșug, îndestulare, prisosință: avem hrană în ~ ② ③ Cornul abundenței, corn umplut cu fructe și cu flori, ca simbol al belșugului (9): cînd auziți de cornul abundenței... vor să arate belșugul prin alte însemnări (ISP.) [fr. *abondance* < lat.].

***ABUR** *sm.* ① Un fel de ceață care se vede ieșind din corpurile umede prin efectul căldurii: soacote ~i; ~i deși cooperează fața apelor (GH.); cald și bolș sufliu ~i deși, cenușii (SAD.) ② ③ Starea în care se prefac lichidele și unele corpuri solide cînd sînt expuse la o temperatură ridicată sau la o mare presiune: prin fierbere, apa se prefacă în ~i; mașină cu (sau de) ~i, moară cu (sau de) ~i, care sînt mișcate prin presiunea aburilor; baie de ~i, baie făcută într-o încăpere plină de aburi calzi ④ ⑤ ~ul (sau ~ii) vinului, amețea produsă de vinul băut în prea mare cantitate: se deșteaptă din adormirea pe care l-o lăsase ~ul vinului (D.-ZAMP.) ⑥ ⑦ Răsufare a cailor (boilor, etc.): Scoțînd ~i lungi pe nare (ALEC.) ⑧ Suflare: ... venîrăm, Pe fața pămîntului, Pe ~ii vîntului (ROC.) ⑨ ⑩ Sufletul animalelor: o fi avînd doborîtoare ~ în loc de suflet (OLV.); ⑪ n'are suflet ca oamenii, ci numai ~ ca cîinii, despre un om rău, nemilos; ⑫ a soacote ~i pe gură, a vorbi zadarnic [comp. alb. a v u ſ]

Fig. 9. Cornul abundenței.

⑬ **ABURĂ** (abur, abure) ... = **ABURĂ**...

○ **ABURCA** (aburo) *1. vb. tr. Mold. Bucov. Trans.* A ridica (de la pământ) cu multă osteneală: Oglonbanul la atunci lemnele, apoi săltându-le și aburcându-le cam anevoie, le umflă n spate (CRG.).

2. vb. refl. A se sui, a se urca (câțărindu-se); a se ridica în sbor: se prîneau ou toporul de-un coît de platră și se aburcă încet deasupra (SAD.); încăleacă pe cal, și se aburcă ou dinșul în înaltul cerului (SA.) [lat. *arboricare < arbor].

○ **ABURE** *sm. = ABUR.*

ABUREALĂ (pl.-ali) *sf.* ○ Abur ușor ce se aază pe un lucru: e rece, se cunoaște după abureala paharului (BR.-VN.) || ○ Abur ce se ridică sau care iese dintr'un loc: o ~ ușoară se înalță de pe farba înrouată; ori-ce umflătură e mai bine... s'o răsnîl cu ~ de bozil (DLVR.) || ○ Sufflare lină (a vîntului), adiere: abureala seftului (STAM.); vâl și coline sînt înecate de soarele arzător de Iuliu și nici o ~ de vînt (VLAM.) [aburi].

ABURI (-ureso) *1. vb. tr.* ○ A lăsa să se acopere de a buri, a expune la acțiunea aburilor: I-am aburit cu oțet pin' a început să curgă nădn-gala de pe el || ○ A scoate aburi: muscoale... abureau un fum ce se înălța alene (DLVR.) || ○ A acoperi cu aburi: aburi sticla și o șterse (VLAM.).

2. vb. intr. ○ A scoate aburi: o minunată felle de mămăligută... aburea în mijlocul mesei (D.-ZAMF.) || ○ ○ A sufla lină, a adia: cînd vîntul a aburit, lăsa și el la orălin în ogrădă au sosit (CRG.); prînea să aburească un vînticel fierbinte (GRU.).

3. vb. refl. ○ A se expune la acțiunea aburilor: avea obloșul să se aburească ou oărmîlî încălzite în foc || ○ A se acoperi cu aburi: geamurile s'au aburit || ○ A se înfierbînta, a se aprinde la față de căldură sau în urma unei emoțiuni: obrazul părintelui Tărăboiu începe să se aburească (SAD.).

ABURIT *1. adj. p. ABURI.* ○ Acoperit cu aburi: fruntea lui era ~ de sudoare (ALECS.) || ○ ○ Înfierbîntat, înădușit, aprins (la față): stă coco ~ de joc, răcorîndu-se ou evantail (GN.) || ○ ○ NEABURIT.

2. subst. Faptul de a (se) aburi.

ABURITOR *adj. verb. ABURI.* Care scoate aburi.

ABUROȘ *adj.* ○ Plîn de a buri, acoperit cu aburi, din care ies aburi: Mici torente spumegoașe, De pe culme, de prin sate, Curg în văle-aburoase (ALECS.); || ○ Înverzește sub aburoasele sărutări ale soarelui de Aprilie (OOOB.) || ○ Care produce aburi || ○ Rar ca aburii: cînd tînașă fecioară se arată ou ~ul zovon de filailu (OOOB.).

ABUȘILE (DE-) = BUS.

ABUZ (pl.-uzuri) *sn.* ○ Întrebuințare rea, greșită, nedreaptă, peste măsură: face ~ de libertatea presei; a făcut ~ de morfină; ~ul, tîlhăria, avem să le stîrplim (ALX.) || ○ ○ Ri ~ de putere, faptul unui slujbaş care trece peste puterile ce i-au fost încredințate: autoritatea cade prin ~ul puterii ou care a călcat libertatea (G.-H.) || ○ Obiceiu rău, vătămător, neorînduială: se hotărî să stîrpească abuzurile || ○ Înșelăciune, înșelătorie: ~ de încredere: dacă ~ul de încredere... se va săvîrși de vre-o sluză... pedesapa va ri închiisoarea (COD.-PEN.) [fr. a b u s < lat.].

ABUZA (-uz, -uzez) *vb. intr.* ○ A întrebuința rău, greșit, a se folosi peste măsură: a abuzat de băuturi alcoolice; dacă nu abuzez de timpul d-tale, mai stai nă moment (D.-ZAMF.) || ○ A înșela: a abuzat de încrederea mea [fr. < lat.].

ABUZIV *adj.* ○ Care se face prin abuz, pe nedrept, împotriva regulilor sau bunel orînduiei: privilegiu ~; măsură ~ă || ○ ○ Întrebuințat cu un înțeles neobicinuit: termen ~ [fr.].

AC (pl. ace) *sn.* ○ Unealtă de cusut: ~ de cusut (10 A); a împunge cu acul; a întepa ou acul; urechea sau urechile ~ului (Mold. borta ~ului), găuricea prin care se trece ața; || ○ a căluta ~ul în carul ou fin, a stărui să găsească un lucru greu de aflat, a-și pierde vremea căutînd un lucru cu neputință de găsit; || ○ ca prin urechile ~ului, cu mare greutate, ca prin minune: a scăpat ca prin urechile ~ului;

○ parcă stă pe ~e, e foarte nerăbdător, nu se simte la locul lui; || ○ a căluta pe ~e, a merge ou pași mărunți, parcă tre-sărînd mereu; || ○ a avea (sau a găsi) ~ de coșocul oulva, a avea mijloacele de a înfrîna, de a pedepsi pe cineva, de a se răzbuna; || ○ a băga ~ în miere, a viri zizanie între oameni; || ○ a asoude ~ în miere, despre cei fățarnici cari au vorba blindă și gînduri rele || ○ Unealtă ascuțită la unul din capete sau la amîndouă virfurile cu care se prinde ceva, cu care se împunge un-deva: ~ cu gămălie (10 B); ~ de cap sau de păr (10 D); ~ de împletit, undrea; ~ de siguranță (10 C); ~ de oravată (10 E) || ○ ○ Boldul insectelor (albinei, viespii, înțarului) cu care împung || ○ ~ magnetico, magnetul busolei ascuțit la ambele capete și care arată nordul (11) || ○ ○ *Macaz || ○ ○ Frunza ascuțită a bradului, pinului, etc.: zeol de brazi ou ~ele întinseate înconjură locu-ința (URG.) || ○ ○ ACUL-DOAMNEI, plantă din familia umbelifelor ale cărei fructe se termină prin cite un ac lung care-i dau o înfățișare cu totul caracteristică (*Scandix pecten Veneris*) (12) || ○ ○ ACUL-PĂMÎNTULUI = STRASNIC || ○ ○ AC-DE-MARE, un pește de forma unui ac lung (30-90 cm.) și subțire (*Syngnathus acus*) [lat. a c u s].

ACADEA (pl.-dele) *sf.* Zaharica făcută din zahăr ars [tc.-ar. 'ak y d e].

***ACADEMIC** *adj.* De academie, de felul unei academii, ce aparține unei academii: discurs ~; scoletate ~ă; între ei se înclină o înaltă dezbateră ~ă despre crimă și cauzele ei (CAR.); || ○ stil ~, stil solemn, uneori și cu înțeles peiorativ, stil după regule prea învechite, rece, fără viață; || ○ diplomă ~ă, din partea unei școale superioare || ○ ○ NEACADEMIC [fr.].

***ACADEMICIAN** *sm.* Membrul unei academii de învățări [fr.].

***ACADEMIE** *sf.* ○ Societate de învățați (literară, științifică, artistică), în genere cu un număr limitat de membri || ○ Clădirea în care o asemenea societate își are sediul || ○ ○ Diviziune universitară în Franța: ~ de medicină || ○ ○ Școală superioară de arte, comerț, exerciții fizice (dans, scrimă), etc.: ~ de muzică; ~ de comerț, etc. || ○ ~ de biliard, local public în care se află instalate biliarde de precizie și unde se organizează adesea concursuri între profesorii sau amatori de biliard || ○ ○ Școala filosofică a lui Platon; locul unde se ținea această școală [fr. < gr.].

ACAFIST = ACATIST.

***ACAJU** *subst.* * Mahon [fr.].

***ACALMIE** *sf.* ○ ○ Potolirea momentană a vîntului și a mării || ○ ○ Liniște momentană: trecem printr-o perioadă de ~ [fr.].

***ACANT** *subst.* ***ACANTA** (pl.-te) *sf.* ○ ○ Gen de plante din care singura speță cultivată pe la noi (*Acanthus longifolius*) e numită de popor „talpa-ursului” || ○ ○ Ornament care imită frunza acestei plante (13) [fr. < lat.].

***ACANTACEE** *sf. pl.* * Familie de plante dicotiledoane, al cărei tip e acantul [fr.].

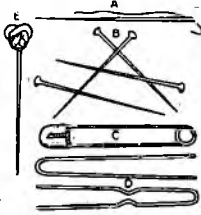

Fig. 10. Ace. A. Ac decusut. B. Ace cu gămălie. C. Ac de siguranță. D. Ace de păr. E. Ac de cravată.

Fig. 11. Ac magnetic.

Fig. 12. Acul-Doamnei.

Fig. 13. Acanth.

***ACAPARA** (-are) *vb. tr.* ① A cumpăra toate mărfurile de pe o piață spre a le vinde mai scump ② *Pr. exl.* A-și însuși totul în paguba altora, a lua totul pentru sine, nelăsând nimic altora: grație protejului, au acaparat toate funcțiunile mai bine plătite [fr.].

***ACAPARATOR, TOARE** *adj. sm. f.* Care acaparează [fr.].

ACAR *sm.* ① Cel ce fabrică a c e ② Macaglu: răsunându-și șapoa ou mîna, ca ~ii de la drumul de fier (BR.-VN.).

ACAR *(pl.-are) sn.* Cutiuță de păstrat a c e. ① **ACAR** *(pl.-are) sn. Trans. (MAR.)* Obiect de fier ori de aramă, lat de un deget, cu capetele rotunjite și adunate puțin la oală, avînd astfel forma unei semi-lune; se întrebuințează de țărance la pieptănătură spre a se forma în jurul lui conciliu.

② **ACAR** *adv. Tr.-Carp. (întrebuințat numai în compuneri).* Măcar, ori: acar-oe, acar-cline, acar-oare, acar-unde [ung. a k a r].

***ACAREȚ** (pl.-eturi, -ete) *sn.* ① Clădire cu dependențele ei: era trist halul în care se găseau celelalte ~uri ale moșiei (D.-ZAMF.). ② A țere nemișcătoare [tc.-ar.].

③ **ACARITĂ** *(pl.-ite) sf.* Cutiuță în care se păstrează ace (HASD.) [a c a r].

④ **ACARITĂ** *(pl.-ite) sf. Trans. (BUD.)* = CĂPUȘĂ [ngr. akapti].

⑤ **ACARNITĂ** *(pl.-ite) sf. Mold. Trans. (HASD.)* Cutiuță, teacă în care se păstrează acele, ața și alte măruntșuri trebuincioase la cusut [a c a r].

ACASĂ *adv.* În, la locuința mea, ta, sa, etc.: e ~; s'a întors ~; u'a plecat de ~; ②: a mai veni de ~. a se dumeri, a-și veni în simțiri; a fi pe placul cuiva: aom mai vil de ~; așa mai vil de ~; ③: a nu-i fi toți boli ~, a nu fi cu voie bună, a-i lipsi ce-~; ④: **PISIOA, BOCOTEALA** [lat. a d - c a s a m]. ⑤ **ACASTĂU** (pl.-tale, -tau) *sn. 1. Tr.-Carp.* ① Spinzurătoare ② ③ *iron.* Persoană înaltă peste măsură și uscăvî (TRB.).

2. **ACASTĂ** *sf. pl. Mold. (TEOD.)* Case mari; grajduri; schele din jurul unei case în lucrare; ori-ce lucrare mărească de construcție [ung. a k a s z t o f a j].

③ **ACĂTARE** *adj. indef.* Anumit, oare-care: ingerul Domnului pogorîla în ~ ceasuri în lac și turbura apa (HASD.).

④ **ACĂTARE**, **ACĂTĂRII, ACĂTĂRIILE** *adv. inv. Mold. Bucov.* ① De preț, ales, de vre-un folos deosebit, de mare treabă: Vasile-Vodă își cerna barba, pe atîta se cunoștea că nu avea acătare minte sau frica lui Dumnezeu (NEC.). ② Cum se cade, mai de seamă, mai bine: oam frig afară, dar n'oi aloi nu-i mai acătării (SAD.).

***ACATALECTIC** *adj. Ț Vers ~, căruia nu-i lipsește nici o silabă în piciorul din urmă [lat. < gr.].*

ACATIST (pl.-te) *sn. Ț* ① Imn cîntat Vineri seara în a cincea săptămîna din Postul Paștilor spre slava Născătoarei de Dumnezeu și pe care credincioșii îl ascultă stînd în picioare ② Orice rugăciune și cîntare către Sfînta Fecioară: mult a mai alergat ou ~ și parolise pe la biserial (A.-GH.). ③ Ceea ce se dă preotului care face aceste rugăciuni și cîntări [vsl. < gr.].

ACATISTIER (pl.-re) *sn. Ț* Carte de imnuri și alte rugăciuni către Născătoarea de Dumnezeu [a c a t i s t].

④ **ACAT** *sm. Trans. Ț* = SĂLCIM [ung. a k á c < germ.].

ACĂȚA (acăț, acăț), **AGĂȚA** (agăț, agăț) *1. vb. tr.* ① A atrîna, a prinde de un cuiu, a anina: își acăță bainele în ou Ț ② A spinzura: Oine aduce tunia, pe acela l-om acăță (SEZ.).

2. *vb. refl.* ③ A se prinde, a se apuca de ceva (întîndu-se cu mîinile, cu ghiarele): se agăță de primele ramuri ale dudului (OLVR.); amîndoi știam a ne acăță ca verzele pe virturile cele mai înalte ale copacilor (A.-GH.); ④: omul cînd e să se anuce, se acăță și de un pău Ț ⑤ A se prinde din neabăgare de seamă de un cuiu, de un mărăcine, sau de vre-un colț ascuțit: i se acățară laabele de dinainte de

buza butoiului (ODOB.). Ț ⑥ A nu se mai deslipi de cineva, a nu-l mai slăbi, a nu-l mai da pace: se acăță de om ca soala de oale (RET.). Ț ⑦ A se cățăra: și pînă lada jos, s'au acățat pe măr să la merele (SA.) [lat. *accaptiare].

ACĂȚARA (-ațar) *vb. refl.* A se cățăra: vede un băiet ce se acățara pe stilbul porții de teama oînilor (CRO.) [— CĂȚARA].

ACĂȚĂTOR, AGĂȚĂTOR *1. adj. p. ACĂȚA.* Care se acăță: plante acățătoare.

2. **ACĂȚĂTOARE, AGĂȚĂTOARE** (pl.-tori) *sf. Ț* Și-ref, lînțisor cusut la o haină pentru a se putea atrîna.

3. **ACĂȚĂTOARE, AGĂȚĂTOARE** *sf. pl. Ț* Ordin de pășări din care fac parte ghionoaia, papagalul, cucul, pupăza, etc. (Ț 14).

ACĂȚĂȚURĂ, AGĂȚĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* Ruptură, sfîșietură făcută de un cuiu sau de un vîrf ascuțit de care s'a acățat un lucru.

④ **ACĂU** (pl. acău) *sn. Tr.-Carp.* Măsură pentru lichide (=56 litri) [ung. a k ó].

***ACCELERA** (-erez) *vb. tr.* A grăbi, a iuți [fr. < lat.].

***ACCELERAT** *adj.* ① p. **ACCELERĂ** Ț ② Tren ~ și ~ (pl.-ate) *sn.* Tren cu mare viteză.

***ACCELERATIUNE, *ACCELERATIE** *sf.* ① Mărirea iuteții Ț ② Săvîrșire grabnică Ț ③ Cantitatea constantă cu care crește viteza în fie-care secundă [fr. < lat.].

***ACCENT** (pl.-te) *sn.* ① Ridicarea vocii pe vocala unui cuvînt: ~ tonic Ț ② Semnul pus pe o vocală spre a arăta acest accent: ~ ascuțit (Ț), ~ grav (Ț), ~ circumflex (Ț) Ț ③ Intensitatea vocii pe una din silabele unui cuvînt Ț ④ ~ ~ prozodie, ~ muzical, intensitatea sunetului pe un timp al măsurii Ț ⑤ Mlădirea vocii care exprimă o stare a sufletului: ~ jalnie; ~ dramatic; ~ soaseră din violi și cobze niste ~ foarte patetice (FIL.) Ț ⑥ Intonațiune particulară a locuitorilor unei țări: ~ italianese; ~ francez [lat. a c c e n t u s cu accepțiunile particulare [ale fr. a c c e n t].

***ACCENTUA** (-tuea) *1. vb. tr.* ① A ridica vocea pe o vocală Ț ② A pune pe o vocală semnul care arată accentul Ț ③ A da vocii mai multă intensitate pe o silabă Ț ④ A pronunța cu mai multă tărie, făcînd să se reiasă importanța ideii exprimate.

2. *vb. refl.* A se întări, a căpăta mai multă tărie, a ieși în evidență: mișcarea politică pornită de ouînd se accentuează din ce în ce mai mult [fr.].

***ACCENTUAT** *adj. p. ACCENTUA* Ț Ț **NE-ACCENTUAT.**

***ACCENTUARE, *ACCENTUAȚIUNE, *ACCENTUATIE** *sf.* Faptul de a accentua [fr. a c c e n t u a t i o n].

***ACCEPT** (pl.-te) *sn. Ț* ① Declarațiunea pusă pe o poliță prin care cel ce iscălește se obligă să plătească la scadență suma prevăzută în acea poliță: acceptarea se exprimă prin cuvîntul „accept” (COD.-COM.) Ț ② Polița acceptată [germ. A c c e p t < lat.].

***ACCEPTA** (accept) *vb. tr.* ① A primi (o propunere, un dar) Ț Ț A se îndatori să plătească o poliță la scadență [fr. < lat.].

***ACCEPTABIL** *adj.* De primit, ce se poate primi Ț Ț **NEACCEPTABIL, INACCEPTABIL** [fr.].

***ACCEPTANT** *sm. Ț* Cel ce acceptă o poliță: ~ul contraotează direct obligațiunea de a plăti cambia (COD.-COM.) [fr.].

***ACCEPTARE** *sf.* ① Faptul de a accepta Ț Ț Îndatorirea de a plăti o poliță la scadență: ~a unei cambii trase la o epocă fixă de la înfățișare trebe să fie datată (COD.-COM.).

***ACCEPTAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a accepta Ț Ț Actul prin care cel ce iscălește se obligă să plătească la scadență suma prevă-

Fig. 14. Acățătoare.

zută în poliță: ~ a trebuie să fie scrisă pe schimb și semnată de acceptant (COD-COM.) [fr.].

***ACCEPTIUNE**, ***ACCEPTIE** *sf.* ① Înțelesul în care se ia un cuvânt [fr. < lat.].

***ACCES** (*pl.-ese*), *sn.* ① ♀ Întoarcerea, revenirea periodică a unei boale: ~ de tuse; ~ de nebulă; ~ ale de friguri prin care treouse după naștere (BR.-VN.) ② ③ Izbucnire (a unei stări sufletești): ~ de bucurie; ~ de minie [fr. < lat.].

***ACCESIBIL** *adj.* ① De care te poți apropia lesne, la care se poate ajunge ușor: muntele acesta e puțin ~ exorșionștilor ② ③ gradul universal... a devenit ~ inteligențelor celor mai mediocre (L.-GH.) ④ ⑤ **NEACCESIBIL**, **INACCESIBIL** [fr.].

***ACCESIT** (*pl.-te*) *sn.* ♀ Distincție acordată aceluia (dintre școlari mai ales) cari s'au apropiat mai mult de cei premiați [fr. < lat.].

***ACCESIUNE**, ***ACCESIE** *sf.* ③ Primirea, adăruarea simplă sau condiționată de către unul sau mai multe guverne la tratatul încheiat între două sau mai multe State [fr. < lat.].

***ACCESORIU** *l. adj.* Care se adăogă la lucrul de căpetenie; care este o urmare a lucrului principal, care depinde de lucrul de căpetenie, fără a fi o parte esențială a lui: n'a ținut seamă de condițiile accesorii; e o idee accesorie; caracterele accesorii ale unei legende se preschimbă după locuri și timp (OOS.); acțiune accesorie.

2. **ACCESORII** *sf. pl.* Părți secundare, toate cîte se țin de obiectul principal; dichisuri [fr.].

***ACCIDENT** (*pl.-te*) *l. sn.* ① Întîmplare (mai adesea supărătoare) neprevăzută: ~ de drum de fier ② ③ Modificare trecătoare a ființei, fenomen ④ ⑤ Simptom care vine să complice și să modifice cursul prevăzut al unei boale ⑥ ⑦ Neregularitățile (ridicături, adîncături, etc.) care se prezintă pe suprafața pămîntului modificîndu-i uniformitatea.

2. (*pl.-enți*) *sm.* ♀ Semn care alterează intonația notei înainte căreia e pus, ridicînd (diezu) sau coborînd (bemoal) intonația cu o jumătate de ton, sau care restabilește (beaurul) această intonație [fr. < lat.].

***ACCIDENTAL** *adj.* ① Întîmplător, neprevăzut, neașteptat: nu trebuie să ne ocupăm de manifestările accidentale ale totu ② ③ Semn ~ = **ACCIDENT**; Unii ~, care sînt deasupra sau dedesubtul portativului.

***ACCIDENTAT** *adj.* Care prezintă accidente, plin de accidente: viață ~; teren ~ ④ **NEACCIDENTAT** [fr.].

***ACCIDENTAR** *sm.* ♀ Lucrătorul de accidente.

***ACCIDENTE** *sf. pl.* ♀ Lucrări tipografice mărunte, cu oare-cari greutăți la cules, fiind nevoite de litere variate și de unele ornamente [germ. Akzidenz].

***ACCIZ** *sn.*, ***ACCIZĂ** *sf.* (*pl.-ze*) ③ Taxă pe băuturi și alte articole de consumație percepută la intrarea lor într-o comună: accizele... acum, slavă Domnului, s'au desființat (L.-GH.) [fr.].

***ACCIZAR** *sm.* ③ Funcționarul care percepe accizele.

***ACEFAL** *adj.* Fără cap ④ **ACEFALI** *sm. pl.* ♀ Moluște caracterizate prin lipsa capului, cum e scoica de iaz [fr. < gr.].

ACEL *adj. dem. m.* (*pl. aceli*; *gen.-dat. sg. acelui*, *pl. acelor*); — *f. ACEA* (*pl. acele*; *gen.-dat. sg. acelei*, *pl. acelor*) [lat. ecce-illum].

ACELA *adj. pron. dem. m.* (*pl. acela*; *gen.-dat. sg. acela*, *pl. acela*); — *f. ACEEA* (*pl. aceea*; *gen.-dat. sg. aceea*, *pl. aceea*) ④ De aceea, pentru aceea, drept aceea, din pricina aceea; într'aceea, în timpul acela; după aceea, apoi, în urmă [a cel, a cea].

ACELAȘI *pron. adj. dem. m.* (*pl. același*; *gen.-dat. sg. același*, *pl. același*); — *f. ACEAȘI* (*pl. aceeași*; *gen.-dat. sg. aceeași*, *pl. aceeași*) ④ Tot acela (aceea), chiar acela (aceea).

†**ACERA** (*acer*) *vb. tr.* Băn. A pîndi, a sta la pîndă; a aștepta.

***ACERB** *adj.* Aspru, înțepător, strașnic: ton ~ [fr. < lat.].

ACEȘT *adj. dem. m.* (*pl. acești*; *gen.-dat. sg. acestui*, *pl. acestor*); — *f. ACEȘTĂ* (*pl. aceste*; *gen.-dat. sg. acesteia*, *pl. acestora*) [lat. ecce-Istum].

ACEȘTA *adj. pron. dem. m.* (*pl. acestuia*; *gen.-dat. sg. acestuia*, *pl. acestora*); — *f. ACEȘTĂ*, *pl. acestea*; *gen.-dat. sg. acesteia*, *pl. acestora*] [a cest].

†**ACEȘTAȘI** *pron. adj. dem. m.* (*pl. aceștiași*; *gen.-dat. sg. acestorași*, *pl. acestorași*). Tot acesfă, chiar acesta.

***ACETAT** (*pl.-ate*) *sn.* ③ Sare rezultată din combinarea acidului acetic cu o bază: ~ de plumb; ~ de cupru [fr.].

***ACETIC** *adj.* ③ Acid ~, acidul care formează baza oțetului (CH³ COOH), este un lichid incolor, cu gust foarte acru. [fr.].

***ACETILEN** *sbst.*, ***ACETILENA** *sf.* ③ Un gaz de iluminat cu miros de usturoiu, care se obține tratînd carbura de calciu prin apă: lampă cu ~ (15) [fr.].

***ACETOS** *adj.* ③ Care produce oțetul; care are gustul sau mirosul oțetului [fr.].

***ACHENĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ♀ Fruct cu o coajă uscată care trebuie deschisă sau spartă spre a i se scoate miezul sau sămînta, cum sînt aluna, castăna, sămînta de floarea soarelui, etc. (16) [fr. ak-ene].

○ **ACHINDIE**, ○ **ACHINDI** *sf. Mold. Bucov.* Timpul zilei între ceasurile 2 și 5 după amiază [— **CHINDIE**].

***ACHITĂ** (*-it*) *l.* 1. *vb. tr.* ① ② A plăti în întregime (o datorie) ③ ④ A declara nevinovată (pe cineva judecată).

2. *vb. refl.* A se plăti (de o datorie); a îndeplini o însărcinare [fr. acquitter].

***ACHIU** *sbst.* ♀ Prima bilă de încercare cu care se începe jocul de biliard și după care trebuie să se hotărască care din jucători va juca: înțilu: a da ~ [fr. acquit].

***ACHIU** (*pl.-turi*) *sm.* ♀ Tac [rus. kij].

***ACHIZITȚOR** *sm.* Cel ce face o achizițiune.

***ACHIZIȚIUNE**, ***ACHIZIȚIE** *sf.* ③ Dobîndire, cumpărare ④ ⑤ Lucrul dobîndit, cumpărătură; găsirea unei persoane potrivite pentru un anumit scop: a făcut o bună ~ [fr. acquisition < lat.].

ACI *adv.* ① (*de loc*). În locul acesta: de aci; pînă aci; pînă; pe-aci p'aproape; p'aci prin preajmă; a pleca (sau a se duce, a fugi) pe-aci încoace, a pleca în grabă dintr'un loc, a-și căuta de drum; ②: p'aci și-a drumul, a fugit, s'a făcut nevăzut ③ (*de timp*). În momentul acesta, acum: de unde pînă ~ era tăcere, acum te auzeam strigătele și șgomotul (ISP.); de ~ în așteptare umbra prin pădure și prindea păsări (ISP.); de ~ încoace pînă avură zile trăiră fericele (SLV.); aci... aci..., cînd... cînd.... ~ e soare, ~ se-ntuneacă (VLAH.) ④ ⑤ Olt p'aci sau p'aci p'aci, mai, mai; nu lipsea mult: tu mi-ai deschiș pleoapele, aci p'aci p'aci era să le închiz de vezi (DLVR.) ⑥ ⑦ Aci e aci, acum e momentul hotărîtor, aci e toată greutatea (— **DRUM**) [lat. ecce-hic].

†**ACIA**, †**ACIE**, †**ACII(A)** *adv.* ① A ci, pe loc ② Îndată.

†**ACIC** (*pl.-seuri*) *sn.* ③ Luntre în formă de saică [tc.].

†**ACICE(A)** *adv.* Aci [lat. ecce-hicce].

***ACICULAR** *adj.* ♀ Subțire și ascuțit ca acul [fr.].

Fig. 15. Lampă cu acetilenă.

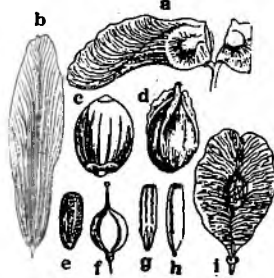

Fig. 16. Achene. a) de jugastru;—b) de frasin;—c) de alună;—d) de fag;—e) de floarea-soarelui;—f) de teiu;—g, h) de secară;—i) de ulm.

ACI- ***ACID** 1. *adj.* ③ Acru, acrisor: gust ~. ¶ ② **ACO** ② Cu însușiri de acid.

2. (*pl.-de*) *sn.* și (*pl.-izi*) *sm.* ② Compus hidro-genat care roșește hirtia de turnesol albastră și care se poate combina cu oxide bazice spre a forma săruri: ~ acetio, apă tare; ~ citric, sare de lămlie; ~ muriatic, spirit de sare; ~ oxalic, sare de măcriș; ~ sulfuric, vitriol [*fr.* < *lat.*].

***ACIDITATE** *sf.* Acrimie, acreală [*fr.*].

***ACIDULAT** *adj.* ① Acrisor ¶ ② ③ Apă ~ă, apă în care s'a picurat un acid oarecare [*fr.*].

† **ACIESI**, † **ACIU(A)ȘI** *adv.* Îndată, pe loc [a ci].

***ACILEA** *adv.* ① (*de loc*). A ci (*arătând o apropiere imediată*), chiar aci; de ~; pin ~; ¶ ② (*de timp*): de ~ încoolo, de acum înainte.

○ **ACIOA...** → **ACIOA...**

***ACIOAIE** *sf.* ① ♂ Metal tare format dintr-o amestecătură de aramă și cositor, la care se adăogă adesea și zinc sau plumb, și din care se toarnă clopote, sfeșnice, statui, vase, etc.: pardo-seala era de oleștar, lară învelitoarea era de ~ și de plumb (*isp.*) ¶ ② Obiect turnat din acest metal, în spec. clopot: a stat... până s'a stins... aniaia... a-cioaiei (*car.*) [probabil it. *acciaio*].

○ **ACIOALA** (*pl.-oale*) *sf.* ① Adăpost pentru vite, șopron deschis așezat pe stâlpi și fără pereți (*hasd.*) ¶ ② Adăpost sărăcăcios, scuteală: fugind de orice ~ omenescă, căută drumul muntelui (*olvr.*) [a ciua].

○ **ACIOLA** (-oi, -olez) *vb. refl.* A se adăposti, a se pune sub un acoperemint spre a se apăra de vînt și vreme rea; a se pripăși într'un loc: d'ia face omul patru păreți, oa să se acioloze și cel streini (*hasd.*); în mahalaua noastră abia se acioloze oțiva săteni (*olvr.*) [a ci o ală].

○ **ACIUĂ** (aciuze), **ACIOA** (acioze) 1. *vb. tr.* A adăposti: n'au șuri și grajduri în care să le aciuze în vreme rea (*negr.*).

2. *vb. refl.* ① A căuta adăpost, a-și face culcușul (*verb. de animale*): aici o lighioale nu se poate ~ pe lângă casă de răul vostru (*cro.*) ¶ ② A se adăposti, a se pune sub un acoperemint, spre a se feri de arșiță sau de vreme rea: s'au aciuat de ploale sub brad (*vor.*) ¶ ③ A căuta (un loc de) scăpare, a se ascunde ¶ ④ A se liniști, a se odihni: an benohețuit veselindu-se pînă tîrziu noaptea cînd s'au aciuat (*ss.*) [*lat.* **accubiliare* < *cubile*].

○ **ACIUARE** *sf.* ① Faptul de a se a ciua ¶ ② Adăpost, adăpostire: ploala silește pe toți a-și căuta ~ prin ohili (*negr.*).

○ **ACIUĂȘ** *sbsl. Bucov.* Adăpost: au fost nevoit să-și caute aici un ~ peste noapte (*ss.*) [a ciua].

○ **ACIUȚ** (-neso), **ACIUȚA** (-nlez) ... = **ACIUĂ...**

***ACLAMĂ** (-am, -amez) *vb. tr.* A primi cu aclamațiuni, a alege prin aclamațiune: mulțimea a-clamă pe învingător [*fr.* < *lat.*].

***ACLAMAȚIUNE**, ***ACLAMAȚIE** *sf.* Strigăt de bucurie, de entuziasm sau de aprobare pe care-l scot deodată mai multe persoane: a intrat în oraș în aclamațiunile multimei [*fr.* < *lat.*].

***ACLIMATA** (-atez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) deprinde cu alte împrejurări decît acelea ale locului de naștere (despre oameni, animale, plante): crescătorii de vite au aclimatat la noi cu mult succes rasele de vaci elvețiene; popoarele de la Nord au greu se pot ~ în regiunile tropicale [*fr.*].

***ACLIMATARE**, ***ACLIMATAȚIUNE**, ***ACLIMATATIE** *sf.* Faptul de a (se) acli-ma-ta [*fr.*].

***ACLIMATIZA...** = **ACLIMATA...**

† **ACLO** = **ACOLȚ**.

† **ACMUȚ**, † **ACMUȘI** *adv.* Acum.

***ACOAȚE**, † **ACOAȚI** *adv.* Într' ~, în spre locul acesta, încoace: privește cum tînrul face semne în-tr'acoați (*alecs.*) [*lat.* *eccum-hacce*].

***ACOIU** (*pl. acoale*) *sn. augm.* A c mare pentru cusut saci și alte lucruri din țesături groase.

***ACOLADĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① Ceremonie medievală prin care se înarma un cavaler: era îmbrățișat și apoi lovit ușor pe umăr cu latul spa-dei ¶ ② Îmbrățișare dată aceluia căruia i se remite o decorație înaltă ¶ ③ ♂ ♀ ± Semnul ~ (orizontal sau vertical) numit și „arc”, între-

buințat în scriere și la tipar, pentru a cuprinde într-o singură grupă mai multe cuvinte sau formule, iar în muzică pentru a lega portativele ce compun o partițiune [*fr.*].

***ACOLEA** *adv.* ① Acolo (*arătînd însă un punct nu prea depărtat de locul în care se află cel ce vorbește*): de ~; pe ~; într' ~ ¶ ② De ~ (*înainte*), *loc. adv.* De atunci, de aci înainte; † apoi.

† **ACOLEAȘI** *adv.* Tot acolo, chiar acolo [a colea].

† **ACOLISȚ** (-lesso) *vb. refl. Mold.* ① A se lega dușmănește de cineva, a se ținea de capul cuiva căutînd să-l facă rău, a nu-l da pace îndemnîndu-l la ceva ¶ ② A nu lăsa din stăpînire ce a apucat odată [*ngr. aor.* *εκόλλησα* < *κολληω*].

† **ACOLISITOR** *adj. verb.* **ACOLISȚ** *și sm.* Care se acoliștește, care stăruiește în toate chipurile să păgubească pe cineva; molipsitor.

***ACOLȚ** *sm.* ① Un fel de paraculisier în biserică apuseană ¶ ② Însoțitor, tovarăș: îi văzu-răm plimbîndu-se cu acolișii lui nedespărțiți [*fr.*].

***ACOLȚ** *adv.* În locul acela: de ~; pin ~; pe ~; de pe ~; apoi o luă într' ~ unde mila Domnului l-o duce (*isp.*); dintr' ~, din spre locul acela, din partea aceea; *Mold.* pin ~, pînă într'atît, din cale afară: acesta nu-i vr'un locu pin ~, copilă hăl, zise baba (*cro.*); tîngi de ~ ce tot spui? nu mai vorbi așa, nu-ți mai închipui așa ceva: oredeți că am găsit de mîncare? așii tîngi de ~, nu vă mai faceți că credeți (*isp.*); ce am eu de ~? ce mă privește pe mine? ce-mi pasă de asta? te-le-vă măcar și pielea de pe cap, ce am eu de ~? (*cro.*) [*lat.* *eccum-illoc*].

† **ACOLOȘI** *adv.* Tot acolo, chiar acolo.

***ACOMODA** (-odez) *vb. refl.* ① A se da după împrejurări, a se purta, a se rîndi după vreme: trebuie să te acomodezi cu obiceiurile timpului ¶ ② A se împăca, a se învoi: nu mă pot ~ ușor cu felul lui de viață [*fr.* < *lat.*].

***ACOMODABIL** *adj.* Care se poate acomoda ¶ ¶ **NEACOMODABIL** [*fr.*].

***ACOMODARE**, ***ACOMODAȚIUNE**, ***ACOMODAȚIE** *sf.* ① Faptul de a se acomoda ¶ ② Facultatea care permite ochiului de a percepe clar imaginile obiectelor așezate la distanțe diferite [*fr.* < *lat.*].

***ACOMPANIA** (-aniez) *vb. tr.* ① A însoți, a în-tovărăși, a petrece pe cineva ¶ ② A însoți cu vocea sau cu un instrument partea principală a unei bucăți muzicale întîrînd-o și mîrîndu-i astfel efectul: începu să-l acompaniez, băînd toba cu deștele pe fundul pîlăriei (*car.*) [*fr.* *accompagner*].

***ACOMPANIAMENT** (*pl.-ente*) *sf.* ① Faptul de a acompania o bucată muzicală: și cîntăși lui se pierde într'un „ural ural” ou ~ de cobză și de vioară (*vlah.*) [*fr.* *accompagnement*].

***ACOMPANIATOR** *sm.* ① Însoțitor ¶ ② Care acompaniază pe altul în executarea unei bucăți muzicale [*fr.* *accompagnateur*].

***ACOMPT**, ***ACONT** (*pl.-turi*) *sn.* ① Plată parțială a unei datorii: dîndu-le este un mic acout și asigurîndu-le plata integrală (*olvr.*) [*fr.*].

***ACOPEREMINT** (*pl.-minte, -mînturi*) *sn.* ① Ceea ce slujește spre a acoperi, spre a înveli; învelitoarea casei; adăpost: le-au crescut niște coarne că au fost străbătut prin podul casei pin ~ peste ~ (*vor.*); se odîhniră și dormiră sub ~ul cerului (*isp.*); ~ul capului, pîlăria, căciula, tîstîmelul, mahrama, etc.; ~ul picioarelor, încălțămînta, ciorapii, etc. ¶ ② ③ Capac ¶ ④ *pl. m.* Cele trei vîluri, din care două mai mici, cu care se acopere discul și potirul, si unul mai mare, numit „aer”, cu care se învelesc celelalte (= **COPEREMINT**).

***ACOPERȚ** (-păr, -per), 1. *vb. tr.* ① A pune ceva deasupra unui lucru deschis în partea de sus, spre a astupa întreaș, spre a nu lăsa să pătrundă ceva înăuntru: ~ o casă; ~ o oală cu apăcni ¶ ② A fi așternut peste ceva nelăsînd să se vadă ce e dedesubt: un strat gros de zăpadă acopere pămîntul ¶ ③ ④ A încălca: ~ de rîpnie; ~ de oară; ~ de glorie ¶ ⑤ ⑥ A înlocui o sumă, un lucru care se chel-tuește, care se pierde, de care e nevoie: ~ obel-

tăuile; alte economii trebuie să fac ca să-mi acoper-pa-
graba; fii acoper nevoile din poame și legume (RET.) ¶ ⑤
⑥ A ascunde, a tăinuși: mă mir de Miron cum au
acoperit acest lucru de nu l-au scris (NEC.).
2. vb. refl.: cîmpul se acopere de verdeță; cerul s'a
acoperit de nori [lat. acc(o)perire].

ACOPERIMINT = **ACOPERIMINT**.

ACOPERIRE sf. ① Faptul de a acoperi ¶
② Contravaloare (garanție) pentru un împru-
mut ¶ ③ Trecerea unei stele pe dinaintea
alteia ce se află mai departe de pămînt.

ACOPERIS (pl.-isuri,-ise) sn. ① Întreaga înveli-
toare a unei clădiri: ploaia răpăle pe ~ele de șindrilă
(OLVR.) [acoperi].

ACOPERIT 1. adj. ① p. ACOPERI: casă ~ă cu
olane; cărbune ~ cu cenușă ¶ ② Cutropit, covârșit:
vîslindu-se acoperiți de altă mulțime de Turci (N.-COST.) ¶
③ Ascuns, tănuit; tainic: lucrurile nu puteau ră-
mînea mult timp ~e (ISP.); gînduri ~e; cărbune ~, se
zice despre acela care tace și mușcă pe furis ¶
④ **NEACOPERIT**.

2. sbst. Faptul de a acoperi.

○ **ACOPERITOARE** sf. ① Înveliștoarea ca-
sei ¶ ② Capac ¶ ③ = **ACOPERIMINT** ③ [aco-
peri].

ACOPERITOR sm. ① Cel ce acopere (în
spec. o casă) ¶ ② Ocrotitor: ajutorul și acop-
ritorul să facă mie în mîntuire (BIBL.).

ACOPERITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a
acoperi ¶ ② Ceea ce s'ujește spre a acoperi,
acoperimint: fac acoperituri peste tot capul (BIBL.).

ACORD (pl.-duri) sn. ① Înțelegere deplină,
unire (în ce privește părerile, sentimentele):
~ul domnește în această familie; a fi de ~, a fi de a-
ceeași părere, a se potrivi la gînd; a cădea de ~,
a cădea la învoială, a se învoi ¶ ② Ra-
portul unui cuvînt cu alt cuvînt ale cărui
modificări (în ce privește genul, numărul, per-
soana) trebuie să le urmeze: ~ul subiectului cu
verbul; ~ul adjectivului cu substantivul ¶ ③ Com-
binațiune de sunete suprapuse, armonie produsă
de două sau mai multe sunete auzite deodată:
o goașă acoperită de un ~ de orgă (OLVR.) ¶ ④ Sunet
dulce, armonios: Dulcos era și gîngă ~ul îngerase
(ALECS.) ¶ ⑤ Muncă în ~, învoire făcută între
stăpîn și lucrător ca acesta să fie plătit cu bu-
cata, atît cît produce [fr.].

***ACORDA** (acord) 1. vb. tr. ① A învoi, a face
să se înțeleagă, să cază la învoială, să trăească
în bună înțelegere: nu mi-a fost cu putință nici
mie nici arbitrilor să-i acord în această privință; ou
greu ar putea cineva acorda interese așa de opuse ¶ ②
A recunoaște, a mărturisi ¶ ③ A da (ceea ce
cere cineva), a îngădui: i-am rugat să-mi acorde
un concediu ¶ ④ A face ca două cuvinte să
sufere modificări corespunzătoare: ~ substantivul
cu verbul ¶ ⑤ (acord, ~dez) A potrivi după
diapazon sunetul coardelor la un instrument:
își acordă vioara în mijlocul tăcerii (OLVR.).

2. vb. refl. ① A se înțelege, a fi de aceeași
părere, a cădea la învoială: acești netrebnici se
acordă totdeauna cînd e vorba să-ți facă cuiva rău ¶ ②
A suferi modificări corespunzătoare: adjectivul se
acordă în număr și gen cu substantivul
pe care-l determină [fr.].

***ACORDAT** adj. p. **ACORDA** (în
toate accepțiunile) ¶ ③ **NEACOR-
DAT**.

***ACORDEON** (pl.-oane) sn. ①
Instrument muzical cu foi și cu
1-3 rînduri de clape de o parte și
de alta (□ 17) [fr.< germ.].

***ACORDOR** 1. sm. Cel ce se ocupă cu a-
cordarea și repararea instru-
mentelor cu claviatură

2. (pl.-oare) sn. ① Unealtă
cu care se acordă instrumen-
tele cu claviatură (□ 18) [fr. accordoir].

***ACOSTĂ** (-tez) vb. tr. ① A executa (verb.
de o corabie) o manevră spre a se apropia de mal,
de cheu sau de altă corabie ¶ ② A se apro-
pia de cineva pe stradă și a-i vorbi [fr.].

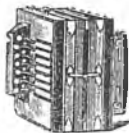

Fig. 17.
Acordeon.

Fig. 18. Acordor.

***ACOTILEDON**, ***ACOTILEDONAT** 1. adj. + **ACO-
ACR**
Care n'are cotiledoane.

2. **ACOTILEDONE** sf. pl. + Vegetale ale căror
celule germinative, lipsite de cotiledoane, se con-
siderau ca semințe, denumire înlocuită astăzi
prin criptogame [fr.< gr.].

○ **ACOV** (pl.-oave) sn. ① Iften. Băn. = **ACĂU** (srb.
ak ov).

ACREALĂ, ○ **ACREATĂ** sf. Înșușirea, starea a
tot ce este a cru.

***ACREDITA** (-itez) 1. vb. tr. ① A deschide
credit, a da credit ¶ ② A da cuiva scrisori
care să dovedească că lucrează ca împuternicit
al țării sale ¶ ③ A face să fie crezut, să se dea
crezare (unui svon, unei știri îndoioase).

2. vb. refl. A începe să fie crezut, a i se da cre-
zămint: aceli svon s'a acreditat în ultimul timp [fr.].

***ACREDITAT**, **-ATĂ** adj. sm. f. p. **ACREDITA** ¶
③ **NEACREDITAT**.

***ACREDITIV** (pl.-ive) sn. ① Scrisoare pe ba-
za căreia o persoană poate ridica de la adre-
sant o sumă de bani pe socoteala subscriitorului
[germ.].

○ **ACRES** sm. Trans. + = **AGRIȘ**.

ACRI (acres) 1. vb. tr. A face a cru.

2. vb. refl. ① A deveni acru ¶ ② A i se ~,
a i se uri, a i se scribi: îi se scris tot umblînd încoace
și încolo prin pădure (ISP.).

ACRICIȘ adj. Cam a cru, puțin acru.

○ **ACRID** sm. + Viță de vie [ngr. ἀκριδς].

○ **ACRIDĂ** (pl.-ide) sf. (TRK.) = **COȘAȘ** ② [vsl.].

ACRIME sf. ① Înșușirea, starea a tot ce este
a cru ¶ ② Gust acru ¶ ③ Supărare, amă-
răciune: orezînd că popa voește să-și bată joc de dînsul,
l-au zis cam ou ~ (SB.).

○ **ACRIȘ** sm. ① = **AGRIȘ** ② Trans. ~-ROȘU =
DRACILĂ [ung. egress influențat de a cru].

○ **ACRIȘ** sbst. Băn. Trans. (HASD.) X Zer înăcrit,
jintiță întrebuințată în loc de oțet la înăcirea
bucatelor [a cru].

ACRIȘOR adj. Cam a cru, puțin acru.

ACRIT 1. adj. p. **ACRI** ¶ ③ **NEACRIT**.

2. sbst. Faptul de a (se) acri.

ACRITURĂ (pl.-turi) sf. ① Înșușirea, sta-
rea de a fi acru ¶

② Lucru acru ¶

pl. X Bucate acre,

verdețuri (legume,

poame) acre sau

înăcrite [a cri].

ACRIU adj. Cam

a cru, puțin acru:

dulceața de coarne...era

acrie (GRIG.).

***ACROBAT** sm.

X Jucător pe funii

întinse la oarecare

înălțime (□ 19): acro-

lo sînt acrobați cari

pot să-și fie profesori

(ALECS.) [fr.< gr.].

***ACROBATIC** adj. X De acrobat, ce seamănă
cu jocul acrobatului: ei dădău din picioare și
făceau întorsături ~e (DOB.) [fr.].

***ACROBĂȚIE** sf. ① Jocul,
meșteșugul acrobatului [fr.].

***ACROMATIC** adj. ① Se
zice de lentilele întrebuințate
în optică care lasă să treacă
lumina fără a o descompune
în cele șapte culori elemen-
tare: lentile ~e (□ 20, 21) [fr.].

***ACROMATISM** sbst. ① În-
șușirea lentilelor acromatice
[fr.].

***ACROSTIH** (pl.-ihuri, ~-the) sn. ① Mică
poezie în care literele începătoare ale fiecărui
vers, citite vertical, dau un nume de persoană,
un titlu, o maximă scurtă sau numele unui
subiect: sub forma de ~e îndăsoare, publicau numele
zinelor adorale (ALECS.) [fr.< gr.].

***ACROTIRIU** (pl.-rii) sn. ① Soclu, piedestal de

Fig. 19. Acrobați.

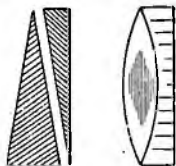

Fig. 20, 21. Lentile
acromatice.

ACR-ACU statuă, de vas, etc. așezat la colțul sau vârful unui fronton spre a ascunde

gheaburile și coama învelitoare (22) [it. < gr.].
ACRU 1. *adj.* ① Cu gustul caracteristic lămlii, oțetului, etc. ② Necopt, crud, verde (vorb. de poame): mere aore, poame aore.
 ③ Înăcrit: varză aoră; lapte ~ (LAPTE) ④ *Trans.* Apă aoră, borviz; platră aoră, sulfat dublu de aluminiu și de potasiu sau de amoniu; alau ⑤ ⑥ E sătul de... oa de mere aore, nu-l mai place, s'a degustat ⑦ ⑧ Răutăcios, arțăgos: devine ~ și stîfios de ote ori s'o întimpla să-i meargă rău la preferanță (BR-VN.).

2. *adv.* ① a se uita (oam) ~ la cineva, cam amărit, cu niște ochi nu tocmai prietenoși: se uita ~ și pînă de ură la birja noastră (RO.); a-i veni ~ de..., a i se face ~, a-i deveni nemurit, a se sătura (de cineva sau de ceva): împăratului i se făcu ~ cu atîtea încredințări (ROBOS.) [lat. *acrus*].

ACRUM (pl.-muri) *sn.* ① O boală a copiilor mici de țîță, caracterizată prin fierbințeală și flegmă în gît [ngr. *ἀκρόμυ*].

ACS... **AX...**
ACSJZ... **ACJZ...**

ACT (pl.-te) *sn.* ① Tot ce se face, faptă, lucrare: ~ de dreptate; ~ de autoritate; ~ de neapănare; a face ~ de prezentă, a veni într'un loc numai pentru a nu fi învinut de lipsă, a se arăta numai într'un loc ② ③ Înscris, zăpis, dovadă, foaia scrisă care constată un fapt: ~ de notariat; ~ de stare civilă; ~ de naștere; ~ de onunle; ~ de deces; ~ s'nb semnătură privată; a lua ~ de ova, a constata în mod legal ④ ⑤ ~ de acuzare, expunerea faptelor de care e învinuit acuzatul ⑥ ⑦ Diviziune a unei piese de teatru: dramă în oinoi ~ [fr. < lat.].

ACTINIC *adj.* ① Se zice despre razele prin care lumina solară exercită o acțiune chimică asupra diverselor substanțe; se numesc mai adesea „raze chimice“ [fr.].

ACTINIE *sf.* ① Animal de mare din subordul coraliilor, cu corp scurt, cilindric, și a cărui gură e înconjurată de o coroană de tentacule retractile (23) [fr.].

ACTINISM *sbst.* ① Proprietate ce posedă unele raze luminoase de a fi actinice [fr.].

ACTINOMETRIE *sf.* ① Măsurarea intensității radiațiilor, cu deosebire a celor solare [fr.].

ACTINOMETRU *sn.* ① Aparat cu ajutorul cărui se măsoară intensitatea radiațiilor, cu deosebire ale celor solare (24) [fr.].

ACTINOT *sbst.* ① Varietate de amfibol verde(gălbui) [fr.].

ACTIV 1. *adj.* ① Care lucrează; muncitor, harnic, silitor, sirgurator; viață ~ă, pe care o petrece cineva lucrînd neîncetat ② ③ Care are putere de a lucra, puternic: remedia ~ ④ ⑤ Serviciu ~, timpul în care soldatul e sub drapel ⑥ ⑦ Forma ~ă a verbului, care exprimă acțiunea ⑧ A lua parte ~ă la ceva, a lucra cu sirguință la ceva, a ajuta cu munca, cu influența sa, la înaintarea unei întreprinderi la realizarea unui scop ⑨ ⑩ **INACTIV**, **NEACTIV**.

2. *sbst.* ① Suma la care se ridică averea unui negustor, socotindu-se ceea ce i se datorește și marfa pe care o posedă: ~ul casei se ridică la oinoi sute de mil de lei [fr. < lat.].

ACTIVA (-ivez) *vb. tr.* A grăbi o lucrare; a pune în mișcare: duindu-mă la Poartă ea să activeze lucrarea hîrtiilor (L-ON.) [fr.].

ACTIVITATE *sf.* ① Putere de a lucra: era

Fig. 22. Acrateriu.

Fig. 23. Actinie.

Fig. 24. Actinometru.

înzestrat cu o ~ uimitoare ② Muncă: a desfășurat o ~ extraordinară ③ A fi în ~ sau în ~ de serviciu, a fi în slujbă (vorb. de un funcționar, de un militar) ④ ⑤ Stere de ~, întinderea întreprinderilor, lucrărilor, proiectelor cu care se ocupă cineva: stera lui de ~ nu e așa de restrînsă cum crezi ⑥ În plină ~, în toată lucrările ⑦ ⑧ **NEACTIVITATE**, **INACTIVITATE** [fr. < lat.].

ACTOR *sm.*, **ACTRIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Acela, aceea care joacă într'o piesă de teatru [fr.].

ACTORAȘ *sm. dim. iron.* ① Actor fără vază, fără talent.

ACTORIȚĂ = **ACTRIȚĂ**: actorița, în loc să lase pe usă, leșea prin părete (NEGR.) [actor].

ACTRIȚĂ = **ACTOR**.

ACTUAL *adj.* Din timpul de față, de acum: e îngrozit de moravurile politice ~e [fr.].

ACTUALITATE *sf.* ① Starea lucrului actual ② pl. Întîmplări din timpul de față: jurnalismul nu poate trăi deolt din actualități [fr.].

ACTUAR *sm.* ① Funcționar însărcinat cu calculele și cu statistica în unele administrații publice, la bănci, societăți de asigurare, etc. [fr.].

ACTIE *sf.* ① *Tr.-Carp.* **ACTIUNE** ② [germ.].

ACȚIONA (-onez) *vb. tr.* ① A trage în judecată, a chema înaintea judecătii ② ③ A pune în mișcare [fr.].

ACȚIONAR *sm.* ① Cel ce posedă una sau mai multe acțiuni într'o întreprindere financiară sau industrială [fr.].

ACȚIUNE *sf.* ① Lucrare, faptă, tot ce face cineva: nu-i ored capabil de o ~ rea; a fi în ~, a fi în mișcare; a pune în ~, a pune în lucru, a porni ceva ② Înflurire, influență, putere de a lucra: focul n'are nici o ~ asupra asbestului; dojana mea n'a avut nici o ~ asupra lui ③ ④ Înălțuirea faptelor principale, desfășurarea, mersul unei piese de teatru ⑤ ⑥ Dreptul de a trage în judecată; proces: anzi! să-i respingă ~a fără a se ridica de pe scaun (BR-VN.) ⑦ ⑧ **ACȚIUNE**, *Tr.-Carp.* **ACTIE**. Parte (luată ca unitate de măsură) pe care o are cineva din capitalul social al unei întreprinderi; înscrisul care reprezintă această parte [fr. < lat.].

ACU *adv.* Acum: a trăit pînă mai ~ șase luni; ②: acu e acu, acum trebuie să se alcăgă într'un fel, acum e momentul hotărîtor.

ACUARELĂ (pl.-ale) *sf.* ① Pictură ușoară făcută (mai adesea pe hîrtie) cu colori transparente subțiate cu apă [fr. < it.].

ACUARELIST *sm.* ① Pictor de acuarele [fr.].

ACUARIU (pl.-ariuri,-arii) *sn.* Rezervoriu în care se întrețin animale sau plante acvatice (25) [fr. < lat.].

ACUATIC *adj.* Care trăiește în apă: plante ~e; animal ~; răpit de dulcele cîntări ale unei armonioase pleiade de zîne ~e (ROBOS.) [fr. < lat.].

ACUFUNDA (-tund) *vb. tr. și refl.* ① A (se) cufunda: O stea albastră cade gr. în spațiul s'aoutundă (ALECS.); *pr. ext.*: de ești dură de pădure, du-te și te acufundă n' pădure (VOR.) ② ③ A prăpădi, a da de pagubă: vād că dumeata, care știi legile, mai rău mă aoutunzi (CRG.) [acufunda].

ACUFUNDĂ *adj.* ① p. **ACUFUNDA** ② ③: sezînd cu neîncetare în oărti acufundăți (NEGR.).

ACUILĂ, **ACVILĂ** (pl.-lie) *sf.* ① ② Vultur: El se priveșe și se măsoară Oa donă acuilă cumplică (O-ZAMP.) ③ ④ Pajură: purtînd acvila creștină pe colțul lor de fier (ROBOS.) [lat.].

ACUILIN, **ACVILIN** *adj.* Încovoiat ca ciocul vulturului, coroiat, cocirjat: nas ~ [fr. < lat.].

ACUILON *sm.* ① Vînt de miază-noapte, crivăț: dîn vîi în turbolune ~ul se ridică (NEGR.) [fr.].

ACUITATE *sf.* ① ② Însușirea lucrului acut: ~a sunetului; ~a unei boale [fr.].

ACULEȚ (pl.-eșe) *sn. dim. AC.*

ACUM, **ACUMA**, *adv.* ① În momentul acesta; în timpul de față: de ~; pînă ~; de pe ~; (mi-ado aminte) ea ~, ca și cînd s'ar fi întimplat în mo-

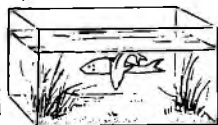

Fig. 25. Acuarium.

mentul acestă; a apărut ~ un an. ~ o lună; de ~ înainte, pe viitor, cu începere de astăzi: ① ~ e ~, acu e acu: el părinte, ~ e ~, zise un voinic (OLVR.) ② În zilele noastre: s'a mai scumpit traul ③ [ndată:—cînd vii? — Dite ① ② Adineao: ~ a plecat de aci ③ ④ Acum... acum..., cînd... cînd...: ①! cere ~ una, ~ alta [lat. e c c u m - m o d o].

***ACUMINAT** *adj.* ③ Se zice despre frunze, fructe, etc. care se termină printr'un viri ascuțit [fr.].

***ACUMULA** (-ulez) *vb. tr.* A îngrămădi, a pune multe lucruri unele peste altele, a face grămadă, a strînge la un loc [fr. < lat.].

***ACUMULATOR** *sm.* ① Cel ce îngrămădește, acumulează; stringător ② ③ Aparat voltaic, care se încarcă cu electricitate și se poate transporta spre a fi întrebuințat la iluminat sau ca putere motrică la diferite mașini (Fig. 26) [fr.].

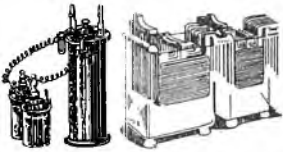

Fig. 26. Acumulatori.

† **ACURAT** 1. *adj.* Cu mare îngrijire, cu multă băgare de seamă, cu luare aminte pînă în cele mai mici amănunte.

2. *adv.* ① Cu îngrijire ② Întocmai [germ. a k k u r a t < lat.].

***ACURATEȚĂ** (pl.-e) *sf.* Luare aminte pînă în cele mai mici amănunte, mare îngrijire, exactitate: toate părțile celei acestei compuneri sînt lucrate cu o scrupuloasă ~ (COSOS.) [it.].

***ACUSTIC** *adj.* ① Care slujește să producă sau să întărească sunetele spre a fi auzite la o mai mare depărtare: cornet ~: tub ~ (D&T); boltă ~ă, care răsună bine ② ③ Privitor la auz: neiv ~ [fr. < gr.].

Fig. 27. Tub acustic.

***ACUSTICĂ** *sf.* ① Partea fizicii care tratează despre sunet ② Calitatea unei încăperi, unei săli din punctul de vedere al percepției sunetelor: sala n'are ~ bună [fr.].

ACUȘA, **ACUȘI** *adv.* F ① Chiar acum ② Numai decît, îndată: dormi fără grîtă, că așezi se face stîna (CRO.) ③ Acuși... acuși..., cînd... cînd..., aci... aci...: blajina noră migăla prin casă, acuși la struțit pene, acuși îmbăla tortul, acuși pisa mălaiul (CRO.) [a c u].

ACUȘICA *adv.* F Chiar acum [a c u ș i].

ACUȘOR (pl.-oare) *sn. dim. AC.*

***ACUȚ** *adj.* ① Pătrunzător: se uită la dînsa cu o expresie ~ă de ironie și de milă (D-ZAMF.) ② Foarte simțitor: durere ~ă ③ ④ Boală ~ă, boală grea și care înaintază repede ⑤ ⑥ Accent ~, accent ascuțit [lat.].

○ **ACUTROPI** (-op) *vb. tr. Olten. Băn.* A acoperi, a înveli [OUTROPI].

○ **ACUȚ** *sbst. dim. AC.*

***ACUZA** (-uz) 1. *vb. tr.* A învinovăți, a învinui, a arunca vina asupra cuiva; a trage în judecată, a pirli: l-an acuzat de furtul acesta fără să aibă dovezi.

2. *vb. refl.* A se învinovăți, a arunca toată vina asupra-și [fr. < lat.].

***ACUZABIL** *adj.* r. Care se poate acuza [fr. < lat.].

***ACUZARE** *sf.* r. Faptul de a a c u z a; învinovățire; piră.

***ACUZAT**, **ATĂ** *adj. p. și sm. f. ACUZA.* r. Care e învinuit, pirît. ① ② **NEACUZAT**.

***ACUZATIV** (pl.-ive) *sn. w.* Caz al declinării la care se pune complementul direct [lat.].

***ACUZATOR**, **TOARE** *adj. sm. f.* r. Care acuză, pirîș [fr. < lat.].

***ACUZĂȚIUNE**, ***ACUZĂȚIE** *sf.* r. Învinovățire [fr. < lat.].

† **AD** (pl. aduri) *sn.* Iad: tu Capernaum, ce până la ceru înălție, până la ~ deștînge-veri (COR.) [vsl.].

***ADAGIO** 1. *adv.* ① Încet, rar.

2. *sbst.* ① Bucată muzicală care trebuie cîntată cu o mișcare mai încetă [it.].

***ADAGIU** (pl.-e) *sn.* Zicătoare, zicală [fr. < lat.].

○ **ADĂLMAȘ** = **ALDĂMAȘ**.

ADAM *npr. m.* ① ② De cînd cu moș ~, de multă vreme, din vremurile de demult; neam de pe ~, rudenie foarte îndepărtată; a se lipsi de ceva ca ~ de raiu, a fi lipsit de un lucru din vina sa; ce faci, ~? sau veniși, ~? se zice celui pe care nu l-ai văzut de mult ③ ④ Mărul lui ~, nodul gitului.

○ **ADĂMANĂ** (pl.-ane) *sf. Trans. Oaș.* Camătă; dobindă [ung. a d o m a n y].

○ **ADĂMANI** (-ănesc), *vb. tr.* ① *Trans.* A ademeni ② ③ *Oaș.* A da bani cu dobindă; a lua camătă; a înșela [a d a m a n â].

† **ADAMANT** (pl.-anturi) *sn.* ④ Diamant: din spuma aceasta... se alege cu timpul un ~ (SB.) [vsl.].

***ADAMANTIN** *adj.* ④ Care are tăria și strălucirea diamantului [fr. < lat.].

† **ADAMASCĂ** *sf.* ④ Un fel de țesătură de mătase cu flori sau deseneuri care mai înainte se fabrica în orașul Damas ⑤ ⑥ *Mold.* Țesătură înipatru sau cinci ițe a cărei urzeală este de in sau bumbac, iar băutura de lînă de diferite culori: la ferestre spînzurau niște perdele de ~ (GM.) (Fig. 28) [rus.].

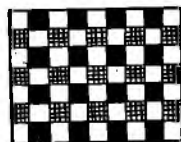

Fig. 28. Adamască.

ADĂOGA, **ADAOGE**, **ADĂOGI**... = **ADĂUGA**...

† **ADĂOSĂTOR** *sm.* Cel care-și însușește, care adaugă ceva pe nedrept la bunurile sale (CANT.) [a d a o s].

† **ADĂOSĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① † A d a u s; sporire, creștere; parte adăugată, intercalată (la un text): celelalte ce mai sînt scrise, ~ de un Eustratie Logofătul și de un Simion Dasoătul, nu letopisește, ce sînt ocări și basne (M. COS.) ② *Băn.* Innăditură.

† **ADĂOSURĂ** (pl.-suri) *sf. (COS.)* Lucru adăugat la altul; a d a u s.

† **ADĂOȘAG** (pl.-guri) *sn.* † Bir plătit peste dările obicinuite: era ~ peste vîscărit oite un tuit de vită (NEC.) [a d a u s + suf. -a g].

ADĂPA (adap) 1. *vb. tr.* ① A duce vitele la apă, a da de băut (la vite): n'a adăpat încă vacile ② A da de băut (la oameni): l-a adăpat cu lapte dulce ③ A uda (pămîntul) ④ ⑤ ~ ou otravă, a otrăvi: și-l adăpă cu otravă cumplit (COS.).

2. *vb. refl.* ① A bea (vorb. de vite) ② A bea, a-și stîmpăra setea (vorb. de oameni); ③ In luptă oînd l-e sete cu singe se adapă (ALECS.) ④ A se uda: pămîntul s'a adăpat de ploaie ⑤ ⑥ ~ se adapă la lăzvoarele stîlînel; a se ~ cu învătătură ⑦ ⑧ ~ știu eu în ce apă se adapă, știu ce gînduri are, cunosc scopurile lui; a se ~ în acoșagi apă cu cineva, a fi înțeles cu cineva [lat. a d a p a r e].

† **ADĂPĂCIUNE**, **ADĂPARE** *sf.* Faptul de a (se) a d a p a.

ADĂPAT 1. *adj. p.* **ADĂPA** ① ② **NEADĂPAT**.

2. *sbst.* ① Faptul de a adăpa: ~ul vitelor; ~ul pămîntului ② ③ Otrăvire: contra ~ului, babele de la țară întrebunțează mai ou seamă argint-viu (HASO.).

ADĂPĂTOARE (pl.-tori) *sf.* ① Locul unde se a d a p a animalele: fîldeșii, viind la ~ și vîslind că în loc de apă este alt-ceva, se întoarseră (ISP.) ② ③ Vasul, jghiabul din care se adăpă vitele (Fig. 29).

Fig. 29. Adăpătoare.

ADĂPĂTOR *adj.* Care a d a p a.

† **ADĂPĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* Adăpare, udare: la răsăd ca acoșta ~ cu puhoiu de singe să se fie covenit (CANT.) [a d a p a].

ADĂPOȘT (pl.-osturi, -oaste) *sn.* ① Loc unde se apără cineva de vînt și de vreme rea: vîntul cînd bate, te dai în lături într'un ~ și te odihnești (NEC.) ② ③ Loc de scăpare, apărare, sprijin: de oite ori o primejdie mare ne-a amenințat, munții ne-au chemat în ~urile lor (VLAR.); a pune la ~ a pune în loc sigur [lat. a d - d e p o s i t u m].

† ADĂPOSTA (-tez)... = ADAPOSTI...
† ADAPOSTEALĂ (pl.-teii) sf. = ADAPOST [a dă postii].

ADĂPOSTI (-teso) 1. vb. tr. A apăra, a feri de vînt și de vreme rea; a pune la a dă p o s t: desluri acoperite de livezi li adăposteso de vînturi (VLAM.).
2. vb. refl. ① A se pune sub un acoperământ spre a se feri de vînt și de vreme rea, a se pune la adăpost, a găsi adăpost: în spatele lor e o colibă de piatră, unde te poți ~ pe vreme rea (VLAM.). ② ③ A afla un loc de scăpare: a lăsa drumul pribegiei ne mai putîndu-se ~ în țară.

ADĂPOSTIRE sf. ① Faptul de a (se) a dă p o s t i ② Loc de scăpare, adăpost: Se duo pribegi ③ paizii să cate-adăpostiri (ALECS.).

ADĂPOSTITOR adj.verb. ADĂPOSTI. Care adăpostește, care te pune la adăpost.

*ADAPTA (-aptez) 1. vb. tr. A pune un lucru pe lingă altul potrivitvîndu-l bine: n'a știut să adapteze robinetul la cîșmea.

2. vb. refl. ① A se potrivi bine, a se așeza potrivit: capacul acesua nu se adaptează la cutie ② A se obicinui cu ceva: Incepuse... să se adapteze condițiilor mediului în care intrase (BR.-VN.). [fr. < lat.].

*ADAPTABIL adj. Care se poate adapta [fr.].

*ADAPTARE, *ADAPTAȚIUNE sf. Faptul de a (se) a dă p t a [fr.<lat.].

○ ADĂRĂG sm. Ofen. Jueu [— HADĂRĂG].
ADĂȘT (adast) vb. tr. ① A aștepta: i-am rugat să mai adaste puțin ② A se opri în drum, a poposi [lat. ad-astare].

ADĂȘTARE sf. ① Faptul de a a dă ș t a, așteptare: acesuă saia slujea întotdeauna o loc de ~ (DOB.). ② Oprise, popas, haltă.

ADĂȘTAT sbst. Faptul de a a dă ș t a.

○ ADĂU sbst. Dare, dădie, ung. a d ôj.

ADĂUGA (adaug), ADĂUGĂ (adaog), ADĂUGI (-aug, -augeso), † ADĂUGE Tr.-Corp. 1. vb. tr. ① A mai pune, a mai da ceva pe lingă cele ce au fost mai înainte, a pune pe deasupra, a da pe deasupra: nu vrea să mai adauge nici un ban; ② scum-pul cumpără stăfide și cere să-l adauge și piper (PANN) ③ ④ A pune alături, a alătura, a împreuna, a alipi ⑤ A mai spune ceva pe lingă cele zise înainte: ou ce vei sătura încoama acestor cete de păgini? adăugă Spanoloo (NEGR.) ⑥ ⑦ A spori, a face să crească, a mări: oumu-l un neguștoriu de adaoge banii și avuția domnu-său cu nevoia sa (VARL.) ⑧ ⑨ ~ ou pră, a ponegi, a vorbi de rău pe cineva; a pîrî: ou multe pîrî li adăugea să-l facă surgun (MUST.) ⑩ ~ A încărca pe cineva cu un bir mai mare decît cel cuvenit: ispravnicii să nu aibă vole nici a-l scădea nici a-l adăogi (LET.).

2. † vb. refl. ① A spori, a crește, a se mări: Unde-l văz lafa ca orînul, Mi se adăugă suspînul (NEOD.) ② A se pune alături: vin' de te adauge la masa noastră, ou să fim 14 (ALECS.) ③ ~ A se împreuna: Incepură a se amesteca și a se adauge cu Sarmatli (LET.) ④ Trans. A se căsători a doua oară [lat. a d a u g e r e].

ADĂUGĂTOR, ADĂUGITOR adj.verb. ADĂUGA, ADĂUGI. Care (se) adaugă.

ADĂUGĂTURĂ, ADĂUGĂTURĂ (pl. -turi) sf. Lucru a dă u g a t peste altul; bucată adăugată peste altă.

ADĂUGI... = ADĂUGA...

○ ADĂUNĂZI adv. Tr.-Corp. = DEUNĂZI.

ADĂUS, ADAOS 1. adj. ② p. ADAUGE ③ ④ NEA-DAUS ⑤ Trans. Cășătorit a doua oară.

2. (pl.-se, -suri) sn. ① Ceea ce se mai pune, se mai dă pe lingă cele ce au fost mai înainte, spor: ~ de leată; ~ de oheitul ② Ceea ce se adaugă la sfîșitul unei cărți pentru a împlini unele lipsuri ③ ④ Tot ce face să sporească, tot ce mărește sau ridică ceva: apucatu-m'am și ou a sorle începătura și ~ul, mai apoi li scăderea Moldovli (GR.-UR.) ⑤ Mold.: s'a dus într'~, se zice de cineva pe care-l trimiți la o treabă și nu se întoarce la timp (SEZ.) ⑥ Mold.: a porni într'~, a deveni îngreunată, a porni grea (CRO.) (SEZ.).

† ADĂVĂSI (-ăseș) 1. vb. tr. ① Mold. Trans. A risipi, a cheltui: adăvăsise vracilor toată avuția (VARL.)

② ~ A istovi: ou atîta privegliare și dvorbă trupul și-au adăvăsit (DOB.).

2. vb. refl. † A se risipi, a se prăpădi, a se istovi (DOB.).

*ADECĂ... = ADICĂ...

*ADECUAT adj. Potrivit cu un lucru, ce corespunde ideii pe care ne-o facem despre el: nu găsesi ouvîntul ~ acesuiei noțiunii [fr.<lat.].

† ADEMANĂ sf. Mită [— ADAMANA].

ADEMENEALĂ (pl.-neii) sf. Ispitire prin vorbe dulci, prin bani, prin făgăduințe: căuta prin ademeneli să-l înduplece să vie [a d e m e n i].

ADEMENI, ADIMENI (-eneso) vb. tr. ① A amăgi, a înșela cu vorbe bune, a ispiți prin bani, prin făgăduințe: te ademenise numai ou vorbe dulci (ALECS.) ② A atrage: te ademenise ou lucrurile ce vezi ou ochii și ochioapești din drum (ISP.); aversea adimenește pe om și apoi li scîrbește (DOB.) [— ADAMANI].

ADEMENIRE, ADIMENIRE, sf. Faptul de a a d e m e n i; ispiță, amăgăală: mi de vsurli vin de mă înșină ou ale lor poetice ademeniri (ALECS.).

ADEMENIT sbst. Faptul de a a d e m e n i.

ADEMENITOR adj.verb. ADEMENI. Care ademeneste, amăgitor: avea un chip ~ cum nu mai văzusem (GNJ.).

ADEMENITURĂ (pl.-turi) sf. Ademeneală: mă tem ou ou ademeniturile altor mai mici vrăjitori să nu te buiguesți (CANT) [a d e m e n i].

*ADEMȚIUNE sf. r. Ridicarea unui legat prin revocare din partea testatorului însuși [fr.<lat.].

*ADENITĂ sf. r. Inflamația glandelor și cu deosebire a ganglionilor limfatici (P), scurtă " [fr.].

*ADEPT sm., ADEPTA (pl.-te) sf. ① Care a fost pus în cunoștința tainelor unei științe, unei secte ② Care împărtășește vederile cuiva: noua teorie nu prea are mulți adepti [fr.<lat.].

*ADERA (ader, -rez) vb. intr. A se uni, a fi de părerea cuiva, a împărtăși vederile cuiva, a fi de partea sau din partidul cuiva [fr. a d h é r e r < lat.].

*ADERENT sm., -ENTĂ sf. Care ține de părerea sau de partidul cuiva, părtaş: ostigau din și li aderenti și partizani a-gh. [fr. a d h é r e n t < lat.].

*ADERENȚĂ (pl.-te) sf. ① Starea unui lucru pus peste un altul ca și cum ar fi lipit ② Împărtășirea vederilor cuiva [fr. a d h é r e n c e].

ADES, ADEȘA, ADEȘORI adv. De multe ori în puțină vreme: vine ~ pe la noi; mai ~ [d e s].

† ADET (pl. -turi), † ADEȚIU (pl. -turi) ③ sn. Obiceiu, deprindere ④ Datină veche ⑤ Taxă vamală ⑥ Dare, dădie ⑦ Ofen. Dija care se dă din rachiou stăpinului cazanului [tc.-ar. 'a d e t].

† ADETORIE sf. Trans. Datorie.

† ADEȚORIU adj. Trans. Dator.

ADEVĂR (pl.-ăruri) 1. sn. ① Ceea ce este, ce se spune conform cu realitatea ② NEADEVĂR, MINCUNĂ: a mărturisit ~ul; a ascunde ~ul; a descoperi ~ul: curat ~ul sau ~ul curat, ~ul adevărat; ③ din vorbă în vorbă lesse ~ul; a spune un mare ~ ④ Firea adevărată a cuiva: plină nu bagli în plug ou omul, nu afli ~ul (ZNN.) ⑤ pl. Faptele neîndoioase pe care le stabilește o știință, axiome: ~uri matematice ⑥ ⑦ Intr'~, în ~, cu ~, pre~, † da ~, loc. adj. Ce e drept, cu adevărat ⑧ ⑨ Gura mai lesse vorbește ~ul decît mineluna; gura păcătosului ~ul grăște, cei vinovați mărturisesc uneori adevărul fără să vrea; spune ~ul, că li se sparge capul sau ~ul umbli ou capul spart, mulți se supără cînd le spui adevărul; ~ul lesse deasupra ca undeieșmul, ori-clî ai căuta să ascunzi adevărul, el tot iese la iveală.

2. † adj. Adevărat.

3. adv. Într'adevăr [a d e v ā r a].

† ADEVĂRĂ sf. Adevăr: și adevara cea întreagă, O vol striga unde-l găoată largă (DOB.).

† ADEVĂRĂ (-verez) 1. vb. tr. ① A încredința că un lucru este adevărat, a întări: acest lucru adevărează zicînd oum nu putea a doi domni slujli (COR.) ② A mărturisii (adevărul): oia ce adevărează mai de ordină sînt decît cea ce tăgădușo (PRV.LP.) ③ A dovedi: ou ce veri adevăra că ești creștin? (HASD.).

2. *vb. refl.* ① A se dovedi: de va fi făcut una oa ceea și se va ~ ou mărturie, certarea lui să fie moartea (PRV.-LP.) ② A se încredința: adevărează-te din istorie, cititorule (HASD.) [lat. ad-de-verare].

† **ADEVĂRAȚIUNE** *sf.* Adevăr (BIBL.) (CANT.).
ADEVĂRAT 1. *adj.* ① Ce cuprinde un adevăr, ce nu se abate dela adevăr (C) NEADEVĂRAT, MINCIOS): toate cîte-ți spun sînt ~; vorbe ~e ② De care nu se poate îndoi nimeni, netăgăduit: e ~ul autor al acestui opere; e un ~ savant ③ Neprefăcut, sincer: un prieten ~ ④ Drept (C) GRESIT): aceasta e calea ~ă a virtuții ⑤ Curat, autentic (C) FALS): diamant ~; zăpis ~ ⑥ *Vorb.* de rudenie = BUN ⑦: unchiu ~ se cheamă fratele tătine-meu sau al mîni-mea (PRV.-MB.).

2. *adv.* ①: spune-mi ~; nu mai știu ~ ce s'a întâmplat ② Cu ~; de ~, pre ~, loc. *adv.* Într'adevăr [a d e v ă r ă l].

† **ADEVĂRĂȚATE** *sf.* (cos.) Adevăr [a d e v ă r ă t].

† **ADEVĂRĂȚOR** = ADEVERITOR.

† **ADEVĂRĂȚURĂ** (*pl.-tari*) *sf.* Mărturie [a d e v ă r ă t ă r ă l].

† **ADEVĂREALĂ** (*pl.-eli*) *sf.* Încredințare, înțărare, confirmare (CANT.) [a d e v ă r ă l].

† **ADEVĂSI**... = ADVĂSI...

ADEVERI (-ereso) 1. *vb. tr.* ① A încredința că un lucru este adevărat, a întări: scrisorile pe care mi le-a trimis adevăresc aceasta ② A dovedi: nu mi-a putut ~ prin nicio această datorie ③ † A asigura, a încredința, a făgădui: le adevărea că se va face catolio, numai să-l primească să le fie orălu (NEC.).

2. *vb. refl.* ① A se arăta, a se dovedi a fi adevărat: vorbele mele s'au adevărit ② † A se încredința: m'am adevărit că nu spunea ou dreptate (cos.) ③ A-și lua îndatorirea, a se obliga: se adevărit ou jurămint că nu se va mărita (MX.) [a d e v ă r].

† **ADEVERINȚĂ** (-ințez) 1. *vb. tr.* (cos.) A adevăra, a încredința.

2. *vb. refl.* A-și întări o convingere [a d e v e r i n ță].

ADEVERINȚĂ (*pl.-ințe*) *sf.* ① Dovadă, mărturie în scris, chitanță ② † Adevăr: să grăiești oătră mine ~ (BIBL.) ③ † Încredințare: și pre adevărința lor au pueros împăratul în gios (NEC.) ④ † Făgăduință ⑤ † Scrisoare de ~, scrisoare, act de înțărare [a d e v e r i].

ADEVERIRE ① *sf.* Faptul de a (se) adevăra ② † Cu ~ loc. *adv.* Într'adevăr.

† **ADEVERIT** *adj. p.* ADEVERI. ① Adevărat ② (C) NEADEVERIT ③ *Vorb.* de rudenie = BUN ⑦: acestia toți cum am zis se cheamă frați adevăriți (PRV.-MB.).

ADEVERITOR *adj.* ① Cel ce adevărește ② † Boleri ~i, oameni de bună credință în sarcinași să cerceteze la fața locului înecăcările hotarelor moșilor asupra cărora s'au ivit neînțelegeri (HASD.) [a d e v e r i].

○ **ADEVESTI** (-teso) *vb. refl. Trans.* (vic.) A se ivi, a apărea, a se pripăși.

† **ADEZIUNE** *sf.* ① Alipire, unire (cu părerea cuiva) ② † Puterea de atracțiune a moleculelor [fr. adhé-si-on < lat.].

† **AD HOC** loc. *adv. lat.* ① Anume pentru acest scop, întocmit anume: ti-ai să înghiebat o logică de oazele, un sistem ~ de a gîndi (VLAH.) ② † Divanurile ~ adunările ținute în Muntenia și Moldova în 1857 spre a arăta dorințele Românilor asupra organizării principatelor (P. IST.).

ADIA (adie) 1. *vb. unipers.* ① A sufla lin (*vorb.* de vînt): o lină sutiere de vînt adie peste grînele coapte (VLAH.).

2. (*adin*) *vb. tr.* ① A atinge ușor: adie un soaun ou degetul și degetul rămîne într'aurit (RET.) ② † A cînta cu glas slab, încît abia să se audă: Auzi...un...glas de copilă adind o rugăciune ușoară (EMIN.).

3. *vb. intr.* ① A mișca ușor: nioi moartă nief vie, numai din coadă adie (ghicitoare despre „cîntar”) ② A amenința, a face semn cu ceva: ou sabia în mîna adia și amenința (NEC.) [lat. *a d i l i a r e < ilia].

† **ADIABATIC** *adj.* † Se zice despre aparate care se opun la transmiterea căldurii (fr. adiabatique).

* **ADIACENT** *adj.* ① Alăturat, marginas ② A Unguri ~e, care au același viri, o latore comună, iar celelalte laturi de o parte și de alta a acesteia (30) [fr.].

† **ADIAFOR** *adj.* Nepăsător, indiferent: acum sînt ~ plu' și de clubuc (ALECS.) [ngr. ἀδιάφορος].

† **ADIAFORIE** *sf.* Nepăsare: și noi să primim ou ~ o asemenea stare de luoruri? (ALECS.) [ngr.].

† **ADIAFORISÎ** (-leso) *vb. tr.* A nu purta grijă, a nu-i păsa (de cineva, de ceva): la cine să găsească protecție, dacă mă adiaforisește chiar omul căruiu am jertfit tot? (ALECS.) [ngr.].

† **ADIAFORISIRE** *sf.* Faptul de a adiaforisi, neingrijire, nepăsare: ~a de patrie au ajuns a fi o boală obștească mai rea decît ciurma (ALECS.).

ADIATĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Testament: s'a scris adiată, s'a iscălit de împărat și de toată obștea (ISP.) [fr. DIATĀ].

ADICĂ, **ADEAC** *adv.* ① Prin aceasta se înțelege, (care înseamnă) cu alte cuvinte: să se proclamească băieții și tetele, adică să asculte dasoșul pe fie-care (CRG.) ② † Și anume: să-mi pregătești tot ce trebuie pentru soris, ~ hirtie, cerneață și condolu ③ Va să zică, cum s'ar zice (*în propoz. interog.*): ~ n'ai aflat nimio? vrei ~ să mă îngeli? ④ *După pron.* cine, ce și *adv.* cum, cînd, unde, întrebunțat adesea spre a reaminti sau lămurii mai bine, prin explicațiunea ce urmează, ideea exprimată în prop. precedentă: ti spuse toată ștreenia prierinți, cum adică fusese la vînat, cum se întîlneau ou credinciosul împăratul, cum vorbise ou el (ISP.) ⑤ † Iată: adică ou... (*inceputul celor mai multe zapise vechi*); adică doi oameni voiau să intre în curte și cinele nu-l lăsa (RET.) ⑥ La ~, în momentul deciziv, la urma urmelor: toamă acum la adică n'au nioi o mîngîlire (CRG.).

ADICĂLE (A), **ADICĂTE** (LEA) *adv.* ① A dică: cum l-ar strînge el în brațe... cînd să vie vorba la o adicăteala (VLAH.).

ADIERE *sf.* ① Faptul de a adia ② † Suflare lină, vîntușor: nioi măcar nu se clătîna ca de o ~ de vînt (ISP.).

ADIMENI... = ADEMINI...

* **ADINAMIC** *adj.* ① De dinamie, privitor la adinamie ② Care suferă de adinamie [fr.].

* **ADINAMIE** *sf.* † Slăbiciune mare a organismului, lipsă totală de puteri [fr. < gr.].

ADINEAOREA, **ADINEAORI**, **ADINEAURI**, **ADINEAUR** (E) **LEA**, **Mold.** **ADINIOARE** (A) *adv.* ① Cu puțin înainte, nu de mult ② Mai ~, acum de curînd.

ADINS 1. *numai în legătură cu prep.* în, într', de, din, cu care formează loc. *adv.* ① În ~, într' ~, a) anume, cu scopul hotărît: a pînă înadins pe feciorii boterești să-mi cante prierină (CRG.); b) *Mold.* fără glumă, serios: vorbești în ~ ori vrei să suguesți? (CRG.) ② Din ~, nu în glumă sau din întîmplare, ci cu hotărîrea luată dinainte: din ~ mi-a răsturnat cernea pe scrisoare ③ Cu dinadinsul, anume, cu scopul hotărît; cu sîrguință; cu ori-ce preț: a trela zi ou dinadinsul făon să-l fie drumul pe la același copaciu (ISP.); † mai ou dinadinsul, O ou tot adinsul, fără nici o glumă, foarte serios; cu toată stăruința: s'a apucat ou tot dinadinsul să numere fiscoare greșală de tipar; cîrsmariul nu-l lasă, ci le cere plata cu tot adinsul (SB.) ④ † Mai de ~, cu mai multă stăruință, mai virtos ⑤ † În de ~, anume, cu intențiune, cu premeditare: multi din boteri leșești socoteau că face în de ~ să piară oastea toată (GR.-UR.) ⑥ Cînd de ~, cu stăruință; mai ou de ~, mai cu seamă, în deosebi ⑦ † O u de ~, cu luare aminte, cu îngrijire, cu multă băgare de seamă, foarte serios: să caute ou de ~ să îndemne în tot chipul pre erectilei de acolo să se întoară cătră pravoslavie (PRV.-MB.); mai ou de ~, în deosebi, mai cu seamă, mai ales: ou toți stătuind-se, mai ou de ~ oul Tomaș Hatmanul (GR.-UR.) ⑧ † O u tot de ~, foarte serios.

2. *inadins, într' ~* *adj.* Anume: a fost din parte-1 cercare de a constrînge slăbiciunile limbii

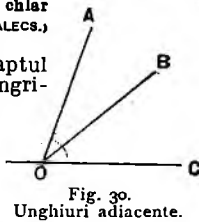

Fig. 30.
Unghiori adiacente.

3. † pron. ① Adins-elusi, el însuși, adins-mineși, pe mine însumi; adins-tineși, pe tine ② † Adins-voi (si), adins-eiși, voi între voi, ei între ei, unii cu alții [lat. a d - e - i p s o].

† **ADINTA** (adint) vb. intr. (cos.) (TKT.) A lua aminte. ○ **ADINTE** adv. *Maram. Oas.* Adineauri [lat. a d - e - a n t e].

***ADIO** 1. interj. ① Rămas bun! rămii cu bine! (*cuvînt de politeță la despărțire*): O'am zis de mult ~ ferlori! (VLAH.) ② F ȋron. S'a dus, a trecut timpul e... ~ nepăsare a copilăriei, ~libertate, ~ ferloire! (A.-GH.)

2. sbst. Adio! ng adio! și fără revedere (ALX.) [it. a d d i o].

***ADIPOȘ** adj. ① Ce are caracterile grăsimii: ȋsut ~ ② Plin de grăsimi [fr.].

***ADIOZITATE** sf. ① Supra-încărcare de grăsimi de natură bolnăvicioasă [fr.].

***ADITIONA** (-onez) vb. tr. † A aduna [fr.].

***ADITIONAL** adj. Ce e sau trebuie să fie adăugat: articol ~ [fr.].

***ADIȚIUNE** sf. ① Adăugare, adaus ② † Adunare [fr. < lat.].

***ADIUNCT** sm. Ajutor (al unui profesor, magistrat, etc.) [germ. < lat.].

***ADIUTANT** = ADJUTANT [germ. < lat.].

ADÎNC 1. adj. ① Care e găurit, scobit, pînă la o mare depărtare de suprafață: apă ~; puț ~; furturile ~; ② Închînăciune ~, cu corpul mult plecat spre pămînt ③ ④ Greu de pătruns, temeiinc: ȋtiință ~; învătătură ~; vorbă ~; gînd ~; minte ~; înȋlepciune ~; învătăminte pline de o filosofie ~ (OOS.) ⑤ Mare, puternic: o jale ~ ȋi cuprînsese toate ȋimțirile (OOS.); dor ~; iubire ~ ⑥ Des, prin care ochiul nu poate străbate: noapte ~; întunecime ~ ⑦ Neturburat de nimic: în tăcerea ~ a codrului, biruitorul doarme (VLAH.) ⑧ Greu: somn ~ ⑨ La ~ bătrînețe, la o vîrstă foarte înaintată.

2. adv. ①: a ara ~; a înȋlge ~ ② ③: a dormi ~; a ofta ~; ~ mișcat.

3. (pl.-uri) sn. ① Adîncime, fund: ~ul mării; te trage pe furiș apa la ~ (CRO.) ② ③: se mîhnî pînă în ~ul sufletului; n' apuca să auză de la dascălul ova, că el învăța mai din ~ decît dascălul (ISP.); respiri din ~ aerul acesta proaspăt (VLAH.) ④ ȋ Apă foarte adîncă, noian; prăpastie [lat. a d u n c u s].

† **ADÎNCA** (adino) 1. vb. tr. ① A face mai adînc, a săpa mai adînc: podobinc laste omului ce zîdește o casă, ce sapă și adîncă (COR.) ② ③ A pătrunde.

2. vb. refl. A se adînci, a se scufunda; ③: foarte adîncă ~ se cugelele tale (PS.-SCH.) [lat. a d u n c a r e].

† **ADÎNCĂȚ** 1. adj. p. ADÎNCA. Adînc.

2. † (pl.-ate) sn. Adîncime; adîncitură.

ADÎNCĂȚURĂ (pl.-uri) sf. ① Parte de loc cufundată, săpată mai adînc; scobitură: aci aproape se auzeau, într'o ~, ȋștituri de coase și cîntece de coșagi (CAR.) ② ③ Orbita ochilor: ochii ȋi ies oit pumnul afară din adîncături (JIF.) [a d i n c a].

ADÎNCÎ (-oșo) 1. vb. tr. A face mai adînc, a săpa mai adînc: ~ o groapă.

2. vb. refl. ① A se duce mai afund, a intra mai adînc: ochii i s'au adîncit; s'a adîncit în pădure ② A se scufunda, a se înneca: oarăbille s'au adîncit în mare ③ ④: a se ~ în cugețări.

ADÎNCÎME sf. ① Distanța de la suprafața sau gura unei adîncituri pînă la fundul ei: ~ a unui puț; ~ a mării ② Distanța de la partea dinainte a unei adîncituri, a unei încăperi pînă la partea dinapoi: ~ a unei peșteri; ~ a codrului; ~ a unei galerii ③ ④ Înșusirea unui lucru greu de pătruns: ~ a minții; neputînd pricepe toată ~ a violenței omenești (VLAH.) ⑤ ⑥ Depărtare foarte mare (vorb. de timp): a oăror obȋrșle se pierde în ~ a vremii (VLAH.) [a d i n c i].

ADÎNCITURĂ (pl.-turi) sf. = ADÎNCĂȚURĂ: o bisericiu o trei turnuri... se vede într'o ~ (RG.)

○ **ADÎNCÔȘ** adj. Mold. Cu înȋeles adînc, ascuns: vorbe adîncăoase (EMIN.)

***ADJECTIV** (pl.-ive) sn. ȋ Cuvînt pus pe lîngă un substantiv spre a determina mai de aproape noȋiunea pe care o reprezintă sau a arăta o înșușire a acestei noȋiuni [lat.].

***ADJECTIVAL** adj. ȋ Ce împlinește funcȋiunea de adjectiv: substantiv ~ [fr.].

***ADJUDECA** (-ae) vb. tr. ȋ ȋ A hotărî prin judecată că un lucru se cuvine cuiva de drept: Basarabia fusese adjudecată Rusiei (A.-GH.) ② A da un lucru celuiia care a oferit un preț mai bun la mezat, a hareciului: bunul se va ~ asupra celuiia care la cea din urmă strigare va ȋ dat prețul cel mai mare (PR.-CIV.) [lat. a d j u d i c a r e cu accepȋiunile fr. a d j u g e r].

***ADJUDECATAR** sm. ȋ Persoana căreia i se adjudecă un lucru la o licitație, la o vînzare publică: ~ul va înȋălȋ lista cu prețul cu care s'a adjudecat bunul asupra-ȋ (PR.-CIV.) [fr.].

***ADJUDECĂȚ** sm. ȋ Acela care adjudecă [fr.].

***ADJUDECĂȚIUNE**, ***ADJUDECĂȚIE** sf. ȋ Hotărîre prin care se adjudecă cuiva un lucru la mezat, hareciul: ~ a nu se poate face decît după o sentință definitivă (COR.-CIV.) [fr. < lat.].

***ADJURA** (-jur) vb. tr. ① A porunci în numele lui D-zeu ② A ruga pe cineva să facă un lucru în numele a tot ce are mai sfînt sau mai scump: te adjur pe viul D-zeu să mă scapi din această nevoie [fr. < lat.].

***ADJURAȚIUNE**, ***ADJURATIE** sf. Faptul de a adjura: rugăminte stăruitoare [fr. < lat.].

***ADJUTANT** sm. ȋ Ofițer atașat pe lîngă persoana unui suveran, principe ori comandant de corp, spre îndeplinirea serviciilor personale, aghiotant: Nicolae Îpsilante... căutase să tragă și pe frate-său Alexandru, ... ~ împărețesc (A.-GH.) ② Ofițer atașat comandantului de trupe și care e înșărcinat de a ajuta pe șef în comandă și de a transmite ordinele acestuia ③ Sergent-adjutant, sub-ofițer înșărcinat cu poliȋia interioară a corpului, are autoritate asupra sergenților-majori și asupra celorlalte grade inferioare în tot ce privește serviciul și purtarea lor în și afară din serviciu; el se recunoaște după două galoane late de aur și unui mal îngust pe care le poartă la mineci; ~ FLUTONIER-MAJOR [fr. < lat.].

***AD LIBITUM** loc. adv. lat. După plac, după voie, ori-cum.

***AD LITTERAM** loc. adv. lat. Fără schimbare, întocmai, vorbă cu vorbă: a reproduș discursul ad litteram.

***ADMINISTRA** (-trez) vb. tr. ① A conduce, a supraveghia mersul afacerilor unui particular, ale unei societăȋi, ale Statului, a ocîrmui, a obȋlădui: i-a administrat moșia cu multă pricepere ② A da (o doctorie): i-a administrat tot felul de cealuri fără nici un folos ③ F ȋron.: ~ o bătaie zdărnă; ~ o pereche de palme [fr. < lat.].

***ADMINISTRABIL** adj. Care se poate administra.

***ADMINISTRAT** 1. adj. p. ADMINISTRA.

2. **ADMINISTRAȚI** sm. pl. ③ Acela cari se află sub conducerea unui administrator: guvernul ceruse a părăsi insula, ne mai putînd să conȋie pe administraȋii săi (A.-GH.).

3. **ADMINISTRAT** sbst. Faptul de a administra.

***ADMINISTRATIV** adj. Ce privește administraȋiunea, care stă în legătură cu administraȋiunea: stat ~; drept ~; putere ~; funcȋiuni ~ [fr.].

***ADMINISTRĂȚOR**, -TOARE sm. f. Persoana care administrează afacerile unui particular, ale unei societăȋi, ale Statului, ocîrmuitor, obȋlăduitor: are toată încrederea în ~ul moșiei [fr.].

***ADMINISTRAȚIUNE**, ***ADMINISTRAȚIE** sf. ① Faptul de a administra, conducere, ocîrmuire, obȋlăduire ② Funcȋionari înșărcinaȋi cu conducerea unui serviciu: ~ a podurilor și gosoalelor; ~ a poștelor și telegrafelor ③ ȋ Serviciile care se ocupă de intendenȋa, hrana, îmbrăcăminte, etc. a oastei: ofiȋer de administraȋie, trupe de administraȋie ④ ȋ Conșilii de administraȋie, persoanele înșărcinate să supraveghieze aplicarea întocmai a statutelor și să controleze mersul afacerilor unei societăȋi din care fac parte [fr. < lat.].

***ADMIRA** (-mir) vb. tr. ① A privi ceva cu o mirare amestecată cu plăcere, a ȋi adînc mișcat

de frumusețea ce se înfățișează ochilor sau de însușirile deosebite ale unui lucru, a slăvi măreția unui fapt: am admirat frumusețea nelăteută a acestor lucruri ¶ ② A fi uimit de ceva, a i se părea ciudat (vorb. de fapte nevednice): admir îndrăzneala acestor oameni fără conștiință [fr. < lat.].

***ADMIRABIL** 1. *adj.* Vrednic de admirat, minunat, uimitor: timp ~; calități ~e.
2. *adv.* De minune, în chip vrednic de admirat: vorbește ~; cîntă ~ de bine [fr. < lat.].

***ADMIRAL** = AMIRAL.

***ADMIRAT** *sbst.* Faptul de a admira.

***ADMIRATIV** *adj.* Prin care se exprimă admirația: ton ~; gesturi ~e [fr.].

***ADMIRATOR, -TOARE** *sm. f.* Acela, aceea care admiră: nu prea are mulți ~i [fr.].

***ADMIRAȚIUNE, *ADMIRAȚIE** *sf.* ① Faptul de a admira ¶ ② Sentiment de entuziasm produs în noi la vederea frumosului, binelui și adevărului: face niște ochi mari în oări strălucite o profundă admirație pentru euceririle științei moderne (CAR.) [fr. < lat.].

***ADMIS** *adj.* ① *p.* ADMITE ¶ ② Recunoscut ca bun, incuviințat, folosit de toți: e o expresiune ~ă de curind ¶ ¶ ③ NEADMIS [fr. < lat.].

***ADMISIBIL** *adj.* Care se poate admite: o părere ~ă; un candidat ~; a proclamat pe toți ~i la slujbele Statului (A.-GH.) ¶ ¶ ④ NEADMISIBIL, NADMISIBIL [fr.].

***ADMISIBILITATE** *sf.* Putința de a fi admis, însușirea de a putea fi admis: nu îndeplinește condițiile de ~ ¶ ¶ ⑤ NEADMISIBILITATE [fr.].

***ADMISIUNE** *sf.* Primire într-o școală, într-o instituție, într-o slujbă, etc. [fr. < lat.].

***ADMITE** (-mit) *vb. tr.* ① A primi pe cineva (într-o societate, într-o școală, într-o instituție, într-o slujbă, etc.): l-au admis cu majoritate de voturi; a trecut examenul și a fost admis ¶ ② A lăsa să intre: după puțină așteptare, a fost admis în cabinetul ministrului ¶ ③ A primi (vorb. de lucruri): l-au admis cererea de a trece din nou examenul ¶ ④ A primi, a îngădui, a da voie: nu-ți admit nici-o observație ¶ ⑤ A recunoaște (de adevărat): admitînd chiar că ai avea dreptate [lat.].

***ADMONEȘTA** (-tez) *vb. tr.* A certa, a dojeni pe cineva pentru o greșală ușoară: directorul a admonestat pe cîțiva slujbași mai vinovați [fr.].

***ADMONEȘTARE** *sf.* Faptul de a admonesta; certare, dojană făcută pentru o greșală ușoară.

***ADMONIȚIUNE, *ADMONIȚIE** *sf.* ① ~i. Certeare din partea judecătorului ¶ ② Înștiințare făcută cuiva de a-și îndrepta purtarea, sîtat dat cuiva de a lăsa calea greșită pe care a apucat [fr.].

***ADNOTĂ** (-otez) *vb. tr.* ① A face note, însemnări, observații la o scriere, la o lucrare: a adnotat toate scrierile lui Cicerone [lat.].

***ADNOTARE** *sf.* ① Faptul de a adnota ¶ ② ~i. Notă explicativă, însemnare făcută la o scriere: a făcut adnotări la toți cîșicii prevăzuți în programele liceului.

***ADNOTAT** *sbst.* Faptul de a adnota.

***ADNOTAȚIUNE, *ADNOTAȚIE** *sf.* = ADNOTARE [lat.].

† **ADOARĂ** *adv.* ① A doua oară (HASD.) ¶ ② Trans. Altădată.

***ADOLESCENT** *sm., -TA* (*pl. -te*) *sf.* Băietandru băietan, copilandru; fată măricică [fr. < lat.].

***ADOLESCENȚĂ** *sf.* ① Vîrsta între copilărie și tinerețe (între 14 și 21 de ani) ¶ ② ~i. Adolescența minții [fr. < lat.].

***ADONIC** *adj.* ~ Vers ~, vers format dintr'un dactil și un spondeu sau trocheu (— — — —) [fr.].

***ADOPTA** (adopt, -tez) *vb. tr.* ① ~i. A lua de suflut, a face pe cineva copil de suflut, a înfia: nu pot ~ decât persoanele care la epoca adopțiunii nu vor avea nici copii, nici descendenți legitimi (cod.-civ.) ¶ ② A-și însuși (o părere, un plan, etc.); a primi ceva ca bun: comisiunea a adoptat proiectul de lege ¶ ③ A alege ceva ca fiind mai bun, mai plăcut, mai frumos, mai vrednic de urmat: au adoptat în totul moda din Paris [fr. < lat.].

***ADOPTARE** *sf.* ① ~i. Luare de suflut, înfiere ¶ ② Faptul de a adopta (o părere, etc.), însușire, primire: ~a proiectului de lege; ~a unei mode ridicele.

***ADOPTAT, -ATĂ** *adj. sm. f. p.* ADOPTA: ~ul are dreptul să ceară destituirea adopțiunii în timp de un an de la ajungerea la majoritate (cod.-civ.) ¶ ¶ ③ NEADOPTAT.

***ADOPTATOR, -TOARE** *sm. f.* ~i. Acela, aceea care a adoptat, care a adoptat un copil străin: cel adoptat nu va dobîndi nici un drept de moștenire asupra bunurilor rudelor ~ului (cod.-civ.).

***ADOPTIV** *adj.* ~i. ① Care a adoptat, care a luat (un copil) de suflut: tată ~ ¶ ② Care a fost adoptat, luat (ca copil) de suflut: copil ~ ¶ ③ ~i. Patrie ~ă, țară străină pe care și-o alege cineva în locul patriei adevărate [fr. < lat.].

***ADOPTIUNE** *sf.* ① ~i. Luare de suflut, înfiere: ~a va da celui adoptat numele adoptatorului pe care îl va adăuga la adevăratul său nume (cod.-civ.) ¶ ② Faptul de a adopta (o părere, etc.), primire ¶ ③ Patrie de ~, țară străină pe care și-o alege cineva în locul patriei adevărate [fr. < lat.].

***ADORA** (ador) *vb. tr.* ① ~i. A se închina la Dumnezeu, a slăvi cu smerenie și cu adîncă iubire divinitatea sau cele dumnezeiești: trebuie să adorăm pe Dumnezeu și numai lui să-i slujim; ~ voința divină ¶ ② ~i. Pr. ext. A slăvi, a cinsti; a iubi cu patimă un lucru: ~ virtutea; ~ muzica; ~ danțul ¶ ③ A iubi cu infocare pe cineva: Ador pe acest demon, cu ochi mari, cu părul blond (EMIN.) [fr. < lat.].

***ADORABIL** *adj.* ① Vrednic de adorat ¶ ② Drăgăstos, vrednic de iubit cu infocare: un copil ~; o mamă ~ă ¶ ③ ~i. Iron. Nostim [fr. < lat.].

***ADORARE** *sf.* Faptul de a adora; închinăciune, slăvire, iubire infocată: Dulciosa ciocotile ce vecinlo către soare se naltă 'n ~ (ALECS.).

***ADORAT, -ATĂ** *adj. sm. f. p.* ADORA: Un chip de-a pururi ~, Cum nu mai au perechi (EMIN.); Iartă-mă, adorata mea! (VLAR.) ¶ ¶ ③ NEADORAT.

***ADORATOR, -TOARE** *sm. f.* Acela, aceea care adora, care iubește cu infocare.

***ADORAȚIUNE, *ADORAȚIE** *sf.* = ADORARE [fr. < lat.].

○ **ADORLEA** (DE-) *adv. Trans.* (FR.-CDR.) De altădată [a do ară].

***ADORMI** (adorm) 1. *vb. tr.* ① A face să doarmă: abia a putut să adoarmă copilul; l-au adormit cu oloform ¶ ② ~i. Pr. ext. A plictisi la culme, a obosi pe cineva într'atît încît să-l cuprindă somnul: era singura carte care avea puterea a-l ~ (NEGR.) ¶ ③ A încînta în așa fel simțurile cuiva încît să-l facă să doarmă: zicea din fluier niște doine de te adormea (ISF.) ¶ ④ ~i. A face să stea liniștit prin

Fig. 31. Adormirea Maicii Domnului (din „Antologhion”—1643).

făgădueli mincinoase, prin amăgiri, etc.: se lăsa a fi adormit cu speranțe zadarnice ¶ ⑤ A nota și liniști, a alina: ca să-și adoarmă chinul.

2. *vb. intr.* ① A începe a dormi, a-l cuprinde somnul: de la o vreme l-a furat somnul pe amândoi și au adormit duși (crg.). ② Gîndu-l adormie în nemiscare (VLAH.) ③ A se moleși, a lucra alene: bagă de seamă să nu adormă lucrătorii ④ ⑤ A lîn-cezi, a tînji, a sta în loc, a înceta: de cînd cu criza, toate afacerea au adormit ⑥ ⑦ A se pierde, a dis-părea: sentimentul de dreptate pe care-l sădisem în inima lui adormise acum ⑧ ⑨ A muri: pentru că și aven-ția lui era om și-i era a muri, să război puținei și aștia adormi (VARL.); *mai adesea în stil biblic:* a ~ în (sau într) Domnul; *tot astfel* a ~ somnul (cel) de veci, a ~ somnul cel lung (isp.), a muri în pace [lat. a d-o-r-mi-re].

ADORMIRE *sf.* ① Faptul de a adormi ② ③ **NEADORMIRE** ④ ⑤ **Adormirea** Maicii Domnului, sîrbătoare, numită și Sîntă-Măria mare, ce se ține de biserica creștină la 15 August, întru amintirea morții Preacuratei Fecioare (34).

ADORMIT, -ITĂ *adj. sm. f.* ① **ADORMI**: gade ca ~ ② ③ **Mort**: vor învia morții și voi ridica pre-oi adormiți din pămînt (n.-cost.) ④ ⑤ **Care zace în nesimțire**: privești era vrea dinăd a înclina ~uile-tele cele mai ~e (ALECS.) ⑥ ⑦ **Molatec**, trîndav, care abia se mișcă, care pare că doarme de-a ~n picioarele: nu-l venea lui... să-l crează neșine că este neharnic, mototol și ~ (isp.) ⑧ **NEADORMIT**.

ADORMITA (-itez) *vb. intr.* A adormi: adormit-au păstorii tăi (BIBL.) [dormita].

ADORMITOR *adj. verb. ADORMI*. ① Care a-doarme, care aduce somn: burteni adormitoare; mi-ros ~; muzică adormitoare; clipesc somnoros din ochi as-cultînd șueal ~ și al apoi (VLAH.) ② **Pr. exag.** Plic-tisitor, obositor: e o carte adormitoare.

ADORMITELE *sf. pl.* ① = **DEDETE** ② **Trans.** = **ZORELE** ③ ④ **Trans.** = **VOLBURĂ** ⑤ [a d o r m i t].

ADRAGANT *sf.* ① ② Gumă produsă de plan-ta *Astragalus verus* și care e întrebuințată în far-macie la facerea hapurilor, pastilelor, etc. [fr.].

ADRESĂ (-esez) *1. vb. tr.* ① ② A trimite, a în-drepta (o scrisoare, un pachet, etc.): nu știu unde să-l adresez scrisorile ③ A arăta, a face, a ex-primă: ~ mulțumiri; ~ complimente ④ A vorbi cuiva: nu l-am adresat nîl o vorbă.

2. *vb. refl.* ① A se îndrepta cu vorba către cineva, a vorbi cuiva: nu s'a adresat către mine ② A se îndrepta către cineva spre a-i cere o lămu-rire, un sfat, un ajutor, etc.: tată-său, dac'a văzut...că nu-i vine de hac, s'a adresat la stăpînire (n.-gh.) [fr.].

ADRESĂ (pl.-ese) *sf.* ① ② Numele și locuința unei persoane scrise pe o scrisoare, un pachet, etc., spre a arăta unde trebuie să se trimită și cui să se predea: am scris greșit adresa ③ Locuința unei persoane: l-am uitat adresa ④ ⑤ La adresa cuiva, avînd în vedere pe cineva, țîntind pe cineva: n'am răspuns la nîl unul din aceste atacuri rîutacioase la adresa mea ⑥ ⑦ Scrisoare trimisă de o autori-tate, scrisoare oficială: Ministerul l-a trimis o ~ de mulțumire ⑧ ⑨ Manifestațiune (a vederilor, dor-ințelor, etc.) a Corpurilor legiuitoare către capul Statului: ~ de răspuns la Mesajul Tronului ⑩ ⑪ Discurs adresat suveranului de un corp admini-strativ, judiciar, sau de o întrunire de cetățeni [fr.].

ADRESANT, *sm.* -**ANTĂ** *sf.* ① Acela căruia, a- ceea căreia i-e adresată o scrisoare, destinatar(ă) [germ. A d r e s s a n t].

ADRESARIS, **ADRESU** = **ADRESĂ**.

ADUCĂTOARE *sf.* ① Semnele „,“ sau „ „ întrebuințate cînd se citează cuvintele cuiva sau cînd e vorba să se deosebească cuvintele puse între aceste semne de restul textului, ghilemele [a d u c e].

ADUCĂTOR, -TOARE *adj. sm. f.* ① Care a-duce ② ~ aminte ~ **AMINTE**.

ADUCE (aduc) *1. vb. tr.* ① A duce pe cineva undeva: mi-a adus oaspeții la masă; ② ce vînt ~ aduce (pe la noi) se zice văzînd pe cineva sosind într'un loc unde nu te-ai fi așteptat să vie; **pr. ext.**: ~ martori ③ A duce ceva undeva, la cineva: ~i-am adus toate cărțile; **pr. ext.**: ~ dovezi ④ ⑤ ~ o veste; mai aduce vorba încă odată despre

copiii lui cei pierduți (isp.); ⑥ vorba vorbă aduce; vorbind de soarte, de cele ce se pot întîmpla pe neașteptate: nu știu cum ne va mai aduce și pe noi Dumnezeu (isp.); ⑦ nu știu ce poate să aducă ziua de mîine, nu știu ce se poate întîmpla pînă mîine; ⑧: nu aduce anul ce aduce ceasul, într'un timp scurt se poate întîmpla ceea ce nu se întîmplă în vreme îndelungată; unele lucruri vin pe neașteptate ⑨ A da un venit: munca lui d'abia aducea ou ce bruma să-și ție zilele (isp.) ⑩ A produce, a face să dobindească ceva: ~ rod, bucurie, cinste, folos; **abs.** ⑪: vorba dulce mult aduce ⑫ A pricinui: ~ su-părare; ~ stricăciune; ~ pagubă; ~ rușine ⑬ ~ la îndeplinire, a îndeplini, a împlini, a săvîrși; ~ la capăt, a sfîrși cu bine (o lucrare); ~ la cu-noștință, a face cunoscut ⑭ A face să ajungă; ⑮ 1-a adus la (sau în) sapă de lemn, l-a sîrăcit ⑯ A îndupleca: abia l-am adus să se mai lase de fumat ⑰ A îndoi, a pleca, a încovoia: aducîndu-l la pămînt, îi tăie capul ⑱ A răsuși o armă, a o ridica potriv-vind-o astfel ca să lovească mai bine: aducînd ~ toro-panul mai tute decît fulgerul, pîli pe unul la dreapta, pe altul la stînga (isp.) ⑲ **Imper.** adu! ado! adă! dă-mi încoace: adu scrisoarea s'o citească și eu ⑳ ± **NUMITOR**.

2. *vb. intr.* ① ~ ou (cineva, ceva), a-și ~ ou (cineva, ceva), a semăna întru citva, a avea puțină asemănare: am doi copilași... cari își aduc de departe ou Neagoe Basarab (ALECS.) ② A (-și) aduce aminte, ~ **AMINTE** ③.

3. *vb. refl.* ① A se ~ ou (cineva, ceva), a se-măna întru citva, a avea puțină asemănare ② A se îndoi, a se încovoia: se încleștară... și în-cepură a se ~ unul pe altul (isp.) [lat. adducere].

ADUCERE *sf.* ① Faptul de a aduce; ~ aminte, amintire ② **NEADUCERE** ③ **ri** Mandat de ~, poruncă de a aduce pe cineva înaintea ju-decătorului.

ADUCTOR *adj.* ① Se zice de un mușchiu care apropie un membru de planul de simetrie al corpului, sau care apropie două organe sime-trice unul de altul [fr. < lat.].

ADUCTIUNE *sf.* ① Mișcarea produsă de un mușchiu aductor [fr. < lat.].

ADULĂ (-ulez) *vb. tr.* A linguși pe cineva în mod josnic [fr. < lat.].

ADULĂRE, **ADULATIUNE**, **ADULATIE** *sf.* Fap-tul de a a d u l a; linguișure josnică [fr. < lat.].

ADULATOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care adu-lează, linguișitor josnic [a d u l a].

ADULMA (adum) *vb. tr.* ① ② A adulmea (oos.) ③ ④ A afla, a prinde de veste: adulmă că Ferdinand trimite și el soli la Unguri pottînd cu înșe-lăcune înnoarea crăiei (n.-cost.).

ADULMECĂ, **ADURMECĂ** (-mec) *vb. tr.* ① ② A simți prin miros vinatul, a găsi, a descoperi după miros urma, dîra vinatului (*verb.* de climi): mi-am adus aminte că dîbania de lup ~adulmecă și vine după fum (crg.); copoiul adurmeacă dîra fiarei prin țîrîna (oos.); ③ ④ **Pr. ext.** A descoperi prin miros urma sau adăpostul cuiva (*verb.* de animale): du!aii... adulmeacă mirosul cărnurilor (gn.); cinele tot adurmeacă în-cătrău au apucat fugarii (ret.) ⑤ ⑥ A presimți (o primejdie, uneltiri dușmănești), a descoperi, a afla: ca copoi adulmeacă ori-ce mișcare a domniei (oos.) [comp. ADULMA].

ADULMECĂTOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care a d u l m e c ă: hulpea din fire este bună adulmecătore (CANT.).

ADULT *1. adj.* Vîrstnic, ajuns la desvol-tarea deplină a creșterii, a priceperii: bălat ~; tată ~; ②: minte ~.

2. *sm.* (mai ales la pl. adulți, *verb.* de amîndouă sexele): această boală nu atacă pe adulți; școală de a-dulți [lat.].

ADULTER *1. adj.* Care calcă credința conju-gală: a doua zi femeia ~ă era izgonită de snb streșina conjugală (n.-gh.) [fr. < lat.].

ADULTER *sbst.* Călcarea credinței conjugale: l-au găsit vinovat de ~ [fr.].

ADULTERIN *adj.* Născut dintr'un adulter [fr. < lat.].

ADULTERIU *sbst.* = **ADULTER**.

ADUMBRI (-breso) 1. *vb. tr.* A face umbră, a da umbră, a umbri: frunzișul cel des al copacilor adumbrește acest câmp fermecător al grădinii; *pr. ext.*: se vedea umbra albit a femeii adumbrindu-și cu mîna arcurile sprincenelor (CAR.).

2. *vb. refl.* A se pune, a sta la umbră, a se umbri: copacul sub care se adumbrirea era mareț (ISP.) [lat. *adumbrare*, cu schimbare de conjug.].

ADUMBRITOR *adj. verb.* **ADUMBRI.** Care adumbrește.

ADUNA (adun) 1. *vb. tr.* ① A strînge la un loc (*verb. de oameni*), a întruni; a chema pe mai mulți într'un loc (spre a se sfătui, spre a lucra împreună), a porunci să se strîngă la un loc: aduna lumea de pe tîme în pustia codrilor (CAR.) ② A strînge la un loc (ce era risipit, împrăștiat), a grămădi (*verb. de lucruri*): a aduna bani mulți; ③: adună unde n'a risipit, se zice despre cei ce umblă după cîștiguri pe căi piezișe; ④: cine nu adună pentru sine, adună pentru alții, se zice pentru cei sărăciți cari nu știu să se folosească de averea lor; ⑤: a-și ~ puterile, gîndurile, mințile ⑥ A strînge de pe jos, a culege: s'a dus să adune uscături din pădure ⑦ ⑧ A împreuna laolaltă (pe cineva cu cineva), a face să se întîlnească: cu mare pază i-au dus la urdie și aici i-au adunat cu vezirul (N. COST.); ⑨: a tunat și i-a adunat, se zice cînd se însoțesc la o treabă tot oamenii de aceeași teapă, potrivii la fire și la cusururi ⑩ ⑪ A adăuga mai multe numere unul la altul spre a le întruni într'un singur.

2. *vb. refl.* ① A se strînge la un loc (*verb. de oameni*, de orice fel de ființe): ei trăiau și se adunau la stat într'un munte (ISP.); ②: se adună ca muștele la miere ③ A se strînge la un loc, a se grămădi (*verb. de lucruri*): cele bune să se adune, cele rele să se spele, urare rostită cînd închină cineva paharul ④ A se însoți, a umbla cu cineva, a înțîlni adesea: nu te ~ en oameni proști și nerozi (PANN.) ⑤: spune-mi cu cine te aduni, și-ți voi spune cine ești [lat. *adunare*].

ADUNĂCIUNE *sf.* ① Întrunire ② Împreunare [aduna].

ADUNARE *sf.* ① Faptul de a (se) aduna, strîngere, grămădire, culegere, etc. ② Rezultatul acestei acțiuni, persoane întrunite pentru o petrecere, pentru a se sfătui, etc.: se apropie de ~a nuntașilor, tocmai cînd erau în totu chefului (ISP.); Obșteasca Adunare, vechiul parlament al Țării; Adunarea deputaților, Camera; Adunările legiuitoare, Camera și Senatul ③ Lucruri strînse la un loc, culegere, colecțiune: sînt și multe odăi cu ~ de arme (C. HAD.); ~ de legi ④ ⑤ Operațiune prin care se adaugă mai multe numere sau expresiuni la una alta spre a le întruni într'una singură ⑥ ⑦ Semnal dat de gornști sau toboșari în garnizoane, cantonamente sau tabere pentru ieșirea trupeii pe locul de adunare fie pentru diferite servicii, fie pentru pornirea în marș.

ADUNAT 1. *adj. p. ADUNA* ① ② **NEADUNAT.**

2. *sbst.* ① Faptul de a aduna ② ③ Adunare, întrunire, sobor ④ ⑤ Strînsură, avere.

3. **ADUNATA** *sf. Trans.* Una din cele douăsprezece figuri ale jocului călușarilor (PAMF.).

ADUNĂTOR *TOARE* *adj. sm. f.* ① Care adună ② *Spec.* ~ Muncitorul care strînge finul cosit.

ADUNĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Multime strînsă din toate părțile, strînsură ② Multime de oameni (de jos) adunați la un loc, mai adesea fără vre-un scop serios: d'apoi cîingării o ~ de zamparagiști dușii, din toată lumea, culbăriți prin mînașire (CAR.) ③ Îngrămădire, strînsură de lucruri (mai adesea fără valoare) ④ *Spec.* ~ Oaste alcătuită din oameni strînși în pripă, fără alegere: și strîngind păstorii de pre mînnși și altă ~, au intrat în țară (N. COST.) ⑤ ⑥ Adunare, întrunire: adunătura sfinților apostoli (DOS.) [aduna].

ADURMECA ~ **ADULMECA**
+ **ADURMI** (adorm) = **ADORMI.**

+ **ADURMITA** = **ADORMITA.**

ADUȘ 1. *adj.* ① *p. ADUCE* ② Îndoit, plecat, încovoiat: un tînr sîlnatic, lungăreț, la chip și cam ~ de spate, făcea corecturi (VLAM.) ③ ④ **NEADUȘ.**

2. *sbst.* ① Faptul de a aduce ② (*pl.-suri*) = **ADUSĂTURĂ**: bine să mă limpezesci, de ură, de pîră, de ~uri, de supusuri, de fapturi, de daturi (MAR.).

ADUSĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Boală adusă în casă prin vrăji: toate făcăturile, toate pusăturile, toate adusăturile, te grăbește și le adună (MAR.).

ADVARE *sf. pl.* ① Mic sul de piele sau de pergament pe care Evreii îl atîrnă de braț sau pe frunte și pe care sînt scrise niște versete din Sfînta Scriptură filacteră (~ **FILACTERII**) ② Orice se purta de cei superstițioși spre a se apăra de boale, de farmece, etc., amulet.

ADVENTIST *adj. și sm.* ① Se zice despre o sectă americană, întemeiată în 1831 de William Miller, care așteaptă a o doua venire, foarte apropiată a lui Is. Hr.; adeptii ei serbează ca zi de odihnă Sîmbăta [engl.].

ADVENTIV *adj.* ① Se zice de părțile unei plante care se nasc în alte locuri decît acelea unde ar trebui să se desvolte normal: muguri ~; rădăcini ~ (32) [fr.].

ADVERB (*pl.-be*) *sn.* ① Parte de cuvînt invariabilă care determină mai de aproape circumstanțele acțiunii unui verb (merge iute), ori gradul însușirii exprimate de un adjectiv (mai bun), sau precizează chiar înțelesul unui alt adverb (foarte bine); ~ de loc (unde, acolo); ~ de timp (cînd, atunci); ~ de mod (cum, așa); ~ de cantitate (cît, a cît); ~ de afirmare (da); ~ de negare (nu, ba); ~ de îndolală (poate) [fr. < lat.].

ADVERBIAL *adj.* ① Care se întrebuintează ca adverb: locuțiune ~ă [fr. < lat.].

ADVERS *adj.* Protivnic, care stă împotriva, contrar: părere ~ă; partid ~ă; partea ~ă [fr. < lat.].

ADVERSAR *sm., -ARĂ* (*pl.-are*) *sf.* Protivnic, cel ce stă împotriva (într-o luptă) [fr. < lat.].

ADVERSATIV *adj.* ① Care arată o opozițiune: conjuncțiune ~ă (dar, însă) [fr. < lat.].

ADVERSITATE *sf.* Nenorocire, restriște: părea zdrobit de această cumpălită ~ [fr. < lat.].

ADVOCAT *sm.* ① ~ Persoană care a învățat legile și care se ocupă cu apărarea împrișinaților înaintea judecării, sau care susține drepturile cuiva în fața judecătorilor ② *Pr. ext.* Acela care se amestecă într-o discuțiune, pentru a lua apărarea altuia sau spre a-i sprijini spusele: lasă că mă fac eu ~ul dumitale, și-i închid gura [lat.].

ADVOCATLÎC (*pl.-touri*) *sf. iron.* ① Ocupațiunea, meseria de avocat ② Șiretic, chîlbuz întrebuintat de avocat.

ADVOCATURĂ *sf.* ~ Profesiunea de avocat: cîștigă parale... mai mult cu afacerile decît cu advocatura (BR.-VN.) [după germ. *Advokatur*].

ADVOCĂTEL *sm. f.* ~ Advocat nepriceput, cu puțină vază: un bist ~ de provincie.

ADVOCĂTESC *adj.* ~ De avocat; fa-orică la minut advocați ageri cari degradă corpul ~ (IMP.).

ADVOCĂȚIE *sf.* ~ Ocupațiunea, meseria de avocat.

ADVOCĂȚIME *sf. col.* **ADVOCAT.**

ADVON (*pl.-oane*) *sn.* ① Tînda din năuntru a bisericii: ~ ni de la Snagov e o cameră pătrată cu patru pilăstri octogonale (ODOB.).

AER (*pl.-re*) *sn.* ① ~ Fluid gazos care formează în jurul pămîntului un strat de 80-100 km., de neapărată trebuință pentru întreținerea vieții animalelor și vegetalelor: ~ curat; ~ stricat; ~ nesănătos; ~ rece; ~ul mării ② Văzduh, spațiu între cer și pămînt: s'a ridicat în ~; Plutind ușor în ~ ca vîntul ce adie (ALECS.) ③ Înfașurare, față: avea un ~ atît de idiot și de ridicul (VLAM.) ④ Chip îngîmfat de a se purta: și-a mai pierdut din aerele sale de eron (VLAM.) [lat. *aer*, în parte cu accepțiunile fr. *air*].

AER (*pl.-re*) *sn.* ① Văi cu care se acoper sîntele daruri ② *Spec.* Văul cel mare care se pune la proscomidie, unde înfașează cerul pe care s'a arătat steaua la nașterea Mîntuitorului;

**ADU-
AER**

Fig. 32. Rădăcină adventivă (de iederă).

vălu de pe sfînta masă care înfățișează piatra pusă pe mormîntul lui Hr.: Domnul nostru Iisus Christos cum este zugrăvit pe sfîntul ~ (DEM.) [gr. ἀήρ].

***AERA** (-rœ) 1. *vb. tr.* ① A face să intre aer curat: ~ o odale ¶ ② A svînta, a întinde la aer: ~ bainele, blăna.

2. *vb. refl.* A-și face vînt (cu ceva) [fr.].

***AEREL** *sm.* ③ Substanță albă sau brună, cu miros urît și gust greșos, întrebuintată în medicină sub numirea de *asa foetida* [a ior].

***AERI** (-rœs) = **AERA**...

***AERIAN** *adj.* ① Din aer, care trăește în aer, ce se întîmplă în aer: plantă ~; fenomen ~; călătorie ~; Păuni mîndri, fulgi de soare, dulci minuni ~ (ALECS.). ¶ ② De aer: diferitele strate ~e ¶ ③ ④ Ușor, curat ca aerul; foarte gingaș: flintă ~ă ¶ ⑤ Gaz ~

***AERIFER** *adj.* ⑥ Care aduce aerul (pentru respirație): canal ~ [fr.].

***AERIFORM** *adj.* ⑦ ⑧ Ce seamănă cu aerul, care are însușirile fizice ale aerului; se zice de fluidele care, deosebindu-se de aerul atmosferic prin natura lor proprie, i se aseamănă prin transparența, elasticitatea lor, etc.: fluid ~; corp ~; substanță ~ă [fr.].

***AERISEALĂ** (pl.-eu) *sf.* Faptul de a aeri și i.

***AERISI** (-lœsœ) *vb. tr.* ① A înlocui aerul stricat prin aer curat, a lăsa să intre aer curat (într-o încăpere), a îmborsă aerul: Florilor, vezi tu de mai aerisește niște oasă (SR.-VN.) ¶ ② A svînta, a scoate la aer curat, a întinde la aer: ar fi bine să aerisești din omd în omd bainele din dulap [ngr. ἀέρισσα < ἀέριω].

***AERQBIU** *adj.* Care trăește numai în aer: bacterie aerobie [fr.].

***AERODINAMICĂ** *sf.* ⑧ Partea fizicii care studiază legile mișcării gazelor [fr.].

***AERODROM** (pl.-muri) *sn.* ⑨ Teren, cîmp mare de unde pornesc și unde sosesc aeroplanele [fr.].

***AEROFQB** *adj.* și *sm.* ⑩ Care se teme de contactul aerului [fr.].

***AEROFQBIE** *sf.* ⑪ Groază bolnăvicioasă de aer, simptom al unor anumite afecțiuni nervoase [fr.].

***AEROGRAF** (pl.-te) *sn.* ⑫ Un fel de vaporizator cu care se stropesc culori lichide peste un desen, o zugrăveală, etc. [fr.].

***AEROGRAFIE** *sf.* ⑬ Teoria aerului, descrierea aerului și a proprietăților lui [fr.].

***AEROGRAMĂ** (pl.-me) *sf.* Depeșă transmisă prin telegrafia fără fir [fr.].

***AEROLIT** *sm.* ⑭ Piatră sau masă minerală ce cade pe pămînt din spațiul ceros, meteorit (□ 33) [fr.].

***AEROLOGIE** *sf.* ⑮ Partea fizicii care se ocupă de atmosferă [fr.].

***AEROMETRIE** *sf.* ⑯ Știința care se ocupă de însușirile fizice ale aerului, precum greutatea, elasticitatea, etc. [fr.].

***AEROMETRU** (pl.-tre) *sn.* ⑰ Instrument care slujește să arate densitatea sau rărirea aerului [fr.].

***AERONAUT** *sm.* ⑱ Cel ce călătorește cu un aerostat, cu un balon [fr.].

***AERONAUTIC** *adj.* ⑲ De aeronaut; privitor la construirea și cîrma baloanelor [fr.].

***AERONAUTICĂ** *sf.* ⑳ Artă de a construi și a cîrmi baloanele [fr.].

***AERONAVĂ** (pl.-ve) *sf.* ㉑ Nume dat ori-cărui fel de vehicul întrebuintat ca mijloc de călătorie în aer (baloane libere sau captive, dirijabile, aeroplan) [după fr. aéronef].

***AEROPLAN** (pl.-ane) *sn.* ㉒ Aparat mai greu decît aerul, cu care se poate ridica cineva în aer și să imite zborul plan al păsărilor (□ 34) [fr.].

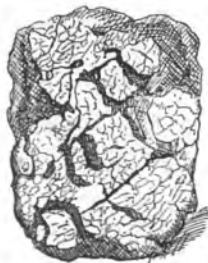

Fig. 33. Aerolit.

***AEROPORT** (pl.-turi) *sn.* ㉓ Teren amenajat anume pentru plecarea și sosirea aeroplanelor unei linii aeriene de transporturi [fr.].

***AEROS** *adj.*

① Ușor, limpede ca aerul ¶ ② ③

Foarte gingaș:

sufierea ta curată,

aeroră (NEGR.).

***AEROSCOF**

(pl.-coșpe) *sn.* ㉔ Aparat destinat să strîngă praful din aer spre a se putea examina la microscop [fr.].

***AEROSTAT** (pl.-ate) *sn.* ㉕ Aparat umplut cu un gaz mai ușor decît aerul și care se poate astfel înălța în văzduh, balon sferic (□ 35) [fr.].

***AEROSTATIC** *adj.* ㉖ Privitor la aerostațiune, la aerostate: parc ~ [fr.].

***AEROSTATICA** *sf.* ㉗ ① Partea mecanicii care se ocupă de echilibrul aerului ¶ ② *Spec.* Teoria construirii baloanelor [fr.].

***AEROSTAȚIUNE**

sf. ㉘ Artă de a construi și cîrmi baloanele [fr.].

***AEROTERAPIE** *sf.* ㉙ Tratărea boalelor cu ajutorul aerului [fr.].

***AEST** *adj. dem. m. (pl. aesti; gen.-dat. sg. aestui, pl. aestor); -f. AIAȘT (pl. aeste; gen.-dat. sg. aestii, pl. aestor) = AȘT, AȘTĂ.*

***AESTIA** *pron. adj. dem. m. (pl. aestia; gen.-dat. sg. aestuia, pl. aestoria); -f. AIAȘTIA (pl. aestie; gen.-dat. sg. aestiia, pl. aestoria) = AȘTIA, AȘTIA.*

***AEEVEA** = **AIEVEA**.

***AFABIL** *adj.* Care primește cu bunăvoință (pe cineva), ascultă și vorbește cu blîndețe: se arată foarte ~ cu toată lumea [fr. < lat.].

***AFABILITATE** *sf.* Firea, însușirea aceuia care vorbește și ascultă cu blîndețe (pe cineva), care primește cu bunăvoință pe cineva: casa lui modestă era totdeauna deschisă cu ~ tuturor amicilor (i.-GH.) [lat.].

***AFACERE** *sf.* ① Treabă, daravere, îndeletnicire: o ~ importantă ¶ ② Daravere de negot: n'am făcut azi nici-o ~; îl merg rău afacurile ¶ ③ ㉚ Principă de judecată: se judecă astăzi o ~ criminală ¶ ④ pl. Trebile, pricinile, ocupațiunile particulare: se amestecă totdeauna în afacerile altuia ¶ ⑤ pl. ㉛ Trebile, pricinile Statului: afacerile publice; Ministerul Afacerilor străine [a² + facere, format după fr. affaire].

***AFANISÎ** (-lœsœ) *vb. tr.* ① A prăpădi, a nimici ¶ ② A sărăci (R.-COD.) [ngr. ἡφανίζω < ἀφανίζω].

***AFANISIRE** *sf.* Prăpădire, nimicire, faptul de a afanisi: numai „carvonarismul” Apusului ar fi pricina afanisirii patriei noastre (VLAH.).

***AFARĂ** 1. *adv.* ① Dincolo de percheii unei încăperi, de cuprinsul unui loc închis sau mărginit, etc. (□ IN CASĂ, ÎNĂUNTRU): a dormi ~; ㉛: cu un picior în groapă și cu altul ~; a arunca ~; a da ~; a da pe ușă ~; a da pe poartă ~; a izgoni (din casă, din slujbă, etc.) ¶ ② Dincolo de hotarele țării, în străinătate (mai adesea cu prep. in, de, din): gravele împrejurări politice din ~ ¶ ③ Precedat de o prep., formează diverse loc. adv.: De ~; abia acum a venit de ~; din ~; pereții sînt spoși din ~; ㉜: din ~ măr frumos și năuntru găunos; pe din ~, în partea de afară; pe de rost, fără a se uita în carte; pe ~: de ar mai vînta vara, să se mai joace și pe ~ (CRG.); pe în ~, nu mai departe decît afară (din casă, din curte, etc.): a'a dus pe în ~ ¶ ④ Urmad de o prep., formează diverse loc. prep.: ~ de, în ~ de, ~ din, ~ din ~ de, fără, pe lingă: teji au plecat ~ de mine; ~ de aceasta, ~ de aceea, pe lingă aceasta; ~ ~ de, peste: au venit apele ~ de măsură (MUS.); ~ din: au plecat ~ din oras ¶ ⑤ ~ din

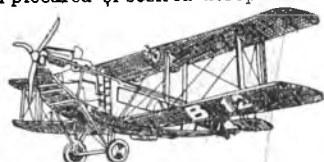

Fig. 34. Aeroplan.

Fig. 35. Aerostat.

cale, din cale ~, loc. adv., peste măsură, prea de tot
 ¶ ① ~ dacă, ~ numai dacă, loc. conj., decît numai, cu
 condițiunea: vreau pleca sîptămîna viitoare, ~ numai
 dacă nu mă vor împiedeca afacerile.

2. *interj.* (cînd se izgonește cineva dintr'o casă,
 dintr'o slujbă, etc.) Ieși! Pleacă! : afară! afară!
 strigăză toți ceilalți, afară! citi li lucru cu cinste (GM.).

3. ‡ *sf.* Partea din afară, exteriorul [lat. *a-
 foras < ad-foras].

***AFAZIC** *adj. sm.* ‡ Atins de afazie [fr.].

***AFAZIE** *sf.* ‡ Pierderea graiului (din pricina
 unei leziuni cerebrale), amuțală [fr. < gr.].

***AFFECT** (pl.-te) *sn.* ‡ Stare sufletească stăpî-
 nită de o emoțiune, de o pasiune [germ. < lat.].

***AFFECTA** (-tez) 1. *vb. tr.* ① A arăta o stare
 sufletească deosebită de aceea pe care o are ci-
 neva în realitate, a se arăta prin vorbă, prin pur-
 tări, altfel de cum este, a se prefăce: vorbește rar,
 liniștit, fără să afecteze (VLAM.) ¶ ② A mișca adînc,
 a mișna: acest filosof antio pe care atît de puțin îl pot
 micile mizerii ale vieții (CAR.) ¶ ③ A hotărî, a des-
 tina (*în spec.* o sumă) pentru un scop anumit:
 Ministerul a afectat această sumă pentru acoperirea obel-
 tuelor de reparațiuni ¶ ④ ¶ A ipoteca: și-a afectat
 casele la bancă.

2. *vb. refl.* A se răsfăța: nu te mai afecta așa [fr.].
 ***AFFECTABIL** *adj.* Care poate fi destinat
 pentru un scop anumit; care se poate ipoteca:
 moșia aceasta nu e ~ [fr.].

***AFFECTAT** *adj.* ① p. **AFFECTA** ¶ ② Adînc mișcat,
 mișnat: eram atît de ~ de cele ce-mi spusese despre de-
 clarațiunile Austriei, (L-GH.) ¶ ③ Prefăcut, nefiresc,
 meșugit în vorbă, în apucături: vai, ce tip ~,
 și cum ține să facă spirit cu ori-ce preț (VLAM.) ¶ ¶ ④
 NEAFFECTAT.

***AFFECTAȚIUNE**, ***AFFECTAȚIE** *sf.* ① Chip
 prefăcut, nefiresc (de a vorbi, de a se purta),
 prefăcătorie: nu se poate desobișnui de a vorbi
 cu această ~ care-l face ridicul ¶ ② Destinare, hotărîre
 (*în spec.* a unei sume) pentru un scop anumit:
 ~a acestei sume pentru clădiri [fr. < lat.].

***AFFECTIV** *adj.* ‡ ① Privitor la facultățile
 morale. În opoziție cu facultățile intelectuale:
 fenomene ~e ¶ ② Care denotă afecțiunea: gest ~ ¶
 ③ Simțitor, sensibil: natură ~ă [fr.].

***AFFECTUOS** *adj.* Iubitor, plin de dragoste,
 drăgăstos, care arată sau inspiră multă afecțiune:
 prin bunătațe, gingașia și surisul ei ~, cucerise toate
 inimile ¶ ¶ ④ NEAFFECTUOS [fr. < lat.].

***AFECTIONA** (-ionez) *vb. tr.* A avea, a arăta
 o dragoste deosebită (pentru ceva, pentru cineva):
 afecționează studiul limbilor vechi; afecționa numai pe cel
 silitor [fr.].

***AFECTIUNE**, ***AFFECTIE** *sf.* ① Iubire, dragoste:
 nu am putut da stîmă și afecțiunea mea decît acelor cari o
 merita (L-GH.) ¶ ② ‡ Stare bolnăvicioasă a unui
 organ sau a întregului organism, boală: are o ~
 nervoasă ¶ ③ Afectiuni *pl.* Porniri, mișcări ale su-
 fletului, pasiuni: aceste afectiuni sînt aproape firești
 și nu ori-cine le poate stăpîni [fr. < lat.].

***AFELIE** *sf.*, ***AFELIU** *sbst.* ☆ Punctul orbitei
 unei planete cel mai depărtat de soare [fr.].

***AFEMEIAȚ** *adj.* Moleșit, slăb ca o femeie;
 mulțicari: Omer, Pindar, Moise... sînt buni pentru femei
 și oameni afemeiați (FIL.) [femeie, după fr.
 efféminé].

○ **AFEN**... = **AFIN**...

***AFERAT** *adj.* Care are sau pare a avea o
 mulțime de treburi, foarte ocupat: pare totdeauna
 foarte ~ [fr. affairé].

***AFERENT** *adj.* ① ‡ Care se cuvine de drept
 cuiva: s'a dat ~ie-cărui moștenitor partea ~ă ¶ ② Care
 aduce un lichid la un organ: vase ~e [fr. < lat.].

***AFEREZĂ** (pl.-ze) *sf.* ‡ Căderea unuiu sau mai
 multor sunete la începutul unui cuvînt: prin ~
 s'a format Tănase din Atanase, Salta și Veta din Elisaveta,
 etc. [fr. < gr.].

***AFERIM!** 1. *interj.* ① Prea bine! bravo!
 foarte frumos! minunat! : aferim! imi zise, bătin-
 du-mă pe spate, vino sau să mînnel cu mine (L-GH.) ¶
 ② (Întrebuințat și ironic): aferim, băiete, să mai vii
 și altădată!

2. *adv.* De minune: duceți-vă, că aferim aveți să
 petreceți (vor.).

3. *sm.*: Bătrînul Socolean, doborît sub grindina laude-
 lor și a aferimilor, se lăsase pe un scaun (NEGR.) [tc.].

AFET (pl.-ete) *sn.* ‡ Patul tunului, grindeiul
 sau chereșteaua pe care e așe-
 zată țeava tunului (¶ 36) [rus.
 la feto origerm.
 La fette + fr.
 affût].

○ **AFETEA** (DE-)

loc. *adv. Trans.*

Băn. ① În zadar ¶

② De geaba, de

pomană: ian să încercăm, doar vom putea mîncea de-~

(RET.).

† **AFIEROSEALĂ**, ○ **AFIROSEALĂ**, (P) **FIROSEALĂ**,
sf. Risipă, cheltuire (afierosi).

† **AFIEROSI**, ○ **AFIROSI**, (P) **FIROSI** (-oseci) 1. *vb. tr.*
 ① A hărăzi, a închina (o danie), a dăru (în *spec.*
 unei mănăstiri): au afierosit-o și au dăruit-o la... sfînta
 besearecă a lui Dumnezeu (GAST.) ¶ ② *Pr. ext.* F A
 cheltui, a risipi, a irosi: nu-i bun de nimic altă decît
 să-mi afierosească averea (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① ‡ A-și închina culva gîndul, viața ¶
 ② F A se sfîrși, a nu mai rămînea nimic: de
 unde lei nu se mai face la loc, s'afierosește (R.-COD.) [ngr.
 ἀφιέρωσα < ἀφιέρωω].

AFIF *adj.* (P) *Mold.* Fără nici un ban în pungă,
 lefter: ian privește bănărit, de unde eram ~ de parale
 (ALECS.) [tc.-ar. hafif].

***AFIGE** (afiz, perf. afispe, part. afipt) *vb. tr.* ‡ A
 lipi undeva un anunț judecătoresc: acest termen
 se va afige și la ușa judecătoriei (FR.-CIV.) [lat. affi-
 gere].

***AFIGERE** *sf.* ‡ Faptul de a a fige, lipirea
 unui anunț judecătoresc: o lună cel puțin după ~a
 și publicarea acelei cereri (FR.-CIV.).

***AFILIA** (-liez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) asocia
 (vorb. de corporațiuni, de comunități, de unele
 societăți); a primi (a intra) ca membru într-o
 societate, într-o asociațiune (mai adesea secretă):
 s'a afiliat la acea societate de revoluționari [fr. < lat.].

***AFILIAT**, -ATĂ *adj. sm. f. p.* **AFILIA**: Nicolae Ip-
 silante, unul din afiliați, cîntăse să tragă și pe frate-său
 Alexandru (L-GH.) ¶ ¶ ④ NEAFILIAT.

***AFILIAȚIUNE**, ***AFILIAȚIE** *sf.* ① Faptul de a
 (se) afilia ¶ ② Tovărășie [fr.].

AFIN *sm.* ‡ Tufă care crește prin locurile
 stîlcoase și umede din pădurile
 muntoase și subalpine, și prin
 pășunile pietroase din regiunea
 alpină (*Vaccinium myrtillus*)
 (¶ 37).

***AFIN** *sm.*, ***AFINĂ** (pl. -ine)
sf. ‡ Rudă (prin alianță): tot
 acel ce nu este nici rudă, nici afin
 (euseru) cu pupilul nu poate fi siluit a
 primi tutela fără voința sa (COD.-CIV.);
 dacă femeia judecătorului este rudă
 sau afină a uneia din părți (FR.-CIV.)
 [lat. affinis].

AFINĂ (pl.-ine) ‡ Broboană
 neagră-albăstrie, foarte gu-
 stoasă pe care o produce afinul;
 poporul usucă aceste broboane, le fierbe, iar zeama
 o întrebunțează ca doctorie contra diareei și a
 tusei.

○ **AFINAR** *sm.*, ○ **AFINET** (pl.-sturi), ○ **AFINIS** (pl.
 -isuri) *sn. Trans.* (HASO.) ‡ Loc unde crește afinii.

***AFINITATE** *sf.* ① Înrudire, potrivire, ase-
 mănare, analogie: e o mare ~ între poezie și pictură ¶
 ② ¶ Puterea prin care atomii unuiu sau mai
 multor elemente se atrag și tind să se combine
 unul cu altul [fr. < lat.].

AFIŢIŢI *sbst.* ‡ Suc extras din măgăliile ne-
 coapte ale macului-de-grădină (*Papaver somni-
 ferum*), opiu; luat în cantități foarte mici, alină
 durerile și aduce somn; în cantitate mai mare,
 e o otrăvă foarte primejdioasă: rachiu din butoiu
 era ou ~ (ISP.) [tc.].

***AFIPT** (pl.-lpte) *sn.* ‡ Înștiințare, anunț, ju-

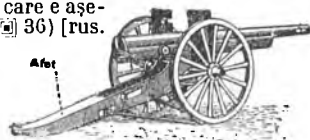

Fig. 36. Afet.

Fig. 37. Afin.

AFI- AFU decătoresc privitor la un sechestru sau vinzare: *se vor lipi la ușa tribunalului (PR.-CIV.)* [afige, după analogia lui infip].

A-FIR-A-PĂR *fir* ①.

A-FIREA (DE-) *fire* ③.

***AFIRMA** (afirm) 1. *vb. tr.* A zice da; a încredința, a asigura, a întări că un lucru este adevărat: ignoranța afirmă sau neagă, știința se îndoiește: își afirmă că lucrurile s'au petrecut altfel.

2. *vb. refl.* A se arăta, a dovedi că are anumite însușiri, un anumit talent, a se manifesta: s'a afirmat bun scriitor [fr. < lat.].

***AFIRMARE, *AFIRMAȚIUNE, *AFIRMAȚIE** *sf.* ① Faptul de a afirma. Încredințare [fr. < lat.].

***AFIRMATIV** 1. *adj.* ① Care afirmă, prin care se afirmă ceva: mi-a dat un răspuns ~; întrebările lui au ton ~ (VLAM.) [fr. < lat.].

2. **AFIRMATIVĂ** *sf.* ② Propozițiune prin care se afirmă ceva spre deosebire de cea negativă [fr. < lat.].

○AFIROSI... *afierosi...*

***AFIȘ** (pl.-ise) *sn.* Hîrtie scrisă sau tipărită ce se lipește pe ziduri, pe porți, sau se împarte trecătorilor pe stradă, spre a se aduce ceva la cunoștința tuturor. Înștiințare: ~ teatral [fr.].

***AFIȘA** (-izea) 1. *vb. tr.* ① A lipi afișe [fr. < Pr. ext. A arăta cu tot dinadinsul și în vederea tuturor: prea cantă să-și afișeze iubirea pentru popor.

2. *vb. refl.* A căuta cu ori-ce preț să fie luat în seamă, a da (mereu) prilej de vorbă despre sine: se afișează mereu cu luxul ei [fr.].

***AFIȘARE** *sf.*, ***AFIȘAT** *sbst.* Faptul de a (se) afișa.

***AFIȘOR** *sm.* Cel ce lipește afișe [fr.].

○AFIȘTAT (CRO.) = ATTESTAT.

***AFIX** (pl.-xe) *sn.* ② Particulă ce se pune la începutul sau sfîrșitul cuvintelor spre a le modifica înțelesul: ele se împart în prefixe și sufixe [fr.].

AFINĂ (-inez) *vb. tr.* A rări, a face mai puțin îndesat, a înfioia: după ce a sfărâmat bulgării, a afinat pămîntul cu grebla [lat. "affinare < fenum].

AFINAT *adj. p.* AFINA. ① Rărit, așezat rar, puțin îndesat, înfioiat: pămîntul trebuie finat ... în jurul pomilor (RET.); ~ adu.: iulele umplute ~ cu tutun de cel mai ales (FIL.) [fr. < lat. "affinatio are și cuvînt ~ și mers cărărat (JUP.).

AFLA (afin) 1. *vb. tr.* ① A găsi pe cineva sau ceva (căutînd sau fără a căuta): n'am aflat pe nimeni în casă; ~ o comoră; ②: caută și vei afla; ③: a nu-și ~ locul, a nu putea sta liniștit (de nerăbdare, de durere, etc.), a nu se mai astîmpăra [fr. < A da peste cineva din întîmplare, pe neașteptate; a da în drum peste cineva, a întîlni: apucă numai pe calea aceasta, ocoli vei afla pe un porc, pe acela să-l întreb (RET.); ④: a-și afla omul, a da peste unul mai tare, mai priceput, etc. care să-l poată birui [fr. < A da peste ceva, a descoperi după cercetări sau meditații îndelungate, a inventa; a născoci: n'am putut ~ adevărul; am aflat pricina; a aflat un leac pentru stîrpirea șoarecilor [fr. < A ajunge, a cunoaște, a ști, a pricepe, a înțelege: află, nepoate, că asemenea pietre fac podoaba împărăției mele (CRO.) ⑤ A prinde de veste: n'am putut ~ nimic în oraș [fr. < A socoti, a chibzu, a i se părea (că-e bine sau rău): am aflat mai nimerit să aștept pînă a doua zi; a aflat cu cale, a aflat de cuvînt, a socotit că e mai bine, a găsit nimerit [fr. < A-i veni pe neașteptate, a i se întîmpla; ⑥: dă-mi, Doamne, ce n'am visat, să mă mir ce m'a aflat.

2. *vb. intr.* ① A lua cunoștință, a ajunge a ști, a auzi despre existența unei persoane, unui lucru: aflară despre un vrăjitor meșter carele închea și apele (ISP.); nici pasăre mălăstră să nu-l afle de știre (A.-GH.) [fr. < A prinde de veste: abia tirzu de tot află și el omul se petrecuseră lucrurile [fr. < A-i veni aminte, a-i abate (să se apuce de ceva): d'apoi bine l'astăzi și-ai aflat de-ia de arat? (MAR.).

3. *vb. refl.* ① A exista: nu se mai află alta așa de frumoasă; a se ~ de față; simenii... se aflau înarmați cu atunzi și on măcinii (ISP.) [fr. < A fi, a fi pus, așezat, situat: mă aflam atunci la Paris; nu știu în ce parte se află primăria [fr. < Se zice cu privire la starea, la situațiunea bună sau rea a unei persoane sau unui lucru: a se ~ în primele, în nevole, etc. [fr. < In spec. verb. de starea sănătății cuiva: cum te mai afli? se află mai bine, mai rău [fr. < Mold. Nu se află, nu e adevărat: -s'a pîns boierul că -ai batjocorit. -Nu se află, domnule episcop (ALECS.) [lat. afflare].

AFLARE *sf.* ① Faptul de a afla [fr. < NEAFLARE].

AFLAT *sbst.* ① Faptul de a afla: (o știu) din aflate, din auzite [fr. < ② Descoperire, născocire: pe această poveste cură și țel slover (M.-COST.).

AFLĂTOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care află, descoperă, născocesc ceva; care se află (într'un loc): sorbeau astă seosută băutură care face nu mai puțin cinste ~ului ei decît ~ului tipografiei (NEGR.).

③ NEAFLĂTOR.

***AFLICTIV** *adj. r.* Se zice de pedepsele prin care se răpește unui osîndit viața sau libertatea: murea stîncă este o pedeapsă ~ă și înfămîntă [fr.].

***AFLUENT** *sm.* ① Apă curgătoare care se varsă într'alta: nici-unul nu soarbe afluenții în undele lui (VLAM.) [fr. < lat.].

***AFLUENȚĂ** (pl.-e) *sf.* ① Mare îmbelșugare (de lucruri): afluența grînelor pe pietele din strălînată [fr. < Imbulzeală, gloată, lume multă: n'am putut răzbate din pricina afluenței [fr. < lat.].

***AFLUX** (pl.-uxuri) *sn.* ① Ingrămădire prea mare, năpădire de lichid într-o parte a trupului: ~ul singelui la orele [fr. < lat.].

***AFON, *AFONIC** *adj.* Fără glas, lipsit de glas [fr.].

***AFONIE** *sf.* Pierderea glasului, stingerea vocii [fr. < gr.].

***AFORIȘM** (pl.-me) *sn.* Sentență, maximă prin care se exprimă în puține cuvinte anumite adevăruri morale sau filosofice [fr. < gr.].

***AFORISTIC** *adj.* Alcătuit din aforisme, în felul aforismelor: stil ~; formă ~ă e și la modă și cea mai ușoară (VLAM.) [fr. < gr.].

***A FORTIO** *loc. adv. lat.* Cu atît mai mult, mai cu drept cuvînt.

***AFRICAN, -ANĂ** *adj. sm. f.* ① Din Africa, care locuiește în Africa: va urî albe trec în zare, se așează în lung troian, Ca năpădurile dese din pustul ~ (ALECS.).

***AFRONT** (pl.-buri) *sn.* Ocără făcută cuiva (cu vorba sau cu fapta) fiind de față și alții, înfruntare: îi făcuse ~ul de a nu voi să-l primească ca ambasador la Petersburg (A.-GH.) [fr.].

***AFTE** *sf. pl.* Bubulițe, sgrăbunțe, bășicuțe care se fac pe buze, pe gingii, în gîtiele, etc. [fr. a p h t e < lat.].

***AFTOS** *adj.* ① Care e caracterizat prin prezența aftelor: angină aftoasă [fr. < Febră aftoasă, boală epidemică care se ivește la vitele bovine și se transmite la oi, capre și cu deosebire la porci, apoi la cîini și pisici și chiar la găini și om; e numită de popor „boala de unghii și de gură” [fr. a p h t e u x].

○AFUM (pl.-muri) *m.* Miros (de fum, de afumat): prea îmi place ~ul slănelor (CRO.) [a f u m a].

AFUMA (afum) 1. *vb. tr.* ① A lăsa să se acopere de fum, a umplea de fum, a pune la fum: ~ șuncă; a afumat stîpul, ca să poată scoate țagurii [fr. < A expune la acțiunea fumului ca mijloc de vindecare: de-abia i-a mai trecut bălăntul istuia de spăriet, că mult pînă lui trebuia de la tine ca să-l afum (CRO.) [fr. < A produce fum arzînd diferite substanțe, pentru a alunga dintr'un loc un miros nesătos, neplăcut, sau pentru a desinfecța: să afumi casa cu pucioasă [fr. < A face să capete miros de fum, a strica (bucatele) prin fum: a afumat laptele, de nu l-am putut bea [fr. < A înnegrî acoperînd cu fum: să afumi stola și să te uzi prin ea.

2. *vb. intr.* ① A scoate, a face fum, a fumege: ouptorul afuma și acoperîsul era tovarăș cu vînturile (SLV.) [fr. < A fuma: după ce se sătură, își

aprinseră țigări și afumau on ele ca Turcii (RET.) ¶
 ① A fumea, a scoate fum: norodul vedea muntele
 afumat (SIAL).

3. *vb. refl.* ① A se expune la acțiunea fumului
 (ca mijloc de vindecare): o cloanță de bătrână o sfă-
 tui să se afume cu păr de urs (ALECS.) ¶ ② A căpăta mi-
 ros de fum, a se strica prin fum (*verb.* de bucate):
 venind să mai vază de bucate, ele se afumase (ISP.) ¶
 ③ A se acoperi de fum, a se înnegri, a se îngăl-
 beni de fum: s'au afumat pereții, mobilele, tablourile ¶
 ④ F A se îmbăta puțin, a se cherecheli: s'a
 afumat (ou lăutau), s'a cam îmbătat ¶ ⑤ A
 scoate fum, a fumea [lat. **affumare* <
a fuma].

AFUMAT 1. *adj. p. AFUMA.* ① Pus la fum,
 expus la acțiunea fumului: limbă ~ă; scorumbie ~ă ¶
 ② Cu miros de fum, stricat prin fum: lapte ~;
 bucate ~e ¶ ③ Înnegrit de fum: sticlă ~ă ¶ ④ În-
 gâlbinit de fum și de vechime: cămină ~ă; pereți
 afumați; birții ~e; ținea într-o mină o psaltichie veche
 și ~ă (ALECS.) ¶ ⑤ Sur: îmi vezi gura fără dinți, fata
 bușată, barba ~ă, capul cărunț (LET.) ¶ ⑥ F Ame-
 țit de vin, cherechelit: era ~ bine, ou ochii împal-
 njeniți, și se cumpanează pînă (SAD.) ¶ ⑦ **NEAFUMAT.**
 2. *sbst.* Faptul de a (se) afuma.

3. **AFUMATĂ** *sf.* ♦ Varietate de strugure rugi-
 nit, de o culoare amestecată din alb, galben și
 roșu, picurată cu negru.

AFUMĂTOR 1. *adj.* Care a fumă.
 2. **AFUMĂTOR (pl.-toare) sn.** Aparat cu care se
 afumă stupii.

3. **AFUMĂTOARE** *sf.* Cătuie, vas în care se pun
 substanțe mirositoare pentru afumat: două afu-
 mători de argint în formă de mere domnești (ALECS.).

4. **AFUMĂTOARE** *sf. pl.* Substanțe mirositoare
 cu care se afumă.

AFUMĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Afumare cu sub-
 stanțe mirositoare sau cu ori-ce alt lucru care
 arde înăbușit, cu scopul de a face să dispară
 un miros urit dintr'un loc, de a se alunga unele
 insecte, etc.: în ziua celor 40 de sfinți, se fac afumături
 cu oțet aprins prin case, prin coșare, prin grajduri, că
 se gonește tot ce e rău de la acea casă (MAR.) ¶ ② X
 Carne afumată: dă-mi niște ~ [a fuma].

AFUND 1. *adv.* Spre fund, la adîncime, a-
 dînc: unde e viltoare, apa te trage ~; au trebuit să se
 bage și mai ~ în codrul cel des (SS.); a da ~; a băga ~;
 a cufunda; a se da ~, a se cufunda, a se duce la
 fund, ③ a pieri din ochi, a dispărea: și eu m'am
 dat ~, pînă s'a dus muscălișca din țară (DLVR.).

2. **AFUND** *adj. Tr.-Carp.* Adînc: apele lîne sînt
 ~; a săpat o groapă ~ă.

3. **AFUND (pl.-duri) sn.** Adîncime; fund: arun-
 cîndu-i din ~ul nărilor umede duhoarea dulce de lapte
 (CAR.) [lat. *a d fundum*].

AFUNDA (*afund*) 1. *vb. tr.* ① A băga de tot
 în apă (sau într'alt lichid), a cufunda: și-l pogori în
 scaldătoare și-l afunzi, adevă-l uzi de tot (PRV.-MB.) ¶ ②
 A înnece: a afundat toate corăbiile lor în mare.

2. *vb. refl.* ① A se băga de tot în apă, a se cu-
 funda: s'a afundat în apele Iordanului ¶ ② A se duce
 afund, a se scufunda, a se înnece: a pătrunde
 adînc: De ce, lucașăr, te-afunzi în zare...? (VLH.);
 țel tăle măciuca și se afundă în pădure (RET.) ¶ ③ (A): a
 se afunda în ouștări ¶ ④ ⑤ A pieri din ochi, a se
 face nevăzut, a dispărea (în depărtare): nebun
 de groază, murgul se-afundă în largul spațiu și spînteacă
 amurgul (ALECS.) [lat. **affundare*].

AFUNDAT 1. *adj.* ① p. **AFUNDA** ② ③ Foarte
 depărtat, abia zărit: în depărtarea cea mai ~ă, dea-
 turile dobrogene încolegeau acest curios tabel (ODOB.) ¶
 ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵

***AGASANT**, *adj.* Care agasează, plictisitor: așa e de proastă și de ~ă (ser.-vn.) [fr. *agaçant*].

***AGAT** (*pl.-ate*) *sn.* ***AGATĂ** (*pl.-ate*) *sf.* Piatră tare, varietate de cuarț, care prezintă pături concentrice neregulate de diferite culori; devenind foarte lucios prin lustruire, se întrebuintează mult în bijuterie, precum și la facerea a diferite obiecte de ornament (□ 40) [fr. < lat.].

Fig. 40. Agat.

***AGATA...** — **ACATA...**

***AGAVĂ** (*pl.-ave*) *sf.* ♀ Gen de plante originare din America; una din spețe (*Agave americana*), naturalizată în regiunea mediterană, se cultivă ca plantă ornamentală (numită (p. „limbă”); din fibrele frunzelor, lungi de peste 2 metri, se fac frînghii și diferite țesături (□ 41) [fr.].

Fig. 41. Agavă.

***AGEAMIU**, *Mold.* **AGEMIU**, *IE* *adj.* și *sn.* f. Începător, nepriceput, novice, fără experiență: era și ageamie și nămurată că nimeni nu știa joacă mai bine ea ea (CAR.). la vinătorie... mă pricep cam tot atâta precum se pricepea vestitul ~ (COOB.).

***AGEM** 1. *adj.* *sn.* • Persen. din Persia: o samă de Turci s'au ridicat asupra împăratului ~ilor (MOER.). 2. *sn.* • Semn în notele orientale hisericesti [tc.-ar. *agem*].

***AGEMESC**, *†* **AGIMESC** *adj.* • Persen [a g e m].

***AGEMIU** — **AGEMIU**.

***AGENDA** *sf.* ☞ Calendar de birou sau de buzunar cu numeroase foi albe în care oamenii de afaceri, comercianții, etc. înscriu cele ce au de făcut într-o anumită zi sau oră (□ 42) [fr.].

Fig. 42. Agenda.

***AGENT** *sm.* ① Tot ce lucrează, puterea care lucrează sau produce o acțiune oarecare: *agenții* de producțiune sînt munca, natura și capitalul ☞ ② *Agenți* chimici, substanțe care operează descompunerea altor substanțe sau care produc o schimbare chimică ☞ ③ Persoană care se ocupă de afacerile altuia, ale unei case de comerț sau care e însărcinată cu o slujbă, cu o misiune publică sau privată; ~ de afaceri, cel care se însărcinează cu afacerile de interes ale altuia; ~ de schimb, mijlocitor pentru vânzarea și cumpărarea valorilor de bursă (titluri de rentă, acțiuni, obligațiuni, etc.) ☞ ④ *Agent* diplomatic, persoană trimisă de un guvern pe lângă alt guvern străin cu însărcinarea de a apăra interesele Statului pe care îl reprezintă și ale cetățenilor lui ☞ ⑤ Slujbaş, funcționar subaltern însărcinat cu aducerea la îndeplinire a ordinelor și dispozițiilor unei administrațiuni a Statului: ~ de poliție; ~ de siguranță; ~ judecătoresc; ~ vamal [fr.].

***AGENTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* = **AGENTIE** [germ. *Agentur*].

***AGENTIE** *sf.* ☞ ① Slujbă sau însărcinarea unui agent ☞ ② Casă de afaceri, administrațiune condusă de unul sau mai mulți agenți ☞ *Pr. ext.* Locul, clădirea unde o asemenea administrațiune își are sediul: ~ de publicitate; ~ teatrală; ~ telegrafică [it. *agenzia*].

***AGER** 1. *adj.* ① Tăios, ascuțit: toate ou gurile căsate, toate cu dinții ~i și cu ghiare ascuțite (RET.) ☞ ② Pătrunzător: ochiul cel ~ al lui Ștefan văzu unde o să ajungă treaba (ISP.); privire ~ă ☞ ③ Sprinten, ușor la fugă: intră în oușile domnești în săltăturile și deșchiturile unui armăsăraș arăbesc ~ și sghiob (COOB.) ☞ ④ Lute la sbor: Privește pe deasupra-i cum trec neconștient Nori lungi și vulturi ~i în sbor neobosit (ALECS.) ☞ ⑤ Lute la acțiune: Turcul, bînd cînd este vremea de bîlîndețe, sumeș și ~ oîndu-i vreme de sumeș (M.-COST.) ☞ ⑥ Harnic, îndemînat, dibaciu: riul împăratului era mai ~ de mină, mai isteț și mai îndrăzneț (ISP.) ☞ ⑦ Istet: (era) o sgiție de copilă ~ă la minte și așa de silitoare de întrecere mai pe toți

băieții (CRG.) ☞ ⑧ Puternic, virtuos, viguros: vese și volos la inimă, ~ și virtos la trup (COOB.) ☞ ⑨ (P.) le-ar spune cu pana lui ~ă că deșteptarea de la 1848 nu a fost opera unui singur om (A.-GH.).

2. *† sm.* Slugă a diavolului. cel ce îndeplinește poruncile mai-marelui diavolilor: să fie scoasă den mînaștire ca o pătașă a Satanei și a tuturor ~ilor lui (PRV.-MB.) [lat. *agilis*, -i em].

***AGERI** (-eresc) 1. *vb. tr.* A face a ger, a ascuți (spiritul): felul acesta de lucrări ageresc mintea copilului.

2. *vb. refl.* A deveni ager.

***AGERIME** *sf.* ① Întăială, vioiciune, ușurință (la alergat, la sbor): alergă cu multă ~ ☞ ② Îndemînare, dibăcie: mîinile-i reci și tremurînde pare că pierduse îndemînatica lor ~ (COOB.) ☞ ③ Pătrundere, istețime: cu ~a mîinții și cu înțelepciunea-i firească domni în pace totă viața lui (ISP.) [ager].

***AGEȘC** *adj.* ☞ Ce ține de agă: slujitorii de curte și cu dărăbanșii agești (LET.).

① **AGEȘT** (*pl.-turi*), ② **AGESTRU** (*pl.-truri, -tre*) *sn.* *Mold. Bucov. Trans.* (MAR.) (SEZ.) (HASD.) ① Îngrămădire de lemne, bușteni, crengi, vreascuri, aduse de apele repezi și așezate într-un loc la cotitura unui riu, formînd astfel un fel de stăvilur: au să-i lepede apele pe gînoale și mîl... ia un agestru (SAD.) ☞ ② *Pr. ext. Trans.* (FR.-COR.) Loc scutit de vînt ☞ ③ *Trans.* (HASD.) ☞ Veticic [lat. *aggestum*].

***AGEȘTĂ** *vb. tr. Trans.* A păzi, a scuti, a ocroti: multam, că mi-ai ageștat pruncii (FR.-COR.) ☞ **AGEȘTI**.

① **AGEȘTI** (-tesc), ② **AGEȘTRI** (-tresc) 1. *vb. tr. Bucov. Trans.* (MAR.) (HASD.) A așeza, a îngămădi lemne, bușteni, etc. la malul unei ape (vorb. de apele repezi), a forma un ageșt.

2. *vb. refl.* ① A se îngămădi, a se așeza (vorb. de buștenii aduși de apă) ☞ ② ③ A se pripăși, a se opri într'un loc.

④ **AGEȘTRI** — **AGEȘTI**.

⑤ **AGESTRU** — **AGEȘT** ...

***AGHENT** *sm.* ① ② Slujbaş inferior al unei administrațiuni a Statului (☞ **AGENT**) ☞ ③ *Spec. Mold.* Slujbaş al poliției, al unui birou de servitori [germ. *Agent* ori rus. *agent*].

***AGHENȚIE** *sf.* = **AGENȚIE** ☞ ④ *Spec.* ☞ Cancelaria, funcțiunea agentului austriac în România: nu cumva vrei să-l lăsăm ca să meargă la aghenție ? (ALECS.) [a ghenție + aghenț].

***AGHESMUI** (-uesc) 1. *vb. tr.* ① A stropi cu aghiasmă ☞ ② *Mold. F iron.* A trage o bătaie: îl aghesmuesc cu astă labă oum o numești d-ta (ALECS.) ☞ ③ *Bucov. F* A fura: despre un lucru furat se zice „l-a aghesmuit” (VOR.).

2. *vb. refl. F iron.* A se ameti, a se chercheli.

***AGHESMUIT** *adj.* ① *p.* **AGHESMUI** ☞ ② *F iron.* Cherchelit, cam beat: tîmliet și ~ gata de dimineată (CRG.) ☞ ③ **NEAGHESMUIT**.

④ **AGHESTIN** (A) — **AGHISTIN** (A).

⑤ **AGHIAMANT** (*pl.-ante*) *sn. Tr.-Carp.* ☞ Diamant [ung. *gyémánt*].

***AGHIASMĂ**, **ALASMĂ** *sf.* ① ☞ Apă sfințită de preot după un anume ritual cu prilejul punerii temeliei unei biserici, unei case, la inaugurarea vre-unui așezămînt, la ziua întii a fiecărei luni, la redeschiderea unei biserici reparate, la sfințirea unei biserici, la botez, etc.: au stropit cu alasmă de sus pînă jos (A.-GH.); ~ mare, apa sfințită din ziua de Bobotează (6 Ianuarie) pe care poporul, încredințat că e bună de leac, o păstrează mai mult timp ☞ ② *F iron.* Rachiu, numit și ~ rusească: se învîrtește lumea cu mine de atîta aghiasmă rusească (CRG.); *Mold.* ③: vrei, nu vrei, bea Grigore ~, se zice cînd de voie, de nevoie trebuie să faci ceva [gr. *ἁγίασμα*].

Fig. 43. Aghiasmă-tare.

***AGHIASMATAR** (*pl.-are*) *sn.* ① ☞ Vasul, receptaculul în care se păstrează aghiasma (□ 43) ☞ ② Cartea ce cuprinde rugăciunile care se fac la stropirea cu aghiasmă [ngr. *ἁγιασματάρι*].

***AGHIAZMĂ** = **AGHIASMĂ**.

***AGHIQS** (*pl.-ioase*) *sn.* ① ☞ Cîntare de laudă la liturghie spre slava Sf. Treimi și care începe

cu cuvintele „Sfinte Dumnezeule“; imnul triumfal sau cântarea de biruință la liturghie, la care poporul răspunde „sfânt, sfânt, sfânt Domnul Savaot“

† **AGH-AGO** **F:** a trage un ~, a trage (la) aghioase, a) a cînta tare, mai ales cu glas monoton; b) a sfîrși, a horcăi tare în somn: de veselle, trase niște aghioase o'un glas tîrlit de amuți gălăgia gezătoarei (OLVR.); tu, go-gimite fîlăcu în putere, să-i tragi la aghioase, și eu... să moțuș deșteaptă (CAR.); i-a cîntat popa ~ul, a murit [gr. ἄγος].

***AGHIOTANT** = **ADJUTANT**.

○ **AGHISTIN(Ă)** **sf.** † **Tr.-Carp.** = **CASTAN(Ă)** [ung. gesztenye].

AGHIUȚĂ **npr. m.** ○ **†** (P) Nume comic dat de popor necuratului † ○ **†** A-l tura ~, a adormi (greu): cum bău îl și fură ~, oazu într-o amorțeață sor ou moartea (ISP.); a-l lua ~, a muri.

AGIALIȚ = **HAGIALIȚ**.

AGIAMȚU = **AGEAMȚU**.

AGICĂ = **HAGICĂ**.

† **AGIE** **sf.** † ○ Rangul de agă ca slujbă militară † ○ Demnitatea de agă (ca rang de boierie) † ○ Prefectura poliției: îi trimite numai deolt la ~, să-și ia mericioul și de-acolo (CAR.) † ○ Poliție; toți agenții poliției: arbon sârdar... rădica toată agia în plocoare! (ALECS.).

† **AGIESC** **adj.** † = **AGEȘC** [a gie].

***AGIL** **adj.** Sprinten, iute, care se mișcă cu multă ușurință: tigru, maimuța și pisica sînt animale foarte ~e [fr. < lat.].

***AGILITATE** **sf.** Sprintenie, ușurință (în mișcări): a sărit de pe cal cu multă ~ [fr. < lat.].

AGIMĂ = **HAGIMĂ**.

***AGIO** **sbst.** † ○ Diferența între valoarea nominală și valoarea reală a monedelor, între banii de metal și cei de hîrtie, între banii din țară și cei dintr-o țară străină, † baș † ○ Cîștigul rezultat din diferența între prețul de acum și cel de mai tîrziu al valorilor, efectelor publice, mărfurilor, etc. [fr. < it.].

***AGIOTA** (-otez) **vb. intr.** † A specula asupra valorilor sau mărfurilor al căror preț e variabil [fr.].

***AGIOTAJ** **sbst.** † Faptul de a agiota, zaraflie [fr.].

***AGIOTOR** **sm.** † Cel ce agiotează [fr.].

***AGITA** (agit) **1. vb. tr.** ○ A mișca încoace și încolo, a clătina, a clăti, a sgudui, a filfii: vîntul agită frunzele, valurile mării; ~ un lichid într'un vas; frigurile l-au agitât toată noaptea; sclavii cari agită apărători pentru răcorirea atmosferei (ALECS.) † ○ **†** A turbura, a sbuciuma: aceste patimi care-l agitau inima și mințile † ○ **†** A ațîța, a întărița, a răzvrăți, a revolta: agitau neacentați poporul încrezător în făgăduințele lor † ○ A desbata, a face vorbă despre ceva, a discuta: se agită o chestiune de mare însemnătate.

2. **vb. refl.** ○ A se mișca încoace și încolo, a nu avea astîmpăr, a se clătina: bolnavul se agită mereu; alegerile fiind aproape, partidele politice au început să se agite; orengile se agită bătute de vînt † ○ **†** A se turbura, a se sbuciuma: nu te mai agita atîta, îți faci singe rău de geaba [fr. < lat.].

***AGITATOR**, **-TOARE** **adj. sm. f.** Care ațîță mulțimea spre a se răzvrăți, spre a se răscula, ațîțător, turburător: au arestat pe toți acești ~i ai poporului [fr. < lat.].

***AGITAȚIUNE**, ***AGITAȚIE** **sf.** ○ Faptul de a (se) agita; mișcare încoace și încolo, clătinare, sguduire: ~a mării; ~a valurilor † ○ Turburare, sbucium: D-na Champy era într-o stare de mare agitație (A.-GH.) † ○ Ațîțare, întărire, revoltă, sguduire politice: de cînd ne bucurăm de binefacerile regimului parlamentar, n'a trecut această țară printr-o agitație mai grozavă (CAR.) [fr. < lat.].

AGIU¹ = **HAGIU**.

***AGIU²** = **AGIO**.

***AGIU...** = **AJU...**

○ **AGIMBA** **vb. tr. Trans. (vic.)** ○ A apuca, a prinde, a pune mîna pe cineva † ○ **†** A-l lovi boala copiilor: agimba-te-ar să te agimbe! [v. GIMBA].

○ **AGIMBALĂ**, **sf. Trans. †** (P) Boala copiilor, epilepsie [a g i m b a].

† **AGILIC** = **AGARLIC**.

AGLIȚĂ (pl. -toe, -toi) **sf.** † ○ Plantă cu flori albe, cu miros plăcut foarte pătrunzător; poporul face din ele ceaiu contra vătămăturii, iar vinarii le întrebuintează la aromatizarea vinurilor (*Spiraea filipendula*) (□ 44) † ○ = **CIUBOTIȚA** - **CIUCULUI** [blg. a g l i k a].

AGLICE **sf.**, **AGLIȚU** **sm.** † = **AGLIȚĂ**.

***AGLOMERA** (-erez) **1. vb. tr.** A îngrămădi, a strînge grămadă: a aglomerat pe moște toți muncitorii din satele dimprejur.

2. **vb. refl.** A se îngrămădi, a se strînge grămadă; a se îngheșui: grupuri se aglomerează la răspîntii, unde discută fierbinte (CAR.) [fr. < lat.].

Fig. 44. Aglică.

***AGLOMERAT** (pl. -ate) **sn.** † Ingrămădire de mai multe substanțe formate la epoci diferite; sfîrșimături de minerale (în spec. de cărbuni) aglomerate [fr. < lat.].

***AGLOMERAȚIUNE**, ***AGLOMERAȚIE** **sf.** Ingrămădire; imbulzeală, îngheșuială: n'am putut răzbi din pricina aglomerațiunii [fr. < lat.].

***AGLUTINĂ** (-inez) **1. vb. tr.** A lipi, a împreuna prin lipire mai multe lucruri încît să formeze o singură bucată.

2. **vb. refl.** A se lipi strîns la un loc [fr. < lat.].

***AGLUTINANT** **adj.** ○ Care poate aglutina: substanțe ~e † ○ Limbi ~e, acelea la cari flexiunile sînt înlocuite prin cuvinte alipite de rădăcină: limbile din America de Nord sînt ~e [fr.].

***AGLUTINARE**, ***AGLUTINIȚIUNE**, ***AGLUTINATIE** **sf.** ○ Faptul de a (se) aglutina † ○ Alipirea de cuvînt a unuiu sau a mai multor cuvinte, fie spre a-i modifica înțelesul, fie pentru a da naștere unuiu alt cuvînt [fr.].

***AGNEȚ** **sm.** † Bucată de pline ce preotul scoate din altă pline mai mare, numită prescură, și o așază pe disc, cînd oficiază sf. liturghie; ea simbolizează pe Is. Hr. care, deși nevinovat ca un miel, totuși s'a jertfit pe lemnul crucii [vsl. agnīci].

***AGNOSTICISM** **sbst.** † Doctrină filosofică care declară inaccesibilă minții omenești noțiunea absolutului [fr.].

† **AGOAIE** (pl. -oale) **sf. iron.** † Soția unui agă: Taci, muliere neruşinată, de mină nu-i mai fi ~ (ALECS.).

† **AGOANĂ** **sf.** = **AGONIE** [gr. ἄγων].

○ **AGOD** **sn. Trans.** ○ Nărav; obiceiul, fire: fi cunosc ~ul, că om din el nu va fi în veci (RET.) † ○ Rost, rînduială: De nu ştii la cal ~ul, Astupă cu tine glodul (RET.) [comp. srb. ugod].

○ **AGODI** (-od, -odese) **vb. tr. Tr.-Carp.** A aştepta [comp. srb. ugo diti].

***AGONIE** **sf.** ○ Luptă între viață și moarte în ceasurile cele mai de pe urmă ale ființei: un biet călugăr bogonisea pe slăvonește, dar cu glas slab, rugile ~i (DOB.); a fi în agonie, a se lupta cu moartea, a trage de moarte † ○ **†** Imperiul roman era în ~; cea mai frumoasă ~ e, de sigur, agonasia verii (BAS.) [fr. < gr.].

AGONISEALĂ (pl. -eii) **sf.** Ceea ce s'a agonisit, cîștigul dobîndit prin muncă, rodul muncii: tată-său le lăsase lor toată agoniseala de o viață de preot al satului (ISP.) [agonisi].

AGONISI (-iseac) **vb. tr.** ○ A dobîndi prin muncă, a aduna folosul cu multă trudă: s'au hotărît... să meargă 'n lume ca să slujească și așa să-și agonisească hrana (DOB.); a-și ~ viața, a cîștiga prin muncă cele trebuincioase pentru traiu † ○ **Pr. ext.** A dobîndi, a căpăta: nume rău de... viclean și-au agonisit (MUST.) [gr. ἀγωνιστα < ἀγωνίζω].

AGONISITĂ **sf.** ○ Ceea ce s'a agonisit, cîștigul dobîndit prin muncă, rodul muncii: Mihai se străduia să-și îngrădească pentru vremile viitoare rodul biruinței și agonisita trudei lui (VLAH.) † ○ † Faptul de a agonisi: nu era cine să le facă de mîncare, acasă... cînd imbla prin sat după ~ (SB.).

1. Plug cu grindeiu de lemn.	12. Batcă.	23. 24. 25. Greble.
2. Plug universal.	13. Secere.	26. Treierătoare cu maneji.
3. Plug de coaste.	14. 15. Roabe.	27. Grapă de lemn cu dinți de fier.
4. Greblă mecanică.	16. Săpă.	28. Prăgiitoare.
5. Semănătoare în rînduri.	17. Tîrnăcop.	29. Viuturătoare.
6. Tăvălug.	18. Lopată.	30. Presă de fin.
7. Țăpoi.	19. Cazma.	31. Cositoare.
8. Furcă.	20. Secerătoare simplă.	32. Trior (Cilindru de sortat).
9. Mașină de întors sinul.	21. Coasă.	33. Garnitură de treierat.
10. Cotiugă.	22. Coasă cu greblă. Coasă cu crivea.	
11. Grapă de mărăcini.		

***AGONIZA** (-izez) *vb. intr.* ① A se lupta cu moartea, a trage de moarte, a fi în agonie: spre seară încep să agonizeze ② *Pr. ext.* Se zice de persoanele copleșite de vîrstă sau de boală: bătrînul acesta agonizează de zece ani ③ ④ Se zice despre lucrurile al căror sfîrșit e apropiat: căpeteniul de lamină începu a ~ fumegînd (EMIN.) [fr.].

***AGORA** *sf.* ① Piață mare publică în orașele Greciei vechi ② Adunare a poporului ce se ținea în una din aceste piețe [gr.].

***AGRAFA** (pl.-ate) *sf.* Paftă, chitoare de metal, etc. la o cîngătoare sau la o haină, avînd de obicei oare-care ornamentație, copcă [fr.].

***AGRĂI** (-ăses) *vb. intr. Tr.-Carp.* ① A se îndrepta cu vorba către cineva, a grăi cuiva; a zice: dar Ileana agrăia: pe-a cui seamă mă dîoi? (RET.) ② ③ A vorbi: ce să putem cînta și ~ cîneș plecîndu-se Domnului (COR.) [— GRĂI].

***AGRĂMĂDI** (-ădes) *vb. tr. Tr.-Carp.* A îngărămădi [— GRĂMĂDI].

***AGRAMAT**,-tă *adj. sm. f.* Fără învățătură, lipsit de cultură [gr. ἀγράμματος].

***AGRAR** *adj.* ① Ce privește cîmpul, țarina: hectarul este o măsură ~ă ② Ce privește agricultura: lege ~ă [fr. agraire < lat.].

***AGRAȚIA** (-ație) *Tr.-Carp.* = GRATIA...

***AGRAVA** (-avez) *1. vb. tr.* A îngreui (o vină, o împrejurare, o stare): faptele acestea i-au agravat situaținea.

2. *vb. refl.* A se îngreui; a se înrăutăți: starea bolnavului se agravă din zi în zi [fr. < lat.].

***AGRAVANT**, *adj.* Ce îngreuiază (o vină, o împrejurare), îngreunător: circumstanțe ~e [fr.].

***AGREA** (agrees) *1. vb. tr.* A primi, a găsi de bun: societarii n-au agreat această numire făcută fără stirea lor.

2. *vb. intr.* A fi pe placul cuiva, a-i plăcea: aceste motive nu l-au agreat [fr.].

***AGREABIL**, *adj.* Plăcut: am făcut o călătorie ~ă ① ② NEAGREABIL [fr.].

***AGREGA** (agreg, -eghez) *vb. tr. și refl.* A (se)alipi, a (se) strînge laolaltă: cristalele se agregă [fr. < lat.].

***AGREGAT** *sm.* Acela care, pe baza lucrărilor sau a unui concurs, a obținut titlul de profesor universitar de un grad inferior profesorului titular [fr. agrégé].

***AGREGAT** (pl.-ate) *sn.* ① Strînsură, unire strînsă a unor părțile, a unor molecule: un ~ de silice și de fier [fr. agrégat < lat.].

***AGREGAȚIUNE**, ***AGREGAȚIE** *sf.* ① ② Unirea strînsă a unor părțile, a unor molecule, așa încît să formeze un singur tot ③ ④ Gradul de agregat universitar [fr. < lat.].

***AGREMENT** (pl.-te) *sn.* Plăcere, desfătare, distracție: am făcut un votaj de ~ (U.-GH.) [fr.].

***AGRESIUNE** *sf.* Năvălire asupra cuiva, lovire cuiva, fără ca acesta să fi dat pricină de gîlceavă, atac neprovocat: a respinge agresiunile vrăjmașilor alungîndu-i peste hotare [fr. < lat.].

***AGRESIV** *adj.* Care caută să atace pe cineva, să-l lovească: disonans ~; o ego este ~ă cînd atinge libertatea unui popor [fr.].

***AGRESOR** *sm.* Cel ce năvălește asupra cuiva ca să-l atace cel dintîiu, care săvîrșește o agresiune: după întîiul moment de surpriză, înhăță de plep pe ~ (CAR.) [fr. < lat.].

***AGREȘ** = AGRIȘ.
***AGRICEA** (pl.-cele) *sf. Băn.* ① = CRUBOTICA-
OVCULUI [— AGLIȚA].

***AGRICOL** *adj.* ① Care se îndeletnicește cu lucrarea pămîntului: popor ~ ② Care privește munca cîmpului; unelte ~e (— TABELA II) [fr.].

***AGRICULTOR** *sm.* ① Cel ce lucrează pămîntul, cel ce se îndeletnicește cu munca cîmpului [fr. < lat.].

***AGRICULTURĂ** *sf.* ① Lucrarea pămîntului, munca cîmpului, plugărie [fr. < lat.].

***AGRIMENSOR** *sm.* Cel ce se ocupă cu măsurătoarea de terenuri agricole [fr.].

***AGRIMENSURĂ** *sf.* Măsurătoarea terenurilor agricole [lat.].

***AGRIȘ** *sm.* ① Arbust cu ramurile spinoase; produce niște boabe lungărețe mai adesea păroase, verzi, galbene sau roșii; au un gust foarte acru cînd sînt crude, dar devin aromatice și dulci, cînd ajung la maturitate; crește pe locuri stîncose și se cultivă adesea prin grădini (Ribes grossularia) (— 45)

② ~-ROȘU' = DRACIILĂ ③ ~-ROȘU' = COACĂZ ④ [ung. egress].

***AGRIȘĂ** (pl.-ise, -isii) *sf.* ① Fructul agrișului.

***AGROLOGIE** *sf.* Știința culturii pămîntului [fr.].

***AGRONOM** *sm.* Cel ce cunoaște bine știința agriculturii, studiază de aproape îmbunătățirile ce s'ar putea aduce lucrării pămîntului și îndrumază spre o cultură mai sistematică a cîmpului [fr. < gr.].

***AGRONOMIC** *adj.* ① Ce ține de agronomie, privitor la agronomie: institut ~; știință ~ă [fr.].

***AGRONOMIE** *sf.* Știința despre lucrarea sistematică a pămîntului [fr.].

***AGRU** (pl.-re) *sn.* ① Băn. Oțten. ② Loc de arat, arătură, țarină ③ ④ Băn. Strat deasupra (HASD.) ⑤ ⑥ Oțten. ⑦ Rodul pămîntului, recoltă [lat. a g e r, a g r u m].

***AGUD** *sm. Mold.* ① = DUD: un drum între ziduri și între o livadă de aguzi (ALECS.) [a g u d a].

***AGUDĂ** (pl.-de) *sf. Mold.* ① = DUDĂ (srb. blg. jagoda).

***AGUR** *sm. Băn.* ① Viță sălbatică care face struguri mărunti și acri [ngr. ἀγροποός].

***AGURĂ** (-ur) *vb. tr. Trans.* A proroci a bine [lat. agurare < augurare].

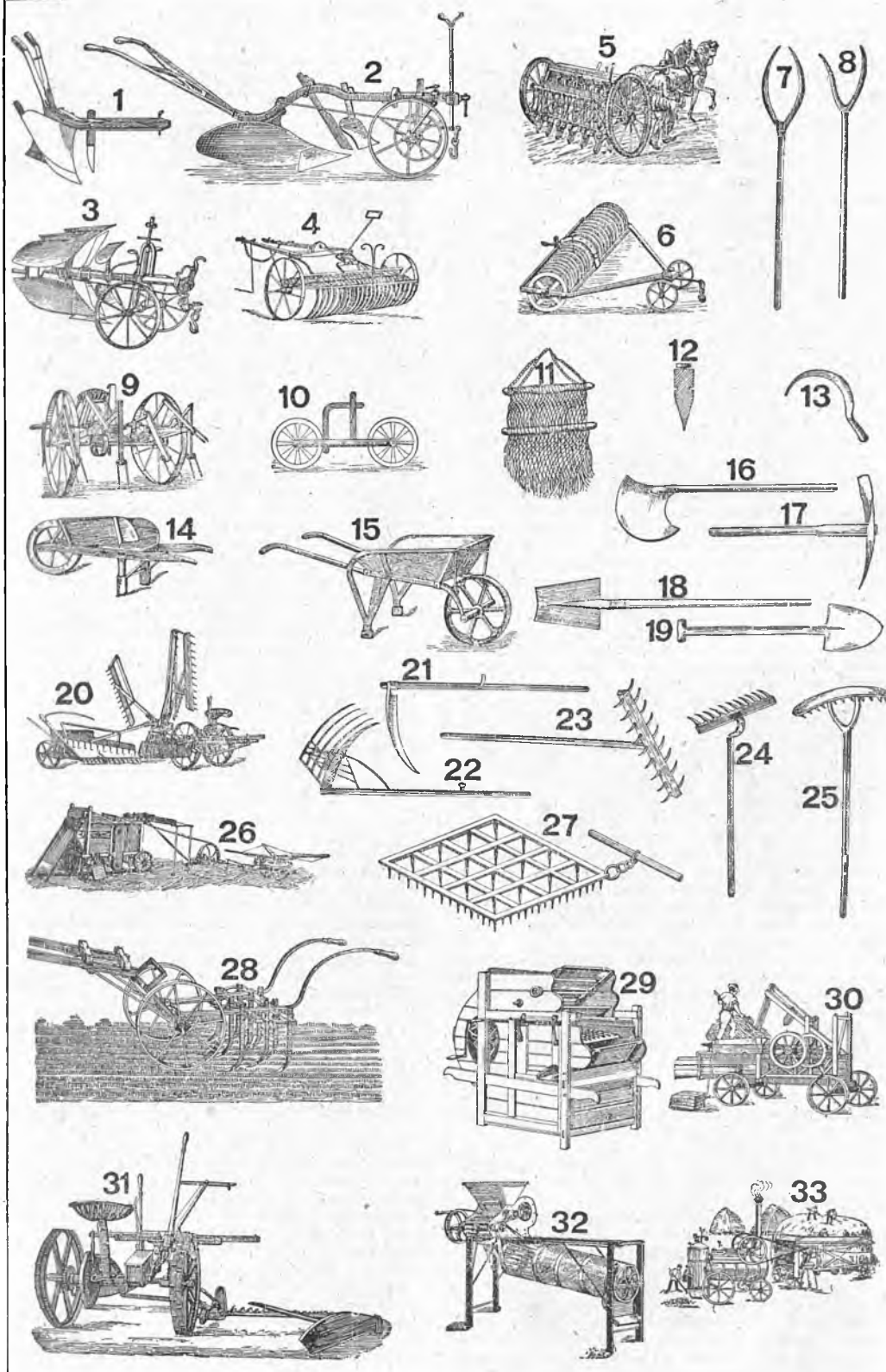
***AGURIDĂ** (pl.-de) *sf.* ① Strugure crud foarte acru; ② părinții mîncă ~ și fiilor li se strepezese dinții, păcatele părinților le ispășesc copii; ③: cu înecul (cu înecul) se face agurida mîer sau înec, înecul agurida se face mîer, dacă stăruim cu răbdare în munca noastră, ducem la capăt cele mai grele treburi; ④: s'a înec agurida mîer, se zice de cei învîrăbiți cînd se împacă [ngr. ἀγροπίδα].

***AGURIDĂR**, **AGURIZAR** *sm.* ① Viță de vie rodind niște struguri sălbatici, lăurucă [a g u r i d a].

***AGURIJOARĂ** (pl.-oare) *sf.* ① Mică plantă cu flori frumoase galbene, albe și roșiatice ce se deschid numai la soare; se cultivă adesea ca plantă

Fig. 45. Agriș.

ACU- decorativă mai cu seamă printre pietre (*Portulaca*
AI *grandiflora*) (46): ~ semă-
nată pe jos, printre pietre (BAS.)
[aguridă].

AGURIZĂR = **AGURI-**
DĂR.

○ **AGURIZI** (-izece) *vb. intr.*
(BAS.). A rodi struguri acri
[aguridă].

○ **AGUST** = **AUGUST** [at.
*agustus < augustus].

○ **AGUSTOȘ** *sm.* ♀. Va-
rietate de struguri foarte
timpurii avînd pelița bobî-
ței străvezie și subțire, în-
cît se zăresc semințele și
chiar vinișoarele (HASD.)
[Agust].

AH! *interj.* Exprimă durerea, necazul, pă-
rerea de rău, satisfacțiunea de a fi scăpat de o
primejdie, de o supărare.

2. AH (*pl. ahuri*) *sn.* Exclamațiune de durere,
oftat: ai dori... să trăsoe cu tusea și junghiurile și ahurile
și palpitările d-tale (OLVR.).

AHA! *interj.* Exprimă satisfacțiunea de a fi
nimerit, de a fi priceput, de a-și fi amintit ceva:
aha! la acu l-am găsit leacul (CRO.).

○ **AHA!** *pron. adj. dem. f.* = **AOEA**, **ACEEA**.

○ **AHĂ(A)** *pron. adj. dem. m.* = **ACEL(A)**.

○ **AHĂST(A)** *pron. adj. dem. m.* = **ACEST(A)**.

AHO! *interj.* ① Strigătul prin care se îndeamnă
boii înjugăți la plug sau la car ca să-și înce-
tinească mersul sau să se oprească în loc: aho!
car nebun, aho! cînd te-oiu înălăra cu sacii de la moară,
atunci să mergi așa! (CRO.) ② *Pr. ext.* Strigătul
prin care căutăm a opri pe cineva de a face sau
spune ceva: aho! aho! destul, că putina-i plină cu
vîrș și nu mai încapă nimic în ea (SA.).

○ **AHOTNIC**, **-ICĂ** *adj. sm. f. Mold.* Care dorește
din suflet (să dobîndească, să facă ceva), care are
multă dragoste (pentru ceva, pentru cineva); miu-
re ~ de lucru și neînșiritoare ~ zile sfînte (SEZ.); multă
mînte-ți mai trebuie, zicea tata, vîzînd-o așa de ~ pentru
mine (CRO.) [rut. o h o t n y k].

AHT (*pl.-turi*) *sn.* ① Dor înfocat (pentru ceva
pierdut, pentru ceva cu neputință de împlinit
sau de căpătat): Ajungă-te ~ul meu Un' și-a fi drumul
mai greu! (VOR.) ② Oftat, suspin: eu trăgeam niște
~uri de se strîneau toți cîinii mahalalei (ALECS.).

AHTIA (-tiez) *vb. refl.* A dori din tot sufletul
ceva, a căuta cu ori-ce preț să dobîndească ceva,
a jîndui: se ahtiază după o funcție bănoasă [a h t].

AHTIAT *adj. p. AHTIA*. Dornic, care dorește
ceva cu înfocare, jînduit: era ~ de teatre și petreceri;
o droaie de cocoanași... ahtiați vîntorii de zestre (VLAH.).

† **AHTINAM** (*pl. -amuri*) *sn.*, † **AHTINAMEA** (*pl.*
-mele) *sf.* Tractat de pace între Poartă și alte
State [tc. 'a h d n a m e].

AI! *interj.* ① Precedă sau urmează o între-
bare la care aștepti un răspuns afirmativ: ai,
ce zici, așa e că l-am păcălit de minune? - Va să zică cam
așa stau lucrurile, ai? ② Exclamațiune de durere,
de uimire, de ciudă, de spaimă, la auzul unei
vesti neplăcute ③ = **AIDE**, **HAI**: ~ să mergem!
† **AI** *sm. pl. de la AN*.

AI *art.* = **AL**.

AI, **AI** *adj. dem. m. pl.* = **AL**.

○ **AI** (*alese*) *vb. tr. Tr.-Carp.* X A găti cu usturoiu,
a pune usturoiu în bucate [aiu].

AIA, **AIA** *pron. dem.* = **ALA**.

† **AIAN** (*pl. -steni*) *sm.* ① Primarul unui oraș
turcesc ② Cetățenii de seamă dintr'un oraș
[tc.].

† **AIAȚ** *sbst.* ① Controlarea și regularea oficială
a măsurilor și greutateilor ② Fixarea prețului
obiectelor de consumațiune [tc.].

AIASMA = **AGHIASMA**.

○ **AIASTA** = **AESTA**.

○ **AIASTĂ** = **AEST**.

AIAZMĂ = **AGHIASMĂ**.

AICI, **AICE(A)** *adv.* În locul acesta: am venit
~ ou gîndul să-l întîlnesc; pînă ~; de ~, din locul
acesta, din (lucrurile, faptele) acestea: de ~ se

Fig. 46. Agurjoară.

poate vedea că...; p e ~, prin locul acesta, prin păr-
țile acestea: p e ~ mare lipsă de apă; p e ~ pe aproape,
în apropiere de locul acesta, prin împrejurimi;
a se duce pe ~ încoolo, a pleca, a porni dintr'un loc
fără gînd de întoarcere: să vă ajute Dumnezeu, zic
călătorii, și se duc pe aici încoolo (RET.).

2. interj. ① Strigăt către prepelicar însoțit
de o indicațiune cu degetul spre a-i arăta locul
unde trebuie să caute vîntul [lat. a d - h i c c e].

AIDA! *interj.* ① = **AIDE**: cu bătu 'n mîna, ~,
~, pînă ajunge acolo (ISP.) ② ~ de! exprimă neîn-
crederea, îndoiala: Aida de! Coana Veta? Mie-mi spui?
n'o știu eu? (CAR.) [tc. a y d a].

AIDAMAC = **HAIMAMAC**.

AIDAȚI! *interj.* **AIDEȚI!**

○ **AIDĂU** = **HAIĐĂU**.

AIDE! **AIDEM!** **AIDEȚI!** ① *interj.* Întrebuintă
ca îndemn de a merge, de a porni sau de a în-
cepe o acțiune: ~ să ne apucăm de lucru; repetat ~,
~ exprimă mersul neîntrerupt: și aide, aide, merse
cale lungă și mai lungă (ISP.) ② Exprimă încă:
a) îmbărbătarea, încurajarea: aide! prietene, nu
te înfrîta pentru atîta lucru de nimic; b) o poruncă:
aide! pleacă, și să nu te mai vîd pe-aici! c) o concesiu-
ne, fie: Aidei! îi zise Dunăre cam în dorul leii, poate vei fi
și tu bun la ceva (ISP.) [tc. h a y d e].

AIDOMA *adv.* ① La fel, asemenea, întocmai,
chiar așa: peste noapte născu și roaba un copil, ~ cu al
împărătesei (ISP.) ② **Mold.** Aievea: ai fi jurat că
le-a văzut ~ (VLAH.) [= **AVIDOMA**].

AIDUC = **HAIĐUC**.

○ **AIETP** (*pl.-turi*) *sn. Trans.* (HASD.) în *expre-*
sîiunea: a lua pe cineva cu ~ul, a lua pe cineva cu
zorul, de sus [ai e p t a].

○ **AIETPA** (*aietp*) *adv. tr. Trans.* ① A repezi,
a asvîrli: alăptă ciolanul... toomai în urechea lui Aordel
(SD.-DEL.) ② A îndrepta, a arăta drumul cuiva ③
A potrivei ④ A nimeri, a ghici.

2. vb. refl. ① A se repezi, a seavînta, a se asvîrli:
numai ce s'alăptă calul galben și se 'naltă pînă la Dum-
nezeu (RET.) ② ③ A se fâli [lat. a d j e c t a r e].

○ **AIETPA** (*aietp*) *vb. tr.* A ademni, a îndemna
(la ceva) [lat. al l e c t a r e].

○ **AIERLEA** = **AİURELE(A)**.

AIESMUȚ = **AGHESMUȚ**.

AİEVEA, † **A(İ)EVE**, † **AIÀVE(A)** *adv.* În ființă,
în realitate: ceasul acesta e mai presus de cîte aievea
mintea mi-a visat (COOB.).

2. adj. ① În ființă, real: nu știa de-s toate acestea
aievea, ori poate că numai visează (SA.) ② † Pe față,
fățis, deschis: ei nu-i venea la ascoteală să se arate lui
aievea (SP.) [a² + vs. j a v e].

AIALTĂ *pron. adj. dem. f.* = **ALALTĂ** [a i a +
a l a l t a].

AİMANA = **HAIMANA**.

○ **AİMINTEREA**, ○ **AİMINTRE(LEA)** = **ALTMİN-**
TEREA [lat. al i a - m e n t e].

○ **AİNDE**, ○ **AİNDERE(A)**, ○ **AİNDINE** *adv. Tr.-Carp.*
Aiuera, într'alt loc, alt-unde [lat. al i u n d e].

* **AİNFAS** (*pl.-suri*) *sn.* ♀ Bordură formată din
linii, din puncte sau din înfloriri, ce se pune în
jurul paginilor sau altor forme, chenar [germ.
Einfass (ung)].

○ **AİNIN(E)** *sm. f.* = **ANIN**.

† **AİNTE** *adv.* Înainte, mai
'nainte [lat. a b a n t e].

○ **AİOR** *sm. Trans. f.* = **LEURDA**
[aiu].

AİOR *sm.* ♀ ① Plantă cu
frunze lanceolate și flori gal-
bene; crește prin finete umede
(*Euphorbia esula*) (47) ②
= **LAPTELE-CUCULUI** [ai or].

○ **AİRE(A)**, **AİRI(LEA)**,
AİR(E)LEA *adv. Tr.-Carp.* =

AİURE(A), **AİURI(LEA)**.

AİS! **AİS!** = **HAI!**

○ **AİST(A)** = **AEST(A)**.

○ **AİSTALALT** *pron. adj.*
dem. m. Mold. (*pl. aistialalt*;
gen.-dat sg. aistialalt, pl. aistorialti) = **CEȘTALALT**
[aist + a l a l t].

Fig. 47. Aior.

AIȘOARĂ (pl.-oare) *sf.* ♦ = **USTUROIȚĂ** [ai u].

AIȘOR *sm.* ♦ ① = **USTUROIȚĂ** ¶ ② = **GHIOCER** ①

¶ ③ = **CRIN-DE-PĂDURE** ¶ ④ **Bucov.** = **DALAC** ② [ai u].

AIT'!, **AITII** *interj.* = **HAIT!**: aiti! o pierduli, mă!

(PANN); aiti! acum s'a isprăvit (ISP.).

① **AIT'** 1. *adj. p. AI* × Gătit cu aiu, usturoiat.

2. **AITE** *sf. pl. Trans.* = **AITURI**.

① **AITURI** *sf. pl. Mold. Trans.* × Piftie [a i¹].

② **AIU** *sm. Tr.-Carp.* ♦ ① = **USTUROIU** ¶ ② = **PUR** ① ③ **AIUL-ŢIOAREI**

Trans. = **CEAPA-CIOAREI** ② ¶ ③

Trans. **AIU-DE-PĂDURE** = **LEURDĂ**

şi **CRIN-DE-PĂDURE** ¶ ④ **AIU-DE-VA**

Trans. = **USTUROIU** ¶ ⑤ **AIU-SĂLBATIC**, a)

plantă ierboasă bulboasă ce creşte printre stînci şi păşuni

(*Allium ochroleucum*); b)

varietate de usturoiu ce creşte prin grădini şi locuri stérpe (*Allium* Fig. 48. Aiu-sălbatic.

oleraceum) (□ 48) ¶ ⑥ *Trans.*

AIUL-SĂRPELUI, plantă ierboasă cu tulpina învîrtită

în spirală ca şi încolăciturile unui şarpe;

creşte prin livezi, fîneţe, tufişuri şi pe marginea

pădurilor; se întrebuiţează în bucătărie

(*Allium scorodoprasum*) (□ 49)

[lat. al (l) i u m].

AIURĂ (-rez), **AIURI** (-reso) *vb. intr.*

① A fi cu gîndurile duse, cu mintea

zăpăcită ¶ ② A vorbi într'aiurea, ca un smîntit, a

vorbi deştept: bolnavul a alurât toată noaptea;

locuitorii rîdeau de dînsul, ca de unul ce alurează sau visează

deştept (ISP.); cu sfînta-ţi locoasă în braţe am

colindat aiurind platurile şi cîmpile (OOS.).

AIURARE, **AIURIRE** *sf.* Faptul de a iu

a iurea; rezultatul acestei acţiuni:

atîta-mi trebuia ca aiurările minţii mele să

ajungă la culme (GN.); şi mintea lui furată

de-a cerului mişcare Se pierde-n aiurire plin

tuş bolta mare (ALECS.).

AIURE(A), **AIURI** *adv.* ① Într'alt

loc, alt-unde: vr'o trei sute de oameni

au pueres din Tighinea în sus, nu ştiu la Iaşi

merg, au aiure (NEC.) ② De ~, *loc. adv.* Aiur-sărpelui.

Dintr'alt loc, din alte părţi; din alte

împrejurări, din alte fapte, din alte cărţi, de la

altii: neavînd Domnia puţinţă de aiurea cu ce plini poruncile

împărăteşti, s'au scornit un obiclu pe vite (N.-COST.); pe ~,

printr'alte locuri ¶ ③ A vorbi ~ sau într'~, a vorbi

ca un smîntit, a visa deştept: ce-a pătit bătrînul, de

vorbeşte într'aiurea P (ALECS.); a glîndi ~ sau într'~, a fi

cu gîndul ~, a rătaşi cu gîndul departe, a fi cu min

tea dusă; a odăia într'~, a nu fi statornic, credincios:

te-am înţeles eu de mult că-mi calci într'aiurea (ALECS.)

[lat. aliubi].

AIUREALĂ *sf.* Faptul de a aiuri, zăpă

ceală a minţii: se deşteptă din aiureala pe care i-o lă

sase aburul vinului (D.-ZAMF.).

† **AIURELE(A)**, † **AIURILE(A)** *adv.* Aiurea, alt-

unde: mergeau unii în ţara muntenească, alţii în ţara

lepusă şi pe aiurele pe unde puteau (MAST.).

AIURI... = **AIURA**...

AIURI = **AIURE(A)**.

AIURIT *adj. p. AIURI*. Cu mintea zăpăcită:

oade adrobătu pe un leţ, legîndu-şi capul... ~ de suferin

ţintă (CAR.).

① **AIURLE(A)** *adv.* Aiurea.

② **AIUŞ** *sm.* ♦ **AIUŞOARĂ** (pl.-re), *sf.*, ③ **AIUŞOR** *sm.* ♦

= **USTUROIȚĂ** [ai u].

† **AIJDER** *sm.* Balaur [tc.-pers.].

① **AJOMI** (ajom, omeso) *Băn. Trans.* = **AJUMI**.

② **AJTEZĂU** *interj.* Întrebuintă de către fe

mei, cînd trec pe lângă altele care urzesc pinză:

Doamne ajută! [contras din ajute zău].

③ **AJUMEALĂ** *sf. Trans.* Faptul de a ajumi.

④ **AJUMI** (-umesc) *vb. intr. Ōften. Băn. Trans.* ① A

aţipi, a adormi (mai ales de copii) ¶ ② A se

juca de-a ascunsele (srb. žmeti).

③ **AJUMIT** *sbst.*, ④ **AJUMITĂ** *sf. Ōften. Băn. Trans.*

Fig. 49.

Aiu-sărpelui.

Numai în loc.: de-a-ajumitul, de-a-ajumita, jocul copilăresc de-a-ascunsele [aj u mi].

AJUN (pl.-nuri) *sn.* ① **AJUN** ziua sau seara dinaintea unui sărbătorii, în spec.: ~ul Bobotezii, ~ul Anului-nou sau ~ul Sfîntului Vasile, ~ul Crăciunului, personificat prin Moş-Ajun(ul): a umbra cu Moş-Ajunul, a ura pe la casele oamenilor în noaptea de 23 spre 24 Decembrie, robind formula consacrată: bună dimineaţa la Moş-Ajun! ¶ ② *Pr. ext.* Ziua sau seara dinainte, puţin timp înainte, foarte aproape de: în ~ul alegerilor; în ~ul bătăiet; în ~ul morţii ¶ ③ † *Trans.* Post: zi de ~; pleca cu ~ sufletul meu (COR.) [aj u na].

† **AJUNĂ** (ajun) *vb. intr.* ① A minca de sec sau de post ¶ ② A nu minca nimic, a posti: care va ~ toată ziua în ~ulul Crăciunului (MAR.) [lat. "a-junare < ejunare].

† **AJUNAT** *sbst.* ① Faptul de a ajuna ¶ ② Post.

† **AJUNĂTOR**, -TOARE *adj. sm. f.* Care ajună.

AJUNGĂTOR *adj.* Care ajunge.

AJUNGE (ajung, perf. ajunsel, part. ajuns) 1. *vb.*

tr. ① A veni lîngă cineva, aproape de cineva

(*verb.* de cel rămas în urmă sau de cel ce a urmărit pe cineva): plecaţi tîrziu, că vă ajung eu;

cîteodată, pentru mai multă precizie, se întrebui

ţează expresiunea ~ din urmă sau de pe urmă:

din urmă îi ajunge un alt călăreţ (CAR.); îi ajunseră de pe urmă

şi-l şi întrecură (ISP.); ¶ ② silitor şi deştept cum era,

îi ajunge cînd pe cel mai bun la învîrtură; a-şi ajunge scopul,

a izbûti în ceva, a-şi realiza scopul propus ¶ ③ A nimeri,

a atinge: l-a ajuns cu patra ¶ ④ A i se împlina (*verb.* de o soartă bună sau rea): cine ştie ce noroc te mai ajunge; de act, a-i veni pe ne

asteptate, a-l apuca, a da peste cineva, a-l lovi, a-l năpădi: l-a ajuns dorul de casă; pe toţi ne ajunsesse foamea

(OLVR.); cum de nu o ajung blestemele mele? (BAS.); mai adesea în blesteme: ajungă-l moartea! ¶ ⑤ A fi destul de mare, de înalt, spre a atinge ceva, spre a pune mina pe ceva: tavanul e atît de jos, că-l ajungi cu mina ¶ ⑥ A birui, a coplesi, a doborî: doarme Dumnezeu ştie unde-l ajunge oboseala (CAR.) ¶ ⑦ A (a nu)-l ajunge capul, a (nu) se pricepe, a (nu) avea destulă minte.

2. *vb. intr.* ① A sosi la locul spre care s'a îndreptat cineva, a atinge ţinta călătoriei: ② Tiganul

cînd a ajuns la mal, atunci s'a înneacat (PANN); ③ Încet, încet, departe atungi: de aci (F): e foarte istet, să vezi c'are să ajungă departe ¶ ④ A atinge scopul urmărit, a izbûti: abia am ajuns să ne înţelegem; doar va ~ să pule mina pe un aşă tîlhar vestit (ISP.) ¶ ⑤ A deveni după oare-care trecere de timp, a se face (*urmat de să fie*): ajunse să fie mina dreaptă a împăratului (ISP.); de act, subînţelegîndu-se *verbul* a fi: a ajuns mare; stăpîn nu poţi ajunge, dar slugă cînd îi vrea (PANN); *verb.* de soarte: De-ar şti omul ce-ar ajunge, Mult ar mai ofta şi-ar plînge (ZNN.); *verb.* de vîrstă: ~ bătrîn; ~ la adînci bătrîneţe; *verb.* de o stare decăzută: ce-am ajuns noi în ţara noastră! (ISP.); ⑥ ~ la (sau în) săpă de lemn, a sărăci de tot ¶ ⑦ A ajunge vremea (sau o vreme) să..., a veni (timpul): a ajuns vremea să dăm două părţi ciocotului şi una nouă (GR.-N.), de aci, elipt.: astfel a domnit el 7 ani şi ajunsesse să tremure bolerii cei răi şi ciocotii (N.-GH.) ¶ ⑧ *Elip.* (în loc de o cu viaţă, a trîi): Marţi, de-om ajunge cu sănătate, am să leu nepotul cu mine (CRG.); nu mai ajungeţi să vedeţi ziua de mine (CRG.); de aci, în jurămînte şi blesteme: să n'ajung ziua de mine! n'ar mai ajunge Paştile! n'ar mai ajunge cu zile! Eu, Sandu Napoli?... atunci s'ajungi tu, gulera-tule! (ALECS.) ¶ ⑨ A atinge cu virful, cu marginea, cu capătul: cîpeatul era mare; şi parcă se lupta să ajungă la nori (ISP.); ⑩: supărarea lui ajunsesse la culme ¶ ⑪ A fi destul de mare, de înalt, spre a atinge ceva, spre a pune mina pe ceva; ⑫: vulpea, dacă nu ajunge la struguri, zice că sînt acri (PISICA); ⑬: nu-l ajungi cu prăjina la nas, e prea înfumurat ¶ ⑭ A fi destul: ajunge! sau ajungă! destul! mai bine să n'treacă decît să nu ajungă (ZNN.) (MĂCIUȚĂ) ¶ ⑮ A-i ajunge, a fi destul de mare ca să cuprîndă, ca să acopere tot corpul (*verb.* de o învelitoare): s'au întins mai mult decît le ajunge şolul (MF.); de aci, a-i fi destul, a avea de ajuns: nu-mi ajungeau banii de drum; ajun-

AIȘ-AJU

gă-ți de seară! destul ai glumit, încetează cu glumele; *pr. est.* a se mulțumi: nu l ajunge că v'a lăsat pe drumuri.
3. *vb. refl.* ① A veni unul lângă altul, a se în-
lini (după o alergătură, o fugărire); ② roatele se
gonese una pe alta și nu se ajung niciodată ③ A se
înțelege (în tăină) cu cineva: zio unii să se fie egștuns
Cantașușnești eu un doftor și să-l fie otrăvit (NEC.) ④
⑤ A se învoi, a cădea la învoială: se vede că nu
s'au ajuns o trgu (ALECS.); nu ne-am putut ~ din prof ⑥
⑦ A fi destul: nu se ajunge pinza ⑧ A avea destul,
a se îndestula, a se mulțumi: nu se ajunge cu leața
ce are ⑨ A-i reveni ca parte (într-o împărțeață):
așa erau de multe, olt abia la trei, patru se ajungea olt
un grăunț de grâu (RET.) [lat. a d j u n g e r e].

AJUNS 1. adj. ① p. AJUNGE ② NEAJUNS ③
Răzbit, biruit, doborât: ~ de osteneala drumului, puse
și el capul jos (ISP.) ④ Înțelege, învoit: iară
Grigorie-Vodă, fiind și el ~ în cărți cu oraul (N. COST.) ⑤
~ de (sau la) cap, ~ de (sau la) minte, deștept, isteț,
pricpuit: era mai isteț, mai priceput și mai ~ de cap
decît toți (SEZ.); Tîlzeșul era mie la statură, dară ~ la
cap (SB.); era om de treabă și agluns la minte (RET.).

2. **AJUNS (pl.-suri) sn.** ① Faptul de a ajunge: bun ~
sau bun ~ al urare de bună sosire unul oaspe,
unui călător: — Bun ~ ul, vere! — Bună să-ți fie înțimai
(RET.) ② De ~, în de ~, loc. adv. Destul: laptele ce
dețară olt în de ~ pentru amfodol, și încă și rămase (ISP.);
de aci, Mold. de ~ și de rămas sau de ~ și de 'ntreut,
mai mult decît trebuie, în belșug, cu prisos: de-ale
gurii ne dă Cel-de-sus, de ~ și de rămas (VLAH.); lemn,
slavă Domnului, sint de ~ și de 'ntreut în pădure
(CRG.).

AJUR 1. adv. ② Străvăzător, cu găurele mici
(făcute într-o țesătură).

2. **AJURURI sn. pl.** Găurele făcute la o țesătură
prin scoaterea unor fire [fr. a j o u r].

***AJUSTA (-tez) vb. tr. 1.** A potrivii bine, a face
să se potrivească întocmai un lucru la sau pe un
altul: ~ o cheie la o broască; ~ un capac la o oală.

2. *vb. refl.* A se potrivii bine [fr.].

***AJUSTARE sf.** *AJUSTAT *sbst.* Faptul de a
(se) a j u s t a.

***AJUSTOR sm.** ① Cel ce ajustează ② *Spec.*
③ Lucrător mecanic care împreunează diferitele
părți ale unei mașini executate de alți lucrători
și le potrivește bine ca să poată funcționa [fr.].

AJUTA (ajut) 1. vb. tr. ① A da ajutor, a spri-
jin pe cineva la greu sau la nevoie: ~ pe săracl;
vecinul lor li ajută cu sfaturile și poveștele lui cele de mult
tolos (ISP.) ② A sluji, a folosi: nu-l mai ajută
capul, ochii, picioarele; după olt li ajută puterea, olt
poate, pe cît li permit mijloacele.

2. *vb. intr.* ① A fi într'ajutor, a da ajutor:
să-ți ajute Dumnezeu! ② A-i fi de folos: statul tău
nu-mi ajută la nimic ③ Așa să-mi ajute Dumnezeu!
formula de jurămint; Doamne-ajută: sau Cruce-
ajută! invocațiune a muncitorului cînd se apucă
de lucru, a celui care pornește la drum sau în-
treprinde ceva greu: înjugă boii la car, zise Doamne-
ajută, și se duse la pădure (CRG.); Gata slințitip — Gata, —
Cruce ajută! să te văd Granre bălețel (ALECS.); de aci, F:
a-i tot da cu Doamne-ajută, a sili, a zori pe cineva
să facă un lucru fără voie sau fără vreme ④
Strigătul de Doamne-ajută al celui care se află
în nevoie a ajuns să însemneze „bătaie“, adică
și cauza care te face să învoci ajutorul divin: vezi
să nu te pomenesti cu Doamne-ajută pe spinare (PANN) ⑤
D e (sau mai d e) Doamne-ajută, mai de seamă, mai
bucnel, de oare-care preț, cu care să te poți mul-
țumi în lipsă de ceva mai bun: ar fi voit el să-și
boteze copilul cu vr'un naș mai de Doamne-ajută (ISP.) ⑥
Cruce-ajută, semnul crucii pus la începutul abeceda-
rului: bățul în care era așezată fila cu cruce ajută (CRG.).

3. *vb. refl.* ① A lua în ajutor, a se folosi de aju-
torul cuiva: m'am ajutat și eu cu cine am putut ② A
se folosi, a avea un folos: cu atita numai nu mă ajut
[lat. a d j u t a r e].

AJUTĂTOR 1. adj. ① Care ajută ② *av*
Verb ~, care slujește la conjugarea unora din tim-
purile altui verb.

2. *sm.* Cel ce dă ajutor: ajutătorul nu s'ar pe-
depi ou pedecapsa vinovatului (PRV.-MB.).

AJUTOR 1. (pl.-toare, -toruri) sn. ① Spri-
jin (cu vorba, cu sfatul, cu fapta) dat cuiva la
greu sau la nevoie: nu mi-a folosit întru nîmco ~ul
tău; ou ~ul lui Dumnezeu; a da ~; împăratul Rudolf
făcându-l că va da ~uri în bani (ISP.); a primi ~; a-i fi de ~;
a-i fi în (sau într') ~; a veni (sări, alarga) ouva în ~
sau în ~ul cuiva; a trimite în (sau într') ~ul cuiva;
a cere ~; a striga ~; de aci ajutor! strigătul celui
care se află în primejdie; a da (sau a-i sta) mîna
de ~, a ajuta, a da sprijin ② *sm.* Un fel de dare
directă ce plăteau pe la sfîrșitul veacului trecut
alt poporului cît și boierii.

2. *sm.* și (pl.-toare) *sn.*, **AJUTOARE (pl.-toare)**
sf. Care dă ajutor; care lucrează împreună cu
cineva sau sub porunca cuiva: Dan răstăleste dosarele
pe carl i le adunese de ou seară ~ul (VLAH.); ~ de primar;
~ de judecător; chelăreasa... ou să-l fie ajutoare (ISP.)
[lat. a d j u t o r i u m].

**AJUTORA (-orez)... AJUTURA (-tur)... = AJU-
TORI...** făcu legătură tare cu Vladislav... să sară unul
pentru altul și să se ajutoareze (ISP.); poate tot m'ar ajutura
și m'ar scoate din nevoie (SB.) [lat. a d j u t o r i a r e
< a d j u t o r i u m].

AJUTORI (-oresc) 1. vb. tr. A da ajutor,
a veni în ajutor.

2. *vb. intr.* A ajuta, a fi într'ajutor.

3. *vb. refl.* A primi ajutor (de la cineva).

†AJUTORIE sf. Tr.-Carp. Ajutor, sprijin:
M'ai făcut mamă fîcior, să în tatei de-ajutor, cînd eram
de ~, M'au luat la căstănie (VOR.).

AJUTORINȚĂ (pl.-înțe) sf. ① Ajutor, sprijin:
dînd mulțumită prea înaltului Dumnezeu pentru ajutorința
ce a primit de la dînsul (ISP.) ② *sm.* Un fel de dare
directă (în Moldova) ce se storcea pe la sfîrșitul
veacului trecut de la popor de două ori pe an,
vara și iarna [a j u t o r i].

○AJUTURA = AJUTORA.

AL¹ art. m. (pl. ai; f. sg. a, pl. ale). Se întrebuin-
țează: a) dinaintea adjectivelor și pronumelor
posesive: un frate al meu; al noștri sint mai mari; b) di-
naintea unui genitiv, cînd articolul enclitic nu pre-
cedă imediat: oamenii cei mari ai țării; minunatele po-
vesti ale Românilor; c) dinaintea numeralelor ordi-
nale (chiar cînd precede articolul enclitic): al
doilea, a treia, veacul al douăzecilea; d) precedat de de,
DE [a² + art.-l].

○AL² = AL.

AL, ○AL pron. adj. dem. m. (pl. ai, gen.-dat.
sg. alui, *pl.* alor; — *f. sg. a, pl. ale, gen.-dat. sg.* alei,
ai, *pl.* alor) = CEL: al mai mare; al de colo; sări,
outărită, de sulfă în al foc (DLVR.) [lat. illu m, illa m].

ALA = HALA¹.

ALA, ○ALA pron. adj. dem. m. (pl. ala, gen.-
dat. sg. aluia, *pl.* alora; — *f. sg. ala, pl. alea, gen.-dat.*
sg. aleia, *pl.* alora) = ACELA, ACEEA: dă laudă sfîntului
că treceuse noaptea ala lungă (ISP.); vorba aluia, proverb,
zicătoare; d'ala, de aceea: de ce... d'ala (sau de
ala...), cu cîtu... cu atîtu...: de ce creștea, d'ala se făcea
mai frumoasă (ISP.); URS ① ALTE-ALA, ALTE-ALA,
ALT 1. [8 l].

ALABABULĂ, ALABABURĂ = ARABABURĂ.

ALA-BALA sbst. numai în expresiunea (P):
ce mai ala-bala... ce mai este nou, ce se mai pe-
trece...: ce mai ~ prin cetatea asta românească P (SAD.);
se dusesse de-a mîine să vadă ce mai ~ pe la fîlcăli ce stau
de pîndă (ISP.).

ALABAȘC sm. = PĂSTRĂV-DE-MARE [tc.].

***ALABAȘTRU sm.** ① Varietate de gips
dinec o albeață străvăzătoare și foarte moale, din
care se fac diferite obiecte de ornament: răsfi-
rîndu-și apa lîmpepe pe lespezi netede de ~ (VLAH.); ②: sîn
de ~, umeri de ~, foarte alb(i) ③ ~ calcar, calcar
cristalin, gălbui și străvăzător care provine din
stalactitele carbonatului de calciu; se întrebuin-
țează de asemenea ca piatră de ornament [lat.].

ALAC (pl.-ce) sn. ① Varietate de grâu, cu spi-
cul lung și rar, care poate fi cu mustăți sau fără
mustăți; bobul e îmbrăcat cu o coajă groasă și
aspră, obtuză și prevăzută cu un mic dintel la
vîrf; din alac se face făină, precum și o scrobeală
aproape tot așa de frumoasă ca și cea de orez
(Tră icum spelta) (50): Fruză verde trei ~e, Fă-mă

Doamne, ce mi-l face (IK-BRS.) ¶ ① **Mold.** = **ORZOACĂ**: orzul ce se seamănă de cu toamnă se numește în Moldo-va de Jos ~ (ION.) ¶ ② **Trans.** ~ **ROȘU** = **TENCHIU**.
○ **ALACIU** *adj. Bucov.* Pestriț, bălțat [tc. alača].

† **ALAGEA** ¹ (*pl.-gale*) *sf.* (CON.) Stofă de mătase vărgată [tc. a la g a].

ALAGEA ² *sf.* ¶ numai în *loc. prov.*
a păți o ~ (sau ~ua), a-și căpăta ~ua, a fi amăgit în așteptările sale, a o păți, a cădea în mare nevoie.

○ **ALAGICĂ** *sf. Mold. Bucov.* (SEZ.) (MAR.) ¹ *dim.* **ALAGEA** ¹.

ALAH ¹ *interj.* Strigătul de războiu al Turcilor (mai adesea repetat: Alah Alah) [tc.-ar. Allah „Dumnezeu”].

ALAIU (*pl.-aiuri*) *sn.* ① Multime de persoane care urmează pe cineva spre a-l face cinste, spre a-l sărbători: ~ mare și muzicilor și cântăreților însoțesc pînă la corabie pe înăutul masei (VLAM.) ¶ ② *Pr. est.* Fig. 50. Alac. Gioața gălăgioasă strînsă în jurul cineva sau care se ia după cineva: cum văzură alaiul cu care venea lăsa săracului, se repeziră la dînsa (SP.); se zice de asemenea despre o haită de cîini mai ales, cari însoțesc pe cineva cu lătrăturile lor: Din depărtare deodată se auzi un cîmpotu făcîndu-l ~ toți cîinii cu lătratul din „napol (PANNU) ¶ ③ ~ ④ Ordine de bătaie, trupe în linie; trupă, regiment, escadron; paradă militară, în spec. pompa militară cu care se întîmpina la intrarea în țară noul Domn sau altă persoană de seamă, venită cu vre-o misiune politică pe lângă Domn: la alaiuri, boierii cei mari mergeau cîlări pe cai arăpești (O-GH.) [tc. a la y].

ALALAIT, ALALAIT, ALALANT, ALALANT *pron. adj. dem. m. F* (*pl. al(a)lalti; gen.-dat. sg. alui(a)lalt, pl. alor(a)lalti; —f. sg. alaltă, pl. alalte; gen.-dat. sg. aloraltă, pl. aloraltă*) = **CELALAIT, CEALALTĂ** [a l' + a l a l t].

† **ALALT** *pron. adj. dem. m.* (*pl. alalti; gen.-dat. sg. alaltui, pl. alaltor*); —f. *sg. ALALTĂ* (*pl. alalte; gen.-dat. sg. alaltă, pl. alaltor*) = **CELALALT, CEALALTĂ** [n' + a l t].

ALALTAIERI *adv.* ① Ziua înainte de ieri ¶ ② Mai ~ sau (mai) ieri ~, deunăzi, acum citeva zile, de curînd: mai ~ am trecut pe aici (ISP.) ¶ ③ De ieri de ~, de curînd, de puțină vreme: lasă, jupîne, că doar nu mă cunoști de ieri de ~ (CAR.); a nu fi de ieri de ~, a nu fi nepriceput, fără experiență: doar nu-a harabagiu de ieri de ~ (CRG.) [a l a l t' + i e r i].

○ **ALALTĂMINI** *adv. Tr.-Carp.* Poimîine [a l a l t' + m i n e].

ALALTĂSEARĂ *adv.* ① Seara înainte de aseară ¶ ② Mai ~, acum citeva seri, într-o seară nu de mult: m'au fermecat... mult mai ~ la teatru (ALECS.) [a l a l t' + s e a r' a].

○ **ALĂM, ALİM** *sm.* ① Dare ce plăteau Tătarii Domnilor Moldovei pentru pășunatul vitelor: apucîndu-ne noi să dăm Măriei Sale Domnului Moldovei ~ în doi lei pe bucatele noastre (LET.) [tc.-tăt. a l y m].

ALĂMĂ ¹ *sf.* ✕ Aliaj de cupru (66-67%) și zinc (33-34%), de culoare galbenă; fiind mai tare și mai puțin alterabilă la umezeală decît cuprul, e foarte mult întrebuintată în industrie.

2. **ALĂMURI** *pl.* Nume colectiv pentru tot felul de vase sau obiecte de a-lumă: aloga la gard, unde vizitai trecu alămurile (O-ZAMF.).

ALĂMAR *sm.* ¶ Cel ce lucrează sau vinde obiecte, vase de a-lamă.

ALĂMARIE *sf.* ¶ Atelier, prăvălie unde se lucrează sau se vind alămurii ¶ ② *pl.* = **ALĂMURI** [a l' a m a r].

ALĂMAT *adj.* Ferecat cu a-lamă: Cu oușit ~ te tălai, La pămînt te mutai (SEZ.).

○ **ALĂMBIC** (*pl.-leuri,-ice*) *sn.* ✕ Aparat pentru distilarea lichidelor, cazan pentru pregătirea țuicii, rachiuului, spiritului (51) [fr.].

ALĂMIT *adj.* = **ALĂMUIT**.

Fig. 50. Alac.

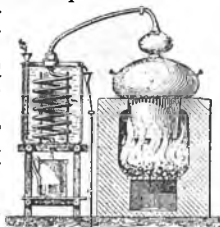

Fig. 51. Alambic.

ALĂMIU *adj.* De culoarea a-lamei.

○ **ALĂMIIE** *sf.* ① *Mold. Tr.-Carp.* ✕ = **LĂMIIE** ¶

② *Mold.* Un joc țărănesc.

○ **ALĂMIIOARĂ** *sf.* ✕ = **GURȚIE** [a l' a m i e].

○ **ALĂMIȚĂ** *sf.* ✕ = **LĂMIȚĂ** [a l' a m i e].

○ **ALĂMIU** *sm.* ✕ = **LĂMIU**.

† **ALĂMOJNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Pomână [ysl. a l m u ž i n o sau ung. a l a m i z s n a].

ALĂMUIT *adj.* Ferecat cu a-lamă.

ALANDALA *adv.* ① Fără rost, pe dos: toate merg ~ ¶ ② Fără nici o noimă: eu ti vorbesc una, și el îmi răspunde ~ [ngr. ἄλλ' ἄνευ ἄλλων].

* **ALĂPTA** (-tea) *vb. tr.* A da să sugă [la pte, după fr. allaiter].

* **ALĂPTARE** *sf.*, **ALĂPTAT** *sbst.* Faptul de a alăpta.

* **ALARMA** (-mez) ¹ *vb. tr.* A neliști, a speria, a îngrozi (printr-o veste rea, prin apropierea unei primejdii): știrile despre întinderea răscolii au alarmat pe orășeni.

2. *vb. refl.* A se neliști, a se speria, a se îngrozi (de o primejdie reală sau închipuită): Inmea s'a alarmat la vestea acestui războiu apropiat [fr.].

* **ALARMA** (*pl.-me*) *sf.* ① ✕ Semnal, strigăt pentru chemarea la armă: în manevre și în luptă semnalul dat pentru mergerea la atac sau pentru a vesti apropierea vrăjmașului; în garnizoană, cantonamente și tabără, semnalul dat pentru strîngerea repede pe piața de adunare cu muniția întregă: a da alarma; strigăt de ~; semnal de ~; de incendiu, semnal dat pentru a vesti izbucnirea unui foc ¶ ② ✕ Turburare, invălmășală pricinuită de apropierea vrăjmașului ¶ ③ (J) Neliști, teamă, spaimă pricinuită de gîndul unei primejdii apropiate: bălătat, vîndind sălbăticia, deta un tipăt de ~ (CAR.); a da semnalul de ~ [fr.].

* **ALARMANT**, *adj.* Care alarmează, neliștitor; stare ~a; vesti ~e [fr.].

○ **ALAS** (*pl.-guri*) *sn.* ① ✕ Δ Podeală, schele, podurile și scările ce se așază pentru zidari ca să poată lucra la ridicarea unei clădiri ¶ ② *Trans.* Pătul ¶ ③ *Trans.* (TRIB.) Adăpost pentru vite la ospătării (ung. állás).

○ **ALĂTRĂ** *Olten.* ... = **LĂTRĂ**...: Intr'un vîrt de ploa, Alătră un cîine orb (CAR.) (ghicitoare despre „vînt”) [lat. allatrare].

○ **ALĂTRĂTOR**, *adj. verb.* **ALĂTRA**. *Olten.* Care lătră: Am o soneră cîrtoare și-o boldelcă-alătrătoare (OC.).

ALĂTURA (-ur,-urez) ¹ *vb. tr.* ① A pune alături, a așeza unul lângă altul: alăturăți mesele, ca să fie loc pentru toți ¶ ② A apropia, a aduce alături: la a mea învîltătură la aminte și la cuvîntele mele alătură-ți urechea (SIBL.) ¶ ③ A adăuga, a anexa: vei alătura la petițiune și actele legalizate ¶ ④ † A pune față în față, a confrunta, a compara: m'am nevoit de am alăturat izvodul slovenesc lîngă cel grecesc (SIBL.).

2. *vb. refl.* ① A veni alături, a se așeza lîngă cineva sau ceva, a se apropia: apoi, deschizînd un cortel, se alătură de mine (ALECS.) ¶ ② A sta alături, a fi în atingere, a se hotărîni: moșia se alăturăază spre răsărit cu siliștea satului ¶ ③ † A se asemăna, a fi asemenea, a se potrivi: omul se alătură cu dobitoacele cele fără minte și să asemănă lor (SIBL.).

ALĂTURARE *sf.* ① Faptul de a (se) alătura ¶ ② Comparațiune: fac o ~ frumoasă între rege și popor (MF.); în ~ cu, față de, comparat cu.

† **ALĂTURĂȘ** *sm.* Vecin de alături al unei moșii [lăturaș + alături].

ALĂTURĂ ¹ *adj. p.* **ALĂTURA**. ① Pus alături, care stă alături, unul lîngă altul, alipit: s'au așezat în jurul celor două mese ~e ¶ ② Anexat: toate actele aci ~e ¶ ③ Învecinat, alipit: se vedea lîcărînd o lumină slabă în odaia ~ă. ¶ ④ A unghiuri ~e, unghiuri adiacente ¶ ¶ ⑤ **NEALĂTURAT**.

2. *adv.* Pus alături, anexat: aci ~ vă trimiț și certificatele cerute.

ALĂTURI, ALĂTURE(A), † ALĂTURE(A) *adv.* ① Lîngă cineva sau ceva, în spec. pe același rînd, în aceeași linie: șade ~; mai dură înăou două case alăturate, una la dreapta și alta de-a stînga celei bătrînești (CRG.); *loc. adv.*: pe ~, de ~ strecoară-te pe ~; casele

ALA-
ALĂ

de ~, rude de ~, frații, unchii, nepoții, verii, etc., spre deosebire de rudele în linie directă, cum sint părinții, moșii, strămoșii, copiii, nepoții, strănepoții, etc. ¶ ① Unul lingă altul; laolaltă, împreună: oamenii ou cari am trăit ~ ¶ ② ~ de, loc. prep., lingă: au început să zidească ~ de casele noastre ¶ ③ ~ ou, loc. prep., în rînd cu, (pe) lingă; față de, în comparație cu: glonțul trecut ~ cu capul tinărului (NEGR.); tu ou optzeci de mii de făloi de moșie și ei un ghiolan, și uite ce gură face ~ ou mine! (A.-GH.); în spec. cu înțeles pejorativ: a merge ~ ou adevărul sau ou dreptatea, a merge pe căi piezișe, a se abate de la adevăr, etc.: epistolele mele niciodată nu le vor putea găsi ~ ou adevărul (A.-GH.); ~ DRUM ① [a* + lature].

○ **ALĂTURĂȘ** *adv. Trans.* Într-o parte [a lă-tu-rî].

○ **ALĂU** ¹ (pl.-uri) *sn. Trans.* ¶ Arvună (HASD.) [ung. elő (p e n z)].

○ **ALĂU** = HALĂU.

* **ALĂUN** *sbst.* Sulfat dublu de aluminiu și de potasiu, piatră acră; e o sare albă care cristalizează în octaedri mari, uneori în cuburi; are un gust astringent; se dizolvă în apă; are numeroase întrebuințări, în medicină, boiangerie, tăbăcărie, etc., iar în economia casnică, la limpezirea apei (52) [germ.].

○ **ALĂUR** = LAUR.

† **ALĂUTĂ** = LAUTĂ.

† **ALĂUTĂR** = LAUTĂR:

niciol alăutarii carele zice ou alăuta pre la tîrguri și pre la sboruri și pre la nunte nu poate să la față de om bun sau de boiaru (PRV.-MB.).

○ **ALĂUTAȘ** *Trans.* (BUD.) = LAUTAȘ.

† **ALAVASTRU** = ALABASTRU [gr. ἀλάβαστρος].

ALB ¹ *adj.* ① De culoarea laptelui sau zăpezii: hirtle ~ă; față ~ă; ~ ou că zăpada, ou varul, ou laptele, ou spuma lăptelui, ou lăbăda, ou orinul; ~ colilie; păr ~, peri ~ ① PĂR ¶ ② Curat: cămașă ~ă; rufe ~e ¶ ③ Pline ~ă, pline de grîu, de făină albă, spre deosebire de pline de secară sau de grîu amestecat cu alte cereale ¶ ④ Vin ~, vinul de culoare deschisă, spre deosebire de vinul negru, roșu; struguri ~i ¶ ⑤ Vite ~e, se înțeleg de obicei sub acest nume boii și vacile: vita ~ă, boul și vaca, sint temelul negustăriei și a gospodăriei (DRAGH.) ¶ ⑥ Pămînt ~, pămînt de culoare deschisă, albicioasă, pentru făcutul oalelor ¶ ⑦ Arme ~e, arme de oțel, ca sabia, lancea (spre deosebire de armele de foc) ¶ ⑧ Bani ~i, bani de argint, bani buni; ⑨: a stringe bani ~i pentru zile negre, a economisi, a fi prevăzător ¶ ⑩ Calea ~ă, calea pe care o face, după nuntă, mireasa la casa mirelui ¶ ⑪ Zi ~ă: cînd am ajuns în sat era ziua ~ă, cînd am ajuns în sat se făcuse bine ziua; ⑫ zile ~e (și zi ~ă), zile de mulțumire, fericite ¶ ⑬ Noapte ~ă, noapte de nesomn, de veghiere ¶ ⑭ Lumea ~ă, lumea pămîntească, lumea care se vede, spre deosebire de cea subpămîntească: învîta ou nealții pe lumea asta ~ă (ISP.); ⑮: a se duce în lumea ~ă (ZNN.), a-și lua lumea în cap: a trăi (sau a duce) lumea ~ă (HASD.) (COȘB.), a duce o viață veselă, a petrece ¶ ⑯ Săptămîna ~ă, săptămîna din urmă înaintea postului mare, cînd se mănîncă numai fruct alb, adică lăpturi și ouă: Joi în săptămîna ~ă spală femeile cămașile ca să fie albe peste an (VOR.) ¶ ⑰ Vînt ~ (HASD.), vînt de miază-zi ¶ ⑱ Versuri ~e, versuri nerimate ¶ ⑲ Conservator, spre deosebire de „roșu”, liberal: zăarele unele sint ~e și altele roșii (A.-GH.) ¶ ⑳ Pe lingă alte nume de colorii, se adaugă alb pentru a arăta o nuanță mai slabă a colorii respective: alb-albastru, alb-roșu, ¶ ㉑: Nici ~ă nici negră: a) nici ou vorbă, nimic; b) fără nicio vorbă, fără nicio motiv, deodată; ~ă, negră, asta este, nu mai face vorbă, mulțumește-te cu ce vezi, cu ce ți se dă; ba e ~ă, ba e negră, se zice cînd cineva nu vrea să se hotărască într-un fel, cînd nu se lasă să fie înduplecat; plină în pinzele ~e PÎNZĂ; de cînd lupii ~i, de mult, din timpuri străvechi; cunoscut ou un cal ~,

Fig. 52. Alaun.

cunoscut bine; a împleti coșta (sau coada) ~ă, a îmbrățîni fără să se mărite.

2. *sbst.* ○ **Coloare albă, suprafață albă:** am agriat pînă am dat de ~; (ou scris) negru pe ~, lămurit, de care nu se mai poate îndoi nimeni; ou de la ~ la negru, arată ou deosebire mare între două lucruri: găsi ou deosebire între dinșii ca de la ~ la negru (ISP.); a face din ~ negru și din negru ~, a înfățișa un lucru cu totul altfel de cum este de fapt ¶ ② Poltă în ~, fără a fi înscrisă scadența ¶ ③ ~ ou ochiului = OCHIU ¶ ④ ~ ou zăile, ~ ou zoriilor, zorile: cînd se arată ~ ou zăile, mi se păru că am scăpat de la cine știe ce chinuri (ISP.); în ~ ou zoriilor les pe punte (VLAH.).

3. *sm.* ○ **Băn.** (HASD.) Un fel de vierme care trăește din sucii lemnului și al legumelor și e stricăcios la cartofi ¶ ② Care face parte din partidul conservator: fatulitatea ~ilor și a roșilor este atît de mare (A.-GH.) ¶ ③ ~ de argint, ~ de plumb, ceruză.

4. **ALBĂ** *sf.* ① Vită albă (mai des iapă albă): ~ă nainte, ~ă la roata, oșteș goală pe de-o parte (COȘB.); ②: e minoat ou ~ă de ham, e trecut prin multe necazuri, e doborît de nevoi; ③: a trecut ~ă prin ham, nu mai este ce a fost, au trecut vremile acelea; ④: a trecut ~ă dealul (ZNN.), a trecut timpul, e prea tîrziu; ⑤: ~ă în car, ~ă sub car, se zice despre cei săraci cari, neavînd decît un lucru, își fac cu el toate nevoile ¶ ⑥ Zori: cocoșii începură a vesti că vine alba în sat (ISP.) ¶ ⑦ Făină; ⑧: a vedea ~ă în câmpstere (sau în strachină) (ZNN.), a vedea ce se alege din ceva, a-și ajunge scopul, în spec. a trage un folos, a se îmbogăți ¶ ⑨ Albe, *pl.* Rufe; haine albe (L.-M.) [lat. albus].

* **ALBANEZ** ¹ *adj.* Din Albania, propriu locuitorilor din Albania.

2. **ALBANEZ** *sm.*, -EZA (*pl.-eze*) *sf.* Locuitor din Albania [fr.].

* **ALBANEZEȘC** *adj.* = ALBANEZ.

* **ALBANEZEȘTE** *adv.* În limba albaneză, ca Albanezii.

ALBĂSTREALĂ (*pl.-eii*) *sf.* ① Culoare albastră ¶ ② Întindere albastră: se înalță pe albaștreala cerului un pîrele îngust și negru (ODON.).

ALBĂȘTEL ¹ *adj.* De culoare albastră mai slabă.

2. **ALBĂȘTEA** (*pl.-tele*) *sf.* = ALBĂȘTIȚĂ.

ALBĂȘTRI (*-trece*) ¹ *vb. intr.* ① A se arăta, a se vedea albastru: dealurile se zăresc albaștrind în depărtare ¶ ② A se învinăți: mă bătea la tălpi pînă albaștream (GR.-N.) ¶ ③ A se arăta în haine străine, ciocoiești: cînd văd ocoloi albaștrind (HASD.).

2. *vb. tr.* A văpsi în albastru: am albaștrit lîna.

3. *vb. refl.* A deveni albastru.

ALBĂȘTRIME *sf.* ① Culoare albastră: e prea multă ~ în peisajul acesta ¶ ② Întindere albastră: Plutind sub cer albastru pe-a mării ~ (ALECS.) ¶ ③ Oameni îmbrăcați în haine străine, ciocoime, venetici: multă ~ te socotește vită încălțată și d'ala te robește mersu (I.P.).

ALBĂȘTRIȚOR *adj.* Albastru de o nuanță mai slabă.

ALBĂȘTRIT ¹ *adj.* ① p. **ALBĂȘTRI** ¶ ② Plin de ciocoli, de oameni străini: țara ~ă (I.P.).

2. *sbst.* Faptul de a albaștri.

ALBĂȘTRIȚĂ (*pl.-ite*) *sf.* Plantă ierboasă făcînd flori albastre ca cerul, rar roșii sau albe, dispuse în mari și frumoase capitule la vârful ramurilor; crește prin semănături, pe locuri aride și pietroase și pe marginea drumurilor (*Centaurea cyamus*) (53).

ALBĂȘTRIU *adj.* Care se apropie de albastru, care bate în albastru: miile de lîcurici aburătorii stropesc aerul ou luminile lor albaștrii (VLAH.).

ALBĂȘTRI ¹ *adj.* ① De culoarea cerului senin, vinăt: floare albastră; ~ ou cerul; ~ ou floarea de ciocare; ~ închis; ~ deschis; ochi albaștri; ②: cine n'are ochi negri s'arută și albaștri, la nevoie, omul se mulțumește cu ce are ¶ ③ PIAȚĂ-ALBĂȘTRĂ = PIAȚĂ ¶ ④ Mold. ¶ ⑤

Fig. 53. Albăștriță.

Bubă albastră, bubă ce se face la încheieturile degetelor (HASD.). ① ③ ④ ⑤ ⑥ Haină albastră, haină orășenească, ciocoiască ① ③ ④ ⑤ ⑥ A cîntă de inimă albastră, a cîntă de jale.

2. *sbst.* Albăstrime: ~ul cerului, mării; ⑥: a trăi (sau a duce) ca verde cu ~ (ZNN.). a trăi rău cu cineva.
3. **ALBASTRĂ** (pl.-stre) *sf.* ① ③ = **ALBĂSTRITĂ** ① ② *pl.* ③ ④ ⑤ Haine orășenești, ciocoiești, de străini: îmbrăcați în ~ (W.F.) [lat. *albaster < albus].

ALBĂSTRUUI = **ALBĂSTRU**.

○ **ALBĂSTRITĂ** *sf.* Mold. (HASD.) ♦ Specie de floare întrebuitată contra albeții.

○ **ALBATROS** *sm.* ① Pasăre de mare din familia palmipedelor, cu coada scurtă și aripele foarte lungi; e cea mai lăcomă din păsările carnivore marine; trăiește în regiunile tropicale din emisfera boreală (H 54) [fr.].

ALBEALA (pl.-eli,-ele) *sf.* ① Coloare albă: ce s'a pus atîtă ~ pe usa acoasta? ② *pl.* Suliman: Surda ostenești tu, babă, cu ale tale albeli (PANNI).

ALBEATĂ *sf.* ① Înșușirea de a fi alb, culoare albă: albeata feței; albeata hainelor ② ③ Boală de ochi care se manifestă prin întinderea unei pelițe albe pe corneea (H 55); ④: a avea ~, a nu vedea bine lucrurile, a se înșela; ⑤: a face ~ în ochii (ZNN.), se zice cînd e luat cineva în bătaie de joc [lat. *albitia].

ALBEIU 1. *adj.* Bălan.

2. *sm.* ① Care are părul alb: Chivel ti sosea pe ceață Vre-o cînelzei de călărași și ou doi albel de nasi (BIS.) ② ③ (HASD.) Specie de iarbă albicioasă cu fire tari și spic ramificat.

○ **ALBENET** = **ALBINET**.

○ **ALBET** 1. *adj.* (SUD.) (MAR.) = **ALBINET**.

2. *sbst.* ♦ Partea mai albicioasă dintre scoarța și inima unui arbore [alb].

ALBETE *sf.* Înșușirea de a fi alb, culoare albă [albeață].

ALBI (albesc) 1. *vb. intr.* ① A se face alb: Pinzele să nu albească, Ci la soare să ~ negrească (ALECS.) ② A încărungi: nu nna am văzut eu de cînd am albit (DEM.); ③: capul de măgar nu albește niciodată (ZNN.), omul nesimțitor nu se trece, nu îmbătrînește ④ A se zări alb, a licări: pe coastele lor, oțeva sate albești ca niște gramezi de marmură (ALECS.); se vedea albind zăpada ca un ștergar alb, nemărginit (GN.) ⑤ ⑥ A-1 ~ ochii, a aștepta zadarnic după ceva (ZNN.).

2. *vb. tr.* ① A face alb: clorul are proprietatea de a ~ ori-ce culoare organică ② A încărungi: m'au albit necazurile; ③: asta-1 Neaga care a albit pe dracul (ZNN.), Se zice despre o femeie rea ④ ~ pinza, a spăla pinza ⑤ A acoperi cu ceva alb: ninsorea-1 albiște, căoi ninge ca ~ în mijlocul lernii (ISP.) ⑥ A da o culoare mai deschisă, a curăți: săpunul acesta l-a mai albit fața.

3. *vb. refl.* ① A se face alb: ori-ce ai încerca, nu se mai poate ~, tot rămîne pată ② A încărungi: M'am albit de griji, necazuri și fața mi s'a sbricit (PANNI) ③ ④ A se ~ de ziuă, a se face ziuă [lat. *albie].

ALBICIOS *adj.* De un alb slab sau de o culoare ce se apropie de alb: Sus pe culme bradul verde, Sub zăpada albicioasă, Printre neguri se pierde (ALECS.).

† **ALBICIUNE** *sf.* Înșușirea de a fi alb, culoare albă (BIBL.) (CANT.) [alb].

ALBIE 1. *sf.* ① Locul prin care curg apele unui riu, matca rului: de atîtea plozi, rîul a țesit din ~ ② ③ Mold. Infundătură, văgăună între două dealuri ④ Vasul făcut dintr-un trunchiu scobit și în care se frămîntă, se ține făina, se spală, se scaldă ori se leagănă copilul, etc. (H 56); ⑤: din ~, din cea mai fragedă copilărie; ⑥: a face de cineva ~ de porci (sau de oțini), a batjocori, a face de rușine [lat. *alvea].

Fig. 56. Albie.

† **ALBIE** 2. *sf.* (COS.) Înșușirea de a fi alb, culoare albă.

○ **ALBIER** *sm.* ① Cel ce face albi și alte obiecte de lemn (nume dat mai ales Țiganilor cari au această ocupațiune).

ALBI (-biesc) *vb. refl.* A fi ca o albie, a căpa o formă scobită: Pe sub națte ooperisuri care 'n margini s'albiesc (ALECS.).

ALBILITĂ (pl.-ite) *sf.* ♦ Flutură de varză albă, cu două sau patru pete negre pe aripi (Pieris brassicae) (H 57).

ALBIME *sf.* Înșușirea de a fi alb, culoare albă: Nici marmura clopîită ~a ta nu'rece (ALECS.). ○ **ALBINA** 1. (-inez) *vb. intr.* A alerga încoace și încolo, ca albină (MAR.).

○ **ALBINA** 2. (-binez) *vb. refl.* Olten. (MAR.) A se face ziuă: se albinează de ziuă [alb].

ALBINĂ (pl.-ine) *sf.* ① Insectă care produce mierea și ceara (Apis mellifica) (H 58): albinele roiesc de la Dumineca mare pînă la Sim-Pietru; blănit de albine; harnic ca o ~; ②: l-au mușcat albinele de limbă, se zice despre cineva care stă tăcut sau care s'a îmbătut; ~ LUCRĂTOARE, albină care lucrează la fagur (HASD.); ~ ÎMPĂRĂTEASCĂ (HASD.) = **MATCĂ** ③ ④ ~ **MARE, DE PĂMÎNT, DE PADURE, bondar** ⑤ ⑥ ~ **TIGĂNEASCĂ, ALBINA ȚIGANULUI, bondar, gărgăun, viespe** ⑦ ⑧ ♦ Plantă ierboasă cu flori frumoase ce seamănă foarte mult cu o albină: crește pe locuri argiloase, pe coaste și rîpe cu iarbă sau pe marginea pădurilor (Ophrys cornuta) (H 59) [lat. *alvina < alvus].

ALBINĂȘ *sm.* Cel ce se ocupă cu creșterea albinelor.

ALBINĂREL *sm.* Bucov. 3 = **FRIGOARE** [albinar].

ALBINĂRIE 1. *sf.* ① col. **ALBINĂ** ② Loc unde se cresc albine: mi și milioane de albine iesind de prin albinării șboară de la o floare la alta (MAR.).

ALBINĂRIE 2. *sf.* Ocupațiunea cu creșterea albinelor [albină].

○ **ALBINEALĂ** *sf.* (R.-COD.) Dăre spre bine, îmbunătățire a sănătății, a stării [albin].

ALBINET *sbst.* ♦ col. **ALBINĂ** ①. Mulțime de albine.

ALBINET, ○ **ALBENET** *adj.* De o culoare apropiată de cea albă, albicios, palid, bălan: Or, leliță albineată, Nu te ține-asa măreată, Că bătăi-1 albinet, Nu se ține-asa măreț (IVOR.); Fruntea ta cea albenoasă Umple-mi sinul de dulceță (IK.-BRS.).

○ **ALBINI** (-inesc) 1. *vb. tr.* A da la iveală (R.-COD.). 2. *vb. intr.* A da spre bine, a mai prinde putere, a ajunge în stare mai bună: a dat Dumnezeu că a mai început să mai albinească [alb].

ALBINIOARĂ (pl.-oare) *sf.* ♦ dim. **ALBINĂ** ① (MAR.).

○ **ALBINISM** *sbst.* Anomalie din naștere a unor persoane, care consistă în aceea că părul este aproape alb, culoarea pielii spălăcită și pupila ochiului roșietică [fr.].

ALBINIȘ *sbst.* ♦ col. **ALBINĂ** (HASD.) (MAR.).

ALBINITĂ (pl.-ite) *sf.* ♦ dim. **ALBINĂ** ①.

○ **ALBINIU** *adj.* (MAR.) = **ALBIU** [alb].

○ **ALBINȘ** *sm.* Care se naște cu anomalia albinismului [fr.].

ALB-
ALB

Fig. 57. Albiliță.

Fig. 58. A. Matcă. — B. Albina lucrătoare. — C. Trintor.

Fig. 59. Albină.

al unui lucru, întocmire: mîntea noastră nu este în stare să afle toată alcătulala acestei lumi ¶ ② Lucru rezultat din împreunarea mai multor părți deosebite, un tot de clădire, etc.: în virtui satului este o ~ pe care sîrăscenții o numesc biserică (slv.) [alcătui].

ALCĂTUINȚĂ (pl. întă) sf. (BUD.) (POL.) (L.M.) Felul de a fi al unui lucru, întocmire [alcătui].

ALCĂTUIRE sf. ① Faptul de a alcătui ¶ ② Felul de a fi al unui lucru, întocmire: ~a vieții noastre sociale suferă de multe neajunsuri ¶ ③ Culegere, colecțiune, scriere compilată: el făcu toate alcătuirile... și... le împreună într-una (PRV.-MB.) ④ Înțelegere, învială: este oprit a se face alcătuirii căsătoriei într'acest chip (COD.-CAL.) ¶ ⑤ ⑥ Amestecătură, combinație: în-au pus deaînă... un fel de vin de mîntie alcătuit (GAST.).

ALCĂTUIT 1. adj. ① p. ALCĂTUÎ ¶ ② NEALCĂTUÎ ¶ ③ ④ Făcut într'un anumit scop, măestrit. 2. subst. Faptul de a alcătui.

ALCĂTUITOR, TOARE adj. sm. f. Care alcătuește ceva: părțile alcătuitoare ale acestei mașini; ~ii programului au uitat mai multe puncte esențiale.

***ALCHIMIC** adj. ⑤ Ce privește alchimia [fr.].

***ALCHIMIE** sf. ⑤ Pretinsă știință din evul mediu ce urmărea găsirea pietrei filosofale care să prefacă toate metalele în aur, și descoperirea panaceului universal, a leacului care să vindece toate boalele [fr. < lat.].

***ALCHIMIȘT** sm. ⑤ Care se ocupa cu alchimia [fr.].

***ALCION** sm. ① Pasăre mitică de mare despre care cei vechi spuneau că-și face cuibul numai unde e marea calmă; era socotită ca prevestitoare de bine ¶ ② Specie de polip [fr. < lat.].

***ALCIONIC** adj. ⑤ De alcion.

***ALCOOL** (pl. -luri) sm. ⑤ ① Spirit ¶ ② Principiu neutru neazotat format din carbon, hidrogen și oxigen, capabil de a se uni direct cu acizii și de a-i neutraliza formînd eteruri, cu eliminarea apei: ~ etilic, metilic ¶ ③ Lichid incolor, transparent, mai ușor decît apă, obținut prin tratarea spiritului ordinar cu var nestins sau barită [fr.].

***ALCOOLAT** sm. ⑤ ① Combinațiune de un alcool cu un metal alcalin: ~ de sodiu ② ¶ Preparat farmaceutic obținut prin macerarea în alcool a unor substanțe aromatice, medicinale [fr.].

***ALCOOLIC, -IOA** adj. sm. f. ① Care conține alcool: băutură ~ă; substanță ~ă ¶ ② Care are patima băuturii [fr.].

***ALCOOLISM** subst. Obiceiu de a consuma prea mult alcool, de a bea peste măsură; starea celor care abuzează de alcool: pe lîngă vîntul ~ului... are și patima fîlșelor (CAR.) [fr.].

***ALCOOLIZĂ** (-izez) 1. vb. tr. A pune alcool într'un lichid.

2. vb. refl. A bea prea multe băuturi alcoolice [fr.].

***ALCOOLIZARE, *ALCOOLIZAȚIUNE, *ALCOOLIZAȚIE** sf. Faptul de a (se) alcooliza [fr.].

***ALCOOLMETRU, *ALCOOMETRU** sm. ⑤ Instrument pentru a măsura cantitatea de alcool cuprinsă într'un lichid spirituos (63) [fr.].

***ALCOLOMETRIE, *ALCOOMETRIE** sf. ⑤ Parte a fizicii care arată procedurile după care se poate măsura cantitatea de alcool conținută într'un lichid spirituos [fr.].

***ALCOOMETRU, ALCOOMETRU**.

ALCORAN = CORAN [ar. el kuran].

***ALCOV** (pl. -ovuri) sn. ⑤ Despărțitură dintr-o odaie unde se așază patul, ascuns cu ajutorul unor uși sau perdele (64) [fr.].

ALCOVAN (BOL.) = ELCOVAN.

ALDĂMAȘ, Mold. ADALMAȘ (pl. -uri) sn. ① Băutură care se dă, cînte care se face cînd două părți s'au învitat la o afaceri, au căzut la înțelegere pentru o cumpărare sau vînzare; a da, a bea ~ul: acum chiamă pe pînțicri și să le bem aldămașul... (COD.); n'ai dat adalmaș pentru vînzarea boilor (GAST.) ¶ ② Bun de ~, se zice despre cineva care a izbutit în ceva, și-a cumpărat ceva nou și e bun de cînte [ung. áld o m á s].

***ALDĂMAȘAR** sm. ③ Cel care lua parte la o învială, la o cumpărare sau vînzare, se împărțasea din cîntea care se făcea cu acest prilej și servea ca martur [aldămaș].

ALDAN sm. ③ Cînepa de toamnă care produce sămînță (*Cannabis femina*) (65).

○ **ALDAȘ** subst. Trans. (TRIA.) (CONV.) Binecuvîntare [ung. áld á s].

ALDATĂ = ALTĂDATA.

ALDE ① Particulă ce se pune pe lîngă nume proprii, termeni de înrudire, titluri de politeță, pronume, etc. cînd este vorba de cineva cunoscut, intim, vîind prin aceasta să precizăm oare cum că ne gîdim anume la acea persoană: aceasta s'a văzut și cu ~ părintele Trandafir (SLV.); prîsepu unde vrea s'o aducă ~ nașu-său (D.-ZAMF.) ¶ ② Cu înțeles nehotărît, ca un adaus pe lîngă substantiv: cum îi vîzură ~ gloatele venind teafăr, îi primîră cu mare bucurie (ISP.) ¶ ③ De ~, cu același înțeles ca forma simplă: între acești din urmă erau de ~ bătrînul Alecu Foreanu, Grigore Cuza și alți cîțiva de ~ aceștia (CRG.) ¶ ④ Cu înțeles mai vag, pentru a arăta o asemănare, identic cu expresiunile „de felul lui...”, „unul ca...”: De ~ tine, fătul meu, Mulți vîileji uclis-am eu (ALECS.).

***ALDEBARAN** subst. ☆ Stea de mărimea ințliu din constelațiunea Taurului = LUCEAFĂRUT-FORESC, FORCAR, DEȘTEPTĂTOR [fr.].

***ALDE(H)IDĂ** (pl. -ide) sf. ⑤ Compus organic foarte inflamabil format din hidrogen, oxigen și carbon, constituind cel dintîiu grad de oxidațiune a alcoolurilor; derivă din alcooluri prin eliminare de hidrogen [fr.].

AL-DE-SUS sm. ⑤ Cel-de-sus, Dumnezeu [á l d e s u s].

***ALDINĂ** (pl. -îne) sf. ⑤ Literă grasă, numită astfel după Aldo Manuzio (1448-1515) care a inventat și întrebunțat cel dintîiu acest gen de litere [it. ald in o].

†ALDUI (-neac) vb. tr. ① Tr.-Carp. A binecuvînta (întrebunțat deseori în salutări): să te alduască D-zeu ¶ ② iron. Mold. A lavi cu putere (RV.-CRG.) [ung. áld a n i].

†ALDUIALĂ (pl. -leli), sf. Tr.-Carp. Binecuvîntare [ald ui].

†ALDUIRE sf. Tr.-Carp. ① Faptul de a aldui ¶ ② Binecuvîntare.

ALE¹ = AL¹.

ALE² = AL².

ALEA = ALA.

†ALEAN (pl. -nuri) sn. Mold. Trans. ① Dor, suferință: mare jale și ~ or ti mai duolind mamele lor pentru dînzii (CRG.) ¶ ② Trans. Dușmănie, rivalitate: Dușmăniele mi-s multe: Cîte-s de la noi la deal Toate tîu pe mine ~ (UK.-BRG.) ¶ ③ Trans. (WG.) A avea ~ pe cineva, a avea ciudă pe cineva ¶ ④ ⑤ În, într'~, loc. adv. împotriva: trecnu în Chișinău, derep-ce era vîntulu într'~u (COD.-VOR.) ¶ ⑥ ⑦ În ~ul, loc. prep. împotriva: dracul întru toată vremea imblă întru ~ul ispășenii dănelilor (COR.) [ung. ellen].

†ALEANES, †ALEANIS adj. sm. Potrivnic, dușman [ung. ellenes].

***ALEATORIU** adj. ⑤ Ce depinde de anumite împrejurări, de întîmplare: eștișul la joc este totdeauna ceva ~ ¶ ⑥ ⑦ rî Contract ~, convențiunea reciprocă ale cărei efecte, în privința beneficiilor și pierderilor, pentru toate părțile, ori pentru una sau

ALC-
ALE

Fig. 65. Aldan.

Fig. 63. Alcoolometru.

Fig. 64. Alcov.

ALE- mai multe din ele, depind de un eveniment incert; astfel sînt: contractul de asigurare, împrumutul maritim, jocul și prinoarea, contractul de rentă pe viață (cod.civ.) [fr.].

***ALEBARDĂ** (pl. -arde) *sf.* Armă medievală compusă dintr-o coadă lungă pînă la doi metri în virful căreia era fixat un fier mai adesea în formă de topor ([6] 66) [fr. halberd].

***ALEBARDIER** *sm.* Soldat înarmat cu alebardă ([6] 67) [fr. halberdier].

***ALEE** (pl. alea, alei) *sf.* Drum pentru plimbări pe marginile căruia sînt plantați arbori: tustel o luată la goană prin aleale tăcute ale grădini (VLAH.) [fr.].

***ALEFIE** *sf.*, ***ALEFIU** *sn.* (CANT.) = ALIFIE.

***ALEGA** (-eg) *vb. refl.* ① A se prinde de cineva ne mai dîndu-l răgaz, făcîndu-l să se gîndească mereu la un lucru: De oine dorul s'aleagă Nu-i pale inora de săgă (TEOD.) ② A cuprinde: o piroteală moleșitoare se alegă de ochii lui (ISP.) ③ A se ținea mereu de cineva, a nu mai slăbi pe cineva pentru a-i spune, a-i cere ceva; a supăra pe cineva cu vorbe plictisitoare, cu clevetiri: se alegă de dînsul și-i căuta ocară ou luminarea (ISP.) ④ A stăruia pe lângă cineva: atunci toți se alegă de dînsă se le gătascoă într-o zi ea bucatele (ISP.) [lat. alligare].

***ALEGA** (-eghez), *vb. tr.* A spune ceva cu scopul de a proba, a aduce înainte un motiv: ceea ce aleghează el, nu se poate susține [fr. alléguer < lat.].

***ALEGĂDI** (-ădese), ***ALEGĂDUI** (-dueso) *1. vb. tr.* Trans. A mulțumi, a îndestula: Deoi gîndește și țigăduște și pe finii dumitale îi alegăduște (IMAR.).

2. vb. refl. Trans. (TRIS.) A fi mulțumit cu ceva, a se îndestula [ung. elégedni].

***ALEGĂTOR** *1. adj.* ① Care alege ② Trans. Care nu se mulțumește cu ori-ce, pretențios, mofuros: ești prea ~ la mînă.

2. sm. ① Care are dreptul de a lua parte la alegeri, de a vota.

***ALEGĂTORESC** *adj.* (IMP.) De alegeri, privitor la alegeri, electoral [a legător].

***ALEGĂTURĂ** (pl. -turi) *sf.* ① Alegere (HASD.) ② Alegerea părului în cărare (COST.) [alege].

***ALEGAȚIUNE**, ***ALEGAȚIE**, *sf.* ① Faptul de a alega ② Înaintare a unei păreri, afirmațiune, motiv: alegațiile lui pot fi ușor spulberate [fr. < lat.].

***ALEGE** (-eg, *pf.*-eset, *part.*-es) *1. vb. tr.* ① A lua un lucru dintre mai multe, socotindu-l mai potrivit pentru un anumit scop: al ales ce e mai bun; ② cine alege oulege sau alege pînă oulege, se zice despre cineva care așteaptă mereu ceva mai bun și pe urmă se mulțumește cu ori-ce ③ A deosebi, a lua pe cineva dintre mai mulți: l-a ales de bărbat;

***SPRÎNCEANĂ** ① A arăta pe cineva cum este din fire; ② vinul alege pe om (ZNM.); la beție se vede firea fie-căruia ③ A despărți: am ales pîrl în două; își alegea cărarea la ogîndă (VLAH.) ④ A despărți un lucru de altul, a curăți: cum alege păstorul oile din capre (BIBL.); am ales mazărea; ⑤ a ~ neghina din grîu, a despărți un lucru bun de altul rău, a deosebi pe cei vrednici de cei nevrednici ⑥ Din două, ori mai multe lucruri, a se hotări pentru unul: alege-ți: în săbîi să ne tăiem, în buzdugane să ne lovim ori în luptă dreaptă să ne luptăm (ISP.); ~ din două una, a se hotări într'un chip ⑦ A hotări într'un fel, a decide: Numai sabia va alege (TEOD.) ⑧ A da cuiva prin simplu consimțămînt sau prin vot anumite drepturi, o distincțiune: l-au ales Domn; ~ deputat ⑨ A înțelege: Bălan să-ți alegă din gură ce spui, dacă nu vorbești deslușit (CRG.) ⑩ A despărți o moșie de alta, a o hotărînici ⑪ A întrebuința la ceva, a folosi ⑫ A ~ dreptatea, a arăta de partea cui e drep-

Fig. 66. Alebardă.

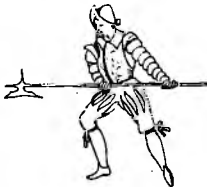

Fig. 67. Alebardier.

tatea ⑬ Alege, la sfîrșit are să se vadă, are să se hotărască ⑭ A țese desenuri sau flori pe o scortăș, etc.: țese, alege, coase și aruncă flori pe șerbșef (SLV.).

2. vb. refl. ① A se desface din ceva, a ieși la iveală; ② bate apa să s'aleagă unt, muncеște în sec; ③: s'alege brînză (sau urdă) din țer (ZNM.); s'alege binele din rău ④ A se desface dintr-o mulțime: din toți lupii, se alege unul cu o gură olt un braț de mare (GR.-N.) ⑤ A se deosebi de alt cineva, a se distinge: Să m'alegi dintre toate celelalte țete, Cum se alege pînul din pene (R.-COD.) ⑥ A se găsi: toamal tu te-ai ales să-mi vorbești? ⑦ A se arăta limpede, a se desluși: nu știu ce este că nu mi se alege, fiind prea departe (ISP.) ⑧ A ieși, a rezulta: să vedem ce se va alege și din aceea; el nu vede nici un spor să s'aleagă din toată vredniola lui (VLAH.) ⑨ A rămîne cu ceva, a avea un cîștig, a profita: din două mînșoare de lei, m'am ales numai cu două sute (FIL.) ⑩ A fi hotărît, a fi merit: Arde-mi-te-ai, oodru des, Văd bine că s'a ales, Din tine să nu mai ies (ALECS.) ⑪ A ajunge, a deveni: ai noștră s'au ales tot oameni harnici și de ispravă (VLAH.) ⑫ A-i veni cuiva poftă de ceva, a avea gust de ceva: nu i se alegea nici de mînșoare nici de odihnă (ISP.) ⑬ A se hotări (o luptă, etc.): și s'au lovit în vre-o două trîi rînduri și nu s'au putut alege (NEC.) ⑭ A hotări: ale oltor vecini hotare se vor amesteca, să se alege și să se descopere ou cărțile lor de hotărîtoifi (LEG.-CAR.) ⑮ A se întîmpla să fie, a veni pe lume: să-i fie lui di-reaptă ocolă... lui și ouconilor săi și a tot rodul său oine să va alege (GAST) ⑯ A se ~ praf și pulbere (praf și cenușă, fum și scrum, sau numai praf, pulbere), a nu mai rămînea urme; de aci, dese-ori, în blesteme: zice că-l negustor, alege-s'ar prafului (CAR.) ⑰ Nu se alege oștișul din pagubă, se zice cînd nu iese nici un profit dintr-o afacere [lat. allegere].

***ALEGERE** *sf.* ① Faptul de a alege: baba era mulțumită ou alegerea ce-a făcut (CRG.) ② Darea de drepturi, de o distincțiune prin simplu consimțămînt sau prin vot: ~ de Domn; ~ deputaților.

***ALEGÎND** *adv.* Afară numai..., doar numai...: nu este D-zeu altu, alegîndu de mine (PS.-SCH.); fu om ce și noi, ~ numai țără de păcate (VARLA.) [alege].

***ALEGORIC** *adj.* Ce cuprinde o alegorie, ce privește alegoria: „istoria terogifică” a lui Cantemir e o scriere ~ă; „Divina Comedie” a lui Dante are mai multe înțeleșuri ~e [fr.].

***ALEGORIE** *sf.* ① Arătarea unui lucru, prin cuvinte sau figuri sub o formă îndepărtată de cea proprie a lui, dar lăsînd să reiasă din ea ideea, înțelesul pe care voim să-l punem în evidență (d. e. reprezentarea morții printr-un schelet cu o coasă: ([6] 68); alegoria e des întrebuințată în pictură și sculptură pentru a impresiona mai adînc ② Metaforă desvoltată prin care lucrurile se exprimă în acest chip [fr.].

***ALEGORIST** *sm.* Care explică un lucru în chip alegoric [fr.].

***ALEGRU** *adj.* Vesel, viu: cea mai alegărie are semăna un prohod (NEGR.); ***ALLEGRO** [fr.].

***ALEI** *interj.* Exprimă dorință, mustare, ciudă, mirare, spaimă (se întrebuințează mai ales în poezia populară): Alei! murguleț mic, Alei! dragul meu volno, De-ai putea la bătrînețe, Cum puteai la tinerete (ALECS.-F.).

***ALEIU** *sn.* (OLVR.) = ALEE.

***ALELE(I)**: ALELEU! ALELELE! = ALEI: Alelei! Doamne, cum sbura volno! toți ou mine! (ALECS.).

***ALELUIA** *interj.* ① Exclamație de slăvire a lui D-zeu în cîntecele bisericesti ② F: A oina cuiva ~, a îngropa pe cineva; a face cuiva ~, a prăpădi pe cineva, a-l da gata ③ Se întrebuințează familiar pentru a exprima ideea că nu mai putem avea nădejde de un lucru, că s'a isprăvit

Fig. 68. Alegorie.

cu el: dacă nici cu slujba aceasta nu te vei împăca, atunci ~! [vsl. aleluja sau ngr. ἀλλήλουα].

† **ALEM** *sbst.* ① Semiluna așezată pe gîmii sau alte clădiri publice ② † Steag cu semiluna în virf ce se da de către Sultan Domnilor romîni ca semn de suzeranitate [tc.].

ALEMÎ (-emeso) *vb. tr.* (TEOD.) A stîrni șoimii din culcușul lor.

ALENE 1. *adv.* Încet: oalcă ~; fumul alb ~ leșe din oămîn (COȘA).

2. *adj.*: se auzi numai clătirea undelor și susurul ~ al vîntulețului de vară (ODOB.) [a' + lene].

† **ALENSIG**, † **ALENSUG** *sbst.* Dășmanie-ung. ellensig!

ALEO! = **AOLEO!**

ALEOLEQ! = **ALEI!**

ALERGA (alerg) 1.

vb. intr. ① A fugi iute, a da fuga: ~ într'un suflet, în fuga mare; ②: alergă ca la pomană sau ca la oală; ③: ~ on limba scoasă după ceva, a umbla mult pentru a căpăta ceva, a dori mult ceva; ~ pe capete, a alerga punîndu-și toate silințele ④ ⑤: atunci revoluția alergă din capitală în capitală, din popor în popor (I.-GH.) ⑥ A se grăbi, a veni în grabă: cum vor vedea că Maria ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa (NEGR.) ⑦ A veni la cineva pentru a-i cere sprijin, a recurge la cineva: cînd i se isprăvesc banii, alergă la mine ⑧ A căuta, a dori cu stăruință ceva: alergă după bogății ⑨ A sbura iute încoace și încolo: albinele alergă din floare în floare să strîngă miere ⑩ ⑪: sompsonul mai mult păgubește și leneșul mai mult alergă, cine ține la preț, ori e sgîrcit, are mai multe pierderi, și cine lasă un lucru dintr'o zi pe alta e amenințat pe urmă să alege degeaba; — la copacul căzut, toți alergă să taie oronci, cînd cineva e doborît, toți caută să-i facă rău; ~ IEPURE.

2. *vb. tr.* ① A sili la fugă, a goni; ②: a-și ~ oală sau cai, a lua prea multă îndrăzneală, a se prea întrece: mi-am alergat caii aici înaintea d-ștră, fiindcă vă știu de Romîni, și Romînu e bun la suflet (ISP.); parcă-l alergă Turcii, se zice de cineva care fuge de parcă l-ar alunga cineva, e tot grăbit, umblă zăpăcit ③ A culcreiera: am alergat tot orașul să-l găso ④ ⑤ A-și ~ ochii, a-și duce privirile dintr'o parte într'alta: Iar fratele cel mai mare Pe drum ochii-și alerga (ALECS.).

3. *vb. refl.* A fugi unul după altul: am patru surori, zina și noaptea se alergă și una pe alta nu se ajunge (ghicitoarea despre „roate”) [lat. „allargare < largus].

ALERGĂCIU *sm.* (COST.) Om care aleargă, curier.

ALERGARE *sf.* ① Faptul de a alerga ② Osteneală: am izbutit să-l ospăț fără multă ~ ③ ~ (de cai) întrecere la fugă, cursă de cai (69).

† **ALERGĂRIȘTE**

sf.: ~ de cai (ODOB.), alergare de cai; loc unde se iau la întrecere caii, hipodrom [alerga].

ALERGAT 1. *sbst.*

= **ALERGARE**, **ALERGĂTURĂ**.

2. Pe ~, cu ~ul (PANN), † într'~e, loc. *adv.* Alergînd repede, într'un suflet.

ALERGĂTOR 1. *adj.* ① Care aleargă ② Harnic: Am nevastă, frîitoare, iute și alergător (SEZ.) ③ † Piatră alergătoare (NASO.), piatră de deasupra a morii, care se învîrtește.

2. **ALERGĂTOR** *sm.* ① Cel care aleargă, curier: statul zăilor gîst cu cale să trimiță pe Merour, ~ul lor (ISP.) ② *pl.* ~ Cel cari în jocul „de-a mingea în opt” aduc mingea celor ce o prind (PAMP.).

3. **ALERGĂTOARE** *sf.* ① Alergare de cai: cai de ~

(ODOB.); loc de alergare: cerbil intră în ~... și sînt urmăriți de vînători (ODOB.) ② Unealtă de lemn care servește la urzirea pinzei; pe ea țărancele așează mosoarele cu tort și, țînd-o în mină, aleargă de urzece pinza împrejurul casei sau pe niște pari așezați la o depărtare potrivită cu numărul coților ce trebuie țesuți (70); uneori alergătoarea e fixă și firele sînt duse din ea pe niște pari (71) ③ Piatră alergătoare, la moară ④ Alergătoare *pl.* 5 Ordin de păsări cu aripi ne-

ALE-
ALE

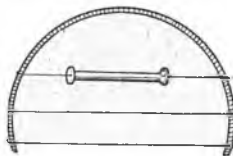

Fig. 70. Alergătoare.

PP. Parii de urzit.—U. Urzeala.—FF. Furci de urzit, furculițe.—FFF. Fofeze, fuscei, cotoci, lăturașe.—CC. Cuiete alergătorii.—BB. Bețele mosoarelor, vergelele alergătorii, dreve.—R. Răzămătoare, sprijinitoare, limbă.—MM. Mosorele.

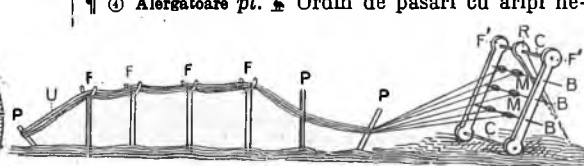

Fig. 71. Alergătoare fixă.

desvoltate, așa că nu pot sbura; au gît lung, picioare lungi puternice, cu care alergă foarte repede, precum: struțul, casoarul, etc.; se găsește mai ales în emisfera de sud.

ALERGĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a alerga ② Umblare încoace și încolo, oboșeală: un an întreg de alergătură, de stăruință, de protestări (CAR.) ③ ~ de cai, distanța pe care o străbate un cal dintr'o fugă ④ † ~ de cai (BIBL.) (LET.), alergare de cai.

○ **ALERGĂU** *sm. Trans.* (BUD.) Care aleargă, curier.

ALES 1. *adj.* ① *p.* ALEGE ② NEALES ③ Care se deosebește prin însușiri rari de altul: o mîină de oameti aleși cari se deosebesc prin faptele... lor cele frumoase (ISP.); societate aleasă; lume aleasă; ④: mulți (sînt) chemați, (dar) puțini (sînt) aleși, se zice pentru a arăta cum din mai mulți, prea puțini se disting; — ~ pe (sau după) sprîncenă, ales după plac; tot unul și unul ⑤ Lămurit, vădit, hotărît: Că de multe ce sînt și dese, nu le putem spune ~e (TEOD.) ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧

**ALE-
ALF**

‡ **ALESĂTOR** *sm.* ‡ Cel ce era însărcinat cu
hotărnicii de moși [a les].

† Alegere (dob.) ¶ ④ ☞ Mai adesea pl. alesături, desenul, florile dintr'o țesătură (☞ pag. 1): socorțele ei alesăturile ce fac podoba casei (VLAH.) ¶ ⑤ ♀ Desen, flori săpate în piatră, etc.: grațioase alesături sculptate pe piatră (DOBOS) [ales].

† **ALEȘ** 1. *adv.* La pîndă: ereticii pîndu-l ~ la locuri strimbe și ponoroase (Dob.).

○ **ALEU**¹ *Trans.* = **ALAU**.

chip fantastic viața și cuceririle lui A l e x a n d r u
cel Mare (P. IST.).

*ALEXANDRIN² *adj.* 1. $\frac{1}{2}$ Vers ~, versul clasic francez de douăsprezece silabe cu cezura

ACTUAL.	
1900	100
1901	100
1902	100
1903	100
1904	100
1905	100
1906	100
1907	100
1908	100
1909	100
1910	100
1911	100
1912	100
1913	100
1914	100
1915	100
1916	100
1917	100
1918	100
1919	100
1920	100
1921	100
1922	100
1923	100
1924	100
1925	100
1926	100
1927	100
1928	100
1929	100
1930	100
1931	100
1932	100
1933	100
1934	100
1935	100
1936	100
1937	100
1938	100
1939	100
1940	100
1941	100
1942	100
1943	100
1944	100
1945	100
1946	100
1947	100
1948	100
1949	100
1950	100
1951	100
1952	100
1953	100
1954	100
1955	100
1956	100
1957	100
1958	100
1959	100
1960	100
1961	100
1962	100
1963	100
1964	100
1965	100
1966	100
1967	100
1968	100
1969	100
1970	100
1971	100
1972	100
1973	100
1974	100
1975	100
1976	100
1977	100
1978	100
1979	100
1980	100
1981	100
1982	100
1983	100
1984	100
1985	100
1986	100
1987	100
1988	100
1989	100
1990	100
1991	100
1992	100
1993	100
1994	100
1995	100
1996	100
1997	100
1998	100
1999	100
2000	100
2001	100
2002	100
2003	100
2004	100
2005	100
2006	100
2007	100
2008	100
2009	100
2010	100
2011	100
2012	100
2013	100
2014	100
2015	100
2016	100
2017	100
2018	100
2019	100
2020	100
2021	100
2022	100
2023	100
2024	100
2025	100
2026	100
2027	100
2028	100
2029	100
2030	100
2031	100
2032	100
2033	100
2034	100
2035	100
2036	100
2037	100
2038	100
2039	100
2040	100
2041	100
2042	100
2043	100
2044	100
2045	100
2046	100
2047	100
2048	100
2049	100
2050	100
2051	100
2052	100
2053	100
2054	100
2055	100
2	

Plinge și suspină | tînăra domniță,
Dulce și suavă | ca o garofiță (BOL.).

ALEXII (LE) *sf. pl.* ① Ziua Sf. Alexie (17 Martie); țărani serbează această zi pentru ca să fie feriți ei și vitele lor de muscăturile de șarpe și de alte animale.

***ALFA** *sf.* ♣ Plantă din familia gramineelor, din care se fac împletituri, frânghii și se fabrică hirtie; crește în Spania, Grecia și mai ales în Algeria (□ 72) [fr. *alpha*].

ALFABET (pl. -uri, -te) sn. ① Toate literele care reprezintă sunetele unei limbi: *al* grecesc; *al* celtic (*ve* TAB. III). ② Semne de ori-ce natură, conven-
ționale, pentru corespondență secretă: a alcătuit un
cifrat [fr. < lat.].

TABELA III.

36

***ALFABETIC** *adj.* După șirul literelor alfabetului: indice ~; în ordine ~ă [fr.].

***ALFABETICEȘTE** *adv.* În felul alfabetului; în ordinea literelor unui alfabet [a l f a b e t i c].

***ALFAVITA** *sf.* ① Alfabet ② Abecedar: Dumeasta vrei să mă bătorești, să mă pui la ~ (NEGR.) [ngr. *ἄλφα* + *βήτα*].

***ALFEL** = **ALTFEL**.

***ALFENID** *subst.* ① Aliaj de cupru, zinc, nichel și fier; se întrebuințează mai adesea argintat la fabricarea tacimurilor de masă [fr.].

***ALGA** (*pl.-ae*) *sf.* ① Plantă cryptogamă care crește în ape dulci, sărate sau în pământurile umede; mărimea ei variază de la o milime de milimetru pînă la 400 sau 500 de metri: unele specii se întrebuințează la îngrășatul pământului sau servesc la prepararea iodului (⑦ 73) [fr. *algue* < lat.].

Fig. 73. Alge.

***ALGARADĂ** (*pl.-de*) *sf.* Năvală, ieșire la luptă împotriva cuiva pe neașteptate [fr. < sp.].

***ALGEBRĂ** *sf.* ① Una din ramurile cele mai importante ale matematicilor, știință care stabilește metodele după care se pot determina numere necunoscute cu ajutorul altor numere cunoscute și avînd cu cele dintîi raporturi date; numerele, reprezentate cu litere în loc de cifre, stabilesc formule generale aplicabile la toate cazurile particulare de aceeași natură [fr.].

***ALGEBRIC** *adj.* ① De algebră: calcul ~; ecuațiune ~ă ② Ca în algebră: măsură ~ă. [fr.].

***ALGERICEȘTE** *adv.* După formulele algebrei [a l g e b r i c].

***ALGERIAN** 1. *adj.* ① Din Algeria.

2. **ALGERIAN, ALGERIANĂ** (*pl.-lene*) *sm. f.* Locuitor, locuitoare din Algeria [fr.].

***ALGID** *adj.* ① Care dă fiori, senzațiunea de frig: febră ~ă [fr.].

***ALGUAZIL** *sm.* Agent inferior al poliției spaniole [fr. < sp.].

***ALHIMIE**... = **ALCHIMIE**...

***ALI** (*alese*) *vb. intr.* *Oftn.* (wg.) A se grăbi (→ **HALI**) [a l ă].

***ALIA** (*aliez*) 1. *vb. tr.* ① A lua pe cineva de partea lui, a-l face totvarș la o anumită faptă: și-a aliat la acțiunea lui oameni care-și schimbă repede părerile ② A pune un lucru lingă altul, a le face să meargă împreună: ași vult să arăști că aliați morală și politica cu științele exacte (A-GH.).

2. *vb. refl.* ① A se uni în vederea unei acțiuni politice (*vorb.* de două sau mai multe State): Ștefan cel Mare a dat statul său și boierilor să se alieze totdeauna cu Turcii; *vorb.* de grupări politice: naționalistii s'au aliat cu țărăniștii ② A se întovărăși cu cineva: cei răi se aliază totdeauna contra celor buni ③ A se face rudă cu cineva prin căsătorie: s'a aliat cu una din cele mai vechi familii ale boierimii noastre ④ A fi împreună: a se uni (*vorb.* de însușiri sufletești): nu totdeauna superioritatea minții se aliază cu aceea a inimii ⑤ A se combina prin topire (*vorb.* de metale): nu toate metalele se pot ~ între ele [fr.].

***ALIAGIU** (*pl.-agii, -aguri*), ***ALIAJ** (*pl.-aje, -ajuri*) *sm.* ① Amestec de două sau mai multe metale prin topire: bronzul este un ~ ② Amestec de tot felul de lucruri: în mîntea lui e un ~ bizar de idei [fr.].

***ALIANȚĂ** (*pl.-anțe*) *sf.* ① Încheierea unei înțelegeri în vederea unei acțiuni politice (*vorb.* de două sau mai multe State): alianța între Franța și Rusia s'a făcut pentru apărarea intereselor împotriva Germaniei, etc.; Tripla-alianță, alianță între Germania, Austria și Italia, încheiată în 1887 (→ P. 197.); tratat de ~; ~ ofensivă și defensivă; *vorb.* de partide politice: în vederea alegerilor, naționalistii au făcut ~ cu socialistii ② Întovărășire: e o ~ a celor neputincioși împotriva celor vrednici ③ Unire a două familii prin căsătorie: sintem rude prin ~ [fr.].

***ALIAT, -ATĂ** *adj. sm. f. p.* **ALIA:** aliații ambelor puteri au fost învinși ① ② **NEALIAT.**

***ALIBI, ALIBIU** (*pl.-biuri*) *sm.* ① Prezența unei persoane în alt loc decît acela unde era bănuită că se afla într'un anumit timp; în materie criminală sau corecțională, alibiul este invocat ca mijloc de apărare de un acuzat care caută să aducă dovadă că, din cauza absenței lui din locul unde crima sau delictul s'a făcut, nu se poate să fi luat parte la ele: a stabilit, a invoca, a-și orea un ~ [fr. < lat.].

***ALIC** *sm.*, **ALICĂ** *sf.* mai adesea **ALICE**, ② **HALICE** *pl.* ① Pușca mică și rotundă cu care se încarcă pușca: le împărțea iarbă și alică, ofte patru umpluturi de pușcă (A-GH.); eu singur și eu două halice, și-acele pentru iepurii (GRU.) ② *pl.* ③ Bucățele de cărmidă sau de piatră care se pun în tencuială spre a o întări sau pentru a astupa un gol [ngr. *χαλίκι*].

***ALICĂRIE** *sf.* ① = **ALIC** ②.

***ALICĂ** ① (-lcesc) *vb. tr.* (TKT.) (MAR.) ① A pune mici bucăți de cărmidă sau de piatră în tencuială pentru a o întări [alic].

② **ALICĂ** ① (-lcesc) *vb. refl.* ① A licări din depărtare, a se vedea mai limpede dintre alte lucruri: în partea asta încooă, drapt înainte, mi se alicește albind ceva (M.F.) ② A se îndrepta (*vorb.* despre vreme), a se întrema despre cel ce a fost bolnav (A-COO.).

***ALICOT** *adj.*, ***ALICOTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Se zice despre o cantitate care se cuprinde de un număr exact de ori în alta: numărul 5 este o parte ~ă a numărului 20 [fr. *aliquote*].

***ALIDADĂ** (*pl.-ade*) *sf.* Instrument care servește în unele operațiuni ale ridicării planurilor și la măsurarea unghiurilor; e compus dintr-o riglă mobilă orizontală, la extremitățile căreia se găsește câte o placă perpendiculară, una cu o deschizătură longitudinală, cealaltă cu o deschizătură mai largă prin care se vizează obiectele fixate pentru măsurare (⑦ 74) [fr.].

Fig. 74. Alidadă.

***ALIENA** (-enez) 1. *vb. tr.* ① ② A trece altuia stăpînirea asupra unui lucru, a înstrăina ③ ④ A îndepărta de la sine, a pierde: și-a alienat toate simpatile.

2. *vb. refl.* ⑤ A-și pierde mințile, a innebuni [fr. < lat.].

***ALIENABIL** *adj.* ① Care se poate aliena, care poate fi înstrăinat: proprietate ~ă [fr.].

***ALIENABILITATE** *sf.* ① Însușirea de a putea fi alienabil [fr.].

***ALIENAT, -ATĂ** *adj. sm. f.* ① *p.* **ALIENA** ② ③ ④ Care și-a pierdut mințile, nebun: spital de alienați. ***ALIENAȚIUNE**, ***ALIENAȚIE** *sf.* ① ② Faptul de a aliena ③ ④ ⑤ (urmat uneori de mentală) Pierdere a minții, nebunie [fr. < lat.].

***ALIENIST** *adj. și sm.* ① Care se ocupă cu studiul boalelor de alienațiune mentală: doctor ~; e un ~ bine cunoscut [fr.].

***ALIFIE** *sf.* ① Unsoare întrebuințată la răni, bube, etc.: ~ vinată; ~ de obraz; ~ să mai lase foculul frunzișoara și alifia de pe față (M.F.) [ngr. *ἀλοιφή*].

***ALIFIOS** *adj.* ① Unsuos ca alifia.

***ALIGĂTOR** = **CAIMAN** [fr.].

② **ALIGNĂ** ① (-nește) *vb. unipers.* *Mold. Bucov.* ③ A sufla cu oarecare tărie (*vorb.* de vînt): al treilea (vînt) e cel de vară, care de-abia alignește, de pare că-ți dă sănătatea (vor.).

***ALIGNĂ** ① (-nec) *vb. refl.* A se simți slab, a leșina: Edvin sprijinea în brațe pe-a lui scumpă amoză. Ce de silnică suflare a furtunii s'alignează (NEGR.) [→ **LIGNI**].

***ALIGORIE** = **ALLEGORIE**.

***ALIJVERIS** = **ALISVERIS**.

***ALILODIDACTIC** *adj.* ① După sistemul de învățămînt în care elevii se instruesc unii pe alții sub conducerea profesorului: aceasta era societatea culturii al cărui scop era întîlnirea de școli ~e (A-GH.) [ngr. *ἀλληλοδιδασκαλός*].

***ALILUȚIA** = **ALELUȚIA**.

○ **ALIMAN**¹ = LIMAN: se pomenesc on o corabie ce se oprișe la un ~ lângă bordului lor (SEZ.).

○ **ALIMAN**² *sbst.* ① *Trans.* (VIC.) ② Apă adîncă ③ ④ *numai în expr.:* a ajunge la ~, a ajunge la strîmtoare, a nu mai putea scăpa de o pacoste (L. M.) [SRB.].

○ **ALIMANA** (-nez), ○ **ALIMANI** (-neso) *vb. refl.* (R.-COD.) A se așeza într'un loc, a se pripiși [alim a n¹].
○ **ALIMANIT**, -ITA *adj. sm. f. Ofen.* Îndrăcit, drăcos, afurisit; om al dracului (se întrebuintează mai ales în exclamații și blesteme): Voi zidarii mei, Fiți afurisiți și alimaniți (ROC.).

* **ALIMENT** (pl.-te) *sn.* ① X Hrană: mămăliga este ~ul indispensabil al țăranului nostru ② ③ Hrană sufletească: pentru ei, știința e ~ul de toate zilele ④ *pl. r.* Mijloace de trai care se dau, cînd găsește de cuviință tribunalul, pentru întreținerea părinților, a soției divorțate sau a copiilor născuți din soți divorțați [fr. < lat.].

* **ALIMENTA** (-tez) 1. *vb. tr.* ① A da hrană: produsele agriculturii alimentează cea mai mare parte a populației noastre ② A înzestra cu ceva necesar vieții de toate zilele: ~ orașul cu apă ③ ④ A întreține puterea unui lucru, a nu-l lăsa să slăbească: bătrîna se așază să alimenteze elaba lumină a candeliei (PL.) ⑤ ⑥ A ajuta la menținerea unor anumite stări sufletești, a le da putere: demagogia alimentează toate pasiunile urite ale celor incuți ⑦ ⑧ A da alimente, mijloace de traiu.

2. *vb. refl.* A se hrăni [fr.].
* **ALIMENTAR** *adj.* ① Privitor la alimente, la hrană: regim ~; substanțe ~e, substanțe care au proprietăți nutritive ② *r.* Pensiune ~ă, sumă fixată de tribunal pentru întreținerea de către soț, în timpul divorțului sau după el, a soției ori copiilor [fr. < lat.].

* **ALIMENTARE**, * **ALIMENTAȚIUNE**, * **ALIMENTAȚIE** *sf.* Faptul, felul de a (se) alimenta [fr.].
* **ALIMENTAȚOR**, -TOARE *adj. sm. f.* Care alimentează [fr.].

ALIMON *sm.* (TEOD.) = LEMNUL-DOMNULUI [bg. lim on ū < ngr.].

○ **ALIMORI** *sm. pl. Trans. Băn.* ③ Sărbătoare populară care se ține la date nehotărîte (30 Ianuarie, 6 Februarie, Dumineca lăsatului de brînză, etc.); sărbătoarea consistă în aceea că se face foc în unul ori mai multe locuri, aducînd fie-care o parte de lemne, de paie; cei adunați în jurul focului cîntă, chiuie, strigă, iar tinerii iau tăciunii aprinși și fac din ei un cerc de foc și rostesc cuvîntul: alimori; în unele locuri se face din nuielile o roată sau se pun paie în jurul unei roți de car, se dă foc roții și se lasă să se rostogolească dintr'un deal.

ALIN *adv.* Lin, încet: o veselă suflare primăvăroasă ne mîngîie ~ (ODOS.) [lin + alina¹].

ALINA¹ (-in) 1. *vb. tr.* ① A liniști, a astîmpăra, a potoli: vrînd să-i alina, îi arătă două statuete de bronz (NEGR.); ~ durul; Mult e mult de cînd te-astept să-mi alin durul din plect (ALECS.); ~ durerea, oînzul, ne-cazul; aora cea mai mare alină frica surorilor celor mai mici ori cuvinte liniștitoare (ISP.); timpul șterge și alină toate patimile pămîntești (ODOS.) ② A potoli: a-și ~ foamea, setea ③ A mîngîia: Străină-să, Doamne, străină, De nioi apa nu m'alină, De-ar ploua o săptămîină (K.-BRS.).

2. *vb. refl.* ① A se liniști, a se astîmpăra, a se potoli: Dar din ce în ce s'alină Toate zgomotele 'n sat (COS.); Și dacă vremea s'alină, parcă mă mai răcoresc (COM.) ② A înceta, a se opri: La un semn s'alină jozul (COS.) ③ A se liniști prin somn, a se culca: Cîte păsărele 'n codru... Toate oînză și s'alină, Numai eu n'am ce cîna, Nioi ori ce m'alina (K.-BRS.) [lat. *allinare < lenis].

○ **ALINA**²... *Ofen. Băn.* = ANINA...
ALINARE *sf.* ① Faptul de a (se) alina¹ ② Potolire, leac: nu pot găsi nioi o ~ la durerea mea.

ALINĂȚOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care alină, care potolește, care mîngîie: n'avea ea nioi un ajutor omeneș în stua neocaului decît suferințele ei, și ~ pe Dumnezeu (ISP.).

* **ALINEAT** (pl.-ate) *sn.* ① * Începutul unui nou rînd, în scris sau într'o carte, pus ceva mai înăuntru, pentru ca să se deosebească de celelalte;

(în graiul tipografilor), stare " ① ② Întreg pasagiul unui manuscris sau unei cărți socotit de la un rînd de felul acesta pînă la un alt rînd așezat de asemenea ceva mai înăuntru [fr. alinéa].

○ **ALINI** (-ineso) *vb. refl.* ① A se odihni: n'au vrut bolerul să se mai alinească la cumnatu-său (SR.) ② A curge mai lin: Și 'ncepea a trăgea Unde s'alinește apa (GR.-N.) (= ALINA) [lin + alina¹].

* **ALINIA** (-niez) 1. *vb. tr. și refl.* ① A (se) așeza în linie dreaptă: nimeni nu s'a gîndit să alinieze copacii de pe această șosea ② ~ o stradă, a face ca toate casele de pe acea stradă să fie în linie dreaptă.

* **ALINIAMENT** (pl.-te) *sn.* Așezare în linie dreaptă (pe un teren) [fr.].

* **ALINIAT**, *sbst.*, * **ALINIARE**, * **ALINIÈRE** *sf.* Faptul de a (se) alina.

ALINTA (-int) 1. *vb. tr.* ① A desmierda: minunatul Făt-Frumos Aprileu cu părul auriu o alintă, o leagăna, o mîngîie (CAR.) ② A răsfăța, a răzgîia: își prea alintă copiii ③ A rosti cuvintele, în semn de desmierdare, cu o intonație sau sub o formă copilărească: se așeza pe genunchii lui și-l săruta alintîndu-și vorbele și netezindu-și părul (VLAH.) ④ ~ A liniști, a potoli: scormindu-și grea furtună în mare, o însemnătura alintă ornei marea au alintă (COS.).

2. *vb. refl.* ① A se răsfăța, a se răzgîia: brațele ei m'au legănat și mă alintam la stînu-i gîngurînd (CAR.); ② a se ~ ca cîiora în lat, a se răsfăța, a face pe grozavul, a se arăta cu voie bună, ca să ascundă suferințele de ochii lumii ③ A se mișca încet, grațios, a se legăna: Șolmul tău... ce lăbăda pe apă se alintă grațios (ALECS.) ④ ~ A se liniști, a se potoli: Vînturilor dîșse de 'ncețară și undelor de se alintă (COS.) [lat. *allentare < lentus].

ALINTARE *sf.* ① Faptul de a (se) alinta ② ~ A liniște: Valurile înalte și spume de mare îmblă preste tine de n'au ~ (COS.) ③ ~ A mîngîiere: celor leșinați de-deși ~ (COS.).

ALINTAT 1. *adj.* ① p. **ALINTA** ② Răsfățat: hrănit, îngrijit, alintat ca o fată de împărat, cum nu era să crească bine p. (CAR.).

2. *sbst.* Faptul de a (se) alinta.

ALINTĂȚOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care alintă.

ALINTĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* Alintare, desfătare, desmierdare: în aceste patru cuvinte era atîta ~ și-reată (D.-ZAMF.) [alinta].

○ **ALION** *sm. Ofen.* (HASO.) ② = PRESURĂ-SURĂ.

ALIOR *sm.* ① Plantă ierboasă cu flori galbui dispuse în umbel mult radiate; crește pe cîmpuri aride, pe olmuiri nisipoase și pe lîngă drumuri (75) (*Euphorbia cyparissias*) ② = LAPTELE-OUÇULUI [lat. aureolus < aurum, după colorarea florilor galbene ca aurul].

ALIPI (-peso) 1. *vb. tr.* ① A pune strîns unul lîngă altul încît să formeze un singur trup, o singură bucată: oști streini nu s'au gîndit să alipească țara noastră la a lor! ② A apropia, a face pe cineva tovarăș cu alții: a fost firesc ca recunoștința pe care le-o datora să-i alipească de ei.

2. *vb. refl.* ① A se alătura de cineva: se alipi de bătrînă, o cuprinsese după gît cu brațele (OLIV.) ② A se apropia de cineva cu gîndul de a trage vre-un folos: s'a alipit pe lîngă el și a Fig. 75. Alior. Izbutit să-i moștenească averea ③ A face părtaș al unei idei, al unei credințe: catolicii au urmărit gîndul ca Romîni să se alipească la biserică lor [= LIPI].

ALIPIE *sf.*, **ALIPIE** *sbst.* Faptul de a (se) alipi.

† **ALISIDA** (pl.-ide) *sf. Mold.* Lanț de ceasornic [ngr. ἀλυσίδα].

○ **ALISTINĂ** *Mold.* (ROC.) = HALASTINĂ.

ALISVERIȘ (pl.-șuri) *sn.* ① Mers bun al afacerilor de comerț, vînzare, dever: nu-i ~ nioi de o leșoale în piață (ALECS.) ② A avea ~, a face ~, a face afaceri, a vinde, a cîștiga ③ A face oulva ~, a cumpăra de la cineva: nu mi-au fîcut ~ batăr de un tranș de parale (SAD.) ④ ~ A comerț, negustorie [tc.].

***ALITERA** (-erează) *vb. unipers.* *ℳ* A forma a aliterare: „multe și mărunte” aliterează între ele.
 ***ALITERAȚIUNE**, ***ALITERAȚIE** *sf.* *ℳ* Repetarea aceluiași sunet, aceleiași silabe, la începutul a două sau mai multe cuvinte care stau aproape în-o expresiune, într-o frază: „în lung și în lat” formează o ~ [fr.].

○**ALIVANCA** (*pl.-venet*) *sf. Mold. Bucov.* ✕ (intrebunțat obicnuit la *pl.*; forma de *sg.* e dată de *alecs.*). Fel de plăcinte: Alivenole se fac... din făină de păpușoi cernută prin sită deasă, amestecată și puțină făină de grâu; făina de păpușoi se opărește cu lapte, apoi se pune smântână, unt, o oală de chicleag sclipit sau brinză, se pune mărunț locat mărar, harpaciă și gîr roșu și se amestecă; se toarnă cu lingura pe frunze și se coc în cuptor; cînd sînt gata, se așază cu smîntînă florită (vor.).

○**ALIVĂNI** (-ăneș) *vb. refl.* ○ A se duce prin lume fără a i se da de rost (R.-COD.) ¶ ○ A se alipi de cineva ca să poată trăi (RV.-CRG.).

ALIVANTA *adv.* Peste cap, întrebunțat mai ales în expr.: a cădea, a veni, a da ~; împiedicat cu plăciarele în minciile contășului, căzușe ~ la pămînt (CRG.).

○**ALIVENCI**, ○**ALIVINCI** *sf. pl. Mold.* Joc popular, un fel de horă de mai multe părechi și jucată cu pași mărunți și repede (în unele părți îi zice și ~ plăcinte mot) (HABD.) (PAMF.).

***ALIZARINĂ** *sf.* Principiu colorant întrebunțat în industrie; altădată se extrăgea din rădăcina de garanță (roibă) [fr.].

***ALIZEE** *adj. și sn. pl.* (Vinturi) ~, vînturi regulate și constante care suflă de o parte și de alta a ecuatorului, mai ales pe oceane; ele suflă de la nord-est în emisfera noastră și de la sud-est în emisfera australă [fr.].

† **ALIM** = **ALAM**.

***ALLEGRETTO** 1. *adv. it.* † Cu oare-care vioiciune, ceva mai slab decît „allegro”.

2. (*pl.-etturi*) *sn.* Bucată de muzică executată în felul acesta.

***ALLEGRO** 1. *adv.* † Cu vioiciune, repede.
 2. (*pl.-etturi*) *sn.* Bucată muzicală executată în felul acesta [it.].

***ALMANAH** (*pl.-ahuri*), ***ALMANAC** (*pl.-acuri*), *sn.* ○ Calendar care, pe lângă înșirarea zilelor, cuprinde informații variate (astronomice, meteorologice, comerciale, etc.), parte distractivă, etc.: Anecdote, calamburul—acolo fiind la preț—Cătă-le prin almanahuri și vei trece de-aistă (VLAH.) ¶ ○ Publicațiune anuală care dă informații anumite, cum este Almanahul de Gotha, care indică genealogiile tuturor familiilor domnitoare [fr.].

○**ALMAR** (*pl.-are,-aruri*) *sn. Trans.* Dulap [ung. almarion m].

***ALMEE** *sf.* Cîntăreață din Orient care improviza versuri și dansa la sărbătorile publice ori intime (76): Almeea ce în dansuri atît de rășinoase se arată (SOL.) [fr.].

***ALMICANTARAT** (*pl.-te*) *sn.* ☆ Cerc imaginat pe sfera cerească, paralel cu orizontul, cu ajutorul căruia se determină înălțimea astrilor [fr.].

ALMÎNTERI, **ALMÎNTERELE** (A)

= **ALTMÎNTERI**, **ALTMÎNTERELE**.

○**ALO!** *interj. Bucov. Trans.* Haide, pleacă, fugi!

***ALO!** *interj.* Cuvînt convențional Fig. 76. Almee. prin care se cere comunicațiunea cu cineva la telefon [fr. < engl.].

***ALOCA** (-oc) *vb. tr.* ¶ ○ A fixa, la o socoteală, într'un buget, o sumă hotărîtă pentru un anumit scop: s'a alocat o sumă de două milioane pentru bibliotecile școlilor [după fr. allouer].

***ALOCĂȚIUNE**, ***ALOCĂȚIE** *sf.* ¶ ○ 1 Faptul de a aloca ¶ ○ Sumă alocată [fr.].

ALOCURI, **ALOCURE** (A) *adv.* ○ Prin unele locuri, ici și colo (de obicei întrebunțat cu *pe*): p'a-locurea vîile se mlădeau, încărcate cu ciorchini (OLVR.) ¶ ○ În altă parte, aîurea: pe ~ lucrurile se întîmplă cu totul altfel decît la noi [a² + locuri < loc].

***ALOCUȚIUNE**, ***ALOCUȚIE** *sf.* *ℳ* Vorbire, discurs [fr. < lat.].

Fig. 76. Almee.

***ALODIAL** *adj.* † De alodiu: vîminturi ~ [fr.].
 ***ALODIU** (*pl.-di, -duri*) *sn.* † Proprietate ereditară pe care o avea cineva în timpul feudalității și care, spre deosebire de feud, nu era încărcată cu nici-o obligațiune față de senior [lat. med.].

***ALOE** (S), † **ALOU** *sm.* † Plantă din familia liliaceelor, cu tulpină groasă și lemnoasă, mai mult sau mai puțin ramificată, cu frunze cărnoase și flori mari așezate în ciorchini sau spicuri; din ea se extrage materia rășinoasă și amară numită sabur; crește mai ales în Africa; (77) [fr. aloès < lat.—vsl. aloj < gr.].

***ALOPAT** *sm.* † Doctor care tratează boalele prin alopatie [fr.].

***ALOPATIC** *adj.* † De alopatie [fr.].

***ALOPATIE** *sf.* † Tratament medical care, contrariu omeopatiei, consistă în înlăturarea unei boale prin mijloace contrarii naturii ei [fr.].

***ALOPECIE** *sf.* † Căderea sau lipsa în tota sau în parte a părului, a sprîncenelor, etc. [fr.].

***ALOS** *adj.* Foarte lacom, vorace (MCH.) [a lă].

***ALOTROPIC** *adj.* † De alotropie: ozonul e o varietate ~ a oxigenului [fr.].

***ALOTROPIE** *sf.* † Proprietatea pe care o au unele corpuri de a se prezenta, după împrejurările în care-și iau naștere, sub stări și cu proprietăți fizice și chimice diferite (așa fosforul, care poate fi și alb și roșu; sulfurul, care cristalizează și în octaedri și în prisme) [fr.].

○**ALOTEL**, ○**ALUATEL** *sbst.* ○ *dim.* **ALUAT** ¶ ○ X Aluat pentru dospit, plămădeală.

***ALOVITĂ** = **IALOVITĂ**.

***ALPACA**, ***ALPAGA** *sf.* ○ 1 ♀ Cuadruped rume-gător, remarcabil prin lina-i lungă și foarte subțire de culoare albă, uneori neagră; seamănă cu oaia, numai că gîtul e mai lung; și capul mai mic; trăiește în America de Sud (78) ¶ ○ 2 ♀ Frumoasă stofă cu lustru făcută din lina acestui animal [fr.].

***ALPACA**, ***ALPAGA** *sf.* ✕ Alia de nichel, cupru și cositor care, argintat, servește la fabricarea tacimurilor de masă, etc. [germ. Alpaka].

***AL PARI** *loc. adv.* ¶ Cu valoarea nominală (verb. de efecte publice, obligațiuni, etc.): am vîndut acțiunile ~ [germ. < it.].

***ALPESTRU** *adj.* ○ 1 Din Alpi ¶ ○ 2 Ce seamănă cu Alpii, ce se găsește în Alpi, ce este caracteristic regiunilor muntoase înalte: natură alpestră; plante alpestre [fr. < lat.].

***ALPIN** *adj.* ○ 1 Ce se găsește, ce crește în Alpi ¶ ○ 2 Ce este caracteristic regiunilor muntoase înalte: vegetațiune ~ [fr.].

***ALPINISM** *sbst.* Gust, pasiune pentru excursiuni în munți [fr.].

***ALPINIST**, **ISTĂ** *sm. f.* Care face excursiuni pe Alpi sau pe alți munți înalți (79) [fr.].

***ALSACIAN** *adj.* 79 1. Din Alsacia.

2. **ALSACIAN**, **ALSACIANĂ** (*pl.-ane*) *sm. f.* Locuitor, locuitoare din Alsacia [fr.].

† **ALSĂU** *sbst.* Ce este propriu cuiva, însușire (DOS.) (ANT.-IV.) [a l¹ + s a u].

† **ALSĂUI** (-uesc) *vb. tr.* (SUD.) A însuși [a l s a u].

ALT, **ALTĂ** 1. *adj. nehot.* (*pl. alți, alte; gen.-dat. sy. altui, altei, pl. altor*). ○ Care nu e aceeași persoană sau același lucru: alți oameni; alte împrejurări ¶ ○ 2 Pe

Fig. 77. Aloe

Fig. 78. Alpaca.

Fig. 79. Alpinist.

mint: principiul de a ~ culturile s'a constatat foarte bun [fr. < lat.].

***ALTERNANT** *adj.* ① Care alternează ¶ ② *Alt. Cultură ~ă, cultură alternativă* [fr.].

***ALTERNANȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Faptul de a alterna: alternanța frunzelor; alternanța culturilor pe același teren ¶ ② Starea lucrurilor care alternează [fr.].

***ALTERNATIV** 1. *adj.* ① Care alternează ¶ ② *Alt. Cultură ~ă, operațiune prin care se schimbă pe rând natura vegetalelor ce se scământă în același pământ* ¶ ③ Propozițiune ~ă, propozițiune care cuprinde două afirmațiuni, din care numai una poate fi admisă ¶ ④ Curenți ~i, curenți cari străbat un circuit, cind într'un sens, cind în sensul invers ¶ ⑤ Obligațiune ~ă, obligațiune care prevede două sau mai multe lucruri și de care debitorul este liberat în urma predării unuia din ele; obligațiune care lasă debitorului liberă alegerea între mai multe feluri de a se achita.

2. *adv.* Pe rând, cind unul cind altul.

3. **ALTERNATIVĂ** (pl.-ive) *sf.* Alegerea unui lucru, unui mijloc, unei căi din două care-i stau cuiva înainte: nu-mi rămâne decât alternativă să plec [fr.].

***ALTERNATOR** *sm.* A Mașină dinamo-electrică ce produce curenți alternativi [fr.].

***ALTETĂ** (pl.-ete) *sf.* Titlu de onoare ce se dă prinților și prințeselor din casa domnitoare: Alteța Regală, Alteța Sa [it. altezza].

ALTFEL *adv.* ① În alt chip: e on total ~ de cum mi-am închipuit ¶ ② Dacă nu, atunci: Imai pare bine că recunoști, căci ~ n'am mai fi stat de vorbă ¶ ③ Încolo, de altminteri: pare el așa, dar ~ e om bun ¶ ④ De ~, a) în alt chip: dar nu cumva să faci de ~, că n'oi în borta goarecelui nu ești scăpat de mine (cre.); b) încolo, de altminteri: e oam svîturat, dar de ~ se pricepe bine în meseria lui ¶ ⑤ ~ de, de alte feluri, de alt soi: nu mai aveți ~ de stote f. [alt + fel].

***ALTIMETRIE** *sf.* A Parte din geometria practică ce se ocupă cu măsurarea înălțimilor [fr.].

***ALTIMETRU** (pl.-tre) *sm.* A Aparat cu care se măsoară altitudinea [fr.].

***ALTİSSIMO** *adv.* It. Cu note foarte ridicate, foarte sus.

***ALTIST**, -ISTĂ (pl.-iste) *sm. f.* ① Cu o voce mai puțin înaltă și mai plină decât a sopranelor ② Muzicant(ă) care cântă din instrumentul alto [fr.].

***ALTITUDINE** *sf.* A Înălțime, în spec. înălțimea unui loc măsurat deasupra nivelului mării [după fr. altitude].

ALTÎȚĂ (pl.-te) *sf.* A Cusătura (cu flori, fluturi) de pe umerii cămășilor țărănești; de obicei cusătura aceasta se pune pe cămășile femeiești, dar uneori și pe cele bărbătești (84): se îmbracă cu cămășa lui cea... cu altîțe pe la ert (18P.); ②: n'oi lelea cu btr-neasă, n'oi badea cu altîțe, bărbatul să fie bărbat și femeia femeie, fie-care să fie cum îi este dat [srb. latica].

○**ALTÎNGIC** (pl.-icuri) *sm.*, ○**ALTÎNGEA** (pl.-ete) *sf.* Mold.

◆ = CONDURUL-DOAMNEI [tc. altyn gkyk].

ALTMINTERI, **ALTMINTRE** (pl.-e) *adv.* ① În alt chip, altfel: trebuie procedat ~ ¶ ② Dacă nu: bine că te-ai răzgîndit, ~ făceai un pas greșit ¶ ③ De altfel, încolo: e oam înțet la lucru, ~ se pricepe în meseria lui ¶ ④ De ~, de altfel: s'a purtat rău, de ~ așa e felul lui [lat. alter + mente].

***ALTO** *sm.* ① Voce mai gravă de femei sau de copii, intermediară între soprană și tenor ¶ ② Partea cîntată cu asemenea voce într'un cor ¶ ③ Instrument de muzică (85) [it.].

† **ALTOAIE** *sf.* Trans. Mlădiță Fig. 85. Alto. cu care se altoește [fr. ALTOIU].

○**ALTOAN** (pl.-oane) *sm.* Mold. A Pom altoit (HASD.) [fr. ALTOIU].

○**ALTOANĂ** (pl.-oane) *sf.* Mold. A Pom altoit (HASD.) ¶ ② Varietate de cireși și de struguri cu boabe cărnoase [și ca adj.: cireși ~; poamă ~ă] [fr. ALTOIU].

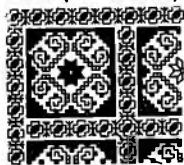

Fig. 84. Altîțe.

Fig. 85. Alto.

Fig. 86. Altoi.

Fig. 87. Altoi.

ALTOI, *Mold. Trans.* **OLTOI** (-oese) 1. *vb. tr.* ① A lua dintr'o plantă o mlădiță și a o introduce, făcîndu-se o tăietură, într'o altă plantă, pentru a da acesteia calitățile celei dintîi și a-i înnobila speța ¶ ② A împlînta, a face să trăească în ceva, în cineva (o însușire): mîndrie pe care a știut s'o altoiască adînc și în jalea și în veselia ostașului român (1808.) ¶ ③ A vaccina.

2. *vb. refl.* ① A se schimba prin introducerea unui element nou: da cînd obiceiurile noastre s'au altoit cu „parole d'honneur”, altoit a corupt în parte vechea și curată simplitate (1864.) [ung. oltani].

ALTOIALĂ (pl.-iei) *sf.* ① Faptul de a altoi ¶ ② Vaccinare.

ALTOIT 1. *adj. p.* **ALTOI** ¶ ② **NEALTOIT**.

2. *sbst.* ① Faptul de a altoi ¶ ② Vaccinare.

ALTOIȚOR *sm.* ① Care altoește ¶ ② Vaccinator [altoi].

ALTOIU (pl.-ouri) *sm.* și (pl. altoi) *sm.* ① Mlădiță care se pune într'o plantă pentru a fi altoită (86) ¶ ② Pom altoit ¶ ③ Ce se împlîntă, ce e pus să trăească în sulețul cuiva: în om se pun altoale cînd rele și cînd bune (VAC.) ¶ ④ Vaccin [ung. oltovány].

***ALTRUIȘM** *sm.* A Insușirea de a fi bun cu alții, de a ajuta pe alții, pornire desinteresată [fr.].

***ALTRUIȘT**, -ISTĂ *adj. sm. f.* A Care are însușirea altruismului: fire ~ă: porniri ~e; e un ~ [fr.].

○ **ALTUI...** = **ALTOI...**

ALUAT (pl.-turi) *sm.* X ① Făina amestecată cu apă frîmîntată: ②: și făină și ~ Tot împrumut le-a luat, se zice despre cei de tot nevoiași, care trăesc numai din împrumut (ZNN.)

③ Aluat pentru dospit, plămădeală: aluatul oft de mic toată frîmîntătura o despoște (GOL.) ¶ ④ (mai des la pl.) Prăjitură: ~urile cele mai plăcute la popor s'nt plăcintele și coltușușii (VOR.) ¶ ⑤ A fi tot dintr'un ~, se zice pentru a arăta asemănarea, potrivirea în însușiri a mai multora; din ~ui acestora e plămădită filiața lui Chimiță (VLAH.) [lat. allevatum < allevare].

ALUATEL = **ALOTEL**.

***ALUCINA** (-inez), *vb. intr.* A rătăci cu mintea, a vedea năluciri [fr. halluciner].

***ALUCINAT**, -ATĂ *adj. sm. f.* Care alucinează.

***ALUCINAȚIUNE**, **ALUCINAȚIE** *sf.* ① Faptul de a alucina ¶ ② Rătăcire cu mintea, alurare: sromotul vîntului de afară îi enervează și-i dă alucinații (VLAH.) [fr. hallucination].

***ALUMINĂ** *sf.* A Sesquioxid de aluminiu; se găsește în natură în stare pură, cristalizată și în coloră, purtînd numele de corindon; colorată de oxizi, e roșie ca focul (rubinul), albastră (safirul oriental), galbenă (topazul oriental), violetă (amețitul oriental), verde (smaragul) [fr.].

***ALUMINAT** *sm.* A Corp compus format din combinarea aluminei cu o bază [fr.].

***ALUMINIU** *sbst.* A Metal de culoare albă-albăstric, cel mai ușor din toate metalele; se întrebuințează la fabricarea de instrumente de chirurgie, tuburi de instrumente optice, vase de bucatărie și alte diferite obiecte care trebuie să fie și ușoare și trănice [fr.].

***ALUMINOȘ** *adj.* A Care conține alumina [fr.].

○ **ALUMN** *sm.* Trans. Copil: școală de ~ [lat.].

○ **ALUMNEU** (pl.-ne) *sm.* Trans. A Școală de copii [germ. Alumnium].

ALUN *sm.* A Arbust cu frunze păroase în formă de inimă; florile lui masculine formează ceea ce se numește în popor „mîlșori”; crește prin păduri și tufisuri (*Corylus avellana*) (87); ②: a ajunge la restul de ~, a sărăci de tot (ZNN.); alunul joacă un rol însemnat în credințele și obiceiurile poporului; cu o vîrguță de alun ce se scutură peste o ulică pusă în vatră, babele fac de dragoște; cine descîntă un șarpe cu un băț de alun, îi ia puterea de a mușca, de aici și credința că cu frunze de alun se lecuiește mușcătura de șarpe; tot cu o vîrgă de alun, cu care s'a descîntat o

broască mușcată de șarpe, se crede că se pot alunga norii și grindina; în poezia populară, alunul apare lărași foarte des, multe versuri începând cu formula tipică: *frunză verde de ~* ¶ ② **ALUN-TURCESC**, a) mic arbore cu flori ca ale alunului, dar mult mai mari și mai lungi; crește prin pădurile din regiunea montană (*Corylus colurna*); b) arbust care seamănă cu alunul, dar se deosebește prin fructele lui lungărețe, mari, brun-roșcate și cu coaja subțire; crește prin păduri, în regiunile montane (*Corylus tubulosa*) [a l u n ă].

Fig. 87. Alun.

ALUNĂ (-unes), vb. tr. și intr. A holba (numai în expresiunea ~ ochii, a face ochii mari).

ALUNĂ (pl.-ne) sf. ¶ ① Fructul alunului ¶ ② **ALUNĂ-TURCESCĂ**, fructul alunului turcesc ¶ ③ **ALUNĂ-AMERICANĂ**, sămânța oleaginoasă, ce se mănâncă mai adesea prăjită, a plantelor exotice *Arachis hypogaea* (¶ 88) ¶ ④ **Trans.** **ALUNĂ** (-DE-PĂMÎNT), cartof ¶ ⑤ **Mold.** **ALUNE-DE-PĂMÎNT** (HABD.) = **ALUNEL** ¶ ⑥ **Trans.** **ALUNĂ-PORCASCĂ** = **GHINDA** [lat. a bellana].

Fig. 88. Alune-americane.

ALUNĂR 1. sm. ① Vinzător de alune, în spec. de alune prăjite: slmigi!... făceau contract cu ~ii și cu vinzătorii de șerbet din Fanar (PL.) ¶ ② = **PIȘ** ¶ ③ **Bucov. Trans.** 2. = **GÂINUȘA-DE-MUNTE** ¶ ④ = **GAITA-DE-MUNTE**.

2. adj. 1. **GÂINUȘA-ALUNĂRĂ** = **GÂINUȘA-DE-MUNTE**.

ALUNĂREASĂ (pl.-ese), sf. ¶ Vinzătoare de alune [a l u n a r].

ALUNAT adj. p. **ALUNA**, numai în expresiunea: ochi alunăți, ochi deschiși mari, holbați.

ALUNEA (pl.-nele) sf. ① ¶ dim. **ALUNĂ** ¶ ② Joc popular (HABD.).

ALUNEA (pl.-nele) = **ALUNICĂ**.

ALUNECA, **LUNECA** (-eo) 1. vb. intr. ① A scăpa piciorul călcând din nebagare de seamă pe ceva licios (ghiață, loc umed, corp gras, etc.): a aluneca pe ghiață și și-a sorțit piciorul ¶ ② A face o mișcare, mai repede ori mai încetată, pe o suprafață licioasă: Gândule negre multe se depărtau de maluri și lunecau în taină pe negrele-și canaluri (ALECS.) ¶ ③ A umbla lin, fără șgomot: odat umbila, aluneca ușor ca umbra ce însoțește pașii omului (DLVR.) ¶ ④ A se mișca cu ușurință, liber: săvornii trebură una, că n'alunecă ¶ ⑤ A cădea cu o mișcare ușoară de pe locul unde era așezat: testameinul... i-a alunecat pe spate și coadele lungi i s'au deslăuit (VLAH.) ¶ ⑥ A ~ din mână (sau din mină), a lăsa din greșală să cadă jos, a scăpa din mână: sticlea mi-a alunecat din mână și s'a spart ¶ ⑦ A sbura lin: pînutea cite un vultur alunecând în largi rotocoale pe arbele întinse (DLVR.) ¶ ⑧ A face un pas greșit, a greși: o fată mare de împărat care alunecase și ea în valurile lumii (ISP.) ¶ ⑨ ~ rău (ZNN.), a ajunge sărac; a se prostii, a-și pierde mintea; ~ într-o parte (ZNN.), a se sminti ¶ ⑩ A ~ i ~ ochii, a se uita cu drag la cineva sau ceva, a dori mult.

2. vb. refl. ① ¶ A se lua greșit după părerea cuiva: basme a unui Simion despre cari s'au fost alunecat și răposatul Gregorie Urechie (A-COST.) ¶ ② A se ~ cu mintea, a-și ieși din minți: H spune cite și mai multe și o face pe femele să se aluneca cu mintea (CRG.) [lat. l. ubricare].

ALUNECĂTOR (pl.-toare) sn. ¶ Parte a înălțătorului unei arme consistind dintr-o bucată de oțel și cu ajutorul căreia putem fixa, după locul pe care i-l dăm, distanța la care trebuie să tragem (≈ **ÎNĂLȚĂTOR**) [a l u n e c a].

ALUNECOS, **LUNECOS** adj. Pe care se alunecă ușor.

ALUNECUȘ, **LUNECUȘ** (pl.-ușuri), sn. Loc unde se alunecă ușor, unde se poate da pe ghiață.

ALUNEL sm. ① ¶ dim. **ALUN** ¶ ② Joc popular, un fel de horă (HABD.) (PAMF.).

ALUNELE sf. pl. ¶ ① Plantă din familia umbelifelor, cu flori albe și fructe lungărețe; crește prin păduri, tufișuri, pe cîmpuri și prin vie, mai cu seamă în pământ argilos și calcaros; rădăcinile, cu tubercule, conțin substanțe nutritive și se întrebuințează în bucătărie (*Buntum bulbocastanum*) (¶ 89) ¶ ② **Trans.** = **BARABOI** ¶ ③ **Băn.** = **COADA-ȘORIOELULUI** ¶ ④ = **ALUNEA** 1, 2, **ALUNICĂ** 1, 2 [a l u n ă].

Fig. 89. Alunele.

⑤ **ALUNELE** sf. pl. **Trans.** Pis-trui [≈ **NUNEA**].

ALUNET (pl.-eturi) sn. 1. = **ALUNIS** [a l u n i].

ALUNGA (alung) 1. vb. tr.

① A lua pe cineva repede din urmă, a-l goni; ②: paros-1 alungă Tătării (sau Turcii) se zice despre cineva care e tot grăbit, care umblă zăpăcit; ~ din urmă ¶ ③ A îndepărta de la sine, de lângă sine: cantă de măt alungă idelle triste; sarea e de mare ajutor, ea alungă tot răul de la casa (VOR.) ¶ ④ A izgoni: Aldeți, frați din țara noastră, să alungăm pe păgîn (NEGR.).

2. vb. refl. ① A alerga unul după altul: Am patru surioare; Una pe alta se alungă și nu pot să se alungă (ghicitoare despre „roate”) ¶ ② A se arunca asupra unui lucru, a se repezi la ceva: oțiva flacăl se alungă după oține (ALECS.) [lat. *allongare < longus].

ALUNGAT subst. Faptul de a alunga.

ALUNGĂTOR, **TOARE** adj. sm. f. Care alungă.

ALUNGĂTURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a alunga, goană.

ALUNICĂ (pl.-nele) sf. ¶ dim. **ALUNĂ**.

ALUNICĂ 1. (pl.-nele) sf. Semn mic pe față sau pe trup, din naștere ori artificial, formind ca o mică ridicătură de culoare negricioasă, cafenie: unu cam ceasul... o o ~ oftă năca pe vîrful nasului (ALECS.); mai de demult tinerii de la țară își făceau alunele artificiale pe față cu lapte de alor (PAMF.) [l u n ă].

ALUNIS (pl.-isuri) sn. 1. Loc acoperit cu aluni, pădurice de aluni: după un crîng de ~, șotînea își dăsternă livezile de pruni (VLAH.).

***ALUNITĂ** sf. ¶ Mineral de culoare albă-ce-nușie sau roșcată, transparentă sau translucidă; cristalizează în mici cristale romboedrice, mai des în mase compacte sau grăunțoase; este un sulfat hidratat bazic de aluminiu și potasiu [fr.].

ALUNITĂ 1. (pl.-ite) sf. ¶ dim. **ALUNĂ**.

ALUNITĂ 2. (pl.-ite) sf. = **ALUNICĂ** 2: are o ~ cu păr d'asupra sprîncelei din stînga (CAR.).

ALUNIU adj. De culoarea alunei.

① **ALUNUȚĂ** (pl.-uțe) sf. ¶ dim. **ALUNĂ**: Foate verde de ~ Nici o poamă nu-i dănuță Ca mila de la mămăuță (SEZ.) (TPL.) (GR.-N.).

***ALURĂ** (pl.-uri), sf. ① Felul de a se purta al cuiva: nu-mi place de loc alura ei ¶ ② Înfățișare, mers al lucrurilor: alaoarea a luat cu totul altă ~ de cum mă așteptam ¶ ③ ≈ Mersul bastimentului, adică direcțiunea drumului său în raport cu vîntul [fr.]. 2. **ALURGHIDA** (pl.-ide) sf. 1. Manta de purpură (cos.) [ngr. ἀλουργίδα].

***ALUVIAL** adj. Format prin aluviune: terenuri ~e; regiune ~ă [fr.].

***ALUVIUNE** sf. 1. Depozitele de nămol, nisip, pietriș, etc. aduse de ape și îngrămadite pe lîngă țărîmurele lor [fr. < lat.].

② **ALUZI** (-ușac) vb. intr. **Băn.** A-și pierde mintea, a ajunge nerod [srb. l u d i t i].

③ **ALUZIT** adj. **Băn.** Care și-a ieșit din minți, smintit [a l u z i].

***ALUZIUNE**, **ALUZE** sf. ① Vorbă sau sir de vorbe care spune numai pe departe ce avem în gînd: i se părea că aude în vorbele altora aluzii crude asupra nemorocilor sale ¶ ② A face ~ la cineva, la ceva, a vorbi de departe despre cineva, despre ceva [fr. < lat.].

ALVA... = HALVA...

○ **ALVĂLUȚĂ** *sf.* Băn. ① Aldămaș ② Arvună [srb. halvaluk].

* **ALVEOLĂ** (*pl.-ole*) *sf.* ① Fiecare din despărțiturile mici ale sagurului, chiloară, celulă (□ 90) (— **CAȘTĂ**) ② ③ Fiecare din cavitățile osului maxilar în care sînt înfipti dinții ④ ⑤ Fiecare din gropițele în care sînt înfipti simburii la unele poame ⑥ Intalpea ouștilor într-o felie de pepene și se pune a scoate semințele din alveolele lor (D.-ZAMF.) [fr. < lat.].

Fig. 90. Alveole.

* **ALVEOLAR** *adj.* ① Care seamănă cu o alveolă: formă ~ă ② ③ Care stă în legătură cu alveolele: nervi ~i [fr.].

* **ALVEOLAT** *adj.* Care are alveole [fr.].

○ **ALVIE** *sf.* Bucov. Trans. = **ALBIE**.

ALVITĂ (*pl.-ite*) *sf.* ① X Amestec dulce, în formă de aluat, făcut din nuci, zahăr ori miere și scrobeală (cînd nu e zi de post, se pune albuș de ouă, în loc de scrobeală); mă nîtam on mîndrie la oel ce umblau pe jos strigînd „alvită” (ION.) ② A bate alvită, a sărbători lăsatul de sec al Paștilor printr'un obicei la care iau parte copiii și care consistă în aceea că se leagă de o ață, prinsă în tavan, o bucată de alvită din care copiii smulg cu gura [h a l v a].

ALVITAR *sm.* Fabricant, vînzător de alvită.

ALVITĂRIE *sf.* Loc unde se fabrică sau se vinde alvită.

AMĂ *interj.* Exprimă o mirare plină de ironie sau dispreț, o aprobare ironică, bravo: amă! al vorbit de te-ai pripit (ALECS.); ~ rînduială! (ALECS.) [tc. a m m a].

○ **AMĂ** *conj.* Însă, dar: ~ e tirziu acum să mai plece alții (GR.-N.) [srb. blg. a m a].

* **AMABIL** *adj.* Plăcut, atrăgător, prietenos, binevoitor: n'am văzut un om mai ~ decît dînsul [lat. a m a b i l i s cu accepțiunile fr. a i m a b l e].

* **AMABILITATE** *sf.* Firea, însușirea, purtarea celui amabil: m'a primit on multă ~ [fr.].

AMĂGEALĂ (*pl.-geli, -gele*) *sf.* Înselăciune prin vicleșug, prin ademeneli, prin făgăduințe; ou amăgele se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste (CRG.) [a m ā g e i l].

* **AMĂGELNIC, -IOĂ** *adj. sm. f.* = **AMĂGITOR**: ou amăgelnic toameale și ou chip de împăcătoare (CANT.) [a m ā g e a l ā].

* **AMĂGEU** *1. sm.* Înselător, cel ce umblă cu minciuni, cu înșelătorii: au soris aceste istorii și aol ~ Misiu Cîlugărul (M.-COST.).

2. *adj.* ① Înselător: Grecii sînt de neamul lor vicleși și amăgel (M.-COST.). ② Neadevărat: n'au luat trup ~ cu vr'o nălcire, ce trup adevărat aseamenea ca ș'alaltă oameni (VARL.) [a m ā g e i l].

AMĂGI (-ăgese) *1. vb. tr.* ① A înșela prin vicleșug, prin ademeneli, prin făgăduințe, prin minciuni: Așa ne poartă lumea, așa ne amăgește, Așa ne înșală, curpă și batjocorește (M.-COST.); ②: Il amăgește Dumnezeu din zile, mult se mai trudește, se luptă cu moartea (ZNN.) ③ A face pe cineva să creadă ceva greșit, un lucru neadevărat: calicul ăsta este un deșnohiat care a venit aol să ne amăgească (ISP.) ④ A îndemna spre rău, a duce în ispită ⑤ A scoate din minți (o femeie), a seduce ⑥ A călca credința conjugală, a fi necredincios.

2. *vb. refl.* A se lăsa a fi înșelat, ispitit, ademenit de ceva: s'amăgește cu nădejdea că ogoru-l va scăpa (NEGR.) [lat. *a m a g i r e < gr. μαγεύω].

AMĂGIRE *sf.* ① Faptul de a m ā g i ② Înselăciune; ispită; părere înșelătoare: boierul, amărit de ~ și înșelăciunea flăcăii (ISP.).

AMĂGITOR, -TOARE *1. adj. sm. f.* Care a m ā g e ș t e; ②: apele lîne sînt amăgitoare; mersu la împărat și zice că acela este un ~ și trebuie pus la închisoare (ISP.); 2. **AMĂGITOARE** *sf.* Mold. Bucov. (MAR.) (HASD.) ③ = **LUPUL-VĂBILOR**.

AMĂGITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* = **AMĂGEALĂ**: puține călugărițe și fac de bunăvoință lor, mai multe să fac ou de-a stila și ou amăgituri (PRV. LP.) [a m ā g i l].

○ **AMĂHAI** (-ăso) *vb. tr.* Maram. A amenința cu degetul (= **MĂHAI**).

○ **AMĂINTE** *adv. Trans.* (FR.-CDR.) = **MAINTE**.

* **AMALGAM** (*pl.-amuri, -ame*) *sn.* ① A Aliaj format din mercur cu un alt metal: ~ul de staniu servește la fabricarea oglinzilor ② ③ Amestec de persoane sau lucruri care nu se potrivește laolaltă, care nu sînt făcute să stea împreună: societățile umane, acest ~ compus din filinje bune și rele (PL.) [fr.].

* **AMALGAMA** (-amez) *1. vb. tr.* ① A face un amalgam, a amesteca mercurul cu un alt metal ② ③ A amesteca, a împreuna persoane sau lucruri care nu se potrivește laolaltă, care nu sînt făcute să stea împreună.

2. *vb. refl.* ① A se alia (verb. de mercur și un alt metal) ② ③ A se amesteca fără a se potrivește laolaltă [fr.].

AMAN *interj.* ① Îndurare! Iertare! (strigătul Turcilor implorînd cruțarea vieții): nu mai aveam nioi o putere, numai ce strigau ~! (NEC.) ② **Pr. ext.** Strigăt spre a cere iertare (mai adesea ironic): învîrțit pînă ce-a zice ~! (ALECS.) ③ A fi (sau a a-junge, a se vedea) la ~, a fi (a cădea) la mare nevoie ④ ~ zăman = **AMAN-ZĂMAN** [tc.].

○ **AMÂNDEA** *interj. Mold.* Fuga! Dă năvală! Cum om zări Rușii, ~ pe ele! (ALECS.) [tc. a m a d e].

AMANET (*pl.-eturi, -ete*) *sn.* ① Lucru ce depune datornicul în păstrarea împrumutătorului spre a-l încredința de plata datoriei, zălog: ~mi este un contract prin care datornicul remite creditorului său un lucru mobil spre siguranța datoriei (COD.-CIV.) a pune, a da, a lăsa, a lua, a opri, a primi ~ ② Ipotecă: a pus casele, moșia ~, le-a ipotecat ③ Ceea ce se dă cuiva în păstrare, ceea ce se lasă în paza cuiva ④ **Pr. ext.** Persoană lăsată drept garanție, ostatic: Bozzari și Ali-Pașa fusese siliți să-și dea copiii ~ unui altuia (I.-GH.) [tc.].

AMANETĂ (-etez) *vb. tr.* ① A pune a m a n e t, a lăsa ca amanet, a zălogi: ce o să mai amanetăm la urma urmelor dacă pierdem și 'n astă seară (OLVR.) ② A ipoteca: și-a amanetat casele.

AMANETAR *sm.* Cel ce primește ceva ca a m a n e t: ~ se zice aol ce au luat amanet sau ipotecă (COD.-CAL.).

* **AMANETARISĂ** (-tases) *vb. tr.* = **AMANETA**.

* **AMANETARISĂTOR** *sm.* = **AMANETATOR**: împreună ou oel vremelnic drit a ~ului încetează și dritul asupra lucrului amanetat (COD.-CAL.) [a m a n e t a r i s i].

AMANETAT *sbst.* Faptul de a amaneta.

AMANETĂTOR *sm.* Cel ce pune amanet [a m a n e t a].

* **AMANT** *sm.*, * **AMANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Ibovnic(ă), amôrez (amorează) [fr.].

AMĂNUNT, AMĂNUNȚ *1. sbst.* ① În legătură cu prep. de, ou, ~ pre (cu care formează loc. adv.), ținînd seamă de părțile cele mai mărunte, de cele mai mici împrejurări, foarte mîgălos: ai luat satul de-a rîndul și casele de-amănuntul (MAR.); carile luorurile acelor vremi pre amănuntul au soris (CANT.); a căutat ou de-~ul prin toate colțurile casei; le-a povestit toate în de-amănunt, una ofte una (SLV.); ~ti-era dragă lumea să privești la o grădină așa cu amănuntul căutată (ISP.) ② * **Fără prep.**: tuturor amănuntul vederea ce văzuseră spusera (HASD.).

2. **AMĂNUNT** (*mai adesea pl.-te, -turi*) *sn.* Împrejurările, particularitățile unui lucru, unei întîmplări luate în parte, una cite una: lăa aminte la toate amănunturile ce înconjură eurtă (ISP.); a intra în ~e; a da prea multe ~e; a se pierde în ~e.

3. *adj.* Amănunțit: în urma amănunțite analize ce am consacrat legendei (ODOB.) [a³ + m ā n u n t sau m ā r u n t].

* **AMĂNUNȚA** (-unt)... Băn. = **AMENINTA**...

AMĂNUNȚI, AMĂRUNȚI (-teso) *vb. tr.* ① A mărunți, a zdrobi, a fărima, a desface bulgării de pămînt: la praștia dîntului... amărîmîm pămîntul și stîrîm buruienile (ION.) ② A arăta, a povesti cu de-amănuntul (= **MĂNUNȚI**) [a m ā n u n t i].

AMĂNUNȚIME, AMĂRUNȚIME *sf.* = **AMĂNUNT** 2.: treptat, treptat, amănunțimile lucrurilor pier și rămîn numai siluete (SR.-VN.).

AMĂNUNȚIT, AMĂRUNȚIT *1. adj.* ① p. **AMĂNUNȚIT**... de va fi fața ogorului foarte amărînită și înfolată (ION.) ② Cu toate amănunțele, ținînd seamă de cele mai mici amănunte: mi-a flăout o descriere ~ă a locurilor pe care le-a vizitat.

ALV-AMA

2. *adv.* Cu de-amanuntul: să-mi povestești toate ~.
3. *sbst.* Faptul de a amanunți.
AMAN-ZAMAN *loc. adv.* Zor-nevoie, cu orice preț: Aia, ~, să-l împrumut ou păru mi de lei (BR.-VN.) [tc.].

AMAR 1. *adj.* ① De un gust neplăcut. ca al pelinului, al fierii, etc. (C. DULCE): ~ oa fieroa, oa veninul, oa pelinul; migdale ~; ② rădăcina învătăturii e ~, dar rodul ei e dulce (ZNN.); ③ sare ~, sulfat de magnezii ~ ④ Trist, mîhnitor, chinuitor, dureros, crud; grozav: ajunsese în cea mai ~ă sîrăole (NEGR.); în păduri troznesco stejarii, E un ger ~, oimplit! (ALK.); zile ~e, traua nesuferit, plin de necazuri: și en, proastă, să nu știu nimic și să-mi fac zile ~e (CAR.); oind îi-l lumea mai ~ă (ZNN.), cînd nu mai știu ce să faci de supărare, de necazuri; durere ~ă, durere adîncă, pătrunzătoare; laorini ~e, care izvorăsc din cauza unei dureri adînci; pline ~ă, se zice de ceea ce se agonisește cu multe umiliri, cu multe necazuri.

2. *adv.* Cu multă durere, grozav: a (se) plînge ~; a chinul ~.

3. (pl.-ruri) *sn.* ① ② Chin, necaz, durere, mîhnire adîncă: simte numai ~ și necazuri într-astă lume (SLV.); ③: oine n'a gustat ~ul nu știe ce e dulcele; ④: a-și mînea ~ul cu cineva, a trăi împreună cu cineva împărînd cu el binele și răul; ⑤: a-și lîngă ~ul, a răbda necazurile, a suferi în tăcere; cu ~, *loc. adv.* cu multă durere, grozav, amarnic ⑥ Atita ~: pre sine să vor vedea lară într-astă ~ și dăurea și în usturime netreută (VARL.); de unde ⑦ *expresțiunea* att(a) ~ de, atita multe, sau ce (de) ~ de, ce mulțime, sau numai ~ de, o mulțime (comp. o groază de bani): vîzînd pe oucoșul său... înconjurat de atit ~ de ga-lițe (CRG.); nu i se întîmplea nicodată, în atita ~ de vreme, nimio din oite vîsase (VLAR.); e greșită construcțiunea atitia amari de...: de atitia ~: de ani vecini ou moștile (D.-ZAMF.) (= MARE).

4. *interj.* Exprimă o mîhnire sau durere adîncă, o amenințare, mai adesea în construcția vai și ~: oind venia apoi iarna, ... vai și ~! (SLV.) [lat. amarus].
***AMARĂ** (pl.-are) *sf.* ③ ④ Funie ce slujește spre a opri o corabie la uscat sau spre a o lega de altă corabie ⑤ ⑥ ori-ce fel de funie ce se întrebunțează spre a lega diferite lucruri într-o corabie: am intîlnit bricul turcesc, i-am dat ~ și i-am remorcat (A.-GH.) [fr. a m a r r e].

AMARĂCIOS *adj.* Cam a m a r, puțin amar.
AMARĂCIUNE *sf.* ① Insușirea, starea a tot ce este a m a r ② Gust amar: gustă doctoria, să vadă dacă este potrivită din ~ (CAR.) ③ ④ Durere sau mîhnire adîncă, necaz, obidă: pe buzele ei orăpate trecea oite un suris trist și plin de ~ (DLVR.).

AMĂRĂLUTĂ (pl.-ute) *sf.* ③ Mică plantă ierboasă cu flori galbene aurii, care crește prin locuri umede, prin păduri; conține un suc amar cu proprietăți tonice (*Gentiana filiformis*) [a m a r e a].

***AMARANTĂ** (pl.-te) *sf.* ③ = ȘTIR [fr. < lat.].

AMĂREALĂ (pl.-eli, -ele) *sf.* ③ Amărăciune: nu e nici o dulceață să nu fie nrmată de ~ (RET.) ④ ⑤ Mică plantă ierboasă cu flori mai adesea albastre, roșietice, mai rar albe; crește prin fînețele uscate, prin locurile nisipoase de la cîmp, coline și din munți; din cauza proprietăților sale tonice, expectorante și sudorifice, e întrebunțată în medicină în contra afecțiunilor pulmonare (*Polygala vulg.*, *P. comosa*) (C. 91) [a m a r i].

AMĂREL 1. *adj. dim.* AMAR.

2. **AMAREA** (pl.-rele) *sf.* ③ Trans.

= ARMURAR.

AMĂRIME, AMĂRIME *sf.* Amărăciune [amar].

AMĂRIU, AMĂRIU *adj.* Cam a m a r, puțin amar: florile virginilor împrășteau mirosul lor filav și amărin (GRU.); pe gît simți un gust amărin, ocolit (DLVR.).

AMĂRI (trăso) 1. *vb. tr.* ① A face amar: băutura aceasta mi-a amărit gura ② ③ A întrista, a mîhni adînc, a necăji: mi-a amărit zilele, viața, sufletul; asta o amăra pe copilă plînd n fundul sufletului (CAR.).

2. *vb. refl.* ① A deveni amar ② ③ A se mîhni adînc, a se necăji, a se chinui: oum nu m'aș căina și nu m'aș ~, oă lată sint olog (SP.) ④ A duce o viață plină de necazuri: totă mă amărăsc și eu pe aiol, pe lîngă oasă (SLV.) [lat. *a m a r i r e].

AMĂRIME *sf.* ① Faptul de a (se) amări ② Mîhnire: ~a care sufletea-i apasă (EMIN.).

AMĂRIȚĂ 1. *adj. sm. f.* ① p. **AMĂRI** ② ③ Adînc mîhnit, necăjit, supărat: viață ~ă; trau ~; zile ~; oind glîndesc, ~ul de mine, oă am să mă întorc iar la dînea acasă, îmi vine să turbez (CRG.) ④ Om ~ (SEZ.), om uscat, de care nu se mai prinde carnea.

2. *adv.* ③ Cu durere, amarnic: Văîtîndu-se ~, în vîspăie plînd n gît (FANNI).

AMĂRIȚOR *adj.* ① Care a m a r a ș t e ② ③: să nu facă ca păriștii lor, rudă întoartă și amăritoare (BIBL.).

AMĂRIU = AMĂRIU.

AMARNIC 1. *adj.* ① Grozav, spăimîntător, înfricoșat: larna de gerul cel ~ trăsnea grînda în odale (EMIN.) ② Grozav, nelîndurat, strașnic (*vorb.* de persoane): omul aprig e mai mult deoit întă, e ~ (VOR.).

2. *adv.* ① Grozav, îngrozitor: vara te înăduși de căldură și fîntării te chinăse ~ (CRG.) ② Mold. Foarte, peste măsură, extrem: Tîșanul era ~ de fudul (SAD.) [a m a r].

AMĂRUNT... = AMĂNUNT...

○ **AMĂRUNȚA** 1. (-tez)... = AMĂNUNȚI...: înghețurile ce au să urmeze amărîntăză fața ogornitului (NON.) (= MĂRUNȚA).

○ **AMĂRUNȚA** 2. (-unt)... *Often.* = AMENINȚA... (= AMĂNUNȚA).

AMĂRUNTELUL (DE-) = MĂRUNTEL.

AMĂRUȚ 1. (-tesc)... = AMĂNUNȚI...: amărîntînd ori-ce problemă (DLVR.).

○ **AMĂRUȘ** *sm.* ③ Bucov. = CALIN [a m a r].

AMĂRUȚ 1. *adj.* Cam a m a r, puțin amar.

2. **AMĂRUȚA** (pl.-ute) *sf.* ③ ④ = AMĂRĂLUTĂ ⑤

= IARBA-GÂI.

○ **AMĂSURAT** *adj. adv.* Tr.-Carp. Potrivit (cu), conform (cu), corespunzător: aouma i-a adus, ~ făgăduinței, pe fiul său (SEZ.) [m a s u r a t].

***AMĂTOR, -TOARE** *sm. f.* ① Care are o aplecare, o plăcere, un gust deosebit pentru ceva, iubitor: ~ de vînat, de pescuit, de dans ② Se zice mai ales, cu privire la artele frumoase, despre acela căruia-i plac foarte mult aceste arte, fără a se îndeletnici cu dîsele: ~ de pictură, de sculptură, de muzică [fr. < lat.].

***AMAZONĂ** (pl.-one), ***AMAZOANĂ** (-oane) *sf.* ① Nume dat de cel vechi unor femei războinice care ar fi locuit în Scitia (C. 92): amazonele acestea

eran niște muleri vîtose care nu vreau să știe de nimeni (SP.) ② ③ Rochie lungă pe care o poartă femeile cînd călăresc ④ Călă-

Fig. 92. Amazonă antică.

Fig. 93. Amazonă.

reață îmbrăcată cu o astfel de rochie (C. 93) [fr. < lat.-gr.].

③ **AMBAC** *sbst.* ① ② Tăbliță, placă de scris ③ Socoteală [ngr. ἀμπαξ].

***AMBALA** (-lea) 1. *vb. tr.* ③ A împacheta mărfuri în plînză, în lăzi, etc., spre a putea fi păstrate și transportate fără să fie supuse la stricăciuni: au tapîter ambala planul (VLAR.).

2. *vb. refl.* ① A-și lua vînt, a scăpa (*vorb.* de cai) ② ③ A se aprinde fără veste de minie, a se lăsa a fi trîrit de o pastune, a se iuți, a se porni deodată [fr. e m b a l l e r].

***AMBALAGIU** (pl.-are, -agii), ***AMBALAJ** (pl.-aje), *sn.* ① Faptul de a ambala, împachetare ¶ ② Tot ce slujește spre a ambala: hirtie, carton, pinză, lăzi, butoaie, etc. [fr. e m b a l a j e].

***AMBALAT** *sbst.* Faptul de a ambala.

***AMBAR** = **HAMBAR**.

***AMBARASA** (-asez) *vb. tr.* A încurca (pe cineva), a pune în încurcătură [fr. e m b a r r a s s e r].

***AMBARASANT** *adj.* Care pune în încurcătură: se află într-o situație foarte ~ă [fr. e m b a r r a s s a n t].

***AMBARCADER** (pl.-ore) *sn.* ② Cheiu; punte care înaintază în mare pînă la înălțimea unui vapor și de unde se îmbarcă mărfurile și călătorii [fr. e m b a r c a d e r e].

***AMBARDA** (-dez) *vb. intr.* ② A face ambardee [fr. e m b a r d e r].

***AMBARDEE** (pl.-dee) *sf.* ② Mișcare de rotație de la stînga la dreapta și de la dreapta la stînga pe care vîntul sau un curent puternic o imprimă părții dinainte a unei corăbii [fr.].

***AMBASADĂ** (pl.-ade) *sf.* ① Funcțiunea reprezentantului unui Stat pe lângă alt Stat: a fost trimis în ~ la Londra ¶ ② În mod colectiv, ambasadorul și personalul care lucrează sub direcțiunea acestuia: face parte din ~ ¶ ③ Clădirea în care locuiește ambasadorul și unde se află instalată cancelaria acestuia: s'a dus să-și vizeze pașaportul la ~ ¶ ④ Deputațiunea trimisă la un prinț sau la un Stat suveran, solie [fr.].

***AMBASADOR** 1. *sm.* ① Persoană trimisă de un prinț sau Stat suveran să reprezinte pe lângă o curte străină interesele Statului și persoana Suveranului de la care a primit misiunea, sol: a fost numit ~ al Angliei la Paris ¶ ② *Pr. ext.* Persoană trimisă pe lângă alt cineva cu însărcinarea de a face oare-care demersuri sau de a-i comunica ceva: nu m'am putut înțelege cu ~ul pe care mi l-ai trimis.

2. **AMBASADOARE** (pl.-doare) *sf.* ① Soția unui ambasador ¶ ② *Pr. ext.* Femeie trimisă pe lângă cineva cu o misiune oare-care [fr.].

***AMBE(LE)** = **AMBI**.

***AMBETA** (-etas) 1. *vb. tr.* A plictisi.

2. *vb. refl.* A se plictisi, a i se uri [fr.].

***AMBETANT** *adj.* Plicticos, plictisitor [fr. e m b e t a n t].

***AMBIANT** *adj.* Care înconjoară, înconjurător: fluid ~; mediu ~; aer ~, aerul care împresoară un corp, cu care acesta este în atingere peste tot sau mai pe toată suprafața sa [fr.].

***AMBIANȚĂ** *sf.* Ceea ce înconjoară, ce constituie un mediu material, intelectual sau moral [fr.].

***AMBIDEXTRU**, **TRĂ** *adj. sm. f.* ② Care se slujește deopotrivă și cu aceeași îndemnare de mîna dreaptă și de cea stîngă [fr. < lat.].

***AMBIGEN** *adj.* ② Avînd forme de amîndouă genurile: substantivele zise de obicei „neutre” sînt ~e în limba romînă, avînd forma masculină la singular și feminină la plural [după lat. a m b i g e n u s].

***AMBIGUITATE** *sf.* ② Defectul unui cuvînt, unul discurs de a fi ambiguu: nu vei găsi în răspunsul lui aliei o urmă de ~ [lat.].

***AMBIGUU** *adj.* ② Care se poate lua în două înțelesuri, echivoc (*vorb.* de un cuvînt, de un discurs): mi-a dat un răspuns ~ [lat.].

***AMBI**, ***AMBE(LE)** (*gen.-d. m.* ambilor, *f.* ambelor) *num.* Amîndoi: ambii prieteni; ambele mîini; uneori forma nearticulată ambe precedă substantivul cu sau fără articol: Corulul de ambe sexe [lat. a m b o j].

③ **AMBIT** *sn.* ③, ***AMBITIE** *sf.* = **AMBIȚIUNE**.

***AMBIȚIONĂ** (-ționez) 1. *vb. tr.* A căuta ceva, a umbla după ceva, a năzui la ceva cu mare rivnă, îndemnat fiind de ambițiune: boierii, pe cari bogăția îi sumetise, începură a ~ domnia (NEGR.).

2. *vb. refl.* A se încapățîna din rivnă de a-și ajunge scopul, din ambițiune: s'a ambiționat să intreacă cu orice preț pe colegii săi [fr.].

***AMBIȚIOS**, **-OASA** *adj. sm. f.* ① Care are ambițiune, stăpînit de ambițiune: o inimă ambițioasă; un suflet ~ ② Care arată, care cuprinde ambițiune: dorință ambițioasă; planuri ambițioase ¶ ③ ④ Încăpățînat, arțăgos, iute la fire [fr. < lat.].

***AMBIȚIUNE**, ***AMBITIE** *sf.* Rivnă, dorință nemărginită, nelînrînată, de a ajunge la onoruri, la măritiri: uneori patima trufase de a i se recunoaște în public valoarea personală: e plin de ~; e lipsit de ori-ce ~; ambiția de a domni îi pierdu (BALC.) [fr. < lat.].

† **AMBON** (pl.-oane) *sn.* = **AMVON**: se sui pe ~ și rădăc oînstita cruce (VARL.) [vsl. a m ū b o n ū].

***AMBOSA** (-osez) *vb. tr.* ② A dispune legăturile unei corăbii astfel ca să se mențină vasul apărut într-o direcțiune dată [fr. e m b o s s e r].

***AMBRĂ** (pl.-bre) *sf.* ② Substanță grasă și aromatică cu miros pătrunzător ca de mosc, care se extrage din intestinelor cașalotului, dar care se mai găsește pînă la suprafața mării, chihlibar cenușiu; se întrebuintează în parfumerie: insulele se înălțau cu scorburi de tămîie și on prand de ~ (EMIN.) [fr.].

***AMBRASĂ** (pl.-se) *sf.* Fășie de stofă sau șiret gros, de care atîrnă mai adesea un ciucure, și care slujește să țină strîns mijlocul unor perdele sau draperii (94) [fr. e m b r a s s e].

***AMBRAZURĂ** (pl.-uri) *sf.* ② Deschizătură, ferestruică de formă prismatică făcută în masivul unei baterii prin care să poată trece gura unui tun [fr. e m b r a s u r e].

† **AMBRIBOIU** 1. *sm. f.* = **PEȘMA** ①.

2. *adj.* Roșu închis, mohorit: din mătase roșietică să se facă ~ (HASD.) [tc.-ar. a m b e r b u i, comp. ngr. ἀμπερρότος].

***AMBROZIC** *adj.* Care are un miros foarte plăcut, ca acela care se presupune a-l fi avut ambrozia [fr.].

***AMBROZIE** *sf.* ② Hrana zeilor Olimpului, după cum nectarul era băutura lor; ea avea darul de a conserva tinerețea acelora ce o gustau și de a-i face nemuritori ¶ ② *Pr. ext.* Mîncare foarte gustoasă, delicioasă: gustănd un fel de ~, compusă din puțin lapte, puțin sîrț și puțin zahăr (CAR.) [lat. < gr.].

***AMBLANT** *adj.* ② Care umblă din loc în loc, care nu e stabil: cine dormi să-și închine unul statul ~! (VLAH.) ¶ ③ Negustor ~, care umblă din oraș în oraș sau care colîndă străzile spre a-și vinde marfa ¶ ④ Actori ambulanti, cari merg din oraș în oraș spre a da reprezentațiuni ¶ ⑤ Spital ~, spital provizoriu unde se primesc și se îngrijesc militari răniți sau bolnavi [fr. < lat.].

***AMBLANȚĂ** (pl.-ante) *sf.* ① Un fel de spital militar așezat la o mică depărtare de cîmpul de bătăie și unde se transportă imediat răniții spre a li se da cele dintîi îngrijiri (95) ¶ ② Spital improvizat în diferite cartiere ale unui oraș în timpul unei epidemii sau unui războiu civil [fr.].

***AMEAZĂ**... = **AMIAZI**...

***AMEBĂ** = **AMIBĂ**.

③ **AMELICĂ** = **AMERICĂ**.

† **AMELINȚĂ**... = **AME-**

NINTĂ...

***AMELIORĂ** (-orez) 1. *vb. tr.* A îmbunătăți, a face mai bun, a aduce în stare mai bună, a îndrepta.

2. *vb. refl.* A se îmbunătăți, a se îndrepta: starea bolnavului s'a mai ameliorat [fr.].

***AMELIORANT** *adj.* Îmbunătățitor [fr.].

***AMELIORARE**, ***AMELIORAȚIUNE**, ***AMELIORAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) ameliora ¶ ② Îmbunătățire, stare mai bună [fr.].

***AMELIORATOR** *adj.* Care ameliorază [fr.].

† **AMELIȚĂ** 1. (-i) *vb. tr.* *Olten. Bucov.* = **AMENINȚĂ**: tăietorul amelîtînd, îi oșau mîna (COS.).

† **AMELIȚĂ** 2. (-i) *vb. intr.* A pomeni în treacăt (într-o scriere) despre o întîmplare, a menționa: nime n'au amelîtat mîncar olt de puțin de aceste ce am scris noi (N.-COST.).

† **AMELIȚĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* Pomenire în treacăt (într-o scriere), mențiune [a m e l i ț a t a].

***AMENAJĂ** (-ajeaz) *vb. tr.* ① A împăci și rînduială ~: apele unui izvor ¶ ② A întocmi într-un anumit scop, a aranja: în vederea oaspeților, s'a amenajat altfel apartamentul ¶ ③ A regula tăierca unei

**AMB-
AME**

Fig. 94. Ambrasă.

Fig. 95. Ambulanță.

AME- păduri în așa fel ca lemnele să nu se isprăvească niciodată [fr.].

***AMENAJAMENT** (pl.-ente) *sn.*, ***AMENAJARE**, *sf.* ① Faptul de a amenaja ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝 㿞 㿟 㿠 㿡 㿢 㿣 㿤 㿥 㿦 㿧 㿨 㿩 㿪 㿫 㿬 㿭 㿮 㿯 㿰 㿱 㿲 㿳 㿴 㿵 㿶 㿷 㿸 㿹 㿺 㿻 㿼 㿽 㿾 㿿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈

amesteca într-o afacere, de a pretinde ceva, pretențiune: nimine... ou acea moște treabă să n'albă n'ei vreo... (HABD.) ¶ ① + încurcătură. situațiune turbure: se cotea că între acole amestecături i se vor închina lui (GR.-UR.) ¶ ② + REGULA [a mesteca].

† **AMESTECĂȚIS** (pl.-iste) *sn.* Multe lucruri a mestecate la un loc, belșug de lucruri: den ~ul tău ai îmbogățit pre toți împărații pământului (BIBL.).

• **AMETIST** (pl.-iste) *sn.* ① Varietate de cuarț transparent de culoare violetă; se găsește mai ales în Brazilia și Madagascar (□ 97) ¶ ② ~ orientat, varietate violetă de corindon, cu strălucire sticloasă sau de sidef; e birefringent și se electrizează prin frecare; se găsește în granitul, bazalturi și nisipuri diamantifere; e foarte prețuit în bijuterie [fr.].

Fig. 97. Ametist.

AMEȚEALA (pl.-tali) *sf.* ① Turburare a stării cuiva din cauza unei indispoziții, unei boale: i-a luat ou frig și cu ~; o trece ameteți și sudori de zăpușă de greutatea sacului de pe umăr (VLAH.) ¶ ② Stare în care cineva nu-și mai dă seamă de ce se petrece, e zăpăcit: unii dondăneau ca nebunii, pînă-l apuca ~ (CRG.) ¶ ③ ④ e atita turburare și ~ în lumea noastră, înțoi nu mai înțelegi nimic ¶ ⑤ Turburare a minții din cauza băuturii: în starea de ~ în care se găsea, nu mai stia ce face ¶ ⑥ + **AMEȚEALA-ŢILOR** = RĂSFUG [a me țil].

AMEȚI (-eșes) 1. *vb. tr.* ① A turbura mintea cuiva, a face să-și piardă capul, a zăpăci: neacontent mă miram și ameteam pe mama ou întrebări (GN.) ¶ ② A face pe cineva să creadă lucruri neadevărate: ametește lumea ou promisiuni deșarte ¶ ③ A îmbăta: vinul acesta e prea tare, simt că m'a ametețit.

2. *vb. intr.* ① A simți o turburare în starea sa din cauza unei indispoziții, unei boale: mi s'a făcut rău și am ameteț ¶ ② ③: baba atunci a ametețit de bucurie (CRG.).

3. *vb. refl.* ① A-și pierde mintea, a se zăpăci: s'a ametețit de atitea lănde ¶ ② A se îmbăta: m'am ametețit dintr'un singur pahar [lat. *a m m a t t i r e < m a t t u s].

AMEȚÎT 1. *adj.* ① p. AMETI; a umbra ~ ca un cloclrian (MAR.), a umbra zăpăcit, a nu ști ce face ¶ ② Cu mintea dusă, fără conștiință: a căzut ~ la pămînt ¶ ③ ④: blinda turturea a sosit ~ de bucurie, aproape de soțul ei (ODOB.) ¶ ⑤ Beat: ce mai stai de vorbă ou ei, nu vezi că-i ~?

2. *sbst.* Faptul de a (se) ameteți.

AMEȚITOR *adj.* Ce dă ametețale, ce te face să a m e ț e ș t i: aleargă agomotoasele trenuri în goană ametețitoare (VLAH.).

AMEȚITURĂ *sf.* ① Ameteală ¶ ② ③ + înșelăciune: vâslind Moldovenii această... ~, nu suferătră (GR.-UR.) [a me țil].

• **AMFIBIU** 1. *adj.* ① ~ Care trăește și pe uscat și în apă (cum este broasca, crocodilul) ¶ ② ③ Care e de două feluri: cocoșul Andronache era din volul auel ~ căruia se poate aplica proverbul moldovez: nici oine nici ogar (NEGR.).

2. **AMFIBIU** (pl.-bii) *sn.* și (mai adesea) **AMFIBIE** *sf.* ~ Animal care trăește și pe uscat și în apă [fr. < gr.].

• **AMFIBOL** (pl.-oluri) *sn.* ① Gen de minerale de origine vulcanică, în a căror compoziție intră silica, protoxidul de fier, magnezia și calciul; se prezintă mai adesea sub formă de cristale verzi; varietățile mai însemnate sînt tremolita, actinotul și hornblenda [fr.].

• **AMFIBOLOGIC** *adj.* ~ Cu dublu înțeles: oraoul ~; trază ~ [fr.].

• **AMFIBOLOGIE** *sf.* ~ Construcțiune greșită prin faptul că ce se spune în ea poate fi luat în două înțelesuri [fr. < gr.].

• **AMFIBRAH** *sm.* ~ Picior (în metrica greacă și latină) compus dintr-o silabă lungă între două scurte (—) [lat.].

• **AMFICȚIONII** *sm. pl.* ~ Membri ai amficționel [fr. < gr.].

• **AMFICȚIONIC** *adj.* ~ De amficționie: adunare ~ [fr. < gr.].

• **AMFICȚIONIE** *sf.* ~ ① Federațiune religioasă și politică între mai multe orașe din Grecia antică ¶ ② Adunare a acestei federațiuni [fr. < gr.].

• **AMFIGURIC** *adj.* ~ Încurcat, neînțeles: discurs, stil ~ [fr.].

• **AMFIMACRU** *sm.* ~ Picior (în metrica antică) format dintr-o silabă scurtă între două lungi (—) [lat.].

• **AMFIQXUS** *sm.* ~ Gen de vertebrate, cel mai apropiat de nevertebrate și care e considerat ca cel mai inferior dintre pești [fr.].

• **AMFITEATRU** (pl.-tre) *sn.* ① Sală (de cursuri, de adunări) în care băncile sînt așezate la înălțimi gradate, fiecare din ele ceva mai sus decît cea dinaintea, așa ca să poată vedea oricine, chiar și cei mai din urmă (□ 98): la interesantele lecții de istoria țării țînute de Cogălniceanu, ~ l era totdeauna plin (I.-GH.) ¶ ② ③: acest întreit șir de munți ce se întind în ~ pe orizon (NEGR.) ¶ ④ Clădire descoperită, la Romani, de formă rotundă sau ovală, cu locuri de jur împrejur așezate la înălțimi gradate și în care se dedeau sărbători populare, jocuri, lupte de gladiatori, etc. (□ 99): Vespasian avea aici un ~ și mai multe palate (SOL.) [fr. < gr.].

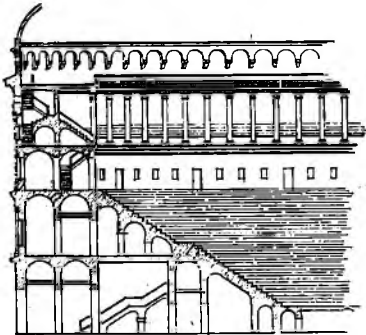

Fig. 98. Amfiteatru.

~ l era totdeauna plin (I.-GH.) ¶ ② ③: acest întreit șir de munți ce se întind în ~ pe orizon (NEGR.) ¶ ④ Clădire descoperită, la Romani, de formă rotundă sau ovală, cu locuri de jur împrejur așezate la înălțimi gradate și în care se dedeau sărbători populare, jocuri, lupte de gladiatori, etc. (□ 99): Vespasian avea aici un ~ și mai multe palate (SOL.) [fr. < gr.].

Fig. 99. Amfiteatru.

• **AMFITRIQ** *sm.*

Cel care face onorurile invitaților, care dă o masă [fr. < gr.].

• **AMFORĂ** (pl.-ore) *sf.* ~ ① Vas de pămînt de formă lungăreată și cu două toarte în care cei vechi țineau diferite lichide (vin, untdelemn, etc.) (□ 100) ¶ ② Măsură de capacitate pentru lichide (aproape 19 litri), la Greci și la Romani [lat.].

• **AMIANȚ** *sbst.* ~ Varietate de asbest care se prezintă sub formă de fire mătăsoase foarte flexibile, textile, semănînd cu jurubite de mătase; cei vechi țeseau din el fitiluri de lămpi și azi se mai întrebuințează la fabricarea de țesături incombustibile, de hirtii de filtrat, inatacabile de acizi, etc.; se găsește mai în toată Europa, mai ales în Italia, Corsica și Savoia [fr. < gr.].

Fig. 100. Amforă.

AMIAZ (A) ~ **AMIAZI**.

+ **AMIAZĂNOAPTE** = MIAZĂNOAPTE.

† **AMIAZĂZI** 1. *adv. Tr.-Carp. Mold.* ① La ceasurile 12 din zi: pierise soarele tocma ~ (M.-COST.) ¶ ② *Mat des întrebuintat în loc. adv.* De ~: nu vezi o'a trecut soarele de ~ (CRG.); † *întru* ~: intru amiazădză strălucit lumină multă de năprasă spre menre (COD.-VOR.); † *pre* ~: acest răspuns au venit lui Dimitrașco-Vodă într'o zi pre ~ (NEC.); † *după* ~: și audziră glasul Domnului Dumnezeuzeu ce îmblă în ratu la răcoare după amiazădză (FAL.) ¶ ③ Cruce ~, tocmai la ceasurile 12: oind va fi soarele cruce ~, atunci te răpede înte și apucă un pulu (SE.).

2. *sbst. (cu art. + amiazăzi, amiazăze)* ① Ceasurile 12 din zi, amiază: și-mi fu amiazăze ca miezul nopții (GAST.) ¶ ② + *Ziua* ~ mare, ziua în amiază mare: și-l ducea... la primblare și-l privea tot norodul ziua ~ mare (NEC.) ¶ ③ ④ + *Sud*: numai ce văzum despre ~ un nou cum s'a rădica de o parte de cer (M.-COST.) [lat. a d m e d i a m d i e m].

AMIAZI, AMIAZĂ 1. *adv.* ① Ora 12 din zi (și *intrebunțul singur*): și umbra o înghițe cînd zina e amiază (ALECS.). ② (De obicei în loc. *adv.*): la ~; în ~; ③ Pînă să zîdă, "bou breaz". Vine soarele la amiază (ZNN.); se zice despre cineva încet la vorbă, la lucru, tembel: de ~; spre ~; către ~; pe (la) ~; două ~: sub ~ *Trans. Mold.* (HABD.), pe la 1 după amiază ④ Cruce ~, tocmai la ora 12: cînd soarele e cruce ~.

2. **AMIAZI, AMIAZĂ** *sbst.*, **AMIAZĂ** *sf.* ① Timpul de la ora 12 din zi; locul pe care-l ocupă pe cer soarele la această oră: tocmai cînd soarele e deasupra amiazului (OOOS.); era trecut de amiază (CRO.). ② Pe la (o) amiază: ne-am pomenit pe la o amiază la Hanul Grecilor (VLAH.). ③ Amiazul mare: cînd lu la amiazul mare, fagarul stătu locului (OOOS.). ④ Ziua în (sau la) amiază mare: se ridică o neagră ziua în amiază mare, de nu se vedea om cu om (IER.). ⑤ Amiază (ă), mîncarea de la 12, prînzul; a face amiază sau amiazul, a prîzni ⑥ ● Amiază, Sud: pe un deal despre amiază a statăiui Suharăul se găsește o piatră în patru muchi (OOOS.). (— NÂMIEZI, NÂMIAZĂ) [amiazăzi].

***AMIBĂ** (pl.-be) *sf.* ● Gen de animale protozoare al căror corp e format dintr-o masă proto-plasmică, în genere încoloră, în interiorul căreia se găsește un nucleu; trăesc în apele dulci și chiar pe uscat (101) [fr.].

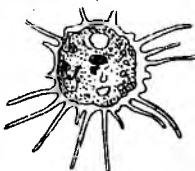

Fig. 101. Amibă.

***AMIC** *sm.*, ***AMIOĂ** (pl.-ce) *sf.* Prieten(ă) ① (— NEAMIO [lat.].

***AMICABIL** *adv.* Prietenește: mă întreabă... amicabil, însă destul de rece: adevărat vorbesc! (EMIN.) [lat.].

***AMICAL** *adj.* ① De amic, prietenește: legături ~ ② Prietenos: înțelegerea cu locotenentul Bastard a fost... ~ (A.-GH.) ③ (— NEAMICAL [fr. < lat.].

***AMICIE** = **AMIOITIE**: legăturile ~ de dintre Munteni și Moldoveni (A.-GH.) [a mi c].

***AMICITIE** *sf.* Prietenie ① (— NEAMICITIE [lat.].

***AMIDON** *sbst.* ● Substanță pulverulentă, grăunțoasă, albă, insolubilă în apă, care se extrage din grăunțele cerealelor (grâu, ovăș, porumb, etc.) și dintr-un mare număr de plante (cartofi, morcovi, etc.); din ea se face scrobeala (102) [fr.].

Fig. 102. Grăunțe de amidon.

○ **AMIEZĂZA** (-ăses) *vb. intr.* *Trans.* (MET.) A mîncea de amiază [a mi a ză zi].

AMIEZI = **AMIAZI**.
○ **AMIEZI** (-ăses), ○ **AMIEZA** (-ăses) *vb. intr. Oten. Trans.* ① A lua masa de amiază, a prîzni ② *Mold.* (PAMF.) A se odihni la amiază (vorb. despre vite).

***AMIGDALĂ** (pl.-ale) *sf.* ● Fiecare din cele două glande, în formă de migdale, așezate de o parte și de alta în fundul gurii, unde începe sfîrșitul: se inflamcăză ușor în urma unei răceli (103) [fr. < lat.].

***AMIGDALITĂ** *sf.* ● Inflamație a amigdalelor, glicii [fr.].

***AMIGDALOID** 1. *adj.* În formă de migdală.

2. *sbst.* ● Rocă lu a cărei masă se văd amestecate mici corpuri în formă de migdale [fr. < gr.].

○ **AMIJ** (-ăses) 1. *vb. intr.* = **MIJI**.

2. *vb. refl.* ① A ațipi: Mîna se pîhar pîna. Numai cîte trei rînduri în ea. Toți bolerii s'amîna (CRO.). ② A se mișca (de ziua).

***A-MIJLOC** *loc. adv.* = **MIJLOC**.

***AMIL** *sbst.* ● Radical ipotetic al alcoolului amilic și al derivatelor sale [fr. < lat.].

***AMILACEU** *adj.* ● Ce are proprietăți asemănătoare cu ale amidonului [fr.].

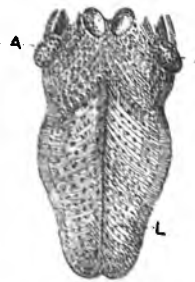

Fig. 103. AA. Amigdale. L. Limba.

***AMILIC** *adj.* ● ① Alcool ~, alcool produs prin fermentațiunea alcoolică a feculei de cartofi ② Se zice și despre compuşii derivați din alcoolul amilic: seria ~ă ③ Vorbind de însușirile acestor compuşii: mîros ~ [fr.].

AMINI 1. *interj.* (introdusă din limba bisericască) Așa să fie! ~, și într'un ceas bun: (ALECS.); ② a zice ~, a primi ceva, a consimți la ceva, a lăsa să fie așa; zice ~ la toate (ZNN.), primește tot, fără a mai sta pe gînduri, fără împotrivire.

2. *sbst.* Cît ~ ai nici de cum, niciodată: nu i dăduse cît ~ ul prin gînd (ZNN.); ③ pînă la ~, nici la ~, niciodată: nu mă putea adică să-i desgroape nici la ~ (ISP.) [vs. a mîn u < gr.].

AMINTE *adv.* ① În expresiunile: a-și aduce ~, a) a-i reveni în minte un fapt, un lucru din trecut: ②: nebunul nu rîde de ce vede, ci de ce-și aduce ~; b) a băga de seamă, a ține socoteală: adu-ți ~ de învățăturile mele (ISP.); ③ a-și aduce ~ ou..., a semăna cu...: într'unele voroave își aduce ~ peste seamă cu a noastră limbă moldovenească (M.-COST.) ④ A aduce ~, a redeștepta în mintea cuiva un fapt, un lucru din trecut, a face pe cineva să se gîndească la un lucru care i-a pierit poate din minte: nu-mi mai aduce ~ de nenorocirile din trecut ⑤ Aducere ~; faptul de a(-și) aduce aminte: iată cîteva aducerii ~ din tinerețe (A.-GH.); — ⑥ **NEADUCERE** ~: doamna olătină din cap în semn de neaducere ~ (GH.) ⑦ Aducător ~, care aduce aminte; ⑧ care-și aduce aminte ⑨ A lua ~ (la sau ⑩ spre) ceva, a) a fi cu gîndul la ceva, a lua în seamă ceva: asociați, fili, învățătura tatălui și luai ~ a cunoaște socoteala (BIL.); b) a fi cu toată băgarea de seamă la ceva, a nu-i scăpa nimic din vedere: luă ~ la toate amănuntele (ISP.); ⑪ a se lua ~, a avea grijă de sine: mîncîndu și săturîndu-te, ia-te ~ pre tine să nu ți să lăsească inima (BIL.) ⑫ ⑬ Luare ~, băgare de seamă, atențiune: cu ochi cercetători se luă cu mare luare ~ (ISP.); — ⑭ **NELUARE** ~ ⑮ ⑯ ⑰ Luător ~, băgător de seamă ⑱ A-i veni ~, a i se redeștepta în minte, a-i veni în gînd, a-i trece prin minte: într'o zi i-au venit lui Bertoldo ~ să meargă să vază și el cetatea (GAST.) ⑲ ⑳ A-i pia ~, a-și aduce aminte, a-și da seamă ㉑ A-i fi ~ a) avea de gînd: mi-i ~ să plec; b) a avea tragere de inimă, dispoziție pentru ceva: nu-i e ~ să lucreze; c) a-i trece prin minte, a-i veni în gînd: nîmăru ~ n'a fost să le dea de știre (MUST.) [a² + mînte].

AMINTI (-ăses) 1. *vb. tr. și intr. (construit de obicei cu de, despre)* ① A aduce a mînte: nu-mi mai ~ de cele petrecute ② A pomeni: am uitat să amintesc și alte fapte.

2. *vb. refl.* A-și aduce aminte: le place să-și amintescă de faptele lor din trecut (ISP.).

AMINTIRE *sf.* ① Faptul de a(-și) a mînti, de a(-și) aduce aminte ② Aducere aminte: amintiri dulcicioase mă leagă de acest loc ③ Pomenire: cea mai veche ~ despre familia Uroche este din secolul al XV-lea.

AMINTITOR *adj.* Care a mîntește.
AMINT(E)RE(A), AMINTRELE(A) = **ALTIMINTERI, ALTIMINTRELEA**.

† **A-MINUNE** *loc. adv.* = **MINUNE**.
† **AMIRĂ** *sm.* Împărat (în țările orientale), Sultan: amira sau domnul Seracheanilor (CANT.) [ngr. ἀμνρᾶς].

***AMIRAL** 1. *sm.* ① Ofițer de gradul cel mai înalt în marina militară (104) ② Vice-amiral: ofițer de marină al cărui grad este asimilat cu acela de general de divizie ③ Contra-amiral, grad în marina militară corespunzător celui de general de brigadă.

2. *adj.* Vas ~, vas de frunte al unei escadre, vas care duce pe un amiral [fr.].

***AMIRALITATE** *sf.* ③ Administrațiunea superioară a marinei militare [după a mi ra u t 6].

A-MIRARE(A) de-) *loc. adv.* = **MIRARE**.
† **AMIROSI** *Mold. Trans.* = **MIROSI**...

○ **AMIRUI** (-ăses) *vb. tr. Oten. Trans.* A ciștiga,

Fig. 104. Amiral.

a lua în stăpînire: numele satului se trage de la unul Badu... el l-a amîrît pămîntul (GR.-N.) (= MIRUI).
† **AMISTUI...** ① = **MISTUI...** ① ② A (se) ascunde: nu le stie unde le-au fost trimise giupineasa lui să le amîtuească (N. COST.): s'a amîstuit undeva o aliele (R.-COO.)
③ A rămină ascuns; a nu se îndeplini: orînduiala de la Dumnezeu nu se poate să se amîtuească (M. COST.) ④ ⑤ A-si ~ capul, a-si scăpa capul, viața.

AMINA (amina, amîu) 1. vb. tr. ① A lăsa pe altădată (îndeplinirea unui lucru): lucrul din mînă nu-l amîna pe mine (I.P.). ② A purta cu vorba pe cineva, a-l face mereu să aștepte, să vie o zi după alta spre a-i îndeplini o dorință: necontenit ceream apă, iar tata mă amîna cu momela de la o flîntă la alta (CRO.) ③ A soroci pentru altădată judecarea unui proces, executarea unei hotărîri: procedura nefîind îndeplinită, tribunalul a amînat procesul.

2. vb. intr. ① A întîrzia, a zăbovi.
† **AMINĂ** adv. ① În mînă: Velielco năvălea în războiu singur cu sulita ~ (NEC.); ② cu zilele ~, în primejdie de moarte: nice e iară groaza morții nu erau, ce imblau în tot ceasul, oum se zice, cu zilele ~ (M.-COST.); ③ a scăpa cu capul ~, a scăpa cu viață ④ P e, p r e ~: ⑤ vin pri'ntunșarec cu arcele pre ~ (DOS.) ⑥ D e ~, a) din mînă: și lepadă de ~ tablele și le frînse tale (FAL.); b) la îndemînă, de aproape: avea o slugă Radul Vodă... Il socotea de ~, iar boierii nu-l da (M.-COST.) ⑦ ⑧ P E-AMINĂ loc. adv.: avînd și Mitropolitul cu arhierii și cu toți ogumenii cruci pe-amina lor (LET.) ⑨ P E-AMINELE loc. adv. Mold. Care mai de cere, pe 'ntrecute: pe vremea aceea era bine să fii harabagiu în Tîrziu Neamțului, că te apucau pe-aminele (CRG.) [a³ + mînă].

⑩ **AMINĂCIOS** adj. Băn. Zăbavnic, întîrziător [a mînă].

⑪ **AMINAR** = **AMNAR**.

AMINARE sf. ① Faptul de a a mîna ② Fără ~, fără întîrziere, în grabă.

AMINAT 1. adj. ① p. AMINA ② Zăbavnic, întîrzielnic.

2. adv. Olten. Tr.-Carp. † Tîrziu.

3. sbst. Faptul de a amîna.

④ **AMINĂȚA** (-atez) vb. refl. Băn. A întîrzia [a mînă].

AMINĂTOR, -TOARE adj. sm. f. Care a mînă.

AMINDOȚI, -DOȚA (gen.-dat amînduror, -durora) num. ① Și unul și altul, cei doi laolaltă ② În legătură cu pron. pers.: vrea să se înțeleagă cu noi ~ ③ ④ ~, două nevol, și unul și altul nu sînt buni de nici o treabă: ~ mînceați dintr'un clob (PANN); se zice de doi înși nedespărțiți sau cari se potriveau la fire și la apucături, mai ales rele [lat. a mînă doi < ambo + dui].

AMNAR, **AMINAR** (pl.-are) sn. ① Bucată de oțel cu care lovind în cremene ies schitei [⑩ 105]; ②: oțt al scăpăra (sau al da) în ~, într-o clipă, iute, repede;

③ P: aloc oțt al scăpăra (sau al da) în ~, nici o clipă, cîtuși de puțin; ④ X Trans. (HASD.) Zeamă de ~, se zice despre o ciorbă acră sau prea slabă ⑤ Bucată de fier pentru ascuțit (cuțitul, etc.) ⑥ ⑦ Parte a războiului de țesut care e fixată în una din cele patru găuri ale sulului dinainte, de partea dreaptă a celui care țese; cu ajutorul acestei bucăți se ține întinsă partea țesăturii de la sulul de dinapoi pînă la cel de dinainte; dacă partea țesută s'a prea lungit, se strînge atunci pe sulul dinainte, învîrtindu-l cu amnarul, făcînd din lemn, are forma unui diapazon, dar cu cele două extremități de sus unite [⑩ 106]

⑧ Băn. Olten. (HASD.) / Bucată de fier sau cuiu cu ajutorul căruia se coboară sau se ridică fierul lat de la plug ⑨

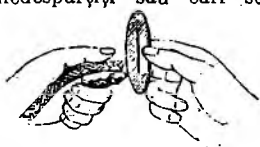

Fig. 105. Cremene și amnar.

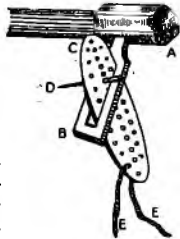

Fig. 106. Amnar (la războiu): A. Capătul sulului. - B. Amnar. - C. Lopățica. - D. Cuiu. - E. Sfoara ce leagă lopățica de patul războiului.

Mold. (HASD.) Fiecare din cele patru spezeze, cite două la fiecare loitră a căruței, care leagă la extremități carimbii ① ② Grîndă groasă care unește mai mulți stîlpi: **Mold.** fiecare din stîlpii care se pun în colțurile casei: Pe cea vale mare Este-o casă din ~e (SEV.) ③ ④ **Mold. Trans.** (HASD.) Fiecare din stîlpii care alcătuiesc corpul morii și sînt dăltuiți de o parte și de alta, așa ca să se fixeze în ei scîndurile păreților ⑤ Băn. Grînda de la stăvilarul morii pusă peste stîlpii bătuți în apă (= STĂVILAR) [a³ + lat. man u a r i u s].

⑥ **AMNĂREL** sn. dim. **AMNAR**.

⑦ **AMNEZEJE** sf. Slăbire, pierdere a memoriei [fr. < gr.].

⑧ **AMNISTIA** (-tîez) vb. tr. ⑨ A acorda amnistie [fr.].

⑩ **AMNISTIE** sf. ⑪ Iertare ce se dă de șeful Statului celor care au comis ceva ilegal: ea se acordă în masă, nu individual, la toți cari s'au făcut vinovați de o anumită faptă și redă acestora toate drepturile pe care le aveau înainte de a fi urmăriți [fr. < gr.].

⑫ **AMNU** adv. Trans. (FR.-CDR.) (HASD.) = **ACUM** [a m u + n u m a].

AMOȚU adv. în exprestunea: a pune ~, ① a băga ~, Băn. a pune în ~, a pune să se moale (pieile), să se mureze (varza) [a³ + m o i u, derivat de la m u i a].

② **AMONIAȚ** (pl.-aori) ③ Corp gazos incolor și cu miros pătrunzător format din hidrogen și azot, cunoscut altădată sub numele de alcali volatili; se degajează din substanțele animale în putrefacțiune; dizolvat în apă, e întrebuințat în medicină pentru proprietățile sale caustice [fr.].

④ **AMONIAȚAL** adj. ⑤ Care are mirosul sau proprietățile amoniacului: sare ~ă; miros ~ [fr.].

⑥ **AMONIAȚ** sbst. ⑦ Combinațiune a amoniacului cu un oxid metalic [fr.].

⑧ **AMONIT** sm. Gen de moluște fosile din clasa cefalopodelor foarte răspîndite în terenurile secundare [⑩ 107] [fr.].

⑨ **AMONITE** = **AMUNITE**.

⑩ **AMONIU** sbst. ⑪ Metal ipotetic compus din gaz amoniac și Fig. 107. Amonit. un atom de hidrogen ⑫ ⑬ Clorură de ~, țîpirig [fr.].

⑭ **AMOR**¹ (pl.-oruri) sn. ⑮ Iubire, dragoste (între cele două sexe) ⑯ ⑰ Iubit, draguț (în poezia populară semi-cărturărească) ⑱ ⑲ Mai rar și învechit, cu alte înțelesuri ale sentimentului de iubire: ~ul patriei ⑳ ⑳ = **FLOAREA-AMORULUI** [lat.].

㉑ **AMOR**² sm. Zeul iubirii, Cupidon (= P. IST) [lat.].

㉒ **AMORAL** adj. Lipsit de orice morală: o femeie frivolă, cochetă, ~ă (VLAH.) [fr.].

㉓ **AMORAȘ**¹ sn. ㉔ dim. **AMOR**¹ ① Cineva draguț: uite ce copil frumos, ce ~! ② Iubit, draguț (în poezia populară semi-cărturărească): ~ul mi se'nsoară (TEOD.).

㉕ **AMORAȘ**² sm. dim. **AMOR**² [⑩ 108]: pe una dintr'însele erau cusuți doi ~i (FIL.).

Fig. 108. Amorași (după o pictură murală din Pompei).

㉖ **AMOREZ**, -EAZĂ sm. f. F Iubit(ă), draguț(ă) [după fr. amour eux, -euse].

㉗ **AMOREZA** (-ezez) vb. refl. A prinde dragoste pentru cineva, a se îndrăgi de cineva [a m o r e z].

㉘ **AMOREZAT** 1. adj. ① p. AMOREZA; a fi ~ luea, a iubi pe cineva la nebunie ② ③ Plin de iubire, înflăcărat de dragoste: această întrerupere a unei vorbe ~e pătrunse pe blata fată, care tăcu (NEGR.).

2. sm. Iubit, draguț.

***AMORF** *adj.* ♀ Fără formă bine hotărâtă; se aplică în spec. în chimie la substanțe care nu apar sub formă cristalizată: tostor ~ [fr. < gr.].

***AMORFIE** *sf.* Lipsă de formă; diformitate [fr.].

***AMOROS** *adj.* ♂ Infilăcăr de dragoste ♀ ♂ De amor: toată pleasa aceasta se razimă pe o banală intrigă amoroasă [după fr. *amoureux*].

***AMOROSO** *adv.* ♀ În chip duios, cu pasiune blândă (se înseamnă acest cuvânt în fruntea notelor care trebuie cîntate astfel) [it.].

***AMOR-PROPRIU** *sbst.* Sentiment pe care-l are cineva de însușirile sale, de propria sa valoare, stimă de sine: ai suferi poate mai mult, fiindcă ai fi rănit și în amorul-proprriu (D-ZAMF.); amorul-proprriu era poreclit filotimie (ALECS.) [fr. *amour-propre*].

***AMORTIBIL** *adj.* ♀ Care poate fi amortizat [fr. *amortir* + suf. -bil].

***AMORTISMENT** (*pl.-te*) *sn.* ♀ = AMORTIZARE: am lăsat imprumutul un ~ după zece ani [fr.].

***AMORTIZA** (-teza) *vb. tr.* ♀ A stinge o datorie prin plată, pe lingă dobîndă, a unor sume parțiale la termeni fixi și într-o scurgere de timp hotărâtă [germ. *amortisieren* < fr.].

***AMORTIZABIL** *adj.* ♀ Cese se poate amortiza, care se amortizează: rentă ~ă [fr.].

***AMORTIZARE**, ***AMORTIZAȚIUNE**, ***AMORTIZATIE** *sf.* ♀ Faptul de a amortiza [germ. *Amortisation*].

***AMORTEALĂ** (*pl.-eti*) *sf.* ♂ Starea în care se găsește cineva cînd amortește: cum bănu, oșu într-o ~ sor cu moartea (ISP.) ♀ ♂ deșteptase naționalitățile... din amorteala în care erau căzute (D-GH.).

***AMORȚI** (-tesc) *1. vb. intr.* ♂ A se găsi în nesimțire din cauza unei dureri fizice, unui accident, etc.: de abia-și putu întinde un picior care-l amorțise (VLAH.) ♀ ♂ A pierde însușirea de a simți (în spec. dureri morale): După suferinți multe, inima se ampletise, răni se face fire, simțirea amortește (ALX.) ♀ ♂ A rămîne ca încremenit, a nu mai ști ce să zică ♀ ♂ vorbele încamenză pe limbă (GOR.); i-a amorțit gura, a tăcut, i s'a tăiat pofta să mai vorbească ♀ ♂ nu e nicio distrație aici, toată lumea a amorțit ♀ ♂ A slăbi, a se întuneca: toate amintirile acestea îi amortește deodată (VLAH.) ♀ ♂ ~ de, a înceta de...: cotele de cehnit, ogarii de solcni și goimii de pluit amurțisă (CANT.).

2. *vb. tr.* A scădea puterea unui lucru, a slăbi un efect: cînd fericierea amortește ori care alte simțiri ale noastre (NEGR.).

3. *vb. refl.* ♂ A pierde din putere: atunci simțirile ori-cărui călător ajung a se ~ (COOR.) [lat. **ammortire* < mortuus].

***AMORTIRE** *sf.* ♂ Faptul de a (se) amorții ♀ ♂ Nesimțire, nemiscare: Neagra luncă de pe vale care zace 'n ~ (ALECS.).

***AMORȚIT** *1. adj. p. AMORȚI.*

2. *sm.* Care pare că nu are simțire, fără vlagă: te aștepti de la el la mare luoră, dar nu vezi că e un ~ ♀

3. *sbst.* Faptul de a (se) amorții.

***AMORTITOR** *adj.* Care produce o amorteală [a amorții].

***AMORTITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Stare pricinuită de ceva ce face să amortească o parte a corpului: nu știu ce s'a fie această ~ în picior [a amorții].

***AMOVIBIL** *adj.* ♂ Care poate fi mutat dintr'un loc într'altul (verb. de funcționari ai Statului), care poate fi înlocuit: magistrat ~ ♀ ♂ INAMOVIBIL [fr.].

***AMOVIBILITATE** *sf.* ♂ Condițiunea de a fi amovibil ♀ ♂ INAMOVIBILITATE [fr.].

***AMPFELIDEE** *sf. pl.* ♀ Familie de plante dicotiledoane polipetale cuprinzînd mai multe genuri, din care cel mai însemnat e vița [fr.].

***AMPER** *sm.* ♀ Unitatea cu care se măsoară intensitatea curentului, = UNITATE [fr.].

***AMPERMETRU** *sn.* ♀ Galvanometru cu care se măsoară intensitatea unui curent electric [109] [fr.].

***AMPLIFICA** (-tie) *vb. tr.* A adăuga la cuprinsul, la înțelesul, etc. unui lucru, a desvolta: [lat.].

***AMPLIFICARE** *sf.* ♂ Faptul de a amplifica ♀ ♂ Adaus.

***AMPLIFICAT** *1. adj.* ♂ *p. AMPLIFICA* ♀ ♂ NE-AMPLIFICAT ♀ ♂ 2. Propozițiune ~ă, propozițiune desvoltată, cu mai mulți termeni decît una simplă sau decît alta din care a fost prefăcută.

2. *adv.* În chip desvoltat, pe larg.

***AMPLIFICATIV** *adj.* Care vine să amplifice: aceasta este o simplă observațiune ~ă [fr.].

***AMPLIFICATOR**, -TOARE *adj. sm. f.* Care amplifică [fr. < lat.].

***AMPLIFICAȚIUNE**, ***AMPLIFICAȚIE** = AMPLIFICARE [fr.].

***AMPLITUDINE** *sf.* ♂ Întindere (în lungime și în lărgime) a unui lucru ♀ ♂ Întinderea cuprinsă între două extremități ale traiectoriei unui proiectil ♀ ♂ ~ oscilațiilor unui pendul, mărimea unghiului format de cele două linii extreme ale oscilațiilor unui pendul ♀ ♂ Arcul orizontului cuprins între adevăratul răsărit sau apus al unui astru și între punctul unde acel astru pare că răsare sau apune [lat.].

***AMPOLOARE** *sf.* ♂ Întindere: trebuia să dea mai multă ~ lucrării ♀ ♂ Desfășurare întinsă, bogată: nimeni nu-l întrece în ~a gesturilor [fr. *ampleur*].

***AMPOLOAT**, -ATĂ (*pl.-ate*) *sm. f.* Slujbaş(ă), funcționar(ă): s'ar putea crede că Tara românească e locuită numai de ampoloati (ALECS.) [după fr. *employé*].

***AMPLU** *adj.* Larg, bogat: stilul lui are ceva ~, grav [fr. < lat.].

○ **AMPRO** (O)R *Băn. Mold.*; **AMPRUAR** *Oaș. sbst.* = IMPROOR: pînă la amproor isprăvi ce au de lucru (MAR.).

***AMPUTA** (-tez) *vb. tr.* ♀ A tăia o parte a corpului: i-a amputat brațul [fr. < lat.].

***AMPUTARE** *sf.*, ***AMPUTAT** *sbst.* Faptul de a amputa.

***AMPUTAȚIUNE**, ***AMPUTAȚIE** *sf.* ♀ = AMPUTARE [fr. < lat.].

***AMSI**, **HAMSI** *sm.* ♀ Peștișor de mare de 10—20 cm.; are corpul lungăreț și botul ascuțit și e de culoare verzuie pe spate, iar pe pîntece e argintiu; se conservă mai adesea sărat, în butoaie (*Engraulis encrasicolus*) ([110] [ngr. *χαμψί*].

Fig. 110. Amsi.

○ **AMU** *adv. Mold. Bucov. Trans.* ♂ Acum: tocma ~ și-ai găsit să pleci ♀ ♂ Cu înțeles nehotărît (foarte des întrebuint în povestiri, pentru a lega un șir de fapte cu altele; uneori e simplu expletiv): Îmbuc eu ce îmbuc și mai odihnesc o leacă boii. Amu, cînd s'a cîrmesc eu pe drumul ăla, lăsa boni din brazdă se aparle (GR-N.). ♀ ♂ De ~, loc. *adv.* De acum înainte ♀ ♂ Cu înțeles vag, corespondător aceluia al conjuncțiilor însă, dar, deci: tu ~ se nu asculți de el (COB-VOR.) ♀ ♂ ~ ~ cumu sau acum ~, dar acum: nu ~ acum le-a luat această fiul (COR.) [lat. *a d m o d o*].

○ **AMUIA** *adv. Oaș. = AMU.*

○ **AMUIA** (*amoiu*) *vb. tr. (cost.) (TRIB.)* A pune să se immoale, a pune a moii.

***AMULET** (*pl.-ete*) *sn.* = AMULETĂ [germ. *Amulett*].

***AMULETĂ** (*pl.-te*) *sf.* Mic obiect (medalie, figură, inscripție, etc.) pe care-l poartă cineva ațîrnat la gît sau în haine și căruia i se atribuie o putere magică, apărarea de primejdii, de boale, vrăji, etc. ([111] [fr.].

○ **AMUNIȚIE** = MUNIȚIUNE (rus. *amuniciya*, pol. *amunicja*).

○ **AMUREZ**... = AMOREZ...

***AMURG** (*pl.-guri*) *sn.* ♂ ♂ Apusul soarelui, timpul cînd ziua se îngîna cu noaptea: ~ul e pragul nopții (ALECS.); n'a voit să mîntăne din zori pînă la ~ (DLVR.): o trimis i n t r ~ la baba Stana să-i descolte (JP.) ♀

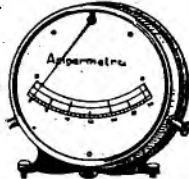

Fig. 109. Ampermetru.

Fig. 111. Amuletă antică.

③ ~ul dimineții (FR.-CDR.), zorile ¶ ④ (P): Trist e deșertul ce se întinde Pe sub ~ul vîștili (ALECS.). [a m u r g i].

AMURGUL (-gește) 1. *vb.* *intrans.* ① A se lăsa amurgul, a însera: plină una alta, amurgește bine (CRG.); ziua (sau lumina) amurgește (BUR.). (ALECS.).

2. *sb.* *intr.* A-l apuca seara (pe undeva): se ~ngrămădeau ca lupii asupra unui biet om care a amurgit pe drum (GR.-N.) [m u r g i].

AMURGÎT 1. *adj.* p. **AMURGI**: zarea ~ă a trecutului (ODOB.).

2. *sbst.* = **AMURG**: cînd fu pe la ~, întîlni un om (ISF.); *loc. adv.* p. e ~, la ~e (HASD.), în amurg.

† **AMURȚI**... = **AMORTI**...

† **AMUȘ** (pl.-ușe) *sn.* *Băn.* Groapă în care argășitorul pune în apă și var pieile ce au stat amoiu [ung. h a m v a s].

† **AMUȘI** *adj.* *Mold. Bucov. Trans.* ① Acuși, îndată ¶ ② Amuși... amuși, acum... acum..., cînd... cînd...: am o pulcă: ~ e albă, ~ e neagră (GOR.) (*ghicitoarea despre „zi și noapte”*) ¶ ③ Amuși-amuși, mereu, într-una, îndată [a m u ș].

† **AMUȘI** (-ușe) *vb.* *tr.* *Băn.* A smulge părul de pe piei după ce au stat în a m u ș.

† **AMUȘINA** (-inez) *vb.* *tr.* și *intr.* *Trans.* A adulmea: pisica amușină soarele.

† **AMUȘULUI** (-ușe) *vb.* *tr.* *Trans.* (FR.-CDR.) = **MUSULI**.

† **AMUȚA** (-uț) *Mold. Băn. Trans.* A asmuța, a înțărta cîinii să sară asupra cuiva: Buzuloc amuță cîinii de la noi după dînsa (SEV.). [m u ț a].

† **AMUȚAT** *sbst.* Faptul de a a m u ț a.

† **AMUȚĂTOR**, **-TOARE** *adj. sm. f.* Care a muță.

† **AMUȚĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a a m u ț a.

AMUTEALĂ *sf.* ① Starea cuiva care a a m u ț i t ¶ ② Tăcere pe care și-o impune cineva: prin amuteala noastră am ajuns pînă aici cum am putut (JIP.).

AMUȚI (-ușe) 1. *vb.* *intr.* ① A deveni mut, a-și pierde graiul: cineva poate să amuțească în urma unei emoții puternice, a unei boale ¶ ② ③ A nu mai da semn de viață, a fi în neactivitate: politica predominantă, literatura a amuțit (NEGR.) ¶ ④ A nu mai vorbi cîva timp, a tăcea de-odată: de-odată amuțirăm cu toții (VLAH.) ¶ ⑤ ⑥ A înceta de a mai face sgomot: cînd sosea în toată horea, amușea zarva (OLVR.); pianul amuțește ca prin farmec (CAR.).

2. *vb.* *tr.* ① A face pe cineva să ajungă mut: De grău m'au amuțit (SEV.) ¶ ② ③ A opri ceva de a mai face sgomot: rîul... amuțindu-și valurile, adoarme sub un mai înalt de piatră (VLAH.).

3. *vb.* *refl.* A-și opri glasul, a tăcea: amuțește-te, pune mîna ta peste gura ta (BISL.) [lat. *a m m u t i r e < m u t u s].

AMUȚIT *sbst.* Faptul de a a m u ț i.

***AMUȚĂ** (-uț, -ușez) 1. *vb.* *tr.* A desfăta, a face pe cineva să petreacă, să ridă.

2. *vb.* *refl.* A se desfăta, a-și petrece timpul cu lucruri plăcute [fr.].

***AMUZAMENT** (pl.-te) *sn.* Desfătare, petrecere a timpului cu lucruri plăcute: mulți trăesc cu lăcomie că viața trebuie să fie un vecinic ~ [fr.].

***AMUZANT** *adj.* Care amuzează: cartea aceasta e foarte ~ă [fr.].

***AMUZĂTOR**, **-TOARE** *adj. sm. f.* Care amuzează [după fr. a m u s e u r].

† **AMVOANĂ**, ① **AMVONĂ** (pl.-ne) *sf.* = **AMVON**: Ferind de a sale valuri amvona creștinească (ALECS.).

AMVON (pl.-voane, vonuri) *sn.*

Un fel de tribună mai ridicată în interiorul unei biserici, de unde se citește evanghelia sau se predică (112): s'a dat predicatorul jos din ~ (CAR.); în prediciole sale de pe amvonele biserialor, înțepa ca vîșpea (CRG.) [vsl. < gr.].

AMVONĂ = **AMVOANĂ**.

***AMVROSIE** = **AMBROZIE**.

AN 1. *sm.* ① ☆ Timpul de 365 de zile, 5 ore, 48 minute și 47 de secunde în care pămîntul își îndeplinește învîrtirea împrejurul soarelui; ②: nu aduce ~ul ce aduce ceasul, într'un timp scurt se poate

întîmpla ce nu se întîmplă în vreme îndelungată; un lucru vine pe neașteptate ¶ ③ ☆ ~ sideral, timpul de 365 de zile, 6 ore, 9 minute și 10 secunde pe care-l pune soarele ca să revină la același punct al cerului ¶ ④ ☆ ~ tropic, intervalul de timp care se scurge între două treceri consecutive ale soarelui la același punct al ecuatorului ¶ ⑤ ☆ ~ lunar, timpul de 354 de zile, 8 ore, 48 de minute și 34 de secunde în care luna își îndeplinește 12 revoluțiuni împrejurul pămîntului ¶ ⑥ ~ civil, anul socotit de 365 de zile, fără fracțiunea de ore, etc. ¶ ⑦ ~ gregorian, ~ iulian ¶ **CALENDAR** ¶ ⑧ ~ bisect ¶ **BISECT** ¶ ⑨ ~ bugetar, timpul de un an pentru care se fixează bugetul ¶ ⑩ ~ școlar, timpul cît sînt deschise școalele; la noi anul școlar se socotește de la 1 Septembrie la 30 Iunie ¶ ⑪ ~ul Domnului, ~ul Mîntuirii, anul de la nașterea lui Hristos ¶ ⑫ ~ Un ~ încheiat, tocmai un an, un an întreg; — un ~ de zile, un an întreg, zi cu zi, fără întrerupere; — ~ul ourent, anul în care ne aflăm; ~ul trecut; ~ul viitor: (în) ~ul acesta, ourent, trecut, viitor (cu înțeles adverbial); — acum un ~, a trecut un an de atunci, în cursul anului trecut, într'un moment oare-care al anului trecut ¶ ⑬ ⑭ Cu privire la fenomenele meteorologice: ~ ploios, secetos, friguros ¶ ⑮ Cu privire la recoltă, la afaceri: ~ bun, mînos, îmbelșugat, rodnic, rău, mîllociu ¶ ⑯ ~ Sumă de plătit pentru un an: arendașul îmi mai datorește un ~ ¶ ⑰ Dată: documentul acesta e fără ~ ¶ ⑱ Oa ~ul, pe termen fix de cîte un an; cu ~ul, trecînd la mijloc mulți ani: nu-l văd cu ani; la ~ul, anul viitor, ~ după ce a trecut un an; ⑲: mai bine astăzi nu o dădă la ~ul un bou, mulțumește-te cu mai puțin și mai sigur decît să aștepti prea mult altceva; ⑳: merge la nuntă și zice și la ~ul, se zice despre cineva care vorbește nesocotit; la ~ul cu bine, la mulți ~, urări de anul nou, de ziua onomastică, etc. ¶ ㉑ Pe ~, pe timp de un an, în cursul unui an, pe ~ odată sau odată pe ~, în cursul unui an odată; pe ~e, ~e, ~e, ~e, ~e, în timpul anului: va fi ascultat din tot ce a învîntat peste ~; dădă și toate grîntățile ofte-să spre ~ (PRV.-LP.); de peste ~, din timpul unui an; ~ întru ~, (în) timp de un an: cel ce nu va poartă patru posturi întru ~ (HASD.); întru mulți ani, urare de anul nou, de ziua onomastică ¶ ㉒ An eu an, an de an, ~ an pre an, în fiecare an: din an în an, la interval de un an, un an după altul; ~ în fiecare an: și alegea el cu sfatul din ~ în ~ oia doi mai mari cărora le zicea consuli (N.-COS.); — întru ~, în doi ~, etc., timp de un an, după trecere de un an, etc.; ㉓: odată-i Crăciunul întru ~, nu-i totdeauna sîrbătoare, nu petrece omul totdeauna bine; pînă întru ~, după trecere de un an; pe un ~, pentru un an; de un ~, de doi ~, etc., a trecut un an de cînd, etc.; după un ~, doi ani, etc., după trecere de un an, etc.; peste un ~, după ce va trece un an; la un ~ odată sau odată la un ~, la doi ani, etc., odată în interval de un an, etc.; ㉔: din ~ în Paște, rar de tot ¶ ㉕ *Pr. egz.:* de o sută sau de o mie de ~, de un timp foarte îndelungat ¶ ㉖ Ani, *pl.* Vorbînd de anii vîrstei: e de o cincisprezece ~i; mie, mare de ~i; ~ii la cal se cunosc după dinți ¶ ㉗ **ANUL-NOU**, ziua de 1 Ianuarie, Sf. Vasile.

2. *adv.* Anul trecut: ~ pe vremea aceasta cazuse zăpadă; vin de ~; ~ vară, vară trecută; ~ iarnă, iarnă trecută; mai ~, cam acum un an, nu e tocmai mult de atunci [lat. a n n u s].

ANA *npr. m.* ① Personaj biblic, unul din arhierii din timpul lui Hristos (P. IST.) ¶ ② ③ A purta (sau a duce, a mîna) pe cineva de la ~ la Calaf, a mîna pe cineva dintr'un loc într'altul, a-l purta mereu cu vorba.

***ANABAPTISM** *sbst.* Credința anabaptiliilor lor [fr. < gr.].

***ANABAPTIST** 1. *sm.* Părtaş al sectei care și-a luat naștere în secolul al XVI-lea din mișcarea protestantă și care propovăduia că cineva trebuie să se boteze din nou la vîrsta cînd își dă seama de însemnătatea acestui act, botezul din copilărie fiind socotit neeficace.

2. *adj.* De anabaptist: sectă, doctrină ~ă [fr. < gr.].

***ANACARD** *sm.* Gen de arbori ce cresc în America intertropicală și al căror fruct e o nucă

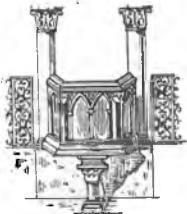

Fig. 112. Amvon.

ANA-reniformă, foarte gustoasă: se cultivă și în florării (1413) [fr.].

ANA **ANACOLUTĂ** (pl. -ute) sf. ∞ Înlăturarea unui corolativ dintr-o frază (care nu înțelege să tacă, în loc de: acela care nu înțelege să tacă); frază în care se trece brusc de la o construcție gramaticală la alta (mi-ai cerut de atâtea ori sfaturi, ți le-am dat și nu te-ai urmat) [fr. < gr.].

• **ANACORET** sm. m. Călugăr care trăiește în pustiu; pustnic în general [fr. < gr.].

• **ANACREONTIC** adj. ♀ ① În genul și stilul odelor păstrate sub numele lui Anacreon (poet grec din sec. al VI—V-lea î. de Hr. care canta iubirea și petrecerile) ② Vers ~, vers întrebuințat de Anacreon și alcătuit din două picioare plus o silabă; primul picior este un iamb sau un spondee și citeodată un anapest, al doilea un iamb [fr. < lat.].

Fig. 113. Anacard.

• **ANACRONISM** (pl. -me, -muri) sn. ∞ ① Greșeală pe care o face cineva când pune într-un timp fapte care nu s'au întâmplat atunci sau persoane care n'au trăit în acea vreme: e un ~ când într-una din cazășile Mitropolitului Varlaam se spune că pe vremea lui Cristos „în Ierusalim era adunate năroade multe, era Siribi, Ceii, Neamții, Arapi, Eghipteani, Spanioli” ② Orice lucru care e pus într-un timp greșit, care nu se potrivește cu ideile, obiceiurile unei epoci [fr.].

• **ANACRONISTIC** adj. Care cuprinde un anacronism: legendă de o bizarerie ~ă (roșos).

• **ANADIPOZĂ** (pl. -oze) sf. ∞ Figură de retorică ce consistă în a începe o frază cu cuvântul sau cuvintele de la sfârșitul frazei precedente [fr. < gr.].

• **ANADOL** (pl. -oluri) sn. Blănă din Anatolia (SAIN.) [tc.].

• **ANADOLEAN** 1. adj. • Din Anatolia.

2. sm. Soldat turc din Anatolia [tc. A n a d o l].

• **ANADOLEANCA** = **NADOLEANCA**.

• **ANADOLESC** adj. = **ANADOLEAN**: călărire anadolească (ALECS.).

• **ANAEROBIU** adj. ♀ Care trăiește fără aer, fără oxigen (în spec. despre unii microbi) [fr.].

• **ANA-FOCA** sf. Băn. Trans. (HASD.) (VIC.) ① Săr-bătoare populară care se ține în unele locuri la 1 Iulie, în altele la 22; cine lucrează atunci la vie, se crede că i se usucă via; se zice că în ziua aceea arde piatra în apă.

• **ANAFORA** (pl. -ale) sf. ‡ Raport ce se făcea de slujbași unei autorități, în spec. raport adresat Domnului: îi citeam, ceasuri întregi, anafora de-ale divanurilor (U.-GH.) [ngr. ἀναφορά].

• **ANAFORĂ** = **NAFURĂ** [vsl. < gr.].

• **ANAFORĂ** (pl. -ore) sf. ∞ Figură de retorică ce consistă în repetarea aceluiași cuvânt la începutul a două sau mai multe fraze: Iubiți, iubiți! ne zice Venetia cernită, Iubiți! amorul vostru puternic e și sfînt (ALECS.) [fr. < lat.].

• **ANAFORIC** adj. ∞ Care cuprinde o anafora [fr.].

• **ANAFTEMĂ**, † **ANAFTIMĂ** = **ANATEMA**.

• **ANAFURĂ** = **NAFURĂ**.

• **ANAGLIFĂ** (pl. -ite) sf. ♀ ∞ Lucrare cizelată, sculptată în relief [fr. < gr.].

• **ANAGNOST** sm. ① m. Băiat care face serviciu la biserică, duce luminările, ține haina preotului, etc. ② m. Care citește la biserică: eram capabil să spun pe carte olt oricare ~ de repede (NEGR.) ③ m. Slav care, la Romani, era însărcinat să facă lectura în timpul mesei, să copieze și să se ocupe de bibliotecă; lector public, recitator de versuri la teatru [ngr. ἀναγνώστης ① lat. a n a g n o s t e s].

• **ANAGOGIC** adj. ♀ ∞ De anagogie. privitor la anagogie: interpretarea ~ă a operelor lui Dante [fr.].

• **ANAGOGIE** sf. ♀ ∞ Interpretare mistică a înțelesului literal al unei opere, în spec. a Sf. Scripturi [fr.].

• **ANAGRAMĂ** (pl. -me) sf. Strămutare arbitrară

a literelor unui cuvînt, pentru a forma din ele un cuvînt cu alt înțeles: palmă-lampă, dopul-podul [fr. < gr.].

• **ANAHORET** = **ANACORET**.

• **ANALE** sf. pl. ① ∞ Însemnări făcute an cu an asupra întâmplărilor dintr-o țară: **Analele lui Tacit** ② ∞ Publicațiune care apare în fiecare an pentru a arăta activitatea unei instituții, unei societăți: **Analele Academiei Române**, **Analele parlamentare** ③ Pr. ext. Ceea ce se întâmplă într-o ramură de activitate, istoria dezvoltării ei; ceea ce se întâmplă într-o țară, istoria ei: nu s'a mai pomenit așa ceva în ~le literaturii; ~le României nu pomenesc de o boală mai grozavă decât ciuma lui Caragea (U.-GH.) [fr. < lat.].

• **ANALECTE** sf. pl. ♀ Bucăți alese din literatura unui popor [lat.].

• **ANALFABET**, **ETĂ** adj. sm. f. Care nu știe carte, persoană incultă [germ.].

• **ANALGEZIC** adj. ♀ Care produce analgezie [fr.].

• **ANALGEZIE** sf. ♀ Pierderea sensibilității în ce privește durerea, nesimțire produsă prin introducerea în organism a unei substanțe [fr. < gr.].

• **ANALGEZINĂ** sf. ♀ ∞ = **ANTIPIRINĂ** [fr.].

• **ANALIST** sm. ♀ Scriitor de anal. [fr.].

• **ANALIST** sm. ① Care e deprins a face analize, în spec. în științele matematice ② Care cercetează și descrie cu de-amănuntul un lucru: era cel mai nelindurat ~ în viața de toate zilele (OLVR.) [fr.].

• **ANALITIC** adj. ① Care se face prin analiză: metodă ~ă ② Care arată lucrurile în amănunte; programă ~ă, programă care explică punct cu punct părțile ei generale ③ ± Care întrebuințează algebra și calculul infinitezimal: geometrie ~, mecanică ~ ④ ∞ Limbi ~e, limbi care au forme hotărâte, distincte, pentru exprimarea noțiunilor în înțelesurile și raporturile lor variate [fr.].

• **ANALIZA** (-lez) 1. vb. tr. ① Faptul de a face o analiză.

2. vb. refl. A se cerceta pe sine cu de-amănuntul, a căuta să pătrundă ceea ce se întâmplă în starea sa internă: e în firea omului cult să se analizeze mai mult decât cineva incult [fr.].

• **ANALIZĂ** (pl. -ize) sf. ① Descompunerea unui lucru în elementele lui constitutive, a unui corp în părțile ce-l alcătuiesc: analiza unei fraze, unei gândiri; se zice și de lucrurile morale și intelectuale: analiza inimii omenești, analiza pasiunilor ② Cercetare de aproape, amănunțită a unui lucru, a unei scrieri: să facem analiza discursului pe care l-a rostit ③ ∞ chimică, descompunerea prin diferite proceduri a unui corp în elementele din care e alcătuit, cercetarea substanțelor care au pătruns într-un corp: analiza apei, singelui, aerului; ~ calitativă ④ CALITATIV; ~ cantitativă ⑤ CANTITATIV ⑥ ∞ ~ spectrală, metodă de analiză prin care se poate cunoaște natura intimă a unui corp observînd, cu ajutorul spectroscopului, spectrul luminii sale ⑦ ∞ ± ~ matematică = **CALCUL INFINITEZIMAL** ⑧ ∞ ± ~ psihologică, cercetare a facultăților sufletești, în spec. cercetarea felului în care se prezintă sufletul cuiva ⑨ ∞ ~ gramaticală, cercetarea cuvintelor dintr-o frază, arătîndu-se felul lor, dacă sînt substantive, adjective, etc., schimbările la care sînt supuse în ce privește genul, numărul, cazul, modul de conjugare, etc., în ce caz, în ce număr sînt puse, etc.; ~ logică, arătarea părților unei fraze, desfacerea ei în propozițiuni și în părțile lor, subiect, predicat, atribut, etc. ⑩ ∞ ± Metodă de descompunere prin care se trece de la efect la cauză, sau de la consecințe la principii, de la particular la general, de la compus la simplu; cu înțelesul acesta, analiza e opusă sintezei [fr. < gr.].

• **ANALIZABIL** adj. Care se poate analiza [fr.].

• **ANALIZATOR** sm. Care analizează [fr.].

• **ANALOG** adj. Care are oare-care asemănare, potrivire cu alt lucru [fr. < gr.].

• **ANALOG**² (pl. -uri) sn. m. = **ANALOGHION**. ‡ **ANALOG**³ sbst. m. Parte proporțională, cîtime [ngr. ἀνάλογον].

• **ANALOGIE** sf. ① = **ANALOGIE** ② ② Împărțire proporțională, repartiziune: 30.000 de lei strînsi prin ~ de la acești sărmani locuitori (UGR.) [ngr. ἀναλογία].

ANALOGHION (pl.-oane), † **ANALOGHIU** (pl.-oștii) *sn.* ① Pupitru pe care se țin cărțile în biserică și unde stă cîntărețul; pupitru portativ pe care se citește în mijlocul bisericii [□ 114] [ngr. ἀναλόγιον].

† **ANALOGHISI** (-lăseso) *vb. tr.* A potrivii, a socoti într'un anumit fel; a împărți proporțional, a repartiza [ngr. ἀναλογίζω].

***ANALOGIC** *adj.* Care are în susțirea analogiei, care se face prin analogie [fr.].

***ANALOGIE** *sf.* ① Asemănare, potrivire între un lucru și altul în unele părți ale lor: limba română are multă ~ cu limba italiană; prin ~, prin asemănare, prin apropiere între unele lucruri: din ce știm, putem deduce prin ~ că așa se va întimpla [□ ②] ± Proporție [fr. < lat.].

***ANAMORFOZA** (pl.-oze) *sf.* ① Desen diform, grotesc, al unui obiect, care, așezat orizontal în fața unei oglinzi conice sau cilindrice, e redat fără deformare [□ ②] Imagine diformă, grotescă, a unui obiect reflectat de o oglindă curbă [fr.].

***ANANAS** *sm.* ① Plantă cu frunze lungi și înguste, dintate și spinoase pe margini, așezate în rozetă; originară din America tropicală, se cultivă azi în mai toate regiunile calde, și în Europa în sere (*Ananas sativus*) [□ ②] Fructul acestei plante, de culoare gălbuie-roșietică și de formă ovoidă, avînd în vîrf un buchet de bractee foliacee; este unul din fructele cele mai plăcute la gust [□ 115] [□ ③] Pere ~, pere cu gust de ananas [fr.].

***ANANGHIE** *sf.* Nenorocire, suferință, strîmtoare: a ajuns la ~; mă găsesc în cea mai grea ~ (VLAK.) [ngr. ἀνάγκη].

***ANAPEST** *sm.* ① Picior din metrica veche, compus din două silabe scurte și una lungă (—) [lat. < gr.].

***ANAPESTIC** *adj.* ① Vers ~, vers ce cuprinde anapești [lat.].

***ANAPODA** ① *adv.* ① Altfel de cum trebuie, de-a-n-doasele, pe dos: toate lucrurile le spune și le face ~ (ALECS.); toate îmi merg ~ [□ ②] Razna: să nu care oumva s'o luați ~ peste cîmp cu gîndul (ISP.).

② *adj.* Nepotrivit, ciudat: a mîncat vr'o zece băști de pe urma miuții și vorbelor lui ~ (VLAK.); și în expr. cu: Mold. să îtu ~ de nu-i așa (HASO.) sau în blesteme: Mold. să îti ~ și afurisit! (HASO.) [ngr. ἀναπόδα].

† **ANARGHİRIE** *sf.* ① Neprimirea unei sume pentru care s'a dat chitanță [ngr. ἀναρχία].

***ANARHIC** *adj.* De anarhie, care favorizează anarhia, turburat de anarhie: principii ~e; Stat ~ [fr.].

***ANARHIE** *sf.* ① Turburare produsă într'un Stat prin lipsa de guvernămînt sau din pricina unei guvernări prea slabe; turburare, neorînduială în general: această țară era într'o adevărată ~ militară (VLAK.) [□ ②] Sistem politic și social după care individul se desvoltă liber în afara de orice tutelă guvernamentală [fr. < gr.].

***ANARHISM** *sbst.* ① Doctrina a celor cari susțin anarhia [fr.].

***ANARHIST**, -ISTĂ ① *adj.* De anarhie: principii ~e.

② *sm. f.* ① Care împărtășește păreri anarhice, turburător al ordinii publice [fr.].

ANASON *sm.* ① Plantă din familia umbeliferelor cu tulpina cilindrică, păroasă, cu flori albe, în umbel; fructul ei e un grăunte ovoid păros de culoare cenușie-verzule (*Pimpinella anti-*

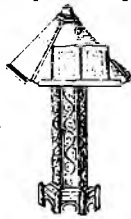

Fig. 114. Analoghion.

Fig. 115. Ananas.

Fig. 116. Anason.

sum); e numită și „anason românesc” [□ 116] [□ ②] Sămînța acestei plante, întrebuințată la bucatărie și în medicină pentru proprietățile ei aromatice și stimulente [□ ③] = MOLURĂ [□ ④] **ANASON-MARE** = MOLURĂ [□ ⑤] ~ **FRANTUZESC** sau ~ **STELAT**, plantă cu flori galbene-verzui și cu fructul compus din opt folicule dispuse în formă de stea; toate părțile acestui arbust răspîndesc un miros aromatic plăcut; crește cu deosebire în China și Japonia, se cultivă însă și în sudul Europei; se întrebuințează la dresul mîncărilor și la fabricarea de licheruri, precum și în medicină (*Illicium anisatum*) [□ 117] [□ ⑥] ② (Rachiu de) ~, rachiu făcut cu anason [tc. < gr.].

Fig. 117. Anason stelat.

† **ANASTASIMAR** = **ANASTASIMATAR**.

***ANASTASIMATAR** (pl.-are) *sm.* ① Carte de cîntări bisericești sărbătorind învierea Domnului [din ngr. ἀναστάσιμος].

***ANASTIGMAT(IC)** ① *adj.* ① Lipsit de astigmatism: obiectiv ~.

② **ANASTIGMAT** (pl.-te) *sn.* Obiectiv anastigmat [fr.].

***ANASTIGMATISM** *sbst.* ① Proprietate a unor obiective de a evita astigmatismul prin sfericitatea desăvîrșită a suprafețelor lor refringente [fr.].

***ANASTOMOZA** (pl.-oze) *sf.* ① Împreunare de vase sanguine, fibre, nervi, cu ajutorul unor ramificațiuni laterale [□ ②] Împreunarea unora din filamentele unei plante cu altele ale aceleiași plante [fr. < gr.].

***ANASTROFA** (pl.-te) *sf.* ① Intervertirea ordinii firești a cuvintelor (de noroc lipsit am fost, în loc de: am fost lipsit de noroc) [fr. < gr.].

† **ANATEFTER** (pl.-eruri) *sn.* Registru [tc.].

***ANATEMA** (pl.-eme) *sf.* ① Afurisanie; de obicei în jurămînte, blesteme: să fie anatema; și să fie dat anatemei [ngr. ἀνάθεμα].

† **ANATEMESI** (-esses) *vb. refl.* ① A se face negluuit, a se desface de biserică: de arhiepiscop s'au afurisit sau de preot sau singur pre sine de s'au anatemesit (VOS.) [anatemă].

***ANATEMIZA** (-izea) *vb. tr.* ① A alunga din cinul bisericesc, a afurisi, a blestema [după fr. anathématiser].

***ANATOCISM** *sbst.* ① Capitalizarea dobînzii unei sume date cu împrumut [fr.].

***ANATOMIC** *adj.* ① Ce privește anatomia: studiu ~ [fr.].

***ANATOMICEȘTE** *adv.* ① După principiile anatomiei.

***ANATOMIE** *sf.* ① ① Studiul structurii unui corp (animal ori vegetal) cu ajutorul disecției [□ ②] Faptul de a diseca: a face anatomia unui corp [□ ③] ② Piesă de ~, corp sau parte a unui corp care a fost disecată și preparată spre a putea fi conservată; reproducere în gips, etc. a părții unui corp sau a corpului întreg pentru studiul anatomiei [□ ④] ③ Cercetare amănunțită a unui lucru: e creu să faci anatomia tuturor pasiunilor omenești [fr. < lat.].

***ANATOMIST** *sm.* ① Cel ce se ocupă cu anatomia [fr.].

A'N-BOULE (-DE) *loc. adv.* = BOU.

A'N-CĂLARELE (-DE) *loc. adv.* = CĂLARE.

ANCĂR (pl.-re) *sn.* Șervețel pe care-l țin în mînă sau sub braț cheernerii [germ. dial. H a ngerle].

***ANCESTRAL** *adj.* Strămoșesc, vechiu: mi-nile ~e au ostenit în mine (VLAK.) [fr.].

***ANCHETA** (-stea) *vb. tr.* ① A face o anchetă [fr. enquête].

***ANCHETĂ** (pl.-ete) *sf.* ① Cercetare a unui fapt hotărît de o autoritate: ~ judiciară; ~ industrială; ~ școlară [fr. enquête].

***ANCHILOZA** (-ozez) ① *vb. tr.* ① A produce o anchiloză.

② *vb. refl.* ① A fi atins de anchiloză [□ ②] ② F A-și pierde vioiciunea, a decădea: i s'a anchilozat mîntea [fr. ank y loser].

**ANA-
ANC**

*ANCHILOZĂ (pl.-oze) sf. Ț Pierderea puțin-
ței de a-și mișca o parte a corpului din cauza în-
țepirii unei încheieturi [fr. ankylōse < gr.].
○ANCHIR (pl.-re) sn. Bucov. Odaie de culcare,
iatac (vor.) [rut. al'kyr, vankyr].

†ANCHIRĂ (pl.-re) sf. Ț = ANCORĂ ①.
○ANCHIRĂȘ (pl.-așe) sn. Bucov. dim. ANCHIR: i-a
arătat... un ~ unde ar putea să se odihnească (orig.).

*ANCIE sf. Ț Mică lamă elastică (de trestie,
de lemn sau de metal) care e adaptată la capătul
superior al tubului unui instrument muzical, spre
a produce, prin vibrații ale ei, unde sonore (Fig.
118) [it. anciale].

ANCINIE sf. Ț = AMSI.

A'N-CITELEA (DE-) loc. adv. Ț cîr.

○ANCLUȘ sbst. Bucov. Ț Ț În
credințele poporului se înțelege
prin acest cuvînt banul fermecat
care poate atrage alți bani sau
care se întoarce iar la cel care
l-a cheltuit (vor.).

*ANCORĂ (-orez) vb. intr. Ț
① A se opri într'un loc arun-
cînd ancora vaporului acolo: vin-
tul fiind favorabil, în zori ancoram la
Galipoli (i.-gh.) Ț Ț Ț A se opri,
a rămîne stabilit într'un loc: a ancorat în noua gru-
pare [după fr. ancrer].

*ANCORĂ (pl.-ore) sf. Ț Ț Instrument de fier,
cu două sau mai multe ghiare, care servește la le-
garea corăbiilor, vapoarelor, etc. de fundul apei,
cu ajutorul unor lanțuri sau parime (Fig. 120); a arunca
ancora, a coborî ancora în fun-
dul mării spre a opri în loc
vasul; a ajunge, a se fixa în-
tr'un loc; a ridica
ancora, a scoate
ancora din apă
și a o readuce
pe bordul vasu-
lui; a pleca din-
tr'un loc (vorb.).

de un vas): pe seară corabia care i-
ducea își întindea pinzele și ridica an-
cora (i.-gh.) Ț Ț Ț e ancora mea de
scăpare, e singurul mijloc care mă
poate scăpa Ț Ț ~ plantătoare de furtună = DRAGĂ Ț
Ț Instrument de fier cu mai multe ghiare
articulate pe care aeronautul îl aruncă din nacela
sa spre a opri balonul Ț Ț Scoabă de fier în
formă de S sau de T ce se pune într'un zid spre
a-l susține sau a-l întări (Fig. 119) [lat.].

*ANCORAGIU (pl.-age, -așii). *ANCORAJ (pl.-aje)
sn. Ț Ț Ț Loc unde se poate arunca ancora Ț Ț
Taxă ce se plătește pentru ancorarea într'un port
străin [it.].

*ANCORARE sf., *ANCORAT
sbst. Ț Faptul de a ancora.

*ANCORATOR (pl.-toare) sn.
Ț Instrument destinat să înles-
nească operațiunea ancorării
(Fig. 121) [ancora].

*ANCOROT (pl.-oturi) sn. Ț
Un fel de ancoră mică întrebui-
nită mai adesea la afurcare [it.].

○ANDĂLI (-ălesc) vb. intr. Trans.
A porni la drum [~ INDALI].

*ANDALUZ Ț. adj. Ț Din An- Fig. 121. Ancorator.
daluzia.

Ț. ANDALUZ sm., ANDALUZĂ (pl.-uze) sf. Locuitor
din Andaluzia (P. IST.) [fr.].

*ANDALUZITĂ (pl.-ite) sf. Ț Substanță mi-
nerală de culori diferite, cenușie, verde, violetă,
etc., care se prezintă în cristale cu un luciu sticlos;
e un silicat de aluminiu care se găsește în staturile
metamorfice, micașturi și gneisuri, în Silesia,
Bavaria, Tirol, Andaluzia [fr.].

*ANDANTE Ț. adv. it. Ț Incet, lin.

Ț. sbst. Melodie încetată, lină [it.].

*ANDANTINO adv. it. Ț Cam încet, ceva mai
lin. Întru cîtva mai animat decît „andante”.

A'NDARATELE (-DE) loc. adv. Ț ÎNDARĂȚ.

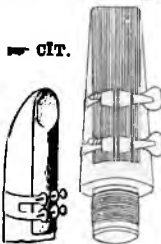

Fig. 118. Ancii.

Fig. 120. Ancoră.
L. Limbă.—I. Inel.
—T. Traversă.
—F. Fus.—G. Ghiară.
—B. Braț.—D. Dia-
mant.

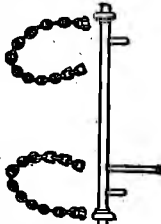

Fig. 121. Ancorator.

†ANDE¹ = INDE.

○ANDE² = ALDE.

†ANDESINE = INDESINE: oînd să vor găicevi doi oa-
meni ~ [PRV. LP.].

*ANDEZITĂ (pl.-te) sf., *ANDEZIT sn. Ț Rocă
vulcanică, un soi de trahit, se găsește la noi în
munții Călimani din Moldova și Hirghita din
Transilvania [fr.].

○ANDIDIE = ANDIVIE [ngr. ἀνδίδι].

ANDILANDI sbst. Ț Ț Pasăre mitologică,
cu penele frumoase colorate și strălucitoare ca soa-
rele, de care se pomenesc în basme: A venit acum
din soare ~ catargia și-a oîstat din oul de aur (D.-ZAMF.).

ANDIVIE sf. Ț Plantă ierboasă cu flori al-
bastre sau albe: originară din Turkestan și Asia-
Mică, se cultivă și prin păr-
țile noastre pentru uzul culi-
nar, în special ca salată
(Cichorium endivia) (Fig. 122)
[ngr. ἀνδίδι + fr. en dive].

A'N-DOASELE (DE-) loc.

adv. Ț DOS.

*ANDOSA (-osea) vb. tr. Ț
A pune ca girant scîlătura sa
în dosul unei polițe [fr.].

ANDREA¹ (pl.-rele) sf. Ț

Mold. Bucov. Trans. = UNDEA

Ț Bucov. Trans. Ț And.eau

(sau andrelele) gramezului, gîtlui,

a) vinele gîtlui; b) claviculă Ț Ț

Ț Ofen. Băn. Un

fier lung care prinde fierul lat de grindeiu, avînd

la capul de sîruier zis amnar Ț Ț pl. Mold. (HASD.) Ț

Lemne în lăuntrul morii care țin podul.

ANDREA² = INDEA.

ANDREIU, ○ANDRIU (sf.) npr. m. Ț Ziua de

30 Noemvrie cînd se sărbătorește acest sînt; du-
pă credințele poporului trebuie să ne ferim, în

noaptea care precedă această sărbătoare, de fiare

sălbatică și mai ales de strigoi, cari se zice că ies

atunci în cete pe la răspîntii; pentru a alunga

strigoi, se ung ușile cu usturoiu [vsl. Andreja].

ANDRIȘEA (pl.-șele) sf., ANDRIȘEL sm., ANDRI-
ȘE sf. Ț = SÎNGELE-VOINICULUI [~ INDRISAIM].

ANDROÇ sn., ANDROACĂ (pl.-oace) sf. Ț Fustă

de lînă țesută în casă, rareori din stam-
bă; se poartă de femeile de la țară: ou

li albe, cu androace largi și scurte (orig.)

[germ. Unterrock; comp. rut.

andarak].

*ANDROCEU (pl.-oae) sf. Ț Tota-

litatea organelor masculine la flori

(Fig. 123) [fr.].

*ANDROGIN adj. Ț Se zice despre

vegetalele care au în același timp flori

masculine și femele, cum e nucul, alunul,

etc. [fr. < gr.].

*ANDROMEDA sf. ☆ Constelațiune

în emisfera boreală (Fig. 124).

*ANECDOTĂ (pl.-ote) sf. Ț Ț Fapt

mărunț din istorie Ț Ț Întîmplare din

viața cuiva Ț Ț Povestire glumeață,

desfătătoare, snoavă: Anecdota, calamburul acolo fiindă

la pref. Cată-le prin almanahuri și vei trece de isteț (VLAH.)

[fr. < gr.].

*ANECDOTIC adj. Ț De anecdotă Ț Ț Care

n'are o însem-

nătate mare: își

pierde vremea cu

povestirea de întîm-

plări ~ [fr.].

*ANELIDE

sf. pl. Ț = INE-

LATE [fr.].

*ANEMIA

(-mie) Ț. vb. fr.

Ț A pricinui a-

nemie.

Ț. vb. refl. A

deveni anemic.

*ANEMIC adj. Ț Ț Bolnav de anemie Ț Ț Slab

în general Ț Ț Ț stil ~, stil fără coloare, fără

viață [fr.].

Fig. 122. Andivie.

Fig. 123. Androceu.

Fig. 124. Andromeda.

***ANEMIE** *sf.* ① * Stare bolnăvicioasă caracterizată prin împuținarea numărului globulelor roșii din sînge sau prin alterarea calitativă a acestora și mai ales prin reducerea cantității de hemoglobină ce cuprind globulele ¶ ② Stare bolnăvicioasă, slăbiciune în general [fr.].

***ANEMOGRAF** (*pl.-ate*) *sn.* ③ Aparat pentru înregistrarea automată a direcțiunii, înălții și duratei vînturilor [fr.].

***ANEMOGRAFIE** *sf.* ③ Parte a meteorologiei care se ocupă cu descrierea vînturilor [fr.].

***ANEMOMETRIE** *sf.* ③ Parte a meteorologiei care se ocupă cu măsurarea înălții și tăriei vînturilor [fr.].

***ANEMOMETRU** *sn.* ¶ ③ Instrument care servește la măsurarea înălții și puterii vînturilor (□ 125) [fr.].

***ANEMOSCOP** (*pl.-coape*) *sn.* ③ Instrument care servește să arate schimbările direcțiunii vîntului [fr.].

***ANERIS** (*-isesco*) *vb. tr.* A nimici, a strica o hotărîre, a anula: hotărîște Domnia sa și anierisește dănia de mai înainte (URIC.) [ngr. ἀναίρησκα < ἀναίρω].

***ANEROID** *adj.* ¶ Barometru ~, barometru fără mercur, întemeiat pe principiul elasticității metalelor (□ 126) [fr.].

***ANESTEZIA** (*-eziez*) *vb. tr.* ¶ A produce anestezie [fr.].

***ANESTEZIC** 1. *adj.* ¶ ① Care produce anestezie: frigid este ~; eterul, cloroformul, stovarna Novocaina sînt substanțe ~e ¶ ② Somn ~, somnul produs prin întrebuițarea agenților anestezici.

2. **ANESTEZIC** (*pl.-ice*) *sn.* Substanță care produce anestezie [fr.].

***ANESTEZIE** *sf.* ¶ Pierdere generală sau locală a facultății de a simți; poate fi rezultatul unei boale sau să fie produsă în mod artificial, mai ales în chirurgie, spre a împiedeca pe bolnav de a simți durerea pricinuită de o operațiune [fr. < gr.].

***ANEVOIE** 1. *adv.* Greu, cu greu: ~ va intra boșatul într-o împărăție cerurilor (SBL.); ¶ ~ se oștigă, lesne se oștăluiește; ¶ ~: boul cu bivoul ~ trag la jug, e greu să meargă alături, să împaci, două lucruri nepotrivite (ZNA.) ¶ ② *loc. adv.* Cu ~, cu greu: azi se găsește slugi mai cu ~ decît înainte (BR.-VN.); cu mare ~ se deslăși calul de stăpînului său (ISP.) [anevoie].

2. *adj.* Greu: începutul ~, Urma vine de la sine (SPER.).

3. *sf.* ¶ Epilepsie (HASD.) [a³ + nevoie].

***ANEVOINȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* ① Greutate pe care o împlină cineva, piedică: știu bine că voiți întîmplina căreșoare anevoițe, piedici și zavistii (ODOS.) ¶ ② Greutate de a face ceva, dificultate: H zioasa Biblîtu, din cauza anevoiței ce avea la vorbire (I.-GH.) ¶ ③ *loc. adv.* Cu ~, cu greu: azi se găsește slugi mai cu ~ decît înainte (BR.-VN.); cu mare ~ se deslăși calul de stăpînului său (ISP.) [anevoie].

***ANEVOIOS** *adj.* Greu de făcut, de îndeplinit: după un ceas de sule ~, ne oprim pe virul Păpușii (VLAH.) [anevoie].

***ANEVRISM** (*pl.-me*) *sn.* ¶ Umflătură plină cu sînge lichid sau coagulat, produsă în pereții unei artere și comunicînd cu ea; ruperea ei pricinuește moartea (□ 127) [fr. < gr.].

***ANEX** 1. *adj.* Ce se alăturază pe lângă un alt lucru: școală ~ă.

2. **ANEX** *sn.*, **ANEXĂ** (*pl.-eze*) *sf.* Ce se alăturază, ce se găsește pe lângă alt lucru: voiu da o ~ă la cartea pe care o tipăresc; ~ele olădării [fr. < lat.].

***ANEXĂ** (*-eze*) *vb. tr.* A alătura pe lângă un alt lucru; a uni: vei ~ la petițiune și actele necesare; Do-

bogea a fost anexată la România după războiul de la 1877 [fr.].

***ANEXIUNE** *sf.* Faptul de a anexa [fr. < lat.].

***ANFRACUOZITATE** *sf.* ③ Linie sucită, întortochiată, confundată neregulată: anfractuozitățile drumului; anfractuozitățile stîncilor [fr.].

***ANGAJA** (*-ajeaz*) 1. *vb. tr.* ① A lega pe cineva cu cuvîntul, cu faptul, a îndatora: binele care l-a făcut pentru mine mă angajează să-l fiu recunoscător ¶ ② A lua pe cineva cu scop de a îndeplini o anumită funcțiune, a tocmi pe cineva: l-a angajat la teatru; am angajat un servitor ¶ ③ A da un lucru în vederea unui anumit scop: mi-am angajat toți banii în întreprinderea aceasta.

2. *vb. refl.* ① A se lega cu cuvîntul, cu fapta, a făgădui, a se îndatora: mă angajez să nu mai lipsesc ¶ ② A se înțelege cu cineva pentru a primi o sarcină, a intra, a se băga, a se tocmi, a se năimi: m'am angajat la teatru; s'a angajat guvernanta [fr. < engager].

***ANGAJAMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Faptul de a (se) angaja ¶ ② Tocmeală făcută, făgăduință dată pentru ocuparea unui loc, unui post: n'are niciun ~ ¶ ③ Făgăduință, îndatorare: în exploatarea ce are cu Îpsilante îi cere îndeplinirea ~elor sale (I.-GH.) ¶ ④ A (-și) lua ~ul, a (-și) da cuvîntul, a se îndatora: luam ~ul de a fi totdeauna uniți în apărarea drepturilor noastre (I.-GH.) [fr. engagement].

***ANGAJARE** *sf.*, **ANGAJAT** *sbst.* Faptul de a (se) angaja.

***ANGAJATOR** *sm.*, **ANGAJATOARE** (*pl.-toare*) *sf.* Care angajează.

ANGARĂ (*pl.-rale*) *sf.* ① Altădată orice dare, muncă la cîmp, la șosele, etc. pe care o cerea de la țărani proprietarii ori administrația; astăzi cuvîntul are înțeles peiorativ, însemnînd ori-ce sarcină grea, ori-ce apăsare, ori-ce cerere nedreaptă: numai biruri și angarale, n'a mai rămas blefior creștinilor /cenușă în vatră (I.-GH.) ¶ ② (R.): eram copii și spunea multe talca de angarale de Turci (GR.-N.) ¶ ③ A lucra ca de ~, a lucra fără tragere de inimă, de pomană [ngr. ἀγγαρία].

† **ANGĂRIE** 1. *Mold.*, † **ANGAREA** *sf.* = **ANGARA**: o poruncă merge după alaltă Pentru angării, dabile, împlineli (BO.-DEL.).

2. **ANGĂRIE** 2. *sf.* *Mold.* Multime de pasări de curte, gaile (PAMP.).

***ANGELIC** *adj.* Îngereșc: surle ~; figură ~ă [fr. < lat.].

***ANGELICĂ** *sf.* * = **ANGHELICĂ** [fr.].

***ANGELINĂ** (*pl.-ine*) *sf.* * *Trans.* ① = **ANGHELICĂ** ¶ ② = **SĂLBATICĂ**, plantă din familia umbeliferelor, cu flori numeroase, albe-roșietice, dispuse în umbel compuse; crește prin fînețe și locurile umede din păduri (*Angelica silvestris*) (□ 128).

† **ANGHEL** *sm.* Înger [ngr. ἄγγελος].

***ANGHELICĂ**, **ANGHELICĂ** *sf.* * Plantă din familia umbeliferelor; crește pe lângă riurile și pîraele din regiunile muntoase; semințele, frunzele și mai ales rădăcina se întrebuințează de popor ca leac pentru durerile de stomac, lîngoare, tuse și boale de gură la vite (*Archangelica officinalis*) (□ 129) [ngr. ἀγγελικα].

† **ANGHELINĂ** *sf.* * (GAST.) = **ANGHELICĂ** (= **ANGELINĂ**).

***ANGHEMAHT**, **ANGHEMOHT** (*pl.-turi*) *sn.* X Carne, mai adesea de pui, pregătită cu sos acru de lămie [germ. Eingemachte].

† **ANGHEREST**, † **ANGHERIST**, † **ANGHILEST** *sbst.* Octoih.

† **ANGHERIE** *sf.* *Mold.* ① = **ANGARĂ** ¶ ② Poci-

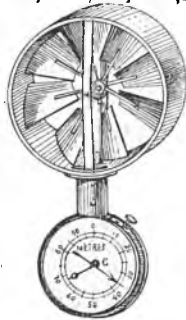

Fig. 125.
Anemometru.

Fig. 126. Barometru
aneroid.

Fig. 128. Angelina
sălbatică.

Fig. 129. Anghelică.

Fig. 127.
Anevrism.

tanie, monstru: ce face, ce dregre, Busuloc fi zboară capul angheriel sev.1. (= ANGARIE'1).

***ANGHINĂ** *sf.* Pinză groasă de cîneapă [fr. Nankin sau germ. Nanking].

***ANGHINĂ** = **ANGINA**.

ANGHINARE, ANGHINARĂ (*pl.-are sf., Mold.* **ANGHINAR** *sm.* ♀ Plantă ierboasă cu frunze mari spinose de culoare verde-albicioasă și cu flori roșii-violacee, învelită de solzi membranoși și cărnoși la bază; e cultivată pentru solzii cărnoși ce constituie o excelentă legumă (*Cynara scolymus*) (130) [ngr. ἀγκυράρα].

Fig. 130. Anghinară.

† **ANGHIRĂ** (*pl.-re sf.* = **ANGORĂ** ①: nu filoa anghiră... care ușor se aruncă în apă și cu anevole se ardică (PANN) [ngr. ἀγκυρά].

† **ANGHIRETE** *subst.* (HASD.) = **ANGHEREST**.

***ANGINĂ** (p. ANGHINĂ (*pl.-int sf.* ♀ ① Inflamare a faringelui și a gâtului caracterizată prin greutatea de a înghiți și de a respira: imi slutaacă amindoi copilaști bolnavi de angină (BR-VN.) ② ~ difterică = **DIFTERIC** ③ ~ de piept, nevralgie a nervilor inimii caracterizată prin dureri acute în regiunea inimii putînd să se întindă în diferite direcțiuni, în deosebi de-a-lungul brațului sting pînă la mîină, care devine foarte palidă; bolnavul simte că se sfîrșește și accesele durează cîteodată un sfert de ceas [fr. < lat.].

***ANGIOSPERME** *sf. pl.* ♀ Nume dat unei clase de vegetale fanerogame la care sămînta e închisă într'un pericarp [fr.].

ANGLICĂ *sf. (pl.-ei) ♀* = **CIUBOTIȚA-CUȚULUI** (= **AGLICĂ**).

***ANGLICAN** 1. *adj.* ♂ Ce privește anglicanismul: omît ~; biserică ~ă.

2. *sm.* Care profesază anglicanismul [fr.].

***ANGLICANISM** *subst.* ♂ Religieunea oficială a Angliei (= **P. IST.**) [fr.].

***ANGLICISM** (*pl.-isme sn.* ♂ Fel de a vorbi particular limbii engleze; expresiune, construcțiune proprie limbii engleze, trecută în altă limbă [fr.].

ANGLICIU, ANGLICEȘ *sm.* ♀ = **CIUBOTIȚA-CUȚULUI** (= **AGLICĂ**).

ANGLIE *sf.* ♂ Stofă de haine de calitate inferioară: și cu nădrazi de ~, Petece pe ei o mie (CRG.) [srb. anglija].

***ANGLO-AMERICAN** 1. *adj.* ♂ Care ține de Englezi și de Americani.

2. *sm.* ① Persoană de origine engleză, născută în America ② Originar din Statele-Unite ale Americi de Nord [fr.].

***ANGLOFIL-ILĂ** *adj. sm. f.* Care iubește pe Englezi [fr.].

***ANGLOFOB-OBĂ** *adj. sm. f.* Care urăște pe Englezi [fr.].

***ANGLOFOBIE** *sf.* Ură contra Englezilor [fr.].

***ANGLOMAN, ANĂ** *adj. sm. f.* Care admiră peste măsură pe Englezi, obiceiurile și datinele lor, care-l imită în toate [fr.].

***ANGLOMANIE** *sf.* Admirațiune afară din cale a Englezilor, a instituțiilor lor politice, a moravurilor, obiceiurilor, modelor lor, etc. [fr.].

***ANGORĂ** 1. *sm. f.* ♂ Numedat unor varietăți de pisici, iepuri și capre originare din Angora (Anatolia) și care sînt caracterizate printr'un pâr lung și mătăsoș.

2. *adj.* Din Angora: pisică ~ (131); capră ~ (132).

Fig. 131. Pisică angora.

Fig. 132. Capră angora.

***ANGRENAJ** (*pl.-aje sn.* ① Îmbucarea maselelor de la o roată cu ale altei roți (133) ② ③ Serie de anumite împrejurări care se înclădesc, se complică una pe alta [fr. engrenage].

***ANGROSIST** *sm.* ♂ Negustor care cumpără și vinde marfă în cantități mari [fr. en gros + germ. Grossist].

***ANGULAR** *adj.* În formă de unghiu [fr. < lat.].

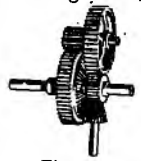

Fig. 133. Angrenaj.

***ANHIDRIDĂ** (*pl.-ide sf.* ♂ Compus oxigenat care, unindu-se cu apa, poate produce un acid: ~ carbonică, acid carbonic: ~ sulfuroasă, acid sulfuros [fr.].

***ANHIDRU** *adj.* ♂ Care nu conține apă: sare anhidră [fr.].

***ANIHLA** (-ilez) *vb. tr.* A înlătura efectul unui lucru, a înlătura pe cineva, a nimici, a zădărnici: substanța aceasta anihilează acțiunea otrăvii [fr.].

***ANIHLARE, ANIHILAȚIUNE, ANIHILAȚIE** *sf.* Faptul de a anihila [fr.].

***ANIHILATOR** *adj.* Care anihilează [fr.].

***ANILINĂ** *sf.* ♂ Substanță alcaloidă preparată din gudronul provenit din distilarea cărbunilor de piatră în fabricarea gazului de iluminat; prin acțiunea bicromatului de potasiu, capătă o frumoasă culoare violetă; prin acțiunea biclorurei de staniu, dă o culoare roșie numită fuscină; aceste colorii sînt întrebuintate la vopsirea mătăsurilor, lînurilor, etc. și la fabricarea cernelii [fr.].

***ANIMA** (-linea) 1. *vb. tr.* A însufleți: devotamente entuziaste care animau atîtea inimi nobile și generoase (L.-GH.).

2. *vb. refl.* ① A căpăta viață. a se însufleți: orașul s'a mai animat ② A se înviora [fr. < lat.].

***ANIMAL** (*pl.-ale*) 1. *sn.* ♂ Viețuitoare, dobitoac: ~ sălbatic; ~ domestic; omul este un ~ rațional ② ③ Om prost, necioplit, grosolan.

2. *adj.* ① De animal: substanțe ~e ② Ce privește viața ființelor: regn ~, toate viețuitoarele la un loc; căldură ~ă, căldura produsă de funcțiunile organismului: viață ~ă, viața ființelor, viața în care stăpînesc pornirile primitive [fr. < lat.].

***ANIMALCUL** (*pl.-ule sn.* ♂ Animal foarte mic care nu poate fi văzut decît cu ajutorul microscopului [fr.].

***ANIMALIC** *adj.* ① De animal: produse ~e ② Ce stă în legătură cu manifestațiunile primitive ale vieții: instinct ~; apucături ~e.

***ANIMALIER** *sm.* ♂ Pictor sau sculptor de animale [fr.].

***ANIMALITATE** *sf.* Însușirile, facultățile proprii animalului luate la un loc, starea a tot ce este animal [fr. < lat.].

***ANIMAT** *adj.* ① p. ANIMA ② NEANIMAT ③ Stăpînit de o anumită stare sufletească, de un anumit gînd: l-am văzut ~ de intențiile cele mai bune față de mine ④ Plin de viață, viu, însuflețit: balul pe lărbă verde (a fost) foarte ~ și vesel (CAR.).

***ANIMATO** *adv. it.* ♪ Cu vioiciune [it.].

***ANIMĂȚIUNE, ANIMĂȚIE** *sf.* Faptul de a (se) anima, vioiciune, însuflețire: vorbea cu multă ~ [fr. < lat.].

***ANIMISM** *subst.* ♂ Doctrină care explică prin amestecul sufletului toate manifestațiunile vieții, doctrină care atribuie suflet și lucrurilor neînsuflețite [fr.].

***ANIMIST** 1. *adj.* Ce privește animismul: doctrină ~ă.

2. *sm.* Care împărtășește animismul [fr.].

***ANIMOZITATE** *sf.* Pornire, aprindere, ură: a vorbit cu multă ~ [fr. < lat.].

ANIN *sm.* ♀ ① Arbore cu frunze ovale, ascuțite la vîrf, dedesubt albicioase și acoperite cu peri moi, cu flori verzi-roșietice, dispuse în amente; crește prin luncile și pe malurile torentelor și rîurilor de la munte, atîngînd o înălțime de 8-10 metri; scoarța lui, de co- Fig. 134. Anin (alb). loare cenușie, e întrebuintată în industrie ca tinctorială; e numit și ~ **ALB**, ~ **NEGROȘU**, ~ **ROȘU** (*Alnus incana*) (134, 135): lasă umbră de sălcii și de ~ (BR-VN.) ② Arbore de 20-30 metri

Fig. 134. Anin (alb).

înălțime, cu frunze rotunde, cuneiforme la bază, foarte obtuze la vîrf și neegal dințate pe margine, cu flori verzui-roșietice dispuse în amente, cu lemnul alb și greu; crește pe malurile apelor și prin pădurile umede din șesuri; scoarța lui conține mult tanin și e întrebuintată în industrie pentru colorarea cea neagră durabilă, obți-

Fig. 135. Amente de anin alb. Fig. 136. Anin negru.

nută prin amestecul cu sulfatul de fier; e numit și ~ **NEGRU** (*Alnus glutinosa*) (□ 136).

ANINĂ (-in) 1. vb. tr. ① A pune un lucru într'un loc așezat sau, a prinde de ceva, a acăța: am aninat pălăria în ouș; anină armele la obține (cre.) ¶ ② A ridica, a sui pe ceva ¶ ③ A pune pe lângă ceva: Orientalii n'au obiceiul să anine pe „parole d'honneur” la promisiunile lor (i.-gh.) ¶ ④ **Bucov.** A spinzura: i-au rădicat spinzurătoarea și era acum numai să-l anine (se.).

2. vb. refl. ① A răminca prins, acățat, într'un loc așezat sus: s'a aninat bățul în pom ¶ ② A se prinde, a se apuca de ceva (ținindu-se cu mîinile): Cu brațele-amîndouă de gîtul meu te-anin! (EMIN.) ¶ ③ A se prinde cu mîinile de cineva, a se amesteca printr-o altă, a intra în joc: Duminica nu ne aninam în hără decît toți patru la rînd (VLAH.); ④: Amin, amin, și eu m'a-nin, se zice despre cineva care vine nepoftit unde sînt alții, la masă, la petrecere, sau tron. cînd vrea să spună cineva că e de aceeași părere cu acela care a vorbit înaintea lui ¶ ⑤ A se prinde din neabgare de seamă de un cuiu, de un mărăcine, etc. ¶ ⑥ A se lega de cineva, a sări asupra cuiva: Și pe loc ei s'aduna și de Grue s'anina (ALECS.-P.) ¶ ⑦ A se ținea mereu de cineva, a nu-i mai da pace, a-l urmări mereu, a se alege: se anină de mine ca scutul de oale [lat. *allevinare < levare].

ANINĂ (pl.-ine) sf. ♀ Fructul aninului; amentă femelă a aninului (□ 137).

ANINĂȚIOS adj. Care se anină ușor.

ANINĂRIE sf. ♀ (cost.) Loc unde cresc multă anini.

ANINĂȘ sm. ♀ Arbust de 2-4 metri, numit și „lilieac de munte”, cu frunzele ovale ascuțite, cu flori verzui dispuse în amente; crește în tufșuri pe pămînturile reci și umede din regiunea alpină (*Alnus viridis*) [anin].

ANINĂTOR 1. adj. Care anină.

2. **ANINĂTOARE** sf. ♀ Loc unde căprioara e gonită de cîini.

○ **ANINE** sm. *Olten. Băn. Ț.* = **ANIN**.

ANINIȘ (pl.-ișuri) sn. ♀ Loc unde cresc anini, pădure de anini.

ANINIȘ sbst. *Mold. Ț.* = **ANASON** [ngr. ἀνισον].

○ **ANIS** sbst. *Trans. Ț.* = **ANASON** [ung. anis].

ANISOR sm. *dim.* AN: al mai mare să fi avut sapte ~ (CAR.).

***ANIVERSA** (-sez) vb. tr. A sărbători un eveniment întîmplat mai înainte la aceeași dată [aniversare].

***ANIVERSAR** adj. Ce amintește într-o anumită zi un eveniment întîmplat mai înainte la aceeași dată: sărbătoare ~ă [fr.].

***ANIVERSARE** sf. Sărbătoare în amintirea unui eveniment întîmplat mai înainte la aceeași dată: ~a nașterii; la aniversări... punea în scenă cîte o bucată de teatru în limba germană (i.-gh.) [fr.].

***ANIZETĂ** (pl.-ete) sf. ♀ Licoare spirtuoasă fabricată cu esență de anason [fr. anisette].

† **ANOCĂTO** adv. În neorînduială, de-avalma;

Fig. 137. Anine.

lmi fac casa ~ tot cu jocuri și cu nebunii (ALECS.) [ngr. άνω κάτω].

***ANOD** sm. ♀ Electrodul pozitiv al unei pile electrice [fr.].

***ANODIN** adj. ① ♀ Care potolește durerea: remediu ~ ¶ ② Blind, fără multă putere, neînsemnat: măsură ~ă; critică ~ă [fr. < gr.].

***ANOMAL** adj. ① Ce nu se potrivește cu o anumită stare de lucruri, ce ne miră, neobicinuit: constituțiune ~ă; boală ~ă ¶ ② Conjugațiune ~ă, care prezintă abateri de la conjugățiunea obișnuită [fr. < gr.].

***ANOMALIE** sf. ① Nepotrivire cu o anumită stare de lucruri, cu așteptările noastre, neregularitate: slut multe anomalii în viața noastră de azi ¶ ② Abatere de la regulile gramaticale: o ~ nesuferită într-o gramatică regulată (NEGR.) [fr. < gr.].

***ANONIM** 1. adj. ① Care e lipsit de nume: operă ~ă; scrisoare ~ă; Trebuie să ai curaj ca mine! trebuie s'o iscălești: o dăm anonimă (CAR.) ¶ ② Societate ~ă, societate comercială ai cărei membri nu sînt arătați cu numele lor fiind responsabili numai pentru sumele vărsate.

2. sm. Cel care-și ascunde numele [fr. < gr.].

***ANONIMAT** (pl.-ate) sn. Condițiunea de a fi anonim: a păstra ~ul [fr.].

***ANORGANIC** adj. ① Care nu privește ființele organice ¶ ② Chimie ~ă, parte a chimiei care nu se ocupă cu studiul substratelor organice, ci cu al mineralelor, etc. [fr.].

***ANORMAL** adj. Ce nu se potrivește cu felul de a fi al unor anumite lucruri, ce este neobicinuit sau poate fi dăunător: organismul acesta prezintă o dezvoltare cu totul ~ă; societatea noastră se găsește într-o stare ~ă [fr.].

ANOST adj. ① Plictisitor, nesărat, searbăd: lumea ~ă care vine la noi (VLAH.); ne-a povestit o sumă de lucruri ~e ¶ ② Fără nicio noimă, fără duh, nesulerit: ce om ~! [ngr. άνοστος].

ANOSTEALĂ (pl.-eii) sf. Plictiseală: să mă răsuflăm de zădurnul și anosteala capitalei (VLAH.) [a n o s t i].

ANOSTI (-tesc) vb. refl. A se plictisi: știu că te-ai anostit toată seara (VLAH.) [a n o s t].

ANOSTIE sf. (ALECS.) Lucru a n o s t.

○ **ANOSCIND** adv. *Trans. (FR.-CDR.)* Acum citva timp [nu știu cînd].

***ANOTA** = **ADNOTA**...

○ **ANOTĂ** Oaș. = **INNOTA**.

***ANOTIMP** (pl.-uri) sn. Una din cele patru împărțiri ale anului, sezon [a n + t i m p, după germ. Jahreszeit].

A'N-PICIOARELE (DE-) loc. adv. = **PICIOAR**.

***ANSAMBLU** (pl.-bluri) sn. ① Unirea tuturor părților unui întreg într-o ordine convenabilă: rezultatul acestei uniri; totalitate: toate aceste grupuri de jucători formează un ~ foarte plăcut ¶ ② Bucată de muzică compusă din diferite părți cîntate de mai multe voci ¶ ③ Unitate cu care actorii joacă o piesă de teatru [fr. ensemble].

***ANTAGONISM** (pl.-isme) sn. Luptă, conflict, rivalitate: ~ul între Romîni și Unguri [fr.].

***ANTAGONIST** 1. adj. Ce se găsește în luptă cu alt-ceva: forțe ~e.

2. sm. Care se găsește în luptă cu alt-cineva, protivnic: amîndoi sînt niște antagoniști aprigi; n'am văzut un ~ mai primejdios al progresului [fr. < gr.].

○ **ANTAL** (pl.-ale) *Mold.* Bută de aproape 100 de vedre, mai înainte-numai de vre-o 50 de vedre: s'au coborît la iaz și au băut vr'o zece ~e de apă (SEV.) [rut.].

ANTÂNĂȘII sf. pl. *Olten. Băn. Ț.* Zilele de 16 și 17 Ianuarie care, după credința poporului, sînt rele de boale, mai ales de ameleși și de boale de copii [A n t o n + A t a n a ș e].

***ANTARCTIC** adj. ● Sudic, de miazăzi: polul ~ [fr. < gr.].

***ANTART** sm. Haiduc grec în peninsula balcanică [ngr.].

***ANTE**, prefix latin care se construiește cu un mare număr de substantive și adjective, spre a le da înțelesul de: înainte (de), dinainte (de). Nu se citează în dicționar decît cele mai uzitate.

ANI-
ANT

***ANTEBRAT** (pl.-ate) *sm.* ② Partea brațului de la cot pînă la palmă (138) [a n t e + b r a t, format după fr. a v a n t - b r a s].

***ANTECEDENT**

-TĂ 1. *adj. sm. f.* Care se găsește, care s'a întîmplat înainte: cîvîntul ~; fapte ~e; antecedentii mei n'au expus destul de bine obșteștile.

Fig. 138. Antebrăț.

2. ***ANTECEDENTE** *sm. pl.* ① Fapte care s'au întîmplat înaintea altora: pentru ca să înțelegem aceste fapte, trebuie să cunoaștem ~ele lor ② Fapte din viața trecută a cuiva: ~ele lui sînt compromițătoare [fr.].

***ANTECEDENȚĂ** (pl.-ente) *sf.* Precădere, preferență: nimănui nu trebuie să i se dea, cînd nu merită, ~ asupra altuia [fr.].

***ANTECESOR** *sm.* Înaintaș, predecesor, care a fost mai 'nainte [fr. < lat.].

***ANTEDATA** (-atez) *vb. tr.* A pune pe un act, pe o scrisoare, etc. o dată falsă, anterioară celei adevărate [fr. a n t i d a t e r].

***ANTEDILUVIAN** *adj.* ① Dinaintea potopului: animal ~ ② Străvechiu ③ ④ Înapoiat: păreri ~e [fr.].

***ANTEMERIDIAN** *adj.* Dinainte de amiază [lat.].

***ANTENĂ** (pl.-ene) *sf.* ① ② Una din cele trei vergi fixate de bompre, care susține o velă latină sau triunghiulară (139) ③ ④ Unul sau mai multe fire metalice întinse la oarecare înălțime deasupra solului și care sînt legate de un post radiofonic sau radiotelegrafic, cu scopul de a înlesni captarea sau propagarea în toate direcțiunile a undelor electromagnetice (140) ⑤ ⑥ Una din prelungirile, în număr de două, patru sau mai multe, în formă de fire ori de coarne, articulate și mobile, pe care le au pe cap mai

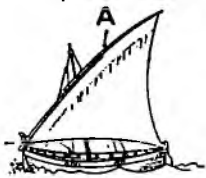

Fig. 139. A. Antenă.

Fig. 140. A. Antenă.

Fig. 141. Antene.

toate anelidele și artropodele; ele sînt organele simțurilor la aceste animale, în special al pipăitului și al mirosului (141) [fr.].

† **ANTEP** *sm.* ① Varietate de vișin cu lemn mirositor foarte plăcut: intră otubucelul ou ciubucela de ~ și de lasomie (142) [tc.].

***ANTEPENULTIM** 1. *adj.* ② Care se găsește în al treilea loc începînd numărarea de la sfîrșit: -tă este silaba ~ă a cuvîntului „întîmător”.

2. ***ANTEPENULTIMĂ** (pl.-ime) *sf.* ② A treia silabă a unui cuvînt începînd numărarea de la sfîrșit [lat.].

***ANTERĂ** (pl.-ere) *sf.* ① Săculeț membranos, în genere de formă lunguiată, așezat în partea de sus a staminelor florilor și care conține polenul (142) [fr. a n t h è r e < gr.].

Fig. 142. Antere.

○ **ANTEREU** = **ANTERIU**.

***ANTERIOR** 1. *adj.*

① Care se găsește înainte, în partea dinainte: membrele anterioare ② Dinainte, de mai 'nainte (cu privire la timp): fapt ~; ne revin adesea aduceri aminte din viațile noastre anterioare (143) ③ ④ Perfect ~, viitor

~, timpuri ale indicativului care arată o acțiune întîmplată înaintea alteia.

2. *adv.* Mai 'nainte: această datorie a plătit-o ~ [fr. a n t é r i e u r < lat.].

***ANTERIORITATE** *sf.* Faptul de a fi anterior, prioritate: ~a unei descoperiri [fr.].

***ANTERIU** (pl.-rie) *sm.* ②

① Haină lungă pînă jos, de la ceafă pînă la gîsne, pe care o poartă preoții pe sub giubea și de-a dreptul pe cămașă, încingîndu-se cu brîul pe la mijloc; tot astfel de haină purtau altădată cei din clasa boierescă, precum și Țiganiul lăutari (143): unul se înouăra în anterieu, altul în patrafir (D-ZAMPF.); era gătît o'un anterieu de ortalie (GN.); ② e mai aproape cămașa decît ~ul, ne îngrijim mai mult de noi decît de alții (ZNN.) ③ Haină țărănească lungă pînă la brîu, cu minci strîmte la margine, încheiată de sus pînă jos cu un rînd de nasturi și înflorată la piept, guler și minci cu găitane de diferite culori (144) ④ ⑤ Zăbun lung pînă peste genunchi ce poartă țărancele din unele

Fig. 143. Anterieu. Fig. 144. Anterieu.

județe de la șes ale Munteniei [tc. a n t e r i u].

***ANTETREN** (pl.-enuri) *sm.* ① Partea dinainte a unui tun și care servește a duce afetul, a purta servanții, munițiunile, armamentul, accesoriile, piese de rezervă, etc. (145): părțile ~ului sînt dricul, oala, roatale, oștea, crucea de mijloc și lada [lat. a n t e + t r e n, după fr. a v a n t - t r a i n].

***ANTEVORBITOR**

sm. Cel care vorbește înaintea altuia

[lat. a n t e + v o r b i t o r].

***ANTI**-, prefix care se

construiește cu un mare

număr de substantive și

adjective, și care servește să exprime o opozițiune,

o noțiune contrară a ceea ce a cuvîntului pe lîngă

care e pus; pomenim în dicționar numai pe cele

mai întrebuintate [gr. ἄντι].

***ANTIALCOOLIC**, *adj.* Impotriva alcoolului:

societate ~ă [anti- + alcoolic].

***ANTIARISTOCRAT**, -ATĂ *adj. sm. f.* Care

e împotriva aristocrației [fr.].

***ANTIARISTOCRATIC** *adj.* = **ANTIARISTO-**

CRAT [fr.].

***ANTIĆ** 1. *adj.* ① Foarte vechiu, din timpu-

riile străvechi: săpăturile ce se fac prin împrejurimi des-

copăr ziduri ~e (VLAH.) ② În spec. Din timpul Gre-

cilor și Romanilor, clasic: cultură ~ă.

2. ***ANTIĆ** *sm. pl.* Cei din vechime, în spec.

Grecii și Romanii.

3. † **ANTIĆĂ** (pl.-ice, -iei) *sf.* ① Obiect de artă din

antichitate: fleacare cașă este o bucată de ~ ② ③

Persoană cu obiceiuri sau cu păreri învechite [fr.

a n t i q u e < lat.].

***ANTICAMERĂ** (pl.-ere) *sf.* ① Odaie de aștep-

tare ② ③ A face anticameră, a aștepta să fie pri-

mit [it.].

***ANTICAR** = **ANTICUAR**.

***ANTICHITATE** *sf.* ① Faptul de a fi antic:

~a acestui monument îl face cu deosebire prețios ② Ve-

chime îndepărtată: sînt multe lucruri din ~ pe care

numai prin imaginațiune le putem reconstitui ③

Timpul cînd trăiau Grecii și Romanii: Renasterea

a căutat să reviviseze spiritul antichității ④ Obiect de

artă vechiu (mai obicînit la pl. antichități): e

mare iubitor de antichități [fr. a n t i q u i t é < lat.].

***ANTICICLON** *sm.* ① Centrul mobil al înal-

telor presiuni barometrice [fr.].

***ANTICIPA** (-oipez, -oip) 1. *vb. tr.* ① A face un lucru înainte de timpul hotărât: ~ o plată ¶ ② A se gîndi la un lucru, a lua o hotărîre înainte de timpul fixat să se îndeplinească: ~ viitorul.

2. *vb. intr.* (*construit cu asupra*) ① A face ceva, a se ocupa, a vorbi de ceva înaintea altor lucruri, înaintea timpului hotărît lor: trebuia să anticipez asupra faptelor ¶ ② A se folosi de ceva mai înainte de timp: anticipează asupra veniturilor sale [fr. < lat.].

***ANTICIPAT** 1. *adj. p.* **ANTICIPA**.

2. *adv.* Înainte de timpul hotărît, înainte de îndeplinirea unui lucru.

***ANTICIPAȚIUNE**, **ANTICIPAȚIE** *sf.* ① Faptul de a anticipa ¶ ② Prin ~, în mod anticipat: au plătit regulat totdeauna prin ~ cîștigurile (A.-GH.) [fr. < lat.].

***ANTICITATE** = **ANTICHITATE**.

***ANTICLERICAL**, **ALA** *adj. sm. f.* Care este împotriva clerului [fr.].

***ANTICONSTITUȚIONAL** *adj.* ③ Care e împotriva Constituțiunii, organizării unui Stat [fr.].

***ANTICREȘȚIN** *adj.* ③ Care e împotriva religiunii sau doctrinei creștine [anti + creștin].

***ANTICREZĂ** (*pl.-eze*) *sf.* și *Contract* prin care venitul unui imobil este lăsat de datornic creditorului său [fr. < gr.].

***ANTICRIST** = **ANTHRIST**.

***ANTICRITICĂ** (*pl.-ici*) *sf.* Critică ce răspunde la o altă critică [fr.].

***ANTICUAR**, **ANTICAR** *sm.* ¶ Negustor de cărți sau de lucruri de artă vechi [germ. *Antiquar*].

***ANTICUARIAT**, **ANTICARIAT** (*pl.-ate*) *sm.* ¶ ① Ocupațiunea de anticuar ¶ ② Loc, prăvălie unde se vînd cărți vechi [germ. *Antiquariat*].

***ANTICUARIE** *sf.* = **ANTICUARIAT** [anti + cuar].

***ANTIDATA** = **ANTEDATA**.

③ **ANTIDILUVIAN** = **ANTEDILUVIAN**.

***ANTIDINASTIC** *adj.* ③ Care este împotriva dinastiei [fr.].

***ANTIDINASTICISM** *sbst.* ③ Fel de a lucra împotriva dinastiei; păreri împotriva dinastiei [anti + dinasticism].

***ANTIDOT** (*pl.-turi, -te*) *sm.* ① ☼ Ceea ce se dă pentru a împiedica acțiunea unei otrăvi, contra-otrăv ¶ ② ☼ Ceea ce ne păzește de ceva neplăcut, rău: cel mai bun ~ împotriva plictiselii este munca [fr. < gr.].

***ANTIFON** (*pl.-ioane*) *sm.* ① Cantarea aceluiași verset din psalmi de două coruri, răspunzînd unul altuia pe rînd ¶ ② *Iron.*: popilor de mir... le cînta antifoanele următoare: diaconii și cu poezii, de treji ce sînt, de-abia văd cu ochii (CRO.) [sl. < gr.].

***ANTIFONAR** (*pl.-are*) *sm.* Cartă bisericească ce cuprinde antifoanele [gr. *ἀντιφωνάριον*].

***ANTIFRAZĂ** (*pl.-aze*) *sf.* ☞ Figură de retorică prin care o locuțiune, o frază, se întrebuițează, prin ironie sau eufemism, cu un înțeles contrariu celui obicinuit: prin ~, Grecii numeau Furile Eumenide sau binevoitoare [fr. < gr.].

***ANTIGRAMATICAL** *adj.* ☞ Contrariu regulilor gramaticale [fr.].

***ANTIGVERNAMENTAL** *adj.* ③ Ce este împotriva unui guvern, unei cîrmuiri [fr.].

③ **ANTIHÎRT**, **ANTIHÎRS(T)** *sm.* ☞ ① = **ANTHRIST**: Îngă soare și lună stă antihîrt (care) vrea să-i prăpădească (VOR.); aou-i vremea lui Antihîrt, nu se mai potrec așa lucruri minunate (SAD.) ¶ ② ☞ Nelegiuît: mîi, mîi, mare antihîrt! (ALECS.).

***ANTIHOLERIC** *adj.* ☞ Care combate holera, care apără de holeră [fr.].

***ANTHRIST** 1. *sm.* ☞ Demonul care, după cum spune Apocalipsul, va veni la sfîrșitul lumii și va aduce o sumă de răutăți și fără-de-legi, dar va fi învins de Hristos.

2. *adj.* ☞ Nelegiuît [vsl. < gr.].

***ANTILEGAL** *adj.* ③ Împotriva legilor, nelegal [fr.].

***ANTILIBERAL** *adj. și sm.* ③ ③ Care e împotriva libertății civile și politice ¶ ④ *In spec.* Care e împotriva partidului liberal (la noi) [fr.].

***ANTIOLOGIE** *sf.* ☞ Contrazicere între două idei, între două expresiuni [fr.].

***ANTILOPĂ** (*pl.-ope*) *sf.* ☞ Mamifer frumos din ordinul rumegătoarelor, cu coarne goale, mai mult sau mai puțin încovioate, cu picioare înalte și subțiri, coadă scurtă și părul felurit colorat; e un animal pacinic și fricos și se poate îmblînzii ușor; aleargă foarte iute și trăește în cete mai mult sau mai puțin numeroase în cîmpurile și stepele din Asia și mai ales din Africa, dar se găsesc unele specii și în Europa (□ 146) [fr. < lat.].

***ANTIMILITARISM** *sbst.* Teoria, sentimentul antimilitaristului [fr.].

***ANTIMILITARIST** *adj. și sm.* Care e împotriva ori-cărei instituțiuni militare și a războiului [fr.].

***ANTIMINISTERIAL** *adj. și sm.* ③ Care e împotriva ministerului și politicii sale [fr.].

***ANTIMIS** (*pl.-isuri, -ise*) *sm.* ☞ Pînză, mai adesea de in, în patru colțuri, pe care se află chipul Mîntuitorului așezat în mormînt; se așază pe Sf. masă, după ce s'au cusut în partea-i de sus

Fig. 146. Antilopă.

Fig. 147. Antimis sfințit în mănăstirea Putna în a. 1729.

moaștele vreunui sfînt și după ce s'a sfințit de episcop; pe antimis se poate săvîrși Sf. liturgie și afară din biserică (□ 147) [vsl. *a n t i m i s ū* < gr. *ἀντιμίστριον*].

***ANTIMONARHIC** *adj.* ③ Ce e împotriva monarhiei [fr.].

***ANTIMONARHIST** *adj. și sm.* ③ Care e împotriva unui guvern monarhic [fr.].

***ANTIMONIAL** *adj.* ☞ De antimoniu, care conține antimoniu: medicament ~ [fr.].

***ANTIMONIAT** (*pl.-ate*) *sm.* ☞ Sare rezultată din combinarea acidului antimoniu cu o bază [fr.].

***ANTIMONIC** *adj.* ☞ Acid ~, acid obținut prin precipitarea antimoniatului de potasiu prin acidul azotic [fr.].

***ANTIMONIU** *sbst.* ☞ Metal alb-albăstrui foarte lucitor și cu țesătură lameloasă; se găsește în natură mai ales în stare de sulfură (stibină), iar în Algeria sub formă de oxid de antimoniu cristalizat; alchimistii îi atribuiău proprietăți miraculoase și-l făceau să joace un rol însemnat în seria metalelor; e întrebuițat în aliagiuri (20% antimoniu, 80% plumb) pentru turnarea caracterelor de tipar [fr. *a n t i m o i n e*].

***ANTINAȚIONAL** *adj.* ③ Ce e împotriva intereselor unei națiuni [fr.].

***ANTINEVRALGIC** 1. *adj.* ☞ Care potolește durerile produse de nevralgie.

2. (*pl.-ice*) *sm.* ☞ Leac împotriva nevralgiei [fr.].

***ANTINOMIC** *adj.* ☞ Ce cuprinde o antinomie [fr.].

***ANTINOMIE** *sf.* ① ☞ Contrazicere între

ANT-ANT două legi, între două principii, între două idei
 ¶ ① ② Contrazicere între două dispozițiuni legislative [fr. < gr.].

***ANTIPAPĂ** *sf.* ¶ ① Papă ales în mod neregulat și nerecunoscut de Biserică [fr.].

***ANTIPARLAMENTAR** 1. *adj.* Care e contrar obiceiurilor parlamentare: expresiune ~ă.
 2. *sm.* Protivnic al adunărilor legiuitoare [fr.].

***ANTIPATIC** *adj.* Ce inspiră antipatie, urcios, nesuferit: se găsea în fața unui om ~ și la fizio și la apăsături (sr.-vn.) [fr.].

***ANTIPATIE** *sf.* Pornire, ură, scribă împotriva unei persoane sau unui lucru, uneori fără nicio pricină: ți s'a întâmplat de sigur... să îți înștii figuri carl... să-ți inspire frică sau ~ (vlah.) [fr. < gr.].

***ANTIPATRIOT** *sm.* ① Care împărtășește vederi contrarii patriotismului [fr.].

***ANTIPATRIOTIC** *adj.* ① Care e împotriva sentimentelor patriotice [fr.].

***ANTIPIRINĂ** *sf.* ¶ ① Praf alb, puțin amar și alcalin, pregătit din gudron și întrebuințat împotriva febrei și pentru calmarea durerilor [fr.].

***ANTIPOD** *sm.* ① ② Care locuiește pământul într-o parte diametral opusă ¶ ③ Nume dat locurilor de pe pământ diametral opuse (p. 148) ¶ ④ ⑤ Persoană, lucru opus altuia: ca ideile cu desăvârșire ~ul meu; ce suștii absolut ~ul bunului simț [fr. < gr.].

Fig. 148. Antipod.

***ANTIPROGRESIST**, -ISTĂ *adj. sm. f.* Care e împotriva progresului [fr.].

***ANTIRABIC** *adj.* În contra turbării, pentru vindecarea ei: institut ~ [fr.].

***ANTIRELIGIOS** *adj.* ¶ ① Care e împotriva religiei [fr.].

***ANTIREPUBLICAN**, -ANĂ *adj. sm. f.* ① Care e împotriva ideilor republicane [fr.].

***ANTIREVOLUTIONAR**, -ARĂ *adj. sm. f.* ① Care e împotriva revoluțiunilor, a ideilor revoluționare [fr.].

***ANTIRIU** = **ANTERIU**.

***ANTISEMIT**, -ITĂ *adj. sm. f.* Care e împotriva Evreilor [fr.].

***ANTISEMITISM** *sbst.* Doctrină a celor cari sînt împotriva Evreilor [fr.].

***ANTISEPSIE** *sf.* ¶ Mijloc prin care se prezervă rănile de a se infecta, distrugându-se, prin substanțe toxice, microbii vătămători: lei cele mai riscuroase măsuri de ~ (sr.-vn.) [fr.].

***ANTISEPTIC** 1. *adj.* ¶ Care distruge microbii vătămători. împiedicînd intrarea în putrefacțiune a unui țesut bolnav; care desinfectează.
 2. *sm. (pl. -ice)* ¶ Substanță, medicament ce are o asemenea proprietate; cele mai însemnate sînt sublimatul corosiv, acidul boric, acidul fenic, salolul, creozotul, etc. [fr.].

***ANTISOCIAL** *adj.* Care nu iubește societatea, ursuz [fr.].

***ANTISOCIAL** *adj.* Care este împotriva intereselor societății, împotriva ordinii sociale [fr.].

***ANTIST** *sm. Bucov.* Primar [germ. Antist < lat.].

***ANTISTROFĂ** (pl. -ofe) *sf.* ¶ A doua stantă a unei poezii lirice ce are cîntăta de cor în teatrul grec [fr. < gr.].

***ANTITETIC** *adj.* ② De antiteză [fr.].

***ANTITEZĂ** (pl. -eze) *sf.* ① Contrast care rezultă din punerea față în față a două idei sau expresiuni opuse ¶ ② Figură de retorică în care se alătură două idei, expresiuni opuse [fr. < gr.].

***ANTITOXINĂ** (pl. -ne) *sf.* ¶ Substanță formată în organism care distruge efectele toxinelor [fr.].

***ANTIUMANITAR** *adj.* Împotriva sentimentelor omenesti, bune: era o erozie filosofică antisocială și ~ă (a.-gh.) [anti+umanitar].

***ANTIUNIONIST** *adj. și sm.* ① Care era împotriva unirii Principatelor române: mîncă-l-ar toan, ~i (grl.) [anti+unionist].

***ANTOLOGIE** *sf.* ¶ Culegere de bucăți alese dintr-o literatură; în spec. culegere de poezii [fr. < gr.].

***ANTONICĂ** (pl. -ice), **ANTONIGĂ** (pl. -ige) *sf.* ¶ Plantă ierboasă cu flori albe dispuse în umbelice compuse și fructe aromatice; crește prin tufișuri, piraie și poienile umede din pădurile de munte (*Chaerophyllum aromaticum*); ¶ ② fiartă în apă sau plămădită în rachiu, servește ca leac contra durerilor de cap (pamf.).

***ANTONIM** 1. *adj.* ② Care are un înțeles opus (contrariul sinonimului): bogăție și sărăcie sînt două cuvinte ~e.
 2. (pl. -ime) *sm.* Cuvînt cu înțeles opus [fr.].

***ANTONIMIE** *sf.* ② Alăturare de două cuvinte cu înțeles opus: un mort viu [fr.].

***ANTONOMAZĂ** (pl. -aze) *sf.* ② Figură de retorică prin care în locul unui nume comun se pune un nume propriu sau în locul unui nume propriu se dă, prin perifrază, calificativul care-l caracterizează (un Zoli, un critic răutăcios; luptătorul de la Abrud, Avram Iancu) [fr. < gr.].

† **ANTRAC** *sbst.* ① Rubin [gr. ἀνθραξ].

***ANTRACEN** *sbst.* ① Substanță chimică ce se extrage din gudron; se întrebuințează la prepararea mai multor colorii artificiale, iar în medicină ca antiseptic [fr.].

***ANTRACIT** *sm.* ① Cărbune depămint, foarte tare, care arde greu, dar produce multă căldură [fr.].

***ANTRACT** (pl. -acte) *sm.* ① Timpul ce se lasă între acte la o piesă de teatru [fr. e n t r ' a c t e].

***ANTRAX** *sm.* ¶ Tumoare dureroasă și tare, numită de popor „serpeneag”, „bubă rea”, sau „bubă neagră” [fr. < gr.].

***ANTREA** (pl. -trele) *sf.* = **ANTREU**.

***ANTRELUȚĂ** (pl. -ute) *sf. dim.* **ANTREA**: ei doarme pe canapea în ~ (car.).

***ANTRENA** (-enez) 1. *vb. tr.* ① A duce, a ține după sine: i-a antrenat și se duc orbește după el ¶ ② A ferma, a cuceri: cu vorba lui antrenează toată lumea ¶ ③ A pregăti prin exerciții repetate în vederea unui concurs, unei lucrări; în spec. ¶ a pregăti un cal pentru alergări.
 2. *vb. refl.* A se pune în mișcare, a fi cu voie bună: nu ne-am antrenat de loc la petrecerea de aseară [fr. e n t r a i n e r].

***ANTRENARE** *sf.* ① Faptul de a (se) antrena ¶ ② Mișcare, însușire, voie bună.

***ANTRENOR** *sm.* ¶ Care antrenează, care pregătește caii pentru alergări [fr. e n t r a i n e u r].

***ANTREPOZIT** (pl. -ite) *sm.* ① ¶ Loc unde se țin mărfuri în cantitate mare ¶ ② Magazin în care se vînd mărfurile asupra cărora Statul are monopolul: ~ul de sare [fr. e n t r e p ô t].

***ANTREPOZITAR** *sm.* Care are mărfuri într'un antrepozit [fr.].

***ANTREPRENOR** *sm.* Întreprinzător, cel ce ia asupra-și, în anumite condițiuni, o lucrare, o afacere (clădirea unei case, facerea unei șosele, conducerea unui hotel, etc.): acel ~i sau ocupul oran cei mai mulți Armeni și Greci (a.-gh.) [fr. e n t r e p r e n e u r].

***ANTREPRIZĂ** (pl. -ize) *sf.* ① Întreprindere, ceea ce ia cineva asupra-și să îndeplinească, plan, hotărîre de lucru ¶ ② Spec. ¶ Conducerea unor afaceri, lucrare de industrie, comerț, etc. pe care o ia cineva asupra lui în anumite condițiuni: antrepriza hotelului; voia să ia antrepriza zidirii unui spital (D.-ZAMEF.) ¶ ③ A da în ~, a da cuiva să îndeplinească o lucrare (o clădire, etc.); a lua în ~, a lua asupra sa o lucrare [fr. e n t r e p r i s e].

***ANTRET** = **ANTREU**.

***ANTREU** (pl. -euri), **ANTRET** (pl. -turi) *sm.* ¶ Mică încăpere la ușa de intrare înainte de a pătrunde în odăi: ușa de la antret se deschide (gh.) [fr. e n t r e e].

***ANTROPOFAG**, -AGĂ *adj. sm. f.* Care se hrănește cu carne de om: triburi ~e; ~i se mai întîlneau astăzi în Africa și în alte țări locuite de sălbaticii [fr. < gr.].

***ANTROPOFAGIE** *sf.* Obiceiul de a se hrăni cu carne de om [fr.].

***ANTROPOID** 1. *adj.* Ce seamă cu omul.
2. ***ANTROPOIZI** *sm. pl.* = **ANTROPOMORFE** [fr.].
***ANTROPOLATRIE** *sf.* Cult dat unui om divinizat. < [fr.].
***ANTROPOLOG** *sm.* Care se ocupă cu antropologia [fr.].
***ANTROPOLOGIC** *adj.* Ce privește antropologia [fr.].
***ANTROPOLOGIE** *sf.* Știința care se ocupă cu istoria naturală a omului, studiul diferitelor rase omenești [fr.].
***ANTROPOLOGIST** *sm.* = **ANTROPOLOG** [fr.].
***ANTROPOMETRIC** *adj.* & Ce privește antropometria: servicial ~ [fr.].
***ANTROPOMETRIE** *sf.* & Măsurarea diferitelor părți ale corpului. Se face la arestați pentru a putea fi recunoscuți în cazul când sînt urmăriti din nou de justiție și ar încerca să se ascundă. Pentru fiecare arestat se notează pe o fișă măsurile diferitelor părți ale corpului și urmele digitale; în felul acesta se poate stabili identitatea individului, spre a i se cerceta antecedentele (149) [fr.].
***ANTROPOMORF** 1. *adj.* Care are forma omului.

Fig. 149. Antropometrie.

2. ***ANTROPOMORFE** *sm. pl.* Familie de mamute considerate ca cele mai apropiate de om; cele mai însemnate sînt șimpanzeul, gibbonul, gorila și orangutanul [fr.].
***ANTROPOMORFISM** *sbst.* Credința după care se atribuie divinității chip omenească și sentimente, pasiuni pămîntesti [fr.].
***ANTROPOMORFIST** *sm.* Cel ce crede în antropomorfism [fr.].
***ANTROPOITEC** *sm.* Animal închipuit care s'a crezut că e precursorul omului [fr.].
***ANTURAGIU** (*pl.-agii, -agiori*), ***ANTURAJ** (*pl.-aje, -ajuri*) *sn.* Tot ce înconjoară pe cineva, cei cari trăesc în jurul cuiva, în legătură de aproape cu el: anturajul lui îi face mai mult rău decît bine [fr. entourage].
ANȚĂRT, ***ANTERT** *adv.* Acum doi ani: le spune oft rod a adunat estimp, oft an și oft antert (SLV.); ursele care ursele mai anțart și pe Făt-frumos (CAR.) [lat. anno tertio].
***ANUAL** 1. *adj.* ① Ce se face în fiecare an: raport ~ ② Ce ~ corespunde duratei de un an: venit ~ ③ Ce ține numai un an: plantă ~.
2. *adv.* În fiecare an; pe an: e bine să se facă ~ un raport asupra progreselor unei științe [fr. < lat.].
***ANUAR** (*pl.-are*) *sn.* Publicațiune ce apare în fiecare an pentru a arăta activitatea unei instituții, unei societăți, etc. sau pentru a da informațiuni asupra unei țări: ~ul ministerului cultelor; ~ul României [fr. annuaire].
***ANUITATE** *sf.* Sumă pe care o plătește cineva în fiecare an pentru a stinge o datorie sau a forma un capital: acei buget se duce pe tot anul în plăți de anuități ale datoriei (A-GH.) [fr. annuité].
***ANULA** (-alez) *vb. tr.* ① A lua unui lucru puterea de a fi mai departe, a ridica unui lucru dreptul de a fi folosit; a nimici, a desființa, a înlătura: ~o decizie, un certificat ② A egala cu zero [fr. < lat.].
***ANULABIL** *adj.* Ce se poate anula [fr.].
***ANULAR**, *adj.* = **INELAR** [fr. < lat.].
***ANULARE**, ***ANULAȚIUNE**, ***ANULAȚIE** *sf.* Faptul de a anula [fr. < lat.].
ANUME *adv.* ① Adică: preuții de la besearea Schea-lor ... ~ popa Ianu și popa Mihai (COR., 1) ② Cu alte cuvinte: vrei ~ să aști tot ce mi s'a întimplat ③ Cu scop hotărît, cu stăruință; dinadins: pare că ~ caută să mă necădească ④ Precis, exact, tocmai: nu pot să-ți spun unde ~ am citit anecdota aceasta ⑤ Amă-nunțit: îmi găsia fel de fel de alte defecte pe cari le cita ~ (A-GH.) [lat. ad-nomen].

***ANUMEA** Mold. = **ANUME**.
***ANUMIT** *adj.* Hotărît: într'un ~ scop; într'o ~ă și; numai în ~e împrejurări poți cunoaște pe cineva [a-nu-me].
***ANUNCIU** = **ANUNȚ**.
***ANUNȚ** (*pl.-turi*) *sn.* ① Înștiințare, publicațiune prin care se aduce ceva la cunoștința generală: am dat un ~ la jurnal ② & rî ~ judiciar, înștiințare ce se publică de tribunal pentru înfățișarea unei persoane la judecată cînd nu-i e cunoscut domiciliul, pentru vînzarea averii cuiva, etc. [fr. a n n o n c e].
***ANUNȚĂ** (*anunț*) 1. *vb. tr.* ① A vesti, a face cunoscut: îți vreau ~ sosirea mea ② Spec. A face cunoscut un lucru printr'o înștiințare scrisă: cursurile nu s'au anunțat încă.
2. *vb. refl.* A se vedea de mai 'nainte: anul se a-nunță rău pentru agricultori [fr. a n n o n c e < lat.].
***ANUNȚĂTOR**, ***TOARE** *adj. sm. f.* Care a-nunță: amurgul e... anunțătorul nopții (ALECS.).
***ANURIE** *sf.* & Încetare a secrețiunii urinei, oprire a udului, (P) zăbreală [fr.].
***ANUTIMP** = **ANOTIMP**.
***ANVELOPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* ① & Partea din afară a căldării unui vapor ② & Plic de scrisoare [fr. en vel o p p e].
***ANKIETAȚE** *sf.* Neliniste, griji [fr. < lat.].
***AOACE** = **AOACE**.
***AOLEO!** ***AOLEU!** *interj.* Arată durere și mirare; uneori servește pentru a întări ideea exprimată în cuvintele care urmează: Oi, oi! și aoleu! Arde sufletul meu (ALECS.-P.); Aoleu și vai de mine! As juca și nu știu bine (IK.-BRS.); ② ruge de la aoleu și dă peste oleoleo (FANN), fuge de un rău mic și dă de altul mai mare.
***AOLİ** (-lesc) 1. *vb. tr.* A boci pe cineva.
2. *vb. refl.* A se boci: Ce te vaiti, Ce te aolești? (ROC.)
3. *vb. intr.* A plînge, a jeli [a o l e o].
***AOLICĂ** *interj.* Arată un necaz ușor sau prefăcut, o muștrare blîndă: Aolică, daolică! Mă mi-drăguțică mică (ALECS.-P.) [a o l e o].
***AOAREA**, ***AOARE** (A) *adv. Trans. Băn. Oaș.* ① Citeodată, din cînd în cînd: tata mea rău se drăcește și aorea cade în apă (COR.) ② Aorea... aorea..., cînd... cînd...: aorea birula Grecii pre Trolani, aorea Trolanii pre Grecii (MX.) [a + ori < o a r â].
***AORIST** (*pl. -iste*) *sn.* & Timp al conjugățiunii grecești arătînd o acțiune trecută [fr. < gr.].
***AORTĂ** *sf.* & Vas sanguin ce pleacă din ventriculul stîng al inimii și din care se ramifică toate arterele care distribuie sîngele în corp (150) [fr. < gr.].
***AORTIC** *adj.* & De aortă [fr.].
***AORTITĂ** *sf.* & Inflamațiune a țesăturilor aortei [fr.].
APĂ (*pl. ape*) *sf.* ① Corp lichid, compus din două volume de hidrogen și un volum de oxigen: ~ de izvor, de fîntînă, de ploate; ~ de băut, de spălat; ~ dulce, apă din rîuri, fîntîni, spre deosebire de cea minerală și cea sărată de mare; ~ sărată, sâlcie; a duce (o vită) la ~, a duce la adă - Fig. 150. pat ② & ~ științii = **AGHIASMĂ** ③ (P) ~ Aorta. năncepută, apă ce se ia înflăcă dintr'un put, nu săpat; apă din care n'a băut nimeni cînd s'a adus de la izvor și care, după credința poporului, trebuie luată pînă nu răsare soarele și dusă acasă fără a vorbi cu cineva; se întrebuintează în medicina populară ④ & distilată = **DISTILAT** ⑤ ~ minerală = **MINERAL**; ~ termală = **TERMAL** ⑥ Trans. ~ acra = **ACRU** ⑦ ~ gazoasă = **GAZOS** ⑧ Lichid în care s'au dizolvat substanțe aromatice, parfumate: ~ de flori ⑨ & ~ tare, Băn. ~ vie, acid azotic; ~ regală = **REGAL** ⑩ & ~ de plumb, soluțiune de subacetat de plumb în apă la care s'a adăugat alcoolat vulnerar ⑪ Sucele apoase al unor plante: ~ de viță ⑫ & Nădușală, sudoare: m'am făcut tot o ~ ⑬ (P) ~ moartă, apă cu efecte miraculoase despre care se vorbește în basme că se ia de unde se bat muniții în capete și care poate lega părțile tăiate ale unui corp; ~ vie, apă despre care se spune în basme că are însușirea de a întineri

sau a însofletii un corp mort după ce a fost încheiat cu ajutorul apei moarte ¶ @ Ori-ce îngrămădire de apă, baltă, riu, mare: ~ curgătoare, stătătoare ¶ @ (P) Boală, hidropizie; ¶ @ boală la cai = **APUCARE** @; a lua ~, a căpăta această boală ¶ @ (P) (HASD.) ~ albă, cataractă la ochi; ~ neagră, pierdere totală a vederii în urma unei nevrile optice, a unei intoxicații, etc. ¶ @ Ape, pl. Jocul de culori pe care-l face o piatră prețioasă, un metal, o stofă, etc.: diamantul acesta are ape frumoase ¶ @ (P) A bea ~ goală, ~ chioară, a bea numai apă, fără nimic altceva; ¶ @ goală, se zice despre ceva fără nici un rost, o nimica toată ¶ @ (P) A vorbi (sau a ști): ca apa (sau ca pe ~), a vorbi, etc. fără a se încurca, curgător; merge ca apa, merge bine, fără nici o piedică; fi merge ca din ~, fi merge bine; merge ca apa la deal, merge greu; când dorm și apele, când e liniște adincă; a crește ca din ~, a crește iute; a veni ca o ~ turbată, a veni repede, minios; ca fulgur pe ~, ușor, nestătornic; ca frunza pe ~, la voia întâmplării; a scrie pe ~, a încerca ceva zadarnic; a fi tot o ~, a fi la fel, de o seamă; toți se scaldă într-o ~, toți sînt deopotrivă; a se asemana (a semăna) ca două ploșturi de ~, a se asemana (a semăna) așa de mult încît să nu se poată deosebi unul de altul; stau apele în loc de frumoasă ce e; e urît (sau slăt) de acoperă apa sau de înghițită apele (ZNN.); a încheia și apele, se zice despre vrăjitori cari, după credința poporului, pot aproape solidifica apa; minte de închiagă apele, se zice despre cine minte cu multă îndrăzneală; a băut apă de pe ghiță (ZNN.), se zice despre cineva cîrn; pară i-a adus apa, se zice despre oameni cari vin grămadă, pe neașteptate; a-i veni cuiva apa la moară, a-i veni cuiva prilej să facă ceva, a-i veni vremuri mai bune; a lua (sau a lăsa) omnia apa de la moară, a împiedica pe cineva să mai facă ceva; a nu mai bea ~ rece (ZNN.), a muri; a trece ca cîinele prin ~, a se strecura printr-o greutate fără multă bătaie de cap, se zice în spec. de cineva care trece prin școală fără a-și da multă osteneală, fără a folosi mult din învățătură; a fierbe pe cineva fără ~, a-i face cuiva multe neazuri, a-l chinui; îi lasă gura ~, dorește mult un lucru; a bate apa în piatră, a face un lucru zadarnic, a vorbi fără nici-un rost; a căra ~ la puț, a face un lucru de prisos, a da sfaturi cui n'are nevoie; oit ține ciurul ~, puțin de tot, fără nici-un folos; a pesoni în ~ turbare, a căuta prin șteritenie să ajungă la ceva, a lucra pe ascuns; a scoate ~ din piatră, a se sili cu ori-ce preț să facă un lucru, a îndeplini ceva greu de făcut; a trece (sau a da) prin foc și ~, a face ceva cu ori-ce preț, învingînd toate greutățile, a trece prin multe încercări; n'are după ce bea ~, e sărac lipit; se îmbată și cu ~, se zice despre cineva slab de abia se mai ține; a-i face cuiva apa, a-i aduce pieirea, a-l îngropa; duce-te-al pe apa Simbetel (vor.), se zice cînd dorim cuiva un rău mare, vre-o năpaste (după credințele poporului apa Simbetel duce în iad); are să mai treacă (sau are să mai curgă) ~ pe gîrlă, are să mai treacă mult timp; ce pe ~ nu curge, o nimica toată; apa trage la matca ei și omul la teapa lui sau apa vine iar la matca ei, cineva se întoarce iar la obiceiurile lui, revine de unde a plecat; mai curge apa pe unde a mai curs, ajunge cineva ce a mai fost; a se întrece în ~ rece (ZNN.), a se obrăznicii; i-a scos apa la mal, a scăpat de nevoie; a trăi ca peștele în ~, a trăi bine, a huzuri; i-a venit apa pe urechi (ZNN.), i-a venit tîrziu mintea; i-a ajuns apa la gură, a ajuns în mare primejdie, nu știe cum să scape; a scăpat căciula pe ~ (ZNN.), a scăpat prilejul; caută să îmbete lumea cu ~ rece, vrea să amăgească lumea cu vorbe goale; nu știu în ce ~ se adapă, nu știu ce gînd are; o scaldă în două ape, e nehotărît, șovăitor; *Băn.*, mi s'au făcut creierii ~ m'am buimăcit; a avea ~ la cap (ZNN.), a nu fi teafăr la minte; a fi în apele lui, a fi în voia lui, a se simți bine; a-l lăsa în apele lui, a-l lăsa în voia lui; a-l scoate din apele lui, a strica cuiva voia; ~ înă și adnăc, se zice despre cineva ascuns, șiret; șapte ape în chisăliță, se zice cînd cineva se laudă de o înrudire cu persoane cu care de fapt se înrudește numai de departe; apa nu e bună nici în cîzme, expresiune întrebulnătată de cei ce au patima băuturii; apa trece, pietrele rămîn, lucruri neînsemnate trec și rămîn cele

statornice, temeinice; necazurile trec fără să ne doboare; stinge ~ nu se face, se zice despre puterea pe care o au legăturile de sînge, înruderile de aproape, fie-care ținînd la ai săi, orice s'ar întîmpla; uclorul nu merge de multe ori la ~, cînd se expune cineva prea desea unei primejdii, cînd face mereu fapte rele, o pătește în cele din urmă [lat. a q u a].

○ **APĂ-BOTEAZĂ** *sf. Tr. Carp.* Bobotează. **APALT** (pl.-uri) *sn.* Dreptul de vizinare a unor lucruri (sare, cărți de joc, etc.) ce se dădea numai unor negustori: carnea, pîinea și lumînările se vindeau la contractul cu ~ (FIL.) [it. a p a l t o].

○ **APANAGIU** (pl.-agii, -aguri), **APANAJ** (pl.-aje, -ajuri) *sn.* ① Proprietate a suveranilor (în Franța se da de rege copiilor născuți mai tîrziu sau fraților și se întorcea iarăși la Coroană cînd linia bărbătească a acestora se stîngea) ¶ @ (P) Ce este în stăpînirea cuiva; ce este în firea cuiva sau a unui lucru: acele puține slujbe devenise apanaganii a trei patru familii (H-GH.) [fr.].

○ **APAOS**, ○ **APAUS** *Mold.* = PAOS.

APAR *sm.* ① Cel ce aduce, cel ce vinde apă (151) ¶ @ ② Corăbier ¶ @ ③ Vărsătorul (constelație) (HASD.) [lat. a q u a r i u s].

APĂRA (apăr) *1. vb. tr.* ① A sări în ajutorul cuiva pentru a-i da ajutor, pentru a-i scăpa viața; ② apără-mă de gîini, oi, de cîini nu mă tem, se zice despre cel voinicos, dar fricoș ¶ @ A păzi de o primejdie, a feri: paratrăznitul apără casele în timp de furtună; Dumnezeu să vă apere de cele rele (CRG.) ¶ @ Doamne- apără! a să (ne) ferească Dumnezeu; b) nici de cum, cu nici un preț; c) eufemism pentru Necuratul: eu de-aș fi femele, nu l-aș lua, Doamne- apără! (PAMF.); o fi Doamne- apără! să ne facem cruce și să silem: feri-ne, Doamne! (RET.) ¶ @ A ocroti, a lua sub ocrotirea sa, a nu lăsa pe cineva să vorbească rău de altul: își apără mereu neamul ¶ @ A susține împotriva cuiva o părere, etc.: sînt dator să-mi apăr idelle ¶ @ r) A asista pe cineva dinaintea judecării: avocatul m'a apărut bine ¶ @ r) ~ un proces, a căuta să arate dinaintea tribunalului dreptatea unei cauze ¶ @ ④ A opri de la un lucru, a împiedica pe cineva să facă ceva: boțerii toți îi apără de acea cale să nu se ducă den țară și den domnie (M-COST.) ¶ @ ⑤ A pune piedici la ceva să nu se îndeplinească: multă vreme s'au frîntănt acest lucru în stat și oțiva pe atunce apără acest lucru să nu fie (M-COST.) ¶ @ ⑥ A îndepărta de la ceva: de la toată calea violență au apărut pîclele mele (COS.) ¶ @ ⑦ A refuza: nu t-an apărut cralul ajutorul său (M-COST.).

2. *vb. refl.* ① A lupta pentru a înlătura loviturile cuiva, pentru a-și scăpa viața ¶ @ ② A se lupta în războiu împotriva dușmanului ¶ @ A se păzi de cineva, de ceva, a se feri: igiena ne învăță cum să ne apărăm de boale; ③ apără-mă de prieteni, că de dușmani mă apăr singur ¶ @ r) A căuta să se desvinovățească: ei se apără... că nu știe la sufletul său nimic (ISP.) ¶ @ ⑤ A se împotrivi, a nu consimți la ceva: ei apărîndu-se să nu fie și vrînd să fugă noaptea, ei l-au păzit să nu fugă (MUST.) ¶ @ ⑥ A fi scutit: pot să se apere de tutelă persoanele care fac parte din cler (COD-CIV.) [lat. *a p p a r a r e].

○ **APĂRAIE** = APĂRIE.

○ **APĂRĂMÎNT** (pl.-minte) *sn.* Trans. = APĂRARE [ap a r a].

APĂRARE *sf.* ① Faptul de a (se) apăra ¶ @ Ferire de primejdii, sprijin, pază: a lua ~a cuiva; loc de strajă și de ~ în zilele de vîltoare învături (VLAH.) ¶ @ Legitimă ~, dreptul pe care-l are cineva de a se apăra, de a lovi în cineva care-l atacă ¶ @ ④ Oprire, împiedicare de la un lucru.

APARAT (pl.-ate) *sn.* ① Ori-ce lucru alcătuit din părți anume așezate și care slujește la un anumit scop: ~ distilator; ~ fotografic (152) ¶ @ ② Toate

Fig. 151. Apar (în Moldova).

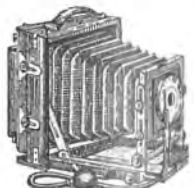

Fig. 152. Aparat fotografic.

organele care îndeplinesc împreună o anumită funcțiune în organism: ~ respirator; ~ circulator; ~ digestiv ¶ ③ Desăfurare de lucruri, de cuvinte pentru a uimi pe alții, lux: o sărbătoare cu mult ~; atia ~ de cuvinte [lat. apparatus, în parte cu accepțiunile fr. appareil și apparat].

APARAT 1. *adj. p. APĂRA* ¶ ① ② **NEAPARAT**. 2. *sbst.* ① = **APĂRARE** ¶ ② ③ **Mustrare** (ps.-sch.) ¶ ④ **Trans.** (HASD.) * Pășune, pădure oprită.

APĂRĂTOR, -TOARE 1. *adj. sm. f.* ① Care apără, în spec. care apără pe cineva dinaintea judecării: cirologarii, porcelii și apărători... s'ar apuca de munoă (CRG.) ¶ ② **APĂRĂTORII INDEPENDENȚEI**, medalie comemorativă, (creată prin decretul din 5 Iunie 1878 și conferită tuturor militarilor și asimilaților de ori-ce grad cari au luat parte în campania din 1877-1878 (H) 153).

2. **APĂRĂTOARE** *sf.* ① Lucru făcut ca să aperse de ceva: pu-
să ră Ierusalimul ca o ~ de poame (OOS.) ¶ ② ~ de muște, băț în virful căruia sint legate niște fișii de hirtie sau de papură și cu care se alungă muștele (H) 154) ¶ ③ Obiect ce se deschide în formă de semicerc, alcătuit din pene sau din fișii de hirtie, de pinză, etc., lipite pe bețișoare de lemn sau de os și cu care-și face cineva vînt, evantaliu: au început să-și facă vînt cu niște apărători de pene mîldioase de pînă (CAR.) ¶ ④ ⑤ Per-niță umplută cu cîlți, care atrîna în afara bordului unei corăbii sau care sedă afară în momentul acos-tării, pentru a apăra barca să nu se lovească de vasul sau de cheul unde e acostată ¶ ⑥ ⑦ Plantă ierboasă din familia labiatelor, cu flori purpurii dispuse în verticile multiflore; crește prin tufisuri, margini de pădure, poieni, livezi și locuri necultivate; numită și „somnisor” (*Clinopodium vulgare*) (H) 155) ¶ ⑧ ⑨ Plantă ierboasă, păroasă, aromatică, din familia labia-telor, cu frunze mici eliptice și puțin dințate pe margini, cu flori purpurii, rar albe, dispuse în verticile axilare, globuloase, și care se micșorează spre vîrf; crește prin bălți, pe marginea rîurilor, și

Fig. 153. Apărătorii Independenței.

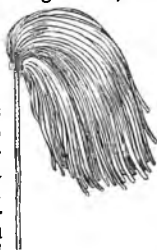

Fig. 154. Apărătoare de muște.

Fig. 155. Apărătoare.

Fig. 156. Apărătoare.

prin locuri mlăștinoase; e întrebuințată în medi-cină pentru proprietățile ei stimulante, stomachice și carminative; numită și „busuiocul-cerbilor”, „busuioc-de-cîmp”, „izma-proastă” sau „poleiu” (*Mentha pulegium*) (H) 156).

APĂRĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a a-păra, apărare: val de apărătura lui ¶ ② **Mold.** (HASD.) * Pădure din care e oprit a se tăia lemne ¶ ③ ④ Loc de apărare: Belgradul care era apărătura un nămal a Țării Ungurești, el a toată creștinătatea (LET.) ¶ ⑤ ⑥ Ori-ce te apără de ceva (de boale, etc.): icona și-o au pus în că-

mara sa... de ~ a tot răul (OOS.) ¶ ⑦ ⑧ Scut, ocrotire: cartea aceasta... blagoslovitului numelui Mării tale supt ~ o am soris (OOS.).

APĂREA, APĂRE (-ar) *vb. intr.* ① A se arăta, a se ivi, a veni: oriunde mă duc, îmi apare în cale ¶ ② A ieși la lumină, a se vedea: acum... ambițiunile mîoi apar mai mult la suprafață (I.-GH.) ¶ ③ A se arăta subț o anumită înfățișare: lucrurile acestea îmi apar ca o pedeapsă pentru păcatele trecute ¶ ④ **Spec.** A ieși la lumină (despre ceva tipărit), a se publica: cartea n'a apărut încă [fr. apparaitre, refăcut după părea].

APĂRENT *adj.* ① Ce se arată subț o înfățișare care nu e adevărată, care nu e astfel după cum se arată, părut, închipuit, înșelător: mișcarea ~ă a soarelui; moarte ~ă ¶ ② Ce iese mai bine la iveală: în lăși agitațiunea era mai ~ă (I.-GH.) [fr. < lat.].

APĂRENTĂ (pl.-ente) *sf.* ① Felul de a fi al unui lucru, al cuiva, înfățișare: o damă în vîrstă bine îmbrăcată, de o ~ respectabilă (I.-GH.) ¶ ② **Spec.** În-fățișare înșelătoare: nu trebuie să judeci pe cineva după ~ (sau după aparențe) ¶ ③ A salva aparențele, a căuta să ascundă prin fel de fel de mijloace, prin tertipurii, ceva neplăcut, rău, spre a nu da lumii vre-o pricină de vorbă ¶ ④ În ~, după înfățișare, după cum se arată, după cum se pare: în ~ ai crede că este omul cel mai bun [fr.].

APĂRIE, Mold. APĂRIE *sf.* Multă apă văr-sată sau îngramădită într'un loc: în mijlocul odăii, apărie pe jos, gunoiu și gîndaci (CRG.).

○ **APĂRIT** *sbst. Mold.* (RV.-CRG.) = **APĂRIE**.

○ **APĂRIȚIUNE, APĂRIȚI** *sf.* ① Faptul de a apărea: a-și face ~a; apariția unui mort nu i-ar fi zăpăoit mai tare (VLAH.) ¶ ② **Spec.** Eșirea la lumină a unei tipărituri, publicare: ~a cărții lui a făcut mare ag-mot ¶ ③ Vedenie: era așa de slab, înolt ai fi crezut că e o ~ [fr. < lat.].

APĂRTAMENT (pl.-ente) *sn.* ① Rînd de odăi alcătuit o locuință separată într-o clădire mai mare unde locuiesc și alții [fr.].

APĂRTE 1. *adj.* Deosebit: are un caracter cu totul ~. 2. *adv.* Fără amestec cu alții sau cu altceva, deosebit: locuiește ~; pune lucrurile acestea ~ [după fr. a part].

APĂRȚINE(A) (-tin, -tiu) *vb. intr.* ① A fi în stăpînirea cuiva, a fi de drept al cuiva ¶ ② A face parte din ceva: elegia aparține genului liric [după]fr. appartenir].

APĂSA (apăs) 1. *vb. tr.* ① A fi greu, a sta greu pe ceva: ajută-mi să cobor sarcina, că mă apasă pe umeri ¶ ② A atinge ceva de aproape, strîns: apasă mîna pe frunte ¶ ③ A răzima: apasă-ți capul de pieptul meu ¶ ④ ⑤ A asupri: apăsă fără milă pe cei slabi ¶ ⑥ ⑦ A copleși: gînduri negre mă apasă.

2. *vb. intr.* ① A fi greu; a sta greu, a se lăsa greu pe ceva: nu apasă mult în cîntar; ②: parea că tot îi mai apasă ceva pe inimă (SLV.) ¶ ③ A atrîna greu, a cădea greu în jos ¶ ④ A pune mîna pe un lucru ce oferă rezistență: nu apăsă pe cocoșul puștii ¶ ⑤ ⑥ A fi o sarcină grea asupra cuiva, a împovăra prea mult pe cineva: asupra cui ar ~ mai greu această dare, dacă nu asupra muncitorului? (I.-GH.) ¶ ⑦ ~ pe un cuvînt, pe o vorbă, a rosti un cuvînt în așa fel, cu o pronunțare mai rară, încît să se atragă mai mult luarea aminte asupra lui: tinăra... cu chibriturile? m'a întrebat unu, apăsînd ironic pe fiecare vorbă (CAR.) [lat. *appensare < pensare].

APĂSARE *sf.* ① Faptul de a apăsa ¶ ② Greutate, povară ¶ ③ ④ Asuprire: cu mare greutate am scăpat de ~a străină.

APĂSAT 1. *adj.* ① p. **APĂSA** ¶ ② Greu: calcă cu pași apăsați ¶ ③ ④: vorbește cu glas ~.

2. *adv.* ① Greu: calcă mai ~, că doar nu ești co-coană (JIP.) ¶ ② ③: vreau să mergem, răspuns ~ D-na Morolu (DLVR.).

APĂSĂTOR 1. *adj.* ① Care apăsa ¶ ② ③: tristețea aceea adîncă, apăsătoare (VLAH.) ¶ ④ ⑤ Supără-tor, aspru: apăsătoarele cuvinte ale părintelui său (CRG.). 2. *sm.* Asupritor.

APĂSĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a apăsa.

APĂTIC *adv.* Fără viață, fără vlagă, nepăsător [fr.].

APĂ-
APA

***APATIE** *sf.* Lipsă de vioiciune, nesimțire, nepăsare: vorbește cu atîta ~: își petrece viața... în ~ pe la cafelele (ALECS.) [fr. < gr.].

***APATITĂ** *sf.* Fosfat de calciu natural care conține mici antități de fluor s'au de clor [fr.].

APĂTOȘ *adj.* ① Ce seamănă cu apa, slab: vin ~ ② Plin de apă: podelile aruncau în sus din hazna stropi de norolu ~ (A.G.H.) ③ Bogat în apă: fîntină apătoasă (COS.) [*a pătă; NEAPĂTAT].

APĂTOȘA (-osez) *vb. refl. și intr.* A lăsa apă, a se umplea de apă: bube... care nu dor de fel, oi numai apătoasă (MAR.) [a pătă o s.].

***APEDUCT** (pl.-turi) *sn.* Canal construit din pietre sau cărămizi, trecînd pe sub pămînt sau la nivelul solului, uneori sprijinit de arcade, pentru a conduce apa dintr-un loc într-altul (p. 157) [după lat. aquaeductus].

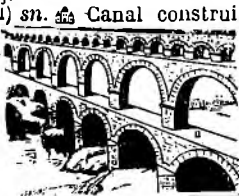

Fig. 157. Apeduct.

***APEL** (pl.-luri) *sn.* ① Chemare, strigare după nume în ordinea în care sînt înscrise persoanele care trebuie să fie de față la o adunare, la o înfățișare, în școală, etc.: a lipsi la ~; ~ nominal ② Semnal dat de gornisti sau de toboșari pentru a aduna soldații și a constata dacă toți sînt prezenți: a suna ~ul ③ Rugămintea de a participa la ceva: la ~ul Cîmpeneanului, toți Romîni răspundeau (A.G.H.) ④ ~ la arme, chemare pentru a lua armele ⑤ ~ către popor, îndemn care se dă mulțimii sau sfat care i se cere în vederea unei anumite acțiuni ⑥ A face ~ la cineva, a cere sprijinul cuiva; a face ~ la bunăstare, la patriotismul cuiva, etc. ⑦ r. Acțiune făcută de cineva la un tribunal superior împotriva unei judecăți date de o instanță inferioară: a face ~ ⑧ r. Curto de ~, jurisdicțiune superioară care judecă în a doua instanță o cauză judecată mai înainte de un tribunal inferior [fr.].

***APELA** (-alez) *vb. intr.* ① A cere ajutorul cuiva, a recurge, a face apel la sentimentele, etc. cuiva: apelez la bunăvoința dumitale ② r. A face acțiune la un tribunal superior împotriva unei judecăți date în primă instanță [fr. < lat.].

***APELANȚ**, -ȚA *sm. f. r.* Care face apel împotriva unei judecăți [fr.].

†**APELARISÎ** (-iesec) *vb. intr. r.* A face a p e l judecătorec.

***APELATIV** *adj.* și (pl.-ive) *sn.* Se zice de substantivele care exprimă o clasă întreagă de ființe sau lucruri de aceeași specie (se întrebuințează mai adesea „nume comun”): om, arbor sînt nume ~e [fr. < lat.].

***APELAȚIUNE**, **APELAȚIE** *sf. r.* Apel judecătorec: părțile interesate au dreptul de apelațiune în contra hotărîrilor date de tribunal (COS.-CIV.) [fr. < lat.].

APELPISÎ, **APILPISÎ** (-iesec) *1. vb. tr.* A scoate pe cineva din răbdări.

2. vb. refl. A-și eși din fire, a turba de necaz [ngr. ἀπελπισα < ἀπελπισω].

†**APELPISIE** *sf.* Supărare, desnaidejde; mergi cu dînsa, mă tem să nu cadă în ~ (ALECS.) [ngr. ἀπελπισία].

APELPISÎȚ, **APILPISÎȚ** *adj. și sm. p.* **APELPISÎȚ**.

① Disperat, turbat, eșit din fire: de-i face un pas mai mult, trag clopotelul să vie slugile și te leg butuc ca pe un ~ (ALECS.) ② Grozav, extraordinar (de bun, de frumos, etc.): vinuri apelpisite (M.T.).

***APENDICE** (pl.-ice) *sn.* ① Parte a unui lucru care se înfățișează ca o prelungire a lui: buza de sus a unor animale se termină printr-un ~ ② A daș la o carte pentru a completa sau a lămurii unele puncte ③ ~ vermicular, vermiform sau (ileo-)cecal, prelungire de 4-12 cm., în formă de deget de mînușă, a părții inferioare a intestinului gros (p. 158) [fr. < lat.].

Fig. 158. A. Apendice.

***APENDICITĂ** (pl.-ite) *sf.* Inflamațiune a apendicelui ileo-cecal [fr.].

***APENDICULAR** *adj.* În formă de apendice [fr.].

***APEPSIC** *adj.* Care suferă de a p e p s i c e.

***APEPSIE** *sf.* Greutate de a digera, digestiune rea [fr. < gr.].

***APERCEPE** (-cep) *vb. tr. și intr. +* A prinde un lucru cu mintea, cu intelectul [a p e r c e p - ț i u n e + p e r c e p e].

***APERCEPTIBIL** *adj.* + Care poate fi aperceput [fr.].

***APERCEPTIBILITATE** *sf.* + ① Facultatea de a a p e r c e p e ② Insușirea de a fi aperceptibil [fr.].

***APERCEPTIV** *adj.* + Care are facultatea de a a p e r c e p e [fr.].

***APERCEPTIVITATE** *sf.* + Facultatea de a a p e r c e p e [fr.].

***APERCEPȚIUNE**, **APERCEPȚIE** *sf.* + Facultatea de a prinde un lucru cu mintea, cu intelectul [fr.].

***APERITIV** *1. adj.* Care deschide pofta de mîncare.

2. (pl.-ive) sn. Băutură alcoolică luată înaintea mesei pentru a deschide pofta de mîncare [fr. < lat.].

†**APESTI**... = **PESTI**...

***APETAL** *adj.* + Fără petale [fr.].

***APETISANT** *adj.* ① Care deșteaptă pofta de mîncare ② Plăcut: o țigară ~ă [fr.].

***APETIT** (pl.-turi) *sn.* ① Poftă de mîncare: singur numele bucatelor era deajuns ca să-mi taie ~ul (NEGR.) ② Poftă în general, lăcomie (întrebuințat în acest caz de obicei la plural): sînt oameni ale căror ~uri n'au margini [fr. < lat.].

***APICULAT** *adj.* + Terminat cu un vîrf scurt și ascuțit [fr.].

***APICULATOR** *sm.* Care se ocupă cu creșterea albinelor, albinar, stupar [fr.].

***APICULTURĂ** *sf.* Creșterea albinelor, albinărie, stupărie [fr.].

APILPISÎ... = **APELPISÎ**...

†**APIPĂI**... = **PIPĂI**...

†**APLA** *adv.* Simplu, vulgar: vorbește ~ [ngr. ἀπλά].

***APLANĂ** (-anez) *vb. tr.* ① A înlătura, prin intervențiunea sa, o neînțelegere între mai multe persoane, o greutate ivită în cale, a ridica piedicile: am voit să aplanez incidentul [după fr. a p l a n e r].

***APLAUDA** (aplaud) *vb. tr. și intr.* ① A bate în palme pentru a-și arăta aprobarea, admirațiunea: toți au aplaudat pe orator ② A aproba, a împărtăși vederile cuiva, o acțiune: Propunerea aceasta cu toți o aplaudă (ALX.) [fr. a p p l a u d e r < lat.].

***APLAUDĂTOR**, -TOARE *adj. sm. f.* Care a p l a u d ă.

***APLAUSE** *sn. pl.* ① Baterea în palme pentru a arăta aprobarea, admirațiunea: sala s'a cutremurat la ~le ascultătorilor; un ropot de ~ (VLAH.) ② Aprobare, împărtășire a vederilor cuiva, a unei acțiuni [lat.].

***APLECA** (-ec) *1. vb. tr.* ① A îndoi, a pleca, a coborî: ou o lovitură l-a aplecat la pămînt; el aplecă bărbia în piept (CAR.) ② A lipi de piept, a da să sugă, a alăpta; ③: copilul plînu nu plînge, nu-l apleacă mămă-sa, ca să capeti ceva, nu trebuie să taci; mai des întrebuințat azi cînd este vorba de animale: apleacă mielul la oale.

2. vb. refl. ① A se îndoi, a se pleca: s'a aplecat și a luat o platră; se apleacă la urechea avocatului și-i șoptește ceva (CAR.) ② A se pleca pentru a saluta, a se inclina: s'a aplecat în dreapta și în stînga la toți cei din biserică (ASP.) ③ Se apleacă ziua, se face seară (AUG.) ④ A se ~, a-l cuprinde greață, a căpăta o indigestie: să nu bei apă după lucru gras, că ți s'a apleacă (CAR.) [lat. a p p l i c a r e].

†**APELCĂCIUNE** *sf.* Aplecare, inclinare, gust pentru ceva: sînt oameni... spornici și au tot felul de aplecături (MCH.) [a p l e c a].

APELCĂRE *sf.* ① Faptul de a (se) a p l e c a ② Pornire, gust pentru ceva, tragere de inimă, inclinațiune: ~trecută; mai posedă și aplecări artistice (A.-GH.).

APELCAT *1. adj. p.* **APELCĂ**. ① NEAPELCAT.

2. APELCĂTE *sn. pl.* + ① Greață, stricare a sto-

macului, indigestiune: omul se îmbolnăvește de ~ când mănâncă din lăcomie (PAMF.).

APLECĂTOARE *adj.* și *sf.* ① Care dă să sugă: să-ți chem o țemea ~ din Evrei (DOS.). ② (Oale) ~, oale care n'are miezul ei și i se dă alt miez să sugă [apleca].

APLECUȘAT *adj.* Cu spetele plecate, girbov: au umblat tot ~ sau girbov (MCH.) [apleca].

APLICA (-ie) *1. vb. tr.* ① A adăuga un lucru la altul, a pune un lucru peste altul în așa fel încât să se potrivească bine, să se lipească: trebuia să aplici mai bine culoarea pe pânză ② A pune: i-am aplicat ventuze ③ A da: i-am aplicat leacul; ④ F i-am aplicat o palmă ⑤ A întrebuința: trebuia să aplici alt procedeu ⑥ A îndrepta ceva într-o anumită direcțiune: fite-care-și aplică aptitudinile la ce se potrivește mai bine cu țirea lui.

2. vb. refl. A-și fixa ocupațiunea într-o anumită direcțiune, a-și alege o anumită înfăptuire: mă voi ~ la științele naturale [fr. < lat.].

APLICABIL *adj.* ① Care se poate aplica ② A Căsesuprapune ③ (C) NEAPLICABIL, INAPLICABIL [fr.].

APLICARE *sf.* ① Faptul de a (se) aplica ② A Întrebuințare: e un lucru ce nu-și poate găsi ~.

APLICAȚIUNE, **APLICAȚIE** *sf.* ① = **APLICARE** ② Sirguință: lucrează cu multă ~ ③ Școală de ~, școală unde cineva se pregătește, face practică în vederea unei specialități, unei meserii, ținând lecțiuni pentru a căpăta această deprindere ④ Broderie sau dantelă ale cărei flori făcute deosebit sint cusute pe fondul stofei [fr. < lat.].

APLOS *adv.* = **APLA**: ~ a grăi de la malce și de la mamoe nu deprindem (CANT.) [ngr. ἀπλός].

APOCALIPS (*pl.-se*) *sn.* ① Carte a Noului Testament care cuprinde revelațiunile pe care ingerul le-a făcut apostolului și evanghelistului Ioan în insula Patmos ② Stil de ~, stil întunecat ③ Scriere cuprinzând povestiri de vizii, revelațiuni, etc. de felul căreia se găsește în literatura apocrifă: ~ul apostolului Pavel [fr. < gr.].

APOCALIPSIS = **APOCALIPS** [ngr. ἀποκάλυψις].

APOCALIPTIC *adj.* ① Ce privește apocalipsul, de felul apocalipsului: literatură ~ă ② Întunecat, ciudat: stil ~ [fr.].

APOCOPĂ (-opez) *vb. refl.* ① A se produce o apocopă, a cădea (un sunet, o silabă) la sfârșitul unui cuvânt.

APOCOPĂ (*pl.-ope*) *sf.* ① Căderea unui sunet sau unei silabe la sfârșitul unui cuvânt ② Fractură în care o parte a osului este pierdută [fr. < gr.].

APOCRIF *1. adj.* ① Îndoielnic, care nu poate fi dovedit ca fiind autentic: document ~ ② Se zice despre cărțile și autorii a căror autoritate e îndoielnică, în spec. de unele cărți pe care biserica nu le recunoaște ca autentice: a treia și a patra carte din Esdra sint ~e.

2. (pl.-ite) sn. Scriere care nu poate fi dovedită ca autentică; în spec. text cu cuprins religios, dar pe care biserica nu-l recunoaște de canonic [fr. < gr.].

APOD *adj.* Fără picioare: larvă ~ă [fr. < gr.].

APODICTIC *adj.* Ce nu poate fi pus la îndoială, întemeiat pe raționament, înverdat: adevar ~ [fr. < gr.].

APODOZĂ (*pl.-oze*) *sf.* ① A doua parte a unui period, în opozițiune cu „protaza” care este partea întâia a periodului [fr. < gr.].

APOFIZĂ (*pl.-ize*) *sf.* ① Ridicătură de formă și dimensiune variabilă pe care o prezintă oasele (Fig. 159) [fr. < gr.].

APOFTEGMĂ (*pl.-me*) *sf.* Gîndire exprimată în mod limpede și concis, maximă, în spec. zicere, sentență memorabilă a unui om celebru: zicea că apoteigma lui Socrate era o erezie filosofică (L.-GH.) [fr. < gr.].

APOGEU (*pl.-geuri, -gee*) *sn.* ① Punctul orbitei aparente în care un corp ceresc se găsește la cea mai mare depărtare de pămînt ② Punc-

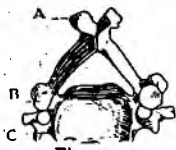

Fig. 159. ABC. Apofize.

tul cel mai înalt la care se poate înălța cineva, culmea pe care o poate atinge ceva: a atins ~ul gloriei [fr.].

APOGIATURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Notă de ornament, mai mică, pusă înaintea altei note de

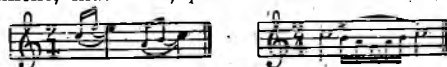

Fig. 160. Apogiaturi.

forma obișnuită, și care se execută repede, înainte de a ataca pe aceasta din urmă (Fig. 160) [it.].

APOI *1. adv.* ① După aceea, pe urmă: fatitu să te gîndești bine, și ~ să vorbești; mai ~, a) mai pe urmă; b) ~ mai de pe urmă, de mai tîrziu: începuse a-1 dzice că legea Eliinilor iaste bătrînă, iară oređința creștinilor iaste mai ~ (DOS.); ② De Joi plină mai ~, (În) timp scurt: își ține cuvîntul de Joi plină mai ~ ③ După ce... apoi și, după ce... încă și, pe deasupra; ④ După ce e mută, Apoi e și slută, se zice despre cineva cu multe cusururi (ZNN.) ⑤ De ~, cel din urmă: zina, vremea, venirea, judecata (ț județul), lumea (cea) de ~, sfîrșitul lumii, judecata din urmă; viața de ~, viața viitoare, de pe lumea cealaltă: Nesfîrșita fericeie din viața de ~ (VLAH.) ⑥ Cea de ~, urmarea, sfîrșitul unui lucru: ca un om bătrîn, vîzînd cartea hîtmanului, am lăsat lucrul mai în slab, scootînd cea de ~ (M.-COS.) ⑦ În (la) cea (mai) de ~, la sfîrșit, în (cele din) urmă: în cea de ~ însă, Dechebal biruindu-se, au fugit (DET.) ⑧ În unele expresiuni se întrebuințează pentru a apăsa mai mult asupra unei idei, a-i da mai multă energie (în aceste cazuri, ~ e înlocuit adesea prin F (F) poi, pîi): nu vrei să înțelegi? ~ atunci de geaba mai vorbim ⑨ Pe lingă unele conjuncții (că, dar, și) ori interjecții (dei dăi) se întrebuințează iarăși, mai ales în vorbirea familiară, pentru a da mai multă vioiciune vorbirii: gîndește-te la ce-ți spun, c' ~ nu mai stăm de vorbă; ~ dă-ce înveți tu P (NEGR.); d' ~ dă, uu-i cum vrem noi, ci-i cum vrea Cel-de-sus (CRG.).

2. ~ ad. Cel din urmă: mulți vor fi fatiti și apoi intiti (COR.) [lat. a d - post.].

APOLOG (*pl.-oguri*) *sn.* Povestire în proză sau în versuri cuprinzînd o învățătură morală și în care se văd figurînd oameni, animale, plante, lucruri neînsufleteite [fr. < gr.].

APOLOGETIC *1. adj.* Care are de scop să apere, să laude pe cineva. care cuprinde o apologie: discurs ~.

2. APOLOGETICĂ sf. Ramură a teologiei care se ocupă cu apărarea doctrinelor creștine împotriva atacurilor aduse de vrăjmașii lor [fr.].

APOLOGIE *sf.* ① Scriere, discurs care urmărește apărarea unor idei, unei persoane ② Pr. ext. Apărare: a face apologia cuiva, a susține apărarea cuiva; a face apologia unor idei, a apăra unele idei [fr.].

APOLOGIST *sm.* Care face apologia unei persoane, unui lucru [fr.].

APONEVROZĂ (*pl.-oze*) *sf.* Pielită albicioasă care înconjoară mușchii și împiedică deplasarea lor, cînd se contractă [fr.].

APOPLECTIC *1. adj.* ① De apoplexie, ce stă în legătură cu apoplexia: simptome ~e ② Care e predispus să fie lovit de apoplexie: se măritase cu un arendaș gras, ~ (VLAH.).

2. sm. Care e predispus la apoplexie [fr.].

APOPLEXIE *sf.* Dambila: atac de ~; i-a lovit iar apoplexia (CAR.) [fr.].

APORIE *sf.* ① Problemă greu de deslegat: ca un deplin filosof, toată aporia au deslegat (CANT.) ② Îndoială, încurcătură: de vreme ce vărul evgheniei voastre v'au proscaliat, nu încapă nici o ~ (ALECS.); aceasta mă pune în mare ~ (FIL.) [ngr. ἀπορία].

APORT *1. (pl.-turi) sn.* Partea (de capital, imobile, etc.) adusă de fie-care asociat într-o întreprindere [fr.].

APORT *2. interj.* Strigăt prin care se îndeamnă un cîine să aducă ceva: aporti! strigă el cu îngîmfare prepelcarului (DOS.) [fr. a p o r t e].

APORTA *vb. tr.* A aduce vinatul ucis sau ceea ce s'a aruncat (vorb. de un cîine) [fr.].

APOS *adj.* ① Plin de apă: loc ~ ② Bogat în apă: iată că sosește la un rîu mare și ~ foarte (SB.) ③

APO- APR De apă: din ochii ei albaștri și mari curgeau șiroaie de mărgăritare apoase (EMIN.) [lat. *aquosus*].

APOSTASIE *sf.* ① Lepădare de religie, de credință: au îndrăznit să ridice sămănul apostasiei (URIC.) [ngr. *ἀποστασία*].

APOSTAT 1. *adj.* ① Care s'a lepădat de credință, nelegiuit: călugăr ~; ② Ea o inimă de aur, el un suflet ~ (EMIN.).

2. *sm.* ① Cel ce s'a lepădat de credință: un ~ al credinței creștine [ngr. *ἀποστάτης*].

A POSTERIORI *loc. adv. lat.* ① Din ceea ce urmează, după consecințe, după cercetarea faptelor; *metodă* ~, *metodă* pe care o urmează cineva pentru a ajunge la unele concluzii numai după ce a cercetat cu de-amănuntul faptele.

APOSTILĂ *sf.*, **APOSTIL** *sn. (pl.-ile)* Notă, observațiune care se adaugă la ceva scris (la o petițiune, un raport, etc.): le adresa autorităților respective cu *apostila domnească* (I.-GH.) [fr. *apostille*].

† **APOSTIMĂ** (pl.-ime) *sf.* ① Bubă, buboiu, coptură [ngr. *ἀπόστιμα*].

APOSTOL *sm.* ① Unul din cei doisprezece propovăduitori ai învățăturilor lui Hristos ②

APOSTOLICEȘTE *adv.* ① În felul apostolilor ② ③ ④ ⑤ Pe jos: ne primblam ~ prin dealuri și prin văli (ALECS.).

† **APOSTOLIE** *sf.* (BUD.) (HASD.) ① Menirea de apostol [ngr. *ἀποστολή*].

APOSTROF (pl.-ofuri) *sn.* ① Semnul * care arată suprimarea unei litere [fr.].

APOSTROFĂ (-ofez) *vb. tr.* A vorbi cuiva (în spec. cu ton aspru, de mustrare): mă întorc să văd cine mă apostrofază și dau cu ochii de lordul Aid (I.-GH.) [fr.].

APOSTROFĂ (pl.-ofe) *sf.* ① Figură de retorică prin care ne adresăm de odată, cu ton viu, unei persoane prezente sau avem numai în vedere o persoană absentă, un lucru neînsușit ② Vorbă aspră, de mustrare: apostrofa moralistului a plătît-o cu sarcasm (CAR.) [fr.].

APOTECĂ (pl.-teci) *sf.* ① Spîterie [germ. *Apothek*].

APOTECAR *sm.* ① Spîter: ~ sau spîter, de curte și de cîmp (N.-COST.) [ngr. *ἀποθηκάριος*].

APOTEMĂ (pl.-eme) *sf.* ① Perpendiculară dusă din centrul unui poligon regulat pe una din

Fig. 161. Pagina din Apostolul slavonesc din a. 1547.

Pr. ext. Propovăduitor: unul din cei mai harnici ~ și luminători ai neamului nostru (VLAM., ①) ② Partea din Noul Testament care cuprinde faptele apostolilor (① 161, 162): cel mai vechiu ~ rominesc este așa numitul „Codice Voronețean” [vsl. < gr.].

APOSTOLAT (pl.-ate) *sn.* ① Propovăduirea, menirea apostolilor ② Propovăduire, îndeplinire cu sfințenie a unei misiuni: cariera lui a fost un adevărat ~ [fr. < lat.].

APOSTOLESC = **APOSTOLICESC**: Crez într'una așină, sobornicească și apostolească biserică [a postol].

APOSTOLEȘTE = **APOSTOLICEȘTE**.

APOSTOLIC *adj.* ① În conformitate cu credința apostolilor: biserică ~ă; rege ~, titlu pe care-l purtau regii Ungariei; simbol ~. Crezul uzitat în Biserica apuseană; scaun ~, scaunul episcop-al Romei ② De propovăduitor: zel ~ ③ Ce purcede de la puterea supremă bisericească: scrisoare ~ă [fr. < lat.].

APOSTOLICESC *adj.* În conformitate cu credința apostolilor: apostoliceștile dogme.

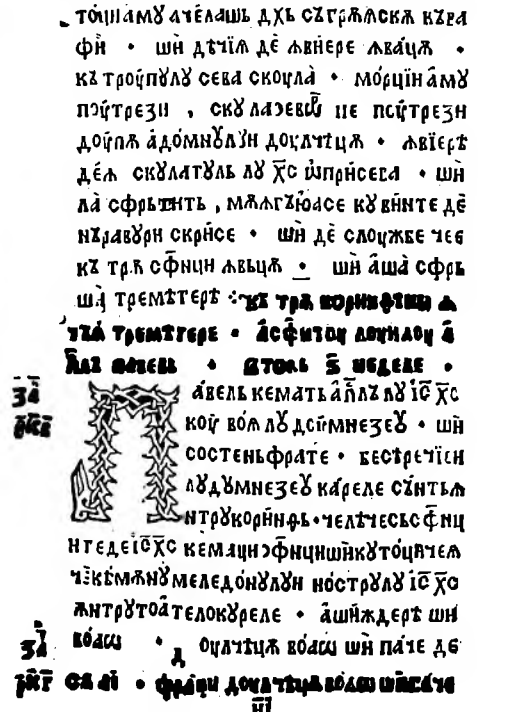

Fig. 162. Pagina din Apostolul rominesc din a. 1569.

laturile lui (① 163) ② Perpendiculară coborîtă din vîrful unei piramide regulate pe una din laturile poligonului de bază [fr.].

APOTEOZĂ (-ozez) *vb. tr.* A preamări, a slăvi pe cineva [fr.].

APOTEOZĂ (pl.-ze) ① Preamărirea cuiva (a unui rege, erou) înfățișîndu-l ca un zeu ② Slăvirea cuiva cu onoruri deosebite [fr. a pothéose].

† **APOTICĂ**... = **APOTECĂ**... [ngr. *ἀποθήκη*].

APOZIȚIUNE, **APOZIȚIE** *sf.* ① Substantiv care se pune pe lingă un alt substantiv pentru a-i servi de calificativ, de epitet: Carol, Regele României [fr. < lat.].

APRECIA (-eciez) *vb. tr.* ① A hotări valoarea unui lucru: experții au apreciat astfel pagubele suferite ② A-și spune părerea asupra unui lucru: nu ești în drept să ceri ...de la surd să aprecieze muzica (I.-GH.)

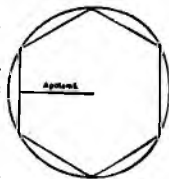

Fig. 163. Apotemă.

¶ A prețui, a stima: apreciez totdeauna bunătatea lui [fr.].

*APRECIABIL *adj.* Care poate fi apreciat: e o diferență mică, abia ~ a ¶ ¶ (C. NEAPRECIABIL [fr.].

*APRECIARE, *APRECIERE *sf.* ① Faptul de a aprecia ¶ ② Pădere, judecată asupra cuiva, asupra unui lucru: depinde de suverana apreciere a tribunalului (BR-VN.).

*APRECIATOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care apreciază: bun ~ al stărei spiritelor de pe atunci (A-GH.) [fr.].

*APRECIATUNE, *APRECIATIE *sf.* = APRECIARE [fr.].

† APREG = APRIG.

*APREHENSIVNE *sf.* Frică, teamă: îți inspiră o frică instinctivă, ca ~a morții (VLAH.) [fr.].

*APREȚA (-tez) *vb. tr.* A scribi, a întări, cu fierul de câlcat (*verb.* de o stofă, etc.); a da unui fabricat (stofă, hirtie, etc.) un aspect mai frumos, un lustru, etc. care-l ridică valoarea în comerț [fr.].

*APRETURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a apreta ¶ ② Rezultatul acestei acțiuni [germ.].

*APREȚIA... = APRECIA...

*APREȚUI (-uiesc) *vb. tr.* = APRECIA: pentru ca să putem ~ formele ei cele frumoase (NEGR.) [fr. a p p r e c i e r + p r e ț u i].

† APRIAT *adj. adv. Trans. Bucov.* Lîmpește, lămurit: lucrurile care se pot țiluși cu cuvînt ~e și înțeleaptele (TICH.).

† APRIC = APRIG.

APRIG, † APRIG 1. *adj.* ① Înfocat, înflăcărat, nesăbuit: firea lui ~ă și evăpălată (VLAH.) ¶ ② Pornit, pătimaș, înverșunat, neîndurat, neîmblinzit: la minie era ~, numai nu ținea prea mult (NEC.) ¶ ③ Furios, grozav: cale să deschidem prin ~ul dușman (ALECS.) ¶ ④ Crîncen: ~ războiul să dea neorîndincișilor ce se închină la lună (USP.) ¶ ⑤ Ce înspăimîntă, crunt: căutătură ~ă ¶ ⑥ Rău: e un om ~ ¶ ⑦ Lacom: ~ la cîștig ¶ ⑧ Pără milă, nesăturat: Petru Vodă... fiind ~ la prăzi (GR-UR.) ¶ ⑨ Zelos, neîntrecut: e un vînatör ~ ¶ ⑩ Necruțător, crud: va izbuti poate să scape și de dinții ~i ai dușilor (COOS.) ¶ ⑪ De înfățișare sălbatecă, greu de supt (*verb.* de un munte): munți cu... coastele lor ~i, rîpoase și surpate (COOS.).

2. *adv.* ① Cu înflăcărare, cu patimă: ține ~ la reputația lui ¶ ② Cu răutate, cu minie, crunt: se uită ~ la toți ¶ ③ În chip spăimîntător, grozav: Vuește ~ cîmpul și armele răsună (ALECS.).

APRIL(IE) *sbst.* A. patra lună a anului; ¶ April și prieste și pîrieste (VOR.) [vsl. a p r i l i sau gr. ἀπρίλιος].

APRINDE (aprinde, aprinz, *perf.* aprinsel, *part.* aprins) 1. *vb. tr.* ① A face să ardă, a da foc: aprinde focul ¶ ② † A arde: mai grase dobitoace junglia și a aprindea pe terțelul (N-COST.) ¶ ③ A încălzi, a face roșu (în atingere cu căldura, în urma unei emoțiuni): Domnul fața-și aprindea (ALECS.-P.) ¶ ④ A înflăcăra, a pune în mișcare un sentiment, a ațîța o patimă: Dragostele te-amețese și te-aprind, te scot din minte (ALECS.-P.) ¶ ⑤ A ~: A-și ~ pale în cap, a-și atrage singur o neplăcere, necazuri, a se băga singur într-o primejdie.

2. *vb. refl.* ① A lua foc, a începe să ardă pentru a da căldură, lumină, etc.: chibriturile fiind umede, nu s'au aprins ¶ ② *Pr. ext.* stelele s'au aprins lărași pe cer ¶ ③ Un fulger se aprinde în ochii lui pe loc (ALECS.) ¶ ④ F. A începe să strălucească, a scînteia: ochii lui aprindeau de dorul războiului (A-GH.) ¶ ⑤ A se încălzi, a se înfierbînta (în urma unei emoțiuni); s'a aprins singele în el ¶ ⑥ A se face roșu (în atingere cu căldura, în urma unei emoțiuni): i s'a aprins fața stînd ațîta la foc; s'a aprins de minie ¶ ⑦ A se înflăcăra: se aprindea prea mult în discuțiune ¶ ⑧ A se pune în mișcare, a se ațîța, a crește în putere (*in spec.* o stare sufletească): pofta de răzbunare s'a aprins în el; a se ~ de dragoste ¶ ⑨ A se ~ foc, a se minia, a se necăji deodată ¶ ⑩ F. A i se ~ cuiva călcîiele după cineva, a se îndrăgosti nebun de cineva ¶ ⑪ A se încinge, a se strica în urma căldurii produse de umezeală: țîna, grîul, finul s'a aprins [lat. a p r e h e n d e r e].

APRINDERE *sf.* ① Faptul de a (se) a p r i n d e: ~a luminărilor ¶ ② ¶ Inflamațiune: ~ de plă-

miel = PNEUMONIE ¶ ③ ¶ Înflăcărare, pornire: vorbește cu multă ~.

○ APRINJOARĂ (*pl.-oare*) *sf. Trans.* Chibrit [a p r i n d e].

APRINS 1. *adj.* ① p. APRINDE: cărbuni aprinși ¶ ② NEAPRINS ¶ ③ Foarte viu (*verb.* de culori): roșu ~ ¶ ④ Incălzit, roșu la față (în atingere cu căldura, în urma unei emoțiuni): toată fața-i era ~ă ¶ ⑤ Stăpînit de o emoțiune puternică: ~ de minie ¶ ⑥ Înflăcărat, nestăpînit, fără măsură: discuțiune ~ă; imaginațiune ~ă; dragoste ~ă; minie ~ă; sete ~ă ¶ ⑦ Încins, stricat: țîna ~ă.

2. *sbst.* ① Faptul de a (se) aprinde; pe la (sau la) ~ul luminărilor, spre seară ¶ ② Boală la cai și vite cornute pricinuită din fuga mare sau de prea multă muncă.

○ APRINSOARE *sf. Bucov.* Pe la aprinsori, pe la aprinsul luminărilor, spre seară: pe la aprinsori, dulceața sta legată bine (GRIG.) [a p r i n s].

○ APRINSURĂ (*pl.-suri*) *sf. Trans.* = APRINDERE [a p r i n s].

APRINZĂCIOS *adj.* Care se aprinde ușor.

APRINZĂTOR 1. *adj.* ① Care aprinde: aduseră... rășină și alte materii aprinzătoare (BALC.) ¶ ② Care se aprinde ușor, care la foc cu ușurință. ¶ *Pr. ext.* ¶ Boală aprinzătoare, boală care produce inflamațiuni.

2. † *sm.* Cel ce aprinde luminările: un aprinzătoriu de luminale svîntului să ~ năvîtasă a fura făclile (OOS.).

3. APRINZĂTOARE (*pl.-tori*) *sf.* ① *Trans.* Chibrit ¶

② Mic aparat (mai adesea de buzunar) cu care se poate produce o flacără pentru aprins țigara (¶ 164) [a p r i n d e].

○ APRINZĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* = APRINDERE.

*A PRIORI *loc. adv. lat.* Înainte de a se cerceta cu de-amanuntul faptele, înainte de a se face experiența.

*APRIORISTIC *adj.* Care se face pe cale „a priori”: metodă ~ă [după germ. aprioristisch].

○ APRINJOR *sbst. Mold. Trans. (HASD.)* Timpul de cînd răsare soarele pînă pe la ora 7 dim., numit și „a p r i n z u l cel mic”.

† APRINZ *sbst. Mold. Bucov. Trans. (HASD.) (VOR.)* Timpul de pe la ora 7 pînă pe la 9 dimineata, numit și ~ul cel mare: cînd au fost simbată pe ~ul cel mare, lată oă au și sosit Bekir Aga (N-COST.); ~ul (cel) mic = APRINJOR [lat. a d p r a n d i u m].

APROAPE 1. *adv.* ① Nu departe de cineva, de ceva (în loc sau în timp): gade ~; iarna e ~; ¶ Mai ~ dinții Decit părinți, ne îngrijim mai mult de noi decit de părinți, de cei cu cari trăim în legături strînse ¶ ② ~ de loc. *adv.*: grădina e ~ de casă; ~ de bătrînețe; e ~ de mintea omului, poate fi ușor de priceput, înțeles de mintea omului; ¶ cămășa e mai aproape de piele, fie-care se îngrijește mai mult desine, de ai săi ¶ ③ De ~ loc. *adv.* Din apropiere; ¶ de departe trandafir, de ~ borș cu știr; a cerceta de ~; a avea de ~ pe cineva, a avea pe cineva ca persoană de încredere; a avea mai de ~ pe cineva, a se îngriji mai mult de cineva; a fi rudă de ~ cu cineva; cel (mai) de ~, cel cu care trăește cineva în legături strînse, credinciosul, întîmîl cuiva ¶ ④ Pe ~ loc. *adv.* Prin apropiere: care vor fi pre ~ de mare vor muri de groaza valurilor ei (GAST.); pe-aci pe ~; pe-acolo pe ~ ¶ ⑤ Cam: sint ~ doi ani de cînd nu ne-am mai văzut ¶ ⑥ (Urmă de obicei de o negațiune sau de un cuvînt cu înțeles negativ) Mai-mai: era ~ să nu-l mai recunoșc; e ~ de nearezat ¶ ⑦ În momentul de a...: cînd ~ să plec, a venit cineva care m'a reținut ¶ ⑧ Cit pe-aci: era ~ să mi se întîmple o mare nenorocire.

2. APROAPELE, DE-APROAPELE *sm.* Fie-care om în parte și toți oamenii în genere, semen: să lubești pe ~le tîm ca pe tine însuși [lat. a d p r o p e].

○ APROAPE *prep.* A p r o a p e de, în apropiere de: Iar ~ carului, E mama haiducului (ALECS.-P.).

*APROBĂ (-ob) *vb. tr.* ① A împărtăși ce crede, ce spune, ce face cineva: aprob toate părerile tale ¶ ② A da întărire unei dispozițiuni, unei cereri, a încuviința: și-a aprobat petiția ¶ ③ A găsi că cineva

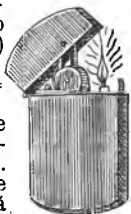

Fig. 164. Aprinzătoare.

indeplinește un lucru cum se cuvine, potrivit ideilor, sentimentelor sale și ale altora: aprob atitudine hotărâtă pe care al avut-o [lat.].

***APROBARE** *sf.* ① Faptul de a aproba ② Împărtășire a acelorași idei; întărire a unei cereri, încuviințare, etc. ③ **NEAPROBARE**.

***APROBAT** *adj.* ① *p.* **APROBA** ② **NEAPROBAT** ③ **Bun** și ~ pentru suma de ..., formulă cu care acceptantul confirmă într-o poliță primirea unei sume sau unei valori ④ **BUN** ⑤.

***APROBATOR** *adj.* Care aprobă [fr. < lat.].

***APROBAȚIUNE**, ***APROBAȚIE** *sf.* = **APROBARE** [fr. < lat.].

***APROD** *sm.* ① Servitor la o autoritate (minister, etc.) însărcinat cu paza sălilor, anunțarea persoanelor care vin să ceară informațiuni, etc.; la tribunal, servitorul care strigă la ușa procesele, introduce în sală părțile, etc.: aude ~ul strigându-l pe nume (CAR.) ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝 㿞 㿟 㿠 㿡 㿢 㿣 㿤 㿥 㿦 㿧 㿨 㿩 㿪 㿫 㿬 㿭 㿮 㿯 㿰 㿱 㿲 㿳 㿴 㿵 㿶 㿷 㿸 㿹 㿺 㿻 㿼 㿽 㿾 㿿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏

mai apucat așa primăvară (CRO.); bătrînii spun c-o'șa l-au apucat (VLAH.); ~ de la părinți, de la strămoși, a primi prin moștenire, prin tradiție, o dătină, un obicei, sau felul de viață, de vorbire, etc.; ~ o poezie, a auzi o poveste de la bătrîni ¶ A-i veni pe neașteptate, a-l cuprinde, a-l ajunge: m'a apucat un dor nebun de casă; a-l ~ pe cineva somnul, leșin, frică, minie, furie, de aci, elipt.: cînd l-ai apucat, nu mai e chip să-l vorbești ¶ A a prinde fără veste, a surprinde: ne-a apucat ploala; i-au apucat o larnă grea, cu mare viscol (NEC.) ¶ ~ putea, a se întări ¶ ~ drum, a merge pe un drum: a apucat un drum greșit; ~ cale: Bujor a apucat calea codrului (ALECS.); ~ cîmpii, a-și lua lumea în cap; ~ sănătoasă, a o lua la fugă ¶ A-și ~ sufletul, a-și relua răsuflarea: abia apucîndu-și sufletul de spălmă (SB.).

2. vb. într. ① A nimeri, a atinge un loc: izbeau unde apucau ¶ A ajunge într'un loc: stăteau carii de carii... să apuce mai curînd la pod (NEC.) ¶ A ajunge la timp pentru a găsi pe cineva: n'au apucat tată-său să-l vadă viu (NEC.) ¶ A începe: apucă de la usă, se adresează pe rînd la toate damele (I.-GH.) ¶ A ajunge să știe, să vadă, să se întîmple ceva, a ajunge cu viață, (iar cînd verbul e la un timp trecut): a fi trăit pe acele vremuri, a fi avut prilejul să vadă în trecut un eveniment, o anumită stare de lucruri, etc., a fi ajuns să se facă, să se întîmple ceva: socoteam că n-o s'apuc să ajung odată la București (ISP.); pe tata nici n'am apucat să-l știu cum era (GR.-N.); de aci înțelesul din expresiunea negativă: a nu apuca (bine) să..., a nu isprăvi de tot o acțiune începută, a fi abia pe cale de a săvîrși un lucru: n'apucară să se așeze bine și auziră un sunet de buchum (ISP.); n'apuc bine a scăpa din una, și dau peste alta (CRO.); de aci, impers.: el outhrelerase pămîntul pînă nu apucase să l se urască bălătulul (ISP.) ¶ A ajunge, a fi pe punctul de a...: de-abia apucasem a adormi și un vis fantastic veni (NEGR.); să n'apuce să cază și tu să găsești (ISP.) ¶ A găsi o anumită stare de lucruri, a primi prin moștenire, prin tradiție, o dătină, o obicei, sau felul de viață, de vorbire, etc.: eu zic cum am apucat, așa se zicea pe vremea mea (CAR.); așa am apucat din bătrîni (GR.-N.) ¶ A se îndrepta într-o anumită parte: apucă și el într'un noroc spre răsărit (ISP.) ¶ ~ înaintea, a merge înaintea cuiva, a întrece pe cineva, a căpăta ceva înaintea altora: au apucat înaintea și i-am pierdut din vedere; te-ai trezit prea tîrziu, au apucat alții înaintea ¶ ~ cu gura înaintea, a începe să vorbească înaintea altuia, a nu lăsa pe altul să sfîrșască vorba sau să deschidă măcar gura ¶ ~ ~ la suflăt, a căpăta curaj: celalalt boier... au mai apucat la suflăt cu nădejdea de viață (M.-COST.).

3. vb. refl. ① A se prinde cu mîna, etc. de ceva; ② cel ce se înneacă se apucă și de un fir de păl, cine e în primejdie caută scăpare în orice ¶ A se ~ de ceva (de lucru, de treabă, etc.), a începe a face ceva, a se hotărî pentru ceva: Romînului îi e greu pînă se apucă de treabă, că de lăsat îndată se lasă (CRO.); a se ~ de (sau la) probă, la sfadă: s'apucară iar la sfadă pentru cele trei parale (I.-GH.) ¶ A-i veni în gînd ceva și a-l pune în dată în execuție: atunci ei s'au apucat și s'au dus la Brălla (GR.-N.) ¶ A începe: se apucă însuși cu mîna lui să le curățe de rugînă (ISP.) ¶ A face un lucru nepotrivit, nesocotit: s'a apucat să spue la toți cele înțîmplate ¶ A se ~ de cineva, a se lega de cineva, a nu-i mai da pace ¶ A se tocmi la cineva, a se lega să facă ceva: s'a fost apucat la un om că-l va sluji un an (VOR.) ¶ A se ~ pe jurămînt, a se lega prin jurămînt: Pe jurămînt s'apuca Stăpîni să hărățească și slujile să-l privească (ALECS.-P.) ¶ A se ~ rămășag, a pune rămășag, a face prînsor: s'a apucat rămășag pentru un lucru mare (VOR.) ¶ ~ A se lega prin cuvînt, a făgădui, a se îndatora că va face ceva: n'au ținut parola, cum s'au apucat cînd l-au pus Domn (NEC.); tu să te faci doctor... și să te apuci că-l vei lecui (SB.).

APUCARE sf. ① Faptul de a (se) a p u c a ¶ ② Luare cu sila, jaf, răpire: dintr'aceasta s'a nasc ucidera, furtușagurile, apucările (VARL.) ¶ ③ Boală de cai, inflamarea reumatică a coptei, apă la picioare.

APUCAT 1. adj. ① p. APUCA ¶ ② NEAPUCAT ③ Pornit, iute, cam într-o ureche: era ea cam ~ și înainte (VLAH.) ¶ ④ Bolnav de colici (vorb.

mai ales de copii mici): cînd pruncul se svîtocește..., babele și moașele zic că e ~ de inimă (TECO.).

2. subst. ① Faptul de a apuca ¶ ② loc. adv. Pe ~, la întîmplare, cum poate cineva după împrejurări: feolilor, de boleri învățau romînește numai din întîmplare și pe ~ (I.-GH.) ¶ ③ Răpire, prădare, jefuire: cu tălhusaguri și ~ul a trăi era obișnuiți (CANT.) ¶ ④ Dureri, colici, epilepsie (mai ales la copii): Strînsul au ~ul a umbat și de mîna dreaptă m'a luat (ROC.).

APUCĂTOR 1. adj. sm. f. ① Care a p u c a ¶ ② Jefuitor, răpitor, lacom: Tătarii sînt lupi ~i, pradă, robesc, bat și cîznesc pre creștin (MUST.).

2. APUCĂTOARE sf. ~ Preceare din cele două fălci ale unui clește (DAM.).

APUCĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Cuprindere cu mîna: le-a luat pe toate dintr-o singură ~ ¶ ② Luare cu sila, jefuire, răpire: trăgea din jafuri, din apucături, din înșelări (I.P.) ¶ ③ Dureri, colici: îi spăla De apucături, De înțînături (ROC.) ¶ ④ Mold. (HASD.) ~ Boală venită din argint-viu descîntat dat în vre-o băutură ¶ ⑤ pl. Obiceiuri, deprinderi, fel de a se purta: nu m'a împac de loc cu apucăturile lui; nu-l lăsa să se joace... cu bălești de seama lui, ca să nu ia apucături rele (VLAH.) ¶ ⑥ Aplecare, predispozițiune: are apucături de artist [a p u c a].

APUNĂTOR adj. Care a p u n e.

APUNE (apune, perf. apuse, part. apus) vb. într. ① A dispărea de pe orizont (vorb. de un corp ceresc): soarele apune; ② I-a apus steaua, se zice despre cineva care a ajuns rău, care nu se mai bucură de considerațiunea dinainte, care nu mai are noroc ¶ ③ A se închide (vorb. de ochi): ochii au apus și s'au închis (GAST.) [lat. a p o n e r e].

APUNERE sf. ① Faptul de a a p u n e ¶ ② ~a soarelui (SUD.) (C.-RAD.), apusul soarelui.

*APUNTAMENTE sn. pl. Leafă [după fr. a p o i n t e m e n t s].

A-PURUREA (DE-) loc. adv. ~ PURUREA.

APUS (pl.-usuri) sn. ① Faptul de a a p u n e: Tu ești Dumnezeu de viață, tu ești stea fără ~ (CON.) ¶ ② ~ Timpul cînd apune soarele: pe la ~ul soarelui ¶ ③ Starea cuiva cînd se apropie de sfîrșit, decădere: Măreșul turn, trist martor l' al nostru trist ~ (ALX.); ~ul vîetii, anii (zilele) din urmă (ale vîetii) ¶ ④ Locul unde apune soarele, vest, occident; ⑤ Imi vorbești una de la răsărit și alta de la ~ (FANN); Imi vorbești fără șir, fără legătură; cultura din ~; Biserica ~ului.

APUSEAN, -EANĂ adj. sm. f. ① Din a p u s, despre apus.

○ APUST (pl.-turi) sn. Mold. (HASD.) ~ Păreți de scînduri în fața ieșăturii iazului unei mori, avînd o stavilă care se ridică dacă apa a crescut în urma ploilor, unul lăsînd-o să se scurgă, căci altfel, umplîndu-se iazul, s'ar strica ieșătura [rut. o p u s t].

○ A-PUTEREA-FI (DE-) loc. adv. Mold. Bucov. ~ PUTERE.

†APUȚI vb. într. A mirosi: nasuri au și nu apuț (COR.) [~ PUTI].

†APUȚIT subst. (COR.) Simțul mirosului [a p u ț i].

*AQUAFORTE sf. inv. ~ Grăvură scoasă de pe o placă de aramă acoperită cu ceară și pe care s'a întipărit, prin acțiunea acidului azotic, desenul făcut cu un vîrf de oțel [it.].

*AQUAFORTIST sm. ~ Cel ce face gravuri în aquafort. [fr. < it.].

*AR sm., ~ (pl.-are) sn. Măsură de suprafață de 100 de metri pătrați, decametrului pătrat [fr.].

ARA (ar) vb. tr. ① A lucra, a răsturna pămîntul cu plugul: ~ de primăvară, de toamnă; ② boli ară și caii mîinecă, unii își dau osteneala și alții se folosese; ~ parcă a arat dracul un ei, se zice despre cineva slab de tot, prăpădit [lat. a r a r e]. ③ ARA: interj. Exprimă mirarea, supărarea, mustrarea: Arai bădăc, zău tact, că-i vorbi n'tr'un ceas bun (VLAH.) [prescurtat din a r a c a n d e m i n e].

*ARAB 1. adj. ① Din Arabia, al Arabilor: literatură ~ă; alfabetul ~ (— TABELA IV); cifre ~e, cifrele 1, 2, 3, etc., spre deosebire de cifrele romane (I, II, III, etc.); cai ~ (□ 166); gumă ~ă ~ GUMĂ.

	*	**	***	Valoarea	Numele
ا	ا	ا	ا	a	elif
ب	ب	ب	ب	b	be
ت	ت	ت	ت	t	te
ث	ث	ث	ث	th (engl. dur)	
ج	ج	ج	ج	ğ	gim
ح	ح	ح	ح	h'	ha
خ	خ	خ	خ	ch	chi
د	د	د	د	d	dal
ذ	ذ	ذ	ذ	th (engl. moale)	thel
ر	ر	ر	ر	r	ri
ز	ز	ز	ز	z	ze
س	س	س	س	s	sin
ش	ش	ش	ش	š	šin
ص	ص	ص	ص	ss	sat
ض	ض	ض	ض	dh	dhat
ط	ط	ط	ط	t	ty
ظ	ظ	ظ	ظ	z	zi
ع	ع	ع	ع	spirit aspru	ain
ف	ف	ف	ف	g	gain
ق	ق	ق	ق	f	fe
ك	ك	ك	ك	q	qaf
ل	ل	ل	ل	k	kef
م	م	م	م	l	lam
ن	ن	ن	ن	m	mim
ه	ه	ه	ه	n	nun
و	و	و	و	h	he
ي	ي	ي	ي	w, u	waw
آ	آ	آ	آ	i (semi-cons.)	ie

* Legat numai cu litera precedentă.
** „ cu litera precedentă și cu cea următoare.
*** „ numai cu litera următoare.

2. ARAB sm., ARABĂ (pl.-abe) sf. Locuitor din Arabia (167) [fr.].

ARABA... = HARABA...

ARABABURĂ sf. Amestec de lucruri multe la

Fig. 166. Cal arab.

Fig. 167. Arab.

un loc, neorînduială: intră în casă și văzu o ~ de nu-
mai da nimeni de ospățiu (isp.).

* ARABESC sn. ① ② Mai adesea pl. ARABESCURI, desenuri sau sculpturi de formă, capricioasă, în care sint amestecate frun-

Fig. 168. Arabescuri.

ze, ramuri, fructe, etc., înălțuite sau împletite cu măiestrie și cu mult gust; gen obicinuit în

arta arabă (168): Sub bolta clădită cu fine, ~uri (ALECS.) [fr.].

* ARABESC adj. ① Din Arabia, al Arabilor [a r a b].

* ARABESTE adv. În felul Arabilor, în limba Arabilor [a r ā b e s c].

* ARABIC adj. ① Din Arabia, al Arabilor; gumă ~ă = GUMĂ [fr.].

* ARABIL adj. ① Care poate fi arat ② NE-ARABIL [lat.].

ARAC', OHARAC, OHARAG sm. ① Par subțire care se pune ca să sprijine vița de vie sau alte plante ce nu pot crește altfel drept, ca fasolea, vița, etc. (169): vîile se mîldeau... pe aracii plecași de greutatea rodului (OLVR.); lei și colo, vîile așute pe harag (URG.) [ngr. χαράκι].

* ARAC' sbst. ② Băutură spirtoasă preparată din orez fermentat amestecat cu zahăr și cu nuci de coco [fr. a r a c k].

○ ARACA'N-DE-MINE! interj. Mold. Bucov. Vai de mine! săraca de mine! (exprimă durere, mirare): araca'n-de-mine! și eu încă să joc (ss).

ARACEL sm. dtm. ARAC'.

ARACI' (aracoso) vb.tr. ① Pune araci la viță, etc.

ARACIRE sf., ARACIT sbst. ① Faptul de a a-
răci.

ARADICA... = RADICA...

† ARADUCE (-duc) 1. vb. tr. A înfățișa, a închipui, a reprezenta: leaspezile ceale mari și ceale mici, aceleae arăduc chipul legii vechi și celii noae (PRV.-MS.).

2. vb. intr. A avea asemănare, a semăna: miru-mă cum nu-și arădnece leelor a părinte (MK.) [= RADUCE].

○ ARADUI' (-ness) 1. vb. intr. Trans. ① A pleca, a purcede ② A începe.

2. vb. refl. A pleca, a porni, a purcede, a se îndrepta spre: după ospățul acela... se arăduiră și veniră la tatăl său (RET.) [ung. e r e d n i].

○ ARAG sm. ① = ARAC' ② Riglă de tras linii (cost.).

* ARAGONIT sbst. ① Carbonat de calciu cristalizat în prisme hexagonale [fr.].

* ARAHNID (pl.-ide) sn. ① Clasă de nevertebrate, artropode, cuprinzînd păianjenii, căpușile, etc. [fr.].

ARAM = HARAM.

ARAMĂ sf. ① ② Metal de frumoasă culoare roșie, foarte maleabil, mai dur și mai elastic decît argintul, dînd prin frecare un miros particular și neplăcut (simbol chimic Cu); foarte întrebunțat în industrie: cîldare de ~; placă de ~; monedă de ~; ③: a-și arăta arama, a-și da arama pe față, a-și arăta adevărata fire (în înțeles rău), a se da pe față ④ Vas de aramă: Scoate vinul cu vadra, Rachiul cu arama (roc.) ⑤ ⑥ Clopot: curînd arama stîntă va răsună... chemînd pe credincioși la rugăciune (NEGR.) ⑦ ⑧ Monedă de aramă (cor.) ⑨ ⑩ Aramuri pl. Obiecte, vase de aramă [lat. a (e) r a m e n].

ARAMĂ (-mez) vb. tr. (HASP.) A acoperi cu un strat de a r a m ă obiecte de fier sau de alt metal pentru a le face să pară în întregime de aramă.

ARAMAR sm. ① Cel ce lucrează sau vinde obiecte de a r a m ă.

ARĂMARIE sf. ① col. ARAMĂ ② ③ ④ Loc unde se lucrează sau se vînd obiecte de aramă.

○ ARĂMBAȘĂ = HARĂMBAȘĂ.

† ARAME sf. Băn. = ARAMĂ.

○ ARĂMEASĂ (pl.-ese) sf. Vas petru lichide, măsură de capacitate de o oca, sau o jumătate de oca: aduc numai de cît o ~ de vin chihliariu (FIL.) [a r a m ă].

○ ARAMETURI sn. pl. Lucruri, podoaabe de a r a m ă: se făcu... o coroană de fel de fel de ~ (SEZ.).

ARĂMI (-nesso)... (BUD.) (TKT.) = ARĂMA...

○ ARĂMIE sf. (HASP.) Căldare mare de aramă [bg. aranija].

Fig. 169. AA. Araci.

ARAMIN(Ă) = HARAMINĂ.
ARĂMIOARĂ (pl.-oare) *sf.* ● Monedă mică de aramă (HABD.).

ARĂMIU *adj.* ① De culoarea arămii: pături de trestii își leagă în vînt virtuțile arămii (VLAH.). ② De aramă, ca de aramă: aud... sunetul ~ și plîngăciul al vechiului clopot (SMC.).

ARĂMIZ *sbst.* Băn. Mătase.
ARĂMOS *adj.* Care conține multă aramă.
ARĂMUI (-uesc) *Mold.* (SLV.) = ARĂMĂ.

ARĂNĂ... = HRĂNĂ...
ARĂNGHEL *sm.* (P) = ARHANGHEL.

ARĂNJA (-jez) 1. *vb. tr.* ① A pune, a așeza cu îngrîjire în un loc, a pune în rînduială: a aranjat cărțile din bibliotecă ② A potrivi bine: își aranjează toaleta ③ A drege: am dat să-mi aranjeze ceasul, că era stricat ④ A întocmi: nu știe să-și aranjeze viața. ⑤ A pune la cale: am aranjat pentru mine o excursiune ⑥ A isprăvi o afacere, a se înțelege asupra unui lucru: nu te mai ocupa, am aranjat eu tot ⑦ *F iron.* A i-o face cuiva, a vorbi de rău pe cineva pe lingă altul: lasă că l-am aranjat eu pe lingă director.

2. *vb. refl.* ① A-și face toaleta: asteaptă-mă, că nu m'am aranjat încă ② A-și pune în ordine lucrurile din casă: ne trebuie încă vreo o săptămînă pînă ne vom ~ ③ A se înțelege cu cineva asupra unui lucru, a cădea la învoială: s'a aranjat cu creditorii [fr. *arranger*].

ARANJAMENT (pl.-ente) *sn.* ① Faptul de a (se) aranja ② Felul în care e aranjat un lucru, rînduială: îmi place mult ~ul acestei odăi ③ Învoială: cred să ajung la un ~ cu creditorii [fr. *arrangement*].

ARANJATOR, -TOARE *sm. f.* Care aranjează [după fr. *arrangeur*].

ARAP *sm.* ① ● Negru, om de rasă neagră: ~ul de n'ar vedea pe tatăl său și pe moșul său negru, s'ar omori (FANAN) ② În credințele poporului, arapii apar ca doctori iscușiți, reminescență a artei medicale arabe, vestită în evul mediu ③ Arab ④ ● = COȘAȘ (MAR.) [bg. *srb.* a r a p (ù), ngr. *ἀραπής*].

ARAPCĂ *sf.* = ARAPOAICĂ: și adică o mulare ~ dintr'acealea hotărâ (VARL.) [bg. *srb.* a r a p k a].

ARĂPESC *adj.* ① De arap ② ③ Arăbesc: țara arăpescă (M.-COST.); boierii cei mari mergeau călări pe cai arăpești (I.-GH.).

ARĂPEȘTE *adv.* Arăbește [a r â p e s c].

ARĂPIȚĂ *sm.* Om negru ca un arap: Alei, ~, Alei, măi Buzilă (ALECS.F.).

ARĂPIME *sf.* ① *col.* ARAP ② ③ Arabia: toți împărății arăpimei (BIBL.).

ARAPINĂ *sf.* Poreclă dată Țiganilor: vazu o ~ neagră ca fundul căldării (ISP.) [vsl. bg. *srb.*].

ARAPNIC = HARAPNIC.

ARĂPOAICĂ 1. (pl.-ce) *sf.* ● Femeie de rasă neagră.

2. *adj.* Găină ~ (sez.), găină cu oasele, carnea și creasta vinătă [a r a p].

ARAR (pl.-are) *sm.* ⑤ Tol gros și rar, țesut din păr de capră, din care se fac desagi, se acoper căruci, etc.; pînză groasă ordinară, din care se fac saci, etc. (tc. h a r a r).

ARARE (E) = ARARE-ORI.

ARARE-ORI *adv.* Rar, numai cîteodată: îi vedeam ~ plimbîndu-se singur și posomorît [a r a r e - o r i].

ARĂRIEL *sm.* ● Plantă ierboasă, cu miros greu, cu rădăcina cărnoasă, tulpina dreaptă, ramificată și acoperită cu peri moi de culoare cenușie; frunzele verzi-albicioase acoperite cu un puf fin; florile roșietice, mai rar albe; crește prin locuri inculte, sterile și pietroase, cu deosebire pe un pământ calcaros; numită și „a(t)rațel”, „limba-clinelui” sau „plescață-roșie” (*Cynoglossum officinale*) (BIBL. 170).

ARĂȚ 1. *adj. p.*, ARĂ ② NE-

ARĂȚ 2. *sbst.* ① Faptul de a ară ② Timpul cînd se ară.

Fig. 170. Arariel.

ARĂȚA (arăt) 1. *vb. tr.* ① A face semn sau a spune unde se află un lucru, în ce parte este ceea ce caută cineva, a face să se vadă ceva: i-am arătat drumul cel mai sigur ② A scoate la lumină; a pune în evidență: Dumnezeu pururea ne arată ceea ce ne duce spre pierzare (COR.) ③ A face cunoscut, a spune: trimisese pe Stolca... ca să arate pîngertile sale împotriva boierilor (DOBOS.) ④ A expune, a istorisi: în partea dinții va arăta viața împăratului Romei (M.-COST.) ⑤ A da la iveală pe cineva, a-l face să fie cunoscut așa cum e: l-am arătat ce fel de om este ⑥ A da dovezi de ceva: nu prea arată multă trăgere de inimă la lucru ⑦ A pîrî: am să te arăt la minister ⑧ A face să pară, a da cuiva înfățișare: haina aceasta mă arată prea bătrîn ⑨ ~ oulva ușa, a-i face semn, a-i spune să plece ⑩ ⑪ Toată lumea (sau toți) îi arăta om degetul, se zice despre cineva prea cunoscut prin defectele sale, care a făcut ceva nepotrivit, rău ⑫ ~ și ~ pricină, a învinovăți ⑬ ~ și ~ ouvînt, a atrage luarea aminte (asupra unui lucru).

2. *vb. intr.* ① A face cunoscut ② A pune în lumină, a proba: vremea are să arate cine a avut dreptate ③ A dovedi cuiva că poate să se răzbune, a întoarce cuiva un rău: lasă, că i-oi arăta eu ④ A părea, a avea înfățișare: arăți mult mai tînr; arată rău sau bine (la față).

3. *vb. refl.* ① A ieși la lumină, a apărea: soarele aci se arată, aci se ascunde după nori ② A se vedea într'un loc, a se ivi: se arătau pe cer o stea cu coadă (I.-GH.) ③ A se vedea așa cum e, a se cunoaște: ④ ziua bună se arată de dimineață; — arama omului la beție se arată ⑤ A voi să pară: își smolește fețele sale, ca să se arate oamenilor postindu-se (GAST.) ⑥ A veni cuiva în chip de vedenie: mi s'a arătat ceva grozav în vis azi noapte ⑦ A părea: se feri cît putu a nu se ~ tristă (ISP.); acesta e un om bun, pe olt s'arătă (VLAH.) ⑧ A se purta, a avea o anumită fire: mai mare va fi vaza lui în lume, de s'ar arăta milostiv către popor (ISP.) ⑨ A avea un anumit aspect (*verb.* de cer, etc.): s'arătă de ploaie în ziua de Pălii (GR.-N.) [lat. a d - r e i t e - r a r e].

ARĂȚANIE *sf.* ① Vedenie, nălucire ② Ființă diformă, monstru [a r â t a].

ARĂȚARE *sf.* ① Faptul de a (se) arăta ② Nălucire, vedenie: mi s'arătări treceau lute aproape de noi (ALECS.); de aci, ori-ce impresionează prin înfățișarea sa ciudată, chip de om urît, slab: o ~ de om băuse apa de la 24 de lazuri (CRO.); o ~ de Greco anume Spandoni, un om urît, podăgrios (MUST.) ③ rî înfățișare la tribunal: n'a venit la ~ ④ rî Denunț la tribunal sau aiurea: am să fac ~ pentru cele împlinite ⑤ Semn prevestitor, minune: se întoarce ~ multumind lui Dumnezeu pentru toate arătările lui (ISP.) ⑥ ~ La ~, pe față: Tatăl tău cel ce vede într'ascuns, acela va da fie la ~ (BIBL.).

ARĂȚAT *sbst.* Faptul de a (se) arăta.

ARĂȚĂTOR 1. *adj. sm.* ① Care arăta ② ~ sau degetul ~, degetul care e așezat între cel mare și cel mij-

Fig. 171. A. Arătător.

Fig. 172. A. Arătător.

lociu (BIBL. 171) ③ ~ și ~ Indicativ; pronume ~, pronume demonstrativ.

2. *sm.* și (pl.-toare) *sn.* ① Fie-care din limbile sau acele ce se învîrtesc pe cadranul unui ceasornic, spre a arăta ceasurile, minutele sau secunde (BIBL. 172) ② Cursor (la aparate gradate).

ARĂȚĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a (se) arăta ② Nălucire, vedenie ③ ~ în ~, aievea: nu cu mintea văzut-au pre Domnul sau în ~ (HABD.).

ARĂȚOR *adj. sm.* ① Care ară: boi ~ ② Ce se ară: pămînt, loc ~.

ARĂȚOȘ *adj.* Care arăta bine, cu înfățișare mîndră, impunător, chipeș, frumos: Cum e brațul ~

Aşa-i badea de frumos (K.-BBS.); îşi zidiseră nişte curţi ar-
toase şi frumoase (SB.).

ARĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Munca a r-
tului: ~ de primăvară; loc de ~ ② Loc arat: se văd
bungele de brădet îngrădind zarea de o ~ proaspătă (VLAH.).

ARĂTEL sm. ① = **ARĂRIEL** ② = **LIMBA-
MIELULUI**.

† **ARĂVOIN** sn., † **ARĂVOŢĂ** (pl.-ne) sf. ① = **AR-
VUNA** ② Logodnă [ngr. ἀρραβών, ἀρραβώνα].

† **ARĂVONISĂ** (-isse) ... ① = **ARVONI**... ② A
logodi, a săgădui, a închina, a hărăzi (cos.) [ngr.
ἀρραβωνισα < ἀρραβωνίζω].

A-RAZNA (DE-) loc. adv. = **RAZNA**.

ARBAGIC (A) = **ARFAGIC** (A).

† **ARBANAS** sm. Albanez [bg. Srb. Arb'an'a'sh].

† **ARBITRAGIU** (pl.-agii, -guri), **ARBITRAJ** (pl.-
je, -juri) sn. ① r Judecare a unei neînțelegeri cu
ajutorul unuia sau mai multor arbitri ② O
Operațiune prin care se caută un câștig din dife-
rența de curs a aceluiași valori, în același moment,
pe piețe deosebite [fr.].

ARBITRAL adj. De arbitru [fr. < lat.].

ARBITRAR 1. adj. Care se face după voia,
după bunul plac al cuiva: autoritate ~ă; judecată ~ă;
legea scrisă trebuie să fie locul voinei ~e și a bunului plac
(A.-GH.).

2. adv. Într'un mod în care nu se ia în seamă
decît voiața, capriciul cuiva: oțue guvernează ~, nu
se poate să nu deștepte nemulțumiri.

3. sbst. Lucru făcut numai după voia, după ca-
piciul cuiva: într-o societate bine organizată, ~ul tre-
buie să dispară [fr. < lat.].

ARBITRU sm. ① r Persoană aleasă de două
părți sau de tribunal pentru a hotărî asupra unei
neînțelegeri dintre ele, asupra unei afa-
cieri: arbitrii se vor numi de către părți prin act
însoțit, autentificat de tribunal (PR.-CIV.) ②
Care are deplină putere de a hotărî; de a
judeca asupra unui lucru: a fi liber înseam-
nează a fi singurul său ~ de ceea ce face și de
ceea ce nu face (A.-GH.) [fr. < lat.].

ARBITRU sbst. ① Voință, facultate
de a hotărî asupra unui lucru ② +. Liber
~, facultatea, putința de a lua vre-o
hotărîre, călăuzit fiind numai de propria
voință [fr. < lat.].

ARBU (pl.-bie) sn. Varga cu care
se încarcă pușca, pistolul (173): se pune
în țevă un glonț și se împinge cu ~ pînă ajunge
în capăt (ISP.) [tc. h a r b i].

ARBOR = **ARBORE**.

ARBORA (-orez) vb. tr. A implinti, a
înfige, a înălța ceva drept ca un arbore;
în spec.: ~ un steag, a înălța, a ridica un
steag într'un loc [fr.].

ARBORADĂ (pl.-ade) sf. ② Totalitatea
catartelor și vergilor unei corăbii (174) [a r-
b o r e].

ARBORAȘ sm. dim. ARBORE.

ARBORÉ sm. ① Copac, pom; arbori de pă-
dure, copaci cari alcătuiesc
pădurile, cum sînt bra-
dul, fagul, ulmul, frasinul,
arțarul, paltinul, etc.; ar-
bori rășinoși, copaci verzi
a căror mizgă îngroșată
produce rășina, ca: bra-
dul, pinul, cedrul, etc.;
arbori fructiferi, pomi roditori; arbori de ornament, co-
paci cari se plantează pe alei, prin parcuri, gră-
dini, boschete, etc. ② + ~-PUTUROȘ = **CENUSER**;
ARBORELE-VIEȚII = **TUȚE** ③ Catart: ~ trunchet, ~
mic, ~ din provă, catartul care se află în apropierea
provei; ~ mare, catartul cel mai mare, așezat a-
proape de centrul vasului; ~ artimon, catartul cel
mai mic, așezat aproape de pupă; ~ gabler = **GAB-
BIER** ④ ~ genealogic, desen în formă de arbore
din care se vede leagă, ca dintr'un trunchiu, dife-
ritele ramuri ale unei familii, spița neamului
(175) ⑤ ~ le Dianei, cristalizație artificială
în formă de arbore obținută printr'un amalgam de
argint; ~ le lui Jupiter, grupări cristaline de săruri

Fig. 174. Arboradă.

de cositor; ~ le lui Saturn, cristalizări de plumb pe
o lamă de zinc ⑥ Ax de transmisie [lat.].

ARBOREL sm. dim. ARBORE.

ARBORESCENT, adj. Care are forma,
înălțimea unui arbore; se
zice în spec. de plantele ale
căror tulpine și ramuri de-
vin lemnoase [fr. < lat.].

ARBORESCENȚĂ (pl.-
te) sf. Inșuirea a tot ce
crește ca un arbore, a tot ce
devine copac [fr.].

ARBOREȚ sbst. col. AR-
BORE.

ARBOREȚ (pl.-ete) sn.
Partea de sus a unui ca-
tart, cînd acesta e alcătuit
din mai multe bucăți [it.
a l i b e r e t t o, ~ modificat
după a r b o r e].

ARBORICULTOR sm.

~ Cel ce se ocupă cu cultivarea arborilor [fr.].
ARBORICULTURĂ sf. ① Partea agriculturii
care se ocupă cu cultura arborilor și a arbuștilor,
în spec. a pomilor roditori și a arborilor de orna-
ment ② Cultura arborilor [fr.].

ARBORIZAT adj. Se zice despre unele pie-
tre care prezintă arborizațiuni: agată ~ă [fr.].

ARBORIZAȚIUNE, **ARBORIZAȚIE** sf. ①
Un fel de desen natural, de obicei negru, care se
observă pe unele pietre, precum sînt agatele, și
care reprezintă ramuri de arbori, mai adesea însă
frunze de ferigă ② Ramificațiunile formate pe
geamuri cînd îngheață [fr.].

† **ARBURE** = **ARBORE**.

ARBUST sm. Copăcel, tufă, plantă care nu
crește mai mult de 1 metru înălțime [fr. < lat.].

ARBUZ... = **ARBUZ**...

ARC (pl. arcuți, † aroe) sn. ① A Porțiune a unei
circferențe, a unei curbe (176): ~
de cer; ~ de elipsă ② Armă primitivă
alcătuită dintr-o bucată mai subțire de
lemn sau de metal îndoită și între ca-
petele căreia se întinde un fir cu aju-

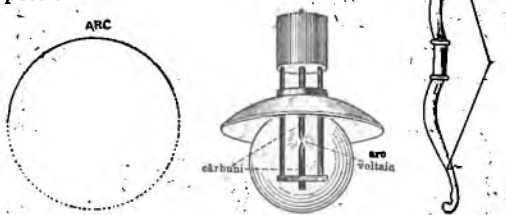

Fig. 176. Arc de cerc. Fig. 177. Lampă cu arc. Fig. 178. Arc.

torul căruia se aruncă săgeata (178): cînd s'aun
apucat să facă mînăstirea Putna, au tras cu ~ul Ștefan-Vodă
dintr'un vîrf de munte (NEC.); ③ a avea multe coarde la ~,
a avea multe alte mij-
loace de a face ceva ④
Pr. ext. Orice are o
formă încovoiată: ~ul
sprîncenelor; avea dureri ne-

Fig. 179. Arc de triumf.

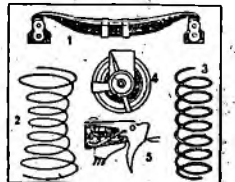

Fig. 180. Arcuri.
1. Arc de trăsura. - 2. Arc
în spirală. - 3. Arc cilindric.
- 4. Arc spiral. - 5. Arc de
armă de foc.

suferite în ~urile coastelor (VLAH.) ⑤ Construc-
țiune în formă de arc. Încovoietură a unei bolți;
~ de triumf, monument în formă de poartă ridicat

în amintirea unei biruințe, a vre-unul eveniment însemnat, sau simplă construcțiune provizorie ridicată pe locul pe unde are să treacă un personaj de distincțiune la o sărbătoare, etc. ([179]).

③ Unul din cei doi drumi de fier îndoiți în formă de arc pe care se razimă partea de sus, unde se stă, a unei trăsuri, căruțe, etc.: trăsura pe ~uri ([180]).

④ Bucată de fier, de aramă, de oțel, etc. făcută și așezată astfel ca să vie iar la locul ei, la starea dintîiu, cînd nu se mai apasă asupra-i, resort ([180^{2.2}]); ~ul ceasornicului, zimber-rec; ~ul spiral al ceasornicului ([180⁴]).

⑤ Olten. Băn. (HASD.) = ARCUȘ ① ② ③ = ACOLADĂ ④ ⑤ ⑥ ~ voltaie, lumină puternică care țîșnește între două bucăți de cărbune legate cu cei doi poli ai unui generator electric: lampă cu ~ (voltaic) ([177]) [lat. arcus].

† ARCA (pl. -ale) sf. ① Sprîjinitor, protector, înalt demnitar al Porții care lua sub protecțiunea sa pe Domnii romîni: dedeasă știre și la arcele sale de silă ce-l făcuse Vasile-Vodă (M.-COST.) [tc.].

† ARCA sf. Arca lui Noe, corabia în care s'a adăpostit Noe în timpul potopului ([181]) [lat.].

ARCACIU (pl. -ciuri) sn. ① Ingrăditură, ocol în care se închid oile, în grămezi mici, ca să nu se amestece unele cu altele ② Ingrăditură de nuiiele sau de răchită făcută de pescari în apă, pentru prinderea sau păstrarea peștelui ([182]).

* ARCADĂ (pl. -ade) sf. ① Construcțiune în formă de arc ce se razimă pe stîlpi, pe coloane, care de obicei formează partea ex-

Fig. 181. Arca lui Noe (după o stampă din evul-mediu).

Fig. 183. Arcadă.

Fig. 182. Arcaciui.

terioră de jos a unor clădiri, și pe unde se poate circula ([183]): săli mari, cu arcade și bolte învîrtite a.-gh.) ② Parte încovoiată în formă de arc: arc ochii înfundați în arcade cioloase (ARG.) [fr.].

* ARCAIC... = ARBAIC...

† ARCALIU sm. ① Care e în mare cinste pe lângă un om cu vază: scriind și el această preînă la un felicitare mare ce era ~ (LET.) [tc. arkaly].

ARCAN (pl. -ane) sn. ① Funie lungă ce se aruncă, făcîndu-i-se un laț, asupra cailor sălbatici ca să-i prîndă, în vechime se întrebuița și ca armă ofensivă: Mînz ce fugi ca șolanul. De nu-l prînde nici ~ul (ALECS.P.); în vremile trecute, se întrebuița arcanul pentru a prinde pe tinerii ce urmău să servească ca ostași: pe bădița Vasile 11 prinsese la oaste cu

~ul (ARG.); de aci: a prinde pe cineva cu ~ul, a-l aduce să stea silît într'un loc ② Laț ③ Joc popular, un fel de horă: ~ul e un joc ce-l joacă numai 11ăcăli (VOR.) [tc.].

○ ARCANĂ sf. Mold. (HASD.) (PAMP.) Joc popular, un fel de horă.

○ ARCANEA (pl. -nele) sf. Trans. = ARCANĂ.

ARCANI (-ăneso) vb. tr. A prinde cu arcu n u l: Dar Fulga evirile lațul, de gît îl arcănește (ALECS.).

† ARCAR sm. Cel ce face sau vinde arcuiri: ~ii strîlăse arcele... ce au avut în dușenile lor (MUR.) [lat. arc(u)arius].

ARCAȘ sm. ① Purtător de arc, soldat înarmat

Fig. 184. Arcaș dac. Fig. 185. Arcaș roman. Fig. 186. Arcaș romin (sec. XV).

cu arc ([184, 185, 186]): din nou se string ~ii în jurul viteazului (VLAH.).

† ARCAȘIE sf. ① Meseria de arcăș (HASD.).

* ARCAT adj. Arcuit, încovoiat, în formă de arc: sprincene ~e; din zidurile ~e răsăreau ferestre strălucite (EMIN.) [lat. arc(u)atus].

* ARCATURĂ (pl. -turi) sf. ① Șir de mici arcade (uneori numai aplicate sau zugrăvite) ca motiv decorativ la un zid ([187]) [fr.].

Fig. 187. Arcatură.

Fig. 188. Fig. 189. Archebuzier. Archebuza.

ARCIER (pl. -ere) sn. Cute pentru ascuțit bri-ciul, coasa.

* ARCHEBUZĂ (pl. -uze) sf. ① Veche armă de foc ce seamănă cu o pușcă ([188]): neormata grindină a archezuzelor (BALC.) [fr. arquebuse].

* ARCHEBUZIER sm. ① Soldat înarmat cu archebuză ([189]): ajunsese cîrînd... căpitan de ~i călări (BALC.) [fr. arquebusier].

* ARCHEOLÔG... = ARHEOLÔG...

ARCHI = ARHI...

† ARCHIEFT sm.

① = JNEAPÂN: venit și s'auz dedesuptul ~ului (BIBL.) [gr. ἀρχιεπίσκοπος].

ARCIȘ, ARCHIT sm. ① = JNEAPÂN [comp. ARCHIEFT].

Fig. 189. Peisaj arctic.

† **ARCOS** *adj.* În formă de arc (CANT.).

• **ARCTIC** *adj.* • Care-i așezat la Nord, boreal, septentrional: polul ~; emisfera ~ă; în spec. care e situat aproape de poli: regiune ~ă; peisaj ~ (190) [fr.].

• **ARCTURUS** *subst.* ☆ Stea de mărimea Iintliu din constelațiunea Văcarului [lat.].

• **ARCUBALISTĂ** (*pl.-iste*) *sf.* Armă veche, un fel de arc compus, cu ajutorul căruia se aruncau săgeți și alte proiectile cu mai multă putere și precizie decât cu arcul obicinuit (191): oloabanul.. cu palestra (arubalistă) ștegata printr'înmă și pătrunse (CANT.) [lat.].

Fig. 191. Arcubalistă.

ARCU (-uesc) 1. *vb. tr.* A face, a îndoi în formă de arc.

2. *vb. refl.* A se îndoi, a se

încovoia ca un arc: Troțul... se arcuște fugină (ARG.).

ARCUI *adj.* ① p. **ARCU** ② În formă de arc: avea niște sprincene bine ~e de pare că erau scrise (ISF.).

ARCULET (*pl.-ete*) *sn.* *dim.* **ARC** ①: fi pierdut o săgețică de care punea el în ~ul lui (ISF.).

ARCUS (*pl.-use, -ușuri*) *sn.* 1. Vargă (altădată în formă de arc) de lemn sau de metal pe care se întind, între cele două capete, fire subțiri de păr de cal, și cu ajutorul cărora se cîntă pe instrumentele cu coarde; părțile arcușului sint: bagheta, părul, capra, scaunul, șurubul și virful (192): trăgea Dinică cu ~ul, de te ardea la inimă (A.-GH.).

ARCȘOR (*pl.-soare*) *sn.* *dim.* **ARC** ①.

○ **ARDALIC** *subst.* Toate lucrurile pe care le are cineva o gospodărie, cu care călătorește, etc., calabalig: Oțele le pornea... Cam ou ~ul tot (roc.) [AGRIC.].

ARDE (ard și ars, *pf.* arsel, *part. ars*)

1. *vb. intr.* ① A se mistui prin foc, a se prefăce în cenușă; ②: pe lângă o paoli uscată, ard și cei verzi sau pe lângă lemnul uscat, ard și cel verde, pe lângă cei răi sufer și cei buni, pe lângă oamenii harnici și din munca acestora trăiesc și cei leneși; ③: satul ard și baba se plap-tănă, se zice cînd cineva face ceva ce nu-i potrivit, pentru care nu-i momentul ④ A fi aprins (*verb.* de foc); ⑤: arde focul în pale ude, se zice despre cineva care pare potolit, dar poate fi primejdios, despre unul care se laudă cu ce nu poate face, care se arată grozav ⑥ A fi aprins (*verb.* de o lumină): în oamă ardău mai multe luminări ⑦ A produce căldură mare, a dogori: soarele ardea ca în luna lui Cuptor (ISF.) ⑧ A fi fierbinte: apa arde ⑨ A simți căldură, usturime, etc. într-o parte a corpului, a avea fierbînteală: îmi arde capul; îi ard mințile ⑩ A fi stăpînit de o senzație puternică ori de un sentiment adînc, etc.: ard de sete; ard de nerăbdare; a-i ~ înima, a) a dori ceva cu înfocare, b) a fi cu gîndul la ceva, a fi cu voie bună, a avea chef pentru ceva, a fi dispus să facă ceva: de asta-mi arde mie înima aoum? mai adesea elipt.: de povești ne arde nouă? (VLACH.).

2. *vb. tr.* ① A mistui prin foc, a prefăce în cenușă: ardeau și prădau tot ce înfîlneau în cale ② A întrebuința o anumită substanță pentru a se încălzi, pentru a găti bucate, etc., a face foc cu ceva: ~ lemne; ~ cărăbuni ③ A întrebuința anumite substanțe pentru a da lumină: ~ luminări de ceară ④ A frige (*verb.* de o mâncare prea fierbinte): măoar de te-ar ~ o zămă bună, dar o zămă de raol (RET.) ⑤ ~ cărămida, a supune la acțiunea focului bucățile de lut din care se face cărămida ⑥ ~ cuptorul, a încălzi bine cuptorul pentru copt ⑦ A înnegri bucatele lăsîndu-le prea mult la foc, sau punîndu-le la un foc prea mare: a ars friptura ⑧ ~ cu fierul, a face semn cu fierul roșu, a înfieră ⑨ ~ o rană, a cauteriza ⑩ Arză-l (sau arde-l-ar) focul!

Fig. 192.

Arcușuri.
A. Arcuș de vioară. 1. Virful. 2. Bagheta. 3. Părul. 4. Capra. 5. Șurubul. B. Arcuș de contrabas.

a) blestem, b) ⑥ *expr.* care se adaugă pe lângă o apreciere măgulitoare asupra cuiva: Ard'o focul răzeșle! Eu cheităm că-i boierie, și-i numeral o sârăle. (ALECS.); da frumosaș mai e, arz'o focul! ⑦ A înnegri fața, a pîrli: 1-a ars soarele ⑧ A suferi o durere mare, ca și cînd ar fi atins de foc: mă arde rana ⑨ A pricinui o usturime mare, a frige (*verb.* de o substanță introdusă în corp, de o băutură, etc.): băntura aceasta mi-a ars tot gîtului ⑩ A fi stăpînit de un sentiment puternic: mă arde un dor nespus de casă; ~ cuiva înima, a-i face să sufere: cum a ars el înima unei mame, așa să-i ardă înima St. Foca de astăzi (CAG.) ⑪ ~ la inimă, a da o emoțiune puternică, o mulțumire: trăgea Dinică cu arcușul de te ardea la inimă (A.-GH.) ⑫ F A lovi, a bate pe cineva: se primbla pe dinaintea băleților înarmat cu o vargă lungă, arzînd cînd pe unul cînd pe altul (A.-GH.); ~ o palmă, un bîciu, etc., a da cuiva o palmă, o lovitură de biciu, etc. ⑬ F A-i spune cuiva ceva neplăcut, așa ca să nu mai aibă ce răspunde, a-i pune la locul lui: dar ști că m'ai ars, Haidule, zise părintele Duhu (CAG.).

2. *vb. refl.* ① A simți durere atingînd ceva aprins, a se frige cu bucate prea calde ② A se înnegri stînd prea mult la foc (*verb.* de bucate) ③ A se înnegri la față de soare, a se pîrli ④ F A păți ceva neplăcut, a se păcăli [lat. ardere].

ARDEIA (-eiez) 1. *vb. tr.* A pune a r d e i u în ceva: nu mai ardeia friptura.

2. *vb. refl.* ① A se iuți, a se minia (POL.).

ARDEIAS *sm. dim.* **ARDEIU**.

ARDEIAT *adj.* ① p. **ARDEIA** ② ③ Iute, minios (POL.).

○ **ARDEIETURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* X Lucru care ustură ca ardeul: Cu sare să-i presăreze, Cu sare ș'ardeleturi (SEZ.) [ardeia].

ARDEIU *sm.* ① Plantă ierboasă, originară din America tropicală, cultivată astăzi foarte mult pe la noi ca plantă culinară (*Capsicum annuum*) ② Fructul acestei plante, de formă lungăreată și ascuțită, adesea cilindrică sau umflată, la început verde, mai apoi galben sau roșu ca focul; gustul lui, uneori iute și întepător ca pipera, îi face să fie foarte întrebuințat ca condiment, mai ales în țările calde (193); ③: iute ca ardeul, se zice despre cineva iute, supărăcios; ④: a da cuiva cu ~ pe la nas (ZNN.), a-i supăra mai tare, a-l înfîrta [ardeia].

Fig. 193. Ardeiu.

ARDELEAN 1. *adj.* • Din Ardeal, al locuitorilor din Ardeal: Cîte fete ardelenice Toate-s negre la sprincene (IK-BRS.).

2. **ARDELEAN** *sm.*, **ARDELEANĂ** (*pl.-ence*) *sf.* Locuitor al Ardealului.

3. **ARDELEAN** (o) *sf.* Un fel de joc obicinuit mai ales în Ardeal, numit încă după ținuturi, „abru-dean(c)oă”, „someșan(c)oă”, etc.

ARDELENESC 1. *adj.* = **ARDELEAN**.

2. **ARDELENEASCĂ** *sf.* = **ARDELEAN** (o) *A.*

ARDELENEȘTE *adv.* Ca în Ardeal, ca Ardeleleni [ardelenesc].

• **ARDENT** *adj.* Înfocată, înflăcărat: dotat... la studii, inteligent, ~ și entuziast (A.-GH.) [fr. < lat.].

ARDERE *sf.* ① Faptul de a arde ② Căldură, arșiță (BUL.) ③ ~ de tot, jertfă adusă de Evrei în timpurile vechi, în care victima era mistuită de foc, olocaust.

• **ARDEZIE** *sf.* Sîst argilos de culoare cenușie albastră ce se desface în pături subțiri; se întrebuințează pentru acoperirea caselor, pentru facerea plăcilor de scris, etc. [it.].

○ **ARDICA**... = **RIDICA**...

• **ARDOARE** *sf.* Înfocare, înflăcărare; osîrdie: lu-orază ou multă ~; pliu de ~a tinereții (POCS.) [lat.].

• **ARDOAZĂ** (*pl.-oaze*) *sf.* = **ARDEZIE** [fr. ard oise].

† **ARE** = **ARIE**.

• **AREAL** *subst.* Trans. ① Întindere, suprafață (a unei țări, a unui ținut) [germ.].

† **ARECIU**... = **HARECIU**...

***ARENĂ** (pl.-ene) *sf.* ① ▲ Locul deschis, aster-nut cu nisip, din mijlocul circurilor, amfiteatrelor, și în care se făceau exerciții, se dedau lupte între gladiatori sau cu fiarele sălbatice (■) 194) ② **Are-nale** romane, clădire în București pe locul Expoziției din 1906 ③ ④ Cîmp de activitate: se coborîse însuși și fără nîoi o rezervă în arena electorală (■-GU.) [fr. < lat.].

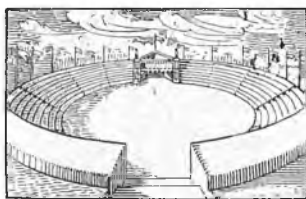

Fig. 194. Arenă.

ARENDA (-dez) *vb. tr.* ① A da sau a lua în arendă.

ARENDA (-enzi) *sf.* ① Învoială pe care o face cineva, în anumite condițiuni, dînd altuia, în schimbul unei sume cuvenite, și pe un termen hotărît de ani, să exploateze o moșie, să se folosească de veniturile unei case, unui teatru, unui hotel: a da, a lua, a ține în ~ ② Suma pe care o dă sau o primește cineva dintr'o asemenea învoială [rus.].

ARENDAȘ *sm. Mold.* = **ARENDAȘ** : ~ul cel vechiu nu poate să facă nici un rău celui nou (ION.).

ARENDAȘ *sm.* ① Cel ce ține în arendă o moșie, etc.

ARENDAȘESC *adj.* De arendaș: în bă-tura casei arendașești ardea un foc mare (OPOB.).

ARENDAȘIE *sf.* ① Ocupațiunea de arendaș ② Locuința unui arendaș.

ARENDAȘOACĂ (pl. -oace) *sf.* ① Nevasta unui arendaș ② Femeie care ține în arendă o moșie, etc.: în lăuntru erau grămădite o mulțime de tinere arendașoale (OPOB.).

ARENDAȘ *sbst.* ① Faptul de a arenda.

***ARENDUI** (-duesc) ... = **ARENDA**...

***AREOMETRIE** *sf.* ① Partea fizice care ne în-văță cum se poate determina greutatea specifică a unui corp cu ajutorul areometrului [fr.].

***AREOMETRU** (pl. -tre) *sm.* ① Instrument care servește la determinarea greutății specifice relative a corpurilor solide și lichide fără ajutorul balanței (■) 195) [fr.].

***AREOPAG** (pl. -guri) *sm.* ① ▲ Tri-bunalul cel mai înalt la vechii Greci: era unul din sfatnicii ~ului... unde să strînge statul Atinienilor (OOS.) ② ③ ~ literar; ~ul opiniei publice [lat.].

***AREPĂ** = **ARIPĂ**.

***AREȘT** (pl. -turi) *sm.* ① Închisoare: a duce, a pune, a ține la ~ ② ri ~ pre-ventiv, închisoare pe care o face cineva în timpul cînd se urmărește instrucția și pînă nu s'a judecat procesul [rus. arest ū sau germ. Arrest].

***AREȘTĂ** (-tez) *vb. tr.* A prînde pe cineva spre a-l pune la închisoare [arest + fr. arrêter].

***AREȘTANT** *sm.*, ***AREȘTANTĂ** (pl. -ante) *sf.* Acela (aceea) care este arestat(ă) [germ.].

***AREȘTARE** *sf.* ① Faptul de a aresta ② ri Mandat de ~, ordinul scris ce se dă de procuror unui funcționar al poliției pentru a aresta pe cineva.

***AREȘTATIE** *sf.* = **AREȘTARE** [fr.].

***ARET** *sbst. Trans. Băn. Preajmă, împrejurime; mai obținut în expr. în ~ul, împrejurul, în preaj-ma, pe lingă: nimeni nu utoaze să meargă în ~ul mănă-stirii (RET.); în ~ul vîntului (SUD.), în partea, în direc-țiunea vîntului.*

***ARET** *sbst. Pază, apărare: să fim raiații fărăi Moldovei de ~ și de apărare (NEC.).*

***ARETE** *sm. Băn. Trans.* ① Berbece de prăsilă: Măsurile c'areții săltăre (OOS.) ② Uneal-tă de bătut pari (SUD.) = **BERBECE** ③ Veche mașină de războiu = **BERBECE** ④ areate, nu fel de bo-lovani cu carii bătînd, zidurile cetăților slărima (CANT.) ⑤ ☆ Constelația berbecului din zodiac [cant.] [lat. aries, -ietem].

***ARETE** *sm.* ① = **ERETE** ①.

***AREȘTAR** *sm. Băn. Trans.* ① Păstorul care pă-zește areții (HASD.).

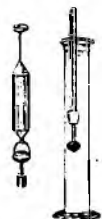

Fig. 195. Areometru.

AREȘ *sm.* ① = **ALIOR** ① ② = **AIOR** ① ③ = **LAȚTELE-CÎNELUI** ③ ④ = **LAȚTELE-CUCULUI** ④.

***ARFĂ**... = **HARFĂ**.

***ARGALÎC** = **AGRIÎC**: au trecut și ei cu zahareasa și cu tot ~ul (NEC.).

***ARGĂSEALĂ** (pl. -selt) *sf.* ① Faptul de a argăsi ② Amestecul de substanțe cu care se argălesc pieile; ③ a se duce în putina cu ~ (ZNN.), a ajunge rău, a se prăpădi.

ARGĂȘI (-ăseac) *vb. tr.* A pune pieile în apă amestecată cu coajă de stejar, castan, etc. pentru a le face impermeabile și mai trainice [ngr. ἀργάσσω < ἀργάω].

ARGĂȘIRE *sf.*, **ARGĂȘIT** *sbst.* ① Faptul de a argăsi.

ARGĂȘITOR *sm.* ① Cel ce argăsește pieile, tăbăcar.

ARGĂȘITORIE *sf.* ① Loc unde se argălesc pieile [argășitor].

ARGĂȘITURĂ (pl. -turi) *sf.* = **ARGĂȘIRE**.

ARGAT *sm.*, **ARGATĂ** (pl. -ate) *sf.* Slugă tocmită pentru munca mai grea la o casă, la o moșie: tri-mete pe un ~ al său cu oarul cu bolt (CRO.); argat a împins-o cu capul în fîntînă (VOR.) [ngr. ἀργάτης].

ARGĂTEL *sm. dîm.* **ARGAT**: bătănaș fiind, in-trase la dînsul ~ (SAD.).

ARGĂTESC *adj.* De argat: muncă argătescă.

ARGĂȚI (-ătesc) *1. vb. intr.* A face slujba de argat, a munci ca argat: el argătea pe la unii și pe la alții, ca să-și câștige hrana vieții (OSP.).

2. vb. tr. A sluji pe cineva ca argat: am venit să te argătesc o lună de zile fără simbrile (GN.).

ARGĂȚIE *sf.* Slujba de argat: tocmala-l afir-sită, întru chiar acu 'ndată în ~ (ALECS.).

ARGĂȚIME *sf. col.* **ARGAT**: împrejurul, ca o roată, se de ~a toată (ALK.).

ARGĂȚIRE *sf.*, **ARGĂȚIT** *sbst.* Faptul de a argăți.

○**ARGEA** (pl. -gele) *sf.* ① Groată pătrată, de o adîncime pînă la o jumătate de metru, în unele părți acoperită ca un bordei, în care se băteau pari ce aveau să susțină părțile războiului; femeile țeseau acolo pentru a păstra firele umede, ca să nu se rupă la țesut; se mai vede foarte rar astăzi pe la țară: La ~ nu știu să țes, La horă mă 'ndes, mă 'ndes! (VLAH.); ② nu te grăbi ca fata mare la ~ și ca văduva la mă-ritat (FANNI); ③ nici bărbatul în ~, nici femeia la războiu, fie-care să fie cum îi este dat, să nu facă ce nu se potrivește cu firea, cu sexul lui ④ ⑤ (HASD.). Cele două scinduri pe care șade femeia cînd țese ⑥

Mold. (HASD.) ⑦ Gura unei pivnițe ⑧ **Mold. Trans.** (HASD.) (TKT.) (VIC.) Casa la începutul clădirii ei, cînd sînt puși numai stîlpii și căpriorii ⑨ **Mold.** (HASD.) ⑩ Bolta cea mai mare a unei biserici, de sub turlă: intrară în biserica svîntului la locul ce să chiamă trivolon, la 'ntratul în ~ (OOS.) ⑪ **Mold.** Fie-care din birmele bătute de o parte și de alta a unei plute pentru ca să țină strînse lemnele care o alcătuiesc.

○**ARGELUȘĂ** (pl. -se), **ARGELUȚĂ** (pl. -te) *sf. dîm.* **ARGEA**.

***ARGENTIFER** *adj.* ① Care conține argint [fr.].

○**ARGHELAR** *sm. Băn. Trans.* (BIB.) = **HERGHE-LEGIU** [arghele].

○**ARGHELE** *sf. Băn.* = **HERGHELE** [srb. er-geta].

○**ARGHESI**..., ○**ARGHISI**... = **ARGĂȘI**...

ARGHIROFILIE *sf.* ① Lăcomie de bani (adu-să ca vină unora din clerici) [ngr.].

***ARGILĂ** (pl. -ile) *sf.* ① Lut; silicat hidratat de aluminiu provenit din descompunerea altor mi-nerale sau roce; absoarbe ușor apa și devine mai mult sau mai puțin plastică; supusă la un foc pu-termic, se întărește ca piatra; varietățile ei mai im-portante sînt: caolinul sau pămîntul de porțelan, argila plastică sau pămîntul de oale, argila smec-tică sau săpunul de pămînt, etc. [fr. < lat.].

***ARGILOS** *adj.* ① Lutos, care conține argilă: huma este o rocă argilosoasă [fr.].

***ARGIMAGZAR** = **ARMAGZAR**.

ARGINT *1. sbst.* ① Metal de culoare albă caracteristică, tare, foarte maleabil și ductil, Neal-

ARE-ARG

terabil la aer; se atacă cu greu de acizi; se aliază mai ales cu cuprul și cu mercurul; simbol chimic *Ag*; se găsește în filoane printre rocele de porfir, gneiss, etc.; se întrebuințează la facerea monelelor, în bijuterie, și la fabricarea de diferite instrumente: orat ca ~ul; ban de ~; iubitor de ~, lacom de bani, sgroic; ~ lămurit, ~ strecurat, ~ ars, argint curat; ~ ARS ① ② Nuntă de ~ NUNȚĂ ① ② Pr. ezi. Coloare argintie: o față mai albă ca ~ul orinului (EMIN.) ① ② Băn. Maram. Mold. † Bani ① ② ARGINT-VIU = MERCUR: parcă are argint-viu în el. 2. ARGINTI sm. pl. ③ Bani.

3. † ARGINTURI sn. pl. Lucruri de argint: multe baine scumpe și ~uri au apucat (M.-COȘT.) [lat. argenti m].

ARGINTĂ (-tez) vb. tr. ① A acoperi cu un strat subțire de argint obiecte de alte metale, pentru a le face să pară în întregime de argint, a sufla cu argint.

ARGINTAR sm. ① ② Cel ce lucrează obiecte de argint (sau de alte metale prețioase): bietul ~ se interesea acasă trist și plângând (ISP.) ① ② Negustor de asemenea obiecte.

ARGINTĂRIE sf. ① Multe obiecte de argint la un loc ① ② Tacumiri și vase de argint ① ② Podoabă de argint sau avind înfățișarea argintului ① ② Prăvălie de obiecte de argint.

ARGINTARIȚĂ (pl.-te) sf. Mold. (HASD.) ③ = COADA-RACULUI [argint].

ARGINTAR sbst. Faptul de a arginta.

ARGINTĂTOR sm. Cel ce argintă.

ARGINTI (-teso) ..., ARGINTI (-teso) ... = ARGINTĂ...: s'acum luna argintește tot Egiptul antic (EMIN.).

ARGINTICĂ sf. ③ = COADA-RACULUI [argint].

ARGINTIU adj. ① De colorarea argintului, strălucitor ca argintul: norii argintii prind a se rumeni pe margini (VLAM.) ① ② Care are un sunet limpede ca argintul: și cu glasul ~, Ride vesel, răstăpă (ALECS.).

ARGINTOS adj. ① ② Care conține mult argint ① ② Ca argintul, de colorarea argintului: Luna varșă răze dulci și argintoase (BOL.).

ARGINTUI (-ueso) .. = ARGINTĂ...: iumina stielei imi argintuise oada (OLVR.).

ARGINTURĂ (pl.-turi) sf. Băn. ③ = COADA-RACULUI [argint].

ARGINTICĂ sf. ③ Arbust cu flori mari albe; crește pe stincile calcare din virfurile munților noștri celor mai înalți (*Dryas octopetala*) [196] [argint].

Fig. 196. Argintică.

*ARGON sbst. ③ Corp simplu, gazos care, în cantități infime, se găsește și în aerul atmosferic [fr.].

ARGONAUT sm. ③ Gen de moluscă cefalopodă, avind opt brațe pe care se găsesc două șiruri de ventuze; specia cea mai cunoscută trăiește pe coastele Siciliei, în golful de Ta-rent și în Marea Adriatică [197] [fr.].

Fig. 197. Argonaut.

† ARGOS' adj. ③ Oprit pentru citva timp de a sluji în biserică [ngr. ἀργός].

† ARGOSI (-osese) vb. tr. ③ A opri pentru citva timp pe un preot de a mai face slujba în biserică: Patriarbul... argosi pe Mitropolitul Leon (NEGR.) [argos].

*ARGUMENT (pl.-ente) sm. ③ Dovadă pe care o aduce cineva în vorbire sau în scris, întemeindu-se pe legătura dintre anumite fapte: ~ele tale nu mi se par de loc convingătoare [fr. < lat.].

*ARGUMENTA (-tez) 1. vb. intr. ③ A aduce dovezi prin vorbă sau prin scris: felul cum argumentează dînsul e absolut convingător.

2. vb. tr. ③ A dovedi: cesa de cauti să argumentezi mi se pare absolut zadarnic [fr. < lat.].

*ARGUMENTARE, *ARGUMENTAȚIUNE, *ARGUMENTAȚIE sf. ③ Faptul de a argumenta ① ② Dovadă prin vorbă sau prin scris [fr. < lat.].

*ARGUMENTĂTOR sm. Cel ce argumentează [fr. < lat.].

*ARGUS npr. m. ③ Principe argian care după legendă ar fi avut o sută de ochi ① ② De aci ARGUS sm. Om cu privire ageră, pătrunzătoare, iscoditoare, care veghiază mereu și pe care nu-l poate înșela nimeni: a avea ochi de ~ ① ② Gen de păsări din ordinul galinaceelor, astfel numit din cauza penelor împemțite cu numeroase pete rotunde care seamănă cu niște ochi; trăiește prin insulele Malesiei [198] [fr.].

Fig. 198. Argus.

*ARGUTIE sf. ③ Fel de a judeca și de a aduce dovezi deșarte, fapte netemeinice, falsificate, interpretate dinadins greșit [fr. < lat.].

*ARHAIC adj. ③ Învechit, din timpuri vechi, ce dă impresie de vechime; care se întrebuință altădată, dar a dispărut sau se obicnuiește rar astăzi: cuvinte ~e; stil ~ ① ② Era ~ă, era cea mai veche din viața pămîntului [fr.].

*ARHAISM (pl.-isme) sn. ③ Cuvint, întorsătură de frază care se întrebuință altădată, dar care a dispărut cu totul sau se mai obicnuiește foarte rar astăzi: nevelistii noștri întrebuințează deseori ~e [fr.].

*ARHAISTIC adj. = ARHAIC [după germ. archaisch].

ARHANGHEL sm. ③ Înger care e mai mare peste ceilalți, care ocupă un loc superior în ierarhia lor; ~ii Mihail și Gavril, sârbătoriți de biserica ortodoxă sub numele de Sfinții-Arhangheli, în ziua de 8 Noiembrie ① ② F. tron. Sfinții ~ (ISP.), varga de băutu copii ① ③ X Un fel de colac: la o pomenă lungă trebne 200-300 colăcel, ~i... și altele (MAR.) [vsl. < gr.].

*ARHEOLOG sm. ③ Cel ce se ocupă cu arheologia [fr. < gr.].

*ARHEOLOGIC adj. ③ De arheologie: cercetări ~e [fr.].

*ARHEOLOGICESC adj. ③ = ARHEOLOGIC.

*ARHEOLOGICEȘTE adv. ③ Pe cale arheologică, prin arheologie.

*ARHEOLOGIE sf. ③ Știință care se ocupă cu studiul monumentelor, obiectelor, etc. păstrate din timpurile vechi [fr. < gr.].

† ARHETIP (pl.-tipuri) sn. Original, model după care se călăuzește cineva: doct toate mai desăvîrșită pildă și ~ pre pămînt Is. Hs. au fost (CANT.) [ngr. ἀρχέτυπον].

ARHIDIACON sm. ③ Primul diacon pe lângă un episcop [ngr. ἀρχidiaconos].

ARHIDIACONIE sf. ③ Funcțiunea, rangul de arhidiacon.

*ARHIDIECESĂ (pl.-ese) sf. ③ Provincie bisericească în fruntea căreia se găsește un arhiepiscop [gr. ἀρχι + germ. Diözese; comp. fr. archidiocèse].

*ARHIDIECESAN adj. ③ De arhidiece-să: oficial ~.

† ARHIDUCĂ sm. ③ = ARHIDUCE [ngr. ἀρχιδουκά].

*ARHIDUCAL adj. ③ Dearhiduce [fr.].

*ARHIDUCĂT (pl.-ate) sn. ③ Domeniul unui arhiduce [fr. archiduché].

*ARHIDUCE sm. ③ Titlu celuiuia a cărui autoritate este superioară celorlalți duci; în timpurile din urmă era obicinuit numai în Austria și în Bavaria, unde numele acesta se da în special principilor din familia domnitoare [fr. archiduc].

*ARHIDUCESĂ (pl.-ese) sf. ③ Soția unui arhiduce ① ② Titlu ce se dădea fiicei sau surorii împăratului Austriei [fr.].

ARHIEPISCOP sm. ③ ① În vechime, episcop al unei biserici mai de frunte, cum au fost bisericile care mai apoi s'au chemat patriarhale; mai tirziu această numire s'a identificat cu aceea de Mitropolit ① ② În Occident, prelat mitropolit, care este în același timp episcop al unei diocese și șeful unei provincii eclesiastice [199] [ngr. ἀρχιεπίσκοπος].

*ARHIEPISCOPAL adj. ③ = ARHIEPISCOPESC: scaunul [fr. ~].

***ARHIEPISCOPAT** (pl.-ate) *sn.* ① Teritoriu sau provincie care depinde de jurisdicțiunea unui arhiepiscop ② Orașul unde este stabilit scaunul arhiepiscopal ③ Funcțiunea, rangul de arhiepiscop [fr.].

ARHIEPISCOPESC *adj.* De arhiepiscop: palatul ~.

ARHIEPISCOPIE *sf.* ① Funcțiunea, rangul de arhiepiscop ② Clădirea, locul unde șade un arhiepiscop [ngr. ἀρχιεπισκοπία].

Fig. 199. Stema de arhiepiscop.

ARHIERATICON *sbst.* Carte rituală care cuprinde toate liturgiile cu indicațiuni speciale despre cele ce are arhierul de făcut în serviciul liturgic, fie pentru hirotonie, fie pentru ori-care act arhieresc liturgic, precum și toate rugăciunile de hirotonie care se fac pentru conferire de ranguri, duhovnicie, etc. [ngr. ἀρχιερατικόν].

***ARHIERĂȚI** (-ătesc) *vb. intr.* (oos.) A păstori ca arhieru [comp. ngr. ἀρχιερατεύω].

ARHIERESC *adj.* De arhieru: i-a dat bineovlntarea arhierescă (slv.).

ARHIEREU *sm.* ① Ori-ce demnitar al bisericii cu rang superior, mai sus de arhimandrit; ② a băgat pe draoul în oasă cu lăutari și nu poate să-l scoată cu sute de arhierii (isp.) ③ *Spec.* Prelatul care a primit consacarea episcopală, dar n'are eparchie, (în România dinainte de războiu erau în număr de opt) și poartă titluri de orașe din eparchiile respective: Ploesteanul, Botoșeneanul, Craioveanul, Băcăoanul, Rimniceanul, Brădeleanul, Piteșteanul, Gălățeanul [ngr. ἀρχιερεύς].

ARHIERIE *sf.* Funcțiunea, rangul de arhieru: arhierul de va hirotoni pre cel pfrt, să i se la arhieria (prv.-ms.).

ARHIMANDRIE *sf.* ① Condițiunea de arhimandrit ② Loc unde șade un arhimandrit ③ Mănăstire avind în frunte un arhimandrit: de aom înainte în Argeș... să fie mănăstire și ~ (hasd.).

ARHIMANDRIT *sm.* Rang superior printre călugări, deasupra starețului și egumenului; arhimandritii au numai mănăstirile mai însemnate: Mitropolitul face pe părintele Duhu ~ cu mitră (crg.) [ngr. ἀρχιμανδρίτης].

***ARHIMILIONAR**, -ARĂ *adj. sm. f.* Foarte bogat, care are multe milioane [fr.].

***ARHIMITROPOLIT** *sm.* Mitropolitul primat [gr. ἀρχι- + mitropolit].

ARHIPĂSTOR *sm.* Prelat de un rang superior: cit pe ce să cadă ameteții din picioare... de rușinea ~ului (crg.) [gr. ἀρχι- + păstor].

ARHIPĂSTORESC *adj.* De arhipăstor: Mitropolitul (fărl...) era luat pe sus din scaunul ~ și trimis în exil (l.-gh.).

ARHIPĂSTORIE *sf.* Funcțiunea, rangul de arhipăstor.

***ARHIPEL** (pl.-eluri) *sn. (l.-gh.)* = **ARHIPELAG** [fr.].

***ARHIPELAG** (pl.-guri) *sn.* Grupă de insule, parte a mării în care se găsesc mai multe insule la un loc [gr.].

ARHIREU... = **ARHIEREU**...

***ARHISTRĂȚIE** *sm.* ① Căpetenie ② *Spec.* Cel mai mare peste ingeri, calificativ dat arhanghelilor Mihail și Gavril [vsl. < gr.].

***ARHITECT** *sm.* Cel ce se îndeletnicește cu arhitectura, cu arta de a clădi, care face planul unei clădiri și ia asupra-și cteodată construirea ei [fr. < gr.].

***ARHITECTON** = **ARHITECT** [ngr. ἀρχιτέκτων].

***ARHITECTONIC** *adj.* De arhitectură, care corespunde regulilor arhitecturii ② Care e alcătuit sistematic, după un plan bine gândit: stiu a da clădirii despicăturilor de lemne forme ~e (l.-gh.). Sînt glânduri arhitectonice de-o grozavă măreție (emin.) [fr.].

***ARHITECTONICESC** *adj.* = **ARHITECTONIC** (c.-rad.) [arhitecton].

ARHITECTONICEȘTE *adv.* După regulile arhitecturii: o casă mare, încăpătoare și clădită ~ (negr.) [arhitectonicesc].

***ARHITECTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Artă de a

construi edificii după regulile anumite ② Înfățișarea unui edificiu, felul cum e clădit după regulile acestei arte: casa aceasta n'are nici o ~ ③ ~ militară, arta de a fortifica orașele, cetățile, locurile în care ar putea năvăli dușmanul în timp de războiu ④ ~ navală, arta de a construi corăbii, vapoare, porturi, arsenale, etc. ⑤ Alcătuirea sistematică, după un plan bine-gîndit, a unei lucrări: nu vād nici o ~ în opera acestui autor [fr. < lat.].

***ARHITECTURAL** *adj.* De arhitectură: formele ~e ale acestei clădiri [fr.].

***ARHITRAVĂ** (pl.-ave) *sf.* La edificiile grece și romane, partea inferioară a coronamentului unui edificiu așezată de-adreptul deasupra capitulelor columelelor sau pilastrilor și care suportă friza (□ 200) [fr. < ital.].

***ARHIVĂ** (pl.-ive) *sf.* ① Actele, documentele, etc. privitoare la istoria unui popor, unui oraș, la administrarea unei instituțiuni, etc. ② Arhivele nesmului nostru ③ Locul unde se păstrează asemenea acte: Arhivele Statului [fr. < lat.].

***ARHIVAR** *sm.* Funcționar care are sub îngrijirea sa un depozit de arhive [germ.].

***ARHIVOLTĂ** (pl.-te) *sf.* Ciubucele care împodobesc boltitura unei arcade (□ 201) [fr. < it.].

***ARHON** *sm.* Titlu de nobletă sau de politeță ce se da cuiva, alăturat de obicei pe lîngă numele sau rangul funcțiunii pe care-l avea: est sînt de fericit, ~ satrar, de a între în familia dumitale (alecs.) [ngr. ἀρχων].

***ARHONDA** *sm.* = **ARHON**: nu-i vina dumitale, și eu, ~, sînt unchiu (alecs.) [ngr. ἀρχοντας].

ARHONDAR *sm.*, **ARHONDĂREĂȘĂ** (pl.-ese) *sf.* Care are funcțiunea de a îngriji de un arhondaric, călugărul (călugărită) însărcinat(ă) într-o mănăstire cu primirea oaspeților [ngr. ἀρχοντάριος].

ARHONDARIC (pl.-icuri) *sm.* Partea din clădirea unei mănăstiri unde sînt găzduiți și ospătați călătorii (m. 202): la ~... ne aștepta o masă vrednică de a îndestula niște stomahuri de poezi (alecs.) [ngr. ἀρχοντάριον].

***ARHONDĂRIE** *sf.* = **ARHONDARIC** [arhondar].

ARHONDOLOGIE (H) *sf.* ① Clasa nobililor, nobilime, boierime ② Istorie a familiilor boieresti: material... din care putea face o întreagă arhondologie (br.-vn.) [ngr. ἀρχοντολογία].

***ARHONTAR**... = **ARHONDARIC**...

***ARHONTAT** *sbst.* ① Funcțiunea de arhonte ② Timpul cit guverna un arhonte [fr.].

***ARHONTE** *sm.* ① Unul din magistrați cari guvernau timp de un an în republica veche a Grecilor [lat. < gr.].

ARHONTOLOGIE = **ARHONDOLOG** (H) *sf.* Iucram și luptam... de dorința de ranguri pe scara ~i (l.-gh.).

***ARHONTOLOGHIU** *sn.* Carte a familiilor boieresti [ngr. ἀρχοντολόγιον].

***ARIAN** 1. *adj.* Ce ține de secta lui Arius (eretic din secolul al IV-lea).

2. **ARIAN** *sm.*, **ARIANA** (pl.-ane) *sf.* Părtaş al sectei eretice a lui Arius [fr.].

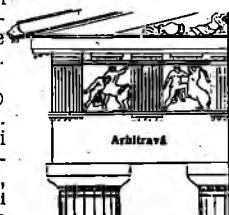

Fig. 200. Arhitravă.

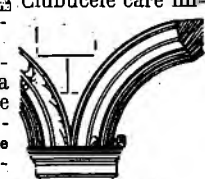

Fig. 201. Arhivoltă.

Fig. 202. Arhondaricul mănăstirii Hurezul.

***ARIAN**¹ *adj.* ● Al Arienilor, ce țin de familia Arienilor: limbi ariene.

2. **ARIENI** *sm. pl.* ● ▲ Nume dat celor mai vechi strămoși ai familiei indo-europene; aceștia par a fi locuit la început Nord-vestul Indiei, de unde, plecând și împrăștiindu-se spre Apus, au populat o mare parte a Asiei occidentale și mai toată Europa; alții, îndreptați spre miază-zii, au populat India, Ceylanul, etc. [fr. *aryen*].

***ARIANISM** *sbst.* ● Doctrina eretică a lui Arius și a adeptilor săi [fr.].

***ARIC** *adj.* = **ARIAN**² [după germ. *a r i s c h*].

ARICEALĂ (*pl.-ei*) *sf.* ● Boală la cai, măgari, vite cornute, etc. caracterizată prin niște umflături la încheietura de jos a picioarelor, lângă copită, semănând cu un burete, și pricinuită de șederea animalului într'un loc gunoios, plin de apă (■) 203 [arici].

ARICI (-iceso) *vb. refl.* ① A se face, a se strînge, a se ghemui ca ariciul; a se sbîrbi (■) ② ● A căpăta ariceală (■) ③ = **TĂCIUNA**.

ARICIOAICĂ (*pl.-ce*) *sf.* ● Femeia ariciului.

ARICIT *1. adj.* ① p. **ARICI** (■) ②

Creț: Negru este-un cal urît și la păr e ~ (roc.) (■) ③ Bolnav de ariciu (■) ④ Pocit, născut normal din cauza unei boli, cînd a fost mic (rv.-crg.) (■) ⑤ Plin de răni (în urma mușcăturilor de țîntar): sîmăna cu pielea pilului, așa-i era pelita ~ă (ocs.).

2. *sbst.* Faptul de a se arici.

ARICITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ● = **ARICEALĂ**.

ARICIU *sm.* ① ● Animal mamifer insectivor, cu capul ascuțit și cu corpul scurt și gros, acoperit pe spate cu niște ghimpi gălbui; cînd doarme sau cînd vrea să se aperse, se strînge formînd un fel de ghem ghimpșos; trăiește în toată Europa (■) 204; ②: a se face (ghem) ca ariciul, se zice despre cineva care se ghemuește de frig, etc. sau care stă de o parte, izolat de oameni, a fi nesociabil; cu înțelesul din urmă și în *expr.*: pară-i un ~ (■) ③ În credințele poporului, ariciul e socotit ca simbol al înțelepciunii, ca dătător de siaturi bune; de aceea D-zeu s'a adresat lui cînd a zidit lumea; de aici înțelesul pe care-l are în pasagiile ca: pare că-i spusese ariciul la ureche că are să se petreacă între ele ceva pentru dînsul (asp.) (■) ④ ● = **ARICEALĂ** (■) ⑤ (P) Boală de piele la om (■) ⑥ ● (HASD.) (CET.) Boală la plante, mai ales la viță = **TĂCIUNE** (■) ⑦ Băn. ● = **ROSTOGOL** (■) ⑧ ●

Varietate de griu cu spicul foarte scurt și îndesat (*Triticum compactum*) (■) ⑨ (HASD.) (PAMF.) Joc popular (■) ⑩ ● **ARICIU-DE-MARE**, animal echinoderm, cu corpul învelit într'o scoică de formă sferică acoperită cu ghimpi, așa că seamănă cu un ariciu strîns grămadă; trăiește în mare (*Echmus lividus*) (■) 205. [lat. *ericius*].

***ARID** *adj.* ① ● Sterp, neroditor, sec, uscat: pămînt ~; (■) ② (F): mînt ~ă; subiect, studiu ~ [fr. < lat.].

ARIDICA... = **RDICA**...

***ARIDITATE** *sf.* ① Uscăciune, secetă, însușirea unui lucru arid: ~a solului (■) ② (F) Lipsă de varietate, de imagini, de farmec: ~a stilului [lat.].

ARIE¹ *sf.* ① ● Loc neted curățit de buruieni și țărîna pe care se îmblătesc ori se treieră bucatele; în cazul cînd se treieră cu cai, se bate în mijlocul locului un par de care se leagă calul (■) 206; ② orbul lui caută acul în aria cu palele (PAMN) (■) ③ ● + Clucor de ~, funcționarul care avea supraveghierea grînarelor Domnului (■) ④ ● A ± Măsura unei suprafețe (■) ⑤

Pr. ext. Întindere de teren: cerul acopere ca un coviltir argintul rotund ~ a pămîntului (OLVR.) (■) ⑥ ●

Spațiul străbătut într'un timp dat de raza vectoriea unei planete; legea arilor, una din legile lui Kepler (■) ⑦ Băn.

Curte [lat. *area*].

***ARIE**² *sf.* ① ● Șirul de tonuri, de note, care alcătuiesc o bucată de muzică după regulile artei: melodia aceasta se execută pe o ~ bine cunoscută (■) ② Bucată de muzică, cîntec: arii naționale [it. *aria*].

③ **ARIENESC** *adj.* = **ARIAN**¹.

***ARIERGARDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ● Partea de la urmă a unui corp de armată, menită să apere grosul armatei de un atac pe la spate [fr.].

***ARIMAJ** *sbst.* ● Așezarea mărfurilor în magazinele vasului sau pe punte [fr. *arimage*].

● **ARIN**... = **ANIN**...

†**ARINĂ**¹ *sf. Trans.* Nisip [lat. *arena*].

ARINĂ² *sf. (HASD.)* = **ANINĂ**¹.

ARINARIȚĂ (*pl.-ite*) *Trans.* ● = **STUDENIȚĂ** [ar. in].

● **ARINDA**... = **ARENDA**...

● **ARINDE**, ● **ARINE** *Trans. sm.* ● = **ANIN**.

● **ARINGĂ** *sf. Trans.* ● = **SCRUMBIE** [germ. *Haring*].

● **ARINI** (-ineso) *vb. refl. Trans.* A se freca de nisip (vc.) [ar. in].

ARINIȘ (*pl.-șuri*) *sn.* Loc acoperit cu nisip, pustiu: I-am urmat în ~urile Egiptului (NEGR.) [ar. in].

ARINIȘTE *sf.* ● Loc acoperit cu anini, pădure de luncă sau de locuri apoase compusă mai ales din anini: Seara vine din ariniști, Cu miroase o îmbată (EMIN.) [ar. in].

● **ARIOIU**¹ (*pl.-oale*) *sn.* ● ①

augm. **ARIE**¹ (■) ② Vraful de pleavă ce se strînge grămadă în jurul unui par la arie, cînd se treieră.

● **ARIOIU**² (*pl.-oale*) *sn.* ● Grup de oi despărțit de turmă (rv.-crg.).

***ARIOȘ** *sm.* ● ① = **ALIOȘ**

② (■) ③ = **LAPTELE-OUÇULUI** (■) ④ ~ **DE-BALTĂ**, plantă ierboasă, cu flori galbene dispuse în umbel, cu fructe în formă de capsule acoperite cu mici tubercule neegale; crește prin locuri mlăștinoase, pe malurile apelor (*Euphorbia palustris*) (■) 207 [lat. *aureolus*].

***ARIOȘO** *1. adv. it.* ● În mod patetic și cu efect dramatic.

2. *sbst.* Bucată de muzică executată în felul acesta [it.].

ARIPĂ... = **IN-ARIPĂ**...

ARIPĂ (*pl.-ipe, -ipi*) *sf.* ① ●

Partea corpului cu ajutorul căreia unele animale, în spec. pasările și insectele se înalță, zboară și se susțin în aer (■) 208; a bate din aripi; a tăia aripile (■) ② (F)

(vorb. de lucruri nemateriale și morale): aripile credinței, gîndului; e timp de strîns aripile încheierii... (A.-GH.) (■) ③ (F): aripile vîntului, timpulul, etc. (■) ④ (F) Scut, ocrotire: Dumnezeu... să vă acopere

Pr. ext. Întindere de teren: cerul acopere ca un coviltir

argintul rotund ~ a pămîntului

(OLVR.) (■) ⑤ ●

Spațiul stră-

bătut într'un

timp dat de

raza vectoriea

unei planete;

legea aril-

lor, una din

legile lui Kepler

(■) ⑥ Băn.

Curte [lat. a-

rea].

***ARIE**² *sf.* ① ● Șirul de tonuri, de note, care

alcătuiesc o bucată de muzică după regulile artei:

melodia aceasta se execută pe o ~ bine cunoscută (■) ② Bucată de muzică, cîntec: arii naționale [it. *aria*].

③ **ARIENESC** *adj.* = **ARIAN**¹.

***ARIERGARDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ● Partea de la urmă a unui corp de armată, menită să apere grosul armatei de un atac pe la spate [fr.].

***ARIMAJ** *sbst.* ● Așezarea mărfurilor în maga-

zilele vasului sau pe punte [fr. *arimage*].

● **ARIN**... = **ANIN**...

†**ARINĂ**¹ *sf. Trans.* Nisip [lat. *arena*].

ARINĂ² *sf. (HASD.)* = **ANINĂ**¹.

ARINARIȚĂ (*pl.-ite*) *Trans.* ● = **STUDENIȚĂ**

[ar. in].

● **ARINDA**... = **ARENDA**...

● **ARINDE**, ● **ARINE** *Trans. sm.* ● = **ANIN**.

● **ARINGĂ** *sf. Trans.* ● = **SCRUMBIE** [germ. *Haring*].

● **ARINI** (-ineso) *vb. refl. Trans.* A se freca de nisip (vc.) [ar. in].

ARINIȘ (*pl.-șuri*) *sn.* Loc acoperit cu nisip, pustiu: I-am urmat în ~urile Egiptului (NEGR.) [ar. in].

ARINIȘTE *sf.* ● Loc acoperit cu anini, pădure de luncă sau de locuri apoase compusă mai ales din anini: Seara vine din ariniști, Cu miroase o îmbată (EMIN.) [ar. in].

● **ARIOIU**¹ (*pl.-oale*) *sn.* ● ①

augm. **ARIE**¹ (■) ② Vraful de pleavă ce se strînge grămadă în jurul unui par la arie, cînd se treieră.

● **ARIOIU**² (*pl.-oale*) *sn.* ● Grup de oi despărțit de turmă (rv.-crg.).

***ARIOȘ** *sm.* ● ① = **ALIOȘ**

② (■) ③ = **LAPTELE-OUÇULUI** (■) ④ ~ **DE-BALTĂ**, plantă ierboasă, cu flori galbene dispuse în umbel, cu fructe în formă de capsule acoperite cu mici tubercule neegale; crește prin locuri mlăștinoase, pe malurile apelor (*Euphorbia palustris*) (■) 207 [lat. *aureolus*].

***ARIOȘO** *1. adv. it.* ● În mod patetic și cu efect dramatic.

2. *sbst.* Bucată de muzică executată în felul acesta [it.].

ARIPĂ... = **IN-ARIPĂ**...

ARIPĂ (*pl.-ipe, -ipi*) *sf.* ① ●

Partea corpului cu ajutorul căreia unele animale, în spec. pasările și insectele se înalță, zboară și se susțin în aer (■) 208; a bate din aripi; a tăia aripile (■) ② (F)

(vorb. de lucruri nemateriale și morale): aripile credinței, gîndului; e timp de strîns aripile încheierii... (A.-GH.) (■) ③ (F): aripile vîntului, timpulul, etc. (■) ④ (F) Scut, ocrotire: Dumnezeu... să vă acopere

Fig. 206. Arie.

Fig. 203. Ariceală (la cai).

Fig. 204. Arici.

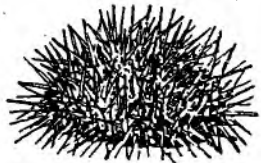

Fig. 205. Ariciu-de-mare.

Fig. 207. Arioș-de-baltă.

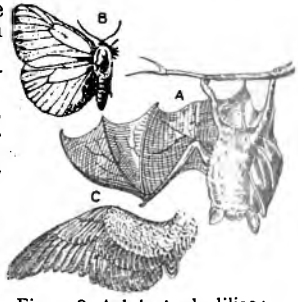

Fig. 208. Aripi: A. de liliac; B. de fluture; C. de pasăre.

cu aripa bunătaților sale (slv.) ¶ ③ F. A face, a prinde, a căpața aripi, a căpața putere, a ajunge cineva să se încreadă în sine, a ajunge la o situație, la a-vere; a-l tăia cuiva aripile, a-l lăsa fără ajutor, a-l împiedica de a mai face ceva; a ține pe cineva sub aripa lui, a-l apăra, a-l ocroti ¶ ③ Pr. anal. Organul membranos care slujește peștilor spre a putea înnota = **ARIPĂ** ④ ⑤ Paralela laterală a unei clădiri (209): aripa dreaptă a palatului: aripa biserială, streșina de la turnul cel mai de sus ¶ ③ Pr. anal. Paralela laterală a unei armate așezate în ordine de bătaie: comandanții... alergau oînd la aripa dreaptă, oînd la aripa stîngă a oștirilor îngrăite (104.) ¶ ③ ④ Lat. Lăturea, marginea unei turme de oi; aripa oilor (HABD.), locul îngrădit unde stau oile în timpul nopții ¶ ③ Pr. ext. Ori-ce are forma sau felul de așezare al aripiilor întinse ale unei păsări: țarcu a aripi = **FURCĂ**; se văd oruel cu oîte două aripi (HRO.); aripile virtuelnei, crucile, spetezele, fofelnitele virtuelnei; cu ocheșarii pe aripile nasului (BAS.) ¶ ③ ④ Aripa unei trăsuri, apărătoarea de deasupra roților care împiedică să vie noroiul pînă sus (210); aripa unui fund de butoiu, una din cele două doage în formă de segment de cerc care alcătuiesc părțile laterale ale unui fund de butoiu = **FUND**; aripa morii, partea morii alcătuită din scinduri legate între ele cu chingi, sau dintr-o cercevea acoperită cu pinză, și care, împinsă de vînt, pune în mișcare pietrele morii; moara poate avea 6, 8 și chiar mai multe aripi = **MOARĂ**; aripa roții, lopată sau spetează prinsă între obezile roții la o moară de apă și în care, bătînd apa, pune în mișcare roata ¶ ③ ④ Pinză în formă de trapez la o corabie: ~ de gabier; ~ de sburător; ~ inferioară ¶ ③ pl. Bucov. (MAR.) P. Boală de copii mici care-i face să se încorde, să bată din picioare și să plîngă mereu ¶ ③ ④ (MAR.) **ARIPĂ-GÎȘTEI**, fluture mic, alb, ce se arată mai ales în lunile Iunie și Iulie (*Pleurophorus pentadactylus*) (214) [lat.-vulg. a-lapă].

Fig. 209. Aripa unei clădiri.

Fig. 210. A. Aripă de trăsura.

Fig. 211. Aripa-giștei.

○ **ARIPĂRIȚĂ** (pl.-te) sf. ③ Oaie care merge la marginea, la aripa turmei (DAM.).

ARIPAT adj. Înăripat, cu aripi: venit un șoimulean ~ (HSP.) [a rîp].

† **ARIPI**... ① = **INARIPA**... ¶ ③ ④ A-și întinde aripile: dedesuptul întîriturii aripindu-se nna la alaltă (BIBL.).

ARIPĂRĂ (pl.-oare) sf. ③ dim. **ARIPĂ**: cloclăranul o lua pe aripărele sale și o ducea (CRG.) ¶ ③ ④ Organul membranos la pești cu ajutorul căruia înnoată = **PEȘTE**.

○ **ARISTOCRAT** sm., **ARISTOCRATĂ** (pl.-ate) sf. Om de frunte, om ales în societate, de neam mare, nobil, boier [fr.].

ARISTOCRATIC adj. De aristocrat: maniere ~ [fr.].

ARISTOCRAȚIE sf. ① Clasa de sus, a nobililor, nobilime, boierime ¶ ③ Pr. ext. Clasă de oameni aleși, distingîndu-se prin anumite însușiri: ~ intelectuală [fr.].

ARISTOCRAȚIME sf. col. Clasa de sus, a nobililor, boierime [aristocrat].

○ **ARISTON** (pl.-oane) sn. ③ Instrument muzical automat, în formă de lădiță, care, prin învîrtirea unei manivele, redă diferite arii însemnate pe un disc de carton perforat (212) [fr.].

○ **ARISTE** sf. Trans. Maram. Bucov. Închisoare, temniță [ung. aristom].

ARITMETIC, adj. ± De aritmetică: calcul ~ [fr. < lat.].

ARITMETICĂ (pl.-lei) sf. ① ± Știința care

se ocupă cu raporturile dintre numere, cu calculele ¶ ② ③ Carte care tratează despre asemenea știință [fr. < lat.].

***ARITMETICEȘTE**

adv. ± După aritmetică, după regulile acestei științe: făcînd socoteala ~, rezultatul e acesta.

***ARITMETICIAN**

sm. ± Cel ce se ocupă cu aritmetica [fr.].

***ARITMOMETRU**

(pl.-tre) sn. Aparat cu ajutorul căruia se pot face mecanic calcule aritmetice [fr.].

○ **ARIU** sm. ± = **AREU**.

○ **ARIUȘ** adj. sbst. *Oiten. Băn. Trans.* (HABD.) (WG.) ③ Măr ~, măr care se coace de timpuriu, la Sim-Pietru.

***ARIVIST** sm. Persoană care caută să ajungă la o situație cu orice preț, întrebunînd toate mijloacele; ambițios fără scrupule [fr.].

○ **ARINDĂ**... = **ARENDA**...

A-RÎNDUL (DE-) loc. adv. = **RÎND**.

***ARLECHIN** sm. ① ② Personaj din vechea comedie italiană, care apărea pe scenă într-o haină pestriță, alcătuită din fel de fel de petice de culori diferite și care amuza publicul prin glumele și caricaturile lui (213) ¶ ③ ④ Om neserios, fără principii hotărâte: un ~ politic [it. arlecchino].

***ARLECHINADĂ** (pl.-ade) sf. ① ② Piesă în care apare un arlechin, bufonerie ¶ ③ ④ Faptă neserioasă, ridiculă: ~ politică [fr.].

† **ARM** (pl.-muri) sn. ① ② Partea de sus a piciorului la cal, vite cornute, etc., coapsă (= **CAL**, **BOU**): mîncă din ~ul de dinapoi al iepii o oacă și jumătate de carne (SEZ.) ¶ Fig. 213. ③ ④ Băn. Partea de sus a piciorului la Arlechin. om, coapsă [lat. armus].

ARMA... = **INARMA**... [lat. armare].

ARMĂ (pl.-me) sf. ① ② Instrument, unealtă făcută anume pentru a servi cuiva să se apere sau să lovească în cineva: ~ albă = **ALB**; ~ de foc = **FOC**; ~ ofensivă = **OFENSIV**; ~ defensivă = **DEFENSIV**; ~ portativă = **PORTATIV**; ~ de vînat, de tir, de salon, de război; a lua armele, a se înarma fie pentru a ataca, fie pentru a se apăra; a chema la arme, a strînge soldații, cetățenii cari pot purta arme, spre a fi gata de atac sau de apărare; de aci: la arme! strigăt prin care se chiamă soldații, cetățenii ca să ia armele; a depune armele, a se preda, a înceta lupta, războiul ¶ ③ Sală de arme, un fel de galerie în care se află așezate în ordine și bine întreținute tot soiul de arme; loc unde se învață mînuirea armelor ¶ ④ ⑤ Se zice despre diferitele feluri de trupe care compun o armată, adică infanteria, cavaleria, artileria, genii, aviația: în ce ~ ai servit? ¶ ⑥ pl. Mesteșugul mînuirii armelor ¶ ⑦ ⑧ pl. Război, luptă, expediție militară; trate de arme, tovarăș de luptă; a ridica arme(ile), a se apuca de arme, a începe războiul, a declara, a purta război ¶ ⑨ pl. ⑩ În sens moral, se zice despre tot ce slujește spre a combate pe cineva, spre a face să dispară o greșală, spre a nimici o pasiune, etc.: armele rațiunii, adevărului, calomniei, etc.; se întrebunțează uneori și la sg.: calomnia este totdeauna arma invidioșilor ¶ ⑪ pl. ⑫ Semnele simbolice distinctive ale unei țări, unui oraș, unei familii nobile, marcă, stemă [lat. arma, în parte cu accepțiunile fr. arme].

† **ARMADĂ** (pl.-mezi), † **ARMADIE** (pl.-adii) sf. ③ Trans. Băn. = **ARMATĂ**: împăratul nu se teme cu toate armele lui (RET.) [ung. armadia].

***ARMAMENT** (pl.-te) sn. ① ② Faptul de a înarma, de a aproviziona cu arme necesare o țară, un corp de armată, etc. ¶ ③ ④ Toate armele la un loc ale unui soldat, ale unui corp de armată, etc. ¶ ⑤ ⑥ Faptul de a pune una sau mai multe corăbii în stare de a călători pe mare [fr.].

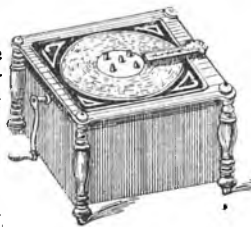

Fig. 212. Ariston.

Fig. 213.

○ **ARMAN** (pl.-ne) *sn.* ① $\nearrow$ Arie mare unde se treioră sau în care se string bucate; se duse înapoi la ~, unde adormi în pite (D.-ZAMF.) ② Ogradă cu fin unde se închid vitele (L.-M.) ③ ④ Locul, cercul unde se aşază arşcele în care trebuie să se lovească; *rostil şi ARMEAN*: dacă intra cu tochiul în armean... nu mai lăsa oscior pentru cellaşi (D.-GH.) ④ Rotocol, cerc care se face pe faţa apei, când se aruncă sau cade ceva în ea; *rostil şi ARMEAN*: se făcea cite un armean împrejurul (stropu)lui (ISP.) [tc. h a r m a n].

○ **ARMANGIU** *sm.* (POL.) (SAIN.) $\nearrow$ Om tocmit pentru treierat; argat care păzeşte armanul [tc. h a r m a n g i u].

○ **ARMAR** (pl.-are, -aruri) *sn.* *Trans.* = **ALMAR**.

ARMARIE *sf.* Loc unde sînt adunate arme: du-te de-ţi alege după plac din armăria mea (RET.).

***ARMĂRII** *sf.* pl. ② = **ARMORII** [după fr. a r m o r i e s].

○ **ARMĂROAIE** *sf.* *Trans.* (VIC.) (PAC.) Dulap făcut după mărimea unei firide şi aşezată în ea; într-insul se ţin sticle, oale, etc.; uneori are şi forma unui bufet (214) [a r m a r].

ARMĂSAR *sm.* ① $\nearrow$ Cal nejugănit: ②: ~ul bun se vinde din grajd, se zice cînd un lucru bun n'are nevoie să fie laudat; ③: ~ul cînd îmbătrîneşte ajunge la risnă, se zice despre cineva care nu mai e bun de nimic, dacă a îmbătrînit; ④: a face din ţîntar ~, a mări peste măsură însuşirile, însemnătatea unui lucru, a exagera ⑤ *Mold.* *Trans.* (HASD.) (CONV.) = **ARMĂSĂREL** ⑥ [lat. vulg. armissarius = clas. a d m i s s a r i u s].

ARMĂSĂRAŞ *sm.* $\nearrow$ *dim.* Fig. 214. Armăroaie.

ARMĂSĂREL *sm.* ① $\nearrow$ *dim.* **ARMĂSAR** ② Cuiul lung care prinde cătuşa de proţap şi se prelungeşte pînă la pămînt de ţine, jugul ridicat (PROTAP).

ARMĂSĂREŞTE *adv.* Ca un armăsar.

ARMĂSĂRUŞ *sm.* $\nearrow$ *dim.* **ARMĂSAR**: intră în ourtile domneşti în sălăturile... unui ~ arabesc (ODOS.).

ARMAŞ *sm.* ① ② Odinioară, om de armee, un fel de jandarm, însărcinat cu urmărirea, prinderea răufăcătorilor şi aducerea la îndeplinire a pedepselor ③ ④ Marelui ~ sau vel ~, odinioară comandant al artileriei, care mai avea sub autoritatea sa închisorile din ţară şi care da curs sentinţelor capitale; de el depindeau rangurile inferioare de armaşi (vîtore, treti ~ sau al doilea, al treilea ~): ~ul cel mare avea toată autoritatea asupra robilor Statului (D.-GH.) ⑤ *Trans.* (WO.), ~ul mare şi ~ul mic conducători ai cetei de tineri cari iau parte la serbarea Junilor din Braşov ⑥ *Trans.* ⑦ Substituit de primar ⑧ De-a ~ul, joc de copii cari îşi aleg un împărat şi un armaş; acesta trage pe rînd copiii cu o batistă răsucită la palmă atîtea lovituri cîte porunceşte împăratul ⑨ ⑩ Siciu al arşicului ⑪ *Mold.* (HASD.) ⑫ Vin ~, vin de calitate superioară din ville de Cotnari.

† **ARMĂŞEL** *sm.* ① Armaş de grad inferior celorlalţi armaşi (al doilea, al treilea): ② prind pe drum armăşelii lui Vodă (VLAK.).

ARMĂŞESC *adj.* ① De armaş.

† **ARMĂŞI** (-ăşeso) *vb. tr.* ① ② A face armaş pe cineva: De cînd eu te-am armăşit Nici o slujbă n'ai plinit (TEOD.) ③ ④ A asupri, a chinui, a schingiui: deoit trupurile mai rău armăşeau sufletele (VARL.).

† **ARMĂŞIE** *sf.* ① Funcţiunea de armaş ② ③ A asupri, chinuire, schingiuire.

ARMAT *adj.* ① p. **ARMA** ② ③ **NEARMAT** ④ ⑤ Puterea ~ă, forţa militară a unui Stat ⑥ ⑦ Măsură ~ă, măsuri de război, de apărare: Cabinetul din St. Petersburg se împotriva la ori-ce măsuri ~e (D.-GH.) ⑧ ⑨ **BETON** [după fr. a r m é].

***ARMATĂ** (pl.-ate) *sf.* ① Totalitatea forţelor militare dintr'un Stat; o parte din aceste forţe, oaste, oştire: corp de ~; ~ activă; ~ permanentă; ~

teritorială ② ③ $\times$ *Pr. ext.* Serviciu militar: a face armată ④ ⑤ Multime mare, adunătură: şi-a re-
corutat o ~ de oameni fără căpătîiu [după fr. a r m é e;
comp. it. a r m a t a].

† **ARMATĂ** (pl.-ate) *sf.* $\nearrow$ = **HARMATĂ**: ou pede-
strimea şi cu armata, adecă cu puştile, au fînut mijlocul
(M.-COST.).

***ARMATOR** *sm.* ① Cel ce echipează un
vapor cu toate cele necesare: catarturi, pinze, ar-
me, muniţiuni, etc. ② Cel ce echipează
o corabie pe soco-
teala sa şi o încarcă
cu mărfuri spre a o
expedia la un port
de comerţ [fr.].

***ARMATURĂ**, $\nearrow$
ARMĂTURĂ (pl.-turi)
sf. ① $\nearrow$ Toate
legăturile de fier care
serveşcă susţinut
o construcţiune, o fe-
reastră, un modelaj,
etc. (215): greaua
armătură a ferestrelor zace
la pămînt (ARG.) ② $\nearrow$
Fie-care din plăcile
metalice care fac parte
din condensatorii e-
lectrici ③ ④ Unul sau mai mulţi accidentii scrisi
imediat după cheie, pen-
tru a arăta tonul şi mo-
dul în care bucată de
muzică este scrisă (216) [fr.].

ARMĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① $\times$ Toate armele
pe care le poartă un soldat: drept toată armătura, a-
veau cite o puşcă... şi cite un pistol (FIL.) ② *pl.* ③ Stemă:
armăturile acestea sînt: capul zimbrului moldav, ţînd în
coarnele sale pajura împărătească (NEGR.) [lat.].

ARMEAN *sm.*, **ARMEANCA** (pl.-ence) *sf.* ① Lo-
cutor din Armenia sau coborîtor din aceşti locui-
tori [vsl. A r m ê n i n ū].

ARMEAN $\nearrow$ **ARMAN** ② ③.
ARMENESC 1. *adj.* ① Al Armenilor, de A r-
m e a n: biserică armenescă; alfabetul ~ (TABELA V) ②
iron. Vizită armenescă, vizită peste măsură de
lungă ③ *iron.* *Mold.* ④ Cui ~, pupăză.

2. **ARMEANESCA** *sf.* *Mold.* (D.-GH.) Joc popular.

ARMENEŞTE *adv.* În felul Armenilor, în lim-
ba armenescă.

○ **ARMIC** *sm.* $\nearrow$ *Trans.* (FR.-CDR.) (VIC.) = **ARMIG**.

† **ARMIE** *sf.* ① Armată, oştire: fugeau în urma
noastră ca o ~ pusă în risipă (ALECS.); ② ③ (F): Vezi bejañul
de albine, Armii grele de furnici (EMIN.) [rus. a r m i j a].

○ **ARMIG** *sm.* *Băn.* $\nearrow$ **ARMĂSAR**.

***ARMILARĂ** *adj.* $\nearrow$ Sferă ~, sferă imaginată
pentru a face să se priceapă aşezarea în spaţiu şi
mişcarea corpurilor cereşti, şi în
deosebi a acelor care fac parte
din sistemul nostru planetar (217) [fr.].

○ **ARMINDEN** *sn.* ① *Mold.* *Trans.*
Băn. ② Ziua de 1 Mai: în ziua de ~
să bel vin roşu, că se înnoeşte stîngele
(SEZ.) ③ *Trans.* (HASD.) Pom sau
crengi care la înliu-Mai se pun
dinaintea uşii [vsl. I j e r e m i n ū - d i n i].

† **ARMISTITIE** *sf.* $\times$ = **ARMIS-
TITU**: armistiţiia ce făcuse cu Moscovia (RET.) [pol. a r -
m i s t y c y u m].

***ARMISTIU** (pl.-tîi) *sn.* $\times$ Întreruperea, în-
cetarea pentru citva timp a ostilităţilor, prin bună
înţelegere între conducătorii celor două armate
vrăjmăse [fr.].

***ARMONIA** (-niez) = **ARMONIZA**... [fr.].

***ARMONIC** *adj.* ① Ce are armonie, plin de ar-
monie: sunete ~e [fr. < lat.].

***ARMONICĂ** (pl.-ice) *sf.* ① = **ACORDEON**: înscă-
l cu oămăşi roşii fac să se audă preluđii ~e (ARG.) ② ~ (de
sură), mic instrument de muzică, mai mult jucărie
copilărească, alcătuit dintr'o placă de metal de

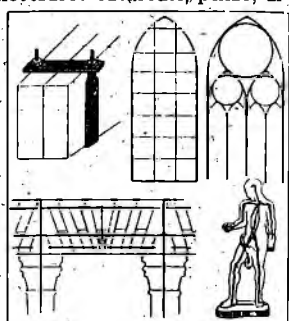
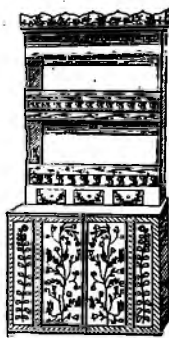

Fig. 215. Armături.

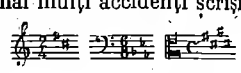

Fig. 216. Armături.

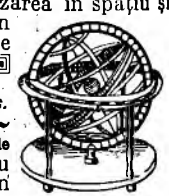

Fig. 217. Sferă armilară.

Mare	Mic	Cursiv	Valoarea fonetică
C	"	"	 a
P	P	P	 p (b)(neaspirat)
T	T	T	 k (c)
D	D	D	 t (d)(neaspirat)
E	E	E	 e, ie
Z	Z	Z	 z
Ț	Ț	Ț	 Ț
R	R	R	 r (foarte scurt)
Ț	Ț	Ț	 th (t aspirat)
J	J	J	 j
I	I	I	 i
L	L	L	 l
H	H	H	 h (aspru)
DS	DS	DS	 ds
G	G	G	 g (k){dur}
H	H	H	 h
TS	TS	TS	 ts (neaspirat)
GH	GH	GH	 gh
G	G	G	 g
M	M	M	 m
I, h (slab)	I, h (slab)	I, h (slab)	 i, h (slab)
N	N	N	 n
S	S	S	 s
UO, (ca engl. w)	UO, (ca engl. w)	UO, (ca engl. w)	 uo, (ca engl. w)
Ț	Ț	Ț	 Ț
B (p)	B (p)	B (p)	 b (p)
Ț, g (moale)	Ț, g (moale)	Ț, g (moale)	 Ț, g (moale)
R (aspru)	R (aspru)	R (aspru)	 r (aspru)
S (aspru)	S (aspru)	S (aspru)	 s (aspru)
V	V	V	 v
D (t)	D (t)	D (t)	 d (t)
R	R	R	 r
ths (aspru)	ths (aspru)	ths (aspru)	 ths (aspru)
U	U	U	 u
ph (aspru)	ph (aspru)	ph (aspru)	 ph (aspru)
kh (aspru)	kh (aspru)	kh (aspru)	 kh (aspru)
O	O	O	 o
F	F	F	 f

care sînt prînte mici c s  te care au  n ntru  nc i libere; su l nd  n aceste c s  te, se ob  n sunete izolate sau  n acorduri; num  t   i „eol  n  ” (   218) [germ. (Z  h)harmonika, (M  nd)harmonika].

***ARMONIE** *sf.*

① ♪ Sunete-exe-
 cutate de voci sau
 de instrumente di-
 ferite și combi-
 nate în așa fel în-
 cit, executându-se în același timp, să mulțu-
 mească pe deplin auzul ♪ ② Potrivire plăcută în-
 tre sunete ♪ ③ Arta de a cunoaște potrivirea
 între sunete, studiul acordurilor: *geolă* de ~ ♪ ④
 Felul plăcut în care sună cuvintele dintr'un poe-
 zie, dintr'un discurs, etc.: *admir armonia acestor ver-
 suri* ♪ ⑤ ~ *imitativă*, împreunare de cuvinte
 alose astfel ca sunetele lor să imite ceva din ob-
 iectul pe care-l reprezintă aceste cuvinte: „Un
 tropot de copite, potop rototoptor” (ALECS.) e o ~ imitativă
 ♪ ⑥ *Pr. exf.* Potrivire între părțile alcătuitoare
 ale unui lucru, între calitățile lui: *își înfățișează o
 desăvîrită* ~ de linii și de proporții (VLAH.) ♪ ⑦ ~ Bună
 înțelegere: nu trăsoa în ~ ♪ ⑧ ~ Încheietură: stricn-
 du-l toate armoniile trupului și toate încheieturile (POȘ.) [fr.
 < lat. ♪ < gr. *ἀρμονία*].

ARMONIOS *adj.* Ce are armonie: limbă armonioasă; versuri armonioase; culori armonioase, culori bine potrivite, plăcute ochilor [fr. *harmonieux*].

Fig. 218. Armonică.

***ARMONIST** *sm.* ♪ ① Muzicant bun cunoscător al armoniei ♪ ② Cîntăreț din armonică [fr. **ARMONIU** (*pl.-ntu*) *sn.* ♪ Instrument de muzică cu claviatură, analog cu orga, în care tuburile sînt înlocuite prin lame metalice foarte subțiri; sunetele sînt produse prin mișcarea aerului provocată de un burduf pus în legătură cu două pedale (□ 219) [fr. *harmonium*].

Fig. 219. Armoniu.

***ARMONIZA** (-izez) *vb. tr.* și *intr.* ① A alcătui după regulile armoniei: ~ o bucată de muzică ② *Pr. ext.* A face să se potrivească, a pune în armonie părțile, calitățile unui lucru: n'a armonizat desul colorilor ③ A forma armonie, a se potrive în mod plăcut cu ceva: roșul cu galbenul nu armonizează împreună ④ ⑤ A trăi în bună înțelegere, trăiesc în acest (întin alături... armonizând împreună (BALC.) [fr. harmoniser].

* **ARMORIAL** (pl. -ale) *sn.* Carte care cuprinde armoriile nobilei unei țări, unei provincii [fr.].

***ARMORII** *sf. pl.* Semnele simbolice distinctive ale unei familii nobile, ale unui oraș, etc.; marca, stema unei țări: mi-a dat carta sa de vizită pe care lipsea însă (l.-GH.) [*fr. armoiries*].

† ARMUR, † ARMURE *sm.* = ARM

* **ARMURĂ** (pl.-uri) sf. ① = **ARMĂȚURĂ** ¶ ② Armele și îmbrăcămintea de oțel care în timpurile trecute acopereau tot corpul războinicului, precum plătoșa, zaua, coiful, etc. (□ 220): armurile grele ale cavalerilor din Malta (VLAH). ¶ ③ = **ARMĂȚURĂ** ④ [fr.].

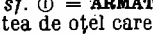

Fig. 220. Armură.

ARMURAR' *sbst.* ① Boala de vite, foarte primejdioasă, umflătură la partea de sus a piciorului cu paralizie a picioarelor de dinapoi, pielea vitei bolnave e înfoltă ca și când ar fi deslipită, iar carnea e acoperită cu niște pete ca ale frunzei de armurar; boala de ~ se lecuțește... cu buruliana ce se chiamă armurar flartă în borș (DRACH). ② Plantă ierboasă ce crește mare, ajungind uneori pînă la înălțimea de doi metri; are frunza grasă, împetricită cu pete albe, cu creștături mari și cu ghimpi pe margini; florile sînt stînjinii deschise, dispuse în capitule globuloase; poporul o întrebuințează contra boalei de vite numite armurar (*Carduus marianus*). (□ 221) [a r - m u r].

Fig. 221. Armurar.

* ARMURAR² = ARMURIER.

ARMURĂRE *sf.* = **ARMURAR**¹ ①.

***ARMURĂRIE** *sf.* ⊕ Loc unde se fabrică sau se vînd arme [fr.].

ARMURARITĂ *sf.* = ARMURAR¹ ①

† ARMURE = ARM.

***ARMURIER** *sm.* ① Lucrător sau neguțator de arme de apărare, precum coifuri, zale, etc. și chiar arme de foc, puști, pistoale, etc.: ofițerul intrase în prăvălia unui ~ (BR.-VN.) ② Maestru ~ sau

ARN-ARS ~-ze, lucrător însărcinat cu repararea armelor la un corp de trupă [fr.].

ARNĂUȚ *sm.* ① ● Albanez ¶ ② Servitor, vizitiu, etc. Imbrăcat în haine cu colori vii (altădată se vedeau mulți asemenea servitori în casele boierești, astăzi mai rar) (■) 222): un ~ mustăcios intră și înținase stăpânului său un lung ciubuc (NEOR.) ¶ ③ Voluntar albanez sau de alt neam recrutat cu leață de Domnii fanarioți; garda Curții era compusă din arnăuți imbrăcați în dulame cu fir și purtând pistoale, hangere: arnăuții Domnului purtau fel de fel de arme și flori în tot obipul la strale (LET.) ¶ ④ Poteraș pentru prinderea haiducilor: Arnăuții se izbea, Armele de foc scotea și 'n Cloc-dean le slobozea (ALECS.P.) ¶ ⑤ Joc popular (SEV.) = **ARNĂUTEASCĂ** ¶ ⑥ Griu de primăvară (numit și griu ~), cu bobul lunguș și în muchii, de culoare frumoză galbenă deschisă; se seamănă mai mult prin Dobrogea; mai puțin bun pentru pline, e mai des întrebuințat la fabricarea pastelor făinoase, macaroane, fidea, etc.: Griu de vară ~, A dat Domnul s'a făcut (MAR.) [tc. arnăuț].

Fig. 222. Arnăuț.

ARNĂUȚEL *sm. dim.* **ARNĂUȚ**: Apoi venea după ei Ceată de arnăuți (ALECS.P.).

ARNĂUȚESC 1. *adj.* De Arnăuț, alcătuit din Arnăuți: avea... un ouit mare ~ pus la brău (FIL.).

2. **ARNĂUTEASCĂ** *sf.* Joc popular, un fel de horă introdusă în epoca Fanarioților de armatele domnești și păstrată azi în popor.

ARNĂUTEȘTE *adv.* Ca Arnăuții, după felul Arnăuților, în limba lor: factorul meu, imbrăcat ~ (ALECS.).

ARNĂUȚIME *sf.* ① *col.* **ARNĂUȚ** ¶ ② Gloată de arnăuți, de mercenari: șefii arnăuțimii sterilate... li ochemau în București (I.GH.).

③ **ARNEU** (pl.-ne) *sn. Băn. Trans.* Acoperiș la car, la trăsură [ung. ernyöl].

***ARNICĂ** (pl.-ice) *sf.* ♦ = **PODEBAL-DE-MUNTE**: rădindu-și... cataplasme cu oțpe mulate în ~ (GH.), [lat.].

ARNICIU *sbst.* Bumbac răscuit într'un singur fir, vopsit în diferite colori, cu care se cos înfloriturile de pe cămăși, ștergare, etc.: toți în cămăși albe, cu înflorituri de ~ pe la guler (VLAH.) [comp. serb. jare nica].

***AROĞA** (-oğ) *vb. tr.* A-și însuși ceva pe nedrept: cum poți d-ta să-ți arogi un asemenea drept? [fr. < lat.].

***AROĞANT**, -TĂ *adj. sm. f.* Înfumurat, semeț, trufaș, obraznic: mi-a vorbit cu un ton ~ [fr. < lat.].

***AROĞANȚĂ** (pl.-te) *sf.* Înfumurare, semeție, trufie, obraznicie: se deprinsese... să-l rabde toate aroğantele (VLAH.) [fr. < lat.].

AROMA (-omas)... = **AROMI**...: pînă să aromez, gîndurile îmi sburără înapoi la drumul ce făcusem (ISP.).

***AROMĂ** (pl.-me) *sf.* Mircasmă, miros plăcut: o ~ îmbăltăzitoare a unei cafele turcești (EMIN.) [fr.].

***AROMAT** *adj.* Ce are a r o m ă : alnăn-le... vi-nuri ~ în cupe de aur (VLAH.).

AROMAT *sn.*, **AROMATĂ** (pl.-te) *sf.* ♦ Substanță vegetală cu miros plăcut ori pătrunzător întrebuințată la parfumat, la gătit, în medicină, etc.; mi-rodenn: veneau... cu vase cu balsam și alte ~ (BOL.) [gr. ἀρωμα, ἀρωματα].

***AROMATIC** *adj.* Care conține aroame, de felul aromatelor, cu miros plăcut, pătrunzător: substanță, iarbă ~; băutură ~; oțet ~; Soarbe ceaiul ~ din o tasă diafană (ALECS.) [fr. < lat.].

***AROMATIZA** (-ize) *vb. tr.* A da un miros plăcut unei substanțe, amestecînd-o cu aroame [fr. < lat.].

AROMEALĂ, ♦ **ARUMEALĂ** (pl.-eli) *sf.* ① Stare în care se găsește cel ce a aromit: Ancuța se trezi din ~ (ROCOB.) ¶ ② ♦ Amăgire, înșelăciune: nu putu răbda aromeala idolilor (DOB.) [a r o m i].

AROMI, ♦ **ARUMI** (-mes) 1. *vb. intr.* A ațipi: Mîni aromea, Mîni adormea, Somnul că-l fura (TEOD.).

2. *vb. tr.* ① A adormi, a face să doarmă: Ca și

voi am amețit, Somnul că m'a aromit (R.COD.) ¶ ② ♦ A amăgi, a înșela: șarpele se apropie de aroam pre strămoșoa (VIZI.).

AROMIRE *sf.* ① Faptul de a a r o m i ¶ ② = **AROMEALĂ** ① ¶ ③ Amorțire, nesimțire: pretutindent ea găsi o ~ nepăsătoare (ODOB.).

AROMITOR, ♦ **ARUMITOR**, -TOARE *adj. sm. f.* ① Care a r o m e ș t e: bucul somn m'a furat cu odihna lui aromitoare și dulce (DLVR.) ¶ ② ♦ Înșelător: se apropiară d'insul nește arumitori hitleani (MX.).

AR(O)MÎN 1. *sm.*, **AR(O)MÎNCĂ** (pl.-ince) *sf.* ● Român de la sudul Dunării, locuind în Epir, Tesalia, Macedonia, etc., Macedo-romin, Cuțovlah, Țințar (■) 223, 224).

2. **AR(O)MÎN**, **AR(O)MÎNESC** *adj.* Al Arominilor, în felul, după obiceiul acestora.

AROMINEȘTE *adv.* Ca Arominii, în graiul aromin.

ARON ① *npr. m.* ¶ ② ♦ (**BARBA-LUI-ARON** = **COCOȘOAIȚĂ** [ngr. ārov + npr. Aron]).

***ARONDISMINT** (pl.-te) *sm.* ● Diviziune, parte din teritoriul unei țări sau unui oraș supusă unei autorități civile, militare sau eclesiastice, circumscriptie administrativă în Franța, corespunzătoare plășilor, plaiurilor sau ocoalelor noastre: departamentele Franței se împart fie-care în mai multe ~ (fr.).

A-ROSTOGOL (UL) (DE-) *loc. adv.* = **ROSTOGOL**.

***ARPĂ**... = **HARFĂ**...

ARPĂȚA *sbst.* X Un fel de orz curățat de pojghiță [ung. árpakása].

ARPACIȚ (Ă) = **ARPAȚIȚ**.

ARPACIȚ *sm.*, **ARPAȚIȚĂ** *sf.* (pl.-ice) ① Plantă ierboasă înrudită cu ceapa; crește sălbatică pețărurile rîurilor, dar se cultivă și în grădini pentru trebuințele culinare (*Allium schoenoprasum*) (■) 225) ¶ ② Specie de ceapă mică care se sădește primăvara pentru a crește din ea cepele cele mari [tc. arpağyk].

***ARPAĞON** *sm.* Om sgîrcit, calificativ luat de la numele unui personaj din comediile lui Molière [fr. Harpagon].

♦ **ARPAȚIȚ** *sn.* Plată suplimentară pe care o primea cineva pe lingă leață; pensie [tc. arpałyk].

***ARPEGIU** (pl.-gi, -guri) *sn.* ① Mod de a executa notele unui acord succesiv și repede, imitînd felul de execuțiune al harpei (■) 226) ¶ ② Semnul ~ care arată pe note locul unde trebuie să se execute un arpeggiu [it. arpeggio].

***ARPENTAGIU** (pl.-agi, -aguri), ♦ **ARPEȚAJ** (pl.-aje, -ajuri) *sn.* Măsurătoare a unei bucăți de pămînt; arta de a ridica planuri, de a măsura locuri, moșii (■) 227) [fr.].

ARS 1. *adj.* ① *p.* **ARDE**: cărbuni arși; friptură ~; tață ~ de soare; ② ~ de sete ¶ ③ (C. NEARS) ¶ ④ ♦ A sări (ca)

Fig. 223. Aromin.

Fig. 224. Aromincă.

Fig. 225. Arpagic.

Fig. 226. Arpegii.

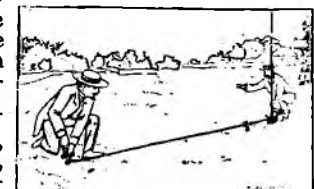

Fig. 227. Arpentagiu.

~, a sări repede dintr'un loc, a se ridica iute, trezindu-se fără veste din starea de amorie, de nepăsare, etc. în care se află; a trece ~ pe lângă cineva, a trece foarte iute, foarte grăbit ¶ ① ¶ ② Cu sufletul ~, cu inima ~, cu sufletul amărit, cu inima îndurerată; de act, clipt.: nu mă lăsa așa de tot ~ și înlocată (CANT.) ¶ ③ ¶ ④ A-1 da un fier ~ prin inimă, a simți o neliniște, o turburare grozavă ¶ ⑤ ¶ ⑥ Argint ~, aur ~, etc., argint, etc. trecut prin foc, curățit de orice amestec străin ¶ ⑦ ¶ ⑧ Trans. Vin-ars ~ VIN.

2. sbst. Faptul de a arde: ~ul oușurilor; de zădărnici de ~ul soarelui (HASD.).

3. † ARSE *sn. pl.* = ARDERE-DE-TOT.

○ ARȘA (CV) *loc. adv. Trans.* (BUD.) (L. M.) ¶ Cu topitanul, cu ridicata.

† ARSANA (*pl.-nale*) *sf.* ① Loc de debarcare, debarcader: au mas la ~ jos, adică la pristanție unde sta corăbiiile (GAST.) [ngr. ἀρσενάκι].

† ARSĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① = ARSURĂ: odată căzută de pe fața lui arșaturile de soare și-l rămase chipul curat (ISP.) ¶ ② = ARDERE-DE-TOT [a rs].

* ARȘALU (*pl.-aluri, -ale*) *sn.* ① ¶ Locul unde se fabrică sau se țin armele și munițiunile de război: casa ora a adevărată fortăreață și odala lui un ~ (L.-GH.) ¶ ② ¶ bogatul ~ de calamii al adversarilor noștri (CAR.) [fr.].

* ARȘENIAT *sbst.* ① Sare rezultată din combinarea acidului arsenic cu o bază [fr.].

* ARȘENIC *sbst.* ① Metaloid de culoare cenușie și de strălucire metalică, cu un miros de usturoiu foarte caracteristic, și care devine o puternică otrăvă prin oxidare (P) săricică, șoriceasă, șoricioaică [fr. < lat.].

* ARȘENIC² *adj.* ① Acid ~, acid rezultat din combinarea arsenicului cu oxigenul (ASO²) [fr.].

* ARȘENIOS *adj.* ① Se zice despre un acid numit și oxid alb de arsenic (ASO³) [fr.].

* ARȘIT *adj. Ofen.* (RV.-CRG.) Afurisit, blestemat.

ARȘLAN = ASLAN: ~il lui Mohamet cu cini au prins frățile (ALECS.) [tc.].

* ARȘOARE *sf. Băn.* ① Arșiță, căldură mare, zăpușală [a rs].

ARȘURĂ (*pl.-suri*) *sf.* ① ② Arșiță, căldură, dogoare: nici un pic de adiere nu astimpără arșura (OLVR.) ¶ ③ Senzațiunea de uscăciune a gtlejului pe care o are cineva cind îi e foarte sete: dă-mi o pară, ... ca să-mi răcoresc arșura gtlejului (NEGR.) ¶ pr. anal. senzațiunea neplăcută pricinuită de reaua mistuire a alimentelor: simt niște arșuri la stomac ¶ ④ Rană pricinuită de foc pe o parte a corpului: oind l-a ajuns arșura la os, a sărit din somn răcînd (CRG.) ¶ ⑤ Semn lăsat de foc pe un lucru, stricăciune produsă de foc ¶ ⑥ Bășică, umflătură produsă de piele prin atingerea unei plante ca urzica, etc. ¶ ⑦ Lovitură cu biciul, plesnătură cu o nuia: își îndemnă calul cu arșuri dese de bici (SAD.) ¶ a fost trezit de arșura unei nulele (ER.-VN.) ¶ ⑧ Trans. ① Loc pietros ori nisipos, ars de soare și unde nu crește vegetație; parte a unei păduri distruse de foc ¶ ② ¶ Foc, incendiu: arșuri și alte rele pren tot looni se vedea (LET.) ¶ ③ ¶ ~ de noapte, bubulită ce iese pe trup, mai ales vara [lat. arsurā].

ARȘA... = HARȘA...

○ ARȘAU (*pl.-sauă*) *sn. Trans.*

= ARȘOV [ung. ársó].

* ARȘENIC, ○ ARȘENIC¹ *sbst.*

Bucov. = URȘENIC: seada în antereul său de argenie și incins cu un șal somp (GRIG.).

2. ARȘENIC(A), ARȘENIC(A) *sm. f.*

¶ Plantă ierboasă, cu flori roșii, rar albe sau pestrițe, dispuse în fascicule umbelate; originară din Orient, se cultivă prin grădini ca plantă ornamentală (*Lychnis chalcedonica*) (228).

○ ARȘEU = ARȘAU.

ARȘIC (*pl.-ice, -ici*) *sn.* ① ¶ Unul din cele șapte oscioare ale glesnei, astragal ¶ ② ¶ Oscior de la încheietura genunchilor picioarelor dinapoi ale micilor sau caprelor și cu care se joacă copiii;

părțile lui sînt numite: „om” sau „spate”, „gaură” sau „burtă”, „beiu” sau „împărat”, „siciu” sau „armaș”, etc. (229): averea noastră în ~e se

ARSICAR *sm.* ②

Jucător în arșice.

† ARȘIN *sm. și (pl.*

-luri) *sn.* ① ¶ Cot:

ar arde pămîntul de 7 ~i (VR.) ¶ ② Un număr oarecare de juribite de tort (L. M.) [tc.].

○ ARȘINIC = ARȘENIC¹.

ARȘINIC(A) = ARȘENIC(A).

ARȘIȚĂ (*pl.-ite*) *sf.* ① Căldura, dogoarea soarelui în zilele de vară: nu putu nici să se umbrească puțin de arșița soarelui (ISP.) ¶ ② Dogoarea focului: au odată o samă de oameni de ~ și de groaza focului a eşire pe o porțită (M.-COST.) ¶ ③ Mold. (HASD.) (SEZ.) Loc de finate, pășune în mijlocul unei păduri, pe un deal în fața soarelui ¶ ④ Băn. ① Coastă pietroasă, neroditoare a unui deal ¶ ② Trans. Bucov. ① Specie de țințar (*Culex annulatus*): e rea ca o ~, se zice despre o femeie foarte rea [lat. arsicia].

* ARȘOV (*pl.-oave*) *sn. Trans.* (VC.) Cazma, hirlit [srb. a šov].

* ARTĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Exprimarea prin cuvinte, colori, sunete, etc. a stărilor sufletești superioare, a emoțiilor estetice: operă de ~ ¶ ② Măestrie, meșteșug, talent, pricepere: artă minunată cu care a binele își construie celulele ¶ ③ ¶ Artă poetică, tratat de regulile după care trebuie scrisă o bucată poetică pentru ca să îndeplinească condițiunile unei opere desăvîrșite ¶ ④ Indeletnicire cu un lucru care cere o anumită cultură, respectarea unor anumite principii: artă oratorică; artă dramatică; artă frumoasă, arhitectura, sculptura, pictura, gravura, poezia, muzica, dansul; artă liberale, ocupațiunile în care omul lucrează mai mult cu mintea, cu inteligența, spre deosebire de artele mecanice, meseriile acelea la care se lucrează cu minile și mașinile ¶ ⑤ Mijlocul prin care se ajunge la ceva, iscusință, dibăcie: are o ~ specială de a captiva lumea [lat. a rs].

* ARTERĂ (*pl.-ere*) *sf.* ①

Vas prin care sîngele e dus de la inimă la celelalte părți ale corpului (230) ¶ ② ¶ Cale mare de comunicațiune într-o țară, într'un oraș: bulevardele sînt arterele principale într'un oraș [fr.].

* ARTERIAL *adj.* ① De artere; sistem ~, toate arterele considerate de la plecarea lor din inimă pînă la cele din urmă ramificațiuni ale lor; stăg ~, sîngele roșu din artere [fr.].

* ARTERIE *sf.* = ARTERĂ ①

[lat. arteria].

* ARTERIOSCLEROZĂ *sf.*

¶ Boală a arterelor, întărirea păreților lor [fr.].

* ARTERIOTOMIE *sf.* ¶

Deschiderea unei artere cu ajutorul unei lanțete [fr.].

* ARTEZIAN *adj.* Put ~, sâpătură verticală făcută în pămînt, adesea pînă la o mare adîncime, și prin care țîșnește cu putere apa, uneori pînă la o mare înălțime (231) [fr.].

† ARTIC¹ (*pl.-ice*) *sn. r.* Jalbă:

cela ce va da vre-un ~ la mîna domniei (PRV.-LP.) [pol. artykuł].

* ARTIC² (*pl.-ice*) *sn. Ofen. Băn.*

Trans. (PAC.) = HARTAN.

* ARTICLU = ARTICOL.

* ARTICOL (*pl.-ole*), *ARTICUL (*pl.-nle*) *sn. r.*

¶ Fie-care din părțile unei legi, unui statut, unui tratat de pace, etc. care prevede dispozițiuni anumite asupra unui lucru; părțile acestea poartă fie-care un număr special: ~ul 200 din Codul civil ¶ ② ¶

Fig. 229. Arsice: S. Siciu. - G. Gaură. - B. Beiu. - O. Om.

Fig. 230. Artere.

Fig. 231. Puț artezian.

Fig. 228. Arșenic.

Fie-care din părțile unei publicațiuni periodice, colective: ~ de revistă; ~ de fond, articolul din fruntea unui jurnal, unei reviste ¶ ③ Parte a unei socoteli: ai pus prea mult la ~ul încasărilor ¶ ④ Obiect de vânzare: ~e de acestua nu se găseau în orice prăvălie ¶ ⑤ Particulă care se alătură pe lângă substantive, adjective, etc. pentru a determina mai de aproape înțelesul lor: ~ hotărât; ~ nehotărât [lat. articulus, cu parte din accepțiunile fr. articole].

***ARTICULA** (-nez) 1. *vb. tr.* ① A pune în mișcare o parte a corpului legată prin încheieturi de o altă: nu pot ~ brațul ¶ ② A rosti sunete, cuvinte: fu sffrșit izbuti să articuleze trei cuvinte (D-ZAMF.) ¶ ③ A pune articolul la un cuvânt.

2. *vb. intr.* A vorbi clar, despărțind bine silabele: nu articulează cum se cade, abia îl înțelegi [fr. < lat.].

***ARTICULAR** *adj.* ① De articulațiuni, privitor la încheieturile corpului: reumatism ~ [fr. < lat.].

***ARTICULAT** 1. *adj.* ① p. **ARTICULA** ¶ ② **NEARTICULAT** ¶ ③ Care are articulațiuni, încheieturi: insectele sînt animale ~e ¶ ④ Rostit: sunete ~e; cuvinte bine ~e ¶ ⑤ Care are articol: substantiv ~.

2. **ARTICULATE** *sn. pl.* Animale cu articulațiuni. (Fig. 232): insectele, arahnidele, crustaceele sînt ~.

***ARTICULAȚIUNE**, **ARTICULAȚIE** *sf.* ① Încheietură a oaselor trupului (Fig. 233): articulațiunile piciorului, degetelor ¶ ② Încheietura părților corpului unei insecte, a părților unei plante ¶ ③ Rostire deslușită a unor sunete, a unor cuvinte: pentru a scoate acest sunet, trebuie altă ~ [fr. < lat.].

***ARTIFICIAL** *adj.* ① Tot ce e făcut de mina omenească (spre deosebire de ceea ce este natural), ce e făcut cu meșteșug, prin mijlocul artei, în așa chip încît seamănă cu un obiect corespunzător din natură: flori ~e ¶ ② Ce nu este firesc, meșteșugit, fără viață, fără trăinicie: sentimentele lui sînt cu totul ~e ¶ ③ **NEARTIFICIAL** [fr. < lat.].

***ARTIFICIALITATE** *sf.* Însușirea unui lucru artificial, nefiresc, meșteșugit, fără viață, fără trăinicie: se vede cît de color ~a sentimentelor lui.

***ARTIFICIER** *sm.* ① Fabricant de focuri de artificii ¶ ② Soldat de fabrică în sărechinat cu fabricarea și manipularea pieselor de artificii [fr.].

***ARTIFICIU** (*pl. -icii*) *sn.* ① Mijloc prin care se caută să se dea altă înfățișare unui lucru, se ascunde ceva, vic- leșug, unel- tire-vicleană: aceste înfloriturile sînt simple artificii prin care caută să ascundă să- răcia de idel ¶ ② *pl.* Substanțe inflamabile combinate la un loc pentru a produce, la serbări, la petreceri, diferite efecte de lumină și culori, sau care sînt întrebuițate ca proiectile în războiu (Fig. 234): foc de artificii; de act, ¶ pentru a arăta ceva strălucitor, dar gol, nesianer, fără fond: tot ce spune e foc de artificii [lat. artificium, cu parte din accepțiunile fr. artificie].

***ARTILERIE** *sf.* ① Materialul de armată alcătuit din tunuri și alte mașini de războiu pentru aruncarea proiectilelor mari ¶ ② Trupe întrebuițate la mînuirea acestui material [fr. artillerie, rus. артиллерия].

***ARTILERIST** *sm.* ① Soldat din artilerie (Fig. 235) [rus.].

Fig. 232. Animal articulat.

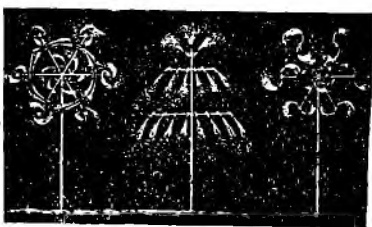
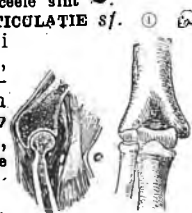

Fig. 234. Artificii.

***ARTIMON** (*pl. -oane*) *sn.* ③ Catartul de la pupă, din partea dinapoi a corăbiei, cînd vasul are trei catarte [fr.].

† **ARTIRISI** (-iesc)... = **ARTIRISI**... [ngr. ἀρτίρσις < ἀρτίρσις < tc.].

***ARTIST** *sm.*, **ARTISTA** (*pl. -te*) *sf.* ① Care se ocupă cu arta (pictura, muzica, etc.): Munca de artist e crudă, și e trist a ei răsplătă (VLAM.) ¶ ② Om primitiv, talentat: e un adevărat ~ în aranjarea lucrurilor ¶ ③ ~ dramatic (sau simplu ~) = **ACTOR** [fr.].

***ARTISTIC** *adj.* Privitor la arte, cu însușiri pentru artă, lucrat cu artă: preocupățiuni ~e; are o fire ~ă [fr.].

***ARTIZAN** *sm.* ① Meșteșugar: toți muncesc ca și comerciantul, ca și ~ul (D-GH.) [fr.].

† **ARTIRDISI**... = **ARTIRDISI**...
† **ARTOFOR** (*pl. -oruri*) *sn.*, † **ARTOFORION** *sbst.* ① Vasul pe care se așază pinea binecuvîntată, artosul (Fig. 236) [ngr. ἀρτοφόριον].

ARTOS (*pl. -ose*) *sbst.* ① Pine pe care o duce cineva la biserică spre a fi binecuvîntată de preot și din care împărțește apoi atît pe preoți cît și pe toți ai casei (se confundă uneori cu anafura) (Fig. 237): din mina popei multă vreme n'a luat nici colac, nici prescură, nici ~ (DLVR.) [ngr. ἄρτος].

***ARTRITĂ** (*pl. -ite*) *sf.* ① Inflamare a articulațiunilor [fr.].

***ARTRITIC**, **ICĂ** *adj. sm. f.* ① Privitor la artrită ¶ ② Bolnav de artrism [fr.].

***ARTRITISM** *sbst.* ① Stare bolnăvicioasă, de forme variate, constînd în lipsa de asimilare provenită din surmenajul organelor [fr.].

***ARTROPODE** *sn. pl.* ① Diviziune a regnului animal cuprinzînd animale articulate și din care fac parte crustaceele, arahnidele, miriapodele, insectele, etc. [fr.].

† **ARTURISI** (-iesc)... (POL.) = **ARTIRISI**...
○ **ARTUT** *adj. Trans.* (VIC.) Istet, sfîtos.
○ **ART = HARTI.**

ARTĂG (*pl. -aguri*) *sn.* Pornire spre minie, spre ceartă, srebătăie; fire răutăcioasă, pornită spre gileavă: era... spaima... tuturor... în momentele-l de ~ în contra cicoilor (CAR.) ¶ ② ~ul își găsește pîrlăgul, cine nu se astîmpără, își găsește răsplata, cine caută ceartă cu ori-ce preț și cu ori-cine, dă în cele din urmă peste unul care să-i vie de hac [ung. harcag].

ARTĂGAȘ, **ASA**, **ARTĂGOS**, **OASA** *adj. sm. f.* Care are artăg, gilevitor: el era artăgaș, să te reasoă Dumnezeu (ISP.); de mic nu prea călca a popă, fiind totdeauna artăgaș (CAR.).

ARTĂR *sm.* ① * Arhore înrudit cu paltinul și cu jugastrul; crește prin pădurile din regiunea muntoasă și se cultivă adesea ca plantă ornamentală, obținîndu-se prin cultură numeroase varietăți; lemnul lui, vîrtos și alb, se întrebuințează mult în tîmplărie, precum și la facerea de rindele, coade de topor, etc. (*Acer platanoides*) (Fig. 238) ¶ ② *Olten. Bân. (HASD.) (SEZ.)* Bătul orizontal, făcut din lemn de artăr, care ține brigele la războiul de țesut (= **BRIGLĂ**).

ARTĂRĂȘ *sm. dim. ARTĂR.*
○ **ARTI = HARTI.**
○ **ARTIBUR**, **ARTIVUR** (T) = **HARTIBUR**.
† **ARUMI**... = **AROMI**...
○ **ARUNC** (*pl. -curi*) *sn. Trans.* ① Taxă, dare, parte dintr-o contribuțiune forțată impusă proporțional

Fig. 235. Artillerist român (a. 1850).

Fig. 236. Artosor.

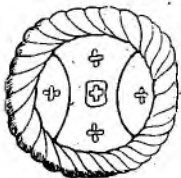

Fig. 237. Artos.

Fig. 238. Artăr.

unei persoane: stă multe ~uri ale satului mai mari ca ale Statului (GR.-N.) [a r u n c a].

ARUNCĂ (arunc) 1. vb. tr. ① A da drumul la ceva din mână cu o mișcare repede, cu putere; ② un nebun aruncă o piatră în grădă și o mie de înțelepți nu pot să o scoată; ③ ~ banii pe fereastră, a risipi; ④ A face să cadă, a trînti jos ceva, a doborî: vîntul a aruncat și pe cei mai mari copaci jos la pămînt (COL.) ⑤ A da la o parte, a lepăda ceva de care nu mai avem nevoie: la hîrtiile acestea și le aruncă în foc ⑥ A îndepărta ceva dintr'un loc printr'o mișcare violentă, a duce un lucru dintr'un loc într'altul izbindu-l: lucrurile l-au aruncat pe mal ⑦ A pune repede un lucru peste ceva: mi-am aruncat o haină pe mine ⑧ A lua repede ceva de pe sine: și-a aruncat haina și a sărit în apă ⑨ A împărășii, a presăra: ~ sămînța; 1-au aruncat flori în cale ⑩ A scoate, a da afară: vulcanul aruncă valuri de lavă și de cenusă; ~ scintei ⑪ A da, a răspîndi: ~ umbră; o lampă îi arunca lumina în față (VLAH.) ⑫ A scrie ceva în grabă: abia am putut ~ câteva rînduri pe hîrtie ⑬ A scrie o literă deasupra unui rînd (în scrisoarea cu cîrlicile): puneau oft mai puține buchii, ba pe unele le mai aruncau și pe deasupra (U.-GH.) ⑭ A băga la închisoare, într'un loc de osîndă: pe omorîtorii... îi aruncau în cîte o oală pîrșită (U.-GH.) ⑮ A duce pe cineva pe o anumită cale, a-l face să ia parte cu pasiune, cu tot sufletul la ceva: exemplele rele... l-au aruncat și pe el în brațele destrîului ⑯ A duce pe o cale greșită: va fi tras la răspundere pentru toate nenorocirile în care ar ~ țara (U.-GH.) ⑰ ~ o vorbă, a da a înțelege printr'o singură vorbă, prin puține cuvinte: mi-s aruncat numai o vorbă și îmi înțeles gîndul ⑱ ~ ochiul, o privire, o căutătură, a se uita repede, în treacăt la ceva: ~ ochiul pe cineva, a alege pe cineva dintre mai mulți, a-l avea în vedere ⑲ ~ pe cineva pe spinarea cuiva, a căuta să scape de cineva, lăsîndu-l în grija, în sarcina altuia; ~ ceva în spinarea cuiva, a face pe altul răspunzător, vinovat de ceva ⑳ ~ : vîna asupra cuiva, a face vinovat pe cineva; de aci, abs.: nevrînd Leșii să întărească președintele Bogdan-Vodă, au aruncat asupra, țetel, cum nu va lăsa (M.-COST.) ㉑ ~ spalmă, groaza, neliniștea, etc. în cineva, a înspăimînta, a îngrozi, etc.; ~ discordie, a învrăjbi; ~ năpasta, a năpăstui pe cineva, a-i face un rău, a-l supune la o sarcină grea ㉒ ~ prădă, a lăsa pe cineva fără apărare să cadă jertfa miniei, furiei, sălbătăciei, etc. cuiva: aruncau pradă fiarelor sălbătice pe acei cari îndrăzneau să mărturisesc în Crist (U.-GH.) ㉓ ~ sorti, ~ SORT ㉔ ~ farmece (sau fapt) în calea cuiva, a căuta să-l facă rău, să-l îmbolnăvească, etc. trimițîndu-i sau punîndu-i în cale lucruri fermecate ㉕ ~ focuri, tunuri, a da cu pușca, cu tunul ㉖ ~ o dare, un bir, a pune o dare: aruncă pe toți dădii greale (MX.).

2. vb. intr. ① A da drumul la ceva din mână cu o mișcare repede, cu putere: aruncă cu pietre; oftă al arunca cu (pietre, etc.), la o depărtare, la o distanță pe care o poate străbate un lucru asvîrlit cu putere ② A asvîrli: calul acesta are obiceiul să arunce cu piciorarele ③ A (-și) ~ (de partea cuiva), a semăna cu cineva: la ochi, își aruncă o țîră și cu muma-sa (RV.-CRG.) ④ ~ din cap, a da din cap ⑤ ~ A sili la ceva, a impune ceva (o dare, o sarcină grea).

3. vb. refl. ① A-și da drumul pentru a cădea într'un loc: s-a aruncat în apă ② A se ~ de, a scîrbi de ceva: Turcii voiau s'o prîndă, și ea s'a aruncat de o stîncă (GR.-N.) ③ A sări: s'a aruncat pe cal ④ A da năvală, a se năpusti, a sări asupra cuiva: s'au aruncat asupra lui să-l bată ⑤ A se hotărî să facă ceva, a se avînta: Ian aruncă-te la joc (IK.-BRS.) ⑥ A se ~ în brațele cuiva, a se îndrepta repede spre cineva spre a fi cuprins în brațe; ⑦ s'a aruncat în brațele destrîului ⑧ A se duce pe o anumită cale, a se avînta cu pasiune într'o anumită direcțiune, a lua parte cu tot sufletul la ceva: s'a aruncat cu pasiune în virtoșul luptelor politice ⑨ A se ~ de (sau în) partea cuiva, a semăna cu cineva: tu nu știu în partea cui te-ai aruncat (SEV.) [lat. e r u n c a r e].

ARUNCĂRE sf. ① Faptul de a (se) a r u n c a: începură o ~ în corăbii, care cu pietre, care cu bulgări (ISP.) ② Trans. Muștrare, dojană (BUC.).

ARUNCAT sbst. ① Faptul de a (se) a r u n c a ② Farmec aruncat în calea cuiva: și ai să mă speli pe mine De fapt și de ~ (HABD.) ③ Loc: adv. Pe aruncate, fără rînduială.

ARUNCĂTOR -TOARE adj. sm. f. 1. Care (se) aruncă, care știe să arunce (un proiectil, etc.): el se știa bun ~ (ISP.).

2. **ARUNCĂTOR** (pl.-toare) sm. ㉑ Un dispozitiv în cutia închizătorului unei arme de foc (pușcă, carabină, etc.) care servește să arunce în lături turburile cartuşelor trase.

ARUNCĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a (se) a r u n c a: furăm primiți cu cîteva aruncături de tunuri (COL.) ② Lucru ce se aruncă, ce sare în sus: sădruanu este o ~ de apă în sus (C.-RAD.) ③ Distanța străbătută de un lucru care a fost aruncat: la o ~ de piatră ④ ~ de ochi, privire, căutătură repede ⑤ Cuvintele care erau puse, în scrisoarea cîrlică, deasupra rîndului: citeam slova cea mai ciocotăscă și scriam cu trei aruncături pe d'asupra (U.-GH.) ⑥ Farmec aruncat în calea cuiva: Toată însoțitura și aruncătura să piardă, să răspîră (MAR.) ⑦ Bucov. (SB.) Muștrare, dojană ⑧ Trans. (L.-M.) = ARUNC.

ARUNCĂTURĂ sbst. Trans. (VIC.) Lemn aruncat și care șade mult într'un loc de putrezește [a r u n c a t u r a].

ARUSPICE sm. ㉑ Preot roman care prezicea viitorul cercetînd mîruntaiele animalelor aduse ca jertfă (C. 239) [lat.].

ARVĂ sf. ㉑ (HABD.) Vie așezată pe loc șes, nu pe deal.

ARVĂLUȚĂ sf. Băn. (RET.) = ALVĂLUȚĂ.

ARVANIT sm. ㉑ Albanez: de vîită sînt ~ și nu prea am învățat buche (CAR.) [ngr.].

ARVAT sm. ㉑ = CROAT [vslav. H a r v a t ū].

ARVON (Ă)... = ARVUNĂ...

ARVUNĂ, Mold. ARVONĂ (pl.-ne) sf. ① Sumă ce se dă la încheierea unei afaceri (o cumpărare, vînzare, închiriere) și care leagă părțile contractante să se țină de cuvînt, să respecte condițiunile înțelegerii: a da, a lua ~; omul... spune c'a dat arvună (VLAH.) ② ~ Mat adevsea la pl. arvune (de logodnă). dăruiri ce se făceau la logodnă: cînd să va strica logodnă, atunci arvunele, adevă darurile de la logodnă, să dau în apoi (LEG.-CAR.) [ngr. ἀρραβών].

ARVUNI, Mold. ARVONI (-nesc) 1. vb. tr. A tocmii un lucru dînd a r v u n ă: am arvanit trăsura pe după amiază: cîte suflete mi-ai arvanit? (CRG.)

2. vb. refl. A-și da cuvîntul, a se învoi: umblau în cînduri și se arvanau pentru Sf. Vasile (SAD.).

ARVUNIT, Mold. ARVONIT 1. adj. p. ARVUNI, ONI. 2. ~ sm. Logodnic (HABD.).

3. sbst. Faptul de a (se) arvani.

ARZ (pl.-zuri) sn. ㉑ Jalbă, raport, memoriu, trimis de Domn sau de boieri la Poartă: trimis-au ~ de jalbă la împărăție (NEG.) [tc.].

ARZĂCIOS adj. Care a r d e ușor.

ARZĂTOR adj. ① Care a r d e: limbile îi jucău ca niște săgeți arzătoare (ISP.) ② Cald, uscăcios, secetos: să va atinge de ea vîntul cel ~ (SIBL.) ③ Inflăcărât: o dorință arzătoare; schimbă... priviri arzătoare de mirare și curiozitate (CAR.) ④ Grabnic, ce nu poate fi amînat: chestiunea era arzătoare (U.-GH.) ⑤ NEARZĂTOR.

ARZĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Trans. = ARSURĂ ② ~ = ARDERE-DE-TOT [a r d e].

ARZEHAL, ARZEHAL (pl.-turi) sn. ㉑ Cerere, petițiune, jalbă adresată de un particular Sultanului sau Marelui vizir: făcut-au Matel-Vodă arzehal, adevă răvaș de jalbă la singur împăratul (M.-COST.) [tc. a r z e h a l].

ARZMAHZAR (pl.-are, -aruri) sn. ㉑ Petițiune, jalbă adresată Sultanului sau Marelui Vizir în numele unei țări, unei provincii: boierii din Valachia ceruseră, printr'un ~, să li se dea Domn pămîntean (U.-G.) [tc. a r z i m a h z a r].

ARU-
ARZ

Fig. 239. Aruspice.

ARZOIU 1. *adj.* Inflăcărat: ochii săi arzoi și încrantați (odos.).

2. *sbst.* X Lapte amestecat cu mămăligă și fiert împreună (HASO.) (R.-COO.) [a r d e].

ARZOS *adj.* ① † Arzător: ou alte lipicioase și unsuroase și arzoase lucruri (odos.) ② ③ Inflăcărat: De ce ai suflări arzose P (PANN) [a r d e].

○ **ARZOVAL**, † **ARZUHAL** (LET.) = **ARZEHAL** [tc. a r z u h a l].

○ **ARZUICĂ** *sf.* Băn. Joc de copii ce seamănă cu jocul de-a-poarca [a r d e].

ARZULIU, † **ARZURIU** *adj.* Inflăcărat, cald: și focul înghițat lângă tine de arzulu ce ești (CRO.) [a r d e].

* **ARZ(U)MA(G)ZAR** = **ARZMAEZAR**.

* **AS** *sm.* ① ② Monetă mică de aramă la Romani (240) ③ ④ Măsură de greutate, la Romani, de 12 uncii ⑤ ⑥ Carte de joc cu un singur punct la mijloc, birlic (241): ~ de treflă, de caro, de cupă, de pică

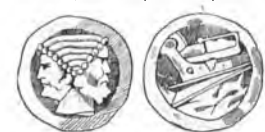

Fig. 240. As roman.

Fig. 241. Cei patru ași.

⑦ ⑧ Fața zarului cu un singur punct; domino care are un singur punct [lat. a s ⑦ fr. a s].

* **ASALT** (pl.-turi) *sm.* ① X Năvală ce se dă pentru a lua un loc întărit, o pozițiune strategică: a da ~ul; a lua cu ~ ② X Luptă simulată cu floreta ③ ④ Ingrămădire de mai mulți cari vin să ceară ceva, stăruință pe care o pune cineva să capete un lucru: dau ~ la bugetul Statului [it. a s a l t o].

* **ASALTA** (-tez) *vb. tr.* ① X A da năvală pentru a lua un loc întărit, o pozițiune strategică ② ③ A veni cu grămadă, a stăruî mereu pe lângă cineva pentru a căpăta un lucru: mă asaltează mereu cu cere-urile lor [it.].

○ **ASĂMALUI** (-luesc) *Mold.* = **ASEMUI**...

○ **ASĂMÂNĂ** (asămân) *sm.* = **ASEMÂNĂ**...

† **ASĂMÂNĂCIUNE** *sf.* Asemănare: după chipul tău și ~a și cu de tot darul tău l-ai împodobit (odos.) [lat. a s s i m i l a t i o n e m].

○ **ASĂMUI**... = **ASEMUI**...

* **ASANA** (-anez) 1. *vb. tr.* ① A face sănătos un loc, a-l curăți făcându-l propriu pentru traiu: a această parte a orașului ar trebui asanată ② ③ A îndrepta un rău, a aduce un leac la o stare de lucruri: ~ moravurile.

2. *vb. refl.* A se îndrepta, a se îmbunătăți: moravurile nu se asanează așa ușor, dintr-o zi într-alta [după fr. a s s a i n i r].

* **ASANATOR** *sm.* ① Cel ce a s a n e a z ă ② ③ Îndreptător al unui rău, al unei stări de lucruri: ~ de moravuri.

○ **ASARĂ** = **ASEARĂ**.

* **ASASIN**, -INA (pl.-ine) *adj. sm. f.* ① Care asasinează, omoritor, ucigaș: un doctor ~ ② ③ † privi ~e [fr. < it.].

* **ASASINĂ** (-inez) *vb. tr.* ① A omorî cu premeditare, sfînd la pîndă ② ③ † mă asasinează cu privirea ei ④ ⑤ A plictisi mereu pe cineva cu un lucru: mă asasinează cu lectura scrierilor lui [fr. < it.].

* **ASASINAT** (pl.-ate) *sm.* Fapta celui care asasinează, omor, ucidere [fr.].

* **ASASINATOR**, -TOARE *adj. sm. f.* Care asasinează, omoritor, ucigaș [fr. < it.].

† **ASAUL** *sm.* Căpetenie a Caza-cilor: celalalt! Ozaul cu ~ul lor... au intrat cu oaste... în țara legască (LET.) [tc. v a s a n l].

* **ASBEST** (pl.-turi) *sm.* X Substanță minerală de culoare albă ori cenușie, care se prezintă sub formă de fire lungi și mătăsoase; rezistă la un foc moderat, dar se topește la foc violent (242) (= **AMIAINT**) [fr.].

Fig. 242. Asbest.

* **ASCENDENT** 1. *adj.* ① Care merge în sus, suitor: mișcare ~ă; linie ~ă ② In spec. vorbind de înrudiri, de membrii unei familii, cînd îi urmărim din fiu în tată: familia lor, în linie ~ă, are pe acești membri mai de trunchi ③ † Progresiune ~ă, progresiune ai cărei termeni merg crescînd.

2. *sm.* (mai adesea pl. **ASCENDENȚI**) Rudele de sus, membrii unei familii cînd îi urmărim din fiu în tată, adică părinții, moșii, strămoșii, etc.

3. *sbst.* Influență pe care o exercită cineva asupra gîndirii, simțirii, voinței cuiva: el știe... cit ~ moral și intelectual exercită asupra-mi (CAR.) [fr. < lat.].

* **ASCENDENTĂ** (pl.-ente) *sf.* Înrudire din trecut a unei familii, cînd se urmăresc membrii ei în linie ascendentă din fiu în tată [fr.].

* **ASCENSIONAL** *adj.* ① Forță ~ă, forța care produce ascensiunea, forța prin care un corp tinde să se înalțe în aer [fr.].

* **ASCENSIUNE** *sf.* ① Suire, pe un munte ② ③ Înălțare cu balonul ④ ⑤ = **EQUATORIAL** 1. [fr.].

* **ASCENSOR** (pl.-soare) *sm.* Aparat cu ajutorul căruia se urcă cineva la ca-turile de sus ale unei locuințe (243) [fr.].

* **ASCET** *sm.* ① Pustnic, călugăr ② Persoană care duce o viață retrasă și cum-pătată [fr.].

* **ASCETIC** *adj.* De ascet:

viață ~ă ce petrecea ca călugăr i-au ruinat sănătatea (A.-CH.) [fr.].

* **ASCETISM** *sbst.* ① Doc-trină care apără viața de ascet ② Viață de ascet [fr.].

† **ASCHERIU**, † **ASCHERIU**, † **ASOHERLIU** *sm.* X ① Soldat turc: Pașa ne promise să ne dea doi ascheri pînă la Șumla (SOL.) ② Cap de soldați turci [tc. 'a s k e r i].

* **ASCITA** *sf.* = **DROPICĂ**.

* **ASCLEPIAD** 1. *adj.* ① Vers ~, vers din me-trica veche alcătuit dintr'un spondeu, doi coriambi și un iamb (—) (—).

2. *sm.* Vers alcătuit în felul acesta [fr. < lat.].

† **ASCRUMĂ** (-umez) *vb. tr.* Maram. A prefăce în s c r u m.

* **ASCULTĂ** (ascult) 1. *vb. tr.* ① A căuta să prin-dă, să audă ce se spune, a fi cu luare aminte la ce se vorbește, la ce citește cineva, etc.: mai multe să ascuți decît să grăiești (COL.); după ce a ascultat sfînta slujbă (NEGR.); imper.: ascultă! sau la-ascultă! se zice cînd voim a chema pe cineva, sau voim să-i atragem lu-a-re aminte asupra celor ce avem să-i spunem ② ③ A pune întrebări cuiva pentru a vedea ce știe: să asculte dascălul pe fle-care de tot ce a învățat peste săp-tă-mînă (CRO.) ④ ⑤ A auzi la judecată plîngerea, des-vinuirea, apărarea, jălămuririle unui jeluitor, unui împricinat, unui martor: ~ martorii; ~ pe reclamant ⑥ ⑦ A lua în seamă ce spune cineva, a urma părerile, sfaturile cuiva; ⑧: ascultă din zec vorbe și una a femeii ⑨ ⑩ A se supune cuiva, a recunoaște autoritatea lui: nu-și ascultă părinții ⑪ ⑫ A fi cu luare a-minte, a se arăta binevoitor la cele ce spune cine-va, a împlini cererea, rugăminta cuiva: oam-vel ~ pe supușii tăi, așa și pe tine Domnul te va ~ (GOL.).

2. *vb. intr.* ①: ~ de, a) a lua în seamă cele ce spune cineva, a urma sfaturile, părerile, poruncile cuiva: cel ce ascultă de sfatul altuia, rareori greșește (COL.); b) a se supune cuiva, a recunoaște autoritatea lui; c) a fi sub stăpînirea, sub autoritatea cuiva: Vala-hii... asculta de împărații Trigaradului (LET.) ② ~ la, a fi cu luare aminte la cele ce spune cineva: tată-său... asculta la gura lui ca la o carte (ISP.) ③ ~ la ușă, a trage cu urechea, a pîndi la ușa spre a auzi ce se vorbește [lat. a (u) s c u l t a r e].

* **ASCULTARE** *sf.* ① Faptul de a asculta: cu ~a mai multe înveți (COL.) ② A da ~, a lua în seamă, a urma (povețele, părerile cuiva), a se supune: nu vrea să dea ~ la sfaturile mele ③ Supunere: a aduce la ~ ④ Stăpînire, dominațiune, autoritate: s'au închinat sub ~a lui Vladislav (N.-COST.) ⑤ ⑥ Supu-nere a unui călugăr către mai marii mănăstirii, sluj-bă pe care o face el pe lângă unul din aceștia, ca să probeze că e demn de tagma călugărească, poslu-

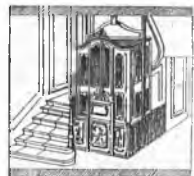

Fig. 243. Ascensor.

sanie: staretul ti rindui spre ~ la un bătrîn sihastru (NEGR.) ¶ (C) NEASCULTARE.

ASCULTĂT *sbst.* Faptul de a asculta.
ASCULTĂTOR, -TOARE *adj. sm. f.* ① Care ascultă ¶ ② Care ascultă de sfaturile, de poruncile cuiva; supus: să fii ascultătoare, să nu ieși din cuvîntul lui (ISP.) ¶ ③ Care află de cineva, care este sub stăpînire cuiva: Renii... ~ cătră ocolul Galafilor (M.-COST.) ¶ ④ Care ascultă lecțiunile unui profesor, un curs, o cuvîntare ținută în public, etc., auditor: are puțin ~i ¶ (C) NEASCULTĂTOR.

† **ASCULTĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* = **ASCULTARE**.
† **ASCULTOIU** *adj.* Ascultător, supus, plecat: fii ascultoi întru tot stăpînilor voștri (OOS.) [a s c u l t a].

ASCUNDE (ascund și ascunz, *perf.* ascunsel, *part. asouns*) 1. *vb. tr.* ① A pune pe cineva sau ceva într'un loc unde să nu poată fi văzut, unde n'ar putea fi ușor găsit: să te ascundem aici, că de te va vedea mama noastră, te înghite de bucurie (ISP.); a ascuns banii în pămînt ¶ ② A nu lăsa să se cunoască, să se știe, să se afle, să se vadă, a tăinu: a-și ~ numele, vîrstă, gîndul.
2. *vb. refl.* ① A se duce, a se retrage într'un loc tainic unde nu poate fi ușor găsit sau văzut: s'a ascuns după ușa; ¶ ② luna s'a ascuns după nori; ¶ ③ se ascunde după deget, se zice despre cineva care crede că alții nu-l văd, nu-l înțeleg cînd face ceva, pe cînd în realitate se înșală, sau despre cineva care caută să se aperse invocînd motive, scuze slabe, puțin serioase ¶ ④ A se ~ (de cineva), a nu da pe față cuiva, a-i tăinu ceea ce gîndește, cele ce are de gînd să facă, etc.: Unde-ai fost, leilă!, unde? Spune, nu te mai ascunde (IK.-BRB.) [lat. a b s c o n d e r e].

ASCUNS 1. *adj.* ① p. **ASCUNDE** ¶ (C) **NEASCUNS** ¶ ② Care vorbește puțin, care nu destăinuiește altuia ce gîndește, prefăcut: e prea ~, nu poți afla nimic de la el.
2. *adv.* ① În așa chip încît să nu se poată vedea, tăinuit: lucrează ~ ¶ ② *loc. adv.* Pe ~, în ~, într ~, prin ~, printr ~, pe sub ~, ¶ pe ~ele, în taină: am venit pe ~; cununia se făcea oam pe sub ~ (ISP.); toate cite le auzea și le vedea pe ~ele (CAR.) ¶ ③ De-a ~ul sau de-a ~ele, de-a v'ați ascuns(ele) (DLVR.), joc de copii în care unul stă de o parte cu ochii închiși, în timp ce ceilalți se ascund, și după aceea primul se duce să-i caute.

3. (pl. -suri, -se) *sn.* ① Taină: Dumnezeu care ascunde toate ~urile sufletului (ISP.); în ~ul sufletului, în sine, în fundul inimii ¶ ② Loc ascuns, ascunzîș: bate-se-ur la cîmp deschis sau din ~urile pădurilor? (ISP.).

4. † **ASCUNSA** (pl.-se) *sf.* Taină: mulerii niciodată nu-i încredința ascunssele tale (GAST.).

† **ASCUNSOARE** *sf.* = **ASCUNZĂTOARE** [lat. a b s c o n s o r i a l].

ASCUNZĂTOARE (pl.-tort) *sf.* ① Loc unde se ascunde de cineva sau ceva: să fugim cu toții în ascunzătorile codrilor (DLVR.) ¶ ② ¶: nu avea ascunzătorii în sufletul său (CRG.).

ASCUNZĂTOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care ascunde.

ASCUNZĂTURĂ (pl.-turti) *sf.* ① Faptul de a (se) ascunde ¶ ② = **ASCUNZĂTOARE**.

ASCUNZÎȘ (pl.-șuri) *sn.* Loc ascuns, ascunzătoare: rofuri proaspete de Români Izvorăsc mereu de prin ~urile codrilor (VLAR.) [a s c u n d e].

○ **ASCUTE** = **ASCUȚI**.

ASCUTEALĂ *sf.* Ascuțire (sud.) [a s c u ț i].

ASCUȚI (ascut și ascuț) 1. *vb. tr.* ① A face tăios: ~ cutitul, coasa ¶ ② A subția ceva la un capăt ca să înțepa, a ciopli spre a-i face vîrf: ~ creionul; ~ un țărîș ¶ ③ A face pătrunzător, a ageri: ~ mințea ¶ ④ A-și ~ urechile, auzul, a căuta să prindă cu ori-ce preț vorbele, șoaptele altora: își ascut urechile, doar d'or prinde ceva, să alege apoi să spuie (DLVR.); își ascuț auzul olt putu (ON.) ¶ ⑤ A-și ~ picioarele, a fugi repede ¶ ⑥ A-și ~ dinții, se zice cuiva pentru a-i arăta că zadarnic așteaptă ceva ¶ ⑦ A-și ~ glasul, a vorbi cu glas mai subțire.

2. *vb. refl.* ① A se ~ la mințe, etc., a se ageri, a deveni mai pătrunzător ¶ ② A se ofeli: inimile volnicilor în războiul trăind se ascut (GR.-UR.) [lat. * e x a c u t i r e < e x a c u t u s].

ASCUȚIME *sf.* ① Faptul de a fi ascuțit; starea a tot ce este ascuțit: ~a țărilor (DLVR.) ¶ ② Agc-

rime, pătrundere: ochii lui aveau o ~... deosebită (SAD.); deșteptăciunea și ~a lui de mințe (ISP.) [a s c u ț i].

ASCUȚIRE *sf.* ① Faptul de a (se) ascuț ¶ ② ¶ Pătrundere, agerime: ti prisosia ~a minții și a isteclinii (GAST.).

ASCUȚÎȘ (pl.-șuri) *sn.* Partea tăioasă, înțepătoare a unui cutit, a unei arme; a trece prin ~ul sabiei, a tăia [a s c u ț i].

ASCUȚIT 1. *adj.* ① p. **ASCUȚI** ¶ (C) **NEASCUTIT** ¶ ② Tăios: era așa de ~, de tăia ca briciul ¶ ③ Cu vîrf, un creion ~ ¶ ④ Subțire și pătrunzător: să auzi glasul ~al unei cocoane slabe (DLVR.) ¶ ⑤ ¶: ~ la limbă, neastîmpărat, care vorbește mereu, care e înțepător, răutăcios; a avea limbă ~ă, a fi rău de gură, mușcător ¶ ⑥ Pătrunzător, ager: ~ la mințe; mințe ~ă ¶

⑦ Accent ~ **ACCENT** ¶ ⑧ A. Ungheu ~, unghiu mai mic decît un unghiu drept (244).

2. *sbst.* ① Faptul de a (se) ascuț ¶ ② † = **ASCUTIS**: ca sabia cu două ~e (BISL.).

ASCUȚITOR 1. *adj.* Care ascute.
2. *sm.* Cel ce ascute cutite, etc., tocalar.
3. **ASCUTITOARE** *sf.* Căte, piatră de ascuțit cutite, etc.

ASCUȚITURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a ascuț ¶

ASDIMINEATĂ *adv.* ① Azi de dimineată ¶ ② D e ~, *loc. adv.* de azi de dimineată: au plecat de ~ și trebuie să sosească acum [a s t â + d i m i n e a t â].

ASEARĂ *adv.* ① În seara trecută: în seara de ieri ¶ ② D e ~, *loc. adv.* De ieri seară (și cu înțeles adjectival): de ~ pînă azi, starea lui s'a înrăutățit; n'am oltit gazetele de ~ [a + s e a r â].

* **ASECURA**... = **ASIGURA**...

ASEDIA (-diaz) *vb. tr.* ① X A impresura o cetate, un loc întărit ¶ ② *Pr. ext.*: o intrare, o ușă, un loc, a se înghesu, a se îngrămădi pe lingă o ușă, etc., a sta împrejurul ei căutînd să intre aproape cu sila ¶ ③ A sta mereu în calea cuiva, a se ținea într'una de cineva stăruind pe lingă dînsul, supărîndu-l fără încetare cu cereri, cu întrebări, etc. [it. a s s e d i a r e].

ASEDIAT *sm.* X Cel impresurat într'o cetate, într'un loc întărit [a s e d i a t].

ASEDIATOR *adj. sm.* X Care asediază: ei împinseseră înapoi pe ~ii ce umblau să treacă șanțurile cu luntri [a s e d i a, comp. it. a s s e d i a t o r e].

ASEDIU (pl.-dii, -diuri) *sm.* X ① Impresurarea unei cetăți de către o armată spre a o bate, spre a o cuprinde; operațiunile acestei armate în fața cetății impresurate; tunuri de ~; a rîdica ~, a înceta operațiunile de atac împotriva unei cetăți ¶ ② Starea de ~, măsură de siguranță publică luată în caz de război, de răscoale, etc. și prin care toată autoritatea civilă trece în minile autorității militare, pentru ca aceasta să întrebuiște toate mijloacele pe care le-ar găsi cu cale spre a păstra sau restabili ordinea [it. a s s e d i o].

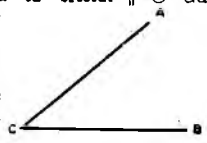
† **ASELGHIȚUNE**, † **ASELGHIȚE** *sf.* (DON) Destrăbălare, corupțiune [gr. ἀσέλγησις].

ASEMÂNĂ (aseamăn), ○ **ASĂMÂNĂ** (asamăn) 1. *vb. tr.* ① A alătura două persoane sau două lucruri între care se poate stabili oare-care apropiere, arătînd înșușirile lor comune sau deosebirile ce există între ele, a compara: cu ce voui asemăna omenii neamului acestuia? (BISL.) ¶ ② A netezi, a nivela: să facă dealul cela tot șes și după ce-l va asemăna, să facă o grădină (șes); ~ cu pămîntul, a dărîma pînă la pămînt, a face una cu pămîntul ¶ ③ A face deopotrivă, la fel cu, a face să semene cu, a apropia de: minia asemănă per om cu firea cea sălbatică (MCH.).

2. *vb. refl.* ① A fi la fel, a se potrive, a semăna: ¶: cinci degete sînt la o mină și nu se asemănă unul cu altul ¶ ② A deveni la fel, deopotrivă cu: omul... să alătură cu dobitoacele ceale fără minți și s'asămănă lor (BISL.) ¶ ③ A se compara, a se măsura cu cineva: cu cei mari și mai vrednici nu te asemăna (MCH.) ¶ ④ † A se nivela [lat. a s s i m i l a r e].

ASEMĂNARE *sf.* ① Faptul de a (se) ase-

ASC-
ASE

ASEMĂNĂ *v.* **ASEMĂNARE** *f.* ① Potrivire, înfățișare de același fel: omul e făcut după chipul și ~ a lui Dumnezeu *v.* ② Alăturarea a două lucruri spre a arăta apropierea sau deosebirea ce există între ele, comparațiune *v.* ③ A. Faptul de a fi asemenea *v.* ④ Fără ~, fără îndoială, negreșit, de sigur; + fără de ~, cum nu este altul, fără seamăn.

ASEMĂNAT 1. *adj. p.* **ASEMÂNĂ** *vv.* ① **NEASEMĂNAT**.

2. *adv.* După, potrivit cu, conform cu: ~ cu înțelegerea ce avusem ou Bathori (BALC.).

ASEMĂNĂTOR *adj.* Căre se a s e a m ă n ă, deopotrivă, la fel cu *v.* ① **NEASEMĂNĂTOR**.

② **ASEMĂNĂTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* = **ASEMĂNARE**: făcu factori pre chip și asemănătura lui (PAL.).

ASEMENEĂ, *Mold.* **ASEMINE(A)** 1. *adj.* ① Deopotrivă, la fel, tot așa: îmbrăcăminte călugărilor slat asemenea lăicitorului den pustie (PRV.-MS.) *v.* ② A. Triunghiuri sau poligoane ~, triunghiuri sau poligoane care au unghiuri egale cuprinse între laturile proporționale *v.* ③ 245) *v.* ④ Astfel de: omenii pătimași de ~ boală adne apă vie și apă moartă de la muntii ce se bat în capete (SP.). *v.* ⑤ Un ~, un astfel de: nu ~ om nu merită nici o considerațiune *v.* ⑥ A face ~ cu pământul, a dărâma pînă la pământ, a face una cu pământul.

Fig. 245. Poligoane asemenea.

2. *adv.* ① Tot așa: ~ și voi să fiți gata de drum *v.* ② + ~ cu loc. *adv.* Ca și: căile dreptilor asemenea cu lumina strălucesc (BIBL.) *v.* ③ ~ ca loc. *adv.* Precum și: am luat... de la toate breșele desăvuite, asemenea ca de la țărani (LET.) *v.* ④ De ~ loc. *adv.* Tot așa: s'au purtat toți foarte urit cu mine, de ~ și ei; + (cu înțeles adjectival) la fel cu: Dumnezănie, cine de-asemenea ție? (COS.) [lat. assimilis].

+ **ASEMENELE(A)** *adj. adv.* = **ASEMENEĂ**.

ASEMINE(A) *Mold.* = **ASEMENEĂ**.

ASEMUI (-uesc) 1. *vb. tr.* A pune alături cu altceva, a asemăna, a compara: nu află alte imagini... decât a-1 ~ cu șire lungi de melancolici corori (ODON.).

2. *vb. refl.* A se potrivi, a semăna [~ SEMUI].

ASEMUIRE *sf.* ① Faptul de a (se) a s e m u i.

v. ② Asemănare, potrivire *v.* ③ **NEASEMUIRE**.

ASEMUIȚ *adj.* ① *p.* **ASEMUI** *v.* ② Deopotrivă,

asemenea cu: o atmosferă grea, ~ă cu aburii ce plutesc alene pe deasupra bălților (OLVR.) *v.* ③ **NEASEMUIȚ**.

ASENTĂ (-tez) *vb. tr.* ~ *Trans. Bucov.* A recruta [germ. assentieren].

ASENTIMENT (*pl.-te*) *sn.* Învoire, consimțire, aprobare: nu și-a dat ~ul la căsătoria lor [fr.].

ASEPSIE *sf.* ~ Mijloc de eliminare al microbilor fără ajutor de substanțelor toxice [fr.].

ASERTIUNE *sf.* Păreră susținută de cineva, afirmațiune [fr. < lat.].

ASERVII (-veso) *vb. tr.* A supune, a subjugă [fr.].

ASESOR *sm.* ~ Ajutor de judecător [fr. assesseur sau germ. Assessor].

ASESORIAL *adj.* ~ De asesor [fr.].

ASFALT (*pl.-turi*) *sn.* ~ Materie rășinoasă, neagră ca smoala, compusă din hidrocarburi; se găsește la noi în Prahova (Matiaș) și lângă Oradla-Mare, amestecată cu nisip, pietriș și calcar; e întrebuințată la facerea trotoarelor, caldarimurilor, etc.: soarele... topește ~ul de pe trotoar (VLAH.) [fr.].

ASFALTA (-tez) *vb. tr.* A acoperi cu asfalt.

ASFÎNTE *sf.* *Mold.* (UKT.) = **ASFÎNȚIT**: pe la ~ soarelui [asfinți].

ASFÎNȚI (-tește) *vb. unipers.* ~ A apune: cum a asfințite soarele, nu se lesă din căsătorii; se zice ~ și despre lună, stele: Dar el nici o s'a trezit și luna a asfințit (STAM.); poporul zice o stelele asfințesc dimineața și răsar seara (HASD.) [sfinți].

ASFÎNȚIRE *sf.* ~ ① Faptul de a asfinți *v.* ② Apus.

ASFÎNȚIT *subst.* ~ ① Apus, timpul cînd apune soarele: la, pe la ~ (ul soarelui); ② din mărșul ~ al vieții lui privește în adîncul veacurilor (VLAH.) *v.* ③ A da, a scăpa în ~, a apune *v.* ④ Partea cerului unde apune soarele, apus: drăcul se crăcește ou nn pietor la ~ și ou unul la răsarit (CAR.) [asfinți].

ASFIXIA (-lez) 1. *vb. tr.* A produce asfixie, a omori prin asfixie, a înăbuși.

2. *vb. refl.* A fi cuprins de asfixie; a se sinucide prin asfixie [fr.].

ASFIXIANT *adj.* Care produce asfixie, înecăcios, înăbușitor: gaz ~ [fr.].

ASFIXIE *sf.* Înăbușire, încetare a respirațiunii și, ca urmare, a tuturor fenomenelor vitale *v.* 246) [fr.].

Fig. 246. Restabilirea respirațiunii în caz de asfixie.

ASIATIC 1. *adj.* ~ Din Asia, care locuiește sau s'a născut în Asia.

2. **ASIATIC**, *sm.* **ASIATICĂ** (*pl.-te*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Asia [fr.].

ASIDUITATE *sf.* Sirguință, strădanie: încrează cu multă ~ [fr. < lat.].

ASIDUŢ 1. *adj.* ① Sirguitor, sirguințios, străduitor *v.* ② Necurmat, fără preget, necontentit: muncă asiduă [lat.].

ASIGNA (-nez) *vb. tr.* ~ A hotărî fondurile trebuincioase pentru plata unei datorii, etc. [fr.].

ASIGNAT (*pl.-ate*) *sf.* ~ Hirtie cu valoare monetară creată în timpul Revoluțiunii franceze *v.* 247) [fr.].

Fig. 247. Assignat.

ASIGURA (-ur)

1. *vb. tr.* ① A face sigur, a statornici: măsurile luate au asigurat liniștea locuitorilor *v.* ② A încredința pe cineva de ceva: te asigur că

voiu veni *v.* ③ A afirma, a spune: asigurau că adrese... raporturi... asupra stării în care se aflau Principalele (A.-CH.) *v.* ④ A lua măsuri, în schimbul unei sume plătite pentru un anumit timp, ca un obiect pe care-l posedă cineva, o proprietate, etc. să fie plătit în parte sau în întregime, în cazul cînd s'ar prăpădi sau ar suferi stricăciuni de pe urma unui incendiu, unui naufragiu, etc.: mi-am asigurat casa, moșia; a plăti pentru cineva (soție, copii, etc.) în fiecare an o sumă, pentru ca la un anumit timp, sau în caz de moarte a contractantului, să se dea o sumă hotărîită celui în vedere a căruia s'a făcut înțelegerea.

2. *vb. refl.* ① A se încredința bine de un lucru: m'am asigurat că nu s'a purtat cinetii. *v.* ② A fi sigur de ceva: ca să mă asigur, l-am rugat să-mi rezolve imediat petițiunea *v.* ③ A plăti o sumă pentru ca, în caz de accident sau de moarte, să se dea o anumită despăgubire contractantului sau moștenitorilor săi [sig. ur, după fr. assurer].

ASIGURARE *sf.* ① Faptul de a (se) asigura *v.* ② ~ Societate de ~, societate care asigură contra incendiului, grindinei, accidentelor, etc.

ASIGURĂTOR, **-TOARE** *adj. sm. f.* ① Care asigură *v.* ② ~ Secuestru ~ **SECUESTRU**.

ASIGURIPSI (-ipseac) ~ = **ASIGURA**... Să-mi arzi chereștigria? arză sănătoasă... este asiguripăsită (CAR.).

A-SILA (DE-) *loc. adv.* ~ **SILA**.

ASIMETRICAL *adj.* Lipsit de simetrie [fr.].

ASIMETRIE *sf.* Lipsă de simetrie, neregularitate [fr.].

ASIMILA (-ilez) 1. *vb. tr.* ① A pune în același rînd, a da persoanelor ce au o anumită profesiune drepturi egale cu acelea ale persoanelor de altă profesiune *v.* ② Spec. (verb. de două naționalități) A face să dispară caracterele distinctive ale unei naționalități făcînd-o să se contopească cu totul cu alta, să fie cu totul absorbită de altă naționalitate: în multe părți Romîni asimilează ușor pe străini *v.* ③ ~ A preface în propria sa substanță materiile introduse din afară: nu asimilează bine alimentele *v.* ④ ~ A schimba un sunet sub influența altuia, apropiindu-l de acesta sau identificîndu-l cu el: un „e” asimilează adesea pe un „ă” aton dintr-o silabă apropiată; d. „e”, „perete” din „părete”.

2. *vb. refl.* ① A se contopi cu o altă naționalitate, pierzîndu-și caracterele distinctive, obiceiul.

rile, limba, etc. ¶ ② ♣ ♣ A se preface în substanța proprie a organismului în care se introduc (vorb. de materiile introduse) ¶ ② ♣ A se schimba sub influența altui sunet într-un sunet apropiat sau identic cu acesta [fr.].

***ASIMILABIL** *adj.* Care se poate asimila ¶ ②
③ **NEASIMILABIL** [fr.].

***ASIMILARE**, **ASIMILAȚIUNE**, **ASIMILAȚIE** *sf.*
① Faptul de a (se) asimila ¶ ② ♣ Fenomen prin care două sunete deosebite ce vin în atingere, sau aflându-se în silabe apropiate, se influențează și unul din ele schimbă pe celălalt, identificându-l sau transformându-l într-un sunet apropiat: forma „păreche” s’a schimbat în „pereche” prin ~ a lui „ă” ou „e”; ~ vocalică; ~ consonantică [fr.].

***ASIMILATIV** *adj.* Care are însușirea de a asimila [fr.].

***ASIMILATOR** *adj.* Care asimilează [fr.].

***ASIMILAȚIUNE** = **ASIMILARE**.

***ASIMPTOTĂ** (*pl.-te*) *adj. și sf.* A Dreaptă ale cărei puncte spre infinit sînt înfinit de apropiate de punctele corespunzătoare ale unei curbe [fr.].

ASIN *sm.* ♣ Măgar [lat. *asinus*].

ASINĂ (*pl.-ine*) *sf.* ♣ Măgăriță [lat. *asina*].

***ASINDEȚĂ** (*pl.-ete*) *sf.* ♣ Suprimarea conjuncțiilor (în spec. copulative, adversative) într-o frază [fr.].

***ASINDEȚIC** *adj.* ♣ De asin de țetă.

***ASIRIAN** 1. *adj.* Din A s i r i a, al locuitorilor din Asiria: rege ~ (② 248).

2. **ASIRIAN** *sm.*, **ASIRIANA** (*pl.-lene*) *sf.* Locuitor (locuitoare) din Asiria.

***ASISTA** (*asist*) 1. *vb.* intr. A fi de față: n’am ~ stat la ultima sedință.

2. *vb. tr.* A da sprijin cuiva, a-l ajuta la îndeplinirea unui lucru: i-am asistat la despușarea sortinului [fr.].

***ASISTENT** 1. *adj.* Care asistă.

2. *sm.*, ***ASISTENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Persoană însărcinată să dea alteia ajutor într-o împrejurare, într-o funcțiune: în ziua înfățișării, prima este expusă de părți sau de asistenții lor (a.-gh.); ~ la laborator ¶ ② *pl.* Asistenți, toți cei de față la o întrunire, etc. [fr. *assistant* + germ. *Assistent*].

***ASISTENȚĂ** *sf.* ① Faptul de a asista ¶ ② Ce de față la o întrunire, etc. ¶ ③ Sprijin, ajutor: nimeni nu le cere nici intervențiune nici ~ (a.-gh.) ¶ ④ Asistența publică, administrațiune publică de ajutor și binefacere [fr.].

***ASLAM** (*pl.-aimuri*) *sn.* Camătă, dobîndă: argintul său nu dade într’~u (ps.-sch.) [cum. *astelan*].

***ASLAN** *sm.* Leu [tc.].

***ASMA**... = **ASTMA**...

***ASMAN** *sm.* ♣ Berbec sau țap castrat (HASD.) [tc. *azman*].

ASMAȚUCHIU, **ASMAȚOIU** *sm.* ♣ Plantă ierboasă mirositoare din familia umbeliferelor, cu flori albe dispuse în umbel, cu frunzele ca ale pătrunjelului, dar ceva mai mari; crește prin tufișuri, livezi, pe marginea pădurilor și a viilor; se întrebuintează ca plantă culinară (*Anthriscus cerefolium*) (② 249) ¶ ② **ASMAȚUCHIU** - **MĂGARULUI**, **ASMAȚOIU** - **MĂGARESC**, plantă ierboasă din familia umbeliferelor cu tulpina și ramurile acoperite cu peri aspi plecați în jos; florile albe sau roșietice sînt dispuse în um-

Fig. 249. Asmațuchiu.

bele (*Torilis anthriscus*) ¶ ③ **ASMAȚOIU** - **SĂLBATIC**, plantă veninoasă din familia umbeliferelor (*Anthriscus trichosperma*) [tc. *asmačyk*].

ASMUȚĂ, **ASMUȚI** (-uț, -uț) *vb. tr.* ① A întărita cîinii să sară asupra cuiva: îl alungau... asmuțînd după el ofiții pe ulițele satului (SAD); asmuțî cîinii la dînea ca s’o asție (ISP.) ¶ ② *Pr. ext.* A întărita pe cineva împotriva cuiva, a-l îndemna să sară asupra cuiva: cînd am asmuțit băieții de l-a umflat, striga cîi putea (CAR.) ¶ ③ A. întărita, a îndemna la vrajbă: ei asmuțase asupra lui Șteian pe Tătari (ISP.) ¶ ④ A. deștepta, a aprinde, a ațîta o poftă, o patimă, etc.: cu moartea Domnului, trebuiau acum... să se asmuță ale lor nalte rivniri (ODOB.) [MUȚĂ].

ASMUȚĂRE, **ASMUȚIRE** *sf.*, **ASMUTAT**, **ASMUTIT** *sbst.* Faptul de a asmuța.

ASMUTĂTOR, **-TITOR** *adj.* Care asmuță.

ASNOAPTE *adv.* În noaptea trecută [a s t a + n o a p t e].

***ASOCIA** (-ciez) 1. *vb. tr.* ① A face, a lua pe cineva tovarăș ¶ ② A pune la un loc, a alătura. 2. *vb. refl.* ① A se întovărăși, a se însoți: se asociază cu toți oamenii fără căpătîin ¶ ② A-și lua ca asociat, ca tovarăș ¶ ③ A se lega, a sta alături, împreună, a se împăca: forma aceasta se asociază greu cu cealaltă [fr.].

***ASOCIABIL** *adj.* Care se poate asocia [fr.].

***ASOCIARE**, **ASOCIERE** *sf.* ① Faptul de a (se) asocia ¶ ② Întovărășire, însoțire.

***ASOCIAT**, **-ATĂ** *adj. sm. f.* ① *p.* **ASOCIAȚ** ¶ ② **NEASOCIAT** ¶ ③ **Tovarăș**.

***ASOCIAȚIUNE**, **ASOCIAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) asocia ¶ ② **Tovărășie** ¶ ③ ~ de idei, fenomen psihic prin care o idee este legată de alta în așa fel încît una din ele deșteaptă în minte pe celelalte ¶ ④ ± **Regulă de ~**, metod de rezolvire a unei probleme de aritmetică în care trebuie să se împartă cîștigul sau paguba între asociații unei întreprinderi, proporțional cu capitalul adus de fie-care, cu timpul corespunzător, etc. [fr.].

***ASOLAMENT** (*pl.-te*) *sn.* ♣ Șirul, succesiunea în care trebuie făcute semănăturile pe un loc, pentru ca să obținem rezultate mai bune, așa d. e. într’un an se pune într’un loc grâu, în anul viitor locul se lasă ogor, și în celălalt an se pune porumb; avem în cazul acesta un asolament de trei ani [fr.].

***ASONANȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ♣ Potrivirea vocalei accentuate din cuvintele de la sfîrșitul a două sau mai multe versuri; e des întrebuintată, în afară de rimă, în poezia noastră populară și în compunerile vechi poetice, ca Psaltirea versificată a lui Dosofteiu; mai adesea însă în literaturile streine, cum e cea franceză din evul mediu [fr.].

③ **ASOREALĂ** (*pl.-eli*) *sf. Maram.* (BRL.) ♣ **P** = **SOARE-SEC** [a s o r i].

③ **ASORI** (-oresu) *vb. tr. și refl. Maram.* (BRL.) (IFL.) A ținea, a sta, a se arde la s o a r e.

③ **ASORIT** *sbst. Maram.* (BRL.) ① Faptul de a (se) a s o r i ¶ ② ♣ **P** = **SOARE-SEC**.

***ASORTĂ** (-tez) 1. *vb. tr.* ① A pune la un loc lucruri de același fel sau care se potrivește, care pot merge împreună: n’a știut cum să asorteze colorile ¶ ② A aproviziona un magazin.

2. *vb. refl.* ① A se potrivea, a merge împreună: pălăria aceasta nu se asortează la haină ¶ ② A se aproviziona cu diverse mărfuri [fr. *assortir*].

***ASORTARE** *sf.*, **ASORTAT** *sbst.* Faptul de a (se) a s o r i a.

***ASPECT** (*pl.-te*) *sf.* ① Felul în care ni se arată, ni se înfățișează un lucru, înfățișare (în spec. înfățișare frumoasă): Dunărea... are ~ul unui lac frumos poleit de razele soarelui (VLAH.) ¶ ② A: am cîntărit întreprinderea sub toate ~ele și cred că va reuși [fr.].

***ASPERITATE** *sf.* ① **Asprime** ¶ ② *Pr. ext. pl.* Parte aspră a unui lucru: o suprafață plină de asperități; ¶ ③ asperitățile de stil; toate asperitățile firii lor se pierd (VLAH.) ¶ ④ A. Greutăți (în sens moral), nenorociri: asperitățile vieții [fr.].

***ASPIC** *sbst.* ♣ = **LEVENTICĂ**.

***ASPIC** *sbst.* ♣ Piftie care se pune pe lingă fripturi reci, pe lingă unele mezeluri, etc. [fr.].

***ASPIDĂ** (*pl.-ide*) *sf.* ① ♣ Fel de viperă, năpîrcă: pustietăți... în care tolgiau laurii, aspidă veninoasă (CRG.) ¶ ② Femeie rea [gr. *ἀσπίς*, *ἀσπίδα* sau vsl. *aspida*].

ASI-
ASP

***ASPIRĂ** (-tr) 1. *vb. tr.* ① A trage aerul în plămîni ¶ ② A trage un lichid într'un tub prin pompă, prin facerea vidului ¶ ③ A rosti cu aspirațiune.

2. *vb. intr.* A fi stăpînit de gîndul, de dorul de a dobindi ceva, de a ajunge la ceva, a năzuî: trăiau uități... fără să aspire la slujbe mai înalte (A.-GH.) [fr.].

***ASPIRANT** 1. *adj.* ① Pompă ~ă, pompă care ridică apa prin producerea vidului, pompă aspiratoare (G) 250).

2. *sm.*, ***ASPIRANTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Care caută, care năzuiește să dobindască o slujbă, un titlu: ~ la domnie (A.-GH.) ¶ ② ~ de marină, ofițer de marină de grad inferior [fr.].

***ASPIRARE**, ***ASPIRAȚIUNE**, ***ASPIRAȚIE** *sf.* ① Faptul de a aspira, tragerea aerului în plămîni ¶ ② Ridicarea apei într'un tub prin facerea vidului ¶ ③ Gînd, dorință de a ajunge la ceva, de a se ridica, năzuință: dorința de a se sui pe treptele sociale este o aspirațiune naturală a omului (A.-GH.) ¶ ④ Rostire a unui sunet din gît: semnul aspirației, spirit aspru (SP-RT) [fr. < lat.].

Fig. 250. Pompă aspirantă.

***ASPIRAT** *adj.* ① p. **ASPIRĂ** ¶ ② Rostit cu aspirațiune: „h” este un sunet ~ ¶ ③ **NEASPIRAT**.

***ASPIRATOR** *adj. sm.* ① Care aspiră ¶ ② Pompă aspiratoare = **ASPIRANT** 1. [fr.].

***ASPIRAȚIUNE**... = **ASPIRARE**.

ASPREALĂ *sf.* ① Însușirea de a fi aspru ¶ ② *Trans.* (suo.) (sez.) Scroabeală.

ASPRI... = **INASPRI**...

ASPRIME *sf.* ① Însușirea de a fi aspru ¶ ② Cei ce-ți va vorbi ție cu ~, tu răspunde-ți cu blîndețe (PANN).

ASPRISOR 1. *adj.* Cam aspru.

2. **ASPRISORĂ** (pl.-soare) *sf.* = **TURITĂ** ①.

ASPRISOR 2. *sm.* ① *dim.* **ASPRU** (HASO.).

ASPRU *adj.* Cam aspru.

ASPRU 1. *adj.* ① Care dă o senzație neplăcută la pipăit, la gust, la auz: pielea aspră; vin ~; sunetele aspre; și scoate un ~ vuet ce ~nsuflă oțetire (ALECS.) (C) **NETED** ¶ ② Greu, care te face să înduri multe, să suferi: iarnă aspră; o o seară aspră de toamnă (CAR.) ¶ ③ **IARBA-ASPRĂ** = **IARBA** ¶ ④ **NEINDUPLECAT**, rău, sever: era bun oțmurtor, ~ cătră aristocrați și blînd cătră popor (NEGR.) ¶ ⑤ Spirit ~ = **SPIRIT** ¶ ⑥ Care nu e perfect lăcuș [lat. a s p e r. (e) r u m].

†**ASPRU** 2. *sm.* ① Monedă veche de argint de origine turcească a cărei valoare a variat foarte mult în decursul vremurilor; în sec. al XVII-lea 12 aspri făceau cît un „florint” sau cît doi „potronici” de argint (G) 251) [ngr. ἀσπρὸν].

Fig. 251. Aspru turcesc din a. 1481.

†**ASPUMA**... = **SPUMA**...
AST (pl. asti; gen.-dat. sg. astui, pl. astori) — **ASTĂ**

(pl. aste; gen.-dat. sg. astei, pl. astori) 1. *adj. dem.* întrebunțat mai mult în vorbirea familiară ① = **ACEST**, **ACEASTĂ** ¶ ② În legătură cu expresiuni de timp formează loc. *adv.* ca: ast an, (de) ast dată, ast seară, ast noapte ¶ ③ Pe lingă numele de anotimpuri, are înțelesul de trecut, precedent: ast iarnă, ast vară, etc.

2. **ASTA** (pl. astia; gen.-dat. sg. astuia, pl. astoria); — **ASTA** (pl. astea; gen.-dat. sg. asteia, pl. astoria) *adj.* și *pron. dem.* întrebunțat mai mult în vorbirea familiară ¶ ① = **ACEASTA**, **ACEASTA** ¶ ② **ASTA** (pl. astea), întrebunțat în înțeles general: asta-i asta, acesta-i lucrul de căpetenie, acum vine partea mai grea; ei, asta ei se zice cuiva care întreabă sau face ceva nepotrivit; ba asta, ba ceea, ba una, ba alta; una ca asta, așa ceva [lat. iste].

† **ASTĂ** (astau, *pl.* astătui, *part.* astătui) 1. *vb. tr.* A aduce pe cineva să stea dinaintea cuiva, a aduce la înfățișare: aducîndu-l păgînii, îl astătură naimea ighemonului (OOS.).

2. *vb. intr.* ① A sta: astătu na direcția mișelului (OOS.).

¶ ② A apărea în fața cuiva: și astăind Zachei, dăse cătră Ius (OOS.); deac am căleat oale de două dzile, tmi astătu naimea ingerul Domnului (OOS.) ¶ ③ A se înfățișa la judecată [lat. a s t a r e].

ASTALALT (pl. astialalti; gen.-dat. sg. astuialt, pl. astorialti); — **ASTĂLALTĂ** (pl. astialte; gen.-dat. sg. astialte, pl. astorialte) *adj.* și *pron. dem.* întrebunțat mai mult în vorbirea familiară = **CESTĂLALT** [ast + alalt].

○ **ASTĂMINEATĂ** *adv.* Băn. Oaș. Asdimineată [ast + dîminea + ă].

† **ASTAR** (pl.-re) *sn.* ① Pinză ordinară: să streouri zama prîr ~ curat (ORAGH.) [tc.].

† **ASTARĂ** *adv.* Often. Mold. Tr.-Carp. Diseară: ~ veți cunoaște cum Domnul v'au scos pre voi den pămîntul Eghiptetului (MISL.) [ast + seară].

† **ASTARAGIU** *sm.* ① Meșter care lucra a star, care căpțusea cu astar.

○ **ASTĂREALĂ** (pl.-eli) *sf.* (IKT.) ① Căpțuseală [astări].

† **ASTĂRI** (-ăresc) *vb. tr.* (COST.) ① A pune astar la o haină, a o căpțuși cu astar.

***ASTATIC** *adj.* ① Echilibru ~, echilibru indiferent; ② Ace ~e, sistem de două ace magnetice, fixate paralel la capetele unei verge de cupru, poli de nume contrarii fiind față în față, astfel că sistemul nu este influențat de acțiunea magnetică a pămîntului [fr.].

○ **ASTĂUR** (astaur) *vb. intr.* Băn. A pîndi pe cineva spre a-l vedea, spre a-l prinde = **STĂURĂ**.

○ **ASTĂVI** (-ăvesc) *vb. refl. Trans.* (SUD.) A sta într'un loc, a zăbovi = **STĂVI**.

ASTĂZI 1. *adv.* ① În ziua în care ne găsim, azi ¶ ② ~ o săptămînă, acum o săptămînă; de ~ într'o săptămînă, peste o săptămînă ¶ ③ În zilele noastre, în vremea de acum: ~ populațiunea crește mai mult ca altă dată ¶ ④ De ~, a) din ziua în care ne găsim; ⑤ lucrul de ~ nu-l lăsa pe mine; b) din zilele noastre, din vremea de acum ¶ ⑥ În ziua de ~, din ziua de ~, în (din) zilele în care trăim ¶ ⑦ ~...mîine... într'o zi... într'altă zi...; de ~ pînă mîine, puțin timp.

2. † *sf. pl.* Zilele de astăzi, de acum: astăzile de pururea cu înșelăciune petrecîndu-le (COR.) [lat. I s t a d i e].

***ASTERIE** *sf.* ① Gen de echinoderme care trăesc prin toate mările Europei, afară de Mediterană; se nutresc cu moluște și sint vrăjmașii cei mai primejdioși ai stridiliilor; se mai numesc și „stele de mare” (G) 252) [fr.].

***ASTERISC** (pl. -ouri) *sn.* ① Steluța (*) care se pune la unele cuvîntepentru a le distinge de altele sau pentru a trimite, în josul paginii, la o notă ce se rapoartă la ele: în acest dicționar, ~ul indică neologismele [fr.].

Fig. 252. Asterie.

***ASTEROID** *sm.* ☆ ① Mic corp ceresc care circulă în spațiu în jurul soarelui și care, atras la anumite epoci spre pămînt, se inflăcărează în trecerea lui prin atmosfera, se topește, se sfărâmă, și produce aeroliții și stelele căzătoare ¶ ② Nume dat fiecărui din micile planete, vizibile numai cu telescopul, dintre Marte și Jupiter [fr.].

ASTFEL 1. *adv.* ① În acest chip, în acest fel, așa: dacă procedezi ~, vei izbîti ¶ ② ~ de, de acest fel, asemenea: ~ de lucruri nu se discentă ¶ ③ Un ~ de..., un... de acest fel: un ~ de om nu merită altă soartă ¶ ④ ~ cum, așa cum, în felul cum: O bătrînă ~ cum mă vezi pe mine (PANN).

2. *conj.* ① Deci: ~ a plecat și nu mai știu nimic de el ¶ ② Așa dar, prin urmare: ~e hotărît, nu ne mai vedem ¶ [ast + fel].

ASTÎMPĂR *sbt.* ① Liniște, potolire, alinare: umbra de colo pînă colo și ~ nu mai avea (ISP.) ¶ ② **NEASTÎMPĂR** ¶ ③ Fără ~, necurmat, fără încetare [astîmpăra].

ASTÎMPĂRĂ (-păr) 1. *vb. tr.* ① A slăbi temperatura unui lucru, a face mai blînd: nîci un plo de adiere nu astîmpără arsura (OLVR.) ¶ ② A liniști, a potoli: vrînd ca să astîmpere înfricoșata mîine a dumnezeului (GAST.); nu-și astîmpără gură cătră mai marii săi (CRG.).

2. *vb. refl.* ① A se liniști, a se potoli: se tînguleau și se bocneau de nu se mai puteau astîmpăra (isp.). ② A sta liniștit, a se cuminti: astîmpără-te, nu mai umbra încoace și încolo (— STÎMPĂRA).

ASTÎMPĂRARE *sf.* ① Faptul de a (se) astîmpăra ② = ASTÎMPĂR ③ (C) NEASTÎMPĂRARE.

ASTÎMPĂRAT *adj.* ① p. ASTÎMPĂRA ② Li-niștit, cuminte ③ (C) NEASTÎMPĂRAT.

ASTÎMPĂRĂTOR *adj.* Care astîmpără ③ (C) NEASTÎMPĂRĂTOR.

A-STÎNGA (DE-) *loc. adv.* — STÎNG.

***ASTMĂ**, ① **ASMĂ** *sf.*, ***ASTM** *sbst.* ♀ Boală care se manifestă prin sufocațiuni intermitente, (D) năduf, stenoză [fr. *asthme*].

***ASTMATIC**, ① **ASMATIC**, -ICĂ *adj. sm. f.* ♀ Care suferă de astmă; (P) : suflarea de monstru ~ a locomotivei (CAR.) [fr. *asthmatic*].

① **ASTRĂGACIU** *sbst. Mold.* ② Unealtă de cizmărie în formă de hîrleț, ce servește la întins talpa: gazon... se proslăvea pe cupior, între șanuri, calupuri, astrăgaciu (CRG.).

***ASTRAGAL** *sm.* ① ② Unul din oasele tarsului, arșicul glesnei ③ ④ Briu rotund care formează baza capitelului unei coloane (C) 253 [fr.].

***ASTRAHAN**, ① **ASTRAGAN** *sbst.* ② Blănă de miel din A s t r a h a n (Rusia), neagră, mai rar sură, cu fire crețe și fine: căciulă de ~ [fr.].

***ASTRAL** *adj.* ☆ De astre, ce privește astrele [fr.].

† **ASTREINĂ**, † **ASTRIENĂ**, † **ASTRIENĂ**... = **INSTRĂINĂ** [străin].

† **ASTRINGENT** 1. *adj.* Care are proprietatea de a strînge țesuturile organismului.

2. (pl.-te) *sn.* Substanță care are această proprietate [fr.].

① **ASTRÎNGE** (astrînge) *vb. tr. Băn.* A strînge la un loc, a aduna: astrînge oșă gîna la moară (ZNN.), se zice despre cel risipitor [lat. *astrîngere*].

***ASTROLAB**, † **ASTROLAV** *sm.*

☆ ① Vechiu instrument care servea la măsurarea pozițiunii, înălțimii și mișcării astrelor (C) 254 ② Planisferă a cerului sau a pămîntului: astrolav, cîine de aramă sau de lemn în carele drumul stelelor se arată (CANT.) [fr. *astrolabe* ③ gr. *ἀστρολάβος*].

***ASTROLATRIE** *sf.* Închinare la stele, adorarea, cultul stelelor: această lege se numește ~ sau închinare la stele (ISP.) [fr.].

***ASTROLOG** *sn.* Cel ce se ocupă cu astrologia (C) 255; crezînd, ca mulți din contemporanii săi, în ~ și ghicitori (BALC.) [fr.].

† **ASTROLOGHICEȘTE** *adv.* După metodele astrologiei: cursul antior... ~ foarte curat cămăluind (CANT.) [astrolog].

***ASTROLOGIC** *adj.* De astrologie [fr.].

***ASTROLOGIE** *sf.* Pretinsă știință de altădată care credea că există o legătură între viața omului, între întîmplările de pe pămînt și între stele, și că observîndu-se acestea, se poate cunoaște soarta cuiva și prezice viitorul, etc. [fr.].

† **ASTRONOM** *sm.* ☆ Cel ce se ocupă cu astronomia: ~ii, adică a stelelor cunosători (CANT.) [fr. *astronome* ③ gr. *ἀστρονόμος*].

† **ASTRONOMEȘTE** *adv.* ☆ După știința astronomiei, cu cunoștințe de astronomie: om prea învîtat... filosofește, ~, oum și teologhește (N.-COST.) [astronom].

***ASTRONOMIC** *adj.* ☆ De astronomie, privi-

tor la astronomie; semne ~e, semnele adoptate în astronomia practică și mai ales în calendarul astronomic, spre a indica planetele, soarele, luna și

AST-
AST.

TABELA VI.

SEMNE ASTRONOMICE

Soarele	☉	Berbecul	♈	sau	♈
Luna	☾	Taurul	♉	—	♉
Mercur	☿	Gemenii	♊	—	♊
Marte	♂	Racul	♋	—	♋
Pămîntul	♁	Leul	♌	—	♌
Venus	♀	Fecioara	♍	—	♍
Jupiter	♃	Balanța	♎	—	♎
Saturn	♄	Scorpia	♏	—	♏
Neptun	♆	Arcașul	♐	—	♐
Uranus	♅	Capricornul	♑	—	♑
Conjuncțiune	☿	Vărsătorul	♒	—	♒
Opozițiune	☿	Peștii	♓	—	♓

cele douăsprezece constelațiuni ale zodiacului, pozițiunea lor (— TABELA VI) [fr.].

† **ASTRONOMICESC** *adj.* ☆ = **ASTRONOMIC**: o casă de observație astronomică (C.-RAD.).

***ASTRONOMICEȘTE** *adv.* ☆ După principiile astronomiei [astronomic].

***ASTRONOMIE** *sf.* ☆ ① Știința care se ocupă cu studiul corpurilor cerești, cu legile mișcărilor lor, etc.: învățare... filosofie, astronomia, gheometria (COS.) ② ~ matematică, parte a astronomiei care se ocupă cu calculul elementelor, cauzelor mișcărilor corpurilor cerești ③ ~ fizică, parte a astronomiei care se ocupă cu constituțiunea fizică a corpurilor cerești [fr. și gr. *ἀστρονομία*].

***ASTRU** (pl.-tre) *sn.* ☆ Corp ceresc, stea: Cîntă depărtare, Doamne, de la vierme pînă la ~ (VLAH.) [fr.].

† **ASTRUCĂ** (-uc) 1. *vb. tr. Olten. Tr.-Carp.* ① A înmormînta: i-au astrucat în ograda de dinaintea curții (SA.) ② *Olten. Băn.* A acoperi, a înveli.

2. *vb. refl. Olten. Băn.* A se acoperi, a se înveli [lat. *astruicare* < *astruere*].

① **ASTRUCĂMÎNT** (pl.-mînte) *sn. Băn.* = **ASTRUCUȘ** [astruca].

† **ASTRUCĂȚ** 1. *adj. p. ASTRUCA.*

2. ① Faptul de a astruca, înmormîntare ② Acoperire, înveliș.

① **ASTRUCUȘ** (pl.-ușuri) *sn. Olten.* Acoperiș (de casă) [astruca].

ASTUPĂ (-ap) 1. *vb. tr.* ① A pune ceva într'o spărtură, într'o gaură, într'o crăpătură, a o închide pentru a nu lăsa să treacă ceva prin ea: astupă crăpăturile de la fereastră, să nu vie trigul; (P) : pierdea... douăsprezece mii de lei, sumă cu care... ar fi putut ~ multe găuri (BR.-VN.) ② A pune un dop: astupă sticla ③ *Vorb.* de părțile corpului: a-și ~ gura, nasul, urechile; (P) : ~ gura cuiva, a împiedica pe cineva să mai vorbească, a nu-l mai lăsa să cîrtească; ④ : gura lumii numai pămîntul o astupă; (P) : a-și ~ gura, a tăcea, a nu mai cîrți ⑤ A acoperi cu ceva, a ascunde sub ceva: astupă-ți ochii, să nu între praf; (P) : ~ ochii cuiva, a-i lua vederea, a-l orbi ⑥ A acoperi prin îngrămădirea de ceva într'un loc: însoarea... într'un buo ne astupă calea (CRG.) ⑦ ⑧ A face să nu se vadă, a ascunde: malul din dreapta ne astupă vederea (VLAH.) ⑨ ⑩ A face să nu se audă: a trîntorilor urlete, a albinelor sunete astupă (CANT.) ⑪ ⑫ A face să se uite: se umplu de mare bucurie... glîndind că-și va ~ gresala ce făcuse (NEC.).

2. *vb. refl.* A se închide (*vorb.* de o spărtură, de o crăpătură, etc.) [lat. *adstuppāre* < *stuppā*].

ASTUPĂTOR, -TOARE 1. *sm. f.* Care astupă.

2. ① **ASTUPĂTOARE** (pl.-tori) *sf.* Capac: n'a rămas lădă, saltar... ~ de sobă, unde să nu-și fi băgat mîinile (GN.).

ASTUPĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a (se) astupa ② Ceea ce s'a astupat.

ASTUPUȘ (pl.-uși) *sn.* Ceea ce se întrebuințează pentru a astupa ceva, dop.

Fig. 253. Astragal.

Fig. 254. Astrolab.

Fig. 255. Astrologi (după o stampă veche).

*ASTUȚIE *sf.* Vicleșug [lat.].

*ASTUȚIOS *adj.* Viclean [fr.].

ASUD *sbst.* ① Sudoare: Vine Barbu de la plug... Cu trupul plin de ~ (recoș). ② Nădușala animalelor care se lipește de lână, de păr ③ **ASUDUL-CALULUI** = OSUL-ȚEPURELUI [a s u d a].

ASUDA (-ud) 1. *vb. intr.* ① A se acoperi de sudoare, a năduși: bietul Romîn asuda bătînd cu prăjina în bolii lui (ALECS.). ② A nu ~ de ceva, a nu-i păsă de ceva, a nu-și face inimă rea de ceva; ③ ~ sub limbă (ZNN.), se zice, în bătaie de joc, de cei ce se vaită că au muncit mult, pe cînd de fapt nu au făcut nimic; ④ a-i ~ urechea pentru ceva (ZNN.), a aștepta o veste cu nerăbdare ⑤ *Pr. ext.* A scoate umezeală, a lăsa aburi: dădu Dumnezeu un soare de frîga pămîntul și asudau pietrele (OLIV.); aburii se ridică... de pe mămăliga ce asudă pe fund (VLAH.). ⑥ ⑦ A munci din greu, a-și da toată silința, a osteni mult pentru a căpăta ceva, pentru a ajunge la ceva: Alții luptă și asudă, iar izbinda e a lui (VLAH.).

2. *vb. tr.* A face să îndure multe, a face viața grea cuiva, a călîni: i-au și supus sub jugul lor, de cîtiva ori i-au asudat, rocoșîndu-se (GR.-UR.) [lat. a s s u d a r e].

ASUDAT 1. *adj.* ① *p.* ASUDA ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ Trecut prin multe neozaziri, încercat: mai ~ și mai zburcumat sînt (CANT.).

2. **ASUDAT** *sbst.* Faptul de a asuda.

ASUDĂTOR *adj.* Care face pe cineva să asude, care scoate nădușală.

ASUDĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* = ASUDARE.

***ASUMA** (-um) *vb. tr.* A lua asupra-și: nu vreau să-mi asum singur responsabilitatea (GR.-VN.) [fr.].

① **ASUMUȚA**... = ASMUȚA...

② **ASUNA**... *Trans.* (BUD.) = SUNA...

ASUNĂTOARE *sf.* ④ = POJARNIȚĂ [GR.-SUNĂ-TOARE].

ASUPRA 1. *prep.* (constr. cu genitivul), **ASUPRA** (des întrebuițat în limba veche, păstrat astăzi mai ales în construcțiunile cu pron. aton: asupră-mi, asupră-ți, asupră-î, asupră-și, asupră-ne, asupră-vă, asupră-le) ① (Arată locul, direcțiunea) ② Pe: hiarle ote sînt asupra pămîntului (BALC.); (așezat, pus) peste: asupra acestor canale sînt 360 poduri de piatră (C.-RAD.); (a pune, a arunca, a asvîrli, etc.) peste: Și-am asvîrlit asupră-ți, crudo, vîlul alb de poezie (EMIN.); (a-i veni, a-i cădea, etc.) peste (vorb. de un necaz, o nenorocire, o primejdie): acea nevoie ce le venise asupră (GR.-UR.); (a trimite) peste (vorb. de o pedeapsă cerească): le trimise Dumnezeu oșină asupră (GR.-UR.); (a face o acțiune dușmănoasă, a fi cu dușmănie) împotriva: attea tiranii ce făcea Atila asupră creștinilor (N.-COST.); (a merge, a porni, a purcede, a se ridica, a veni, etc. cu oaste) împotriva: merse asupra lui cu război (ISP.); (a se arunca, a sări, a năvăli cu minie, cu dușmănie) peste, pe, spre, la, împotriva: un lup... se năpusti asupra ei (ISP.); (a îndrepta o armă, a arunca cu ceva) în, spre, împotriva: asupra acestui oraș s'au aruncat cele dintîi obuze turcești (VLAH.); (a cîrîi, a se jeli) împotriva: începură a băga multe hule asupra lui Ferhat (BALC.); (a-și îndrepta, a-și ațînti ochii, privirile) spre, la: avea niște ochi sglîți de lovea pe om fuigerătura cînd se uita asupră-i (ISP.); (a-și întinde autoritatea, a avea putere) peste, pe: întinzînd cuprinsul său și asupra acelei împărății (ISP.) ③ (Exprîmînd o acțiune reciprocă) Față de, către (cu privire la firea, la persoana cuiva): n'am nîlc o înfrîurire asupra lui ④ (Arată obiectul de care se vorbește, despre care se scrie, etc.) Despre, cu privire la: nu ne-am putut înțelege asupra acestei chestiuni ⑤ A lua asupră-și, a lua pe seama, pe socoteala sa ⑥ ⑦ Asupră de, loc. *prep.* Mai sus decît; mai presus de; asupră de aceea, afară de aceea, pe lîngă aceea ⑧ ⑨ Pre asupră de, mai sus decît ⑩ ⑪ De asupră, loc. *prep.* De pe, de peste ⑫ De-asupra = DEASUPRA.

2. *adv.* ① Deasupra: Iară eu mă voi duce cu această haină ce am asupră (PAL.) ② ③ Mai asupră, mai mult ④ Cu asupră loc. *adv.* Cu prisos, peste cît trebuie, cu dobindă ⑤ Mai cu asupra, ⑥ mai cu (de) asupră, mai mult, mai din belșug, peste așteptarea cuiva [lat. a d - s u p r a].

ASUPREALĂ (pl.-eii) *sf.* ① Luare pe nedrept de bani, de dări, etc.: făcîndu-le multă ~ și luîndu-le mai

mult de cum au fost obiceiul (PRV.-MB.) ② Apăsare, împilare, nedreptate, silă, violență: asupreile nelegîntului vrăjmaș al sfîntei cruci (ISP.) [a s u p r i].

ASUPRI (-reș) *vb. tr.* ① A apăsa, a împila, a nedreptăți, a prigoni: să nu asuprești pe cei săraci, că și tu ca ei mîine vei fi sărac (GOL.) ② ③ A sili: pacea cu de-a sila... să primască asuprîndu-l (CANT.) [a s u p r a].

④ **ASUPRICIUNE** *f.* ① Apăsare, împilare, nedreptate: cu mare ~ împresurîndu-l moșile și satele (URG.) ② Luare nedreaptă de bani, despuiere ③ Mai cu ~, mai mult decît se cade, peste măsură de mult, cu camătă [a s u p r i].

ASUPRIRE *sf.* ① Faptul de a asupri ② Împilare, nedreptate, prigonire: nimărni cît mai mică ~ să nu-i facem (GHIC.).

ASUPRIȚ *adj.* ① *p.* ASUPRI ② ③ **NEASUPRIȚ** ④ ⑤ Silit: de a lui bună, voe, de nime nevoit nici ~ (formulă obicinuită în documentele vechi pentru a arăta că cineva s'a înțeles cu altul nesilit, a convenit singur asupra unui lucru) ⑥ ⑦ Mai mult decît trebuie, din belșug: să fugim amu de beție și de mîncare ~ (COR.).

ASUPRIȚOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care asuprește: de voi avea vecin rău sau vre-un ~, nu purta în contra-i ură (PANN.).

A-SURDA (DE-) *loc. adv.* = SURDA.

ASURZI (-zesc) 1. *vb. intr.* ① A pierde auzul: a asurzit în urma operațiunii pe care l-a făcut-o ② *Pr. ext.* A fi ca un surd, a se buimăci, a se zăpăci din cauza unui sgomot prea mare: cînd oiu chiuu eu, ai să asurzesti (CRG.).

2. *vb. tr.* ① A, face să-și piardă auzul ② *Pr. ext.* A buimăci, a zăpăci pe cineva din cauza unui sgomot prea mare: te asurzeau strigătele și sgomotele ce făcea mulțimea (ISP.).

3. *vb. refl.* A pierde auzul: și-ți voi tu lega limba și te vei ~ (BIBL.) [SURZI].

ASURZII *sf.* ① Faptul de a asurzi ② ③ Surzime: se deslăcu ~ a lui și se deslegă boala limbii lui (COR.).

ASURZITOȚ *adj.* Care asurzeste: cu buburii asurzitoare, stîncile începură a se rostogoli din înălțimi (VLAH.).

② **ASVINTĂ**... = SVINTĂ...: să pue albiturile să se asvînte (SLV.).

ASVIRLI (asvîrli) 1. *vb. tr.* ① A arunca ceva cu multă putere, cu mare repeziune: cine-a asvîrli buzduganul istic mai tare în sus, ai aceluia să fie banii (CRG.) ② A da la o parte, a lepăda ceva de care nu mai avem nevoie: asvîrle hîrțile acestea în foc ③ A îndepărta ceva-dintr'un loc printr'o mișcare violentă, a duce un lucru dintr'un loc într'altul izbindu-l: furtuna s'asvîrlit barca la mal; ④ asvîrli aceste trei țări în valuri și în nenorociri cumplite (BALC.).

2. *vb. intr.* ① A arunca cu multă putere, cu mare repeziune: cu buzduganul asvîrlea în oamenii cei vinovați (NEC.); ② Merg cu nerușinarea plină... a ~ cu noroi în străbunii noștri (G.-GH.); ③ Cît ai asvîrli cu o piatră, o sburătură, etc.), la o depărtare, la o distanță pe care o poate străbate un lucru asvîrlit cu putere ④ A lovi cu picioarele: lepele asvîrleau din coapte de svînta unde loveau (ISP.).

3. *vb. refl.* ① A-și da drumul pentru a cădea într'un loc, a se arunca jos: s'a asvîrlit de pe fereastră ② A sări: se asvîrle pe-un cal și ține numai o fugă (CRG.) ③ A da la năvală, a se năpusti, a sări asupra cuiva: s'a asvîrlit asupra lui, dar nu l-a putut lovi ④ A se vîrși (vorb. de un rîu): Polatistea vine lîmpede și grăbită și se asvîrle în Jiu (VLAH.) [vsl. vrîliti < vrîlû, comp. srb. vrîjiti].

ASVIRLIT 1. *sbst.* Faptul de a (se) asvîrli.

2. **ASVIRLITA** (pl.-ite) *sf.* Distanța parcursă de un lucru care a fost asvîrlit: nu era departe casa bătrînului, numai aci..., două asvîrlite de la Calea Moșilor (SLV.).

3. **DE-A-ASVIRLITA** *loc. adv.* Joc de copii, cînd se asvîrle cu mîncea, cu fructe, etc.

ASVIRLITOȚ, -TOARE *adj. sm. f.* Care asvîrle.

ASVIRLITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a (se) asvîrli: calul de sărituri și de asvîrlituri nu s'au ogoit (CANT.); asvîrlitura de pietre pe deasupra bisepicilor (G.-GH.) ②

② Distanță străbătută de un lucru care a fost asvirlit: mai e ca o de băț plină în sat.

AS! sau **ASII!** *interj.* Exprimă o îndoielă, neîncredere, desaprobare, mirare, și are cele mai desecori înțelesul expresiunilor „vorbă să fie!” „unde!” „Ți-a făcut ca-ți promisese?” — **As!** nu știți că nu se ține de vorbă?; cercetați în dreapta și în stînga... dar aș! parcă înțînău tot surzi și muți (asp.); să știți că n'are să-ți plătească — **El aș!**

ASA *adv.* ① În chipul acesta, astfel: ~ s'au întîmplat lucrurile; ~ mi-e firea; ~ l-a fost scris; ~ să fie, zise el (asp.). ② Arată că un lucru se petrece într'un anumit fel, dar cel care vorbește dă înțeles mai nehotărît, o nuanță vagă celor spuse: vine și el ~ să stea de vorbă; a scăpat ~ ca prin urechile acului. ③ În mod eliptic, sub formă interogativă la începutul unei fraze, arată că vorbitorul face aluziune la ceva despre care s'a vorbit mai înainte sau despre ceva cunoscut: așa? atunci să mai îndrăznească și altă dată! ④ Așa... așa, cum... așa; ⑤ ~ am cum-părat-o, ~ o vînd, cum mi s'a spus, așa spun și eu, fie ori nu adevărat. ⑥ Pe lingă alte adverbe: să faci ~ cum am vorbit; ⑦: cum vei semăna ~ vei secera; ⑧: cum îți vei așterne ~ vei dormi; ~ țin și ei preteșugul ca lupul cu oala și ca cînele Vinerea (N.-COST.); Humulești nu erau n u m a i ~ un sat de oameni fără căpătîu (CRG.); ~ da, mai înțeleg; am să fac chiar ~ cum mi-ai spus; o m ~ s'au petrecut lucrurile; nu-l vorbă tot atîta se toare și cu o turcă m a i ~ (VLAM.); Mold. m a i ~, așa e, da, de sigur; mă duo și eu d o a r ~ la întîmplare; vorbești și tu, l a ~; în dodii ețioada (CRG.); t o ~ și l a r ~ au rămas casele ne-închiriate (CAR.). ⑨ Pe lingă conjuncțiuni: ~ d a r, prin urmare; va să zică; am plecat pe urmă; ~ c a nu mai știu ce s'a întîmplat; și l ~, s'au dus să-și caute nō-rocul în lume; a venit un tînar îmbrăcat ~ și i ~, a făcut ~ și i ~ (asp.); Cum ai petrecut ~? — Așa și așa; F ~ și pe dincolo, ba unele, ba altele, într'un fel și în-tr'altul: dumnealui face și drege... umblă ~ și pe dincolo (CAR.); Băn. tîrî... tîrî ~, ori așa... ori așa; Băn. n i ~... n i ~, odată așa... odată așa. ⑩ Pe lingă interjecțiuni: ~ z a u, copile! (IK.-BRS.). ⑪ În legătură cu unele verbe, formează diferite expresii caracteristice: ~ fîi n d, vei face tot posibilul să-l cōvingi; fîe și l ~, nu mă împotrivesc; ~ l c'ai pătît-o? n u - l ~ c a am avut dreptate? ⑫ (P) Da: Va să zică, țî-a spus să nu te duci pe la el. — Așa. ⑬ Pe lingă un *subst.* arată că e vorba de anumite însușiri ale lui: n'am mai pomenit ~ larnă; ⑭: la ~ cap, ~ căciulă. ⑮ Tot ~, în același fel, la fel: a rămas tot ~ cum l-ai cunoscut. ⑯ Atît de (pe lingă *adj.*, *adv.* și *loc. adv.* legat de ele deseori cu *prep.* a), care în unele cazuri e despărțit de așa prin verbe: e ~ (de) tînar; ~ (de) departe; și ~ cîntă de cînd, Frunzele în vînt c a s h o r (IK.-BRS.). ⑰ Tot ~ de, servește a lega doi termeni între cari se face comparațiunea de egalitate: e tot ~ de frumusea ca și ea [lat. e c c u m + s i c].

† **ASAȘ (I)**, † **ASEAȘ (I)** *adv.* Bucov. ① De asemenea, iarăși, încă: perit-au atunci multe vite a făcutorilor, iar a beșenarilor așași au perit mai de tot (NEC.). ② Chiar, toc-mai: așași larna s'au făcut acea zarvă (MUST.); coroana însă era așaș aceea (ss.). ③ Chiar de tot, cu totul, cu desăvîrșire: toată socoteala s'au pus... așaș din temelie să-ți războarne (CANT.). ④ Chiar atunci, pe loc, îndată, deodată: ați negociat (ss.)... dau așaș dîintr'un cuvînt două mil patru sute de lei (ss.) [a s a + ș i].

ASCHIA (-lez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) desface în așchii, în fășii lungi ca așchiile.

ASCHIE (*pl.* așchii, așchii) *sf.* Cioplitură ce se desface, ce sare dîintr'un lemn cînd se taie cu se-curea, cu barda, etc., țandără; ②: așchia nu sare de-sparte de trunchi, se zice despre cineva care se aseamănă cu părintii lui [lat. a s t u l a].

ASCHIOARĂ (*pl.* -oare) *sf. dim.* ASCHIE.

ASCHIOS *adj.* Care se desface în pățuri ca așchiile.

○ **ASCHITĂ** (*pl.* -te) *sf. Tr.-Carp. dim.* ASCHIE.

○ **ASCHIUT** *sm. Maram.* Ajutor de jurat [ung. esküd t].

ASCHIUTĂ (*pl.* -te) *sf. dim.* ASCHIE.

† **ASESI** = ASAȘI.

AȘEAZ (așez) *1. vb. tr.* ① A pune pe cineva să

săză într'un loc: așază copilul pe scaun. ② A pune

ceva într'un loc, a instala: îngă tulpina aceluia arbore, așezasem sufrageria (N.-GH.). ③ A pune în rînduială, în-tr'un anumit șir: așază cărțile de pe birou. ④ A po-trivi bine, a aranja: așază-ți cravata. ⑤ A pune pe cineva să stea într'un loc, a-l stabili undeva pen-tru mai mult timp: Tralan... mulțime de norod au așe-zat într'aceste țări (M.-COST.). ⑥ ~ domn, ~ pe scaun (ul domnesc), ~ la scaun, ~ la domnie; a pune pe tron, a face domn. ⑦ A căpătui: trebuie să fie mulțumit că și-a așezat toți copiii. ⑧ A orîndui, a pune pe cineva într'un loc pentru o anumită slujbă: loo-mit-au și altă biserică și au așezat preoți pentru vecinica po-menire a lor (MUST.). ⑨ ~ A întocmi, a rîndui, a sta-bili (o lege, o măsură administrativă, etc.): au așe-zat să fie patru cîverturi într'un an (NEC.); ~ dădăie, a pune o dădăie, o dare. ⑩ ~ A cădea la învoială, a hotărî, a conveni: au așezat să-l pue pre dînsul Legi cratu (NEC.). ⑪ ~ ~ supt, a supune: Legii au așezat Mol-doave supt birul tuturor (M.-COST.). ⑫ ~ ~ lucrul sau lu-curile, a îndrepta o situație, a împăca lucrurile, a în-lătura o piedică; ~ ~ trebile, a pune la cale. ⑬ ~ ~ logodnă, nuntă, a pune la cale o logodnă, o nuntă, a face pregătirile necesare pentru aceasta: vîzînd împăratul că sînt toate în rînduială cea mai mare, au așezat nunta (ss.); de aci ~, cu înțelesul de a (se) logodi (întrebuințat în Muntenia). ⑭ ~ ~ (legă-turi de) pace, a face pace, a încheia un tratat de pace. ⑮ ~ A potoli: au așezat toate zurbalele (NEC.). ⑯ ~ A liniști, a readuce pacea, ordinea într'o țară, etc.: Ștefan-Vodă... nu cercă să așeze țara, ce de răz-boale se căți (GR.-UR.). ⑰ ~ A împăca: avea nădejde Des-pot-Vodă în sooru-său că-l va ~ cu Laschi (M.-COST.).

2. *vb. refl.* ① A lua loc, a se pune să șază pe ceva: m'am așezat pe o bancă. ② A se pune într'o anumită ordine, a se înșira: ne așezam în două rînduri și deschideam calea (CRG.). ③ A se stabili într'un loc: s'an așezat mulți străini la noi în țară. ④ A se ~ în scaun, ț la scaun, ț la domnie, a se pune pe tron, a se face domn. ⑤ F A se ~ pe mîncare, pe somn, etc., a se pune în toată voia, fără grijă, să mînceie, să doarmă, etc.: Ș'am să mă așez, măi vere, Pe mîncare și pe bere (ALECS.); mă așezasem pe somn, cînd numai ce aud ciocănit de ușa (N.-GH.). ⑥ A se limpezi (*verb.* de un lichid) prin depunerea corpurilor străine din el: pune puțină piatră-acră în apă și las-o să se așeze. ⑦ A se lăsa în jos, a se îndesa (*verb.* de o grămadă de pămînt, de ceva afînat, etc.): a plouat mult și s'a așezat pămîntul pe unde an fost gropi. ⑧ A se potoli, a se astîmpăra: Ungurii s'au așezat și n'au mai făcut pricină (GR.-N.). ⑨ A se liniști, a se cumînti: era de tot svăpăiat mai înainte, dar acum s'a mai așezat. ⑩ ~ A se înțelege cu cineva asupra unui lucru, a cădea la învoială, a se împăca: numai cu Frantzul, Nemții n u s'an putut ~ (NEC.). ⑪ ~ ~ pe cuvîntul cuiva, a pune temeiul pe vorba cuiva, a se bizui pe cineva [lat. a s s e d i a r e < s e d e s].

○ **AȘEZĂLAȘ** (*pl.* -ase) *sn. Maram.* Loc de stat, sălaș [a ș e z a + (s a) l a ș].

AȘEZĂMÎNT (*pl.* -mînte) *sn.* ① Lucru întoc-mit, casă întemeiată pentru folosul obșteșc, pre-cum școală, spital, azil, casă de ajutor, etc.; insti-tuțiune: ~ de binefacere; ~ cultural. ② ~ Așezare într'un loc, stabilire: de la ~ul Romanilor în Dechlia (CANT.). ③ ~ Loc unde se așază cineva: Ți-ai făc-t ~. Plîm-ti dăce în mormînt (GR.-N.). ④ ~ Situațiune: scris-au și alte stihuri în cartile arată... ~ul locurilor (CANT.). ⑤ ~ Punere la cale, întocmire: poțea la crăul Au-gust pentru ~ul domniei și a țării (NEC.). ⑥ ~ Întoc-mire de legi: pravilele sau ~urile împărătești (CANT.). ⑦ ~ Evaluare de dări: ~ul flegi-cărui sat s'e facă după suma oamentilor ce va avea (M.). ⑧ ~ Înțelegere, legă-tură de pace, tratat: dîndu-i știre de vrăjmășie și cum nu primește nief ~ cu dînsul (M.-COST.). ⑨ ~ Traps. Înțe-legere de căsătorie: Cine strîcă ~, N'aibă țarnă pe mor-mînt (IK.-BRS.) [a ș e z a].

† **AȘEZĂMÎNTARI** *sm.* ~ Cel care hotără suma pe care trebuia s'o plătească cineva ca dare: orînduindu-se așezămîntari boleri vrednici, cînstiți (M.). [a ș e z a m î n t].

AȘEZARE *sf.* ① Faptul de a (se) aș e z a. ② Loc unde se așază, se stabilește cineva: sosim în Bumbesti, ~ de moșneni muncitori și cu dare de mînă

(VLAH.) ① ⑤ Liniste, astimpär: și n'am cină cu ~ Nicol odihnă la mîncare (HASP.) ① ② ③ Hotărîre ④ ⑤ Pune-rea la cale, învoială făcută între părinții fetei și ai fiicăului în vederea căsătoriei, înțelegere asupra zestreii, etc.

AȘEZAT 1. *adj.* ① *p.* AȘEZA ① ② NEAȘEZAT ① ③ ~ la mînt, cu mînte sănătoasă, cu judecată: bunici era ~ la mîntea lui (CRG.) ④ ⑤ Cuminte, de treabă, cu purtări bune, astimpărat: e mîlo, numai de opt ani, și ~ ca un om mare (BAS.) ① ② ③ Temeinic, tracic: domnind ou pace, ou domnie ~ă și ou țară întemeiată (MUST.).

2. *subst.* ① Faptul de a (se) așeza ① ② Logodnă.

AȘEZĂTOR, -TOARE *adj. sm. f.* ① ② împăciuitor: și țirea și țata îi lăuda a țire blînd, milostiv și ~ (GR.-VR.) ① ② ③ Întemeietor: țericim pre așezătorii de școală (C.-RAD.) ① ② ③ Care se așază pentru mai multă vreme într'un loc, stabil: să rămîie și ~, să nu se mai ducă (NEC.) ① ② **Oiten.** Care pune la cale o logodnă, o căsătorie [așez a].

† **AȘEZĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Loc așezat mai jos decît altul, loc afundat (HASP.) ① ② Gropiță: s'ar face în mijlocul bărbii o ~ (MAR.) ① ② ③ Învoială.

† **AȘI** = ASA.

AȘJDERE(A), AȘJDERE(A) *adv.* Tot așa, de asemenea: oum veți să facei voao oamenii, și voi faceți lor așjderea (COR.); a cumpărat și o găină, așjderea de soiu (ISF.) [a si + vsrb. d e r e j].

† **AȘJDERELEA** = AȘJDERE(A).

○ **AȘTEAMĂT(U)** *adv.* Încet, agale, pas cu pas: Turoii unde-l auzea, Așteamăt s'apropia (TEOD.); se luă așteamăt după el (RV.-CRG.).

AȘTEAPTĂ (sfintu-) numai în *expr.* F La așfinta-Așteaptă, niciodată [aștepta].

AȘTEPTĂ (aștept) 1. *vb. tr.* ① A sta într'un loc pînă să sosească cineva, pînă să vie sau să se întîmple ceva: i-am așteptat de geaba două ceasuri; aștept trenul; aștepta ou nerăbdare rezultatul ① ② A dori un lucru, a fi mereu cu gîndul la el, a crede că după oare-care timp se va îndeplini: niște zice mari ou a-oesteia le așteaptă și ei ou mare bucurie (CRG.) ① ② A fi hotărît să i se întîmple cuiva ceva: nu știe ce-l așteaptă ① ③ A da răgaz cuiva: mai așteaptă-mă ou plată.

2. *vb. intr.* ① A sta într'un loc pînă să vadă pe cineva, să vorbească cu el, a lăsa cîțva timp pînă să se îndeplinească ceva: spune-i să aștepte afară ① ② ~ la mila cuiva, a nădăjdui în mila cuiva.

3. *vb. refl.* A crede, a-și încchipui că un lucru se va îndeplini într'un anumit fel: mă așteptam să se poarte altfel ou mine [lat. *a s t e c t a r e < e x p e c t a r e].

AȘTEPTARE *sf.* ① Faptul de a (se) aștepta a ① ② Sală de ~, sală în care se așteaptă la o gară, în locul unei instituții, etc. ③ Ceea ce are cineva în gînd, ceea ce dorește, ceea ce pînuiește cineva (întrebuințat de obicei la pl.): m'am înșelat în așteptările mele ① ② În ~ a..., lăsînd să treacă timp pînă...: în ~ a unui loc mai bun, primește ce îi s'a dat.

AȘTEPTAT 1. *adj. p.* AȘTEPTA ① ② NEAȘTEPTAT.

2. *subst.* ① Faptul de a aștepta ① ② Pe ~, loc. *adv.* În așteptare: Unde ești, bătădă, frate, De mă lași pe ~ (ALECS.-F.).

AȘTEPTĂTOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care așteaptă: și spre aceasta vom fi ~ de răspuns (N.-COST.).

AȘTERNĂTOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care așterne.

AȘTERNĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a (se) așterne ① ② Ceea ce se așterne, așternut.

AȘTERNE (aștern) 1. *vb. tr.* ① A întinde ceva (un covor, o pătură, etc.) pe jos sau peste ceva: așternea veștelele sale de călărie prin înșe asinul lui Hs. (VARL.) ① ② ~ așternîndu-și privirea domnică... pe dunga vinăță a drumului (VLAH.) ① ③ ~ pe cineva la pămînt, pe jos, a doborî pe cineva lîngîndu-l la pămînt ① ④ ~ pîntecile la pămînt, a atinge pămîntul cu pîntecile (verb. de cai în goană) ① ⑤ ~ patul, a face patul; *abs.* ⑥ ~ oum-ți voi așterne, așa vei dormi, cum te porți, cum îți orînduești viața, așa vei fi răsplătit; cum vei munci, așa foleaș vei trage în urmă; ~ masă, a întinde fața de masă, a pregăti pe masă cele tre-

buincioase pentru mîncare ① ⑥ ~ ou..., a acoperi cu...: vîntul de toamnă așternuse oăările ou frunze ① ⑦ ~ pe hîrtie, a pune pe hîrtie, a scrie; ~ pe zid (ODOE.), a însemna, a zugrăvi pe zid ① ⑧ ~ o pîră, a pîrî pe cineva, a face o jălbă ① ⑨ ~ F ~ pe cineva, a-i vorbi de rău altuia, a-l înfățișa într'o lumină nefavorabilă, a-i face un rău ① ⑩ A pune la cale, a pîlîni ceva: tu le faci bine și ele îți așterne moarte (SA.).

2. *vb. refl.* ① A se întinde peste ceva, a acoperi ceva: zăpada s'a așternut peste cîmp ① ② ③ drumul s'așterne drept, între două rînduri de pomi (VLAH.) ① ④ A se ~ pe sedere, a se pune pe stat mai mult timp într'un loc; a se ~ pe mîncare, a se pune tîhnit la mîncare; a se ~ la somn, pe odihnă, a se da la somn, a sta să se odihnească; a se ~ pe vorbă, a se întinde la vorbă, a sta de vorbă; a se ~ pe lucru, a se pune serios pe lucru; a se ~ pe gînduri, a se cufunda în gînduri ① ⑤ A se ~ la drum, a porni la drum ① ⑥ A se ~ pămîntului, drumului, vîntului, a se ~ pe goană, a fugi în goană (verb. de cai, etc.) [lat. a d s t e r n e r e].

AȘTERNUT (pl.-turi) *sm.* ① Cese așterne, ce este așternut pe jos: se odihnește molocou și străvezii pe largi ~ ȳri de nisip (VLAH.); ~ de frunze; ~ de pale ① ② Ceste așternut în pat: a fi în ~, a fi în pat, a fi culcat; a face ~ul, a face patul; a cădea la ~, a se bolnăvi ① ③ ~ Coalele de hîrtie pe care se face potriveala în mașină pînă a nu se începe tipărire.

○ **AȘTEZĂU** *interj.* Salutare, urare de spor la muncă care se spune țesătoarelor sau muncitorilor la cîmp: Iana că țessa, La țana mergen, Aștezău! că-l da roc, [a ju t e + (D u m n e) z e u].

† **AT SM.** Armăsar, cal frumos: sculîndu-se așii la două plocoare, au înecat calul Domnului (LET.) (HAT) [tc. a t].

***ATAÇ** (pl.-acuri) *sm.* ① ~ Năvală, lovire (mai adesea neașteptată) a dușmanului prin care se începe o luptă: a începe ~ul; a respînde ~ul ① ② ~ Lovitură îndreptată împotriva unei cetăți, unui loc fortificat, asalt: zidurile cetății au rezistat la cele trei ~uri ale dușmanului ① ③ ~ Lovitură dată oștelui, renumelui cuiva, insultă, ocară: ~urile unor oștici învidioși ① ④ ~ Izbucnirea fără veste a unei boale: a avut un ~ de apoplexie ① ⑤ ~ Oficiă: a dat în ~ [fr. a t t a ç u e].

***ATAÇA** (-ac) 1. *vb. tr.* ① A danăvală asupra vrăjmașului, a sări asupra cuiva cu armele, a lovi pe neașteptate: i-a atacat o ceată de țihari ① ② A lovi în cineva, în ceva, cu vorba sau cu scrisul, a atinge cîntrea, renumele cuiva, a critica pe nedrept: îi atacau ou înverșunare prin gazetele lor ① ③ A sdrușcina, a dărăpăna: muncă fără preț și lipsurile i-au atacat sănătatea ① ④ A căuta prin judecată să nimicească un act contestîndu-i validitatea: ~ un testament ① ⑤ A roade, a mîncă, a strica: tăciunile și mîlura atacă grîul.

2. *vb. refl.* ~ ⑥ A căpăta oficiă, a deveni oficios [fr. a t t a ç u e r].

***ATACABIL** *adj.* Care se poate ataca: testament ~ ① ② NEATACABIL [fr.].

***ATACAT** *adj.* ① *p.* ATAÇA ① ② NEATAÇAT ① ③ ~ ④ ⑤ Oficios.

○ **ATĂGÎRȚA** (-gîrț) *vb. tr.* A atîrîna (VR.) [lă-gîrț a].

† **ATAMAN** *sm.* Căpetenie a Cazacilor: au șezut Timuș alica în Iași cu... ~ii săi (N.-COST.) [RUS.].

ATARE *pron. adj. indef. inv.* (~ pl. m. f. atari)

① Așa un(ul); așa fel: nagul său Român și, ca ~, ospătarîno ca tot Românul (RET.) ② † *Trans.* Vre-un(ul), oarecare: să va împunge boul pre ~ bărbat ou mulare (PAL.) [lat. e c c u m - t a l e m].

***ATAȘA** (-șea) 1. *vb. tr.* ① A alipi, a uni strîns: o prietenie veche îi atașază pe unul de altul ① ② A alipi la un serviciu, la o slujbă: i-am atașat ca secretar.

2. *vb. refl.* ③ A se alipi, a prinde iubire de cineva: copila s'a atașat foarte mult de doica ei ① ④ A se alipi pe lîngă cineva spre a-l servi cu trup și suflet, cu tot devotamentul [fr. a t t a ç e r].

***ATAȘAMENT** (pl.-te) *sm.* Dragoste, iubire, aplecare foarte mare pentru cineva sau ceva [fr. a t t a ç e m e n t].

***ATAȘAT** 1. *adj. p.* ATAȘA ① ② NEATAȘAT.

2. *sm.* ③ ~ de ambasadă, agent diplomatic care ser-

vește în străinătate sub ordinele ambasadorului sau ale ministrului plenipotențiar; ~ militar, ~ comercial, specialiști alipiti pe lângă ambasada spre a observa chestiunile care interesează Statul său.

† **ATĂTIND** *adv.* (PAL.) Tot atât.

* **ATAVIȘM** *sbst.* ① Moștenirea unor anumite caractere fizice sau morale de la părinți sau strămoși ② Tendința animalelor sau plantelor de a se întoarce la tipul primitiv [fr.].

* **ATAXIC** 1. *adj.* ① Care prezintă ceva neregulat în manifestare sa: friguri ~e.
2. *sm.* Bolnav lovit de ataxie locomotrice [fr.].

* **ATAXIE** *sf.* ① Neregularitate în mersul unor boale; ~ (locomotrice), neregularitate în mișcările corpului pricinuită de o turburare a funcțiunilor nervoase [fr.].

* **ATEISM** *sbst.* ① Principiile, doctrina ateilor [fr.].

* **ATEIST** *sm.* = **ATEU**: el era un ~ superstițios, și sint multe de acestia (EMIN.); ateist, fără Dumnezeu, om care îl vrea-unul Dumnezeu nu s-a închinat (CANT.) [fr. a t h é i s t e ① pol. a t e i s t a].

* **ATELAGIU** (pl.-agii, -agiiuri), * **ATELAJ** (pl.-ajuri) *sn.* Una sau mai multe părechi de cai înhamate la o trăsură de lux: ael atelagin, deși rusec, avea o formă cu totul moldovenească (NEGR.) [fr.].

* **ATELIER** (pl.-ere) *sm.* ① Încăpere, loc unde lucrează sub conducerea unui maestru sau sub același stăpîn mai mulți artiști sau lucrători, calfe, ucenici, etc.: ~ de pictură (② 256): ~ de tipărire ③ Totalul calfelor, ucenicilor, etc. cari lucrează într-un asemenea loc: are un ~ numeros; sef de ~, acela care este pus peste lucrătorii dintr-un atelier, care supraveghează lucrările ce se execută acolo [fr.].

Fig. 256. Atelier de pictor.

* **ATENĂNSĂ**, -**ANTA**, mai des *pl.* **ATENANSE**, -**ANTE** *sf.* Părțile accesorii ale unei locuințe. dependente: ușa coridorului ce dăre la atenează (CAR.) [comp. fr. a t t e n a n t, it. a t t e n e n z a].

* **ATENEU** (pl.-eneu) *sn.* ① Loc public unde poezii, retoriци citeau versuri, rosteau discursuri: loc unde se adunau învățații și scriitorii spre a face cursuri și a-și citi scrierile în public ② Loc unde se țin conferințe, se dau serbări artistice, etc.: ~ român din București (② 257) [fr. A t h e n é e].

* **ATENIAN** 1. ● *adj.* Al locuitorilor din Atena.

2. **ATENIAN** *sm.*, **ATENIANĂ** (pl.-iene) *sf.* Locuitor sau originar din Atena [fr.].

* **ATENT** 1. *adj.* Băgător de seamă, luător aminte: să fii ~ la cele ce vei auzi și vei vedea.

2. *adv.* Cu băgare de seamă, cu luare aminte: scoase pețeau de hirtie și-l privi ~ (VLAH.) ③ NEATENT [lat.].

* **ATENTA** (-tez) *vb. intr.* A făptui, a săvîrși un atentat; ~ la viața cuiva, a cerca să omoare pe cineva; ~ la cinstea cuiva, a căuta să atingă, să vătăme cinstea cuiva [fr. < lat.].

* **ATENTAT** (pl.-ate) *sn.* Încercare criminală de a ucide pe cineva, de a vătăma cinstea sau de a răpi libertatea cuiva, de a strica sau nimici buna stare, organizațiunea unui Stat, etc.: a făptui, a săvîrși, a comite un ~ [fr.].

* **ATENTATOR**, -**TOARE** *adj. sm. f.* ① Care atentează ② Făptuitorul unui atentat.

* **ATENTIV** *adj.* Plin de băgare de seamă: credea

că surprinde pe figura aceea... ~ă un reflex de entuziasm (VLAH.) [fr.].

* **ATENȚIUNE**, * **ATENȚIE** *sf.* ① Băgare de seamă, luare aminte: lucrează cu multă ~; a atrage, a distra ~a ② pl. Îndatoriri, îngrijiri pornite din considerație, din respect: dacă ai ști ce bun e, ce plin de atenții e pentru mine (BR.-VN.) ③ ④ NEATENȚI(UN)E.

* **ATENUA** (-nez) 1. *vb. tr.* ① A slăbi, a împuțina, a micșora: în caz de a nu putea să conjure răul, să caute ce) puțin a-l ~ (I.-GH.) ② A ușura: această împrejurare a atenuat întru cîva gravitatea faptelor săvîrșite.

2. *vb. refl.* ① A se slăbi, a se împuțina, a se micșora ② (F) A se ușura, a deveni mai puțin împovărat [fr. < lat.].

* **ATENUANT** *adj.* ① Care poate, care e menit să atenuze ceva ② Circumstanțe ~e, circumstanțe ușurătoare, împrejurări care micșorează întru cîva vina unui acuzat și care contribuie să i se ușureze osînda [fr.].

* **ATERINĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Peștișor de mare (de 10-12 cm.), cu corp lungăreț, acoperit cu solzi ciolizi; se distinge printr-o fașe argintie foarte strălucitoare pe părțile laterale (*Atherina hepsetus*, *Ath. pontica*) (② 258) [ngr. āpēpiva].

Fig. 258. Aterină.

* **ATERISA** (-teaz) *vb. intr.* ① A se apropia de țărîm, de uscat ② A se coborî într'un loc luînd contact cu pămîntul ③ A însemna pe hartă punctul de pe țărîm, zărit din largul mării, unde o corabie va putea să abordeze [după fr. a t e r r i s a].

* **ATERISAJ** (pl.-je) *sm.* Faptul de a aterisa.

* **ATESTA** (atest, -tez) *vb. tr.* ① A da încredințare, mărturie, a dovedi prin graiu, printr'un înscris, că un lucru este adevărat, că există: se găsește îndestul carii să ateste... că au văzut ceea ce n'a existat (I.-GH.) ② A sluji de dovadă, a dovedi, a proba, a mărturisii: inscripțiunile... atestă șederea îndelungată a Romanilor în aceste locuri [fr. < lat.].

* **ATESTAT** (pl.-ate) *sn.* ① Dovadă, încredințare, mărturie înscris ② Adeverință, certificat: imi dădura ~ul de isprăvirea cursurilor (GN.) [germ.].

* **ATESTAȚIUNE**, * **ATESTAȚIE** *sf.* ① Faptul de a atesta ② Dovadă, încredințare, mărturie în scris [fr. < lat.].

* **ATEU**, -**EE** *adj. sm. f.* ① Care tăgăduiește existența lui Dumnezeu [fr.].

* **ATIC** *adj.* ① Din Atica (regiune veche a Greciei) ② Sare ~ă, glumă fină, făcută de un spirit ales [lat.].

* **ATICISM** *sbst.* ① Expresie aleasă, finetă de gust, așa cum era proprie vechilor Atenieni ② Particularitate a dialectului atic [fr. < lat.].

* **ATIMP** *adv. Trans.* (FR.-COR.) Anul viitor; dincolo de ~, peste doi ani [a + t i m p].

* **ATINGĂTOR** *adj.* ① Care (se) atinge ② Mișcător, emoționant, impresionant: e înima mea toată în versurile lui atingătoare (VLAH.) ③ Jignitor, supărător, înepător: vrură s'o mîngîia, dar ou nîște cuvînte atingătoare (SR.) ④ ~ de, cu privire la...

* **ATINGE** (ating, perf. atînsel, part. atîns) 1. *vb. tr.* ① A pune ușor mina pe cineva, pe ceva: a atîns de mîna și lăsa pe ea frigurile (BUL.) ② A pune aproape de tot, a apropia, a alipi: abia-și atîns buzule de pahar ③ A lovi ușor: omul ca oul, cum îl atingi, îndată se sparge (COL.) ④ A ajunge pînă la o înălțime oarecare sau cît mai jos: se înălță deodată un munte de piatră care atîngea cerul (SR.) ⑤ Invelit într-o manta largă ce-l atîngea călcîiele (GN.) ⑥ Supărarea lui a atîns culmea ⑦ A ajunge: și-a atîns scopul, ținta, țelul; a nu ~ pămîntul (ou pîcătoarele), a alerga foarte iute, a dansa cu multă ușurință; a nu mai putea de bucurie ⑧ A aminti, a pomeni, a vorbi despre ceva în treacăt: ce obloce... și ce legi au, cam pe scurt mai toate le atînge (LET.) ⑨ A arunca cuiva o vorbă cam de departe, cam cu înconjur spre a-l face să înțeleagă că avem în gînd sau pe inimă, spre a-i aminti ceva supărător pentru dînsul: Ștefan-Vodă n'întelegea Unde baba-l atîngea (MOO.) ⑩ A vătăma, a jigni: Oșlobann prost,

prost, dar să nu-l atingă cineva cu olt e negru sub unghie (CRO.); 1) atinge unde-l doare, vorbește cu știință tocmai despre lucruri care sînt supărătoare, dureroase aceluia către care se adresează ¶ ② ③ A mișca, a muia (inima, sufletul), a înduioșa, a turbura, a emoționa, a impresiona: sufletul lui delicat o atinge, o înduioșază (VLAH.) ¶ ③ ④ A privi, a interesa: nu mă atinge atît faptul însuși, cît împrejurările în care s'a petrecut.

2. *vb. intr.* ① A (se) pune aproape de tot de cineva sau de ceva, a (se) apropia strîns, a (se) alipi: mîior de aș atinge de vîșmintul lui, mînatul-mă-volu (SIL.) ¶ ② ③ A aminti, a pomeni, a vorbi despre ceva în treacăt, a menționa: aceste fapte de care atinserăm pînă acum (BALC.).

3. *vb. refl.* ① A pune (ușor) mîna pe cineva, pe ceva: cine se atinge de smoață și nu se mințește? (COL.); ②: nu te atinge că te frige; se zice cînd ne oprește cineva de la o faptă de pe urma căreia ne-am alege cu supărări, cu pagubă ¶ ③ ④ A veni aproape de tot, a se apropia, a se alipi: se atinge de poalele vîșmintelor lui (COR.); ⑤: un balaur cu o sută de capete de care nu se atîngea somnul (ISP.) ¶ ⑥ A pune mîna pe ceva, a se folosi de ceva oprit sau aparținînd altuia, a căuta să-și însușască ceva străin: să vie un vîntură-țară, cine știe de unde, și să se atîngă de drepturile mele? (CRO.) ¶ ⑦ A face stricăciune, a aduce vătămare, a jigni cu vorba sau cu fapta, a se lega de cineva sau de ceva, a ataca: nu te ~ de cele sfînte, că-ți sfîrșim capul (ALECS.); mai ai obraz să te atîngi de surorile tale cele mai mari? (ISP.) ¶ ⑧ ⑨ A privi, a interesa: luînd parte la fapte care se atîng de istoria țării (ISP.) [lat. attingere].

ATINGERE *sf.* ① Faptul de a (se) atînge. ¶ ② A veni în ~ cu cineva, a se găsi deseori în același loc cu cineva, a avea amestec, legături, daraveri cu cineva.

ATINGIC = **ALTINGIC**.

ATINS 1. *adj.* ① *p.* **ATINGE** ¶ ② **NEATINS** ¶ ③ Lovit (de o boală): a fost ~ de alienațiune mentală.

2. *subst.* Faptul de a (se) atinge.

ATINSĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a (se) atinge [a tîns].

† **ATIRDISI...** = **ATIRDISI...**
† **ATISERIF** = **HATISERIF**.

ATITUDINE *sf.* ① Modul, poziția în care-și ține cineva corpul, ținută, înfățișare: crengile arborilor păreau niște brațe întinse, incremenite în atitudinea de o sfîntă (VLAH.) ¶ ② Felul de a se purta, de a lucra, etc. față de alții, purtare: o ~ demnă, mîndră, ostilă (după fr. attitude).

† **ATIRDISEALĂ**, † **ATIRDISEALĂ** (*pl.-soli*) *sf.* *fr.* = **ATIRDISIRE**.

† **ATIRDISI**, † **ATIRDISI** (-lasec) 1. *vb. intr.* *fr.* A da ceva mai mult peste prețui oferit de altul pentru un lucru ce se vinde la meaz: acel ce atirdisește la o licitație... rămîne îndatorit să primească lucrul (COD.-CAL.).

2. *vb. tr.* = **ADJUDECA** [ngr. ἀγορεύω < tc.].

† **ATIRDISIRE**, † **ATIRDISIRE** *sf.* *fr.* Faptul de a atirdisi.

† **ATIRDISITOR**, † **ATIRDISITOR** *sm.* *fr.* ① Cel ce atirdisește: dacă averea atirdisitorului nu va ajunge spre împlinirea prețului (COD.-CAL.) ¶ ② = **ADJUDECATOR**.

ATIRNA (*atîră*) 1. *vb. tr.* A prinde, a acăța de ceva ridicat, de un cuiu, etc. capătul de sus al unui lucru, sau sfoara, baiera, etc. de care e legat un obiect, în așa fel ca obiectul să spînzure în voie: și-a atîrnat hainele în cuiu; și-a atîrnat la piept o cruce mare de lemn legată cu sfoară groasă (CRO.); ②: alita cînd e nouă n'ai unde s'o atîrni, un lucru nou e păzit cu mare îngrijire, se zice și despre cineva nou venit într-o casă, într-o slujbă, pe care cauți să-l menajezi cît mai mult în cele dintîi zile; ③: ~ cuiva un ponos (de coadă), a scoate cuiva o poreclă pe care n'o merită, a-i scorni niște năravuri pe care nu le are; ④: ti a atîrnat belugul de nas, îl poartă după plac, se face stăpîn pe dînsul și-l învîrtește cum îi place; ⑤: ti a atîrnat lîngura de gît, se zice despre accia cari vin prea tirziu la masă; ⑥: ~ cuiva pielea în pod, a se ținea de cineva pînă la moarte (ZNN.).

2. *vb. intr.* ① A fi prins, acățat, așezat (*verb.*

de un lucru) într'un loc mai ridicat, în așa fel ca marginea de jos sau capătul dedesubt al lucrului să spînzure în voie, a spînzura, a sta spînzurat: văzu cele trei rodii cum atîrnau de o cracă (ISP.); de-a lungul prispelor atîrnă pe culmi velinți vîrgătați (VLAH.) ¶ ② ③ A sta spînzurat, gata să cadă: nori negri atîrnau amenințători deasupra capetelor noastre ¶ ④ A cîntări, a se lăsa mai greu într-o parte (la cîntar): un mînuunchiu de chel ce atîră o coa (D.-ZAMF.); ⑤: trei oca i-atîră buza, e bosumflat ¶ ⑥ A sta plecat, a se lăsa greu într-o parte: ti atîră capul într-o parte ¶ ⑦ A se țîrî, a ajunge pînă la pămînt, a fi nepotrivite pe trup sau rău purtate (*verb.* de haine): atîră hainele de pe ei ¶ ⑧ ⑨ A zăcea, a sta culcat: el atîră ca porcu 'n strat (GR.-N.) ¶ ⑩ ⑪ A se da lenii, a se, lenevi: la seulare, nevestele și fetele n'atîră, sînt mai viol ca fîcșăii (JUP.) ¶ ⑫ ⑬ A fi supus unor anumite împrejurări, a depinde: de la asta atîră soarta ta de față și viitoare (NEGR.) ¶ ⑭ ⑮ A sta în mîna, în puterea cuiva, a fi supus cuiva, sub stăpînire cuiva: Chiar starea ta atîră de vînt și de copil (DOM.).

2. *vb. refl.* ① A se prinde, a se apuca de ceva ținîndu-se virtos cu mîinile sau tragînd tare în jos: o vedea blîndă, iubitoare, atîrîndu-se de gîtul lui (VLAH.) ¶ ② ③ A șovăi: Turcul schimbă socoteala păcii cu Rusia și începu a se ~ (HASD.).

ATIRNARE *sf.* ① Faptul de a (se) atîră ¶ ② Supunere, lipsă de libertate deplină: starea de ~ și de supunere deasvîrșită în care se aflau cultivatorii (BALC.) ¶ ③ **NEATIRNARE**.

ATIRNAT 1. *adj.* ① *p.* **ATIRNA** ¶ ② **NEATIRNAT** ¶ ③ Plectat în jos: ca un căpel cu urechile ~ (COL.) ¶ ④ ⑤ Supus, lipsit de libertate deplină.

2. *sm.* ① Unul din stîlpii ce sprijinesc streșina la o casă (DAM.).

ATIRNĂTOARE *sf.* ① Loc unde-și a tîrî nă ciobanii hainele și obielele unde ca să se svînte (HASD.).

ATIT(A) 1. *adj. nehol.* (*f. atita, gen.-dat. m. atitui, f. atitei; pl. m. atiti, atitia, f. atite, atitea, gen.-dat. m. f. atitor*) ① Arată o cantitate nehotărîtă, un număr nedeterminat: mi-a dat atitia bani pentru cheltuielile de drum și atitia pentru întreținere ¶ ② Așa de mult, un număr, o cantitate așa de mare: nu-ți mai face atita ostindă cu mine! (CRO.); tot ~ același număr, aceeași cantitate: am citit și astăzi tot atitea pagini ¶ ③ Repetat, ~ și ~ arată o cantitate foarte mare, o mare mulțime: atiti și atiti oameni vinici... n'au putut face nimic (ISP.) ¶ ④ Numai așa de puțin, numai așa de mic: și te-ai supărat pentru atitia inora? ¶ ⑤ Atit... înelt..., ~ atita... etc.: ~ răsiră atita pradă în acest oraș, înelt își dobîndiră vîșminte pentru vecie (BALC.); atitia pășinau pierit, olt s'a cruntat apele de singele lor (VLAH.) ¶ ⑥ Cit... atit...; ⑦: ette bordele, atitea obiele; ⑧: ette capete, atitea păreri ¶ ⑨ Atit... etc...: de-ai avea atita minte cît un dînte, nu te-ai căi de niolo urmare (COL.) ¶ ⑩ Atit... cît ei...; ⑪: atitia pagubă cît i dobîndă, arată nepăsarea cuiva pentru o pagubă pe care a suferit-o; de act, elipt.: atita pagubă! și F atita jaf în cîmperei! (ISP.), cu același înțeles ¶ ⑫ În expresiuni: atita rău! sau atita boală! puțin îmi pasă; atita grîi! nu-mi pasă, numai așa de puțină grîi de-aș avea! ¶ ⑬ În jurăminte, în blesteme: atita rău să am eu..., atita bine să aibă ei...! ¶ ⑭ Atita, cu însemnarea de așa de mulți, construit cu substantivul luat în înțeles colectiv: vîzînd că s'au strîns atita om, căzăt-au cu rugămintă la bahtmanul (NEC.) ¶ ⑮ Atit(a) amar de..., atit(a) mare de..., = **AMAR**, **MARE**.

2. *pron. nehol.* ① Arată o cantitate nehotărîtă, un număr nedeterminat: atita am primit, atita îți dau: atita-l ajungea capul, atita făceau și ei pe vremea lor (CRO.) ¶ ② Repetat, ~ și ~, arată: a) o cantitate, o sumă determinată (fără a fi însă pomenită precis): i-au răspuns că i-or duce bucoarei și că-i cer atita și atita (SIL.); b) o cantitate foarte mare, o mare mulțime: deschid Vîștile Sfîntilor și vîd atitea și atitea (CRO.) ¶ ③ Numai așa de puțin, nu mai mult, numai lucrul acesta, numai cantitatea aceasta: bucoarei o'am scăpat numai cu atita... ne mutăm la un tierar (CRO.); Eu atita am pe lume, pe cînd ceru-i plin de ingeri (VLAH.) ¶ ④ Cit... atit...: ette mi-ai dat, atitea ti-am înapoiat.

3. *adv.* ① Așa de mult: de ce m'ai făcut să aștept ~? ¶ ② Nicl ~, și mai puțin: ③: Nicl nu-i pasă De

Năstăse, De Nichita Nici altă, se zice despre omul căruia nu-i pasă de nimeni și de nimic, sau spre a arăta nepăsarea omului nechipizuit în treburile lui. ① Tot ~, (de) aceeași cantitate, (de) același număr; tot ~ mi-e, îmi este tot una. ② Atît(a)... înclt... sau atît(a)... că... a vorbit..., înclt nu-l mai asculta nimeni. ③ Atît(a)... pînă...; ④ ulciorul ~ merge la apă pînă se sparge. ⑤ Cît... atît(a)...; ⑥ cît tî-e pătura, ~ te 'ntinde. ⑦ Atît(a)... cît... nu te mira atît de cel ce fac rele, cît să te miri de cel ce nu face nici un bine (gol.). ⑧ Atît... cît... atît omul cît și slava lui ca floarea... Înțorește... și vestejește (gol.). ⑨ Precedat de prepozițiile cu, în, tr, p, e (p re), etc.: cu ~ mai bine, cu ~ mai mult; cu ~ cît... cu ~ cît... cu cît mai mare corabie, cu atît mai anevoie se și stăpînește (gol.); (p i n a) în tr, așă de mult, în așă chip: îi povătuia să fie mai cu răbdare, ca să nu se amărăscă pînă într'atît părintii (isp.); p e ~: de două ori pe ~. ⑩ ~ numai (că) sau numai ~ (că), nu pot zice alta decît, cu singura deosebire că...: om plăcut la înfrățire și tovarăș glumă, numai atîtă că e sașu (CAR.). ⑪ În expresiuni: atîtă mi-a mai trebuit, atîtă mi-a mai lipsit, cînd după un necaz, după o încurcătură, după multe ce are cineva de făcut, îi mai vin și altele pe neașteptate; atîtă i-a trebuit, și-a ieșit din răbdări; atîtă-i fu, nu mai putu de necaz, de supărare; atîtă tî-e leacul (CAR.), ai s'o pășesti rău, va fi vai de tine; atîtă-i e după joc, nu se mai satură de joc, se înnebunește după joc. ⑫ ~ de mare (construit cu un adj. sau adv.), așă de: ~ de mare; în comparațiuni: (tot) ~ de... cît (și)... sau ca și... e tot ~ de mare cît (și) frate-său [lat. e cum t - tant u s].

ATÎTELEA (AL ~), num. nehot. Corelativul lui „al cîtelea”: numără atîtia munți și al ~ e acel ce-ti spun eu (VOR.). [a tît].

ATÎȚICA adj. prom. adv. ① dim. **ATÎȚA**. ② Cîtuși de puțin: nîoi un minut n'am găsit la omul ăsta mîcar ~ rău (CAR.). ③ Atît de puțin, atît de mic; foarte puțin, foarte mic: dînt'r ~ s'a făcut coșcoarea fătolu (ALECS.); nu-i trec mîierii nici ~ din al m (CAR.).

ATÎȚUCA, **ATÎȚUȚA** = **ATÎȚICA**.

† **ATLĂJEL** sn. ① Materie de atla z și de bumbac (SAIN.).

† **ATLANTE** sm. ① Figură de om care slujește într-o lucrare de arhitectură să sprijinească o parte a unei clădiri (Fig. 259). ② = **ATLAS** [fr.].

† **ATLAS** (pl.-suri) sn. ① Culegere de hărți geografice. ② Pr. ext. Culegere de hărți, tablouri, gravuri, deseneuri, etc. ce se adaugă la o carte [fr.].

ATLAS = **ATLAZ**.
ATLĂZ (pl.-zuri) sn. ① Stofă de mătase fină și lucie [tc.].

† **ATLET** sm., **ATLETA** (pl.-ete) sf. ① Luptător care lua parte la jocurile publice din vechea Grece. ② Pr. ext. Om voinic, puternic, deprins cu exercițiile trupului (Fig. 260): era voinic, cu o musculatură de atlet (VLAH.). ③ Cel ce ia parte cu înversurarea la o luptă de idei, de principii, etc.: atleți ai credinței, ai libertății [fr. a t h l è t e].

† **ATLETIC** adj. De atlet, ca atletul: statură ~ă [fr.].

† **ATMOSFERĂ** (pl.-ere) sf. ① Străt de aer care înconjoară globul pămîntului, avînd o grosime de 60-70 km. ② Aerul unei țări, unui loc: trăște în atmosfera cetoasă a Londrei. ③ Lumea, lucrurile care înconjoară pe cineva, mediul în care trăește cineva: aș vrea să mă smulg odată din atmosfera asta de bancoale, de catastrofe și de proză apăsătoare (VLAH.). ④ Unitate de măsură cu care se socotește presiunea vaporilor, a unui gaz, etc.; e egală cu presiunea medie a atmosferei, adică cu greutatea de 1 kgr., 033 pe o suprafață de un centimetru pătrat [fr.].

† **ATMOSFERIC** adj. De atmosferă, al atmosferei: serul ~; presiune ~ă [fr.].

Fig. 259. Atlante.

Fig. 260. Atlet.

† **ATOCMA** adv. (mai adesea urmat de ou). ① La fel, deopotrivă, întocmai: cum poate Domnul trăgăse... să fie la cîinste ~ cu dînsul (CANT.); a face ~ cu pămîntul, a face una cu pămîntul, a dărîma pînă la pămînt. ② D e ~, loc. adv. La fel, de potrivă, în mod egal [TOCMA].

† **ATOCMA** (-mez) 1. vb. tr. A face deopotrivă, a pune pe același rînd, pe aceeași linie, a face neted, a netezi.

2. vb. refl. A se potrivi, a fi pe același rînd, a se netezi [a t o c m a].

† **ATOCMI** (-mese) (BIBL.) (CANT.) = **ATOCMA**.

† **ATOL** sm. ① Insulă de corali izolată în mijlocul mării, avînd cele mai adeseori forma unui inel mai mult sau mai puțin neregulat, și care seridică pînă la 3-4 metri deasupra mării (Fig. 261) [fr.].

Fig. 261. Atol.

† **ATOM** sm. și (pl.-me) sn. ① Părțica ipotetică cea mai mică a unui corp simplu păstrînd însușirile chimice ale corpului; toate corpurile sînt considerate a fi alcătuite din juxtapunerea acestor părțicele. ② Pr. ext. Părțică foarte mică din ceva. ③ Oamenii sînt numai niște ~i pe glob [fr.].

† **ATOMIC** adj. De atomi, a atomilor, privitor la atomi: greutate ~ă; teorie ~ă [fr.].

† **ATOMISM** sbst. Sistem care explică formarea corpurilor prin combinarea spontană, întîmplătoare, a atomilor [fr.].

† **ATOMIST** sm. Partizan al atomismului: atomiști, filosofi caril sînt din cînta Epicurilor și zic că toate în lume sînt timpătoare (CANT.) [fr. atomiste] ngr. ἀτομιστής.

† **ATON** adj. Se zice de o vocală, de o silabă, de un cuvînt pe care nu cade accentul tonic, care se rostesc fără ca tonul să apese asupra lor [fr.].

† **ATONIE** sf. ① Slăbiciune a unui organ. ② Faptul de a fi aton, lipsă de accent tonic [fr.].

† **ATOTPUTERNIC** 1. adj. Care are o putere nemărginită.

2. **ATOTPUTERNICUL** sm. Dumnezeu: să ne supunem voinei ~ului [a³ + t o t + p u t e r n i c].

† **ATOTPUTERNICIE** sf. Putere nemărginită (mai adesea verb. de Dumnezeu) [a t o t p u t e r n i c].

† **ATOTȘTIUTOR**, -TOARE adj. sm. f. Care știe toate [a³ + t o t + ș t i u t o r].

† **ATOTȘTIUTOR** 1. adj. Care stăpînește toate (mai adesea atribut al lui Dumnezeu).

2. **ATOTȘTIUTORUL** sm. Stăpînitorul a toate, Dumnezeu [a³ + t o t + ș t i u t o r].

† **ATOTVĂZĂTOR** 1. adj. Care vede toate (mai adesea atribut al lui Dumnezeu).

2. **ATOTVĂZĂTORUL** sm. Dumnezeu [a³ + t o t + v â z â t o r].

† **ATRABILAR** adj. Trist, posac, melancolic: un temperament ~ (A.-GH.) [fr.].

† **ATRACTIV** adj. Care are însușirea de a atrage, atrăgător [fr.].

† **ATRACTIUNE**, **ATRACTIE** sf. ① Faptul de a atrage, atragere. ② Ceca ce deslăță, ce incită, ce seduce, ademenește: atracțiunile unei serbări. ③ ~ universală, tendință, forță în virtutea căreia toate corpurile se atrag. ④ ~ moleculară, forța care unește moleculele unui corp [fr. < lat.].

† **ATRĂGĂTOR** adj. ① Care atrage. ② Care deslăță, care e plin de farmec și incită privirea, inima, ademenește: bogăția aceasta de priveliști atrăgătoare... au croit o tire mai deosebită țărânului de aici (VLAH.). ③ ~ **NEATRĂGĂTOR**.

† **ATRAGE** (atrag, perf. atrăsei, part. atras) vb. tr. ① A trage la sine: magnetul atrage fierul; mă simțeam atras ca de adîncul unei prăpăstii (VLAH.). ② A încînta, a fermeca, a ademenește: ~ privirii, inimile. ③ ~ lua-re aminte a cuiva asupra unui lucru, a-l face să fie cu băgare de seamă la ceva, a-i reaminti, a-l îndemna să fie cu luare aminte. ④ ~ în cursă pe cineva, a unelti împotriva cuiva, făcîndu-l să cadă în cursa ce i se întinde. ⑤ A pricinui, a da naștere, a pro-

ATR- AȚI VOCA: o primă greșală atrage adesea după sine alte greșeli ¶
 ① A-și ~ o pedeapă, dispreț, etc., a face ca prin
 purtare, prin vorbire sa, să fie pedepsit, dis-
 prețuit, etc. [trage, după fir. attirer].

ATRAGERE sf. ① Faptul de a atrage ¶
 ② F. Incitare, farmec, ademenire: orizontal necu-
 nosut și plin de o ~ misterioasă (n.-oh.).

ATRAS adj. p. **ATRAGE** ¶ ① **NEATRAS**.

ATRĂTEL sm. ♀ = ① **ARĂTEL** ¶ ② = **LIM-
 BA-MIELULUI**.

***ATRIBUI** (-bui) vb. tr. ① A pune pe seama
 cuiva, a trece ceva asupra cuiva, asupra unui lu-
 cru, a raporta la... a atribui izbinda lui numai întim-
 plării ¶ ② A susține că un lucru sau o persoană are
 anumite însușiri, merite, etc.: atribue acestei plante
 proprietăți tonice ¶ ③ A-și ~, a-și însuși: își atribue lui
 tot meritul acestui lucrări [fr. < lat.].

***ATRIBUT** (pl.-ute) sn. ① Insușire, proprietate
 distinctivă a cuiva: dreptul de a grația este ~ul Suve-
 ranului ¶ ② Simbol prin care e caracterizată o fi-
 gură mitologică sau alegorică și care o deosebește
 de altele: vulturul era ~ul lui Jupiter ¶ ③ ~ul Califor-
 nian pus pe lingă un substantiv; ceea ce se afirmă
 sau se neagă despre subiectul unei propozițiuni:
 în propozițiunea „Dumnezeu e etern”, cuvântul „etern” e
 ~ul lui „Dumnezeu” [fr. < lat.].

***ATRIBUTIV** adj. ~ Prin care se exprimă un
 atribut: adjectiv ~; verb ~ [fr.].

***ATRIBUȚIUNE**, ***ATRIBUȚIE** sf. ① Faptul de
 a atribui ¶ ② Dreptul pe care-l are cineva într-o
 slujbă de a da o hotărâre asupra unei pricinii, de
 a face o cercetare, de a porunci, etc., prerogativă:
 dreptul de a lerta nu intră în atribuțiunile magistratului [fr.].

***ATRIU** (pl.-ri) sn. ① Despărțitură principală,
 vestibul al vechilor case romane, locul de întrunire
 al membrilor familiei și din care se intra în toate celelalte încă-
 perii; despărțitura, partea de la
 intrare a unui templu (Fig. 262)
 [lat.].

Fig. 262. Atriu.

***ATROCE** adj. ① Grozav,
 groaznic: a suferit o durere ~ă, ②
 Crunt, nemilosiv, neîndurat,
 crinčen: un om ~; un războiu ~ ¶
 ③ Strășnic, grozav de mare, de
 nesuferit: e un fiic ~ [lat. a-
 trox, -ocem].

***ATROCITATE** sf. Grozăvie,
 cruzime, strășnicie [lat.].

***ATROFIA** (-flez) 1. vb. tr. ♀
 A produce atrofie.

2. vb. refl. ♀ A slăbi peste măsură, a se prăpădi,
 a se distruge (vorb. de o parte a trupului, de un or-
 gan, etc.) [fr.].

***ATROFIERE**, ***ATROFIERE** sf. ♀ Faptul de a
 (se) atrofia.

***ATROFIE** sf. ♀ Slăbirea peste măsură, distru-
 gerea unei părți a trupului, a unui organ, etc. [fr.].

***ATROPINĂ** (pl.-ine) sf. ① Alcaloid vegetal
 care se extrage din rădăcina mătărușei [fr.].

***ATU** (pl. atale) sn. ♀ În jocul de cărți, culoare
 care taie și bate toate celelalte culori [fr. a t o u t].

ATUNCEA, **ATUNCI**, **†ATUNCE** adv. ① Pe vre-
 mea aceea, în timpul, în momentul acela (vorb.
 de trecut sau de viitor): de ~, pînă ~, pînă ~, de ~
 înainte, din momentul acela, cu începere din tim-
 pul acela ¶ ② În cazul acela: dacă-ți cere banii, ce
 te faci ~ ¶ ③ Atunci e atunci, expresiune prin care
 se arată că va fi greu cuiva să iasă dintr-o încurcă-
 tură într-o anumită împrejurare ¶ ④ Atunci și
 nici ~, expresiune prin care se arată hotărârea ne-
 strămutată a cuiva de a nu acorda ce i se cere,
 neputința de a se întâmpla, de a se face ceva:
 Că acasă te-i întoarce Cînd pe strat înal s'a toarce, Chiar ~
 și nici atunci (ALECS-P.) [lat. a d t u n c e].

† **ATUNCEȘI** adv. Chiar a atunci: ~ de nă-
 prasnă să arăt un măr mare (VARL.).

○ **ATUNCINE(A)** adv. **Maram.** = **ATUNCI** [lat.
 *a d t u n c e - n e].

ATĂ (pl. ate) sf. ① Fir răsucit de bumbac, de
 cîneapă, de in, etc. cu care se coase, se brodează, se
 împletește: ~ de cusut; ~ subțire; ~ groasă; fir de ~;

mosor de ~; ghem de ~ ¶ ② Ori-ce tort răsucit, sfoa-
 ră, frînghie: au tăiat ate oortul asupra lui Ștefan-Voda
 (GR.-UR.); ate oopinci, legăturile de la opinci, tîrșine;
 ate țelor ~ IRE ¶ ③ ~: pînă într-un (sau pînă la un)
 cap de ~, pînă la cea din urmă fărîmă, fără a lăsa
 (afară) nimic; nici un cap (sau capăt) de ~, nici cît un
 fir de ~ (PANNI), nici cel mai mic lucru, nimic; — se
 ține într-o ~ (sau într-un fir de ~), stă numai într-un fir
 de ~, e gata să se prăpădească, abia se mai poate
 ține; — viață otrăvită cu ~, trauu plin de necazuri,
 viață prăpădită; — zile îngrate cu ~ (USP.), zile trecute
 fără nici o mulțumire, fără nici un folos, vreme
 pierdută; — mai mult ~ deotă față, se zice despre o
 îmbrăcăminte sărăcăcioasă, haine roase, sdrențu-
 ite; — nu face ața cît față (PAMF.), prea multă trudă
 pentru un folos de nimic; — cusut cu ~ albă, care se
 poate ghici lesne (vorb. de o aluziune rautăcioasă,
 de o minciună grosolană); — din fir pînă în ~; de la
 început pînă la sfîrșit, pînă în cele mai mici amă-
 nunte; — a-l trage ața la (moarte, etc.), a-l împinge
 soarta, fatalitatea, a ru se putea împotrivi soartei;
 — nu întinde ața, că se rupe. nu împinge lucrurile prea
 departe, nu căuta a trage fîloase peste măsură, că
 s'ar putea să pierzi totul; — unde e ața mai subțire, acolo
 se rupe, necazurile cad mai adesea pe cei slabi: cei
 nevoiași mai adesea sînt păgubii ¶ ④ Ața zidarului,
 sfoara pe care o întind zidarul spre a putea
 lucra zidul drept; de aci ⑤: p e ~, de-a dreptul,
 în linie dreaptă; a merge ~, a se întinde ~, a trage ~, a
 merge, etc. de-a dreptul, fără înconjur, în linie
 dreaptă ¶ ⑥ Fîricea care se desprinde de pe păs-
 tăle plantelor leguminoase, ca bobul, fasolea, mază-
 rea, etc. ¶ ⑦ Fîricea, fibră de carne ¶ ⑧ Ața
 limbii, pielea care leagă partea dedesubt a limbii
 de peretele inferior al cavității bucale ¶ ⑨ Ața
 cuțitului, firul de oțel care se desface de pe tășul
 cuțitului, cînd se ascute mult: a scoate ața cuțitului
 ¶ Băn. ♀ **ATA-APEI**, mușchiu care crește de la 4-10
 cm. înălțime, formînd tufe întinse de o culoare
 verde-gălbui; se găsește pe marginea pîraielor și
 izvoarelor, în cîmpiile mlaștinoase și pe stînci u-
 mede (Mutum fontanum); — ♀ **ATA-APEI** = **MA-
 TASEA-BROAȘTEI** [lat. a cia].

† **ATAPOC** = **OTAPOC**.

ATÎCĂ sf. ① Un fel de pînză rară și subțire
 ¶ ② Joc popular [a ț â].

ATÎNE(A) (atin, ațiu) 1. vb. tr.: ~ calea (sau dru-
 mul) cuiva, a sta în calea cuiva, a pîndi trecerea
 cuiva, a opri în drum pe cineva împiedicîndu-l de
 a trece înainte: noi, ațîindu-i calea, o poftteam cu stă-
 rînță să cinstească de la flecare (CRG.).

2. vb. refl. ① A pîndi momentul prîncios, a sta
 gata să sară asupra cuiva, să lovească, să prîndă,
 etc. pe cineva: femela... se aținea cu un băț împotriva a
 doi cotei ce dau tircoale mesei (D-ZAMP.); (F) F: cînd au-
 zeam noi de masă, tăbăram pe dinșă, ș'apoi ațîne-te gură (CRG.)
 ¶ ② A fi cu luare aminte, a băga bine de seamă:
 ațîne-te, cuonașule! strigă moș Toma la urechea mea (CRG.)
 ¶ ③ A se lua după cineva, a urmări: se ațîne nemilii
 pe urma fiarelor din codru (OPOB.) [lat. a d t ă n ă r e].

○ **ATÎNȚA** (-tez)... = **ATÎNȚI**...

ATÎNȚI (-tasc) 1. vb. tr. ① A îndrepta o armă
 spre cineva sau ceva, a ochi ¶ ② ~ ochii, priviți
 spre cineva sau ceva (sau asupra unui lucru, asupra cuiva),
 a-și întoarce privirile spre cineva sau spre ceva,
 oprindu-le cîlva timp în aceeași direcțiune, asu-
 pra aceluiași obiect, a-și pironi ochii ¶ ③ (F): ~
 mintea, înțina, atențiunea cuiva.

2. vb. refl. A se pironi, a sta fixat, îndreptat în
 aceeași direcțiune (vorb. de ochi, de priviri): ¶
 ochii-mi s'atîntă pe semnul mințiunței (ALK.) [— **TÎNȚI**].

ATÎPEALĂ (pl.-eli) sf. Starea în care se gă-
 sește cineva cînd a țipește: omul s'a repezit, s'a
 fript, din ațipeala sa (GRIG.).

ATIPI (-ipeso) 1. vb. intr. A începe să adoarmă,
 a adormi ușor: aseară ațipisem nițel după masă (CARL.)
 (F): o clipă doar fi ațipiseră gîndurile ostenite (VLAR.).

2. vb. refl. † A începe să adoarmă, a adormi
 ușor: urechile sale astupă, ca nu cumva, glasul sirenelor
 auzind, să se ațipească (CANT.) [lat. *a d t ă p i r e <
 t ă p ă r e].

ATIȘOARĂ (pl.-re) sf. ① dim. **ATA** ¶ ② pl.

Joc de copii constă dintr-o ață lungă cu capetele înmodate împreună și care se întinde printre degetele ambelor mâini, obținându-se apoi, după modul cum e trecut prin minile unui alt copil, diferite

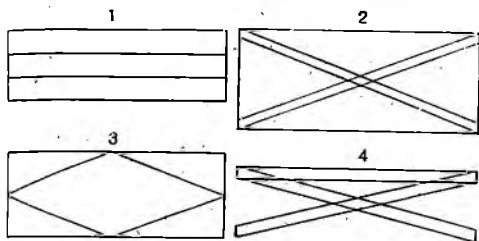

Fig. 263. Așfoare.

1. Oglinda sau apa. 2. Crucea. 3. Scriniciobul. 4. Ferestruul.

figuri geometrice, numite oglinda sau apa, masa, crucea, scriniciobul, ferestruul, etc. (□ 263).

ATÎTA (atît) 1. *vb. tr.* ① A sufla în foc ca să se aprindă, a face vînt ca să se încingă focul, a aprinde: călătorul adunase niște... așchii de lemn... și a-litase un focușor bunicel (scr.); ② nu ~ foc peste foc, nu lătară pe omul minios, nu-l împinge la fapte rele prin poveștile și îndemnulurile tale ③ ④ A întărita: svonurile astea... le atîtară una contra alteia (olvr.); ~ elintii, a asmuța ⑤ ⑥ A îndemna la răscoală, a răscula, a răzvrăti: au atîtat poporul împotriva stăpînirii ⑦ ⑧ A înțepi, a face să crească: acea dușmăne cu Romîni pe care... fără prevedere o atîta (roos); ⑨ ⑩ A deștepta o patimă, o dorință, etc.: ~ ambițiunea, pofta de cîștig; acest joc de-a ascunselea, atîindu-mi curiozitatea (roos); de act. pr. anal.: ~ setea, foamea.

2. *vb. refl.* ① A se aprinde, a se încinge (vorb. de foc): a suflat vîntul și focul s'a atîtat mai mult; ② ce foc s'a atîtat dentru minții mele (bisl.); ③ ④ A se isca, a izbucni: au început și cluma a se atîta în lăsi (mec.); ⑤ ⑥ A se deștepta (o patimă, o dorință): s'a atîtat și mai mult pofta lor de cîștig [lat. *atitigare* < titio].

ATÎTARE *sf.*, **ATÎTAT** *sbst.* Faptul de a (se) atîta.

ATÎTĂTOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care a atîtat: au fost ~ de păgîni asupra creștinilor (scr.-ur.).

ATÎTĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a (se) atîta.

ATMAȚUCHIU = **ASMAȚUCHIU**.

ATOS *adj.* ① Care e alcătuit din firecele subțiri, care se poate desface în firecele, în a ț.e, fibros ② ③ Îndărățit, încăpăținat: e ~ din cale afară. + **AU** 1. *conj.* Sau, ori: și multe zîmtește, e ~ și spune mai multe ~ mai puțin (scr.-ur.).

2. *adv.* Care? (descori urnat de do a ră): ~ nu e acesta focul lor teslarului? ~ nu s'a chiamă muma lui Maria? (bisl.) [lat. *aut*].

AU 1. *interj.* Exprimă durere, mirare.

+ **AUĂ** *sf.* ① ② Strugure ③ ④ Specie de strugure cu boabele mărunte și dese (hasd.) [lat. *uva*].

⑤ **AUACE(A)** *adv. Trans.* (hasd.) (uric.) (vic.) (conv.) Aici, acolo [lat. *a d h a c c e*].

AUDIENȚĂ, -ȚĂ *sm. f.* 1. Care ascultă cursurile unei școli, în spec. ale unei Universități, fără a fi înscris printre studenții regulați și fără a trece examene [germ.].

AUDIENȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Permisiv de a vorbi cu șeful Statului, cu un ministru, cu funcționari superiori, etc.: a cere ~: sală de ~, sală unde așteaptă cineva pînă să fie introdus spre a vorbi cu șeful Statului, cu un ministru, etc. ② ③ Sedință a tribunalului în care judecătorii ascultă părțile, pledeările și pronunță sentințele [fr.].

AUDITIV *adj.* De auz, ce privește simțul auzului: senzații ~: ~ conduct ~, canalul urechii prin care pătrund sunetele ca să fie percepute [fr.].

AUDITOR, -TOARE (pl.-toare) *sm. f.* ① Cel care ascultă un discurs, o lecție, în spec. cel care urmează un curs universitar; stat puțin ~ la cursul lui ② Funcționar inferior referendarului la Curtea de Conturi [fr.].

+ **AUDITOR** 1. *sm.* ① Cel care ascultă și judecă pricinile militare: ~ sau judecător la steag (N.-cost.) [pol. *audytor*].

AUDITORIU (pl.-orii) *sn.* ① Toți citii se află adunați într'un loc ca să asculte un discurs, o lecție, etc.: ~ l se alcătua mai ales din dame bătrîne (negr.) ② ③ Sală de cursuri la o școală, în spec. la o Universitate [fr. *auditoire* ④ germ. *Auditorium*].

AUDIȚIUNE, **AUDIȚIE** *sf.* ① Faptul de a auzi ② ~ colorată, facultate pe care o au unii de a asocia sunetele cu culori, de a vedea o anumită culoare ori de cite ori au un anumit sunet ③ ④ ~ muzicală, executare în fața unui auditoriu a unei sau mai multor bucăți muzicale [fr.].

AUGMENT (pl.-te) *sn.* ① Sunet, silabă care se adaugă la unele cuvinte, în spec. la formele verbale din limba greacă [lat.].

AUGMENTĂ (-tez) *vb. tr.* A mări, a spori, a adăuga la: a cerut să-i *augmenteze* salariul [fr. < lat.].

AUGMENTARE, **AUGMENTAȚIUNE**, **AUGMENTATIE** *sf.* Faptul de a *augmenta* [fr.].

AUGMENTATIV 1. *adj.* ① Care servește a exprima dimensiuni mai mari, însușiri mai pronunțate decît acelea ale cuvîntului primitiv din care derivă o formă: sufix ~; formă ~ (d.e. „ple-troiu”).

2. **AUGMENTATIV** (pl.-ive) *sn.* Cuvînt, particulă care are o asemenea funcțiune [fr.].

AUGMENTATOR *adj.* Care *augmentează* [fr.].

AUGUR (pl.-urii) 1. *sn.* ① Prevestire ce se făcea la Romani după sborul sau cîntecul pasărilor ② *Pr. ext.* Prevestire, semn: ~ul plîu în urmă s'a și împlinit (balc.); de bun ~; de rău ~.

2. *sm.* ① Preot roman care prevestea viitorul după sborul sau cîntecul pasărilor (□ 264) [lat.].

AUGURA (-urez) *vb. tr.* A prevesti: imaginația poporului augurase... că acest prunc va fi peirea țării lui (balc.) [lat.].

AUGUST 1. *adj.* ① Care inspiră respect, prea luminat, prea-slăvit, măreț: Al timpilor eroici imagine ~ă (alecs.) ② Epitet care se dă membrilor unei familii domnitoare [lat.].

AUGUST 2. *sbst.* A opta lună a anului (□ Gustar) [lat.].

AUGUSTIN *sm.*, **AUGUSTINA** (pl.-ne) *sf.* Călugăr, călugăriță din tagma Sfîntului Augustin (□ 265) [fr.].

③ **AUI** (ăuște, aue), ④ **AUI** (ăuște, aue) *vb. intr.* A face sgomot, a vui, a răsuna: acea liniște adîncă... aui de țipetele copiilor (olvr.); Jui!... aue prelung prin bolțile acestui castel din basme (vlah.).

⑤ **AUIALĂ** (pl.-ieli) *sf.* Sgomot, vuet: a stat el așa... pînă s'a stîns de tot, de tot auiala din urmă a acioaei (car.) [a ui].

AULĂ (pl.-le) *sf.* Sală mare într-o Universitate, într-o instituțiune de cultură, destinată mai mult solemnităților [lat.].

AULEO! = **AOLEO!**

⑥ **AULI...** = **AOLI...**

AULIC *adj.* De Curte: consilier ~, consilier al Curții în Germania, în Austria, titlu de înaltă distincțiune [fr. < lat.].

+ **AULMA...** (bos.) = **ULMA...**

+ **ANEORI** *adv.* (bud.) = **UNEORI**.

AUR *sbst.* ① Metal de culoare galbenă, uneori bătînd în alb-gălbui, roșcat sau verzui; e cel mai greu din toate metalele, afară de platină, mai ducil și mai tenace decît toate celelalte metale; nu e atacat decît de apa regală; se exploatează mai ales în stare nativă (la noi în Munții Apuseni); e întrebuințat la fabricarea monedelor, în bijuterie și la fabricarea de obiecte de artă; ~ lămurit, aur curat, neameșecat; ② tăcerea e de ~; ~ și în gunoia tot ~ rămîne ③ ④ Monedă de

ATI-AUR

Fig. 264. Augur.

Fig. 265. Augustin.

AUR- AUT aur ① ② ③ Bogăție: setea de ~ ① ② ③: inimă de ~, se zice despre cineva bun la suflet; gură de ~, orator de seamă ① ② ③ Eposă de ~, timp de strălucire al unei țări, al unei literaturi, etc. ① ② Nun- tă de ~ **NUNTA** ① ② Cruce de aur în casă **CRUCE** ② [lat. aurum].

AURA (-rez)...= **AURI**... [lat. aurare].

AURĂ (pl.-re) sf. ① Adiere, boare [lat.].

AURAR sm. ① Cel ce spală nisipul aurifer spre a scoate aurul: Tiganii... unii erau ~i și își plăteau bi- ral către visterii din aurul ce găseau în rîurile de la munte (r.-gh.) ① ② ③ Cel ce lucrează obiecte de aur, negustor de asemenea obiecte (sup.) (sa.) [lat. aurarius].

AURĂRIE sf. ① Grămadă de (bani, obiecte de) a u r ① ② Podoabă de aur sau avînd înfățișarea aurului.

AURĂRIȘTE sf. (mrt.) Grămadă de bani, obiecte de aur.

AURAT 1. adj. p. **AURA**.

2. **AURATĂ** (pl.-ate) sf. ♀ = **MĂRGĂRIȚĂ** [lat. auratus].

AUREALĂ (pl.-eii) sf. Poleială, suflare cu aur [aur].

AUREL 1. sbst. dim. **AUR**.

2. sm. ♀ Varietate de struguri albi-gălbui, cu boabe mici lungărețe (HABD.) (JIF).

3. adj. De colorarea aurului, auriu.

AUREOLĂ (pl.-le) sf. ① Cerc luminos cu care pictorii înconjoară capul lui Hristos sau al sfinților ① ② Strălucire (în sens moral): aureola gloriei [fr. < lat.].

AURI (-resc) 1. vb. tr. A acoperi cu un strat subțire de aur obiecte de argint sau de alt metal, pentru a le face să pară în întregime de aur, a polei, a sufla cu aur.

2. vb. refl. A se acoperi cu un strat de aur sau a căpăta înfățișarea aurului: piscurile munților se auresc (VLAH.).

AURICĂ sf. ♀ Arbust cu tulpina robustă mai mult sau mai puțin ghimpoasă; frunzele lui, fre- cate în mină, răspîndesc un miros pătrunzător neplăcut; originar din America, se cultivă pe la noi ca plantă decorativă (*Lantana camara*) (266) [aur].

AURICULĂ (pl.-le) sf. ① Una din cele două cavități din partea superioară a inimii (INIMĂ) [lat. auricula, cu accepțiune științifică nouă].

AURICULAR adj. ① Ce stă în legătură cu urechea: nerv ~ [fr. < lat.].

AURIFER adj. Care con- ține aur: teren ~ [fr.].

AURIT 1. adj. ① p. **AURI** ① ② **NEAURIT** ① ② ③: fie-ti gura ~ă, să dea Dumnezeu să vorbești într'un ceas bun; parolă-l cu gura ~ă (ZNN.), se zice de cineva care vorbește frumos ① ③ Ca aurul, auriu.

2. sbst. Faptul de a (se) auri.

AURITOR sm. ① Care aurește, poleitor.

AURITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a auri ① ② Poleială.

AURIU adj. De colorarea aurului, strălucitor ca aurul: în depărtări se ~ntindeau ...cîmpuri aurii cu spicele coapte (CAR.).

AURORĂ (pl.-re) sf. ① ② Lumina ce se arată pe cer înainte de a răsări soarele, zori ① ③ Început: aurora vieții ① ④ ~ boreală, ~ australă, fenomen de lumină care se a- rată noaptea pe cer la polul boreal sau la cel au- stral (267) [lat.].

AUROS adj. ① Care conține mult aur ① ② ③ De colorarea aurului.

AUSCULTĂ (-out) vb. tr. ♀ A examina un

bolnav de piept, de inimă, etc. ascultînd sgomotele produse de aceste organe [fr.].

AUSCULTARE, **AUSCULTAȚIUNE**, **AUSCULTA- TIE** sf. ♀ Faptul de a auscultă [fr.].

AUSPICIU (pl.-icii) sm. ① ② Prevestire ce se făcea la Romani după sborul pasărilor ① ③ pl. (însoțit de obiectu de: bune, fericite, etc.) Semn bun: acțiunea a început sub auspiciile cele mai bune ① ③ pl. Sprijin, ocrotire: lucrează sub auspiciile lui [lat. auspiciu, cu parte din accepțiunile fr. auspice].

AUSTER adj. Străsnic, sever, aspru (în sens moral): moravuri ~e [fr.].

AUSTERITATE sf. Străsnicie, severitate, as- prime [fr. < lat.].

AUSTRAL adj. ① De sud, de miazăzi: polul ~ [fr. < lat.].

AUSTRALIAN 1. adj. ① Din Australia.

2. **AUSTRALIAN** sm., **AUSTRALIANĂ** (pl.-lene) sf. Locuitor din Australia.

AUSTRIAC 1. adj. ① Din Austria.

2. **AUSTRIAC** sm., **AUSTRIACĂ** (pl.-tace) sf. Locuitor din Austria (sufixul după ung. Osztrák).

AUSTRO-UNGAR adj. ① Din Austro-Ungaria, privitor la Austro-Ungaria.

AUSTRU sbst. ① ② Vînt de sud, de sud-vest, sau (cum se înțelege mai des) de apus: ~i, vînt tălos de rece (BR.-VN.) ① ③ ④ Sud: și va pleca jumătate de munte către crivățu și jumătate către ~ (BOL.) [lat.].

AUȘEL sm. ① Păsărica cea mai mică din România avînd abia nouă centimetri în lungime; penele sînt galbene-măslinii pe spate, cenușii pe burtă, iar la creștet galbene-aurii; se nutrește mai mult cu muște și omizi; numită și „găinușă” sau „tartalac” (*Regulus cristatus*) (268) ② Păsă- rică din familia pițigoilor, atîngînd lungimea de 10 cm., cu penele pe spate de un roșu aprins, pe creș- tet și gușa alburii, iar ari- pile și coada negre; nu- mită și „boicuș” (*Aegi-*

Fig. 266. Aurică.

Fig. 268. Aușel.

Fig. 269. Aușel.

thalus pendulinus) (269) ③ **AUȘEL-DE-STUF**, păsărică din fam. pițigoilor, lungă de vre-o 17 centimetri, avînd ca particularitate o lungă mustață neagră; numită și „aușel-bărbos” (*Panurus biarmicus*) [dial. a u ș „moș” < lat. a v u s + suf. -u ș].

AUTENTIC adj. ① Care e făcut după toate formele legale: mi-a arătat actul ~ de vînzare ① ② Neîndoios, netăgăduit, adevărat: poți să ai înore- dere, e iscălitura lui ~ă ③ **NEAUTENTIC** [fr.].

AUTENTICITATE sf. Înșusirea de a fi au- tentic: nu se poate tăgădui ~a acestor documente ① ③ **NEAUTENTICITATE** [fr.].

AUTENTIFICA (-tie) vb. tr. ① A întări un act, a-l investi cu toate formele legale [după germ. authentifizieren].

AUTOBIOGRAFIC adj. De autobiografie: au- torul a strecurat în această scriere multe amănunte ~e in- teresante [fr.].

AUTOBIO- GRAFIE sf. Po- vestire pe care o face cineva de- spre viața sa [fr.].

AUTOBUS (pl.-usuri) sm. ①

Omnibus automobil (270) [fr.].

AUTOCAMION (pl.-oane) sm. ① Camion au- tomobil [fr.].

Fig. 270. Autobus.

***AUTOCAR** (pl.-are) *sn.* Automobil mare, descoperit, cu multe locuri, pentru turiști [fr.].

***AUTOCEFAL** *adj.* Care nu e supus autorității patriarhului (din Constantinopol), care nu atrăne de altă biserică: în anul 1885 Biserica română a fost proclamată ~ă [fr.].

***AUTOCEFALIE** *sf.* Însușirea de a fi autocefal, neatrănare de patriarh, de altă biserică.

***AUTOCLAV** (pl.-ve) *sn.* Aparat alcătuit dintr'un vas de metal care se poate închide ermetic și în care, prin acțiunea aburilor, se sterilizează instrumente chirurgicale, pansamente, etc. (271) [fr.].

***AUTOCOPIA** (-piez) *vb. tr.* A reproduce mai multe copii prin autocopie [fr.].

***AUTOCOPIE** *sf.* ① Procedeu prin care se reproduce scrisul de pe o foaie sau un desen într'un număr mai mare de exemplare ② Reproducere făcută cu ajutorul autocopistului [fr.].

***AUTOCOPIST** (pl.-te) *sn.* Aparat care servește la reproducerea în mai multe exemplare a unei foi scrise sau a unui desen [fr.].

***AUTOCRAT** *sm.* ① Suveran cu puteri nemărginite, care domnește fără să dea nimănui seamă de faptele sale [fr.].

***AUTOCRATIC** *adj.* ② De autocrat, cu puteri nemărginite: guvern ~ [fr.].

***AUTOCRATICEȘTE** *adv.* ③ Ca un autocrat, cu puteri nemărginite [autocratice].

***AUTOCRATOR** = **AUTOCRAT**: trimite Domnitorului el hlamidă și coroană ca unui ~ (NEGR.) [ngr. *αὐτοκράτωρ*].

***AUTOCRAȚIE** *sf.* ④ Domnia unui autocrat, stăpânire cu puteri nemărginite [fr.].

***AUTOCRITIC** *adj.* De autocritică: n'are de loc spirit ~.

***AUTOCRITICĂ** (pl.-ice) *sf.* ① Critică pe care o face cineva singur asupra unei lucrări a lui ② Cercetare amănunțită, control pe care și-l face cineva asupra celor ce scrie, etc.: e un autor lipsit cu desăvârșire de ~ [germ. Autokritik].

***AUTOCTON** = **AUTOCTON**.

***AUTODAFE** (pl.-feuri) *sn.* ① Ardeea pe rug la care erau condamnați, în timpul inchiiziției, cei socotiți ca eretici ② *Pr. ext.* Aruncare în foc, ardere: am făcut un ~ din toate scrisorile mele [sp.].

***AUTODIDACT** *sm.*, ***AUTODIDACTĂ** (pl.-te) *sf.* Care și-a însușit cunoștințele, care a învățat singur, fără conducerea altora, fără profesori [fr.].

***AUTODIDACTIC** *adj.* De autodidact [fr.].

***AUTOGEN** *adj.* Se zice despre lipirea a două bucăți din același metal care se face topindu-se cu ajutorul flăcării unui suflător părțile unde trebuie să se facă lipirea: sudură ~ă [fr.].

***AUTOGRAF** 1. *adj.* Scris de cineva chiar cu mîna lui: manuscrisele ~e ale lui Alecsandri.

2. (pl.-ate) *sn.* Text scris de cineva cu propria lui mîna: are o bogată colecțiune de ~e ale oamenilor celebri (TABELA VII) [fr.].

***AUTOGRAFIA** (-tiaz) *vb. tr.* A reproduce prin autografie [fr.].

***AUTOGRAFIC** *adj.* De autografic [fr.].

***AUTOGRAFIE** *sf.* Procedeu prin care se reproduce pe piatră litografică, etc. o scrisoare, un desen [fr.].

***AUTOHTON** 1. *adj.* Care locuiește din timpuri străvechi într-o țară, băștinăș.

2. *sm.* Locuitor din timpuri străvechi al unei țări, băștinăș, spre deosebire de alții așezați mai târziu [fr.].

***AUTOMAT** 1. (pl.-ate) *sn.* ① Mașină alcătuită în așa fel încît să execute anumite mișcări prin mijlocul unui mecanism așezat în corpul ei ② Mașină care imită figura și mișcările unei ființe însușite ③ Om care nu e în stare să facă nimic din capul lui, care nu știe să se conducă singur, om fără pricepere, fără voință.

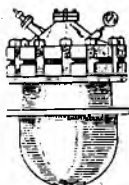

Fig. 271. Autoclav.

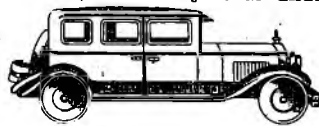

Fig. 273. Automobil.

2. *adj.* Care are mecanismul unui automat: AUT-
cîntar ~ (272) [fr.].

***AUTOMATIC** *adj.* 1. De automat, se zice în spec. de mișcările care se fac fără ca voința să ia parte la ele, în mod inconștient: circulațiunea este o mișcare ~ă.

2. *adv.* ① Ca un automat: se mișcă ~ ② Fără voință, fără pricepere: lucrează ~, nu-și dă seama de ce serie [fr.].

***AUTOMATISM** *sbst.* ① Însușirea de a fi automat ② Lipsă de voință, de pricepere, mod de a lucra fără a-și da seamă de ce face [fr.].

***AUTOMOBIL** 1. (pl.-ile) *sn.*

 Trăsură pusă în mișcare cu ajutorul unui motor cu benzină, cu electricitate, etc. (273).

2. *adj.*: camion ~ [fr.].

***AUTOMOBILISM** *sbst.* ①

Construirea de automobile ② Sport de automobil [fr.].

***AUTOMOBILIST** *sm.* ① Cel ce conduce un automobil ② Cel ce face automobilism [fr.].

***AUTONOM** *adj.* Neatrăn de nimeni, care se cîrmuește după propriile sale legi: țară ~ă; casă ~ă [fr.].

***AUTONOMIE** *sf.* ① Drept de a se cîrmi după propriile sale legi ② *Pr. ext.* Neatrănare, libertate de a gîndi și de a face ce voește, ce hotărâște cineva [fr.].

***AUTONOMIST** *sm.* ③ Partizan al autonomiei unui ținut sau cel care îi apără autonomia [fr.].

***AUTOPLASTIC**, *adj.* De autoplastie: metodă ~ă [fr.].

***AUTOPLASTIE** *sf.* Operațiune chirurgicală prin care se refăce o parte distrusă a corpului lîndu-se din însuși corpul individului elementele necesare pentru aceasta [fr.].

***AUTOPSIE** *sf.* ① Tăierea unui cadavru pentru a căuta cauza care a pricinuit moartea: a face ~ ② Cercetare amănunțită pe care o face cineva asupra sa, pentru a urmări, a înțelege diferitele stări sufletești [fr.].

***AUTOR** *sm.*, ***AUTOARE** (pl.-oare), **AUTOARĂ** *sf.* ① Care face, care îndeplinește ceva: el e ~ul acestei legi; ~ul unei invențiuni; ~ii zilelor noastre, părinții ② Care săvîrșește, care făptuește ceva, făptuitor: nu s'a putut descoperi ~ul crimei ③ Care alcătuește o carte, scriitor: am să caut să-mi procur ~i acești ~i [fr. < lat.].

***AUTORAȘ** *sm.* A u t o r de puțină valoare, puțin cunoscut.

***AUTORITAR** *adj.* Care se folosește cu prea multă strășnicie de autoritatea sa: ceea ce-l face puțin simpatie este că vrea să fie prea ~ [fr.].

***AUTORITARISM** *sbst.* ① Fieca celui care e autoritar, abuz ce face o persoană de autoritatea cu care e investită ② Sistem întemeiat pe supunerea necondiționată autorității [fr.].

***AUTORITATE** *sf.* ① Putere, drept de a porunci, de a impune cuiva ceva: trece peste marginile autorității sale ② Stăpînire, cîrmuire, guvern: agenții autorității ③ *pl.* Dregătoriile, instituțiile dintr-o țară: autoritățile civile, militare; fiind sîrbătoare, toate autoritățile sînt închise ④ Înrîurire asupra cuiva, darul de a se face stimat de alții: te înșeli cînd crezi că ar avea mai multă ~ ⑤ Considerațiune ce se dă unui lucru, preț ce se pune pe el: a crezut că prin aceasta va da mai multă ~ spuselor sale ⑥ Sprijin ce se cere de la cineva, în spec. de la un scriitor, pentru a întări un fapt, o părere: invocă greșit ~a acestui cronicar [fr.].

***AUTORIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A da voie de a face ceva, a împuternici: nu te-am autorizat să-l vorbești ② A da dreptul, a îndreptăți: situațiunea în care mă găsesc nu mă autorizează să mă port altfel cu el [fr.].

1 Valerius 2 M. Klees 3 J. A. Muelz
 4 W. Kuntz 5 W. Kuntz 6 J. A. Muelz
 7 J. A. Muelz 8 J. A. Muelz
 9 George Cosby 10 J. A. Muelz 11 J. A. Muelz
 12 J. A. Muelz 13 J. A. Muelz 14 J. A. Muelz
 15 J. A. Muelz 16 J. A. Muelz 17 J. A. Muelz
 18 J. A. Muelz 19 J. A. Muelz 20 J. A. Muelz
 21 J. A. Muelz 22 J. A. Muelz 23 J. A. Muelz
 24 J. A. Muelz 25 J. A. Muelz 26 J. A. Muelz
 27 J. A. Muelz 28 J. A. Muelz 29 J. A. Muelz
 30 J. A. Muelz 31 J. A. Muelz 32 J. A. Muelz
 33 J. A. Muelz

1. Vasile ALECSANDRI
2. G. ALEXANDRESCU
3. P. S. AURELIAN
4. G. BARIȚIU
5. I. A. BRĂTESCU-VOINEȘTI
6. Ion I. C. BRĂȚIANU
7. L. L. CARAGIALE
8. P. P. CARP
9. George COȘBUC
10. Ioan CREANGĂ
11. ALEXANDRU IOAN I CUZA
12. Harbu DELAVRANCEA

13. Ovid DENSUSIANU
14. C. C. DIMITRESCU-IAȘI
15. Ioan ELIADE-RADULESCU
16. M. EMINESCU
17. FERDINAND I (pe cînd era principe moștenitor).
17 a. Nic. FILIPESCU
18. Ion GHICA
19. B. P. HASDEU
20. Take IONESCU
21. M. KOGĂLNICEANU
22. N. IORGA

23. Al. LAHOVARY
24. Titu MAIORESCU
25. Al. MARGHILOMAN
26. Veronica MICLE
27. MIHAI-VITEAZUL
28. Const. NEGRUZZI
29. G. SION
30. Dim. STURDZA
31. V. A. URECHIA
32. Al. VLAHUȚĂ
33. Regele CAROL

***AUTORIZABIL** *adj.* Ce se poate autoriza, ce poate fi îngăduit [fr.].

***AUTORIZARE**, ***AUTORIZAȚIUNE**, ***AUTORIZAȚIE** *sf.* ① Faptul de a autoriza ② Împuternicire [fr.].

***AUTOSUG(G)ESTIUNE**, ***AUTOSUG(G)ESTIE** *sf.* Sugestie pe care o exercită cineva asupra sa însuși [fr.].

***AUTOTIPIE** *sf.* * ① Clișeu în zinc obținut de pe o fotografie ② Procedeu prin care se execută asemenea clișee [germ. Autotypie].

***AUTUMNAL** *adj.* ② De toamnă [fr. < lat.].

***AUXILIAR** 1. *adj.* ① Care vine în ajutorul cuiva, care înlesnește ceva, ajutorător: trupe ~e; stîlcele ~e ale filologiei ② ② Verb ~, verb ajutorător, care servește la conjugarea unora din timpurile altor verbe.

2. *sm.* Ajutorător, sprijinitor: acei cari trebuie să fie ~ii cei mai puternici ai civilizațiunii (A.-GH.).

3. (*pl.-are*) *sn.* Sprijin, ajutor: filologia este ~ul indispensabil al istoriei [fr.].

AUZ (*pl.-zuri*) *sm.* ① ② Simțul care ne dă puțința de a prinde cu urechea, de a percepe sunetele, de a auzi: are vîz de lup și ~ de vulpe (PANNI), se zice despre cineva care vede și aude bine; a lua ~ul, a zăpăci pe cineva cu un sgomot prea mare, a-l asurzi ③ ③ Ceea ce se aude despre cineva, despre ceva, veste ④ ④ In ~ul, așa ca să audă și alții: a spus aceste vorbe în ~ul tuturor.

AUZI (aud și auz) 1. *vb. tr.* ① A prinde, a percepe cu urechea un sgomot, niște sunete, vorbele cuiva: aud pași pe scară; am auzit cu urechile mele; m'ai auzit? expresiune care, sub formă interogativă, se adresează cuiva pentru a-i atrage luarea aminte asupra unui lucru, pentru a-i porunci ceva: să faci așa cum ți-am spus, ai auzit? ② *Abs.*: nu aude de-o ureche; ③ n'aude, n'a vede (n'a greul pămîntului), se zice despre cineva care nu-și dă seama de ce se petrece în jurul lui, care nu se îngrijește de ce zic alții, care nu se interesează de nimic ori nu se pricepe la nimic ④ A afla ceva din spusele cuiva: mult trăiești, multe auzi, multe vezi (PANNI) ⑤ A-și ~..., a afla din spusele altora ceva despre sine (mai ales lucruri neplăcute, supărătoare); ⑥: fă bine, să-ți auzi rău ⑦ A lua în seamă, a da ascultare la ce spune cineva: să te audă Dumnezeu, exclamație cu care răspundem cuiva care ne dorește vre-un bine ⑧ Auzi! urmat deseori de un alt cuvînt exprimînd mirare, supărare, indignare: auzi! tocmai el să mă vorbească de rău! auzi colo! auzi vorbă! auzi îndrăzneală! ⑨ Auz și răspunsul pe care-l dă cineva cînd e chemat sau cînd n'a înțeles bine ce i s'a spus.

2. *vb. intr.* ① A prinde, a percepe cu urechea ce spune cineva (se construște cu de, despre): n'am auzit despre ce e vorba ② A afla ceva din spusele altora: dacă auzi de pericla lor, căzu și el de mori (VARL.) ③ A nu mai ~ de..., a nu mai vrea să știe de...: să nu mai aud de el; să nu-l mai aud de nume ④ Să auzim de bine! expresiune prin care cineva, în momentul de a se despărți de altul, îi urează drum bun, sănătate [lat. audire].

AUZIRE *sf.* ① Faptul de a auzi ② ② = AUZ ③: bolnavii tîmădușește, surdizilor audire le dă (VARL.).

AUȚI 1. *adj.* ① p. AUZI ② ② NEAUȚI ③ ③ Ne mai ~, cum nu s'a mai pomenit, grozav: au comis cruzimi nemi ~e.

2. *sbst.* ① Faptul de a auzi ② ② Auz: s'au cîștit testamentul întru ~ul tuturor (N.-COST.) ③ ③ Din ~e, din vorbele unuia și altuia, din svon [lat. auditus].

***AUZITOR**, -TOARE

adj. sm. f. Care aude: Doamne, îie nrechile ... tale auzitoare la umilința locului acestuia (BIBL.).

***AVĂ** (*pl.-ave*) *sf.* (HASD.) ② ② Un fel de plasă de prins pești (274) [tc. a v].

***AVAET** (*pl.-turi*) *sn.* ①

Taxă ce se plătea pentru o anumită slujbă pe care o îndeplinea cineva ②

Dare, taxă ce se plătea la vamă, la trecerea unui pod, pe vite, etc. și chiar pentru numirea într-o funcțiune ③ Zeciuială ce se ia celor cari fabrică luica la povernele altora (R.-COD.) [tc. 'awaid].

***AVAL** *sbst.* ② Angajament luat prin iscălitură pusă pe un efect de comerț de către o terță persoană de a plăti la scadență acel efect, în caz cînd s'ar refuza, de către semnatar, plata lui [fr.].

***AVALAȘĂ** (*pl.-șe*) *sf.* Grămadă mare de zăpadă ce se desface din virful munților și se rostogolește, tîrînd și sfîrîmînd tot ce întîlnie în cale (275) [fr.].

***AVALEA** = HAFALEA.

***AVALIST** *sm.* ② Persoană care garantează printr'un aval [fr.].

AVALMA *adv.* (mai obicinuît DE-~, loc. adv.) ① Laolaltă, împreună: moș Nichifor se da pe jos și trăgea de-~ ou lepele (CRG.) ② Claie peste grămadă: le-am găsit toate aruncate de-~ ③ De-a rostogolul: Bolovanii sub picioare dau de-a-dura, dau de-avalma (ALECS.) ④ A merge ~, a merge anapoda: de cînd s'a dus el de la noi, toate merg ~ (SLV.) [avaloma].

***AVĂLOMA** (DE-) *loc. adv.* = AVALMA [a³ + rus. valo mû].

***AVAM** *Trans. Maram. Bucov.* = AVAN².

***AVAN**¹ *sbst. Mold. (HASD.)* Piușă [HAVAN].

***AVAN**² 1. *adj. Mold. Râu, amarnic, aprig: vai de mine, că ~ mai ești!* (ALECS.).

2. *adv.* Grozav, strasic, tare: pe piscul Caprei ningea ~ de dimineață (GRG.) [tc. havan].

***AVANGARDA** (*pl.-arde și -ărsi*) *sf.* * Parte a unui corp de armată ce merge înainte, în frunte; ②: avangarda criticilor se pune în marș (VLAH.) [fr. avant-garde].

***AVANGUARDIE** *sf.* * = AVANGARDA [avan-gardă + guardie].

***AVANIE** *sf.* Asuprire, împilare: toate aceste avanii ale Turcilor seise răbdarea poporului (SALC. [fr.].

***AVĂNIE** *sf.* = AVANIE [gr.-biz. ἀβανία].

***AVANPOST** (*pl.-osturi*) *sn.* ② Post al unui corp de armată așezat înaintea celorlalte șiruri, mai aproape de inamic [fr. avan-t-poste].

***AVANS** (*pl.-surți*) *sn.* ② ② Plată ce se dă înainte la încheierea unei învoielii sau pentru a se acoperi o parte dintr-o datoric; arvună ③ ③ *pl.* Demer-

Fig. 274. Avă.

Fig. 275. Avalanșă.

suri pe care le face cineva pentru a câștiga sprijinul, simpatia, prietenia cuiva: la ~urile pe care mi le-a făcut, am răspuns cu indiferență [fr.].

***AVANSA** (-sez) 1. *vb. tr.* ① A înainta pe cineva într-o funcțiune, în rang: l-a avansat la gradul de maior ¶ ② A da înainte o parte dintr-o sumă: i-am rugat să-mi avanseze ceva în contul lefi ¶ ③ A fi cuiva de folos, a ajuta: statul ce-mi dai nu mă avansează cu nimic ¶ ④ A spune, a susține ceva: tot ce avansezi mi se pare o desăvârșire falsă.

2. *vb. intr.* ① A merge, a trece înainte: avansați, ca să poată avea loc și ceilalți ¶ ② A înainta, a merge prea iute (*verb.* de un ceasornic) ¶ ③ A înainta într-o funcțiune, în rang ¶ ④ A înainta, a ajunge departe (*verb.* de o lucrare, etc.): nu credeam să avanseze așa de repede clădirea [fr.].

***AVANSARE** *sf.* ① Faptul de a avansa ¶ ② Înaintare într-o funcțiune, în rang.

***AVANSCENĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① La cei vechi partea teatrului unde jucau actorii ¶ ② Una din lojile așezate de o parte și de alta a unei săli de teatru, mai aproape de scenă decât celelalte, lângă cortină (Fig. 276) [fr. *avant-scène*].

Fig. 276.
Avanscenă.

③ **AVANT** (*pl.-turi*) *sn.* *Olten. Mold.* Folos, profit [avantagiu].

***AVANTAGIU** (*pl.-agi*), ***AVANTAJ** (*pl.-aje, -ajuri*) *sn.* ① Folos, câștig; în avantajul, în folosul: a făcut testamentul în avantajul celui mai mare din tii săi ¶ ② Ceea ce face mai plăcută înfățișarea cuiva, ceea ce pune în evidență însușirile fizice ale cuiva: toaletă aceasta nu e de loc în ~ul ei ¶ ③ Superioritate: are ~ul de a fi știut să-și păstreze mai bine demnitatea [fr.].

***AVANTAJA** (-ajez) *vb. tr.* ① A face pe cineva să tragă folos din ceva, mai mult decât alții: măsuriile pe care le-a luat avantajează numai pe câțiva protejați ai lui ¶ ② A face pe cineva să arate mai bine, a-i pune în evidență însușirile fizice: toaletă aceasta n-o avantajează de loc [fr.].

***AVANTAJOS** *adj.* ① Ce aduce un avantaj, un folos, un câștig: credeam că e o afacere avantajoasă, dar m'am înșelat ¶ ② Care face pe cineva să arate mai bine, să-și pună în evidență însușirile fizice: costumul acesta nu-i de loc ~ pentru figura ei [fr.].

***AVANT-GARDĂ** = AVANGARDĂ.

***AVANT-POST** = AVANPOST.

***AVANT-SCENĂ** = AVANSCENĂ.

***AVAR, -ARA** *adj. sm. f.* Sgrițit[ă] [fr. < lat.].

***AVĂRIA** (-riez) 1. *vb. tr.* A aduce stricăciuni, a strica.

2. *vb. refl.* A suferi stricăciuni, a se strica [fr.].

***AVARIE** *sf.* Stricăciune suferită de un vapor sau de mărfurile încărcate într'nsul [fr.].

***AVARITIE** *sf.* Sgrițenie [fr. < lat.].

***AVAS** (*pl.-asuri*) *sn.* Loc curățit de tufe și mărăcini, la z (ung. *avas*).

***AVAT** *sm.* Pește de apă dulce, de 30-40 cm., ce scamănă cu cleanul, are corpul lungăreț, capul și gura mari, iar coloritul de un verde-măsliniu închis; e foarte abundent în Delta Dunării: numit și „havat”, „ha(v)ut”, „vrespere”, „vilcan”, „boulean”, „pește-țigănesc”, „pește-cu-sapte-nume”, etc. (*Aspius rapax*).

***AVATAR** (*pl.-re*) *sn.* ① Nume dat, în India, încarnărilor unui zeu, în spec. acelor ale lui Vișnu ¶ ② *Pr. anal.* Transformare, metamorfoză [fr.].

***AVEA** (*am. p. perf. avui, part. avut*) 1. *vb. tr.* ① A fi stăpîn pe ceva, a poseda: are mai multe moșii, abs. ②: cu cît ai, cu atît dorești să ai mai mult: — adună la tinerete ca să ai la bătrînețe ¶ ③ Arată diferite raporturi: a) între ființe, persoane: n'are copii; b) între persoane și lucruri: hațna pe care o avea azi îi ședea mai bine; c) între persoane și lucruri abstracte, însușiri, stări sufletești, etc.: are mult talent pentru muzică; am niste dureri groaznice; de aci expresiunea: ce ai? prin care întrebăm pe cineva care ni se pare că suferă, că e îngrijat, etc.; d) între obiecte: oasa are două intrări ¶ ④ Arată raporturi între persoane ori

lucruri și noțiuni de timp, de spațiu: trebuie să aibă vre-o treizeci de ani ¶ ⑤ În legătură cu *sbst.* abstracte, exprimă o acțiune sau o însușire corespunzătoare noțiunii substantivului, și asemenea construcțiuni pot fi redată mai adesea prin verbe și adjective: nu mai am odihnă (= nu mă mai pot odihni); are noroc (= e norocos) ¶ ⑥ Pe lângă *sbst.* sau *pron.* de care se leagă prin *prep.*, exprimă diferite categorii de raporturi, mai ales de dușmănie: nu știu ce tot are ou mine ¶ ⑦ În legătură cu unele *sbst.* abstracte, arată anumite acțiuni, anumite stări sufletești: ~ în (*sau de*) gînd, a se gîndi, a voi să...; ~ pe suflet, ~ pe conștiință, a simți o mustare pentru ceva, a fi chinuit de un gînd; a nu ~ la inimă, a nu suferi pe cineva, a nu-l privi cu ochi buni ¶ ⑧ ~ ou cine, la cine, ou ce, urmat de un *inf.* sau *subj.* exprimă posibilitatea de a îndeplini ceva: n'am ou cine vorbi; n'am ou ce pieca; același înțeles în construcțiuni fără *prep.*: n'am ce-ți face ¶ ⑨ ~ de ce, arată un motiv, o pricină: am de ce să fiu supărat ¶ ~ pentru sau la ce, arată scopul: credeam că am pentru ce să mai stau ¶ ⑩ ~ (de) a face, exprimă posibilitatea unui raport între două persoane sau două lucruri, o asemănare, o potrivire, o comparațiune: ce are de a face unul cu celălalt? de aci *expr. elipt.* (n') are de a face, pentru a arăta prețul, însemnătatea pe care o punem pe un lucru, aprobarea sau desaprobară pe care o dăm unui fapt: ce are de a face? poți pleca și așa; n'are de a face, astea sînt numai vorbe ca să te descurățe ¶ ⑪ A nu ~ decît..., a) a nu face, a nu se mai gîndi la altceva decît...; n'ai decît să hotărăști și te vom urma; b) a nu-i mai fi altceva posibil, a nu-i mai rămînea decît...: nu mai ai decît să alegi între o alternativă și cealaltă; de aci *expr. elipt.* n'ai decît, cu înțelesul de puțin îmi pasă, poți să...: Atunci plec. — N'ai decît ¶ ⑫ Urmat de un *adv.* arată posibilitatea, felul, etc. îndeplinirii unei acțiuni: n'am încoțor; n'ai unde să te mai duci ¶ ⑬ Urmat de un verb la *subj.* sau *part.* cu de, exprimă intențiune, poruncă, etc.: am să-ți spun ceva; am de scris; n'ai să faci nimic fără autorizarea mea.

2. *vb. intr. unipers.* ① A fi, a se găsi: n'are cine să-mi dea ajutor ¶ ② ~ de grijă, a se îngriji de cineva, de ceva, a se ocupa de.

3. *vb. refl.* ① A se ~ (bine, rău) cu cineva, a fi, a trăi în raporturi bune sau rele cu cineva: se învătășii cu câțiva prieteni de al lui cu care se avea ca niște frați (*isp.*) ¶ ② A sta într'un anumit raport față de ceva, a se raporta: precum lumina soarelui se are cătră alalte stele (CANT.).

4. Ca auxiliar, formează, împreună cu participiul trecut al verbelor, perfectul compus: am făcut; în limba veche se găsește și mai-mult-ca-perfectul format din imperfectul lui avea și participiul trecut al verbelor; împreună cu un subiectiv, formează viitorul: am să fac; în limba veche se întîlnește și viitorul format cu infinitivul: a să a face, vouă face [lat. *habere*].

† **AVECERNIE** *sf. m. Trans.* = VECERNIE ¶ ② ③ Timpul înainte de asfințitul soarelui, chindie.

† **AVEDERE(A)** *adv.* ① Pe față ¶ ② În realitate, aievea (*m.-cost.*) [vedere].

† **AVENI** *vb. intr. și refl.* A se umfla, a crește, a dospi: făcuseră porcaș pline azimă, că nu putea ~, silindu-l Eghipteanii să iasă (PAL.) [lat. *advenire*].

† **AVENIT** 1. *adj. p. AVENI.* Dospit; pline ~ (PAL.).

2. *sbst.* Aluat dospit: cine va fi mincînd ~, suflătu acela va perli (PAL.).

○ **AVENITURĂ** (*pl.-turi*) *sf. Băn. Venetic* [veni].

***AVENTURA** (-urez) *vb. refl.* ① A lua o hotărîre îndrăzneată, a întreprinde ceva fără a se gîndi la urmări ¶ ② A merge în voia întîmplării ¶ ③ A se expune [fr.].

***AVENTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ① Hotărîre, întreprindere îndrăzneată, din care nu se știe ce va urma ¶ ② Întîmplare, neașteptată, neobișnuită ¶ ③ Intrigă amoroasă: imi povestește o istorie întresă... cu aventuri de dragoste (VLAH.) [fr.].

***AVENTURIER** *sm.* ***AVENTURIERĂ** (*pl.-iere*) *sf.* ① Iubitor de aventuri, om care cutreieră lumea și întreprinde de toate ¶ ② Om fără căpătîiu, vîntură-lară [fr.].

•AVENTUROS *adj.* ① Care se aventurează: o fire ciudată, aventuroasă ② Plin de aventuri; a dnu o viață foarte aventuroasă ③ Îndrăzneț, riscat, neșcolit: e o întreprindere aventuroasă [fr.].

•AVERE *sf.* ① Tot ce are, ce stăpânește cineva: a avea, a face ~: a se bucura la ~, a căuta să se îmbogățească, a ținea la bani; ②: mulțimea copiilor, ~a românului ③ ~: mișcătoare ~: nemiscătoare **MISCĂTOR** ④ **NEAVERE** [a v e a].

•AVERS *sbst.* ① * Fața unei monede (sau medalii) pe care se află de obicei capul, în opoziție cu dosul, numit „revers” [fr.].

•AVERSIUNE *sf.* Sentimentul pe care-l are cineva când nu poate suferi pe cineva sau ceva, ură, desgust, antipatie: tot ce face ei îmi inspiră o ~ pe care n-o pot învinge [fr.].

•AVERTISMENT (*pl.-te*) *sn.* ① Înștiințare; prevestire: tot ce mi se întâmplă de citiva timp mi se pare un ~ că nu-mi va merge bine ② Mustrare, dojană trimisă cuiva din partea unei autorități pentru a-i atrage atențiunea să nu se mai facă vinovat de unele greșeli: a primit un ~ de la minister [fr.].

•AVERTIZA (-izez) *vb. tr.* A face cunoscut cuiva un lucru de mai înainte, a pune în vedere, a preveni, a înștiința: am să te avertizez, când voi sosi [fr. avertir].

•AVESTIȚĂ *npr. f.* (uneori cu adausul: aripa Satanei) ① Duh rău care, după credințele poporului, omorâă pe copii în pîntecele mamei sau după naștere; în unele părți țărani pun sub căpățul copiilor, ca să-i apere de acest duh, o carte numită Avestița și care cuprinde formule magice [vsl. vēstīca].

† **•AVGUJ** *sm.* Vinător [tc. a v g i].

† **•AVGUST** = **AUGUST** [ngr. Αὐγουστος sau vsl. av ŭ g u s t ŭ].

•AVICULTOR *sm.* Cel ce se ocupă cu a v i c u l t u r a.

•AVICULTURĂ *sf.* Îndeletnicire cu creșterea păsărilor [fr.].

•AVID *adj.* ① Lacom ② ③ Care dorește mult ceva, stăpînit de o mare rîvnă, nesățios: e ~ de stîlă, de glorie [fr.].

•AVIDITATE *sf.* ① Lăcomie ② ③ Rîvnă mare, nesățiu [fr.].

† **•AVIDOMA** *adv. Mold.* = **AIDOMA**: varcă-i vād ~ ș-acum alergînd pe uliți **ALECS.** [a³ + vsl. v i d o m ŭ].

•AVIS (*pl.-louri*) *sn.* ① Păreră, sfat: aș vrea să știu și ~ul celorlalți ② Înștiințare în scris prin care se face cunoscut ceva publicului ③ Înștiințare, adresă din partea unei autorități prin care se în-cuvîntează ceva, precum plata unei sume, ridicarea unui mandat, etc. [fr.].

•AVISO (*pl.-surii*).

•AVIZO (*pl.-zuri*) *sn.*

① Vapor mic pentru transmiterea corespondenței, depeschilor, etc. (□ 277): căpitanul avizului ambasadei franceze (n.-gh.) [fr. a v i s o].

•AVIZA (-izez) *1. vb. tr.* A înștiința: am să te avizez cînd voi sosi.

2. vb. intr. A cere sprijinul cuiva, a recurge la ceva: voi sti la ce mijloace să avizez [fr.].

•AVIZO = **AVISO**.

•AVÎNT (*pl.-turi*) *sn.* ① Mișcare repede pe care o face cineva pentru a ajunge într-un loc, pentru a sări ② ③ Por-nire a sufletului de a se înălța spre lucruri superioare, însuflețire: nimic nu-mi mai amintea căldura, ~ul și tineretea gîndurilor mele de altădată (n.-gh.) ④ ⑤ **•AVÎN-TUL ȚĂRII**, medalie înființată prin decretul din 7 noembrie 1918, care s'a conferit tuturor militarilor

și asimilaților de ori-ce grad ce au luat parte în campania anului 1913 (□ 278) [a v i n t a].

•AVÎNTĂ (*avlat*) *1. vb. tr.* A prinde pe cineva sau ceva cu o mișcare repede și a-l ridica în sus sau a-l lăsa să cadă: îl avîntă în sus și apoi îl izbește în pămînt (sa.).

2. vb. refl. ① A face o mișcare repede pentru a ajunge într-un loc, pentru a sări: S'avîntă trupele pe poduri de hurale a gol pămîntul (o.-zame) ② ③ A-și lua sborul, a se înălța cu gîndul, cu sufletul: do-rul nostru se avîntă printre răsîmplit trecurilor (oos.).

•AVLIE *sf. Băn.* Curte, ocol [tc. a w l y].

•AVOCAT... = **ADVOCAT**... [fr.].

•AVORT (*pl.-turi*) *sn.* Lepădare de copil, lepă-dătură [a v o r t a].

•AVORTA (-tez) *vb. intr.* ① A lepăda un copil, a naște înainte de vreme ② ③ A nu izbuti: toate planurile lui au avortat [fr.].

•AVRAM *npr. m.* Personaj biblic; ①: a trăi ca în stînul lui ~, a trăi bine, ca în raiu; — i-a luat ~ spo-rul, a) se zice de cineva care a dat de o belea cînd nu se aștepta, care a păt-o, căruia i s'a infun-dat, b) a murit.

① **•AVRAM** *1. sm. Mold. (HASD.)* * Varietate de prun. *2. AVRAM* (*pl.-me*) *sf.* Varietate de prune.

•AVRĂMEȘĂ (*pl.-ese*) *sf.* ① * = **BARBA-BOIE-RULUI** ② **•AVRĂMEȘ(C)Ă-(C)ÎRȘTINEȘ(C)Ă** = **VENINĂRITĂ** [comp. rus. bulg. a v r a n ŭ].

•AVUȚ *1. adj.* ① p. **AVEA** ② *adj. sm.* Bogat, cu stare ③ ④ **NEAVUȚ**.

2. (pl.-turi) sn. Avere: acesta-i tot ~ul meu.

† **•AVUȚOR** *sm.* Care are, care stăpînește ceva, proprietar [a v e a].

•AVUȚIE *sf.* Bogație, avere: își împărți toată avu-ția pe la ostași (isp.) [a v u t i].

•AVUZ = **HAVUZ**.

•AX (*pl. axe*) *sn.* = **AXĂ**.

•AXĂ (*pl. axe*) *sf.* ① Linie dreaptă, reală sau închipuită, care trece printr-un corp și în jurul căruia acesta se învîr-tește sau se poate învîrți: axa pămîntului (□ 279) ② = **SIMETRIE** ③ = **COORDONAT** 2. [fr.].

•AXIAL *adj.* Privitor la axă, ce ține de axă: linie ~ă [fr.].

•AXILAR *adj.* ① ② Așezat la supțioară: nerv ~ ③ ④ Care por-nește din locul unde se împreună o ramură cu trunchiul sau o frunză cu ramura (□ 280) [fr.].

•AXIOMĂ (*pl.-me*) *sf.* * Adevăr asupra căruia nu mai poate fi nici o îndoială, care nu mai are nevoie să fie probat [fr.].

† **•AXION** *sbst. m.* Cîntare bisericească ce începe cu cuvintele „Cu-vine-se cu adevărat” și care se cîntă la liturghie după sfîșțirea sf. daruri [ngr. ᾠξὼν].

•AZ *sbst.* ① Prima literă a alfabetului cirilic (a, A) [vsl. a z ŭ].

•AZALEE *sf.* * Gen de plante cu flori foarte frumoase; crește în munții Eu-ropei, Asiei și Americii boreale; se cultivă foarte mult ca plantă ornamentală (□ 281) [fr.].

•AZARD... = **HAZARD**...

•AZBUȚHE *sf.* ① Alfabetul cirilic: slovele azbuțurilor feace cu fratele său, ou svîntul Chiril (oos.); ②: de abia ești la ~, abia ești la început, abia începi să înveți [vsl. a z ŭ + b u k i].

•AZBUȚOVNĂ = **BU-COAVNĂ**.

•ĂZI *adv.* ① = **ĂSTĂZI** ② Se întrebuițează de preferință în anumite expresiuni: în ziua de ~, de ~ pe (sau pînă) mîine, se zice pentru a arăta un răstimp scurt; ba ~, ba mîine, sau cu ~, cu mîine, după trecere de cită-va vreme: ba ~, ba mîine, trecuse doi ani și nu se făcuse nimic (vLAH.); ③: ~ ou bani, mîine fără bani [lat. h a c d i e].

AVE-AZI.

3000

Fig. 277. Aviso.

Fig. 278. Avîntul Țării.

Fig. 279. Axă.

Fig. 280. Mugur axilar.

Fig. 281. Azalee.

A Z I - ***AZIL** (pl.-iluri) *sn.* ① Loc de adăpost ¶ ② Loc unde cineva se retrage ca să trăiască singur ¶ ③ Institut de binefacere în care sînt adăpostiti bătrîni, săracii, etc.: ~ de bătrîni; ~ de noapte ¶ ④ ⑤ Persoană care ocrotește pe cineva: el a fost ~ul meu în timpul atîtor nenorociri ¶ ⑥ Școală pentru copii fără mijloace, pentru orfani: ~ul Elena-Doamna [fr.].

○ **AZIM**, ○ **AZAM** 1. *adj.* ✕ Care abia începe să se acrească, puțin înăcrit: pîine ~ă; varză ~ă; castraveții sînt azimi (FR.-CDR.).

2. **AZIMA** (pl.-me) *sf.* ① Pîine nedospită, așa cum se întrebuițează în cultul bisericesc: sărbătoarea azimelor ¶ ② Turtă de grîu ori secară făcută din aluat nedospit și coaptă în țest sau în spuză; în multe părți, la țară, înlocuiește pîinea; ③ ~ coaptă, buni oaspeții așteaptă, se zice de o fată stătută peste care dă un noroc neașteptat [gr. ἄζυμος].

AZIMIOARĂ (pl.-oare) *sf.* ① ✕ *dim.* **AZIMĂ** ¶ ② *Mold.* (HASD.) ③ Varietate de bureți.

***AZIMUȚ** *subst.* ☆ Unghiul pe care-l face cu meridianul planul determinat de verticala unui loc și un punct dat, cum ar fi de ex. o stea [fr.].

***AZIMUTAL** *adj.* ☆ Ce reprezintă sau măsoară azimutul [fr.].

○ **AZISTA**... = **ASISTA**...

‡ **AZLU** *subst.* ‡ Destituirea Domnului de către Poartă, maziile [tc. 'a z lı].

○ **AZMĂ** = **AZIMĂ**.

○ **AZNA** = **HAZNA**.

○ **AZNĂ** = **HAZNĂ**.

***AZOT** *subst.* ① Gaz care intră în compoziția aerului în proporția de 79% și care e impropriu respirațiunii și combustiei [fr.].

***AZOTAT** 1. *adj.* Care conține azot.

2. (pl.-ate) *sn.* ① Combinațiune a acidului azotic cu o bază: ~ de potasiu, silitră, salpetru [fr. azoté ¶ fr. azotate].

***AZOTIC** *adj.* ① Acid ~, acid lichid, caustic, obținut prin tratarea azotatului de potasiu prin acidul sulfuric; numit și „acid nitric” sau „apă tare” [fr.].

***AZOTOȘ** *adj.* ① Care conține azot; acid ~ [fr.].

***AZOTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Combinațiune a azotului cu un corp simplu [fr.].

***AZUR** *subst.* ① Mineral din care se face o frumoasă culoare albastră ¶ ② *Pr. ext.* Culoare albastră (ca a cerului, a apelor) [fr.].

***AZURAT** *adj.* Ca azurul, albastru [fr. azuré].

***AZURITĂ** *sf.* ① Bicarbonat bazic de cupru, de culoare azurie, numit și „albastru de munte”; pulberea de azurită se întrebuițează ca materie colorantă [fr.].

***AZURIU** *adj.* Ca a z u r u l, albastru ca cerul: munții azurii ce se privesc în depărtare (NEGR.).

***AZVIRLI**... = **ASVIRLI**...

DIN PRAVILA LUI VASILE-LUPUL (1846).

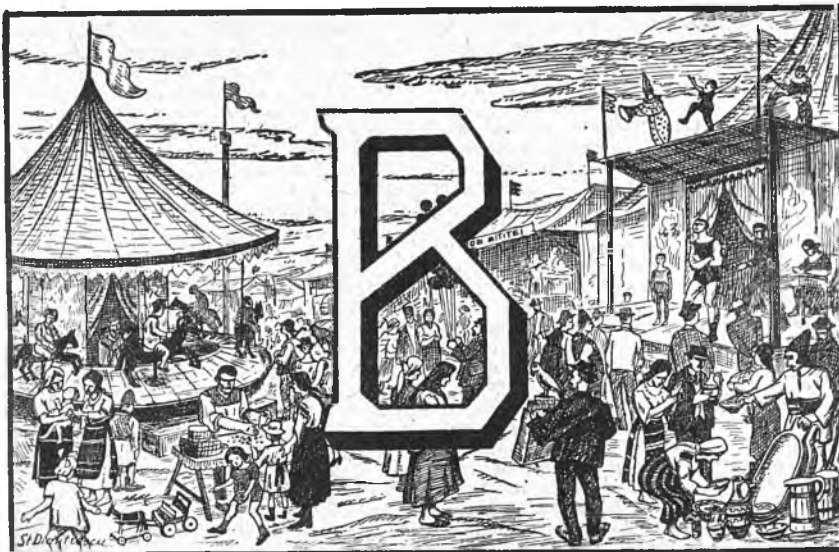

Sec. XV

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XIX

BIBL.

B sm. A doua literă a alfabetului; prima din seria consoanțelor; purta în alfabetul cirilic numirea de „buche“.

BA adv. Nu; ①: lupul părul își schimbă, dar nă-ravul ~ ② ③ *În contradicții:* a) Când se afirmă ceea ce neagă altul: N'am putut să mă duc. — Ba ai putut, dar n'ai vrut; contradicția în cazul acesta se exprimă mai adesea eliptic prin ~ da: N'ai fost unde te-am trimis. — Ba da! b) Când se neagă ceea ce afirmă altul: A plecat de mult. — Ba n'a plecat de loc; în cazul acesta, contradicția se exprimă mai adesea eliptic prin ~ nu: Ai greșit și de astădată. — Ba nu! c) Încercând spusele altuia sau adăugind ceva la cele spuse de altul: Erau numai șase. — Ba șapte. d) Împlicând ironic cuiva: Nu mai citești nimic de la o vreme încoace. — Ba am să mă fac dobă de carte. e) Când se împotrivesc cineva: Să nu pleci de acasă. — Ba am să plec! ④ După întrebările pozitive care cer neapărat un răspuns negativ: Te-am silit vre-odată să te duci pe la ei? — Ba nu m'ai silit niciodată; sau, *elipt.*: Eu te-am învățat să-i vorbești așa? — Ba nu! După întrebările negative care cer neapărat un răspuns afirmativ, se răspunde cu ba (da)...: Nu ți-am plătit toată datoria? — Ba mi-ai plătit-o; sau, *elipt.*: Oare nu l-ai găsit acasă? — Ba da! ⑤ *În anumite expresii:* ~ zău, urmat de o propoziție afirmativă sau negativă, când voim să întărim și mai mult cele ce urmează, când voim să se dea mai multă crezare spuselor noastre: Dac'am rămănea astă-noapte acolo sus...? — Ba zău, răspunse călăuzul... ți-ar trece prin minte să faci una ca asta? (ca); ~ nu, zău... (*în propozițiunile interogative*), să fie adevărat oare? vorbești serios? ~ nu, zău, nu vrei să rămiți? (ca); ~ să măi... camat ~ să... noli (ca); mai ~ să... (*în legătură cu sub-junctivul*), de loc, nici de cum: a doua zi Nică Oșlobanu ca mai ~ să dea pe la școală (ca); ~ ai, ~ încă, ~ chiar, mai mult decât atât, afară de aceasta: a pierdut toți banii jucând, ~ încă a rămas și dator; *iron.*: ~ aia-i vorbă! sau Mold. ~ că chiar, vorbă să fie! ai nimerit-o și tu! ~ bine că nu! mai e vorbă! auzi întrebare! nici că se poate altfel! ⑥ *Repetat*, ba... ba..., când..., uneori... alte-ori...: ~ uneori porumbul se tăcutu, ~ lăcuste, ~ potop, ~ toate relele numai pe capul lui că-deau (isp.); și tot vorbind așa, ~ una, ~ alta, au ieșit afară din oraș (VLAH.); ~ AZI [blg.].

Fig. 281. Baba.

BABA (pl.-bale) sf. ① Stilp cilindric de lemn sau de fontă, înalt de 40-60 cm., fixat de puntea unui vas, și de care se înfășură capătul unui odgon ce vine de la uscat sau de la alt bastiment (ca) 281 [tc.].

BABA (pl.-be) sf. ① Femeie bătrână, *în spec.* de o vîrstă foarte înaintată; ②: Cît e baba de bătrînă. Tot dorește voie bună, omul, cît de bătrîn să fie, tot nu vrea să moară; — baba bătrînă nu se sperie de drugă groasă, omul bătrîn, fiind mai încercat în nevoi nu se sperie de fic-ce lucru, se zice despre cel ce a pătîit și știem multe; — pentru o ~ surdă, popa nu toacă de două ori, se zice aceluia care n'au auzit bine o vorbă și cer să li se mai spună odată; — Baba călătore N'are sărbătoare, în călătorie, omul trebuie să se mulțumească cu orice, cu ce poate găsi; — a treant baba cu colacii, se zice cuiwa care a venit prea tîrziu, care a pierdut o ocaziune favorabilă de care s'ar fi putut folosi; — satul arde (sau lumea pier) și baba se piaptănă, se zice despre acela care nu-și face inimă rea sau căruia nu-i pasă de loc de nevoie sau primejdii care au căzut pe capul altuia ③ Femeie bătrînă care știe leacuri, descîntă, dă în lobi, aruncă farmece, etc.: se caută ou babele, caută să se vindece cu leacuri de ale babelor, cu descîntece ④ *În legătură cu un epitet:* vorbește ca baba-chioara sau ca baba-oarba, nu se chibzește mult la vorbă, vorbește de-a dreptul, fără a-și da seama dacă supără sau vatămă pe cineva cu cele ce spune; baba-cioanța sau știrba-baba-cioanța, baba-hirea, se zice în batjocură unei babe urite, *în spec.* nume dat în povești unei babe vrăjitoare care te îngrozește prin slutenția și răutatea ei; — CIOANȚA, HIRCA; tot astfel Bucov. Baba-coaja (MAR.), spirit necurat și răutăcios care, după credința poporului, omoară copiii cei nebotezați; de asemenea în numele mai multor jocuri de copii: de-a baba-oarba, în care unuia din jucători i se leagă ochii și trebuie astfel să prindă pe vre-unul din ceilalți jucători cari îl înconjoară, și atunci cel prins îi ia locul (ca) 282; de-a baba-gaia, joc în care unul din copii reprezintă gaia (uliul), iar

Fig. 282. De-a baba-oarba.

altul cloșca, care-și apără puii, reprezentați prin ceilalți jucători; de-a baba-mija = **MİJA** ¶ ① **F** Nevastă, chiar dacă nu e bătrână: Cînd ou baba m am luat, Opt ibovnice-au ofiat (cro.); și te cît baba mea, nu știe, nu se pricepe mai de loc ¶ ② **Trans.** (vic.) Mamă ¶ ③ **Trans.** (conv.) (trab.) Bunică ¶ ④ **Băn.** † Femeie bătrînă care moștește, moașă ¶ ⑤ **pl.** † Babe (le), zilele Babei, cele dinții nouă (**Mold. Trans. Bucov.** douăsprezece) zile din Martie, cînd, după credința poporului, Baba Dochia își leapădă sau își scutură pe fie-carezi cîte un cojoc udat de ploaia amestecată cu zăpadă, din care pricină timpul e mereu schimbăcios, căci aci ninge, aci plouă, aci strălucește iar soarele ¶ ⑥ † = **BABITĂ** ① ¶ ⑦ **Bucov.** † Larva cărăbușului, vierme alb ¶ ⑧ † Stulete de porumb cu boabele foarte rare ¶ ⑨ † = **URECHEA-BABEI** ¶ ⑩ **Mold. Trans.** (sez.) (vic.) (PAC.) Gropiță făcută în pămînt care servește în unele jocuri de copii, *în spec.* În jocul cu mingea ¶ ⑪ **Trans.** (vic.) † Gaura în care se bagă nasturele la haină ¶ ⑫ † Copca în formă de toartă în care se prinde cealaltă copcă cîrligată ¶ ⑬ **Băn.** † = **AMNAR** ② ¶ ⑭ **Oaș.** † = **PIEDIN** ¶ ⑮ † = **BABALIC** ② ¶ ⑯ **Mold.** (PAMP.) Bețior care slujește la băgarea birnelului în izmene ¶ ⑰ **Mold. Bucov.** (IMAR.) † Un fel de cozonac cu stafide ¶ ⑱ † = **CIÎNELE-BABEI** = **CIÎNE** ¶ ⑲ † = **SGLAVOAOE** ¶ ⑳ † = **COLTU-BABEI** = **COLT** [vsl. b a b a, în parte cu accepțiunile blg. srb. pol. rus. rut. b a b a].

○ **BABAČĂ**, ○ **BĀBACĂ** **sm.** **Mold.** **F** Tată : un prieten vechi a babač-tău (ALECS.); trau, neneaco, ou banii bābachii (CAR.) [ngr. μπαππάς].

○ **BĀBĀCUTĂ** **sm.** **Mold.** **dim.** **BABACĂ** : a venit bābăcuța (ALECS.).

BABADAM **npr. m.** *numar în loc.* : de la Adam ~, din vremurile de demult [tc.].

○ **BABAE** **sm.** **Mold.** **F** Tată (întrebuințat mai adesea la vocativ) [ngr. μπαμπάς < tc.].

○ **BĀBĀITĂ** **sm.** **Mold.** (ALECS.) **dim.** **F** **BABAE**.

○ **BĀBĀLĂCĂ** **sf.** **Trans.** **Băn.** † Un fel de mincare preparată cu ouă.

○ **BĀBĀLĂU** **sm.** ① **Mold.** (MCI.) **F** Bătrîn slăbănog; molatec ¶ ② **Mold.** (RV.-CRO.) **F** Om lung și prost ¶ ③ **Oaș.** Om muieratic [b a b ā].

BABALIC **sm.** ① Bătrîn, *în spec.* slăbit, prăpădit de vîrstă și de boală ¶ ② *iron.* Tînăr cu apucături bătrînești: mine poimîne avem să ne trezim niște babalii gubavi și oficioși, numai buni de făcut popi (cro.) ¶ ③ † La Turci, titlu de respect dat unui bătrîn ¶ ④ † Lemn gros bălăt în pămînt și pe care se razimă toată greutatea morii de vînt; = **MOARĂ** [tc. b a b a l y k].

○ **BABALUC** **sm.** † **Mold.** = **BABALIC** ①.

○ **BĀBĀLUC** **sbsl.** **Băn. Trans.** (HASD.) (VIC.) (RV.-CRO.) **Dim.** ~, din vremile de demult, din timpurile străvechi [srb. b a b a l u k].

○ **BĀBĀNĂ**, ○ **BĀBANĂ** (pl.-ne) **sf.** † Oaie bătrînă care nu mai are dinții și nu mai lată: Avea turma n'reagă : Două oi! o lăle și-o bābană neagră (SPER.) [b a b ā].

BĀBAR **sm.** ① *iron.* Om înșurat; Că așa zic și astăzi la înșurați... te-am scris la rîndul babartilor (PANNI) ¶ ② **Trans.** (VIC.) Bărbat care umbă de colindă în seara de Crăciun [b a b ā].

○ **BĀBĀREASA** (pl.-ese) **sf.** **B a b ā** descîntătoare: bābăreasa se duce la foc cu oala cu apă descîntată (sez.).

BĀBĀRIE **sf.** *mar des la pl.* Mesteșuguri băbești, fermecătorii, vrăjitorii: cine ascultă de lresuri, de bābării, rămîne și desculț și dator (MIF.) [b a b ā].

BĀBĀRUJE **sf.** **Trans.** (VIC.) † = **BUJOR** ① [ung. b a z s r ō z s a].

○ **BĀBĀȘ** **sbsl.** **Mold.** (HASD.) Rămășița din fagure după ce s'a stors din el ceara, boștină.

○ **BĀBĀTIE** **sf.** **Mold.** **F** ① Babă (termen de răsfățare), bābăușcă: era ciudoasă baba ca toate bābățiile (sez.) ¶ ② Nevastă bătrînă (termen de desmierdare): bābăția lui... nu știu ce avea cî începuse a scriții (cro.) [b a b ā; comp. rus. b a b ā t ſ a].

○ **BĀBĀUĂ** **sf.** **Bucov.** (IMAR.) Ființă cu care se sperie copiii, spre a-i face să tacă sau să stea liniștiți.

* **BABELIC** **adj.** Care înfățișează o învîlmășală, o zăpăceală ca aceea de la turnul Babel: Nemți, Leși, Rușnoi și Unguri, ~ă mulțime (ALECS.) [fr.].

BĀBESC **adj.** ① De b a b ā, ca al babelor: ceale spurcate și băbești bāse le părăsește (MIL.); leacuri băbești, doctorii de casă, buruieni de leac, descintece, etc. cu care mai ales babele caută să vindece boalele ¶ ② **Mold.** (HASD.) † Poamă băbească, varietate de struguri cu boabele mari, negre.

BĀBEȘTE **adj.** Ca babele în felul babelor: și-a făcut de i-nouă socoteala, ~ cum îl tale capul (VLAH.) [b ā b e s c].

* **BABILONIE** **sf.** Învălmășală grozavă, zăpăceală ca aceea de la turnul Babel: nu-și pierde în babilonia asta niciodată capul (MIL.) [B a b i l o n].

BABITĂ (pl.-te) **sf.** ① † Cea mai mare pasăre înnoțătoare din România; are un cioc de trei ori mai lung decît capul, iar pe sub cioc o gușă mare, lungăreată, în care strînge pește pe care se nutrește; numită și „pelican”, „babă”, „baboșă”, „batoacă” sau „gușată” (*Pelecanus onocrotalus*) (283) ¶ ② † (MCI.) Melc fără casă, limace (*Limax*) ¶ ③ † Ciupercă, la început de colorare

Fig. 283. Babiță.

Fig. 284. Babiță.

tuninginii, apoi alburie și acoperită de o coajă lucitoare foarte tare; înăuntru are un miez brun-roșiat, moale ca bumbacul; crește pe fagi bătrîni și pe mesteacăni (*Polyporus fomentarius*) (284) ¶ ④ † Ciupercă ce se deosebește de precedenta prin pălăria acoperită la început de un strat de peri alipți, care-i dau un aspect alb, mai tîrziu brun și la urmă negricios; coaja e tare și sgrăbunțoasă, miezul brun și compact; crește mai ales pe meri, pe pruni și pe sălcii (*Polyporus igniarius*); din aceste două soiuri de ciuperci se prepară, prin fierbere în cenușă, iasca ce servește la scăpăral ¶ ⑤ † = **VETRIGĂ** ¶ **Băn.** † Părțile laterale ale spelei de la războiul de țesut, care țin spata împiedicînd-o de a se desface ¶ ⑥ **Trans.** (VIC.) † Fereștrău mai mare pentru doi oameni ¶ ⑦ **Trans.** (VIC.) † Piatră de var [comp. blg. srb. b a b i c a, în parte cu accepțiunile blg. srb. b a b a].

BABITĂ **sf.** *mai des BABITE, BĀGHITE* pl. ¶ ① Boală de care pătinesc copiii mici cărora nu le-au crescut încă toți dinții; se manifestă prin umflarea pînteceleului, cu dureri de stomac și urdinare, din care cauză îngălbenez și slăbesc foarte mult, așa că: unii chiar mor; de nu sînt îngrijiiți de grabă [blg. b a b i c i].

BĀBITĂ (pl.-te) **sf.** **dim.** **BABA** ① = **BĀBŪȘĂ**. **BĀBIRCA** (pl.-ce) **sf.** **F** a b ā foarte bătrînă și sbircită: sărutînd mîna sbircită a bābircii (MERA).

BĀBOIAS **sm.** † **dim.** **BĀBOIU** ①.

BĀBOIU ① **sm.** † = **BIBAN** ¶ ② Peștișor mic: am prins numai doi baboi de pește (L. M.) [blg. b a b o i].

BĀBOIU ② **npr. m.** : Ceata lui ~, adunătură de oameni fără căpătîiu (ISP.).

BĀBOIU **sm.** **F** augm. **BĀBĂ** ① : cum s'a depărtat bāboiul de acolo (cro.).

* **BĀBORD** (pl.-duri) **sn.** † Partea stingă a unei corăbii, a unui vapor cînd se privește de la pupă spre proră: se rostogolesc de la ~ la tribord și se întorc iar la ~, după cum corabia se apleacă pe o coastă sau pe alta (L.-GH.) [fr.].

BĀBORNITĂ, **BĀBORNITĂ** (pl.-te) **sf.** **F** a b ā urită și răutăcioasă, coloroanță: nu-i e rusie bābornitiei să nebunească la bātrînețe (ALECS.).

BĀBOȘĂ **sf.** † = **BABITĂ** ①.

BĀBŪCĂ **sf.** **F** **dim.** **BĀBĂ** ① = **BĀBŪȘĂ**.

BĂBULICĂ *sf.* *F. dim.* **BABA** ① = **BĂBUȘCĂ**.

○ **BĂBURĂ** (-urează) *vb. unipers.* *Băn.* (HASD.) (WG.) ② A ploua cu picături mari amestecate cu grindină [b a b u r ă].

○ **BABURĂ** *sf.* *Băn.* (HASD.) (WG.) ② Ploaie amestecată cu grindină.

○ **BABURĂ**², **BABURA** (*pl.-re*) *sf.* *Trans.* (FR.-CDR.) (WG.) Coș pentru fum [srb. b a b u r a].

BĂBUȘCĂ (*pl.-uște*) *sf.* ① Păsărică îmbătrânită care nu mai cântă: umblind toată ziua plină să împuste și ei este vreo-

~ de nu știu care păsărică [isp.] ② Mic pește de apă dulce, cunoscut încă sub numele de „ochiană”, „ocheniță”, „țărancă” sau „țărancuță”, „bălos”, etc. (*Leuciscus rutilus*) (H 285) ③ Pește mărunt, baboiu (L. M.) ④ ~ -ROȘIE = ROȘIOARĂ [big. rus. b a b u ș k a].

BĂBUȘCĂ (*pl.-uște*) *sf.* *F. dim.* **BABA** ① ② Termen de desmierdare pentru o femeie bătrână: o biată ~ născăjită care cere un loc în trăsură [re.] ③ Nevastă, chiar dacă nu e bătrână (term. de răsfățare): laca, măl ~ ce odor ti-am adus eu [CRG.].

BĂBUȘOARĂ (*pl.-oare*) *sf.* *F. dim.* **BABA** ① = **BĂBUȘCĂ**.

○ **BĂBUT** *sbst.* *Mold.* (DAM.) Virtutea de la car (CAR).

BĂBUȚA

(*pl.-uțe*) *sf.* *F. dim.* **BABA** = **BĂBUȘCĂ**: băbuța... scoate bucăți de lumânări albe [UG.].

○ **BAC**¹ (*pl.-cui*)

sn. Pod umblător care servește la trecerea cărurilor de la un mal la altul pe un râu mare (H 286) [fr.].

○ **BAC**² (*pl.-cui*) *sn.* ♠ În jocul de maca, acea carte care nu reprezintă nici o valoare [germ.].

○ **BACĂ** (*pl.-ce*) *sf.* ♣

Fruct în întregime cărnos, cu pielea subțire și cu miezul zemos în care se află semințele; așa e boaba de strugure, de coacăză, de pălăgică roșie, etc. (H 287) [lat.].

○ **BACAL** = **BACAN**¹.

○ **BACALAREAT**

1 (*pl.-ate*) *sn.* ①

Examen ce se trece

după terminarea cursurilor liceale și care permite

înscriserea în Universitate ② Titlu ce se obține

în urma acestui examen: ~ în literă, în știință.

2. **BACALAREAT** *sm.*, **BACALAREATĂ** (*pl.-ate*) *sf.*

Cel ce a obținut acest titlu [fr.].

○ **BACALBAȘA** *sm.* ♣ Staroste al băcanilor

care formau o breaslă deosebită (SAIN.) [b a c a l +

b a ș a].

BACALIAR *sm.* ♣ = **MEZIT**.

○ **BACALICĂ** (*pl.-cale*) *sf.* ♣

Articol, marfă de

băcănie (SAIN.) [ngr. μπακάλικον].

○ **BACĂLIE**¹ = **BĂCANIE** [b a c a l].

BACĂLIE² *sf.* *Mold.* ♣ = **BABITĂ**¹ ②.

○ **BACĂLITĂ** (*pl.-ite*) *sf.* *Mold.* = **BĂCĂNEAȘA**

[b a c a l].

○ **BACĂLIM** (*pl.-muri*) *sn.* Promisiune, făgădu-

ință: se întorcea de la Poartă aducând numai făgădu-

imuri și lavasuri (L.-GH.) [C.].

BĂCAN¹ *Mold.* **BACAL**, **BACAL** *sm.* ♣ Cel ce vin-

de cu mărunțișul diferite produse alimentare stră-

ine sau indigene, precum zahăr, cafea, orez, meze-

luri, etc. [tc. b a k a l].

BĂCAN² *sbst.* ♣ Lemnul unui arbore din Ame-

rica tropicală (*Haematoxylon campechianum*) care,

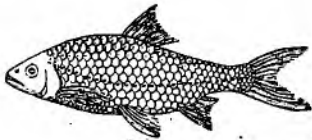

Fig. 285. Babușcă.

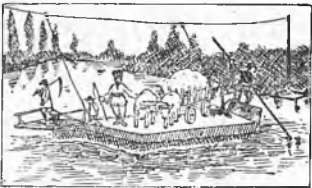

Fig. 286. Bac.

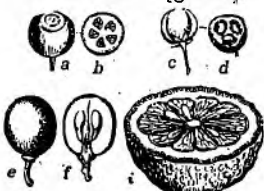

Fig. 287. Bace: a. b. de afină; c. d. de sparanghel; e. f. de strugure; g. de lămiie.

fiert în apă, dă o frumoasă culoare pentru roșitul ouălor de Paști (H 288): mulat în boale de ~ pentru roșit ouă [CAR.] [tc. b a k a m].

○ **BACANALĂ**, *mar adesea pl.* **BACANALE** *sf.* ①

△ Sărbătoare în onoarea lui Bacchus ② *Pr. ext.* Desfrui, orgie [fr. < lat.].

○ **BĂCĂNEAȘA** (*pl.-eșe*) *sf.* Femeie care ține o

băcănie; nevasta unui

băcan.

BĂCĂNESC *adj.* ♣

De băcan¹.

BĂCĂNI (-ănesc) *1. vb.* *tr.* A roși (ouăle) cu băcan.

2. *vb. refl.* A-și drege

rața cu băcan, a-și da cu

roșu pe față.

BĂCANIE, *Mold.* **BAC-**

ALIE *sf.* ♣ Prăvălia

unui băcan ② Profe-

siunea de băcan: s'a apucat

de ~ ③ Marfa ce se vinde

de un băcan, în spec. tot

ce se pune în bucate spre

a le face mai gustoase,

sau a le da un miros mai

plăcut, aromat, miro-

denii: un fel de săltă, făcută cu vin amestecat cu usturoiu

pisat și cu băcani¹ (L.-GH.).

○ **BĂCANIOARĂ** (*pl.-oare*) *sf.* ♣ Băcănie mică,

prăvălioară de băcan.

○ **BACANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ①

Preoteasă a lui

Bacchus care celebra bacanalele (H 289, 290) ② *Pr.*

ext. Femeie destrăbălată, care petrece în orgii: Tu

Fig. 289, 290. Bacante.

imi pari ca o ~, ce-a luat cu 'nșelăciune De pe frunte de re-

cloară mirtul verde de mărțir (EMIN.) [fr. b a c c h a n t e].

○ **BACARĂ** *sf.* ♣ Joc de cărți, maca: Bacarau de

ieri-noapte Strașnic l-a descurajat! (VLAM.) [fr.].

○ **BACĂU** *npr. geogr. m.* ① A-și găsi Bacăul, a o

păi, a da de belea.

○ **BACCARAT** (*cit. bacară*) *sbst.* Sticlă, cristal de

cea mai bună calitate [fr.].

○ **BACCEA** (*pl.-cele*) *sm.* *F* Bătrîn ramolit, baba-

lic, căzătură, hodoroga.

○ **BACCELI** (-elesc) *vb. refl.* *F* A deveni baccea.

○ **BACCEVAN** *sm.* ♣ Zarzavagiu [tc. b a g -

c e v a n].

○ **BĂCIE** *sf.* ♣ ① *Olten.* Coliba în care locuiesc

ciobanii în timpul verii ② *Maram.* (PL.) Stină

[b a c i u].

○ **BACIL** *sm.* ♣ Organism microscopic unicelu-

lar având forma lunguiață a unui bețișor sau a

unui firicel; unii

din aceștia, intro-

duși în organism,

pot da naștere

febrei tifoide, ho-

terei, tuberculo-

zei, etc. (H 291)

[fr. b a c i l l e].

○ **BACILAR** *adj.*

① Lung ca un bacil ② Privitor la bacili ③

Atins de o boală provocată de bacili ④ În

formă de bețișor [fr.].

Fig. 291. Bacili.

BĂB-
BĂC

***BACILIFORM** *adj.* $\#$ De forma bacililor [fr.].
BĂCIOANIE *sf.* *Băn. Trans.* ∞ Băciță [bă-
 cioi-ni].

BĂCIOIU *sm.* ∞ *Băn. trans.* Băciu.

BĂCÎT *sbst.* Zeciuială luată de băciu din
 produsul stinei: $\sim$ lui băciului ∞ $\frac{1}{10}$ din suma dăruirii [fr.].

BĂCIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* *Trans.* ∞ ① Femeia bă-
 ciului $\frac{1}{2}$ ② Femeia care se ocupă la stină cu
 stringerea laptelui și fabricarea brânzei.

BĂCIU *sm.* ① Mai marele peste ciobani în-
 sărcinat de stăpînul oilor cu stringerea laptelui și
 cu facerea cașului, brânzei,
 untului, etc. [292] $\frac{1}{2}$ ②
 ∞ În jocul de arșice, acela
 care s'a distins mai mult
 la încercare, și are dreptul
 să arunce cel dintîiu:
 butul cădea totdeauna pe cel-
 laltă jucător, și rămînea tot
 băciul (A.-GH.).

BĂCIUI (-uesc) *vb. într.*
 ∞ ① A petrece ca bă-
 ciu, a împlini slujba de
 băciu într-o stină: Pe cînd
 băciula Dada, și storcea untul
 dintr'un caș (MAR.). ② A
 petrece într'un loc, a sălășlui (COST.) (PAMF.) (R.-COD.):
 Dîu cenuse nu leșim, tot acolo băciulim (PAC.). $\frac{1}{2}$ ③ *Trans.*
 (VIC.) A lucra încet de tot, fără spor.

BACLAVA (*pl.-vale*) *sf.* $\times$ Plăcintă gătită cu
 miere sau zahăr, cu nuci sau cu migdale [tc.].

BACON *sbst.*, **BACONITĂ** *sf.* Φ = **TUTUN-TUR-**
CESC [rus. b a k u n ū].

BACȘIȘ (*pl.-isuri*) *sn.* Dar în bani făcut cuiva,
 în spec. unei slugi, unui subaltern, deosebit de
 plată ce i se cuvenea: noi, surzgîli, judecăm omul
 după $\sim$ (ALECS.). [tc. b a k ș y ș].

BACȘISUI (-uesc) *vb. tr.* (P. A da bacși-
 șuri cuiva.

***BACTERIAN** *adj.* $\#$ De bacterii, privitor la
 bacterii [fr.].

***BACTERIE** *sf.* $\#$ Termen generic dat unor or-
 ganisme microscopice, unicelulare, unele în formă
 de puncte, altele în formă de bețișoare sau firicele;
 cele mai numeroase și mai
 importante sînt patogene și
 pricinuesc boalele infecțioa-
 se; sînt cunoscute în ge-
 nere sub numele de microbi
 [293] [fr.].

***BACTERIOLOG** *sm.* $\#$
 Cel ce se ocupă cu studiul
 bacteriilor [fr.].

***BACTERIOLOGIC** *adj.*
 $\#$ Privitor la bacterio-
 logic.

***BACTERIOLOGIE** *sf.*
 $\#$ Partea microbiologiei care
 se ocupă cu studiul bacteri-
 ilor [fr.].

BĂCIUȚĂ (*pl.-te*) *sf.*
Trans. (HASD.) Față de pernă întrebuințată în loc
 de sac sau desagi, în care femeile pun merinde
 sau ceva haine cînd se duc la țig [$\sim$ BĂCIUȚ].

BĂCIUȚ (*pl.-te*) *sn.* *Maram.* (BRL.) Săculeț
 [ung. b a k ō, cu terminățiunea lui s a c u i e ț].

BĂCIUȘ *sm. pl.* ① *Olten.* Nume dat Românilor
 din Bănat $\frac{1}{2}$ ② *Băn.* Porcelă dată Românilor din
 unele regiuni muntoase din Bănat.

BĂDĂDĂI (-dăesc) *vb. într.* *Mold.* A umbla în-
 coace și încolo fără nici un rost: de atunci ca mai ba
 să l vadă cineva bătădăind pe ulițele Iașilor (CRG.).

BĂDAN (*pl.-ane*) *sn.* *Olten. Băn.* Cadă mare,
 vas de lemn în formă de con trunchiat: puțină
 mare [srb. b a d a n j].

BADANA (*pl.-nale*) *sf.* *Mold.* = **BIDINEA**: cu niște
 tîrsoase de barbe cît badanale de mari (CRG.) [tc.].

BADANITĂ, **BADANITĂ** (*pl.-ite*) *sf.* *Băn.* =
BADAN.

BĂDĂRAN *sm.*, **BĂDĂRANCA** (*pl.-ance*) *sf.* Mojie,
 țaran grosolan, necioplit și îngîmfat: el glumi... asu-
 pra bătărănilor boierii (COOB.).

Fig. 292. Băciu.

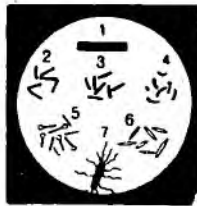

Fig. 293. Bacterii.
 1. Dalac. - 2. Difterie. -
 3. Tuberculoză. - 4. Ho-
 lera. - 5. Tetanos. - 6.
 Răpăciua. - 7. Friguri
 tifoid.

BĂDĂRĂNESC *adj.* De bătărăn, moji-
 cesc: auzea voci necunoscute și bătărănești (OEM.).

BĂDĂRĂNIE *sf.* Purtare, faptă, vorbă de bătărăn grosolan, mojiește: cît putea bătărănia lui
 să îngăduie sentimente înalte (O.-ZAMF.).

BĂDĂRĂȘ *adj.* De bătărăn, ca un
 bătărăn.

BĂDĂRĂȘ *sbst.* $\times$ ① *Mold.* Mămăligă prăjită
 în untură (RV.-CRG.). $\frac{1}{2}$ ② *Trans.* Pîine cu legumă (PSC.).

BĂDAU = **BADIU**.

BADE *sm.* ① Titlu dat la țărani de fratele mai
 mic, cînd se adresează unui frate mai în vîrstă,
 sau cînd vorbește de acesta (*mai adesea între-*
buințată forme din. bădică, badiță) $\frac{1}{2}$ ② Titlu dat
 de un țaran mai tînar altuia mai în vîrstă $\frac{1}{2}$ ③ Titlu
 dat de țărancă lubutului sau soțului ei, cînd i se
 adresează sau cînd vorbește de dînsul $\frac{1}{2}$ ④ Ter-
 men familiar cu care se adresează orășanul țara-
 nului: uneori cu sens peiorativ: lan ascultă, măi $\sim$,
 poartă-te bine cu boierii! (ALECS.).

***BADIAN** *sm.* Φ = **ANASON-STELAT** [fr. sau
 germ. b a d i a n].

BĂDIȚ *sbst.* ① *Băn.* Tuciu, fier turnat, fontă
 $\frac{1}{2}$ ② *Băn.* Clopoțel ce se pune la grămazul vîlelor $\frac{1}{2}$
 ∞ *Trans.* Ceau [ung. b a d i k].

BĂDIȚ, **BĂDICĂ** *sm. dim.* **BADE**: vestele noastre
 trăiau ca surorile. Iși ziceau furată și nouă bădică (VLAH.).

BĂDICUȚĂ *sm. dim.* **BĂDIȚ(A)**: iartă-mă, $\sim$, nu
 mă omori (VLAH.).

BĂDIE *sm. Mold.* = **BĂDIȚA** [b a d e].

BĂDILUCĂ *sm. dim.* **BADE**: Foaie verde mîiez de
 nucă, mă badiță, $\sim$ (SEZ.).

BĂDIȘOR *sm. dim.* **BADE**.

BĂDIȚ, **BĂDIȚĂ** *sm. dim.* **BADE**.

BĂDIȚEL (SEZ.), **BĂDIȚICĂ** (PAMF.) *sm. dim.*
BADIȚ(A).

BADIU *sm.* = **BADE**: Să dai $\sim$ lui gorită (IK.-BRS.).

BĂDIȚUC, **BĂDIȚULȚ**, **BĂDIȚULUT**, **BĂDIȚUȘOR**
sm. dim. **BADIU**.

BĂDIȚU (*pl.-te*) *Trans.*, **BĂDIȚIU** (*pl.-inie*) *Băn.*,
BADIȚ, **BĂDAU** (*pl.-dae*) *Olten. Trans. sn.* ∞ Putînic
 pentru alegerea untului: ca hîrțul din țările și ca
 mița din badițu (CRG.). [ung. b ö d ö n y].

BADOACĂ (*pl.-oace*) *sf.* *Trans.* (FR.-COR.) Cutie
 de lemn pentru măruntîșuri.

BADOACĂ, *sf.* *Trans.* (VIC.) Loc mai adînc
 în apă, mai ales pe sub rădăcini.

BADOȚ *sbst. f.* *Trans.* Gură: ține-ți $\sim$ (VIC.).

BADOG *sbst. Maram.* (BRL.) Tinichea [ung.].

BADRĂGANIE *sf.* *Mold.* (SEZ.) (RV.-CRG.) Umflă-
 tură pe corp, bolfă.

BAERAM... = **BAIRAM**...

BĂFTĂ (*pl.-te*) *sf.* *Mold. f.* ① Noroc: Ori ce $\sim$ i
 zău, de mine, Dacă nu-i vr' un cîc să-mi cînte? (SPER.) $\frac{1}{2}$ ② *Pl.*
 Gură: Și clăbucii negri clocotea în $\sim$ -i (STAM.) $\frac{1}{2}$ ③ *Pl.*
 ext. N'are $\sim$, n'are cuvînt, n'are trecere; *de act.*, cu
 înțelesul de vază, cînte: ațerim de băftă voastră (SPER.)
 [tc. b a h t „noroc”, „soartă”].

BAGA *sf.* Materie făcută din țeastă osoasă ce
 acopere corpul broastelor testoaase; din ea se fa-
 brikă piepteni, tabachere, nasturi, plăsele, etc.: pe-
 nele de strup ale unui evantaiu cu plăselele de $\sim$ (VLAH.) [tc.].

BĂGA (*bag*) *1. vb. tr.* ① A pune ceva înăuntru,
 a viri, a introduce: $\sim$ chela în broască: $\sim$ soba în
 teacă; $\sim$ banii în buzunar; $\sim$ ața în ac, a petrece ața
 prin urechile acului; $\sim$ în țearpă, a înfige, a trage în
 țearpă; $\sim$ în gură, a îmbuca, a mîncea $\frac{1}{2}$ ② (P. $\sim$ cul-
 va în cap: a) a-l face să priceapă; b) a-l face să
 creadă: a) (-și) băga ceva în cap (*sau* la cap *sau* la ureche:
 a) a lua bine aminte, a-și întipări bine în minte;
 b) a-și închipui; $\sim$ cuiva minte în cap, a-l cîmînti,
 a-l face să prindă minte; a-și $\sim$ mîntile în cap, a
 se cîmînti, a prinde mînt; $\sim$ spaimă (*sau* frică) la
 cineva, a-l înfricoșa, a-l înspăimînta; $\sim$ vrajbă (*sau*
 zădărnice) între oameni, a-l ațila la vrajbă, a semăna
 vrajbă între ei; $\sim$ vină cuiva, a învinui, a arunca
 vina asupra cuiva, a găsi vină cuiva $\frac{1}{2}$ ③ A face
 să intre, a duce (pe cineva) înăuntru: apăra pe dru-
 mari de elne și-l băga în casă (RET.); $\sim$ în închisoare:
 $\sim$ pe cineva în pămînt (*sau* în mormînt). a) a înmor-
 mînta; b) ④ A-i curma zilele, a-i amări viața $\frac{1}{2}$
 ⑤ ⑥ $\sim$ pe cineva în spaimă, în răcori, în groază, în gro-

zile morții. în draci, etc., a-l îngrozi. a-l înspăimînta; ~ la grijă, a face să aibă grijă, a produce îngrijorare; ~ pe cineva în boală, (sau în boale), a-l face să se îmbolnăvească de spaimă, de groază, de scîrbă, de dragoste ¶ ① A face să ajungă: ~ pe cineva în nevoie, în datorie, în belea, în primejdie ¶ ② A pune într-o anumită slujbă: ~ la stăpîn. a-l ~ slugă, argat, ucente, vizitiu ¶ ③ A-și băga (boii) în plug (sau în câr) cu cineva, a se întovărăși, a avea daraveri cu cineva ¶ ④ A-și băga capul (subînțeles în primejdie), a-și pune viața în primejdie, a-și risca viața ¶ ⑤ ~ în seamă, a lua în seamă, a prețui, a considera, a stima ¶ ⑥ ~ de seamă, a fi cu luare aminte, a lua seamă; a se uita cu luare aminte, a vedea, a observa, a priveghia ¶ ⑦ Bagseamă, a vedea, pe semne, probabil: numai zeita învîrăbirii... rămase nepotită: bagseamă că o uitaseră (isp.) ¶ ⑧ (P) A o ~ pe minecă, a începe să se teamă, a se speria, a-și pierde cumpătul.

2. *vb. refl.* ① A intra undeva: ~ în casă, în pădure, etc.; dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joaci (croș.) ¶ ② A se vîrî: s'a băgat sub pat ¶ ③ A se îngheșui: nu le ~ așa în sufletul meu, că doar n'ai să mă înghii (alecs.) ¶ ④ A se amesteca (într-o afacere), a lua parte: nu mă bag, nu mă amestec; ¶ ⑤ În treaba altora nu te ~ ¶ ⑥ ~ în nevoie, în belea, în primejdie, etc., a atrage asupra-și un necaz, o primejdie, etc. prin nesocotința sa ¶ ⑦ (F) ~ în boală, a se îngrozi ¶ ⑧ ~ la stăpîn, la prăvălie, la oi, slugă, argat, ucente, etc., a se tocmi într-o slujbă, a intra într-o casă, într-o prăvălie, la un meșter, etc. spre a sluji sau spre a învîta meșterul ¶ ⑨ R ~ chezas, a se pune chezas, a răspunde pentru datoria cuiva, pentru îndatoririle luate de cineva; ~ dator, a lua asupra-și datoriile cuiva, a se face răspunzător pentru datoriile altuia: a face datorii. a se îndatora.

'BAGABONT *sm.* (P) Vagabond, haimana: să mai văz eu că se ține ~ul după mine, și lasă-l! (CAR).

'BAGAGIU (*pl.-age, -agii*), 'BAGAJ (*pl.-aje*) *sn.* Calabrie [fr.].

BĂGARE *sf.* ① Faptul de a (se) băga ¶ ② ~ DE SEAMĂ, luare aminte, atențiune; ‡ observațiune; (C) NEBĂGARE DE SEAMĂ.

BĂGAT *sbst.* Faptul de a (se) băga.

'BAGATEL (*pl.-eluri*) *sn.* 'BAGATELA (*pl.-ele*) *sf.* ① Lucru de puțin preț, de puțină însemnătate, fleac: Nu n'rebați de n'vătătură, asta e un bagatel (VLAH); nu-l scump, 200 de galbini, o bagatelă (ALECS.) ¶ ② Compoziție muzicală scurtă, în gen ușor, fără pretenție [fr. bagatelle].

BĂGĂTOR *adj.* ① Care bagă ¶ ② ~ DE SEAMĂ, care e cu luare aminte, cu băgare de seamă: (C) NEBĂGĂTOR DE SEAMĂ.

BĂGĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Trans. ① Petec în patru colțuri ce se coase la cămășile bărbătești, la subșorii, deasupra cîinului ¶ ② Infundătură (C.M.) [băga].

BĂGĂU *sbst. Trans. Maram. Băn.* Scrumul rămas în lulea și pe care unii îl pun în gură și-l mestecă: Fetele din Arpăteț Mereu pipă la tăbac, iar cele din Satu Nou le bagă după ~ (UK-BRS.) [ung. bagó].

BAGDADIE *sf.* Mold. Tavan: cu ochii holbați se uita în ~ (SAD.) [te. bagdadi].

BAGEA (*pl.-ele*) *sf.* Mold. ☞ = BAGEAC(A): printr-o ~ de deasupra năvălela lumina mare a lunii (SAD.) [te. bağa].

BAGEAC (*pl.-eacuri*) *sn.*, ○ BAGEACĂ (*pl.-eci*) *sf.* Mold. ☞ ① Locul pe unde iese fumul în pod, ¶ ② Perestruică pe acoperiș: în dreptă o sură cu bageacă spre acasă (ALECS.) [băga, refăcut după ogeac].

BAGEAG (*pl.-eaguri*) *sn.*, ○ BAGEAGĂ (*pl.-egi*) *sf.* Mold. = BAGEAC(A): Pe o bageagă iese și spre țig privește (SPER.) [băga, refăcut după ogeag].

'BAGHETA (*pl.-ete*) *sf.* ① Nuia, bețișor: ~ magică, bețișorul pe care-l țin scamatorii în mină și căruia li atribuie puterea de a produce scamatoriile lor ¶ ② Varga de la pușcă care slujește să dea afară tuburile care n'au putut fi scoase din țevă de extractor ¶ ③ J Vergaia arcușului pe care stă întins pîrul (= ARCUȘ) ¶ ④ Cîinhu-

cel (de var sau de ipsos) rotund, în formă de toiag (☞ 294) ¶ ⑤ Vargă ușoară și nu prea lungă (50-60 de cm.) care servește șefilor de orchestră sau de cor pentru a bate măsura și a conduce execuția unui ansamblu ¶ ⑥ Fiecare din cele două bastoane cu care se bate toba mică și trianbulul [fr. baguette].

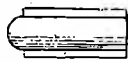

Fig. 294. Baghetă.

† BĂGHIONETĂ, ‡ BĂGHIONETĂ

= BĂIONETĂ: Muscaili au început a-i goni și a-l giunghia cu spege și cu baghionete ce sînt în gura flintelor (N.-COST.) [germ. Bajonnet + pol. bagniet].

† BĂGIOCURI... = BATJOCORI...

† BĂGLAMA (*pl.-male*) *sf.* Băn. (WG.) = BALAMĂ.

○ BĂGNET (*pl.-te*) *sn.* Bucov. = BĂIONETĂ: Mă doare mîică în piept De pușcă și de (VOR.) [rut.].

○ BĂGRIN *sm.* Băn. ☞ = SĂLCIM [srb. bagrena].

BAGSEAMĂ *adv.* ~ BAGA I. ①.

○ BAHADIRĂ (*pl.-irce*) *sf.* Mold. ① Femeie scurtă și grasă (SEZ.) ¶ ② Femeie mare și greoaie (PAMF.) [comp. te. behadyr „vitează” și rut. bahatyrka].

○ BAHAHUIE *sf.* Mold. ① Mătăhală: o ~ cît o cadă, cu căpățîna cît o banită... își arită fața (FLOR.) ¶ ② Femeie prostănacă, gură-cască (RV.-CRG.).

† BAHAMEȚ = BAHMET: Din cincizeci de bahameți, Bahameți cu perii creți (ALECS.).

BĂHANIE, BİHANIE *sf.* Ființă urîță, pocită, slutenic, în spec. epitet al Țiganilor sau Țigăncilor (= BAHNITĂ): o primă și p'astă ~ urîță și ascultă într-o doară tot ce blogodorea ea (POP.).

○ BAHARAUCA (*pl.-ce*), ○ BAHAROASĂ (*pl.-oase*) *sf.* Mold. Femeie scurtă și groasă (SEZ.).

† BAHMET *sm.* ☞ Cal tătareșc, mic și foarte iute: erau tot călusei rotunzi de Dobrogea și bahmeți sbriliți de Bugeac (POCS.) [comp. rus. bahmatu, pol. bahmat, probabil de origine tătarească].

BAHNĂ (*pl.-ne*) *sf.* ☞ Loc mocirlos pe care crește papură și stuț, mlaștină, smîrc: stejarul cel drept crește pe munte, în aer viu și'n țelină sănătoasă, iar nu în ~ (ALECS.) [pol. rus. bagno, rut. eeh. bah-n-o].

BĂHNÎȘ (*pl.-isuri*) *sn.* ☞ Loc mlaștinos: în tot băhnîșul trestiei... usca-se-va pîlîită de vînt (BIBL.) [bahniș].

○ BĂHNÎT (*pl.-te*) *sn.* Maram. ☞ = BĂGNET.

BĂHNITĂ (*pl.-ite*) *sf.* Ființă urîță, slută, pocită, cotoroanță, în spec. epitet al Țiganului sau Țigăncii: să-l mîncînce mî-sa de volnic, zise o ~ bătrînă (usp.) [comp. eeh. bahnice].

BĂHNOȘ *adj.* ☞ Mlaștinos, mocirlos: rozoz de băit... cules de prin păduri și pajîști băhnoase (GRIG.) [bahniș].

BĂHORNITĂ (*pl.-ite*) *sf.* ① Femeie bătrînă și răutăcioasă; cotoroanță: avem aici... o ~ care se ține numai de rele (R.-COD.) ¶ ② Femeie desfrînată [comp. srb. bahorica].

○ BĂI (băesc) 1. *vb. într. Băn. Trans.* (BUD.) (FR.-COR.) ☞ A lucra ca băias la o mină.

2. *vb. tr.* A exploata o mină [băie].

† BĂIA (băiez) *vb.*

tr. ① = IMBĂIA...

fiul tău ce l-ai băiat și l-ai înfăgat și l-ai aplicat (VARL.) ¶ ②

Băn. A mîngia, a desmierda [baie].

'BAIADERĂ

(*pl.-ere*) *sf.* Dănțuitoare indiană (☞ 295,296) [fr. bayadère].

BAIARAC =

BAIRAC.

BAIARAM... =

BAIRAM...

BĂIAȘ *sm.* ① Cel ce slujește la o baie

(de scăldat) ¶ ② Trans. ☞ Lucrător la o mină,

miner.

BĂIAȚ. Mold. ☞ BAIET *sm.* ① Copil de sex băr-

băteșc: are cinci copii, doi băieți și trei fete: școala de

Fig. 295, 296. Baiadere.

băilești ① ② F Om tânăr (cînd vorbește despre el un om mai în vîrstă): e un ~ de treabă; bietul ~ nu mai știa ce să facă ③ ④ Flăcău: Chirică, după obiceiul lui, se la cu băilești, iară Ipate se prinde în joc lîngă o fată (CRO.) ⑤ ⑥ Slugă la un birt, la o cafenea: ~ ul intră cu semi-bateria comandată de cei trei contrași (CAR.) ⑦ ⑧ ~ de prăvălie, vînzător la o prăvălie [probabil part. trecut de la băia].

○ **BĂIATĂ** (pl.-iete) *sf. Trans.* Copilă, fetiță: du fuiloru acesta la băiată ta și-l spune să-l toară (RET.) [băia t].

○ **BAIE** *sm. Mold.* ① numai în expr.: usturoiu ~, usturoiu a cărui căpățînă nu e împărțită în căței.

○ **BAIBAFIR** *sbst.* Fir de aur curat: P'un fuscior De argîntel, Trage fir De ~ (TEOD.).

○ **BAIBARAC**, ○ **BAIBARAC** (pl.-ace) *sn.* ① Haină țărănească scurtă cam pînă la briu, purtată în spec. de femei și copii: au legat să dea Iliaș-Vodă pe an cite... 400 băibărace sau haine roșii (N.-COST.) [pol. bajborak < germ. Weiberrock].

○ **BAICĂ** (pl.-ee) *sf. Băn.* Femeie care moșțește, moașe [comp. srb. b a k a].

○ **BAIDER**, ○ **BAIDIR** (pl.-re) *sn. Mold.* ① Fășie de bumbac sau lînă colorată, împletită, cu care țărani își înfășoară gîtul spre a se feri de răceală: fetele au cusut haine și rufe, și au împletit baldere (VLAH.) [germ. Beider (wand)].

○ **BAIDERAȘ** (pl.-așe) *sn. Mold.* ① dim. **BAIDER**: ea, într'o rochiță scurtă din petici, și c'un ~ de lînă vechiu (VLAH.).

○ **BAIDIR**... ○ **BAIDER**...

○ **BAIE**¹ (pl. băi), *sf.* ① Scăldare, cufundare în apă a trupului sau numai a unei părți a corpului: a făcut o ~ de piciorare ② ③ Apa sau lichidul în care se scaldă cineva: ~ de mare; ~ de curățenie; ~ de lapte ④ ⑤ Apa pregătită într'o cadă pentru a se scălda cine-

va: ~ caldă; ~ rece ⑥ ⑦ Localul, odaia unde se fac băi (□ 297): fiul împăratului nu cuteza să calce pe pardoseala băii (RSP.) ⑧ ⑨ Cadă în care se scaldă cineva (□ 298): intrară tle-care în cite o ~ și se îmbălară (RSP.); ~ de șezut, cadă mică în care se așază cineva spre a-și spăla partea de jos a trupului (□ 299) ⑩ ⑪ ~ de aburi ○ **ABUR** ⑫ ⑬ ~ de soare, expunerea la acțiunea razelor solare ca mijloc de vindecare a unor anumite boale ⑭ ⑮ (mai adesea pl.) Locuri unde izvorăsc ape minerale și unde se duce lumea, mai ales vara, spre a se lecu, scăldîndu-se în aceste ape: băile de la Govora; a plecat la băi ⑯ ⑰ *Trans.* ① Mină, ocnă: ~ de aramă; ~ de fier; le tăiară gleznil de la piciorul cel sting și-i dederă la ocnă la băi (DOS.) [slav. banja; pentru înțelesul de „mină” comp. ung. bányal].

○ **BAIE**² (pl. băi) *sf.* ① Golf mic unde corăbiile se pot adăposti contra vînturilor (□ 300) [fr. baie].

○ **BAIER**, ○ **BAIR** (pl.-re) *sn.*, ○ **BAIERA** (pl. băieri), ○ **BAIRĂ** (pl. băiri) *sf.* ① Ață mai mult sau mai puțin groasă, sforicică, fășie îngustă, panglică

Fig. 297. Baie.

Fig. 298. Baie.

Fig. 299. Baie da șezut.

Fig. 300. Baie.

etc., ce se coase la traistă spre a o putea atîrna de grumazi, sau spre a o spînzura undeva; tot astfel la desagi, la ghiozdan, etc.: eu îmi luam ghiozdanul; îmi treceam băierile pe după gît (OLV.) ② Sfoară legată de urechile sau toatele unui vas spre a-l putea duce atîrnat: toată găleata are la buze pe băieri cite o cupă (RSP.); o străchînută spînzurată în bairi (DRAGH.).

○ **BAIERILE** inimii, vasele sanguine de care inima pare atîrnată întocmai ca de niște baieri: a striga, a plînge, a ofta din băierile inimii, a striga, etc. din răsputeri, din fundul inimii; aceste legături ale inimii s'ar putea rupe, după credința poporului, în urma unei sforțări prea mari, sau a unei supărări: mi se rupe, uite, băierile inimii, de milă pentru dumeasta (RSP.); de aci, prin anal.: turna de se rupea băierile pămîntului (GR.-N.) ③ Sfoară cu care se strînge sau se leagă gura pungi: dă gînsacul pe o pună de cele re talger și cu băierile lungi, de pus în gît (CRO.); de aci ④ a strînge băierile pungi, a mai face economii, a nu mai cheltui mult, a nu mai da bani; a avea nouă băieri la pună (ZNN.), a fi foarte sîgîrit ⑤ Ață, chioatoarea de la cămașă sau de la o haină țărănească, șiretul cu care se leagă șortul pe după mijloc, izmenele, etc.: I-au prins cu baierei izmenele (SA.) ⑥ Ață, șiret ce se trece pe după gît și de care e atîrnat ceva: acest copil avea un baier atîrnat de gît (RSP.) ⑦ Mic obiect (medalie, figură, inscripție, etc.) pe care-l poartă cineva atîrnat la gît și căruia i se atribuie o putere magică, apărarea de primejdii, de boale, vrăji, etc., amuleta: Poartă baler farmăcat Ce este puterea sa, Fiind în baler cusut Un deget afurisit Cîteva fire de păr Din barba lui Solomon, Și alte lucruri drăcești (STAM.) [lat. bajulus].

○ **BAIERAM** = **BAIRAM**.

○ **BAIEREL** (pl.-ele) *sn. dim. Trans.* (vic.) Salbă de bani [b a ier].

○ **BAIERUȚĂ** (pl.-uțe), ○ **BAIERUȘĂ** (pl.-ușe) *sf. Trans.* (BUD.) dim. **BAIERĂ**.

○ **BAIES** *sm. Mold. Trans.* = **BĂIAS**.

○ **BAIEȘAG** = **BĂIȘAG**.

○ **BAIEȘESC** *adj. Trans.* ① De băieși (mineri), în felul băieșilor.

○ **BAIEȘESTE** *adv. Trans.* ① Ca băieși (BUD.) [băieșesc].

○ **BAIEȘIME** *sf. Trans.* ① Regiune în care au fost sau se află încă ocne, izvoare de ape minerale, de petrol, etc. ② Localitate populată aproape numai de mineri ③ Totalitatea lucrătorilor de la o mină [băiaș].

○ **BAIEȘIT** *sbst. Trans.* ① Meseria, ocupațiunea de băiaș (la mine).

○ **BAIEȘITĂ** (pl.-ite) *sf.* Femeie care slujește la o baie (de scăldat) [băiaș].

○ **BAIET** = **BAIAT**.

○ **BAIETAȘ** *sm. augm. BAIAT*: un ~ nalt și plstrulat (VLAH.).

○ **B IETĂNAȘ** *sm. dim. BAIETAN*.

○ **BAIETAȘ** = **BAIETAȘ**: i-a venit nesocotitul ~ mîntea la cap (GRIG.).

○ **BAIETAȘDRU** *sm.* Băia t mărice, între 15 și 20 de ani: eram abia ~ ca de vre-o optsprezece ani cînd m'am scris la Cazaci cu Tudor (I.-GH.).

○ **BAIETAȘ** *sm. dim. BAIAT*.

○ **BAIETEȘA** (pl.-teșe) *sf. Trans. dim. BAIATA.*

○ **BAIETEȘ** *sm. dim. BAIAT* ① *Mold.* Joc țărănesc.

○ **BAIETEȘC** *adj.* De băiat; de felul băieților.

○ **BAIETEȘTE** *adv.* Ca băieții: era fată frumoasă... și tunsă ~ (BR.-VN.) [băiețesc].

○ **BAIETIȚĂ** (pl.-tețe) *sf. Trans.* (MAR.) dim. **BAIATA**.

○ **BAIETOIU** *sm. augm. BAIAT*: îi trecură gînduri urite despre ~ năsdrașan și isteț (MERA).

○ **BAINGIC** (pl.-leuri) *sn. Mold.* ① Perinocul, scaunul dinaintea al carului. (DAM.)

○ **BAIO**: ○ **BAIU** *interj. Mold.* Ba, nu vreau: Hai în car! — Balo! — Hai în căruță! — Balo (SEZ.): Ia stai puțin!te, dragă Vochiș! — Baidu! Baidu! nu se poate (NEGR.) [b a + cu].

○ **BAIONETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Lamă de oțel triunghiulară sau turtită ca o sabie, ascuțită la

vîrf și terminată printr'un minier care se fixează la țeva pusti și care servește astfel soldatului ca armă de împuns (301) ¶ (E) Soldat de infanterie [ir baionette].

† **BAIR** (pl.-turi), † **BAIUR** (pl.-turi).

sn. (SAIN.) Povîrniș, deal [tc. bayir].

† **BAIR(A)** = **BAIER(A)**.

† **BAIRAC** (pl.-ace, -acuri) sn. ① X Steag, drapel, sîndard: pe cînd cu Unirea, stîti, mai antîrt, și eu am purtat bairacul (ALECS.).

② Cort cu prăjină înaltă unde se strînge lumea să petreacă (SAIN.) [tc.].

† **BAIRACTAR** sm. X Purtătorul bairacului, stegar [tc. bairakdar].

BAIRAM (pl.-amuri) sn. Sărbătoare cu care Musulmanii termină ramadanul sau postul lor; cu ocaziunea acestei sărbători, Domnii români trimiteau în vechime daruri Sultanului: n'au putut Ghica-Vodă să strîngă haraciul, ca să-l trîmită după obicei la ~ (LET.) [tc. bayram].

† **BAIRAMLIC** (pl.-leuri) sn. † Dar trimis Sultanului de către Domnii români cu ocaziunea sărbătorii bairamului: au luat două biruri și două bairam-leuri din țară (NEC.) [tc. bayramlyk].

† **BĂIȘAG** (pl.-aguri) sn. Trans. X Meseria sau munca de băiaș (minier): locuitorii acestor sate mai toți se ocupă cu ~ ul (FR.-CDR.) [ung. bányoság].

BĂITANAȘ = **BĂIEȚANAȘ**.

† **BĂIT** (pl.-turi) sn. Substanță extrasă din diferite plante, cu care se colorează lemnul lucrat de tîmplar înainte de a-l lustrui [germ. Beize].

† **BĂITUI** (-vesc) vb. tr. A colora lemnul cu baiț.

† **BĂITA** (pl.-te) sf. dim. Baie mică în care se scaldă copiii.

BAIU¹ = **BAIO**!

† **BAIU**² sbst. Trans. Maram. Griță, supărare, necaz, nevoie: De cînd port pîr pe spinare, Nime ~ nu mi-l are (RET.); ~ cel rău, epilepsie (BRL.) [ung. baj].

† **BAIUR** = **BAIR**.

† **BĂJENAR** Mold., ② **BEJENAR**, ③ **BEJÂNAR** sm. Fugar, pribeg, cel ce-și părăsește casa fugind prin alte locuri, ca să scape de urgia năvălirilor dușmane: fugiseră toți... și se făcuseră băjenari prin păduri (R.-COO.); a fi poate vrî un bejînar care vrea să intre argat la mine (ALECS.) [băjenie].

† **BĂJENĂRIE** Mold., ② **BEJENĂRIE**, ③ **BEJÂNĂRIE** (-ăresc) vb. intr. A fugi departe, a pribegi cu tot avu-ful prin alte locuri, ca să scape de urgia năvălirilor dușmane: au băjenărit toți Rumânii de spaimă (ROO.); din cel ce bejănăreau atunci prin Bucovina, s'au și descoperit mulți fugari de samă cari se ascundeau pe la noi (GRIG.) [băjenar].

† **BĂJENĂRIE** Mold., ② **BEJENĂRIE**, ③ **BEJÂNĂRIE** sf. = **BĂJENIE**: un chervan mare mocănesc care ducea pe drumul băjenărilor bogățiile lui Mihnea-Vodă (ROO.) [băjenar].

† **BĂJENĂRIȚĂ**... sbst. = **BĂJENIE**: pe la gări se văd figuri triste, dezolate, și grămizi de bagaje, ca pe vremea băjenăritului (VLAM.) [băjenărie].

† **BĂJENI** Mold., ② **BEJENI**, ③ **BEJĂNI** vb. refl. (-ănesc) = **BĂJENĂRIȚĂ**: stătuiau unii să fugă într'alte țări, alții stătuiau să se bejănăscă la munți (NEC.) [băjenie].

† **BĂJENIE** Mold., ② **BEJENIE**, ③ **BEJĂNIE** sf. ① Pribegie, fugă pricinuită de urgia năvălirii dușmanilor; în spec. fuga poporului în munți după învingerea ceteriștilor de către Turci (1821): sărmană bibliotecă! ținută în secrii ei la bejenia anului 1821, (oală a slujit de tuluială ianicerilor! (NEGR.) ¶ ② Loc de scăpare, adăpost în munți, prin codri, prin mîstiri, etc. unde se retrăgea poporul cu tot avu-ful de frica năvălirilor dușmane: Moldovenii au purces în răsipă carii cum puteau pre la bejenii lor (NEC.) [yst. bežaniie].

† **BĂJENIT** Mold., ② **BEJENIT**, ③ **BEJĂNIT** sbst. ① Faptul de a se băjeni ¶ ② Băjenie, pribegie.

BAJOCORI... = **BATJOCORI**...

† **BATJOCORĂ** = **BATJOCORĂ**.

† **BAL** (pl.-turi) sn. Petrecere cu dans: ~ anual; ~ filantropic; ~ mascat, bal la care toate persoanele sînt travestite și poartă cîte o mască pe obraz (302) [fr.].

Fig. 301. Baionete.

③ **BĂL** 1. adj. ① Se zice despre o oale albă sau care are numai capul sau botul alb ¶ ② Băn. Vacă ~ă, vacă albă ¶

③ Băn. Alb la față, bă-laiu: Drag mi-a fost neicuța'! ~, De trei ani mă țiu cu el (HOD.).

2. **BĂLĂ** sf. Băn. Mîndră, drăguță: Băla care-mi place mie, Gura ei strugur de vie (HOD.) [VSL. bēlū].

***BALĂ**¹ (pl.-le) sf.

① Fiară groaznică, spurcată, dihanie, monstru: era așa de stricătoare bala de fiară, încoți turmele de oi nu se mai stăveau prin preajmă de răul lui (ISP.) ¶ ② Om crud cu apucături și înfățișare de fiară spurcată: strelnul, pentru firea tă, e ~ neobotează (ISP.) ¶ ③ Pr. ext. Fîință urită, în spec. femeie slută, de speriat: Cat o vacă s'o junină S'o ~ de ibovnică (K.-BRS.) [b a l e].

③ **BALĂ**² (pl.-le) sf. Teanc (de mărțuri): au făcut și o ~ de postav prea frumoasă de au trîmis-o la împărăție (LET.) [it. balla].

③ **BALĂ** = **BAL**.

③ **BALABAN**¹ sm. ① O specie de șoim (CANT.) [comp. cuman. balaban, rus. balabanū].

BALABAN² sm. = **LABAN**.

BALĂBĂNEALĂ (pl.-eii) sf. Starea în care se găsește cineva care se trudește bălăbănindu-se [bălăbănie].

BALĂBĂNI (-ănesc) 1. vb. tr. A sdruncina, a hîrduca: Pielu îi bălăbănește hîrduz-burduz prin toate rătăcirile (ALECS.).

2. vb. refl. ① A se trudi, a se lupta cu ceva peste puterile sale, sucindu-se încoace și încolo: Se bălăbănie el, se smucea dinna, Coman n'o slăbi (ISP.); (E): se bălăbănește cu nevoile (PAMF.) ¶ ② A umbla încoace și încolo, a-și pierde vremea într'un loc, trîndu-se să scoată la capăt ceva: pricinile pentru care unele sate și unii din scutelnii să bălăbănesc în lume (C.-RAD.) ¶ ③ A se lupta cu vorba, a se sfădi: cît s'a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe a mamei a rămas (CRO.) ¶ ④ A se ciătina: venea bălăbănieu-se pe două cărări (PAMF.).

3. vb. intr. ① A alina în jos, mișcîndu-se încoace și încolo: picioarele îi erau așa de lungi încoți bălăbăneau de-a-lungul coadelor castrului mai pînă la pămînt (ALECS.) ¶ ② A mișca încoace și încolo: animalele... abia bălăbăneau din capete sub bicul care le frigea (DEM.) [comp. rus. balabonit].

BALĂBĂNOS adj. Bulbucă (vorb. de ochi): ochii bălăbănoși, gogoși și roșiți de neodihnă (JP.) [BOLOVĂNOS].

BALABUSTĂ (pl.-te) sf. ȧrm. Nevasta unui Evreu: beți și făceți din gură, că doarme balabusta (ALECS.) [evreu-germ. balabusta].

BALĂCĂRI (-ăresc) 1. vb. intr. A bălăci prin apă, prin noroiu, etc.: nu lăsa copilul să bălăcărească în cofa cu apă (L.M.).

2. vb. refl. Olten. Trans. (CIAUȘ.) (BUD.) (HASD.) A rosti vorbe murdare; a se ciorovăi, a se ocări, a se certa cu vorbe urite [comp. rus. bala-karit].

③ **BALĂCĂRIE** sf. Trans. Vorbă murdară, urită: vorbește bălăcării și nimic rău nu se leagă de el (RET.) [bălăcări].

③ **BALĂCĂRIȚURĂ** (pl.-turi) sf. Trans. (BUD.) = **BALĂCĂRIE**.

③ **BALĂCĂTORI** (-oresc) vb. tr. Trans. A spune vorbe triviale, murdare [comp. rut. bala-katy].

BALĂCEALĂ sf. Faptul de a bălăci prin apă, prin noroiu, etc.: copiii vor să înnoate, și izbutesc după multă ~ cu capul afund (SEZ.).

BALĂCI (-ănesc) vb. intr. A se juca, a se tăvăli, a călca în apă murdară, în mocirlă, în noroiu, etc.: vara... se duc de bălăcesc cîte trei ceasuri la gîrlă (GR.-VN.); bălăcind ca vai de dînsul pe ploaie și pe sloață într'o luncă norioasă (ROO.); ~ vb. tr.: Iși bălăcește condul în toate (VLAM.) [bg. balakami].

Fig. 302. Bal mascat.

BAL-BAL

○ **BĂLĂCIUNE** *sf.* *Trans.* Trivialitate, vorbe murdare [b a l e + (s p u r e) ă c i u n e].

○ **BĂLĂCIUȘCA** *sf.* 2 Băutură proastă, turbure: mă aflu o o ~, tolu de rachiu în mână, să beau din pînă (JUP.) [b a l ă c i u].

***BALADĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① ② În literatura română, ca și în cea germană ori engleză, se înțelege prin acest cuvînt o poezie epică de întindere mai mică; în literatura franceză termenul se aplică și la compuneri poetice cu caracter liric; în vechia literatură franceză, denumirea aceasta era dată unei mici poeme compuse din patru strofe, din care cele 3 dintîiu aveau toate același număr de versuri (8 sau 10, mai rar 12), iar cea de a patra, compusă din 4 versuri: era ca un fel de încheiere sau adresă care ne făcea cunoscut persoana și cărui erau adresate versurile ① ② ③ ~ populară, poezie epică de creație populară, și transmisă din gură în gură din timpuri mai mult ori mai puțin îndepărtate; subiectul acesteia e istoric sau legendar; la Români, genul acesta e reprezentat prin numeroase creații: eroii, ale căror fapte vitejești se celebrează, sînt sau personaje cunoscute în istorie, ca Neagoe Basarab, Ștefan cel Mare, Constantin Brîncoveanu, etc., sau haiduci, ca Bujor, Corbea, Jianu, etc., pentru cari poporul are o deosebită admirație; alte balade cuprind fapte imaginare, supranaturale ori superstițioase, cum sînt „Soarele și luna”, „Inelul și năframa”, etc., și acestea, de fapt, nu sînt decît basme versificate ① ② ③ Melodie ce însoțește un text epic sau melancolic [fr. b a l l a d e].

***BALADIN** *sm.* Caraghios, comediant, farsor, persoană care face pe alții să petreacă prin caraghiosciurile sale [fr.].

BĂLAI (-ăse) *vb. intr.* A face spume la gură de minie [b a l e i].

BĂLĂIEL. -ĂICĂ *l. adj. dim. BĂLATU:* Vei! săracu bălăiel! mult era el frumuseț (ALECS.).

2. **BĂLĂICĂ** *sf.* ① ② Nume dat unei oi albe ① ② Nume dat unei vitei albe (HASD.).

BĂLĂIOR *adj. dim. BĂLATU.*

BĂLATU *l. adj.* ① Gălbior, blond (*verb. de pîr:* cu părul ~ ca razele lunii (EMIN.) ② Cu lîna albă (*verb. de at:* cu părul alb (*verb. de vite:* bătrîn, nu giumă, al la păr și la barbă ca o oale bălate (RET.); Sultănica suia, minînd o vacă bălate cu un vitei (OLVR.) ③ Alb (*verb. de față:* O față dulce și bălate, Un trup înalt și mîlădit (EMIN.) ④ *Pr. anal.:* așa se văd, în codrii mușcelor, mesteacăni bălai cu frunzișul mărunț (OLVR.) ⑤ ⑥ Nici lăle, nici bălate, nimic, nici o vorbă (comp. nici albă nici neagră): să vă faceți moarte în popoșoi, să nu spuneți nici lăle nici bălate (CRG.); — că-l lăle, că-l bălate, ba c'o fi una, ba c'o fi alta, se zice cînd cineva caută cu ori-ce chip să găsească eșur unui lucru: gura babel umbia cum umbia melița: că fata lui nu ascultă... că-l leneșă, că-l solu rău, că-l lăle, că-l bălate (CRG.).

2. **BĂLAIE** *sf.* (JUP.) ① Varietate de struguri.

3. **BĂLAIA** *sf.* ① ② Nume dat unei vaci albe: nu-i e îndămină bălăiei, că vine tata cu pielea ei în spinare (ZNN.); ③ A 'nărcat ~, nu mai e belșugul dinainte, s'a isprăvit cu îndestularea de pinăcum; ④: nici lupul pe ~, nici ~ de lup (NEGR.) (ZNN.); de rău să te ferești cit poți ⑤ ⑥ Zorile (= ALBA): a intrat ~ în sac (ZNN.), s'a luminal de zi (comp. a intrat alba în sat) [b a l].

BĂLĂLĂI (-ăse) *vb. intr.* A se legăna, a se mișca cînd într-o parte, cînd într-alta, ca ceva care atîrnă în jos: se legă de subsalori și se lăsa a-i ~ picioarele în vînt (ISP.); vezi streangul ăla bălălăind încoace și încolo (VLAM.).

***BALALAIICĂ** (*pl.-ci*) *sf.* ① Instrument de muzică, de forma triunghiulară, cu două, trei sau patru coarde, cu care țărani ruși însoțesc cîntecul lor popular (JUP.) 303) [rus.].

BĂLĂLAU *l. adj. și sm.* ① Care bălălăiește, care umbă legănîndu-și corpul, sau numai capul, mișcînd, într-o parte și într-alta ② *Pr. ext.* Care-și pierde timpul cu nimicuri, pierde-vară (A.M.).

Fig. 303.
Balalaică.

2. *adv.* Bălălăind, legănîndu-se într-o parte și într-alta: Ivan atunci se ~ntoarse iar cu fața în jos, cu capul ~ într-o parte (CRG.).

○ **BĂLĂLĂU** *sbst. Trans.* X Mincare făcută cu mămăligă, unt și brînză.

BALAMA (*pl.-male*) *sf.* ① Cele două plăci de fier îmbinate astfel ca să se învîrtească una în jurul celeilalte și care, ținute la o ușă, la un oblon, la capacul unei lăzi, unei cutii, etc. servesc ca acestea să se poată deschide și închide cu înfășnire (JUP.) 304): cum-pără unele de teslărie, ...patru balamale... și se apucă de-și face... o racă (CRG.) ② *pl. (F) F* Încheieturi, articulațiuni (ale corpului): s'afundă-se de la inimă, se moaie din balamale și cade pe un scaun (CAR.); e om bătrîn, s'apoi l s'au cam slăbit balamalele capului (A.G.); ③: a scoate din balamale, a scoate din sărite [tc. b a g l a m a].

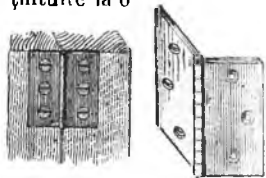

Fig. 304. Balamale.

○ **BALAMUȘ-BALMUȘ** *sbst. Mold.* ① X = **BALMUȘ**: ai fost și tu cînd ai fost, pe cînd te hrăneai ou ~ de la cîmătra (ALECS.) ② ③ (P) = **TALMEȘ-BALMEȘ**: pretind să între și aste două slove printre cele latinești, ca să faci din blata noastră limbă un ~ (ODOB.) [X = **BALMUȘ**].

BALAMUȘ *l. npr. m.* Ospiciu de alienați la Mărcuța, în apropiere de București: puiu de te leagă și te trimite la ~, mă 'ntelegi? (CAR.).

2. *Pr. ext. (pl.-ucuri) sm.* ① Casă de nebuni: i se părea un nebun scăpat de la ~ (D.ZAMF.) ② *Pr. ext.* Gălăgie grozavă, tărăhoiu: acolo e acumă un ~ cu predarea armelor (CAR.) [comp. **BALAMUȚ**].

† **BALAMUȚ** *l. sm.* Flecă, brîfior: curînd risipi acea avuție totuși cum nu se cădea balamuților, hoților, mîșcărilor (MX.).

2. *adj.* ♣ Măsluit (*verb. de cărți de joc:* par-că ~ eu n'am mai văzut așa goană (VLAM.) ② *Trans.* Năting: bādărășii (SUD.) [rus. b a l a m u ț].

† **BALAMUȚI** (-uțesc) *vb. intr.* A flecări: a birfi: a vorbi într-aiurea: balamuțea de zicea că poate să scoale pre morți (PRV.-MB.) [b a l a m u ț].

† **BALAMUȚE** *sf.* Flecărie, birfecăie, vorbă de elacii: acest sînt săbor surpîndu-i balamuțile ca unui eretic (PRV.-MB.) [b a l a m u ț].

BĂLAN, *Mold. BĂLAN* *l. adj.* ① Alb la față, bălăiu: dinainte era un om ~ ce putea să albă 35 ani (NEGR.) ② Bălăiu (*verb. de pîr:* blond: o femeie tînră cu părul ~, risipit în jurul obrazilor (OLVR.) ③ Cu părul alb (*verb. de unele animale, în spec. boi, cai, cîini, etc.*), cu lîna albă (*verb. de oi:* Frunză verde de-un lipan, Drag mi-a fost calul ~ (SEZ.).

2. *sm.* ① Nume dat unui bou, cal, cîine, cu părul alb; Ah, aman, aman, aman! Să puiu seana pe Bălan (SEV.); Tibă! Hormuz: na! Bălan..., dați-vă 'n lături, cotaile! (CRG.) ② *Mold. F* Dracul: Bălan să-ți aleargă din gură, dacă nu vorbești deslușit (CRG.).

3. **BĂLANA** *sf.* ① Vită albă (*în spec. iapă albă:* comp. ALBA): ② e mîncat ca ~ de ham (ZNN.); e trecut prin multe necazuri e prăpădit de nevoi [b a l].

BALANCA *sf.* ① Clopot ce se atîrnă la gîtul calului sau vitelor ② *Bucov.* Joc de copii: bălești se joacă vara pe tolocă, așvîrînd bote, de-a balanca (*vor.*).

BĂLÂNCĂNI (-ănesc) *vb. intr.* A suna (*verb. de clopotele de la gîtul vitelor:* apoi auzi bălâncăniînd un clopot de acioale (JUP.) [b a l a n c ă].

BĂLÂNEL, NICA *l. adj. dim. BALAN.*

2. **BĂLÂNCĂ** *sf.* Nume de vițică care bate în galben (HASD.).

BALÂNGĂ *l. sf.* Clopot ce se atîrnă la gîtul calului (= **BALANCA**).

2. **BALANGA**: **BALANGA!** *interj.* care imită sunetul clopotului: de-odată auz balanga! balanga! Ies pe poartă: era căruța lui Neica Enache (ISP.).

BĂLÂNGĂNI (-ănesc), **BĂLÂNGĂI** (-ăse) *vb. intr.* = **BĂLÂNCĂNI**: clopotele bălângănesc tot mai slab (VLAM.) [b a l a n g ă].

BĂLÂNGĂNIT, BĂLÂNGĂIT *sbst.* Faptul de a bălângă (n) i: sunetul clopotului de la gîtul calului sau al vitelor: se strîngeau țărani în jurul

bisericii, așteptînd să înceteze bălăngănitul din clopotniță (LUNG.) : bălăngăitul arămurilor, ca niște clopote dogite, împrăstie spaima în lungul ținuturilor (OLVR.).

BĂLĂNȚĂ *adj. sf.* = **BĂLĂNEL**.

BALANSA (-sez)... **BALANTA**...

BALANSINA (pl.-ine) *sf.* = **Funie** de cînepă sau de sîrmă împletită cu care se leagă capetele vergilor de catart ([3] 305) [fr. *balancine*].

BALANȚĂ (-tez) 1. *vb. tr.* ① **A stabili un echilibru**, a echilibra : ~ conturile, a face să se potrivească debitul cu creditul ② **A mișca cînd într-o parte, cînd într-alta**, a legăna.

2. *vb. refl.* ① **A se echilibra** debitul cu creditul : ajunsesem la patruzeci (de) milioane de lei... pasiv, care se balanța cu valoarea proprietăților sale (n.-ch.).

② **A se legăna** [fr. *balancer*].

BALANȚĂ (pl.-te) *sf.* ① **Cumpană**, cîntar cu două talgere ([3] 306) ;

~ hidrostatică = **HYDROSTATIC** ② ③

BILANT ④ ⑤ **CÎNȚĂR** [fr. *balance*].

BALANȚIER

(pl.-eri) *sn.* ① ②

Piesă a unui mecanism care prin balanțarea ei, prin mișcarea ei la o egală distanță încoace și îcolo, regulează

mersul unei pendule sau unei mașini ; ~ ul unei pendule, limba sau pendulul unui orologiu, unui ceasornic de perete ([3] 307)

③ ④ Baston lung de care se servește jucătorii pe funie ca să se ție în echilibru ([3] 308) : Să ții ~ ul cu ochi nea-

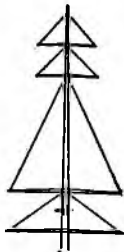

Fig. 305. Balanșinc.

Fig. 306. Balanță.

Fig. 307. Balanțier.

Fig. 308. Balanțier.

dormiți. De frică să nu scapeți de frînghie jos (MEGR.) [fr.].

⑤ **BALAOACHES** 1. *adj. irm.* Oa-ches : o fi tinăru ~ de azi dimineață (VLAH.).

2. *sm. irm.* **OLD.** Mold. Poreclă dată Țiganului : Mă, balaoacheș, dar foaia ta vorbește p. (SEZ.) [balauroachesh].

③ **BALAOANĂ**. **BALAOANĂ** (pl.-ne) *sf.* **Olden.** ④

Bală ⑤ ⑥ Șarpe mare ⑦ ⑧ Balauro ⑨ ⑩ Poreclă dată Țiganului.

BĂLĂRIE, mai adesea *pl.* **BĂLĂRII** *sf.* = **Burteni** sălbatice, înalte și dese : bordeiele și coșarele.

Îărănești risipite prin tuție și bălării (OOOS.) [comp. vsl. byli].

BALAST *sbst.* ① ② Pietriș risipit printre și-nle unui drum de fier pentru a întări traversile.

③ ④ Pietriș sau altă greutate pusă pe fundul unei corăbii [fr. < engl.].

⑤ **BALAS** (pl.-suri) *sn.* = **Piatră** scumpă, varietate de rubin roșu-deschis : sîpături de sîdel pline cu... leături de smaragduri, de balașuri, de rubini, de zamfiri (OOOS.) [it. *balascio*].

⑥ **BALASTOAGĂ** *sf.* Bucov. (MAR.) = **Băltoacă**.

⑦ **BĂLĂTENIE** *sf.* **Olden.** ⑧ Bală ⑨ ⑩ Șarpe mare ⑪ ⑫ Animal mic și degenerat (RV.-CRG.).

⑬ **BĂLĂTRUC** *sbst.* **Trans.** Piatră rotundă cu care se zdrobește sarea pe masă sau în piua (VIC.) (SEZ.).

BALAUR, **BALAUR** *sn.* ① ② ③ Animal fantastic care, în închipuirea poporului, are forma unui șarpe urias întraripat, acoperit cu solzi aurii ; are

mai multe capete (3, 7 sau chiar 12) și o mul-

țime de limbi ascuțite ; gura e așa de mare, încît monstrul sboară cu o falcă în cer și una în pămînt și poate înghiți dintr'odată voinici înarmați, sau corbi cu coarne ; locuiește cu deosebire în apă, mai

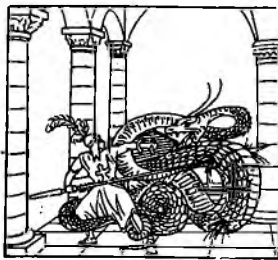

Fig. 309. Balauro.

Fig. 310. Balaurul.

adesea în fundul unei flintini și nu lasă să ia apă dintr'însa, afară dacă i se dă elte o lăcă ca s'o mănînce ([3] 309) ; și iată balauro mare de foc, avînd capete șapte și coarne zece, și preste capetele lui stele șapte ; și coada lui trăgea a treia parte din stelele cerului (BIL.). ④ ⑤ Om erud.

⑥ **iron.** Poreclă dată Țiganului (în deosebi lăutarului) : auzi niște balauroi de lăutari trăgînd din viori (asp.).

⑦ ⑧ **Băn.** Zmeu cu care se joacă copiii ⑨ ⑩ **Olden.** Grindă groasă pe care se pune podeala la poduri

⑪ ⑫ Un fel de cere de scînduri care încinge luntrea pe marginea gurii (DAM.) ⑬ ⑭ **BALAURUL**, constelațiune în emisfera boreală compusă din 64 de stele ([3] 310).

⑮ **BALAUR** *sm.* **Olden.** = **BRINDUSĂ-DE-TOAMNĂ**.

BĂLĂURAȘ, **BĂLAUREL** *sm.* dim. **BALAUR**.

BALAUROAICĂ, **BALAUROAICĂ** *Fig. 311. Balbisa.* (pl.-ce) *sf.* = **P** femeia ori mama balauroului : vede că lese dintre tufe o ~ și vine de se înlocăste de piciorul de dinapoi al calului (VOR.).

BALB... = **BILB...**

① **BALBĂLAU** *sbst.* **Olden.** Bobotaie, flacăra mare, vîlvătaie.

BĂLBISĂ *sf.* = **Plantă** ierboasă din familia labiateilor cu tulpina acoperită cu peri aspri, ramificată spre vîrf și prevăzută cu peri glanduloși ; florile sînt roșii, mai rar albe (*Stachys silvatica*) ([3] 311).

② **BALCIBAȘLIC** (pl.-teuri) *sn.* = **BALGIBAȘLIC** : au legat atunci și mîerea ce le dă în toți anii, ~ și alte daruri (N.-COST.).

③ **BALCIZ** *adj.* **Mold.** ④ Urit, slul : o fată balciză și lălfie de-ți era frică să înnoptezi cu dînsa în casă (CRG.).

⑤ Cu privirea încrucișată, șășin.

⑥ **BALCON** (pl.-oane) *sn.* = ⑦ Construcție făcută la fațada unei case, în afară de linia zidului și la caturile de sus ale clădirii, formînd un fel de galerie neacoperită și înconjurată de o balustradă de zid sau de fier ([3] 312) : pe străzile orașului flori li se aruncau din balcoane (VLAH.)

⑧ ⑨ Galerie în etaj în fața scenei unui teatru [fr. < it.].

⑩ **BALCONAȘ** (pl.-așe) *sn.* dim. **BALCON**.

⑪ **BALDACHIN** (pl.-înuri) *sn.* ⑫ Acoperemînt sprijinit pe coloane sau fixat de un perete, alcătuit din stofe prețioase și pus ca podoabă deasupra unui amvon, unui altar, unui tron sau unui pat, urîșise ([3] 313)

⑬ ⑭ Acoperemînt alcătuit din stofe prețioase ce se purta în vremuri deasupra principilor sau la procesiuni ;

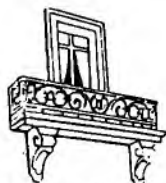

Fig. 312. Balcon.

Fig. 313. Baldachin de tron.

BĂL-BAL

INSTITUTUL PEDAGOGIC DE 1 ANI BIBLIOTECA CONSTANTA

BĂLBAL - se mai obicinuște astăzi la procesiunile bisericii catolice (314, 315): pășea... țănoș și mindru sub ~ul

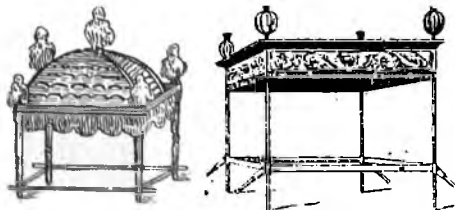

Fig. 314, 315. Baldachinuri.

de mătase de fir (GRIG.) [fr. baldaquin < it.].

BALDOAIE, **BALDOAIE** *sf.* ♀ Varietate de struguri (M.).

BALE *sf. pl.* ♂ Scurpatul care se scurge din gură pe bărbie: balele lui cura peste barba lui (BIB.).
 ♂ Scurpatul spumos al unora din dobitoace: leșt, măre, scorpiu din smiro, și năvală la Ercole ca să-l umple de balele sale cele veninoase (M.). [pl. din 'ba < lat. 'ba ba].

BALEGA... **BA-LIGA**...

'BALENĂ (pl. -ne) *sf.* ♂ Chit, mamifer din ordinul Cetaceelor; animalul cel mai mare din epoca actuală; are o lungime de 16-20 de metri, și ajunge uneori pînă la 30 de metri, cîntărind în cazul acesta peste 100.000 de kilograme; capul este cam a treia parte din lungimea totală; gura e lungă de 5-6 m. și largă de 2-4 m.; în gură are, în loc de dinți, niște lame osoase, numite „fanoane”, în număr de 300-360 și care ating o lungime de 4-5 metri; e acoperit de un strat de grăsime de 20-30 cm. care dă vreo 30.000 de kgr. de unt-soare; locuiește mai ales în părțile nordice ale oceanelor Atlantice și Pacific, unde trăiește în cete mai mult sau mai puțin numeroase, înmotind cu o înălțime de 4 mile pe coas (*Balaena mysticetus*) (316) ♀ ♂ Fanon sau os de balenă, întrebuintat în lamele subțiri și flexibile, la fabricarea corsetelor, umbrelor, etc.
 ♀ ♂ **BALENA**, constelație ecuatorială situată la S. de Berbec și de Pești (317) [lat.].

'BALENAR *sm.* Pescar de balene.
'BALENIERĂ (pl. -ere) *sf.* ♀ Corabie care slujește la pescuitul balenier (318) [fr.].

'BALESCĂ (pl. -esci) *sf. Mold.* Butoiuș; dram cu dram face literă, literă cu literă face cută, cută cu cută face vadră, vadră cu vadră face ~, ~ cu ~ face astal (ALECS.).

'BĂLĂCĂ.

'BALERCUȚĂ

pl. -e *sf. Mold.*

dim. BALESCĂ.

'BALERINĂ

pl. -e *sf.* ♀ Dănuitoare la un teatru, baletistă [fr.].

'BALEȚ (pl. -e) *sm.* ♀ Piesă alcătuită din

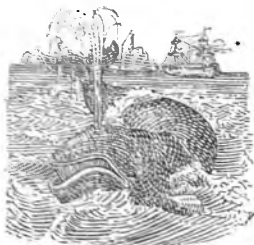

Fig. 316. Balenă.

Fig. 317. Balena.

Fig. 318. Baleniera.

Fig. 319. Balet.

danțuri însoțite de muzică, în care acțiunea e reprezentată numai prin gesturi și mișcări de danț (319) [fr.].

'BALETISTĂ (pl. -te) *sf.* ♀ Care danțează într-un balet (320).

♂ **BALGIBAȘĂ** *sm.* ♂ Trimis al Hanului Tătarilor care venia din an în an în Moldova să-și ia tributul de miere: au prins atunci și pe balgibașa Hanului ce s'au aflat atunci (MUSC.) [tc. balg y - baș y].

♂ **BALGIBAȘLÎC** (pl. -turi) *sn.*

♂ Tributul de miere ce se da pe fiecare an Hanului Tătarilor: au plătit și birul deplin și ~urile și miera și ceara (M.). [balgibaș].

♂ **BALGIU** *sm.* ♂ Neguțator turc care umbla prin țară spre a cumpăra miere [tc. balg y].

♂ **BALIE** *sf. Mold.* Vas mare de lemn, făcut din doage, în care se spală rufe [rut. baliija].

♂ **BALIEMEZ**, **BALIEMEZ** (pl. -ezuri) *sn.*

Tun de cel mai mare calibru (321): cele dintru bucăți de artilerie, numite în Europa bombarde, la Români se numeau balimezuri (BALC.) [tc. bal y emez].

BALIGĂ, **BALEGA**

(pl. -gi) *sf.* ♂ Excrement de vite, mai ales de bou și de cal: el trebuia, sârmanul, să coacă baligă de vită, ca să-și hrănească copiii (M.).

♂: a face singe în ~, a nu face nici o ispravă (se zice de cei ce vor să-și arate voinicia în lucruri de nimic); — la ~ moale, puțină apă trebuie, pe cei slabi, cele mai mici întâmplări îi doboară; — vițelul după ~ se cunoaște ce bou o să se facă, omul se vede de mic copil ce o să devie mai târziu ♀ ♂ ♀ Om moale, fără voință, fără energie.

BALIGA, **BALEGA** *vb. refl.* și *tr.* (în cazul cînd e însoțit de obiect) A-și lepăda baliiga (corb. de cai sau de boi): caii se băleau tot apă, că altă n'aveau ce bălega (M.); calul minca jăratec și baliiga galbini (M.).

BĂLIGAR, **BALEGAR** *l. sn.* (pl. -are) Grămadă de baliigă, baliigă multă amestecată cu paie, pusă la un loc, și care, după ce putrezește, se întrebuintează la îngrășatul pămîntului: îngropă copilașii în băligarul de la grajd (M.); ♀: cine se ia după mîscă ajunge la băligar (PANN), cine se ia după cei netrebniici sau nebuli, cine urmează sfaturile lor, ajunge să facă blestemății.

2. *sm.* ♀ ♂ Gîndac negru care trăiește mai mult în baliigă (*Gestrupe stercorarius*) (322) ♀ ♂ ~ **CUCORN** = **CARABAȘ**.

BĂLIGĂRĂ, **BALEGĂRĂ** *vb. refl.*

A se băliga: am un cal slab slab, mîntăcă o șură de pale fără să se băligăreze (M. CRG.) [băligar].

♂ **BĂLIGĂU** *sbst.* Grămadă de baliigă, băligar.

BĂLIGUȚĂ (pl. -uș) *sf. dim.*

BALIGA.

♂ **BALIMEZ** = **BALIEMEZ**.

♂ **BĂLIRCĂ** = **BALESCĂ**.

'BALISĂ (pl. -se) *pl. -e*

BALIZA (pl. -se) *sf.* ♂ Semnal pus în mijlocul mării și care se poate vedea de la o mare depărtare, spre a indica corăbierilor un loc primejdios, o stîncă etc., de care trebuie să se ferească, geamandură (323) [fr.].

'BALISĂGIU, **'BALIZAGIU** (pl. -agii, -aguri), **'BALISAJ**, **'BALIZAJ** (pl. -aje, -ajuri) *sn.* ♀ Așezarea balizelor în apă [fr.].

Fig. 320. Baletistă.

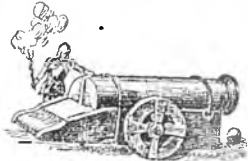

Fig. 321. Baliemezuri.

Fig. 322. Băligar.

Fig. 323. Balisă.

***BALISTĂ** (pl.-iste) *sf.* Mașină de războiu la cei vechi, cu care se asvîrleau pietre, sulți și alte proiectile asupra vrămașului (324) [lat.].

***BALISTICĂ** (pl.-ice) *sf.* Știința care se ocupă cu studiul mișcării proiectilelor [fr.].

***BĂLIUȚĂ** (pl.-ute) *sf.* Mold. dim. **BALIE**.

***BĂLIVERNĂ** (pl.-ne) *sf.* Fleac, moft: cum îți vine duminică să crezi așa balivernă? (CAR.) [fr.].

***BALIZA**... = **BALISĂ**...

BALIC *sm.* = **CALCAN** [tc. balyk].

***BĂLMĂJ** (pl.-aje), ***BĂLMĂȘ** (pl.-ăse) *sn.* Băn. X

***BĂLMĂJ** (-ăjesce), ***BĂLMĂȘ** (-ășese) Băn. *vb. tr.* Trans. = **BĂLMUI**.

***BĂLMĂJITORIU**, ***BĂLMĂJITORIU** *sm.* Care încercă adevărul, care vorbește într' aiurea: omul înțelept tăcea-va pînă la o vreme, iară cel bălmăjitoriu și nebun va trece preste vreme (SIBL.) [bălmăji].

***BĂLMĂJITURĂ** (pl.-turi) *sf.* (bud.) Amestecătură, confuzie [bălmăji].

***BĂLMĂT(R)UCĂ** *sf.* Băn. Trans. X Mîncare ciobănească făcută din caș amestecat cu apă și făină.

BĂLMEJI..., **BĂLMEJUI**... = **BĂLMUI**...

***BĂLMEJITORIU** = **BĂLMĂJITORIU**.

BALMES = **BALMUȘ**.

BĂLMES... **BĂLMOJ**... = **BĂLMUI**...

BALMOȘ = **BALMUȘ**.

BĂLMOȘ... = **BĂLMUI**...

BĂLMUI (-uiesce) *vb. tr.* A vorbi încurcat, a budogăni; a trîncăni, a sporovoi, a spune la fleacuri, a vorbi vrute și nevrute: din ceas-ov și psaltire, și acele bălmuite rău ca val de ele, să treci la gramatică (CAR.) [bălmuiș].

BALMUȘ, **BALMOȘ**, **BALMES**, Băn. Trans. **BALMĂȘ**, **BALMĂJ** (pl.-se, -je) *sn.* X Mîncare ciobănească făcută din caș fierț în lapte dulce și la care se adaugă și puțin mălăiu ca să se îngroașe; în alte părți; se face din smîntînă fiartă cu mălăiu și la care se adaugă puțin unt; pe aiurea, mălăiul e înlocuit cu făină de griu: după ce cînară un balmoș păcurăresc (RET.); ciobanii, la frămîntatul cașului pentru brînză, îl curăță de coajă... și fac cu coaja acela balmuș (ORAGH.).

***BALNEAR** *adj.* De băi, privitor la băi: stațiune = [fr. < lat.].

***BALON** (pl.-oane) *sn.* ① Mică sferă de cauciuc foarte subțire și umplută cu un gaz ușor cu care se joacă copiii (326) ② Aparat format dintr'un înveliș de cauciuc, de mătase sau altă materie făcută impermeabilă, de formă sferică sau lunguiată și umplut cu un gaz mai ușor decît aerul, pentru ca să se poată înălța în văzduh (325); ~ cu cîrmă, ~ dirijabil, balon prevăzut cu elice și cu anumite aparate pentru ca să poată fi cîrmuit în direcția voită ③ Vas de sticlă de formă sferică, cu un gît mai mult sau mai puțin

Fig. 325. Balon.

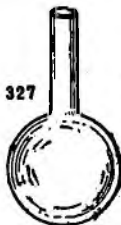

Fig. 326-328. Baloane.

ung, care se întrebuințează foarte adesea în la-

boratoriile de chimie și de fizică (327) ④ Minge mare, de piele, sferică sau eliptică, întrebuințată la diferite jocuri sportive, ca foot-ball, rugby, etc. (328) ⑤ Mold. Căretă, cupen: așa l-a pus tu ~ alături cu împăratul (rv.-crg.) [fr.].

***BALONAȘ** (pl.-așe) *sn.* dim. **BALON**.

***BĂLOS** *adj.* ① Plîn de bale ② Căruia-i cîrug balele ③ X De feul balelor, ce se întinde ca balele (vorb. de o mîncare proastă sau de o băutură) ④ Trans. Alunecos: calea-l așa de băloasă după ploale (PAC.) ⑤ X BURETE-~ = **BĂLOȘEL**.

2. *sm.* X = **BĂBUȘCĂ** 2.

BĂLOȘĂ (-oșez) *vb. refl.* A se umplea de bale [băloș].

BĂLOȘEL *sm.* X Ciupercă galbenă-roșietică, cu miros caracteristic foarte neplăcut; crește în pădurile de brad și de fag; numită și „bureto-bălos“ (*Russula foetens*) [băloș].

***BALOT** (pl.-oturi) *sn.* X Teanc de măruri (329): ~uri grele de măruri s'asvîrîl huruind pe ieșeaburi de lemn (VLAH.) [fr.].

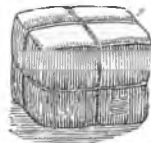

Fig. 329. Balot.

***BALOTAGIU** (pl.-agii, -agiuri), ***BALOTAJ** (pl.-aje, -ajuri) *sn.* X Rezultatul unui vot în care nici unul din candidați n'a obținut majoritatea absolută; scrutin de ~, a doua votare, în care se proclamă ales acela dintre candidați care a întrunit cele mai multe voturi (majoritate relativă); în caz de paritate de voturi, cel mai în vîrstă se consideră ales [fr.].

***BALSAM** (pl.-muri, -me) *sn.* ① Rășină aromatică ce se obține de la anumite plante ② Ulei sau unsoare cu miros pătrunzător și aromatic, întrebuințat în medicină ③ Mirosoasă, aromatic, parfumat: o atmosferă de ~e răcoase în via suflarea (COOB.) ④ Substanță care se injectează într'un cadavru pentru a-l împiedeca de a se descompune curînd: de grabă i s'au tîmplat moartea, și griindu-i trupul cu ~, l-au dus în țara lui (LET.) ⑤ Mingiere: cuvintele lui au fost un adevărat ~ pentru durerea mea [lat.].

***BĂLSĂMA** (-ămez)... ***BĂLSĂMI** (-ămesce)... = **IM-BALSĂMA**.

***BALSAMIC** *adj.* ① De balsam, ca balsamul, care are însușirile balsamului: miros ~ ② Care conține un balsam: sirop ~ [fr.].

***BALSAMINĂ** (pl.-ine) *sf.* X = **CANALUȚE** [fr.].

***BALSAMIU** *adj.* De balsam, ca balsamul, care are însușirile balsamului: salcîmii și pomii roșitori... umplînd văzduhul prosăpăt cu miros dulce și ~ (GRIG.).

***BALTĂ** (pl. bălți) *sf.* ① Întindere mai mare sau mai mică de apă sătătoare care prin vărsarea unui riu se grădăște în bazine, și care apoi, cînd seacă riul, seacă și ea în parte sau de tot: piralele ce se scurg din dealuri o prefac într'o ~ plină de nomoi și mocirlă (BALC.); friguri de ~ ② Lac: Balta-Albă e un lac în județul Rimnicu-Sărat ③ Îngrămădire de apă formată de ploaie ④ Pr. ext. Apă, sau alt lichid vărsat în mare cantitate pe jos: vinul amestecat cu singe făcuse o ~ pe lespedze sălii (NEGR.); ⑤ E sație în țară! au năvălit Tătarii! S'acum în bălți de singe își joacă armăsarii (ALECS.) ⑥ Cel-din-baltă, una din numeroasele denumiri ale dracului ⑦ A rămînea ~, a fi lăsat în părăsire, neisprăvit; — a lăsa ~, a lăsa în părăsire, neisprăvit, a lăsa pe loc; — are balta pește, știu că se află în mare număr, se va găsi, se va face neapărat; — n'are balta pește (ZNN.), se zice cînd nu se află un lucru care trebuia neapărat să fie în belșug acolo unde-l căutam; — a da cu bîta (sau cu măciuca) în ~ (ZNN.), a face o muncă zadarnică; — șade dracu' n' ~ și rîde de altul, se zice cînd cineva ține de rău pe altul pentru niște cursuri pe care le are singur [vsl. b l a t o].

***BALTAC**, **BALTĂC** (pl.-ace) Mold. Bucov., **BALTĂG**, **BALTĂG** (pl.-age) *sn.* ① Armă vechi, un fel de secure cu două tășuri; la curtea domnească din Moldova, era într'o vreme semnul caracteristic al agăi, înlocuit apoi prin topuz: pînă la Grigore-Vodă, în domnia a doua, așa purta baltag și cînstea i se păzea la

această rîndulată (LET.) ♀. ③ Arma haiducilor din trecut, întrebuințată încă pe alocuri de ciobani: Căci au arme oștite și baltage tînuite (MAR.) ♀. ④ (Un fel de toporiș ușor, cu coada foarte lungă de corn (a) 330): dese lovitură de baltag răs-tornă stearii uriești (ZNN.) [tc. baltak].

BĂLTAC² (pl.-ace) *sn.* ① Mică îngrămădire de apă de ploaie: dacă plouă mult, înclă ar sta apa ~ pe cîmp, închidem gurile drumurilor în șanțurile de deal (O.-GH.) ♀. ② Apă sau alt lichid vărsat în mare cantitate pe jos: văzînd pe balaur mort într-un ~ de sînge (ASP.) [baltă].

BĂLTĂCĂI, BILTICĂI (-ăsc) *vb. intr.* A sări, a sălta, a aderge prin baltă, sau prin noroi; a merge greu printr-un loc băltoș sau lînos: a sbură pe deasupra apei atîngînd-o ușor cu picioarele (vorb. de pă-sări): (Arăni cu poturi sumeși bătăcăsc prin noroiul ni-stipos (ARO.) [baltăc; comp. BILTIC].

BĂLTĂCĂIALĂ, BILTICĂIALĂ (pl.-iei) *sf.* Lăp-ul de a baltăcăi.

BĂLTĂCEL, BĂLTĂGEL (pl.-ele) *sn. dim.* BĂLTĂC¹ BĂLTAC¹.

BĂLTĂCI (-ăsc) *vb. intr.* (COST.) = BĂLTĂCĂI.

BĂLTAG¹, BĂLTAG² (pl.-age) *sn.* = BĂLTĂC.

BĂLTAG², BĂLTĂGAN *sn.* (HASD.) Vînt puternic.

BĂLTĂGAȘ (pl.-age) *sn. dim.* BĂLTAG¹: I-aș mai da ~ un ~. Să-l sară vre-un gălbenaș (HASD.).

BĂLTĂGEL = BĂLTĂCEL.

BĂLTĂGIBAȘA *sn.* ① Căpetenia baltagiilor:

leșise poruncă de la împăratul la ~ de i-au călcat casele pînă în trili ori (N.-COST.) [tc. baltagy - bașy].

BĂLTĂGIU *sn.* ① Soldat înarmat cu baltag care servia în garda serailor Sultanului: au heretisit pe Patriarhul în două caice cu un ~ și cu slugi fies-te-care (LET.) [tc. baltagy].

BĂLTĂI (-ăsc) *vb. intr.* Băn. = BLEOTOCĂRI [baltă].

BĂLTAN *sm.* ① = BILTAN [biltan, influen-țat de baltă].

BĂLTĂREASCA *sf.* Loc țărănesc [baltă].

BĂLTĂREȘ 1. *adj.* De baltă, de lîngă baltă, care trăește prin părțile unde se află bălți: păsări baltărete: porci baltăreși.

2. *sm.* ① Vînt care suflă dinspre regiunea Dunării: e însoțit mai totdeauna de ploaie caldă: ~ul... aduce căldură și ploaie, mai ales din Aprilie până în Octombrie (FAC.).

BĂLTĂU (pl.-tue) *sn.* ① Băltă mică, îngrămădire de apă formată de ploaie sau de scurge-riile izvoarelor: se adună, din șipotele ce izvorăsc de sub dealuri, niște băltae adînci (CAR.) ♀. ② Îngrămădire de apă sau de alt lichid vărsat pe jos pe o mare în-lîndere: cînd ajunse la locul de luptă, văzu un ~ de sînge (ASP.).

BĂLTÎ¹ (-tesc). **BĂLTÎ**² (-tesc) *vb. intr.* A sta pe loc fără să se scurgă (vorb. de apă de ploaie). A stagna, a forma băltoace: rălbaza se face numai pe la șea unde bălteste apa (SEZ.) [baltă].

BĂLTÎ² (-tesc). **BĂLTÎ**² (-tesc) *vb. refl.* A se lăsa în jos, a se lăsa mai slab, a se destinde (vorb. de pînza sau de firele întinse la război), de o funie, de împletura muii scaun, etc.): s'a bălțit natra, s'au lăsat în jos firele pe stativale de țesut și trebuie sc în-tinse mai învîrtind sulul (SEZ.).

BĂLTICĂ (pl.-icele) *sf. dim.* BĂLTĂ.

† **BĂLTINĂ** (pl.-ni) *sf. Ofen.* ① Loc băltoș, smîrc, mlăștină (HASD.) (CIAUȘ.) [vsl. baltina + baltă].

BĂLTINOȘ *adj. Ofen.* ① Mlăștinos, loc cu smîrcuri [baltină].

BĂLTÎT, BĂLTÎT¹ *adj. p.* BĂLTÎ², BĂLTÎ² ♀. ② Lăsat în jos, destins, slab.

BĂLTÎȘ (pl.-ișuri, -ișe) *sn.* ① Loc mlăștinos, mociros, pe care crește mai mult papură și stuf: o luptă... se încălără acolo, printre rovinele și ~urile de pe malul Dunării (COBOȘ.) [baltîș].

BĂLTÎȚĂ (pl.-țe) *sf. dim.* BĂLTĂ: se aruncă... într-o ~ unde mierlele se scaldă (NEGR.).

BĂLTÎC¹ sau **BILTÎC**¹ *interj.* (L. M.) (R.-COD.) = BILDĂBIC [baltă].

Fig. 330.
Baltag.

BĂLTOACĂ (pl.-ce), **BĂLTOAGĂ** (pl.-ge) *sf.* ① Îngrămădire de apă de oare-care adîncime, for-mată de pe urma ploilor: a văzut pe Țigani pescind în băltoaca de lîngă sat (RET.); ursul... aleargă 'n fuga mare la băltoaga din marginea pădurii și-și vîră în apă toată coada (CRO.) ♀. ② *Pr. ext.* Apă sau alt lichid vărsat în mare cantitate pe jos: peste băltoacele de sînge... se as-viri orbește unii asupra altora (VLAM.) [baltă].

BĂLTÔG (pl.-toage) *sn. Mold.* (PAMF.) = BĂLTOACĂ [baltă].

BĂLTÔIU (pl.-oale) *sn. augm.* BĂLTĂ: Cu a se jertfi se aruncă în băltôiu mucașit (ALECS.).

BĂLTÔȘ *adj.* Plîn de bălți, acoperit de bălți: între partea băltoasă și partea mai ridicată despre miez-aoapte, în mijlocul văii, stă hanul (CAR.) [baltă].

BĂLTUI (-uesc) *Trans.* 1. *vb. tr.* A face să iasă din albie (vorb. de o apă, de un râu), a face să se reverse peste țărmuri, a inunda: valea conține atîta cantitate de apă, înclă ajunge a o ~... ca să înnece toate satele situate lîngă mîca ei (FR.-COR.).

2. *vb. refl.* ① A ieși din albie, a se revărsa peste țărmuri, a inunda ♀. ② BĂLTÎ.

3. *vb. intr.* = BĂLTÎ¹ [baltă].

BĂLTUIT *adj.* ① p. BĂLTUI ♀. ② Stătător, care nu se scurge (vorb. de ape), stagnant.

BĂLTUȚĂ (pl.-uțe) *sf. dim.* BĂLTĂ: doao broaște petrecoale într-o ~ (TICH.).

BĂLT (pl.-turi) *sn.* ① Lat, ochiu de funie ♀. ② *Trans.* Bucov. Maram. Văi de mireasă, tulpan de lîngă sau mătase cu care se învâlește capul miresei după cu-nunie: în Sălagiu, duce nănașa în preseara cununiei ~ul, cu care să se îmbălețe mireasa (MAR.) [lat. baltăcus].

BĂLTAT *adj.* ① Cu pete mari albe, sau de o co-loare deschisă pe spate și pe alte părți ale corpului (la boi, vaci, cai și oi, mai rar la alte animale) (a) 331): și-a pus popa Neculai iapa' cea ~ă la căruță (VLAM.): împărți întru ziua aceea țăpii cel bălțat și cel albi și toate caprele cele bălțate și albe (BIBL.): despre păsări: nu ceri nimica, fără numai găina a ~ă (SEZ.) ♀. ② Încins pe la mijloc cu o dungă albă (vorb. de boi sau vaci): un lucru se zice că-i ~, cînd de la un loc e vîrstat cu de altfel (SEZ.) ♀. ③ De acum înainte n'o să mai fac boi bălțai (PANN), de aci înainte n'o să mai fac nici o ispravă, nici un lucru de seamă, n'o să mă mai pricopsesc: — a umbra după boi bălțai (L.-M.), a dori lucruri anevoie de că-pătut: — a fi cu carnea ~ă (sau cu matele ~e), a fi rău la inimă (comp. a fi cu matele peștrițe) ♀. ④ De Schim băcios, nestatornic: trăiră o viață fericită, cum se trăește pe lumea noastră asta ~ă (ASP.) [lat. baltatus].

BĂLTĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Pată albă sau de culoare deschisă la vitele bălțate ♀. ② Pe-ștrițătură, amestecătură nepotrivită de diferite co-ori (COST.); bălțături se chiamă și atunci cînd pîreții casei se coșcoveșc, iar petele se dau cu lut și apoi cu var (PAMF.) ♀. ③ ♀. ④ Pată albă ce se face pe piele, fără durere, dar greu de vindecat ♀. ⑤ = VORONIC.

BĂLTĂTEL *adj.* ① *dim.* BĂLTAT ♀. ② *Ofen.* ♀. Grîu ~, varietate de grîu.

BĂLTÎ... = BĂLTÎ².

BĂLTÔȘAT *adj.* = BĂLTÎT: mai rău se copleșește spărtura, cînd o dregi cu potioage ~e (M.P.) [baltă].

BĂLUC 1. *adj. Mold. dim.* BĂL (SEZ.).

2. **BĂLUȚA** *sf.* ① *Trans.* Fetiță blondă ♀. ② Oîță bătă.

BĂLUR *sm.* ♀. ① = COSTREI

② ♀. ③ = MĂTURI [big. balură].

BĂLURĂ *sf. Ofen.* ♀.

BRÎNDUȘĂ DE TOAMNĂ (balur).

BALUSTRADĂ (balur) *sf.*

♂. Șir de balustre, toate de a-ceași formă, așezate la dis-tanță egală unele de altele și care alcătuiesc rampa unei scări Fig. 332. Balustradă. sau îngrădesc un pridvor, o te-rasă, etc., parmale (a) 332, 333) [fr.].

BALUSTRU (pl.-tre) *sn.* ① Stîlpușor de piatră

sau de lemn sculptat sau rotunjit la strung; mai umflat in partea de mijloc, și din care, așezându-

Fig. 333. Balustrada de la palatul Mogoșoaia.

se mai multe unele lângă altele, se alcătuiește o balustradă, parmac (Fig. 334); în monumentele construite în epoca Renașterii, se găsesc balustre de forme variate, unele chiar dreptunghiulare și imobile pe față cu diverse sculpturi de toată frumusețea (Fig. 335) ¶ ① COMPAS. [fr.]

Fig. 334. Balustre.

BĂLUȘCĂ (pl.-ste) sf. ¶ Mică plantă ierboasă din familia liliaceelor, cu florile albe; crește prin fînețe, prin locuri cultivate, umbroase, prin grădini și păduri (Ornithogalum umbellatum) (Fig. 336) [srb. b aluška].

Fig. 335. Balustră de la palatul Mogoșoaia.

BĂLUȚ 1. adj. dîm. BAL: Păcurar cu oi băluță, Căpîtașu-și-a idrăguț (HOD.).

2. BĂLUȚA sf. ① Oașă bălă ¶ ② Joc țărănesc.

③ **BĂLVAN** sm. Ofen. Băn. Grindă (în spec. aceea care se așază la tencuiala casei); lemn mare, trunchiu (srb. balvan).

④ **BĂLVANIT**. & **BÎLVANIT** adj. Ofen. Bihîlî, stălut, clocit (verb. de apă); rachiu ~, rachiu stălut, cald, care nu se poate bea.

BAMĂ (pl.-me), **BAMIE** Mold. **BAMBA** (pl.-be) sf. ¶ Plantă ierboasă originară din India, și cultivată ca plantă alimentară, la noi, în Grecia, în Siria, în Egipt și în America, pentru fructele ei de forma unor teci de ardei pline de semințe și care, culese cînd sînt încă necoapte, se prepară în bucătărie ca legumă (*Hibiscus esculentus*) [tc. b a m i a].

Fig. 336. Bălușcă.

BAMBU sm. ¶ Un fel de trestie uriașă din regiunile tropicale, care crește pînă la o înălțime de aproape 30 de metri; din trunchiul lui, al cărui diametru trece uneori de 20 de cm., se fac îngrădături, cărucioare, mobile, bastoane, etc.; vîștelele tinere se mănîncă în China ca legumă; din mîsca zaharoasă a acestor mîlădite se prepară o bălură fermentată; speța cea mai comună este cea din India (*Bambusa arundinacea*), a cărei înălțime nu trece peste 10-12 metri, și al cărui diametru e numai de 10 cm. la bază (Fig. 337) [fr.].

Fig. 337. Bambu.

BAMIE sf. — **BAMĂ**.

BAN 1 sm. ① Mică monedă de aramă (= $\frac{1}{100}$ dintr'un leu) (Fig. 338, 339, 340) ¶ ② La origine, banul trebuia să fi fost o monedă cu efigia Banului care pusese să-l bată; mai tîrziu, banul propriu zis avea numai o valoare nominală (= $\frac{1}{10}$ dintr'o costăndă sau dintr'un potronic = $\frac{1}{50}$ dintr'un taler = $\frac{1}{120}$ dintr'un leu = $\frac{1}{200}$ dintr'un ughiur = $\frac{1}{330}$ dintr'un galben) ¶ ③ (P) Piesă de zece bani, gologan ¶ ④ Moneta cea mai măruntă de valoarea cea mai mică (comp. PARĂ): n'am nîc un ~; văzu el acum că o mie de vorbe un ~ nu fac (use). ¶ ⑤ Monetă în genere: ~ul ce s'au atlat mai jos de Roman așa era de mare cît șăstacul (M.-cost.); un ~ de zece, monedă de 10 bani, gologan: fie-care dă gazdei un ~ de zece, pentru gazul ce se arde (BR.-VN.); ¶ ⑥ ~ul e făcut rotund, lesne se rostogolește; — ~ul rău nu se pierde; — a umbra cu doi ~i în trei pungi ¶ ⑦ pl. Cantitate oare-care de monedă de ori-ce fel (de aramă, de argint, de aur sau de hirtie), de unde, pr. ext. avere, stare, bogăție: ~i îndestul și cei proști pot avea, iar mintea întreagă puțin o pot păstra (GOL.). ¶ ⑧ Stringe ~i albi pentru zile negre, adună, economisește bani în timpurile de belșug, pentru a avea la vreme de nevoie; — pentru ~i își vinde sufletul, se zice de un sgîrcit, de un lacom de bani, care e în stare să facă ori-ce pentru bani; — parcă-l scot ~i afară din casă, se zice de un risipitor, care nu e în stare să ție banii, ci-i cheltuiește pe ori-ce; — azi cu ~i, mîine fără ~i, se zice celor ce vin să cumpere pe datorie, și cărora nu li se poate face credit; — a arunca ~ii pe fereastră, a cheltui banii fără socoteală, nebușește, penimicuri; — a mîncea ~i cu lingura, a avea bani foarte mulți, a fi putred de bogat; — a-l lăsa în ~ii lui, a lăsa pe cineva în voia lui, să facă ce va voi, a-i da pace; — a da ~i pe mîiere, a certa, a dojeni aspru; — ~i au și Țiganii (dară cînte nu), se zice acelor cari se fîlesc cu aveau lor. fără a fi însă oameni de treabă; — cînd ai ~i, ai și dușmani, cei bogați sînt invidiați de mulți; — ~ii strîngătorului pe mîna risipitorului; — omul fără ~i e ca pasărea fără aripi ¶ ⑨ Fecior de ~i gata, se zice despre un om care trăiește fără să muncească, cheltuiind banii părinților ¶ ⑩ Cu înțelesul pl. se întrebuințează și sy. ban, dar mai ales în maxime și proverbe: ~ul pe om îl orbește și sufletul rău îl spurcă (GOL.); — ~ul e ochiul dracului, banii ispitesc pe mulți, și din pricina lor sînt în stare să facă ori-ce; — ~ul muncit nu se prăpădește; — ~u la ~i trage, cei ce au bani mulți, pe aceia îi favorizează norocul; — ~ul te bagă afund, ~ul te scoate, arată puterea banilor ¶ ⑪ Mold. (PAMF.). Bănuț (la ou) ¶ ⑫ Trans. ~i Banii mîlului (vc.), părțile cristalizate ale cremenii, care se pot desface în plăci subțiri (— **BAN**²).

Fig. 338. 1 ban de aramă.

Fig. 339. 5 bani de nikel.

Fig. 340. 50 de bani de argint.

BAN 2 sm. ¶ ① Odinioară, un fel de guvernator al Otleniei, numit de către Domn dintre oamenii cei mai de frunte, sau din rudele lui de aproape, și care exercita în cele cinci județe o autoritate administrativă și judiciară aproape suverană; în veacul al XVIII-lea, se numea Ban al Craiovei, primul boier al Țării-Românești care sta în fruntea statului domnesc, avîndu-și reședința totdeauna în București și bucurîndu-se de o autoritate numai nominală asupra Otleniei, unde administrau de fapt ispravnicii de județe, sub supremația unui cămăcar al Craiovei ¶ ② Mold. Demnitar de rang inferior, ocupînd rîndul între spătar și paharnic; introducerea acestei boierii datează din anul 1705, cu a doua venire la domnie a lui Antioh Cantemir ¶ ③ În Ungaria, odinioară, al treilea demnitar între stegarii Țării, guvernator al districtelor grănițarești: Banul Croației, Slavoniei, Dalmatiei; Seve-

riului, etc.: în timpurile din urmă (pînă înainte de războiul mondial), numai guvernator al unuia din ținuturile autonome, ai Croației și al Slavoniei [srb. b a n].

***BANAL** *adj.* De rînd, comun, lipsit de originalitate, ceea ce a devenit urît și neplăcut din pricină că s'a întrebuințat prea mult: mă stiea să răspund la asemenea politică prin cuvintele ~e: „nu face nimica, domnule” (a.-gh.) [fr.].

***BANALITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce este banal ② Lucru banal; vorbă banală: a spus tot timpul numai banalități [fr.].

***BANAN** *sm.* ① Mare plantă ferboasă din ținuturile tropicale care poate să ajungă pînă la o înălțime de mai mulți metri, și seamănă întru cîtva cu palmierul (*Musa paradisiaca*) (□ 341); fructele lui, bananele, groase, și lunguțe, acoperite cu o piele groasă, cresc în număr foarte mare, dispuse într-o ciorchină, și constituie un element important din hrana locuitorilor din ținuturile tropicale; carnea lor e foarte dulce și bogată în amidon [b a n a n a].

Fig. 341. Banan.

***BANANĂ** (*pl.-ane*) *sf.* ① Fructul bananului (≡ BANAN) [fr.].

BĂNĂNAI (-ăsc, -ăiu) 1. *vb. tr.* ① A mișca într-o parte și într-alta, a legăna (*vorb.* mai ales de corp); bătănăi mîinile întotdeauna ca picloarele unui om care ar fugi (olvr.) ② A face ceva mișcînd alene mîna: popa-și făcu cruce și după dînsul toți bătănăiră semnul mîntuirii (olvr.).

2. *vb. intr.* A (se) mișca ușor într-o parte și într-alta, a (se) clătina, a (se) legăna (*vorb.* mai ales de corp): capul îi bătănăia într-o parte și într-alta, de parcă și rupsesse lunghețea (usp.) [≡ BĂLĂLAI].

BĂNĂNAU *adv.* = BĂLĂU.

† **BĂNAR(IU)** *sm.* ① Lucrător la tarapana, cel ce lucra b a n i domoștii.

† **BĂNĂRIE** *sf.* ① ② Monetărie, tarapana: făcut-au Dabija-Vodă și ~ de bani de aramă la Suceavă (n.-cost.) ③ ④ *Mold.* (PAMF.) Bănet [b a n i].

***BĂNĂRIȚ** *sbst. Mold.* ① Bănet: boierul acela, de mult ~ ce avea, nu-i mai stia numărul (crg.) [b a n i].

BANAT (*pl.-ate*) *sn.* ① ② Ținutul cîrmuit de un Ban ③ ④ Rangul, demnitatea de Ban [b a n i].

† **BĂNAT** (*pl.-aturi*) *sn. Mold. Tr.-Carp.* ① Supărare, necaz, mîhnire, părere de rău, căință: nu duc destul ~ după cei trei, acum să te prăpădești și tu (ret.) ②

③ Dor, jale: ce mă vaer brazilor De bănatul fraților (reob.) ④ Să nu-ți fie cu ~, nu te supăra, să nu-ți fie cu supărare, nu lua în nume de rău: să-mi dai voie a face o întrebare, dacă nu ți-a fi cu ~ (alecs.) ⑤ ⑥ Mînie, urgie: arătat-au Dumnezeu greu ~ asupra creștinilor (nec.) ⑦ a avea ~ pe cineva, asupra cuiva, a avea necaz, ciudă pe cineva: avea și vătămare și ~ mare Nicolai-Vodă asupra lui Ilie Spătarul Catargiului, pentru supărările ce făcuse (n.-cost.) ⑧ ⑨ *Mold.* † Musturare, dojană: mai puneți la socoteală că și Trăsnea era înalțat în vîrstă și poate nu veți aduce ~ nici gramaticeului, nici profesorului și nici lui Trăsnea (crg.) ⑩ ⑪ *Mold.* † Bănuială, prepus: împărțat nice un ~ să nu aibă... de prieteșugul ce l-au legat cu dînsul (n.-cost.) [ung. b a n a t].

⑫ **BĂNĂȚA** *vb. refl. Băn. Trans.* = PĂNĂȚA [p a n a t a + b a n a t].

BĂNĂȚEAN 1. *adj.* ① Din Bănat, al locuitorilor din Bănat: graiul ~.

2. **BĂNĂȚEAN** *sm.*, **BĂNĂȚEANCA** (*pl.-ence*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Bănat.

BĂNĂȚENESC *adj.* Al Bănățenilor, în felul, după obiceiul Bănățenilor.

BĂNĂȚENEȘTE *adv.* ① După obiceiul, în felul Bănățenilor ② În graiul Bănățenilor: vorbește ~ [b a n a t e n e s c].

***BANC** (*pl.-curi*) *sn.* ① ② Îngrămădire de nisip sub apă, într'un rîu sau în mare, și care ajunge

uneori pînă la suprafață, constituind o piedică pentru navigațiune (≡ **BANCA** ①) [fr.].

***BANC** ③ *sbst.* ④ ⑤ Un joc de cărți, maca: feți logofeți de solul nostru, cu meseria stosului și a ~ului, nu pier în Iași (alecs.) ⑥ ⑦ = **BANCA** ② ⑧: aduna mizele 'n ~ c'o mișcare grațioasă (vlah.) [germ. B a n k].

***BANCA** ① (*pl. bănci*) *sf.* ① Seaua lung, de lemn sau de metal, pe care pot sedea mai multe persoane laolaltă (□ 342): a ședea pe băncile școlii; ~ de grădină ② ③ = **BANC** ① [fr. b a n c].

***BANCA** ② (*pl. bănci*) *sf.* ① ② Întreprindere comercială creată de Stat sau de particulari, ale cărei operațiuni de căpătenie consistă în a primi și păstra diferite sume depuse de particulari, a face

Fig. 342. Bănci.

încasări și plăți în socoteala clienților, a da cu împrumut bani pe polițe, a cumpăra și a vinde efecte comerciale în contul propriu sau al clienților, a face schimb de monede, etc.: Banca Națională a Romîniei; Banca de Secont; bilet de ~, bancnotă, bani de hîrtie ③ ④ Locul, casa unde se fac asemenea operațiuni de bani ⑤ ⑥ În anumite jocuri de cărți, ca maca, stos, etc., suma de bani pe care bancherul, adică cel ce conduce jocul, o pune dinainte-i spre a putea plăti, în caz de pierdere, sumele riscate de ceilalți jucători: a pus cinci sute de lei în ~; a tăia o ~, a conduce jocul ca bancher; a sparge banca, a cîștiga toți banii ce bancherul a pus pe masă: de cîte ori yunea în contra mea cîte-o sâracie de patru lei, îmi spărges toate băncile (olvr.) ⑦ ⑧ *Trans.* ⑨ † Bancnotă, bilet de bancă [fr. < it.].

***BANCAIZĂ** (*pl.-ne*) *sn.* ① Fier ascuțit la un capăt și turtit la celălalt, cu una sau mai multe găuri la capătul turtit, servind la fixarea în perete a unui dulap, etc. (□ 343) ② Un fier la teigheaua timplăului [germ. B a n k e i s e n].

Fig. 343. Bancaiză.

***BANCAR** *adj.* ① De bancă [it. bancario].

***BANCHER** *sm.* ① ② Cel ce ține sau administrează o casă de bancă ③ ④ În anumite jocuri de cărți, cel ce conduce jocul, plătiind, în caz de pierdere, din banii săi toate sumele riscate de ceilalți jucători: cei cari paiașeser... pe mîna bancherului (olvr.) [fr. b a n q u i e r].

***BANCHET** (*pl.-ete, -eturi*) *sn.* Ospăț, masă mare, ziafet: ce de mai veselii ce ~uri! (alecs.) [fr. b a n q u e t].

***BANCHETA** (-etez) *vb. intr.* A se ospăta, a lua parte la un banchet: invitații au banchetat pînă după miezul nopții [fr. b a n q u e t e r].

Fig. 344. Bancheta.

***BANCHETĂ** (*pl. -ete*) *sf.* ① Bancă fără spate, mai adesea îmbrăcată cu postav sau cu piele (□ 344): în interiorul unui vagon... stau înghesuite, pe banchete și în picioare, treizeci... de persoane (car.) ② ③ Ridicătura de pămînt pe care se suiesoldatul ca să tragă cu pușca pe deasupra parapetului [fr. b a n q u e t t e].

***BANCHETUI** (-uesc) *vb. intr.* = BENCHETUI: n'am vreme de banchetuit (alecs.) [b a n c h e t u i].

***BANCHIZĂ** (*pl.-ize*) *sf.* ① Îngrămădire mare de stioiri de

Fig. 345. Banchiză.

ghiață plutitoare, în mările polare (□ 345) [fr. banquiser].

***BANCNOTĂ** (pl.-te) *sf.* Bilet de bancă, bani de hirtie [fr. banknote < engl.].

***BANCO** *sbst.* ♠ În jocul de cărți, totalul sumelor riscate de toți jucătorii; a face ~, a juca singur împotriva sumelor riscate de toți ceilalți jucători [fr.].

***BANCROT**, -**ȚĂ** *adj. sm. f.* *Trans.* = **BANCRUȚ** [germ. Bankrott].

***BANCRUȚ**, -**ȚĂ** *adj. sm. f.* Falit, care a dat faliment, moșruz [bancrută].

***BANCRUȚĂ** (-utez) *vb. într.* A face bancrută, a da faliment.

***BANCRUȚĂ** (pl.-ute) *sf.* Faliment: este culpabil de ~ simplă comerciantului care a încetat plățile (COD.COM.); e culpabil de ~ frauduloasă comerciantul falit care a sustras sau falsificat registrele sale, a tănuț sau disimulat o parte din activul său, și care a înfățișat datorii neexistente (COD.COM.) [fr. banqueroute].

***BANCRUȚĂR** *sm.* Falit, care a dat faliment, moșruz: mai pot fi declarați ~i frauduloși și comercianții cari înainte de declararea în faliment, vor fi înstrăinați o parte însemnată din mărfuri (COD.COM.) [fr. banqueroutier].

***BÂNCUȚĂ** (pl.-ute) *sf. Trans. Maram.* Bancnotă: un șerpar plin de băncuțe tot cite de-o sută și de-o mie de florini (RET.).

***BÂNCUȚĂ** (pl.-ute) ① *dim.* BÂNCĂ^{1,2} ② *F* Piesă de 50 de bani: am gust să te bat la pichet pe o ~ (BAS.) ③ *Trans. Bân.* Bancnotă de mică valoare, de zece creițari (A.M.): tinerețe, haine scumpe, Cumpăra-v'ag, n'am băncuțe (HOD.).

***BÂNDĂ** (pl.-de) *sf.* ① Ceață: sărăcite de bandele de zavergii, de bașbuzul, de Zaporoleni și de sute de bande de tilhar răspândiți peste toată țara (A.GH.) ② Ceață, trupă: o ~ din cavaleria noastră s'a meargă să supere a-riergarda dușmanului (BALC.) ③ (pl. bande, bănzi) Ceață de muzicanți, taraf de lăutari: ~ militară; bande de lăutari jucau hore și doine (NEGR.); mi-ai dat boii pe mîncări și pe băuturi, și încă mai aduoi și bănzi în casă (RET.) ④ (pl. benzii) Fășie de hirtie care se lipește împrejurul unui jurnal, unei reviste, etc. și pe care se scrie adresa: un băletan înalt... pregătea benzile pentru expedițiile (VLAH.) ⑤ Marginea elastică a biliardului: bila n'a atins banda ⑥ La jocul de popice, marginea din dreapta sau din stînga, căptușită cu schinduri, pe planul pe care se rostogolește bila [fr.].

***BÂNDAGIST** *sm.* Cel ce fabrică sau vinde bandagiile [fr.].

***BÂNDAGIU** (pl.-agii, agiuri), ***BÂNDĂJ** (pl.-aje,

Fig. 346. Bandagiu.

Fig. 347. Bandagiu.

-ajuri) *sn. f.* ① Legătură, fâșie cu care se leagă o rană, o frîntură, etc. (□ 346) ② Cîngătoare de oțel elastică pentru cei ce suferă de supratură (□ 347) [fr.].

***BÂNDAJA** (-ajea) 1. *vb. tr.* A lega cu un bandagiu, a face un bandagiu.

2. *vb. refl.* A-și face un bandagiu, a se lega cu un bandagiu.

***BÂNDERILĂ** (pl.-ile) *sf.* Suțită mică prevăzută în virul cu un steguleț și purtată de toreadori în luptele lor cu taurii [span.].

***BÂNDEROLĂ** (pl.-ole) *sf.* Fășie de hirtie care se lipește în jurul unui pachet de mărfuri, unei cărți, etc. și care nu se poate deschiide decît rupîndu-se această fășie (□ 348) [fr.].

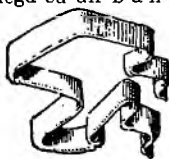

Fig. 348. Banderola.

***BANDIERĂ** (pl.-ere) *sf.* ✕ Steag, drapel, stîndard: vaporul bătea bandiera franceză în prună și la pupa (A.GH.) [it.].

***BANDIT** *sm.* Tilhar, făcător de rele [fr. < it.].

***BANDITESC** *adj.* De bandit, tilhăresc: vă solidarizați cu regimul ~ (CAR.).

***BANDITISM** *sbst.* Stăren aceluia care trăiește ca un bandit faptă de bandit, tilhărie [fr.].

***BANDITEȘTE** *adv.* Ca un bandit, tilhăresc [banditesc].

○ **BANDOALĂ** (pl.-oale) *sf. Mold. (sez.)* Femeie groasă care calcă de se cutremură toate în jurul ei [rut. bandolija].

○ **BÂNDOL** *sbst. Bucov.* Cîrpă, obială: stăi, neagră, să-ți bag ~ul (SA.) [comp. pol. bandela].

† **BANDOR** *sm.* ① *Trans.* Învelişul intestinelor ② Pîntece, burtă: și vouă răspîi bandoru preste obraze voastre (GAL.) [comp. BÎNDOACĂ].

○ **BÂNDRABURCĂ** (pl.-ce,-ci) *sf. Mold.* Carotof [BRANDABURCĂ].

***BÂNDULIERĂ** (pl.-ere) *sf.* ✕ Curea lată cu ajutorul căreia militarii sau vînătorii își atrînă pușca pe umăr [fr.].

○ **BÂNDURĂ** (pl.-ure) *sf. Trans. Maram.* ① Bucată de pînză, cîrpă de șters praful: ați! luna învîlăută într-o ~ ca un caș (RET.) ② Femeie destrăbălată, cu purtări urite (VIC.) [comp. BÂNDOL].

○ **BÂNDURICĂ** *sf. Trans. dim.* BÂNDURĂ ① Frica le va scoate, Le va pune toate, într-o ~, într-o cîrpă mică (COȘB.).

***BÂNEASĂ** (pl.-ese) *sf.* † Soția unui Ban.

***BÂNEAȚĂ** (pl.-ete) *sf. (DAM.)* Oală mai mică cu două mînuși [banii].

***BÂNEȘC** *adj.* De bani, ce privește banii: erau gata a da concursul lor moral și ~ (A.GH.); afaceri bănești, daraveri de bani.

***BÂNEȘC** 1. *adj.* De Ban, a unui Ban: o, mulțime de panduri bănești... se repezîră cu săbiile scoase (A.GH.).

2. **BÂNEASCĂ** *sf. (HASD.)* Joc țărănesc.

***BÂNEȘTE** *adv.* În ce privește banii: stă destul de bine bănește [bănesc].

***BÂNET**, *Mold. BANIT* *sbst. col.* Grămadă, mulțime de bani: el asculta cu drag cum îi zurăia în urechi bănetul lor (VLAH.).

***BÂNGĂ** *sf. (P.)* = BÂNCĂ.

○ **BÂNGIU** *sm. Mold. (sez.)* Lungan, măgădău, desirat [ung. bangó].

† **BÂNI**¹ (-ănes) *vb. tr. Trans.* ① A da bani, a cheltui: oameali din sat se mirau de unde bănește el atîta potop de ban (RET.) ② A scoate bani de la cineva, a-l sili să dea bani: pre unii da la închisori de-i bănea, apoi îi slobozea (N.-COST.).

***BÂNI**² (-ănes) 1. *vb. tr.* ① A ridica la rangul de Ban, a face Ban ② F A se adresa cuiva cîstîndu-l cu titlul de Ban: nu mă tot băni! (HASD.).

2. *vb. într.* A stăpîni ca un Ban: că te-oiu ridica Ban la Craiova și tu că-i băni De te-i ferici (TEOD.).

***BÂNICĂ** *sf.* = SPINUȚĂ ①.

○ **BÂNICER** *sm. Mold. (PAMF.)* ① Meșterșugar care face banițe.

***BÂNICIOARĂ** (pl.-oare) *sf. dim.* BÂNIȚĂ: găsi o ~ de mălăiu și se întorcea cu el acasă (SEZ.).

***BÂNIE** *sf.* † Rangul, demnitatea de Ban: a-cestă boierie a băniei în vechile vremi n'au fost (RET.).

***BÂNIERĂ** (pl.-ere) *sf.* = **BANDIERĂ**: corporațiile cu baniere urmau în cadentă (A.GH.) [fr. bannière].

***BÂNIȘOR**¹ *sm.* ① *dim.* BAN¹: mai bine ia-ți ~ii și caută-ți de nevoi (CRG.) ② *pl.* = CLOPOTEL.

† **BÂNIȘOR**² *sm. dim.* † Subaltern al Banului, care avea atribuțiunea să judece afacerile de mai mică însemnatate.

† **BÂNIȘORIE** *sf. (HASD.)* † Darea plătită Banului de către bănișori.

***BÂNIȚĂ** (pl.-ite) *sf.* Vechi măsură de capacitate pentru cereale, făină, mălăiu, etc. (= 20 oca), astăzi în-

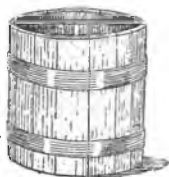

Fig. 349. Baniță.

BAN-BAN

locuită în mare parte prin dublul-decalitru (349); pr. ext. vasul de această capacitate: se trăgeau în judecată pentru o ~ de mălău (VLAH.); (P) cît o ~ (sau olt banita), grozav de mare; (P) ~: îi dai ou banita și-ți dă cu olurul, despre aceia cari te răsplătesc rău pentru binele ce le-ai făcut; — banita ou care dai, ou aceea primești (ZMN.), după cum vei face, așa îți se va răsplăti [vsl. "banica"].

BANJO *sbst.* Un fel de chitară a Negrilor din America, întrebuintată în jazz-band; are gîtul foarte lung, camera de rezonanță în formă de tamburină și 5-9 coarde de metal (350) [fr.].

BĂNȘ *adj.* ① Care are b a n i mulți, avut: se cunoștea din toți oamenii că el e... om (RET.) ② Care aduce câștig bun, care aduce bani mulți: exorbitant meseria mai comode și mai bănoase (G.-GH.).

BANTĂ (*pl. bente*) *sf.* ① Pășie (de pinză, de hirtie, etc.); și leotia îi va lega din gură un scrisor pe o ~ de hirtie (VLAH.) ② Legătură, sină de fier, de oțel, etc. ③ *pl.* Obezii, fiare: să-l lege, să-l pui în bente și să-l ducă la zapcu (PANN.) ④ Marginea de la gîtul sau minceala unei cămași: cîntărețul încheindu-și banta de la mîna dreaptă (OLVR.) [comp. pol. bant < germ. Band].

BĂNUELNIC *adj.* Care poate fi bănuît, care dă de bănuît [bănuială].

BĂNUÎ (-uesc) *1. vb. tr.* ① A-și închipui, a presupune: unii bănuiesc că o fi găsit vre-o comoară, alții că umbli cu fermece (CAR.) ② A-i da în gînd, a-i trece prin minte: or îl bănuind ei vre-odată că de pe monedele pe care le găsește îl privește chipul unuia împărat roman? (VLAH.) ③ A-și închipui despre cineva sau ceva un lucru, de obicei nefavorabil, întemeindu-se pe o simplă părere, pe spusele lipsite de dovezi ale cuiva sau pe niște semne, cu totul îndoiioase: temîndu-se de Tudor pe care-l bănuia de a fi înșeles cu Pașa de la Silistra (G.-GH.); bănuitorul pe unul bănuiește și pe altul cu vîna găsește (GOL.) ④ A începe să se îndoiască de credința, de cinstea cuiva (*verb. în spec. de credința conjugală*): Busuoloc bănuind pe Siminoc că s'o fi îndrăgostit cu femeia lui (OSP.).

2. vb. intr. ① A fi supărat pe cineva, a avea neceaz pe cineva, a-i lua în nume de rău; își spăla fața ca nu cumva s'o vadă neadormita soacră și să-i bănuiască (CRG.): nu bănuî, cumătră dragă, că n'am cu ce să te primesc și să te ospătez (SB.) ② *Trans. Maram.* A-și ~, a-i părea rău, a se întrista, a fi supărat: de cumva nu o vei lua, îți vei bănuî după ea (RET.) [ung. b a n n i].

BĂNUIALĂ (*pl. -leii*) *sf.* ① Păreră, de obicei nefavorabilă, despre cineva sau ceva, despre vinovăția sau intențiunile rele ale cuiva, întemeiată numai pe niște semne cu totul îndoiioase sau pe spusele lipsite de dovezi ale cuiva: o simplă ~ a consuliului te ducea nejudicat și de-a dreptul la puscărie (G.-GH.); ②: nuntă fără vorbă (sau cărță) și moarte fără ~, nu se poate, se ivese adesea neînțelegeri la o nuntă, și de multe ori, cînd moare cineva, mai ales pe neașteptate, se aruncă vîna asupra cuiva că i-ar fi pricinuit moartea ③ Îndoială cu privire la vinovăția cuiva: ca să te credem că tu ai făcut o așa vîtej, arată-ne vre-un semn care să ne scoată din ~ (OSP.) ④ *Trans. Maram.* Supărare, neceaz, părere de rău [b a n u i].

BĂNUICIOS *adj.* Care b a n u e ș t e ușor. **BĂNUITOR** -TOARE *adj. sm. f.* Care bănuiește ușor: Bathori, slă de minte și ~, adună îndată sletnicii săi spre a se chibzui (SALC.).

BĂNUȚ *sm. dim.* ① B a n micuț, monedă mică, de aramă, de argint sau chiar de aur: stăplaul casei un ~ pierduse (PANN.); scripesc în soare ca niște ~ de argint frumusele săloilor aplecate pe apă (VLAH.) ② Monedă de doi bani ③ Mică pată transparentă de 3-4 mm. diametru, care se găsește la su-

Fig. 351. Bănuți.

prafața gălbenușului oului: ouăle ce au ~ în partea rotundă și nu sînt ciuruite, acelea sînt bune (MAR.) ④ ⑤ *pl.* Mică plantă ierboasă din familia compozitelor, înfloarește mai tot anul în livezi, finețe și pășuni; se cultivă mult și ca plantă decorativă; florile sînt albe sau galbene; numită și „bănuțci”, „părăluțe”, „b u m b u ș o r”, „butculițe”, „floare-frumoasă”, „frușită”, „scinteută”, etc. (*Bel-lis perennis*) (351) ⑥ *pl.* ⑦ *Trans.* = CIMISIR.

BANUTEI *sm.*

pl. ① ② = BĂNUȚI ③ *Trans.* ④ = CIMISIR ⑤ *Băn.* (HASD.) X Aluat tăiat în pătrate mărunt și care se fierbe în supă [b a n u ț].

BAOBAB *sm.*

Arbore uriaș care crește cu desosebire în Africa tropicală, și mai ales în Senegambia; e unul din copacii cei mai de seamă din tot regnul vegetal; ajunge pînă la o înălțime de peste 25 de metri și trunchiul lui atinge uneori 30 de metri de circumferență; fructul lui, care seamănă într-o cîțva ca formă și ca mărime cu țigva, are un gust dulceag, cam acrisor, și se mănîncă de indigeni; Negrii îl consideră ca arbore sfînt și-l împodobesc cu amulete (*Adansonia digitata*) (352) [fr.].

BAPTISTERIU (*pl. -erii*) *sm.* ① Clădire situată lângă o catedrală și în care se făcea botezul ② Capelă unde se botează, situată la stînga intrării în bisericile parohiale catolice (353) [lat.].

BAR (*pl. baruri*) *sn.*

Localul unde se vînd băuturi care se consumă stînd în picioare sau șezînd pe niște scaune înalte de jur împrejurul teighelei [fr. < engl.].

BAR (*pl. baruri*) *sn.* ① Joc de alegare în care jucătorii sînt împărțiți în două tabere și unde fiecare tabără caută să facă prizonieri din tabăra protivnică (354) [fr. bar-resi].

BARĂ (*pl. -re*) *sf.* Băn. ① Mocirlă, băltoacă (SRB.).

BARĂ (*pl. -re*) *sf.* ① Drug, vargă de lemn sau de metal: ~ de fier ② Drug, fus, pirghie care slujește spre a mișca cirma ③ Bare paralele

Fig. 252. Baobab.

Fig. 353. Baptisteriu.

Fig. 354. Bar.

Fig. 355. Bară.

PARALELE * ① r. Despărțitură în sala unui tribunal care separă pe judecători de public (fr. 355); **avocații**, mari și mici, cari zănesc și-au trecut coatele de ~ (VLACH.) ② Linia verticală ce desparte în scris o măsură de alta ③ Liniuță care desparte termenii unei fracții: $\frac{3}{4}$ [fr. b a r r e].

BARABANCA (pl.-ance) sf., ② **BARABANCIU** (pl.-ci) sm. ① Tobă: **varde** națională cu cozi de cocoș ... și **barabance** (OLVR.); unul suflând într-o țimbiță, și altul bătând **barabanciu** (CAR.) [rus. b a r a b a n c i k ū].

③ **BARABAR**, **BARABAR** adv. **Bân**. Deopotrivă, de asemenea, în linie dreaptă, paralel [srb. b a r a b a r].

BARABĂRI (-ărese) vb. refl. **Bân**. (HASD.) (VIC.) A se potrivea, a se asemăna, a se împăca unii cu alții [srb. b a r a b a r i t i s e].

BARABOIU sm. ① Plantă din familia umbeliferelor, originară din Europa meridională, a cărei rădăcină seamănă cu un mic morcov; crește prin tufisuri și locuri necultivate, dar se cultivă și în grădini ca plantă alimentară (*Chaerophyllum bulbosum*) (fr. 356); minca **barabol** sărați cu pine și cu ceapă (RET.) ② Joc țărănesc [ung. b a r a b o l y a].

Fig. 356. Baraboiu.

BARABULĂ (pl.-ule) Mold. ① Cartof [rus. rut. b a r a b o l ŭ a].

② **BARABUȘTE** sf. Mold. (HASD.) Ogor semănat cu **barabulă**.

BARABUȘCĂ (pl.-uște) sf. Mold. (SEZ.) (HASD.) ③ **BARABUȘA**.

BARACĂ, Mold. **Maram**, **BARATCA** (pl.-ce, -ci) sf. Căsuță de scinduri, colibă, magherniță (fr. 357); acum vede cineva în locu baracelor niște căsuțe (NEGR.); o baracă de scinduri lega sufrageria de sus cu cea de jos (D-ZAMF.) [fr. b a r a c u e].

Fig. 357. Baracă.

④ **BARACĂ** (pl.-ace) sf. Trans. (BUD.) (VIC.) ⑤ Negură, ceață grosă.

⑥ **BARACIE** sf. Băllac mic în care se scaldă rațele și găștele, gropiță, mică adâncătură umplută cu apă în urma unei ploii (HASD.) [comp. BARA].

⑦ **BARACIUNE** sf. Trans. (HASD.) (VIC.) Apă stătută dintr-un băllac [comp. BARA].

⑧ **BARAGEANCA** sf. (MKT.) ⑨ Un fel de joc de cărți.

BARAGIU (pl.-agii, -agiuri). **BARAJ** (pl.-aje.

-ajuri) sm. ① Stavilă, zăgăz făcut ca să împiedice curgerea unui riu, cu scopul de a-l ridica nivelul și a provoca o cădere de apă (fr. 358) ② ③ **FOC DE BARAJ**, foc executat în așa fel ca proiectilele (gloanțele, obuzetele) să cadă sau să se spargă la oarecare distanță de o trupă care, printr-un fel de perdea de foc, trebuie apărută, fie că se așteaptă a fi atacată de dușman, fie că ea în-șiși pornește la atac [fr. b a r r a g e].

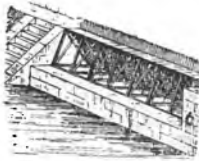

Fig. 358. Baragiu.

BARAGLADINĂ (pl.-ine) sf. Porcă dată Țigănilor: titi cîntă o ~ din scripcă, nici nu știu cînd înserază (SAD.).

BARAI (-ăesc), **BIRII** (-ăesc, -tiu) vb. intr. ① A miha oile, a le face să meargă strigându-le bir ② A trece oile prin strungă ③ A borborosi, a îngina, a mormăi, a șopti neînțeles: femele, ce tot bîrîi? răspunde odată la ce te întreb eu! (CAR.).

④ **BARAICTAR** = **BAIRACTAR**.

⑤ **BARAIMIȚIC** = **BAIRAMIȚIC**.

⑥ **BARAJ** = **BARAGIU**.

BARANCA (pl.-ance) sf. Piele de miel tăiat îndulă după fătare, sau de la acela a cărui mamă a fost junghiată pînă a nu lăta.

BARANGĂ sf. ① Lup bătrîn care urlă întîiu pînă a nu începe ceilalți lupi a urla (HASD.) ② Taurul cel mai puternic care conduce cireada și căruia i se atîrnă clopotul (HASD.) ③ Porcă dată unuia care strigă în gura mare (HASD.) (R-COD.).

④ **BARANGI** (-geec) vb. intr. A striga în gura mare, a plînge (îpînd tare (R-COD.) (PAMF.) [b a r a n g â].

⑤ **BARANI** (-ănesc) vb. tr. și intr. Mold. **Maram**. A stărîi cu tot dinadinsul, a rivni, a năzui: poate că tu îi ~ atunci să-mi lei suțietul din mine (CRG.).

⑥ **BARĂȘTUI** (-nesc) vb. intr. Trans. (FR-COR.) = **BĂRĂTUI**.

⑦ **BĂRAT** sm. Preot catolic: toată obștea... asculta cîntările latinești ale bărătului (ODOS.) [ung. b a r a t].

⑧ **BĂRAT** (pl.-aturi) sm. = **BERAT**.

⑨ **BĂRĂTĂ** (pl.-ăți, -ate) sf. A Un fel de căciulă sau șapcă de pîslă sau de postav ce purtau slujitorii curții în timpul Domnilor fanarioți: îi purta în port ungureș și cu bărate negre de pîslă (ET.). [lc. b a r a t a < it.].

⑩ **BĂRĂTĂ** (-tez), **BĂRĂTĂI** (-ăesc), * **BĂRĂȚI** (-ălesc) 1. vb. intr. A striga în gura mare: și Neculcea că venea Chiulind și bărătînd, Din buzdugan avîrlînd (ROC.).

2. vb. tr. A ocări, a certa, a blestema: El pe slugi le bărătea și din gur' așa grăia (BUR.).

* **BARATCĂ** = **BARACĂ**.

* **BĂRĂȚI** = **BĂRĂTĂ**.

BĂRĂȚIE sf. Biserică catolică (în București) [b a r a t i].

BARBA (pl. bărbi, barbe) sf. ① Părul care crește pe hîrbie și pe fălci; ② cine poartă ~, să-și cumpere și pieptene; ~ mare și minte n'are **smu** ~ lungă și minte scurtă; — la așa ~, așa răsătură, după faptă și răsplată; — barba lasă să se ducă, capul să trăiască, se zice spre mîngiere acelor care au suferit o pagubă, arătîndu-le că aceasta ar fi putut fi și mai mare: — An scumpam în barbă și estimp în ~, arată tristețe urmări ale bătrînețelor; cînd va face spînul ~, sau cînd mi-a crește barbă 'n ~, niciodată; trage nădejde ca spînul de ~, se nutrește cu speranțe deșarte; — ești peri în ~, foarte mulți ③ Bîrbie: O văduvă 'n vîrstă... Cu doi dinți în gură, barba ascuțită (FANNI) ④ Perii cei lungi ce au unele animale sub falca dedesubt. la bot sau la cioc: barba caprei, țapului, maimuței, cocoșului, etc. ⑤ ⑥ Tepile unui spic: barba spicului; grîu cu ~; orz cu ~ ⑦ ⑧ În compunere cu alte substantive formează mai multe nume de plante: **BARBA-LUI-ARON** = **RODUL-PĂMÎNTULUI**; **BARBA-BOIERULUI**, plantă ierboasă cu flori de culoare galbuie-urîtă și cu vine purpurii (*Ajuga Laxmanni*); **BARBA-BOIERULUI** = **CHICA-VOINI-CULUI**; — **BARBA-CAPREI**, plantă ierboasă cu flori galbene dispuse în capitule (*Tragopogon major*); **BARBA-CAPREI** = **AGLICĂ**; **BARBA-CAPREI** = **CRETUȘCĂ**; **BARBA-CAPREI**, ciupercă de culoare galben-urîtă de ou, care crește prin păduri pe trunchiurile de brazi (*Clavaria viscosa*); **BARBA-CAPREI** = **RĂMURELE**; **BARBA-CAPREI** = **BUREȚI-DE-CONOPIDE**; **BARBA-CAPREI** = **TOGMĂGELI**; **BARBA-CAPREI** = **MELOȘELI**; — **BARBA-IMPĂRATULUI**, plantă

Fig. 359. Barba-impăratului.

Fig. 360. Barba-popii.

Fig. 361. Barba-ursului.

BAR-BAR

3500

originară din America, cu flori mari roșii, galbene sau albe în formă de pînă care se deschid seara după apusul soarelui și se închid spre ziua (*Mirabilis jalapa*) (□ 359); **BARBA-IMPĂRĂTULUI** = **CURCUBEU**; **BARBA-IMPĂRĂTULUI** = **CATIFELUTĂ**; **BARBA-LUPULUI** = **SPINZ**; **BARBA-POPII**, plantă ierboasă cu flori mici albe-gălbui așezate într'un fel de mănunchiu de spice (*Spiraea aruncus*) (□ 360); **BARBA-SASULUI** = **BARBA-URSULUI**; **BARBA-TAPULUI** = **BARBA-POPII**; **BARBA-UNGURULUI**, mică plantă ierboasă cu flori albe plăcut mirositoare, așezate în vârful tulpinei (*Dianthus spiculifolius*); **BARBA-URSULUI** plantă ierboasă numită și „barba-Sasului”, „brădișor”, „coada-calului”, „coada-iepei”, „coada-mînzului”, „iarbă-de-cositor” sau „părul-porcului” (*Equisetum arvense*) (□ 361); **BARBA-URSULUI** = **MATREATA-DE-ARBORI** [lat. barba].

• **BĂRBĂLATITĂ** (pl.-ite) sf. Trans. (vc.) Om îmbrăcat cu mască [barbă-lată].

• **BĂRBĂNOC** sm. și (pl.-oace) sn. ♀ Plantă cu frunze totdeauna verzi și cu flori albastre sau violet de forma unor mici pînă; în Transilvania se împodobește cu bărbănoc steagul de la nuntă și tot din frunzele lui verzi se împletește cununa pentru mire și mireasă; numită și „brăbănoc”, „saschiu”, „cununiță”, „merisor”, „foale-in-fir”, „fofoi”, etc. (*Vinca herbacea*; V. minor) (□ 362) [rus. barvenok; rut. bervinok].

Fig. 362. Bărbănoc.

• **BARBAR**, -ARĂ adj. sm. f. ① Născut într-o țară ale cărei legi și obiceiuri au rămas încă în stare aproape sălbatică, nepotrivite cu acelea ale popoarelor civilizate ② Crud, sălbatic, fără milă [fr. < lat.].

• **BARBARIE** sf. ① Starea în care se află o țară barbară, un om barbar ② Faptă barbară, apucături sălbatice, cruzime, sălbăticie, neomenie [fr.].

• **BĂRBĂRIE** sf. iron. Bătrîn bărbos; bahalic: întreaș, pe... bărbăria de Bastea... cum se strînge averea (MF.) [barbă].

• **BARBARISM** (pl.-isme) sn. ♀ Greșală de limbă, făcută în scriere sau în vorbire și care consistă în întrebuintarea unor cuvinte născocite, stilcite, sau contrarii spiritului limbii: petiția ce v'a făcut era plină de ~ și de solecisme (OOOS.).

• **BĂRBAT** l. sm. ① Om (în opoziție cu femeie și copil): cînd se lăsa într'un ocol de niță, bărbați, femei și copii fugeau făcîndu-și cruce (n.-G.) ② Soț; ③: ce știe satul, nu știe ~ul; a lua de ~, a se mărita.

2. adj. ① Care are calitățile, vîrteza unui bărbat ② Voinic, curagios: fii ~ă, mamă, ține-ți firea plină mă voiu întoarce (usp.) ③ Harnic, muncitor, singurcinos, vrednic [lat. barbatus].

• **BĂRBĂTESC** adj. ① De bărbat, al bărbăților: este o femeie... cu ceva ~ în voce și în față (sr.-vm.); croitor ~: haine bărbătești; vîrstă bărbătească, vîrstă omului între 25 și 40 de ani ② Parte bărbătească, sex masculin; partea bărbătească a unui animal, bărbătușul unui animal ③ ④ Genul ~, genul masculin ⑤ Voinic, curagios: fii chiamă s'un cine, Cel mai ~ și cel mai frătesc (ALECS.-P.).

• **BĂRBĂTEȘTE** adv. ① Ca bărbații, în felul bărbăților: s'a îmbrăcat ~ ② Cu vitejie, vitejește: fugarii se opresc atunci ~ și se întorc spre bătaie (BALC.) ③ Cu harnicie, cu putere: se pun pe muncă și seceră ~ tustrei factorii (RET.) [bărbătesc].

• **BĂRBĂTOIU** sm. augm. BĂRBAT.

• **BĂRBĂTOȘ** adj. Voinic, curagios, viteaz: feta, de o pui în stratu bărbătoș, e bărbătoasă (VOR.) [bărbătoș].

• **BĂRBĂTUȘ** sm. ① dim. BĂRBAT ② Partea bărbătească a unui animal ③ = LOPĂȚICĂ.

• **BĂRBĂTUȘ** sm. dim. BĂRBAT.

• **BĂRBĂTEL** sm. dim. BĂRBAT.

• **BĂRBĂȚIE** sf. ① Vîrstă bărbătească ② ③

Putere, vîrte ④ ⑤ Voinicie, curagiu, vitejie; harnicie, singurintă, vrednicie ④ ⑤ BĂRBĂȚIE și CREDINȚĂ, medalie, creată prin decretul regal din 14 octombrie 1904, care se conferă ofițerilor și agenților de poliție sau funcționarilor publici care vor fi contribuit la menținerea sau stabilirea ordinei și siguranței publice ori vor fi săvîrșit un act de bărbăție sau credință (□ 363) [bărbăț].

• **BĂRBĂȚIME** sf. col. BĂRBAT.

• **BĂRBEC** = BERBEC.

• **BĂRBET** sm. ♀ Cline flo-cos [fr.].

• **BĂRBETĂ** mai adesea pl.

BARBETE sf. Favorite: de pe barbetă și muștați se cunoștea că era străin (NEGR.); un domn cu ochelari și cu barbete blonde (VLAH.) [it.].

• **BĂRBETĂ** (pl.-ete) sf. ② Frînghie lungă de 5-6 metri, fixată la prova unei bărci sau salupe, servind a o lega de o corabie sau de țarm [it.].

• **BĂRBIE** sf. ① Partea obrazului de sub buza de jos: răsulă! greu, stărgindu se pe sub bărbia grasă (CAR.) ② Carnea ce atîrnă sub falca de jos la unele animale ③ Bucată de carne roșie ce atîrnă de o parte și de alta sub ciocul cocoșului ④ Pr. anal. Bărbia urechii, partea de jos, cărnăoasă, a urechii ⑤ Bucată de lemn concavă care se aplică aproape de baza viorii și pe care se razimă bărbia celui ce cîntă din vioară ⑥ = BĂRBÎȚĂ ⑦ Barbur, călcîiul toporului, bardel, etc. [barbă].

• **BĂRBIER** sm. Cel care are meseria de a rade sau tăia barba și de a tunde părul [it. barbier].

• **BĂRBIER-BAȘA** sm. Bărbierul Curții domnești: cînd se călătorea vre-nn boier, se ducea ~ de-l rădea (ALECS.).

• **BĂRBIEREALĂ** (pl.-ali) sf. ① Faptul de a (se) bărbierii ② F. Bătaie (PAMF.) ③ Minclună.

• **BĂRBIEREASĂ** (pl.-rese) sf. Nevasta unui bărbier.

• **BĂRBIEREȘC** adj. De bărbier.

• **BĂRBIEREȘTE** adv. Ca bărbierii. în felul bărbierilor [bărbieresc].

• **BĂRBIERI** (-eres) l. vb. tr. ① A rade pe cineva ② F. A înșela ③ A minți.

2. vb. refl. A se rade [bărbier].

• **BĂRBIERIE** sf. ① Meseria bărbierului;

Fig. 364. Barbierie în București, a. 1853 (după Doussault).

②: a învăța bărbieria la capul cuiva, a căuta să se deprîndă cu un lucru, să învețe un meșteșug pe socoteala sau în paguba altuia ③ Prăvălia unui bărbier (□ 364).

• **BĂRBINCIOARĂ** (pl.-re) sf. dim. BĂRBÎNȚĂ.

• **BĂRBINOC** = BĂRBĂNOC.

• **BĂRBÎNȚĂ** = BĂRBÎNȚĂ.

• **BĂRBÎȘOARĂ** (pl.-oare) sf. ① dim. BĂRBĂ

② Mică plantă ierboasă din familia cruciferelor; face flori gălbui care mai tîrziu devin albe (*Alysum minimum*).

***BARBIȘON** (pl.-oane) *sn.* Bărbută ascuțită împrejurul bărbiei (Fig. 365): gras, gros și rumen... ou un ~ negru și lung (OLVR.) [fr. bar-bichon].

BĂRBÎȚĂ (pl.-ite) *sf.* ① *dim.* **BĂRBĂ** ② Petec de pinză sau de mușama, servetele ce se învârtă sub bărbie la copiii mici (Fig. 366).

***BĂRBUȚĂ** (pl.-ute) *sf. dim.* **BĂRBE**.

BĂRBÎNȚĂ, BERBÎNȚĂ (pl.-ite) *sf.* ① Putinică, hîrdău lung făcut din doage de lemn (uneori înfundat la ambele capetele) în care se ține brînză și laptele de oi (Fig. 367); ② cînd e brînză, nu e, cînd are de unele, îi lipsesc altele ③ **Bucov. (MAR.)** Nimfa furnicii, în forma unui săculeț, numită „ou de furnică” [ung. berbence].

BARBOAIE *sf. înv. augm. BARBĂ, BĂRBOIU* (pl.-oale) *sn. augm. BARBĂ.*

BĂRBOȘ 1. *adj.* ① Care are barbă ② Care are barbă mare și deasă.

2. **BARBOASĂ** (pl.-oase) *sf.* ① Plantă ierboasă cu florile așezate în spice cilindrice prevăzute cu peri lungi și aspri; spicele sînt pătate cu roșu sau cu verde și violet; crește prin locuri nisipoase, pe dealurile neroditoare (*Andropogon ischaemum*) (Fig. 368).

BARBULIȚĂ (pl.-ite) *sf. dim. BARBĂ.*

BĂRBUN *sm.* ① Pește de culoare roșie pe spinare, cu corp lungăreț, cam de 25 cm., avînd pe buza de jos două mustăți lungi, foarte sensibile și mișcătoare; trăiește în marea Mediterană și marea Neagră (*Mullus barbatus*) (Fig. 369) ② ~ **ROȘU**, pește de mare, de 20—40 cm., de culoare roșie sau trandafiriu, cu 3—4 dongi longitudinale galbene de o parte și de alta (*Mullus surmuletus*) (Fig. 370) [gr. μπαρμπούνι < it.].

BĂRBUNC *sbst.* ① *Trans.* Recrutare ② *Mold. (SEZ.)* (PAMF.) Joc țărănesc [germ. Werbung].

BARBUR, BARBURE *sm.* ① *Băn. Trans.* Colțul dreptunghiular din parlea de jos a toporului, a unui cuțit, etc., călcîiu: m'am tăiat cu barburul outilui ② *Trans.* Clin triunghiular cu sutul la pieptul și la spatele cămășilor bărbătești: Tu cămășă mi-î croi... Pe barburul dinainte Pune plug cu șas evite, Pe barburul dinapoi Pune plug cu șase boi (OLVR.) [lat. barbulus < barba].

BARBURA ① *npr.* ① Numele popular al sfintei Varvara pe care țărani o serbează la 4 Decembrie; în aceeași zi, femeile își îndălburează copiii, adică îi însemnează la bărbie, la frunte și la obraji cu degetul arătător muiat în miere sau în zeamă de căline [lat. Barbara].

Fig. 365. Barbișon.

Fig. 366. Barbița.

Fig. 367. Bărbînțe.

Fig. 368. Bărboasă.

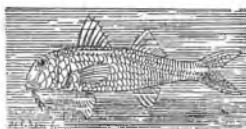

Fig. 369. Barbun.

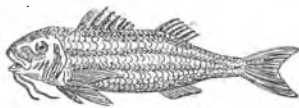

Fig. 370. Barbun-roșu.

BĂRBURĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Crestătura în formă de unghiu pe care o fac ciobanii la urechile oilor pentru a le deosebi pe unele de altele [barbur].

① **BARBURE** = **BARBUR**.

BĂRBUȘOARĂ (pl.-oare) *sf.* ① *dim. BARBĂ* ② = **CRUSĂTEA**.

③ **BĂRBUȚĂ** (pl.-te) *sf.* Monetă care circula în timpul lui Caragea, pe la începutul secolului trecut, și care valora 2 lei (vechi) și 10 parale (FIL.).

BĂRBUȚĂ (pl.-te) *sf. dim. BARBĂ.*

① **BĂRC** = **BERC** 2.

***BARCĂ** (pl. bărci) *sf.*

① Luntre ușoară cu care se plutește pe râuri și pe lacuri; unele au și pinze și sînt prevăzute cu cite un catart sau două (Fig. 371). Barca mea e rălăcită Pe al mării val turbat (ALECS.) [it.].

BARCĂ 2. *sf. Trans.* Femeie nelîndeminatecă și proastă.

③ **BĂRCĂ, BÎRCĂ** (pl.-ce) *sf. Trans.* ① Oale cu lîna creată și mică [ung. birk a].

② **BĂRCĂCE** *sf. Băn.* Oale care nu prea mîncă ori-ce, care umblă numai după mîncare bună.

BARCAGIU *sm.* ① Cel ce conduce o barcă, luntraș cu ce ochi potitori se uită la ~ care vâ plîmță pe lac (VLAH.).

② **BARCAR** *sm. Trans. (TRAB.)* Ciobanul care păzește bărcetele.

***BARCAROLĂ** (pl.-le) *sf.*

① Cîntecul gondolierilor venețieni: Incepu a miorlăi o ~ venețiană foarte cunoscută pe atunci (ALECS.) ② Cîntec ușor liric, formînd un gen a parte ca măsură și ritm (2/4 sau 3/8) și care amintește o plîmbare cu barca [it.].

***BARCAȘ** *sm. (BOL.)* = **BARCAGIU** [barcă].

BARCAZ (pl.-aze, -zuri) *sm.* Mică barcă cu pinze întrebuintată de pescari (Fig. 372) [rus. barkas].

***BARD** *sm.* ① Poet sau preot la vechii Celți care cînta isprăvile vitejești ale oamenilor celebri (Fig. 373) ② *Pr. ext.* Poet: Noi

avem în veacul nostru acel soiu ciudat de barzi Care n'cearcă prin poeme să devie cumularii (EMIN.) [fr.].

BARDĂ (pl.-de, ① bărzii) *sf.* ① Unealtă a dulgherilor cu care cioplesc lemnul, un fel de seacă cu tăișul lat și coada scurtă; altă dată întrebuintată și ca armă de război (Fig. 374): un pridvor al cărui acoperiș sta răzîmat pe stîlpi ciopliți din ~ (ODOB.); încep a asv li într'înașii cu săgeți, sulți, barde și lănci (BALC.); ② svîrle cu bardă în Dumnezeu (sau în lună), se zice despre cei nesocotiți, nebuni sau despre accia cari se răzvrătesc împotriva

Fig. 371. Barcă cu pinze

Fig. 372. Barcaz.

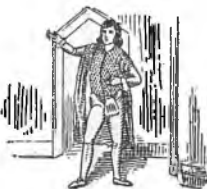

Fig. 373. Bard.

Fig. 374. Barde. A. Bardă de dulgher. — B. Bardă de rotar. — M. Muchie. — V. Virf. — L. Leașă. — C. Calciu. — T. Toporiște sau coadă.

Fig. 375. Bardă.

lutaror ① ☆ P BARDĂ constelațiunea Persen, numită de popor și „Căpățina”, „Toporul” sau „Carul dracului” (375) [ung. b ā r d].

BARDAC, BARDAC 1. (pl.-ace) sn. ① = BARDACĂ: lau hărdacu cu apă proaspătă (MF.).
② *Often.* Vas de lemn în care curge rachiu din gurile țevilor de la cazan.
③ *Often.* Vas de lemn de formă cilindrică ce seamănă cu o donicioară; e unitatea de măsură pentru lichide (în valoare de o oca) (376).

Fig. 376.
Bardac.

2. sm. ♀ Varietate de prun al cărui fruct, bardaca, seamănă cu goldana [tc. b ā r d a k].

BARDACĂ, BARDACĂ (pl.-ace) sn. ① Vas mic de pământ, ulcică, coștă, cană cu toartă de băut apă (377): se rezezi de-1 aduse și o bardacă de apă de la izvor (MF.).
② ♀ Prună goldană, prună cu git, fructul bardacului [b ā r d a c].

Fig. 377.
Bardacă.

BARDACEL (pl.-ele) sn. dim.

BARDAC ① ② ③.

BARDACUȚĂ (pl.-uțe) sf. dim.

BARDACĂ: îți venea s'o bel într'o ~ de apă (MF.).

BARDĂHAN, BURDUHAN (pl.-ane) sn. ① Stomacul mamiferelor: nu este mai bine (lupule) să ai în toate zilele cu ce să-ți umpli bārdăhanul, și țără să muncești (MF.).
② *Spec.* Una din despărțirile stomacului rumegătoarelor (378).
③ *iron.* Stomacul omului lacom, nesățios.
④ Pîntecele, burta mamiferelor: lupul... îl apucă (pe armăsariu) și îndată bārdăhanul spārgîndu-l, mătăile la pămînt îi vārsa (CANT.).
⑤ *iron.* Pîntece (al omului): Mă bătea c'un băț de corn Peste bārdăhanul gol (MAR.).
⑥ *Pr. anal.* Partea cea mai umflată la oală, pîntecele oalei.
⑦ Pielea care învește stomacul și mătăile viteilor, întrebuițată înainte vreme la ferestrele țărănilor, în locul geamurilor de sticlă: a spart o fereastră de bārdăhan (CRG.) [b ū r d u h].

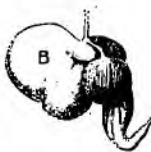

Fig. 378.
B. Bārdăhan.

BARDĂHANEALĂ (pl.-eii) sf. Faptul de a bārdăhāni (cost.).

BARDĂHANI (-ănesc) vb. tr. A sfîșia un animal cu colții, a-i vārsa mătăile (vorb. de fiarele sălbătice) (cost.) [b ā r d ā h a n i].

BARDĂHANOS, BURDUHANOS adj. ① Cu pîntecele mare, burtos, pîntecos.
② *Pr. anal.:* altă oală tot așa de bārdăhanosă ca și-un popă la aglun (SEZ.).
③ f. Însărcinată, borțoasă: fată mare... burduhānosă, cu pîntecele plină la gură (MAR.) [b ā r d ā h a n, b ū r d u h a n; comp. și BURDUHOS].

BARDAN, BIRDAN (pl.-ane) sn. = BARDĂHAN: birdan de popă (PAMF.), pîntece mare; trei borte lipite cu bārdan închipuesc ferestrele (NEGR.).

BARDĂNEALĂ sf. (cost.) = BARDĂHANEALĂ [b ā r d ā n i].

BARDANI (-ănesc) vb. tr. (cost.) = BARDĂHANI.

BARDANOS, BIRDANOS adj. = BARDĂHANOS: cui îi trebuie o sorocă groasă bārdānosă (SEZ.).

BARDĂOS 1. adj. = BARDĂHANOS.

2. **BARDĂOȘĂ** (pl.-oase) sf. Trans. (vud.) Mătăhală.

BARDĂȘ sm., Băn. *Often.* = BARDOS.

BARDĂȘ sm. Trans. Maram. ① Cel ce lucrează cu b ā r d ā, lemnar, dulgher: ~ul are lipsă de puțin unelte (RET.).

BARDĂȘI (-ășesc) vb. într. Trans. A lucra cu barda, a exercita meseria de b ā r d ā ș, de dulgher.

BARDĂȘIE sf. Trans. Meseria de b ā r d ā ș, dulgherie.

BARDĂȘIT sbst. Trans. ① Faptul de a b ā r d ā ș i; ocupațiunea bārdășului: dacă copilul tău are tragere de inimă la ~, îl dă la oraș să învețe acel lucru (RET.).

BARDĂUN (E) sm. Băn. *Often.* = GARGAUN ②.

BARDICIOARĂ (pl.-re) sf. Mold. (PAMF.) dim.

BARDIȚĂ.

† **BARDIȘ** (pl.-ișe) sn. Armă veche, un fel

de topor cu coadă lungă: trei roate de Nemți și cu 1000 de haideci cu ~e (m.-cost.) [pol. b ā r d y s z].

BARDIȚĂ (pl.-țe) sf. Mold. Bucov. dim. **BARDĂ** ①: în belciugul de la carlmbu-dedesupt... era animată o ~ (CRG.).
② **BARDOS** sm. Băn. = BARZĂ [comp. all. b ā r d h o s].

BARDUI (-uesc) vb. tr. A lucra, a ciopli cu barda: Numai din topor cioplită și din bardă bārduită (R.-COB.).

BARDUIALĂ (pl.-leii) sf. ① Faptul de a b ā r d u i ② Ciopliturile ce cad din bardă.

BARDZ... = BARZ...

BAREJ = BARIȘ.

BARELIEF = BASORELIEF [fr. b ā s - r e l i e f].

BAREM, **BARIM** adv. Încaltea, cel puțin, măcar: bine că barim de frica spînzurătorii ai învâțat „Tații nostru” (MF.). [srb. b ā r e m].

BAREM² (pl.-me) sn. ① Publicațiune în care se dau socoteli făcute gata (tabele de înmulțiri, de dobinzi, etc.) [fr.].

BARETĂ (pl.-ete) sf. Căciulă roșie (de lînă sau de pîslă); în patru colțuri, pe care o poartă cardinalii (379) [fr.].

BARHE (N)T sbst.

① Țesătură din ață și bumbac [germ. B ā r c h e n t i].

BARICADĂ (-adez) 1. vb. tr. A face baricade,

a închide, a astupa printr'o baricadă, a îngreună diferite lucruri în mijlocul drumului pentru a-l astupa și a împiedeca astfel pe vrăjmași să treacă: ~ o ușă, o fereastră, a îngreună lucruri în dosul unei uși sau al unei ferestre, spre a împiedeca pe năvălitori s'o deschidă.

2. vb. refl. A se adăposti în dosul unei baricade [fr.].

BARICADĂ (pl.-ade) sf. Întăritură făcută în mijlocul drumului din bolovani, butoaie, care, lemne, copaci, etc. cu scopul de a se apăra de vrăjmași, împiedecîndu-l de a trece înainte (380): ei încercară un minut a se apăra sub ocoțirea unei baricade (BALC.) [fr.].

BARIERĂ (pl.-re) sf. ① Stîlpi sau pari băluiți în pămînt și împreunați cu scinduri pentru a închide un drum și a opri trecerea prin acel loc.

② Poarta de intrare a unui oraș, locul pe unde se intră într'un oraș, într'o comună, unde se plătesc taxele pentru mărfurile ce se introduc acolo: într'o clipă eram la Capul Podului de-afară, bariera Moșilor de astăzi (A.-GH.).
③ Drug sau birnă mobilă, cu care se poate închide vremelnic trecerea pe un drum, pe linia drumului de fier, etc. (381) ④ Piedică, obstacol [fr.].

BARIJ = BARIȘ.

BARILCĂ (pl.-ce) sf. = BALERCĂ [rus. b ā r i l k a].

BARIM = BAREM.

BARIȘ, BAREȘ (pl.-șuri), **BAREJ** (pl.-juri) sn.

① Țesătură foarte rară de lînă: alungînd un flutur cu un năvoacă mic de bariș (ALECS.).
② Broadă făcută din această țesătură și cu care se leagă femeile în zile de sărbătoare: își vîra moren (simplex) sub

Fig. 379. Baretă.

Fig. 380. Baricadă.

Fig. 381. Bariera.

barișul verde (OLVR.) ; a pus un bareș curat (SLV.) ; cocoana ...cu bare) haviu legată la cap (CAR.) [fr. barrège].

***BARITĂ** (pl.-te) *sf.* ☞ Protoxid de bariu de culoare albă, întrebuințat în sticlărie [fr.].

***BARITINĂ** (pl.-ine) *sf.* ☞ Mineral foarte răspândit în natură care se găsește sub formă de cristale izolate sau în mase lamelare, mai rar în mase compacte prin filioanele metalifere; e un sulfat de bariu [fr. barytine].

***BARITON** *sm.* ☞ Vocea mijlocie de bărbat între tenor și bas ☞ Vechi instrument muzical, de mărimea unui violoncel, cu 7 coarde sub care erau înfișe și alte 9—24 coarde de metal care vibrau și ele când se cînta din instrument ☞ Instrument de alaiună de genul saxofonului (☞ 382) [it.].

***BARIU** *subst.* ☞ Metal bivalent, de culoare albă, cu greutatea atomică 137, care se găsește în natură aproape numai sub formă de sulfat și de carbonat [fr. baryum].

***BARİZ** (pl.-izuri) *sn.* ☞ **BARİȘ**: pe cap poartă ~uri și tulpăne (VOR.).

***BĂRICĂ** (-ic) *vb. refl.* ☞ *Often.* A se călări; a se hărică.

BĂRNABOIU *sm.* ☞ **BARABOIU**.
BĂRNAȚIU *adj. Tr.-Carp.* Negricios, oacheș, brun: Mîndră cu ochii bărnați, Albă estî, dar nu-mi prea plăci (IK-BRS.) [ung. barnás].

BĂRNAȚUȚ *adj. Tr.-Carp. dim.* BĂRNAȚIU.
BĂRNAȚUȚ *sm.* Băn. ☞ **BĂRZAȚUȚ** ☞ **BĂRZAȚUȚ**.

***BĂRNȚ** *adj. Trans.* ☞ BĂRNAȚIU [ung. barna].

***BAROANĂ** (pl.-oane) *sf.* ☞ **BARONEASĂ** [fr. baronne].

***BAROC** *adj.* ☞ Neregulat, pociit, extravagant: urme de influența acestui baron ~ ne-au mai rămas astăzi (CAR.) ☞ Stil ~, stil de arhitectură predominant de la sfîrșitul veacului al xv-lea pînă în veacul al xvii-lea, caracteristic prin abuzul stucaturilor, poieturilor, ornamentelor, unele de o natură ciudată (☞ 383) ☞ ☞ Muzică ~ă, muzică cepritoasă, supărătoare ☞ ☞ Ciudat: Idee barocă [fr. baroque < it. barrocco].

***BAROGRAF** (pl.-te) *sn.* ☞ **BAROMETRU INREGISTRATOR** [fr.].

***BAROIU** *sm.* Una din numeroasele porecle ale țigănilui.

***BAROMETRIC** *adj.* ☞ De barometru, privitor la barometru, observațiune ~ă, observațiune făcută cu barometru ☞ ☞ **COMPANIE** ~ă, societate ~ă, societate pentru curățirea lașrinelor prin presiunea atmosferică [fr.].

***BAROMETRU** (pl.-tre) *sn.* ☞ ☞ Instrument, inventat de Torricelli (1643), care servește să măsoare variațiunile presiunii atmosferice; e alcătuit în genere dintr-un tub de cristal închis la capătul de sus, și recurbat în partea

Fig. 382. Bariton.

Fig. 383. Stil baroc.

Fig. 384, 385. Barometre.

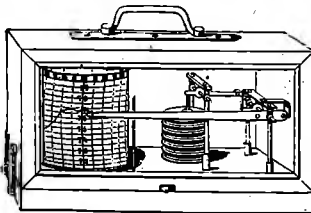

Fig. 386. Barometru inregistrator.

de jos, în care s'a pus mercur: presiunea atmosferică se cunoaște după gradațiunile săpate pe sticlă sau însemnate pe tăblița pe care e fixat tubul, și care arată cu precizie înălțimea la care s'a ridicat mercurul în coloană, sub influența apăsării exercitate de atmosferă (☞ 384, 385) ☞ ☞ **INREGISTRATOR**, barometru care înregistrează automat, pe un sul de hirtie, variațiunile presiunii atmosferice, numit și „barograf“ (☞ 386) ☞ ☞ **ANEROID** ☞ **ANEROID** [fr.].

***BARON** *sm.* ☞ ☞ În evul mediu, în Franța, nume generic al tuturor nobililor ☞ ☞ Titlu de nobletă, de un rang mai ridicat decît cavalerul și inferior vicontelui (☞ 387) [fr.].

Fig. 387. Coroană de baron.

***BARONEASĂ** (pl.-ese) *sf.* ☞ ☞ Soția unui baron ☞ ☞ Femeie care posedă o baronie [baron].

***BARONET** *sm.* ☞ Titlu de nobletă, în Anglia, hărăzit unui ordin de cavaleri, și care trece prin moștenire numai la partea bărbătească [engl.].

***BARONIE** *sf.* ☞ ☞ Titlul, rangul de baron ☞ ☞ În evul mediu, în Franța, titlu de înaltă nobletă ☞ ☞ Moșie care dă proprietarului titlul de baron [fr.].

***BAROȘ** (pl.-oase) *sn.* ☞ ☞ Ciocan mare și greu întrebuințat de fierari (☞ 388): baroșul cel mare pe carele nci trei oameni nu-l puteau ridica, el se juca cu dinșul (SP.); gloatele țigănești înarmate cu săouri, și baroase (BD-DEL.) [fig. baros < grec. βάρος].

***BAROȘAN** *adj.* F ☞ Mare și greu (cit un baros), enorm ☞ ☞ Cu avere mare, foarte bogat, care are mulți bani.

***BAROSCOP** (pl.-oape) *sn.* ☞ Aparat Fig. 388. Baros. în formă de balanță care servește să demonstreze principiul lui Arhimede aplicat gazelor și vaporilor (☞ 389) [fr.].

***BAROU** (pl.-ouri) *sn.* ☞ ☞ Locul, banca unde stau advocații în sala de ședință a unui tribunal, a unei judecătoriai ☞ ☞ Corpul, ordinul advocaților: decanul baroului [fr. barreau].

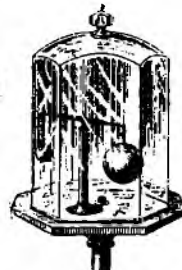

Fig. 389. Baroscop.

***BARȘON** (pl.-oane) *sn. Trans.* ☞ ☞ Catifea (mai ales roșie): Lelea cu barșoanele Nu ăti mulge oile (IK-BRS.) [ung. barsony].

***BARTĂ** (pl.-te) *sf.* Băn. (VIC.) ☞ **BEARTĂ**.

☞ **BĂRTAC** *subst.* (DRAGH.) Cazan pentru fierat apa într-o povarnă.

☞ **BARTIȚĂ** (pl.-ite) *sf.* Mold. Un fel de poighiță (de mucegaie) ce se formează deasupra borșului sau a verzei înăcrîte (SEZ.) (RV-CRG.).

☞ **BARUT** *subst.* Praf de pușcă [tc.].

BARZ 1. *adj.* Băn. Sur, cenușiu, cu pene de culoare amestecată, albe și negre (vorb. de păsări): pene barze; gliscă ~ă; Uiu-uu. gâlnă ~ă Focu să te arză! (PAC.)

2. **BARZĂ** (pl. berze) *sf.* 1. ☞ Mare pasăre călătoare din ordinul picioroangelor; are ciocul drept, mai lung decît capul, gîtul mare; penele albe, iar la vîrfurile aripelor, negre; picioarele, lungi și roșii, cu 4 degete; trăește în Europa, Africa și Asia, mai mult prin locurile băltoase și cele udate de riuri; se hrănește cu broaște, șopîrle, șerpi, pești, șoareci, insecte și viermi; la apropierea toamnei, pleacă de la noi spre țări mai calde, ducîndu-se pînă în centrul Africei; se întoarce pe la mijlocul lui Martie, făcîndu-și cuibul în copaci, pe acoperișurile caselor sau în clopotnițe; sosirea ei, ca și a rîndunecelor, este un semn că s'au sfîrșit gerurile (*Ciconia alba*) (☞ 390): o ~ obraznică a în-

Fig. 390. Barza.

drăzuit să-și așeze cuibul lângă coșul bucătăriei (u.-gh.); ②: a se îngîmîca ca barza, se zice de cei ce se mindresc peste măsură, și mai ales despre săracii mindri ③ ~NEAGRĂ, pasăre ceva mai mică decît barza albă, de care se deosebesc prin penele ei brune negricioase, cu lustru metalic violet sau verde; pîntecele și soldurile sînt însă albe; e sălbatică și sperioasă, de aceea nu se apropie de locuințe, ci trăiește prin pădurile dese și pe munți; numită și „barză-tigănească“ (*Ciconia nigra*) [comp. alb. b a r d h a].

○ **BARZAON** *sm. Trans. (MAR.)* ① = **BĂRZAUN** ② = **GĂRGAUN**.

BĂRZAUN (E) *sm.* ① Insectă ceva mai mare și mai groasă decît albina, cu corpul vărgat acoperit cu perișori, și care produce o miere aproape tot așa de gustoasă ca a albinei, dar mai lichidă; își face cuibul prin paie sau în gropițe în pămînt; produce, cînd zboară, un fel de sbîrînitură caracteristică (*Bombus terrestris*) (□ 391): un bărzaune negru-galben se luptase cu un pelenjlu mai mare decît dînsul (BR.-VN.) ② = **GĂRGAUN**.

○ **BĂRZONIU** *adj. Băn. = BARZ.*

○ **BARZOS, BARZUȘ** *sm. Băn.* = **BARZA** [→ **BARDOS**].

BAS (pl.-suri) 1. *sn.* ① Vocea bărbătească profundă, cea mai coborîtă din scara muzicală: Să verse din gît dulci glasuri, Soprani, secunde și ~uri (FANNI) ② Partea cea mai gravă dintr-o bucată de muzică cîntată de mai multe voci ③ Struna cea mai groasă la unele instrumente cu coarde ④ Instrument de alamă care scoate numai sunete grave (□ 392) ⑤ = **CONTRABAȘ**.

2. *sm.* Persoana care cîntă cu vocea cea mai coborîtă din scara muzicală [fr. < it.].

○ **BASADA** → **BESEADA**.

† **BĂSĂDI** (-ădesc) *Trans., BĂSĂDUI* (-ueso) *Maram. vb. intr.* A vorbi: Stați, Turcilor, nu grăbiți, Că cu Grăia bășădiți (BIS.) [srb. besjediti].

○ **BASALT** ... = **BAZALT** ...

○ **BASAMA, BASAMĂ** = **BAGSEAMĂ**.

BASĂMAC (pl.-acuri) *sn.* 2 Rachiu prost amestecat cu multă apă.

○ **BASĂMAC** *sm. Olten.* Stilp mic și gros întrebuințat la coșare [srb.].

○ **BASAOCHIU** → **BAZAOCHIU**.

BASARABEAN 1. *adj.* Din Basarabia. 2. **BASARABEAN** *sm. BASARABEANĂ* (pl.-ence) *sf.* Locuitor din Basarabia.

† **BĂȘAU** *sbst.* ① † Minie, necaz ② † Răzbunare ③ † Ocară ④ *Mold.* Ură, ciudă [ung. b ő s z „minie“, b ő s z u „răzbunare“].

* **BASC** 1. *sm.* ① Numele unui popor de rasă iberică care locuiește în munții Pirinei.

2. *adj.* Relativ la Basci, al Bascilor: limba ~ă [fr. basque].

BASCĂ *sf.* ① Toată lîna de pe o oaie: destingeva ca ploaia spre ~ (PS.-SCH.) [comp. alb. b a s k ā].

* **BASCĂ** *sf.* ① Partea unei bluze de la cîngătoare în jos, poalele unei talii sau jachete femeiești [fr. basque].

○ **BASCĂCĂRA** (-ărez) *vb. refl. Olten. Mold.* ① A lărgi pasul ② A-și slui trupul ori fața, a se strimba, a se schimonosi [comp. **BASCĂCĂRA**].

* **BASCHINĂ** (pl.-ine) *sf. Mold.* ① Bluză sau talie făcută din stambă și pe care o poartă femeile (SEZ.) (PAMP.); ② Trupul uncheșu ..o ~ cu puchiel (FLOR.) [fr. basquine].

* **BASCULĂ** (pl.-ule) *sf.* Aparat cu care se cîntăresc poveri mari, cu greutatea de zece ori mai mici, (cîntar) decimal (□ 393) [fr.].

○ **BASEN** = **BASIN**.

* **BASETĂ** (pl.-ete) *sf.* ① Injosire ② ③ Josnicie, faptă sau vorbă josnică, purtare nedemnă [fr. bassesse].

* **BASFOND** (pl.-duri) *sm.* ① Partea de teren mai lăsată în jos, mai scufundată decît cele din prejur [fr. bas-fond].

* **BASILAR** = **BASILICĂ**.

* **BASILICĂ, BASILICĂ** (pl.-ici, -ice) *sf.* ① ② ③ La Romani, mare edificiu public care servea de tribunal și în care se încheiau afaceri comerciale; multe din

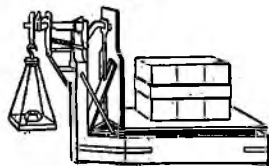

Fig. 393. Bascula.

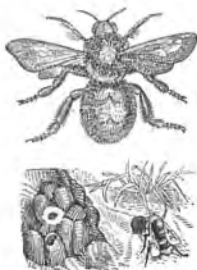

Fig. 391. Barzauni.

Fig. 392. Bas.

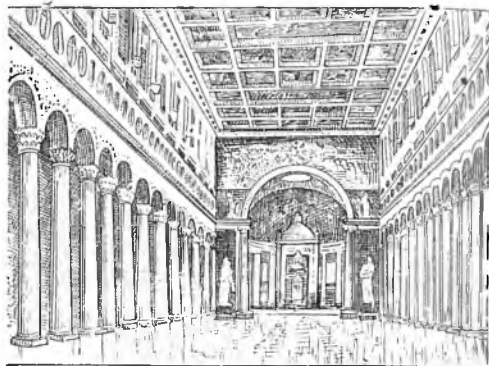

Fig. 394. Basilică.

aceste edificii au fost transformate, mai tirziu, în biserici creștine; de aci, în evul mediu, numele de ~ dat ori-cărei biserici creștine ② ③ Astăzi nume dat bisericilor și catedralelor mai mari, mai impunătoare (□ 394) [lat.].

* **BASILICALE** = **VASILICALE**.

* **BASILÎȘC** = **VASILÎȘC**.

* **BASIN** (pl.-inuri) *sn.*

① Rezervoriu mare de apă într-o grădină sau într'un parc, havuz (□ 395) ② Rezervoriu mare de apă pentru scaldat (□ 396) ③ ④ ~ul unui fluviu, unui râu, (teritoriul udat de un fluviu, de un râu și de afluenții săi: ~ul Dunării; ~ul Siretului) ⑤ ⑥ ~ul unei mări, toate țările ale căror ape se varsă în această mare: ~ul Mediteranei ⑦ Locul închis de la un port de mare unde se adăpostesc corăbiile în timp de furtună (□ 397) ⑧ ⑨ Cavitatea osoasă așezată între trunchiul și extremitățile inferioare (□ 398) [fr.].

Fig. 395. Basin.

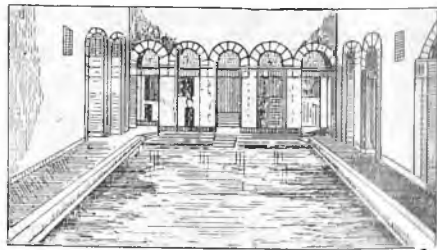

Fig. 396. Basin.

zată între trunchiul și extremitățile inferioare (□ 398) [fr.].

* **BASINET** *sbst.* ① Un fel de pungă în scobitura rinichiului din care pornesc o mulțime de tuburi urinare [fr.].

* **BASÎȘT** *sm.* ① Cel ce cîntă cu contrabasul [fr.].

BASM. (p. **BASMU** (pl.-me) sn. Povestirea unor întâmplări închipuite, în care fapte vitejești și isprăvi minunate sînt săvîrșite de feți-frumoși cari,

Fig. 397. Basin.

luptindu-se cu zmei și cu balauri, îi biruiesc în cele din urmă, ajutați fiind în întreprinderile lor de zîne, de cai năzdrăvani, etc.; poveste: începură să povestească basme și zicători glumețe (ODOB.); Viața, gîndurile noastre, ni s'or părea un basmu sfînt (VLAH.) [**BASN**].

BASMA (pl.-male) sf. ① Bucală, mai adesea purtată, de pinză ori de mătase, care servește pentru șters nasul sau sudoarea, ori pe care femeile o poartă pe cap înmoldind-o pe sub bărbie, sau cu care bărbaiții își înfășoară gîtul: își ștergea fruntea cu o ~ cărămizie (DLVR.); ② F ③: 'a scoate ~ curată, a desvinovați cu totul pe cineva, a-l găsi fără nici o vină ④ ⑤ Materie colorată de bum-bac, de în san de lînă (SAIN.) ⑥ Jocul în basmale sev., un fel de horă care se joacă în Moldova după masa de cununie [tc.].

† **BASMAGIU** sm. ① Cel ce fabrică, boește sau vinde basmale: unul (era) ~ pe Podul Tîrgului-de-otară (CAR.) [tc. b a s m a g i y].

BĂSMĂLUȚĂ (pl.-uțe) sf. dim. **BASMA**: băs-măluța bine legată împrejurul gîtului (BR.-VN.).

BASMANTER... = **PASMANTER**...

BASMU = **BASM**.

† **BASNA**, † **BASNU** (pl.-ne) sn. ① = **BASM** ② Poveste mincinoasă, legendă, fabulă: la toate aceste bunuri, nu lipsea niciodată de a aduce ca martor și pe biata slugă (ODOB.); a se face de ~, a ajunge de poveste, a încăpea în gura lumii, a se face de ris [vsl. b a s n i].

† **BASNA** (pl.-ne) sf. Povestire mincinoasă, fabulă, legendă: ne învață pre noi această ~ că neamul omeneș nu poate fi norocos (MCH.) [b a s n i].

† **BĂSNAR** sm. Care istorisește basme, povestiri mincinoase, fabule: au făcut ca marea istorie să nu mai fie tratat de ~ (A.-GH.) [b a s n i].

† **BĂSNĂS** sm. = **BĂSNAR**.

† **BĂSNÎ** (-nesc). † **BĂSNUI** (-uesc) vb. tr. și intr. A povesti minciuni, a istorisi fabule, legende: această scoțim să fie adevărat pricina... iară nu ce băsnuesc unele l'opisierii (CANT.) [vsl. b a s n i t i ① b a s n i].

† **BĂSNITOR**, † **BĂSNITORIU** sm. Care povestește minciuni, care istorisește fabule, legende: băsnitori ca aceștia... basne scornesc (CANT.) [b a s n u i].

BASON (pl.-oa-ne) sf. ① = **FAGOT** ② Joc de orgă amintind timbrul de oboe în registrele grave (fr. < it.).

BASORELIEF (pl.-efuri), **BASORELIEV** (pl.-evuri) sn. Sculptură făcută pe un monument, ale cărei figuri sînt numai puțin ieșite afară din plan (Fig. 399): expresive basorelievuri cînetice de pe arcul lui Constantin (ODOB.) [it. b a s s o r i l i e v o].

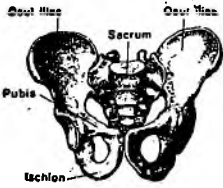

Fig. 398. Basin.

Fig. 399. Basorelief (de pe columna lui Traian).

* **BASTA** adv. Ajunge! destul! [it.].

* **BASTARD** 1. adj. ① Născut din părinți necăsătoriți ② ③ Născut din încrucișarea a două rase (vorb. de animale), sau din încrucișarea a două specii (vorb. de plante).

2. **BASTARD** sm., **BASTARDĂ** (pl.-de) sf. Care s'a născut din părinți necăsătoriți, copil(ă) din flori: avu durerea să văză pe numeroșii săi fii legiuți și bastarzi sfîșind țara prin pretențiile lor (BALC.) [it.].

* **BASTIMENT** (pl.-ente) sn. ① Corăbie de ori-ce formă sau mărime: ~ul pe care eram a și abordat într-una din schelele ei (A.-GH.) [it.].

* **BASTINGAGIU** (pl.-agii, -agiuri), * **BASTINGAJ** (pl.-aje, -ajuri) sn. ① Șir de chichițe sau chesoane, de lemn sau de fier, așezate de-a lungul bordului unui bastiment de războiu, și în care se păstrează hamacele în timpul zilei (Fig. 400) [fr.].

* **BASTION** (pl.-oane) sn. ① Lucrare de fortificație așezată la unghiurile unei fortărețe și făcută din pămînt acoperit cu brazde, din zid de piatră sau de cărămizi (Fig. 401): zidurile din prejur ocolindule cu bastioane și fortificații (BALC.) [fr. < it.].

* **BASTON** (pl.-oane) sn. ① Băt, lung de vreo un metru, cu mîciucă sau încovoiat la capătul de sus, și pe care se sprijinește cineva cînd umblă: Cu nerodul cînd vorbești, ~ul să-ți pregătești (PANN.) ② Pr. ext. Lovitură dată cu bastonul: după cîteva bastoane, l-a ținut doi ani în fiare (A.-GH.) [it.].

* **BASTONADĂ** (pl.-ade) sf. ① Lovitură date cu bastonul ② Pedecapsă, obicinuită încă în unele țări, constînd în lovituri date cu un băț la tălpi [fr.].

* **BASTONAȘ** (pl.-așe) sn. dim. **BASTON**. † **BAS sbst. ① = **AGIO**: dumeata să fii săcătos... că aurul are ~ (D.-ZAMF.) [tc.].**

② **BAS adv. Băn. Trans. Chiar, tocmai [srb.].**

† **BAS, prefix corespunzător lui arhi-, care se construiește cu substantive, pentru a arăta pe cel mai de seamă, pe cel mai de frunte dintre oamenii cari au aceeași meserie sau aceeași însușire (B.-BAS-AGA, BAS-BOIER, BAS-CIOHODAR, etc.) [tc.].**

† **BAS-AGA** sm. Primul căpitan sau comandant al unui detașament de Turci: Era căpitan pașa, Baș-agaga Turcilor (ALECS.-P.) [b a s ă + a g a].

BAȘARDINĂ (pl.-ine) sf. (P.) = **BAȘOLDINĂ**.

② **BAȘBAFIR** sbst. = **BAİBAFİR**: Cămașă de în Cusută cu fir și cu ~ (TEOD.).

† **BAS-BEȘLIAGA**, **BAS-BEȘLEAGĂ** sm. † Mai marele peste beșlii: au trimis pașa un agă și pe baș-beșliagă cu cîteva beșlii (LET.) [tc. b a s - b e ș l i a g a s y].

† **BAS-BOIER** sm. ① † Cel dintîiu, cel mai de seamă boier al Țării: baș-boierul purta hanger la brîu (A.-GH.) ② Boier mare, boier de frunte: nu suțerea apucăturile de ~ ce le avea cuconu Fătrașcu la zile mari (ORIC.) [b a s ă + b o i e r].

† **BAS-BULUCBAS(A)**, **BAS-BULUȚBAS** sm. † Mai marele peste zece bulucbași, șeful gardei domnești: trimiteînd pre baș-bulucbașu ou semenii la gazdele boierilor (MUST.) [b a s ă + b u l u c b a s (a)].

BAS-BUZA sf. ① Bragă de prima calitate: Hai la bragă, Soră dragă, Bragă bună, baș-buza (TEOD.) [b a s ă + t c. b u z a „bragă”].

BASBUZUC... = **BAȘI-BUZUC**...: au găsit țările fefute și sărăcite de bandele de ~ (A.-GH.).

BASBUZUC = **BAS-BUZA**: intră într-o bragagerie: ei, să gust ce ~ aveți (DLVR.).

BAȘCA adv. ① Deosebit, afară de: pensia e ~ o am după legea a veche, e dreptul meu (CAR.); ②: una vorbim și ~ ne înțelegem, se zice cînd doi oameni vorbesc și nu ajung să se înțeleagă, cînd fie-care înțelege într'altfel ③ De ~, de-a ~, loc. adv. Deosebit [tc. b a s k a].

BAS-BAȘ

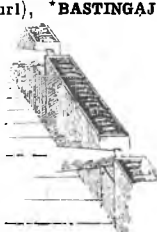

Fig. 400. Bastingagiu.

Fig. 401. Bastion.

† **BAȘCĂ**; † **BAȘTA** (pl. băști) *sf.* ① ✕ † Lucrare de fortificațiune făcută pe lângă șanțurile unei tabere, din pământ sau de zid, în formă de turn și de unde se trăgea cu tunurile: fâouze Leșii în cele trei zile o table, adică o bașta den afară de șanțuri (M.-COST.) ② Pivniță boltită: intrară în bașea rotundă cu pârreții și pardoseala de piatră (COLOS.) [refăcut din pl. băști, sg. baște = BASTE].

○ **BAȘCA** *adv.* Bân. = BAȘCA.

○ **BAȘCALUI** (-ueso) 1. *vb. tr.* A despărți, a deosebi, a separa.

2. *vb. refl.* A se despărți unul de altul, a se deosebi, a se separa [bașca].

† **BAȘ-CAIMACAM** *sm.* † Cel dintîiu dintre caimacami: [baș + caimacam].

† **BAȘ-CAPICHEHAIA** *sm.* † Primul dintre capichehaiele [baș + capichehaia].

† **BAȘ-CAPIGIU** *sm.* † = CAPUGI-BAȘA [baș + capigiu].

† **BAȘ-CĂPITAN** *sm.* Căpitan de frunte [baș + căpitan].

○ **BAȘCĂȘI** (-ășesc), **BAȘCĂȘUI** (-ueso) *vb. tr.* și *refl.* = BAȘCALUI.

† **BAȘ-CEAUȘ** *sm.* † ① Mai marele peste un regiment de ieniceri ② Căpitan peste o sută de lefecii [baș + ceauș].

BAȘCHIE, **BAȘCHIU** *sf.* ✕ Un fel de ciocan cu leafa șențuită de care se servește do-garul; numită și „ciochie”, „păpușă” sau „batic” (402).

BAȘ-CIOCOIU *sm.* (SAIN.) Ciocoiu de frunte [baș + ciocoiu].

† **BAȘ-CIOHODAR** *sm.* ① La Turci, primul ciohodar sau lacheu al Sultanului ② † Intîiul cămăraș al palatului domnesc: răposatul Măciucă... și mîna dreaptă a lui Vodă, cum s'ar zice astăzi intîiul aghiotant domnesc (L.-OH.) [tc. baș-čohodar].

† **BAȘ-CONACCIU** *sm.* † Mai marele peste conacii [baș + conacciu].

○ **BAȘFİR** = BAIBAFİR.

BAȘ-HENGHER *sm.* (SAIN.) *pl.* Cel mai de frunte dintre hengheri [baș + hengher].

BAȘI *vb. intr.* și *refl. vulg.* A da o bășină; ②: capra bese și oala pate rusinea, cei mici, cei săraci sînt de multe, ori făcuți vinovați și pedepsiți pentru faptele săvîrșite de cei mari sau de cei bogați [lat. vulg. *bissire].

Fig. 403. 404. Bașibuzuci.

BAȘIBUZUC *sm.* ① ✕ Soldat voluntar din trupele neregulate ale armatei turcești (403, 404): ~li omorau pe agalele cari voiau să-i roție să nu treacă Dunărea (L.-OH.) ② *Pr. ext.* Om violent, turburător [tc. bași-bozuk].

BAȘIBUZUCESC *adj.* De bașibuzuc, ca bașibuzucii.

BAȘIBUZUCEȘTE *adv.* Ca bașibuzucii, în felul bașibuzucilor [bașibuzucesc].

BAȘIBUZUCIE *sf.* Purtare de bașibuzuc, violentă, sălbăticie.

BĂȘICA, ○ **BESICA** (-șic) 1. *vb. tr.* A face să se acopere (pielea) de bășici: razele soarelui ce-i străbăteau prin păr și-i bășeau pielea (GRU.) ② (P) A bate strasnic, așa încît să-i bășice trupul: 111. bălan, că te bășio (ISR.).

2. *vb. refl.* A se acoperi de bășici [lat. vulg. *bissicare].

BĂȘICA, ○ **BESICA** (pl.-iei) *sf.* ① Sac musculo-membranos la om și alte

animale situat în partea inferioară a abdomenului și în care se îngrămădește urina; numită și bășica udului sau bășica urinară (405) ② Membrana această scoasă din corpul animalului și uscată, întrebuintată ca burduf, pungă, etc.: el își puse o ~ de vacă în cap în care-și ascunse părul cel de aur (ISR.); scotîndu-și besica de tutun, o desăcu și-și răsuca o țigară (SAD.); O besică 'n loc de sticlă e întinsă 'n țărăstrule (EMIN.) ③ Bășica fieriei, sac membranos, la om și alte animale în care e strînsă fierrea ④ Fig. 405. B. Bășică.

⑤ Membrană în formă de desăg, umplută cu aer, care se găsește în corpul peștilor și care le servește pentru a se putea ridica și cufunda în apă; e numită din cauza acesteia și ~ înno-tătoare (406) ⑥ Mică umflătură ce se face pe piele de pe urma unei lovituri, unei arsuri, sau din alte pricini; (P) bășica cea rea = dalec ⑦ Globuleț plin de aer care se formează pe suprafața unei lichid cînd e pus în mișcare, cînd fierbe sau fermentază; ploale cu bășici, ploale repede și cu picături mari, formînd bășici pe suprafața apei în care cad picăturile; ~ de săpun, globuleț de aer care se formează suflîndu-se în spuma de săpun ⑧ Balon ⑨ Glob de sticlă ce se pune în virful unui băț, ca ornament în grădini: bețele de la trandafir... cu bășici de sticlă în virf (BR.-VN.) ⑩

Movila mică rămasă în urma eroziunii apei ⑪

† BĂȘICA-PORCULUI = GOGOȘĂ [lat. vulg. *bessica].

BĂȘICAT 1. *adj.* ① p. BĂȘICA ② *Pr. ext.* Rotund, umflat, în formă de bășică: deschizind ochii mari și bășiciți de lacrimi (PLVR.).

2. BĂȘICATĂ *sf.* † Varietate de struguri.

3. BĂȘICAT *sbst.* Faptul de a (se) bășica.

BĂȘICĂTOR *adj.* Care produce bășici [bășica].

BĂȘICĂTURA (pl.-turi) *sf.* Acoperirea pielei de bășici de pe urma unei arsuri, unor împunsături de albine sau din alte pricini: bășicătura de viespe e mai veninoasă decît cea de albine (L.-M.) [bășica].

BĂȘICOS 1. *adj.* Care are multe bășici, acoperit cu bășici.

2. BĂȘICOȘĂ *sf.* † ① Copăcel înalt de 2-3 metri, cu flori galbene, se cultivă prin grădini ca plantă ornamentală; frunzele și semințele, foarte amare, posedă proprietăți purgative (Colutea arborescens) (407) ② = GUȘA-PORUMBULUI ③.

BĂȘICUȚĂ (pl.-uțe) *sf.* ① dim. BĂȘICA ② † = LUMINĂRIȚA-PĂMÎNTULUI.

BĂȘINĂ (pl.-ni) *sf. vulg.* ① Gaz fetid care iese din canalul șezutului ② † BĂȘINA-CALULUI, BĂȘINA-LUPULUI, BĂȘINA-PORCULUI, BĂȘINA-VULPII = GOGOȘĂ ③ † BĂȘINA-PORCULUI, ciupercă globuloasă, mai întîiu albă, apoi roșiatică sau brună care crește pe pămînt în pădurile de conifere și de fag; are

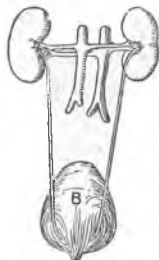

Fig. 405. B. Bășică.

Fig. 406. Bășică înno-tătoare.

Fig. 407. Bășicoasă.

Fig. 408. Bășina-porcului.

miros plăcut și e comestibilă fiind e. tinăre; la maturitate însă e considerată ca veninoasă (Ly-coperdon gemmatum) (L.) 408) ¶ ① **BĂȘINA-POSCULUI** = **BUREȚELE-ORȘILOR** [lat. vulg. 'bîs-sîn a].

BĂȘINOS, -OASĂ *adj. sm. f. vulg.* Care dă mereu bășini.

○ **BĂȘIC (pl.-icuri) sn.** ① Căpățiiul crestat și uneori înfiorat al stîlpilor casei, capitel [tc.].

BĂȘOLDINĂ (pl.-ne) sf. (P) (W.P.) Femecie destrăbălată, desfrînată.

† **BĂȘTĂ** = **BĂȘOĂ**.

† **BĂȘTE** = **BĂȘTIE**.

BĂȘTI: *sn. BĂȘTI!* *interj.* Expresiune care caută să imite sgomotul făcut de cineva, cînd face o mișcare repede spre a scăpa dintr'un loc, sbughii lăștii din niște mărcini, băștii îmi sare un lepure (BR.-VN.).

† **BĂȘTIE**, **BĂȘTE** *sf.* X = **BĂȘOĂ** ①: soldații făcură băștii (B.A.C.); cetățule cu baște și bolniță, din a cărții pietre și lezezi mari locuitorii... au zădit prăvălii (STAM.).

BĂȘTINĂ (pl.-ini, -ine) sf. ① † Proprietate moștenită de la părinți și care de veci a aparținut familiei: își părăsesc băștinile lor și se duc de trăesc priu codri (VLAH.). ¶ ② *Intrebuințat, astăzi numai în loc.*: de ~, din ~, nestrămătat, neînstrăinat, rămas locului din moși strămoși; locuitori de ~, locuitori cari nu s'au strămutat niciodată din locul, din orașul, din țara în care locuiesc; Român de ~, Român neaș [vsl. 'b a ș t i n a].

BĂȘTINĂȘ 1. *adj.* De băștină, nestrămătat, rămas locului din moși strămoși.

2. **BĂȘTINĂȘ sm., BĂȘTINĂȘA sf.** Locuitor de băștină: băștinășul mindrei Ottenil e pretutindenea cruce de volnic (VLAH.).

BAT = **BEAT**.

BAT = **BIT**.

BATĂ (pl. bete) sf. ① A = **BETELIE** ¶ ② A Marginea de la gîtul sau minceile unei cămăși, bantă, benită ¶ ③ Pășia, de obicei de altă culoare, care formează marginea unei țesături sau unui postav ¶ ④ **BETE pl.** A Un fel de cîngătoare cînsind dintr'o fășie îngustă și foarte lungă țesută din lînă de diferite culori și împodobită adesea cu mărgele și cu fluturi, cu care bărbății și femeile își încing mijlocul: betele înguste cusute cu mărgele... toate sînt țesute și lucrate în casă (VLAH.); ⑤: a da pe cineva pe bete afară, a-l gonî cu ocară dintr'un loc, dintr'o casă [lat. v i t t a].

BĂTĂCIU adj. sm. Căruia-i place să (se) bată. Bătăuș.

BĂTĂCIUI (pl.-ciue) sn. Băn. Săculeț (în spec. pentru fînă).

BĂTĂIAS sm. ① Acela care bate crîngurile spre a gonî vinatul afară, îndreptîndu-l spre pușcă: chiotele de vîntătoare ale bătăiașilor (COS.). ¶ ② Cel ce bate apa ca să gonească peștele spre plasă, cînd se pescuiește [b a t a i e].

BĂTĂIE sf. ① Lovituri date cu mina, cu un băț, etc. pentru a pedepsi pe cineva sau pentru a-și răzbuna asupra cuiva: i-a dat o ~ bună; i-a tras o ~ la luat la ~; a omorî la ~, a minca ~; — ②: bătaie e din raiu, sînt mulți cari nu se învață minte pînă nu-i bați, bătaie e leacul cel mai bun; — cearta fără n'are haz sau cearta fără ~, ca nuntă fără lăutari, se zice în ironie cînd se iscă vreo ceartă între două sau mai multe persoane; — bătaie și ocară nu se 'ntorc niciodată, cel bătut rămîne cu rușinea, orice ar face; — donă bătaie strică, dar două mincări nu (strică) sau mai bine donă mincări decît o ~; a) se zice despre cel lacom la mincare; b) se zice aceluia care, pofit la masă, răspunde că a mincat înainte ¶ ③ Pedeașă, urgie (cerască) ¶ ④ Bătălie, luptă: Mihai hotărî... de a nu da bătaia în acea zi (B.A.C.); cîmp de ~, locul pe care se dă bătaia: ⑤: cal de ~, a) argumentul pe care se întemeiază cineva foarte des, b) ținta tuturor glumelor, loviturilor, în spinarea căruia se descurcă toate, ceea ce se exprimă și prin gîzda bătailor ¶ ⑥ Lovituri date cu o unealtă pentru a prelucra ceva, pentru a scoate sau a desface ceva: bătaia porumbului, grîului ¶ ⑦ BĂTĂTRĂ ⑧ Bătaie sau bătaura sînt firele bătute în urzeală (PAMF.) ¶ ⑨ Lovi-

turi date în ceva (cu obiectul indirect precedat de la); auzind în puterea nopții o ~ la ușă (GN.); cu obiectul indirect precedat de în: ~ în palma; cu obiectul indirect precedat de din: ~ din pîtor; ~ din pînteni ¶ ⑩ Mișcare: ~ din arpi; ~ din buze ¶ ⑪ Mișcare ritmică, svienire: bătaia inimii, vinei, pulsului, timpiei; ~ de inimă ¶ ⑫ Impușcătura, tragere cu tunul (într'o cetate): s'au așezat tunurile la bătaia zidurilor (A.-OH.) ¶ ⑬ Distanța pe care o poate străbate glonțul, ghiulcaua, săgeata, etc.: erau departe unul de altul ca la o ~ de pușcă (VLAH.); li se arată, ca la o ~ de glonț, ooperișul nou de tinichea (CAR.); fu aproape de lup de o ~ de săgeată (USR.); de aci, pr. ext. bătaia ochilor, distanța pe care o poți străbate cu privirea: stă locului să se uite cum mă ăut, pînă cînd îi ies din bătaia ochilor (CAR.) ¶ ⑭ Sunetul unei tobe, unui clopot: bătaia tobei, clopotului ¶ ⑮ Sunetul unui ceasornic, cînd bate ceasurile: se auzea regulat ca bătaile unui ceasornic: carte—a—nu (OLVR.) ¶ ⑯ Sufierea vîntului: iar eu mă împiedeci și de ~ vîntului căzuî în mare (COS.); pr. ext. direcțiunea în care bate vîntul mai tare: și la aruncat în sorbii mărilor, în bătaia vînturilor (ROC.) ¶ ⑰ Lumina soarelui, lunii, focului, etc. și pr. ext. dogorala arșitei, flăcării: se vede apa solipînd în bătaia soarelui (BR.-VN.); în bătaia lunii... toate au înfățișarea fantastică a lucrurilor văzute 'n vis (VLAH.); înaltul mal din fața noastră e rumeit ca de bătaia unei flăcări (VLAH.); se întîlnește în bătaia unui felinar (CAR.) ¶ ⑱ Lătrat: bătaia cîinilor ¶ ⑲ Gîonirea vînatului afară din ascunzătoare, îndreptîndu-l spre pușcăși ¶ ⑳ Bătăia peștelui, lepădarea icrelor pentru fecundare, timpul cînd peștii își leapădă icrele ¶ ㉑ Bătăie de cap, frămîntare cu mintea, trudă pentru a pătrunde sau născoci ceva, pentru a găsi mijlocul de a săvîrși ceva greu de făcut ¶ ㉒ Bătăie de joc, luare în ris, batjocură [lat. b a t t (u) a l i a].

BĂTĂIOS adj. ① Căruia-i place să (se) bată, să (se) ia la b a t a i e pentru cel mai mic lucru ¶ ② Căruia-i place să se certe, să caute mereu gîlceavă altora; de aci, pr. ext. iute la fire, minios, năbădăios, neastîmpărat: o scripțorască urîtă și bătăioasă și rea de mama focului (VLAH.) ¶ ③ Se întrebuințează pentru a arăta o calitate sau un defect în mod superlativ; grozav, înfricoșat, extraordinar, nevoie mare: a pregătît o salată de țiri bătăioasă (BR.-VN.); vin ~, cum nu se poate mai bun; cai bătăioși, foarte iuți; muliere bătăioasă, a) grozav de frumoasă; b) grozav de rea ¶ ④ ~ la ochi, care bate la ochi: peste albul cel ~ la ochi cădea... un păr negru de abanos (GN.).

BĂTĂIUȚĂ (pl.-te) sf. F dim. BĂTĂIE.

BATAL, BATAL sm. ① Berbec întors: să ai grîi de batalu ăsta, că umblă cam cîrnic (LUNG.) ¶ ② Tap bătut ¶ ③ Otten. A sta de ~, a sta de capul cuiva; a sta neclintit, statornic.

○ **BĂTĂLAIA** (-ăiez) *vb. tr. Bucov.* A bate cu b a t a l a u l: (cinepa) o spălăm, o bătăliem... o facem caier și o toarcem (VR.).

BATALAMA, PATALAMA (pl.-male) sf. ① Înscris, adevărită, chitanță ¶ ② tron. A Certificat, atestat, diplomă ¶ ③ F ㉑: a face cuiva oapă ~, a-l zăpăci, a-l buimăci [tc.-ar b a t a l a m a].

BĂTĂLAU (pl.-lăie, -lale, -lăuri) sn. ① Maiul, lopătica cu care spălătorește b a t r u f e l e, cînd le spală: fu cumpîit bătău... cu bătăuiri de multe ori (COS.) ¶ ② Mold. Pilug, pisălog, băț scurt și gros cu care se pisează ceva: căței de usturoiu pisați într'o scafă cu ~ (SEZ.) ¶ ③ Trans. Ciocan mai mare (de lemn) (VIC.) ¶ ④ pl. Mold. Cele două unelte ale coșaului. batca și ciocanul; care slujesc la ascuțitul coaselor.

○ **BĂTĂLES adj. Trans. (sud.)** = **BĂTĂIOS** ①.

○ **BĂTĂLIE sf.** X Luptă, bătaie: au făcut o movilă și o cruce mare de piatră pre unde au fost războiul bătăliei (NEC.); porni la ~ cu nădejdea în Dumnezeu (ISP.) [ngr. < it. battaglia].

○ **BATALION (pl.-oane) sn.** X Trupă de infanterie alcătuită din mai multe companii: gase batalioane de pedestriime ale Suedului (N.-COS.) [pol. b a t a l i o n și it. battaglia].

○ **BATĂR, BATR adv. Trans. Mold. Măcar, Măcar, cel puțin: batăr atîta să faci și tu (RET.); am stat**

de capul tatei să-mi facă... batir un harapnic (CRO.); *Trans.* batâr că, cu toate că, măcar că; batâr-ce, batâr-cine, ori-ce, ori-cine [ung. b a t o r].

BATARD 1. *adj.* Soriere ~ă, gen de scriere întrebunțată în acte și mai ales în lucrările de contabilitate (409): exersându-se... la fel de fel de sorituri - engleze, italice, gotice, ~e, runde (CAR.).

2. **BATARDĂ** (pl.-de) *s.f.* Scriere batardă [fr.].

BATĂRNIC 1. *adj.* Care umblă din loc în loc, ușernic.

2. **BATĂRNICĂ** (pl.-ce), **BATĂRNITĂ** (pl.-te) *s.f.* ① *Bân.* Oale care nu prea mănincă ori-ce, care umblă numai după mîncare bună ② ③ Plantă ierboasă, cu frunze ascuțite, cu flori galbene, și cu fructele acoperite cu peri scurți și aspre la pipăit; numită și „petimbrosă” (*Senecio crucifolius*) (410).

BATĂTOR 1. *adj. verb.* BATE ① ② Care bate ③ ④ ~ la oobi.

2. **BATĂTOR** *sm.* Cel ce bate: tu bătut de petru ~l (DOOS).

3. **BATĂTOR** (pl.-toare) *sm.* ① Bătul cu care se bate laptele prins, brighidău, mitcă ② Limba meliței (DAM.).

4. **BĂTOARE** *s.f.* ① Maiu, lopăciță cu care se bate pinza cînd se nălbește, cu care se bat rufeile cînd se spală (A.M.) (411) ② ③ Un fel de titirez care se mișcă cu bătai ritmice cînd joagărul e în acțiune (DAM.) ④ ⑤ ~ **BATOZĂ** ⑥ ⑦ Bucată dreptunghiulară de lemn solid, cu ajutorul căreia mașinistul bate forma, spre a o așeza la nivel, înainte de a începe tiparul (412).

BATĂTORI (-oreso), **BATĂTORI** (-ureso) *vb. tr.* A întări, a îndesa pămîntul, călcîndu-l cu picioarele sau bătîndu-l cu maiul: astupară groapa, o bătătoriră cu tălpile și plecară... (DEM.); Și-apoi în pusta mea s'o îngrop și s'o bătătoresc cu carul (O-ZAMF.) [b a t a t u r a].

BATĂTURĂ (pl.-turi) *s.f.* ① Faptul de a bate, bătaie: auzind... băătura în poartă, se minună că ce poate să fie (RET.) ② Bătaia vîntului: niște lemne legate de copacul... lovindu-se la băătura vîntului (SB.) ③ Loc bătătorit, îndesat, întărit prin multă călcare sau bătere; *in spec.* locul dinaintea casei care, prin continua călcare de vite și de oameni, s'a bătut bine, așa că nu mai crește iarba pe el; *pr. ext.* curte, ogradă: o poteacă strîmtă... străbătea de la poartă pînă în băătura locuinței: stăpînului (DOOS.); se pîrpălea cu Irina la soarele care, poleia băătura lor (OLVER.) ④ Locul bătut din fața circumei satului, unde se adună varaflăcăii și fetele ca să joace: așteptîndu-l popas al observanelor... umplu băătura cîrcolmelor (VLAM.) ⑤ Întăritură, învîrtosare a pielei, la mîini sau la picioare, și pe spinarea animalelor de muncă sau de călărie, produsă prin bătere sau frecare (413): făcîndu-mi loc printre dame... călcînd pe băăturile moșnegilor (NEGR.); ⑥ a călca

Academie

Batarde

Fig. 409. Scriere batardă.

Fig. 410. Batărnica.

Fig. 411. Bătătoare.

Fig. 412. Bătoare.

Fig. 413. Bătaie.

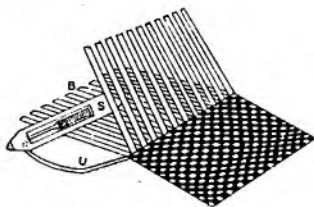

Fig. 414. B. Bătura. — U. Urzeală. — S. Suveică.

pe cineva pe băături, a-l atinge unde e mai simțitor ⑦ ⑧ Firul de tort ce se bate cu suveica în urzitura pinzei, numit și „băteală” (414): surtucul lui era mai mult urzeală decît ~ (EMIN.) [lat. battitura].

BĂTAȚURI — **BĂTORI**.
BĂTAUS 1. *adj.* Căruia-i place să (se) b a t ă, să (se) ia la bătaie: astfel de împărați ~i ce tot cătau oamenilor cearta cu luminarea (ISP.).

2. *sm.* ① Acela căruia-i place să bată pe alții, care e tocmit să dea bătaie altora: ~li erau niște slujbași... numiți, fără decret domnesc, de către capii vre-unui partid politic (MP.): ~ de alegeri, individ, înarmat cu o bîta, tocmit odinioară, în vremea alegerilor, să bată și să împiedece de a vota pe adversarii politici ② În jocul copiilor „de-a armașul”, cel însărcinat să dea, cu o basina răsucită, aștepta loviturii la palmă cîte poruncește domnul sau împăratul (PAMP.).

3. *sbst. Mold.* ~ Lemnul cu care se lovește mînea (SEZ.).

BATCĂ 1. (pl.-ce) *s.f.* ~ Un fel de nicovală mică înfiptă într-o bucată de lemn ascuțită și pe care coșagul își ascute coasa, bătînd cu un ciocănaș (415) [rut. babka, refăcut după a b a t e].

2. **BATCĂ** 2. (pl.-ce) *s.f.* ~ Mică măsură de greutate (cam 1/4 gr.), *in spec.* pentru aur (BOU.) (VIC.) [ung.].

3. **BATCĂ** 3. (pl.-ce) *s.f.* ① *Mold.* Coșarcă împletită cu care copiii prind păsărele ② *Trans.* (BOU.) Un fel de cursă, căpcană pentru prins soareci.

BATCĂ 4. (pl.-ce) *s.f.* ~ **BABITĂ** ① [sl. *babka < baba (big. cu așeși in-teles)].

BATCĂ 5. (pl.-ce) *s.f.* ~ **BABUȘCA** ② ③ Pește de 20-25 cm. ce seamănă cu plătica și trăește prin bălțile Dunării; numit și „bătuliță”, „corbancă”, „corpan(că)”, „corpănică”, etc. (*Blicca bjoerkna*) (416) [sl. *babka < baba; comp. rut. babka].

BĂTCULIȚĂ (pl.-te) *s.f.* ~ **BATCĂ** 6. ②.

BATE (bat) 1. *vb. tr.* ① A lovi de mai multe ori pe cineva, a-i da lovituri cu mîna, cu un băț, etc. pentru a-l pedepsi, pentru a-i face rău: ~ cu pumnii, cu mîna, cu picioarele, cu bățul; ~ măr pe cineva, a-l bate rău, a-l stîlci în bătaie; ~ la tălpi pe cineva, a pedepsi pe cineva lovindu-l peste tălpi cu o nuia, cu un băț; ② ~ la tălpi (sau la pînea), a prăpădi, a cheltui în jocuri și în petreceri: oînd pîneau mîna pe cîte o para, o băteau la tălpi pe must (A-CH.); ③ ~ seaua să priceapă lapa ~ LAPĂ; ~ pe umăr pe cineva, a-l lovi ușurel cu mîna peste umăr în chip prietenos ④ A lovi cu putere de ceva, a izbi: mînera rea singură ~ și dă palme și ~ bate capul de pereți (PANN) ⑤ A pedepsi (verb. de urgă dumnezească, mai ales în blesteme): Dumnezeu nu bate cu bățul, se zice cînd vine peste cineva o nenorocire; bată-te varga lui Dumnezeu! bată-te mînia lui Dumnezeu!; de asemenea, în jurămînte și blesteme: să mă bată Dumnezeu dacă mint; bată-l Dumnezeu! Alte expresiuni ca: bată-l norocul! bată-l fericea! bată-l cucul! bată-l crucea! bată-l pîrdă! bată-l pustia! etc. se întrebuintează adesea ca exclamațiuni de uimire sau de admirație: sare ca o mînuță pe armăsar, parcă-l vîz, bată-l Dumnezeu! (A-CH.).

⑥ X A învinge, a birui (în război, în luptă): Ștefan cel Mare a bătut pe Turci în mai multe rînduri ⑦ X A lovi, a ataca o cetate cu tunuri, cu puști, cu mașini de război, pentru a o cuprinde: Vînerii de dimineață au început a bătore cetatea (GR-UR.); de aci (verb. de puști sau de tunuri) a trage, a lovi, a ținti, a împușca: număram tunurile care băteau Silistria (A-CH.); ~ război, a purta războiul, a se lupta, a se război ⑧ ⑨ A învinge, a întrece, a se arăta mai tare (într-o discuție, într-o polemică, la joc): I-am bătut de două ori la biliard ⑩ A da lovituri cu o unealtă pentru a prelucra ceva, pentru a scoate ceva dintr-un lucru: ~ pămîntul (aria, etc.), a întări pămîntul prin lovituri cu maiul, cu picioarele, etc.

Fig. 415. Batcă.

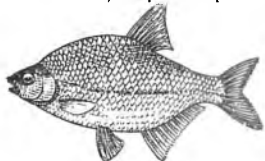

Fig. 416. Batcă.

florul, a-l lucra cu ciocanul, a-l ciocăni; ②: bate florul cît e cald, nu scăpa prilejul din mînă, nu pierde vremea, zorește o afacere cînd vezi că e bine îndrumată; ③: ~ coasa, a ciocăni coasa cu ciocanul pentru a o ascuți; ④: ~ monetă, a face bani; ⑤: ~ grul, porumbul, etc. a desface prin lovitură cu imblăciul, etc. grăunțele de grul, boabele de porumb, etc.; a imblăci; ⑥: ~ pînza, a lovi cu vâltelele firele de bătătură pentru a face țesătura mai deasă; ~ un pom, a-l scutura, a-i lovi crengile cu o prăjină, cu o nuia, ca să pice fructele; ⑦: bate noiele pînă nu pică frunza, să facem ori-ce lucru la vreme; ~ hainele, covoarele, a le lovi cu un băț, ca să iasă praful din ele ⑧ A amesteca bine prin lovituri date cu o unealtă: ~ ouăle; ~ laptele; ⑨: ~ apa să aleagă unt, a face o muncă zadarnică, a lucra fără rost; ⑩: ~ mazărea, fasolea, lîntea, a reduce boabele fierte de mazăre, etc. în stare aproape lichidă, frecîndu-le și amestecîndu-le bine; ⑪: ~ cărțile (de joc), a le amesteca ⑫ A înfige, a viri, a băga în ceva, a înșepeni prin lovituri repetate: ~ un cuiu, un piron în perete; ~ un par, un țărșu în pămînt: ~ broasca la ușa; ~ potocava; ~ cercuri la o bute ⑬ A face să răsună prin lovituri (verb. de unele instrumente muzicale): ~ toba, toaca; ⑭: bate toba la urechea surdului, se zice despre cei ce nu vor să asculte: ~ tactul, măsura, a măsura tactul, timpul, lovind ușor cu ceva; — a juca lovind tare cu picioarele în pămînt: ~ brîul, chindia ⑮ A ~ așviri, a arunca departe, a repezi, lovind cu ceva: ~ mîngea, țurca, poarca, etc. ⑯ A umbra des într'un loc, a străbate, a cutreiera: se înhăitase cu cîțiva feciori de boieri și băteau mahalalele (A.-GH.); toată ziua le bate prundurile după scîldat, în loc să pască cei cîțirani (CRG.); ordonă... să bată codrii, ca să prinză pe țigari (NEGR.); de aci ⑰: ~ drumurile, ~ ulițele, ~ podurile, ~ cîmpurile, a umbra hațmaia, a umbra încoace și încolo pe drumuri fără nici un rost; ~ cîmpii, a vorbi într'aiurea; ~ ușile (A.-M.), a umbra din casă în casă fără căpătîiu ⑱ A mina: ~ oile ⑲ A da lovitură, a lovi (verb. de unele părți ale corpului): a-și ~ pieptul cu pumnii; pr. ext.: a-și ~ picioarele, a se osteni de geaba; de geaba vă mai bateți picioarele duclădu-vă (CRG.); a-și ~ gura, a-și ~ limba (ZNN.); a vorbi de geaba, fără nici un folos ⑳ A vătămă, a răni prin frecare, prin apăsare: ghetete m'au bătut rău la picioare; l-a pățut jugul la ceafă ㉑ A munci, a chinui, a nu da pace: ~ capul cuiu, a nu-i da pace, a-l supăra cu o cerere; a-și ~ capul, mîntea, gîndul, firea, a-și frămînta mîntea, a se osteni cercetînd ceva; a-l ~ la cap, a-l ameți, a-i produce amețeli (verb. de băuturi spirtoase, de carbuni aprinși): l-au bătut carbunii la cap; și 'n mod absolut (fără obiect direct): aceasta-i altă băutură: bate mai tare la cap (SE.); a-l ~ gîndurile (sau gîndul), cugetul, mîntea, a-l îndemna cugetul, a-l împinge să facă ceva ㉒ A vătămă, a aduce stricăciuni, a bîntui (verb. de ploaie, grindină, brumă, etc.): Românele serbează toate Joile de după Paști... ca grindina să nu le bată boldele (MAR.) ㉓ A sufla tare (verb. de vînt): cînd vînturile li bat, frunzele-l cad la pămînt (GOL.) ㉔ A izbi, a lovi cu putere (verb. de apă, de valuri): corabla mare și valuri mari o bat (FANN) ㉕ A lovi, a atinge, a învîlui cu razele sale (verb. de soare, de lună): luna-l bătea în față (VLAH.) ㉖ A atinge: pîrul l-a fâcuse cu totul de aur și-l crescuse de bătea puilele (SP.) ㉗ ~ mătîinii, a face mătîinii, a bătut mătîinii pentru mîntuirea țării, milostiva Domnița Elena (VLAH.) ㉘ ~ un berbec, un țap, a-l întoarce, a-l castra ㉙ ~ c îapă, a o încăleca (armăsarul) pentru fecundațiune ㉚ A-și ~ joc de cineva, a-l lua în ris, a-l batjocori, a-l lua în bătaie de joc. 2. vb. intr. ① A lovi, a da una sau mai multe lovituri în ceva (cu obiectul indirect precedat de în): bătea cu pumnii în ușa și-mi striga de zor să-i deschid (VLAH.); ~ cu piciorul în pămînt; de aci, în mod absolut: bate și ți se va deschide, cere și ți se va da; ~ în palme, a lovi de mai multe ori cu o palmă în cealaltă, a plesni din mîini: a) în semn de aprobare, de mulțumire, de bucurie; b) pentru a chema o slugă: bătă în palme și porunci feciorului să-mi aștearnă în odaia copililor (A.-GH.); ②: cît al bate în palme, într-o clipă, în-

dată, numai decît ③ A lovi, a da lovitură în ceva (cu obiectul indirect precedat de la): ~ la ușa, la poartă; ④: în sfîrșit succesele au început să bată și la ușa mea (VLAH.); ⑤: (Crăciunul) bate la ușa, se apropie, nu e departe; ⑥: cine bate la poarta altuia, o să bată și altul la poarta lui, cine cere un serviciu de la altul, va veni vremea să i se ceară și lui ⑦ A lovi, a da lovitură în ceva (cu obiectul indirect precedat de din): ~ din picior, a) a lovi cu piciorul în pămînt; b) ⑧ a porunci, a se răsti; ⑨: ~ din pînă, a fi foarte bucurios, a nu mai putea de bucurie ⑩ A izbi, a lovi cu putere (cu obiectul indirect precedat de în): zădul de afară în care bat valurile Olteului (VLAH.) ⑪ A mișca: ~ din aripi sau cu aripile; ⑫: ~ din (sau în) buze, a duce lipsă de un lucru de mare trebuință, a rămînea înșelat în așteptările sale, a nu se alege cu nimic ⑬ A se mișca în mod ritmic, a svîcni: a-i ~ înima, pieptul, vîna, pulsul, tîmpla; ⑭: a cărui inimă bate la ori-ce fapt nobilă (A.-GH.) ⑮ A sufla (verb. de vînt); ⑯: li bate vîntul în traistă, e sărac lipit; ⑰: cîinii latră, vîntul bate, lumea multe vorbește, dar omului să nu-i pese, ci să-și vadă de treabă ⑱ A cădea cu putere, cu sgomot (verb. de ploaie, de grindină, etc.): cînd bate pîra, înfige toporul în pămînt, că-i bine (SEZ.); într-o seară lungă de iarnă, pe cînd minsoarea bătea în geamuri (A.-GH.) ⑲ A răsună, a suna (verb. de toabă, clopot, etc.): băteau dobele, de gîndea că bubue (RET.); clopotele bisericii domnești... băteau cu glas jălnic (COOB.); de asemenea verb. de un ceasornic: ceasornicul ce bătea de se auzea peste tot țîrgul (LET.); de aci, ⑳: ~ la auz ori la urechi, a a-trage luarea aminte, a face vîlvă; înființase o societate secretă, cu numele de eterie, nume modest, care nu bătea la auz (A.-GH.); ㉑: ~ bine (sau rău) la urechi, a suna frumos (urît), a plăcea (a nu plăcea) auzului ㉒ A lătra: cîinii... au început a ~ strășnic (SEV.); ㉓: cîinele bate, vîntul duce, lumea multe vorbește, dar omului să nu-i pese, ci să-și vadă de treabă ㉔ A lovi, a atinge, a învîlui cu razele sale, a lumina (verb. de soare, lună, stele, de lumina focului, etc.): cînd am deschis ochii, soarele bătea în geam (VLAH.) ㉕ A împușca, a ținti: Turcii băteau cu tunurile în Muscali de-i prăpădeau (A.-GH.); cît bate pușca, cît de departe poate să ajungă, să străbată glonțul puștii; de aci, ㉖: cît bate ochiul, cît vezi cu ochii, cît poți cuprinde cu vederea, cît vezi de departe ㉗ ~ la ochi, a atrage prea mult luarea aminte (trezind interes sau dănuială) ㉘ Verb. de color: ~ în roșu, în galben, etc., a da în roșu, în galben; a se apropia într-o citivă de una din aceste color ㉙ Mold. ~ (cu...), a avea trageră de inimă, a avea simpatie: Luluța nu bate niciodată cu Guliță (ALECS.).

3. vb. refl. ① A se lovi unul pe altul, a-și da lovitură unul altuia: băieții se bat între ei; s'au bătut cu pietre, cu pumnii, cu picioarele, cu ciomagul, cu sabia, etc.; (construit cu în): s'a bătut în duel; berbecii se bat în capete; ~ cap în cap sau în capete ② ~ A se lupta pe cîmpul de bătaie, a se război: Românii s'au bătut totdeauna, n'a fost războiu fără ca ei să nu fi sărit asupra păgînilor (A.-GH.) ③ ~ cu moartea, a trage de moarte, a fi în agonie; ~ cu morile de vînt, a se lupta cu primejdiile sau greutăți închipuite; ~ cu gîndurile, a se frămînta cu mîntea ④ A se certa, a se lupta, a căuta să se întrecă unii pe alții pentru a căpăta ceva: lîftele streine... cari se băteau mereu pe bîta țară, se retrăseseră peste Dunăre (A.-GH.); de aci, ⑤ Mold. Bucov. a căuta cu drag pe cineva sau ceva, a-i plăcea din cale afară; (băiatul) se bate tare după femele (VOR.); o vită care se bate foarte tare după sare se numește în unele părți ale Bucovinei mîrșită (MAR.) ⑥ A se lovi pe sine, a-și da lovitură: începe a plînge și a se ~ cu pumnii în cap (A.-GH.); ⑦: ~ cu mîna (sau cu palma) peste gură — GURĂ ⑧ A se lovi cu putere de ceva, a se izbi: s'a bătut cu capul de toți pereții; ⑨: omul pînă cînd nu se bate cu capul de pragul de sus, nu-l vede pe cel de jos — PRAG ⑩ A se mișca în mod ritmic, a se clăti, a svîcni: i se bate înima, vîna, pulsul, tîmpla, pieptul, ochiul, sprînceana ⑪ A se svîcoli, a se sbate: nu te-a frămîntat dorul ca să te bați pe iarba nopții întregă fără să adormi (OLVR.); ⑫: ~ ca peștele pe uscat, a duce o viață plină de necazuri [lat. bat t (u) ere].

BĂTE shst. F numai în loc. un puiu de ~, o bă-

taie strașnică: mai dându-i un puț de ~, așa din sentin (CRG.) [b a t e].

BĂTEALĂ (pl.-e) sf. ① *Ofen. Băn.* = **BĂTĂTURA** ② *pl. Mold.* = **BATCA** ③ [b a t e].

④ **BĂTELIȘTE** sf. *Mold.* ⑤ Loc bătătorit de vite: în ~ mai bine se face trișca decât în pământurile cele nouă (ION.) ⑥ Loc de întâlnire: unde era ~ a fiacăilor și a fetelor (CRG.) ⑦ ⑧ *Bucov.* ⑨ Locul unde-și arată cineva isprăvile, unde-și desvoltă activitatea: lumea întreagă era acuma ~ a vitejilor lui (IS.) [b a t e a l ă].

BATE-PODURI sm. F Haimana, care bate drumurile fără nici un rost [b a t e + p o d u r i].

***BATERIE** sf. ① X Mai multe tunuri așezate într'un loc pentru a

bate o cetate sau a trage asupra dusmanului în cîmp deschis; locul unde sînt așezate aceste tunuri; companie de artilerie cu tot materialul ei (④ 417-419) ② *pl.* ③ Planuri, combinațiuni: grupul numeros, în mijlocul căruia își așază ambițioșii baterile lor, este clasa muncitoare (L.-GH.) ④ A ~ electrică, mai multe buteli de Leyda legate între ele și cu care se fac anumite experiențe

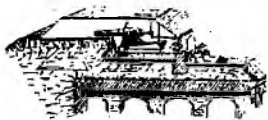

Fig. 417. Baterie de coaste.

Fig. 418. Baterie de asediu.

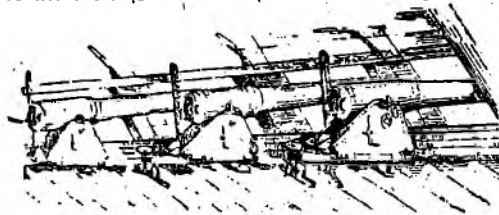

Fig. 419. Bateria unui vas de război.

(④ 420). ⑤ F O sticlă de vin și una de apă gazeasă sau minerală așezate într'o răcitoare (termen de birt bucureștean) (④ 421): s'a așezat la o masă și a comandat oîrnat și ficeci și două baterii cu sifon mare (CAR.) [fr. batterie].

†BATGIOC = **BATJOC**.

BATGIOCURI... =

BATJOCURI...

① **BATGRÔS** sm. *Băn.* Fig. 420. Baterie electrică. ② = **BOTGRÔS**.

③ **BATIC** (pl.-leuri) sn. = **EMBATIC**.

***BATIC** (pl.-leuri) sn. Pinză sau mătase colorată printr'un procedeu special servindu-se de un strat de ceară [fr. batik].

④ **BĂTICAȘ** (pl.-așe) sn. *Trans.*

(BUD.) (SLV.) Bețișor.

***BATIȘTA** (pl.-te) sf. F. ① Pinză de în foarte subțire: pernile... pe ale căror fețe albe de ~ se vedeau mai multe arabescuri (RL.) ② Basmă de buzunar pentru șters nasul sau sudoarea [fr.].

③ **BĂTIȘTE** sf. *Trans.* Bătătură, ogradă, curte (VIC.) [b a t e].

④ **BĂTIȚĂ** (pl.-te) sf. *Băn.* Un fel de cursă, din lemn de soc, pentru prins păsări [comp. **BATCĂ** ⑤].

⑤ **BĂTIR** = **BATĂR**.

†BATJOC, **BATJOC** (pl.-ocuri) sn. Batjocură

(DOS.) (CANT.) [b a t + j o c].

① **BATJOCORĂ** = **BATJOCURĂ**.

BATJOCORI (-oresc), **BATJOCURI** (-uresc) 1. vb.

tr. ① A lua în ris, în bătaie de joc: carele va batjocori orbul sau schiopul... acela să se afurisească (PRV.-MS.); a ride și a batjocuri pe aproapele tău, pare-mi-se a fi o neomenie (ISP.) ② A disprețui, a nesocoti: batjocorește puterea dumnezeiască (N.-COST.) ③ A necinsti: ~ o femeie.

2. vb. refl. A-și bate joc: își batjocurea de Noe ce făcea corabie în munte (N.-COST.) [b a t j o c u r ă].

BATJOCORITOR, **-TOARE** adj. verb. **BATJOCORI** și sm. f. Care batjocorește, care-și bate joc, care ia în bătaie de joc: oamenii ajunseseră... stăfoși și... batjocoritori (SLV.); glas ~; mă uitam cu milă și la batjocoritori și la batjocoriti (ISP.).

† **BATJOCORITURĂ**, † **BATJOCURITURĂ** (pl.-turi) sf. (COR.) (BUD.). Batjocură [b a t j o c o r i].

† **BATJOCOROS** adj. *Trans.* Batjocoritor, care-și bate joc: și batjocorosii vor stăpîni pre ei (BIBL.) [b a t j o c u r ă].

BATJOCURĂ, † **BATJOCORĂ** (pl.-ri) sf. ① Bătaie de joc, luare în ris: voia să se lase să moară mai bine decât să ajungă de batjocura lumii (ISP.); batjocora s'o depărtați cu totul din casa ta, că însuși pe tine te face de batjocoră (GOL.) ② Vorbă, faptă, lucru de ris, de bătaie de joc: ce batjocură! să mă pule pe mine... să învăț a-b c i (NEGR.) ③ Ocară, necinste (în spec. făcută unei femei): tot stricăciuni făcea, cu fel de fel de risuri și batjocuri a fete fecioare și a femeii (NEC.) [refăcut din pl. batjocuri < sg. batjoc].

BATJOCURI = **BATJOCORI**.

BATOC (pl.-ocuri), **BATOG** (pl.-oguri) sn. X O specie de pește de mare (*Gadus morhua*) care se aduce în țară numai sărat și afumat; de aci, în genere, ori-ce specie de pește sărat și uscat sau afumat: ~ de morun, de năstru, de crap; Pe galău să-l fac batoc, Să-l trimit pin' la un loc (sez.) [vsl. b a t o k ū, b a t o g ū].

① **BĂTOGI** (-ogesc), **BATOJI** (-ojesc) *Mold.* 1. vb. tr. A bătătorii.

2. vb. refl. ① A se indesa, a se întări ② A se svînta, a se usca, a se vesteji, a se slăbănogi.

③ **BĂTOGIT**, **BATOJIT** adj. ① p. **BĂTOGI**, **BATOJI**: pîsele se făceau din lînă neagră bătojită (VOR.) ② Slăbănogit, isto-vit (deba-trinețe): ești bătrîn, ostent, batogit, ai podă-gră (ALECS.).

***BATOZĂ** (pl.-ze) sf. X Mașină de treierat (④ 422): sforăia cî o ~ de treierat grîu (VLAH.) [fr. batteuse].

***BATRACIÂN** sm. X Animal dintr'o clasă specială de vertebrate, cu pielea netedă, cu respirațiune branhială temporară sau permanentă, al cărei tip e broasca [fr.].

BĂTRIÎOR, ~ **BĂTRÎNIOR** adj. sm. Cam bătrîn, bătrînel: patru bătrîni cu barba albă (CAR.); deși bătrîntor, se întinerise cît putuse de ziua onomastică a soției sale (GN.).

BĂTRÎN 1. adj. ① Care trăiește de mulți ani, care e înaintat în vîrstă: ~ se chiamă de la 50 de ani pînă la 80 de ani (PRV.-MB.); ~ ca lumea, gîrbov, sub vîntul relei soarte (ALECS.); tot astfel, despre animale și plante: calul ~ nu se mai învătă în buestru (CAL); găina ~ face zeama bună (GĂINĂ); acest copacul... gros și ~ de cînd urzise Dumnezeu pămîntul (ISP.); mai ~, mai în vîrstă, mai mare de ani: e cu cînoi ani mai ~ decât mine ② Vechiu, care e făcut de multă vreme: țuică ~ă; împăratul pusesse la masă... niste vin mai ~ decât dînsul (ISP.) ③ Care a trăit odinioară, în vremile de demult: ~ii Romani ④ De demult, străvechiu, din vremurile de demult: unde le era lăcașul lor din zile ~e (N.-COST.).

2. sm. ① Om de o vîrstă înaintată, moșneag: un ~ cu barba albă; a auzi, a afla din ~i, a afla din spusa oamenilor bătrîni; de aci, din ~i, din vremile de demult: așa era din ~i, toată țara își avea împăratul (RET.) ② X Trup de moșie rămasă de la moși strămoși.

3. **BĂTRÎNĂ** (pl.-ne) sf. Femeie de o vîrstă înaintată [lat. vulg. *betranus < veteranus].

BĂTRÎNATIC adj. Cam bătrîn.

BĂTRÎNCIÎOR, **-IOARĂ** (pl.-re) adj. și sm. f. *Mold.* (Om, femeie), cam bătrîn(ă): se

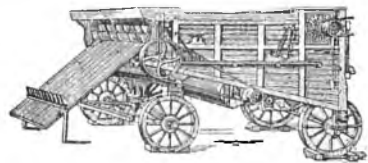

Fig. 422. Batoză.

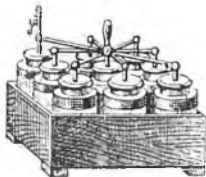

Fig. 420. Baterie electrică.

Fig. 421. Baterie.

pleacă cu mulțimea în jos ca să-l dea bătrânciorului cuștil (SEZ.).

○ **BĂTRÎNCIOS** = **BĂTRÎNCIOS**.
BĂTRÎNEA = **BĂTRÎNEL**.

† **BĂTRÎNEAȚĂ** = **BĂTRÎNETE**.

BĂTRÎNEL, **NIȚĂ** ~ **NEA** (pl. -nele) *adj.* și *sm.*
f. dim. **BĂTRÎN**: bătrînelul se plimba... de colo pînă colo pe dinaintea Universității (CAR.); oțetă de cuminte bătrînică... a biruit-o plînsul (CAR.).

BĂTRÎNEȘC *adj.* ① De bătrîn, ca al bătrînilor: ferestre mici privesc ca niște ochi bătrînești la cei doi molifti (VLAH.) ② Case bătrînești, casă bătrînească, casă rămasă de la bătrîni, strămoșească; cîntec ~, baladă populară, cîntec popular cu subiect epic din trecut; vorbă bătrînească, zicătoare, proverb.

BĂTRÎNEȘTE *adv.* Ca bătrîinii, în felul bătrînilor: mam' -mare se ridică ~ și se duce în coridor (CAR.).

BĂTRÎNET *sbst. col.* **BĂTRÎN**. Bătrînime.

BĂTRÎNEȚE *sf.* ① Vîrstă cea mai înaintată a omului, cînd puterile încep să slăbească și părul să cărunțescă: vîrștele sînt aceste: pruncia, copilăria, catarigia, voinicia, bărbăția, cărunțetele și bătrînețele (CANT.); a ajunge la ~; la adînci ~, la o vîrstă foarte înaintată; toiașul ~lor ~ **TOLĂG**; ② adună la tînerete, ca să ai la ~; ~ învață la tînerete, ca să știi la ~ ③ Despre animale: Murgule, voinicie, Mai poți tu la ~, Cum puteai la tînerete? (SEV.) ④ Bătrînime, oamnei bătrîni: se adună tot sfatul: ~le cu sfatul, flăcăimea cu vîloșia (DLVR.) [bătrîn].

† **BĂTRÎNI**... = **IMBĂTRÎNI**.

BĂTRÎNICĂ = **BĂTRÎNEL**.

BĂTRÎNCIOS, ○ **BĂTRÎNCIOS** *adj.* Care arată bătrîn, cu înfățișare de bătrîn: le vezi topite de slabe, bătrînicioase fără timp (MP.); ca un cocostîrc de cei bătrînicioși (CRG.).

BĂTRÎNIME *sf. col.* **BĂTRÎN**. Toți bătrîinii, oamnenii bătrîn.

BĂTRÎNIOR = **BĂTRÎIOR**.

BĂTRÎNIȘ *sm.* ① Plantă cu flori albastre sau lilachii, originară din Canada și introdusă în Europa cu niște păsări împiaiate; numită și „coada-vacii”, „sorice”, „spirinec” sau „steluță” (*Eriogon canadense*) (C 423) [bătrîn].

○ **BĂTRÎNUȚ** *adj. dim.* **BĂTRÎN**. Bătrînel.

○ **BĂTUȚĂ** (pl. -ci) *sf. Bucov.* ① Mînză de pasăre, pipotă (suo.) ② *Pr. ext.* Stomacul omului [comp. alb. b t i k „pîntece; mațe”].

○ **BĂTUȚEL** *sm. Bucov.* * = **MUSCĂ-CINEASCĂ**.

○ **BĂTUȚI** (-ucase) 1. *vb. tr.*

① A bătătorii, a b a t e bine prin Fig. 423. Bătrîniș. Îndesare sau călcare ② *Trans.*

Bucov. A muia prin lovituri, prin bătaie ③ A scutura poamele, a le da jos lovindu-le cu bățul.

2. *vb. refl.* A se toci, a-și face rîni prin lovituri sau prin frecare: cîlonțul mi s'a bătucit (FR.-CDR.).

BĂTUCIT *adj.* ① p. **BĂTUCI** ② Bătătorit, călcat în picioare: verdeața ~ă se isprăvea deodată printr'o surpătură de pămînt (CRIC.) ③ Bătut bine, snopit în bătaie: țesind Țiganul, ~ cum îi mărul (SA.) ④ F ~ la cap, timpit: nu era pînă într'altă ~ la cap, s'a nu priceapă (RET.).

○ **BĂTUȚĂ** *sf. Mold.* (rv.-CRG.) = **BĂTUȚĂ**.

BĂTŪȚ 1. *adj.* ① p. **BĂTE** ② Sdrobit, prăpădit: ~ de cale și oboesală (MP.) ③ Bătătorit, pe care s'a călcat sau s'a umblat mult: ④ calea ~ă este cea mai scurtă ~ **CALE** ⑤ Lăpte ~ **LAPTE** ⑥ Impropodit: o cloșcă tot de aur, ~ă cu pietre sounpe (CRG.) ⑦ Bani bătuiți, bani gata, peșin: nu era în stare să găsească nici o mie de lei bani bătuiți (A.-GH.) ⑧ Întors, jugănit, castrat: berbec ~, țap ~; de aci, F ~ la cap; prost, timpit; ⑨ E ~ la cap, Toomai ca un țap ⑩ **NEBĂTŪȚ**: mîierea ~ă e ca moara neferecată.

2. **BĂTŪȚ** *sbst.* Faptul de a bate (în toate accepțiunile): ~ul covoarelor, porumbului, etc.

3. **BĂTŪȚĂ** (pl. -te) *sf.* Un fel de horă fără-

nească, cu mișcări repezi și foarte vioaie: fetele întindeau hora și bătuta cu flăcăii (A.-GH.).

BĂȚ (pl. bețe) *sm.* ① Nuia groasă, vargă de lemn, uncori noduroasă și cu măciucă, de care se sprijinește cineva cînd umblă, sau cu care se apără la nevoie ② *Pr. ext.* Lovitură dată cu bățul, bătaie: i-a tras oțeva bețe pe spinare; știe numai de ~ (PAMF.); te ascultă numai cînd îl bați, se sperie numai de bătaie ③ Bețîșor: dă-mi un ~ de chibrit; de aci, **Maram.** (VIC.): un ~, un chibrit ④ *Din expr.* a sta drept, țeașan ca un ~, s'a născut locuțunea eliptică a sta ~, a sta țeașan, a sta bătoș: stăpînindu-se și stînd ~ înaintea lui (EMIN.); de aci, ~, *adv.* cu înțelesul de țeașan: purtau mai toți... cravață-lilachie și guler scrobit ~, înalt peste urechi (A.-GH.) ⑤ ⑥: Dumnezeu nu bate cu ~ul, se zice cînd dă peste cineva o nenorocire mare (adică Dumnezeu, cînd vrea să pedepsească pe om, îl face să simtă urgia cerească); ~ a pune bețe în roate cuiva, a face cuiva încurcături, a-i zădărnici planurile, a-i pune tot felul de piedici ca să nu poată izbuti; ~ a-și lua traista 'n ~, a se găti de plecare, a porni la drum; ~ a rămînea cu traista 'n ~, a sărăci de tot, a ajunge pe drumuri; ~ a da prin ~ (CRG.), a da la om fără ~ (ALECS.), a fi fără rușine, foarte obraznic, prea îndrăzneț; ~ a vorbi tot de-a bățul (VOR.), a vorbi răstit, gata de ceartă.

BATACHINĂ = **PATACHINĂ**.

○ **BATAȚONIE** *sf.* ① = **BAZACONIE** 2: toate băta-goniile astea sînt scoase de al de n'are de lucru (MP.).

BĂȚ *sbst.* ① *dim.* **BĂȚ** ② **BĂȚ** Un fel de ciocan fără coadă de care se servește dogarul, lovindu-l cu maiul, spre a împinge în jos cercurile butii.

BĂȚOȘ *adj.* ① Lemnos, țeașan, care nu se poate îndoi: luminărele, drepte și bătoșe, întrecuau fi-nul (DLVR.); *adv.*: un cap... de sfînt bizantin, care șede ~ între două coloane (CAR.) ② Dirz, fudul: cînd se apucă de ataceri, devin bătoșe și agresive (D.-ZAMF.); *adv.*: punind mîna pe condeiu, serie ~ și apăsat (BR.-VN.) [băț].

BĂȚULEȚ (pl. -te) *sm. dim.* **BĂȚ**. Bețîșor.

BAUȚ 1. *interj.* Imită uretului lupului și se întrebuințează pentru speriat copiii: scoate capul și zicea rîzînd: bau! tată, bau! (DLVR.).

2. *Pr. ext. sbst.* Lup (în graiul copiilor): taol, mamă, că vine ~! (PAMF.).

○ **BAUNA** (baun) *vb. intr. Trans.* ① A plînge, a se vîlcăra (vorb. de copii) ② A urla (vorb. de lupi și de cîini).

○ **BAUNI** (baun) *vb. intr.* A mugii: Nu lătra ca cîinii, Nu băuni ca bolii (ROC.) ③ *Trans.* = **BAUNA** 2.

BĂUT 1. *adj.* ① p. **BEA** ② Beat: e cam ~ ③ **NEBĂUT**: a stat toată ziua ~ și nemîncat.

2. *sbst.* Faptul de a bea: se tot gîndi cum s'ar putea desvîta bărbatul de la ~ul cel fără cumpăt (RET.); s'au așternut pe mîncate și pe ~e, veselindu-se împreună (CRG.).

BĂUTOR 1. *adj. verb.* **BEA** ① Care bea ② Care se îmbată, bețiv: Cu bărbatul ~ Nu-l face pîită 'n cuptor (IK.-BRG.).

2. *sm.*, **BĂUTOARE** *sf.* Bărbat, femeie care bea bețiv(ă): de nu-ți fi mîncători și băutori buni, v'atî găsit beleaua ou mine (CRG.).

BĂUTURĂ (pl. -turi) *sf.* ② ③ Orice se bea pentru a-și astîmpăra setea, ca doctorie, etc.; se zice *în spec.* de vin, bere, rachiu și alte spirtoase: băuturi-răcoritoare, spirtoase; de va fi... beat de ~ nu se va certa (PRV.-MB.) ④ Faptul, obiceiul de a bea: a se da la ~, a începe să bea peste măsură, a căpăta darul beției; ⑤ Bătura e unde e, mîncarea e fudulie, bețivul ține numai la băutura, de mîncare se poate lipsi ușor [lat. *b i b i t u r a].

BAUTURICĂ (pl. -rele) *sf.* F *dim.* **BĂUTURĂ**: binecuvîntează, Doamne, mîncarea și băutura robilor tăi (CRG.).

○ **BĂUTĂ** = **BEUTĂ**.

***BAVAREZ** 1. *adj.* ① Din Bavaria, a(l) locuitorilor din Bavaria: bere ~ă.

2. ***BAVAREZ** *sm.*, ***BAVAREȚĂ** (pl. -ze) *sf.* Locuitor, locuitoare din Bavaria [it. b a v a r e s e].

***BAZA** (bazer) *vb. tr. și refl.* A (se) întemeia, a pune temelii, a (se) bizui, a (se) sprijini [fr. b a s e r].

BAT-BAZ

***BAZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① Ceea ce servește să susțină sau să sprijinească o coloană, o statuă sau o clădire așezată deasupra, temelie (424) ② Sprjin (③) ③ Temeliu, principiu ④ A Laturea sau fața unei figuri geometrice care e opusă vârfului ei: baza unui triunghi, laturea unui triunghi opusă vârfului (425) ⑤ Oxid metalic care formează o sare combinându-se cu un oxid acid; în teoria

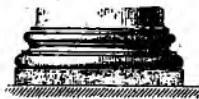

Fig. 424. Bază de coloană.

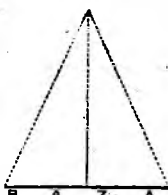

Fig. 425. Bază de triunghi.

atonică, prin acest cuvânt se înțelege hidratați metalici [fr. base].

BAZACONIE *sf.* F. Lucru ciudat, idee ciudată, ciudățenie: învață acum de gase luni la școala publică și eție o mulțime de bazaconii (ALECS.); zoderii și cărturările se băgase mamei o mulțime de bazaconii în cap, care de care mai ciudate (CRG.)

[**BAZACONIE**].

* **BAZALT** (pl.-turi) *sn.* Rocă vulcanică neagră sau cenușie, alcătuită din straturi orizontale și crăpate în sens vertical, având înfățișarea unui șir de coloane regulate (426) [fr.].

Fig. 426. Bazalt.

① **BAZAOCHIU** *sf.* **BAZAOCHIU** *adj.* și *sm.* Mold.

① Care se uită chiorș, șășiu: bițele fete se uitau toate oroluș; mahalana întreagă le zicea... fetele bazaochiole (TKT.); se întrebuințează mai adesea într-un recitativ copilăresc: Ista-i ochiu, Bazaochio, Asta-i geana, Cojofana

(PAMF.) *SQU* Nas nășăle, Ochi bazaochi, Sprincene cojofane (HASD.) ② Nobunat, desăntat, ștremgar: vine bazaochiul ăsta de-mi tăvălește pinza (ALECS.) [comp. rut. bezokil].

* **BAZAR** (pl.-aruri, -are) *sn.* ① Piață publică, târg (în Orient) (428); a treia uliță acoperită cu solduri ca cele din Stambul (FL.) ② Prăvălie în care se vind tot felul de lucruri, mai ales mărurișuri (429) [fr. < pers.].

③ **BAZARAU** *sn.* **BAZARAU** *sn.*

④ **BAZARGHI-DEAN**, ⑤ **PAZAR-GIDEAN** *sm.* ⑥ Cel însărcinat cu cheltuielile trebuințioase, mai ales

vorb. de Turci cari veneau în țară să cumpere lucruri de export [tc. bazare-giden].

⑦ **BAZDĂGAU** *subst.* Bân. Bățul cu care se amestecă mămăliga în căldare.

BAZDOC = BIZDOC.

⑧ **BAZGAUN** *sm.* ⑨ = GARGAUN.

* **BAZIC** *adj.* Se zice despre sărurile care au proprietățile bazelor [fr. basique].

* **BAZILICĂ** = BASILICĂ.

⑩ **BĂZNĂ** = BEZNA.

⑪ **BĂZNOȘ** *adj.* Trans. Intunecat, întunecos [băznă].

⑫ **BDENIE** *sf.* ⑬ Veghiere petrecută în rugăciuni ⑭ = DENIE [vsl. būdenije].

⑮ **BDENUÎ** (-nesc) *vb. intr.* ⑯ A veghia, a pe-

trece în veghiere cu intențiunea de a face o faptă plăcută lui Dumnezeu ⑰ A veghia (în înțeles general), a sta trează: eu dorm și inima mea bdenuește (BIBL.) [b d e n i e].

BEA (bean) *vb. tr.* ① A înghiți apă, vin sau alt lichid, mai cu deosebire pentru a-și stăpâni setea: ~ apă, vin; ~ APA, LINGURĂ; ② nu plătește nici apa pe care o bea, nu e bun de nici o treabă, îți pierzi banii de pomană crezând că poți trage vre-un folos de pe urma lui; — să bei vinul, dar să nu te bea, poți să bei, dar să nu te mbeți încît să-ți pierzi mințile ③ A cheltui pe băuturi: am un leu și vreau să-l beau (începutul unui cîntec popular); a-și ~ banii; a-și ~ și cîciula din cap; a-și ~ și cămășa, a-și cheltui tot avutul pe băutură ④ *abs.* A bea băuturi spirtoase, care îmbată: cine bea pin' la 'mbătare, Nume bun în lume n'are (PAMF.); bea ca un burete, bea olt șapte, bea de se turtește, se zice despre cineva care bea peste măsură; ~ în sănătatea cuiva, a închina pentru cineva, a bea un pahar de vin, de rachiu, etc. făcînd urări pentru sănătatea cuiva ⑤ ⑥ A fuma: eu aș bea o țigară de tutun, domnule! (SAD.) [lat. b i b e r e].

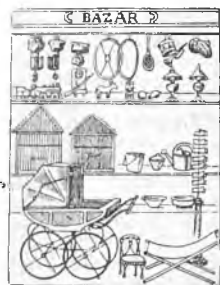

Fig. 429. Bazar.

⑦ **BEANC** (pl.-ouri) *sn.* Trans. Bân. Hîrb, spărtură de oală.

⑧ **BEANCĂ** (pl.-ce) *sf.* Trans. (BUD.) = BICIAS.

⑨ **BEANTĂ** (pl. bente) *sf.* Trans. Tîlînă [BANTĂ].

BEARCA = BEERC.

⑩ **BEARTĂ** (pl. berte) *sf.* Trans. Bân. (BUD.) (VIC.) = PARTĂ.

⑪ **BEARTĂ** (pl. berte) *sf.* Trans. Îndoitura cioarecilor în care se bagă brăncarul (BUD.) (VIC.).

BEAT *adj.* și *sm.* ① Care a băut alt de mult (vin, rachiu sau alte băuturi alcoolice) încît s'a amestit și nu-și mai dă seama ce face sau ce vorbește; ② cînd zic doi că ești ~, du-te și te culcă, a) trebuie să urmezi părerea celor mai mulți, chiar dacă aceasta e greșită; b) chiar dacă ești nevinovat, cînd mai mulți te învinovătesc, trebuie să te supui voinței lor; ③ omul (sau bețivul) cînd e ~, se crede împărat, bețivul uită toate necazurile cînd s'a îmbătat, se crede deopotrivă cu toată lumea, chiar cu cei mai de seamă; ~ mort, ~ turtă, ~ frînt, care s'a îmbătat rău, încît nu mai e în stare să se urnească din loc ④ Amestit: ~ de bucurie; declar. că sînt ~ de farmeoni Adelinei (ALECS.) [lat. b i b i t u s].

⑤ **BEATĂ** = BATĂ.

* **BEATIFICA** (-ite) *vb. tr.* A face pe cineva să se bucure de fericirile cerești, a-l pune în rîndul prea-fericirilor [lat.].

* **BEATITUDINE** *sf.* ① Fericire desăvîrșită de care se bucură aleșii în împărăția cerurilor ② Pr. ext. Fericire desăvîrșită: starea de ~ în care plutea sufletul ei (D. ZAMF.) [lat.].

③ **BEBEA** *sm.* Trans. ④ Ființă închipuită cu care se sperie copiii, gogorită ⑤ Necuratul (în graiul copiilor): taci, că vine ~ (PAC.).

* **BEC** (pl. becuri) *sn.* Capătul, ciocul țevii de gaz aerian unde se aprinde lumina (430): în sală miște un ~ de la polieandru de cristal (VLAM.) [fr.].

* **BECA** *sm.* ① Semnul () care se pune înaintea unei note de muzică care fusese ridicată sau coborâtă cu un semiton, pentru a-i restabili tonul natural [fr. b e c a r r e].

* **BECAȚ** *sm.*, **BECAȚĂ** (pl. -ate) *sf.*

① = SITAR: becațele cu cîloc alb și suflare se plimbă fără frică pe lângă vapor (VLAM.) ② **BECAȚ-DE-BALTĂ** = BECAȚĂ-DUBLĂ [fr. b e c a s s e].

* **BECAȚINĂ** (pl. -ine) *sf.* ① Pasăre înrudită de aproape cu sitarul, cu care seamănă foarte mult,

Fig. 430. Bec.

însă e mai mică și cu ciocul mai lung; se mai numește în unele părți „berbecuț” și „oaia-morților” (*Gallinago media*) (431); alte două specii cunoscute în România sînt **BECATINA - MICĂ** (*Gallinago gallinula*), numită și **BECATINĂ-SURDĂ**, din cauza ușurintei cu care vinătorii se pot apropia de ea, și **BECATINĂ-MICĂ, BECATINĂ-DUBLĂ** (*Gallinago major*) care se deosebește de celelalte prin înfățișarea-i greoaie și prin corpul ei ceva mai mare [r. b e c a s s i n e].

Fig. 431. Becațină.

† **BECȚIU** *sm.* Paznic de noapte (sain.) [t. b e k Ț i].

† **BECEAN** 1. *adj. Trans.* ② Din Viena, vienez. 2. **BECEAN** *sm.*, **BECEANCA** (*pl.-cence*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Viena [B e c i u < blg. srb. B e č, ung. B e c s = Viena].

† **BECEȘ** *sm.* Plăcintar: trata ou ~ii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă (negr.).

† **BECERIE** *sf.* Plăcintărie: mai în laturile caselor domnești erau becerile sau cuiniile și cuptoarele pităriei (roboș.) [b e c e r].

BECHER *sm.* ① Om neînsurat, celibatar, holteu, burlac, flăcău: să fii ~, tot așa mai pricepe, dar om înșurat... P (sm.-vn.) ② Cal de poștă spătit (cost.); cal ce cade de oboseală (pol.) [t. b e k i a r].

③ **BECHER**, **BICHER** *sm. Băn. Trans.* ④ Cel care ține numai de petreceri și ștângării ⑤ Ciobanul care se ridică la fi ortac cu stăpînul, căci are și el 100-200 de oi și ciobanii săi (mc.) [ung. b e t y á r].

BECHERAȘ *sm. dim. BECHER* ① (vorb. despre un cal): Călsorul meu. Becherașul meu (teod.).

② **BECHERONIU** *sm. Băn.* Copilandru [b e c h e r Ț].

③ **BECHES** (*pl.-ese*) *sn.* ④ Băn. Un fel de cojoc scurt fără minci, cusut cu mătase, ce poartă femeile în zilele de sărbătoare [ung. b e k e s].

BECHIU *sbst. f* (întrebuințat mai ales în legătură cu verbele a zice, a ști, a pricepe, a înțelege). Nimic, nici boabă, nici o iotă: Începi a bolborosi turcește, fără a ști ~ măcar (arg.) [comp. ung. b e t ū].

BECISNIC, *Mold. BICISNIC, -ICA* *adj.* și *sm. f.* ① Netrebnic, nemernic, ticălos: Îi detersă afară ca pe un marfafoți și becisnic (isp.) ② Necredincios, necinstit: știindu-l bicsnic cu femeile (cn.) ③ Slăbănog, prăpădit, nevoiaș: unele de-o mărime urieșă, iar altele mici și bicsnicie (arg.) [vsl. b e z ū č ȥ i n i k ū].

BECISNICESTE *adv.* Ca un becisnic: podgheazul se zăbovise, că venea ~ cu zăbavă (necl.).

BECISNICIE, *Mold. BICISNICIE, † BEZCISNICIE* *sf.* ① Starea omului prăpădit, nevoiaș; păcătoșie, netrebnicie, nemernicie: nebunul e în stare să facă o așa becisnicie (isp.) ② † Necinste, ocară, rușine: cine numai al său bine și fericele cerea, a tuturor rău și becisnicie pottește (cant.) [b e c i s n i c].

BECIU (*pl.-cluri*) *sn.* ③ Pivniță boltită; † încăperea boltită sub palatul domnesc ce slujea de închisoare: Domnul cu Stoica se coborîră în beciurile boltite ale palatului (roboș.) [cuman. b e č i, de unde și numele ung. B e c s (< Trans. B e c i u) al orașului Viena].

BECTEMIS, BECTIMIS *sbst.* Tutun turcesc de cea mai bună calitate: Conu Nae... își face țigări din cutia de bectimis (br.-vn.) [t. p e k - t e m i z].

④ **BEDĂ** 1. *sf. Băn. Bucov. Maram.* ① Nevoie, necaz, pacoste ② *Pr. eat.* Drac.

2. *sm. Băn.* = **BEDAȘ** [vsl. b e d a].

③ **BEDAȘ** *sm. Băn.* ① Nevoiaș, sărac ② Netrebnic, nemernic [b e d a].

BEDEARCA *sf. Maram. Trans.* ③ Un fel de covățică de lemn, găurită deasupra, în care se pune ciagul de strecurat [comp. rut. b r e d a].

† **BEDEN** (*pl.-enuri*) *sn.* ④ Bucată de blană (sain.) ⑤ ⑥ Crestătură ce se află în virful zidurilor unei cetăți, pe unde se împușcă cu puștile sau cu tunurile: o culă naltă de piatră cu ~uri unde stau tunuri de bat departe (rkt.) [t. c].

BEDERNITĂ (*pl.-ite*) *sf.* ⑦ Vestmînt bisericesc în patru colțuri pe care e pusă icoana învierii Domnului; ea se atîrnă de brîu, de un colț pe

partea dreaptă; se întrebunțează de obicei numai de arhierie, dar astăzi se dă și preoților care au ranguri bisericești (432): bedernița iaste pinza cu care stearse Hristos picioarele ucenicilor oînd le joia pîc cloarele la omovenle la Săl mari (PRV.-MB.) [NABEDERNITĂ].

BEDREAG (*pl.-guri*)

sn. ① Butucul cizmarului pe care croește piclea și care-i mai servește ca masă de lucru ② Butucul rotarului pe care așază bucățile de lemn ce trebuiesc cioplite și pe care se obădează roatele (433).

③ **BEDUIN** 1. *sm.* ④ A-

rab nomad: În țata ~ului călător prin pustul de nisip (CAR.).

2. **BEDUIN** *adj.* Al Arabilor nomazi: prin deșert străbat sălbatec mari familii beduine (EMIN.) [r.].

BEE! *interj.* Imită strigătul oilor.

BEG = **BEU**.

† **BEGLERBEIU, BEGLERBEG, BEILERBEU** *sm.* Guvernator general al unei mari provincii turcești, avînd rangul unui vizir sau pașă: acel beglerbeiu ce era mai mare pre ostile turcești (N.-COST.); Ștefan ardobi în 1475 ostile beglerbegului Rumeliei (ARG.) [t. c].

⑤ **BEGONIE** *sf.* ⑥ Gen de plante ornamentale cultivate în grădini pentru frumusețea florilor și a frunzelor lor mari și de diferite culori (*Begonia*) (434) [r.].

BEHAI, BEHAI (-ăsc, -ăiu) *vb. intr.* A sbiera (vorb. de oi sau de capre): cîrlănașul behăia pe lingă casă (vora.); capră neagră behăia și se da pe lingă bol (VLAH.) [behehe].

BEHAI *sbst.* Faptul ce a behăi: sbieretul oilor sau al caprelor: o turmă de oi umplea valea rîului de ~ (OLVR.).

BEHEHE! 1. *interj.* Imită sbieretul oii sau caprei.

2. *sm. f* Oaie, berbec sau capră, numai în loc.: pentru ~ prăpădește pe mîhoș, întrebuințată în glumă pentru a arăta că cineva, umblînd să dobindească un lucru de nimic, pierde în timpul acesta un lucru mai de preț.

⑦ **BEHLIȚĂ** (*pl.-ite*) *sf. Mold. Bucov.* ⑧ Peștișor de baltă cu solzi mari, de culoare verzuie, care se aseamănă prin forma corpului cu un puir de plătică sau de caracudă; crește cel mult pînă la 8 cm. lungime (*Rhodeus amarus*) (435) ⑨ = **PLEAVĂ** ⑩

⑪ **BEICĂ** *sf. Băn.* ⑫ = **CUART**.

† **BEICACHE** *sm.* Cucușas (titlu onorific în epoca fanariotă); stil, ~, cu ce l-am doborît eu? (ALECS.) [b e i u + suf. dim. grec. -ache].

† **BEILERBEIU** = **BEGLERBEIU** [t. b e y l e r b e y i].

BEILIC (*pl.-icuri*) *sn.* ⑬ † Conac pentru găzduirea înalților demnitari ai Porții veniți la București sau la Iași: ~ul... de la Jicnița și ~ul de lingă Stînta-Vînei din Iași erau cazărmi turești (N.-CN.) ⑭ ⑮ Corvadă, muncă gratuită sau cu plată mică pe care sînt siliți sătenii s'o facă în folosul autorității (în vremea veche și în folosul Turcilor): poporul supus la ~uri (ALX.); ~ul Neamțului, Muscalului, Turcului, e tot ~ (OLVR.) [t. c].

⑯ **BEILICȚIU** *sm.* ⑰ Cel însărcinat cu strîngerea oierului pentru aprovizionarea Porții [t. b e y l i c ȥ i].

Fig. 432. Bederniță.

Fig. 433. Bedreag.

Fig. 434. Begonie.

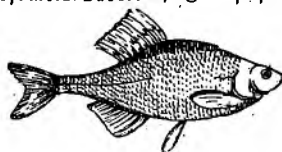

Fig. 435. Behlița.

BEIU *sm.* ① Titlu dat de Turci guvernatorului unei provincii sau unui oraș. ② ③ ④ Titlu dat de Turci Domnilor Munteniei sau Moldovei. ⑤ ⑥ În jocul cu arșice, partea arșicului cînd stă ridicată cu partea scobită în sus, în opozițiune cu siciu (■ 229) ⑦ ⑧ În jocul de nuci, nuca aleasă ca cea mai grea spre a arunca cu ea în celelalte nuci puse jos; se mai numește și **BEG** (L.-M.) [tc. bey, beg].

BEIZADEA (pl.-dele) *sm.* ③ Fiu de Domn, print (la Turci, fiul Sultanului): Domnii greci își recitau în casele lor gînerii și nuroile pentru domniile și belzadele (L.-GH.) [tc. beyzade].

○ **BEJÂNAR**, ○ **BEJENAR**... = **BAJENAR**...

○ **BEJARCĂ** *sf.* *Olten.* ③ Căciulă sau pălărie ruptă (CIAUS).

BEL *adj.* ③ = **BAL**.

† **BELACOASĂ** (pl.-oase) *sf.* ③ Un fel de stofă de mătase, atlas: trimetea giupneselor daruri, canevite, belacoase (NEC.) [rus. bēlokosū].

† **BELADONĂ** (pl.-one) *sf.* ③ = **MATRĂGUNĂ** ⑦ ⑧ ⑨ Frunzele de mătărgună, reduse în praf sau preparate în diferite moduri, întrebuințate în medicină [fr.].

BELALIŢU *adj.* Care aduce necazuri, belele, nenorociri: de cînd ştim noi, n'am mai pomenit așa iarnă grea și belalițe (MKT.) [tc. belaly.].

○ **BELCĂ** (pl.-ci) *sf.* ③ *Olten.* Cană de pămînt ⑦ ⑧ *Băn.* Sticlă, şip.

○ **BELCEU** (pl.-cee) *sn.* *Trans.* Leagăn [ung. bölcső].

○ **BELCI** *adv.* *Olten.* numai în expr.: legat ~, legat strîns, cobză, încuiat ~, încuiat și ferecat (CIAUS).

BELCIUG (pl.-ge) *sn.* Verigă, inel de fier sau de alt metal: lanțurile se prind la loc în ~ele groase de fier (DLVR.); ~ de aur la ritual porcului (② biblic), nu întrebuință cuvinte înalte, așe, față de cei proști și neînțelegători [vsl. bēlūgū].

BELCIUGĂT *adj.* Încovoiat în formă de belciug: Cu coarnele belciugate, Cu aur suflate (TEOD.).

○ **BELDETE** *sm.* *Olten.* Băț mai gros cu care se aruncă în ceva [beldie].

BELDIE *sf.* ③ ④ Tulpină de buruieni mari, cotor, tuleiu; partea lemnoasă la buruieni, la cîneapă, etc.: să care fernă pe niște beldii de urzică (VOR.) ⑦ ⑧ *Mold.* Fâsie de coajă de teiu (PAMF.) ⑨ ⑩ Prăjină lungă și subțire: mai bine la o ~ și mă vîrle în apă (R.-COO.) ⑪ ⑫ ⑬ Ciomag, bită: Îmblau tot cu beldii, și acmu și țîrgovești Îmblau cu bețe (N.-COST.).

BELDIOS *adj.* *Mold.* Lemnos, bătos, cu beldii (vorb. de fin) (PAMF.).

BELDIȚĂ (pl.-ite) *sf.* ③ Peștișor de 12-14 cm. care seamănă cu oblețul și trăește în apele mai adînci și limpezi de la munte; numit și „berchiță” sau „coconar” (*Alburnus bipunctatus*) (■ 436).

BELEA (pl.-lele) *sf.* ③ Supărare, necaz, încurcătură, bocluc: ④ ⑤ capul să trădească, că belelele cîurg, a) omului îi e dat să aibă necazuri, de aceea trebuie să fie cu răbdare, b) dacă omul e sănătos, trece prin toate necazurile și nu-i pasă; a băga pe cineva în ~, a-l băga într-o încurcătură care poate să-i atragă mari supărări; a da de ~, a o păți, a intra în încurcături, a-și atrage supărări; a-și găsi (sau a-și căpăta) belea, a-și atrage necazuri, supărări, a o păți ⑦ ⑧ Lucru care-ți aduce supărare, necazuri, sarcină, povară: ce nu te lepezi și tu de belea, cea de vornicele P (ALECS.) [tc. belā].

† **BELE-ARTE** *sf.* pl. Artele frumoase (pictura, sculptura, etc.): școala de ~ [it.].

† **BELEAZNĂ** (pl.-ezne) *sf.* *Trans.* Rană (OOS.) (PAC.) (VIC.) [comp. rus. bēliza n., „pată albă”].

† **BELEMNIT** *sm.*, **BELEMNITĂ** (pl.-ite) *sf.* ③ Gen de molușce fosile din clasa cefalopodelor, avînd forma cilindrică și ascuțită la unul din capete;

sînt foarte răspîndite în terenurile jurasice și cretacice (■ 437) [fr.].

○ **BELES** = **BELIS**.

† **BELETRISTIC** *adj.* Privitor la literatură, literar [germ. belletristisch].

† **BELETRISTICĂ** *sf.*

Literatură, în spec. scrierile literare în proză [germ. Belletristik].

○ **BELEUJÎ** (-ușesc) *vb. tr.*

Mold. A holba ochii (PAMF.).

† **BELEZIC** (pl.-ieuri) *sn.*

Verigă, brătară ce leagă patul pustii de țeavă (SAIN.) [tc. belezyk].

BELFER *sm.* F Das-

căl (termen de dispreț)

[evr.-germ. Belfer < germ. Be(i) helfer].

○ **BELFEU** = **BULFEU**.

† **BELGIAN** 1. *adj.* ③ Din Belgia, care locu-

este sau s'a născut în Belgia.

2. **BELGIAN** *sm.*, **BELGIANĂ** (pl.-ane) *sf.* Locuitor,

locuitoare din Belgia.

† **BELHIȚĂ** (pl.-ite) *sf.*

Animal din ord. roză-

toarelor, lung de 30 cm., cu

o coadă lungă de 15 cm.

acoperită cu un păr lung

și des; trăește mai ales

prin munți, unde-și face

culcușul prin scorburile

stîncilor, de unde și numi-

rea de „chițcan” sau „guz-

gan-de-munte” (*Myoxus glis*) (■ 438) [comp.

pol. bielka și rut. bilyča].

BELÎ (belesc) *vb. tr.* ③ A jupui, a scoate pielea

de pe corpul omului sau unui animal: pentru preot...

belesc o oase grasă (MAR.) ④ A-l ~ obrazul, a-l face de

rușine; ⑤ F: De nu era nasul, îți belei obrazul, se zice,

în glumă, acelora cari cad și se lovesc cu nasul de ceva;

~ [apul = TAP ⑦ ⑧ F A jupui de avere,

a despuia: Motoc! Motoc! El, ne belesc și ne pradă! El

stătuște pe Vodă (N.-COST.) ⑨ A coji, a despuia de coajă:

belise din luncă toți copacii de coaje de-și hrăneau caii

(N.-COST.) ⑩ ⑪ ~ ochii, a sgli, a holba ochii ⑫ ~

buzele (CANT.), a desface astfel buzele încît să se

vadă dinții rînjind [vsl. bēliti].

† **BELICOȘ** *adj.* Războinic, căruia-i place să se

războească: depune virtuoasă oamă la pîcloarele ~ului

zeu Măte (OOS.) [lat.].

○ **BELIGĂ** (pl.-igi) *sf.* *Mold.* ③ Coaja ațoasă care

se scoate de pe trunchiul teiului, de pe tulpina ci-

nepei, etc. (PAMF.).

† **BELIGERANT** *adj.* și *sm.* ③ Care poartă răz-

boiu, care ia parte la război: trata pe Greci mai mult

ca beligeranți decît ca insurgenți (L.-GH.) [fr.].

○ **BELIȘ** (pl.-isuri) *sn.* *Trans.* (BUD.) Căpușală [ung.

bēllēs].

BELIȚOR 1. *adj.* verb. **BELI**. Care belesc pieile

animalelor.

2. **BELIȚOR** *sm.* Jupuitor (de piei).

† **BELITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ③

Jupuitură, rana ce se vede pe lo-

cui unde s'a jupuit pielea ④ ⑤

Despuiere de avere, jupuială, ex-

acțiune: aceste răutăți și belituri ce

făcea Aron-Vodă, neputînd suferi țara

(N.-COST.) [bēli].

BELȘITĂ (pl.-ite) *sf.* ③ Plantă

cu frunze mari, verzi sau pur-

purii; florile neregulate, foarte

curioase, sînt dispuse într'un

spic drept la vîrful plantei și

au colorii variabile, galben-des-

chis și roșu-carmin; originară

din America tropicală, se cultiva

foarte mult prin grădini ca plantă

ornamentală (*Canna indica*)

(■ 439).

BELȘUG (pl. -uguri) *sn.* Îndestulare, priso-

sință, abundență, îmbelșugare: ei nu se puteau să-

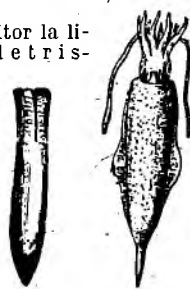

Fig. 437. Belemniti.

[evr.-germ. Belfer < germ. Be(i) helfer].

○ **BELFEU** = **BULFEU**.

† **BELGIAN** 1. *adj.* ③ Din Belgia, care locu-

este sau s'a născut în Belgia.

2. **BELGIAN** *sm.*, **BELGIANĂ** (pl.-ane) *sf.* Locuitor,

locuitoare din Belgia.

† **BELHIȚĂ** (pl.-ite) *sf.*

Animal din ord. roză-

toarelor, lung de 30 cm., cu

o coadă lungă de 15 cm.

acoperită cu un păr lung

și des; trăește mai ales

prin munți, unde-și face

culcușul prin scorburile

stîncilor, de unde și numi-

rea de „chițcan” sau „guz-

gan-de-munte” (*Myoxus glis*) (■ 438) [comp.

pol. bielka și rut. bilyča].

BELÎ (belesc) *vb. tr.* ③ A jupui, a scoate pielea

de pe corpul omului sau unui animal: pentru preot...

belesc o oase grasă (MAR.) ④ A-l ~ obrazul, a-l face de

rușine; ⑤ F: De nu era nasul, îți belei obrazul, se zice,

în glumă, acelora cari cad și se lovesc cu nasul de ceva;

~ [apul = TAP ⑦ ⑧ F A jupui de avere,

a despuia: Motoc! Motoc! El, ne belesc și ne pradă! El

stătuște pe Vodă (N.-COST.) ⑨ A coji, a despuia de coajă:

belise din luncă toți copacii de coaje de-și hrăneau caii

(N.-COST.) ⑩ ⑪ ~ ochii, a sgli, a holba ochii ⑫ ~

buzele (CANT.), a desface astfel buzele încît să se

vadă dinții rînjind [vsl. bēliti].

† **BELICOȘ** *adj.* Războinic, căruia-i place să se

războească: depune virtuoasă oamă la pîcloarele ~ului

zeu Măte (OOS.) [lat.].

○ **BELIGĂ** (pl.-igi) *sf.* *Mold.* ③ Coaja ațoasă care

se scoate de pe trunchiul teiului, de pe tulpina ci-

nepei, etc. (PAMF.).

† **BELIGERANT** *adj.* și *sm.* ③ Care poartă răz-

boiu, care ia parte la război: trata pe Greci mai mult

ca beligeranți decît ca insurgenți (L.-GH.) [fr.].

○ **BELIȘ** (pl.-isuri) *sn.* *Trans.* (BUD.) Căpușală [ung.

bēllēs].

BELIȚOR 1. *adj.* verb. **BELI**. Care belesc pieile

animalelor.

2. **BELIȚOR** *sm.* Jupuitor (de piei).

† **BELITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ③

Jupuitură, rana ce se vede pe lo-

cui unde s'a jupuit pielea ④ ⑤

Despuiere de avere, jupuială, ex-

acțiune: aceste răutăți și belituri ce

făcea Aron-Vodă, neputînd suferi țara

(N.-COST.) [bēli].

BELȘITĂ (pl.-ite) *sf.* ③ Plantă

cu frunze mari, verzi sau pur-

purii; florile neregulate, foarte

curioase, sînt dispuse într'un

spic drept la vîrful plantei și

au colorii variabile, galben-des-

chis și roșu-carmin; originară

din America tropicală, se cultiva

foarte mult prin grădini ca plantă

ornamentală (*Canna indica*)

(■ 439).

BELȘUG (pl. -uguri) *sn.* Îndestulare, priso-

sință, abundență, îmbelșugare: ei nu se puteau să-

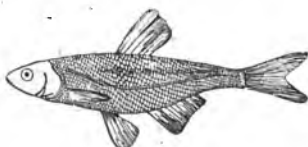

Fig. 436. Beldița.

Fig. 439. Belșită.

tura vâzînd atîta ~ în case lor (isp.); din ~, în mare cantitate, cu prisosință [ung. bőség].
BELȘUGOS *adj.* Îmbelșugat, îndestulat: o semn de an ~ în toate (sez.) [belșug].

BELTEA *pe* **PELTEA**.

BELVEDERE *sbst.* *ss.* Foișor clădit pe un loc ridicat, (440) sau în partea de sus a unei case de unde se poate avea o priveliște frumoasă (441) [it.].

BEMOL (*pl.-oluri*) *sn.* Semnul pus înaintea unei note pentru a arăta că acea notă trebuie coborâtă cu un semiton (442) [fr.].

BENCHET (*pl.-eturi*) *sn.* Ospăț de petrecere, chef cu mîncare, băutură și joc: aleea au trăit vr'o oțtăvă zille tot în ~ și în veselii (sa.) [rut. benket].

BENCHETUI (-nesc) *vb. intr.* A face bencheturi, a se ține de ospățuri cu petreceri și joc: petreceau zilele în vesele ospete, benchetînd cu bolerii (oocș.).

BENCHETUALĂ (*pl.-uile*) *sf.* Faptul de a benchetui: cînd se întîmplă vr'o... ~, vr'un bai, în școală se făcea (CRIG.).

BENCHIȘOR (*pl.-oare*) *sn. dim.* **BENCHIU**: să nu albă nîoi un ~ negru (DRAGH.).

BENCHIU, **BENGHIU**, **SBENGHIU** (*pl.-iuri*) *sn.* ① Mică pată neagră, care se face cu degetul muiat în cerneală sau funingine, pe fruntea copiilor mici, spre a-i feri de deochiu: lmi făcea cîte un benchiu în frunte, ca să nu-și prăpădească odorul (CRG.). ② Mic plastru de tăftă neagră pe care femeile-l lipesc pe o parte aore-care a obrazului spre a imita o alunică: și gurita-l ou benghiu negru, ca un gîndăcel pe o floare (ALECS.); își punea murse și sbenghiuri (A.-GH.) ③ *Pr. ext.* Ori-ce pată mică, rotundă, în special negricioasă, pe obraz (tc. benek).

BENDIȚĂ (*pl.-ite*) *sf.* Fășie lungă și îngustă: apar de jur împrejur niste bendițe verticale foarte subțiri (CAR.) [bandă].

BENEDICTIN *sm.*, **BENEDICTINĂ** (*pl.-ne*) *f. sf.* Călugăr(iță) din ordinul întemeiat de Sf. Benedict în anul 529 (443).

BENEDICTINĂ *sf.* ② Numele unei băuturi spirtoase, dulce la gust, ce se fabrică în Franța [fr.].

BENEDIȚIUNE (*pl.-iuni*) *sf.* Binecuvîntare, blagoslovenie [lat.].

BENEFICIA (-leze) *vb. intr.* A trage folos din ceva, a profita [fr.].

BENEFICIAR *1. adj.* r. Ceea ce se posedă cu titlu de beneficiu: moștenitor ~, cel ce primește o moștenire sub beneficiu de inventar.

2. sm. Persoană în folosul căreia se dă o reprezentare teatrală, etc. [lat.].

BENEFICIU (*pl.-leii*) *sn.* ① Folos, profit, câștig: lucrătorii participă și ei la ~ realizat (A.-GH.) ② r. ~ de inventar, dreptul de care se folosește un moștenitor de a plăti din datorile unei moșteniri numai atît cît se cuprinde în inventar; ③: sub ~ de inventar, cu rezerva de a verifica, de a controla (înainte de a admite ceva) [lat.].

Fig. 440. Belvedere. Fig. 441. Belvedere.

Fig. 442. Bemol.

Fig. 443. Benedictin. Benedictină.

Fig. 444. Bemerenti.

BENE-MERENTI *sbst.* Medalie românească acordată de la 1876 înocace persoanelor care au adus servicii științei sau care s'au ilustrat în domeniul literelor, artelor și științelor (444) [lat.].

BENEVOȚ *adj.* De bună voie, nesilit [lat.].

BENGA *sm. inv.* Unul din numele necuratului, întrebuintat numai în înjurături: lua-l-ar ~! [fig.].

BENGAL *adj.* Foc ~, amestec de salpetru, sulf și sulfat de antimoniu sau clorat de potasiu, în cantități determinate, care, aprins pentru a ilumina edificiile sau străzile cu prilejul unor serbări, dă o flacără puternică colorată [fr. feu de Bengale].

BENGHIU *pe* **BENCHIU**.

BENIGN *adj.* Fără gravitate, care nu e primejdios [lat.].

BENIȘ, **BINIȘ** (*pl.-iuri*) *sn.* Haină boierască cu mincile despicate și îmblănită pe de margini pe care o purtau odinioară atît bărbații cît și femeile la solemnități; cu timpul, această îmbrăcăminte fu adoptată și de popor și ajunse în cele din urmă a fi purtată și de Țigani lăutari pînă disparu cu desăvîrșire cam pe la mijlocul veacului trecut (445): benișul era în sus strîmt, croit pe talie, și în jos larg, blănit și pe dinlăuntru și pe dinafară (vor.). un biniș surău alb (oocș.) [tc. biniș].

BENIȘEL (*pl.-ele*) *sn.* *dim.* **BENIȘ**: purta un ~ de felendreș albastru blănit cu samur (NEGR.).

BENUAR (*pl.-re*) *sn.* O Lojă de jos într'un teatru, în rînd cu parterul: mi-a lua și loje la teatru, la ~: (ALECS.) [fr. baignoire].

BENT (*pl.-turi*) *sn.* Vâlcea în care se află citeodată și puțină apă [tc. bend].

BENTE, **BENTI** *pe* **BANTĂ**.

BENTIȚĂ (*pl.-ite*) *sf.* Mică fășie de pînză aplicată în spec. la gîtul, pieptul sau mincile unei cămăși: costumul de mătăsă neagră, cu cîlnuri și bentife stacojii (CAR.) [bantă].

BENZINĂ *sf.* Hidrocarbură lichidă, incoloră, extrasă din gudronul cărbunelui de pămînt (C⁶H⁶) ② Amestec de hidrocarburi obținut prin rectificarea benzolului la foc ușor; se întrebuințează pentru punerea în mișcare a motoarelor; ca disoluantă a grăsimilor, benzina e foarte folositoare pentru scoaterea petelor de pe stofe, etc. [fr.].

BENZOAT (*pl.-ate*) *sn.* Ori-ce sare rezultată din combinarea acidului benzoic cu o bază [fr.].

BENZOIC *adj.* Acid ~, compus organic extras din smîrnă și din urina erbivorelor (C⁶H⁵O²HO) [fr.].

BENZOL (*pl.-oluri*) *sn.* Lichid volatil, inflamabil, obținut prin distilarea gudronurilor, întrebuințat mai ales la luminat și la motoarele cu combustie internă [fr.].

BERAR *sn.* Cel ce fabrică sau vinde bere.

BERĂRIE (*pl.-rii*) *sf.* ① Locul unde se fabrică berea ② Localul unde se vinde bere.

BERAT (*pl.-aturi*) *sn.* Diplomă de investi-tură dată de către Poartă Domnilor Țărilor românești cînd se azeau în scaunul domniei [tc.].

BERBANT, *pe* **BIRBANT** *sm.* Om care duce o viață ușuratică, petrecîndu-și vremea alergînd după femei, craidon, desmățat: mi-a făcut curte, ~ul, tot drumul (ALECS.) [ngr. μισανθρωπος < it.].

BERBĂNTĂRIE *sf.* (NEGR.) = **BERBANTLIC**.

BERBANTLIC (*pl.-teuri*) *sn.* Purtare sau faptă de *berbant*, craică, desmățare: gîndeam că te-l fi dus prin lume după ~uri (CRG.).

BERBEC *sm.* *pe* **BERBEC**.

BERBECAR *sm.* Ciobanul care păzește și duce la pascut cîrdul de berbeci ② *pl.* ③ ④ Filipii de toamnă pe care-i ține poporul în zilele de 26 Septemvrie, spre a feri berbecii de lupi (MAR.) [lat. vulg. berbicarius].

BERBECĂRIE *sf.* Locul unde se țin ber-

BEL-
BER

BER-BES - b e c i i după ce au fost despărțiți de oi: pentru ber-
beol trebuie a să face osebă ~ (DRAGH.).

BERBECAT *adj.* ♀ Cap ~, se zice despre o
conformațiune specială a capu-
lui calului cînd fruntea, impre-
ună cu botul prezintă o con-
vexitate mai mult sau mai pu-
țin mare (446) [ber b e c e].

Fig. 446. Cap
berbecat.

BERBECE, **BERBEC** *sn.* ♂
Partea bărbătească a oii, după
ce a trecut de vîrstă de doi ani,
în spec. cu începere din momen-
tul cînd s'a lăsat printre oi, pen-
tru reproducere (447) ♀ ♂

Fig. 447. Berbece.

BERBECELE, constelațiune a emisferei boreale și u-
nul din cele douăsprezece seme-
ne ale Zodiului, corespun-
zător perioadei de timp din-
tre 21 Martie și 21 Aprilie
(448; TAB. VI) ♀ ♂

Trunchiul gros de lemn
de stejar atîrnat de o frîn-
ghie ce trece în jurul unui
scripete și cu care se bat parii
în pămînt (449) ♀ ♂

Fig. 448. Berbecele.

Mașină de războiu de
care se serveau cei ve-
chi pentru a sparge zi-
durile unei cetăți (450);
ridică berbecii și
bat zidurile pînă ce-l supun
(VLAH.) ♀ ♂ De-a berbecul
= DE-A BERBELEACUL:
fi trîntește de-a răstăgolu...
de se duce de-a berbecul
(VOR.) [lat. vulg. ber-
b e c e m = clas. ver-
v e x, -c e m].

BERBECEL *sn.* ♂ *dim.* **BERBEC** ♂ ♀ ♂
= LUPUL-VRĂBILOR ♀ ♂ ♀ Varietate de
struguri cu boabe mici.

BERBECUȚ *sm.* ♂ *dim.* **BERBECE**
♂ ♀ ♂ = LUPUL-VRĂBILOR ♀ ♂ Mold.
Bucov. = BECATÎNĂ.

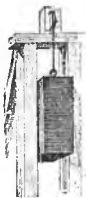

Fig. 449.
Berbece.

BERBELEAC numai în loc. *adv.* de-a
~ul, de-a ~a, de-a rostogolu, dîndu-se pe-
ste cap: și în pod peste cap cade, de-a ~ul mer-
gînd (PANN); s'a dus săracul cap de-a ~a de
vale (RV-CRG.) [comp. **BERBECE** ♂].

BERBELIC (*pl.*-leuri) *sn.* Peșchir, pro-
p de bărbierii [tc. berberlik].

BERBENITĂ = BĂRBÎNĂ.

BERBER *sm.* ● Numele actual al
vechilor Numizi, lo-
cutorii primitivi ai
Africii de nord: ele
sînt conduse de ~i cu
picioarele goale pînă la
genunchi (ALECS.) [fr.].

† **BERBER-BAȘA**
sm. Mai-marele pe-
ste bărbierii dela cur-
tea Sultanului sau
domnitorului Tă-
rii: acolo îl aștepta ~
al Curții care-l rădea
(-GH.) [tc.].

Fig. 450. Berbece.

BERBINCIOARĂ (*pl.*-loare) *sf.* *dim.* **BER-
BINTĂ**.

BERBINTĂ = BĂRBÎNĂ.

BERC, **BEARCA** *adj.* ♀ Fără coadă; cu coada
taiată sau ciuntită: cei vrei să las vulpea bearcă? (PODOS.).

BERC (*pl.*-cui) *sn.* Mold. *Trans.* ♀ Pădurice,
dumbravă: Du-te, cucule, în ~ și mă lasă să-mi petrec
(K-BRS.) [ung. berek].

○ **BERC** *sm.* mai adesea **BERCI** *pl.* ♀ Punctica
nasului, partea carnoasă dintre nările nasului.

○ **BERCĂ** *sf.* *Trans.* ♂ Oaie cu lîna creată și
măruntă ♀ ♂ Lîna (boită) a acestor oi [comp.
ung. birkal].

○ **BERCAR** *sm.* *Trans.* (BUD.) Pădurar [berc²].

BERCHEA = TERCHEA-BERCHEA.

○ **BERCHINĂ** *sf.* *Trans.* (FAC.) ♂ Postav înflorit cu

lînică și legat în jurul gîtului unei vite ♀ ♂ Împle-
titura de mărgele mărune.

BERCHITĂ *sf.* ♀ = BELDITĂ.

BERDĂ *sf.* *Maram.* ♀ Coastă de deal ri-
poasă (FSC.).

BERE *sf.* ♂ Faptul de a bea ♀ ♂ Băutură:
petreceau toată noaptea pe zăflet, pe ~ și pe mincare (A-GH.) ♀
♂ *Trans. Bucov.* Petrecere, numită și „berean”, pe
care o face tineretul la țară la începutul cîșlegi-
lor de iarnă.

BERE *sf.* Băutură fermentată preparată din
apă, orz și hameiu [germ. Bier + bere].

BEREAN *sbst.* *Trans. Bucov.* = **BERE** ♂.

BERECHET (*pl.*-eturi) ♂ *sn.* ♂ Îmbelsugare,
belșug: Dumnezeu să vă dea sănătate... spor și ~ (MAR.) ♀
♂ Noroc: se mirau țărani ce ~ l-a găsit (CRG.).

2. *adv.* în belșug, cu prisosință, mai mult decît
trebuie.

3. *sm.* (*pl.*-eti) Șiret, pișicher, om pe care nu-l
întrec alții în șiretluciri: știu că ești ~ bun (CRG.) [tc.].

○ **BEREGĂNĂ** (-ănez) *vb. intr.* *Olten.* A striga
din toate puterile, cît îl ține gura [ber e g a t a].

BEREGATĂ, & **BERIGATĂ** (*pl.*-ate, & Mold.-ăți)
sf. ♂ Gitle, trahee: răsturnă clondrul pe beregată
(OLVR.) [comp. srb. berikat, beriketa].
○ **BEREGĂTUȚ** (-ușe) *vb. tr.* *Olten.* (CIAUS.) A su-
gruma, a gîtu [ber e g a t a].

BEREJNIC, **BEREZ-
NIC** *sm.* Mold. *Bucov.* A Pă-
durar: birne sînt destule de
vale la berejnica pădurii
(CRG.) [rut. p (o) b o -
r e z n i k].

Fig. 451. Berete.

BEREȚĂ (*pl.*-ete) *sf.*
Un fel de șapcă fără co-
zoroș pe care o poartă
copiii, marinarii, etc. (451)
mam'-mare așază fru-
mușel berețu lui Goe (CAR.) [fr. b e r e t].

○ **BEREZIC** (*pl.*-leuri) *sn.* *Olten.*
Brățara de piele care prinde
capul curelei ce iese din cataramă
(CIAUS.) [BELEZIC].

BEREZNIC = **BEREJNIC**.

BERGAMUȚĂ, (P) **PARGAMUȚĂ**
(*pl.*-te) *sf.* ♀ Varietate de pere; și
adj. pară ~ă (452) [fr. berga-
m o t e].

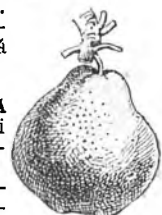

Fig. 452. Pară
bergamută.

BERIL (*pl.*-iluri) *sn.* ♀ Varie-
tate de smaragd, de culoare verde-
deschis, galbenă sau galbuie (453)
[fr. b e r y l].

BERLANT (*pl.*-te) *sn.* (P) =

BRILIANT: Hainele... împodobite numai cu ~e (PANN).

BERLINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Trăsură,
în formă de cupeu, cu 4 locuri,
fabricată dintru nătiu la Berlin (454)
[fr.].

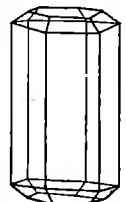

Fig. 453. Beril.

BERNARDIN *sm.* ♂ Ord-
in de călugări (francezi) ♀ ♂
♀ Rasă de cîini originară de la
mun'le S. Bernard (Elveția), în-
trebuințată pentru descoperirea că-
lătorilor răătăciți sau răniți în ză-
pezile din munți (455) [fr. ber-
n a r d i n] germ. Bernhar-
diner].

○ **BERNEVEȚI**, **BERNEVIȚI** *sm. pl.*
Mold. *Bucov.* ♀ Pantaloni foarte largi purtați de
țărani în timpul iernii
[comp. srb. berneveke].

BERSAGLIER *sm.* ♀
Soldat din armata italiană
corespunzător vîntătorului
de la noi (456) [it.].

BERTA (*pl.*-te) *sf.* Mold.

♀ Broboadă de lîna (cu
ciucuri) purtată de fete la
țară [fr. b e r t h e].

Fig. 454. Berlină.

○ **BERTIȚĂ** (*pl.*-te) *sf.* *Trans.* Cunună de flori pe
care și-o prind fetele în pîr [b a r t a].

† **BESACTEA**, **BESECTEA**, **BESACTEA**, **BIȘACTEA** (*pl.*
-tele) *sf.* Cutioară lucrată fin în care se păstrează

giuvaericală, cele trebuincioase la cusut, etc.: i-a dat... o besace de toaletă (EMIN.); tot ce mai poate scoate din fundul unei besacele (VLAH.); nu era sculă... care să lipsească din besaceleaua lui (BR.-VN.); se sul în pod ca să dea jos o bisacnea veche (BAS.) [tc. beștah-ta].

○ **BESADĂ** ➔ **BESEADĂ**.

BESCHIE *sf.* Mold. Ferăstrău mare pentru tăiat bușteni (□ 457); mergeți și aduceți o ~ și un topor (RV.-CRG.) [comp. bulg. бѣсѣиѣ < tc.].

○ **BESEADĂ**, **BESADĂ**, **BĂSADĂ** *sf.* Trans. Maram. Oaș. Convorbire; vorbă [ung.].

BESECTE(A) ➔ **BESACTEA**. **BESTIAL** *adj.* De fiară sălbatecă; dobitoesc, brutal: Sub planul sfînt de înfrățire, Sporește ura ~ă (VLAH.) [fr.].

BESTIALITATE *sf.* Faptă, purtare sau înfrățire de fiară sălbatecă: chipul lui de o caracteristică aspră și ~ (CAR.) [fr.].

BESTIE *sf.* ① Fiară (sălbatecă): mă gîndesc la bestii din menagerii (CAR.) ② ③ Om cu apucături de fiară sălbatecă [lat.].

BESACTEA ➔ **BESACTEA**.

BESI = **BĂȘI**.

BESIC... ➔ **BĂȘIC**...

BESIN... = **BĂȘIN**...

† **BESLEAGĂ** (*pl.* -egi), **BESLI-AGA** *sm.* ①

† Căpitan de beșlii: un beșli-aga cu oțliva neferi (U.-GH.) ② *tron*. Baha-lic, căzătură, baccea [tc. beșliagasy].

BESLIÇ *sm.* ① Veche monedă turcească (= 5 parele): i-am trimis... să-1 bată la tarapana cu tura de mahmudele și ~i (U.-GH.) [tc.].

† **BESLIU** *sm.*, *mai adesea* **BESLI** *pl.* † Altă dată: corp de călăreți Turci sau Tătari cari făceau slujbă de curieri, mai tîrziu și aceea de jandarmi pentru menținerea ordinei: Poarta era hotărîtă să depărteze pe beșlii (U.-GH.) [tc.].

BESNIȚĂ (*pl.*-ite) *sf.* ① Femeie grasă care a-bia se mișcă ② Femeie foarte urîtă (CIAUS.) [b. a. și i].

BESOANDRĂ (*pl.*-dre) *sf.* = **BASOLDINA**.

BESTELI (-eleso) *vb. tr.* ① A face de ocară, a mostra cu cuvinte grele și de ocară.

BETE ➔ **BATĂ**.

BETEAG *adj.* ① Care are un beteșug, schilod, olog: ~ de o mină, de un picior ② Infirmitate, neputincios, nevoias: să fii nevoit să trăiești cu una ~ă pînă la sfîrșitul vieții (CRG.) ③ Bolnav [ung. beteg].

BETEALĂ *sf.* Podoabă alcătuită din fire lungi de aur sau de argint ce poartă miresele pe cap în ziua nunții: mireasa... cu flori și cu ~ de aur în părul negru (CAR.) ➔ **PETEAALĂ**.

BETEGI, **BETEJI** (-egesc, -ejesc) *1. vb. tr.* A vătăma (o parte a trupului), a ciungi, a schilodi, a slui: mi-a fermecat picioarele de mi le-a betejit (BR.-VN.).

2. vb. refl. A se vătăma, a se schilodi; a se îmbolnăvi [beteg].

BETEGIE, **BETEJIE** *sf.* Beteșug, vătămătură, neputință [b. e. t. e. g.].

○ **BETEGOS** *adj.* ① Trans. B. e. t. e. g., bolnăvicios (BUD.) (CIAUS.).

○ **BETEICĂ** *sf.* Fășie îngustă de stofă (esc.) [b. a. t. a.].

BETEJI ➔ **BETEGI**.

BETELIE, *Olten.* **BETELCĂ** (*pl.*-ci) *sf.* ① Fășie cusută în partea de sus la izmene, la cioareci sau la rochie: cămașa ei... se adună toată în cîute la betelia rochiei (OLVR.) ② Tivitură făcută tot acolo, spre a trece prin ea brîncinarul sau balera ca să se poată strînge după voie la mijloc ③ Marginea de la gîtul sau minile unei cămăși; bată, bantă, betiță [b. a. t. a.].

Fig. 455. Bernardin.

Fig. 456. Bersagliere.

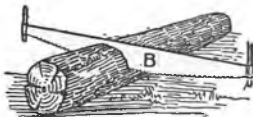

Fig. 457. B. Beschie.

BETEȘUG, *Maram. Oaș.* **BETEȘIG** (*pl.*-guri) *sn.* ① Vătămătură (la o parte a trupului) ② Mold. Tr.-Carp. Boală [ung. betegség].

BETIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* **BATĂ**.

BETIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① *dim.* **BATĂ**: rochia largă, creată, cu... citava betițe negre de catifea (VOR.) ② Trans. Șuviță mică împletită din paie pe care o pun copiii pe pămînt.

***BETON** (*pl.*-onuri) *sn.* ③ Amestec de var sau ciment, nisip și pietriș cu o cantitate anumită de apă, întrebunțat mai ales în construcțiunile hidraulice; ~ armat, beton întărit cu drugi sau vergele de fier (□ 458) [fr.].

***BETONA** (-onez) *vb. tr.* ③ A lucra cu beton [fr.].

BETONICĂ (*pl.*-ice) *sf.*

✦ = **VINDECEA** [lat.].

○ **BETOS** *adj.* Trans. Bău-

tor, bețiv [lat. "b. i. b. i. t. o. s. u. s.].

BETIE *sf.* ① Starea în care se află omul b. e. a. t.: arama omului la ~ se arată (PANN) ② Deprinderea de a bea peste măsură, obiceiul de a se îmbăta: beția este ușa tuturor răutăților (PANN); a avea darul beției, a fi bețiv, a avea deprinderea de a se îmbăta ③ Petrecere, chef cu băutură peste măsură ④ ⑤ Turburare care cuprinde sufletul de pe urma unui sentiment, unei pasiuni, sau unei dorințe: beția succesului; beția poetică; în alucinația unei beții de nervi (VLAH.).

BETIGAȘ (*pl.*-așe) *sn. dim.* **BĂT**: a început să a-dune ~e... și fire de flin (BR.-VN.).

BETIȘOR (*pl.*-soare) *sn. dim.* **BĂT**.

† **BETIȚ** *adj.* și *sm.* Băn. Bețiv [lat. "b. i. b. i. t. i. c. i. u. s.].

○ **BETIȚU**, **BETIȚU** *adj.* Olten. Băn. Bețiv [lat. "b. i. b. i. t. i. v. u. s.].

BETIV, *-ivă* *adj.* și *sm. f.* ① Care are patima beției, care are uritul obiceiului de a se îmbăta, de a bea peste măsură băuturi spirtoase; ②: bețivului și dracu-i iese cu ocaua înainte; — bețivul, cînd este beat, se crede oă-i împărat ③ **BETIVĂ**, *Olten.* **BETAE** (CIAUS.) *sf.* ✦ Musculiță care roiește pe unde se află vin și oțet, mai ales cînd se fabrică mustul sau cînd fierbe vinul în butoaie; numită și „muscă-betivă”, „musculiță-de-vin” sau „mușită” (*Drosophila funebris*) [lat. b. i. b. i. t. i. v. u. s. + suf. sl.-iv.].

BETIVAN *sm. augm.* **BETIV**. Bețiv mare.

○ **BETIC** *adj.* Băn. Bețiv [b. e. a. t.].

○ **BETIU** ➔ **BETIU**.

○ **BEUCĂ**¹ (*pl.*-ci) *sf.* Olten. ③ Văgăună, scobitură neregulată făcută în pămînt de ape ④ Vâlcea prăpăstioasă.

○ **BEUCĂ**² (*pl.*-ci) *sf.* Mold. ③ Partea superioară a țestei capului.

○ **BEUTOR(IU)** = **BĂUTOR**.

○ **BEUTĂ**, **BĂUTĂ**, **BOUTĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Trans. Băn. ③ Cuarț; pietricică albă și rotundă, care se găsește în riuri: aurul întru bouțe s'au prefăcut (MCH.).

† **BEZ** *adv.* Fără, afară de: vierulul de la patru parale, l-a suit la douăzeci și cinci ~ ploconul (U.-GH.) [VSL.].

† **BEZACONIE** *sf.* Nelegiuire, nedreptate; ➔ **BAZACONIE** [VSL.].

BEZĂRĂU, **BEZEREU**, **BĂZĂRĂU**, **BEZER**, **BEZĂR** *sm.* ① ② Membrana grasă și creată care înconjură intestinul, mezenten ③ ✦ Matele crețe de la viței sau miei, care se găsesc ④ *Pr. anal.* ③ Încrêțitură la gulerul cămășilor femeiești: cămeșa e încrêțită la gît cu băzărău (VOR.).

***BEZE** *sf.* *mai adesea* **BEZELE** *pl.* ① F Sărutură trimisă cuiva apropiind și depărtînd virful degetelor de buze: toată ziua... fac bezele la băleții de pe stradă (VLAH.) ② B. ✦ ✦ Prăjitură făcută din albuș de ou și zahăr [fr. b. a. i. s. e. r.].

BEZER, **BEZEREU** ➔ **BEZĂRĂU**.

***BEZEȚ**, ② **BIZET** (*pl.*-eturi) *sn.* ③ Bucată de piele (adesea cu găurele) pusă la virful ghetelor.

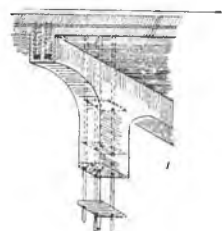

Fig. 458. Beton armat.

Fig. 459. B. Bezeț.

ca infrumusețare (☐ 459): își încălță ghetetele cele nouă
cu bîzajuri (CAR.) [germ. B e s ä t z e].

† **BEZMÂN**, **BEZMEN** *sbsl. Mold. = EMBATIC*: au luat
locuri cu bezmen de la mănăstire (ARG.) [comp. rus. b e z -
m e n ū „cîntar”].

† **BEZMÂNAR** *sm. Mold. = EMBATICAR* [bez măn].

BEZMETIC, **BEZMETEC** *adj. și sm., Mold.* ① Eșit
din minți, năuc, zăpăcit: cel mai mulți umblau bez-
metici și stăteau pe gînduri (CAR.) ② Stup ~, stup fără
matcă [rut. b e z m a t o k „stup fără matcă”].

4000 **BEZMETICI** (-icese) *vb. intr. Mold.* A-și pierde
capul, a umbla b e z m e t i c, ca un smintit.

BEZNĂ (*pl.-ne*) *sf.* ① Prăpastie, adîncime
fără fund ② Intîncime adîncă, întune-
rec nepătruns: în bezna pădurii, așteptau neclintîți, vol-
nclii Moldovei (VLAH.); mai adesea în legătură cu **IN-**
TUNEREC: cînd noaptea era întuneric ~ (usr.) [vs. b e z -
d ū n a „fără fund”].

• **BI-** prefix de origine latină, ce intră în forma-
țiunea mai multor neologisme împrumutate în ma-
re parte din franțuzește (— cuvintele respective).

BI. Simbolul chimic al bismutului.

○ **BIA!** *interj. Olten.* Fă! surato! lelită! (se în-
trebuintează la adresa unei fete sau femei).

• **BIARTICULAT** *adj.* Care are două articula-
țiuni [fr.].

• **BIANUAL** = **BISANUAL**.

• **BIATOMIC** *adj.* ① Se zice despre ori-ce corp
simplu al cărui un singur atom se combină cu
doi atomi de hidrogen [fr.].

○ **BIBĂ** (*pl.-be*) *sf. Olten.* Gropiță făcută în pămînt
în jocul „de-a clincea”.

BIBAN *sm.* ① Peste de apă dulce cu dungi late ne-
gre-verzui pe spinare (*Perca fluviatilis*) (☐ 460) [big.].

Fig. 460. Biban.

• **BIBAZIC** *adj.* ① Se zice
despre un acid care conține
doi atomi de hidrogen care
pot fi înlocuiți fie-care prin
cite un atom metalic
[fr.].

• **BIBER** *sm.* ① Castor;
mai adesea: blană de castor
[germ.].

• **BIBERON** (*pl.-oane*) *sn.*
Vas mic, de obicei o sticlă
avînd la gură un sfîrc sau o
țeavă de cauciuc, din care se
dă de supt copiilor de țîțas sau
bolnavilor (☐ 461) [fr.].

Fig. 461. Biberon.

• **BIBI!** *interj.* Se întrebuin-
țează spre a opri pe cineva
(*in spec.* pe copii) de a se atînge
de ceva: Bibi,
bade, de-acolea, Că nu-s pentru dumeata
(UK.-BRȘ.): ~ nu pune mîna, că te frigii!
[ung.].

• **BIBIC** *sm., BIBICĂ sf.* F. Dră-
guț(ă), pui (puică): bibicule, man-
gafaua pleacă mîine... la Ploiești (CAR.)
[fr. b i b i].

Fig. 462. Bibicula.

BIBIC *sm.* ① = **NAGĂT**.

BIBIL *mai adesea pl. BIBILURI*
sn. ① Un fel de dantelă, horbotă,
împletitură cu acul care se coase
mai ales pe la gulerul sau mine-
cile cămășii: făcînd colțșori și ~uri
de mătase la piepșii și minceile unei că-
meși (ML.) ② (F) F A vorbi în (*sau*
cu) ~uri, a vorbi cu cuvinte alese,
rar întrebuințate, cu înfloritură:
și ea vorbește limba cea nouă cu ~uri
(ALECS.) [ngr.].

Fig. 463. Bibilica.

• **BIBILICĂ** (*pl.-ice, -ici*) *sf.* ① Pasăre domestică, originară de pe
coastele Africii; e de mărimea
unei găini, are capul golaș și un
fel de coif cornos pe frunte, iar
de guse atrîna două bărbii căr-
noase; penele negre-cenușii sînt
împetrite cu pețe albe rotunde
(*Numida meleagris*) (☐ 462) ②
* Mică plantă erbacee cultivată pentru florile

sale frumoase, pestrițe cu pătrate albe, violete sau
roșii; mai e numită și „coroană”, „lalea” sau „la-
lea-pestriță” (*Fritillaria meleagris*) (☐ 463) [comp.
blg. srb. b i b a].

• **BIBLIC** *adj.* ① Din Biblic, a(l) Bibliei [fr.].

• **BIBLIE** *sf.* ① Sfînta Scriptură: Biblia s'a tra-

Υ Ε Κ Α Τ Ε Ρ Η Σ Ο Λ Ο Ν Η Ν Η Κ Α Τ Ε Ρ Η

ΜΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΩΝ ΕΤΕΡΩΝ.

Κ Α Π Α.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΝ
ΕΝ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΝ
ΕΝ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΝ
ΕΝ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΝ
ΕΝ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΝ
ΕΝ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΝ
ΕΝ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΝ
ΕΝ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΝ

Υ Ε Κ Α Τ Ε Ρ Η Σ Ο Λ Ο Ν Η Ν Η Κ Α Τ Ε Ρ Η
ΜΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΩΝ ΕΤΕΡΩΝ.
Κ Α Π Α.

Fig. 464. Fragment de pagină din Biblia de la 1688.

dus și s'a tipărit în întregime în romînește în anul 1688
(☐ 464) [lat.-gr.].

• **BIBLIOFIL**, **-ILA** *sm. f.* Amator, amatoare, de
cărți rare și prețioase sau de cele mai bune edi-
țiuni ale lor [fr.].

• **BIBLIOGRAF** *sm.* Cel ce caută să ale diferi-
tele edițiuni ale unor cărți mai de seamă, toate lu-
crările și edițiunile unui autor sau privitoare la o
chestiune, cel ce publică bibliografii [fr.].

• **BIBLIOGRAFIC** *adj.* De bibliografie, privi-
tor la bibliografie [fr.].

• **BIBLIOGRAFIE** *sf.* ① Cunoașterea diferitelor
edițiuni ale unor cărți mai de seamă sau lucră-
rile și edițiunile tipărite ale unui autor, ale unei
epoci, etc. ② Carte unde
se publică informațiuni de
acastă natură ③ Insem-
narea scrierilor privitoare la
o chestiune oarecare [fr.].

• **BIBLIOMAN** *sm.* Cel ce
are patima de a cumpăra tot
felul de cărți, mai ales rare
și prețioase [fr.].

• **BIBLIOMANIE** *sf.* Pa-
tima bibliomanului [fr.].

• **BIBLIOTECĂ** (*pl.-eci*)
sf. ① Sală sau clădire în
care se păstrează cărți și
manuscrise, și unde se pot
citi sau consulta ② Dulap
în care sînt așezate cărți
sau care e destinat pentru
a se așeza în el cărți (☐
465) ③ Colecție de cărți
④ ⑤ ~ vie, om foarte în-
vățat [fr. < lat.].

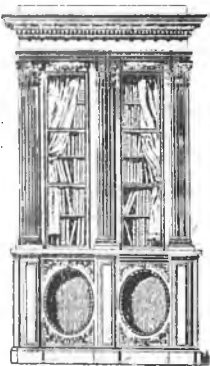

Fig. 465. Bibliotecă.

• **BIBLIOTECAR** *sm.* Administratorul unei bi-
blioteci [fr.].

○ **BIBOL**... Băn. Trans. Maram. ① = **BIVOL**..

○ **BIC** sm. ○ **Bân.** ✎ ○ **Taur** ¶ ○ **BIC-DE-RIT** = **BOU-DE-BALTĂ** [srb.].

○ **BICA** sf. **Trans. Bân.** ✎ **Taur:** Rage bica 'ntre hotără și s'aude a noua tară (gor.) (ghicitoarea despre „lunet”) ○ **Bân.** ✎ **BICA-RITULUI** = **BOU-DE-BALTĂ** [ung. bika].

* **BICARBONAT** 1 adj. ☞ Care conține două porțiuni de carbon: hidrogen ~.

2. sbst. Sare care conține de două ori mai mult acid carbonic decît carbonatul neutru: ~ de sodiu (CO₂HNa) [fr.].

* **BICARBURĂ** (pl.-ri) sf. ☞ Carbură de hidrogen (C²H⁴) [fr.].

○ **BICAȘ** (pl.-așe) sn. **Mold. Trans.** ☞ Cremene, cuarț [ung. békásó].

○ **BICAȘEL** (pl.-șei, -sele) sm. și sn. **dim. BICAS.**

* **BICEFAL** adj. ☞ Cu două capete (Fig. 466): monstru ~ [fr.].

Fig. 466. Miel bicefal.

Numele a diferiți mușchi: ~ul brațului (Fig. 467); ~ul coapsei [lat.].

○ **BICEU** sbst. **Trans.** Prețul u-nui lucru; despăgubire ce trebuie dată pentru ceva [ung. becsii].

Fig. 467. B. Biceps.

○ **BICHER** = **BECHER.**

○ **BICHERI** (-eresc), **BICIRI** (-iresc) 1. vb. **intr. Trans. Bân.** A duce o viață de becher.

2. vb. **tr. Mold.** A lucra pe indelete, a migăli: nu știu ce biche-rea și cîsluia prin prejurul căruții (arg.).

○ **BICHIS** (pl.-isuri) sn. **Mold.** (sez.) = **DICHIS.**

* **BICICLEȚĂ** (pl.-ete) sf. Velociped cu două roți aproape egale în diametru (Fig. 468) [fr.].

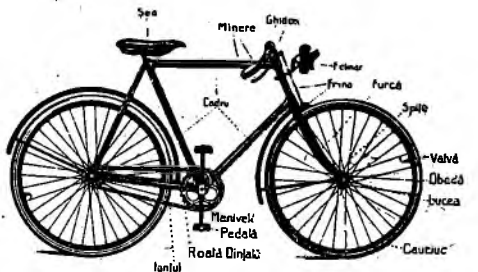

Fig. 468. Bicicletă.

* **BICICLIST** sm., **BICICLISTĂ** (pl.-te) sf. Acela (aceea) care umblă cu bicicletă [fr.].

* **BICICLU** (pl.-icliuri) sn. Velociped cu două roate neegale [fr.].

BICISNIC = **BEČISNIC.**

BICIU (pl.-ce) sn. ○ Băt sau nuia flexibilă de care, la unul din capete e legată o curelușă sau o sfoară împletită și cu care se lovește sau se îmboldesc animalele (Fig. 469): bicele pocnesc pe d'asupra 'naintașilor (olvr.) ¶ ○ Lovitură dată cu biciul: dînd cîteva bice calului, îl dote pe poartă afară (sr.) ¶ ○ P. Pacoste, nenorocire, urgie: această femele e o năpaste, un ~ asupra omienrîi (gn.); Atila a fost supranumit ~ul lui Dumnezeu [vsl. bičŭ].

BICIUI (-neso) vb. **tr.** ○ A lovi, a bate cu biciul, a da bice: ~ caii ¶ ○ **Pr. ext.** A plesni ca și cu biciul: și ploaia-i biciuște fără milă (vlah.) ¶ ○ P. A critica aspru: biciuia-i dărâma tot ce i se părea vrednic de cîrteală (oob.).

* **BICIUIALĂ** (pl.-leli) sf. Faptul de a bi-

Fig. 469. Biciu.

Fig. 470. Biciuște.

ci u i, lovitură, plesnătură cu biciul; **pr. ext.:** a îndurat... arșiță soarelui și biciuiala crivățului (bas.).

† **BICIULUI** (-neso) vb. **tr.** ○ **Tr.-Carp. Mold.** A prețui, a evalua, a taxa ¶ ○ **Maram.** (brl.) A găzdui pe cineva bine, a-l ospăta [ung. becsülni].

BICIUȘCĂ (pl.-uște) sf. ○ **dim. BICIU:** avea o ~ de cele de cîneșă (arg.) ¶ ○ Biciu alcătuit dintr'o nuia flexibilă, îmbrăcată în piele, de care se servește călăreții (Fig. 470): îi dau o lovitură de ~ (car.).

BICIUȘOR (pl.-oare) sn. **dim. BICIU:** ne aduce dar de școală nouă un drăguț de ~ (arg.).

* **BICOLOR** adj. De două culori [fr.].

* **BICONCAV** adj. ☞ Care are două suprafețe opuse concave: lentilă ~ă (Fig. 471) [fr.].

* **BICONVEX** adj. ☞ Care are două suprafețe opuse convexe: lentilă ~ă (Fig. 472) [fr.].

* **BICORD** (pl.-duri) sn. ☞

Acord de două note [fr.].

* **BICORDATURĂ** (pl.-turi) sf. ☞ Gamă dublă executată pe instrumentele cu arcuș [it.].

* **BICROMAT** (pl.-ate) sn. ☞ Sare rezultată din acțiunea acidului cromic asupra unui baze [fr.].

○ **BIDA** (pl.-de) sf. **Maram.** Supărare, necaz, obidă [comp. BEDĂ].

○ **BIDI** (-desc) vb. **intr. Maram.** A trăi în necazuri, a o duce greu [bidă].

BIDIGANIE = **BIZDAGANIE.**

BIDINAR sm. ☞ Cel ce face sau vinde bidinele.

BIDINEA (pl.-nele), **Mold. BADANA** (pl.-nale) sf. Perie (mai adesea cu coada lungă pentru spoit pereții (Fig. 473): bidinele mușete în roșu, galben și albăstru (olvr.); cu niște tirsoage de barbe cît badanalele de mar! (arg.) [tc. badana].

* **BIDINELUȚĂ** (pl.-te) sf. **dim.**

BIDINEA.

BIDIVIU sm. ✎ ○

Cal arăpesc de călărie:

~i lui Pitache, gras ca penelele și lucios la (br.-vn.) ¶ ○ Cal mic de călărie frumos și sprinten la fugă: băiatul...

Incăleacă și shrură cu ~i lui (sr.) [tc. b e d e v i].

* **BIDON** (pl.-oane) sn. ○ ☞ Vas de tinichea, mai

adesea în formă de ploscă mică, în care soldații țin apa de băut: (Fig. 474) o ceață de soldații... cu bidioanele de tinichea în mină (arg.) ¶ ○ Vas de tinichea în care se ține untdelemn, petrol, etc. (Fig. 475) [fr.].

* **BIELĂ** (pl.-le) sf. ☞

Drug, sau sul de fier articulată la cele două capete și care comunică mișcarea unui organ al unei mașini unui alt organ (Fig. 476) [fr. bielle].

○ **BIELSUG** = **BELSUG.**

* **BIENAL** adj. ○ Ce ține doi ani ¶ ○ Care are loc din doi în doi ani [fr. < lat.].

BIET, BIATĂ adj. ○ Vred-

nic de plins, sărman: sta

~ul om cu mințile întrucîtate (sr.) ¶ ○ În-

trebuințat adesea, invariabil, în ur-

ma pronumelui personal: fata pîngea

și ea, biet, înfundat (sr.) ¶ ○ Slab, ne-

însemnat, prost: e un ~ avocăț de

provincie [comp. vsl. b e d i n ŭ].

* **BIETULEȚ** adj. **dim. BIET.**

* **BIFID** adj. ☞ Împărțit în două

părți pînă la mijlocul lungimii sau

lățimii sale: frunză ~ă (Fig. 477) [fr.].

* **BIFLOR** adj. ☞ Cu două flori [fr.].

* **BIFTEC** (pl.-ecuri, -ece) sn. ☞ Bu-

cată de carne, felie de mușchiu friptă pe grătar:

Fig. 471. Lentilă biconcavă.

Fig. 472. Lentilă biconvexă.

Fig. 473. Bidinele.

Fig. 474. Bidon.

Fig. 475. Bidon.

Fig. 476. B. Bielă.

Fig. 477. Frunză bifidă.

BIC-BIF

BIF- BIN înghitea ca și mai 'nalte aceleași porții de ~e (GN.) [fr. < engl.].

***BIFURCA** (-turo) *vb. refl.* A se infurci, a se împărți în două ramuri (ca furca de fin) [fr. < lat.].
 ***BIFURCARE**, **BIFURCAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de se a se bifurca ② Locul de unde se bifurcă; infurcitură.

***BIGA** *sf.* ③ Grindă de lemn prinsă la un capăt de cercul catartului și prevăzută cu o macara; servește pentru descărcarea mărfurilor (Fig. 478) [fr. bigue].

***BIGAM**, **-AMĂ** *adj. și sm.* f. și m. ① Insurat cu două femei deodată; (femeie) înrătată cu doi bărbați [lat. < gr.].

***BIGAMIE** *sf.* ① Starea de bigam; crima bigamului [fr.].

***BIGOT**, **-OTĂ** *adj. și sm.* f. Cucernic(ă), evlavios peste măsură și superstițios [fr.].

***BIGOTERIE** *sf.* Cucernicie peste măsură și superstițioasă [fr.].

***BIGOTISM** *sbst.* Fire, purtare de bigot [fr.].

○ **BIHOL**... = **BIVOL**...

○ **BIHOREL** *sm.* *Trans.* ③ Vint, viitor (care bate din părțile Bihorului).

○ **BIJOAGĂ** (*pl.-ae*) *sf.*, **BIJOĞ** *sm.* *Mold. Bucov.* (mai adesea **GHIJOAGĂ**, **GHIJOĞ**, care sînt poate formele originare). Mirtoagă, cal sau lapă bătrîn(ă), slab(ă), prăpădit(ă); ghijoagă urlicioasă ce ești! (CRG.); credea... o a să-și lase bijogul și... să pornească mai departe (MAR.).

○ **BIJOIU** (*pl.-ioale*) *sn.* ③ Sipot: beau apă rece din ~ făcut dintr-o scorbă îndoită de brad (LUNG.).

***BIJUTERIE** *sf.* ① Giuvaier(ica) ② Comert de giuvaiericale [fr.].

***BIJUTIER** *sm.* ③ Giuvaergiu [fr.].

***BIL** (*pl.-luri*) *sn.* ① Proiect de lege propus în parlamentul englez ② Legea votată [engl.].

***BILĂ** (*pl.-le*) *sf.* Trunchiul de lemn din toată lungimea unui copac, mai adesea de brad, din care se fac scinduri: în apa fântă țau s-au strîns bilele aduse din munți (LUNG.) [bilg. bilo + fr. bille].

***BILĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Mică sferă (de 6-7 cm. diametru) de fildes cu care se joacă la biliard (Fig. 479) ② Sferă de lemn de diferite mărimi întrebuințată la jocul de popice ③ Globuleț de piatră sau de sticlă cu care se joacă copiii ④ Globuleț, mai adesea de os, alb sau negru, cu care se votează în anumite adunări ⑤ Notă cu care se exprimă la universitate rezultatul unui examen: ~ albă, bine; ~ roșie, binisor; ~ neagră, rău [fr. bille].

***BILĂ** *sf.* ③ Fiere [fr. < lat.].

***BILABIAL** *adj.* ③ Articulat cu amîndouă buze (vorb. de un sunet): B e un sunet ~ [bi + la + bial].

***BILABIAT** *adj.* ③ Care seamănă cu două buze: corolă ~ă (Fig. 480) [fr.].

***BILANT** (*pl.-turi*) *sn.* ③ Dare de seamă asupra activității și pasi- vității unui comerciant, unei societăți, etc.: a-și depune ~ul, a se declara în stare de faliment ④ *Pr. ext.* Dare de seamă asupra activității desfășurate într-un timp determinat: ~ul literaturii noastre din ultimii ani (VLAM.) [germ. < fr.].

***BILATERAL** *adj.* ③ Care are două laturi ④ Care ia două direcțiuni opuse ⑤ Contract ~, care conține clauze obligatorii pentru amîndouă părțile contractante [fr.].

○ **BILEALĂ** (*pl.-ei*) *sf.* *Mold.* Suliman alb [rut. bililo + suf. -eală].

***BILET** (*pl.-ete*) *sn.* ① Scrisorică ② Scri-

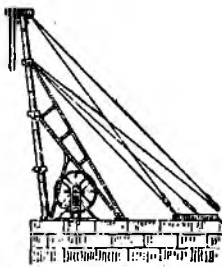

Fig. 478. Biga.

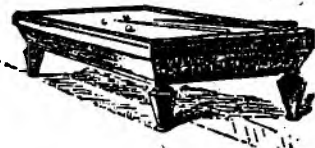

Fig. 48r. Biliard.

Fig. 479. Bilă.

Fig. 480. Corolă bilabiată.

soare tipărită prin care se anunță nașterea, căsătoria sau moartea cuiva ③ Cartă de intrare (la un teatru, etc.) ④ Mic carton sau petec dreptunghiular de hirtie tipărită pe care-l cumpără cineva și care-i dă dreptul să călătorească cu trenul, cu tramvaiul ⑤ ~ de loterie, foaie de hirtie tipărită purtînd un număr, care dă dreptul cuiva să participe la cîștigul eventual al unei loterii ⑥ ~ de bancă, bancnotă, hirtie emisă de o bancă autorizată de Stat, care circulă din mînă în mînă, cu o valoare egală cu aceea a monetei de metal; ~ de ordin, poliță, înscris prin care cineva se obligă să plătească o sumă anumită la o dată fixă [fr.].

○ **BILÎ** (-leso) *Trans. Mold.*, mai adesea **GHILÎ** 1. *vb. tr.* A nălbi (pînză).

2. *vb. refl.* ① A se nălbi: întinzînd pînzele în grădina pe iarba să se bilească (RET.) ② A se sulemenii (srb. bijeliti, rut. bililiti).

***BILIAR** *adj.* ③ Privitor la fiere: vesicula ~ă, bășica fierii; calcul ~, calcul care se formează în ficat sau în bășica fierii [fr.].

***BILIARD** (*pl.*

-de) *sn.* ① Jocul cu bile de fildes pe o masă acoperită cu postav verde și cu margini elastice: o partidă de ~ ② Masă pe care se joacă acest joc (Fig. 481) ③ Sala unde se joacă [fr.].

***BILIAR(D)GIU** *sm.* ③ Bun jucător de biliard.

***BILINGU** *adj.* ③ Scris în două limbi ④ Care vorbește în două limbi [fr. < lat.].

***BILION** (*pl.-oane*) *sn.* ③ Miliard, o mie de milioane [fr.].

○ **BILITĂ**, **BILTĂ** (*pl.-te*) *sf.* *Often.* Cursă de șoa-reci, capcană (de sîrmă).

***BILOBAT** *adj.* ③ Împărțit în doi lobi [fr.].

○ **BILȘUG** = **BELȘUG**.

○ **BILTĂ** = **BILITĂ**.

***BILUNAR** *adj.* Care apare de două ori pe lună, bimensual [bi + lun + ar].

***BIMAN** *adj. și (pl.-ne) sn.* ③ Care are două mîini [fr.].

† **BIMBAȘA** (*pl.-și, -șale*) *sm.* ③ Colonel, căpetenie peste o mie de soldați Turci: bei, agale, bimbași cădeau trîntiți la pămînt de pala lui cea ageră (usp.) [tc. bim b a ș y].

***BIMENSUAL** *adj.* Care apare de două ori pe lună, bilunar [fr.].

***BIMESTRIAL** *adj.* De bimestru, privitor la bimestru: examen ~.

***BIMESTRU** (*pl.-tre*) *sn.* Timp de două luni [lat.].

***BIMETALIC** *adj.* ③ Privitor la bimetalism [fr.].

***BIMETALISM** *sbst.* ③ Sistem monetar stabilit pe un dublu etalon de aur și de argint [fr.].

***BIMETALIST** 1. *adj.* ③ Privitor la bimetalism.

2. *sm.* Partizan al bimetalismului [fr.].

***BINĂ** (*pl.-nale*) *sf.* ③ Clădire mare: în fle-care an se clădese sute de binale (CAR.) ④ Clădire în construcție [tc.].

† **BINAGIU** *sm.* Constructor de binale, antreprenor de construcțiuni: meșterul Dincă ~l mi-a făcut-o (CAR.).

***BINAR** *adj.* ① ③ Compus din două unități; sistem ~, sistem de numerațiune care reprezintă toate numerele cu mijlocul a două cifre, 1 și 0 ② ③ Compus din două elemente: sarea de bucătărie e un compus ~ ④ ③ Ale cărui organe sînt dispuse cite două sau un multiplu al lui 2 ⑤ ③ Se zice despre subdiviziunile unui timp sau unei părți din timp în 2, 4, 8 părți egale: subdiviziune ~ă [fr.].

***BIND** (*pl.-duri*) *sm.* ③ Fiecare din umflăturile de la cotorul cărților legate în piele [germ.].

***BINDISI** (-isesse) *vb. într. Mold.* A-i păsa, a se

sinchisi: Harap-Alb și cu ai săi nîl nu bindiseau de asta (cag.) [tc. b e n d e + suf. -i-si].

BINE 1. *adv.* ① În chip bun, cum se cuvine; cum trebuie să fie; cum place (C. RĂU): se poartă ~; scrie ~; am petrecut ~; îmi pare ~, sînt vesel, mulțumit; vezi ~! firește, negreșit; ~ zici, ai dreptate; ~ a zis cine-a zis, are dreptate zicătoarea ② Sănătos: s'a făcut ~; F nu ți-e ~? ești simțint? nu ești în toată firea?; ~ ai venit! urare adresată unui nou venit ③ Mai ~, mai mult, mai mulți: nu i-am scris de mai ~ de un an; erau o sută de oameni și mai ~ ④ Se alipește adesea pe lângă adjective (în spec. participiale), spre a da naștere la compuse: bine-crescut, cu o creștere bună; bine-făcut, a) făcut bine; b) frumos (la trup), chipeș; bine-văzut, care se bucură de considerația tuturor, stimat etc.

2. *sbst.* ① Ceea ce aduce mulțumire, folos, etc.; stare mulțumitoare: nîme nu fuge de ~ (ALECS.); nu da ~ lui cu piciorul; i s'a urit cu ~le; a-i prinde ~, a-i fi de folos ② Izbîndă, succes: am bună nădejde să isprăvesc cu ~ slujba (usp.) ③ Noroc: să-ți fie de ~! urare făcută cuiva după ce a înecat, la strănutat, etc.; să auzim de ~! să ne vedem sănătoși la revedere! ④ Faptă bună, binefacere; ajutor; ⑤: fă ~ și as-teaptă rău; fă ~ și-l aruncă în apă; n'am să uit niciodată ~le pe care mi l-ai făcut ⑥ A vorbi de ~, a vorbi în termeni buni, a aduce laude ⑦ Cu ~le, cu vorbe bune, blînde: începură cu ~le a se ruga de el ca să-și tale părul (usp.) ⑧ De-a binele, loc. *adv.* Bine de tot, cum se cade: prînsi de la o vreme să închid ochii și adormii de-a binele (GN.) ⑨ ~. Ceea ce se cuvine să facă cineva conform dreptății sau moralei: în raiu domnește eternul ~ (ALECS.); sentimentul ~lui [lat. b e n e].

BINECUVÎNTĂ (-tez) *vb. tr.* ① A invoca favoarea, ocrotirea cerească asupra cuiva ② A face să sporască (averea, norocul cuiva), a da ajutorul ceresc ③ A slăvi, a precăma: să binecuvîntăm pe Domnul [trad. din vsl. blagosloviti].

BINECUVÎNTĂRE *sf.* ① Faptul de a binecuvînta; ②: ~a părinților întărește casele, fiilor ③ Favoarea, ocrotirea cerească.

BINECUVÎNTAT *adj. p. BINECUVÎNTA.*

BINEFĂCĂTOR, -TOARE *adj. și sm. f.* Care face cuiva un bine [bine + făcător].

BINEFĂCERE *sf.* ① Faptă bună ② Obiectul de a face altora bine ③ Influență fericită, folos: binefacerile păcii [bine + facere].

BINEMERITA (-it) *vb. intr.* A face o faptă meritorie, demnă de stimă, de recunoștință, de răsplătă: a binemerita de la patrie (ALECS.) [bine + merita].

BINETE (pl. -ete) *sf. Trans. Băn.* Salutări: trecînd de-a lungul uliței, oamenii li dădeau binete (SLV.); vislașii își dau bineturi cu oamenii de pe mal (VLAH.) [bine + a-ți-veniti!].

BINEVENIT *adj.* ① Sosit la timp ② Primit cu plăcere [bine + venit].

BINEVOI (-oesc) *vb. tr.* ① A avea bună voință ② A avea bunătațea, a se milostivi, a se îndura [bine + voi].

BINEVOITOR, -TOARE *adj. și sm. f.* Care are bunăvoință, care se milostivește [bine + voitor].

† **BINIȘ** ← **BENIȘ**.

† **BINIȘLIU** *sm.* Cel ce purta un biniș; curtean: Doamna cu boierii cei mari și binișliii săi (PIL.) [tc. b i n i ș l y].

BINIȘOR *adv. dim. BINE.* ① Destul de bine; mai ~, ceva mai bine ② Încetșor, cu băgare de seamă, ușurel; se turisă ~ pe lângă ele (usp.) ③ Cu ~ul, cu blîndețe, cu binele.

BINOCLU (pl. -luri) *sn.* ① Ochian prin care se poate privi cu amîndoi ochii deodată, întrebunțat mai adesea la teatru (482) [fr.].

BINOCULAR *adj.* ① Făc. Fig. 482. Binoclu. cut pentru amîndoi ochii: telescop ~ ② La care se întrebunțează amîndoi ochii [fr.].

BINOM *sm.* ± Expresiune algebrică alcătuită din doi termeni separați prin semnele + (plus) sau - (minus) [fr.].

Fig. 482. Binoclu.

***BIOCHIMIE** *sf.* ② Studiul chimic al substanțelor produse prin acțiunea vieții [fr.].

***BIOGRAF** *sm.* Autorul uneia sau mai multor biografii [fr.].

***BIOGRAFIC** *adj.* De biografic: notită ~ă [fr.].

***BIOGRAFIE** *sf.* Istoria vieții unei persoane [fr.].

○ **BİOL**... = **BİVOL**...

***BIOLOGIC** *adj.* De biologie, privitor la biologie [fr.].

***BİOLOG** ← **BİOLOGIST**.

***BİOLOGIE** *sf.* Știința care se ocupă cu studiul ființelor vii și cu legile vieții [fr.].

***BİOLOGIST**, **BİOLOG** *sm.* Cel ce se ocupă cu biologia [fr.].

***BİOXID** *sm.* ② Oxid compus din doi atomi de oxigen și dintr'un singur atom al unui alt corp simplu [fr.].

***BİPARTIT** *adj.* ② Spintecat în două pînă dincolo de jumătatea lătimii sale: frunză ~ă (483) [fr.].

***BİPATRAT** *adj.* ± Se zice despre o ecuațiune algebrică cu o singură necunoscută care, după ce s'a redus, conține această necunoscută în doi termeni în așa fel că are în unul un exponent înfapt de acela pe care-l posedă în celălalt. Ex.: $x^4 - 8x^2 + m = 0$ [bi + patrāt, după fr. bicarré].

***BİPED** *adj. și (pl. -ede) sn.* ② Care are două picioare: Începu a se întreba... ce gînganie ~ă este el pe lume (NEGR.) omul este un ~ [fr.].

***BİPENAT** *adj.* Care are două aripi [fr.].

***BİPLAN** (pl. -ane) *sn.* Aeroplan cu două suprafețe plane (484) [fr.].

***BİPOLAR** *adj.* ② A înzestrat cu bipolaritate: un întreprător ~ ③ ± Cu două poli [fr.].

***BİPOLARITATE** *sf.* A Starea unui corp electric sau magnetic care manifestă la cei doi poli proprietăți contrarii [fr.].

BİR (pl. -uri) ② *sn.* ① Dare, dădîie personală impusă de Stat: a plăti ~; F a da ~ cu fugiții, a fugi, a o lua la sănătoasă ② ± Tribut ③ Bîru-l greu, numele unei hore [ung. b e r].

○ **BİRĂȚĂ** (pl. -te) *sf. Trans. Maram.* Nevasta birăului.

† **BİRAR** *sm.* ② Cel ce încasa bîru-l către Stat, percepător.

○ **BİRĂU** *sm. Trans. Maram.* ② Primar (la sat) [ung. bîr ô].

BİRBANT ← **BERBANT**.

***BİREFRINGENT** *adj.* ② Se zice despre un cristal prin care lucrurile privity se vîd duble: spatul de Islanda e ~ [fr.].

***BİREFRINGENTĂ** (pl. -te) *sf.* ② Proprietatea ce au unele cristale de a face să se vadă duble lucrurile privity prin ele [fr.].

○ **BİRİȘ** *sm. Trans. Maram.* Argat, slugă la vite: ~li... veneau cîte cu zece cară în pădurea aceea după lemne (RET.) [ung. b e r e s].

BİRJĂ (pl. -i) *sf.* Trăsură de piață (485) [rus. bîr ză „bursă”, numită astfel după piața Bursei, unde staționau birjile].

BİRJAR *sm.* Cel ce are o birjă; mai adesea: vizitiul care mîină o birjă.

BİRJĂRESC *adj.* De birjar: o șapcă... cu cozoroc de piele, cum sînt șepcile birjărești (CAR.).

BİRJĂREȘTE *adv.* Ca un birjar.

BİRJĂRIE *sf.* Ocupațiunea de birjar: bîrșit în ale birjărești (usp.).

BİRLIC *sbst.* ① ♠ As (în jocul de cărți) ②

Fig. 485. Birjă.

BIN-
BIR

② Speteaza verticală care se coboară de la capul zmeului de înălțat și se prelungește pînă mai jos de centru ¶ ② F ¶ Nota unu (în graiul școlăresc) [tc.].

† **BIRNIC** *sm.* ① Contribuabil: avînd cel mai prost... ~ toate cîte să cuvine (c.-RAD.) ¶ ② † ‡ Tributar [bir].

* **BIROCRAT** = **BIUROCRAT**...

* **BIUROU** = **BIROU**.

○ **BIRȘAG** (pl.-aguri) *sn.* Amendă, pedeapsă în bani [ung.].

BIRT (pl.-turi) *sn.* ¶ Ospătarie, restaurant de un rang inferior: ajungînd la Iași, trase la cel mai bun ~ (NEGR.) [srb.].

○ **BIRTAR** *sm.* Băn. ¶ Birtaş; hangiu: se sculă ~ ul ca să deschidă uşile (CAT.) [birt].

BIRTAS *sm.* ¶ Stăpînul unui birt, restaurator [srb.].

BIRTĂȘITĂ (pl.-ite) *sf.* ¶ ① Nevasta birtașului ¶ ② Stăpîna unui birt [srb.].

BIRTĂȘOĂICĂ (pl.-ce) *sf.* = **BIRTĂȘITĂ** [birtaș].

BIRUI (-uesc, -uiu) *vb. tr.* ① ✕ A bate pe vrăjmași, a învinge, a dovedi; a se da birit, a se da, a se declara bătut, invins ¶ ② A putea isprăvi, a răzbi, a da de căpătîiu: cu ajutorul lui Dumnezeu, birui și aceste greutăți mari (ISP.); cine birue să spună toate cîte au fost (RET.) ¶ ③ A copieși, a covîrși, a doborî, a răpune: l-au birit necazurile (BR.-VN.); a birit-o pînasul (CAR.) ¶ Somnu-l birue, adoarme (VLAH.) ¶ ④ A stăpîni, a înfrîna [ung. birui].

BIRUIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Faptul de a birui ¶ ② Izbîndă, victorie: fetele împărafului... îi poțiră ~ (ISP.).

BIRUIȚOR, -TOARE *adj. sm.* f. Caré biruește: împăratul se întorcea ~ (ISP.); Ca un ~, cu pasul falnic înainta 'n lumină (VLAH.).

* **BIS** 1. *adv. lat.* A doua oară.
2. *interj.* O La un teatru, concert, etc.: încă o dată!

* **BISA** (-sez) *vb. tr.* O A striga bis! a cere să se repete a doua oară [fr.].

BISANUAL *adj.* O Care se face, care se întîmplă la doi ani odată: serbare ~ă ¶ ② Se zice despre plantele care trăesc numai doi ani și rodesc numai în anul al doilea, cum sint de pildă varza, sfecla, morcovul, etc. [fr.].

BISCOT = **PIȘCOT**.

BISECT = **BISECTIL**.

* **BISECTOR** 1. *adj.* A Care taie sau împarte în două părți egale: plan ~; dreaptă bisectoare.

2. **BISECTOARE**, ○ **BISECTRICE**, **BISECTRITĂ** *sf.* Linia dreaptă, dusă prin creștet, care împarte unghiul în două părți egale (486): linia AB este bisectoarea unghiului CAD [fr.].

* **BISERICĂ** (pl.-ici) *sf. m.* ① Lăcaș clădit anume pentru adunarea credincioșilor creștini (487) și TAB. VIII, IX) biserică-i în inima omului (CRG.); = CALE ①.

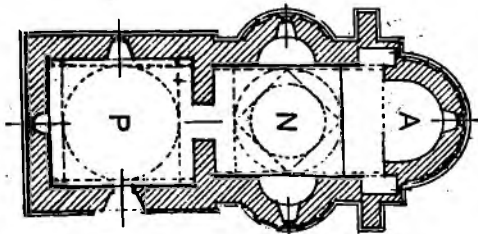

Fig. 487. Biserica (Plan). A. Altar. - N. Naos. - P. Pronaos.

IEPURE, UȘĂ ¶ ② Adunarea tuturor creștinilor, creștinătatea ¶ ③ Fețele bisericesti, clerul [lat. basilica].

BISERICESC *adj.* m. De biserică, religios.

BISERICESTE *adv.* Din punctul de vedere bisericesc, după cum cere biserica.

BISERICOS *adj.* m. Evlavios, care se duce adesea la biserică: bigot: s'o vezi cît s'a făcut de bisericosă (NEGR.).

BISERICUȚĂ (pl.-ute) *sf. dim.* BISERICĂ.

* **BISEXT** *adj. și sbst.* ⑤ Se zice despre ziua adăugată la fie-care patru ani lunii Fevruarie și care, în calendarul roman, era a șasea zi dinaintea calendelor lui Martie [lat.].

* **BISEXTIL**, ⑥ **BISEXT, VISEXT** *adj.* ⑤ Au ~, anul de 366 de zile care se repetă la fie-care 4 ani [lat.].

* **BISEXUAL** *adj.* ¶ Care intrunește amîndouă sexele: floare ~ă [fr.].

* **BISILAB** *adj.* m. De două silabe, disilab [bi-silabă].

○ **BISIŢOC** = **BUSUIŢOC**.

BISMUT *sbst.* m. Metal alb-gălbui format din lame licioare care se reduce ușor în praf [fr.].

* **BISON, BIZON** *sm.* m. Bou sălbatic cu cocoasă, care trăește în America de Nord (488); e înrudit cu zimbrul sau bourul care trăia odinioară în țările noastre [fr.].

Fig. 488. Bison.

○ **BISTRITĂ** *adj. Băn. Trans.* m. numai în prună ~, varietate de prune de toamnă, de formă lungăreată și al cărei stîmbure se despică ușor de partea cărnosă [Bistrită].

BISTURIU (pl.-riuri) *sn.* ① m. Cuțit întrebunțat de chirurgi (489) ¶ ② Cuțit întrebunțat în spec. pentru ras pețele de cernelă (de pe un desen, de pe un scris, etc.) [fr.].

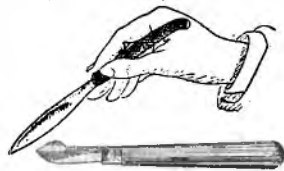

Fig. 489. Bisturiuri.

* **BISULC, BISULCAT** *adj.* m. Cu copita despicată în două: rumegătoarele sint ~e [lat.].

* **BISULFAT** (pl.-ate) *sn.* m. Sulfat conținînd două părți de acid sulfuric pentru una de oxid [fr.].

* **BISULFIT** (pl.-ite) *sn.* m. Sare care rezultă din acțiunea acidului sulfuric asupra unei baze [fr.].

* **BISULFURĂ** (pl.-re) *sf.* m. Ori-ce compus binar neoxigenat format din doi atomi de sulf și dintr'un atom al unui alt corp simplu [fr.].

○ **BISAG** = **BELȘAG**.

BISCOT = **PIȘCOT**.

* **BIȘTARI** *sm. pl.* Bani.

○ **BIȘUȚ** = **BELȘUȚ**.

○ **BITANG, BITONG, BITANC** *adj. sm. Trans.* ①, Bastard, copil din flori ¶ ② Vită bitangă. vită fără stăpîn, răzleață [ung. bitang].

* **BITUM** *sbst.* m. Materie minerală inflamabilă care apare în natură sub formă lichidă și galbui sau solidă și negricioasă [fr. < lat.].

* **BITUMINOS, BITUMOS** *adj.* m. De bitum; care conține bitum [fr.].

○ **BITUȘCĂ** (pl.-uști), **BITUȘA** (pl.-uști) *sf. Trans.* m. Cojocel scurt (uncori fără minci) pe care-l poartă bărbații și femeile (490).
○ **BIȚ** *sn. Băn.* m. Floe de lînă.

BIȚĂ *sm.*

Mold. = **BADIȚĂ**: să trăești, ~ Ioane (SAD.).

○ **BIȚOS** *adj.*

Trans. Băn. Lăptos, cu lînă lungă [bit].

Fig. 490. Bituști.

* **BIUROCRAT** *sm.* Funcționar în biurourile unei administrațiuni publice (în spec. cu înțelesul de acela care abuzează față de public de puterea, de autoritatea, de influența sa) [fr.].

***BIUROCRATIC** *adj.* De biurocrație, ce privește pe biurocrați [fr.].

***BIUROCRAȚIE** *sf.* Puterea, autoritatea, influența ce au funcționarii din biurourile administrațiilor publice [fr.].

***BIUROU, BIROU** (*pl.-ouri*) *sn.* ① Masă de scris cu sertare pentru ținut acte, dosare, etc. (491) ¶ ② Camera sau localul în care-și are cineva biroul sau în care lucrează mai mulți funcționari ai unei administrații ¶ ③ Secțiune administrativă într'un minister și slujbașii care fac parte din ea ¶ ④ Președintele, vice-președintele și secretarii unei adunări ¶ ⑤ Birourile Camerilor, Senatului, comisiunile înscrinate cu studierea unor anumite chestiuni ¶ ⑥ ~ de plasare, ~ de servitori, stabiliment particular care se ocupă cu plasarea lucrătorilor, slugilor, funcționarilor, etc. ¶ ⑦ ~ a populației ¶ **POPULAȚIUNE** [fr.].

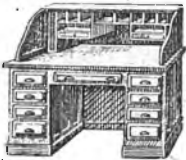

Fig. 491. Birou.

○ **BIUSAG** (*pl.-guri*) *sn.* *Olten. Trans. Maram.* = **BELȘUG** [unp. b o s e g].

* **BIV** *adv.* Post (în legătură cu titulatura unei boieri sau slujbe): ~ vel clucer [vsl. b y v ū].

* **BIVAC** = **BIVUAC**.

***BIVALENT** *adj.* Se zice despre corpuri simple al căror un atom se combină cu doi atomi de hidrogen [fr.].

***BIVALV** *adj.* Cu scoica alcătuită din două capace (492): mîdia e ~ă [fr.].

Fig. 492. Scoica bivalvă.

***BIVOL** *sm.* ① Animal rumegător, ceva mai mare și mai robust decît boul, cu care se aseamănă; are coarnele înelate și pielea neagră, cu păr puțin și aspru; trăiește la noi prin regiunile băltoase de lângă Dunăre (*Bos bubalus*) (493) ② un gâlgan de școlar, cît un ~ de mare (n.-gh.) ③ zăua tuge de ~ și noaptea l-apucă de coarne, se zice despre cei fățurnici; cînd vor zbura ~li, niciodată ¶ ④ Om greoiu, gras și mătăhoș [vsl. b y vol ū = sau big. bivold].

Fig. 493. Bivol.

○ **BIVOLĂ** (*pl.-le*) *sf.* Bivolită.

***BIVOLAR** *sm.* ① Păzitor de bivoli ¶ ② Căraș cu bivoli.

***BIVOLĂRIE** *sf.* ① Grajd de bivoli ¶ ② Turmă de bivoli.

***BIVOLITĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Partea femeiească a bivolului ¶ ② Femeie foarte grasă [blg.].

***BIVUAC** (*pl.-acuri*) *sn.* ① Poposirea, tăbărirea sub aerul liber a unei armate în campanie ¶ ② Locul unde se așază popasul, tabăra acestei armate (494) ¶ ③ Trupa însăși care poposește acolo [fr.].

Fig. 494. Bivuac.

***BIVUACA** (-achez) *vb. intr.* ① A tăbări, a poposi sub cerul liber: sîlîi a ~ sub un cort (NEGR.) [fr.].

***BIZON** = **BISON**.

***BIZANTIN** *adj.*

① Din Bizanț, privitor la Bizanț ¶ ② Stil ~, stil particular al monumentelor din Constantinopol care datează din evul mediu, stil caracterizat prin cupole și suprafețe circulare sau curbă;

Fig. 495. Stil bizantin. Biserica S-ta Sofia din Constantinopol.

tipul ce mai de seamă al acestui stil este biserica Sfînta-Sofia din Constantinopol (495) ¶ ③ Imperiul ~, imperiul roman de Orient ¶ ④ Ca la Bizanț, plin de intrigă: această desvelire de intrigă ~e (NEGR.) [fr.].

***BIZANTINISM** *sbst.* Neorînduială politică (așemenea celeia din vechiul imperiu bizantin) [fr.].

***BIZANTINIST** *sm.* Cel ce se ocupă cu filologia bizantină.

***BIZAR** *adj.* Ciudat, plin de ciudățenii: se vedea vîind din zarea muntelui ca niște dihanii ~e (VLAH.) [fr.].

***BIZĂRAU** = **BEZĂRAU**.

***BIZARERIE** *sf.* Ciudățenie, faptă ciudată, lucru ciudat [fr.].

***BIZDIGANIE** = **BIZDIGANIE**.

***BIZET** = **BEZET**.

***BIZON** = **BISON**.

***BIZUI** (-uesc, -uiu) *vb. refl.* ① A pune temelie, a se întemeia, a-și pune toată încrederea, a se lăsa în nădejdea (cuiva): el nu se bizuia în slugile lui (SLV.) ¶ ② A se încumeta, a se crede capabil, destoinic, în stare (să facă ceva): îl trimite să facă lucrări de argat, el care se bizuia a se lupta cu zeii (NSP.) [ung. b i z n i].

***BIC** *sm. invar.* Tată (în graiul copiilor): Nea Mitrane, ai văzut pe ~u ? (DLVR.).

***BICA** *interj.*: a da ~, a face ~, a cădea (în spec. în graiul copiilor).

***BICI** (-tiu) *vb. intr.* ① A lovi făcînd sgomot: cîrja cea dumnezeiască tot în cap bicla (RV.-CRG.) ¶ ② A răsună, a suna: făcutu-m'am aramă răsunînd au timpînd bîcîind (SIBL.) ¶ ③ A ticli, a bate (vorb. de inimă): îmi bicla inima (JUP.) [onom.].

***BICIRE** *sf.*, **BICIR** *sbst.* Faptul de a bici. ○ **BICNIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* *Olten.* Cursă, căpcană de prins șobolanii (CIAUS.).

○ **BICSAIU** *sm.* ① Scund și gros, îndesat (vorb. de un băiat sau de o fată) ¶ ② *Trans.* X Mămăligă dumnicată și prăjită în unsoră [b i c s i].

***BICSI** (-sesc) *vb. tr.* A îndesa, a ticsi, a înțesa, a înghesui: am bîcsit toate lucrurile într-o singură odale (PAMF.) [~ **IMBICSI**].

***BÎHĂ** *sf.* ① Năravul boului sau al calului cînd nu vrea să tragă ori-cîte lovituri i s-ar da; se întrebuintează mai ales în expresiunile: a prînde ~, a se împotrivi, a tăgădui; a avea sau a pune bîhă, a da bîhă, a se încăpățîna, a nu vrea să tragă sau să înainteze (vorb. de cai sau de boi) ¶ ② *Băn.* A pus bîhă, s'a îmbufnat [comp. rut. b y h a].

○ **BÎHLI** (-lesc) *vb. refl. Mold.* A căpăta miros greu și urit, *vorb.* de un lichid stătut: borșul ținut la căldură se bîhleşte, adică se împuște și se întinde (SEZ.).

○ **BÎHLIT** *adj. p. Mold.* BÎHLI. Stătut, cu miros greu și urit (vorb. de apa stătătoare din mlaștini, sau de orice lichid care a fost lăsat multă vreme într'un vas necurat): apa era ~ă și ne-am fi putut îmbolnăvi (CRG.); borș ~ (RV.-CRG.).

○ **BÎHNI** (-neso) *vb. intr. Maram.* A lătra.

***BÎIGUI**, **BUIGUI** (-uesc, -uiu) *vb. tr. și intr.* ① A aiura, a vorbi într'aiurea ca un smintit, a vișa deștept: Ce bîigui tu, Mărando? Se vede că nu ți-a mințite acasă (VLAH.) ¶ ② A spune fleacuri, prostii: alteile cîte bulguese, tuturor sînt gîtute (CANT.) ¶ ③ A vorbi neînțeles, încurcat, a grăi vorbe fără rost, a îngâma: Sărmanii... uită roțiurile, bulguese, în loc să dea replica (ALECS.).

***BÎIGUIALĂ**, **BUIGUIALĂ** (*pl.-leli*) *sf.* ① Aiureală: mă trezisem din bulguală (DO.-DEL.) ¶ ② Vorbire fără rost, smintită, neînțeleasă: bulguelii bolnave înșirate în versuri și în proză (VLAH.) [b i g u i].

○ **BÎJA** *1. interj. Mold.* Arde! frige! Se zice copiilor cînd se apropie de ceva fierbinte, ca să nu se frigă.

2. **BÎJĂ** *sf.* Focșor, puțin foc: căutam și eu o bîjă de foc, să mă încălzesc (R.-COD.).

○ **BÎJBĂ** (*pl.-be*) *sf.* *Olten.* Oală mare pentru fierț (CIAUS.).

***BÎJBÎ** (-tiu, -lesc), **BĂJBĂ**, **BOJBĂ**, (-ăiu, -desc) *1. vb. tr.* ① A dibui pe întunec, a căuta ceva pipăind în întunec: încet, ea bîjbe ușa care dă în odala de alături (VLAH.).

2. *vb. intr.* ① A dibui pe întunec, a umbra pipăind în întunec: după ce bîjbe cu bățul întins, dă de cărarea dreaptă (SAD.); o bojbăit toată noaptea prin odă!

EXPLICAȚIUNEA TABELOR VIII și IX.

TABELA VIII.

1. Bisericuță de lemn din Moisei (Maramureș). — 2. Biserică de lemn din Tiurea (Transilvania). — 3. Biserică din Rădăuți (Bucovina). — 4. Biserica din Peșteana (Țara Hațegului). — 5. Biserica din Pătrăuți (Valea Siretului). — 6. Biserica Bucur (București). — 7. Biserica din Flămînda (Muscel). — 8. Mănăstirea Caluiu (Romanași). — 9. Biserica Sf. Nicolae din Brașov. — 10. Biserica Sf. Dumitru (Hirlău). — 11. Bolnița Mănăstirii Cozia. — 12. Mitropolia din București. — 13. Episcopia Romanului.

TABELA IX.

14. Biserica din Coșula (Botoșani). — 15. Biserica Sf. Dumitru (Suceava — Bucovina). — 16. Mănăstirea Bistrița (Neamț). — 17. Biserica Stavropoleos (București). — 18. Biserica Sf. Gheorghe (Suceava — Bucovina). — 19. Biserica Sf. Împărați din Ploiești. — 20. Mănăstirea Putna (Bucovina). — 21. Mănăstirea de la Curtea de Argeș.

ca un strigol (ALECS.). ¶ ③ A umbla grămadă încoace și încolo, a foi: îmi spargi urechile și lumea bîjbe împrejurul nostru (OLVR.).

BÎJBÎIALĂ, BÎJBÎIALĂ (pl.-le) *sf.* Faptul de a bîjbi: după o jumătate de ceas de bîjbîială a zărit printre pomi o lumină (ORIG.).

BÎJBÎIT *sbst.* Faptul de a bîjbi; pe ~e, pe dibuți: caută chibriturile pe ~e (CAR.).

○ **BÎLBĂ** (pl.-be) *sf. Trans.* (GRM.) = VILVA ②.

○ **BÎLBĂRA** (pl.-ri) *sf. Ofen. Trans.* Flacără, vâl-vâlăie; bobotaie: erau aruncate... unde bîlbăra și dogoarea era mai mare (PAMF.).

○ **BÎLBĂTAIE** *sf. Ofen.* = VALVĂTAIE.

† **BÎLBĂU** *adj.* Care bîlbăie: la vîrstă brudie, la limbă bîlbăie (CANT.).

BÎLBÎI (-lu, -lesc), **BÎLBĂI** (-ălu, -ălesc) *vb. tr. și intr.* A gingăvi, a vorbi încleșcit, încurcat, îngâimat: bîlbăie cîteva cuvinte și pleacă încurcat (BR.-VN.); nu vorbea, ci bîlbăia, de tare ce-l cîntăneau masele în gură (GN.) [onom.].

BÎLBÎILĂ *sm.* Poreclă dată unuia care bîlbăie într-una:

BÎLBÎIT, BÎLBĂIT 1. *adj. p.* BÎLBÎI.

2. *sm.* Cel ce bîlbăiește: Bîlbîiți cu gura strîmbă, sint stăpîniți astel nații (EMIN.).

3. *sn.* Faptul de a bîlbîi.

4. *adv.* Cu glas încurcat, cu vorba încleșcită: bietul preot... vorbea cam bîlbîtit și se temea să nu rîză lumea de el (ISP.).

BÎLBÎIȚOR, BÎLBĂIȚOR *adj.* (CANT.) Care bîlbăie.

BÎLBÎITURĂ, BÎLBĂITURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a bîlbîi, bîlbîit: cită necăjire bîlbîitura minciunii în urechea dreaptă... aduce (CANT.).

○ **BÎLBOARE** *sf. Băn* Bobotaie, vâl-vâlăie, flacără mare [comp. BÎLBĂRA].

BÎLBOR *sm. Trans.* ② = BULBUC ②.

○ **BÎLC** (pl.-cui) *Mold.* Băltoacă, mocirlă: păstoriul trebuie să o ferească ca să nu se adăpe din ~uri (ORAGH.).

BÎLCIU (pl.-ciuri) *sm.* Tîrg mare ce se face la epoce fixe, și mai ales pe la sărbători: stau carele și căruțele, adunate ca la ~ (H.-GH.); ~e mai ales o sărbătoare de întîlnire și de veselă petrecere (SLV.) [ung. bucsuș; comp. BULCIU].

BÎLDÎBÎC! *interj.* Imită sgomotul pe care-l face un corp sau un obiect ce cade în apă: alergă calul ce alergă, și ~! dote în fîntina în care căzuze Stîmnoo (ISP.).

○ **BÎLDIE** = BELDIE.

○ **BÎLDÎR** (pl.-lruri) *sn.* ② Stomacul vitelor (HĂSD.). ¶ ① Burtă, pîntece: strînge ~ul, zice, mama-copîlului cînd îl înceage (R.-COD.) [comp. tc. baldyr].

○ **BÎLFEU** = BULFEU.

○ **BÎLGUI** (-uesc) *vb. refl. Ofen.* A se lăcomi, a pofti: s'a bîlguit la avere [comp. srb. b'lagovatij].

○ **BÎLHAC** (pl.-ace) *sn.* = BULHAC: Mîncînc putregaiu de țag și beau apă din ~ (GR.-N.).

○ **BÎLHOACĂ** (pl.-ce) *sf. Mold.* = BULHAC: norotul bîlhoacelor de prin mahalale (VLAH.).

† **BÎLIE** *sf.* ② Buruiană, bălărie: hrana li era samorasle bîlîi (OOS.). ¶ Oaș. Tuleiul de porumb (VIC.)

[vsl. bylijec].

○ **BÎLTÎC!** *interj.* = BILDÎBÎC: pune mîna pe fratele cel mai mare și... îl aruncă ~ într-unul din cazane (R.-COD.).

○ **BÎLTÎCĂI...** = BALTĂCĂI...

○ **BÎLVAN** = BĂLVAN.

○ **BÎNDAON, BÎNDAONIU, BÎNDAUNE** *sm. Băn.* ② = GĂRGĂUN: în ou este un bîndaon, și acolo e puterea mea (CĂT.).

○ **BÎNDOACĂ** (pl.-oace) *sf. Trans.* Stomacul porcului [ung. bendo].

○ **BÎNDOC** *sm. Trans.* X Stomacul porcului preparat cu umplutură, tobă [bîndoacă].

BÎNTUI (-uesc, -uiu) *vb. tr. și intr.* ① A aduce mari supărări, a face mari stricăciuni, unei țări, unui ținut, etc. (vorb. în spec. de pagubele aduse de năvălirile dușmane, de cetele de tîlhari, etc.): gloate puternice... bîntue laturile împărăției romane (VLAH.). ¶ ② A aduce multă vătămăre, a face mari stricăciuni, a pustii (vorb. de pagubele făcute de unele animale, de fenomene atmosferice, etc.): auzînd de niște pasări grozave ce bîntuiau țara (ISP.). ¶ ③ A pri-

cini mari pierderi, a pustii (vorb. de o epidemie): frigurile palustre bîntue satele așezate în preajma acestei regiuni pline de mlaștinii ¶ ④ A chinui, a munci (vorb. de duhuri necurate): să te înveți tu de altă dată a ~ oamenii, Sarsali spurcat ce ești! (CRG.). ¶ ⑤ A asupri, a chinui, a face mari neajunsuri: mai ales pe boleri îi bîntuia și-l munea cu răutate (OOS.). ¶ ⑥ A vătămă: și încue Dumnezeu gurile leilor și n'au bîntuit pre Danil (BIBL.). ¶ ⑦ A ispiți [ung. bántani].

BÎNTUALĂ (pl.-eli) *sf.* ① Faptul de a bîntui ¶ ② Supărare, vătămăre: sirguința ce pune... să le păzească de ori-ce răutăți și bîntueli (ISP.). ¶ ③ A ispiți: și să nu ne duci pre noi în ~, ce ne izbăvește pre noi de cel rău (BIBL.).

BÎNTUITOR, -OARE *adj. și sm. f.* Care bîntuie: săgețile bîntuitoarelor pre mine căzură (BIBL.): ce cumplită pustire a lăsat bîntuitoarea vijeliei a vremii în sufletul copilului tău (VLAH.).

○ **BÎNZĂI** (-ăesc) *vb. intr.* A bîrîna, a bombăni, a bîzîi (MAR.).

○ **BÎNZAR** *sm.* (HĂSD.) ① = BĂRZAUN ¶ ② Bucov. (MAR.) = MUȘCA-CĂLULUI ① [bînzăi].

○ **BÎNZOIU** *sm. Trans.* (FR.-CDR.) ② = BĂRZAUN [bînzăi].

BÎRI *interj.* ② Strigăt obicinuit de ciobani cînd mină oile, cînd vor să le cheme sau să le gonească dintr-un loc: dă de berbeci și-i mină din turmă tot bîri oită la apă (SEV.).

○ **BÎRC** (pl.-cui) *sm. Trans.* ② Crestătura făcută pe bătul sau cotel cu care se măsoară laptele în gâlcăta (VIC.).

○ **BÎRCĂ** (pl.-ce) *sf. Maram.* ② = BERCA.

○ **BÎRCACIU** *sm. Băn.* ② Păstor care are numai o mică turmă de oi [bîrcă].

○ **BÎRCÎI** (-cîtu) *vb. tr. Mold.* A scotoci, a cotro-băi (RV.-CRG.).

BÎRÇOACE *sf.* ② Mic arbust care crește pe stîncile de prin pădurile muntoase, și al cărui fruct, roșu ca singele, seamănă întru cîva cu moșmoala (*Cotoneaster vulgaris*) (H. 496).

BÎRDĂHAN, BIRDAN, BÎRDĂZAN = BURDUHAN.

○ **BÎRDAON(E), BÎRDAONIU, BÎRDAUN(E)** *sm. Ofen.* ② = GĂRGĂUN.

BÎRFEALĂ (pl.-eli) *sf.* ① Faptul de a bîrîi ¶ ② Minciună, vorbă de defăimare pe care o grăește cineva pentru a ponegi pe altul, cleveți: alta n'au de vorbit decît bîrfeli și răutăți (CAR.). ¶ ③ Fle-cărie.

Fig. 496. Bîrçoace.

BÎRFI (-fesc) *vb. tr. și intr.* ① A vorbi de rău împotriva cuiva, a defăima a cleveți, a huli: doar a face pe vre-un om să bîrfească împotriva lui Dumnezeu (CRG.). ¶ ② A flecări, a îndruga la minciuni: se adunau seara de bîrfesc verzi și uscate (ISP.).

BÎRFIRE *sf.* Faptul de a bîrîi, bîrfeală: bîrbații și femeile și copiii nu au altă petrecere decît ~a (CAR.).

BÎRFITOR, -TOARE *adj. și sm. f.* Care bîrfește: gurile bîrfitoare zloseau că este fiu din flori al lui Ștefan-Vodă (ISP.); ai dori să le mai scurtezi limba acelor ~i? (CAR.).

BÎRFITURĂ (pl.-turi) *sf.* Bîrfeală: se adevări că aceasta fu o ~ și că prorocia lor mincinoasă fu (ISP.) [bîrfi].

BÎRGEICĂ = BÎRZEICĂ.

○ **BÎRGLOAZĂ** (pl.-ze) *sf. Trans.* Femeie urîtă (FR.-CDR.).

○ **BÎRHAIE** *sf. pl. Mold.* Măruntăie, mațe (PAMF.).

○ **BÎRICA** (-le) *vb. refl. Trans. Ofen.* = BURICA: pe cîte un vîrf de stîncă unde numai caprele se bîrică (FR.-CDR.).

BÎRII (-rii), **BÎRAI** (-răiu) *vb. tr. și intr.* ① A mîna oile strîgîndu-le bîri ¶ ② A borborosi, a mormăi, a bogoșăni: femele, ce tot bîriți? (CAR.).

○ **BÎRJEICĂ, BÎRJAICĂ** = BÎRZEICĂ.

○ **BÎRLĂ** = BÎRLĂ.

BÎRLIGA *vb. tr.* A-și ridica, a-și încîrliga coada în sus: Prian se ~nfpise în copite și bîrligă coada (CAR.).

BIRLIGAT *adj. p. BIRLIGA*. Cu coada întoarsă, încirligată, ridicată în sus: a stat el așa, cu coada ~ă și cu ghiarele înfipite în palme (CAR.).

BIRLOG (*pl.-oage*) *sn.* ① Vizuina fiarelor sălbatice, în spec. a ursului: Humuleșteni! nu-s trăliți ca'n ~ul ursului (CRG.). ② *Pr. ext.* Locuință, casă: aș vrea să 'nchid ochii la ~ul nostru (D.-ZAMF.). ③ ④ Culcușul ciinelui, stratul porcului: cinele nici se urnea din ~ul lui (GRG.); fetele... merg la ~ul porcelor (MAR.) [vs]. **brūlog ū**.

BIRNĂ (*pl.-ne*) *sf.* ① Lemn lung și gros, trunchiul de copac cojit, dar nelucrat, din care se alcătuiau în vechime, și încă acum pe alocuri, pereții caselor țărănești: avea o cocioabă veche de birne (CRG.). ② Grindă: poarta eștă bine închisă cu o ~ grea de-a curmeziișul (CAR.); ③: vezi grunoiul (*sau* paiul) din ochiul altuia, și nu vezi birnă din ochiul tău, se zice aceloră cari dojenesc pe alții pentru o greșală mică sau pentru un cusur neînsemnat, pe cînd ei înșiși au cusururi mult mai mari, de care însă nu și dau seama [vs]. **brūv in o**.

○ **BIRNAȘ, BRINAȘ** (*pl.-așe*) *sn. Trans.* Găitan, șnur care se pune la șubă [br i u].

BIRNĂUZ = BĂRZĂU.

○ **BIRNEATĂ** (*pl.-ete*) *sf. Mold.* Împletitura pe care o prind flăcăii la trăsă pentru a o purta la sold (ZNN.). ②: nici telea cu ~ nici badea cu atite, bărbatul să fie bărbat, să-și vadă de ocupațiunile bărbătești, iar femeia să fie femeie [b i r n e t].

○ **BIRNEȚ** (*pl.-eșe*) *sn. Mold.* ① ② Ață, șiret, găitan, ce se viră prin bata cioareciilor, itarilor sau izmenelor, și care, trăgîndu-se, face ca aceste vestimente să fie strînse la solduri ③ ④ ⑤: un ~ de moșie (ZNN.), o sfoară, o fâșie de pămînt ⑥ *pl.* ⑦ Betele, cîngătoarea cu care se încing femeile de la munte peste catrință: Vinde, măică, două rețe și îmi cumpără birnețe, Birnețe în patru lîe și cămașă cu altăia (MAR.) [br i u].

○ **BIRNUI** (-ușc) *vb. tr. Mold.* ① A așeza birnele pentru a alcătui pereții (CR.).

○ **BIRNUIȚURĂ** (*pl.-uri*) *sf. Mold.* ① Birnele care alcătuiesc pereții (CR.) [b i r n u i].

BIRSA (*pl.-se*) *sf.* ① Bucată de fier sau de lemn, care leagă între ele brăzdarul, cormana și plauz și care e prinsă la capătul de sus de grindinul plugului (PUGLUG): Utlîndu-mă după dînsa, s'a rupt cucura și birsa (K.-BR.).

○ **BIRSAC, BIRZAC** *sn. Trans. (MAR.)* ① = **TINTĂRĂȘ**.

BIRSÂN *adj.* ① ② Din țara Bîrsei (Transilvania) ③ ④ Oaie bîrsană, varietate de oaie turcană cu lîna lungă și aspră și cu coada lungă și stufoasă; n'are coarne de loc sau numai niște corne subțiri și delicate; berbecul însă are coarne răsucite și așezate orizontal ⑤ ⑥ Din lîna de oaie bîrsană: în cap cu o gogeamite ~ă de căciulă fumurie (BR.-VN.).

BIRSĂNESC *adj.* ① De oaie sau de lîna bîrsană: Cu căciula turcănească și cu giuca bîrsănească (RV.-CRG.).

○ **BIRȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① ② = **BIRSA** ③ ④ Unealtă a șindrilarului: unul cloplea cu cuțitoaia șindrilele întepente pe ~ (N.-UR.).

BIRZAC = BIRSAC.

○ **BIRZEICĂ** (*pl.-ci*) *sf. Trans. Băn.* ① Saule mică pe care se aduc iarna lemne din pădure ② Săniută cu care se joacă copii.

BIRZOIA (-oiez) *vb. refl.* A se îngimfa, a se umfla în pene: Dar acum te-ai birzoiat, Cu nărav te-ai învățat (TEOD.); ②: a se ~ ca o curcă, se zice de cei mîndri, îngimfați și obraznici [b i r z o i u].

BIRZOIAT *adj.* ① *p. BIRZOIA* ② Ridicat în sus (*vorb.* de coadă): vulpea... cu coada ~ă spre birlogul tinclor săi... se ducea (CANT.).

BIRZOIU *adv.* Ridicat în sus (*vorb.* de coadă): un lup gonea prin pădure... cu coada ~ (S.-ALD.).

BÎȘTI *interj.* ① Strigăt cu cari ciobanii îndeamnă berbecul din capul turmei să înainteze ② ③ Imită șgomotul făcut de un animal ce sare pe neașteptate dintr'un tufiș: din niște mărăcini, ~! îmi sare un iepure (BR.-VN.).

○ **BÎT** (*pl.-te*) *sn. Băn. Trans.* = **BÎȚĂ**.

BÎȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Ciomag gros, noduros

([497]): un cioban stă răzemat în ~ pe o muche de deal (VLAH.). ② *Pr. ext.* Lovitură dată cu ciomagul, ciomăgeală, bătaie: știe numai de ~ (PAMF.).

○ **BÎȚĂ** *sf. Mold. (PAMF.)* Vorbă cu care se adresează cineva unei bunice sau ori-cărei femei bătrîne: bîta Irina.

○ **BÎȚCĂ** (*pl.-ce, -ci*) *sf. Mold. Bucov. Maram.* ① Deal, dîmb, singuratac în mijlocul unui șes: aici în mijlocul bîțcei a pus silaștrul tăciunele jov (SEZ.).

○ **BÎȚCUȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Mold. Bucov. Maram.* ① *dim.* **BÎȚCĂ**.

○ **BÎȚEA** (*pl.-tele*) *sf. Trans. (SUD.)* ① = **PĂPURA** [b i t ă].

○ **BÎȚICEL** (*pl.-ele*) *sn. Băn.* Bețișor [b i t].

○ **BÎȚICUȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans. dim.*

BÎȚĂ: după ce-și făcură île-care cite o ~, plecară la cale (RET.).

BÎȚLAN *sm. Mold. Bucov. Trans.* ①

② Pasăre de baltă din ordinul picioarelor, de culoare cenușie, înaltă de 1 metru și mai bine, cu picioarele și gîtul lungi și subțiri, cu un moț de pene lungit pe ceafă; numită și „bitlan-cenușiu”, „stîrc (cenușiu)”, „gitlan”, „ceapur”, etc. (*Ardea cinerea*) ([498]): un ~ trecea pe deasupra... mișcîndu-și clocul ca o cîrmă de corabie (D.-ZAMF.). ③ ④ ~-ROȘU, ~-ROȘIATIC, ~

Fig. 498. Bitlan.

Fig. 499. Bitlan-roșu.

~SCORTIȘOR, pasăre mai mică decît bitlanul cenușiu (înaltă de 0 m.80), cu capul negru și cu două pene ce-i atrîna pe ceafă ca un moț; gîtul, pieptul și spatele sînt roșcate; trăește pe lîngă bălți, la noi mai ales în delta Dunării; numită și „stîrc-roșu” sau „ceapur-roșu” (*Ardea purpurea*) ([499]) ③ ④ ~-MIC, pasăre albă, mai mică la trup decît bitlanul -cenușiu, împodobită pe spate cu niște pene subțiri foarte frumoase, întrebuintate ca podoabă; numită și „stîrc-alb-mic” sau „ceapur-alb-mic” (*Ardea ciconia*) ([500]) ⑤ ⑥ = **CORMORAN** ⑦ ⑧ ~-DE-STUH = **BOU-DE-BALTĂ** ⑨ = **BOU** ⑩ [bg. batlan].

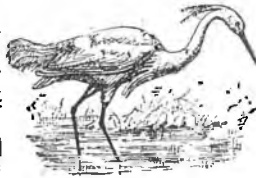

Fig. 500. Bitlan-mic.

BÎȚLANAȘ *sm.* ① *dim.* **BÎȚLAN** ② Pasăre din ordinul picioarelor, o specie mai mică decît boul-de-baltă, de care se deosebește prin clocul ceva mai lung și prin penele de culoare roșcată, pe alocuri (spate, aripi și coadă) negre; numită și „scroafă-de-baltă” sau „stîrc-pitic” (*Ardetta minuta*) ([501]).

○ **BÎȚUȚ** (*pl.-te*) *sn. Băn.* Bețișor: păsărilor iară lovește cu ~ul (CAT.) [b i t].

○ **BÎȚUȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans. dim.* **BÎȚĂ**: Am o ~ învărgată, Pe cîmp aruncată (*ghicitoare despre „șarpe”*) (GOR.) ③ (Bețișor de) chibrit (FR.-COR.).

○ **BÎȚAN** *sm.* ① *Mold. Bucov. Trans. (SEZ.) (MAR.)* (VIC.). Un fel de țîntar mic care tremură din picioare cînd stă locului (*Chironomus leucopoyon*) ② = **BĂRZĂU** [b i t i i].

BÎȚII (-țiu) *vb. într.* ① = **FÎȚII**: se apropie de

Fig. 501. Bitlanaș.

BÎR-BÎȚ

mine blînd frumusele din coadă (CAR.) ¶ ② A mișca repede încoace și încolo: sta pe gînduri, blînd dîu piciorul drept (CAR.).

BÎȚIALĂ (pl.-le) *sf.* Faptul de a bîȚii; mișcare repede și neliniștită încoace și încolo: cînd omul are atacuri de epilepsie, poporul zice că-l apucă bîȚiile (SEZ.).

BÎȚITOARE *sf.* ① = CODOBATURĂ [bîȚii].

② **BÎȚĂ** *sf.* Băn. (wg.) = BÎRĂ.

BÎȚĂȘ *adj.* Băn. (wg.) Năruș; încăpăținat [bîȚă].

BÎȚI *interj.* ① Imită șbirnăitul muștei sau al albinei: BîȚi în sus, BîȚi în jos, Roade din rozoz (*ghicitoare despre*, „albină”) (PAMF.) ¶ ② Sunet produs prin vibrarea buzilor. Înțelegîndu-se prin aceea refuzarea sau lipsa unui lucru: (= de loc, nici de cîin): începură cu blînele a se ruga de el să-și taie părul, dar blîatul le făcea cu bîȚi (MST.); iute, că dau mușafirii peste noi, și mincare bîȚi (MST.).

BÎȚĂ (pl.-ze) *s.* ① Băn. Albină; strechie ¶ ② Băn. Mold. (sez.) Muscă [bîȚi].

BÎȚDARĂ *sf.* Trans. (vic.) = STRECHIE.

BÎȚĂLĂU *sm.* Mold. = GĂRGAUN [bîȚii].

BÎȚDĂRĂ (-ăresc), **BÎȚDĂRI** (-ăresc) *vb. tr. Trans.* (vic.) (CONT.) A strechia [bîȚdară].

② **BÎȚDĂCĂI** (-ăresc) *vb. tr. și intr.* ① Olten. A amesteca ¶ ② Băn. A bîȚbi, a orbecăi [comp. BÎȚDĂCĂU].

BÎȚDĂGANIE, **BÎȚDĂGANIE**, **BÎȚDĂGANIE** *sf.* ① Pocitură, pocitanie, ființă diformă, monstru: vede Harap-Alb altă bîȚdăganie și mai și: o pocitanie de om umbla cu aoul după vînat păsări (CRG.); nici nu vîsați ce bîȚdăganie mai este și aia (MST.); era ocotit de bîȚdăganile cele mai urite din lume (RET.) [probabil vsl. bezdyhanin].

② **BÎȚDĂGĂU** *sn.* Trans. Făcăleț [comp. BÎȚDOACĂ].

③ **BÎȚDOACĂ** (pl.-ce) *sf.*, **BÎȚDOC** (pl.-oace) *sn.* Olten. Ciomag gros cu măciucă la capăt: Să-mi dai flintă ghintuită, Să-mi dai bîȚdoacă pîrlită (ROC.); ④: a-i sări bîȚdocul, a se supăra deodată, fără pricină, a-și sări țandăra: din chiar senin îi sare bîȚdocul (L.-M.).

⑤ **BÎȚDOCAȘ** *sm.* Olten. Ciomagaș (CIAUS.) [bîȚdoacă].

⑥ **BÎȚGAR** *sm.* Trans. (vic.) = BĂRZAUN.

BÎȚII (-tu) *vb. intr.* ① A șbirni, a produce un șgomot șburînd (vorb. de muște sau albine): în pragul porții bîȚile o albină (OLVR.) ¶ ② A cînta monoton: Duminelele bîȚiam la strună (CRG.); de asemenea despre sunetul cîmpoaiului sau vioarei: Din diplă blînd, Din cîmpoai blînd (ROC.); vioara... strigă pătînaș și bîȚile ca un bas de albine (CRG.).

BÎȚIALĂ (pl.-le) *sf.* = BÎȚITURĂ [bîȚii].

BÎȚIȚI *subst.* ① Faptul de a bîȚii ¶ ② Sunetul produs de o muscă sau albină cînd zboară, șbirnăit: pe loc se auzi un... ~ ca de albină (OLVR.).

BÎȚITOARE (pl.-tori) *sf.* = SFÎRÎITOARE [bîȚii].

BÎȚITURĂ (pl.-turi) *sf.* Sunetul produs de o muscă, albină sau altă insectă cînd zboară, bîȚiit: aude o ~ înmădușită (CRG.) [bîȚiit].

BÎȚOIU *subst.* ① Coarda cea mai groasă a unui instrument muzical: ...începură a cînta, Unul în coarda subțire, altul bîȚoiul ținea (PANN.) ②: a ținea cuiva bîȚoiul (ZNN.) a face ca dînsul, a-l imita, a aproba tot ce spune, a-i ține isonul [bîȚ].

BÎȚOIU *adv.* = BÎȚOIU: caprei îi cade coada de rîle și ea tot ~ o ține (MST.).

③ **BÎȚONIU** *sm.* Băn. (MAR.) = VIESPE [bîȚ].

BLABORNIC, *sm.*, **BLĂBORNICĂ** *sf.* = BOBORNIC.

BLAGĂ *sf.* ① Băn. Olten. Trans. Bogăție, avere: noi avem destulă ~ de la Dumnezeu (RET.) ¶ ② Olten. Lucru de preț, însemnat, deosebit de bun: nu-i vre-o ~! (CIAUS.) [SIB. blago].

③ **BLAGOCESTIV** *adj.* ① Cuvios, evlavios, cu frica lui Dumnezeu [vsl.].

② **BLAGOCIN** *sm.* Trans. ① Administrator bisericesc al unei plase [rus. blagocinnyj].

② **BLAGODARENIE** *sf.* Recunoștință, mulțumită [vsl.].

③ **BLAGODARÎ** (-ăresc) *vb. intr.* A mulțumi, a aduce mulțumire, a aduce dar [vsl.].

BLAGOMANIE *sf.* Mold. Fleac, moft, lucru de nimic [rus. blagomatnyj + manie].

④ **BLAGORODNIC** *adj.* Nobil, de neam [vsl.].

⑤ **BLAGORODNICIE** *sf.* Noblete; excelență: volu urma întocmai poruncilor blagorodniciei tale (MIL.) [blagorodnic].

BLAGOSLOVENIE *sf.* ① Binecuvîntare: era o ~ cum lupți... se înmulțau (COOB.) [vsl.].

② **EUMOSLOVI** (-oves) *vb. tr.* A binecuvînta: blagoslovesc-mi turbina asta, că, ori pe cine-o-ai vrea eu, să-l vîr într'însa (CRG.); ③: vînatul... îl blagoslovi cu un glonte, în numele Tatălui (SEZ.) [vsl.].

BLAGOSLOVÎT *adj.* p. **BLAGOSLOVI**. Binecuvîntat: în țara asta ~ă... Românul se naște poet (VLAM.).

BLAGOVEȘNIC *sm.* Bucov. ① Ziua de 26 Martie, care urmează după Buna-Vestire, numită și Gavrilă ~ul; e serbată în deosebi de femei; Biserica prăznuiește în această zi S o b o r u l Arhanghelului Gavril, de unde numirea de Stoborul Blagoveșniciei, pe care o dă poporul, în Muntenia, acestei zile [vsl. blagoveștnik].

BLAGOVEȘTENIE, **-VÎȘT**, (mai adesea *pl.* **BLAGOVEȘTENII**) *sf.* ① Buna-Vestire (25 Martie): la Blagoveștenii... a cumpărat un crap mare și bortes (CAR.) ¶ ② Stoborul Blagoveștenilor = **BLAGOVEȘNIC** [vsl.].

BLAJÎN *1. adj.* Blind; bun la inimă, prietenos, binevoitor: ori-elt de ~ să fie omul, îl scoți din răbdări (CAR.).

2. **BLAJÎNII** *sm. pl.* ③ Niște oameni cari, după credința poporului, trăesc pe lângă Apa-Simbetei, la marginea pămîntului; sînt buni la inimă și smeriți în fața Domnului; aceștia sînt sîrbătorec Paștilor—Paștele Blajînilor—a doua zi după Dumineca Tomii [vsl. blažinnj].

***BLAM** (pl.-amuri) *sn.* ① Dojană, muștrare ¶ ② Desaprobare: vot de ~, votul prin care o adunare desaproabă acțiunea conducătorilor sau imputerniciilor ei [fr.].

③ **BLĂM** = BLEM.

***BLAMA** (-amez) *vb. tr.* ① A dojeni, a muștra ¶ ② A desaproba (purtarea cuiva): Obșteasca Adunare... blamînd încheierile Statului administrativ (L.-M.) [fr.].

BLAMABIL *adj.* Vrednic de blam, care merită să fie blamat [fr.].

***BLAMANJEA**, **BLANMANJEA** (mai adesea *pl.* -jele) *sf.* Mold. X Gelatină făcută cu zahăr și lapte de migdale; din blamanjele, din bulionuri, din garnituri nemestie nu mă slăbește (ALECS.) [fr. blanc manger].

BLANĂ (pl.-bani) *sf.* ① Pielea u-nora din animale împreună cu părul cu care se căptușesc sau se împodobesc unele haine: ~ de vulpe ¶ ② A Haină căptușită cu o astfel de piele (Fig. 502) ¶ ③ A Blănuri *pl. col.* Diferite variații de blană; haine îmblănite ¶ ④ (pl. blăni, blane) Scindură groasă (mai adesea cioplită cu securea): streșina porții învîlăit cu blăni putrezite de stejari (COOB.) [sl. blana].

BLĂNĂR *sm.* ① Cel ce lucrează sau vinde blănuri [blană].

BLĂNĂRIE *sf.* ① Meseria blănarului ¶ ② Atelier unde se lucrează sau prăvălia unde se vînd blănuri ¶ ③ Blăni lucrate, blănuri.

***BLANCHET** (pl.-ete) *sn.* ① Răvaș de drum: bilete de poștă ¶ ② Formular pe care se scriu telegramele la oficiile poștale, pe care se scriu polițe, etc.: poartă ~ele de poliță în buzunar (SLV.) [germ. Blankett].

BLĂNI (-ănesce) *vb. tr.* ① A căptuși, a garnisi (o haină) cu blană ¶ ② A căptuși, a bate cu scinduri cu blane.

BLĂNÎT *adj.* p. **BLĂNI**. ① Căptușit cu blană: scurtelea ~ă cu vulpe; țarna port pleier de flanelă și galosi blăniți (NEGR.) ¶ ② Căptușit cu scinduri, cu blane, etc.: căruța era ~ă cu diamant (MERA).

BLĂNÎȚĂ (pl.-te) *sf.* dim. **BLANĂ** ①: își luă ciomagul, călușla cea mare și blănița (SAD.).

***BLANMANJEA** = **BLAMANJEA**.

BLĂNOS *adj.* ① Cu blană ¶ ② Căptușit sau garnisit cu multă blană, cu blană bogată.

BLĂNUȚ (-ușec) = **BLĂNI**.

BLĂNUTĂ (pl.-te) *sf. dim. BLANA* ① ②.
***BLASFEM** (pl.-emuri) *sn.* Hulă, defăimare a celor sfinte [fr.].
BLASFEMĂ (-em) *vb. tr.* A huli, a defăima cele sfinte [fr. < lat.].

BLASFEMATOR, -TOARE *adj. și sm. f.* Care blasfemă, hulește, hulitor [fr.].

○ **BLASGONIE, BLASGONIE** *sf.* ① *Mold. Bucov.* Poznă, caraghiozic, nebunie; a'a făcut nebun și a prins a face fel de fel de... blasgonii (MAR.).

* **BLASON** = **BLAZON**.

* **BLASTĂM** = **BLESTEM**...

* **BLASTRU, BLASTUR, BLASTOR(E), PLASTUR, PLASTOR** *sm. și sn.* ① Pinză preparată cu un strat subțire de medicament și cu o substanță cleioasă spre a se putea lipi pe piele: un blastru prea folositoru la cai (DRAGH.); să fie acolo 'n epifieria satului... blasturi și tot ce trebuie vindecătorului (JIF.); plastruri negri cu care-și înbină sprincenele (A.-GH.) [ngr. πλάστρον].

* **BLAU** *sbst.* A face ~, a nu se duce la lucru Lunea sau a doua zi după o sărbătoare: sint șef de echipă, nu pot să fac ~ (CAR.) [germ.].

* **BLAZA** (-azez) ① *vb. tr.* A face să nu mai aibă plăcere de nimic, a face nesimțitor față de orice ar trebui să aducă plăcere.

2. *vb. refl.* A deveni nesimțitor față de orice aduce altă plăcere: acești copii răsfățați ale căror simțuri se blazează de timpuriu (VLAH.) [fr.].

* **BLAZAT** *adj. p. BLAZA.* Care nu mai simte plăcere de nimic; devenit nesimțitor.

○ **BLAZGONIE** = **BLASGONIE**.

† **BLAZNĂ** (pl.-ne) *sf.* ① ② Înselăciune, amăgire: ispită ① ② Arătanie, monstru, pocitanie: o ~ de urs... se aținea prin preajma tîrlei (PAC.) ① ② Duh rău, zîna răutăcioasă (psc.) ① ② *Pr. ext.* Năving, prost [vsl. blaznŭ].

† **BLĂZNI** (-nesc) *vb. tr. și refl.* A (se) înșela, a (se) amăgi [vsl. blaz niti].

* **BLAZON** (pl.-oane) ② ③ Armăturile, stema, semnele distinctive care alcătuiesc scutul unei familii nobile ① ③ Știința stemelor [fr.].

○ **BLEAH** = **BLEAU**.

* **BLEANDĂ**¹ (pl. blende) *sf.* ① ② = **VINDEREU** ① ② Momie, spieretioare: rămase ca o ~ cu minile în vînt (D.-ZAMF.).

○ **BLEANDĂ**² (pl. blende) *sf. Mold.* Izbitură, brînci, imbrînceală: dă o ~ lesepzii de la gura cuptorului (CRG.) [blendŭ].

○ **BLEASC**¹ *sbst. Trans. Bucov.* ① Sufletul animalelor, abur ① ② *Pr. ext.* Sufletul omului: au venit la cîrmăruș și la cîrmăritări cartii erau acum mai fără ~ (se.) [vsl. blĕskŭ, „scelpire“].

* **BLEASCĂ, BLEASCĂ** *adv.* Îndesat, plin, ingrămădit (despre riurile, înfloriturile de la cămăși): e imbrăcată... cu totă blească de flori (LUNG.) [big. blizk oj].

○ **BLEASTUR** = **BLASTUR**.

○ **BLEASCĂ** *sf. Mold. Bucov.* numai în expr. ud(ă) ~, ud(ă) leorcă, ud(ă) pină la piele: Jovita... era udă ~ (VLAH.).

* **BLEAU**¹, **BLEAV**, *Mold. BLEAH* (pl.-auri, -eauri, -eahuri) *sn.* ① Tinichea: tablă de fier cu care se imbracă osia carului ca să nu se roadă în urma frecării de butucul roatei: acolo erau lanțuri, blea-uri și leoci vechi de cărută (PLVR.); un bleah roșu (DRAGH.) ① ② Tablă de fier cu care se captușește pe din afară căpățina roții (⑤ 503) [germ. Blech + rut. bljaha].

* **BLEAU**² *interj.* F Nimic, circ: nu mai cuteză să zică nici ~ (ISP.).

○ **BLEAV** = **BLEAU**¹.

* **BLEG** *adj.* ① Cu urechile lungi și lăsate în jos (mai adesea despre porci, apoi despre cîini și oi, și chiar despre cai) ① ② F Molatec, nălăruș: cît era de lung și de ~, începuse să bocănească (D.-ZAMF.).

* **BLEGOS** *adj.* Cu urechile lăsate în jos (despre porci și oi, despre oameni), bleg: ar ti cum-părat dui porcel d'ăi blegoși (JIF.).

* **BLEGI** (-egesc) ① *vb. tr.* A lăsa să-i atirne urechile.

2. *vb. refl.* ① A-i atirna urechile, a deveni bleg ① ② F A se prosti.

* **BLEGOSAT** *adj.* Bleg, atîrînd în jos (vorb. de urechi) [blegosŭ].

* **BLEHAI** *vb. intr.* ① A lătra (vorb. în spec. de câteii mici) ① ② *Trans. F* A nu mai conțeni cu gura.

* **BLEHNITĂ** = **BEHLITĂ**.

* **BLE(H)UI** (-uesc) *vb. tr.* A imbrăca capetele osiei cu bleau: și cu criță blehuit (STAM.) [bleah].

* **BLEJDI** = **BLEODI**¹.

* **BLEJI** = **BLEGI**.

† **BLEM** *interj. Maram. Oaș.* Să mergem! să plecăm! aideți! [lat. am b(u) lēm us].

† **BLEMATI** *interj. Maram. Oaș.* Așteți! plecați! [blem].

○ **BLENCUȚALĂ** (pl.-leii) *sf. Trans.* ③ Balustrada pridvorului la casele țărănești (PAC.).

* **BLENDĂ** (pl.-de) *sf.* ④ Sulfură de zinc naturală [fr. < germ.].

○ **BLENDEREU** *sm. Olten.* ③ = **VINDEREU** [bleandă + vinderen].

○ **BLENDERI** (-eresc) *vb. tr. Trans.* (SUD.) A bălălai, a bănănai.

○ **BLENDI** (-desc), **BLENDISI** (-isesc) *vb. tr. Mold.* A îmbrînci, a da brînci.

○ **BLEOASCĂ** = **BLEASCĂ**.

○ **BLEOJ**, *adj. Olten.* Se zice despre găina cu moț și cu smoc de pene pe lingă ochi (CIAUȘ.).

* **BLEOJDI**¹, **BLEDI** (-desc) *vb. tr.* A holba ochii, a căsa ochii cu mirare, a se uita cu ochii sglîți: împăratul bleodii ochii la dînsa (ISP.).

* **BLEOJDI**² (-desc) ① *vb. tr.* A lăsa să atirne în jos, a lăsa să cadă: bleodind buzele (CAR.); Barbieri bleodii capul pe o parte (D.-ZAMF.).

○ **BLEOMB** *adj. Olten.* (CIAUȘ.) = **BLEOT** ① ③ Gîngav.

○ **BLEONC** *adj. Olten.* (CIAUȘ.) Bleg (de urechi).

* **BLEOT, BLIOT** *adj.* Nătîng, nătărău, prost, bleg: n'auzi, mă bleotule, unde vă duceți? (D.-ZAMF.) [germ. blö d].

○ **BLEOTOCĂREALĂ** (pl.-eli) *sf. Mold.* ③ Bălăcire prin apă, prin mocirlă ① ③ Înginare, înșirare de vorbe neînțelese: ~ de vorbe fără nici o... logică (VLAH.) [bleotocări].

○ **BLEOTOCĂRI** (-ăresc) *vb. intr. Mold.* ① A bălăci prin apă, prin noroiu ① ② F A rosti, a îngina vorbe neînțelese.

* **BLESTEM, † BLASTEM, Mold. Trans. BLASTĂM** (pl.-me, -muri) *sn.* ① Chemarea urgiei cerești asupra cuiva: tremurînd de căință... sub bicul blestemelor mele (VLAH.); arunca fulgere de blăstămuri asupra acelor ce trăgeau tabac (ION.); ② ~ul de la săraci Nu cade pe copaci ① ③ Nenorocire căzută asupra cuiva (de pe urma invocării urgiei divine [blestem a]).

* **BLESTEMA, † BLASTEMA** (-tem), *Mold. Trans., BLASTAMA* (blastăm) ① *vb. tr.* A chema urgia cerească asupra cuiva; a ura cuiva să-i cadă asupra capului tot soiul de nenorociri.

2. *vb. refl.* A chema asupra-și blestemul, urgia cerească (în jurăminte) [lat. vulg. blas tīm a re = blasphemare].

* **BLESTEMAT** *adj. și sm. f.* ① p. **BLESTEMA**... ① ② Ajuns, lovit de blestem ① ③ Îndrăcit, păcătos, cumpit, ticălos, rău la suflet ① ③ Stricat (la fire), depravat, cu purtări rușinoase.

* **BLESTEMAȚI** (-ătesc) *vb. refl.* A ajunge blestemat, a se deprava.

* **BLESTEMĂȚIE, Mold. BLASTAMĂȚIE** *sf.* ① Faptă blestemată ① ② Păcătoșie, ticăloșie, mișelie: numai de blăstămății ai fost bun în lumea asta (CRG.) ① ③ Craiile: se tine de blestemății [blestemat].

○ **BLESCĂI** (-ădesc, -călu) *vb. intr. Mold.* ① A bălăci, a pleșcăi ① ② A stropi cu noroiu, etc. [comp. srb. blječkati].

○ **BLESCUȚĂ** (pl.-te) *sf. Bucov.* Placă de tinichea, de metal: pe căpostul cătăneșo avea animată o ~ ca răs-plată pentru vitejile (GRIG.) [germ. Blech].

* **BLEȘTI** (-tesc) *vb. tr. și intr. Mold. Trans.* ① A respira greu: așa-s de trudită de nici ~ nu mai pot (psc.) ① ② A îngîmăa, a rosti cu greu: a rămas cu gura căscată, fără să bleștească un cuvînt (CRG.) [bleasc].

* **BLEUI** = **BLEHUI**.

Fig. 503. Bleau.

BLID (pl.-de) *sn.* ① Vas de pământ, de lemn sau de metal pentru bucate, strachină: *ingheța apa în ~ în postul Sim-Pietrului* (CRG.) ② Bucatele puse în acest vas ③ Cupa, cășul, ciutura roții de la moară. (= **MOARĂ**) [vsl. blid u d ū].

BLIDAR 1. *sm.* ① Cel ce face blide ② Lingău, lingetăler.

2. (pl.-are) *sn.* Du-lăpior cu polițe în care se așază blidele (CJ) 504: de hurdăcătura roatelor începeau să zingănească și să joace furturile prin ~ (GRIG.).

BLIDĂREL (pl.-ele) *sn.* ① dim. **BLIDAR** 2 ② = **BĂNUȚI**.

BLIDĂȘEL, **BLIDȘEL** (pl.-ele), **BLIDUȚ** (pl.-te) *sn. dim.* **BLID**: dintr'un blidășel mincau, dintr'o ulciică beau apă (RET.).

"BLINDA" (-dez) *vb. tr.* ✕ A îmbrăca cu un înveliș de oțel (un vapor, un automobil, un vagon, etc.) spre a-l feri de stricăciunile ghiulelelor [fr.].

"BLINDAT" *adj. p.* **BLINDA**. Căptușit cu plăci groase de oțel spre a fi ferit de stricăciunile ghiulelelor: *tren ~* (CJ) 505.

BLINIE, **BLINEE** *sf. Mold.* ✕ Un fel de clătite: *t-am gătit... blinee cu țere fierțe în unt* (NEGR.) [RUS.].

BLIOASCĂ (pl.-oaște) *sf. Băn.* ✕ = **BROASCĂ**.

BLIND *adj.* ① Minghios, lin, dulce, domol: *căutătură ~*; Ce noapte ~ se coboară Peste pământul obosit (VLAH.) ② Care nu e rău, care nu-ți face rău (*verb.* de animale); ③ mla ~ă scârle rău; — mieul ~ suge de la două oi ④ Care are o fire bună, care nu e aspru, blajin, omenos (*verb.* de oameni): *aspru către aristocrați... și ~ către norod* (NEGR.) [lat. blandus].

BLINDĂ (pl.-de) *sf.* ✕ ① Un fel de spuzeală ușoară ce iese pe trup, urticarie: *uite ce ~ mi-a lăsat pe trup* (CRG.) [blind].

BLINDEȚE *sf.* Fire blindă; purtare blindă: *celui ce-ți va vorbi ție cu asprime tu răspunde-ți cu ~* (PANN); cu duhul blindetii, cu bunătate, cu vorbe bune [lat. blandities].

"BLOC" (pl.-ocuri) *sn.* ① Bucată foarte mare dintr'o materie grea și virtuoasă (piatră, fier, gheață, etc.), stână, bolovan: ~ de piatră; ~ de marmură: ~uri mari, tăiate regulat, se răstoarnă greoaie în cărucioare (VLAH.) ② Strînsură de diferite lucruri alcătuită o singură grămadă ③ Stringerea laolaltă a diferitelor grupuri de persoane în vederea susținerii unor interese comune ④ Foi de hirtie tăiate depotrivă și legate sau lipite pe o margine, încât să se poată desprinde ușor, și care slujesc pentru a face însemnări, a desena, etc. (CJ) 506 [fr.].

"BLOC" (pl.-ocuri), **"BLOCUS"** (pl.-usuri) *sn.* ✕ Împresurarea unei cetăți, unui port, etc. spre a împiedeca intrarea ajutoarelor, proviziunilor sau munițiilor ⑤ ~ul continental, măsura lăuată de Napoleon I de a închide toate porturile europene comerțului englez cu scopul de a-l ruina [fr. blocus < germ. Blockhaus].

"BLOCA" (blochez) *vb. tr.* ① ✕ A împresura un loc ocupat de dușman, pentru ca nimic să nu mai poată pătrunde acolo ② ~ o literă, a pune, la cules, în mod provizoriu, o literă întoarsă (cu floarea în jos), în locul unei litere care lipsește [fr. bloquer].

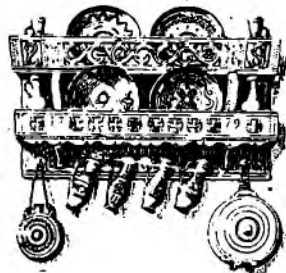

Fig. 504. Blidar.

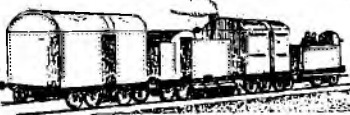

Fig. 505. Tren blindat.

Fig. 506. Bloc de desen.

"BLOCADĂ" (pl.-de) *sf.* ✕ Faptul de a bloca o cetate, etc.; bloc(us) [germ. Blockade].

BLODOROI, **BLOGODORI** (-oresc) *vb. tr.* ① A holborosi, a bombăni ② A rosti vorbe neînțelese: *Muscălii au blodororit ce au blodororit în limba lor* (A-COD.) [big. blagodariu „multumesc”].

BLOJ, **BLOAJĂ** 1. *adj.* și *sm. f.* Băn. Murdar, neîngrijit: *toamălești cu dreptul bloj și mojie* (MCH.); te-ai făcut bloajă (PAC.).

2. **BLOJ** *sm.* ① Sperietoare, momie (pentru alungat păsările) (AV.-CRG.) ② Persoană mascată (în jocul călușărilor, în carnaval) (PAMF.).

BLOJDINĂ (pl.-ne) *sf.* Scindură pentru podcală.

"BLOND", **-DA** *adj.* și *sm. f.* Bălău, bălan: *păr ~*; *brunele făceau mai multă întipărire asupra-mi decât blondele* (GN.) [fr.].

"BLONDA" (pl. de, -duri) *sf.* Horbotă subțire de mătase (CJ) 507: a ales un vâl de ~ alb [fr.].

"BLONDINĂ" (pl.-ne) *sf.* Pată, femeie cu părul blond, bălău [fr.].

"BLORCOTI" (-otesc) *vb.*

intr. = **BLEOTOCĂRI**.

"BLUCĂ" (pl.-ei) *sf. Băn.*

① Bulgăraș, bulzior: *un gîndăcel... purtînd cîte o ~ de pămînt la picioarele dîndărît* (MAR.) ② Glob de lămpă (VIC.).

"BLUZĂ" (pl.-ze) *sf.*

Δ ① Haină oșănească, ușoară, cu mîneci, și lungă pînă la brîu, pe care o poartă femeile (CJ) 508 ② Haină, mai adesea de pînză, purtată de militari în locul tunicii ③ Haină făcută din pînză groasă, lungă pînă la genunchi, pe care o poartă lucrătorii ca să nu-și minjească îmbrăcămintea în timpul lucrului (CJ) 509 [fr. blouse].

"BOA" *sm. învar.* ① Șarpe urias, cel mai mare și mai puternic de pe pămînt; are o lungime de 10-13 metri și atinge uneori grosimea unui om; nu e veninos, dar e de temut din pricina puterii lui; trăește mai ales în America centrală și în Brazilia (*Boa constrictor*) (CJ) 510 ② Blană, în formă de sul, pe care o poartă femeile după gît (CJ) 511 [fr.].

"BOABĂ" (pl.-be) *sf.* ① Fructul cărnos, mic și rotund, al unor plante: ~ de strugure, de coacăză ② Grăunte, bob: ~ de porumb ③ Pr. anal. Picătură rotundă (de sudoare, de rouă, etc.): *boabe mari de lacrimi* (de rostogoliră d'a lungul obrazilor) (OLVR.) ④ F. Lucru mărunț, prea puțin lucru: *bombănesc două boabe din altă limbă* (JIF.) ⑤ F. Nimic, nici vorbă (în propozițiunile negative, în legătură cu a zice, a ști, a pricepe, etc.): *nu pricepea o românească* (BR.-VN.); *și pe urmă n'a mai zis ~* (CAR.) ⑥ Trans. Cartof [srb. bobak].

"BOACĂ" 1. *sf.* F. Cap, căpățînă, bostan.

2. *adv.* Nimic, nu stie ~.

"BOACĂNA" *adj.* F. Nepricepută, neghioabă,

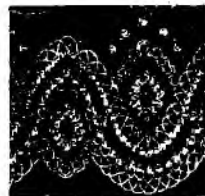

Fig. 507. Blondă.

Fig. 508. B. Bluză.

Fig. 509. Bluză de pînză.

Fig. 510. Boa.

Fig. 511. Boa.

lui; trăește mai ales în America centrală și în Brazilia (*Boa constrictor*) (CJ) 510 ② Blană, în formă de sul, pe care o poartă femeile după gît (CJ) 511 [fr.].

"BOABĂ" (pl.-be) *sf.* ① Fructul cărnos, mic și rotund, al unor plante: ~ de strugure, de coacăză ② Grăunte, bob: ~ de porumb ③ Pr. anal. Picătură rotundă (de sudoare, de rouă, etc.): *boabe mari de lacrimi* (de rostogoliră d'a lungul obrazilor) (OLVR.) ④ F. Lucru mărunț, prea puțin lucru: *bombănesc două boabe din altă limbă* (JIF.) ⑤ F. Nimic, nici vorbă (în propozițiunile negative, în legătură cu a zice, a ști, a pricepe, etc.): *nu pricepea o românească* (BR.-VN.); *și pe urmă n'a mai zis ~* (CAR.) ⑥ Trans. Cartof [srb. bobak].

"BOACĂ" 1. *sf.* F. Cap, căpățînă, bostan.

2. *adv.* Nimic, nu stie ~.

"BOACĂNA" *adj.* F. Nepricepută, neghioabă,

prea din' cale afară de prostească: asta-i prea ~; îți trîntește te miri ce neghiboie ~ (CAR.).

○ **BOACE** *sf. Băn.* Glas, voce; vorbă: Hai, neico, să te 'ntîlneșo; Două bocl să-ți tălneșo (HOB.). [lat. vox, voce m].

○ **BOACTĂR** *sm. Maram.* Păzitor de noapte (BRL.) [ung. b a k t e r < germ. W ä c h t e r].

○ **BOAGHE**¹, **BOGHIE** *sf. Trans.* Căpiță, clăie mică (de fin, etc.) [ung. b o g l y a].

○ **BOAITĂ** (pl.-te) *sf.* ○ **Vită** slabă, prăpădită: acum ai numai niște... boaito de boi la jug (JIF.) ○ **F** Termen de ocară sau de batjocură la adresa popilor sau călugărilor: cît pe ce era să ne ologescă boaita cea îndrăcită (CRG.).

○ **BOAGHE**² *sf. Trans. Mold.* ○ **Bu**fnită ○ **F** Femeie neîngrijită cu părul sbîrlit (PAC.): Roșie, nerumensită, Nu ca boaghea hai-urită (K.-BRS.) ○ **B** Specie de uliu [ung. b a g o l y].

○ **BOAGHE**³ *sf. Mold.* ○ **Moalele** capului (la tîmple): trăsnea la ~ pe cel viu, de-i săreau scînteii din ochi (FLOR.).

○ **BOALĂ** (pl. boli, boale) *sf.* ○ **S** Schimbare în rău, stricare, prăpădire, dărpănare a sănătății; ~ cîinească, socote; boala copiilor, boala rea, epilepsie; boala mare, a) *Băn.* epilepsie, b) *Olten.* lungoare, tifos; ~ de apă, idropizie: ~ de zahăr, diabet; ○ **nici** o ~ fără leac ○ **F** A băga (sau a vîrî) pe cineva în ~ sau în toate boalele, a umplea de groază, a înspăimînta ○ **P** *Pr. ext.* Stricăciune (la plante) ○ **E** Epitet dat de țărani vitelor slabe, prăpădite, sau celor greoaie, lenese, nărvașe: hai, ~, acasă, minca-te-ar lupul cel bătrîn (SAD.) [ysl. b o l i].

○ **BOALCĂ** *sf.* Ulicică: dă-mi o ~ de lapte (RV.-CRG.).

○ **BOAMBA** (pl.-be) *sf.* ○ **Boabă** (de strugure, etc.) ○ **B** Bob, grăunte (de grîu, etc.): fasole boambe, specie de fasole ○ **T** *Trans.* Cartof (VIC.).

○ **BOANĂ** (pl.-ne) *sf.* ○ **T** *Trans.* ○ **Boabă** (de struguri, etc.) ○ **B** Bob, grăunte [germ. B o h n e].

○ **BOANCĂ** (pl.-ce) *sf.* ○ **T** *Trans.* Oaș, Trunchiul scorburio, buturugă ○ **B** = **BABANĂ** ○ **F** Epitet al Țiganilor, baragladină (CIAUS.) ○ **pl. Mold.** ○ = **VIZDOAGE**.

○ **BOANGHEN** *sm.*, **BOANGHINĂ** (pl.-ine) *sf.* Nume de batjocură dat Ungurilor: ~ul pleacă mîndru (CAR.).

○ **BOANTĂ** = **BOATĂ**... Peste-o nouă ~ a dat (SPER.).

○ **BOANȚĂ** (pl.-ze) *sf. Bucov.* ○ **S** Streche ○ **MUSCĂ-MARE** [b o n z ă].

○ **BOAR, BOUAR** *sm.* ○ **Cel** ce duce boii satului la păscut, păzitor de boi [lat. b o a r i u s].

○ **BOARCĂ** (pl.-ce) *sf.* ○ **Mold. ○ = **BEHLITĂ** ○ **Nume** de batjocură dat Țiganilor și Țigănicilor (RV.-CRG.): ○ **pl. Trans. (PAC.) ○ = **SBÎRCIOȚI-GRĂȘI** ○ **pl. = URECHEA-BABEI**.****

○ **BOARE** *sf.* ○ **A** Adiere, suflare lină; vîntușor: Adie ~a dulce din verzile cîmpii (ALECS.) ○ **Miros** plăcut, aromă [lat. b o r e a s].

○ **BOARFĂ** (mai adesea *pl. BOARFE*) *sf.* Haine sau rufe vechi, toaie, bulendre, sdrențe: parcă-i vîd cîtera de ferfenițoși cum își culegea boarfele de pe jos (CRG.).

○ **BOARNĂ** (pl.-ne) *sf. Trans.* ○ = **MUSCĂ-MARE**.

○ **BOARZĂ** = **BORZĂ**.

○ **BOARZE** *sf. pl.* ○ = **CHICA-VOINICULUI**.

○ **BOASCĂ** *sf. Olten. Băn.* = **BOȘTINĂ** [comp. srl. v o s k a „ceară”].

○ **BOAȘ** (pl.-se) *sf.* și **BOȘ** (pl. boase) *sn.* ○ **Testicul**.

○ **BOATĂ**¹ (pl.-te) *sf. Olten. Băn. Trans.* ○ **Bită**, ciomag ○ **Lovitură** dată cu bita: cincizeci de boate preste buclie atora, ce e acela? (TICH.).

○ **BOATĂ**² (pl.-te) *sf. Olten.* = **BOTĂ**.

○ **BOATĂ** (pl.-te) *sf. Olten. Mold.* ○ **Boroboață**, poz-nă, năzbîtie: cînd îți turna otte o ~, trebuia să te ții cu mîna de inimă de ris (FLOR.) ○ **Belea**.

○ **BOB**¹, *sm.* ○ **Plantă** leguminoasă cu fructul alcătuit dintr-o păstăie, ale cărei semințe, de forma fasolelor, dar mai mari și mai umflate, constituie un aliment sănătos (*Vicia faba*) (512) ○ **Sămînța** acestei plante ○ **B** = **BOB-DE-ȚĂRINĂ**, plantă leguminoasă, numită și „măzăriche”; face flori roșietice și are un fruct oblung cu semințe cenușii (*Lathyrus platyphyllos*) (513) ○ **Bobi**, *pl.* Boabe de porumb sau de fasole, uneori de ma-

zăre, în număr de patruzeci și unul, cu care babele pretind a ghici viitorul; a da în (sau cu) bobi, a prevesti viitorul cu ajutorul acestor boabe: mult a mai umblat și la vrăjtori și cărînrărese... să-l dea cu ~li și să-l BOA-BOB

Fig. 512. Bob.

Fig. 513. Bob-de-țarină.

oate la stele (A.-GH.); ~ numărat, întocmai, pe deplin, fără a omite nimic.

2. *sn.* (pl. boabe) ○ **Grăunte** (de grîu, porumb, fasole, mazăre, etc.) ○ **O** Ori-ce are asemănare cu un grăunte: ~ de mărgăritar; ~ de nisip; să nu fi văzut un ~ de prai, că era comedie (BR.-VN.) [ysl. b o b u].

○ **BOBĂREASĂ** (pl.-ese) *sf.* Femeie (mai adesea Țigancă) care dă în b o b i sau cu cărțile, ghicitoare, cârturăreasă

(514).

○ **BOBĂȚA-** **IE** = **BOBO-** **TAIE**.

○ **BOBEICĂ** (pl.-ci) *sf.* ○ **Mold. Bucov.**

○ **Vale** adîncă la poalele unui deal ○ **Olten.** Oală-mică (CIAUS.).

○ **BOBI** (-besc) *rb. tr.* ○ **A** ghici dînd cu b o b i i ○ **A** nemei, a potrive: nu știu cum dregi, că le bo-
boste bine (ISP.).

○ **BOBIC** (pl.-ice) *sn.* ○ **Prăjină** lungă terminată cu o măcuță, întrebuințată la pescuitul racilor (515).

○ **BOBICĂ** *sf. Olten.* (CIAUS.) = **BOBEICĂ** 2.

○ **BOBINĂ** (pl.-ne) *sf.* ○ **Mosor**: o ~ de ață ○ **A** ~ de inducție, mosor pe care sint înfășurate două sirme de aramă (cu invelis de mătase sau de bumbac), din care unul scurt și gros, iar celălalt lung și subțire, care, puse în legătură cu o pilă electrică desvoltă curenți de inducție; se întrebuințează în experiențele relative la razle X, la razle catodice, în telefonie obicinuită, în telegrafia și telefonie fără fir, etc. (516).

○ **BOBINĂ** *sf. Băn.* ○ = **BOBITĂ** 1.

○ **BOBITOARE** *sf.* = **BOBĂREASĂ** [b o b i].

○ **BOBITĂ** (pl.-ite) *sf.* ○ **dim.** **BOABA**: îi ieși în virful degetului o ~ de sînge (GRL.). ○ **F** = **VUIETOARE** ○ **F** ~ sau **BOBITĂ-LUPULUI** = **DALAC** ○ **pl.** Pîcățele, puncte mici pe o stofă.

○ **BOBITEL** *sm.* ○ = **LEMNUL-BOBULUI**.

○ **BOBILCĂ** = **BUBILCĂ**.

○ **BOBILNIC** = **BOBORNIC**.

○ **BOBÎRNĂ**¹ (pl.-ne) *sf. Mold.* Femeie cîrnă (care vorbește pe nas).

○ **BOBÎRNĂ**² (pl.-ne) *sf. Băn.* Închisoare întunecoasă, carceră, arest.

○ **BOBÎRNAC** (pl.-ace) *sn.* ○ **Lovitură** dată (mai ales peste nas) cu degetul de mijloc sau cu arătătorul care, după ce a stat încovoiat sub degetul

Fig. 514. Bobăreasă.

Fig. 515. Bobic.

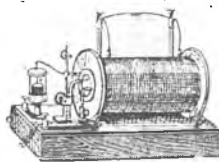

Fig. 516. Bobina de inducție.

cel gros, scapă, ca împins de un resort, de sub apă - sarea acestuia (517): dete un ~ în oozoroc și aruncă chipul pe ceafă (BAS.) ¶ (B) A da cuiva un ~, a-i da peste nas, a-l face de rușine, a-l pune la locul lui printr'un răspuns în-țepător; tot astfel: a căpăta un ~ (sau ~e) ¶ (B) *Olten.* Joc cu boabe de porumb.

BOBLEȚ', -EATĂ, *Mold.* **BOBLE-
ȚIC**, -ȚĂ *adj.* și *sm.* f. Năting(ă),
nălărău, prostănac(ă): ei mai mare,
și să rămâie mai pe jos decât ei, ca
niște bobleții (isp.).

BOBLEȚ' = **OBLET**.

BOBOANĂ (mai adesea *pl.*

BOBOANE) *sf.* *Mold. Trans. Maram.*
Furnec, vrajă; descîntec (ung. Fig. 517. Bobirnac.
b a b o a n a).

BOBOAȘĂ (*pl.*-șe) *sf.* *Băn. Trans.* (vic.) ♣ Cartof
[b o b a â ș a].

BOBOC *sm.* ♣ Caliciul care con-
ține floarea pînă a nu se desvolta pe
deplin ¶ (B) ♣ Floare nedeschisă încă
pe deplin (518): avea o fată... fru-
moasă... și fragedă ca un ~ de trandafir (isp.)
¶ (B) Bărbat tînăr de tot, sau fată
tinerică, de o frumusețe uimitoare:
Mărioa e un ~ de fată (OLV.) ¶ (B) Puiu
de gîscă sau de rață: se pomeni cu cîtiva
~i de rață măcîind după dînsul (isp.)
¶ (B) toamna se numără ~ii, urma alge:
PASTE ¶ (B) Prostut, nepreciput:
fiul craiului, ~ în felul lui la trebi de aleste
(CRG.) [ngr. μπουμπούζι].

BOBOCEL *sm.* *dim.* = **BOBOC**.

BOBOCI = **IMBOBOCI**.

BOBOCNIC = **BOBORNIC**.

BOBOLOȘ, **BOBOLOȘ** *sm.*, *Băn.* **BOBOLOACĂ** *sf.*

① Cocoloș, ceva făcut ghem, bot, bulgăre: aruncă
nătrama cu galbenii făcînd boboloș (RET.) ¶ (B) *Băn.* **BO-
BOLOȘI** *pl.* Floricele de porumb ¶ (B) *Trans.* **BO-
BOLOȚ** *adj.* Rotunjor (FAC.).

BOBONAT *adj.* Rotund ca bobul, gogonat.

BOBONȚ (-onesc) *vb. tr.* și *intr.* *Băn. Trans. Maram.*
A ferma, a vrîji [b o b o n a ț a].

BOBORNIC *sm.* ♣ Plantă erbacee

cu tulpina groasă și găunoasă, înaltă
de 40-60 cm., cu flori albastre, care
crește prin piraie, bălți, gropi cu apă
și mlaștini; frunzele ei, de un gust în-
țepător, cam amar, sînt socotite ca
leac împotriva scorbutului; poporul
o întrebuințează în scaldături contra
orbașului și altor umflături (*Ve-
ronica beccabunga*) (519) [b o b o v n i c].

BOBOROATĂ (*pl.*-te) *sf.* *Olten.* =
BOBOATĂ.

BOBOROJI = **IMBOBOROJI**.

BOBOȘ *sm.* ♂ Globul, bulbul
ochiului [b o b o ș].

BOBOȘA (-oșez) *vb. refl.* A se umfla (*vorb. în
spec. de ochi*) [b o b o ș].

BOBOȘAT *adj.* p. **BOBOȘA**. Ieșit tare afară (din
orbite), umflat (*vorb. de ochi*): ochii ei boboșați și
bleioși (JIP.).

BOBOT (*pl.*-ote) *sn.*, **BOBOTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Flă-
cără mare, flăcările, vâlvătaie ¶ (B) ② Pornire nă-
prasnică, furie: într'o bobotă de minie, dădu bucuorasă
pe Ileana (RET.) ¶ (B) ③ În bobote, într'o doară, la întîm-
plare; fără rost: bulmăciți, lovind în bobote, începură să
dea îndărăt (VLAH.) ¶ (B) ④ A vorbi în bobote, a îndruga vorbe fără
rost [srb. blg. b o b o t].

BOBOTAIE, **BOBĂTAIE** *sf.* Flăcără mare, flă-
cările, vâlvătaie: Și-aș arde cu bobotaie. Ca si-o gîrează
de paie (K-BRS.); Așa dîintr'o micșorată scînteie, O mare să
scornea bobotaie (BO-DEL.) [b o b o t].

BOBOTEAZĂ *sf.* ① Sărbătoare prăznuită
în ziua de 6 Ianuarie, cînd se sfințește apa în a-
mintirea botezului Mîntuitorului; gerul Boboteazii,
frig strașnic ¶ (B) ② F. (P. Boroboață, belea: a pățit
o ~, de i s'a dus numele (DAM.) [a p â - b o t e a z â].

Fig. 518.
Boboc.

Fig. 519.
Bobornic.

BOBOTI (-otesc) 1. *vb. intr.* A flăcări, a arde
cu flăcără mare: Rîuri dă foc... Merg bobotind ca nește
pișjoale (BO-DEL.).

2. *vb. refl.* ① A se înflăcări, a se aprinde de
minie: nici să fi turnat unșoare pe foc, pară nu s'ar fi bo-
botit mai tare (RET.) ② A se umfla
(despre o bubă); a se obrinti (despre
o rană) [b o b o t].

③ **BOBOU** (*pl.*-ouă) *sn.* *Trans.* ①
Manta groasă de pănură, cu minciile
foarte lungi, purtată mai ales de cio-
bani (520) ¶ (B) Sarică [comp. ung.
g u b a].

BOBOVNIC = **BOBORNIC** [st.].

④ **BOBRIC**, **BOBRIT** *sm.* *Băn.* ♂ Ri-
nichiu [srb. b u b r e g].

BOBSLEIGH *sbst.* ♣ Săniuță al-
cătuită din două buciți articulate
pe care pot lua loc mai multe per-
soane; e întrebuințată în sporturile
de iarnă (521) [engl.].

BOBULEȚ (*pl.*-ete) *sn.* *dim.* **BOB**:

aceste ~e sau merisoare
se numesc astăzi barabule
(SB.).

① **BOBULEU** (*pl.*

-lee) *sn.* *Bucov.* = **BO-**

BULEȚ: mi-i rusine să...

îmbui în fie-care zi după

cite un ~ de ăstia (SB.).

BOBUȘOR 1. *sn.*

♣ ① = **OREȘNITĂ** ¶ (B)

= **MĂZĂRIȘTE** ②.

2. *sn.* (*pl.*-soare) *dim.* **BOB**.

BOC, **BOCA** *interj.* = **CIOC-**

BOC!

BOCĂ = **BOCĂNI**.

① **BOCAL** 1 (*pl.*-aluri) *sn.*

Mold. Trans. Băn. Ulcieă, cân-

nă; pahar: caută norocirea...

lor în bîld și în ~ (MCH.) [ung.

b o k á l < it.].

2. **BOCAL** 2 (*pl.*-aluri) *sn.*

Vas destilă cu deschizătură

largă, borcănaș de sticlă

(întrebuințat în spec. pen-
tru conserve) (522) [fr.].

③ **BOCALIȚĂ** (*pl.*-te) *sf.* *Băn.* Ulcieă, cânuță

[ung. b o k á l a].

BOCĂNCI (mai adesea *pl.* bocănci, bocinci, bo-
canci, bocanci) *sf.* ① Ghețe groa-
se care se string cu șireturi, pur-
tate în spec. de soldați (523): la

bocăncelle și sumanul pe tine (GRIG.) ¶

② Ghețe greoaie, lucrate

urît [ung. b a k a n c s].

BOCÂNCAR, **BOCÎN-**

CAR *sm.* Cel ce umblă în-
călțat cu bocînci (nu-
me de batjocură dat sol-
daților Austriaci).

BOCĂNEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a b o -
c â n i, ciocănitură.

BOCĂNI (-ănesc), **BOCĂI** (-ăsec) *vb. intr.* ① A cio-
căni, a bate cu ciocanul: de departe s'au ciocănit în

șanțiere ciocanele de fier (VLAH.) ¶ (B) ② A lovi tare cu

locurile încălțămîntei în mers: străinii trecură

bocănit cu cizmele peste podet (SAD.) ¶ (B) ③ A lovi, a bate

(la ușa, etc.): toți bocăneau la ușă... și strigau cît le lua

gura (CRG.) [b o c i].

BOCĂNIT *sbst.* = **BOCĂNEALĂ**: s'aude un ~ la du-
lapul din săli (VLAH.).

BOCĂNITOARE *sf.* ♣ Ghionoaie, ciocănitoare,

[b o c â n i t].

BOCĂNITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Bocăneală, bocă-
nit, ciocănitură: aude prin somn bocănituri (VLAH.) [b o -
c â n i t].

BOCCEA (*pl.*-cele) *sf.* ① ♣ Șal mare, pătrat,

purtat de femei pe spate: îmi pusesse o ~ drept căpă-
tîiu și un mîntean ca să mă învîlesc (VLAH.) ¶ (B) ② ♣ Basina

mare purtată în unele părți de țărance în locul ma-
ramei (MAN.) ¶ (B) ③ Șal vechiu sau bucată de postav,

Fig. 520.
Bobou.

Fig. 521. Bobsleigh.

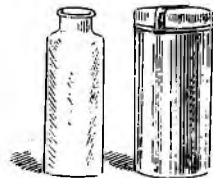

Fig. 522. Bocaluri.

Fig. 523. Bocăncă.

de pinză, etc. în care unii vinzători ambulanți își înfășoară marfa: au pornit din zori de zi o bocceale spre locul lor de negustorie (CRG.). ¶ Legătură, teanc de tutun în care sînt cuprinse mai multe păpuși: lei scoase o tabeacore în care intra o ~ de tutun (D.-ZAMF.) [tc. bogăță].

BOCCEAGIU *sm.* ¶ ① Cel ce face sau vinde bocceale ¶ ② Negustor care-și poartă marfa pe spate, învelită într-o boccea: se auzea prin orașe cite un ~ strigînd: „marfă! marfă!” (D.-G.) [tc. bogăță].
BOCCALIC (pl.-teuri) *sn.* Boccea în care se aflau legate primenile ce mîreasa aducea ca dar de nuntă mirelui: ~uri de sticlă cu așternuturi de agabanu (0008.) [tc. bogălyk].

BOCCANGIU = **BOCCAGIU**.

BOCCELUȚĂ (pl.-te) *sf.* ① *dim.* **BOCCEA** ②: legată la cap cu o ~ de mătase neagră (D.-ZAMF.) ¶ ③ Legăturică, lucrușoare legate într-o boccea: m'am suit și eu cu bocceluța mea cu merinde lîngă nenea Iorgu (BR.-VN.).
BOCCIU 1. *sm.* ① Mitocan, mojie: să dau la toți bocci și mitocani diorății și tocmai d-tale să nu-ți dau! (CAR.) ¶ ② Parlagiu, cel ce taie vitele la zălhana [tc. bokčy].

2. *adj.* (P.) ① Grosolan, mitocănos ¶ ③ Pocit, diform: încălămînta bocce (JIP.).

BOCEALĂ (pl.-celi) *sf.* Faptul de a (se) bocci: eu bocceam n-o scoate la nici un căpătîi (ISP.).

BOCET (pl.-ete) *sn.* ① Plîns însoțit de vaiete și destrăgătoare de jale: niciodată n'am auzit ~ așă de stîșietor (VLAM.) ¶ ② Tînguire în versuri, recitată sau cîntată cu glas jalnic la înmormîntări [b o c i].

BOCI (-oace) 1. *vb. tr. și într.* ① A jeli, a plînge cu țipete și vaiete: cruntul vizir bocete n cortu-i (VLAM.) ¶ ② A jeli un mort, a recita sau cînta bocete: o bocceau de vîia satul (CRG.).

2. *vb. refl.* A se țîngui, a se jeli, a se vîieta: a început să se bată cu pumnii în cap și să se bocească (CAR.) [b o a c e].

BOCIOACĂ *sf.*, **BOCIOC** (pl.-oace) *sn.* Băn. Măciucă.

BOCIOLE *sf.* Băn. Măciule.

BOCIT *sbst.* Faptul de a (se) bocci.

BOCITOARE

(pl.-toare) *sf.* Pemeie (rudă a mortului, sau plătită a-nume) care bocete la înmormîntări, recitînd sau cîntînd bocete: ~ existau și la vechii Romani (524) [b o c i].

BOCIULIE *sf.*

Maram. ¶ Boboc; mugur (BRL.) [comp. BOCIOLE].

BOCLUC

BUCLUC.

BOCNĂ *adv.*

numai în loc. a îngheta ~, a se face ~, a înțepeni de frig: mi-a scos ciubotele din picioare, că se făcuse ~ (CRG.).

BOCONCI = **BOCANĂ**.

BOCONI (-oane) *vb. tr. Trans.* A ciocni paharele [comp. BOCANI].

BOCOTAN, **ANĂ** *sm. f. Trans. Maram. Oaș.* = **BOGĂȚAN**: tirgul fiind gata, bocotanul duse vaca la el (RET.).

BOCȘĂ *sf. Trans. Băn.* ① Grămadă de lemne așezate spre a se arde și a se face cărbuni ¶ ② Locul unde se ard lemnele pentru a le preface în cărbuni, cărbunărie [ung. boksa].

BOCȘER *sm. Trans.* Cel care îngrijește de bocșă, cărbunar!

BODAPROȘTE = **BOGDAPROȘTE**.

BODICĂI (-ătu) *vb. într. Olten. Băn.* A cotrobăi, a scormoni, a scotoici: bodicăie cu colindă în foc (PAMF.).

BODIGAS, **BODIGĂU** = **BOGHIGAS**.

BODIRLĂU, **BODIRLAN** *sm.* 1. ① Soiu de rață cu penele negre, strălucitoare, împeștrite pe spate cu puncte albe; pîntecele e alb, iar la gît are un fel de guler de aceeași culoare; trăiește în apă; numită și „corcodel-mare”, „fundac-mare”, „cu-

fundar” sau „scufundaci” (*Colymbus arcticus*; *C. septentrionalis*) (525): din distanță în distanță cite un bodirlău își arată capul (0008.) ¶ ② = **RATA-FE-RESTRĂU** ¶ ③ = **FUNDAC**.

BODIRLĂU *sbst. F*

Temniță, închisoare: nu le pare rău că merg la ~ (JIP.).

BODNAR *sm. Trans.*

Bucov. ① Butnar, dogar.

BODNAREALĂ *sf.*

Trans. Bucov. Butnărit, dogărit: soproanele vechi de ~ (CRG.) [b o d n a r].

BODOGĂNEALĂ, **BODOGONEALĂ**, **BODROGĂNEALĂ** (pl.-eli) *sf. Mold. Bucov.* Faptul de a b o d o g â n i.

BODOGĂNI, **BODOGONI**, **BODROGĂNI** (-ăne) *vb. tr. Mold. Bucov.* A mormăi, a bombăni, a morocăni:

nu mai bodogăni, că paroh ești o moară stricată (ALECS.); bodrogăniind vrute și nevrute (CRG.).

BODOLAN (pl.-ane) *sn. Mold.* Ciolan, os mare (RV.-CRG.).

BODROANȚE *sf. pl. Mold.* Bulendre, boarfe, țoale, catrafuse (RV.-CRG.): și-a luat ~le în spate și-a plecat (SEZ.).

BODROGĂNI = **BODOGĂNI**...

BOEM 1. *adj.* ③ Ceh, din Boemia.

2. *sm.*, **BOEMĂ** (-me) *sf.* ① Locuitor din Boemia

¶ ② Om care duce o viață desordonată fără a se îngriji de ziua de mîine (*vorb. în spec.* despre artiști): apucăturile acestea de boem (VLAM.) [fr.].

BOF! *interj.* = **BUF!**

BOFTE *sf. pl. Trans.* ③ = **VIZDOAGĂ**.

BOGACIU (pl.-ace) *sn.*, **BOGAȚE** *sf.* ③ = **POGAȚE**:

o calită pîsă... covrigi uscați pentru bogaci (CAR.).

BOGĂREA (pl.-iele) *sf. Maram.* ③ Varietate de oi mărunțele (BRL.).

BOGASIER *sm.* ¶ Negustor de bogasiiuri,

de mărunișuri, de manufactură: am văzut... ~i cari împodobesc magazinele cu marfă putredă (FIL.).

BOGASIERIE *sf.* ¶ ③ Negoi de mărunișuri

¶ ③ Prăvălia bogasierului: țara nu-i o dugheană de ~ (ALECS.).

BOGASIU (pl.-siuri) *sm.* ③ Tesătură de bum-

bac colorată și lustruită întrebuințată mai ales pentru căptușit: nu va purta niciodată rpehi de manită și de ~ (FIL.).

BOGAT 1. *adj.* ① Care are multă avere, avut,

cu stare (C. SĂRAC); ②: nu e ~ cel ce are mult, ci cel ce se mulțumește cu puțin; — cine nu e dator e destul de ~;

— dect ~ și bolnav, mai bine sărac și sănătos; F putred

de ~, foarte bogat ¶ ③ Care are mult, în belșug:

~ în haine și în odore ¶ ④ Numeros, în mare cantitate:

o bibliotecă ~ă ¶ ⑤ Mănos, roditor: pămîntul în care se vor sămăna cartofele trebuie să fie foarte ~ (ION.) ¶

⑥ De mare preț, scump: bănele cele mai mindre și mai ~e (ISP.).

2. *sm.* Om cu stare, cu multă avere, bogătaş;

③: nu plătește ~ul, ci săracul (*sau* vinovatul); — ~ul gre-

șește și săracul își cere lertăciune; — plină-i vine cheful

~ului, îi lese surîlețul săracului [vsl.].

BOGĂȚAN *sm. Trans.* Bogătaş: Pe colea p'îngă

pălan Mă 'ntîlni c'un ~ (AK.-BR.) [b o g â t].

BOGĂȚAȘ *adj. și sm.* Care e foarte b o g â t,

chiabur.

BOGĂȚATE *sf. Trans. Maram.* Bogăție: cum

s'au putut aduna într-o noapte atîta ~ ? (RET.) [b o g â t

+ suf. -ă t a t e].

BOGĂȚIE *sf.* ③ Starea omului b o g â t: să-

răcia e zid de piatră și bogăția gard de nulele (ZNN.) ¶ ④ A-

vere multă, avuție: i-a dat Dumnezeu ~, numai nu i-a

dat minte (ZNN.) ¶ ⑤ Îmbelșugare, belșug, rodnicie:

bogăția de grîu... se pleca la adierile încropite ale vîntului

(DLVR.); bogăția pămîntului țării ¶ ⑥ pl. Lucruri de mare

preț, scumpeturi: palatul... cu toate bogățiile și podoa-

bele din el (CRG.).

† **BOGAZ** (pl.-azuri) *sn.* Strîmtoare; canal [tc.].

BOGDAN *sm.* ③ Unul din cei patru stîlpi

din cari e alcătuit stăvilărilor morii.

BOGDAPROȘTE! (P) **BODAPROȘTE**! *sau* **BO-**

DAPROȘTI! 1. *interj.* Mulțumesc! mulțumim! (ros-

tit în spec. de cerșetori cînd li se dă ceva de po-

mană): bogdaproște! cucoane, și Dumnezeu să primească

Fig. 525. Bodirlău.

Fig. 524. Bociitoare române.

(isp.) ① ② A zice ~, a mulțumi (lui Dumnezeu); a fi mulțumit: ziseră bogdaprosti de o înfăptuire ca asta (VLAH.).
2. (pl. -ii, -ie) sn. ① Mulțumire (adresată de cel miluit): mincă Ioane bogdaproste și... zise orășmărețul un bogdaproste (RET.); cerșitorul mila creștinilor și împărțind bogdaprostele în dreapta și în stînga (NEGR.) ② iron. A umplea de ~, a ocări, a batjocori pe cineva, în loc de a-i mulțumi; puia de ~, copil de cerșetor, slab, prăpădit: în ce hal mă găseam, ghemuit în desagă, ca un pulu de bogdaproste (CRG.). [vsl. bogă-da-prostiti].
③ **BOGDAȘIE** (pl. -ași) sf. Olten. Boroșoată, poznă (CIAUS.).
④ **BOGHEACĂ, BOGHECĂ** sf. Mold. / Căpiță (mică) de fin ori de paie, clăiță (RV-CRG.) (CONV.) (PAMF.) [boaghe].
⑤ **BOGHET¹, -EATĂ, -ETĂ** adj. Mold. ① Cucuiat; găină ~ă, puică ~ă (găină, puică) cu pene pe la urechi: Trei găini boghete șed la mama în părete (GOR.) (ghicitoare despre „fereastră”) ② Pr. anal. Gros, umflat: îmi făcea apoi cîte un benghiu ~ în frunte (CRG.).
⑥ **BOGHET² = BUGĂT.**
⑦ **BOGHIANĂ** (pl. -ghene) sf. Trans. / Căpiță (PAC.) [boaghie].
⑧ **BOGHIE** = **BOAGHE¹.**
⑨ **BOGHIGAȘ, BOGHIGĂU, BOGHIU¹** sm. Trans. 1 Specie de uliu [ung. bagoly].
⑩ **BOGHIU²** sn. / = **BOAGHE¹.**
⑪ **BOGLĂR** sm. ① = **GĂLBENELE** ②; **GĂLBENELE-DE-MUNTE** [ung.].
⑫ **BOGOIAVLÊNIE, BOGOIEVLÊNIE** sf. m. Bobotează [vsl.].
⑬ **BOGOMILIC** adj. m. Privitor la secta eretică a Bogomililor (= P. IST.) cari admiteau că lumea e cirmuită de două principii suverane, unul bun și altul rău.
⑭ **BOGOMILISM** sbst. m. Doctrina bogomilică.
⑮ **BOGONISI¹** (-iesc) vb. tr. A mormăi rugăciuni: un biet călugăr bogonisea pe slavonește (OPOS.).
⑯ **BOGORIE = BUGARIE.**
⑰ **BOGORODIȚA** sf. m. Maica Domnului, Născătoare de Dumnezeu [vsl.].
⑱ **BOGOSLOV** adj. și sm. m. Teolog: legătorul nostru ~. Il cunoștea pe moșnegul (CRG.); ~ii erau toți oameni mari, cu barbă și cu mustăți (SLV.) [vsl.].
⑲ **BOGZĂ** (pl. -ze) sf. 1 Buftniță.
⑳ **BOGZAR** sm. Mold. 1 Pestișor mai mărunț din specia numită „viză”.
㉑ **BOHACIU = BOGACIU.**
㉒ **BOHAZ = BOGAZ.**
㉓ **BOHOCIU** sm. 1 Fluturaș de noapte, cu ochii scoși ceva afară din cap, cu trupul acoperit cu perișori lungi și deși, numit și „buhă-de-curechiu”, „sufletul-morțului”. etc. (*Mamestra brassicae*) (J) 526).
㉔ **BOI** (boesc) vb. tr. ① A vâpsi: pe dinlăuntrul ferestrelor au bolt au Fig. 526. Bohociu. vînat (SLV.) ② Mold. F A înșela, a trage pe sfoară: pe ist ou capra știu încalea că bine l-am boit (CRG.) [boia].
㉕ **BOIA** (pl. -ie) sf. ① Văpsea: mulat în ~ de băcan pentru roșit ouă (CAR.) ② X Sos la bucate preparat cu oțet și legume și cu unt sau unt-de-lemn ③ X ~ de ardeiu, ardeiu roșu uscat și redus în praf [tc.].
㉖ **BOIALĂ** (pl. -le) sf. ① Faptul de a boi ② Boia.
㉗ **BOIAN, -ANĂ** sm. f. 1 Nume de bou (de vacă).
㉘ **BOIANDRÎC, BOIANDRÎC, BOIANDRUC** (pl. -curi) sn. 1 Grîndă de lemn sau de fier ce se pune de-a-supra tocului unei uși sau ferestre, spre a susține zidul (J) 527) [tc. bujundruk, jug].
㉙ **BOIANGERIE** sf. ① Meseria boian-giului ② Atelierul, prăvălia, boiangiului.
㉚ **BOIANGIOAIE** sf. 1 = **DROBUȘOR** ②.
㉛ **BOIANGIU** sm. ① Cel ce boește lînă, bumbar, pinzeturi, stofe, etc. (J) 528) [tc. boyagly].

BOIASTRĂ sf. 1 Vacă rea care nu se-lasă a fi mulsă [b o u].

2. **BOICOT** (pl. -oturi) sn. 1 Faptul de a boicota, boicotare: e masă mare la cuconul Ian-cu, un chiburi foarte colțat. Inițiatorul ~ului (CAR.).

2. **BOICOTA** (-otez)

vb. tr. 1 A ocoli pe un negustor, un industriaș, etc. necumpărînd nimic de la dînsul, sau neavînd cu el nici o legătură, ca pe-deapsă sau răzbunare din partea mulțimii jignite de felul lui de a se purta: deși se știe boicotat, bogă de seamă că vînzarea... rămîne aceeași ca totdeauna (CAR.) [fr.].

BOICUȘ sm. 1 = **AUȘEL.**

BOIER sm. ① Odiñoară: om din clasa de sus a societății, care se bucura de anumite privilegii

TABELA X.

BOIERI

A. B. Boieri din sec. al XVIII-lea. — C. Boieroaică din sec. al XVIII-lea. — F. Boier de la începutul epocii Fanarioșilor — D. E. G. Boieri de la începutul epocii Fanarioșilor (după Doussault).

și purtînd un titlu de noblete conferit de Domn, fără însă a avea dreptul de a-l transmite moșteni-

torilor ¶ ⑥ Mai tirziu: titlu ce se da marilor dregători ai Statului cari alcătuiau clasa boierilor de divan și cari, împreună cu mitropolitul și episcopii, constituiau divanul domnesc; toți aceștia erau împărțiți, după rangul boieriei, în trei categorii: I. Boierii mari sau boierii velfii, cari erau, în ordinea rangului, în Muntenia, marele ban, marele logofăt, marele spătar, marele postelnic, marele paharnic, marele vistiernic, iar în Moldova, marele logofăt, marele vornic al Țării-de-jos, marele vornic al Țării-de-sus, hatmanul, marele postelnic, marele spătar, marele paharnic, marele vistiernic; aceștia alcătuiau, în cele două țări, „statul domnesc” și se numeau boieri de stat; după aceștia urmau, în ordinea ierarhiei, atît în Moldova cît și în Muntenia, marele stolnic, marele comis, marele medelnicer, marele sârdar, marele clucer, marele sulger, marele jîtnicer, marele pitar, marele șetrar, marele armaș și aga. II. Boierii de clasa a doua, aceiași, de la spătar în jos, însă de un rang inferior, ai căror titlu era precedat de *flori* sau *viori*. III. Boierii de rangul al treilea, cu titlul precedat de cuvîntul slavon *treti* („al treilea”): postelnicul, spătarul, paharnicul, vistiernicul, comisul, sulgerul, jîtnicerul, etc. După clasa boierilor de divan, urma clasa boierilor mici sau boierinașilor, cari ocupau slujbe mai mici la Curte sau pe lingă Domn (→ TAB. X) ¶ ⑦ Astăzi: nume dat de țărani proprietarului sau arendașului moșiei: în pragul dealului dai de casele ~ului Dinu Muruleț (D-ZAMF.); ¶ ⑧: s’a schimbat ~ul, (cutare) nu mai e același cum îl știi, și-a schimbat firea ¶ ⑨ Nume dat de slugi stăpînului [vsl. boljara].

BOIERAȘ *sm. dim. BOIER.*

BOIEREAȘĂ *sf.* Faptul de a boierii: din multă ~ a ajuns de n’are halnă pe ea (JIP.).

BOIEREAȘĂ (*pl. ese*) *sf.* Nevasta unui boier: să mergi cu aceasta la cocoana ~, la curte (RET.).

BOIERESC 1. *adj.* De boier, privitor la boieri: toată curtea boierească trăiește liniștită (D-ZAMF.); fecior ~ **FECIOR**; ¶ ②: cu o minciună boierească, treci în țara ungurească.

2. (*pl. -escuri*) *sn.* *Mold.* Clacă, muncă la cîmp pe care este dator s’o facă țăranul în folosul boierului: o lești la ~ cu noaptea ’n cap (ALECS.).

BOIEREȘTE *adj.* Ca boierii: a trăi ~; fu îmbrăcat ~ (RET.).

BOIERET *subst. col. BOIER.* Toți boierii, clasa boierilor: dregătorimea și ~ul scăpătară (JIP.).

BOIERI (*-eresce*) 1. *vb. tr.* ① A ridica la rangul de boier, a face boier: i-a dăruit cu brisov o moșie... și pe deasupra i-a și boierit (CAR.) ¶ ② ③ ④ A înobilă: am voit să boierim limba (JIP.).

2. *vb. refl.* ① A deveni boier ¶ ② A începe să trăiască ca boierii, să aibă apucături de boier ¶ ③ F A se fuduli, a se mindri ¶ ④ *iron.* ¶ ⑤ A căpăta o boală venerică.

BOIERIE (*pl. -rii*) *sf.* ① Rang, demnitate de boier: să te silești să-l învești, că-ți dau și ~ (ISP.) ¶ ② Traiu, apucături de boier.

BOIERIME *sf. col. BOIER.* o mulțime de alte mese erau puse pentru ~ (ISP.).

† **BOIERIN** = **BOIER** [blg. boljarin].

BOIER(Î)NAȘ *sm.* ① † Boier din clasa cea mai de jos, boier mic; boierinașii slujeau la Curte în dregătoriile inferioare de cămărași, cupari, ciohodari, aprozi, etc.: boierinași... și mazilii sau nobilimea cea de la țară... erau scutiți de dări către Stat (A.-GH.) ¶ ② Varietate de crap, cu solzii auri foarte lucioși, numit și „împăratul-crapului” [boierin + suf. dim. aș].

○ **BOIERIȚĂ** (*pl. -ite*) *sf.* *Mold. Bucov. Trans.* Nevasta unui boier: îi vom trimite cu o carte pînă la cocoana mea, la boierita (RET.).

BOIERNAȘ = **BOIERINAȘ**.

BOIEROAICĂ (*pl. -ce*) *sf.* Nevasta unui boier: poate că aici s’au adăpostit boieroaicele (RO.).

BOIEROȘ *adj.* Cu apucături de boier, care face pe boierul.

† **BOINIC** *sm. Bucov.* ① Luptător, atlet, gladiator

¶ ② Bătăuș: aista-i ~ul satului (RV.-CRG.) [sl.].

BOIȘTE, **BOIȘTEAN** *sm. Mold.* Peștișor de 8-10

cm. lungime, cu corpul aproape rotund ca un fus, acoperit cu solzii de culoare verde-închisă; trăiește prin piraiele mai mari de la munte (*Phoxinus laevis*) (530) [vsl. b o j i ș t e „loc de luptă”, de unde *pr. anal.* „locul unde se bat peștii” și apoi însuși numele peștelui].

Fig. 530. Boiștean.

BOIT 1. *adj. p. BOI.* Văpsit.

2. *subst.* Faptul de a boi.

BOITAR *sm.* Cioabănaș care dă ajutor la stîna sau care mîna turma de oi din urmă [comp. ung. b o j t a r].

BOIU *subst.* ① Sătură, înfățișare: ~l lui cel falnic... îl arăta cît de colo a nu ti de argat prof (ISP.) ¶ ② Neam, soi [tc. b o y].

BOJ = **BOZ**.

BOJĂȚEI, **BOJOTEI** *sm. pl. ♀* = SPINZ.

BOJBĂI = **BIBĂI**.

BOJDEUČA = **BUDEUČA**.

BOJOC, **BOJOG** *sm.* (mai adesea **BOJOCI**, **BOJOGI** *pl.*) ① Plămîni (*în spec.* la vite): un oftat adăno de ușurare scoase Săves din toți bojocii (FLOR.); striga din lundul bojocilor (CAR.).

BOJOGAR *sm.* ① Holț de lucruri mărunte, borfaș, găinar: vol... stătești niște ~i (FIL.) [b o j o g].

BOJOGARIE *sf.* ① Furte de lucruri mărunte, găinărie, borfașie: îi veni în gînd să s’apuce de bojogărie (FLOR.) [b o j o g a r].

BOJOTEI = **BOJĂȚEI**.

BOL (*pl. -luri*) *sn.* ① Un fel de hap mare și moale, făcut din substanțe medicinale ¶ ② ~ alimentar, cocoloș de mîncare mestecată și care se înghețe dintr’odată ¶ ③ Bulgăre rotund (făcut din cevamauiat), cocoloș, boț [tr.].

Fig. 531. Boluri.

BOL (*pl. -luri*) *sn.* ① Strachină mică de forma unei jumătăți de sferă (531) [fr. < engl.].

BOLĂȚAU = **BULĂȚAU**.

BOLBOACĂ = **BULBOACĂ**.

BOLBOANĂ = **BULBOANĂ**.

BOLBOARE (*pl. -buri*) *sf.* Virtej de apă [v u l v o a r e].

BOLBOCA = **BULBOCA**.

BOLBOIA *vb. refl.* ① A holba ochii ¶ ② A se uita urît la cineva.

○ **BOLBORE** *sm. Trans.* Cel ce bîlbie, gîngav (ALECS.) [srb. b r b o r a].

○ **BOLBOROȘ** *sm.* (mai adesea **BOLBOROȘI** *pl.*) *Băn. Olten.* Bășici de apă, cînd plouă tare: ploale cu bolboroși (GRM.).

BOLBOROSEALĂ, **BORBOROSEALĂ** *sf.* ① Faptul de a bolborosi ¶ ② Sgomotul produs de apa care clocotește într’un virtej sau de ori-ce lichid care țîșnește la intervale printr’o mică deschizătură: bolboroseala izvoarelor pare o sfadă de glasuri ce se alungă pe sub pămînt (VLAH.) ¶ ③ Vorbire încalțită, incurcată, fără înțeles ¶ ④ Cîntatul particular al curcanilor.

BOLBOROȘI, **BORBOROȘI** (*-osese*) *vb. tr. și într.* ① A produce un sgomot ca apa cînd clocotește într’un virtej sau ca ori-ce alt lichid care țîșnește printr’o deschizătură mică; a gîlgi (*vorb. de singe*): suetele izvoarelor s’au bolborosind ca niște glasuri pe sub pămînt (VLAH.): Aud Prutul bolborosind și apele greu buind (VOR.) ¶ ② A face bulbuci, bășici (*vorb. de ploaie*) ¶ ③ *Pr. anal.* A vorbi iute și incurcat, a rosti vorbe fără înțeles sau într’un chip nedeslușit, a mormăi: îi se înțelese limba în gură și începi a bolborosi turcește (CRG.) ¶ ④ Se zice despre cîntatul sau strigătul particular al curcanilor [b o l b o r o ș i].

BOLBOROȘA, **BOLBOȘA** (*-osez*) *vb. tr. și refl.* A holba ochii, a (se) bulbuca, a se umfla (*vorb. de ochi*).

BOLBOROȘAT, **BOLBOȘAT** *adj. p. BOLB(OR)OȘA*.

Holbat, bulbucat, umflat: cu ochii bolboșati și plini de lacrimi (BR.-VN.).

BOLBOTAIE = BĂLBĂTAIE.

BOLBOTINĂ (mai adesea pl. **BOLBOTINE** -TINI) sf. ♀ ① *Ofen. Băn.* Buruienii care se culeg spre a se fierbe ca hrană pentru păsări, sau pentru a pregăti leacuri din ele (CIAUS.) (NOV.) ② *Ofen.* Pepene verde (RV.-CRG) ③ Poame necoapte (R.-COB.) (L.-M.) (POL.).

○ **BOLBURĂ = VOLBURĂ.**

BOLD¹ (pl.-duri) sn. ① Nuia lungă sau băț ascuțit cu care se împung vitele ca să le îndene la mers; strămurare ② ③ Indemn, îmbold: suferința este un ~ mult către perfecționare (B.A.C.) ④ Acul insectelor (albinei, viespii, țânțarului) cu care împung ⑤ Ghimpe: virf ascuțit: ~ul unui pînten (NEGR.); ⑥ ~ul Satanei se vede că-l înghimpe (CRG.); ⑦: avea la inimă un ~ (MERA) ⑧ *Mold.* Ac cu gămalie ⑨ Par ascuțit ce se pune în virful caselor țărănești, al corturilor, etc.: ~ul de la cortul împăratului l-au sfărmat (NEC.) ⑩ Prăjină lungă, cu un petec de piele la capătul de jos, cu care se scormonesc peștii din ascunzători și se mină către sac sau încreașă ⑪ *Mold.* Cuiu bățut ca podoabă în prăselele cuțilelor: Cu palose'n ~uri, Lăsate pe șolduri (TEOD.) [vsl. b o d i l].

○ **BOLD²** (pl.-duri) sn. *Maram.* Prăvălie, dugheană [ung. b o l t].

BOLDAN (pl.-ane) sn. ① Golt de piatră, virf de munte [b o l d].

○ **BOLDANA** (-ăna), **BOLDANI** (-ănesc) vb. tr. *Băn.* A boldi ochii, a sgi, a holba.

○ **BOLDĂNOȘ** adj. *Băn.* Cu ochii mari, sgiți holbat [boldăna].

BOLDEIU sm., **BOLDEICA** sf. ① Cline de vinat, de răsa străină, scund, cu picioarele scurte, uneori sucite; cotelu (532).

Fig. 532. Boldeiu.

BOLDEICUȚĂ (pl.-te) sf. dim. **BOLDEICĂ.**

BOLDI (-desc) vb. tr. ① A împunge cu boldul, a îmboldi ② A împunge cu coarnele (țapul): au început a-1 gonii și a-1 ~ cu coarnele (TCH.) ③ A înțepa: fi boldea... la inimă un junghiu (MERA) ④ A sgi, a holba a căsca ochii; a-și pironi ochii: deschide gura și boldeste ochii (ALECS.).

BOLDIȘ adv. ① Împungînd cu boldul ② Cu ochii boldiți.

BOLDIȘOR sn. (pl.-oare) dim. **BOLD.**

BOLDIȚ adj. ① p. **BOLOI** ② Holbat, sgiț: Cu dinții rîlniți, Cu ochii boldiți (MAR.).

○ **BOLEA** npr. m. *Mold. Trans.* Ființă imaginară cu care se sperie copiii (MAR.) (PAMF.) [b o a l ă].

○ **BOLEAC** adj. *Mold. Trans.* Bolnăvicios: să facă... mîncărușă bună la cel ~ (RET.) [b o a l ă].

BOLEASNA (pl.-esne) sf. = **BOLEȘNITĂ**: pică de boală ce-o vîdă din cîrezi (ODOB.).

○ **BOLERO** (pl.-rouri) sn. ① Haină femeiască, fără mînci și fără guler, care acopere numai spatele și pieptul și se poartă peste bluză (533) [fr. < sp.].

Fig. 533. Bolero.

○ **BOLEȘNITĂ** (pl.-te) sf. ① Boală lipicioasă, molipsitoare, molimă, epidemie puțin violentă [vsl. boleștinică].

○ **BOLF** (pl.-turi) sn. *Trans.* Bolovan, pietrou.

BOLFĂ (pl.-te) sf. ① Umflătură: o babă... cu o ~ mare în obrazul stîng (VLAH.) ② Gilcă, amigdalită: cînd... ai bolfe, să te lovești la ele de trei ori cu un colan de mort, și-ți trece (GOR.) ③ pl. Anghină, difterie.

BOLFEU = BULFEU.

BOLI (-lesc) vb. intr. ① A fi bolnav, a zăcea de o boală lungă: de te bolnăvești, nu te da lenii, că bolești mult (M.P.) vitele boleau și mureau p'un capăt (OLVR.) [vsl. b o l ă t].

○ **BOLD** (pl.-de) sn. ☆ Mic corp ceresc, de natură minerală, care rătăcește în spațiu, se aprinde în

contact cu atmosfera noastră: se fărîmă în mii de bucăți și dă naștere acroliților ce cad pe pămînt [fr.].

○ **BOLINDEȚ** (pl.-ete) sn. = **COLINDEȚ.**

○ **BOLISTE** sf. *Mold.* ① Bolesniță, epidemie: m'au trimis la stîlnă... să șed acolo pînă s'o mai potoli ~a (CRG.) [vsl. b o l i s t e].

○ **BOLIND, BOLUND** adj. *Tr.-Carp.* Smintit, nerod, nebun: copilul se face bolind și timp la mînte (MAR.) [ung. b o l u n d].

○ **BOLINDARIȚĂ, BOLUNDARIȚĂ** (pl.-te) sf. *Tr.-Carp.* ① = **LAURE** [b o l i n d].

BOLINDATEC, BOLUNDATEC adj. *Tr.-Carp.* Smintit, cam bolind.

○ **BOLINZI, BOLUNZI, BOLONZI** (-zesc) vb. intr. *Tr.-Carp.* A înnebuni [b o l i n d].

○ **BOLINZEȘTE, BOLUNZEȘTE** adv. *Tr.-Carp.* Nebunește, ca un bolind: nebunește și bolunzește doresc și potse (TICH.).

BOLINZIE, BOLUNZIE sf. *Tr.-Carp.* Nebunie [b o l i n d].

BOLMOJI = BALMUJI.

BOLNAV, -VĂ adj. și sm. f. ① Care pătimeste de-o boală (② SĂNĂTOS); ③ ~ul multe zice și sănătosul face ce stie; ~ BOGAT [blg.].

BOLNĂVI, ÎMBOLNĂVI (-ăvesc) 1. vb. tr. ① A face bolnav: necumpătarea bolnăvește trupul (ZNN.). 2. vb. refl. A căpăta o boală, a cădea bolnav: se bolnăvi de lingoare (NEGR.).

BOLNĂVICIOS adj. ① Care e mai mult bolnav decît sănătos, care se îmbolnăvește ușor: nevasta lui... femele... bolnăvicioasă, sta mai mult în casă (VLAH.).

BOLNĂVIOR adj. dim. **BOLNAV.** Cam bolnav: i-a trecut copilul, parcă nu mai viase cineva c'ar fi fost bolnăvicioasă (CAR.).

○ **BOLNĂVOS** adj. *Băn.* = **BOLNĂVICIOS.**

○ **BOLNITĂ** (pl.-te) sf. ① ② Spital (mai ales pe lîngă o mănăstire sau un așezămint de binefacere) ③ Încăpere boltită (intr-o parte a paraclisului unei mănăstiri) în care se păstrează, după desegropare, craniile morților (OSUAR) [vsl. b o l i n i c a].

BOLOBOC = POLOBOC.

BOLOBOT sm. Cocoloș (in spec. de unt).

BOLOCAN sm. ① Nume dat boilor mari și greoi ② ③ Bădăran: așeară mă culcai ~ și azi lată-mă mare ban (M.P.).

BOLOCĂNOȘ adj. Gros, greoi: viitorul lor bărbat va fi urît, ~, bolnăvicios și sărăcăcios (MAR.) [bolocan].

○ **BOLOGAN** sm. *Ofen.* ① = **GOLOGAN.**

○ **BOLOGEANĂ** (pl.-ene) sf. ① = **CARTOF.**

○ **BOLOHAN** sm. *Mold. Bucov.* = **BOLOVAN**: apucînd un ~, îl asvîrl... de au spart oapul unei babe (SB.).

○ **BOLOHĂNEALĂ** sf. *Mold. Bucov.* ① Umflarea ugerului (la vaci), a țîței (la femei): de ~, vita scapă, descîntînd-o cu cîtea înfierbîntată în foc (SEZ.) [b o l o h ă n ă].

○ **BOLOHĂNI** (-ănesc) 1. vb. refl. *Mold. Bucov.* ① A se umfla, a se influna ugerul (la vaci) sau țîța (la femei), cum se întîmplă uneori după nașterea dîntii sau cînd laptele nu e supt ori muls la timp: dacă... unei femei l se bolohănesc pieptul (MAR.).

2. vb. tr. A bolovăni, a holba, a sgi (ochii) [b o l o h ă n].

○ **BOLONICĂ** sf. ① = **COSITEL** [ung. b o l o n y i k].

○ **BOLONZI = BOLINZI.**

BOLOVAN sm. ① ② Idol ③ Pietrou, bucată mare de piatră, de pămînt, de sare, etc.: unde l ui colcotă, sfărîmate de ~ (VLAH.) [sl. b o l o v a n, rus. b o l o v a n ă, etc.].

BOLOVĂNI (-ănesc) 1. vb. tr. A holba, a sgi ochii: bolovăni niște ochi ca de nabădălos (SP.).

2. vb. refl. A se îngîrădi, a se strînge grămadă (verb. de nori): norii se bolovănesc (OLVR.) [bolovan].

BOLOVĂNIȘ (pl.-țuri) sn. Loc plin de bolovani: mulțime de bolovani: sălciile și ~urile grămădite de puhoale (SAQ.).

BOLOVĂNOȘ adj. Plin de bolovani: mergem o bucată pe mîncă bolovănoasă a unui pîrau (VLAH.).

○ **BOLOZĂ** (pl.-zale) sf., **BOLOZAN** (pl.-ane) sn. ① Un fel de luntre mare.

BOLTĂ (pl.-ti) *sf.* ① Zidărie sau construc-
țiune de piatră ori de fier în formă de arc (□ 534):
Sub boltă cea înaltă a unei vechi biserici (EMIN.). ② *Pr. anal.* Ceea ce seamănă cu o boltă: boltă cerului, boltă
cerească, toată
partea cerului pe
care o vedem de-
asupra noastră:
boltile pădurilor
parcă vorbesc și ele
(VLAH.); ~ de ver-
deață (□ 535): cin-
tau privighetoriile
prin boltile de ver-
deață ale grădinii (GRL.): ~ de vită,
sau de fier, în formă de
arc, pentru sprijinirea viței
③ *Trans.* Prăvălie (la înce-
put așezată într-o încăperi
boltită), dugheană: va veni
vremea cînd va fi în tot satul ~
(RET.) ④ *Olten.* Prăvălie de
ocazie instalată într'un
bîlcu sub un acoperemînt
de pînză sau într'un cort
[srb. big. boltă < it.;
comp. și ung. bolt].

Fig. 534. Bolți.

BOLTAȘ *sm.*, **BOLTĂȘITĂ**
(pl.-te) *sf.* ① Prăvăliaș,
negustor(easă) cu boltă
(prăvălie) de mărfuri: ~ul
punga l-a cam ușurat (FANN).

BOLȚI (-tesc) 1. *vb. tr.* ①
A da unei construcții, u-
nui tavan, etc. arcuitura unei bolți ② *Pr. anal.*
A forma ca o boltă (de verdeață, etc.): stejarul...
bolteau șoseaua cu o țesătură fantastică de ramuri (D-ZAMF.).

2. *vb. refl.* A lua o formă arcuită, ca de boltă:
o spărtură largă se deschide boltindu-se în coasta... mun-
telui (VLAH.).

BOLTIRE, **BOLTITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Partea
superioară a unei construcțiuni, a unei încăperi,
în formă de boltă ② Arcadă [b o l t i].

BOLTIT *adj. p.* **BOLȚI**. În formă de boltă, arc-
cuit, care seamănă cu o boltă (② **NEBOLTIT**): o
frunte... netedă... corect ~ă (EMIN.).

BOLTITURĂ = **BOLTIRE**.

BOLȚITĂ (p.-te) *sf. dim.* **BOLTĂ**.

③ **BOLUND**... **BOLIND**...

***BOMBA** (-bez) *vb. tr.* A rotunji, a da forma ro-
tundă ca unei bombe: își bombează pieptul înaltele
(VLAH.) [fr.].

***BOMBĂ** (pl.-be) *sf.* Ghiulea de fier, gău-
noasă și umplută cu praf de pușcă care, asvîrlită
cu tunul sau în alt chip, se sfărîmă în bucăți, cînd
ajunge la locul destinat. Noi jucam hora din sat, Rîzînd
de-a bombel gutier (ALECS.). ② ③ A cădea ca o ~, a veni,
a se întîmpla pe neașteptate, producînd o mare
turbură [fr.].

BOMBĂNEALĂ (pl.-eli) Faptul de a bom-
băni.

BOMBĂNI (-ănesc), **BOMBĂI** (-ăesc) *vb. tr.* și
intr. ① A mormăi, a vorbi singur, printre buze,
încet și nedelesuit (în spec. spre a-și arăta nemul-
țumirea): o zi întreagă bombănea dacă se atîngea cineva
de ele (BR-VN.); bombănea pe capră înjurînd (D-ZAMF.) ②
A bolborosi: ontrea țara bombănînd rușăciunii (VLAH.);
copilul se joacă... bombănînd vorbe de tainic înțeleș (SLV.) ③
A certa, a cicăli: țărănu e deprins... a bombăni
muferea, a pișca copiii (JIP.) ④ A bizii (despre
albine) (L-M.) (MAR.) [onom.].

BOMBĂNIT *sbst.* Faptul de a bombăni,
mormăit: înălăuntr se auzi un ~ și o trîntitură de scaun
(SAD.).

⑤ **BOMBAR** *sm.* = **BĂRZĂVN** [comp. rut. b o m b a r, srb. b u m b a r].

***BOMBARDĂ** (-dez) *vb. tr.* ① A arunca
bombe, a bate cu tunul ② ③ A ridica deodată
pe cineva la un rang însemnat, la o slujbă înaltă
[fr.].

***BOMBARDĂ** (pl.-de) *sf.* = **BALIEMEZ** [fr.].

***BOMBARDAMENT** (pl.-te) *sn.* = Faptul de

a bombardă, asvîrlire de bombe, tragere cu tunul
(într-o cetate, într-o armată dușmană) [fr.].

***BOMBASTIC** *adj.* ② Umflat, emfatic (*verb.*
de stil, de fraze): La titlu să lai seama: sonor, ~, vag,
și cu ceva macabru să ne nîflori din prag (VLAH.) [germ.
b o m b a s t i s c h].

***BOMBAT** *adj.* Rotund, gogonat: o frunte ~ă
sub care scolipse doi ochi negri (BR-VN.) [fr. b o m b é].

***BOMBOANĂ** (pl.-ne) *sf.* ✕ Soiu de zaharicale
fabricate de cofetari [fr. b o n b o n].

③ **BOMBOANE** *sf. pl.* *Olten. Trans.* Boboane,
farmece.

④ **BOMBOLIEȘ** *sm.* Măciulie [b o a m b ə].

***BOMBONEL** *sm. F* Ceva drăguț, gingaș: așa
~ de băiat, să-l sorbi într'un pahar de apă (BAS.) [b o m b o a n ə].

⑤ **BOMBONI** (-onesc) *vb. tr. Trans.* A fermeca,
a vrăji [b o m b o n a n e].

***BOMBONIERĂ** (pl.-re) *sf.* ① Cutie în care
se pun bomboane ② ③ Căsuță clădită și aran-
jată cu mult gust [fr.].

***BOMPRES** (pl.-suri)
sn. ② Catart așezat a-
proape orizontal în par-
tea dinainte a unei co-
răbii (□ 536) [it.].

***BON** (pl.-nuri) *sn.* ③

④ Bilet în schimbul că-
ruia se primește o sumă
anumită sau obiectele în
natură însemnate pe el:

~ de pîine; ~ de lemne ⑤ Hîrtie de valoare emi-
să de Stat sau de o instituțiune financiară: ~ de
tezaur [fr.].

***BONĂ** (pl.-ne) *sf.* Dădăcă, servitoare (de obi-
ceiu străină) pentru îngrijit copiii: copii veseli... aduși
în grădina de bone... se joacă (VLAH.) [fr.].

BONC(A) ① sau **BONCA-BONCA** *interj.* Imită sgo-
motul produs de bătaia ciocanului sau de lovitu-
rile picioarelor de pietre, ale aceluia care se
poticnește: pe drum, bonca-bonca! mă împiedecam de toate
pietrele (DLVR.) [onom.].

BONCĂI (-ăesc) *vb. intr.* și *refl.* ① A rage pre-
lung și plîngător (despre vite cornute și des-
pre cerbi): taurul a început a se ~ și a împinge sălbatec
în pămînt (S-ALD.) ② *Pr. ext.* A scînci (despre
copii) [vsl. b a k a t i].

BONCĂIT *sbst.* Faptul de a boncăi; raget
prelung și plîngător.

BONCĂL(U) (-ănesc) = **BONCĂI**: aude... un muget
înnădușit: cerbul venea boncăluind (CRG.); vitele în clură
încep... a boncăli (GRM.).

BONCĂL(U)IT *sbst.* Faptul de a boncălui;
muget puternic, raget prelung și plîngător: de la
îmăsurii venea... un ~ înnădușit de taur (SAD.).

③ **BONCĂNI** (-ănesc) *vb. intr.* A bocăni (într-o
scîndură) (R-COD.) [bonca + bocăni].

④ **BONDĂ** = **BUNDA**.

BONDĂNI (-ănesc) *vb. intr.* A bizli (ca b o n d a r u l); *pr. anal.*: la crîsmă... cobzele bondănesc (CRG.).

⑤ **BONDAR** *sm. Mold. Bucov.* ① = **BĂRZĂVN**:
...un ~ rotund în pîntec Somnoros pe nas ca popii glăsuște
'ncet un cîntec (EMIN.) ② Tăun ③ = **MUSCA-CĂLULUI**
(*Gastrophilus equi*).

④ **BONDĂRAȘ** *sm. dim.* **BONDAR**.

BONDĂRIME *sf. col.* Multime de bondari,
toți bondarii: ~a s'a sfîrșit (DON.).

BONDOC, -o(A)CA, *Mold. BUNDUC*, -CA *adj.* și *sm.*
f. ① Scund și gros, mic și îndesat: pare că văz colo pe
un biet vîntător bondoc și pîntecos (ODOB.); grosicioară, grasă,
bondocă, cu părul negru (DLVR.); bunduc, scurt, lat în spate
și cu capul rotund (SAD.) ② Bunduci, bondoci *sm. pl.*
Stilpii cari sprijină coastele priselor, tarăși;
lemnne scurte și groase de care sînt prinse
stinghiile pe care se bat stoborii gardului [tc.
b u n d u k].

BONDOCOL *adj.* și *sm. dim.* **BONDOC** ①.

③ **BONDRAȘ** *adj. Trans.* Prostănac, nătărău
(PSC.) [ung. b o n d r u s].

BONDRETE, **BONDREȘ** *sm.* ① Larva flu-
turelui de mătase ② Vermuș care se face în
abcese din masele, din larvele depuse de muște

**BOL-
BON**

***BORD** (pl.-duri) sn. ① Δ Margine (de pălărie); purtam... pălărie moale cu ~uri largi (VLAH.). ② Δ Fie-care din cele două laturi ale unei corăbii; corăbia însăși: căpitanul Laurent rămânea fără ocupație pe ~ (G.-GH.) [fr.].

○**BORDAN** sm. augm. **BORD**¹. Pietroiu, bolovan.
BORDEA sm. invar. Flință închipuită cu care mamele își sperie copiii ca să-i facă să tacă sau să stea liniștiți.

BORDEIAS (pl.-ase) sn. dim. **BORDEIU**.

BORDEIU (pl.-dele) sn.

① Colibă pe jumătate săpată în pământ și acoperită tot cu pământ sau cu paie, stuf, etc. (□ 542): ajunse la un ~ urit și acoperit cu gunoia de cal (EMIN.); ②: un ~ să ai, numai să fie al tău; cîte bordeie, altele obiele; n'ai uşă la ~? se zice aceluia care, intrînd în casă, lasă uşa deschisă ③ Δ Pr. anal. Căsuță proastă ④ Δ Locuință modestă.

Fig. 542. Bordeiu.

***BORDEL** (pl.-eluri) sn. Casă de femei desfri-nate [fr.].

***BORDEROU** (pl.-ouri) sn. Δ Listă pe care sînt însemnate cu de-amînulul elementele care compun o socoteală, o sumă de plătit sau de primit [fr.].

***BORDO** 1. sbst. Δ Vin de Bordeaux (oraș în Franța).

2. adj. Roșu-închis (de culoarea vinului cu ace-lași nume): am vîpșcă ~ înobis (BAS.).

○**BORDOS** adj. Băn. Bolovănos, cu mulți bul-gări ușați [bord].

***BORDURĂ** (pl.-duri) sf. ① Δ Marginea garnisită (la o haină, la o pălărie, la un covor, etc.): chenar: o basma roșie cu ~ de fir (OBOS.). ② Δ Ramă (de tablou), cadru ③ Δ Chenar format din linii înflorite [fr.].

***BOREAL** adj. ① Δ De miază-noapte, septen-trional, de nord ② Δ Aurora ~ă Δ AURORĂ ③ Δ ☆ Coroana ~ă Δ COROANĂ [fr.].

○**BOREASĂ** (pl.-ese) sf. ① Trans. Maram. și Δ Mold. Femeie măritată, nevastă: Toți volnicii trag pe-acasă, La copii și la ~ (K.-BR.). ② Oaș. Văduvă [boiereasă].

○**BORESARIU** sm. Oaș. Văduv [boreasă].

BORFA = BOARFA.

BORFĂI (-ăsc) vb. tr. A lua cuiva boarfele, a-l jefui de haine și de rufe.

○**BORFĂRIE** sf. col. **BOARFE**. Multime de boar-fe: purtînd desagi, ei ~ pe umeri (GRG.).

BORFAȘ sm. Hoț de lucruri mărunte, pungăș, potlogar: pe ~ îl dă prin tir, bătîndu-l... la spețe (G.-GH.) [boarfă].

BORFĂȘIE sf. Îndeletnicirea borfașului, hoție (de lucruri mărunte), pungășie, potlogărie: mi s'a urit cu borfășia, să facem și noi o hoție care să se mai simtă (ISP.).

○**BORFETE** sm. Mold. Δ = BOISTEAN.

○**BORGHIS** sbst. Δ Corp de caractere de 9 puncte [germ.].

○**BORHĂIE** sf. pl. Mold. Δ Stomacul cu mă-runtaiele (la oameni și la vite mari și mici) (RV.-CRG.) [comp. BORHAN].

○**BORHAN** (pl.-ane) sn. Olten. Mold. Trans. = BUR-DUHAN: Il se dă scroafote să mănînce ~ de oale fierț (PAC.).

BORHÂNI = BURDUHANI.

BORHOT sn. ① Rămășița din prunele (sau din alte fructe) stoarse, după ce s'a fabricat rachiu: de la gerverne pătrunde miros de ~ proaspăt de prune de vară (LUNG.). ② Rămășița din bucate (orz, secară, porumb, etc.) după ce s'a extras din ele berea sau rachiu: ③: pricopsiții noștri lexicografi... asvîrîlă ca ~ mai bine de jumătate... limbă românească (OBOS.). ④ Δ Borhoate, borhoturi pl. Mațe, măruntaie, (de om sau de vite) (CIAUS.).

***BORIC** adj. Δ Acid ~, acid format din bor și oxygen [fr.].

***BORICAT** adj. Δ Care conține acid boric: vase-lină ~ă [fr.].

BORI (-răsc) vb. tr. ① A vărsa (din gură bu-cate nemistuite).

○**BORÎNDĂU** sbst. Băn. Δ Mîncare făcută din sînge (de porc, etc.) și din bucățele de carne amestecate cu mălaiu sau cu pine.

BORITURĂ (pl.-turi) sf. Vărsătură, mîncarea (sau băutura) dată afară din stomac pe gură [bori].

○**BORJOC** = BOJOC.

○**BORNAC** sm. Δ Colăcel ce să dă copiilor în ajunul Crăciunului cînd umblă cu Moș-Ajunul (SEZ.).

BORNĂI (-ăsc, -ăiu) vb. intr. ① Trans. A bizii ② A boncăi ③ A mormăi (ca ursul).

○**BORNEU** (pl.-nee) sn. Trans. Maram. Δ Raniță [ung. bornja].

○**BOROANĂ**,

BORONĂ (pl.-ne)

sf. Mold. Δ Gra-

pă (cu dinți de

lemn sau de fier)

(□ 543): De-a

curmeziișul brazdel,

boroanele pornesc

(ALECS.) [rut. ung. borona].

BORBOAȚĂ (pl.-oațe) sf. ① Faptă neghioabă, mai adesea cu urmări neplăcute; poznă: un învătăț pe scaunul domniei ar face mai multe borboacă decît un ne-glob (DLVR.). ② Faptă răutăcioasă; renghiu: ca să-l oprească de-a face vre-o ~, l-a legat de mîini și de picioare (CAR.).

○**BOROGHINĂ** sf. Mold. Trans. (PAMF.) (PAC.) = BORHOT ①.

○**BOROHODNĂ** sf. Mold. (RV.-CRG.) = BORHOT ①.

BOROIU sm. Mold. F Poreclă dată Țiganilor sau copiilor de Țigani, cioroiu, dănciuc: un Țigan a fost avînd un ~ bolnav de friguri (RV.-CRG.).

○**BORONI** (-ăsc) vb. tr. Mold. Δ A grăpa (cu bo-roana): se va ~ bine popușoiștea cu o boroană cu dinți lungi de fier (ION.).

○**BORONIT** sbst. Mold. Δ Faptul de a boroni.

○**BORSOCAIE** sf. Oaș. Strigoaică [BORSOCAIE].

BORȘ (pl.-șuri) sn. ① Δ Zeamă acră făcută din țărițe dospite în apă; ciorbă preparată cu această zeamă: nu mă hrănisem decît cu ~ de pui (NEGR.); ②: a sufla cuiva în ~, a se amesteca în trebiile altuia, căutînd să le strice rostul; a mîncea ~, a spune lucruri neadevărate pe seama cuiva; a-l da ~ul în foc, a-l sări țandăra; cine s'a fript cu ~ul suflă și'n iaurt ③ Δ Vin prost, acru: la unele găsești și vin, dar ce vin? ~, nu altceva (ISP.) [rus. borštš].

BORȘAR sm. F Δ Poreclă dată soldaților (hrăniți adesea cu borș).

○**BORȘER** (pl.-re) sn. Mold. Putinica în care se ține borșul.

BORȘI (-ăsc) vb. refl. A se acri ca borșul.

○**BORTĂ** (pl.-te, -ți) sf. Mold. Bucov. Gaură: prin borteale șoselei de pe ulița Romanului, sîntem în risă... să ne rupem gîtul (NEGR.); borta cheii, gaura broaștei [rut. bort].

BORTAN sm. Δ Arbore putred și scorbutos [bortă].

○**BORTELI**, **BORTILI** (-leso) vb. tr. Mold. A găuri, a sfredeli: bortili perina pe care se rezăma (NEGR.) [bortă + sfredeli].

○**BORTI** (-teso) vb. tr. și refl. Mold. Bucov. A (se) găuri: Urechile i-au bortit (STAM.) [rut. bortii].

○**BORTICICĂ** (pl.-icele), **BORTIȚĂ** (pl.-ite) sf. Mold. Bucov. dim. BORTĂ: Din borteica lui cu pază au ieșit (ION.).

○**BORTILI** = BORTILI.

○**BORTITURĂ** (pl.-turi) sf. Mold. Găunoșitură, adîncitură [bortă].

○**BORTOȘ** adj. Mold. Bucov. Găunos, cu găuri, scorbutos: s'au ascuns într-o măsă de-ale lui, care era bortoasă (SS.); puse pe bietul copilăș în scorbura unui lemn ~ (RET.) [bortă].

BORT (pl.-turi) sn. ① Pîntecele umflat al fe-mei însărcinate: Cum o să mă înfățișez eu acum înaintea tată-meu, cu ~ul la gură? (ISP.).

BORTOȘ adj. F ① Bortoasă, cu pîntecele um-fiat (de sarcină), grea, însărcinată: oînd e femeia bor-toasă, n'o lași să șadă pe prag (MP.). ② Pr. anal. Bur-tos, pîntecos, umflat: eu stam postat... între doi Armeni foarte bortoși (CAR.) [bort].

○**BORUNĂ**... = BOROANĂ...

BOR-BOR

BORVIZ *sbst.* Apă minerală alcalină [ung.].
○BÖRZ, BOARZA *adj. Trans. Bucov.* Sbirliț, sborșit
(în spec. despre păsări) [comp. ung. bor z o s].

○BORZA *sm. invar. Trans.*
Bucov. = **BORDEA**.

BORZA (*pl.-ze*) *sf.* Gin-
 dac negru și mare (20-25 cm.),
 cu capul mic și lungăreț, care
 trăiește prin locurile umede; cînd
 îl atinge cineva, dă afară un suc
 cu miros greu și neplăcut (*Blaps*
mortisaga) ([] 544).

(**BORZOȘ** = **BÖRZ**: Găină bor-
 zoasă, La domni la masă (PAMF.) (*ghi-*
citoare despre „varză”)).

○BOSACĂ *sf. Trans.* = **CIU-**
CURANI.

○BOSCAR *sm. Mold.* Scama-
 tor: vâlnid... cei ~i nelitreuți cum
 mincau smolă aprinsă (GRIG.); — Eu, cucoane P... Neam de
 neamu meu n'a fost ~ (ALECS.) [**B o s c o**, numele unui
 vestit scamator italian, care a dat o reprezenta-
 ție la Iași în anul 1826].

○BOSCARIE *sf.* Scamato-
 rie [**b o s c a r**].

***BOSCHET** (*pl.-ete*) *sn.*

Tufiș, crîng format din ar-
 buști într-o grădină sau
 într'un parc, astfel alcătuit
 încît să poată sta
 o bancă, o masă, etc. ([] 545): parcu-
 l întunecos, cu
 drumuri tălănuite... cu ~e de
 portocali (VLAH.) [*fr.* **b o s -**
q u e t].

○BOSCOANĂ *sf.* (*mai*
adesea BOSCOANE *pl.*) *Mold.*

Trans. Vrăji, farmece: a făcut niște boscoane sau a băut
 leacuri veninoase (MAR.).

○BOSCONI (*-oneso*) *vb. tr.* *Mold. Trans.* A face
b o s c o a n e, a fermeca, a vrăji: vrăjit-au, bosconit-au,
 ...dar toate nu au folosit nimie (RET.) *○* A bosco-
 rodi, a bodogăni: te vede boscondin din gură (JIP.).

BOSCORODEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* Faptul de a
b o s c o r o d i; bodogăneală: trebe să știu și eu toate
 boscoroditele ministrantului (GRIG.).

BOSCORODI (*-odeso*) *vb. tr.* A bodogăni, a
 bombăni, a mormăi; a îndruga: Incepui... să-l bosco-
 rodeasă în limba lui olt și mai oltă (GRU.) *○* A bodogăni:
 popa... boscorodii oftava cuvinte deasupra mesei (D.ZAMF.);
 bătrînii... își făceau oruce boscorodind molitile (NEGR.) *○*
 A pronunța formule neînțelese, a descînta, a vrăji:
 odată începea dracul a ~ din gură și a descînta (CRG.) [*rut.*
b o z k o r o d i t i].

○BOSIQC = **BUSUIQC**.

BOSMA (*pl.-male*) *sf.* Poznă; renghiu [*tc.*
b o z m a, „crimă”].

***BOSNIAC** *l. adj.* Din Bosnia.

2. sm., **BOSNIACA** (*pl.-ce*) Locuitor, locuitoare din
 Bosnia [*fr.*].

○BOSOL (*-oleso*) *vb. tr. Mold.* A înghesui, a
 strînge ghem: îngheti botul de fier... ce-l bosolean... de
 un an fierarii (FLOR.).

○BOSORCAIE (*pl.-căi*) *sf. Trans.* Vrăjitoare,
 strigoaică [*ung.* **b o s z o r k á n y**].

○BOSTAN *sm. Mold. Trans.* = **DOVLEAO** *○* *F* Cap (mare și prost): a făcut după cum i-a trăznit prin
 ~ul lui cel sec (GEZ.) [*tc.* **b o s t a n**, „pepenărie”].

○BOSTANĂ (*pl.-ne*), **BOSTĂNĂRIE** *sf. Mold. Bucov.*
 Loc semănat cu pepeni; grădină de pepeni. pepenă-
 rie: o lumină de foc plîpîia departe la vre-o bostană
 (S.-ALD.) *○* frica păzește bostănăria [**b o s t a n**].

○BOSTĂNAR *sm. Mold.* *○* Cel ce cultivă **b o s t a n i**
 sau pepeni *○* Pepenar, cel ce vinde pepeni
 sau bostani *○* Păzitorul unei pepenării:
 n'am întîlnit decît pe un ~ surd ca pămîntul (MERA).

BOSTĂNĂRIE = **BOSTANĂ**.

○BOSTĂNAS *sm. dim. BOSTAN*.

○BOSTANEL *sm. Mold. Bucov.* *○* *dim.* **BOSTAN**
 ○ = **DOVLECEL**.

† BOSTANGIU *sm.* = **BOSTĂNAR** *○* Soldat
 pedestru din garda Sultanului care avea sub îngri-

jirea lui și grădinile seraiului ([] 546) [*tc.* **b o s t a n g i y**].

***BOSTON** *sbst.* *○* Joc de cărți născocit în
 timpul asediului orașului Boston
 (1775-1776) *○* Vals american:
 nu știe franțuzește, nici nu dansează ~ul
 (CAR.) *○* Mașină mică de tipărit
 [*fr.*].

BOSUIQC = **BUSUIQC**.

BOSUMFLA (*-tina*) *vb. refl.* A
 se îmbufna, a-și arăta supărarea,
 necazul printr-o față posomorită:
 nu te mai ~, c'asta giumin noi (ALECS.).

BOSUMFLAT *adj. p.* **BOSUM-**
FLA. Îmbufnat, cu fața posomor-
 rită (spre a-și arăta ciuda, supă-
 rarea pe cineva): da ce, mă Borboată,
 de ce stai ~ P (ML.).

○BOSURCA (*-uro*) *vb. tr. Maram.*
 A vrăji, a fermeca (BRL.) [**b o s -**
o r c a i e].

BOȘ (*pl. boașe*) *sn.* Testicul.

BOȘAR *sm.* Pepene verde
 care crește foarte mare: se umflă și
 crește cit un ~ (DLVR.); și *adj.*: pepene ~, pepene
 verde cu miezul alb-gălbui.

○BOȘCA (*pl.-ște*) *sf. Tr.-Carp.* Butoiaș [*ung.*
b o c s k a l].

○BOȘIRCA *sf. Trans.* = **BORHOT** [*comp.* **POȘIRCA**]
○BOȘO(Ă)LCĂ (*pl.-olei*) *sf. Mold.* Umflă-
 tură, gîlcă (RV.-CRG.).

BOȘOROĞ, **○OAGĂ** *l. adj. și sm. f.* Vătămat
 (la boașe), surpat.

2. **BOSOROAGĂ** *sf.* = **BURUIANA-SURPĂTURII**.

BOȘOROGEALE (*pl.-ai*) *sf.* Vătămătură,
 (la boașe), hernie [**b o ș o r o g i**].

BOȘOROGI (*-ogese*) *vb. refl.* A se vătăma
 (la boașe), a se surpa, a căpăta hernie [**b o ș o r o g**].

BOSTINĂ (*pl.-ne*), *Mold. Bucov.* **BOSTINĂ** (*pl.-ne*)
sf. Rămășița din fagur după ce s'a scos miera și
 ceara: să faci luminare din bostină, să ardă în casă (VOR.) *○*
 Ceea ce rămîne după ce s'au stors strugurii la
 teasc, tescovină: prăjeau pe foc într'un ceanun mare niște
 bostine cu sîn (CRG.) [*rut.* **v o š t y n a**].

○BOSTIUR... = **BOSTUR**...

○BOȘTUR *adj. Mold. Bucov.* Gol, sec *○* Gău-
 nos, scorburos.

○BOȘTURĂ (*pl.-uri*) *sf. Mold. Bucov.* Scorbură,
 găunoșitură: omni lute se viră într-o ~ de copac (VOR.) *○*
 Văgăună.

○BOSTUROS *adj. Mold. Bucov.* Scorburos, gău-
 nos: a strîns toate ciolănele și le-a pus într-o răchită boș-
 turoasă (VOR.) [**b o ș t u r ă**].

BOT (*pl.-turi*) *sn.* Partea anterioară a ca-
 pului la cele mai multe mamifere cuprinzînd na-
 sul și gura ([] 547); (a bea)

la ~ul calului, (a goli) cel din
 urmă pahar înainte de ple-
 care *○* Ciocul păsă-
 rilor mari *○* *F* (*pl.* **bat-**
focură) Gura omului; *○*: a
 se șterge sau a se linge pe ~ de
 ceva, a-și lua nădejdea de a
 mai căpăta un lucru, a fi si-
 lit să renunțe la ceva; *F* a
 se linge (*sau* a se pupa) în ~
 cu cineva, a fi prieten intim cu cineva; a linge (*sau*
 a pupa) în ~ pe cineva, a-l linguși; *○*: te pupă în ~ și-ți
 la din pungă tot; a unge ~ul cuiva, a-l mitui; a încheie ~ul
 cuiva, a-l sili să tacă; a da cuiva peste ~, a înfrunta pe
 cineva, a răspunde cuiva care s'a obrăznicit, în
 așa fel încît să rămîie de rușine; a da (*sau* a pica)
 în ~, a cădea cu fața la pămînt (de oboseală, etc.),
 a nu mai putea răzbi cu lucrul; asta nu e de ~ul tău,
 asta nu e de seama ta, nu se potrivește pentru unui
 ca tine; a pune pe cineva cu ~ul pe labe, a face să-și
 plece capul rușinat, a-l sili să sesupună; a pune ~ul
 pe labe, a-și pleca capul rușinat, a se supune; a-și
 viri (*sau* a-și băga) ~ul în toate (celea), a se amesteca
 nechemat în treburile altora *○* *Pr. anal.* Capătul,
 virful, partea anterioară a unui lucru ce prezintă
 oare-care asemănare cu un bot de animal, sau cu

Fig. 546.
Bostangiu.

Fig. 545. Boschet.

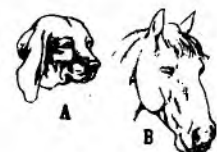

Fig. 547. A. Bot de
cine. — B. Bot de cal.

un cioc de pasăre: ~ul cizmei; ~ul condeiului; ~ul locomotivei, etc.; cizme galbene de mășină cu ~ul ascuțit (L.-CH.); deodată răsar, din trestii, ~ul unei luntri (SAO.).

BOTĂ¹ (pl.-te) *sf.* ① Vas de lemn infundat la amîndouă capetele, cu o vrană în fundul deasupra, în care se duce apa de băut pentru muncitorii de la cîmp (□ 548); se duce la bota cu apă, umplu o cupă și-o sorbi pe nerăsufiate (LUNG.) ② *Trans.* Doniță [blg.].

③ **BOTĂ**², **BOATA** (pl.-te) *sf.* *Mold. Tr.-Carp.* Bită: făcîndu-și o botă bună, au pornit cu ea prin lume (SA.); luă iară oile sub botă și haida cu ele la pășune (CAT.); ④ nu da bota în mîna prostului (ZNN.); [lbg. b o t].

BOTĂ³ *sf.* numai în expresiunea: a nu ști (sau a nu se pricepe) ~, a nu ști (a nu se pricepe) nimic, nici o boabă, nici o iotă: premaru nu știe carte (JIF.).

***BOTANIC** *adj.* ① De botanică, privitor la plante; grădină ~a, grădina în care se cultivă, pentru a fi studiate, felurile specii de plante sau de arbori [fr.].

***BOTANICĂ** (pl.-ici) *sf.* ① Știința care se ocupă cu studiul vegetalelor ② Carte, studiu asupra acestei științe [fr.].

***BOTANIST** *sm.* ① Cel ce se indeletnicește cu studiul botanicii [fr.].

***BOTANIZA** (-izez) *vb. intr.* ① A culege plante pentru studiu, a erboriza [fr.].

BOTAR (pl.-are) *sn.* ① Curea hamurilor sau bucățica de streang de la căpăstru care cuprinde b o t u l calului (□ 549) ② Lanțul care leagă capătul de dinainte al grindeiului cu roțile.

BOTAU (pl.-tăe) *sn.* Bită ciobănească: Cu ~l le mîna (ALECS.). [b o t ă].

③ **BOTCĂ** (pl.-ce) *sf.* *Mold.* Alveolă, chilioara din fagur, în care se naște matca.

④ **BOTEIAS** (pl.-ge) *sn.* *dim.* BOTEIU.

BOTEIU (pl.-ele) *sn.* *Tr.-Carp. Mold.* ① Cîrd (de vre-o 3-400) de oi.

② **BOTEJUNE** *sf.* ① Botez ② *Bucov.* Ospățul de la botez [lat. *baptizatiōnem].

BOTELNIȚĂ = BOTNIȚĂ.

③ **BOTET** (pl.-ete) *sn.* *Trans.* ① Putinică de păștrat brînză (MC.) [b o t ă].

④ **BOTEU** (pl.-tele) *sn.* *Băn. (uis.)* = BOTEIU.

BOTEZ (pl.-ezuri) *sn.* ① Una din cele șapte

Fig. 543. Botă.

Fig. 549. B.B. Botar.

Fig. 550. Botezul (după Mystirio. - Tîrgoviște, 1651).

taine ale bisericii creștine, menită a șterge păcatul

strămoșesc prin cufundarea trupului în apă (la creștinii ortodocși), sau prin stropirea cu apă sfințită (în biserica catolică) (□ 550) ② Așa sfințită întrebuințată la botez ③ Ospățul de la botezul unui copil [b o t e z a].

BOTEZA (-tez) *1. vb. tr.* ① A săvîrși botezul, a creștina prin botez ② A stropi cu aghiasmă la Bobotează, la zi întâiu a fie-cărei luni, etc. ③ A funcționa ca naș la botezul cuiva: cînd botezi copil, să ie dai față lungă (SEZ.) ④ F A da un nume (mai adesea de batjocură), a porecli: consiliul comunal botezase bietele uliți cu pomposul nume de strade (D.-ZAMF.) ⑤ *Pr. anal.* ⑥ A stropi: botezînd cu praftorii cărbunii (OLVR.) ⑦ F A amesteca vinul, rachiul, laptele, etc. cu apă: într'o cămaruță... mamă-sa boteza rachiul (D.-ZAMF.).

2. vb. refl. ① A primi botezul, a se creștina, a se face creștin [lat. baptizare].

BOTEZAT *adj.* ① p. BOTEZA ② **NEBOTEZAT** ③ F Amestecat cu apă (vorb. de vin, rachi, lapte, etc.): dă-i să bea lapte crud și ~ cu apă de ploale (ALECS.).

BOTEZĂTOR *sm.* ① Cel ce botează: St. Ioan Botezătorul.

BOTFOR (mai adesea **BOTFORI** pl.) *sm.* ① Cizme, cu tureți virtuose și încrețite la glesne, purtate mai ales de militari sau de vînători: venea... încălțat cu niște ~l ce-l treceau de genunchi (D.-ZAMF.) [fr. bottes fortes].

BOT-GRÔȘ *sm.* ① Pasăre din ordinul pasărelor, cu ciocul foarte tare (de unde și numele de „cioc-gros” sau „clon-țar”), gros și bombat, cu care poate sparge chiar simburii de cireși, din care cauză e numită și „ciresar” sau „simburar”; are penele galbene-mo- horite pe cap, castanii pe spate și roșietice pe pîntece; trăiește singurată, sălbatecă și tăcută prin pă- durile de la munte (*Coccothraustes vulgaris*) (□ 551): cea întiu pasăre care au fost jertia cruzimii stăpînului meu era un ~ (ALECS.) [b o t + grôș].

② **BOTICĂ**¹ (pl.-ce) *sf.* *Trans. dim.* BOTĂ¹.

③ **BOTICĂ**² (pl.-ce) *sf.* *Mold. dim.* BOTĂ²: botica... au prins să-l îmblățească și să-l bată (SA.); La cap ~, la dos ~ iar la mijloc nu-l nemică (*ghicitoare despre „furnică”*) (GOR.).

***BOTINĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Gheată (mai ales eleg- antă): băttînd nervos din virful botinei de lac (CAP.) [fr.].

② **BOTIȘCĂ** *sf.* *Trans.* (DENS.) *dim.* BOTĂ¹.

BOTIȘOR *sn. dim.* BOT: Eu cam ades vedeam Că tu, pe ~, Aveai și puțșor (DOO.).

BOTIȚĂ¹ (pl.-te) *sf. dim.* BOTĂ¹. Vas pentru ducerea apei la cîmp (□ 552): bacia a luat dintr'un oulu o ~ de lemn (LUNG.).

③ **BOTIȚĂ**² (pl.-te) *sf. dim.* BOTĂ².

BOTNIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Aparat alcătuit din fâșii de cu- rele sau dintr'o împletitură de sîrmă (□ 553) (cîteodată din- tr'un simplu belciug sau o scîn- durică cu cuie înfipte (□ 554) cu care se strînge

Fig. 552. Botiță.

Fig. 553. Botniță.

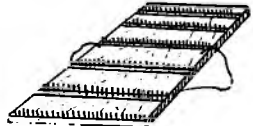

Fig. 554. Botniță de minzați.

b o t u l animalului ca să nu poată mușca, sau spre a-l împiedeca de a păște ② F Bot, gură: vîz bine c'am să-ți dau peste ~ (FLOR.).

BOTOAȘA (pl.-ge) *sf.* ① = BĂBANĂ: numai cînd și cînd tusea ofte o ~ gâlbefită (LUNG.).

BOTOCĂNȘ = BUTUCĂNȘ.

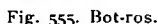
② **BOTOROȘ** *subst. Băn.* Lemn timp, fără virf [b o a t ă].

BOTȘ *adj.* ① Cu b o t u l mare, gros ② ③

BOT-
BOT

***BOTRIOCEFAL** *sm.* * Gen de vierme tur-
tit de felul teniei, dar mai mare, care trăește, ca
și aceasta, ca parazit în intestinul omului [fr.].

BOT-ROȘ, Ț BOT-ROȘ *sm.* Ț Pasăre foarte frumoasă din ordinul păsărelelor, cu ciocul foarte scurt, aproape rotund, cu pene strălucitoare, de un roșu închis pe piept, pe cap negre, pe spate cenușii, iar la coadă albe; învață ușor să cînte și chiar să rostească câteva vorbe; se mai numește, după ținuturi: „caldăraș”, „lugaclu”, „domnișor”, și „pasăre-domnească” (*Pyrrhula vulgaris*) (□ 555) [b o t + r o ș, din cauza ciocului celui scurt, care anare ca tocit].

BOT (pl.-turt) *sn.* ① Bucată dintr-o materie care s'a făcut mototol, căreia i s'a dat forma rotundă ca a unui ghem, cocoloș (de hirtie), bulgăre (de lut, de zăpadă, etc.), bulz (de cas): ni se părea că aveam rie-care cite un ~ de lăscă în gît (ALECS.); am găsit pe-o țesătură un ~ de mămălika (CRG.); a face ~, a face ghem, a mototoli (dându-i forma unui cocoloș) ② *Trans.* Nod făcut în ață (FR.-CDR.) ¶ ③ *F* Un ~ cu ochi (CRG.), se zice în mod disprețuitor despre un om cu o figură dobitocească, lipsită de ori-ce expresiune.

BOTANĂ — BOTOLAN.

○ **BOȚELNIC** *adj.* *Olten.* (CIAUȘ.) Care se ține de drăcij; care face boate.

BOȚI (-tése) *Mold. vb. tr. și refl.* ① A (se) mototoli: domnilor, înși boții hainele (ALECS.). ② A (se) strînge ca un ghem, a (se) cocoșoi, a (se) face boț: ea boț scrisoarea cu mîna (EMIN.) ¶ ③ Ț A inghesui, a strîmtoarea (pe dușman): boțind pre varvari în balta ce era acolo (CANT.).

BOTÎT 1. *adj.* ① *p.* **BOT** ¶¶ ② **NEBOTÎT** ¶ ③ *Mototilit*: haine ~e ¶ ④ *Făcut ghem, cocoloșit* ¶ ⑤ *Sbir-cit*: fața... ~ă și scrijelită, toată în sbircituri adânci. (VLAH.).

2. **BOTITI** *sm. pl.* = BURETE-PUOIQS

BOȚITURĂ (pl.-turi) *sf.* Cută (făcută pe un lucr**u** b o ț i t), mototolitură: cu o cămașă, al cărei gu**l**er era o poemă de boțituri (D.-ZAMF.).

OBOTOC ~~BO~~ **BOȚOG.**

BOTOCHINĂ (pl. -ne, -ni) *sf.* = **MOTOCHINĂ.**

BOȚOC, Băn. **BOȚOC** sm. Pește cu capul mare care, după corcintă pescarilor, ar fi o corcitură a cosacului cu batca (*Abramis sapa*) [bot].

BOTOLAN *sm.*, **BOTOLANA**, **BOTANA** (*pl.-ne sf.*)
 Nume dat unui bou (unei vaci) cu botul scurt
 și gros.

BȚU sm. ① Animal domestic din familia rumegătoarelor, cu trupul mare și robust, cu coarbele lungi și găunoase, cu copitele despicate; e întrebuințat înjugat la car sau la plug ca vită de muncă; carnea lui constituie pentru om un aliment foarte hrănitor (*Bos taurus*) (□ 556); (P) (P): ochi de ~, ochi mari, holbați; lapte de ~, lucru imposibil de aflat; — ②: a munci ca un ~; a merge ca cu boii, foarte încet (*in spec.* despre o trăsură, o căruță, etc.): a nu-î fi toți boii acasă, a nu fi cu voie bună, a fi supărat, posomorât; a-î lăsa (pe cineva) în boi lui, a-î lăsa în pace, să facă, să se poarte cum poate sau cum vrea, a-î lăsa în apele lui; a-și pune boii în plug cu cineva, a-î căuta pricină de ceartă; s'au dus ~ și s'au întors măgar sau s'au de vitei și s'au întors ~, despre cineva care, umblînd să se preocupească, s'au întors mai prost sau mai sărac de cum fusese la plecare; s'au dus boii draoului, s'au bădărit, vine, a ieșit rău la capătul lui; plănu să zică „bău breaz”, lucrul așezat la amiază, despre un leneș sau despre cel zăbăvnic la vorbă; de-acum înainte n'o să mai fac boi băltați, nu mai sînt în stare să mă mai procopesc, să mai fac lui

cruri de seamă; și ~1 are limbă mare, dar nu poate să vorbească, cînd cineva ar avea de spus multe cu privire la un lucru, dar nu-i e îngăduit să vorbească; ~1 se leagă de coarne și omul de limbă, omul trebuie să-și pună friu gurii, dacă nu vrea să-și creeze neajunsuri; ~1 nu toleră cu gura legată; cine fură azi un ou, mîine fură și un ~, omul se deprinde la rele, la hoții, începînd cu lucruri mărunte; ~1 cu bi-

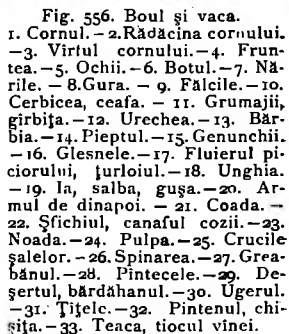
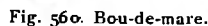
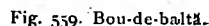
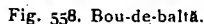
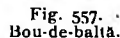

Fig. 557.
Bou-de-balta.

tor iyneus) (□ 558) ¶ ⑦ ♀ BOU-DE-BALTĂ³ sau BOUL-BĂLȚII, BOU-DE-APĂ, unul din cei mai mari gindaci de apă din părțile noastre (*Hydrophilus piceus*) (□ 559) ¶ ⑧ ♂ BOU-DE-MARE, mic pește de mare (de 15-25 cm.) cu corpul acoperit cu solzi mici și netezi, capul gros și lățat, botul scurt și cu ochii așezați în partea superioară a capului (*Uranoscopus scaber*) (□ 560) ¶ ⑨ ♂ BOU-DE-NOAPTE = BUFNITĂ ① ¶ ⑩ ♀ BOUL-DUMNEZEU¹, insectă mică numită și „boul-Domnului”, „vaca-lui-Dumnezeu”, „vaca-Domnului”

„boul-popii”, „buburuză”, „măriuță”, „mămăru-
ță”, etc. pe al cărui corp rotund și roșu se văd șapte
puncte negre (*Coccinella septempunctata*) (561);
BOUL-LUI-DUMNEZEU ²
sau **BOUL-DOMNULUI**;
BÂN-BOUL-BABEI = **RĂ-
DAȘCĂ**; **BOUL-DOMNU-
LUI** = **VACA-DOMNU-
LUI**; **BOUL-POPII** = **BO-
UL-LUI-DUMNEZEU** ¹ ¶
① ² **OCHIUL-BOULUI** =
PITULICE ¶ ② ³
OCHIUL-BOULUI =
OCHIU; **LIMBA-BOULUI**
= **LIMBĂ** ¶ ④ De-a
boul sau de-a'n-boul, joc
de copii în care niște
bețe sînt aruncate
astfel încît să sară
din cap în cap; ⑤: a merge, a se duce de-a'n-bou (lea),
alene, abia tirindu-și picioarele (în felul boilor):
prostia... mai mult se tirăște... și merge tot d'a'n-boulea
(OLVR.) [lat. bos, bovem].

Fig. 561. Boul-lui-Dumnezeu.

BOUAR = **BOAR**.
BOULEAN sm. ① ² **dim. BOU** ①: o sanie goală,
cu doi bouleni piperniciți, mergea spre barieră (D.-ZAMF.) ¶ ②
= **AVAT**.

BOULET sm. ² **dim. BOU** ①.
BOUR sm. ① ² Soiu de bou sălbatec care trăia
odinioară în pădurile Mol-
dovei; a dispărut acum cu
desăvîrșire (cel din urmă
bour a fost omorît în Po-

Fig. 562. Bour.

Fig. 563. Bour.

lonia în anul 1627) (*Bos urus*) (562): ~i naști
cu steme 'n frunte (EMIN.); sara a venit cu un ~ acasă
(SB.) ¶ ② ³ Vechea pajeră a Moldovei închinuind
un cap de bour (563); pr. ext. Țara Moldovei: ~ul
moldovenesc era singur stăpîn pe o țară lungă (GN.) ¶ ③ ⁴ Fier
(la început cu marca unui cap de bour) cu care se
înfiereau odinioară făcătorii de rele, cu care se
însemnau vitele și copaci, țăruiși sau pietrele
de hotar care slujeau să hotărîcească două pro-
prietăți, etc.: se omosco boli din otreasă și caii din
berghalie de pre ~ul lor (NEGR.); de aci, pr. ext. pia-
tră de hotar ¶ ⑤ Partea dinainte, încovoiată în
sus a tălpilor saniei (= **SANIE**) ¶ ⑥ Botul luntrii
(= **LUNTRE**) ¶ ⑦ pl. Marginea, bordul pălăriei:
își smulgea din cap pălăria lată'n ~i (SAD.) [lat. bu-
balius].

BOUREAN sm. ² Nume de bou mare și voi-
nic [bour].

BOUREL 1. sm. ① ² **dim. BOUR** ① ¶ ③ **Trans.**
Melc (prin asemănarea antenelor acestuia cu
coarnele bourului) (BUC.) (PAC.) ¶ ④ ⁵ = **PITULICE**
¶ ⑥ ⁶ = **RĂDAȘCĂ**.

2. adj. ① Cu coarne ca ale bourului: bol bourel ¶
② Pr. anal. Teapăn, tare: Cu țitele bourale, Chiar
ca două turturele (STAM.) sînil bourel (DEM.); ¶ sm.: de
la gît în jos se trădau bourul sînilor (EMIN.).

BOURESC adj. De bour, ca ale bourului:
Mele, melc, codobele, Scoate coarne bourești... (recitativ co-
pălesc).

BOURIE sf. **Trans. Bucov.** Locul unde se odih-
nesc boii la pășune (MAR.) (OENS.) [bou + suf. -ărie].

BOUȘOR sm. **dim. BOU** ①.

BOUȚ sm. **dim. BOU** ①.

BOVIN adj. ① Din familia, de speța bouului:
rușă ~ă ¶ ② De vite cornute: pestă ~ă [fr. < lat.].

BOX ¹ (pl. bocși) sm. ² = **MOPS**.

BOX ² (pl. boxuri) sn. ① ² Sport (de origine
engleză) constînd din lupta a doi adversari cu
pumnii (564): brațele luase pozițiunea unui atlet de

~ (A.-GH.) ¶ ③ ⁴ Armă alcătuită dintr'o bucată de
metal, cu găuri, pe unde se introduc degetele, și
cu care atacă cineva cu pumnul strîns (565)
[fr. < eng.].

BOXA (-xoz)

vb. intr. A se lup-
ta cu pumnii [fr.
< engl.].

BOXĂ (pl.-xe)

sf. Despărțitură
într'un grajd pen-
tru un singur cal
[fr. < engl.].

BOXOR sm.

~ Cel ce boxează,
luptător cu pumnii [fr.].

BOZ ¹ sm. Zeu păgi-
nese, idol [vsl. b o z i,
pl. din b o g „Dumne-
zeu”].

BOZ ² (pl. boii), **BOZIU**
sm., **BOZIE** sf. ³ Varie-
tate de soc cu flori albe
și fructe negre, ce răs-
pîndește un miros ca-
racteristic foarte neplăcut; e des întrebuințat în
medicina populară; ba-
bele îl culeg în Ziua-
crucii (14 Sept.) și fac
din el ceaiuri, scaldă-
turi, oblojeii, etc. sau
descîntă cu el pentru
diferite boale (*Sambu-
cus ebulus*) (562):
duducile și domnișorii nu
răsar ca bozul prin satul no-
stru (ALECS.); chipul ei era
ca mustul de bozii (OLVR.)

[sl.; comp. rut. b o z, rus. b o z ŭ, etc.].

BOZĂȚEL sm. ³ ① = **SPINZ** ¹ ¶ ② = **STIRI-
GOALE**.

③ **BOZGOANE** sf. pl. = **BOSCOANĂ**: face toate vră-
jile și ~le de pe lume (SAD.).

BOZIE, **BOZIU** = **BOZ**.

BOZUMFLA... = **BOSUMFLA**...

BOZUTĂ sf. Băn. ³ = **SPINZ**
[b o z].

BOZUȚ sm. ³ = **BURETE-PU-
CIOȘ**.

BRĂBĂNOȚ = **BĂRBĂNOȚ**.

④ **BRĂBETE**, **BRABETE**, **BRABET**
sm. **Often. Băn.** ³ = **VRĂBIE**: vă chi-
tul la pămînt ca pe brabeți (FIL.).

BRĂBIN sm. ³ Plantă cruci-
feră, cu flori galbene, numită și
„colțul-lupului” (*Bunias orien-
talis*) (567).

BRAC ¹ (pl.-ouri) sn. ① Rămă-
șiță netrebnică de asvirlit; ceea
ce rămîne după ce s'a ales ce e mai bun ¶ ② ~
sau oal de ~, cal de reformă,
care nu mai poate sluji la ni-
mic: slab și costeliv ca un cal de ~
(OOP.) [rut. rus. < germ.].

BRAC ² sm., **BRĂCĂ** sf. ³
Cîine (cătea) de rasă străină,
cu părul lîns și urechile mari
atîrnate, întrebuințat la vînat
(568) [fr. braque sau germ. Bracke].

④ **BRĂCACE** (pl.-ăci) sf., **BRĂCACIU** (pl.-ace) sn.
Tîngire mare de aramă (în spec. pentru adus apă).

⑤ **BRACE** sf. pl. și **BRACI** sm. pl. **Bucov. Maram.**
Izmene: dă mai de grabă bracii încoace, de vrei să nu te
căești (SB.). [lat. braccæ].

⑥ **BRĂCELE** sf. pl. **Often.** = **BRĂCIRE**.

BRACHIAL adj. ① De braț, a brațului: ar-
tera ~ă [fr. < lat.].

② **BRĂCIE** = **BRĂCIRE**.

③ **BRĂCÎNĂ** (pl.-îni) sf. **Trans.** ³ = **BRĂCIRE**:
mîllocul și-l string cu o... ~ lată în mai multe colori
(PAC.) [lat. braccina < braca].

BRĂCÎNĂR (pl.-are) sn., ³ sm. ① ² = **BÎR-**

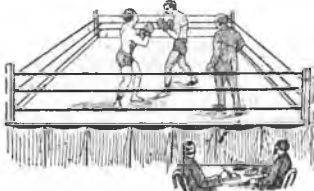

Fig. 564. Box.

Fig. 565. Box.

Fig. 566. Boz.

Fig. 567. Brabin.

Fig. 568. Brac.

NET: pleacă grăbit, ținându-se cu o mână de ~ii pantalonilor prea largi (BR.-VN.) ¶ @ Spina carului, speleaza care leagă capetele cracilor de piscul carului (= CAR) [brăcină].

BRĂCINĂRIȚĂ (pl.-ite) *sf.* @ Betelia de la izmene sau de la cioareci prin care trece brăcinarul (suo.) ¶ @ Bețișor crescut cu care se vîră birnețul în bată [brăcinar].

BRĂCIRE (mai adesea *pl.* **BRĂCIRI** *sf.* *Olten. Tr.-Carp.* @ Cingătoare lungă și îngustă țesută din lînă, care înconjură mijlocul de mai multe ori, bete [569] [lat. brăcile].

BRACTEAT (pl.-te) *sn.* @ Nume dat monedelor de argint, întrebunțate în Germania în evul mediu, făcute dintr-o placă subțire de argint la care efigia bătută pe avers apărea și pe revers [570] [germ.].

BRACTEE *sf.* @ Frunzișoară la subțioara căreia la naștere floarea [571] [fr.].

BRACUI (-ăcușu) *vb. tr.* @ A alege brăcurile, a pune de-o parte ce e de lepădat ¶ @ A lăsa numai lucrurile ne-rebucite, alegând tot ce e mai bun: toată pădurea este cîntăită și brăcută de dișii (con.).

BRAD *sm.* @ Copac rășinos, totdeauna verde, care crește în pădurile de la munte; e numele generic al tuturor copacilor din familia coniferelor, cum sînt pinul, molidul, jneapănul. etc.; speța cea mai răspîndită la noi numită ~ sau ~ **ALB** (*Abies pectinata* sau *Abies alba*) are coaja netedă, albă-argintie și o înălțime mijlocie de 15-25 de metri, ajungînd uneori pînă la 35-40 de metri; crengile lui, numite „cetină”, se desprind din trunchiul ca spițele unei roți și sînt acoperite cu niște frunze subțiri, turtite, numite „ace” sau „țepușe”, așezate ca dinții unui pieptene; fructul lui numit „cucuruz (de brad)” e de formă cilindrică și e acoperit cu niște solzi care se desfac și cad jos la maturitate; lemnul lui e des întrebunțat în tîmplărie sau dulgherie, sub formă de scinduri, grinzi, etc. [572] ¶ @ Lemnul acestui copac: două de ~

¶ @ Un ~ de flăcău, un ~ de Român, despre un om chipeș, înalt și voinic ¶ @ ~ ~ **ROȘU** = **MOLIFT** ¶ @ **BRADUL-CIUMEI**, varietate de jneapăn de mărime mijlocie (*Juniperus intermediata*) ¶ @ Ramură mare de brad, mai adesea împodobită, care se pune la carul sau la poarta caselor miresei în ajunul nunții, sau care se poartă înaintea mirilor, cînd se duc la biserică să se cunună; alte-ori se înfige dinaintea casei unde e un mort, sau e purtată cînd duc mortul la groapă ¶ @ Un fel de horă ce se joacă la casa miresei, înainte de cununie: joacă flăcăii și fetele ~ul la mîrsoasă (GR.-N.) [comp. alb. brăh].

BRĂDĂNAȘ *sm.* @ *dim.* **BRAD**.

BRĂDEȚ (pl.-eturi) *sn. col.* @ Pădure de brazi: se desvăleso din destinaș ~ului două turnuri înalte de piatră (VLAH.).

BRĂDIȘ (pl.-ișuri) *sn.* @ Pădure de brazi: răsăcîndu-se apoi în ~ul verde întunecat (GRIG.) ¶ @ ~ = **COSOR** @ ¶ @ ~ sau ~ **GALBEN** = **PENIȚĂ**.

BRĂDIȘOARĂ (pl.-re) *sf.* @ **GAIŢUȘĂ-DE-MUNTE** [brad].

BRĂDIȘOR *sm.* @ *dim.* **BRAD** ¶ @ Ramură de brad sau șomoiaș de paie ce se pune pe învâli-

Fig. 569. Brăciri.

Fig. 570. Bracteate.

Fig. 571. B. Bractee. - P. Pe. duncul. - F. Floare.

Fig. 572. Brad.

toarea unei case cînd se clădește ¶ @ **Trans.** = **JNEAPĂN** ¶ @ = **COADA-CALULUI** ¶ @ = **CORNISOR** ¶ @ = **PEDIUȚĂ** ¶ @ Plantă ierboasă cu ramuri numeroase și de aceeași înălțime formînd mici tufișuri țepene de 10-20 cm. Înălțime; frunzele mici, subțiri și ascuțite, foarte dese și aspre la pipăit, dau plantei înfățișarea unei cetini de brad; crește prin crăpăturile stîncilor și prin pădurile umede din munți (*Lycopodium selago*) [573].

BRĂDOAIE, BRĂDOAICĂ (pl.-ce) *sf.* *Olten. Băn.* Putinică (pentru păstrat brînză, pentru murături, oțet, etc.) [brad].

BRADOȘ *sm.* *Olten.* @ Colac în chip de om ce se face cu deosebire în ziua de Mucenici (9 Martie), numit aiurea „brădulet” sau „sfințisor”.

BRĂDUȚIU, BRĂDUȚAC, sm. *Trans. Băn.* @ Puiu de brad, brăduțel.

BRĂDUȚEL *sm.* @ *dim.* **BRAD**: era 'nalt ca un ~ (ESP.) ¶ @ ~ = **BRADOȘ**.

BRĂDUȘCAN *sm.* @ *dim.* **BRAD**.

BRĂDUȚ *sm.* @ *dim.* **BRAD** ¶ @ *Trans. (FAC.)* = **BRĂDIȘOR** @.

BRAGĂ *sf.* @ Rămășițele care se depun în cazan după fierberea rachiiului ¶ @ Băutură răcoritoare obținută prin fermentarea în apă a făinii de meiu cu bucățele de pline ¶ @ **F** [P] Liturghie cu ~ **LITURGHIE** [rus.].

BRAGAGERIE *sf.* @ Locul unde se fabrică sau se vinde bragă: dacă-l este sete, intră într-o ~ (OLVR.) [bragagi].

BRAGAGIU *sm.* @ Cel ce ține o bragagerie ¶ @ Cel ce vinde bragă pe stradă [574]: se aude, acoperind tot șog-motul străzii, glasul unui ~ (CAR.).

BRAGHINĂ (pl.-ine) *sf.* @ Varietate de struguri roșii, cu boabele mari și rotunde, foarte gustoși [575] ¶ @ Vin fabricat din acest solu de struguri.

BRĂHĂ *sf.* @ *Trans. Orz.* măcinat întrebunțat la fabricarea berii (suo.) ¶ @ **Mold. Bucov.** Rămășița ce se depune în cazan după fierberea rachiiului ¶ @ **Mold. Bucov.** = **BRAGĂ** @: cînd rămîne pline multă, se face braha care se bea (VR.) [rut].

BRĂHAGIU, BRĂHAR *sm.* **Mold. Bucov.** @ Bragagi: numai eu am rămas... și un blet braghagi (ALECS.) [brăhă].

BRĂHĂRIE *sf.* **Mold. Bucov.** @ Bragagerie: în orașele din Moldova se aflau o mulțime de brăhării (VR.) [brăhă].

***BRAHIAL = BRAHIAL.**

***BRAHICEFAL, -ALĂ** *adj. și sm.* @ Se zice despre rasele omenești (în spec. rasele galbene) al căror craniu e aproape rotund [576] [fr.].

***BRAHMAN, BRA-MAN** *sm.* @ Preot al lui Brahma [577] ¶ @ Membru al castei sacerdotale, prima din cele patru caste indiene [fr.].

***BRAHMANIC** *adj.* @ Privitor la brahmani sau la brahmanism [fr.].

***BRAHMANISM** *subst.* @ Religieuna indiană al cărei zeu suprem Brahma, s'a încarnat succesiv într-o

Fig. 573. Brădișor.

Fig. 574. Bragagi.

Fig. 575. Braghina.

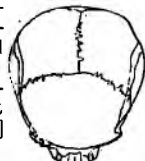

Fig. 576. Craniu brahicefal.

Fig. 577. Brahman.

trinitate: Brahma, principiul creator, Vișnu, cel ce conservă și Siva, distrugătorul [fr.].

***BRA(H)MÎN** 1. *adj.* m Brahmanic: Mă duce 'n India $\sim$ Δ (ALECS.).

2. *sm.* = **BRAHMAN**: Braminii împreună cu toții viețuiesc (DON.) [Brahma].

***BRAICA** *sf.* ① = **BRAC** ② ② = **BRAHA** ①.

***BRAIU** (*pl.*-turi) *sn.* m Băț rotund, lung și

Fig. 578.
Braiu.

Fig. 579. Brancardieri.

gros, cu creștături adânci, cu care se bate brânza în herbină [578] (rut.).

***BRANCARDIER** *sm.* Δ Soldat care ridică (punându-i pe o targă) răniții de pe cîmpul de bătăie [579] (fr.).

***BRANCIOĞ** *sbsl.* Δ Teren pietros: sapă... [ărânii noștri 'n ăul sterp al dealurilor Plevnei (ODOB.).

○**BRANDABURCA** = **BANDRABURCA**.

***BRANDEBURG** (*pl.*-guri), **BRANDEBUR** (*pl.*-ururi) *sn.* Δ Δ Snur, găitan, șiret ce se coase ca podoabă pe pieptul și mai ales în dreptul butonierelor unei haine, *în spec.* la uniformele militare [580]: venghercă de post-tav negru cu brandeburguri și cu ohiosecuri (A.-OH.) [fr.].

***BRANHII** *sf.* *pl.* Δ Aparat respirator al peștilor (P., „urechi”) și al animalelor care trăiesc în apă [581] (fr.).

***BRANIȘTE** *sf.* Δ ① Pădure din care e oprit a se tăia lemne, opritură, apărătură ② *Pr. ext.* Pădure: dăm pe la mănăstirea Râșca, pusă sub o sprinceană de (VLAH.) ③; ~ numai de o tufă nu se face niciodată (PANNI) [blg.].

***BRANȘA** (-șez) *vb. tr.* v ① A face un branșament ② A face legătura unui fir electric cu firul principal [fr. brancher].

***BRANȘA** (*pl.*-se) *sf.* v ① Ramură de negoț, de industrie ② Îndeletnicire specială, specialitate, profesiune [fr. branche].

***BRANȘAMENT** (*pl.*-te) *sn.* v ① Tevile, tuburile laterale ce pornesc dintr-o țevă principală [582] (fr. branchement).

***BRANT** (*pl.*-turi) *sn.* Δ Hamac, pat atârnat făcut din sfoară împletită [it. branda].

***BRASIERĂ** (*pl.*-re) *sf.* Δ ① Camizol de pînză sau de mătase, fără mineci, purtat de femei, spre a susține pieptul ② Îmbrăcăminte a copilului care se pune peste cămașă și de care se încheie pantalonașii [583] (fr.).

○**BRASLĂ** = **BREASLĂ**.

***BRASOAVĂ** (*pl.*-ve) *sf.* *F* Minciuță, palavără: du-te, omule, de unde ai venit, că nu ți se trec brașoavele pe la noi (ALECS.) [Brașov, ai cărui negustori, aducându-și marfa în țară, o lăudau peste măsură].

***BRASOVEAN** 1. *adj.* ① Din Brașov. 2. **BRASOVEAN** *sm.*, **BRASOVEANCA** (*pl.*-ance) *sf.* ① Locuitor (locuitoare) din Brașov ② Negus-

tor care vindea diferite mărfuri fabricate la Brașov.

3. **BRASOVEANCA** (*pl.*-enoi) *sf.* Căruță (de Brașov) mare, acoperită cu coviltiri: făgăduindu-le să pule oailă la o ~, în care intra toată corabia lui Noe (D.-ZAMF.).

***BRASOVENESC** *adj.* De Brașov: o lădă veche brașovenească, ce sta într'un colț, acoperită cu iâlcere (ON.) ② Căruță brașovenească = **BRASOVEANCA**: o căruță brașovenească fără arcuri (JIF.) [brașovean].

***BRASOVENEȘTE** *adv.* ① Ca la Brașov ② *F* Cu minciuni, cu palavre: nu-mi vorbi ~, că nu-mi plac brașoavele (ALECS.) ③ Numele unui danț țărănesc [brașovean].

***BRASOVENIE** *sf.* v ① Marfă de Brașov (fierărie, frînghierie, postav, etc.) ② Prăvălia unde se vinde această marfă [brașovean].

***BRAT** (*pl.*-te) *sn.* Δ ① Membrul superior la om, care începe de la umăr și sîrșește cu mîna: a lua, a ținea, a strînge în ~; a cuprinde cu ~ele; (a primi) ou ~ele deschise, cu multă dragoste; (a sta, a ședea) cu ~ele încrucișate, fără a lucra, neactiv; a fi ~ul drept al cuiva, a fi sprijinul de căpetenie, omul de care nu se poate lipsi cineva, fiindu-i de mare ajutor ② ③ Lucrător, muncitor (care muncește cu brațele): doar sute și mii de ~e trebuș acolo, nu șagă! (CRE.) ④ Cantitatea (de lemne, de lin, etc.) cit se poate duce dintr-o dată cu brațele: un ~ de lemne, de nulele, de paie ⑤ *Pr. anal.* Tot ce e așezat de o parte și de alta a unui obiect, ca și brațele trupului: ~ele unui fotoliu, unui candelabru, unei cumpene, unei ancore, etc. ⑥ *a)* Fie-care din cei patru stîlpșori înfiți în tîlpile războiului de țesut, în care se sprijinesc sulițele; *b)* fie-care din cele două lemne verticale, la războiul de țesut, unite în partea de sus cu arșarul, iar în partea de jos cu vîtațele (RĂZBOIU) ⑦ Δ Fie-care din lemnele orizontale care leagă podul coșului morii; numite și „speteze”, „corzi”, „chingii”, „stîngii”, etc. ⑧ Fie-care din cele două lemne, de o parte și de alta a fereastrăului, de care sînt prînse sfoara, puntea și pînză, numite și „mîini”, „craci”, etc. (FEREȘTRĂU) ⑨ ⑩ ~ele unui rîu, unui fluviu, des-

Fig. 580.
Brandeburguri.

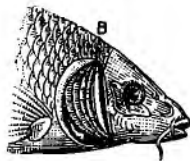

Fig. 581. B. Branchii.

Fig. 584. Brațele unui fluviu.

părțiturile mai înguste care se desprind din cursul apei [584]; ~ de mare, porțiune îngustă de mare cuprinsă între două uscaturi ⑪ ⑫ Fie-care din paramele subțiri cu ajutorul cărora se mișcă vergile în direcția voită [lat. brachium].

***BRĂTARĂ**, Δ **BRĂTARE** (*pl.*-ări) *sf.* ① Podoabă în formă de verigă pe care o poartă femeile pe braț sau la încheietura mîinii [585, 586] ② *Pr. ext.* Verigă de metal cu care se înțepenesc la diferite obiecte (la coasă, la briceag, etc.) încheietura a două bucăți deosebite ③ ④ Fie-care braț al vîtațelor ⑤ v = **BRAT** ⑥ [lat. brachiale].

Fig. 585. Brățări.

Fig. 586. Brățară romană.

○**BRĂȚEA** (*pl.*-țete) *sf.* *Mold. Bucov.* Brățară: Flori de diamant, brățete cu rubinuri (ALECS.) [refăcut din *pl. brățale*, formă disimilată din *brățare*].

***BRĂȚET** *sbsl.*, **BRĂȚETA** *sf.* ① *numai în loc. adv.* la ~, de ~, de-a ~, la braț, dîndu-și brațul unui altuia: și privește cu înă mare la oțzi de brațel se duc (PANNI); s'o pornit de-aici la brățet cu doi cavaleri (ALECS.) [it. a braccetto, refăcut după *braț*].

***BRĂȚIȘ** *adv.* Cuprînzîndu-se unul pe altul cu brațele, corp la corp.

***BRĂȚIȘOR** (*pl.*-oare) *sn. dim.* **BRAT** ①.

***BRĂV** *adj.* Viteaz, curajos: Mișel cu cel volnic și ~ ou cel fugărit (ALECS.).

***BRĂVA** = **BRĂVO**.

***BRĂVA** (-avez) *vb. tr.* A înfrunta, a se împotrivi fără frică, a nesocoti (o primejdie): omul, făcînd bine, poate ~ judecata publică (NEGR.) [fr.].

○ **BRAVĂ** (pl. -ări) *sf.* Băn. Broască (la ușa) [srh.].
* **BRĂVO!** 1. (p) **BRĂVA!** **BRĂVOS!** *interj.* ① Vorbă cu care se aplaudă jocul unui artist, discursul unui orator, etc.; aferim! s'apropiără de tablă strigând bravo! de răsună sala (NEGR.) ② Halal! Brava! ce mai nevăstuică, Cum mai bea la fuică! (BIA.); bravos! națune, halal să-ti fie! (CAR.).

2. *sn.* (pl. -vuri) Strigăt de aprobare, elogiul: Bună treabă, zău, le zice, eu spui ș'altui bravuri la (PANN) [it.].

* **BRĂVURĂ** (pl. -uri) *sf.* Vitejie, bărbăție [fr.].

* **BRAZDĂ** (pl. -de) *sf.* ① Fâșie de pământ răsturnată cu plugul; ② a (se) da la (sau pe) ~, a (se) deprinde ③ Bucată de pământ, cu iarbă cu tot, scoasă cu hiriețul ④ Rind de iarbă cosită, poglog ⑤ Strat de legume sau de flori: cîteva înguste brazde de fasole, de praz și de legumă (OPOS.) ⑥ Urmă, dîr; dungă; sbircitură: lacrimile curgeau pîrale pe brazdele feței lui (GN.) [vsl.].

* **BRAZDĂ** (-dez) *vb. tr.* ① A trage b r a z d e cu plugul: pluguri, rarite, brazdau pămîntul, parcă n'ar fi fost sdravîn (ASP.) ② *Pr. anal.* A face creștături adînci cu cuțitul, cu un obiect tăios ③ A lăsa urme adînci în pămînt (vorb. de roatele carului) sau pe suprafața apei (vorb. de o corabie); *vorb.* de fulger: fulgerele brazdează cerul (LUNG.) ④ ⑤ A săpa sbircituri (pe obraji).

* **BRAZDAR** (pl. -ari) *sn.* Fierul cel lăt al plugului care taie b r a z d a pe dedesubt (587).

* **BRAZDĂT** *adj.* ① p. **BRAZDĂ** ② **NEBRAZDĂT** ③ Săpat, tăiat, scobit, sbircit: muntii... cu creștele ~e de puhoale (CAR.).

* **BRAZDÎȚĂ** (pl. -te) *sf.* ① *dîm.* **BRAZDĂ** ② *Mold.* De-a brazdîța, joc de copii.

* **BRAZILIAN** 1. ● *adj.* Din Brazilia.
2. *sm.*, * **BRAZILIANCĂ** (pl. -toace) *sf.* Locuitor, locuitoare din Brazilia.

* **BRE:** *interj.* ① Exprimă mirarea: bre! că murea-al făcut ② Întrebuințat în loc de mă, măi, adese-ori cu o nuanță de supărare sau de muștrare: astimpără-te, bre omule! [tc.].

* **BREBĂN** *sm.* = **BREBENEA**: a zărit caprele păcînd la ~ într'o preluță (rv. CAR.) [vsl. *bebrîn < hebrû, *breb"; comp. germ. Bihervurz].
○ **BREANĂ** (pl. -ene) *sf.* = **MEANĂ**.

* **BREASLĂ** (pl. -esle) *sf.* ① Corporațiune (de oameni exercitînd aceeași meserie): breasla cizmărilor; mijloacele pe care le întrebunțează ceilalți negustori de breasla dumnealui (sr. VN.) ② *Pr. ext.* Clasă socială, tagmă ③ *Spec. Mold.* Meserie, profesiune: era cîntăreț de ~ și fiu de croitor (NEGR.) [vsl. B r a t i s t v o].

* **BREAZ** 1. *adj.* ① Cu o dungă albă pe bot sau cu o pată albă pe frunte (*în spec.* la boi, vaci, cai, oi și capre); ② a-l cunoaște oa pe un cal ~, a-l cunoaște foarte bine ③ ④ Mai ~, mai deosebit decît ceilalți, mai priceput, mai bun, etc.: dar nici ei nu fu mai ~, ci se întoarse la tatăl său cu nasul în jos (ASP.).

2. **BREAZ** *sm.*, **BREAZĂ** (pl. -eze) *sf.* Cal breaz, iapă brează: hi! breazule, nu te lenevi! (ALECS.); în nădejdea bălătului, rămîne breaza steapă (ZNN.) [big.].

* **BREAZĂ** ○ *npr.* ● Sat în jud. Prahova ① Numele unui dant țărănesc, mai adesea CA-LA-BREAZA: celelalte jocuri, brul... breaza, ș. a... se mai schimbă după locuri (VLAH.).

* **BREB** *sm.* = Castor [vsl. B i - b r ū, bebrŭ].

* **BREBEN** *sm.* = **BREBENEA**.

* **BREBENEA** (pl. -nele) *sf.*, **BREBENEL** (mai adesea pl. **BREBENEL**) *sm.* ● Mică plantă ierboasă cu flori de o-biceiu purpurii, juneori albe sau gălbui (*Corydalis*) (588) ③ tremura ca brebeneli olutului de vînt (OLVR.).

* **BREBENEAC** *sm.* Băn. = STURZ.

* **BREBENOC** = BĂRBĂNOC.

* **BREBETE** *sm.* Băn. = BRĂ-

* **BREC** (pl. -ecuri) *sn.* Trăsurică lungăreață cu

două bănci laterale așezate față în față, și cu o capră ridicată în partea dinainte; alte-ori în loc de bănci, are două banchete așezate transversal față în față (589) [fr. < engl.].

* **BREHNĂ** *sf.* = Specie de uliu.

* **BREHNÎ** (-ness) *vb. intr.* *Mold.* A scoate un sunet ce seamănă cu un lătrat (despre porc, cînd se sperie; despre copii, cînd rid pe infundate) [rut. brechity].

* **BREIU** *sm.* ● ① Plantă anuală, înaltă de 20-60 cm., foarte răspîdită prin pădurile umbroase; face flori verzi și conține o materie colorantă albastră; mai poartă numirile de „breiu-de-pădure”, „slobonov” și „trepă-dătoare” (*Mercurialis perennis*) (590) ② ~ sau ~ **DE-CIMP** = **TREPĂDĂTOARE** ③ [big.].

* **BRELAN** (pl. -anuri) *sn.* ● În anumite jocuri de cărți: reunire de trei cărți identice ca valoare, dar de culori diferite: ~ de valeți [fr.].

* **BRELOC** (pl. -ocuri) *sn.* Obiecte mărunte a-tîrnate ca podoabă la lanțul unui ceasornic de buzunar, la o brățară, etc. (591) [fr.].

* **BRESLĂ** *sm.* Cel ce face parte dintr'o breaslă.

* **BREȚELE** *sf. pl.* = Curele sau fâșii elastice petrecute pe umeri și prinse în față și la spate de pantaloni spre a-ține rădicați, patești, cozondraci (592) [fr.].

* **BREȚON** 1. *adj.* ● Din Bretania, a locuitorilor din Bretania: limbă ~.

2. *sm.*, * **BREȚONĂ** (pl. -ne) *sf.* Locuitor, locuitoare din Bretania.

3. (pl. -onuri, -oane) *sn.* Tăietură în linie dreaptă a părului lăsat peste frunte pînă aproape de sprîncene [fr.].

* **BREVET** (pl. -ete) *sn.* ● Diplomă acordată cui-va de guvern dîndu-i dreptul de a se bucura de oare-cari privilegii: ~ de tutungerie; ~ de licență (pentru băuturi spirtoase); *în spec.* ~ de invențiune, act (lăra garanție din partea guvernului) prin care se recunoaște unui inventator dreptul exclusiv de a fabrica și a vinde în folosul său o descoperire industrială [fr.].

* **BREVETĂ** (-tez) *vb. tr.* ① A da un brevet ②

Fig. 589. Brec.

căprior; despre

cînd rid pe infundate) [rut.

brechity].

* **BREIU** *sm.* ● ① Plantă a-

nuală, înaltă de 20-60 cm., foarte

răspîdită prin pădurile umbroa-

se; face flori verzi și conține o

materie colorantă albastră; mai

poartă numirile de „breiu-de-

pădure”, „slobonov” și „trepă-

dătoare” (*Mercurialis perennis*)

(590) ② ~ sau ~ **DE-CIMP**

= **TREPĂDĂTOARE** ③ [big.].

* **BRELAN** (pl. -anuri) *sn.* ● În

anumite jocuri de cărți: reu-

nire de trei cărți identice ca va-

loare, dar de culori diferite:

~ de valeți [fr.].

* **BRELOC** (pl. -ocuri)

sn. Obiecte mărunte a-

tîrnate ca podoabă la

lanțul unui ceasornic de

buzunar, la o brățară,

etc. (591) [fr.].

* **BRESLĂ** *sm.* Cel ce

face parte dintr'o breaslă.

* **BREȚELE** *sf. pl.* = Curele sau

fâșii elastice

petrecute pe umeri și prinse în

față și la spate de pantaloni spre a-

ține rădicați, patești, cozondraci (592)

[fr.].

* **BREȚON** 1. *adj.* ● Din Breta-

nia, a locuitorilor din Bretania:

limbă ~.

2. *sm.*, * **BREȚONĂ** (pl. -ne) *sf.* Locu-

itor, locuitoare din Bretania.

3. (pl. -onuri, -oane) *sn.* Tăietură în

linie dreaptă a părului lăsat peste

frunte pînă aproape de sprîncene

[fr.].

* **BREVET** (pl. -ete) *sn.* ● Diplomă acordată cui-

va de guvern dîndu-i dreptul de a se bucura de

oare-cari privilegii: ~ de tutungerie; ~ de licență

(pentru băuturi spirtoase); *în spec.* ~ de inven-

țiune, act (lăra garanție din partea guvernului)

prin care se recunoaște unui inventator dreptul

exclusiv de a fabrica și a vinde în folosul său o

descoperire industrială [fr.].

* **BREVETĂ** (-tez) *vb. tr.* ① A da un brevet ②

② A-și garanta profitul de pe urma unei inven-

țiuni, prin căpătarea unui brevet [fr.].

* **BREVETAT** *adj.* ① p. **BREVETĂ** ② **NE-**

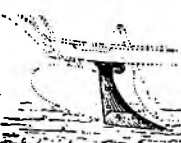

Fig. 587. Brazdar.

Fig. 591. Breloc.

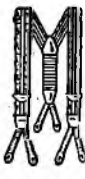

Fig. 592. Brețele.

Fig. 593. Brezai (după T. Papahagi).

Fig. 588. Brebeni.

BREVETAT ¶ ② ✕ Ofițer ~ de Stat-major, ofițer care a obținut diploma Școlii superioare de război.
***BRIVIA** (pl.-re) sn. ① Carte cuprinzând rugăciunile pe care clericul catolic trebuie să le rostească la diferitele ceasuri ale zilei [fr.].

BREZATE sf. Om mascat cu un cap de animal sau de pasăre cu cioc lung (pe care-l face să clănțenească, mișcându-l cu o sfoară), îmbrăcat cu o zeghe și împodobit, cu tot felul de basmale, petice și panglici de culori diferite; acesta joacă pe dinaintea curților sătenilor, mai ales în preajma Crăciunului (□ 593): *Il împodobiră cu flori ca pe o ~* (ISP.).

○ **BRIBETE** sm. Băn. ① = **VRABIE**.

○ **BRIBOIU** sm. Trans. Băn. ① Plantă ierboasă cu rădăcina groasă, noduroasă, cu tulpina țea-până și ramificată în partea superioară și cu flori purpurii; e numită și „fratele-briboiului” (*Geranium alpestre*) ¶ ② **Maram.** (BRL.) = **BOBORNIC**.

BRIBONIC sbst. Trans. (PAC.) = **UNTUL-VACII**.

BRIBORNIC, **BRIBOVNIC** = **BOBORNIC**.

***BRIC** (pl.-curi), ***BRİK** (pl.-kuri) sn. ② Corabie mică cu două catarte, din care cel mai mare e așezat în partea dinapoi (□ 594): *am pornit spre Calimnos, unde am întâlnit ~ul turcesc* (I.-GH.) [fr.].

BRICEAG (pl.-ege) sn. Cuțitaș cu una sau mai multe limbi care se pot închide astfel ca partea tăioasă să intre în scobitura minierului (□ 595) [tc. biçak + briçiu].

BRICEGEL (pl.-ele) sn. dim. **BRICEAG**.
***BRICHETA** (pl.-te) sf. ① Cărămidă făcută din praf de cărbuni aglomerat și cleiu și care servește de combustibil ¶ ② = **APRINZĂTOARE** [① fr. briquette ① fr. briquet].

BRICICĂ ① = **BRISCA**.

○ **BRICICĂ**², **BRISCA** sf. Tr.-Carp. Briceag, cuțitaș [ung. bicska + briçiu].

○ **BRICINAR** = **BRĂCINAR**.

BRICIU (pl.-ce, ① -çuri) sn. Cuțit de ras (barba) (□ 596): *era așa de ascuțit, de tăia ca ~ul* (ISP.) [vs.].

***BRIDGE** (cit. briđi) sn. ① ♠ Numele unui joc de cărți ce seamănă cu whistul ¶ ② Dantură artificială [engl.].
***BRIDGIST** sm. ♠ Jucător de bridge; cel ce joacă bine bridge.

BRIE sf. ① Plantă aromatică cu flori albe, din familia umbeliferelor, numită și „bricla” (*Meum athamanticum*) (□ 597) ¶ ② = **SLĂBANOG** ¶ ③ = **TREPĂDĂTOARE** ① [comp. briçiu].

○ **BRIFTĂ** = **BRIPTĂ**.

***BRIGADĂ** (pl.-ăzi) sf. ① ✕ Corp de trupe, alcătuit din două regimente, sub comanda unui general; general de ~ **GENERAL** ¶ ② O ceată maimică de agenți de poliție, sau de jandarmi, de sergenți de oraș care se află sub comanda unui brigadier [fr.].

***BRIGADIER** sm. ✕ ① Soldat care, în cavalerie și în jandarmerie, are gradul echivalent cu al caporalului din infanterie ¶ ② General de bri-

gadă ¶ ③ Colonel ~, colonel cu funcțiune de comandant de brigadă (poartă galoane ca ale colonelului, avind în plus un soare de argint la chipiu și lampasuri roșii la pantaloni) [fr.].

***BRIGAND** sm. Tilhar, hoț de drumul mare [fr.].

***BRIGANDAJ** (pl.-ajuri, -aje) sn. Tilhărie, hoție de drumul mare [fr.].

***BRIGANTINĂ** (pl.-ne) sf. ② ① Corăbioară întrebuintată pe marea Mediterană (□ 598) ¶ ③ Pinză mare

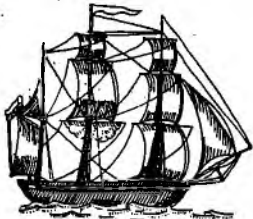

Fig. 594. Bric.

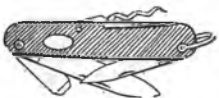

Fig. 595. Briceag.

Fig. 596. Briciu.

Fig. 597. Brie.

Fig. 598. Brigantină.

Fig. 599. Brighidău.

dreptunghiulară întrebuintată la orice corabie și care e prinsă în partea dinapoi a vasului [fr.].
 ○ **BRIGHIDĂU** (pl.-dae, -dăe) sn. Mold. ① Băț care are la unul din capete o rotiță cu multe găuri și cu care se bate laptele în putineiu (□ 599).

○ **BRIHAN** (pl.-anuri, -ane) sn. Trans. = **BĂRDHAN** ② : și tot bagă în ~, De gindea! că-l chiar fișpan (RET.).

***BRILÂNTEL** = **BRILIANTEL**.

***BRILIANT** 1. adj. Strălucitor: *balul e în adevăr foarte ~* (ALECS.).

2. sn. (pl.-te, -turi) ① Diamant pilit și pe fața deasupra și pe cea dedesubt, spre a străluci mai mult: *puse stema în cap, numai de ~e și de smarand* (ISP.) [fr.].

***BRILANTIN** adj. Care strălucește ca *brilantul*: *Pe ~floriștii ei obraz Luce-o rouă ~ă* (ALECS.).

***BRILANTINĂ** (pl.-ne) sf.

② Un fel de ulei cu care se unge barba sau mustățile ca să le facă să lucească [fr.].

***BRILÂNTEL** (pl.-ele) sn. ① dim. **BRILIANT**: *Il dă un inel cu un brilântel*

de toată frumusețea (CAR.).

○ **BRILIOANCĂ** sf. Trans. ① = **IARBA-FLARELOR**¹.

***BRIO** sbst. ① J Energie, vioiciune într-o compoziție sau în executarea ei: *oălofnd pedala, porni ou ~ primele taoturi* (VLAH.) ¶ ② ③ Vioiciune, căldură.

BRIQ(A)LĂ sf. ① Plantă aromatică cu flori roșietice, din familia umbeliferelor, numită și „chimen-de-munte” sau „chimenul-ursului” (*Meum mutellina*) (□ 600) ¶ ② = **BRIE** ①.

○ **BRIPTĂ** (pl.-te) sf. Olten.

Băn. Bucov. Briceag ordinar cu minier de lemn (□ 601) [srb. britva, rut. brytva].

***BRISTOL** sbst. ① Hirtie (sau carton) de calitate foarte fină, ce se întrebuintează mai ales la tipărirea cărților de vizită; *pr. ext.* cartă de vizită: *o bucată de ~ care strălucește deasupra vrafului cărților de vizită* (CAR.) [fr.].

BRISCA¹, **BRICICA** (pl.-ste) sf. Trăsurică ușoară, neacoperită; birjă ordinară (de țară): *a înhămat cei doi oăluși... la un hleab de briscă* (URG.); *bricica mea-l la porțița grădini* (ALECS.). [RUS. briçka].

BRISCA² = **BRICICA**².

BRISCAR, **BRICAR** sm. Cel ce fabrică, vinde sau conduce (ca birjar) o *briscă*: *ce drăciul tui m-ai bricarul* P (ALECS.).

BRISCU(LI)ȚĂ (pl.-te), sf. dim. **BRISCA**¹: *Imprejurul gospodăriei... erau înșirate... briscuțe și care ou bol*

Fig. 600. Brioaia.

Fig. 601. Briptă.
L. Limba. - V. Verigă. - P. Plăsele.

(GRIG.); o brișcăuță arendășească tirită de trel călușei (OOB.).

***BRITANIC** *adj.* ● Ce ține de Marea-Britanie, de Anglia: Imperiul ~ [fr.].

BRIU *sbst.* ♣ = **BREIU** ①.

***BRIZA** (pl.-ze) *sf.* ① Vînt lin, boare, adiere [fr.].

BRIGLĂ *sf.* (mai adesea pl. **BRIGLE**) = **VĂTALA**. **BRIGLAR** (pl.-are) *sn.* ① Bățul orizontal ce ține brigelele la războiul de țesut, numit pe alocuri „arțar”.

BRIIE *sf.* ♣ = **BREIU** ①.

BRINĂS = **BIRNĂS**.

BRINCA¹ (pl.-ci) *sf.* 1. ① Labă, partea de jos a piciorului unui animal: și momița... cu o grație cochetă, Ține „n ~ o lornetă (CON.)” ② F Mină: odată era oft pe-aol să pun brinca pe el (RET.) ③ F Împinsătură puternică cu mîna spre a depărta pe cineva sau a-l face să cadă; îmbrîncitură: am început să-l plătesc cu bobîndă pumii din grădină și brinca de la școală (ON.) ④ ♣ **BRINCA-URSULUI**² = **CRUCEA-PĂMÎNTULUI**; **BRINCA-URSULUI**² = **PEDICUȚA**.

2. **BRINCI** *pl.* ① Labe, picioare; pe~, în patru labe, pe cîteși patru picioarele (*verb.* de animale), pe mîini și pe picioare (*verb.* de oameni): a umbia pe ~; a da, a cădea pe sau în ~, a cădea cu fața la pămînt ② ③ Împinsătură, îmbrîncitură: asvîrlea pe boier cu ~ pe scară (N.-GH.); a da ~ cuiva, a-l împinge cu putere, ca să se depărteze sau să cadă: i se pare că i-a dat cineva ~ într-un abis (VLAH.); ④ a da un brîncu: numai oite un brîncu le da... și se duceau peste cap (ISP.); ⑤ F: Inima îi dăte ~ (ISP.), inima îi îndemnă, îl îndboldi [lat. b r a n c a].

BRINCĂ² *sf.* Boală de vite și de porci caracterizată prin umflarea gîtului (la porci și la vite) sau a capului (la vite): porcii i-a vîndat, că a auzit că prind a muri de ~ (RET.) ② ♣ Boală, la om, molipsitoare, epidemică, care se manifestă printr-o umflătură dureroasă a straturilor superficiale ale pielii (la față și la gît, la mîini și la picioare); e numită în *Mold.* „orbalt”; termenul științific e „erisipel” ③ ♣ Plantă ierboasă care crește pe țărmul mării și din cenușa căreia se extrage sodă; mai poartă numirile de „gușterică”, „iarba-porcului” și „iarbă-sărată”; poporul o pune în scăldători ca leac pentru bolnavii de brîncă (*Salicornia herbacea*) (602) ④ ♣ ~ sau **BRINCA-PORCULUI**² = **BUBERIC** ⑤ ♣ **BRINCA-PORCULUI**² = **CINȘTEU**.

Fig. 602. Brincă.

BRINCĂ³ (pl.-te) *sf.* ♣ = **BRINCA**² ③.

BRINCI¹ (-ceso) *vb. tr și refl.* A (-și) da b r i n c i, a (se) îmbrînci: fata îi brîncește oft oolo (CRG.); se îngheștură, se brîncără și-și spîrșește șipurile (SAD.).

BRINCIȘ *adv.* Pe b r i n c i, în patru labe.

BRINCIU = **BRINCA**¹ ②.

BRINCULIȚĂ (pl.-te) *sf.* F *dim.* **BRINCĂ**¹ ②.

BRINCUȚĂ¹ (pl.-te) *sf.* ① *dim.* **BRINCĂ**¹ ② ♣ = **NAPI-SĂLBATICI** ② ♣ ~ **DE-PIȘICĂ** = **SULITIOA**.

BRINCUȚĂ² (pl.-te) *sf.* ♣ ① Plantă ierboasă din fam. cruciferelor, numită și „bruncuță”, „hurnieruț”, „frunza-voinicului” și „sămcuță”; are tulpina păroasă și florile galbene; crește mai ales prin dărâmături și pe locurile sterile (*Sisymbrium officinale*) (603) ② Plantă din aceeași familie, cu florile mici, galbene, care crește pe lingă bălți și pe locurile umede; e cunoscută și sub numele de „rapiță-sălbatică”; se întrebuințează în medicină ca antiscorbuc și pentru curățirea singelui (*Nasturtium palustre*) (604) ③ = **NASTUREL** [germ. Brunnenkresse + brîncă].

Fig. 603. Brîncuță.

BRÎNDUȘĂ (pl.-uși) *sf.* ♣ ① Mică plantă ierboasă, numită și „brîndușă-de-primăvară”, „brîndușă-albastră”, „brîndușă-de-munte”, „mișuvele”, „șofran” și „șofranel”; face flori violetle sau albe, cu vârgi violetle sau albe de tot; se cultivă uneori prin grădini ca plantă ornamentală; poporul o întrebuințează ca leac contra frigurilor (*Crocus Heuffelianus*) (605): brîndușile, cu folie vâșle de razele soarelui, au împeștrîțat livezele (AGNE.)

② Plantă vivace, înaltă de 15-25 cm., foarte răspîndită în fînețele umede; înflorește toamna, fără să aibă frunze; numai primăvara, frunzele cele lungi ies din pămînt înconjurînd fructul rămas de pe urma florii; toate părțile acestei plante sînt veninoase; se numește încă după regiuni, „brîndușă-de-toamnă”, „brîndușă-morților”, „bălură”, „ceapa-ciorii”, „ghicitori” și „ruscea-de-poiannă” (*Colchicum autumnale*) (602) ③ Mică plantă ierboasă numită și „brîndușă-galbenă” sau „șofran-galben”, cu flori galbene-aurii; crește în poieni și pe marginea pădurilor (*Crocus aureus*) ④

⑤ Mică plantă ierboasă cu flori albe sau azurii; e numită și „brîndușă-albă”, „brîndușă-mică” sau „șofran-vărgat” (*Crocus reticulatus*).

BRÎNDUȘICĂ (pl.-șele) *sf.* ♣ *dim.* **BRÎNDUȘĂ**.

BRÎNEȚ = **BIRNEȚ**.

BRÎNȘOR (pl.-oare) *sn.* ① *dim.* **BRÎU** ② Brînșor, birneț.

BRÎNZĂ *sf.* ① Laptele de oaie, de capră, de bivoliță sau de vacă, încheșat, stors, frămîntat și sărat, păstrat apoi în burdușe, în putini, în coajă de brad, etc. sau îndesat în calapoade spre a-i da o formă specială; după felul laptelui, se deosebesc: ~ de oaie, ~ de capră; ~ după anotimp: ~ de vară (numită *Trans.* și ~ mare) și ~ de toamnă (numită *Trans.* și ~ mică); după modul de preparare: ~ de burduș sau ~ ungurenească. Îndesată în burduș de oaie sau în bășici (de pore sau de bou); ~ de brad, păstrată în coșulețe de coajă de brad; ~ de putină, ~ de brădoale sau ~ tare, îndesată în putini ce se acoperă cu pămînt sau se îngroapă în celar, ca să nu răsuflă brînză; ~ moale sau ~ deșertă, care se face mai ales toamnă din caș proaspăt, tăiat mărunt și băgat în putini bine astupate; ~ sburată = **SBURAT**; ~ de Brăila = **TELEMEA**; = a se face ~, a se corăsi, a se strica (*verb.* de lapte); ②: bună în burduș de oține, se zice despre un om cu carte, cu o stare socială însemnată, dar lipsit de caracter; ③: cînd e ~, nu-i bărbîntă, cînd ai de unele, îți lipesc altele; ④: frate, frate, brînză-i pe bani, la negoț, în afaceri, cînd e vorba de bani, nu se ține seama de legăturile de familie, fie-care trebuie să plătească; F: la anul ou ~, niciodată; F: m'ai umplut de ~, mare ispravă ai făcut! n'ai făcut nici o școală, nu mi-ai adus nici un folos; F: a nu face (nici o) ~ cu cineva, a nu face nici o ispravă cu cineva; F: nu e nici o ~ de el, nu e bun de nimic, nu e de nici o treabă; F: a se duce opt (sau nouă) cu a brînzii (sau opt, și cu a brînzii nouă), a pleca și să nu mai vie, și

Fig. 604. Brîncuță.

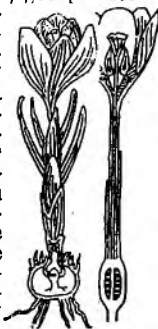

Fig. 605. Brîndușă-de-primăvară.

Fig. 606. Brîndușă-de-toamnă.

să nu se mai întoarcă vreodată: să-i tragem o tăvăleală să se duos nouă ou a brinzii (DLVR.) ¶ ③ Săptămâna ~ brinzii, săptămîna albă (ALB.); Dumineca brinzii, Dumineca din săptămîna albă; lăsatul de ~, cea din urmă zi a săptămînei albe.

BRÎNZAR *sm.* ¶ Vinzător de brînză.

BRÎNZĂRIE *sf.* ① ¶ Negot sau fabrică de brînzeturi ¶ ② Despărțitura din stîna unde se fabrică brînză.

BRÎNZĂTURI *sf. pl. col.* **BRÎNZĂ.** Diferite soiuri de brînză.

BRÎNZI (-zește) *vb. refl.* X A se face brînză, a se strica (vorb. de lapte).

BRÎNZOACĂ (pl.-ce) *sf.* X Un fel de plăcintă cu brînză.

BRÎNZOS *adj.* ① Cu brînză multă ¶ ② De felul, de înfățișarea brînzei.

BRÎU (pl. brîne, brîie) *sn.* ① Cingătoare lată făcută dintr'o țesătură de lînă (de obicei colorată) care se poartă (mai ales de țărani și țărance) încinsă peste mijloc; în ea omul poartă punga cu bani, cuțitul, fluierul, iar femeile, furca; în timpurile vechi, se ținea și călmăra în brîu (607): țîșă cu cămeși albe și brîie late (NEGR.); întingind din vreme în vreme condelul... în călmărele de la ~ (D.-GH.); ¶ ② a sta cu mîinile în ~, a stă neactiv, fără a lucra ceva; a fi sau a se ținea, a se lua de ~ cu cineva, a fi foarte familiar cu cineva, a trăi cu cineva pe un picior de egalitate ¶ ③ Cingătoare lată (roșie, albastră sau neagră) pe care o poartă preoții ¶ ④ Mijlocul trupului, locul unde se încinge cineva cu brîul: cu barba pînă la ~; băiatul învasea carte pînă din sus de ~ (ISP.) ¶ ⑤ A Dunga lată, chenar, ornament de văpsea sau de tencuială în jurul unui stîlp, dealungul unui perete, etc.: ochi de ferestă... pe care o împodobesc brîiele albastre (RO.); încinsă de brîie albe sculptate pe brîiele Carpaților (VLAH.); ¶ ⑥ Pr. ext. Dunga; lei și colo se vedeau brîie negre pe miriștile părăsite (VLAH.); ceruri de oglinzi, plutind ou... brîie de cureubeu (EMIN.) ¶ ⑦ Șir de munți: la cîte primejdii au învăluit mina aceasta de oameni semănată pe brîiele Carpaților (VLAH.); brîiele de mușele se zăreau într'o lumină leșioasă (DLVR.) ¶ ⑧ (pl. brîuri) Danț țărănesc la care jucătorii se țin cu mîinile de brîiele vecinilor: joacă hora și bătuta, și chindia, de dîrtie pămîntul (CAR.); trăgeau... la niște brîuri și la niște bătute, de parcă-ți dedea inima brîncii (ISP.) ¶ ⑨ ☆ Brîul-lui-Dumnezeu, brîul popii, brîul Cosinzii, a) calea lactee, b) cureubeu.

BRÎULEȚ (pl.-țe), **BRÎUȘOR** (pl.-oare), ○ **BRÎUT** (pl.-te) *sn. dim. brîu.*

BROAJBĂ, BROJBĂ, BRO(A)ZBĂ (pl.-be) *sf.* = NAP ① [srb. broskva].

○ **BROANČA** (pl.-ce) *sf. Până.* ① Contrabas ¶ ② F. ♣ Varietate de fasole cu boabele mari [comp. rus. brunika „balalaică“].

BROASCĂ (pl.-ste) *sf.* ① Animal amfibiu, fără coadă, din ordinul batracienilor, cu patru picioare din care cele două dinapoi mai lungi, cu

Fig. 608. Broască.

Fig. 609. Broască-rîioasă.

gura largă și ochii bulbucați; trece pînă la starea adultă prin mai multe metamorfoze; în primele zile, cînd iese din ou, seamănă cu un peștișor, are coadă și respiră prin branhii; în această stare cunoscută, „mormoloc“ (*Rana esculenta*) (608): — ②: lac să fie, (că) broaște sînt destule! numai beșug de-ar

fi, că se găsește cine să-l folosească; nu bea apă, că faci broaște (în pînce), se zice, în glumă, aceluia care bea apă multă; iron. vin cîloc de broaște sau vin de unde cîntă broasca, apă; e isteț ca broasca, e prost de dă în gropi; e plin de noroc ca broasca de pîr, se zice despre cineva care n'are noroc de fel; a se face ~ la (sau pe) pîmînt, a se așterne pămîntului, spre a nu fi zărit, a se piti ¶ ③ F. Copil mic, broscuic ¶ ④ ~ RÎIOASĂ, ~BU-BOASĂ soiuri de broască greoaie, uricioasă cu pielea acoperită de negi (*Bufo vulgaris*) (609) ¶ ⑤ ~TESTOASĂ, soiuri de reptilă al cărei schelet e alcătuit dintr'o cutie osoasă numită „țeastă“ sau „carapace“, în care e așezat corpul animalului; țeastă însăși e acoperită de o scoară din care se prepară bagaia; numită și ~CU-TROACĂ (*Testudo graeca*) (610) ¶ ⑥ Incuetoare de metal fixată la o ușă sau la un sertar (611): întorsel cheia de două ori în ~ și mă culcai (GN.) ¶ ⑦ ~Umflătură ceseformează sub pielea de la pleoape sau de la obraji ¶ ⑧ ~Umflătură sub limba sau sub falca vitelor cunute:

pentru ~ la vite albe să se împungă supt limbă (ORAGH.) ¶ ⑨ ~ Un fel de rindea, numită și „gură de broască“ (612) ¶ ⑩ ~ Bucată de lemn sau de fier pe care se razimă capătul grindeiului de la roata morii ¶ ⑪ Floarea crescută la căpăliul stîlpilor unei case țărănești ¶ ⑫ Plantă cărnosă cu ramificații mari, plane și groase, originară din America și cultivată prin florării și în case ca plantă de ornament (*Opuntia ficus indica*) (613) ¶ ⑬ ~BROASCĂ-APEI, plantă ierboasă care crește mai mult prin bălți cu frunzele cufundate în apă, iar florile, verzui, sînt așezate într'un spic la virful tulpinei (*Potamogeton lucens*) (614) ¶ ⑭ ~BURLANA-BROASTEI (PAC.) = IARBĂ-USTUROASĂ; — IARBĂ-BROASTELOR

— BROASCĂ [lat. vulg. *broscel].

BROATEC = BROȚAC [lat. vulg. *brotaeus < gr. βροταχος atestat și sub forma βροταχος].

BROBÎNȚĂ (pl.-țe) *sf.* ① Broboană, boabă ¶ ② Olten. (VIREC.) ♣ Bubuliță, sgrăbunță [comp. BROBOANĂ].

BROBOADĂ (pl.-de) *sf.* Basma mare, de lînă, cu care se leagă femeile la cap sau pe care o poartă pe spate; bocca (615): ou aceeași ~ ruptă... ar pleoa bucuoroasă și nici nu s'ar mai uita în urmă (VLAH.).

BROBOANĂ (pl.-ne) *sf.* ① Boabă (de strugure, etc.) ¶ ② = AGRIȘ ¶ ③ Picătură mare (de sudoare): își șterge broboanele de sudoare care-i acopăr fruntea (CAR.) ¶ ④ ~Fulbuliță, sgrăbunță [blg.].

BROBONĂ (-onez), ♣ **BROBONȚ** (-onesc) *vb. tr. și refl.* A (se) acoperi cu broboane, cu picături mari (de sudoare): se șterse de sudoare care-i brobonase fruntea (DLVR.); fruntea lui Dan se broboni de sudoare (VLAH.).

BROBONAT, BROBONIT *adj. p.* BROBONA, -ONȚ. ① Acoperit cu broboane de sudoare: cu sprînceanele

Fig. 610. Broască-țestoasă.

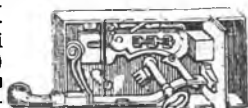

Fig. 611. Broască.

Fig. 612. Gură de broască.

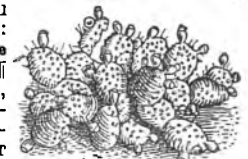

Fig. 613. Broască.

Fig. 614. Broască-apei.

Fig. 615. Broboadă.

brobonate de sudoare (OLVR.); fruntea-l era brobonită de sudoare (VLAH.); *pr. est.* despre picăturile de rouă: platurile verzi brobonite de rouă, par bătute cu diamante (VLAH.) ¶ ② Rotund și plin ca o broboană: roua brobonată stă frumoasă... pe ierburile (JIF.).

***BROCARD** (pl.-duri), ***BROCA** (R)T (pl.-turi) *sn.* Stofă de mătase țesută cu flori sau alte ornamente și cu fire de aur sau de argint: ou baina de brocard verde (JRG.); lși aduse aminte... de un brocart rămas de la măloș-sa (O.ZAMF.) [fr. brocart].

BROCIU *sbst.* ♀ = **ROIBA** [srb.].

○ **BROD** *sbst. Mold. Trans.* ① Vad ¶ ② Pod umblător [vsl.].

***BRODA** (-dez) *vb. tr.* ① A coase în relief flori sau alte ornamente pe o pinză sau pe o stofă, a coase la gherghel ¶ ② A împodobi (o povestire) cu diferite amănunte [fr.].

BRODARE = **BRUDAR**.

BRODEALĂ (pl.-alt) *sf.* Faptul de se brodi; nimereală; la ~, la întâmplare.

***BRODERIE** *sf.* Cusătură (la gherghel) făcută în relief pe o stofă, înfățișând flori sau alte ornamente (□ 616) ¶ ② Grup de note de pasaj, în jurul notei reale, adăugate citadeta de executant [fr.].

BRODI (-odesc) 1. *vb. tr.* și *intr.* ① A nimeri, a găsi ceva din întâmplare: brodea uneori adevăruri de o profunzitate înărmuritoare (OLVR.) ¶ ② A găsi pe cineva din întâmplare, a nimeri undeva, a ajunge undeva din întâmplare sau la momentul oportun: l-am brodit tocmai cînd era să plece de-acasă ¶ ③ A ~ cinestea cuiva, a păzi, a da cînstea cuvenită cuiva: taste datoriu să brodească cînstea altuia (PRV-MB.).

2. *vb. refl.* A se întâmpla (să fie undeva), a se nimeri: vi le voi povesti, cînd se va mai ~ vreme cu prietel (USF.) [vsl. brodit i].

BROJBA = **BROJBA**.

***BROM** *sbst.* ♂ Corp simplu, lichid, de culoare roșie închisă, cu miros tare și neplăcut, emite la temperatura obicinuită vapori foarte primejdioși de respirat; simbol chimic Br [fr.].

***BROMAT** *sm.* ♂ Sare rezultată din acțiunea acidului bromic asupra unei baze [fr.].

***BROMHIDRIC** *adj.* ♂ Acid ~, acid format prin combinarea bromului cu hidrogenul [fr.].

***BROMURĂ** (pl.-ri) *sf.* ♂ Ori-ce corp format prin combinarea bromului cu un metal; e o sare a acidului bromhidric: ~ de potasiu, de argint [fr.].

***BRON(C)HIAL** *adj.* ♂ Privitor la bronhiile, ce ține de bronhiile [fr.].

***BRON(C)HII** *sf. pl.* ♂ Cele două canaleuri cu schelet cartilaginos, formate dintr-o serie de inele, care iau naștere la bifurcarea tracheei-artere, și care se ramifică, unul în plămîntul drept, iar celălalt în plămîntul stîng (□ 617) [fr.].

***BRON(C)HITA**, ***BRONȘITĂ** (pl.-te) *sf.* ♂ Inflamațiune a membranei mucoase a bronhiilor [fr.].

***BRON(C)HO-PNEUMONIE** *sn.* ♂ Inflamațiune a bronhiilor și a parenchimului pulmonar.

***BRONȘITĂ** = **BRONCHITĂ**.

***BRONTOSAURUS** *sm. invar.* ♂ Gen de reptilă uriașă care trăia în epoca secundară a formațiunii pămîntului, găsită în terenul jurasic al munților Stîncosi (□ 618) [fr.].

***BRONZ** (pl.-zuri) *sn.* ♂ Metal gălbui obținut printr'un aliaj de aramă la care se adaugă cositor, zinc, aluminiu, plumb (p. „acioaie”); din el se fac

clopoțe, monede, obiecte de artă, etc. ¶ ① ② Inimă de ~, inimă de piatră, nesimțitoare ¶ ③ Obiect de

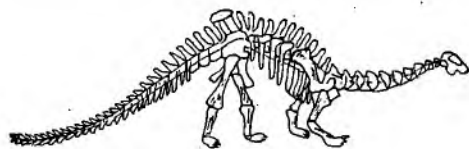

Fig. 618. Brontosaurus.

artă făcut din bronz ¶ ④ Vîrsta de ~, epocă preistorică intermediară între vîrsta pietrei lustruite și aceea a fierului [fr.].

***BRONZA** (-zez) *vb. tr.* A da unui obiect culoarea bronzului [fr.].

BROSCAN *sm.* ♂ = **BROSCUȚĂ**.

BROSCĂNESC, **BROSCĂRESC** *adj.* ♂ De broaște: apa rămîne... formînd multe locuri de adăpost pentru neamul broscărescu (OLV.).

BROSCĂRIE *sf.* ♂ Lac de broaște ¶ ② Multime de broaște.

BROSCĂRIȚĂ (pl.-te) *sf.* ♂ Plantă, numită și „limba-apei” sau „notătoare”, care crește prin bălți și prin apele lin curgătoare (*Potamogeton natans*) (□ 619) [broască].

○ **BROSCHIȚĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* ♂ Altiță [germ. Brüstchen + broască].

BROSCOAIȚĂ (pl.-ce) *sf.* ♂

① Femela broaștei ¶ ② Broască mare.

BROSCOIU *sm.* ♂ ① augm.

BROASCĂ ¶ ② Partea bărbătească a broaștei: ~ul cînd începe, toate celelalte broaște după el strigă (COL.) ¶ ③ F Copil: un ~ de băiețas slăbuț (BR-VN.).

BROSCUȚĂ (pl.-te) *sf.* ♂ dim. **BROASCĂ**.

○ **BROȘȚĂ**, **BROȘȚĂCEL** *sm.* ♂ *Often.* (VIRC.) ♂ = **BROTAC**, **BROTĂCEL** [brotac + broască].

***BROȘĂ** (-oșez) *vb. tr.* ♂ A îndoi coatele unei cărți, a le coase laolaltă și a le pune o copertă de hîrtie [fr.].

***BROȘĂ** (pl.-șe) *sn.* Ac de piept, împodobit uneori cu pietre scumpe (□ 620) [fr. broche].

***BROȘAT** 1. *adj. p.* BROȘA: carte ~ă ¶ ② NE-BROȘAT.

2. *sbst.* Faptul de a broșa: ~ul cărților.

BROȘTESC *adj.* ① ♂ De broască ¶ ② ♀ **LÎNA-BROȘTEASCĂ** = **LÎNA-BROĂȘTEI**; **FLOARE-BROȘTEASCĂ** = **FLOARE**.

BROȘTEȘTE *adv.* Ca broaștele: a înnota ~ (SEZ.).

BROȘTEȘT *sbst.*, **BROȘTIMES** *sf.* ♂ ① col. **BROASCĂ**. Multime de broaște ¶ ② F Multime de copii mici.

***BROȘURĂ** (pl.-ri) *sf.* Cărticică, carte subțire broșată: scoase din sin o ~ cartonată cu bîrtie peștiiă (NEGR.) [fr. brochure].

***BROȘURICĂ** (pl.-rele) *sf. dim.* **BROȘURĂ**: toți cîți scriseră o carte, o ~ sau un articol de ziar (A-CH.).

BROTAC, **BROTĂCEL** *sm.* ① ♂ Broască verde care trăiește pe frunzele arborilor sau prin tufișuri (*Hyla arborea*) (□ 621): eretici și broatești din iarbă făceau o muzică originală (NEGR.) ¶ ② *Pr. anal.* Lemn scurt și rotund care se pune sub un butoiu, o mobilă grea, etc. spre a le urni din loc mai ușor ¶ ③ ♂ = **BROASCĂ** [lat. vulg. *brotacus < gr. βρότακος].

○ **BROTĂȚAC**, **BROTĂȚĂCEL** *sm. Trans.* ♂ = **BROTĂȚĂCEL** *sm.* ♂ dim. **BROTAC**: brotățelul orăcălau în depărtare (USF.).

Fig. 619. Broscariță.

Fig. 620. Broșă.

Fig. 616. Broderie.

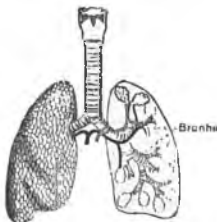

Fig. 617. Bronhii.

Fig. 621. Brotac.

BROTAN sm. ① = **BROTAÇ** ② = **Broscuță**.
BROTANEL, sm. ① dim. **BROTAN**.

○ **BROȚI** (-tesc) vb. -într. Băn. A se avea bine cu cineva, a trăi în legături de prietenie cu cineva.

● **BROWNING** sbst.

● Revolver cu încărcătura automată (Fig. 622) [fr. < engl].

Fig. 622.
Browning.

● **BROZBĂ** = **BROAJBĂ**.

BRĂ! interj. Exclamație a celui ce tremură de frig: brrr! geru-l, de oasos și mițele (ALECS.).

○ **BRUČĂ** sf. *Olten.* Băt cu care se sgîndărește focul (srb. bruklje).

○ **BRUCER** (pl.-ere) sn. Băn. ① = **BRUCĂ** ② = **Făcăleț** (rus.).

○ **BRUCI** (-ucesc) vb. tr. *Olten. Băn.* ①. A atîta focul sgîndărindu-l cu vîtrăul ②. A ghionti, a da ghionturi ③. A mototoli [brucă].

● **BRUDĂR, BRODAR** sm. Cel ce mină un pod umblător, podar: brudarii lucrează la tunle și cați lovesc nerăbdătorii scîndurile răsunătoare (ARG.). [brod].

● **BRUDINĂ** (pl.-ini) sf. ①. Podărit, taxă plătită pentru trecerea pe un pod plutitor ②. Vad, trecătoare ③. Pod umblător, luntre care trece oamenii, vitele sau carele de pe un țărm pe celălalt [brod].

○ **BRUȚIU** adj. *Mold. Maram. Trans. Băn.* Necopt la minte, copilăros: cea ce vor face silă a euoni brudi (PRV.-LP.); Fost-am tînăr și ~, Pare-mi rău s'amui tîrziu (UK.-BRS.).

○ **BRUȚNIC** adj. = **BRUȚIU**: se alintă ca o copilă ~ă (NEGR.).

● **BRUȚ** sbst. Δ Varul ce zidarul aruncă cu mistria pe peretele de tencuit.

● **BRUȚUI** (-nesc) vb. tr. ① Δ A arunca cu mistria tencuială pe un zid ② (F) A certa strasnice, a ocări sdravăn [bruțui].

● **BRUȚUALĂ** (pl.-leli) sf. ① Δ Tencuială aruncată cu mistria pe zid ② (F) F Ceartă, ocară, bătaie sdravănă: le-a dat Turcilor o ~ de-o pomeni-o și pe ceaială lume (ISR.). [bruțui].

● **BRULINC** = **BURLINC**.

● **BRUMĂ** (-mează) ① l. vb. unipers. A cădea brumă.

2. vb. tr. A acoperi cu brumă: Cit o ninge și-o brumează, Ea e tot mîndră și creată (UK.-BRS.).

● **BRUMĂ** (pl.-me) sf. ① Rouă înghețată și albă ca zăpada ce se depune în nopțile reci și senine pe plante, pe pămînt, pe case, etc.: a început să cadă ~ și să se rărească frunza lăstarului (BR.-VN.); ②: cine se teme de ~, să nu sădească vie (MCH.) ③ Strai albicios ce acopere, ca bruma, unele poame (prunele, strugurii, etc.), numit în *Mold.* „promoroacă” ④ ⑤ Chiciură, promoroacă ⑥ Cantitate mică, neînsemnată: încep să-și ridice turmele și ce bruma le-a mai rămas (VLAH.) [lat. brumă].

● **BRUMĂR** sm. ② Numele popular al lunii Noemvrie, cînd cade mai adesea brumă ③ Pe alocuri, luna Octomvrie, numită mai adesea „brumărel”.

● **BRUMĂREL** l. sm. ② Numele popular al lunii Octomvrie.

2. adj. Brumăriu, cenușiu (mai ales despre lina oilor).

3. **BRUMĂRELE** sf. pl. ● Plantă ierboasă, cu flori roșii-violete, albe sau păte; originară din Statele Unite, se cultivă la noi ca plantă ornamentală (*Phlox paniculata*) (Fig. 623) [brumăr].

● **BRUMĂRIU** l. adj. Albicios ca bruma; sur, cenușiu: cu ghioaga pe umăr și oclăuila brumărie pe ceață (VLAH.); crengi mai borbonate de prune brumării (ARG.); suvițele brumării de păr (GRIG.).

2. **BRUMĂRE** sf. ● Varietate de struguri.

● **BRUMAT** adj. ① p. **BRUMĂ** ② Bătut de brumă ③ Brumărie: păzește strugurii brumați cu sulțuța și mîină (ARG.) ④ (F) F Fără chef, plictisit: ce ti-e, prietene, ... de ești așa ~? (MERA).

Fig. 623.
Brumărele.

● **BRUMATEC** adj. Tominatec, geros [brumă].
BRUMOS adj. ① Plin de brumă, încărcat de brumă ② Geros, friguros ③ *Cetos, neguros: subț un cer ~ și posomorit (NEGR.) [lat. brumosus ④ fr. brumeux].

● **BRUN**, -NĂ (pl.-ne) adj. și sm. f. ① De culoare închisă, ce bate în negru ② (Om) oacheș, (femeie) oacheșă: brunele făceau mai multă întipărire asupra-mi decît blondele (GN.) [fr.].

● **BRUNC(R)UȚ** sm. ● = **BRÎNCUȚĂ**².

● **BRUNCUȚĂ** sf. (CODR.) ● = **BRÎNCUȚĂ**².

● **BRUNEL** sbst. ● Stofă de lînă de culoare închisă (la început ca a prunelor vinete): să mă vezi cu ghete de ~, cu bîzăș (CAR.) [germ. Brunelle].

● **BRUNET**, -ETĂ (pl.-te) adj. și sm. f. (Om) oacheș, oacheșel, (femeie) oacheșă, oacheșică [fr.].

○ **BRUS** sbst. Băn. Piatră de ascuțit, cutie, greșie [srb.].

● **BRUSC** l. adj. ① Iute, aspru; răstit: vorbire ~ă ② Repede, negîndit, neașteptat: mișcare ~ă.

2. adv. Fără veste, pe negîndite, pe neașteptate: o izbucnire de lumină, ~ aprinsă și lărsă ~ stinsă (BR.-VN.) [fr. brusque].

● **BRUSCĂ** (-achez) vb. tr. ① A adresa cuiva vorbe aspre, a-i vorbi cu glas răstit ② A pripi, a lua omul cu zorul [fr. brusquer].

● **BRUSCĂLAN, BRUSCAN** sm. ● = **LĂPTUCUL-OII** [comp. BRUSTUR].

● **BRUSCHEȚĂ** (pl.-te) sf. Purtare bruscă; vorbă bruscă, aspră, răstită [fr.].

● **BRUSTAN** sm. ● = **LĂPTUCUL-OII** [comp. BRUSTUR].

● **BRUSTUR(E)** sm. ● ① Plantă cu înfățișarea unui mic arbust, înaltă de 60-120 cm., cu foile foarte mari și late, care crește pe locurile incolte și pe marginea drumurilor; florile ei, purpurii sau violete, alcătuite din niște capitule rotunde, prevăzute de jur împrejur cu mici cîrlige, se acată ușor de hainele trecătorilor și de lina oilor; e întrebuințată contra durerilor reumatismale și la unele boale de piele (*Lappa major, L. minor, L. tomentosa*) (Fig. 624); muncitorii, desculți, cu frunze de brusturi pe cap (VLAH.) ② ~ sau ~DULCE = **CAPTALAN** ③ ~ **NEGRU**, plantă ierboasă, cu flori galbene care crește mai ales pe muni în pădurile umbroase și umede (*Symphitum cordatum*) ④ **BRUSTURUL-CAPIREI, BRUSTURUL-OII** = **LĂPTUCUL-OII**.

Fig. 624. Brusturi.

● **BRUSTURAS** sm. ● dim. **BRUSTUR(E)**.
○ **BRUȘ** sm. *Olten. Tr.-Carp.* ① Bulgăre de pămînt, de zăpadă, etc.; bulz: greierul... își razămă capul obosit pe un ~ în lărbă (MERA); poate agonisi pentru fie-care zi cîte un ~ de mămăligă (RET.) ② pl. ● = **NEGRUSCĂ** ③.

○ **BRUȘI** (-ușesc) vb. refl. *Tr.-Carp.* A-și arunca cu bulgări de zăpadă [bruși].

○ **BRUȘI**² (-ușesc) vb. tr. și refl. *Olten. Băn.* = **BRUCI** ③.

○ **BRUȘOS** adj. *Tr.-Carp.* Plin de bulgări [bruș].

● **BRUȚ** adj. ① Nelucrat, necioplît, așa cum se găsește în natură: piatră ~ă; materie ~ă; zahăr ~, zahăr nerafinat ② Grosolan: om ~ ③ Fără viață, lipsit de mișcare: corp ~ ④ ~ Produs ~, ciștig ~, venitul, ciștigul total din care nu s'au scăzut cheltuielile făcute ⑤ ~ Greutate ~ă, greutatea unui obiect, unui pachet, etc. din care nu s'a scăzut daraua sau învelișul [fr.].

● **BRUȚĂ** (pl.-turi) sn. X Pîine neagră de calitate proastă [sl. bruto < germ.].

● **BRUȚĂ** (pl.-te) sf. Om grosolan, necioplît, mojie, lipsit de simțire [fr.].

● **BRUTAL** adj. ① De brută, dobitocesc ② Gro-

BRO-BRU

solan, moicesc: s'a arătat a fi un om prea ~ și prea ur-
suz (CAR); — *adv.*: s'a purtat ~ cu ei [fr.].

***BRUTALITATE** *sf.* ① Fire sau purtare brutală ② Grosolanie, moicie [fr.].

***BRUTALIZA** (-izez) *vb.* fr. A trata în chip grosolan, în mod brutal [fr.].

BRUTAR *sm.*, **BRUTĂREASĂ** (*pl.-ese*) *sf.* ① Acela (aceea) care face sau vinde pînă, pînar (pînă-reasă) [b r u t²].

BRUTĂRIE *sf.* ① Locul unde se face sau se vinde pînă, pitărie (625) [b r u t a r].

***BRŪTO** *adj.*
și *adv.* ① = **BRŪT**

② ③ [germ. < it. brutto].

④ **BUA** *interj.* = **NANI**

⑤ **BUBA** (-bez) 1.

vb. intr. și refl. ① A căpăta bube; a se bolnăvi de vărsat.

2. *vb. refl.* Băn. A vaccina.

BUBĂ (*pl.-be*) *sf.* ① Umflătură pe pielea în formă de bășică, de obicei plină de puroiu; ②: (a umbla cu cineva) ca cu o ~ coaptă, cu binisorul, cîntind să nu-l atingă, să nu-l supere ③ ④ F Punctul dureros, pricina supărării: asta e bubă vieții mele (BR.-VN.); ⑤ știu eu bubă: aici e bubă, aici e aci, aici e toată greutatea ⑥ ⑦ **BUBA-MINZULUI**, boală a minților, caracterizată printr-o bubă care se face pe cap, de pe urma căreia vita e tristă, strănută des și-i curge un fel de puroiu pe nas ⑧ ⑨ **BUBA-NEAGRĂ** sau **BUBĂ REA**, dalac ⑩ ⑪ **BUBA-VINĂTĂ**, o bășică care se face mai ales la mîni (mai adesea între degete) și la picioare ⑫ ⑬ *Maram.* ⑭ Pe-lagră (BR.). ⑮ ⑯ **BUBE-DŪLCI** *pl.* Bubulițe care ies la copii pe față, pe lingă gură și pe cap ⑰ ⑱ **BUBA-SĂRBĂTOAREA-BUBELOR** = **BARBURA** ⑲ ⑳ **FRUNZĂ-DE-REA** = **BUBERIC** ㉑ Mică creștătură rotundă și virtuoasă pe coaja fructelor [sl.].

BUBAT 1. *adj.* ① Plin de bube. bubos ② ~ de vărsat, ciupit de vărsat.

2. *sbst.* ① ② Vărsat, variolă ③ ④ Zilele ~ului, zilele de 4, 5 și 6 Decembrie (Sf. Sava, Sf. Barbura și Sf. Nicolae) pe care le păzește poporul, ca să fie ferit de vărsat.

⑤ **BUBĂU** = **BOBOU**.

BUBERIC *sm.* ① Plantă ierboasă cu tubercule noduroase și umflate, cu tulpina dreaptă, înaltă de 0,50 cm. — 1 m., care crește pe la marginea rîurilor și pe locurile umbrate și umede; face flori brune-măslinii și are un miros neplăcut, grețos; e cunoscută și sub numirile de „frunză-de-bubă-rea”, „brincă”, „brinca-porcului”, „poală”, „urzică-neagră” și „iarbă-neagră” (*Scrophularia nodosa*) (626).

② **BUBIȚĂ** (*pl.-ți*) *sf.* Băn. ③ Vierme de mătase [srb.].

④ **BUBILCĂ**, **BOBILCĂ** (*pl.-ci*) *sf.* ① *Trans.* ② ③ Umflătură, gilcă, bolă (PAC.) (VC.) ④ Băn. ⑤ Umflătură în formă de fund de pălărie ce se formează pe unii copaci, mai ales pe goruni și pe fagi [b u b ă].

BUBOIU (*pl.-oale*) *sn.* ① B u b ă mare și dureroasă, plină de puroiu, furuncu: într-o urmă de oale, Un pumn de buboale (GOR.) (*ghicitoare despre „usturoiu”*).

***BUBON** (*pl.-oane*) *sn.* ① Umflătură dureroasă cu puroiu, produsă prin inflamarea ganglionilor limfatici, mai adesea la vîntre [fr.].

***BUBONIC** *adj.* ① Pestă (sau ciună) ~ă, varietate de ciună caracterizată prin inflamarea ganglionilor limfatici, mai ales a celor de la vîntre [fr.].

BUBOȘ *adj.* ① Plin de bube: Am o fată buboasă, Sade cu Vodă la masă (GOR.) (*ghicitoare despre „strugure”*); **BROASCĂ-BUBOASĂ** = **BROASCĂ** ②.

BUBUI (bubue) *vb. intr.* ① A răsună cu un vuet

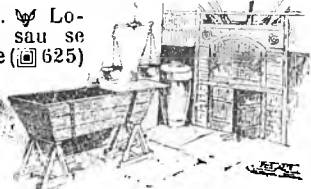

Fig. 625. Brutărie.

Fig. 626. Buberica.

puternic și prelung, *vorb.* de sgomotul produs de tunet sau de explozia încălțării unui tun: tunete prelungi se aud bubuind în depărtare (VLAH.); la miezul nopții începură din nou tunurile a ~ (SALC.); *pr. anal.*: focul bubuie și troznește în cămin (OOB.) ② A vijii: dacă-i bubue ouăva în urechea stîngă, este semn că va auzi o veste rea (GOR.) [onom.].

③ **BUBUIEȚ** (*pl.-țe*) *sn.* Bucov. Boabă mare, globuleț, tubercu: numai cu aceste alunele și ~e și-au ținut ea zilele (SB.).

BUBUIT (*sbst.*) ① Faptul de a bubui ② Vuetul prelung și deseori repetat produs de tunet sau de explozia încălțării unui tun: răsunau tările cerurilor de ~ul tunurilor vrăjmășești (ISP.).

BUBUITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Bubuit scurt de tunet sau de tun: se auziră niște pocnete și tunete, bubuituri și duduituri îngrozitoare (ISP.); *pr. anal.*: se aud bubuituri în usa compartimentelor (CAR.) [b u b u i].

BUBULIȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* ① *dim.* BUBĂ.

BUBUROS *adj.* ① Plin de bubulițe, bubos [b u b ă + n o d u r o s].

BUBURUȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* ① = **BUBURUZ** ②.

BUBURUZ *sm.*, **BUBURUȚĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ① Cocoluș, boboi: făcea buburuzi de pine și-i înșira regulat lîngă ceașcă (VLAH.) ② ③ Bubuliță, sgrăbunță ④ ⑤ = **ANINĂ** ⑥ ⑦ = **BOUL-LUI-DUMNEZEU**.

⑧ **BUBUȘLIE** *sf.* Boabă, boboiă, cocoluș.

BUBUȘOARĂ (*pl.-re*), **BUBUȚĂ** (*pl.-țe*) *sm.* ① *dim.* BUBĂ.

② **BUĆ** *sm. Mold. Bucov. Trans.* ③ ④ Pleava rămasă după vînturarea seminței de cîneapă sau de in, după pisarea boabelor de porumb, etc.: pîsa maeluț și-l vîntura de ~ (CRG.) ⑤ ⑥ Căier pe sîrșite ⑦ ⑧ *pl. Mold.* Firicelele de calitate cea mai proastă, rămase în dinții pieptenului de la unele materii textile (cîneapă, cilți, etc.), după ce s'au răgilat și periat: aici sînt niște ~i de la mămăuca, pentru făcut saci (CRG.) [comp. alb. b u k „pleavă”].

⑨ **BUĆ** *sm. Trans.* ① Fag bătrîn [vsl.].

BUĆ *sbst. numai în loc.*: într'un ~, într'o clipă, cît ai clipi din ochi, într'un suflut, cît ai bate în palme: într'un ~ ne astupă calea, de nu știai încotro să mergi (CRG.).

BUCA (*pl.-ci*) *sf.* ① ② Fic-care din cele două părți ale obrazului de la timplă pînă la bărbie: suge cu sețe, umflîndu-și buclele (OLVR.) ③ ④ Fic-care din cele două părți cărnose ale șezutului (la om), ale regiunii posterioare (la animale): cînclezi de boate pe buclele altora, ce e aceea? (MCH.) [lat. b u c c a].

***BUCAL** *adj.* ① De gură, al gurii: orificiul ~ [fr. < lat.].

BUCĂLAIE = **BUCĂLĂU**.

BUCĂLAIU = **BUCĂLIU**.

BUCĂLAT *adj.* Grăsuțu la față: nevastă-sa una blondă, cu părul creț, grasă, ~ă (BR.-VN.).

BUCĂLĂU, **LAIE** *adj.* ① Cu botul negru, cu una sau cu amîndouă fălcile negre (*vorb.* de berbeci sau de oi, de capre) [b u c ă + l a i u].

BUCĂLIU, **BUCĂLAIU** *adj.* = **BUCĂLAT**: cel mai mic, un creț ... bucăliu, se legase cu betele de codița lui (OLVR.); un băiețan s'o fetiță, roșii și bucăli (OLVR.).

BUCAR (*pl.-are*) *sn.* = **CURAR** [b u c ă].

BUCATĂ (*pl.-ăți*) 1. *sf.* ① O parte ruptă sau tăiată din ceva: ~ de pînză; ~ de lemn ② *Pr. ext.* O parte dintr'un tot: ~ de drum; ~ de loc; ~ de vreme ③ ④ Una din părțile din care e alcătuit un obiect ⑤ ⑥ Parte dintr'o operă literară sau muzicală ⑦ ⑧ O unitate dintr'o cantitate mai mare de obiecte de același fel: o ~ de pînză, de postav, de mătase; cît cel pe o ~?; a vinde cu bucată, a vinde cu măruntșul (*pr. op.* a vinde cu toptanul sau cu ridicata).

2. **BUCATE** *pl.* ① ② Mîncări găluite, feluri de mîncare: a pune sare 'n bucate; ③: (a fi, a sta) în capul bucatelor. în locul de frunte; ④: nu te amesteca cu măraru (sau ca pătrunjelul) în toate bucatele ⑤ ⑥ Alimente, provizii ⑦ ⑧ Grîne, cereale (pe cîmp): dacă în ziua de Bobotează va bate crîvșul, vor fi roade la bucate (ZNN.) ⑨ ⑩ Vite, în spec. turme de oi: s'a tras cu bucatele în-coace, ca și... alți mocani (CRG.) [lat. b u c c a t a „îmbucătură”].

BUCĂȚAR *sm.*, **BUCĂȚAREASĂ** (*pl.-ese*) *sf.* Cel ce (aceea care) are meseria sau căruia (căreia) i s'a

dat în sarcinarea de a găti bucate; ②: foamea e cel mai bun bucatar.

BUCĂTĂRIE *sf.* ① Odaia, încăperea în care se gătesc bucatele, cuhnă ② Fel obicnuit de a pregăti bucatele: nu mă împac cu bucătaria nemțească ③ ④ F Partea măruntă, de pregătire sau de umplutură a unei lucrări, a unei gazete: era cel mai entuziast... dintre tinerii cari făceau, cum se zice, bucătaria gazetelor (VLAH.).

○ **BUCĂTĂRIȚĂ** (pl.-te) *sf.* = **BUCĂTĂREASĂ**.

BUCATE *sf. pl.* = **BUCATĂ** 2.

BUCĂTOIU (pl.-oale) *sm. augm.* **BUCATĂ** 1. Bucată mare: se întoarse lăra cu un ~ de carne friptă în dinți (MERA).

BUCĂTURĂ (pl.-uri) *sf.* ① = **IMBUCĂTURĂ**: acesta își înghiți bucătura (VLAH.) ② Bucată dintr'un lucru de mîncare: cu suflet îndurător îi întindeau ote o ~ (RET.) ③ *Trans.* X Fel de bucate: își adună dar toată iscusința. ca să poată face o ~ care să-l placă împărătesei (RET.).

BUCĂTURICĂ (pl.-rele) *sf. dim.* **BUCĂTURĂ**: mă lasă și pe mine să firg la focul tău această ~ (MERA).

BUCĂȚEA (pl.-țele) *sf. dim.* **BUCATĂ** 1.

BUCĂȚEL *sm.* ① Plantă cu flori roșietice sau violacee, cu frunzele inferioare răscucite în formă de sul; crește prin fînețe și în locuri umede (*Agrostis canina*) (627).

BUCĂȚELI (-elesc) *vb. tr.* A face bucățele, a rupe sau a tăia în mici bucățele: apoi îi bucățolește... tot ce de tocană (RET.).

BUCĂȚI (-ălesc) *vb. tr.* A face bucăȚi, a rupe sau a fărîma în bucăȚi: Paloș din teacă scotea. BucăȚele-l bucățea (TEOD.).

BUCĂȚICĂ (pl.-țele) *sf. ① dim.* **BUCATĂ** 1 ② F O ~ de..., puțințel: Costan... (era) ~ de neam cu vorniceasa (ORIG.) ③ ④ F Fată sau femeie frumoasă: le lăsa gura apă la toți după o aș ~ (ISP.) ⑤ ⑥ E ~ ruptă din..., e leit..., e aidoma la chip cu..., seamănă ca două picături de apă cu...

BUCCEA = **BOCCEA**.

BUCCIU = **BOCCIU**.

BUCEA (pl.-cele) *sf.* ① Colac de fier virit în butucul roții spre a-l feri să nu se roadă de fusul osiei (→ **ROATĂ**): o luam pe șleau, cu roatele în noroiu pînă la ~ (I.-GH.) ② Cilindru de metal de la capătul tocului de scris, în care se viră penița ③ Veriga, brățara șurupelniței ④ Partea sfîșnicului în care se viră lumina (lat. buccella).

○ **BUCEN**... = **BUCIUM**...

BUCHE, ① **BUCHI** *sf.* ① Slova B. din alfabetul cirilic: nu străbătuserăm încă în adîncimile tainicului buchi-az: ba (SLV.) ② *Pr. ext.* F Slova, literă: puneau cît mai puține buchi... ca să facă economie de timp și de hîrtie (I.-GH.) ③ *pl.* Alfabetul (în spec. cirilic): buchile sloveneste le-au mînt singur Sf. Constantin (PRV.-MB.); învață buchile pe de rost, ca să le știi poimîne (NEGR.) ④ Carte scrisă cu cirilice: stia mai ales să tîlcească de minune buchile bătrînești (ORIG.) ⑤ Scrisul și cititul, elementele începătoare ale scrisului și cititului: nu prea am învățat buche (CAR.) ⑥ ⑦ Nimic: nu știe ~, nu știe două buchi, nu știe nimic; nu știe să descurce două buchi la giudecătoria (ALECS.) [vsl. buky].

○ **BUCHELAR(IU)** (pl.-are) *sn. Trans.* (PAC.) Porțotol (ung. bugellaris).

○ **BUHELISTE** *sf. Mold.* Pămînt neroditor, care trebuie lucrat înfund: are destulă ~, dar nu se face nimic (RV.-CRG.).

BUCHER *sm.* ① Cel ce învață buchile ② ③ Începător, ageamiu, neștiutor, ignorant: ~ul ce se potrivește unor oameni învățați și clevetește (ISP.).

BUCHEREȘTE *adv.* Ca un bucher, ca un începător, ca un ageamiu.

BUCHERI (-eresc) *vb. intr.* F ① A citi cu greu, a silabisii, a sloveni [bucher].

BUCHERIE *sf.* ① Învățătura primelor noțiuni

de scris și citit: spolia enciclopedică cu care lese înzestrat din cel patru ani... de ~ zăpăcită (VLAH.) [bucher].

***BUCHET** (pl.-te, ① turi) *sn.* ① Mănunchiu de flori ② Mică plantă ierboasă, cu flori albastrii sau lilachii (*Geranium pusillum*) (628) [fr. bouquet].

***BUCHETIERĂ** (pl.-re) *sf.* Vinzătoare de mănunchiuri de flori, florăreasă ce vinde buchete de flori pe stradă [fr.].

***BUCHETEȚ** (pl.-eie) *sn. dim.* **BUCHET** ①.

BUCHINI (-inesc) *vb. intr.* = **BUCHERI**: și-a fîrțit odihna multor nopți, buchînd slova ~ cu slova (VLAH.) [bucheri + fr. bouquetiner].

***BUCHINIST** *sm.* Vinzător de cărți vechi, antic(ă)ar: o carte rară descoperită în vrafurile muzeizite ale vr'unui ~ (VLAH.) [fr.].

BUCHISA (-isez), **BUCHISI** (-isesc) ① *vb. tr.* F A bate pe cineva cu pumnii, a da ghionturi, a ghionti: au socotit zmei că l-au buchisat cum se cade și că l-au făcut fărîme (SA.); începura a-l răscui și a-l buchisi înrîndat (ISP.).

② *vb. intr.* și *refl. Trans.* ① A se frămînta mult, a-și bate capul ca să învețe ceva, a pisa cartea.

BUCHIS(E)ALĂ (pl.-eli) *sf.* Bătaie cu pumnii, cu ghionturile: mi-l luă... la bușell... de-l zăpăcise în buchisări (ISP.) [buchisi].

BUCHISI → **BUCHISA**.

+ **BUCIN**... = **BUCIUM**...

BUCINIȘ *sm.* ① = **ANGHELICĂ** ② = **CUCUȚĂ** ③ ~ **DE-APĂ**, ~ **DE-BALTĂ** = **CUCUȚĂ-DE-APĂ** [bucin].

BUCIU *adj.* ① Cal ~, cal cu părul galben pe la bot și pe sub burtă ② *Maram.* Oale buie, oale vîrgate în galben în jurul și dedesubtul ochilor.

③ **BUCIUC**, ④ **BUNCUC** (pl.-ueuri) ⑤ *sn.* ⑥ Steag (turcesc sau tătaresc) alcătuit dintr'o jumătate de coadă de cal purtată pe o prăjină (→ **TUȚU**) ⑦ Trupă de soldați (tc. bu (n) e u k l).

BUCIUM *sm.* ① Trunchiul (de arbore tăiat în bucăți) ② ③ Butuc (în spec. de viță): la ~ul viței trei vîlătare cresc (PANN); se îngroșază ~ul... spre a face vițel mustățit (ION.) ④ ⑤ Butucul sau căpățîna roții în care stau înfipte spițele (629).

BUCIUM (pl.-me) *sn.* ① Instrument muzical alcătuit dintr'un tub lung de peste un metru, atingînd în unele regiuni dimensiuni extraordinare, ca, de pildă în *Bucov.*, unde are uneori o lungime de aproape 3 metri; e făcut din coajă de teiu sau din două subțiri de lemn (de teiu ori de paltin), învelite cu coajă de ciros; în unele părți e făcut din tinichea; la capătul de jos, tubul se lărgeste și e puțin încoveiat; întrebuințat odinioară ca instrument muzical de războiu pentru stringerea oștilor, astăzi nu se mai folosește decît de ciobanii din unele regiuni (630): de cite ori n'au rîsunat codrîl... de ~ul vitejilor noștri plășei (VLAH.) ② *Pr. anal.* Sul de hîrtie, de pînă, etc. ③ Teacă de metal, etc., în formă de cilindru, în care se păstrează acte făcute sul: nu mă puteam opri de a tot scoate din ~ul ei de tinichea și de a-mi citi și rîsciti numele (GN.) [lat. bucina].

BUCIUMA (-ium) *vb. intr.* ① A cînta din buciom: dar oare ce buciomă străjerul? (NEGR.) ② *Pr. anal.* ③ A trimbița pretutindeni, a da de veste la toți: crîncinile călări buciomă n' (ară vestea cea bună (VLAH.) [lat. bucina].

BUCIUMAȘ *sm.* ① Cel ce cîntă din buciom ②

Fig. 628. Buchet.

Fig. 627. Bucel.

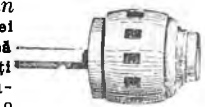

Fig. 629. Bucium.

Fig. 630. Buciume.

BUC- ① *Soldat care cînta din buciurn; trimbițaș
BUD (631): ~li străjilor vestesc înțetarea luptei (VLAH.).

BUCIUMĂTURĂ (-turi)

sf. ♪ Cîntare prelungă din buciurn [buciurn m.].

***BUCLĂ** (-lez) vb. tr. A face bucle, a încrîlonța părul: Unul cantă 'n oglindă de-și buclează al său păr (EMIN.) [fr.].

***BUCLĂ** (pl.-le) sf. Inel de păr, cîrlionț (632): lei netezește buclele din frunte (DLVR.) [fr.].

○ **BUCLAN** = **BUTLAN**.

BUCLĂRIȘI (-lăse)

intr. F A o păți, a o face fiartă, a o sfecti, a o infunda: amice Nae, ai buclărit-oi (G.N.).

***BUCLAT** adj. p. **BUCLĂ**. Încrîlonțat, făcut bucle: ou părul negru, ~ la tîmple (VLAH.).

○ **BUCLIE** sf. Băn. Trans. (VIC.) (DENS.) Ploscă (srb. buklija).

BUCLUC, BOCLUC (pl.-nouri, -uce) sn. ① Băn. Trans. Gunoiu (în spec. de vită) ② Încurcătură, belea; supărare, necaz: a da de ~, a băga în ~; a scăpa de ~; ③: cantă bocln cu luminarea aprinsă (ZNN.) ④ pl. Calabalic, catrafuse, lucrșoare: își aveau ei buclucurile lor, ascunse în dosul stodoalei (CRIG.) [tc. bokluk].

BUCLUCĂȘ, BOCLUCĂȘ, -ĂȘĂ (pl.-se) adj. și sm. f. Care face buclucuri, care caută ceartă, cu luminarea: cu omul buclucăș să nu pui boi în cîrd (vor.); nici nu e de chip s'o scoți la capăt cu buclucășul acesta (CRIG.).

BUCMEA (pl.-meu) sf. ♪ Șiret, găitan (de mătase, lînă, etc.) ce se coase ca chenar: cu cusături de găitane și ~ de mătase (GON.) [tc. bók mē].

○ **BUCNÎ** (-neso) vb. tr. și refl. **BŮNCĂ**. A (se) lovi (în spec. de pămînt), a (se) izbi, a (se) bufn.

BUCOAVNĂ (pl. ne) sf. ♪ Abecedar: am urmat învățăturile la școala din sat pînă am gătat bucoavna (RET.) [vsl. a zŭbukovno].

BUCOIU (pl.-oale) sn. ③ Bilă mare, în jocul copiilor cu bilc.

***BUCOLIC** l. adj. Pastoral, privitor la viața ciobănească.

2. **BUCOLICE** sf. pl. ♪ Poezii pastorale [fr.].

***BUCOPORȚI** sf. pl. ③ Capacele sau planșele cu care se acopăr hambarele (într'un vapor sau corabie) [it.].

BUCOVINEAN l. ● adj. Din Bucovina, al locuitorilor din Bucovina.

2. sm., **BUCOVINEANCA** (pl.-ence) sf. Locuitor, locuitoare din Bucovina.

BUCSAIU, BUCSĂU sbst. ♪ Plantă originară din Europa meridională, cultivată la noi prin grădini pentru frumoasele ei flori mari, galbene și cu miros plăcut (*Spartium junceum*) (633).

○ **BUCSĂ** (pl.-se) sf. Mold. Trans. = **BUCEA**: roțiile se 'nglodau pînă 'n ~ (VLAH.).

BUCȘAN adj. și sm. ♪ Se zice despre o rasă de boi groși, ciolănoși, cu picioarele scurte, cari se îngrășă mai bine decît ceilalți; au părul de culoare mai mult cenușie, iar botul, coatele, virful coarnelor și al coadei de culoare neagră; trăesc mult și sînt foarte rezistenți la muncă: puține rase sînt care să întrecă pe ~li noștri (GON.).

○ **BUCSÎ** (-șese) vb. tr. A îndesa, a ticsi; a îmbicsi: slujnicele au pornit a ~ chîlna trăsuri cu tot felul de merinde (CRIG.).

○ **BUCSÎT** adj. p. **BUCȘI**. Ticsit, îndesat; îmbicsit; plin peste măsură: mai avea încă și-o casă ~ă de copii (ss.).

BUCURĂ (-ur) l. vb. tr. ① A aduce bucurie, a umplea de bucurie: am alergat s'o bucur anunțin-

Fig. 632.
Buclă.

Fig. 633.
Bucsău.

du-i vizita d-voastră (ALECS.); aci te bucură, aci te scutură (ZNN.).

2. vb. refl. ① A se umplea de bucurie: se bucură din tot sufletul lui și mulțumii lui Dumnezeu (usf.). ② A-și găsi plăcerea în ceva, a răvni la ceva, a umbla să capete ceva: m'am bucurat la avere și la val de păcatele mele (ZNN.). ③ A avea parte de ceva; a avea ceva ce-i aduce folos, a poseda: ne bucurăm astăzi de cea mai absolută libertate de cugetare (A.-GH.) [comp. alb. bukuroň].

BUCURIE sf. ① Stare sufletească pricinuită de o vie mulțumire: a nu mai putea de ~; gînd la gînd cu ~, se zice cînd două persoane rostesc, fără să se aștepte, aceleași cuvinte sau exprimă aceași gîndire, la un moment dat; ②: după înfrîntare vine ~ (ZNN.); schimbarea Domnilor, bucuria nebulilor, amintire din timpurile vechi, cînd Domnii se schimbau des și norodul își închipuia că va duce o viață mai bună prin micșorarea birurilor, etc. [comp. alb. bukuri „frumusețe”].

BUCUROS l. adj. Plin de bucurie; vesel, volos ① Mulțumit peste măsură: sînt ~ că... (sau de...), îmi pare foarte bine; bun ~, foarte mulțumit; bucușoi de (sau la) oaspeți? primiți (cu plăcere) oaspeți?

2. adv. Cu bucurie; cu multă plăcere, din toată inima [bucura].

○ **BUDĂ** (pl.-de) sf. ① Mold. Colibă de lemn retrasă în pădure ② Mold. Bucov. Prăvălioară de lemn, magherniță ③ Trans. Privată ④ rus. pol. bud a < germ. ⑤ ung. bud a. ⑥

○ **BUDAC** (pl.-ace) sn. Băn. ♪ Săpă, săpuiu, tîrnăcop cu care se fac cuiburile pentru sădit [srb.].

○ **BUDAC** (pl.-ace) sn. = **BUDACĂ**.

BUDACĂ (pl.-ce) sf. ♪ Ciubăr în care se încheagă laptele la stîlnă [comp. **BUDĂIU**].

BUDĂCIȘĂ sf. ♪ dim. **BUDACĂ**.

○ **BUDĂIAȘ, BUDĂIEȘ** (pl.-șe), sn. Mold. Trans. dim. **BUDĂIU**.

○ **BUDĂIU, BUDİIU** (pl.-le) sn. Mold. Bucov. Trans. ① Vas de doage de forma unui con trunchiat în care se păstrează diferite lăptării sau în care se alege untul: căruțele Moșilor oare duu cote și budăie (CRIG.) ② Trunchiul scobit întrebuintat în loc de ghizduri la o fîntînă [ung. bódóny].

BUDALĂ sm. F Neghiob, prostănac, nătărău: eu cu ~na, cu capsomanul ăsta... n'am să mai fac purici (CAR.) [tc.].

○ **BUDALĂȘ, BUDALĂU** (pl.-șe) sn. Mold. = **BUDĂIU**.

○ **BUDAȘCĂ** (pl.-ăști) sf. ① = **BUDĂIU** ② ♪ Butoiăș de forma fedeleșului ③ ④ Femeie scurtă și groasă.

○ **BUDĂU** = **BUDĂIU**.

***BU(D)GET** (pl.-te) sn. ③ ④ ⑤ Întocmire făcută dinainte a veniturilor și cheltuielilor unui Stat, unei comune, unei administrații, etc., pe anul următor ⑥ Veniturile și cheltuielile anuale ale unui particular [fr.].

***BU(D)GETAR** adj. ③ ④ ⑤ De budget. privitor la budget; ⑥ An ~ AN l. ⑥ [fr.].

***BUDHIC** adj. ♪ Privitor la budhiști sau la budhism: preot ~ (634) [fr.].

***BUDHISM** sbst. ♪ Religie instituită de Budha și care numără aproape 500 de milioane de adepți în India, China, Japonia, Tibet și Turkestan [fr.].

***BUDHIST** sm. ♪ Sectar al budhismului [fr.].

○ **BUDIANĂ** (pl.-lene) sf. *Ofen. Băn. ♪ = VIZDOAGĂ*.

***BUDIC**... = **BUDHIC**...

○ **BUDIHACE** (pl.-ce), **BUDIHALĂ** (pl.-le) sf. Mold. Trans. Bucov. Sperietoare, monstru, mătăhoară, urîțenie, pocitură: curat uoigă-l crucea l-a colăoit să vie și să-și facă budihacea casă la noi în sat (CRIG.).

***BUDINCĂ** (pl.-oi) sf. ♪ Prăjitură, în formă de tortă, făcută din orez sau miez de pine fierț în

Fig. 634.
Preot budhic.

lapte, gălbenuș de ouă, zahăr, stafide, etc. [fr. pouding < engl.].

○ **BUDIU** = **BUDĂIU**.

○ **BUDOAR**, **BUDUAR** (pl.-ruri) *sn.* Salonaș frumos impodobit, al unei doamne, unde se retrage cînd vrea să fie singură sau unde primește pe cineva intim: eu una l-am hotărît să nu-i mai calce piciorul în budoarul meu (ALECS.), [fr. boudoir].

○ **BUDUGANI(U)** (pl.-ante) *sn.* Băn. Copac scorburos.

○ **BUDUGĂNIOS** *adj.* Băn. Scorburos, putregăios [buduganiu].

○ **BUDUHAIE** (pl.-hăi), **BUDUHA(L)ITĂ** (pl.-te) *sf.* = **BUDIHACE**.

○ **BUDUHALĂ** (pl.-le) *sf.* ① = **BUDIHACE**: îmbrăcați ca niște buduhale, se duc lingă stupînă (MAR.) ② ③ ④ Boală de vite ⑤ ⑥ ⑦ Boală molipsitoare la oameni.

○ **BUDUHALITĂ** = **BUDUHAIE**.

○ **BUDUHOALĂ** (pl.-le) *sf.* ① = **BUDIHACE** ② ③ ④ Boală molipsitoare în spec. la copii; tuse măgărească.

○ **BUDUHOIU** *sm. Mold. F* Om gras și greoiu (PAMP.).

○ **BUDUIU** = **BUDĂIU**.

○ **BUDULAC** *adj.* ① Proștănac ② Simplu, naiv: sint oameni apropiați, ~i, ospătații și miloși (JIP.) [budala].

○ **BUDULAN** *adj. Mold.* = **BUDULAC**.

○ **BUDUL(U)** *i* (-luesc, -lesc) ① *vb. într. Trans.* A hoinări, a umbra fără căpătîiu.

② *vb. tr. și într. Trans. Băn.* A scotoci, a cotrobăi: budulește prin lucrurile ce erau pe acolo (MEAA) [ung. (el) budulni].

○ **BUDUR** *sm. Mold. Trans.* Jghiab de fintină, pentru adăpat vitele, alcătuit dintr'un trunchiu de copac scorburos.

○ **BUDUREȚ** (pl.-te) *sn. Trans.* Coș, horn (la cupetoarele țărănești) [budur].

○ **BUDUROIU** (pl.-oale) *sn.* ① *Mold. Olten.* = **BUDUR** ② ③ ④ *Olten.* Trunchiu gros, scobit la mijloc, care se bagă în pămînt și ține loc de ghizduri la fintină (CIAUS.) ⑤ ⑥ ⑦ *Băn.* Trunchiu găur t prin care se aduce apa la moară ⑧ ⑨ *Trans.* Coș, horn ⑩ ⑪ *Mold.* Putină mare, hărdău ⑫ ⑬ *Mold.* Butuc gros și scobit în care se păstrează mătlaul.

○ **BUDUȘLANCĂ** *sf. Maram.* Femeie fugită de la bărbat [budușlu].

† **BUDUȘLĂU** *sm. Trans.* Haimana, ștrengar, om fără căpătîiu: den țara ungurească veneau budușlăi preste munte... de prădan și jăcuiul (MUS.) [budușlu].

○ **BUDUȘLUI** (-uesc) *vb. într. Trans.* A hoinări, a umbra fără căpătîiu [ung. budosni].

BUECI... = **BUECI**...

BUESTR... = **BUESTR**...

○ **BUF**¹ *interj.* Imită sunetul infundat produs de o cădere la pămînt, de izbirea cu putere de un obiect tare sau de o descărcătură de armă de foc: și cum ospăta el, buf! cade fără sine în groapa cu jarate (CRG.); aruncă... burdunul jos și prinde a-l îmblăți cu bfe: buf! buf! (RET.).

○ **BUF**² *sbst.* ① Termen întrebuințat de copii la jocul în arșice: le potrivea așa de bine că buful cădea totdeauna pe ceilalți jucători (A.-GH.).

○ **BUF**³ = **BUE**: l-a omorît de s'a ales ~ul de el (R.-COD.).

○ **BUFA**¹ (pl.-te) *sf.* = **BUEA**.

○ **BUFA**² (pl.-te) *sf. Mold.* = Gălușcă de post (RV.-CRG.).

○ **BUFA**³ *adj. f.* ① numai în expr. operă ~, operă ghumeată, hazlie [fr. bouffé].

○ **BUFAN** *sm. Băn.* Nume dat Bănățenilor imigrați pe vremuri din Tara-Românească.

○ **BUFĂNESC** *adj. Băn.* De bufan, privitor la Bufani.

○ **BUFANT** (pl.-turi) *sn.* ① Cutele umflate sau înfioate la rochiile femeiești [fr. bouffant].

○ **BUFARIU** *sn. Tr.-Carp.* ① Carte bisericească ② ③ Cărțuile [vsl. bukvari].

○ **BUFET** (pl.-turi) *sn.* ① Dulap în care se păstrează farfuriile, sticlăria; argintăria și pinzeturile trebuincioase pentru masă (635) ② Masă pe care s'au pus (la baluri, etc.) diferite gustări și băuturi răcoritoare ③ Sală unde se servesc mîncări

(mai adesea reci), mic restaurant (la gări, tribunale, teatre, etc.) [fr.].

○ **BUFLEA**, **BUFLEIU** *sm. F*

Om foarte gras și buhăit.

○ **BUFNĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Bufniță: și ca bufne, ca vedenii. De lumina depărtați (ALECS.).

○ **BUFNEALĂ** (pl.-eli) *sf.*, **BUFNET** (pl.-te) *sn.* ① Faptul de a bufni ② Sgomot infundat produs de un lucru izbit cu putere de ceva: apoi un răcnet, o pocnitură, o bufneală de trup căzînd (CAR.); un bufnet sguđuitor zăbucni într'un nor de fum (VLAH.).

○ **BUFNI** (-nesc) *vb. tr. și într.*

① A izbi cu putere, a lovi, a pocni (producînd un sgomot infundat): lmi aprînde lumina

și pleacă bufnind usa (CAR.); bufnind și răsbufnind pe sărăcie, o potfi să lasă afară (ISP.); o pocnitură cumpilată bufneste, de se outemură polana (SAD.) ② A năpădi pufîind (vorb. de abur, de fum), a izbucni cu sgomot: bufnea ușor pe nări, privind spre cîmp (D.-ZAMF.) ③ A izbucni în ris, a pufni de ris: cînd te-ai vedea în ogîndă, ai ~ de ris (ALECS.); cum au dat cu ochii de mine, le-a și bufnit risul (CRG.) [b u f i].

○ **BUFNIȘOARĂ** (pl.-re) *sf.* ① *dim.* **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

○ **BUFNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① **BUFNĂ**: în loc să pun mîna pe-o căpțoară, am pus mîna pe-o ~ (ALECS.).

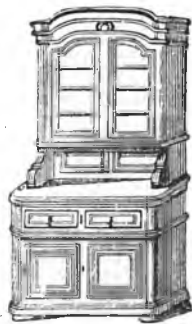

Fig. 635. Bufet.

Fig. 636. Bufnița.

Fig. 637. Bufon.

gustă cu care se încing feciorii pește cămașă [ung. *bugaria*].

○ **BUGĂT** *adj.* și *adv.* *Mold. Maram. Trans.* Destul, de ajuns.

○ **BUGEAC** = **BUNGEAC** ①.

○ **BUGED**, *sf.* **BUGET** *adj. Mold. Tr.-Carp.* Galben și umflat la față (de boală), buhav, buhăit: nu-i venea să crează că acesta-i tînărul cel ~ de acu-i anul (RET.); Fața mea-l față de domn, A ta-i boală de somn (D.C.).

* **BUGET**... = **BUDGET**...

○ **BUGEZI** (-ezesc) *vb. tr. și refl. Mold. Tr.-Carp. A* (se) umfla la față (de boală, de somn, de băutură), a se buhăi: i bugezile băutura cea multă ce o băgase în el (RET.) [b u g e d].

○ **BUGHET** *adj.* și *adv. Maram. = BUGĂT.*

* **BUGIE** *sf.* Dispozitivul unde se produce scîntoia la motoarele cu explozie (Fig. 638) [fr.].

○ **BUGINI** (-inesc) *vb. intr. Mold. A* zăcea, a dormi ca un trîndav, a trîndăvi: ai zăcut nouăzeci și nouă de ani pe fundul mării, să mai buginești pe-atîta (FLOR.).

○ **BUH** *sbst.* Svon, veste, pomină, nume rău: mi se dusese ~ul despre pozna ce făusem (CRG.).

○ **BUHĂ** (pl.-he) *sf.* ① = **BUFNITĂ** ① ② ③ Fecioie cu părul nepieptănat, ciufulit ④ = **BUHACIUMEI** = **STRIGĂ**; — **BUHĂ-DE-CURECHIU** = **BOBOCIU**. ○ **BUHAB** = **BUHAV**: e gras, adevărat pare gras, pentru că-i așa ~ la față (VLAH.).

○ **BUHAI** (-ăiesc) *vb. intr. Mold. A* plînge cu țipete, cu mugete (ca buhaiul): a buhăit ea cînd a mai buhăit, și i-a trecut (VLAH.).

○ **BUHAI** (-ăiesc) *vb. refl. A* se umfla, a se face buhai (de boală, de somn, de băutură): doarme de se buhăiește (M.P.); obrazii se buhăieră și înălăieră (S.-ALD.).

○ **BUHĂIALĂ** (pl.-leii) *sf.* Faptul de a buhai, muget (ca al buhaiului): se auzea din sat o ~... de răsună vales (D.-ZAMF.).

○ **BUHAIU** *sm* ① *Mold.* Taur: și asvîrle sînd după cap ca ~ (CRG.). În mijlocul satului Răge ~ul împăratului (GOR.). (*ghicil. despre „clopot”*) ②

Instrument făcut dintr-o putinică fără fund, legată la gură cu o piele de oaie tăbăcită, prin mijlocul căreia se trece o șuviță de păr de cal care, cînd se trage, produce un sunet puternic ca și cînd ar rage un taur; se întrebuințează cînd se umblă cu plugușorul la colindat, în seara de Sf. Vasile (Fig. 639): anul nou se plimba pe străde cu sunete de clopoțel, cu veste de ~ (GOR.); la pl. și buhaiuri: seara boncăinau în toate părțile buhaiurile (SAD.) ③ *Pr. anal.* Sirenă de la o fabrică (ce rage ca buhaiul): ~i nu sunase încă în munte cîntecul luorului (SAD.) ④ ⑤ Un fel de rîndea mai mare ⑥ = *Partea morii de apă care ridică sau coboară polița, prîsnelul și pietrele, spre a măcina făina mai aspră sau mai moale* ⑦ ⑧ Cîrligul coasei ⑨ Stupul care nu roeste ⑩ = *Trans.* Un fel de mîntean, de lîină albă sau neagră, cu glugă: Plînă și la ~ n spate, Trecut-a de miez de noapte (IK.-BRȘ.) ⑪ ⑫ ~ **DE-BALTĂ** = **BOU-DE-BALTĂ**: rămin cu ochii holbați ca niște buhai-de-baltă (ALECS.) ⑬ = **BOU-DE-BALTĂ** ⑭ [rut.].

○ **BUHAȘ** *sm. Mold. Tr.-Carp.* Brad mic, închir-cit cu crengile întinse la pămînt.

○ **BUHAV** *adj.* Umflat la față (de boală, de somn, de băutură), bugged: un domn... cu un chip ~ de beție (D.-ZAMF.) [srb.].

○ **BUHĂVI** (-ăvesc) *vb. refl. A* deveni buhai: mai slăbește-o cu doctoriile, că te-ai buhăvit (D.-ZAMF.).

○ **BUHNĂ** (pl.-ne) *sf.* = **Bufniță**: toate buhnele și cucuvelile se trezără între ruine (ALECS.).

○ **BUHNET** (pl.-te) *sn.* ① Sgomot înfundat produs de o izbitoră puternică, bufnet: cu olocot și ~ au sbucnit afară (STAM.) ② Pocnet, pocnituri: ~e de puști omenesti (CANT.) [b u h n i].

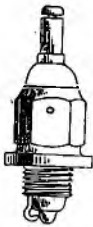

Fig. 638.
Bugie.

Fig. 639.
Buhaiu.

○ **BUHNI** = **BUFNI**: toți au buhniț de ris de răspunsul acesta (NEGR.).

○ **BUHOAIE** *sf. Olten. Trans.* (VIRC.) (FAC.) = **BUHĂ** ①.

○ **BUHOȘ** *adj.* Cu părul ciufulit (ca la buhă): sade o cu bufoși... cu părul ~ pe ochi și se uită urît la oameni (SAD.).

○ **BUHUIAT** *adj.* Ciufulit, sbîrlit, nepieptănat; moțat (*vorb.* de păsări): Am o găină ~ă, în cămașă înouată (GOR.) [b u h â + c u c u i a t].

† **BUHUR** (pl.-ururi) *sn.* Stofă de mătase: avea fermă de ~ ca palul grîului (FIL.) [tc.].

† **BUHURDAR** (pl.-aruri) *sn.* Vas de afumat cu parfum, cătușă: ~uri pline de scumpe mirezme (OOB.) [tc.].

○ **BUHUREZ** *sm.* = **CIUHUREZ** [b u h â + h u r e z].

○ **BUI** (buesc) 1. *vb. intr.* ① A răsună, a vui: orașul începe a ~ de niște sunete surde și depărtate (ALECS.) ② A da năvală.

2. *vb. refl. A* se înfură, a da năvală cu furie, a deveni buiac: cînd va veni un dobitoac buindu-se spre altul (PRV.-MB.) [comp. serb. buja ti].

○ **BUIAC** *adj.* ① = **Sălbatic** (despre animale) ② = **Sglobiu**, **sburdalnic**, **nebunatic**, **neastîmpărat**: Bată-l crucea de diac, Cumu-l, Doamne, de ~ (IK.-BRȘ.) ③ = **Care crește foarte mare, cu multă îmbelșugare (despre plante), foarte gras (despre animale), exuberant: au răsarit o buruiună... cu niște frunze mari și late... și... văzînd-o ei așa de ~ă, s'au bucurat tare (SS.)**; dă... peste o herghelie de cai buiaci și grași (MERA) [vsl. buja k ū, „nebu”].

○ **BUIAMA** (pl.-male) *sf.* (MAN.) = **Basma** colorată purtată de țărance [tc. boja ma].

○ **BUIBALAC**, **BUIBALĂU**, **BUIBARAC** = **BAIBARAC**.

○ **BUIECI**, **BUICI** (-easc) 1. *vb. intr.* ① = **Care crește foarte mare, cu multă îmbelșugare (despre plante): a fi foarte roditor (despre pămînt): grîul buiește în-că acest pămînt, se face nalt (ION.)** ② *Pr. ext.* A-i merge bine, a se îngrășa (despre oameni): ei bir nu plăteau, moșii aveau, le mergea bine și buieceau (VOR.); omul, cînd buiește, de bine nu știe ce să mai facă (FLOR.).

2. *vb. refl. A* se îngîmfa, a nu-și mai încăpea în piele: Viații adese de biruință ca această bucindu-să (CANT.) [b u i a c].

○ **BUIECIE** *sf.* ① **Sburdălnicie** ② = **Îngîmfare** [b u i a c].

○ **BUIEDE** *sf. Băn. & P.* Iarbă de leac.

○ **BUIESTRA**, **IMBUIESTRA** (-trez) 1. *vb. tr. A* face (un cal) să umble în buiestru.

2. *vb. intr. A* umbla în buiestru: Ghiocei buiestra lin și repede (S.-ALD.).

○ **BUIESTRAȘ**, **IMBUIESTRAȘ** *adj.* și *sm.* (Cal) ce umblă în buiestru: și-a cumpărat un cal buiestraș (BR.-VN.); a poruncit să-l pule șeaua pe un buiestraș tălăresc (CAR.); sburam în ajunuri de sărbătoare pe cîte un imbuiestras neobosit (LUNG.).

○ **BUIESTRU**, **IMBUIESTRU** (*scris mai adesea*) *IN BUIESTRU* *sbst.* ① = **Mers**, **pas**, **umblet** particular al calului care ridică amîndouă picioarele, din dreapta sau din stînga, deodată (Fig. 640): din Polenția vine domol la valse un călăreț tînăr în buiestru tăcînt (CAR.); ②: calul bătrîn nu se mai învață în buiestru ③ *Pr. ext.* Cal ce are acest umblet, buiestraș: își opri buiestrii ostentîți și plini de praf (OEM.).

○ **BUIGAT** *adj. Trans.* Bliguit, buimăcit, zăpăcit, năuc: umblă ca ~ de cap prin cea pădure săcroată (RET.).

○ **BUIGUI**... = **BLIGUI**...

○ **BUIMAC** *adj.* Amețit (de somn, de băutură); etc.; zăpăcit, uluit, năuc: caută echilibru, ca un om care s'a sculat ~ din somn (VLAH.); era ~ de cap și hămesit de foame (CRG.).

○ **BUIMACEALĂ** (pl.-eii) *sf.* Amețeală, zăpăceală, năucie, uluială: trăiau toți cu toții într-o zăpăceală și într-o ~ fără seamăn (usp.) [b u i m â c i].

○ **BUIMĂCI** (-ăesc) 1. *vb. tr. A* ameți, a zăpăci, a năuci: mă buimăcise vîetul trenurilor (GRIG.).

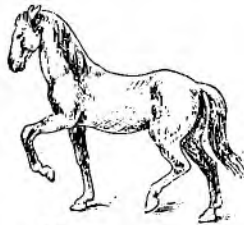

Fig. 640. Buiestru.

2. *vb. refl.* A deveni buimac, a ameți, a se zăpăci: portarul se buimăcase la cele ce vedea (USP.).

BUIMĂCIT *adj. p. BUIMĂC.* Zăpăcit, năuc, u-luit, amețit: unde ? Ii întrebă ea, ~ă, ea și cum ar fi deșteptat-o din somn (VLAM.).

BUIMĂTEC, BUIMĂTIC *adj.* = **BUIMAC**: Urlești stau buimătici, fumegînd de-a lor sudoare (ALECS.).

○ **BUINGIU** = **BOIANIUR**.

BUIUNDRUC = **BOIANDRUC**.

‡ **BUIURDISI** (-ieseo) *vb. tr.* A da un ordin, a în-tări prin decise, a înainta oficial o hîrtie: buiur-diseste-o către starostii breslelor ca s'o ocolescă (NEGR.) [buiur diu].

‡ **BUIURDIU** (-diurt) *sn.* ① Ordinul unui pașă sau al marelui vizir pentru Constantinopol ¶ ② De-cret domnesc [tc. bu y u r d u].

‡ **BUİR**... = **BOUR**...

○ **BUJDA** (pl.-de), **BUJDE**(A)UCA, **BOJDEUCA** (pl.-ce) *Mold.*, **BUJDUĬA** (pl.-ie) *sf. Trans.* Cocioabă, casă săracăcioasă, dărăpănată: oamenii... se uitau la bujda aceea mare, ca la o minune (șez.); dintr'o bojdeucă neagră, răsare o femeie bine îmbrăcată (URG.).

○ **BUJDI** (-dese) *vb. intr. Trans.* A își ni; a năpădi, a da la năvală: Cum rîul de munte... urnind povara Apelor, se varsă și bujdește (BO.-DEL.).

○ **BUJDUĬA** = **BUJDA**.

○ **BUJENIȚĂ, BUJINIȚĂ** (pl.-te) *sf. Mold. Bucov.* X Carne afumată, pastramă: li aștepta o masă bogată... cu... bujenită de câprioară... și ofte și mai ofte alte (GN.); toamna... fac pastramă, bujinică (VOR.) [rut.].

○ **BUJNEAG, BUJNEAG** (pl.-eaguri) *sn.*, **BUJNIGORU** *subst. Ofen.* ① Fum gros (VIRC.) (CIAUȘ.) ¶ ② Praf în-necăcios.

BUJOR *sm.*

① Plantă originară din sudul și ves-tul Europei și care se culti-vă prin gră-dini pentru frumusețea florilor sale roșii ca sin-gele (*Paonia off.*) (¶ 641) ¶ ② = **SMIR-DAR** ¶ ③ = **PORŢINIC** ¶ ④ = **BUSUIOC-ROȘU** ¶ ⑤ Copil, bărbat frumos, femeie frumoasă ca un bujor: măi! Ino'asa ~ de copilă n'am văzut (ALECS.) [srb. big. božur].

BUJORA, IMBUJORA (-rez) *vb. tr. și refl.* A (se) roși (la fața) ca bujoru l.

BUJORAT, IMBUJORAT *adj. p. (IM)BUJORA.* Roșit (la fața) ca bujorul: cu obrații bujorați de palme (A.-GH.).

BUJOREL *sm.* ① *din.* **BUJOR** ¶ ② **BUJOREI** *pl.* = **UNTU-VACII** ¶ ③ **BUJOREI** *pl.* = **GEMĂNARIȚĂ** ④. ***BULĂ** (pl.-le) *sf.* ① Păcete de plumb între-buîntă în actele cele mai de-seamă ale administrațiunii pontificale (convocarea unui conciliu, definirea unei dogme, excomunicarea unui cretic, etc.) (¶ 642); scrisoarea pe pergament a papei, pecetluită cu pecetea de plumb ¶ ② ~ de aur, act administrativ al îm-părărilor Occidentului, numit astfel pentru că pecetea imperială era de aur [fr. bulle].

***BULĂ** (pl.-le) *sf.* ③ Joc de noroc, obicînit în cazi-nouri, în care o bilă se învîrtește în jurul u-nui disc prevăzut cu găuri și se cîștigă în cazul cînd bila se oprește în gaura cu numărul ales de jucător [fr. boule].

BULAMAC, BULMAC *sm.* Grîndă (nu tocmai groasă) de brad sau de stejar pentru lucrări de dulgherie: așîndu-se la grămada de bulamaci de sub go-poa (UR.-VN.).

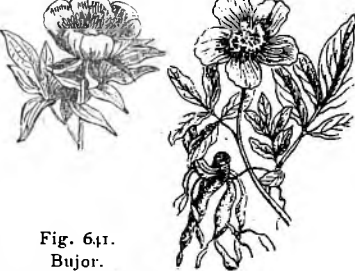

Fig. 641.

Bujor.

Fig. 642. Bula papei Leon al X-lea.

BULAT (pl.-te) *sm.* Cuțit de dogar, întrebuîntat la facerea cercurilor (¶ 640) [tc.].

***BULB** *sm.* ① Organ al plantei, în formă de ceapă, alcătuită din numeroase foi căr-noase suprapuse și lipite strîns unele de altele, din partea de jos a că-rora pleacă rădăcinile; astfel de bulbi se vîd la ceapă, la anghinară, la zambila, etc. (¶ 644) ¶ ② Umflătură rotundă în fundul cavităților un-de iau naștere perii sau dinții ¶ ③ ~ ra-chidian umflătură ro-tundă la extremitatea de sus a măduvii spi-nării [fr.].

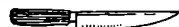

Fig. 643. Bulat.

Fig. 644. Bulbi.

BULBOACĂ, BOL-

BOACĂ (pl.-ce), **BUL-**

BOANĂ, BOLBOANĂ (pl.-ne) *sf.* Adîncătură într'un

riu unde apa se învîrtește și formează un vîrtej: Cum adoarme la bulboacă, Săpînd malul năstos (ALECS.); deasupra bulboanei de sub roată, priveam în nuda limpede joacul peștilor (SAD.); Inelul Doamnei în fundul bulboanei (GOR.) (*ghicitoare despre* „soare”) [bu l b u c a].

***BULBOS** *adj.* ① Care are bulbi [fr.].

BULBUC *sm.* ① Băsică de apă care se for-mează mai ales cînd plouă tare: Plouă ploaie cu ~ și tu, bade, te tot duci (IK.-BRS.)

② Băsică ce se formează la suprafața unui lichid cînd clocotește la foc: auzi numai vîrjind laptele și învîndu-se ~ pe deasupra lui (RET.) ¶ ③ *Trans.* Oaș. Virtej de apă, bulboacă: apa... curgea lin făcînd vîrtejuri și ~i (MERA) ¶ ④ Corp rotund ca o băsică, glob ~ de aur în piele de taur (GOR.) (*ghicitoare despre* „soare”) ¶ ⑤ *Maram.* ⑥ Boboc (de floare) ¶ ⑦ = **CALCEA-CALULUI** ¶ ⑧ **BULBUCI** *pl.* ① Plantă ier-boasă cu flori mari, glo-buloase, cu vinătoare verzi pe dinafară, ce crește prin pășunile din regiunile muntoase; numită și „bilbor”, „bulbuc(ei)-de-munte”, „gloantă” sau „măr-au-riu” (*Trollius europaeus*) (¶ 645) [bu l b u c a].

Fig. 645. Bulbuci.

BULBUCA (-uo), **BOLBOCA** (-oc) 1. *vb. intr.* A forma bulbuci (*vorb.* de apă, cînd plouă, sau despre ori-ce lichid ce clocotește la foc).

2. *vb. tr.* A scoate din găunoșiturile lor, a holba (ochii): hăgîl bolbocase ochii și se retrăsese pe o lavită (D.-ZAMF.).

3. *vb. refl.* A ieși afară din găunoșiturile lor (*vorb.* de ochii): I se bulbucaseră ochii cît cepele (UNG.) [lit. *volvicare < volvere].

BULBUCAT, BOLBOCAT *adj.* ① *p.* **BULBUCA.** **BOLBOCA** ¶ ② Umflat: se repezi cu așîndouă palmele în obrații cei bulbucați de băutură ai primarului (RET.) ¶ ③ Holbat, ieșit în alară, globulos: cu niște ochi aspri, bulbucați... iată noua noastră stăpînă (GN.).

BULBUCĂTURĂ, BOLBUCĂTURĂ (pl.-tori) *sf.* Parte umflată și rotundă la suprafața unui lu-cru: stilpiti... tăiați bogat în unghuri și în bulbucături (URG.) [bu l b u c a].

BULBUCEALĂ (pl.-eli) *sf.* Faptul de a bul-bu ci, formare de bulbuci: o ~ de apă despicată a-junse pînă la urechea ostașului (DEM.).

BULBUCEL *sm.* ① *din.* **BULBUC** ¶ ② *pl.* ③ **BUL-BUCIE-DE-MUNTE** = **BULBUC** ④.

BULBUCI (-ucese) *vb. intr.* A forma bu l b u c i (*vorb.* de apă, cînd plouă, cînd se învîrtește într'o bulboacă sau despre ori-ce lichid ce clocotește la foc): din fundul lacului țesea un glas bulbucînd prin undele lacului (RET.).

○ **BULCĂ** (pl.-ei) *sf.* ① *Bucov.* X Plănușoară, fran-zelă: s'a oprit la grătile de lemn, din dosul cărora se zăreau șipuri, bulci, covrigi (ERG.) ¶ ② ③ ptine [rut.].

○ **BULCIU** = **BILCIU**.

BUL- **BULDOĞ** *sm.* ❖ Cline bondoc cu capul mare, cu botul turtit și cu fălcile ieșite

(646): virtuosul ~, cu botul ostru și turtit (oos): [fr. bouledogue < engl. bulldog].

○ **BULDUȘI** (ușeo) *vb. tr. Olten.*

① A scotoci, a cotrobăi ¶ ② A fura, a jefui.

BULEANDRA (pl.-endro) *sf.* Fig. 646. Bulldog:

① A Haină veche și ruptă ¶ ② Sdreantă, cîrpă, petec de lepădat ¶ ③ Femeie desmătată, stricăta, lepădătură.

○ **BULEARCA** (pl.-eroi) *sf. Mold.* 2 Rachiu prost.

BULENDROS *adj.* Sdrênțaros, îmbrăcat în bulendre:

***BULEȚIN** (pl.-ine) *sn.* ① Petec de hirtie pe care se scrie sau e tipărit numele candidatului într-o alegere: ~ de vot ¶ ② Scurtă dare de seamă prin care se face cunoscut starea unui bolnav sau alte lucruri care interesează publicul: ~ medical ¶ ③ Buletinul legilor, culegere oficială de legi, decrete și ordonanțe ¶ ④ Titlu dat unor publicațiuni periodice, mai ales ale unor societăți, cuprinzînd dări de seamă a activității lor ¶ ⑤ Adeverință, bilete de primire eliberat de unele administrațiuni: ~ de bagage [fr.].

***BULEVARD** (pl.-de) *sm.* ① ❖ Odinioară: întăritură umplută cu pămînt ¶ ② Ori-ce fel de întăritură care oprește năvălirea dușmanului: legiunile românești, patru vescuiri fură... ~ul Europei (BALC.) ¶ ③ Stradă largă cu plantațiuni de arbori de-a lungul trotuarelor [fr.].

BULFEU (pl.-lee), **BULFEIU** (pl.-ele) *sn.* Una din spezele care leagă ceafa plugului de policoară (JUG): căruțele ... ou protapele strîmbate de trasul boilor, lăsați lîngă jug, cu funiile pe după bulfeiu (LUNG.) [ung. b é l f a].

BULGAR 1. *adj.* ① Din Bulgaria, al locuitorilor din Bulgaria.

2. **BULGAR** *sm.*, **BULGAROICA** (pl.-ce) *sf.* Locuitor, locuitoare din Bulgaria.

BULGĂR = **BULGARE**.

BULGĂRAȘ *sm. dim. BULGAR.*

BULGĂRAȘ *sm. dim. BULGARE.*

BULGĂRE, **BULGĂR** *sm.* Bucată compactă (mai adesea de formă sferică) dintr-o materie oare-care (pămînt, gheață, zăpadă, sare, etc.), cocoloș: încep să sforăie și să arunce bulgării de sub copite (DLVR.); Am un bulgăre de aur Joacă pe-o piele de taur (TEOD.) (ghici-toare despre „soare”).

BULGĂRESC 1. *adj.* Al Bulgarilor, de Bulgar: limba bulgărească; alfabetul ~ (TABELA X).

2. **BULGĂREASCĂ** *sf.* Numele unui danț țărănesc.

BULGĂREȘTE *adv.* Ca Bulgarii, în felul Bulgarilor, în limba Bulgarilor: a vorbi ~.

BULGĂRI 1. (-ăresc) 1. *vb. intr.* A se ocupa cu cultura legumelor (ca Bulgarii).

2. *vb. tr. și refl.* = **BULGARIZA**.

BULGĂRI 2. (-ăresc) *vb. tr. și refl.* A(-și) arunca cu bulgări de zăpadă.

BULGĂRIME *sf. col. BULGAR.* Bulgarii, neamul bulgăresc.

***BULGARIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* A face pe cineva să-și piardă naționalitatea și să devie Bulgar.

2. *vb. refl.* A-și pierde naționalitatea și a deveni Bulgar.

BULGAROICA = **BULGAR** 2.

BULGĂROIU *sm. augm. BULGAR.* Nume de batjocură dat Bulgarului: Bulgăroi cu ceafa groasă, Grecotel cu nas subțire (EMIN.).

BULGĂROS *adj.* Cu bulgări, plin de bulgări: pămînt ~.

○ **BULGUI** (-uesc) = **BIGUI**.

BULGUR *sm.* ❖ ① Grîu măcinat mare, rîșnit sau pisat, crupe de grîu ¶ ② Mîncare preparată din această: ~ul era o mîncare grecească, din crupe de grîu făcute la moară și fierte cu lapte (vor.) [tc.].

○ **BULHAC** (pl.-ace, 2-acuri) *sn. Mold.* Băltoacă: se duce tot înaltele pe niște ponoare. plîn ce dă peste un ~ (CRG.).

BULIBAȘA = **BULBAȘA**.

○ **BULICHER** (pl.-ere) *sn. Mold. Bucov.* Cuțit prost, ciobarsă: scoate ~ul din teacă... și începe a ciociri un elnet de stelar (CRG.).

TABELA X.

ALFABETUL BULGĂRESC

Tipar	Scris	Numele	Valoarea
A, a	А а	a	a
B, b	Б б	be	b
B, v	В в	ve	v
G, g	Г г	ghe	g, gh
D, d	Д д	de	d
E, e	Е е	ie, e	e
JE, je	Ж ж	je	j
Z, z	З з	ze	z
II, i	И и	i	i
Î, î	И и	i kratko	î
K, k	К к	ke	k
L, l	Л л	le	l
M, m	М м	me	m
N, n	Н н	ne	n
O, o	О о	o	o
II, u	У у	pe	p
P, p	Р р	re	r
C, c	С с	se	s
T, t	Т т	te	t
Y, y	У у	u	u
F, f	Ф ф	fe	f
X, x	Х х	he	h
IL, u	У у	te	ț
U, u	У у	cc	č
III, u	У-и	șe	ș
III, u	У-и	ște	șt
7	т т	ier golem	ă, â
7	т т	ier malak	î
T, t	Т т	ie dvoino	ca
10, u	У у	iu	iu
II, a	А а	ia	ia
15, x	Х х	i	î, â

○ **BULIGHEANĂ** = **BULUGHEANĂ**.

***BULIMIE** *sf.* ❖ Neregularitate a digestiunii care se manifestă printr-o poftă exagerată și prin nevoia de a mânca mereu [fr. boulimie].

BULIN (pl.-ne, -inuri) *sn.* ① Petec rotund de cocă uscată cu care se lipeșc picurile scrisorilor ¶ ② ❖ Pastă anume preparată pentru a înveli în ea unele prafuri medicamentose amare sau neplăcute la gust; medicamentul învelit în această pastă [ngr. μπουλίνα].

***BULIŢON** (pl.-onuri) *sn.* ① ❖ Fiertură, zeamă, supă ce se obține fierbind în apă carne, zarzavaturi, ierburi ¶ ② ❖ ~ de cultură, zeamă de carne (de pui sau de vacă) preparată anume ca să servească ca mediu de cultură bacteriologică ¶ ③ ❖ Pătlașele (sau ardei) roșii ce s'au fiert mult, pînă ce zeama s'a făcut o masă aproape solidă [fr. bouillon].

***BULON** (pl.-oane) *sn.* ¶ Nit gros, cuiu scurt și gros cu capul mare, rotund sau poligonal, de prins între ele plăcile de fier [fr. boulon].

○ **BULȚ** *sm. Mold. Bucov.* = **BULZ**.

BULUBAȘA, **BULIBAȘA** *sm.* ① ‡ = **BULUȚBAȘA** ¶ ② Vătaful unei șetre de Țigani; voievod de Țigani: pe-atunci Țigani se judecau cu bulubașa lor (SEZ.).

BULUC 1. *sn.* (pl.-ouri) ① ❖ ‡ Companie (de vre-o sută) de soldați, ceată de oameni înarmați ② *Pr. ext.* Mulțime, grămadă (de oameni): se

mişcă, 'n ~uri multimea, se rupe și iar se împreună (VLAH.); și despre lucruri: ~ul de zăpadă s'a oprit o clipă (CRG.).

2. **adv.** Grămadă (în legătură cu verbele a se aduna, a veni, a da, a cădea, a năvăli, etc.): s'adunară sfătuitorii lor ~... în oastea nemțească (JIF.); Turcii oasă 'nouă năvăli ~ înă (ALECS.) [tc. bōluk].

† **BULUC-BAS(A) sm.**

× Comandantul unui buluc (în spec. de seimeni)

([647]: bulucbași și căpitani siimenilor celor munte-nești [n. cost.]; [tc. buluk-başı].

Fig. 647. Buluc-başa.

BULUCI (-ucos) vb.

refl. ① † A se concentra, a se strînge în rînduri: Turcii se buluciră în oastea lor Tighina (VLAH.)

② A se grămădi, a se înghesui, a se imbulzi: și ea oile, cînd se bulucese la un loc, de frică, începeau să se adune grămadă (CRG.) [buluc].

○ **BULUGHEANĂ (pl.-one), ○ BULUGHINĂ (pl.-ne) sf. Mold. †** = CÂRTOF: face niște bulughine cu mujdelu și cu mămăligă (CRG.).

BULUMAC = BULAMAC.

BULUMACIU sbst. × Un fel de ciulama [srb.].

○ **BULVAŃ = BĂLVAN.**

BULZ sm. și (pl.-zări) sn. ① Cocoloș, bulgăre, masă dintr-o materie de formă aproape sferică: Am un ~ mare de aur, Joacă pe-o piele de taur (GOR.) (ghicitoare despre „soare”) ② Cocoloș de caș (abia scos din hîrdăul în care s'a încheat laptele) care se pune în străcătoare, ca să se scurgă de zăr ③ Cocoloș făcut din două bucăți de mămăligă caldă, între care s'a pus brînză sau urdă: pe-o pinzătură albă de în, ~i de mămăligă caldă, la mijloc cu brînză topită (LUNG.). ④ *Oiten Trans. (VTRC.) (DENS.)* × Colăceș; colac ce se dă preotului la Florii și la Armînden.

○ **BULZĂRIȚĂ (pl.-te) sf. Trans. (FR.-COR.)** Sacul în care se strecoară cașul [bulz].

○ **BULZI = IMBULZI.**

BUM! interj. Imită detunătura de pușcă sau de tun, șvomotul produs de o cădere sau de o izbîtură înfundată.

BUMASCĂ (pl.-ășoi, -așce) sf. Bilet de bancă, bancnotă (în spec. rusească) [rus. bumazka].

BUMB sm. (pl. bumbi, ○ bunght) Mold. Bucov. Trans. ① Nasture; buton: bravul soldat... își perie uniforma, freacă ~ii... în ajunul bătăliei (NEGR.); în ~i. numele unui joc de copii, cu nasturi ② Globuleț, ornament de formă sferică: pe corpul edificîului... rozașe și ~i de piatră sculptată (ODOB.) [comp. ung. gomb].

BUMBAC sbst. ① † Gen de plante care cresc în țările calde (Africa tropicală, Arabia, Antile, etc.) din ale căror semințe, acoperite cu un puf textil, se scoate bumbacul de țesut; din acestea se mai extrage și un ulei comestibil, care se distinge cu greu de untdelemnul de măsline (*Gossypium*) ([648]) ② Puful extras din semințele plantei, care se prepară sub formă de vată: a-și băga ~ în urechi; ③ a crește (un copil) în ~, a-l crește cu multă îngrijire, nelăsîndu-l să ducă lipsă de nimic, cocoloșîndu-l și înconjurîndu-l cu toate bunătățile: crescută de mică în ~, ea nu se culcase decât pe covoare moi (GN.) ④ Tort sau fir de bumbac, întrebuințat la cusut sau la țesut pînză: pînză de ~ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿

a scoate la capăt ~; *iron.* mi-ai făcut o treabă ~! na-ți-o ~! ① Favorabil, priincios: un ~ prilej; ce ~ vînt te-a adus pe-ai? ② Fericit, norocos: un an ~; într'un ceas ~; adesea în urări și salutări: noroc ~! ~! dimineața! ~! ziua! ~! seara! noapte ~! ③ Care te umple de bucurie, de mulțumire deplină: o veste ~!; care prevestește binele: un semn ~; (de-)a ~! (OLVR.) (OON.) ④ Roditor, îmbelsugat: se anunță un an ~ pentru poame ⑤ Frumos, senin, fără turburări atmosferice: vreme ~!; ⑥ ziua ~! se cunoaște de dimineață ⑦ De valoare, plin de merit: o scriere ~!; o pictură ~! ⑧ Priceput, iscusit, destoinic, îndemnat, dibaci: un ~ meșteșugar; nu e ~ de nimic ⑨ Plăcut la gust: mîncare ~!; vin ~! ⑩ Valabil: ~ pentru două persoane; ~ și aprobat! formulă ce se pune pe acte sub semnătură privată, ca dovadă de aprobare; ⑪ ~ APROBAT ⑫ Curat, neprefăcut, nealterat, nefalsificat, de calitate superioară: aur ~! ⑬ Care au curs, care au valoarea cerută: bani ~! ⑭ Adevărat, veritabil, de gradul întîi (verb. de rudenii): frate ~; mamă ~!; văr ~; ori tot dintr'un același tată și aceeași mamă se nasc sînt ~! (LEG.-CAR.) ⑮ Care e conform cu dreapta judecată, cu morală, cu dreptatea: o faptă ~!; a avea purtare ~! ⑯ a) Îndurător, milostiv (verb. de Dumnezeu): ~! Dumnezeu; ~ e Dumnezeu! am nădejde în Dumnezeu! se va îndura Dumnezeu și cu mine și-mi va ajuta: b) omenos, cu frica lui Dumnezeu, milos: un om ~; are inimă ~!; un suflet ~!; ⑰ cine e ~ place și lui Dumnezeu ⑱ a) Binevoitor, amabil, draguț: a fost ~ cu mine; fi! așa de ~ de-mi citește scrisoarea; b) de neam, de familie, distinct: e de familie ~!; lumea ~!; societatea ~! ⑲ De seamă, considerabil, care aduce mult câștig: moșta ~! aduce un venit ~!; a căpătat o slujbă ~! ⑳ Mare: ~ număr de oameni; o bucată ~ de drum ㉑ ~ de imprimat, formulă care se scrie pe ultima corectură, dîndu-se aprobarea pentru tipărit ㉒ ~ și rău, toată lumea; bun rău, bună rea, ori-cum ar fi: foarte-și multumesc... că... mi-ai cîștit masa, așa ~! rea, cum s'a putut găsi (CAR.); una și ~! un singur lucru: el știa una și ~! să-și vadă țara lui mare și lăudată (ISP.) ㉓ Atributiv și ca element de compoziție: crezu că ce-i găsit e ~ găsit (EMIN.); grădinarul fu bun-bucuros să-l primească (ISP.); bun-credincios, pravoslavnic, ortodox; bună-credință ~ CREDINȚĂ; bună-cuviință ~ CUVINȚĂ; bun-gust ~ GUST; bun-plac ~ PLAC; bună-seamă ~ SEAMĂ; bun-simt ~ SIMT; ㉔ bună-vestire, evanghelie; Buna-vestire, sărbătoare a Bisericii creștine, prăznuită la 25 Martie, ca aniversare a vestirii, prin arhanghelul Mihail a nașterii Mîntuitorului, către Sfînta Peioară, Blagoveștenie; bună-voie ~ VOIE; bună-voință ~ BUNĂVOINȚĂ.

2. *adv.* Bine, așa să fie! bun! la acuș avem să ne înțelegem cît se poate de bine (CRG.).

3. *sm.* ① Tatăl tatei sau al mamei, bunic: îi răspunseră că ~! lor auziseră de la străbunii lor povestindu-se asemenea fleacuri (ISP.).

4. **BUNĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Mama tatei sau a mamei, bunică: Pe poliță aruncată, De cînd a fost buna fată (IK.-BRS.) ② *Trans.* Bine, bunăte, vorbă bună, numai în *expr.* cu buna, cu binele, cu binisorul, domol, cu vorbe bune: dumnea-ei îi va lua cu buna, cum știu muștrile (RET.); Nu-l înjuza așa cu buna pe vîtel (COȘA.).

5. **BUN** (pl.-nuri) *sm.* Avut, bogăție: părăsindu-și casele, se ridicaseră cu tot ~ul lor (BALC.); Împăratul a început să-l fâgăduiască toate ~urile din lume (ISP.) [lat. bonus, -a, -um].

BUNĂ-CREDINȚĂ ~ CREDINȚĂ.

BUNĂ-CUVINȚĂ ~ CUVINȚĂ ①.

BUNĂ-OARĂ, **BUNIOARĂ** *adv.* De pildă, de exemplu: Să-mi dede a mele versuri la cocoane, bună-oară (EMIN.) [lat. bona hora].

BUNAR (pl.-re) *sn.* *Olten. Băn. Put.* [srb. < tc.].

BUNĂ-SEAMĂ ~ SEAMĂ.

BUNĂTATE *sf.* ① Însușirea de a fi bun, calitatea a tot ceea ce bun: cu ~a mori de foame (ZNN.) ② Îndurare, milă, îngăduință: ~a lui Dumnezeu; cucoana, cu ~a dumisale, își dă adăpost și posmagi (CRG.) ③ Bună-voință: ai ~a de a-i spune..., fi! bun, te rog: de-i spune; acum să faceți ~! să mă duceți de unde m'ai luat (ISP.) ④ Lucru bun prin excelență: era să dărim ~ de casă din pricina carului (CRG.); mai bine să se prăpădească

acolo în luptă, decît să ucidă o așa ~ de voinic (ISP.) ⑤ **pl.** **Bunătați**, ⑥ **bunătați**, lucruri bune, lucruri scumpe, scumpeturi; mincări bune, delicioase: toate bunătațile de pe lume erau acum în palaturile lor (CRG.); se cărau de dimineață pînă seara fel de fel de mincări alese și de bunătați (VLAH.) [lat. bonitatem].

BUNĂVESTIRE ~ **BUN** ① ②.

BUNĂVOINȚĂ (cu art. bunăvoința sau / buna-voință) *sf.* Bunătate arătată față de cineva, purtare binevoitoare către cineva, îngăduință: fură ascultați cu multă ~ (BALC.); cucoana... cu toată buna-voință ce avea se lăhămeteste... de (CRG.) [bună + voință].

③ **BUNCHINI** (-lneș) *vb. refl. Mold.* A se trudi, a se munci, a se chinui (RV.-CĂL.) [comp. BUCHINI].

④ **BUNCIUC** ~ **BUCIUC**.

BUNDA (pl.-de) *sf.* ① Manta de postav lungă, cu minci, blănită (cu piele de oaie, de vulpe, etc.), pe care o poartă bărbații (Fig. 652); el asternu bunda sa pe obîlnoul șelei (OON.) ② Mai adesea **BONDA**, **BONDITA** *Mold. Bucov.* Un fel de pieptar făcut din piele de oaie, purtat de bărbați și de femei: picurii de femei... cu bunde înflorite peste cămăși de in (VLAH.) (Fig. 653) [ung. srb. rut. bunda].

BUNBAR = **BONDAR**.

BUNDITĂ, **BONDITĂ** (pl.-te) *sf.*

① *dim.* **BUNDA**, **BONDĂ** ② = **BUNDA**

③: trei Ungureni... cu bonditele aninate pe umere (GN.).

④ **BUNDRĂ** = **BUNDA**.

BUNDUȚ ~ **BONDOC**.

① **BUNDUȚĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* ①

dim. **BUNDA** ② ③ **BUNDUȚA-VINTULUI** = **SCOROGOI**.

④ **BUNEICĂ** *sf. Trans.* (OEN.) ⑤ = **SĂLBĂȚIE** ⑥ [comp. srb. bunika „măslărie”].

⑦ **BUNEȚE**, -**ETA** *sf. Tr.-Carp.* **Bunăte:** arete-se ei oft de blînzii sau cu bunețe (SA.); pe toți îi întrecu, atît în istețime cît și după bunețe lucrului (RET.) [bun].

⑧ **BUNGEAC** *sbst.* ① ② Complex de mai mulți mușchi care formează împreună un frumos covor verde și moale ③ Amestecătură de lemne putrede, cu buruieni, cu spini și altele, prin văi, în apropierea rîurilor (VIC.) [srb. bučjak „făget” + bunget].

BUNGET (pl.-ete, /-eturi) *sn.* ① Pădure deasă, codru secular; deși întinocos; se vad ~ele de brădet, înegriind zăreă ca o arătură proaspătă (VLAH.) [comp. alb. bunk „stejar”; ca formațiune, comp. brădet, stejar-et, făget-et, etc.].

② **BUNGHİȘOR** *sm. Bucov. Mold.* ① *dim.* **BUNGHIU** ② ③ **BUMBIȘOR** ④.

⑤ **BUNGHIU** *sm. Mold.* Nasture, bumb [sg. refăcut din pl. dialectal bughii < bumbii].

⑥ **BUNGINEALĂ** *sf. Olten.* (CIAUȘ.) (VIC.) ⑦ Ceață, pîclă, negură.

BUNIC *sm.*, **BUNICĂ** (pl.-ci) *sf.* Tatăl (mama) tatălui sau mamei, bunic; bunic; ② F: de cînd (a fost) bunicul tău, de cînd (a fost) bunica ta-mare, au trecut mulți ani de-atunci, e lucru foarte vechi, e o poveste foarte veche.

BUNICEL, -**ICICĂ** *adj.* ① *dim.* **BUN** ② De calitate mijlocie, potrivită: e un vin ~ ③ Măricel: are strînsă o avere bunicel (CAR.).

BUNICUȚĂ *sf. dim.* **BUNICĂ**.

BUNIOARĂ ~ **BUNĂ-OARĂ**.

BUNISOR *adj.* ① *dim.* **BUN**: Doamne, fîndcă ești așa de ~ (NEGR.); *iron.* Îmi vine să vă rup cu dinții, de bunăsoare ce sînteți (CRG.) ② De calitate mijlocie, potrivită: e un vin ~; trăsura, bunioară, cu cal tuși și focoși (URG.) ③ Măricel: are o avere bunioară.

BUNT ~ **BONT**.

BUNTAȘ ~ **BONTAȘ**.

④ **BUNTĂȘNIC** *sm. Bucov.* = **BONTAȘ**: au făcut ei ce-a făcut și mi l-au potolît pe ~! (CRG.) [rus. buntovstih].

Fig. 652.
Bundă.

Fig. 653.
Bundă
(bondiță).

○ **BUNUȚ** *adj.* Bucov. Trans. *dim.* **BUN**. Bunicel, bunșor.

○ **BUNZAR** = **BONZAR**.

† **BUOR** = **BOUR**.

○ **BURĂ** (-rează) *vb. unipers.* ① A se cerne o ploaie mărunță și deasă: începe a ~, apoi o întoarce în lapoviță (CRG.) [b u r ă].

† **BURĂ** (pl.-re) *sf.* ① Furtună, vijelie [vsl. burja].

○ **BURĂ** (pl.-re, -ri) *sf.* ① Ploaie mărunță și deasă: de arat nu era chip, plină nu s'o îndura Dumnezeu să dea o ~ de ploaie (BR.-VN.); ② la cea dintâi ~ de săgeți... se răpăd orbește cu suflitele întinse (VLAH.) ③ Chiciură, promoroacă: dacă în... ajunul Bobotezel e ~ pe pomi, vor fi poame multe (MAR.).

○ **BURAC** *sm.* Maram. & Sfecă [rut.].

○ **BURACĂ** *sf.* Băn. Trans. ① Negură, ceață deasă [b u r ă].

○ **BURACIAC** *sf.* Băn. ① = **BURACĂ**.

○ **BURANGIC** = **BORANGIC**.

○ **BURATIC**, ○ **BURATEC** *sm.* Mold. Bucov. ① = **BROTAC**: de ce ați ieșit cu toții la lună ca buraticii? (ALECS.).

○ **BURĂU** *subst.* Băn. Cascadă.

○ **BURBOANĂ** = **BROBOANĂ**.

○ **BURCĂ** (pl.-ei) *sf.* ① Mold. Bucov. Șubă, bundă, manta mare de pănură groasă, ce se poartă iarna: învălăit într-o ~ mohortă, el sta pe podul vaporului (ALECS.) ② Mold. Bucov. Cojoc mișos (mai adesea întors cu mișele afară): era odată un Țigan... care imbla tot de lei coala, ou burcă 'n spate (SA.) ③ Trans. Băn. Suman negru (VIRC.) [rut.].

○ **BURCĂ** (pl.-ei) *sf.* ① Turtă de mălaiu opărită și coaptă în vatră: puse pe babă de-i coapse o ~ mare (FLOR.).

○ **BURCAȘ** *sm.* Bucov. Cel ce poartă b u r c ă: un Țigan... imbla tot de lei coala cu burcă 'n spate (SA.).

○ **BURCUȘOARĂ** (pl.-re) *sf.* Bucov. *dim.* **BURCĂ**: el cutiera cu burcușoara sa pe spate din sat în sat (SA.).

○ **BURCUT** = **BORCUT**

○ **BURDĂHAN**... = **BARDĂHAN**...: grozav ~ și ne-sățios gtlej (CRG.).

○ **BURDEIU** (pl.-iele) *sn.* Maram. = **BORDEIU**.

○ **BURDIC** (pl.-ce) *sn.* Băn. ① Pieptar din piele de oaie.

○ **BURDI(H)OS** *adj.* ① = **BURDUHĂNOS** ② f. însărcinată, borțoasă: se face burduoasă... de să moară fetele de ris, nu alta (PAC.).

○ **BURDUF** (pl.-ufe, -ufuri, ○ -ușe) *sn.*, ○ **BURDUH**.

○ **BURDUȘ** (pl.-neș) *sn.* și (pl.-uși) *sm.*, ○ **BURDUV** (pl. vuri) *sn.* ① Sac primitiv din pielea (mai adesea a stomacului), cusută, a unui animal (capră, bivol, etc.) în care se păstrează sau se transportă brinză, făină, seu, apă, untdelemn, etc. (Fig. 654): o groapă adâncă de unde se scoate apă cu burduful (COOB.); au trimis... pe Țițareș... cu un burduh de bivol, după apă la fântină (SA.); ca dată burdule de cirivile (MLVR.); luă niște burdușe mari pentru cărbuni, făcute din două piei de bivol (ASP.); făina... se ține... în burduvuri de oaie sau de capră (SEZ.); ② brinză bună în burduf de oline = **BRINZĂ**; a dat burduful cu brinză cu tot pe seama cîinelui (PANN); a dat oile în paza lupului: a face ~ de bătaie, a snopi în bătaie; a se face ~ de ceva, a se îndopa, a se ghițui cu ceva; se satură de se făcu burduf (RET.); ~ de carte, tobă de carte. Îndopat cu învățătură; de act, adv. cu înțelesul de „plin”, „îndopat”, „doldora”: e pedantă, adică burduf de învățătură (BAS.); reveni în țară burduf de teorii (GN.); a lega burduf, a lega strîns, să nu se poată mișca, a lega cobză ③ ④ Foalele, sacul în care se înmagazinează aerul la cîmpoi, la armonii, la orgă: se face din stomacul vitelor sau din piele de miel, de ied, etc. ⑤ ⑥ Cutia de lemn, lada de rezonanță a cobzei, chitarei, viorii, etc. ⑦ ⑧ Piele care, în timp de ploaie, apără picioarele celor din trăsura: ploaia bătea darabana pe burduful întins al trăsuri (VLAH.) ⑨ ⑩ Pielea de bîsică uscată care înlocuia pe vremuri, geamurile ferestrelor, bărdăhan, țiplă.

Fig. 654. Burduf.

Fig. 654. Burduf. A detailed illustration of a traditional animal skin bag, likely made of goat or sheep skin, with a drawstring closure at the top. It is shown in a simple, slightly inflated state.

BURDUȘOS *adj.* = **BURDUHOS**: Tețule, scurtule, Grosule și ~ule! (TEOD.).

○ **BURDUH** = **BURDUF**.

○ **BURDUHAN** = **BARDAHAN**.

○ **BURDUHANI** = **BARDAHANI**.

○ **BURDUHANOS** = **BARDAHANOS**...

○ **BURDUHAȘ** (pl.-se) *sn.* Bucov. *dim.* **BURDUH** (=

BURDUF ①): mie mi-i rusine să car apă cu ~ul istic (SA.).

○ **BURDUHOS** *l. adj.* Burtoș, pintecos, cu pîntecele mare: Am un popă ~, Mină porci în jos (COR.) (ghicitoare despre „cocoș”); f. (despre femeii) borțoasă, însărcinată: Tătarcele cele burduhoase le spînteca și puneau copiii prin pari (NEC.); pr. ext. (despre lucruri): la deci în brațe cea pîoscă burduhoasă și-ți răcorește gtlejul (NEGR.).

2. **BURDUHOȘI** *sm. pl.* Trans. Flăcăii cari umblă pe ulițe travestiți în ziua cînd începe postul de Paști și cu niște nuiele de mesteacăn, legate laolaltă ca o mătură, bat pe cine întîlnesc în cale (VIC.) [b u r d u h].

○ **BURDUIU** (pl.-uie) *sn.* ① Coarda (a treia, care dă nota) „re” la vioară.

○ **BURDUJEL** = **BURDUȘEL**.

○ **BURDUJIA** = **BURDUȘI**.

○ **BURDULEA** *sm.* F Om (mai adesea copil) cu burta mare, cu pîntecele umflat [b u r d u l].

○ **BURDUȘ** = **BURDUF**.

○ **BURDUȘEL**, **BURDUJEL** *sm.* și (pl.-ele) *sn.* ① *dim.* **BURDUȘ**: se pomenește cu un argat că-i aduce un burdușel de brînză (ASP.); Burdujel înflă, Umblă noaptea pe sub pat (FR.-COR.) (ghicitoare despre „ploșniță”) ② Piele de nevastăuică sau de șarpe, după ce s'a jupuit.

○ **BURDUȘI** (-ușesc), **BURDUJII** (-ușesc) *l. vb. tr.* ① A îndesa, a țicsi, a umplea tare (ca într'un b u r d u f): unchiu-său burdușea prepețiile (D.-ZAMF.); să burdușii pămîntul de grîu (ASP.) ② ③ A bate sdravăn, a snopi în bătaie, a umfla în bătaie, o stropsi: Mă cam burdușii în spate (PANN).

2. *vb. refl.* ① A se umfla (de umezeală sau de stricăciune), a se scoarji, a se coșcovi ② ③ Pr. ext. A se umfla ca un burduf: ici apa se scufundă bolborosind... colo se umflă, se burdușește (VLAH.).

○ **BURDUV** = **BURDUF**.

○ **BURDÜZ** = **HURDUZ**-**BURDUZ**.

○ **BURECHITĂ** (pl.-te), **BURECHIUȘĂ** (pl.-se). **BURECHIUȘĂ** (pl.-uște) *sf.* Mold. Bucov. ① Colțunaș făcut din bucățele de aluat pătrate lipite cîte două laolaltă: în Moldova se face borș cu bob și cu burechii (VOR.) [ngr. μπροσέλι, rut. bureky, srb. burek < tc. börek].

○ **BURECIOR** *sm. dim.* **BURETE**.

○ **BURENIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① = **SILUR**.

○ **BURETE** *sm.* ① ② Animal zoofit alcătuit dintr'un fel de sac lipit la bază de stîncile din mare; acest sac are o deschizătură la partea superioară și un mare număr de găuri pe toată întinderea pereților lui; corpul lui e format dintr'un schelet compus din țesătura mai multor firicele elastice; trăește în colonii și se pescuiește cu deosebire în marea Mediterană, pe țărmurile Greciei, Siriei și Tunisiei (Fig. 655) ③ ④ Scheletul elastic al acestui animal (sau mai bine al unei colonii din aceste animale), curățat de materiile organice și lăsat cîteva timp într-o soluțiune de acid sulfuric amestecat cu multă apă; e întrebuințat pentru spălat corpul, pentru șters tabla, etc.; ⑤ ⑥ A stoarce ca pe-un ~: bea sau sugă ca un ~, e un mare bețiv ⑦ ⑧ Pr. ext. Burete artificial, de cauciuc, întrebuințat la toaletă ⑨ ⑩ Nume generic dat unor plante dintr-o clasă specială de cryptogame care trăesc în locurile gunoioase, grase și umede, sau ca paraziți, pe arbori sau pe alte plante; unele din ele sînt bune de mîncare (ciuperca, mănătarca, etc.), iar altele sînt foarte otrăvitoare: mulerea... tripsse niște bureți ce a-

Fig. 655. Bureți.

flase prin pădure (RET.); (2): doar n'am mîncat bureți! (ZNN.), n'am înnebunit; a tăia dracului bureți (ZNN.), a sta fără nimic treabă, a sta cu gura căscată. — Dintre speciile cunoscute la noi în țară, cităm următoarele: — **ACRU** (sau ~ **ALB**, ~ **GALBEN**, ~ **IUTE**, ~ **LĂPTOȘ**, ~ **PIPERAT**, ~ **USTUROS**) = **IUTARI**; — ~ **BĂLOȘ**¹, ciupercă comestibilă albă, cu miros și gust plăcut; crește pe pămînt în pădurile de fag și de brad (*Hygrophorus eburneus*) ([6] 656); — ~ **BĂLOȘ**² = **BĂLOȘEL**; — **BUREȚI-CĂLUGĂREȘTI**, ciuperci foarte mari, comestibile, cu pălăria brună-cenușie, cu carnea albă; cresc toamna pe rădăcinile și trunchiul stejarilor bătrîni; o singură ciupercă cîntărește uneori pînă la 15 kgr. (*Polyporus frondosus*) ([6] 657); — **BUREȚELE-CĂLULUI**, ciupercă cu pălăria cenușie, verzuie sau roșiatică, cu miros plăcut; crește pe pămînt gras și pe bălegar (*Coprinus fimetarius*) ([6] 658); — **BUREȚELE-CERBILOR**, ciupercă veninoasă, de formă sferică, de culoare galbenă ca lămîia sau galben-brună; carnea e albă la început, apoi devine albastrie, marmorată și în urmă brună, cu un miros tare și neplăcut; crește prin păduri, vara și toamna; numită în *Mold.* și „bășina-porcului” (*Scleroderma vulgare*) ([6] 659); — ~ **ORĂIESC** = **BUREȚE-DOMNESC**; — ~ **CRET**¹, ciupercă comestibilă, cu gust plăcut, foarte ramificată, la început albă, apoi gălbuie, crește toamna pe trunchiul copacilor bătrîni din păduri; numită și „burete-de-conopidă” (*Hydnum coralloides*); — ~ **CRET**² = **RĂMURELE**; — ~ **CRET**³ = **BUREȚI-DE-CONOPIDĂ**²; — ~ **CRET**⁴ = **TOGMĂGEL**①; — *Olten.* ~ **DE-BUBA** = ~ **PUCIOS**; — ~ **DE-CASĂ** = **CIUPERCĂ**; — ~ **DE-CONOPIDĂ**¹ = ~ **CRET**¹; — **BUREȚE-DE-CONOPIDĂ**, ciupercă comestibilă, de culoare albă, cu tulpina groasă, din care pornesc rămurele dese și ascuțite, goale înăuntru și fragile; crește prin pădurile umbrase și umede, mai cu seamă în păduri de brad; numită și „barba-caprei”, „burete-cret”, „crețișoară”, „cufălice”, „laba-mîței”, „meloșel”, „opintici” sau „togmăgel” (*Clavaria coralloides*) ([6] 660); — ~ **DE-IARBĂ** (PAC.) = **COCIRLE**; — ~ **DE-IASCĂ** = **BABITĂ**; — ~ **DE-LĂPTE** (PAC.) = **VINETICĂ-OU-LAPTE**; — ~ **DE-MESTECĂCĂN**, ciupercă comestibilă, cu miros aromatic, cu pălăria cărnăsoasă de culoarea scortîșoarei, cu piciorul gol înăuntru, de culoare gălbuie; crește pe pămînt, în păduri, în grămezi mai mari; numită și „plinișoare” (*Cortinarius cinnamomeus*); — ~ **DE-NUC**, ciupercă, cu carnea albă, cu miros pătrunzător și cu gust plăcut; pălăria, galbenă-roșiatică și prevăzută cu solzi bruni, are forma unui evantai; crește pe trunchiul nucilor, fagilor și ulmilor din păduri; numită și „(burete-) păstrăv” sau „păstrăv-de-nuc” (*Polyporus squamosus*) ([6] 661); — ~ **DE-PRUND**, ciupercă comestibilă, cu gust cam amar, cu miros foarte aromatic, cu pălăria galbenă-cafenie; crește în grupuri prin păduri de la primăvară pînă la toamnă; numită

Fig. 656.
Burete-balos.

Fig. 657.
Bureți-calugărești.

Fig. 658. Burete-calului.

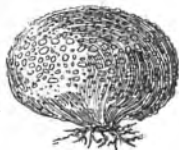

Fig. 659.
Buretele-cerbilor.

și „burete-de-conopidă” (*Hydnum coralloides*); — ~ **CRET**² = **RĂMURELE**; — ~ **CRET**³ = **BUREȚI-DE-CONOPIDĂ**²; — ~ **CRET**⁴ = **TOGMĂGEL**①; — *Olten.* ~ **DE-BUBA** = ~ **PUCIOS**; — ~ **DE-CASĂ** = **CIUPERCĂ**; — ~ **DE-CONOPIDĂ**¹ = ~ **CRET**¹; — **BUREȚE-DE-CONOPIDĂ**, ciupercă comestibilă, de culoare albă, cu tulpina groasă, din care pornesc rămurele dese și ascuțite, goale înăuntru și fragile; crește prin pădurile umbrase și umede, mai cu seamă în păduri de brad; numită și „barba-caprei”, „burete-cret”, „crețișoară”, „cufălice”, „laba-mîței”, „meloșel”, „opintici” sau „togmăgel” (*Clavaria coralloides*) ([6] 660); — ~ **DE-IARBĂ** (PAC.) = **COCIRLE**; — ~ **DE-IASCĂ** = **BABITĂ**; — ~ **DE-LĂPTE** (PAC.) = **VINETICĂ-OU-LAPTE**; — ~ **DE-MESTECĂCĂN**, ciupercă comestibilă, cu miros aromatic, cu pălăria cărnăsoasă de culoarea scortîșoarei, cu piciorul gol înăuntru, de culoare gălbuie; crește pe pămînt, în păduri, în grămezi mai mari; numită și „plinișoare” (*Cortinarius cinnamomeus*); — ~ **DE-NUC**, ciupercă, cu carnea albă, cu miros pătrunzător și cu gust plăcut; pălăria, galbenă-roșiatică și prevăzută cu solzi bruni, are forma unui evantai; crește pe trunchiul nucilor, fagilor și ulmilor din păduri; numită și „(burete-) păstrăv” sau „păstrăv-de-nuc” (*Polyporus squamosus*) ([6] 661); — ~ **DE-PRUND**, ciupercă comestibilă, cu gust cam amar, cu miros foarte aromatic, cu pălăria galbenă-cafenie; crește în grupuri prin păduri de la primăvară pînă la toamnă; numită

Fig. 660. Burete-de-conopidă.

Fig. 661.
Burete-de-nuc.

(în *Bucov.*) și „burete-de-rouă” (*Collybia esculenta*); — ~ **DE-ROUĂ**, ciupercă cu pălăria aproape membranoasă, de culoare roșie-cafenie; crește pe bălegar și pe lemn putred (*Coprinus micaceus*) ([6] 662); — ~ **DE-ROUĂ**² = **BURETE-DE-PRUND**; — ~ **DE-SOC**, ciupercă moale, gelatinoasă, concavă, în formă de scoică, de culoare brună-roșiatică; crește pe trunchiurile bătrîne de soc (*Hirneola auricula Judae*) ([6] 663); — ~ **DE-SPIN**¹, ciupercă comestibilă, dulce la

Fig. 662.
Bureți-de-rouă.

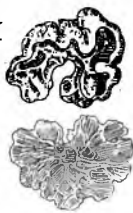

Fig. 663.
Burete-de-soc.

gust și fără nici un miros, cu pălăria cenușie, purpurie pe margini și verzuie sau gălbuie la centru; crește pe pămînt, prin păduri (*Russula grisea*); — ~ **DE-SPIN**² = **NICOREȚE**; — ~ **DE-STEJAR**, ciupercă cu pălăria bombată, de culoare purpurie, puțin catifelată; crește prin păduri (*Boletus purpureus*); — ~ **DE-STEJAR**², ciupercă roșie ca singele ce crește pe trunchiul copacilor, mai ales pe stejar; din ea se extrage așa numitul „cleiu de stejar” (*Fistulina hepatica*) ([6] 664); — ~ **DE-VEVERITĂ** = **RĂMURELE**; — ~ **DOMNESC**, ciupercă cu pălăria aproape membranoasă, de culoare galbenă; crește

Fig. 664.
Burete-de-stejar.

pe drumurile de la cîmp; numită (în *Trans.*) și „burete-crăiesc” (*Boletus fragilis*); — ~ **DULOȘ**¹ = **VINETICĂ-OU-LAPTE**; — ~ **DULOȘ**² = **RÎȘCOV**; — ~ **FLOCOȘ**, ciupercă cu pălăria gălbuie-roșiatică, a cărei carne conține un suc lăptos alb și foarte acru; crește pe pămînt, mai ales prin pădurile de mesteacăn; numită (în *Mold.*) și „flocosel” (*Lactarius torminosus*) ([6] 665); — ~ **GALBEN**¹, una din cele mai bune ciuperci comestibile, cu carnea albă, spre periferie gălbuie, cu miros plăcut și gust puțin piperat; crește în grupuri mici prin pădurile umbrase de fag, de brad și de mesteacăn; numită și „gălbinele”, „gălbiori”, „ungchia - caprei” sau „urechiușă” (*Cantharellus cibarius*) ([6] 666); — ~ **GALBEN**² = **IUTARI**; — ~ **GALBIȘOR**, ciupercă a cărei carne conține un suc lăptos care devine mai tirziu acru; crește toamna prin pădurile umbrase (*Lactarius aurantiacus*); — ~ **NEGRU** = **PĂSTRĂV**②; — **BUREȚELE-OILOR**, ciupercă comestibilă cu carnea albicioasă, puțin amară și cu miros plăcut; e compusă din mai multe pălării neregulate și legate între ele, de culoare brună gălbuie; crește pe sub brazi și pini, prin mușchi, în grupuri mari, mai ales toamna (*Polyporus confluens*) ([6] 667); — ~ **PESTRIT**, ~ **SERPESC**, **BUREȚELE-ȘARPELUI**, **BUREȚE-DOMNESC-NEBUN** (PAC.), ciupercă foarte veninoasă, cu pălăria de o culoare roșie, frumoasă, acoperită mai adesea de pete albe; crește pe pămînt, în păduri; numită (în *Mold.*) și „pălăria-șarpelui” (*Amanita muscaria*) ([6] 668); — ~ **PUCIOS**, ~ **PUTUROS**, ciupercă de o formă ciudată, cu piciorul lung de 12-14 cm., de culoare alburie, în virful

Fig. 665.
Burete-flocos.

Fig. 666.

Bureți-galbeni. — **BUREȚELE-OILOR**, ciupercă comestibilă cu carnea albicioasă, puțin amară și cu miros plăcut; e compusă din mai multe pălării neregulate și legate între ele, de culoare brună gălbuie; crește pe sub brazi și pini, prin mușchi, în grupuri mari, mai ales toamna (*Polyporus confluens*) ([6] 667); — ~ **PESTRIT**, ~ **SERPESC**, **BUREȚELE-ȘARPELUI**, **BUREȚE-DOMNESC-NEBUN** (PAC.), ciupercă foarte veninoasă, cu pălăria de o culoare roșie, frumoasă, acoperită mai adesea de pete albe; crește pe pămînt, în păduri; numită (în *Mold.*) și „pălăria-șarpelui” (*Amanita muscaria*) ([6] 668); — ~ **PUCIOS**, ~ **PUTUROS**, ciupercă de o formă ciudată, cu piciorul lung de 12-14 cm., de culoare alburie, în virful

Fig. 667. Burete-oilor.

Fig. 668. Burete-pestriț.

căruia e așezată pălăria conică, foarte scurtă; mirosul puternic, foarte urit, al acestei ciuperci face ca să fie descoperită de la distanță, atrăgând în același timp muștele și alte insecte, cari mănâncă pulpa conținută în alveole; numită și „burete-de-bubă”, „botiți” sau „bozuz” (*Phallus impudicus*) (□ 669); — ~-ROȘU, ciupercă roșie, cu pălăria cărnoasă și piciorul virtuos; crește prin foile căzute din pădurile de fag și pe cucuruzii de pin (*Mycena strobilina*); (□ 670) — ~-ROȘU = VINETIÇA-CU-LAPTE; — ~-ȘERPEȘC, ciupercă comestibilă, cu carnea albă și moale, cu gust și miros plăcut; numită și „pălăria-șarpelui” (*Agaricus procerus*, *Lepiota procera*) (□ 671); — ~-ȘERPEȘC = BURETE-PESTRIT; — ~-TEPOS = FLOCOȘEL ①; — BURETELE-VACII, ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, de culoare galbenă-roșiatică; crește pe pământ, în pădurile de brad și de fag (*Lactarius subdulcis*); — ~-VINAT, ciupercă comestibilă, de culoare violetă-închisă, cu carnea moale, fără nici un miros; crește izolat printre frunzele uscate din pădure (*Cortinarius violaceus*) ① ② ③; Capetele umflate ale butucului de la roțile carului; în care sint vîrîte capetele spițelor (— ROATĂ) [lat. vulg. *boletis* = clas. *boletus*].

Fig. 669. Burete-pucios.

Fig. 670. Burete-roșu.

Fig. 671. Burete-șerpesc.

BURETEL *sm. dîm. BURETE* ③.
○ **BURFA** (pl.-te) *sf.* ① *Băn.* ✕ Mincare făcută din burta de vițel, tuzlama ① ② *pl.* Boarfă, catrafuse.
○ **BURFĂI** (-ăsc), **BURFĂLI** (-ălesc) *vb. intr. Băn.* A scotoci, a cotrobăii.
○ **BURFAN** *sn. Băn.* = BĂRDĂHAN [comp. *BORHAN*, *BURFA*].

* **BURGHEZ**, **-EZA** (pl.-ze) *adj. și sm. f.* Orășan, cel ce face parte din clasa mijlocie, în opoziție de o parte cu „nobil”, „boier”, de altă parte cu „țăran” sau „muncitor” [după fr. *bourgeois*].
* **BURGHEZIE** *sf.* ① Calitatea de burghez ② Clasa burghezilor, clasa mijlocie.
* **BURGHEZIME** *sf. col.* Clasa burghezilor, clasa mijlocie (intermediară între „nobilime” și „țărănime”).

○ **BURGHIAȘ** 1. (pl.-șe) *sn.* ① *dim. BURGHIU*.
2. *sm. Băn.* ✕ = PRUNAR.
○ **BURGHIE** *sf. Băn.* ✕ = BURGHIU
○ **BURGHIU** (pl.-te) *sn.* ① U-nealtă a timplarului, dulgherului, rotarului, dogarului, fierarului, etc. cu care se găurește lemnul, fierul, etc., sfredel, spițelnic; forma variază după diferitele trebuințe: ~ spiral, ~ cu lingură, ~ cu vîr (□ 672) ② *☆ BURGHIEUL*, nume dat de popor celor trei stele mici din constelațiunea Vizitiului, numite și „Sfredelul mic”, „Sfredelul pămîntului” (or.) [tc. *burgy*].

Fig. 672. Burghie.

BURIAN = BURUTAN.
BURIAS (pl.-șe) *sn. dîm. BURIU*.
BURIC (pl.-ce) *sn.* ① Cordonul ombilical prin care pruncul se nutrește în pîntecele mamei; ②: copilul cu moase multe rămîne (sau moare) cu ~ul ne-tăiat, se zice cînd două sau mai multe persoane iau asupra-și și să facă un lucru, pe care unul singur l-ar fi putut face, dar care rămîne totuși nefăcut ③ ④ Cicatrice ce rămîne în mijlocul pînteceleii pe locul unde s'a tăiat cordonul ombilical; ⑤: odată vede nașul ~ul fiului (znm.), altă dată nu mai dai de așa noroc, de așa prilej favorabil ⑥ ~ul degetului,

virful degetului: parcă-mi lipește ~ele degetelor de-o mină uscată, țearpă și rece (OLVR.) ⑦ ⑧ Centru: Dachia... fiind dect toate țările mai departe de ~ul împărăției (CANT.); ~ul pămîntului, mijlocul, centrul pămîntului, unde poporul crede că este o deschizătură prin care se poate duce cineva în lumea cealaltă: și merse și merse pînă ce ajunse deasupra ~ului pămîntului (ON.) ⑨ ⑩ F om mic și bondoc, pitic ⑪ ⑫ ~ul morii, gaura din mijlocul pietrei zăcătoare, prin care trece fusul de fier ⑬ ⑭ **BURICUL-APEI**, plantă ierboasă cu flori foarte mici, albe sau roșiatică, dispuse cîte 3-5 în mici umbel; crește prin mlaștini; e numită și „umbreluță-de-apă” sau „umbreluță-de-baltă” (*Hydrocotyle vulgaris*) (□ 673); — **BURICUL-PĂMÎNTULUI** = MAMA-PĂDURII [lat. *umbilicus*].

Fig. 673. Buricul-apei.

BURICA (-ic) *vb. tr. și refl.* = **ABURCA** [a burca + buric].

BURICAT *adj.* Gurguiat, umflat [buric].
BURIU (pl.-ie) *sn.* Butoiuș, vas mic din doage (mai adesea pentru rachiu); el dormea deasupra burlelor goale (EMIN.); Am un ~ și'n el ții Vin și rachiu (GOR.) (*ghicitoare despre „ou”*) [big. *burijū*].

BURLAC *sm.* Holteiu, bărbat rămas neînsurat: era vechi la Leonida, un Grec bătrîn ~ și cam într'o ureche (VLAH.) [rus. *burlakū*].

BURLĂCI (-ăcesc) *vb. intr.* A rămînea *bur-lac*, a duce viața de holteiu.

BURLĂCIE *sf.* Starea de holteiu, de *bur-lac*, de om necăsătorit: La o bună ~nsurătoare El, nici vorbă, s'a glîndit, Ca să puie *burlăciei* și nevoilor strîngit (VLAH.).

BURLAN (pl.-ne) *sn.* ① Tub, țevă de metal prin care se scurge, de-a lungul zidurilor, apa din streșina unei case, urloiu ② Cilindru, tub de tinichie prin care trece fumul de la o sobă de metal în coșul casei (□ 674): coloană cilindrică de olane la sobele de zid: crîvătul urlă în ~ele sobei (BR.-VN.) ③ Scoț făcut dintr'un lemn găurit dealungul, prin care curge apa din izvoare sau din cismele ④ Tub cilindric, gros, de fontă sau de beton întrebuintat la canale ⑤ *pl.* Ţevile de lemn care unesc capacul cazanului de spirt cu gura țevilor de aramă ale putinei răcitoare (CIAUS.) ⑥ = **BURLUŢU** ⑦ Burlan. ⑧ Manșetă.

Fig. 674.

BURLESC 1. *adj.* De un comic peste măsură de exagerat, caraghios, grotesc: nu vede nimica ridicul sau ~ în povestirea sa; ~ stil ~.

2. *subst.* Gen, stil burlesc, în care personagiile înalte se exprimă într'un mod trivial și provoacă risul prin acest contrast [fr. < it.].

○ **BURLINC** *sm. Trans.* ✕ ① Purcel grășut, grăsun ② Godac de porc mistreț [șas. *br elenk*].

○ **BURLITA** = BURNITA

BURLU = TURLU.

BURLUŢU (pl.-uie) *sn.* ① Lemn gros de 6-8 cm., găurit dealungul pînă aproape de unul din capete, unde se face o gaură laterală; se pune în vrană butoaielor cu vin, ca să răsuflă, mai ales cînd fierbe vinul (RV.-CRG.) ② Gîtul plîniei (□ 675) ③ Gîtul crînteii, pe unde se scurge zărul, cînd se frămîntă cașul (sez.) ④ Cilindru de sticlă la o lampă cu petrol, sticlă de lampă [comp. **BURLAN**].

Fig. 675. B. BurluŢu.

○ **BURMĂ** (pl.-me) *sf. Băn.* Verighetă, inel de logodnă [srb.].

BURNICRUT *subst.* (CODR.) ✕ = BRÎNCUȚA².

BURNIȚA (-ișe) *vb. unipers.* ① A bura: norii posomorîți *burnițan* (OLVR.) [burniță].

BURNIȚĂ (pl.-te) *sf.* ③ Bură de ploaie,

ploaie mărunță și deasă [comp. și slov. bur-nica, „furtună”].

BURNŢZ (pl.-ze, -zuri) *sn.* ② ①
*Manta lungă de lână, cu glugă, pe care o poartă Arabii, şi mai ales Beduinii (□ 676): pe rogojină stau ghemuiți cîțiva Arabi învâliți în ~ rupte (ALECS.). ② Manta mare cu glugă (în Dobrogea) ③ *Mold.* Pieptar de piele de cărlan, cusut cu flori şi fluturi (rev. cre.). ④ Scurteică, caftaveică pe care o poartă ţărăncile (în Basarabia) [⑤ fr. *bourneus* ⑥ -④ (c. burnuz)].

Fig. 676. Burnuze.

***BURSĂ** (pl.-se) *sf.* ① Sumă acordată (de obicei prin concurs) lunar sau anual unui student pentru studii şi întreţinere; pensune gratuită (într'un internat) şi dispense de taxe acordate unui elev de liceu sau unui student ② Instituţie publică unde se negociază rente de Stat, valute străine, efecte comerciale sau mărfuri: bursa de comerţ; bursa de cereale; agent de ~ ③ Negociul cu asemenea valori; a juca la ~, a cumpăra şi a vinde efecte publice sau de comerţ, căutînd să realizeze un câştig de pe urma urcării sau scăderii valoriiilor ④ Clădirea în care se fac aceste afaceri ⑤ Timpul zilei cînd se negociază asemenea valori ⑥ Bursa muncii, instituţie care contribuie la organizarea armonică a breslelor şi la recrutarea muncitorilor [fr. *bourse*].

***BURSIER** 1. *sm.* ① Elev sau student care a obţinut o bursă: nu mai merge cu vechea sistemă: Romîniul să se nască ~, să trăiască funcţionar şi să moară pensionar (CAR.). ② Cel ce se ocupă cu afaceri de bursă.

2. **BURSIERĂ** (pl.-re) *sf.* * Elevă sau studentă care a obţinut o bursă [fr.].

BURSOACĂ

sf. * = MOHOR.

BURSUC *sm.*

① Animal în cetinel şi pacinic care are ceva din înfăţişarea ursului şi ceva din a porcului; corpul gros şi greoiu, susţinut de nişte picioare scurte, e acoperit de peri lungi şi aspri; capul, lungăreţ, e terminat printr'un fel de rit ca al porcului, e alb cu două dungi negre de fiecare parte a botului; stă ascuns în vizuina lui toată ziua şi iese numai noaptea, cu mare băgare de seamă, ca să-şi caute hrana alcătuită din şopîrle, cîrliţe, melci, viermi sau din rădăcini, ierburii şi poame; iarna stă amotit în vizuina lui; e cunoscut şi sub numele de „viezure” (*Meles taxus*) (□ 677): ~ii somaşoroi cari ies numai noaptea din vizuini (COOS.). ② Bondoc, om (sau copil) gras şi greoiu [tc. *borsuk*].

BURSUCĂ (-uo) 1. *vb. refl.* A se infuria, a se umfla (ca *bursucul*) de minie, a se burzului; a se bosumfla: mă infurial şi mă burzuoi ca un urs (RET.).

2. *vb. tr. Maram.* A umfla: Veveriţă, pestrîţă, Nu umfla, Nu burzuoa (într'un descîntec de muşcătură de şarpe) (ARL.).

BURSUCĂ *sf.* * Mică plantă ierboasă, ale cărei flori, de un violet închis, sînt îngrămădite în formă de spic la vârful tulpinei, creşte pe locurile stîncose (*Barbisia alpina*) (□ 678).

BURSUCEL *sm. dim.* BURSUC

① ②.

BURSUŢE *sf. pl. Mold.* Un fel de rugină ro-

Fig. 677. Bursuc.

Fig. 678. Bursucă.

şie-portocalie, cu pete lucitoare, ce se găseşte la munte, pe prairie; se întrebuinţează la făcutul vâpseliei negre (SEZ.).

BURTĂ (pl.-ti, -te) *sf.* ① F (P): Partea corpului (la om şi la animale) în care se află stomacul şi intestinalele, pîntece: durere de ~; calul fugă de da cu burta de pămînt (usp.); parcă ar fi ras o ~ de galău (OLVR.); ② are ochii mai mari decât burta, se zice despre cineva foarte lăcom, care ar dori să înghiţă mai mult decât poate; ~ de popă, care e obicinuit să mănînce şi să bea mult; a face burta butlie şi gura plină, a bea fără măsură (despre un beţiv); a sta cu burta la soare, a sta culcat pe spate, trîndăvind; burta omului n'are fereastră, să se vadă ce e în ea, omul poate să mănînce orice şi oricît, nu-l ştie nimeni, se zice mai ales despre aceia cari fac economie la mîncare, ca să fie mai bine îmbrăcaţi; e cu burta mare, e bortoasă, cu burtul la nas ③ Pielea abdomenului (la animalele bovine): cloră de ~ ④ *Pr. anal.* Partea rotunjită, umflată, mai ridicată a unui lucru; rotunjime, ridicătură: se bagă beţişorul prin ambele găuri ce au străbătut noua din ~ în ~ (usp.); burta butoliului; stoaia zmeului faoe ~, cînd nu e bine întinsă, fiind prea grea: apa... cocolind în gurile argintii burţii de pietriş (OLVR.); şi ARSIC ⑤ F BURTĂ-VERDE *sm.* Burghez (termen de dispreţ) ⑥ Burtă-verzime *sf. col.* Burghezii (în înţeles dispreţuitor).

BURTĂ-VERDE... = BURTĂ ④ ⑤.
BURTEA *sm.* Poreclă dată unui individ cu burta mare, pînteocos: ~ grosul, Fără osul (COO.) (*ghicitoare* despre „sacul cu mălăiu”).

BURTICĂ *sf. dim.* BURTĂ.

BURTOS *adj.* Cu burta mare, pînteocos.

○ **BURTUCĂ** *sf.* Gaură făcută în ghiaţă, profund, copcă.

○ **BURUI** (-rue) *vb. unipers.* ② A bura [bură].

○ **BURUIALĂ** *sf. Olten.* (VIC.)

○ Ploaie mărunță, bură [burui].

BURUIAN, BURIAN *sm.* * Buruienii (în înţeles colectiv), ierburi: de s'ar usca mai bine buruiianul, căoi are de gînd să dea pîrjol vîie (usp.).

BURUIANĂ, BURIANĂ (pl.-lenti) *sf.* * Plantă ierboasă care creşte, fără a fi cultivată, pe cîmp, pe locurile semănate, prin grădini, etc., iarbă rea, iarbă sălbatică, bălărie: îngrădările se părăduesc, pămîntul s'acopere de buruiană (VLAH.); buruiana creşcuse naltă şi abia se mai zărea în fund (COOS.); ② buruiana proastă creşte şi pe plată *SAU* buruiana rea creşte şi în drum; buruienii se găsesc şi în grădina cea mai bună; se sperie de toate buruienile (PANNI), despre cineva foarte fricos, care se sperie şi de umbra lui ③ Iarbă de leac, plantă întrebuinţată ca mijloc de vindecare: chemă pe împărăteasă şi-l dăte buruienile să le fiarbă şi să le bea (usp.) ④ ~ CINEASCĂ = BREIU¹; ~ CINEASCĂ = TRĂPĂDĂTOARE²; ~ DE-ABUBA = PAPĂLĂU; ~ DE-CEAS-RĂU = VETRICE ⑤ ~ DE-CEL-PERIT = VENTRILICĂ ⑥ ~ DE-CINCI-DEGETE, plantă ierboasă, cu tulpina şi frunzele acoperite cu peri lungi, cu flori mari, galbene, dispuse într'un corimb la vârful tulpinei; numită şi „găinuţă”, „gălbenuşe” sau „serintitoare” (*Potentilla recta*) (□ 679); ~ DE-DALAC = LĂSNICIOR; ~ DE-FRIGURI¹ = TRĂSTA-CIOBANULUI;

~ DE-FRIGURI² = LAPTELE-CUCULUI¹; ~ DE-FRIGURI³ = FRIG ⑦, BOGLĂRI; ~ DE-IN = LĂNĂRI¹; ~ DE-LUNGOARE, BURUIANĂ-LUNGOAREI = LEUSTEAN; ~ DE-NEGEI¹, BURUIANĂ-MĂGĂREASCĂ = AIOR²; ~ DE-NEGEI² = LAPTELE-CÎNELUI¹; ~

Fig. 679. Buruiană-de-cinci-degete.

Fig. 680. Buruiană-porcească.

~DE-NEGER¹ = LAPTELE-ÇUCULUI¹; — ~DE-TRÎNJI = IARBĂ-DE-ŞOALDINĂ; — ~PORCEASCĂ, plantă ierboasă cu rădăcina groasă, cu frunzele acoperite cu peri albi şi aspri, cu flori galbene, dispuse în capitule (*Hypochaeris radicata*) ([680]); — ~PUCIOASĂ = IARBĂ-PUTUROASĂ; — BURUIANA-SURPĂTURII, mică plantă ierboasă, cu un verde deschis sau gălbui, cu flori verzi; numită şi „boşoroagă” sau „sincerică” (*Scleranthus annuus*) ([681]); — BURUIANA-VERMELOT = PUNGULIŢĂ; — BURUIENI-DE-CELEPERIT = VENTRILICĂ; — BURUIENI-DOMNEŞTI = VIZDOAGĂ [sl. bur-iană].

Fig. 68r. Buruiana-surpăturii.

BURUIENIŢĂ sf. ♀ = SILUR [buruienă].

BURUIENŢOŞ adj. ♀ Plin de buruieni: Ard movili buruienose, scoţind fumuri cenuşii (ALECS.).

BURUIENUŢĂ sf. ♀ = SILUR [buruienă].

BURUNCIUŢ, BURUNGI(Ţ)C = BORANGIC.

BURUNIŢĂ sf. ♀ = SILUR [buruienă].

BURZULUI (-uesc) 1. vb. tr. ① A sbirlui; ② Pin' acuma 'n țara-aceasta, Noi ne-am burzuluiit creasta (ALECS.); ③ A întârta, a răscula: pașii cari scăpară cu viață... burzuluiiseră norodul (NEGR.).

2. vb. refl. ① A se sbirlui; ② A se aprinde de minie, a se infuria, a se ofări: pacea fu încheiată, între soții burzuluiiți, prin o sărutare (GN.); ③ A se întârta, a se răscula, a se revolta: Ungurii... se burzuluiiseră urit de tot împotriva oblăduirii nemțești (GRIG.); ④ A se strica (vorb. de vreme): într-o seară, vremea se burzuluii din senin (DEM.) [ung. b o r z o l n i].

BURZULUIALĂ (pl.-iei) sf. ① Faptul de a (se) burzuluii; ② Răscoală, revoltă: nu mult după burzuluiala ungurească (GRIG.).

BUSIOC = BUSUIOC.

○ **BUSNA, BUSTA** adv. Mold. Bucov. numai în expr. a da ~, anăvăli, a se repezi undeva peneșteptate: cu ce aer speriat dau busna 'n oale și-mi tînuu ușa (VLAH.); țasă dăm busta în casă la babă (CRG.).

***BUSOLĂ** (pl.-ei) f. Instrument de fizică alcătuit dintr-o cutiută cu un cadran în centrul căruia se mișcă, pe un fus, un ac magnetizat; viriul acestuia ia totdeauna direcțiunea nordului magnetic și indică astfel pozițiunea aproximativă a tuturor punctelor cardinale; busola e indispensabilă navigatorilor și exploratorilor: ea le permite, cu ajutorul unor corecțiuni, să se călăuzească în mijlocul mărilor sau al regiunilor necunoscute ([682]; Busola drumul la pol i-arată (ALK.); ③ ~ marină = COMPAS MARIN; ④ Călăuză, cîrmă, conducător: sfaturile tale îmi vor sluji de ~ [fr. < it.].

Fig. 68a. Busolă.

***BUST** (pl.-turi) sn. ① Sculptură care înfățișează capul, gîtul și pieptul unei persoane, fără brațe ([683]); ② Pr. ext. Capul și partea superioară a corpului unei persoane [fr. < it.].

○ **BUSTA = BUSNA.**

BUSUIOC 1. sbst. ♀ ① Plantă, originară din India și China, mult cultivată prin grădinile noastre pentru mirosul ei caracteristic, foarte plăcut; are frunzele lucitoare, dințate și de un verde frumos; florile sînt mici, albe sau trandafirii; după credința poporului, busuiocul aduce noroc la casa omului și e un simbol al dragostei; preotul stropește aghiasma cu un mînușchiu de busuioc, iar țărancele îl pun ca podoabă pe la i-coane (*Ocimum basilicum*) ([684]; o polioioară. înăcroasă ou ~ uscat și flori de sub i-coana... Mîntuitorului (EMIN.); ② pentru babă... fata el (era) ~ de pus la coane (CRG.); ③ a drege ~ul (cuiva). a cânta să in-

Fig. 68g. Bustul lui Eminescu.

drepteze o treabă (după ce a supărat pe cineva cu vorba sau cu fapta) ④ ~DE-CIMP¹ = BUSUIOC-SĂLBATEC¹; — ~DE-CIMP², ~UL-CERBILOR = APĂRĂTOARE; ⑤ ~-ROȘU¹, plantă cu flori mici roșii așezate în spice lungi care atîrnă în jos ca o coadă; originară din India, e mult cultivată în grădini ca plantă ornamentală; e numită și „bujor”, „moțul - curcanului” sau „nasul-curcanului” (*Amaranthus caudatus*) ([685]; — ~-ROȘU², ~-SĂLBATEC¹, plantă cu tulpina aco-

Fig. 684. Busuioc.

Fig. 685. Busuioc-roșu.

Fig. 686. Busuioc-sălbatec.

perită cu peri scurți, cu flori violetे sau roșiatice; numită și „busuioc-de-cimp”, „iarbă-neagră” sau „șopirlaiță” (*Brunella vulgaris*) ([686]; — ~SĂLBATEC² = LUPOALE; — ~UL-STUPULUI = MĂTĂCIUNE ⑥.

2. **BUSUIOCĂ** sf. și adj. Mold. (Foamă ~), varietate de struguri foarte aromatici, struguri tîmțioși, tîmțioasă: daae într'adins poruncă să se lase butuci... cu poamă ~ (GRG.) [blg. b o s i l j o k, srb. b o s i o k].

† **BUSURMAN** sm. = MUSULMAN [rus.].

BUȘ¹ sm. ① Pumn; păstrat astăzi numai în loc. (a umbra) de-a busile, pe brînci: cînd un copil, care poate umbra în picioare, umbra de-a busile, se crede că vin rudele (MAR.); ② Mold. Băn. Bulgăre (de pămînt, de zăpadă, etc.) [comp. BRUȘ]; ③ Numele fiecăreia din pietricelele cu care se joacă copiii în jocul de-a busii sau în busi, numit în Muntenia „în-cinci-pietre”, în Olten. „cirica”.

○ **BUȘ² sm. Trans.** ① Ciorap gros de lînă [refăcut din pl. b u ș i < sg. * b u s < lat. b y s s u s].

BUSALĂ (pl.-eii) sf. Lovitură cu pumnul: auzi... un sgomot grozav, ceartă, palme, buseli, țipețe (CAR.) [b u ș i].

BUȘAN sm. ① Varietate de boi sau cai, mici și îndesate; ② Băn. Om mic și îndesat, bondoc [srb. b u š a n].

○ **BUSCAN** sm. Băn. = BUȘTEAN.

○ **BUȘDI = BUJDI.**

BUȘI (-șeso) 1. vb. tr. A lovi cu pumnii pe cineva, a ghionti; a îmbrînci; a izbi pe cineva cu putere de ceva: vrei să te bușească cei naștrăiți prin omăt? (CRG.).

2. vb. refl. ① A se ghionti, a se lovi cu pumnii; ② A se izbi: rătăcești pe ape și pe mări bușindu-se de stînci (FLOR.) [b u ș i; comp. înșă blg. b u š u, srb. slov. b u š i t i, „a lovi cu pumnul, a izbi”].

BUSITURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a b u ș i, lovitură cu pumnul, ghiont; împinsătură: numai eu știu cîte busituri am mîncat (ALECS.).

○ **BUSMACHIU** sm. Mold. ① Un fel de pantofi fără călcîie (purtăți mai ales de femei): busmachii luncă fără sgomot pe granitul marginilor de trotuar (HIG.) [rus. b a š m a k ū].

○ **BUȘNI** (-neco) vb. intr. Olten. ① A năvăli, a da năvală; ② A țîșni, a izbucni.

***BUȘON** (pl.-oane) sm. Șomoiag de paie sau de lîn cu care se freacă calul pe pîr [fr. b o u c h o n].

○ **BUȘOȘ** adj. Băn. Grunțuros, bolovănos (despre pămînt) [b u ș].

BUȘTEAN, Băn. Trans. BUȘȚAN, Mold. BUȘȚIHAN sm. ① Trunchiul de copac tăiat și curățit de

BUR-
BUȘ

crăci (687): trecu prin niște păduri cu bușteni ca butia (isp.); găsește un buștian putregăios, îl scoabește cu ce poate și-l face urdiniș (cro.); ②: a dormi, a rămânea (mort) ~. a dormi butuc, neclintit, nemiscat, fără a da semn de viață: tinerii fără grijă dorm buștean (car.); cînd se întoarse la prăvălie, găsi pe toți morți, bușteni (isp.) ① ② Butucul roșii.

○ **BUȘȚI** (-tesc) vb. intr. Olten. = BUSHI.

○ **BUȘȚIHAN** = BUSTEAN

BUȘȚINĂ sf. Trans. ② Negură, ceață (pac.) (vic).

○ **BUT** sbsl. Tr.-Carp. Necaz, supărare; în ~ni, în ciuda, în necazul: Cu sâpuna de la Brașu, Măi, bădăță, 'n ~ul tău (IK-BRS.).

BUT² (pl.-turi) sn. ① Ciosvîrta, coapsa de dinapoi cu tot piciorul (la animalele tăiate spre a fi consumate): caprele sînt gîoale de la ~urile de oi făcute pasteramă (PAMF.); pr. cat. carne din coapsa dedinapoi: să lei una oacă și jumătate ~ de vacă (DRAGH.) ② Coapsă de cal: Arme, cai și ~uri rupte, Urlete și gust de sînge (D-ZAMP.) [tc.].

BUTAC adj. și sm. ① (Bou) cu coarnele scurte și groase ② ③ Prost, timpit: ~, dar bun de cap (MAR.) [ung. bu ta].

BUTAR sm. ① ② Dogar ③ ④ Cel ce are în seama lui butile cu vin dintr'o pivniță (boierească): pivnicerul și ~ii se coborîră sub boltă (oos.) [bute].

BUTĂRIE sf. ② ③ Dogărie, meșteșugul și neșotul de butoarie: să faci școală de teslărie și de ~ în satul lui (JIP.) [bute].

BUTĂȘ sm. ④ Rămurică tăiată dintr'o plantă (viță de vie, salcie, plop, liliac, mușcată, etc.) îngropată cu capătul tăiat în pămînt, ca să prinză rădăcină (688) [comp. ung. but tăs].

Fig. 688. Butași.

BUTĂȘI (-ăgeșe)

vb. tr. ④ A înmulți plantele prin bu ta și ⑤ A săpa rădăcinile viței și a le curăți.

BUTCĂ (pl.-ci) sf. Trăsură boierească închisă sau deschisă (mai ales Mold.), calească: boierii intrau unul după altul în butoile lor (D-GH.); a plecat veselă cu Doamna la plimbare, în ~ deschisă (CAR.) [rut.].

BUTCULIȚĂ (pl.-țe) sf. ④ = BĂNUȚI.

BUTE (pl. buti), **BUTIE** (pl.-tii) sf. ① Vas mare de lemn (de 100-150 de vedre) făcut din doage legate cu cercuri de fier, cu două funduri, de păstrat vin sau alte băuturi alcoolice (689): beau boierii dintr'o bute și butea gome (GOR.) (ghicitoare despre „purceii cînd sug”); se așază în scorbura unui copaciu mare și gros ca butia (isp.); ②: nu cerca butea, numai ce-i în bute (ZNN.); butia goală sună tare (ZNN.); a flutura în ~, a fi un mare bețiv; suga-bute, bețivan; ~ BURȚĂ ①, a lega ~, a lega cobză; a dormi ~, a dormi buștean; din bute în bute, din rău în mai rău ② Continutul unei butii: fâov o circiumă și-si bău butia toată singur (OLVR.) ③ ④ Butucul roșii (= ROATĂ): se uită prin butia roșii în spre partea în care plecase volnicul (isp.) ⑤ Cotorul unei pene de pasăre: butea unei pene de gîscă (NON.) ⑥ Teavă.

Sus bute, Jos bute, La mîlcoasă coadă de vulpe (isp.) (ghicitoare despre „trestie”); spec. Băn. Teava de fier prin care iese aerul din foalele fierarului [lat. bu ttis].

BUTELCĂ, BUTILCĂ (pl.-ci) sf. Sticlă (în spec. de vin sau de rachiu): am despertat zece butele de sam-

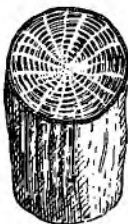

Fig. 687. Bustean.

panie (ALECS.); luarm cu noi... o butileă cu vin de cel mai bun (oos.) [rus. bu t y l k a, rut. bu tel k a].

BUTELIE sf. ② Sticlă, butelcă:

o ~ de șampanie ③ ④ A ~ de Leyda, aparat electric condensator; mai multe butelii de Leyda reunite formează o baterie electrică (690) [fr. boute ille].

BUTELNIC (pl.-ce) sn. ④ Sfredel, spîțelnic, burghiu mic întrebuințat de dulgheri, de rotari, etc.

○ **BUTI** (-tesc) vb. intr. Mold. Trans. ① A se revărsa, a țîșni ② A da năvală, a se năpusti.

○ **BUTICĂ** (pl.-ice), **BUTIG** (pl.-ige) sn. Butelie. Trans. (DENS.) ④ Vas de doage, cu ca- de Leyda. pac. în care se mulg vacile sau se căstrează laptele [bute].

BUTICICĂ (pl.-icele) sf. dim. BUTE.

BUTIE = BUTE.

BUTILCĂ = BUTELCĂ.

BUTIRIC adj. Acid ~, acid gras, lichid, cu miros de unt rînced, care se găsește în untul vechiu [fr.].

BUTIRINĂ sf. ④ Unul din principiile grase ale untului, este format din acid butiric și glicerină [fr.].

BUTIROMETRU (pl.-re) sn. Aparat pentru măsurarea cantității de unt din lapte [fr.].

○ **BUTLAN**, ○ **BUCLAN** (pl.-ne) sn. Trans. Butoiaș: olteva care mari încărcate cu buti și cu buclane (RET.).

○ **BUTNAR** sm. Mold. Trans. ④ Dogar, cel ce face buti: Am un poloboc: dacă se strică, nu-l poate nici un butnaru tocmi (GOR.) (ghicitoare despre „ou”) [germ. Buttner].

○ **BUTNĂRIE** sf. Mold. Trans. ④ Meseria bu t n a r u l u i, dogărie; locul unde se fac buti: pe lîngă lucrul otimpului, mai știa și... butnăria (GN.).

○ **BUTNĂRIȚ** sbsl. Mold. Trans. ④ Meseria bu t n a r u l u i, dogărie.

○ **BUTOARĂ, BUTOARE** (pl.-ori) sf. Tr.-Carp. ④ Scorbura; trunchiul gaurii, copac scorburos: un Țigan își vîrî nasul pre butoară (CIAUȘ.) ⑤ Gaură, deschizătură, spîrtură: unde sînt butorile și crepăturile întru care moșii... sălășluia? (ICH.) [comp. BUTURĂ].

○ **BUTOARCĂ** sf. Trans. Băn. = BUTOARĂ: s'au asoune în butoarcă lăturasă (MERA.).

BUTOARE = BUTOARĂ.

BUTOIAS, Mold. Trans.

BUTOIEȘ (pl.-șe) sn. dim. BUTOIU.

BUTOIU (pl.-oale) sn.

① Vas mai mic decît butea (de 50-75 de vedre sau ceva mai mult), Mold. „poloboc” (691): ~ de vin, de oțet, de rachiu, de untdelemn ② F ~ fără fund, bețivan ③ Băn. ④ Trunchiul de lemn scobit prin care curge apa sub roata morii.

BUTON sm. ① A Nasture mobil (de metal, de os, etc.) cu care se prind gulerile, pieptii sau manșetele la cămăși (692) ② Tot ce se aseamănă cu un buton sau nas-

Fig. 690.

Fig. 691. Butoiu.

Fig. 689. Bute.

1. 1. Doage. - 2. 2. Cercuri. - 3. Fund. - 4. Vrană. - 5. Cep.

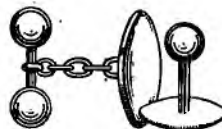

Fig. 692. Butoni.

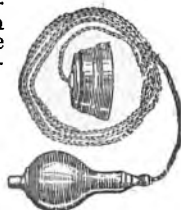

Fig. 693. Buton de sonerie.

ture; spec. ~ul soneriei, nasturele de os pe care se apasă ș-a pune în mișcare o sonerie electrică (693) [fr.].

BUTONIERĂ (pl.-re) sf. A Gaură la haină, la rufe, pe unde se trece nasturele, cînd voim s'o

incheiam, chiotoare: (694): își pipăla mereu... panglicuța de la ~ (VLAH.) [fr.]

BUTORI (-orese) vb. tr. Băn. A găuri [butoară].

BUTUȚ

sm. ① Trunchiu gros de copac tăiat și curățit de crengi, buștean; bucată tăiată dintr-un astiel de trunchiu (695):

izbește sloiuri mari de ghiață și ~i groși de meterezele podului (OLVR.); e întrebuințat adesea metaforic, ca imagine a nesimțirii, trîndăviei sau prostiei: ce stai ca un ~ în capră, mangosluile P (ALECS.); Il pun într'un car cu bol ca pe un ~ nesimțitor (CRG.); ②: la mînăre ca lupul și la lucr ca ~ul (ZNN.); a nu fi din ~i (ZNN.); a nu fi prost: vede el bine unde merge treaba, că doar nu era din ~i (CRG.); cu înțeles adverbial, a dormi ~, a dormi buștean; e beat ~ (ZNN.); a lega ~, a lega strîns de tot, a lega cobză ① ② Partea de jos a trunchiului unui copac, care rămîne în pămînt, după ce partea de mai sus a copacului s'a tăiat ① ② Tulpina cea groasă a vitei de vie: via cea tînără se va săpa la rădăcina ~ului (ION.); ③ Trunchiul gros de lemn pe care se crapă sau se cioplesc lemnele, tăietori, trunchiul ① ② Trunchiul pe care taie măcelarul carnea ① ② Trunchiul de lemn pe care lucrează rotarul, fierarul, etc., be-dreag: au venit cu ele la ~, și, cît bați în pămînt, (picioarele calilor) au și fost potcovite (ss.) ① ② Scaunul virtelnitei și al sucalei: scaunul sau talpa războiului de țesut ① ② O parte a puiel, unde se pun dimiile ① ② Partea din mijlocul roții, în care sînt virite capetele spițelor și prin care trece osia, bucium (699): ~ul se face din lemn de ulm, pentru că nu se roade lesne de osie (ION.); trecem Argeșul, a cărui apă atunge abia la ~ul roților carelor (URG.) ① ② Coafa jugului ① ② Bucată de lemn de formă cilindrică, scobită pe dinăuntru pe care se rad pieile ① ② ~ de furol, trunchiul de lemn cu creștături în care se bagă coarnele unei furci, ca să se strîmbeze (PAC.) ① ② (mai adesea pl.) Instrument de tortură, întrebuințat odinioară, alcătuit dintr-o bucată groasă de lemn cu găuri în care se băgau picioarele sau minile făcătorilor de rele sau prizonierilor: i-a băgat în ~ și i-a trîmă la ocnă (BALC.); în temniță mi-e băgat, cu mină în ~ băgat (TEOD.).

BUTUCĂ sm. dim. BUTUȚ: ~ul rotunțor, Vede dosul tuturor (ss.) (ghicitoare despre „prag”).

BUTUCEL sm. dim. BUTUȚ: Am un ~ rotund

Care vîră perlă adînd (GOR.) (ghicitoare despre „căciulă”).

BUTUCI (-ucesc) vb. tr. A băga în butuci ①: picioarele nu se mai mișcă, ca și cînd ar fi fost butucite (usp.).

BUTUCOȘ adj. ① = BUTUCĂNOȘ: arată roșcați la față... cu brațe lungi și butucoase (VLAH.) ① ② Maram.

Turtit, cîrn (BRU.).

BUTURĂ (pl.-ri) sf., BUTURE sm., Băn. BUTUR

sm. ① Butuc, buștean, buturugă: lîngă o butură

arsă... vre-o doi îngi au sfîrșit de mîncat mîlaiul în tîst (LUNG.); Drăgan sta p'un buture de steler (OLVR.) ① ② Trunchiu scorburos, scorbură (AUG.).

BUTURĂȘ (pl.-așe) sn. dim. BUT²: un ~ de pa-

stramă (usp.).

BUTURE = BUTURĂ.

BUTURI (-urosc) vb. tr. Băn. A găuri [butoară].

BUTURIȘ sn. Loc plin de butuci și de lemne

aruncate în neorînduială (r.-coo.) [butură].

BUTUROAGĂ (pl.-ge) sf. Oțen. (virc.) = BUTU-

RUGĂ.

BUTUROȘ (pl.-oage) sn. Băn. B u t, ciosvîrtă

de oaie.

BUTUROȘ adj. Băn. Scorburos [b u t u r ă].

BUTURUGĂ (pl.-gi) sf. ① ② Rădăcina împreună cu partea din trunchiu rămasă după ce s'a tăiat un copac: rădăcina numai a unui copac, ce se scoate din pămînt pentru foc: Butănica mai aruncă o ~ în flacăra (OLVR.); ③: buturuga mică răstoarnă carul mare [b u t u r ă].

BUTURUGOIE sf. augm., BUTURUGUȚĂ (pl.-te) sf. dim. BUTURUGĂ: Buturuguță uscată, O ridici în cărcă și o lași ușurată (usp.) (ghicitoare despre „lîngură”).

BUZĂ (pl.-ze) sf. ① ② Fie-care din cele două părți cărnoase care mărginesc gura și acoper dinții (la om și la animale): buza de jos, joarte groasă, îi atrîna leneșă și supărată (VLAH.); un balaur, cu o ~ în cer și cu alta în pămînt (usp.); a săruta pe buze; ③: (a rămînea, a lăsa, a se întoarce, etc.) cu buzele umflate, amăgit în așteptarea sa, păcălit, plouat: — a bate (sau a da) din (sau în) buze, a fluiera a pagubă, a îndura o pagubă ireparabilă: — a-i crăpa (sau a-i scăpăra) buza de (sau după) ceva, a avea mare nevoie de ceva: — a se șterge (sau a se lînge) pe buze, a se șterge pe bot, a-și lua nădejde de a căpăta un lucru: — a-și mușca buzele (de necaz, de ciudă) ① ② Pr. anal. Marginea unei răni ① ② Pr. anal. Marginea unei țevi sau unui vas circular: ne lungiserăm pe iarbă, așteptînd ca rațele să vie la buza puștii (ALECS.); pururea în buza tunului (NEGR.); zărea uleica, plină plină'n buze cu vin roșu (OLVR.); buza paharului; buza clopotului ① ② Marginea de deasupra a unui deal sau a unui pisc de munte ① ② Ascuțitul unui instrument de tăiat: trăgea cu gresia pe buza coasei (CAR.).

BUZĂILĂ, BUZILĂ, BUZĂLĂU sm. Nume de batjocură, poreclă ce se dă celor buzați [b u z ă].

BUZAINĂ, BUZANĂ (pl.-ne) sf. Băn. Șopron, magazie, clădire laterală în curtea țaranului, în care se ține cazanul de rachiu, diferite căzi și alte vase sau unelte.

BUZĂLĂU = BUZAILĂ.

BUZAR (pl.-re) sn. Bucată rotundă de lemn sau piatră ce se pune de-o parte și de alta a focului făcut sub cerul liber, în așa fel ca să se poată așeza vasul de fier (sez.) [b u z ă].

BUZAT adj. ① Cu buze mari, groase: un Țigan și ~ (usp.) ① ② Păcălit, cu buzele umflate: nu se întoarce ~ de la slujba cu care îi însărelna cineva (usp.).

BUZĂU adj. și adv. Bosumflat, îmbufnat: Ești bună de-l lași să pîngă și 'ngădul să-ți stea ~ (PANN) [b u z ă].

BUZDUGAN (pl.-ne) sn. ① Ghioagă de fier, mai adesea ghintuită, sau măciucă de fier, cu coadă de lemn, de diferite forme, întrebuințată ca armă și care servea de sceptru în mîna Domnilor (696); era odinioară insigna marelui-armas, cu care lovea, uneori pînă la moarte, pe cei pedepsiți; e pomenit adesea în basme și în cîntecul popular ca armă favorită a zmeilor, feților-frumosi și a haiducilor: Isacob Eraclia... perise ucis de ~ul lui Ștefan Tomșa (NEGR.); George cel viteaz... lînd ~ul, îi aruncă în slava cerului și cînd căzu jos, se turti (usp.) ① ② Băn. Cio-

can, maiu de crăpat lemnele ① ② Cocean de porumb ① ② Plantă cu flori verzi-alburi, dispuse în capitule globuloase cu fructele uscate, de forma unei piramide răsturnate: crește pe malurile apelor, prin bălți și pe lîngă pîraie; numită și „capul-ariicului” sau „șovar” (Sparganium ramosum) (697) ① ② Trans. Cruce patriarhală (cu două brațe orizontale), formată din spice de grîu legate cu bete, care se face de flăcăi și fete,

Fig. 696. Buzdugane.

BUT-
BUZ

BUZ. la sfârșitul secerișului și se poartă în triumf, ca simbol al bogăției lanurilor (■ 698) [tc. bozdogan].

Fig. 697.
Buzdugan.

Fig. 698. Facerea buzduganului
(Muzeul sociologic din
București. — Prof. D. Gusti).

BUZDUGĂNAȘ (pl. -se) *sn. dim. BUZDUGAN* ①.

○ **BUZDURĂ** (pl. -uri) *sf. Băn.* ① Cioarsă, cuțit stricat, tocit ■ ② Sdreanță.

BUZILĂ — **BUZAILĂ**.

BUZIȘ *adv.* Unul lângă altul, alături într'un

singur rînd: o trăsură cu patru cai ~, încărcată cu geamandane, trase la scară (GN.) [buză].

BUZIȘOARĂ (pl. -re) *sf. dim. BUZĂ* ①: Pe din sus de buzîșoare Are negre mustăcioare (K.-BRS.).

BUZNA = **BUSNA**.

BUZOAIE *sf. pl. augm. BUZE*. Buze mari și groase: avea niște... buzoale groase și dăbălăzate (CRG.).

BUZUMFLA... = **BOSUMFLA...**

○ **BUZUMINȚI** (-inesc) *vb. refl. Băn.* A se zăpăci, a se buimăci [srb. bezuman].

BUZUNAR, ○ **POZUNAR** (pl. -are, C -ări) *sn. Săculeț de pinză cusut la ori-ce fel de haină în care ține cineva banii, batista și alte lucruri mărunte: a băga mîna în ~; bani de ~, bani pentru cheltuieli mărunte: a fi tot cu mîna în ~ (sau la ~), a fi nevoit să dea mereu bani, a cheltui într'una [ngr. μπουζουνάρα].*

BUZUNĂRAȘ (pl. -așe), **BUZUNĂREL** (pl. -ele) *sn. dim. BUZUNAR*.

BUZUNĂRI (-ăresc) *vb. tr.* A goli cuiva buzunarele, a fura, a prăda: să buzunărești și pe dracul fără să te vadă nici puia de om (USP.).

BUZUNĂRIȚ *sbst.* Faptul de a buzunări. ○ **BUZURĂ**, **BUZURICĂ**, **BUZURIE** *sf.* ① Nume dat unei oi cu nasul negru sau cu picățele negre pe bot, în formă de muște [buză].

DIN CARTEA DE ÎNVĂȚĂTURĂ A LUI VARLAM (1648).

Sec. XV

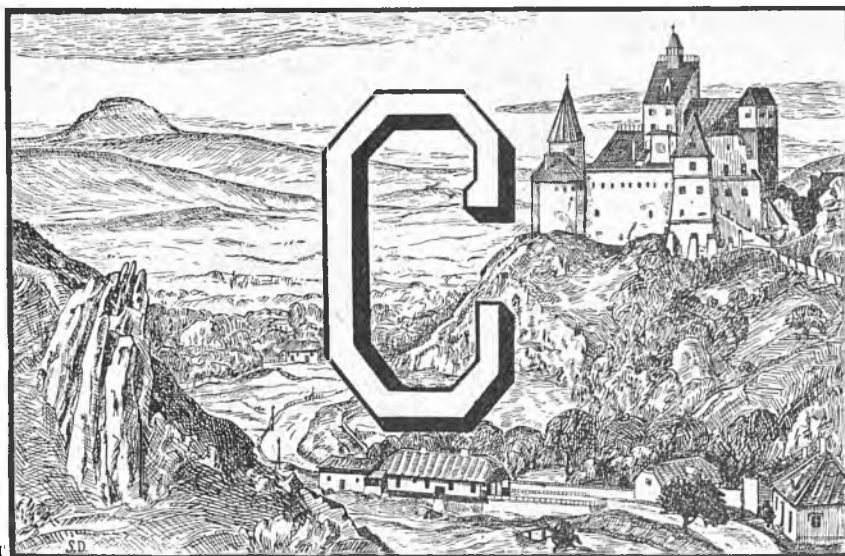
Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVIII

CETATEA DE LA BRAN

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVIII

C sm. ① A treia literă a alfabetului, a doua din seria conșonanțelor; purta în alfabetul cirilic numele de „cervu“ (ч) și „caco“ (к) ¶ ② Cifra romană însemnând 100.

CA conj. ① În comparativul de egalitate, leagă termenii de comparat: *bilnd ~ un miel; iute ~ săgeata ¶* ② Arată o asemănare, la fel cu: *un om ~ toți oamenii; fuge ~ vântul ¶* ③ Pronumele personal eu, tu, se pun în cazul acuzativ (mine, tine) după ca: *un om ~ mine, ~ tine ¶* ④ Uneori întărit prin și: *treaba o ~ și afrațită ¶* ⑤ În ce privește: *~ formă, nu lasă nimic de dorit ¶* ⑥ În calitate de: *~ frate mai mare, îmi permit să-ți dau sfaturi ¶* ⑦ Arată o aproximație, mai, aproape: *un copil ~ de cinci ani; ~ vre-o două ceasuri ¶* ⑧ În propozițiunile secundare dinaintea unui subiectiv, arată scopul: *omul mănâncă ~ să trăiască ¶* ⑨ Se pune în capul propozițiunii secundare cînd verbul, la subiectiv, e precedat de alte părți ale propozițiunii: *nu vreau ~ unui sau altui să mă bătînesc ¶* ⑩ Între două pronume sau două substantive identice, formează o locuțiune caracteristică: *bine, pe mine ~ pe mine, că sînt un biet muritor ~ toți muritorii, dar pe tine ? (n.-gh.); toate ~ toate, dar cum rămîne cu plata ? ¶* ⑪ + mai, mai, și mai, cît mai; ¶ ~ mai ba, de loc, nicidecum: *auzînd noi ce ni se pregătește... ~ mai ba să zicem niol oirol (cre.) ¶* ⑫ ~ și cum, ~ și cînd, cum s'ar zice, cum s'ar crede: *îmi strîg la ureche, ~ și cum aș fi surd; Zeița însă, ~ și cînd s'ar fi rugînat... își ridică haina (ser.) [lat. qu a m].*

CĂ conj. ① Servește de legătură între două propozițiuni ale căror verbe nu sînt la subiectiv: *știe ~ l-am căutat; tot astfel după o propozițiune eliptică: lată ~ s'a supărat: acum ~ ne-am înțeles ¶* ② În propozițiuni exclamative: *~ bine zice! ~ mare te-ai mai făcut ! ¶* ③ Căci: *du-te mai iute, ~ nu-l mai găsești ¶* ④ Intră în formațiunea mai multor locuțiuni conjunctive: *cum ~, cu toate ~, măcar ~, pe lingă ~, fiind ~ (înlînd), pentru ~, parcă (= parecă), etc. [lat. qu o d].*

***CAB sbsl.** Cabrioletul englezească al cărei vizitiu șade pe capră la spatele coșului trăsurii (□ 690) [engl.].

† **CABADAȚU sm.** Voinic (poreclă a ostașilor lui Pazvantoglu): *feciorii de boieri luară un fel de aer*

Fig. 690. Cab.

de cabadați, termen... care avea semnificarea de „voinici“ (n.-gh.) [tc. k a b a - d a y i].

* **CABALĂ (pl.-te) sf.** ① Tălmăcire tradițională, mistică și alegorică, a Vechiului Testament ¶ ② Știință care pretindea că inițiatii ei se pot pune în legătură cu ființele supranaturale ¶ ③ Complot urzit de mai multe persoane care urmăresc același scop; intrigă: *dorința mea a fost... de a vedea pe acei care-și iubeau țara legați... nu prin interese de partid, prin cabale (n.-gh.) ¶* ④ Totalitatea persoanelor care iau parte la un astfel de complot [fr.].

* **CABALIST sm.** Cel versat în cabala judaică.

* **CABALISTIC adj.** ① Privitor la cabala judaică ¶ ② Care are legătură cu pretinsa știință a cabalei; misterios: *semne ~; scheme ~ care-l duo mintea într-o lume de fermece și de farmazonii (vlah.) [fr.].*

* **CABANĂ (pl.-ne) sf.** ① Manta sau pelerină cu glugă purtată de militari ¶ ② Haină purtată deasupra celorlalte de către unii preoți (în locul vechii giubele), de către portărei și soldați [comp. fr. c a b a n].

○ **CĂBĂNICER sm. Băn.** ① Croitor ce lucrează c a b a n i t e.

† **CABANIȚĂ (pl.-te) sf.** ① Mantie cu guler lat de samur și cu minci lungi îmblănite, împodobită cu ceaprazuri de fir și cu copci în briliante, pe care o îmbrăca Domnul țării peste caftan la marile solemnități; cabanița și cuca o primea de la Sultan, odată cu sangiacul, topuzul și sabia, cînd i se încredința domnia: *la zile mari, Domnul îmbrăca cabanița care era un fel de contos cu ceaprazuri de fir și cu profiruri de samur (n.-gh.) ¶* ② Mantie scumpă boierească: *feciori de boieri, îmbrăcați cu șavanele și cu cabanițe de felurite stofe scumpe (oos.) [tc.].*

○ **CĂBANIȚĂ, CABANIȚĂ (pl.-te) sf. Băn.** ① Zege, dulamă, manta largă de lînă: *din cotro bate vîntul, din acolo pune căbanița (nov.) [srb. < tc.].*

* **CABARET (pl.-ete) sn.** Local de petrecere unde se dansează [fr.].

† **CABAZ sm. Mold.** ① Scamator ¶ ② Caraghios, poznaș: *ian să vedem ce-mi mai scrie ~ul cel de Tachi P (alecs.) [tc. h o k k a b a z].*

○ **CABAZLÎC (pl.-teari) sn. Mold.** Glumă proastă. caraghiozică, poznă: *ce sînt ~urile astea, mă Năiță ? (d.-zamef.): ian spuneți-mi și mie, că mă nebunesc după ~uri (alecs.) [tc. h o k k a b a z l y k].*

CAB. CÂC ○ **CABAZLICĂR, CABAZLICĂR** *sm. Mold.* Caraghios, poznas, cel ce face cabazlicuri: planteos, mincân, ou aeru... cabazlicar (ON.).

***CABESTAN** (*pl.-ne*) *sn.* ② Un fel de scripete vertical, alcătuit dintr'un trunchi gros de lemn, sau dintr'un cilindru de fier, care se învîrtește cu ajutorul unor crugi și în jurul căruia se înfășoară un lanț sau un otgon, cu care se trag greutatea mari (Fig. 691) [fr.].

Fig. 691. Cabestan.

***CABINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① ② Odăiță pe bordul unei corăbii: în aerul greu al cabinel... închid ochii și încerc să ouget (VLAH.) ③ ④ Compartiment într'un vagon de dormit ⑤ ⑥ Cămaruță, mai adesea de scinduri, în care se desbracă cei ce se scaldă ⑦ ⑧ ~ telefonică, mică despărțitură într'un local de poștă, într'un hotel, într'o cafenea, etc. unde e instalat un telefon pentru serviciul publicului [fr.].

***CABINET** (*pl.-te*) *sn.* ① Odaie mai retrasă destinată convorbirilor particulare, muncii intelectuale, etc.: ~ul ministrului ② Guvernul și ministrii cari îl alcătuiesc ③ ④ Latrină ⑤ ⑥ Sot de ~, funcționar care pregătește lucrările ministrului lucrînd într'u citva ca un secretar particular al lui ⑦ ⑧ ~ de fizică, localul, încăperea unde se păstrează instrumentele trebuincioase pentru experiențele de fizică ⑨ ~ de lectură, sală unde se citește ziare, se împrumută cărți de citit, etc. [fr.].

***CABLOGRAMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ③ Depeschă transmisă prin cablu [fr.].

***CABLU** (*pl.-luri*) *sn.* ① Funie groasă de cîneapă sau de sîrmă, răsucită, otgon (Fig. 692) ② ~ electric, sîrmă metalică îmbrăcată în materie izolantă în treburințată la transportarea subterană a energiei electrice ③ ④ ~ submarin, ~ telegrafic, funie alcătuită din sîrme de aramă răsucite, izolate, care se scufundă în mare și cu ajutorul căreia se poate comunica telegrafic între două țări despărțite prin mare sau între două continente (Fig. 693): ~ de la Constanța la Constantinopol; ⑤: între dascăl, carte și elev, nu se așază nici un ~ de comunicare intelectuală (VLAH.) [fr. *câble*].

Fig. 692. Cablu.

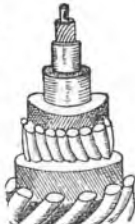

Fig. 693. Cablu.

***CABOTAJAGI** (*pl.-gii*) *sn.* ③ Navigațiune de-a lungul coastelor [fr.].

***CABRIOLETĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Trăsurică ușoară pe arcuiri, cu două roate (Fig. 694): era în vorbă să-i

Fig. 694. Cabrioletă.

Fig. 695. Cabrioletă.

cumpere caii și cabrioleta de la Oțopanu (D. ZAMF.) ② Sfoară cu noduri, cu cite o bucată de lemn la fie-care capăt, sau bucată de lanț cu două minere, cu care se încușează minile areștilor (Fig. 695) [fr.].

***CABULĂ** (*pl.-le*) *sf.* F ③ Superstiție de jucător (în cărți, etc.): biletele le-a fost cumpărat cu bani împrumutați, ca de ~ (CAR.) [a b a lă].

***CABULIPSÎ** (~ipsesc) *vb. tr.* P ③ A catadicsi, a se înjosi: dacă dumnealui cabulipsește să ne onoreze cu atîta oînste (CAR.) [tc. *k a b u l*].

***CĂCA** (*oac*) *vb. tr., într. și refl.* P ③ A goli pîn-tecele, a lepăda excrementele [lat. *cacare*].

***CĂCĂCIOȘ** *adj. și sm.* P ① Cel ce-și leapădă excrementele murdărindu-se pe sine ② ③ Fricos; om fără vlagă [căcat].

CĂCĂDER, CĂCĂSDER, CĂCĂDR, CĂCĂDUȘ *sm.* ③ Fructul măcieșului (Fig. 696) [căca].

***CĂCALĂU** *sbst.* ① Olfen. Grămadă de murdărie, de gunoii ② Pr. ext. Grămadă (în spec. de bani): bucuria ce avură oînd se văzură ou atîta ~ de bani (isp.) [căca].

***CĂCĂNAR** *sm.* Lucrător care curăță haznalele latrinelor [căca].

***CĂCĂNIU** *adj.* P ③ Cafeniu, de culoarea tutunului [căca + cafeniu].

***CĂCAO** *sbst.* ③ Bobul din care se face ciocolata, și care e fructul unui arbore (*Theobroma cacao*), originar din America tropicală, de mărimea și înfățișarea ciresului, cu trunchiul de culoarea scorțișoarei și cu frunzele de un verde strălucitor (Fig. 697) [fr.].

***CĂCĂREAZĂ** (*pl.-eze*) *sf.* Excrementele oilor, caprelor, iepurilor, șoarecilor, etc. [comp. alb. *k a k e r d i*].

CĂCĂSDER ← **CĂCĂDER**.

○ **CĂCĂSTOARE** *sf.* Trans. Latrină, ieșitoare [căca].

CĂCAT (*pl.-turi*) *sn.* ① Excrement de om ② Excrement de insectă: ~ de muște [lat. *cacatus*].

CĂCAU *sm.* ③ = DUMBRĂVEANCA.

† **CĂCE** ← **CĂCI**.

CĂCI, † **CĂCE** *conj.* ① Indică motivul, dovada celor arătate în propozițiunea principală: nu-l mai bate, căoi e destul de bătut de Dumnezeu ② † Trans. Pentru că: visul acesta l-am visat io, oînd mă bătea tata, căce nu voiam să-l spun (RET.).

②. *adv.* ① + De ce? pentru ce? Spune, căoi bălătu mi l-ai pedepsit astel? (PANNI) ② ③ De ce? (cu o nuanță de părere de rău): ah! hodorog giret, căoi n'am știut! Intili pe tine te-aș fi răpus! (OLVA.) [că + c e].

***CĂCIALMA** (*pl.-male*) *sf.* F ③ Tragere pe sfoară (în spec. a unui din jucători, la jocul de cărți): numa de nu ne-ar bate toba ou atîtea căcialmale! (CAR.) [tc.].

○ **CĂCICA** *sf.* Băn. De-a ~, jocul copiilor „de-a țurca” [ung. *k a c s k a*].

***CĂCIOR**, **CĂCIOR** *adj.* ③ Cu pete peștiște în jurul ochilor (vorb. de oi); peștiřt: halne ~e (FR.-COR.); pr. ext. (despre o femeie): una era prea căcioră, alta l se părea prea bălătat (RET.).

○ **CĂCIORI** (~oresc) *vb. tr. și refl.* Mold. A (se) terfeli, a (se) murdări: tot m'am căciorit de glod (RV.-CRO.) [căcior].

***CĂCIUGĂ** (*pl.-gi*) *sf.* ③ = OEGĂ [srb. *ke čiga*].

***CĂCIULĂ** (*pl.-li*) *sf.* ③ Acoperemînt al capului, lucrat din piele de oale sau din blana unui alt animal (Fig. 698): ~ de oale; ~ de astrahan; ④: a sta cu căciula în mînă (înălțarea oulve), a sta umil, plecat, cu respect; a-i ieși părul prin ~, a) a suferi multe neajunsuri; b) a ajunge într'o stare mizerabilă; a fi prieten de ~, a fi numai cunoștințe (care se salută), fără a avea legături de prietenie; a fi (sau a se simți) cu musca pe ~, a se simți vinovat; a-și bea și căciula din cap; ~ de cheltui pe beție ultimul ban, a-și bea și cămașa; a fi sula și căciula, a fi sîrac de tot, a nu poseda nimic decît îmbrăcămîntea de pe din-sul; asta-l altă ~, asta e cu totul altă- ceva; la apa cap, apa ~, fie-care nîmerește ce i se cuvine; pînă la a-

Fig. 696. Căcăder.

Fig. 697. Cacao.

Fig. 698. Căciuli.

195

preoții 'n odăjdii o slujeau g'o afuman cu cădelnițele (CAR.) [vsl. kadilînica].

CĂDENIE *sf.* ♀ Cuvință: după ~ (PLVR.), după cum se cuvine [că d e a²].

***CADENȚĂ** (-zez) *vb. tr.* ① ♀ A îngriji ritmul unei fraze sau unui vers, așezînd armonios accentele tonice ♀ ② A-și regula mișcările după tact [fr.].

CADENȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Mișcare regulată; concordanță potrivită a unor mișcări cu altele: tact: Zidul vechiu al mănăstirii în ~ îl izbea (ALK.) ♀ ② ♀ Potrivirea plăcută a unui vers sau a unei fraze muzicale, modulațiune particulară a glasului, în cântare sau în vorbire [fr.].

***CADENȚAT** *adj.* ① *p.* CADENȚĂ ♀ ② În cadență, în tact: ~a bătaie a unui orologiu de lemn (EMIN.).

CĂDERE *sf.* ① Faptul de a cădea ♀ ② Răsturnare, doborîre, încetare de a se menține: ~a guvernului ♀ ③ Prăbușire, ruină: ~a Imperiului roman ♀ ④ Nereușită, neizbindă: ~a unei piese de teatru ♀ ⑤ Cascadă: ~a Rîului; minunate căderi de levoare... fac din acest munte una din cele mai frumoase podobe ale Carpaților (CAR.) ♀ ⑥ Căz (al declinării) ♀ ⑦ Obligațiune, datorie.

***CADET** *sm.* ① ♀ Odinioară: tinăr nobil care slujea ca soldat sau ofițer inferior (în Franța, în Rusia): s'a dus la Petersburg și a intrat în corpul de cașeți (NEGR.) ♀ ② Membru al partidului constituțional democrat rus [fr.].

CĂDI (-deso) *vb. tr. și intr.* ♀ A tălmăci (cu cădelnița): cădelnița... cu care a cădit pe cel mort (MAR.) ♀: acela ar ~ cu sfînte miresme... altarul vițătoarelor (ODOB.) [vsl. kaditi].

†CADIȘCHER *sm.* ① Înalt funcționar eclesiastic la Turci (704) ♀ ② Judecătorul armatei

Fig. 704. Cadiascher.

Fig. 705. Cadiascher.

(la Turci), al doilea în grad după marele vizir: venit în București un ~ sau emir on 2000 Turci (BALC.) (705) [tc.].

CĂDÎNȚĂ (pl.-te) *sf.* ① ♀ Bună - cuviință, decență ♀ ② Drept (de a face ceva), prerogativă [că d e a²].

CĂDIU *sm.* Judecător (la Turci) (706): ~ul se minună ascultînd plîngerea bătrînilor (PLVR.) [tc. kady].

CĂDÎNĂ (pl.-ne) *sf.* Turcoaică, nevastă unui Turc; femeie de harem: femeile și fetele creștinilor erau răpite și făcute cădine (ISP.); [tc. kadyñ].

CADINEASCĂ *sf.* Dans ce se joacă în satele turcești din Dobrogea [că d i n ă].

***CADMIUM** *sbst.* Metal albăstrui analog cositorului; se întrebuințează sub formă de aliaje, în pictură, fotografie, etc. [fr.].

***CADOU** (pl.-ouri) *sn.* Dar: cadourile scumpe se schimbă între bogat și bogat (VLACH.); a face ~, a dăruia [fr. cadeau].

***CADRĂ** (-rez) *vb. intr.* A se potrivi, a cores-punde, a se adapta [fr.].

Fig. 706. Cadiu.

***CADRĂ** (pl.-re) *sf.* ① Ramă (de tablou), pervaz (707) ♀ ② Tablou (pus în ramă): uitîndu-se la o ~ din perete (CAR.) [fr.].

***CADRAN** (pl.-ane) *sn.* ① Suprafață plană pe care sînt trase linii arătînd ceasurile, și pe care soarele proiectează treptat umbra unui fus fixat pe această suprafață; acest aparat e numit ~ solar, și arată ceasul adevărat al zilei (708, 709) ♀ ② Disc pe care sînt însemnate ceasurile și minutele, și în jurul căruia se în-

Fig. 707. Cadră.

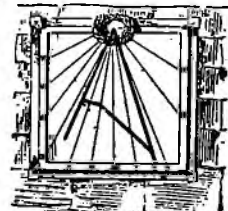

Fig. 708, 709. Cadrane solare.

virtesc arătătoarele unui ceasornic (710) ♀ ③ Disc pe care e înscrisă gradația, în general pe un cerc, a unui aparat de fizică: ~ul manometrului ♀ ④ Discul pe care e desenată Roza vînturilor la busolă [fr.].

***CADRAN** (pl.-ane) *sn.* ① ± Arc de un sfert de cerc ♀ ② ± Sector de un sfert de cerc: electrometru cu ~ [fr. quadrant].

***CADRIL** (pl.-iluri) *sn.* ① Dans executat de perechi așezate față în față, contradans

mai pe urmă au gînoat mazura cu Rușii, valțu cu Nemții și acum ~u cu Franțuzii (ALECS.) ♀ ② Bucată de muzică după care se execută figurile acestui dans [fr. quadrille].

***CADRILAT** *adj.* Cu pătrățele, în general de colorii deosebite: se îndesă ~'n mine un Englez, un romoivan cu haine ~e (CAR.) [fr. quadrillé].

***CADRILATER** (pl.-re) *sn.* ① A. Figură geometrică alcătuită din patru laturi, patrulater ♀ ② Teritoriul de forma unui patrulater [fr.].

***CADRU** (pl.-re) *sn.* ① Ramă (de tablou), pervaz, cadră: umbra părea că-i surde

din ~ul ei de lemn (EMIN.) ♀ ② Tablou (pus în ramă), cadră: ce departe îse părea un ~ din perete văzut în oglindă! (D.ZAMF.); ③ Ploaie ce cădea completa acest ~ floros (FIL.) ♀ ④ Planul părților unei lucrări literare: ~ul meu e prea strîmt, ca să pot închide într'însul istoria generală a veselei republicii (CAR.) ♀ ⑤ Ofițeri, subofițeri, etc. atașăți la o trupă, alcătuind oarecum miezul acesteia: seti, cadre și soldați, tot aveau în comun lipsa de orice altă cultură decît a co-dului (BR.-VN.) ♀ ⑥ Ramă de diferite forme pe care sînt întinse mai multe rînduri de sirme de aramă, cu ajutorul căreia se prind undele în radiofonie (711) [fr.].

***CADUC** *adj.* ① Care stă sîc cadă, subred ♀ ② Fără valoare (vorb. de un testament) ♀ ③ Se zice de frunzele ce cad în fle-care an [fr. < lat.].

***CADUCEU** (pl.-cei) *sn.* ♀ Vargă cu două aripi, pe care sînt încolăciți doi șerpi, și cu care e înfățișat zeul Mercur,

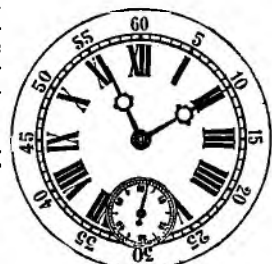

Fig. 710. Cadră de ceasornic.

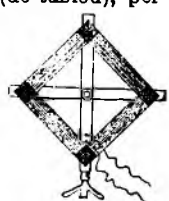

Fig. 711. Cadru.

Fig. 712. Caduceu.

ca simbol al păcii și ca atribut al comerțului (☐ 712) [lat.].

***CADUCITATE** *sf.* ① Stare caducă, subredă, dărăpănare ② Bătrânețe adâncă ③ *st.* Condițiune care face nevalabile, din lipsa formelor legale, dispozițiunile unui testament, unei donațiuni, etc. [fr.].

***CAECUM, CECUM** *sbst.* ② Partea din intestinul gros care urmează îndată după intestinul subțire (→ **APARATUL DIGESTIV**) [lat.].

○**CAFĂ** (*pl.-ie*) *sf.* *Băn. Trans.* = **CAFEA**: să-mi aduci apoi lapte pentru ~ (RET.).

○**CAFANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* *Băn.* = **CAFENEA**.

○**CAFAR** = **CAFER**.

***CAFARNAUM** *sbst.* Loc unde o mulțime de lucruri sînt aruncate claie peste grămadă: pășina oragului aceluia, sîntem salutați de nechezatul... unul ar-măsar roib (ALECS.) [fr.].

CAFAS (*pl.-ase, -asuri*), *sf.* **CAFAZ** *sn.* ① Jaluzele, persiene de lemn colorate la ferestrele unui harem: oasele sînt... ou terase, bolți, ferestre mici ou cafeșe și triste (BOL.): acest obiect de lemnărie, lucrat numai la cafeșuri (BOB.) ② Loc în biserică, închis cu grilaj de lemn, rezervat femeilor (spre a nu fi văzute de bărbați) [tc. k a f a s].

CAFEA (*pl.-tele*) *sf.* ① Bobul, fructul cafeului ② Băutură preparată din acest bob prăjit și măcinat sau rîșnit: ~ turcească; ~ nemțească; ~ cu lapte; ciud verși ~ua, ai să lei bani (GOR.) ③ ~ de ciocare **CIOCAR** ④ **ARBORE-DE-CAFEU** ⑤ *pl.* = **CAFELUȚA** [tc. kavé].

†**CAFEGI-BAȘA** *sm.* Boier de rang inferior care aducea Domnului cafeaua: bărbatu-meu cel de al doilea, care a fost ~ tot la Caragea (ALECS.) [tc.].

CAFEGIOAICĂ (*pl.-ce*) *sf.* ① Nevasta unui cafegiu ② Stăpîna unei cafenele.

CAFEGIU *sm.* ① Cel ce face sau vinde cafele ② Stăpînul unei cafenele: ~ul care știa multe, fu gata să-l dea toate amănuntale (CAR.) nească sau boierescă care prepara cafeaua (☐ 713) [tc. kavégyl].

***CAFEINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Alkaloid extras din cafea, ceai sau coca, care se întrebunează în medicină ca stimulente [fr.].

CAFELUȚA (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.* **CAFEA**: ce bine prinde dimineața pe răcoare o ~ caldă (BR.-VN.) ② *pl.* Plantă cu tulpina cilindrică acoperită cu peri stelați, cu frunzele păroase și cu flori albe, uneori puțin albastrii: numită și „cafele” (*Lupinus albus*) (☐ 714).

CAFENELUȚA (*pl.-nele*) *sf.* Local public unde se beau cafele [tc. kavéhané].

CAFENELUȚĂ (*pl.-te*) *sf.* *dim.* **CAFENEA**: mersă împreună la cafeneluța unui simbatziot (CAR.).

CAFENIU *adj.* De culoarea cafelei pisate sau a cafelei cu lapte: purtau mai toți traci ~ deschiși (A.-GH.).

○**CAFER** *sm.* *Trans.* ① Căprior (la acoperișul casei): ~ii trebuie să fie tari și... rezistenți (PAC.) [comp. lat. caper și rut. kafar].

***CAFESANTAN** (*pl.-nuri*) *sn.* Local public unde sînt cîntărețe care umblă cu cheta și unde lumea vine să petreacă, făcînd chefurii; viața lor era cu copiii de scoală: nu știa nîci șosea, nîci ~ (A.-GH.) [fr. café-chantant].

***CAFEU** *sm.* ① Arbust, înalt de 2-10 metri, originar din Abisinia și cultivat în Arabia, insulele

Ceilan, Java și Antile; înfloarește de două ori pe an, primăvara și toamna, făcînd flori mirositoare, asemănătoare cu ale liliacului, grămădite la subțioara frunzelor; fructele, asemenea unor cireși sau prune mitite, conțin fie-care cîte doi simburici miezul tare, care sînt boabele de cafea (*Coffea arabica*) (☐ 715) [fr.].

CAFTAN (*pl.-ne*) *sn.* ① Haină cu mîneci, lungă pînă la călcie, pe care o purta odinioară Domnul, fiindu-i dată de Sultan; boierii o purtau, la rîndul lor, printr'un privilegiu al Domnului, și alcătuia un semn distinctiv al rangului lor; a dispărut pe la mijlocul veacului trecut: în ziua cînd cineva îmbrăca ~ de boier, era trimis acasă ou alai (A.-GH.) ② *Pr.* **CAFTAN**: ① Rang de boierie: ~ele la care le era lertat să se uroce ou gîndul, erau mult, mult, acele de gîtrar sau de slugar (A.-GH.) ② Astăzi: îmbrăcăminte caracteristică a Evreilor din Galitiia (☐ 716) C. Caftan. [tc.].

†**CAFTANGIU** *sm.* Slujbaş al Curții care prezenta Domnului caftanul și-l puneă pe umerii noilor boieriți (☐ 717) [tc.].

†**CAFTANI** (-ăneșe) *1. vb. tr.* A îmbrăca cu caftan, a da rang de boierie, a boieri: I-au căftănit și I-au dăruit Vodă și Doamna oște trei punși (CAR.).

2. *vb. refl.* A se îmbrăca cu caftan, a căpăta rang de boierie: oînd se căftănea vreun boier, se ducea bărbăre-bașa de-l rădea (ALECS.).

CAFTĂNIE *sf.* Calitatea de boier cu caftan, boierie: și răzăși ou răzășie

și clocoi cu ~ (OLVR.).

○**CAHALĂ** (*pl.-ai*) *sf.*

① *Trans.* Olan smălțuit, întrebunțat la pereții căminului (☐ 718): la locul de frunte e căminul sau cuptorul de căhăli (PAC.)

② *Băn.* Ghiveciu: ~ cu flori [germ. Kachel].

CAHARCĂ → **CALI-** *Fig. 718. Cuptor de căhăli.*

FAR ①.

○**CAHLĂ** (*pl.-le*) *sf.* *Mold. Bucov.* Coșul (cuptorului, sobei) alcătuit din olane: se sui tute pe acoperiș și se uită pe ~ înăuntru să vadă ce fac ei (SB.): Am un miț fără ochi, fără picioraș, Iese pe cahlă mare (GOR.) (*ghicitoarea despre „fum”*) [germ. Kachel].

CAI (căeso) *1. vb. refl.* A-i părea rău de o faptă săvîrșită, a regreta: se călă de prostia ce făcuseră (ISP.); avea aerul unui vinovat care se călește (VLAH.).

2. *vb. tr.* A compătimi: unii o plîng, alții o căeso (JIP.) [vsl. kajati se].

CAIA (*pl.-iole*) *sf.* ① Cuiu de potcoavă: cu potcoave de argint... cu calele de oțel (GR.-N.) ② Cuiu la potcoava cizmei.

CAIAFA *npr. m.* ① Personaj biblic, unul din arhierii Evrei din timpul lui Hristos (→ **ANA**) ② Pătaric: nu dăruște un crîmpeliu de salbă iconostaului... de el (OLVR.) ③ Agent secret [gr.].

CAIC (*pl.-ce*) *sn.* ① Mic vas cu două cătăre și pinze pătrate, întrebunțat mai mult pe Bosfor

CAD-
CAIC

Fig. 715. Cafeu.

Fig. 713. Cafegii ai Marelui Vizir.

Fig. 714. Cafeluțe.

Fig. 716.

Fig. 717. C. Caftangiu.

Fig. 718. Cuptor de căhăli.

și în Arhipelag: îl duce la malul mării, unde aștepta un ~ mare (A.-GH.) ¶ ② Barca ușoară turcească, luntre (H 719): El doarme într'un ~, într'un ~ poleit. Cu postav verde 'nvalit (PAMF.) [tc.].

CAICCIU *sm.* ② Conducătorul unui caic; luntreș turc: ~ loare-l luase să treacă Dunărea, simțindu-l cu parale la chimir, l-ar fi omorât (A.-GH.) [tc.].

***CAID** *sm.* Titlu pe care-l purtau în statele musulmane din nordul Africii guvernatorul unei provincii sau unui oraș [fr. < ar.].

○ **CAIE** *sf. Trans. Maram.* ① = **GAIE** ¶ ② **CAIA-GĂNILOR** = **VINDEREU** [ung. kánya].

CAIER (*pl.-re*) *sn.* Fuior (de cîneapă, în, lînă, etc.) ce se pune în furcă spre a se torce (H 720): într'o zi îi dă un ~ de lînă neagră să-l spele pînă l-o albi (VLAH.).

CAIESC *adj.* De cai (mai adesea în nume de boale și în des-cîn-tece): brîneă că-lasoă (CANT.); bubă că-lasoă (SEZ.).

***CAIET** (*pl.-te*) *sn.* Făscioară de foi de hîrtie albă sau lînată, în care școlarii își scriu lec-țiunile, în care se redactează sau se însemnează ceva (H 721): îndată am gătit ~e, condeie nouă... nimic n'am uitat (NEGR.); ~ de sarcini, condiți-unile la care sînt supuși sem-natarii unui contract de în-tre-prindere [fr. cahier].

***CAIETEL** (*pl.-ele*) *sn.* *dîm. CAIET.*

† **CAIFET** (*pl.-turi*) *sn.* ① † Înfațișare, mutră: privește-mă și vezi, am eu ~ de hot? (FL.) ¶ ② † Port, costum, îmbrăcăminte ¶ ③ † Lux:

ce cai, ce trăsuri, ce ~ (GN.) [tc. kyiafet].

○ **CAIGANĂ** *sf. Băn.* ① Ochiuri (mîncare de ouă) [srb. kaigana < tc.].

CAIMAC (*pl.-aori*) *sn.* X ① Coaja groasă ce prinde laptele fierb pe deasupra ¶ ② X Spuma ce se formează deasupra cafelei turcești, după ce a fiert: era grozav de tabletiu la cafea; trebuia să fie cu ~ mult (BR.-VN.) ¶ ③ *Pr. ext.* X Ceea ce stă pe deasupra și e mai bun într-o mîncare ¶ ④ F Cei ce, prin însușirile lor, se găsesc în fruntea celorlalți [tc.].

† **CAIMACAM** *sm.* † ① Locuitor al marelui Vizir, însărcinat cu paza orașului și cu conducerea treburilor Împărației (H 722) ¶ ② Locuitor al Domnului, în lipsa acestuia sau pînă la instalarea altuia nou: Ureche Logofătul, ce era ~ la scaun, pînăva veni Domn în țară (N.-COST.) [tc.].

† **CAIMACAMIE** *sf.* † Locotenentă domnească: să alătuți ~ și să căutați trebile țării cu ostrile și drep-tate (GN.) [caimacam].

***CAIMAN** *sm.* Specie de crocodil, foarte vo-race, cu botul lung, din apele Americii și ale Chi-nei, numit și „aligator” (*Alligator*) (H 723 [fr.].

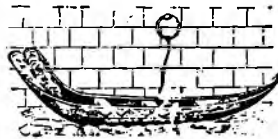

Fig. 719. Caic.

Fig. 720. Caiet.

Fig. 721. Caiet.

Fig. 722. C. Caimacumul din Silistra, împreună cu cadiul (Valerio, 1854).

CĂINA (-nez), **CĂINI** (-neso) 1. *vb. tr.* ① (A compătimi: căina bleții boi, oă nu fuseseră adăpați de o zi și jumătate (D.-ZAMF.) ¶ ② A lingui, a jeli, a boci: după ce ne-a căinat și ne-a plins bunica după ob-iceul ei (CRO.).

2. *vb. refl.* A se jeli, a se lingui, a se boci: au în-ceput a se vălăra și a se ~ strî-gind în gura mare (SA.); de ce-te căinești, băiețole, și te amă-rești? (ISP.) [vsl. part. ka-jan ū < kajati se].

CAINIC *adj.* Depîlns, de compătimit, vrednic de milă: o ~ul de mine! (ISP.) [vsl. part. ka-jan ū < kajati se].

CĂINTĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Faptul de a se căi ¶ ② Păreră de rău pentru o faptă săvîrșită: mă face să vărs lacrimi de ~ (NEGR.).

CAIS *sm.* Pom fructifer, originar din China

Fig. 724. Cais.

Fig. 725. Caisă. a) Floarea. - b) Fructul.

și importat din Armenia în Europa; produce niște fructe foarte gustoase, numite „caise” (*Prunus armeniaca*) (H 724) [ngr. < tc.].

CAISĂ (*pl.-se*) *sf.* Fructul caisului (H 725).

CAISU *adj.* De culoarea caisei.

○ **CAISIN** *sm. Băn.* = **CAIS**.

○ **CAISINĂ** (*pl.-ne*) *sf. Băn.* = **CAISĂ** [ung. kajszin (barack)].

CAIȘORI *sn. pl. dîm.* ① Cai mititei; mai

adesea cu în-țeles desmier-dător: să ne oprim aci ni-țel... să ne mai odălm și ~li (ISP.) ¶ ② Joc de noroc, uzitat în cazinouri,

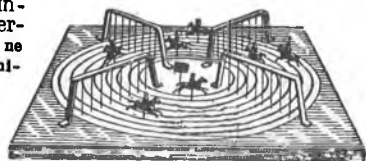

Fig. 726. Caișori.

în care mai mulți caișori de metal se învîrtesc în jurul unor piste circulare, imitînd aler-gările de cai (H 726).

CAIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Sculiță de copil, care se

leagă pe sub bărbie ¶ ② *Trans.* Δ Căciulă (neagră) pe care o poartă țăranii Jieni ¶ ③ *Trans.* Δ Vechiu acoperemînt al ca-pului, purtat de nevestele mai în vîrstă, alcătuit dintr'un fel de săculeț, în care se așeza părul din virful capului; peste căiță se îmbrăbodeau apoi cu o cîrpă albă (PAC.) (H 727) ¶ ④ Δ Membrană pe care o au unii copii pe cap, cînd se nasc: copilul care se va naște în ~ va fi norocos (GOR.); de aci, născut cu ~, copil cu noroc [srb. kaica, blg. kajca].

○ **CAIUȘ** (*pl.-se, -suri*) *sn. Mold.* Curelușă, fâșie de piele (NEC.), (RV.-CRO.) [tc. kayš].

***CAKEWALK** *sbst. (cîl. kolk-ŭo)* Numele unui dans modern, cu mișcări foarte destrăbălate: nu știe trantuzește, nici nu dansează bostonul și ~ (CAR.) [engl.].

CAL (*pl. cai*) *sm.* ① Mamifer erbivor, domestic, care sluiește omului la călărit, la tras și la dus poveri (H 728): ~ de călărie, ~ de ham, ~ roib; ②: ~ul de dar nu se caută pe (sau la) dinți, la lucrul dă-ruit, nu prea se ia în seamă cusururile; ~ul are patru picioare, și tot se poticnește, și cei mai deștepți, cei mai

Fig. 727. Caiță.

iscușiți; pot greși; ~ui (*sau* armăsarul) bun se vinde din grajd (—**ARMĂSAR**); ~ul fără căpăstru cade în prăpastie, cei lipsiți de sfătuitori buni sînt expuși să greșescă; vrei, ~ule, orz? nu e nevoie să mai întreb pe cineva, cînd vrei să-i faci un bine; a face din ~ măgar, a înjosi pe cineva, a-l aduce într-o stare, a-i crea o si-

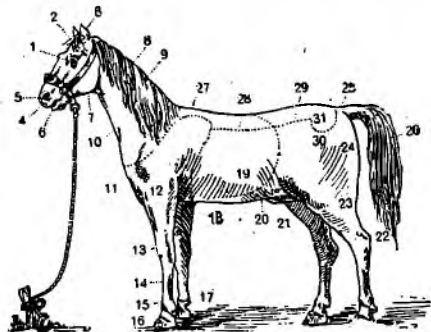

Fig. 728. Cal.

1. Ochiu. — 2. Frunte. — 3. Urechii. — 4. Bot. — 5. Nări. 6. Gură. — 7. Falcă. — 8. Coamă. — 9. Grumaz. — 10. Git. — 11. Piept. — 12. Arm. coapsă, spate dinainte. 13. Genunchiu. — 14. Fluier, jurlou. — 15. Chișiță. 16. Copită. — 17. Pinten. — 18. Iie. — 19. Burtă, pîn-tece, foale. — 20. Coarde. — 21. Sulac. — 22. Cot, ciu. 23. Arm. coapsă, but, spata dinapoi. — 24. Cur, buci. — 25. Rădăcina coadei. — 26. Coadă. — 27. Greabăn. — 28. Șale, spinare. — 29. Crucea șalelor. — 30. Săpă. — 31. Șold.

tuatie mai puțin vrednică; a ajunge din ~ măgar, a ajunge jos de tot dintr-o treaptă înaltă, a scăpa; a spune cai verzi pe pereți, a povesti lucruri de necrezut, a îndruga la nimicuri;

— **ALERGA**, **BĂTATE** ♂,

BOT, **BREAZ**, **BUISTRU**,

JUCA, **POȘTĂ**, **POTCOAVA**

¶ De-a cai sau de-a

calui, joc de copii în

care unul înfățișează

calul, iar celălalt îl în-

căleacă sau îl mină, fă-

cîndu-l să alerge ¶ ♂

— Aparat de lemn, de

forma unui cal, peste

care se învață cineva a face sărituri,

în săile de gimnastică (□ 729) ¶ ♂

Figură în jocul de șah, care repre-

zintă un cap de cal (□ 730) ¶ ♂ **Trans.**

Support de fierpe care se așază lemnele

în vatra cuptorului ¶ ♂ **pl.** Cele

două lemne orizontale pe care se sprij-

inește coșul morii ¶ ♂ ♂ Unitate

de măsură care reprezintă puterea unui

motor capabil de a ridica, într-o se-

cundă, 75 de kgr. la o înălțime de un

metru: un motor de 300 de cai ¶ ♂

CAL-DE-MARE, mic pește de mare al cărui

cap seamănă cu capul de cal, numit și

„hipocamp” (*Hippocampus*) (□ 731)

¶ ♂ **CALUL-DRACULUI**, **CALU-**

POPII, **CAL-DE-APĂ**, gen de insecte

nevrotre, caracterizate prin co-

lorile lor metalice admirabile, în

care domină albastrul, roșul și

verdele; au corpul lung și subțire

și aripi colorate și împemțite

cu pete frumoase; trăesc mai ales

pe deasupra bălților și la tăr-murile

riurilor (*Libellula*) (□ 732) ¶ ♂

COADA-CALULUI^{1,2} — **COADA**; —

IARBA-CAILOR = **FLOCOȘICĂ**; — **SU-**

DOAREA-CALULUI, **ASUDUL-CALULUI**

= **OSUL-TEPURELUI**; — **PAȘTILE-**

CALULUI sau **PAȘTILE-CAILOR** = **TRAI-**

STA-CIOBANULUI; — **PAȘTILE-CALU-**

LUI³ = **STUPITUL-CUCULUI** ¶ ♂ ♂

Paștile calului sau Paștile cailor, Paș-

Fig. 729. Cal de gimnastică.

Fig. 730. Cal.

Fig. 731. Cal-de-mare.

Fig. 732. Calul-dracului.

tile Blajinilor (—**BLAJIN**); **F**: la Paștile cailor, nicl-odată [lat. *c a b a l l u s*].

***CALĂ** (*pl.-le*) *sf.* Compartimentele din fundul corăbiei sau vaporului: ti ascundem în ~... și o pornim din port în port (d.-gh.) [fr.].

CALABALĂC (*pl.-leuri*) *sn.* ♂ † Gloată, mulțime: se strecură prin ~ și le dă pe sub acunsu o copale de mure (isp.) ¶ ♂ † Gălăgie, zarvă: da ce-a zice de mine lumea? bărbatul meu a face un ~! **NEGR.** ¶ ♂ Grămadă de lucruri de casă sau de îmbrăcăminte, trîntite în desordine, sau transportate claie peste grămadă: care, căruțe și calești încărcate cu lume și cu ~uri (d.-gh.); *pr. ext.* haine și lucruri de casă, catrafuse, bagaje: casa 'n care avem să ne transportăm ~ul (CAR.) [tc.].

***CALABREZ** *1. adj.* ♂ Din Calabria, privitor la Calabria: cu o pălărie ~ă pe o ureche... era bărbat în toată puterea (d.-zampf.).

2. sm., **CALABREZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Calabria [it.].

○ **CALACAN**, **CALACAN**, **CĂLĂCAN** *sbst. Mold. Bucov.* = **CALICAŢ**: fierbi coajă de arin... fără calacan și mol călepele (vor.); hîrbul cu călăcan și tot ce trebuie unui ciubotar (CRG.) [ngr. *καλακάνβι*].

○ **CALACĂȚIRI** *sm. pl. Mold.* ♂ **iron.** Încălțăminte grosolană, mare și diformă [ca + la + cătiri].

CALĂF, **CĂLĂF** = **CALÎF**.

CALĂFĂȚ *sm.* ♂ Stinghia bătută în curmeziș la fundul butoiului (—**FUND**) ¶ ♂ **Often.** Fund mic de putinică ¶ ♂ Călți cu care se astupă crăpăturile dintre scinduri (la o luntre, la o corăbie): spărase luntrea în fund, scoțînd ~ul dintre două scinduri (s.-ald.) [ngr. *καλαφάτης*].

CALĂFĂȚUI (*-neac*) *vb. tr.* ♂ A astupa cu călți crăpăturile dintre scindurile unei corăbii și a le unge cu păcură, spre a nu lăsa apa să pătrundă printre ele: corăbierul care... găurica... cu vreme nu călăfățește (CANT.) [ngr. *καλαφάτιζω*].

CALAIÇAN *sbst.* ♂ Sulfat fieros, de colorare verde cînd e cristalizat, numit și „vitriol verde” se întrebuintează la prepararea cernelii și ca desinfecant [ca la i çan].

○ **CĂLAȚU** (*pl.-ale*) *sn. Băn.* ♂ Smălț (la o oală) ¶ ♂ Oală smălțuită [srb. *k a l a j*].

○ **CALAMANDROS** *sbst. Mold.* *F* Harababură, gălăgie, neorînduială: d'apoi cu smîntînitul oalelor, ce ~ făceam! (CRG.).

○ **CĂLĂMARĂ** — **CĂLIMARĂ**.

***CALAMBUR** (*pl.-urari*) *sn.* Glumă întemeiată pe un joc de cuvinte, pe o asemănare de sunete, pe un echivoc: Anecdota, ~ui — acolo fiind la preț, Cătă-le prin almanahuri, și vei trece de isteț (VLAH.) [fr.].

***CALAMINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ♂ Minerul de zinc format dintr'un amestec de silicat și de carbonat de zinc [fr.].

***CALAMITATE** *sf.* ♂ Mare nenorocire obștească: sositrea acestui Domn în București a fost sem-nalul a mari calamități!

pentru țară (d.-gh.) ¶ ♂

Pacoste grozavă [fr.].

***CALAMITÔS**

adj. Plin de calamități [fr.].

***CALANDRU** (*pl.-re*) *sn.* —

Mașină

de presat și lustruit

stofele (□ 733) [fr.].

CALAPĂR, **CĂL-**

PĂR *sm.* ♂ = **CALOM-**

FÎR: Chicia ta-i numai d'un

păr, Buzele de calapăr (UK-BRS.)

[srb. *k a l a p e r*].

CALAPOD (*pl. -oade*)

sn. ♂ Lemn clopit de

forma piciorului, de care

se servește cizmarul (□

734): adesea trebuie să fure

~ul cu cizmă en tot (VLAH.) ¶ ♂

Băn. Bucătică de lemn tă-

iată dintr'un copac ¶ ♂

Formă, tipar, chip: expresiunea lor nu este după ca-

lapoadele școalei dumitale (CAR.) [ngr. *καλαπόδι*].

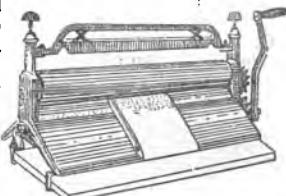

Fig. 733. Calandru.

Fig. 734. Calapoade.

○ **CALARABA, CALARAMBA** (pl.-be) *sf. Trans.* ♣
Gulie [ung. kalaráb < germ.].

CALARAS *sm.* ① ✕ ② Corp de călăreți sub comanda Marelui-Spătar ¶ ③ ✕
† Soldat de cavalerie, cavalierist, întrebuințat mai înainte la paza satelor, ca jandarm rural (□ 735): ai să vezi mline, cum au să te lege ~ti oot la oot (D-ZAMF.) ¶ ④ **Bucov.** † Călăret (MAR.) [c ă l a r e].

CALARĂȘIE *sf.* ① ✕ Căvalerie.

† **CALARĂȘIME** *sf.* ✕ **col. CALARAS.** Cavalerie: au adus oțeva polouri de ocazi... și ~a și lefecii (NEC.).

CĂLARE, † CĂLARIU *adj.* și *adv.* ① Încălecat (pe cal, pe un alt animal pe un băț, etc.): a umbra ~; tinerii... călări pe rotații din stînga, dau chioțe în goana cailor (OLVR.): ~ pe băț; ~ **IPA** ¶ ② De-a'n călărele, *loc. adv.* Stînd călare, încălecat: Fig. 735. Călăraș. vorbi cu Făt-Frumos d'a'n-călărele și se înțelesesă la cuvinte (ISP.) [lat. caballarius].

Fig. 735. Călăraș.

Fig. 736. Călăreț muntean din vremea lui Mihai-Viteazul.

Fig. 737. Călăreț român din sec. al XVIII-lea.

CĂLĂREATĂ ~ **CĂLĂRET.**

CĂLĂREȘTE *adv.* Călare, de-a'n călărele: La făgădăul de peste, Beau volnicii ~ (OK-SRS.).

CĂLĂREȚĂ, CĂLĂREȚĂ (pl.-ete) *adj.* și *sm. f.* Care umblă călare; soldat călare (□ 736, 737): oaste călărească; e bun ~; e o călăreată fără pereche [lat. caballarius].

CĂLĂRI (-ăresc) *vb. intr.* A umbla călare.

CĂLĂRIE *sf.* ① Artă de a călări ¶ ② Deprinderea calului de a purta pe călăreț: cal de ~ [c ă l a r e].

CĂLĂRIȘME *sf.* ✕ Oaste călăreată, cavalerie [călare].

CĂLĂRIȘ *subst.* Călărie, artă de a călări: încet, încet se deprinde cu primejdia ~ului (GN.) [c ă l ă r i].

CĂLĂTOR, CALĂTOARE *adj.* și *sm. f.* ① Care călătorește, care se află în călătorie, care are obiceiul de a face călătorii departate; ② : Baba călătoare, N'are sărbătoare (~ **BABĂ**) ¶ ③ † Pășări călătoare, păsări care pleacă toamna în țări mai calde și se'n-torc odată cu venirea primăverii ¶ ④ ⑤ : pe miriști și pe șesuri aluneacă încet umbrele călătoare ale norilor (VLAH.) ¶ ⑥ ⑦ : călătorului îi șade bine cu drumul (BR.-VN.), cine a pornit la drum nu trebuie prea mult să se odihnească [cale (formațiune analogă cu a megl. drumător < drum) + suf. -ător].

CĂLĂTORI (-oresc) *1. vb. intr.* ① A face o călătorie; a merge într-o țară departată: am călătorit mult prin țările din apus ¶ ② ③ A se mișca pe cer, străbătînd spații imense: oțiva nori fumuri călătorese încet pe bolta albastră a cerului (VLAH.).

2. vb. refl. ④ A pleca pe-aci încolo, a se duce (în altă parte): nu trecu mult, și stina se călători (CRG.) [călători].

CĂLĂTORIE *sf.* ① Drum pe care-l face cineva (cu trenul, cu vaporul, cu automobilul, etc.) într'un loc depărtat, într'alt oraș sau într'altă țară: a pleca în ~; ~ pe mare ¶ ② Descrierea locuri-

lor văzute de un călător și a întâmplărilor vrednice de însemnat din timpul drumului.

CĂLĂU, CALĂU *sm.* ① Individ însărcinat să execute pe cei condamnați la moarte, gîde: vecchiul călău al baronului... face sgomot ascuțindu-și satirul (A.-GH.) ¶ ② F Om crud, vîrsător de sînge [fig. k a l ă u „Tigan”, călăii, în vechime, fiind mai toți Tigani].

CĂLĂUZĂ (pl.-ze) *sf. Mold.* **CĂLĂUZ** *sm.* ① Cel ce însoțește pe cineva în cale, în munți, etc. spre a-i arăta drumul: eram cu toții călări... pe drumul Ceahlăului, întovărășiți de doi călăuzi care ne duceau merindele (GN.); ② : la satul ce se vede, călăuză nu trebuie (FANN) ¶ ③ **Pr. ext.** Cel ce îndrumază pe cineva în viață, în afaceri, dîndu-i povețe, sfătuitor ¶ ④ Titlu dat unei cărți ce cuprinde povețe și sfaturi: Călăuza automobilistului [tc. k a l a u z].

CĂLĂUZI (-zeo) *vb. tr.* ① A întovărăși pe cineva spre a-i arăta drumul, a servi de c ă l ă u z ă : zise vizitilor să se ție pe urma lui, c ă el îi va ~ (ISP.) ¶ ② **Pr. ext.** A îndrepta, a conduce, a îndruma: donă diguri... călăuzeso valurile canalului în lăuntru mării (VLAH.) ¶ ③ ④ A povățui, a da sfaturi.

CĂLĂUZITOR *1. adj. verb.* **CĂLĂUZ.** Care călăuzește.

2. sm. Cel ce călăuzește, călăuză, se lăsa purtat... de pasul hotărît și neostent al ~ului (DEM.).

CĂLĂVĂ *sm.* **Băn.** Bucățică de lemn tăiată dintr'un copac.

CĂLBĂGIOS *adj.* **Băn.** = **GALBEJOS** [c ă l b a z ă].

CĂLBĂJOARĂ (pl.-re) *sf.* ♣ = **GALBEJOARĂ**.

CĂLBAZĂ, CALBEAZĂ *sf.* ① ♣ = **GALBEAZĂ** ¶

② **Trans. Bucov.** ♣ Un fel de mușchiu ce crește prin locuri umede, pe fîntîni, pe ziduri și pietre, numit și „mușchiu-de-fîntînă” sau „fierca-pămîntului” (*Marchantia polymorpha*) (□ 738).

CĂLBĖJIT = GĂLBĖJIT [c ă l b e a z ă].

***CALC** (pl.-ouri) *sn.* ♣

Desen reproduș cu ajutorul unor hîrtii transparente, numite hîrtie de ~ [fr.].

***CALCA** (-chea) *vb. tr.* A reproduce (un desen) cu ajutorul calcului [fr. calquer].

CALCA (cale) *1. vb. tr.* ① A apăsa cu piciorul, cu călcîiul: ~ pe picior, pe bătătură; sarpele, pînă nu-l caloi pe coadă, nu se'n-torcea să te muște (FANN) ¶ ② A strivi, a sfărîma cu picioarele: ~ strugurii; își suflecă minile, c ă l ă u t ă și lipi ouptiorul (CRG.); i-au c ă l ă o t c a i; de act, **pr. ext.** i-a c ă l ă o t r o a t ă, i-a c ă l ă o t o t r ă s ă r ă; vitele au c ă l ă o t l a r b ă; ③ : s ă nu mai apucă să calc l ă r b ă v e r d e l (BR.-VN.), s ă nu mai ajung (pîn' atunci), s ă mor ¶ ④ A umbla, a străbate cu piciorul: mai sînt ținuturi pe p ă m ă n t care n'au fost încă c ă l ă c ă t e de om ¶ ⑤ A netezi, apăsînd cu un fier cald: ~ rute, haine ¶ ⑥ A intra, a pătrunde într'un loc (cu intențiuni bune sau rele), a pune piciorul într'un loc: i-a poruncit s ă nu-i mai calce pragul (CAR.); nu-ți mai calc casa ¶ ⑦ A veni fără de veste undeva sau la cineva: peste vre-o opt zile, m'a c ă l ă o t d. Guțălar (CAR.) ¶ ⑧ ⑨ A da (o nenorocire, etc.) peste cineva: i-a c ă l ă o t n e v o l a; mai a d e s e a în blesteme: c ă l c a - t e - a r n e v o l a ¶ ⑩ A n ă v ă l i pe neașteptate într'un loc, spre a prăda: o t ă n d t e c ă l c ă h ă i l, c i n ă s t e a n u t e o p r e t e d e a t e l u p t a în contra lor (ALECS.) ¶ ⑪ A trece fără a avea voie, dincolo de hotarele unui loc: p ă n ă a z, n i e l un muritor n'a o t e z a t s ă c ă l c e h o t a r e l e m e l e p ă n ă a z e a (ISP.); de act, a ocupa cu puterea și pe nedrept, a-și întinde posesiunea pe un loc străin: ~ m o g ă o l v ă ¶ ⑫ A viola, a înfrînge, a atinge ce trebuie respectat: ~ înr ă m ă n t u l (de credință); ~ l e g e a; ~ d r e p t u r i l e, p o r n o i l e o l v ă; unde s ă c ă l c e a o u v ă n t u l b u c ă t ă r ă i l e i p (ISP.); c u m a i m u l ă t ă t ă r i e; ~ în picioare (o învalată, o lege, etc.), a) a nu vrea să ție seamă, b) a viola, a înfrînge, a sfărîma ¶ ⑬ A sări peste (vorb. de păsări), spre a fecunda: o o c ă o l u a c ă l c ă t ă g ă n a ¶ ⑭ A îndrepta dinții ferestrelui.

2. vb. intr. ① A pune piciorul într'un loc, a veni undeva: s ă nu-mi caloi în curte, o ă-ți sparg capu' n d ă t ă (FANN); în casa ce se deschide cu chela de aur, s ă nu-ți calce pi-

Fig. 738. Calbaza.

clorul (isp.) ¶ ② A păși, a umbla: odica înepată și cu trupul leșpân (isp.); Ce mîndru cale și radios! (VLAM.); ③: ~ a popă, ~ popește, ~ a mare, a se arăta fălos, țanțos, a-și lua aere; ~ strîmb, a) a face un pas greșit, b) a face o faptă nepermisă, a viola credința conjugală; ~ în străchit, a) a umbla fălos, b) a alerga după aventuri amoroase; ~ pe urmele ouiva, a-i semăna (în ce privește faptele), a imita în totul faptele, purtarea cuiva ¶ ② ③ A-și ~ pe inimă, a lua (în cele din urmă) o hotărîre, învingînd teama de urmările ei [lat. calcare].

CALCAN¹ sm.

① Pește de mare din genul *Pleuronectes*, caracterizat prin pozițiunea ochilor pe partea stîngă, prin corpul turtit, de formă romboidală, și acoperit, pe o parte, cu solzi foarte tari, (*Rhombus maculatus*) (Fig. 739) ¶ ② ~ MIC, varietate a acestui gen, cu corpul mai mic, numit și „pisi” (*Rhombus laevis*) (Fig. 740) [tc. kalkan balyk „pește cu pavăză”].

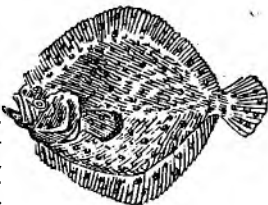

Fig. 739. Calcan.

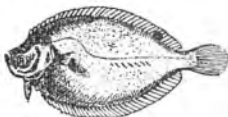

Fig. 740. Calcan-mic.

CALCAN² (pl.-ane) sn.

① ~ Pavăză (în spec. ca podobaș la cai): oai domoști împodobiti... cu ~ de argint, suflate cu aur (FL.); ¶ ② ~ Zid înalt, fără deschizături de uși sau ferestre, de obicei la spatele și la părțile laterale ale clădirilor [tc.].

*CALCANEUM sbst.

① Osul călcîiului, cel mai gros din cele șapte oase ale tarsului (Fig. 741) [lat.].

Fig. 741. C. Calcaneum.

*CALCAR sbst. ① Piatră de var, roșcă compusă din carbonat de calciu și care, calcinată în cupatoare, se preface în var [fr. calcare].

CĂLCĂRE sf. ① Faptul de a călca, rezultatul acestei acțiuni ¶ ② ~ NEOCĂLCĂRE ¶ ③ Spec. Năvălire într'un loc cu intențiunea de a prăda: se întâmplase peste noapte o ~ cu omor în hanul unui jidov (CAR.).

*CALCAROȘ adj. ① De calcar, ce conține calcar: văros [fr.].

CĂLCĂT sbst.

Faptul de a călca, călcăre: ~ul strugurilor; fier de ~; scindură de ~ (Fig. 742).

Fig. 742. Scindură de călcat.

CĂLCĂTOR 1. adj. verb. CĂLCA. Care calcă (în toate înțelesurile).

2. CĂLCĂTOR sm. ① Cel ce calcă: ~ de legi; ~ de jurământ ¶ ② Lin în care se calcă strugurii (Fig. 743) ¶ ③ ~ Scindurica de sub scaunul de doage, numită și „tălpigă”, pe care dogarul pune piciorul cînd lucrează doagele ¶ ④ pl. Scindurele pe care țesătura pune picioarele ca să schimbe ștele; numite mai adesea „iepe” sau „tălpigă” (= RĂZBOIU).

Fig. 743. Călcător.

3. CĂLCĂTOARE sf. ① Vas în care se calcă strugurii, numit și „ighiab” ¶ ② Scindura pe care olarul calcă lutul cu picioarele.

4. CĂLCĂTOAREȘĂ sf. Femeie care calcă rufe [lat. calcatoria, -a, -um].

CĂLCĂTORIE sf. ① Loc, atelier unde se calcă rufe [călcător].

CĂLCĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a călca; în spec. rezultatul călcării ¶ ② Urma produsă prin călcăre, urmă de picior: călcături de țepuri ¶ ③ Chipul cum calcă cineva cînd umblă ¶ ④ ~ Năvălire, pustiire (CANT.) [LET.] ¶ ⑤ ~ Epilepsie [lat. calcatura].

CALCAVURĂ (pl.-uri) sf. ① ~ Cureaua 'cu care olzarul ține strînsă pe genunchiu încălțămînta la care lucrează ¶ ② Bătaie, trînteală: în loc de bucate, îți mîncă o ~ de cele tătărești (ALECS.).

CALCE¹ sf. ① Plantă cu frunze groase, lucitoare, cu flori mari galbene-aurii, care crește prin bălți și pe locuri umede; numită și „calcea-calului”, „scalce”, „bulbuc(e)”, „capră-nemțească” (*Calltha palustris*) (Fig. 744) ¶ ② ~ MARE = ROSTOPĂSCĂ; ~ MICĂ = UNTIȘOR¹ [lat. calx, cal cem].

Fig. 744. Calcea-calului.

*CALCE² sf. ① Var [lat.].

*CALCEDONIE sf. ① Piatră de felul agatului, de un alb lăptos, puțin albastriu [fr. chalcédoine].

*CALCHIA (-tez) vb. tr. ① ~ A reproduce (un desen) prin calc ¶ ② A copia întocmai [fr. calquer].

*CALCINĂ (-nez) vb. tr. ① A preface piatra calcaroasă, cu ajutorul focului, în var ¶ ② Pr. est. A supune un metal, o substanță oarecare, la acțiunea unui foc intens, fără ca în reacțiunea ce are loc să intervină oxigenul [fr.].

*CALCINAȚIUNE, *CALCINAȚIE sf. Faptul de a calcina; rezultatul acestei acțiuni [fr.].

*CALCITĂ sf. ① Carbonat de calce natural [fir.].

*CALCIU sbst. ① Metal foarte ușor, foarte oxidabil, descoperit de Davy în 1808, se găsește sub formă de carbonat de calciu (calcar, marmoră cretă, stalactite), sulfat de calciu, etc. [fr.].

② CĂLCÎIA (-tez) vb. într. Trans. A umbla, a merge: după ce mai călăile o postată de loc, i se lvi ochilor curtea împăratului (RET.) [călcîiu].

CĂLCÎIAȘ, Mold. CĂLCÎIEȘ (pl.-se) sn. dim. CĂLCÎIU.

CĂLCÎIU (pl.-tie) sn. ① Partea dinapoi a piciorului cu care se calcă (= PICIOR): s'a întepat un ghimpe la ~; ②: a-i stîrîi călcîiele (isp.), a alerga foarte iute; a se întoarce într'un ~, a lucra iute, fără a pierde vremea, a fi foarte harnic; (= APRINDE² ②) ¶ ③ ~ = CALCANEUM ¶ ④ Pr. est. Picior: le ardea la amîndoi pămîntul sub călcîile (CRIG.); se încinea o horă strănică, de sareau scînteie de sub călcîile (OLVR.) ¶ ⑤ Partea ciorapilor sau a încălțămîntei ce acoperă călcîiul ¶ ⑥ Lovitură dată cu călcîiul: strîmne trîni calului... ti dete călcîile și... se repezi asupra aceluia balaur (isp.); (= IAPĂ) ¶ ⑦ Pr. anal. Capătul dinapoi al tălpii de la sante ¶ ⑧ Pr. anal. Plazul plugului ¶ ⑨ Mold. X O bucată mare de mălăiu, de mămăligă ori de pline (RV.-CRG.) (MERA) ¶ ⑩ ~ Extremitate inferioară a cataractului [lat. calcaneum].

*CALCOGRAF sm. ① Săpător, gravor pe plăci de cupru [fr.].

*CALCOGRAFIE sf. ① Gravură pe plăci de aramă [fr.].

*CALCOPIRITĂ sf. ① Mineral verde-galben, de culoarea bronzului lăsat la aer, alcătuit din sulfură de cupru și de fier [fr. chalcopirite].

*CALCOZINĂ sf. ① Mineral cu luciu metalic, de culoarea oțelului, alcătuit din sulfură dublă de cupru și fier [fr. chalcosine].

*CALCUL (pl.-ule) sn. ① ~ Socoteală (și ②) ¶ ③ ~ ~ Infinitesimal (compus din calculul diferențial, integral și al variațiilor), - parte a matematicilor superioare (numită și analiză matematică) care are ca scop studiul proprietăților funcțiilor, plecînd de la variațiunile infinite mici ale lor ¶ ④ ~ ~ Grăunțe mai mici sau mai mari de piatră ce se depun în rinichi, în bîscia urinară, în ficat [fr. < lat.].

*CALCULĂ (-lez) vb. tr. ① ~ A socoti, a face socoteală (sau socotele) ¶ ② ~ A chibzui, a se gîndi la urmările unui lucru, unei fapte [fr.].

*CALCULABIL adj. ~ Ce se poate calcula ¶ ⑥ ~ INCALCULABIL [fr.].

*CALCULATOR, -TOARE adj. și sm. f. ① ~

Care se ocupă cu calculul, cu socoteli ¶ @ ¶ Chib-zuit [fr.].

○ **CĂLCUȚĂ** (pl.-te) *sf.* Maram. ♣ = **CALCE**¹: Frunză verde de ~, Mîndru-1 cu două drăguță (BRL).

CALD 1. *adj.* ○ Care are sau produce căldură: tocul e ~; apă ~; BATE ¶ ○ Călduros: zi ~ă ¶ ○ Care ține cald, care nu lasă căldura corpului să se piarză: haină ~ă; plapomă ~ă ¶ ○ Infocat, arzător: inimă ~ă; iubire ~ă ¶ ○ Proaspăt: pline ~ă; ¶: vă aduc noutăți calde.

2. *sbst.* Căldură: nu suferi nici ~ul nici frigul; ierla fost frig, azi e ~; nu mi-e ~; experiență la ~; a ține(a) ~, a ține(a) de ~, a aduce căldură, a păstra căldura corpului; ¶: nu-mi ține de ~, nu mă interesează, nu mi-e de nici un folos; ♣ a-1 lua cu ~, a fi cuprins de accese de căldură febrilă; ¶: asta nu-mi face nici ~ nici roș, asta mă lasă indiferent, nu-mi pasă de asta [lat. caldus].

CALDA (DE-A) *sbst.* Numele unui joc de copii, numit și „de-a fripta”.

CĂLDĂRAR *sm.* ○ @ ¶ Cel ce face și vinde căldări sau alte vase de aramă (□ 745) ¶ @ *Ofen.* Parul de care e atârnat lanțul căldării.

CĂLDĂRĂRESC *adj.* De căldărar.

CĂLDĂRĂRIE *sf.* @ ¶ Atelierul, prăvălia unde se fabrică și se vînd căldări sau alte vase de aramă.

○ **CĂLDĂRAȘ**¹ *sm.* Băn. = **CĂLDĂRAR**¹.

CĂLDĂRAȘ² *sm.* ♣ = **BOTROS** [lat. vulg. *cardillus, (= clas. carduelis) devenit *cârdel, *dim.* *cârdelaș, de unde, prin etimologie populară, căldăraș].

○ **CĂLDĂRAU** *sbst. Trans.* (vic.) = **CĂLDĂRAR**¹.

CĂLDARE (pl.-ări) *sf.* ○ Vas, mai adesea de aramă, cu toarta în belciuge, pentru fierț sau încălzit ceva (□ 746); ♣ **OALA** ¶ @ Ca-
zan de spirit [lat. caldaria].

CĂLDĂRIȚĂ (pl.-ități) *sm.* Pardoseală de pietre (de asfalt, etc.) pe o stradă sau într-o curte, pavaj: s'a stîlcat ~ul; o bură de ploaie stropește ~ul [incus (VLAH.)].

CĂLDĂRIȚĂ *sm.* Pietrar, cel ce face caldărițimul: astă noapte doi caldărițimii au spart păretele casei lui Avramică (ALECS.).

CĂLDĂRUȘĂ (pl.-uși) *sf.* @ *dim.*

CĂLDARE: atîrnă căldărușă de mămăligă în crăcane (usp.); a face minile ~ (OLVR.), a împreuna minile în așa fel încît să formeze o concavitate ¶ @ ♣ Căldare mică cu aghiasmă pe care o duce un însoțitor al preotului, cînd umblă în prima zi a lunii din casă în casă (□ 747) ¶ @ ♣ Plantă ierboasă, cu flori mari, albastre, violete, roșii sau albe, plecate în jos, avînd forma unor căldăruși; e cultivată ca plantă ornamentală; numită și „cinci - clopoței”, „cinci-coade”, „clopoței-cornuți”, „toporasi” sau „can-delute” (*Aquilegia vulgaris*) (□ 748) ¶ @ ♣ Va-rietate de struguri (usp.).

Fig. 745. Caldărar.

Fig. 746. Caldare.

Fig. 747. Caldăruși.

Fig. 748. Caldărușă.

CĂLDĂRUȚĂ (pl.-uțe) *sf. dim.* **CĂLDARE**.

CĂLDICEL, -ICEA (♣ -ICEA), **CĂLDIȘOR**, *adj. dim.* **CALD**. Abia cald, prea puțin cald: un vînt căldicele adie (VLAH.); apă căldicea.

CĂLDURĂ (pl.-ri) *sf.* ○ Temperatura ridicată a unui corp: căldura focului ¶ ○ Căldura animală ~ **ANIMAL** ¶ @ ~ specifică ~ **SPECIFIC** ~ latentă ~ **LATENT** ¶ ○ Temperatura produsă prin acțiunea soarelui: căldurile verii; în toată căldurilor ¶ @ ♣ Ridicarea temperaturii corpului, în anumite cazuri de boală, febră: bolnavul are ~; fi la cu ~ ¶ @ ¶ Infocare, înflăcărare, ardoare a simțurilor: a se rușă, a scrie, a vorbi, a apăra cu multă ~ [lat. *caldura].

CĂLDURICĂ *sf.* *F. dim.* **CĂLDURĂ**: după baie... l-am culcat la ~ (CAR.).

CĂLDUROȘ *adj.* ¶ ¶ @ **NECĂLDUROȘ** ¶ ○ Plin de căldură; care aduce sau dă multă căldură: zilele călduroase ale verii; oaze călduroase ¶ ○ Care ține de cald: haină călduroasă ¶ ○ ¶ Plin de infocare, de ardoare, de zel: apărare călduroasă; dintr'acea seară a devenit cel mai... amic al României (I.-GH.).

CĂLDUȚ *adj. dim.* **CALD**. Abia cald, prea puțin cald, căldicele: apă ~ă.

CĂLE (pl. căi) *sf.* ○ Drum pe care călătorește cineva de la un loc la altul: apucînd ~a către răsărit, s'a dus... trei zile și trei nopți (usp.); *F.* (doar nu te-a îmbrăținit) ~a bisericii (OLVR.), frecventarea bisericii; ¶: ~a bătăuță este cea mai scurtă, făcînd ca toți ceilalți, rar te expui să greșești sau să-ți atragi neajunsuri; în ~, în drum; a ieși în ~a cuiva, a întîmpina pe cineva, a ieși înaintea cuiva; ♣ **ȚINE(A)**; a-și vedea (sau a-și căuta) de ~, a-și urma drumul înaintea, a nu se amesteca în treburile altora (fără a fi chemat); ~ de un ceas, de o poștă, la un ceas depărtare, la o depărtare de o poștă; la ~a jumătate, la jumătate ~, la jumătatea drumului ¶ ○ Călătorie: ~ bună! drum bun! (urare de călătorie); *F.* ~ bună ca bum-bacul, unde-1 ajunge să-ți spargi capul, urare răutăcioasă celor ce pleacă în călătorie: să nu te mai întorci niciodată ¶ ○ ~ primară, *Ofen.* ~a, 'naltă (CIAUS), prima vizită pe care o fac noii căsătorii, la opt zile după cununie, la părinții tinerei neveste; ~ în-torsă, întoarcerea acasă a noilor căsătorii de la această vizită ¶ ○ Drum, spațiu rezervat circulației între sate și orașe, șosea: ~ județeană; ~ națională; căi de comunicație ¶ ○ Stradă largă în orașe și sate care se termină de obicei la barieră sau care e legată de o șosea națională sau județeană: ~a Victoriei; ~ Căldărașilor ¶ ○ ~~drum~~ ~ ferat, drum pe care se află așezate șine și pe care circulă vagoane trase de locomotivă, drum de fier ¶ ○ *Pr. ext.* ~ Drumul pe care-l face un astru în spațiu: ~a soarelui ¶ ○ ♣ Drum pe care-l face un riu în curgerea lui: rîul oprit de stînci, își face ~ pe alurea ¶ ○ ☆ Calea lăptelui, ~a robilor, ~a lui Troian, fâșie alburi, neregulată, formată dintr-o mulțime ne-nu-mărată de stele, și care împarte cerul de la NE, la SV în două părți aproape egale (□ 749): spun păgîni

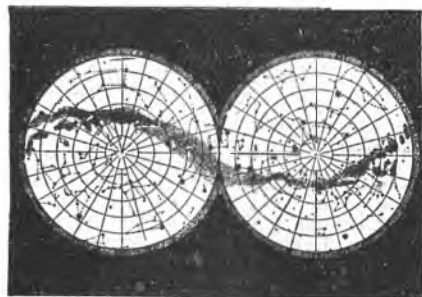

Fig. 749. Calea lăptelui.

să se fi alocuț pe cer ~a lăptelui, sau cum îi zicem noi pe românește, drumul robilor ori ~a lui Troian (usp.) ¶ ○ Drum de urmat, mijloc de transportat: s'au expedit pe ~a poștei, pe ~a aeriană ¶ ○ ♣ Căi, *pl.* Cana-luri, conducte prin care aerul, o substanță, etc. se introduce în corp sau se elimină dintr'însul:

căi respiratorii, căile digestive ¶ @ ¶ Direcțiunea ce ia cugetarea sau voința omului; direcțiune în purtare: ești pe o ~ rătăcită; a se abate din ~ a dreptății, ~ a mintuirii; ~ a pierzării; ~ a păcătoșilor ¶ @ ¶ Mijloc: s'a înălțat pe căi rele; căile lui Dumnezeu se deosebesc de căile oamenilor ¶ @ Loc. diverse: Cu ~, cu drept, cu bine: a fi cu ~, a fi drept, a se cădea, a se cuveni; a găsi cu ~, a găsi de cuviință, a socoti că e mai bine, a găsi nimerit; fără ~, sau rău și fără ~, pe nedrept, în contra rațiunii; afară din ~, sau din ~ afară peste măsură, prea mult; a sta în ~, a sta în drum, a fi piedică; a pune la ~, a regula, a aranja; a pregăti; a îngriji; a învăța, a îndemna; a se vorbi, a se înțelege, a se sfătui; F a pune țara la ~, a face politică, a-și da părerea asupra neajunsurilor țării din pricina relei ocîrmuirii; a o scoate la ~, a o scoate la capăt; a fi pe ~, a fi dispus, gata, în momentul (de a face ceva); a pune pe cineva pe ~, a-l arăta drumul pe care să-și poată ajunge scopul; a lua cuiva ~ din picioare (CAUS), a-l scuti un drum, a merge în locul lui; *Ofen. de ~ a sta, de data asta* [lat. calis, -ile m].

CALEALĂ (pl.-ali) sf. ① Faptul de a căli; starea oțelului călit ¶ @ F Beție ușoară [c ali].

CALEAP (pl.-ape) sn. Mold. Bucov. Scul de tort. (750): tortul l-au depănat pe răchitorlu, spre a-l face ~ (CRG.).

CALEASCĂ, CALEAȘCĂ (pl.-ești) sf. Trăsură de lux, elegantă, pe arcuiri: (751) caleasca a pures ca vîntul (NEGR.); o calească mîndră se oprește în fața prăvăliei (CAR.) [rus. koljask a].

CALEA - VALEA adv. F Tot mai merge, treacă-meargă, bine-rău: mai înainte, ~, era deprins a trăi singur, dar acum țare să-ți cadă greu (CRG.). (calea (și) valea: comp.: făcu trei cruci, zise un Doamne ajută! și calea și valea (RET.).

CALEIDOSCOP (pl.-oape) sn. ¶ Tub de carton sau de metal, în forma unei lunete, de-a lungul căruia sînt așezate niște oglinzi înclinate, iar în fund bucațele de sticlă de diferite culori ale căror combinațiuni, modificate la fie-care mișcare a aparatului, reflectate și multiplicat în oglinzi, oferă deseneuri de toată frumusețea (752) [fr.].

CALEM (pl.-emuri) sn. Fig. 752. Caleidoscop. Birou, cancelarie, administrație publică: la ce ~ sîutești (FIL.) [tc. kalem „condei” < gr.].

CALEMBEC sbst. ¶ Specie de arbore negru din India, cu lemn foarte mirositor: stau negustorii ou... metanii de ~ în mînă (ALECS.) [tc.].

CALEMCHERIU sbst. ¶ Postav fin, cu desene artistice: dascălul Chiosea... cu antereu de ~ se primbla pe dinaintea băleșilor (A-GH.) [tc. kalem-kari].

CALEMGIU sm. ¶ Scriitor la calemul Divanului, logofăt al Divanului: acești boieri... încălesc orice anatorale le vor da calemgii (C.RAD.) [tc.].

CALENDAR, CĂLINDAR (pl.-are) sn. ① Carte sau tablou în care sînt însemnate, în ordinea lor, lunile, zilele și sărbătorile de peste an ¶ @ ~ul iulian (=stil vechiu), stabilit de Iuliu Cezar în anul 46 a. Cr., întrebuintat pînă în anii trecuți și la noi, ca la celelalte popoare ortodoxe, e

cu 13 zile în întîrziere față de calendarul gregorian; acesta din urmă (=stil nou), stabilit în 1582 de papa Gregoriu al XIII-lea, e adoptat de mai toate popoarele din Europa ¶ @ F A face cuiva capul cîlîndar, a-l zăpăci [lat.].

CALENDE sf. pl. Prima zi a fie-cărei luni la Romani; ② la ~le grecești, niciodată [lat.].

CALENDROIU, CĂLINDROIU sm. F Ștrengar, tinăr care se ține de ștrengării, care face pozne: măt, da calendroiu mi-ai mai fost! (ISP.); cine-l cîlîndroiu cel botezat de răină ce mi-ai trimis? (GN.).

CĂLETCĂ sf. Băn. Colivie: miera nevrînd ziua să cânte în ~, (MCM.) [ung. kalitka].

CALEVRI sm. pl. ① Pantofi groși țărănești: își viră picioarele în ~ și lese în pragul prăvăliei (CAR.) [blg. kalevra].

CALFĂ (pl.-te) sf. ① Cel ce a isprăvit ucenicia (la un croitor, cizmar, etc.) și începe a practica meșteșugul: acum ești ~, ai scăpat de ucenicie (ISP.) [tc.].

CALFATA (-atez), CĂLFĂTUȚ (-ueso) vb. tr. = CĂLFĂTUȚ [fr.].

CĂLFÎE sf. ① Calitatea, situațiunea de calfă: Trei luni am plî la ~, învăță-mă acum dar! (PANN.).

CĂLI (-lesc) 1. vb. tr. ① A băga în apă fierul sau oțelul roșit în foc, spre a-i da mai multă tărie; se aplică și la sticlă: ~ sticla, a răci brusc sticla topită, spre a o face mai rezistentă ¶ @ A în-virtoșa, a oțeli ¶ @ X A prăji cu ceapă în grăsimă: ~ varza ¶ @ Maram. (PAP.) A încălzi, a fierbe.

2. vb. refl. F A se churchili, a se îmbăta puțin: unchi... se călesc întimplător, alții... o lau dinadins la măsă (LUNG.) [vsl. kaliti].

CALIBRU (pl.-re) sn. ① Diametrul gaurii unui cilindru ¶ @ Diametrul interior al țevii unei arme de foc, etc.; grosimea unui proiectil ¶ @ Instrument cu care se măsoară calibrul (753) ¶ @ F Valoarea, starea unei persoane sau unui lucru: își recretează un cloceul tot de ~ul său (FIL.) [fr.].

CĂLIȚ, -IOȚ (pl.-ce) adj. și sm. f. ① Olog ¶ @ Sărac, lipit, milog, cerșetor: în partea aceea a locului trăia un ~ bătrîn și orb din naștere (CRG.); ce folos poți avea de la o ~ă și o descultă ca dînsa? (SAD.); ② parcă se bat ~li la gura lui, mînîncă, îmbucă cu atîta lăcomie, de te sperie ¶ @ F Sgîrcit [vsl. kalika].

CĂLICEA (pl.-cele) sf. dtm. CALE. CALICENIE sf. F Sgîrcenie [calic]. CALICESC adj. Ca de calic. CALICEȘTE adv. Ca un calic.

CĂLICI (-iceso) 1. vb. tr. ① A ologi ¶ @ A să-răci, a aduce la sapă de lemn: în cîtiva ani de zile m'au calicit cu desăvîrșire (CRG.).

Fig. 750. Caleap (după T. Papahagiu).

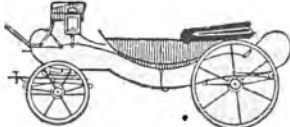

Fig. 751. Calească.

Fig. 752. Caleidoscop.

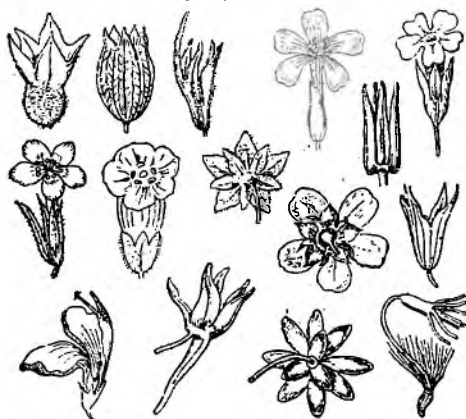

Fig. 754. Caliciuri.

2. vb. intr. ① A cerși, a exercita meseria de cer-

șetor: nu-i rușine oare... să calloim de la slugile noastre ? (ORL.); cine nu este că neam de neamul meu aici am calcit cu toții ? (CRG.) ¶ ② A sărăci, a ajunge la sapă de lemn: a calloit cu otelulile, vrînd să se aleagă deputat (ALECS.).
3. *vb. refl.* ① A sărăci de tot: m'am calcit ca să te scap de exeuțiile (ALECS.) ¶ ② A cerși, a cere ca un c a l i c, ca un milog ¶ ③ A se arăta sgireit, a se scumpi: și 'n casă te calcești plîm la lescale, rîfane ! (CAR.).

CALICICĂ *sf. dim. OALE.*

CALICIE *sf.* ① Sărăcie lucie: calicia e la aceea oari n'au știut să-și păstreze gîlbănășii (ORL.) ¶ ② Sgîrce-nie ¶ ③ **NECALIOIE** [calic].

CALICIME *sf. col.* Mulțime de calici, toți calicii.

***CALICIU** (*pl.-iouri*) *sn.* ♦ Potirul unei flori (□ 754) [fr. < lat.].

***CALIF** *sm.* Titlul suveranilor arabi, urmași ai lui Mahomed: de ce nu mă face Dumnezeu pe mine ~, o zi măcar ! (CAR.) [fr. < ar.].

CALIFAR *sm.* ① Solu de rață sălbatecă, cu colorii foarte frumoase; trăește prin părțile orientale ale Europei, în Persia și în India; numit și „călifaru” sau „cahară” (*Tadorna casarca*) (□ 755) ¶ ② ~ **ALB**, varietate a acestei păsări, cu capul negru-verde, spațele, aripile și coada albe (*Tadorna ladorna*) (□ 756) [blg. kelefaru].

Fig. 755. Califar.

***CALIFAT** (*pl.-ate*) *sn.* ① Demnitatea de calif ¶ ② Durata domniei unui calif ¶ ③ Ținutul stăpînit de un calif [fr.].

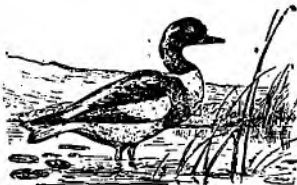

Fig. 756. Califar-alb.

***CALIFICA** (*-ric*) *vb. tr.* ① A arăta calitatea, însușirea unei persoane sau unui lucru ¶ ② A atribui un titlu, o calitate unei persoane [lat.].

***CALIFICAT** *adj.* ① *p. CALIFICA* ¶ ② **NECALIFICAT** ¶ ③ *rs* Furt ~, hoție săvîrșită cu circumstanțe agravante.

***CALIFICATIV** 1. *adj.* ~ Care arată o calitate: ~ adjectiv ~.

2. (*pl.-ive*) *sn.* Cuvînt care indică o calitate [fr.].

***CALIFICAȚIUNE**, ***CALIFICATIE** *sf.* Atribuirea unei calități, unui titlu [lat.].

***CALIGRAF** *sm.* ① Cel ce scrie frumos, care are o scriere frumoasă ¶ ② Profesor de caligrafie [fr.].

***CALIGRAFIC** *adj.* De caligraf, privitor la caligrafie: scriere ~ă; l-a trimis... să studieze știința ~ă (A.-GH.) ¶ ③ **NECALIGRAFIO** [fr.].

***CALIGRAFIE** *sf.* Artă de a scrie frumos [fr.].

CĂLIMARĂ, *Mold. CALĂMARĂ* (*pl.-ări*) *sf.* Vas mic (de sticlă, de porțelan sau de metal) în care se pune cerneală de scris (□ 757); în vremea veche, logo-fetii, grămăticii, etc. o purtau și la brîu (□ 758): condicarii... întîlnind din vreme în vreme condicarii de pană de gîscă în călmărie de la brîu (A.-GH.) [ngr. καλαμάρι].

Fig. 757. Călmări.

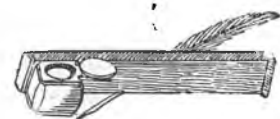

Fig. 758. Călmări de briu.

CĂLIN *sm.* ♦ Frumos arbust, adesea cultivat prin grădini, cu flori albe și ciorchine de bobite roșii (*Viburnum opulus*) (□ 759) [vsl. *k a l i n a, păstrat sub această formă în toate limbile slavice].

CĂLINĂ (*pl.-ne*) *sf.* ♦ Bobița roșie, acricioasă și răcoritoare, ceva mai mică decît cireașa, pe care o produce c a l i n u l: călina se folosește contra tusei (ORL.).

○ **CĂLINĂ** (*pl.-ine*) *sf.* *Olten.* Cumnată (adresîndu-se o femeie alteia, cînd bărbatîilor sînt frați; tot astfel se adresează o fată nevestei fratelui său) [blg. k a l i n a].

CĂLINDAR — **CALENDAR**.

CALINDROIU — **CALENDROIU**.

○ **CĂLIȘCĂ** *sf. Trans.* ① Colivie ¶ ② In-chisoare, temniță (rsc.) [ung. kalickaj].

CĂLIȚ 1. *adj. p. CALȚ*: fier ~; sticlă ~ă ¶ ② **NECALȚ**.

2. *sbst.* Faptul de a căli.

***CALITATE** (*pl.-tăți*) *sf.* ① Ceea ce face ca un lucru să fie într'un fel sau într'altul, însușire ¶ ② Noblete: persoană de ~ ¶ ③ Titlu dobîndit prin naștere, prin exercitarea unei funcțiuni, etc.: a lua ~a de prinț ¶ ④ ~a Titlu ce conferă un drept: ~ de tutore; ~ de moștenitor ¶ ⑤ În ~ de, *loc. prep.* Ca, cu titlul de: în ~ de cetățean [lat.].

***CALITATIV** *adj.* ① Privitor la calitate ¶ ② ~ *Analiză* ~ă, care se mărginește să arate numai elementele unui compus sau substanțele conținute într'un amestec sau combinație, fără a arăta și cantitatea fie-căruia [fr.].

CĂLITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Căleală [c a l i].

CALIF, ~ **CALUF** (*pl.-turi*) *sn.* Toc de imamea, de ciubuc: l-am cusut un calif de ciubuc cu mărgelile (ALECS.); luxul la ciubuc îl făcea caluful, care era o garnitură de catifea sau de atlas, cusută cu fir (vor.) [tc. k y l y].

○ **CALIP** (*pl.-puri*) *sn.* = **CALUP**: natura... toarnă ce era urît și murdar într'un ~ frumos și curat (OLVR.).

CĂLIU *adj.* ① Căldicel, călduț: o undă ca de boare călie trecea... prin odăi (DEM.) ¶ ② Necopt bine (despre cereale) (RV.-CRG.) ¶ ③ Se zice și de pline care s'a scos din cuptor necoaptă bine (RV.-CRG.) ¶ ④ *Olten.* Verde, neuscat bine, apăsos, cu mîzgă în ele (vorb. pe lemn) (CIAUS.).

***CALMI** 1. *adj.* Liniștit, potolit.

2. *sbst.* ① Liniște ¶ ② Potolire a vîntului; lipsă totală de vînt [fr.].

***CALMA** (*-mes*) *vb. tr.* A liniști, a potoli [fr.].

○ **CĂLMĂJIN** *sbst. Băn.* Piele sau postav de culoare cîrmizie, stacojie, cu care se împodobește pieptarul [ung. k a r m a z s i n].

***CALMANT** 1. *adj.* Care calmează.

2. (*pl.-te*) *sn.* ♦ Doctorie care calmează, care potolește durerea [fr.].

***CALMUC** *sbst.* ~ Un fel de stofă de lînă păroasă [germ.].

CALOFIR = **CALOMFIR**.

CALOIAN *sm.* ① Chip de om făcut din lut, împodobit cu flori și cu coji de ouă roșii, care se îngroapă în cîmp sau se aruncă în apă, în Joia a treia după Paști, mai ales în timp de secetă, invocîndu-se ploaia (□ 760) [vsl. k a l e n ū, de lut"].

CALOȚU 1. *sm. augm.*

CAL (mare sud.).

2. (*pl.-oate*) *sn. Trans.*

(sud.) = **CALONIU**.

***CALOMEL** *sbst.* ~ ♦ Protoclorură de mercur, substanță albă, insolubilă în apă, întrebuințată în medicină ca purgativ [fr.].

CALOMFIR *sm.* ♦ Plantă aromatică, cu tulpina catifelată și flori galbene; se cultivă mult în părțile noastre, mai ales la țară (*Tanacetum balsa-*

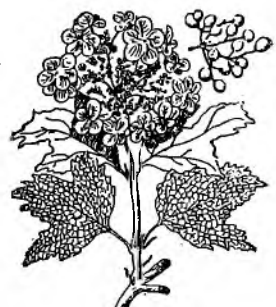

Fig. 759. Calin.

Fig. 760. Caloian.

205

Intinlit un ~ (OLVR.) ¶ (de afumat), pastilă (adesea de formă conică) de afumat în odaie.

CALUGĂREL (pl.-rei) *sm.*

dim. CALUGĂR.

CALUGĂRESC *adj.* De călugăr (ită), privitor la călugăr (ită); viață călugărească; se apucă de-l desbrădă de hainele lor și-l îmbracă în haine călugărești (OP.) ¶ (C) MEOA-LUGĂRESC.

CALUGĂREȘTE *adv.* Ca un călugăr, ca o călugăriță.

CALUGĂRI (-ăresc) *vb. tr. și refl.* A (se) face călugăr (ită): mitropolitul și episcopii, orezind că se stingește, îl călugăresc, punându-l nume Palele (NEOR.); (C) draou, oland a îmbă-trănit, atunci s'a călugărit (ZNN.).

CALUGĂRIE *sf.* Starea sau viața de călugăr (ită): fi spun mamei că mă duc la ~, în Neamțori la Seou (CRG.).

CALUGĂRIE *sf. col.*

Tagma călugărilor, toți călugării.

CALUGĂRIȚĂ = CALUGĂRE.

***CALUMNIE** = CALOM-NIE.

CALUP (pl. upuri) *sm.* (C) Tipar, formă (C) 769): ne semănăm în toate par' am fi făcut toți pe un ~ (ALECS.) ¶ (C) Mold. Bucov. Calapod de cizmar: m'ai amă-țit punându-i aștrioagele pe ~ (CRG.).

¶ (C) Tipar de lemn pentru căciuli, pălării, etc. ¶ (C) Bucată dreptunghiulară de săpun: să se rădă vr'o oțetă ~uri de sapon (ORAGH.) ¶ (C) Tipar, formă pentru făcut cașcavalul: ~uri-le să fac din vesele (ORAGH.) ¶

(C) Unealtă a rotarului, alcătuită dintr'o bucată de lemn cu mai multe găuri, de diferite mărimi, și care servește de calibru pentru capetele spițelor de roată (C) 770) ¶

(C) = BAȘLU ¶ (C) F Apune (sau a trage) oulva ~ul, a-l înșela [to. < gr.].

CALUPĂR = CALOMFIR [comp. CALAPĂR].

***CALUȘ** *1. sm.* (C) = CALUL-DRACULUI = CAL (C) ¶ (C) = ~ul-dracului, femeie stricată, depravată, cățea (CALUȘ).

2. sm. (pl.-uri) (C) Bucătică de lemn sau de fier, mototol (de pinză, etc.) ce se pune în gura cuiva, ca să nu poată vorbi: pe prost i-au găsit... ou ~u 'n gură, a'aba mai puțin gema (CAR.) ¶ (C) Lemnișor

ce se pune vertical între dinții unui animal, când i se face o operație, sau ca să nu poată mușca, protap ¶ (C) Lemnișor

cu doi oraci cu care se prind rufele întinse pe frîngiul, cirig(eli) de rufe (C) 771) ¶ (C) Scăunas, scaun de vioră (C) 771): nu mai cănt... mi-e trîcă să nu cînt ~ul a doua oară (OLVR.) ¶ (C) Sevalet, suport de lemn pe care-și așează pictorul tabloul, când lucrează la el: pe ~ul

dim. țapa forestel... stă o altă pînă ne-lăcupată (VLAK.) ¶ (C) Rotocol de postav, pe umărul drept al uniformei soldaților, care nu lasă să alunece cureaua puștii ¶ (C) Rea-

zăm pe care-și așază soldatul pușca, pînă învață să tragă la tintă ¶

(C) Una din figurile jocului călușărilor; ¶ (C) = ~ul dim. ~, se țice despre

cineva care pătîmește de ameteji care-l fac să cadă la pămînt, boală pe care o pot vindeca numai călușării, frecîndu-l cu pelin, usturoiu și oțet și

Fig. 767. Floarea călugăreului.

Fig. 768. Călugăriță.

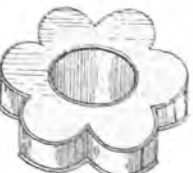

Fig. 769. Calupuri de bucătărie.

Fig. 770. Calup de rotar.

Fig. 771. Caluș de vioră.

jucînd împrejurul bolnavului (PAMF.) ¶ (C) Jucărie de copii, în formă de arc, ou care se aruncă un beționar care se încurcă în părul sau barba cuiva (C) 772) *dim. din cal.*

CALUȘ *1. (pl.-se) sm.* (C) Scripetele itelor ¶ (C) Bucov. & Mănunchiu de mai multe alune verzi cu învelșii lor [prin etim. pop. în loc de "cărliuș", dim. din "carlu < lat. vulg. "carr u lum, "cărucior"; comp. arom. căruș (din "cărliuș", cărru-liu, ngr. καρρόλι, sp. carrillo, nprov. carrello, cat. carreil, it. carrucola, toate cu însemnarea de "scripete"; sp. carrujo, mănunchiu de fructe în virful unui pom", cat. carrol, "clorchină"] ¶

CALUȘAR, O CALUȘER *sm.*, mai adesea CALUȘARI, O CALUȘERI. *pl.* Cea-tă de (7, 9 sau 11) flăcăi cari, împodobiți frumos și cu clopoței la picioare, umblă din loc în loc, în preajma Rusaliilor, executînd dansuri tradiționale s'au găsit oameni, și să le dea Dumnezeu bine, care au făcut să se joace în saloane călușarii (usp.); M'a făcut maloa 'n coșer, Să flu pulu de că-lușer (IK-BRS.).

CALUȘARI *sm. pl.* Căișori de lemn, așezați circular, pe care se încalecă și șncari se învîrtesc în jurul unui fus sau cilindru așezat în centru; e una din petrecerile obișnuite la Moși, la diferite biliuri, etc. (C) 773) [fr. o a r r o u s e l, refăcut, prin etim. (C), după călușell].

CALUȘEL *sm. pl. dim. CALUȘEL*.

CALUȘEL *1. (pl.-șei) sm.* (C) *dim. CAL:* și-a cumpărat un ~, ou tot dichisul de călărie (CAR.) ¶

(C) Insectă ce seamănă cu lăcusta: are o gură foarte puternică și cînd e apropiat de un neg, îl smulge, cu rădăcină cu tot, cu o înțea de necrezut; e cunoscută și sub numele de "că-luș pestriț", "căluș-roșiatic", "cosăș pestriț", "lăcustă - de iarbă", etc. (*Dicticus verrucivorus*) (C) 774) ¶ (C) = COSAȘ ¶ (C) *pl.* Cele două lemne ori-

zontale pe care se sprijinește coșul morii, numite și "cai" ¶ (C) Joc popular cu lăutari.

CALUȘEL *sm. dim. CALUȘEL*.

CALUȘER = CALUȘAR.

CALUȘERESC *adj.* De călușari.

CALUȘEREȘTE *1. adv.* În felul călușărilor.

2. sbst. Mold. (PAMF.) Dans țărănesc.

CALUȘ *sm.* (C) *dim. CAL:* hî! ~ii tate!, să ne întorcăm olt mai de grabă acasă (CRG.) ¶ (C) = PESTRIȚ, ~ROȘIATIC = CALUȘEL

***CALVAR(IU)** *1. npr. geogr. m.* Munte aproape de Ierusalim, numit și Golgota, unde Isus a fost răstignit.

2. sn. (pl.-are, -arii) (C) Ridicătură pe care s'a înfipt o cruce spre a înălța Calvarul ¶ (C) Monu-

ment funerar ridicat într'un cimitir sau aiurea ¶ (C) Drum plin de suferințe [fr.].

***CALVIN** *1. adj.* Calvinesc.

2. sm., CALVINĂ (pl.-ne) *sf.* Calvinist(ă) [npr. Calvinus].

***CALVINESC** *adj.* Privitor la calvinism: catehismul ~ [Calvin].

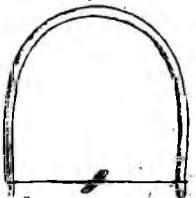

Fig. 772. Caluș.

Fig. 773. Călușei.

Fig. 774. Calușei.

* **CALVINI** (-Ineso) vb. tr. A face să adopte doctrina calvinească: popii Calvinilor umblau cu goșele cu momela să le calvinească (isp.). [Calvin].

* **CALVINISM** sbst. Doctrina reformatorului Calvin [fr.].

* **CALVINIST, CALVINISTĂ** (pl.-te) sm. f. Care profesază doctrina lui Calvin [fr.].

CAM adv. Arată o aproximațiune, aproape, pe lă: ~ spre miezul nopții; ~ spre seară Puțințel: e ~ bolnav; ~ așa; ~ acru; cum văd, ești ~ greu de cap (crg.). Întru citva, oareși-cum: nunta se făcu ~ pe ascuns (isp.). ~ mai, mai ales în loc. a se ~ mai duce, a pleca pe-aci încolo, a porni la drum de-a binelea, departe, fără gând de întoarcere: au încălecat... pe calul său și s'au ~ mai dus sburind (sb.). [c a m a i].

* **CAMAI** adv. Mai, și mai, mult mai [lat. q u a m m a g i s].

* **CAMÂNĂ** (pl.-mene) sf. Piatră, a cincea parte dintr-o mătă Dăre anulă ce se plătea asupra băuturilor spirtoase [vsl. k a m e n ũ].

○ **CAMÂNAC** = **COMANAC**.

* **CAMÂNAR** sm. *Mold.* Odinioară: boierul însărcinat cu stringerea c a m e n e i.

* **CAMÂNARIT** sbst. = **CAMINARIT**.

* **CAMĂRĂ** (pl.-ări) sf. O odaie, cameră La oraș: încăpere mică, răcoroasă, în care se păstrează diferite proviziuni: ea ține cheile de la ~ și de la pivniță (ALECS.). La țară: (în Basarabia) odaia în care locuiește țăranul zilnic; (la Moți) odaia în care se țin lucrurile mai scumpe și se primesc oaspeții; (aiurea) încăpere mică, ocupată mai toată de vatră ~ și Vistieria domnească, odaia în care se păstra averea Domnului Administrația veniturilor speciale ale Domnului, care constituia caseta sa specială Trans. Administrația financiară a Statului (austro-ungar) Un fel de trăsură închisă, numită și „cuhne” [gr.-biz. κάμαρα].

* **CAMARAD** sm., **CAMARADĂ** (pl.-ade) sf. Tovarăș(ă), care duce cu altul același fel de viață sau de ocupațiune: ~ de școală; ~ de regiment; amicul său din copilărie și ~ul său de arme (n.-gr.). [fr.].

* **CAMARADERIE** sf.   **NECAMARADERIE** Familiaritate între camarazi Sentimentul de prietenie, de dragoste care unește pe camarazii de arme [fr.].

* **CAMARAȘ** sm. Slujbaş la c a m a r a domnească: slujitor în odaile Domnului, camier: ~ul se plimba în acel timp pe prisma caselor (ML.) Marele ~, sau ~ul, boier de rangul al doilea care administra veniturile câmării domnești ~ de izvoade, boier de rangul al treilea, numit și logofăt de taină ~ de ocnă, administrator al ocnelor de sare pe socoteala Domnului.

* **CAMARAȘEL** sm. *dim.* **CAMARAȘ**. Camierier, slujitor în odaile Domnului: ar fi găsit a doua zi c a m a r a ș e l i boabe de mângăritar... prin odaia de culcare a lui Vodă (PODOL.).

* **CAMARAȘIE** sf. Starea, rangul unui c a m a r a ș Administrația ocnelor de sare: c a m a r a ș i e Ocnă era dregătoria îngrijitorului salinelor (ARG.).

* **CAMARAȘIȚĂ** (pl.-te) sf. Gospodăreasă, menajeră ~ Nevasta c a m a r a ș u l u i: înclintat... de frumusețea c a m a r a ș i ț e i, l-a făcut pe ascuns portretul (ALK.).

* **CAMARDINER** sm. Camierier la o curte domnească: ~ul Măriei Sale [germ. K a m m e r d i e n e r].

* **CAMARILĂ** (pl.-ne) sf. Ceată de curteni la curtea unui suveran cari influențează toate actele lui [fr. < sp.].

* **CAMĂRUȘIE, CAMĂRUTĂ** (pl.-nțe) sf. *dim.* **CAMĂRĂ**: scobi în pînțelele acelu munte o mulțime de c a m a r i și c a m a r u ț e (isp.).

* **CAMĂȘĂ** (pl.-ăși), *Mold.* **CĂMĂȘĂ, Băn. CHIMEĂȘĂ** (pl.-eși) sf. Îmbrăcăminte (de pînză, de mătase, de lînă), cu minci, care se poartă pe piele și acopere partea superioară a trupului, de la gît pînă aproape de genunchi (775); — c a m a ș a e mai aproape de piele, ne pasă mai mult de noi decît de alții, interesul nostru e mai aproape decît al altora; a-și da și c a m a ș a, a da tot ce are, a nu-și lăsa

nimic; a-și bea și c a m a ș a, a-și cheltui tot avutul pe băutură; a rămînea în ~, a rămînea sărac lipit; a lua și c a m a ș a oulva, a-l lăsa în ~, a-l lua tot avutul, a-l despuia de tot, a-l jefui cu totul; pe unde scoti c a m a ș a se zice cuiva care e într-o mare încurcatură, neștiind cum s'o scoată la capăt; — **CĂMĂȘĂ DE FORȚĂ** = **FORȚĂ** Pr. ext. Învăltoarea, acoperemîntul, coaja sau pojghița mai multor lucruri, precum: (la zidari) un fel de tencuială ce se dă peste moloz; (la timplari) anumite căptușeli; (la topitori) suprafața învîrtoșită a materiei topite; (la vin, oțet, etc.) pojghița ce se prinde deasupra, matcă, mumă, etc. Pielită care acopere uneori miezul unor fructe: c a m a ș i e c e p e i, folie subțiri din care e alcătuită ceapa Ghioacea sau pleava bobului de grîu Membrana în care e învelit fătul în pîntecele mamei Foaie de hirtie ce se lasă albă la începutul și la sfîrșitul unei cărți legate Înveliș de pînză sau de hirtie, în care se țin acte, etc., dosar **CĂMĂȘĂ-BROAȘTEI**, algă verde de forma unei rețele, ce crește pe suprafața apelor dulci, a bălților, etc. (*Hydrodictyon reticulatum*) **CĂMĂȘĂ-LUI-DUMNEZEU** = **VOLBURĂ** [lat. c a m i s i a].

* **CĂMEȘOIU**, **CĂMEȘOIU** (pl.-oale) sn. augm. Cămașă foarte lungă. **CĂMĂȘUICĂ**, **CĂMEȘUICĂ** (pl.-ci) sf. *dim.* **CĂMĂȘĂ**: puțin îi păsă că de-abia o acoperea o c a m e ș u i c ă ruptă (ALECS.).

* **CĂMĂȘUȚĂ**, **CĂMEȘUȚĂ** (pl.-te) sf. *dim.* **CĂMĂȘĂ**: în curte se jucau copiii... cu c a m a ș u ț a albă trasă peste țări (D-ZAMF.).

* **CĂMATĂ** (pl.-mete) sf. Dobîndă: preotul... de va împrumuta pe vre-un om... și va lua ~... să fie oprit de preoție (PRV.-MB.). Dobîndă peste măsură de mare, neomenoasă: ajunsese să plătească... ~ din ce în ce mai pîpărată (CAR.) [vsl. k a m a t a < gr.].

* **CĂMATĂR** sm., **CĂMATĂREASĂ** (pl.-ese) **CĂMATĂRIȚĂ** (pl.-te) sf. Acela (aceea) care ia c a m a t a.

* **CĂMATĂRESC** adj. De c a m a t a r **NECĂMATĂRESC**.

* **CĂMATĂREȘTE** adv. Cum fac c a m a t a r i i, în felul c a m a t a r i l o r **NECĂMATĂREȘTE**.

* **CĂMATĂRIE** sf. Camătă Ocupațiunea c a m a t a r u l u i.

* **CĂMATĂRIȚĂ** = **CĂMATĂREASĂ**.

* **CAMATNIC**

sm. Cămatăr [vsl. k a m a t ũ n i k ũ].

* **CAMBIAL**

adj. De cambie, privitor la cambie [it.].

* **CAMBIE** sf

 Polită [it.].

* **CAMBULĂ**

(pl.-ie) sf. Pește de mare, foarte turtit, numit și „limbă” (*Pleuronectes flesus*) (776) [tc. (kal)kan balyk].

* **CAMBUȚĂ** (pl.-ze) sf. Cabina

(pe o corabie, pe un vapor) unde se țin alimentele echipagiului [fr.].

* **CAMEE** sf. Piatră scumpă sau scioacă săpată în relief (777)

[fr.].

* **CAMELEON** sm. Soiu de șopîrlă care trăiește în țările calde, mai ales în Africa, și a cărei piele are proprietatea de a-și schimba culoarea (*Chamaeleo*) (778) Cel ce-și schimbă părerile și purtarea după împrejurări: era unul dintr-acei oameni, din nenorocire rari, adevărați ~i a (i) societății (NEGR.) [fr.].

* **CAMELIE** sf. Arbust, originar din China și

CAL-CAM

Fig. 775. Cămașă. B. Bențiță. U. Umăriș. P. Piep. L. Limbă. M. Minecă. m. Manșetă. p. Poală.

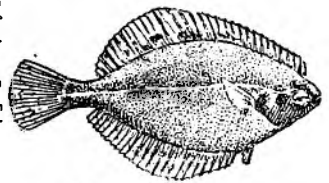

Fig. 776. Cambulă.

Fig. 777. Camee.

Japonia, care se cultivă la noi pentru florile lui frumoase (*Camellia japonica*)

(☐ 779) [fr.].

○ **CĂMENIȚĂ, CĂMENIȚĂ** = **CĂMINIȚĂ**.

Fig. 778. Cameleon.

Fig. 779. Camelie.

* **CAMERĂ** (pl.-re) sf. ① Odaie, încăpere într-o casă ② ③ Adunare obștească: **Camera deputaților**; ④ **COMUNĂ**; **LORD** ⑤ ⑥ Localul unde se țin ședințele acestei adunări ⑦ ⑧ Camera de comerț, adunare de negustori cu scopul de a se sfătui asu-

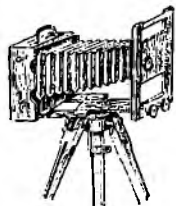

Fig. 780.
Cameră neagră.

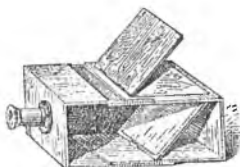

Fig. 781.
Cameră obscură.

pra intereselor negoțului ⑨ ⑩ Numele unor subdiviziuni ale unui tribunal: **Camera de punere sub acuzare** ⑪ ⑫ ~ de consiliu, odaie în care se retrag judecătorii, spre a delibera ⑬ ⑭ Într-o armă de foc, într-un cartuş, etc., cavitatea în care se pun gloanțele sau praful de pușcă ⑮ ⑯

Camera ochiului, fie-care din cele două cavități ale ochiului, limitate de cristalin, și umplute cu umoare apoasă ⑰ ⑱ ~ neagră, cutia sau burduful unui aparat fotografic (☐ 780) ⑲ ⑳ ~ obscură, aparat optic prin care se obține, proiectată pe hirtie sau pe sticlă, imaginea redusă a unui obiect, a unei persoane, a unui peisaj, etc. în culorile naturale, ca și când ar fi pictate (☐ 781) ㉑ ㉒ ~ clară, ~ luminoasă, aparat optic prin care, cu ajutorul unei prisme triunghiulare, se proiectează pe un plan imaginea reală a obiectelor din afară (☐ 782) ㉓ ㉔ Tub de cauciuc, în formă de colac, care se umple cu aer și se pune în jurul roților automobilului, bicicletelor, etc. în interiorul pneului [lat.].

* **CAMERAL** adj. ① Al administrațiunii financiare, al fiseului [it.].

* **CAMERIER** sm. Ofițer de cameră al papei [fr.].

* **CAMERIER** sm. Fecior (în casă), valet: un fost spahiu... îmi servea de ~ (u-oh) [it.].

* **CAMERIERĂ** (pl.-ere) sf. Fată în casă [fr. < it.].

* **CAMERISTĂ** (pl.-te) sf. ① Cameriera unei prințese ② Fată în casă [fr.].

* **CAMERLING** sm. Cardinal care prezidează camera apostolică și exercită autoritatea temporală în intervalul dintre moartea unui papă și alegerea altuia [fr. < it.].

* **CAMERTON** (pl.-oane) sn. ① Tub mic care produce sunetul „la” și servește la acordarea unui instrument, și ca punct de orientare pentru găsirea ori-cărei tonalități; pentru violoniști, există un ~, compus

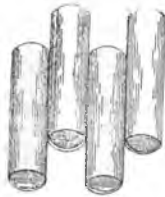

Fig. 783. Camerton.

din patru tubușoare unite cari produc pe rînd sunetele celor patru coarde: sol, re, la, mi; numit și „muzică” (☐ 783) [germ. K a m m e r t o n].

○ **CĂMEȘĂ**... = **CĂMAȘĂ**...

* **CAMFOR** sb. ① Substanță albă, transparentă, cu miros pătrunzător caracteristic, care se aprinde și se volatilizează ușor; se extrage prin distilarea lemnului unui arbore din China și Japonia (☐ 784) și se întrebuințează în medicină împotriva inflamațiilor ② ~ artificială, substanță obținută din amestecul esenței de terebentină cu acid clorhidric [it.].

* **CAMFORAT** adj. ② Care conține c a m f o r: spirit ~.

* **CAMGARN** sbst. ③ Stofă părăoasă făcută din păr de cămilă: (purta) redingotă de ~, la trei butoni (CAR.) [germ. K a m m g a r n].

* **CĂMILĂ** (pl.-ile) sf.

Animal mamifer rumegetor, cu capul mic, cu gîtul și picioarele lungi și cu două cocoșe mari în spinare; trăiește prin stepile Asiei centrale și ale Turkestanului, unde e întrebuințat ca animal de povară și de transport (*Camelus*) (☐ 785): Pletrosul, înalt, cu gheburile-l de ~, pare că stă în drum să ne aștepte (VLAH.); ②: cămila, vrînd să dobindească coarne, și-a pierdut și urechile [gr.-biz.].

* **CĂMILAFCA**, ④ **CĂMILAVOĂ** (pl.-ătoi, -ăvoi) sf. ④ Potcapiu acoperit cu un vîl negru, ce atîrnă numai pe spate, purtat de călugării și episcopii ortodocși la zile mari (☐ 786): cele două artiploare ale cămilăvoii carele vin dinainte (PRV.-MB.) [gr.-biz.].

* **CĂMILAR** sm. Conducător de cămile.

* **CĂMIN** (pl.-înuri și -îne) sn. ① Cuptor; vatră: locul unde ovașul face focul se numește ~ (u-oh). ② Coșul pe unde iese fumul: Fumul alb alene iese din ~ (coșu). ③ Casa sau moșia părintească: ~ul părintesc; ~ul strămoșesc; se pot întoarce nesupărați de nimeni la ~urile lor (u-oh). ④ Casă, locuință destinată să adăpostească studenți, artiști, etc. [big. k a m i n ŭ < vsi.].

† **CĂMINĂ** (pl.-ne) sf. = **CĂMÂNĂ**.

† **CĂMINAR** = **CĂMÂNAR**.

† **CĂMINĂRIȚ** sbst. ⑤ Dare ce se plătea pe vasele de vin care se vindeau în circumele din oraș și pe la bîlciuri [c a m â n â].

○ **CĂMINET**, ○ **CHEMENET**, ○ **CHIMINET** (pl.-ete) sn. *Trans. Băn.*, **CĂMINETE** sm. *Often.* Piatră în patru muchii, pusă de-a lungul peretelui, de-o parte și de alta a vetrei focului, ca să nu se aprindă perețele de lemn [c â m i n].

○ **CĂMINIȚĂ**, **CĂMENIȚĂ**, **CĂMÎNĂ** (pl. -te) sf. *Trans.* Cuptor, sobă [ung. k e m e n c e].

* **CĂMIȚON** (-oane) sn.

Car mare, pe arcuiri, fără loitre, larg și jos, pentru ca să se poată încărca și descărca mai ușor mărfurile (☐ 787, 788) [fr.].

* **CĂMIONAJ** (pl. -aje) sn. ① Transportul

Fig. 784. Camfor.

Fig. 785. Cămilă.

Fig. 786.
Cămilafca.

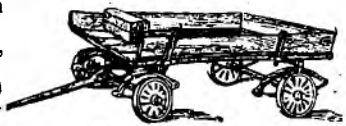

Fig. 787. Camion.

Fig. 788. Camion automobil.

cu camionul ¶ ② Plata acestui transport [fr.].

***CAMIONAR** *sm.* Conducătorul unui camion.

***CAMIONETĂ** (*pl.-te*) *sf.* Camion automobil ușor și repede putând transporta până la 1500 de kgr. [fr.].

***CAMIORIČĂ** *sf.* = ORAB-DE-TĂRM.

○**CAMIȘ** (*pl.-ișe*) *sn.* *Trans.* Țeava de la pipă (cont.) [srb. k a m i š].

○**CAMIȚĂ** (*pl.-ițe*) *sf.* ○ *Trans.* Margința de lemn sau de fier în partea de jos a călo-niului ¶ ② *Olten.* Corlată, polița de lingă vatră [c a m i ț ă].

***CAMIZOL** (*pl.-oale*), ○ **CAMIZON** (*pl.-oane*) *sn.* ① Hăinuță scurtă și cu mâneci, ce poartă femeile în casă (□ 789) [fr.].

○**CAMINIȚĂ** = CAMINIȚĂ.

†**CAMOHAS** *sbst.* ① Stofă de mătase orientală, damască: asta este... ~ de Veneția cu fir (fil.) [ngr. kamuhās].

***CAMPA** (-pez) *vb. intr.* ✕ A se așeza pentru mai mult timp pe un cîmp, a tăbări [fr.].

○**CAMPADURĂ** (*pl.-duri*) *sf.* ① Bageac, ochiul podului pe unde iese fumul (la casele țărănești).

***CAMPAMENT** (*pl.-te*) *sn.* ✕ ① Campare, faptul de a campa ¶ ② Locul unde campează o armată, tabără ¶ ③ Cele trebuincioase pentru campania unei armate [fr.].

***CAMPANIE** *sf.* ○ ① Serie de operațiuni militare, expediție războinică; timpul cît durează o astfel de expediție: campania din Bulgaria; s'a cîștigat

cea mai vestită bătălie din toată campania (i.-oh); plan de ~; înțință de ~; pleasă de ~, tun ușor care însoțește o armată în campanie; pat de ~, pat de fier ce se poate stringe: într'o odală își puse un pat de ~ (i.-zame). ¶ ② ③ Luptă pe terenul politic, prin presă, etc. pentru răspîndirea unei idei sau împotriva cuiva: a dus o ~ violentă împotriva guvernului ¶ ④ Timpul cînd se execută anumite lucrări într'un domeniu oare-care: campania de primăvară a lucrărilor agricole [fr. campagne].

***CAMPANILE** *sbst.* ① Turn clădit mai la o parte de biserică, servind de clopotniță (□ 790) [it.].

***CAMPION** *sm.* ① Luptător, apărător (al unei idei, al unei cauze, etc.): a fost unul din cei mai aprigi ~ ai libertății ¶ ② = ȘAMPION [it.].

○**CAN** *adv.* = CAM.

CANA¹, *Mold.* CANEA (*pl.-nele*).

sf. Cep gros, de lemn ori de metal, găurit ca o țeavă, ce se pune la o butie sau la o cadă ca să curgă lichidul afară, fără să se risipească (□ 791): i-a lăsat seara canauna deschisă de la un butoiu cu vin (sr.-vn.); dădu drumul canei și se îndreptă apoi spre masă o două halbe cu bere (grl.) [ngr. κανέλα < it.].

CANA² *sbst.* = CANEALE: oafegul din Caimata, oare vinde și suliman și ~ de păr (car.) [blg.].

CANĂ (*pl. cane, căni*) *sf.* Vas de pămînt, de porțelan, de sticlă sau de metal, larg la gură, cu toartă, în care se ține apă sau cu care se scoate vin, rachiu, etc. din butoiu (□ 792): porunci... să

Fig. 789. Camizol.

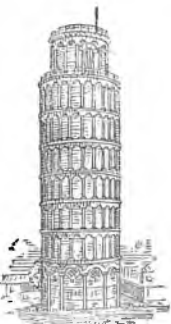

Fig. 790. Campanile.

Fig. 791. Cana.

Fig. 792. Căni.

i se dea ofte un sfert de pîine și cite o ~ de apă pe zi (isp.) [srb. < germ.].

○**CANAC, CANAC** = CANAF.

○**CÂNĂCEL** (*pl.-ei*) *sm. dim.* CANAC.

***CANADIAN**¹ *adj.* ① Din Canada.

② *sm.*, **CANADIANĂ** (*pl.-lene*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Canada [fr.].

CANAF, CANAF (*pl.-aft*) *sm.* și (-afuri) *sn.* ① Ciucure: niște hamuri rușești cu alămuri și canafuri (grl.) ¶ ② Șfichiul coadei boului [ung.].

***CANAFAS** *sbst.* ① Pinză de cîneapă, rară și groasă, pe care o pun croitorii sub căptușala hainei [germ.].

CANĂFIOR *sm. dim.* CANAF.

***CANAL** (*pl.-ale* și (-afuri) *sn.* ① Tub, burlan, conductă (de olane, de ciment sau de metal) care se instalează mai adesea sub pămînt și prin care trece o apă sau alte lichide, gaze sau aburi ¶ ② Șant săpat de mîna omului ca să unească două riuri sau două mări: ~ de navigație; ~ul Bega; ~ul de Suez ¶ ③ ④ Braț de mare, mai strîmt, care separă două uscaturi sau două țarmuri apropiate: ~ul Mîneci; Gondole negre multe se depărtau de maluri și luncău în talnă pe negrele-ți ~uri (alecs.) ¶ ⑤ ⑥ Numele a diferite tuburi din corpul omului sau animalelor: ~ul toracei; ~ul respirator ¶ ⑦ ⑧ Cale, mijloc(ire), intermediar: bărbatul de Stat își exercita prin ~ul nostru micile răntăși și marile înstrînturi (car.) [fr.].

Fig. 793. Canale.

CANALE *sf. pl.* ① Plantă, originară din India, și cultivată la noi pentru florile ei frumoase: albe, roșii sau peștrițe, numite și „canaluțe”, „balsamine”, „copăcei” sau „piersicei” (*Impatiens balsamina*) (□ 793).

***CANALIE** *sf.* ① Prostimea, partea cea mai decăzută a poporului, pleavă ¶ ② Ticalos, nemernic, om fără omenie: am avut în todeauna oare de... canalia care m'a nenorocit (vlah.) [it. c a n a l i a].

***CANALIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A așeza canale de scurgere ¶ ② A face navigabil cursul unui riu [fr.].

***CANALIZABIL** *adj.* Care se poate canaliza ¶ ③ **NEOCANALIZABIL** [fr.].

***CANALIZARE**, **CANALIZAȚI(UN)E** *sf.* Faptul de a canaliza [fr.].

***CANALIZAT** *adj. p.* **CANALIZA** ¶ ③ **NEOCANALIZAT** ¶ ④ Prevăzut cu canale de scurgere ¶ ⑤ Săpat, adîncit și lărgit spre a fi navigabil (vorh. de un riu).

○**CANAȘ** *sbst. Olten.* Sfoară groasă de cîneapă [srb.].

***CANAPEA** (*pl.-pele*) *sf.* Scaun lung, cu spate, pe care pot șede 2-3 persoane sau pe care poate dormi cineva ca pe un pat (□ 794): te lungesti pe ~na de catifea roșie (și) dormi ca acasă (i.-oh.) [fr.].

Fig. 794. Canapea.

***CANAPELUTĂ** (*pl.-ute*) *sf. dim.* **CANAPEA**: and un grozav hîrcăit pe canapeleuța unde el dormea (negr.).

***CANAR**¹ *sm.* ① ② Păsărică, frumoasă, de co-

Fig. 795. Canar.

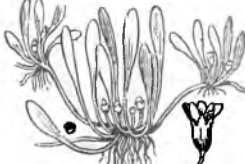

Fig. 796. Canarul-bălții.

loare galbenă, originară din insulele Canare, al cărei bărbătuș cîntă foarte frumos (*Serinus canarius*) (□ 795) ¶ ③ ④ ~ul-BĂLȚII, plantă ierboasă,

cu flori mici, trandafirii, ce crește prin locuri umede și inundate (*Limosella aquatica*) (□ 796) ¶ ③ *MEIUL-ULUI = IARBA-CANARAȘULUI [fr. canari].

† CANAR³ *adj.* Zahăr ~, zahăr de cea mai bună calitate.: flori o oacă de zahăr ~ cu patru oacă de apă (DRAGH.).

CANARA (pl.-rale) *sf.* ① Δ Stincă (in spec. în mare) ¶ ② Mold. Pășune grasă unde se trimit oile bătrine ca să se îngrășe [blg.].

*CANARAȘ, *CANARAȘ *sm.* ① Δ dim. CANAR: să mă duc de-alci unde-s cutat, griit ca un cânaraș (ALECS.). ¶

② * IARBA-CANARAȘULUI, plantă ierboasă ce crește pînă la 1 m. înălțime; are flori verzi, reunite în panicule, ale cărei semințe sînt întrebuințate pentru hrana păsărelelor; numită și „meiu-lung” sau „meiu-canarilor” (*Phalaris canariensis*) (□ 797).

*CÂNĂRIȚĂ (pl.-te) *sf.* Δ Femeiușca canarului: Două blinde cânărițe (ALECS.).

*CANĂRIU, *CANĂRIU *adj.* De culoarea (galbenă ca a) canarului: galbănul era ca pătul, canăriu, ca canăriul, mai deschis dect galbăn (vor.).

CANĂ (pl.-turi) *sn.* Parte dintr-o ușă, dintr-o poartă sau fereastră alcătuită din două jumătăți (□

Fig. 797. Iarba-canarașului.

Fig. 798. Ușă cu două canaturi.

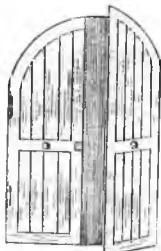

Fig. 799. Canaturi.

798, 799): deasupra citorva trepte de piatră se afla ușa cu două ~uri (ODOB.) [ic.].

○ CANĂȚĂ (pl.-ăți) *sf.* Trans. Băn. Cană: vine la sfîrșit o babă cu două canăți în mînă (CIAUS.) [blg.].

○ CANĂȚUIE *sf.* Căniță, cană mică [cănăță].

*CANAVĂ *sf.* ① Pinză groasă, foarte rară, formind o împletitură de pătrățele regulate, pe care se brodează (□ 800) ¶ ② Planul, schița unei lucrări literare [fr. canevas].

† CANAVĂȚ *sbst.*, CANAVĂȚ *sf.* Un fel de mătase groasă: era încinsă cu un colan de canavăț roșu (FIL.): Cu antereu de canavăț. Ce se ținea numa'n ată (CRG.) [ngr. καναβατς].

*CANCAN (pl.-anuri) *sn.* ① Vorbe răutăcioase răspindite pe seama cuiva ¶ ② Un fel de cadril cu figuri cam necuvincioase: o să joace ~ frantozeste, numai în trico (A-GH.) [fr.].

CANCE = CANGE.

*CÂNCALAR *sm.* ① Primul ministru în Germania (odinoară și în Rusia, în Austria), în-sărcinat cu conducerea afacerilor străine ¶ ② Înalt deregător al unei instituții (în unele țări): marele ~ al Legiunii de onoare ¶ ③ Funcționar la un consulat care liberează certificatele, pune vizele, etc. [lat.].

CANCELARIE, CÂNCALARIE, CÂNCALERIE, CÂNCALIERIE, CÂNCĂLĂRIE *sf.* ① Biroul unui cance-

lar ¶ ② Biroul unei administrații publice sau particulare: venit ostent de la cancelarie (VLAH.); acolo ai să intri copist în vreo cancelerie (CAR.); rugînd ou laorămî să nu-i dele pe mîna celor de la cîntălarie (GRG.) [rus. канцелярия].

CÂNCALARIST, CÂNCĂLĂRIST *sm.* Scriitor într-o cancelarie [rus. канцелярист].

*CÂNCER *sbst.* Boală caracterizată printr-o tumoare foarte dureroasă și care roade cu încetul țesăturile; e numită astfel, pentru că are în juru-niște vine varicoase ce seamănă cu picioarele unui rac [fr. < lat.].

*CÂNCERȘ *1. adj.* De natura cancerului, privitor la cancer: tumoare canceroasă.

2. *sm.* Bolnav, atins de cancer [fr.].

○ CÂNCÊU (pl.-cee) *sn.* Trans. ① Cană, urcior ¶ ② Căușul cu care ia zidarul varul, cancioș [ung. kancsó].

CÂNCI *adv.* Nimic [fig.].

CÂNCIOȘ, CÂNCIOȘ *sn.*

Δ Căuș cu care ia zidarul varul (□ 801) [ung. kancsó].

Fig. 800. Cancioc.

*CANDEL *sbst.* Zahăr cristalizat în prisme mari, transparente, în jurul unui fir pe care se depune: s'a oprit la o cîrciumă, s'a bea o țulăci țartă cu ~ (CAR.) [germ. Kandel (zucker)].

CÂNDĂLĂ (pl.-le) *sf.* ① Lampă mică ce luminează noaptea într-o odaie de dormit ¶ ② Vas de metal în care se pune o lămpiță cu untdelemn și care se atîrnă spre a arde dinaintea icoanelor sau la morminte (□ 803): baba aprinse candelă la icoană și se închina (CAR.) ¶ ③ Păhar cu untdelemn deasupra căruia plutește un dop cu un mic fitil, ceseaprinde, fie pentru a lumina, fie pe lingă o icoană (□ 802) [vsl. kandilo].

*CANDELA-

BRU (pl.-bre) *sn.*

Sfeșnic mare, cu mai multe brațe (□ 804): cabinetul meu... luminat de un ~ aprins (A-GH.) ¶ ② Policandru: vazu în boltele scăriilor candelabre cu sute de brațe (EMIN.) [fr.].

*CANDID *adj.* Curat la suflet, neprefăcut, fără viclesug [fr.].

*CANDIDA (-idez) *vb. intr.* A fi candidat la ceva: ~ la deputăție [fr.].

*CANDIDAT *sm.*, CANDIDATĂ (pl.-te) *sf.* ① Care aspiră să dobîndească o slujbă, un titlu, o demnitate: ~ la deputăție ¶ ② Cel ce se prezintă la un examen: ~ la bașcalearat [fr. < lat.].

*CANDIDATURĂ (pl.-turi) *sf.* Starea, calitatea de candidat: am susținut candidatura la scaunul arhiepiscopal a episcopului de Roman (A-GH.) [fr.].

○ CÂNDILĂ *sf.* Mold. Trans. Bucov. = CÂNDĂLĂ.

*CÂNDĂRE *sf.* Curățenie de suflet, nevino-

văție [fr. candeur].

CÂNDRIU *adj.* F ① Cherchelit, amețit de băutură: era meșterul Răducu, cam ~, și scoțîndu-și flocul nu știu pe cine (ISP.) ¶ ② Tîcnit, cam într-o ureche.

CÂNEA = CANA.

CÂNEALĂ (pl.-eii) *sf.* Văpsea de cînt părul [tc. k y n a].

*CÂNEFORĂ (pl.-re) *sf.* ① Δ Fată greacă care purta pe cap un coș cu fructe sau obiecte spre a fi oferite ca jertfă ¶ ② Sculptură înfățișînd pe o astfel de fată (□ 805) [fr. < gr.].

Fig. 803. Candelă.

Fig. 802. Candelă.

Fig. 804. Candelabru.

Fig. 805. Caneforă.

* **CANELURĂ** (pl.-uri) sf. ♀ Săpătură în formă de mic șanț, făcută de-a lungul unor stâlpi, unor coloane; gîlă (□ 806) [fr.].

* **CANFOR...** = CAMFOR...

* **CÂNGE** (pl.-cângi), **CÂNCE** (pl.-cânci) sf. ① Prăjină lungă, cu un cîrlig de fier la unul din capete, spre a putea apuca ceva de departe: pare că o cînge de fier i se înfipșese în inimă (VLAH.) ¶ ② ③ Ghiara pasărilor răpitoare: înce-
pă a o plăca cu olonțurile, a o sgrîia cu cîncele și a o bate cu aripile (SS.) ¶ ④ Mină, labă, ghiară (la oameni): dar cînd să pule cîncea pe hot, tuță! (ALECS.); F a se lua în cîngi, a se încălăra: de-aici, vrajbă între babe... să se ia în cîngi, nu alta (SAD.) ¶ ⑤ Fășie de pănură cu un cîrligel sau cu un ac îndoit la un capăt, cu care croitorul ține lucrul nemișcat pe genunchi [tc. k a n g a].

* **CANGRENĂ**, ***GANGRENĂ** (-enez) vb. intr. și refl. ① ② A da în cangrenă, a deveni cangrenos ¶ ③ ④ A corupe [fr. g a n g r e n e r].

* **CANGRENĂ**, ***GANGRENĂ** (pl.-ene) sf. ① ② Starea unei părți a corpului cu desăvîrșire nemică, în care nu se mai produce nici unul din fenomenele vieții (circulațiune, sensibilitate, etc.); e o boală primejdioasă care se întinde repede la părțile vecine ¶ ③ ④ Stare decăzută a moravurilor, putreziciune morală într-o societate; propagarea cu repeziciune a unor doctrine primejdioase: păstrau... calitățile moștenite de la străbuni și neatinse de cangrena fanarismului (ALECS.) [fr. g a n g r e n e].

* **CANGRENOS**, ***GANGRENOS** adj. ② De natura cangrenii [fr. g a n g r e n e u x].

* **CANGUR(U)** sm. ② Mamifer erbivor, din ordinul marsupialelor, lung de 2 metri, care trăiește în Australia; femela are la pîntece un fel de pungă în care-și ține copiii; picioarele dinapoi ale animalului sînt mult mai lungi de cît cele dinainte, ceea ce-i permite să facă sărituri foarte mari, sprijinindu-se, cînd sare, pe coada-lungă și groasă (*Macropus giganteus*) (□ 807) [fr.].

* **CÂNI** (-ănesc) 1. vb. tr. A vâpsi, a boi (în spec. cu negru) părul, barba, etc.: își cînea părul și barba cu cîneș negre (CRO.).

2. vb. refl. A-și vâpsi părul (barba, etc.) [refăcut din cînea 1].

* **CANIBAL** sm. ① Cel ce se hrănește cu carne de om, antropofag ¶ ② ③ Om crud, crunt și sălbatic: care e mai brav, ău acesta care vrea sînge, sau eu, omul păcii? (NEGR.) [fr.].

* **CANIBALISM** sbst. ① Antropofagie ¶ ② ③ Cruzime, sălbăcie [fr.].

* **CANICULĂ** (pl.-le) sf. ① ② Steaua Sirius din constelația Cînelui ¶ ③ ④ Timpul anului, în lunile Iulie și August, cînd arșița soarelui este foarte dăgătoare, și care se atribuie faptului că această constelație răsare și apune, în aceste luni, odată cu soarele: nici olinți sau mistreți, turbați de arșița caniculei, nu mai pricepuesc moartea păstorului (CRO.), [fr. < lat.].

* **CANICULAR** adj. ③ De caniculă, privitor la caniculă; zile ~e, timpul între 22 Iulie și 23 August, cînd căldurile sînt foarte mari [fr.].

* **CANIN** adj. ① ② De cîine, privitor la cîine: rasă ~ă; apela ~ă, cîinii ¶ ③ ④ Dinți ~i, dinți lungi și ascuțiți așezați între incisivi și măsele (□ 808) [fr.].

* **CANIOTĂ** (pl.-te) sf. ♀ ③ ④ Sumă strînsă

Fig. 806. A. B. Caneluri.

Fig. 807. Cangur(u).

Fig. 808. Dinte canin. C. Co-roană. R. Rădăcina.

de pe urma cîștigului (la jocul de cărți, etc.), ca să acopere anumite cheltuieli ¶ ③ Farfurioara sau coșulețul în care se strînge această sumă [fr. c a g n o t t e].

* **CÂNIȚ** 1. adj. p. CÂNI: barbă ~ă ¶ ② **NECÂNIȚ**.

2. sbst. Faptul de a cîni.

* **CÂNIȚĂ** (pl.-te) sf. dim. CÂNĂ: cane și cînițe se dau de pomană la Moși de sufletul morților (SEZ.).

* **CÂNIV** adj. Leneș: vede că nu mai e chip s'o aducă la potecă pe ~a de filăș-sa (R.-COB.).

* **CANON** (pl.-oane) sm. ① ② Regulă, hotărîre dată de un sobor cu privire la credință ¶ ③ ④ Troparele așezate și împărțite în mai multe stări sau pesne, ce se cîntă sau se citește dimineața, în biserică, spre lauda sfîntului zilei; de aci, ¶ F cîntec, glas: baba începe dulos după ~ul ei: faceți-vă milă și pomană (CAR.) ¶ ⑤ ⑥ Pedepsă impusă de biserică pentru ispășirea greșelilor, pentru călcarea datorilor preoțești, etc.: Dă-mi un ~, cum îți place, și eu să mă pocădesc (FANN) ¶ ⑦ ⑧ Chin, tortură, grea suferință morală: era... pătruns de gîndul că viața ome-nească e un canon (SAD.) [gr.-biz.].

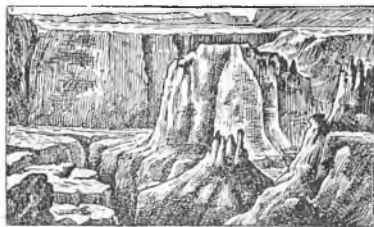

Fig. 809. Canon.

* **CÂÑON** sbst. ② Prăpastie adîncă între doi pereți verticali, săpată de puhoai, timp de veacuri, în stîncă muntelui (□ 809) [span.].

* **CANONADĂ** (pl.-ade) sf. Descărcarea mai multor tunuri dintr'odată sau unul după altul în mod neîntreput: la orele cînd bombardarea și canonada se odihnea de o parte și de alta (A.-GH.) [fr.].

* **CANONARHISÎ** (-lesce) vb. intr. ② A cînta (canoanele) [ngr. κανοναρχῶ].

* **CANONEALĂ** (pl.-eii) sf. Faptul de a se canoni, canon: ~ ea aceea, mai rar (FIL.).

* **CANONI** (-onesc) 1. vb. tr. ① ② A da un canon, o pedeapsă bisericească: de va fi mirean, să se afurisească... și foarte greu să-i canonească (PRV.-MB.) ¶ ③ ④ A chinui, a tortura, a munci: ce duh rău te canonește pe tine, de afurizi așa? (CAR.).

2. vb. refl. A se chinui, a se tortura, a se trudi, a se munci: nu-i mai pedepsi, că destul s'a canonit, să-racul! (CIP.).

* **CANONIC** 1. adj. ① ② Conform cu canoanele bisericești: dreptul ~, jurisprudența ecleziastică; cărți ~e, cărțile Sfintei Scripturi, socotite ca fiind inspirate de divinitate ¶ ③ ④ După reguli bine stabilite; după anumite norme ¶ ⑤ **NECANONIC**. 2. sm. Demnitar, preot al unei biserici catedrale (la Catolici), care se bucură de anumite venituri; preot care face parte din consiliul unui episcop [fr. < it.].

* **CANONICAT** (pl.-te) sn. ② Demnitatea de canonic [fr.].

* **CANONIER** sm. ② Tunar (□ 810) [fr.].

* **CANONIERĂ** (pl.-ere) sf. ② Bastiment ușor de război, înarmat cu tunuri de mare calibru (□ 811) [fr.].

* **CANONISÎ** (-lesce) vb. tr. și refl. A (se) canoni [ngr.].

* **CANONIZA** (-izez) 1. vb. tr. ② A așeza în rîndul sfinților, a trece între sfinți.

2. vb. refl. ② A se lăuda unul pe altul, a se tălmăia, a se gloriifica: oamenii de gașcă se tălmăie și se canonicizează între dînști (A.-GH.) [fr.].

Fig. 810. Canonier român - (1856).

Fig. 811. Canonieră.

* **CANONIZARE**, * **CANONIZAȚI(UN)E** *sf.* Faptul de a canoniza [fr.].

* **CANOTAJ** *sbst.*   Sportul vizitului unei luntre (812) Plimbare cu luntrea: partidă de ~ [fr.].

Fig. 812. Canotaj.

* **CANOTIERĂ** (*pl.-re*) *sf.* Pălărie tare de paie, cu fundul drept (813): poartă... o pălărieuță ~ de paie, de deosebite fețe (CAR.) [fr.].

○ **CANȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* *Băn.* Maram. Cană mare [srb. ung. kanta].

* **CANTALUP** *sm.* Varie-tate de pepene galben, foarte gustos și parfumat (814) [fr.].

Fig. 813. Canotieră.

* **CANTARAGIU** *sm.* Cel ce cîntărește lucruri grele (la țiguri, la vămă, etc.): Fată de ~, Nu te strînge tare în briu (PAMF.) [tc.].

* **CANTARIDĂ** (*pl.-de*) *sf.* = GÎNȚAC-DE-TURBĂ: își petrece zilele plămădind cantaride (NEGR.) [fr.].

Fig. 814. Cantalup.

* **CANTATĂ** (*pl.-te*) *sf.*   Compoziție lirică destinată a fi cîntată   Muzică făcută pentru o astfel de compoziție [it.].

* **CANTATRICE** *sf.* Cîntăreață, femeie ce cîntă pe scenă [it.].

* **CANTER** (*pl.-re*) *sn.* Galop de încercare al cailor înaintea fie-cărei curse [fr. < engl.].

* **CANTILENĂ** (*pl.-ene*) *sf.* Parte dintr'o melodie care se repetă la intervale determinate ale unui cîntec Cîntare simplă și monotonă, cîntec de adormit copiii [it.].

* **CANTINĂ** (*pl.-ine*) *sf.*   Loc unde se vînd băuturi, uneori și de-ale mîncării, soldaților dintr'o cazarmă, dintr'un cantonament sau lucrătorilor de la o bîna sau o uzină [fr.].

* **CANTINIER** *sm.*, **CANTINIERĂ** (*pl.-re*) *sf.*   Care ține o cantină; care vinde de băut soldaților în marș [fr.].

* **CANTITATE** *sf.* Tot ce poate fi măsurat sau numărat, cîtîme [fr. < lat.].

* **CANTITATIV** *adj.* Care exprimă cantitatea; privitor la cantitate   Analiză ~ă, care are de scop să determine greutatea fie-căruia din elementele cuprinse într'un compus sau a fie-căruia din corpurile care intră într'un amestec [fr.].

* **CANTO** *sbst.* Muzică vocală: profesor de ~ [it.].

* **CANTON** (*pl.-oane*) *sn.*   Subdiviziune a unei provincii sau a unei țări; *în spec.* se dă numele de cantioane Statelor din Elveția, confederate între ele: seamănă cu vaoile din ~ul Uri (G.-H.)   Subdiviziune a unui arondisment în Franța care, la rîndul lui, se împarte în mai multe comune   Locuința cantonierului Distanța șoselei de la locuința unui cantonier pînă la locuința celui următor: aburau... tocmăi colo lîngă ~ul de pe șosea (SR.-VN.) [fr.].

* **CANTONĂ** (-onez) *vb. tr.* A instala trupele în cantonamente [fr.].

* **CANTONADĂ** (*pl.-ade*) *sf.* Interiorul culiselor: a vorbi la ~, a se adresa unei persoane pe care n-o pot vedea spectatorii [fr.].

* **CANTONAL** *adj.* De canton.

* **CANTONAMENT** (*pl.-te*) *sn.*   Instalarea, găzduirea trupelor în casele locuite Regiunea unde trupele sînt instalate prin diferite locuințe: Căpitanii... fac apoi și duo pe soldați în ~ (LUNG.) [fr.].

* **CANTONIER** *sm.* Slujbaş însărcinat cu

întreținerea unei porțiuni de cale ferată sau de șosea [fr.].

* **CANTOR** *sm.* Cel ce cîntă în corul unei biserici; *în spec.* cel ce dirijează acest cor [it.].

* **CANTOR** (*pl.-oare*) *sn.*, **CANTORĂ** *sf.* = CONTOAR: en mă duo să înobil ~u și magazia (CAR.); Sultanii... le dase voie a locui și a ține cantore în mahalalele Pera și Galata (OPOB.); cămara este cantora sârrilor [rus. kontora].

○ **CANTUȚĂ** (*pl.-ute*) *sf.* *Băn. dim.* CANTĂ.

* **CANTĂLĂRIE** = CANCELĂRIE.

* **CANȚONETĂ** (*pl.-te*) *sf.* Cîntecel, cîntec scurt: canțonetele pe care le cîntau la pian (BR.-VN.) [it.].

* **CANULĂ** (*pl.-ule*) *sf.*   Tub de care se servesc chirurgii sau medicii pentru spălături interne (815) Mic tub terminat printr'o seringă [fr.].

○ **CANUN**... = CANON...

* **CANURĂ** (*pl.-uri*) *sf.* Fibrele sau firele de cîneapă, de în sau de lînă, mai groase, ce rămîn în dinții pieptenului după ce s'a dăruit; acestea se torc și se întrebuintează mai ales ca bătătură la țesutul pinzei de saci: oite trei, patru ocl de ~ torceam pe zi (CRG.) [lat. cannula].

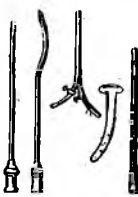

Fig. 815. Canule.

* **CANUȚĂ** (*pl.-te*) *sf. dim.* CANĂ (816).

* **CAOLIN** *sbst.* Argilă albă, foarte pură, cu care se fabrică porțelanul; e un silicat de aluminiu hidratat [fr.].

Fig. 816. Canuță.

* **CAP** (*pl. capete*) *sn.* ① Partea superioară a corpului omului în care se află creierii și principalele organe ale simțurilor (817): îi doare ~ul; a-și lua oclula din ~; a-și smulge pîrul din ~; a-și pune mîinile în ~; a da din ~; a-i fi drag ca ochii din ~; din ~ pînă ~n picioare, din creștet pînă ~n tălpi, de sus pînă jos, desăvîrșit: Natalia mea... este muzioantă din ~ pînă ~n picioare (NEGR.)

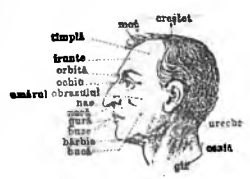

Fig. 817. Cap.

② De asemenea, despre partea anterioară a corpului animalelor: ~ de cal; ~ de bou, om prost   *Pr. anal.* Viri, creștet: Buba ~ nu face, Pînă nu se oacă (PANN)   Minte, deșteptăciune, pricepere: are ~ bun; om ou ~, fără ~; ~ seo, prost, nepriceput: nu se mai învață minte, ~ete seoi ce sînt (OLVR.); e greu de ~; ușor de ~; mai cu ~, mai priceput, mai deștept; a(-și) băga în ~ BĂGA   a(-și) bate ~ul, a(-și) sparge ~ul = BATE   a deschide ~ul ouiva, a-l face să priceapă; a-l intra în ~, a pricepe; a-și inchipui; a (nu)-l tăia sau a (nu)-l duce ~ul, a (nu) se pricepe: apoi de, oocane, ~ul meu nu mă duce așa departe (SR.); a-și pierde ~ul, a se zăpăci; ajuns de ~ = AJUNS   Viață: nu-ți pune ~ul în primejdie (CRG.); a-și pune ~ul, a-și răpune viața; *Pr. eay.* a se prinde, a pune ră-mășag pe viața lui; a-și risca viața, a-și pune viața în primejdie; a-și pune ~ul sînătos sub evan-ghele, a se băga de bună voie în belea, într'o situațiune neplăcută; vai de ~ul tui, vai de viața lui, nu e de înviat; o jur pe ~ul meu; a minca ~ul ouiva, a-l prăpădi, a-l face să-și piarză viața   Partea de sus, partea superioară, partea dinainte a unui lucru, frunte: în ~ul mesei (*în opoz. cu oada mesei*), în ~ul bucatelor, în locul de cîntec; în ~ul regimentului   Capăt, margine, cîpătîiul de sus sau de jos: cum mă vede, se dă jos în ~ul scării (G.-H.); satul era înghițit, a într'un fum spulberat, aol către un ~ al satului, aol către cellalt (OLVR.); ~ul podului; din ~ul locului, de la început   Început: judecata Patriarhului lăste începătură și ~ tuturor jude-căților bisericăști (PRV.-MA.); își aporesc simbria la fie-care ~ de an (S.-ALD.); de (la) un ~ de vreme, de la o vreme înceacă; stai s'ou laiu de la ~ (CAR.); de post (PAMF.)   Toiu, miez: lelea Nastasia ră-măsese de bărbat, cu oinel c'ou, în ~ de iarnă (RET.);

~ de noapte ② ③ ④ Bucată, căpătliu, capăt; sfișit: un ~ de ață; a o scoate la ~, a o scoate la căpătliu; a-i da de ~, a da gata; a prăpădi: leul... le-a făcut sfișitul, adică le-a dat de ~ (mch.). ⑤ ⑥ Persoană, individ: un ~ încoronat; am plătit ette un leu de ~ (= de fie-care); dare pe ~, impozit personal; ⑦: un ~ de om, un om; deasemenea despre animale, unitatea unui număr colectiv, bucată: ne-o perit vre-o zece capete de viță (ALECS.). ⑧ ⑨ (pl. capi, ț capete) Căpetenie, șef; om (mai) de frunte: ~ul Statului; ~ul familiei; de vor fi unii dintrășii mai ~ete, cum s'are zice ispravnic (PRV.-MB.); ⑩: a ajuns coada ~, a ajuns cel din urmă, cel mai prost, să fie în fruntea celorlalți; ⑪ Cap de operă ⑫ CAPODOPERA ⑬ ⑭ Chip, mijloc, puțință: Dac'am prins de-a o iubi, N'a fost ~ a o urî (K.-BAS.); nime n'are ~ să se odihnească în casa asta, de răi voștru (CRG.). ⑮ ⑯ Paragraf, articol, capitol; ⑰ titlu, punct: ~ de acuzare ⑱ ⑲ pl. Capital: arătându-le plata integrală, capete și dobânzi, când se vor vinde proprietățile (I.-GH.); ⑳ a-și scoate din capete, a se despăgubi, a-și scoate din pagubă ㉑ ㉒ DE-BOU, constelația Taurului ㉓ ㉔ CAP-DE-COCOȘ = DULCIȘOR; — CAPUL-ARICIULUI = BUZDUGAN ㉕; — CAPUL-CĂLUGĂRULUI, plantă ierboasă, cu flori galbene (*Leontodon autumnalis*) (㉖ 818); — CAPUL-ȘARPELUI, plantă erbacee acoperită cu peri aspri, cu flori roșii ca singele (*Echium rubrum*); — CAPUL-UIPE-REI = IARBA-ȘARPELUI ㉗ ㉘ CAP-DE-MORT, CAP-DE-MOARTE, CAPUL-MORTILOR, CAPUL-LUI-ADAM, insectă numită mai adesea „strigă” ㉙ STRIGĂ; — CAPUL-CERBULUI = RĂDAȘCĂ ㉚ ㉛ CAPU-NTOAROS SM. (PAC.) ㉜ = CAPIN-TORTURĂ ㉝ ㉞ (Nici) în raptul ~ului, odată cu ~ul, pentru nimic în lume, nici mort, cu nici un preț: zicea că odată cu ~ul nu putea el crede una ca asta (SP.); cu ~ul amină ㉟ AMINĂ; om numai cu ~ul, singur pe lume (fără familie); fără nici o stare; singur cu ~ul (său), singur-singurel, fără nimeni; a se bate cu ~ul de pereți (sau de toți pereții) ㊱ PERETE; a da cu ~ul de pragul de sus ㊲ PRAG; a umbla cu ~ul între urechi ㊳ URECHE; ori cu ~ul de piatră, ori cu piatra de ~, tot una e, cel sărac, cel mai slab, e totdeauna fără noroc; nevoie de ~ NEVOIE; a-i fi de ~, a-i fi spre pierzarea capului, mai ales în blesteme: ti-le-ar de ~; de (sau din) ~ul meu, tău, său, independent, liber; din propria inițiativă, nesilit de nimeni: am rămas liberă, de ~ul meu (ALECS.); spune drept, tu ai făcut-o din ~ul tău? (VLAH.); a-și face de ~, a) a face tot ce-i place, b) a face fapte care-l duc spre pierzare; a sta, a se ținea de ~ul cuiva, a nu-i da pace, îmboldindu-l cu rugăminți; în ~, până la unul, deplin, tocmai: peste un an de zile în ~, are să-l ia de bărbat (CAR.); cu noaptea în ~, pe cind e încă noapte întunecoasă; în ~ de noapte, în ~ul nopții, în miez de noapte, în tolu nopții: nu mă alunga de la casă în ~ de noapte (RET.); elt pâr în ~, mulțime nenumărată; a-și lua lumea în ~, a fugi fără să știe unde, încotro îl vor duce ochii; a se sparge în ~ul cuiva, a cădea asupra-i consecințele, urmările unei fapte săvârșite de altul; a pune ~ul, a ațipi, a trage un pui de somn; a se pune pe ~ul cuiva, a stăru mult pe lângă cineva, a nu-i da pace; a sta, a ședea pe ~ul cuiva, a nu se deslipe de cineva, aducându-i supărare; pe ~ete, a) pe întrecute, care mai de care; b) ca nebunii; a (se) da peste ~, a) a (se) răsturna, a (se) rostogoli, a (se) prăvăli; b) ㊴ a întrebuița toate mijloacele, a se face luntre și punte, a face tot ce e cu puțință; a da paharul peste ~, a-l deșerta; a da ochii peste ~, a muri; a nu avea nici ~ nici coadă, a nu avea niciun înțeles, nici un rost; a nu avea unde să-și plece ~ul, a nu avea nici un căpătliu, a nu avea unde să șază sau să doarmă, a nu avea nimic; a nu avea ce-și face capului, a nu avea (încotro. a nu putea face altfel, a fi silit să facă cum i se

Fig. 818.
Capul-călugărilor.

impune; a nu ști ce să-și facă capului, a fi în mare încurcătură, a nu ști ce să facă ca s'o scoată la capăt; a-și scoate capul în lume, a se arăta, a ieși între oameni; nu-i un ~ de lume, nu e cine știe ce lucru mare: nu te teme, dragul meu, o noapte nu-l un ~ de lume, va trece și ea (RET.); a-și lua lumea în ~, a pleca în lume, a porni în lumea largă; a nu-și vedea ~ul (de trebi), a avea mult de lucru: Ce-i ea, copil? Nu-și vede ~ul De supărări, de griji, de casă (VLAH.); ~ ai, minte ce-ți mai trebuie? Se zice în ironie unuia care face mereu greșeli, și nu vrea să ție seamă de sfaturi; ~ul face, ~ul trage, fie-care suferă urmările greșelilor sale; ~ul plecat nu-l tale sabia, cine știe să se plece, să se umilească, scăpă de primejdie; ~ul să trăească, că belele curg ㊵ BELEA ㊶; ofte capete, atitea și căctuli, ciți oameni, atitea păreri; cine-și păzește limba, își păzește ~ul, cine știe să-și măsoare vorba, scăpă de supărări; unde nu e ~, val de picoloare, val de omul fără minte, vai de poporul fără buni conducători; ㊷ BARBA, FEȘTE, PICIOR [lat. caput, capita]. *CAP² (pl. -puri) sn. ㊸ Limbă de pământ ce înaintea în mare, promontoriu (㊹ 819): ~ul Bunei-Speranțe [fr.].

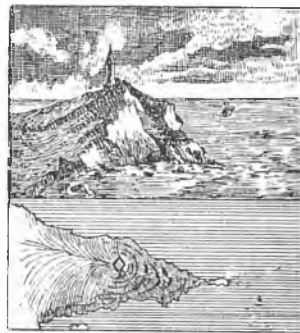

Fig. 819. Cap.

*CAPABIL adj. ㊺ ㊻ INCAPABIL ㊼ ㊽ Care e în stare, care are însușirile cerute spre a putea face ceva: vrednic, destoinic: eram ~ să spun pe carte cit ori-care anagnot de repede (NEGR.) ㊾ ㊿ Îndeminatec, dibaciu, iscusit, priceput ㊽ ㊾ Care are capacitatea legală [fr.].

CAPAC (pl. -ace) sn. ㊿ Acoperemint cu care se acopere (o oală, o căldare, un vas de lemn) sau se închide ceva pe deasupra (o ladă, etc.) (㊽ 820); ㊽: si-afiat tîngirea ~ul, și-a găsit cu cine să se împerecheze, a găsit pe cineva care să-l puie la locul lui ㊽ ㊾ Petec de încheiat în dosul nădragilor: purta pantaloni de nankin cu ~ (I.-GH.) ㊿ ㊿ Învîrtitură a zmeului de hirtie, ca

Fig. 820. Capac.

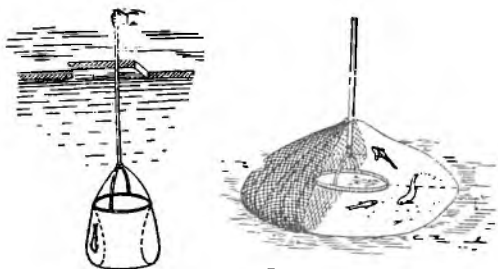

Fig. 821. Capace.

și cind ar vrea să cadă în cap ㊿ ㊿ Învîlșul broastei țestoase ㊿ ㊿ Unealtă de pescuit (㊽ 821) [tc.].

CAPĂCEL (pl. -ele) sn. ㊿ dim. CAPAC ㊿ Vas de bucatărie, rotund și puțin adinc, pentru preparat ouă, etc.

*CAPACITATE sf. ㊿ Încăperea unui vas, cit poate încăpea într'un vas; măsuri de ~, măsuri cu care se determină volumul lichidelor, grinelor, etc. ㊿ ㊿ Aptitudine, destoinicie, pricepere, iscusință ㊿ ㊿ INCAPACITATE ㊿ ㊿ Persoană foarte capabilă, savant, e o ~ a medicinel ㊿ ㊿ Aptitudine legală: ~ de a testa ㊿ ㊿ Brevet de ~, titlu în baza căruia se poate exercita (în Franța) funcțiunea de institutor ㊿ ㊿ Examen de ~, examen

pentru obținerea titlului de profesor secundar
 ① Cantitatea de electricitate pe care o înmagazinează un condensator, când potențialul crește cu un volt; se măsoară în „farazi” [fr.].

CAPAMA *sf.* X Mincare făcută din carne de miel sau de pasăre gătită cu stafide: să-mi facă la masă vr'un cheschet... vr'o musca, vr'o ~ (ALECS.). [tc.].

† **CAPAN** (pl.-nuri) *sn.* Magazin de aprovizionare: ~ul împărătesc gema de berbeci (ML.) [tc.].

CAPANGA (pl.-ge) *sf.* ① Lat, cursă (mai ales pentru păsări) ② ③ Ghiară, labă [tc. kapangă].

† **CAPANLIU**, † **CAPANLIU** *sm.* Neguțator Turc care venea în țară să cumpere de la săteni diferite provizii (grâu, unt, cașcaval, miere, etc.) pentru îndestularea împărăției și a garnizoanei din cetățile dunărene: grâu, orz, ovăz, unt... se luau de capanlii de la săteni (A.-GH.) [tc.].

○ **CĂPARĂ** (pl.-ări) *sf.* *Trans. Băn.* Arvună [srb.].

○ **CĂPARĂ** (capăr) *vb. intr.* *Trans. (BUD.) (L.-M.)* ① A fierbe (vorb. de vin, bere, etc.) ② A scindea, a sticlă ③ A svici (inima, etc.).

○ **CĂPARĂ** (capăr) *vb. tr.* *Trans. (FAC.) (VIC.)* A sgiria.

○ **CĂPARI** (-ăresc) *vb. tr.* *Băn.* ① A arvuni, a da căpară ② A logodi.

○ **CĂPĂSTRĂ** (-trez), ○ **CĂPĂSTRU** (-ușc) *vb. tr.* A pune un petec dedesubtul găurii unei haine sau unei rufe, tivind de jur împrejur marginile rupturii (PAMF.) [căpăstru].

○ **CĂPĂSTRARE** *sf.* A pune ① Faptul de a căpăstra ② = CĂPESTREAL.

CĂPĂSTRU (pl.-pestre) *sn.* ① Ochiu de funie sau de curea ce se pune în capul sau botul animalelor, în spec. al cailor, spre a le lega la iese sau a le duce undeva (B 822); ② A duce pe cineva de ~, a-l duce de nas; ③ ~ **CAL** ④ ~ Intinzătorul sau struneaua teicii de la moară [lat. capistrum].

○ **CĂPĂSTRU** = **CĂPĂSTRĂ**.

CAPĂT (pl.-pete) *sn.* ① Margine, căpătiiu, virf: curtea Banului... începea din ~ul despre apus al podului girlei (A.-GH.) ② Sfirșit, încheiere; a pune ~, a sfirși, a încheia; a duce la ~ bun, a duce la un bun sfirșit; a o scoate la ~, a izbuti să sfirșească cu bine; a-i face ~ul, a-lucide ③ Început: a doua zi, des-dimineață, le începeam din ~ (CRG.) ④ Bucată, căpătiiu, bucată răptă sau rămasă din ceva: un ~ de luminare ⑤ Osie: să-1 rupă vre-un ~ sau alt-ceva de la car (CRG.) [sg. refăcut din pl. capete].

CAPĂTA (capăt) *vb. tr.* ① A dobîndi, a obține: și căpătînd vole, se duse ca și titlu (A.-GH.) ② A primi în dar, de pomană; a dobîndi prin milostenie; ③ săracul oînd capătă, atunci mîntînea sau săracul, oînd capătă cămașă, atunci face Paștile (ZNM.); de capătat, în dar, dăruit, dat de pomană [lat. capita].

CAPĂTAT 1. *adj. p.* **CAPĂTA**.

2. *sbst.* ① Faptul de a căpăta ② Cerșit, cerere de pomană, milostenie: mamă n'avea și tată-său... umbra după ~ (CRG.).

○ **CAPĂTĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* *Trans. (BUD.)* Copil găsit [căpăta].

CĂPĂTIU (pl.-tie) *sn.* ① Pernă (de sub cap) ② *Pr. ext.* Ori-ce-și pune cineva sub cap, cînd se culcă: apoi pusei mîinile ~ și mă lungii cu fața în sus (DLVR.); situa mi-1 geantă și noaptea mi-1 ~, cînd dorm (VLAR.) ③ Partea patului unde se pune perna, unde-și pune cineva capul, cînd se culcă ④ ⑤ Casă, adăpost; a(-și) face un ~, a (se) căpăta, a (se) stabili, a da, (a-și) găsi un mijloc de traiu; om fără ~, om fără nici un rost, fără ocupațiune, fără casă, fără masă, vagabond ⑥ Urmă, locul unde e dus cineva: nu știa de ~1 tătuil tău (A.-GH.) ⑦ ⑧ Capăt, extremitate; ⑨ cloșagul are două căpătii; n'are nici ooadă nici ~, n'are nici un sens, nici o rațiune; a da de ~, a scoate la capăt, a descurca; a țega la ~, a o scoate la ~, a sfirși cu bine, a izbuti; a o scoate la capăt ⑩ Bucată ruptă sau tăiată dintr'un lemn, dintr'o sfoară, etc. ⑪ O Lemn scurt și gros ce se pune sub o bute, sub o ladă, etc., ca să nu se atingă de umezeala pămîntului: tocițiile sînt așezate frumos pe

oăpătii (ODOS.) ⑫ *Băn.* Sarcină de lemne ce se poartă pe cap [lat. capitaneum].

CĂPĂTUEALĂ (pl.-oi) *sf.* Faptul de a (se) căpătaui: n'are altă grijă deotă căpătueala și gheșturile (VLAR.).

CĂPĂTU (-ușc) *vb. tr.* 1. A asigura cuiuă traiul, mijloacele de traiu, viitorul; a stabili, a da o slujbă, o pozițiune socială: dacă te vei lăsa de Fioarea, am să te căpătuesc... și dan loc de casă și toate înlesnirile putinoase (D.-ZAMF.); ~ o fată, a o da la casa ei, a o mărita: avea trei fete și pe toate trele le-a căpătuit (DLVR.).

2. *vb. refl.* A-și asigura traiul; a se stabili, a găsi o slujbă, o pozițiune socială; a se procopsi, a se în-avuți; a se cășători: tată-său ti trimitea într-una să caute a se ~ și el (ISP.) [capăt].

○ **CĂPĂT** = **CĂPETE**.

○ **CĂPĂȚAN** (pl.-ane) *sn.* *Trans.* = CĂPETEA.

CĂPĂȚINĂ (pl.-ni) *sf.* ① Cap de vită, de animal mai mare, despărțit de trup:

~ de oal; ~ de bon ② Cap (de om mort) despuiat de piele și de păr, teastă, craniu ③ F Cap mare și sec, cap fără creieri ④ Se aplică la fructul unor plante care au rotunjimea sau sfericitatea unor căpăȚini:

~ de varză; ~ de ceapă; ~ de usturoiu; ~ de mac (B 823); ⑤ ~ de zahăr, com mare de zahăr (B 824); ~ de onlu, căpăȚiniu gros al cuiului; ~ de bold, gămălie ⑥ Buciumul sau butucul roșii: roatele făcute din căpăȚini, spițe și obezi (R.-COD.) ⑦ ☆ **CĂPĂȚINĂ**, constelațiune Perseu **BARDĂ** ⑧ [lat. capătina].

CĂPĂȚINOS *adj.* ① Cu căpăȚină de zahăr. păȚină, cu cap mare: nu în chipul arătos, nici în doblitoșul, crierii oî mulți sălășluesu (CANT.) ② F Greu de cap, prșot: de ce ești ~ și nu vrei să înțelegi? (CAR.).

○ **CĂPĂU** *sm.* *Olden. Mold. Tr.-Carp.* = **COPOIU**: nimeriră pe-aolo nescal vînători ou căpă și ou ogari (RET.) [ung. kopó].

○ **CĂPAUCA** (pl.-oi) *sf.* *Mold.* Femela copoiului: Vornicul Ureche zice că numele țării vine de la căpauca lui Dragoș (NEGR.) [căpău].

CĂPCANĂ (pl.-ăni, -ane) *sf.* *Mold.* Cursă (de șoareci, etc.): bietul motan, ploșcă și el în capcană, miorlăia de durere (ODOS.); ② a cădea, a se prinde în ~, a cădea în cursă [tc. kapkan].

CĂPCAUN, ○ **CĂPCIN** (E), ○ **CĂTOAUN** *sm.* ① ② Monstru fabulos, om cu două capete și două guri, care pe o gură înghitea copii întregi sau bucăți mari de carne de om, cu oase cu tot, și pe cealaltă gură scotea oasele; monstru cu trupul de om și cu capul de cline: bunicile le spuneau de căpăcaunii ou două guri (DLVR.); căpăcni sînt niste oameni ou capul de otine și foarte răi, ei nu se hrănesc deotă ou carne de om (SEZ.); cre-dința despre acești monștri s'a răspîndit în popor de pe urma Alexandriei, unde se povestește că Alexandru Machedon: ajuns la o țară ou oameni căpăcni, dinainte ou obraz de om și grăia omenește, iară din-dărapt cap de otine și lătra olinește ③ *Pr. ext.* Poreclă dată Țătarilor, din pricina groazei pe care o inspi-rau oamenilor prin cruzimea lor: oî Căzaci, Căpăcni și alte liște spurcate au căzut morți alot (CRG.) ④ ⑤ Barbar, sălbatic, antropofag, canibal: fugi, căpăcănuile, că mi-ai omorît odoru! (ALECS.); l-a omorît hoțul de căpăcni, Iupinul Pogari (RET.) [cap + cline, după gr. κυνοφάλορ „cap de cline”].

Fig. 823. CăpăȚini: 1. de varză; 2. de ceapă; 3. de usturoiu; 4. de mac.

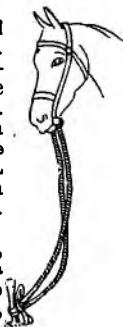

Fig. 822. Căpăstru.

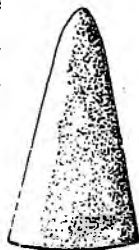

Fig. 824. CăpăȚină de zahăr.

CĂPCAUNIME *sf. col. CĂPCAUN* ①: trecură peste

noi... valuri de ungrime, lehtime, ~ (JIF).

○ **CĂPCEA** (pl.-cele) *sf.*, **CĂPCEA** (pl.-ele) *sn. Trans.* Vas mic de lemn, căuș de băut apă ori lapte; e scobit din lemn și are o coadă scurtă (825) [lat. *capicella < capis].

Fig. 825. Căpcea.

○ **CĂPCEAN** *sn. dim. CAP:*

un ~ olt o portocală (VLAH.).

○ **CĂPCHIA** (-lez) *vb. intr.*

Mold. Bucov. A căpia: doară nu-s nebulul vostru, nici n'am căpohiat încă (sb.).

○ **CĂPCHIU** *adj. Mold. Bucov.* = CĂPIU.

○ **CĂPCIN(E)** = CĂPCAUN.

† **CAPEGIU** = CAPUGIU.

○ **CAPEICA** = COPEICA.

* **CAPELĂ** (pl.-le) *sf.* ① Bisericuță (la Cato-
lici); paraclis (826): face o
rugăciune în capela din fundul
curții (n.-gh.) ② Bandă de
muzică, orchestră (în spec.
de dame) [it. cappella].

CAPELĂ (pl.-le) *sf.* ①
† Pălărie de damă: zări-
sem o ~ roză împănăsată ca o pa-
săre de paradis (NEGR.) ② X
Bonetă de mică ținută a
soldatului: scoate capela, o ține
cu mîna stîngă lipită de sabie
(SR.-VN.) [ngr. < it.].

* **CAPELAN** *sm.* Preot
care slujește într-o capelă și
beneficiază de venitul ei [it.].

* **CAPELINĂ** (pl.-ne) *sf.*
① Un fel de pălărie de
cocoană (mai adesea cu bordurile mari
lăsate în jos) ② Glugă (827) [fr.].

* **CAPEL(-)MAISTRU** *sm.* Cel ce
dirijează o orchestră, corul unei ca-
pele, etc. ~ d-l ~, în mare ținută... uitin-
du-se ținută în ochii colonelului (D.-ZAMF.)
[germ.].

○ **CĂPENEAG** (pl.-ege) *sn. Olten.*
Bucov. Trans. Maram. = CHEPENEAG.

* **CAPER** *sm.* X Arbust spinos, ori-
ginar din Asia mică, care crește în
regiunile calde ale Europei (Grecia,
Turcia, Franța de miază-zi), cu flori
mari, albe sau roșietice, care produce niște fructe

Fig. 828. Capere.

comestibile, numite „capere” (828) (*Caparris spinosa*) [it.].

* **CAPERĂ** (pl.-re) *sf.* X Mugurul ver-
de al caperului, de forma unei
bobote, care, conservat în oțet, se în-
trebuințează la bucătărie: Capera, măs-
lina, care sînt de frunte, și înțiu potite la
oaspeți și nunte (PANN).

CAPESTERE = CĂPISTERE.

CAPESTREALĂ (pl.-eil, -ele) *sf.*
Mold. A doua cusătură la un petec
pus la o haină, de un diametru mai
mic (PAMF.) (829) [căpăstru].

CĂPESTRUL (pl.-ele) *sn. dim. CĂPASTRU.*

Fig. 829. Căpestreala.

CAPEȘ *adj.* Energic, hotărît: mumă-sa, Doamna
Chilajna, miere ~ă și dănuoasă (ODOS.) [cap].

○ **CĂPETE** *sm. Olten.*, **CĂPET**, **CĂPĂT** (pl.-ete) *sn.*
Olten. Băn. ① Covățică, în care se pun
de obicei poame spre a fi duse în
tîrg spre vinzare ② Mică cofă de
lemn, de forma unei donicioare, cu
care se măsoară fructele în tîrg (830)
③ Cantitate mică de făină sau de
mălaiu, abia suficientă pentru o pline
sau o mămăligă ④ *Băn.* Măsura
cu care-și măsoară morarul vama ce
i se cuvine.

Fig. 830. Căpete (din Gorj).

CĂPETENIE *sf.* Cap, șef, condu-
cător: căpetenia păzitorilor trimise... să vadă ce pacoste a
mai dat peste nevolășul ăla (SR.); de ~, principal, mai
de seamă [pl. capete + suf. -enie].

○ **CĂPET** = CĂPETE.

CĂPET(E)ALĂ (pl.-tele) *sf.* Partea friului sau
căpăstrului ce se pune în capul calului (831):
taie... căpetala din capul unei lepe (CRG.)
[relăcut din pl. căpetele < sg.
căpetel].

CĂPETEL (pl.-ele) *sn.* ①
Căpătiu, căpăt mic, bucățică
(rămasă, ruptă sau tăiată din
ceva): în ciondri se stînge ~ul
de lumină (EMIN.) ; găsesc pe Moș Vasile...
ciugulină... un ~ de ată de pe macat
(VLAH.) ② *Olten. Băn.* Colac rotund
sau oval, la mijloc cu o cruce, ale
cărei brațe sînt înflorite cu pisto-
nicul; se împart mai adesea la
praznice, în Simbăta morților,
etc. ③ *Olten. Trans.* Căpeteală
[lat. capitiu + suf. -el].

Fig. 831. Căpeteală.—B. Botar,
botniță.—C. Ceas-
ta, comar.—F.
Fruntar.—F.
Falcea.—Z. Za-
bală.

○ **CĂPETEL** (pl.-ele) *sn. Olten.* ①
dim. CĂPET ② (Covată, postavă
mică.

CĂPIA, *Mold. Bucov. CĂPCHIA*
(-lez) *vb. intr.* ① A se bolnăvi de o boală de
creier, de pe urma căreia oile se invirtesc neconten-
it pe loc, cu mișcări convulsive, pînă amesc:
Să spargă o beșugă... din care pricină capie oala (DRAGH.)
② F A se sminti, a înnebuni (vorb. de oameni).

CĂPIALĂ (pl.-eil) *sf.* ① Faptul de a
căpia ② Boala oilor căpiete.

† **CĂPICHEAIA** = CĂPUCHEAIA.

○ **CĂPICIU** *sn. Olten.* Căpeteală [srb. kapić].

CĂPIERE *sf.* ① Faptul de a căpia ② F
Boala oilor căpiete ③ F Nebunie, smin-
teală.

CĂPIETURĂ (pl.-turi) *sf.* Boala oilor
căpiete: căpietura nu se va putea leui (DRAGH.) [căpia].

† **CĂPIGIU** = CAPUGIU.

* **CĂPIȚĂR** *adj.* ① Subțire ca un fir de păr:
tub ~ ② Vase ~e, cele mai mici ramificațiuni
ale vaselor sanguine [fr.].

* **CĂPILARITATE** (pl.-tăți) *sf.* ① Forța care
produce urcarea lichidelor în tuburile capilare
② Parte a fizicii care se ocupă cu studiul a-
cestei forțe și cu feno-
menele analoge [fr.].

CĂPISTERE *sf.*
Albie mică, copaie, co-
vățică, în care se cerne
făina sau mălaiul și se
frământă aluatul (832):

Fig. 832. Căpistere.

○ **ALBĂ** ① [lat.
capisterium].

CĂPIȘTE *sf.* ① Templu păgîn: în vechime
a fost aici ~a păgînilor (VLAH.) ② Pr. ext. ③ Ori-ce
biserică ce nu e de ritul greco-ortodox: vād în
amintirea mea numai cît ~a (catolică) veche, mohorîtă, așezată
în mijlocul curții (GRG.) ④ Lăcaș (în spec. de pe-
treceți, de desfrîu): casa lui era ~a desfătărilor (NEGR.)
[vsl.].

* **CĂPIȚAL** *adj.* ① De căpetenie, principal,
cel mai de seamă, de cea mai mare însemnătate:
greșală ~ă; (cele șapte) păcate ~e, păcatele de moarte,
păcatele socotite ca izvorul tuturor celorlalte: min-
dria, sgîrcenia, desfrîul, invidia, mînia și lenea ②

**CAP-
CAP**

INSTITUTUL PENALOGIC
DE 3 ANI
BIBLIOTECA
CONSTANȚA

De moarte, în care-și pierde cineva capul, viața: pedeapsă ~ă, pedeapsă cu moartea ¶ ② & Literă ~ă, majusculă.

2. (pl.-aturi) sm. ① ♡ Sumă de bani băgată într-o afacere sau dată cu dobândă ¶ ② ♡ pl. Sume de bani, fonduri puse în circulație ¶ ③ & Avut intelectual: ~ de cunoștințe; încep viața cu aoleși ~ de învățatură (l.-gh.) [fr.].

*CAPITALĂ (pl.-le) sf. ● Orașul de căpetenie al unei țări (unde e reședința capului Statului și a guvernului), al unui județ, etc. [fr.].

*CAPITALAȘ (pl.-eș, -șuri) sn. dim. CAPITAL: m'am gândit să le fac dumeasta rost de un ~ (CAR.).

*CAPITALIST sm. ♡ ① Cel ce trăiește din venit, din dobânda capitalurilor sale ¶ ② Cel ce posedă capitaluri înseminate [fr.].

*CAPITALIZA (-izez) 1. vb. tr. ♡ ① A adăuga dobânzile la capital ¶ ② A transforma în capital un venit oarecare.

2. vb. intr. A stringe, a economisi spre a-și face un capital [fr.].

*CAPITALUȚĂ (pl.-uțe) sf. & Mică literă capitală întrebuintată în tipografie: prescurtările numelor autorilor citați în acest dicționar sînt tipărite cu CAPITALUTE.

*CAPITAN sm. ① ✕ Ofițer care comandă o companie de infanterie, un escadron de cavalerie sau o baterie de artilerie (833); ②: ori Stan, ori ~, ori mare (sau totu), ori nimic; ori locul de frunte, ori cel din urmă ¶ ③ & Ofițer de marină care comandă un vas; comandantul unei corăbii de comerț (în marina comercială) ¶ ④ & ~ de port, ofițer din marina de război însărcinat cu ordinea și poliția unui port ¶ ⑤ & Odinioară: titlu purtat de civili sau de militari, cari se aflau în capul unor administrații sau comandau altor subșefi: ~ de poștă; ~ de județ; ~ de dărbani; ~ de margine; ~ de tirg (— la cuvintele respective) ¶ ⑥ & Căpetenie de oștire ¶ ⑦ Șeful, căpetenia unei bande de tîlhari sau de haiduci [it.].

*CAPITANEASĂ (pl.-ese) sf. Soția unui căpitan.

*CAPITANESC adj. De căpitan.

*CAPITANIE sf. ✕ ① Starea, funcțiunea, gradul de căpitan; căpitania portului, administrația portului, locul unde funcționează căpitanul portului ¶ ② Timpul cît poartă cineva gradul de căpitan ¶ ③ ~ de județ, teritoriu dintr'un județ supus jurisdicțiunii unui căpitan ¶ ④ ✕ & Batalion (de vre-o 1000 de soldați): în urma lor veneau Roșorii și Verșorii, călări, despărțiți în căpitani (oob.), ¶ ⑤ Căpetenie.

& CAPITAN-PAȘA sm. ♡ Mare amiral la Turci [tc. kapudan - b'aşy].

*CAPITAȚIUNE, *CAPITAȚIE sf. ♡ Dare, impozit pe cap [fr. < lat.].

*CAPITEL (pl.-eluri, -ele) sn. ♡ Partea cea mai

Fig. 834. Capitell doric.

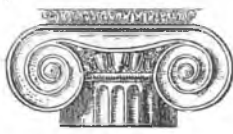

Fig. 835. Capitell ionic.

de sus, de obicei sculptată, a unei coloane, prin care trunchiul coloanei se leagă cu tavanul sau cu bolta ce susține; capitellele clasice sînt de trei feluri: doric, ionic și corintian (834, 835, 836): frumusețea o găsești însă... printre stilpi supțiri cu ~e săpate (arg.) [it.].

CĂPETENIE = CĂPETENIE.

*CAPITOL (pl.-ole) sn. ① ♡ Una Fig. 836. Capitell corintian. din părțile în care se divide o scriere (o carte, un cod, o lege, etc.) ¶ ② & Subiect

de conversație; chestiune: se pricepe foarte bine la modă și... nu odată este consultat asupra acestui ~ (CAR.) [it.].

*CAPITONĂ (-onez) vb. tr. A tapița în blăvalave, a tapița un fotoliu, o canapea, etc. cu stofă sau cu mătase întinsă pe o căptușală de lînă, de păr de cal sau de cîlți, în așa fel încît să rămîie la suprafață niște adîncături dispuse simetric: ~ o canapea; fotoliu capitonat (837) [fr.].

Fig. 837. Fotoliu capitonat.

*CAPITUL (pl.-ule) sn. Corpul, adunarea canonicilor dintr-o catedrală (la catolici) [it.].

*CAPITULĂ (-ulez) vb. intr. ① ✕ A trata cu vrăjmașul condițiunile predării unei cetăți impresurate: Brăila capitulă după o asediere destul de prelungită (BALC.) ¶ ② A se preda, a se supune sau a cădea la învoială după o lungă împotrivire [fr.].

*CAPITULĂ (pl.-le) sf. & Inflorescență la care receptaculul este lătit ca un disc purtînd un mare număr de flori sexile, apropiate unele de altele, cum d.ex. la mușetel, la floarea-soarelui, etc. (838) [fr.].

Fig. 838. Capitula.

*CAPITULAR 1. adj. ♡ Privitor la un capitol. 2. *CAPITULARE sn. pl. & Culegere de ordonanțe ale unui rege carolingian: ~le lui Carol cel Mare [fr.]. *CAPITULAȚIUNE, *CAPITULAȚIE sf. ① Faptul de a capitula ¶ ② ✕ Act în care se fixează condițiunile de predare ale unei cetăți sau unei armate ¶ ③ & Convenție în virtutea căreia sușii unei puteri creștine se bucurau de anumite privilegii în Statele musulmane [fr.].

*CĂPIȚA (-itez, CĂPIȚI (-iteșc) vb. tr. ♡ A stringe finul în căpițe.

*CĂPIȚĂ (pl.-ite, -iti) sf. ♡ Grămadă de fin sau de paie, de formă conică, mai mare decît un purcoiu, dar mai mică decît o claie (839): ardeau căpițele de fin, olăile și strele de grîu, că era tocmai în strînsul hnoașelor (l.-gh.) [comp. blg. kopică].

Fig. 839. Căpiță.

○ CĂPIȚĂ² (pl.-te) sf. Băn. ♡ = SCUFITĂ [srb. kapaica].

*CAPIU, Mold. CAPCHIU adj. ① ♡ Care s'a bolnăvit de căpială: să se depărteze oile capii din turmă (DRAGH.) ¶ ② & F Smintit, nebun, amețit, bulmac: d'ar fi de țiță și tot n'ar fi așa de proastă și de capie (OLVR.) [vsl. kaplja „picătură“].

*CAPINTORTURĂ (pl.-uri) sf. ♡ Pasăre cenușie din ord. acățătoarelor care întoarce mereu capul în toate direcțiunile, făcînd strîmbături și sbrîndu-și penele; numită și „virtecap” sau „sucitoare” (Junz torquilla) (840) [lat. cap + intort „întors“].

*CAPLAMA sf. ♡ Îmbucătura una în alta a scîndurilor de la podeala caselor țărănești [tc.].

○ CĂPLAN sn. Maram. ♡ = CAPELAN [ung. kaplan].

*CAPLANI sm. pl. Mișia turcească, cu supranumele de „tigri” (ALECS.) [tc. kaplan „tigr“].

*CAPLAUG = OLAPAU.

*CAPO (DA-) = DA-CAPO.

*CAPOC sbst. Soiu de bumbac obținut din învelișul fructelor unor arbori tropicali; se întreburează la umplutul perinelor, saltelelor, etc. [fr.].

*CAPODOPERA (pl.-ere), & CAP-D'OPERA (pl.

Fig. 840. Capintortură.

-re, capete d'operă) *sf.* Lucrare făcută cu cea mai mare măiestrie, lucrare desăvârșită și de o frumusețe rară [it.].

○ **CAPOIU** = **COPOIU**.

* **CAPORAL** *sm.* ✕ Primul grad în infanterie după soldatul simplu (□ 841) [fr.].

CAPOT *(pl.-oate, ț.-oturi) sn.*

① △ † Un fel de manta boierească (□ 842): tată-meu își pune ~ ul cel roșu și încalecă calul (l.-gh.)

† @ ✕ Manta soldățească, capotă: purta o manta veche ofițerească...

peste alte două sau trei capoate cătănești (orig.) [tc. < it.].

* **CAPOT** *(pl.-oate) sn.* ① △ Haină femeiească de casă lungă pînă la călcie (□ 843): totii au putut vedea pe tinăra nevastă într'un larg ~ alb (oos.)

† @ ✕ Învelișul de metal care acoperă motorul unui automobil. [fr.].

* **CAPOT** *sbst.*

① ♣ Se zice, la anumite jocuri de cărți de ex. la picchet, despre jucătorul care n'a făcut nici o levată

† @ ♢ A face ~ pe cineva, a câștiga un mare avantaj asupra cuiva, a-l dovedi, a-l face marț: veți vedea cum voi face ~ pe ministrul cu tot departamentul său (oos.) [fr.].

* **CAPOTĂ** *(pl.-te) sf.* ① ✕ Man-

ta soldățească (□ 845) † @ △ Pălărie de cocoane, de o formă specială (□ 844) † @ ✕ Coșul, acoperișul mobil al unui automobil [fr.].

CAPOTEI *(pl.-ele)*

sn. △ Scurteciută (purtată de țărance în jud. Ilfov și Iași) [capot].

CAPRĂ *(pl.-re) sf.* ① ✕ Animal domestic, din ord. rumegătoarelor, cu coarne lungi întoarse înapoi, cu coada scurtă și cu trupul acoperit de o lână aspră numită „păr”; dă un lapte foarte bun și e numită adesea de economiști „vaca săracului” (*Capra hircus*) (□ 486);

②: a împăca și capra și varza, a mulțumi și pe unii și pe alții, a îm-

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

Fig. 841. Caporal.

Fig. 842. Cp. Capot.

Fig. 843. Capot.

Fig. 845. Capotă.

Fig. 844. Capotă.

Fig. 846. Capră.

Fig. 847. Capră-sălbatică.

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

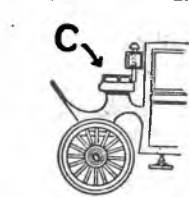

Fig. 848. C. Capră.

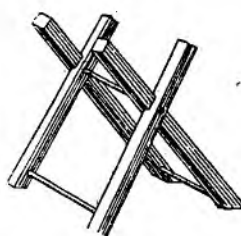

Fig. 849. Capră.

vreme pînă la două mii, tot capre curățite în var (l.-gh.)

† @ ♢ Poreclă dată Grecilor de la noi din țară: ~ ri-

toasă, Grec înfumurat † @ Scaunul trăsorie pe care șade

birjarul sau vizitiul (□ 848): vazelele să dă lute jos din capra

trăsurii (cre.) † @ Patru picioare de lemn dispuse cîte

două cruci și împreunate între ele, pe care se taie lemne

cu fereștrăul (□ 849); împreunate în alt chip, aceste patru picioare se

întrebuințează ca suport al unei mese, al unei

schele de zidari, etc. † @ ♢ Doi căpriori (de la a-

coperișul casei) încheiați la vîrf (□ 850) † @ ✕ Compasul dogaru-

lui, pas, pasnic † @ **Trans.**

† @ Virtelnită de depănat turtul (□ 851); ~ de

țevi, un fel de virtelnită așezată pe trei crăcane, pentru depănat țevi (□ 852) † @ **Trans.** Crăcană

pe care se pune ciubărul cu rufe † @ **Trans.** Coșul

cuptorului, hornul, făcut din nuiiele (dens.) † @ **Mold.**

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

† @ ✕ **CAPRA-DRACULUI** = **LUPUL-VRĂBILOR** † @ ✕ Arșic scos din încheietura piciorului caprei: averea noastră în arșice se suia într'o

toemai pe Vulcan de împușca cîte un pulu de urs și o ~ neagră (l.-gh.)

CAP.
CAP

intrebuințată odinioară ca leac contra podagrei (*Aegopodium podagraria*) (□ 855); — **PICIORUL-CAPREI**² = SPANAC-SĂLBATIC; — **ȚITA-CAPREI**¹, plan-

Fig. 855. Picioarul-caprei.

Fig. 856. Țita-caprei.

tă erbacee cu flori galbene dispuse în capitule (*Tragopogon pratensis*) (□ 856); — **ȚITA-CAPREI**² = BARBA-CAPREI¹ [lat. capra].

CAPRAFŌIU = CAPRIFOIU.

CĂPRAR¹ sm. Țel ce păzește caprele [lat. caprarius].

***CĂPRAR**² sm. Caporal: am plecat odată c'un biet ~, iarnă, pe viscol (ALECS.) [germ. K a p r a l, alterat prin etim. pop.].

○ **CĂPRĂREATA** (pl.-ete) sf. Băn. Trans. Țel Loc unde pasc, unde se odihnesc sau se adăpostesc caprele [lat. c a p r a r i c i a].

***CĂPRĂRIE** sf. ① Grupă de 8-12 soldați comandați de un caporal; pr. ext.: copiii din școală sînt despărțiți în mai multe căprării (siv.) Ț ② Mold. (sez.) Ț = CĂPRĂREATA [c a p r a r i].

CAPRESC adj. ① De capră: ne trezim într-o bună dimineață plini... de rîle căprească (CRG.) Ț ② * **COCEAN-CAPRESC** = CÎNSTET.

***CAPRICIOS**, ***CAPRIȚIOS** adj. Cu capriciu, cu toane [fr.].

***CAPRICIU** (pl.-ici), ***CAPRIȚIU** (pl.-ții), ***CAPRIT** (pl.-turi) sn. ① Dorință extravagantă, încăpățînată, care-i abate cuiva, hotărîre pe care o ia cineva pe neașteptate și fără motiv, toană: se deprinsese a-l orde obligat să-i facă toate caprițiile (VLAH.); Ți împlinesc cele mai mici caprițuri de copilă (NEGR.) Ț ② Bun plac, voie arbitrară, mendre [fr.].

***CAPRICORN** sm. ☆ ① Constelațiune, numită și „Țapul”, care, în vechile hărți, e figurată printr-un monstru jumătate țap și jumătate pește Ț ② Al zecelea semn al zodiacului, în care intră soarele la solstițiul de iarnă; (— **TABELA VI** și Ț **ZODIA**) Ț ③ Tropical ~ului, paralela a sferei cerești care trece prin semnul Capricornului [fr.].

CAPRIFOAIE = CRETUȘCA [caprifoiu].

CAPRIFOIU sm. Ț ① Arbust cu tulpina acățătoare și cu flori roșiatice, gălbuisau albe, foarte mirositoare; se cultivă mult ca plantă ornamentală (*Lonicera caprifolium*) (□ 857) Ț ② = CUNUȚĂ Ț [lat. c a p r i f o l i u m].

CAPRILEMĂ (pl.-me) sf. Ț ① = URDA-VĂCIU¹ Ț ② = HRENIȚĂ Ț.

CĂPRINE sf. pl. Ț = COFRINE¹ Ț.

CĂPRIOARĂ (pl.-oare) sf. Ț Animal sălbatic, rumegător, din familia cerbilor, cu coarne mici; e foarte sprintenă și poate face sărituri enorme (*Cervus capreolus*) (□ 858): sîrînd ca o ~ prin ale stufurii de flori și de verdeată (ISP.) [lat. c a p r i o l a].

CĂPRIOR sm. ① Bărbătușul căprioarei Ț Ț Ț Fie-care din lemnele lungi, prinse cu un cap în cosorocab și cu celălalt pe coarda de sus, pe care se pun lați învelitoarei unei case; cei patru ~i de la colțuri se numesc „sape” și alcătuiesc

Fig. 857. Caprifoiu.

„sapa casei”; cel de la mijloc se numește „țăpoiu” sau „sugar” (— □ 850 și 935): vîntul începu... a scutura casa cea mică în toate încheiturile ~ilor ei (EMIN.) Ț Ț Ț Falcă: dîndu-Ț o palmă, să-l strămute ~ii (CAR.) [lat. caprēolus].

Fig. 858. Căprioară.

Fig. 859. Căprioareală.

CĂPRIORĂ sm. dim. Ț Căprioară mică (la acoperișul casei).

CĂPRIOREALĂ (pl.-eli) sf. Ț Căprioară din care se alcătuiesc acoperișul casei (□ 859) [c a p r i o r i].

CĂPRIOREL sm. dim. Ț Căprioară mică (la acoperișul casei).

CĂPRIORI (-oresc) vb. tr. Ț A înțepeni, a pune căprioară pe acoperișul casei.

CĂPRIORIT sbst. Ț Faptul de a căprioară.

CĂPRIORĂ (pl.-oare) sf. Ț dim. CĂPRĂ.

CĂPRIȘOR sm. Ț Ț Mică plantă ierboasă, cu flori gălbui, ce crește pe locuri umede și mlăști-

Fig. 850. Căprișor.

Fig. 861. Căprioară-șor-oacheș.

noase (*Cyperus flavescens*) (□ 860) Ț Ț ~-OACHEȘ, plantă ierboasă, cu flori brune-închise; crește prin mlăștini și pe lângă piraie (*Cyperus fuscus*) (□ 861).

○ **CĂPRIT** (pl.-itari) sn. Mold. (sez.) Ț Turmă de capre.

***CĂPRIT**... = CAPRIFOIU...

CĂPRITĂ sf. Ț dim. CĂPRĂ Ț: Căpriță după dînsul pe-o laviță sărea (DOB.)

Ț Ț Ț Plantă alburie ce seamănă cu loboda; crește prin locuri sărate și pe malul mării (*Atriplex litoralis*) (□ 862).

CĂPRIU = CĂPRUȚ.

○ **CĂPRU(N)IU** sn. Trans. Băn. Ț Scaunul vîrtelniței alcătuit dintr-un butuc cu trei craci [c a p r a].

CĂPRUȚ, Mold. CĂPRU adj. Negru bătînd în galben (vorb. de ochi): era „naltă, uscățivă... cu ochii căprui (OLVR.); Ochiișorii săi căprui Trezea lumea 'n vasești (ALECS.) [c a p r a].

○ **CĂPRUȚĂ** (pl.-te) sf. Trans. dim. CĂPRĂ Ț.

***CAPSĂ** (pl.-se) sf. Ț Grăunte găunos sau mic cilindru de metal umplut cu o materie explozivă, adaptat la cartuș, și prin lovirea căruia se aprinde praful de pușcă cu care e încărcat cartușul (□ 863) [germ. K a p s e l].

CAPSOMAN sm. Ț Prost și încăpățînat: Domnii creștini erau niște ~i, greei a-i urî din loc (ISP.).

Fig. 862. Căprioară.

***CAPSULĂ** (pl.-le) *sf.* ① * Fructul uscat, la multe plante, în formă de pungă sau măciucă, cu numeroase semințe înăuntru, cum e de ex. la mac, la garofiță, la mușcată, etc. (□ 864) ¶ ② Vas de platină, de porțelan, de piatră, etc., de forma unei tichii, care servă la evaporarea lichidelor (□ 865) ¶ ③ * Inveliș solubil de gumă, de gelatină, etc. cu care se înfășoară unele medicamente, neplăcute la gust, bulin ¶ ④ Inveliș metalic care se pune la gîtul sticlelor, în locul sau deasupra dopului

Fig. 863. Capsă.

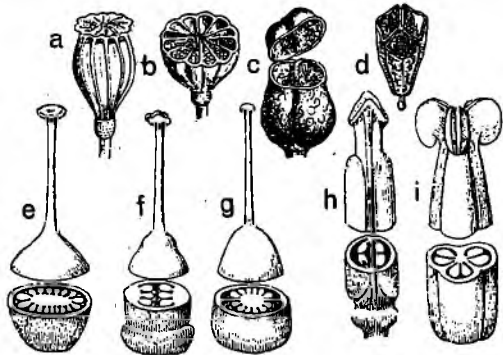

Fig. 864. Capsule: a, b) de mac-roșu; c) de măslariță; d) de brînduș-de-toamnă; e) de cioboșica-cucului; f) de trifoiște; g) de lăsnicior; h) de micșunele ruginite; i) de lalea.

(□ 866) ¶ ③ Capsă [fr.].

*CAPSULAR

adj. * Cu capsulă: fruct ~ [fr.].

*CAPȘON

CAPȘON.

*CAPȘOR *sm.*

dîm. CAP ①: deasupra ~ului bălău se revărsă ploaie de sărutări (GRL.).

*CAPȘUN *sm.*

* Plantă cu flori albe care produce căpșunile (*Fragaria elatior*) (□ 867).

*CAPȘUNĂ (pl.-ne) *sf.*

Poama căpșunului, o fragă mare, uneori cît o nucă,

Fig. 867. Căpșun.

Fig. 865. Capsula de sticlă.

Fig. 865. Capsula.

albe care produce căpșunile (*Fragaria elatior*) (□ 867).

de formă rotundă sau conică, și de un gust dulce-acrișos; ②: în porțile căpșunelor, minoua toile (ISP.).

***CAPTA** (-tez) *vb. tr.* ① A căpăta prin amăgeli, prin mijloace necinstite: ~ o moștenire ¶ ② ~ un izvor, a face lucrările, săpăturile trebuincioase spre a se putea folosi ori-cînd de apa unui izvor [fr. < lat.].

○**CAPTĂ** (pl.-te) *sf.* Băn. Calapod [ung.].

○**CAPTALAN, CĂPTALAN** *sm.* * ① Plantă ierboasă cu tulpina acoperită cu solzi roșietici, cu frunze mari și late și cu flori purpuri; după credința poporului, această buruiană, descîntată, ferește casa de ciurmă; cu frunzele ei se acopăr stupii; e numită și „brustur(-dulce)”, „rădăcina-ciumii” (Băn. „buiedea-ciumii”), „sudaorea-lap-telui”, etc. (*Petasites officinalis*) (□ 868) ¶ ② **CAPTALAN-NEGRU**, plantă ierboasă, cu flori galbene, numită și „sornoroasă” (*Verbascum nigrum*) (□ 869) ¶ ③ = **CAPTAR** [ung. kaptalan „stup”].

CAPTAR, CĂPTAR (pl.-bre) *sn.* ① Capac cu care

se acopere stupul, ca să-l apere de ploaie și de ar-

CAP-
CAP

Fig. 868. Captalan. Fig. 869. Captalan-negru.

șiță (→ STUP) ¶ ③ **Mold.** Bucată de coajă de brad pe care ciobanul, cînd mulge oile, o pune între el și găleată, ca să nu-l stropească laptele [srb. ung. kaptar].

***CAPTAȚIUNE** *sf.* * Faptul de a capta, de a dobindi o moștenire, o donațiune prin lingșuri sau amăgeli [fr.].

***CAPTIV** 1. *adj.* ① * Prins în războiu, căzut în mîinile dușmanului, rob ¶ ② Lipsit de libertate, închis; o pasăre ~ă, închisă în colivie ¶ ③ Balon ~, balon reținut printr'o frînghie.

2. *sm.* * Om prins în războiu, rob [fr. < lat.].

***CAPTIVA** (-vez) *vb. tr.* ① A robi; ②: ~ inimile; avea atîta putere și dulceală în vorbirea lui încît era peste putință de a nu ~ auditorul (I.-GH.) ¶ ③ A absorbi; a ocupa cu totul ¶ ④ A fermeca, a ademini [fr.].

***CAPTIVANT** *adj.* Ce captivează (ce robește, ce farmecă, etc.): zîmbind inconștient de risul el drăgă-las, ~ (VLAH.) [fr.].

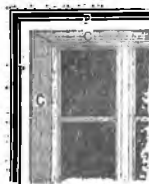
***CAPTIVITATE** *sf.* Starea celui captiv, celui căzut în mîinile dușmanului, robie, lipsă de libertate [fr. < lat.].

○**CAPTUG** (pl.-uguri) *sn.* Olten. A Foaie de pinză care se coase pe dedesubtul spatelui și piep-tilor de la cămașă (CIAUS.).

***CAPTURA** (-urez) *vb. tr.* ① A prinde o corabie dușmană ¶ ② A secuestra, a pune mina pe măruri de contrabandă [fr.].

***CAPTURĂ** (pl.-uri) *sf.* ① A Prinderea unei corăbii dușmane ¶ ② Secuestrarea unor măruri, intrate pe furis în țară [fr.].

CAPTUȘALĂ (pl.-șeli) *sf.* ① Stofa, materia, scindura, cu care se căptușește o haină, tocul unei uși sau unei ferestre (□ 870), un zid, un șant, etc.: pardesul ou ~ de atiaz (BR.-VN.) ¶ ② Înșelăciune ușoară.

***CAPTUȘI** (-ușese) *vb. tr.* ① A acoperi dosul unei haine cosind pe toată întinderea ei altă materie ¶ ② A acoperi ceva (cu Fig. 870. C. Căptușală. P. Pervaz. hîrtie, etc.) ca să devie mai rezistent, mai frumos, etc.: ~ pereții ou solinduri; ~ o corabie cu plăci de fier ¶ ③ A îmbrăca, a așterne, a acoperi cu var, cu nisip, cu pietriș, etc. ¶ ④ F A șterpeli; a înșela, a păcăli: Ah! ce bine-mi pare Că i-am căptușit (ALECS.).

†**CAPUCHEHAIA, †CAPUCHEHAIA** *sf.* † Agentul diplomatic al Domnilor noștri pe lîngă Poartă, avîndu-și reședința la Constantinopol [tc.].

***CAPUCIN** *sm.*, ***CAPUCINĂ** (pl.-ine) *sf.* † Călugăr(iță) din ordinul cerșetorilor Sfîntului Francisc (□ 871, 872) [fr.].

†**CAPUGIŢU, †CAPEGIŢU, †CAPIGIŢU** *sm.* Portar al

Fig. 871. Capucin.

Fig. 872. Capucină.

seraiului din Constantinopol; însărcinat dese-ori de către Sultan cu anumite misiuni în țările noastre, în spec. cu mazi-
lirea sau decapitarea Domni-
lor (873): în situa cînd sosesa în
Buourești oapungul ce venea să-l tale
capul a.-m.) [tc.].

CĂPUȘ (-ueso) vb. tr. și refl.
① A (se) căpătui; a se îngriji
de cele trebuincioase (pentru
drum, pentru o întreprindere,
etc.): în scurt timp, el se căpăluie
de-a binele (fac.); așa căpălit și pre-
gătit de drum, pleacă către satul unde
trăiau părinții lui (usp.). ② A prinde
(prin surprindere), a apuca, a
înălța: au căpălit-o îndată și au a-
dus-o stăpînului lor (ss.) [c. ap.].

CĂPUȘĂ sf. ① Mică in-
sectă fără aripi, ce seamănă cu
un păianjen, care trăiește ca pa-
razit în lîna oilor, în pielea că-
rora se înfige și le sugă sîn-
gele; numită și „acăriță” sau
„mielăriță” (*Melophagus o-
vinus*) (874) ② ③ Plantă
ierboasă cu frunze mari stră-
lucitoare, originară din Africa
unde poate ajunge la o înăl-
țime de 10-12 metri; din
semințele ei se ex-
trage uleiul de ri-
cin, întrebuintat
în medicină ca
purgativ (*Rici-
nus communis*)
(875) ④ ⑤ Mu-
gur, vîlstar de
viță de vie [comp.
alb. kăpuša, blg.
kăpuš].

Fig. 874.
Căpușă.

Fig. 875.
Căpușă.

CĂPUȘNIC sm. ③ = CRĂSTĂVAL.
* **CĂPUȘON** (pl.-oane) sn. ③ Glu-
gă (purtață în spec. de femei și co-
pii) (876): ~ ul alb de lînă (fi în-
ouăjura țafa (EMIN.) [lr.].

CĂPUȘOR sn. dim. CAP. ① ②
un turnuleț scund, ascuns ca un ~ fricos
de broască țestoasă (ira.).

③ **CĂPUȚ** (pl.-te) sn. Băn. Trans.
Haină scurtă, un fel de mîntean ce
poartă țărani peste cămașă
(877): Dar de-acolo n'a venit...
Cu ~ cu mineci lungi (RET.) [ung.].

CĂPUTĂ (-tez) vb. tr. Mold.
A pune căpută, a în-
căpută: să mai dea un irmilio lui
Pavel, iar el să-l căputăze ciubotele
(CRG.).

CĂPUTĂ (pl.-te) sf. ① ②
Partea piciorului de la înche-
ietura gleznelor pînă la degete
③ ④ Partea încălțămîntei
care acopere căputa picioru-
lui: în care parte pică ciubota cu
gura căputei, într-aceia parte cred
(fetele) că se vor mărita (MAR.).

⑤ **CĂPUTAR** (pl.-tare) sn.
Băn. (rus.) ③ Calapod pentru căpută.

CĂPUTĂTURĂ (pl.-turi) sf. Păptul de a că-
pută; punerea unei căpută nouă la o încălță-
mînt: treizeci lei vechi pe lună și două rînduri de căpută-
turi pe an. (G.N.).

CĂPUT sm. dim. CAP.

* **CĂPUTÎN** = CAPUCIN.

* **CAPUTÎN**, * **CAPUTINER** sm. Pahar cu cafea cu
lapte (servit la cafenea): un fel de ambrozie compus din
puțin lapte, puțin „ivart” și puțin zahăr, și numită în limba
vulgară „caputîn” (CAR.) [germ.].

CAR (pl. care, ț cară) sn. ① Trăsură mare cu
patru roți, prevăzută în părțile laterale cu loitre,
cu scoarțe sau cu coș, trasă de boi sau de cai, și cu

Fig. 873. Capugi.

care se transportă greutăți (878); — ② a fi a sînoasă
roată la ~, a fi fără nicio însemnătate, de nicio un
folos într-o adunare, într-o întreprindere, etc.;

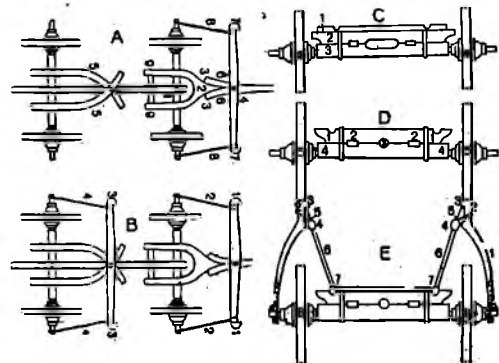

Fig. 878. Carul și părțile lui.

A. 1. Inima. — 2. Piscul, furca, gruiul. — 3. 3. Urechile pro-
pului. — 4. Proțapul. — 5. 5. Lișițele, furculițele, gemă-
nările, ciorobărițele. — 6. 6. Cuiul din urechi, huludețul.
— 7. 7. Crucea. — 8. 8. Lambele, (în)tinzătorile, vătraiele,
lanțurile crucii, lanțușurile, costiușurile. — 9. 9. Spina,
brăcinarul, coarda, brînșorul.

B. 1. 1. Crucea dinainte. — 2. 2. Lambele dinainte, (în)tin-
zătorile, vătraiele, lanțurile crucii, lanțușurile. — 3. 3.
Crucea dinapoi, scara, măgărița. — 4. 4. Lambele dinapoi,
(în)tinzătorile, etc. (2. a. 2.).

C. 1. Virtejul, băbutul. — 2. Gresia, perinocul, scaunul
dinainte, masa, baingicul. — 3. Osia (alcătuită din „fusul
osiei” și „podul osiei”). — 4. 4. Roțile.

D. 1. Perinocul, scaunul dinapoi. — 2. 2. Crestele cracilor,
gaurile liștelor. — 3. Gaura inimii, creștușul inimii. — 4. 4.
Podul osiei. — 5. 5. Roțile.

E. 1. Leuca. — 2. Măseaua, (urechea, etc.) leucii. — 3. Cio-
cul (clobanțul, căciula, etc.) leucii. — 4. 4. Carimbii de
sus. — 5. 5. Kîncă, postorunca. — 6. Speteaza loitrei. —
7. 7. Carimbii de jos. — 8. 8. Roțile.

după ce frîngi ~ul, mulți se găsesc să-ți arate drumul bun,
mulți se găsesc să-ți dea sfaturi, cînd e prea tîrziu;

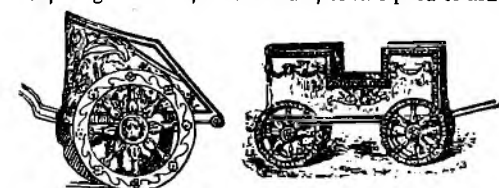

Fig. 879. Car roman. Fig. 880. Car de triumf bizantin.

AC, BOU, BUTURUGĂ, PIATRĂ ① ② Trăsură (mai
adesă cu două roate) de care cei vechi se serveau
la alergări, în război, în triumfuri, etc.: ~ de
triumf, ~ triumfal (879, 880) ③ ④ ~ ~ul soarelui,
~ ul nopții, etc., figuri împrumutate din mitologie ⑤
⑥ ~ funebru, dîc ⑦ ⑧ Conținutul unui car: un
~ de fîn, de lemne, de pepeni, etc.; ⑨ de cîntec un ~ de mînt,
mai bine un dram de noroc; ⑩ CIOMAG; cu ~ul, foarte
mult, în cantitate foarte mare: a avut zile cu ~ul, i-a
fost dat, scris să trăească, scăpînd de toate pri-
mejdile ⑪ ⑫ Masa mișcătoare a joagărului,
numită și „cărui(ă)” sau „războiul”, care poartă buș-
teanul de tăiat în scînduri; e alcătuită din două
grinzii lungi, împreunate, de-o parte și de alta,
prin alte două mai scurte (JOAGĂR, ⑬ ⑭ CARUL-
CU-BOI sau CARUL-MARE și CARUL-MIC, constelații-
nile numite și „Ursa mare”, „Ursa mică”, ale căror
stele sînt așezate ca și cînd ar înfățișa niște care
(881) ⑮ ⑯ Băn. ⑰ CARUL-ZÎNELOR = PODBEAL-DE-

MUNTE ¶ ① **CAR-DE-FOC**, tren; locomotivă: alunga..., cu fluierul răgușit al ~ului de foc, droaiele de lupi (GRIG.) [lat. car-rus].

CAR², **CARIU** sm. ♀

① Larva ori-cării insecte care trăiește în lemn și-l roade: dă-le to-oul de locane! d'abia pră-sesc cari și păduchi de lemn (CAR.) ¶ ② Insectă coleop-teră care trăiește în lemn. *in spec.* în mobile vechi pe care le rod făcând niște găuri rotunde (*Ano-bium pertinax*) (□ 882) răscoleşti... cărți bisericești și scoarțele roase și găurile de cari (VLAH.); crăpa de ciudă și rodea în nuroi oam roade ca-riul în lemn (CRO.) ¶ ③ **CAR-DE-PĂDURE**, ~**MARE** sau ~**DE-SCOARTĂ**, altă in-secță coleopteră care se găsește *in spec.* în lem-nul de brad pe care-l găurește formînd un fel de galerii (*Bostrychus ty-pographus*) (□ 883) [lat.

Fig. 881. Carul mare și Carul mic. — P. Steaua Polară.

găsește *in spec.* în lem-nul de brad pe care-l găurește formînd un fel de galerii (*Bostrychus ty-pographus*) (□ 883) [lat.

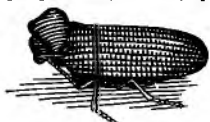

Fig. 882. Car.

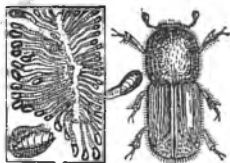

Fig. 883. Căr-de-pădure.

vulg. carius = clas. caries].

CAR³ = **CRI**

CARA (car) 1. vb. tr. ① A transporta, a duce (pe cineva sau ceva) cu carul: ~ lemne din pădure ¶ ② *Pr. ext.* A transporta, a duce cu mina, în brațe sau în spinare dintr'un loc într'altul, *in spec.* cînd se repetă des acțiunea: ~ copiii în spinare; ~ lucrurile din casă. ③ ~ apă la puț ~ **APĂ**; ~ apă cu ciurul ~ **CIUR** ¶ ④ A duce, a transporta la suprafață (vorb. de va-lurile apei): valurile înfuriate ale rîului cărau copaci în-tregi smulși din rădăcină ¶ ⑤ **F** ~ pumni (palme), a lovi pe cineva de multe ori și una după alta cu pumnii, cu palmele: îi trîntea la pămînt și-l căra lapumni (A-CH.).

2. vb. refl. ① A se duce, a se transporta dintr'un loc: unul cite unul se cărăra pe la casele lor de la curtea acestui împărat (A-CH.). ¶ ② A se mișca din loc, a-și țiri picioarele: aice... se afla multime de vite... atît de uscate și prisărîte, olt abia se căra (SB.). ¶ ③ **F** A pleca repede, a fugi, a o șterge dintr'un loc: Dar tu ce cauți aicea r la cară-te din așa loc! (PANN) [lat. vulg. *carrare]. ④ **CĂRABĂ**, **CARABĂ** (pl.-ăbi,-abe) sf. ⑤ **Trans.** Băn. Un fel de fluier pe care-l fac copiii din co-torul găunos al foii de dovleac, din țevi de soc, etc. ¶ ⑥ **Trans.** Teava cu găurele de la cîmpoii ¶ ⑦ **Mold. Olten.** ⑧ Om sau animal umflat, îmbui-bat de mâncare; (om) sătul de somn ¶ ⑨ **F** Babă bătrînă, hircă (srb. kara bej).

CARABAN sm., ♀ ① Gîndac castaniu, cu un corn mare pe cap, care trăiește prin surcelele putrede din apropi-rea tăbăcărilor; nu-

Fig. 884. Caraban.

Fig. 885. Carabană.

mit și „dubălar(iu)“, „bălgăr(iu)-cu-corn“, „for-fecar“, etc. (*Oryctes nasicornis*) (□ 884); fe-mieșca, numită **CARABANĂ**, n'are corn pe cap (□ 885) ¶ ② = **RĂDAȘCA** [comp. alb. k a r a b i ș t e „forfecar“].

CĂRABANI (-ănesc) 1. vb. tr. **F** ① A căra, a duce mereu de la un loc la altul: încep eu toții a ~ la saltele cu puf (CRO.) ¶ ② A căra la pumni: făcu...că că-

răbănească sub-prețectul o însemnată cantitate de pumn (D-ZAMF.).

2. vb. refl. ① A se căra, a o șterge dintr'un loc: cărăbăniți-vă de la mine și mă lăsați în pace (CRO.); boierii și norodul... încep a se ~ spre întăriturile munților (VLAH.) ¶ ② **Olten.** (CIAȘU.) A se umfla de prea multă mincare sau de boală (vorb. mai ales de vite).*

CARABAȘ, **CARABAȘ** sm. ① ~ = **PESCAR** ②

¶ ③ ~ **DE-MARE** = **PESCAR** ⑥ ¶ ④ **Olten.** Oaie albă cu botul negru [tc. kara -baș, cap negru].

⑤ **CARABĂȚ**, **CARABETE** sm. **Mold. Bucov.** Larva țîntarului sau a stre-chiei (□ 886).

⑥ **CĂRABI** (-besc) vb. refl. **Olten.** A se umfla, a se sătura de min-care sau de somn [cărabă].

***CARABINĂ** (pl.-ne) sf.

Armă de foc, cu țeava ghintuită, mai mică decît o pușcă (□ 887): nîmerea mai bine decît altul cu o ghintuită (DOB.). [fr.].

***CARABINIER**, **CARA-BINER** sm. ① Soldat înar-mat cu o carabină (□ 888): carabinierii poloni trîntiră de pe cal vreo cițva tătari (BALC.) ¶

② Jandarm (în Ita-lia) [fr.].

③ **CARABIȚĂ** (pl.-ite) sf. **Trans.** = **CA-RABĂ** ①.

④ **CARABOIA** sf., Băn. **CĂRABOI** sbst. Vi-triol negru [tc.].

CĂRABUȘ sm. ♀

① Insectă coleop-teră, un fel de gîndac de culoare neagră-roșcată, care zboară fără astîmpăr în toate părțile și roade frunzele, florile și fruc-tele cele mai fra-gede, pricinuind mari stricăciuni (*Melolontha vul-garis*) (□ 889): o cioară se ridicase și urmărea un ~ (BR.-VN.) ¶ ② ~ **VERDE** = **GÎNDAC-VERDE**.

③ **CĂRABUȘCĂ** (pl.-usti) sf. **Bucov.** Cutioară din coajă de arbori (pentru tabac, etc.): băgînd degetele drepte sale într'o ~ de mesteacăn (GRIG.) [rut.].

CĂRABUȘEL sm. ♀ Gîndăcel ce seamănă cu cărăbușul (*Rhizotrogus solstitialis*) (□ 890).

CARACATIȚĂ, **Mold. CRACATIȚĂ** (pl.-te) sf. ♀

Molusc marin din clasa ce-falopodelor, cu corpul de formă ovală, înarmat în ju-rul capului, cu opt brațe (tentacule) lungi și puter-nice, pline de ventuze, cu care-și apucă prada; capul e prevăzut cu doi ochi mari ca de pește; gura, care se află în mijlocul coroanei bra-țelor, e înarmată cu un cioc tare ca al papagalului: se vinează pentru carnea ei, bună de mincat, care se consumă la noi, uscată, ca aliment de post (*Oc-topus vulgaris*) (□ 891) [rus.].

CARACOLAC sm. ♀ Animal sălbatic din pus-tiurile și stepele Africii și Asiei centrale și meri-dionale, un fel de ris, cu coada lungă, cu urechile negre, care se vinează pentru blana lui (*Lynx ca-racal*) [tc.].

Fig. 886. Carabăș.

Fig. 887. Carabină.

Fig. 888. Carabinieri (sub Lu-dovic al XIV-lea, sub Napo-leon I, sub Napoleon al III-lea).

Fig. 889. Cărabuș.

Fig. 890. Cărabușel.

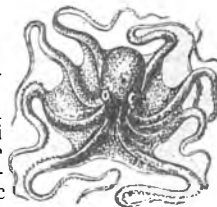

Fig. 891. Caracatiță.

Aldine	Dicționar Enciclopedic al
Anticua	Dicționar Enciclopedic al
Azure	DICTIONAR ENCI
Caligrafice . .	<i>Dicționar Enciclopedic al</i>
Capitaluțe . .	DICTIONAR ENCICLOPEDIC AL
Clarendon . . .	DICTIONAR ENCICLOP
Compacte (Grase)	Dicționar Encicloped
Contur. . . .	Dicționar Enciclopedi
Cursive	<i>Dicționar Enciclopedic al</i>
Eghiptiene . .	Dicționar Enciclopedi
Elzevire	DICTIONAR ENCICLOP
Gotice	Dicționar Enciclopedi al
Grotești	Dicționar Enciclopedic al
Înguste (Smale)	Dicționar Enciclopedic al limbii Româ-
Lapidare	Dicționar Encicloped
Late (Brait) . .	DICTIONAR ENCICLO
Medieval . . .	Dicționar Enciclopedic al
Schelet. . . .	DICTIONAR ENCICLOPEDIC AL LIMBII ROMÂNE
Mașina de scris	Dicționar Encicl
Ronde	<i>Dicționar Enciclopedic al limb</i>

* **CARACTER** (pl.-ere) *sn.* ① Φ Semn sau literă de tipar (892): ~ tipografic, ~ de imprimărie ② Semn convențional al scrisului: ~ alfabetice ③ Numele semnelor în trebuință în diferitele științe: ~e. algebrice ④ Însușire proprie, calitate distinctivă ⑤ Titlu, demnitate: ~ de ambasador ⑥ Fire: ~ blind ⑦ Voiață energetică, tărie: om de ~ ⑧ Distincțiune (verb. de stil sau de muzică): stil de mare ~ ⑨ ⑩ ⑪ Comedie de ~, comedie în care se desfășoară caracterul, firea unei persoane ⑫ Dans de ~, care reprezintă o acțiune ⑬ Trăsuri esențiale ale unui animal, ale unei plante [fr.].

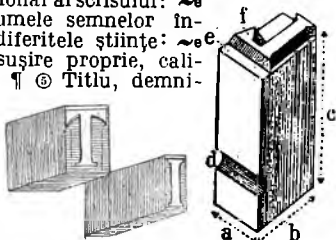

Fig. 892. Caractere tipografice:

a) grosimea; b) corpul; c) înălțimea; d) semnatura; e) spinarea; f) floarea;

se desfășoară caracterul, firea unei persoane ⑫ Dans de ~, care reprezintă o acțiune ⑬ Trăsuri esențiale ale unui animal, ale unei plante [fr.].

* **CARACTERISTIC** 1. *adv.* Care caracterizează: semn ~.

2. **CARACTERISTICĂ** (pl.-ee) *sf.* ① Trăsătură particulară, semn distinctiv ② ± Partea întreagă a unui logaritm [fr.].

* **CARACTERIZA** (-izez) *vb. tr.* A face să reiasă, a scoate la iveală, a arăta ceea ce formează caracterul esențial al unei persoane sau unui lucru: grația nepusă care o caracterizează (CAR.) [fr.].

CARACUDĂ (pl.-de) *sf.* ① Pește cu corpul turcit care trăiește în fundul bălților și heleșteilor (numit în Mold. „caras”) (Carassius vulgaris) (893) ② ③ F (în înțeles colectiv) Oameni fără nici o însemnătate (într'un partid, într'o adunare. etc.) [blg. < tc.].

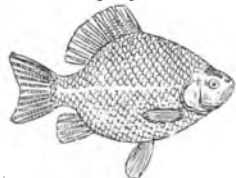

Fig. 893. Caracudă.

CĂRĂDĂȘĂ = RĂDĂȘĂ.

CARAFA, **GARAFA** (pl.-afe, -ăți) *sf.* Sticlă de cristal, cu pintecele larg și gîtul strîmt, în care se

pune vin, apă, etc. (894): să-ți dea mezele cu pline și o carafă de vin (PANN); adă două gafe ou Cotnar (ON.) [ngr. < it.].

CARAFTE *sf. pl.* ① Cele două lemne orizontale înfipte în furcile războiului și care țin vătalele (RĂZBOIU).

CARAGACE, **CARAGATA** (pl.-ate) *sf.* ① CARAGĂȘĂ *sf.* ② COTOFANĂ [tc. kar-gača < ngr. καραγάτσα; comp. bg. karakaška].

Fig. 894. Carafe

CARAGHIOS, **CARAGHIQZ** 1. *sm.* ① Glumeț, care, prin strîmbăturile sau prin vorbele lui, provoca risul la curțile Domnilor, bufon ② Individ care prin vorbe, glumele sau gesturile lui se face de ris sau face pe alții să ridă: Ion a început să ridă de moarturile caraghiosului (CAR.); un pitic ghebos, care era caraghiosul satului, se agăță deasupra porții (ON.).

2. *adj.* De ris, care provoacă risul, care se face de ris: să-l vezi ce caraghios e ou țigara în gură (CAR.) [tc. karagöz „ochiu negru”].

CARAGHIOSLIC, **CARAGHIQZLIC** (pl.-teuri) *sn.* Gest, vorbă de caraghios; glumă grosolană: suptentul încearcă să mai istorisească cîte un caraghios (D-ZAMF.); spune obrăznicii, măscurii caraghiosilor și capătă și el o buclă de pline (CAR.) [tc. karagözlük].

③ **CARALA (M)BĂ** = CALARABĂ [ung. karaláb].

* **CARAMBOL** (pl.-oale, -oluri) *sn.* ① Bila

roșie, la biliard ② Atingerea pe rînd a celorlalte două bile de către bila lovită cu tacul, carambolaj (895): s'au ciocnit on două bile pe un biliard, făcînd un ~ (ALECS.) [fr.].

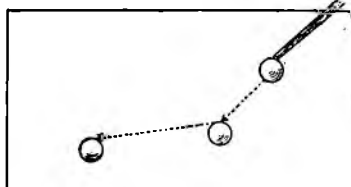

Fig. 895. Carambol.

* **CARAMBOLA** (-olez) *vb. tr.* A face un carambol [fr.].

* **CARAMBOLAJ** (pl.-aje) *sn.* ① Faptul de a carambola ② Partidă de biliard în care se numără carambolurile făcute [fr.].

* **CARAMEL** (pl.-ele) *sm.* ① Zahăr topit și în parte descompus ② Bomboană făcută din zahăr ars (topit la foc) [fr.].

CARAMFIL = CALOMFIL.

CARAMFILĂ = CARANFILĂ.

CĂRĂMIDĂ (pl.-izi) *sf.* ① Piatră artificială de formă dreptunghiulară făcută din humă sau lut ars în foc și întrebuințată la construirea zidurilor, sobelor, etc. ② Cu înțeles colectiv: a face, a vinde ~ [gr.-biz. κεραμίδα].

CĂRĂMIDĂR *sm.* ③ Cel ce face sau vinde cărămizi.

CĂRĂMIDĂRIE *sf.* ④ Locul unde se fabrică și se ard cărămizile.

CĂRĂMIJOARĂ (pl.-re) *sf.* ① dim. CĂRĂMIDĂ ② DE-A CĂRĂMIJOARA, joc de copii cu mingea.

CĂRĂMIZIU *adj.* De culoarea cărămizii, roșu ca cărămida: coana Frosa, în rochie cărămizie, cu flori furcești (BAS.).

CARANFILĂ, **CARAMFILĂ** (pl.-le) *sf.* Carafă: pun apă proaspătă în caramfile (FIL.) [blg. karafilka].

CARANTINĂ (pl.-ne) *sf.* ① Oprea silită, la graniță, într'un lazaret, a corăbiilor, mărfurilor sau persoanelor care vin dintr'o țară bintuită de o boală molipsitoare primejdioasă: am stat numai într'o turnărie de balig, ca la ~ (CAR.) ② A pune pe cineva în ~, a-l ține la distanță, a nu-l lăsa să se apropie, să se adune cu ceilalți [rus. < fr. quarantaine].

* **CARAPACE** *sf.* Invelișul osos, țeasta, coaja

care acoperă spinarea broaștei țestoase (896) [fr.].

○ **CARABAȘ** = **CARABĂ**.

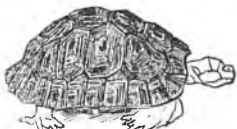

Fig. 896. Carapace.

CĂRĂRAT *adj.*

Vărgat, cu dungi groase de altă culoare: a-dună... meloi meli și cărăriți, numiți șerpești (MAN.) [cărare].

○ **CĂRĂRĂU** *sm.* Maram. (PAP.) Derbedeu, haimana, pierde-vară [cărare].

CĂRARE (pl.-ări) *sf.* ○ Potecă, drum mic, cale strimțată numai pentru un om sau animal și pe care nu se poate umbla cu carul; — **MINTE** ¶ ○ Drum, cale: cărările vieții fiind grele și înguste (EMIN.) ¶ ○ a merge, a umbla pe două cărări, a se clătina în mers, a nu umbla drept (vorb. de omul beat) ¶ ○ Dunga, locul lăsat liber pe creștetul capului prin despărțirea părului în două: își alegea ~a la oglindă (VLAH.) [lat. carraria].

CĂRĂRUȚE, **CĂRĂRUȘĂ** (pl.-uși), **CĂRĂRUICĂ** (pl.-oi), **CĂRĂRUȚĂ** (pl.-ute) *sf. dim.* **CĂRARE**: o cărăruie suculă nu duce prin crăpăturile paretelui din stînga (VLAH.); prăpăstiile grozave pe lângă care șerpula cărărușa (ALECS.).

○ **CARAS** *sm.* Mold. = **CARACUDĂ**: să vii înapoi cînd or ieși cărăși fripti din Bahlui! (ALECS.) ¶ ○ **CARAS-DE-MARE** = **SPAROS** [rus.].

○ **CARAS** *sm. Băn.* = **CARACUDĂ** [srb. karaš].

CĂRĂSEL *sbst. Mold.* ○ *dim.* **CARAS** ¶ ○ Un danț țărănesc: se năvrit părechile într'un joc ce se chiamă ~ (SADJ.).

* **CARAT** (pl.-ate) *sn.* ○ Fie-care din cele 24 de părți egale de aur pur conținut într'un aliagiu de aur ¶ ○ Unitate de măsură de 20 centigrame și jumătate, cu care giuvaergii cîntăresc pietrele scumpe (diamante, safire, etc.) [fr. < ar.].

CĂRAT *sbst.* Faptul de a căra; transport: se năvne... o linie ferată pentru ~ul lemnului în vale (VLAH.); ~ul bucatelor de pe cîmp.

† **CĂRĂȚĂ**, **CĂRȚĂ** = **CAREȚĂ**.

○ **CĂRĂȚENIE** *sf. Olten.* ○ Urmă, rost: mi-a dat să-i fac o socoteală și nu-i dau de ~ (PȘC.) ¶ ○ Om de ~, om de treabă, cum se cade.

CĂRĂTOR, **TOARE** *adj. și sm. f.* ○ Care cără: au venit cărătorii și m'au împuns cu țapoale (SEZ.) ¶ ○ **CĂRĂTOARE**, poloboc, desfundat la un capăt care se înfețește în car cu ajutorul unor drugi legați cu frînghii; servește la cărătușă acasă al strugurilor mustuiți (PAMP.).

CĂRĂȚURĂ (pl.-uri) *sf.* ○ Faptul de a căra, cărăt: am cîștiga cîte 50 la sută, numai din ~... însă... n'aveam drumuri de fier (ALECS.) ¶ ○ Rezultatul acestei acțiuni, cantitatea cărăță, lucrul ce s'a cărăt.

CĂRĂȚIU *adj. F* ○ Ametit de vin, pe jumătate beat, cherschelit ¶ ○ Țicnit, căruia-i lipsește o doagă.

† **CĂRAUL** *sbst.* ○ ‡ Escortă (de soldați) ¶ ○ *Mold. F* Colț (unde se trimit copiii, ca pedeapsă): să te dau de grabă la ~, și să nu crîcnești (ALECS.) [tc. karavul].

CĂRAULĂ (pl.-le) *sf.* ○ ‡ Streață, sentinelă, soldat pus de pază; corp de gardă: aci era o... barotă de scînduri, unde sta noaptea caraula (D.-ZAMP.) ¶ ○ Streață de noapte prin sate, oameni puși de pază [tc. karavul].

○ **CĂRAULAȘ** *sm.* Cel ce stă de caraulă, strejar (R.-COD.).

CĂRĂUȘ *sm.* ○ Cel ce cără, transportă cu carul greutăți mari pînă la locuri depărtate: fiecare ~ merge la pas, învîrtind biciul pe deasupra bolilor (MIF.); ○ nevoia învață pe ~ sau chiria deșteaptă pe ~, nevoia-l silește pe om să devie inventiv ¶ ○ ☆ **CĂRĂUȘUL**, stea mică, abia vizibilă cu ochii liberi, din constelațiunea Carului-mare (a doua din proțap), numită de popor și „Văcarul“, „Căte-lușă“, „Ucigă-l-toacă“ sau „Ucigă-l-crucea“.

CĂRĂUȘI (-ușesc) *vb. tr. și într.* A exercita me-

seria de cărăuș; a transporta cu carul greutăți mari pînă la locuri depărtate.

CĂRĂUȘIE *sf.* ○ Meseria cărăușului: feciorii babei umblau în ~ și cîștigau mulți bani (CRG.) ¶ ○ Plata cărăușului, cheltuiala de transport: cărăușia e scumpă, șosele mai n'aveam (ALECS.).

CĂRĂUȘIT *sbst.* = **CĂRĂUȘIE**: se lăasă deci de ~ (RET.).

○ **CARAVĂ** (pl.-ve) *sf. Trans.* = **CĂRABĂ**².

* **CARAVANĂ**¹ (pl.-e) *sf.* ○ Ceață de călători, de neguțători, în Orient și în Africa, mai ales în pustie, cari fac drumul împreună, spre a fi mai apărați în cazul cînd ar fi atacați de tîlhari (897)

Fig. 897. Caravană.

¶ ○ A Grup de persoane care călătoresc împreună: o altă ~ scotoasă venea din urmă (VLAH.) [fr.].

○ **CARAVANĂ**² (pl.-ane) *sf. Bucov.* Dric: cel mai avuți se duc cu pașca sau caravana (MAR.) [rut.].

CARAVANI *sm. pl.* Nădragi ce poartă muncitorul, sus largi, iar jos la picioare strînsi cu nasturi de gaitan sau cu copii de sîrmă: îmbrăcat... cu ~ de pînză de casă vîpștii cafeniu (FIL.) [tig.].

* **CARAVANSERAIU** (pl.-ale) *sm.* Han în părțile

Fig. 898. Caravanseraiu persan.

Orientului unde poposesc caravanele (898) [fr.].

○ **CĂRĂVEIU** (pl.-eie) *sm. Olten. Băn.* ○ Bucată de lemn scurtă (tăiată cu ferestrăul); bucată ruptă din ceva ¶ ○ *Olten.* Sac scurt ¶ ○ *Olten.* (CIAUȘ.) ¶ Om scund [comp. CARABĂ, CARAVAI].

* **CĂRĂVELĂ** (pl.-le) *sf.* ○

○ Veche corabie de războiu turcească ¶ ○ Corăbioară cu vele latine, întrebuințată de Portugezi (899) [fr. < port.].

* **CARBID** *sbst.* Carbură de calciu [germ.].

CARBOANĂ (pl.-te) *sf.*

Mold. ○ Carboavă, rublă: caută bine 'n pungă, că-i găsi poate vr'o ~ ruginită (ALECS.) [rus. kar-bóvanecú, -vanca].

CARBOAVĂ (pl.-ve) *sf. Mold. Bucov.* ○

Rublă: dîndu-i și două carboave de cheltuială (CRG.) ¶ ○ *Pr. ext.* Piesă de 5 lei [rus. kar-bóvecú].

* **CARBON** *sbst.* ○ Corp simplu, metaloid, care constituie cea mai mare parte a cărbunelui de lemn și se găsește pur în diamant; oxid de ~, oxid rezultat din arderea incompletă în aer a carbonului; este inodor, incolor și foarte toxic [fr.].

* **CARBONADO** *sbst.* ○ Diamant negru, întrebuințat la tăiatul sticlei și la lustruirea altor pietre prețioase [span.].

* **CARBONARI** *sm. pl.* ○ ‡ Numele unei societăți secrete, înființată la Neapole pe la începutul veacului al XIX-lea, cu scopul de a lupta pentru independența Italiei și a libera țara prin mijloace revoluționare ¶ ○ *Pr. ext. F* Revoluționari:

Fig. 899. Caravelă.

tinerii ~... au ridicat pumnii încleștați în sus (CAR.) [it.].

***CARBONAT** (pl.-ate) *sn.* ① Ori-ce sare formată prin combinarea acidului carbonic cu o bază: ~ de calciu, calcarul, varul; ~ neutru de sodiu, sodă; ~ acid de sodiu, bicarbonat de sodiu [fr.].

***CARBONIC** *adj.* ① Care conține carbon în mare cantitate ② Acid ~ sau anhidridă ~, acid gazos format dintr-o parte de carbon și din două părți de oxigen, bioxid de carbon (CO₂); dizolvat în apă, sub presiunea a 4-5 atmosfere, constituie „apa gazoasă” [fr.].

***CARBONIFER** *adj.* ① Care conține cărbuni: teren ~ [fr.].

***CARBONIZA** (-izez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) prefăce în cărbune [fr.].

***CARBONIZAȚIUNE**, ***CARBONIZAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) carboniza: prefăcere în cărbune [fr.].

***CARBORUNDUM** *sbst.* Carbură de siliciu întrebuintată, din cauza durtății sale, la fabricarea aparatelor de ascuțit [fr.].

***CARBUNAR** *sm.* ① Cel ce face sau vinde cărbuni (de lemn) (900) [lat. carbonarius].

***CARBUNĂRIE** *sf.* ① Loc în pădure unde se ard lemnele spre a le prefăce în cărbuni ② Loc unde se păstrează sau se vind cărbuni.

***CARBUNAȘ** *sm. dim. CAR-*

BUNE ①. ***CARBUNCUL** *sm.* ① Piatră scumpă, un fel de rubin de culoare roșie strălucitoare ca un cărbune aprins [lat.].

***CARBUNE** *sm.* ① Lemn ars și stins înainte de a se prefăce în cenușă: ~ de lemn, mangal, cărbune poros care se obține prin arderea incompletă a lemnului ferite de aer (901);

a frige pe cărbuni; negru ca un ~, foarte negru, ca un cărbune stins; (F) ~ acoperit, fățarnic, cel ce tace și mușcă pe furis: a stinge cărbunii, a descinta (în spec. de deochiu) aruncind cărbuni aprinși în apă ② Jar, jăratec, tăciune stins, mangal: a aprinde cărbunii ③ Ori-ce rămîne, după o combustie incompletă, din substanțe organice: a lăsat friptura la foc plin s'a făcut ~; ~ animal, ~ de case, cărbune care se obține prin arderea incompletă a oaselor de animale, numit și „negru-animal” ④ Cărbuni de pământ (sau de piatră), substanță combustibilă, de origine vegetală, dar mineralizată, care se găsește în pământ în cantități mari, și e întrebuintată la încălzit, huiță ⑤ ~ de, de retortă, depozitul de pe pereții superiori ai retortelor în care se fabrică gazul de luminat; bun conducător de electricitate și se întrebuintează la elementele voltaice ⑥ ~ Boală la om și la vite, dalac, bubă-reă [lat. carbonem].

***CARBURĂ** (pl.-ri) *sf.* ① Ori-ce combinație a carbonului cu un corp simplu altul decât oxigenul: ~ de fier; ~ de calciu [fr.].

***CARBURANT** *sm.* ① Ori-ce amestec care poate fi întrebuintat ca să alimenteze un carburator [fr.].

***CARBURATOR** (pl.-oare) *sn.* ① Aparat adaptat la un motor cu petrol, destinat să vaporizeze esența de petrol sub acțiunea unui curent de aer pentru a da naștere amestecului a cărui exploziune produce forța motrice (902) [fr.].

Fig. 900. Carbunar.

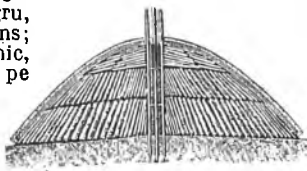

Fig. 901. Fabricarea cărbunilor de lemn.

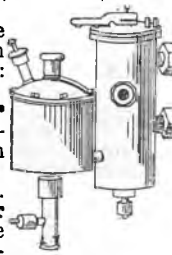

Fig. 902. Carburator.

○ **CARCALETE**, **CARCALET** *sm.* ① = LĂCUSTĂ ② F Nume de batjocură dat lăutarilor [bg. skakalec].

***CARCERA** (pl.-ri, -re) *sf.* Arest, închisoare (strimță) (903) [lat.].

Fig. 903. Carcera.

***CARDAMA** *sf.* ① = DROBUȘOR ② ③ -DE-IZVOARE = NASTUREL [gr. καρδάμων].

***CARDĂȘIE** *sf.* ① To-vărășie (în sens rău) [ic. kardășie „tovarăș”].

***CARDIAC** 1. *adj.* Privitor la inimă.

2. *sm.* Care suferă de o boală de inimă [fr.].

***CARDIALGIE** *sf.* Durere pătrunzătoare la lingura pieptului [fr.].

***CARDINAL**

adj. ① De căpetenie, mai însemnat, principal: cele patru puncte ~, răsăritul, apusul, mi-ază-noaptea și miez-ăzi (904); virtuți ~, dreptatea, prudența, cumpătarea și forța ② ~ Numeral ~ sau număr ~, un număr care exprimă o cantitate, spre deosebire de numeral (sau număr) ~ ordinal, care arată ordinea, rangul [fr.].

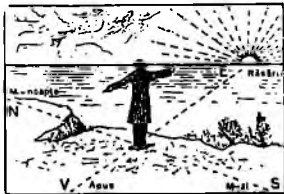

Fig. 904. Punctele cardinale.

***CARDINAL** 2. *sm.* Titlul celui mai înalt demnitar în biserica catolică, înaltul în rang după papa; cardinalii sînt în număr de 70 și ei compun colegiul sacru care alege un nou papă (905-907) [fr.].

Fig. 905. Cardinal.

Fig. 906. Pălarie de cardinal.

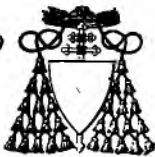

Fig. 907. Stemă de cardinal.

***CARDINALĂT** *sbst.* Demnitatea de cardinal [fr.].

***CARDIOSCOPIE** *sf.* Examinarea băților inimii cu un aparat special [fr.].

***CARDON** *sbst.* ① Plantă ierboasă, originară din Europa meridională, cu capitule roșii-vioace; se cultivă pentru trebuințele culinare (908) [fr.].

***CARE** 1. *adj. și pron. inter.* și *rel. m. și f. (gen.-dat. cărui, cărui; pl. carii, care, gen.-dat. căror, cărora; -f. sg. gen.-dat. cărei, cărîi, căreia, cărîia; pl. care, carii, gen. dat. căror, cărora)* ① Se pune la începutul unei propoziții relative sau interogative: lezea e cucoană mare, ~ n'are de mîncare; ~ din voi doi e mai mare? ② ~ pe ~ care din amîndoi e mai tare? care din amîndoi biruște pe celălalt?

2. *pron. indef.* ① Fie-care: au fugit Turcii, ~ încotro au putut (LET.); toți alergau la Colentina, ~ cum putea, pe jos, călare, în căruță (L.-GH.); ~ de ~ sau ~ mai de ~, pe întrecute: umbiau ou zavistii, ~ de ~ s'apuce domnia (OPOS.).

~ (mai) de ~ mai (frumos, etc.), unul mai (frumos, etc.) decât celălalt: îi cam dădeau în tîrbăceală ou gariuri ~ mai de ~ păcălitore (USP.) ② Care... care..., unul... altul...: cucoanași și negustorii îmbrăcași ~ turcește, ~ nem-țește (L.-GH.); și cari săpau cu cazmațele, cari cărau ou tîră-boanțele, cari ou cărutele, cari ou covățile (CRO.) ③ Compus cu fie-, oare-, -va, formează alte *pron. indef.* FIE-CARE, OARE-CARE, CAREVA ④ Să nu ~ cumva

CUMVA [lat. qualem].

○ **CĂRECIOS** *adj.* *Băn.* F. Mucos, plin de muci, căruia-i curg muci [cărēte].
 † **CARELE** (*pl. carii; f. carea, pl. carile, carele*) *pron.*

rel. = **CARE**: aflară despre un vrăjitor meșter ~ închea și apele (isp.).

† **CARELEȘI** = **CAREȘI**.

† **CARENĂ** (*pl.-ene*) *sf.*

⊃ Partea corăbiei care stă cu fundată în apă (□ 909) [fr. < it.].

† **CAREȘI** *pron. indef.*

Fie-care: cele șase buf-nite se așează ~ pe unde (isp.).

CAREȚĂ, † **CARIȚĂ**, † **CARĂȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Trăsură elegantă de paradă, închisă: în timpul de alegeri, carețele nui lpeau din fața casei lui (sl.v.); are și destule ...cerite ...care stau de dimineață și pînă seara prin pieți (C.-RAD.) [rus. < it.].

CAREȚAȘ, † **CARIȚAȘ**, **CARĂȚAȘ** *sm.* ⊕ Cel ce face care-te, trăsuri, etc.

○ **CARETE**, **CĂRETE** *sm.* ⊕ = **CAR**²: acel mititel carete... începe a roade Mădușa împrejur și pe înțele (BO.-DEL.)

† **CAREȚ** (*pl.-uri*) *sn.* ✕ Tрупă de infanterie așezată pe patru fronturi, în formă de pătrat, ca să poată ținea piept cavaleriei dușmanului în toate direcțiunile [fr. carré].

CAREVA, **CAREVAȘI** *pron. indef.* Vre-unul: și s'așteaptă pe picioare Ca să-l calce careva (SPER.) [C-a-re + va].

○ **CARFĂ** (*pl.-te*) *sf.* *Băn.* Spetează de loitră [ung.].

CARFIȚĂ (*pl.-ite*) *sf.* Ac de prins ceva, im-podobit cu pietre scumpe, broșă ducă aleea un colier de diamante și... vre-o cîteva carfițe (FL.) [ngr.].

* **CARGOBOT** (*pl.-ote*) *sn.* ⊃ Corabie întrebuintată mai ales pentru transportul mărfurilor (□ 910)

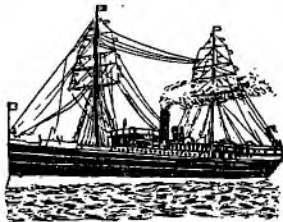

Fig. 910. Cargobot.

[fr. cargo - boat < engl.].

CĂRI (-ăresc) *vb. tr.* A roade, a găuri (*verb.* de cari): ce vierme ne-dormit îi cărește mădușa osului? (JUF.).

* **CARIATIDĂ** (*pl.-ide*) *sf.* ✎ Fi-gură de femeie sau de bărbat care

sprijinește cu capul o cornișă, o arhi-travă, un balcon, etc. (□ 911) [fr.].

* **CĂRIC** (*pl.-evri*) *sn.* ⊃ Încărcătura unei corăbii sau unui vapor [it. caricò].

○ **CĂRICĂ** (*pl.-iei*), **CĂRIGA** (*pl.-igi*) *sf. Trans. Băn.*

○ Rotiță ♀ ⊗ Rotulă [ung. karika].

* **CĂRICĂTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.*

○ Figură pocită, desfigurată, schimonosită, desenată rău, ca să provoace risul (□ 912): asta imi aduce aminte o ~ văzută nu știu unde (BR.-VN.)

† Imitațiune grotescă și ridiculă ♀ ⊗ Persoană ridi-culă [fr. < it.].

* **CĂRICATURIST** *sm.* ✎

Artist, pictor, care face, care desenează caricaturi [fr.].

CĂRIDĂ (*pl.-ide, -izi*) *sf.* ✎

Mic crustaceu marin, ca un ră-cușor, cu zece picioare și cu mustăți lungi; se vînează, pen-tru carnea ei gustoasă, nu departe de coastele mării (*Palaeon squilla*) (□ 913) [ngr. karida].

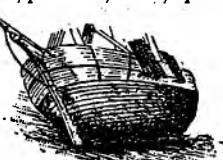

Fig. 909. Carenă.

Fig. 911. Cariatidă.

Fig. 912. Caricatură.

* **CĂRIE** *sf.* ⊕ Boală care face să putrezească, să se găunoșeze, să se mănînce oasele ♀ ⊕ Boală a lemnului care-l face să putrezească; boală a cerealelor a căror făină e înlocuită printr-o pulbere neagră produsă de o ciupercă veninoasă [fr.].

* **CĂRIERĂ**¹ (*pl.-ere*) *sf.*

○ Loc închis pentru aler-gări de cai sau de care ♀ ⊕

○ Cursul vieții ♀ ⊕ Tim-pul cît petrece cineva într-o

funcțiune ♀ ⊕ Profesieune, meserie;

ocupatiunea, arta din care trăește cineva:

părăsind cariera diploma-tică în care debutase așa

de strălucit (I.-GH.) [fr.].

* **CĂRIERĂ**² (*pl.-ere*) *sf.* Locul de unde

se scoate piatră, mar-moră, etc. (□ 914):

Trotușul... desfundă iz-voare de păcură, mine

de cărbuni și cariere de piatră (VLAH.) [fr.].

○ **CĂRIĞĂ** = **CĂRIÇA**.

CĂRIŢĂ (*pl.-ni, -ne*) *sf.* ⊃ Lemnul recurbat

care alcătuește partea de jos a unei luntre sau dube

și ale cărei extremități formează piscurile (RV.-CRO.)

[ngr. карѣва].

CĂRIŢĂR *sm.* ⊕ Numele popular al lunii Ia-nuarie; ⊕ a face cuiva cepul ~, a-l zăpăci, a-l bui-măci [lat. calendarius].

* **CĂRIOFILAT**¹ *adj.* ✎ Se

zice despre o floare regulată cu

5 petale, care prin structura ei

seamănă cu garofița (□ 915).

2. **CĂRIOFILATE** *sf. pl.* Familie

de plante dicotiledonare al căror

tip e garcița [fr. Caryophyl-lée].

* **CĂRIOPSĂ** (*pl.-se*) *sf.* ✎ Fruc-tul uscat a diverse plante (boa-bele de porumb, de griu, de se-cară, etc.) al căror pericarp (pojghiță deasupra)

e lipit de sămînță [fr.].

* **CĂRIȚABIL** *adj.* Milostiv, milos, îndurător ♀ ♀

⊗ **NECĂRIȚABIL** [fr. charitable].

* **CĂRIȚATE** *sf.* ⊕ Iubirea lui Dumnezeu și a

aproapelui; milă, îndurare; pomană ♀ ⊕ Soră

de ~, femeie, călugăriță care îngrijește pe bolnavi

în spitale sau pe la casele lor [lat.].

○ **CĂRIU** = **CĂR**².

CĂRIŢB, ○ **CĂRIŢB** *sm.* ⊕ Partea cilindrică

a cizmei de la glezna piciorului în sus

pînă la genunchi (*Mold.* „tureacă”,

Băn. „tureac”) (□ 916): vād cum i se urcă

o furnică pe ~ul cizmei (BR.-VN.) ♀ ⊕ Fie-care din drugi de la loitrele carului de

care sint înepenite spetezele, numit

și „draghină” (— *LOITRĂ*): în belciugul

de la ~ul dedesubt, din sînga, era aninată o

bărdită (CRG.) ♀ ⊕ *Maram*. (APAP.) (PSC.)

Băt rotund, cu creștături, care servește

la măsuratul laptei la stîna ♀ ⊕ *Băn.*

Fusul osiei, partea osiei care trece

prin butucul rotiții [lat. calamus].

† **CĂRIȚĂ**... = **CĂREȚĂ**...

○ **CĂRIȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Băn.* albie, troacă

mare, lungăcăș [srb. karlica].

○ **CĂRMĂC** (*pl.-ace*) *sn. Mold.* ⊕ Unealtă de

pescuit constind dintr-o sioară groasă și lungă de

vre-o 50 de metri de care sint atîrnate niște siori-cele cu cîrlige: uncaltă se așază de-a curmezișul

cursului apei ♀ ⊕ Proțapul, oiștea, pîrghia

sau dragul morii [rus. kormak].

○ **CĂRMĂNA** = **SCĂRMĂNA** [lat. carminare].

* **CĂRMELIȚ** *sm.*, **CĂRMELIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Că-lugăr(iță) catolic(ă), dintr'un ordin instituit în

Spania în veacul al al xiii-lea, de unde a trecut

apoi în Franța; umbliă mai adesea descult(ă) și e su-

Fig. 913. Caridă.

Fig. 914. Carieră de piatră.

Fig. 915. Corolă cariofilată.

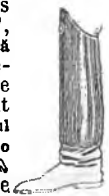

Fig. 916. Carimb.

pus(ă) unor reguli cît se poate de aspre; carne-
litele poartă o rochie neagră, iar mantaua e albă
[917] [fr.].

***CARMIN** *sbst.* Coloarea
rosie stacojie ce se scoate
din coșeniță, cîrmiz [ad.].

***CARMINATIV** *adj.* și
(*pl.-ive*) *sn.* (Leac) bun con-
tra gazelor ce se formează în
stomac și în intestine [fr.].

***CARNACSI**, sau **CAR-
NACS** *interj.* F Exclamațiune
de ciudă, de supărare, de
spierătură bruscă (= la naibă la dracul) *carnacsi!*
că era să-mi rup șelele! (ALECSA) [tc.].

***CARNASIER** = **CARNIVOR** [fr.].

***CARNAȚIUNE** *sf.* Colorațiunea pielii
omului [fr.].

***CARNĂU** = **CIRNĂU**.

***CARNĂVAL** (*pl.-aluri*) *sn.* Cîșlegii de iarnă,
dulcele Crăciunului, timpul și petrecerile de la
Bobotează pînă la începerea postului mare [fr.].

***CARNE** (*pl.-cărni*) *sf.* ① Substanța organi-
că, moale și singeroasă, care acopere oasele oame-
nilor și animalelor; ② și ③ ~ *vie*, carne despuiață
de piele; a da, a trage, a nimeri, a tăia în ~ *vie*, a nu ni-
meri în gol, a nu greși ținta, lovind în cineva;
④ ~ a fi cu cineva prieten unghie și ~, a fi buni prieteni, a
fi trup și suflet cu cineva; în ~ și (în) oase, în per-
soană, în ființă, în viață; (o bucată de) ~ cu ochi, om
sau femeie numai cu chipul de om, diform, cu tru-
pul și mintea greoaie; a prinde sau a pune ~ pe el,
a se îngrășa; a crește ~ a pe cineva (de bucurie), a fi
mulțumit din cale afară, a nu mai putea de bucu-
rie; unde dă mama, ~ a crește, mama, cînd pedepsește
copilul, o face spre binele lui ⑤ ~ de tun, trupe
care se expun, fără a fi menajate, loviturilor
inimicului ⑥ Carnea animalelor și păsărilor
considerată ca aliment: ~ de vacă, de miel, de pasăre;
⑦ ~ fără ciolan nu se poate, nu poți avea un avantaj
deplin fără oare-cumici inconveniente; cine poartă
oase roade, cine nu, nici ~ moale, cei puternici izbutesc
în toate, cei bogați pot multe și de toate; nici ~ a
să armă, (dar) nici frigarea, nici prea multe neajunsuri
unuia, nici prea multe altuia; trebuie să menajate
amîndouă părțile opuse ⑧ *Pr. ext.* Partea albă
sau rosieată, dar de natură musculară, care se
mîncă din pește, din crustacee, etc.: ~ a gălăului
e foarte gustoasă ⑨ ~ Ceea ce se mîncă din
fructele zămoase: ~ a cireșelor, piersticilor, prunelor ⑩
~ *pl.* Carnea unui stiv, unei mortăciuni ⑪ ~ *pl.*
X Tot felul de carne preparată, mîncări de carne:
scoase de sub picioare o torbă plină de cărnuri fripte (ALECSA) ⑫
~ *pl.* Carnea de pe trupul omului, trupul: de-ar fi
fost un sfînt în locul meu, încă i-ar fi tremurat cărnurile
(CEN.); dar și *sg.*: ti tremură ~ a pe dinșul de frică (CRO.) ⑬
~ Săptămîna cărni, aceea care precede săptămîna
albă sau săptămîna brinzii, penultima săptămîna
dinaintea postului mare, numită și „cîrneleagă”,
„săptămîna mistreată (săpt. vîrstă, săpt. im-
pestrită, săpt. în praguri)”, iar în *Mold.* „hârți”
sau „săptămîna hârții” ⑭ ~ Iăsăml secului de ~,
Duminea care precede săptămîna albă sau a
brinzii [lat. caro, carnem].

***CARNEOLINĂ** = **CORNALINĂ** [germ.].

***CARNET** (*pl.-ete*) *sn.* ① Cărtică cu foi albe care
se poartă în buzunar spre a înscrice diferite notițe
② ~ de deosebit, cărtică cu foi imprimate, din
care posesorul rupe treptat acelea pe care înscrice
sumele de plătit în contul său [fr.].

***CARNETEL** (*pl.-ele*) *sn. dim.* CARNET.

***CĂRNICĂ**, **CĂRNIȚĂ** *sf. dim.* CARNE.

***CĂRNIȚU** *adj.* De culoarea cării sau a pielii
omului.

***CARNIVOR** *1. adj.* ① Care se hrănește numai
sau aproape numai cu carne: toată lumea cunoaște lupul,
fiara asta ~ și nesătioasă (CRO.) ② ~ Plante ~ e, plante
care prind insecte și se nutresc cu ele.

2. **CARNIVORE** *sf. pl.* ~ Ordin de animale mamifere
care se hrănesc aproape numai cu carne [fr.].

***CĂRNOS** *adj.* ① Cu multă carne ② Format

din carnea căre, e numai din carne ③ ~ De ase-
menea despre fructe și rădăcini: cireșe foarte cărnose
[lat. carnosus].

***CĂRNOSI**, **CIRNOSI** (-ness), **CĂRNOȘI**, **CIRNOȘI** (-gesc)
vb. tr. și refl. A (se) muia ca o carne; a jupei de
carne: știu că i-aș cîrnoși și i-aș jumui (CRO.); (piele)
le cîrnoșeste, adică le trage la coasă, de scoate untura și
carnea ce este pe piele (PAMF.) [cărnos].

○ **CĂRNU** (-ness) *vb. tr.* Băn. A curăța car-
nea de pe piei, a cîrnoși (CRO.).

***CARŌ** (*pl.-rale*) *sn.* ♣ Una din cele patru co-
lori la cărțile
de joc, însem-
nată printr'un
pătrut roșu,
④ „tobă” (918):
fantele de
treflă cu nouă de
~ fac tot nouă
(OLIV.) [fr. carreau].

○ **CĂROAIE** *sf. Trans.* ① Cotiugă, teleagă ②
Teleaga cu două roate cu care se duce măcinșul la
moară ③ Unealtă cu ajutorul căreia se în-
vălesc firele pe sulul războiului (PAC.) [car].

***CARŌTA** (-otă) *vb. tr.* A juca astfel (la
biliard) încît să rămîie adversarului o lovitură
ce nu se poate executa ușor [fr.].

***CARŌTĂ** (*pl.-te*) *sf.* A Joc
răutăcios (la biliard), cu inten-
țiunea de a lăsa adversarului o
lovitură nu tocmai ușoară [fr.].

***CAROTIDĂ** (*pl.-de*) *sf.* Fie-
care din cele două artere groase
care duo singele la cap (919)
[fr.].

***CARP** *sbst.* ① Cele opt oscioare
așezate pe două rînduri care al-
cătuesc încheietura mîinii cu bra-
țul (920) [fr.].

○ **CĂRPA** = **CARPEN**.

○ **CĂRPAŃOS** *adj.* ① *Mold.*
Sgîrcit: moș Vasile era un ~ și
un puț de sgîrce-brînză ca și mă-
tușă Mărioara (CRO.) ② *Trans.*
Bucov. Rău la inimă: cei mai
sfătogi și mai cărpănoși la inimă
nu se ogolă (RET.) ③ *Trans.*
(RSC.) Se zice despre animalul
care, ori-cît ar fi nutrit, ră-
mine totuși slab.

○ **CĂRPAŃOȘIE** *sf. Mold.*

Sgîrcenie: cu cărpănoșie și cu
ozurine adună ban lîngă ban (SAD.)
[cărpaŃos].

***CĂRPAȚIC** *adj.* ① Din Carpați, privitor la
Carpați: Iar vulturul ~, ou zborul îndrăzneț (ALECSA) [fr.].

***CĂRPAȚIN** *adj.* ① Din Carpați, privitor
la Carpați: albastrul înălțimilor ~ se se învește iarăși (ARG.).

***CĂRPAȚOR** = **CĂRPAȚOR**.

***CARPELĂ** (*pl.-le*) *sf.* ♣ Frunză modificată
astfel ca să formeze un pistol de
unde iau naștere ovulele (921)
[fr.].

***CARPEN**, **CARPIN** *sm.* ♣ Copac
de pădure, al cărui lemn tare e în-
trebuîntat la construcții, în rotărie,
la facerea jugurilor, etc. (*Carpinus
betulus*) (922, 923) [lat. car-
pinus].

***CARPENĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① ~ =
GRÎU-NEGRU ② ~ = SOR-OU-FRĂTE
[carpen].

***CĂRPEŃĂ** (*pl.-te*) *sf.* ♣ =
SFINEAC.

***CARPIN** = **CARPEN**.

***CĂRPIŃȘ** (*pl.-șuri*) *sn.* ♣ Pădure de car-
peni sau în care predomină carpenul.

***CĂRSTINEAS** (CĂ) = **CİRSTĂNEAS**.

○ **CART** (*pl.-turi*) *sn.* Băn. *Trans.* Doniță, cofă [ung.].

***CARTĂ** (*pl.-turi*) *sn.* Sfert [fr. quart].

***CARTĂ** (*pl. cărți*) *sf.* ① Bucată dreptunghi-
lară de carton subțire pe care e scris sau tipărit

Fig. 917. Carmelită.

Fig. 918. Caro.

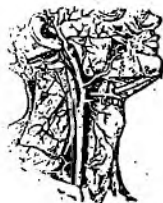

Fig. 919.
Carotidă.

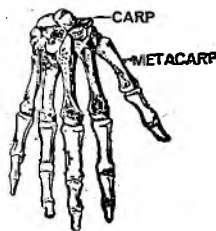

Fig. 920. Carpul
și metacarpul.

Fig. 921.
Carpelă.

numele cuiwa: ~ de vizită ¶ @ Petec de hirtie, de carton sau condicuță care stabilește calitatea unei persoane: ~ de student; ~ de identitate ¶ @ ✉ ~ postală, bu-

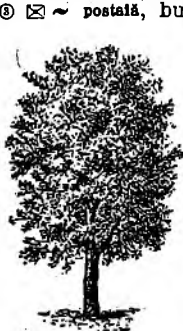

Fig. 922. Carpen.

Fig. 923. Carpen.

cată dreptunghiulară de carton subțire, emisă de administrația poștelor, pe care se scrie, și se trimite ca o scrisoare (= cartepostală) ¶ @ @ ~ de alegător (= carte de alegător), bilet cu care se constată calitatea și identitatea unui ~ legător și care-i dă dreptul de a vota ¶ @ [Listă a bucate într-un restaurant [fr. carte].

CARTEBOS = CALTABOS.

CARTE (pl. cărți) sf. @ Reuniune de foi scrise sau tipărite, cusute sau legate laolaltă, alcătuind un volum (☐ 924) : ~ de citire; ~ bisericască; @ ~ a

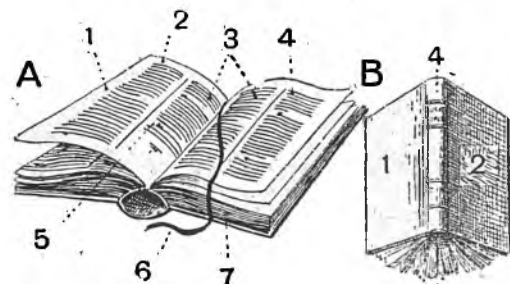

Fig. 924. Carte.

A: 1. Margine.—2. Pagină.—3. Coloane.—4. Rinduri.
5. Alinați.—6. Panglică de citit.—7. Muche.
B: 1. 2. Scoarțe.—3. Foi.—4. Cotor.

vieții; ~ a norocului ¶ @ Diviziune însemnată a unei lucrări, mai mare decât un capitol: din Istoria Romanilor a lui Titu-Liviu ni s'au păstrat cărțile I-X, XXI-XLV și mici fragmente din cartea XCI; ~ a Facerii, Genesa, cartea întâia a lui Moise ¶ @ @ Învățătură, cunoștințe de scriere și de citire: om cu ~, om învățat; a ști ~; @ cine știe ~ are patru ochi; cu știință (tără știință) de carte, care (nu) știe să scrie și să citească; a învăța ~; a se pune pe ~, a începe să învețe cu sîrguință; dobi ~ ~ foarte învățat ¶ @ + @ Scrisoare, răvas: boțelul scris o ~ pe o foaie de hirtie (RET.) ¶ @ Înscris între particulari, sau de la o autoritate; dovadă, încredințare; @ : ai ~, ai parte; n'ai ~ n'ai, parte, numai dacă ai vre-un înscris la mînă, poți cîștiga pricina ¶ @ ♠ Bucată dreptunghiulară de carton subțire cu cîte o figură (rege, damă, fante sau valet) sau puncte de diferite forme (pică, caro, cupă și treflă) tipărite pe o parte, și cu care se joacă

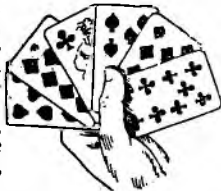

Fig. 925. Cărți de joc.

(☐ 925): joc de cărți; o pereche de cărți; a face cărțile, a le amesteca; a da cărțile, a le împărți la jucători; a tăia cărțile; a da cu cărțile, a da în cărți, a ghici, a spune norocul cuiwa cu ajutorul cărților de joc; @ : a da ~ cărțile pe față, a nu se mai ascunde, a-și da intențiunile pe față ¶ @ ♠ Carte de judecată, hotărîre, sentință judecătorească (dată de un judecător de ocol); ~ de chemare în judecată, înștiințare prin care cineva e chemat înaintea judecătîli; ~ de despărțenie, hotărîre prin care se des-

parte bărbatul de femeia sa ¶ @ m Carte de blestem, scrisoare din partea unui arhiereu prin care se îndatorează unul sau mai mulți să mărturisească cu jurămint adevărul cu privire la o crimă, la un litigiu, etc., amenințîndu-i cu anatema în cazul cînd ar tăgădui ¶ @ pl. ♠ Una din despărțiturile stomacului rumegătoarelor, numită și „ghem” [lat. chartae].

***CARTEL** (pl.-eluri, -ele) sm. @ Provocare la duel printr-o scrisoare ¶ @ ✉ Convențiune prin care se regulează schimbul sau răscumpărarea prizonierilor de războiu ¶ @ @ Înțelegere făcută între două partide politice de a-și uni forțele și voturile, în alegeri, împotriva unui adversar politic comun ¶ @ ♡ Asociațiune de producători, etc. făcută cu scopul de a menține sau ridica prețurile, după ce au monopolizat producția [fr.<it.].

***CARTELA** (-ele) vb. refl. @ ♡ A se asocia formînd un cartel.

***CARTEZIAN** adj. @ +. După metoda lui Descartes ¶ @ ± Coordonate ~, coordonatele obișnuite în geometria analitică [fr.].

CARTICEA (pl.-icele) sf. dim. **CARTE**: și să scriu o ~, s'o trimite la malcă-mea (K-BRS.).

***CARTICICĂ** (pl.-cele) sf. @ dim. **CARTE** ¶ @ Făscioară de foite de țigară: dar tutun și ~ și-al luat P (CAR.).

***CARTIER** (pl.-iere) sm. @ Diviziune mai mare a unui oraș, mahală ¶ @ ✉ Locul unde cantonează un corp de oștire, tabără ¶ @ ✉ ~ general, locul unde e stabilit comandantul unui corp de armată împreună cu statul său major [fr. quartier].

***CARTILAGINOS** adj. @ De natura cartilagiului, ca sgirciul ¶ @ Format din cartilagiuri [fr.].

***CARTILAGIU** (pl.-giri, -git),

***CARTILAJ** (pl.-aje) sm. @ Sgirciu, țesătură albă, flexibilă și elastică, mai puțin virtuoasă decât oasele (☐ 926) [fr.].

@ **CARTOAFĂ** (pl.-te) sf. ♠ = **CARTOF**.

***CARTOF** sm. ♠ Plantă originară din America de Sud (Chili), foarte mult cultivată din cauza tuberculelor sale comestibile; introdusă de Spanioli în Europa pe la sfîrșitul secolului al xvi-lea, această plantă se răspîndi încetul cu încetul în tot continentul; la noi a pătruns abia pe la începutul secolului al xix-lea, adusă din Austria; poartă nenumărate numiri în diferitele regiuni ale țării, din care cele mai însemnate sînt: (Trans.) „alună-de-pămînt” „bandrăburcă”, (Mold.) „bara-boiu” (Mold. Bucov. Trans.) „barabulă”, (Mold. Bucov.) „carto(a)lă”, (Trans.) „crump”, „crumpen”, (Bân.) „crumpir”, (Trans.) „măr-de-pămînt”, „pară-de-pămînt”, „nap”, „picio(i)că”, „pichioacă” (Solanum tuberosum) (☐ 927) [germ. Kartoffel].

CARTOFOR sm. ♠ Jucător pasionat de cărți, cel ce are patima jocului de cărți: tot vechitului obișnuit al ~ilor... pus în circulație la masa verde (GR.) [ngr. καρτοφόρος + carte].

***CARTOFORIE** sf. ♠ Patima jocului de cărți [cartofor].

***CARTOGRAF** sm. @ Cel ce desenează hărți geografice [fr.].

***CARTOGRAFIC** adj. @ De cartografie [fr.].

***CARTOGRAFIE** sf. @ Artă de a desena hărți geografice [fr.].

***CARTOMANȚIE** sf. Ghicirea, prezicerea soartei cu ajutorul cărților de joc [fr.].

***CARTON** (pl.-cane) sm. @ Foaie de hirtie groasă și tare, mucava ¶ @ Cutie de mucava: ne adusese la masă un ~ cu prăjituri de ciocolată (BR.-VN.) ¶ @ Scoarțe

Fig. 926. Cartilagiul nesului.

Fig. 927. Cartof.

de mucava în care se păstrează deseneuri, acte, etc. ¶ ① ② Desenul primitiv al unui tablou [fr.].
***CARTON** *sbst. Trans.* Pinză de bumbac, stambă: Mîndra ou şurt de E ou ochiul pinlei de somn (uk.-bss.) [pol. karton < germ. Kattun].

***CARTONA** (-nez) *vb. tr.* ① A lega (o carte) cu carton, în scoarte [fr.].

***CARTONAJ** (pl.-aje) *sn.* ① Legătură cu carton, în scoarte [fr.].

***CARTONIER** (pl.-lere) *sn.* Mobilă de birou, un fel de dulăpior cu rafturi sau cu despărţituri în care se păstrează cartoane cu diferite acte, etc. (929) [fr.].

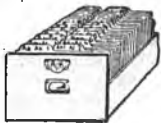

Fig. 928. Cartotecă

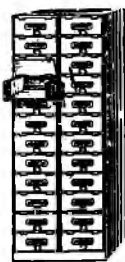

Fig. 929. Cartonier.

***CARTOTECĂ** (pl.-eci) *sf.* Cutie în care sînt clasate diferite fişe în ordine alfabetică (928) [germ.].

***CARTULAR** (pl.-are) *sn.* Culegere de hrisoave, de documente ale unei biserici, ale unei mănăstiri, ale unui suveran [fr.].

***CARTULARIU** = **CĂRTURAR** [ngr. χαρτουλάριος + c. arte].

CĂRTURAR 1. ① *sm.* ① Învăţat care cunoştea bine legea şi sfinţa Scriptură pe care o tîlmăcea poporului (la Evrei) ¶ ② Învăţat, persoană erudită; persoană care ştie (multă) carte: eu, biet, nici ~ nu ştiu, nici sorilor (usp.) ¶¶ ③ **NECĂRTURAR** ¶ ④ Cel ce dă în cărţi ca să ghicească norocul cuiva.

2. (pl.-are) *sn. Trans.* Dulăpior în care se păstrează cărţi (fac.) [c. art. u. l. a. r.].

CĂRTURĂREASĂ

(pl.-rese) *sf.* Femeie care dă în cărţi, care ghiceşte norocul cu ajutorul cărţilor de joc: mult a mai umbat pe la vrăjitori şi cărturărese (l.-gh.) [c. art. u. l. a. r.].

CĂRTURĂRESC *adj.*

① De cărturar, privitor la cărturar ¶ ② Litterar ¶¶ ③ **NECĂRTURĂRESC**.

CĂRTURĂRIE *sf.* Învăţătura, ştiinţă: mă tem că de atîta ~ n'a avea oine să ne tragă elubotele (cro.) [c. art. u. l. a. r.].

***CARTUŞ** (pl.-uşe) *sn.*,

***CARTUŞĂ** (pl.-uşe) *sf.* ① Învăluş cilindric de hirtie, de carton sau de metal conţinînd o substanţă explozibilă şi, în special, încărcătura unei arme de foc (930): îmi iau puşca din ouşu, două ~e din cutia mesei şi ies în curte (sr.-vn.) ¶ ② Un fel de cadru ornamentat care înconjoară o suprafaţă plană, numită „ctmp“, pe care sînt figurate armării, o inscripţie, etc. ¶ ③ În inscripţiile ieroglifice, cadru care înconjoară numele proprii (931) ¶ ④ ⑤ Cadru înăuntrul căruia se poate culege de tipograf un text oarecare (932) [fr. cartouche].

***CARTUŞERIE** *sf.* Fabrică de cartuşe [fr.].

***CARTUŞIERĂ** (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

CĂRTUŞIERĂ (pl.-re) *sf.* Cutie sau săculeţ de piele în care se țin cartuşele, şi care se poartă atîrnată de cîngătoare (PATRONTAŞ); cîngătoare cu cartuşe (933): soldatul îşi pipăie instictiv cartuşiera (s.-ald.) [fr.].

Fig. 931. Cartuşă cu numele Cleopatra.

Fig. 932. Cartuşă.

Fig. 933. Cartuşieră de vinătoare.

cărtică: adusu-mi-au şi o cărtăluş mică în limba noastră românească tipărită (VARL.); cărtăluş terse şi vechi..., ou cîte o filă scrisă (ORIG.) ¶ ② **Mold. Bucov.** Scrisorică. Răvaş; Scrisoră; o cărtălină... Oam mi-ea dragă şi mie (GR.-N.) ¶ ③ Cărtică liberată de o autoritate, de poliţie, etc., cu numele şi semnamentele unui lucrător sau unui servitor, condicută, livret ¶ ④ Bilet de liberă trecere la vamă.

CĂRUCĖAN (pl.-cene) *sn. dim. CAR'1*: mergînd la pădure după un ~ de lemne (RET.).

CĂRUCĖR *sm.* Căruţaş: m'am schimbat în strale de ~, ca să pot iar intra aici (ALECS.) [c. art. u. l. a. r.].

CĂRUCIOARĂ (pl.-re) *sf.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: se puse de-şi cumpără o ~ cu uncoal rău (RET.) ¶ ② Căruţa uşoară de poştă: în cînoi minute eram pe drum cu două cărucioare de poştă (l.-gh.).

CĂRUCIŢ (pl.-oare) *sn.* ① *dim. CĂRUȚ(A)*: ~ul lui era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

○ **CĂRUGELE** *sf. pl. Trans.* ① *dim. CĂRUȚĂ*: ~ul era tras de trei cai negri în front (l.-gh.) ¶ ② Căruţa mică ce se trage de un om: ~ul se opri în pragul Ierării, tîrît de o fată ca de 12 ani (OLVR.) ¶ ③ Căruţa mică în care se plimbă copiii (934): mai la o parte un ~ cu copii (ORL.) ¶ ④ Căruţa mititică cu care se joacă copiii: Dan mesterea un ~ pentru fetiţă (VLAH.).

Fig. 934. Cărucior.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

CĂRUCIOR *adj. dim.* Cam cărunţ.

¶ ⑥ Familie, neam; familie domnitoare, dinastie. Fecioara Maria era din casa lui David; casa de Hohenzollern; casele mari, familiile însemnate; de ~, de neam bun ¶ ⑦ Gospodărie: are o ~ grea ¶ ⑧ Căsnicie; a da o fată la casa ei, a o mărita; a ținea ~ ou o femeie, a trăi în căsnicie; a strica, a sparge casa oiva, a strica buna înțelegere dintre soți, a-i face să se despartă; om cu ~, om însurat; ¶ ⑨ a face ~ cu cineva, a trăi în bună înțelegere cu cineva, a se stabili pentru mai mult timp pe lângă cineva ¶ ⑩ Odaie; casa cea mare, în locuințele țărănești, odaia mai mare în care se primesc oaspeții ¶ ⑪ Fată în ~, servitoare ¶ ⑫ Copil de ~ = COPIL ¶ ⑬ La jocul de șah sau de dame, unul din cele 64 de pătrate în care se împărțită tabla pe care se joacă ¶ ⑭ Sacul membranos în care stă pruncul în pînțelele mamei, loc, placenta ¶ ⑮ Local, stabiliment, instituțiune comercială sau de altă natură: ~ de bancă, ~ de schimb, bancă; ~ de comerț, stabiliment comercial ¶ ⑯ ~ de joc, stabiliment unde se joacă în cărți sau alte jocuri de noroc ¶ ⑰ Spec. Casa Domnului, biserică; ~ de corecțiune, închisoare; ~ de educațiune, pensionat; ~ de nebuni, instituțiune unde se îngrijesc nebunii; ~ de sănătate, stabiliment unde se îngrijesc bolnavii cu plată ¶ ⑱ ~ de vinătoare, locuință izolată în pădure unde-și dau întâlnire vînătorii ¶ ⑲ Casa ou ogrădă, unul din numele populare ale constelațiunii „Coroana boreală” [lat. c. a. s.].

*CASĂ, *CASSĂ (pl.-se) sf. ① Ladă de fier unde se păstrează bani sau acte de valoare: ~ de bani (936) ¶ ② Bani, valorile ce se află în lada de fier; a face casa, a verifica socotelile sumelor depuse în casă ¶ ③ Biroul, locul unde se fac plățile într'un stabiliment comercial sau fonciar ¶ ④ Stabiliment unde se depun fonduri spre păstrare: ~ de depuneri și consemnațiuni, stabiliment public unde se creditează spre păstrare depozite voluntare sau judiciare; ~ de economie, stabiliment public unde se primesc spre păstrare sume mici de bani servindu-le și o dobîndă ¶ ⑤ = CASTE [it. cassa].

○ CASĂLNITĂ (pl.-te) sf. Bucov. ¶ ⑥ Bubă, rană. ○ CASĂLUIE sf. Alveolă, celula din fagur [casă]. ○ CASAP, CĂSAP sm. Mold. Bucov. Băn. Măcelări: ai fost căsap cailor, iar acum te făcuși doctor să-ți vindeci [nich.] [t.c.]. ○ CASĂPI (-ăpșo) vb. tr. Mold. Bucov. Băn. A măcelări: lelea vorniceasa căsăpșea la giște, reje și gobăi (nich.); pe unul din schimneli îi căsăpșiseră (dem.) [c. a. s. p.]. ○ CASĂPIE sf. Mold. Bucov. Băn. Măcelărie: ne țin aici ca pe-o turmă de oi de ~ (ALECSA) [c. a. s. p.]. ○ CASAPNIȚĂ (pl.-te) sf. Băn. = CASĂPIE: casapul săbovinău-să în ~, după luorul său (nich.). ○ CASAR sm. = LOPĂȚAR ②. † CĂSĂRIU adj. și sm. (Om) căsătorit; casnic: cînd să va prileji un om ~ ... să-și dăruiească avuția sa fămei sale (FRV. LP.) [c. a. s.].

† CĂSĂS sm. ② Cel ce face parte din aceeași casă, din aceeași familie, căsean, casnic: stăpîna de casă sau alt ~ îi aduce și-1 dă un dar (MAR.) ¶ ③ Om cu casă ¶

④ Om însurat; cap de familie: scoote... căsași de prin orașe și de prin sate și-1 muta la alte țări (M. COȘT.). CĂSĂTORESC adj. De căsătorie, privitor la căsătorie [c. a. s. t. o. r. i. u.]. CĂSĂTORI (-oreso) 1. vb. tr. A uni prin căsătorie, a însura, a mărita.

CAS-
CAS

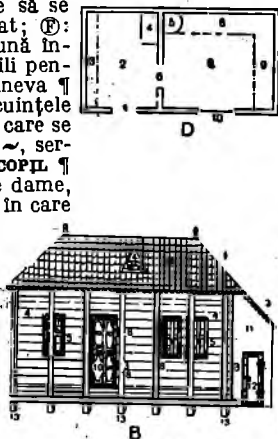

Fig. 935. Casa țărănească (după Fr. Damé).

B. Casă acoperită cu șindrilă (Muntenia): 1.1. Acoperișul. — 2. Streașina. — 3.3. Stîlpi, diregi, atirnați. — 4.4. Lumina casei. — 5. Tocurile ferestrelor. — 6.6. Cercevele. — 7.7. Geamuri, ochiuri. — 8.8. Balamale. — 9. Broasca ușii. — 10.10. Canaturile ușii. — 11. Polata, chilerul. — 12. Ușa polatei. — 13. Bunduci, bundaci, uși, parmaci, giște. C. Casă în construcție: 1. a. Bolduri, țepi, țepuși, săgeți sulinari, măgari. — 2. Coama, culmea, samara, cumpăna, slîmna. — 3.3. Lații. — 4.4. Căpriorii. — 5.5. Sapele casei. — 6.6. Țăpoiu, sugar. — 7.7. Lipaci, copilei. — 8. Coș (țorobile). — 9.9. Coarda casei. — 10.10. Stîlpii, furcile. — 11.11. Talpa casei. — 12.12. Tarașii, bunducii, urșii, parmacii, giștele. — 13.13. Grinzile casei. D. Planul casei: 1. Ușa tîndei. — 2. Tînda. — 3. Scaun pentru saci. — 4. Coșul, vatra. — 5. Soba. — 6. Ușa odăii. — 7. Odaie. — 8.9. Paturi. — 10. Fereastră.

2. vb. refl. A lua de bărbat sau de nevastă, a se însura, a se mărita [c. a. s. t. o. r. i. u.].

CĂSĂTORIE sf. Însotirea legitimă a unui bărbat cu o femeie; însurătoare, măritiș: a lua în ~, a da în ~; ~ civilă; ~ religioasă [c. a. s. t. o. r. i. u.].

† CĂSĂTORIU sm. ② Soț, om căsătorit ¶ ③ Capul familiei [c. a. s.].

*CASĂȚIUNE, *CASĂȚIE sf. ① Act juridic prin care se casează sau se anulează o hotărîre ¶ ② Curte de ~, tribunal superior care are dreptul de a casa o hotărîre de judecată cînd s'au călcat ori s'au aplicat rău legile, sau nu: 'au păzit formele prescise [fr.].

CĂSCĂ (casso) v. tr. și intr. ① A deschide tare gura, în mod involuntar, aspirînd cu putere (de oboseală, de somn, de urît): am căscat de mi-am troznit rălcile (CAR.) ¶ ② A deschide: căscam de somn și se rugau de vizitîn să mine mai tute (D. ZAMP.); ~ gura, a) a deschide gura mare (spre a îmbuca ceva, spre a vorbi, etc.); căscă o gură oft o gură (CAR.); căscoase o gură oft ocnîța, ca să mi-1 înghită (SP.); b) a asculta sau a privi cu curiozitate, cu uimire: am stat și am căscat și eu gura scole (SP.); c) a umbra de colo pînă colo fără treabă, a-și pierde vremea: mai bine te-ai duce să caști gura pe uliță (ALECSA); ou gura căscoată, ou gurile căscoate, cu gura mare deschisă; ¶ ③ a asculta, a rămînea, a se uita cu gura (gurile) căscoată (căscoate); a umbra ou gura căscoată după ceva, a dori, a căuta să capete ceva cu înfocare, cu pasiune, cu neastîmpăr; gură-căscată = CĂSCĂ-GURĂ; ~ ochii, a-i deschide mari (de curiozitate, de uimire, etc.), a holba, a sglî, a bleoaji: în vîtații împărăției căscoară ochii mari (DLVR.); ~ ușa, a o deschide pe jumătate.

2. vb. refl. A se deschide, a sta deschis (vorb. de gura unei adîncimi): tot mai largă și mai adînc se cască năprânica vale sub noi (VLAR.) [lat. vulg. *chascare < gr.].

*CĂSCĂ (pl. căști) sf. ① ✕ Coif (937, 938) ¶ ②

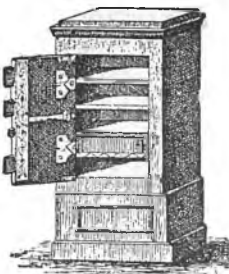

Fig. 936. Casă de bani.

Fig. 937. Căscă.

Fig. 938. Căscă de pompier.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

1. Casă sărăcăcioasă din jud. Vlașca.
2. Casă din jud. Humedoara (după T. Papahagi).
3. Casă din Sălcuța—Turda (după R. Vuia).
4. Casă din Valea Mureșului (după R. Vuia).
5. Casă din Cimpulungul Bucovinei (după T. Papahagi).

6. Casă din jud. Gorj (după Tzigara-Samurçaș).
7. Casă boierească din j. Mehedinți.
8. Casă din jud. Teleorman.
9. Casă din Basarabia.
10. Culi din jud. Mehedinți (după N. Iorga).
11. Casă boierească din jud. Argeș (după N. Iorga).
12. 13. Casă din jud. Vilcea.

14. Casă din jud. Dimbovița.
15. Casă din Maramureș (după R. Vuia).
16. Casa lui Avram Iancu din Vidra-de-mijloc (Munții Apuseni).
17. Casă din Poiana-Sibiului (după R. Vuia).
18. Casă din Vidra-de-jos (Munții Apuseni—după R. Vuia).

~ colonistă, acoperimint al capului de pînă căputșă cu piută, în formă de coif, pe care o poartă călătorii în ținuturile tropicale (939) ¶ (940) Aparat ce se aplică la urechi spre a asculta emisiunile de radiofonie (940) [fr. casque].

*CASCADA (pl.-ade) sf. ① Cădere de apă, naturală sau artificială, dintr'o înălțime, dintr'o stîncă, dintr'un munte, etc. (941): mormurul pîrului Putna care curge într'un sir de cascade (GN.) ¶ ② Cădere de apă artificială (într'un parc, etc.) (942) ¶ ③ Succesiune pripită: oind isprăvea într'o ~ de triluri...! (într'o a-plauzi ca pe-o primadonă (BR.-VN.) [fr.].

CASCĂ-GURĂ, GURĂ-CASCĂ, & GURĂ-CASCĂ SM. ① Cel ce-și pierde vremea oprindu-se ca să se uite sau să asculte cu gura căscată la toate nimicurile; trîndav, pierde-vară. Noi sărmanii oască-gură Cîmpii, zău, am apucat (ALECS.); moșneagul fiind un gură-cască (CRO.); ori-care gură-cască... se preocupă numai dacă orizontul politic este posomorit (ALECS.) ¶ ② Cu gura căscată: eu stîrio, dacă a umblat gură-cască, și n'a mers ei la împărțeală? (CAR.).

CĂSCĂȚ 1. adj. p. CĂSCĂȚ: cu gura ~ă; nu prevedea groapa ce sta ~ă dinainte-i (COBOȘ). 2. sbst. Faptul de a căscă; ①: ~ul umblă din om în om, cel ce căscă face și pe alții să casce. CĂSCĂȚURĂ (pl.-turi) sf. ① CăscăȚ: cînd te prind căscăȚurile la vre-o petrecere (VOR.) ¶ ② Deschizătură, crăpătură [c a s c a].

○CĂSCĂȚU adj. Often. Mold. Zevzec, năuc, uituc; căscăund (RV.-CRO.) (CIAUȘ.) [comp. CĂSCĂȚUND]. CĂSCĂȚUND (D) adj. și sm. Care umblă cu gura căscată, care căscă gura la tot ce vede și aude, fără însă să priceapă cele văzute sau auzite; neghiob: se arăta prostănac, pentru aceasta ei îi porecleau zicîndu-i căscăȚundul satului (SP.); Ei vor teferi ori nebuni, ori zevzezi și căscăȚundi (SPER.) [lat. vulg. *chascabundus].

*CASCHETĂ (pl.-te) sf. ~ Șapcă cu cozoroc [fr. casquette].

*CASIOARĂ (pl.-re) sf. dim. CASĂ¹: Inchirie o ~ și trăia cu milă 'n ea (PANN).

CĂSEAN, mai adesea pl. CĂSENI sm. Oamenii din aceeași casă, din aceeași familie, casnici: era slugă ordinelor, trup și suflet o tot Căsenii (GRIG.).

*CASEȚĂ¹ (pl.-te) sf. ① Lădiță de păstrat bani, giuvaericele etc. ¶ ② Vistieria, averea particulară a unui principe [fr. cassette].

*CASEȚĂ² (pl.-te) sf. Compartiment impodo-

bit cu stucaturi și cu un motiv de sculptură în partea centrală, întrebunțat la decorarea tavanurilor și bolților (943) [it.].

*CASEȚĂ (pl.-te) sf. ~ Un fel de cutie cu un oblon ce se trage, și în care

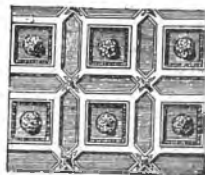

Fig. 943. Casetă.

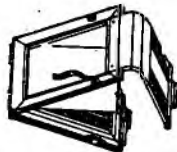

Fig. 944. Casetă dublă.

se introduce placa de fotografiat (944) [germ.].

*CASIER sm., CASIERIȚĂ (pl.-ite) sf. ~ Persoana care administrează casa de bani a unei administrații publice, a unei societăți, a unei case de comerț, etc. [it.].

*CASIERIE sf. ~ ① Funcțiunea casierului ¶ ② Localul, camera unde se ține casa de bani a unei administrații publice, a unei case de comerț, etc.

*CASIERIȚĂ = CASIER.

*CASIN (O) (pl.-inuri, -inouri) sm., ○ CAZINĂ (pl.-ine) sf. ① Clădire, construită mai ales în stațiunile climatice sau balneare, cu săli de teatru, de dans și de jocuri de noroc ¶ ② Stabiliment public, care servește ca local de intrinire a unei societăți, unde se discută, se cîtesc ziare, se fac petreceri familiare, etc. [fr.].

○CASINCA, CASINOĂ (pl.-ee) sf. Mold. Bucov. ~ Broboadă de lînă colorată și împodobită cu flori cusute într'unul din colțuri (945): Incinșă cu brîu verde și îmbrăodită cu ~casinoă nohotie (SAD.) [rut. k o s y n k a].

*CASIOPEA sf. ☆ = SCAUNUL - LUT-DUMNEZEU.

*CASITERIȚĂ sf. ~ Bioxid de staniu (SnO₂) natural care se prezintă în natură cristalizat sau amorf; e aproape singurul minereu de staniu (cositor) exploatat [fr.].

○CASINCA = CASINOĂ.

CASNIC 1. adj. De casă, de gospodărie; de familie; conjugal: industria ~ă; viața ~ă.

2. sm. ① Om însoțit ¶ ② pl. ~ Soți: despărte pravila pro ~i pentru frica ce are mărirea despre bărbat (PRV.-MB.) ¶ ③ pl. Căseni, oamenii din casă: cînd ședeau casnici la lucru iarna... cîntolul sta lîngă dinșii și toroș (SP.).

CĂSNICIE sf. ① Gospodărie ¶ ② Viață conjugală; căsătorie: Domnul Guță era un dusman nelpăcat al căsniciei (BAS.).

○CĂSOATE sf. ① ~ Incăperea fără lumină, alături de casa de locuit a țărănilor și care-i servește de cămară: pîna-l încă soala de alături (CRO.) ¶ ② Trans. Bucătăria de vară a ță-

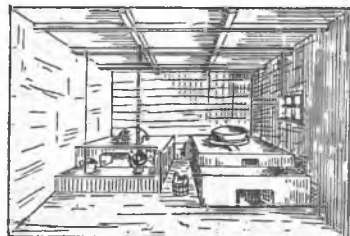

Fig. 946. Căsoaie.

ranului (□ 946): la căsoala de la arle, masa era pusă (D.-ZAMP.) ¶ ① *Ofen*. Pivniță de lemn prin podgorii, cramă (CIAUS.) (VIRC.) [casă].

***CASOAR**, ***CASUAR** *sm.* ① Pasăre din ordinul picioroan-
gilor, care trăiește în Australia; e înaltă de 1m, 80 și nu zboară, ci numai aleargă cu o mare repeziciune (*Casuaris*) (□ 947) [fr.].

Fig. 947. Casoar. Fig. 948. Casoleta.

***CASOLEȚĂ** (pl.-te) *sf.* Afumătoare, tigare de afumat, căuie: unde ard în casolete flori de plantă-aromatizată (ALECS.) (□ 948) [fr.].

① **CASĂ**... ***CASĂ**...

***CAST** *adj.* Curat (la suflut), nevinovat, fără prihană, neprihănit: Mă acopere cu dulcea, ~a și visătoarea ei privăra (VLAH.) [lat.].

***CASTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Seminție, trib; fie-care din clasele în care se împart unele popoare (în vechiul Egipt, în India, etc.) ¶ ② *Pr. ext.* Clasă socială, tagmă: constituiesc o ~ nobilă (BALC.) [fr.].

① **CASTALĂ** (pl.-le) *sf.* Mold. Bucov. Trans. = CASTANĂ.

***CASTAN** *sm.* ① Arbore, originar din sudul Europei, mult cultivat pentru fructele sale comestibile („castane”) și pentru lemnul său prețios (*Castanea vesca*) (□ 949) ¶ ② Frumos arbore originar din nordul Greciei, mult cultivat pretutindeni ca plantă ornamentală prin grădini și pe bu-

Fig. 949. Castan.

Fig. 950. Castan-sălbatec.

levarde; numit și „castan-sălbatec”, „castan-porcesc” sau „castanul-calului” (*Aesculus hippocastanum*) (□ 950): drumni... se adîncește într'un desig de castan seculari (VLAH.) [lat.].

***CASTANĂ** (pl.-ne) *sf.*

① ¶ Fructul castanului

② ¶ **CASTANE-DE-BĂLTĂ**

sau **CASTANE-DE-LAC** =

CORNACI ¶ ③ Mică crescătură rotundă și cornoasă

ce există la fie-care din picioarele calului (□ 951).

***CASTANIETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Instrument alcătuit din două bucăți de lemn sau de fildes scobite și care, ținute între degete, se lovesc una de alta, bătînd tactul (□ 952) [fr. *castagnette* < sp.].

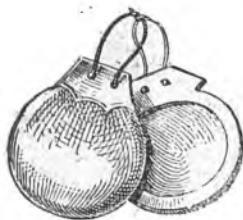

Fig. 952. Castanietă.

***CASTANIŢU** *adj.* De culoarea cojii de cas-

t a n ă: părul ei ~... se sloboze în unde de mătase pe albii ei grumazi (NEGR.).

***CASTEL** (pl.-ele) *sn.* ① Clădire mare fortificată, cetăţuie înconjurată cu şanturi și cu ziduri înalte și groase și cu turnulețe din distanță în distanță, care servea de locuință unui senior feudal (□ 953): pe creasta zidului dinspre miez-a-noapte se

Fig. 953. Castelul lui Matei-Corvin.

văd rămășițele unui vechiu ~ (VLAH.) ¶ ② Palat, casă mare regală, princiară sau boierească, la țară: ~ul Peleş ¶ ③ A-și face, a-și clădi ~e în Spania, a-și face închipuire, proiecte cu neputință de realizat [lat.].

***CASTELAN** *sm.* ① Posesorul sau guvernatorul unui castel întărit (odinioară) ¶ ② Proprietarul unui castel (în ziua-de-astăzi) [it.].

***CASITATE** *sf.* ① Curățenie de suflut, de moravuri, neprihănire ¶ ② Abținere desăvîrșită de la poftele truștii [lat.].

***CASTOR** *sm.* ① Gen de animale mamifere amfibii, din clasa rozătoarelor, trăind în cete cari își construiesc locuințe făcute cu mult meșteșug la marginea apelor (*Castor fiber*) (□ 954, 955) ¶ ② Pălărie din păr de castor [fr.].

Fig. 954. Castor.

Fig. 955. Locuințe și zăgăzuri construite de castori.

***CASTRA** (-trez) *vb. tr.* A scopi, a întoarce, a jugăni, a claponi, a tăia testiculele spre a face impropriu generațiunii [lat.].

***CASTRAT** 1. *adj. p.* **CASTRĂ** ¶ ① **NECASTRAT**. 2. *sm.* Căruia i s'au scos testiculele. scopit, jugănit, etc.

CASTRAVETE, Mold. **CRASTAVETE** *sm.* ①

Plantă curcubitacee, cu tulpina acățătoare prin cirei, acoperită cu peri aspri; face flori galbene și produce un rod, de formă aproape cilindrică, care se mănîncă crud sau murat (*Cucumis sativus*) (□ 956) ¶ ② Rodul comestibil al acestei plante;

③: nu vinde castraveți la grădinar, se zice cuiva care caută să învețe pe altul, să arate altuia cum să facă un lucru la care acesta se pricepe mai bine [srb. *krastavac*].

CASTRON (pl.-oane) *sn.*

Vas mare și adînc în care se aduce supă pe masă (□ 957): puseră pe masă un ~ co-

losal plin cu ciorbă de știucă (ML.) [pol. *kastrol* < fr.].

CASTRONAȘ (pl.-așe) *sn.* ① dim. **CASTRON**.

Fig. 956. Castravete.

Fig. 957. Castron.

Fig. 958. Castru roman permanent.

mani (■ 958, 959) [lat.].

*CASUAR = CASOAR.

○ CĂSUICĂ = CĂSULE.

CĂSULE sf. ○ Căscioară.

căscioabă: uilele întorochiate

și strimbe... nu pot arăta decât

căsuile foarte păstoase (re.)

○ Alveolă, fie-care din micile

despărțituri ale fagurului

○ Trans. (vic.) =

BUTONIERĂ [casă].

CĂSUTĂ (pl.-te), ○ CĂ-

SUȘOARĂ (pl.-re) sf. dim. [CASĂ]: o căsută tupilată

în care se dă un tâlpoiu de babă (cre.); la o căsușoară în

mișlocul pădurii (flor.).

CĂȘ sm. și (pl.-suri) sn. ○

Brinză de oi sau de capre,

proaspătă, abia stoarsă de zăr,

moale și dulce la gust: oind

~ul e în zăr, se zice ~ dulce (sez.)

○ Bulz mare de caș: la

pregătiti, băieți, un ~ pentru boieri

(on.)

○ Materie gălbuie sau

albicioasă ce au păsările pe

la colțurile ciocului, când sînt

mică

○ Grămădire de salivă

pe la colțurile gurii, mai ales

la copii; ○ nu i-a căzut încă

~ul de la gură, e încă copil, ne-

priceput, fără experiență

○ CĂȘUL-POPII, plantă ierboasă,

numită și „nălbă-măruntă”

(Malva rotundifolia) (■ 960)

[lat. caseus].

*CĂȘALOT sm. ➤ Mămifer cetaceu, cu capul

foarte mare și care are o lungime de 15-20 de metri;

în corpul lui se găsește chihlițarul cenușiu

(Physeter) (■ 961) [fr.].

CĂȘĂRIE sf. ➤ Locul din stîină unde se

prepară sau se păstrează cașul

○ Stîină: cai

și măgari înăoroși... cu

toate sculele cășăriei

(fac.)

○ Fabrică de

brinzeturi: Al și tu pu-

tină brinză la puțină, și

orezi acum că ai ~ (znn.).

CĂȘCAVAL (pl.

-ale, -aluri) sn. ○

Brinză de oaie, de

coloare gălbuie, pre-

parată din caș dospit care se fierbe, se frămîntă,

se sară și se pune în calupuri sau tipare, de unde

se scoate sub formă de turte (■ 962): ~ de Pen-

teleu; în tînda încăpătoare stau de-a lungul pereților... tean-

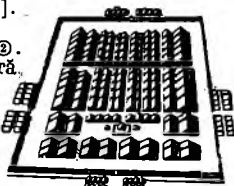

Fig. 959. Castru roman.

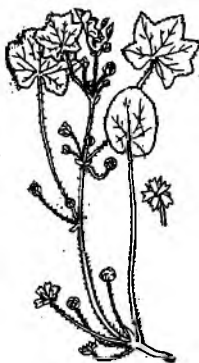

Fig. 960. Cașul-popii.

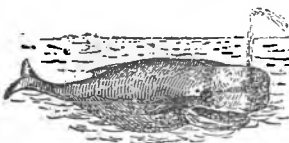

Fig. 961. Cășalot.

curi cu ~uri (D-ZAMF.).

○ CĂȘĂ (pl.-te) sf. ○ Mold.

Cutie de lemn ori de coajă

de mesteacăn în care se pă-

strează sare (sez.)

○ Olten.

Locul de pe acoperișul casei,

pe unde iese fumul

○ Mold. Olten. Alveolă (din

fagur) (sez.)

○ Băn.

Colivie [casă].

*CĂȘMIR (pl.-truri) sn. ○

Țesătură fină din

păr de capră de Tibet

○ Șal făcut din a-

ceastă țesătură [fr. ca-

chemire].

CĂȘTE sf. ➤ Cutie

cu multe despărți-

turi unde sînt cla-

sate literele de ti-

par; numită și „ca-

să” (■ 963) [ung.

k a s t a < germ.

K a s t e n].

CĂȘULEAN (pl.-ene), CĂȘULEȚ (pl.-ețe) sn. dim.

CAS.

CĂȘUNA (-unez) 1. vb. tr. A pricinui, a cauza:

aceasta i-a căsunat o sorbă și supărare nespusă (as.).

2. vb. intr. ○ A prinde (deodată, din chiar

senin) necaz pe cineva, a pune ochi răi pe cineva:

puterile Europei, căsunînd asupra Porții, au silit-o să în-

chele pace (n.-gh.); cellalți argați căsunaseră pe dînsul și-l tot

luau peste picior (asp.)

○ A stăruî într'o hotărîre:

mi-a căsunat să învîț meșteșugul ăsta

(rv.-cre.) [lat. occasionare].

CĂȘUNĂTURĂ (pl.-turi) sf.

Faptul de a cășuna; rezulta-

mul acestei acțiuni.

○ CĂȘUTĂ (pl.-te) sf. Trans.

(fac.) ○ Cutie

○ Colivie

○ Lemnele făcute stînjeni [pl.

căși < casă].

CAT (pl.-turi) sn. ○ Rînd

de odăi situate toate pe același

nivel într'o clădire în care sînt

mai multe rînduri de acestea su-

prapuse; etaj (■ 964): casele nîoi

una ridicată mai sus de două ~uri

(n.-gh.)

○ Scriere cu ~uri, Scriere

cu caractere cirilice în care

parte din litere sînt aruncate

deasupra rîndului, peste alte

litere, în loc de a fi scrise unele

îngă altele; acest fel de scriere

era obicinuit în a doua jumă-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

morții (□ 966) ¶ ② Săpături mari, bolte sub pământ unde se păstrează osemintele scoase dintr'un cimitir: a sâsunde sub pământ în ~ (vl.-gh.) [fr.].

***CATACREZĂ** (pl.-ze) *zv* Figură de retorică prin care se aplică unui cuvânt înțelesul unui alt obiect asemănător: o toale de hirtie; a încăleca pe zid, etc. [fr. < gr.].

† **CATADICSI** (-icseer) *vb. tr. și refl.* F A socoti de demnitatea sa, a se îngrijii: adică ce? nu catadicesc domnu judecător și „madama-dumisale” să vie! (vlah.); nu se mai catadicesc să ne sărute mina ca mai înainte (ngr. viit. κατὰδῆξομαι < κατὰδῆξομαι).

***CATAFALC** (pl. -alour) *sn.* Estradă ridicată într-o biserică pe care se așază cosciugul unui mort sau efigia unei persoane defuncte (□ 967): Pe ~ întinsă, de flori împresurată, stă albă și frumoasă... (vlah.) [fr.].

Fig. 967. Catafalc.

† **CATAGRAFIE** *sf.* ① Recensămînt ¶ ② *W* Inventar: habar n' avusese să facă și el, ca ori-ce negustor cuminte, o ~ (car.) [ngr.].

† **CATAHRIS** (pl.-isuri) *sn.* Abuz: nu-i nici un ~, cucoană, am porocă de la departament (alecs.) [ngr.].

***CATAIF** (pl.-ifuri) *sn.* X Plăcintă de tăieți prăjiți în unt, stropiți cu zahăr legat și apă de flori: ziserăm hangulul... să ne prepare... un pilaf turcesc și un ~ (bol.) [tc.].

***CATALAN** 1. *adj.* • Din Catalonia: limba ~ă. 2. *sm.*, **CATALANĂ** (pl.-ne) *sf.* Locuitor din Catalonia [fr.].

***CATALECTIC** *adj.* • Vers grecesc sau latin căruia-i lipsește o silabă la ultimul picior [gr.].

***CATALEPSIE** *sf.* • Boală nervoasă caracterizată prin amotirea simțurilor și înțepenirea totală sau parțială a mușchilor, așa că bolnavul nu poate face nici o mișcare (□ 968) [fr.].

Fig. 968. Catalepsie.

***CATALEPTIC** *adj.* • Privitor la catalepsie ¶ ② Lovit de catalepsie [fr.].

***CATALIȚI**, **CATALIȚE** *sf. pl.* Mold. Bucov. ① Picioroaie: Să mă 'nalt pe cataliț, să ții mîndru cu cei mîoi (alecs.); avea catalițe parcă la picioare (stam.) ¶ ② *Pr. anal.* despre picioarele cele lungi ale păsărilor din ordinul picioroanelor: cocoștoitii cu lungile lor catalițe... priveau nepăsători (en.) [bg. katarjaga].

***CATALIȚIC** *adj.* • Privitor la cataliță [fr.].

***CATALIZĂ** (-izea) *vb. tr.* • A descompune, a modifica prin cataliză [fr.].

***CATALIZĂ** (pl.-ne) *sf.* • Acțiunea unor corpuri care prin singură prezență lor modifică compoziția chimică a altor corpuri, fără ca ele înseși să fie modificate [fr.].

***CATALIZATOR** *adj. și sm.* • Se zice despre un corp care prin prezența sa modifică compoziția altor corpuri, înlesnește combinarea lor, fără a fi el însuși modificat [cataliză].

***CATALOG** (pl.-oage) *sn.* Cărtică, listă pe care se află înscrise în mod metodic numele persoanelor sau obiecte de aceeași natură: ~ de cărți; ~ de plante; ~ de școlari, etc. [fr. catalogue].

***CATALOGA** (-oghes) *vb. tr.* ① A face un catalog ¶ ② A înscrie într-o anumită ordine într'un catalog [fr. cataloguer].

○ **CĂTĂMIU** (pl.-uie, -iie) *sn.* Bucată scurtă de lemn (ce se pune de obicei sub un butoiș, sub o putinică, etc.): să-l pui cu cătămiu la lemne (r.-cod.).

○ **CĂTANĂ** (pl.-ne) *sf. Tr.-Carp.* X Soldat, ostaș (în vechea monarhie austro-ungară): acum un veac a fost ~ sub Ipsilante-Vodă, pe vremea Pașavangilor (vlah.) [ung. katoná].

○ **CĂTĂNESC**, **CĂTUNESC** *adj. Tr.-Carp.* X De cătănă, ostășesc: vom face din el ată de cusut haine

cătănești (RET.); îi desbracă de hainele lor cătănești (RET.).

○ **CĂTĂNEȘTE**, **CĂTUNEȘTE** *Tr.-Carp. adv.* X În felul cătanelor, soldățește: Hai la sabie, cătănește! (ss.); opătarul îi ținea cătănește (RET.).

○ **CĂTĂNI**, **CĂTUNI** (-nesc) 1. *vb. tr. Tr.-Carp.* X A înrola, a lua în armată, a face cătănă: Că de cînd ne-a cătănit, Plug din curte n'a ieșit (IK.-BRS.).

2. *vb. într.* A sluji ca soldat, a-și face serviciul militar: un moșneag care cătănește în tinerete vre-o 30 de ani de-a rîndul (RET.).

○ **CĂTĂNIE**, **CĂTUNIE** *sf.* X *Tr.-Carp.* Serviciu militar: oltă vreme a fost în cătănie, adeseori și-a adus aminte de el (slv.); îi învîta bine trebile cătăniei (RET.) [cătănă].

○ **CĂTĂNIME** *sf. col. Tr.-Carp.* X Soldătime, ostășime: olt amar de ~ este de hrănit (GRIG.) [cătănă].

○ **CĂTĂNIȚĂ**, **CĂTĂNUTĂ** (pl.-te) *sf. Tr.-Carp. dtm.* CĂTĂNĂ.

Fig. 969. Catapeteazmă.

***CATAPETEAZMĂ**, **CATAPITEAZMĂ** (pl.-ezme) *sf.* • Perdea (în templul din Ierusalim) atîrnată dinaintea Sfintei Sfintelor: și catapeteazma bisericilor să rupse în doo de sus pînă jos (ais.). ¶ ② Iconostas, tîmplă (□ 969): Înăuntrul acestei biserici cu frumoasă catapeteazmă ce pare o horbotă de marmură (vlah.) [ngr. κατὰπέτασμα].

***CATAPLASMĂ** (pl.-me) *sf.* • Pastă deasă întinsă pe o pinză care se aplică pe pielea unui bolnav, oblojeală [fr.].

***CATAPULT**

(pl.-te) *sn.*, ***CATAPULTĂ** (pl.-te) *sf.*

X Mașină de război de care se serveau popoarele vechi spre a arunca pietroaie și săgeți asupra vrăjmașului (□ 970): deodată pornesc toate catapultele cetății să împrăște cu pietre (vlah.) [fr.].

***CATAR** (pl.-aruri) *sn.* • ① Infamatiune a unei membrane mucoase, însoțită adesea de scurgere ¶ ② Guturaiu [fr.].

***CATARACTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Căderea apelor unui fluviu dintr'un loc înalt (□ 971): cataracta Niagara ¶ ② (În stil biblic): apele potopului, porți sau zăgazuri care stăvilesc apele cerești; *pr. ext.*: cataractele cerului se vor deschide pentru lungă... ploaie a toamnelor timpurii (vro.) ¶ ③ Albeață (la ochi) [fr.].

***CATARAL** *adj.* • De natură cataralului [fr.].

***CATARAMĂ**, **○ CĂTARAMĂ** (pl. cătărâmi) *sf.* ① Inel sau dreptunghi de metal în interiorul căruia se află unul sau mai multe virfuri care se învîrtesc în jurul unei axe și care slujește să încheie o cingătoare, o curea, etc. (□ 972) ¶ ② P La ~, strașnic, sdra-vân, în gradul cel mai înalt: bătaie la ~; beție la ~; prietenii la ~, intimi, nedespărțiți.

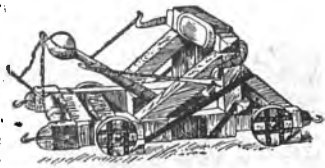

Fig. 970. Catapult.

Fig. 971. Cataracta Nilului la Assuan.

CĂTARE *sf.* ① Faptul de a căta ② **CAU-**
TARE ③ ④ Tintă la capă-
tul țevii unei arme de foc și
care servește spre a ochi: o
să-ți mai vadă ochii hârțueli și bă-
tălii, etc.: pușca o avea ~ pe țevă
(JUP.) ⑤ A lua la ~, a ochi, a lua
la țintă: Instrună lute arcu!, puse
săgeata și o lădă la ~ (USP.).

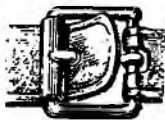

Fig. 972. Cataramă.

CATARG (*pl.-guri*) *sn. Mold.*
③ = **CATART**: queră'n vînt frîngîliile întinse de ~uri
(VLAH.) [catart + catargă].
† **CATARGĂ** (*pl.-ge*) *sf.* ① ③ † Galeră: sosind
cu cătărgile supt Țarigrad (VARL.); Rob la Turci pe marea
albă, Să-mi tragi zlua la ~; Să-mi tragi catarga pe uscat
și noaptea cu fier legat roc. ② † Pedepasă cu tri-
miterea la galere: nioe botorîi nioe țecorîi lor nu se
vor certa ou catarga sau ou oona (PRV.-MB.) ③ ④ *Trans.*
CATARGĂ, CATARCA, sanie mai mică cu care oamenii
își aduc lemne din pădure în timpul iernii (VIC.)
[gr.-biz. κάταργον].

† **CĂTĂRIȘ** *sm.* Copilandru: ~ este dela 15 ani
pînă în dobozei și doi (PRV.-MB.); vîrstă cătări-
gului tot în toate cu a copilului se potrivește
pînă la 17 ani (ICANT.).

○ **CATĂRIĞĂ** *sm. Olten.* Bătrîn ver-
de, om bătrîn încă în putere (CIAUS.).

○ **CATĂRIĞĂ** (*pl.-igi*) *sf.* ① *Mold.*
Maram. (SEZ.) (BRL.) = **CATALIĞA** ② ③
pl. Trans. (VIC.) ✕ Piftie, răcitură.

† **CĂTĂRIĞIE** *sf.* Vîrstă copilan-
drului: cătăriğia, oarea de la 14 ani pînă
la 21 se suie (ICANT.) [cătăriğ].

† **CATAROIU** *subst.* ③ ④ † Dambă,
apoplexie ⑤ ⑥ *Mold.* Guturaiu; gripă:
bietal soare au agiuns a pătîmi și el de ~
(ALECS.) [ngr. κατάρου].

CATART (*pl.-turi*), -te *sn.* ③ Grin-
dă mare de lemn sau de fier, de care
sînt legate pînzele unei corăbii (ICANT.) ⑦ ⑧
sînd... pînă la ~ele și vergelele cele mai de
sus, ca să strîngă...vînturile (VLAH.) [ngr.
κατάρτι].

CATARTOSI ③ **CATORTOSI**.

CATASTIF (*pl.-te*), † **CATASTIH** (*pl.*
-ise, -ihni) *sn.* Condiță, registru: la toți
din mahalaua noastră au mers agenții cu
catastifele (CAR.): ne spria la catastife niste
prejuri destul de pipărate (GRIC.); în fie-ce zi sootell și
catastife (OLVR.) [ngr. κατάρτις].

† **CATASTIȘEL** (*pl.-ele*) *sn.* ① *dim.* **CATASTIH**.
② ③ † Codicil: aceea ce au scris mai pe urmă, se
chiamă ~ sau răvășel (PRV.-MB.).

† **CATASTROFĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Nenorocire gro-
zavă, împlinire jalnică ② Sîrșit nenorocit,
moarte tragică ③ ④ Desnodămîntul, sîrșitul
jalnic al unei tragedii [fr.].

† **CATATRISCI** (-iosese) *vb. tr.* A persecuta: dacă
ar fi fost vreedată opozant, înțeleg să fie catatrisoit (ALECS.)
[ngr. viit. κατάρτισω < κατάρτις].

CĂTĂTURĂ ③ **CAUĂTURĂ**.

CĂTĂȚIME *sf.* Cantitate, mulțime: o ~ ne-
măsurată de grîu (BALC.) [cit + mulțime, sub
influența lui cantitate].

CATAVASIE *sf.* ③ Cîntare bisericească despre
coborîrea Mîntuitorului în iad [gr. καταβάσις].

CATAVASIȘ (*pl.-re*) *sn.* ③ Carte biseri-
cească în care se cuprind cîntările numite ca-
tavasii.

CATCAUN ③ **CAP-**
CAUN.

† **CATEDRĂ** (*pl.-re*)
sf. ③ ④ Tribună, scaun
mai ridicat ce o-
cupă un profesor
într-o școală și de
unde face lecția (ICANT.) ⑤ Funcțio-
nea, postul de pro-
fesor [lat.].

† **CATEDRALĂ** (*pl.-le*) *sf.* ③ ④ Biserica

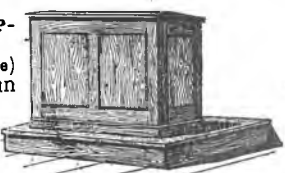

Fig. 974. Catedră.

principală în reședința episcopală și unde slu-
jește de obicei episcopul: (ICANT.) ⑦ ⑧ Biserica, cea mai însemnată
dintr-o localitate: în lumina lîmpede
a zorilor, se înalță mil de catedrale
(VLAH.) [fr.].

* **CATEGORIC** *adj.* ①
După dreapta jude-
cată, conform rați-
unii ② ③ Lîmpede, lă-
murit, hotărît: răs-
punse printr'un refuz ~
(VLAH.) [fr.].

* **CATEGORIE** *sf.*
① ② Ori-ce diviziune
ce mîntea, spre a u-
șura înțelegerea, sta-
bilește în lucruri sau
în ideile pe care le reprezintă lucrurile; clasifica-
rea ideilor: categoriile lui Kant ③ ④ Clasă în care
se așază sau din care fac parte lucrurile de aceeași
natură, soi, spiță [fr.].

CATEHET ③ **CATIHET**.
* **CATEHISM** (*pl.-me*) *sn.* ① ③ Învățătură, sub
formă de întrebări și răspunsuri, despre dogma
creștină și morală ei ② ③ Carte ce cuprinde
această învățătură: ~ul calvinese ④ ⑤ Titlu dat
unor cărți ce conțin o expunere sumară a unei ști-
ințe, sub formă de întrebări și răspunsuri (VLAH.)
[fr.].

CATEHUMEN *sm.* ③ Cel ce se instruește spre
a fi pregătit să primească botezul [ngr.].

† **CATELIN, CATLIN** *adv.* Încet(îșor); cite puțin
[cite + lin].

† **CATERGĂ** = **CATARGĂ** ① ②: li certa ou catere
în toată viața lor (PRV.-LP.).

† **CATERGAR** *sm.* Ticălos, pungaș: ești un ~, un
pehivdan (ALECS.) [ngr.].

○ **CATERINCA** (*pl.-inci*) *sf.* *Mold.* ③ Flășnetă
[rut.].

CATERISI (-iesee) *vb. tr.* ③ A destitui, a scoate
din demnitatea
de preot: deoa
vre-unul din clerici
ar îndrăzni să oos-
rască pe episcop...
să se caterisească
(PRV.-MB.) [ngr.].

* **CATETĂ**
(*pl.-te*) *sf.* A
Una din cele Fig. 976. C. C. Catete.
douălaturicare
formează unghiul drept într'un triun-
ghi dreptunghi (ICANT.) ⑦ ⑧
[fr.].

* **CATEȚER** (*pl.-re*) *sn.* ③
Sondă pentru bășica udului
(ICANT.) ⑦ ⑧ [fr.].

* **CATETOMETRU** (*pl.*
-tre) *sn.* ③ Instrument care
servește să măsoare cu pre-
cizie mici distanțe ver-
ticale (ICANT.) ⑦ ⑧ [fr.].

CATIFEA *sf.* ③ Stofă de
mătase, de bumbac sau de
lînă a cărei față e acoperită cu un păr scurt și des;
④ ⑤ strecură, printre genele ei de ~, două lacrimi (OLVR.)
[tc.].

CATIFELAT *adj.* Ce seamănă cu c a tifeaua,
moale și neted cum e catifeaua: zorelele începeau să-și
ridice florile ~e (D-ZAMP.).

CATIFELIU *adj.* ③ În felul catifelei:
ochi mari negri, catifelii (ALECS.).

CATIFELUȚĂ (*pl.-ute*) *sf.* ① *dim.* **CATIFEA** ②
③ ④ Plantă cu flori violetă sau albastre, pătate cu
alb și galben, ale căror petale seamănă la pipăit
cu catifeaua; numită și „trei-frăți-pătați”, „pan-
sea”, „panseluță”, etc. (*Viola tricolor*) (ICANT.) ⑦ ⑧
980).

CATIGORIE *sf.* ① = **CATEGORIE** ② ③ Defăi-
mare, calomnie: și Măria Ta ai crezut toate aceste cati-
gorii? (VLAH.) [ngr.].

Fig. 975. Catedrala din Sibiu.

Fig. 973.
Catart.

Fig. 976. C. C. Catete.

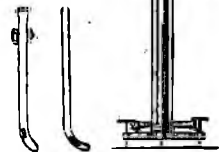

Fig. 977.
Catetere.

Fig. 978.
Catetometru.

○ **CĂTUR** sm. + ① *Olten.* Trunchiu subțire de copac ce rămâne în pământ după ce s'a tăiat copacul ①
 ② *Trans. Maram.* Copac tânăr, cu trunchiul foarte subțire: nu mai merg mult și dau de un ~ sdvân (RET.).

CĂTUȘĂ (pl.-ei, f.-se) sf. ① ② Pisică ①
 ② Bucată de lemn încovoiat la capătul proțapului ① ③ Bucată de lemn bătută între doi căpriori la acoperișul unei case, spre a-i împiedeca să se desfacă (■ 850): cătușele ce împreună căpriorii... măresc rezistența la presiunea vântului (PAC.) ④ ⑤ Plantă ierbcasă cu flori roșii, cu miros greu (*Ballota nigra*) (■ 986) ⑥ pl. Legătură de fier, de lemn sau de frînghie cu care se prind una de alta minile unui arestat, obezi: Mă luară, mă legară, în cătuși de lemn m'au pus (PANN); Cu picioarele 'n butuci și cu minile 'n cătuși (ALECS.); ⑦: sînt sublime momentele cînd un popor așază oalede și cătușele tiraniei (CAR.) [lat. cattha + suf. -ușă].

Fig. 966. Cătușă.

Fig. 987. Cătușnică.

CĂTUȘNICĂ (pl.-ei) sf. ① Plantă cu miros aromatic pătrunzător, cu flori albe sau roșietice, pe dinăuntru cu puncte roșii; pisicile o caută foarte mult, se tăvălesc peste ea și o mănîncă cu mare poiză; numită și „iarba-miței”, „mînta-miței”, „iarbă-flocoasă” sau „iarba-vîntului” (*Nepeta cataria*) (■ 987) ② ~ -SĂLBATICĂ = **VORONIC**, **VORONICĂ** [cătusă].

CĂȚĂ interj. Imită strigătul coțofenei: ~! ~! să prîndeți o coțofană taură, dară nu pe mine (usp.) [oncm.].

CĂȚĂ (pl.-ei) sf. ① Băț lung cu un cîrlig la capăt, cu care ciobanul prinde oile de picior (■ 988): Mă băgai la cioban, slugă, îmi dederă ~, glugă (ALECS.-P.); ② a umbra cu căța, a căuta să înșele ③ ④ adv. A sta ~, a nu se uini din loc, a sta ca înfipt într'un loc; a se pune ~ pe capul cuiva, a se ținea scaiu de cineva, stăruind din răspuțeri [a cătă].

CĂȚĂ (pl.-ei) sf. F ① Gură rea, supărătoare, cîcălitoare: nu-ți mai taste căța ② Persoană rea și cîcălitoare, căreia nu-i mai taste gura ③ ④ Procuror [cațal].

CĂȚAȚON sm. F Poreclă a Grecilor: nu-mi mai pomeni de ~ul cel de dascal, lua-l-ar năbădăcele (ALECS.).

CĂȚĂRA (cațăr) vb. refl. ① A se sui acățîndu-se cu minile și cu picioarele; a se sui grăbiș: cătărîndu-se de stiel de piatră ca pisicile (usp.) ② ③ A se înălța (vorb. de plante) acățîndu-se de un sprîjin sau înfășurîndu-se pe tulpina altor plante: se cătără sfîrcurile verzi ale zorelor (mc.) [a cătă].

CĂȚĂRĂTOARE (pl.-ei) sf. ① = GHIONOIE (-NEAGRĂ) ② = SCORTĂR ③ pl. = ACĂȚĂTOARE [cătără].

CĂȚĂRI = CĂȚĂRA.

CĂȚAȚON = CĂȚĂRA.

CĂȚĂVEICĂ (pl.-ei) sf. ① Mold. Bucov. Scurteică: ce frumoașă ~ am să fac nevastă mele din blana istui vulpului (crg.) ② ③ Mistrie mică de care se servește zidarul (■ 989) ④ *Olten.* Oală de mărime mijlocie [① < rut.; pentru ③ comp. srb. blg. kaca „oală”].

Fig. 989. Cățaveică.

CĂȚEA (pl.-tele) sf. ① ② Partea femeiască a cînelui; ③: cățeaua, de pripă, își naște căței fără ochi; ④: pe așa ~ de vreme (crg.); pe așa vreme rea ⑤ ⑥ Femeie desfrînată și nerușinată: ce mai vrei, ~ nerușinată? (VLAH.) ⑦ ⑧ A da ~-ea, a păru, a da o păruială: și-i mai dară ~-ea de credeală că se pierde prin minile lor (usp.) ⑨ Cățeaua, un danț țărănesc (JIP.) (PAMF.) [lat. o a t e l l a].

CAT
CAU

CĂȚEL (pl.-lei) sm. ① ② Cline mic, puu de cline, cline de curînd născut; F ③: cu ~, cu purcel, cu tot calabaișul, cu tot ce are, cu tot ai casei; n'are nici ~ nici purcel, n'are pe nimeni, e fără familie, fără copii ④ ⑤ Lîngușor josnic ⑥ ⑦ Puu de fiară sălbatecă: ~ de lup, de urs, de vîlbe ⑧ ⑨ **CĂȚELUL-PĂMÎNTULUI**, animal mamifer, din ordinul rozătoarelor, care trăiește sub pămînt unde și sapă galerii, foarte complicate; corpul lui, ce seamănă cu al cîrței, e gros și mare, n'are urechi, iar ochii, ascunși sub piele, nu se văd de loc (*Spalax typhlus*) (■ 990) ⑩ ⑪ Larva albinei ⑫ ⑬ ~UL-FRĂȘINILOR = GÎNDAC-DE-TURBĂ ⑭ ⑮ Unul din firele din care e alcătuită căpățîna de usturoiu ⑯ ⑰ *Băn.* Parte dintr'un scul sau motcă, alcătuită din 60 de fire sau 20 de „verbe” (usp.) ⑱ ⑲ *Băn.* Fie-care din stîlpii sau furcile casei (usp.) ⑳ ㉑ ~ = MĂȘEA ㉒ d ㉓ pl. ㉔ Bubulițe mici ce se formează în jurul unui buboiu ㉕ ㉖ **CĂȚEI-DE-TURBĂ**, niște bășicuțe mici, ca spușeala, ce se formează sub limbă [lat. c a t e l l u s].

Fig. 990. Cățelul-pămîntului.

CĂȚELANDRU sm. ① ② Cățel măricel: Vre-o cincizeci de cățelandri care păzesc pe la mandre (mc.) ③ ④ Puu măricel al unei fiare: cel din urmă pui al vulpii se făcuse cățelandri (usp.) ⑤ ⑥ *Olten.* Copilăndru.

CĂȚELI (-elesc) vb. refl. ① ② A se împreuna (vorb. de cîini) ③ ④ Mold. (PAMF.), ⑤ A se întinde, a se înmulți (vorb. de buruieni) ⑥ ⑦ ⑧ A se împuia, a se propaga (vorb. de bube): niște bubute cari necelată se înmulțesc și se cățelesc (MAR.) [cățel].

CĂȚELUS sm. dim. CĂȚEL.
CĂȚELUȘĂ (pl.-se) sf. dim. CĂȚEA: am o ~ albă și tot cîmpul aleargă (GOR.) (ghicitoare despre „coasă”).

CĂȚIE = CĂȚUIE: o ~ de argint cu flori suflate în aur (usp.) [ngr. κατ(ί)].

† **CĂȚIN** (pl.-ne) sm. Strachină [lat. catinum].
 ○ **CĂȚINA** (pl.-ne) sf. *Trans.* (mc.) Covată, troacă de pîne [cățin].

CĂȚUIE sf. Așumătoare, vas de metal în care se pun cărbuni și tămîie, sau alte arome, pentru afulat în casă (■ 991): abia ținea în mînă cățuia cu jăratec (GRL.) [căție].

Fig. 991. Căție (Mănăstirea Țigănești).

CĂȚULEȚĂ (pl.-te) sf. = CASOLEȚĂ: În dulcea atmosferă de plante aromeate Ce ard în cățulețe prin colțuri animate (ALECS.) [casoleță, influențat de cățuie].

CAUĂ sf. Mold. Bucov. Gogoriță (cu care se sperie copiii): se vor teme de tine ca copiii de caua (ALECS.); ② spărie că vine bozza, că vine caua sau că vine lupul să-i mănînce (vov.) [rut. kava].

○ **CAUACIU** sm. *Trans. Maram.* = COVACIU.

CAUC (pl.-ce) sm. *Olten. Băn.* Trans. = CĂUȘ ① ② (■ 992) [lat. cauculus].

† **CAUC** (pl.-ce) sm. ① Căciulă înaltă de postav, de pîslă sau de piele de miel, cu fundul mai lat, purtată odinioară de boieri, de boierinași și de slugile bolerești (■ 994), mai tirziu de neguțători și

Fig. 992. Cauc.

În urmă de călugări și călugărițe; lăsa ~ul pe ochi, ca să nu fie cunoscut de slugile curții (FIL.); întâlni un călugăraș, îi dădu veșmintele ei și-i luă rasa și ~ul lui (OLVR.)
 ¶ Un fel de concu pe care-l poartă femeile din unele regiuni ale țării: nevastele și-au tulnit și un fel de ~ mânăstiresc, pe care-l acopere tulpanul (HRO.) [tc.].

*CAUCAZIAN 1. *adj.* ● Din Caucazia, a locuitorilor din Caucazia;

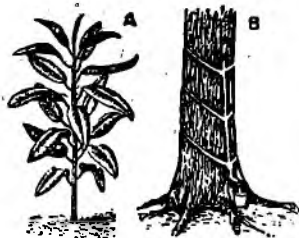

Fig. 993. B. Arbore de cauciuc. B. Extragerea cauciucului.

Fig. 994. C. Caucazian.

rasă ~ă, rasa albă (care se presupune că se trage din Caucaz).

2. *sm.*, CAUCAZIANĂ (pl.-ne) *sf.* Locuitor (locuitoare) din Caucazia [fr.].

*CAUCIUC (pl.-neuri) *sn.* Substanță solidă, elastică, extrasă din suc de lăptos al unui mare număr de vegetale din țările tropicale (993); numit și „gumă elastică” [fr.].

*CAUDAL *adj.* ① De la coadă, ce ține de coadă ¶ ② Aripioară ~ă, aceea cu care se termină coada peștilor [fr.].

*CAUDIN *adj.* ① Furcile ~e P. IST. ¶ ② A trece sub furcile ~e, a suporta niște condițiuni umilitoare: în toară, pînzînd de rușine, I-om trece sub furcile ~e (COSB.) [lat.].

○CAULĂ, CAVLĂ (pl.-le) *sf.* Trans. Bucov. Plută mică ce servește ca pod umblător: a găsit aloc o lăză românească care l-a trecut cu caula (peste Nistru) (GRIG.).

○CAUNĂ (pl.-ne) *sf.* Băn. (vîs.) ♀ Gura oanei, gaura pe unde se intră în ocnă [srb. kavna < germ. Kauer].

○CAUNI (caun) *vb. intr.* Olten. (vînc.) A schelălăi după iepure (vorb. de copoiu).

*CAUSTIC *adj.* ① Care arde, roade, mîntîncă: sodă ~ă ¶ ② Mușcător, satiric [fr.].

*CAUSTICITATE *sf.* ① Însușirea substanțelor caustice ¶ ② Vorbire înepătoare, mușcătoare [fr.].

CAUȘ (pl.-se) *sn.* ① Lingură mare de lemn cu coada foarte scurtă, cu care se scoate făină sau grăunțe din sac (995): cînd le cer un ~ de făină ori o mînă de sare (NEGR.); Mold. ② vine Drăguș la ~, vine vremea să-mi ceară ajutor, vine timpul să aibă nevoie de mine ¶ ③ Lingură mare de lemn cu coada lungă, și de diferite forme, cu care se bea apă la izvor (996): trebuia ... să beau cu ~ul din butoiul companiei (LUNG.) ¶ ④ Lingură mare, cu coada lungă, cu care se toarnă vinul din pîrtoacă în cadă (997) ¶ ⑤ Δ = CANGIO ¶ ⑥ Lopățica cu care se scoate apa intrată în luntre; numită și „răscol”, „ispol” sau „scofîță” ¶ ⑦ Ciutura de la roata morii de apă, numită și „cupă” sau „blid”: apa cade cu repeziune în ~e și le învîrtește (CON.) [comp. pol. k o u s z].

CAUȘEL (pl.-ele) *sn. dim.* CAUȘ ① (998).

Fig. 995. Cauș.

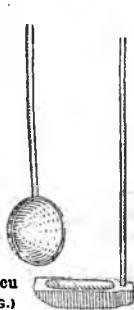

Fig. 996. Caușe de izvor.

Fig. 997. Cauș.

○CAUȘI (-usece) *vb. tr. Trans. și refl.* A (se) zăpăci, a (se) buimăci: de la o vreme s'o încălzit și s'o căușit de cap (GRM.).

CAUTA (caut), CATA (cat) 1.

vb. tr. ① A umbla să afle, să găsească ceva pierdut sau răătăcit: îmi caut pălăria; ② cine caută, găsește, a) cine stăruiește, izbutește; b) cine lucrează, agonește; ③: caută ziua de ieri, caută fără să știe ce, caută un lucru ce nu se poate găsi; —AC, IAPA, PAPURA ¶ ④ A umbla să găsească pe cineva: s'a dus să-l caute pe frate-său ¶ ⑤ A umbla după ceva, a se sili să afle, să capete sau să descopere ceva: ~ o slujbă; ~ să se însoare; ~ bătaie; ~ ceartă; ~ soluțiunea unei probleme ¶ ⑥ A scotoci: ~ prin buzunare ¶ ⑦ A încerca, a se sili: ~ să scape; conștiința lui vinovată căută să se apere (VLAH.) ¶ ⑧ A cerceta un bolnav și a-l îngriji: căuta bolnavii din sat și mîngia pe săracii (ODOB.) ¶ ⑨ A îngriji, a administra: îmi caută singur moșia ¶ ⑩ A ținea seama, a lua în considerație: Nu-i căuta chipul, nu-i căuta anii (PANN) ¶ ⑪ A veni într'un loc (cu intențiuni bune sau rele), a se duce într'un loc spre a face ceva: n'ai ce ~ în casa mea ¶ ⑫ A-și îndrepta privirile spre a vedea sau cerceta ceva, a privi, a se uita: cînd o căutam, era cu ochii scldați în lacrimi (ISP.); —CAL.

2. *vb. intr.* ① A privi, a-și îndrepta privirile, a se uita: copilul, cîndu-l botezi, trebuie să caute cu fața către răsărit (PRV.-MS.); căută într'o parte și într'alta și nu văzu nicăieri lumină (ISP.) ¶ ② A ținea seamă, a lua în considerație: nu caut la preț; judecătorii ... să nu-i caute căci o sărac, ci să-l judece pe dreptate (PRV.-MS.); cît sînt eu de blind și cît ești de bătrîn, nu-ți caut; te ootonoșezi! (CAR.) ¶ ③ A se îngriji, a avea grijă: ~ de casă; a-și ~ de drum, a-și urma drumul, fără a se ocupa de alții sau de altele; a-și ~ de treabă, a sta de-o parte, fără a se amesteca în treburile altora ¶ ④ ~ la (sau în) stele, ~ în cărți, a umbla să ghi-cească norocul cuiva prin cercetarea stelelor; prin așezarea cărților de joc.

3. *vb. refl.* A se îngriji (vorb. de un bolnav), a-și vedea de sănătate: s'a căutat cu doctorii și cu babe, dar nimic nu l-a folosit; F: ai dreptate, numai nu te cauți, se zice, în ironie, cuiva care se plînge de o nedreptate (într'o chestiune de puțină importanță).

4. *vb. unipers.* CAUTA (mai adesea cată), trebuie: cată să-l ascuți, dacă-ți poruncește ceva [lat. *cautare < cautus; forma cată a rezultat din căuta < cāuta, întocmai ca făcea < făurea].

CAUTARE *sf.* ① Faptul de a căuta ¶ ② Tre-cere, cerere (de a fi cumpărat): meseria aceasta nu mai are ~ (ISP.) ¶ ③ Îngrijire: ~a bolnavilor ¶ ④ Privire, căutătură ¶ ⑤ ✕ & Revista trupelor.

CAUTĂTOR, CĂTĂTOR 1. *adj. verb.* CĂ(Ţ)TA. Care caută.

2. *sm.* Cel ce caută: ~ de lucru; ~ la stele.

3. CAUTĂTOARE, COTĂTOARE *sf. Trans.* Ogîndă-din zori de zi... nu s'a mai mișcat de la căutătoare (SLV.).

CAUTĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Privire, ochire: i s'a părut că vede în ochii uşterului o ~ suspectă de hoț care pîndește (VLAH.); mai aruncăm... o ~ jalnică spre munții Neamfului (CRO.) [c ā u t a].

*CAUTER (pl.-ere) *sn.* ① Ori-ce substanță care, aplicată pe piele, produce efectul unei arsuri ¶ ② Rană artificială produsă pe braț sau pe picior pentru a produce o scurgere de puroi ¶ ③ Instrument de chirurgie, de diferite forme, cu care se cauterizează (999) [fr.].

*CAUTERIZA (-izez) *vb. tr.* A arde carnea cu o substanță caustică sau cu un fier înroșit în foc [fr.].

*CAUTERIZARE, CAUTERIZATI(UN)E *sf.* Faptul de a cauteriza [fr.]. Cautere.

*CAUTIUNE *sf.* ① Garanție, cheazășie ¶ ② Persoana care dă o garanție, cheazăș; supus la ~, în care nu se poate avea încredere, care dă de bănuț [fr.].

*CAUZA (-zez) *vb. tr.* A pricinui, a fi pricina [fr.].

Fig. 998. Caușel.

Fig. 999. Cautere.

* **CAUZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① Ceca ce face să se producă, să se întâmple, să fie ceva ② Pricină; motiv: din ~ că, din pricină că, pentru că, fiindcă ③ *rt* Proces: a pleda o ~; a scoate din ~ ④ Interes: a face ~ comună cu cineva, a-și uni interesele cu ale altuia, a se uni cu cineva [lat.].

* **CAUZAŁ** *adj.* ② Care ține de o cauză, care arată o cauză: propoziții (une) ~ă [fr.].

* **CAUZALITATE** *sf.* ① Acțiunea efectivă a unei cauze, modul cum lucrează o cauză ② Raportul între cauză și efect [fr.].

* **CAUZAȘ** *sm.* ① Care aparține aceluiași partid, partas; pricinăș ② *F* Conspirator, complotist: ce sînteți d-voastră, mă rog? ... vagabonzi... zăvrașii... căuzași? (CAR.) [ca u z a + suf. -aș].

* **CAUZATIV** *adj.* De cauză, care arată cauza [fr.].

* **CAVAȘ** *sm.* ① Cizmar care lucrează încălțăminte ordinară, grosolană: se zăreau vre-o zece, cinci-sprezece învelisuri... sub care locuiau cîțiva ~i (A.-GH.) [tc.].

* **CAVAFIE** *sf.* ① ② Meseria, cavafului ③ ④ Atelierul sau prăvălia cavafului.

* **CAVAL** (pl.-ale) *sn.* ① Fluier ciobănesc lung de aproape un metru (1000): era și vinător și cioban l... cîntăreț cu ~ul (COOB.) [tc.].

* **CAVĂLĂRIE** ➔ **CAVALERIE** ² [ngr.].

* **CAVALCADĂ** (pl.-de) *sf.* ① Plimbare făcută de mai multe persoane ecălare: aceste cavalcade a domniței cu curtea-nul da ocazie de multe bănușii (COOB.) ② Ceată de călăreți: văzură pe noul domn în capul unei cavalcade mărețe (BALC.) [fr.].

* **CAVALER** *sm.* ① Nobil care avea profesiunea armelor; în evul mediu, membru al unui ordin religios și militar: s'a mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta (EMIN.) ② ~ răzăcitor, nobil care cutreera lumea sub pretextul de a ocroti doamnele și de a apăra pe cei asupriți ③ Titlu de nobilită inferior baronului ④ ⑤ Persoană decorată cu treapta cea mai de jos a unui ordin: ~ al ordinului Coroana României; ~ al Legiunii de onoare ⑥ Domn ce însoțește o doamnă la o preumblare, ce o servește la o petrecere, cu care dansează, etc.; ➔ **ONOARE** ⑦ ⑧ *F* ~ de industrie, pungaș [fr.].

* **CAVALERESC** *adj.* De cavalier, privitor la un cavalier: era un caracter independent și ~ (A.-GH.); purtare cavalerescă ⑦ ⑧ **NECAVALERESC**.

* **CAVALEREȘTE** *adv.* Caun cavalier: făcîndu-mi loc printre dame cam ~ (NEGR.) ⑦ ⑧ **NECAVALEREȘTE**.

* **CAVALERIE** ¹ *sf.* ① Oaste călăreată, călărimie: ofițer ~ de (1001) [rus. < it.].

* **CAVALERIE** ², ② **CAVALĂRIE** *sf.*

* **CAVALERIE** ³: i se dă deosebită cinste, cum sînt cavaleriile (C.-RAD.); să nu fie momit cu căvălării, c'atunci e rău (JIP.) [it.].

Fig. 1001. Ofițer român de cavalerie (1850).

Fig. 1002. Cavaz grec.

* **CAVALERIST** *sm.* ① Soldat sau ofițer de cavalerie, călăraș [rus.].

* **CAVALIN** *adj.* ① De cal, privitor la cai: rasa ~ă [it.].

* **CAVAS** ➔ **CAVAZ**.

* **CAVATINĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Arie ușoară într-o operă, cîntată de o singură voce [it.].

* **CAVAZ**, **CAVAS** *sm.* Agent de poliție, jandarm (în Turcia) (1002): ne dote cavazul ture al mănăstirii ca să ne petreacă (BOL.); nu se sperie nîoi de cavazi nici de capugii (A.-GH.) [tc.].

* **CAVAZ-BAȘA** *sm.* ① Șeful gării domnești care păzea dinaintea ușii camerei Domnului (1003) [tc.].

* **CAVERNĂ** (pl.-ne) *sf.* ① ② Pesteră ③ ④ Gol ce se formează într'un organ în urma unor anumite boale: cavernele piămîntilor la fizicii [fr.].

* **CAVERNOS** *adj.* ① ② Plin de pesteri, de găuri scobite în munți ③ ④ Voce cavernoasă, voce groasă și întunecată, ca și cînd ar răsună dintr'o pesteră [fr.].

* **CAVILĂ** (pl.-le) *sf.* ③ Cuiu de fier sau de lemn de care se leagă parimele [it.].

* **CAVITATE** *sf.* Găunoșitură, gaură, groapă, loc găunos într'un corp solid [fr.].

* **CAVIRGIC** *sbst.* ① Varietate de oi din Dobrogea, cu lina roșcată, negricioasă și carnea foarte gustoasă [tc. ky vyrgyk].

* **CAVOU** (pl.-ouri) *sn.* Construcțiune subterană, boltă servind ca mormint pentru una sau mai multe persoane (1004) [fr. c a v e a u].

* **CAZ** (pl. cazuri) *sn.* ① Întîmplare, împrejurare, orice s'a întîmplat sau se poate întîmpla: un ~ neprevăzut; în tot ~ul, în ori-ce ~, ori-ce ar fi, ori-ce s'ar întîmpla; în ~ (ui) cînd, dacă s'ar întîmpla; a face ~ (de ceva), a pune preț (pe ceva); a ținea prea mult seamă de ceva ② ③ Prilej: ~ de urmărire; ~ de divorț ④ ⑤ ~ de constință, greutate ce se ivește cu privire la un lucru pe care-l îngăduie sau îl oprește biserica în anumite împrejurări ⑥ Individ atins de boală, cînd bintue sub formă de epidemie: s'au constatat două ~uri de holeră ⑦ ⑧ Fie-care din diferitele terminațiuni pe care le iau substantivele și adjectivele, sau formele sub care se prezintă pronumele spre a arăta rolul pe care-l joacă în propozițiune [fr.].

* **CAZĂ** (cazez) *vb. tr.* ① A așeza într'un loc, a instala ② A căpătui [fr.].

* **CAZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① Despărțitură (într'o cutie, etc.) ② ③ = **CASĂ** ④ [fr.].

* **CAZĂC** *sm.* ① ② Locuitor din stepele de la SE. Rusiei ③ ④ Corp de cavalerie ce se recrută din această populațiune (1005) ⑤ ⑥ Sbir,

agent de poliție: ce te apucase să asmuți cazații asupra noastră? (ALECS.) ⑦ ⑧ *Trans.* ⑨ Vintul ce bate de la răsărit (dinspre țara Cazacilor) [rus.].

* **CAZACĂ** (pl.-ce) *sf.* ① ② Manta cu minci largi ③ ④ Bluză de mătase, de o culoare băltoare la ochi, pe care o poartă jockeyii la curse (1006) [fr. c a s a q u e j].

Fig. 1005. Cazaci.

Fig. 1003. Cavaz-bașa.

Fig. 1004. Cavo.

CĂZĂCEȘC 1. *adj.* De Căzăci, privitor] la Cazaci.

2. **CĂZĂCEASCĂ** *sf.* *Mold. Bucov.* Danț popular ce se joacă plecat pe vine: celelalte jocuri, brul, sîrba, căzăcească... se mai amestecă, se mai schimbă după locuri (VLAH.).

CĂZĂCEȘTE *adv.* În felul Căzăcilor: gămanul mînea ~ (OLVR.).

† **CĂZĂCLIE** *sf.* ☞ Căciulă căzăcească, de hîrșie neagră, cu fundul de postav alb [c a z a c l i u].

† **CĂZĂCLIU** *sm.* ☞ ① Negustor rus care făcea comerț de vinuri între Moldova și Rusia ☞ ② Negustor român care aducea blănuri din Rusia: de-atunci începuse cazăclii să aducă... scumpele blănuri din Moscova (COOB.), [tc. kazaklii „căzăcesc”].

Fig. 1036. Cazăci.

CAZAN, **OCĂZAN** (pl.-ne) *sn.* ☞ ① Căldare mare, vas mare de aramă în care se fierbe ceva (☐ 1007): ~ de rușe; ai dat un ~ mare și ai luat o căldare (ZNN.) ☞ ② Partea dintr-o locomotivă în care fierbe apa, ai cărei vapori constituie forța motrice a mașinii ☞ ③ Aparat pentru facerea rachiuului, alambic [tc.].

Fig. 1007. Cazan.

CĂZĂNARIE *sf.* ☞ Locul dintr-o zăhăna unde se topește seul în c a z a n e ☞ Locul unde se află instalat cazanul pentru facerea rachiuului.

CĂZĂNEL (pl.-sle) *sn. dim.* CAZAN.

CAZANGERIE *sf.* ☞ ☞ ① Meseria sau negoțul cazangiuului ☞ ② Mărfurile fabricate de cazangiu.

CAZANGIU *sm.* ☞ ☞ Cel ce face sau vinde cazane [tc.].

CAZĂNE *sf.* ☞ ① Predică: Popa, întorcînd de la botezune, Toată de rost cazănea spune (SD-DEL.) ☞ ② Carte conținînd predici bazate pe cite un text din evanghelie: Cazăniile lui Coresi ☞ ③ Povestire lungă și plicticoasă: să lăsam pe Boroboață să spuie la cazăniile olt va voi (ML.) [vsl.].

☞ **CAZĂNEALĂ** *sf.* *Olten.* (CIAUȘ.) ☞ Negreala de pe fundul ars al cazanului ☞ = CĂZĂNIT.

☞ **CĂZĂNIT** (pl.-ituri) *sn.* Vămă cazanului, darea ce se plătește pentru rachiu fabricat: cum o să plătească tîncăritul ăstuia? (N-UR.).

☞ **CĂZĂNITĂ** (pl.-te) *sf.* *Băn.* (UIAȘ.) Încăperea în care e instalat pe cuptor cazanul de fabricat rachiu.

CAZĂRMĂ (pl. căzărmi) *sf.* ☞ ① Clădire care servește de locuință trupelor ☞ ② Toți soldații dintr-o astfel de clădire [rus.].

CĂZĂTOR *adj.* ☞ Care o a d e ☞ ☞ ① Stela căzătoare, meteorii luminoși atribuiți inflamațiunii bolizilor ce traversează atmosfera.

CĂZĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ☞ ① Faptul de a cădea, cădere ☞ ② Casă dărăpănată ☞ ③ Om bătrîn și prăpădit: ai nenorocit și căzăturile ăstea de bătrîn (CRO.) ☞ ④ Vită slabă ☞ ⑤ *Bucov.* ☞ Locul din pădure unde se află mai mulți copaci căzuți la pămînt (MAR.).

† **CAZEINĂ** *sf.* ☞ Substanță albuminoidă care există în lapte și se poate coagula, formînd partea esențială din brînzeturile [fr.].

† **CAZEMATA** (pl.-ate) *sf.* ☞ Boltă săpată sub

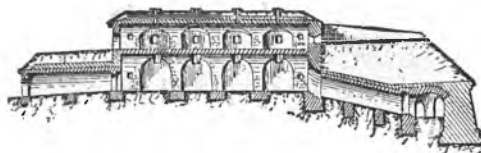

Fig. 1008. Interiorul unei cazemate.

pămînt spre a servi de adăpost contra gloanțelor și tunurilor (☐ 1003) [fr.].

† **CAZIER** (pl.-re) *sn.* ☞ Mobilă cu mai multe sertare sau despărțituri pentru clasat dosare, note de muzică, etc. (☐ 1009) ☞ ☞ ~ judiciar, totali-

tatea însemnărilor luate de justiție cu privire la antecedentele unui individ [fr.].

† **CAZINO** = CASIN(O).

CAZMĂ (pl.-male) *sf.* ☞ Un fel de lopată de fier, cu coada de lemn, care servește la săpat șanțuri, etc. (*Mold.* „hîrleț”) (☐ 1010): numai din două cazmale, scoase cîteva cărămizi, olt putea omul să intre (ISP.) ☞ ② *Mold.* Tirnăcop: unii tălau ghiata cu cazmalele (CRO.) [tc.].

Fig. 1009. Cazier de muzică.

CAZNĂ (pl.-ne) *sf.* ☞ Chinuirea, muncirea unui vinovat spre a-l face să-și mărturisească vina: nă băgără la pușcărie spre a fi pus la căzne (ISP.) ☞ ② Pedepsă grozavă trupească la care erau supuși marș-tirii ☞ ③ Chin, tortură, supliciu: era să vă poruncesc a supune la cazna florase pe toate femeile (CAR.) ☞ ④ Trudă, osteneală mare, muncă grozavă [vsl. k a z n ă].

CĂZNÎ (-nesc) 1. *vb. tr.* A supune la muncă groznică, a chinui, a tortura: codrii și drumurile împănate de-oeste de hoști cari feteau și căzneau (I-ON.).

2. *vb. refl.* ☞ A se chinui ☞ A avea multă trudă; a se trudi mult, a se sili din răspuțeri: oltava pîstre știrbite de pe oare se căzneau cărturarilor să slăbisească fata trecută (I-ON.) [c a z n ă].

Fig. 1010. Cazma.

CAZON *adj.* ☞ De cazarmă, ce aparține cazarmei: manta ~, cizmă ~ (spre deosebire de cele confecționate cu banii proprii ai soldatului, și cu înfățișare sau de calitate mai bună); doar avea oal ~, că era în călărași cu schimbul (SAD.) [probabil alterat din c a z a r m ă].

† **CAZONIE** *sf.* ☞ De ~ = CAZON: și-a descălșat ciubotele grele de ~ (VLAH.).

† **CAZUALISM** *sbst.* ☞ Doctrină care atribuie întîmplării cauzele și ordinea în care se urmează evenimentele [fr.].

† **CAZUIȘT** *sm.* ☞ Teolog care decide dacă un lucru e îngăduit sau oprit de morală creștină [fr.].

† **CAZUIȘTICĂ** *sf.* ☞ Partea teologiei morale care tratează despre cazurile de conștiință [fr.].

CĂZUT *adj.* ☞ p. CĂDEA ☞ ② Căzuș. ☞ Căzuș.

CE 1. *adj. și pron. inter. invar.* ☞ Care? care lucru? ~ carte citești? ~ fel de om e? ~ s'a întîmplat? ~ am avut și ~ am pierdut? ☞ ② În exclamațiuni: ~ prostie! de-aci, ca interj. de mirare, de supărare: ~ i nu-ți place? ☞ ③ Precadat de o prep.: despre ~ e vorba? cînd aveam cu ~, n'aveam în ~, și cînd am în ~, n'am cu ~. (PANN.) ☞ ④ De ~? pentru ~? din care cauză? de ~ n'ai venit? pentru ~ nu vrei? uneori cu prep. omisă: ~ n'ai venit? ~-ți mai faci sînge rău? ☞ ⑤ ~ mi-e... ~ mi-e..., tot una mi-e: ~ mi-e una, ~ mi-e alta; ~ mi-e prostul, ~ mi-e nebunul ☞ ⑥ Cît (mai ales în exclamațiuni): ~ frumoasă e! ~ bine trăiam atunci! Urmat de de: ~ de comori nu zac așounse în suflitele acestora cînstite! (VLAH.); F ~ de-a, ~ de(-a) mai, ~ mai de: ~ de mai făturlor de oameni ai mai văzuti! (ALECSA) ~ mai de pomi s'au pus în pînterim! (CRO.).

2. *pron. rel.* ☞ Lucrul care: ~ ție nu-ți place, altuia nu-i face; nu aduce anul, ~ aduce ceasul ☞ ② Care: cu ~ măsură vei măsura, cu aceea ți se va măsura ☞ ③ Un ~, ceva: simți oă în creierii lui se petrece un ~ de care nu-și putea da seama (ISP.) ☞ ④ Precadat de dem. cel: cel ~, acela care; ceea ~, lucrul care; de asemenea, în legătură cu tot: tot ~, tot lucrul care ☞ ⑤ Între două verbe identice: a) cît: mai merse ~ mai merse și ajunse la palaturile zmeoșiciei (ISP.); b) ceea ce: zmeoșica făcu ~ răou... și să te ție după dîngii! (ISP.) ☞ ⑥ Precadat de un adv.: îndată ~; după ~, a) în înțeles temporal: a venit după ~ am plecat; b) pe lingă că, nu e de ajuns că: după ~ e sîrao, apoi e și cu nasul pe sus (ISP.) ☞ ⑦ Cînd: pînă ~ să vie, am isprăvit singur ☞ ⑧ De ~, de ~ sau de ~, de-aceea... sau de ~, de-ala..., cu cît... cu atît... de ~ mergeam, de ~ mă simteam mai ușor (CRO.); de ~ o vedea, d'ala dorea s'o mai vază (ISP.) ☞ ⑨ Din ~ în ~, tot mai mult: fie-să cea mîlă din ~ în ~ slăbea și se posomora (ISP.) ☞ ⑩ Cu mare ~, cu mare greu, de-abia de-abia: fata babei îndruga și ea cu mare ~ cîte

un fua (CRO.) ¶ ① Numai ~, a) iată că: nu știu unde se duse, oă numai ~ iată oă se întorase on un merișor (ISP.); b) numai; c) abia ¶ ② Ot pe ~, cît pe-aci, mai mai: leagă o sarcină mare, mare, cît pe ~ și n'o poată rădica în spinare (CRO.) ¶ ③ În comunere cu fie-, oare-, ori-, -va
 FIE-CE, OARE-CE, ORI-CE, CEVA.
 3. conj. † Ci (lat. quid).

CEA¹ = CEL.

CEA² sau CEALA: ♀ CEALĂ! interj. ① Strigătul cu care se îndeamnă boii ca s'apuce la dreapta; ②: uul zloc hălași și altul cea!, unul trage la stînga și altul la dreapta, unul vrea într'un fel și altul într'alt fel: Te dau toate de smînteală ș'apuci hoisa 'n loc de cea! (ALECȘ.) ¶ ③ Bon de cea! boul de pe partea stîngă a tînjelei: argatul mîna boii pe din cea (S.-ALO.).

CEABARE = CEBARE.

○ CEAC¹ (pl. ceacuri), CEACĂU (pl. -căe) sn., CEACĂ sf. Tr.-Carp. ✚ Un fel de chipiu înalt și tare ce poartă unele trupe (in. spec. în monarhia austro-ungară) (1011): sepot, ohivare, ceacuri (OLVR.); Cu ceacă, cu căpeneagă, Cum era Neamțul dragă (VOR.); Mult umblași în rîndul meu Șă-mi dai pușcă și ceacău (K.-BRO.) [ung. csákó].
 ○ CEAC² (pl. -cui) sn. Mold. (PAMP.) Unealtă a plutășilor cu care prind butucii scăpați pe apă (1012) [ung.].

○ CEACIIE sf. Mold. ① Cuțitaș mic și prost (RV.-CRO.) ¶ ② Ciocul, clobanțul scaunului de doage (OAM.) [ung. csáklya; rom. și bg. čekija].

CEACIR¹ adj. ① ✚ Cu un ochiu alb (astru) și cu celălalt negru (vorb. de cai) ¶ ② Sașiu, chiorș, spanchiu (despre om): cu omul ~ nîmle și nă însope, căci au-ți va merge bine (VOR.); nu omu-ștești pe Mărluca, cea cu ochii ~? (ALECȘ.) [tc.].

○ CEACIR² (pl. -re) sn. Olten. (CIAUȘ.) ① OM.) = CICIIC.

CEACȘIRI sm. pl. ✚ Un fel de pantaloni largi sau salvari, mai adesea de culoare roșie, prelunghiți prin tuzluci pînă sub îndoitura genunchiului; îmbrăcăminte turcească, purtată odinioară și la noi: botorii cei mari se îmbrăcau cu ~ roșii cu meși (I.-GH.) [tc.].

CEADIRIU, CEADIRIU adj. De culoare verde (ca paiul grîului): înfăjurat într'un testemel ceadiriu (CAR.); coliba haiducului cu poturi ceadirii (OLVR.) [tc.].

CEAFĂ (pl. cefe) sf. ① Parlea dindărăt a gîtului (la om sau la animale): cu pîlăria dată pe ~ (VLAM.); Iți umflă cefa de pumai și spatele de ciomege (PANN); F gras la ~, bogat, chiabur; gros la ~, cu ceafa groasă; ②: cînd mi-oiu vedea ceafa, niciodată; a se strica la ~, a se certa ¶ ③ Gitul, umărul, mîseaua sau urechea leucii de la car ¶ ④ Parlea jugului care se sprijinește pe ceafa boilor, numită și „cerbice” [comp. alb. gheg. ča (fă)].

○ CEAGĂR sbst. ① Trans. (vic.) Must de mere ¶ ② Olten. Oțet slab ¶ ③ Băn. Zeamă din prune crude; mustul stors din comină după ce s'a făcut țuica ¶ ④ Băn. ♀ Varietate de struguri mici și acri [cighir].

○ CEALĂU, CEALĂU sm. Tr.-Carp. ✚ = ZĂGAN.

○ CEAINĂ (pl. -ne) sf. Mold. ♀ = CEAINĂRIE [rut.].

CEAINĂRIE sf. ♀ Local public unde se bea ceai [ceai-ri-ă].

CEAINIC (pl. -ce) sm. Vas în care se prepară sau se opărește ceaiul (1013) [rus.].

CEAIR, CEIR

(pl. -iruri) sn. Cîmp împrejmuț cu gard, unde pasc caii: oail sburdă prin cearuri, turme sblară la pășune (ALECȘ.); se ivesc. zăvoale și cearuri străbătute de cărări (VLAM.) [tc.].

CEAIU sbst. ① ♀ Arbust ce crește în Asia și din ale cărui frunze opărite se prepară o băutură

excitantă, analogă cu cafeaua (*Thea chinensis*) (1014) ¶ ② ♀ Frunza acestui arbust ¶ ③ ♀ (pl. -luri) sn. Băutură preparată cu frunza opărită a acestui arbust: Elena pregătește ceaiul în sufragerie (CAR.) ¶ ④ Gustare, la care se potesc invitați, cărora li se oferă ceaiul, prăjituri, mezeluri, etc.: eram mai mulți adunați la ~ la răposatul Tilloș (I.-GH.) [rus.].

CEALA = CEA².

CEALALTĂ = CELA-LALT.

○ CEALĂU adj. Tr.-Carp. Amăgitor, înșelător: Ochii mei s'a mari, ceală! (BUL.) [ung. csaló].

○ CEALHĂU = CEALĂU.

CEALMĂ (pl. -male) sf. Turban (1015, 1016): pîrînd pe cap o ~ mare cu o semilună în vîrt (ALECȘ.) [tc.].

○ CEALPAR sm., CEALPARĂ sf. ✚ = CELPAR.

CEAM (pl.

-muri) sn. ② Lun-tre mare cu care se transportă greutatea mari pe rîuri și pe bălți [tc.].

† CEAMBU

(pl. -niuri), CEAM-

BUR (pl. -ururi) sn.

Năvală (in spec. de Tătari) cu scopul de a prăda: năvălirile ceamburilor tătărești din Buceac (CRO.) [rut. pol. čam buł].

CEAMPARĂ = CEAMPARĂ.

CEAMUR sbst. Lut frămîntat bine cu paie pentru tencușirea pereților (RV.-CRO.): feciorii ascultau tăcuți, în umbra zidului de ~ (SAD.) [tc.].

CEANAC, CENAC (pl. -acuri) sn. Bîd de pămînt, strachină mai mică smălțuită pe dinăuntru: l-o pusă dinainte cu un ceanao de fasole (ISP.) [tc.].

CEANGĂU sm. = P.IST.

CEAON = CEAUN.

CEAPĂ (pl. -cepe) sf. ♀ ① Plantă erbacee cultivată pentru bulbul (căpățîna) ei comestibil (*Allium cepa*) (1017); F: nu plătește o ~ degerată sau nici

Fig. 1014. Ceaiu.

Fig. 1011. Ceac(ău).

Fig. 1012. Ceac.

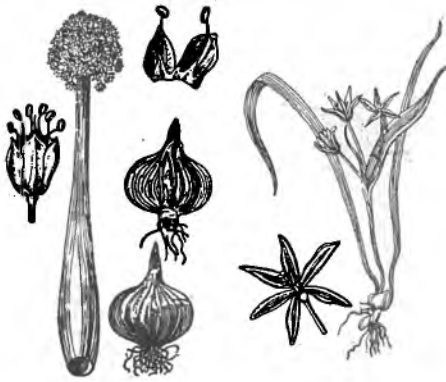

Fig. 1017. Ceapă.

Fig. 1018. Ceapa-cioarei.

două cepe degerate, nu prețuește nimic, n'are nici o valoare ¶ ② = BULB ¶ ③ CEAPĂ-CIOAREI¹, mică plantă bulboasă, cu flori galbene; numită și „scinteiuță” (*Gagea pratensis*) (1018); — CEAPĂ-CIOAREI², plantă bulboasă, cu flori albastre; numită și „floarea-vioarelei”, „zambilă” sau „zambul” (*Muscari comosum*) (1019); — CEAPĂ-CIOAREI³ = BALUȘCĂ; — CEAPĂ-CIOAREI⁴ = FORUMBEI; — CEAPĂ-CIOAREI⁵ = BRINDUȘĂ-DE-TOAMNĂ ¶ ④ CEAPĂ-CIOR(E)ASCĂ¹, plantă bulboasă, cu flori alburii, originară din Siberia, cultivată adesea pentru trebuințe culinare; numită și „ceapă-lungă” sau „cepsoare” (*Allium fistulosum*) (1020); — CEAPĂ-CIOR(E)ASCĂ² = TURȚĂ ¶ ⑤ CEAPĂ-DE-MARE, plantă bulboasă, cu bulbul oval, foarte mare, cu flori alburii (*Scilla*

Fig. 1013. Ceainice.

CEA-maritima (1021) ¶ F Ceasornic (de buz-
nar) mare: aveam o ~ veche de ceasornic de buzunar

Fig. 1019. Ceapa-cioarei.

Fig. 1020. Ceapă-cior(e)ască.

Fig. 1021. Ceapă-de-mare.

(GRIG.) [lat. caepa].

CEAPCÎN sm. ① Cal ce a-
leargă bine ¶ ② F Şiret: al dracului ve-
netic şi ~ de popă (CRG.) [tc.].

CEAPRAZ (pl.-azuri) sn. ① Ciucur
de mătase, de bumbac sau de lână: a
îmbrăcat chepeneg de catifea roşu cu ~uri
(COOB.) ¶ ② Unealtă cu care
se îndreaptă dinţii ferestru-
lui, numită şi „dîntar”, „zim-
tar” sau „călcător” (1022)
[tc.].

CEAPRAZAR, CEAPRAZAR
sm. ① Cel ce fabrică sau
vinde ceapraz-
zuri ¶ ② =
CEAPRAZ ②.

CEAPRAZĂRIE

sf. ① Atelierul
sau prăvălia cea-
prazarului ¶ ②
Meseria ceaprazaru-
lui ¶ ③ Diferite cea-
prazuri sau mărfuri fabricate de ceaprazar.

○ **CEAPSA** (pl. cepe), **CEAPTA** (pl. cepte) sf. Tr.-Carp.
① Scutie, bonetă, căiţă (pe care o poartă femeile)
(1023, 1024): mi-otu alege... cepelecele mai ascuţite

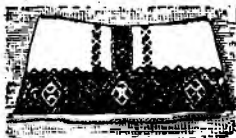

Fig. 1023. Ceapsă
(partea dinainte).

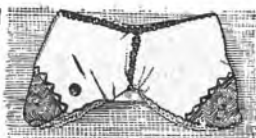

Fig. 1024. Ceapsă
(partea dinădăr).

şi mai frumoase (sb.); fuge... să prindă pe Ileana care
a furat ceapă bunicii (slv.) [ung. csapsza].

CEAPUR ~ **BITLAN** ①-② [bg. čapur].

CEARĂ sf. ① Materia grasă şi moale, de co-
toare galbuie, fabricată de albine, şi care se obţine
după stoarcerea mierii din faguri: luminare de ~;
galben ca ceara, galben ca turtă de ~; ~ **PICĂ** ¶ ② ~ roşie,
substanţă răşinoasă în formă de bastonase care,
topită la luminare, serveşte la pecetluirea scriso-
rilor, pachetelor, etc. ¶ ③ ~ vegetală, materie grasă,
de culoare albă sau galbenă, ce seamănă cu ceara
de albine, şi se extrage din diferiţi arbori (pal-
mieri, etc.) ce cresc mai ales prin China şi Japo-
nia ¶ ④ ~ de pământ, materie de natură bitu-
minoasă, cu miros de petrol, care se găseşte în si-
nul pământului (la noi pe valea Slănicului din
jud. Bacău), numită şi „ozokerită” ¶ ⑤ Materia
galbenă-roşiatică ce se formează în urechi [lat.
cera].

CEARCÂN (pl.-âne) sn. ① Cerc luminos
ce se înveşte citeodată în jurul soarelui sau al lu-
nii: zărnind un ~ în jurul lunii, s'a strecurat ca o năluca
pînă la biserică (olvr.) ¶ ② Cerc negricios ce se for-

mează în jurul ochiului; ~ele dimprejurul ochilor
întăreau... vorba lui că n'a dormit toată noaptea (BR.-VN.)
[lat. circinūs].

CEARCEAF = **CEARŞAF**.

CEARDAŞ, CERDAC (pl.-acuri) sn. ① Galerie
cu arcade la vechile case
domneşti sau boiereşti,
la mănăstiri, etc. (1025):
lată-ne sub lungile
ceardacuri ale celei mai bogate
agezări de monahi (VLAH.) ¶ ②
Pridvor la casele ţără-
neşti de la munte ¶ ③
Foişor sau pod de scin-
duri sprijinit pe patru
furci înalte, din care se
poate vedea la o mare de-
părtare ¶ ④ Pridvorul
sau tinda morii de vînt
[tc.].

Fig. 1025. Ceardac
(Măn. Horezu).

CEARDAŞ (pl.-aş) sn.
Un dans uşor: se în-
trunda în bucătărie, unde
alimenta un ~ (VLAH.) [ung.
csárdas].

CEARŞAF (pl.-aturi) sn. ① Pinză albă ce se aş-
terne pe pat (Mold. „prostire”, Tr.-Carp. „lepedeu”) ¶
② Bancnotă de 1000 de lei [tc.].

CEARTĂ (pl. certe, certuri) sf. ① Schimb de cu-
vinte aspre, supărătoare, între două sau mai multe
persoane, gilceavă; ② F: cearta fără bătaie (sau
fără păruială) n'are haz sau cearta fără bătaie, ca nuna
fără lăutari: a căuta cearta ou luminarea, a căuta pricină
de gilceavă cu ori-ce pret ¶ ③ Pedepsă [certa].

CEAS (pl.-auri) sn. ① Fie-care din cele douăzeci
şi patru de părţi în care e împărţită ziua: o jumătate
de ~; cîte ceasuri sînt la ceasurile două; ~ **AN** ¶ ② Timp,
moment: ~ul prî. ului apropiindu-se, boierii începură a
veni (NEGR.); i-a venit şi lui ~ul şi s'a înşurat ca toată lumea
(CAR.); cînd fu la ~ul moştii, ei luă copilul pe genunchi (USP.);
a se da de ~ul morţii, a turba de necaz, a nu mai putea
de ciudă: din ~ în ~, din moment în moment, din-
tr'un moment într'altul: aştepta din ~ în ~ ca să meargă
să îmbrace călăn de domnie (LET.); într-o mică de ~, Bucov.,
într-o nimică de ~, într-o clipă: tot oraşul, într-o mică de ~,
cenuşă s'au făcut (LET.); într-o nimică de ~ au fost toate
gata (SB.); Mold. pe mică pe ~, pe nimică pe ~, în fie-
care clipă: doar nu-s un poponeţ, să m'aprină şi să mă
stîng pe mică pe ~ (ALECS.); pe nimică pe ~ beam cîte
un colălel întreg de apă (CRG.); ~ bun, ~ rău, moment
norocos, nenorocos, hărăzit de soartă; a se naşte
într'un ~ bun (într'un ~ rău), a se naşte cu noroc
(fără.noroc); să fie într'un ~ bun! urare obicinuită
la anumite evenimente fericite ¶ ③ P. Ceas-rân,
ceasul (cel) rău, una din numeroase numiri populare
ale epilepsiei: a trimis într'amurg la baba Stana, să-i
descinde de ~ rău (MR.) ¶ ④ Ceasornic: un ~ de aur ¶ ⑤
pl. Rugăciuni din ceaslov rostite la diferite
ceasuri ale zilei: care preot nu-şi va citi ~urile şi va face
liturgie, acela are păcat (PRV.-MB.) [vsl. čas ū].

CEAS² interj. Se strigă vacilor cînd nu stau
linişti la muls.

○ **CEASCUŢ** = **CESCUT**.

CEASLÔV (pl.-oave) sn. ① Carte bisericească
care cuprinde rugăciunile ntru diferitele ceasuri
ale zilei: ne stătuia cu duhul blîndetei
să ne tînem de ~ şi psaltire (CRG.) [vsl.
časlov].

CEASORNIC (pl.-ice) sn. ① Ma-
şină, aparat care arată ceasurile
(1026, 1027): ~ de aur; ~ de
buzunar; ~ de perete; an tocmi
într'însul ~ul ce bătea de se auzea
peste tot ţîrlul (LET.) ¶ ② ~ de
nisip, mic instrument sau vas
de sticlă umplut cu nisip fin
care se scurge printr-o găurică
într'un timp anumit, totdeauna
acelaşi (1028); ~ de
apă (sau cu apă), mic instru-
ment care arată ceasul prin
scurgerea unei anumite cantităţi de apă, clepsidră

Fig. 1026. Ceasornic.

(1029) 1 2 3 4 Ceasornici casei, un sunet sau un pocnet care i se pare poporului că-l aude venind din perete pe locul unde sînt atîrnate icoanele 1 2 Un danț popular 1 3 4 Plantă acătătoare, originară din America de Sud, cu flori mirositoare, mari și frumose, de culoare albă-roze sau albastruie; numită și „floarea-suferinței” pentru că imită o coroană de spini; staminele au forma unor ciocănele, iar stigmatele, a unor cuie (*Passiflora coerulea*) (1030) [vsl. *časovnikŭ].

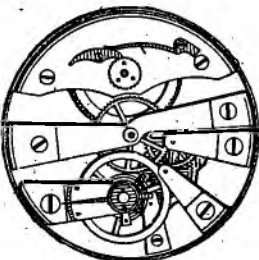

Fig. 1027. Ceasornic (mecanism).

Fig. 1028. Ceasornic de nisip.

Fig. 1029. Ceasornic de apă.

Fig. 1030. Ceasornic.

CEASORNIC *sm.* **CEASORNICĂREȘĂ** (*pl. -ese*) *sf.* 2 Cel ce face, repară sau vinde ceasornice.

CEASORNICĂRIE *sf.* 1 2 Atelierul, prăvălia sau meseria ceasornicarului (1031): Geneva trăgea în mare parte din ~ (*fr. -erie*) 1 2 Marfa ceasornicarului. **CEASOSLOV** = **CEASLOV**.

CEAȘCĂ (*pl. cești*) *sf.* 1 2 Mic vas de porțelan, de faianță, etc., cu toartă, pentru băut cafea, ceaiu, etc. (1032) 1 2 Conținutul unei cești: a bea o ~ de cafea [rus.].

CEAȘNIC *sm.* = **PAȘARNIC** [vsl.].

CEATĂ (*pl. cete*) *sf.* 1 Un număr oare-care de oameni strînși la un loc și urmărind același scop: o ~ de haiduci; cete, cete, în grupuri: oamenii umbiau cete cete prin cetate, ca în zi de sărbătoare (*isp.*) 1 2 *Pr. ext.* Cetele cerești, de îngeri, îngeri: Cu atîntă armonie a ceteilor de îngeri (*ALECS.*) 1 2 Haită (*vorb.* de animale): o ~ de lupi [vsl. četa].

CEATLĂU, **CETLĂU** (*pl. -lăe, -lăe*) *sn.* 1 Băt, bucată de lemn peste care se pune o sfoară sau o frînghie care apoi se răsucește spre a strîni, a strînge sau a stoarce ceva (1033) 1 2 Prăjină de care se leagă un al doilea cal (la un car): Mă s'a aruncat pe calul din cetlău (*olvr.*) 1 3 Funie cu care se strînește propulul de sanie [ung. csatló].

CEATLĂU *sm.* 1 = **ZĂGAN**: Bimlenilor le place a se rade și în chipul ~-lui acoper căruntețele sale (*m. cost.*) [comp. **CEALHĂU**].

CEATPĂT *adv.* Bine-rău, așa și așa: din cîte am citit și eu ~, pînă am cărunțit (*isp.*) [tc.].

CEAȚĂ (*pl. ceți*) *sf.* 1 Vâl întunecos, perdeaua

pe ochi ce întunecă vederea: ochii îi erau acoperiți de-o ~ (*vlah.*) 1 2 Aburi deși ca un fum gros ce se formează de asupra pămîntului, iarna, și prin cari abia se zărește: e tristă și urîtă iarna la țară... cînd norii sau ceața întunecă cerul (*olvr.*); 2 s'a înneecat în ceața depărtării (*olvr.*) [lat. vulg. caecia < caecius „orb”].

CEAUCĂ (*pl. ceuci*) *sf.* Băn. 1 = **CEUCA**.

CEAUN, **CEAUN** (*pl. -ne*) *sn.* 1 2 Cazan de tuciu în care se fierbe mămăliga, laptele, etc. (1034): o rădăcină cioturoasă plînsa pe foc sub ~ (*fr. -ZAMF.*); slă-nina răbunî de uște străchini și cea-oane pe care le sparse (*olvr.*); F: negru ca fundul ~ului, negru ca cărbunele 1 2 Conținutul unui ceaun: bea un ~, două de apă rece (*fr. -CH.*) 1 2 Cumpăna orizontală a zidarului [tc. čuyen].

CEAUNAȘ (*pl. -așe*) *sn. dim.*

CEAUN: ~ul îi poartă cu ei coșagii și cărăușii (*sez.*).

CEAUȘ *sm.* 1 2 Curier, ștafetă (la Turci): îndată au și trimis un ~ ca să-i rădăce de la conaoul lor (*let.*) 1 2 3 Ușier la curtea domnească care mergea înaintea Domnului purtînd un baston cu clopoței de argint (1035) 1 2 Vătaf de surugii: opt cal cu doi surugii, precedați de un ~ călare (*fr. -CH.*) 1 2 Grad militar, corespunzător actualului „căprar”: un ~ de dorobanți venea înaintea... și învîrtea peste cap streangul (*car.*) 1 3 Slujitor la poliție, la o închisoare, apro-d care aduce pe vinovați înaintea justiției: un ~ îi aduce înaintea doi împricinăți să-i judece (*fr. -CH.*) 1 4 Slugă la o sinagogă 1 5 Un danț popular [tc.].

Fig. 1034. Ceaun.

Fig. 1035. Ceauș.

Fig. 1036. Ceauș-bași.

CEAUȘ-BAȘ(A), **CEAUȘ-BAȘ-AGA** *sm.* Căpetenia cea ușilor, vătaful de aprozi ai divanului (1036).

CEBARE *sf.* 1 Plantă ierboasă, cu flori la început verzi, mai tîrziu roșietice, întrebuințată uneori în salată (*Poterrum sanguisorba*) (1037) [ung. csába-ir].

CEBUC = **CIUBUC**.

CEC (*pl. ceouri*) *sn.*

Ordin de plată dat unui bancher de către un particular, în folosul altei persoane, din banii cei-are depozitați [engl. check].

CECĂU = **CEACĂU**.

CECHIE *sf.* 2 Pră-jină cu un cîrlig în vîrf, de care se servesc lun-trașii (*srb. čaklja*, ung. csáklya).

CECMEGEA, **CIOMI-**

GEA *sf.* Cutia teigheii, lădiță unde negustorul depune banii încasați peste zi din vinzare: ban-diții căutau a sparge cecmigeaua cu bani (*fr. -CH.*) [tc.].

CECUM *sbst.* 2 Partea intestinului gros care

Fig. 1032. Ceașcă.

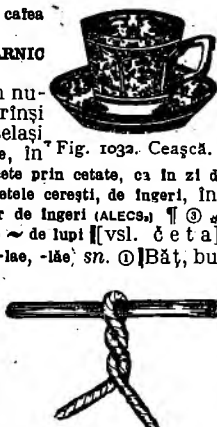

Fig. 1033. Ceatlău.

Fig. 1037. Cebare.

umează după intestinul subțire (□ 1038) [lat.].

CEDA (-dez) 1. *vb. tr.*
① A lăsa altuia: *Îți cedeze locul.*

2. *vb. intr.* ① A se supune, a; nu se mai împotrivi
② A se lăsa, a se îndoi, a se încovoia sub o greutate, gata să se rupă: *Împingând cu putere, ușa începu să cedeze* ③ A fi sau a se recunoaște mai pe jos [fr.].
CEDENT *sm.* Cel ce cedează (o poliță, etc.) [fr.].

***CEDRU**, †**CHEDRU** *sm.* ① Arbore mare și frumos, totdeauna verde, din fam. coniferelor; trunchiul lui poate ajunge la o circumferență de 12—13 metri; crește în Asia mică, în insula Cipru și pe munții Atlas (*Cedrus Libani*) (□ 1039, 1040) ② Lemnul acestui arbore [fr.].

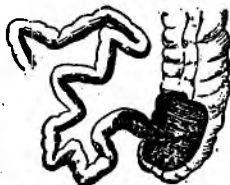

Fig. 1038. Cecum.

Fig. 1039. Cedru.

Fig. 1040. Cedru (fructul).

***CEFALALGIE** *sf.* † Durere de cap [fr.].
***CEFALIC** *adj.* ① De cap, privitor la cap [fr.].
***CEFALOPODE** *sf. pl.* † Clasă de moluște prevăzute cu tentacule sau brațe cu ajutorul cărora duc alimentele la gură (d. e. caracatița) [fr.].
***CEFALO-RACHIDIAN** *adj.* ① Lichid ~, lichid care înconjură creierul și măduva spinării [fr.].
***CEFEU** *sm.* † Constelație, numită de popor „Coasa” (☞ **COASA** ②) [fr.].
CEGĂ, **CIGA** (*pl.-ei*) *sf.* ① Pește cu capul prelungit printr-un șgriț lungăreț, cu solzi țepoși pe partea dorsală, care trăiește în marea Neagră, de

Fig. 1041. Cegă.

unde trece în apele Dunării; poate ajunge pînă la 1 m. lungime (*Acipenser ruthenus*) (□ 1041) ② F: ~ și păstrugă, tot felul de flegaciuri (srb. čigaja).

***CEGESIMAL** *adj.* Se zice despre sistemul care are drept unități fundamentale centimetrul, gramul și secunda [fr.].

CEH 1. *adj.* Din Boemia, care locuiește sau s'a născut în Boemia: limba ~ă.

2. *sm.*, **CEHA** (*pl.-he*) *sf.* Locuitor din Boemia [sl.].
CEHAI, **CHAI** (-ăesc) 1. *vb. tr.* *Mold. Bucov.* A stăru-i cu vorba pe lângă cineva, a supăra din pricina stăruințelor: au început a mă tot ruga și a mă cehai ca să-i dau și lui să mănînce (sb.); tot cihăia mama pe tata să mă mai dea undeva la școală (cro.).

2. *vb. intr.* † A lătra.
***CEHOSLOVAC** 1. *adj.* Din Cehoslovacia.
2. *sm.* Locuitor sau originar din Cehoslovacia.
† **CEHUI** (-uesc) *vb. intr.* A lătra, a schieuna (cant.) [comp. **CEHAI**].

CEIR = **CEAIR**.
CEL 1. *adj.* și *pron. dem.* (f. cea; — *pl. m. cel, f. cele; gen.-dat. sg. m. celui, f. celei; — pl. m. f. celor*) Acel: culcă-te pe cea ureche; bate prundurile după scăldat în loc să pască cel cîrliari (cro.); vă dau vouă chelle, nu cumva să le pierd în cea cale lungă (ret.); cel ce, acela care; toate cele, ori-ce lucru (de nimic): încă n'am văzut așa femele să plîngă de toate cele (cro.).

2. *art. def. proleptic* întrebuintat: a) dinaintea adjectivelor: zeli cel bun, ca și cel nebuli, cel răi ca și cel nerăi, toți lierbeau într-o oală (isp.); b) dinaintea numeralelor: cel patru, cel dintîi; c) dinaintea unei prep.: cel de anr, cel din urmă [lat. *eccellum*].
CELA 1. *adj.* și *pron. dem.* (f. ceea; *pl. m. cea; f. ceea; — gen.-dat.-sg. m. celui, f. celei; pl. m. f. ce-*

lora) ① Acela: tu ai dreptate, cea alurează (isp.); cea ce, acela care; *obs.* ceea ce, lucrul care ② Celălalt: se întorceau pe cea parte în țipele mele (cro.); ceea săptămînă, săptămîna trecută; ceea lume, lumea cealaltă.

2. *art. def.* † Întrebuintat dinaintea adjectivului însoțit de articol: omul cela bunul [cel].

CEL(Ă) LALT *adj.* și *pron. dem.* (f. cealaltă; *pl. m. ceilalti, f. celelalte; — gen.-dat. sg. m. celuialt, f. celelalte; pl. m. celoralti, f. celorlalte*). Altul din doi, alții din două grupuri [cel + al alt].

○ **CELAN**, -ANCĂ *sf. Trans.* = **CELAU**: Țigancă hamisă și celancă (ret.) [ung. csel].

CELAR (*pl.-re*) *sm.* ① † Odaie ② Cămară în odăile țărănești, unde se păstrează deosebite lucruri de mîncare și unele unelte: ~ul ce avea lângă coliba ei (isp.) ③ † Despărțitura din stîna unde se păstrează brînzeturile și diferite vase (□ 1042) [lat. *cellarium*].

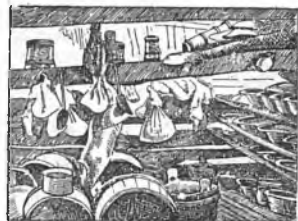

Fig. 1042. Celar.

***CELAREL** (*pl.-ele*), **CELĂREȘ** (*pl.-șe*) *sm. dim. CELAR*.

○ **CELAU** *adj.* și *sm. Tr.-Carp.* Înselător: tu blăstămate, urgie și celăule, îl zise ca lui (mch.) [ung. csaló].

CEL-DE-SUS *sm.* Dumnezeu: numa ~ știe cînd m'otu întorcea (car.); s'a milostivit ~ cu ei (vlah.).

CELEBIU, **CILIBIU** 1. *adj.* Distins, elegant, nobil: sînt supțiri, pentru aceea le zic gentiliomi, cum zic Grecii, celebi (let.); Cu fes negru, narangiu, C'așa-i lucru cilibu (mar.).

2. **CELEBI**, **CILIBI** *sm.* Domn (titlu dat de Turci Greclor din clasa mai bună): Cilibi Andronache (fil.) [tc. čelebi].

***CELEBRĂ** (-brez) *vb. tr.* ① A lăuda cu mare pompă, a înălța, a slăvi ② A sărbători: cununia se celebră la amiază la biserica enoriei (d.-gm.) ③ A sluji, a oficia: ~ liturghia [fr.].

***CELEBRAȚIUNE** *sf.* Faptul de celebra; slăvire, sărbătorire [fr.].

***CELEBRITATE** *sf.* ① Renumere mare, faimă, reputație strălucită ② Persoană celebră, foarte vestită, cu renumere mare [fr.].

***CELEBRU** *adj.* Vestit, faimos, renumit, cu reputație mare [fr.].

† **CELEDNIC**, **CELEADNIC** *sm.* *Bucov.* Slugă: l-au băgat celeadnic la un crotlor (rom.) [rus.].

○ **CELED** *sm. Trans. Oaș.* Copil: Atîția celezi s'ă mbac (ret.) [ung. cseléd].

***CELENERATE** *sf. pl.* † Despărțire a regnului animal care cuprinde bureții, corali, meduzele, etc.; cele mai multe trăiesc în mare [fr.].

○ **CELER** = **TELINĂ**.

***CELESTIN** *sm.* † Călugăr din ordinul instituit de papa Celestin al v-lea (□ 1043) [fr.].

***CELIBAT** *sbst.* Starea unei persoane necăsătorite [fr.].

***CELIBATAR** *sm.* Persoană necăsătorită, holteiu, becher [fr.].

CELPAR *sm.* † Varietate de crab, numit și „cialpar”. „cialpara” sau „crab-de-nisip” (*Portunus holsatus*).

CEL-PERIT = **PERIT**.

○ **CELSĂG** (*pl.-aguri*) *sm. Trans. Bucov. Maram.* Înselăciune, înșelătorie [ung. csalság].

***CELTIC** *adj.* Al Celților, privitor la Celți: literatură ~ă; limbi ~e [fr.].

○ **CELUÎ** (-uesc) *vb. tr. Tr.-Carp.* A înșela [ung. csalni].

○ **CELUITOR(IU)**, **CELUITOARE** *adj.* și *sm. f. Tr.-Carp.* Înselător [celui].

***CELULĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Chilie (de călugăr) ② Odăiă în care e ținut cineva fiesat fără alți tovarăși de închisoare ③ Chilioară, stie-care din găurile sau despărțiturile cele mici ale fagurului

Fig. 1043. Celestin.

(1044) ① ② ③ Masă de materie vie sau protoplasmă individualizată printr'un miez sau simbur; toate animalele, toate vegetalele sînt formate din una sau mai multe celule, mai adesea invizibile ochiului liber și de o formă variabilă (1045, 1046) [fr.].

***CELULAR** *adj.* ① Cu celule, compus din celule: materie ~ă; țesătură ~ă, un fel de țesătură care înfășoară și separă toate organele animalelor și vegetalelor pînă la cele mai mici elemente ale lor ② Sistem ~, închisoare ~ă, închisoare în care fiecare individ e ținut într-o celulă separată N. Nucleu. — P. Protoplasmă.

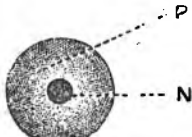

Fig. 1045. Celulă. N. Nucleu. — P. Protoplasmă.

***CELULOID** *subst.* Materie solidă, ușor inflamabilă, cu înfățișarea cornului, alcătuită dintr'un amestec de fulmicoton, piroxilina, camfor și alcool, din care se fabrică diferite obiecte, imitînd mărgeanul, bagaia, sideful, etc. [fr.].

***CELULOZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* Substanța care formează învelișul caracteristic al celulelor vegetale: măduva de soc, bumbacul, hîrta de filtrat sînt formate din celuloză aproape pură [fr.].

○ **CELUȘAG** = **CELȘAG**.

CEMUR = **CEAMUR**.

CENAC = **CEANAC**.

***CENĂCLU** (*pl.-luri, -le*) *sn.* ① Adunare, societate de literați, de artiști sau de persoane care profesază aceleași idei ② Localul unde se adună aceste persoane: am fost și i-am văzut în ~ lor (VLAH.) [fr.].

CENGHENEĂ *sm.* Țigan (din Turcia): te învârt eu pe tine, ~ turcească (CAR.) [tc.].

***CENOBIT** *sm.* Călugăr care trăiește la un loc cu alții, spre deosebire de anacoreți sau pustnici, cari trăiesc singuri [fr.].

***CENOTAF**

(*pl.-taturi*) *sn.* Mormînt ridicat în cinstea unui mort, dar al cărui corp nu se odihnește acolo (1047): pe la mijlocul acestui loc se află un ~ (SOL.) [fr.].

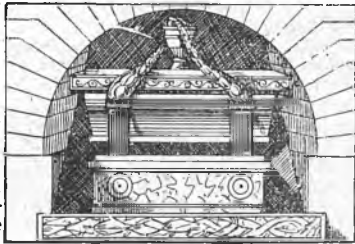

Fig. 1047. Cenotaf.

***CENS** (*pl.-suri*) *sn.* ① Numărătoarea, recensămîntul cetățenilor care se făcea odinioară la Roma la fie-care cinci ani, odată cu prețuirea averilor lor ② Sumă pe care deținătorii unor pămînturi o plăteau seniorilor ③ ④ Minimum de impozit care trebuie plătit în anumite țări spre a putea fi alegător sau ales [lat.].

***CENSITAR** *sm.* ⑤ Cel care are censul spre a putea fi alegător sau ales [fr.].

***CENSOR** *sm.* ① ② Numele a doi magistrați romani cari făceau recensămîntul persoanelor și averilor, supravegheau moravurile și numeau pe senatori ③ ④ Cel ce critică purtarea altora: întorcîndu-se... înfuriat către neîmbilzitul său ~, se răsti la dînsul (COOS.) ⑤ Funcționar însărcinat să cerceteze piesele de teatru înainte de reprezentarea lor, articolele și informațiunile din ziare, diferite scrieri, desenele ce urmează a fi publicate, etc.: foarfecele ~ului au venit și i-au tăiat firul vieții (G.-GH.) ⑥ Cel ce supraveghea buna ordine la Camera sau la Senat ⑦ ⑧ Cel ce verifică socotilele casierului unei societăți, unei bănci, etc. [fr.].

***CENSURĂ** (*-rez*) *vb. tr.* ① A critica, a mustra ② ③ A cerceta o scriere, un ziar, etc. și a șterge ceea ce nu place guvernului sau poate fi vătămător Statului, bunei ordine sau moravurilor [fr.].

***CENSURĂ** (*pl.-uri*) *sf.* ① ② Demnitatea, funcțiunea censorului la Romani ③ ④ Condamnarea unei scrieri de către autoritatea bisericească ⑤ ⑥ Muștrare, dojană adresată unui din membri de către o societate, de o adunare legislativă, etc. ⑦ ⑧ Critică: pe lingă această ~ a rețelilor, el da mărețe și sănătoase învățăături (COOS.) ⑨ ⑩ Cercetarea articolelor și informațiunilor dintr'un ziar, controlarea unei scrieri, unei piese de teatru, etc. de către censor: foarfecele censurei țineau locul spadai lui Damocles deasupra capului fie-cărui autor (ALECS.) ⑪ ⑫ Persoanele însărcinate cu această cercetare [fr.].

***CENSURABIL** *adj.* Care poate fi censurat, ⑪ ⑫ **NECENSURABIL** [fr.].

***CENTAUR** *sm.* ① ② Ființă fabuloasă, jumătate om, jumătate cal (1048): acești centauri erau niște jivine, oameni pînă 'n brîu, și de la brîu în jos cal (SP.) ③ ④ Numele unei constelații australe [lat.].

***CENTENAR** 1. *adj.* și *sm.* De o sută de ani, care are vîrsta de o sută de ani. 2. (*pl.-are*) *sn.* Serbarea unui eveniment la fie-care o sută de ani după întimplarea lui: în anul 1892 s'a serbat al patrulea ~ de la descoperirea Americii [lat.].

***CENTEZIMAL** *adj.* În raport cu o diviziune în o sută de părți egale [fr.].

***CENTI** *pref.* Arată a o suta parte din unitate [fr.].

***CENTIAȚ** (*pl.-are*) *sn.* A o suta parte dintr'un ar, adică un metru pătrat [fr.].

***CENTIGRAD** *adj.* Împărțit în o sută de grade: termometru ~ [fr.].

***CENTIGRAM**

(*pl.-ame*) *sn.* A o suta parte dintr'un gram [fr.].

***CENTILITRU**

sm. A o suta parte dintr'un litru [fr.].

***CENTIMĂ** (*pl.*

-me) *sf.* ① Mică monedă de aramă nedă franceză care valorează a o suta parte dintr'un franc, ban (1049, 1050) [fr.].

***CENTIMETRU** *sm.*

① A o suta parte dintr'un metru; ~ pătrat, $\frac{1}{10.000}$ dintr'un metru pătrat (1051); ~ cub, $\frac{1}{1.000.000}$ dintr'un metru cub (1052) ② Panglică de 1 m. sau de 1 m. 50, împărțită în centimetri, pe care o întrebuințează, croitorii, cizmarii, etc. (1053) [fr.].

***CENTIRON** = **CENTURON**.

***CENTISTER** *sm.* A o suta parte dintr'un ster [fr.].

***CENTRAL** 1. *adj.* ① Care se află în centru, la mijloc ② Principal, care cîrmuiește tot, de la care pornesc toate: administrație ~ă ③ ④ Forță ~ă, forță care face să se miște un corp apropiindu-l sau depărtîndu-l de un punct fix. 2. **CENTRALĂ** (*pl.-ale*) *sf.* Sediul principal, administrație centrală [fr.].

Fig. 1048. Centaur.

Fig. 1049. Monedă de aramă nedă franceză care valorează a o suta parte dintr'un franc, ban (1049, 1050) [fr.].

Fig. 1050. Monedă franceză de 25 de centime.

Fig. 1051. Centimetru pătrat.

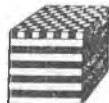

Fig. 1052. Centimetru cub.

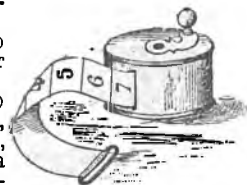

Fig. 1053. Centimetru

*CENTRALIZA (-izez) vb. tr. A uni, a stringe în același centru, în același loc, în mișcările unei singure persoane, unui singur corp, a concentra [fr.].

*CENTRALIZAȚIUNE, *CENTRALIZAȚIE, *CENTRALIZARE sf. ① Concentrare, faptul de a centraliza ② ③ ~ politică, concentrarea întregii autorități, a tuturor forțelor unui Stat în mișcările guvernului [fr.].

*CENTRIFUG adj. ① Care tinde să depărteze de centru; forță ~ă, aceea care tinde să depărteze corpul de centrul mișcării [fr.].

*CENTRIPET adj. ① Care tinde să apropie de centru; forță ~ă [fr.].

*CENTRU (pl.-re) sn. ① A. Punct situat la mijlocul unui cerc sau al unei sfere, egal depărtat de toate punctele circumferenței cercului sau suprafeței sferei (Fig. 1054) ② A. Punctul unde se întâlnesc diagonalele unei figuri nesferice: ~ul unui pătrat (Fig. 1055) ③ Mijlocul unui spațiu oarecare: ~ul orașului ④ ⑤ Locul unde se găsește sau se fac de obicei anumite lucruri: Parisul este ~ul literar și artistic al Franței ⑥ X Centrul unei armate, mijlocul unei armate așezate în ordine de bătaie, în opoziție cu aripile ⑦ ⑧ ~ de gravitație, punctul de care un corp, fiind suspendat, ar sta în echilibru de toate părțile ⑨ ⑩ Partea unei adunări legislative formând mijlocul între dreapta și stînga [lat.].

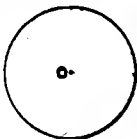

Fig. 1054.
O. Centru.

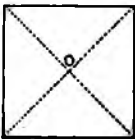

Fig. 1055.
O. Centru.

*CENTUMVIR sm. ① Membru al unui tribunal, în vechea Romă, alcătuit din o sută de judecători [lat.].

*CENTUMVIRAT (pl.-ate) sn. ① Demnitatea de centumvir [lat.].

*CENTURĂ (pl.-uri) sf. Cingătoare (Fig. 1056) [fr. ceinture].

*CENTURIE sf. ① Una din cele 193 de clase în care Servius Tullius a împărțit poporul roman ② Corp de infanterie romană compus din o sută de soldați [lat.].

*CENTURION sm. ① Olișer din armata romană care comanda o centurie sau a șazecea parte dintr-o legiune (Fig. 1057):

...a doua și purced
Din zori ~ii spre
silebe barbare
(coșe) [lat.].

Fig. 1056.
Centură.

Fig. 1057.
Centurion.

*CENTURION (pl.-oane) sn. X Cingătoare de piele, curea de care se atîrnă

sabia sau baioneta (Fig. 1058, 1059): mi-am înclinat centuronul cu patronajul peste palon (CAR.) [fr. ceinturon].

Fig. 1058.
Centuron de ofițer (vechiu).

Fig. 1059.
Centuron de ofițer (modern).

*CENUȘĂ sf. ① Pulbere ce rămîne după arderea lemnului, cărbunilor sau altor materii vegetale sau animale; Centuron de a preface în ~, a arde, a ofițer (vechiu). pusti prin foc; a lua omnia

și cenușa din vatră, a-i lua tot, a-l despuia de toate, a-l lăsa sărac lipsit; a vinde omnia și cenușa din vatră, a-i vinde tot ② Rămășițele unui mort (expresiune rămasă de la datina celor vechi de a arde cadavrele): aici se găsește în pămînt urne de lut pline cu ~ și stărmături de oase (VLAM.); cenușa acestui Domn s'a înmormîntat în sfînta mănăstire Putna (usr.) [lat. "cinusia].

*CENUȘAR¹ sm. = CENUȘOTCĂ: ~ul nici în numărul oamenilor nici a putregăturilor nu s'a poate scooti (MCH.) [cenușă].

*CENUȘAR², *CENUȘER¹ (pl.-re) sn. ① Partea dintr-o mașină de încălzit, dintr-o locomotivă, etc., unde cade cenușa ② Furfuriară, vas mic în care se leapădă cenușa și muciurile de țigări, scrumieră ③ ④ Olten. Pinză groasă de cîneapă în care se pune cenușa pentru făcut leșie ⑤ Olten. Cadă mare îngropată în pămînt și în care se pune var nestins de se topește și se face lapte de var; în această cadă se lasă cîtva timp pieile ce trebuiesc argășite.

*CENUȘER² sm. ① Mold. F. Copist (prost): cenușeril de la giudecătoria o ris de mine ou hohot (ALECSA) ② ③ Arbore, originar din China, cu flori mici galbene-verzi, cu miros neplăcut; numit și, arbore-purturos" (Ailanthus glandulosa) (Fig. 1060) [cenușă].

*CENUȘEREASĂ (pl.-ese) Fig. 1060. Cenușer. sf. Eroină din basme care-și ascunde frumusețea și celelalte calități sufletești sub o înfățișare respingătoare și prefăcîndu-se ne-roadă [cenușă r¹].

*CENUȘERNIȚĂ (pl.-te) sf. Mold. Trans. ① Scrumieră: puse lemnul de oclărit în cenușernița ce sta pe pat lîngă el (slv.) ② = CENUȘEREASĂ [cenușă r²].

*CENUȘIU¹ adj. De culoarea cenușii.

2. CENUȘIE sf. = FIRICIȚĂ.

*CENUȘOȘ adj. Plin de cenușă, acoperit de cenușă.

*CENUȘOTCĂ sm. Trans. Om căruia-i place să stea mereu la foc și să-și petreacă zilele în cenușă a de la vatra focului; pr. ext. leneș, trîndav, căruia nu-i place să iasă din casă: el avea numele de Petru Cenușotca: ast nume i l-o dat tată-său pentru că tot în gura cuptorului a găsit (FR.-CDR.).

*CEP (pl.-puri) sn. ① ② Butuc de viță cu unul sau mai multe noduri rămase de la tăiatul ramurilor, și care se pune în pămînt ca să prindă rădăcină ③ ④ Dopuleț, cu care se astupă gaura unui butoiu, prin care se toarnă sau se scoate lichidul: trase ~urile la otteva buți deodată și pe toate le înghîtea (usr.) ⑤ Gaura în care se bagă cepul; a da ~ unui butoiu, a începe să scoată lichidul dintr'un vas ⑥ ⑦ (pl.-puri sn. și cepi sm.) Cuișor de lemn cu care se împreună obezile unei roți ⑧ Capătul unei buci de lemn sau de metal tăiat ast-fel ca să se potrivească într-o scobitură (numită „șliț”, „ținc”, etc.) făcută în altă bucată, cu care trebuie împreunată (Fig. 1061) ⑨ ⑩ Fie-care din cele două capete ale fusului de lemn la moară ⑪ ⑫ Mold.

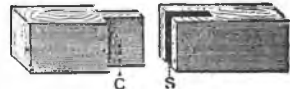

Fig. 1061. C. Cep. - S. Șliț, ținc.

Bucov. Olten. (pl.-puri și cepi) Crenguță de brad sau de molift ⑪ ⑫ Umflătură, nod la crengile de brad [lat. cippus + sl. cep ū].

*CEPAR¹ sm. Vinzător de ceapă.

*CEPAR² (pl.-are) sn. Fig. 1062. Mold. Burghiu cu Cepar. care se fac cepuri la buți (Fig. 1062).

*CEPĂRIE sf., CEPĂRIE sbst. ③ Dare ce se plătea pe buțile de vin [cep].

*CEPAȘ (pl.-așe) sn. Olten. Băn. Urma, vâgașul roții [cep].

*CEPCHEN (pl.-ne) sn. ① ② Haină scurtă cu minceile despicate, purtată odinioară de boieri (Fig. 1063): aîlți cu oîte un ~ verde îmblănit numai cu samur (usr.) ③ ④ Pieptar țărănesc îmblănit [tc.].

Fig. 1062.

Fig. 1063.
Cp. Cepchen.

○ **CEPELEAG** *adj.* și *adv.*, *Mold. Trans.* ȘEPELEAV (CANT.); Peltic: ori se nasc cu gura strimbă, ori muți, ori cepeleși (SB.); rîdea tare, vorbea pripit și cepeleag (VLAH.) [rus. šepeljavi].

○ **CEPOIU** (pl.-oale) *sn.* + *augm.* Ceapă mare. ○ **CEPRAĞ** (pl.-age), **CEPREAG** (pl.-eaguri) *sn.* *Mold.* = **CEAPRAZ** [rut.].

○ **CEPURAR** (pl.-re) *sn.* *Trans.* (RET.) Sîfredel de făcut cepuri.

○ **CEPUROS** *adj.* Cu cepuri multe, noduros (vorb. de brad) (SEZ.) (DENS.).

○ **CEP(U)ȘOARĂ** (pl.-re), **CEPUȚĂ** (pl.-te) *sf.* + *dim.* CEAPĂ.

CER¹ *sm.* + Copac mare și frumos, o varietate de stejar, cu coaja mai groasă decît a gorunului și tufei; formează întinse păduri sau dumbrăvi și e cultivat uneori ca plantă decorativă (*Quercus cerris*) [lat. *cerrus*].

CER² (pl.-ruri), † **CERIU** (pl.-riuri) *sn.* ○ ☆ Spațiul marginit de orizont deasupra capetelor noastre pe care-l zărim ca o boltă albastră: Dumnezeu a făcut ~ul și pămîntul; departe eî ~ul de pămînt, a) foarte depărtat, b) ○ foarte deosebit, cu totul nepotrivit: cu cît cerul de pămînt, cu atîta de hîrea tîtîne-său departe (RET.); sub ~, pe pămînt; sub ~ul liber, afară, fără a fi la adăpostul unui acoperis; ○: a cădea (sau a pica) ~ul pe cineva, a simți o supărare, o neliniște, o frică grozavă; a pica din ~, a) a sosi pe neașteptate și la momentul oportun, b) a fi, a se arăta cu totul străin de cele ce se petrec în jurul lui; doară nm s'o face gaură în ~, n'are să se întîmple lucru mare, n'are să fie cine știe ce pagubă; a se ruga cu ~ul, cu pămîntul, a se ruga, din tot sufletul, a stăruî din toate puterile pe lingă cineva; a fîgădui ~ul și pămîntul, a fîgădui marea cu sare; cu o falcă în ~ și cu alta în pămînt, cu o iuteală, cu o furie nebună (ca balaorii din povești); a se uita în ~ și în pămînt (CIAUS.), a nu mai ști ce să facă, încotro să mai apuce ○ Văzduh: pasărilor ~ului, pasărilor sburătoare, care zboară prin aer; în slava ~ului, în văzduh ○ ○ A ridica plînă la ~ sau în slava ~ului, a slăvi peste măsură ○ ○ ☆ În astronomia celor vechi, diferitele sfere cristaline pe care și le imaginau că ar exista, pentru a explica mișcările aparente ale stelelor; de aci, ○: a fi, a se crede în al șaptelea ~, a nu mai putea de bucurie; visul... m'a rădăcat în al nouăsprezecelea ~ (ALECS.) ○ ○ ☆ Totalitatea stelelor ce se văd pe bolta cerească ○ ○ Aer, atmosferă: ~ul e senin, e acoperit de nori; ○ ~ul politic...eră încărcat cu nori negri și groși (I.-GH.) ○ ○ Climă, aspectul particular al cerului în cutare sau cutare țară: a trăit sub frumosul ~ al Italiei; de aci, pr. ext. țară: se cred genii... îndată ce găsesc un adăpost sub ~ul României (I.-GH.) ○ ○ ○ Lăcașul celor fericiti: împărăția ~urilor; binecuvîntează din înaltul ~urilor stîndardele noastre (VLAH.) ○ ○ Dumnezeu, Providența, puterile cerești: Astfel înțelege ~ul lacrima, limba durerii (VLAH.) ○ ○ Partea unui tablou care reprezintă cerul ○ ○ *Trans.* m. Baldachin întrebuit la procesiuni: în urmă vin preoții... sub ceriu (FAC.) ○ ○ ○ ~ul gurii, peretele superior al gurii, despărțitura între gură și nas (GURĂ) [lat. *caelum*].

○ **CERAMICĂ** *sf.* ○ ○ Arta de a fabrica oale și alte vîse din lut ars: ceramică greacă; ceramică română (TAB. XIV) ○ ○ Cunoașterea științifică a acestor vase, din punctul de vedere arheologic [fr.].

○ **CERAMIST** *sm.* ○ Cel ce fabrică obiecte de ceramică [fr.].

○ **CERASĂ** = **CIREASĂ**.

○ **CERAT**¹ *subst.* Medicament compus din ceară albă, untdelemn și apă și care se aplica odinioară pe răni [fr.].

○ **CERAT**² *adj.* △ Tabele ~e, tăblițe, scîndurele acoperite cu un strat de ceară, de care se serveau Romanii pentru a nota diferite însemnări, pentru a scrie scrisori, etc. (1064) [lat.].

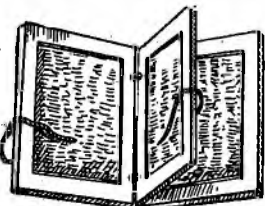

Fig. 1064. Tabele cerate.

CERĂTOR¹ *adj. verb.* **CERE.** Care cere.

2 *sm.* ○ Cel ce cere ○ Cerșetor (PAMF.).

CERB *sm.* ○ Animal sălbatic, din ord. rumegătoarelor, care aleargă foarte iute, și al cărui cap e împodobit cu coarne lungi și ramificate ca niște crengi, care cad și se reinnoesc pe tot anul (*Cervus elaphus*)

Fig. 1065. Cerb.

Fig. 1066. Cerbărie.

(1065): un ~ speriat trece 'n goană pe dinaintea noastră (VLAH.) ○ *Trans.* = **TURCĂ** ○ ○ + **LIMBA-CERBULUI** = **NĂVALNIC**; **SPINUL-CERBULUI** = **VERIGAR**¹ [lat. *cervus*].

CERBĂRIE *sf.* V Crescătorie de cerbi (1066).

○ **CERBAS** *sm.* *Trans.* Cel ce umblă cu cerbul, cu turca (la Crăciun) (DENS.).

○ **CERBER** *sm.* ○ Clăne cu trei capete care, după mitologie, păzea intrarea infernului (1067): acel clăne, ce se numea ~, speria cu lătrătura sa... sufletele morților care erau în lăd (ISP.) ○ ○ Partea brutală, paznic strașnic și neînduplecat [fr.].

CERBICE *sf.* ○ ○ Ceafă, grumaz: îi apucă pe la spate, dîndu-i cu sete pumnii în ~ (CAR.); țare de ~, îndărătnic, încăpățînat ○ ○ *Spec.* Ceafa boului sau bivoliului ○ ○ Butucul jugului, partea superioară a jugului care se sprijinește pe ceafa boilor (JUG) [lat. *cervicem*].

CERBICIE *sf.* Îndărătnicie, încăpățîinare; semeție [cervicel].

CERBICOȘ *adj.* ○ Cu cerbicea tare, groasă ○ ○ Îndărătnic; dirz, semeț.

CERBIȘOR *sm.* *dim.* **CERB** ○.

CERBOAICĂ (pl.-ce), ○ **CERBOAIE** *sf.* = **CIUȚĂ**: împărțită... porneii lui Ereule să-i aducă... cerboasca cea cu coarnele de aur (ISP.) [cervb].

CERBULEȚ, **CERBUȘOR**, **CERBUȚ** *sm.* *dim.* **CERB** ○.

CERC (pl.-curi) *sn.* ○ A Suprafață plană limitată de circulație (1068): suprafața ~ului ○

○ A Circulație în săși (în mod impropriu): a face ~uri ○ ○ Legătură de lemn sau de fier în formă de cerc cu care se întepenește și se strîng doagele unei butii (1069): au făcut îndată polobocul, l-au întîndat de un capăt și l-au cercuit bine, ~ lîngă ~ (SA.); ○: nici talpa casei ~ de bute, nici moșteul om de frunte ○ ○ Legătură de lemn sau de metal cu care se strînge bine o ladă, cu care se întepenește un cufăr, un geamantan, etc.: are un geamantan de pînză cu ~uri de tînchea (CAR.) ○ ○ Verigă de fier cu care se îmbracă capătul butucului de la roată ○ ○ Scheletul de cercuri de lemn peste care se pune pînza ce alcătuiește coviltirul unui car: năii încăleacă cu virf pînă la ~ul coviltirului, alții cu căruțele goale (DLVR.) ○ ○ Cerc de lemn cu care se joacă copiii (1070) ○ ○ = **CERCÂN**:

Fig. 1068. Cerc.

Fig. 1069. Cerc.

Fig. 1070. Cerc.

EXPLICAȚIUNI:

1—8. Străchini din Oltenia. — 9. Străchină din Bihor. — 10. Străchină din Transilvania. — 11—15. Străchini din Moldova. — 16—19. Străchini din Maramureș. — 20—24. Urcioare din Oltenia. — 25—34. Urcioare, căni și vase din Transilvania. — 35. Urcior din Moldova. — 36. Cană din Maramureș.

(Desenurile sînt făcute după planșele din publicațiunile D-lor N. Iorga, Oprescu și Tsigara-Samurcaș).

oahii lui roșii erau înconjurati de două ~uri vinete (ON.) ¶
 ③ Așezarea unor obiecte sau unor persoane în mod circular înct să se apropie de figura unui cerc: a așeza scaunele în ~; cîteva prietene ale cucoanei Anicetei steteau în ~ (BR.-VN.) ¶ ④ Adunare de persoane strînse în jurul cuiva: ~ul de lume se făcea tot mai mare în jurul înscutei (S.-ALD.); la o răs-pintie, vede un ~ de oameni și pe oineva la mijloc care făcea gălăgie (usp.) ¶ ⑤ Asociațiune, societate ai cărei membri se adună într'un local al lor, spre a juca, spre a discuta, spre a citi ziare, etc.: ~ politic; ~ literar; ~ militar ¶ ⑥ Localul unde se adună membrii unei astfel de societăți ¶ ⑦ Societate, mediu, clasă socială: reuștră să producă în ~urile înalte un curent detavorabil amicalui Manolache (CAR.) ¶ ⑧ Întinde-re, limite, sferă: ~ul cunoștințelor noastre; să determine în mod precis ~ul a ceea ce acțiunii (L.-GH.) ¶ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝 㿞 㿟 㿠 㿡 㿢 㿣 㿤 㿥 㿦 㿧 㿨 㿩 㿪 㿫 㿬 㿭 㿮 㿯 㿰 㿱 㿲 㿳 㿴 㿵 㿶 㿷 㿸 㿹 㿺 㿻 㿼 㿽 㿾 㿿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚

roată ① ② ~ *vița*, a tăia și lega *vița* de araci, primăvara, după ce s'a desgroat: muncoso *vița*, o cerușo, o sap... dar fără spor, că nu rodeste (R.-COB).
③ ④ A înconjura, a face roată în jurul cuiva: pe împăratul îi cerușău o mingierii și desmierdări (OLVR.).

CERCUIȚOR *sm. Trans.* Cel ce face sau vinde cercuri de buți, cel ce cercuește vasele.
CERCUIT *sbst.* Faptul de a cercui.
CERCULEȚ (pl.-ete) *sn. dim. CERC.*

CERCURIU *adj.* (Cu coarnele) în formă de cerc: o coarne cercurii; oapă cercurie.

CERCUȘOR (pl.-soare) *sn. dim. CERC.*

CERDAC = **CEARDAC**.

CERDĂCEL (pl.-cele), **CERDĂCUT** (pl.-nțe) *sn. dim. CE(AR)DAC*: la toată casa în cetate cite un cerdăcut de acsa materie de marmure se află (CANT.).

CERE (cer) 1. *vb. tr.* ① A exprima cuiva dorința de a i se da, de a i se acorda, de a i se îngădui ceva: cere și ti se va da; ~ dreptate; ~ un stat; ② de unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere; ~ voie; ~ iertare; ~ cuvântul ③ ④ A arăta prețul cit voiește să capete, să i se dea pe un lucru: cit ceri pe mîrtoaga asta? ⑤ ⑥ A se ruga să i se dea de pomană, a cerși: ~ de pomană; ⑦: cine cere nu pierde, dar nici nume bun nu are ⑧ ⑨ A se adresa cuiva spre a lua în căsătorie: ~ o fată de la părinți, ~ de nevastă ⑩ ⑪ A dori, a pofti; ⑫: ochii vîd, inima cere; ~ ACRU ⑬ ⑭ A căuta ca un lucru de trebuință: grînelor au început să se ceară ⑮ ⑯ A avea nevoie, a fi de lipsă: boii cer multă îngrîșire.

2. *vb. refl.* ① A se ruga să i se dea voie să facă ceva: ~ băreasa se ceru... să o lase și pe dinăsa să se ducă la preamblare (USP). ② ③ A fi cu tragere de inimă, a dori tare: băiatul se cere la carte ④ ⑤ A fi de nevoie, a fi de lipsă: se cere să fim și noi acolo ⑥ ⑦ *unipers.* se cere, se cuvine, se cade, trebuie [lat. q u a e r ē r e].

***CEREALĂ**, mai adesea *pl. CEREALE* *sf.* ① Grîne, grăunțe din care se face plîne sau care servesc la hrana animalelor, ca: grul, secara, meiul, porumbul, orzul și ovășul [fr.].

***CEREALIST** *sm.* ① Comerciant de cereale, grînar.

***CEREBEL** *sbst.* ① Creerul celmic, partea encefalului care ocupă fosele occipitale inferioare [lat.].

***CEREBRAL** *adj.* ① Ce ține de creieri, privitor la creieri: arteră ~ă (1079) [fr.].

***CEREBRO-SPINAL** *adj.* ① Privitor la creieri și la măduva spinării [fr.].

***CEREMONIAL** 1. *adj.* Privitor la ceremonii; făcut cu ceremonie.

2. (pl.-aluri) *sn.* ① Săvîrșirea unei ceremonii după regulile și datinele stabilite: făcu o plecăciune după toate regulile ~ului de la penson (D.-ZAMF.) ② Carte ce cuprinde regulile privitoare la ceremonii [fr.].

***CEREMONIE** *sf.* ① Formalitățile observate în anumite ocazii solemne ② ③ Forma regulată și exterioră a unui cult religios: ~ religioasă ④ ⑤ Gală, paradă: tînuță de ~ ⑥ ⑦ Observarea prea strictă a regulilor de politeță; țără ~; a face ceremonii, a se jena [fr.].

***CEREMONIOS** *adj.* Cu ~prea multe ceremonii: salut ~; adv.: își netezi barbetele și salută ~ (VLAH.) [fr.].

CERENTE *sm.* ① Plantă ierboasă cu flori galbene-aurii, numită și „crînceș”, „cuișoriță” sau „rădichioară” (*Geum urbanum*) (1080) ② ③ = **ARGINȚIȚĂ** ④ ⑤ = **CĂLTUNUL-DOAMNEI** [comp. lat. cerinthae].

CERERE *sf.* ① Faptul de a cere ② ③ Lucrul cerut (prin graiu sau în scris): nu-ți pot împlini ~a.

CERESC *adj.* Al cerului, privitor la cer: bolta cerească, cerul ② ③ Care vine din cer, dumnezeesc: și tuturor deopotrivă împarte darul lui ceresc (VLAH.); Fronia cerească; oștile cerești, îngerii.

Fig. 1079. Arteră cerebrală.

Fig. 1080. Cerente.

CERET *sbst.* ① Tufis, pădure de ceri tineri.

CERETEL = **CIRTEL**.

CERGĂ (pl.-gi) *sf.* ① Pătură de așternut pe pat, țol: o babă ghemuită pe niște sîrante de ~ (CAR.); ②: cit și-e cergă, atît te ~tînde (ZMN.) ③ ④ Pătură de cal ⑤ ⑥ Adăpost de ramuri și cetină în care lucrează șindrilarul (N.-UR.) [tc.].

⑦ **CERINE**, **CERIME** *sf. Băn. Trans.* ① Tavan, plafoan ② Tavan boltit (la biserică sau altă clădire, în galeria unei mine, etc.) ③ ④ Cuptor boltit (pentru copt pînea); țest ⑤ ⑥ Baldachin [srb. čerijen].

CERINȚĂ (pl.-țe) *sf.* Lucru ce se cere, ce se cuvine neapărat (să se dea sau să se facă): nu-și mai pot comunica unui altuia păsurile și cerințele (N.-GH.).

CERTICĂ *sf.* ① = **FIDOȘNIO** [comp. lat. certinthe].

CERU = **CER**.

***CERIUM** *sbst.* ① Metal ce se găsește rar; se oxidează în apa fierbinte și e întrebuintat în medicină [fr.].

② **CERMĂLUI** (-nase), **CERMĂLI** (-ălesc) *vb. refl.* ① A-i veni greață, a i se apleca ② A se ameți, a se incurca în facerea unei socoteli (PSC.) [ung. csömörölni; comp. și OIUMURLUI].

CERNE (cern) 1. *vb. tr.* ① A trece prin sită sau prin ciur spre a se alege ce e mai mărunț: ~ făina; ~ nisipul; ②: sita (pînă-1) nouă cerne bine ~ SITĂ; cine nu vrea să frămînte, toată ziua cerne, cine nu vrea să sfîrșască un lucru, își pierde vremea numai cu pregătiri sau numai cu preliminările lui; ③: Din vîzduh cumplita lară cerne norii de zapădă (ALECS.) ④ ⑤ ⑥ A ploua mărunț, parc' ar cerne prin sită: începe să cearnă mărunț și 'nșepat (CAR.) ⑦ ⑧ A cerceta cu de-amănuntul: gîndul tîni era ~ prin sita studiilor olasice cele mai multe din acele datine bătrînești (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A se strecura, a străbate mărunț ca prin sită: înaintea noastră lumina începe să se cearnă prin rîștea de brazi (VLAH.) ② ③ A ploua mărunț, a ninge: privind tîlgi de zapădă care se cern încetîșor de sus (BR.-VN.) [lat. cernere].

CERNEALĂ (pl.-nele) *sf.* ① Lichid, de obicei negru, în care se moaie condeiul pentru a scrie; *pr. ext.*: ~ roșie; ~ albastră; ②: din întuneric se deslăcuă o mulțime de idoli nșelui cari gneau în vîzduhul de ~ (OLVR.) ③ ④ Materie grasă, de obicei neagră, cu care se ung valțurile mașinii de tipar spre a putea tipări ⑤ ⑥ Negreală, culoare neagră pentru boit; ⑦: Prutule, apă vîioară, Face te-ai neagră ~, Să-mi cerneșo cu ea catrința (MAR.) [vsl. čr ű n i l o].

CERNI (-nese) 1. *vb. tr.* ① A înnegrî, a boi în negru, a căni: a-și ~ barba ② ③ A îmbrăca în negru (în semn de dolii): Nicol voie să-și cernească portul, Nicol drept să-l pîngă n'au avut (COȘA.).

2. *vb. refl.* ① A se înnegrî, a se boi negru ② ③ A se îmbrăca în haine negre, în (haine de) dolii ④ ⑤ A se întuneca [vsl. čr ű n i t i].

CERNIT *adj.* ① p. **CERNI** ② ③ **NECERNIT** ④ ⑤ Boit negru, înnegrit ⑥ ⑦ Negru (în semn de dolii) ⑧ ⑨ Întunecat, trist: și de-atunci viața mi-e tot ~ă. O'am rămas singur pe-acest pămînt (ALECS.).

CERNUȘCĂ *sf.* ① = **NEGRILIȚĂ** ② = **NEGRUȘCĂ** [rus.].

CERNUT *sbst.* Faptul de a cerne.

③ **CEROIU** *Oiten*, **CERONIU** *Băn. sm.* ① Varietate de cer, gorun.

CERȘTOR, **CERȘTOR**, -TOARE *sm. f.* ① Persoană care cerșește, care trăiește din cerșit, milog, calic: Numai un cerșetor de-ar fi, Toți cu zahar l-ar hrăni (PANNI); ②: sacul cerșetorului n'are fund, cerșetorului, cit să-i dai, niciodată nu-i mulțumit; ③: devin... cerșetori de slujbe pe la ușile ministerelor (VLAH.).

CERȘETORESC *adj.* De cerșetor.

CERȘETORI (-oreso) *vb. tr. și intr.* A cerși, a cere milă: călugării sînt aliiși să cerșetorească prin sate pentru ținerea vieții lor (ALX.); cerșetorea la acea biserică... de mai bine de 50 (de) ani (CRO.) [cerșetor].

CERȘETORIE *sf.* ① Starea josnică a cerșetorului ② ③ Faptul de a cerșetori.

CERȘETORIME *sf. col.* Multime de cerșetori, toți cerșetorii: ~a e întîîșită printr'un Țigan tînar cu pîcioarele sucite (RG.).

CERȘETORIT, **CERȘITORIT** *sbst.* Faptul de a cerșetori, cerșit: în loc să umble... ca alți popi după cerșetorit (cre.).

CERȘI (-șese) 1. *vb. intr.* A cere milă, a întinde mina cerind pomană.

2. *vb. tr.* ① A cere milă ② ③ A cere cu stăruință și înjosindu-se ca un cerșetor: ~ un post; ~ voturile alegătorilor; Cu ochi galeși îți cerșeste un suris, o vorbă bună (VLAM.) [cere + ~ceșit < lat. quæsitum s'a format *part.* cerșit de unde > cerși].

CERȘIT *sbst.* Faptul de a cerși: umblă după ~.

CERT *adj.* ① Sigur, neîndoios: un fapt ~ ② Hotărât, fixat: o dată ~ ③ ④ **NECERT** [lat.].

CERTA (cert) 1. *vb. tr.* ① A dojeni aspru, a muștra pe cineva cu vorbe aspre și supărătoare ② ③ A pedepsi: așa certă Dumăzău pe mândrii carii i să pun împotriva (CANT.).

2. *vb. refl.* ① A se lua la ceartă, a se gîlcevi: oamenii proști se ceartă ca Tiganii și se bat ca orbii (PANN); ② ei se ceartă, ei se lăută ③ A intra în dușmănie, a ajunge să se urască, a fi în discordie ④ A se lupta pe toate căile, cu vorba, cu argumente, cu stăruințe etc., spre a izbui, spre a căpăta sau câștiga ceva: ~ pe o palmă de pămînt [lat. certare].

CERTARE *sf.* ① Faptul de a (se) certa ② ③ Pedepsire, pedeapsă.

CERTĂREȚ *adj.* Căruia-i place cearta, care se ceartă cu toți, gîlcevi.

CERTĂȘ *sm.* ① Om certăreț ② ③ Pricinaș: ~ii s'au împăcat cu judecata coccanei (SS.) [o certă].

CERTAT *adj.* ① p. CERTA ② ③ **NECERTAT** ④ Care nu mai e prieten cu cineva: sint ~ cu vîru-meu ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ E ~ cu justiția, se zice despre cea ce a avut daraveri cu justiția pentru o faptă condamnabilă.

CERTIFICA (-ție) *vb. tr.* A încredința că un lucru e adevărat, a adevăra [it.].

CERTIFICAT (pl.-ate) *sm.* ① Act, mărturie în scris, adevărință prin care se încredințează că un lucru este adevărat, că există: ~ de bună purtare ② ③ Atestat: și-a fabricat un ~ de șapte clase (BR.-VN.) [fr.].

CERTITUDINE *sf.* Siguranță, încredințare deplină: probabilitățile de război deveneau ~ (I.-GH.) [lat.].

CERUI (-nesc) *vb. tr.* A da, a freca, a lustrui cu ceară: ~ parchetul.

CERUIALĂ (pl.-leii) *sf.*, **CERUIT** *sbst.* Faptul de a cerui: ceruitul parchetului, mobilelor.

CERUMEN *sbst.* Ceara, cleiul din urechi [fr.].

CERUT 1. *adj. p.* CERERE ② ③ **NECERUT**.

2. *sbst.* ① Faptul de a cere ② Cerere, cerșire: o babă ce umbla pe la case cu ~ul (VOR.).

CERUZA *sf.* ① Carbonat de plumb, care se prezintă sub formă de sare albă, otrăvicioasă, insolubilă în apă; amestecată cu uleiul, formează o vopsea albă foarte frumoasă, întrebuințată de pictori; numită și „alb de plumb” ② ③ Băn. Creion [fr.].

CERVANĂ *sf.* Plantă ierboasă, cu flori mici, albe, pe dinăuntru cu puncte roșii-purpurii (*Lycopus europæus*) (1084) [vsl. cêrv en ū „roșu”].

CERVICAL *adj.* ② Ce ține de ceafă: nervi

~1; vertebră ~4

(1082); ar-

teră ~4 (1083) [fr.].

CERVÎȘ,

CIR(I)VIȘ (pl.

-lauri) *sn.* Gră-

sime de vacă,

topită, care se

păstrează în

bășici pentru

bucătărie: își puse o bășică de cervîș în cap (ISP.); ca două

burdute de cirviș (OLVR.) [tc. cêrv iș].

○ **CESALĂ**... ~ **TESALĂ**...

Fig. 1082. Vertebră cervicală.

Fig. 1083. Arteră cervicală.

Fig. 1084. Cetatea de la Bran.

CESAR *sm.* ① Titlu dat întîi împăraților romani, apoi moștenitorilor imperiali ② *Pr. ext.* Împărat [lat.].

CESARIAN *adj.* ① ② Privitor la Iuliu Cesar, la Cesari ③ ④ Operație ~ă, operație chirurgicală ce se practică în anumite cazuri de naștere dificilă [fr.].

CESARISM *sbst.* ② Guvernare despotică a unui suveran sprijinit pe puterile armatei [fr.].

CESARO-CRĂIESC *adj.* ② Austro-ungar [cesar + crăiu].

CESCUT *sn. dim.* CEAS: pește un ~ să-l zică: pasă

pasă de ucid pe Ioan (PRV.-MB.).

CESIONA (-nez) *vb. tr.* A faceo cesiune, a ceda.

CESIONAR *sm.* ① Persoană căreia i se face o cesiune [fr.].

CESIUNE *sf.* ① Cedere a proprietății sau a drepturilor sale asupra unui lucru: ~a unei creanțe ② Cesiunea bunurilor, lăsarea, părăsirea din partea datornicului a întregii sale averi pe seama creditorilor [fr. cession].

CEST *adj.* și *pron. dem.* = ACEST.

○ **CEST** (pl.-turi) *sn. dim.* Bucată tăiată de preot la proscomidie: merindele sau ~urile celea ce scoate după la proscomidie (PRV.-MB.) [vsl. cêst i „parte”].

CESTA *adj.* și *pron. dem.* = ACESTA.

CEȘTĂLĂLT, **CEȘTALĂLT** *adj.* și *pron. dem. m.* (pl. ceștălălti, gen.-dat. sg. ceștălălt; ț ceștălălt, pl. ceștălălti, ț ceștălălti), **CEȘTĂLĂLTĂ**, **CEȘTALĂLTĂ** *f.* (pl. ceștălălte; ț ceștălălte, gen.-dat. sg. ceștălălte, ț ceștălălte; pl. ceștălălte, ț ceștălălte). Acesta (de aci, de acum) în opoziție cu altul arătat sau pomenit mai înainte = **CEȘTĂLĂLT** [cest + a lălt].

○ **CEȘTIUNE** = **CEȘTIUNE**.

○ **CESTOR** = **CHESTOR**.

CESURĂ, **CEZURĂ** (pl.-uri) *sf.* ① În versurile latine și grecești, silaba lungă cu care sîrșește un cuvînt și cu care începe un picior ② În versurile franceze, pauza care împarte versul în două părți numite emistihuri [lat.].

CESVÎRTĂ = **CIOSVÎRTĂ**.

○ **CEȘ-CEVA**, **CIȘ-CEVA**, **CEȘ-CEVAȘI** *pron. nedef. Trans. Bucov.* Puțintel, cîtuși de puțin: tot trebuie să rămînă măcar ceș-ceva (SS.); să guște cineva măcar ciș-ceva dintr'însele (MAR.); cum dă ceș-cevași secetă, îndată seacă toate izvoarele (RET.).

CEȘCULIȚĂ (pl.-te), **CEȘCUTA** (pl.-te) *sf. dim.* CEȘCĂ: să topească... și tîmbla din ceșcuța pusă la ploare (GRIG.).

○ **CEȘESC** *adj.* C e h, al Cehilor.

CEȘMEA = **CÎȘMEA**.

○ **CEȘȚI** (-tesc) *vb. tr.* Mold. A tăia cepurile bra-
dului (SEZ.).

CETACEU (pl.-cee) *sn.* ② Ordin de mamifere marine care au formă de pește; acest ordin cuprinde cele mai mari animale din epoca actuală, ca balena, delfinul, lamantinul, cașalotul, etc. [fr.].

CETANIE = **CITANIE**.

○ **CETĂRA**, **CETERĂ** *vb. tr.* ① *Trans.* A cînta din ceteră, din vioară ② ③ *Mold. Bucov.* A plictisi, a asurzi cu vorba, cu certuri, a cicăli: nu tot cetărați pe Măria Sa, că om e dîmnealui (CRE.).

CETAȘ *sm.* ① ② Tovarăș, soț ③ ④ Cel ce face parte dintr'o ceață (de jucători, etc.) ⑤ Căpetenia unei cete.

CETATE *sf.* ① ② Oraș ③ ④ Oraș întărit, îm-

Fig. 1084. Cetatea de la Bran.

presurat cu ziduri ⑤ ⑥ Fortăreață, clădire în-

CER-
CET

7000

CET-CHE -tărită (□ 1084): Cetatea Neamțului ¶ ① ② Drept de ~, aptitudine, capacitate de a se bucura, conform legilor unei țări, de toate drepturile unui cetățean [lat. civitatem].

CETĂȚEAN *sm.*, **CETĂȚEANCA** (*pl.-ence*) *sf.* ① Orășan, persoană care locuiește într'un oraș, într-o cetate ¶ ② ③ Persoană care se bucură de toate drepturile civile și politice ale unei țări.

CETĂȚENESC *adj.* De cetățean.

CETĂȚENIE *sf.* ① Calitatea de cetățean ¶ ② ③ Dreptul de cetățean: a căpăta cetățenia.

CETĂȚUICĂ (*pl.-ei*) *sf. dim.* **CETĂȚUIE**.

CETĂȚUIE *sf. dim.* **CETATE** ③: e o clădire veche de piatră, sănătoasă ca o mică ~ (CAR.).

† **CETENIE** = CITANIE.

○ **CETERA** = CETARA.

† **CETERĂ** (*pl.-ri*) *sf. Trans. Maram. Oas.* ¶ Vioară: Cetera-l ou patru strune și mai rele și mai bune (K.-BRS.) [lat. cithara].

○ **CETERĂȘ** *sm. Trans. Maram. Oas.* ¶ Lăutar: De aici pînă la Făgăraș, Nu-mi trebuie ~ (K.-BRS.) [ceteră].

○ **CETERNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① *Trans. (suv.)* Jgheab sub streșina casei ¶ ② *Oas.* ¶ Piscocia prin care curge ăina la moară [ung. csatorna].

○ **CETET** = CITET.

○ **CETI** = CITI.

○ **CETINĂ** (*pl.-ni*) *sf.* ① Creangă de brad: vînătorul le destină cîte-o ~ trumoașă de brad verde (OOS.). ¶ ② Frunza bradului: brazi lungi doborîți de bătrînețe sau pe pat de ~, acoperiți de mușchii (VLAH.). ¶ ③ = IENUPĂR ¶ ④ ~ DE-NEGII, arbust totdeauna verde din fam. coniferelor, cu tulpina foarte ramificată, cu crengile întinse sau trîntoare, cu flori mici, dispuse în amente la vârful ramurilor scurte; e originar din regiunea mediteraneană și se cultivă adesea prin parcuri; numit și „sabină” (*Juniperus sabina*) (□ 1085) [sl.].

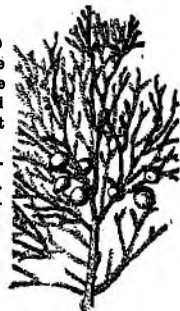

Fig. 1085. Cetină-de-negii.

○ **CETINEL** *adv. Maram. (BRL.)* încetinel.

○ **CETINIȘ** (*pl.-isuri*) *sn.* ① Pădure de brazi sau de molifiți tineri ¶ ② Desiș: ~ul oel întuneacă al pădurii (GRI.). [cetină].

CETINOS *adj.* Cu cetină, plin de cetină: răscovii... cresc numai prin pădurile cetinoase (GRI.).

CETIOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim.* **CETINĂ**.

○ **CETITOR** = CITITOR.

○ **CETIRNĂ**, ○ **CIOTIRNĂ** (*pl.-ne*) *sf. Olten.* Cadă, vas mare de doage în care se pune mustul (vic.) [srb. čatrnja].

CETLĂU = CEATLĂU.

CETLUI (-uesc) *vb. tr.* ① A strîni, a strînge cu un cetlău: să nu-l cetluească (cașul) peste măsură în strecoțoare (DRAOH.). ¶ ② A lega (pe cineva sau ceva) strîns, țearpă, cu funii: a încercat carul sădravă și l-a cetluit bine (CRO.); îl cetlură din nou așa de cumplit, încît abia se mai răsufla (GN.).

† **CETVIRTĂ** (*pl.-irti*) *sf.* Sfert [vsl. četvŭrtŭ].

CETȘOS *adj.* ① Cu ceață, întunecat de ceață: s'a luminat a ploale, lumină cetșoasă (CAR.). ¶ ② Împănjenit: cu ochii încă cetșosi de somn, privește (GRL.).

○ **CEUĂ** (*pl.-ci*) *sf. Mold. Trans. Băn.* ① Cioacă: Cetate Neamțului... strălucită de ceucele și vîndereli care au găsit-o bună de făcut culturi într'însa (CRO.).

○ **CEUCUȘOARĂ** (*pl.-re*), **CEUCUȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ② *dim.* **CEUCA**.

† **CEUR** *adj. Trans. (PAC.)* Chiorș, sașiu.

† **CEURÎ** (-răsc) *vb. într.* A se uita chiorș, sașiu [ceur].

CEVĂ *pron. nehot.* ① Un lucru oare-care: vreau să-ți spun ~; se vede că i s'a întâmplat ~; așa ceva, un astfel de lucru ¶ ② Puțin: mai bine ~ decît nimic; ~, ~ (repetat), cîtui de puțin ~, ~ să-l fi contrariat, apoi striga (A.-GH.). ¶ ③ *adv.* (dinaintea unui comparativ). Puțin(tel): ~ mai mult, ~ mai bine [c e + v a].

† **CEVAȘI**, (P) **CEVAȘILEA** = CEVĂ: Trimite pe ne-

voias să-ți stăruie la cevași (PANN); milițaria e carieră sigură, mai ales cînd ai cevașile oiaș (OLVR.).

* **CEZAR**... = CESAR...

* **CEZURĂ** = CESURĂ.

† **CFARTAL** = QVARTAL.

† **CVARTIR** = QVARTIR.

* **CFIT** *adj. invar. F* Achitat, chit: ștîntem ~ [germ. quitt].

* **CFITANȚIE** *sf.* Chitanță [fr. quittance + cfît].

* **CFITUÎ** (-uesc) *vb. refl. fam.* A se achita: altă ambliu n'am decît să mă ofituesc de d-ta? (ALECSA cît.).

C. G. S. Sistem de unități fizice în care unitățile fundamentale sînt centimetrul, gramul și secunda [OEESIMIAL].

CHEA... = CHIA...

CHEBĂ = GHEBĂ.

CHEBAP (*pl.-uri*) *sn.* X Frigărie, friptură la frigare (preparată după arta culinară turcească): dobe de mistreț și ~uri de căprioară (OOS.). [tc. k e b a b].

CHEBE = GHEBĂ.

CHECHERITĂ = CHICHERITĂ.

CHEDRIN *sm.*, **CHEDRINA** (*pl.-ne*) *sf.* = PEȘTE-CU-GEIMPI.

† **CHEDRU** = CEDRU [gr.].

CHEF (*pl.-efari*) *sn.* ① Dispoziție sufletească, voie, poftă, gust: am ~ de lucru; n'avea nici el ~ de joc în dimineața aceei (CAR.). ¶ ②: pînă să-l vie ~ul bogatului, înse sufletul săraului ¶ ③ Dispoziție veselă, voie bună, toane bune: e fără ~ astăzi; a-i pieri ~ul; vine să strice petrecerea și mulțumirea și ~ul la o lume n'treagă (CAR.). ¶ ④ Caprițiu, fantezie: am ~ să mă bat; s'a jurat că n'are să mai ochețuască apoi nimica... după ce și-o face toate ~urile (CAR.). ¶ ⑤ Păcere, hatir: truda ce-și dedeau ca să facă ~ul călătorilor (isp.). ¶ ⑥ Petrecere cu mîncări și băuturi: a face ~; se ține numai de ~uri; nu odată l-am văzut la ~uri umplînd cobza lăutarului cu irmliei (GN.). ¶ ⑦ Stare de beție: a fi cu ~ [tc. k e j f].

CHEFAL *sm.* = PEȘTE de mare cu capul gros,

de culoare cenușie, bătînd în albastru pe spate, și argintiu pe burtă, ale cărui icre, foarte prețuite, se conservă învelite în ceară; numit și „platarin” (*Mugil capito*) (□ 1086); o altă varietate a acestui pește, cu capul mare, care trăiește în marea Neagră (*Mugil cephalus*) (□ 1087), poartă numirile de „chefal-mare”, „laban”, „balaban” sau „paciș”; se

Fig. 1036. Chefal.

dă numirea de „chefal-mic” sau „ilarie” unei varietăți mici a acestui pește (*Mugil saliens*); toate aceste varietăți se consumă adesea sîrate și afumate și sînt cunoscute în comerț sub numele de „licurini” [ngr.].

CHEFĂLUI (-ălușo) ①. ① *vb. într. Mold.* A petrece în chefurî; ②: unii sapă și muncesc, alții beau, chefuluesc (ZNN.).

2. *vb. tr. și refl. A* (se) îmbăta ușor, a (se) chercheli: mi și l-am chefuluit trumoa, de-am prefăcut zapisl (ALECS.); la nuntă d-sale m'am chefuluit, să nu bănuști (GN.).

* **CHEFIR** = KEFIR.

CHEFLIU *adj.* ① Care e totdeauna cu voie bună, cu chef, vesel: îmi place să te văz ~ și vesel (CAR.). ¶ ② Căruia-i place să facă chef, să petreacă la chefurî: fiind de firea lui ~, avea pe lîngă dînsul tot prieteni de toapa lui (ISP.). ¶ ③ Cherchelit, cam beat [tc.].

CHEFNÎ (-neso) *vb. într.* A lătra, a cheflăi: lăsdînd în urma lor toți cîinii mahalalei lătrînd și cheflînd (OLVR.).

CHEFNÎT *subst.* Faptul de a chefnî, lătrat, cheflăit: din ce în ce ~ul mai mult se întărește (OOS.).

CHEFOȘ *adj. Mold.* Cu voie bună, voios, vesel, cu chef: cei ce se întorceau de la țîrg erau chefoși (SEZ.).

CHEFUI (-uesc) ①. *vb. într.* A petrece în chefurî: petreceau Dumitrescu... chefulind prin cafenele (A.-GH.).

2. *vb. refl.* ① A face chef: pe cînd stau și se che-

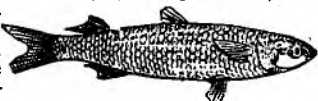

Fig. 1087. Chefal-mare.

fulau zeli ăgita la nuntă aceea (isp.) ¶ ② A se îmbăta ușor, a se chercheli.

CHEGAR (pl.-are), **CHEGĂRȘT** (pl.-eșe) *sn.*, **CHEGĂREATA** (pl.-eșe), **CHEGĂRIȚĂ** (pl.-te) *sf.* *Băn. Trans.* ¶ = **CHEGORNITĂ** [chiag].

CHEGLĂ (pl.-le) *sf.* ¶ Popic; 'jocul v chegie, jocul în popice [germ. K e g e l].

CHEGLU (pl.-le) *sn.* ¶ Mic instrument în turnătoarea de litere cu care se măsoară lățimea corpului unei litere (□ 1089) [germ. K e g e l].

○ **CHEGNI** (-giese) *vb.*

intr. Ofen. (virc.) = **CHEFNI**.

○ **CHEGORNITĂ** (pl.-te)

sf., **CHEGORNICER** (pl.-ere)

sn. ¶ Vasul în care se ține ch i a g ul pentru fa-

cerea brnzei (□ 1088).

CHEHAIA = **CHEIAI**.

CHEHAIA, **CHEIAȚA** *sm.*

① ‡ = **CAPUCHEHAIA** ¶ ‡ Intendentul vizirului sau al unui pașă (□ 1090) ¶ ② Primarul unui sat (la Turci): chehalaua safului ne duse să trecem noaptea la o familie bulgară (sol.) ¶ ③ ‡] ~ de poștă, șeful poștii: chehalaua lui adusesse podorojna, și iață-mă iar pe drum (l.-om.) [tc.].

CHEHRIBAR = **CHEHLIBAR**.

CHEIE *sf.* ① Instrument mai adesea de fier cu care se incuie sau se descurie o broască sau un lacăt (□ 1091, 1, 2): ou chei de aur și argint se deschid porțile raiului (znm.); ②: să aducă împăratului cheia raiului și lumina soarelui (sa.); mai adesea cheile raiului ¶ ③ Unealtă de metal cu care se întoarce un ceasornic de buzunar sau de perete (□ 1091, 3, 5) ¶ ④ ‡ Unealtă cu care se acordă un pian; numită și, ~ de acordat" sau „acordor,, = **ACORDOR** ¶ ⑤ ~ Unealtă de metal cu care se înșurubează sau se desșurubează o mașină, diverse instrumente, etc. (□ 1091, 6-8) ¶ ⑥ ~ franțuzească, un fel de ciocan cu care

Fig. 1038. Chegornită.

Fig. 1089. Cheglu.

Fig. 1090. Chehaia.

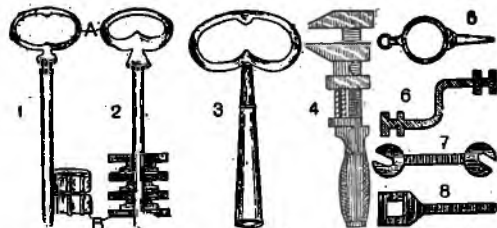

Fig. 1091. Chei. -1,2. Chei de broască. A. Inel. B. Barbic, floare. -3. Cheie de ceasornic de perete. -4. Cheie franțuzească. -5. Cheie de ceasornic de buzunar. -6,7,8. Chei de fierari.

se string șuruburile (□ 1091, 4) ¶ ⑦ ‡ Instrument de tipografie cu care se închid formele în mașină (□ 1092) ¶ ⑧ ‡ Loc întărit, fortăreață care oprește intrarea dușmanului într-o țară

¶ ⑨ ‡ Știință care servește de introducere la o altă știință: lo-gica este cheia filosofiei ¶ ⑩ ‡ Explicațiune, deslegare: am găsit în sfârșit cheia acestui mister ¶ ⑪ ‡ Convențiune după care se poate citi o scriere cifrată, secretă: nimica n'ar fi înțeleș din aceea îngrămădire de slove, dacă nu le avea cheia (CAR.) ¶

⑫ ‡ Semn care arată gradul de înălțime și valoarea notelor de pe un portativ (□ 1093, 1094): ~ de fa, ~ de sol ¶ ⑬

Fig. 1092. Chei (de tipografie).

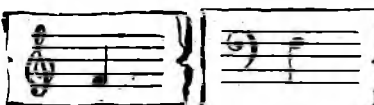

Fig. 1093. Cheia de sol.

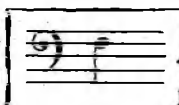

Fig. 1094. Cheia de fa.

șă Cheia bolții, piatra din creștetul unei bolți, care sustine pe toate celelalte (□ 1095) ¶ ⑭ pl. Ghizduri (la fință) ¶ ⑮ ‡ Trecătoare îngustă între munți (□ 1096): ni se deschide, printre două stâlci colțuroase, cheia adîncă și îngustă a Dimbovicioarei (VLAH.) ¶ ⑯ ‡ ~ de lanț, unitate de măsură la lanțuri, în spec. la lanțul ancorei; o cheie este egală cu 15 metri de lanț [lat. c l a v e m.].

CHEIROPTERE *sf. pl.* ¶ Ordin de mamifere, din care fac parte lilieci, ale căror minți sînt prevăzute cu aripi [fr.].

CHEIȚĂ (pl.-te) *sf. dim. CHEIE*.

CHEIU = **CHEU**.

CHEJI = **PIAZA**.

CHEL (pl. chel), *f. CHEALĂ* ad.

și *sm. f.* ① Care n'are păr pe cap, pleșuv: Păpușa n'are nas, e cheală, Ș'un braț din umăr îi lipsește (VLAH.); ②: chelul lemn se tunde; — chelului, numai ~ să nu-i zici, fie-care se supără cînd i se pomenesc defectele ¶ ③ ‡ Gol, fără vegetație: înaintea lor se ridica un munte ~ (VLAH.) ¶ ④ Chelbos; ⑤: Ce-i lipsește chelului? — Tîlhoie de măr-găritar, se zice despre un nevrednic, un nătărău, care pretinde lucruri mari, mai presus de seama lui [tc.].

○ **CHEL** *sm. Ofen.* ‡ = **VARZA-OREATA** [srb. k e l j].

CHELĂLĂI (-ăso) *vb. intr.* ① A lătra lung, a urla vîltîndu-se: cîinii alergau din toate părțile che-lălăind (l.-om.) ¶ ② A plînge într-una (vorb. de copii).

CHELĂLĂIT *sbst.*, **CHELĂLĂITURA** (pl.-turi) *sf.*

① Faptul de a che-lălăi: pare că se și aude răsunetul iatrăturilor, che-lălăit lor de bucurie (l.-m.) ¶ ② Lătrat lung cu urlete de durere: haiducurile și risetele acoper... che-lălăiturile animalului (CAR.).

CHELAR *sm.*, **CHELĂREASĂ** (pl. -ese) *sf.* Persoana în îngrijirea căreia se află cheile de la o cămară (de provizii), de la pivniță, etc.: luă cheile pivniței din mîna che-larului (PL.); che-lăreasa umplea oale cu vin din bute (l.-om.) [ngr.].

CHELAR *sm.* (pl.-are) *sn.* Cămară (de provizii) [ngr.].

CHELĂREA *sf.*, **CHELĂREȘ** *sm.* ‡ = **CHELA-RITĂ**.

CHELĂREASĂ = **CHELAR**.

○ **CHELĂRIȚĂ** (pl.-te) *sf. Mold.* Chelăreasă: în curte, se vedeau, la lumina focului, che-larul și che-lărița făcînd mămăligă (D.-ZAMF.) [che-lar].

○ **CHELBAȘ** *adj.* și *sm. Mold.* ① Chel, pleșuv ¶ ② ‡ Care are chelie [tc. k e l b a ș i l].

CHELBE *sf.* ‡ Un fel de bube ce se fac pe cap și din pricina cărora cade tot părul [refăcut din che-l-baș].

○ **CHELBEAZĂ** = **GĂLBEAZĂ**.

CHELBOȘ, -oasă *adj.* și *sm. f.* ① ‡ Cu capul plin de che-lbe: che-lbosului tîchio de măr-găritar îi trebuie! (SAD.) ¶ ② Chel, pleșuv: che-lbosul lemn se tunde (ZNM.)

CHELBOȘI (-oșese) *vb. intr.* ① A deveni che-lbos: un gaiben pe cîinci chlie? doar n'am che-lboșit (ALECS.) ¶ ② A cheli.

○ **CHELCIUG** (pl.-guri) *sn. Trans.* ① Bani de che-ltială ¶ ② Pungă ¶ ③ = **CHELȘUG** [ung. k ö l t s é g].

○ **CHELEMET** *sbst. Mold.* numai în loc.: a face ~ cu cineva, a avea daraveri împreună [tc. kelimet].

CHELES *adj.* și *sm.* Chelbos: un prăpădit de argat de la grădinarie, ~ și osădit (usp.) [tc.].

○ **CHELFÂNĂ** (-ănez), **CHELFÂNȚI** (-ăneso) *vb. tr. F. Mold. Bucov.* A snopi în bățai, a trage o bătaie sdravănă: l-a che-lfănit bine (vor.).

○ **CHELFÂNĂLĂ** (pl.-eit) *sf. Mold. Bucov.* Bătaie sdravănă, snopeală: am mai mîncat eu odată de la unul ca aces'a o ~ (CAR.) [che-lfă-ni].

CHE-
CHE

Fig. 1095. Cheie de boltă.

Fig. 1096. Cheie.

CHE- **CHELIE** *sf.* ① Starea celui chel (□ 1097).

② F Cap chel: se gătește în fața unei oglinzi își plap-tănă barbetele și chelia (CAR.); ③ După ce are ~, Mai are și fudule (PAN.); a freca ouiva chelia, a-l bate sdravăn.

CHELIE = **CHILE**.

○ **CHELM** = **PIELM**.

○ **CHELNA**, **CHILNA** (pl.-ne) *sf.*

Mold. Bucov. Codiră (la car): A luat

fâna în poala mântalei și a turnat-o în

chelna harabalei (MAR.); otil... trăgeau

lacom firele de flin din chilinele căruțelor

(GERG.) [rut. k e l n a].

* **CHELNER** *sm.*, * **CHELNERIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Persoană

care face serviciul într-o cafenea, într-un restaur-

ant sau într-un hotel: ajunsese chelner la o cafenea

în Buzău (VLAH.); aceste lămuriri topografice le datoresc che-

lneriei (CAR.) [germ. Kellner].

† **CHELSUG** (pl.-uguri) *sn.* ① Cheltuială ②

Hrană, alimente [w. CHELOIG].

CHELTUI (-ness) *1. vb. tr.* ① A da bani pe ceva

necesar sau de prisos: are avere mare și-și cheltuiește ven-

itul... în faceri de bine (U.-OH.); ② anevoie se câștigă, leșne

se cheltuiește ③ ④ A pierde vremea, a petrece (în-

tr'un loc): au cheltuit boierii cîteva zile acolo (LET.) ⑤

⑥ A risipi: nevoia de a-și ~ forța înmagazinată a ti-

neriei (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A face cheltueli: De unde v'ați che-

luit, Dumnezeu să vă împlinească Isușit și nămit (MAR.) ②

③ A se osteni (ca să izbutească) [ung. köl-

ten i].

CHELTUIALĂ (pl.-tele) *sf.* ① Faptul de a

cheltui ② Bani ce se cheltuiesc: a plăti che-

ltuelile; cu (multă) cheltuială, cu mulți bani, scump;

bunăstare de copilă crescută cu ~ prin pensioane (ALECS.);

③ obrazi subțiri cu mare ~ se fine, cine vrea să-și ție

rangul, demnitatea, să fie bine văzut, trebuie să

se și poarte în consecință, să facă și unele sacrificii

(de bani, etc.); bani de ~, bani de buzunar; F a da

de ~, a trage o bătaie: ei las! că și-tiu da eu ție de ~

(CRG.) ④ ⑤ Pierdere, risipă; osteneală: ~ de timp.

CHELTUITOR, **-TOARE** *adj. și sm. f.* ① Care

cheltuieste ② Care cheltuiește peste măsură,

risipitor; ③ bani strîngătorului în mîna cheltuitorului

(PANNI) ④ **NECHELTUITOR**.

CHEMA (chem) *vb. tr.* ① A striga pe cineva ca

să vie ② A spune cuiva să vie; a trimite după

cineva: auzind împăratul că este la un sat, aproape, un un-

chiag dibacu, a trimis să-l cheme (usp.) ③ A se numi, a

avea numele, a-i zice pe nume: După ce e urîtă, o

cheamă și Nengă (PANNI) ④ A cita în fața justiției:

~ la judecată ⑤ A pofti, a invita: ~ la nuntă ⑥

⑦ A spune să se adune, a convoca; ⑧ (biblic):

mulți chemați, puținți aleși ⑨ A provoca: dacă-l chemă

la luptă Atenu, nu se deta înapoi (usp.) ⑩ A evoca;

a invoca.

2. *vb. refl.* ① A se numi, a avea numele: nu știu

cum se chiamă asta pe românește ② ③ A se zice:

mai chem că sînt bogat, lumea zice, crede că sînt bo-

gat; oum se chiamă, cum s'ar chema, cum s'ar zice [lat.

clama re].

† **CHEMAN** *sn.* ① Un fel de vioară cu 6 sau mai

multe coarde, dedesubtul cărora sînt întinse alte

coarde de sîrmă [tc.].

CHEMARE *sf.* ① Faptul de a chema ②

③ **NECHEMARE** ④ Strigare ⑤ ⑥ Recrutare ⑦

Poftire, invitație: ~ la nuntă ⑧ ⑨ Citație ⑩

Misiune: învîntătorul îmi pare a fi un tînar de ispravă care-și

pricepe ~a (VLAH.) ⑪ = **APEL** ⑫.

CHEMĂTOR *1. sm. Trans.* Cel ce chiamă,

pofteste pe oaspeții la nuntă, vornice: invitările la

ospăt se fac de doi ~i, aleși dintre tîni, unul din partea mi-

resei și altul din partea mirelui (FR.-CDR.).

2. **CHEMĂTOARE** *sf. Trans.* Vătăjiță, vorniciță, femeie

aleasă dintre rudele sau prietenile mirilor,

avînd a îndeplini diferite servicii la nuntă (MAR.).

* **CHEMBRICĂ** (pl.-ei) *sf.* ① Pinză subțire de

bumbac, întrebuintată mai ales la căpușeli: trei

rînduri de loii... împodobite cu perlele de ~ (FIL.) [engl.

cambric].

○ **CHEMENET** = **CĂMNET**.

○ **CHEMNI** = **CHEFNI**.

Fig. 1097.
Chelic.

CHENAR (pl.-are) *sn.* ① Marginea de altă co-

loare sau de altă materie de jur împrejurul unei

stofe, unei basmale, unui pervaz, etc.: fata... luă

cu dînea... o basma cu ~ pe mar-

gine (usp.); Icoana... avea pe la măr-

gini ~ de argint curat (CRG.) ②

Pr. ext. Margine, bordură: Ianuri

galbene de grîu copt cu ~e de maci

înfloriti (BR.-VN.) ③ Ciubuc sau

zugrăveală ca un brîu lat de

jur împrejurul unui zid sau unui

perete; de asemenea la vase:

un vas frumos de porțelan cu ~e aurii

(BR.-VN.) ④ ⑤ Bordură din tîni,

puncte sau înflorituri în jurul unei pagini (□

1098): Rosetti a inventat și ~ul negru la gazete pentru

ocaziunile de „profund doliu național” (BR.-VN.).

* **CHENZINĂ** (pl.-ne) *sf.* Leașă pe cincisprezece

zile [fr. quinzaine].

CHEOTOARE, **CHOTOA-**

RE *sf.* ① Una din cele două

ațe cu care se leagă cămașa

la gît, cînd n'are nasturi ②

③ pl. Încheieturile de la

capetele birnelor la cele pa-

tru colțuri ale unei con-

strucții [ărănești (□ 1099):

Ieși afară și te roagă la păreți, la

chiotori, Ca să-ți vie pețitori

(IK.-BRS.) [lat. clavatoria].

CHERĂ (pl.-pe) *sf.* ① Pește de mare, foarte

gustos, o varietate de scrumbie (*Chupea alosa*) [it.

cheppia].

CHEPCEA, **CHIPCEA** *sf.* Lingură mare cu gă-

vanul găurit ca un ciur, cu care se scoate spuma

de pe fierturi [tc. k e p c e].

CHEPENAG, ○ **CAPENAG** (pl.-ege) *sn.* ① ② Hai-

nă boierească de paradă, strînsă pe trup:

Mîinea a îmbrăcat chepenag de catifea roșie (COBA.) ③

④ Manta de ploaie; ⑤ după ploaie, ~, se zice cînd

ni se aduce ceva prea tîrziu, cînd nu mai e nevoie,

ori cînd se iau măsuri de pază după ce s'a întim-

plat o nenorocire, sau după ce'a trecut primejdia

[ung. k ö p e n y e g].

CHEPENG (pl.-guri) *sn.*

Oblon; ușă orizontală, în

rînd cu podeaua, pe unde

se intră în pivniță (□ 1100):

pleacă cu lampa înaltele spre ~ul

becului (CAR.) [tc.].

○ **CHEPT**... = **PIEPT**...

○ **CHEPTOARE** *sf. Băn.*

= **CHEOTOARE**.

○ **CHERAPLEȘ** *sm. Mold.* Găgăuță, prostănac:

și ce-ți pasă dumitale, ~ule? (ALECS.).

○ **CHERATIȚĂ** (pl.-te) *sf. Mold.* Femeie împop-

țonată și alectată: de cînd am venit în Iași... am prins

la istericale ca o ~ (ALECS.) [ngr.].

CHERCHELI (-lesc) *vb. refl.* A se îmbăta puțin:

ce haz ai cînd te cam cherchelești (DLVR.).

CHERCHELIȚĂ, **CHERCHERIȚĂ** = **CHICHERIȚĂ**.

CHEREM *subst.* ① ② Hatir ③ A fi la ~ul cuiwa,

a fi în puterea, la discreția cuiwa, a fi supus bun-

ului plac al cuiwa: un fel de pașă la ~ul căruia sînt

supuși mare parte din orașeni (usp.) [tc.].

CHERESTEĂ (pl.-tele) *sf.* ① Lemne de con-

strucție: unele duc la vale ~, altelepormbă deal (CAR.) ②

③ Lemnăria unei clădiri ④ ⑤ Mecanism, ma-

șinărie: ~ua unui ceasornic ⑥ ⑦ Constituție fi-

zică: schelet, osatură: e un om cu o ~ uriașă (CAR.) [tc.].

CHERESTEG... = **CHERESTIG**...

CHERESTIGERIE, **CHERESTIGIE** *sf.* ① Negot

de cherestea; loc, curte unde e depozitată sau se

vinde cherestea: megalia cea mare de cherestigirie a lui

Iupin Drmitricea (CAR.) [cherestigiu].

CHERESTIGIU, **CHERESTEGIU** *sm.* Negustor

de cherestea: pe la o amiază, scoborim în Sălătruc, sat de

cherestigii și drăncieri (VLAH.) [tc.].

CHERHANEA (pl.-nele) *sf.* ① ② Fabrică ③ ④

Locul, clădirea unde se depozitează peștele scos

de pescari din baltă și unde se păstrează uneltele

de pescuit (□ 1101) [tc.].

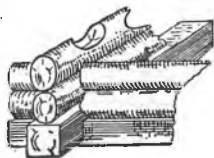

Fig. 1099. Cheptori.

Fig. 1100. Chepeng.

○ **CHERIT** = **PIERIT**.

CHERLĂI (-lăiu, -lăesc) *vb. intr.* A chelălăi:

zădărnice cherlăie Diana de dorința de a pleca la vinătoare (BR.-VN.).

○ **CHERPEDIN**

(*pl.-ine*) *sn. Mold.*

☞ Clește de scos

cuie, întrebuințat

de dulgheri, ciz-

mari, etc. (PAMF.).

○ **CHERSIN**,

CHERSIN (*pl.-ne*) *sn.*

Mold. Covatășcur-

tă și adincă (de frământat aluatul): atunci ledul

de sub chersin, să nu tacă? (CRG.).

CHERVUIC = **HERUVIC**.

CHERVAN (*pl.-ane, -anuri*) *sn.* ① Caravană,

șir lung de trăsură sau de care: ~ul se ținea lanț;

sute de trăsură mergeau în pe gleau, una după alta (A.-CH.).

② Car mare de transportat mărfuri sau persoane:

de-aici porneau... ~ele încărcate cu lână, cu miere ou sare

și cu zaharele (VLAH.); soseau și ~urile cu negustori stră-

ini (CRG.) [tc.].

† **CHERVASĂRIE** = **OARVASARA**.

○ **CHES** (*pl.-esuri*) *sn.* ① *Trans.* (vic.) Traistă mică

de piele ② *Băn.* Pungă de piele în care se ține

tutunul și luleaua [srb. *ke sa* < tc.].

○ **CHESA** (*pl.-sele*) *sf. Olten.* (virc.) Pungă [tc.

ke se; — comp. *CHISA*].

† **CHESĂGIU** *sm.* Pungaș [tc. *ke si gi*].

† **CHESAR** *sm.* Împărat [gr.].

† **CHESAT** *sbst.* ☞ Criză în afaceri, lipsă de vin-

zare: bintuia atunci mare ~ asupra tirgului (CAR.) [tc.].

CHESCHET, **CHESCHET** (*pl.-eturi*) *sn.* ☞ Un fel

de spus orientala de griș, ou bulion: măcar să-mi facă

la mîșă vr'un cheschet (ALECD.) [tc. *ke șke k*].

CHESEA = **CHISEA**.

○ **CHESER** (*pl.-ere*), *sn. Băn.* ☞ Specie de

barză întrebuințată de rotari (AUS.) [srb. *ke ser*].

* **CHESON** (*pl.-oane*) *sn.* ☞ Căruță, prevăzută

cu o lădiță,

în care se

transportă

munițiuni

pentru ar-

mată (1102) [fr.

caisson].

* **CHESTIE**

☞ **CHESTIUNE**.

* **CHESTIO-**

NA (-nez) *vb.*

tr. A pune în-

trebări, a cer-

ceta pe cineva

prin întrebări

[fr. *questi-*

onner].

* **CHESTIONARI** (*pl.-are*) *sn.* ① Listă de între-

bări ce se pot pune unui elev, unui candidat, etc.

[fr. *questionnaire*].

* **CHESTIUNE**, **CHESTIE** *sf.* ① Întrebare pusă

cuiva spre a căpăta o lămurire ② ③ Întrebare

pusă unui școlar, unui candidat spre a-i controla

cunoștințele ④ ⑤ Subiect, punct (dintr-o știință,

dintr-o artă, etc.) de cercetat, de lămurit prin discu-

țiune: propunere asupra căreia se poate face o

debatere, care e supusă la cercetare: ~ de drept;

a se abate de la chestie ⑥ ⑦ Discuțiune, vorbă, sub-

iect: iată despre ce e ~a, iată despre ce e vorba;

persoana în chestie, persoana despre care e vorba ⑧

⑨ Afacere, treabă: asta e altă chestie ⑩ ⑪ Ma-

terie politică a cărei soluțiune oferă dificultăți: ~a

Orientului [fr. *question*].

* **CHESTOR** *sm.* ① Magistral, la Romani, în-

sărcinat cu administrarea finanțelor ② ③ As-

țăzi: senator sau deputat însărcinat cu suprave-

ghierea cheltuielilor corpului legislativ din care

face parte [fr. *questeur* < lat.].

* **CHESTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ② ③ Demnitatea,

Fig. 1101. Cherhanele
(la Iurilofca).

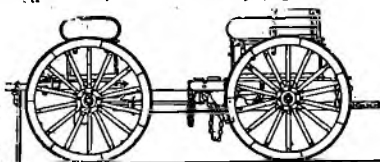
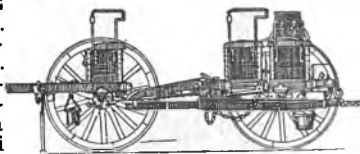

Fig. 1102. Chesoane de munițiuni.

funcțiunea chestorului ④ Durata acestei func-

țiuni ⑤ Biroul chestorilor unei adunări [fr.

questure].

○ **CHES adl.** *Trans.* Pestriț, cu pete de diferite co-

lori pe corp (*vorb.* de boi, porci, etc.) (conv.) (PȘC.).

CHESCHET = **CHESCHET**.

* **CHETĂ** (*pl.-te*) *sf.* Colectă, strângere de bani,

de ofrande pentru săraci, pentru o operă de bi-

enefacere sau pentru sine: de două ori an făcut ~ stu-

denții pentru repatriarea nefericitului lor amic (VLAH.) [fr.

quête].

○ **CHETOARE** = **CHEOTOARE**.

○ **CHETR...** = **PIETR...**

* **CHEU** (*pl.-auri*), * **CHEU** (*pl.-turi*)

sn. ① Loc înăl-

țat și de obi-

ceiu asternut

cu pietre de-a-

lungul unei gră-

de, unui rlu

ce trece prin-

tr'un oraș: cheul

Dimboviței ②

Locul de-a lun-

gul țărâmului,

la un port de

mare, unde se

încarcă și se

descarcă mărfu-

rele (1103):

de-a lungul cheu-

lui glepuri înșirate încarcă și descarcă (VLAH.) ③

Peron (la gară) [fr. *quai*].

CHEUTOARE = **CHEOTOARE**.

CHEZAP *sbst.* ☞ Apă tare [tc. *ke za b*].

CHEZAȘ *sm.* ① ☞ Cel ce ia asupra-și să

împlinească datoria altuia, în cazul cînd acesta nu

plătește, garant: ~ se zice cine către altul, pentru da-

toria sau obrazul altuia făgăduiește încredințare (LEG.-CAR.);

②: dacă n'ai treabă, fă-te martor, iar dacă ai bani, fă-te ~

(FANN); a se pune ~ ③ Cel ce răspunde, garantează

pentru altul (în ori-ce altă împrejurare) ④ ⑤ *pl.*

Căpățiile de lemn pe care se așază butile în piv-

niță: butile stau bine înțepenite pe ~-ii lor (COOS.) [ung.

ke zes].

CHEZĂȘIE *sf.* ☞ Îndatorirea de a împlini

datoria altuia, în cazul cînd acesta nu plătește,

garanție: chezășia ce se face pentru datorie trece și la

moștenitori (LEG.-CAR.); și-și pune capul ~ că o făgădu-

ie dată (CAR.); a da ~ [che ză ș].

† **CHEZĂȘLUI**, **CHIZESLUI** = **CHEZĂȘUI**.

CHEZĂȘUI (-ness) 1. *vb. refl.* ☞ A se pune

che ză ș, a da chezășie, a garanta, a-și lua răs-

punderea unei datorii făcute de altul: cine se cheză-

suește pentru o datorie, de nu va plăti datornicul... însuși el

să plătească (LEG.-CAR.).

2. *vb. tr.* ☞ *intr.* A garanta: lumina stelelor...

unită cu lumina candelor... chezășulan seninătatea nopții

(SOL.); cine chezășuește pentru acele ajutoare ce se făgă-

duesc? (BALC.).

CHEZĂȘUIT *sm.* Persoana pentru care se

che ză șuește: ~ se zice acela pentru care chezășul

dă chezășie (LEG.-CAR.).

CHEZI = **PIAZĂ**.

CHIABAP = **CHEBAP**.

CHIABUR *adj.* și *sm.* Bogătaș, cu stare: era

un om zdrăvan, care, după îmbrăcămintă, se vedea a fi ~

(D.-ZAMP.) [tc. *ki a bir*].

CHIAG (*pl.-guri*) *sn.* ① Una din cele patru des-

părțituri ale stomacului ru-

mezătoarelor (1104): ~ul se găsește lângă bîrdăhan la

ori-care miel sugariu (ORAGH.) ②

③ Rinză de miel sau

de vițel, uscată și fărâmi-

tată, care se întrebuințează la închezatul laptelui ④

⑤ Bani puși de-o parte,

bani economisiți, avere

strînsă: trebușoara-i merge bi-

nișor, căci are ~ (ISP.); ești cald la pungă, ce te milogest,

că ai ~ destul (OLVR.) ⑥ ⑦ ~ stîrcit, bătrîn, căzătură:

CHE-
CHI

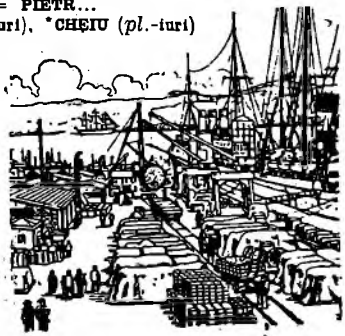

Fig. 1103. Cheu.

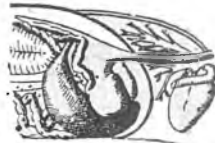

Fig. 1104. Chiag.

est un ~ abfrcit, mai ca și mire, și leca ce-ți ură prin cap (cro.) [lat. coagulum > *clagum].

○ **CHIAMĂT** *sbst.* *Băn.* ① ② Ploaie mare, cu viejile, cu grindină, etc. ③ ④ Belșug, cantitate mare: ~ de poame [srb. kijamet].

○ **CHIAȘ** 1. *adv.* ① ② Lîmpe, curat ③ ④ Din ~, a) fără nici un motiv, fără nici o cauză binecuvîntată: b) pe neașteptate, fără veste: se intrară cum de, așa din ~ senin, îi chiamă popa la biserică (usr.).

2. *adv.* ① ② Lămurit, lîmpe, curat ③ ④ În-suși: ~ Domnitorul nostru și-al vostru împărat (ALECS.). ⑤ Nu mai departe decît; nu mai tîrziu decît: nu altfel decît: ~ acolo, ~ atunci, ~ mîine, ~ așa ⑥ ~ dacă, ~ de, ~ cînd, admiînd cazul că: nu pot veni, ~ de-aș vrea ⑦ ⑧ Ba ~, ba că ~ BA [lat. clarus].

○ **CHIAȘĂ** = TIARĂ.

○ **CHIAȘĂ** *adv.* (P) = CHIAȘ 2.

○ **CHIAUN** *adj.* *Trans.* Într-o ureche; surd; zăpăcit (FAC.).

○ **CHIAUNĂ** (-un) *vb. într.* = SCHEUNĂ: un baic de cîini, chiauînd și urlînd, an năpădit în sfîntul lăcaș (CAR.).

○ **CHIBĂL** (pl.-le) *sn.* *Maram.* O măsură de capacitate (= 4 mîerle): Hoșoșii cu feldier, Talerii cu ~u (BRL.) [rut. kybel > germ. K ü b e l].

○ **CHIBARĂ** *sf.* *Mold.* Femeie groasă, ca o putinică (rv.-cro.) [rut. ky b a r a].

○ **CHIBITCĂ** (pl.-ce, -ci) *sf.* Un fel de trăsură ru-sească acoperită: venea să mă la în todeauna cu chibitca lui de un cal (BR.-VN.) [rus.].

○ **CHIBIT** *sm.* ① Cel ce șade lingă un jucător, fără a juca însă, ci uitîndu-se numai în cărțile acestuia și plictisindu-l adesea cu observațiunile lui [germ. Kiebitz].

○ **CHIBRIT** (pl.-turi) *sn.* Bețitor avînd la un capăt o pastă fosforată, și care se aprinde prin frecare: a aprinde un ~; o cutie de ~uri [tc.].

Fig. 1105.
[Chibritelniță.

○ **CHIBRITELNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Cutie sau vas de porțelan, de metal, etc. în care se țin chibrituri (C) 1105).

○ **CHIBZ** (pl.-zuri) *sn.* aproape numai în loc: a sta la ~uri, a sta la gînduri, la îndoială (dacă trebuie sau nu să faci ceva): dac'ar veni acum un om... să-l zică: hai! ea n'er mai sta o clipă la ~uri (VLAH.) [chibzui].

○ **CHIBZUI** (-nec) 1. *vb. tr.* ① A se gîndi într'un fel și n'tr'altul cum să faci, a cerceta cu mintea dacă e bine sau nu (să faci ceva): Basta chibzuia cu-prinderea cetăților ardeleni (VLAH.); aceștia chibzuiau cu ce moarte să-l omore (usr.); a se socoti, a reflecta, a delibera ② A-și ~, a-și închipui.

2. *vb. refl.* A sta la chibzuri: a sta la gînduri, a socoti într'un fel și n'tr'altul: începuse a se ~ cum să facă ca să scape nevătmătat (ODOB.) [ung. ké p z e l n i].

○ **CHIBZUIALĂ** (pl.-lei) *sf.* ① Faptul de a (se) chibzui ② Socoteală, judecată, bună rînduială: deschideți-vă ochii, fiți cu ~, aveți tact politic (ALECS.); a sta la ~ (usr.), a sta la gînduri ③ Deliberare, constătuire spre a se hotări într'un fel: de cite ori se amestecase în chibzuielile lor (BR.-VN.) ④ ⑤

○ **NECHIBZUIALĂ.**

○ **CHIBZUIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Faptul de a (se) chibzui; chibzuială, socoteală, bună rînduială: veniturile acestea... întrebunțate cu ~ și economie (A.-GH.) ⑦ ⑧

○ **NECHIBZUIȚĂ.**

○ **CHIBZUIȚ** *adj.* ① p. CHIBZUI ② Care face toate cu chibzuială, după judecată matură ③ ④

○ **NECHIBZUIT.**

○ **CHICĂ** (pl.-ci) *sf.* ① Părul mai lung de pe ceafă sau din creștetul capului, plete: chica lui cea neagră... flutura ca o coamă pe grumășii lui albi (usr.); ② a face

Fig. 1106.
Chică-voinicului.

cuiwa chica topor, a da o păruială sdravănă: de-abia scăpat din mîinile jupînsei cu chica topor și cu otrăjii bujorați de palme (A.-GH.) ⑦ ⑧ *Trans.* Cosită, coadă; moț (la Românii Apuseni) ⑨ ⑩ **CHICĂ-VOINICULUI**, plantă cu flori albastre ca cerul, rar alburi, cultivată prin grădini; numită și „barba-boierului”, „boarze”, „morăriță”, „nigeluță”, „paignă”, etc. (Nigella damascena) (P) 1106) [vsl. k y k a].

○ **CHICAZUI** (-nec) *vb. tr.* *Maram.* (PAP.) A deretica.

○ **CHICHERIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Insectă care trăiește pe pielea oilor rău ținute, care le sugă singele și le face să slăbească (*Melophagus ovinus*) (C) 1107) ② **CHICHERIȚĂ-DE-CAL** = MUȘCĂ-ODNEASCĂ.

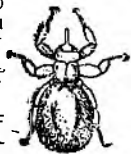

Fig. 1107.
Chicheriță.

○ **CHICHINEATĂ** (pl.-ete) *sf.* F. Încăpere, odaie mică de tot, întune-coasă; prăvălieară mititică, proastă: trei chichinețe, din care una n'are lumină decît de la ușa coridorului (CAR.).

○ **CHICHION** *sbst.* *Mold.* F. Belea, incurcătură: pare-mi-se c'm intrat în ~ (ALECS.).

○ **CHICHIREZ** (pl.-ezuri) *sn.* ① *Băn. Bucov.* X = TITIREZ ② (*Munt.*) F. Haz; farmec: a nu avea nici un ~; fără ~, fără haz, fără nici un gust: să nu mai umbla... fără rînduială și fără ~ (JIP.).

○ **CHICIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Lădiță: stînt, mic și strîmt chichilele ierburilor dectoriei mele (CANT.) ② Lădița (de la trăsura) de sub capra vizitului: (ședeau) alții pa ~, în codrăși și pînă și peste covilii (usr.) ③ Des-părțitură într-o lădă. aceste memorii se găsesc în chichița lăzii de sub locare (OLVR.) ④ ⑤ Mijloc, cuvînt șiret prin care caută să scape cineva dintr-o încurcătură, terip, șiretlic, subterfugiu, pretext: a căuta o ~; o să-ți vie poate greu... pîn' te-i deprinde cu chichilele meseriei și cu lumea (VLAH.); a umbla cu chichile; cu chichile și cu momie vrei să-mi lei tot din pungă ⑥ pl. ⑦ Mecanism, meșteșug ingenios,

○ **CHICI...** = PICI...

○ **CHICIU** (pl.-ciuri) *sn.* *Băn.* ① Sold, coapsă.

○ **CHICIURA** (pl.-ri) *sf.* ① Brumă groasă ce se depune iarna pe crengile copacilor, promoroacă: pletele lui, încărcate cu ~ și poleite (OLVR.) [blg. kiçurū].

○ **CHICLAZ** (pl.-azuri) *sn.* *Mold.* Piatră verde otrăvitoare: negustor de... boia de păr, ~uri, piatră vinată (cro.) [cf. ung. k é k l e].

○ **CHICOT** (pl.-te) *sn.* ① Rîs cu hohote: se zîmbiră, apoi rise, iară mai pe urmă cu chichote hohotîr (CANT.); între curteni se făcea un riset și un ~ cît socoteai că se răstoarnă curtea (ss.) ② ③ Rîs înfundat [cf. srb. k i k o t].

○ **CHICOTIȚ** (-tesse) *vb. într. și refl.* ① A ride înfundat sau în batjocură: se pun jos într'un colț al salonului, șoptind și chichotînd între ele (ALECS.); cum intră în casă, începe a se ~ și a spune de la nuntă multe și mărunte (cro.) ② A ride cu hohote: chichoteau pe socoteala mea de răsuna prundul (cro.) [ch i c o t i].

○ **CHICOTIȚ** *sbst.* Faptul de a chichoti; rîs înăbușit; hohot de rîs: auzind ~ lung de vîltoare, se opresc locului (LUNG.).

○ **CHICUI** (-nec) *vb. tr.* A apuca de chică, a păru.

○ **CHICULIȚĂ, CHICUȚĂ** (pl.-te) *sf.* *dim.* CHICĂ.

○ **CHICUR...** = PICUR...

○ **CHIDĂ, CHID(XE)** *sf.* *Often. Băn. Bucov.* ① Chicură; brumă: peste noapte s'a prins chidă de dinsele (MAR.); de anul nou dacă va fi chidie pe copaci... e anul mărnoș (VOR.).

○ **CHIDRU** *sm.* *Maram.* (BRL.) X = CEDRU

○ **CHIEDIN** = PIEĐIN;

○ **CHILM** = FIELM.

○ **CHIEPT...** = PIEPT...

○ **CHIEȚR...** = PIETR...

○ **CHIF...** = PIF...

○ **CHIFLĂ** (pl.-le) *sf.* *Mold.* X Corn (de mîncat): lăca... ceaiu ruseesc cu chifle nemțești (ALECS.). [germ. Kipfel].

○ **CHIFTERIȚĂ, CHIFTERIȚĂ** (pl.-te) *sf.* = CONOPIȘTERIȚĂ: nu cumva l-o mușcat vr'o cucoană chif-terită? (ALECS.).

○ **CHIFTEA** (pl.-tele) *sf.* X Cocoloș de carne tocată și prăjită sau gătită cu sos [lc. k y u f t e]

○ **CHIHAI** (-aesc) *vb. într.* *Mold.* X A tuși (cu o tuse seacă) (rv.-cro.).

diază corpurile produse de ființele vii sau care provin de la acestea: plante, animale, etc. ¶ ① ~ biologică sau bichimie, parte a chimiei care se ocupă cu studiul reacțiilor în interiorul organismelor ¶ ② ~ industrială, parte a chimiei în legătură cu industria ¶ ③ ~ agricolă, parte a chimiei care se ocupă cu studiul solului, îngrășămintelor și produselor agricole [sr.].

CHIMIN *sbst.* ♀ ① = **CHIMEN** ¶ ② **CHIMINUL-URSULUI** = **BRIOLĂ**.

CHIMINETE *sm.* ♂ Partea din vatră unde se face focul [ung. kémény, 'cămin'].

CHIMINET (pl.-ete) *sm.* Poliță în colțul caselor țărănești sau de jur împrejurul cuptorului (MAN.) (PAMF.) (VIC.) [cf. căminet].

CHIMION *sbst.* ♀ ① = **CHIMEN** ¶ ② Mică plantă ierboasă cu floricele albe-liliachii, care produce niște semințe aromatice întrebuințate în medicină și la bucătărie (*Cuminum cyminum*) ¶ ③ **CHIMION-DE-APĂ**, **CHIMION-DE-BALTĂ** = **MĂRARĂȘ** ¶ ④ ~ **NEGRU** = **NEGRILICĂ** ¶ ⑤ **CHIMION-DE-OLIMPURI** = **NEGRUȘCĂ** [tc.].

CHIMIR (pl.-iruri) *sn.* ① Briu lat de piele cu care se încinge țăranul și în interiorul căruia își ține banii și diverse mărunțișuri (1113) Măi plugar, cu spete late și ~ul lat la brău (D-ZAMF.) ¶ ② Pungă de bani largă și lată cu care se încinge țăranul, șerpă: simțindu-l ou parale în ~ (U-GH.) ¶ ③ *Pr. ext.* Pungă (în genere): banii luați din ~ul bogatului trec ni minte săracului (ALECS.) [tc. kémér].

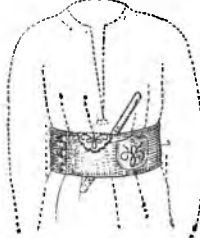

Fig. 1113. Chimir.

CHIMIRĂȘ (pl.-așe) *sn. dim.* **CHIMIR**: Iar celalt umpluse de așanți ~ul (PANNI).

***CHIMIST** *sm.* ♂ Cel ce se îndeletnicește cu chimia [fr.].

CHIMITIR = **CIMITIR**: Le zidește ~e spre vecinică pomenire (PANNI) [χομνητήριον].

CHIMIȚĂ *sm.* ♀ Tip caraghios și cam smințit: își dă ochii peste cap ca... un ~ în toată puterea cuvântului (VLAH.) [ngr.].

○ **CHIMINI** = **CHIMI**.

CHIMVAL = **CIMBAL**.

○ **CHIN**¹ = **PIN**.

CHIN² (pl.-nuri) *sn.* ① Suferință grozavă: chinurile facerii, chinurile morții ¶ ② Cază, tortură: veniseră niște sbiri din Călărăși cari puseseră lumea la ~uri (D-ZAMF.) [ung.].

***CHINCHINĂ** *sf.* ♀ Scoarță unui arbore din America (*Cinchona*) (1114) din care se prepară chinina și alte medicamente tonice: își petrecea zilele plămădind cântările și plătind ~ (NEGR.) [fr. quinquina].

Fig. 1114. Chinchină.

CHINDERIN *sm.* ♂ = **CHERDRINĂ**.

○ **CHINDEU** (pl.-deauă) *sn. Trans.* ♂ Ștergar, prosop: și-l mai șterge c'un ~ Lacrimile (UK-BRS.) [ung. kendő].

○ **CHINDEUȚ** (pl.-uțe) *sn.* ♂ *Trans. dim.* **CHINDEU**.

CHINDIE *sf.* ① ② Tim-pul zilei între ceasurile 2 și 5 după amiază: și așa au stătut până la vreme de ~ (LET.); adesea și sub forma **CHINDII**: pe la chindii am ajuns la palaturile zmeilor (USP.) ¶ ③ Turn de strează (la curțile domnești și boieresti) de unde se vestea cu tobe și cu surle ceasul din urmă al chindiei când toți oamenii casei se adunau la cină și porțile curții se închideau

Fig. 1115. Chindie.

(1115): toată noaptea arse chindia lui Socol (ODOS.) ¶ ④ Concert dat de muzica domnească înainte de a însera: puneau de băteau ~ în toate zilele în curte (LET.) ¶ ⑤ Dant popular: joacă hora și bătuta, briul și chindia, de dirdile pământu (CAR.) ¶ ⑥ Muzica care se cântă pentru acest dant: până atunci stase de-o parte, fluierând o ~ (D-ZAMF.) [tc. kîndî; comp. **ACHINDIE**].

○ **CHINDISEALĂ** (pl.-seii) *sf. Trans.* Broderie [chindisi].

○ **CHINDISI** (-seso) *vb. tr. Trans.* A broda [ngr. χεντίσω < χεντός].

○ **CHINDISITU** 生滅信他獨甚上 **RĂ** (pl.-turi) *sf.* = 亡, 他們, 生至帝 **CHINDISEALĂ**.

○ **CHINEZ**¹ *sm. Băn.* Pri-mar, jude [ung. kínéz 得不一賜他世 < srb.].

***CHINEZ**² 1. *adj.* ① 永至切給的人.

Din Chín a, al locuitorilor din China: limba chineză; sorțire ~ă (1116)

Fig. 1116.

Scriere chineză.

¶ ② Umbra ~e, umbră care înfățișează figuri de oameni sau de animale ce se proiectează pe un perete, cînd se combină în anumite feluri degetele uneia din mâini sau ale amîndurora (1117).

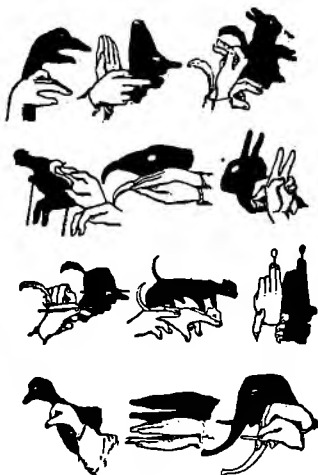

Fig. 1117. Umbre chineze.

2. *sm.*, **CHINEZOICĂ** (pl.-ce) *sf.*

① Locuitor (locuitoare) din China ¶ ② F a se face ~, a face pe ~ul, a se prefăce că nu știe nimic, a se face niza (comp. a se face American): el, stimabil, prea te faci ~, dă-mi voie (CAR.).

CHINEZAT

(pl.-ate) *sn.* ♂ Teritoriu stăpînit sau ocîrmuit de un chinez².

***CHINEZESC** *adj.* = **CHINEZ** 1.

***CHINEZEȘTE** *adv.* În felul Chinezilor; în limba chineză.

CHINEZOICĂ = **CHINEZ** 2.

CHINGĂ (pl.-gi) *sf.* ① Cingătoare lată de piele sau de cîinepă care se trece pe sub pîntecele calului spre a fixa bine șaua (1118): înșală și înfrînă calul și chinga o strînge mai mult decît altă dată (USP.); a strînge bine calul în chingă; de aci, ② a strînge pe cineva în chingă, a-l ținea de scurt, a nu-l slăbi de loc; a-l constrînge să facă ceva: ai să strîngi pe boieri în chingă negustorește și o să-ti intri în bani (CAR.) ¶ ③ Stinghie pusă de-a curmezișu spre a lega între ele două lemne, două sau mai multe scînduri: chinga patului, chinga ferestreului, teascului, urzitoarei, războiului, etc. ¶ ④ Curea de moșie; fâșie de pămînt: pe o margine a drumului, din care pornesc chingile de pămînt, măsurate 'n pogoane, ard focuri (LUNG.) [lat. cingula > cîingă].

Fig. 1118. Chingă.

CHINGULIȚĂ (pl.-ite) *sf. dim.* **CHINGĂ**: Ahneau ou veselle Unu-o salbă 'n ~, Altul flori la pâlărie (ALECS.).

***CHININĂ** (pl.-ne) *sf.* Alcaloid foarte amar care se extrage din chinchină și care, combinat cu acizi, se întrebuințează ca leac contra frigurilor [fr.].

○ **CHINJUI** = **CHINZUI**.

CHINONIC (pl.-ice) *sn.* ♂ Cîntare bisericească la împărțire: n'au mai putut să cînte nici cheruvic nici ~ (U-GH.) [gr.-biz.].

CHINORȘ, **CHINORZ** *sbst.* Funingine foarte neagră și ușoară, întrebuințată în industrie pen-

tru fabricarea cernelei de tipărit, a diferite vâpsele, etc.: dămneului zice că mă sulemeneste cu chinoros (CAR.) [germ. Kienruss].

CHINOVAR *sbst.* Mineral roșu, foarte greu, format dintr-o combinațiune naturală a sulfului cu mercurul [rus. Kinovari < ngr.].

CHINOVIE *sf.* Comunitate de călugări, mănăstire de călugări ce trăiesc în comun: era o liniște și o mișcare ca 'n curănsurile unei obșnovie de călugări (SAD.) [vsl. < gr.-biz.].

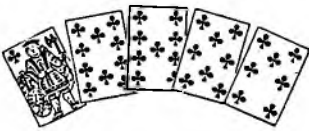

Fig. 1119. Chintă.

CHINTĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Interval între cinci note consecutive. Ex: do-sol sau sol-do ② ③ Cinci cărți consecutive de aceeași culoare sau de culori diferite (1119) ④ Numele uneia din cele opt parade simple, la scrimă (1120) [fr. quinte].

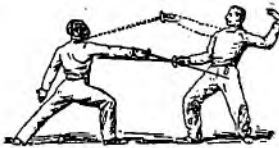

Fig. 1120. Chintă.

CHINTAL (*pl.-ale*) *sn.* Măsură de greutate pentru cereale (= 100 de Kgr.) [fr. quintal].

CHINTESENȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Substanța eterată, în filosofia scolastică ② În vechea chimie, partea cea mai subtilă extrasă din unele corpuri ③ Ceea ce e mai subtil mai rafinat, mai de seamă într'un lucru sau într-o scriere [fr. quintessence].

CHINTET (*pl.-ete*) *sn.* ① Bucată de muzică scrisă pentru cinci voci sau instrumente ② Ansamblul acestor cinci voci sau instrumente [it. quintetto].

CHINUÎ (*-ușe*) *1. vb. tr.* ① A produce suferințe, dureri grozave, a aduce chinuri: frigurile îi chinușe grozav ② A căzni, a tortura: Muma pădurii îi va ~ bătându-le mințile în căldarea cu jăratoe (SR.) ③ A cauza o grozavă suferință morală: ideea că n'are cu ce trăi îl chinuia și zi și noapte (VLAH.) ④ A se căzni să dea unui text, unui cuvânt, o interpretațiune silită, un înțeles contrar celui pe care-l are în realitate.

2. *vb. intr. și refl.* A suferi chinuri grozave: mi s'ar rupe inima să te văd chinuind (MERA).

CHINUÎT *adj.* ① p. CHINUÎ ② Muncit, trudit (vorb. în spec. de o lucrare literară sau artistică, de interpretarea unui text, etc., care e departe de a corespunde silințelor date): în cîteva note ~ se spune îndușosarea omului (D-ZAMF.).

CHINUITOR, -TOARE *adj. și sm. f.* Care chinuște: Dragostea-i chinuitoare ne nădrăznind să ținem mai spună (VLAH.).

○ **CHINZUI, CHINJUI** (*-ușe*) *vb. tr. Trans. Maram. Bucov. (CONV.) (BRL.)* A chinui: Însă din lad furii stînt noaptea trimise ca să-l chinușească (STAM.) [ung. kinozni, în parte influențat de schingiui].

CHIOARĂ *adj. f. numai în expr.:* apă ~, apă goală; (n'am nict) para ~, nici un ban, și elipt.: un prăpădit de amolpat, n'are ~ în pungă (CAR.) [formă rezultată prin etim. populară din *adj.* țchiară „limpede”, „curată”].

CHIOCE (*pl.-euri*) *sn.* Un danț turcesc: sotiarii cari jucau ~urile pe lîngă trăsura (A-GH.) [tc. k ö c k].

CHIOHLAN = CHIUHLAN.

○ **CHIOHLĂNOS** *adv. Mold.* Ticălos, mișel: dac'ar ști ~ul și ticălosul de unde am pornit astă noapte (CRG.).

○ **CHIOMB, CHIOMP** *adj. Mold.* ① Miop ② Șchiop; cu piciorul sdrobot (RV-CRG.) ③ Nătarău, prost.

○ **CHIOMPĂNI** (*-ăneșe*) *1. vb. intr. Mold.* A lucra sau a umbla pe întunec, dibuind, orbecăind sau cu ochii închiși.

2. *vb. refl.* A se trudi ca să vadă (PAMF.) [chiomp].

CHIONDORÎȘ *adv.* Chiorîș; a se uita ~ la ci-

neva, a se uita urit, chiorîș la cineva: trec pe lîng noi drumetii ce se uită ~ (MAG.).

CHIOR, CHIOARĂ *adj. și sm. f.* ① Căruia-i lipsește un ochiu, care vede numai cu un ochiu; ② ~ul între orbi este împărat sau în țara orbilor, ~ul e împărat, printre cei proști (nevoiași, incapabili, etc.) cel mai puțin prost, cel mediocru se socotește mai de seamă ③ Pr. ext. Orb: te văd eu, că doar nu-ș chioară (ALECS.) ④ Care dă puțină lumină, întunecos: ferestrele mici și chioare (ALECS.) ⑤ *adv. și DE-A CHIOARA loc adv.* Orbește, ca chiorii: se coborî în fugă pe scări, dînd ~ peste oameni (GN.); s'o luăm de-a chioara, și unde ne-a fi scris, acolo vom eși (CRG.) [tc.].

CHIORĂ, GHIORĂ (*pers. a 3-a-răe*) *vb. intr. numai în expr.:* a-i ~ mâțele, se zice de borboreala sau gîlgițul ce se produce în stomac, în spec. cînd îi e foame cuiuiva: poclitit de foame, cu mâțele chiorînd și cu burta lîhnită (SR.) [onom.].

○ **CHIORÎȘ** *adv. Mold. (PAMF.)* Chiorîș, chiondoriș.

CHIORÎ (*-orăsc*) *1. vb. tr.* ① A scoate un ochiu, a lăsa chior: am descărcat țava dreaptă și i-am chiorit de ochiul drept (GN.); F: n'are cu ce ~ un soarece, e sîrac lipit ② ③ A orbi, a lua drept chior, a-l face pe cineva să vadă altfel un lucru de cum e în realitate ④ A ochi, a ținti: mă chiorăște, parcă vrea să mă împuște (PANN).

2. *vb. intr.* ① A pierde un ochiu, a deveni chior ② Pr. ext. A orbi, a lăsa orb ③ A închide un ochiu spre a ținti, a ochi: unde chiorăște și unde lovește? (PANN).

3. *vb. refl.* F. A se uita chiorîș la cineva: ori-ce uriaș s'ar fi chiorit la noi pe la hotare (JIP.).

CHIORÎȘ *adv.* ① Ca chiorii, orbește: dam ~ prin fașole, prin mazare și bob (CRG.) ② Crucii, sașiu; ③ a se uita ~ la cineva, a se uita urit la cineva: s'a uitat odată ~ de i-a băgat în spaimă pe toți (CAR.).

○ **CHIORPEACĂ** (*pl.-eci*) *sf. Mold. (PAMF.)* Șindrîlă, draniță.

CHIOȘTEC (*pl.-eci*) *sn.* ① Siret gros, care se cosea sau se atîrna ca podoaabă la hainele bărbaților: eu conțășile pe umăr numai în chioștece (LET.) ② Piedică pusă la picioarele calilor: Cînd te uita la el și trece, Parcă este 'n chioștece (PANN) ③ Mold. Strîmtoare, strîmtorare: e la ~ [tc. k ö s t e k].

CHIOȘC (*pl.-scuri*) *sn.* ① Foișor, pavilion de lemn cu care se decorează o terasă, etc. (1121): am auzit înțila lui povestire ... în ~ul din grădina mică (BR.-VN.) ② Gheretă de lemn unde se vindur-

Fig. 1121. Chioșc de muzică.

Fig. 1122. Chioșc de ziare.

nale sau flori (1122) [tc.].

CHIOȘCAR *sm.* Vinzător de jurnale într'un chioșc.

CHIOȚ (*pl.-te*) *sn.* ① Strigăt puternic, răsunător (de bucurie sau de durere): se aude în salonul cel mic cloconete de pahare și ~e de veselie (ALECS.) ② Strigătură de joc: un farmec deosebit au ~ele sau strigătele pe care le rostose în tacul jocului (VLAH.) ③ A da cuiva ~, a-i striga tare de departe [chiu].

* **CHIOȚĂ** (*-otez*) *vb. tr. și intr.* ✕ La locul de biliard: a împinge dintr'o dată cu tacul două bile, fără a da primăi bile lovitură reglementară [fr. queue ter].

CHIOȚI (*-tesc*) *vb. intr.* A scoate chioțe, a da chioțe (în spec. de veselie): tinerile și ofițerii să dănușească chioțind ca niște nebuni (CAR.).

CHIOȚOARE = CHEOȚOARE.

CHIP (*pl.-puri*) *1. sn.* ① Imagine: Dumnezeu a făcut pe om după ~ul și asemănarea lui ② Portret, bust, statuă, figură sculptată: mă opresc gînditor în

CHI-
CHI

fața ~ului de bronz al fainicului Basarab (VLAH.); ~ cioplit, idol ¶ @ Gravură, ilustrație, poză: copilul se joacă între ei ou a carie mare cu ~uri (SR.-VN.) ¶ @ Înfațișare, față, figură: era mlo de stat, avea ~ul blajin și oare-care stângăle în mișcări (GN.) ¶ @ Formă: din capul leului să-l scos o glugă în ~ de colț (SR.) ¶ @ Semn: face ~ mitel oare se ținea pe lângă dînsul să lăsa pînă afară (SEV.); început să dîrdile pe picioare în ~ de joo și de veselie (DLVR.) ¶ @ Fel: în ~ul acesta, bădă se sili în toate ~urile să-l oprească de la această hotărîre a sa (SR.); fel și ~ sau în fel(uri) și ~(uri), în toate felurile; ~uri și ~uri, tot felul; nlei într'un ~, nicidecum ¶ @ Mijloc: nu-l alt ~ de scăpare; nu putem trăi... de n'om face toate ~urile să scăpăm de hîrca de bădă (CRG.) ¶ @ Putință: p'acolo nu mai era ~ de tralu (SR.); a nu avea ~, a nu-i fi cu pu-tință, a nu putea nicidecum.

2. CHIP, CHIPUL, CHIPURILE
adv. Cum s'ar zice, așa zi-cind, ca și cum (ar fi), numai așa (de ochii lumii), de formă: în anii următori a fost, chipurile, belșug și s'au făcut de toate (VLAH.); venise popa să caute, chipurile, liniște la cumnatul Cuțitei (CAR.); îl iertă împăratul de vr'o oșină, chipul (SR.) [sl. k ip < ung. k ép].

***CHIPAROASE sf. pl. ***
Plantă, originară din America centrală, cu flori mari, albe, foarte mirositoare; numită și „tiparoase” sau „tuberoze” (*Polyanthes tuberosa*) (□ 1123) [fr. tubéreuse].

Fig. 1123.
Chiparoase.

CHIPAROS sm. * Frumos arbore, totdeauna verde, originar din Persia și din regiunea mediteraneană, cultivat ca plantă ornamentală, mai ales prin cimitire (*Cupressus sempervirens*) (□ 1124, 1125): outreleră cărările d'o parte și d'al-ta cu naramzi și chiparoși (DLVR.) [ngr. κυπάρισσος].

Fig. 1124. Chiparos
(ramură).

Fig. 1125.
Chiparos.

CHIPARUS sm. Mold. Bucov. *
= ARDEIU [chi-per].

CHIPCEA = CHEPCEA.

CHIPCEL sbst. * Unealtă de pescuit alcătuită dintr'o plasă întinsă pe cercuri de nuiele avînd forma unei umbrelle, la margine cu o coadă lungă de care o ține pescarul, când o afundă în apă (□ 1127) [chepcea].

CHIPER(TU).... Mold. Bucov. * = PIFER....

CHIPES adj. Arătos, bine făcut, cu înfațișare mîndră, fainic: otobănașul, un flăcău lăndru ~ și traa ca prin inel (SR.) [chip].

***CHIPIU (pl.-turi) sn. *** Șapcă, casche-tă purtată de milita-ri, etc. (□ 1126): ura! strigă voles tinărul Voi-vod, ridicîin-du-si ~ul în vînt (VLAH.) [fr. képi].

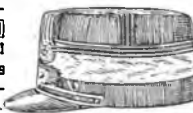

Fig. 1126. Chipiu
(de colonel).

Fig. 1127.
Chipcel.

CHIPOȘ adj. Chipșes: mă înfațișez dînsintea mamei așa ~ cum eram (CRG.) [chip].

CHIPOTĂ = PPOȚĂ.

CHIPRIOTIC adj. * De Cipru, din insula Cipru: vin ~ [ngr.].

***CHIPUI (-ușo) vb. tr. A** închipui [chip].

CHIPUIALĂ sf. Mold. întrebuintat ca *adv.*

Chipurile, chip: ~, am banî; dar nu-s la mine (PAMF.); ~, baba mai avea o leacă de simfire (FLOR.) [chip uil].

CHIPULEȚ (pl.-eșe), CHIPUȘOR (pl.-oare) sn. dim. CHIP.

CHIPUR... = CHIBZ...

CHIR¹ sm. * @ Domn, jupîn (în epoca fanariotă) ¶ @ *iron.* Dinaintea numelui unui Grec: s'a trecut timpul baclavalelor pentru noi, ~ Panaită! (ALECS.) ¶ @ Cutare, individul: să mi-l luați pe ~ ala oare trece în cărută (SR.) [ngr.].

○CHIR² = FIR.

○CHIRA sf. * = PESCARUȘ.

***CHIRAGRĂ sf. *** Gută la mîini [fr.].

CHIRĂÎ (pers. a 3-a -răe) 1. vb. intr. * A cînta (vorb. de greier): un grier chirăie după sobă (VLAH.) ¶ @ A ciripi ¶ @ A țipa: ții lăsară țipînd și- chirăind ou glas pînă la cer (SEZ.).

2. vb. refl. A țipa: taci, nu te chirăi, nu te-oliceai (ROC.).

CHIRĂÎT sbst. Faptul de a chirăi, cîntarea greierului; ciripit; țipăt: ~ul tău de păsărică moțat (VLAH.).

CHIRALEISA sf. * Doamne miluește! strigătul mulțimii și mai ales al copiilor, în ziua de Bobotează, cînd preotul pornește cu crucea prin sat: o mulțime de băleți, ba, pe unele locuri, chiar și oameni bătrîni... strigă ~... de clocoțeste satul (MAR.); cînd face preotul aghlasma și se strigă ~, toate dîhăniile fur (VOR.) ¶ @ Ți ¶ @ Ființă mitică, un fel de duh necurat: toate stîhlile năpădesc pe mine... pînă și ~ (ALECS.) [ngr. Κύριε ἐλέησον].

○CHIRANDĂ (pl.-de) sf. Mold. * Muiere desfrînată ¶ @ *iron.* Femeie (în spec. Țigancă): cit pe ce să mă înghită, de nu era o ~... să-mi ție de parte (CRG.).

○CHIRCĂ (pl.-ci) sf. * Săpă întrebuintată la cu-rățitul buruienilor (în Dobrogea).

○CHIRCĂÎ (pers. a 3-a -răe) vb. intr. * @ *Mold.* A cloncăni (vorb. de curci sau de cocori) (RV.-CRG.) ¶ @ *Trans.* A cloncăni [rut. kyrkaty].

CHIRCHILI = CHERCHELI.

CHIRCI (-oșo) vb. refl. * A se pipernici, a nu mai crește, a nu se desvolta în de ajuns: sînt patru milioane de Români... cari suflă și se chiroso de boale ne-căutate (VLAH.); solul nostru (de bol) s'a chiroit...că nu s'a căutat de hrana lui în tinerețe (ION.).

CHIRCIT adj. p. CHIRCI. Pipernicit, necrescut bine, nedesvoltat în deajuns: copaci chirciți, schilozi, cu ramuri strimbe (VLAH.).

CHIRCITURĂ (pl.-turi) sf. Ființă sau plantă pipernicită, stîrpitură: puțină lărbă uscată crește în um-bra chirciturilor (URG.) [chirci].

CHIRCOTI (-oșesc) vb. intr. Trans. A ațipi, a moțai (PAC.).

○CHIRDOSI (-oșoso) vb. tr. Mold. (PAMF.) A pierde, a prăpădi, a nimici.

○CHIRFOSALĂ (pl.-soli) sf. Mold. Încurcătură; gălăgie, balamuc: se face o ~ și-un ris în școală din pricina ursului (CRG.) [chirfosi].

○CHIRFOSI (-oșoso) vb. tr. Mold. * A sdrențui, a strivi, a prăpădi: după ce le chirfosoase așa pe toate... tugea în odăile (VLAH.) ¶ @ A lucra încet de tot (SEZ.).
† **CHIRIARH sm.** @ Episcop (cu eparhie) [gr.-biz.].
† **CHIRIARHIE sf.** @ Autoritatea superioară, episcopală; demnitatea episcopului: i-a luat chiri-arhia puterea de predicator (CRG.) [gr.-biz.].

CHIRIAȘ sm., CHIRIAȘA (pl.-eșe) sf. * Persoană ce ține, ce a luat cu chirie o casă, locatar ¶ @ Cel ce ia cu chirie o trăsură sau cai: și pentru calul schiop se găsește ~ (PANN.).

CHIRIE sf. * @ Suma ce se cere sau se dă pentru folosința unui imobil pe un timp deter-minat: a lua, a da, a ținea ou ~; Sărmanii oameni n'au plătit chiria și boarele în drum li-s aruncate (VLAH.); @ *gura nu cere ~* (PANN), nu te costă nimic dacă vorbești, dacă spui ce știi ¶ @ Plata pentru folosirea pe un timp hotărît a unei trăsuri, a unei căruțe, a unui cal, etc. ¶ @ Prețul plătit sau luat pentru un trans-port cu carul, cărușie: unde pui chiria de aici pînă la Dunăre p' (ALECS.); @ chiria deșteaptă pe chirigiu (PANN) [tc. kirâ; cf. srb. blg. kirija].

***CHIRIELĂ (pl.-le) sf. *** @ Litanie ¶ @ Însirare lungă și plicticoasă: toată această frumoasă ~ de epitate se adresa la mine (NEGR.) [fr. kyrielle].

○ **CHIRIES** *sm. Mold.* = **CHIRIAȘ**.
○ **CHIRIGITĂ** *sf.* 2. (MAR.) = **PESCĂRUȘ**.
○ **CHIRIGIU** *sm.* ① Cărăuș: un foc mare, ocolit de feciori, de vizitii, de rîndăși și de chirigii (u.-GH.) ¶ ② *Mold.* Chirias [tc. k i r a ğ i].

○ **CHIRILIC** = **CHIRLIC**.
○ **CHIRIMBAR** = **CHIRLIBAR**.
○ **CHIRNAN** *adj. Ofen.* Bol-năvicios; convalescent.

* **CHIROGRAFA** *adj.* r. Se zice despre datoriile și creanțele contractate sub semnătură privată: creditor ~ [fr.].

* **CHIROMANȚIE** *sf.* Pretinsa artă de a ghici viitorul după liniile minii (□ 1128) [fr.].

○ **CHIROSTII** = **PIROSTII**.
○ **CHIROȘCĂ** = **PIROȘCĂ**.

○ **CHIROȚI** = **PIROȚI**.
○ **CHIRPICIU** *sbst. Mold.* ▲ Ba-

legă de viață plămădită și făcută în formă de cărămidă, apoi uscată la soare, care se întrebuintează pe alocuri la țară la construirea caselor: zidurile sînt făcute din ~, cărămida țării (ure.) [rut. < tc.].

* **CHIRURG** *sm.* Cel ce practică chirurgia [gr.].

* **CHIRURGICAL** *adj.* De chirurgie, privitor la chirurgie [fr.].

* **CHIRURGIE** *sf.* Parte de medicină care se ocupă cu studiul operațiunilor de făcut pentru vindecarea rănilor, fracturilor, etc. [fr.].

○ **CHISA**... = **PISA**...

○ **CHISĂGI** = **PISĂGI**.
○ **CHISĂLĂU**, **CHISĂLOG** = **PISĂLOG**.

○ **CHISĂLIȚĂ** (pl.-ite) *sf. Mold. Maram.* ① X Zeamă de fructe (prune, cireșe, mere) fierțe; ② cine are piper mult, pune și 'n ~, se zice despre cineva care avînd un lucru în belșug, îl risipește fără nici un folos ¶ ③ ④ A face pe cineva ~, a face praf și fărîme, a stîlci în bătaie: te 'ntînd jos și te fac ~ de bătaie (ALECS.) [rut. k y s e l i c a].

○ **CHISĂU** *sbst. Mold. (PAMF.)* Piuliță întrebuințată la țară (pentru pisatul piperului, scotîșoarei, etc.) (□ 1129) [chisa < pisa].

○ **CHISCHINEU** *sn. Trans.* Batistă, basma; năframă (□ 1130) [ung. kezkenő].

○ **CHISCOA** - **Fig. 1129. Chisău cu**
IE = **PISCOAIE.** chisălău (pisălog).

○ **CHISCU** = **PISCU**.
○ **CHISEA**, **CHESEA** (pl.-sele) *sf.* Vas mic de cristăl sau de porțelan în care se ține dulceăță (□ 1131): lucrînd cu lingura în chesseau de dulceăță (CAR.) [tc. k j a s e].

○ **CHISEA**, **CHESEA** (pl.-sele) *sf.* Pungă de tutun: chisele de tutun cusute ou fluturi (ALECS.); i-am prins de cîteva ori cu mîna în chesseau mea cu tutun (CAR.) [tc. k i s e, k e s e].

○ **CHISELIȚĂ** = **CHISĂLIȚĂ**.
○ **CHISER**, **CHISAR** (pl.-re) *sn. Ofen.* Teslă [srb. keser].

○ **CHISNOVAT** *adj.* ① *Mold.* Poznaș, glumet, bun de glume: minunată femeie..., dar cam prostănă, zicînd adesea niște vorbe ~e (NEGR.) ¶ ② *Ofen.* Ciudad, curios.

○ **CHISOAGĂ** *sf. Mold.* Pestisor mărunt ce trece prin ochiurile plasei, pleușugă [chisog].

○ **CHISOG** (-ogesc) *vb. tr. Mold. (FURT.)* = **PISĂGI**.

○ **CHISOIU** = **PISOIU**.

* **CHIST** (pl.-turi) *sn.* Tumoare formată dintr-o pungă membranoasă anormală și înăuntrul căreia se poate produce puroi [fr. k y s t e].

○ **CHISTORNIC** = **PISTORNIC**.
○ **CHISTRUȚI** = **PISTRUȚI**.

Fig. 1128. Liniile minii (după care se citește în chiromanție).

○ **CHISUGURI** *sf. pl. Mold.* Toate accesoriile pentru încărcarea unei puști: cartușe, praf, capse, alice, etc. (SEZ.).

○ **CHIS**... = **PIS**...

○ **CHISĂIU** *sbst.* ① Pămînt nisipos ¶ ② Nisip amestecat cu pietriș [comp. germ. Kies].

○ **CHISAR** = **CHISER**.
○ **CHISĂRAU** = **CHISEREU**.

† **CHISAV** *adj. Mold.* Îndărătnic; protivnic.

○ **CHISCA** (pl. chiste) *sf. Mold.* ① X Maț gros de porc umplut cu carne tocată și cu păsă: podul era plin de chiste (CRG.) ¶ ② Jug la hamurile calului (RV.-CRG.) [rut. k y š k a].

○ **CHISCA**... **PISCA**...

○ **CHISCAR** (IU) *sm. Mold. Bucov.* = **ȚIPAR**: chisearul e din serpe, el are numai șase limbi (VOR.) [comp. rus. piskarj].

○ **CHISER**, **CHISAR** *sbst. Ofen.* ① Împletitură de teiu sau de viță cu care se leagă poarta de stîlpi ca să nu se poată deschide ¶ ② Proțap.

○ **CHISEREU** *sbst. Băn.* X Un fel de ceapă de primăvară, lungărească, arpagic (VOR.).

○ **CHISITĂ** (pl.-ite) *sf.* X Încheietura piciorului, deasupra copitei (la cai, boi și oi) (□ 1132) [big. kitčica, serb. kitčica].

○ **CHISITĂ** (pl.-ite) *sf. Mold. Bucov.* Un fel de lo-pătică, prevăzută la un capăt cu un tub mic de tinichea și cu un fir de păr în mijloc, cu care se scriu ouăle la Paști (□ 1133) [bg. k i s t c a, rut. *k y s t e a < dîm. din k y s t i „perie de vopsit”].

Fig. 1132. C. Chisită.

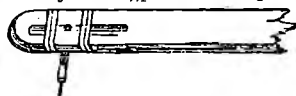

Fig. 1133. Chisită.

○ **CHISLEAG**, **CHISLEAO** *sbst. Mold. Bucov.* Laptele acru rămas după ce s'a scos smîntîna; din acesta, pus la încălzit, se face brînză de vacă: și 'ntr-o oală cu chisleag s'a necat o babă c'un moșneag (MAR.); brînză de vacă se prepară din chisleag (SEZ.) [rut. k y s l j a k].

○ **CHISMIȘ** *sbst.* Stafide mici roșii ce se pun în pilaf [tc.].

○ **CHIT** *sm.* ① Balenă ¶ ② ☆ **CHITUL**, constelația Balenei (OT.) [gr.].

* **CHIT** (pl.-turi) *sn.* Ghips frămîntat cu ulei, întrebuințat la lipitul geamurilor de cercevele, ipsos: intr'un colț o outie cu geamuri, alături un bulgăre de ~ (BR.-VN.) [germ. Kitt].

* **CHIT** *adv.* = **CFIT**: m'am răzbunat, sintem ~ (VLAH.) [fr. quitte].

○ **CHITĂ** (pl.-te) *sf.* ① *Trans. Băn.* Mănușchiu de flori, buchet: îi dă s'o ~ de ghiocei înfloriți, să-l dăcă babei (VLAH.) ¶ ② *Mold. Bucov.* Legătură de 12 fuioare de cîneșă sau de in: mai încolo, un teano de chite de cîneșă și de in (CRG.) [srb. k i t a, rut. k y t a].

○ **CHITĂ** = **PITĂ**.

○ **CHITACIU**, **CHITĂȘ** *adj. Mold. Bucov.* ① Care ochește bine, țințaș ¶ ② ~ din gură, bun de gură, care vorbește bine: nu se găsea alt Român mai verde și alt chitac mai sigur decît mine (ALECS.) [chiti].

○ **CHITAN** *sbst. Mold.* ① Mălaiu dospit ¶ ② Plină mare (SEZ.) [chităș].

* **CHITANTĂ** (pl.-te) *sf.* X Adeverință, dovadă scrisă de primirea unor bani [fr. quittance].

* **CHITANTAR**, **CHITANTIER** (pl.-re) *sn.* X Registru din care se liberează chitante de plată.

○ **CHITARĂ**, **GHITARĂ** (pl.-re) *sf.* Instrument de muzică cu șase coarde (□ 1134): învățau țetelă să cînte din chitară (u.-GH.); să-l cînte din ghitară marșul lui Napoleon (ALECS.) [ngr. xifara; fr. guitar e].

○ **CHITARCĂ** (pl.-arci) *sf. Mold.* X Numele mai multor varietăți de ciuperci comestibile (*Boletus*) (PL. I, 28) [chităș].

Fig. 1134. Chitară.

CHI-CHI ○ **CHITĂRCUȚĂ** (pl.-te) *sf. Mold.* ♀ Specie de ciupercă comestibilă (*Boletus versipellis*) (— PL. I, 29) [CHITĂRĂ].

○ **CHITARIST**, **GHITARIST** *sm.* ♀ Care cântă din chitară: chitaristul pipca paletio și cadentat coardele chitarei (OLVR.); atât el era cel mai vestit ghitarist (CAR.) [chitară + fr. guitariste].

○ **CHITAT** *adj. Trans. Băn.* înflorit, împodobit cu flori [bg.].

○ **CHITCAIT** *adj. Mold.* Ticăles, obidit: am văzut... bărbați, mult mai... chitcăiți decât cea mai bicioasă femeie (CRG.).

○ **CHITEALĂ** (pl.-eii) *sl. Mold.* judecată, socoteală: subțire la mințe, iscusit la socoteală și întreg la ~ (CANT.); judecăm omul după bașoș și nu dăm niciodată greș cu chiteala (ALECS.) [chit¹].

○ **CHITEALĂ** (pl.-eii) *sf. Trans.* Dichiseală, găteală, împodobire [chit¹].

○ **CHITȚI** (-tesc) 1. *vb. tr. Mold. Bucov.* ① A ochi, a lua la țintă, a ținti: ambiția noastră era de a ~ și a sburătă cu pietricele... pe palamarul bisericii (A.-GH.) ② ③ A pune ochii pe cineva sau ceva: cum ajunge în pădure, chitește un copac care era mai mare (CRG.) ④ ⑤ A judeca, a socoti: ai chitit să intri în neamuri, moșicule? (ALECS.).

2. *vb. refl.* A se socoti, a se gândi: mă chitesc eu în mine cum s'o dau ca să nu mă prindă (CRG.).

○ **CHITȚI** (-tesc) *vb. tr. și refl. Trans.* A (se) găti, a (se) dichisi, a (se) împodobi [srb. kititi].

○ **CHITȚI** = **PITȚI**.

○ **CHITIC** = **PITIC**.

○ **CHITIE** = **TICHIE**.

○ **CHITILIN** *adv. Trans. Maram.* = **CATELIN**.

○ **CHITINEL** *adv. Trans. (RET.)* = **CĂTINEL**.

○ **CHITIS** = **PITIS**.

○ **CHITIUȚĂ** (pl.-uțe) *sf. dim. CHITIE*.

○ **CHITOARCA** (pl.-ce) *sf. Mold.* (SEZ.) ♀ = **CHITARCA**.

○ **CHITOASĂ** (pl.-sta) *sf. Mold.* F Femeie scurtă și groasă [chit²].

○ **CHITONAG** *sbst. Mold. Bucov.* X Marmeladă de gutui, povădă de gutui fiartă des cu zahăr și tăiată bucăți [fr. cointignac].

○ **CHITONAG**, **CHITONOG** (pl.-age, -oage) *sm.* X Unealtă cu care se fac găuri în pământ, pentru semănat porumbul: puind Fig. 1135. sădurele... în găuri făcute cu un chitonag (ION.) Chitonag. (—) 1135).

○ **CHITRĂ** (pl.-tre) *sf. ♀* Fructul chitrului, de forma unei lămii mari, galbene, cu coajă groasă, din care se face dulceață (—) 1136): peltea de chitră și deosebite vuturi (A.-GH.).

○ **CHITRU** *sm. ♀* Frumos arbore spinos, originar din India, care produce chitrele (*Citrus medica*) [gr. -biz.].

○ **CHITUC** *sm. ♀* Trunchiu de copac (VTRC.) [bg. kitjukū].

○ **CHITUI** (-nesc) *vb. tr.* ① A lipi sau a astupa cu chit ② *Pr. ext.* A îndesa, a lipi strâns: parcă chitula pe fiecare zi tot mai tare ometele (CRG.).

○ **CHITULA**... = **PITULA**...

○ **CHITUȘCĂ** (pl.-uște) *sf. Mold.* ♀ = **CHITĂRCUȚĂ** [chit²].

○ **CHITĂI** (pers. a 3-a: -tāe) *vb. intr.* A scoate un tipăt pităgăiat (ca al șoarecilor sau al căteilor abia fătați): unsprezece bursoi cari se svirecoliau chităind (ODOB.) se umple biserica de șoareci, de lilieci și de bufnițe și începură a ~ (ISP.).

○ **CHITCĂI** (pers. a 3-a: -cāe) *vb. intr. Mold.* A chitcăi (vorb. de șoareci, de căței sau de insecte).

○ **CHITCAIT** *sbst. Mold.* ① Faptul de a chitcăi ② Tipătul pităgăiat (ca al șoarecilor, gre-

ierilor, etc.): cîmpul vibra de ~ul prelung... al cristelor și gresierilor de iarbă (VLAM.).

○ **CHITCAN** *sm.* X Șoarece mare cu coada lungă, șobolan (*Mus rattus*) (—) 1137): și îndemna... a vîna șoareci și ~i intru un ambar înunecos (ODOB.) [chitcāi].

○ **CHITBOAICĂ** (pl.-ce) *sf. Olten.* Pivniță lingă bordeiului, beciu.

○ **CHITBUȘ** (pl.-ușuri) *sn.* Fleac, lucru de nimic: ou Fig. 1137. Chitcan. ~uri de aceste să ne zăboym noi? (CRG.).

○ **CHITBUȘUR** *sm.* Care se leagă de chițibușuri, care se acată de lucruri mărunte: ca să fii avocat iscusit..., să fii șiret, pigcher, ~ (BR.-VN.).

○ **CHITGOIU** = **PITGOIU**.

○ **CHITIMIE** *sf. Olten.* ① Bordeiu, cocioabă făcută în pământ ② *Pr. anal.* Odăiță mică de tot.

○ **CHITORAN** *sm.* X Șoarece mare cu botul ascuțit (*Sorex vulgaris*) (—) 1138) [cf. CHITCAN].

○ **CHIU** *interj.* ① Strigăt răsunător de veselie: Chiu și vivat fericit! Bolerul s'o căntănt (ALECS.) ② ~ și vai! strigăt de durere, de desnădejde, de jale: holera... a început a seceră prin Humulești... de se auzia numai ~ și vai! în toate părțile (CRG.) ③ Luat ca *subst.*: a fost atita ~ și oint (COȘA); ou ~ ou vai ou ~ și vai sau cu vai cu ~, cu multă trudă, cu multă greutate: abia ou ~ și vai putură să învingă piedicile ce înfălămură (ISP.); d'abia puteau lua o poștă într'o zi, și aceea cu vai cu ~ (A.-GH.) [onom.].

○ **CHIUĂ** = **PIUĂ**.

○ **CHUB** = **CHUP**.

○ **CHUI** (-nesc, -uit) *vb. intr.* ① A da chiote sau strigăte de bucurie sau de durere: mergeau... care cîntînd din gură, care din frunză, alții chiuind și veselindu-se (ISP.) ② A striga din răsputeri spre a fi auzit de departe: cînd chiuia odată, se cutremură pămîntul (CRG.) ③ *Trans.* = **HORI** [chui].

○ **CHUIȚ** *sbst.* ① Faptul de a chui: numai cu tine m'oiu întrece din ~ (CRG.) ② Chiot de veselie; strigăt din răsputeri: cînd mă gîndesc la răposatul s'auz ~ul cătaonului, mă podidesc lacrimile (OLVR.).

○ **CHUITĂ** *sf. Mold.* Cu chuita, de-a chuita, cu grămada: parcă naiba mă împingea de le făceam atunci cu chinita (CRG.).

○ **CHUITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Chiuit: chiuurile lor își răspund de la o cărare la alta (URG.) ② *Trans.* Strigătură de joc [chui].

○ **CHIUJAR**, **CHIUȘER** *sm. Trans. (FR.-CDR.)* Negustor de vite.

○ **CHIUL** *sbst.* F Tragere pe sfoară: în argotul studențesc se numește un ~ (CAR.); a trage ~ul, a trage pe sfoară, a înșela, a juca un renghiu: ai văzut cum ti-a tras ~ul (CAR.).

○ **CHIULAF** (pl.-furi) *sn.* Un fel de căciulă turcească (—) 1139): bătrînul Sinan... își pierdu ~ul și foregeaua (BALC.); ③ la așa cap, așa ~, fie-care nimereste ce i se cuvine [tc. k ū l a h].

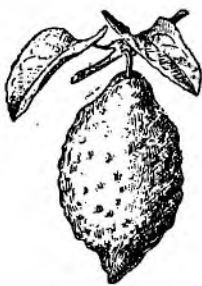
○ **CHIULHAN**, **CHIOLEAN** (pl.-anuri) *sn.* Chef, veselie benchet: cofetarul are să vie să se pule pe chiulhan (ISP.); în lălmia ține o nuntă țărănească chioleanu de Joi și pînă Joi (MAR.) [tc. k ū l h a n].

○ **CHIULHANGIU**, **CHİOL** Fig. 1139. C. Chiulaf. *sm.* Cel ce se ține de cheful, de chiohanuri.

○ **CHIUP** (pl.-buri), **CHIUȚ** (pl.-buri) *sn.* Borcan mare (—) 1140): Să fi adus... și un chiup de untdelemn (CAR.); Ve! vedea stînd zece chiuburi tot cu galbeni (PANN) [tc. k j u p, k j u b].

○ **CHIURCHIULI** = **CHERCHELI**.

○ **CHIURLUIT** *adj. Mold.* Ametit (de somn sau

de băutură), zăpăcit: viind și moș Bodringă, ~ (CRG.).

○ **CHIUSER** = **CHIUȘAR**.

○ **CHIUȘ** *sbst.*

Bucov. O curelușă de piele solidă care leagă hădăragul de dirjeaua îmblăciului (RV-CRG.).

CHIVĂRĂ (*pl.-re*)

sf., † **CHIVAR** (*pl.-re*) *sn.* ○ Un fel de chipiulnalt,

purtat odinioară de soldați: chivere care am apucat și eu la boierii țării noastre (LET.).

† ○ Un fel de cea-cău purtat de infanteriștii ruși pe la începutul secolului trecut (□ 1141): sbureau capele... cu chivere rusești și curgea singele gtriă (G.-GH.)

† ○ Un fel de pălărie de hirtie de formă triunghiulară ce-și pun copiii în cap cînd se joacă de-a soldații (□ 1142): o matahală de om... avînd o sabie animată de solduri și pe oap o chivără de hirtie (GN.) [rus].

CHIVERNISEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* ○ Faptul de a (se) chivernisi ○ † Administrație, circumscripție ○ Mijloc de trai: ocalaltă parte (din țerție) să rămîie oamenilor pentru chiverniseliile lor (ISP.) † *iron.* Mijloc de procopseală, slujbă dată pentru căpătulă, sinecură: el lăbutise a-și preface slujba în ~ (ALECS.) † ○ Bani puși de-o parte, economii.

CHIVERNISĂ (-sese) *1. vb. tr.* ○ † A administra, a circumscrie: cel în vîrstă sînt stăpîni să-și chivernisească averea lor cum vor vrea (LEG.-CAR.) † ○ A căpătui, a da mijloace de trai, a pune în plîne: Tu dar voesc și pe mine ca să mă chivernisești (PANNI).

2. vb. refl. ○ † A se purta, a se conduce † ○ † A trăi din ceva (dintr-o slujbă, etc.): Cu ce te chivernisești acum?—Cu slujba (FL.) † ○ A trăi cu socoteală, cu economie: se chivernisea omul ca să-l ajungă agoniștea muncii sale (ISP.) † ○ A se căpătui, a se procopsi: m'am chivernisit cum se cade, ajungînd să am o stare destul de bună (CAR.) [ngr. χοιβερνώ, < χοιβερνῶσα].

CHIVERNISITOR *1. adj. verb.* CHIVERNISĂ. Care (se) chivernisește.

2. sm. † Administrator, ocîrmuitor: cum pururea se întîmplă între doi sau mai mulți ~i și unei țări (ISP.).

CHIVOT (*pl.-ote*) *sn.* ○ Arcă: ~ul lui Noe; gătește tu ~ul... pentru ott timp va ține potopul pre pămînt (COOB.); ~ul legii, lada în care se aflau tablele legii (□ 1143) † ○ Cortul așezat în altar pe sînta masă și în care se păstrează sînta împărțanie care se distribuie mai ales celor bolnavi. (□ 1144) [vsl. < gr.].

Fig. 1143. Chivotul legii.

Fig. 1144. Chivot.

CHIVUȚĂ (*pl.-ute*) *sf.* Țigancă care spoeste

odăile cu bidineaua (□ 1145): comisarul stie unde stă chivuta Țica (CAR.) [npr. Chivuta „Paraschiva“].

* **CHIX** (*pl.-uri*) *sn.* † Lovitură greșită la biliard: de aci ○ F: a da ~, a da greș, a o scrînti [germ. Kicks].

○ **CHIZAP** = **CHEZAP**.

CHIZĂȘ... = **CHEZĂȘ**...

† **CHIZĂȘULUI** (-uesc) *vb. intr. și refl.* A se chezașui, a da chezașie.

CHRISTOS = **HRISTOS**.

CI conj. ○ Ba dimpotrivă, dar, (întreb. spre a alina contrariul sau ceva deosebit de cele arătate în propozițiunea precedentă negativă): nu e tînăr, ~ cătrîn; nu astăzi, ~ mîine; ursul nu joacă de vole, ~ de nevole (PANNI); ~ și (≡ NUMAI) † ○ Dar, ei aide! (dinaintea unui imperativ): ~ răspunde odată! ~ tacă-ți gura, mă nea Leftere! (D.-ZAMP.); ~ să-l lăsăm pe toți la Dumnezeu înoco! (ISP.); cîteodată urmat de ca; rar, neurmat de imperativ: ~ ca arată-te odată! (ISP.); hel, voinice, ~ ca ți-o fi d'altă somn (DLVR.) [† c < quid].

Fig. 1145. Chivuțe.

CIA... = **CEA**...

* **CIANHIDRIC** *adj.* † Acid ~ sau prasic, corp compus din carbon, azot și hidrogen; e o otravă puternică [fr. cyanhydrique].

* **CIANURĂ** *sf.* † Ori-ce sare formată prin acțiunea acidului cianhidric asupra unei baze; cea mai însemnată e cianura de potasiu, foarte otrăvitoare [fr. cyanure].

CIBOTĂ = **CIOBOTĂ**.

CIBUȚ = **CIBUȚ**.

○ **CIBUȚ** = **CIOBÎC**.

CICĂ † *contras din* (se) zice că: ~ cu lupii să urli, cu oile să sberli (ALECS.); ~ a lăsat moda să se poie la copii doici și dădace, tot nemioale ori franțușoale (ISP.).

CICALĂ (*pl.-le*) *sf.* † Persoană care cicălește într-una pe alții [comp. it. cicala].

CICĂLEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* Faptul de a cicăli: și mîine fără cîrteală ospătăm pe ~ (POL.).

CICALI (-ălese) *vb. tr.* A supăra mereu cu vorba pentru nimicuri, a certa, a căuta pricină pentru fleacuri: cînd îi cîmăgea, cînd îi cîcălea (ISP.) [cicală].

CICALITOR, -TOARE *adj. și sm. f.* Care cicălește: e femeie cîcălitoare cel-i tale gura în săbîl (JIP.).

CICĂLITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Cicăleală: răutatea se întîie și cîcăliturile se înmulțeau (FLOR.) [cîcăli].

CICĂRIC, **CICĂRIȚ** = **CICRIC**.

* **CICĂTRIȚE** *sf.* ○ † Semnul rămas pe piele de pe urma unei răni vindecate † ○ † Amintire dureroasă a unei suferințe din trecut [lat.].

* **CICATRIZA** (-izez) *vb. tr. și refl.* ○ † A (se) închide (o rană), a (se) vindeca (*verb. de o rană*) † ○ † A alina, a face să se uite: timpul cicatrizează durerea [fr.].

† **CICE(A)** = **ACICE(A)**.

* **CICERO** *sbst.* † Caracter, literă de tipografie de 12 puncte (după sistemul lui Fournier) sau de 11 puncte (după sistemul lui Didot) [fr.].

* **CICERON** *sm.* Călăuză care arată străinilor curiozitățile unui oras: monahul ce-mi slujea de ~ (COOB.); ~le mi-a propus să vizitez biserica veche (G.-GH.) [fr.].

* **CICERONIAN** *adj.* † Care imită stilul sau elocuența marelui orator roman Cicerone [fr.].

† **CICHIRGIU** *sm.* Cofetarul Cuiții: Ca s'ajungem cafelei, Ciubucci și cichirgii (ALECS.) [tc. šek er ği].

○ **CICILI** (-ilesc) *vb. tr.* *Bucov.* A găti frumos, a dichisi: la vînturiiu acela și-l spală frumos, îi cîcollește (VOR.).

* **CICLIC** *adj.* ○ † Privitor la un ciclu astronomic: perioada ~ă † ○ † Privitor la un ciclu epic; poeti ~i, poeții greci contemporani cu Homer sau anteriori acestuia cari au cîntat legende teogonice sau războiul Troiei † ○ † Puncte ~e, puncte imaginare prin care trec cercurile dintr'un plan [fr.].

* **CICLIST** *sm.* † Velocipedist, biciclist [fr.].

***CICLOIDĂ** (pl.-de) *sf.* A Curbă descrisă de un punct al unei circouferențe care se rostogolește fără alunecare pe o dreaptă (1146) [fr.].

***CICLON** *sm.* ⑤ Uragan puternic, vijelie care se manifestă prin vârtejuri de vânt care doboară sau pustiesc toate în calea lor [fr. cyclone].

Fig. 1146. Cicloidă.

***CICLOP**

sm. ⑤ Uriaș mitologic care avea numai un ochiu, așezat în mijlocul frunții (1147) (P. IST.): și apar ca niște ~i în mijlocul scuturilor ce sar de sub cloacul lor (ALECS.) [fr.].

***CICLOPIC** *adj.* ① ⑤ Pri-
vitor la Ciclopi, făcut de
Ciclopi: siduri ~e ① ⑤ De
uriaș, gigantic: o lucrare ~ă.

***CICLU** (pl.-luri) *sm.* ① ☆
Perioadă astronomică la sfârșitul
căreia anumite fenomene
ceresti reapar în aceeași ordi-
ne ① ③ ☆ ~ solar, perioa-
dă de 28 de ani, în urma că-
reia anul începe iar cu aceeași zi a săptămânii ①
③ ☆ ~ lunar, perioadă de 19 ani după care fa-
zele lunii se repetă la aceleași date ① ③ ~
paschal = **PASCAL** ① ③ Totalitatea poemelor epice
care fac parte din aceeași epocă sau se referă la
aceleași întimplări: ~ul troian [fr.].

Fig. 1147. Ciclop.

***CICMIGEA** = **CECMEGEA**.

CICNI (-nește) *vb. intr.* A pieri, a muri, a crâpa
(*verb.* de un animal) [comp. rut. čahnuty].

CICOARE, **CICOARA** (pl.-ori) *sf.* ③ Insectă
de culoare galbenă-castanie, cu spinarea neagră,
cu capul lat, botul lung și ochii mari; cîntecul
ei aduce întru cîlta cu țîrlitul greierului, dar
mai sgomotos și mai prelungit decât al
acestuia; numită și „greiere-de-toamnă”
(Cicada orn) (1148) [lat. vulg. cicala
< cicada].

CICOARE *sf.* ③ ①

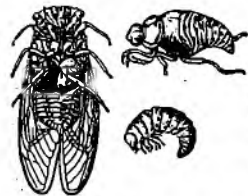

Fig. 1148. Cicoare.

Fig. 1149. Cicoare.

Plantă ierboasă, cu flori albastre, din rădăcinile
căreia, prăjite și măcinate, se prepară un suro-
gat care se amestecă cu cafeaua (*Cichorium*
intybus) (1149): pașisti în care învinge albastrul
d. ~ al clorelli (arg.) ① ③ **CICOARE-DE-GRĂDINĂ** =
ANDIVIE [lat. **cichoria* < *cichorium*].

***CICRIC**, **CICRIOR** *sm.* ③ Sucală, rodan [tc.].

***CIDRU** *sbst.* ② Băutură făcută din mustul me-
relor tescute sau murate [fr. cidre].

† **CIFERT** = **SFERT**.

† **CIFLIC** (pl.-leuri) *sm.* Proprietate, moșie: un
mic ~ lângă Silivria (A.-GH.) [tc. čiftlik].

***CIFRA**, ***TIFRA** (-rez) *1. vb. intr.* ± A calcula
cu ajutorul cifrelor.

2. *vb. tr.* ① A numerota, a pune cifre: ~ paginile
unui registru ① ③ A scrie cu caractere secrete: ~ o
depeșă ① ③ A evalua în cifre [fr. chiffrer].

***CIFRĂ**, ***TIFRĂ** (pl.-re) *sf.* ① ± Semn cu care se
reprezintă un număr: cifra 5; cifre romane; cifre arabe ①
③ ± Total, suma totală: cifra bugetului ① ③ Semn
secret și convențional pentru a face corespondență ①
③ Monogram, împletitură a literelor inițiale ale
unui nume [fr. chiffre, germ. Ziffer].

CIGĂ = **CEGĂ**.

CIGĂ-MIGĂ *sf.* ① ③ = **BUREȚI-GALBENI** ① ③
Fleacuri, nimicuri; o nimica toată, mai nimic.

○ **CIGHIR** *1. (pl.-iruri)*, ○ **CIGHERAȘ** *sn. Mold. Bucov.*
× Un fel de plăcintă făcută din măruntaie de
miel tocate și învelite în prapur: cighirul se face
din maie de miel curățite bine și tocate mărunt (sez.).

CIGHIR *2. sbst. Trans. (vc.)* × Oțet de mere
[ung. csiger].

CIHAI = **CEHAI**.

○ **CIJ**, **CIZ** *sm. Trans. 1* =
SCATIU [sl. čiz, čiz].

***CIL** *sm.* ① Prelungire în
formă de fir a corpului
unora din bacili ① ③ ~i
vibratili, prelungiri mobile ale
protoplasmei în formă de
perisori pe care le au unele celule [fr.] (1150).

† **CILEN** *sm.* Membru (al unei societăți, etc.)
[rus. člen].

***CILIAȘ** *adj.* ③ Mușchiu ~, mușchiu care fixează
cristalinul de peretele ochiului [fr.].

***CILIBI** (U) = **CELEBIU**.

***CILIC** (pl.-icuri) *sm.* Mărgea măruntă de oțel care
se întrebunțează ca podoabă la diferite cusături:
ochi mari, negri și scilpitori ca ~ul (BR.-VN.) [tc. čelik].

CILI(H)OIU *sm.*, **CILI(H)OIE** *sf.* ① ③ = **ZĂ-
GAN** ① ③ Pasăre urîță ① ③ Sperietoare (de pă-
sări) ① ③ Femeie urîță.

***CILINDR** *adj.* În formă de cilindru [fr.].

***CILINDRU** (pl.-re) *sm.* și (pl.-ri) *sm.* ① A Corp
geometric în formă de sul, format prin învîrtirea
unui dreptunghi în jurul uneia din laturile sale
numită „generatrice” (1151, 1152, 1153) ①
③ Ori-ce corp în formă de sul, vîlătuș, oval de
metal sau de lemn ① ③ Partea rotundă, în
formă de tub gros, a unei mașini cu
aburi, în care se mișcă pistonul ① ③
Mașină pentru lustruit stofele ① ③

Fig. 1151.
Cilindru.Fig. 1152. Ci-
lindru oblic.Fig. 1153. Ci-
lindru trun-
chiat.Fig. 1154.
Cilindru.

△ F Pălărie înaltă în formă de tub, joben (1154):
merge să salute foarte comic cu ~ul lui enorm (CAR.) [fr.
cylindre].

CILIOIU = **CI-
LI(H)OIU**.

***CIMĂ** (pl.-me)
sf. ③ Inflorescență
în care peduncu-
lele ce pleacă din
același punct al ra-
murii se ramifică
după anumite legi
[fr.].

***CIMBALE**,

***TIMBALE** *sf. pl.* ③ Instrument de muzică alcătuit din
două talere de aramă care se lovesc unul de altul, tai-
gere, geamparale (1163): cîntăreți cu flautul... cu cim-
balele, cu diablele și cu suriele (COOB.) [fr.].

○ **CIMBIR** (pl.-tre) *sn.* △ Un
fel de basma turcească ① ③ Un
fel de maramă ce poartă țărâ-
cele din județele de pe lângă Du-
năre ① ③ Oțen. Conciu [tc. čem-
ber].

○ **CIMBISTRĂ** (pl.-tre) *sf. Mold.*
Mic clește de diferite forme, cu
care se smulg perii de pe obraz,
din barbă sau din mustați. (1155):
părul ce rămîne pe cap s-al smulgi cu
cimbistră fir cîte fir (ALECS.) [tc.].

CIMBRIȘOR *sm.* ③ Plantă aromatică, cu flori
roșii-purpurii, rar albe; numită și „cimbrușor”,

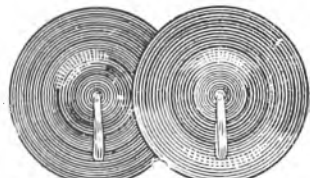

Fig. 1163. Cimbale.

Fig. 1155.
Cimbistră.

„cimbru-de-cimp”, „sărpun(eli)” sau „schinduf” (*Thymus serpyllum*) (□ 1156): Frunză verde ~, Bate murgul din pieilor (vor.) [cimbru].

CIMBRU *sbst.* ① Plantă aromatică originară din sudul Europei, mult cultivată la noi pentru trebuințele bucătăriei

Fig. 1156. Cimbrisor.

Fig. 1157. Cimbru.

(*Satureja hortensis*) (□ 1157) ¶ ② = LĂMÎOARĂ ¶ ③ ~DE-CIMP = CIMBRISOR [vsl. cēbrū].

CIMBRUȘOR = CIMBRISOR.

CIMEL-CIMEL *interj.* Ghici (ghicitoarea mea)! formula inițială a ghicitorilor [comp. srb. cēm ū „de ce?”, blg. cēm ū].

***CIMENT¹** *sbst.* ① Un fel de var obținut din calcar și argilă arse împreună, în cuptoare; se întărește ca piatra, cind se amestecă cu apă și constituie astfel o tencuială trainică; e mult întrebuințată la construcții și la lucrările hidraulice ¶ ② ¶ Tot ce slujește să unească, să strângă în mod trainic: patriotismlui este ~ul cetățenilor ¶ ③ Substanță care reunește diferitele celule ale aceluiași țesut [fr.].

***CIMENT²** *sbst.* ① Materie osoasă care acoperă sau numai rădăcina, sau rădăcina și coroana dinților animalelor; la om, cimentul acoperă numai dentina rădăcinii (= DINT) ¶ ② Praf de cărbuni de lemn care se presară pe drugi de fier ce urmează a fi transformați în oțel [fr. cēmēnt].

***CIMENTA¹** (-tez) *vb. tr.* ① A da, a lipi, a tencui cu ciment ¶ ② A lega strins, a uni trainic, a înfăți: ~ pacea prin alianțe; ște să apropie inimile și să cimenteze idelle (r.-gh.) [fr.].

***CIMENTA²** (-tez) *vb. tr.* A modifica prin căldură compoziția unui metal, de obicei a fierului făcându-l să se combine cu carbonul, spre a se transforma în oțel [fr. cēmēnter].

○ **CIMILI** (-leze) *vb. intr.* *Bucov. Trans.* A da de ghicit (ghicitori); a deslega (o ghicitoare) [cimel].

CIMILICA, CIMILI(N)GA = CIMEL-CIMEL.

CIMILITURĂ, CIMILITURĂ, Băn. CIMELITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Ghicitoare: avea un zimbet ca o cimilitură (gh.); filosofii îi batjocurea aruncându-i întrebări și cimilituri (pos.) ¶ ② Băn. Proverb, zicătoare: cu înțelepciune grăește cimilitura italienească, zicind că: fărina diavolului de grabă merge în tărite (rich.) [cimili].

CIM(I)ȘIR, CIM(I)ȘER(IU) *sm.*

Arbust totdeauna verde, cu florigalbene-verzui, cultivat foarte mult ca plantă decorativă (*Buxus sempervirens*) (□ 1158) [tc. cīmšir].

***CIMITIR** (pl.-ire) *sn.* Loc împrejmuit unde se îngroapă morții, tîntirim (□ 1159): cel mai însemnat ~ antic din cîte s'au descoperit la noi (vlah.) [chimitir+fr. cimetiēre].

○ **CIMOTIE** *sf.* *Mold.* Ru(b)edenie, rudă de departe, neam: pe vremea mitropolitului Iacob, care era o leacă de ~ cu noi (arg.) [ung. csimota].

CIMPAV... = CIUMPAV...

○ **CIMPÎ** (-pese), ○ **CINCII** (-chese) *Mold. Bucov., CIMTI* (-tesc) *Trans.* (bud.) *vb. refl.* A se stîrci; a se așeza pe vine: să cîncească jos, într-o poziție aproape ca sezînd (vor.).

○ **CIMPÎT, CINCÎT** *adj.* ① *p. CIMPÎ, CINCII* ¶ ②

Stîrcit, așezat pe vine: pe sub ramurile verzi... steteau cîncîți pescari cu undițele (sac.)

CIM-CIN

CIMPOIAȘ,

CIMPOIȘ, CIMPO-

IER *sm.* Cel ce

cîntă din cim-

poi: pe cînd

bunul bunicii

meu fusese cim-

poiș (arg.); îi

plăcea mamei

hora și luă bărbat

cimpoiș (znn.).

CIMPOIU

(pl.-poale, -poi)

sn. Instrument de mu-

zică alcătuit

dintr'un „burduf” de piele, o

„caravă” (=fluier),

un „hang” și o „sufătoare”

(□ 1160): să cînte din ~, că eu

m'oiu lăsa după glasul lui (ALECSA)

[ung. csimpolya].

CIMPOVI = CIUMPAVI.

○ **CIMȘER(IU), CIMȘER**

CIMȘIR.

○ **CIMTI** = CIMPI.

CIN¹, CÎN Băn. (pl.-nuri)

sn. Luntre mică de pescari

(□ 1161): năi pomeneală de...

cîn pe mal (s.-ald.) [srb.

čun].

CIN² (pl.-nuri) *sn.* ①

Rang; demnitate: acest băr-

bat cuocno a-

vuse harul a fi

chemat la trebi

și ~uri mari

(arg.) ¶ ② Tag-

mă, stare so-

cială: ~ul

preotesc ¶ ③

Ceată: ~uri

de ingeri [vsl.

čîn ū].

CINĂ (-nez)

vb. intr. A

mîncă de cină, a mîncă seara: cu mîncuța nu

mergi departe, ori cinezi ori prinzești cu ea, dar amîndouă

rar le faci (ret.) [lat. coenare].

CINĂ (pl.-ni) *sf.* ① Mîncarea, masa de seară:

tu babă... în vezi grăbește cu cina, să cînm cu toții (ret.) ¶

② Timpul cînd se așază oamenii la masă, seară;

cina mică, cam pe la ceasurile 4 după amiază; cina

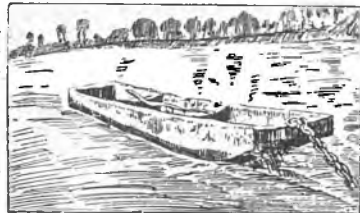

Fig. 1161. Cin.

Fig. 1162. Cina cea de taină (după pictura lui Leonardo da Vinci).

(cea) bună, între 9 și 10 seară; cina mare, între 10 și 11 seară; colo după cina cea bună prind a se aduna zmeii (ret.); pe la cina mare, iată că vine și fata cea mai mică (ciav.) ¶ ③ Cîna cea de taină (□ 1162), sfînta cuminăcătura [lat. coenā].

***CINABRU** *sbst.* Sulfură roșie de mercur, minereu format din sulf și mercur [fr.].

○ **CINĂȘ** *adj. Trans. Bucov.* Elegant, fercheș, di-chisit: trandafir, trandafirăș, drag îmi e omul ~ (ik.-arg.) [ung. csenos].

○ **CINĂTUI** (-tuesc) *vb. tr. Mold. Bucov.* ① ✕ A jumuli pasările și a le scoate măruntaele; a curăța solzii de pe pește și a-i goli pentru gătit: au poroncit împărțutul... să cinătuască foarte bine și curat mresna aceea (se.) ② ③ *iron.* A trage o bătaie: acusi te cină-tuesc frumos cu dihoiului (CRG.).

* **CINCANTIN** *adj.* (Porumb ~) și *subst.* ♀ Varietate de porumb, cu druga scurtă și subțire, cu bobul des, portocaliu, numit și „porumb nemțesc” [it. *cinquantino*].

CINCAR *adj. și sm.* ♂ Cal în al cincilea an [cinci].

CINCĂREL *sm. dim.* **CINCAR**: bahmeți sbriliți de Bugeac, aleși tot pătrărel și cincărel (ODOB.).

CINCEA = **CINCILEA**.

○ **CINCHI** = **CIMPI**.

○ **CINCHIDĂ** (pl.-de). **CINCHITA** (pl.-te) *sf. Băn.* ① = **CINTEZĂ**.

○ **CINCHIZĂ** (pl.-ze) *sf. Trans.* (PAC.) ① = **CINTEZĂ-DE-LĂRNA**.

CINCI 1. *num.*

① Număr egal cu acela al degetelor dela mână; — **DEGET** ② ③ **CINCI-OLOPOTEL**, **CINCI-OCODE** = **CĂLDĂRUȘA** ④ ⑤ **CINCI-DEGETE**, plantă, ierboasă trititoare, ale cărei frunze au, de regulă cinci foliole, din care pricină se numește și „iarba-de-getelor” (*Potentilla reptans*) (□ 1163)

Fig. 1163. Cinci-degete.

② ③ **CINCI-FOI** = **SĂNCIOARĂ** ④ ⑤ în-olnei-pietre, joc de copii cu cinci pietricele care se pun în palmă, se aruncă în sus și se prind pe dosul minii; e un joc foarte vechiu, pe care-l jucău și copiii în vremea Romanilor (□ 1164).

Fig. 1164. Jocul în-cinci-pietre (după o pictură romană).

2. *subst.* ① ♠ Carte de joc cu cinci ochi: un ~ de treilă ② ③ Piesă de monetă de 5 bani; ④: nici un ~, nimic, nici un ban [lat. vulg. *cinque < quinque].

○ **CINCIDĂ** (pl.-de) *sf. Băn.* ① = **CINCHIDĂ**.

CINCILEA *num. ord.*: m. al ~, f. a cincea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul cinci; ②: a fi a cincea roată la car (— **CAR**).

CINCÎME *sf.* A cincea parte dintr'un întreg.

CINCISPREZECE, **CINSPREZECE**, ③ **CINSPRECE** *num.* Număr egal cu de trei ori cinci [cinci + spre (=peste) + zece].

CIN(CI)SPREZECELEA *num. ord.*: m. al ~, f. a cin(cî)sprezecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul cincisprezece.

CINCIZECI, ③ **CINZECI** *num.* Număr egal cu de cinci ori zece.

CIN(CI)ZECILEA *num. ord.*: m. al ~, f. a cin(cî)zeclea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul cincizeci.

CIN(CI)ZECÎME *sf.* ± A cincizecea parte dintr'un întreg.

* **CINCUNANTIN** = **CINCANTIN**.

○ **CINDURĂ-CĂ**, **CINDRU-CĂ**, **CINDÎRLEA-CĂ** *conj. Mold.* F = **FIIND-CĂ**: cindură-că pomeni de dihoi, trebuie să vă spun... că mă pricip și la discoltece (ALECS.); cindîrlea-că era cumințe și harnică la toate (SEZ.).

CINE (*gen.* al, a, ai, ale cui; *dat.* cui; *ac.* pe cine) *pron. inter. și rel.* ① Care om; acela care, cel ce: cine-i acela? / cu ~ al venit? / ale om sint casele astea? / spune-mi cu ~ te 'ntîlnești, și-ti voi spune ~ ești; ~ știe carte are patru ochi; pe ~ nu-l lași să moară, nu te lași să trăiești ② Fie-care: ~ ce face, lui i. și face ③ ~ ~ unul... altul..., care... care... ④ Compus cu

tie-, oare-, ori-, -va, — **FIE-CINE**, **OARE-CINE**, **ORI-CINE**, **CINEVA** [lat. *quem*].

* **CINEGETIC** *adj.* ♀ De vinătoare, privitor la vinătoare: toate acele petreceri ~ ce (ODOB.) [fr.].

CINEL-CINEL = **CIMEL-CIMEL**

* **CINEMA** *subst.* Prescurtare din **CINEMATOGRAF** ②.

* **CINEMATICA** *sf.* ± ③ Parte a mecanicii

care are de obiect studiul mișcărilor, independent de cauzele care le produc [fr.].

* **CINEMATOGRAF**

(pl.-ate) *sn.* ① Aparat cu care se proiectează pe o suprafață albă fotografii pline de viață (□ 1165) ② Localul, sala unde se fac asemenea proiecțiuni [fr.].

* **CINEMATOGRAFIA** (-atiez) *vb. tr. și refl.* ③ A (se) fotografia în vederea proiecțiunii prin cinematograf [fr.].

* **CINEMATOGRAFIC** *adj.* De cinematograf, privitor la cinematograf [fr.].

* **CINEMATOGRAFIE** *sf.* Artă cinematografică [fr.].

* **CINERAR** *adj.* Ce conține cenușa unui corp ars după moarte: urnă ~ă (□ 1166) [fr.].

* **CINERARIE** *sf.* ♀ Gen de plan-tă, originare de la (Capul Bunei-Speranțe, cultivate la noi în grădini pentru florile lor frumoase, de diverse culori (*Cineraria*) (□ 1167) [fr. cinéraire].

± **CINEȘI** *pron. nehot.* Fie-care [cine + lat. *ipsi*].

* **CINETIC** *adj.* ♂ Care e cauzat de un corp în mișcare: energie ~ă [fr.].

CINEVA (*gen.* al, a, ai, ale cui; *dat.* cui; *ac.* pe cineva) *pron. nehot.* Un om oare-care [cin + v + a].

± **CINEVAȘI**. ③ **CINEVAȘILEA** = **CINEVA**.

○ **CINFLOR(EA)** *sm.* *Often.* ① = **GRANGUR**.

○ **CINGĂ** = **CINGHA** [lat. *cinga].

○ **CINGĂTAU** (pl.-tale) *sn. Trans.* (GR.-N.) (DENS.) Clopoțel.

CINGĂTOARE *sf.* ① ② Curea, briu, șerpar, bete, fâșie de stolă sau de mătase, etc. cu care-și încinge cineva mijlocul trupului: mîna lui prin de-prindere se rezăma pe jungiul din ~ sa (NEGR.) ③ Mijlocul trupului: bătrînu, cu barba, albă plină la ~ (OLVR.)

④ Împrejmuire, tot ce înconjoară: o ~ de ziduri ⑤ Briu de piatră: cea mai mare parte din ~ a de piatră e dărăpănată (URG.)

[cinge].

± **CINGE** (cing) *vb. tr.* A încinge [lat. *cingere*].

CINGHEL (pl.-eluri) *sn.* ① Cîrlig la cîntar (□ 1168) ② Cîrlig de care măcelarul atrîna carnea [tc. *çengel*].

± **CINGHIAȘĂ** (pl.-se) *sf.* Cîntăreață cu harfa; cîntăreață și dăntătoare cu tambura: ~ se chiamă mulerile care cîntă pe la vesele cu tambura (PRV.-MB.) [tc. *çengi* + suf. -e a sâ].

± **CINGHIE** *sf.* ① Harfă ② = **CINGHIAȘĂ** [tc. *çenkî*].

○ **CINGHIȚĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* ① = **CINTEZĂ**.

CINIC 1. *adj.* ① Privitor la sau făcînd parte din acea sectă de filosofi greci cari nesocoteau buna cuviință și ai cărei membri mai cunoscuți sînt Antistene și Diogene ② Nerușinat, fără rușine, obscen: cîți trîntori... nu-și pîlmă mîndria și ~a mîl-tumire de sine! (VLAH.).

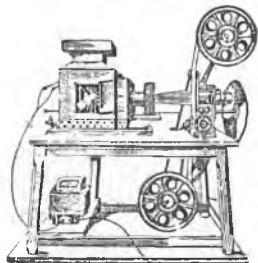

Fig. 1165. Cinematograf.

Fig. 1166. Urnă cinerară.

Fig. 1167. Cinerarie.

Fig. 1168. C. Cinghel.

2. sm. Filosof grec din numita sectă [fr. c. y - nique].

† **CINIE sf. Bucov. Maram.** Unealtă: face dintr-o buclă de lemn. toate ciniile jeshului (sa). [cf. pol. c. y n].

CINIOARĂ (pl.-ori) sf. ① *dim.* **CINĂ** ② Mai ales pentru a indica un moment înaintat al serii: De cu sară Pin' la ~, De la ~, Pin' la cîntători (vor.).

* **CINIȘM (pl.-sme) sn.** ① + Doctrinile filosofice ciniști ② *Pr. ext.* Nerușinare, nesocotirea ori-cărei bune-cuviințe: ticăloșile ce vedea... cu un ~ învîrgnat el se apucă a le descrie (oob.). [fr.].

CINISOARĂ (pl.-re) sf. dim. **CINĂ.**

* **CINOCEFAI sm.** Gen. de maimuțe, cu botul lungăret, care trăiesc în Africa (1169) [fr.].

† **CINOVNIC sm.** Slujbaş inferior: un fel de inspector administrativ: era mișină de ~ 1, funcționari subalterni cari umpleau cancelariile (ALECS.); tată-său a fost ani mulți ~ la spirtoase (1.-GH.) [RUS.].

Fig. 1169. Cinocefa.

CINSPRE(ZE)CE... ① CINCISPREZECE...

○ **CINȘTAS sm. Bucov.** Cel ce aduce daruri de numită mirilor [cinstel].

CINSTE sf. ① Nume bun, reputație de care se bucură cineva, considerație, stima ce se arată cuiva pentru vrednicia sau faptele sale; onoare: ~a cîntărește mai mult decît banul; ~a nu se cumpără, nici nu se vinde (ZNN.); ②: ~a la ~ trage; bani au și Țiganii, dară ~ nu (isp.); locuri de ~, locul ocupat de persoana cea mai însemnată într-o adunare, la o masă, etc.; pe ~, pe ~a mea, pe cuvîntul meu de om cinstit; a face ~, a face să fie binevăzut, să fie lăudat: cu niște proști și dascăli de acela de făceau mare ~satului (CRG.); nu e de ~a mea, nu se potrivește cu starea, cu reputația mea; a da ~a pe rușine, a-și pierde, printr-o faptă necețată, numele bun, reputația; a se face de ocară ③ Onestitate ④ + Vrednicie, slujbă însemnată, rang înalt ⑤ F Ospătarea cuiva, mai ales cu băutura: băiete! un rînd de țigări la domni... fao cu ~! (CAR.); F a faoe ~ țigănească, a plăti fie-care pentru celălalt băutura sau mîncarea ⑥ F Dar, lucru dăruit ⑦ pl. (cinsturi): se făceau acum vîlva o cîine umblă cu cinsturi, se rade la judecată (LUNG.) ⑧ pl. cinstile, darurile făcute miresei de către rude sau cunoscuți [vsl. č i s t i + "č e s t i].

† **CINȘTEȘ adj.** Vrednic de cînte, demn, respectabil, onorabil.

CINȘTEȘ shst. * Plantă ierboasă, cu flori galbene ca pucioasa și cu puncte brune, numită și „brîncea-porcului”, „cocean-căpresc”, „jale-cleioasă” sau „lăpuș-de-capră” (*Salvia glutinosa*) (1170).

CINȘTI (-tesc) vb. tr. ① A arăta cînte, a da cîntea cu-venită: cînteste pe părinții tăi; Cîine legea nu-și cînteste Fără lege se numeste (PANN) ② F A face cînte, a ospăta cu băutura, etc.: după ce isprăveam, mă cîntea cu o dulceață (1.-GH.); negustorul scoate din geanta lui un șip cu rachiu și cînteste pe tîndrui (GN.) ③ F A bea: să cîntim oltu un pahar de vin în sănătatea gospodariilor noștri (CRG.) ④ ⑤ A dăru, a face un dar (în spec. mirilor) [vsl. č i s t i + "č e s t i].

CINȘTÎ 1. adj. ① p. **CINȘTI** ② Onest: vorba unui om ~ face mai mult decît un zapis (ZNN.); ③ iron.: e foarte ~ cînd doarme ④ Cu purtări bune, care-și apără cîntea: o fată ~a ⑤ ⑥ **NECINȘTIT.**

2. adv. ① Pe cuvînt de cînte, garantînd cu cîntea: îți spun ~ că nu le-am luat eu ② Cu cînte, plin de cînte: s'a purtat ~.

CINTEZĂ, CINTIZA (pl.-ze) Mold. Trans. CINTIȚĂ (pl.-ie) sf. ① Păsărică cenușie-brună, cu coada neagră, foarte vioale, cu cîntec plăcut, pentru care amatorii de păsări o țin în colivii (*Fringilla coelebs*) (1172): cîntiza și pietrușul făceau să răsune colni-

cele prin vocea lor asușită (FIL.); o bălătită unde mierlele, cîntile și grangurii se scaldă (NEGR.) ② ~ **DE-IARNĂ, ③**

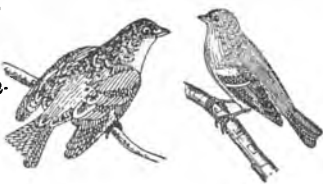

Fig. 1171. Cinteze de-iarnă.

Fig. 1172. Cinteze.

CINTEZOIU, CINTIZOIU sm. Bărbătușul cîntezilor: cîntezoi și plășoi, toți 11 Fig. 1171. Cinteze de-iarnă. întîmplau ou dulcele lor cîntări (oob.).

* **CINTIRON sn. (P) = CENTURON:** cere ocoanli să-mi dea sabia și ~ ul (CAR.).

CINTITĂ = CINTEZĂ.

* **CINTRU shst.** ① Încovoietura concavă a unei bolti ② Lemnăria pe care se zidesc boltile (1173) [fr.].

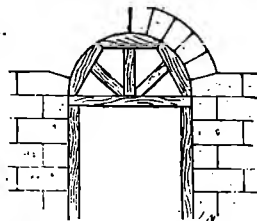

Fig. 1173. Cintru.

CINTEACĂ (pl.-zeci) sf., CINZEO sn. Măsură de capacitate pentru vin sau rachiu, o jumătate de litră (= cincizeci de dramuri): le aruncă într-o cinzeacă de rachiu de drojdii (CAR.); ca să-l îmbuneze îl cînteste o'un cinzeo de țuică (LUNG.).

CIOABĂ (pl.-be) sf. ① **Bucov. = CIUBEICĂ:** la-ți lut și-ți, fă o ~ cu un olușuc lung (SB.). ② **Trans. (vic.)** Vas de lemn spurcat [comp. oloșb].

CIOACĂ¹ (pl. cioace, eloci) sf. ① Cioară cu gîtul cenușiu care se cocotează mai adesea pe clopotnițele cele mai înalte; numită și „cioară-gulerată”, „stancă”, „stăncuță”, „papagal-țigănesc” (*Corvus monedula*) (1174) ② Poreclă dată Țiganului: uite-așa o pătră cioacele și grauri de ighipteni (JIF.) [comp. vsl. č a v ŭ k a, bg. srb. č a v k a, ung. csóka].

Fig. 1174. Cioacă.

CIOACĂ² (pl.-ce) sf. ① Un fel de scoabă la jugul joagărului ② **Olten.** Un fel de cirilg sau lemn încovoiat cu care se prinde porțile grădinii, ușa pridvorului, girlicului, cramei, etc., ca să nu se deschidă ③ **Timocop** ④ Cirilg prins de luminarea sau prăjina unei cumpene ⑤ Trunchiul cu rădăcinile unui copac scos din pămînt ⑥ pl. Capetele brațelor ferestrelor, unde se întinde sfoara ⑦ pl. = **CARAFTE** [comp. srb. č u k a].

CIOACĂ³ (pl.-ce) sf. Băn. Olten. Trans. Deal mai ridicat acoperit cu păduri; [srb. blg. č u k a].

CIOACLĂ (pl.-ie) sf. ① Cărucior sau saniușă de transportat lemne ② Încărcătura de lemne dintr'un astfel de cărucior: p'asa frig o ~ de lemne costă un galben (DLVR.).

CIOAIE = ACIOAIE: sunetul clopotelor de ~ (PAC.).

○ **CIOANCĂ (pl.-ce) sf. Mold. F.** Lulea scurtă: pune roata la loc..., își aprinde cioanca (CRG.).

○ **CIOANDĂ (pl.-de), CIOANDRĂ (pl.-re) sf. Mold. Trans.** Ceartă: îl sare (tădără, și se iau la cioandă (SAD.).

CIOANE sf. * = **TALPA-GISTE¹.**

CIOARĂ (pl.-re, elori) sf. ① Pasăre neagră, cu reflexe vinete, mai mică decît corbul (= 50-53 cent. lungime), cu ciocul mai scurt decît capul, care se hrănește cu insecte și cu păsări; numită și „cioară-vînată”, „cioară-bălătată”, „cioară-de-pădură”, „cioroaie” sau „cioroaică” (*Corvus cornix*; *Corvus corone*) (1175) ② Varietate de cioară cu ciocul golăș înconjurat de un cerc cenușiu; numită și „cioară-neagră” sau „cioară-de-cîmp” (*Corvus frugilegus*) (1176); ③ Cît cioara'n par, foarte puțin timp, numai o clipă; a sta înțipit,

Fig. 1175. Cioară.

1. Cioban din Ardeal, după un codice unguresc (1729). — 2. Cioban din Banat (sec. al XVIII-lea). — 3. Cioban din Ardeal (sec. XVIII). — 4. Cioban din Banat, după Raffet (1839). — 5. Cioban din Șistarovăț, după Valerio. — 6. Cioban român, după Valerio. — 7-8. Ciobani români, după Bouquet (1840). — 9. Ion Gorun, baciul stinei din Poiana-Coștilei (Prahova). — 10-11. Ciobani din Prahova. — 12-14. — Ciobani din Maramureș — 13-15. Ciobani de lângă Sibiu. (12-15 după Tache Papahagi). — 16. Cioban din jud. Ialomița. — 17-19. Ciobani din Basarabia, după D-rul Manolescu.

a geoa ca ciorea'n par, a se fuduli, a se rățoi: s'ar fi fudult în streang ca ciorea'n par (ALECS.); m'or rîde și ciurile de pe gard, toată lumea și-ar bate joc de mine; în blesteme: mînea-l-ar cioreale! adică: să-i rămîie trupul neîngropat și să devie pradă ciorelor ¶ ① ② ~GULERAT = CIOACĂ ¶ ① ② ~PUCIOASĂ = DUMBRĂVEANCA ¶ ① ② Marțea ciurilor ~ MARTI ¶ ① ② iron. Poreclă dată Țiganului sau Țigăncii: da oasă-ți piscul mai tare, ~, și ciurile mai dischetai (ALECS.) ¶ ① ② În diverse locuțiuni, aproape cu același înțeles ca „dracu”: lucrul ciurilor! stie-l cioreale, lasă-l la cioreale, etc. ¶ ① ② ~CEAPA-CIORII ~CEAPĂ; ~FASOLEA-CIORII ~FASOLE [comp. alb. sorre; friul. cōre].

Fig. 1176. Cioreă-de-cimp.

CIOARECI sm. pl. ① ② Un fel de nădragi de aba sau de dimie albă, foarte strimți, pe care-i poartă țărani, mai ales iarna (1177): Românul trase numai dect niște ~ curai (isp.) ¶ ① ② Țesătură de lînă în patru ite, din care se confecționează cioareci ¶ ① ② Băn. Trans. ¶ 1 Un fel de ciopari de dimie groasă care acoper fluielul piciorului; se poartă de țărani și de țărance, atit iarna cit și vara.

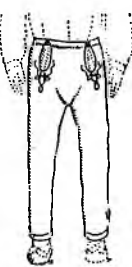

Fig. 1177. Cioareci.

○ **CIOARSA**, **GIOARSA** (pl.-se) sf. iron. Mold. Cutit, topor, etc. știrbit, tocit, care nu taie: niște cioarse de nioi o treabă (CRG.); Anurariu... puse mîna pe cioarsa ruginită (ed.-del.) [rut. bg. cōereslo].

CIOATĂ (pl.-te) sf. Mold. Bucov. Buturugă, buștean: era o mulțime de bolovani și cioate răsturnate care păreau a fi aduse de puhoi (GN.) [cf. CIOT].

CIOB (-buri) sn. ① Spărtură dintr'o sticlă, o-gîndă, oală sau din ori-ce alt vas fărîmat în bucăți, hîrb: scîlpitoare ca niște cioburi de o-gîndă în bătaia soarelui (VLAM.); rîde ~u de hîrb ~u Hîrb ¶ ① ② Fund de oală spartă, umplut cu grăsimi, întrebuintat ca opaiț: o colibă în care ardea un opaiț în ~ (isp.) ¶ ① ② Pr. ext. Bucată dintr'un obiect sfărîmat: un iac de sînge închegase pe cioburile viorii (OLVR.). [ung. c s o b a „butoiăș”].

Fig. 1187. Ciobăcă.

○ **CIOBACĂ**

sf. Mold. Bucov. ~ Luntre făcută dintr'un trunchiu de copac scobit (1187): au urcat-o într'o ~ și au trecut-o apa (R.-COB.); pe mare umbra un moșneag cu ciobaca (VOR.) [rut. cō o b a k].

CIOBAN sm. ① ② Păstor, cel ce păște oile (1187) TAB. XV ¶ ① ② STEAUA CIOBANULUI, luceafărul de seară, planeta Venus; CIOBANUL CU OILE, constelația Lîrei (1179) ¶ ① ② TĂȘCUTA-CIOBANULUI = PUNGULIȚA ¶ ① ② ~ TRAISTA-CIOBANULUI, plantă ierboasă, cu flori mici, albe; numită și „punguliță-păstorului”, „punga-popii”, „straița-popii”, „tășculiță”, „paștele-calului”, „paștele-cailor”, „buruiană-de-friguri” (Cap-sella bursa pastoris) (1181) ¶ ① ② VARGA-CIOBANULUI, mare plantă spinosă, cu flori liliacii, rar albe; numită și „varga-păstorului”, „iarba-voini-

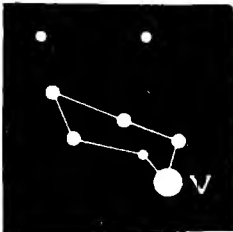

Fig. 1179. Ciobanul-cu-oile. V. Steaua Vega.

cească”, „scailu-voinicesc”, „scailu-voinicului”, etc. (*Dipsacus silvestris*) (1180); — VARGA-CIOBANULUI = SCAILU [tc.].

CIOBANAȘ sm. ① ② dim.

CIOBAN: fi plăcea să asculte și la vîersul ce scoate din fluiel un ~ (isp.) ¶ ① ② Ciobănașul, numele unei hore, în Ialomița și Dobrogea ¶ ① ② pl. Mold. ~ Un soi de decupercis (sez.).

CIOBANĂ

(pl.-ce) sf. ① ② Nevastă ciobanului ¶ ① ② Păstoriță.

CIOBĂNEL

sm. dim. **CIOBAN**. Fig. 1180. Var. **CIOBĂNESC** ga-ciobanului.

1. adj. ~ De cioban: ofine ~; fluiel ~; glugă ciobănească; trîntă ciobănească.

2. **CIOBĂNEASCĂ** sf. Numele unui danț țărănesc.

CIOBĂNEȘTE adv. ① ② Ca ciobanul: sta departe... rezemat ~ în tolag (DEM.) ¶ ① ② = CIOBĂNEASCĂ [ciobănesc].

CIOBANI (-ness) 1. vb. tr. ~ A face cioban.

2. vb. intr. A fi cioban, a trăi ca cioban: să giuri o'am ciobănit de cînd is pe lume (ALECS.).

3. vb. refl. A se face cioban.

CIOBANE sf. ~ Starea, traiul de cioban: Lasă-te de ~ Vin' cu mine 'n haiducile (OC.).

CIOBĂNIȚA (pl.-te) sf. ~ Păstoriță: pre-făcîndu-se în ~, păștea oile el în poienita Cerebucului (GRIG.) [cioban].

○ **CIOBIC** = TOABĂ.

○ **CIOBIRNĂC** (pl.-ace) sn. ① Olten. Păringă, par ce se bagă prin urechile hîrdăului, cînd se cară ceva cu el ¶ ① ② Băn. Ciubăr mare (de 30-80 de litri) pentru lăturile porcilor (AUS.) [srb. c̃ a b r e n a j].

CIOBOATĂ = CIOBOTĂ: aud tropăind prin sală cioboteale grele și cu pînteni (VLAM.).

CIOBOTĂ, **CIUBOTĂ** (pl.-te) sf. Mold. ① ② Cizmă: nu omnea să-mi tee tata ciubotele și să rămîn de rușine înaintea tovarășilor (CRG.) ¶ ① ② pl. ~ Despăgubire în bani pentru alergătura slujbașilor inferiori însărcinați cu executarea unui mandat: pentru cioborilor dumilorvoastre, ne-au venit jalobă că iau cite 6 orți și 2 lei (RG.) [rus. c̃ o b o t ū].

CIOBOTAR (IU), **CIUBOTAR** (IU) sm. Mold. ① Cizmar: un croitor francez se înghionțește cu un ciubotar neamț (ALECS.) [ciobotar].

CIOBOTĂRIE, **CIUBOTĂRIE** sf. Mold. Cizmărie: aș face ciubotă, dacă aș ști ciobotăria (ALECS.); îi bulnea risul pe toți ucenicii din ciubotărie (CRG.) [ciobotar].

CIOBOTIȚĂ, **CIUBOTIȚĂ** (pl.-tele) sf. Mold. ① ② dim. **CIOBOTĂ**: Cizmuliță: pe cucoș îi purta ~ încălțat cu ciubotele galbene (CRG.) ¶ ① ② Botină, pantof ¶ ① ② ~ CIOBOTIȚA-VOVULUI, mică plantă ierboasă, cu flori galbene foarte mirositoare, cultivată adesea ca plantă ornamentală; numită și „a(n)gli-cei”, „oglice”, „țîța-oi” sau „țîța-vacii” (*Primula officinalis*) (1182) ¶ ① ② ~ CIOBOTIȚA-VRSULUI, plantă ierboasă, cu flori purpurii, ce crește prin munți (*Cortusa matthioli*) (1183).

Fig. 1182. Ciobotița-vovului.

CIOC¹ (pl.-ouri) *sn.* ① **Partea cornoasă a botului păsărilor care le servă de gură, plisc** (□ 1184): s'a bătut cu Por împărat și cu pasărele ou clocot de fier (i.-oh.) ② Cît se poate îmbrăca cu ciocul: corbule, corbule, mie să-mi aduci un ~ de apă dulce (isp.) ③ **CIOCUL-BERZEI**, plantă erbacee, cu flori mari albastre, mai rar albe; numită și „pliscul-cucoarei”, „grehetin” sau „săgetică” (*Geranium pratense*) ④ Gura unui urcior, în forma unui cioc de pasăre: au luat... una un lighean de aur, alta o onă ou~ (CAR.) ⑤ Virtul, capătul de sus al leucii ⑥ Gura sau falca de la clește ⑦ Capul, clobanul cleștelui de la scaunul de doage ⑧ Partea dinainte a corăbiei ⑨ *Trans.* Ciul, moț; un fel de pieptănătură a femeilor

Fig. 1183. Cioacă-ursului.

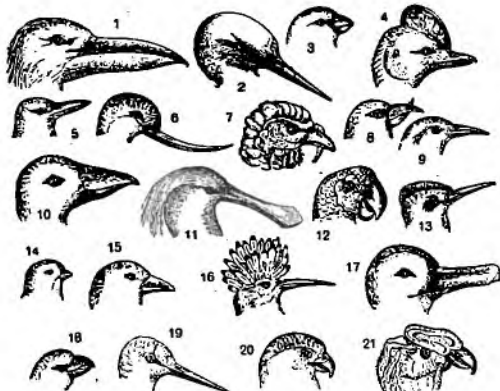

Fig. 1184. 1. Ciocuri: 1. Babiță. — 2. Barză. — 3. Botgros. 4. Casoar. — 5. Corb. — 6. Culic. — 7. Curcan. — 8. Forfecuță. 9. Ghionoaie. — 10. Gîscă. — 11. Lopătar. — 12. Papagal. 13. Pescăruș. — 14. Pițigoiu. — 15. Porumbel. — 16. Păpuș. 17. Rață. — 18. Sfrancioc. — 19. Sitar. — 20. Șoim. — 21. Vultur pleșur.

(FAC.) ⑦ Părul de la bărbie lăsat neras, pe cînd restul bărbii e ras (□ 1185): merge la bărbier să-și potrivească ~ul, mustățile și părul (CAR.) [comp. bg. čovka].

CIOC² *interj.* ① Imită o ciocănitură, o lovitură răsunătoare: cînd bătea vîntul, se loveau lemnele unul de altul și tot făcea cloc! cloc! (sa.); *uneori sub forma cloc-boc sau cloc-boca*: moșu, cloc-boc! pînă dădu de buzele cazanului (plvr.) ② Imită sunetul produs de bătaia în ușă: s'a dus pîlînănd la furnică și a bătut în ușă: cloc! cloc! (BR.-VN.) [onom.].

③ **CIOCALĂȘTE** *sf. Mold.* ④ Lanul sau ogorul de pe care s'au cules păpușoi: oțmup trist de toamnă... ou clocălaștile ou țegi de clocan! asouțli (s.-ALD.) [ciocălaș].

⑤ **CIOCALĂU, CRUCALĂU** *sm. Mold. Bucov.* ⑥ Cocean de porumb (cu sau fără boabe), ștulete: o broșură învîlitoare meșteșugului de a face zahăr din ciocălai de oncuruzi (NEGR.); apucă un ciocălaș și face sfiir! ou ei după dînsul (sa.) ⑦ Coccoanul tulpina ce rămîne în pămînt după ce s'a tăiat porumbul (□ 1186) ⑧ Căcuruz de brad sau de pin [ung. csukló].

⑨ **CIOCALDAN** *sm. Bucov.* Fecior tînar cam de 17-18 ani (BR.).

⑩ **CIOCĂLTĂU**, *pl.-tele*, **CIOCĂLȚEU** (*pl.-tele*) *sn.*

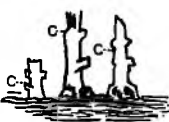

Fig. 1186. C. C. Cio-călei de porumb.

Mold. Olten. Cuiul din proțap, cuiu cu care se prind cîrcele cu tînjala sau cu oiștea [srb. ček t a l o].

CIOCAN¹ (*pl.-ane*) *sn.* ① Cocean de porumb sau de varză: s'a dus să încarce niște ~i (s.-ALD.) [srb. čokan].

CIOCAN² (*pl.-ane*) *1. sn.* ① Unealtă de fier, de diferite forme, avînd o coadă de lemn, și cu care se bate sau se lucreează fierul și alte metale (□ 1187); ② tot Țiganul își laudă ~ul, fiecare se laudă, socotește că e mai bun ceea ce-i aparține; a fi între ~ și nicovală, a fi într-o astfel de situație, în-cît ori încotro s'ar întoarce cineva, ar în-tîmpina greutăți sau ar da greș; F a sta ~ pe (sau a se ține ~ de) capul cuiu, a nu da pace cuiu supărîndu-l cu stăruințe spre a dobîndi ceva sau a-l îndupleca la ceva ③ Ciocănel cu care se bate coasa (□ 1190) ④ ~ cu aburi, butuc enorm de fontă, pus în mișcare cu aburi (prin forța hidroauiică sau prin electricitate), care se întrebuițează în uzine pentru lucrarea bucăților mari de fier (□ 1188) ⑤ Unul din oscioarele așezate în urechea mijlocie (— URECHE) ⑥ Un fel de belciug de fier înțepenit la o poartă, cu care cineva lovește spre a vesti pe cei dinăuntru s'o deschidă.

Fig. 1187. Cioacane.

⑦ *2. sm.* ⑧ Pește de mare cu capul în formă de ciocan (*Zygaena malleus*) (□ 1189) [comp. vsl. ček an ū, bg. čukan ū].

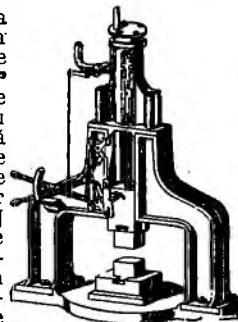

Fig. 1188. Cioacan cu aburi.

CIOCAN³

(*pl.-ane*) *sn.* ① Păhăruț de ra-chiu: căldura și un ~ două de ra-chiu mai mult îl moleșea cu desăvîrșire (D.-ZAMF.) [srb. rut. čokan, bg. čokan ū].

Fig. 1189. Cioacan de coasă.

Fig. 1190. Cioacan de coasă.

② **CIOCANĂRIE** *sf. Mold.* ③ Locul de pe cîmp unde a fost semănat porumb și au rămas numai cotoarele (PAMF.) [ciocan ū].

CIOCANĂȘ¹ (*pl.-așe*) *sn.* ① *dim.* **CIOCAN** ②: în dreapta ține-un ~ de lem (VLAH.) ③ Mic ciocan de lemn cu care se bate pe coardele țîmbalului: țîmbalagiu se da de ceasul morții bătînd din ~e (D.-ZAMF.) ④ = **CIOCAN**² ⑤.

CIOCANĂȘ² *sm.* Ocnaș sau lucrător care taie cu ciocanul sare dintr-o ocnă: cele din urmă bătăi ale ~ilor căzura răzlețe în adîncimi (SAD.).

CIOCĂNEA *sf.* ① = **SITAR**.

CIOCĂNEALĂ (*pl.-eii*) *sf.* Faptul de a ciocăni.

CIOCĂNEL¹ (*pl.-ele*) *sn.* ① *dim.* **CIOCAN**² ② ③ Bucăciță de lemn la pian, în formă de ciocănaș care se pune în mișcare cînd se apasă pe o clapă și face să vibreze o coardă a instrumentului ④ = **CIOCANĂȘ**¹ ⑤ ⑥ *Trans.* Broderie, înfloritură cusută de-a lungul mincilor cămășii (FAC.).

CIOCĂNEALĂ² (*pl.-ele*) *sn.* *dim.* **CIOCAN**²: an depozit... să găsești călătorii căte un ~ de lacrimă de prună (LUNG.).

CIOCANI (*-neso*) *vb. tr. și într.* ① A bate cu ciocanul sau cu un obiect oare-care: ciocănînd înîstît cu condul pe masă (CAR.) ② A lovi ușor cu degetele, a bate la ușă: mă ciocăni în piept și 'n apate (GN.); aud ciocănînd la ușă (i.-oh.) ③ A bate, a lovi ușor cu ciocul: vîrdarea cească copacul și mai slab

nude găsește, acolo ciocănește (PANN) ¶ ④ ⑤ A bate capul cuiva, a sta ciocan pe capul cuiva: las'o și pe mătusa Paraschiva, să mă ciocănească de dimineată pînă în seară (SAD.).

CIOC(Ă)NITOARE ◀ **CIOCÂNĂTOARE** *sf.* ① ② **GHIONOIE:** sălta o ciocănitoare peșture, torcănind în dreapta și stînga (GRIG.); ciocănătoreea se cățăără cu ghiarele de trunchiul unui mesteacăn (GRL.) ¶ ③ = **VĂRDARE** ¶ ④ ~ **MIȚĂ** = **SCORTAR** [ciocăni].

CIOCĂNITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a ciocăni ¶ ② Lovitură repetată date cu ciocanul, cu ciocul, cu degetele, cu copitele, etc.: s'au luat și s'au dus cătinel după vuetul de potcoave (SB.). ciocăniturile ritmate ale trapăului de potcoave (CAR.).

○ **CIOCĂRAU** *sn. Trans.* Os mare, ciolan (VIC.) (FAC.).

CIOC-BOC ◀ **CIOC**.

CIOC-GROS *sm.* ① = **BOT-GROS**.

CIOCHE *sf.* ① Unealtă a dogarilor care, lovită cu un ciocan, împinge cercurile buților mai jos (□ 1191) ¶ ② Colțul din dreapta sau din stînga scaunului dinapoi la căruță ¶ ③ Capătul de sus al cleștelui de la scaunul de doage, numit și „cap”, „căpățînă”, „clobanț”, „cioc” sau „broască”. [srb. čalkja, ung. csáklya].

CIOCINĂ (*pl.-ne*) *sf.* ① Curea la capătul dinapoi al șelei, de care călărețul își leagă traista cu merinde sau bagajele (SA): și ou șaua de meșină... și ou plosca la ~ (ROC.) ¶ ② *pl.* Cele două virfuri sau oblicurile dinapoi, la șeaua de lemn ¶ ③ A atrîna, a lega, a pune, a spînzura ceva la ~ (sau ciocchine), a părăsi, a da uitării; al să-ți rupi ciocchinele (= ai să te ostenești de pomană) umolind și tot n'ai să găsești slugă cum cauți dumeata (CAR.) [c. čyk y n].

CIOCI *sm. pl. Trans.* ① Ciorapi, lungi pînă la genunchi, făcuți din pănură albă de lînă, ce poartă țărancele.

○ **CIOCILTĂU** = **CIOCĂLTĂU**.

CIOCIRLĂN *sm.* ① Bărbătușul ciocirlici; F: a prins ~ul de coadă, s'a îmbătat, s'a cherchelit ¶ ② = **CIODRIE** [cioc, „mot” + suf. -irlă + suf. -an].

CIOCIRLET *sm.* ① = **SCORTAR**.

CIOCIRLIE *sf.* ① Păsărică de culoarea cafenie, cu nuanțe roșcate pe-alocuri, cu coada lun-

Fig. 1191.
Cioclie.

Fig. 1195.
Cioclu.

Fig. 1192. Ciocirlicie. Fig. 1193. Ciocirlicie-moțată.

gă; trăește mai ales pe cîmp și se hrănește cu grăunțe; se înalță foarte sus în aer și ciripitul ei vesel se aude uneori, cînd abia se mai zărește în văzduh, ca un punct negru; numită și „ciocirlicie-de-vînt” sau „ciocirlicie-de-cîmp” (*Alauda arvensis*) (□ 1192): Ea cîntă dulce ca ciocăria Ce ciripește vesel în zori (ALECS.) ¶ ② ~ **MOȚATĂ**, varietate de ciocirlicie cu un moț de pene pe cap; numită și „ciocoiu”, „moșuț” sau „păcurar” (*Alauda cristata*) (□ 1193) ¶ ③ ~ **MIȚĂ**, ~ **FLUIERĂTOARE**, specie de ciocirlicie cu pîntecele alb, și cu un mic moț pe creștet; e singura dintre ciocirlii care se cățăără pe copaci și trăește mai mult pe cîmpiile întinse (*Alauda arborea*) ¶ ④ ~ **DE-BĂRĂGAN**,..... specie de ciocirlicie mare care trăește la noi mai ales prin Bărgan (*Melanocorypha calandra*) (□ 1194) ¶ ⑤ Tenchiu de legat pluta de mal ¶ ⑥ Un danț, țărănesc [comp. **CIOCIRLAN**].

Fig. 1194. Ciocirlicie-de-Bărgan.

CIOCIRTAURI *sf. pl. Mold.* ① Locuri deluroase, ripoase (RV.-CRG.).

CIOCIRȚI (-tesc) *vb. tr. Mold. Bucov. Băn.* ① A tărima în bucăți (cu o unealtă tăioasă), a tăia un trup în bucăți, a ciopirti: Cu palosu-i ciocirtea, Bucată de sapte-oca, Nici dulăii n'o mîncea (ROC.) ¶ ② A ciopli: făcepe a ~ un gărneț de stejar (CRG.).

CIOCLAS *sm.* Țăran care cară sau vinde lemne cu ciocăla.

† **CIOCLAS** *sm.* Consilier comunal: ~ii satului nu știu încotro s'o mai duc (R.-COD.) [cioclu].

CIOCLEJ *sm.* = **CIOCĂLAU**.

CIOCLEJEL *sm. Bucov.* ① = **OCRIUL-BOLUI** [cioclej]; comp. gătejel, un alt nume dat acestor păsărele].

CIOCLOAVĂ (*pl.-ve*), **CIOCLOVINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Ciocolu ruginit, termen de dispreț dat în special arendașilor și funcționarilor: tot ei o plăti gloaba, cînd l-o zări cioclovina (LUNG.).

○ **CIOCLOD** (*pl.-oade*) *sf. Băn. Olten.* ① Cocean, strujan (de pomb) ¶ ② Restul (miezul cu simburii) ce se aruncă, după ce s'a mîncat un măr sau o pară: vînzînd merele... mîncea pînă se sătură, dar ciocloadele le lăpădă jos (CIAUS.).

CIOCUL *sm.* ① Individ care, în timpul unei epidemii de ciumă, căra morții la groapă; în timpurile vechi acești ciocli aveau un staroste, și se bucurau de multe privilegii: ciocli... nu lipseau de a arunca sdrēnte rupte de la ciumași, ca să răspîndească contagiunea (R.-COD.) ¶ ② Cel ce ridică morții spre a-i duce la cimitir (□ 1195): îi lu ~, și eu le voiu fi popă (OL.). ¶ ③ = **CIOCCLAS** (R.-COD.) [comp. bg. čokla].

CIOCMĂNEALĂ (*pl.-ii*) *sf.* Faptul de a (se) ciocmăni; ceartă.

CIOCMĂNI (-nesc) ① *vb. tr.* A bate capul, a năda pace stăruind într'una pentru ceva: după ce-l mai ciocmăni mînera o toană, puse în gînd să-i iacă voia (ISP.).

② *vb. refl.* A se certa [comp. ung. csokmány].

CIOCNEALĂ (*pl.-eii*) *sf.* Faptul de a (se) ciocni; izbitură: în lăuntru s'aud ciocneii de pahare, bușeli de călofie și sbîrîlîit otova al cobzarului (OLVR.).

CIOCNET (*pl.-te*) *sm.* Ciocnitură: se aud... ~e de pahare și cliote de veselie (ALECS.) [ciocni].

CIOCNI (-nesc) ① *vb. tr.* ① A lovi cu ciocul, a sparge cu ciocul ¶ ② A lovi, a izbi de ceva; ~ paharele, a atinge paharele unul de altul lovindu-le ușor, spre a închina în sănătatea cuiva; ~ ouă, a sparge ouăle roșii, de Paști, izbindu-le ușor unul de altul.

② *vb. refl.* ① A se lovi de ceva, a se izbi unul de altul: capul meu se ciocni de un alt cap (ALECS.); s'au ciocnit două trenuri ¶ ② A se lovi cu armele, a se lăua la bătaie, a se închiara [comp. rus. čoknyti].

CIOCNIRE *sf.* ① Faptul de a (se) ciocni: ~de trenuri ¶ ② Efectul unei forțe mari care lucrează un timp infinit de mic.

CIOCNIT *adj.* ① *p.* **CIOCNI** ¶ ② Plesnit, crăpat, spart (*verb.* de un vas) ¶ ③ Țicnit ¶ ④ F Amețit de băutură.

CIOCNITOARE ◀ **CIOCÂNITOARE**.

CIOCNITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a ciocni; lovitură, izbitură: pe la miezul nopții, aude împărțatul o ~ în fereastră (RET.) ¶ ② Sgomot produs de un obiect ce se ciocnește de altul: șipul care, atîngînd scîndura, produce o ~ de speriat (CAR.).

CIOCOACĂ (*pl.-ce*) *sf.* ① Nevasta unui ciocoiu: am să te fac s'ajungi ~... și să devii nevasta ciocoiului Lipicescu (ALECS.) ¶ ② Femeie cu apucături de ciocoiu: cum oiu duce pe ciocoaica acasă, îmi string cătra-fusele (FIL.).

CIOCOFLEANDURĂ, **CIOCOROFLEANDURĂ**, **CIOCOROFLEAC** *sm. iron.* Ciocoiu: cred și eu, ciocorofleandură! (ALECS.); ciocorofleac, care se țirfe pe urmele tălpilor bolieresti (ALECS.).

CIOCOÎ (-oiesc) *vb. tr. și refl.* A (se) face ciocoiu, a lua apucăturile de ciocoiu; a se slugărnic: nu te-ai ciocoi pe îngă vre'un boier mare (STAM.); de prins a te ~ la toți Domnii, ai vîndut pe Despot (NEGR.).

CIOCOLAS, ○ **CIOCOLAS** *sm.* ① *dim.* **CIOCOIU** ¶
② Slugă boierească: calemgili, ~li... purtau işle mare (A.-GH.).

CIOCOLIESC *adj.* ① De ciocoiu: apoi eu la deprins ou strale de iste ciocolesti? (ALECS.). ¶ ② Slugarnic ¶ ③ Rafinat, întocochit (vorb. de scrierea cirilică): citeam slova cea mai ciocoliasă şi scriam cu trei aruncături pe de-asupra (A.-GH.).

CIOCOIME *sf. col.* **CIOCOIRU**. Tagma, ceata ciocoilor, toţi ciocoii; mulţime de ciocoi.

CIOCOCINICIE *sf.* Apucături de ciocoiu, slugarnicie.

CIOCOISM *sbst.* Purtare, apucături de ciocoiu, slugarnicie: ~ul îndemna a fi mare cu cei mici, şi mic cu cei mari (ALECS.).

CIOCOIU *sm.* ① ‡ Curtean, slujbaş la Curte ¶ ② Slugă boierească: am fost la oncoanaşul, şi ~ul dumisale nu m'au lăsat să intru în odale (STAM.). ¶ ③ Linguşitor, om slugarnic ¶ ④ Nume dat de ţărani arendaşilor sau vătafilor acestora, funcţionarilor şi oricui e îmbrăcat în haine nemţeşti, în haine albastre: abuzurile impiegatilor făcuseră pe Românii stigmatiza cu porecla insultătoare de ciocoi pe toţi aceia cari nu erau din rindul lor (ALECS.). ¶ ⑤ Om boierit de curind, îmbogăţit de puţină vreme, boier făcut din slugă, parvenit: parventul şi ~l voese numai dect să fie de viţă (A.-GH.); ⑥: nici din salce cero de bute, nici din ~ om de frunte ¶ ⑦: ‡ Ciocirile moţată [comp. bg. čokoj].

***CIOCOLATĂ** (pl.-te), ***CIOCOLADĂ** (pl.-de) *sf.* ① Pastă alimentară virtuoasă făcută din cacao şi zahăr ¶ ② ‡ Băutură preparată cu această pastă: o ceaşcă de ~ [fr. chocolat; germ. Chocolate].

***CIOCOLATIU** *adj.* De culoarea negricioasă a ciocolatei.

CIOCOROFLEAC, **CIOCOROFLEANDURĂ** = **CIOCOROFLEANDURĂ**.

○ **CIOCOT** (pl.-te) *sn.* **Băn.** ‡ Viţă de vie [srb.].

‡ **CIOCOTNIŢĂ** (pl.-te) *sf.* ① ‡ Linguşitor josnic, slugarnic ¶ ② **Băn.** ‡ = **GAITA**.

‡ **CIOCOTNIŢI** (-tăse) *vb. într.* A linguşi, a se arăta slugarnic [ciocotniŭ].

CIOCULEŢ (pl.-te) *sn. dim.* **CIOC**: cu ~ele lor, o mincua numai de cit (BR.-VN.).

CIODOLAN, **CIODĂLAN** (pl.-ane) *sn.* Ciolan mare, Fulga pe buştean sedea şi rodea d'un cioldălan (ROC.).

CIOF *sm.* ① = **CIUF** ¶ ② **Mold.** ③ Naiba, dracul; om ticălos, afurisit: parcă eşti ciolu cel din borta (ALECS.); că mare ~ li, bată-l crucea (ALECS.).

CIOFĂI (-ăse), **CIOFĂNI** (-ăse) *vb. tr. Mold.* ① A minca încet, abia mişcând din făci ¶ ② **Trans.** (suo.). A minca plescând din gură [onom.].

○ **CIOFLEC** *sbst. Mold.* ① Jumătate de dovleac ¶ ② Ciocan de ţuică (RV.-CRG.).

CIOFLICAT *adj. Trans.* Atârnat în jos (vorb. de urechi), clăpăug, blegoşat: se făcu poro ou toţi porcii... cu urechile ~e (RET.).

CIOFLI(N)GAR *sm. Mold.* ① Poreclă dată celor îmbrăcaţi în haine oraşeneşti, în straie nemţeşti, sau unui sărac care se împoponează cum poate mai bine, ca să se arate mai de neam, surtucar, pantalonar: am mai văzut dă-unăzi... pe-ai ci prin sat un ciolfingariu de-ai tîne (CRG.). ¶ ② Sdrenţăros, calic (în Muntenia): ne tot trimit la taft ote un ciolfingar vinăt şi rupt de foame (A.-GH.) [germ. Schuhflicker „cîrpaciul”].

CIOFOTI (-otese) *vb. într. Trans.*

① A rima (ca porcii), a scormoni cu ritul: puceleşul tot ciototea cit era ziu-lita de mare (RET.). ¶ ② = **CIOFĂI**.

CIOGOLI = **CIUGULI**.

‡ **CIODODAR** *sm.* ① Slujbaş al curţii care îngrijea de încălzirea Domnului: făcuse meseria de ~ în curtea acestor principie (FIL.); baş-ciododar, mai marele peste ciododari ¶ ② Slugă care însoţea pe înalţii demnitari, la Turci ¶ ③ Slugă domnească [1196]: trimite-mi sus patru čohodarj].

Fig. 1196.
Ciododar.

~i (A.-GH.) [tc.

‡ **CIODODARIT** *sbst.* O dare specială ce plăteau cizmarii [ciododar].

CIONAC, **CIONAG** *sbst.* ① ‡ Varietate de struguri ¶ ② Cosor.

CIOLAC (Ă) *adj. şi sm. f.* Ciung(ă): stetea cu fruntea la pămînt şi se ruşa pentru mîna lui ~ă (DVR.), [tc.].

CIOLAN (pl.-ane) *sn.* ① Os al trupului omenească: ne-a îngheţat limba în gură şi mîduva în ~e de frig (CRG.); ②: mi-a trecut ~ prin ~, sint rupt de oboseală ¶ ③ Os de animal lung şi gros, cu mîduvă; ④: carne fără ciolane nu se poate, în ori-ce daravere, la ori-ce afacere este şi cite o parte neplăcută; ⑤: a da cuiva un ~ de ros, a se scăpa de stăruinţele cuiva, dîndu-i un mic profit ¶ ⑥: Pămînt cretos, argilos (A.-COO.) ¶ ⑦ pl. Obezii (de la roată) [vsl. član ŭ ¶ ⑧ rut. čolan].

CIOLĂNAŞ (pl.-aşe), **CIOLĂNEL** (pl.-ele) *sn. dim.* **CIOLAN**: peste trei zile nu rămîne din el dect două ciolănăşe subţirile (ALECS.); ciolănelul cala era o săgeată (vor.).

CIOLĂNOŞ *adj.* ① Cu ciolane multe ¶ ② Osos, cu oase tari, puternice: sint oameni urşi, cu faţa ciolănoasă şi sălbatică (RG.). ¶ ③: Pămînt ~, pămînt argilos, tare, grăunţos.

CIOLBOC (pl.-ceuri) *sn. Trans.* Picior de porc (suo.): nouă ni se pare că-l un ~ mare de porc (FR.-COR.) [comp. CIOLAN].

CIOLGĂ (pl.-ge) *sf. Maram.* ‡ Vităslabă de-i numeri coastele: mi-a dat o ~ de văcuţă de nu-l vrednică nici treizeci de florişti (RET.).

○ **CIOLOMĂC**, **CIOLOMAD** *sbst. Băn.* ‡ Porumb semănat des, care nu e lăsat să crească mare, ci se coseşte pentru nutreţ.

CIOLPAN *sm.* ‡ Trunchiul de copac uscat, rămas în pămînt sau doborît de vînt: o să te împiedici de ~i şi bolovani (N.-UR.).

○ **CIOLPĂU** *sbst. Mold.* ‡ Furcă mare, furcoiu (PAMF.).

CIOLTĂR (pl.-are) *sn.* Pătură frumos ţesută şi înflorată ce se pune pe spinarea calului de şea: cal domneşti împodobiţi ou ~ de fir (FIL.) [tc.].

CIOMAG (pl.-mege) *sn.* ① Băt gros, noduros, bită [1197]: găsese sat fără cîini, umbli fără ~ (PANN) ¶ ② Lovitură cu ciomagul: îţi umblă ceata de pumni şi spatele de ciomage (PANN); ③: cine nu 'nteleg de cuvînt, nioi de ~; ajunge un ~ la un car de oale, o vorbă e de ajuns pentru cine vrea să priceapă [tc. čomak].

CIOMĂGAŞ *sm.* Bătăuş, cel ce bate cu ciomagul.

CIOMĂGEALĂ (pl.-eii) *sf.* Faptul de a ciomăgi; bătaie cu ciomagul, bătaie cumplită.

CIOMĂGEL (pl.-ele) *sn. dim.* **CIOMAG**: îmi lual traista la umăr şi ~ul în mîini (PANN).

CIOMĂGI (-ăse) *vb. tr.* A bate cu ciomagul, a rupe cuiva oasele cu bătaia: rupea parul din gard şi ciomăgea o ceată întreagă (S.-ALO.).

○ **CIOMIRDAC** (pl.-aee) *sn. Often.* F Ciomag mare şi gros (RV.-CRG.).

CIOMOFAIU = **CIOMAFATE**.

○ **CIOMP** *sbst. Mold.* ① Cămaşă ori fustă prea scurtă (RV.-CRG.) ¶ ② Cotorul ciocălaului de porumb (PAMF.).

CIOMVICĂ = **CIOVIOA**.

○ **CIOND(R)ĂNEALĂ** (pl.-eii) *sf.* Ceartă, sfadă [ciond(r)ăni].

○ **CIOND(R)ĂNI** (-ăse) *vb. tr. şi refl.* A (se) certa, a se sfădi: stăi pe loc şi nu-mi mai ciondăni nepoţica (ALECS.); se ia la ciondăni ou mama din pricina mea (CRG.); se chiar ciondăni răi pînă ajunseră... să-i pună numele (RET.) [ciandăni].

CIONT 1. *adj.* ① Ciuntit, trunchiat, retezat: feciorul de boier, slut, ~ şi plin de sînge ca un stirv (usp.) ¶ ② Cu coada retezată, tăiată, fără coadă.

2. (pl. ciointe) *sn.* ‡ Stirv (os.) ¶ ③ Trunchiul retezat, buştean; Nu-i nioi grtu, nu-i nioi săcară, Numai ciointe-s pe hotărî (suo.) [comp. CIUNT].

○ **CIONT** 2. (pl. ciointe) *sn. Maram.* ① Os; ~ul spinării, şira spinării [ung.].

Fig. 1197.
Ciomag.

○ **CIONȚĂ** (-tez), **CIONȚI** (-teso) *vb. tr. Trans.* A ciunȚi, a reteza vîrful: merse ou foarfecile și-l cionȚă o leacă din mustața dreaptă (RET.); la a treia, o cionȚi (coada) pînă la doi coți (ODOE.) [c i o n Ț i].

○ **CIONȚĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Retezătură, ciunȚitură (ODOE.) ② Țes Semn făcut la urechile oilor retezîndu-li-se vîrful (PAC.) [c i o n Ț a].

CIOPA (R)ȚĂ (pl.-ăți, -ăți) *sf.* Bucată tăiată din ceva, cu barda, cu cuțitul, cu sabia, etc.: ① făcu oastea ciopăți ciopăți, de nu scăpă picior de păgîn (ISP.) [ung. csopot „grămadă“].

CIOPIȚI (-teso), **CIOPA (R)ȚI** (-teso), **CIOPIȚI**, **CIOPĂȚI** (-teso) *vb. tr.* = **CIOCĂȚI**: ① obișnăia și-l ciopătește ca pe castraveți (ISP.); ② cală de dulgher stîngaoln ciopătește birna (ODOE.) [c i o p a r Ț a].

CIOPLAS *sn.* ① Țes Cioplitore de piatră ② *Mold.* Copac crestat la coaje cu toporul, spre a servi ca semn de hotăr între două păduri (R.-COE.) [c i o p l i].

CIOPLI (-teso) 1. *vb. tr.* ① A tăia dintr'un lemn cu cuțitul, cu dalta, cu barda, cu toporul, etc.: torolpanul pe care și-l cioplește el dintr'un lemn noduros (ISP.) ② A netezi o piatră cu o dalta lovită cu ciocanul: începînd să cioplească un bolovan de piatră (OLVR.) ③ A scobi (în mod grosolan) figuri în lemn sau în piatră, a sculpta ④ ⑤ A subția, a subția, în dreapta întru citva firea, purtarea sau mintea grosolană a cuiva, a civiliza: moșcioma este lăsată pe mîna Rușilor și Bulgarilor să-l cioplească (ISP.); ⑥ e anevoie să tai pom și să cioplești om (PANN).

2. *vb. refl.* A se subția, a-și mai pierde din grosolanie, a căpăta o spoială de civilizație: ajunsse să fie mîna dreaptă a împăratului, atât se ciopli și se subție în puțină vreme (ISP.) [ung. csupoini].

CIOPLIT 1. *adj. p.* **CIOPLI** ① ② **NECIOPLIT** ③ ④ Netezit; sculptat; chip ~, idol ⑤ ⑥ Civilizat, cult: strănepoții mei să fie mai ciopliți decît mine (CRG.).

2. *sbst.* Faptul de a ciopli: să nu se trudească.... cu ~ul și cu așezatul podinelor (LUNG.).

CIOPLITOR 1. *adj. p.* **CIOPLI**. Care cioplește.

2. *sm.* Țes Cel ce cioplește lemnul sau piatră.

3. (pl.-toare) *sn.* Țes Rîndea cu talpa recurbată, cu care se lucrează lemnul cînd e ud sau cu o suprafață nu prea netedă (1198).

Fig. 1198. Cioplitore.

4. **CIOPLITOARE** *sf.* Unealtă (cuțit, dalta, etc.) de cioplit.

CIOPLITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a ciopli ② Lucrul cioplit ③ Așchii, surcele căzute prin cioplire.

○ **CIOPOR** (pl.-oare, -osă) *sn.* *Olten. Tr.-Carp.* ① = **CIRD**: pe munte, în tot locul, se văd ciopore de oi (LUNG.) ② *Pr. ext.* Grămadă, buluc: se strîngeau ~ împrejuri lui Vodă (R.-COE.) [SRB.].

○ **CIOPORAS** (pl.-ase), **CIOPOREL** (pl.-ele) *sn. dim.* **CIOPOR**: și-a cumpărat un cioporas de oi (N.-UR.).

○ **CIORĂȚI** (pers. a 3-a: -ăște, -ăe) *vb. intr. Mold. Trans.* A curge murmurînd (vorb. de ape): rîurile ce ciorăiau mai în jos de briele melancolicilor stînci (EMIN.) [rut. čurity].

CIORĂȚI (pers. a 3-a: -ăște, -ăe) *vb. intr.* A cîrîi, a cînta ca cioră.

CIORAP *sm.* 1. Încălțăminte de lînă, de bumbac sau mătase, ce se pune pe piciorul gol (*Mold.* „colțun“) (1199) [tc. čorab].

CIORAPAR *sm.* Țes Cel ce face sau vinde ciorapi.

CIORAPĂRIE *sf.* Țes Tot felul de ciorapi, marfă compusă din ciorapi.

CIORAPEL, **CIORAPIOR** *sm.* 1 *dim.* **CIORAP**.

CIORĂPINĂ = **CIOROPINĂ**.

○ **CIORĂSC** = **CIORESC**.

CIORBĂ (pl.-be) *sf.* ① Țes Zeamă, mai adesea acră, preparată cu bucățele de carne de vită sau

Fig. 1199. Ciorap.

de pasăre, etc.: ~ de fasole; ~ de găină; ② toate străchile nu sînt pentru ~ (PANN); ③ cine s'a fript cu ciorba, sufia și 'n laurt = **FRI-GE**; ④ numai cu vorba nu se face ciorba, numai cu vorba și nelucrînd nimic, nu ajungi la nici un rezultat ⑤ ⑥ F ~ lungă, discurs, vorbire ce nu se mai sfîrșește [tc. čorba].

CIORBAGIU *sm.* ① Țes Comandantului unui regiment de ianiceri (1200) ② Fruntaș, notabil om cu stare, gospodăru cu vază ③ Primar la saț (în Turcia) [tc.].

† **CIORBALIC** (pl.-louri) *sn.* ① Țes Castron de pus ciorba, supieră ② *Mold.* Polonic, lingură mare cu care se ia ciorba din oală (RV.-CRG.) [tc.].

CIOR-BOR = **CIOBOROR**.

CIORBULȚĂ (pl.-te) *sf.* Țes **CIORBĂ**.

CIOARCHINĂ (pl.-ne) *sf.* Țes **CIOARCHIN(E)** *sm.* ① Mănunchiu de struguri așezate pe același cotor (*Mold. Tr.-Carp.* „strugur“) (1201): ~ de struguri ② Mănunchiu de poame sau de flori dispuse pe același cotor (1202): am dat peste un ciorchine de corniță (OLVR.); pieteile lui albe și crețe parcă sînt niște ciorchine de flori (OLVR.).

○ **CIORCOBARĂ** (pl.-re), ○ **CIORCUȘĂ** (pl.-șe) *sf.* *Băn. Ț.* = **COTOFAȚĂ**.

CIOREDI (-deso) *vb. tr.* A fura, a șterpell (în spec. verb. de Țigani): abia ne mai ținem silele cu cîte o găină sau altă pasăre ce putem să ciorolim (ISP.) [tig. čor, part. čordiom].

CIORECAR *sm.* Țaran îmbrăcat cu cioareci.

CIORESC, ○ **CIORĂSC** *adj.* De cioră; **CEAPĂ-CIORĂSCĂ** = **CEAPĂ**.

CIORÎNGLAV *sm.* Poreclă a Țiganului: dac'ar pleca toți Țiganii, baragladine, ~i, odată din sate (JIF.) [tig. čorāngo „de hot“].

CIORLICĂ *sf.* Țes = **NĂGIȚ**.

○ **CIORMĂ** (pl.-me) *sf.*, **CIORMAN**, **CIORMAG** *sm.* *Bucov. Maram.* (MAR.) Țes Larva cărăbușului.

CIORMOLAG 1. *sbst.* Țes ① Plantă erbacee, cu flori albe-roșetice; numită și „grîul-prepeleței“ sau „miază-noapte“ (*Me-lampyrum cristatum*) (1203) ② = **GRÎU-NEGRU** ③ = **SOR-CU-FRĂTE** [ung. csormolya].

CIORNA (pl.-ne) *sf.* Ceea ce se scrie din fuga condeiului, spre a se copia apoi pe curat, concept: seful de birou mi-a dat să-l copiez ciorna acestui raport (OLVR.) [rus. čorn y l. „negru“].

CIOROAICĂ (pl.-ce) *sf.* ① Fig. 1203. Ciorioaiag.

Țes **CIOARĂ** ② Țes F Poreclă dată unei Țigăni: întorîndu-se acasă, o luă pe spurcata de cioroaică la bălăi (ISP.).

CIOROAIE *sf.* Țes **CIOARĂ** ①.

○ **CIOROBARĂ** (pl.-ări) *sf.* *Băn. Ț.* = **CIORCOBARĂ**.

○ **CIOROBOR**, **CIOR-BOR** *sbst. Trans. Bucov. Gă-*

Fig. 1200. Ciorbagiu.

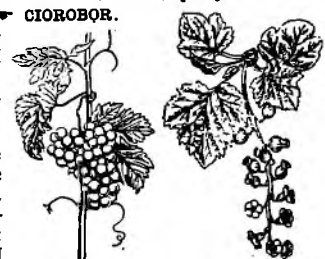

Fig. 1201. Ciorchină.

Fig. 1202. Ciorchină.

Fig. 1203. Ciorioaiag.

lăgie, ceartă sgomotoasă (pentru un lucru de nimic): nu mai faceți atita clorobor Pentru un topor și sfadă Pentru o bardă (MAR.); Tata a prăpădit un topor și n'a mai fost a tăia clor-bor (vor.) [ung. csörpör].

○ **CIOROBOTI** (-otese) vb. tr. *Mold.* ① A vorbi in-
cet, a șopti ② A sta la gînd, la cumpănă; a se
codi (FURT.) (SEZ.) (RV.-CRG.).

○ **CIOROGAR** sm. *Trans.* ① Cîr-

paciu ② Nemeș sărac.

○ **CIOROINIC** sbst. ♀ Plantă
ierboasă, cu flori galbene-aurii,
numită și „cioroiu” (*Inula cor-*
data, l. germanica) (□ 1204)

[cioroiu].

○ **CIOROIU** sm. ① Bărbă-
tușul cioarei ② F Poreclă dată
Țiganului: te lăfășești cu cioroiu prin
șetre (ALECS.) ③ = **CIOROINIC**.

○ **CIOROMAN** sm. F Băn. Po-
reclă dată Țiganului, cioroiu:
~ îi dînr' un sat țigănesc (CIAUS.).

○ **CIOROPINĂ, CIOROPINĂ** (pl.
-ine) sf. F Poreclă dată Țiganu-
lui: cioropina sta în capul mesel pe
șapte perne (USP.) [cioară + a-
răpină].

○ **CIOROVĂI** (-ăesc), **CIOROVOI** (-ăesc) vb. refl. F
A se certa făcînd gălgie mare, a se sfădi, a se
gilcevi, a se ciondăni: unii ziceau una, alții alta, și
așa se ciorovăiau ei acolo (USP.).

○ **CIOROVĂIALĂ, CIOROVOIALĂ** (pl.-leli) sf. F
Faptul de a se ciorovăi; ceartă sgomotoasă:
clorovăială nu mai conținea (SAD.).

○ **CIORPAC** (pl.-ace) sm. ①

Unealtă de pescuit alcă-

tuită dintr'un

sac de pînză de

voloc și dintr'o

coadă de lemn

(□ 1206) ②

Căuș cu coadă

lungă (□ 1205)

[sl. čerpakū].

○ **CIORPĂI**

(-ăesc) vb. tr.

Bucov. A scoate

(cu găleata) apă din puț, a scoate cu lingura cior-
ba, etc. dintr'o strachină, dintr'o oală: au luat și ei

o lingură și s'au dat la ciorpăit cu moșneghi din oală

(SA.) [rut. čerpatty].

○ **CIORPANDEL** sm. F Poreclă dată unui cop-
il de Țigan [cioară + parpandel].

○ **CIORSĂI** (-ăesc) vb. tr. și intr. *Mold.* A tăia, a

se sili să taie cu o cioarsă [comp. și rut.

čersaty „a răzăi”].

○ **CIORT¹**. (pl.-turi) sm. *Trans.* (conv.) Rit, botul

porcului.

○ **CIORT²**. sm. ① Ștîngor ② Poreclă dată Ți-
ganului [comp. rut. čort „drac”].

○ **CIORTAN** 1. (pl.-ane) sm. Partea de sus a pi-
ciorului dinapoia caii și a vite cornute, coapsă, arm.

2. sm. ③ Crap de mărime mijlocie (1-2 kgr.)

④ Corcitură de crap și caracudă [tc.].

○ **CIORTANICĂ** sf. ③ dim. **CIORTAN**. Crap mai

mic de 1 kgr.

○ **CIORTI¹** (-tesc) vb. tr. = **CIORDI**: Muscalii ne mai

ciortise o bucată de pămînt la gurile Dunării (A.-GH.).

○ **CIORTI²** (-tesc) vb. refl. *Mold.* A se certa, a se

sfădi pentru lucruri de nimic, a se ciorovăi: se ciortia

cu Duca-Vodă ce se punea pentru niște oameni răi ca aceia

(NEC.) [rut. čort „drac”; comp. a se drăcu].

○ **CIORTOCRAP** sm. ③ Crap măricel (de 2-4

kgr.) [ciortan + crap].

○ **CIORTOLOP** sm. *Often*. Urcior fără țită.

○ **CIORTOLOPOC**, ○ **CIORTOLOPOG** sbst., ○ **CIOR-**

TOPOLOAGĂ sf. *Bucov.* ♀ = **TURTA** ③: de spăriet o bine să

te afumi cu buruiana ciortopoloc, să bei sămîntă de aceea

(vor.) [rut. čortopoloh].

○ **CIORVANĂ** = **CERVANĂ**.

○ **CIOSVÎRTĂ, CESVÎRTĂ** (pl.-rte, -rti) sf. Un

șfert dintr'o viță tăiată (în spec. dintr'un miel,

dintr'un ied sau dintr'un porc) [= **CETVÎRTĂ**].

Fig. 1204.
Cioroinic.

Fig. 1206. Ciorpac.

Fig. 1205.
Ciorpac.

○ **CIOSVÎRTI** (-tesc) vb. tr. (R.-COD.) = **CIOPÎRTI**
[ciosvîrtă].

○ **CIOSMOLI** (-oleso) vb. refl. *Mold. Bucov.* A se svir-
coli, a se învîrti încoace și încolo (mai ales în aș-
ternut, de lenă, etc.): decît ne-om tot învîrti și ciosmoli

pe lașă prispă, mai bine să scurțăm din cale (CRG.).

○ **CIOT** (pl.-oturi) sn. *Mold. Bucov.* ① Nodul rămas
în trunchiul după tăierea unei crăci: cioanele ti es
de subț ptele ca ~urile unei buturugi (GRL.) ② Nod
(făcut în ață): cînd coși ceva, nodul sau ciotul... nu se

face cu mina stîngă (vor.) ③ ④ Om sau copil mic,
scund: copilul, un ~ nupal de doi ani, se uita spărios
la cel veniți (SAD.) [comp. ung. sut].

○ **CIOTCĂ** sf. *Mold.* ① Grămadă de oameni, de ani-
male, etc. înghesuită la un loc: băieții s'au strîns ~
împrejurul meu (CRG.) ② Buturugă: aruncă o ~ pe
loc, să nu se stîngă (FLOR.) [comp. ung. csutka

srb. čutka].

○ **CIOTÎRNĂ** = **CETÎRNĂ**.

○ **CIOTÎRIU** (pl.-oale) sn. *Often*. Picior de pasăre
de la genunchi în sus [ciot].

○ **CIOTOROS, CIOTOROS** adj. *Mold. Bucov.* Noduros,
cu cioturi: dacă paril, pe caril-au legat ele, sint strîmbl
sau ciotoroși (MAR.); o rădăcină cioturoasă pălîia pe foc
sub ceauș (D.-ZAMP.).

○ **CIOVEE** sf. pl. *Mold.* Obiecte vechi, de lepădat,
unelte stricate: a trecut în tindă să-și caute și ei, prin-
tre ~, boarfele lui (SAD.).

○ **CIOVICĂ, CIMVICĂ** (pl.-ci) sf. ① Cucuvaie ②
Cucuvaie pitică care trăește prin pădurile de
brazii din Carpați (*Glauclidium passerinum*) ③

= **NAGÎT** [onom. după strigătul ei: ciovici
ciovici; comp. slov. čuvik, čovink; čeh.
čuvik, čujk; ung. csuvik; germ. dial.
Kiviwttl].

○ **CIOVICĂ** (pl.-ci, -ce) sf. ①

= **NAGÎT**: ciovicio de cele

moțate care se tot cletină în aer și

pe uscat (ODOB.) ② = **CIOVICĂ**.

③ ~ **DE-MARE**, pasăre de 25

cm., de culoare măslinie, cu

gușa albă sau gălbuie, cu coada

ca de rundinică; trăește prin la-
gunele de lîngă mare (*Glareola pratincola*) (□ 1207).

○ **CIPAROS** = **CHIPAROS**.

○ **CIPCĂ** (pl.-ci) sf. *Tr.-Carp.* Dantelă; panglicuță:

Cipca din păruțul meu N'a pica de dorul tău (BRL.) [ung.

csipke, srb. čipka].

○ **CIPIC** sm. ③ ④ Gheață, botină: ~i

de lac (CAR.) ⑤ ⑥ *Often*. Papuc: înălță

niște ~i de-1 făcea piciorul pulcă (USP.) [ung.

cipok; č în loc de ț, rezultat, prin

asimilațiune: cipici < *tipici].

○ **CIPIRIG** sbst. ① Un fel de

rogoz cu flori brune dispuse în spice

grupate în capitule globuloase; crește

prin fînețe umede și nisipoase pe ma-
lul apelor (*Scirpus holoschoenus*)

(□ 1208) ② ③ = **PİPİRIGUT** ④ = **PI-**

PİRIG ⑤ ⑥ = **RUĞINĂ** (*Juncus ef-*

fusus).

○ **CİPRU** sm. ♀ = **CHIPAROS**: cu ~

verde ~ncinge antică fruntea ta (EMIN.).

○ **CIR** sbst. *Mold. Bucov.* X Terciu,

zeama mămăligii: mămăligă cu

mujdelu și bea ~ (vor.) [rut. čyr].

○ **CIRAC** sm. ① Protejat, favorit:

diavolii cea de elci scot pe maidan fiecare

pe alte un ~ (A.-GH.) ② Ucenic, elev pe care-l scoate

un meșter sau un dascăl, tot așa de perfecționat

sau învățat ca și dînsul, discipol: mă silesc cu ei

să-i învăț alte în lună și în soare, fiindcă am voit să-i scot

~i ai mei (USP.) [tc.].

○ **CIRC** (pl.-cui) sn. ① ② Vastă clădire neaco-

perită, de formă circulară, unde se celebră la

Romani, jocuri publice, alergări de care, etc.

(□ 1209) ③ Astăzi, sală de teatru acoperită, de

formă rotundă sau poligonală, avînd la mijloc o

arenă circulară, unde se dau spectacole de exerciții

ecuestre sau acrobatice (□ 1210) [fr. < lat.].

○ **CIRCA** prep. Cam, ca la, aproape [lat.].

○ **CIRCON**..., = **CIRCUM**...

Fig. 1207. Ciovică-
de-mare.

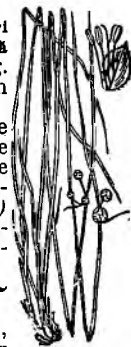

Fig. 1208.
Cipirig.

CIRCOVI, CIRCOVI *sm. pl.* ③ ④ Numele mai multor sărbători populare: **Circovii** de iarnă (17-18

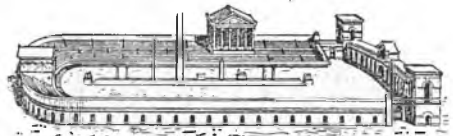

Fig. 1209. Circ Roman.

Ianuarie); **Circovii** de vară sau **Circovii** Mărinii (15-17 Iulie); în zilele de **Circovii** nu trebuie să împungi cu acul, cu sula, să nu torci, să nu te lai, să nu te piepteni, căol sînt răi de lupi (rv. crog.) [blg. čerkova „biserică“].

Fig. 1210. Circ.

CIRCUIȚ (*pl.* -ituri) *sn.* ① Drumul pe care-l urmează curentul electric; **SCURT-CIRCUIȚ** [*fr.*].

CIRCULĂ (-oui, -culez) *vb. intr.* ① A umbla încoace și încolo pe o stradă, pe un drum ② A merge mai departe, a nu sta locului: **circulații** ③ A curge într-una reînoindu-se mereu (*vorb.* de singele din corp, de lichide sau de gaze) ④ A trece din mină în mină (*vorb.* de bani) ⑤ A se răspîndi, a umbla din gură în gură: **circulă** zvonul [*fr.*].

CIRCULANT *adj.* Care circulă, care este în circulație [*fr.*].

CIRCULAR *adj.* ① În formă de cerc, rotund ② **Frunză circulară**, a cărei formă se apropie de a unui cerc (1211) ③ Care descrie un cerc: **mișcare** ~ă [*fr.*].

CIRCULARĂ (*pl.-ări*) *sf.* ① Scrisoare, cu același conținut, adresată mai multor persoane deodată, de către o administrație publică sau de o casă de comerț [*fr.*].

CIRCULATOR *adj.* ① Privitor la circulația singelui; sistem, aparat ~, totalitatea arterelor și a venelor [*fr.*].

CIRCULAȚIUNE, **CIRCULAȚIE** *sf.* ① Faptul de a circula ② Umblare încoace și încolo pe o stradă, pe un drum: **circulația** din obor în oraș era interuptă (*car.*) ③ ~a singelui, mișcarea singelui în vine și în artere (1212) ④ Trecerea din mină în mină a banilor ⑤ Răspîndire, propagare; a pune în ~, a răspîndi în public [*fr.*].

CIRCUMCIDE (-oid) *vb. tr.* A tăia împrejur (practică religioasă la Evrei și la Musulmani) [*lat.*].

CIRCUMCIS *adj.* Tăiat împrejur [*lat.*].

CIRCUMCIZIUNE *sf.* Tăiere împrejur [*lat.*].

CIRCUMFERENȚĂ, **CIRCUMFERENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① A Linie curbă ale cărei toate punctele sînt egal depărtate de un punct din mijloc numit centru, și care împrejmuește o suprafață numită „cerc” (1213) ② Ocol, înconjur: **circum-**

ferența unui oraș ③ Suprafața exterioară a unui corp [*lat. + fr.*].

CIRCUMPLEX *adj.* ① Accent ~, accentul care se pune pe anumite vocale (în limba română pe a și i: A, I) [*lat.*].

CIRCUMLOCUȚIUNE *sf.* ① Perifrază, mai multe cuvinte în-
trebuințate pentru a exprima prin înconjur o idee ce s'ar putea reda prin mai puține cuvinte [*lat.*].

CIRCUMNAVIGAȚIUNE, **CIRCUMNAVIGAȚIE** *sf.* ② Călătorie pe mare în jurul unei țări sau împrejurul lumii [*fr.*].

CIRCUMPOLAR *adj.* ③ În jurul polului, în vecinătatea polului [*fr.*].

CIRCUMSCRIE (-scriu) *vb. tr.* ① A mărgini, a pune un hotar ② A ~ un poligon la o circumferență, a desena un poligon ale cărui toate laturile să fie tangente la această circumferență [*lat. + fr.*].

CIRCUMSCRIPTIUNE, **CIRCUMSCRIPTIE** *sf.* ① Faptul de a circumscrie, circumscriere ② ③

Diviziune, despărțire administrativă, militară, financiară sau eclesiastică a unui teritoriu [*fr. < lat.*].

CIRCUMSCRIS *adj.* ① Care **circumscrie**, care înconjură: **cerc** ~ (1214) ② Restrîns, mărginit, puțin întins.

CIRCUMSPECT *adj.* Cu băgare de seamă, care ia bine seama, care bagă bine de seamă, prevăzător, prudent ③ ④ **NEOCIRCUMSPECT** [*lat.*].

CIRCUMSPECȚIUNE, **CIRCUMSPECȚIE** *sf.* Băgare de seamă, prudentă, pază [*lat.*].

CIRCUMSTANȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Împrejurare, particularitate sau amănunt care însoțește un fapt sau o stare ② Situațiunea actuală a lucrurilor ③ ~i **circumstanțe** atenuante **ATENUANT**; **circumstanțe** agravante **AGRAVANT** [*lat.*].

CIRCUMSTANȚIAL *adj.* ② Care arată o împrejurare, o circumstanță ③ ④ Complement ~, complement care arată o circumstanță sau o modificare [*fr.*].

CIRCUMVOLUȚIUNE *sf.* ① Încolăcire, învîrtire în spirală în jurul unui punct central sau al unei axe ② ③ **Circumvoluțiunile** creierului, eșiturile semi-cilindrice și neregulate care se desenează pe suprafața exterioară a creierului (1215) [*fr.*].

CIREAC = **CIRAC**.

CIREADĂ (*pl.-ezi*) *sf.* Turmă de vite mari cor-

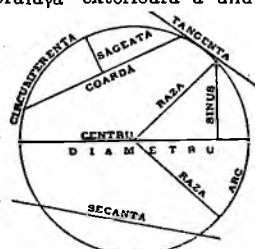

Fig. 1213. Circumferență.

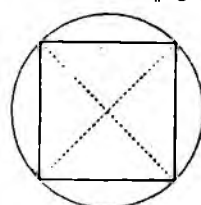

Fig. 1214. Cerc circumscriș.

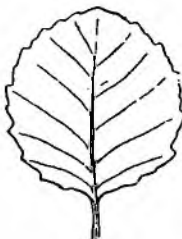

Fig. 1211. Frunză circulară.

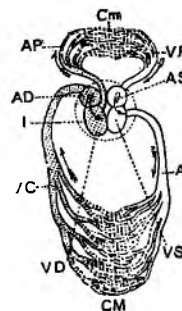

Fig. 1212. Circulațiunea singelui. CM. Circulația mare. — CM. Circulația mică. — AP. Artera pulmonară. — VP. Vine pulmonare. — I. Inima. — A. Aorta. — VC. Vîna cavă. — AD. Auriculul drept. — AS. Auriculul stîng. — VD. Ventriculul drept. — VS. Ventriculul stîng.

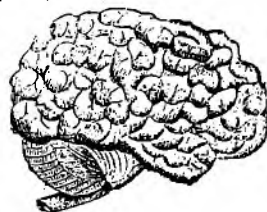

Fig. 1215. Circumvoluțiunile creierului.

Fig. 1216. Cireadă.

nute (1216): bani aveau, bucate aveau. cirezi de boi și herghelii sumedenie (olvr.) [vsl. čřěda].

CIR- CIȘ **CIREAȘĂ** (pl.-ese, -ești) sf. ① Poama cireșului, din care se cunosc mai multe varietăți: cireșe amare, din care se face dulceată; cireșe pietroase, moacre, drăgănele, de Ispas sau de Maiu, cu carnea virtuoasă; cireșe ultoane, albe sau galbene, cu gust dulce, uneori sălcii; cireșe dospitoare, albe-roșietice, cam sarbede la gust; cireșe vișnatice, galbene-roșii, acricioase; cireșe negre, etc. ② **CIREAȘA-LUPULUI** = **MATRĂGUNĂ** [lat. vulg. *cerēsia].

Fig. 1217. Cireș.

CIREȘ sm. ① Pom din fam. rosaceelor care produce niște fructe cu simbuli, foarte gustoase, numite cireșe (*Prunus avium*) (1217); ② a se uita la cineva ca la un ~ copt (usp.), a privi cu drag ③ **CIREȘ-DE-BĂRĂGAN**, **CIREȘ-ITIC** = **VIȘINEL** [lat. vulg. *cerēsium].

CIREȘAR sm. ① Luna în care se coc cireșile, Iunie ② = **BOTGROS**.

CIREȘIU adj. De culoarea cireșelor: acolo vei găsi doi pui de dafin, unul ~ și altul trandafiriu (usp.).

CIRETEL = **CIRITEL**.

CIREZAR sm. ① Negustor care cumpără vite mari comute, spre a le îngrăși și a le vinde apoi la salhanale: călătorul, după chip și port, e un negustor, vre-un orșar ori ~ (CAR.).

CIRIC sbst. ① Termen de măsurătoare a pământului: un sfert de pogan ② O optime dintr-o pline: bea o cinzeacă de rachiu și o petrecea ou un ~ de pîine (LUNG.) [tc. čejrek].

CIRIČĂ (pl.-lei) sf. ① **Trans.** Pietricică mică albă (VIC.) (FAC.) ② **Often.** Jocul în cinci pietre.

CIRICĂI (pers. a 3-a: -câe) vb. tr. și intr. A ciripi: Cite pasări mă vedeau Toate mă ciricăiau (roc.) [comp. rus, čirikati].

CIRICLIČ sbst. **Mold.** X Terciu: mămăligă ducimică în apă sau în oțet (rv.-CRG.).

CIRILIC, **CIRILIAN** (odob. adj. Alfabeta ~, slovele inventate de apostolul Ciril în veacul al IX-lea și întrebuințate la noi pînă la 1860 (TABELA III).

CIRIPIT interj. Imită ciripitul păsărilor.

CIRIPEALĂ (pl.-eli) sf. Ciripit: d'asupra bliztului întins, o ceată veselă, o ~ ascuțită (OLVR.) (CIRIPI).

CIRIPI (-pesc) vb. intr. A scoate un glas ascuțit și sgomotos, care constituie cîntatul anumitor păsărele: mierlele și pîlgiotti gueră și ciripesce (odob.) [onom.; comp. și ung. csiripelni].

CIRIPIE sf. Sforicica roșie pe care o întinde dulgherul spre a însemna lemnul de tăiat sau de cioplit; drept ca pe ~, în linie dreaptă, de-a dreptul: se duce drept ca pe ~ la palaturile unui boier (usp.) [tc. čirpi].

CIRIPIT sbst. ① Faptul de a ciripi ② Cîntarea ascuțită și sgomotoasă a păsărelelor: valuri răsunătoare se răspîndeau... desmierdătoare ca ~ul păsărilor (GN.); pr. ext.: îi creștea inima cînd auzea ~ul fetițelor (BR.-VN.).

CIRIPITOR adj. verb. CIRIPI. Care ciripește: și tot văzduhul era plin de cîntece ciripitoare (coșă).

CIRIȘ sbst. Cocă subțire de lipit (preparată din rădăcinile unor plante): spetezele... se lipesc ou cocă, ou ~ și, foarte rar, ou oleu (usp.) [tc.].

CIRITEL sm., mai adesea **CIRITEI** pl. **Mold. Bucov.** X Tufiș de copăcei: ne încurcăm printre ciritele de brad (CRG.); Sub cel cirital uscat, Nici n'a nins, nici n'a plouat (VOR.) [rut. čeret „tufiș de papură”].

CIRITENIE = **ȘIRETENIE**.

CIRITIȘ (pl.-șuri) sn. **Mold.** = **CIRITEL**: luncile și pometele, ~urile și tufșurile (MAR.).

CIRIVIȘ = **CERVİȘ**.

CIROȘ sm. X = **RIZEAFĂ**.

CIROZĂ sf. Boală de ficat caracterizată prin niște granulații roșiatice: ciroza alcoolicilor [fr.].

CIRRUS sbst. ① Nume dat uneia din cele trei forme principale sub care se înfățișază norii, și care seamănă cu lina scărmanată (1218) [fr.].

Fig. 1218. Cirrus.

CIRTĂ (pl.-te) sf. ① Trăsătură cu condeiul, linie ② Nici o ~, nici o iotă, nimic: nu pot să schimb nici o iotă, nici o ~ din hotărîrea mea (usp.) ③ Cli-pă, moment: Ercule nu pierdu nici o ~ de timp (usp.) [vsl. črŭta].

CIRUS sm. X = **RIZEAFĂ**.

CIRVIȘ = **CERVİȘ**.

CIS = **CII**.

CISALPIN adj. De dincoace de Alpi, în partea Italiei [lat.].

CISLĂ (pl.-le) sf. ① Număr ② Repartizarea proporțională a contribuțiilor, hotărîrea dată de fruntașii unei obști sau de alți oameni de încredere, ce dăre se cuvine să plătească fie-care cetățean potrivit cu starea sa, spre a împlini birul ce se cere; foaia pe care e însemnată suma de plătit, rol: băgînd mîna în stu, scoate cislă sa de dădii (CRIG.) ③ **Mold.** A face ~, a se aduna la sfat, a se stringe spre a se chibzui; a aduna de la fie-care cite o mică sumă spre a putea face față unei chel-tueli, unei plăți: bieții oameni... se adunau, făceau ~, și astfel mai doblîndeau o aminare (A-CH.) [vsl. čislo].

CISLUI (-uesc) 1. vb. tr. ① A face repartiția dărilor, cislui: la primărie cisluiu pe prisăpă cîșta consilierii (VLAM.) ② A împovăra, a pune în spinarea cuiva, a învinovăți: ce-l mai cisluiți atîta pe bietul catihet? parcă numai el e de aceia? (CRG.).

2. vb. intr. **Mold.** ① A se sfătui, a face cislă: cei mai bătrîni cislueu în crîsmă dinaintea unui pahar de rachiu (sezn.) ② A pune la cale: nu știu ce bichirea și cisluiu prin prejurul căruței (CRG.).

CISTERNĂ (pl.-ne)

sf. ① Basin sau groapă pentru stringerea apei de ploaie ce se scurge de pe acoperișuri (1219) ② **Vagon** ~, vagon care servește la transportarea țiteiului, benzinei, etc. [lat.].

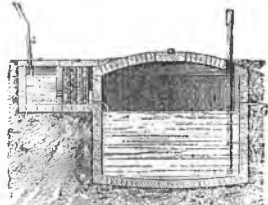

Fig. 1219. Cisternă.

CISTI... = **CINSTI...**

CISTITĂ (pl.-te) sf. X Inflamarea bășicii [fr.].

CIȘ-CEVA pron. nehot. Cîtuși de puțin: fără ca să se atîngă și să guste cineva măcar ~ dintr'însele (MAR.) [ce va].

CIȘIT sn. ① Asortiment de mărfuri ② Des-facere, vînzare [tc.].

CIȘMEA, **CIȘMEA** (pl.-mele) sf. Fîntînă din care curge apa adusă prin țevi sau conducte

Fig. 1220. Cișmele.

(1220.): în fața bisericii... e vestita și binecuvîntata cișmea, numită Fîntîna lui Manole (VLAM.) [tc. čes m e].
CIȘMEGIU sm. ① Fîntînă, cel ce face cișmele ② De aci, numele unui parc mare în București (P., IST.) [tc. čes m e g i].

† **CİŞNIU** *sbst.* Expertiză pentru fixarea prețului obiectelor de consumație [tc. *češni*].

CIT (*pl.-turi*) *sn.* Stambă: femeii îmbrăcate în *uri* [irga.] [tc.].

* **CITA** (-itez) *vb. tr.* ① *r.* A chema la înfățișare (intr'un proces) ② A repeta, a reproduce exact cuvintele cuiva sau un pasagi dintr'un autor ③ A aduce ca dovadă, a pune de față: ~ *un fapt* ④ A semnala atențiunii publicului: ~ *un militar pentru fapte de război* [fr.].

* **CITADELA** (*pl.-le*) *sf.* Cetățuie [fr. < it.].

CITANIE, CETANIE *sf.* ① Citire, lectură: adinec în cităuile slovelor înegrite și mărunte (GRIG.) ② Citire din cărțile de rugăciuni: toate cărțile bisericilor și toate citaniile și cităriile pre slăvoește le sînt (LET.); pe mulți îi tîmăduise ei cu cetanii (SAD.) [vsl.].

CITAREEA, CITARIE *sf.* Stofă orientală din care se făceau odinioară anteriele: se înfățișă în antereul de citare, cu scripea așezată la gît (GN.); anterile erau de ghermesit, de oțarte (N.-GH.) [tc.].

* **CITAT** 1. *sbst.* Faptul de a cită.

2. (*pl.-ate*) *sn.* = CITATUNE ②.

* **CITATUNE, CITATIE** *sf.* ① Hirtie prin care se aduce la cunoștință cuiva să se înfățișeze la ziua hotărîită înaintea judecătorilor: du-te acasă moșule, că s'a pornit citatila, o s'o primești (BR.-VN.) ② Pasaj citat dintr'o lucrare, dintr'un autor [fr.].

† **CITEALĂ, CETEALĂ** (*pl.-ei*) *sf.* Citire, lectură [citi].

* **CITERNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* = CISTERNĂ [fr.].

CITET, CETET 1. *adj.* Care se poate citi ușor:

ai o slovă mai citeașă chiar decît a dascalului Prilochi (ALECS.).

2. *sm.* = ANAGNOST [vsl. *čitič*].

CITI, CETI (-tesc) *vb. tr.* ① A împreuna literele alfabetului alcătuiind din ele cuvinte ② A roști cu glas tare sau a urmări pe rînd cu ochii cuvintele scrise sau tipărite; a lua cunoștință de conținutul unei scrisori sau unui text tipărit ③ ④ A picepe ceva ascuns, a pătrunde ceva tainic, a ghici după anumite aparențe: ~ în ochii cuiva; ~ printre rînduri; ~ în sufletul cuiva [vsl. *čita*].

CITIRE, CETIRE *sf.* ① Faptul de a citi ② Artă de a citi.

CITIȚ, CETIȚ 1. *adj.* ① *p.* CITI ② *NECITIȚ* ③ ④ Instruit, învățat, care a citit multe.

2. *sbst.* Faptul de a citi, citire.

CITITOR, CETITOR, -TOARE 1. *adj. p. verb.* CITI. Care citește.

2. *sm. f.* Cel ce, aceea care citește; cititor de stele, astrolog.

* **CITOV** *adj. Trans.* (BUD.) (SEZ.) (DENS.) Sănătos, teafăr [bg. serb. *čita v*].

* **CITOVÎ** (-ovesc) *vb. tr. și refl. Trans.* (BUD.) A se vindeca, a se tîmădui [citov].

* **CITRIC** *adj.* Acid, acid care se extrage mai ales din zeama de lămîie [fr.].

CITURĂ = CIUTURĂ.

CIUBĂR (*pl. -bere*) *sn. Mold. Tr.-Corp.* ① Hir-dău (1221): ciuberele cu care a dăpau calii erau de argint (LET.) [ung. *csőbör*].

CIUBĂRAR *sm.* ① Cel ce face ciubere, dogar (1222).

CIUBĂRAȘ (*pl. -așe*) *sn. Mold. Tr.-Corp. dim. CIUBĂR: l-au pus într'un ~ și l-au spălat frumușel (SS.).*

① **CIUBEICĂ** (*pl. -ci*) *sf.* Lulea scurtă: mozele în gură o ~ fără tiutun (SAD.) [comp. CIUBUȚ].

① **CIUBOTĂ...** = CIOBOTĂ...

① **CIUBOTIȚĂ** = CIOBOTIȚĂ.

Fig. 1221. Ciubere.

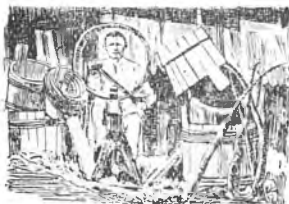

Fig. 1222. Ciubărar (Moș).

CIUBUC (*pl.-ce*) *sn.* ① Pipă orientală cu țeava foarte lungă (1223): se deprinde a bea cafea turcească și a fuma dintr'un ~ lung (NEGR.); ② Intenție acolo, prididit de sloată, cu un ~ de ghiață la gură (VLAH.) ③ Briu, dungă rotundă de tencuială sau din piatră cioplită ce se face de-a lungul unui perete sau unui tavan, ori în

Fig. 1223. Ciubuce.

Fig. 1224. Ciubuc.

jurul unei coloane (1224): rămase cu ochii în po-

dele; numărînd mecanicește ciubucele plafonului (D.-ZAMF.) ④

Scobitură, cu ridicături și adîncături ce se face cu o rîndea specială de-a lungul unei scinduri sau unei grinzi ⑤ Vargă, dungă făcută pe o țesătură ⑥ X Un fel de acadea în formă de bastonaș [tc.].

CIUBUCAR (*pl.-are*) *sn.* ① Unealtă a zhdaru-lui cu care se trag ciubuce pe pereți (1225)

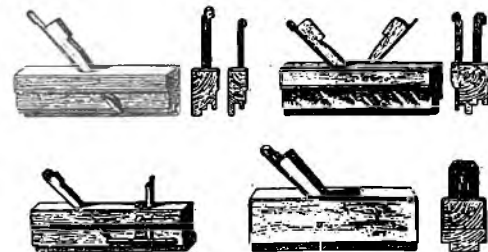

Fig. 1226. Ciubucare.

② Rîndea cu care timplarul face ciubuce de-a lungul unei scinduri sau grinzi (1226).

CIUBUCĂRIE *sf. col.* Multime de ciubuce de fumat ③ Totalitatea ciubucelor de pe un zid.

* **CIUBUCCIU** *sm.* ① ② Cel ce face ciubuce de fumat ③ Slugă domnească sau boierească însărcinată a umplea și a aprinde ciubucul Domnului sau al stăpînului: să mi-l faci deocamdată ~ (RL.); la Curtea domnească, unde erau mai mulți ciubuccii, șeful acestora se numea ciubucci-bașa: bărbatu-meu cel dintîiu era ciubucci-bașa la Caragea (ALECS.) [tc.].

CIUBUCEL (*pl.-ele*) *sn. dim. CIUBUC.*

CIUCĂ *sf.* Tîntă; ① e ciuca bătailor, toți dau într'insul, toți îl lovesc [comp. serb. *čuka* „vir”].

② **CIUCALĂU, CIUCĂLĂU** *sm.* ① / = CIOCALĂU: de la fle-care fum de la noi din sat, avea cîte o mîerță de ciucălăi (RET.) ② **Maram.** Ciucure, pompon, împletitură de mătase, de lînă sau de hîmbac cu care se împodobesc hainele (BR.).

① **CIUCI...** = SUCI...

① **CIUCIULA** *vb. tr. Trans.* A giuguli, a mîngia.

CIUCIULAN *sm.* Crap mititel (sub 20 cm. lungime).

① **CIUCIULEA** *npr. m. Mold. Bucov.* Tip legendar: ger de-al lui ~ sau gerul ciuculei (VOR.), ger străsnic.

CIUCIULETE *sm.* ① Cocoloș ② Ciupercă comestibilă, cu pălăria alburie la început, apoi gălbuie sau roșcată; numită și „sbirciog” sau „pup” (*Morchella esculenta*) (1227) [bg. *čučulka* „mot”].

① **CIUCIULI** (-lesc) *vb. refl.* A se strînge ghem, a se stîrci, a se pitula (R.-COO.) [serb. *čuča ti*].

Fig. 1227. Ciuciulete.

CIS-
CIU

CIUȚIUR *sbst.* Ulucul, jgheabul pe care se scurge apa dintr'un izvor: luau apă în gură din bote și, făcând gura ~, se cîșteau pe mîini (D-ZAMF.) [bg.].

CIUȚIURE *sm.* ♀ Plantă ierboasă, acoperită cu peri moi suri, cu flori violete sau albastre (*Campanula glomerata*) (□ 1228) [ung. csucsor].

Fig. 1228.
Ciuciure.

○ **CIUȚIUREU** (pl.-reo) *sn.* Bucov. (vlah.) = CIUȚIUR.

○ **CIUCOARE** =

CICOARE: ierb ~ ce se dă la cafea (vor.).

○ **CIUCUR** *sm.* mai adesea **CIUCURI** pl. Maram. ① Pantaloni (BRL.).

CIUCUR² = **CIUCURE**.

Fig. 1229.
Ciucurași.

○ **CIUCURAS** *sm.*

① *dim.* **CIUCURE** ¶

② *pl.* ♀ Plantă ierboasă, cu flori albe-roșioare, dispuse în mici capitule; numită și „bosacă” sau „floarea-ciumei” (*Adenostyle salbifrons*) (□ 1229).

CIUCURAT *adj.* Impodobit cu ciucuri: pădure... ciucurate de ninsoare (OLVR.).

CIUCURE, CIUCUR *sm.* ① Împletitură de lînă, de bumbac, de mătase, de fir, etc., de formă rotundă sau conică, care se coase ca podoabă la marginile hainelor, mobilelor sau draperiilor (□ 1230): eu stam la fereastră și mă jucam cu ciucurii de la perdele (VLAM.) ¶

Fig. 1230. Ciucuri.

② *Pr. anal.* Ori-ce atîrnă ca niște ciucuri: ciucuri mari de piatră atîrnați de tavan ca niște țurțuri de gheață (VLAM.) ¶

③ **CIUCURUL** = **TRIFOIU-ROȘU** ¶

④ **P** Pînă ~ (de păduchi, de rîle, etc.), acoperit cu totul, plin și îndesat: ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur de rîle căprească (CRG.) [ung. csukor].

CIUCUREL *sm.* ① *dim.* **CIUCURE**. ¶ ② *Trans.* **CIUCUREI-DE-PĂDURE** (PAC.) = **CRIN-DE-PĂDURE**.

CIUCUȘOARĂ (pl.-re) *sf.* ♀ ① Plantă ierboasă, cu tulpina și frunzele sure acoperite cu perișori scurți, cu flori albe; crește prin locuri nisipoase și pietroase (*Alyssum incanum*) (□ 1231) ¶ ② *pl.* = **ALBĂȚĂ**.

Fig. 1231.
Ciucușoară.

CIUȚĂ (pl.-de) *sf.* ① Minune, miracol ¶ ② *Maram.* Mirare (BRL.) ¶ ③ Necaz, supărare, pică: au trecut pe lângă mine vorbind cu mare ~ (CRG.); a muri, ④ a crăpa de ~; mi-e ~ mi-e necaz, îmi pare foarte rău: ți era ~ cum de să calce vorba tatălui său (ISP.); în ciuȚă, în necazul, spre marea supărare; a face ciuȚă în ~, a face ceva dinadins, ca să-l supere ¶ ⑤ **C** CiuȚă lui Arhanghel, ziua Minunii Arhanghelului Mihail (6 Sept), ținută de săteni, ca să fie fericiți de minie [vsl. c. u d o].

CIUDAT 1. *adj.* ① Minunat, miraculos ¶ ② De mirare, foarte curios: lucrurile luau o întorsătură ~ă (D-ZAMF.).

2. *adv.* De mirare; cu o căutătură ciudată; într'un mod ciudat: de ce s'a uitat așa de ~ la mine? (VLAM.) [ciudă].

CIUDĂȚENIE, CIUDĂȚIE *sf.* Lucru ciudat, întîmplare sau purtare ciudată: tîneretea are multe ciudăȚenii de acestea (SAB.); toate nesăbuitele ciudăȚii ale unor așa discordante contraste (ODOB.).

† **CIUDEASĂ**, *sf.* mai adesea **CIUDESE** *pl.* = **CIUDĂ** ① ② [vsl. c. u d e s e].

CIUDI (-desc) *vb. refl.* ① + A se mira, a se minuna: în desert dar ți-e mirarea și în zadar te ciudești

(FANN) ¶ ② A-i fi ciudă, a-i fi necaz, a se înciuda: mă ciudeam în mine oam de să nu-l văz încotro a apucat (ISP.).

CIUDOS *adj.* Plin de ciudă, necăjit, supărat: apoi, ciudoasă, îl împinse de spate înaintea ei (SAB.).

CIUEN *sbst.* Săpunel, întrebuintă la facerea halvaeli și la parfumatul rufelor [tc. c. u y e n].

CIUF¹ *sm.* 1. ① = **CIUHUREZ**; în *Mold.* cunoscut și sub forma **CIUF**: Iar ciouful juruște că noaptea fără somn în veci o va petrece (DON.) ¶ ② Pasăre de noapte, de

Fig. 1232. Ciuf-pitic.

Fig. 1233. Ciuf-de-baltă.

18-20 cm. ce seamănă cu bufnița; trăește prin livezi, grădini și vie, stînd toată ziua nemîscată. Într'un copac, în a cărui scoarță se confundă prin colorarea penelor sale, și numai după apusul soarelui pornește să-și caute hrana; numită și „ciuf-pitic” (*Scops Aldrovandi*) (□ 1232) ¶ ③

~ **DE-CÎMP**, ~ **DE-BALTĂ**, varietate de ciuhurez, avînd pe cap un moț mic alcătuit din pene scurte; petrece în timpul zilei printre ierburi sau tîrșii (*Otus brachyotus*) (□ 1233).

2. (pl.-turi) *sn.* ① Moț de păr, smoc de păr sbîrlit în virful capului ¶ ② **F** Părul capului ¶ ③ **F** Om, copil cu părul sbîrlit, nepieptănat: aci fuseși, ciufule? (OLVR.).

3. *adj.* Cu părul sbîrlit, ciufulit: lapă ~ă (FANN) [comp. it. ciuffo].

○ **CIUF**² *adj.* *Maram.* De ris, ridicul (BRL.) [ung.].

○ **CIUFALĂ** (pl.-te) *sf.* *Trans.* (SUD.) Batjocură, bătaie de joc [ciuf].

○ **CIUFELNIC** *sm.* *Mold.* (sez.) Om căruia-i place să-și bată joc de alții [ciufală].

CIUFUL¹ (-uleso) *vb. tr.* A trage de ciuf, punînd pînă în neorînduială, a sbîrli părul; ② tremura ca brebenea ciufului de vînt (OLVR.).

○ **CIUFUL**² (-uleso), **CIUFULUI** (-uleso) *vb. tr.* *Mold. Trans.* A lua în bătaie de joc: Două lemne se sfîdesc și mereu se ciufulesc (M.-ARS.) [ung. csufoln].

CIUFUȚ *adj.* și *sm.* Sgîrcit, avar: nu-ți spusei frate? este un ~ bătrîn (CAR.) [tc.].

CIUGUL¹ (-uleso) 1. *vb. tr.* ① A mîncă ciupînd cu ciocul (vorb. de pasări): văzu ciugulă cîlcînd și puli... ciugulîndu-mi de aur (ISP.) ¶ ② *Pr. anal.* A mîncă fără poftă, a gusta, a pișca cîte ceva din fie-care mîncare ¶ ③ A rupe, a ciupi cîte puțin cu dinții, cu unghilele, cu un obiect tăios, din ceva: ți ciugulea unghilele de la o mînă (D-ZAMF.).

2. *vb. refl.* **F** A se sîruta (vorb. de îndrăgostiți): vă retrageți... ca să vă ciuguliți ca doi hulubași (ALECS.) [comp. cioc].

CIUHĂ (pl.-he) *sf.* *Mold. Bucov.* (vc.) ① Par înfîpt în pămînt, avînd la capătul de sus un mînunchiu de paie sau de fin, ca sperietoare pentru păsări, ca semn de hotar, etc. ¶ ② **F** Cap ciufulit: să-ți bagi și tu ciuha ta cea răpănoasă și hîrșită acolo (SB.) [ciuf].

○ **CIUHEIE** = **CIUHEIE**.

CIUHUREZ, CIUHURETE *sm.* 1. Pasăre de noapte, un soi de bufniță, cu ochii mari galbeni, cu cîte un moț de pene deasupra urechilor; numită și „huhurez”, „huhurez”, „huhurete”, „ciou”, „ciuf-de-pădure”, etc. (*Otus vulgaris*) (□ 1234): ciuhurezii, te apucă răcoari de groasă, oînd ți auzi (ISP.); un ciuhurete înfioră pădurea cu strigătul lui (S.-ALD.) [ciuf + huhurez].

○ **CIUJDI**, **CIUJDI** (-dese) *vb. refl.* *Mold.* A ciuli

urechile; a se speria (vorb. de cai) [sl. čuž-dati].

CIUL *adj.* Fără urechi sau cu urechi foarte mici (vorb. tn spec. de oi sau de cîini) [srb. čula].

CIULAMA *sf.* ✕ Mîncare de pasăre sau de vînat, cu sos alb de iaină amestecată cu unt; despre bucate de cele sănătoase... ~, baclava, oșechet, nici nu se pomeneste (ALECS.). [tc.].

CIULEA *sf.* Jurubîță (de ață) [tc. čilê].

CIULI (-leso) *vb. tr.*

A ridica urechile tîin-du-le drept în sus (vorb. de cai, de măgari sau de catiri): au început... cai să-și ciulească urechile (CAR.) [srb. čuliti].

CIULIN *sm.* ☿ ①

Plantă spinosă, cu flori roșii purpurii, rar albe (*Carduus nutans*) (1235): fără să-1 pese de ciulinii și rugii ce-1 tăiau picioarele (OLVR.) ② ¶ =

SCAIU-MĂGĂRESC ¶ ③ =

VARGA-CIOBANOLUI ¶ ④ =

CORNACI [rus. čilim ū

CIULINOS *adj.* Spinos, ghimpos [c u lin].

⑤ **CIULUMEA** *sf.* Olten. (VTRC.) ✕ = -CIU-

LAMA.

CIUMĂ (pl.-mi,-me) *sf.* ① ✕

Boală molipsitoare, epidemică, care pricinuește o mare mortalitate în oameni (1236): a fost în multe rînduri ~ în țară (A.-GH.) ¶ ② ③ F Ființă nesuferită prin răutatea ei sau care te sperie prin uriciunea ei: să scape lumea de o ~ și de-o holeră ca tine (ISP.) ¶ ④ ☿

CIUMA-FETEI = LAUR ¶ ⑤ ☿

FLOAREA-CIUMEI = CIUCURĂ ¶ ⑥ ☿

IARBA-CIUMEI = CIUMAREA ¶ ⑦ ☿

RĂDA-CINA-CIUMEI = CAPTALAN [vsl.].

CIUMĂFAIE, **CIUMĂFOAIE** *sf.*, **CIUMĂFAI** *sbst.*

Mold. Bucov. Trans. ☿ = LAUR: taci, măi, ești prost ? ai

mîncat ciumăfa ? (SAD.); el era ca o ciumăfoasă brumăță (RET.)

[comp. ung. csudafa].

⑥ **CIUMAHAI** *sbst.* Bucov. ☿ = LAUR: de friguri se

pisează olteava frunze de ~, și se dă de băut (VOR.).

CIUMAREA, **CIUMARE** *sf.*

☿ Plantă ierboasă cu flori liliachii; numită și „iarba-ciumei” sau „scrintitoare” (*Galega officinalis*) (1237).

CIUMAT *adj.* și *sm.* ☿

Bolnav de ciumă, molipsit de ciumă: rare-ori bolnavul ajungea ou viață la cîmpul ciumaților (A.-GH.).

⑥ **CIUMELCITURĂ** (pl.-turi) Fig. 1237. Ciumărea.

sf. Băn. Ghicitoare, cimilitură:

numai cel ce știu deslega ghicitoră sau ciumelcitură lui Iș-

nat, pot lucra în această zină (NOV.).

CIUMELI... **CIUMILI**... ~ **CIMILI**...

CIUMOS *adj.* ☿ De ciumă, de care se mo-

lipsește cineva de ciumă; ⑦: cari nu sînt molipsiți de

sufierea ciumoasă a corupțiunii (A.-GH.).

CIUMP *sbst.* Căpătîul rămas dintr'o ramură

trunchiată sau dintr'o coadă (de cline, de piscică,

etc.) retează [comp. CIOMP].

CIUMPĂGI = **CIUMPĂVI**: Mărgăritar înflorit, Cine

mi te-a ciumpărit ? (ROC.).

CIUMPAAN *sbst. Olten.* Trunchiu retezat, buș-

tean [cium p].

CIUMPAV, **CIUMPAV** *adj.* ① Ciuntit, retezat,

trunchiat ¶ ② Cu picioarele amorte, înțepenite:

Slăvindu-i picioarele ciumpave (BO.-DEL.) [comp. CIUMP].

CIUMPĂVI, **CIUMPAVI** (-ăesc) *vb. tr.* ① A ciun-

ti, a reteza, a trunchia: aș vrea să-1 ciumpăvesc aripile

(D.-ZAMF.) ¶ ② A face să se înțepenească picioarele

(cailor) de multă alergătură: Patru (cai) a oborît, Cinci

a ciumpăvit (PAMF.).

2. *vb. intr. și refl.* A li se înțepeni picioarele

Fig. 1235. Ciulin.

Fig. 1236. Microbii ciumei.

Fig. 1237. Ciumărea.

(vorb. de cai): Murgu mi s'a ciumpăvit, Și-ar trebui pot-covît (PAMF.); catitul... nu ciumpăvește de picioare (MAI.) [cium p a v].

CIUMPEIU (pl.-ele) *sn.* ☿ Unealtă a dogarului cu care crapă cercurile (1238) [cium p a v].

⑥ **CIUMPOIU**... = **CIMPOIU**...

⑦ **CIUMURLEALĂ** (pl.-ei) *sf. Mold.*

① ✕ ② Aplecare, indigestie ¶ ③ O-

bosală mare, spetire [cium ur lui]

④ **CIUMURLUI** (-uesc) *vb. refl. Mold.*

① ✕ ② A se apleca ¶ ③ A fi sdro-

bit, spetit, rupt de obosală [ung.

cs ó m ő r l e n i; comp. și CERMĂLUI].

④ **CIUN** = **CIN**.

CIUNG 1. *adj.* și *sm.* Căruia-i lipsește o mînă sau un braț: o păpușă mică de porțelan, ~ă de o mînă (VLAM.); să te ferească Dumnezeu de bătaia ciungului (ZNN.)

2. *sm.* și (pl.-guri) *sn.* ① Copac căruia i s'au tăiat sau căruia-i lipsesc mai toate crăcile; arbore pitic, nedesvoltat: cauza uscării acestor ... e... un fel de gîndac mic (MAR.) [comp. it. c i o n c o, ung. c s o n k, etc.].

② **CIUNGAR** *sm.* ☿ Copac cu crăcile retezate; copac cu vîrful trunchiat: ~ nalt, Nalt și minunat, De coață curat, De crăci dărîmat (ROC.) [ciung].

③ **CIUNGĂRI** (-resc) *vb. tr.* A reteza (în spec. crăcile unui copac); a ciunti: Ei atunci or ~ Floarea dintre vii (K.-SRS.); Floarea-nfloritul ciungări oleacă degetul mic al lui Pipăruș Pătru (RET.) [ciung ar].

CIUNGI (-gesc) *vb. tr.* ① A face ci u n g; a ciunti

¶ ② = **CIUNGĂRI**.

CIUNT *adj.* ① Ciung: se vede că-1 urîtă, ~ă, o-
loagă, cocoșată (ALECS.) ¶ ② Cu urechile retezate, cu
coada trunchiată ¶ ③ Cu un corn rupt, numai cu
un corn (vorb. de boi): îl lăasă ~ și de un corn (ISP.)

[comp. CIUNG].

CIUNTA (-tez), **CIUNȚI** (-tesc) *vb. tr.* ① A reteza,
a trunchia; a tăia vîrful; spunea că a ciuntat din mu-
steață (RET.) ¶ ② A lăsa ciunt: scotea ochi, tăia mîni,
ciuntea și sece pe care avea prepus (NEGR.) ¶ ③ A tăia scurt,
a scurta; ④ Rău mă tem că m'a ația Și mi-a ciunța viața

(BRL.); fusese silit să-și ciuntească fericierea vilegiaturii de la Văleni (BR.-VN.).

CIUNTITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a
ciun ti ¶ ② Lucru ciuntit, retezătură.

③ **CIUP** *sm. Trans.* ① Ciuf, smoc de păr: își întoc-
mește ~ii cei de păr... și intră la împărțitul (RET.) ¶ ② Lina
ce rămîne în piepteni de scărmanat (PAC.) [sl. čup ū].

③ **CIUPĂ** (pl.-pe) *sf. Tr.-Carp.* Apă caldută în care se
scaldă copiii din fașă: Eu mă duc, mîndro, la foc, Tu-
î pune ciupa la foc (K.-SRS.).

④ **CIUPĂ** (pl.-pe) *sf. Băn. (LUS.)*

Oală cu gura strîmă.

CIUPAG (pl.-age) *sn.* ① Haină
femeiască care acopere trunchiul și
brațele, strînsă pe trup, făcută din
stambă sau dintr'o stofă subțire și
căptușită de obicei cu amerieă

(1239) [vsl. ču p a g ū].

② **CIUPĂGAR (IU)** (pl.-are) *sn. Băn.*

(LUS.) ☿ = **BRASIERĂ** ③ [ciup ag].

④ **CIUPAI** *vb. Tr.-Carp.* A scălda,

a îmbăia (copiii): Mi se șede drăgoș-

tită Ca la pruncă ciupăită (BRL.) [ciup a].

CIUPĂRA (-păr) *vb. tr.* ① A ciu-

guli, a ciu p i de ici de colo ¶ ② ③

A lua, a pișca sau a fura cîte puțin:

a jumuli: hoțul te ciupără (M.P.) ¶ ④ *Trans. (BUD.)* =

CIUPELI ⑤.

CIUPEALĂ (pl.-eli) *sf.* ① Faptul de a ciu-
p i ¶ ② Sumă cit de mică pe care caută cineva s'o
scadă din ceea ce are de plătit: umbli după ~, să mai
scazi ceva din preț (BR.-VN.) ¶ ③ Furt mic, neînsemnat:

ai făcut în carte-ti oare-care împrumuturi tăinuțe, adică
cum am zice vre-o ~ (DOBOS.) [ciup i].

④ **CIUPELI**, **CIUPELI** (-lesc) *vb. tr. Mold. Băn.* ① A

jumuli (o pasăre): Fură rața din culcuș... S'o ciupele-pe

picioare (K.-SRS.); ația... pre o mîiere singură care ciupea o

rață (CIAUȘ.) ¶ ② A opări, a pîrli (un porc): și-a

făcut foc, a ciupelit vînatul și început a-1 frige (MERA.).

[ung. c s u p a l n i].

Fig. 1238. Ciumpăiu.

Fig. 1239. Ciupag.

CIUPERCĂ (pl.-ei) *sf.* ① Plantă criptogamă comestibilă, cu pălăria carnoasă, albă, adesea pătată cu galben, cu gust și miros plăcut, numită și „burete”, „ciupercă-de-gunoiu”, etc. (*Agaricus campestris*, *Agaricus pratensis*) (□ 1140); F atita jaf în ciuperci nu-i pagubă mare: și de m'a răpun și pe mine, atita jaf în ciuperci, căci n'are cine să pîngă după mine (isp.); a răsări ca ciupercile, a răsări deodată, pe neașteptate sau în număr mare: n'am înneat mai mult deot un Lipovan, și-acum răsăr din toate ungherile, ca ciupercile (ALECS.) ② *Trans.* (PAC.) = **TURTA-VAȚII** ③ *Trans.* ~DE-BRAD (PAC.) = **PITA-VAȚII** ④ *Trans.* ~DE-PE-COASTĂ, ~DOMNEASCĂ (PAC.) = **PITARCĂ** ⑤ ⑥ *Trans.*

Fig. 1240.
Ciupercă-de-gunoiu.

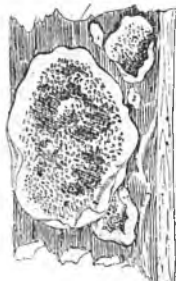

Fig. 1241.
Ciuperci-de-pivniță.

~**PUTUROASĂ** (PAC.) = **BĂLOȘEL** ⑦ ⑧ **CIUPERCĂ-DE-PIVNITĂ**, ciupercă mare spongioasă, cu miros neplăcut, ce crește prin locuri umede, în pivnițe, pe lemne putrede și, cînd se află în plină vegetație, lasă să pice dintr'însa picături de apă care distrug cu timpul lemnele de construcție; numită și „burete-de-casă” (*Merulius lacrymans*) (□ 1241) ⑨ ⑩ *iron.* ⑪ Pălărie de femeie, mică și caraghioasă [comp. ung. csiperke].

CIUPI (-peso) ① *vb. tr.* ② A apuca între degete pielea, stringînd-o ③ ④ A pișca cu ciocul ⑤ ⑥ A rupe fărîmătură cu fărîmătură din ceva ⑦ ⑧ A fura cite puțin; a stoarce o sumă cit de mică de la cineva: mărturisesc o'as fi vrut grozav să-i ciupească ceva (VLAH.) ⑨ ⑩ A căuta să scadă cit de puțin dintr'o sumă ce are de plătit ⑪ ⑫ A înțepa, a pișca la limbă ⑬ ⑭ A înțepa cu vorba: să ciupească cu vorba pe fetele mari cari se rușinează (OLVR.).

2. *vb. refl. iron.* A se îmbătă ușor: îi plăcea să se ciupească des (LUNG.) [comp. serb. čusati].

CIUPIC = **CIPIC**: era îmbrăcat cu ~i galbeni (ISP.).

CIUPIȚI ~ **CIUPEȚI**.

CIUPIȚ *adj.* ① *p. CIUPI* ② ~ (de vărsat), cu pielea obrazului găurită de pe urma vărsatului.

CIUPITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a ciupi ② Semn ce rămîne pe piele de pe urma ciupirii ③ ④ ~ de vărsat, semn rămas pe obraz la persoana care a zăcut de vărsat.

⑤ **CIUPOȘ** *adj. Trans. Maram. Urit; nepieptănat* (BRL.) [ciup].

CIUR (pl.-urnri) *sn.* ① Sită, mai adesea cu fundul de piele, cu găuri mai mari pentru cernut grăunte, nisip, etc. (□ 1242); a vedea ca prin ~, a vedea neîlămurit, ca printr'o pinză; cit duce ~ul apă, nimic; ②: trecut prin ~ și prin dirmon (sau prin sită), trecut prin mult nevol, pătit, cu multă experiență ③ ④ Obiect în care sînt ori s'au făcut găuri multe și

Fig. 1242. Ciururi.

dese ca la un ciur: uluiele erau ~ de găurile prin care țeseau la uliță cîinii (A-OM.); a face ~, a face multe găuri, a găuri în multe locuri ⑤ ⑥ Gherghet mic, rotund, pentru brodat; ~ul era instrumentul de festonat al damelor

române din timpul lui Caragea (FIL.) ⑦ ⑧ Una din cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor ⑨ ⑩ ~ul lui Eratosthene, procedeul pentru aflarea numerelor prime, cu ajutorul unui tablou ⑪ ⑫ **CIURUL-ZINELOR** = **TURȚA** [lat. vulg. cibrum < clas. cribrum].

CIURAR *sm.* ① ② Cel ce fabrică sau vinde ciururi.

③ **CIURAS** (pl. -asa *sn.* Băn. ④ Lingură mare de tinichea, cu găvanul ciuruit, cu care se scoate urda de pe căldare [ciur].

⑤ **CIURAT** *adj.* Cu găurele ca la ciur (se zice mai ales despre anumite cusături): Bălule, poale ~e, Râu te-am visat astă-noapte (NOV.).

⑥ **CIURĂTURĂ** (pl.-turi) *sf. Băn.* (LUB.) Cusătură cu găurele, cu ajururi [ciurat].

⑦ **CIURCĂ** (pl.-ei) *sf. Băn.* ⑧ = **CURCĂ**.

⑨ **CIURCEA**, **CIURCIȚĂ** = **SURCEA**, **SURCIȚĂ**: punind la ciurcele și tot suflînd, a aștit un foc bun (ORIG.).

⑩ **CIURCEL** *sm. Maram.* Cercel (BRL.) (PAP.).

⑪ **CIURCIȚĂ** ~ **CIURCEA**.

⑫ **CIURCIUVEA** = **CERCEVEA**.

⑬ **CIURDĂ** (pl.-de) *sf. Tr.-Carp. Olten. Mold.* =

CIREADĂ: îți dau turme de oi, ciurde de boi și bani cîți îi putea duce (RET.) ⑭ ⑮ Cird, grămadă: l-a ieșit Titirezul cu ciurda sa de copii (SB.) [ung. csorda]. ⑯ **CIURDAR** *sm. Trans.* Văcar: spun ~ului să nu ascotă vacile pînă vă sculați voi (RET.) [ciurdă].

CIUREC (pl.-euri) *sn.* ① Plăcintioară cu brînză: să învețe a plămădi pînă, ~uri, colaci (ALECS.) [tc.].

CIURECAR *sm.* Cel ce face sau vinde ciurecuri: fu ridicat la rangul de ~ a casei (ALECS.).

CIURECHIU *sm.* ① = **CIUREC**: copiii... îndopindu-se cu ciurechi... luau și ei parte la veselia obștească (RL.).

CIUREL (pl.-ele) *sn. dim. CIUR*.

② **CIUREȘ** *sm. Olten. Băn.* = **CIREȘ**.

CIUREZ = **CIUHUREZ**.

CIURIȚĂ *sf.* ③ ④ Sărbătoare populară, care este în ziua de 15 Iulie (după numele mucenicului Chiric, care se serbează în această zi; comp. și big. čurika).

⑤ **CIUROIUL** (pl.-oale) *sn. Trans.* (conv.) (VIC.) Șipot, izvor care curge pe un scoc îngust.

CIURUC (pl.-ueuri) *sn.* Rămășiță de lepădat, lepădătură, ființă netrebnică: te miră cu ce ~euri, de oștre veneau, să zică că se țineau de cuvînt (ISP.) [tc.].

CIURUI (-uesc; pers. a 3-a: -uește și -ue) ① *vb. tr.* ② A trece prin ciur, a cerne cu ciurul: Ciurui la gunoiul să-l găsească banii (PANN) ③ ④ A face găuri multe în ceva, a găuri peste tot.

⑤ *vb. intr.* A curge, a țigsi ca dintr'un ciur (*verb. in spec.* de ploaie, de lacrimi, etc.).

CIURUIALĂ (pl.-alei) *sf.* ① Faptul de a ciurui ② Ceea ce s'a ciuruit, ce a trecut prin ciur (grăunte, nisip, etc.).

CIURUIT ① *adj.* ② *p. CIURUI* ③ Găurit peste tot, străpuns (de gloanțe, etc.): stîndare ciuruite de gloanțe fîntur'n vînt (VLAH.) ④ Ciupit de vărsat: o babă... ~ă în obraji oa un burete (OLVR.).

⑤ *sbst.* Faptul de a ciurui: el sta la ~ul și datul grăunțelor la cal (ON.).

⑥ **CIUȘCĂ**, **CIUȘCHIE** *sf. Băn.* Par gros care servește ca pîrgie la încărcarea buștenilor pe săniuțele care-i scoboară de la munte [ung. csuszka].

CIUȘ ① *interj.* Strigăt cu care se îndeamnă mărișarii la mers: ~, mărișari!

CIUȘCHIE ~ **CIUȘCĂ**.

CIUȘDI = **CIUȘDI**.

② **CIUȘNÎ** (-neso) *vb. intr. Bucov.* = **CIUȘȚI**: apoi ciușneau repede pe usă (ORIG.).

CIUȘȚI = **TUȘȚI**.

③ **CIUȘȚI** (-tesc) *vb. intr. Mold.* A sări repede și fără veste; a țigsi [ciușțil].

CIUȚ ① *adj.* Fără coarne, care n'are coarne: oale ciuțe.

② **CIUȚĂ** (pl.-te) *sf.* ③ ④ Femeiușca cerbului (□ 1243): această cerboacă era una din cele cinci ciute cu coarnele de aur (ISP.) ⑤ ⑥ **IARBA-CIUȚEI**, frumoasă plantă, numită și „iarba-lupului”, cu flori galbene, care crește prin pădurile de pe munți (*Doronicum*

CIUPERCI COMESTIBILE

CIUPERCI NECOMEESTIBILE

CIUPERCI VENINOASE

EXPLICAȚIUNI LA PLANȘELE I ȘI II:

1. Burete-bălos (*Hygrophorus eburneus*).— 2. Burete-șerpesc (*Lepiota procera*).— 3. Buretele-oilor (*Polyporus confluent*).— 4. Bureți-călugărești (*Polyporus frondosus*).— 5. Bureți-de-conopide (*Clavaria coralloides*).— 6. Bureți-de-stejar (*Fistulina hepatica*).— 7. Bureți-galbeni (*Cantharellus cibarius*).— 8. Ciuciulete (*Morchella esculenta*).— 9. Ciupercă-de-gunoju (*Agaricus campestris*).— 10. Cocirle (*Marasmius scorodonius*).— 11. Creasta-cocoșului (*Clavaria flava*).— 12. Drehle (*Auricularia mesenterica*).— 13. Flocoșel (*Hydnum repandum*).— 14. Ghebe (*Armillaria mellea*).— 15. Gheabă-de-brad (*Lepiota clypeolaria*).— 16. Gheabă-de-pădure (*Collybia longipes*).— 17. Giugan (*Armillaria imperialis*).— 18. Hulubiță (*Russula aurata*).— 19. Iuțari (*Lactarius piperatus*).— 20. Laba-ursului (*Clavaria aurea*).— 21. Mănărtărci (*Boletus edulis*).— 22. Meloeșel (*Clavaria formosa*).— 23. Nicoreți (*Tricholoma Georgii*).— 24. Nicoreți (*Clitopilus prunulus*).— 25. Păstrăvi (*Pleurotus ostreatus*.— *P. serotinus*).— 26. Pita-vacii (*Boletus bovinus*).— 27. 28. Pitărci (*Boletus scaber*, *Bol. luridus*).— 29. Pitărcuță (*Boletus versipellis*).— 30. Pitoască (*Boletus granulatus*).— 31. Popenchi (*Coprinus atramentarius*).— 32. Popinci (*Pluteus cervinus*).— 33. Popinci (*Pholiota mutabilis*).— 34. Porcan (*Hydnum imbricatum*).— 35. Rămurele (*Clavaria botrytis*).— 36. Rîșcov (*Lactarius deliciosus*).— 37. Sbirciog (*Morchella conica*.— *M. bohemica*).— 38. Sbirciogi-grași (*Gyromitra esculenta*).— 39. Tremurici (*Tremellodon gelatinosum*).— 40. Trufe (*Tuber melanosporum*).— 41. Turta-vacii (*Boletus luteus*).— 42. Urechea-babei (*Peziza aurantia*).— 43. Vinețică (*Russula delicata*).— 44. Vinețică-cu-lapte (*Lactarius volemus*).— 45. Babiță (*Fomes fomentarius*.— *F. ignarius*).— 46. Barba-caprei (*Clavaria viscosa*).— 47. Burete-de-rouă (*Coprinus micaceus*.— *C. nycthemerus*.— *C. plicatilis*.— *C. radiatus*.— *C. stercorarius*).— 48. Burete-de-soc (*Hirneola auricula judae*).— 49. Burete-pucios (*Phallus impudicus*).— 50. Buretele-calului (*Coprinus finetarius*).— 51. Ciupercă-de-pivniță (*Merulius lacrymans*).— 52. Flocoșel-albastru (*Hydnum suaveolens*).— 53. Pălăria-șarpelui (*Coprinus picaceus*).— 54. Steaua-pământului (*Geaster hygrometricus*.— *G. mammosus*).— 55. 56. Văcălii (*Polyporus*).— 57. Băloșel (*Russula foetens*).— 58. Bașina-porcului (*Lycoperdon gemmatum*).— 59. Burete-de-nuc (*Polyporus squamosus*).— 60. Burete-roșu (*Mycena strobilina*).— 61. Buretele-cerbilor (*Scleroderma vulgare*).— 62. Bureți-flocoși (*Lactarius torminosus*).— 63. Bureți-pestriți (*Amanita muscaria*).— 64. Ciupercă-albă (*Amanita phalloides*).— 65. Gogoasă (*Lycoperdon bovista*).— 66. Hrib-țigănesc (*Boletus lupinus*.— *Bol. Satanas*).

austricum); — FLOAREA-CIUTEI = GÂINUȘĂ ① — IARBA-CIUTEI² = URECHELIȚĂ ① ④ MĂSEAUA-CIUTEI = MĂSEA ① ④ PARUL-CIUTEI = VERIGAR ① [comp. alb. bg. srb. șut, ung. suta.].

CIUTAC 1. *adj.* Cu coarne foarte mici, aproape ciut.

2. *adj.* și *sm.* Poreclă dată Turcilor: Turci ~ și Moldovenii foarte mulți (LET.).

CIUTURĂ (pl.-uri) *sf.* ① Găleată de puț (1244): apa este închisă și ciutura prapontă (sb.);

②: a turna cu ciutura, a ploua ca și când ar turna cu găleți: trimise asupra locului o vîjlele și o ploae de turna cu ciutura (ISP.)

③ Căuș, blid, cupă (la roata morii de apă) (1245) ④ *Trans. Maram.* Partea pipei unde se pune tutunul: Făr' slujești pe o fundră sură și pe-o pipă cu ~ (K.-BRS.) ⑤ *Băn.* Vas mic de lemn de păstrat apă la cîmp [lat. vulg. *chytta (< gr. χύτρα, de unde și it. ciotola, etc.)].

⑥ **CIUTURCĂ** *sf.* Oaș ⑦ Bustean rămas în pămînt, după ce s'a tăiat trunchiul.

CIUTURICĂ (pl.-rele) *sf. dim.* CIUTURĂ: să-mi cauți două ciuturile să mi le legi de picioare (ISP.).

Fig. 1243. Ciută.

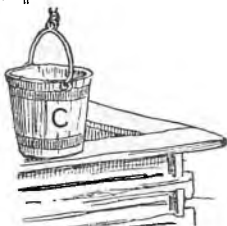

Fig. 1244. C. Ciutură.

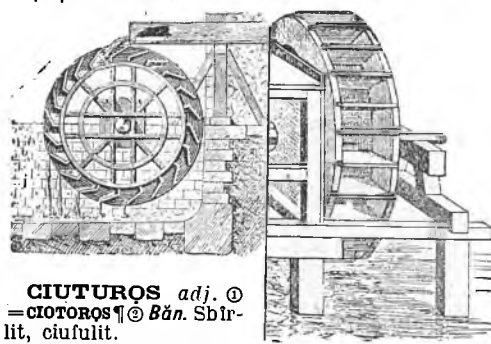

Fig. 1245. Roată cu ciuturi.

CIUTUROS *adj.* ① = CIOTOROS ② *Băn.* Sbrilit, ciufilit.

③ **CIUVANIU** (pl.-anie) *sn.* ④ *Băn.* Albie mică de spălat rufe sau de frămîntat aluatul ⑤ BROAȘO-CU~, broască țestoasă.

⑥ **CIUVEIU** (pl.-ie) *sn.* *Often.* = CIUVANIU. **CIUVICĂ** = CIOVICĂ.

† **CIVERT** = SFERT.

* **CIVIC** *adj.* Cetățenesc, privitor la cetățeni: drepturi civice; virtuți civice; fără vitejia lor cea ~ă, Țara românească era pierdută (J.-GH.) [lat.].

⑦ **CIVIE** *sf.* *Băn.* (vuz.) Șurub [srb. čivija].

* **CIVIL** *adj.* ① Privitor la cetățeni: războiu ~, luptă între cetățenii aceiași țări ② și Stare ~ă, situațiunea unei persoane cu privire la vîrstă ei sau în raport cu familia (major sau minor, însoțit sau holțeu, dacă are copii sau nu, etc.); actele stării ~e, actele de naștere, de căsătorie, de deces sau de adopțiune; ofițer al stării ~e, primarul sau consilierul municipal delegat să drezească actele stării civile ③ Care nu e nici militar nici bisericesc: autoritate ~ă; căsătorie ~ă, care se săvîrșește de ofițerul stării civile ④ și în opoziție cu criminal: codul ~ ⑤ Drepturi ~e, care regulează raporturile între particulari și independente de drepturile politice ⑥ și Parte ~ă, care lucrează pe seama sa, împotriva unui acuzat, cerîndu-i despăgubiri.

2. *sm.* ① Cel ce nu este militar ② An ~ AN ③ [fr. < lat.].

* **CIVILITATE** *sf.* Politeță, curtenie [fr.].

* **CIVILIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* ① A face să iasă din starea sălbatică sau barbară ② A îmblînzii moravurile.

2. *vb. refl.* ① A ieși din starea sălbatică sau barbară ② A-și îmblînzii moravurile [fr.].

* **CIVILIZATOR**, -TOARE *adj.* și *sm. f.* Care civilizează, care răspîndește civilizația [fr.].

* **CIVILIZAȚI(UN)IE** *sf.* ① Faptul de a (se) civiliza ② Starea omului civilizat, stare opusă celei sălbatică sau barbare ③ Starea de progres a omenirii [fr.].

* **CIVISM** *subst.* Zelul de care e însuflețit un bun cetățean; caracterul adevăratului cetățean: mai puțin costă... decît crucele-1 lecțiuni de ~ (CAR.) [fr.].

CIVIT *adj.* Indigo, albastru închis: ce elegant ei halne ~e, ghețe fumurii, mînuși roșii (BR.-VN.) [tc.].

④ **CIZ** = CIZ.

* **CIZELA** (-lez) *vb. tr.* ① A lucra cu dalta, a ciopli, a scobi ② A sculpta pe metal [fr. ciseler].

CIZMĂ (pl.-me) *sf.* ① Încălțăminte de piele, cu carîmbi sau tureți (1246); ②: apa nu e bună nici în ~ (FANN), aforism al bețivilor;

③ **MARE** ④ ⑤ **CIZMA-CUCULUI** = CIOBOTIȚA-CUCULUI [srb. čizma, ung. csizma].

CIZMAR *sm.* ⑥ Cel ce face sau vinde cizme; ⑦: ~ul umblă cu cizmele sparte (FANN) (1247).

CIZMAREASĂ (pl.-ese) *sf.* Nevesta cizmarului.

CIZMĂRIE *sf.* ⑧ Prăvălia sau atelierul cizmarului ⑨ Meseria cizmarului, meșteșugul de a face cizme ⑩ col. Tot felul de încălțăminte, în spec. de cizme.

⑪ **CIZMAȘ** *sm.* = CIZMAR.

CIZMULIȚĂ, ⑫ **CIZMULȚĂ** (pl.-e) *sf. dim.*

CIZMĂ: ce nu cumperi niste cizmulițe și niste halne mai calde pentru bleții copii (G.N.).

† **CIBLĂ** (pl.-le) *sf.* Măsură veche pentru cereale și poame, egală cu patru ferdele [vsl. k ū b l ū].

† **CIBLĂRIT** (pl.-turi) *sn.* Veche dijmă pe recoltă [cib l ū].

CINE (*Mold. Tr.-Carp. CINE*) *sm.* ① Animal domestic, foarte inteligent, supus și credincios omului; după specii și rase, poartă diferite numiri: ~ciobănesc (1249); ~de vînat; ~de Teranova (1248), bernardin, boldeh; brac, bulldog, copoiu, oțelul, dulău, fox(terier), mops, mozoc, ogar, prepelcar, zăvod, etc.; ~lup, variațiune de cîine

care are înfățișarea unui lup; ②: ~le care latră nu mușcă, nu toți aceia cari fac mai multă gură sînt cei mai primejdioși; din coadă de ~, sită de mătase nu se face, dintr'un lucru prost, dintr'un om moic, nu poți face ceva bun; nu e numai un ~ scurt de coadă, se zice cînd cineva caută să identifice o persoană numai după aparență, după unele trăsături pe care le au și alții; și ~le lese din iarnă, dar numai pielea lui o știe, se zice cînd cineva a izbutit să săvîrșască un lucru, să scape dintr'o nevoie, dar cu multe necazuri și cu pierderi însemnate; vîntul bate, cîinii latră, gura lumii, birfelile, înjurăturile, etc. nu mă pot atinge; trăsesc ca ~le cu pisica, nu se învoiesc de loc unui cu altul, o duc tot cu ceartă și bătaie; a tăia cîinilor fronză, a umbla fără rost, fără a face ceva; a-1 mîncea oftin din traistă (CRG.), a fi un netrebnic; sat fără otin, țară, loc,

Fig. 1248. Cîine de Teranova.

Fig. 1249. Cîine ciobănesc.

Fig. 1247. Cizmar.

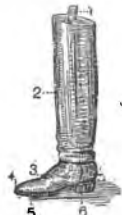

Fig. 1246. Cizmă. 1. Ureche. — 2. Carîmb. — 3. Căpută. — 4. Virf. — 5. Talpă. — 6. Toc. — 7. Calchiu.

CIU-
Cii

CII- casă unde fie-care face ce-i place, fără să-i pese de
CÎN nimeni și de nimic; — **ALBIE, APĂ, BRÎNZĂ, LĂTRĂ,**
OGAR ¶ ① ② Om rău la inimă: cită am avut, pe

Lixandru, și mi
l-au mîncat ci-
nii ăstia (BR.-VN.).
¶ ③ F Porc de
~, om rău din
cale afară, cu
inima împie-
trită ¶ ④ ☆
CINELE-MARE
și **CINELE-MIC**,
două constela-
țiuni numite
după popor „du-
lăul” și „căte-
lul” (OT.) (□)

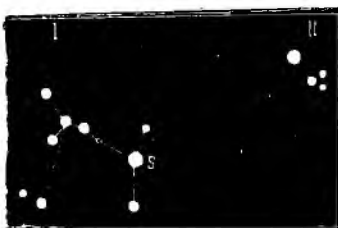

Fig. 1250. I. Cinele-mare. — II. Cinele-mic. — Sirius.

1250) ¶ ⑤ ⑥
Bucov. ~ -TĂTĂRESC = NAGIT; după legendă, Tă-
tării ar fi dresat aceste
pasări; slujindu-se de ele
spre a se descoperi, în

Fig. 1251. Cinele-babei.

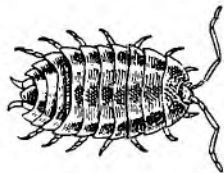

Fig. 1252. Cinele-babei.

timpul năvălirilor lor, pe Români ce se ascundeau
¶ ⑦ ⑧ **Mold. Bucov. CINELE-
BABEL**, larva mai multor specii
de fluturi (MAR.) (□) 1251): — **Cİ-
NELE-BABEL**, mic crustaceu care
trăiește prin locurile umede și
întunecoase prin pivniți, etc.;
numit și „molie” sau „mîta-
popii” (*Oniscus asellus*) (□) 1252)
¶ ⑨ ⑩ **LARBA-CİNELUI**, plantă ier-
boasă, cu frunzele păroase, nu-
mită și „pir-gros” sau „curcubeu”
(*Cynodon dactylon*) (□) 1253) ¶
⑪ ⑫ **LAPTELE-CİNELUI**, numele
a mai multor specii de *Euphorbia*,
— **ALIOR, AIOR, LAPTELE-CUCULUI**
LAPTELE-LUPULUI ¶ ⑬ ⑭ **LEMNUL-
CİNELUI** — **LEMN-CİNES** ¶ ⑮ ⑯
LIMBA-CİNELUI = **ARARIEL** ¶
Ctine-ctinește, loc. adv. Cu mare
greu, mai mult în silă: și d'abia,
ctine-ctinește, putu să urnească din loc
acea mîrdărie (USP.) [lat. canis, -
nem].

Fig. 1253. Larba-cinelui.

CİNER = CİNER(IU).
CİNES (*Mold. Tr.-Carp. cİ-
nesc*) adj. ① De ctine, privitor
la cîini: O tu ce prezidezi senatul cİ-
nesc, Te rog să mă ascuți! (ALX.); ¶ ②
boală ctinească — **BOALĂ** ¶ ③ ④ Rău, nemilos, neîn-
durat: nimeni nu-l scapă din ghiara cămătarului... cu
suflet ~ (JIF.) ¶ ⑤ ⑥ Dinte ~, dinte canin: omul și
lupul sunt lăsați ca să mănînce carne, dinții lor cei ctinești
o dovedesc (ODOB.) ¶ ⑦ ⑧ **BURULANĂ-CİNEASCĂ** =
TREPĂDĂTOARE ¶ ⑨ ⑩ **BREI** ¶ ⑪ ⑫ **LEMN-CİNES**,
arbust cultivat adesea prin grădini, pentru gar-
dării; numit și „lemnul-cinelui”, „măliniță” sau
„mălin-negru” (*Ligustrum vulgare*).

CİNEȘTE adv. ① Ca un ctine: la cităva vreme
tar m'am pomenit cu ea, bătută ~ (BR.-VN.) ¶ ② ③ Cu rău-
tate, fără milă: se poate ~ ¶ ④ Ctine- ~ **CİNE**.

CİNIȘOR sm. dim. **CİNE**.

CİNOȘ (CİNOȘ) adj. Rău la suflet, neîndurat,
fără milă: boțorul nostru e ctinos (D.-ZAMF.); baba, ctinoasă
la inimă (CRG.) [cîine].

CİIU sbst. Partea dinainte a copitei (RV.-CRG.).

CÎLĂ sf. *Mod.* Femeie murdară, care ține casa
murdară (RV.-CRG.).

CİLPĂTOR = CİRPĂTOR.

CİLȚI sm. pl. ① Firele mai groase și mai no-
duroase care rămîn în dinții ragilei sau daracului

după ce s'a pieptănat cînepa sau inul; din acestea
se face o pînză mai groasă, pînză de saci, etc.:
aprinseșe patru butoale cu ~ muleți în păcură (A.-GH.) [vsl.
pl. kl ũ ci < kl ũ k ũ].

CİLȚIȘORI sm. pl. ① Firele ce rămîn în perie,
după ce s'a periat fuilor (de cînepă sau de in)
eșit din raghila (numite în *Mold. Bucov.* „pacișe”
sau „pacișele”); din acestea se face caier și sînt
moi și bune la tors [c il ũ il].

CİLȚII (-tŭi) vb. tr. = **SGILȚI**.

CİLȚOS adj. Ce seamănă cu cîlȚii, cu fibre
ca de cîlți.

CİLTUI (-ueso) vb. tr. ① A astupa cu cîlȚi ¶
② A tunde cîlȚii de pe o pănură ¶ ③ A desira, a
destrăma o pînză, a face din ea cîlȚii.

CİMP (pl.-puri) sn. și (-pi) sm. ① Întindere
de pămînt șes, fără munți sau dealuri; șes, (în o-
pozițiune cu muntele sau dealul) ¶ ② Întindere
mare de loc, afară din orașe sau din sate, destinată
pentru arat sau pășunat; flori de ~, flori care cresc
la cîmp, spre deosebire de florile cultivate sau
florile de grădină ¶ ③ *Pr. ext.* Munca cîmpului ¶
④ X Loc unde s'a dat o bătălie, o luptă: ~ul de
bătălie; ~de concentrare, tabără de concentrare ¶ ⑤
X ~ de curse, loc întins unde se fac alergări de
cai ¶ ⑥ Sferă de activitate; domeniu; teren,
loc: un vast ~ se deschide lucrătorului; ~ul vast al lîte-
raturii; a lăsa ~ liber imaginației ¶ ⑦ ⑧ A ~ magnetic,
~electric, regiune unde se simte influența unui
magnet, unui curent electric ¶ ⑨ Fondul, co-
loarea dominantă a unei stofe, a unui tablou ¶
⑩ (*mai adesea ~uri, pl.*) Hamuri, hături: dădu cheile
vizitului, ca să scoată din gură ~urile cele noi pentru
patru cai (GRU.) ¶ ⑪ ⑫ A lua cîmpul, a o lua la fugă, de
spaimă sau de desănădăde, fără a ști încotro, a-și
lua lumea în cap; a bate cîmpul, a bate cîmpurile — **BATE**
[lat. campus].

CİMPEAN 1. adj. Cîmpenesesc: nimeni nu ne-a
păstrat acele inspirațiuni cîmpenești primitive (ODOB.).

2. **CİMPEAN (pl.-eni) sm., CİMPEANĂ (pl.-ence) sf.**
Locutor (locuitoare) de la șes, în opoziție cu mun-
tean(că), care locuiește în părțile muntoase [c i m p].

CİMPENESC adj. ① De cîmp, privitor la
cîmp ¶ ② De țară, în opoziție cu orașenesec, de oraș:
trăiam tînduat în viața cîmpenească, cu oile și cu vacile
(A.-GH.) [c i m p e a n].

CİMPIE sf. ① Loc șes, regiune întinsă fără
munți sau dealuri: ajunsese la o ~ întinsă, unde era o mul-
țime de oase de oameni (USP.) [lat. vulg. *c a m p i n e a].

CİMPIOARĂ (pl.-re) sf. dim. CİMPIE.

CİMPOȘ adj. Așezat la c i m p, la șes.

CİMPUREL (pl.-ele), CİMPUȘOR (pl.-oare) sn.
dim. **CİMP**.

CİND 1. adv. de timp. ① În propozițiunile in-
terogative: în ce vreme? în ce timp? ~ a venit? de ~
a plecat? pînză ~ să te mai aștept? ¶ ② Cînd...cînd...,
arată o succesiune și o alternanță: ~ unul, ~ al-
tut ¶ ③ Din ~ în ~, ~ și ~, loc. adv., din timp în
timp: coana Diamandula numai ~ și ~ mai deschidea ochii
(D.-ZAMF.) ¶ ④ ~ de ~, loc. adv., în tot momentul, la
fie-ce clipă: trăsura ~ de ~ parcă se răstoarnă (GN.) ¶
⑤ Oare-cînd, vreodată; ~ ori-cînd, ori-și-cînd, în ori-ce
timp; nici-cînd, niciodată.

2. conj. ① În timp ce, în vreme ce: ~ ai bani, ai
și dușmani ¶ ② În ori-ce moment: ~ o căuți, era cu
ochii scăldați în lacrimi (USP.) ¶ ③ Deodată, fără veste:
~, perli ca o nălucă (USP.) ¶ ④ Pe ~, în vreme ce;
de ~; pînză ~ ¶ ⑤ De ~, de ~ cu, din vremea ce, din
timpul cînd (era, etc.): de ~ cu Tătării; de ~ lupii albi
(CRG.) ¶ ⑥ Ca și ~ — **OA** ¶ ⑦ Loc. conj. ~ colo, iar la
urmă, tocmai din potrivă (exprimă o surprindere,
cînd se întîmplă cu totul neașteptat): i-a crezut pe
cuvînt, ~ colo, la putere, și-a dat în picie (JIF.) [lat.
qu a n d o].

† **CİNDAI, CİNDAILEA** adv. Poate, cum-va; ca
nu ~, ca nu cumva [c i n d a i].

CİNDVĂ adv. Vre-odată, oare-cînd: Să nu rîzi de
măgar cumva. Că poate-i încaleci ~ (PANN) [c i n d + v a].

CİNEPĂ (pl.-pe) sf. ① Plantă textilă cu
flori verzi a cărei tulpină fibroasă, lăsată citva
timp să putrezească în apă și apoi zdrobită cu me-
lița, se desface în fire care, după ce au fost dără-

cite și periate, se torc pentru fabricarea pinzelor și frîngiilor (*Cannabis sativa*) (□ 1254) ¶
 ② Tortul de cinpă întrebuintat la țesut ¶
 ③ F. Cinpă dracului, păr, chică: s'an încăierat de cinpă dracului ¶ ④ ♣ CINEPA-CODRULUI plantă ier-

Fig. 1254. Cinpă.

Fig. 1255. Cinpă-codrului.

boasă, cu flori roșietice, numită și „cinepioară”, „cinepoală” sau „dumbavnică” (*Eupatorium cannabinum*) (□ 1255) ⑤ ♣ PASĂREA-CINEPEI = CINEPAR [lat. vulg. *canapa = clas. canabis].

♣ CINEPAR sm. ♣ Păsărică cenușie și roșie, cu ciocul negru, cu viers plăcut, care se nutrește mai ales cu seminte de cinpă și de in; numită și „pasărea-cinepă”, „cinepioară”, sau „pietrolșel (-roșu)” (*Cannabina linota*) (□ 1256).

CINEPIOARĂ (pl.-re) sf. ① ♣ = CINEPA-CODRULUI ¶ ② ♣ = CINEPAR [cinpă].

CINEPIȘTE sf. ♣ Loc semănat cu cinpă: trecind printr-o ~, văzu trei fete ce munciau la cinpă (isp.).

① CINEPIȘTERITĂ = COROFIȘNITĂ [cinpiste].

CINEPIU adj. De culoarea seminței de cinpă: un broșcoiu de băleșas slăbuț, cu părul ~ (sr.-vn.).

CINEPOALĂ (pl.-le) sf. ♣ = CINEPA-CODRULUI [cinpă].

① CINEPIU) adj. și sm. Mold. ① (Om) ciinos: clopotele ni le-au oprit de tras cinerile doilor (crg.) ¶ ② Po-reclă dată slujbașilor satului: sturșit să fie cinerul de vornic (crg.) [cine].

① CINEPĂ... = CINEPĂ...

CINT (pl.-turi) sn. ① Cîntare, cîntec: Mă 'ngînă ~ul unei dulci evlavii (emin.) ¶ ② Fie-care din diviziunile unei epopee, ale unui poem [lat. cantus].

CINTĂ (cânt) 1. vb. tr. ① A scoate tonuri melodioase cu vocea sau dintr-un instrument muzical: ~ din gură; ~ din vioară; ②: oum îi cîntă așa trebuie să joace, e silit să se supuiă să facă pe placul aceluia; ③ De asemenea, despre păsări: prîvghetarea cîntă: a cîntat cocoșul; la casa moșneagului cîntă găina, nu cocoșul (sez.) ¶ ④ ♣ A celebra în versuri: ~ războiul Troiei; Tu ești poet—decît cîntă! (vlah.) ⑤ ¶ F A vorbi, a repeta mereu, lucruri nepotrivite, nimicuri, pînă i se urăște cuiva: ce tot îmi cîntă de plimbări și de petreceri?; ⑥: tu ce-î cîntă, el ce-î descîntă, tu-î vorbești de una, și el îți răspunde alta; îl sfătuești să facă una și el face alta.

2. vb. refl. Tr.-Carp. A se jeli, a se boci: Spune-î tu măleului mele... După min' să nu se cînte (uk.-brs.) [lat. cantare].

CINTĂR (pl. are) sn. ① Instrument de măsurat greutatea unui lucru, avînd o pîrghie lungă de fier, împărțită în două brațe neegale; pe brațul cel lung, pe care sînt însemnate mai multe dungi, se mișcă încoace și încolo o greutate de fier în formă de pară, iar pe brațul cel scurt atîrnă un cîrlig sau un taler pe care se pune obiectul ce trebuie cîntărit (□ 1257); ~ de cîntare, basculă ¶

Fig. 1256. Cinpar.

② Pr. ext. Balanță, cumpănă ¶ ③ ♣ Greutate (care a variat în decursul timpurilor) de vre-o 50 de kgr. ¶ ④ ☆ CINTĂRUL, numele unei constelațiuni (□ 1258) [tc.].

CINTĂRE

sf. ① Faptul de a cînta ¶ ② Cîntec (in spec. bisericesc): ~ bisericească ¶ ③

Cîntarea cîntărilor, una din cărțile Testamentului vechiu, care se atribuie regelui Solomon.

CINTĂREALĂ (pl.-ei) sf. ① Faptul de a cîntări ¶ ② Rezultatul acestei operațiuni.

CINTĂREȚ 1. adj. Care știe să cînte, care cîntă frumos: păsări cîntărețe.

2. sm. ① Cel ce știe să cînte ¶ ② Cel ce are profesiunea de a cînta: a mai adus și tarafuri de lăutari și ~ii cel mai vestiți (car.) ¶ ③ Cel ce cîntă la biserică, dascăl: din acele școli își recrutau bisericile preoți și ~i (u.-oh.) ¶ ④ Poet.

3. CINTĂREATĂ (pl.-ete) sf. ♣ Femeie care știe să cînte, in spec. aceea care are profesiunea de a cînta.

CINTĂRI (-resc) 1. vb. tr. ① A trage la cîntar, a determina cu cîntarul greutatea unui lucru ¶ ② ③ A cumpăni: ~ o păreră: a-și ~ vorbele, a vorbi cu băgare de seamă, gîndindu-se la urmări ④ ⑤ A da cu măsură, cu economie: nu era om să-și cîntărească dărnicia în asemenea momente (gn.) ¶ ⑥ A prețui, a judeca valoarea unei persoane: a cîntărit și a observat pe toți oamenii de afaceri (vlah.)

2. vb. intr. A avea o greutate oarecare: lada cîntărește 20 de kgr.

3. vb. refl. A-și lua la cîntar greutatea corpului: e obiceiul ca la Sf. Gheorghe lumea să se cîntărească.

CINTĂRIȚ sbst. Faptul de a (se) cîntări. CINTĂȚ sbst. Faptul de a cînta, cîntare (in spec. a cocoșului); la ~ul cocoșilor, în zorii zilei, cînd cîntă cocoșii [lat. cantatus].

CINTĂTOR 1. adj. verb. CINTA. Care cîntă: pasăre cîntătoare ¶ ② NECINTĂTOR.

2. sm. ① Cel ce cîntă, cîntăreț: cu capul așezat pe labele de dinainte, zăcea privind la ~ (slv.) ¶ ② ③ (Pe) la ~, aproape de ziuă, cînd cîntă cocoșii: adesea, noaptea, pe la ~, se aud bocete în pădure (gn.).

3. CINTĂTOARE sf. Tr.-Carp. Bocoitoare.

① CINTĂTURĂ (pl.-turi) sf. Trans. Bucov. Bocet [cînta].

CINTEC (pl.-ece) sn. ① ♣ Ridicarea și coborîrea ritmică a vocii omenești, pe diferite tonuri, care dă naștere unui sir armonios de sunete ¶ ② Cîrpițul armonios al păsărilor: tresărind la ~ul păsărelelor (crg.) ¶ ③ ♣ Poezie care se poate cînta; ~ popular, compozițiune lirică, transmisă din gură în gură, din generație în generație, fără a se cunoaște nici autorul ei, nici locul unde s'a compus; ~ bătrînesc, baladă populară; ~ de dor, doină; ~ de lume, poezie de dragoste: ~ de stea, compozițiune dramatică, de origine mai mult cîntărească decît populară, în care se pun în scenă persoane și evenimente biblice, și care se cîntă de copii în serile de la Crăciun pînă la Bobotează ¶ ④ ♣ Diviziunea unei poeme, cînt ¶ ⑤ ⑥ Manifestare a sentimentelor sau faptelor cuiva, expunere a celor ce a pătît sau va păți cineva: cîntă-ți, lele, ~ul (iron.), povestește singur ce-ai pătît ¶ ⑦ ⑧ Lucrul are ~ul său, nu e așa de simplu cum crezi; are o întrebare sau o explicație specială [lat. canticus m].

① CİNTECĂ (pl.-ece) sf. Trans. = CİNTEC.

CİNTECEL, CİNTECEL (pl.-ele) sn. ① dim. CİN-

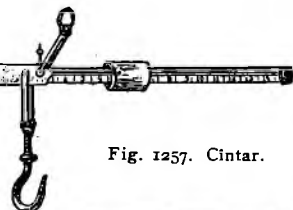

Fig. 1257. Cîntar.

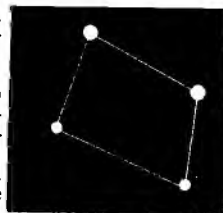

Fig. 1258. Cîntarul.

TEC ¶ ② Compozițiune scurtă în versuri care se cîntă (mai ales pe scenă): ~ comic.

CINTIC... = **CÎNTEC...**

CÎR! interj. ① Imită strigătul cioarei: niste Tigan! tot ziceau ~! ~! și Dumnezeu l-a fâșuit cioare (vor.) ¶ ② ③: Că-l ~! că-l mîr! sau ba ~! ba mîr! **MÎR!**

CÎRĂ sf. numai în loc.: a se ținea de cîra cuiva, a nu da pace cuiva cu stăruință sau cu cicăleli: se tot ținea de cîra împăratului ca să se însoare (isp.).

CÎRĂ sf. = **SVIRLUGĂ**.

○ **CÎRAV** adj. Mold. Trans. (vic.) (RV.-CRG.) Bolnăvicioș.

CÎRBACIU = **GÎRBACIU**.

CÎRC! interj. A nu zice (nici): a nu rosti nici o vorbă, a nu scoate nici un sunet; nu mai era chip să mai zică bălatul nici ~! (CAR.) [onom.].

CÎRCĂ sf. Spate, spinare (pe care se pune sau se duce o povară, o sarcină): trecea gîrlă pe oamenii în ~ (ISP.); a sări cuiva în ~ [vsl. k r ū k ū].

CÎRCĂIA sm. Mic animal miriapod care trăiește în locurile umede și întunecoase, prin pivniți, sub pietre, unde se hrănește cu mici insecte:

are douăzeci de perechi de picioare, de unde-i vine și numele (*Scolopendra*) (1259) [blg. k r ā k a j a k ū < tc. kyrk a i a k „patruzeci de picioare“].

Fig. 1259. Cîrcăia.

CÎRCĂLA sf. ① Pată, murdărie ¶ ② Pocinog.

CÎRCĂLEALĂ (pl.-elt) sf. Faptul de a cîrcăli; rezultatul acestei acțiuni.

CÎRCĂLI (-ălesc) vb. tr. ① A lucra prost: băgați bine de seamă... să nu cîrcăliți lucrul mai rău (JIP.) ¶ ② A mîzgăli, a murdări: ce-ai avut să-mi lei batista să mi-o cîrcălești? (SR.-VN.) ¶ ③ A vorbi nerozii, a flecări (esc.).

○ **CÎRCEAG** (pl.-ege) sn. Băn. Ulcior (1268) [srb. k r ĉ a g].

○ **CÎRCEAGUȚ** (pl.-ușe) sn. Băn. dîm. CÎRCEAG.

CÎRCELA vb. tr. A sgîrci (din pricina cîrceilor, crampelor).

CÎRCELE sf. ¶ Lemn care leagă tînjala de proțap cînd se înjugă la car patru boi, în loc de doi ¶ ② Lemn care leagă tînjala de cotușua plugului: selșul pînă de colo o coasă ruptă, de lei o ~ de tînjală (CRG.).

CÎRCEIU = **CÎRCEL**.

CÎRCEL (pl.-cel), **CÎRCEIU** sm. ① Firicel verde răscuit în spirală ce crește pe tulpina unor plante (vița de vie, mazărea, mazăricea, muștoarea, etc.) și cu ajutorul căruia se acată de alte plante, de araci, etc. (1261) ¶ ② **CÎRCEL** Oaș.

Veriguță la urechi, cercel ¶ ③ Contractare involuntară și dureroasă a mușchilor, cram-pă: sgîroit de cîrceii de prin toate încheietu-

Fig. 1260. Cîrcel. Fig. 1261. CC. Cîrcei

rite, se ghemu! sub pleoamă (VLAH.); ~ la stomac, durere în stomac care face pe om să se sgîrcească, să se încovrigă: apucîndu-l cîrcei la stomac, crezu că i s'a apropiat ceasul morții (BAS.); **adverbial**: a și dat hore pește mine și m'a frămîntat și m'a sgîrcit cîrcei (CRG.) ¶ ④ Mic animal din genul Arahnidelor, care trăiește în genere ca parazit înfipit în pielea cînilor, oilor, boilor, etc. sugîndule sîngele (*Ixodes ricinus*) (1260) [comp. srb. k r ĉ < vsl. k ū r ĉ i ti].

○ **CÎRCIAG** sbst. ¶ O boală epidemică a oilor, foarte primejdioasă, adusă nu de mult de turmele venite din Basarabia [rut. k r ū ĉ a k „oaie capie“].

CÎRCIMĂ = **CÎRCUMA**.

○ **CÎRCIOȚ** (pl.-oetii), **CÎRCIOȚ** (pl.-oguri) sn. Mold. Bucov. Șiretlic avocățesc, șicană; cîrcotă, chichiță: slujba mea este favoritoare cîrcioșurilor (ALECS.); Cunoșo ori-ce cîrcioșuri și ori-ce cîrcotări (ALECS.) [rut. k r ū ĉ ō k].

○ **CÎRCIOCAR**, **CÎRCIOGAR** sm. Mold. Bucov. Advocat care umblă cu șicană, cu cîrciocuri, cîrcotaș: Hoțu de Pepelea îi cîrciogar de frunte (ALECS.).

○ **CÎRCIOCĂRESC**, **CÎRCIOGĂRESC** adj. Mold. Bucov. De cîrciocar: am deprins eu să întorc gîr-buri cîrciogărești (ALECS.).

○ **CÎRCIOȚ**... = **CÎRCIOȚ**...

○ **CÎRCIOȚ** adj. Băn. Cu coarnele sucite înainte (vorb. de oi).

CÎRCI(UMĂ) (pl.-me) sf. ¶ Prăvălie, local unde se vinde vin și rachiu;

② cine te vede intrînd în ~, nu zice că ai intrat să te închini! [vsl. k r ū ĉ m a].

CÎRCI(UMĂR) sm.

Stăpînul unei cîrciume, cel ce vinde vin și rachiu într-o cîrciumă: una gîndește cîrciumarul și alta bețivul (PANN.).

CÎRCI(UMĂREASĂ)

(pl.-ese), ○ **CÎRCI(UMĂREȘĂ)** Fig. 1262. Cîrciumăreșă.

(pl.-ișe) sf. ○ Nevasta cîrciumarului ¶ ② Stăpîna unei cîrciume ¶ ③ pl. **CÎRCIUMĂREȘĂ** Plantă decorativă, cu flori mari albe, galbene, purpurii, etc., originară din America de Nord (*Zinnia elegans*) (1262).

CÎRCI(UMĂRI) (-ăresco) 1. vb. intr. A ținea o cîrciumă, a fi cîrciumar.

2. vb. tr. ¶ A trafica, a face un negoț neiertat, necinstit, rușinos, cu un lucru: îndrăznîră a vinde, a ~ stînteale tale (ODOB.).

CÎRCI(UMĂRIE) sf. Meseria cîrciumarului.

† **CÎRCI(UMĂRIȚ)** sbst. Dare asupra cîrciumenilor.

○ **CÎRCI(UMĂRIȚĂ)** = **CÎRCIUMĂREASĂ**.

CÎRCI(UMĂRIȚĂ) (pl.-re), **CÎRCI(UMĂRIȚĂ)** (pl.-re), **CÎRCI(UMĂRIȚĂ)** (pl.-re) sf. dîm. **CÎRCI(UMĂRIȚĂ)** (-ești) vb. intr. A cotcodăci, a cîrli:

găinile cîrliau sub ferestre (SAD.) [cîrli].

CÎRCIȚI, **CÎRCIȚI** (-nesc) vb. tr. și intr. ① A nu scoate nici un sunet, a nu rosti nici o vorbă măcar, a nu zice nici cîr cîrc (*întrebuințat mai ales negativ*): m'a rugat să nu cîrcinesc o vorbă către nimeni (D.-ZAMF.) ¶ ② A rosti vre-o vorbă, a scoate vre-un murmur (*fără negațiune*): val de sufletul lui, dacă îndrăznește să cîrcinească (VLAH.) ¶ ③ † A croncăni: Abia miezul nopții începe să treacă și corbul cîrcine (STAM.) [vbg.].

○ **CÎRCOFEALĂ** (pl.-ali,-ele) sf. Trans. Băn. F Pretext, pricină; a umbla cu cîrcofele (SUD.), a căuta pretexte, a umbla cu mofturi.

CÎRCOTĂ (pl.-ote) sf. ① Pricină, neînțelegere, ceartă, gilceavă, siadă; șicană: ou bolerii în ~ nu mă bag (CAR.) ¶ ② Mold. (PAMF.) Om vecin nemulțumit [cîrcotii].

CÎRCOTAȘ adj. și sm. ① Cel ce caută pricină, care umblă cu cîrcote, buclușas: știa din auzite că preotul satului e om ~ și înșelător, nevoie mare (DEM.) ¶ ② Mold. Om vecin nemulțumit.

CÎRCOTIȚ (-teso) vb. intr. Mold. A cîrli, a-și arăta nemulțumirea [comp. blg. k ārkotja se „a cîrli, a chiorăi“].

† **CÎRC-SERDAR** sm. Șeful jandarmeriei (la Turci): Caragea pierduse doi ~ și un tuteccu (D.-GH.) [tc.].

CÎRD (pl. cîrduri) sn. ① Diviziune a turmei de oi, după vîrstă, sex, etc., cuprînzînd pînă la 7-800 de capete, ciopor: ~ de miei, de noatini, de mioare de mînzări; lar miei, strîngi în ~uri, sburdă 'n soare, (VLAH.) ¶ ② Despre alte animale: ~ de boi, de vaoi, de iepuri; o mulțime de oaste tătarească a năvălit în țară... răpînd ~urile de vite (GN.) ¶ ③ Mai adesea despre păsări, sfot: un ~ de găște; Trece-un ~ de corbi lernatici prin văzduh croncănitori (ALECS.) ¶ ④ De-așemenea despre oameni, ceată, grămadă: un ~ de voinici, de fețe; înconjurat de un ~ de oameni care-l înjurau (SR.-VN.); mai da cite-un luruș prin ~urile turcești ce roiau pe vale (VLAH.) ¶ ⑤ ¶ un ~ de ani; de un ~ de vreme, de cîțva timp; de la un ~ de vreme, de la o vreme încoace; loc. adv.: cu ~ul, cu grămada ¶ ⑥ ⑦ A se pune în ~ cu cineva, a intra în ceartă, a-și găsi beleaua cu cineva: vîzînd bietul popă că s'a pus în ~ cu nebulii (CRG.) [vsl. *k r ū d ū > srb. k r d].

○ **CÎRDOC** (pl.-oace) sn. Cîrd mic de oi (ce nu trece de 100 de capete).

CÎRIȚI (cîrliu) 1. *vb. intr.* ① A face cîr! (*verb.* de ciori, de cotofoane, etc.): cloarele cînd îmbui cîruri și cîrie, are să nîngă (*vor.*) ② A cotcodăci, a cloncăni: ei sîtu foarte bine cum să ture cloaca de pe ouă, fără să cîrie (*fil.*) ③: gîlna care cîrie seara, dimineața n'are ou ④ ⑤ A cînta fals: protopopul de-abia mai cîrta, scoțînd cite o notă de cocoș cu țîină (*D.-ZAMF.*) ⑥ A vorbi în graiul hoților ⑦ ⑧ F A vorbi (*verb.* de Țigani): cască-ți pîiscul mai tare, cloară, și cîrie mai desghețat (*ALECS.*) ⑨ ⑩ = **CHIORĂȚI**: deși-l cîrtau mațele de foame... nu spuse nimica (*MAR.*).

2. *vb. tr.* ① A striga cîr! unei păsări, ca s'o a-lunge de undeva: ei tot cîrta la scară pasărea, ca să-l auză din casă (*JIF.*) ② F A cîcili în batjocură: lumea sta grămadă ascultînd cum se cîrtaiau unul pe altul (*A.-OH.*). ③ **CÎRIȚIALĂ** (*pl.-iei*) *sf.*, **CÎRIȚI** *subst.*, **CÎRIȚURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ④ Faptul de a cîrli: cîrlițul cloarelor nu mai găsește astîmpăr (*ORL.*); cocoșul casei a scos o cîrlițură lungă (*ORIG.*) ⑤ Huiduială (*în spec. adresată Țiganilor*): huiduiele și cîrlițurile însoțiră pe bieții Țigani, pînă pieriră din ochii lumii (*D.-ZAMF.*) ⑥ Neînțelegere, sfadă, cicăleală: oa să nu rămîie nici urmă de cîrlișă între noi (*ISP.*).

CÎRJĂ, **CÎRJE** (*pl.-ii*) *sf.* ① Toiag, prevăzut la capătul de sus cu o bucată de lemn transversală, pe care se sprijinesc ologii, nevoiașii, cînd umbliă ② 1263: a umbli în cîrji; înalta ougreu, sprijînîndu-se într'o ~ (oob.) ③ ④ ⑤ Toiag lung încovoiat în partea de sus pe care-l poartă episcopii ⑥ 1264, 1265 [vsl. križ].

CÎRJALIEȘC

adj. De Cîrjăliu, privitor la Cîrjălii: veți lua fle-care cite o sută baite cîrjălești (*tip. cîrjălești*) pe talpe (*NEGR.*).

CÎRJĂLIU *sm.* ① Țilhar organizat în cete (*cîrjălii*) care, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pînă pe la începutul veacului trecut, băga spaima în oameni (în Turcia și în țările noastre) prin prădăciunile și omorurile ce făcea ② *Pr. ext.* Țilhar crunt, sălbatec: așteaptă, cîrjăliule, că eu îți sînt popa de-aou (*ALECS.*) [P.-IST.].

CÎRJANCA *sf.* = **PLATCA** [cîrjă].

† **CÎRJOB** *adj.* Strîmb, întortochiat: vezi strîmbe și ~ lucrurile norocului (*CANT.*) [cîrjă].

○ **CÎRJOBAT**, **ÎNCÎRJOBAT** *adj.* Gîrbov, cu spatele încovoiat: Spate tare cîrjobate, Buze mari, dăbălăzate (*M.-BRS.*); Spate late, n'otcîrjobate (*MAR.*) [cîrjă; comp. **CÎRJOB**].

CÎRJOIAT *adj.* Încovoiat (ca o cîrjă): cioc ~.

CÎRLĂIOR *sm. dim. CÎRLAN*.

CÎRLAN 1. *sm.* ① Mielul de la vîrsta de un an împlinit pînă la doi ani, după care i se dă numele de „tărtiu” sau „înterțiu”: Să la sare La mioare și bo-lovan! La ~1 (*ALECS.*) ② ③ Cal de doi ani: un ~, legat la ieslea grajdului, nîncează (*DLVR.*); *iron.*: să te duci unde a dus mutul iapa și Țiganul ~ul, să te duci departe, să pleci, și să nu te mai întorci.

2. **CÎRLANA** (*pl.-ane*) *sf.* Mioară.

CÎRLANAR *sm.* Ciobanul care păzește, care duce la păscut cîrlanii dintr'o turmă: fle-care dă grîță ~ului și la mioară să facă ochii n' patru (*LUNG.*).

CÎRLANĂȘ *sm. dim. CÎRLAN*: se făcuse un ~ sburdalnic de n'avea astîmpăr (*ISP.*).

CÎRLEB *adj. Băn.* Cu coarneau frumos răsucite în spirală (*verb.* de berbeci).

CÎRLIG (*pl.-ige*) *sn.* ① Fier sau lemn lungăreț, încovoiat la unul din capete cu care se apucă ceva sau de care se acată, se atîrnă ceva ② 1266, A, B); ~ de rufe, unealtă cu care se prind rufe de frînghie, cînd se pun la uscat ③ 1266, C); a se face ~,

a se încovoia, a se strînge (de dîrere, de uscăciune, etc.), a se sgîrci: se uscase de se făcuse ~ în chichiță (*ISP.*) ④ ⑤ Cața ciobanului: ~u-i de soutar Nu-i de alun, nici de stejar (*ALECS.-P.*) ⑥ Unealtă pe împietit (mănuși, ciorapi, etc.): bătrîna înșira ochiu-

CIR-CÎR

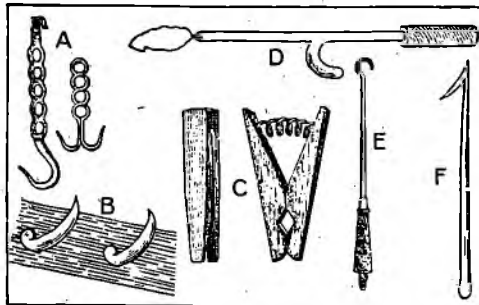

Fig. 1266. Cîrlige.

A. B. Cîrlige de atîrnat. — C. Cîrlig de rufe. — D. Cîrlig de tabăcar. — E. Cîrlig de încheiat. — F. Cîrlig de tras paie.

rile pe ~e (*DLVR.*) ⑦ ⑧ Unealtă cu care argășitorul curăță pielea ⑨ 1266, D) ⑩ ⑪ Bucată de lemn, lungă ca de 1 metru, ascuțită la vîrf, și prevăzută cu un cîrlig, cu care se trag afară paie dintr'o șiră ⑫ 1266, F) ⑬ ⑭ Unealtă cu care se încheie ghetele cu nasturi ⑮ 1266, E) ⑯ ⑰ Butaș de viță de vie; cîrcele de viță: e sgîrțit oa nu ~ de vie (*ALECS.*) ⑱ ⑲ Undiță (mare) ⑳ ㉑ *pl.* Unealtă de pescuit alcătuită din mai multe undite sau cîrlige legate de o sfoară.

CÎRLIGA = **ÎNCÎRLIGA**.

CÎRLIGĂȚI 1 *adj.* Încovoiat ca un cîrlig.

2. *sm.* = **RĂCULEȚ**.

CÎRLIGAȚICĂ *sf.* (*PAMF.*) = **RĂCULEȚ** [cîrligat].

CÎRLIGEL (*pl.-ele*) *sn.*

○ *dim.* **CÎRLIG** ① ② *pl.*

Băn. Specie de dantelă (*vic.*).

CÎRLIONȚ *sm.* ① Inel de pîr, pîr încîrligat ca un inel, buclă: un ~ rebel din frunte, care nu vrea să stea cum trebuie (*CAR.*) ② ③ Unealtă de pescuit, de forma halăului, cu care se pescuiește mai mult în porturi, pe Dunăre de pe diguri, pontoane, bărci, etc.; se prind mai ales pești mărunți și e o unealtă de care se folosesc maimult oamenii sărmani, ca să-și facă rost de puțină hrană ④ 1267 [comp. **CÎRLIG**].

CÎRLIONȚĂ, **ÎNCÎRLIONȚĂ** (*-tez*) *vb. refl.* și *intr.* A se încrêți ca un cîrlionȚ: pîrul, mutat în undelemn, cîrlionȚează pe grumajii soarelui (*DLVR.*); de ce-l mule și-l trăgea, de-ala firul se n'cîrlionȚa și mai tare (*CAR.*).

CÎRLIONȚAT *adj.* ① *p.* **CÎRLIONȚĂ** ② ③ Cu pîrul încrêțit, buclat: un copil ca de vre-o opt ani, bălatu, ~ (*DLVR.*).

○ **CÎRLOBAT** *adj.* Răsucit, încovoiat în formă de cîrlig, încîrligat: Tare-1 strîmbă, ~ și sîguit și n'vîrțită (*SPER.*) [comp. **CÎRLEB** și **CÎRJOB**].

CÎRMĂ (*pl.-me*)

sf. ① ② Aparat alcătuit mai ales dintr'o placă largă de lemn sau de fier așezată în partea din-dărăt a unei luntri sau corăbii, și cu ajutorul căruia se îndreptează vasul în direcțiu-

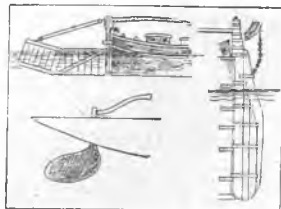

Fig. 1268. Cîrme.

nea voită (□ 1268): patru oameni stau la roata de la ~ (VLAH.) ¶ ② **BALON** cu ~ **BALON** ① ¶ ③ Guvernare, obăduire, conducere, administrație: un an și jumătate trecuse de sfînd Mihnea ținea cîrma țării (ODOB.) ¶ ④ Nas [vsl. k r ū m a].

CIRMACIU sm. ① Cel ce stă la cîrma unei corăbii și-i dă direcțiunea voită: corabia cu doi cirmaci se înneacă (PANN) ¶ ② **Olten.** Berbec mare care merge în capul turmei [vsl. *k r ū m a c ū; comp. big. k r ū m a c ū].

CIRMEALĂ (pl.-ei) sf. ① Faptul de a cîrmi ¶ ② Șovăire: văzînd că nu e loc de ~, că oastea i se înnoiește, dote doșul (USP.).

CIRMI (-mesce) vb. tr. ① A îndrepta corabia, luntrea, etc. într-o anumită direcție: oi cirmi într'acolo... micul său vas (ODOB.) ¶ ② A abate pe altă cale, a schimba direcția, a îndrepta în altă parte: ~ carul din drum, ~ oapul spre dreapta.

2. vb. intr. ① A se abate, a apuca alt drum, a coti: lăsam șoseaua și cîrmin la stînga pe drumeacul pietros (VLAH.) ¶ ② A se abate de la cele hotărîte, a tăgădui cele zise odată, a șovăi: ar fi voit s'o cîrmească împăratul spre a nu-i da fata de soție (USP.); a nu avea încoțor ~, a nu avea alt chip de scăpare [vsl. [k r ū m i t i > srb. k r m i t i, etc.].

CIRMIȘ 1. sbst. Loc unde se poate cîrmi (carul, etc.), loc de întors.

2. adv. Cîrmind, cînd, cînd la dreapta cînd la stînga: a merge ~.

CIRMIZ sbst. ① Văpșea roșie-închisă, stacojie, produsă de sămînța insectei numite coșenilă; carmin ¶ ② Plantă originară din America de Nord, ale cărei fructe, niște boboite roșii sau negre, se întrebuintează la colorarea vinurilor; numită și „rumențioară” (Phytolacca decandra) (□ 1269) [tc.].

CIRMIZIU adj. De culoarea cîrmizului, roșu-închis, stacojiu.

○ **CIRMOAJĂ** (pl.-oi) sf. Mold. Maram. Coajă de pine sau de mămăligă uscată: copiii ar mîncea și ei aceste cirmoaji (SA.) [comp. vsl. k r ū m a].

CIRMUȚ (-muesce) vb. tr. ① A ține cîrma (spre a da direcția) unei corăbii, unei plute, etc. ¶ ② (și **OCIRMUȚ**) A conduce, a administra, a îngriji de treburile Statului sau de cele particulare, a obădui, a guverna: începu a cîrmi împărăția cu înțelepciune și dreptate (USP.).

CIRMUIRE, OCIRMUIRE sf. ① Faptul de a cîrmi: conducere, administrare, guvernare ¶ ② Guvern ¶ ③ Administrație (a unui județ).

CIRMUȚOR, OCIRMUȚOR sm. ① Cel ce cîrmește, conduce, administrează, guvernează ¶ ② Guvernator ¶ ③ Administrator (de județ).

CIRN adj. ① Cu nasul tîrîit, cu nasul prea mic sau fără nas: olocotul și-o frînt nasul de-o rămas ~ (ALECS.) ¶ ② Cu nasul tăiat ¶ ③ Cu nasul strîmb, de unde, pr. ext., despre alte lucruri strîmbe: leme ~, ouțit ~, etc. [vsl. k r ū n ū].

CIRNAE ~ **CIRNĂU** ②.

CIRNAT, CIRNAT sm. X Maț de porc, de bou sau de alt animal, umplut cu carne tocată și cu aromate (□ 1270); F: de cînd ploaia cu cîrnați, din vremurile de demult, cînd era belșug mare [lat. *carnaceus].

CIRNĂȚAR sm. Cel ce face sau vinde cîrnați.

CIRNĂȚĂRIE sf. ① Prăvălie, local unde se vînd cîrnați și alte mezeluri preparate din carne (fiartă sau afumată) ¶ ② col. Tot felul de cîrnați și de mezeluri din carne.

CIRNĂU adj. ① Griu ~, varietate de griu cu bobul mare (□ GRU 1 ¶ ② Oale cîrnae,

Fig. 1269. Cirmiz.

(Phytolacca decandra)

varietate de oi albe care se îngrășe foarte mult și a căror coadă se prefăce toată în sîu [carnae].

CİRNELEAGĂ, CİRNELEAGĂ (pl.-egî) sf. ② Mold. Bucov. Săptămîna cîrni, săptămîna mîstreață, vîrstată, împietrită sau de prăguri: cîrnelaga cade a treia săptămîna înainte de lăsatul de brînză (VOR.) ¶ ③ pl. Munt. și Trans. Cîșlegii de iarnă, carnavalul [lat. carne mîlgat].

CİRNI (-necse) vb. tr. și intr. ① Mold. Trans. A cîrmi, a abate pe altă cale, a coti: cîrnește căruța și o tirăște cum poate plîn în polnă (CRG.) ¶ ② A face cîrnă, a tăia nasul ¶ ③ Olten. A rupe vîrful lăstarilor de la vie ¶ ④ ~ din nas, a strîmba din nas, a face o mîtră nemulțumită: soful meu... cam cîrnea din nas (ALECS.), și abs.: pîrîntii cam cîrnea dintru început (SA.).

CİRNIC adj. f. ① Care se răznește, care se separă de celelalte din turmă și umblă tot pe de lături (vorb. de oi), răznatec: să ai grijă de batalu ăsta, că umblă cam ~ (LUNG.) ¶ ② Trans. Sucit, cu toane; duș-mănos (FAC.) [cîrn].

CİRNELEAGĂ ~ **CİRNELEAGĂ**.

CİRNIȘ = **CİRNIȘ**.

CİRNIȚURĂ (pl.-turi) sf. Cotitură: ②: judecata mergea repede și oblu, fără cîrnițuri (RET.) [cîrni].

CİRNOȘI = **CĂRNOȘI**.

CİRPĂ (pl.-pe) sf. ① Petic, bucată de pînză sau de stofă, veche, ruptă, treanță, sdrăneț ¶ ② Bucată de pînză de șters vase, mobile, etc. (Mold. „otrepăș”) ¶ ③ Olten. Mold. Tr.-Carp. Basmă ce poartă pe cap sîtencele măritate ¶ ④ Tr.-Carp. Batistă, basma de buzunar: scoase o ~ din buzunariu, ca să-și ștergă fruntea asudată (CAT.) ¶ ⑤ Scutec. pîlincă [vsl. k r ū p a].

CİRPĂCEALĂ, CİRPOCEALĂ (pl.-ei) sf. Faptul de a cîrpa ci; rezultatul acestei acțiuni.

CİRPĂCI, CİRPOCI (-cece) vb. tr. ① A cîrpi prost, a pune petic peste petic la o haină sau încălțăminte veche ca să se dregă: ascultînd pe vechii dascăli cîrpoind la haina vremii (EMIN.): ia-ți haine slabe, veohi, cîrpoците, cum au ucenicii faurilor (RET.) ¶ ② A lucra prost, ca un cîrpa ciu.

CİRPĂCITOR adj. verb. CİRPĂCI. Care cîrpa-cește: scrieă probabil de vre-un călugăr ~ de slove (CAR.).

CİRPACIU sm. ① Cel ce cîrpește, ce pune petice la o încălțăminte veche ¶ ② Lucrător prost: Nu le dau nume de meșteri, ci le zic proști și cîrpaci (PANN) [big. k r p a c ū].

CİRPĂȚOR sm. ① Scîndură, de formă dreptunghiulară sau rotundă, prevăzută cu o coadă sau minier, pe care se răstoarnă mămăliga (=fund de mămăligă), se toacă carnea, în bucătărie (=tocător), sau se frîmîntă aluatul (□ 1274): începu a aduce pe un ~ mămăliguță fierbinte de leșeau aburi din ea (RET.) ¶ ② Lopată de lemn /lată și rotundă sau dreptunghiulară cu care se aruncă pîinea în țest.

CİRPEALĂ (pl.-ei) sf. Faptul de a cîrpi; rezultatul acestei acțiuni: cum îmi par de dulci nevoile și suferințele de pe atunci... cîrpelle de azi pe mine (VLAH.).

CİRPİ (-pesc) 1. vb. tr. ① A drege, a coase ceea ce e descusut sau rupt; a pune un petec: tot trezele alea le cîrpește, le înădărește (BR.-V.) ¶ ② A întocmi bine-rău: cîrpeau boierii cum puteau treburile țării (M.-COST.); viața în jurul cărula și-au cîrpit zi cu zi traul (OLVR.) ¶ ③ F ~ o minciună, a născoci, a potrivi repede o minciună (spre a se desvinovați, etc.): pe loc cîrpește o minciună care se potrivea ca nuca 'n pîrete (CRG.) ¶ ④ F A înșela, a trage pe sfioară ¶ ⑤ F ~ pe cineva, a-i ~ o palmă, a-i trage o palmă.

2. vb. refl F A se îmbătă: Căoi ești beat... Te-ai cîrpit de tot (PS.-SCH.) [vsl. *k r ū p i t i > srb. k r p i t i].

CİRPIT 1. adj. ① p. CİRPİ: haine ~e ¶ ② NECİRPIT ¶ ③: viață ~ ou ață (PANN), traiu plin de necazuri, viață ~lămpită ¶ ④ F Ochii cîrpiți (de somn), somnoroși, cu ochii împăienjenți de somn: se sfițește să-l lase ~naltie ou ochii cîrpiți de somn (VLAH.).

2. sbst. Faptul de a cîrpi.

CİRPITURĂ (pl.-turi) sf. ① Cîrpeală ¶ ② Lu-

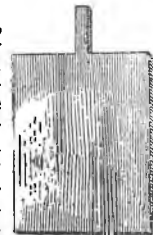

Fig. 1271. Cîrpățor.

Fig. 1270. Cîrnat.

cru cîrpit, sdreanță: Așteptau să vie niscăi vechituri și să ia parale după cîrpituri (PANNI).

○ **CÎRPOAIE** *sf. Olten.* (VIRC.) = **CÎRPA** ③. **CÎRPOCI** = **CÎRPACI**.

CÎRPUȘĂ (pl.-te), **CÎRPUȘOARA** (pl.-re) *sf. dim. CÎRPA*.

○ **CÎRSIAC**, **CÎRSIAC** *sm. Mold.* Parăcliser, pă-lămar [eclisiar c].

CÎRSNIC = **CRÎSNIC**.

○ **CÎRSTĂ** (pl.-te) *sf. Olten.* Grămadă de (7, 9, 11 sau 13) snopi puși unul peste altul cruciș; din patru cîrste se formează o clăie [blg. k r ā s t u „cruce”].

○ **CÎRSTAC** *sn.* = **CRISTĂ** [blg. k r ā s t a k ū].

CÎRSTĂȘ (pl.-așe) *sn.* = **CRÎSNIC** [srb. k r s t a š].

CÎRSTAȘĂ (pl.-așe) *sf. Olten.* = **CÎRSTĂ** [blg. k r ā s t e c ā].

CÎRSTANEASĂ, **CÎRSTINEAS(C)Ă** *sf.* =

BARBA-BOIERULUI, **VENINARIȘĂ**.

CÎRȘTEIU, *Mold.* **CRÎȘTEIU**, *Bucov.* **CÎRȘTEL**, **CRÎ-**

Fig. 1272. Cîrșteiu.

Fig. 1273. Cîrșteiu-de-baltă.

STEL, *Băn. Trans.* **CÎRȘTEL**, **CRÎȘTEL**, **CRĂȘTEU**, **CRISTEL**, **CRĂȘTEL**, **CRISTET** *sm.* ① Pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul scurt, care trăiește prin ierburile înalte unde-și face cuibul (*Crex pratensis*) (1272); ② crîștelii și greliții tăcuseră la ceasul acela de taină (OLVR.); numai un crîștelu n'avea somn într-o fineasă (s. ALD.) ③ ~ **DE-BALTĂ**, pasăre bătărească, de mărimea unui sitar, cu ciocul mai lung decît capul, cu coada și aripile scurte, care se hrănește cu insecte și moluște (*Rallus aquaticus*) (1273) [vsl. k r ā s t ē l i].

CÎRȘTINEAS(C)Ă = **CÎRȘTANEASĂ**.

CÎRȘTNIC = **CRÎSNIC**.

CÎRȘTOV *sbst.* ① Ziua-Crucii, înălțarea Sfintei-Crucii, sărbătoare care cade în ziua de 14 Septembrie, numită și ~ul sau **Cristovul** viitor, pentru că din această zi se începe culesul viilor [vsl. k r i s t o v ū d i n i].

† **CÎRȘCA** (cîrșc) = **SCRÎȘNI**.

○ **CÎRȘ(IE)** *sf. Băn. Trans.* Stîncă, colț de piatră [srb. k r š].

○ **CÎRȘMA...** = **CÎRȘ(IE)U(MA)...**

○ **CÎRȘTEL** = **CÎRȘTEIU**.

○ **CÎRȘTAC** *sm. Băn.* = **SALCÎM**.

CÎRȘTEALĂ (pl.-ei) *sf.* ① Faptul de a cîrși ② Rezultatul acestei acțiuni: nu se ivi nici o ~ din partea nimănui (ISP.).

CÎRȘTI (-teso) 1. *vb. intr.* A-și arăta nemulțumirea prin vorbe, prin șoapte, prin mormăeli; a face vorbă pentru un lucru de nimic: soacra nu trebuie să fie cu gura mare și să tot cîrștească de toate cele (CRG.).

2. *vb. tr.* A critica, a împunge cu vorba, a dojeni, a mustra: au început să-l cîrștească pentru daunele ce l-au făcut (SA.).

CÎRȘTITOR, **-TOARE** *adj. verb. CÎRȘTI* și *sm. f.* Care cîrștește: unchiul lor... vecinic ~ și răutătos (VLAR.).

CÎRȘȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Animal mînos insectivor, cu ochi foarte mici ce abia se văd, care trăiește sub pămînt, mai ales prin locurile cultivate, și sapă niște galerii a-runcînd pămîntul de-asupra sub formă de grămezi numite mușuroaie; e numit și „sobil” (*Talpa europaea*) (1274) ② ~ ③ Un fel de noduri ce se fac sub piele, pe care le capătă acela care risipește multe mușuroaie de cîrșită ④ ~ ⑤ Boală a calilor, numită științific „farcin” sau „morvă cutanată”, caracterizată prin buboale ulceroase mai ales la coapse sau prin umflături

Fig. 1274. Cîrșță.

la extremitățile membrelor [vsl. *k r ū t i c a > srb. k r t i c a, blg. k r ā t i c a, etc.].

○ **CÎRȘTOAGĂ** (pl.-ge) *sf. Trans.* Petec de piele veche, rămășiță de opincă: se apucă apoi să-și lege de picior niște cîrștoage de opincă (FAC.).

○ **CÎRȘOC** *sn. Trans.* Gaura de sub vatra cuptorului [cîrșog].

○ **CÎRȘOG** (pl.-oage) *sn.* ① *Trans.* Culcuș făcut din fin pentru cîine ② *Olten. Băn.* Cocina porcilor ③ *Băn.* Vizină, culcuș de fiară sălbatică (VUS.) [srb. k r t o g].

○ **CÎRȘĂ** (pl.-te) *sf. Bucov. Trans.* Petec, cîrșă (RV.-CRG.) (VIC.).

○ **CÎRȘAR** *sm. Trans.* Ied ori miel mai tîrnă de șase luni, sugar.

○ **CÎRȘȚI** (-știu) *vb. intr. Trans.* A scriști: cînd închise uriașul ușa, bag seama căm cîrștin (RET.).

CÎȘ! *interj.* cu care se alungă păsările sau insectele surătoare, hiș! cobori întee, că ți-am adus papă... cîșș! (ALECS.).

○ **CÎȘ** *adj. Mold. Ciunt.* 11 ~ă de un deget (RV.-CRG.).

CÎȘȚĂ (pl.-te) *sf.*

Musculiță, a cărei larvă, un viermușor, cu capul negru, de culoare albă-gălbuie, se găsește în brînză; această larvă e numită și „carete”, „codat” sau „strepede” (*Piophilă casei*) (1275).

Fig. 1275. Cîșță.

CÎȘȚI (-știu, -șăse) *vb. tr.* A striga cîș! a alunga păsările cu strigătul de cîș!: mă cîșăsești acu, ca pe lăstuni? (ALECS.).

CÎȘLĂ (pl.-le) *sf.* ① Loc pentru iernatul vitelor ② *Mold.* Locul de loc unde se strînge laptele de la vaci și unde se prepară brînză și untul [tc. k y š l].

○ **CÎȘLAR** *sm. Mold.* Cel ce prepară brînză la o cîșlă.

CÎȘLĂRIE *sf.* = **CÎȘLĂ** ③.

CÎȘLEGI *sf. pl.* Perioadă de timp în care nu se postește. Se deosebesc patru perioade de acestea peste an: 1° ~le Crăciunului sau ~le de iarnă, dulcele Crăciunului, timpul de la Crăciun pînă la Postul mare, carnaval; 2° ~le Paștilor, ține 8 săptămîni, dela Duminica Paștilor pînă la Duminica tuturor Sfinților; 3° ~le Sfințierului, de la 29 Iunie pînă la 1 August; 4° ~le de toamnă, de la 15 August pînă la 15 Noemvrie; și 5° și 6° ~le. **CÎȘLEGIU**: în toată cîșlegiul (CAR.) [lat. caseum ligat].

○ **CÎȘLIG** (pl.-iguri) *sn. Mold. Bucov.* = **CÎȘȚĂ**.

○ **CÎȘLIGA** *vb. tr. Mold. Bucov.* = **CÎȘTIGA**: să caști de muncă, poate ai ~ măcar ceva-ceva (FLOR.).

CÎȘTIG (pl.-iguri) *sn.* Bani cîștigați (prin muncă, la joc, etc.); folos, profit: oft ~ aduce tovarășia, se împarte la toți tovarășii (LEG.-CAR.); ②: mai bine cu un vrednic la pagubă decît cu un nevolău la ~; unde e ~ e și pagubă; nu se alege ~ul din pagubă [cîștîga].

CÎȘTIGA (cîștig) 1. *vb. tr.* ① A dobîndi bani, a agonisi (prin muncă, prin negoț sau alte mijloace) avere sau alte foloase: ~ la loterie, ~ în cărți; ②: negustorul fricos nici nu cîștigă, nici un păgubește; ușor e de cîștigat, dar greu de păstrat ③ A birui, a învinge: ~ o bătălie, ~ un proces ④ A trage folos, a folosi: văzu că de la pîna nu cîștigă nimic (ISP.); cînd doi se ceartă al treilea cîștigă ⑤ A căpăta (ceva neplăcut), a se alege cu: ceea ce a cîștigat în muntii Telegii a fost un jumțiu bun (N.-GH.) ⑥ A dobîndi, a căpăta: ~ experiență: la întoarcere, cîștigase așteptarea regelui (N.-GH.) ⑦ A trage în partea sa: l-a cîștigat pe toți prin purtarea sa ⑧ † *Trans.* A cumpăra, a-și procura: cîștigă de un taler, mai fîrînă, mai brînză, mai lapte acru (RET.) ⑨ *Trans.* A griji, a îngriji; a dereteca.

2. *vb. intr. Trans.* A îngriji, a purta de griji: or mai ~ aști trați de tine să nu piei de foame (FR.-COR.).

3. *vb. refl. Trans.* A se îngriji, a avea griji, a purta de griji [lat. castigare].

† **CÎȘTIGĂ**, **CĂȘTIGA** *sf.* Griji [cîștîga].

CÎȘTIGĂTOR, **-TOARE** *adj.* și *sm. f.* Care cîștigă (la joc, la loterie, etc.).

CÎȘTIU (pl.-turi) *sn.* Rată, termen de plată pentru arenda unei moșii, sau pentru chiria unei

CIR-
CÎȘ

CASE: se duce în oraş, să plătească boierului ~l (CAR.)
[refăcut din *pl.* *c i ş t'i, *sg.* *c i ş t < t c . k y s t].

ȚİT 1. *adj.* *și pron. inter.* (Ț. cîtă; *pl. m.* cîți Ț. cîte, *gen.-dat;* *pl. m. f.* cîtor) ① Ce cantitate Ț ce mărime? Ce număr? ~ vin a băuȚ ~ ai stat acolo Ț ~ o ori l-aî scris Ț cîti au plecat Ț ② Ce preȚ? ~ ai plătit cartea Ț cu ~ vinziȚ Ț ③ ~ e și (mai) ~e, ~e și mai multe, ~e (alea) toate, ce de multe altele de feul, acesta, de tot felul: nu-Ți mai spuȚ ~e și mai ~e am pătitit (CAR); l-am tîmăduȚ de ~e alea toate (D.-ZAMF.); Ț spune... Țe și multe și o face pe femeie să se alunece cu mintea (CRG.).

2. *adj. și pron. rel.* ① Întrebuințat în corelațiune cu *att:* ~e sate a umblat, atîta meșteșuguri a învătă (PANN); de ~e ori arăta cîte-o limbă, de atîtea ori cădea și cîte-o pernă de sub Tigan (ISP). (☞ *ATT* ¶ ②) ② În corelațiune cu *tot:* ~e mine cîți cîini au iărat, toți au turbat (PANN) (☞ *TOT* ¶ ③) ③ Cu corelațiunea omisă: u cînoșteau din ~e le spusese (VLAH.); numai Dumnezeu știe ~e am îndurat (☞ *LUNA*).

3. *adv.* ① În corelațiune cu *atît*: ~ *da*, *atîta* *iei*; ② ~ *ti-e* *pătura*, *atît te* *întinde* (≡ *ATÎȚ*) ③ Cu corelațiune omisă: *să nu dea Dumnezeu omului ~ poate răbda*; *creștea într-o iună ~ alții într'un an* (*EMIN*); ~ *e lumea*, *niciodată*; ~ *ai bate în palme*, ~ *ai clipi din ochi*, ~ *ai scăpăra în amnar*, *într-o clipă*; ~ *păr în cap*, *foarte mulți*; *nici ~ negru sub unghie*, *nimic*, *de loc* ¶ ③ ~ *de (urmat de un adj. sau adv.)*: *nu-ți poți închipui ~ de mult am suferit*; *prepoziția se poate pune și în urma verbului*: *de-ai ști ~ am suferit de mult* ¶ ④ *Urmat de prep. de sau de un comparativ, subînțelegîndu-se*, se poate: (*să-l faci*) ~ *de mare*, *cît se poate de mare*; *să vie ~ de mulți*, ~ *de curînd*; ~ *mai bine*, etc. ¶ ⑤ *Emfatic*, arată admirarea, uimirea, etc.: ~ *e frumoasă ~ de mari și minunate sînt lucrurile tale*, *Doamne !* ⑥ ~ *pentru mine*, ~ *despre mine*, *în ce mă privește pe mine* ¶ ⑦ În legătură cu o prepoziție: *întru ~*, *pe ~*, *după ~*: *pe ~ am aflat*; *pe ~ știu* ¶ ⑧ Cu ~... *atît... pe ~* ~ *pe atît... ~ ATÎȚ* ¶ ⑨ *Îndată ce*: *începu la uita cîni cu grămadă, ~ simțeau pe-un trecător (I.-GH.)*; *Trans. cu același înțeles* ~ *ce*: *măierea*, ~ *ce-l* *zări*, *Îl eși* *mainte sînduindu-l* (RET.) ¶ ⑩ ~ *și* ¶ ⑪ *Încît* ¶ ⑫ ~ *Numai ~*, *îndată ce*; *numai decît* ¶ ⑬ *Cîtusi de ~*; *Trans. ~ de*, *puțin*, *prea puțin*, *cît de puțin*: *dor să a* *încăli cîtusi de ~ și n'a mai oîblăni* *atita din masele (CRG.)*; *cu ceaia-ți alungi batăr odată foamea ~ de ~ (RET.)* ¶ ⑭ *Nici ~*, *nici ca ~*, *de loc* ¶ ⑮ ~ *pe ce*, ~ *pe aci* ¶ *ACI* ¶ ⑯ *Acum*, ~ *de colo ~ COLO*; ~ *COLEA* ¶ ⑰ *De-a'n-citelea*, *de colo pînă colo*, *fără așteampăr*; *din răspuneri*: *umbra d'a'n-citelea... să-și scape fratele de la o așa grea pedepsă* (ISP.) ¶ ⑱ În compunerii: *CITIVA*, *DECIT*, *ÎNCIT*, (≡ aceste cuvinte).

4. *sn. (pl.-turi) ± Rezultatul unei împărțiri*
[lat. *quantus*, -a, -um].
○ **CÎTA** *adv. Băn. Putintel* [cît].

CITE *adv.* ① Arată o distribuțiune: au luat Noe în corabie de toate dobitoacele... la cele curate ~ șapte pă-rechi, și de cele necurate ~ două părechi (LET.); și așa ~ unul ~ unul până-î tăie șase capete (ISP.); una ~ una *SAU* ~ una una; doi ~ doi *SAU* ~ doi doi; puțin ~ puțin; a luat fiecare ~ ceva ¶ ② Toți, toate: au plecat ~ trei *SAU* cîteși trei; se anzia motanul mieinnind din ~ șapte ca-petele (EMIN.); cîteși trele zeiteale cerură... să le facă judecă-tă dreaptă (ISP.) [lat. *cata*, influențat de *cite*, *pl.* *din cît*].

CIȚELEA *adj. și pron. inter.* (m. al ~, f. a cîtea). Întrebuițat spre a întreba ce număr de ordine, ce șir, ce rang ocupă cineva sau ceva: al ~ ești în clasă? — pentru a cîtea oară te rog să nu mă **întrepru**? [c ȳt].

CÎTEODATĂ *adv.* Uneori, din cînd în cînd
[cîte + odată].
CÎTESI — **CÎTE** ②.

○CÎTINGAN *adv. Trans.* încet(inel) [comp. CĂTINEL.]

CÎTUȘI *adv.* întrebuițat numai în loc.: ~ de est, ~ de puțin, de loc, cît de puțin: ce folos că citesc ori-ce carte... dacă nu știu a însemna măcar ~ de cît (cag); copiii se spunea rădă a cîtrii ~ de puțin (usp.) [c i t i t]

CÎTVA 1. *adj. și pron. nehot. (f. cîtăva; pl. m. cîtiva, f. cîteva; gen.-dat. pl. m. f. cîtorva).* Un număr

mic, o cantitate sau o parte mică (dintr'un număr sau dintr'o cantitate mai mare): *oțiva timp*; *oțiva oameni*; *oțiva bani*; *cțeva dintre ele*.

2. *adv.* Puțin: deschise ochii mari, sperieți, îi ținu ~ pironiți asupra amicului său (VLACH.) [Cîț + va].

‡ CĪTVAṢI *adv.* = CĪTVA.

CIT: *interj.* Strigăt cu care se alungă pisica: ~, mișă, de-aici! (PAMF.).

CĪTĀ (pl.-te) *sf.* **3** = **BIBLĪCĀ.**

CÎȚII (-țiu, -țiesc) *vb. tr.* A alunga pisica: coana Bălașa cîțiește mița dintr'o odale într'alta (GRL.) [c i Ț i].

† **CİZLAR, CİZLAR-AGA** *sm.* Mai marele peste eunuicii haremului: cizlariul din harem (ALECS.-P.); cizlar-aga, care este peste toată casa împărătească și pre fete mai mari (LET.) [tc.].

○ **CLĂBĂȚ** *shst. Băn. Trans.* ☞ Căciulă: își luă ~ul din cap (CIAUȘ.) [rus. *pl.* klübuci, serb. klobuk, etc.].

CLĂBUC *sm.* ① Spumă făcută de apa amestecată cu săpun: și rufile le speli, că face ~ ca apa de gîrlă (OLVR.) ② Spumă pe care o face apa cînd se lovește de bolovani: apa se cufundă... și urle făcînd ~, bătîndu-se de stînci (VLAH.) ③ Spumă ce se face la colturile gurii (la oameni și la vite): Sotnînd din dinți sălbatic, făcînd ~ la gura (ALECS.) ④ *pl.* ⑤ R. Tococale mici de fum: Se văd satele pierdute sub clăbuci albi de fum (ALECS.) ⑥ *pl.* ⑦ * = MAMORNIO ⑧ *pl.* *Trans.* ⑧ Rămășițele după vînturatul grîului, pleavă (FR.-CDR.) [srb. klobuk].

CLĂBUCI (-uțesc) *vb. intr.* ① A face clăbuci, a spumega: Dar nici clocețul lor aprig, clăbuțind, fierbind în spume (ALECS.); ale cărui unde repezi vîlție clăbucite de pietre (VLAH.) ② ③ ④ A forma rotoacele de fum: fumuri groase, negre, clăbucesc din coșurile fabricilor (VLAH.).

* **CLAC** (*pl.-acuri*) *sn.* Pălărie cilindrică care se poate turti și purta sub braț. (1276) [fr. *claque*].

CLACĂ¹ (*pl.-aci*) *sf.* ① Zile de muncă gratuite ce era dator țărănului sau serbul să facă pentru stăpînul pe moșia căruia ședea, pentru Domn sau pentru mănăstiri (= *Mold.* „boieresc”, *Trans.* „ro-

Fig. 1276. Clacă.

boță"): clăcașii, bez claca de 12 zile, să
are stăpîniului moșiei încă o zi primăvara sau toamna,
să-i dea și un car de lemne la Crăciună (LEG.-CAR.) ¶ © Muncă
fără plată ce fac sâtenii în zilele de sărbători mici
proprietarului moșiei sau unuia de-ai lor, ca să-i
vie în ajutor: într'una din zile... scoate vornicul din sat
pe oameni la o ~ de dres drumul (CRG.); și sâtenii... puseră
mina cu toții... să-i dea cîte vr'un ajutor, să-i facă cîte vr' ~
~ (ISP.); Lucru de ~, muncă zadarnică, fără folos, lucru
făcut fără tragere de inimă, rău făcut; vorbe (sau
vorbă) de ~, vorbe fără rost, deșarte [srb. t.lak a].
"CLĂCĂ" sf. Oameni plătiți ca să aplaude în-
tr'un teatru [fr. claque].

CLĂCAȘ *sm.* ① ț Țăran așezat pe o moșie boierească, domnească sau mănăstirească care plătea proprietarului în muncă (=clacă) chiria pământului pe care locuia și din care se hrănea: dator este clăcașul să lucreze stăpînului moșiei 12 zile pe an (LEG.-CAR.) ② Țăran care lucrează la o clacă (în zile de sărbătoare): toți clăcașii sînt îmbrăcați în haine de sărbătoare (FR.-CDR.).

CLĂCĂȘESC *adj.* De clăcăș(i); la noi e sat ~ (GR.-N.).

CLĂCAȘITĂ (*pl.-ite sf.* Femeie care lucrează la o clacă: clăcășițele începură a se căra pe acasă (S.-ALD.) [clă'cas].

CLĂCUI (-nesc) *vb. intr.* ① A face clacă, a munci de clacă: ei clăcuiau, adică plăteau proprietarului în muncă chiria pământului (a.-g.). ② A lua parte la o clacă.

CLĂCUȘOARA (pl.-re) *sf. dim.* **CLĂCĂ**: după ce se mintue clăcușoara asta (CRG.).

CLADĂ (*pl.-de*) *s.f.* Grămadă, morman: și-o ~, lângă poartă, de leniceri zăcînd (ALECS.) [*srb. kladă*].

CLĂDĂRIE *sf.* ① Grămadă mare de lucruri așezate unele peste altele, morman: înaintea documentelor așteaptă clădării de scinduri coborâte din munte (ARG.)

② Grămadă, mulțime: să vezi ciădăria de trandafiri
care se rumenesc (olive) [C] a d ă].

CLADI (-ădesc) *vb. tr.* ① A ridica, a zidi, a

construi o casă; ②: sărmana, ea-și clădea viursi atât de frumoase! (VLAM.) ③ A așeza în grămezi, a ridică, a face grămezi, clăi, etc. (vorb. de lemne, de fin, de grâu, etc.): Unii brazdele răstoarnă, în câpiți alții le-adună, Le clădeau apoi în stoguri, și cu stuh le încunună (ALECS.) [vs. klada].

CLĂDIRE *sf.* ① Faptul de a clădi ② Casa ce se clădește sau ce s'a clădit; ③: clădiri de viursi nalte (ALECS.) ④ Clădărie: aom știu a da clădirii despicăturilor de lemne forme arhitectonice (I.-GH.).

○ **CLĂDIȘ** *sn.* *Olten.* (VTRC.) ① Clăie de fin [cladă].

CLĂI (-ăesc) *vb. tr.* ① A așeza în clăi, a face clăi.

CLĂIE (*pl. clăi*) *sf.* ① Grămadă mare de fin de formă conică sau în formă de colibă, alcătuită din mai multe câpie (1277) ② Grămadă mare de grâu secerat alcătuită dintr'un număr de 15-25 de snopi, la clăile conice, sau de 26-36 de snopi, la cele în formă de colibă; o „jumătate de ~” sau „picior” se numește o grămadă de 13-17 snopi; de grâu așezate în formă de cruce; din clăi se alcătuesc apoi stoguri, șire sau girezi: o parte din bucate erau secerate, legate în snopi și movilite în clăi (DLVR.); ③: făcuse și o jumătate de ~ de copii (SS.) ④ ⑤ Grămadă, droaie: urmărit de o ~ de băieți și țete ce se țin grăpă de noi (ALECS.) ⑥ *loc. adv.* F: ~ peste grămadă, îngrămădiți unul peste altul: vedem în prund olțiva cameni ~ peste grămadă (CRG.); ⑦: și laudele curgeau ~ peste grămadă (DLVR.) [sl. klada nja].

CLĂIȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* ① *dim.* CLĂIE.

* **CLAMIDĂ** = HLAMIDĂ.

○ **CLAMPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* *Mold.* ① Clanța ușii: se aține cu mîna pe clampa ușii de la sală (GRL.) ② Limba de fier care cade pe clem-puș, în încuietorea primilivă a unei uși (1278) [germ.].

○ **CLAMPĂNI** (-ănesc) *vb. tr.* *Fig. 1278. C. Clampă.*

CLAMPĂI (-ăesc) ① *vb. tr.* ② *Mold. Bucov.* A închide trîntind cu putere: cînd clămpăneam ceaslovul, elze cete douăzeci de suflute prăpădeam deodată (CRG.) ③ ④ A scoate sunete discordante: bătrîn și hămesit cum era, de-abia clămpăneam vre-o trei note (D.-ZAMF.).

⑤ *vb. intr.* ① A face sgomot cu clampa; a face sgomot bătînd într'un fier: s'aueza bătrînul Stan clămpănînd într'o coasă strîcată (CRG.) ② A clăntăni (vorb. de dinții) ③ ④: ~ din gură, a-i toca gura, a flecări: de geaba mai clămpănesc eu din gură (CRG.) ⑤ ⑥ Despre glasul berzei: barza clămpănește (HABD.) ⑦ A face sgomot cu talpa sau cu tocurile încălță-mintei: pleacă spre ușă, clămpănînd din papuci (GN.); pa-pucii de lemn se trîie și clămpănesc la fie-care pas (EMIN.).

CLAMPĂNIȚ *sbst. Mold. Bucov.* Faptul de a clămpăni; rezultatul acestei acțiuni: auzeari cio-căneală și ~ de fierari (GRIG.).

* **CLAN** (*pl.-anuri*) *sn.* ① Trib sau familie (în Scoția și Irlanda) cu un șef ereditar ② Coterie. [fr.]

* **CLANAREȚ** (*pl.-ete*) *sn.* ① = CLARINETĂ: se opresc într'o clipă lăutarii... și clanaretele (CAR.).

CLANCĂI (-ăesc) *vb. intr.* A zîngăni [onom.].

CLANCĂIT *sbst.* Faptul de a clăncăi; zîngănit.

CLANCĂȚ (*pl.-țe*) *sn.* Bălăngănit, sunet de clopoței: clăncăte de clopoței (COOS.) [clăncăi].

* **CLANDESTIN** *adj.* Secret și împotriva legilor: adunare ~ă; în mod ~, pe sub ascuns, pe fu-riș [fr.].

○ **CLANET** (*pl.-ete*) *sn.* *Băn. Trans.* (LIUS.) (DENS.) ① = CLARINET.

CLANGA! *interj.* care imită sunetul clopoțelilor [onom.].

CLANGĂI... = CLANGĂI...

CLANȚI *sbst. intr.* Gură, plisc, clonț: te potfesc să-ți mai ții ~ul (ALECS.) [rut. klanc i, „colți de lup”].

CLANȚI *interj.* Imită sgomotul produs de in-

chiderea fălcilor: și cum deschidea gura, gura olanț! fălcă pe fălcă (DLVR.).

CLANȚĂ, *Olten. Băn. CLEANTĂ* (*pl.-țe*) *sf.* ① Fierul sau limba de fier de la broasca ușii pe care se apasă pentru a putea deschide ușa (1279): tră-gînd ușa oșilei, o închise cu clanța (COOS.) ② ③ F *iron.* Gură: e el cam rău de ~, da 'ncolo e bălat bun (S.-ALD.) [ung. k a l a n t y ű].

CLANȚA! CLANȚA! *interj.* Imită sgomotul unui căruia nu-i mai taste gura: toată ziua olanța! clanța! din gură (PANN) [comp. CLANȚA ①].

CLANȚĂ(N)I (-ănesc, -ăesc), *pers. a 3-a:* -ă(n)este, -ăne, -ăe

① *vb. tr.* A face sgomot bătînd într'un fier: puneam mîna pe pușcă și-i clăntăneam oșelele (GN.).

② *vb. intr.* ① A face sgomot cu clanța ușii: Nanina... clăntăni și strigă mai tare: deschideți! (D.-ZAMF.) ② A face sgomot cu un obiect de fier sau bătînd într'un fier: se împrejură cu ea casa clăntănînd din clește (MAR.) ③ A ciocni dinții unui de alții, din amîndouă fălcile (de frig, de frică, etc.): nu vorbea, ci bibibia, de tare ce-i clăntăneau maselele în gură (GN.); simțea părul aburîndu-i-se pe cap și dinții săi clăntănînd (NEGR.); ④: gîlul şipului începuse să clăntănească tare pe buzele paharului (CAR.) ⑤ ⑥ A-i toca gura, a nu mai tăcea din gură, a flecări [comp. rut. k l a n c a t i].

CLANȚĂ(N)IT *sbst.* **CLANȚĂ(N)ITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a clăntăni; rezultatul acestei acțiuni: îi simțeam clăntănitul gurii (DLVR.).

* **CLANȚĂLĂRIE** *sf.* ① = CANCELĂRIE: sfătui-torii... sed în București și au clăntălăria lor fie-care (JIF.).

CLANȚĂU *sm.* F Acela căruia nu-i mai taste gura flecărînd într'una, flecăr: le-a amuțit gura... tuturor clăntărilor (JIF.) [clanț].

CLAP! *interj.* = CLAPC: dacă roadem de slănină, ~! cade cărămida și ne uclde (CRG.).

CLAPĂ (*pl.-pe*) *sf.* ① Căpăcel de metal care, ridicîndu-se sau lăsîndu-se în jos, deschide sau astupă găurile unui instrument de suflat (flaut, clari-net, etc.) (1280) ② Căpăcel care se ridică la o pompă sau tulumbă spre a lăsa să curgă apa, și care se închide spre a opri apa de a se întoarce la locul de unde a ieșit (1281) ③ Capac de coșciug, pleoapă ④ Capac de doniță ⑤ ⑥ Fie-care din dinții de fier, la cilindrul unei mașini tipografice, care apucă coalele ⑦ ⑧ Bucată de

țesătură (pinză, postav, etc.) care acopere deschizătura glu-gii, buzunarului, etc. ⑨ ⑩ Fie-care din bucățele de abanos, de fildes, etc. care se ating

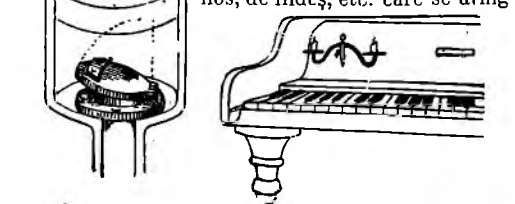

Fig. 1281. Clapă de pompă.

cu degetele, cînd vrea cineva să cînte la pian, la o orgă, etc., tastă (1282): degetele ei moi, delicate, albe ca și clapele pe care luncan (VLAM.) ① ② Cursă, clapcă ③: a trage clapa, a înșela [comp. germ. Klappel].

CLAPĂ(N)I (-ăesc, -ănesc) *vb. intr.* A țipa ca berzele (HABD.).

○ **CLAPĂUG**, ① **CĂPLAUG** *adj. Mold.* Cu urechile atîrînd, lăsate în jos (despre oameni și animale): avea niste urechi clăpăuge (CRG.) [rut. klapouhy i].

CLAPC! *interj.* Imită sgomotul unui capac.

CLĂ-
CLA

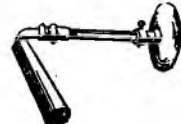

Fig. 1279. Clanța.

Fig. 1280. C. Clape.

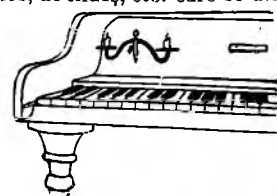

Fig. 1282. Clape.

care se trîntește, sau unui lucru care cade cu putere astupînd o deschizătură: *dete piatra la loc și clapoi acoperî vîșăuna din nou (isp.)*.

CLAPCĂ *sf.* Cursă, căpcană: ea nu *dete* în clapele în care o împîngea spurcatul (isp.) [bg. serb. klopka + clapa].

○ **CLAPIE** *sf.* *Olten. Băn.* Droaie, mulțime: are o ~ de oopli.

CLAPON *sm.* 1. Cocos castrat spre a se putea îngrășa mai mult: cu cînduri întregi de gîste, de curci și de ~ (D.-ZAMF.) [pol. kapłon].

CLAPONAȘ *sm. dim. CLAPON.*

CLAPONI (-neso) *vb. tr.* A castra un cocos [clapon].

CLAPUȘNIC = CRAPUȘNIC.

* **CLAR** 1. *adj.* ① Luminos, bine luminat ② Curat, limpede: ~ ca cristalinul ③ Deslăsat, curat (vorb. de sunet): o voce clară ④ Lămurit, deslăsat, ușor de priceput: o definițiune ~ă ⑤ Care pricepe cu ușurință: un spirit ~ ⑥ NECLAR.

2. *adv.* Limpede, curat, lămurit, deslăsat [lat.].

* **CLARANET** (pl.-ete) *sn.* ① = CLARINETĂ: lăutari... și ~e cu toba mare... și șbierele și chiote (CAR.).

* **CLARIFICA** (-ție) *vb. tr.* A limpezi, a lămuri [lat.].

* **CLARIFICAȚIUNE**, **CLARIFICAȚIE** *sf.* Limpezire, lămurire [lat.].

* **CLARINETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Instrument de muzică, un fel de flaut cu clape (□ 1283): muzica pornește o' izbu-nire de țîmbale și de clarinetă (VLAH.) [fr.].

* **CLARINETIST** *sm.* ① Cel ce cîntă din clarinetă: se'ntorcea Toiba cu feciorul său ~ul (GRIG.) [fr.].

* **CLARITATE** *sf.* ① Lumină ② Limpezime ③ Transparență ④ NECLARITATE [lat.].

* **CLAR-OBSCUR** ① Chip spe- Fig. 1283. cial de a distribui lumina și umbrele Clarinetă. într'un tablou ② Amestec de lumină și de umbră: dunga dealului... se înnece încetul cu încetul în clarul-obscur al amurgului (D.-ZAMF.) [fr. clair-obscur].

* **CLAS** *sbst. Mold.* ① Clasă (vorb. de școală).

* **CLASĂ** (-sez) *vb. tr.* ① A împărți în clase ② A așeza după clase, într'o anumită ordine, a rîndui.

* **CLASĂ** (pl.-se) *sf.* ① Rang social, treaptă:

clasa de jos; clasele care au fost oprimite sînt totdeauna dispuse a se crede apăsate (I.-GH.) ② Mare diviziune în istoria naturală alcătuită din mai multe ordine: clasa mamiferelor, clasa păsărilor ③ Ordin, rang, grad stabilit după valoare, după merit: inspector de clasa a doua ④ Sub-

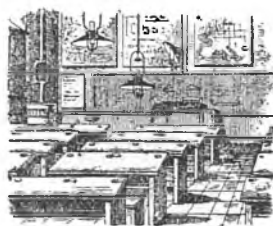

Fig. 1284. Clasă.

împărțire a elevilor unei școli: un elev din clasa a treia ⑤ Sala în care învață fie-care subîmpărțire de școlari (□ 1284): a intra în ~ ⑥ Contingent ⑦ Numărul de tangente ce se pot duce dintr'un punct oare-care la o curbă [fr. classe].

* **CLASAMENT** (pl.-te) *sn.* ① Faptul de a clasă; clasare ② Starea lucrului clasat [fr.].

* **CLASIC** 1. *adj.* ① Destinată a fi întrebuințată în școală ② Care se distinge prin calități deosebite și poate servi ca model: autor ~; operă ~ă; Anglia e țara clasică a libertății ③ Limbi clasice, limbile greacă și latină ④ Care ține de antichitatea greacă sau romană ⑤ Conform cu regulile de compoziție literară stabilite de scriitorii antici sau de autorii veacului al XVII-lea, în opoziție cu romantic.

2. *sm.* Un autor clasic [fr. classique].

* **CLASICISM** *sbst.* Sistemul partizanilor excludivi ai literaturilor greacă și romană sau ai literaturii franceze din veacul al XVII-lea, în opoziție cu romantismul [fr.].

* **CLASICITATE** *sf.* = CLASICISM [germ.].

* **CLASIFICĂ** (-ție) *vb. tr.* A face o clasificățiune [fr.].

* **CLASIFICATOR** *adj.* și *sm.* Care clasifică, care face clasificățiuni [fr.].

* **CLASIFICAȚIUNE**, **CLASIFICAȚIE** *sf.* ① Faptul de a clasă, clasare ② Împărțire, așezare în clase deosebite [fr.].

* **CLĂTĂRI** (-ăresc) *vb. tr.* A clăti (de mai multe ori): oiu ~ plosca bină și oiu umplea-o cu apă proaspătă (CRG.).

* **CLĂȚI** (-tesc) 1. *vb. tr.* ① A urni, a clinti, a mișca din loc ② A sdruncina, a zgudui ③ Trans. A scutura, a mișca ușor: Munții virtuți își clătesc (ALECS.) ④ A curăți spălînd cu apă și frecînd (vorb. de vase); a-si ~ gura, a o spăla cu înghițituri de apă: să clătești gura de trei ori pe zi cu vitriol clocotit (ALECS.) ⑤ A spăla rufele de săpun, a le limpezi în cea din urmă apă.

2. *vb. intr.* Trans. A scutura, a clătina, a mișca ușor: bătrîna a leșit clătînd din cap (NEGR.); Hm! tu tot clătești din coadă (RET.).

3. *vb. refl.* ① A se urni, a se clinti, a se mișca din loc: un fir de păr nu se va ~ din capul înălțimii Tale (NEGR.) ② A se mișca ușor, a se clătina: mi se clătește o mîșea ③ A se sgudui, a se sdruncina, a se cutremura: Încăperea se ~ din temelie (OLVR.) [vsl. klatiti].

* **CLĂȚINA** (clatin), **CLETINA** (-în), **CLETENĂ** (-eu) 1. *vb. tr.* ① A mișca într'o parte și într'alta, a legăna: vîntul clătîna în ramurile bătrînilor arbori (GRIG.) ② A mișca ușor.

2. *vb. intr.* și *refl.* ① A se mișca într'o parte și într'alta: mi se clătîna o mîșea; săgeata... se pierde în desăgul lerbii care se clătîna din vîrf (CAR.) ② A (se) mișca ușor: te văd zîmbind și clătînd din cap (I.-GH.) ③ A se sgudui, a se cutremura: pămîntul prinde să se clătine... parcă s'ar fi răsturnat stîncile... de la obîrșile Trotsușului (GN.) ④ A se urni, a se clinti, a se mișca din loc: nici un fir de păr să nu se clătine de pe capul locuitorilor (isp.) ⑤ A sta rău în afaceri, a fi pe cale să dea faliment: a ariat negustorimea că se clătîna rău Kîr Ianulea (CAR.) [clătî].

* **CLĂȚINĂȚURĂ**, **CLETINĂȚURĂ** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a (se) clătîna: rezultatul acestei acțiuni: deodată se simte în sală o cletinătura puternică (CAR.).

* **CLĂȚIT** 1. *adj. p. CLĂȚI.*

2. *sbst.* Faptul de a clăti.

* **CLĂȚITĂ** (pl.-te) *sf.* X Un fel de prăjitură făcută dintr'o foale de aluat (de făină, lapte, zahăr și ouă) prăjită în untură și umplută cu dulceață, magiun, etc. [clătî].

* **CLĂȚAU** (pl.-tae) *sn.* O parte de oi dintr'un ciopor: (hoști) rup ofte-un ~ întreg (de oi), trec granița și ia-l de unde nu-s (LUNG.).

* **CLAUSTRAL** *adj.* De mănăstire, mănăstiresc: viață ~ă [fr.].

* **CLAU-**

ZĂ (pl.-ze)

sf. Condiție particulară introdusă într'un contract, într'un tratat, etc.: n'o fi cunoscut însemnătatea clauzei loracelui tratat (I.-GH.) [fr. clause].

* **CLAVIATURĂ**

(pl.-turi) *sf.* ① Șirul de clape la un pian sau la o orgă (□ 1285) [germ.].

* **CLAVICULĂ** (pl.-le)

sf. ① Fie-care din cele două oase

lungi înconde în formă de S, care leagă umerii de partea superioară a pieptului (□ 1286) [fr.].

Fig. 1285. Claviatură.

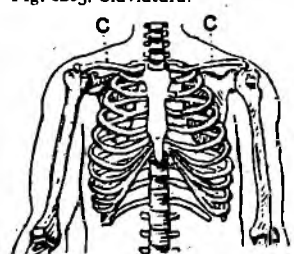

Fig. 1286. C. C. Clavicule.

***CLAVIR** (pl.-ire, -iruri) *sn.* ♪ Pian(o): auzi prin aeri noapți tremurând notele dulci ale unui ~ (EMIN.) [germ. Klavier].

***CLAVIRAS** (pl.-ase) *sn.* ♪ *dim.* **CLAVIR**: uneori cerea să-l aducă ~ ul lingă pat (BR.-VN.).

***CLAXON** (pl.-oane) *sn.* 322 Trompă automată la automobile [fr.].

○ **CLEAMPĂ** (pl. clempa) *sf. Mold.* = **CLAMPĂ**: Inima din loc imi sare Când aud că sună cleampa (EMIN.).

CLEAN *sm.*

Pește de apă dulce, cu solzi mari, strălucitori, cu capul lat și gros; trăiește în riurile de la munte (*Squalius cephalus*, *S. leuciscus*) (1287): după cina gustoasă cu soabai și cu cieni pescuiri în Siret (SAD.) [sl. k l e n ŭ].

○ **CLEANCA** (pl. cieni), **CLEANGĂ** (pl. cieni) *sf.* = **CREANGĂ**.

○ **CLEANȚ** (pl.-turi) *sn. Băn.* 323 Stîncă: să se ducă la ~ ul numit „Piatra Craiului” (CIAUS.) [srb. k l a n e c].

○ **CLEANȚĂ** = **CLANȚĂ**.

○ **CLEFĂI** (-ăse) *vb. într. Mold.* ① A mesteca mereu din gură, mîncînd, din lipsa dinților ori a măselelor, a molăii ♪ ② A plescăi din gură, mîncînd cu lăcomie: infulea bucaturi mari, și clefăia repede c'o lăcomie de bestie (VLAH.) [onom.].

○ **CLEFĂIT** *sbst.* Faptul de a clefăi.

CLEFETI (-tesa) *vb. într.* ① A clefăi: să se întoarcă la biserică clefetind din gură (ISP.) ♪ ② A mesteca vorba: și clefetind bulmăcit de cîteva ori, izbuti să spuie... (DLVR.).

CLEFT (scris și **CLEVT**) *sm.* ① Haiduc (la Grecii moderni): după masă, căpitanul puse pe fîlca sa să cînte cîntece grecești de clevți (BOL.) ♪ ② Nume dat locuitorilor din Olimp și Pind care se coborau adesea din munți și năvăleau în satele și orașele învecinate făcînd prădăcini [ngr.].

CLEI = **INCLEI**.

CLEIOS *adj.* Lipicios (ca cleiul), viscos: picioarele calilor pocneau de cîte ori ieșeau din noroiul gros, ~ și adînc (I.-GH.).

CLEIȚĂ (pl.-te) *sf.* ♣ = **TULICHINĂ**.

CLEIU¹ (pl.-iuri) *1. sn.* ① Materie viscoasă care se extrage din pește (în spec. din morun) și cu care se lipește mai ales lemnul; acest ~ de morun e mai adesea înlocuit, la lucrările de timpărie, printr-o substanță extrasă din resturi de piei, din coarne, oase și alte organe de animale ♪ ② Substanță viscoasă ce curge din coaja unor din copaci ca bradul, etc. ♪ ③ Visc cu care se prind păsărelele ♪ ④ Ceara din urechi ♪ ⑤ Mandat de arestare ♪ ⑥ ~-laptelui, niște umflături (buboaie) la încheieturile picioarelor, ce se ivesc la mîinii cei mici și-i fac să șchioapete.

2. *adv.* F Nimic, de loc: sare el de jos, îl ascultă—cleiu! (CRG.) [vsl. k l e j].

○ **CLEIU**² *sbst. Băn.* ♣ = **LUTERNĂ** [germ. Klee].

CLEMENT *adj.* Îndurător, milostiv [lat.].

***CLEMENTĂ** (pl.-te) *sf.* Îndurare, milostivire [fr.].

○ **CLEMPĂNI** = **CLAMPĂNI**.

○ **CLEMPUȘ** (pl.-ușuri) *sn.* ① *Mold.* Bucată de fier, cîrligul imobil de la încuioarea ușii pe care cade clampa (1288): trase drugul cel gros, deslăcu ~ urile de fier și oamenii în-trară (SAD.) ♪ ② *Trans.* Mic pociumb de care se leagă priponul (FR.-COR.) [c l e a m p ă].

CLENCIU, ‡ **CLINCIU** (pl.-ciuri) *sn.* ① Bold, spin ♪ ② *Mold.* (PAMF.) Boldul cataramii (1289) ♪ ③ Ciocul, maseaua, umărul leucei ♪ ④ Tertip, cîrlîoc: am amînat pentru un clenciu de procedură procesul unuia (BR.-VN.) ♪ ⑤ Pricină, ceartă: cu maica Evlampia... am avut și eu odată o leacă de clenciu (CRG.) [bg. k l e n ċ e, k l i n ċ e].

CLENCIURUȘ, ‡ **CLINCIURUȘ** *adj.* ① Cu cîlen-

ciuri, spinos, țepos ♪ ② **Noduros**: dacă parul e cîlcîuros (cu noduri), strîmb și urît, urît îi va fi și bărbatul (MAR.).

○ **CLENGUROS** *adj. Trans.* Cu crengi multe, rămuros: Tu ești, brade, ~ și la trup ești noduros (IK.-BRS.).

○ **CLENGUȚĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* *dim.* **CLEANGĂ**: Clenguța mohorului Arde 'n para focului (IK.-BRS.).

○ **CLENȚAICĂ** *sf. Băn.* ① Clanta de la ușă ♪ ② F Om rău de gură.

○ **CLENȚĂNI**, **CLENTENI** = **CLANȚĂNI**.

○ **CLEOAMBĂ** = **CLOAMBĂ**.

○ **CLEP** *adj. Trans.* Bleg, cu urechile lăsate în jos, clăpăug (verb. de porci) (CONT.).

CLEPCĂNI (-ănese) *vb. într. Mold.* A țipa (verb. de unele păsări).

○ **CLEPCĂNIT** *sbst. Mold.* Faptul de a clepcăni; rezultatul acestei acțiuni: se aude... cîte-un ~ ca de pîlpălăc (PAMF.).

○ **CLEPEZĂU** *sbst. Trans.* (PAC.) X 324 Mincare ciobănească pregătită din făină de cucuruz, unt, caș și zăr.

***CLEPSIDRĂ** (pl.-re) *sf.*, ***CLEPSIDRU** (pl.-dre) *sn.* Ceasornic de apă întrebuintat de cei vechi (1214): acest clepsidru ține două oare (NEGR.) [fr.].

***CLEPTOMAN** *adj.* și *sm.* Cel atins de cleptomanie [fr.].

***CLEPTOMANIE** *sf.* Boală sau nebulie care împinge pe om să fure cu ori-ce preț [fr.].

***CLER** *sbst.* 325 Preotîime, toate persoanele bisericiei: preoți, arhieriei, episcopi, călugări, etc. [germ. K l e r u s].

***CLERIC** *sm.* 326 Persoană care face parte din cler, om al bisericii: Încet, adînc răsună cîntările de ~ (EMIN.) [germ. K l e r i k e r].

***CLERICAL** *1. adj.* 327 Ce ține de cler, privitor la cler; ce ține cu clerul, favorabil clerului.

2. *sm.* Partizan al dominațiunii politice a clerului [fr.].

***CLERICALISM** *sbst.* Tendința clerului sau a partizanilor lui de a avea dominațiunea sau supremația politică [fr.].

○ **CLEȘNIȚĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* (CONV.) (VIC.) Clampă [clește + suf. -niȚă].

***CLEȘTAR**¹ *sbst.* ③ Cristal: gîgîitul vinului turnat în marile pahare de ~ (DLVR.).

CLEȘTAR² (pl.-are) *sn.* 328 O unealtă a dogarului, numită și clește (1290).

CLEȘTE *sn.* ① Unealtă de fier de care se servește fierarul spre a ținea strîns fierul pe care-l lucrează, cu care se scot cuie, etc. (1291); ② a scoate cuiva vorba cu ~ le, a izbuti cu mare greutate

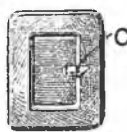

Fig. 1289. C. Clenciu.

Fig. 1290. Cleștar. a) limba, cîrlig; -b) coadă, minner, gaiță, gheran, trăgător.

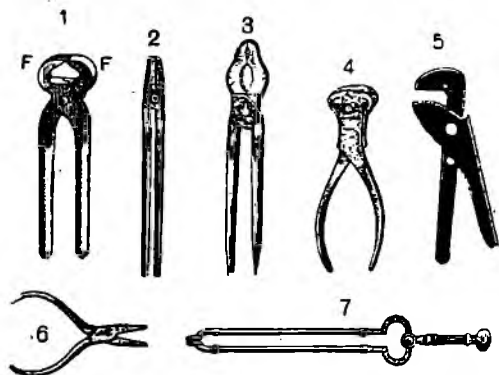

Fig. 1291. Clești: 1. Clește de timplă, de dulgher (F. F. fălei). — 2. 3. Cl. de fierar, de lăcătuș. — 3. Cl. de mecanic. 4. Cl. de cizmar. — 5. Cl. pentru sîrmă. — 6. Cl. de soba. — 7. Cl. de soba.

CLE- să scoată câteva vorbe răspicate din gura cuiva
CLI ① ② Unealtă de fier cu care se sgîndărește focul din sobă și cu care se scot tăciunii aprinși (□ 1291)

Fig. 1292. Clește.

① ② ③ Piedica de oprit frîna, lanțul sau frîngia, de strîns roata de la moara de apă; de aci, ④: a strînge pe cineva în ~, a-l aduce la strîmtoare, a-i pune su-la 'n coaste ① ② ③ Unealtă de lemn a tîmplarului, numită și „teasc”, „surub” sau „crivală” ① ② ③ Cîrligul de la scaunul sau calul tîmplarului (□ 1292)
① ② ③ Virtelul sau șurupul de la tejgheaua tîmplarului ① ② ③ O unealtă a dogarului = **CLESTAR** ① ② *pl.* Incisivii de lapte al calului, cari cresc în primele 6-8 zile, și cari sînt înlocuiți la vîrsta de 2-2½ ani [vsl. klêste].

CLEȘTET *sbst.* Încleștare: Se stringe, se prînd cu urî în ~ infernal (ALECS.) [cuvînt creat de (ALECS.)].

CLEȘTIȘOR (*pl.-oare*) *sn. dim.* **CLEȘTE**.

CLEȘTIȚĂ, CLEȘTUȚĂ

sf. pl. dim. **CLEȘTE** ①

Unealtă a tipografilor cu care se scot literele căzute între rînduri (□ 1293).

Fig. 1293. Cleștuță.

① **CLET** *sbst. Băn.* Cămară (pentru provizii) [srb.].

① **CLETĂNA, CLETENA, CLETINA** = **CLĂTINA**.

① **CLETI** = **CLATI**.

① **CLEVETĂ** (*pl.-te*) *sf.* Calomnie, birfeală: să se ferească de birfeii și clevete, ca să nu fie urîtă... de ceilalți (USP.) [vsl.].

CLEVETI (-teso) *vb. tr.* A calomnia, a defăima, a vorbi de rău: au început iarăși Tîganul să clevetească pe băiat înaintea împăratului (ss.) [clevetă].

CLEVETIRE *sf.* Faptul de a cleveti, calomnie, birfeală, clevetă: învidioși, cu toate clevetirile lor, n'au putut nimic în contră-i (CAR.).

CLEVETITOR 1. *adj. verb.* **CLEVETI**.

2. *sm.* Cel ce clevetește: îi stuji de sout apărător împotriva ~ilor originali sale (NEGR.).

① **CLEVETITURĂ** (*pl.-tori*) *sf.* Faptul de a cleveti: defăimare, vorbire de rău, calomnie. birfeală: crîerîi noștri... de clocanele clevetiturilor voastre nelovîți și neciocăniți (CANT.).

① **CLEVETNIC** *adj. și sm.* Care clevetește, defăimător, birfitor [vsl.].

CLIC 1 (*pl.-leuri*) *sm.* Rîs (et), chicot [vsl.].

① **CLIC** *sbst. Mold.* ① Mămăligă crudă, numită și „telciu” sau „letiu”: mămăligă crudă... ori ~ e bine să se mănînce, cîci îngrășă (SEZ.) ① Mîncare cleioasă, viscoasă [rut. klyik].

① **CLICA** (*pl.-oti*) *sf.* Adunătură de oameni cu apucături sau cu scopuri puțin onorabile, gască: cîloi de papngii, izgoniți de prin licee (VLAH.) [fr. clique].

① **CLICOS** *adj.* Vîscos, cleios (suo.) [clíc*].

① **CLICUȘ** (-ușe) *vb. într.* A cliui, a chicoti [clíc].

① **CLIENT** 1. *sm.* △ Plebeu roman pus sub patronajul unui patrician.

2. *sm.* **CLIENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① r. Persoană care și-a încredințat procesul, darăverile unui avocat, unui om de afaceri ① ② r. Cel ce se află în căutarea unui medic ① ③ r. Mușteriu [fr.].

① **CLIENTELĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① △ Toți clienții unui patrician, la vechii Romani ① ② r. Toți clienții unui avocat, unui om de afaceri sau unui medic: sînt judecători... fără prioi, precum sînt și medicii și avocații fără ~ (A.-GH.) ① ③ r. Mușterii unui negustor [fr.].

① **CLIMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① ② Starea atmosferei și temperaturii unei țări sau unei regiuni: ~ caldă; ~ umedă; ~ maritimă, ~ continentală, ~ tropicală ① ③ r. Teră, ținut: pe schelele ei curg așuții din toate climatele (VLAH.) [germ.].

① **CLIMAT** (*pl.-ate*) *sn.* ② = **CLIMĂ** [fr.].

① **CLIMATERIC** *adj.* Se zice despre vîrstă sau perioadă vieții omului socotită ca primejdioasă pentru sănătate [fr.].

***CLIMATIC, ② CLIMATERIC** *adj.* ② Privitor la climă; stațiune climatică, localitate (mai adesea la munte) unde se duce lumea să petreacă vara la aer curat [fr.].

***CLIMATOLOGIC** *adj.* ② Privitor la climatologie ① ② Care depinde de climă: influență ~ă [fr.].

***CLIMATOLOGIE** *sf.* ② ③ Studiu asupra climelor ① ② Descriere a influențelor exercitate de climă asupra sănătății [fr.].

① **CLIMPOȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans.* Felie mare de pline (PSC.).

① **CLIMPUȘ** *sbst. Trans.* (PAC.) Turcă: de-a climpuș, jocul de-a țurca [comp. CLIMPUȘ].

CLIN *sm.* ① △ Petee de pînză ce se coase la mîncea cămeșii, la subțioară; ②: a nu avea nici în ~ nici în mîncă o cineva, a nu avea nimic comun, nici o legătură, nici o daravere cu cineva ① ② △ Bucată de stofă triunghiulară ce se adaugă la poalele rochiilor ① ③ Fășie de pîmînt lunguiață: Turcii își răslăiau tot ~ul dinspre Dunăre (VLAH.) [sl. k lin ū].

***CLINĂ** (*pl.-ne*) ① △ st. Povîrniș, coastă înclinată: lîngă o ~ repede... deodată un vuet de tunet (SAD.); păduri seculare și neumbite îmbrăcau cîinele munților (N.-UR.) ① ② Inclinare, aplecare: cîina copilarăscă a filosofiei a fost pururea patria capetelor slabe (D.VR.) [it. china + lat. clin o].

CLINCĂT = **CLINCHEȚ**.

CLINCĂȚĂ (-ăt) *vb. mtr.* A zurăi, a zîngăni, a produce un sunet metalic: lin clincăță pe vale apele Sîneluțului (VLAH.) [clîn căt].

① **CLINCEA** (DE-A) *sbst. Olten.* Joc de copii; BIBĂ.

① **CLINCHEȚ** (*pl.-ete*) *sm. Mold.* ① Zornăit de clopoțel, de zurgălă: în vîzduh volos răsună ~a de zurgălăi (ALECS.) ① ② *Pr anal.* Sunet de pahare ciocniete: Eleonora... amesteca cînteoul ei cu ~ele paharelor (GN.) [onom.; comp. CLANCĂȚ, CLANCĂȚ].

CLINCIU... = **CLENCIU**...

① **CLINCĂȚ** *sm.* = **CLINCHEȚ**: stîrniți de ~ul zurgăliilor, copiii aleasă de pretutîndeni (VLAH.).

***CLINIC** *adj.* r. Care se face la patul bolnavilor: lecție ~ă; medicină ~ă [fr.].

① **CLINICĂ** (*pl.-ci*) *sf.* ① Învățămîntul medicinei predat la patul bolnavilor ① ② Spital unde studenții în medicină învață să îngrijească pe bolnavi ① ③ Spital, mai adesea particular, condus de unul sau mai mulți medici [fr.].

***CLINICIAN** *sm.* r. Medic care studiază, mai mult la patul bolnavilor decît în cabinetul său [fr.].

***CLINOROMBIC** *adj.* ② Sistem ~, sistem de cristalizare al cărei tip e o prismă avînd ca bază un romb.

CLINTEALĂ = **CLINTIRE**.

CLINTI (-teso) *vb. tr. și refl.* A (se) mișca din loc, a (se) urni: nu-l mai punea ~ din loc, de-ar fi făcut ei nu știu ce (USP.); să nu te clintitești pîn' ce nu-l auzi clintind din cîmpoia (ALECS.).

CLINTIRE, CLINTEALĂ (*pl.-eii*) *sf.* ① Faptul de a (se) clinti ① ② Fără ~, neclintit, neschimbă, statornic, nestrămutat: pace fără clintire din partea noastră... va fi (LET.); greul este cum să păstreze acel lucru fără nici o clinteață (USP.) ① ③ **NECLINTIRE**, nemișcare.

① **CLINTUȘ** (*pl.-ușe*) *sm. Băn.* (UUS.) △ Pieptar.

① **CLIOAMBA** (*pl.-be*) *sf.* ① **Băn.** (UUS.) Cîrlig ① ② *Olten.* (VIRAC.) Gloabă, mîrtoagă.

① **CLIOANȚĂ** = **CLOANȚĂ**.

① **CLIONȚ** = **CLONT**.

CLIPĂ (*pl.-pe*) *sf.* ① Timpul foarte scurt cît clipește cineva din ochi, moment: lumea asta 'ntreagă e o ~ suspendată (EMIN.); Suflet-al peste dînsul și'n ~ tu te-ai stîns (ALECS.); mai rar o ~ de ochi, cît ai clipi din ochi: nu vola, vezi, nîoi o ~ de ochi măcar să-l vadă fără ochi (USP.).

CLIPLEALĂ (*pl.-eii*) *sf.* Clipă: o ~ îi lunea blind prin minte loana duioasă a mă-sel (VLAH.); V'ați stîns în tr'o ~ ca stiele trecătoare (ALECS.) [clipî].

CLIPÎ (-peso) *vb. tr. și într.* ① A apropia si a depărta foarte repede pleoapele una de alta: ochii ei albaștri clipiră sub lunțile-i șene (NEGR.); cît clipiești (cu ochii) sau cît ai clipi (din ochi), într'o clipă ① ② A deschide sau a închide pe jumătate ochii, repede și de mai multe ori ① ③ A apărea un moment ca o scînteie,

a scînteia, a licări: lumînile întîrziate ale satelor clipeau ca niște licurici (VLACH.) ¶ ① ②: o idee îmi clipește prin minte (CAR.) [vsl. klep at i, „a clicăni” > rut. klip at y, „a clipi”, bg. klepač rut. klipka „pleoapă”].

CLIPÎȘ *adv.* Într-o clipă: „și trece pe sub stea Clipîș, cum se strecoară prin oameni vestea rea (ALECS.).

CLIPIT *sbst.* Faptul de a clipi: „~ul genelor ei (GN.).

CLIPITĂ (pl.-te) *sf. Trans.* = **CLIPĂ**: mult ar fi dat dacă într-astă ~ ar fi putut să-i împace (slv.).

† **CLIPITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Clipoală [clipi].

CLIPOCEALĂ (pl.-eii) *sf.* Faptul de a clipeoci.

CLIPOCI (-ocesc) *vb. într. Mold. Bucov.* ① A clipi: ochiul blajin și mare clipocește aomul din geana-1 roșie (LUNG.) ¶ ② A închide și a deschide una după alta ochii (verb. de cineva care pică de somn); a ațipi: cum au clipoit, au slăbit căpăstrul din mînă (ss.) ¶ ③ A susura, a murmura (verb. de ape) (PAMF.): valseul... se revărsa deasupra apelor, clipoind ușor, cu sunete armonioase (GRU.).

○ **CLIPOTI** (-otesc) *vb. într. Mold.* A țîșni, a arunca stropi, fărîmături, etc. în toate părțile: maiul se surpă într-o fărîmătură ușoară care clipoțește căzînd ca dintr-un elur (SAD.).

† **CLIR** = **CLER** [ngr.].

† **CLIRIC** = **CLERIC**: era un fel de ~, nici preot, nici călugăr (GRIG.).

† **CLIRICIE** *sf.* Starea de cleric (PRV.-MB.).

† **CLIRONOM** *sm.*, **CLIRONOMIA** (pl.-me) *sf.* r. Moștenitor, moștenitoare: să mă lase ~ul întregii sale averi (ALECS.) [ngr.].

† **CLIRONOMIE** *sf.* r. Moștenire: Bii și clironomia? așa-i că-i în perion (ALECS.) [ngr.].

† **CLIRONOMISĂ** (-isesc) *vb. tr. r.* A moșteni: aș orîm eu vrîdată să te clironomises de viu? (ALECS.) [ngr.].

† **CLİROS** = **CLER**: mitropolitul țării și cu tot ~ul bisericilor (N.-COST.) [vsl. < gr.].

CLISĂ (pl.-se, *sf.* ① Un fel de pămînt, cleios, de culoare albicioasă sau cenușie, uneori roșetică, numit și „hlisă”; lutul de oale. argilă: desnămoște-te tu singur din clisa vinăță în care te-ai băgat (JUF.) ¶ ② ③ Materie cleioasă, lipicioasă ¶ ④ *Tr.-Carp.* Slănină: în oale fierbea curechiu ou ~ (BO.-DEL.) [bg. klisa].

CLISIARH = **ECLISIARH**.

CLISOȘ *adj.* Format din clisă, care seamănă cu clisa, cu pămîntul cleios lipicios; argilos: un val de pămînt ~ și fără vegetație (VLACH.).

* **CLISTIR** (pl.-ire) *sn.* ① Medicament lichid ce se introduce în intestine prin sezut ¶ ② Instrumentul. în formă de pompă sau tulumă mică, cu care se introduce acest lichid în corp (1294) [germ. Klystier].

* **CLİȘĂ** (-lîșez) *vb. tr. ①* A face un clișeu pentru stereotipie [fr.].

* **CLİȘEU** (pl.-see, -seuri) *sn.* ① ② Pa- Fig. 1294. gină sau parte dintr-o pagină reproducă prin stereotipie ¶ ③ Ilustrație săpată pe lemn sau reproducă pe zinc ori pe alt metal, pentru tipărit gravuri, etc. ¶ ④ ⑤ Imaginea negativă a unei fotografii ¶ ⑥ Frază care se reproduce adesea de-a-gata: debitează nimicului sarbede ou ~ și apostrofe furate de pe la Cameră (VLACH.) [fr. cliché].

CLISTAR = **CLESTAR**.

○ **CLIT** (pl.-turi) *sn. Mold. Trans.* Grămadă de lucruri așezate unele peste altele: turtile se pun ~, adică una peste alta (PAMF.) [comp. rut. hlit].

○ **CLİUC** *sbst. Băn.* Poame (prune, struguri, etc.) strivite din care s'a scos mustul [srb. kljuk].

○ **CLİUCĂI** (-căesc) *vb. tr. Băn.* A sdrobi poamele (prunele, struguri, etc.), spre a scoate mustul din ele (cliuic).

* **CLİVĂ** (-lîvez) *vb. tr. și refl.* ① A se desface în pături (verb. de un mineral): mica se clivează cu unghia [fr.].

* **CLİVĂJ** *sbst.* ① Faptul sau felul de a se cliva [fr.].

* **CLOACĂ** (pl.-ci, -ce) *sf.* ① La vechii Romani: galerie subterană și boltită unde se scurgeau apele

și necurătenile dintr'un oraș ¶ ② Loc unde se strîng murdăriile ¶ ③ Băltoacă de apă imputată ¶ ④ Orificiu comun pentru anus și pentru aparatul urinar la anumite vertebrate [lat.].

○ **CLOAMBĂ** (pl.-be) *sf. Trans.* Creangă: Păduricea o-aș tăia, Nici o ~ n'aș lăsa (N.-BRS.).

CLOANȚĂ (pl.-te) *sf.* F. ① Gură, plisc, clonț: ehi grăi moș Doroftei, cam supărat, am să v'astup cloanța la toate (OLVR.); *Băn.* ②: a luat-o în ~, s'a cam îmbătat ¶ ③ Babă bătrînă, urîtă și fără dinți; ca mai toate babele urite, și cloanța sau baba-cloanța sau știrba-baba-cloanța e scotită de popor ca vrăjitoare sau că ar avea legături cu necuratul: și tot toar-

cecloanța toarce Din masele clănțănind (ALECS.); văzu trecînd pe acolo o babă-cloanțăvrăjitoare (ISP.); știrba-baba-cloanța stîind că împăratul are o biceală a bea în toată seara o cnpă de lapte dulce (CRG.)

[CLONT].

* **CLOAZON** (pl.-oane) *sn.* ② Fie-care din pereții transversali și longitudinali cari împart vasul în mai multe compartimente (1295) [fr. cloison].

○ **CLOBANȚ** *sbst. Mold. Bucov.* ① Clont, cioc: apu-olnd carne în ~... au sburat lărdă de unde au venit (ss.) ¶ ② F. Gură ¶ ③ Vîrf, capătul de sus al leucei ¶ ④ Ciocul scaunului de doage ¶ ⑤ Cîrligul de la luminarea puțului, de care se atîrnă cofa pentru scos apă: lîund cu sine o luminare... o aprinde, lîpînd-o de ~ul fîntînii (MAR.).

○ **CLOCĂ** (pl.-ci) *sf.* ① *Trans.* ② Cloșcă ¶ ③ Specie de sac de pescuit (VIC.) [comp. slov. kloka].

○ **CLOCAI** = **CLONCANI**.

CLOCEALĂ (pl.-eii) *sf.* Faptul de a clocei: ca să-ți cadă găinile la ~, caută o potcoavă... și-o pune în cuibul găinilor (GOR.).

CLOCI (-ceso) *1. vb. tr. și într.* ① A ședea pe ouă spre a scoate pui (verb. de păsări): găina care clocește, niciodată nu e grasă (PAMN.); se duse să-și clocească ouăle în otelele pușilor vinătorilor (ISP.) ¶ ② ③ A ședea fără nici o treabă: să mai lîșim și noi la vinat, că mi s'a urit clocînd acasă pe vatră (ISP.) ¶ ④ ⑤ A urzi, a plînuși, a pune la cale, a pregăti în taină (ceva rău): chiar dacă în spiritul cuiva ar clocei asemenea nebuniei (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A se strica, a căpăta miros urit, a putrezi (verb. de ouă, de apa stătută, etc.) [bg.].

CLOCIT *1. adj.* ① p. **CLOCI** ¶ ② Stricat, împuțit (verb. de ouă, de apă stătută, etc.): ouă clo-olite; ană clocită.

2. *sbst.* Faptul de a clocei.

CLOCITOARE *1. adj.*

verb. **CLOCI**. Care clocește: găini clocitoare.

2. *sf.* Aparat. mașină de clocit ouăle în mod artificial (1296).

CLOCITURĂ (pl.-turi)

sf. ① Faptul de a clocei

¶ ② Mîncare sau apă stricată, clocită.

○ **CLOCUMB**, **CLOCUMP** *sm. Ofen. Băn.* ① Fusul vîrtelniței ¶ ② ③ Partea rămasă deasupra pămîntului din trunchiul unui copac tăiat aproape de rădăcină.

CLOCOCIOV *sbst.* ① = **LAPTUCUL-ŢII** [comp. srb. klokočl].

CLOCOT, **COLCOT** (pl.-ote) *sn.* ① Undă, valuri ce se formează deasupra unui lichid cînd fierbe: apa fierbe în clocote ¶ ② *Pr. ext.* Despre valurile furioase ale unei ape, despre sînge, etc.: e un sbucium și-un clocot de valuri dintr'un mal în altul (VLACH.); sîngele de-1 năvălia în coloate la cap, se trîntia cu fața la pămînt (OLVR.) ¶ ③ ④ Sbucium (are), frămîntare, miș-

CLI-CLO

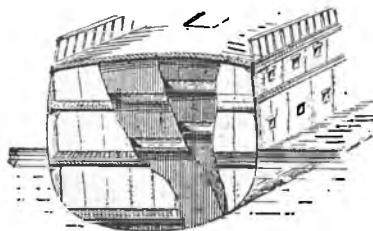

Fig. 1295. Cloazoane.

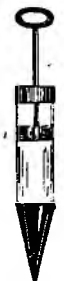

Fig. 1294. Clistir.

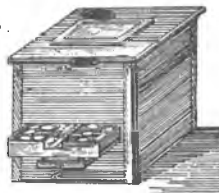

Fig. 1296. Clocitoare.

care furtunoasă: un clocot de gesturi și de glasuri se porni în multime (VLAH.) [vsl. kloko t ū].

CLOCOTEALĂ (pl.-ei) sf. = CLOCOT ③: tinea... tot norodul parcă într-o frământătură și ~ fără strigăt (ORIG.) [clocoti].

CLOCOTI, CLOCOTI (-oteso); pers. a 3-a: -otă, și -otesa) vb. intr. ① A fierbe în clocote: am să fac o arșiță... înalt să clocotească fîntîna, cum clocoteau oalele la loc (SS.). ~ mă cundam într-o prăpastie neagră, în care clocoteau pădură și smolă (OLVR.) ¶ ② Pr. ext. Despre valurile furioase ale unei ape: undele lui clocotă, sfărmate de bolovani (VLAH.) ¶ ③ A țîșni, a curge în valuri: în loc de apă, începu a clocoti un singe mohorit (ISR.) ¶ ④ A răsună cu putere: începură a-l boi amîndouă... de clocotea casa (CRG.) ¶ ⑤ ⑥: ~ de minia, a fi aprins de minie; cluda ce clocotea într'însa (ORIG.).

CLOCOTICIU sm. ① Plantă cu flori galbene și cu pete albastrii, ce crește pe stînci, numită și „clocotiș” sau „sunătoare” (*Alectrolophus major*) (□ 1297) ¶ ② Arbust, cu flori alburii, al cărui fruct e o capsulă membranoasă umflată, zisă „nucă de clocoticiș”; numit și „clocotiș” sau „nucăsoară” (*Staphylea pinnata*) (□ 1298): ~ l e lemn sîfat (VOR.); clocoticiul, adică nucile de ~ se poartă înfirate la gît ca mărgelile (VOR.).

CLOCOTIȘ (pl. -ișuri) sn. Val undă; ②: piscurile vin... în ~ urali plînd în splîcătura Jiului (VLAH.) [clocoti].

CLOCOTIȘ sm. ③ = CLOCOTICI 1+2.

CLOCOTITOR adj. verb. CLOCOTI. ① Care clocotește: Cu-albăstră, sgomotoasă, clocotitoarea mare (ALECS.) ¶ ② ③ Răsunător, sgduitor: un „ura” puternic, ~, zbuconeste din mîi de guri (VLAH.).

CLOCOTEL sm. ① Plantă ierboasă cu flori mari, albastre, numită și „dosnică-vînată”, „îndărătnică” sau „luminosă” (*Clematis integrifolia*) (□ 1299) ¶ ② pl. = RUTISOȘ ① [clocoti].

○ **CLOMBOS** adj. Trans. (BUC.) Cu crengi multe, cren-guros [cloambă].

○ **CLOMPIR** sm. Oten. ③ = CRUMPEN [ung.kolompir].

CLONC: interj. ① Imită strigătul cloștei cînd va să clocească sau cînd își chiamă puii: oloșca, cum l-au văzut, au început să strige: clrrr! ~! ~! (SS.) ¶ ② Trans. = CRONC!

CLONCA-CLONCA: interj. = CLONC! ①: cloșoa cu pui, clonca-clonca! (OLVR.).

CLONCAN = CRONCAN.

CLONCĂ(N) (-ănesc, -ăesc) vb. intr. ① A face clonci a striga ca cloșca care va să clocească sau care-și chiamă puii: cînd vîzu argintarul cloșca cloncînd și pui plînd (ISR.) ¶ ② Mold. Trans. = CRONCĂNI.

CLONCĂ(N)ITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a cloncâni ¶ ② Strigătul cloștei cînd vor să clocească.

CLONDİR (pl.-tîre) sn. Sticlă cu gîtul scurt și strîmt (□ 1300): scoase din poala cămășii un ~ cu rachiul și-l aduse la gură (OLVR.) [bg.krondir].

CLONDIRĂȘ (pl.-așe) sn. dim. CLONDİR: și l-a dat din desăgă un ~ de rachi de izmă (CAR.).

CLONT (pl.-turi) sn. ① Cioc (în spec. de păsări mai mari): o multime nenumărată de păsări cu ~ ural de tier (SS.) ¶ ② F Pr. anal. Bărbie: baba avea un ~ care-i intra în gură (SAD.) [bg.kljuncu].

Fig. 1297.
Clocoticiu.

Fig. 1298.
Clocoticiu.

Fig. 1299. Clocotel.

Fig. 1300.
Clondir.

CLONTAN = CLOȚAN.

CLONTAR sm. Mold. ③ = BOTGROS [clont].

CLONTAT 1. adj. Cu clont.

2. **CLONTATĂ** (pl.-te) sf. Babă bătrînă cloanță: ce se mai vîră și clontata aceasta printre niște oaspeti așa de aleși? (SS.).

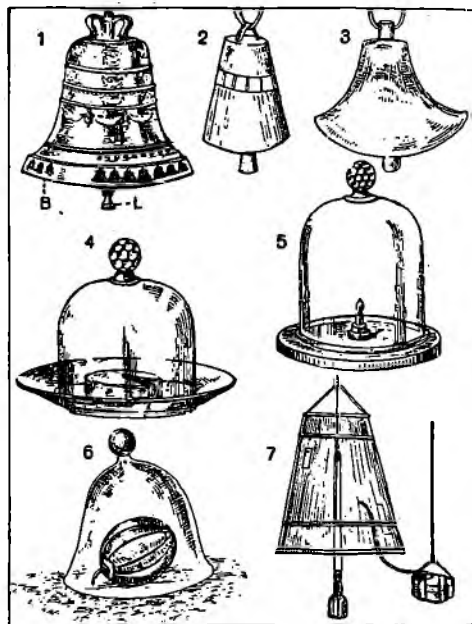
CLONTOS adj. Cu clonțul mare.

○ **CLOP** (pl.-puri) sn. Tr.-Carp. ③ Pălărie (de țaran): Fă-mă peană n ~ ul tău, Ca să mă umbresc și eu (K.ERS.) [ung.kalap].

CLOPOT (pl.-ote) sn. ① Instrument, mai adesea de bronz, în formă de pară, deschis în partea de jos și gol pe dinăuntru, în interiorul căruia e atîrnată o limbă mobilă, care, lovindu-se de pereți, scoate sunete puternice; se sună la biserici, la școli, la internate, etc. spre a anunța orele de rugăciune, de studii, de mîncare sau de culcare; în turnurile bisericilor sau altor clădiri, e atîrnat citeodată un clopot, care înlocuiește bătaia ceasornicului, sunînd ceasurile, uneori și jumă-

TABELA XVI.

CLOPOTE

1. Clopot de bronz (L. Limbă.—B. Buză)—2. 3. Clopote de berbeci, de vite.—4. Clopot de sticlă pentru brinzeturi. 5. Clopot pentru experiențe de fizică.—6. Clopot de grădinar.—7. Clopot de scufundat.

tățile sau sferturile (TAB. XVI, 1): ~ele mari și mici sunau la o sută de biserici (A.-GH.); a trage clopotele; F: a trage clopotul, a da de veste la toți un lucru care trebuie ținut ascuns ¶ ② Clopot, de diferite forme ce se atrînd de gîtul berbecilor (dintr-o trăsură), vitelor sau cailor (TAB. XVI, 2, 3) ¶ ③ Sunetul clopotului ¶ ④ Vas rotund de sticlă cu care se acoperă brînză, untul, mezelurile, etc. (TAB. XVI, 4) ¶ ⑤ ⑥ Vas mare de sticlă întrebuițat la unele experiențe de fizică sau de chimie (TAB. XVI, 5) ¶ ⑦ Vas de sticlă de forma unui clopot întrebuițat de grădinari spre a acoperi unele plante mai plîpînde (TAB. XVI, 6.) ¶ ⑧ ~ de scufundat, aparat care permite omului să se scufunde în apă și să poată respira (TAB. XVI, 7) [vsl. l.

CLOPOTAR sm. ① ② Cel ce toarnă și vinde clopote ¶ ③ Cel ce trage clopotele la o biserică ¶ ④ Berbecul care merge înaintea turmei și de gîtul căruia e atîrnat un clopot.

CLOPOTĂRIȚĂ (pl.-te) sf. Nevasta clopotarului.

CLOPOTNIȚĂ (pl.-te) sf. Turnul bisericii

unde sînt atîrnate clopotele (☐ 1301): clopotnița trosnește, în tălpi izbeste toaca (IRG.).

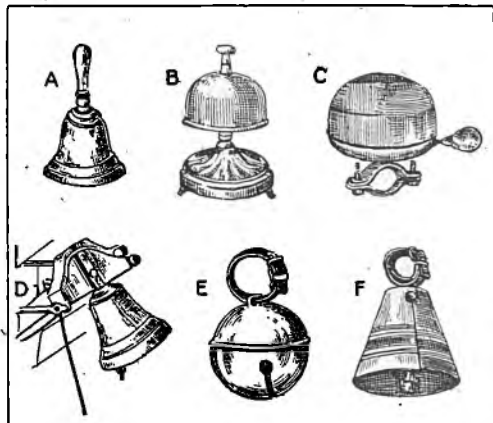
CLOPOTEL (pl.-teli) 1. sm.
 ① *dim.* **CLOPOT** ① **☐** Clopot mic, ce se poate ține în mînă, întrebuițat pentru a chema pe cineva, pentru a deschide ședința sau a impune tăcere într'o adunare, etc. (☛ **TABELA**)
 ☐ ② Instrument, de diferite forme, care răsună prin învîrtirea unui șurup, sau prin apăsarea unui buton, întrebuițat pentru a chema pe cineva ☐ ③ Clopot mic așezat deasupra unei porți sau în interiorul unei case și care se trage, spre a i se deschide poarta sau ușa; sonerie ☐
 ④ Clopot mic ce se atîrnă la gîtul unui animal;

•Fig. 1301. Clopotnița.

TABELA XVII.

CLOPOTEI

A. Clopoțel de ședință.—B. Clopoțel de masă.—C. Clopoțel de bicicletă.—D. Clopoțel de ușa, de poartă.—E. F. Clopoței de animale.

☛ **FISICĂ** ☐ ① *pl.* Zurgălăi ☐ ① *pl.* ☛ Plantă originară din sudul Europei, cu flori mari, albastre sau albe, uneori învoalte (*Campanula medium*) ☐ ① *pl.* ☛ Plantă cu rădăcina groasă și cărnoasă, cu flori albastre, care crește prin livezi și pe poieni; foile ei se mănîncă adesea ca salată; numită și „bănișori” (*Campanula rapunculus*) (☐ 1302) ☐ ① *pl.* = **GHIŢOCEI** ② ☐ ① **CLOPOTEI** - **CORNŢII**, **CINCI** - **CLOPOTEI** = **CĂLDĂRUŞA** ③.

Fig. 1302. Clopoței.

2. sm. **CLOPOTELE** 1. *pl.* ① ☛ = **LĂCRĂMIOARE** ☐ ② ☛ = **COADA-COCOŞULUI**.

CLOPOTI (-oțeso) 1. *vb. intr.* A suna (*verb.* de clopote): cînd clopoteau de ieșit din biserică, calul era tot alb de spume (RET.).

2. *vb. tr.* A trage clopoțelul.

***CLOR** *sbst.* ☛ ① Corp simplu, metaloid gazos, de un galben-verzuiu, mai greu decît aerul, de un miros înăbușitor, otrăvitor, provocînd tusea și scuparea cu sînge; e întrebuițat în industrie ca dezinfectant sau decolorant ☐ ② Numele vulgar al clorului de calciu [fr. *chlor*];

***CLORAL** *sbst.* ☛ Lichid incolor obținut prin acțiunea clorului asupra alcoolului anhidru

($C^2HCl^2O^2$); e întrebuițat în medicină ca anestezic [fr.].

***CLORAT** *sm.* ☛ Ori-ce sare formată prin acțiunea acidului cloric asupra unei baze: ~ de potasiu [fr.].

***CLORHIDRAT** *sm.* ☛ Sare formată prin acțiunea acidului clorhidric asupra unei baze [fr.].

***CLORHIDRIC** *adj.* ☛ Acid ~, corp compus din clor și hidrogen (HCl), gazos, incolor, foarte solubil în apă; cunoscut, cînd dizolvat în apă, sub numele de „spirit de sare” sau „acid muriatic” [fr.].

***CLORIC** *adj.* ☛ Acid ~, corp compus din clor, oxigen și hidrogen, cunoscut numai în soluțiune [fr.].

***CLOROFILĂ** *sf.* ☛ Materia colorantă în verde a frunzelor; sub acțiunea razelor solare, clorofila absoarbe din aer carbonul necesar plantei; plantele fără ~ trăesc în dauna altora (paraziți, saprofiți) [fr. *chlorophylle*].

***CLOROFORM** *sbst.* ☛ Lichid incolor, volatil, de un miros foarte plăcut, întrebuițat ca anestezic (C^2HCl^3) [fr.].

***CLOROFORMA** (-mez), ***CLOROFORMIZA** (-izez) *vb. tr.* ☛ A adormi, a aduce în stare de nesimțire cu ajutorul cloroformului: îi volu cloroforma, ca... să treacă într'un somn adînc (EMIN.) [fr.].

***CLOROTIC** *adj.* ☛ Bolnav de cloroză [fr.].

***CLOROZĂ** (pl.-ze) *sf.* ☛ Boală, manifestată prin paloarea feței, datorită mai ales impuținării numărului globulelor din sînge [fr. *chlorose*].

***CLORURĂ** (pl.-ri *sf.*) ☛ Ori-ce corp format prin combinarea clorului cu un corp simplu, sau compus, afară de oxigen sau hidrogen; ~ de sodiu, sarea comună; cloruri de mercur, calomelul și sublimatul coroziv [fr. *chlorure*].

***CLOSET** (pl.-ete) *sn.* ☛

WATER-CLOSET.

CLOȘCĂ (pl.-oști) *sf.* ① ☛

Găină care clocește sau care

are pui (☐ 1303);

F fură cloșca de pe

ouă, e un hoț șiret;

②: negustor de piel

de ~, care face ne-

goț cu lucruri de

nimic, negustor nu-

mai cu numele ☐ ③

☆ Cloșca sau Cloșca cu

pui, constelația ple-

iadelor, numită și

„găinușă” sau „clo-

șcă” (☐ 1304); pe

cînd țese cloșca pe

cer, boierii intrau...

în butelii lor (A.-GH.) ☐

④ ☛ Cloșca cu pui,

nume dat în de-

obște tezaurului

de la Pietroasa

(☐ 1305) [bg. *kloka*].

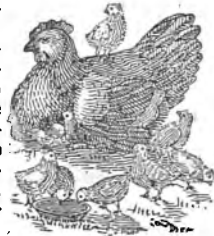

Fig. 1303. Cloșcă.

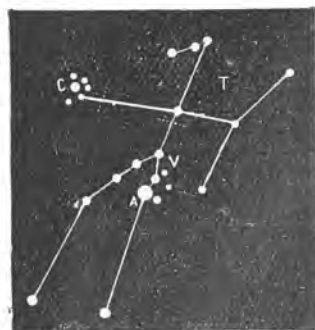

Fig. 1304. C. Cloșcă.—T. Taurul. V. Vierii (Hyadele).—A. Aldebaran. (☐ 1305) [bg. *kloka*].

Fig. 1305. Cloșca cu pui (Tezaurul de la Pietroasa).

CLOȘNIȚĂ (pl.-te) *sf.* Locul, cuibarul unde se pun cloștele la clocit [c lo ci].

○ **CLOT** (pl.-turi) *sn.* ○ *Ofen.* Δ = **ALIC** ② (CIAUS.) ¶
○ *Ofen.* (virc.) Bucată de lemn ¶ ○ *Trans.* Prăjină de brad (psc.) [germ. Klotz].

○ **CLOȚĂ** (pl.-te) *sf.* *Ofen.* *Băn.* = **CLOȘOĂ** ① ○ [srb. klocati].

○ **CLOȚAN** *sm.* *Trans. Băn. Ofen.* ⚡ Șobolan (*Mus decumanus*): erau șoareci și ~i grozăvenii, mulți oții trunzi și larbă (RET.).

* **CLOWN**, * **CLOWN** *sm.* ○ ① Actor grotesc (în Anglia) ¶
○ Artist de circ care stărnește risul prin îmbrăcămintea și înfățișarea-i caraghioasă, prin glumele și strimbaturile lui (□ 1306) [cloveul ou măgărușul a făcut pe Sisi să rîdă (BR.-VN.) (engl.)].

Fig. 1306. Clowni.

* **CLOZET** (pl.-ete) *sn.* ⚡

WATER-CLOSET.

* **CLUB** (pl.-buri) *sn.* ○ Adunare de persoane asociate în vederea unui scop comun ¶ ○ Asociație de persoane avînd aceleași vederi politice ¶ ○ Local de joc (de cărți, etc.) [fr. < engl.].

○ **CLUB** *sbst.* *Oas.* ⚡ Coapsă [rut.].

* **CLUBIST**, * **CLUBMAN** *sm.* Membrul unui club [tr.].

‡ **CLUCER** *sm.* ‡ ① Marele ~, boier de rangul întâiu care înseria de cele trebuincioase bucătăriei domnești, aduna miera și untul ce se cuveau Turcilor, și care primea dijma de grîne din satele domnești; ocupa rangul între marele sârdar și marele sulger: ~ mare, ispravnic pre beciurile domnești, pre unt, pre miera și pre colacii ce vin de la orașe (GR.-UR.) ¶ ○ Boier de rangul al doilea (ftori ~) sau al treilea (treti ~) (⚡ **BOIER**) [vsl. k l j u č a r i].

* **CLUCEREȘA** (pl.-ese) *Nevesta* unui clucer: clucereasa Tarsita, mătusă despre mamă a lui Aga (CAR.).

† **CLUȘĂ**, **CLUȘA** (pl.-re) *sf.* *Ofen.* *Trans.* Căpcană, cursă: prins fu și căzu în clucesele plerzătorului (COR.) [big. k l u k s a].

○ **CLUP** *sbst.*, **CLUPE** *sf.* *Băn.* Laviță, bancă [srb. k l u p a].

* **CLUPĂ** (pl.-pe) *sf.* ⚡ Unealtă de diferite forme întrebuințată pentru facerea ghevinturilor la șurupuri, pentru strîns tevilor de gaz, pentru tăiat drugi rotunzi de fier, etc. (□ 1307) [germ. Kluppe].

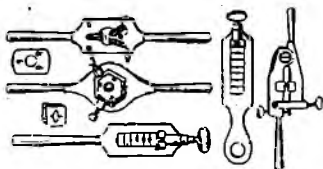

Fig. 1307. Clupe.

○ **CLUPSA** ⚡ **CLUCSA**.

○ **CLUȘ** *sbst.* *Băn.* ⚡ Coapsă [srb. k l j u č „cheie; încheietură“].

‡ **CNEAJNĂ** (pl.-ne) *sf.* Flică de principe: Intră acest an...pristăvitu -s'au cneajna (GR.-UR.) [vsl.].

CNEAZ (pl. cnezi, cneți) *sm.* ○ Principe rus: o droaie de peșitori, cnezi ruși, groși... își disputau mina ei (NEGR.) ¶ ○ *Băn. Trans.* Primar de sat, jude: Se ridică de prin filitri toți bătrînii cnezi de sate (D.-ZAMF.) (⚡ **P. IST.**) [rus. k n j a z ū].

CNEZAT (pl.-ate) *sn.* ⚡ **P. IST.**

‡ **CNEZIE** *sf.* ○ Principat ¶ ○ Demnitatea, rangul de cneaz: acela au lăsat cnezia lui Gavril Batori (LET.).

CNUT (pl.-turi) *sn.* ○ Cureauă fecrecată cu plumb cu care se biciuia în Rusia (□ 1308): împăratul au bătut pe fiu-său ou ~ul (NEC.) ¶ ○ Lovitură, bătaie cu cnutul [rus.].

COABE ⚡ **COBE**.

* **COABITA** (-tez) *vb. intr.* A locui împreună [fr. cohabiter].

COACĂ *sf.* ○ Manivelă la jugul ferestrăului de munte ¶ ○ *Băn.* Cobiliță.

COACĂZ *sm.* ⚡ ○ Arbust cu flori galbene-verzui, al cărui fruct sînt niște ciorchine

Fig. 1308. Cnut.

mici de bobite roșii, galbene sau albe, numite „coacăze“ (*Ribes rubrum*) (□ 1309) ¶ ○ **COACĂZ-DE-MUNTE** = **PĂLTIOR** ¶ ○ **COACĂZ-DE-MUNTE** = **MERISOR** ¶ ○ **COACĂZ-NEGRU** = **STRUGURI-NEGRI** [coacăza].

COACĂZĂ (pl.-ze) *sf.* ⚡ ○ Fructul coacăzului numit și „pomuşoară“, „strugurei (roșii)“, „păltinele“ ¶ ○ = **DÎRMOZ** ¶ ○ **COACĂZĂ-SALBATICĂ** = **AGRIȘ** [comp. bg. k o k a z i, ung. k o k o l y z a].

Fig. 1309. Coacăz.

COACE (coc, perf. copset, part. cop) 1. *vb. tr.* ○ X A găti la foc de-al mîncării (vorb. în spec. de mîncări preparate din aluat, și supuse acțiunii focului, în cuptor, în test, etc.): ~ ptine; tot astfel despre poame: ~ mere, castane, etc.; F: a ~ turta oulva (PANN) (USP.); a o ~ oulva, a pregăti mijloacele de a se răzbuina asupra cuiva ¶ ○ A fierbe: cît fu noaptea de mare nu dormi cît ai ~ un ou (RET.) ¶ ○ A aduce la maturitate prin acțiunea căldurii soarelui: soarele coace grul, poamele, etc. ¶ ○ A usca: arșița soarelui coace pămîntul și-l face să crpae ¶ ○ A-l ~ setea (RET.), a se usca de sete, a-l chinui setea ¶ ○ F A urzi în minte, a plănui: nu știu ce mai coace acum în mintea lui; Iar boierii pîzmași... cocea sfaturi păgîne (SD.-DEL.).

2. *vb. intr.* ⚡ A fi gata să spargă (vorb. de bube), a face puroiu: buba a copt.

3. *vb. refl.* ○ A ajunge la maturitate, prin acțiunea căldurii solare: lăsam grul... de se coace bine pînă e aproape d'a se scutura din spic (A.-GH.); F: a i se ~ mintea ¶ ○ A fi gata să spargă (vorb. de bube): buba cap nu face pînă nu se coace (PANN) [lat. vulg. *co-cere < co-querere].

COACIN *adj. Băn.* ⚡ Cu botul roșcat sau galben (vorb. de oi) [lat. coccinus].

* **COACUZAT**, **-ATĂ** *adj.* și *sm.* f. Acuzat(ă) împreună cu altul sau cu mai multe alte persoane [fr.].

COADĂ (pl.-de și cozi) *sf.* ○ Prelungirea din partea dinapoi a corpului animalelor ce ține de șira spinării și cu care aceasta se termină (□ 1310); F: a da din ~, a se gudura, a se lînguși; F: minciună cu ~ (USP.), minciună mare, sfruntată; cu coada între picioare, rușinat, umilit; a scăpa scurt de ~, a scăpa teafăr, fără multă vătămare; ⚡ **CÎINE**; d'ala n'are ursul ~, de aceea se 'ntîmplă așa, nu e de mirare atunci cîă iese rău: găt-beget coada vacii, neaș; a-si băga coada undeva, a se anesteca unde nu-i e treaba; si-a băgat dracul coada între ei, i-a în-vrăjbit diavolul; a trage pe dracul de ~, a duce un traiu plin de lipsuri, de neajunsuri ¶ ○ Penele mai lungi deasupra șezutului, la păsări; F: a prins prepelita de ~, s'a îmbătat ¶ ○ Partea mai subțiată de la capătul de jos al corpului peștilor sau șerpilor: cu doi pești în oală și cu coadele afară, nu se poate (ZNN.); a sărit parc'ar fi călcat pe ~ de șarpe (DLVR.); de aci, F: a călca pe cineva pe ~, a-l atinge unde-l doare, a-l vătăma rău cu vorba ¶ ○ ~ de-rîndu-nică, cep de formă specială făcut de țîmpalar sau de dulgher, spre a-l vîrî într-o scobitură, cînd vrea să îmbine două bucăți de lemn (□ 1311) ¶ ○ Părul dinapoi la capătul, împletit și înnodat cu

Fig. 1310. Cozi. 1. Coadă de rac; 2. C. de porc; 3. C. de cal; 4. C. de porumb; 5. C. de cocoi; 6. C. de șopîrlă; 7. C. de crap.

panglici. ce atîrnă pe spate sau se întîrsoară pe creştetul capului (■ 1312): părul ei de aur era împletit în cozi lăstate pe spate (EMIN.); de cînd Nemîii (sau Muscaii) cu ~, din vremea de de-

Fig. 1311. Coadă de rîndunică.

Fig. 1312. Coadă de păr.

Fig. 1313. Neamî cu coadă.

mult (locuţiune rămasă din timpul ocupaţiunii Olteniei, cînd Austriacii purtau coade) (■ 1313) ¶ ① Minerul sau partea de care se apucă cu mina (la diferite unelte): coada securii, toporului, lingurii, tîgăii, etc.; ②: cu lingura tîi dă dulceaţă şi cu coada-ti scoate ochii (PANNI); — TOPOR ¶ ② ¶ Partea unui vegetal de care se leagă frunza, floarea sau fructul: ~ de cîrsoasă; ~ de trandafir ¶ ② ☆ Urmă luminoasă ce însoţeşte corpul unei comete: s'au arătat o stea pe cer cu ~, de s'au văzut multe zile (NEC.). ¶ ② Partea dinapoi a unei rochii, a unei mantii, ce se trîrşe pe pămînt: temîndu-se să nu calce pe coadele rochiei lor (NEGR.). ¶ ② Pulpană a fracului: purtau... frac catenii deschis cu coadele lungi pînă la glezne (L.-GH.). ¶ ② Făşia de hirtie sau de cîrpă atîrnată la partea de jos a unui zmeu: Un zmeu cu ~ lungă şi cu sîbrînătoare (CON.). ¶ ② Partea dîndărăt a unui tren, capătul opus locomotivei: am găsit din norocire un vagon de clasa a doua la coada trenului (CAR.). ¶ ② Partea dîndărăt a unei trăsurii boiereşti, unde stă feciorul ¶ ② Capătul sau partea de jos, dinapoi sau din urmă, în opoz. cu „frunte”: coada mesei; coada oştii; a sta în ~; vorh. de persoane, cel ce ocupă rangul din urmă: a aluna coada cap; mai bine cap la sat decît ~ la oras; mai bine fruntea cozii decît coada frunţii ¶ ② Extremitatea, unghiul din afară la fie-care ochi; a se uita, a trave cu coada ochiului, a privi pe furiş ¶ ② Sîrşit: coada vescuului, cei din urmă ani ai veacului ¶ ② pl. Rămăşiţe de lepădat; ceea ce cade de la grînele vînturate sau trecute prin ciur, pleavă ¶ ② În legătură cu un alt nume, în spec. de animal, formează o multime de numiri de plante: COADA-BOULUI = LUMINARE; — COADA-CALULUI¹, plantă acvatică care poartă flori mici şi verzi afară din apă (*Hippuris vulgaris*)

Fig. 1314. Coadă-calului.

Fig. 1315. Coadă-cocoşului.

(■ 1314); — COADA-CALULUI² = BARBA-URSULUI¹; — COADA-COCOŞULUI, plantă ierboasă, cu flori albe ce atîrnă în jos, întrebuinţată de popor ca leac contra podagrei; numită şi „cerceluşii”, „clopotele”, „cocoş”, „iarbă-de-dureri” sau „pecetea-lui-Solomon” (*Polygonatum officinale*, *Pol. multiflorum*) (■ 1315); — COADA-DE-GAIŢĂ = ROŞCINĂ ②; — COADA-IEFEI = BARBA-URSULUI¹; — COADA-LEULUI = TALPA-GÎŞTEI²; — COADA-LUPULUI¹ = LUMINARE; — COADA-LUPULUI² = LUMINĂRIČĂ; — COADA-MIELULUI¹, plantă cu frunze licioare şi flori violet (Verbascum phoeniceum) (■ 1316); — COADA-MIELULUI², mică plantă ierboasă, cu tulpina întinsă pe

pămînt, cu flori de un albastru-deschis, cu vinişoare mai întunecate (*Veronica prostrata*) (■ 1317); — COADA-MIELULUI³ = LUMINARE ②; — COADA-MÎNZULUI¹ = BARBA-URSULUI¹; — COADA-MÎNZULUI² = COADA-CALULUI¹; — COADA-MÎTEI¹, plantă ier-

Fig. 1316. Coadă-mielului.

Fig. 1317. Coadă-mielului.

boasă, cu flori mici roşietice, cu frunzele aeoperite în partea inferioară de numeroase glandule albe (*Chaiturus marrubiastrum*) (■ 1318); — COADA-MÎTEI² = PAPANĂŞI ②; — COADA-MÎTEI-DE-BALTĂ, nume dat unor muşchi

Fig. 1318. Coadă-miței.

Fig. 1319. Coadă-racului.

de culoare albă-gălbui, ce cresc prin locurile umede, unde contribuie, în mare parte, la formarea combustibilului numit turbă (*Sphagnum*

Fig. 1320. Coadă-şoarecelui.

Fig. 1321. Coadă-vacii.

cymbifolium); — COADA-PRICULIČILOR = BARBA-POPEI; — COADA-RACULUI, plantă ierboasă, cu flori mari, frumoase, de culoare galbenă (*Potentilla anserina*) (■ 1319); — COADA-ŞOARECELUI, COADA-ŞORICELULUI, COADA-HIRTULUI (*Băn. „sorocină”*), plantă ierboasă, cu flori albe dispuse în capitule, întrebuinţată de popor ca leac contra tusei sau pentru curăţirea singelui (*Achillea millefolium*) (■ 1320); — COADA-VACII¹, plantă ţepoasă, cu flori albe, ce creşte pe lângă drumuri (*Echium altissimum*); — COADA-VACII², plantă ierboasă, cu flori violet; numită şi „jale” (*Salvia silvestris*) (■ 1321); — COADA-VACII³ = BĂTRÎNIS; — COADA-VACII⁴ = LUMINARE ②; — COADA-VACII⁵ = LUMINĂRIČĂ ②; — COADA-VULPII, plantă ierboasă, cu flori verzi, ce creşte

COA- prin livezi și finețe; numită și „codină” (*Alopecurus pratensis*) (Fig. 1323); — **COADA-ZMEULUI**, plantă ierboasă, veninoasă, cu tulpina tiritoare, care face niște bobite roșii (*Calla palustris*) (Fig. 1322); — **CINOI-COADE** = **CĂLDĂRUȘA** (Fig. 1322).

⑩ **COADĂ-ROSIE** = **CODROȘ** (Fig. 1322).
COADĂ-FĂLOASĂ = **CODOBĂTURĂ** (lat. coda).

COADEȘ *adj.* ① *Mold. Băn. & Măr.* ~, varietate de mere cu gust acricos (Fig. 1322).
 ② *Trans. (DENS.)* Frunze ~e, varietate de prune cu coada lungă și care se coc de timpuriu.

***COAFOR** *sm.* ① Bărbier (Fig. 1322).
 ② Cel ce gătește la cap, cel ce piaptănă cu artă părul [fr. coiffeur].

***COAFURĂ** (*pl.-uri*) *sf.* ① Pieptănătură (Fig. 1322).
 ② Găteala capului, ori-ce lucru cu care se împodobește, se acoperă, se învelește sau se îmbrobodește capul [fr. coiffure].

***COAGULĂ** (*-alez*) *vb. tr. și refl.* A (se) închea (lat.).

***COAGULABIL** *adj.* Care se poate închea (fr.).

***COAGULAȚIUNE**, ***COAGULAȚIE** *sf.* Faptul de a (se) coagula; închegare (fr.).

COAJĂ, **COAJE** (*pl. coji*) *sf.* ① Invelișul vegetal și subțire al rădăcinii, trunchiului sau ramurilor unor plante: ~ de teiu (Fig. 1323).
 ② Invelișul virtos, pojghița sau picița care acoperă miezul unui fruct, semințele unei legume, etc.: ~ de nucă, de migdală, de castană, de pepene, de măr, de linte, etc. (Fig. 1323).
 ③ Invelișul tare al oului: ~ de ou (Fig. 1323).
 ④ Substanța calcaroasă, virtuoasă care acoperă corpul moluscelor sau crustaceelor: ~ de melo, de scoală, de rac, etc. (Fig. 1323).
 ⑤ Partea dinafară, virtuoasă, a plinii sau a altor aluate, întărită prin coacere: ~ de plină, de prăjitură, etc.; — **MĂMĂLIĞĂ** (Fig. 1323).
 ⑥ Pojghița virtuoasă ce se prinde deasupra unei răni sau unei bube; (Fig. 1323).
 ⑦ greșelul tanariot ce începuse a prinde ~ și năbușia naționalitatea noastră (A.-GH.) (Fig. 1323).
 ⑧ Coaja pământului, scoarța pământului, invelișul, stratul deasupra, virtos și răcit al globului pământesc (Fig. 1323).
 ⑨ Portofel (Fig. 1323).
 ⑩ Baba-coaja — **BABA** (vsl. k o ž a).

COALĂ (*pl.-le, coli*) *sf.* ① Foaie de hirtie tratată sau dreptunghiulară, îndoită în două (Fig. 1324).
 ② ~ de tipar, foaie mare de hirtie care se tipărește pe amindouă fețele și care apoi se îndoaie în 4, în 8 sau în 16, formind o făscioară de 8, 16 sau 32 de pagini (ngr. κόλλα).

③ **COALE**, **COALEA** = **COLEA**.

***COALITȚIUNE**, ***COALITIE** *sf.* ① Alianță, înțelegere încheiată între două sau mai multe State sau partide politice, în vederea unei acțiuni comune (Fig. 1324).
 ② Întovărășire a mai multor indivizi pentru un scop oprit de legi (fr.).

***COALIZA** (*-izez*) *vb. tr. și refl.* A (se) alia, a (se) întovărăși, a forma o coalitiune [fr. coaliser].

COAMĂ (*pl.-me*) *sf.* ① Părul stufos și lung de pe grumazul calului sau al leului (Fig. 1324).
 ② pr. ext. părul omului; pletele lui negre ti cădeau pe umeri întocmai ca o ~ de leu (GN.) (Fig. 1324).
 ③ Frunzișul din vârful copacilor: pete de aur se aprind pe coamele codrilor (VLAH.) (Fig. 1324).
 ④ Lațul, lemnul orizontal din vârful acoperișului unei case, de care sînt prinși căpri-

Fig. 1322.

Fig. 1323.

orii; dunga orizontală pe care o formează unghiul acoperișului înclinat al unei case (Fig. 1325).
 Mușche, partea superioară a unui zid de împrejmuire (Fig. 1325): se urcă... pe coama zidului și sări în grădina (ISP.) (Fig. 1325).
 Culeme prelungită de munte sau de deal: cățărindu-se cînd pe muci, oînd pe coame de munți, ajunse la o peșteră (ISP.) [lat. coma].

③ **COAMĂR** (*pl.-re*) *sn.* *Trans.* ④ Odaia mai mică din casa țaranului, în care locuiește familia, spre deosebire de cea mare în care nu se locuiește, ci se ține de paradă (FAC.) [germ Kammer].

COANĂ = **COCOANĂ**.

③ **COANDRĂ** = **CONDRA**.

COAPSĂ (*pl.-se*) *sf.* ① Partea corpului (la om și la animale) de la sold pînă la genunchiu: își atrîna... palosul la coapsa stîngă (ISP.) (Fig. 1326).
 ② În stil biblic, sediul, izvorul puterii de procreațiune (la bărbat), pîntece (la femeie): toate sufletele cari au intrat cu Iacov în Egipt, cari au ieșit din coapsele lui (SIBL.).
 ③ de aci (Fig. 1326): vorbesc undele lui de măreția și frumusețile Negotului, din coapsa căruia au izvorit (VLAH.) [lat. coxa].

COARBĂ¹ (*pl.-be*) *sf.* ① Femeiușca corbului.

COARBĂ² (*pl.-be*) *sf.* ① Sfîrdel mare al duigherului, în formă de semicerc, numit și „curbină” sau „sucală” (Fig. 1326).
 ② Mînerul sucălei de depănare; manivelă (în genere) [comp. germ. Kurbel].

COARDĂ¹ (*pl.-de, corzi*) *sf.* ① Frînghie, funie, sfoară întinsă; (Fig. 1327).
 ② nu întinde (prea mult) coarda, că se rupe (Fig. 1327).
 ③ Sfoara răsucită care întinde fereastră, strună (Fig. 1327).
 ④ Sfoara întinsă la un arc: Sfîrșite coarda din aron-i, vulgeră săgeata n vînt (ALECS.).
 ⑤ a avea și alte coarde la arc, a avea mai multe mijloace spre a izbui (Fig. 1327).
 ⑥ Fir (făcut dintr-o fâșie îngustă și răsucită de măt de oale sau din păr de cal, de mătase, de metal) întins pe anumite instrumente muzicale și care produce sunete prin vibrațiune, strună: arcușul lui luneca așa de bine pe coarde (GN.).
 ⑦ o ~ lovită într-un clavier, și tot vibrează mai mult (VLAH.); instrumente cu

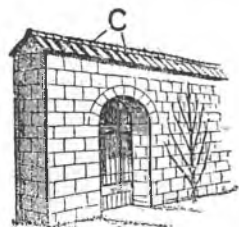

Fig. 1325. C. Coamă.

Fig. 1326. Coarba (C. Broască, piuș).

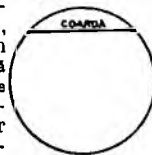

Fig. 1327. C. Coardă.

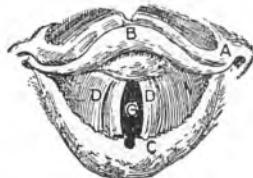

Fig. 1328. Coarde vocale. A. Baza limbii. B. Epiglota. C. Cartilagii. DD' Coarde vocale. G. Glota.

Fig. 1329. Coardă de sărit.

coarde, toate instrumentele de muzică la care se întrebuințează strune sau coarde, făcîndu-le să

vibreze prin frecare (cu arcușul), prin lovire (cu ciocănașul) sau prin pișcare cu degetele (vioara, violoncelul, contrabasul, ghitara, mandolina, cobza, țimbalul, clavirul, harpa, lira, etc.); ⑤: a atinge coarda simfioare, a vorbi de un lucru care atingepe cineva mai de aproape, care-îpčinuiește mai multă plăcere sau supărare: a o lua (sau a în-acepe) pe altă ~, a încerca alte mijloace (de persuasiune, de constrângere, etc.). ⑥: ⑦: ⑧: ⑨: ⑩: ⑪: ⑫: ⑬: ⑭: ⑮: ⑯: ⑰: ⑱: ⑲: ⑳: ㉑: ㉒: ㉓: ㉔: ㉕: ㉖: ㉗: ㉘: ㉙: ㉚: ㉛: ㉜: ㉝: ㉞: ㉟: ㊱: ㊲: ㊳: ㊴: ㊵: ㊶: ㊷: ㊸: ㊹: ㊺: ㊻: ㊼: ㊽: ㊾: ㊿: ㏀: ㏁: ㏂: ㏃: ㏄: ㏅: ㏆: ㏇: ㏈: ㏉: ㏊: ㏋: ㏌: ㏍: ㏎: ㏏: ㏐: ㏑: ㏒: ㏓: ㏔: ㏕: ㏖: ㏗: ㏘: ㏙: ㏚: ㏛: ㏜: ㏝: ㏞: ㏟: ㏠: ㏡: ㏢: ㏣: ㏤: ㏥: ㏦: ㏧: ㏨: ㏩: ㏪: ㏫: ㏬: ㏭: ㏮: ㏯: ㏰: ㏱: ㏲: ㏳: ㏴: ㏵: ㏶: ㏷: ㏸: ㏹: ㏺: ㏻: ㏼: ㏽: ㏾: ㏿: 㐀: 㐁: 㐂: 㐃: 㐄: 㐅: 㐆: 㐇: 㐈: 㐉: 㐊: 㐋: 㐌: 㐍: 㐎: 㐏: 㐐: 㐑: 㐒: 㐓: 㐔: 㐕: 㐖: 㐗: 㐘: 㐙: 㐚: 㐛: 㐜: 㐝: 㐞: 㐟: 㐠: 㐡: 㐢: 㐣: 㐤: 㐥: 㐦: 㐧: 㐨: 㐩: 㐪: 㐫: 㐬: 㐭: 㐮: 㐯: 㐰: 㐱: 㐲: 㐳: 㐴: 㐵: 㐶: 㐷: 㐸: 㐹: 㐺: 㐻: 㐼: 㐽: 㐾: 㐿: 㑀: 㑁: 㑂: 㑃: 㑄: 㑅: 㑆: 㑇: 㑈: 㑉: 㑊: 㑋: 㑌: 㑍: 㑎: 㑏: 㑐: 㑑: 㑒: 㑓: 㑔: 㑕: 㑖: 㑗: 㑘: 㑙: 㑚: 㑛: 㑜: 㑝: 㑞: 㑟: 㑠: 㑡: 㑢: 㑣: 㑤: 㑥: 㑦: 㑧: 㑨: 㑩: 㑪: 㑫: 㑬: 㑭: 㑮: 㑯: 㑰: 㑱: 㑲: 㑳: 㑴: 㑵: 㑶: 㑷: 㑸: 㑹: 㑺: 㑻: 㑼: 㑽: 㑾: 㑿: 㒀: 㒁: 㒂: 㒃: 㒄: 㒅: 㒆: 㒇: 㒈: 㒉: 㒊: 㒋: 㒌: 㒍: 㒎: 㒏: 㒐: 㒑: 㒒: 㒓: 㒔: 㒕: 㒖: 㒗: 㒘: 㒙: 㒚: 㒛: 㒜: 㒝: 㒞: 㒟: 㒠: 㒡: 㒢: 㒣: 㒤: 㒥: 㒦: 㒧: 㒨: 㒩: 㒪: 㒫: 㒬: 㒭: 㒮: 㒯: 㒰: 㒱: 㒲: 㒳: 㒴: 㒵: 㒶: 㒷: 㒸: 㒹: 㒺: 㒻: 㒼: 㒽: 㒾: 㒿: 㓀: 㓁: 㓂: 㓃: 㓄: 㓅: 㓆: 㓇: 㓈: 㓉: 㓊: 㓋: 㓌: 㓍: 㓎: 㓏: 㓐: 㓑: 㓒: 㓓: 㓔: 㓕: 㓖: 㓗: 㓘: 㓙: 㓚: 㓛: 㓜: 㓝: 㓞: 㓟: 㓠: 㓡: 㓢: 㓣: 㓤: 㓥: 㓦: 㓧: 㓨: 㓩: 㓪: 㓫: 㓬: 㓭: 㓮: 㓯: 㓰: 㓱: 㓲: 㓳: 㓴: 㓵: 㓶: 㓷: 㓸: 㓹: 㓺: 㓻: 㓼: 㓽: 㓾: 㓿: 㔀: 㔁: 㔂: 㔃: 㔄: 㔅: 㔆: 㔇: 㔈: 㔉: 㔊: 㔋: 㔌: 㔍: 㔎: 㔏: 㔐: 㔑: 㔒: 㔓: 㔔: 㔕: 㔖: 㔗: 㔘: 㔙: 㔚: 㔛: 㔜: 㔝: 㔞: 㔟: 㔠: 㔡: 㔢: 㔣: 㔤: 㔥: 㔦: 㔧: 㔨: 㔩: 㔪: 㔫: 㔬: 㔭: 㔮: 㔯: 㔰: 㔱: 㔲: 㔳: 㔴: 㔵: 㔶: 㔷: 㔸: 㔹: 㔺: 㔻: 㔼: 㔽: 㔾: 㔿: 㕀: 㕁: 㕂: 㕃: 㕄: 㕅: 㕆: 㕇: 㕈: 㕉: 㕊: 㕋: 㕌: 㕍: 㕎: 㕏: 㕐: 㕑: 㕒: 㕓: 㕔: 㕕: 㕖: 㕗: 㕘: 㕙: 㕚: 㕛: 㕜: 㕝: 㕞: 㕟: 㕠: 㕡: 㕢: 㕣: 㕤: 㕥: 㕦: 㕧: 㕨: 㕩: 㕪: 㕫: 㕬: 㕭: 㕮: 㕯: 㕰: 㕱: 㕲: 㕳: 㕴: 㕵: 㕶: 㕷: 㕸: 㕹: 㕺: 㕻: 㕼: 㕽: 㕾: 㕿: 㖀: 㖁: 㖂: 㖃: 㖄: 㖅: 㖆: 㖇: 㖈: 㖉: 㖊: 㖋: 㖌: 㖍: 㖎: 㖏: 㖐: 㖑: 㖒: 㖓: 㖔: 㖕: 㖖: 㖗: 㖘: 㖙: 㖚: 㖛: 㖜: 㖝: 㖞: 㖟: 㖠: 㖡: 㖢: 㖣: 㖤: 㖥: 㖦: 㖧: 㖨: 㖩: 㖪: 㖫: 㖬: 㖭: 㖮: 㖯: 㖰: 㖱: 㖲: 㖳: 㖴: 㖵: 㖶: 㖷: 㖸: 㖹: 㖺: 㖻: 㖼: 㖽: 㖾: 㖿: 㗀: 㗁: 㗂: 㗃: 㗄: 㗅: 㗆: 㗇: 㗈: 㗉: 㗊: 㗋: 㗌: 㗍: 㗎: 㗏: 㗐: 㗑: 㗒: 㗓: 㗔: 㗕: 㗖: 㗗: 㗘: 㗙: 㗚: 㗛: 㗜: 㗝: 㗞: 㗟: 㗠: 㗡: 㗢: 㗣: 㗤: 㗥: 㗦: 㗧: 㗨: 㗩: 㗪: 㗫: 㗬: 㗭: 㗮: 㗯: 㗰: 㗱: 㗲: 㗳: 㗴: 㗵: 㗶: 㗷: 㗸: 㗹: 㗺: 㗻: 㗼: 㗽: 㗾: 㗿: 㘀: 㘁: 㘂: 㘃: 㘄: 㘅: 㘆: 㘇: 㘈: 㘉: 㘊: 㘋: 㘌: 㘍: 㘎: 㘏: 㘐: 㘑: 㘒: 㘓: 㘔: 㘕: 㘖: 㘗: 㘘: 㘙: 㘚: 㘛: 㘜: 㘝: 㘞: 㘟: 㘠: 㘡: 㘢: 㘣: 㘤: 㘥: 㘦: 㘧: 㘨: 㘩: 㘪: 㘫: 㘬: 㘭: 㘮: 㘯: 㘰: 㘱: 㘲: 㘳: 㘴: 㘵: 㘶: 㘷: 㘸: 㘹: 㘺: 㘻: 㘼: 㘽: 㘾: 㘿: 㙀: 㙁: 㙂: 㙃: 㙄: 㙅: 㙆: 㙇: 㙈: 㙉: 㙊: 㙋: 㙌: 㙍: 㙎: 㙏: 㙐: 㙑: 㙒: 㙓: 㙔: 㙕: 㙖: 㙗: 㙘: 㙙: 㙚: 㙛: 㙜: 㙝: 㙞: 㙟: 㙠: 㙡: 㙢: 㙣: 㙤: 㙥: 㙦: 㙧: 㙨: 㙩: 㙪: 㙫: 㙬: 㙭: 㙮: 㙯: 㙰: 㙱: 㙲: 㙳: 㙴: 㙵: 㙶: 㙷: 㙸: 㙹: 㙺: 㙻: 㙼: 㙽: 㙾: 㙿: 㚀: 㚁: 㚂: 㚃: 㚄: 㚅: 㚆: 㚇: 㚈: 㚉: 㚊: 㚋: 㚌: 㚍: 㚎: 㚏: 㚐: 㚑: 㚒: 㚓: 㚔: 㚕: 㚖: 㚗: 㚘: 㚙: 㚚: 㚛: 㚜: 㚝: 㚞: 㚟: 㚠: 㚡: 㚢: 㚣: 㚤: 㚥: 㚦: 㚧: 㚨: 㚩: 㚪: 㚫: 㚬: 㚭: 㚮: 㚯: 㚰: 㚱: 㚲: 㚳: 㚴: 㚵: 㚶: 㚷: 㚸: 㚹: 㚺: 㚻: 㚼: 㚽: 㚾: 㚿: 㞀: 㞁: 㞂: 㞃: 㞄: 㞅: 㞆: 㞇: 㞈: 㞉: 㞊: 㞋: 㞌: 㞍: 㞎: 㞏: 㞐: 㞑: 㞒: 㞓: 㞔: 㞕: 㞖: 㞗: 㞘: 㞙: 㞚: 㞛: 㞜: 㞝: 㞞: 㞟: 㞠: 㞡: 㞢: 㞣: 㞤: 㞥: 㞦: 㞧: 㞨: 㞩: 㞪: 㞫: 㞬: 㞭: 㞮: 㞯: 㞰: 㞱: 㞲: 㞳: 㞴: 㞵: 㞶: 㞷: 㞸: 㞹: 㞺: 㞻: 㞼: 㞽: 㞾: 㞿: 㟀: 㟁: 㟂: 㟃: 㟄: 㟅: 㟆: 㟇: 㟈: 㟉: 㟊: 㟋: 㟌: 㟍: 㟎: 㟏: 㟐: 㟑: 㟒: 㟓: 㟔: 㟕: 㟖: 㟗: 㟘: 㟙: 㟚: 㟛: 㟜: 㟝: 㟞: 㟟: 㟠: 㟡: 㟢: 㟣: 㟤: 㟥: 㟦: 㟧: 㟨: 㟩: 㟪: 㟫: 㟬: 㟭: 㟮: 㟯: 㟰: 㟱: 㟲: 㟳: 㟴: 㟵: 㟶: 㟷: 㟸: 㟹: 㟺: 㟻: 㟼: 㟽: 㟾: 㟿: 㠀: 㠁: 㠂: 㠃: 㠄: 㠅: 㠆: 㠇: 㠈: 㠉: 㠊: 㠋: 㠌: 㠍: 㠎: 㠏: 㠐: 㠑: 㠒: 㠓: 㠔: 㠕: 㠖: 㠗: 㠘: 㠙: 㠚: 㠛: 㠜: 㠝: 㠞: 㠟: 㠠: 㠡: 㠢: 㠣: 㠤: 㠥: 㠦: 㠧: 㠨: 㠩: 㠪: 㠫: 㠬: 㠭: 㠮: 㠯: 㠰: 㠱: 㠲: 㠳: 㠴: 㠵: 㠶: 㠷: 㠸: 㠹: 㠺: 㠻: 㠼: 㠽: 㠾: 㠿: 㡀: 㡁: 㡂: 㡃: 㡄: 㡅: 㡆: 㡇: 㡈: 㡉: 㡊: 㡋: 㡌: 㡍: 㡎: 㡏: 㡐: 㡑: 㡒: 㡓: 㡔: 㡕: 㡖: 㡗: 㡘: 㡙: 㡚: 㡛: 㡜: 㡝: 㡞: 㡟: 㡠: 㡡: 㡢: 㡣: 㡤: 㡥: 㡦: 㡧: 㡨: 㡩: 㡪: 㡫: 㡬: 㡭: 㡮: 㡯: 㡰: 㡱: 㡲: 㡳: 㡴: 㡵: 㡶: 㡷: 㡸: 㡹: 㡺: 㡻: 㡼: 㡽: 㡾: 㡿: 㢀: 㢁: 㢂: 㢃: 㢄: 㢅: 㢆: 㢇: 㢈: 㢉: 㢊: 㢋: 㢌: 㢍: 㢎: 㢏: 㢐: 㢑: 㢒: 㢓: 㢔: 㢕: 㢖: 㢗: 㢘: 㢙: 㢚: 㢛: 㢜: 㢝: 㢞: 㢟: 㢠: 㢡: 㢢: 㢣: 㢤: 㢥: 㢦: 㢧: 㢨: 㢩: 㢪: 㢫: 㢬: 㢭: 㢮: 㢯: 㢰: 㢱: 㢲: 㢳: 㢴: 㢵: 㢶: 㢷: 㢸: 㢹: 㢺: 㢻: 㢼: 㢽: 㢾: 㢿: 㣀: 㣁: 㣂: 㣃: 㣄: 㣅: 㣆: 㣇: 㣈: 㣉: 㣊: 㣋: 㣌: 㣍: 㣎: 㣏: 㣐: 㣑: 㣒: 㣓: 㣔: 㣕: 㣖: 㣗: 㣘: 㣙: 㣚: 㣛: 㣜: 㣝: 㣞: 㣟: 㣠: 㣡: 㣢: 㣣: 㣤: 㣥: 㣦: 㣧: 㣨: 㣩: 㣪: 㣫: 㣬: 㣭: 㣮: 㣯: 㣰: 㣱: 㣲: 㣳: 㣴: 㣵: 㣶: 㣷: 㣸: 㣹: 㣺: 㣻: 㣼: 㣽: 㣾: 㣿: 㤀: 㤁: 㤂: 㤃: 㤄: 㤅: 㤆: 㤇: 㤈: 㤉: 㤊: 㤋: 㤌: 㤍: 㤎: 㤏: 㤐: 㤑: 㤒: 㤓: 㤔: 㤕: 㤖: 㤗: 㤘: 㤙: 㤚: 㤛: 㤜: 㤝: 㤞: 㤟: 㤠: 㤡: 㤢: 㤣: 㤤: 㤥: 㤦: 㤧: 㤨: 㤩: 㤪: 㤫: 㤬: 㤭: 㤮: 㤯: 㤰: 㤱: 㤲: 㤳: 㤴: 㤵: 㤶: 㤷: 㤸: 㤹: 㤺: 㤻: 㤼: 㤽: 㤾: 㤿: 㥀: 㥁: 㥂: 㥃: 㥄: 㥅: 㥆: 㥇: 㥈: 㥉: 㥊: 㥋: 㥌: 㥍: 㥎: 㥏: 㥐: 㥑: 㥒: 㥓: 㥔: 㥕: 㥖: 㥗: 㥘: 㥙: 㥚: 㥛: 㥜: 㥝: 㥞: 㥟: 㥠: 㥡: 㥢: 㥣: 㥤: 㥥: 㥦: 㥧: 㥨: 㥩: 㥪: 㥫: 㥬: 㥭: 㥮: 㥯: 㥰: 㥱: 㥲: 㥳: 㥴: 㥵: 㥶: 㥷: 㥸: 㥹: 㥺: 㥻: 㥼: 㥽: 㥾: 㥿: 㦀: 㦁: 㦂: 㦃: 㦄: 㦅: 㦆: 㦇: 㦈: 㦉: 㦊: 㦋: 㦌: 㦍: 㦎: 㦏: 㦐: 㦑: 㦒: 㦓: 㦔: 㦕: 㦖: 㦗: 㦘: 㦙: 㦚: 㦛: 㦜: 㦝: 㦞: 㦟: 㦠: 㦡: 㦢: 㦣: 㦤: 㦥: 㦦: 㦧: 㦨: 㦩: 㦪: 㦫: 㦬: 㦭: 㦮: 㦯: 㦰: 㦱: 㦲: 㦳: 㦴: 㦵: 㦶: 㦷: 㦸: 㦹: 㦺: 㦻: 㦼: 㦽: 㦾: 㦿: 㧀: 㧁: 㧂: 㧃: 㧄: 㧅: 㧆: 㧇: 㧈: 㧉: 㧊: 㧋: 㧌: 㧍: 㧎: 㧏: 㧐: 㧑: 㧒: 㧓: 㧔: 㧕: 㧖: 㧗: 㧘: 㧙: 㧚: 㧛: 㧜: 㧝: 㧞: 㧟: 㧠: 㧡: 㧢: 㧣: 㧤: 㧥: 㧦: 㧧: 㧨: 㧩: 㧪: 㧫: 㧬: 㧭: 㧮: 㧯: 㧰: 㧱: 㧲: 㧳: 㧴: 㧵: 㧶: 㧷: 㧸: 㧹: 㧺: 㧻: 㧼: 㧽: 㧾: 㧿: 㨀: 㨁: 㨂: 㨃: 㨄: 㨅: 㨆: 㨇: 㨈: 㨉: 㨊: 㨋: 㨌: 㨍: 㨎: 㨏: 㨐: 㨑: 㨒: 㨓: 㨔: 㨕: 㨖: 㨗: 㨘: 㨙: 㨚: 㨛: 㨜: 㨝: 㨞: 㨟: 㨠: 㨡: 㨢: 㨣: 㨤: 㨥: 㨦: 㨧: 㨨: 㨩: 㨪: 㨫: 㨬: 㨭: 㨮: 㨯: 㨰: 㨱: 㨲: 㨳: 㨴: 㨵: 㨶: 㨷: 㨸: 㨹: 㨺: 㨻: 㨼: 㨽: 㨾: 㨿: 㩀: 㩁: 㩂: 㩃: 㩄: 㩅: 㩆: 㩇: 㩈: 㩉: 㩊: 㩋: 㩌: 㩍: 㩎: 㩏: 㩐: 㩑: 㩒: 㩓: 㩔: 㩕: 㩖: 㩗: 㩘: 㩙: 㩚: 㩛: 㩜: 㩝: 㩞: 㩟: 㩠: 㩡: 㩢: 㩣: 㩤: 㩥: 㩦: 㩧: 㩨: 㩩: 㩪: 㩫: 㩬: 㩭: 㩮: 㩯: 㩰: 㩱: 㩲: 㩳: 㩴: 㩵: 㩶: 㩷: 㩸: 㩹: 㩺: 㩻: 㩼: 㩽: 㩾: 㩿: 㪀: 㪁: 㪂: 㪃: 㪄: 㪅: 㪆: 㪇: 㪈: 㪉: 㪊: 㪋: 㪌: 㪍: 㪎: 㪏: 㪐: 㪑: 㪒: 㪓: 㪔: 㪕: 㪖: 㪗: 㪘: 㪙: 㪚: 㪛: 㪜: 㪝: 㪞: 㪟: 㪠: 㪡: 㪢: 㪣: 㪤: 㪥: 㪦: 㪧: 㪨: 㪩: 㪪: 㪫: 㪬: 㪭: 㪮: 㪯: 㪰: 㪱: 㪲: 㪳: 㪴: 㪵: 㪶: 㪷: 㪸: 㪹: 㪺: 㪻: 㪼: 㪽: 㪾: 㪿: 㫀: 㫁: 㫂: 㫃: 㫄: 㫅: 㫆: 㫇: 㫈: 㫉: 㫊: 㫋: 㫌: 㫍: 㫎: 㫏: 㫐: 㫑: 㫒: 㫓: 㫔: 㫕: 㫖: 㫗: 㫘: 㫙: 㫚: 㫛: 㫜: 㫝: 㫞: 㫟: 㫠: 㫡: 㫢: 㫣: 㫤: 㫥: 㫦: 㫧: 㫨: 㫩: 㫪: 㫫: 㫬: 㫭: 㫮: 㫯: 㫰: 㫱: 㫲: 㫳: 㫴: 㫵: 㫶: 㫷: 㫸: 㫹: 㫺: 㫻: 㫼: 㫽: 㫾: 㫿: 㬀: 㬁: 㬂: 㬃: 㬄: 㬅: 㬆: 㬇: 㬈: 㬉: 㬊: 㬋: 㬌: 㬍: 㬎: 㬏: 㬐: 㬑: 㬒: 㬓: 㬔: 㬕: 㬖: 㬗: 㬘: 㬙: 㬚: 㬛: 㬜: 㬝: 㬞: 㬟: 㬠: 㬡: 㬢: 㬣: 㬤: 㬥: 㬦: 㬧: 㬨: 㬩: 㬪: 㬫: 㬬: 㬭: 㬮: 㬯: 㬰: 㬱: 㬲: 㬳: 㬴: 㬵: 㬶: 㬷: 㬸: 㬹: 㬺: 㬻: 㬼: 㬽: 㬾: 㬿: 㭀: 㭁: 㭂: 㭃: 㭄: 㭅: 㭆: 㭇: 㭈: 㭉: 㭊: 㭋: 㭌: 㭍: 㭎: 㭏: 㭐: 㭑: 㭒: 㭓: 㭔: 㭕: 㭖: 㭗: 㭘: 㭙: 㭚: 㭛: 㭜: 㭝: 㭞: 㭟: 㭠: 㭡: 㭢: 㭣: 㭤: 㭥: 㭦: 㭧: 㭨: 㭩: 㭪: 㭫: 㭬: 㭭: 㭮: 㭯: 㭰: 㭱: 㭲: 㭳: 㭴: 㭵: 㭶: 㭷: 㭸: 㭹: 㭺: 㭻: 㭼: 㭽: 㭾: 㭿: 㮀: 㮁: 㮂: 㮃: 㮄: 㮅: 㮆: 㮇: 㮈: 㮉: 㮊: 㮋: 㮌: 㮍: 㮎: 㮏: 㮐: 㮑: 㮒: 㮓: 㮔: 㮕: 㮖: 㮗: 㮘: 㮙: 㮚: 㮛: 㮜: 㮝: 㮞: 㮟: 㮠: 㮡: 㮢: 㮣: 㮤: 㮥: 㮦: 㮧: 㮨: 㮩: 㮪: 㮫: 㮬: 㮭: 㮮: 㮯: 㮰: 㮱: 㮲: 㮳: 㮴: 㮵: 㮶: 㮷: 㮸: 㮹: 㮺: 㮻: 㮼: 㮽: 㮾: 㮿: 㯀: 㯁: 㯂: 㯃: 㯄: 㯅: 㯆: 㯇: 㯈: 㯉: 㯊: 㯋: 㯌: 㯍: 㯎: 㯏: 㯐: 㯑: 㯒: 㯓: 㯔: 㯕: 㯖: 㯗: 㯘: 㯙: 㯚: 㯛: 㯜: 㯝: 㯞: 㯟: 㯠: 㯡: 㯢: 㯣: 㯤: 㯥: 㯦: 㯧: 㯨: 㯩: 㯪: 㯫: 㯬: 㯭: 㯮: 㯯: 㯰: 㯱: 㯲: 㯳: 㯴: 㯵: 㯶: 㯷: 㯸: 㯹: 㯺: 㯻: 㯼: 㯽: 㯾: 㯿: 㰀: 㰁: 㰂: 㰃: 㰄: 㰅: 㰆: 㰇: 㰈: 㰉: 㰊: 㰋: 㰌: 㰍: 㰎: 㰏: 㰐: 㰑: 㰒: 㰓: 㰔: 㰕: 㰖: 㰗: 㰘: 㰙: 㰚: 㰛: 㰜: 㰝: 㰞: 㰟: 㰠: 㰡: 㰢: 㰣: 㰤: 㰥: 㰦: 㰧: 㰨: 㰩: 㰪: 㰫: 㰬: 㰭: 㰮: 㰯: 㰰: 㰱: 㰲: 㰳: 㰴: 㰵: 㰶: 㰷: 㰸: 㰹: 㰺: 㰻: 㰼: 㰽: 㰾: 㰿: 㱀: 㱁: 㱂: 㱃: 㱄: 㱅: 㱆: 㱇: 㱈: 㱉: 㱊: 㱋: 㱌: 㱍: 㱎: 㱏: 㱐: 㱑: 㱒: 㱓: 㱔: 㱕: 㱖: 㱗: 㱘: 㱙: 㱚: 㱛: 㱜: 㱝: 㱞: 㱟: 㱠: 㱡: 㱢: 㱣: 㱤: 㱥: 㱦: 㱧: 㱨: 㱩: 㱪: 㱫: 㱬: 㱭: 㱮: 㱯: 㱰: 㱱: 㱲: 㱳: 㱴: 㱵: 㱶: 㱷: 㱸: 㱹: 㱺: 㱻: 㱼: 㱽: 㱾: 㱿: 㲀: 㲁: 㲂: 㲃: 㲄: 㲅: 㲆: 㲇: 㲈: 㲉: 㲊: 㲋: 㲌: 㲍: 㲎: 㲏: 㲐: 㲑: 㲒: 㲓: 㲔: 㲕: 㲖: 㲗: 㲘: 㲙: 㲚: 㲛: 㲜: 㲝: 㲞: 㲟: 㲠: 㲡: 㲢: 㲣: 㲤: 㲥: 㲦: 㲧: 㲨: 㲩: 㲪: 㲫: 㲬: 㲭: 㲮: 㲯: 㲰: 㲱: 㲲: 㲳: 㲴: 㲵: 㲶: 㲷: 㲸: 㲹: 㲺: 㲻: 㲼: 㲽: 㲾: 㲿: 㳀: 㳁: 㳂: 㳃: 㳄: 㳅: 㳆: 㳇: 㳈: 㳉: 㳊: 㳋: 㳌: 㳍: 㳎: 㳏: 㳐: 㳑: 㳒: 㳓: 㳔: 㳕: 㳖: 㳗: 㳘: 㳙: 㳚: 㳛: 㳜: 㳝: 㳞: 㳟: 㳠: 㳡: 㳢: 㳣: 㳤: 㳥: 㳦: 㳧: 㳨: 㳩: 㳪: 㳫: 㳬: 㳭: 㳮: 㳯: 㳰: 㳱: 㳲: 㳳: 㳴: 㳵: 㳶: 㳷: 㳸: 㳹: 㳺: 㳻: 㳼: 㳽: 㳾: 㳿: 㴀: 㴁: 㴂: 㴃: 㴄: 㴅: 㴆: 㴇: 㴈: 㴉: 㴊: 㴋: 㴌: 㴍: 㴎: 㴏: 㴐: 㴑: 㴒: 㴓: 㴔: 㴕: 㴖: 㴗: 㴘: 㴙: 㴚: 㴛: 㴜: 㴝: 㴞: 㴟: 㴠: 㴡: 㴢: 㴣: 㴤: 㴥: 㴦: 㴧: 㴨: 㴩: 㴪: 㴫: 㴬: 㴭: 㴮: 㴯: 㴰: 㴱: 㴲: 㴳: 㴴: 㴵: 㴶: 㴷: 㴸: 㴹: 㴺: 㴻: 㴼: 㴽: 㴾: 㴿: 㵀: 㵁: 㵂: 㵃: 㵄: 㵅: 㵆: 㵇: 㵈: 㵉: 㵊: 㵋: 㵌: 㵍: 㵎: 㵏: 㵐: 㵑: 㵒: 㵓: 㵔: 㵕: 㵖: 㵗: 㵘: 㵙: 㵚: 㵛: 㵜: 㵝: 㵞: 㵟: 㵠: 㵡: 㵢: 㵣: 㵤: 㵥: 㵦: 㵧: 㵨: 㵩: 㵪: 㵫: 㵬: 㵭: 㵮: 㵯: 㵰: 㵱: 㵲: 㵳: 㵴: 㵵: 㵶: 㵷: 㵸: 㵹: 㵺: 㵻: 㵼: 㵽: 㵾: 㵿: 㶀: 㶁: 㶂: 㶃: 㶄: 㶅: 㶆: 㶇: 㶈: 㶉: 㶊: 㶋: 㶌: 㶍: 㶎: 㶏: 㶐: 㶑: 㶒: 㶓: 㶔: 㶕: 㶖: 㶗: 㶘: 㶙: 㶚: 㶛: 㶜: 㶝: 㶞: 㶟: 㶠: 㶡: 㶢: 㶣: 㶤: 㶥: 㶦: 㶧: 㶨: 㶩: 㶪: 㶫: 㶬: 㶭: 㶮: 㶯: 㶰: 㶱: 㶲: 㶳: 㶴: 㶵: 㶶: 㶷: 㶸: 㶹: 㶺: 㶻: 㶼: 㶽: 㶾: 㶿: 㷀: 㷁: 㷂: 㷃: 㷄: 㷅: 㷆: 㷇: 㷈: 㷉: 㷊: 㷋: 㷌: 㷍: 㷎: 㷏: 㷐: 㷑: 㷒: 㷓: 㷔: 㷕: 㷖: 㷗: 㷘: 㷙: 㷚: 㷛: 㷜: 㷝:

se aşază plugul cînd nu lucrează (cînd îl duce la cîmp sau îl aduce acasă) ¶ ②
 ① Unealtă a rotarului, scaunul de înşipat în care se pune roata cînd se înşipează ză sau se obedează (□ 1334)
 ¶ ③ Băn. = COBILITĂ ① [vsl. kobylyk].

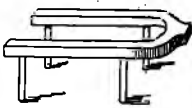

Fig. 1334. Cobilă.

COBILCĂ sf. Olten. = COBILITĂ ① (psc.) [blg.].

COBILITĂ (pl.-e) sf. ① Lemn încovoiat, cu creştături la fiecare capăt, de care se atîrnă, de o parte şi de alta, citeun coş, cite o doniţă, etc. şi care se poartă pe umeri (Mold. „coromislă”) (□ 1335): de-i ajuta să pule în spinare cobilita cu coşele (DLVR.) ¶ ② ☆ FATA-CU-COBILITĂ SAU COBILITĂ-CIOBANULUI, constelaţiunea Lebedei, numită şi „Crucea (mare)” sau „Crucea miezului-nopţii” (or.) (□ 1336) = FECIOARA ¶ ③ a) =

Fig. 1335. Cobiliță.

CALUL-DRACULUI; b) = COSAŞ [vsl. kobylica]. COBITOR adj. verb. COBI. Care cobeşte, care meneşte a rău: Cînta cucuveaua cu glas ~ (ALX.). COBILĂ = COBILĂ. COBILCER (pl.-ere) sn. Trans. (DENS.) Lădița de la vatră în care se adună cenuşa. COBIRLAU sbst. ① Bucov. Birlog, vizuină: ursul abia la Stretenle se mişcă în birlogul său ~! său (MAR.) ¶ ② Băn. Tarc în care se ţin mieii (NOV.). COBIRLUI (-uesc) vb. tr. şi intr. Băn. A scotoci, a cotrobăi [cobirlui]. COBIRNĂ (pl.-ne) sf. Bordeiu sărăcăcios, co-cioabă.

Fig. 1336. Fata-cu-cobilă.

COBLIZAN sm. Mold. Măgădău: bine-ţi şede, coşcogeme ~, să umbli lela pe drumuri (CRG.). COBOC (pl.-oace) sn. Mold. Scală, mic vâs de lemn în care se prepară mujdeiul [rut. kobok]. COBOR sbst. Maram. Cărare de coborît: De cine mîi-e dor, Alcea n'are ~ (BRL.) [cobori].

COBORI, SCOBORI (-or) 1. vb. tr. A da jos, a lăsa jos dintr'un loc ridicat, a pogori: cloceii au coborît săcriul în groapă (NEGR.); ② ~ glasul, a vorbi mai încet, cu un ton mai jos.

2. vb. intr. şi refl. ① A se da jos dintr'un loc înalt, ridicat, a se pogori: şi ne coborîm noi şi ne tot coborîm cu mare greutate pe nişte povîrnişuri primejdioase (CRG.); din trăsură coboară o damă elegantă (CAR.) ¶ ② ~ din scaun, a renunţa la tron, a abdica: p'eci era să se sco-boare din scaunul împărăţiei (SP.) ¶ ③ A trage la un hotel, la un han: mă coboram la otelul de Petersburg, în casele lui Belzadea Petrarhe Mavrogheni (A.-GH.) ¶ ④ A-şi urma drumul spre apus: soarele se cobora încet spre asfinţit (VLAH.) ¶ ⑤ A-şi trage originea, a-şi avea obîrşia: Românii se coboară din coloniştii romani.

COBORÎŞ, SCOBORIŞ (pl.-isuri) sn. ① Faptul de a se coborî, scoborişul pînă în sat ne va cere... poate o oră şi mai bine (COOS.) ¶ ② Povîrniş, drum povîrnit pe care se coboară cîeva la vale: îşi nemeri şchiopul coborişul (FANN).

COBORÎTOR, SCOBORIȚOR 1. adj. verb. (S)COBORI. Care se coboară, care se trage (din), care-şi are obîrşia.

2. sm. Urmas, cel ce-şi trage obîrşia. *COBRA sf. Şarpe foarte veninos, care trăieşte în India, unde pe lie-care an mor mii de oameni din cauza muşcăturilor lui; e numit şi „naja” sau „şarpele cu ochelari”, din cauză că pe gîtul lui umflat poartă o pată ce seamănă cu nişte ochelari (Naja tripudians) (□ 1337) [fr.].

COBUR sm. Toc de pistoale ce se a-

tîrnă de şea: şi pielea de pe picioare s'o fac coburi de pistoale (roc.) [tc. kurbur].

COBUZ (pl.-ze) sn. ① Instrument cu coarde, de forma unei cobze: cînta în ~ faptele oamenilor viteji (N.-COST.) [tăt.].

Fig. 1337. Cobra.

COBZĂ (pl.-ze) sf.

① Instrument muzical, în formă de mandolină mare, cu zece coarde, care, pişcate cu o pană, produc numai cinci sunete, reducînd instrumentul numai la rolul de acompaniament (□ 1338): Lin vioarele răsună, iară cobza fine hangul (EMIN.) ¶ ② A lega ~, a lega strîns pe cineva, încît să nu se poată mişca: m'au prins şi m'au dus legat ~ la un schit în munte (CAR.) [rut. rus. pol. ung. kobza].

COBZAR sm. Lăutar ce cîntă din cobză: Zi, ~, mereu din strună! (D.-ZAMF.).

COCC¹ (pl. cocuri) sn. Trans. Maram. X ~ de pîită, ~ de plîne, plînişoară: i-a dat sfînta Miercure două ~uri de plîne (RET.) [coace].

*COC² (pl. cocuri) sn. Pieptănătură a femeilor, cu părul împletit şi încolăcit pe creştet (□ 1339) [fr. coque].

*COCA¹ sf. Arbust din America de Sud, cultivat mai ales în Columbia, Bolivia şi Brazilia, din ale cărui frunze se extrage cocaina (□ 1340) [fr.].

Fig. 1338. Cobza.

COCA² sm. F Copil în faşe, prunc (în graful copiilor: copilul care s'a meargă la „coca mică” (BR.-VN.) [comp. srb. koka, „puie”]. COCĂ sf. ① Cleiu făcut din făină amestecată cu apă, de lipit, în spec. hîrtie: spetezele mai adese se lipesc cu ~ (SP.) ¶ ② Aluat de făină frămîntat şi pregătit pentru facerea pîinii; F a se face ~, a se îmbăta strănic: Bea de se turteşte şi ~ se face (FANN) [coace].

Fig. 1339. Coc de păr.

COCAI (-ăiu şi -ăesc) vb. intr. Olten. A moţăi (comp. CUCAI).

COCAIE sf. Băn. Trans. Lemn crăcănat înfipt în pămînt, de care se atîrnă căldarea sau ceaunul deasupra focului, cujbă.

*COCAINĂ sf. Compus organic extras din frunzele de coca; se întrebuinţează în medicină ca anestezic [fr.].

*COCAINOMAN sm. Persoană care abuzează de cocaină [fr.].

*COCARDĂ (pl.-de), sf.

① Semn distinctiv purtat de militari la chipul, de civili la piept, avînd colorile naţionale ale poporului din care fac parte (□ 1341). ¶ ② Fundă, panglică înno- dată ce se poartă în păr de către femei [fr.].

Fig. 1341. Cocarde.

COCĂZAR ① = SMIRDAR ① ¶ ② = MERIŞOR ② [coacăză].

COCEAN sm. ① Tulpina porumbului numită, după regiuni, şi „strujcan”, „tujlean”, „hlu-j(an)”, „lujer”, „covrag”, etc. ¶ ② Tulpina altor plante asemănătoare porumbului, ca mălaiu-tăresc, etc. ¶ ③ Miezul, inima unor legume, după ce s'a scos din ele tot ce era bun de mîncat: ~ de varză ¶ ④ Cotorul, coada măturii: ce tot spui astfel de fleacuri, îi zise mă-sa arătîndu-i

coceanul mături (isp.) ¶ ⑤ ♣ COCEAN-CĂPRESC = CINETET [vsl. *kočanŭ (>bg. srb. rut. etc.)].

COCEŢOS *adj.* ¶ Tare, virtos ca cocea-nul, ce seamănă cu coceanul.

*COCHET *1. adj.* ① Care caută să placă, mai ales printr-o îmbrăcămintă îngrijită, elegant: femele ~ ② ¶ Pr. ext. Drăgălaş, frumuşel: vilele ~ ale acestui oraş de munte (VLAH.) ¶ ③ Care caută să inspire dragostea prin vorbe, prin maniere, etc.

2. *COCHETA (pl.-te) *sf.* Femeie cochetă, femeie care caută să placă prin cochetăriile ei: să mă văd sacrificată unei cochete (ALECS.) [fr. coquet].

*COCHETA (-tez) *vb. intr.* A face cochetării [fr. coqueter].

*COCHETĂRIE *sf.* ① Găteală îngrijită cu scopul de a plăcea ¶ ② Silinţă ce-şi dă o persoană de a plăcea, de a inspira dragostea, prin vorbe, prin maniere, etc.: Geaba cochetării faci, că la nimeni nu mai placei (PANN) [fr. coquetterie].

† COCHII-VECHI *sm. pl.* ① Darea în întreprindere a anumitor dări prin licitaţiune: eu cumpărat avel fumărit de la cochi-vechi (n.-cost.) ¶ ② Mezat, vindere prin licitaţie: i-au vîndut-o datornicii la ~ şi i-au lăsat numai cu hainele de pe dînsul (FIL.) [ung. hótya-vetye < srb.].

COCHIN *sm. f.* Poreclă dată Grecilor: cochini şi căţoni sînt numele obicinuite cele două ţărani Grecilor arendaşi (FIL.).

○ COCIE *sf. Olten.*

Tr.-Carp. Trăsură:

Mîncă cal şi coala şi-mi făcu datorare via (K.-RS.) [srb. kočije; ung. kocsi].

COCINĂ (pl.-ne)

sf. Coţel, loc închis

unde se ţin porcii (1342):

scroafa... zăcea închisă într-o ~

(TICH.) [srb.].

COCINEAŞĂ (pl.-e) *sf.*

= COCINĂ.

COCIOABĂ, ○ COCIOARĂ

(psc.) (pl.-be) *sf.* Căsuţă sărăcă-

cioasă, colibă dărăpănată (1343):

la stînga e o ~ de casă în mijlocul unui maidan

plin de bălărit (slv.) [tăt. koč-oba].

○ COCIOBĂI (-ăse) *vb. intr. Mold. Bucov.*

A scotoci prin toate colturile, a cotrobăi: au început a ~ prin

cărufele neguţătorilor cu marfă (SS.) [cocioabă].

COCIORĂ (pl.-be), COCIORVĂ (pl.-

ve) *sf.* Unealtă de lemn alcătuită din-

tr'o coadă lungă la capătul căreia e în-

fiptă o scindurică în formă de semi-

cerc sau de triumf; e întrebuinţată

pentru a trage focul sau cenuşa din

cuptor (1344): atît de mare e dogo-

reală... cuptorului, că se aprinde... şi cociorva

(GRIG.) - cu coada cociorvei în cuptor să nu

dai, că-ţi întoreşte de la oasă norocul (IVOR.)

[rut. kočerha].

○ COCÎŞ *sm. Tr.-Carp.* Vizitiu: po-

runel ~ului să o ducă la plimbare către fin-

tină (RET.) [ung. kocsis].

○ COCIUMB, COCIUMP *sm. Olten. Băn.*

= CLOCIUMB [comp. POCIUMB].

○ COCÎLTÎT *adj. Olten. (psc.)* = POCÎLTÎT.

COCÎRJAT *adj.* ① Încovoiat (vorb. în spec.

de cioc sau de nas): nasul ~ şi prăvălit la vale ca un plisc

de bufniţă (VLAH.) ¶ ② Gîrbov (it): o babă mărunţică şi

cocîrjată de bătrîneţe (ODOB.) [cocîrlat & cîrjă].

○ COCÎRLĂ (pl.-le) *sf.* ① Trunchiu strîmb de

copac (RV.-CRG.) ¶ ② Lemn încovoiat şi crănat,

cujbă ¶ ③ Piciorul de la toporiştea coasei ¶ ④ *Mold.*

loc. adv. de-a cocirla, de-a rostogolii, dîndu-se peste

cap (RV.-CRG.) ¶ ⑤ *pl.* Niste stîngii încovoiate ce

leagă pe din năuntru scindurile din care e alcătuită

o luntre; numite şi „cîrje”, „chingi”, „crivace”

sau „cujbe” ¶ ⑥ *pl.* Mică ciupercă comestibilă

cu pălăria subţire, galbenă-roşcată, lucitoare, apoi

alburi şi brăzdată pe margini; are gust şi miros de

usturoiu şi e întrebuinţată în bucătărie printre con-

dimente; numită şi „bureţi-de-pajişte”, „bureţi

Fig. 1342. Cocină.

Fig. 1343. Cocioabă.

Fig. 1344. Cociorbă.

de-iarbă”, „bureciori”, „c(i)ocîrîi”, „ciuciulaşi”, etc. (*Marasmius scorodoni*) (PL. I, 10) [ung. kukora].

○ COCÎRLAT *adj.* = COCÎRJAT [cocîrlă].

COCÎRȚĂ, COCÎRȚIȚĂ *sf. Mold. Bucov.* X Mîncare

ciobănească făcută din jintui şi caş dulce.

○ COCÎRȚĂU *sbst. Olten. Băn.* X Mîncare făcută

din dumicaţi de pline sau de mămăligă prăjiţi în

untură [cocîrȚă].

○ COCLAURI *sf. pl. Mold.* X Ripă prăpăstioasă;

loc neumbat, pustiu: se uită mereu la... călăuza lor

prin coclaurile acestea fără drum şi fără adăpost (VLAH.)

[comp. rut. bg. kotlovina].

COCLEALĂ (pl.-ei) *sf.* ① Faptul de a se

cocli ¶ ② Un fel de rugină verde şi otrăvitoare

ce se formează pe aramă, cînd e expusă la umezeala

aerului ¶ ③ Gust de aramă coclită: simţ pe gît o ~

aoră, sărată (DLVR.).

COCLEȚ, COTLET (pl.-ete) *sn.* ① Fie-care din

firele care alcătuiesc plasa iţelor sau ostreţelor ¶

② Greşală la năvădit; ③: a căuta ~e, a căuta nod

în papură [srb. kotlac].

COCLI, *Mold. COTLI* (-leso) *1. vb. tr.* A da un gust

de cocleală; a strepezi: izvorul meu, lîmpeze ca roua

şi rece ca ghiata, cocleste gura călătorilor (DLVR.).

2. *vb. refl.* ① A se acoperi de cocleală ¶ ② A

prinde un gust de cocleală ¶ ③ F A se îmbătă:

se îmbătă boierul de se coclise turtă (ISP.) [vsl. kotliŭ

„aramă”].

COCLÎT *adj.* ① *p. cocli* ¶ ② Cu gust ca de

cocleală: pe gît simţi un gust de rugină, amăru şi ~

(DLVR.) ¶ ③: de bătrîn, foarte bătrîn: că erau bă-

trîni bătrîni, coclîţi de bătrîni (CAR.).

COCOANĂ, CUCOANĂ *sf. (pl.-ne)* ① † *Maram. Oaş.*

Copilă, fetiţă ¶ ② Doamnă, femeie de condiţiune

mai bună (din clasa burgheziei sau a nobilei): doar

nu eşti cocoană, să-ţi faci două ceasuri frizura (CAR.);

③: lenea e ~ mare care n'are de mîncare [comp. ngr.

κοκκώνα].

COCOANĂ-CHIFERITĂ *sf.* = CONOPIŞTI-

RITĂ: nu oumva i-o ti muşcat vre-o ~? (ALECS.).

○ COCOARĂ *sf. pl. Trans.* Penele cele scilpicioase

din coada cocorului.

COCOAŞĂ (pl.-se) *sf.* ① Diformitate care

constă dintr-o ridicătură nefirească la spatele sau

pe pieptul omului (*Mold.* „gheb”): nu-ţi vezi cocoasă

ce-o porţi în spinare? (PANN) ¶ ② Ridicătură naturală

pe spinarea unor animale, ca dromaderul, cămila,

zebu, etc.

COCOLI (-oleso) *vb. tr. şi refl. A* (se) desmierda,

a (se) alintă, a (se) răsfăţa: nu oumva ai vrea să-l bag

în sîn şi să-l cocoleso? (ALECS.); Drăgan... se cocolea în atîtea

priviri dragăstoase (DLVR.).

COCOLOŞ *sm. şi (pl.-oase) sn.* ① Ori-ce materie

(hîrtie, cîrpă, pămînt, zăpadă, brînză, etc.) fă-

cută mototol, strînsă ghem; bulgăre (*Mold.* „boi”):

~ de hîrtie, de ceaţă; e mare păcat de cel ce pune ~ de brînză

pe jăratec (GOR.) ¶ ② X Bulgăre ce se formează în

mămăligă, cînd nu-i fiartă de ajuns sau nu s'a

amestecat bine (*Mold.* „buburuză”): cîţi ~ sînt în

mămăliga dintîi, atîtea cumnaţi ai să ai (GOR.) ¶ ③ X

Mămăliga făcută dintr'un bulgăre de brînză în-

velit cu mămăligă şi pus să se coacă (MAN.) ¶ ④ *Pr.*

ext. Umflătură, nod: omul cel strîmb, ou două cocoleso

în frunte (DEM.) ¶ ⑤ X Ştulete de porumb necurăţat

de boabe: din tot pogonul... patru banîte porumb băut

sau opt ~! (LEG.-CAR.).

COCOLOŞI (-oşesc) *1. vb. tr.* ① A face un c o c o l o

ş ¶ ② A face ghem, a ghemui: goală puşcă, îşi coco-

leşte gleznele supt o pătură murdăre (DLVR.) ¶ ③ A moto-

toli (*Mold.* „a boţi”): a cocoleşti cele patru bucăţi (de

hîrtie) în palmă (slv.) ¶ ④ A înfăşura în multe

cirpe, legături, etc.: cu picioarele şi cu minile cocoleşte

în flanele a.-gh.) ¶ ⑤ = COCOLI: cele cîteva oîte pe care le

îngrijeau şi le cocoleşeau ca pe nişte copii răsfăţaţi (LUNG.)

¶ ⑥ A face muşama, a se ascunde o greşală sau o

faptă neiertată, de către cei ce ar trebui s'o pe-

depsească: am căutat să cocolesco lucrurile (D.-ZAMF.).

2. *vb. refl.* A se face cocoloş, a se strînge ghem, a

se ghemui: Hagul, cocoleşit într'un colt al patului (DLVR.).

COCON¹, CUCON *sm.* ① † (păstrat în *Maram. Oaş.*).

Copilas, prunc: cucon iaste omul deoa naşte pînă la 4 ani

care seamănă într-o cită cu un cocoș (1352) ¶
 ③ **COCOȘEL**¹ (-VĂRĂCIT) sau **COCOȘEI-DE-CIMP**,
 plantă ierboasă, cu flori roșii-că-
 rămizii: ce crește pe cimp (A-
 donis aestivalis) (1354); — **CO-
 COȘEL**² = **RUSCUTĂ**; — **pl. COCOȘEI**²
 = **MĂSEAVA-CIUTEI**; — **pl. COCOȘEI**²
 = **GHIOCIE-BOGAT**; — **pl. COCOȘEI**²
 = **PORUMBEI** ¶ ④ **pl. Mold.** X Florice-
 le de porumb

Fig. 1353.
Cocoșar.

Fig. 1354.
Cocoșei-de-cimp.

(= **FLORICEA**
 ③) ¶ ⑤ **Bucov.**
 X Mic aluat ce
 rămâne din fa-
 cerea plinii, ca-
 re se coace în
 cuptor, dându-
 i-se diferite for-
 me: dă înțitla
 cel covrigi și co-
 coșel la o parte (GRIG.).

COCOȘESC *adj.* De cocoș, privitor la cocoș:
 cîntatul ~ al găinii (PAC.).

COCOȘESTE *adv.* Ca un cocoș: cînd cîntă
 găina ~, se va întîmpla pagubă (COR.).

COCOȘI (-oșese) *vb. refl. Mold.* A se umfla în
 pene; a se arăta dirz. [cocoș].

COCOȘILĂ *sm.* Poreclă dată unui cocoșat
 [cocoș].

COCOȘNEAȚĂ (*pl.-nețe*) *sf.* ① Termen de dis-
 preț în loc de cocoană: de-o fi să-ți vorbesc... de
 cîteva cocoșnețe... negustorie ajunse, le plîngi de milă (JUP.).

COCOȘOAIȚĂ *sf.* = **RODUL-PĂMÎNTULUI**.

COȚOTĂ (*pl.-te*) *sf.* Femeie cu moravuri u-
 șoare [fr.].

COȚOTIER *sm.* = **Ar-**
 bore mare din regiunile tropi-
 cale, asemenea palmieru-
 lui, care atinge o înălțime
 de 20-30 de metri, și al cărui
 fruct, numit „cocos”, de gro-
 simea capului, constituie hra-
 na de căpetenie în Polinesia;
 lichidul lăptos din năuntru
 fructului dă o băutură cu
 gust de migdale, întrebui-
 nțată uneori și ca medicament
 (Cocos nucifera) (1355)
 [fr.].

Fig. 1355. Cocotier.

COCOTĂ (-oțez) *vb. refl.* și *tr.* ① A (se) așeza pe o
 creangă sau pe o culme ridicată: cocoșul s'a co-
 cotat sus pe pom; trăsura acum se cocota în circa unui dîmb
 (DEM.). ② A (se) ridica, a (se) înălța mai sus
 decît i se cuvine (*vorb.* de o situațiune, de un rang,
 de un post, etc.): pe tronul Volvozilor... se cocotează tot
 reul de lichele... din șandramele Fanarului (VLAM.).

COCOVAMĂ (*pl.-me*) *sf.* Băn. Bulgăre de păm-
 înt moale, înfundat la mijloc, în formă de blid,
 cu care se joacă copiii, aruncîndu-l cu putere jos,
 ca să pocnească.

COCOVEICĂ *sf.* = **CUCUVAIE**: un nas coriolet,
 întors spre gură, ca piscul unei cocoveice (GN.).

COCS = **COKS**.

COCTAIL (*pl.-luri*) *sn.* Băutură alcoolică
 preparată dintr-un amestec de mai multe liche-
 ri [fr. < engl.].

COCUTĂ (*pl.-te*) *sf. dim.* COCA².

COD (*pl.-duri*) *sn.* ① Adunare de legiuiri, de
 pravili, etc. întocmită din ordinul împăraților ro-
 mani: codul lui Justinian ¶ ② X Corp de legi co-
 prinzînd toate legiuirile privitoare la o materie
 specială: codul civil, codul de procedură civilă, codul de
 comerț, codul penal, etc. ¶ ③ *Pr. ext.* Culegere de
 precepte sau de așezăminte cu privire la o materie
 oarecare: ~ul manierelor elegante [fr. code].

CODĂCIU *adj. și sm.* ① Care stă tot la coadă,
 care stă la spatele sau în urma celorlalți: stîteti...
 niște buni de gură și niște codaci de treabă (ISP.). ② X
 Unul din numele date diavolului ¶ ③ = **CODAT**.

CODĂLAT *adj. Olten.* (CIAUS.) ① Cu coadă,
 codat: pere ~e ¶ ② Lungăreț: păduche ~.

CODALB, Mold. CUDALB *adj.* ① X Cu coada
 albă (*vorb.* de vite mari cornute) ¶ ② Despre
 păsări (mai ales în descîntece): Pasăre albă, Codalbă
 ¶ ③ **VULTUR** ~ **VULTUR** ¶ ④ *Pr. ext.* Cu părul bă-
 laiu, cu coadele blonde: e prelungă la chip, ~ă, cu
 ochii viorii (OLVR.).

2. CODALBĂ *sf.* Oaie cu virful coadei alb.

CODĂLBEL, CUDĂLBEL *adj. dim. CODALB*: Doi-
 sprezece boi bourei, în coadă cudălbai (MAR.).

CODĂLBÎ (-teso) *vb. tr. Mold.* (*pron.* codălbî)
 numai în loc. a o codălbî, a o scele; a o păci: la fran-
 țuțeste, o ~ cam codălbhea (VLAM.) [codalb].

CODĂLBÎȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Pasăre de 17-20
 cm., cu pene foarte
 frumoase, roșcate pe
 spinare și la aripi, la
 cap și la virful coadei
 cenușii - albastrii, cu
 pîntecele de culoare
 gălbuie-trandafiriu și
 cu coada neagră și
 albă; se hrănește cu
 insecte pe care le în-
 fișe înțiu în cite un
 spin, de unde le ciugu-
 lește pe rînd; numită și
 „șfrancioc-roșu” sau
 „șofran” (Lanius collurio)
 (1356) [codalb].

Fig. 1356. Codălbîță.

CODAN *1. adj.* Cu coada lungă: vînatul cel
 domnesc la vulpile ~e (ALECS.).

2. CODANĂ (*pl.-ne*) *sf.* Fată intrată de curînd în
 rîndul fetelor mari, feteșcană: fîntîna... la care vin
 cu cofetele în mînă copiii și codanale (ARG.).

CODĂNACĂ (*pl.-ce*), **CODĂNCUȚĂ**
 (*pl.-te*) *sf. dim.* CODANĂ: codănceale și ba-
 bele sînt mai pătrunzătoare (JUP.); două surori,
 una mai mare, fată 'n gîțe, da una sub dînsa,
 codăncuță (VOR.).

CODĂNEL *sm.* Băiețas: se joacă de
 copii mai mîtitei, adică codănel, cum se zice
 (ISP.) [codan].

CODĂNICĂ (*pl.-nele*), **CODĂNIȚĂ** (*pl.-
 te*) *sf. dim.* CODANĂ: pe această codănică
 de fată o numiră Pandora (ISP.); era o codă-
 niță sfioasă acu un an (SAD.).

CODĂRIE, CODĂRIE, CODERIE *sf.*
Olten. = **CODĂRIȘTE**: încălcai pe-o coderie și
 vă spusel o istorie (SEZ.) [codă + (co-
 p)rie].

CODĂRIȘTE, CODĂRIȘTE *sf.* Coada
 biciului (1357): harapnice... mai lungi și
 cu codăriștea mai scurtă decît a bicelor (MAR.)
 [codă + (topo)riște].

CODĂȘ *sm.* Cel din urmă, unul din-
 tre cei mai săraci dintre locuitorii unui
 sat: frunțaii, mijlocașii și ~ii satului; decît
 ~ în oraș, mai bine 'n satul tău frunțas (ROG.)
 [codă].

† **CODĂȘ** = **CODOȘ**.

CODAT *adj.* ① Cu coadă (despre animale) ¶
 ② Cu peduncul (despre flori sau fructe) [lat.
 vulg. *codatus < cauda-
 tus].

CODAT *sm.* ① = **CÎ-**
ȘITĂ ¶ ② Larva codată a mai
 multor muște (1358)
 [refăcut din *pl. codati*
 < codat].

CODCODAC... = **COT-**

CODAC...

CODEA *sm.* ① Unul din numeroasele nume
 populare ale diavolului [codă].

CODEALĂ (*pl.-lei*) *sf.* Faptul de a se codi,
 șovăire: după multă ~, se hotărî să-i spună (SS.).

***CODEINĂ** *sf.* Alcool extras din opiu; în-
 trebuințat în doză mică pentru a calma tusea,
 etc. [fr.].

CODELNIC *adj.* Care se codește, șovăitor:
 se 'ntorc iară la ai dîntîu cari li se par mai ~i (JUP.).

○ **CODERIE** = **CODĂRIE**.

CODERIȘTE = **CODĂRIȘTE**.

***CODEX** *subst.* ① = **CODICE** ¶ ② Culegere de
 formule de farmacie [fr. < lat.].

**COC-
COD**

Fig. 1357.
Codălbîță
sculptată
(Trans.).

Fig. 1358. Codat.

CODI 1. (-deso) *vb. refl.* A sta la îndoială (de a face ceva), a șovăi, a se feri de a lua o hotărâre, a nu se putea hotărî să se apuce de lucru, a se feri de treabă: încep a se îndoii și a se ~ să dea fata după dînsul (nsr.); lan să-1 fi sculat la treabă, g'apoi să-1 vezi cum se codese (crg.).

2. vb. tr. A tunde lina oilor împrejurul coadai [c o a d a].

***CODICĂ** *sf.* ① *tr.* Cod, codice ② Condiță [ngr. κώδικας].

***CODICE** *sn.* ① *tr.* Cod ② Manuscris vechiu (legat într'un volum) [lat. c o d i c e m].

***CODICIL** (*pl.-ile, -iluri*) *sn.* Adăugire sau îndreptare făcută la un testament [fr. < lat.].

○ **CODIE** *sf. Trans.* (PAC.) ♣ = BARBA-URSULUI.

***CODIFICA** (-rie) *vb. tr.* A aduna într'un cod legile speciale privitoare la o materie [fr. c o d i f i e r].

CODINĂ (*pl.-ni*) *sf.* ① *Ţiten.* Pleavă, ciurială (de la vînturatul grinelor) ② Lina tunsă de pe la c o a d a oilor și prin prejurul ugerului ③ ♣ = COADĂ-VULPII.

CODIRIȘCĂ, CODIRIȘTE *sf.* = CODARIȘTE.

CODIRLĂ = CODIRLĂ.

CODIȘOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim.*

COADĂ.

CODIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.*

COADĂ: rîsti... viitorul fetiței frumoase cu codițele pe spate (BR.-VN.) ② Ceea ce se atîrnă la coadă, ceea ce se adaugă la urmă: acea ~ s'a agățat ca scobetele de numele său (U.-GH.) ③ Semn grafic, în formă de virgulă, ce se pune sub literele și spre a le modifica în și ④ ⑤ F Cusur, defect.

CODIȚUCĂ *sf.* ♣ Mică plantă ierboasă, cu flori galbene-verzii, numită și „soricel” (*Myosurus minimus*) (1359) [c o d i ț a].

CODIRLĂ, CODIRLĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Partea din-dără a căruței, alcătuită din două lemne încovoiate, împreunate prin spețe și legate de car prin niște lanțuri sau gin-juri; numită, după regiuni, și „chelnă” sau „chilnă”, „șuşlete”, etc. (1360): alții cu căruțele goale și cu maldăr proaspăt în codirle (OLVR.) ② ③ Cel din coadă, cel din urmă: baciul începe, și după dînsul, pe rînd, celalți pînă la codirle (nsr.) [c o a d a].

CODIRLAS *sm.* Cel din coadă, cel din urmă, codaș: Pan... ul zellor... se lăuda în toate părțile că el ar oînta mai frumos (nsr.) [c o d i r l a].

CODIRLI (-lesc) *vb. tr. Trans.* A scotoci, a cotrobăi (psc.) [c o d i r l a].

CODOBĂTURĂ (*pl.-uri*), *Băn.* CODOBAT(ÎT) A *sf.* ♣ Pasăre mică, cenușie, care trăeste pe lîngă ape; are o coadă lungă pe care o mișcă mereu (*Motacilla*) (1361): codobaturile... se așterneau, în sborul lor iute, pe fața apei (ODOB.) [lat. c o d a - b a t t u l a].

○ **CODOBÎȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans.* ♣ = CODOBĂTURĂ [c o a d a + b i ț a i].

○ **CODORIE** *sf. Băn.* = CODĂRIE.

○ **CODORIȘTE** = CODĂRIȘTE: ținea ~ a bicicluului în mînă (RET.).

CODOȘ *sm.*, **CODOȘCĂ** *sf.* Mijlocitor, mijlocitoare între femei și bărbați, în scop de desfrîu: li spune codoșca cîte și mai multe g'o face pe femeile să se alunece cu mîntea (CRO.) [tc. k o d o ș].

CODREAN *adj. și sm.*, **CODREANCĂ** (*pl.-ence*) *sf.*

De c o d r u, care locuște prin munții păduroși: în aripa stîngă puse... pe Codreni, poreclii și pieptul fării (nsr.).

CODREȘC *adj.* De c o d r u: Căci a uci un cerb ~ și patru căprioare (ALECS.).

CODRICEL *sm. dim.* CODRU¹: un ~ de mălaie (COC.); mai adună și codricei ce mai rămăseseră de la tovarăși (nsr.).

CODRIȘOR *sm.* ♣ *dim.* CODRU²: au năzuit la ~ ul lor... o pădure nu așa înaltă în copaci (M.-COST.).

CODRQ(N)IU *sbst. Băn.* ♣ = GRÎU-NEGRU [c o d r u].

CODROȘ *sm.* ♣ Păsărică frumoașă, cu coada de un roșu aprins, care-și face cuibul prin găurile zidurilor sau pe acoperșurile de stuf; numită și „codoroș”, „c o a d a roșie”, „oîță”, „nucșoară” sau „pieptănaș” (*Ruticilla phoenicura*) (1362).

CODRU¹ *sm.* ① X Bucată mai mare (de aproape un sîert) de piine sau de mămăligă: stringind în mîini codrii de pine rece și de mămăligă (OLVR.); ② flămîndul (sau cui i-e foame) codri visează, fie-căruia li e în gînd ceea ce dorește mai cu ardore ③ Bucată dreptunghiulară de pămînt, etc.: un ~ de loc (HRO.); un ~ de pădure [lat. vulg. q u o d r u m < q u a d r u m].

CODRU² *sm.* ① A Pădure bătrînă, mare și deasă: în fund privelesta munților acoperiți de codri (VLAM.); ② a i se închide calea în ~, a i se infunda, a nu mai avea încotro ③ Munte ④ Fetele ~ lui, unul din numeroasele nume ale ieilor (PAMF.) ⑤ ♣ IARBA-~LUI = MĂTRĂGUNA [c o d r u]; comp. alb. k o d r e „deal”].

CODRUȚ *sm. Trans. dim.* CODRU².

CODUȘ = CODOȘ.

***COEFICIENT** *sm.* ① ± Număr pus înaintea unei cantități algebrice spre a o înmulți. Ex.: 3 ab = ab + ab + ab ② ± nedeterminat, parametru; ~ unghiular, pantă ③ ~ de frecare, numărul cu care trebuie înmulțită forța de apăsare a unui corp pe altul spre a avea forța de frecare ④ Număr cu care se înmulțește o notă (de examen, etc.) spre a-i modifica valoarea relativă [fr.].

***COERCIBIL** *adj.* ♣ Care poate fi strîns, comprimat și reținut într'un spațiu oare-care: toate gazele sînt ~e [fr.].

***COERCITIIV** *adj.* ♣ Care are dreptul de coercițiune [fr.].

***COERCITIUNE** *sf.* ♣ Faptul, puterea, dreptul de a sili, de a constrînge sau de a opri pe cineva să facă ceva [fr.].

***COEREDE** *sm.* ♣ Moștenitor împreună cu alții ai averii cuiva [lat. c o h e r e s].

***COERENT** *adj.* Legat, unit, strîns, care nu se poate despărți cu ușurință: materiile ~e [fr. c o h e r e n t].

***COERENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Legătură, unire, strîngere a unor părți asemănătoare între ele; ② vorbete, înțindri fără ~ [fr. c o h e r e n c e].

***COEXISTA** (-ist) *vb. intr.* A exista împreună, a ființa, a trăi în același timp [fr.].

***COEXISTENȚĂ** *adj.* Care există, ființează, trăeste în același timp [fr.].

***COEXISTENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Existență, ființare în același timp [fr.].

***COEZIUNE** *sf.* ① ♣ Forță care ține legate între ele moleculele unui corp ② ③ Legătură: părțile acestui imperiu sînt lipsite de ~; cete izolate fără nici o ~ între dînsese (A.-GH.) [fr. c o h e s i o n].

○ **COF** *sbst. Băn.* ♣ Căpiță (de fin).

COFĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Mold. Bucov. Trans. Doniță: întîrîndu-se mirul de la cununie, se vară înaintea lor coțe pline cu apă (COA.); ② a pune în ~ pe cineva, a întrece, a dovedi, a lăsa mai prejos pe cineva prin pricepere sau prin viclenie: las' pe mine o'am să-1 pui în ~ (ALECS.); a turna cu cofa, a turna cu găleata (vorb. de ploaie) ③ Trans. Măsură de capacitate de 1 oca (= 2 fele) ④ Ţiten. Căuș, cu care se ia

Fig. 1359.
Codițuca.

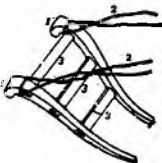

Fig. 1360. Codirlă.
1. 1. Cotoaie, cotoi, minuși. — 2. 2. Tînzători, lambe, lanțușuri, brăciri, baiere, curmeie, gujbe, ginjuri. — 3. 3. Spețeze.

Fig. 1361. Codobatură.

Fig. 1362.
Codroș.

mălaiul spre a se pune în căldare (R.-COO.) [rut. srb. bg. k o f a < germ.].

○ **COFAEL** (pl.-ele) *sn. Mold. Bucov. dim. COFĂ*: mă răpând în oramă s'aduc și un ~ de vin (CRG.).

○ **COFAȘ** *adj. și sm. Olten. (R.-COO.)* Fătarnic, (om) cu două fețe, nesincer [cofă].

○ **COFĂȘIE** *sf. Olten. (R.-COO.)* Fătarnicie, vorbă de cofaș.

○ **COFEIU** (pl.-ele) *sn. Mold. C o f ă* mică și largă: Umplându-și cofelele, Mi-or cînta femeile (EMIN.).

○ **COFETAR** *sm.* Cel ce face sau vinde cofeturi, dulceturi, prăjituri, etc.

○ **COFETĂREASĂ** (pl.-ese) *sf.* Nevasta cofetarului.

○ **COFETĂRIE** *sf.* ① Meseria cofetarului ② Prăvălia cofetarului ③ *pl. X* Tot felul de zaharicale, cofeturi, etc.

○ **COFETURI**, † **CONFETURI** *sf. pl. X* Bomboane, zaharicale: Imi aducea păpuși și ~ (ALECS.) [ngr. κοψέτα < it.].

○ **COFIȚĂ** (pl.-te) *sf. Mold. Bucov. Trans. dim. COFĂ*: Cu cofița, pe îndelește, Vin nevastă de la rîu (COȘA.).

† **COFTERIE** *sf.* Stofă prețioasă orientală [tc. k u f t e r i].

○ **COGE(A)MITE**, **COȘCOGE(A)MITE**, **COȘCOGE(A)**, **GOGGE(A)MITE** *adj. invar. F* Colosal, foarte mare, mare în toată puterea cuvîntului: masa era joasă și pe dinna fumea o cogeamite mămăligă (GN.); să se iupte cogoameamite namilă de om cu oamenii de bolul nostru (ISP.); dintr'atîtica, s'o făcuse cogoșcoștoiu (ALECS.); în cap cu o gogoamite blrșană de căciulă fumurie (BR.-VN.) [srb. blg. k o g a m i t i; blg. k o š k o g a (m i t i) < tc. k o š k o g a „foarte mare“].

○ **COGLIȚ**, **COGLIȚ** sau **COGLIȚ**, **COGLIȚ** *interj.* Imită sgomotul făcut de un lichid turnat dintr'o sticlă în pahar sau pe gît: Eu la gură te rădic, Tu imi cînti cogliȚ cogliȚ (CRG.).

○ **COIRNĂ** (pl.-ne) *sf. Olten.* Coadă mică (de păr) la femei sau la fete [comp. srb. k o v r l j a k].

○ **COFIRȚĂ** (pl.-te) *sf. Băn. iron.* Pieptănătură, frizură; cîrlionț [srb. k o v r c i c a].

○ **COH** *sbst. Maram.* Vatra de la gura foalelui covaciului, în care se înroșește fierul (FAP.) [rut.].

○ **COHORTĂ** (pl.-te) *sf.* ① La Romani: corp de infanterie, a zecea parte dintr'o legiune ② *Pr. ext. pl. X* Trupa (în genere) ③ Cohortele cereștil, cetele îngerești [fr. < lat.].

○ **COICĂI** (pers. a 3-a -câe) *vb. într. Olten. Băn.* A guita; a grohăi.

○ **COIF** (pl.-turi) *sn.* ① Acoperemint al capului, purtat odinioară de soldați (la Greci, la Romani și în evul mediu), iar astăzi numai de o anumită categorie de militari (jandarmi, pompieri, etc.); e făcut în întregime de metal ori din piele acoperită cu plăci de oțel

Fig. 1363. Coif roman.

Fig. 1364. Coif grec.

Fig. 1365. Coif de jandarm.

sau de alamă, cască (1363, 1364, 1365): Iar pe cap purta cu fală Coif de aur lucitor (ALECS.) ② Chivără de hîrtie: Iși punelte o toală în spate și cîte un ~ de hîrtie în cap (CRG.) [comp. it. cuffia, fr. coiffe].

○ **COINAC** (pl.-ace) *sn.* ① Cel din urmă oscior din șira spinării ② Oscior ③ Bucată de cărămidă, de piatră, etc., legată de o sfoară, cu care copiii caută să prindă un zmeu înălțat [tc. k a i n a k „încheietură“, blg. k o j n a k ū].

○ **COINCIDE** (-cia) *vb. într.* ① A cădea în același timp, a se întîmpla, a se brodi, a se nemeri tot atunci, la aceeași dată ② A se suprapune exact, a se potrivi întocmai [fr.].

○ **COINCIDENT** *adj.* ① A Care coincide: Imit ~e ② Simultan: simptome ~e [fr.].

○ **COINCIDENTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Starea a două

lucruri, a două fapte care coincid ② Întîmplare, brodire în același timp ③ A. Suprapunere exactă a două figuri geometrice [fr.].

○ **COINTERESA** (-esez) *vb. tr.* A face pe cineva interesat într-o întreprindere împreună cu altul sau cu alții [fr.].

○ **COINTERESAT** *adj.* Care este interesat împreună cu altul sau cu alții într-o afacere [fr.].

○ **COITĂ** (pl.-te) *sf. Trans. Mold.* Femeie cu purtare rea, cu moravuri ușoare (PSC.) (BRL.).

○ **COIU** (pl.-coale) *sn.* ① *vul.* Testicul ② Greutate de fier, în formă de pară, pe brațul unui cîntar [lat. coileus].

○ **COJAN** *sm.* Poreclă dată locuitorilor de la șes de către cei de la munte ② Poreclă dată țărănilor din Muntenia de către Ardeleni.

○ **COJBA** (-bez) *vb. refl. Băn.* A se ridica, a se umfla coaja destindindu-se de miez (la pînea coaptă), a se coșcovi.

○ **COJĂ** (-jesc) *l. vb. tr.* ① A curăți de coajă, a scoate, a jupui coaja: au cojit vr'o cîțiva tei și au făcut o funie lungă (SS.) ② A jupui (de piele).

2. *vb. refl.* A se jupui de coajă (sau de piele): mesteacăni bălăi... se cojesc de teaca lustruită... și pier pe nesimțite (OLVR.).

○ **COJIT** *adj.* ① p. COJĂ ② **NECOJIT** ③ Jupuit de coajă sau de piele: descultă, cu picioarele ~e și arse (OLVR.).

○ **COJITĂ** (pl.-te) *sf. dim. COAJĂ*.

○ **COJOACĂ** (pl.-ce) *sf.* Pielea unui miel sau a unui berbec, împreună cu lîna: are o mască pe ochi, făcută din ~ neagră (R.-COO.) [refăcut din pl. cojoace].

○ **COJOAICĂ** *sf.* ① = SCORTĂREL ② ~DE-MUNTE, pasăre foarte frumoasă, de culoare cenușie, cu gusa albă în timpul verii și neagră iarna, cu penele aripilor, parte negre, parte de un roșu aprins, iar cele de la coadă impestrițate cu pete și dungi albe sau gălbui; ciocul, negru, lung de 4-5 cm. e subțire, acut și puțin încovolat; trăește în crăpăturile stîncilor și se hrănește cu insecte (*Tichodroma muraria*) (1366) [coajă].

Fig. 1366. Cojoaică-de-munte.

○ **COJOC** (pl.-oace) *sn.* ① Haină țărănească, cu mîneci, făcută din piei de oaie sau de miel, cu lîna cu tot (1367): patru trași într'un ~ (ghicitoare despre „nucă“); ② a-si teme sau a-si păzi cojocul, a-i fi teamă de bătaie, a se feri să nu pățească ceva; a-si întoarce ~ul pe dos, a se face din bun rău; a nu căuta cuiva sau a nu-l întreba de ce-l e bun ~ul, a nu lua în seamă cine e, a nu-i păsa de situațunea persoanei; ~AC [vsl. k o ū h ū].

○ **COJOCAR** *sm.* ① Cel ce face sau vinde cojocace; ~ subțire, blănar; ~ gros = GROS ②.

○ **COJOCĂRIE** *sf.* ① Meseria cojocarului: dao' ai vrea d-ta să dai un băiet să-l învețe cojocăria (CRG.) ② Atelierul sau prăvălia cojocarului ③ Mărfuri ce face sau vinde cojocarul.

○ **COJOCĂRIȚ** *sbst. = COJOCĂRIE*.

○ **COJOCEL** (pl.-ele) *sn.* ① dim. COJOC ② Cojoc fără mîneci, pieptar: adus puțin de spete sub cojocelu-i fără mîneci (VLAM.).

○ **COJOS** *adj.* Cu coajă; ce seamănă cu coaja.

○ **COKS** *sbst.* Cărbunele rămas după scoaterea gazului de iluminat din cărbunii de piatră [engl.].

○ **COL** (pl.-turi) *sn.* Fie-care din spetezele de la aripile morii de vînt care se prelungește în afară și se înfig în grindeiu [vsl. k o l ū „par, prăjină“].

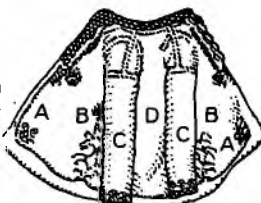

Fig. 1367. Cojoc. A.A. Arip. B.B. Cîni. —C.C. Mîneci.—D. Spinare.

COL- **COLABORA** (-orez) *vb. intr.* ① A lucra împreună cu altul (sau cu alții) la o operă literară, la un ziar, etc. ② A lucra împreună în vederea unui scop anumit (*verb.* de două partide politice) [*fr.*].

***COLABORATOR** *sm.*, **-TOARE** *sf.* Persoană care face o operă literară, care scrie la un ziar, etc. Împreună cu altul sau cu alții [*fr.*].

***COLABORAȚIUNE**, ***COLABORAȚIE** *sf.* ① Lucrare împreună cu altul la o scriere literară, etc.: nu voia să-și micșoreze meritul originalității printr-o (*BR.-VN.*) ② Lucrarea împreună a două partide politice în vederea unui scop anumit [*fr.*].

COLAC *sm.* ① Plină rotundă împletită ca o cunună; se face în casă din făină de grâu, și se împarte la anumite ocazii (botez, nuntă, înmormântare, la praznice, etc.) (□ 1368): a da și a primi ~ este una din vechile datini ale țării; de aci o multime de locuțiuni și proverbe în legătură cu diversele împrejurări când se dau sau se primesc colaci: a aștepta sau a umbla după ~ calzi, a umbla să capete un folos mai de seamă; a aștepta ca mortul ~ul, a aștepta cu mare dor și nerăbdare; a aștepta în zadar; dă-ți ~ și lumina-te! nu se mai alege nimic din asta; a trecut baba cu colaci

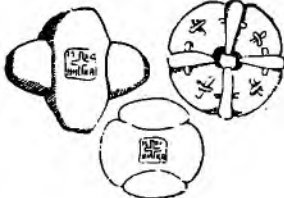

Fig. 1368. Colaci.

BABĂ ①; (asta-1) ~ peste pupăză, din rău în mai rău, după o pagubă suferită vine și alta nevoie; cum a sfîntul și ~ul (aluziune la colaci ce se duc la biserică în cinstea unui sfînt); cînd vrea Dumnezeu, vine și dracu cu ~, cînd ai noroc, îți vine binele chiar de unde nu te aștepti; omul nu fuge de ~, ci de clomag, de bine, nimeni nu fuge ② *Pr. ext.* Dar ce se dă la anumite împrejurări (la nuntă, etc.), plocon: se gătiră să aducă după obiceiul cîte ceva ~i la nuntă (sa); darul ce se dă babei care descîntă: leacul fie ori nu fie, ~ul babei se stie ③ ~ Dar (în genere) (oos.), ④ ~ Răspîlată dată ce-luia ce găsește un lucru pierdut, ce-luia ce denunță pe un tîlhar, etc.; despăgubire pentru vite ținute de pripas, etc. ⑤ Cunună de flori: în ziua de Sînziene, se face ote un ~ de sînziănă și-lasviri pe casă

Fig. 1369. C. Colac.

(*GOR.*) ⑥ *Pr. anal.* Încolăcitură a trupului sau a coadei animalelor: cîtîni își desfășurau ~ul trupului (*OLVR.*); șarpele se face ~; iron. umbla ca cîtinele cu ~ în colăci ⑦ Împrejmuirea, cercul de piatră din jurul unui puț (□ 1369): pe ~ul fîntînii erau două pahare de argint (*CRG.*) ⑧ Sîrmă răsucită de mai multe ori în formă de cerc: ~ de sîrmă ⑨ *pl.* Cele două cercuri de lemn care constituie obezile roții la moara de apă ⑩ ~ de scăpare, ~ de salvare, cerc de plută ce se aruncă unui om căzut în apă, ca să se poată susține la suprafață (□ 1370) [*refăcut din pl. colaci < vsl. kolači*].

Fig. 1370. Colac de salvare.

COLACAR = **COLACER** [*colac + olăcar*]. **COLĂCĂRIE** = **COLĂCERIE**. **COLĂCEL** *sm. dim.* **COLAC**: în sara spre Sf. Vasile se dau plugarilor colaci și colăceli (*SEZ.*). **COLĂCER** *sm.* Unul din nuntași cari însoțesc călări pe ginere, cînd se duce să-și ia mireasa de la casa ei, și cari rostesc la masă colăceriile [*colaci*]. **COLĂCERIE** *sf.* Orație de nuntă, urare rostită de colăceri la ospățul de la nuntă.

~ **COLĂCHIE** *sf.* Linguire josnică: cu multe înșugăltiri și colăchii... învățătura-i peste mări rădăcară (*CANT.*) [*ngr. xolaxia*].

COLĂCI (-ăcesc) 1. *vb. tr.* ① A introduce, a recomanda pe lingă părinții unei fete de măritat pe un tânăr care umblă să se însoare; a propune spre însurătoare sau spre măritis; a peți: vîindu-1 și lui vremea să se însoare, muma-să îi duse la o fată pe care i-o colăcoise o pețitoare (*USR.*) ② *Pr. ext.* A introduce într'un loc: a venit ou Blănarul, uite el i-a colăcit pe-alci (*VLAH.*) ③ ~ A da colac (=despăgubire, răspîlată).

2. *vb. refl.* ① A se încolăci, a se face colac: v'ăți colăcit ca tîrtoarele la poalele lui (*OOB.*) ② ~ A se introduce într'un loc.

COLĂCIȚE *sf. Mold. Bucov.* Ospăț, dat de nașii de botez sau de cununie, în cinstea finilor, cînd vin cu colaci.

COLĂN (*pl.-ane*) *sn.* ① Cîngătoare elegantă femeiască: și coapele i-au înclins cu un ~ foarte sounp Care sub piepte se 'nobeia cu două pafiale mari (*STAM.*) ② Și-rag de mărgăritare sau de pietre prețioase ce se poartă ca podoabă în jurul gîtului, gherdan ③ Lanț de aur de care e afînată o decorație de un grad înalt [*tc. kola n*, în parte cu accepțiunile *it. collana* și *fr. collier*].

COLĂREZI, **COLĂREȚI** *sm. pl.*, ~ **COLARIZ** *sm.* ① Mîncare făcută pentru copii din bucăți mici de coacă, mai adesea din rășăturile de aluat de pe cîrpătorul pe care s'a frîmțat pîinea, fierte în apă sau în lapte ② ~ Fînte, glagole: n'are colărezi în cap [*lat. collyrida < gr.*].

COLĂSTRĂ *sf.* ① Întîiul lapte ce se mulge de la oi sau de la vaci, după ce au fătat [*lat. vulg. *colastră < colostrum*].

② **COLĂȚĂCI** (-ăcesc) *vb. tr.* și *refl.* = **ÎNCOLĂȚĂCI**: Sbirnăsc cu solzii, colățăcesc coada (*STAM.*).

③ **COLĂȚĂU** *sbst.* ~ Minerul. minșua sau coarba sucalei [*comp. ung. k a l a n t y ű*].

***COLATERAL** 1. *adj.* ~ De alături: rude ~e, rude de alături (frați, unchi, nepoți, veri, etc.); linie ~ă, toate rudele de alături.

2. *sm.* Rudă de alături [*fr.*].

***COLAȚIȚONĂ** (-onez) *vb. tr.* A compara, a verifica exactitatea unei copii sau a unui text cu originalul [*fr.*].

***COLAȚIȚUNE** *sf.* ① Compararea, verificarea exactității unei copii sau a unui text cu originalul ② Gustare, mîncare ușoară [*fr.*].

③ **COLB** *sbst. Mold. Tr.-Carp.* Praf, pulbere: un nor gros de ~ zănea după roate (*VLAH.*); ~ dau peste o istorioară uitată sub ~ul trecutului (*GN.*); ~ F: a da ~ unui lucru, a-l da gata, a-l isprăvi repede.

④ **COLBACI** *sm. pl. Mold.* Vergi împletite de scuturat colbul din țoale (*RV.-CRG.*).

⑤ **COLBĂI** (-ăesc) 1. *vb. tr.* și *refl. Mold. Tr.-Carp.* A (se) umplea de colb, a (se) prăfui: ca să nu se colbăsească li acopereau în toată sara cu o prostire (*VR.*).

2. *vb. intr.* A face praf, a ridica praful: colbăind cu coada... se tîrle cînele pînă în apropierea ei (*SLV.*).

⑥ **COLBĂIT** *adj.* ① *p.* **COLBĂI** ② Plin de colb, prăfuit.

⑦ **COLBĂRAIE**, **COLBĂRIE** *sf. Mold.* Prăfărie, grămadă de colb: ce glodărele și colbărare! (*CAR.*); Aici glodul, colbăria, Pe pămînt și 'n cer domnesc (*ALECS.*).

⑧ **COLBUIȚ**, **COLBUROS**, *Bucov.* **COLBURATIC**, *Mold.* **COLBOS** (*sez.*) *adj.* Plin de colb, acoperit de praf, prăfuit: Fața arsă, trupul supt, Straiul colbuit și rupt (*COȘA.*); lată-ne acum pe o plăcă colburoasă (*ALECS.*); dunga serpușită și colburată a drumului (*GRIG.*).

COLCĂI (-ăesc, -ăiu) *vb. intr.* = **CLOCOTI**: cînd încep valurile mării să saltă și să colcăie (*R.-COD.*); ~ în pieptul lor colcăie priplea și iuria (*MF.*).

COLCEAC (*pl.-eacuri*), **COLCEAG** (*pl.-eaguri*) *sn.* ① ~ Manșon ② ~ Un fel de jambiere sau de tuzluci ce se încheie pe picior cu copci [*tc. kolačak*].

③ **COLCER** *sm. Bucov.* (*MAR.*) = **COLĂCER**.

④ **COLCERITĂ** (*pl.-e*) *sf. Mold.* Femeie care dă ajutor mamei miresei la facerea bucatelor pentru ospățul de nuntă (*MAR.*) [*colcer*].

COLCOT... = **CLOCOT...**

CLOCOTOS *adj.* Clocotitor: valurile priplete și colcotoase ale mîcului pîrău (*OOB.*) [*colcoti*].

⑤ **COLCOVĂN** *sm.* Bulgăre, bulz, bucată mare

dintr'o materie oare-care (pline, mămăligă, brânză, zahăr, etc.) (rv.-crg.) (CIAUS.).

○ **COLDAN** *sm. Trans.* Cerșetor, calic: se căia că a prins vorbă cu ~ul apei mișel (REV.). ¶ ② Țăran de la șes, fost iobag (psc.): munca grea a cîmpului o lăsa în grîia ~ilor... veniți de aiurea (FAC.) [comp. ung. koldulni „a cerși”].

○ **COLDĂNESCU** *adj. Trans.* Bou ~, bou cu coarne mari, pe care-i cresc țărani de la șes (psc.) [coldan].

○ **COLDĂU** *sm. Trans.* Cerșetor, calic [comp. COLDAN].

○ **COLDUI** (-uesc) *vb. tr. Trans. Maram.* A cerși [ung. koldulni].

○ **COLDUȘ** *sm. Trans. Maram.* Cerșetor [ung.]. **COLEA**, *Mold. COLE* *adv.* A colea; știi, ~, ceva de seamă, de solu, etc., extraordinar: voinic, chipș și legat, știi ~, numai oum e bun de luptă (ASF.); cît ~, la oare-care depărtare; pe ici, pe ~, pe alocuri, ici și colo.

○ **COLEANDRĂ** *sf.* * = **CORIANDRU** [bg.]. **COLEAȘĂ**, **COLEȘĂ** *sf.* × ① Fiertură (de griș, etc.); terciu ¶ ② *Băn. Trans.* Mămăligă: el bucată de pine ori de n'avea de unde să le dea (REV.) [srb. k u l e š].

○ **COLECTĂ** (pl.-te) *sf.* Bani sau lucruri de îmbrăcăminte ce se adună în scop de binefacere [fr.].

○ **COLECTANT** *sm.* Cel ce face o colectă.

○ **COLECTIV** *adj.* ① Alcătuit din mai multe persoane sau din mai multe lucruri ¶ ② Făcut, lucrat de mai multe persoane laolaltă ¶ ③ *Substantiv* ~, nume ~, substantivul care deși e la singular, deșteaptă o idee de mai multe lucruri sau de mai multe ființe: brădet, rolu, oștire, mulțime, etc. [fr.].

○ **COLECTIVISM** *subst.* ① Doctrină socialistă după care toate averile ar fi proprietatea Statului [fr.].

○ **COLECTIVIST** *sm.* ① Partizan al colectivismului ¶ ② *iron.* Membru al partidului liberal din România [fr.].

○ **COLECTIVITATE** *sf.* Grupare, adunare de persoane sau de lucruri socotite ca o ființă colectivă: o ~ de lucrători înspiră totdeauna mai multă încredere decât un individ izolat (A.-GH.) [fr.].

○ **COLECTOR** 1. *sm.* ① Persoană însărcinată cu încasarea cotizațiilor sau cu vinderea unor bilete de loterie ¶ ② Culegător, colecționar: în școală nu se distinsese decât ca un bun ~ de timbre (VLAH.) ¶ ③ *Organul* unui dinam, care captează curentii induși și-i canalizează în circuitul exterior.

2. *adj.* Canal ~, canalul principal în care se string scurgerile din țevile de canalizație ale unui oraș: necurățeniile luate de apă curgeau... în canalul ~ de sub stradă (A.-GH.) [fr.].

○ **COLECȚIE** = **COLECȚIUNE**.

○ **COLECȚIONĂ** (-onez) *vb. tr.* A stringe, a face colecții (un) [fr.].

○ **COLECȚIONAR** *sm.* Cel ce stringe colecții (un) [fr. collectionneur].

○ **COLECȚIUNE**, * **COLECTIE** *sf.* Adunare, culegere de obiecte de aceeași natură, de animale de aceeași categorie, etc.: ~ de tablouri, ~ de fluturi [fr.].

○ **COLEDOC** *adj.* ① Canalul ~, canalul prin care se revărsă fierea în duodenum [fr.].

○ **COLEG** *sm.* Persoană care exercită aceeași funcțiune, care face parte din aceeași instituțiune ca și mulți alții [fr. collègue].

○ **COLEGATAR** *sm.* Acela care moștenește împreună cu alții dintr'o avere lăsată lor prin testament [fr.].

○ **COLEGIAL** *adj.* De coleg, privitor la un coleg: relațiuni ~e ¶ ② **NECOLEGIAL** [fr.].

○ **COLEGIALITATE** *sf.* Purtare colegială, sentimente colegiale.

○ **COLEGIAN** *sm.* 1. Elevul unui colegiu (în Franța), al unui liceu [fr.].

○ **COLEGIU** (pl.-gii) *sn.* ① Corporație: ~ul druzilor ¶ ② Sacral ~, totalitate cardinalilor ¶ ③ ~ electoral, toți alegătorii dintr'o diviziune administrativă ¶ ④ Școală secundară, în Franța, de categoria liceelor sau gimnaziilor [fr. collège < lat.].

COLELIE = **COLILIE**.

* **COLEOPTERE** *sf. pl.* * Ordin de insecte prevăzute cu patru aripi, din care două superioare, numite „elitre”, sint groase, virtoase, nu pot servi la sbor și formează un înveliș pentru celelalte două aripi inferioare (□ 1371): gîndacii, rădașca, cărăbușul, lieuricelul, etc. sint ~e; — *sg.* **COLEOPTER**, insectă ce face parte din acest ordin [fr.].

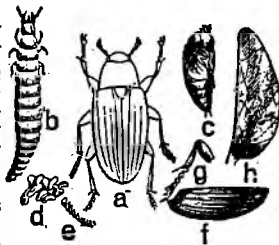

Fig. 1371. Coleoptere:

a) insectă perfectă; b) larvă; c) crizalidă; d) ouă; e) antenă; f) elită; g) picior; h) aripă.

COLEȘER = **CULESER**.

○ **COLEȘI** (-eșec) *vb. tr. și refl.* ① A (se) terciui, a (se) face terciu ¶ ② A (se) moleși [c o l e a ș ă].

○ **COLET** (pl.-ete) *sn.* ① Pachet de mărfuri expediate (cu poșta, cu mica viteză, etc.): ~ postal, pachet trimis cu poșta [fr. colis].

○ **COLIANDRU** = **CORIANDRU** [ngr. κοριανδρον].

COLIBĂ (pl.

-be, -bi) *sf.* Căsuță de nulele împletite, acoperită cu stuf, cu paie, etc. (□ 1372): și-au făcut bordeie în pămint, alții colibă (N.-COST.) [vsl.].

Fig. 1372. Colibă.

* **COLIBACIL** *sm.* * Bacil care trăește în special în intestine, producînd holera, diareea, abscesele, etc. [fr.].

○ **COLIBAȘ** *sm.* ① Pustnic care locuște într'o colibă: St. Ioan ~ul (prăznuit la 15 Ianuarie) ¶ ② Țăran fără stare care locuște într'o colibă retrasă, afară din sat: moșicii sint carli... lăcușo prelu locure osebite și pustii, carli se chiamă veneticii sau ~i (PRV.-MB.).

○ **COLIBIOARĂ** (pl.-re), **COLIBITĂ** (pl.-te) *sf. dim.* **COLIBĂ**: la vreme de bătrînețe să se poată retrage în colibioara lui (SLV.); un om sărac carile... gupt o colibită era lăcutoria (CANT.).

* **COLIBRI** *sm.* 1. Păsărică din America, cu pene foarte frumoase, numită și „păsăreamuscă”, fiind cea mai mică pasăre cunoscută (*Trochilus pella*) (□ 1373): Semăna o floare. Cu micul aripioare, Ce sbura prin aer ca un ~ (ALECS.) [fr.].

Fig. 1373. Colibri.

○ **COLIBUȚĂ** (pl.-te) *sf. dim.* **COLIBĂ**.

○ **COLICĂ** (pl.-ci) *sf.* * Durere de stomac sau de intestine [fr. colique].

○ **COLIE** = **COLILIE**.

* **COLIER** (pl.-ere) *sn.* ① Șirag de mărgăritare, lanțșor de pietrescum-

Fig. 1374. Colier.

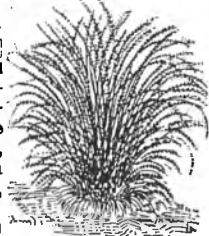
Fig. 1375. Colier.

pe, ce se poartă la gît, colan (□ 1374, 1375): încep să scoată dintr'o cutie ~e de diamant și de rubine (FL.) ¶ ② Lanț de aur de care e atîrnată o decorație de un ordin înalt, colan [fr.].

○ **COLILIE**, *Băn. Trans.* **COLIE** *sf.* ① * Plantă de

COL-
COL

cimp cu tulpinele foarte subțiri, formînd o tufă ca de fulgi albi; numită și „părul-zinelor”, „păniță” sau „năgară” (*Stipa pennata*) (1376): zărea creștetul delicat al dropiei mișcînd printre fulgii coliliilor (oos.); Să-ți faci ie de colile, Să-mi fili dragă numai mie (AK-BRE.) ¶ ② ③ Alb colilie, foarte alb, alb ca zăpada [comp. big. k o v i l i ŭ, k o i l i ŭ, srb. k o v i l j e].

Fig. 1376.
Colilie.

† **COLIMVITRĂ** (pl.-tre) *sf.* = **CRISTELNIȚĂ** [ngr. k o l u m b i ŭ p a].

***COLINĂ** (pl.-ne) *sf.* Deal, delusor: un lung șir de coline, acoperite cu vii, îngrădesc zărea spre răsărit (VLAH.) [fr. c o l l i n e].

COLIND (pl.-de) *sn.* ① Colindă: cuprinsul unui este foarte felurit (PAMF.) ¶ ② Colindare, colindat; cutreierare: goana din cîmpurile fără margini, ~ul prin stuțurile de soe (DLVR.).

COLINDA (-lnd) *vb. tr. și intr.* ① A umbla din casă în casă cîntînd colinde: unor dumnezei ai lor cîntă și le colinda: olerom dalerom / aulerom Doamne! (TICH.) ¶ ② *Pr. ext.* A umbla din loc în loc, a cutreiera, a străbate. Locuri multe: plină 'n sară am și colindat tot satul (CRG.) ¶ ③ A duce, a purta de colo pînă colo: ai îi zis că e vîntul care-și colinda vîntul (DLVR.).

COLINDĂ (pl.-de) *sf.* ① Cîntec, cu conținut religios, pe care-l cîntă copiii în cete, umblînd din casă în casă, în ajunul Crăciunului și al Sfințului Vasile ¶ ② Umblarea din casă în casă cîntînd colinde ¶ ③ *Pr. ext.* Umblare din loc în loc, cutreierare: după răpaos, colinda prin pustii rețnoșe cu aceeași plăcere (ODOB.) ¶ ④ *Olten.* Băt de alun curățit de coajă și înflorat cu negreala de fum cu care umblă colindătorii [vsl. k o l e d a < lat. c a l e n d a e].

COLINDAR *sm.* Mold. (PAMF.) = **COLINDĂTOR** ①.

COLINDAT *subst.* Faptul de a colinda; cutreierare.

COLINDĂTOR *sm.* ① Cel ce colindă, cel ce umblă cu colinda pe la casele oamenilor (1377) ¶ ② *Pr. ext.* Cutreierător: Fencienii, cei dinții ~i ai mărilor (VLAH.).

COLINETE, **BOLINETE** (pl.-ete) *sn.*, **COLINDEAȚĂ** (pl.-ete) *sf.* Colacel de diferite forme (1378) și alte daruri (covrigi, nuci, mere, etc.) ce se dau băieților ce umblă cu colinda la Moș-Ajun: Și de veneau Florile... Moș-Ajunul cu colindetele, această prăsilă volnică și vioalea umplea mahalaua de veselie (DLVR.) [colinda].

○ **COLINDREȚ** *sm. Trans.* = **COLINDĂTOR** ①: nu-ți mai face plăcere să-l auzi pe ~ul de azi recîntînd (PAC.).

***COLINIAR** *adj.* În linie dreaptă [fr.].

***COLIR** (pl.-luri) *sn.* Ori-ce fel de medicament topic ce se aplică pe un ochiul bolnav [fr. < lat.].

***COLIȚĂ** *sf.* Inflamațiune a intestinului gros [fr.].

COLIVĂ (pl.-ve) *sf.* ① Griu fierț amestecat cu nuci pisate și cu zahăr, care se împarte ca pomană la morți sau se duce la biserică ca un prinos către sfinți (1379); ¶ ②: mîroase a ~ sau îi sună coliva în piept, e pe ducă, n'o mai duce mult, e cu un picior în groapă; a mîroa coliva cuiu, a-l supraviețui, a-l duce cîrînd la groapă ¶ ③ Pomană pentru sufletele morților dusă la biserică: în ziua de

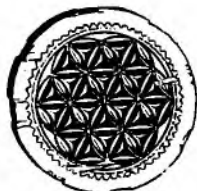

Fig. 1379. Masă pentru colivă (jud. Bacău).

Steti Gheorghe... duce ~ un miel întreg la biserică (LET.) [vsl. k o l i v a; gr.-biz. κολίβα].

COLIVAR *sm. F. iron.* Cel ce se duce la orice înmormintare ca să se nîrpuie cu colivă sau să capete ceva de pomană.

COLIVIE *sf.* Coteț mic de bețișoare, de nuiele sau de sîrmă, în care se țin închise păsărele (1380): se bat păsărele de gratiile coliviei (A-GH.) [tculvie < vsl. k l u v i j a; ngr. κολυβί].

COLIVIOARĂ (pl.-re) *sf. dim. COLIVĂ.*

COLIVIOARĂ (pl.-re) *sf. dim. COLIVIE.*

***COLIZIUNE** *sf.* ① Ciocnire a două corpuri: ~ a două trenuri ¶ ② Ciocnire, încăierare între două cete, între două armate, etc.: de aloi coliziunii, luptă, pentru deosebitele moduri de a înțelege... libertatea (A-GH.) [fr.].

○ **COLNĂ** (pl.-ne) *sf.* (sup.) Șopron, sură [com. COLNITĂ].

COLNIC (pl.-ice) *sn.* Deal: Mielii sprinteni pe ~e fug grămadă 'n ropegulne (ALECS.) ¶ ② Drum peste deal; drum cotit prin pădure: nu știu pași niciun pas, în țara vrbăstră, nu cunosc nici un ~, nici o potecă (RET.) [big. srb.].

COLNICEL (pl.-ele) *sn. dim. COLNIC.*

COLNICI (-iceac) *vb. intr. și refl.* A umbla de colo pînă colo spre a găsi un loc de așezare (rv.-CRG.) [c o l n i c].

○ **COLNITĂ** (pl.-te) *sf.* Deal: Pe cel deal, pe cea ~. Primbă-mi-se-o cătăniță (ALECS.-P.) [comp. COLNIC].

○ **COLNITĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* Sură, șopron pentru adăpostit vitele: așezară vacile în grajd și carul în ~ (RET.) [srb.].

COLO *adv.* Acolo; îel... colo, într-o parte... într'alta; colo și colo, din loc în loc, din cînd în cînd; de ~ pînă ~, de ~, dintr'un loc într'altul: oțîi-va nespălați de mazili se purtau printre oameni de ~ pînă ~ (CRG.); umblînd baba, de ~, rebegită de frig (VLAH.); oț ~, la oare-care depărtare, mai la o parte: atîta zise, și se deta mai cît ~, uitîndu-se la meseni și rinjînd (ISP.); cît de ~, de departe, de la distanță: botul lui... îl arăta cît de ~ a nu fi de argat prost (ISP.); cînd ~ = **CIND**.

***COLOANĂ** (pl.-ne) *sf.* Stîlp, mai adesea rotund, care servește de sprijin unei părți dintr-o clădire, sau numai ca ornament

(1381): o sală mare... cu bolți sprijinite pe coloane (GN.) ¶ ② Sprijin, razim ¶ ③ Coloana vertebrală, șira spinării ¶ ④ Șirele de rînduri care ocupă numai o parte (jumatate, o treime, etc.) din lărgimea unei pagini (scrise sau tipărite) ¶ ⑤ de cifre, șir de cifre așezate vertical unele sub altele ¶ ⑥ Masa cilindrică a unui lichid sau a unui gaz închis într'un tub: ~ de aer, ~ de mercur ¶ ⑦ ~ barometrică, mercurul din tubul unui barometru, deasupra nivelului mercurului din cuvetă ¶ ⑧ Șir, șirag, rînd de soldați așezați mai mult în lung, cu un front foarte mic: întîlnind... o ~ de Turci, care înainta spre oras, au nesocotîta s'o atace (A-GH.) ¶ ⑨ *Pr. ext.* Șir lung de oameni sau de animale [fr. c o l o n n e].

***COLOARE**, **CULOARE** *sf.* ① Impresiune produsă asupra ochiului de razele de lumină reflectate pe suprafața corpurilor: nu ești în drept să ceri de la orb să judece colorile (A-GH.) ¶ ② Substanță întrebuințată pentru a vâpsi sau a zugrăvi, vâpsea ¶ ③ ~ locală, culoare proprie fie-cărui obiect; ¶ ceea ce redă mai bine obiceiurile, datinile, înfățișarea unei epoci sau a unei țări ¶ ④ Caracterul particular al cutării sau cutării opiniuni politice; caracterul particular al unor anumite lucruri: această povestire are o ~ tragică ¶ ⑤ Colori națio-

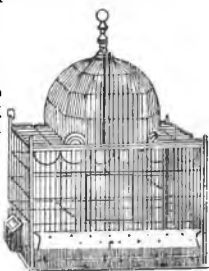

Fig. 1380. Colivie.

Fig. 1377. Colindători.

Fig. 1378. Colinete.

Fig. 1381. Coloană.

nale, colorile drapelului unei națiuni ¶ ③ Potrivirea vâpselilor unui tablou; coloritul, tonul unui tablou ¶ ③ Lustrul stilului ¶ ③ Una din cele două colori (roșu sau negru) cu care sînt tipărite cele patru semne (caro, cupă, treflă și pică) de la cărțile de joc; prin roșu se înțelegea înainte vreme „cupa”, prin verde „pica” ¶ ③ Diviziune administrativă a unei comune urbane: orașul București e împărțit în cinci colori: roșu, galben, albastru, verde și negru [lat. *colorem*, în parte cu accepțiunile fr. *couleur*].

○ **COLOBOȚI** (-oțesc) *vb. tr. Trans.* (FR.-CDR.) A înclca, a încurca.

● **COLOCATAR** *sm.* Cel ce locuiește în aceeași casă cu alții [fr.].

● **COLOCVIU** (pl.-vii) *sn.* ① Convorbire ¶ ② Discuție științifică între profesor și un candidat [lat. *colloquium*].

○ **COLODĂ** *sf. Maram.* Lemn rupt de vînt și căzut la pămînt (psc.) [rut.].

● **COLODIU** *sbst.* ① Soluțiune de fulmicoton într'un amestec de alcool și de eter, întrebuințată în fotografie și chirurgie [fr. *colloidion*].

● **COLOFONIU** *sbst.* Saciz cu care se freacă coardele vioarei și perii arcului (1882) [ngr. *κολοφωνιον*].

● **COLOGARITM** (pl.-me) *sn.* ① Logaritmul inversului unui număr [fr.].

○ **COLOMEICĂ** (pl.-ei) *sf. Mold.* Un danț țărănesc (sev.) [rut.].

● **COLON** *sm.* ① Cultivator ¶ ② Colonist: pămîntul său... le împărțea... pe la ~1 (BALC.) [fr.].

● **COLON** *sbst.* ① Partea intestinului gros cuprinsă între cecum și rectum [fr.].

● **COLONADĂ** (pl.-de) *sf.* ① Șir de coloane care formează un fel de galerie în partea dinainte sau de jur împrejurul unei clădiri (1883); și în templele mărețe, colonade 'n marmuri albe, Noaptea zeli se preumblă în vestmintele lor dalbe (EMIN.) [fr.].

● **COLONEL** *sm.* ① Ofițer superior care comandă un regiment (1884); locotenent ~, ofițer, avînd rangul între maior și colonel [fr.].

● **COLONELEASĂ** (pl.-ese) *sf.* ① Soția unui colonel.

● **COLONETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Coloană mică: colonete ou tencuială săpată în flori se razimă de păretele din față (ARG.) [fr.].

● **COLONIA** = **COLONIE**².

● **COLONIAL** 1. *adj.* ① De colonii, dintr-o colonie, privitor la colonii.

2. **COLONIALE** *sf. pl.* ① Mărfuri (în spec. de băcănie) aduse din țări străine, departate, din colonii [fr.].

● **COLONIE** *sf.* ① Așezămînt pe care-l întemeiază un Stat într-o țară străină ¶ ② Posesiune, țară stăpînită de o națiune europeană într'alt continent ¶ ③ Toți locuitorii dintr-o colonie ¶ ④ Oamenii de aceeași naționalitate care locuiesc într-o țară străină [fr.].

● **COLONIE**². **APĂ DE COLONIA** *sf.* ① **ODICOLON** *sbst.* ① Alcool amestecat cu diferite uleiuri volatile, vegetale: mă duc să caut colonie, oă poate să leșine matusica (ALECS.) [fr. eau de Cologne].

● **COLONIST** *sm.* ① Locuitor dintr-o colonie ¶ ② Cultivator (de pămînt).

● **COLONIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A întemeia o colonie ¶ ② A așeza într-o țară străină locuitori aduși din țara sa [fr.].

● **COLONIZARE**, **COLONIZAT(UN)** *sf.* ① Faptul de a coloniza [fr.].

● **COLONIZATOR** *sm.* Cel ce colonizează [fr.].

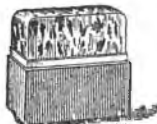

Fig. 1382. Colofoniu.

Fig. 1383. Colonadă.

Fig. 1384. Colonel.

● **COLONTITLU** (pl.-turi) *sn.* ① Partea de sus din pagina unei cărți deasupra rîndurilor, unde se pune numerotația paginilor sau titlul cărții; se zice ~ viu, cînd cifra de paginație e însoțită de numele autorului, de titlul lucrării sau al capitolului; ~ mort, cînd cuprinde numai numerotația paginilor [fr. *colonne-titre*].

○ **COLOP** = **CLOP**.

● **COLORA** (-rez) *vb. tr.* ① A da o culoare; a vâpsi ¶ ② A rumeni: obrații ei, albi de emoțiune... acumă se coloraseră de sînge (D-ZAMF.) ¶ ③ A înfrumuseța, a da o înfățișare frumoasă (unui lucru urit, prost, etc.) [fr.].

● **COLORANT** *adj.* Care colorează: substanță ~ă, materii ~e [fr.].

● **COLORAT** *adj.* ① p. **COLORA** ¶ ② **NECOLORAT** ¶ ③ Cu colori vii; vâpsit: hirtie ~ă ¶ ④ Stil ~, stil plin de imagini.

● **COLORAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a colora ¶ ② Starea lucrului colorat [fr.].

● **COLORIST** *sm.* ① Pictor care se pricepe bine în arta de a combina colorile ¶ ② Cel ce colorează stampe, hărți, etc. [fr.].

● **COLORIT** (pl.-turi) *sn.* ① Amestec de colori; efectul, rezultatul, contrastul, armonia colorilor dintr'un tablou ¶ ② Culoare frumoasă, rumeneală ¶ ③ Strălucirea colorilor ¶ ④ Frumusețea, strălucirea stilului plin de imagini, etc.

● **COLOS** *sm.* ① Statuă uriașă, de o mărime extraordinară; Colosul de la Rodos, statuă enormă a lui Apolon, de bronz, una din cele șapte minuni ale lumii, ridicată pe la a. 280 în. de Chr. la intrarea portului din Rodos, năruită în a. 56 d. Chr. în urma unui cutremur ¶ ② Uriaș, om sau animal de o statură foarte mare, namilă ¶ ③ Ceva extraordinar de mare: Oitul vult, ~ vecinic în minie și în revoltă (DLVR.); un ~ de tăcări (CAR.) ¶ ④ Stat foarte mare, foarte puternic: Colosul de la Nord, Rusia [fr. < gr.].

● **COLOSAL** *adj.* ① Care întrec în mărime lucrurile sau ființele obicinuite, neobicinuit de mare, uriaș: Sentino, cu ochii spre zidurile ~e ale băncii, nu vedea nimic (DLVR.) ¶ ② De o putere, de o întindere extraordinară: o putere ~ă, un succes ~ [fr.].

○ **COLOȚI** (-otesc) *vb. tr. Bucov.* A înghesui; a imbrîncei: lupii o tot colotiră... spre locul unde o aștepta boierul (SB.) [rut. *kolo tytyl*].

● **COLPORTA** (-tez) *vb. tr.* ① A umbla din casă în casă, din loc în loc cu marfa în spinare, spre a o vinde ¶ ② A împrăștiia, a răspîndi, a povesti în tot locul o știre: își petrec tineretea colportînd scandalale zilei (VLAM.) [fr.].

● **COLPORTAJ** *sbst.* ① Meseria colportorului: un bun serviciu de ~ (VLAM.) ¶ ② Faptul de a colporta, de a răspîndi (o știre, etc.) [fr.].

● **COLPORTOR** *sm.* ① Neguțător care umblă din loc în loc ducîndu-și marfa în spinare, în cutii sau în legături, mămular, bocceagiu: bine a făcut și guvernul... interzicînd bocceaua și cutia ~ului (D-CH.) [fr.].

○ **COLTEȘ** (pl.-șe) *sn. Trans. Maram.* Butuc scurt de lemn tăiat dintr'un trunchi (psc.) (BRL.).

● **COLTUC** (pl.-ce) *sn.* ① **Mold.** Perniță ¶ ② Coaja bine coaptă de deasupra sau de la marginea plinii ¶ ③ A arăta cuiva ~ul (psc.), a lovi cotul stîng cu palma minii drepte, ca gest de refuz [tc.].

● **COLȚ** 1. *sm.* ① Dinte canin la om; dinte lung și ascuțit; își arată ~ii cei pocți din gură (PANN); ② a-și arăta ~ii, a amenința, a-și arăta răutatea; a se lua la ~ sau la ~1, a se lua la ceartă, a se încăiera ¶ ③ Dinte canin la animale (1835):

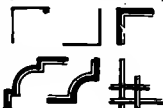
Fig. 1385. Colți: A. de ciine; B. de leu; C. de mistreț.

sfășîindu-l burta cu ~ii lui cel grozavi (psc.); (cîine) rău de ~, care mușcă: avea un zăvod mare și rău de ~ (GN.); ~ de lup, rana pe care o face un lup mușcînd sau

incoltind o vită (PAMF.) ¶ ① Unul din dinții mărginași la cai ¶ ② ♦ **COLTUL-BABEI**, plantă tîrtoare, cu flori galbene, cu fructe țepoase, numită și „păducherniță” sau „păduchele-calului” (*Tribulus terrestris*) (□ 1386); — **COLTUL-LUPULUI** = **BRABIN** ¶ ③ ▲ Virf ascuțit de stîncă: vizuina neînduplecatului vovod era așezată pe niște ~i de stîncă (CAR.) ¶ ④ ▲ Pia-tră ascuțită pe o stîncă: cînd se atîngea de cîte un ~ de piatră, cărnurile îi slîngeau (ASP.) ¶ ⑤ ♦ Firicel de iarbă sau din-tr-o plantă ce abia răsare din pămînt: boli noștri sînt bătrîni, abia mai pot roade ~ul ierbil (GN.); a da ~, a încolți ¶ ⑥ Cîrlionț de pâr pe frun-te: își drege ~ii de pe frunte (CAR.) ¶ ⑦ pl. Dinții ferestrelui ¶ ⑧ pl. *Maram*, Dantelă (BR.).

Fig. 1386.
Colțul-babei.

2. (pl.-turi) sn. ① Unghiu format din întîlnirea a două linii sau a două suprafețe: se așază ou credincioșul lui la un ~ de curte (ASP.); în ~ul străzii; ~ul mesei; ~ul unei mantale; ~ul gurii; ②: a prinde la ~, a prinde la strîmtoare ¶ ③ Pr. ext. Capăt, locșor (în spec. re-tras): într'un adevărat ~ de raiu s așezat satul Brezolu (VLAH.) ¶ ④ Capăt, margine: un ~ de pîine; tot-deauna la ~ de țară să-ți faci casă (PANN) ¶ ⑤ pl. ♦ Linii de alamă care se împreună la capăt formînd unghieri sau margini de diferite forme (□ 1387) [bg. koleč ŭ; srb. koljač].

Fig. 1387.
Colțuri.

COLȚAN sm. ① ♦ = **CORNACI** ¶ ② ♦ = **ȘVAB** [colț].

COLȚAR 1. sn. (pl.-are) ① ¶ Dulpior așezat într'un colț, între doi pereți (— **CORNU-RAR**): ~ele încărcate cu scoici rare (SAD.) ¶ ② ▲ Ghiunia zidarului ¶ ③ ¶ Drep-tarul sau ghiunia dulgherului (□ 1388, 1389).

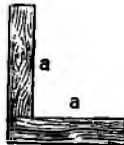
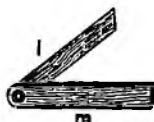
Fig. 1388.
Colțar.
(aa. Craci, laturi).

Fig. 1389. Colțar cu limbă (l. limba; m. capra, clește, matca).

2. sm. ① Dinte canin (la animale), colț ¶ ② pl. ♦ = **CORNACI**.

COLȚAT adj. ① Care are colți, dinți mari ieșiți afară: vidrele ~e de pe malul bălților (COOS.) ¶ ② ③ Care-și arată colții, ar-țagos, pornit pe gîlceavă: boierii cei mai colțai erau adunați la sfat (A.-H.).

COLȚEA npr. f. Turn înalt în București, dă-rămat în a. 1887 (□ 1390) (— P. IST.); ②: minciună cit ~ de mare, minciună co-losoală.

Fig. 1390. Colțea.

COLȚIȘOR 1. sm. ① dim. **COLȚ** 1 ¶ ② Mic colț de piatră: te oprești cu frică pe cîte un ~ de piatră la mijlocul prăpăstiei (VLAH.) ¶ ③ Cîr-lionț de pâr pe frunte: pe obri-gia Isalomitei... nu se știa de cre-țuri și ~i (OLVR.) ¶ ④ pl. Hor-botă dințată ce se coase pe marginea rufărilor: făcînd ~i și bibiluri pe pieptii și minciolile unei cămeși (FIL.) ¶ ⑤ pl. ♦ Plantă ierboasă cu flori albe sau roșiatice (*Dentaria bul-bifera*) (□ 1391).

Fig. 1391. Colțișori.

2. sn. (pl.-oare) ① dim. **COLȚ** 2 ¶ ② Loc retras, colț de pămînt: prin cîte a mai tre-cut, Doamne, și ~ul acesta de lume (VLAH.).

○ **COLȚON** = **COLȚUN**

COLȚORAT, **COLTURAT**, **COLTOROȘ**, **COLTUROȘ** adj. Cu colți, cu virfuri ascuțite, ascuțit; cu col-țuri: oînd lucrează lemne sau pietre, fiind nodoroase, strîmbe și colțoroase (PRV.-MB.); doi munți înalți de piatră își apropie deasupra noastră virfurile lor colțoroase (VLAH.).

COLȚOȘ adj. = **COLTAT**: de n'ar fi lupi colțoși pe lume, bine-ar mai hălădui turmele! (ALECS.); ②: pe cel mai ~ diutre dinșii îi lingși spînzurîndu-l de un copac (GN.).

COLȚULEȚ (pl.-eje) sn. dim. ① **COLȚ** 2: cerce-tînd... fie-care ~ ce-i aducea aminte cele trecute (ASP.).

○ **COLȚUN** sm. ① Mold. Bucov. 1 = **CIORAP**: scoate picioarele din papuci și rămîne în ~i (CAR.) ¶ ② ♦ **COL-TUNII-POPII**, mică plantă ierboasă, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori nemirosoare de un albastru deschis sau violete (*Viola silve-stris*) (□ 1392); — **COLȚUNII-POPII** = **VIORELE-SĂLBATICE**.

○ **COLȚUNAȘ** sm. ① dim. **COLȚUN** ¶ ② Mold. Bucov. X = **CĂLTUNAȘ**: Gaz-da masă le-a gătit: Colțunași (chiroște calde) Cu poșmag și n unt topit (SPER.) ¶ ③ pl. **TOFORAȘI** ¶ ④ ♦ pl. = **CONDURUL-DOAMNEI**.

COLȚURAT = **COLȚORAT**.
COLȚUREL (pl.-ele) sn. dim. **COLȚ** 2.
COLȚUROȘ = **COLȚO-**

Fig. 1392. Colțunii-popii.

RAT.
COLȚUȘOR (pl.-oare) sn. dim. **COLȚ** 2: îi păzeau cu' multă sfîntenie ~ul lui (CRG.).

* **COLUMBA** (pl.-ba) sf. 1 = **FORUMBITĂ** [lat.].

* **COLUMBACĂ** adj. f. Muscă ~, un fel de țîn-țar de 3 mm., ce seamănă cu o musculiță, care trăește prin părțile Dunării, între Banat și Serbia, de unde se răspîndește în toți anii prin împrejurimi, mușcînd vitele care pier de pe urma veninului ce introduce în corpul lor; s'au văzut chiar copii mici murînd de pe urma înțepăturilor ei (*Simulia colombacensis*) (□ 1393).

* **COLUMBARIU** (pl.-rit) sn. ▲ Construcțiune într'un cimitir în ale cărei ziduri erau practicate niște găuri în care se depuneau cîte două urne cu cenușa de-a morților (□ 1394) [lat.].

* **COLUMNĂ** (pl.-ne) sf. ① = **COLOANĂ** ¶ ② Monument în formă de coloană ridicat în onoarea unei persoane

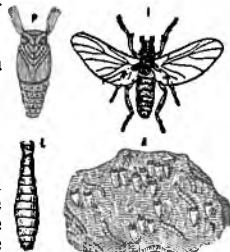

Fig. 1393. Musca colum-bacă. 1. Insecta perfectă. P. Nimfa.—L. Larvă.—A. Nimfe și larve.

Fig. 1394.
Columbariu roman.

Fig. 1395. Columna lui Traian (Roma).

sau a unui important eveniment istoric: columna lui Traian (□ 1395) [lat.].

† **COLUN** sm. Măgar sălbatic [tc.].

○ **COLUȘ**. **COLUȚ** *sbst. Mold.* 1. Griu cu boabele mari, și gălbui așezate în patru rânduri pe spic; numit și „mucher” [rut k o l o s „spic“].

○ **COLVA** (*pl.-ve*) *sf. Olten.* 1. Bită, ciomag 2. Prăjină; beldie (CIAUȘ).

* **COMA** *sf.* 1. Stare letargică, amortizarea tuturor simțurilor, în urma unei boale [fr.].

○ **COMĂNAC** (*pl.-ace*) *sn.* 1.

1. Un fel de căciulă de lână, împletită cu cirligul, mai adesea de culoare verde, pe care o purtau odinioară țărani, și mai ales haiducii și ciobanii: i-au îmbrăcat cu haine proaste de-a lui, și i-au dat în cap (OR.-UR.) 2. Acoperemint al capului, de formă rotundă, din lână împletită sau de pislă, purtat de călugări și de călugărițe (1396): Imbrobodite peste comanac... în pășesc mălăuțele spre biserică (VLAH.).

○ **COMĂNĂCI** (-ăcesc) *vb. refl. Trans.* A se căciuli: nu poți intra până nu te-i ~ de o sută de ori (RET.) [c o m ă n a c].

* **COMANDA** (-and) *vb. tr. și intr.* 1. A porunci, a da ordin 2. A face o comandă (unui negustor), a porunci să i se facă, să i se vîndă, să i se trîmîtă: mi-am comandat un costum de vară; am comandat cărțile librărilor din Paris 3. A fi în capul unei armate, unui regiment, unui batalion, etc. [fr.].

* **COMANDĂ** (*pl.-menzi*) *sf.* 1. Cerere adresată unui negustor (de a-i face, de a-i vinde sau de a trimite ceva); (haine) de ~, (haine) de porunceală, făcute după măsură; 2. durere de ~, durere prefăcută 3. Ordin, poruncă 4. Locul de frunte într-o oștire, locul de comandant 5. Băn. Casa satului, primărie (în ținuturile grănicerești): oînd vei vedea că se adună oamenii la ~, tu să viii acolo și să întărești spusele mele (CIAUȘ) 6. Puntea superioară

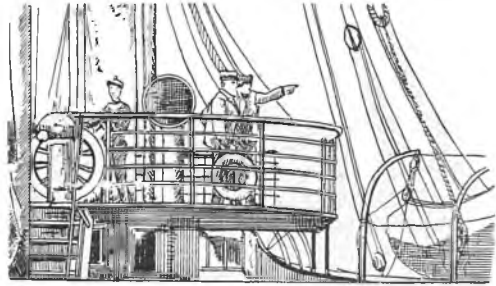

Fig. 1397. Comandă.

de unde se dirijează vasul în timpul mersului; pe ~ trebuie să vegheze în continuu un ofițer brevetat; numită și „punte de ~” (1397) [fr. c o m m a n d e și germ. K o m m a n d o].

* **COMANDAMENT** (*pl.-te*) *sn.* 1. Poruncă scurtă dată soldaților de a executa oare-care mișcări 2. Organele de conducere și de administrație ale unui corp de armată 3. Somațiune de a plăti făcută prin portărei [fr.].

* **COMANDANT** *sm.* 1. Cel ce comandă o oștire, o unitate de luptă, garnizoana unei cetăți, etc. 2. Șef de batalion sau de escadron [fr.].

† **COMANDIR** *sm.* 1. Comandant [rus.].

* **COMANDITA** (-itez) *vb. tr.* 1. A da bani pentru o întreprindere, în calitate de comanditar [fr.].

* **COMANDITĂ** (*pl.-te*) *sf.* 1. Societate în ~ societate comercială în care cei ce dau banii necesari întreprinderii nu conduc afacerea și nu sînt răspunzători în afară de banii dați 2. Banii dați unei întreprinderi de către un comanditar [fr.].

* **COMANDITAR** *sm.* 1. Cel ce dă banii necesari unei societăți în comandită [fr.].

* **COMANDOR** *sm.* Grad înalt la anumite ordine militare sau civile, de obicei superior ofițerului și inferior marelui-ofițer; ~ al Stelei României; ~ al ordinului Carol I (1398) [fr.].

Fig. 1396. Comănac.

* **COMANDOR** *sm.* 1. Ofițer superior în marina militară, de un grad echivalent cu al colonelului (1398); căpitan, ~ grad echivalent cu al locotenentului - colonel; locotenent-~, grad echivalent cu al maiorului [fr. c o m m o d o r e < engl.].

* **COMAR** *sn.* Ceafa căpetelei, curelele de la hamuri, ce se pune pe fruntea și pe ceafa calului (1381) [c o a m a].

* **COMARNIC** (*pl.-ce*) *sn.* 1. Leasă de nuiiele, sprijinită pe patru furci înalte, pe care se pun cașii să se svînte, după ce au fost scoși din strecurătoare 2. Adăpost, la stînga stînei, un fel de șopron format dintr-un acoperemint de scinduri, de șindrilă sau de stuf, așezat pe patru stîlpi sau pari înfipti în pămînt; slujește să ție umbră păstorilor cînd mulg și să-i apere de ploaie (1399) 3. Trans. = COMORNIC: în staur erau cîteva mil de oi, iar în ~ vre-o 12 păcurari (RET.) [comp. COMORNIC].

* **COMASA** (-asez) *vb. tr. Trans.* A parcela (o moșie): inginer străin ne măsură și ne comasează moștile noastre (RET.) [germ. c o m m a s s i r e n].

* **COMAT** *adj.* Cu coamă; stea ~ă, cometă [lat.].

† **COMBARĂ** = CUMBARA.

* **COMBATANT** *sm.* 1. Luptător, războinic [fr.].

* **COMBATE** (-bat) 1. *vb. intr.* 1. A se lupta, a se bate, a se război.

2. *vb. tr.* 1. A lupta împotriva, a-și da toate silințele să potolească, să stîrpească, etc.: ~ un incendiu, o epidemie, prejudecățile, etc. [fr. < lat.].

* **COMBATIV** *adj.* Războinic, pornit spre luptă: era o gazetă eminamente ~ă, făcînd crîncenă opoziție (CAR.) [refăcut după fr. c o m b a t i v i t é].

* **COMBINA** (-bin) 1. *vb. tr.* 1. A potrivi mai multe lucruri așezîndu-le între ele după oare-care rînduială 2. A chibzui, a calcula, a socoti, a plănuși, a lua diverse măsuri spre a înlesni izbucnirea unui lucru 3. A uni, a împreuna, a amesteca două sau mai multe substanțe chimice în proporțiuni determinate.

2. *vb. refl.* 1. A se uni, a se împerechia: libertatea și autoritatea trebuie să se combine în folosul fie-cărui membru al societății (L.-CH.) 2. A se uni, a se amesteca în proporțiuni determinate [fr. < lat.].

* **COMBINAȚIUNE**, **COMBINAȚIE** *sf.* 1. Faptul de a (se) combina 2. Așezarea, potrivirea mai multor lucruri după oare-care rînduială 3. Chibzuire, socoteală, calcul, plan, măsură luată spre a izbui la ceva: între multele combinații fantastice de care se agăța mintea lui zăpăcită (VLAH.) 4. Unirea, împreunarea, amestecarea a două sau mai multe substanțe chimice, în proporțiuni determinate, din care rezultă un nou corp [lat.].

* **COMBURANT** *adj.* 1. Se zice despre un corp care, prin combinație, ajută la combustia altuia: oxigenul este ~, țara a fi combustibilă [fr.].

* **COMBUSTIBIL** 1. *adj.* Care are însușirea de a arde, care poate fi ars 2. **NECOMBUSTIBIL**, **INCOMBUSTIBIL**.

2. (*pl.-ile*) *sn.* Ori-ce materie cu care se poate face foc, care se aprinde și arde ușor [fr.].

* **COMBUSTIUNE** *sf.* 1. Ardere, mistuire prin foc 2. Combinarea a două sau mai multe corpuri producînd căldură și uneori chiar lumină [fr.].

* **COMEDIANT**. 1. **COMEDIANT** *sm.* 1. Actor comic, cel ce joacă comedii 2. Scamator:

Fig. 1398. Comandor al ordinului Carol I.

Fig. 1399. Comarnic.

sosseau... căsuțe întregi pe roate, cu comedianți (GRIC.) ¶
③ ④ Prefăcut, fățarnic, ipocrit: tonul, ținuta, miș-
cările, toate la el sînt de comediant (VLAM.) [germ.].

***COMEDIE** *s.f.* ① ② Piesă de teatru hazlie, făcută pentru a înveseli sau cu scopul de a înfă-
țișa apucăturile ridicole, ciudătenile sau năra-
vurile cele rele ale societății ori ale unor indivizi,
luîndu-le în ris: viața-mă pare o ~ jucată de oamenii cei
cu minte în beneficiul celor nebuni (ALECS.) ¶ ③ Reprezen-
tarea, jucarea unei astfel de piese ¶ ④ Locul, tea-
trul, unde se joacă astfel de piese [fr.].

***COMEDIE** *s.f.* ① ② Întîmplare, faptă, istorie
ciudată sau poznașă, bazaconie, ciudătenie,
poznă: nu-ți spui că comedia asta o făcu oul ăla poznaș?
(SP.) ¶ ③ ④ Piesă comică, comedie: ne punem la o
masă, oa să vedem și noi comedile alea de le joacă Ionescu
(SP.) [comédie].

***COMEDIOS** *adj.* ① Glumeț, poznaș [co-
medie].

***COMEMORATIV** *adj.* Care aduce aminte
(un fapt însemnat): serbare ~ă; ceremonie ~ă [fr.].

***COMEMORAȚIUNE**, ***COMEMORAȚIE** *s.f.* Ce-
remonie menită să aducă aminte un fapt însem-
nat [fr.].

† **COMENDIE** *s.f.* ✕ = **COMANDĂ** ②: au poruncit...
Cneazul... celor ce se aflau sub a lui ~ (NEC.) [pol. k o-
mendia].

† **COMENDUI** *1. vb. intr.* ✕ ① = **COMANDA** ②.
2. *vb. tr.* A pune în capul unei unități de luptă,
a pune să comande: citeva metereze au făcut cu oameni...
asupra cărora au comendat pe un brigadir (NEC.) [co-
mendie].

† **COMENDUIRE** *s.f.* ✕ ① Faptul de a co-
mendui ¶ ② = **COMINDUIRE**.

***COMENSURABIL** *adj.* ① ② Se zice despre o
cantitate a cărei măsură e un număr rațional
(întreg sau funcționar) ¶ ③ Mărimi ~e, al căror
raport e un număr rațional [fr.].

***COMENȚĂ** (-tez) *vb. tr.* ① A explica, a tălmăci,
a lămurii prin diferite observații și însemnări ¶
② ③ A tălmăci pe dos, a da, din răutate, un în-
țeles greșit, o interpretare exagerată [fr.].

***COMENTAR** (pl.-are), ***COMENTARIU** (pl.-arii)
sn. ① Deslușiri, lămuriri, explicații date, prin
diferite observații și însemnări, asupra unei
cărți sau unui text, spre a-i înlesni înțelesul ¶
② ③ Tălmăcire pe dos, pornită din răutate, a zi-
selor sau faptelor cuiva ¶ ④ pl. Memorii istorice:
~ile lui Cezar [fr.].

***COMENTĂTOR** *sm.* Cel ce comentează
(o scriere, etc.) [fr.].

***COMERCIAL** *adj.* ¶ ① De comerț, privitor
la comerț, negustoresc: tribunal ~; școală ~ă, unde
se învață noțiunile privitoare la comerț; drept ~,
toate legile și dispozițiunile privitoare la comerț ¶
② Unde comerțul e foarte dezvoltat: oraș ~ [fr.].

***COMERCIALIZA** (-izez) *vb. tr.* ¶ A trece în
comerț, a face să poată fi cumpărat sau vîndut
[fr.].

***COMERCIANT** *1. sm.* ¶ Negustor.

2. **COMERCIANTĂ** (pl.-te) *s.f.* Negustoreasă [fr.].

***COMERCIU** = **COMERT**.

***COMERT** (pl.-turi) *sn.* ¶ ① Negot, negusto-
rie ¶ ② Negustorie ¶ ③ Codul de ~, totalitatea
legilor și dispozițiunilor privitoare la comerț, la
drepturile și obligațiunile negustorilor, etc. ¶
④ Cameră de ~, adunare de negustori însărcinați să
informeze guvernul sau autoritățile locale asupra
nevoilor comerțului și a altor chestiuni privitoare
la negot [fr.].

***COMESAN** *sm.* Cel ce mîncă de obicei la
aceeași masă cu altul: trebură aom o nouă bătaie de cap...
pentru potrivirea locurilor fie-cărui din comesani (BR.-VN.)
[refăcut din me se a n, după fr. co m e n s a l].

***COMESTIBIL** *1. adj.* Ce se mîncă; ce se
poate minca ¶ ② **NECOMESTIBIL**.

2. **COMESTIBILE** *s.f. pl.* Tot ce slujește de hrană
omului, de-ale mîncării [fr.].

***COMETĂ** (pl.-te) *sn.* ☆ Astru, numit de popo-
r „stea cu coadă”, care călătorește pe sfera ce-
rească, descriînd o elipsă foarte lungăreată în
jurul soarelui (1400); comete periodice se numesc

acelea care se arată iarăși pe cer după un număr
fix de ani, cum d. e. cometa
lui Halley, a lui Biela, etc.
[fr.].

COMETENT = **COMI-
TENT**.

***COMIC** *1. adj.* ① ② Ce
ține de comedie: piesă ~ă;
autor ~, care compune co-
medii ¶ ③ Hazliu, glumeț,
mucalit, de ris, care pro-
voacă risul: situația, din pri-
mejdioasă, devenia ~ă (D.-ZAMF.).

2. *sm.* ① Actor care joacă
de obicei rolurile perso-
anelor caraghioase, care sînt
luate în ris sau provoacă risul.

3. *sbst.* Genul comic; efect comic [fr.].
***COMICĂRIE** *s.f.* F Lucru co mic, faptă haz-
lie, ridiculă: la, mă rog, să nu facem comicării (D.-ZAMF.).

***COMICITATE** *s.f.* Efect co mic: privind-o cu
niste ochi teribili, de o ~ nepută (D.-ZAMF.).

○ **COMILASTRU** *sbst.* **Olten.** = **GUMILASTIC**.

○ **COMINĂ** *s.f.* **Olten. Băn. Trans.** Tescovină: stre-
coară din comina lor o zamă lîmpeze și fără saț (MERA.)
[srb.].

***COMINĂTORIU** *adj.* ☆ Amenințător, care
conține o amenințare; se zice despre sentințele
care conțin o amenințare, în caz de contravenție
[fr.].

○ **COMINIȚĂ** *s.f.* **Băn.** = **COMINĂ**.

† **COMIS** *sm.* † Rang de boierie: Marele ~, boierul
de divan care avea sub îngrijirea sa grajdurile
domnești, și ocupa, în ce privește ierarhia, rangul
după Marele stolnic; ca boieri de al doilea și de al
treilea rang mai erau: 4tori ~ul, 3teti ~ul, care de-
pindeau de Marele comis: ~ mare, ispravnic pre po-
vodnic și pe toți caii domiești, și merge înaintea povodni-
cilor și a Domnului (GR.-UR.) [gr.-biz.].

***COMISAR** *sm.* ① Persoană însărcinată
numai pentru cîva timp să îndeplinească o func-
țiune specială: ~ al guvernului ¶ ② ~ de poliție, funcțio-
nar însărcinat să păzească, în orașe, executarea
reglementelor și ordinelor polițienești [fr.].

***COMISARIAT** (pl.-ate) *sn.* ① ② Funcțiunea
comisarului; timpul cît ține slujba comisarului ¶
③ Localul unde se află biroul comisarului de po-
liție, (② „comisie”, „secție”) [fr.].

***COMISIE** *s.f.* ① ② Comisariat, secție: o să
sază aproape de ~ (CAR.) ¶ ③ **COMISIUNE** [fr. + rus.].

***COMIȘIŢIŢI** (pl.-ioane) *sn.* ¶ Meseria ace-
luia care cumpără sau vinde mărfuri pentru altul:
casă de ~ ¶ ② Plata cuvenită pentru această mij-
locire ¶ ③ Plată făcută aceluia care mijlocește un
împrumut de bani: ne-au împrumutat și pe noi cu mi-
lioane, cu dobîndă mare și ou ~ bun (I.-GH.)
[fr.].

***COMISIONAR** *sm.* ① Persoană care se ocupă, în schimbul
unui cîștig de altă la sută, să cum-
pere sau să vîndă mărfuri pe seama
altuia ¶ ② Om care așteaptă, pe stra-
dă, să i se dea însărcinarea de a face
un drum în oraș pentru cineva, să
predea o scrisoare, un pachet, etc.
(1401) [fr.].

***COMISIONER** *sm.* = **COMISIONAR**
② [germ.].

***COMISIUNE**, ***COMISIE** *s.f.* ① În-
sărcinare dată unei persoane de a
face ceva (de a cumpăra un lucru,
de a duce o veste, etc.) ¶ ② Adu-
nare de persoane însărcinate să se
ocupe de o anumită chestiune, să
studieze ceva, etc. ¶ ③ ~ rogatorie, însărci-
nare pe care o dă un tribunal unui judecător
dintr-o altă reședință de a interoga martori,
de a face o perchezitie, etc. [fr.].

† **COMISOAIE** *s.f.* † Nevastă a unui comis.

***COMISURĂ** (pl.-uri) *s.f.* ① Punctul unde se
împună două părți ale corpului: comisura buzelor,
pleoapelor, etc. [fr.].

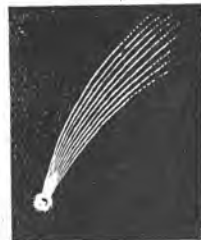

Fig. 1400. Cometă.

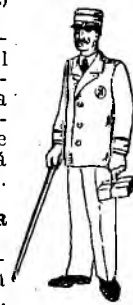

Fig. 1401.
Comisionar.

† **COMIȘEL** *sm.* † Slujbaş al grajdurilor domnești [comiș].

† **COMITĂ** = **COMETĂ**.

* **COMITAGIU** *sm.* = **P. IST.** [tc.].

* **COMITAT** (*pl.-ate*) *sn.* ● Diviziune administrativă în vechea Ungarie, district: ~ul Caraș-Severin [germ.].

* **COMITE**¹ *sm.* ☞ = **CONTE** [lat.].

* **COMITE**² (-i) *vb. tr.* A făptui, a săvârși, a se face vinovat de ceva: ~ o crimă, o greșală [lat.].

* **COMITENT** *sm.* ~i Persoană care însărcinează pe alt cineva să îngrijească de afacerile sale [germ.].

* **COMITET** (*pl.-ete*) *sn.* ① Adunare de persoane însărcinate să studieze și să discute unele afaceri, să exercite o putere determinată, etc.: se înființase un fel de ~ sanitar compus de mai mulți boleri (a.-gh.) ¶ ② ~ permanent, instituțiune compusă din 3 consilieri și 3 supleanți, aleși dintre consilierii județeni, spre a se sfătuî împreună cu prefectul cu privire la nevoile județului ¶ ③ ~ de lectură, comitet înaintea cărui se citește piesele de teatru, și care judecă dacă pot fi primite spre a fi reprezentate [rus. < fr.].

* **COMIȚII** *sn. pl.* △ Adunări în care cetățenii romani numiau pe magistrați și votau legile [lat.].

COMIND (*pl.-duri*) *sn.*, **Bucov. COMINDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① Praznic, pomană, masă ce se întinde în casa mortului întru pomenirea și odihna sufletului celui răposat: ~ și popii, strag, cădelniță, Ceteau ecenii de comind (cos); acumă trebuia să se gătească de comindă și să-i facă bieteii babe și un praznic (ss.) ¶ ② Cele trebuincioase, banii necesari pentru înmormintare și pentru praznic: o babă săracă ce forcea în furcă să-și agonisească hrana și ~ul (LET.); își mănâncă coliva și ~ul (ZNN.), se zice despre un cheltuitor [comindă].

COMINDĂ (-ind) *vb. tr.* ① A face comindul, a îngriji de sufletul unui răposat: Nici am surori să mă cînte, Nioe frați să mă cominde (ss.) ¶ ② A îngriji de cele trebuincioase pentru comind ¶ ③ ~ A jertfi [lat. vulg. *commandare < comendare].

COMINDĂ = **COMIND**.

COMINDARE *sf.* ① Comind: să le spu... să se grijească de ~ (ss.) ¶ ② ~ Jertfă [comindă].

COMINDUIRE *sf.* ☞ ① Comandament ¶ ② ~ (a pieței), comandamentul pieței, comenduire.

○ **COMNE** *sf. Trans. (vic.) (dens.)* Bucătărie [ung. konyha].

COMOARĂ (*pl.-ori*) *sf.* ① Bani, avuții, scule ascunse în pământ și uitate: a găsi, a desgrapa o ~; (P) Cel-de-pe-~, diavolul ¶ ② Locul unde e ascunsă sau îngropată o comoară ¶ ③ *Pr. ext.* Grămadă de aur, de argint, de bogății, de lucruri prețioase ¶ ④ ~ Tot ce se socotește ca foarte prețios, foarte folositor: un nume cinstit e o ~ neprețuită (ZNN.); un prieten adevărat e o ~ fără preț ¶ ⑤ *pl.* Avuții, bogății: comoriile pământului ¶ ⑥ ☆ Comoara sau Comoara lui Iov, steaua Pollux din constelațiunea Gemenilor [vsl. komora].

* **COMOD** *adj.* ① Lesnicios, de o întrebuințare ușoară și plăcută: acest volaj în lift are avantajul de a fi și ~ și înclintător (a.-gh.); viață ~ă, traiu ~, viață plăcută și tencită; haină ~ă, care nu strînge, în care te poți mișca ușor ¶ ② Nu prea strașnic, slobod: morală ~ă [fr.].

* **COMODĂ** (*pl.-de*) *sf.* Scrin cu mai multe sertare, pentru rufe, pinzeturi, etc. [fr.].

* **COMODAT** *sbst.* ~i Împrumut gratuit care trebuie înapoiat în natură, la o epocă determinată [fr.].

* **COMODATAR** *sm.* ~i Cel ce a primit un comodat, un lucru împrumutat [fr.].

* **COMODITATE** *sf.* ① Înșușirea lucrului comod; înlesnire; tencă: aici... călătorul află aceeași ~ ca la o locanță de rîndul întîiului (sol.) ¶ ② Privată [fr.].

○ **COMORIȘTE** *sf. Olten.* Local unde s'a găsit sau unde se află îngropată o comoară.

† **COMORNIC**¹ *sm.* ~i Cel însărcinat să execute o hotărîre, o sentință dată, o judecată, etc. (la Poloni): pînă a merge ~ul crăesc cu cărțile (sr.-ur.) [pol.].

○ **COMORNIC**² *sn. Trans.* ~i Celarul stînei (sr.-cor.) [srb. k o m o r n i k].

COMOS *adj.* Cu coama lungă [cant.] (STAM.).

○ **COMOT** (*pl.-te*) *sn. Băn.* Jugul de la hamul calului [germ. K u m m e t].

* **COMOȚIUNE**, * **COMOȚIE** *sf.* ① Sguduire puternică: ~ la creier ¶ ② ~ electrică, sguduire mai mult sau mai puțin violentă ce simte cineva printr-o descărcare electrică ¶ ③ ~ Sdruncinare morală; ~ politică, turburări mari într-o țară [fr.].

○ **COMOVIȚĂ** *sf. Băn.* Tescovină: răchile de ~, rachiu de tescovină [srb. k o m o v i c a].

* **COMPACT** *1. adj.* Îndesat, des, strîns; (P) multîme ~ă; rămăseră amîndoi... în umbra ~ă a nopții (VLAH.).

2. **COMPACTE** *sf. pl.* ☞ Caractere tipografice cu trăsături groase, negre (☞ **TAB. XIII**) [fr. < lat.].

* **COMPANIE** *sf.* ① Adunare de persoane: o ~ numeroasă; în compania cui, alături de cineva, în tovarășia cui; doamnă, domnișoară de ~, persoană care, în schimbul unei retribuțiuni, ține tovarășie unei doamne, o însoțește în călătorie, îi face lec-tura, etc. ¶ ② Societate științifică sau literară ¶ ③ ~ Asociațiune, tovarășie de comercianți sau de industriști: ~ și compania (prescurtat ~ & Co.). ~ și tovarășul sau tovarășii săi; ~ de drum de fier ¶ ④ ~ Trupă de infanterie comandată de un căpitan [fr.].

* **COMPANION** *sm.*, **COMPANIOANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Tovarăș(ă), asociat(ă) ¶ ② Însoțitor [fr.].

* **COMPARA** (-par) *1. vb. tr.* ① A face o apropiere între două lucruri sau două persoane spre a vedea ce asemănare sau deosebire există între ele ¶ ② A asemăna, a pune, a socoti deopotrivă: îi com-para pe Achille cu un leu.

2. *vb. refl.* A se asemăna, a se pune alături, a face o comparațiune, o apropiere între sine și altul [fr.].

* **COMPARABIL** *adj.* Ce se poate compara ¶ ¶ **INCOMPARABIL** [fr.].

* **COMPARATIV** *1. adj.* ① Care arată o comparație, prin care se face o comparație între două lucruri sau două persoane ¶ ② ~ Grad ~, se zice despre forma adjectivului sau adverbului care exprimă o calitate mai ridicată, un grad superior noțiunii exprimate prin forma pozitivă.

2. (*pl.-ive*) *sn.* ~ Gradul comparativ al adjectivelor sau adverbelor.

3. *adv.* În mod comparativ, în comparație cu [lat.].

* **COMPARAȚIUNE**, * **COMPARAȚIE** *sf.* ① Fap-tul de a compara; alăturare, asemuire; în ~ cu, fă-tă de, în alăturare cu, comparat cu ¶ ② ~ Gradele de ~, pozitivul, comparativul și superlativul adjectivelor și adverbelor [lat.].

* **COMPĂREA**, * **COMPARE** (-par) *vb. intr.* ~i A se înfățișa înaintea unui tribunal sau unei judecă-torii [fr. c o m p a r a î t r e, ref. după a p a r c a].

* **COMPARIȚIUNE** *sf.* ~i Înfațișare înaintea unui tribunal sau a unei judecătoria [fr. c o m p a r u t i o n].

* **COMPARS** *sm.* ☞ Figurant într'un teatru, personaj mut, care n'are nimic de vorbit pe scenă [fr.].

* **COMPARTIMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Despărți-tură (într'un dulap, într-o cutie, etc.) ¶ ② ~ Des-părțitură într'un vagon de drum de fier: singur în ~ul friguros... îmi doresc un somn adînc (sr.-vn.) [fr.].

* **COMPAS** (*pl.-asuri*) *sn.* ① A Instrument compus din două brațe, legate printr-o axă, cu ajutorul căruia se descriu

Fig. 1402.
Compasuri.

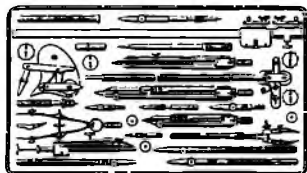

Fig. 1403.
Cutie de compasuri.

circonferețe sau se măsoară, pe planuri, distanța

de la un punct la altul ¶ ② Cutie în care sint așezate diferite compasuri și unelte de desenat ¶ ③ (Compas cu) balustru, compas cu care se trag cercuri foarte mici (1402, 1403, 1404) ¶ ④ ⑤ ~ de marină, busola întrebuintată în marină pentru determinarea direcțiunii (1405) [fr.].

Fig. 1404. Compas cu balustru.

Fig. 1405. Compas marin.

***COMPASIUNE** *sf.* Compătimire [fr.].
***COMPATIBIL** *adj.* ① Care se acordă, se potrivește cu: *mărinimla e ~ă cu justitia* ¶ ② Care poate fi exercitat în același timp cu alt-ceva (*vorb. de o slujbă, de o profesiune, etc.*) ¶ ¶ ③ **INCOMPATIBIL** [fr.].
***COMPATIBILITATE** *sf.* ① Acordul, potrivirea a două lucruri sau a două persoane ¶ ② Faptul de a fi compatibile între ele (*vorb. de două slujbe, de două profesii, etc.*) ¶ ¶ ③ **INCOMPATIBILITATE** [fr.].
COMPĂTIMI (-imesc) *vb. tr.* A-i fi milă, a avea milă de suferințele sau de nenorocirea cuiva [form. modernă din pătîm, după fr. *compatir*].
COMPĂTIMIRE *sf.* ① Faptul de a compătîmi ¶ ② Sentiment de milă, de adîncă mișcare sufletească pe care o pricinuește suferința sau nenorocirea altuia.

COMPĂTIMITOR *adj.* Care compătîmește ¶ ¶ ③ **NECOMPĂTIMITOR**.
***COMPATRIOT** *sm.*, ***COMPATRIOTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Care are aceeași patrie, care e din aceeași țară cu altul [fr.].

***COMPENDIU** (*pl.-ii*) *sn.* Prescurtare, expunere pe scurt, rezumat (al unei lucrări) [fr. < lat. med.].

***COMPENSA** (-sez) *vb. tr.* ① A face egală valoarea a două lucruri ¶ ② A despăgubi, a împlini o pagubă [fr.].

***COMPENSATOR** *adj.* ① Care compensează ¶ ② Pendul ~, pendul care îndreptează efectele variațiunii temperaturii asupra mer-sului unui ceasornic de perete (1406) [fr.].

***COMPENSAȚIUNE**, ***COMPENSAȚIE** *sf.* ① Faptul de a compensa ¶ ② Despăgubire [fr.].

***COMPETENT** *adj.* ① Care are dreptul, căderea de a judeca o pricină ¶ ② Preceput, destoinic, în stare să-și dea părerea asupra unui lucru: *am neapărată nevoie de avizul unui om ~ ca dumneata (SR.-VN.)* ¶ ¶ ③ **NECOMPETENT**, **INCOMPETENT** [fr.].

***COMPETENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Măsura puterii pe care o atribuie legea funcționarilor; dreptul ce are un tribunal, un judecător de a intra în cercetarea unei pricini ¶ ② Precepere, destoinicie de a judeca, de a-și da părerea despre un lucru ¶ ¶ ③ **NECOMPETENȚĂ**, **INCOMPETENȚĂ** [fr.].

***COMPETITOR**, ***COMPETITOR** *sm.* Acela care aspiră la același post, la aceeași demnitate după care umblă și altul sau alții [fr.].

***COMPETIȚIUNE** *sf.* Luptă între competitori, între concurenți [fr.].

***COMPILA** (-lez) *vb. tr.* A aduna de ici de colo, din diferite cărți, și a face o lucrare din aceste bucăți luate de la alții [fr.].

***COMPILATOR** *sm.* Cel ce compilează [fr.].

***COMPILEȚIUNE**, ***COMPILEȚIE** *sf.* ① Faptul de a compila ¶ ② Scriere alcătuită din bucăți, din fraze culese din diferite cărți [fr.].

***COMPLĂCE** (-ao) *vb. intr.* și *refl.* ① A face

pe voia cuiva spre a-i plăcea, a-i face pe plac ¶ ② A-și face o plăcere din ceva: *se complăcea foarte mult în asemenea convorbiri (A.-GH.)* [refăcut din fr. *complaire*].

③ **COMPLECT**... **COMPLET**...

***COMPLEMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Compliniture, ceea ce se adaugă sau trebuie adăugat la un lucru spre a-l întregi, spre a-l face complet ¶ ② A ~ul unui unghiu, ceea ce trebuie adăugat unui unghiu spre a face din el un unghiu drept ¶ ③ **Vorbă** ce se adaugă pe lângă alta spre a determina mai de aproape, spre a lămuri mai bine înțelesul celei dintîiu: ~ direct (*sau drept*), ~ indirect (*sau neaprest*), ~ circumstanțial (*de loc, de timp, de mod*) [fr.].

***COMPLEMENTAR** *adj.* Care slujește de complement, care servă să completeze, să întregască un lucru ¶ ① A Unghiu ~e, unghiuiri a căror sumă este un unghiu drept ¶ ② Colori ~e, colorii simple sau compuse a căror împreunare sau amestecare produce culoarea albă [fr.].

***COMPLET**, ③ **COMPLET** *1. adj.* ① Deplin, întreg, căruia nu-i lipsește nimic: *operele ~e ale unui autor, toate scrierile lui* ¶ ② Plin, unde toate locurile sunt ocupate: *vagonul e ~* ¶ ¶ ③ **NECOMPLET**.
2. *sn.* ④ (*mai adesea COMPLECT*). Bal popular, local de dans al clasei de jos [fr. < *lat.].

***COMPLEȚA**, ③ **COMPLEȚA** (-tez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) întregi, a (se) face complet [fr.].

***COMPLEȚAS** (*mai adesea COMPLEȚAS*) *sm.* X Soldat care face serviciul militar tot timpul prescris de lege, fără vre-o reducere: *erau compleȚași oel mai mult, sub arme de un an și mai bine (SAO.)* [c o m p l e c t].

***COMPLEȚIV** *adj.* Care servește de complement: *propozițiune ~ă* [fr.].

***COMPLEX** *1. adj.* ① Alcătuit din mai multe părți, din mai multe elemente deosebite: *cheștiune ~ă* ¶ ② **Frază** ~ă, care e alcătuită din mai multe fraze ¶ ③ Număr ~, număr compus din unități și din fracțiuni de unități deosebite, ca: *pămîntul se învîrtește împrejurul soarelui în 365 de zile, 5 ore, 48 de minute și 51 de secunde*.

2. *sbst.* ④ Complexitate ¶ ⑤ A Sistem de drepturi care se depind de trei parametri [fr.].

***COMPLEXITATE** *sf.* Însușirea lucrurilor complexe [fr.].

***COMPLEXIUNE**, ③ **COMPLEȚIUNE** *sf.* Înălțimea fizică, temperamentul, constituția unui corp: *un tînar mic de talie, de o compleȚiune delicată (A.-GH.)* [fr.].

***COMPLEZANT** *adj.* Îndatoritor; politicoș ¶ ¶ ③ **NECOMPLEZANT** [fr.].

***COMPLEZENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Silință de a fi pe placul cuiva ¶ ② Îndatoritor, plăcere, mulțumire ce facem altuia prin vorbele sau faptele noastre ¶ ¶ ③ **NECOMPLEZENTĂ** [fr.].

***COMPLICA** (-te) *vb. tr.* ① A forma un tot ale cărui părți sint greu de deosebit ¶ ② A încurca [fr.].

***COMPLICAȚIUNE**, ***COMPLICAȚIE** *sf.* ① Faptul de a complica ¶ ② Îngrămădire de lucruri, de fapte ce cu greu se pot despărți unele de altele ¶ ③ Încurcătură ¶ ④ Îvirea unei alte boale care îngreuiază vindecarea boalei dinainte [fr.].

***COMPLICE** *sm.* Pârtaș la o crimă sau la o faptă rea săvîrșită, cel vinovat împreună cu altul [fr.].

***COMPLICIȚATE** *sf.* Participare la un delict sau la o crimă [fr.].

***COMPLIMENT** *1. (pl.-te) sn.* ① Cuvinte de politeță, îndatoritoare sau lingușitoare, ce adresează cineva altuia spre a-i mărturisii respectul sau iubirea ce are pentru dînsul ¶ ② Felicitare (în versuri) adresată de copii părinților (de ziua nașterii, etc.) ¶ ③ *pl.* Salutări: *dă-i ~e din partea mea!* [fr.].

④ **COMPLIMENT** = **COMPLEMENT**.

***COMPLIMENTĂ** (-tez) *vb. tr.* A face complimente [fr.].

⑤ **COMPLIMENTAR** = **COMPLEMENTAR**.

***COMPLIMENTĂTOR** *sm.* Care face prea multe complimente [fr.].

***COMPLINI** (-inesc) *vb. tr.* A întregi, a împlini, a adăuga ce lipsește, a completa [refăcut din *implini*, după fr. *compléter*].

* **COMPLINIRE** *sf.* ① Faptul de a complini, întregire, împlinire, completare ② ③ ④ Complement.

* **COMPLŌT** (*pl.-oturi*) *sn.* Înțelegere tainică între mai multe persoane de a săvîrși o crimă sau un atentat politic: *urzeau ~uri și așteau revoltă* (NEGR.) [fr.].

* **COMPLŌTA** (-otez) *vb. tr.* A urzi un complot, a conspira: *avem de gînd să complotăm vre-o răscoală cu pașnicii locuitori ai Țărilor (ALK.)* [fr.].

* **COMPLŌTAȘ** *sm.* = **COMPLŌTIST**: *cunosc pe toți ~ii, căci sînt amicul lor* (ALECS.).

* **COMPLŌTIȘT** *sm.* Cel ce ia parte la un complot, care urzește un complot: *sînt... complotiști ascunși în costumuri de Țări (ALECS.).*

* **COMPONENT** 1. *adj.* ① Care face parte dintr'un lucru compus, din care e alcătuit ceva compus: *părți ~e* ② ③ *Forțe ~e*, forțele din care se compune rezultanta.

2. (*pl.-te*) *sn.* ④ Fie-care element care intră în tr'un corp compus.

3. **COMPONENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ⑤ Fie-care forță a unui sistem considerată în raport cu „rezultanta” [lat. refăcut după fr. *composante*].

* **COMPORȚĂ** (-port) 1. *vb. tr.* A îngădui, a face cu putință.

2. *vb. refl.* A se purta, a se conduce, a se afla, a fi [fr.].

* **COMPOST** (*pl.-turi*) *sn.* ① Amestec de tot felul de rămășițe nefolositoare (buruieni, frunziș de arbori, bălegar, găinaș de păsări, etc.) spălate de ploii ori putrezite pe loc, care se întrebuițează ca îngrășămint [fr.].

* **COMPŌT** (*pl.-oturi*) *sn.* ② Poame fierte cu zahăr: ~ de mere, de piersici [fr.].

* **COMPOTIERĂ** (*pl.-re*) *sf.* Farfurie mare și adîncă, vas în care se aduce compotul la masă [fr.].

* **COMPOZEE** = **COMPUSE** 3.

* **COMPOZIT** *adj.* și (*pl.-ite*) *sn.* ③ Ordin de arhitectură, în care coloanele au capitelul format din vulturile capitelului ionic, iar frunzele de acant din capitelul corintian (□) — **ORDIA** [fr.].

* **COMPOZITOR** *sm.* ④ Cel ce compune bucati sau opere muzicale ⑤ ⑥ Zetăr, culegător [fr.].

* **COMPOZIȚIUNE**, **COMPOZIȚIE** *sf.* ① Faptul de a compune, compunere; rezultatul acestei acțiuni ② ③ ④ Compunerea unei opere literare sau de muzică ⑤ ⑥ Temă, lucrare făcută de școlar asupra unui subiect dat ⑦ ⑧ ⑨ Zejire, culegere ⑩ ⑪ Unirea strînsă între două sau mai multe corpuri; amestec de două sau mai multe substanțe ⑫ ⑬ Preparațiune făcută pentru a imita aurul, argintul, pietrele prețioase, etc. [fr.].

* **COMPREHENSIBIL** *adj.* De înțeles, de priceput, ce se poate înțelege ④ ⑤ **INCOMPREHENSIBIL**, **NECOMPREHENSIBIL** [fr.].

* **COMPREHENSIBIL** *sf.* ① Înțelegere, pricepere ② ③ Facultatea, puterea de a înțelege ④ ⑤ Cunoștință întregă și desăvîrșită a unui lucru ⑥ ⑦ Totalitatea ideilor cuprinse sub un nume apelativ și generic [fr.].

* **COMPREHENSIV** *adj.* ① Care coprinde, îmbrățișează multe ② ③ Care are facultatea de a pricepe [fr.].

* **COMPRESĂ** (*pl.-se*) *sf.* ④ Bucată, fâșie de pînză (de obicei ȳdată și storsă) care se pune pe o parte bolnavă a corpului, pe o rană, etc. [fr.].

* **COMPRESIBIL** *adj.* ⑤ Care se poate comprima, care-și poate micșora volumul prin presiune: *lichidele sînt ~e* ⑥ ⑦ **NECOMPRESIBIL** [fr.].

* **COMPRESIBILITATE** *sf.* ⑧ Însușirea pe care o au corpurile de a-și micșora volumul prin presiune [fr.].

* **COMPRESIUNE** *sf.* ① Comprimare, strîngere, micșorare prin presiune ② ③ Mașină de ~, aparat cu care se comprimă aerul într'un vas ④ ⑤ Împiedecarea liberei manifestări a sentimentelor [fr.].

* **COMPRESIV** *adj.* ⑥ Care comprimă, care slujește să strîngă, să lege strîns: *banda ~* [fr.].

* **COMPRESOR** 1. *adj.* și *sm.* ⑦ (Instrument, aparat) care comprimă nervii, vinele, etc.

2. (*pl.-oare*) *sn.* ⑧ Mașină întrebuițată pentru a comprima gazele [fr.].

* **COMPRIMĂ** (-im) *vb. tr.* ① A strînge, a micșora volumul apăsînd cu putere ② ③ A împlie-deca, a opri de a lucra, de a se manifesta; a potoli [fr.].

* **COMPRIMABIL** *adj.* Care poate fi comprimat ④ ⑤ **NECOMPRIMABIL** [fr.].

* **COMPRIMĂȚ** 1. *adj.* ⑥ *p. COMPRIMĂȚ*: aer ~ ⑦ ⑧ Turtit: *frunze ~e*.

2. (*pl.-te*) *sn.* ⑨ Pastilă.

* **COMPROMIS** 1. *adj. p. COMPROMITE* ④ ⑤ **NECOMPROMIS**.

2. (*pl.-isuri*) *sn.* ① ② Act prin care mai multe persoane supun judecării unui arbitru neînțelegerea dintre ele ③ ④ Acord în urma unei transacțiuni: *ea a fost rezultatul unui ~ între cele șapte puteri mari ale Europei* (A.-GH.).

* **COMPROMITE** (-mit) 1. *vb. tr.* ① A pune în primejdie, a primejdi; a se expune la pagube: *ideile extreme compromit cauzele cele mai bune* (A.-GH.) ② A expune la neplăceri, la încurcături ③ A face să piardă reputația, autoritatea, etc.

2. *vb. refl.* A-și primejdi înșinea, a face ceva ce poate să-i aducă supărare, neplăceri [fr.].

* **COMPROMITĂȚOR** *adj. verb. COMPROMITE*. Care compromite, care poate să compromită ④ ⑤ **NECOMPROMITĂȚOR**.

* **COMPT**... = **CONT**...

* **COMPULSA** (-sez) *vb. tr.* A cerceta, a examina cărți, documente, condici, etc. [fr.].

* **COMPUNE** (-pun) 1. *vb. tr.* ① A face ceva prin punerea mai multor bucăți la un loc, a forma un lucru din mai multe părți, a alcătui ② ③ A zeji, a culege ④ ⑤ A face o lucrare literară sau artistică (o carte, versuri, o dramă, o operă muzicală, etc.) ⑥ ⑦ A face o compoziție ⑧ ⑨ A-și ~ fața, a căuta să arate serios, modest, etc., după împrejurări: *imi compuneam din oale o figură preocupată* (BR.-VN.) ⑩ ⑪ A înlocui mai multe forțe prin una singură care are același efect.

2. *vb. refl.* A fi compus, a se alcătui [lat.].

* **COMPUNERE** *sf.* ① Faptul de a compune ② ③ Compoziție.

* **COMPUS** *adj.* ④ *p. COMPUNE* ⑤

⑥ Alcătuit din mai multe părți ⑦ ⑧ ⑨ Corp ~, corp alcătuit din două sau mai multe corpuri simple ⑩ ⑪ Cuvînt ~, format din împreunarea a două sau mai multe cuvinte; timp ~, timp (de conjugare) format dintr'un auxiliar și din infinitivul sau participiul verbului; viitorul e un timp ~ în limba română; perfect ~ ⑫ ⑬ Frunză ~ă, frunză cu pețiolul ramificat în pețioluri mai mici și cu limbul îmbrucă-tăit în mai multe foliole sau foițe, cum e d. e. frunza de mazăre, de trifoi, de salcîm, etc. (□ 1407).

2. (*pl.-se*) *sn.* Tot, întreg alcătuit din mai multe părți.

3. **COMPUSE**, **COMPOZEE** *sf. pl.* ④

Mare familie de plante monopetale care cuprinde peste 10.000 de specii, a căror caracteristică e că florile sînt grupate într'un capitol înconjurat de un involucriu de bractee, cum sînt d. e. albastrelele, bănuții, păpădia, etc.

* **COMPUT** (*pl.-uturi*) *sn.* ⑤ Calculele făcute cu anumite elemente (indictionul, crugul soarelui, mîna anului, crugul lunii, numărul de aur, temelia, epacta, ciclurile pascale) pentru stabilirea unei date cronologice, și în spec. pentru lixarea sărbătorilor bisericești [fr.].

* **COMPUTIȘT** *sm.* ⑥ Cel ce face computuri [fr.].

* **COMUN** 1. *adj.* ① Ce aparține mai multora sau tuturor, de care se folosește toți sau mai mulți, de obște ② ③ **NECOMUN** ④ Care se petrece în societatea altora, împreună cu altul sau cu alții: *a duce viață ~ă*; *a face cauză ~ă*, a lucra de acord, în bună înțelegere cu altul sau cu alții ⑤ General, obștelesc, al tuturor: *interesul ~* ⑥ Obici-

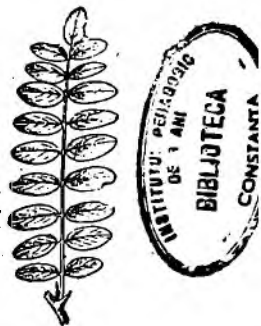
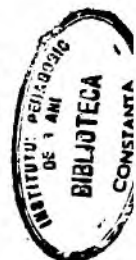

Fig. 1407.
Frunză compusă.

nuit; întrebuințat de toți: în graiul ~; sens ~, bun simț ¶ ② De rînd, ordinar, de puțină valoare; vulgar: trază ~ă; expresiune ~ă ¶ ③ Îmbelșugat, abundent, frecuent, răspîdit ¶ ④ De același fel, la fel: au trăsături ~e ¶ ⑤ Nume ~, care se aplică la toate lucrurile sau ființele de același fel ¶ ⑥ ± Divizor ~, număr care împarte exact două sau mai multe alte numere; numărator ~, acela care aparține mai multor fracțiuni; multiplu ~, număr care e divizibil prin mai multe numere date.

2. **IN COMUN** loc. adv. Laolaltă, împreună [fr.].

***COMUNĂ** (pl.-ne) sf. ① Diviziune teritorială administrată de un primar și de un consiliu municipal și alcătuită din unul sau mai multe sate sau cătune (~ rurală); ~ urbană, oraș, orașel ¶ ② Obște, toți locuitorii dintr-o comună ¶ ③ Municipalitatea din Paris în timpul Revoluției din 1789 ¶ ④ Guvernul revoluționar care stăpîni Parisul de la 18 Martie pînă la 24 Mai 1871 ¶ ⑤ Camera Comunelor, a doua Cameră a Parlamentului englez [fr.].

***COMUNAL** adj. ③ De comună, privitor la comună: consiliu ~ [fr.].

***COMUNICĂ** (-io) 1. vb. tr. ① A transmite: căldura pe care soarele o comunică pămîntului ¶ ② A da de știre, a împărtăși, a face cunoscut: ~ o știre.

2. vb. intr. ① A fi în relațiune cu cineva: nu putea să comunice cu nimeni altul decît cu oamenii din casă (n.-oh.) ¶ ② A fi în legătură, a da de sau în ceva, a se uni cu, a duce la: pirații se găseau într-o peșteră apropiată care comunica cu un turn părăsit (ALECS.) [fr.].

***COMUNICABIL** adj. ① Ce se poate comunica ¶ ② Ce poate fi pus în comunicație ¶¶ ③ **NECOMUNICABIL** [fr.].

***COMUNICANT** adj. ① Care comunică; care stabilește o comunicație ¶ ② Vase ~e, și de tuburi sau de vase care comunică între ele și în care lichidul dintr-un vas se ridică la același nivel în toate celelalte vase [1408] [fr.].

Fig. 1408.

Vase comunicante.

***COMUNICAT** (pl.-ate) sn. ① Informațiune oficială dată ziarelor de către guvern sau de o autoritate superioară ¶ ② In timp de război, buletin oficial care arată operațiile militare din ajun [germ. < fr. communiqué].

***COMUNICATIV** adj. ① Care se poate comunica ușor: risul, căscatul e ~ ¶ ② Cu inima deschisă, căruia-i place să-și desvăluie altuia gîndul, afacerile, etc.: e o fire ~ă ¶ ③ **NECOMUNICATIV** [fr.].

***COMUNICAȚIE** sbst. **COMUNICATIE** sf. ① Faptul de a comunica ¶ ② Înstiințare, incunoștințare ¶ ③ Legătură, raport, corespondență ¶ ④ Mijloc de a comunica, de a se duce de la un loc la altul: căi de ~ [fr.].

***COMUNISM** sbst. ③ Doctrină politică care cere să se înlocuiască proprietatea individuală prin proprietatea colectivă [fr.].

***COMUNIST** 1. sm. ③ Partizan al comunismului.

2. adj. De comunism, privitor la comunism: doctrinele ~e [fr.].

***COMUNITATE** sf. ① Posesiune în comun: ~ de sentimente, de glîndiri ¶ ② Societate de bunuri, de averi între soți ¶ ③ Societate de persoane care trăesc împreună avînd aceleași credințe, aceleași obiceiuri, sau care sînt supuse aceluiași reguli sau îndatoriri: ~ religioasă [fr. communauté].

***COMUTATIV** adj. ☆ Care nu schimbă valoarea prin schimbarea ordinii părților [fr.].

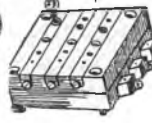
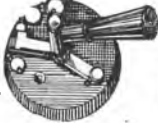

Fig. 1409. Comutatoare.

***COMUTAȚOR** (pl.-toare)

sn. A Mic aparat de fizică cu ajutorul căruia se poate deschide și închide un curent elec-

tric sau să i se schimbe direcțiunea [1409] [fr.].

***CON** (pl.-nuri) sn. ① A Suprafață geometrică descrisă de o dreaptă (numită „generatoare”) care trece printr-un punct fix (numit „virf” și se razimă pe o curbă (numită „directoare”) sau e tangentă la o suprafață ¶ ② A Corp geometric, de forma unei căpășini de zahăr, format prin învîrtirea unei triunghiuri dreptunghiuri în jurul uneia din laturile [1410]; ~ trunchiat, conul căruia-i lipsește partea su-

Fig. 1410. Conuri.

③ ~ de lumină, D. Con drept. — O. Con oblic. — T. Con trunchiat.

mănunchiul de raze de lumină care pleacă dintr-un punct luminos oare-care și cad pe o suprafață depărtînduse unele de altele ¶ ④ ~ de umbră, spațiul ocupat de umbră pe care o proiectează un corp, de obicei sferic; ~ul de umbră al pămîntului, umbră pe care o proiectează în spațiul pămîntului luminat de soare; cînd luna trece în această umbră, e eclipsă de lună ¶ ⑤ Cucuruzul de pin și al altor conifere ¶ ⑥ Un fel de scoică din mările tropicale [fr. cône].

CONAȘU adj. Roșu închis, vișiniu: culoare deschisă n'a mai purtat, decît acuma de cîrînd, barej ~ la cap (CAR.).

CONAC (pl.-ace) sn. ① Han, gazdă, casă unde se oprește un călător spre a petrece noaptea, spre a se odihni, spre a mîncă; popas: a tras la o mulere bătrînă și a rugat-o de ~ peste noapte (RET.) ¶ ② Cina și șederea unui călător la un han ¶ ③ Loc de popas pentru caii de poștă: stație de cai de poștă: aveau cai de poștă la toate ~ele (LET.) ¶ ④ Distanța între două stații de poștă: Incepu să gușe de se auzea cale de nu știu cîte ~e (ISP.) ¶ ⑤ Spațiu de timp între două mese ale țaranului; poporul împarte ziua în două conace sau popasuri, unul e la amiază, iar celălalt la asfințitul soarelui: m'a adus de multe ori cu vînat la ~ul de amiază (OOB.) ¶ ⑥ Reședința unui vizir sau unui pașă: Ismail-Pașa... îi făcea liber în ~ul său (n.-oh.) ¶ ⑦ Reședința unui ispravnic, a unei subprefecturi: casa proprietarului, ~ul subprefecturii, cazarma (VLAH.) ¶ ⑧ Casă boierească la o moșie, curtea boierească: toată ziua hoînăream pe la ~ele moșiei (VLAH.) ¶ ⑨ Locuința administratorului unei fabrici, unei întreprinderi afară din oraș sau din sat: dormim noaptea la un ~ de herăstras (VLAH.) [tc.].

CONACAR sm. ② Cel ce îngrijea de conacul, de popasul Domnului, al boierilor sau al demnitarilor cînd călătoreau prin țară ¶ ③ = COLĂCER.

CONACĂRIE, **CONACĂȘTE** sf. = COLĂCERIE: pe la ce școli a învățat de știe a spune... conacăriile pe la nunți? (CRG.).

○ **CONACĂȘ** sm. = COLĂCER.

○ **CONACĂȘIE** = CONACĂRIE.

† **CONACĂȘU** sm. Conacăr: au luat în robie un cărtăcir-maistru, adevărat ~ (N.-COST.) [tc.].

CONĂCER = COLĂCER.

CONĂCI (-ăces) 1. vb. tr. ① A găzdui, a da conac: pe undă mincună el noaptea, toți îi conăceau și-i găzduiau cu bucurie (ISP.).

2. vb. intr. ① A poposi, a se opri, spre a se odihni: undă conăcesc el, acolo scot oră-canele... și aștia focul (WP.) ¶ ② A mînea peste noapte, a trage în gazdă: ~am rămas să dorm aici, Nevînd să facă a Tiganul în tindă a ~ (PANN.).

***CONCĂ** (pl.-ci) sf. ① Gen de molușce marine, fără cap, numite și „venus” [1411] ¶ ② Scoică bivalvă a acestor animale ¶ ③ Cavitătea urechii în fundul căreia se află orgicul extern al conductului auditiv [fr. conque].

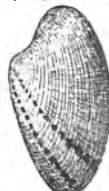

Fig. 1411. Concă.

***CONCAV** adj. Se zice despre o suprafață sfe-

rică adincită (☐ 1412): bolta cerească ni se pare ~ă; lentilă ~ă (☐ 1413); oglindă ~ă (☐ 1414) [fr.].

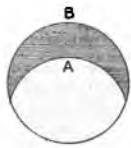

Fig. 1412.
A. Concav.
B. Convex.

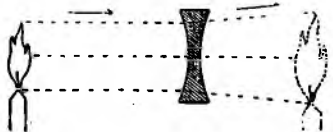

Fig. 1413.
Lentilă concavă.

***CONCAVITATE** sf. Adincătură, găvănătură, partea adincată, găvănătură a unei suprafețe, a unei linii, a unui corp [fr.].

***CONCEDE** (-ced) vb. tr. A încuviința, a acorda, a ceda un drept, un privilegiu [fr.].

***CONCEDIA** (-dlez) vb. tr. ① A da drumul, a îndepărta, a alunga din slujbă ② A porunci cuiva să se depărteze [fr. congédier].

***CONCEDIU** (pl.-zii) sm. Voie acordată unui funcționar de a lipsi cîtva timp de la slujbă ② X Voia obținută de un militar de a lipsi de la serviciu sau de a părăsi garnizoana un timp ce trece peste zece zile ③ Înștiințare făcută de un chirieș sau de un proprietar că nu mai ține sau nu mai dă casa cu chirie [fr. cong é, refăcut după concede].

***CONCENI** (-eneso) vb. tr. A nimici, a prăpădi: li spuse că a concenit pe vrăjmas și că se întoarce biruitor (isp.) [concenie].

***CONCENIE** sf. Nimicire, prăpădire; *Olten.:* bată-te concenia! bată-te norocul! (CIAUS.) [vsl. kon-tčani je].

***CONCENTRA** (-trez) 1. vb. tr. ① A strînge într'un centru, într'un punct: ~ căldura, razele solare; ②: a-și ~ toată dragostea asupra cuiva ③ A ținea închis, a reține ④ A scoate părțile apoase dintr'un lichid ⑤ X A aduna trupele în același loc ⑥ X A chema la o perioadă de instrucție.

2. vb. refl. ① A fi concentrat ② A-și aduna toată gîndirea asupra unui singur lucru [fr.].

***CONCENTRARE** sf. ① Faptul de a (se) concentra: ele cer, pe lângă talent, o ~... neturbată de alte preocupări (VLAH.) ② X Chemarea complectărilor sau rezerviștilor pentru o perioadă de instrucție.

***CONCENTRAT** adj. ① p. **CONCENTRA** ② NECONCENTRAT ③ Soluție ~ă, alcool ~, spirit ~, care conține cît mai puțină apă ④ Puls ~, ale cărui bătăi abia se simt ⑤ Om ~, închis, tainic, care nu spune altora ce gîndește sau nu îngăduie să-i ghicească cineva cele ce simte sau gîndește.

***CONCENTRIC** adj. Se zice despre circunferențe care au același centru (☐ 1415) [fr.].

***CONCEPE** (-cep) vb. tr. ① A rămînea însărcinată (verb. de o femeie), a zămislî ② A născoci, a plăzmuî, a închipui ③ A exprima în anumîți termeni, a formula [lat. concipere].

***CONCEPIST** = **CONCIPIST**.

***CONCEPT** (pl.-te) sn. ① X Idee, noțiune generală ② = **CIORNA** [fr.].

***CONCEPTĂCUL** (pl.-ule) sn. X Cavitățile unde se formează celulele reproducătoare la criptogame [fr.].

***CONCEPȚIUNE**, ***CONCEPȚIE** sf. ① Zămislire ② Facultatea sau felul de a înțelege, de a pricepe ceva ③ Idee, născocire, plăzmuire a minții ④ Înțeles, sens [fr.].

***CONCERT** (pl.-te) sn. ① Muzică artistică, cu program ales și execuție îngrijită, într'o sală publică: ~ vocal, instrumental, coral ② Localul unde se poate asculta această mu-

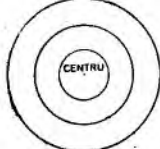

Fig. 1415. Cercuri concentrice.

zică ③ Pr. ext. Mai multe sunete sau glasuri ce se aud deodată ④ Acord, unire între mai multe persoane în vederea aceluiași scop ⑤ Înțelegere între mai multe guverne în vederea unei acțiuni politice comune: ~ul european [fr.].

***CONCERTA** (-tez) 1. vb. într. și tr. ① A da un concert; a repeta împreună o bucată de muzică spre a o putea cînta mai bine cînd va fi prilej ② A lua înțelegere, a se înțelege, a chibzui, a proiecta împreună.

2. vb. refl. A se înțelege, a se învoi, a se chibzui împreună cu mai mulți în vederea executării unui proiect [fr.].

***CONCERTANT** sm. Muzică = **CONCERTIST** [fr.].

***CONCERTINĂ** (pl.-ne) sf. Instrument de felul acordeonului, cu fețele laterale exagonale (☐ 1416) [it.].

***CONCERTIST** sm., **CONCERTISTA** (pl.-te) sf. Care dă un concert, care cîntă într'un concert [fr.].

***CONCESIE** = **CONCESIUNE**.

***CONCESIONAR** sm. Cel ce a obținut o concesiune: unul din ~ii oanelor de sare... ne invită... să-l înțovărașim la Bala-de-aramă (G.-GH.) [fr.].

***CONCESIUNE**, ***CONCESIE** sf. ① Acordarea unui privilegiu ② Cedarea unui drept ③ Renunțare la o opinie a sa, la o pretențiune în favoarea altuia [fr.].

***CONCETĂȚEAN** sm. Care e din același oraș, din aceeași patrie cu altul [ref. după fr. concitoyen].

***CONCHIDE** (-ia) vb. tr. ① A încheia, a isprăvi (o cuvîntare, etc.) ② A trage o concluziune, o urmare ③ A-și da părerea, a fi de părere a hotărî într'un fel [lat. concludere, refăcut după închide].

***CONCHILIE** sf. Scoică; coajă de scoică sau de melc (☐ 1417) [gr.].

***CONCHISTĂ** (-te) sf. ① Cucerire: slavismul își încerca conchista prin birocrație și prin armată (G.-GH.) ② Femeie ademenită prin cuvinte de dragoste: urmărit de bărbatul uneia din conchistele sale (G.-GH.) [it.].

***CONCILIC** adj. A Pe același cerc [fr.].

***CONCILIA** (-liez) 1. vb. tr. ① A pune de acord, a împăca, a învoi ② A arăta că nu e nici o nepotrivire (în ce privește părerile, sentimentele, etc.) ③ A câștiga, a dobindi, a-și atrage.

2. vb. refl. A se pune de acord, a se împăca, a se învoi [fr.].

***CONCILIABIL** adj. Care se poate concilia ① NECONCILIABIL [fr.].

***CONCILIABIL** (pl.-ule) sn. Întrunire secretă pentru a se consfățui, pentru a plănuî ceva rău; consfățuire [fr.].

***CONCILIANT** adj. Împăciunitor ① NECONCILIANT [fr.].

***CONCILIATOR**, **TOARE** adj. și sm. f. Care mijlocește o împăcare, împăciunitor [fr.].

***CONCILIU** (pl.-lii) sn. Sobor, adunare de episcopi spre a se sfățui cu privire la unele puncte de doctrină sau de disciplină religioasă ② ~ ecumenic, sobor, sinod la care luau parte episcopii catolici din toată lumea [fr.].

***CONCINĂ** (pl.-ni) sf. ① Un joc de cărți: vino de-ți ră partida de ~ (ALECS.) ② F Bătă-l concina! blestem ușor, mai mult ironic, bătă-l norocul! (comp. CONCENIE): o leșinat parpalecu, bătă-l concina! (ALECS.) [ngr. κοινοία < sl. k o n č i n a „sfîrșit”].

***CONCIPIST**, **CONTIPIST** sm. Scriitor(aș) într'o cancelarie, copist, cancelarist, cenușer (☐ 1418) [germ.].

CON-
CON

Fig. 1416.
Concertină.

Fig. 1417.
Conchilie.

Fig. 1418.
Concipist
(epoca fanariotă).

***CONCIS** *adj.* Scurt și cuprinzător [fr.].

***CONCISTĂ** = **CONCHISTĂ**.

○ **CONCIU** (*pl.-cluri*) *sn.* ○ *Olten. Tr.-Carp.* Cere de fier sau de lemn, lat de 3-4 cm. și cu diametrul atît de mare încît să poată intra prin el creștetul capului; e căptușit cu pinză și e purtat de femeile măritate ca un fel de cunună pe care se îngrămădește părul; capul se îmbrăodeste apoi cu o basma, cu un ștergar sau cu o maramă: *nevestele se*

Fig. 1419. Conciu.

piaptănă cu ~ și se îmbrăodesc cu ștergare lungi (VLAH.) ¶ ○ *Trans.* Niște coarne de sîrmă, căptușite cu lînă, pe care le poartă femeile pe cap și peste care se pune ceapsa (□ 1419) [ung. k o n t y].

○ **CONCIULEȚ** (*pl.-ete*) *sn. dim. CONCIU*.

***CONCIZIUNE**, ***CONCIZIE** *sf.* ○ Scurtime, înșuirea stilului de a arăta ideile pe scurt, în puține vorbe [fr.].

***CONCLAV** *sn.*, ***CONCLAVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* ○ A-dunare de cardinali pentru a alege un papă ¶ ○ Locul unde se adună cardinalii pentru alegerea papei [fr.].

***CONCLUDENT** *adj.* Care dovedește bine, în mod neîndoios [lat. c o n c l u d e n s].

***CONCLUZIUNE**, ***CONCLUZIE** *sf.* ○ Încheiere (a unei cuvîntări, a unei consfătuiri, etc.) ¶ ○ Urmare, consecință (a unui argument, a unui raționament) ¶ ○ *pl. r.* Rechizițiile, părerile ministerului public într-o pricină; cererile împlicinațiilor într-un proces [fr.].

***CONCLUZIV** *adj.* Prin care se arată o concluzie [fr.].

***CONCOMITANT**, ***CONCOMITENT** *adj.* Care se întîmplă în același timp [fr.].

***CONCOMITANȚĂ**, ***CONCOMITENȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* Existența în același timp a două sau mai multe lucruri [fr.].

***CONCOMITENT**... = **CONCOMITANT**...

***CONCORDA** (-oord) *vb. într.* A corespunde, a fi de acord, a conglă-sui, a se potrivi [fr.].

***CONCORDANT**

adj. ○ Care concordă, care se potrivește ¶ ○ *Straturi* ~, straturi geologice așezate paralel unele peste altele (□ 1420) [fr.].

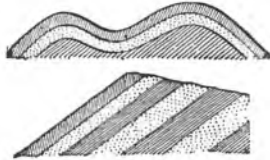

Fig. 1420.

Straturi concordante.

***CONCORDANȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* ○ Conglă-suire, conformitate, potrivire întocmai ¶ ○ Acordul între cuvinte ¶ ○ Carte care cuprinde toate cuvintele din Sfînta Scriptură, așezate în ordine alfabetică, cu indicarea locului unde se găsesc întrebuițate ¶ ○ ~ de stratificațiune, stratificațiune în care paturile geologice sînt așezate paralel unele peste altele [fr.].

***CONCORDAT** (*pl.-ate*) *sn.* ○ Tratat încheiat între papa și guvernul unei țări cu privire la afacerile religioase ¶ ○ Invoială făcută între un falit și creditorii săi, în urma căreia comerçantul conduce mai departe afacerea în condițiunile stabilite [fr.].

***CONCORDATAR** *adj.* ~ Se zice despre un falit care a obținut un concordat [fr.].

***CONCORDIE** *sf.* Bună înțelegere, uniune între persoane [lat.].

***CONCRET** *adj.* ○ Se zice despre un termen, care exprimă totdeauna subiectul și o calitate a lui: casă mare e un termen concret, pe cînd mărime e un termen abstract ¶ ○ ± Număr ~, număr însoțit și de termenul care exprimă felul unităților: expresiunea 10 cărți e un număr concret, pe cînd 10 (luat singur) e un număr abstract ¶ ○ ~ îngroșat, întărit, învîrtosat, solidificat [fr.].

***CONCRETIZĂ** (-izez) *vb. tr.* A da un caracter, un sens concret [fr. c o n c r e t e r].

***CONCRETIUNE** *sf.* ○ Învirtosare, solidifi-

care (a unui lichid) ¶ ○ Unire, stringere a mai multor părțicule într-un corp solid: ~ pietroasă, calcaroasă ¶ ○ Nume dat unor produse solidificate care se îngrămădesc în țesături, la încheieturi, în ficat, etc.: calculele sînt niște concrețiuni [fr.].

***CONCUBINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Țiitoare, femeie care trăiește cu un bărbat, fără a fi cununată cu el [fr.].

***CONCUBINAJ** (*pl.-aje*) *sn.* Traiul bărbatului cu femeia fără a fi căsătorit [fr.].

***CONCURA** (-urez) *vb. într.* ○ A lucra împreună, a coopera, a tinde către același scop ¶ ○ A se lua la întrecere, a intra în concurență spre a obține primul loc; a se prezenta împreună cu alții la un concurs ¶ ○ A face concurență [fr.].

***CONCURRENT** 1. *adj.* ○ Care face concurență ¶ ○ Care lucrează în vederea aceluiași scop; Ți to r e ~, forțe ale căror direcții trec toate printr-un același punct; A drepte ~e, care trec prin același punct.

2. **CONCURRENT** *sm.*, **CONCURRENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ○ Persoană care umblă să dobîndească același lucru pe care-l urmăresc și alții ¶ ○ Cel ce face concurență altor persoane care fac același negoț sau care au aceeași profesiune [fr.].

***CONCURENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ○ Pretențiunea pe care o au, silința ce-și dau mai multe persoane de a dobîndi același lucru ¶ ○ Întrecere, rivalitate între negustori, meseriași sau oameni de aceeași profesiune de a vinde mai mult sau mai efitin, de a face mai bine, etc. ¶ ○ Pînă la concurența de..., pînă la împlinirea, la atingerea, sumei de... [fr.].

***CONCURS** (*pl.-surî*) *sn.* ○ Concurență, cooperare, faptul de a concura: ~ul umezelii și al căldurii ¶ ○ Ajutor, sprijin: avea ordine să ceară ~ul autorităților locale (u.-gh.) ¶ ○ Coincidență, întîlnire: un ~ de împrejurări fatale îi făcuse să piardă mult timp (salc.) ¶ ○ Întrecere între concurenți pentru dobîndirea unui premiu, unui post, etc. [fr.].

***CONCUSIONAR** *sm.* Funcționar vinovat de concusiune [fr.].

***CONCUSIUNE** *sf.* Jaf în banii Statului; abuz comis de un funcționar care încasează în foloșul său bani ce s'ar cuveni Statului, matrapazile [fr.].

***CONDAC** (*pl.-ace*) *sn.* ○ Cîntare scurtă bisericască ce se recită zilnic în cinstea unui sfînt: ~ul umple sacul și tropearul hambarul (cre.) [vsl. < gr.].

***CONDAC** (*pl.-ace*) *sn.* ○ Miner de ferestrău ¶ ○ Stratul, patul pustii [tc.].

***CONDAMNĂ** (-damn) *vb. tr.* ○ A da cuiva, prin judecată, o pedeapsă pentru faptele sale, a osîndi ¶ A sili, a obliga: ~ pe cineva să tacă ¶ ○ A blama, a critica, a desaproba: ~ purtarea cuiva ¶ ○ ~ un bolnav, a declara că nu se mai poate vindeca ¶ ○ ~ o fereastră, o ușă, a le astupa, a le închide astfel încît să nu se mai deschidă [fr.].

***CONDAMNABIL** *adj.* Care merită a fi osîndit, de condamnat ¶ ○ **NECONDAMNABIL** [fr.].

***CONDAMNAT** (Ă) *adj. p.* (și *sm. f.*) **CONDAMNA**. ○ Osîndit ¶ ○ Bolnav ~, care nu se mai poate vindeca ¶ ○ Fereastră, ușă ~ă, astupată, închisă astfel încît să nu se mai poată deschide.

○ **CONDEIA** = **INCONDEIA**.

***CONDEIAȘ**, ○ **CONDEIȘ** (*pl.-șe*) *sn. dim. CONDEIU*.

***CONDEIU** (*pl.-eie*) *sn.* ○ Pană de scris: întîngînd... condeiu de pană de glăci în călimăriile de la brîu (u.-gh.); ~ de plumb, creion; ~ de platră, creion de ardezîe ¶ ○ P. Scris, scrisoare: are ~ citeț; a trece cu condeiu, a nu mai pomeni în scris, a lăsa afară: mai sînt țări și mai mărunte, care le trec cu condeiu, pentru zăbavă (m.-cost.) ¶ ○ Sumă de bani trecută într-o socoteală, într-o condică pentru o anumită cheltuială: răspundeți de... este vr'un ~ în cheituele afară din cale? (let.); a trage condeiu (sau condeie), a înșela (în-cărcînd o socoteală); a minți: cu steagurile de aia ai ări țî-a leșit bine; ai tras frumuseț condeiu (car.) ¶ ○ Bețișor de lemn cu care se înnelesc sprîncelele: chiar de n'ar avea sprîncelele trase ca din ~ (olvr.) ¶ ○ Bețișor de lemn cu un cioc de alamă, la unul din capete, cu ajutorul căruia se încondeiază ouăle de Paști (= **CHISITĂ**) ¶ ○ Mold. Par lung care, împreună

cu lopata, formează cirma plutei: plutași lasă condeiele din mîini și privesc pe dealuri, nepăsători (VLAM.) ¶
 ② *Mold.* Lemnul de care se împinge scrînciobul spre a se învîrți [gr. biz. *κονδύλιον*].

***CONDEMNĂ** = **CONDAMNĂ**.

***CONDENSA** (-sez) 1. *vb. tr.* ① Ț A strînge, a îndesa un corp astfel încît să ocupe mai puțin spațiu, a reduce la un volum mai mic, a face mai puțin dens (*vorb. în spec. de gaze, de aburi*): ~ aerul ¶ ② ③ A exprima în mai puține cuvinte, a prescurta: a-și ~ gîndirea.

2. *vb. refl.* ④ A se strînge, a se reduce la un volum mai mic (*vorb. de moleculele unui corp*) [fr.].

***CONDENSABILITATE** *sf.* Ț Starea, însușirea unui corp care poate fi condensat [fr.].

***CONDENSATOR** *sm.* și (*pl.-oare*) *sn.* ① Ț Aparat cu ajutorul căruia se condensează un gaz, o forță motrice, etc. ¶ ② Ț Aparat pentru a acumula electricitatea (1421): butelia de Leyda este un ~

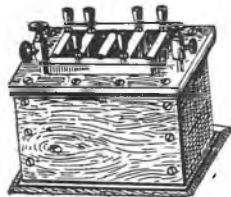

Fig. 1421.
Condensator.

Fig. 1422. Condensator
variabil.

electric; ~ variabil, condensator cu capacitate variabilă, întrebuințat în radiofonie (1422) ¶ ③ Ț Sistem de lentile care strînge razele luminoase [fr.].

***CONDESCENDENT** *adj.* Care are condescendență, care condescinde [fr.].

***CONDESCENDENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Faptul de a împlini cu bunăvoință cererea sau pretențiunile cuiva. *în spec.* a unui inferior, lăsînd de o parte orice mindrie sau autoritate [fr.].

***CONDESCINDE** (-cind) *vb. intr.* A împlini voința cuiva, a consimți să satisfacă pe cineva, renunțînd în parte la autoritatea sa sau la drepturile sale [fr.].

***CONDICĂ** (*pl.-ci*) *sf.* ① Registru, carte unde se înscriu diferite acte, socoteli, etc.: condica mănăstirii; a trece în ~ ¶ ② Ț Codice: Condica lui Ispilante [ngr.].

***CONDICAR** *sm.* Ț Scriitor într-o cancelarie care înscris diverse acte în c o n d i c e. care ținea condicile; registrator; arhivar: ~ul în picioare îl citea jăbile (L.-GH.).

***CONDICUȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.* CONDICĂ ¶ ② Cărtică de servitor prin care se constată identitatea purtătorului, locurile unde a slujit, etc.

***CONDIMENT** (*pl.-te*) *sn.* Ț Substanță care se amestecă în bucate spre a le da mai mult gust sau pentru a face digestiunea mai ușoară, ca sare, piperul, cimbrul, etc. [fr.].

***CONDISCIPOL** *sm.* Ț Conșcolar, tovarăș de studii, camarad de școală [fr.].

***CONDIȚIE** = **CONDIȚIUNE**.

***CONDIȚIONAL** 1. *adj.* ① Supra la oare-care condiții ¶ ② Ț Care arată o condiție: propozițiune ~ă.

2. *subst.* Ț Modul verbului care exprimă o acțiune supusă unei condiții (numit impropriu și optativ) Ex.: m'as plimba dacă n'ar ploua [fr.].

***CONDIȚIONAT** *adj.* Făcut după anumite condițiuni, într'un fel anumit; bine ~, care împlinește condițiile cerute, bine făcut, în bună stare ¶ ③ **NECONDIȚIONAT** [fr.].

***CONDIȚIUNE**, ***CONDIȚIE** *sf.* ① Rangul social, starea socială a unei persoane; de bună ~, de neam, de seamă, dintr-o stare mai bună ¶ ② Situațiune materială ¶ ③ Calitatea cerută, cerința ¶ ④ Obligațiunea, îndatorirea ce-și ia cineva sau care se impune cuiva printr'un contract, printr'un tratat, etc. [fr.].

***CONDOLEANȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Cuvinte prin care arătăm cuiva partea ce luăm, durerea ce simțim noi înșine la nenorocirea ce l-a lovit [fr.].

***CONDOR** *sm.* Ț Vultur mare din America de Sud, cu capul gol; e cea mai mare din păsările răpitoare (*Sarcophamphus gryphus*) (1423): Purtînd smaralza în frunte cît oul de ~ (ALECS.) [fr.].

***CONDOTIER** *sm.* Ț ① Odi-

nioară, în Italia, căpitan de soldați mercenari (1424).

¶ ② Astăzi: soldat aventurier [it.].

○ **CONDRA**

(-drez) *vb. refl.*

Mold. A se certa [condră]

○ **CONDRA**

(*pl.-re*) *sf. Mold.*

Geartă, sfadă,

neînțelegere

[contra].

Fig. 1423.
Condor.

Fig. 1424.
Condotier.

***CONDRAȚEL** *sm.* Ț Parazit (purice, păduche, etc.): Arapid, cît de curățî să fie, tot se găsește condrațel în capul lor (ISP.).

***CONDUCĂTOR**, -TOARE *adj.* și *sm. f.* ① Care conduce ¶ ② **NECONDUCĂTOR** ¶ ③ Ț Ț Ț Bun, rău ~ de căldură, de electricitate, se zice de un corp prin care străbate ușor căldura sau electricitatea.

***CONDUCE** (-duc) 1. *vb. tr.* ① A duce pe cineva undeva: a ~ copilii la plimbare ¶ ② A însoți, a petrece: l-am condus pînă la poartă ¶ ③ A mîna: ~ o trăsură ¶ ④ A clîrui: ~ o barcă ¶ ⑤ A avea priveghere peste ceva, a avea comanda, a fi căpetenia: ~ o oștire, un popor ¶ ⑥ A fi în capul unei afaceri, unei întreprinderi ¶ ⑦ ~ apa, a o face să curgă pe țevi, pe canale, etc. ¶ ⑧ A călăuzi: rațiunea îi conduce.

2. *vb. intr.* A duce la, a merge pînă la, a se îndrepta spre: acest drum conduce spre oraș.

3. *vb. refl.* A se purta [lat.].

***CONDUCȚ** (*pl.-te*) *sn.* ① Teavă, igheab, buran, urloiu, canal îngust pentru circularea unui lichid, unui gaz, etc. ¶ ② Ț ~ auditiv = **AUDITIV** [lat.].

***CONDUCTIBIL** *adj.* Ț Ț Care poate transmite căldura și electricitatea ¶ ③ **NECONDUCTIBIL** [fr.].

***CONDUCTIBILITATE** *sf.* Ț Ț Proprietate a corpurilor de a lăsa să treacă prin ele căldura sau electricitatea și de a le transmite corpurilor vecine ¶ ④ **NECONDUCTIBILITATE** [fr.].

***CONDUCTOR** *sm.* ① Conducător ¶ ② Ț Ț ~ de tren, de tramvai, de diligență, etc., slujbaş însărcinat cu serviciul pe lângă călătorii unui tren, unui tramvai, etc.: arăți tichetul ~ului care vine și ți-l timbrează cu cîteste (L.-GH.) ¶ ③ ~ de poduri și șosele, funcționar cu titluri inferioare inginerului, care supraveghează lucrările de șosele, etc. ¶ ④ Ț Ț Corp care transmite căldura sau electricitatea; ~ de paratrăsnet (sau de paratoner), lanțul de fire metalice sau varga de metal care pune paratonerul în comunicație cu pămîntul [fr.].

***CONDUȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Purtare (bună sau rea), felul de a se purta [fr.].

***CONDUR** *sm.* ① Ț Pantof fin, împodobit cu broderii de fir sau de mătase, purtat odinioară de femeile de la țară: pe fie-care noapte rupeau cîte o pereche de ~ de mătase albă, dănuind (ISP.) ¶ ② Ț **CONDURUL-DOAMNEI**, plantă acătătoare, originară din Peru, cultivată pentru florile ei mari, galbene-roșcate; numită și „călțunaș”, „lobidrag”, etc. (*Tropaeolum majus*) (1425): În polană mai vin în să elegante floricele, Unele 'n condurii-Doamnei și 'n rochiți de rîndunele (ALECS.) [c. k o n d u r a].

Fig. 1425.
Condurul-Doamnei.

***CONETABIL** *sm.* ✕ Odinioară, în Franța, primul ofițer militar al Coroanei, care avea comanda generală a armatelor [fr.].

† **CONET** *sbst.* ① ✕ Sîrșit ② ③ *Mold.* A face oulva ~ul, a-l da gata, a-i da lovitura de grație [vsl. kon'ic].

***CONEX** *adj.* Care are legătură, strins unit: atașeri ~e [fr.].

***CONEXITATE** *sf.* Raportul care există între două sau mai multe lucruri: atentatul în contra lui Vodă Bibescu nu avea nici o ~ cu partidul revoluționar (A.-G.) [fr.].

***CONEXIUNE** *sf.* Legătură între unele lucruri, unire [fr.].

***CONFECTIONA** (-onez) *vb. tr.* A face, a fabrica [fr.].

***CONFECTIONATOR** *sm.* ✕ Cel ce confecționează (în spec. haine în mare cantitate) [fr.].

***CONFECȚIUNE**, ***CONFECTIE** *sf.* ① Faptul de a confecționa ② ✕ Fabricare în cantități mari de obiecte, în spec. de haine care n'au fost comandate, care nu sînt făcute pe măsură ③ Obiectul însuși fabricat, în spec. haină gata, care n'a fost făcută după măsură [fr.].

***CONFEDERA** (-erez) *vb. tr. și refl.* ③ A (se) stringe, a (se) uni într-o confederațiune [fr.].

***CONFEDERAT** *sm.* ③ Care face parte dintr-o confederațiune [fr.].

***CONFEDERATIV** *adj.* ③ Care ține de o confederațiune, privitor la o confederațiune [fr.].

***CONFEDERAȚIUNE**, ***CONFEDERAȚIE** *sf.* ① ③ Unire a mai multor State care, conservîndu-și autonomia, au un guvern central pentru interese generale, care le reprezintă în străinătate, etc. ② ✕ Alianță temporară între mai multe State împotriva unui vrăjmaș comun [fr.].

***CONFERENȚĂ**, ***CONFERINȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① ✕ Discurs pronunțat în public asupra unui subiect științific, literar, etc. ② Convorbire, consfătuire între mai multe persoane pentru a regula o afacere importantă ③ ④ Întrunire de diplomați spre a se consfătuși asupra unei chestiuni politice ⑤ ⑥ Întrunire a profesorilor spre a se consfătuși asupra unor chestiuni privitoare la școală sau la școlari [fr.].

***CONFERENȚIAR** *sm.* ① ✕ Cel ce ține o conferință, un discurs ② ✕ Profesor la o școală superioară, la o universitate, care face cursuri speciale sau în legătură cu materia predată de profesorul titular al catedrei [fr.].

***CONFERI** (-fer) *1. vb. tr.* ① A da, a acorda, a hărăzi: ~ un titlu, o decorație, etc. ② A compara. *2. vb. intr.* A discuta, a se consfătuși, a se chibzui [fr.].

***CONFERINȚĂ** = **CONFERENȚĂ**.

***CONFESA** (-sez) *1. vb. tr.* A mărturisii.

2. vb. refl. ③ A se spovedi [fr.].

***CONFESIONAL** *1. adj.* ③ Privitor la confesiunea de credință.

2. (pl.-aluri) sn. Locul unde duhovnicul ascultă spovedania [fr.].

***CONFESIUNE** *sf.* ① ③ Mărturisire (în spec. a păcatelor), spovedanie ② ③ Declaraarea credinței religioase a cuiva; credință, religione ③ *pl.* Memoriile în care autorul mărturiște greșelile pe care le-a comis în viață, spovedanie a vieții, autobiografie sinceră [fr.].

***CONFESOR** *sm.* ③ Duhovnic [fr.].

***CONFETTI** *sf. pl.* Bucățele mitite de hîrtie colorată, de formă rotundă, cu care se bate lumea la baluri, etc. [fr. < it.].

† **CONFETURI** = **CONFETURI**.

***CONFIA** (-iez) *1. vb. tr.* A încredința, a încrede.

2. vb. refl. ① A se încrede ② A-și spune taina [fr.].

***CONFIDENT** *sm.* ① Om de încredere, credincios, persoană căreia i se încredințează gîndu-

rile cele mai ascunse, toate tainele, etc. ② ③ Personaj de teatru căruia eroul piesei îi încredințează toate tainele [fr.].

***CONFIDENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Destăinuirea, împărtășirea unui secret; în ~, în taină [fr.].

***CONFIDENȚIAL** *adj.* Care se face sau se zice în mod tainic, care nu trebuie destăinuit altuia: ordin ~; scrisoare ~ă ② ③ **NECONFIDENȚIAL** [fr.].

***CONFIENT** *adj.* Încredător [fr.].

***CONFIENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Încredere: se duce la un medic în care crede că poate să aibă ~ (A.-G.) [fr.].

***CONFIGURAȚIUNE**, ***CONFIGURAȚIE** *sf.* Forma exterioră a unui corp [fr.].

***CONFINII** *sf. pl.* ③ Hotare [fr. confins].

***CONFIRMA** (-firm) *vb. tr.* ① A statornici ② A întări, a ratifica ③ A adevăra, a dovedi pe deplin, a aduce dovezi sigure [fr.].

***CONFIRMARE**, ***CONFIRMAȚI(UN)E** *sf.* ① Faptul de a confirma; statornicire; întărire, ratificare, adevărire ② ③ Menținerea de către o curte superioară a unei judecări pronunțate de un tribunal inferior ④ ⑤ **NECONFIRMARE** ⑥ ⑦ Miruire, întărirea botezului de către episcop (la catolici) [fr.].

***CONFISCA** (-tisc) *vb. tr.* ① ③ A lua pe seama fiscoului, a Statului, averea cuiva pentru vre-o crimă sau călcare a legilor ② ③ A lua unui elev un lucru oprit în școală [fr.].

† **CONFISCARISI** (-isesc) *vb. tr.* = **CONFISCA**.

***CONFISCATI(UN)E**, ***CONFISCAȚIE** *sf.* Faptul de a confisca [fr.].

***CONFLAGRAȚIUNE**, ***CONFLAGRAȚIE** *sf.* ① Inflăcărare, aprindere generală: ~a unei planete ② ③ ✕ Revoluțiune mare ce pune în mișcare toate spiritele; războiul general: ~ europeană [fr.].

***CONFLICT** (*pl.-te*) *sn.* ① ✕ Ciocnire, lovire, luptă: ~ul între ostiri ② ③ Rivalitate între pasiuni sau interese contrarii ④ ⑤ Ceartă, luptă între două autorități judiciare sau administrative cu privire la competența lor, la dreptul pe care susține fie-care că-l are de a judeca o pricină [fr.].

***CONFLUENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.*

③ Locul unde se întîlnesc două riuri și se varsă unul într-alul [fr.].

***CONFOCAL** *adj.* ③ A Care are aceleași focare [fr.].

***CONFORM** *1. adj.* ③ La fel, asemenea, potrivit (cu), ce se potrivește (cu) ④ ⑤ **NECONFORM** ⑥ A Cu păstrarea unghiurilor: transformare ~ă.

2. adv. ③ Potrivit (cu) ④ ⑤ Întocmai [fr.].

***CONFORMA** (-mez) *1. vb. tr.* ① A potrivi, a face să fie potrivit, să fie asemenea.

2. vb. refl. ① A se face asemenea ② A se supune: ~ unui ordin ③ A se da după împrejurări, după vreme [fr.].

***CONFORMATOR** (*pl.-toare*)

sn. Aparat de care se servește fabricierii pentru a lua forma exactă a capului [fr.].

***CONFORMAȚIUNE**, ***CON-**

FORMATIE *sf.* ① Faptul de a (se) conforma, conformare ② ③ Felul, chipul cum e făcut, cum e conformat corpul sau organul la un om sau la un animal; vîștu de ~, defect fizic (d. e. o cocoasă, etc.) [fr.].

***CONFORMIST** *sn.* ③ Nume dat, în Anglia, celor ce se conformează prescripțiilor religiei dominante [fr.].

***CONFORMITATE** *sf.* Potrivire, asemănare între două sau mai multe lucruri; raportul între două lucruri conforme; în ~ cu, conform cu ④ ⑤ **NECONFORMITATE** [fr.].

***CONFORT** (*pl.-turi*) *sn.* Îlesnirile vieții materiale, bună-stare materială: duce lipsă de ~; casă cu ~ modern, casă construită după toate cerințele igienei și vieții moderne [fr.].

Fig. 1427.
Confluență.

Fig. 1426.
Confesional.

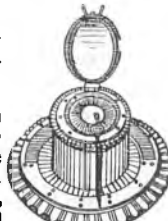

Fig. 1428.
Conformator.

***CONFORTABIL** *adj.* Care procură confort: locuință ~ă ¶ ¶ **CONFORTABIL** [fr.].

***CONFRAȚIE** *sm.* ① Fie-care din membrii aceleiași corp ¶ ② Fie-care din persoanele de aceeași profesie (în spec. despre medici și ziariști) [fr. *rate*, refăcut după fr. *confrairie*].

***CONFRATERNITATE** *sf.* Înfrățire, raporturi prietenești între membrii aceleiași corp [fr.].

***CONFRĂȚIE** *sf.* Asociațiune: o ~ care s'a întins ca o pecingine asupra Europei întregi (a.-gh.) [fr. *frăție*, refăcut după fr. *confrairie*].

***CONFRUNTA** (-frunt) *vb. tr.* ① A pune două sau mai multe persoane față în față spre a vedea dacă spusele lor se potrivesc ¶ ② A compara [fr.].

***CONFUNDA** (-tună) *1. vb. tr.* ① A amesteca de-a-valma ¶ ② A nu putea deosebi un lucru de altul, o persoană de alta, a lua unul drept altul ¶ ③ A lăsa rușinat, a da de rușine, a umili ¶ ④ A încurca, a turbura, a zăpăci, a ului ¶ ⑤ A uimi, a pricinui o mare uimire.

2. *vb. refl.* ① A se amesteca, a se contopi ¶ ② A se încurca; a se învălmăși; a se zăpăci, a se ului ¶ ③ A se ~ în seuz, în complimente, etc., a face prea multe scuze, etc. [fr.].

***CONFUZ** *adj.* ① Amestecat de-a-valma ¶ ② Nedeșluit, nelămurit, încurcat: sgomot ~; amintiri ~e ¶ ③ Rușinat ¶ ④ Uluit, uimit [fr.].

***CONFUZIUNE**, ***CONFUZIE** *sf.* ① Faptul de a confunda, confundare ¶ ② Amestec(are) de-a-valma, amestecătură ¶ ③ Rușinare, rușine, umilire ¶ ④ Încurcare, încurcătură, învălmășeală; uluială, zăpăceală ¶ ⑤ Uimire ¶ ⑥ Turburare, vălmășag, arababură [fr.].

***CONGEDIA**... = **CONCEDIA**...

***CONGELA** (-elez) *vb. tr.* ① A face să înghețe, a îngheța [fr.].

***CONGELATOR** (pl.-toare) *sn.* ① Aparat pentru a congela lichidele [fr.].

***CONGELAȚIUNE** *sf.* ① ② Înghețare, trecerea unui lichid la starea solidă sub influența frigului ¶ ③ Desorganizarea cărnurilor, țesăturilor organice prin îngheț [fr.].

***CONGENER** *adj.* De același gen sau de aceeași specie cu altă ființă [fr.].

***CONGENITAL** *adj.* ① Din naștere: se zice despre defectele corpului sau boalele cu care s'a născut cineva [fr.].

***CONGESTIE** = **CONGESTIUNE**.

***CONGESTIONA** (-onez) *1. vb. tr.* ① A produce o congestiune ¶ ② A îngrămădi prea multă lume într'un loc.

2. *vb. refl.* ① A i se sui singele (în cap, etc.) în urma unei congestiuni [fr.].

***CONGESTIONAT** *adj.* ① p. **CONGESTIONA** ¶ ② ③: dintr'o schimbare de puls în ~a noastră capitală (VLAH.).

***CONGESTIUNE**, ***CONGESTIE** *sf.* ① Îngrămădirea singelui în vasele unui organ [fr.].

***CONGLĂSUI** (-uesc) *vb. intr.* A fi de acord, a fi la fel; a se rosti unanim [g l a s, refăcut după germ. *übereinstimmen*].

***CONGLĂSUIRE** *sf.* ① Faptul de a conglăsi ¶ ② Unanimitate: propunerea pentru punctu se primește în ~ (NEGR.).

***CONGLOMERAT** (pl.-ate) *sn.* ① Îngrămădire de substanțe minerale deosebite, de pictriș, etc., legate între ele printr'un ciment (1429) [fr.].

***CONGLUTINA** (-inez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) lipi, a (se) încli [fr.].

***CONGREGAȚIUNE**, ***CONGREGAȚIE** *sf.* ① Adunare de călugări sau de preoți mirenii supuși la aceleași reguli, la același fel de viață ¶ ② Asociațiune religioasă [fr.].

***CONGRES** (pl.-ese) *sn.* ① Adunare de miniștri plenipotențieri spre a lua hotărâri asupra unor chestiuni de politică internațională ¶ ② ③ Corpurile legiuitoare (Camera și Senatul întrunit), în Statele-Unite ¶ ④ Adunare de învățați,

de oameni politici sau de partizani ai acelorași idei: ~ științific [fr.].

***CONGRESIST** *sm.* Membru al unui congres [fr.].

***CONGRUENT** *adj.* ① Două numere se zic ~e față de un al treilea, dacă diferența dintre primele două e divizibilă cu al treilea [fr.].

***CONGRUENȚĂ** *sf.* ① ± Relațiunea între două numere congruente ¶ ② A Sistem de drept care depinde de doi jarmetri [fr.].

***CONIAC** (pl.-acuri) *sn.* ② Un fel de rachiu preparat întru la Cognac (localitate în Franța), apoi imitat pretutindeni.

***CONIC** *1. adj.* A ① De forma unui con, lăguat ¶ ② Secțiune ~e, secțiunile făcute printr'un plan în conul de revoluție.

2. **CONICĂ** *sf.* Secțiune conică [fr.].

***CONICITATE** *sf.* Forma conică a unui obiect [fr.].

***CONIFER** *1. adj.* ① Care produce cucuruzi, ca bradul, pinul, etc.

2. **CONIFERE** *sf. pl.* Familie de planterășinoase ca bradul, moliftul, pinul, care ajung la o mare înălțime și ale căror fructe se numesc „cucuruzi” [fr.].

***CONIROSTRU** *1. adj.* ① Al cărui cioc e în formă de con, ca la vrabie, ciocirile, canar, etc.

2. **CONIROSTRE** *sf. pl.* Familie de păsări cu ciocul gros, de formă conică [fr.].

***CONIȚĂ** (pl.-te) *sf.* = **COCONIȚĂ**: la trei luni după moartea fetel, s'a dus și conita (GAL.).

***CONIVENT** *adj.* ① Care tind să se apropie de extremitate: petale ~e [fr.].

***CONIVENȚĂ** (pl.-te) *sf.* Complicitate (din slăbiciune sau rea voință, sau din cauza trecerii cu vederă a greșelii comise); a fi de ~ cu cineva, a fi înțeles cu cineva [fr.].

***CONJECTURĂ** (-urez) *vb. tr.* A judeca după o aparență, după o închipuire, după o probabilitate [fr.].

***CONJECTURĂ** (pl.-uri) *sf.* Judecată întemeiată pe aparențe, pe simple păreri sau închipuiri [fr.].

***CONJUGA** (-jug) *vb. tr.* A rosti sau a scrie în ordine gramaticală toate formele aceleiași verb [fr.].

***CONJUGAL** *adj.* Privitor la căsătorie, casnic: viață ~ă [fr.].

***CONJUGARE** *sf.* ① Faptul de a [conjugă] ¶ ② Totalitatea formelor pe care le poate avea un verb ¶ ③ Fie-care din clasele în care se grupează verbele după terminațiunea lor (în spec. la infinitiv sau la indicativul prezent) ¶ ④ Forma cea mai simplă de reproducere sexuală; constă în unirea a două celule care dau naștere astfel unei alte celule.

***CONJUGAT** *adj.* ①

part. **CONJUGA** ¶ ② Frunză ~ă,

frunză compusă ale cărei foliole sînt dispuse perechi perechi, de o parte și de alta a pețiolului (1430) ¶ ③ A ± Care corespund unul altuia în mod bine determinat: focare ~e; iperbole ~e.

***CONJUGAȚI(UN)E** *sf.* = **CONJUGARE**.

***CONJUNCTIV** *1. adj.* ①

① Care unește două vorbe sau două propozițiuni: „și”, „nici” sînt particule ~e ¶ ② Locuțiune ~ă, conjuncțiune formată din mai multe cuvinte, cum d. e. ca să, pentru ca, etc. ¶ ③ Pronume ~, pronumele relativ ¶ ④ Modul ~, subjonctivul.

2. (pl.-ive) *sn.* Modul subjonctiv [fr.].

***CONJUNCTIVĂ** (pl.-ve) *sf.* ①

Membrană mucoasă care unește globul ochiului cu pleoapele (1431) [fr.].

***CONJUNCTIVITĂ** (pl.-te) *sf.* ① Inflamațiunea conjunctivei [fr.].

Fig. 1429.
Conglomerat.

Fig. 1430.
Frunze conjugate.

Fig. 1431.
Conjunctivă.

***CONJUNCTURĂ** (pl.-uri) *sf.* ① Prilej ② în-
tîlnire de împrejurări [fr.].

***CONJUNCȚIUNE**, ***CONJUNCȚIE** *sf.* ① *av* Vorbă
invariabilă care unește între ele două cuvinte
care îndeplinesc aceeași funcțiune în propoziți-
une, două părți ale unei fraze sau două propoziți-
uni dintr-o frază ② ☆ Pozițiunea a două
corpuri cerești care se găsesc pe aceeași linie
dreaptă cu centrul pămîntului [fr.].

***CONJURĂ** (-jur) 1. *vb. tr. și intr.* ① A
complota, a conspira, a neli împotriva Statului,
a Suveranului ② A gonî duhurile rele ③ A
alunga, a îndepărta o primejdie, o nenorocire
care amenință, etc.: și ca să conjur pîza rea... aruncam
în mare, din timp în timp, cîte trei gologani (A.-OH.) ④ A
ruga cu stăruință.

2. *vb. refl.* A se lega, a se uni împotriva cuiva
[fr.].

***CONJURAT** *adj. și sm.* ① Care ia parte la
un complot împotriva Statului, a suveranului,
etc. [fr.].

***CONJURATOR** *sm.* ① Cel ce formează
sau conduce o conjurațiune, un complot ② Vră-
jitor, fermecător, solomonar [fr.].

***CONJURAȚIUNE**, ***CONJURAȚIE** *sf.* ① Com-
plot urzit împotriva guvernului sau a suve-
ranului ② Ceremonie religioasă sau magică,
rugăciune sau descîntec pentru alungarea duhu-
rilor rele ③ *pl.* Rugăminti stăruitoare [fr.].

***CONLOCUI** (-uesc) *vb. intr.* A locui împreună
(A.-OH.) [locui, refăcut după fr. cohabiter].

***CONLUCRA** (-orez) *vb. intr.* A lucra împreună
cu altul, a colabora [lucra, refăcut după fr.
collaborer].

○ **CONOCAR...** = COLĂCER...

CONOCIȘTERITĂ = CONOPIȘTERITĂ.

***CONOID** (pl.-de) *sn.* r. Suprafață născută
de o dreaptă care se mișcă
peralel cu un plan fix, se
razimă pe o dreaptă și e
supusă la o a treia condiție
[fr.].

Fig. 1432. Conopidă.

***CONOPIDĂ** (pl.-de) *sf.*

☆ ① Plantă culinară, un
soi de varză al cărei cotor
se termină printr-un mă-
nunchiu de flori albe, dese
și virtuose, e și singura
parte comestibilă (= *Trans.*
„carfiol”) (*Brassica ole-*
racea botrytis) (1432) ② **BURETELE** ~

BURETE ③ [ngr.].

***CONOPIȘTERITĂ**,

CONOPIȘNITĂ, ***CONOPIȘTE-**

RITĂ (pl.-te) *sf.* ☆ Insectă

care trăiește sub pămînt,
prin gunoale și mai ales
prin grădini, unde aduce
mari stricăciuni (*Gryllo-*
talpa vulgaris) (1433)
[comp. blg. k o n o p i ș -
t i c a; forme (eu) o o n a
chifterită, etc. sînt refăcute
prin etim. pop; comp. și
blg. k u k o n o ș t e k ŭ].

Fig. 1433. Conopișterită.

***CONOSAMENT** (pl.-te) *sn.* = Act prin care
se constată încărcarea mărfurilor pe un vapor și
condițiunile de transport [fr. conaissance-
ment].

○ **CONOVĂT** *subst.* Frînghie de care se leagă caii
în bivnac [rut. k o n o v a z i j].

***CONRUPE** = CORUPE.

***CONSACRĂ** (-sacru) 1. *vb. tr.* ① A închina
lui Dumnezeu, unei divinități; a tirnosi (o biserică)
② A destina în întregime: a-și ~ viața muncii ③
A face sacru, venerabil ④ A sancționa, a
consfinți.

2. *vb. refl.* ① A-și închina viața divinității ②
A se destina în întregime: a se ~ științei [fr.].

***CONSACRAT** *adj. p.* **CONSACRĂ** ① **NECON-**
SACRAT ② A închinat divinității ③ Destinat
④ Primit, autorizat ⑤ Consfințit, sancționat.

***CONSANGUIN** = CONȘINGEAN.

***CONSCIENT** = CONȘTIENT.

***CONSCRIPTIUNE**, ***CONSCRIPTIE** *sf.* ☆ In-
scrierea anuală a tinerilor cari au împlinit vîrsta
de 20 de ani și pe cari legea îi chiamă să-și facă
serviciul militar; recrutare [fr.].

***CONSCRIS** 1. *sm.* ☆ Soldat chemat de curînd
să-și facă serviciul militar; recrut.

2. *adj.* △ Părinții conscriși, senatorii (în Roma
veche) [fr. conscrit, refăcut după scris].

○ **CONSECINTE** = CONȘEQUENT.

***CONSECINȚĂ** = CONȘEQUENȚĂ.

***CONȘEQUENT** 1. *adj.* ① Care lucrează sau
judecă potrivit cu principile sale, ale cărui fapte
sau spuse se potrivesc cu cele săvîrșite sau spuse
mai înainte ② **NECONȘEQUENT**, **INCONȘEQUENT** ③
☆ Propozițiune ~ă, propozițiune care se deduce din
alta, numită „antecedentă”.

2. **CONȘEQUENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① ☆ Propozițiune
conșequentă ② ± Al doilea termen al unui rap-
port aritmetic ③ Al doilea din termenii unui
raport gramatical [fr.].

***CONȘEQUENȚĂ**, ***CONȘEQUINȚĂ** (pl.-te) *sf.* ①
Urmare, ceea ce urmează din cele zise sau făcute
mai înainte; în ~, prin urmare ② **NECONȘEQUENȚĂ**,
INCONȘEQUENȚĂ ③ Însemnătate, importanță: e
un om, un lucru rău ~ [fr.].

***CONȘEQUITIV** *adj. și adv.* Care urmează unul
după altul, de-a rîndul, pe rînd, în șir: două zile ~
④ **NECONȘEQUITIV** [fr.].

***CONȘEMN** (pl.-ne) *sn.* ☆ Toate îndatoririle
pe care trebuie să le respecte o santinelă sau un
șef de post [fr. consigner, refăcut după semn].

***CONȘEMNĂ** (-nez) *vb. tr.* ① A depune, a de-
pozita, a da în păstrare cuiva o sumă de bani, mărfuri,
etc., cu condițiunea de a le înapoia la cerere
sau a le da apoi unei alte persoane ② A însemna,
a trece într-un raport: instrucțiunile pe care le aducea
erau conșemnate în portofoliul său (A.-OH.) ③ A opri
de a ieși din cazarmă: ~ trupele [fr. consigner, refăcut
după semn].

***CONȘEMNĂȚIUNE**, ***CONȘEMNĂȚIE** *sf.* ① Fap-
tul de a conșemna ② Depozitarea, darea în pă-
strare, a unei sume de bani, a unor mărfuri, etc., cu
condițiunea de a se înapoia la cerere sau a se
preda unei alte persoane: Casa de depuneri și conșem-
nățiuni [fr. consignation, refăcut după con-
semnal].

***CONȘENS** (pl.-suri) *sn.* Împărtaşirea acelo-
rași ideii, adeziune, consimțire [fr.].

***CONȘERVĂ** (-serv) 1. *vb. tr.* A păstra în bună
stare, curat, neatins.

2. *vb. refl.* ① A se păstra ② A-și păstra sănă-
tatea [fr.].

***CONȘERVĂ** (pl.-ve) *sf.* ① X Ori-ce substanță
alimentară păstrată într-o cutie de tinichea sau
într'un alt vas bine astupat: ~ de legume, de carne ②
X Dulceață virtuoasă făcută din zahăr și o sub-
stanță vegetală ③ *pl.* Ochelari colorați spre a feri
ochii de prea multă lumină [fr.].

***CONȘERVATOR** 1. *adj.* Care conșervă, pă-
strător; partid ~, care se silește să păstreze neatinse
vechile instituțiuni.

2. *sm.* ① Funcționar însărcinat cu supraveghe-
rea unei instituțiuni: ~ al muzeului, al bibliotecii,
etc. ② A Membru al partidului conservator.

3. *sn.* = **CONȘERVATORIU** [fr.].

***CONȘERVATORIU** (pl.-orii) *sn.* ① Sta-
bilitămint de instrucțiune publică, destinat în spec.
învățămîntului muzicii, declamațiunii, etc. [fr.].

***CONȘERVAȚIUNE**, ***CONȘERVAȚIE** *sf.* Păstrare,
ținere în bună stare; păstrarea sănătății, a vieții [fr.].

***CONȘFĂȚUI** (-uesc) *vb. refl.* A se sfătui îm-
preună cu altul sau cu alții [con + sfătui].

***CONȘFINȚI** (-țesc) *vb. tr.* A consacra [con +
sfînti, refăcut după fr. consacrer].

***CONȘIDERA** (-der) 1. *vb. tr.* ① A privi cu
luare aminte, a cerceta cu băgare de seamă ② A
ținea seamă, a lua în seamă, a avea în vedere ③
A socoti ④ A cinști, a stima.

2. *vb. refl.* A se socoti [fr.].

***CONȘIDERABIL** *adj.* ① Însemnat (ca număr

ca mărime, etc.), foarte mare: o sumă ~ 4 ¶ Vrednic de luat în seamă, demn de considerațiune, mai de seamă, puternic: mulți din boleri, și din cei mai ~ 1, lăceau parte din Eterle (u.-gh.) [fr.].

***CONSIDERANT** (pl.-te) *sn.* r. Motivul, te-me-iul care precedă dispozitivul unei legi, unei hotărâri judecătorești, etc. [fr.].

***CONSIDERAT** *adj. p.* **CONSIDERA** ¶ ¶ **NE-CONSIDERAT** ¶ ¶ Privit; luat în seamă ¶ ¶ Stimat, bine văzut, care se bucură de stima publică.

***CONSIDERAȚIUNE**, ***CONSIDERAȚIE** *sf.* ① Faptul de a considera ¶ ② Cercetare cu băgare de seamă ¶ ③ Luare în seamă; a lua în ~, a lua în seamă, a avea în vedere ¶ ④ Cinstire, respect ce se poartă altuia, ce se arată față de altul ¶ ⑤ Motiv ¶ ⑥ *pl.* Băgări de seamă, reflecții, priviri [fr.].

***CONSIDERENT** = **CONSIDERANT**.

***CONSIGNA**... = **CONSEMNĂ**...

***CONSILIA** (-liez) *vb. tr.* A sfătui, a da sfat(uri), a povățui [lat.].

***CONSILIER** *sm.* ① Sfătuitor, povătuitor; ~ al tronului, sfetnic, ministru ¶ ② Membru al unui consiliu: ~ comunal ¶ ③ r. Nume dat membrilor Curții de Casație, Curții de conturi și Curților de apel [fr. conseilier, refăcut după consiliu].

***CONSILIU** (pl.-iii) *sn.* ① Sfat, povăț, îndemn: a da, a cere un ~ ¶ ② r. Sfătuitor, persoană care sfătuiește, avocat; ~ judiciar, persoană hotărâtă de justiție fără învoirea căreia un om declarat incapabil (risipitor sau slab de minte) nu poate dispune de averea sa ¶ ③ Adunare care deliberază asupra afacerilor publice sau private: ~ de ministri ¶ ④ ~ de administrație, persoanele alese de o societate, spre a conduce afacerile, spre a administra averea, etc. ¶ ⑤ ~ comunal sau municipal, adunare aleasă dintre locuitorii spre a se ocupa de interesele unei comune ¶ ⑥ ~ de disciplină, un fel de tribunal instituit pentru a menține disciplina într-un corp ¶ ⑦ ~ general al Instrucțiunii (publice), adunare compusă din reprezentanți ai tuturor gradelor de învățământ care se convoacă în fie-care an spre a discuta împreună chestiunile privitoare la instrucțiunea publică ¶ ⑧ ~ județean, adunare electivă care, împreună cu prefectul, discută și ia hotărâri cu privire la interesele județului ¶ ⑨ ~ permanent, adunare compusă din 3 membri ai învățământului care funcționează în permanență pe lângă ministerul instrucțiunii, și care se ocupă cu diferite chestiuni privitoare la învățământ ¶ ⑩ ~ de război, tribunal care exercită justiția militară; ~ de recrutare, ~ de rezerve, comisiuni care examinează pe recruți și repartizează pe cei buni pentru serviciul militar după aptitudinile lor, sau îi dispensează de obligațiunile militare ¶ ⑪ ~ de familie, adunare de rude care deliberază, în prezența unui judecător, cu privire la interesele unui orfan minor, unui absent sau unei persoane interzise ¶ ⑫ Sedința unui consiliu: ~ul a ținut două ceasuri ¶ ⑬ Locul unde se țin consiliile [lat. consilium + fr. conseil].

***CONSIMȚI** (-simt) *vb. tr.* și *intr.* ① A se învoi, a primi ¶ ② A încuviința, a da voie [con + simt], după fr. consenti].

***CONSIMȚIMINT** (pl.-minte) *sn.* ① Faptul de a consimți ¶ ② Învoire, voie, încuviințare ¶ ③ Înțelegere deplină în ce privește părerile [fr. consentement, refăcut după consimțit].

***CONSISTA** (-sist) *vb. intr.* A consta, a se compune, a fi alcătuit (din) [fr.].

***CONSISTENT** *adj.* Care are consistență; virtuos, tare; ② temeinic ¶ ¶ **NECONSISTENT** [fr.].

***CONSISTENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Starea unui fluid care se întărește, se îngroașă, se închiagă, devine aproape solid ¶ ② Stabilitate, statornicie, tărie ¶ ③ Rezistența ce opune un corp când se silște cineva să-l fărâme [fr.].

***CONSISTORIAL** *adj.* Privitor la un consistoriu [fr.].

***CONSISTORIU** (pl.-orii) *sn.* ① Adunare de cardinali prezidată de papa; locul unde se ține această adunare ¶ ② Adunare a miniștrilor protestanți, a rabinilor [fr.].

***CONSINGEAN** *adj.* și *sm.* r. Înrușinat din partea tatălui [lat. consanguineus, modificat după singe].

***CONSOANĂ** (pl.-ne) *sf.* Consonantă [fr.].

***CONSOARTĂ** (pl.-te) *sf.* Soție [lat. consors].

***CONSOLĂ** (-olez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) mîngia, a alina durerea sau întristarea cuiva [fr.].

***CONSOLĂ** (pl.-le) *sf.* ① Sprin-jin de lemn, de piatră, etc., orna-mentat, pe care se realizează balcon, o cornișă, etc. (1434) ¶ ② Mo-bilă de lux, un fel de mesecioară sau policoară, care se realizează de un zid și pe care se pun vase, busturi, etc. [fr.].

***CONSOLABIL** *adj.* Care poate fi mîngiat ¶ ¶ **INCONSOLABIL**, **NECONSOLABIL** [fr.].

***CONSOLATOR**, -TOARE *adj.* și *sm.* f. Mîngietor, alinaător [fr.].

***CONSOLAȚIUNE**, ***CONSOLAȚIE** *sf.* ① Mîngiere, alinare a întristării ¶ ② Cuvinte de mîngiere ¶ ③ Lucrul sau persoana care mîngie ¶ ④ Subiect de mulțumire sufletească [fr.].

***CONSOLIDA** (-idez) *l. vb. tr.* ① A întări, a face solid; ② ~ un guvern ¶ ③ A hotărî fondurile trebuincioase pentru plata unei datorii publice ¶ ④ ~ A transforma un împrumut exigibil la o dată apropiată în altul cu termen lung. 2. *vb. refl.* A se întări, a deveni solid; a se întrema [fr.].

***CONSONANT** *adj.* Interval ~, care produce o consonanță [fr.].

***CONSONANȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Sunet al alfa-betului care nu se poate rosti decît sprijinindu-l de o vocală ¶ ② Semnul scris, litera cu care se reprezintă acest sunet; în limba română sînt 19 con-sonante: b, c, d, f, g, h, j, l, m, n, p, r, s, t, v, x, și z (afară de cele 3 consonante străine: k, q și w) [lat. consonans].

***CONSONANTISM** (pl.-me) *sn.* Totalitatea consonanțelor și regulile privitoare la schimbările lor [fr.].

***CONSONANȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Acordul a două sunete auzite deodată, și a căror unire e plăcută auzului ¶ ② Uniformitatea sunetului în terminațiunea cuvintelor [fr.].

***CONȘOȚI** *sm. pl.* Tovarăși; cointeresați într-o afacere [fr.].

***CONȘOȚIU** (pl.-ții) *sn.* Sindicat, tovară-șie de bancheri [germ. > lat.].

***CONȘPECT** (pl.-te) *sn.* Privire generală (asupra unei științe, unei literaturi, etc.) [lat.].

***CONȘPIRA** (-ir) *l. vb. intr.* ① A se uni într-un scop bun sau rău ¶ ② A unelti, a urzi un complot împotriva Statului sau a unei persoane publice ¶ ③ A ținde la același scop: totuși conșpiră la distrugerea țării noastre.

2. *vb. tr.* A unelti în taină, a pregăti în secret: ~ ruinarea omului [fr.].

***CONȘPIRĂTOR** *sm.*, ***CONȘPIRĂTOARE** *sf.* Care conșpiră, uneltitor [fr.].

***CONȘPIRAȚIUNE**, ***CONȘPIRAȚIE** *sf.* ① Complot urzit împotriva Statului; ② s'a urzit o ~ împotriva acestui om ¶ ③ Înțelegere tainică în vederea aceluiași scop [fr.].

***CONȘTA** (-stau) *vb. intr.* A se compune, a se alcătui din, a consta [lat.].

***CONSTANT** *l. adj.* ① Statornic, stăruitor ¶ ② Neschimbat, care e totdeauna același ¶ ③ + Cantitate ~ă, se numește, într-o expresiune mate-matică, cantitatea care rămîne aceeași în raport cu altele care variază ¶ ¶ **NECONSTANT**.

2. **CONSTANȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① + Cantitate con-stantă ¶ ② ☆ Dată numerică fixă, în genere experimentală, cu privire la un instrument sau la un fenomen [fr.].

***CONSTANȚĂ** (pl.-te) *sf.* Statornicie, stăruință ¶ ② Tărie sufletească ¶ ¶ **INCONSTANȚĂ** [fr.].

***CONSTATA** (-stat) *vb. tr.* ① A dovedi, a ade-

Fig. 1434. Consolă.

veri, a arăta cu dovezi sigure, în mod neîndoios, că un lucru e adevărat, a stabili adevărul asupra unui fapt ¶ ③ A consemna, a trece într'un act [fr.].

2. CONSTITUANTĂ (pl.-te) sf. ☞ Adunare constituantă [fr.]. |

① **CONSTITUȚIUNE**, **CONSTITUTIE** *s.f.* ① ② Legea fundamentală a unui Stat care hotărășe forma guvernului precum și drepturile și datoriile politice ale cetățenilor ③ ④ Alcătuirea unui corp, felul cum e alcătuit un corp din mai multe părți: ~a apelor, aerului, globului, etc. ⑤ ⑥ Alcătuirea

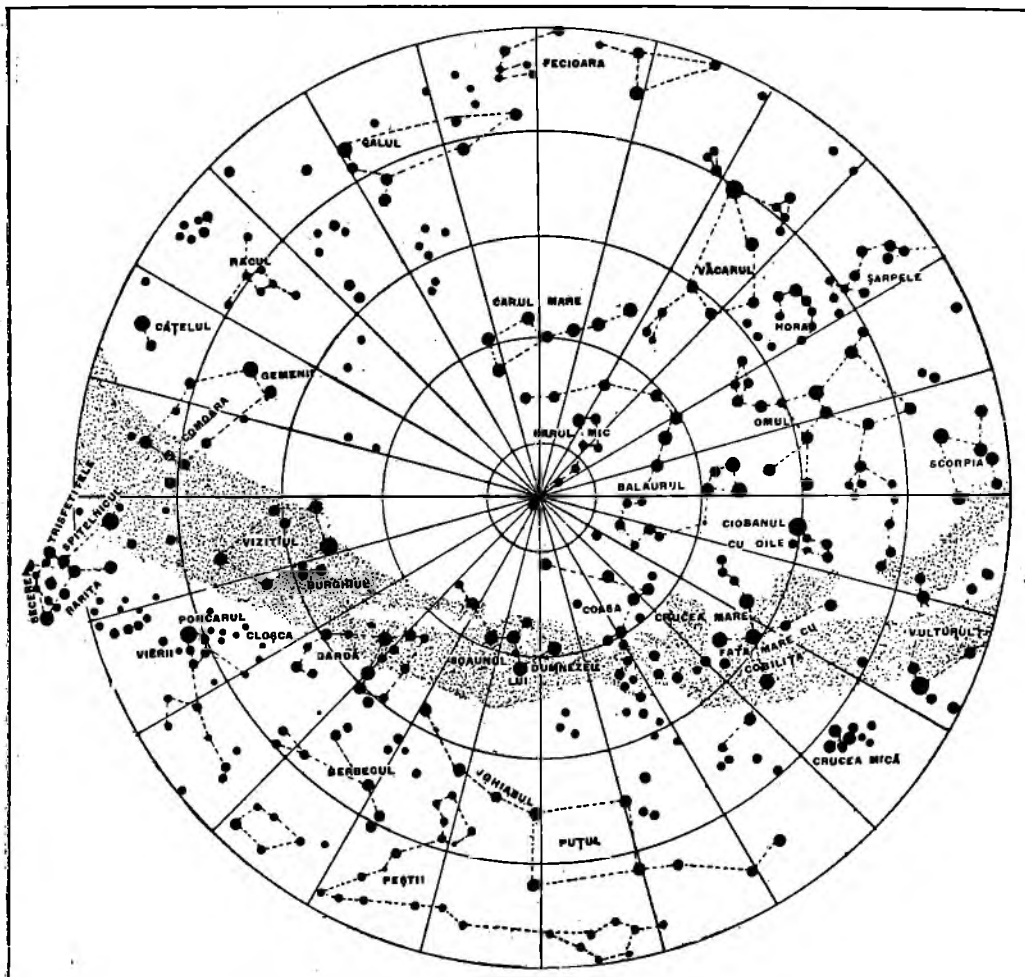

Fig. 1436. Constelațiunile după grupările țaranului român.

lăuntrică, starea obicinuită, temperamentul corpului omenesc: ~ robustă, delicată [fr.].

***CONSTRICȚOR** *adj.* ① Muschiu ~, care strânge de jur împrejur ② Boa ~ **BOA** [fr.].

***CONSTRÎNGE** (-string) 1. *vb. tr.* ① A sili (să facă ceva) ② A obliga, a îndatora pe calea justiției.

2. *vb. refl.* A se stăpîni, a se înfrîna, a se opri [con-+stringe, după fr. *contraîndre*].

***CONSTRUCȚOR** *sm.* ① Cel ce construiește, care are meseria de a construi, de a clădi [fr.].

***CONSTRUCȚIUNE**, ***CONSTRUCȚIE** *sf.* ① Faptul de a construi; lucrul construit ② Clădire, zidire; material de ~, lemnărie, cărămizi, var, etc. ③ Felul cum e construit un lucru (o casă, o mașină, etc.) ④ Așezarea vorbelor într-o frază după regulile și firea limbii [fr.].

***CONSTRUI** (-neso) 1. *vb. tr.* ① A clădi, a zidi, a dura, a face ② A alcătui: ~ o frază, o poemă ③ A desena: ~ o figură geometrică ④ ~ un sistem, o teorie, a așeza în ordine ideile unui sistem, ale unei teorii ⑤ A așeza vorbele într-o frază potrivit cu regulile, cu firea limbii.

2. *vb. refl.* ① A se clădi, a se zidi ② A se alcătui ③ A cere după dînsul, a cere să fie urmat: prepozițiunea „contra” se construiește cu genitivul; unele verbe se construiesc cu dativul [fr.].

***CONSUL** *sm.* ① Unul din cei doi magistrați anuali investiți cu puterea supremă în republica romană ② Unul din cei trei magistrați însărcinați cu puterea executivă a Republicii fran-

zece după Constituțiunea anului viii; primul ~, Napoleon Bonaparte ③ Agent numit de un Stat într-un oraș din altă țară spre a reprezenta și a proteja interesele comerțului său în străinătate [fr.].

***CONSULAR** 1. *adj.* De consul, privitor la consul.

2. *sm.* Cel ce fusese consul în republica romană [fr.].

***CONSULAT** (*pl.-ate*) *sn.* ① Demnitatea, funcțiunea de consul ② Timpul cît se exercită demnitatea de consul ③ Localul unde e instalat consulul și unde-și exercită funcțiunea ④ Guvern stabilit în Franța prin Constituțiunea anului viii (care ținu de la 9 Noiembrie 1799 pînă la 18 Mai 1804) [fr.].

***CONSULT** (*pl.-turi, -te*) *sn.* Consultarea, consfătuirea mai multor medici la căpătîiul unui bolnav: *trebula... să facă un ~ pentru boala lui de inimă* (VLAH.) [fr.].

***CONSULTA** (-sult) 1. *vb. tr.* ① A cere sfat, a lua sfat (de la cineva); a întreba: ~ un prieten ② A cerceta cu luare aminte: ~ stelele ③ A căuta, a cerceta, a examina unele lucruri pentru a afla ceva: ~ registrele, ~ mai mulți autori ④ A se lăsa condus de: a-și ~ interesele ⑤ A cerceta dacă sînt de ajuns, destul de tari în vederea unui scop: a-și ~ forțele.

2. *vb. refl.* A se (con)sfătuși (cu cineva) [fr.].

***CONSULTANT** *adj.* și *sm.* ① Care dă consultățiuni: *advocat ~; medic ~; se caută... cu medicul cu-*

rent sau cu consultanți (A.-GH.) ¶ @ Care cere sfaturi, care cere o consultațiune [fr.].

***CONSULTATIV** *adj.* ① Instituit pentru a fi consultat, pentru a-și da părerea, pentru a da sfaturi: *Camere ~e* ¶ ② A avea vot ~, a avea dreptul de a-și da părerea, dar nu de a vota [fr.].

***CONSULTAȚIUNE**, ***CONSULTAȚIE** *sf.* ① Faptul de a consulta ¶ ② Cercetarea unui bolnav de către medic ¶ ③ Consult ¶ ④ Părere scrisă și motivată dată de un avocat asupra unei chestiuni juridice [fr.].

⑤ **CONSUM** (pl.-muri) *sn.* Consumațiune; magazin de ~, unde se vind lucruri de consumațiune, băcănie.

***CONSUMA** (-sum) *1. vb. tr.* ① A nimici, a prăpădi, a mistui, a preface în cenușă: fooul a consumat toată clădirea ¶ ② A prăpădi, a isprăvi prin întrebuintare: ~ tot vinul, toate proviziunile ¶ ③ A risipi, a slei: a-și ~ puterile ¶ ④ A săvârși, a desăvârși, a sfârși pe deplin: ~ o jertfă, o crimă, o operă ¶ ⑤ A face să se prăpădească mult, a cere multă întrebuintare, a face să se (pe)treacă mult: dăcea de vișine consumă mult zahăr.

2. *vb. refl.* ① A se nimici, a se prăpădi, a se mistui, a se preface în cenușă ¶ ② A se istovi, a se slei [fr. *consommer*].

***CONSUMAT** *adj.* ① p. **CONSUMA** ¶ ② **NECONSUMAT** ¶ ③ Sfirșit ¶ ④ Desăvârșit, deplin ¶ ⑤ Perfect ¶ ⑥ Încercat.

***CONSUMATOR** *sm.* ① Cel ce consumă ¶ ② Măștiu, cel ce cheltuiește pentru mîncare sau băutură într'un restaurant sau într'o cafenea [fr.].

***CONSUMAȚIUNE**, ***CONSUMAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) consuma ¶ ② Sfirșit ¶ ③ Desăvîrșire ¶ ④ Întrebuintarea unui lucru pînă nu mai rămîne nimic din el ¶ ⑤ Vînzare de mărfuri ¶ ⑥ Alimentație sau băuturi ce se consumă într'un birt, într'o cafenea, etc.: a lua o ~ [fr.].

***CONSUMPTIUNE** *sf.* Slăbire din zi în zi, uscare a trupului din pricina unei boale lungi (mai ales despre oficioși) [fr.].

***CONȘCOLAR** *sm.* ① Tovarăș de școală [con-+școlar, după modelul fr. *condisciple*].

***CONȘTIENȚ**, ***CONȘCIENȚ** *adj.* Care are conștiința unui fapt, unui lucru, care-și dă bine seama despre cele ce face, despre felul său de a fi ¶ ② **INCONȘTIENȚ** [fr.].

***CONȘTIENȚIOS** *adj.* Care are conștiința că face bine, aprobat de conștiință; cinstit, cu cugetul curat. ¶ ③ **NECONȘTIENȚIOS**

2. *adv.* În mod conștiințios [fr. *conscieusement*, refăcut după conștiință].

***CONȘTIINȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Facultatea prin care omul își dă seama de propria sa existență, de ceea ce se petrece în mintea lui, de binele sau răul ce-l face; cuget: mustare de ~; cu conștiință curată; avem uneori conștiința c'am mai trecut cîndva... prin niște împrejurări identice (VLAR.) ¶ ② Libertate de ~, libertate de a crede ceea ce se socotește bun sau adevărat, în domeniul religioz [con-+știință, după fr. *conscience*].

***CONT** (pl.-turi) *sn.* ① Socoteală; seamă: au început a lucra pe ~ul lor (A.-GH.); în ~ul meu; a ținea ~, a ținea seamă, a avea în vedere; a(-și) da ~, a(-și) da seamă; a cere ~, a cere socoteală ¶ ② ~ curent, credit deschis la un bancher, la un negustor, la un particular ¶ ③ Curtea de ~uri, instituțiune care verifică cheltuielile tuturor administrațiilor Statului [fr. *compte*].

***CONȚA** (-tea) *vb. intr.* ① A socoti, a calcula ¶ ② A-și propune ¶ ③ A se bizui, a pune temeiul pe cineva: stău olt pot ~ pe amicilia ta (CAR.) [fr. *compter*].

***CONȚĂ** *sf.* *Mold. Bucov.* Conț, socoteală, seamă: nu-mi place să petrec și să mîine pe conț altora (GN.).

***CONTABIL** *sm.* ① Persoană însărcinată cu ținerea registrelor și a conturilor unei administrații sau unei case de comerț [fr.].

***CONTABILITATE** *sf.* ① Artă de a ține

conturile în regulă ¶ ② Ținerea registrelor și a conturilor; ~ publică, reguli, dispozițiuni pentru administrarea averii sau veniturilor Statului ¶ ③ Toți agenții contabili ai unei administrații [fr.].

***CONTACT** (pl.-te) *sn.* ① Atingere: electrizare prin ~; a veni în ~ cu cineva ¶ ② Legătură, relațiune ¶ ③ Înterupător de curent ¶ ④ A. Punct de ~, punct de tangență, de atingere [fr.].

***CONTAGIOS** *adj.* ① Lipicios, molipsitor, care se poate prinde sau lua de la altul prin atingere, prin contact: boală contagioasă; ② rîni ~ ¶ ③ **NECONTAGIOS** [fr.].

***CONTAGIUNE** *sf.* ① Molipsire, căpătarea unei boale prin venirea în atingere cu un bolnav ¶ ② Transmitere, propagare (prin imitare, prin înfuriere), în spec. a unor lucruri rele: ~a viciului [fr.].

***CONTAMINA** (-inez) *vb. tr.* ① A pingări, a mînji, a păta ¶ ② A molipsi [fr.].

***CONTAMINAȚIUNE**, ***CONTAMINAȚIE** *sf.* Faptul de a (se) contamina, molipsire [fr.].

† **CONTĂS**, **CONȚES**, **CONȚOS** (pl.-se) *sn.* ① Manta poloneză, lungă și imblănită, purtată odinioară de Dorn și de boieri: *conțosul Domnului*, sur și lung, cu ceaprazuri de fir (OOO.) ¶ ② *Mold. Bucov.* Un fel de scurteică purtată de oamenii de la țară, lungă și largă, imblănită cu piei de vulpe: *șezi mătăluță locului... și te învălește cu conțos băbăci (ALECS.)* [pol. *kontusz*].

† **CONȚASEL** (pl.-ele) *sn.* ① *dim.* **CONȚĂS**: păcat că... nu avea și un ~ măgros pe umere (GN.).

***CONȚE** *sm.* ① Titlu de nobletă (în Occident), intermediar între baron și marchiz (1437) [fr. *comte*].

***CONȚEMPLA** (-plez) *1. vb. tr.* ① A-și aținti privirea cu drag ¶ ② A-și aținti mintea.

2. *vb. refl.* A se privi înelung, a se ogîndi [fr.].

***CONȚEMPLAȚIV** *adj.* ① Căruia-i place să trăiască în contemplațiune: spirit ~ ¶ ② Viață ~ă, viață petrecută în meditațiuni pioase și rugăciune [fr.].

***CONȚEMPLATOR** *sm.* Cel ce contemplează [fr.].

***CONȚEMPLAȚIUNE**, ***CONȚEMPLAȚIE** *sf.* ① Faptul de a contempla: a rămîne în ~ în fața unui tablou ¶ ② Cufundare a minții, meditare adîncă asupra unui lucru, în spec. asupra unei chestiuni pur intelectuale ¶ ③ În viața spirituală, meditațiuni adînci care îndreaptă gîndirea numai la Dumnezeu, desprinzînd cu totul trupul și mintea de cele lumești [fr.].

***CONȚEMPORAN** *1. adj.* ① Care e din același timp: scriitor ~ ¶ ② Din zilele noastre, din timpurile de acum: istoria ~ă.

2. *sm.* Persoană care trăiește în același timp, în aceeași epocă [fr.].

***CONTENCIOS** *1. sbst.* r. Secțiune a unei administrații care se ocupă de afacerile în litigiu, care pot da naștere la un proces, etc.: *serviciul ~ului*, ~ul administrativ, secțiune a Curții de Casație care judecă recursurile celor ce se simt nedreptățiți prin acte administrative.

2. *adj.* Privitor la contencios, de natura contenciosului [fr.].

***CONTENI** (-eneso) *1. vb. tr.* ① A opri, a reține.

2. *vb. intr.* A înceta: pasărea nu mai conținește de a cînta (ISP.).

3. *vb. refl.* ① A se opri, a se reține ¶ ② A înceta: s'au conțenit de a rîde și l-au primit... să le fie fîrtat (ss.) [lat. *continerē*].

***CONTESĂ** (pl.-se) *sf.* ① Soția sau văduva unui conte ¶ ② Titlu de nobletă moștenit de drept de o femeie [fr. *comtesse*].

***CONȚESTA** (-test, -testea) *1. vb. tr.* ① A nu recunoaște un drept ¶ ② A tăgădui, a nega.

2. *vb. intr.* A se price, a se gîlcevi, a disputa [fr.].

***CONȚESTABIL** *adj.* Ce se poate contesta ¶ ③ **INCONȚESTABIL**, **NECONȚESTABIL** [fr.].

Fig. 1437.
Coroană de conte.

* **CONTESTAȚIUNE**, * **CONTESTAȚIE** *sf.* ① Faptul de a contesta; nerecunoașterea unui drept; tăgăduire ② *ri* Price, desbatere (înaintea justiției), dispută: oînd ajunseră la movilă, unde era locui în contestație, îi aștepta jumătate satul (o.-ZAMF.) ③ *ri* Întîmpinare ce se poate face la punerea în executare a unei sentințe judecătorești: a face ~ [fr.]

† **CONȚES** = **CONȚAȘ**.

* **CONTEXT** (*pl.-te*) *sn.* ① Totalul cuvintelor care alcătuiesc un act, o scriere, etc. ② Înălțuirea părților, ideilor dintr-un text [fr.]

* **CONTIGUITATE** *sf.* Atingerea a două lucruri între ele [fr.]

* **CONTEMPORAN** = **CONTEMPORAN**.

○ **CONTINĂ** *vb. tr.* A opri: Calu 'n loc că-mi continua și din gură că-mi zicea (roc.) [con t e n i].

* **CONTINENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Mare întindere de pământ nedesprinsă de vre-o mare; vechiul ~, Europa, Asia, Africa; noul ~, America ② Us-catul, în raport cu insulele ③ Continentul european, în opoziție cu Insulele Britanice [fr.]

* **CONTINENTAL** *adj.* ① De continent, privitor la continent ② Privitor la Europa, ale Europei: puterile ~e ③ Bloos ~ = P. IST. [fr.]

* **CONTINENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Castitate, înfrinare a poftei [fr.]

* **CONTINGENT** 1. *adj.* ① Care poate să se întîmple sau să nu se întîmple.

2. (*pl.-te*) *sn.* ① Partea ce trebuie să dea sau să primească fie-care ② X Numărul de soldați re-crutați în fie-care an ③ X Anul recrutării, clasă: aparțin ~ului 1903 ④ Pr. ext. Număr, cantitate: cred că literatura noastră își are ~ul de cititori pe care-l merită (VLAH.) [fr.]

* **CONTINGENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Putința ca un lucru să se întîmple sau să nu se întîmple [fr.]

* **CONTINUĂ** (-nuu) 1. *vb. tr.* ① A urma înainte (un lucru început) ② A prelungi: ~ un zid, o ga-lerie.

2. *vb. intr.* ① A nu înceta, a nu se opri, a nu se întrerupe: ploaia continuă ② A se prelungi, a se întinde mai departe, a merge înainte [fr.]

* **CONTINUĂTOR** *sm.* Cel ce continuă (ceva început de altul), următor, urmaș [fr.]

* **CONTINUITATE** *sf.* ① Neîntrerupere, legătură neîntreruptă, și neîntrerupt; durată neîntreruptă; proprietatea de a fi continuu ② Solu-țiune de ~, întrerupere în întinderea unui corp [fr.]

* **CONTINUU** 1. *adj.* Neîntrerupt, fără întrerupere, neîntrerupt, care se ține lanț.

2. *adv.* Mereu, neîntrerupt, neîntrerupt, într'una [fr.]

* **CONȚIȘOR** *sn.* (p) *dim.* **CONT.** Socoteală mică (de plătit): dar știți că mai este un ~ (CAR.)

* **CONTOAR** (*pl.-re*) *sn.* ① Birou de comerț, în spec. al unui bancher ② Masa, mobila, locul, unde se fac plățile în casele mari de comerț sau de bancă [fr. comp to ir].

○ **CONTOMAN** (*pl.-ane*) *sn.* Mold. ① Manta mare cu gulerul din cojoacă de oaie, iar gîtul și piepții cu blană de vulpe sau de lup: îmbracă pe deasupra și ~ul și pleacă (FLOR.) [con to ș + su-man].

* **CONTONDENT** = **CONTUNDENT**.

* **CONTOPI** (-desc) 1. *vb. tr.* ① A topi împreună cu altceva ② A împreuna strîns, a amesteca împreună.

2. *vb. refl.* A se împreuna, a se uni strîns, a se amesteca împreună: cele două împă-rății s'au contopit într'una singură (CAR.)

[con + topi, după lat. confundere]

* **CONTOR** (*pl.-toare*)

sn. ① Aparat care măsoară cantitatea de apă, de gaz de iluminat sau de electricitate consumată într-o casă (1438) [fr. comp-teur].

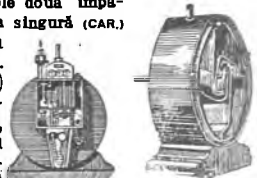

Fig. 1438.
Contor de gaz.

* **CONTORSIUNE** *sf.* ① Constrațiune violentă a mușchilor sau a membrilor: Ziua urmărise cu ne-

săfii toate contorsiunile, toate crispațiile strâni ale degetelor (CAR.) ② Strîmbătură, schimonositură [fr.]

* **CONȚOS** = **CONȚAȘ**.

* **CONȚRĂ**, în **CONȚRĂ** 1. *prep.* Împotriva: ~ mea; în ~ voinței mele.

2. *adv.* Împotriva culva: cinei au votat pentru și trei ~; din ~, din potrivă, cu totul altfel [lat.].

* **CONȚRĂ** (-tez) *vb. tr.* ① A constraice ② La jocul de bridge: a se opune, a cere o amen-dă dublă pentru jucătorul care nu-și îndeplinește contractul [fr.]

* **CONȚRĂ** *sf.* (p) Ceartă, împotrivire: s'a luat la la ~, și de mină s'a îmbolnăvit (OLVR.) [con tr a; ~ CONȚRĂ].

* **CONȚRĂ-AMIRAL** *sm.* ② Ofițer general din marina militară de un grad inferior vice-amiralului [fr.]

* **CONȚRĂ-APEL** (*pl.-eluri*) *sn.* Al doilea apel destinat să controleze pe cel dintîi [fr.]

* **CONȚRĂ-ATAȚ** (*pl.-acuri*) *sn.* X Lucrări, lupte ale asediaților spre a se împotrivi atacurilor năvălitorilor (și (p)) [fr.]

* **CONȚRĂBALANȚĂ** (-tez) *vb. tr.* ① A face echilibru, a cumpăni ② (p) A egala în forță, în merit, etc.

* **CONȚRĂBANDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① Introducerea pe ascuns într-o țară a unor mărfuri oprite sau su-puse unor taxe vamale: trăsește din mistie și ~ (ORIC.) ② Mărfurile introduse pe această cale ③ X ~ de războiu, material de războiu pe care beligeranții îl confiscă dacă e destinat unei țări inimice ④ (p) De ~, oprit, prohibit; nelegitim, neadevărat [fr.]

* **CONȚRĂBANDIST** *sm.* Cel ce face con-trabandă.

* **CONȚRĂBAS** (*pl.-asuri*) *sn.* ①

① Cel mai mare din instrumentele cu coarde de soiul vioarei, și care dă tonurile cele mai groase (1439)

② Conțrabasist [fr.]

* **CONȚRĂBASIST** *sm.* ① Muzi-cant care cîntă din conțrabas [fr.]

* **CONȚRĂCCIU** *sm.* † Cel ce ia în întreprindere de la Stat o lucrare publică, o furnitură, etc., antreprenor [con tr a ct].

* **CONȚRĂCT** (*pl.-te*) *sn.* ①

① Învoială între două sau mai multe persoane ② Actul încheiat, în-scrisul cu privire la această în-voială: clauzele unui ~; ~ de căsătorie; a rezilia ~ul [fr.]

* **CONȚRĂCTĂ** (-tez) 1. *vb. tr.* ① A face un contract, o învoială, a se lega prin învoială: ~ o alianță

② (p) ~ datorii, a face datorii, a se îndatora; ~ un obicei, a apuca, a lua, a-și însuși un obicei (în spec. rău); ~ obligațiuni față de cineva, a trebui să-i rîmție îndatorat, a fi dator să aibă recunoștință;

~ o boală, a căpăta o boală, a fi atins de o boală, a se îmbolnăvi ③ (p) A strînge, a face să se sîrcească: ~ mușchii ④ A micșora volumul ⑤

⑥ A contopi două vocale sau două silabe într'una singură.

2. *vb. refl.* ① A fi contractat ② (p) A se strînge, a se sîrci ③ A-și micșora volumul ④ (p) A se contopi într'una singură (vorb. de două vocale sau de două silabe) [fr.]

* **CONȚRĂCTĂNT** *adj.* și *sm.* Care contrac-tează [fr.]

* **CONȚRĂCTIL** *adj.* (p) Care se poate con-tracta: fibra musculară este ~ă [fr.]

* **CONȚRĂCTILITATE** *sf.* (p) Facultatea de a se contracta și de a se întinde alternativ [fr.]

* **CONȚRĂCTUAL** *adj.* Stabilizat prin contract [fr.]

* **CONȚRĂCTIUNE**, * **CONȚRĂCTIE** *sf.* ① Faptul de a (se) contracta ② Stringere; sîrcire ③

④ Micșorarea volumului ⑤ (p) Scurtarea și mă-rirea grosimei unui mușchiu, unui nerv ⑥ (p) Contopirea a două vocal sau a două silabe într'una singură [fr.]

Fig. 1439.
Conțrabas.

CON- *CONTRACURENȚ *sm.* ⑤ Curent de sens contrar [fr.].

CON *CONRADANȚ (*pl.-turi*) *sn.* Cadril [fr. *con-tre-danse*].

*CONTRADICTOR *sm.* Contrazicător [fr.].

*CONTRADICTORIU ① *adj.* Care se contrazice(e), care se bat cap în cap ② *sf.* Judecată contradictorie, judecată făcută după ascultarea aminduror părților, făcută după ce s'au pus împicinatii față în față [fr.].

*CONTRADIȚIUNE, *CONTRADIȚIE *sf.* ① Faptul de a (se) contrazice ② Opoziție, nepotrivire de păreri, de sentimente, de idei, de vorbe; spirit de ~, obiceiul, firea de a contrazice mereu [fr.].

*CONTRAPOLETĂ (*pl.-te*)

sf. ① Epoletă fără ciucuri [④ 1440] [fr.].

*CONTRA-EXPERTIZĂ (*pl.-ze*)

sf. Expertiză, probă care controlează rezultatele date de alta dinainte [fr.].

*CONTRAFĂCĂTOR *sm.* Cel vinovat de a contrafăcere.

CONTRAFĂCE (-fac*) *vb. tr.* ① A imita fără drept ceea ce a făcut altul, ceea ce de fapt aparține altuia ② A falsifica prin imitație: ~ semnătura ouiva [con tra + fa ce, după fr. *contre-faire*].

*CONTRAFĂCERE *sf.* Faptul de a contrafăce; rezultatul acestei acțiuni.

*CONTRAFORT (*pl.-turi*) *sn.* ① Zid construit ca sprijin al unui alt zid care susține o greutate

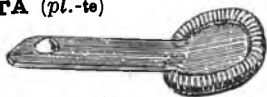

Fig. 1440. Contraepoletă.

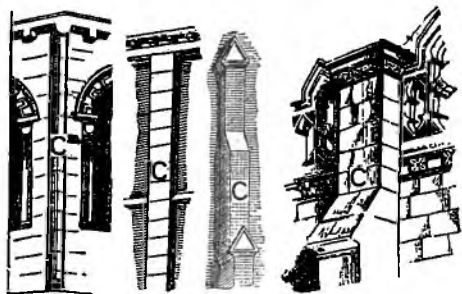

Fig. 1441. Contraforturi.

mare, pinten [④ 1441]: părății se sprijină pe patru puternice ~uri [arg.] [fr.].

CONTRAGE (-ag*) ① *vb. tr.* = CONTRACTA ① ②. *vb. refl.* = CONTRACTA ② ③ ④ [lat. *contra-here*, refăcut după *trage*].

*CONTRA-INDICAȚIE *sf.* ① Circumstanță particulară care împiedică întrebuițarea unui medicament [fr.].

*CONTRALTO *sbst.* ① Voce. (de copil sau de femeie) mai puternică și mai gravă decît vocea de alto ② Persoana care cîntă cu această voce [it.].

*CONTRALOVITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Repercutura unei lovituri, unei izbitori ② ③ Eveniment care se întîmplă de pe urma altuia [con tra + lovitură după fr. *contre-coup*].

*CONTRAMAISTRU *sm.* ① Supraveghetorul, conducătorul unui atelier [după fr. *contre-maitre*].

CONTRAMANDA (-dez*) *vb. tr.* A revoca o poruncă sau o comandă dată [fr.].

*CONTRAMARCA (*pl.-marci*) *sf.* ① Bilet dat unei persoane ce iese pentru puțin timp din teatru, spre a-i servi la control, cînd vrea să reintre [fr.].

*CONTRAMAȘ (*pl.-șuri*) *sn.* ① Marșul unei armate în direcțiunea opusă aceleia către care se îndreptase întîiu ② Evoluțiunea unei coloane care-și schimbă frontul [fr.].

CONTRAMINĂ (-inez*) *vb. tr.* ① A apăra (un loc, o cetate) prin contramine [fr.].

*CONTRAMINĂ (*pl.-ne*) *sf.* ① Lucrare (subterană) făcută spre a descoperi, spre a distruge o mină așezată de vrăjmaș ② Mină așezată sub locul de apărare al unei cetăți întărite, spre a face să sară în aer vrăjmașii ce ar ocupa cetatea [fr.].

*CONTRACTAVĂ (*pl.-ve*) *sf.* ① Cea mai gravă, mai profundă din toate octavele; se scrie în cheia de bas, de la nota do sub portativ, mergînd în jos [fr.].

*CONTRAORDIN (*pl.-ine*) *sn.* Revocarea unui ordin [con tra + ordin, după fr. *contre-ordre*].

*CONTRAPARTIDĂ (*pl.-de*) *sf.* ① ② Registru de comerț care servă la verificarea altui registru ③ ④ Parte de muzică opusă alteia ⑤ Pădere contrară, sistem opus [con tra + partidă, după fr. *contre-partie*].

*CONTRAPROBĂ (*pl.-be*) *sf.* Votarea, într'o adunare, a unei propuneri contrare aceleia care s'a pus la vot înainte [con tra + probă, după fr. *contre-épreuve*].

*CONTRAPROIECT (*pl.-te*) *sn.* Proiect menit să combată un alt proiect [con tra + proiect, după fr. *contre-projet*].

*CONTRAPROFUNERE *sf.* Propunere opusă alteia [după fr. *contre-proposition*].

*CONTRAPUNCT *sbst.* ① ② Artă de a compune muzică, de a crea o melodie nouă, luînd ca punct de plecare o melodie dată ③ Compunere muzicală făcută după regulile contrapunctului [con tra + punct, fr. *contre-point*].

*CONTRAFUNCTIST *sm.* ① Cel ce cunoaște artă con tra punctului și o aplică în compozițiunile sale.

*CONTRAR ① *adj.* ① Protivnic, opus ② Nepotrivit ③ Vătămător ④ ⑤ Neprielnic, nefavorabil: ce viață grea duc marinarii... cînd e vremea rea și au vîntul ~ (l.-gh.).

② *sbst.* Lucrul protivnic, opus, etc. [fr.].

*CONTRAREVOLUȚIONAR *adj.* și *sm.* ① Care e favorabil unei contrarevoluții ② Partizan al unei contrarevoluții [fr.].

*CONTRAREVOLUȚIUNE, *CONTRAREVOLUȚIE *sf.* ③ Revoluție politică menită să distrugă efectele unei revoluțiuni făcute înainte [fr.].

CONTRARIA (-riez*) *vb. tr.* ① A zice sau a face contrarul ② A pune piedică, a împiedeca, a sta împotriva, a se împotrivi, a se opune ③ A necăji, a aduce supărare, mîhnire, necaz, ciudă: am fost grozav de contrariat de înfîntirea aceastea prințiară (CAR.) [fr.].

*CONTRARIETATE *sf.* ① Oponere ② Deosebire de păreri ③ Piedică ④ Necaz, supărare [fr.].

*CONTRARIU = CONTRAR.

*CONTRASCOTĂ (*pl.-te*) *sf.* ③ Fie-care din frîngiile prinse la colturile pinzelor unei corăbii și care slujesc la strîngerea acestor pinze [it.].

CONTRASEMNA (-nez*) *vb. tr.* ① A pune o contrasemnătură ② A-și pune iscălitura pe un act [con tra + semna, fr. *contresigner*].

*CONTRASEMNĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Iscălitura, semnătura unui subordonat pusă în josul iscăliturii superiorului [după fr. *contre-seing*].

*CONTRASPIONAJ (*pl.-aje*) *sn.* Poliție specială însărcinată cu supraveghierea spionilor [fr.].

*CONTRAST (*pl.-te*) *sn.* ① Nepotrivire, deosebire izbitoare, bătătoare la ochi, între două lucruri puse unul lîngă altul: ~ul între umbră și lumină ② În artă, opozițiunile la care recurge artistul sau scriitorul pentru a produce efect [fr.].

CONTRASTĂ (-tez*) *vb. intr.* A nu se potrivi, a fi în contrast: seriozitatea contrastează totdeauna plăcut cu fața de copil (EMIN.) [fr.].

*CONTRA-TEMĂ (*pl.-me*) *sf.*, *CONTRA-SUBIECT (*pl.-te*) *sn.* ① Al doilea sau al treilea subiect ce se introduce într'o fugă, spre a acompania pe cel dintîiu și a forma cu acesta un contrapunct dublu [fr. *contre-sujet*].

*CONTRA-TIMP *sm.* ① Nume ce se dă tim-

pilor și subdiviziunilor acestora care nu comportă accente prin ei înșiși; o melodie se zice că merge în ~, când diferitele note ale acesteia, marcând timpuri tari, notele celeilalte vin sistematic pe contratimp [it. *contra-tempo*].

***CONTRATORPILOR** (pl.-oare) *sn.* ③ Mic vas de războiu, foarte iute, care servește la urmărirea torpilărilor și este înarmat cu tuburi aruncătoare de torpile [fr.].

***CONTRAVALOARE** *sf.* ③ Valoare dată de cineva în schimb altele pe care o primește [fr.].

***CONTRAVENI** (-vin) *vb. intr.* ③ A lucra împotriva (unei legi, unui ordin, etc.), a călca, a nu se supune [fr.].

***CONTRAVENTIENT** *sm.* ③ Cel ce comite o contravenție [fr.].

***CONTRAVENTIUNE**, ***CONTRAVENTIE** *sf.* ③ Călcarea unei legi, unei ordonanțe, etc.; în spec. călcarea unor regulamente de poliție: a face proces de ~; infraacțiunea pe care legea o pedepsește cu închisoarea polițienească și cu amendă se numește ~ (cod.-vor.) [fr.].

***CONTRAVIZITĂ** (pl.-te) *sf.* ③ A doua vizită medicală care se face recruților sau bolnavilor dintr-un spital [fr.].

***CONTRAZICĂTOR**, -TOARE *adj.* și *sm.* Căruia-i place să contrazică.

***CONTRAZICE** (-zice) 1. *vb. tr.* ① A zice contrarul de ceea ce a zis altul: ~ un martor ② A nu se potrivi (cu), a fi în opoziție.

2. *vb. refl.* ① A fi în contradicție cu sine însuși ② A fi în contradicție unui cu altui [fr. *contre-dire*, refăcut după *sic*].

***CONTRAZICERE** *sf.* ① Faptul de a contrazice ② Nepotrivire, opoziție de păreri, de sentimente, de idei, de vorbe.

***CONTRIBUABIL** *adj.* și *sm.* ③ Supus la bir, care plătește bir ④ **NECONTRIBUABIL** [fr.].

***CONTRIBUI** (-bui) *vb. intr.* ① A plăti partea sa dintr-o cheltuială, dintr-o sarcină comună ② A ajuta, a lua parte la înfăptuirea unui lucru [fr.].

***CONTRIBUȚIUNE**, ***CONTRIBUȚIE** *sf.* ③ Partea pe care o plătește fie-care dintr-o cheltuială sau sarcină comună ④ Bir, dare, dajdie, impozit; contribuțiunile directe, birul care lovește direct persoana și averea contribuabilului; contribuțiunile indirecte, birul pus asupra obiectelor de consumațiune sau de comerț (vinul, alcoolul, tutunul, vama, etc.) ⑤ A pune la ~, a face să contribuie [fr.].

***CONTRIȚIUNE** *sf.* Căință [fr.].

***CONTROBANDIST** *sm.* ③ **CONTRABANDIST**.

***CONTROL** (pl.-oale) *sm.* ③ Registru dublu ce se ține pentru verificarea altui registru ④ Verificare ⑤ Semn ce se pune pe obiectele de aur și de argint spre a arăta titlul lor ⑥ Cercetare mai de aproape ⑦ Lista soldaților și ofițerilor care aparțin unei armate: ordonanțe să fie gîrși din controalele armatei rusești (a.-m.) [fr.].

***CONTROLĂ** (-olez) *vb. tr.* ① A verifica ② A cerceta mai de aproape ③ A critica [fr.].

***CONTROLOR** *sm.* Agentul sau funcționarul însărcinat să verifice, să controleze (lucrările, operațiunile financiare ale slujbaşilor inferiori, biletele de intrare la un teatru, biletele de călătorie, etc.) [fr.].

***CONTROVERSA** (-sez) *vb. tr.* ① A fi în controversă ② A discuta, a dezbate [fr.].

***CONTRADISCA** (pl.-se) *sf.* ① Desbatere asupra unei chestiuni religioase, filosofice, etc.: aici, vrînd să arate, trebuie să mă urmez, într-o lungă ~ (o.-o.) ② Dispută teologică între catolici și protestanți [fr.].

***CONTUMĂCE** *sbst.* ③ Refuzul unui acuzat de a se înfățișa înaintea judecătii, într-o afacere criminală; a condamna prin ~, a osîndi în lipsă [fr.].

***CONTUNDENT** *adj.* Care rănește, strivește, provoacă contuziuni, fără să taie (d. e. un ciomag, un ciocan, etc.) [fr.].

***CONTUR** (pl.-ururi, -ure) *sn.* Linia care mărginește un obiect [fr.].

***CONTUZIONĂ** (-onez) *vb. tr.* A produce contuziuni [fr.].

***CONTUZIUNE** *sf.* Vătămare, sdrelitură, vi-

nțiale produsă pe corp printr-o lovitură puternică [fr.].

***CONTĂ** (pl.-turi) *sn.* ① **Mold.** Testea de hirtie: minjau ~-ri groase de hirtie vinată (ALEC.) ② **Băn. Trans.** Codru (de mămăligă, de piine), bucată: ~ de pită; ~ de carne ③ **Conța pl. Bucov. Oaș.** Piedin, uruioc (ung. *könig*) [fr.].

† **CONTĂ** *sm.* ③ = **CONSUL**: cucoana... care șede în loja de lîngă a ~-ului prusienesc (PL.).

***CONTĂLIU** *sm.* ③ Consilier comunal [con-siliu].

***CONTINĂ** *sf.* ③ = **CONCIINĂ**: se adunau... spre a juca între ei contină (PL.).

***CONTINĂTOR** *adj. verb.* (și *sm.*) **CONTINE**. Care conține.

***CONTINE** (-țin) *vb. tr.* ① A coprinde, a avea o capacitate sau o întindere oare-care: butoiul acesta conține 50 de vedre ② A opri ③ A înfrina, a stăpîni [fr. *contenir*, refăcut după a ține (a)].

***CONTINUT** 1. *adj. p.* **CONTINE**.

2. (pl.-turi) *sn.* Cuprins, ceea ce se cuprinde, ceea ce se află închis în ceva: ~ul unui vas; ~ul unei cărți.

***CONȚIPIST**, **CONȚOPIST** *sm.* ③ = **CONCIPIST**.

***CONVALESCENT** *adj.* și *sm.* ③ Cel ce se scoală după boală, care se întrecează, care este pe cale de a se însănătoși [fr.].

***CONVALESCENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ③ Starea în care se află un om care a zăcut de boală și e pe cale să se însănătoșască: a intra în ~ ④ Timpul cît durează această stare [fr.].

***CONVENABIL** *adj.* ① Care convine, care se cuvine; care se potrivește, potrivit ② Cuvîncios: tînut ~ ③ **NECONVENABIL** [fr.].

***CONVENI** (-vin) *vb. intr.* ① A recunoaște, a primi, a se învoi, a fi de acord ② A face o învoială, a cădea la învoială, a se înțelege ③ A plăcea, a fi pe plac ④ A fi convenabil, a se potrivi [fr.].

***CONVENIENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Potrivire, conformitate ② Bună cuviință ③ **INCONVENIENȚĂ** [fr.].

***CONVENȚIONAL** 1. *adj.* Stabilît, hotărit, întrebunțat în baza unei convențiuni.

2. *sm.* ③ Membru al Convențiunii naționale franceze [fr.].

***CONVENȚIUNE**, **CONVENȚIE** *sf.* ① Învoială, înțelegere între două sau mai multe persoane: ~ verbală, scrisă ② Ceea ce oamenii au convenit între ei cu privire la felul de a fi, de a se purta, de a se exprima, etc.: convențiunile sociale; O convenție e totul; ce e azi, mine-l minciună (EMIN.) ③ ④ Înțelegere tacită de a admite unele ficțiuni sau proceduri: pictura, teatrul oferă multe convențiuni ⑤ De ~, loc. *adv.* Care este admis, dar care nu este real: totul e studiat și de convenție în această fire de om viclean (VLAM.) [fr.].

***CONVERGE** (-verg) *vb. intr.* A tinde, a se îndrepta spre același punct [fr.].

***CONVERGENT** *adj.* ① A ~ Care se îndreptează spre același punct: linii ~

(1443);

raze de lum-

ină ~ ②

③ Lentilă

~ă, lentilă

cu ambele

fețe con-

veexe, ase-

menea bo-

bului de

lînte, care

are pro-

prietatea de a aduna

razele care trec printr'însa

(1442) ④ ± Care tinde către o valoare finită

și bine determinată [fr.].

***CONVERGENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Îndreptare către același punct, *verb.* de linii, de raze luminoase, etc., care s'ar întîlni dacă ar fi prelungite ② Măsura acestei proprietăți: convergența unei lentile este 1: f (f fiind distanța focală) [fr.].

***CONVERSA** (-sez) *vb. intr.* A sta de vorbă, a convorbi, a sta la taifas [fr.].

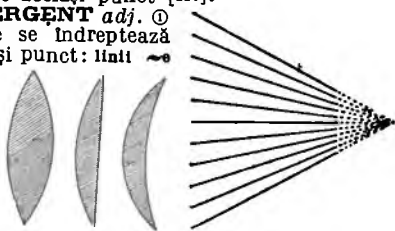

Fig. 1442.

Lentile

convergente.

Fig. 1443.

Linii

convergente.

* **CONVERSAȚIUNE**, * **CONVERSATIE** *sf.* ① Faptul de a conversa, convorbire; a schimba ~a, a schimba vorba, subiectul de convorbire ¶ ② Felul, modul de a conversa [fr.].

* **CONVERSIUNE** *sf.* ① Schimbare, preschimbare a naturii sau a formei: ~a măsurilor vechi în măsurii nouă ¶ ② Schimbarea dobânzii la o rentă a Statului: ~a rentei de 5% în 4% ¶ ③ Schimbarea frontului unei trupe ¶ ④ Întoarcere, trecere de la o religie, de la o credință la alta [fr.].

* **CONVERTI** (-tesc) *1. vb. tr.* ① A schimba, a preschimba, a prefăce un lucru în altul: alchimistii credeau că vor ajunge să convertească ori-ce metal în aur; ② ~ îndolala în siguranță ¶ ③ A schimba natura, felul unei pedepse: ~ o pedeapsă corporală în amendă ¶ ④ A schimba dobânda la o rentă a Statului ¶ ⑤ A întoarce, a face să treacă la altă religie, la altă credință ¶ ⑥ A întoarce pe cineva la sentimente pe care nu le avea, a readuce pe calea dreaptă: i se pare că în momentul acesta convertește un suflet răstăit (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A se (pre)schimba ¶ ② A se întoarce, a trece la altă religie, la altă credință [fr.].

* **CONVERTIBIL** *adj.* ① Ce se poate converti, preschimba ¶ ② Care poate fi întors la adevărata credință ¶ ③ **NECONVERTIBIL** [fr.].

* **CONVERTIT** *1. adj. p. CONVERTI* ¶ ② **NECONVERTIT**.

2. *adj. și sm.* Cel ce a trecut la altă religie, la altă credință, la alte sentimente sau opinii.

* **CONVEX** *adj.*

① Bombat, cu o suprafață curbă în afară (☞ 1412)

ogilindă ~, (☞ 1445):

lentilă ~, (☞ 1444):

② A Poligon ~, poligon

ale cărui toate laturile

prelungite lasă de

aceeași parte a fie-cărei

laturi întreg poligonul;

poliedru ~, poliedru ale

cărui toate fețele pre-

lungite îl lasă în întregime de aceeași parte [fr.].

* **CONVEXITATE** *sf.* Înșurirea a tot ce e conv-

ex: ~a unui glob, unei linii curbă [fr.].

* **CONVEXO-CONCAV** *adj.* Care e convex de o

parte și concav de cealaltă parte (verb. de o

lentilă) [fr.].

* **CONVICȚIUNE** *sf.* Convingere [fr.].

* **CONVIEȚUI** (-uesc) *vb. intr.* A viețui îm-

preună, a trăi laolaltă.

* **CONVINGĂTOR** *adj. verb.* CONVINGE. Care e

în stare să convingă ¶ ② **NECONVINGĂTOR**.

* **CONVINGE** (-vîng) *1. vb. tr.* ① A aduce pe ci-

neva, prin raționament, prin dovezi sigure, să re-

cunoască adevărul unui lucru, asupra unui fapt ¶

② A îndupleca.

2. *vb. refl.* A se încredința, a se pătrunde de

adevărul unui lucru [lat.].

* **CONVINGERE** *sf.* Faptul de a (se) con-

vinge ¶ ② Necesitatea de a recunoaște ade-

vărul asupra unui fapt ¶ ③ Încredințare ¶ ④ Do-

vadă netăgăduită, sigură.

* **CONVINS** *adj.* ① p. CONVINGE ¶ ② Încredin-

țat ¶ ③ **NECONVINS**.

* **CONVIV** *sm.* Comesean [fr.].

* **CONVOCA** (-voe) *vb. tr.* A chema, a pofti la o

adunare, la o întrunire; a da de știre, a porunci să

se întrunească: ~ Camerelor [lat.].

* **CONVOIU** (pl.-ouri) *sn.* ① Șir de care cu

provizii sau muniții pentru o armată ¶ ②

Cel ce însoțește aceste care: vedea un lung ~ de soldați

cu ranțele în spate (VLAH.) ¶ ③ Persoanele care însoțesc

un car funebru la cimitir, alaiu, cortej ¶ ④ Șir

de vagoane legate între ele și conduse de o loco-

motivă, tren [fr.].

* **CONVORBI** (-besc) *vb. intr.* A sta de vorbă, a

v o r b i cu cineva: am început să convorbim despre vreme

(CAR.).

* **CONVORBIRE** *sf.* Faptul de a convorbi; subiectul despre care se vorbește sau s'a vorbit cu cineva: jocul de cărți... era înlocuit prin convorbiri instructive (A.-GH.).

* **CONVULSIONAR** *sm.* Cel ce are convulsii [fr.].

* **CONVULSIUNE** *sf.* ① Încleștătură, sgircire, contracție involuntară a mușchilor ¶ ② Pr ez t. Shucumare pricinuită de o pasiune ¶ ③ Turburare grozavă într-un Stat [fr.].

* **CONVULSIV** *adj.* ① Care poate produce convulsii ¶ ② Însoțit de convulsii: tuse ~a [fr.].

* **COOBLIGAT** *sm.* Cel ce e obligat la ceva, împreună cu alții, în virtutea unui contract [fr.].

* **COOPERA** (-erez) *vb. intr.* A lua parte la o lucrare comună, a conlucra: eram de părere că nu coope-răm fără serioase garanții din partea Turciei (A.-GH.) [fr. < lat.].

* **COOPERATIV** *1. adj.* Care se face prin cooperățiune, care întrunește forțele tuturor celor interesați: societate ~ă.

2. **COOPERATIVĂ** (pl.-ve) *sf.* Societate de mai multe persoane întovărășite spre a exploata împreună o industrie oare-care, spre a cumpăra sau vinde în comun diferite mărfuri, din care toți membrii trag deopotrivă foloase [fr.].

* **COOPERATOR** *sm.* Cel ce cooperează cu alții [fr.].

* **COOPERATIUNE**, * **COOPERATIE** *sf.* ① Faptul de a coopera, coopereare, conlucrare ¶ ② Participarea la o lucrare, la un beneficiu comun [fr.].

* **COOPTA** (-tez) *vb. tr.* A-și asocia un membru într-un consiliu de administrație al unei societăți, în afară de condițiunile obicinuite [fr.].

* **COORDONA** (-on, -onez) *vb. tr.* A pune în cea mai bună ordine, a așeza în ordine, a rîndui [fr.].

* **COORDONAT** *1. adj.* ① p. COORDONA ¶ ② **NECOORDONAT** ¶ ③ Propozițiuni ~e, care corespund una alteia.

2. **COORDONATE** *sf. pl.* ① A Sistem de linii drepte sau curbă care slujesc prin măsurile lor să determine un punct în spațiu, pe o suprafață. sau pe o linie; (☞ ABȘISA) ¶ ② ~ geografice, longitudinea și latitudinea.

③ **COP** (pl.-puri) *sn. Trans.* ④ Măsură de capacitate (de aproape 1 litru); cană: voiu minca un țipău de pine și voiu bea un ~ de vin (RET.).

* **COPAC** ~ **COPACIU**.

* **COPĂCEL** *sm.* ① dim. **COPAC** (IV). Arbust: fînetele înalte și copăceli de porumbele sălbatice (ARG.); F: a merge, a umbla, a se ridica ~, a se ridica în picioare și a începe să umble, (verb de primii pași ai copiilor) ¶ ② pl. = CANALE.

* **COPACIU**, **COPAC** *sm.* ① Arbore neroditor, care nu face poame: se așază în scorbura unui copaciu mare și gros ca butia (ARG.) [comp. alb. k o p a c i].

② **COPĂI** (-ăso) *vb. tr. Oten. Băn.* A îngropa porumbul, a-l mușuroi [srb. k o p a t i].

* **COPAIC** (pl.-ae) *sn.* Teica, copăița în care curg grăunțele din coșul morii: aglăitiră ~ul să cadă boabele din el (LUNG.) [c o - p a i e].

* **COPAIE** *sf.* ① Albioară, covată în care se frământă aluatul pentru pine (☞ 1446): plutea împrăștiată copăi, toate și perine luate de giroiu (VLAH.) ¶ ② Postava în care curge făina la moară [vsl. k o p a n j a].

* **COPAIER** *sm.* ① Arbore din familia leguminoaselor, înalt de 18-20 m., cu lemnul roșu, care crește în America de Sud și produce copaiul (*Copaijera officinalis*) (☞ 1447) [fr.].

② **COPAIT** *sbst. Oten. Băn.* Faptul de a c o p a i; îngropatul, mușuroitul porumbului.

* **COPĂIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① dim. **COPAIE**: omul vîrău un ștergar de mlaștă în copăița femeii (OLV.) ¶ ② Teica în care curg grăunțele din coșul morii.

Fig. 1446. Copaiie.

Fig. 1447. Copaiier.

Fig. 1448. Copaiier.

Fig. 1449. Copaiier.

Fig. 1450. Copaiier.

Fig. 1451. Copaiier.

Fig. 1452. Copaiier.

Fig. 1453. Copaiier.

Fig. 1454. Copaiier.

***COPAIU** *sbst.* & Balsam extras din copaier [fr. *copahu*].

***COPAL** *sbst.* Rășină extrasă din diferiți arbori cari cresc în Mexic, regiunea tropicală; se întrebuințează la fabricarea lacurilor [fr.].

○ **COPAN** (*pl.-ane*) *sn.* Șold de pasăre [bg.].

***COPARTAS** *sm.* Părtaş, cel ce ia parte la ceva, cel ce împarte ceva cu alții [fr. *c o p a r t a g e a n t*, refăcut după *părtaş*].

COPASTIE *sf.* Bordura care mărginește puncta vasului. [ngr. *κορυστή*].

COPCĂ (*pl.-ei, -ce*) *sf.* Agrafă, cîrlig de încheiat, sponcă; cataramă [1448]: se făcea o se joacă cu copca de la umărul ce-l ținea rochia închisă [isp.]. [bg. *kopče*].

COPCĂ (*pl.-ei, -ce*) *sf.* Gaură, spărtură în ghiața unui riu sau unui helesteu, făcută pentru a pescui, a scoate apă sau spre a da puțință peștilor să răsuflă (*Mold.* „produgh”, „produgh”): ră o ~, bagă coșul tău cel mare în ~, și mîne, din zori... va fi înecărat cu crap! (*plvr.*) ¶ ② ③ A se dnce pe ~, a) a se prăpădi; b) a-și pierde rostul, cîntecul, etc.: v-ai dus pe ~ cu toată smolheria voastră (*crs.*) ¶ ④ Gaură adîncă în albia unei ape: Putna... se toarnă toată în copci adînci, și fierbe de minie (*vlam.*) ¶ ⑤ *pl.* Gropițe făcute în maluri spre a înlesni sușii ¶ ⑥ Săritură, săltătură: Javra... tău două copce și trecu arșă pe alături (*sad.*) [srb. *k o p k a t i* „a săpa”].

○ **COPCIOLOG** *sbst.* *Băn.* ① Fășie de piele dințată, cu găurele, cu care se împodobesc cojoacele, pieptarele, becheșii, etc. [ung. *k a p s o l é k*].

○ **COPC(IE)** *sf.* = **COPCĂ**.

COPEICĂ (*pl.-ei*) *sf.* ① Monedă rusă, a o suta parte dintr-o rublă [1449]: alți bani nu erau, fără cît copeice și ducce de oște patru bani (*n. cosr.*) [rus.].

COPEREMÎNT = **ACOPEREMÎNT** [lat. *cooperimentum*].

COPERI (*-per*) = **ACOPERI** [lat. *cooperire*].

COPERIS = **ACOPERIS**: case vechi, tupilate sub ~uri mari înșegite de ploai (*vlam.*) [coperi].

***COPERTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Plic (de scrisoare) ¶ ② Învelitoarea unei cărți ¶ ③ Puntea unei corăbii [it.].

***COPIA** (*-piez*) *vb. tr.* ① A scoate o copie, a transcrie, a reproduce ¶ ② A imita felul de a fi sau de a lucra al cuiva [fr.].

***COPIE** *sf.* ① Transcrierea unui text tipărit sau scris ¶ ② Reproducerea exactă a unui tablou, a unei sculpturi, etc. ¶ ③ Manuscris de pe care culege zetarul [fr.].

COPIE *sf.* ① Cuțit cu tășul în formă de suțliță, cu mîner scurt terminat printr-o cruce, cu care se taie sfîntul agnec [vsl.].

***COPIER** (*pl.-ere*) *sn.* ① Registru cu foi subțiri (hîrtie de mătase) în care se copiază cu presa diferite scrisori, acte, etc. [germ. *K o p i e r* (*b u c h*)].

COPIL (*pl.-ii*) *sm.* ① Ț Copil născut din părinți necăsătoriți, copil din flori, bastard: copiii cei adevărați nu se vredniceau întru numele celor ce sînt copiii (*prv.-mb.*) ¶ ② Ț Vîlstar ce crește la rădăcina porumbului, numit și „copileț”, „puțu”, „puțet”, „frate”, „soră”, etc. ¶ ③ Ț Vîlstar ce crește din vrejul dovleacului; lăstar la subțioara foi tutunului; vîlstar ce crește la rădăcina porumbului, puțet ¶ ④ Ț Fie-care din colțurile sau cracii unei scoabe ¶ Ț Fie-care din cele două virfuri sau ciocuri ale leucei carului ¶ Ț Partea balamalei sau țîlnei care se înfige în stîlpul porții sau al ușii [comp. alb. *k o p i l*, gr.-biz. *κόπελος*, ngr. *κοπέλι*].

COPIL (*pl.-ii*) *sm.* ① Băiat sau fată în prima vîrstă a vieții; de ~, de cînd era copil, din copilărie; Ț ~ul, pînă nu pîlînge, muma nu-l dă țîță, dacă cineva tăce, nimeni nu-l știe nevoia și nu-l poate ajuta; ție-cărui! se pare oă ~ul său e mai frumos (*pann.*);

a ajunge în doaga copiilor = **DOAGĂ** ¶ Ț Fiu sau fată, progenitură: n'are copii; ~ de suflet, copil înfiat; ~ din flori, copil nelegitim, bastard; F: unde și-a înțărcat dracu copilul, foarte departe ¶ Ț Urmas, moștenitor: n'a lăsat copii: a murit fără copii ¶ Ț Oaș. Copil nelegitim, bastard, copil din flori (= **COPIL** ①) ¶ Ț Ț ~ de casă, fecior de boier care servea la Curte pe lingă Domn și făcea parte din garda interioară a palatului [copil].

○ **COPILĂ** (*pl.-le*) *sf.* *Trans.* Fată născută din părinți necăsătoriți, copilă din flori, bastardă [copil].

COPILĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Fetiță ¶ Ț Fiică [*c o p i l*].

○ **COPILAMĂ** *sf.* *Băn. col.* **COPIL**. Multime de copii.

COPILANDRU *sm.*, **COPILANDRĂ** (*pl.-re*) Ț *sf.* Copil, băiat măricei; fată măriceică: deși copilandru, puse țara la cale ca și un om matur (*isp.*).

Ț *adj.* Cu minte copilărească: mă soooți tu așa de proastă și copilandru? (*sad.*).

COPILĂRESC *adj.* De copil, ce ține de vîrstă, de firea copiilor: jocuri copilărești; minte copilărească; aceasta mă țignă oare-cum în mîndria mea copilărească (*gn.*).

COPILĂREȘTE *adv.* Ca un copil [*c o p i l* Ț *ă r e s c*].

COPILĂRI (*-ăresc*) Ț *vb. intr.* A-și petrece copilăria, a trăi viața de copil: s'a înhăit cu vre-o oțivă țicăi cu cari copilăresc (*n.-gh.*).

Ț *vb. refl.* și *intr.* A deveni, a lucra, a gândi, etc. ca un copil: omul cînd îmbătrînește, copilărește (*znn.*).

COPILĂRIE *sf.* Ț Vîrstă de copil, vîrstă omului de la naștere pînă la 12-14 ani: Omul în ~ Lesne 'nvată ori-ce ție (*pann.*) ¶ Ț Stare, faptă, minte de copil, sau de om matur care are apucături de copil ¶ Ț Ț Început.

COPILĂRȘ *adj.* Cu apucături de copil, care face copilării: eram vesel ca vremea cea bună și... ca vîntul în turbarea sa (*crs.*).

COPILĂȘ *sm. dim.* **COPIL**: dobindi un drag de ~ (*isp.*).

COPILET *sm.* Ț Vîlstar care crește la rădăcină porumbului, puțet (= **COPIL** ①): la praștia a doua, se rup... și ~ii de la rădăcina coccanelui (*non.*) ¶ Ț Ț Fie-care din cei patru căpriori mai scurți cari se împreună în unghiu cu căpriorii de la sapa casei [*c o p i l*].

COPILI (*-lesse*) *vb. tr.* Ț A rupe copilii, lăstarii de prisos de la rădăcina porumbului.

COPILITĂ (*pl.-te*) *sf. dim.* **COPILĂ**.

***COPIOS** *adj.* Îmbelșugat, prea îndestulat: ospă; ~ [fr.].

***COPIȘT** *sm.* Cel ce copiază, care face copii, care transcrie manuscris [1450] [fr.].

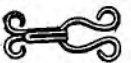

Fig. 1448.
Copci.

Fig. 1449. Copeică.

Fig. 1450. Copist de manuscris
în evul-mediu.

Fig. 1451.
C. Copită.

COPITĂ (*pl.-te*) *sf.* Ț Unghie groasă și cornoasă care acopere extremitatea piciorului calului, măgarului și catrului [1451]: piepturi și capete troanesc sfărîmate sub copitele calilor (*vlam.*) ¶ Ț Ț = **BABITĂ** ① Ț Ț [vsl. *k o p y t o*].

○ **COPITĂ**, **COPITĂ** (*pl.-ții*) *sf.* Ț Căpiță (de fin): mai dîncolo, o stră de paie și niște copite de fin (*roos.*) [bg. *k o p i c a*: forma copită e refăcută din *pl.* copiti].

○ **COPITARITĂ** *sf.* *Oltan.* Ț Ciuperca de pe copaci, numită și copită (= **BABITĂ** ① Ț).

COPITAT *adj.* Cu copita mare: masourii copitați și căplăuși sînt buni numai de speculație (*dragh.*).

○ **COPITĂ** = **COPITĂ**².

○ **COPIRȘEU**, **COPIRȘĂU** *sn. Tr.-Caro.* Sicriu: Mori, mîndră, să mor și eu, Să ne facă-un copirșeu (IK-BRS.) [ung. k o p o r s ō].

○ **COPLEȘI** (-egesc) *vb. tr.* ① A strivi, a zdrobi pe cineva sau ceva prin greutatea sau mulțimea ce apasă asupra-i, a împovăra, a apăsa: cu toată pofta ce am de a te ~ sub un nemeș de erudiție (COBOS.); durerea ce-l copleșea (D.-ZAMF.) ② A năpădi, a doborî: somnul îl copleșe și căzu ca un mort (ISP.).

○ **COPOI** = **COPAI**.

○ **COPOIU** *sm.* ①

Cline mare de vînat cerbi, căprioare, vulpi, etc. cu miros foarte dezvoltat (1452): copoiul fiind adormea dîra fierii prin fărîna (COBOS.) ② ③ Spion, agent de poliție îndemnat ④ ⑤ Comisar (COPOU; comp. și bg. k o p a j).

○ **COPORAN** (pl.-ane) *sn.* ① Anteriu [bg. k o p a r a n ū; srb. k o p o r a n].

○ **COPORIE** *sf.* ① Coadă de lemn a coasei (COASĂ) [ung. k a p a r o].

○ **COPOU** *sm. Mold.* = **COPOIU** [ung. k o p o ō].

○ **COPREALĂ** (pl.-ei) *sf. Olten.* ① Prăjină lungă ② ③ Lungan, măgădău, om înalt și subțire (CIAUS.).

○ **COPRINĂ**, **CUPRINĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Numele a mai multor varietăți de plante cu cite o floare mare în virful tulpinei, albă sau galbenă, foarte frumoasă, cu miros plăcut; numită și „căprină”, „zarnacadea”, „fulie”, „ghiocei-de-grădină”, etc. (*Narcissus pseudo-narcissus*, *Narc. poeticus*), etc. (1453): Trei cuprine s' un bujor (IK-BRS.).

○ **COPRINDE** = **CUPRINDE**.

○ **COPROPRIETAR** *sm.*

Care posedă o proprietate împreună cu altul sau cu alții [fr.].

○ **COPROPRIETATE** *sf.*

Proprietate posedată în comun cu altul sau cu alții [fr.].

○ **COPSUNĂ** *sf. Băn.* = **CĂPSUNĂ**.

○ **COPT**¹ *adj.* ① p. COACE ② ③ **NECOPT** ④ ⑤ Supus de ajuns acțiunii focului (verb. de pline, alături, sau de altele de-ale mîncării): pline coaptă ⑥ ⑦ Ajuns la maturitate prin acțiunea căldurii solare: măr ~; a se uita la cineva ca la un cires ~ (CIREȘ); F: asta plăc de coaptă, asta-i culmea, asta e prea din cale afară, asta le întrec pe toate, e prea de tot: toate au fost oam sau fost..., dar asta plăc de coaptă (CRO.); ⑧ ⑨ Gata să spargă (verb. de bube): bubă coaptă ⑩ ⑪ Ajuns la o dezvoltare deplină (verb. de vîrstă, de judecată minții, etc.): încă nu era ~ la vîrstă sa (M.-COST.); om ~, om în puterea vîrstei: 1-am scotit moșneag, și ~ de cel copți (CRO.); minte coaptă; ~ la minte ⑫ ⑬ F Mort-cop, vîrînd-nevrînd, de voie, de nevoie, neapărat, fără doar și poate: îi dăte poruncă ca, mort-cop... să-l aducă mere de aur (ISP.).

2. *sbst.* Faptul de a (se) coace; a da în ~, a se prîgui, a fi pe cale să se coacă [lat. c o c t u s].

○ **COPT**² *1. sm.* ① Creștin din Egipt din secta Euticheenilor.

2. *adj.* Al Copților, privitor la Copți: nu voiesc să se supule bisericilor romane iacobite și favoriza biserica ~ă (A.-GH.); limba ~ă, limbă derivată din vechea egipteană [fr.].

○ **COPTĂTURĂ** (pl.-uri) *sf. Trans.* = **COPTURĂ** ①: nu-și ian merinde, că n'aveau ~ (RET.).

○ **COPTOR** = **CUPTOR**.

○ **COPTORI** (-orâsc) *vb. tr. și intr.* ① A săpa pămîntul pe dedesupt, făcînd scorburî, găuncșituri:

Fig. 1452. Copoiu.

Fig. 1453. Coprină.

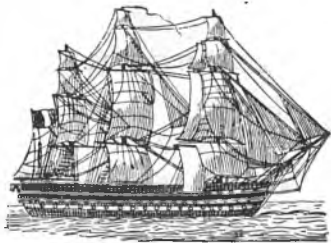

Fig. 1454. Corabie.

e cirpeală goală și mai rău se cotorăște spărțura (JIF.) ② ③ A săpa, a coșcovi; a roade: și n'coșul pieptului cotorit, își auzia răsunarea cum îi hirie (VLAM.) [c o p t o r].

○ **COPTOROȘI** (-ogesc) = **COPTORI**: tocmal cel cotoroșii de vîlți își vorbesc de cînte (OLVR.).

○ **COPTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① ② Rănă coaptă, bubă care a făcut puroiu ③ ④ Puroiu ⑤ pl. *Trans. Bucov.* ⑥ Alături coapte: numai fripturi și copturi ca acelea de le-ai fi înghițit și cu ochii (SS.) ⑦ ⑧ Piatră, stîncă care începe să se despică (RSC.) [lat. c o p t u r a].

○ **COPTUȚ** *adj. dim.* **COPT**¹: se măritase, ~ă, după un bălat tîrîr (D.-ZAMF.).

○ **COPULĂ** (pl.-le) *sf.* ① Vorbă care leagă predicatul unei propozițiuni cu subiectul [fr.].

○ **COPULATIV** *adj.* ① Care unește, care leagă: particula ~ă, conjuncțiune ~ă [fr.].

○ **COPUZ** = **COBUZ**.

○ **COR** (pl.-turi) *sn.* ① ② Mai multe persoane care cîntă împreună ③ ④ Toți cîntăreții unei biserici ⑤ ⑥ Partea bisericii unde stau și cîntă cei din cor în timpul slujbei ⑦ ⑧ Compoziție muzicală alcătuită din mai multe părți și cîntată de mai multe voci ⑨ ⑩ Poezie lirică în tragediile vechi și în unele tragedii moderne ⑪ ⑫ În ~, cîntînd sau vorbind tot deodată [lat. c h o r u s, cu accepțiunile fr. c h o e u r].

○ **CORABAȚICĂ** = **COROBATĂICĂ**.

○ **CORABIA**¹ (pl.-biete) *sf. Mold.* ① Un fel de zăharica, numită și „corăbioară”, din cauza formei asemănătoare cu o corăbie: aducîndu-mă... două oca de corăbiete și trei oca de migdale amare (ALECS.) [tc.].

○ **CORABIA**² (-biez) *vb. intr. Trans. Bucov.* ① A visli, a conduce o corăbie: corăbind așa amu cit au corăbiat, iată că se strîngește pe mare o furtună (SS.).

○ **CORABIASCĂ** *sf. Mold. Bucov.* ① Un danț popular: trăsai de bucurie... o ~ virtuoasă de Galați (COBOS.) ② ③ Muzica acestui danț: începe a cînta din flaut o ~ (CRG.) [corăbie].

○ **CORABIE** *sf.*

① ② Vas mare construit din lemn sau de fier, cu care se călătorește pe mare (1454); ③ F: parcă i s'au înecat corăbiile, n'are de loc chef, e rău dispus, e foarte abătut ④ ⑤ Corabia lui Noe, arca, corabia făcută de Noe pentru a se adăposti cu ai lui în timpul potopului [vsl. k o r a b i j].

○ **CORABIER** *sm.* ① Navigator pe mare: Astel ~ul, cînd marea e n' talazuri, Aleargă la limanul cedesea l-a scăpat (ALX.) ② Marinar: ca să nu stea în drumul ~ilor carî umblau de colo pînă colo... stringînd frînghiele (CAR.) [c o r a b i e].

○ **CORĂBIERIE** *sf.* ① Artă de a naviga pe mare, navigațiune: face nu mai puțin cîntese... aflătorului tipografiei și a ~ii cu abur (NEGR.) ② Ocupațiunea corăbierului: avem mai înțitu agricultura, apoi pescăria, corăbieria și comerțul (A.-GH.).

○ **CORABIOARĂ** (pl.-re) *sf.* ① ② dim. **CORABIE** ③ ④ = **CORABIA**¹.

○ **CORAI** *vb. intr.* ① = **CHICRAI**: îi corăiau mațele de gîndei că n'a mîncat d'o săptămînă (RET.) ② A croncăni (AUG.).

○ **CORAJ** = **CURAJ**: sta înțipt înaintea lui și cu ~ (ISP.).

○ **CORAL**¹ *adj.* Unde cîntă coruri: societate ~ă; templu ~.

2. (pl.-aluri) *sn.* ① Cîntec religios la protestanți: ~ul lui Luther [fr.].

○ **CORAL**² *sm.* și (pl.-ale) *sn.*, ***CORALIU** (pl.-alii) *sn.* ① ② Mărgean ③ ④ **CORALE-ALBE** = **HURMUZ** [germ. și lat. c o r a l i u m].

○ **CORAN** *sbst.* ① Cartea sîntă a musulmanilor care conține legea religioasă a lui Mahomet [fr.].

○ **CORASAN** *sbst.* ① *Mold.* ② Mortar făcut din cărămidă pisată amestecată cu var ③ ④ Sămînță

de ~, semințele unei plante orientale întrebuințate ca vermicuf [tc.].

CORASLĂ = COLASTRĂ: corasla se capătă de la vâclie tăiate de curind (sez.).

CORASLI (-leso) *vb. refl. Mold.* A se prefăce în brînză, la fierb. de laptele serbezit sau stricat din alte pricini: laptele de la aceste vaci, fierbindu-se se corăsește (R.) [coraslă].

CORAST(R)Ă = COLASTRĂ.

CORB *sm.* ① Pasăre de pradă, cu penele foarte negre cu reflexe albastrii sau violete; se hrănește în special, cu stîrvuri (de aci și blestemul: mîlca-țe-ar corbii) (*Corvus corax*) (1455); negru ca ~ul, negru ca papa ~ului, foarte negru; *adv.*: trecu altul, ou pârul lung și negru ~ (DLVR.); ② ~ la ~ ochii nu-și scoate, cei ce se potrivește la fire, la apucături, etc. nu-și strică unul altuia, nu caută să-și facă rău; e frig de ngliață omule sub ~, e un ger strașnic ③ ~ ALBASTRU = DUMBRAVEANĂ ④ ~ DE MARE ~ MARIN = CORMORAN ⑤ ~ DE NOAPTE, pasăre cu capul, ceafa și umerii negri, cu spinarea cenușie și pîntecele

alb, amestecat cu cenușiu; trăiește pe lângă bălți, unde se ține ascunsă ziua printre trestii și iese numai seara ca să-și caute hrana; are sborul lin și tăcut ca al bufnițelor; numită și „jidan” sau „stîrc cenușiu mic” (*Nycticorax europaeus*) (1456) ⑥ ~ Pește de mare, de 18-25 cm., cu capul mare și botul gros, rotunjit; falca de sus e mai lungă și mai lată decît cea de jos; e de colorare brună, cu pîntecele puțin gălbui stropit cu picățele negre (*Corvina nigra*) (1457) ⑦ ~ Varietate de struguri negri ⑧ ~ Constelațiune în emisfera australă [lat. *corvus*].

⑨ **CORBAȚIU** (*pl.-ace*) *sn.* = GÎRBĂCIU. **CORBANĂ** *sf.* = BATCĂ ⑩ ~ **CORBIU** *adj.* Negru ca corbul: Ah! pârul tău lung, negru ca aripa corbiei (ALECS.).

CORBOAICĂ (*pl.-ce*) *sf.* ① Femeiușca corbului. ② **CORCAN** *sm.* *Often. Băn. Trans.* ③ = CORB ④ [comp. *CRONCAN* și ngr. *κορᾱκῖ* sau blg. *krokonj*].

⑤ **CORCAN** *sm.* *Mold.* ⑥ Viță de vie bătrînă (sez.); viță de vie sălbatecă (PAMF.).

⑦ **CORCHEZI** (-ezesc) *vb. tr. Mold.* A poci, a schimonosi: au corchezit graul strămoșesc de nu-l mai înfelege nimeni (CRG.).

CORCI (-cesc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) încrușișă două rase diferite, a (se) împerechia spre reproducere două animale de soiuri deosebite (ca d. e. un mîgar cu o iapă, un cal de o rasă cu o iapă de altă rasă, etc.) ② A (se) strica, a (se) altera, a (se) poci, printr-un amestec nepotrivit: se însoară numai cu fete din neamul lui, ca... să nu-și corcească obiceiurile (RET.) [corciu].

③ **CORCIE** *sf. Mold.* ④ Un fel de leasă ce se pune pe sînii pentru a putea aduce fin (sez.) ⑤ Un fel de scară din doi drugi cu ajutorul căreia se urcă butoaiile în car sau pe care se rostogolesc în pivniță (PAMF.) ⑥ Covelgă peste care se pune coviltirul sau poclitul (sez.) [ung. *korcsolya*].

CORCIT *adj.* ① p. **CORCI** ② De viță amestecată, născut din împreunarea a două soiuri deosebite.

CORCITURĂ, CURCITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Animal corcît ② *Pr. ext.* Om născut din împerecherea a două neamuri sau rase deosebite: corcitură

de chefaloniț și de slav (D.-ZAMF.); nu de geaba era el corcitură de zeu (ISP.) [corci].

③ **CORCIU** *sm.* ④ (*pl.-ciuri*) *sn.* *Bucov. Trans. Maram.* Oaș. Tuță, stuțis: ~ de alun; șopîrtele și broaștele se ascund sub tuție, sub corci, cînd e frig (ORM.) [rut.].

⑤ **CORCIU** *sm.* ⑥ Corcitură ⑦ Bastard [ung. *korcs*].

CORCOAȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* Dreanță, buleandră: azi umblă 'n fir și mîine se poartă 'n corcoate ciuruite (JIF.).

⑧ **CORCODAN** *sm. Trans.* ⑨ = CURCAN.

CORCODEL *sm.* ⑩ = BODIRLĂU ⑪ ⑫ = FUNDAC.

⑬ **CORCODI** (-odesc) *vb. refl. Trans.* A se găti, a se împopoțona (vc.).

⑭ **CORCODINĂ** (*pl.-ne*) *sf. Trans.* ⑮ = CURCĂ.

CORCUDUȘ *sm., CURCUDUȘ*

⑯ Arbore originar din Orient, cultivat la noi pentru fructele sale comestibile, numite „corcuduse” sau „curcudele” (*Prunus cerasifera*) (1458): cîteva găini culcate în corcudusul din fața casei (DLVR.).

CORCUDUȘĂ, CURCUDUȘĂ

(*pl.-șe*) *sf.* ⑰ Fructul corcudușului, un fel de prună rotundă, de colorare galbenă sau roșie.

⑱ **CORCOFEALĂ** (*pl.-eli*) *sf.* F. Băn. Minciună. ⑲ **CORCONI** (-onesc), **CORCOLI** (-olesc) ⑳ *vb. tr.* A îngriji prea mult (de ceva sau pe cineva), a alinta, a răzgîia: se supără că de ce-l ține în 'pat (cășeluşul) și-l corconeste atîta (LUNG.); Sufia-Murgă era corcolit ca 'n sînul lui Avram (FLOR.).

㉑ *vb. refl.* ㉒ A se feri, a se îngriji prea mult ㉓ A tăragăna, a zăbovi mult cu un lucru (CIAUS).

CORCÔȘI (-osesc) *vb. refl. Mold.* (PAMF.) = CORCONI ㉔ ㉕.

② **CORD** (*pl.-duri*) *sn.* ③ Inimă [lat.].

CORDAR (*pl.-are*) *sn.* ④ Bătul cu care se strunește corărdă sau sfiora ferăstrăului, numit și „strună”, „in-cordător”, „intinzător”, „limbă”, etc. ⑤ Limbă de lemn (mai adesea de abanos) fixată pe vioară, violoncel, etc., mai jos de căluz, care prezintă niște tăieturi circulare în care sînt introduse coardele (1459).

⑥ **CORDEA** (*pl.-dele*) *sf. Mold. Bucov.*

⑦ Panglică: e legat cu o ~ albăstră (SAD.) ⑧ Panglică, tenia: carnea de cucuștră e bună de ~, cine are în pîntece (VOR.) ⑨ Un joc de cărți: juca parola sau cordeaoa (ALECS.) [ngr. *korđela* <it.].

CORDELĂ (*pl.-le*)

sf. ⑩ Pește de mare ce seamănă cu țiparul (*Leptocephalus conger*) (1460) [ngr. *korđela*].

CORDELIER *sm.*

⑪ Călugăr franciscan care umblă încins cu o frînghie (1461) [fr.].

⑫ **CORDELUȘĂ** (*pl.-ușe*), **CORDELUȚĂ**

(*pl.-uțe*) *sf. dim.* CORDEA: Cordeluțe și nimicuri, Iată toate a lui averi (EMIN.).

CORDENCIU *sbst.* ⑬ Scîndurică cu creștături de care se oprește zăta sau slobozitorul războiului de țesut, ca să nu se dea surul înapoi; numit și „scaun”, „tocălie”, „cățel”, „piedică”, „proptar”, etc. ⑭ *Trans.* Scîndurică pe care se fac itele (vc.) [coardă].

⑮ **CORDIAL** ⑰ *adj.* ⑱ Care pornește din inimă, sincer: primire ~ă ⑲ În-tăritor, care dă putere.

⑳ (*pl.-aluri*) *sn.* ㉑ Leac întăritor, Cordelier. care dă puteri [fr.].

CORDIALITATE *sf.* Bunăvoință sinceră, por-

COR-COR

Fig. 1455. Corb.

Fig. 1456. Corb-de-noapte.

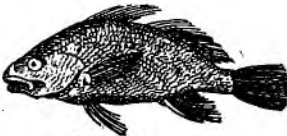

Fig. 1457. Corb.

Fig. 1458. Corcoduș.

Fig. 1459. Cordar.

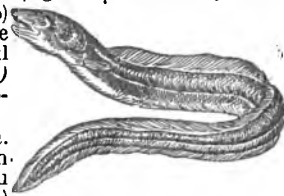

Fig. 1460. Cordelă.

Fig. 1461.

nită din inimă: se apropie de mine cu multă ~ (CAR.) [fr.].

○ **CORDICĂ** *sf. Mold. Bucov. = CORDEA* ①.

○ **CORDICUȚĂ** (pl.-te) *sf. Mold. Bucov. dim. COR-
DICĂ*. Panglicuță: un pachetel legat cu
~ albastră (SAD.).

* **CORDIFORM** *adj. ♀*. De forma
unei inimi: frunză ~ (1462) [fr.].

○ **CORDIȘ** *adv. Trans. Băn. Pieziș*:
încep de la o vreme a se uita cam ~ la
Petru (MERA.) [coardă].

* **CORDON** (pl.-oane) *sn.* ① *
Panglică lată, lentă a unei deco-
rații ¶ ② Șiret, șnur, sfornică sau
panglică la dric: a ținea cordonale dri-
cului ¶ ③ Șir de posturi de soldați
așezați la graniță pentru paza țării;
④: între artist și public stă și veghează un
formidabil decretul (VLAM.); ~ sanitar, trupe înșirate pen-
tru a opri trecerea dintr'un ținut unde bintue o
epidemie, spre a împiedeca propagarea ei ¶ ⑤ ~
~ ombilical ~ OMBILICAL [fr.].

* **CORDONAȘ** *sm.* * Soldat care face paza la
un cordon, grănicer.

* **CORDOVAN** *sbst.* Piele fină care se tăbăcea
odinioară la Cordova (Spania) [fr. cordouan].

○ **CORDUC, CORDUC** *sbst.* * Boală a vitelor mari
cornute, caracterizată prin înscortoșarea limbii:
cordercul se vindece cu usturoiu pisat amestecat în păcură
(DRAGH.) [rut.].

○ **CORDUN** *sn.*, **CORDUNA** (pl.-ne) *sf. Mold.* ① *
Cordon, șir de posturi de soldați așezați de-a
lungul graniței pentru paza țării ¶ ② Casața,
coliba unde stă un soldat din cordon spre a supra-
veghia trecerea călătorilor ¶ ③ ~ Bucovina:
aducea vesti neobișnute din Cordon (SAD.) [rus. k o r d
o n ũ < fr.].

○ **CORDUNAȘ = CORDONAȘ**.

* **CORECT** *adj.* ① Lipsit de greșeli, fără gre-
șală ¶ ② Conform cu regulile: desen ~ ¶ ③
Cinstit ¶ ¶ ④ **NECORECT, INCORECT** [fr.].

* **CORECTĂ** (-tez) *vb. tr.* A scoate greșelile, a
îndrepta (greșelile) [c o r e c t].

* **CORECTITUDINE** *sf.* Purtare corectă, cin-
stită: îl știu de o ~ exemplară (CAR.) ¶ ¶ ④ **NECOREC-
TITUDINE, INCORECTITUDINE** [lat.].

* **CORECTIV** 1. *adj.* Care îndreptează, care co-
rigează: pedeapsă ~.

2. (pl.-ive) *sn.* Lucrul care îndulcește oare-cum
ceea ce e prea aspru: ~ul unui discurs [fr.].

* **CORECTOR** *sm.* ① Cel ce corectează, cel ce
îndreptează ¶ ② * Cel ce însemnează greșelile de
tipar spre a fi îndreptate [fr.].

* **CORECTURĂ** (pl.-turi) *sf.*
* Poale tipărită pe care se în-
semnează greșelile de tipar ce
trebuie îndreptate; a face co-
recturi, a îndrepta greșelile de
tipar (= TABELA XVIII); presă
de corecturi (1463) [germ.].

* **CORECȚIONAL** 1. *adj.*

1. Privitor la delict: tribunal ~; poliție ~.

2. *sbst.* 1. Tribunal de poliție corecțională
[fr.].

* **CORECȚIUNE** *sf.* ① Îndreptare, faptul de a
corecta ¶ ② Perfecțiune: ~a stilului ¶ ③ Dojană,
muștrare ¶ ④ Pedeapsă: după ce-l dăte o ~ meritată
(CAR.); casă de ~, închisoare pentru îndreptarea mi-
norilor cu apucături rele [fr.].

* **COREE** *sf.* * Boală nervoasă caracterizată prin
mișcări involuntare ale corpului întreg [fr. ch o r
e e].

* **COREGRAFIC**... = **COREOGRAFIC**...

* **CORELATIV** 1. *adj.* Care arată o relațiune
reciprocă între două lucruri: tată și fiu sunt termeni ~.

2. (pl.-ive) *sn.* Cuvînt corelativ.

3. **CORELATIVĂ** (pl.-ive) *sf.* 1. Propoziție corela-
tivă [fr.].

* **CORELAȚIUNE, *CORELAȚIE** *sf.* Analogie sau
relațiune reciprocă între două lucruri [fr.].

* **CORELIGIONAR, -ARĂ** (pl.-are) ① *adj.* și
sm. f. Care profesază aceeași religie ca altul:

Fig. 1462.
Frunză cor-
diformă.

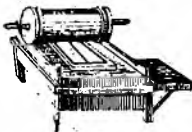

Fig. 1463. Presă
de corecturi.

dovedind locuitorilor că eram un ~ (A.GH.) ¶ ② *Pr. ext.*
~ politic, care face parte din același partid politic,
care profesază aceeași idee politică [fr.].

† **CORENIE** *sf.* Început; origine [vsl.].

* **CORE(O)GRAFIC** *adj.* Privitor la dans [fr.].

* **CORE(O)GRAFIE** *sf.* ① Arta dansului ¶

② Arta de a compune balet și figuri de dans [fr.].

* **CORESPONDA** (-dez) *vb. într.* A face schimb
de scrisori, a fi în corespondență cu cineva [fr.].

* **CORESPONDENT** 1. *adj.* ① Corespunză-

tor ¶ ② A Unguri ~e, un-
ghiiuri situate pe aceeași

latură a unei secante care
taie două linii paralele, u-

nul fiind intern, iar celă-
lalt extern; în 1464, un-

ghiiurile 3 și 4 sînt unghiiuri
corespondente ¶ ③ Mem-

bru ~, membru al unui corp savant, al unei
Academii, care e numai în corespondență cu acest

corp, fără a se bucura de aceleași drepturi ca
membrii activi.

2. *sm.* ① Persoană cu care se face un schimb
de scrisori ¶ ② ~ul unui ziar, persoană care trimite

unui ziar corespondențe dintr'un alt oraș, spre a
fi publicate ¶ ③ * Persoană însărcinată să su-

pravegeze pe un ținăr trimis într'alt oraș ca să-
urmeze studiile: ea găsi foarte firesc a un om, care la

pasărea din sbor, să-l fie ~ (D.-ZAMF.) [fr.].

* **CORESPONDENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Schimb re-
gulat de scrisori ¶ ② Scrisorile trimise sau pri-

mite ¶ ③ Știri trimise prin scrisoare unui ziar
④ Relațiuni comerciale ¶ ⑤ Conformitate, rap-

port exact între două persoane sau două lucruri
¶ ⑥ ~ Legătură între două trenuri [fr.].

* **CORESPUNDE** (-pund) *vb. într.* ① A fi con-
form cu ceva ¶ ② A se potrive cu sentimentele

sau faptele altuia ¶ ③ A fi așezat simetric în rap-
port cu altceva ¶ ④ A fi în comunicație, a da în,

a răspunde în: odala din fund corespunde cu balconul
[fr.].

* **CORESPUNZĂTOR** *adj. verb. CORESPUNDE.*

Care corespunde; potrivit; care e conform cu ¶ ¶ ④
NECORESPUNZĂTOR.

○ **COREȚ** (pl.-ete) *Bucov.* Măsură de capacitate
pentru grîne (de aproape 1¹/₂ hectolitri): să aleasă

curat trei ~e de grîu amestecat cu mac și cîneapă (VOR.)
[rut.].

* **COREU** *sm.* * Picior de vers antic compus
dintr'o silabă lungă și una scurtă (—) [lat.].

○ **CORFĂ** (pl.-te) *sf.* ① *Trans. = COȘ* ①: așteptau și
pe Jolana cu corfa plină de iarbă verde (RET.) ¶ ② *Băn.* Coș

mare de nuiele împletite întrebuințate de cărbu-
nari pentru dus cărbunii ¶ ③ *pl.* Niște drugi la

pluă între carse mișcă maiele ¶ ④ *pl.* Niște drugi
la jugul joagărului [germ. dial. K o r f].

○ **CORFIȚĂ** (pl.-te) *sf. Trans. dim. CORFĂ.* Coșuleț;
culesse o ~ de struguri de o duse bolerului (RET.).

○ **CORHĂ** *sf. Trans. Maram.* * Coastă de munte
ripoasă (VC.) (PAR.) [comp. **CORHANĂ**].

○ **CORHAN** *sm.*, **CORHAN** (C) *A sf.* * = **SVAB.**

○ **CORHANĂ** (pl.-ne) *sf. Mold. Bucov.* * Coastă de
deal ripoasă, prăpăstioasă: prin toate corhanele și

ceclaurile (CRG.) [rut. k u r h a n < tc. k u r g a n].

○ **CORHOL, CORHO-**
DOL (pl.-oale) *sn. Trans.*

* Loc cu surpături,
prăpăstios.

○ **CORI** *sm. pl. Mold.*
* = **POJAR** [rus.].

○ **CORI** (-resc) *vb. tr.*
Trans. * ① A strînge

finul cînd începe a
se usca (vc.) ¶ ② A

ocoli finul, a gredia
de la margini spre

mijloc (esc.) [comp.
ung. k ó r á l n i].

* **CORIANDRU** *sm.*
* Plantă umbeliferă,
cu miros pătrunzător greșos de ploșnițe, cu flori

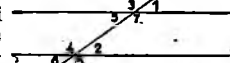

Fig. 1464. Unghiuri
corespondente.

Fig. 1465. Coriandru.

Litere de schimbat	Generațiunile trecute ne-au transmis — nou	le li la fa
Cuvinte de schimbat	proșuri altora — prin graiul viu, fie prin	HCa si Hfe
Litere de suprimat	scriitorii, toate sau numai în parte, comorile	W L n
Cuvinte de suprimat	graiului limbii cu ajutorul căruia pareră tăl-	HH L H n
Litere și cuvinte de adăugat	beau lucruri] saptele, sentimentele [ce voiau	mă l de fpe tar
Litere de întors	să le exprime. Dtr toate concepțiunile tcestor	a Li fa
Litere și cuvinte de transpus	gerane] uni despr viață (despre și) moarte, de-	~ ~ ~
Rînduri de transpus	dintele și îndoilele care s'au strecurat și	
	spre cer și pământ, despre bine și rău, toate cre-	S i
Spații de apropiat	s'au înclinat în nenumăratele cute ale sufle-	o o o
De spaționat între cuvinte	lurilor, aurămas acolo ascunse, nescoase la lu-	Y Y Y
Spațiul prea mare între rînduri	mină, și neprihănilor de condeiul scriitorilor	
	(	)
Spațiu prea mic între rînduri	cari s'au perindat pînă la noi, și folklorist	(
	lui li incumbă datoria să le smulgă din ascun-	)
Fără alineat	] zișul lor, să le studieze și să lămurească noi-	] X X X
Albitură ieșită, spiț	ma] or] tainică.	
Alineat	[De aci rolul pe care și-l asumă folklorul: el	[de rînd
De cules cu alte caractere.	cercetează producțiunile imaginației populare,	
	[credințele și datinile] pentru a ajunge la cu-	[semigrase]
De rîrit	noașterea deplină a șimțului unui popor.	

întrebuințează la bucătărie și la fabricarea cofeturilor (*Coriandrum sativum*) (1465) [ngr.].

***CORIDOR** (pl.-oare) sm. ① Săliță lungă și îngustă într-o casă (1466): bîșbit pînă de la prima ușă din ~ (CRG.) ② Săliță, într'un vagon de drum de fier, de-a lungul compartimentelor: e foarte cald în vagon și lume multă, mai ales în ~ (CAR.) [fr.].

***CORIFEU** sm. ① Conducătorul corurilor în tragedia greacă ② Persoana cea mai de seamă dintr'un corp, dintr'un partid [fr.].

***CORIGENT**, -tă adj. și sm. f. ① Școlar care trebuie să dea un nou examen la unele materii la care a fost slab: a rămnea ~ [lat. corrigens].

***CORIGENȚĂ** (pl.-te) sf. ① Starea elevului corigent: examen de ~.

***CORIGIBIL** adj. Care se poate îndrepta, care poate fi corijat ② INOCRIGIBIL [fr.].

***CORIJA** (-jez) vb. tr. și refl. A (se) îndrepta, a (se) corecta [fr.].

***CORIMB** sm. ① Dispoziție a florilor pe o tulpină în așa fel încît pornind de la înălțimi diferite

ajung toate aproape la același nivel (1467) [fr.].

***CORINDA**... Trans. Maram. Oas. = COLINDA... ***CORINDON** (pl.-oare) sm. ① Piatră scumpă,

foarte tare, așa că poate fi sgriată numai de diamant (1468); ia diferite numiri după culoare: cînd e roșu, e numit rubin, celui albastru i se zice safir, celui verde, smaragd, etc. [fr.].

***CORINTIAN** adj. ① Cel mai bogat din cele patru ordine de arhitectură create de Greci: capitelul este împodobit cu două rînduri de frunze între care se ridică alte rînduri mai mici care formează volute (1469) [fr.].

***CORIST** sm., **CORISTĂ** (pl.-te) sf. Fig. 1468. Corindon. ① Care cîntă într'un ansamblu coral [fr.].

***CORIȚĂ** (pl.-te) sf. ① Dejă, curătoare, vasul în care curge vinul din teasc ② Băn. Troacă [vsl. koryto, srb. bg. korito].

***CORLĂ** (pl.-le) sf. ① Pasăre de apă, numită și „curlă”, „găinuță” sau „găinușă-de-baltă” (*Gallinula chloropus*) (1470).

***CORLATĂ** (pl.-ate, -ăți) sf. ① Un fel de poliță, în jurul vetrei, pe care se așază oale, străchini, etc.: șade

popa pe ~ și-l atrîna brîu 'n vatră (GOR.) (*ghicitoarea despre „lanț”*) ② Raft ③ Lemn despicat în formă de scîndură, întrebuințat la garduri sau la alte îngrădituri (*Mold. „răzlog”*): oborul... la unele case este de nulele, la altele de corlăți (MAN.) ④ Gard rar la curți, la vie sau livezi, făcut din despicături late de lemn ⑤ Tarc pentru vite, îngrădit cu lemne despicate ⑥ Un fel de îngrăditură de pari făcută deasupra pomostinii carului pentru căratul snopilor sau fînului [ung. k o r l a t].

Fig. 1466. Coridor.

Fig. 1467. Corimb.

Fig. 1468. Corindon.

Fig. 1469. Capitel corintian.

Fig. 1470. Corlă.

COR- **CORLI** (-leso) *vb. tr. și refl.* A (se) cufunda
[corli].

CORMAN (Ă) (pl. -ane) *sn. și sf.*, **CORMÂN** (pl. -ne) *sn.*, **CORMÂNĂ** (pl. -ne) *sf.* / Acea parte a plugului, în formă de aripă puțin încovoiată, prinsă de plaz sau de talpa plugului și de birsă, care răstoarnă și mărunțește pământul tăiat de brazdar (■) **FLUG** [ung. k o r m á n y].

***CORMORAN** *sm.* 1. Gen de păsări palmipede, cu pene negre, care se hrănește cu pești (*Phalacrocorax*) (■) 1471. [fr.].

CORN 1. (pl. coarne) *sn.* ① Una din cele două creștături osoase, adesea foarte lungi, uneori răscuite, ce împodobesc fruntea rumegătoarelor (■) 1472: coarnele bouului, bivoliului, cerbului, berbecului, țapului, etc.; ②: ziua fuge de bivoli și noaptea i-apucă de coarne, se zice despre cei prefăcuți, fățarnici (■ BQV) ¶ ③ *Pr. est.* Creștătură, fie-care din antenele melcului: melc, melc, codo-belc, scoate coarne bourești... ¶ ④ Diavolul e de asemenea reprezentat cu niște coarne pe frunte, de unde și numirile lui de: Cornes, Cornacu, Cornilă, Cornorat, Cel-cu-coarne (PAMF.), etc. ¶ ⑤ A pune coarne unui copil, unui școlar, a-i pune pe frunte niște coarne de

Fig. 1471.
Cormoran.

Fig. 1472. Coarne: A. de bou; -B. de țap; -C. de capră; D. de berbec; -E. de cerb; -F. de antilopă; -G. de rinocer.

hirtie sau de carton, spre a-l pedepsi ¶ ⑥ A pune coarne bărbatului, a-l înșela ¶ ⑦ F Cu coarne, exagerat, prea din cale afară (*tn spec.* despre o minciună): minciună cu coarne, asta-l prea cu coarne; mai ou coarne, mai-deosebit, mai deștept, mai răsarit: crezi tu că ești mai cu coarne decât noi? (slv.) ¶ ⑧ Materia osoasă din care sînt alcătuite coarnele sau copitele: ~ul copitel; pleptene de ~ ¶ ⑨ În stil biblic, putere, mîndrie: Dumnezeu nu i-au ajutat, nevrînd să se stingă de tot ~ul creștinătății (n.-cost.) ¶ ⑩ Prin asemănare cu coarnele animalelor: a) / fie-care din cele două minere ale plugului: coarnele plugului (■) 1473; b) / fie-care din țepetele furcii; c) / Partea coasei, înfiptă în corolile, de care se ține cu mîna dreaptă cînd se cosește; d) filacter, fișie de pergament pe care se află înscrise unele pasagii din Sfînta Scriptură, închisă într-o cutie dreptunghiulară de piele, pe care Evreii o pun pe frunte și la braț cînd se roagă dimineța; e) fie-care din bratele crucii; f) / fie-care din crăcanele rășchitorului; g) fie-care din colțurile lunii, cînd apare în formă de secere: cînd luna e cu burduvul în sus și cu coarnele în jos, e a ploaie (cor.) ¶ ⑪ ☆ **CORNUL-CAPREI sau COARNELE-CAPREI** = **CAPRICORN** ¶ ⑫ ☆ **CORN-DE-SECARĂ**, ciupercă în formă de pînten de cocoș, care se ivește în special pe spicele

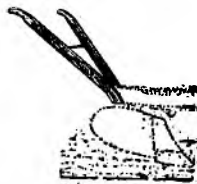

Fig. 1473.
Coarnele plugului.

grîului sau secării (*Claviceps purpurea*) (■) 1478; **CORNUL-DRACULUI** = **BARBA-POPII**; *Mold. Bucov. COARNE-DE-(MARE)* = **ROȘCOVE**.

2. (pl. cornuri) *sn.* ① Instrument de muzică, de corn de animal, din lemn, din pămînt, etc., în care se suflă și care răsună puternic (■) 1475: Iară ~ul plin de jale sună dulce, sună greu (EMIN.); ~ de vîntătoare, instrument de muzică, de alamă, sucit în spirală și terminat cu un pavilion (■) 1476; ~ de armonie sau ~ cromatic, instrument întrebuințat în orchestra modernă, care are tuburi de schimb pentru diversele tonalități (■) 1477) ¶ ② V Corn de bou sau ploscă în care se păstrează praf de pușcă (■) 1478): pe toată zîoa stricam într'însele cîte un ~ de praf și cîte o punga de alicce

Fig. 1474.
Corn-de-secară.

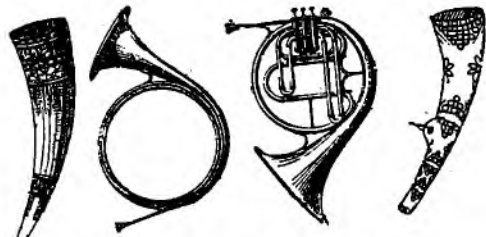

Fig. 1475. Corn.
Fig. 1476. Corn de vîntătoare.
Fig. 1477. Corn de armonie.
Fig. 1478. Corn de praf de pușcă.

(odob.) ¶ ③ ~ul abundenței (■ **ABUNDENȚĂ**) ¶ ④ Pînișoară în formă de corn ¶ ⑤ Fie-care din cele cîinci părți din care e alcătuită prescurea ¶ ⑥ *Mold. Bucov. Trans.* Colt, unghiu: ~urile casei; ~ de țară; ~ de luncă (ON.); lipește lumina, așa aprinsă cum este, de ~ul mesei (MAR.); stergîndu-și lacrimile cu ~ul năfrămii (RET.) ¶ ⑦ ~ Aripă (de oștire): una la un ~ de oaste, alta la alt ~ (n.-cost.).

2. **CORNI** *Mold. Trans.* Căpriorii de la acoperemîntul casei (sez.) (vc.) [lat. cornu].

CORN 2 *sm.* 1. Frumos arbore fructifer, cu ramurile verzi, și flori galbene, care produce niște boabe lungărețe, roșii, de gust acricos, numite „coarne” (*Cornus mas*) (■) 1479 [lat. cornus].

***CORNAC** 1 *sm.* Conducător de elefanți (în India): un șireag de elefanți mînați de ~ii ce-l încalecă (odob.) [fr.].

② **CORNAC** 2 *sm. Bdn.* = **RADAȘCA** [corn].

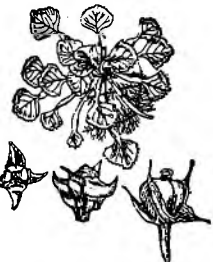
CORNACIU *sm.* ① Cel ce conduce plugul ținîndu-l de coarne ¶ ② Una din numeroasele denumiri ale diavolului (PAMF.) ¶ ③ **CORNACI** *pl.* 1. Planță cu flori albe care crește prin bălțile mari și pe apele line; numită și „castane-de-baltă”, „ciuline”, „colțan”, „colțari”, etc. (*Trapa natans*) (■) 1480).

***CORNALIŢA** (pl. -ne) *sf.* 1. Agată semi-transparentă, de o culoare roșie închisă, din care se fac peceti, inele, etc. [fr.].

2. **CORNAR** *sm.* 1. Slujbașul care strîngea cornăritul: ~ii cari string cornăritul (arg.).

CORNĂRI (-ăresc) 1. *vb. într.* A conduce

Fig. 1480. Cornaci.

plugul ținându-l de coarne: Pin' ce-l găsi plug de ouci, Rîndunioa cornăriad, Pîșigoiul bol mîlîd (sez.).

2. *vb. intr.* † ‡ A stringe cornăritul, a impune darea numită cornărit.

3. *vb. refl. Trans.* A-și rupe un corn (vorb. de bou).

† **CORNĂRIT** *sbst.* ‡ Dare pe vitele cornute, stîrnită de principele Antioh Cantemir: Iua, deosebi de vamă, de bou este un leu: i se pusea acel dări nume ~ul (N.-COST.) [corn].

CORNAT *adj.* Cornorat, cu coarne.

CORNĂȚAR *sm.* ☼ Insectă mică, cu corpul scurt și lătare, ale cărei picioare dinainte seamănă cu niște cornițe; înnoată foarte repede printre plantele de apă și înțepă pe cei ce se scaldă în acea apă (*Naucoris cimitoides*) ([1481]) [cornat].

CORNĂȚEL *sm.* ☼ = **TURITĂ** [cornat].
CORNEA *sm.* ☼ ☽ Una din numeroasele denumiri ale diavolului: Că ~, uieșă-i toaca, nu face puțuri și puțuri (PANNI) [corn].

CORNECIU *sn.* ☽ ☼ Corn de praf de pușcă
† *Trans.* (vic.) Penar, cutie în care se țin condeiele.

***CORNEE** *sf.* ☽ Membrana transparentă a ochiului prin care se zărește irisul și pupila ([1482]) [fr.].

○ **CORNENCIU** *sm.* Băn. *Trans.* (MAR.) (VIC.) ☼ = **RĂDAȘCĂ** [corn].

† **CORNET** *sm.* ☼ Purtătorul steagului într-un regiment de cavalerie: nu-i de geaba ~ la cavalerie (ALECS.) [RUS.].

***CORNET** *(pl.-ete) sn.* ☽ Hirtie sucită în formă de pilnie spre a se pune ceva într'însa: ~ de bomboane ☽ ☽ Pahar de corn sau de carton, în formă de con trunchiat, cu care se aruncă zarurile ([1483]) ☽ ☽ ~ austice, instrument în formă de corn sau de pilnie de care

Fig. 1483. Cornet de zaruri.

Fig. 1484. Cornet cu piston.

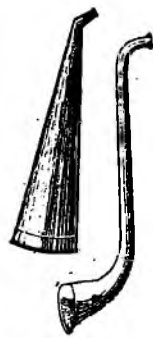

Fig. 1485. Cornete acustice.

se slujesc surzii spre a auzi mai bine ([1485]): dă jos un ~ acustic... și-l pune cu gura cea stîrmită la ureche (CAR.) ☽ ☽ ~ cu piston, instrument de muzică, un fel de trompetă de alamă prevăzută cu pistoane, întrebuintată mai ales în orchestrele militare ([1484]) ☽ ☽ *pl.* ~e nazale, cele două muchi osoase așezate în interiorul foselor nazale [fr.].

CORNILĂ = **CORNEA**.

***CORNIST** = **GORNIST**: Și-acum dă-mi mină! A sunat ~ul de plecare (COȘA.) [fr.].

***CORNISĂ** *(pl.-e) sf.* ☼ Ornamant de arhitectură ce se face de jur împrejurul unui zid, alcătuit din ciubuce sau stucături și formînd coronamentul unei clădiri ([1486]) [fr.].

CORNISOȘ *(pl.-oare) sn.* ☽ *dim.* CORN¹ ☽ ☼ Mică plantă ierboasă, cu tulpina trîtitoare, ce crește pe stînci și prin pădurile umbroase de la munte (*Lycopodium annotinum*) ([1487]) ☽ ☼ =

BRĂDIȘOR (*Lycopodium selago*) ☽ ☽ ☼ = **PEDICUȚĂ COR-COR**
☽ ☼ = **FLOSNICAR** ☽ ☼ ☼ *pl.* CORNISOARE = ROȘCOVE.

CORNÎȚĂ *(pl.-te) sf.* ☼ Variante de struguri cu bobul lungăreț: am dat peste un ciorchin de ~ coaptă (CRG.) [coarnă].

CORNÎȚE *sf. pl. dim.* Coarne mici: pe cap avea niște ~, și barba lui era ca de țap (ISP.).

CORNIZĂ *(pl.-ze) sf.* ☽ Galerie de lemn pe care se ținutește o draperie, perdeaua unei ferestre, etc. ([1488]) ☽ ☽ Vergea de lemn sau de fier de care se atarnă perdelele sau draperiile prinse de niște inele [ngr. κορνίζα < germ. Karnies].

CORNORĂȚ, CORNURAT *1. adj.*

☽ Cu coarne: vitele deveneau osoase, cornorate, ușoare la cîntar (A.-CH.); roturi roturi de draci și zmei, care de care mai negru și mai cornurat (RET.) ☽ ☽ Încornorat.

2. **CORNO-**

RATUL, CORNURATUL *sm.* ☼ ☽ Una din numeroase denumiri ale diavolului, presupus cu niște coarne în frunte (comp. **CORNEA, CORNILĂ**).

***CORNULEȚ** *(pl.-ete) sn. dim.* CORN^{1,2}.

CORNURAR *(pl.-are) sn. Trans.* Dulăpior așezat în colțul (în cornul) unei odăi, colțar ([1489]).

CORNURAT = **CORNORAT**.

CORNUT *1. adj.* ☽ ☼ Cu coarne (vorb. mai ales de boi, vaci, oi și capre): vite ~e ☽ ☼ **CLOPOTEI-CORNUTI** = **CALDĂRUȘĂ** ☽.

2. **CORNUTĂ** *(pl.-te) sf.* Băn. ☼ = **LAUR** [lat. cornutus].

***CORNUTĂ** *(pl.-te) sf.* ☼ = **RETORTĂ** [fr. cornue].

CORNUTĂ = **CORNUT**.

CORNUȚ *sbst.* ☼ Mică plantă ierboasă cu flori albe, ce crește prin livezile și poienile de la munte (*Cerastium arvense*) ([1490]) [corn¹].

CORNUȚĂ *sf.* ☼ = **HOLERA** [corn¹].

CORNUTEL = **CORNUT**.

CORNUȚI *sm. pl.* ☼ = **SCĂIEȚELE-POPII**.

○ **COROABĂ** = **SCOROAMBĂ**.

***COROADE** *(-rod) vb. tr.* ☼

A roade, a minca (vorb. de acțiunea acidelor asupra metalelor) [lat.].

COROAGĂ *sf.* ☽ Coajă de teiu ☽ ☽ Piele uscată de miel [vsl. k o r a].

COROANĂ *(pl.-ne) sf.* ☽ Cerc de flori sau de frunze ce se pune ca podoabă pe cap, cunună: ~ detrandafiri; ~ de frunze de stejar ☽ ☽ Premiu dobîndit la un concurs sau la un examen ☽ ☽ Cerc de flori sau de frunze, naturale sau artificiale, ce se depun pe lingă sicriul unui mort ☽ ☽ Podoabă a capului purtată, la ocazii solemne, de împărați, regi sau principii, ca semn al demnității lor ([1491]): Coroanele ce regii le pun pe fruntea lor (EMIN.) ☽ ☽ ☼ Pe stemele și armoriile familiilor nobile din Occident, sem-

Fig. 1487. Cornișor.

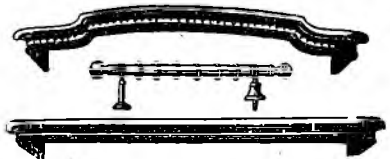

Fig. 1488. Cornize.

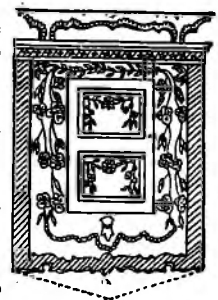

Fig. 1489. Cornurar.

Fig. 1490. Cornuț.

nul distinctiv al gradului lor de nobletă (1492) ① ② Puterea suverană: sosise momentul de a uni amindouă coroanele pe capul unui

singur Domn (11-GH.) ① ② Suveranul însuși: drepturile coroanei; domeniile coroanei ① ② Numele mai multor decorațiuni române și străine; Coroana Românelor, decorațiune instituită prin legea din 10 Mai 1881, cu scopul de a recompensa serviciile aduse Statului; cuprinde gradele de cavalier, ofițer, comandor, mare-ofițer și mare-cruce (1493); Coroana de fier, ordin austriac, creat în 1805 de Napoleon I (ca rege al Italiei) și reînnoit, în 1814, de împăratul Francisc I al Austriei (1494); Coroana Italiei, ordin întemeiat în 1868 de Victor-Emanuel, etc. ① ② Numele a diferite monede de argint străine: coroana austriacă (sau ungurească), monedă a vechiului imperiu austro-ungar, egală cu 1/2 florin, care valora aproximativ 1 leu (1495); coroana daneză, coroana norvegică, coroana suedeză, monede actuale de 100 öre, valorind fiecare aproximativ 1 leu, 388 aur (1496); coroana engleză, egală cu 5 shilingi, valoarea înainte de război circa 5 lei, 81; coroana cehoslovacă, de 100 filleri, a cărei valoare actuală e de aproape 5 lei (1498) ① ② A Suprafața cuprinsă între două cercuri concentrice (1497) ① ② Partea dințelului care se află afară din gingie și e acoperită de smalț (1499) ① ② Partea piciorului calului deasupra cotei ① ② Numele a două constelațiuni, din care una e în emisfera boreală (coroana boreală, 1499) ① ② Coama sau culmea acoperișului unei case țărănești ① ② = BIBLIȚĂ ② [neol. din lat. corona, care apare la scriitori cu începere din veacul al XVIII-lea].

○ COROBAIE *Oltén.*, COROBANĂ *Mold.*, COROBANIE

Fig. 1491. Coroana regală română.

Fig. 1492. Coroane: 1. imperială; 2. regală; 3. princiară; 4. ducală; 5. de marchiz; 6. de conte; 7. de vicont; 8. de baron.

Fig. 1493. Coroana de fier.

Fig. 1494. Coroana României.

Fig. 1495. Coroană austriacă.

Fig. 1496. Coroană suedeză.

Fig. 1497. Coroană.

Fig. 1498. Coroană cehoslovacă.

e în emisfera boreală (coroana boreală, 1499) ① ② Coama sau culmea acoperișului unei case țărănești ① ② = BIBLIȚĂ ② [neol. din lat. corona, care apare la scriitori cu începere din veacul al XVIII-lea].

○ COROBAIE *Oltén.*, COROBANĂ *Mold.*, COROBANIE

Băn. sf. Scorbură, trunchiu de copac găunos [comp. big. koruba].

○ COROBĂNIȘ *adj.* *Băn.* Scorbușos [corobanie].

COROBATICĂ, COROBATICĂ *sf.* ① ② = DUMBRĂVEANĂ ① ② = ALBĂTRITĂ [corovatic].

○ COROBEAȚĂ (*pl.-ete*) *sf.* *Trans.* ① Măr pădureț: nutrină-se cu...ghinde, corobețe și rădăcini (RET.) ② Scoroambă, porumbrea [corobă].

*COROBORA (-rez) *vb. tr.* ① A întări, a face mai puternic ② A sprijini, a întări mai mult: mărturisirea lui coroborează acuzaarea mea [fr.].

COROGI (-ogeso) 1. *vb. tr.* A stîlci, a snopi în bătaie.

2. *vb. refl.* A se strîmba, a se îndoi (*verb.* de scînduri, de doage, etc.) [corogă].

○ COROI (-oaso) *vb. intr.* ① A chiorăi (mațele) ② A bolborosi (*verb.* de curcani).

COROIAT, COROIT, *adj.* Încovoiat ca ciocul coroiului, cocriat, acuilin: avea un nas coroiat ca un plisc de uliu (11-GH.); avea un nas mare coroiote (ORIC.).

*COROIDĂ *adj. și sf.* ① Membrana pigmentată a ochiului între retină și sclerotică [fr. choroïde].

COROIETIC = COROIAT.

COROIU, CORUIU, CURUIU *sm.*

1. Pasăre răpitoare, dusmana cea mai grozavă a păsărelelor; era dresată odinioară (în spec. de Turci) pentru vînat; numită și „păsărar”, „ulișor”, „uliul-păsărilor”, etc. (*Accipiter nisus*) (1500); fie-care Turo avînd pe umeri sau pe ălăma o pisică, o mînușă sau un coroiu (11-GH.) [ung. karoly].

*COROLĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Învelișul florii alcătuit

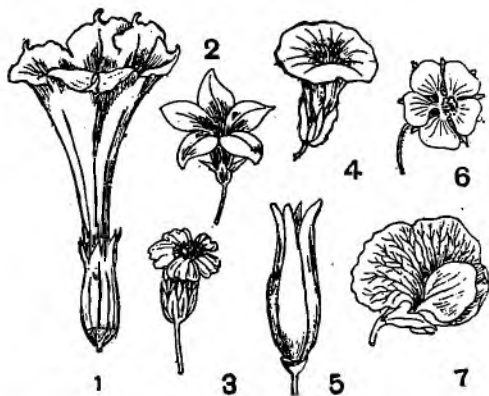

Fig. 1501. Corole: 1. Ciumăfae. 2. Clopoței. 3. Coadă-șoricelului. 4. Zorele. 5. Tutun. 6. Cinci-degete. 7. Mazăre.

din petale care înfășoară staminele și pistilul (1501) [fr.].

*COROLĂR (*pl.-are*) *sn.* ① Consecuența care urmează dintr-o propozițiune demonstrată ② Consecuența unor teoreme [fr.].

○ COROMBĂ = SCOROAMBĂ.

○ COROMIȘLA (*pl.-le*) *sf.* *Mold. Bucov.* ① Cobilită: în lună sînt doi frați, se bat cu coromișla (*vor.*) ② A FATA CU COROMIȘLA = COBILITA-CIOBANULUI [rut.].

*CORONĂ = COROANĂ [pol.].

*CORONAL 1. *adj.* ① Os ~, osul care formează fruntea.

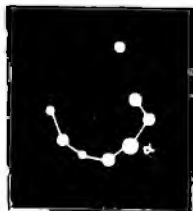

Fig. 1499. Coroana boreală.

Fig. 1503. Coroiu.

2. *sbst.* Osul frontal [fr.].

***CORONAMENT** (pl.-te) *sn.* Ornament care termină partea superioară a unei clădiri sau a unei mobile [fr.].

† **CORONAȚIE** *sf.* încoronare [pol.].

† **CORONI** (-oneso) *vb. tr.* A încorona [coronă].

CORONISTE *sf.* Plantă cu flori albe roșiatice, dispuse în umbelule multiflore; numită și „cunună (i)ă”, „ciocirlan”, „sămăchișă”, „ungă-găinii”, etc. (*Coronilla varia*) (1502) [coroană].

○ **COROPCĂ** (pl.-ce) *sf.* Mold.

Bucov. Ladă cu mai multe despărțituri în care-și duce tot bașul marla [rut. korobka].

○ **COROPCAR (IU)** *sm.* *Mold. Bucov.* ① Vinzător ambulant care umblă cu coropca în spinare, bocceagiu ② ③ F Vagabond, haimana: ti venit tu acasă, coropcarule, dacă te-a răzbi

foames (crg.).

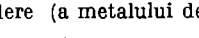
COROPȘINȚĂ *co-*
NOPIȘTERITĂ.

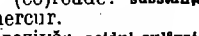
COROSBINA (pl.-ne)

sf. Pește de mare de 15-20 cm. cu pielea goală și viscoasă, cu capul turnit în partea superioară și botul scurt; aripioara dorsală e foarte lungă și alcătuită din numeroase raze spinoase (*Blennius gattorugine*) (1503).

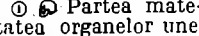
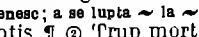
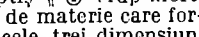
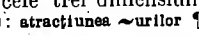
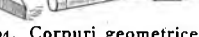
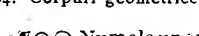
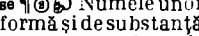
○ **COROTI** (-otese, -ot) *vb. refl.* *Bucov.* A se cotorosi, a se desbăra: au început a se sfătui... în ce fel să-ți prădească și să se coroață de dinși (ss.) [comp. rut. k o r o t y t y, „a scurta”].

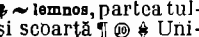
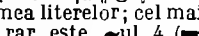
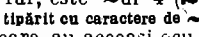
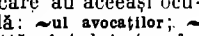
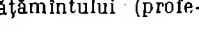
COROVATIC *sm.* ① = LUMINARE ② ③ = LUMINĂRICĂ ④ [comp. rus. k o r o v a t i k ŭ „angelică” și „un fel de ciupercă”, k o r o v n i k ŭ „corovatic”, rut. k o r o v j a k „luminărică” < k o r o v a „vacă”; această plantă e numită la noi și „coada-vacii”].

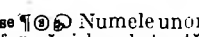
***COROZIUNE** *sf.* Roadere (a metalului de către un acid) [fr.].

***COROZIV** 1. *adj.* Care (co)roade: substanță ~ă; subtilat ~, biclorură de mercur.

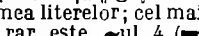
2. (pl.-ive) *sn.* Substanță corozivă: acidul sulfuric e un ~ [fr.].

***CORP** (pl.-puri) *sn.* *sm.* ① Partea materială a unei ființe vii, totalitatea organelor unei ființe însușite, trup: ~ul omensesc; a se lupta ~ la ~, a se lupta piept la piept, pieptiș ② Trup mort, cadavru, leș ③ Porțiune de materie care formează un tot și care posedă cele trei dimensiuni (lungime, lățime și adâncime): atracțiunea ~urilor ④ A Figură ce înfățișează un solid geometric: ~ geometric (1504) ⑤ Substanță: ~ simplu, alcătuit din atomi absolut identici, spre deosebire de ~ compus, format din atomii mai multor corpuri simpli (ELEMENT) ⑥ aerul e un ~ compus ⑦ Partea de căpetenie a unui obiect, a unei mașini ⑧ Clădire deosebită: un ~ de case ⑨ Numele unor părți ale corpului omensesc, de formă și de substanță diferită: ~ calos; ~ cavernos ⑩ ~ lemnos, partea tulpinei coprină între măduvă și scoarță ⑪ Unitatea cu care se măsoară mărimea literelor; cel mai mic ~, uzitat, de altfel foarte rar, este ~ul 4 (TABELA XIX): dicționarul acesta e tipărit cu caractere de ~ 7 ⑫ Grupare de persoane care au aceeași ocupațiune, corporațiune, breaslă: ~ul avocaților; ~ul didactic, toți membrii învățămîntului (profe-

sori, institutori, etc.) ⑬ Corpus diplomatic, ambasadorii și miniștrii plenipotențitari acreditați pe lângă un Stat ⑭ Corpus constituite, tribunalele și administrațiunile ⑮ Corpurile legiuitoare, Camera și Senatul ⑯ Subdiviziune a unei armate coprinzind toate trupele de aceeași armă: ~ de artilerie; ~ de armată, oștire compusă din mai multe divizii, pusă sub comanda unui general ⑰ Corpus de gardă, localul, încăperea unde stau soldații care fac garda ⑱ Corp de balet, toți dansatorii și dansatoarele care execută un balet ⑲ Corpus cerești, soarele, luna, stelele, etc. ⑳ Corpus delictului, faptul material, obiectul care dovedește existența crimei [lat. corpus, cu accepțiunile fr. corps].

CORPACĂ, CORPANCA, CORPANICĂ *sf.* = BAT-
CĂ ②.

***CORPORAL** 1. *adj.* ① Ce are un corp ② De corp, privitor la corp, trupeș: pedeapsă ~ă.

2. (pl.-aturi) *sn.* Antimisul întrebuințat la slujba liturgică în Biserica catolică [fr.].

***CORPORAȚIUNE.** **CORPORATIE** *sf.* Asociațiune de persoane care exercită aceeași profesiune, care s'au obligat între ele să se supună unor anumite regulamente, să se ajute reciproc, etc., breaslă [fr.].

***CORPULENT, ○ CORPOLENT** *adj.* Trupeș, cu corpul mare [fr.].

***CORPULENTĂ** (pl.-te) *sf.* Trupeșie, mărimea și grosimea trupului [fr.].

***CORPUȘCUL** (pl.-ie) *sn.* Corp foarte mic: ~ vii, ~ aeriene, pulbere foarte fină care plutește în aer și care se vede numai cînd pătrunde prin ea o rază de soare: ~e tactile, niște umflături cu care se termină la capăt ramurile nervilor [fr.].

***CORSAJ** (pl.-aje) *sn.* ① Talie, ciupag, partea unei rochii care acopere bustul: își deschete ~ul, cu mișcări ostenite (VLAM.) [fr.].

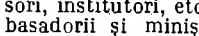
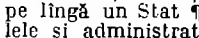
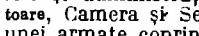
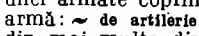
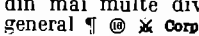
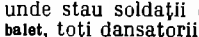
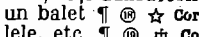
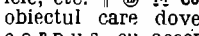
***CORSAR** *sm.* ① Hoț de mare, pirat ② ③

TABELA XIX.

CORPURI DE CARACTERE

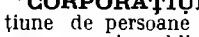
CORCOR

Diamant...	(corp 4)	Dicționar enciclopedic ilustrat al limbii
Perl.....	(corp 5)	Dicționar enciclopedic ilustrat
Nonparel...	(corp 6)	Dicționar enciclopedic ilustrat
Colonel	(corp 7)	Dicționar enciclopedic il
Petit	(corp 8)	Dicționar enciclopedic
Borghis	(corp 9)	Dicționar encicloped
Garmond ..	(corp 10)	Dicționar encicloped
Cicero.....	(corp 12)	Dicționar encicloped
Mitel	(corp 14)	Dicționar encicloped
Terția	(corp 16)	Dicționar encicloped
Text.....	(corp 20)	Dicționar encicloped
Doppel-cicero	(corp 24)	Dicționar encicloped
Doppel-Mitel	(corp 28)	Dicționar encicloped
Misal	(corp 36)	Dicționar encicloped
Canon	(corp 48)	Dicționar encicloped

sori, institutori, etc.) ⑬ Corpus diplomatic, ambasadorii și miniștrii plenipotențitari acreditați pe lângă un Stat ⑭ Corpus constituite, tribunalele și administrațiunile ⑮ Corpurile legiuitoare, Camera și Senatul ⑯ Subdiviziune a unei armate coprinzind toate trupele de aceeași armă: ~ de artilerie; ~ de armată, oștire compusă din mai multe divizii, pusă sub comanda unui general ⑰ Corpus de gardă, localul, încăperea unde stau soldații care fac garda ⑱ Corp de balet, toți dansatorii și dansatoarele care execută un balet ⑲ Corpus cerești, soarele, luna, stelele, etc. ⑳ Corpus delictului, faptul material, obiectul care dovedește existența crimei [lat. corpus, cu accepțiunile fr. corps].

CORPACĂ, CORPANCA, CORPANICĂ *sf.* = BAT-
CĂ ②.

***CORPORAL** 1. *adj.* ① Ce are un corp ② De corp, privitor la corp, trupeș: pedeapsă ~ă.

2. (pl.-aturi) *sn.* Antimisul întrebuințat la slujba liturgică în Biserica catolică [fr.].

***CORPORAȚIUNE.** **CORPORATIE** *sf.* Asociațiune de persoane care exercită aceeași profesiune, care s'au obligat între ele să se supună unor anumite regulamente, să se ajute reciproc, etc., breaslă [fr.].

***CORPULENT, ○ CORPOLENT** *adj.* Trupeș, cu corpul mare [fr.].

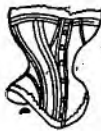
***CORPULENTĂ** (pl.-te) *sf.* Trupeșie, mărimea și grosimea trupului [fr.].

***CORPUȘCUL** (pl.-ie) *sn.* Corp foarte mic: ~ vii, ~ aeriene, pulbere foarte fină care plutește în aer și care se vede numai cînd pătrunde prin ea o rază de soare: ~e tactile, niște umflături cu care se termină la capăt ramurile nervilor [fr.].

***CORSAJ** (pl.-aje) *sn.* ① Talie, ciupag, partea unei rochii care acopere bustul: își deschete ~ul, cu mișcări ostenite (VLAM.) [fr.].

***CORSAR** *sm.* ① Hoț de mare, pirat ② ③

COR-COS Corabia autorizată de guvern să pună pe goană sau să prade corăbiile de comerț vrăjmașe [fr.].
***CORSET** (pl.-ete) sn. ① Un fel de pieptar prevăzut cu oase de balenă care strînge mijlocul și pieptul femeilor (1505) [fr.].

***CORSETAR, *CORSETIER** sm., **CORSETIERĂ** (pl.-re) sf. ① Persoana care face sau vinde corsete [fr.].

***CORSICAN** 1. adj. ① Din Corsica, al locuitorilor din Corsica: Fig. 1505. dialectul ~.

Fig. 1505. Corset.

2. sm., **CORSICANĂ** (pl.-ne) sf. Locuitor, locuitoare din Corsica.

CORT (pl.-turi) sn. ① Un fel de colibă de pinză sau de piele mai adesea de formă conică, care se

Fig. 1506. Cort.

asază întinzînd și legînd pinzele de niște țăruiși bătuți în pămînt; servește de adăpost popoarelor nomade, exploratorilor prin ținuturi ne locuite sau soldaților în tabere (1506): aștepta pe boierii moldoveni într-un falnic ~ rotat de covor alb (1008); a umbra cu ~ ul, a umbra de colo pînă colo fără a avea o locuință stabilă ② Țara în care se adăpostesc Țiganii; a cere ca la usa ~ ului, a supăra cu cereri stăruitoare; ca la usa cortului, un danț popular ③ (bibl.) Cortul măturii, tabernaculul, cortul unde se păstra sîciul legii [gr.-biz.].

***CORTEGIU** (pl.-gii), **CORTEJ** (pl.-ejuri) sn. Multime de persoane care petrec pe cineva spre a-i face cîinste, spre a-l sîrbători, alaiu; ~ nupțial, mulțimea care pornește cu o nuntă, nuntașii; ②: neputințele sînt ~ l bătrîneții [fr.].

***CORTEL** (pl.-eluri) sn. ① Mold. Umbrelă: Sub ~ ul de crep galben care-l pleacă despre soare (ALECS.). ② Trans. Băn. Găzduire, loc de adăpost sau de masă peste noapte: intrară într-o casă și-și cerură ~ peste noapte (RET.). [cort].

***CORTICAL** adj. ① De coajă, de scoarță ② ③ Substanță ~ă, substanță cenușie care înfășoară creierul pe din afară [fr.].

***CORTINĂ** (pl.-ne) sf. ① Perdeaua cea mare de pe scena unui teatru: a ridica cortina; ②: închide ochii o intenția anumită de-a lăsa o cortină grea peste scena lumii (OLVER.). [it.].

CORTISOR (pl.-șoare) sn. dim. **CORT.**
CORTOROSI, CORTOROSI (-osesc) vb. tr. și refl. A (se) scăpa, a (se) desbăra de cineva, sau de ceva: trebuie cu ori-ce chip să scăpăm țara... s'o cotorosim de lăcustele din Fanar (1.-OH.); încep a bate din pînteni de bucurie că se cotorosise de sărăcie (ISP.) [big. kurtulism a m < tc.].

CORTULEȚ (pl.-ete) sn. dim. **CORT.**
CORTURAR sm. ① Țigan care vagabondează din loc în loc cu o ~ l care-i servește de adăpost ② Pr. ext. Țigan: intră... pe la un faur ~ și dete să-l facă un buzdugan (MERA.).

***CORUIU** ~ **COROIU**.
***CORUMPE** (-rump) = **CORUPE**.
CORUNĂ (pl.-ne) sf. ① † Maram. = **COROANĂ** ② ③ Fruntarul sau masa pietrelor morii [srb.].

***CORUPE** (-rup) vb. tr. și refl. ① A (se) strica, a (se) schimba în rău; ②: ~ moravurile ③ ④ A cîștiga prin daruri, a mitui, a îndupleca pe cineva prin făgăduieli, să facă ceea ce nu trebuie să facă: ~ un funcționar; ~ un martor [fr. corrompre, refăcut după a rupe].

***CORUPȚ** adj. p. **CORUPE** ① ② **NECORUPȚ** ① ② Stricat, schimbat în rău ③ ④ Depravat, desfrînat ⑤ ⑥ Mituit.

***CORUPȚIBIL** adj. Care se poate corupe ① ② **INCORUPȚIBIL** [fr.].
***CORUPȚIBILITATE** sf. Înșușirea unui lucru, unei persoane ce se poate corupe ① ② **INCORUPȚIBILITATE** [fr.].

***CORUPȚOR** sm. Cel ce corupe [fr.].
***CORUPȚIUNE, *CORUPȚIE** sf. ① Faptul de a (se) corupe; stricare ② ③ Depravare, desfrînare, destrăbălare ④ ⑤ Mituire [fr.].

***CORVADĂ** (pl.-vade, -vazi) sf. ① ② Muncă pe care o fac pe rînd soldații unei companii ③ Pr. ext. Muncă plictoasă, lucrare făcută de cineva fără tragere de inimă [fr. corvée].

Fig. 1507. Corvetă.

***CORVETĂ** (pl.-ete) sf. ① Mică corabie de război de un rang inferior fregatei (1507): Îngă un vas din India se înăltau catargurile unei corvete americane (GOR.). [fr.].

***CORVOADĂ** (pl.-de) sf. = **CORVADĂ**.
COSAC 1. sm. ① ② Peste de apă dulce, lungăreț și tur-tit, ce seamănă cu plătica (*Abramis ballerus*) (1508) ③ ④ Pîrpiri-cosac, sîrac lipit, lef-tor: cînd se des-meticea și se văzu pîrpiri-cosac, golănel (ISP.) [big. k o s a c ū].

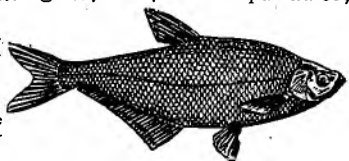

Fig. 1508. Cosac.

⑤ **COSAC** 2. sm. **OLTEN.** (CIAUȘ.) Clin, triumphiu de pămînt.

COSĂCEL sm. ① dim. **COSAC** ② = **BEHLITĂ**.
***COSĂCI** (-ăces) vb. refl. **OLTEN.** (CIAUȘ.) A se îngusta, a se strîmta [cosac²].

COSACIU sm. ① = **COSAȘ** ②.
COSAȘ sm. ① ② Cel ce cosește finul (cu coasa): se auzeau...

figlurii de coase și cin-tece de ~ i (CAR.) ③ ④ Specie de lăcustă verde ca iarba, numită și „că-luț”, „scăluș”, „lăcustă verde”, etc. (*Locusta viridissima*) (1509) ⑤ ⑥ **CEI-TREI** ~ i, cele trei stele, numite și „Cei trei sfinți”, „Trisfetite”, „Toiegele”, etc., așe-zate în linie dreaptă, din constelațiunea Orionului.

Fig. 1509. Cosaș.

COSCIUG = **COȘCIUG**.
***COSECANTĂ** (pl.-te) sf. A secanta complemen-tului unui unghi (1510): OH este cosecantă arcului BE sau a unghiului BOE [fr.].

COSI (-osesc) 1. vb. tr. ① ② A tăia cu coasa (iar-ba, finul, etc.) ③ ④ A răpune viața, a secera a-luziune la coasa Morții (☞ COASĂ): moartea îi cosește înaintea ce tristă realitate n'a coșit încă florile inimii sale (SOL.).

2. vb. refl. ① ② A se tăia, a se răni cu potcoava la chișită (vorb. de cai, cînd se lovește la mers un picior de celălalt) ③ ④ Pr. ext. A se roade prin frecare (vorb. de marginea de jos a pantalonilor): tale din turul pantalonilor, ca să-l cîrpească pe jos, cînd se cosește (OLVER.). [ysl. k o s i t i].

COSICIOARĂ (pl.-re) sf. dim. **COSIȚĂ**.
***COSINUS** sm. A Sinusul complementului unui arc (1511): HB (sau OA care-i e egal) este cosinusul unghiului BOE sau al arcului BE; se scrie astfel: Cos. 30° = Sin. 60° [fr.].

⑤ **COSIRIȘTE** sf. Bucov. ① Coadă coasei [coasă + (topo)riște].
COSIȚ 1. adj. p. **COȘI** ① ② **NECOSIȚ**.
2. sbst. ① Faptul de a cosi ② Plata pentru cosirea finului, etc.

COSITOR 1. sm. ① Cel ce cosește, cosaș:

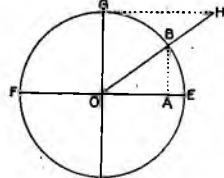

Fig. 1510. Cosecantă.

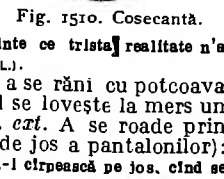

Fig. 1511. Cosinus.

cite-o prepețită stîrîia pe deasupra ierburilor, gonită de a-propierea ~ilor (SAD.).

2. COSITOARE sf. Mașină de cosit finul (= **TABELA II, 31**): se pune pe urma cositoarei și încăreă fin (U-GH.).

COSITOR² sbst. ① Metal albicios, de colorarea argintului, mai tare decît plumbul, cu care se spoesc vasele de aramă ca să nu coclească; fiind foarte maleabil, se fac din el foite subțiri cu care se învelește ciocolata și alte produse alimentare; se mai întrebuințează în compoziția bronzului, etc. ¶ ② **IARBA-DE-~ = BARBA-UR-SULUI** [ngr. *xacotepoc*].

COSITOR¹ (-oresc) vb. tr. A spoi cu cositor, a acoperi cu un strat de cositor.

COSITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a cosi ¶ ② Ceea ce cosește un cosas ¶ ③ Locul, cîmpul, ce se cosește sau care s'a cosit: intră într-o firească, pe ~ (D.-ZAMF.) ¶ ④ Rana de la piciorul calului care s'a cosit.

COSIȚĂ (pl.-te) sf. ① Coadă de păr împletită; se zice în spec. despre coadele sătencelor nemăritate pe care le poartă atîrnate sau le învîrtesc în jurul capului: cosițelei, împletite ou mesteșug, ... li atîngeau pulpele (ISP.); ② a împleti cosița albă, a rămînea fată bătrînă, a nu se mărită ¶ ③ Plantă acățătoare cu flori mici albe-albastrii, ce crește prin livezi (*Vicia hirsuta*) (□ 1512) [bg.].

COSIȚEL sbst. Plantă, cu rădăcina fibroasă, cu frunze mici lungărețe și dintate, cu flori albe; numită și „bolonică” (*Sium latifolium*) (□ 1513) [cosiță].

***COSMETIC (pl.-teuri) sn.** Unsoare, alifie pentru întreținerea și înfrumusețarea pielii, cu care se unge părul sau barba: ței netezi părul cu ~ (BAS.) [fr.].

***COSMIC adj.** ☆ Privitor la univers: spațiurile ~e; materie ~ă, materie din care sînt alcătuite lumile [fr.].

***COSMOGONIC adj.** ☆ Privitor la cosmogonie [fr.].

***COSMOGONIE sf.** ☆ Teorie asupra creațiunii universului [fr.].

***COSMOGRAF sm.** ☆ Cel ce se ocupă cu cosmografia [fr.].

***COSMOGRAFIC adj.** ☆ Privitor la cosmografie [fr.].

***COSMOGRAFIE sf.** ☆ Studiul mișcărilor corpurilor cerești și al întregii lumi astronomice [fr.].

***COSMOLOG sm.** Cel ce se ocupă cu cosmologia [fr.].

***COSMOLOGIC adj.** Privitor la cosmologie [fr.].

***COSMOLOGIE sf.** Știința filosofică a legilor generale care ocîrmuiesc lumea fizică [fr.].

***COSMOPOLIT adj.** și **sm.** ① Care socotește toată lumea ca patria lui, care se consideră cetățean al lumii întregi ¶ ② Care cutreeră toate țările, fără a avea undeva o locuință stabilă; care adoptă cu ușurință obiceiurile diferitelor țări ¶ ③ Care e comun tuturor sau mai tuturor țărilor [fr.].

***COSMOPOLITISM sbst.** ① Dispoziție a minții care face pe cineva să socotească ori-ce țară ca patrie a sa ¶ ② Nepăsare, lipsă de dragoste pentru patrie [fr.].

COSOR (pl.-oare) sn. ① Cuțit încovoiat la vîrf, întrebuințat în spec. de vieri și grădinari pentru

taiat butucii de viță, pentru cules strugurii sau pentru curățat altoii (□ 1514): sta în soare cu ~ul în mîină să curețe piersicii de uroburi (D.-ZAMF.) ¶ ② Plantă numită și „brădiș”, cu tulpina lungă și subțire, cu flori mici, care crește în apele limpezii (*Ceratophyllum*) (□ 1515): plicuri de rațe care înotau printre florile albe de ~ (SAD.) [vsl.].

COSORAS (pl.-ase) sn. dim. COSOR.

○ **COSORĂU = COSOROABĂ.**

○ **COSORI (-orase) vb. tr.** ① A tăia (via) cu cosorul ¶ ② **Trans.**

Bucov. ③ A împunge cu vorbă supărătoare: au găguit și i-au cosorit ele și mai tare (ss.).

COSORIȚ¹ sbst. Fap- Fig. 1514. Cosoare: L. Limbă. — M. Miner.

tu de a cosori.

2. adj. Încovoiat (ca cosorul: cu nasul cam ~ (PRV.-MB.).

COSOROABĂ (pl.-be), Mold.

Bucov. COSTOROABĂ (pl.-be), COSTOROAVĂ (pl.-ve) sf., Trans. Băn. COSORĂU (pl.-rale) sn. ③ Una din cele opt birne late și groase ce se așază orizontal pe stîlpii sau furcile casei și care, împreună cu capetele căpriorilor, prîși de ele, alcătuiesc apărătoarea sau streășina casei și acoperemîntul prispelor: cosoroaba de la prispă, care putrezie la un cap, el a înlocuit-o (BR.-VN.); avînd în loc de acoperiș numai capete de grinzi și costoroabe (GRIG.); aburînd pe sub costoroabele caselor (ss.) [ung. *koszorú*].

***COST sbst.** Prețul cît costă un lucru.

***COSTĂ (cost) vb. intr.** ① A fi cumpărat pe un preț oarecare: nu mă costă nici un ban ¶ ② A fi dobîndit cu un preț de: întregirea României a costat multe vieți [it.].

***COSTAL adj.** ③ Ce ține de coaste [fr.].

***COSTANDĂ (pl.-ae) sf.** ③ Veche monedă de argint, numită și „potronic”, a cărei valoare era, după epoci, de 9 sau 10 bani: să plătească pre zi cîte 12 aspri, carli fac 2 costande de argint (PRV.-MB.) [comp. ngr. *костандакъ*, bg. *kostadinka*].

COSTELIV adj. Slab și uscat de i se vîd coastele (în spec. despre animale): călare pe un cal roib și ~ (DLVR.); despre oameni: polițaiul... slab și ~ ca vai de el (D.-ZAMF.) [bg.].

COSTISI (-isse) vb. intr. A costă: de-ar ști cineva cît costîsește înecarea unui lipovan (ALECS.) [ngr. *xosti[wa]*].

COSTISITOR adj. verb. COSTISI. Care costă mult, scump: toate cheturile astea, din zi în zi mai costisitoare (CAR.).

COSTIȘ¹ adv. Pieziș: vom putea judeca cum merg, drept sau ~ (TICH.).

2. COSTIȘ (pl.-ise, -isuri) sn., COSTIȘĂ (pl.-se) sf.

▲ Coastă de deal: umbiau încet și cu sîlă pe costișul lunecos (ODOB.); casele îngrate pe costișa prăvălită spre Dunăre (VLAH.).

○ **COSTIȘAT, COSTIȘET adj. Mold. Bucov.** Povîrnit; adv. pieziș, costiș: stîină să se facă pe loc înalt și cam costișet (DRAGH.).

COSTIȘOARĂ (pl.-re) sf. dim. COASTĂ.

○ **COSTIȚĂ (pl.-te) sf. ① dim. COASTĂ ¶ ② X** Una din coastele unui miel, unui purcel, unui vițel, etc., ce se prepară la bucătărie: năcăjindu-mă cu niște costițe de porc afumate (CRG.).

○ **COSTIȚU adj. Trans. COSTIV Olten. (CIAUS.) = COSTELIV.**

○ **COSTOALĂ (pl.-le) sf. Băn. Trans. ▲** Coastă de deal.

COSTOR... = COSITOR...

COSTOROABĂ, COSTOROAVĂ = COSOROABĂ.

○ **COSTRĂȘ, COSTREȘ, COSTREIȘ, COSTRUȘ sm. Mold**

▲ = **BIBAN** [srb. bg.].

COSTREIU sm. ③ Mică plantă ierboasă, cu flori purpurii, ce crește prin grîne; numită și „bă-lur” (*Sorghum halepense*) ¶ ② = **IARBA-BARBOASĂ** ¶ ③ = **MOHOR** ④ [comp. rus. *kostrecu*, slov.

COS-
COS

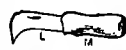

Fig. 1512. Cosiță.

Fig. 1513. Cosițel.

Fig. 1514. Cosoare:

L. Limbă. — M. Miner.

COS- kostreba, srb. kostreva, bg. koštr-
COȘ java].

COSTREȘ = **COSTRĂȘ**.

COSTRUȘ = **COSTRĂȘ**.

○ **COSTRUȘ**² sm., **COSTRUȘA** (pl.-șe) sf. ☞ Minz de un an.

* **COSTUȚ** (pl.-me) sn. ① ① Îmbrăcăminte, felul de a se îmbrăca: ~ de bai ♀ ② Rînd de haine [fr.].

* **COSTUMA** (pl.-mez) vb. tr. și refl. A (se) îmbrăca cu un costum [fr.].

* **COSTUMAT** adj. ① p. **COSTUMA** ♀ ① **NE-COSTUMAT** ♀. ② Bai ~, bai unde asistenții poartă diferite costume originale, dar nu sint mascați.

* **COSTUMIER** sm. Cel ce face, vinde sau ține în păstrare costume de teatru sau de bal [fr.].

COȘ¹ (pl.-suri) sn. ① Unealtă, de diferite forme, făcută din nule de răchită sau de papură împletite, în care se pun poame, proviziuni, etc. (*Mold.* „paner”) (1516)

♀ ② Conținutul unui coș: un ~ de mere ♀ ③ Împletitură de nule de răchită, de formă ovală, sau cilindrică, cu gura întoarsă înăuntru întrebuintată la pescuit (1517) ♀

④ Împletitură de nule, în formă de ladă lungăreată, care se așază pe pomoșina unui car, înlocuind loitrelor și codirila, cînd se cară zarzavaturi sau poame (1518) ♀ ⑤ Canalul prin care fumul din sobă e condus afară trecînd prin acoperișul casei (*Mold.* „horn”, „o-geag”) (1519, 1520)

♀ ⑥ Acoperimîntul mobil al unei trăsuri (*Mold.* „poclit”) (1521): o trăsura cu ~ul ridicat luptă cu noroziele mahalelei (OLVR.) ♀ ⑦ Lada morii în care se toarnă grăunțele de măcinat (MOARA): grăunțele de păpușol se revărsau ca o apă pe gurile ~urilor (SAD.)

a băga în ~, a începe să macine ♀ ⑧ Cutia saulada teascului unde se pun struguri ce urmează a fi striviți ♀ ⑨ *Mold.* Coșar de porumb ♀ ⑩ Cavită-
tatea toracelui (numită și ~ul pieptului):

întîm i se rupse parcă în ~ul pieptului (SAD.); a fi rupt (♂ fript) în ~ (de foame), a fi mai putea răbda de foame, a fi tare flămînd ♀ ⑪ Cavitătea toracică a corpului animalelor ♀ ⑫ Tabără la șes a Tătarilor: au lăsat ~ ce au avut în șes... și... s'au suit la deal în Cetățuie (NEC.) [vsl. k o š i; < pol. k o s z].

COȘ² sm. ① (pl.-suri) sn. ② Larva strechiei, în formă de viernuleț alb și lung, cu capul negru, care se depune primăvara pe spinarea vite-
lor bovine și le face să slăbească foarte mult ♀ ③ pl. ♀ Bubulite, bășicuțe ce se fac mai ales pe obraz [refăcut din pl. c o š i < sg. c o s < lat. cossus].

COȘAR¹ sm. Cel ce mătură coșurile de funingine (*Mold.* „hornar”) (1522).

COȘAR², *Mold. Bucov. Trans.* COȘE-

R (IU) (pl.-re) sn. ①

Staul, grajd pen-

tru vite (1523):

n'aveau destule... co-

șare unde să-și adă-

postească altă su-

medonie de vite (SP.,

♀ ② Pătul unde

se păstrează pō-

rumbul: mă dau în

vorbă c'un moșneș

care împletește la un

coșer de nulele (VLAH.)

♀ ③ *Trans.* (VIC.) =

LOZNITĂ² [bg. srb. košara].

○ **COȘARĂ** (pl.-re)

sf. *Trans.* ① = **COȘAR**².

② ♀ ② = **COȘ**¹ ①: se

duce cinele cu coșara

în gură plină la curte

(MERA.).

○ **COȘARCĂ** (pl.-

-ărdi, -erei) sf. ① *Mold.*

Bucov. Maram. = **COȘ**¹

①: am o ~ de alune și

numai o nucă între ele

(GOR.). (ghicitoare de

spre „stelele și luna”

♀ ② *Trans.* Pătul,

hambar, coșar de

porumb.

○ **COȘARCAR** sm. *Trans.* ③ Cel ce împletește co-

șuri, panere [coșarcă].

○ **COȘAREATA** (pl.-ete) sf. (R.-cod.) = **COȘAR**².

○ **COȘAREL** (pl.-ele) sn. dim. **COȘAR**².

○ **COȘERITĂ** (pl.-e) sf. dim. **COȘAR**²: Am o ~

plină ou oște (PAMF.), ghicitoare despre „dinți”.

COȘCIUG (pl.-ge) sn. ① Si-

criu (pentru morți) (1524) ♀

② *Mold.* Coșniță de papură: ti

aruncă ~ul cu fragi în cap (ALECS.).

♀ ③ *Mold.* Lada cu păpușile ce

se arătau de Crăciun: de-abia am

putut scăpa ~u cu păpuși din ghiarele

lui (ALECS.) [vsl. k o v u š e g ū, ref. după coș].

COȘCODAN sm. ① Solu de maimuță cu

coada foarte lungă (*Cercopithecus*) (1078) ♀

② ③ Om urît ca o maimuță: se împodobeste ~ul

(ALECS.) [rut. k o š k o d a n].

COȘCOGEA (MITE) = **COGE (A) MITE**.

COȘCOV¹ adj. *Mold.* **COȘCOVIT**: te infanzi într'un

beciu... cu păreții ~i, buboși (URG.).

2. **COȘCOVĂ** (pl.-ve) sf. *Mold.* Găunoșitură: cîte un

guzgan de apă trecea înnot, clipotînd, de la o ~ la alta (SAD.)

[comp. rus. k o š k o v a t y j „cu ridicături, de-

luros”].

COȘCOVEALĂ (pl.-eu) sf. Faptul de a se

c o ș c o v i, rezultatul acestei acțiuni: năruise coș-

coveala de pe doi pereți ou bătaia pumnilor (GRG.).

COȘCOVI (-oveso) 1. vb. refl. *Mold.* A se burduși,

a se deslipi, a se umfla formînd găunoșituri pe de-

desubt (vorb. de pojghița de var sau de tencuială

de pe pereți, de coaja mobilelor, de scoarța copaci-

lor, de foile unei plăcinte, de coaja de pe pîine,

etc.): se coșcoveise scoarța copacilor (GRG.).

2. vb. tr. A găunoși; a deslipi: agalba... sapă tot

pieilor, îi coșcovește pe supt unghii (DRAGH.) [c o ș c o v].

COȘCOVIT adj. p. **COȘCOVI**. Găunoșit pe dede-

sult, deslipit și ridicat sub formă de umflătură:

trebue dată la pîmînt toată tencuiala ~ă (VLAH.).

COȘCOVITURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a se

c o ș c o v i; rezultatul acestei acțiuni: găunoși-

tură: aceleași coșcovituri urlase ale scoarței de lut (URG.).

* **COȘENILĂ** (pl.-le) sf. Insectă, originară din

Mexic, care trăiește pe frunza de nopal și din care

se scoate o frumoasă culoare stacojie, numită

„cirmiz” (1525) [fr.].

○ **COȘER (IU)** = **COȘAR**².

COȘI (-șeso) 1. vb. tr. *Mold. Bucov. Trans.* ① ♀ A

bășica, a face coși pe piele: ne-au coșit tîntarii (CRG.);

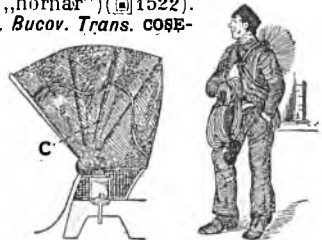

Fig. 1521.
Coș de trăsura.

Fig. 1522.
Coșar.

Fig. 1516. Coș.

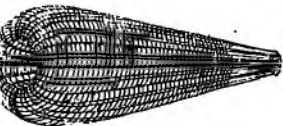

Fig. 1517. Coșuri de pescuit.

Fig. 1518. Coș de căruță.

Fig. 1519.
Coș de casă.

Fig. 1520.
Coș de fabrică.

coșit de bube, plin de bube pe corp ¶ @ A burduși, a snopi în bătaie: de n'or afla toate în rîndulă... să etie că or coși-o în bătaie (SB.).

2. vb. refl. A se bășica, a face bășici, a se umplea de coși: le numără și cum măcău cel de alun, pînă se mai coșeau pe spate (RET.).

COȘI sm. pl. ¶ = COȘ².

○ COȘMAGA, COȘMELE, COȘMOLIE sf. Colibă de scinduri, șandrama, cocioabă (în care se adăpostesc ciocanii): toate po-vestirile etie se aud în coș-
maga de la stîna (PURT.); un om mare poate ieși și dintr'o
coșmole, ori borderlu (JIP.).

○ COȘMANDRĂ (pl. -dre) sf. Mold. (PAMF.) Casă veche și mică [comp. COȘMAGA].

*COȘMAR (pl. -aruri) sn. ① A un fel de apăsare și înăbușire ce simte omul în somn din cauza în-
greuierii stomacului, năplăială ¶ @ ¶ Vis urît; vedenie îngrozitoare [fr. cauchemar].

○ COȘMEAC = CUȘMEAC.

○ COȘMELIE, COȘMOLIE = COȘMAGA.

○ COȘMETE = CUȘMETE.

COȘNICIOARĂ (pl. -re) sf. dim. COȘNIȚĂ.

COȘNIȚĂ (pl. -te) sf. ① Coș mic de nuiele, sau de papură, coș
de tirguit (zarzava-
turi, etc.) ¶ @ Bani
pentru ~, banii ne-
cesari pentru tir-
guelile din piață,
pentru cheltuielile
de mîncare: mai
rămăseseră vre-o trei
sute și ceva de lire,
să totajungă pen-
tru ~ și cheltui-
eli mărunte (CAR.).

¶ @ Stup de albine mai a-
desea împletit
din nuiele (sau
din paie) [1526] [vsl. košnica].

○ COȘOLINĂ sf. Mold. Ovăsul coșit de verde
care înlocuște finul pentru nutrețul vitelor: lepele
lestea și-or șterge gura c'o leacă de ~ (CAR.) [comp. rut.
košelina, rus. košenina, srb. košelina].

○ COȘTEIU (pl. -eie) sn. Trans. Castel [ung. k a s t e l y].

○ COȘTEREATĂ, COȘTIREATĂ (pl. -ete) sf. ① Mold.
Cocină de porci: coșteretele (masourilor) trebuie a fi...
cît se poate mai ourate (ION.) ¶ @ = COTENEATĂ.

○ COȘTIUG = COȘCIUG.

COȘTOROABĂ (pl. -be) sf. Cocioabă: n'are dect o
nepoată... ea să-i păzească coștoroaba (DLVR.) [c o ș t e r
(e a ț a) + (c o c i) o a b a].

COȘULEȚ (pl. -ete), COȘUREL (pl. -eie) sn. dim.
COȘ¹.

COT 1. (pl. coate) sn. ① Par-
tea exterioră a brațului în locul
unde se îndoaie [1528]: partea
brațului de la locul unde se îndoaie
pînă la degete; m'am lovit la ~; ou
coatele rezemate de peraxul forestel (BR.-VN.);
a lega ~ la ~, a lega strîns mîinile
cuiva pe la spate; a da din coate, a-și
face loc ou coa-
tele (GN.), a-și
faceloc de tre-
cut prin mul-
țime; a da coate
cuiva, a-și da
coate, a-i face
semn atingînd-
du-l cu cotul, spre a-i atrage luarea amînte: osta-
șii își dădeau coate și rideau (ISP.); ¶ @ a-și da coate cu

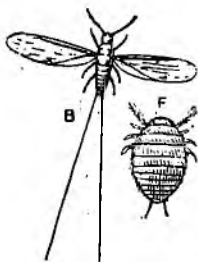

Fig. 1525. Coșenile.

B. Barbătuș - F. Femeiușcă.

Fig. 1526. Coșnița.

○ COȘOLINĂ sf. Mold. Ovăsul coșit de verde
care înlocuște finul pentru nutrețul vitelor: lepele
lestea și-or șterge gura c'o leacă de ~ (CAR.) [comp. rut.
košelina, rus. košenina, srb. košelina].

○ COȘTEIU (pl. -eie) sn. Trans. Castel [ung. k a s t e l y].

○ COȘTEREATĂ, COȘTIREATĂ (pl. -ete) sf. ① Mold.
Cocină de porci: coșteretele (masourilor) trebuie a fi...
cît se poate mai ourate (ION.) ¶ @ = COTENEATĂ.

○ COȘTIUG = COȘCIUG.

COȘTOROABĂ (pl. -be) sf. Cocioabă: n'are dect o
nepoată... ea să-i păzească coștoroaba (DLVR.) [c o ș t e r
(e a ț a) + (c o c i) o a b a].

COȘULEȚ (pl. -ete), COȘUREL (pl. -eie) sn. dim.
COȘ¹.

COT 1. (pl. coate) sn. ① Par-
tea exterioră a brațului în locul
unde se îndoaie [1528]: partea
brațului de la locul unde se îndoaie
pînă la degete; m'am lovit la ~; ou
coatele rezemate de peraxul forestel (BR.-VN.);
a lega ~ la ~, a lega strîns mîinile
cuiva pe la spate; a da din coate, a-și
face loc ou coa-
tele (GN.), a-și
faceloc de tre-
cut prin mul-
țime; a da coate
cuiva, a-și da
coate, a-i face
semn atingînd-
du-l cu cotul, spre a-i atrage luarea amînte: osta-
șii își dădeau coate și rideau (ISP.); ¶ @ a-și da coate cu

○ COȘTEREATĂ, COȘTIREATĂ (pl. -ete) sf. ① Mold.
Cocină de porci: coșteretele (masourilor) trebuie a fi...
cît se poate mai ourate (ION.) ¶ @ = COTENEATĂ.

○ COȘTIUG = COȘCIUG.

COȘTOROABĂ (pl. -be) sf. Cocioabă: n'are dect o
nepoată... ea să-i păzească coștoroaba (DLVR.) [c o ș t e r
(e a ț a) + (c o c i) o a b a].

COȘULEȚ (pl. -ete), COȘUREL (pl. -eie) sn. dim.
COȘ¹.

COT 1. (pl. coate) sn. ① Par-
tea exterioră a brațului în locul
unde se îndoaie [1528]: partea
brațului de la locul unde se îndoaie
pînă la degete; m'am lovit la ~; ou
coatele rezemate de peraxul forestel (BR.-VN.);
a lega ~ la ~, a lega strîns mîinile
cuiva pe la spate; a da din coate, a-și
face loc ou coa-
tele (GN.), a-și
faceloc de tre-
cut prin mul-
țime; a da coate
cuiva, a-și da
coate, a-i face
semn atingînd-
du-l cu cotul, spre a-i atrage luarea amînte: osta-
șii își dădeau coate și rideau (ISP.); ¶ @ a-și da coate cu

○ COȘTEREATĂ, COȘTIREATĂ (pl. -ete) sf. ① Mold.
Cocină de porci: coșteretele (masourilor) trebuie a fi...
cît se poate mai ourate (ION.) ¶ @ = COTENEATĂ.

○ COȘTIUG = COȘCIUG.

COȘTOROABĂ (pl. -be) sf. Cocioabă: n'are dect o
nepoată... ea să-i păzească coștoroaba (DLVR.) [c o ș t e r
(e a ț a) + (c o c i) o a b a].

cineva, a fi înțeles cu cineva, a lucra pe subț as-
cuns cu cineva: nouă ni-e teamă, dei că-și dă coatele
cu Oajavencu (CAR.) ¶ @ A Partea minecii care acco-

COȘ-
COT

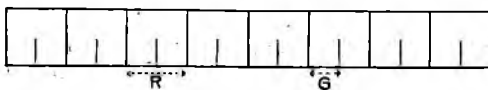

Fig. 1529. Cotul de Moldova (10 din lungime).
R. Rup. - G. Gref.

pere cotul: umbli cu coatele roase, ou coatele goale (= COATE-GOALE); și-a ros coatele pe băncile celor patru
clase primare (GRL.).

2. sn. (pl. coturi) ① Cotitură: a trecut de ~ul dealului
la cîmp deschis (CAR.); la ~ul girlei (A.-GH.) ¶ @ Colț, un-
ghi: oile... îndesîindu-se într'un ~ (al staulului) (SA.) ¶
③ Parte încovoiată, rotunjită dintr'o țevă sau
burlan de tinichea, de plumb, de tuciu, de ciment,
etc. care slujește să împreune la o cotitură două
burlane drepte [1527] ¶ @ Măsură de cotit
butoalele.

3. (pl. coti) sm. ① Măsură de lungime egală cu
lungimea brațului de la deoitura cotului pînă la
virful degetului de mijloc; se deosebia odinioară
~ul de Muntenia (=0 m., 666) de ~ul de Moldova
(=0 m., 637); ~ul se împărțea în 8 „rupi” și fie-care
rup în 2 „grefi” [1529]; ¶ @ a scoate limba de un ~
[lat. c u b i t u s].

*COTA¹ (-tez) vb. tr. ① A indica cursul efecte-
lor publice, schimbului monedelor, prețul cerealelor
etc. ¶ @ A A răta, a nota cotele pe un de-
sen, pe o hartă [fr.].

○ COTA² (cot) vb. tr. Trans. Maram. A că u t a.

*COTA (pl. -te) sf. ① Partea de bir ce tre-
buie să plătească fie-care: ~ mobilară ¶ @ Arătarea
cursului efectelor publice, monedelor, etc.: cota
Bursel ¶ @ Semn, în litere sau în cifre, pentru cla-
sarea hîrtilor dintr'un dosar ¶ @ Numere în-
scrise pe un plan sau pe o hartă pentru a arăta di-
menșiunile nivelurilor, înălțimea deasupra pla-
nului orizontal sau a nivelului mării, etc. ¶ @
Suma pe care o incasează un jucător pentru
fie-care miză pusă pe un cal care a cîștigat cursa
[fr.].

*COTANGENTĂ (pl. -te)
sf. A Tangenta complemen-
tului unui arc: GH este cotan-
genta arcului BE sau a unghiului
BOE [1530] [fr.].

*COTA-PARTE sf. Par-
tea ce trebuie să dea sau să
primească cineva dintr'o su-
mă totală [fr. quote-part].

COTAR sm. ① Cel ce măsoară cu c o t u l ca-
pacitatea butoaielor ¶ @ ¶ Slujbaş însărcinat cu
supravegherea măsurătoareii cu cotul a mărfurilor
vindute ¶ @ Omidă lunguiață și subțire, de
culoare cenușie, care se mișcă în așa fel că pare
că ar măsura ceva (MAR.).

○ COTARCA (pl. -ărei) sf. ① Trans. Bucov. = CO-
ȘARCA ¶ @ Pătul, hambar de păstrat porumbul
(ridicat pe furci, partea dedesubt servind de co-
cină porcilor) [srb. k o t a r k a].

COTĂRI (-ăreso) vb. tr. A măsura capacitatea
unui butoiu, a coti [c o t a r].

COTĂRIȚ sst. ① Faptul de a c o t a r i, co-
tit ¶ @ Meseria cotarului ¶ @ ¶ Dare impușă ne-
gustorilor ce vindeau marfa cu cotul.

○ COTĂRIȚĂ (pl. -te) sf. Oțten. Băn. = COȘ¹ ¶
[srb.].

○ COTARLĂ (pl. -le) sf. Mold. Javră, potaie,
jigăraie, cîine slab și urît: în iături, cotarie, mîncă-v'ar
jigăraia! (GN.) [comp. bg. k o t o r a „pisolu”].

*COTAT adj. ① p. COTA¹ ¶ @ A Geometrie ~ă,
parte a geometriei descriptive în care obiectele
sînt reprezentate prin proiecțiile lor pe planul
orizontal și cotele punctelor lor înscrise prin nu-
mere ¶ @ Crochin, schiță ~ă, crochiu sau schiță
care reprezintă obiectele cu dimensiunile mai im-
portante.

○ COTĂTOARE sf. Trans. Oglindă [c o t a 2].

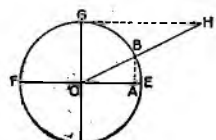

Fig. 1530.
Cotangentă.

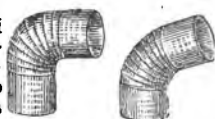

Fig. 1527. Coturi.

Fig. 1528. Cot.

COTCĂ *sf. Trans.* Minge [ung. k o t y k a].
COTCODĂCI *interj.* Imită cîntatul găinii, cînd se ouă: găina... se întoarce acasă... și începe de pe la poartă: cot! cot! ~! [crg.] [onom.].
COTCODĂCEALĂ, **COTCODĂCEALĂ** (pl.-ei) *sf.* = **COTODĂCIT**: refrenul era o cotcodăceală sălbatică (D.-ZAMF.).
COTCODĂCI, **COTCODĂCI** (-ăcesu) *vb. intr.* A cînta (vorb. de găină, cînd se ouă): aud cotcodăcind în podul grajdului (ALECS.) [c o t c o d a c].

COTCODĂCIT, **COTCODĂCIT** *subst.* Faptul de a cotcodăci: cocoși și găinile... o duceau într'un cîntat și ~ nesfîrșit (ORIG.).

COTCODOCI..., **COTCOROGI...**, *Trans.* **COTCOR-REZA** = **COTCODĂCI**...

COTEĂ *sm.* ♂ (P) Una din numeroasele numiri populare ale diavolului (FURT.).

COTEALĂ (pl.-ei) *sf.* Faptul de a c o t i, de a măsura cu cotul (butoaiile, etc.).

COTEATĂ (pl.-ete) *sf. Mold. Bucur. Băn.* = **COTET**: după nuntă a dat împărșatul pe față cu racul într'o ~ (IVOR.).

COTECIOR (pl.-cioare) *sn. dim.* **COTET**: un ~ pentru porci (RET.).

COTEICĂ = **COTEIU**.

COTEICUȚĂ (pl.-țe) *sf. dim.* **COTEICĂ**: Am o ~ neagră, Tot timpul aleargă și tot urdă face (GOR.), ghicitoare despre „coa-să”.

COTEIU *sm.*

COTEICĂ (pl.-ei) *sf.*

~ Cățel (cățea)

care nu crește

mare; cîine (cățea)

de vînat cu pi-

cioarele scurte (1531): se aținea cu

un băț împotriva a doi

coteli ce dau tiroaoale

meseli (D.-ZAMF.); au aruncat oscioarele

unei cotelei ca să le mănince (SB.) [comp. rus. k o -

tejk o „coteiu”].

COTEIU² (pl.-ele) *sn.* *Often.* Cotitură, colț

(PAMF.) (VIRC.) [c o t i].

COTELI, **COTILI** (-lesu) *vb. tr.* ① A scotoci,

a cotrobăi, a căuta cu deamănîntul: cotește pe lei,

cotește pe dincolo, și găsește chelle odăilor (R.-COD.) ② *Mold.*

Bucur. A deretica, a curăți prin casă: femela...

mătură și cotește frumos toată casa (MAR.) ③ A

linge, a lingări farfurile, oalele, nelăsînd nimic

pe ele: Mirosiră, cotilă din taler în taleraș și între altele

găsiră și o felie de oaș (PANNI) ④ *Trans.* A cerca

vasele de lut dacă sînt bune (FR.-CDR.) [c o t a²].

COTELICIU *sm.* Cel ce scotocește, cote-

lește, cotrobăește.

COTENEATĂ, **COTINEATĂ** (pl.-ete) *sf.* Cotet

(de găini, etc.): mergi la coteneață găinilor... svirlin-

du-le grăunțe (PAMF.); coteneață n'ai mă, să-i închizi?

(D.-ZAMF.) [comp. **COTEATĂ**].

COTERIE *sf.* Gașcă, adunare de persoane care

petrec în familiaritate și care urzesc împreună in-

trigi, etc. [fr.].

COTET (pl.-ete)

sn. ① Găinărie, cuș-

că pentru găini și

alte păsări domes-

tice (1532) ②

Adăpost, cușcă pen-

tru cîini, iepuri, etc.

(1533): cotele...

se băga ou conda as-

ouasă între picioare în

~ul său (ORIG.) ③

Mold. Bucur. Trans. Cocină de

porci: ~ele porcilor erau goale

(RET.) ④ Mutare ce se face

înăuntrul strungii în care se

bagă o parte din oile ce ur-

mează a fi mulse ⑤ Gard

de nulele sau de papură împle-

tită, cu diferite cotituri, ce se

azăză în apă, spre a prinde

pești (1534) ⑥ Leasă de

nulele pe care se bat boabele de porumb spre a

se vîntura de pleavă [vsl. k o t i c t].

Fig. 1531. Coteiu.

Fig. 1532. Cotet.

Fig. 1533. Cotet de ciine.

COTI (-tesu) 1. *vb. tr.* ① A atinge, a lovi cu
 c o t u l: cotind uniforme în dreapta și în stînga (NEGR.) ②
 A măsura cu cotul
 capacitatea unui vas:
 coti, bușile cu vin (PL.) ③
 A măsura cu cotul pin-
 zeturi, etc.

2. *vb. intr.* ① A face
 o cotitură, a nu ținea
 linia dreaptă (vorb. de
 un drum, de o apă, etc.):
 drumul... cotind pe după o
 coastă, se pierde ca o dungă
 de fum (VLAH.) ② ~ la dreapta, la stînga, a cîrmi, a
 apuca la dreapta, la stînga (vorb. de un călător,
 de un car, etc.); cotind la stînga, ea se pierduse pe
 după deal (CAR.).

3. *vb. refl.* ① A face cotituri (vorb. de un drum,
 de o apă) etc. ② A se atinge, a se lovi cu cotul,
 a-și da coate: toți... se coteau și se întrebau cine-l îndușul
 care joacă o un desperat (GN.).

COTIDIAN 1. *adj.* Zilnic, de toate zilele:
 ziar ~.

2. *sn. (pl.-ne)* Ziar care apare zilnic [fr. < lat.].

COTIGĂ, *Mold. Bucur.* **COTIUGĂ** (pl.-gi) *sf.* ① Cărută
 cu două roate: nu mai e de-
 osebiră între calească și cotigă
 (JIP.); și lăca în ~ țăr de roate,
 Vrăjitoarea vîzduhului străbate
 (OD.-DEL.) ② Carul lungit
 anume spre a se putea aduce
 lemne de la pădure ③

Cele două roți legate prin-
 tr'o osie pe care se razimă grindeul plugului
 (1535) [rut. k o t y h a].

COTIGI (-igesu) *vb. intr. Mold.* ① A face cotituri
 (vorb. de un drum): drumul cotea pe lîngă o prăpastie
 adîncă (ALECS.) ② A cîrmi, a cîrmi într'o parte sau
 într'alta (vorb. de o persoană): cotea pe lîngă și
 întru în ograda unui meșter al nostru (CGR.) ③ A afla
 scăpare pe altă cale: astă dată n'ai încoțorit cotig, îi zise
 (NEGR.) [c o t i].

COTILEDON (pl.-oane) *sn.*

① Nume dat frunzișoarei

embrionului plantelor

fanerogame (1536)

② ~ pl. Cei doi

lobi ai mitrei [fr.].

COTILEDONAT

adj. Care are coti-

ledoane [fr.].

COTILI = **COTELI**.

COTILION (pl.

-oane) *sn.* Danț alcă-

tuit din o mulțime de figuri: locotenentul... era ex-

celent conducător de cotilioane (VLAH.) [fr.].

COTINEATĂ = **COTENEATĂ**.

COTIȘ *adv.* Făcînd cotituri: primul liliac care

gonia ~ d'a-lungul ultelor (OLVR.) [c o t i].

COTIȚ 1. *adj.* ① p. **COTI** ② Cu cotituri, cu

ocoluri: drum ~.

2. *subst.* Faptul de a c o t i, de a cotări: ~ul vaselor.

COTITATE *sf.* ① Suma la care se ridică

partea fie-cărui ② ~ ~ disponibilă, porțiunea

din avere de care se poate dispune între cei în

viață sau prin testament [fr. q u o t i t é].

COTITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Îndoitură, înco-

voietură, ocol pe care-l face un drum, un rîu,

etc.: privești neașteptate se desvîlăsoa la fie-care ~ a dru-

mului (VLAH.) ② Ocol, cîrmire la dreapta sau la

stînga pe care o face o persoană, un animal, un

car în drumul său: am făcut o mulțime de cotituri ca

să pot scăpa de urmărire la ~ ③ Ocol (itură) în vor-

bire: lucrul era o taină, despre care nu se putea vorbi făcîș

și fără de cotituri (SLV.) [c o t i].

COTIUGĂ = **COTIGĂ**.

COTIUGAR *sm. Mold.* Cărutaș [c o t i u g a].

COTIUHĂ (pl.-he) *sf. Mold.* Ciine (sez.) [rut.].

COTIZA (-izesu) 1. *vb. tr.* A hotărî partea pe care

trebuie s'o plătească fie-care într'o cheituață co-

mună.

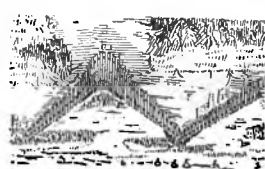

Fig. 1534. Cotigă.

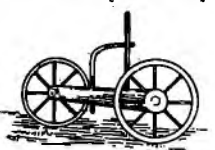

Fig. 1535. Cotigă.

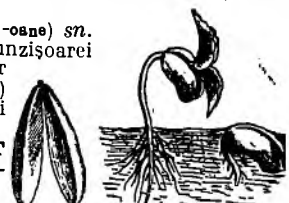

Fig. 1536. Cotiledon.

2. *vb. refl.* A da fie-care partea ce se cuvine; a contribui cu o parte la o cheltuială comună [fr.].

***COTIZAȚIUNE**, **COTIZAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) cotiza ② Ceea ce contribuie fie-care la o cheltuială comună ③ Suma pe care o plătește fie-care membru al unei societăți [fr.].

○ **COTINGAN** *Trans.*, **COTINGONI** (U) *Băn. sm.* Copilăndu: copilul cel luat de suflet era acum cotingan (RET.).

○ **COTIRLEAȚĂ** *sf.*, **COTIRLET** (pl.-ete) *sn. Ofen.* ① Cotet, coteneată: Vulpes vina tot elnd vrea... Pe coala la cotirleată, Să-mi găsească niscal rață (roc.) ② Coșar [comp. bg. kotara sau ung. kutyorlő].

○ **COTIRLON** (U) *sm. Băn.* Copilăndu [co-tar-lă].

○ **COTIRNEAȚĂ** (pl.-ete) *sf. Mold.* ① Coteneată: Pe ~ șade o mămăieșă (GOR.), *ghicitoare despre „cahlită”* ② Cocină, coștireată [comp. bg. kotarnikū].

○ **COTIRSI** (-șese) *vb. refl.* A se împreuna (vorb. de pisici) [comp. vsl. kotū „pisică”].

○ **COTLEALĂ** = **COCLEALĂ**.

***COTLET** (pl.-ete) *sn.* ① Smoc de barbă ce se lasă să crească de fie-care parte a obrajiilor, favorit: Domnul Doctor... își trăgea ~ele (VLAM.) ② = **COTLETĂ**.

***COTLETĂ** (pl.-ete) *sf.* X Costiță (termen de bucatărie): dimineța vom minca cotlete și vei bea un pahar de porter (NEGR.) [fr.].

○ **COTLET** *sm.* = **COCLET**: o iță are mai mulți ~i decât cliți dinți are o spață (PAMF.).

COTLI = **COCLI**.

COTLON (pl.-oane) *sn.* ① Firidă, fereastră fără lumină făcută într'un zid ② Adîncătură pe sub cuptulor caselor țărănești: purcelul ședea în culcuș (intr'un ~) sub vatră (CRG.) ③ Adîncătură făcută în pămînt care servește de vatră: s'au așezat împrejurul unor cotloane cu jarul potrivit (CAR.) ④ *Ofen.* Zid, în formă de potcoavă, pe care se așază cazanul (de fabricat țuică) (CIAUS.) ⑤ Adîncătură, înfundătură, scorbură într'un munte: văzui... în păretele muntelui o înfundătură, un fel de ~ (GN.) ⑥ Scorbură într'un copac: se vede că se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburii (CRG.) ⑦ Ascunză-toare, birlog: după șapte ani leșe bălaurul din ~ul său (se.) ⑧ Gaură în malul unui rîu în care se ascund racii: prin maluri, în ape, sînt cotloane adînci, în care stau pești și racii (sez.) [ung. katalan].

COTNAR *subst.* = Vin de Cotnari: cum i se deslega limba după un pahar de ~ (GN.).

○ **COTOARBĂ** (pl.-be) *sf.* ① *Mold.* Cotoroașă ② *Ofen.* Belea, pacoste, poznă: văzu bălaurul c'o făcut cotoarbă (GR.-N.).

○ **COTOASĂ** (pl.-se) *sf. Trans.* (FR.-CDR.) = **URE-CHELNITĂ**.

○ **COTOBATURĂ** = **CODOBATURĂ**.

○ **COTOÇ** *sm.* ① *Ofen. Trans.* = **COTOIU** ①: motocul sau pisticul... se cheamă mirtan, ~ (URIC.) ② *pl.* Mănușile, cotoaiele sau stîlpușorii codirlei unui car ③ *pl. Ofen.* (CIAUS.) Minerile de care se apucă o roabă ④ *pl.* Fofezele, fusceii alergătoare de urzic [comp. lg. kotakū, rut. kotok].

COTOLEAN *sm. Băn.* Poreclă dată Nemților [germ. Kartoffelflanzer].

COTOIU 1. *sm.* ① Partea bărbătească a pisicii, motan, pisoiu ② ~ Ancoră: Cotoiu 'n apă arunca și caieu se oprea (roc.).

2. **COTOAIE** *sn. pl.* ① Mănușile codirlei, numite și „cotoci” ② Brațele ferestrelui ③ Tălpile grapei de mărăcini [sl. kotū „pisică”].

COTOIU 2. (pl.-oale) *sn. Ofen.* ① Picior de pasăre de la genunchi în sus ② Ciolan, os (GR.-N.) [cot].

COTOLAN (pl.-ne) *sn.* = Știelețe, drugă de porumb: se rupeau ~ele porumbilor de mărimea și greutatea draganilor (LUNG.).

COTOLEAN (pl.-ene) *sn. Ofen.* ① Cotor. coadă ② Picior: os (CIAUS.) [comp. COTOLAN].

COTONOAGĂ 1. (pl.-ge) *sf.* = **CHITONOGĂ**.

COTONOAGĂ 2. (pl.-ge) *sf. Ofen.* Picioroașă, cataligă [comp. COTONOĞ].

COTONOĞ *adj.* Bolnav sau olog de picioare [rus. kotonogij].

COTONOGEALĂ (pl.-eii) *sf.* ① Faptul de a

cotonogi ② Bătăie strașnică ③ Boală de picioare (la vite), ologeață.

COTONOĞI (-gesc) 1. *vb. tr.* A bate, a lovi sdravăn pe cineva, așa încît să nu mai poată mișca brațele și picioarele: îi lovea, și-i cotonogesc, le rup picioarele, brațele și-i îngroapă de vii (ISP.).

2. *vb. intr.* A se îmbolnăvi de picioare așa încît să nu mai poată umbla (vorb. de animale): miei și vitele bovine cotonogesc (sez.) [cotonog].

COTOR (pl.-teare) *sn.* ① Tulpina, lujerul

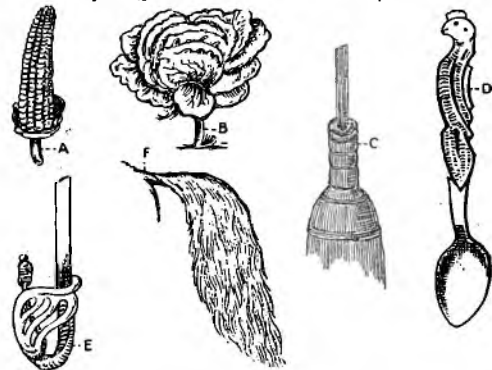

Fig. 1537. Cotoare: A. de porumb; B. de varză; C. de mătura; D. de lingură; E. de sabie; F. de coadă de cal. trunchiul, coada unei plante care susține floarea sau fructul: ~ul porumbului, (1537 A), ~ul varzii (1537 B) ② Coadă: ~ul măturii, (1537 C), toporulul, lingurii de lemn (1537 D) ③ Miner: ~ul cuțitului, săbiei (1537 E) ④ Partea de jos a vertebrelor unde începe coada (la animale): ~ul coadei ⑤ Partea unui volum, unui registru, opusă muchiei, unde sînt cusute foile (1538) ⑥ Jumătățile de foi rămase într'un carnet, într'o condică, din care s'au tăiat afară chitanțe, recipise, etc. ⑦ *pl.* Bani [lat. captorium < capere].

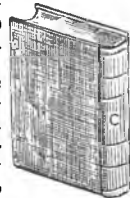

Fig. 1538. C. Cotor.

COTORI (-răse) *vb. tr.* A ridică vița legind-o pe araci: după săpăt se face cotorirea viei, adică să rădăcă via pe haragi de care se leagă vițele ei (GN.) [cotor].

○ **COTOROABĂ** (pl.-be) *sf. Bucov.* = **PISICĂ** (psc.).

COTOROAGE *sf. pl.* ① F. Picioare ② *Trans. Băn.* X Piftie (mai ales de picioare de porc), răcitură: bucatele de căpetenie în ziua de Bobotează sînt răciturile sau ~le (MAR.) [comp. COTONOAGĂ 2].

COTOROAȘĂ (pl.-te) *sf.* F. Femeie bătrînă și rea: a chemat pe jupineasa bătrînă, o ~ zugrăvită și smălțuită (CAR.) [ung. kotrone].

○ **COTOROBATURĂ** (pl.-turi), **COTOROBUȘCĂ** (pl.-uști) *sf.* = **CODOBATURĂ**.

COTOROȘI = **CORTOROSI**.

○ **COTOROZI** (-ozăsc) *vb. intr.* Băn. A cotcodăci [comp. COTCOREZA].

○ **COTORUȘ** *sm. Trans.* (PAC.) = **CODROȘ**.

COTOȘMAN *sm.* Cotoiu mare: se făcu un ~ numai de drag să privești la el (ISP.) [comp. vsl. kotū].

○ **COTOVAIE**, **COTOVAICA** *sf. Ofen.* X Jumătate de dovleac copt în cuptor.

○ **COTREANȚĂ** (pl.-ențe) *sf. Mold. Bucov.* Sdreanță, treanță: în ziua de Bobotează să nu fie nici o ~ sau petică de pînză pe-afară (VOR.) [comp. COTRINTĂ].

○ **COTRENTOS** *adj. Mold. Bucov.* Sdrentăros [cotreanță].

○ **COTRINTĂ**, **COTRINTĂ** = **CĂTRINTĂ**.

COTRO = **INCOTRO**.

○ **COTROANĂ** (pl.-ne) *sf. Trans.* (PAC.) = **COTLON** ③.

COTROBĂI (-ăesc) *vb. tr. și intr.* A scotoci: iaca dimonu, că mi-o cotrobăit toate lucrănoarele (ALECS.); a făcut pe a ~ prin chiliina căruței să găsească niște frînghie (CRG.).

***COTROBONT**, **COTROBONT** *subst.*, **COTROBOANȚĂ** *f.* (P) = **CONTRABANDĂ**: mocanul nu se mulțumea așa să la oile de cotrobont (GR.-N.); trebne să prindă cotroboanțele (SAD.).

○ **COTROÇ**, **COTROÇ** *sbst. Trans.* Culcuş, adăpost: pisicile din vecini... Işi fac cotrog prin straturi (slv.) [comp. **COTRUTĂ**].

○ **COTROCI** (-oases) *vb. intr.* A scotoci, a cotrobăi (POL.) (L.-M.) [comp. **COTROŞI**].

○ **COTROÇ** = **COTROC**.

○ **COTRON** (pl.-oane) *sn. Olten.* (PSC.) = **COTLON** ①.

○ **COTROPEŞNITĂ** (pl.-te) *sf.* Femeie foarte grasă, beşniţă: cotropeşniţa de Junona însă îşi vîrî coada şi aci (ISP.).

○ **COTROPI**, **CUTROPI**, ○ **CUTRUPİ** (-pesc) 1. *vb. tr.* ① A se întinde acoperind în întregime, a cuprinde de toate părţile: căzu peste necredincioşi: ca un talaz de apă care să-l cotropească pe toţi (ISP.). ② A năpădi, a năvăli, a învalui de toate părţile (*verb.* de o ostire, de un duşman): Calu mi s'a potmolit, Ostirea m'o cotropit (MOC.). ③ A lua în stăpînire cu de-a sila, a călca, a se întinde pe nedrept: Ungurii... Tătarii şi Cumanii... au cotropit din pămîntul de băştină al Românilor (VLAH.). ④ A covîrşi, a prăpădi: răzmiriţa care cotropeşte temelii omului (PLVR.).

2. *vb. rfl.* A se prăpădi: plîngea, de gîndul că toată se cotropeşte (MERA.) [lat. *contorpere*].

○ **COTROPITOR** 1. *adj. verb.* **COTROPİ**: ostile turceşti, al căror suvoi... s'a izbit... de piepturile oşelile ale Românilor (VLAH.).

2. *sm.* Cel ce cotropeşte, năvălitor: nu e cu putinţă a sta cu armele împotriva ~ilor (POB.).

○ **COTROŞI** (-oases) *vb. intr. Olten.* (CIAUŞ.) A scormoni, a cotrobăi [comp. **COTROCI**].

○ **COTRUTĂ** (pl.-te) *sf. Mold. Bucov. Trans.* ① Spaţiul gol între cuprător şi perete, unde se pun diferite vase şi unde stau de obicei pisicile: de St. Toader... mîta nu se iasă în ~, că alungă peşterii (VOR.). ② = **COTLON** ② ③ *Trans.* (VOC.) Locul unde cade finul din podul grajdului [ung. *k a t r o c*].

○ **COTUNĂ** 1. ... = **CĂTANA**...

○ **COTUNĂ** 2. = **CĂTUN**.

○ **COTURN** *sn.* ① Încălţăminte cu talpă de plută groasă, spre a părea mai înalt, pe care o puneau actorul tragic la Romani (C 1539) [lat.].

Fig. 1539. Coturn.

○ **COTCĂ** *sf.* ① ② Zar (de jucat) ③ ④ *F. Mold.* Înselătorie, pungăşie: ~ privilegiată care scurge pungile străinilor (NEGR.) [srb.].

○ **COTCAR** *sm. Mold.* Pungaş: ~ul acela e în stare să-mi pustiească împărăţia (NEGR.) [cotcă].

○ **COTCĂRIE** *sf. Mold.* Pungaşie, înselătorie: Doamne, de i-aş prinde cu vr'o ~! (ALECS.) [cotcar].

○ **COTI** (-tesc) *vb. tr. Trans.* A măsura (cu cotul): să o coteşti din fundul casei pînă la uşă (PAC.).

○ **COTOBAIE** *sf.* 1. = **CODOBATURĂ**.

○ **COTOBĂNI**, **COTOPĂNI** (-ănesc) *vb. refl. Olten. Mold.* A se îndrîji, a se sili, a se opinti din răspuneri: se opinti şi se cotobăni să-şi vadă puterile (FLOR.).

○ **COTOBATINĂ** = **CODOBATURĂ**.

○ **COTOBBREL** *sm.* 1. = **FORUMBEL**.

○ **COTOFANĂ** (pl.-fene) *sf.* ① 1. Pasăre neagră, cu pîntecele alb, cu coadă lungă, care-şi face cuibul în formă de ghem, în virful copacilor; e cunoscută pentru limbuţia ei, căci îi toacă gura într'una, pentru rapacitatea ei, căci fură ori şi ce, chiar de nu-i foloseşte la nimic (*Mold.* „ţarcă”) (*Pica caudata*) (C 1540): cotofenele s'au abătut pe virtuturile copacilor (BR.-VN.). ② ③ *F.* Poreclă dată Ţiganului şi Ţigăncii: ce te-a apucat, mă rog, cotofano, de cîrta ca cloara 'n par? (ALECS.). ④ *pl.* ⑤ Căpăţîile liştelor sau furculitelor ce se înrocişesc peste inima carului ⑥ ⑦ Bucată de lemn prinsă de doi căpriori, la o casă, ca să nu se desfacă, numită şi „cătuşă” sau „limba caprei” (C 850).

Fig. 1540. Cotofană.

○ **COTOFĂNOŞ** *adj. Olten.* (CIAUŞ.) Guraliv, vorbăreţ, flecar [cotofană].

○ **COTOPĂNI** = **COTOBĂNI**.

○ **COTOR** *sm. Oaş.* Cotoiu.

○ **COTOVLAH** = **COTOVLAH**.

○ **COVĂCERIE**, **COVĂCE** *sf.* ① Meseria covaciului, fierărie ② Atelierul covaciului.

○ **COVACIU** *sm.* ① Fierar [vsl.].

○ **COVĂI** = **INCOVOIA**.

○ **COVALIE** *sf. Bucov.* = **COVĂCIE**: zicea că-i prea gres covălia pentru el (VOR.) [covaliu].

○ **COVALIU** *sm. Bucov.* ① = **COVĂCIU**: ~l a luat o mulţime de ani la lanţul acela (VOR.) [rut.].

○ **COVĂSEALĂ** (pl.-eli) *sf.* ① Faptul de a (se) covăsi ② ③ Dospeală.

○ **COVĂSI** (-asesc) *vb. tr. şi refl.* ① A (se) acri, a (se) dospîi; a se înăcri şi a se îngroşa (*verb.* de lapte) [vsl. *k v a s i*].

○ **COVĂSIT** *adj.* ① *p.* **COVĂSI** ② ③ **NECOVĂSIT** ④ ⑤ Lapte ~, lapte înăcrit şi închegat.

○ **COVAŞA** *sf. Mold. Bucov.* ① Făină de grîu, de secară, de mei, de porumb, etc. muiată cu apă caldă şi lăsată să se dospească: covăşa ca s'o facă bună trebuie să fie cineva meşter s'o potrivească din făină (VOR.); Căci ~ n'a mîncat, Cîl e domnul de bogat! (SPER.) [rut. *k v a ş a*].

○ **COVATĂ** (pl.-ăti, -veţi) *sf. Mold. Bucov.* ① Copăie, albie în care se frîmîntă aluatul, se spală rufe, etc. (C 1541): de ou Vineri seara se aducea din podul casei covată cea mare (GRIC.). ② ③ Postava, copăia, lada în care curge făina

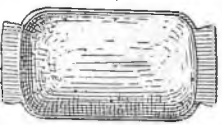

Fig. 1541. Covată.

la moară: în ~ s'vîrnea în pulbere fină făina (SAD.). ④ ⑤ Oala sau butucul cu găvanele în care se pun dimiile de bătuţ la piua [comp. *tc. kuvata* < ngr. *γ α β β α*].

○ **COVĂTEA**, **COVĂȚEA** (pl.-tele) *sf.* ① *dim.* **COVATĂ**: rămase un fel de covăteă mititică de piatră (ISP.); am făcut din lut un copitaş şi l-am pus colea în covăţică (RET.). ② ③ Teica morii în care curg grăunţele din coş înainte de a trece între pietrele morii.

○ **COVĂȚI** (-ăţesc) *vb. tr.* A scobi ca o' albie, ca o covată.

○ **COVEIU** (pl.-ele) *sn. Olten. Băn.* Cotitură (de drum); ocol [comp. **COVAI**].

○ **COVERGĂ** (pl.-gi), **COVERCĂ** (pl.-ci) *sf. Olten.* ① Adăpost (al vinătorilor, al pîndarilor, etc.) făcut din rogojini, din frunze cu nuiiele, etc.: am petrecut şapte săptămîni la tîm, în covergi de scînduri şi de rogojini (A.-GH.). ② ③ *Olten. Băn.* **COVERCI** *pl.* Cerculile de nuiiele ce se pun la un car şi peste care se aştern rogojini, etc.; coviltir [big. *k o v e r k a*].

○ **COVERGĂ** (pl.-gi) *sf. Mold.* Nuiă încovăiată: crîncenul vine ou patru covergi, şi-l bagă în apă şi-l scoală ou peşti (GR.-N.); *pr. ext.* despre sîrmele de la scheletul umbrelei: o umbrelă... din care legeau covergie, ţăpuşele ca nişte dinţi de pieptene (D.-ZAMP.) [bg. *k u v e r k i*].

○ **COVERTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Puntea unei corăbii: ne urcăm toţi pe ~ şi... ne extaziăm de priveleştea grandioasă a mării (VLAH.) [ngr. *zoo-βέτα*].

○ **COVILTIR** (pl.-tre) *sn.* Acoperiş de pînză groasă sau de rogojini puse pe cercuri de lemn deasupra unei căruţe (C 1542): în urmă-le venea un chevan...

Fig. 1542. Coviltir.

plină pînă în ~ de speturi (POB.).

○ **COVIȚ** *interj.* Imită gîitatul purcelului [onom.].

○ **COVITĂI** (-ătu), **COVITA**, **COVITI** (-vi) *vb. intr. Mold. Bucov.* A guîta: un purcel covităie în tîndă (VLAH.); icl-oalo... covitau pe moarte porcii înjunghiaţi (SAD.) [C O v i t i].

○ **COVITĂLI** (-ălesc) *vb. intr. Trans.* = **COVITĂI**: s'a tot dus grohotind şi covităind pînă a ajuns în pădure (RET.).

○ **COVILTIR** = **COVILTIR**.

○ **COVIRŞI** (-şesc) *vb. tr.* ① A fi mai presus, a întrece: mijloacele noastre egalează şi covirşesc trebuinţele

CRĂ- CRĂ **CRĂCĂNA** (-ănez) *vb. tr. și refl.* ① A desface picioarele, crăcii, a (se) crăci, a (se) răsăcări: **Rădutu se crăcăna** dinainte, pe crucea oștii (SAD.) ¶ ②

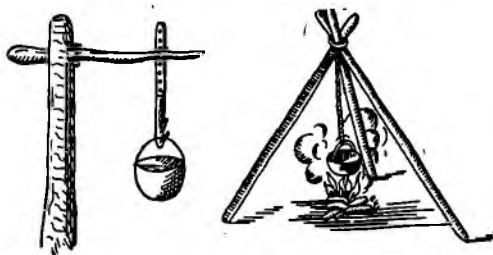

Fig. 1551. Crăcâni.

Maram. (FAP.) A se ramifica (*vorb. de arbori*) [c r ă - c a n ă].

CRĂCANAT *adj.* ① **p. CRĂCĂNA:** stă ~ în fața unui grup de domnișoare (VLAH.) ¶ ② Cu craci ca la furcă (*vorb. de un lemn, de un trunchiu de copac, etc.*).

CRACATITĂ = **CARACATITĂ**.

CRĂCI (-ăcesc) *vb. tr. și refl.* A (se) crăcăna, a desface picioarele: se crăcește cu un picior la asfințit și cu unul la răsărit (CRG.) [c r a c i].

CRĂCIUN (pl.-nuri) *sn.* ① ② Sărbătoarea nașterii Mîntuitorului (25-27 Decembrie); postul ~ului, unul din marile posturi de peste an care ține de la 15 Noemvrie pînă la 24 Decembrie; pom de ~, ramură mare de brad ce se împodobește cu lumini, beteală, fructe și jucării, în ajunul Crăciunului, spre bucuria copiilor (datină introdusă din Occident sau de la Germanii din țară); **Mos ~**, figură de om bătrîn, cu o barbă mare albă, plin de ninsoare și încărcat de jucării, care simbolizează Crăciunul aducător de daruri pentru copii (1552) ¶ ③ **Trans. Băn.** Crăciunul mic, anul nou, ziua de Sfințu-Vasile ¶ ④ **Bucov.** X Colăcel de aluat, în formă de 8, ce se face de Crăciun (IVOR.).

Fig. 1552. Moș Crăciun.

CRĂCOS *adj.* Cu crăci multe, crengos.

CRĂCIU *sm. Băn.* Picior de găină [c r a c i].

CRĂCULIȚĂ (pl.-ițe) *sf. dim. CRACĂ:* scoase cutitașul și tăle crăculița de care erau atîrnate (ISP.).

CRĂCURIȘ *adj.* Crăcos, cu crăci multe: Că-i pădurea crăcuroasă (ROC.) [c r a c ă].

○ **CRĂCȘOR** *sm.* ① *dim. CRAC* ¶ ② Cren-guță, rămurică: fie-care creangă are 12 ~i (IVOR.).

CRĂCUTĂ (pl.-te) *sf. dim. CRACĂ.*

‡ **CRĂI** (-ăesc) *vb. într.* A domni [c r a i u].

CRĂIASĂ (pl.-tese) *sf.* Regină: Tot crăi și tot crălesc mari, Alătura cu ghinărari De neam străin (COȘC.) [c r a i u].

CRAIDON *sm.* F Craiu, desfrînat, berbant, om care aleargă după aventuri de dragoste: Iși che-ltuește starea cu ~ii pe la via Brîncoveanului (FIL.).

CRAIDONĂȘ *sm. dim. CRAIDON* (PANN.).

‡ **CRAIE** *sf.* Regat, țara peste care domnește un craiu.

CRAIELICIU *sm.* = VERIGEL.

CRAIES, CRAIET *sm.* = BOISTE(AN).

CRAIESC *adj.* De c r a i u, regesc.

CRAIEȘTE *adv.* ① Ca un rege: l-a ospătat ~ cu mîncări și beuturi scumpe (RET.) ¶ ② F Ca un c r a i u, ca un craidon: o pâlărie de pale pusă cam ~ pe-o ureche (GN.).

CRAIET = **CRAIEȘ**.

CRAILIC (pl.-icuri) *sn.* F Desfrînare, desmătare, faptă, purtare de craiu, berbantic.

CRĂIME *sf.* ① *col. CRAIU.* Multimea regilor ¶ ② Regat: împărații și crăimi stîsne, de varvari pustite (TICH.).

○ **CRAINĂ** *adv.* Razna; A umbra ~, A umbra fără rost, hoinărind [srb. k r a j n a].

CRĂINIC *sm.* ‡ Pristav, cel ce striga în public poruncile sau veștile de la domnie: ~ii călări duceamă 'n țară vestea cea bună (VLAH.) [rut.].

CRAINICI, CRĂINICI (-loesc) *vb. tr.* A da de veste, a vesti, a striga în public poruncile sau știrile de la domnie [c r a i n i c].

CRAIȘOARĂ (pl.-re) *sf.* Fată de c r a i u, prințesă (FR.-COR.).

CRAIȘOR *sm. dim. CRAIU* ① Fecior de craiu, prinț ¶ ② = PITULICE ②.

○ **CRAIȚĂ** (pl.-te) *sf. Trans. (FAC.)* = **CRAȚIȚĂ**.

CRAIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① ♣ În jocul de concină, carte cu valoare superioară (2 ochi de treflă și 10 ochi de caro) ¶ ② **Bucov.** F Femeie cu moravuri ușoare (IVOR.) ¶ ③ *pl.* Un danț popular ¶ ④ (PAMF.) ♣ = **VIZDOAGA** ① ¶ ⑤ **Mold. Olten. Băn.** ♣ Un soi de ciupercă galbenă-roșatică, bună de mîncat: ~ fiartă cu piper negru (ca leac pentru junghiu) (PAMF.). ¶ ⑥ **Băn.** ♣ Matcă, împărăteasa albinelor [c r a i u].

CRAITAR = **CREITAR**.

CRAIU *sm.* ① † Rege; cei trei crăi de la răsărit, regii magi (Gaspar, Melchior și Baltazar) cari veniră din Orient să se închine Mîntuitorului după nașterea lui; figurează printre personajile vicelmeului ¶ ② **Olten.** Vătăful călușarilor ¶ ③ **Olten.** Craiu-de-rouă, personaj legendar care umblă numai noaptea pe lună și care, fiind surprins de soarele răsărind, s'a evaporat ca și roua: pe calea astă veche se purta Craiul-de-rouă noaptea pe lună, între Dunăre și munte; și odată, apucându-l ziua, cîc'a lăntas soarele numai o rază asupra lui și l-a băut dintr-o sorbitură (VLAH.) ¶ ④ ♠ Rege (în jocul de cărți), popă: ~ de tobă; ~ de ghindă ¶ ⑤ Berbant, desfrînat, desmătat ¶ ⑥ ☆ ⑦ Craiu-nou, luna cînd se arată întîiu sub formă de secere: cînd iese craiu nou pe cer, fetele și fiă-călii... îl salută cu strigări de veselie (ALECS.) ¶ ⑧ **Băn.** ♠ **CRAIU-PĂSĂRILO** = **PITULICE** ② [vsl. k r a i i].

○ **CRĂICIU** *sm.* ♣ = **VERIGEL** [comp. **CRĂELICIU**].

GRAM (pl.-amuri) *sn. Trans. (VIC.)* ① † Căsuța de lîngă mină, în care dorm minierii și unde-și tin unelte ¶ ② *pl.* Acarete, clădirile din jurul casei [germ. K r a m].

GRAMĂ (pl. crame, crămi) *sf.* ① Încăperea de la vie unde se ține teascul de stors strugurii, linul, to-citorile, etc. și unde se păstrează vinul: eu mă răpăd în ~ s'aduc și un cofeal de vin (CRG.) ¶ ② **Trans. (VIC.)** Sătră la bîlcu unde se vind băuturi și se adună oamenii de beau aldămașele [comp. srb. k r a m a, rut. k r a m < germ.].

CRAMBĂ *sf. Trans.* ① ② Colibă de scînduri mobilă, așezată pe două tălpi de sanie, în care se culcă ciobanul noaptea (FR.-COR.) ¶ ③ = **GRAM** ①.

○ **CRAMPĂR** (pl.-ăre), **CRAMPÂN** (pl.-ne) *sn. Trans. (PAMF.)* ① Săpoi (PSC.) ¶ ② Tîrnăcop (PAMF.) [germ. K r a m p e n].

* **CRAMPE** *sf. pl.* † Cîrcei, contracțiuni dure-roase ale unui mușchiu [fr.].

* **CRAMPON** (pl.-oane) *sn.* ① ② Cîrlig; scoabă ¶ ③ ④ A se ține ~ de cineva, a se ține scaiu de cineva [fr.].

CRANC! *interj.* Imită croncănitul ciorilor.

CRANCĂ *sf. Maram. Oas.* C r a c ă, creangă.

CRANCADĂU *sm. Mold.* F Poreclă dată băieților ce au crescut repede.

CRANCĂI (-ăesc) *vb. într.* A croncâni, a cîrli (CANT.) [c r a n c i].

CRANCĂI (-ăesc), **CRANCĂNI** (-ănesc) *vb. într. Mold. A umbra fără căpătîiu, a bate podurile (RV.-CRG.) [c r a n c ă u].*

CRANCALIC (pl.-icuri) *sn. Mold.* Berbantic, ștrângărie: te-ai săturat de umblat în lume după ~uri (CRG.) [comp. c r a n c ă u].

CRANCĂU *sm.* ① ♠ Corb ¶ ② F Poreclă a Țiganului: Un ~ bătrîn, Alb ca un fund de ceaun (MAR.) ¶ ③ **Mold.** F Om fără căpătîiu, bate-poduri, vagabond [c r a n c i].

‡ **CRANGĂ** (pl.-ăngi) *sf.* ♣ = **CREANGĂ:** noaptea dormeau prin crăngile copacilor (RET.).

CRĂNGAI = **CRANCĂI**: corbul din virvul copacului crăngăie (CANT.).

CRĂNGOS *adj.* ♣ Crăcos: tot copacul ~ și frun-zăros supt noi va rămînea (CANT.) [c r a n g ă].

CRĂNGUȘOARĂ (pl.-re) *sf.*, **CRĂNGUȚĂ** (pl.-te) *dim. CRANGĂ.*

* **CRANIAN** *adj.* ① Ce ține de craniu: cavitate ~ă; nervi cranieni [fr.].

* **CRANILOGIE** *sf.* Artă care pretinde de a cunoaște însușirile și apucăturile omului după proburantele craniului [fr.].

* **CRANIU** (*pl.-nii*) *sn.* ① Teasta capului, hîrcă, scăfirile, cutia osoasă a creierilor [1553] [gr.].

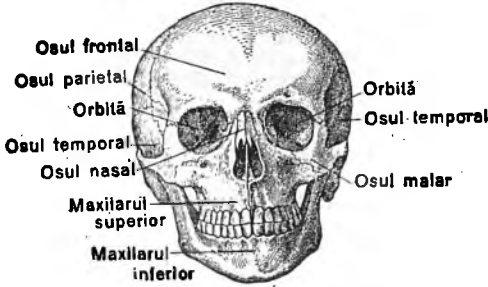

Fig. 1553. Craniu.

CRANȚ *interj.* ① Imită sgomotul pe care-l fac dinții rozind în ceva uscat ② Imită pocnitura ce se aude în broască, sau în lacăt, cînd se învîrtește cheia.

CRANȚAI (-ăiu, -ăesc), **CRANȚANI** (-ănesc) *vb. tr. și intr.* A ronțai, a face sgomot cu dinții rozind ceva tare, uscat: ce bun o să-mi pară mie după ce te-oiu crănțani [GRL.] [cranȚi].

○ **CRĂONI** (craon, crăonesc) *vb. intr.* A cronecăni: începu a ~ în copacul de urla pădurea [MAR.].

CRAP *sm.* ① Pește de baltă și de ape curgătoare, cu solzi mari, de culoare brună-verzuie, bădînd în albastriș sau aurii; poate ajunge la dimensiuni foarte mari (peste 1 metru) și la o greutate de 25-30 kgr. (*Cyprinus carpio*) [1554] [srb.].

Fig. 1554. Crap.

CRĂPA (crăp, crap) *1. vb. tr.* ① A despica, a desface în două lovind sau tăind: ~ un lemn ② A plesni: ~ o oală, un pahar ③ A deschide puțin: ~ ușa; se desțepă din somn, crăpă puțin ochii (OLVA.) ④ F A minca (*vorb.* în ciudă): dă-i să crape.

2. *vb. intr.* ① A se despica, a se deschide, a plesni: ② F: unde dai și unde crăpă? (=lovești într-o parte și crăpă într-altă parte), se zice cînd în urma unui fapt ajungi la un efect cu totul neașteptat; ③: a-i ~ buze sau măseana (în gură) după ceva, a avea mare nevoie de ceva, a nu se putea lipsi de ceva; ④: ~ pietrele, lemnele de ger, a fi un ger strașnic; ⑤: a ~ de ciudă, a ~ fleria într'însul, a nu mai putea de necaz; a-i ~ obrazul de rușine, a nu mai putea de rușine ⑥ **PIELE** ⑦ A muri (*vorb.* de animale și, în mod disprețuitor, despre oameni: mulți cai au crăpat și oameni au pierit (must.); cu mîinile-l sugrumă... plîs crăpă (PRV.-MB.); de-ar crăpa odată să crape și harabagiul care v'a adus (CRG.).

3. *vb. refl.* ① A se deschide puțin: ochii săi mici se crăpă ② A se ~ de ziua, a începe să se ivească zorile, a începe să se lumineze de ziua [lat. c rē-pa-re].

CRĂPĂCIOȘ *adj.* ① Plin de crăpături: destăurindu-l cu mîinile lui crăpăcioase dete o citație (D-ZAMF.) ② *Olten.* (CIAUS.) ③ *Pepene* ~, pepene galben care se crăpă cînd se coace ④ F Lacom la mîncare, care c r a p ă mult.

CRĂPĂȚ *1. adj. p. CRĂPA* ② **NECRĂPĂȚ**.

2. *sbst.* ① Faptul de a (se) crăpa ② ~ul zilei, ~ul zorilor (SLV.), zorile zilei.

CRĂPĂȚ, CRĂPÊȚ *sbst. Olten.* ① Arșiță, dogoreală a soarelui (CIAUS.) [crăpa].

○ **CRĂPĂȚOR** = **CRĂPĂȚ**.

CRĂPĂȚURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Despicătură, deschizătură lungărească provenită dintr-o lovitură, din pricina frigului sau uscăciunii (*vorb.* de piele

minților, de scînduri, de ziduri, de pămînt, etc.): se ascunse într-o ~ de grindă de la tavanul casei (IEP.) ②

② Deschizătură îngustă, spațiul mic între o ușă puțin deschisă și tocul ei [1555]: s'a uitat prin crăpătura ușii [lat. crepatura].

CRĂPĂȚURICĂ (*pl.-rele*) *sf. dim. CRĂPĂȚURĂ*: s'a ascuns acolo într-o ~ (SB.).

CRĂPCEAN *sm. dim. CRAP* ① Crap mic care nu trece de 30 cm. lungime: cumpără un ~ proaspăt... să ducă vestele și copiii (JIP.).

CRĂPÊȚ = **CRĂPĂȚ**.

CRĂȚICEA *sm.* F Poreclă dată unuia lacom la mîncare, care c r a p ă mult (PURT.).

CRĂȚIU = **CAPȚIU**.

CRĂȚȘNIC *sm.* ① = **CRĂȘTĂVAL** ② = **PĂ-LAMIDĂ** ③.

CRĂȚUȘOR, CRĂȚUȘTEAN *sm.* ① *dim. CRAP.*

* **CRAS** *adj.* Grosolan: ignorant ~ă [fr.].

CRASICI = **CRUȘIN**.

○ **CRĂȘTĂȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Olten.* (ION.) / = **CRĂȘTĂ**.

CRĂȘTĂVAL *sm.* ① Plantă ierboasă, cu flori galbene sau purpurii, îngrămădite la virful tulpinei, numită și „crăpușnic” (*Cirsium oleraceum*) [1556] [comp. srb. Krastav „rilos”.].

○ **CRĂȘTĂVETE, CRĂȘTĂVET** = **CASTRĂVETE**.

○ **CRĂȘTET, CRĂȘTEU** *sn. Băn.*

① = **CRĂȘTEIU**.

CRĂȘTOALĂ (*pl.-le*) *sf. Băn.*

Oală lungărească în care se ține Crăștăval. laptele și smîntina (SC.) [srb. Kastrola].

CRĂȘTON = **CASTRON**.

CRĂȘȚIȚĂ (*pl.-țe*) *sf. Băn.* Crăcii praștiei.

CRĂȘEI = **CRUȘIN**.

CRĂȘTEIU = **CRĂȘTEIU**.

* **CRATER** (*pl.-ere*)

sn. ① Δ Cupă mare (la vechii Romani) care se pune pe masă și din care se scoate vinul de băut ② Δ Deschizătură în formă de pîlnie prin care un vulcan svîrle afară lavă, gaze, fum, etc. [1557] [fr.].

CRĂȚICIOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim. CRĂȚIȚĂ.*

CRĂȚIMĂ (*pl.-me*) *sf.* ① Trăsură de unire, liniuță care unește două vorbe sau care desparte două silabe [ngr.].

○ **CRĂȚINȚĂ** = **CA-**

TRINȚĂ.

CRĂȚIȚĂ (*pl.-țe, cră-*

tiți) *sf.* Tigăiță adîncă de pămînt sau de tuci (1558): pe ea puse pîine, ~ cu papricas și mai multe căni cu vin (IEP.) [comp. bg. k r a t i c ū k a „cam scurtă”].

CRĂUN *adv.* Strângărind, haimana: de-o vreme

încoace umblă ~ (OLVA.) [comp. CRAINA].

○ **CRĂVAIU** *sbst. Băn.* Plocoane, daruri ce se aduc lăuzei, constînd din diferite bucate (MAR.) [srb. k r a v a l i].

* **CRĂVAȘĂ** (*pl.-șe*) *sf.* Biciușcă (de călăreț) [fr.].

* **CRĂVĂȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* ① Legătură de gît, fâșie de mătase, de stofă, etc. ce se trece în jurul gulerului și se înnoadă la piept [1559] ② * Fâșie de mătase de care se atîrnă o decorație de un grad înalt; *pr. ext.* decorația însăși: i s'a dat cravată de comandor al Stelei Românei [fr.].

* **CRĂZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ① Contrațiunea a două vocale sau a două silabe într'una singură [fr.].

* **CREA** (*creez; vb. tr.* ① A da ființă, a face din

nimic, a plăzui: Dumnezeu a creat cerul și pămîntul ②

**CRA-
CRE**

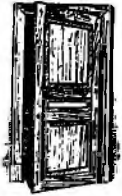

Fig. 1555. Crăpătura ușii.

Fig. 1556. Crăștăval.

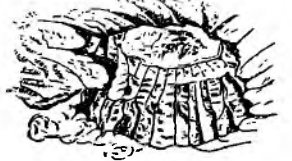

Fig. 1557. Crater.

Fig. 1558. Crățiță.

CRE- ① A născoci, a scorni, a închipui ② A întemeia, a înființa: ~ o industrie, un gen literar, un sistem filo-

Fig. 1559. Cravate.

solle, etc. ③ ~ un rol, a juca cel dintîiu un anumit rol într-o piesă [lat.].

○ **CREACĂ** (pl.-eci) sf. *Ofen.* = CRACĂ.

CREANȚĂ (pl. creanți) sf. ① & Cracă: Ce te legeni, voreale, fără ploaie, fără vînt, ou creanțe la pămînt (EMIN.). ② **FIGIOR** ③ **Băn.** (LUS.) / O parte a plugului [bg. granka].

***CREANȚĂ** (pl.-te) sf. ① Dreptul ce are cineva de a i se plăti o sumă ② Titlul, înscrisul care stabilește acest drept [fr.].

***CREANȚIER** (pl.-ere) sn. ① Registru în care se înscrisu creanțele.

CREASTĂ (pl. creste) sf. ① Bucată de carne roșie și dintată pe capul cocoșului sau găinii (1560): puloa pe ~ se cunoaște ce neam o să lăsa (PANN) ② *Pr. anal.* Motul de pene pe care-l au unele păsări (ca pupăza, etc.) pe cap ③ & **CREASTA - COCOȘULUI**¹, plantă ierboasă cu flori mici, roșii sau galbene, reunite la vîrfurile tulpinei în formă de creastă (*Celostia cristata*) (1562); **CREASTA - COCOȘULUI**² = **TALPA-GÎSTEI**¹; **CREASTA - COCOȘULUI**³, varietate de ferigă (*Aspidium Braunii*); — **CREASTA - COCOȘULUI**⁴, ciupercă mare comestibilă, cu tulpina carnoasă, groasă, albă (*Clavaria flava*) (1561) ④ & Creștet, vîrf: crestele mușilor par a-prins (VLAM.); în notătorii se resti-rau pe crestele valurilor (D.-ZAMF.) ⑤ Creasta zidului, coama zidului ⑥ & Creștătură, dăltuitură; în spec. a) fie-

Fig. 1560. Creastă.

Fig. 1561. Creasta-cocoșului.

Fig. 1562. Creasta-cocoșului.

care din cele două găuri prin care trec cracii lișetilor carului; b) maseaua, urechea, gîtul sau ceafa leucei carului [lat. cristat].

***CREĂTOR** 1. sm. ① Cel ce face din nimic, ziditor, plămuitor; Creatorul, făcătorul cerului și al pămîntului, Dumnezeu ② Născocitor, iscoditor, scornitor, inventator ③ A întemeietor ④ & ~ul unui rol, cel ce joacă întru oară un anumit rol într-o piesă.

2. adj. Care creează: spirit creator; putere creatoare [fr.].

***CREĂTURĂ** (pl.-turi) sf. ① Tot ce e creat, făptură, ființă (creată) ② Omul, în opoziție cu Dumnezeu ③ Individ ④ Persoană care depinde de alta, căreia-i datorește totul [fr.].

***CREĂȚIUNE**, **CREĂȚIE** sf. ① Faptul de a crea; zidire, facere (din nimic), plămuire: ~a lumii ② Născocire, izvodire, scornire, închipuire ③ A întemeiere, înființare [fr.].

○ **CREȚĂ** = **CRETĂ**: li dete condeiul de ~ (NEGR.).

CREȚE (cred, crez) 1. vb. tr. ① A socoti că-i adevărat, a da crezămînt, a avea încredere: prostul face ce vede și ce aude crede (ZNN.); ② A sfătui nu crede pe cel flămînd; nu crede ce vezi cu ochii, oi crede ce-ți spun eu, (iron. despre femeile necredincioase care caută să orbească pe bărbații lor); credei se zice cerșetorilor cînd nu le putem da, sau nu voim să le dăm pomana cerută (eliptic pentru: crede că n'am, etc.): cînd li zicea vre-unul „credei bătrîno, aldată”, ea răspun-

dea: crez, măculită, crez, să ne crează Dumnezeu pe toți, drăguțul! (CAR.) ③ A socoti, a presupune, a avea credința, a-și închipui: crede că tot ce sboară se mî-nincă; cum crezi d-ta că aș face una ca asta? (CRG.).

2. vb. intr. ① A avea credință: ~ în Dumnezeu ② A da crezămînt, a socoti că-i adevărat, a avea încredere: nu-i venea să crează ochilor; și unul și altul credeau în ajutorul și în protecțiunea Rusiei (A.-GH.).

3. vb. refl. ① A se socoti, a se presupune: nu se credea în drept de a susține pe Greci (A.-GH.) ② A avea o părere exagerată despre sine, a se socoti mai bun, mai deștept, etc. decît e în realitate: prea se crede [lat. credēre].

***CREDIBIL** adj. De crezut, ce se poate crede [lat.].

***CREDIBILITATE** sf. Ceea ce ne facem să credem [fr.].

CREDINCER sm. ① & Curtean, slujbaş al Curții care se bucura de încrederea deosebită a Domnului: între bătrîni și ~ii Curții era și grădinarul (SP.) ② & Slujbaş al Curții care trebuia să poarte grijă de bucatele domnești: era vorba de... a bate cu urechea în stîlp pre ~ul cel mare (NEC.) ③ *Bucov.* Chezas [credință].

CREDINCIOȘ adj. ① Care nu-și calcă c r e d i n ț a, statornic în dragostea sau în prietenia lui: o femeie credincioasă; un prieten ~ ② În care se poate avea toată încrederea: o slugă credincioasă ③ De crezut, ce se poate crede: mai credincioși ochii decît urechile (PANN) ④ & Care-și ține cu sfințenie credința (religioasă); se zice și drept-credincios, mai ales cu înțelesul de ortodox ⑤ Exact și statornic, care nu dă greș: o memorie credincioasă ⑥ **NEGREDINCIOȘ**.

2. sm. ① Om de încredere ② Prieten devotat, credincios ③ & Cel ce-și ține cu sfințenie credința (religioasă): clopotul chiamă pe credincioși la biserică.

CREDINCIOȘIE sf. Credință conjugală (JIP.) [credincios].

CREDINȚĂ = **INCREȚINȚĂ**.

CREDINȚĂ (pl.-te) sf. ① Faptul de a crede ② **NEGREDINȚĂ** ③ Statornicie în dragoste, în prietenie, în făgăduiala dată, etc.: ~ conjugală, păstrarea în mod cînstit, statornic a legăturilor dintre soți; a jura ~, a jura că-l va iubi, că-l va sluji în mod cînstit, cu trup și suflet ④ Bună ~, sinceritate, convingerea pe care o are cineva că are dreptate, că judecă sau lucrează cînstit: era, oum aș zice, șiret la chip, dar la suflet de bună ~ (GN.); rea ~, lipsă de cînstie, de sinceritate ⑤ & Sentimentul adînc religios, convingere deplină religioasă: credința ta te va mîntui ⑥ & Religie, lege: oamenii de altă ~; a-și păstra credința strămoșască ⑦ & Opiniune: ~ politică ⑧ Profesie de ~. expunerea credințelor religioase și politice ⑨ Ceea ce crede cineva: credințele populare ale Românilor ⑩ Încredere: vrednic de ~; se va vădi și se va arăta cu oamenii de ~ cum au jurat strîmb (PRV.-MS.); își pusese credința în Dumnezeu (SP.); F: și-a mîncat credința (ca Tiganul biserica), nu mai are nimeni încredere într'însul ⑪ A încredințare ⑫ *Tr.-Carp.* Logodnă: cum vorbesc fetele mari înainte de ~ (SLV.); a face ~, a-și da ~, a se logodi ⑬ *Ofen.Trans.* ⑭ Credit, datorie: a da pe ~; a vinde în ~ (PSC.) (CIAUS.) [lat. credentia].

CREDINȚĂ (-teso) vb. tr. și refl. *Tr.-Carp.* A (se) logodi: i-a credințat popa Toma (RET.) [credință].

***CREDIT** (pl.-ite) sn. ① Încrederea de care se bucură cineva că e bun platnic: care va să zică nu am ațta ~ la dumnescă? (CAR.) ② Credit public, încrederea într'un guvern că-și va putea plăti datoritiile ③ & Sumă alocată de Camere unui ministru pentru un scop determinat ④ & Pe ~, pe datorie, pe veresie, fără să plătească îndată ⑤ & Amnare a plății unei datorii: ~ de trei luni ⑥ & Partea unui registru de socoteli unde un comerciant înscrisumele ce are de primit și acelea pe care le încasează ⑦ & Scrisoare de ~, scrisoare cu ajutorul căreia o persoană poate încasa o anumită sumă de la acela căruia îi e adresată ⑧ Influență, considerațiune: iată împrejurarea care a dat un mare ~ acestei societăți în Principate (A.-GH.) ⑨ Trecere,

favoare: **Motoc...** întrebuintă ~ul ce avea la Domn spre implinirea glostei (NEGR.). ¶ ④ **Credit funciar**, instituțiune care, sub supravegherea Statului, împrumută bani pe ipotecă proprietarilor urbani sau rurali. ¶ ⑤ **Credit mobil**; societate care împrumută bani pe valori mobiliare (titluri, acțiuni, obligațiuni, etc.). ¶ ⑥ **Creditul agricol**, **Creditul industrial**, instituțiuni puse sub controlul Statului, care ajută pe proprietarii agricoli, pe industriași, împrumutându-le bani în condiții ușoare. [fr.]

* **CREDITA** (-itez) *vb. tr.* ¶ ① A înscrie într'un registru de comerț ceea ce s'a primit de la cineva sau ce i se datorează ¶ ② A deschide un credit [fr.]

* **CREDITOR** 1. *sm.*, **CREDITOARE** *sf.* ¶ Persoana care a dat bani cu împrumut, căreia i se datorează bani: parca erau umbrele unor creditori cari mă amăteau cu jăbăile (GN).

2. *adj.* Cont ~, înscris la credit [fr.]

* **CREDUL** *adj.* Lesne crezător, care crede prea lesne ¶ ① **INCREDEL** *sf.* [fr.]

* **CRECULITATE** *sf.* Ușurință prea mare de a crede tot fără a cerceta mai de aproape: își fac din ~ lor un mijloc de popularitate (A.-GH.) [fr.]

CREIER *sm.*, **mai adesea CREIERI** (*Mold.* „crieri”, *Olten.Băn. Trans.* „crieri”) *pl.* ① Substanța moale, închisă în capacitatea osoasă a craniului, care e aparatul receptor al sensațiilor, organul care cîrmuiește actele intelectuale și voluntare; e compus din mai multe părți, din care mai de căpetenie sînt ~ul mare, ~ul mic și bulbul (1563): capul pînă nu se sparge, ~ii nu se văd (PANN); a sbura ~ii cuiva, a-l lovi cu un glonț în timpă ¶ ② **Minte**: cap fără ~i; a-și frămînta ~ii, a-și chinui mintea ca să afle ceva ¶ ③ *sg.* Conducător, persoană care dă toate îndrumările într-o asociație, etc.:

~ul și sufletul internalului complet bulgar (CAR.) ¶ ④ În ~ii munților, în infundăturile din virful munților: lăsîndu-și nevestele... acasă, în ~ii munților, venise la Politiceni (CRG.) ¶ ⑤ *Trans.* ¶ Butucul, căpățîna roatei (CONV.) (FR.-CDR.) [lat. c(e) rebellum].

* **CREIERAȘ** *sm. dim.* **CREIER**: stă și-și face în ~ul lui socoteli de om mare (BR.-VN.).

* **CREIION** (*pl.-loane*) *sn.* ① Bastonaș prismatic sau cilindric de plumbagină sau de grafit cu care se scrie sau se desenează (1564); creioanele colorate sînt făcute din argilă, oxizi metalici și gumă arabică; creioanele de copiat sînt preparate din Kaslin, grafit, gumă arabică și anilină ¶ ② **Bastonaș cilindric de o substanță medicinală: ~ de nitrat de argint** [fr.]

* **CREIONA** (-nez) *vb. tr.* ① A desena cu creionul ¶ ② A schița [fr.]

CREIȚA (*pl.-țe*) *sf.* = **CRĂIȚA** ③

④ **CREIȚAR**, **CRĂIȚAR**, **CRITAR** *sm. Tr.-Carp.* ⑤ Monetă de aramă (în vechiul imperiu austro-ungar) în valoare de a o suta parte dintr'un florin (1565) [ung. krajcár < germ. Kreuzer].

⑥ **CREL** (*pl.-ei*) *sm.* *Băn. Trans.* ⑦ **CREIER**.

* **CREMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① X Caimac ¶ ② Ceea ce e mai bun floarea ¶ ③ Unsoare, alifie fină pentru întreținerea pielei corpului ¶ ④ Un fel de lichior fin: ~ de mentă ¶ ⑤ X Un fel de mîncare

din lapte, ouă și zahăr ars (cu adaos de cafea, ciocolată, vanilie, etc.): ~ de ciocolată [fr.]

* **CREMALIERĂ** (*pl.-re*) *sf.* Bară metalică cu creștături pe care se învîrtește o roată dințată cu scopul de a trans-forma o mișcare circulară în rectilinie sau viceversa (1566) [fr.]

* **CREMATORIU** 1. *adj.* Privitor la arderea cadavrelor: cuptor ~

2. (*pl.-orii*) *sm.* Cuptor pentru arderea cadavrelor [fr.]

* **CREMAȚIUNE** *sf.* ① Ardere, prefacere în cenușă: ~a gunoaielor ¶ ② Arderea cadavrelor [fr.]

* **CREMENAL** *sbst.* ① = **CRIMINAL** 2.

* **CREMENE**, **CREMINE** 1. *sm.* Piatră virtuoasă care, lovită cu amnarul, dă scintei: unde aruncă inelul, se făcu un zid de cremene pînă la cer (18P.); ②: nici cît al da în ~, nici o clipă, cituși de puțin.

2. *adv.* ① Tare ca piatră: de arat nu era chip... că era pămîntul ~ (BR.-VN.) ② Piatră ce se punea în cocoșul unei puști sau unui pistol (în armele vechi) (1567).

2. *npr. m.*: Satul (sau tirgul) lui ~, loc unde fie-care face ce-i place, fără a da seamă cuiva: hoții tolau în toate părțile ca prin satul lui Cremene (GN.) [vsl. kremenil].

* **CREMOMETRU** *sm.* Instrument cu care se măsoară cantitatea de smîntină și de alte materii grase conținute în lapte (1568) [fr.]

* **CREMONĂ** *sf.*, **CREMON** (*pl.-ne*) *sn.* Vergea de fier prevăzută cu un mîner care se înșurubează de-a lungul unei ferestre, spre a se putea închide (1569) [fr.]

⑥ **CRENCURAT** *adj.* Rămuros, cu multe crengi: un lemn mare, ~, care-i stă în cale (TICH.).

* **CRENEL** (*pl.-eluri*) *sm.* Zimț (la coama unui zid): să știm pe cine o să spinzurăm mîine de ~uri, la rășaritul soarelui (CAR.) [fr. créneaux].

* **CRENGOȘ**, **CRENGUROȘ** *adj.* X Curențig, rămuros: găinile... sburură într'un arbore crenguros (TICH.).

* **CRENGUȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* *dim.* **CREANGĂ**: Pe-o ~ din dumbravă Zăce rău mîierla bateașă (K.-BR.).

* **CRENVÎRȘT** *sm.* X Cîrnaț ce se mîncă fierț, cu hrean [germ. Krenwurstel].

* **CREOL**, **CREOLĂ** (*pl.-le*) *adj.* și *sm. f.* ③ Se zice despre un bărbat sau femeie născut(ă) din părinți europeni într-o colonie oarecare din alt continent (1570): figură de creolă cu ochii învîpăiați (GN.) ¶ ② Se zice despre negrii născuți într-o colonie din America, spre deosebire de cei din Africa [fr.]

* **CREOLINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* U- lîu greu extras din gudron [fr.]

* **CREOZOT** *sbst.* Lichid incolor, caustic, cu miros neplăcut, ce se extrage din gudron și se întrebuintează în medicină spre a opri emoragiile, și în economia domestică, spre a feri cămurile de putrefacție [fr.]

CRE-
CRE

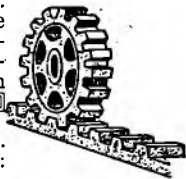

Fig. 1566. Cremaliera.

Fig. 1567. Pucă veche cu cremene.

Fig. 1568. Cremometru.

Fig. 1569. Cremonă.

Fig. 1570. Creolă.

Fig. 1571. Creolă.

Fig. 1572. Creolă.

Fig. 1573. Creolă.

Fig. 1574. Creolă.

Fig. 1575. Creolă.

Fig. 1576. Creolă.

Fig. 1577. Creolă.

Fig. 1578. Creolă.

Fig. 1579. Creolă.

Fig. 1580. Creolă.

Fig. 1581. Creolă.

Fig. 1582. Creolă.

Fig. 1583. Creolă.

Fig. 1584. Creolă.

Fig. 1585. Creolă.

Fig. 1586. Creolă.

Fig. 1587. Creolă.

Fig. 1588. Creolă.

Fig. 1589. Creolă.

Fig. 1590. Creolă.

Fig. 1591. Creolă.

Fig. 1592. Creolă.

Fig. 1593. Creolă.

Fig. 1594. Creolă.

Fig. 1595. Creolă.

Fig. 1596. Creolă.

Fig. 1597. Creolă.

Fig. 1598. Creolă.

Fig. 1599. Creolă.

Fig. 1600. Creolă.

Fig. 1601. Creolă.

Fig. 1602. Creolă.

Fig. 1603. Creolă.

Fig. 1604. Creolă.

Fig. 1605. Creolă.

Fig. 1606. Creolă.

Fig. 1607. Creolă.

Fig. 1608. Creolă.

Fig. 1609. Creolă.

Fig. 1610. Creolă.

Fig. 1611. Creolă.

Fig. 1612. Creolă.

Fig. 1613. Creolă.

Fig. 1614. Creolă.

Fig. 1615. Creolă.

Fig. 1616. Creolă.

Fig. 1617. Creolă.

Fig. 1618. Creolă.

Fig. 1619. Creolă.

Fig. 1620. Creolă.

Fig. 1621. Creolă.

Fig. 1622. Creolă.

Fig. 1623. Creolă.

Fig. 1624. Creolă.

Fig. 1625. Creolă.

Fig. 1564. Creioane.

Fig. 1565. Creițar.

Fig. 1566. Cremaliera.

Fig. 1567. Pucă veche cu cremene.

Fig. 1568. Cremometru.

Fig. 1569. Cremonă.

Fig. 1570. Creolă.

Fig. 1571. Creolă.

Fig. 1572. Creolă.

Fig. 1573. Creolă.

Fig. 1574. Creolă.

Fig. 1575. Creolă.

Fig. 1576. Creolă.

Fig. 1577. Creolă.

Fig. 1578. Creolă.

Fig. 1579. Creolă.

*CREP¹ (pl.-puri) sn. ① Zăbranic, stofă de mătase sau de lână, foarte subțire și cam încrețită ¶ ② Bucată de crep negru ce se poartă la braț sau în jurul pălăriei în semn de doliu [fr.].
○ CREP² = CREPLA.
*CREPET sbst. ~ de zori (slv.), crăpatul zilei, revărsatul zorilor [c r a p a].
*CREPITAȚIUNE, *CREPITAȚIE sf. ① Pîrîitul flăcării sau sării aruncate în foc ¶ ② Sgomotul produs de un os fracturat cînd e mișcat din loc ¶ ③ Sgomotul pe care-l face aerul pătrunzînd în plămîni, în anumite cazuri de pneumonie [fr.].
10.000 ○ CREPLA (pl.-le) sf., CREP sbst. Trans. (vc.) ① Jghiabul, teuca de lingă o fîntînă unde se adapă vite ¶ ② CREPLE pl. = IEȘLE [germ. Krippe].
*CREPON (pl.-oase, -onuri) sn. ① Crep des [fr.].
*CREPUȘCUL (pl.-le) sn. ① Amurgul serii ¶ ② Crăpatul zilei, zori, revărsatul zorilor [lat.].

*CREPUSCULAR adj. De crepuscul: lumină ~ă [fr.].

○ CRERI = CREIER.

CRESCĂTOR 1. adj. verb. CREȘTE.

2. sm. Cel ce crește, ce dă creștere: ~ de pomi; am cumpărat-o... de la un ~ de vite de aici de la noi (l.-gh.).

CRESCĂTORIE sf. Fermă unde se cresc vite, păsări, etc. [c r e s c â t o r i e].

CRESCĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Creștere ¶ ② Umflătură care formează o ridicătură pe o parte a corpului [c r e ș t e].

*CRESCENDU 1. adv. Crescînd, sporînd.

2. sbst. ① Creștere progresivă a sunetelor vocii, instrumentelor, etc. [it.].

CREȘCUT 1. adj. p. CREȘTE: bine ~, rău ~, care a primit o creștere bună, rea ¶ ② NECREȘCUT.

2. sbst. ① ↑ Creștere ¶ ② ↑ Vîrstă.

*CRESON sbst. ♀ = HRENITĂ ① [fr.].

CREȘTA (-tez) vb. tr. și refl. ① A face o tăietură (nu prea adîncă) în lungime: Afîn se creștă la un deget și lăasă să curgă sîngele (isp.) ¶ ② A face tăieturi, scobituri, colțuri, zimți, etc.: munții Gorjului își creștează pe albastru închis al cerului vîrfulurile lor înalte (vlah.) [c r e a ș t a].

○ CREȘTĂLAU (pl.-alai) sn. Trans. (pac.) ① = RĂVAR.

CRESTAT adj. ① p. CREȘTA ¶ ② Dințat, colțurat ¶ ③ Brăzdă: cu fața ~ă de luptă și nedormire (olvr.) ¶ ④ NECRESTAT.

CREȘTATĂ (pl.-tați) sf. Trans. Un fel de prescură în patru colțuri, în forma crucii (mar.) (vic.) [blg. k r ū s t a t ū „în formă de cruce“].

CREȘTĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a creșta; rezultatul acestei acțiuni ¶ ② Tăietură lungăreață, în muchi, în colțuri, etc.: pe fața lui Radu erau creștături ca de cuțit (vlah.) ¶ ③ Dăltuitură, scobitură ¶ ④ Tăietură specială, de diferite forme, ce face ciobanul la una din urechile fie cărei oi (cînd e mică), în semn de recunoaștere (1571)

Fig. 1571. Creștături.

¶ ⑤ Deschizătură lungăreață, scobitură (în piatră, în zid): catul de jos al caselor abia avea... cite o ~ pe unde să intre aerul în beclurile-i bolțite (odob.).

CREȘTĂȚEA sf. ♀ ① = SUSAIU-PĂDURET ¶ ② = TILHAREA ① ¶ ③ = SALATA-IEPURELUI [c r e s t a t].

CREȘTEZ (pl.-ze) sn. ① Creștătură, dăltuitură făcută într-un lemn: au ridicat căldarea pe un par cu ~e multe, ca o cuibă (lung.) ¶ ② Olten. (vîrc.) ③ = RĂVAR [c r e s t a].

CREȘTINEASĂ sf. ♀ = VENINARITĂ.

*CREȘTOMĂȚIE sf. Culegere de texte literare din diferiți autori, în spec. clasici [fr.].

CREȘȚOS adj. Cu creastă mare; melo-dioasă cîntare a cretoasei ciocirlii (negr.).

CREȘTUȘ (pl.-ușuri) sn. ① Gaura prin care trece inima carului ¶ ② Măseaua, urechea, gîtul sau ceața leucei carului [c r e a ș t a].

CREȘTE (cresc) 1. vb. intr. ① A se face mai mare (verb. de trup sau de o parte a trupului): copilul crescu și se făcu mare; l-a crescut părul; F: creștea carnea pe ei de mulțumire (isp.); ② a-1 ~ înima de bucurie; pleonastic: ~ mare ¶ ③ A se desvolta: a-1 ~ min-tea ¶ ④ A răsări, a ieși din pămînt (verb. de plante): a crescut lărga; orezul crește în apă ¶ ⑤ X A se ridica, a-și mări volumul prin dăspire (verb. de un aluat): cozonacii n'au crescut destul ¶ ⑥ A-și mări volumul (verb. de ape): apele au crescut mari și s'au revărsat ¶ ⑦ A deveni mai lung (verb. de un spațiu de timp): din prima zi a iernii, zilele încep să crească ¶ ⑧ A se mări, a spori: unde-a doi, puterea crește; supă-rarea noastră creștea la culme (cra.).

2. vb. tr. ① A hrăni, a îngriji (de la vîrsta cea mai fragedă pînă se face mare): bătrîna și credincioasa slugă care-l creștuse din a sa pruncie (odob.); verb. de ani-male sau de plante: ~ vite, porumbel, plante ¶ ② A cultiva mintea, a educa, a instrui: și-a crescut copiii în frica lui Dumnezeu [lat. c r e s c e r e].

CREȘTERE sf. ① Faptul de a crește ¶ ② Educațiune: a da o ~ bună (rea) copililor; om fără ~, acela care, prin purtările sale, dovedește o lipsă desăvîrșită de educație ¶ ③ ± Cantitatea cu care crește o variabilă.

CREȘTEȚ (pl.-ete) sn. ① ⑤ Vîrful capului: ne-a uns peste tot trupul din ~ pînă 'n tălpi (cra.) ¶ ② Pr. ext. Cap: la ~ să au-mi plîngi (emin.) ¶ ③ Vîrf, creastă, culme, pisc: Pionul spîrgînd norii cu pie-suvul său ~ (negr.); un plop străbun își înălțase spre nori ~ul semeț (odob.) ¶ ④ Înălțime: din ~ul cerului se sparge un trăsnet, teribil (olvr.).

CREȘȚIN 1. sm. CREȘȚINĂ (pl.-ne) sf. ① Care profesază religia lui Christos: Românul socotește de ~ adevărați numai pe cei ce se tin de legea noastră pravoslavnică, adică drept-credincioasă (isp.) ¶ ② Ron an: ogoarele le dăduse altor creștini în folosință (ret.) ¶ ③ Om, om de treabă: așa dar, un ~ nu poate lua o bale caldă, cînd îi place! (on.); vino în casă, măi ~! (olvr.).

2. adj. Ce ține de legea lui Christos: religia ~ă [lat. christiānus].

CREȘȚINĂ (-inez) vb. tr. refl. ① A (se) face creștin, a (se) boteza în religia lui Christos: văzînd aceste datini 'nrădăcinate la popoarele ce se creș-tinasă (isp.).

CREȘȚINĂȚATE sf. ① Toți creștinii, toate popoarele creștine din lume: întreaga ~ își întoarce ochii către noi (isp.) ¶ ② Religia creștină.

CREȘȚINESC adj. ① De creștin, pri-vitor la creștinism: făcîndu-și cruce, după obiceiul ~, moșneagul porni la drum (sez.) ¶ ② P. Românesc, omenesc: cîntă-mi un cîntec ~, că doar s'or desgheta bolerii (on.) ¶ ③ NECREȘȚINESC.

CREȘȚINEȘTE adv. ① Ca un creștin ¶ ② P. Românesc; omenesc, pe înțelesul tuturor: vorbește-mi ~ (alecs.) ¶ ③ NECREȘȚINEȘTE.

CREȘȚINI (-inese) vb. tr. și refl. = CREȘȚINA.

*CREȘȚINISM sbst. Religia creștină: legea lui Isus, ~ul, care deschide ochii muritorilor la lumina ce-rască, se lăți repede (isp.) [creștin + fr. christiānisme].

*CRETĂ (pl.-te) sf. ① Substanță pămîntoasă, albă, moale, formată din carbonat de calce pur sau amestecat cu silice ori cu argilă ¶ ② Bastonaș de cretă cu care se scrie pe o tablă sau placă neagră, cu care croitorii fac însemnări pe stofă, etc., ti-bîșir (Mold. „crită”, „crită”) (1572) [lat. c r e t a].

*CRETACEU adj. Cretos, care e de natura cretei sau format din cretă: teren ~ [fr.].

*CRETAN 1. adj. Din (insula) Creta.

2. sm., CRETANĂ (pl.-ne) sf. Locuitor, locuitoare din Creta.

*CRETIN sm. ① Individ pipernicit, slăbănog.

Fig. 1572. Cretă.

sbircit și galben la față, uneori gușat, adeseori timpit, care se găsește prin Alpi și prin Pirinei ¶

② **OM** timpit [fr.].

③ **CRETINISM** *sbst.* ① # Boala cretinului ¶

② **TIMPENIE** [fr.].

③ **CRETINTĂ** = **CATRINTĂ**: Iese mindra la porțile Numă'n le și 'n ~ (UK-BRS.).

***CREȚON** (*pl.-onuri*) *sn.* Pinză albă, foarte trairnică, făcută din cîneșă și în: perdesaua de ~ portocaliu tressită (GR.). [fr. cretonne].

***CRETOS** *adj.* # Ce conține cretă sau e format din cretă.

CRET 1. *adj.* ① Incrîlșat (*verb.* de păr): Arabil au părul ~ ¶ ② **MINTĂ-CREȚĂ** = **MINTĂ**.

2. (*pl.-turi, -te*) *sn.* și (*pl. creți*) *sm.* ① Cîrlionț, buclă: pe obîșgia Ialomitel... nu se știa de ~uri și colțșori (OLVR.) ¶ ② *pl.* Indoituri, cîte: își dreseră ~ii de la rochi (GN.) ¶ ③ Incrîlșătură: o luntre mică... apărea în ~ul undelor (GN.) ¶ ④ Sbircitură: se uită... la ~ii pe care-i face uneori în frunte (VLAH.); se prețeau într'un moșneag cu fruntea toată ~ (MAR.).

CREȚESC *adj.* # Măr ~, varietate de mere cu gust acricos.

CREȚIȘOR 1. *sm.* ① *dim.* **CRET** ¶ ② # = **VIN-DEGEA**.

2. **CREȚIȘOARĂ** (*pl.-re*) *sf.* # ① Plantă, numită și „pl(e)ască”, cu flori mici, verzi-gălbui, ce crește prin livezile și pășunile delamunte (*Alchemilla vulgaris*) (¶ 1574) ¶ ② = **BUREȚI-DE-CONOPIDE**.

CREȚITU-

RĂ (*pl.-turi*) *sf.*

① Incrîlșătură

¶ ② Sbircitură

¶ ③ Scobitură:

barca... se ascun-

sesse prin crețituri-

le malurilor inu-

lei (A-GH.) [creț].

CREȚUȘCĂ

sf. # Plantă cu flori albe, mirositoare, dispuse în corimbe; numită și „barba-caprei”, „smîntinică”, „pepenea”, etc. (*Spiraea ulmaria*) (¶ 1573) [creț].

***CREUZET** (*pl.-ete*) *sn.* # Vas de pămînt sau de metal, întrebuintat, mai ales de chimişti, la topirea corpurilor (¶ 1576) [fr.].

③ **CREVAT** = **CRIVAT**: pe un ~... şedea o fetişoară răzămătită într'un cot pe perină (NEGR.).

Fig. 1575. Crevetă.

Fig. 1576. Creuzet.

***CREVETĂ** (*pl.-te*) *sf.* # Crustaceu decapod, de forma unui rac mititel, care trăiește în mare aproape de coaste (*Crangon vulgaris*) (¶ 1575) [fr.].

CREZ (*pl.-zuri*) *sn.* ① # Simbolul credinței, care cuprinde articolele principale ale dogmei și care începe cu vorba crez: știa ~ul grecește pe de rost (ALECS.) ¶ ② # Profesune de credință: ~ul politic; ~ul lor este bita și vîtraiul (FANNI) ¶ ③ # Credință religioasă: să nu fie care acestea niște rămășițe din ~urile pășinilor? (ISP.) ¶ ④ *Pr. ext.* Credință: la Proștii noștri s'a încuibat ~ul că mina omului e mașina cea mai perfectă (A-GH.).

CREZĂMÎNT *sbst.* Faptul de a crede, credință, încredere; crezare: a da ~, a pune ~, a crede: el nu punea ~ pe spusele filice sale (ISP.).

CREZARE *sf.* Faptul de a crede, credință, crezămînt: a da ~, a crede (spusele cuiva); a nu avea ~, a nu fi crezută.

CREZĂTOR *adj. verb.* CREDE. Care crede:

n'a fost om... mai lesne ~ și mai ușor de tras pe sloară ca el (GN.) ¶

③ **NECREZĂTOR**.

④ **CRIBDĂ** *sf. Olten.* Nedreptate [srb. k.rivda].

⑤ **CRIBDOS** *adj. Olten.* Nedrept; care tăgăduște adevărul [cribdă].

⑥ **CRIC** (*pl.-icuri*) *sn.* # Unealta cu ajutorul căreia se pot ridica pînă la o oare-care înălțime de pămînt greutăți mari, precum: trăsuri, automobile, etc. (¶ 1577) [fr.].

⑦ **CRICALĂ** *sf. Trans.* # Tocană din ceapă prăjită peste care se toarnă făină bătută cu oțet și cu puțină apă: Apoi ourechiu fier... lapte acru, păsat, ~ (BD-DEL.) ¶

***CRICHET**, **CRICKET** *sbst.* #

Joc cu mingea, de origine engleză, care se joacă cu bătători de lemn (¶ 1578) [engl. cricket].

⑧ **CRICI** (-cesc) *vb.*

tr. Olten. Băn. A trimite vorbă cuiva,

a da de știre, a

pune în vedere [srb.

k.ricati].

⑨ **CRIDĂ** (*pl.-de*)

sf. Mold. Bucov. =

CREȚĂ [rut.].

⑩ **CRIER** = **CREIER**.

CRIFOIU (*pl.-oate*), **CRIFAN** (*pl.-ane*) *sn. Trans.* ①

Bucată (de pîine, de mămăliguță, etc.) ¶ ② **CRIFAN**

Mold. # Mămăligă mare și virtuoasă (sez.) [vsl.

k.ruha].

† **CRIJAC** *sm.* ‡ Cruciat [pol.].

† **CRIJMĂ** (*pl.-me*) *sf. Mold. Bucov. Băn.* Pinza pe

care o duce nașa la botez și în care se înfășoară

pruncul cînd îl scoate din cristelniță [vsl.].

③ **CRILĂ** *sf. Olten. Mold. Trans.* Cîrd, droaie, sume-

denie: nu ți-e milă... de crila ala de copii, cari îmi rămîn

muritori de foame? (PAMF.); o mulere rămase văduvă cu o ~

de copil măruntel (MERA.).

***CRIMĂ** (*pl.-me*) *sf.* # Nelegiuire, faptă nelegiu-

ită pedepsită de legile civile, religioase sau morale [fr.].

***CRIMINAL** 1. *adj.* și *sm.* ① # Nelegiuit, vi-

novat de o crimă ¶ ② De condamnat, de osîndit: gînd ~ ¶ ③ Privitor la judecarea crimelor: cod ~.

2. (*pl.-aluri*) *sn.* # Tribunal care judecă crimele, penitenciar: te-oiu învăța eu să te amini de pro-

prietatea altuia, am să te duc în ~ (ALECS.) [fr.].

† **CRIMINALICESC** *adj.* # Criminal.

***CRIMINALIST** *sm.* # Autor care scrie despre materiile criminale [fr.].

***CRIMINALITATE** *sf.* # Calitatea a tot ce este criminal [fr.].

④ **CRIMINARIU** *sn. Bucov.* # = **PENITENCIAR**:

n'am fost nici prînși... nici închiși în ~ (SA.) [crimina-]

l].

***CRIMINOLOGIE** *sf.* Studiu care se ocupă cu

delicte, cu cauzele lor și cu modul

de a le reprima [fr.].

⑤ **CRIN** *sm.* # ①

Plantă bulboasă, cu tulpina virtuoasă și înaltă, cu

flori mari și albe grupate în vîrf ci-

te 3—20; origina-

ră din sudul Eu-

ropei, se cultivă

prin grădini pen-

tru florile sale fru-

moase cu miros plăcut (*Lilium candidum*) (¶

1579) ¶ ② **CRIN-DE-BALTĂ** = **ROȘATEA** ¶ ③ **CRIN-DE-**

Fig. 1579. Crin.

Fig. 1580. Crin-de-pădure.

CRI-
CRI

Fig. 1582.
Crin-galben.

e) *monoclinic* sau *clinorombic* (prismă avînd ca bază un romb), f) *triclinc* (paralelipiped) ¶ ④
 ④ *Lentilă* ~ă, cristalinul ochiului.

2. *sbst.* ④ Partea transparentă a ochiului care se află îndărătul irisului și are forma unei lentile biconvexe (→ *ochiu*) [fr.].

***CRISTALIZA** (-izez) *vb. tr., și refl.* ① A (se) grupa, a (se) transforma în cristale (*vorb.* de moleculele unui corp) ¶ ② ③ A da, a lua o formă clară și precisă (*vorb.* de idei, de sentimente, etc.): unde-i opera care... să cristalizeze în formele eterne ale artei firea... neamului nostru ¶ (VLAH.) [fr.].

***CRISTALIZABIL** *adj.* Care se poate cristaliza, care poate forma cristale [fr.].

***CRISTALIZAȚIUNE**, ***CRISTALIZAȚIE** *sf.*

① Faptul de a (se) cristaliza, fenomen prin care un corp trece de la starea gazoasă sau lichidă la starea solidă, luînd forme geometrice (1591) ¶ ② Îngrămădire de cristale [fr.].

***CRISTALOGRAFIC** *adj.* ④ Ce ține de cristalografie [fr.].

***CRISTALOGRAFIE** *sf.* ④ Știința care se ocupă cu descrierea formelor cristalelor și cu legile formațiunii lor [fr.].

***CRISTALOID** 1. *adj.* Care are înfățișarea unui cristal.

2. *sm.* ④ Corp care are proprietatea de a străbate ușor membranele organice cum e d. e. zahărul, sarea, etc. [fr.].

CRISTEIU, **CRISTEL** → **CRISTEIU**.

CRISTELNIȚĂ (pl.-te) *sf.* ④ Vasul în care se afundă pruncul la botez (1592): popa satului a luat copilul în mîini și l-a vîrit odată în ~ (ICAR.) [vsl. k r ū s t i l n i c a].

CRISTINEASĂ *sf.* ④ = **VENINARITĂ**.

CRISTOS *sm.* = **HRISTOS**.

CRISĂ *adj.* ④ Norocos, fericit: orisul ei (ALECS.), ce om norocos! [comp. **CRISĂN**].

CRISĂN *sm.* ④ Locuitor din Țara Crișului, din Crișana) ¶ ⑤ Norocos, fericit [→ **CRISĂ**; probabil prin aluzie la apele aurifere ale riului Criș].

④ **CRISĂ** (crisg) *vb. intr.* A scrișni: Orisă iadul și mă cere pentru păcate de-a mele (K.-ERS.) [c r a ș c a].

④ **CRISĂ** *sf.* Băn. Bucov. Bucăciă (în spec. de pline, mămăligă, brinză) [srb. rut.].

† **CRISTAL** = **CRISTAL** [ung.].

† **CRITĂ** = **CREȚĂ**.

***CRITERIU** (pl.-rit) *sn.* Semn după care se poate recunoaște adevărul: adevărul are drept ~ evidență [gr.].

***CRITIC** 1. *adj.* ① Privitor la critică, în legătură cu critica: studiu ~; cercetare ~ă; ediți(un)e ~ă, al cărei text a fost supus unei revizii; amănunțite ¶ ② Căruia-i place să critice; spirit ~, care examinează liber doctrinele și instituțiunile, care constată părțile slabe ale unei chestiuni și se explică în toată libertatea ¶ ③ Care anunță o criză: simptom ~ ¶ ④ Temperatură ~ă, temperatură dincolo de care un corp nu mai poate fi lichiefiat prin compresune ¶ ⑤ Primejdios: vîrstă ~ă, cînd omul e mai expus decît ori-cînd la boale ¶ ⑥ Greu; hotărîtor, deciziv: situațiune ~ă; moment ~ ¶ ¶ ⑦ **NECRITIC**.

2. *sm.* ④ Cel ce judecă operele literare sau artistice: ~ dramatic [fr.].

***CRITICĂ** (-tic) *vb. tr.* ① A cerceta de aproape și a judeca valoarea unei scrieri sau a unei lucrări de artă ¶ ② A dojeni, a mustra faptele cuiva; a vorbi de rău, a defăima: critica ca să îndrepteze, iar nu pentru ca să descurajeze (L.-GH.) [fr.].

***CRITICĂ** (pl.-loi) *sf.* ① Artă de a cerceta de aproape și de a judeca valoarea producțiunilor literare sau artistice ¶ ② Discutarea faptelor sau

textelor: critica istorică, arta de a judeca veracitatea faptelor raportate de istorie ¶ ③ Censură răutăcioasă, vorbire de rău despre faptele altuia [fr.].

***CRITICABIL** *adj.* Ce se poate critica: nimic nefîind desăvîrșit, totul este ~ ¶ ¶ ⑦ **NECRITICABIL** [fr.].

***CRITICASTRU** *sm.* Cel ce, fără temei și fără merite personale, censurează și satirizează lucrări de valoare: rășpeli ridicule și nesocotite de criticastri ignoranți și descurtători (VLAH.) [critic].

***CRITICISM** *sbst.* ④ Sistem filosofic al lui Kant care fixează limitele facultăților intelectuale: operele ~ului modern (OLVR.) [fr.].

④ **CRITĂ** *sf. Mold. Bucov.* Oțel: Doi boieri mîlați în zale și cu palosul de ~ (D.-ZAMF.); ⑤ Nepăsători de moarte, au înimă de ~ (ALECS.); F: beat ~ (D.-ZAMF.), beat turtă; minlos ~, turbat de minie [rut. k r y c j a < germ. K r i t z e i s e n].

④ **CRITAR** → **CREITAR**.

④ **CRITĂRIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Băn. Oală de pămînt cam de 1 litru și 1/2 [critar].

④ **CRITOS** *adj. Mold.* Rău, artăgos: numai de femeia cea lute și critosă să scap (FURT.) [crită].

CRIVAC (pl.-ace) *sn.* ① Virte, macara de ridicat greutate la ocne ¶ ② pl. ③ Niște lemne ce țin în loc piatra zăcătoare de la moară ¶ ③ pl. Chingile, cirjele, cuibele sau cocirlele luntrei ¶ ④ Băn. Bită mare și groasă [blg. rut.].

CRIVALĂ *sf.* ① Cleștele de lemn al timplarului, teasc (1593) ¶ ② Coaca, cocirla, virteul, manivela de la capătul fusului ce trece prin roata ferestreiului de munte [vsl. k r i v ū „strimb”].

④ **CRIVAT** (pl.-aturi) *sn. Mold. Pat.* Inneacă de lumină, e întîlnă în ~ (EMIN.) [ngr. x p s s a t i].

CRIVAT (pl.-vețe) *sn.* ① † Nord, Miază-noapte: spre ~, peste Ozana, vine Tirgul-Neamțului (ORG.) ¶ ② † Vînt puternic și rece ce suflă iarna dinspre N-E. în spec. din părțile Rusiei: ~ul urî în burleanele sobei (BR.-VN.) [srb. k r i v a c; blg. k r i v e c ū].

CRIVEA *sf.* ① Grebla sau hreapcă din partea de sus la unele coase (→ **COASĂ**) ¶ ② Unealtă a dogarului cu care se sucește teiul pentru legatul cercurilor de lemn (1594) ¶ ③ Bățul de la război, numit și „întînzător”, „întorător”, „zapcă”, etc., cu care se strînge pe sulul dinainte pinza țesută ¶ ④ Unealtă care servește la facerea frînghiilor de cîneapă [comp. **CRIVALĂ**].

CRIVI (-vesc) *vb. refl. Trans.* A se îndopa, a mîncă prea mult (sup.).

CRIVINĂ (pl.-ni) *sf.* ① † Pădurice, Crivea. desîș de mărăcini mari sau de arbori tineri, pe prundul unei ape, unde se adăpostesc iepuri, potîrnichi, etc. ¶ ② † Oțten. Țarina și livezile cu finuri (CIAUS.) Oțten. (VICR.) ③ Loc umed, mlăștinos: am intrat într-o ~ mlăștinoasă (BR.-VN.) [blg. srb. k r i v i n a „cotitură”].

CRIVINOS *adj. Oțten. Băn.* Jilav, ravăn, umed (*vorb.* de pămînt) [crivină].

***CRIZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① Schimbare în bine sau în rău a unei boale: ~ salutară; ~ de nervi, nervoasă, atac de nervi ¶ ② Moment primejdios sau hotărîtor într-o afacere: situațiune, în urma căreia o schimbare trebuie neapărat să se producă: ~ politică ¶ ③ Moment critic, turburare momentană: ~ financiară, industrială ¶ ④ ~ ministerială, moment în care o țară nu mai are miniștri [fr.].

***CRIZALIDĂ** → **CRISALIDĂ**.

***CRIZANTEMĂ** (pl.-me) *sf.* ④ = **TUFĂNICĂ**.

CRICNI → **CRICNI**.

CRÎMPEIA (-elez) *vb. tr.* A rupe în bucăți, în crîmpeie: toate gîndurile îi erau tulburi și crîmpelate (VLAH.).

CRÎMPELAȘ (pl.-așe) *sn. dim. CRÎMPEIU*: se rupe un ~ și-l dăte pe rîu (ISP.).

CRÎMPEIU (pl.-ele) *sn.* ① Căpătîiu, scurtă-

Fig. 1591. Cristalizațiune.

Fig. 1592. Cristelniță.

Fig. 1593. Crivală.

Fig. 1594. Crivea.

tură de lemn: unul din ei luă un ~ de lemn... și lovi în frunte pe tovarășul său (CAR.) ¶ ② Bucată ruptă sau tăiată din ceva: un ~ de ață, de trînghie; în piept înțalmă zdrobită se încolăcea ca orîmpele trunchiate de șarpe veninos (OOB.) ¶ ③ Parte dintr'un tot, bucată mică, fărîmătură: apucată pe ~l de șosea ce duce la Bucoșeni (ISP.); un registru al hanului în care găseam încolțituri și orîmpele de fraze (o.-ZAMF.); ④: doar de-o-m putea afla de la dînsle un ~ de adevăr (CAR.) [vs. k.rap.~ ,mic"]

CRIMPȚĂ (pl.-te) *s.f.* ① **Ță** Încurcătură în firele cu care se urzește sau se țese la război: Kleana povestii... cum a țesut pânza, oțte fire s'au rupt, oțte crimpȚe i s'au făcut (slv.) ② **Ță** Încurcătură, pricină, bucluc: e însă în viața omenească totdeauna oțte-**o** ~ (slv.) ③ **Ță** Obstacol, piedică (suo.) [comp. **CRIMPȚĂ**].

○ **CRIMPOT** (pl.-ote) *sn.* ① **Mold.** Bucată de timp, răstimp (sez.) ② **Băn.** Bucată de carne, de cînat, etc. [comp. **CRIMEȚU**].

CRÎMPOȚI (-otesc, **CRÎMPOȚI** (-otesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) rupe sau a (se) tăia în bucăți, a se face crîmpele, a (se) bucățeli; a găsit lazi singure!, i-a uclș și i-a crîmpoțit (cre.); oșgul... dașă se va crîm-poțî, acela să nu să strice (DRAGH.) [crîm po. t].

CRÎNCEN *adj.* Cumplit, groaznic, crunt, neîndurat, nemilos: oodrul era năbuşit de fiare sălbatice, care mai ~e şi mai urgisite (MERA); virtuţul lăptelor politice, atât de ~e şi de pasionate (I.-GH.). [vs.].

CRÎNCENIE *s.f.* Cruzime, neîndurare: **pedepsi**
[încă cu ~ ne cerebtoosii nobili BAIC; [crîncen].

CRÎNCENÎT *adj.* Crîncen: Un bun și scump tovarăs de lupte ~e (ALECS.).

CRÎNCEȘ *sm.* ♀ ① = CĂLTÎN-DOAMNEI ¶ ②
= CĂRINTEL ①.

○ CRÎNCHITĂ = CRÎMPITĂ.

CRÎNG (pl.-guri) *sn.* ① ▲ Pădurea de copaci tineri: înconjurat de un ~ de arbori verzi și stufoși, se ridică un mindru palat (EMIN.) ② ▲ Stufiș: nu căuta nici la floricelele ce se ascundeau prin desigurile ~urilor (ss.) ③ ● Priselul, cilindrul care susține piatra morii și care e pus în mișcare prin acțiunea roatei cu masele (— **MOARĂ**) ④ ● ⑤ ⑥ Cringul cerului, crugul cerului, bolta cerească, sfera cerească: doară nu și-au schimbat soarele cursul sau cerul ~ul său (ss.) ⑦ ⑧ ⑨ ț ~ul anului, cursul anului [vs. k r a g ũ „cerc”].

CRÎNGOȘ *adj.* Cu crînguri.

CRÎNGULEȚ (pl.-ete) sn. *dim.* **CRÎNG**: se ascunde
în acel ~ înflorit (isp.).

CRÎSNIC, CÎRSNIC, CÎRSTNIC 1. sm. Trans. Bucov.

Paraclicer: cronicul servește ca paraclicer la ceremoniile divine și scoate de la oameni simbria popii (FR.-CDR.).

2. (pl.-ice) sn. ①

 Unealtă de pescuit, uneori în formă de sac, mai adesea alcătuită dintr'o plasă în patru colțuri prinse de niște nuclele groase, îndoitte ca un cerc, și puse crucii una peste alta (☐ 1595): sacul de pește sau crăstnic e un fel de împletitură de țorțor foarte rară în formă pătrată (MAR.); obiectul se prind ori cu orislanul ori cu volocul (SEZ.). ♀ ⑨ Băn. ♀ Un fel de plasă prinsă de doi pari (numiți „pile”) cu carese cară pleava de la arie [vsl. *krăstnikŭ < krăstŭ].

CRÎSTAȘ = CÎRSTAȘ.

CRÎȘTEIU = CÎRȘTEIU.

CRÎȘCĂ (crișo) *vb. intr.* A scrișni: crișca din măsele și crăpa de ciudă (CRG.) [comp. srb. *krčati*].

CRÎSMĂ... = CÎRCI(U)MĂ...

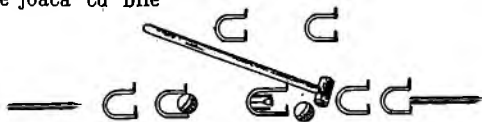
CRÎȘNI (-nesc) *vb. intr.* A scrișni (din dînti).
CROȘNĂ (pl.-ne) *sf. Trans.* (PAC.) = CROȘ-
 NĂ ①.

CROAT 1. *adj.* Din Croația.

2. sm. **CROATA** (pl.-te) Locuitor, locuitoare din
Croatia [germ.].

***CROAZEA** *sf.* ~~Un~~ Un fel de stofă: ou fermeneas de ~ pembe (FIL.) [fr. *croisé*].

* **CROCHET** *subst.* ♀ Joc de origine engleză care se joacă cu bile

și cu ciocane de lemn (□ 1596):

Fig. 1596: Crochet.

s'a infiltrat obicinuite partidă de ~ (VLAH.) [fr.].

***CROCHIU** (pl.-luri) *sn.* ① Prima schiță a unui tablou sau a unui desen, făcută în grabă pe hirtie. **COTAT** ② ② *Pr. ext.* Planul sumar al unei lucrări literare [fr. *croquis*].

* CROCOD

Reptilă amfibie, de forma unei șopîrluri uriașe, care ajunge pînă la o lungime de 7 m.; trăiește de-a lungul fluviilor din țările tropicale și mai ales în apele Nilului; e foarte primejdios pentru om și animale (*Crocodilus vulgaris*) (□ 1597); (P: lacrimi de ~, lacrimi prefăcute, ipocrite [fr.]

○ **CROHMALĂ** *sf.* *Mold.* Scrobeală (albă) [rut. < germ. *Kraftmehl*].

○ **CROHMOLİ** (-olesa) *vb. tr. Mold.* A scrobi (rufe); îmi pusei... guler crohmolit și virtues (ALECS.) [C R O H. mală].

CROI (-oese) *vb. tr.* ① A tăia cu foarfecile, după măsura, stofa, pinza, etc. pentru facerea unei haine: măsoară de multe ori și croște odată (PANN); ②: unul croște și altul cîrpește (ZNN). ¶ ③ ④ A țări, a proiecta, a născoci: în toate verile crola la planuri cum să-și lucreze via (ISP); F: ~ la mîncîni ¶ ⑤ A forma, a alcătui, a înjgheba; a modela: are un cap prea lunguleț... prea nu știu cum croit (VLAH); Igl va ~ mers... Igl gesturi pe talia... celebratîții în care a intrat (VLAH). ⑥ A-și ~ un drum, a-și face, a-și deschide o cale: (Înălțurînd piedicile): Dăruia-și croește matca drept, pare o'ar fi canalizat (VLAH); ⑦: ori-ce scriitor care-și croește singur o cale nouă, necălcată de nimeni (VLAH). ¶ ⑧ A apuca pe un drum, a urma o cale: după aceea o eroia oblu la uliță (RET). ¶ ⑨ A o ~ la fugă, a o lua la fugă ¶ ⑩ ⑪ A bate, a lovi (cu ceva care lasă o dungă pe corp): surugili crolîndu-le cu biele la dungi bălăcate pe spinare (d.-GH.) [vs. kroitil].

CROIALĂ (pl.-ei) *sf.* ① Faptul de a croi (o haină, etc.); felul cum e croită o haină ¶ ② ③ Plan: luîndu-se după croiala unor palate întortochlate ce văzuse el în Egipt (ISP.).

CROITOR *sm.*, **CROITOREASĂ** (*pl.-reese*) *sf.* ①
⊕ Acela (ăceea) care c ro e ș te și coase haine;
Ⓟ: croitorul umblă cu haina descusută.

2. CROITOR sm. = GORN

CROITOARE *sf.* Băn. (luis.) Cuțit în formă de semicerc cu care cizmarul croește pielea.

CROITORIE *sf.* ① Meșteșugul croitorului sau croitoresei ② Atelierul sau prăvălia croitorului.

***CHROM** *subst.* Metal de culoare cenușie, foarte virtuos; formează săruri colorate întrebuințate în industrie (Cr.) [fr. chrome].

Fig. 1598. Gama cromatică.

***CROMAT** *sm.* ① Ori-ce sare formată prin acțiunea acidului cromatic asupra unei baze ② Care conține crom: oțel ~ [fr.].

***CROMATIC** *adj.* • Compus dintr'o serie de semi-tonuri: *gamă ~ă* (□ 1598) [fr.].

***CROMATICĂ** *sf.* Știința preparării și întrebuințării colorilor [fr.].

***CROMIC** *adj.* ① Acid ~, corp compus din crom, oxigen și hidrogen [fr.].

***CROMLECH** *sbst.* ① Monument megalitic alcătuit dintr'un grup de pietre necioplite înfipte în pământ sau aşezate în cerc la oarecare depărtare unele de altele (1599) [fr.].

***CROMOFOTOGRAF** (*pl. -te*) *sn.* Aparatul cu care se obțin cromofotografii [fr.].

***CROMOFOTOGRAFIE** *sf.* Procedeu pentru obținerea directă a fotografiei în colorii [fr.].

***CROMOLITOGRAFIE** *sf.* ① Tipar litografic, în mai multe colorii [fr.].

***CROMOSFERĂ** *sf.* ① Atmosfera soarelui [fr.].

***CROMOTIPOGRAFIE** *sf.* ① Lucrare tipografică cu tonuri în mai multe colorii [fr.].

○**CROMPOȚI** = CRIMPOȚI; era să mă cromptoască de viu copiii Titirezului aceluia (SB.).

CRONCĂ 1. *interj.* Imită croncănitul cioarelor. 2. *sm.* Maram. ① Corb: Căsihăi să pui cială și ~i să stringă snopii (BRL.) [onom.].

CRONCĂI = CRONCĂNI.

CRONCAN, **CLONCAN** *sm.* ① ① Corb: croncăni și vulturii... se încolțesc și se nealță la mortăciună (JIP.) ② Vultur [croncl].

CRONCĂNI, **CLONCĂNI** (-ănesc), **CRONCĂI**, **CLONCĂI** (-ănesc; *pers.* a 3-a: -ăe) *vb. intr.* A striga (*verb.* de corbi sau ciorii): ciorii multe croncăneau pe sus și s'abăteau pe alte un copac singuratic (VLAH.); un corb singuratic care cloncănea pe o creangă uscată (GN.); Azi pe vesteda cîmpie s'aud corbii croncăind (ALECS.); corbii... desolise olonții și începu a cloncăi (ICH.); ② despre vulturi: auzi vulturul croncăind în limba sa cea păsărească (ODOB.) [croncl; cloncl].

CRONCĂ(N)IT, **CLONCĂ(N)IT** *sbst.* Faptul de a croncăni; strigătul corbilor și al ciorilor.

CRONCĂ(N)ITOR, **CLONCĂ(N)ITOR** *adj. verb.* **CRONCĂ(N)I**, **CLONCĂ(N)I**. Care croncăne: Lungi oîrduri de corbi negri cu svon croncăntor (ALECS.).

CRONCĂ(N)ITURĂ, **CLONCĂ(N)ITURĂ** (*pl. -turi*) *sf.* = **CRONCĂ(N)IT**; se auzeau oîteodată croncăniturile aspre ale cioarelor (SAD.).

○**CRONCĂU** *sm.* Bucov. ① = **CRONCAN** ①: de croncănește ~ul pe deasupra satului, are să fie boală între vite (VOR.).

***CRONIC** *adj.* ① Îndelungat, care ține multă vreme (*verb.* de boale): boală ~ă [fr.].

***CRONICĂ** (*pl. -lei*) *sf.* ① Povestire a unor evenimente istorice făcută după epoci sau urmînd ordinea timpului ② Partea unui ziar unde se publică știrile zilei; *pr. ext.*: ~ muzicală; ~ teatrală; ~ politică ③ ~ scandaloasă, svonuri răutăcioase cu privire la viața privată a unor persoane [fr. < lat.].

***CRONICAR** *sm.* ① ① Cel ce scrie *crônicas*: De-asa vreme se ~vrednolează ~ii și rapsezi (EMIN.) ② Gazetarul însărcinat să scrie *crônicas* dintr'un ziar: ~ teatral.

***CRONOGRAF** *sm.* ① Cronicar [gr.].

***CRONOGRĂF** (*pl. -te*) *sn.* ① Aparat cu ajutorul căruia se pot înregistra cele mai scurte intervale de timp; se întrebuințează pentru măsurarea iuteții unui proiectil și a altor obiecte [fr.].

***CRONOGRAFIE** *sf.* ① Scrierea de *crônicas*; *crônicas* [gr.].

***CRONOGRAM** (*pl. -ame*) *sn.* Inscripție în care se dă o valoare numerală unora din litere. De pildă, dacă se adună literele numerale din inscripția PVLTAVA MIRA CLADE INSIGENS, se obține 1714, data bătăliei de la Pultava [fr.].

***CRONOLOGIC** *adj.* Privitor la *cronologie*: în ordine ~ă, urmînd șirul anilor [fr.].

***CRONOLOGIE** *sf.* ① Știința timpului și a datelor istorice ② Succesiunea datelor în-

semnate din istoria unui popor ③ Sistem adoptat pentru socotirea anilor [fr.].

***CRONOLOGIST** *sm.* ① Cel ce se ocupă de *cronologie* [fr.].

***CRONOMETRIE** *sf.* Știința măsurării timpului [fr.].

***CRONOMETRU** *sm.* și (*pl. -tre*) *sn.* ① Instrument de precizie pentru măsurarea timpului ② Ceasornic de o mare precizie (1600) [fr.].

③ **CRONTAL(ER)** *sm.* ① Vechi monedă de argint, bătută de Austriaci în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, a cărei valoare, pe la începutul secolului trecut, varia între 6 și 9 lei; Filimon li atribuie greșit o valoare de 14 lei: an strîns carele de armă și fa-briolă unde să lucrează moneta *crontal* (C. RAD.) [germ. Kronenthaler].

CRONTĂ(N)I (-ănesc, -ăesc) *vb. tr.* A ronțăi: li aude Tiganiul crontăind: „Măi, ce rozl tu acolo?” (VOR.).

CROP *sbst.* A da în ~, a începe să se încălzească, a da în fier (verb. de apă pusă la foc): spînul fiau un foc mare... și puse apa să de în ~ (ISP.); opărite cu ceanul al treilea care e dat în ~, adică e mai fierc ca celelalte două (PAMF.) [uncrop; comp. ÎNCROPI].

CROȘNĂ, *Mold. Băn.* **CROȘNĂ** (*pl. -ne*), **CROȘNIE**, **CROȘNIE** *sf.* ① Sarcină de lemne, de nulele, etc.: cit poate duce cineva în spinare: țăraniul leși atără și se întoarce cu o *croșnă* bună de lemne (ISP.); ② Cîrlind fin cu sarcina și lemne cu *croșna* (MOC.); ③ Ori-ce povară sau pachet de furcări ce duce cineva în spinare: umbra cu *croșna* în spate din stăpîn în stăpîn (CRG.) [srb. blg. krošnja].

***CROȘĂ** (*pl. -se*) *sf.* ① Notă de muzică a cărei coadă e terminată printr'un cîrlig (N) și care valorează o optime (fr. *croche*).

***CROȘET** (*pl. -ete*) *sn.* Cîrlig cu virf de împletit, ighiță: lucrînd cu ~ul la o față mică de masă (VLAH.) [fr.].

***CROȘETA** (-tez) *vb. tr.* A împleti cu *croșet*, a lucra cu ighi-ța.

***CROTAL** *sm.* ①

Șarpe foarte veninos numit și „șarpe cu clopoțel”, din cauza sgomotului ce-l produce cînd își mișcă solzii cornoși de la capătul cozii (*Crotalus*) (1601) [fr.].

○**CROU** (*pl. -ouri*), **OROV** (*pl. -vuri*) *sn.* ① ① *Olten. Băn.* Adîncătură, groapă unde se poate aduna apa și să formeze o băltoacă ② Gropiță: se face un ~ la mîllocul mangelului oft să încăpă trapul de argint (GON.) [srb. krov].

CRUCE *sf.* ① Instrument alcătuit dintr'o bucată de lemn verticală peste care e pusă de-a curmezișul o altă bucată orizontală și de care se serviau cei vechi spre a țîntui sau lega mîinile și picioarele celor condamnați la moarte (1602) ② ② Crucea pe care a fost răstignit Mîntuitorul ③ ③ Semnul distinctiv al creștinătății, ca amintire a răstignirii Mîntuitorului ④ ④ Semn simbolic al mai multor ordine religioase, militare sau civile, care e înfățișat sub diferite forme (1603) ⑤ ⑤ Înălțarea Crucii, Ziua Crucii, Crucea mare, sărbătoare ce se prăznuiește în ziua de 14 Septembrie; Crucea mică numele popular al sărbătorii Tăierea capului Sf. Ioan, din 29 August ⑥ ⑥ Cruce de lemn, de metal sau de piatră ce se pune la biserică, pe morminte, pe lingă o fîntînă, etc. (1604, 1606); a pune ~ cuiwa, a-l duce la groapă; ⑦ a-l consideră mort; a pune ~ unui lucru, a) a-l socoti pier-

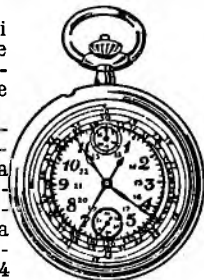

Fig. 159. Cromlech.

Fig. 1600. Cronometru.

Fig. 1601. Crotal.

Fig. 1602. Cruce (supliciu).

dut, a renunța la el pe veci; b) a-l scoate la vînzare (de la obiceiul de a pune o cruce de lemn

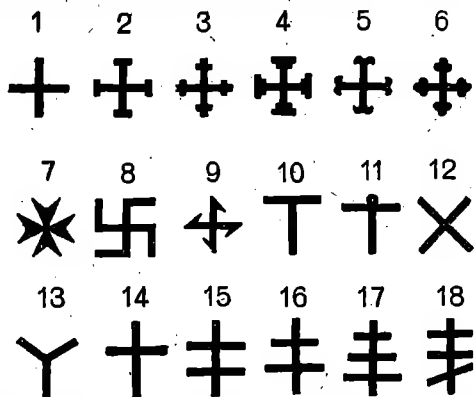

Fig. 1603. Cruci: 1. Grecească; - 2. cu cirji; - 3. cu cruciuliță; - 4. cu trepte; - 5. ancorată; - 6. trifoliată; - 7. de Malta; - 8. gamată (svastica); - 9. cirilgată (crucea reginei Maria); - 10. sfîntului Anton; - 11. cu toartă; - 12. sfîntului Andrei; - 13. infurcată; 14. latină; - 15. lorenă; - 16. patriarhală; - 17. papală; 18. rusească.

sau a insemna cu o cruce obiectul scos la vinzare): tot a'ram eu hotărit s'o vin din pricina asta; să știți că eu am negreșit am să-i pul ~ (usp.) ¶ ⑦ ⑧ ^{ent} Creștinismul: triumful Crucii; va putea să ocrotească pe creștini de asupriile nelegitimului vrămaș al sfintei Cruci

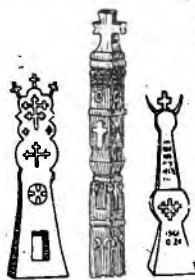

Fig. 1604.
Cruci de
morminte.

Fig. 1605. Crucea
de piatră de la
Mitropolie (Bu-
curești).

Fig. 1606.
Cruce de
fântină
(Prahova).

(ISP.) ¶ ⑧ P Religie, lege: Ruși și Moldovenii
sînt tot de-o ~ ¶ ⑨ Giuvaerica în formă de cruce

ce: ~ de aur ¶ ⑩   Semnul pe care-l fac creștinii când se 'nchină: a-și face ~, a-și face semnul crucii; Românul și-l face și când e mirat sau uimit din' cale afară, când se sperie de ceva, când pornește la drum, etc.: Începură să-și facă ~ și și să-și sculpte în sin de frică (isp.); făcându-și ~, după obiceiul creștinesc, moșneagul porni la drum (sez). ¶ ⑩ Decoratie sau medalie în formă de cruce: ~A-TRĂCERII-DUNĂRII, medalie comemorativă a operațiunilor de peste Dunăre în războiul din 1877-1878, ~A-ELISABETA, cruce comemorativă, instituită prin regulamentul din 7 Octomvrie 1878, și conferită doamnelor care au căutat răniții sau bolnavii în timpul campaniei din 1877-1878; **MARE-CRUCÉ**, rangul cel mai înalt la anumite decorații (□ 1607); **TRĂCEREA-DUNĂRII**, **SERVICIUL-CREDINCIOȘ**, **MERITUL-SANITAR**

Fig. 1607. Mare-Cruce.

@ **CRUCEA-ROȘIE.** societate înființată cu scopul de a îngriji bolnavii și răniții dintr'un război și de a veni în ajutorul prizonierilor; membrii acestei societăți poartă ca semn o cruce roșie pe un fond alb ♣ - ♠ În jocul de cărți: treilă ♣
 @ Răscruce, răspintie: a i se face calea ~ ♣ @ Mijloc: în crucele satului (GEN.); în crucele mesei (MAR.); stă soarele în ~ sau e ~ amiază, zice poporul cînd soarele stă în mijlocul cerului drept deasupra capului; ~ a nopții (R.-COD.), miezul nopții ♣ @ Par-tea corpului dintre șolduri și rădăcina cozii (la boi, cai, etc.), numită și „crucele șalelor” (□ 1608) ♣ @ a) Constațiunea „Lebedei, numită și „Crucea Mare”; „Crucea Miezului Nopții”; b) constațiunea Delfinului, numită și „Crucea Mică”; Crucea Sudului, constațiune din emisfera australă, aproape de polul S., alcătuită din stele așezate în cruce ♣ @ O parte a carului alcătuită dintr'o bucată de lemn pusă de-a curmezișul peste propă; la unele care ce poartă greutatea mari sînt două cruci: una dinainte, la propă, iar cealaltă în partea dinapoi, așezată de-a curmezișul peste inima carului (□ 1609): sal binilor pe lei, pe ~ a căruței (CAR.) = o parte a săniei, numită și „bot(niță)”, „(h)obot” sau „obăd”, alcătuită dintr'o bucată de lemn prinsă de vîrfu tal-pilor și așezată cruciș peste pisc (— SANIE) ♣ @ & CRUCEA-PIINII, FLOAREA — CRUCII, PRISTOLNIC; — CRUCEA-PĂMIN-TULUI, plantă, cu tulpina a-

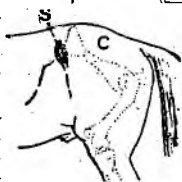

Fig. 1608. C. Crucea
șalelor.—S. Sapa.

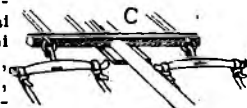

Fig. 1609. Crucea carului.

Fig. 1610. Crucea-
voinicului.

Fig. 1611. Crucea-
pământului.

coperită cu peri aspri, cu frunze mari și cu flori albe sau roșiatice (*Heracleum sphondylium*) (☐ 1611); — **CRUCEA-VOINIȚULUI**¹, plantă, care crește prin pădurile de la munte, cu flori mari albastre (*Anemone angulosa*) (☐ 1610); — **CRUCEA-VOINIȚULUI**² = **ROSTOPASCĂ** ¶ (☐ 1610); — ~, soră de ~, prieten(ă) nedespărțit(ă), fărnat, surată; în timpurile vechi, și pe alocuri încă în zilele noastre, împrietenirea aceasta (înfrățirea) se făcea prin amestecarea singelui, creștindu-se fie-care la deget sau la brațul drept, în formă de cruce, și legându-se prin jurământ, în fața preotului, pe cruce și evanghelie ¶ (☐ În jurăminte și înjurături, crucea e dese-ori pomenită: pe orucea mea! bată-i crucea! după patru ore de răcnete și înjurături, crucei și răseruci (= înjurături de cruce), stîlni și evanghelii... intram în curtea postei (I.-GH.)

☐ P Uoică-l-crucea, UCIGĂ-L-CRUCEA; — Cruce-ajută = **AJUTĂ**; Cruce de aur în casă! învoacă-une, pentru a fi ferit de necuratul, cînd se pomenesc numele diavolului ¶ (☐ Cruce do volnic, om volnic în toată puterea cuvîntului: băstinașul mîndrei Ottenii e pretindendea ~ de volnic, Român deștept și vrednic (VLAH.) ¶ (☐ A ~ a fisau a umbia ou ~ a în slă, a fi sînt, evlavios: a nu ti ~ de închinat (s.-GOS.), a nu fi

cinstit; **BISERICĂ**; a da cu ~a peste cineva, a întâlni pe neașteptate: merge ca cît merge... și pe-o tîlharie dă cu ~a peste lup (CRG.); cine crede 'n ~, ca ~a se usnă, dacă vrei să ajungi la ceva, nu e deajuns să te 'nchini, ci trebuie să și muncești; dintr'un lemn faci și ~ și lopată, totul depinde de creșterea ce se dă copilului, ca să iasă bun ori rău; nici pe dracul să-l vezi, nici ~ să-ți faci, mai bine să te ferești înainte de un rău, decît să cauți să-l alungi mai târziu cu diferite mijloace (lat. CRUX, CRUCEM).

○ **CRUCELRIC** (pl.-ice) sn. Băn. Fusel de care atîrnă itele (UOL.) (șez.) [cruce].

○ **CRUCER** = **OREITAR**.

* **CRUCETĂ** (pl.-te) sf. ② Stinghii de lemn sau de fier prinse în cruce pe catartul unei corăbii, care susțin gabia, și de care sînt legate patarețele (it. crocetta).

CRUCI (-esc) vb. refl. A și face cruce, a și face semnul crucii (în spec. de mirare sau de spaimă); (comp. CRUCE ⑥) de act, ② a se minuna, a încremeni, a rămînea cu gura căscată, a holba ochii: o lume, care aleargă s'o asculte, stă și se crucește (CAR.); se cruciră și tot nu le venea să creadă (DLVR.).

* **CRUCIADĂ** = **CRUCIATĂ**.

* **CRUCIAT** sm. ② Cel ce lua parte la o cruciadă (1612): acești războinici, numiți cruciați, puseră la cap o stoă roșie, în formă de cruce (BOL.) [fr. croisé + CRUCE].

* **CRUCIATĂ** (pl.-te), * **CRUCIADĂ** (pl.-ae) sf. ① ② Fie-care din expedițiile întreprinse de creștinii din Europa spre a scăpa locurile sfinte de sub jugul mahometanilor (1096-1270), numite astfel pentru că membrii lor purtau cîte o cruce pe urmă ① ② Campanie întreprinsă în vederea unui interes sau unei idei: începura... a deștepta zeul cruciatelor religioase împotriva barbariei păgîne (BALC.) [fr. croisade + CRUCE].

* **CRUCIFER** 1. adj. ② Se zice de o plantă ale cărei petale ale corolei înfățișează forma unei cruci (1613): plantă ~ă.

2. * **CRUCIFERELE** sf. pl. Mare familie de plante dicotiledonice cu petale în formă de cruce, ca: micsandra, varza, ridichea, etc. [fr.].

* **CRUCIFICA** (-tie) vb. tr. A răstigni, a pironi pe cruce [lat.].

* **CRUCIFIX** (pl.-ice) sn. Crucă înfățișînd pe Isus răstignit (1614) [fr.].

* **CRUCIFORM** adj. ② În formă de cruce (1615) [fr.].

○ **CRUCILITĂ** = **CRUCIULITĂ**.

CRUCIȘ adv. ① În formă de cruce: îl tunde în cap ~, ca și oale cînd o semnează stăpînul (PRV.-MB.); piciorul (ii) încălța cu piele și cu legături în ~ (N.-COST.) ② A se uita ~, a se uita cu fie-care ochi în altă direcțiune, a fi ~ șasiu: nu poate să suferă pe tînrul Tiberiu, fiindcă acesta se uita foarte ~ (CAR.) ③ (In) ~ și ('n) curmezis, în toate direcțiunile: se duce în ~ și 'n curmezis în toată împărăția (DLVR.); ocoli ~ și curmezis tot orașul (ISP.); a se pune (In) ~ și ('n) curmezis, a și da toate silințele, a întrebuița toate mijloacele: se punea și ~ și curmezis ca să și ocrotească făpturile (ISP.).

CRUCIȘĂ = **INCROCUIȘĂ**.

* **CRUCIȘĂTOR**, **INCR-** (pl.-toa-re) sn. ② Vas de războiu de mare viteză care servește să facă avangarda într-o escadră și să exercite un control pe mare însoțit de alte vase (1616; 1617) [fr. croiseur + (In)cruce + a].

Fig. 1612. Cruciat.

Fig. 1613. Cruciferă.

Fig. 1614. Crucifix.

Fig. 1615. Corolă cruciformă.

CRUCIȘĂTURĂ (pl.-turi) sf. Incrucisare; privire încrucisată, șasiu: crucișătura privirilor lui, semn de văpale a dragostii (CAR.) [crucișă].

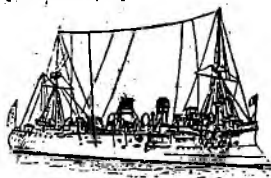

Fig. 1616. Cruciaștor.

Fig. 1617. Cruciaștor cuirasat.

CRUCIȘOARĂ (pl.-re) sf. dim. CRUCE.

○ **CRUCIȚĂ** (pl.-te) sf. dim. CRUCE.

○ **CRUCIULITĂ** (pl.-te) sf. ① dim. CRUCE: vin-

zind o ~ de aur de la botcă (VLAM.) ② ③ Plantă ierboasă numită și „celperit”, „petimbrosă”, etc., cu flori galbene (*Senecio vulgaris*) (1618) ④ ⑤ = **ARSINIC** ⑥ ⑦ **SPĂLĂCIOȘĂ**.

CRUD adj. ① Necopt (vorb. de carne, de poame, de pine, etc.): poame crude, pine crudă; ②: cucuana era între două vîrste, adică nici prea ~ă nici prea coaptă (ALECS.); ③ ④ Lapte ~, lapte nefiert: laptele ~ nu-l bun de mîncat (șez.) ⑤ ⑥ Nedesvoltat, fraged: cea ce vor face silă a coconii cruzi miel (PRV.-MB.); din ~a copilărie slujesc prin străini (CRG.); ⑦: feciorași cu mîntea ~ă (ALECS.) ⑧ ⑨ Oale ~ă, oala care a făcut de curînd: miel ~, miel abia făcut

Fig. 1618. Cruciuță.

⑩ ⑪ Groaznic, cumplit, neomenos, nelindurat: un om ~, o pedesapă ~ă [lat. crudus].

CRUDAC adj. Cam crud; nici copt bine dar nici crud, fraged: mîntea pururea ~ă a fetelor... te

neșpălmîntă (JIP.).

+ **CRUDĂTATE** sf. Cruzime [lat. cruditate].

CRUDICEL adj. dim. CRUD.

○ **CRUDICIUNE** sf. Ofen. (CIAUS.) Dovleac sau porumb necopt [crud].

* **CRUDITATE** sf. ① Starea a tot ce e crud (vorb. de poame, de legume) ② ③ Vorbire prea liberă, care nu ține seama de conveniențe [fr.].

CRUDUȚ adj. dim. CRUD: era numai ca o canură de gîngas și de ~ (RET.).

CRUG (pl.-guri) sn. ① ☆ Orbita unei planete: i-au învățat... a ceti ~urile și virtuțile cerești (N.-COST.) ② ③ Ciclu: ~ul soarelui, ciclu solar; ~ul lunii, ciclu lunar: aștepta să treacă ~ul lunii pentru ceea ce plănuia (DEM.) ④ ⑤ ☆ ~ cerului, bolta cerească [rus.].

○ **CRUMP** (EN), **CRUMPIR** sm., **CRUMPENĂ** (pl.-ne), **CRUMPIRĂ** (pl.-re) sf. Oiten. Băn. Trans. ② = **CARTOF** [ung. krumpli, srb. krumpir < germ. Grundbirne].

CRUNT adj. ① Crîncen, cumplit, groaznic, sîngeros, neomenos: păcat de așa femeie... să fie așa de ~ă și dîră (CAR.) ② ③ Incruntat: după ce și-aruncă Mihail călătătura lui cea ~ă și disprețuitoare asupra călăului (ISP.) ④ ⑤ ⑥ Plin de sînge: onțitul ~ de sîngele nevinovatei femei (M.-COST.) ⑦ ⑧ Trans. Ou ~, oul cel dintîlu ouat de o găină, etc.: oul ~, de la o puică neagră (PAC.) [lat. cruentus].

+ **CRUNTA** (-tez) 1. vb. tr. A însingera, a umplea de sînge: sarpele... ațînd o pîlă, au început a o lînga pînă și-a cruntat toată limba (MCH.).

2. vb. refl. A se înșoși de sînge: ațîlia păgîni au perit, cît s'au cruntat apele de sîngele lor (VLAM.) [lat. cruentare].

* **CRUP** sbst. ② Laringită difterică, gușter, boală infecțioasă, epidemică și molipsitoare care atinge mai ales copii între doi și opt ani; e caracterizată prin niște false membrane care se desvoltă în căile respiratorii [fr.].

***CRUPĂ** (pl.-pe) *sf.* ♠ Partea dintre soldurile calului de la șale până la rădăcina coadei, crucea șalelor: un vîntuleț răcoros îi înfășura gîtul și crupa ca într-o pînză uodă (ORL.). [fr. croupe].

***CRUPADĂ** *sf.* Săritură a calului de înaltă școală: picioarele saltă tot corpul în sus, părăsesc terenul deodată și se îndoaie sub pîntece (1619) [fr.].

○ **CRUPĂTOR** (pl.-oare) *sn.* Băn. (LIVS.) = **ORPĂTOR** ○.

CRUPE *sf. pl.* ✕ Urluială de orz sau de hrișcă, bulgur; hrișcă zdrobită din care se face supă, etc. [vsl. k rupa].

***CRUPIER** *sm.* ⑤ Persoana care conduce jocurile în stabilimentele publice de joc, care adună banii cîștigați și plătește pe jucători [fr.].

***CRUPUȘOARE** *sf. pl.* ① *dîm.* CRUPE ② ③ Grăncioare (de mazărice, etc.): vîntul... ducea acum ~ de ploaie sleită de trigul aspru (GRIG.).

***CRURAL** *adj.* ⑤ Care ține de coapsă: arteră ~ă [fr.].

***CRUSTĂ** (pl.-te) *sf.* Coajă [lat.].

***CRUSTACEU** 1. *adj.* ♠ Care e acoperit cu o coajă, care are tăria unei coji: animal ~.

2. (pl.-ose) *sn.* Clasă de animale nevertebrate cu corp acoperit cu un înveliș tare ca o coajă, precum sînt racii, crabii, etc. [fr.].

○ **CRUȘALĂ** (pl.-seii) *sf. Mold.* ♠ Apă fiartă cu coajă de anin și de stejar întrebuințată ca argăseală pentru pieile de opinci [cruși].

CRUȘAT (pl.-te) *sn.* Băn. Fărimă, bucăciică (de brînză, de sare, etc.) (SRB. k ruša c.).

CRUȘATEA *sf.* ♠ Plantă ierboasă, cu flori galbene-aurii, ale cărei frunze, amare, se mănîncă uneori ca salată sau se pregătesc ca spanacul (*Barbarea vulgaris*) (1620) [comp. CRUȘAT].

CRUȘEI = CRUȘIN.

CRUȘI (-seco) *vb. tr. Mold.* ① A argăsi pieile de opinci ② A urîna cu sînge (vorb. de animale) [rut.].

CRUȘIT *sbst. Mold.* ♠ Faptul de a cruși pieile.

CRUȘIN *sbst.* ♠ Arbust de 2-3 m. înălțime, cu flori albe-verzui, care produce niște fructe, ca boabă de mazăre, întiiu verzi, apoi roșii, mai în urmă negre; scoarța lui e un purgativ puternic, adesea întrebuințat de veterinari; lemnul ars dă un cărbune excelent pentru fabricarea prafului de pușcă (*Rhamnus frangula*) (1621) [SRB. k rušina].

CRUȚA (crut) 1. *vb. tr.* ① A feri, a apăra, a păstra, a îngriji ca să nu se strice, să nu se vătăme, să nu se prăpădească, să nu se ostenească prea mult: ~ sănătatea, ~ calii ② A scuti, a evita: eram înodă prea tîrziu de ani... dar vîrsta nu mi-a crutat nici o amărăciune (OOOS.) ③ A trata cu blîndete, cu milă: ~ pe cei învinși; dacă vîzu că nici surorii nu o crută, își puse nădejde în Dumnezeu (ISP.); ~ pe cineva, ~ viața cuiva. a-l lăsa cu viață, a nu-l omori ④ A economisi, a pune bani la o parte, a strînge ban cu ban: ⑤ cine nu crută paraua, nici de galben nu-l e milă. 2. *vb. refl.* A-și păstra sănătatea, a se îngriji să nu se obosească prea mult, să nu-și prăpădească sănătatea ori viața.

CRUȚARE *sf.* ① Faptul de a cruța ② În-
durare, milă: le-a urmărit pînă la Dunăre, omorînd fără ~ (ISP.) ③ **NECRUTARE**.

CRUȚĂTOR *adj. verb.* CRUȚA. ① Care cruță ②

Fig. 1619. Crupadă.

Fig. 1620. Crușătea.

Fig. 1621. Crușin.

③ *Trans.* Econom, păstrător: era om harnic și ~ (RET.) ④ **NECRUTARE**.

CRUȚIME *sf.* = CRUȚIME: în delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruzii sale (NEGR.).

CRUȚIME *sf.* ① Pornire de a face rău, de a face să sufere, de a omori: în bestie poarta cruțimii te schimbă (VLAM.) ② Faptă crudă ③ ④ Neîn-
durare: ou fața oțilită, plîngerea amar ~ a soartei sale (OOOS.).

CTITOR *sin.* ① Intemeietor de biserică, mănăstiri, etc.: mi-a spus cum ~ ul bisericii... s'a călugărit (V.-GH.) ② *Pr. ext.* Intemeietor, fondator: Roma n'avea alți ~i decît națiunile ce o împrejmuiun (OOOS.) ③ Epitrop de biserică: ~ii, cîteși patru... sînt ca și el nîste bătrîni urșaji (CAR.) [vsl. < gr.].

CTITORICESC *adj.* De ctitor.

CTITORIE *sf.* ① Intemeiere, fundațiune a unui ctitor: e numai o ~ a ultimului Buzescu (URG.) ② Calitatea de ctitor.

CU *prep.* ① Împreună, însoțit de: am plecat ~ dînsul ② Servindu-se de: i-a lovit ~ bățul ③ Cu ajutorul, cu mijlocul: a ceti ~ ochelari; ~ voia dumitale ④ Arată o relațiune: e văr ~ mine ⑤ Arată materia, din: e răcit ~ nisip ⑥ Față de: a fost prea aspru ~ mine ⑦ Împotriva: s'a războit cu Turcii ⑧ Arată o opoziție: ~ toate că, deși: ~ toate acestea, chiar așa fiind, chiar dacă ținem seama de acestea ⑨ Arată o cantitate, o măsură, un număr: e ~ mult mai bătrîn decît mine; a vinde ~ toptanul; ~ atît mai bine; ~ oft... ~ atît ~ ATÎT ⑩ Arată un interval de timp: s'a schimbat ~ timpul; nu-l vîd ~ ani; a slujit ~ luna ⑪ În același timp, odată cu: se culcă ~ gă-
niile: s'a sculat ~ noaptea 'n cap [lat. cu m].

CU ① Simbolul chimic al cuprului.

***CUADRANT** *sm.* ① ② Monedă romană de aramă, în greutate de trei uncii, echivalentă cu a patra parte a unui as ③ A Sferul circumferenței cercului ④ ☆ Instrument alcătuit dintr-un sfer de cerc gradat, între-
buițat pentru măsurarea unghiurilor (1622) [lat.].

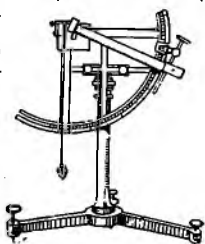

Fig. 1622. Cuadrant.

***CUADRAT**, **OVADRAT** 1. *adj.* Pătrat: trei stîlpeni cuadrați de grădina engleză (NEGR.); locurile de semănături toate stînt... ovadrate, adică în patru colțuri.

2. (pl.-te) *sn.* Pătrat: păreții posomorîți aveau... două ovadrate mari argintose (EMIN.). 3. *sm.* ♠ Bucăciică de fontă, ale cărei muchii formează un pătrat; întrebuințată pentru a umple golurile între rînduri (1623).

Fig. 1623. Cuadrat.

4. *sbst.* ✕ Careu: Ou-a sale lungi scodroane în larg
cuadrat formată (ALECS.) [lat.].

***CUADRATURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① A Problemă care consistă în construirea unui pătrat cu aria mărginită de o curbă; ② e cuadratura cercului, e o problemă cu neputință de rezolvat ③ Toate piesele care pun în mișcare arătătorii unui ceasornic ④ ☆ Poziția a doua astre ale căror raze vizuale sînt în unghi drept [fr.].

***CUADRICĂ** *sf.* A Suprafață de ordinul al doilea: elipsoidul este o ~ [fr. quadrigue].

***CUADRIGĂ** (pl.-ge) *sf.* ① Patru cai înhămați unul înăgă altul (1624) ② Car tras de patru cai înhămați în felul acesta, mod întrebuințat în antichitate mai ales la cursele din circ și la triumfuri (1625) [lat.].

Fig. 1624. Cuadrigă.

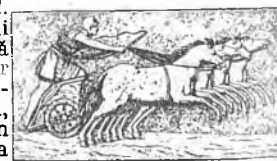

Fig. 1625. Cuadrigă.

*CUADRILAT = CADRILAT.

*CUADRILATER = CADRILATER.

*CUADRUMAN *adj.* și *sn.* Se zice despre maimuțe, care par a avea patru mîini, pe cînd, în realitate, au două mîini și două picioare [fr.].

*CUADRUPE *adj.* și *sn.* (*pl.-ede*) Se zice despre animalele care au patru picioare [fr.].

CUADRUPLĂ (-plez*) *vb. tr.* A împătři, a face de patru ori mai mare [fr.].

*CUADRUPEL *sbst.* Sistem de transmitere telegrafică prin care se pot trimite deodată pe același fir patru depesi diferite [fr.].

*CUADRUPLU *adj.* Împătrit, de patru ori mai mare [lat.].

*CUARTĂ (*pl.-te*) *sf.*

① Interval între patru note consecutive, în sus sau în jos. De ex. do—fa (= ~ superioară), fa—do (= ~ inferioară) ② Patru cărți consecutive de aceeași culoare [1626] ③

Numele uneia din cele opt parade simple, la scrimă [1627] [fr. < lat.].

*CUARTET (*pl.*

—*te*) *sn.* Bucătă

de muzică scrisă pen-

tru patru voci sau

patru instrumente,

în diferite combina-

țiuni ② Ansamblul acestor patru voci sau in-

strumente [it. quartetto]

*CUARTIR, CVARTIR *sn.* Casă, locuință ocu-

pata pentru cîiva timp de cineva, în spec. de

un militar, stabilit provizoriu într'un oraș: mini-

sterul de război, unde atunci se

afia în cuartir șeful cancelar și

contelui Klasselet (n.-gh.) [germ.].

*CUART *sbst.* Stîncă

translucidă sau transparen-

tă, incoloră sau nu, adesea

crystalizată, mai tare decît

sticla, și alcătuită din silice

aproape pură [1628] [germ.

Quarz].

*CUARTOS *adj.* Care

conține cuart.

*CUATERNAR *adj.* ①

Teren ~, strat geologic

cuprins între terenul plo-

cen și terenurile recente, și caracterizat prin

aparitia omului ② Care e compus din

patru corpuri simple; în spec. în chimia organică,

compusele care conțin, pe lîngă carbon, hidrogen,

oxigen și azot [fr.].

*CUAT(U)OR, QUAT(OR) *sbst.* = CUARTET [fr.].

*CUB (*pl.-buri*) *s. sn.* ① A

Poliedru avînd șase fețe pătrate

egale între ele [1629]: zarul

cu care se joacă e un ~; așază...

cele două cărți și caletul, avînd grijă

a pune deasupra un ~ de cristal (VLAM.)

② ± Produsul unui număr

înmulțit prin pătratul său:

Cubul lui 3 e 3 × 3 = 27.

2. *adj.* Metru ~, un cub a cărui fie-care latură

are un metru: sterul e un metru ~ [fr.].

CUBA (-bez*) *vb. tr.* ① A evalua volumul unui

corp ② ± A ridica un număr la cub, adică a-l

înmulți cu pătratul său [fr.].

*CUBAJ *sbst.* ① Calcularea volumului unui

corp ② Volumul obținut prin acest calcul [fr.].

*CUBEA *sf.* ① ± Cupolă ② = BAGEAC(A) [tc.].

*CUBEȘ *sm.* ① Arbust asemănător cu piperul,

care crește în Java și Borneo [1630] ②

Fructul acestui arbust [fr.].

*CUBELC = OULBEO.

*CUBIC *adj.* ① Ce ține de cub: formă ~ă; pavaj de

lemn ~ (n.-oh.) ② ± Bădăcină ~ă a unui număr, număr

care, ridicat la cub, reproduce numărul propus: ră-

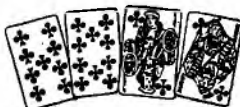

Fig. 1626. Cuartă.

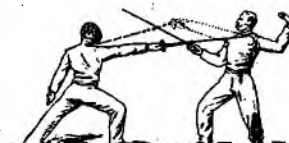

Fig. 1627. Cuartă.

Fig. 1628. Cuart.

Fig. 1629. Cub.

dăcina ~ă a lui 25 e 5, pentru că 5 × 5 × 5 = 125 [fr.].

*CUBISM *sbst.* Școală modernă artistică care reduce formele la niște forme exagerat de schematic, căutînd uneori a le da chiar forme geometrice [fr.].

*CUBIST *s. adj.* Care ține de cubism: pictură ~ă.

2. *sm.* Adept al cubismului [fr.].

*CUBITAL *adj.* Care ține de cubitus: nerv ~ [fr.].

*CUBITUS

sbst. Osul principal al antebrațului care pleacă de la cot pînă la încheietura mîinii [1631] [lat.].

± CUBORȚ = COBORȚ.

*CUC *sm.* ①

Pasăre acătătoare care șide-

pune ouăle în

cuiburile altor

păsări (*Cuculus*

canorus) [1632];

poporul

crede că dacă-i cîntă

cuiva cucul în dreapta sau

în față li va merge bine, da-

că-i cîntă în stînga, li va

merge rău: vai de mine: tîm cîntă

cucu 'n stînga! (ALECS.) de aci

și exprestinea: bată-l cucul!

bată-l norocul ② Singur

ca un ~, singur ca ~ul, mai

adesea *adv.* singur ~ul, singur

singurel: bine că-s sănătoasă,

dar rău că-s numai singură ca

~ul (RET.); baba stă

singură ~ (OLVR.); ti cîntă ~ul în

casă, stă singur;

ti cîntă ~ul în

pungă, e cu pun-

gă goală; deflori

de ~, de geaba,

în zadar; umbliă

de floride ~ (VOR.);

umbliă în dorul

lelii, fără nici

un rost; e sări ~,

a sări în sus de

bucurie; a (se)

face ~, a (se) îm-

băta: tot îndesa

paharele boleru-

lui... pînă-l făcu

Fig. 1630. Cubeb.

Fig. 1631. C. Cubitus. R. Radius.

Fig. 1632. Cuc.

Fig. 1633. Floarea-cucului.

Fig. 1634. Laptele-cucului.

Fig. 1635. Limba-cucului.

Fig. 1636. Mălaiul-cucului.

Fig. 1637. Stupitul-cucului.

lor de-a ascunsele, pentru că cei ce se ascunde strigă cucu! — de-a mîngia 'n ~ (PAM.), Trans. de-

CUA-
CUC

CUC. — a cucui, un joc al copiilor cu mingea (PAC.) ¶ ① ②
CUC

Fig. 1638.

¶ ③ CIO-BOȚICA — CUC. Margică-cucului.

Fig. 1639. Cuc.

CUCULI — CIOBOTIȚA; — FLOAREA-CUCULUI, plantă de 30-50 cm. înălțime, cu flori roze, uneori albe, care crește prin livezi (*Lychnis flos cuculi*) (¶ 1633); LAPTELE-CUCULUI¹, plantă cu suc lăptos, cu flori — galbene dispuse în umbel (*Euphorbia helioscopia*) (¶ 1634); — LAPTELE-CUCULUI² = ALIOR¹; — LAPTELE-CUCULUI³ = LAPTELE-CINELUI¹; — LIMBA-CUCULUI, plantă ierboasă, numită și „dragoste”, ce crește prin pășunile de la munte (*Botrychium lunaria*) (¶ 1635); — MĂLAIU-L-CUCULUI, mică plantă ierboasă cu flori brune sau gălbui, ce seamănă cu pipirigul (*Luzula campestris*) (¶ 1636); — PALĂRIA-CUCULUI = PALĂRIE; — STUPITUL-CUCULUI, SCUPATUL-CUCULUI, cu tulpina cilindrică, cu flori roșcate sau liliachii dispuse în raceme (*Cardamine pratensis*) (¶ 1637); — TRIFOIUL-CUCULUI (VOR.), un fel de mazărică înaltă cu flori ghiurghiulii ¶ ③ Ceasornic de perete ale cărui bățai, la fie-care ceas sau la jumătățile de ceas, imită glasul cucului (¶ 1639): un ceasornic cu ~~~ era animat deasupra unui scrin (GEM.) [lat.].

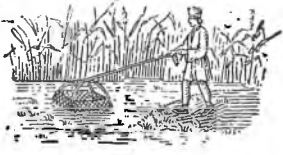

Fig. 1640. Cucă.

CUCĂ¹ (pl.-ce) sf. ♀ Femeiușca cucului.
‡ CUCĂ² sf. ♀ Căciula înaltă de formă piramidală, împodobită cu pene de struț, pe care o primea Domnul în dar de la Sultan, odată cu cabașii, când i se acorda tronul: Nicolai-Vodă, după ce se îmbrăcat caftan și au luat și cuca, după obiceiul, de la Îm-căratle (N.-COST.) [tc.].
○ CUCĂ³ sf. Olten. Băn. Trans. ♀ Deal înalt și izolat: Mă sul în deal în ~, Mă uitai în vale 'n luncă (moc.) [lat. vulg. "cucca"].

CUCĂ⁴ sf. ♀ Ucență de pescuit (¶ 1640)
¶ ③ Par cu cîrlig în virf întrebuințat de pescari (R.-COB.) [olten. srb. kuk a].
○ CUCĂ⁵ sf. ♀ Olten. ♀ Coșul de fum de pe casă ¶ ③ Un fel de zid rotund deasupra coșului de fum, ce nu e scos afară, ci numai în pod (R.-COB.) [bg.].
○ CUCĂI (cucăi) vb. într. Olten. Băn. A moțai, a ațipi, a piroti.

CUCERI (-eresc) 1. vb. tr. ① ✕ A cuprinde cu armele o țară, o cetate, etc. ¶ ③ ④ A dobîndi, a cîștiga, a-si atrage: ~ stîma oamenilor ¶ ⑤ A închina: Sobleski cere ca să-i cuceriți cetatea (ALECS.).

2. vb. refl. ‡ A se supune cu umilintă, a se smeri, a se umili: călugării datorî sînt și li se cade să se cucerească episcopului (PRV.-MB.) [lat. "conquaerere" < conquaerere, influențat în privința înțelesului de fr. conquérir].

‡ CUCERIE sf. Evlavie, smerenie: petrecu trei ani în cea mai mare ~ și umilintă (NEGR.) [cuceri].

CUCERITOR, -TOARE sf. și sm. f. Care cucerește: duceau la biruință pe cei mai mari și mai îndrăzneți cuceritori ai lumii (VLAH.).

CUCERNIC adj. ① Smerit: s't'n ~ă 'nchinare, și plîngînd sta-vou înainte-i (VLAH.) ¶ ② Evlavios, pios: ung ~ călugăr rus și cîtea... mollițele sfîntului Vasile (A.-GH.). cucernice părinte: titlu dat preoților [cuceri].

CUCERNICIE sf. ① Smerenie, umilintă ¶

② Evlavie, cuvioșie; cucernicia ta! titlu dat preoților [cucernic].

○ CUCI sm. pl. Dobr. Datină în ziua de lăsatul secului cînd flăcăii se travestesc și merg de joacă pe la casele oamenilor [bg. k u ŭ].

CUCIMA = CUSMA.

CUCIU! interj. = CŪTU!

○ CŪCLĂ (pl.-le) sf. Olten. Jurubită mai mare de bumbac [bg. k u k l a].

○ CUCOARĂ (pl.-re) sf. Mold. Bucov. ♀ = COCOR.

○ CUCOASA = COCOASA.

CUCON... = COCON...

CUCOSTÎRC = COCOSTÎRC.

CUCOS... = COCOS...

CUCOVĂ, CUCUVĂ (pl.-ve) sf. ♀ Varietate de lebedă sălbastică, caracterizată printr-o mică umflătură neagră la rădăcina ciocului (*Cygnus olor*) (¶ 1641): cucovele de baltă tipau cîteodată în marginea trestiiilor (D.-ZAMF.).

Fig. 1641. Cucovă.

CUCU! interj. ① Imită cîntatul cucului ¶ ② Strigăt în jocul de-a ascunsele pe care-l scoate cel ce s'a ascuns [onom.].

CUCUI¹ (-cueso) vb. într. A striga cu cînta cînta cucul: Primăvara într'un nuc sînd și cucuind un cuc (PANN).

○ CUCUI² (cucui) vb. într. Trans. = CUCĂI¹: nu trecu bine de miezul nopții și 'ncepe feciorul a ~ (RET.).

CUCUIA (cucui) vb. refl. Mold. Tr.-Carp. A se cocoța: iar te-ai cucuiești pe ferești, omule? (GRL.) [cucui].

CUCUIAT, Mold. CUCUIET 1. adj. p. CUCUIA: ① Cocoțat: priveștiștea... pe care o vedea din locuința-i cucuiată pe deal (DEM.); seînd cucuie pe niște buci și mol-tîind la pere uscate (CRG.) ¶ ② Plin de cucuie: Cu ochii caecrii, gura lăbărțată, Fruntea-i ~ă (PANN) ¶ ③ Moțat: Am o găină cucuiată, O fîn în cămară încuiată (GOR.), (ghici-toare despre "suflet".

2. CUCUIATĂ, Mold. CUCUIETA sf. ① Biserica (clă-dită de obicei în partea cea mai ridicată a sa-tului); a sta la ~, a fi mort (de pe vremea cînd se îngropau oamenii în curtea bisericii); a pune la ~, a da uitării.

CUCUIOAVĂ (pl.-ve) sf. Băn. ♀ Deal mai ridicat, pisc de munte [cucui].

CUCUIU (pl.-cule) sf. ① ✕ Umflătură în frunte în urma unei loviri: el au cîrpat în luptă, și eu am rămas cu două cucule (OLVR.) ¶ ② Mold: Trans. Moț (la pă-sări) ¶ ③ Băn. ♀ Deal mai ridicat, pisc de munte [refacut din pl. "cucui, sg: "cucul < lat. cucullus].

○ CUCULE sf. Trans. ♀ = CARTOFI.

CUCULEAN, CUCULET, CUCULETE sm. dim. CUC: F: a se face cuculete, a se îmbăta.

CUCULEASĂ sf. ♀ = FLOAREA-CUCULUI.

CUCULET sm. dim. CUC.

‡ CUCULIU sbst. = CULIŢ [gr.-biz.].

CUCUMEA sf. ① ♀ Cucuvaie: cînd cîntă ~ua pe coșul casei... cîcă moare cineva (GOR.) ¶ ② Olten. ♀ Ochiul podului la casele țărănești, ferestruică pe acoperiș (CIAUS.) [bg. k u k u m j a v k a].

○ CUCUMEAG, CUCUMEAĞA sf. CUCUMEAG sm. ♀ Cucuvaie [c u c u m e a].

○ CUCUMELC(IU) sm. Băn. ♀ MELC.

CUCURĂ¹ (pl.-re) sf. ‡ Toibă de săgeți: unul se încovoale... ca să scoată o săgeată din cucură de pe umeri (DOB.) [gr.-biz.].

○ CUCURĂ² (pl.-re) sf. Mold. Maram. Trans. ♀ Cor-mană (la plug): moșionolele... se tao cu un plug de cele cu două cucure (NON.) [ung. k u k o r a „strimb, inco-voiat”].

○ CUCURBĂTĂ, CUCURBETA (pl.-te) sf. ♀ ① (ANT.-IV.) = DOVLEAC ¶ ② = DOVLEAC-TURCESC ¶ ③ = TĪVĂ [lat. cucurbita].

○ CUCURBĂU = CUCURBEU.

CUCURBETE sf. ♀ ① = REMF ¶ ② = IM-PĂRATEASĂ ¶ ③ = TĂRĂCUȚĂ [cucurbătă].

CUCURBETIȚĂ sf. ♀ = REMF.

* CUCURBITACEE sf. pl. ♀ Familie de plante dicotiledoane, din care fac parte dovleacul, pe-penele, etc. (¶ 1642); — ca adj. f.: plantă ~ [fr.].

CUCURIG, CUCURIG *sm.* *Often.* ♦ Varietate de spinz (*Helleborus odorus*) [srb. kukurik].

CUCURIGI (-igese) *vb.* *intr.* A striga cucurigu! parcă l-ar pune în-adins... ca să cucurigească

Fig. 1642. Cucurbitaceae.

Fig. 1643. Cucuruz.

toacă cînd vreau să pun mîna pe o rimă (ALECS.) [onom.].

CUCURIGU *i. interj.* Imită cîntatul cocoşului: ~! boieri mari, Dați punga ou doi bani! (CRG.) [onom.].

CUCURUJEL *sbst.* ♦ O boală a grîului, numită și „călcîi”, pricinuită de larva unei insecte numită „țipărușul grîului” [alterat. din „cucurulejel”, *dim.* din *cucurulez*].

CUCURUZ *1. sm. Tr.-Carp.*

♦ ① Porumb ② Plantă ierboasă, cu flori albe-gălbui dispuse în capitule mici, ce crește prin pădurile de la munte (*Pelasites albus*) (□ 1643) ③ = **CAPTALAN** ④ Rodul bradului, pinului, etc. în formă de con acoperit cu solzi (□ 1644); pică ~ul bradului (ss.) ⑤ **CUCURUZ-DE-PĂDURE** = **MAMA-PĂDURII**.

Fig. 1644. Cucuruzi de brad. 2. **CUCURUZ** (*pl.-ze*) *sn.* *Trans.* Porumbiște: nici grîndina nu-ți flecește mai tare ~ele de cum ți-l doboază aceste bețe (RET.) [sl.].

⑥ **CUCURUZISTE, CUCURUZASTINĂ** (bud.) (psc.) *sf. Tr.-Carp.* Porumbiște [cucuruz].

CUCUȘOR *sm.* 1 *dim.* ouc. ①

CUCUȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ♦ ① Plantă umbeliferă, cu tulpina cilindrică de 1-2 m., cu pete roșii în partea de jos, ale cărei frunze și apoi-

me, cu un miros grețos de șoareci, sînt o otrăvă foarte puternică: numită și „buciniș” (*Conium maculatum*) (□ 1645); omul harnic... seceră fir de grîu unde au crescut cucute (slv.) ② ③ Otrăvă extrasă din această plantă: Socrate fu otrăvită de ea ~ ④ ♦ **CUCUȚĂ-DE-APA, CUCUȚĂ-MICĂ**, varietate de cucută ce crește prin mlaștini, bălți și ape stătătoare (*Cicuta virosa*) (□ 1646) ⑤ **CUCUȚĂ-DE-PĂDURE**, plantă cu flori albe dispuse în paniculă, cu fructe albastrii, ce crește prin păduri (*Galium Schultesii*) [lat. vulg. „cucuta < cicuta”].

CUCUT *sm.* 1 *dim.* cuc. ① **CUCUȚĂ** (-u) *vb. refl.* *Often.* (CIAUS.) = **COCUȚĂ**. **CUCUȚICĂ** *sf.* ♦ ~ **DE-BĂLȚI** = **MĂRĂRAȘ** [cucută].

CUCUVĂ ~ **CUCOVĂ**. **CUCUVAIE, CUCUVEA, CUCUVEIOA** *sf.* ① 1 Pasăre de noapte asemănătoare cu bufința, dar fără penele care simulează urechile; e de mărimea unei turturele și trăiește pe lângă casele părăsite, pe coșuri și pe copaci bătrîni; cîntecul ei, după credința poporului, prevestește todeauna o nenorocire (*Athene noctua*) (□ 1647); biserică rămasă pustie, de cîntă în ea cucuvelele (isp.); Peste noaptea ta bo-

Fig. 1645. Cucută.

Fig. 1646. Cucută-de-apa.

cește cîntecul de oucuvaie (VLAH.); se-aud pe-alce glasuri de cucuvelei și gemete grozave (ALECS.) ② 1 ~ înălțată, varietate de cucuvaie, cu coada mai lungă și cu labele acoperite cu mai multe pene (*Nyctale Tenymalmi*) (□ 1648) ③ ④ ~ **PITICA**, varietate, decucuea, de 16—17 cm. Fig. 1647. Cucuvaie. Fig. 1648. Cucuvaie înălțată.

Fig. 1647. Cucuvaie.

Fig. 1648. Cucuvaie înălțată.

în pădurile de brad din Carpați, și al cărei strigăt se aseamănă cu al unui căel răgușit (*Glaucidium passerinum*) ⑤ ⑥ = **BAGEAO(A)** [ngr. κουκουβάγια; comp. it. cucu-veggia].

CUDALB = **CODALB**.

CUFĂR (*pl.-tere*) *sn.*

Ladă de lemn, căptușită pe dinafară cu fier, cu piele, etc., în care se pun hainele și cele trebuincioase la călătorie (□ 1649) [rut. pol. srb. k u f e r < germ.].

Fig. 1649. Cufere.

CUFĂRAR *sm.* ① Cel ce face sau vinde cufere.

CUFĂRAȘ (*pl.-ase*) *sn. dim.* **CUFĂR**: a sărit de sub învîltoarea trăsuri un ~ de piele (CRG.).

CUFUND *adv.* *Numai în loc. adv.* de-a cufundul, cufundîndu-se, dîndu-se afund: hîstîrluș și eu în stîloană, de-a cufundul (CRG.) [c u f u n d a].

CUFUNDA (-tund) *1. vb. tr.* ① A afunda, a băga de tot în apă (sau într'alt lichid) ② A inneca ③ *Pr. ext.* A băga într'un loc adînc, într'o groapă, etc.: cînd îl trîntește odată, îl cufundă plînă'n brîu (CRG.).

2. *vb. refl.* ① A se afunda, a se băga de tot în apă: se cufundă (în apă) plînă într'atîta, cît abia se mai zărea capul lui și al calului (ss.) ② A se duce afund, a se inneca: am crezut că se cufundă pămîntul cu mine (D.-ZAMF.) ③ *Pr. ext.* A intra adînc în ceva, a se adînci: făcu un culeuș stăpînului său... de se cufundă în put cînd se culcă (ISP.) ④ ⑤ A se adînci: ~ în gînduri ⑥ ⑦ A peri din ochi, a se face nevăzut: întreg pămîntul... se cufundă în nemărginirea neagră și mută (OLVR.) [lat. confundare].

CUFUNDAȘ *sm.* 1 ① = **BODÎRLĂU** ②: nu departe de mine răsărea capul mofat al unui ~ (SAD.) ③ = **FUNDAC** [c u f u n d a].

CUFUNDAȚ *adj.* ① *p.* **CUFUNDA** ② Adîncit: cu ochii cufundați în cap; ③: popor și boieri, cufundați în zăfăsturi (A.-GH.) ~ pe cînd era ~ în gîndire, filii de împărat băgară de seamă că mai era cineva (ISP.).

CUFUNDĂTOR *adj. și sm.* Care c u f u n d ă în apă.

CUFUNDĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a se c u f u n d a în apă ② Adîncătură, parte de loc cufundată.

③ **CUFUNDIȘILEA** (DE-A) *loc. adv.* Dîndu-se afund, de-a cufundul: își dete de-a ~ sloble în laș (MAR.).

CUFUREALĂ *sf.* ♦ Diaree, urdinare [c u f u r i].

CUFURI (-uresc) *vb. refl.* ♦ A urdina, a avea diaree: masele viteilor se stocesc și încep să se cufurească (PAMF.) [lat. con-furire].

CUGET (*pl.-ete*) *sn.* ① Gînd: sta, blîtel, pe ~e și se chitla cum să mai scape (ss.); după nămnări și armele lor, nu se arată să fie on vre-un ~ curat (COOS.) ② Conștiință: a avea ceva pe ~; mustrare de ~; mai multă mustrare am simțit în ~ul meu decît ori cînd (CRG.) [c u g e t a].

CUGETA (-get) 1. *vb. tr.* A gândi.
2. *vb. intr.* ① A (se) gândi: stia bine că'n ceasul acoia... el **cugeta** la ea (VLAH.) ② A chibzui în gând despre ceva, a socoti: **cugetind** că o luptă în timp des-ohis nu e o puțință (VLAH.) [lat. cogitare].
CUGETARE *sf.* ① Faptul de a **cugeta**, **gîn-
dire** ② Gînd, lucru pe care-l **cugetă** cineva: de la
dînsul depîndea realizarea **cugetărilor** patriotice ale boierilor
(R.-GH.) ③ Maximă, adevăr moral.

CUGETAT *adj.* ① p. **CUGETA** ② Precugetat,
premeditat: cine va face omor... să se omoare (LEG.-CAR.)
③ **NECUGETAT**.

CUGETĂTOR, -TOARE 1. *adj. verb.* **CUGETA**.
2. *sm. f.* Cel ce (aceea care) **cugetă**; liber **cu-
gător**, cel ce admite independența desăvîrșită a
rațiunii omenști în ce pri-
vește credința.

CUGUAR *sm.* Solu de
piscă mare sălbatecă din A-
merica, lungă de peste 1
metru, numită și „tigrul-roșu”
sau „puma” (*Felis concolor*)
(1650) [fr.].

Fig. 1650. Cuguar.

CUHNE *sf.* Trăsură in-
chisă, numită și „cămară”:
pînău-1 într-o ~ cu șase cai, au purces cu boierii spre
mănăstirea Argeșului (LET.).

CUHN(I)E, *Trans.* **CUHNA** *sf.* Bucătărie:
au dăratat cuhnea cu ogeac cu tot (R.-GH.) [rut. rus. pol.].

CUI = **ONE**.

CUIB (pl.-buri) *sn.* ① Culcușul, de diferite
forme, lucrat adesea cu
multă măiestrie, pe care
și-l fac păsările ca să-și
depună ouăle și spre a-și
crește puii (1651): Pu-
păza moțată și frumoasă n
pene Gunoindu-și ~ul din nă-
rav și lene (PANIN) ② *Pr. ext.*
Birlog, culcuș, viziună:
~ de Hară (ALECS.) ③ ④

Fig. 1651. Cuib.

⑤ Sălaș, locuință: stăvilarele
române din poalele Carpaților, ~ul acestia
de vileji (VLAH.); sârăcia făcîndu-și ~
în pungă (JIP.) ⑥ ⑦ Gropiță în care
se pun grăunțele de sămînță: orasta-
veții să seamănă în ~uri îngrășate bine
(ION.) ⑧ ⑨ Crestătură, scobitură
făcută într'un lemn spre a-l îmbina
cu altul (1652) ⑩ Matca oțel-
ului, a borșului, etc.: peste țărilele
acestea se pune ~ de borș — huse — din
borșul vechiu (SEZ.) ⑪ ⑫ **CUIBUL**
PĂMÎNTULUI, **CUIBUL-RÎNDUNELEI** = **TRÎNJI** [lat.
culbium; comp. gr. κλωβός, ngr. κοολβί,
κλωβί(ov), vsl. kul'vija].

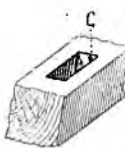

Fig. 165.
C. Cuib.

CUIBA (-bez) 1. *vb. intr.* A-și face cuibul: la
poalele lui **cuibea** vulturii cîi fainioi (ODON.).

2. *vb. tr.* A așeza în cuib: acolo, pe creștetele Craiu-
lui... vulturii **cuibea** puii și-i reped la vînat (OLVR.).

CUIBAR (pl.-are) *sn.* ① Cuib de păsări plin
de ouă sau de pui ② Culcușul, locul destinat
pentru păsări unde să-și clocească ouăle: temela sări
și, scotocind prin cotețe și prin ~e, adnse patră ouă (ISP.) ③
④ *Ofen.* Oul care se lasă în cuib.

CUIBĂRI (-ăresc) 1. *vb. tr.* ① A face **cuib**:
deschidea cotețele... le **cuibăresc**, și punes cloștile (ISP.) ②
③ A face un culcuș: într'un pantof i-asterne cirpe, fi
face loc și o **cuibăresc** (VLAH.) ④ ⑤ A prăsi porumbul
sau fasolea făcîndu-le moșoroiu la rădăcină ⑥
⑦ A strînge grămădă, a face grămăzii ⑧ *Trans.*
(ODON.) A căuta cu deamănîntul, a scotoci.

2. *vb. refl.* ① A se pune pe **cuib** (*verb.* de
găini sau de alte păsări) ② A-și face un culcuș;
a-și așeza un loc de culcare: se coboară oam greoi
de pe divanul în colțul cărui se **cuibăresc** (GRL.) ③ A-și
face sălașul, a se așeza într'un loc. a se sălașlui.

CUIBĂRIȚ *adj.* ① p. **CUIBĂRI** ② Așezat:
un sat ~ în fundul unei văi adînci (VLAH.) ③ Sălășluit:
cîlogări... o adunătură de zamparagii... **cuibăriți** prin mănă-
stire (CRG.).

CUIBUREL (pl.-ele) *sn. dim.* **CUIB**.

CUIBUȘOR (pl.-oare) *sn. ① dim.* **CUIB**: Căci puii
ei rămase sărmanți în **cuibușor** (ODON.) ② ③ = **TRÎNJI**.

CUIER (pl.-re) *sn.* ① Bucată de lemn, sau de
metal, prinsă de perete și prevăzută cu
cui e sau cirlige, de care se atîrnă
hainele (1653) ② Mobilă de lemn
sau de fier de care se atîrnă hainele
(1654); mobilă de lemn prinsă de
perete și prevăzută cu
polițe și cu cui e, în care
se așază farfurii, se a-
tîrnă oale etc. (în casele
țărănești) (1655): în ~
sînt spăzurate cinci paltoane
vechi și o blană nouă (SR.-VN.)
③ ④ Partea din capul
instrumentelor cu coar-
de, în care sînt înfipite
cui e (1656).

Fig. 1653.
Cuier.

Fig. 1654.
Cuier.

⑤ **CUINĂ** (pl.-ne) *sf.*
Bîn. Trans. = **CUINIE**.

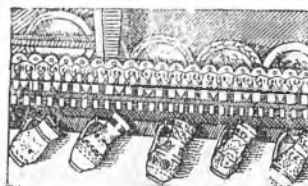
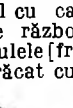

Fig. 1655. Cuier.

Fig. 1656. Cuier.

***CUIRASĂ** (pl.-ne) ① *sf.* Plăci de oțel cu care
sînt căptușite unele vase de războiu
spre a le apăra de gloanțe și ghiulele [fr.].
***CUIRASAT** 1. *adj.* ① Îmbrăcat cu o
platoșă ② Căptușit cu
o cuirasă.

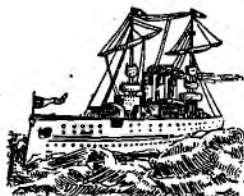

Fig. 1657.
Cuirasat.

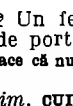

Fig. 1658.
Cuișoare.

Fig. 1659.
Cuirasier.

2. (pl.-ate) *sn.* ② Vapor de războiu căptușit
cu plăci de oțel (1657) [fr. cuirassé].

***CUIRASIER** *sm.* Soldat înarmat cu o cui-
rasă, cu o platoșă (1659).

***CUIRASO** (pl.-ouri) *sn.* ② Un fel de rachiu
preparat cu esență de coajă de portocale amare
și cu zahăr: mă prînd pe trel patace că nu bel ~ din e
(OLVR.) [fr. cuirasse].

CUISOȘ (pl.-oare) *sn. ① dim.* **CUIU** ② *pl.* = **CUISOȘITĂ** ③ **GAROAFĂ**; **GAROFITE** ④ *pl.* Mu-
guri aromatice ai unui arbore tot-
deauna verde (*Caryophyllus aro-
maticus*) ce crește în insulele Mo-
luce, cu flori numeroase roșcate
plăcut mirositoare (1658).

CUISOȘITĂ (pl.-te) *sf.* ③ ④
Mică plantă ierboasă cu flori albi-
cioase sau roșcate (*Holosteum um-
bellatum* (1660) ⑤ = **CERENȚEL** ⑥
[cuișor].

CUIU (pl.-oie) *sn.* ① Bucată,
cilindrică sau în patru muchii, de
fier sau de lemn, ascuțită la un
capăt și turtită la celălalt, care se
bate cu ciocanul în zid, în lemn,
etc. (1661); ② ~ cu ~ se scoate,
un gust nou, o patimă nouă face
să se uite cel (cea) dinainte; F: pune-ți pofta'n ~!
să-ți treacă pofta de așa ceva, că nu e pentru

Fig. 1660.
Cuișoriță.

tine lucrul acesta; a fi cu cuiul la inimă, a avea un necaz care-l amărăște; și-a bătut un ~ în cap (ZNM.), s'a prins de un lucru care-i aduce mult necaz; se învîrtește ca un ~ într-o căldare, umblă în toate părțile fără a face ceva; Fa face cule, a tremura de frig ¶ @ Fie-care din șuruburile de fier sau de lemn de abanos, înfipite în capul instrumentelor cu coarde, de care sînt prinse capetele superioare ale strunelor; de ele se învîrtește spre a întinde sau destinde coardele cînd se acordă instrumentul (1662) [lat. *cuneus*].

Fig. 1661. Cui.

Fig. 1662. Cuiu de vioară.

CUIUȚ (pl.-te) *sn. dim. CUIUȚ*: Am o lădiță plină de ~e (GOR.) (*ghicitoare* despre „gură”).

CUJBA = **INCUBJA**.

CUJBĂ (pl.-be) *sf.* Lemn îndoit sau înfuriat la un capăt, ce se înfige în pămînt și de care se acată ceanul deasupra focului (*in spec. la stîină*) (1663): apucase un copac mare... și-l strîmbă, ca să facă din el ~ de pus ceanul (CRG.) [comp. *srb. gu z v a*, ung. *g u s b a*].

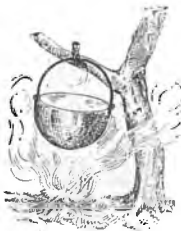

Fig. 1663. Cujbă.

○ **CUZBI** (-besc) *vb. tr. Olten.* (CIAUS.) (R.-COD.) A bate rău, a lovi, a snopi cu bătaia [cujbă].

○ **CUMETE, CUSMETE** *sm. Olten.* (VIRC.) Codru de mlaieu.

CUJNITA,

CUJNITA, **CUJNITA** (pl.-te) *sf.*

Vatra fierarului. potcovarului (1664): taurul pămîntului porunci să arză oușnița zîna și noaptea (ISP.); îi stropești cu pleafura Tiganului, mulată în apă din oușniță (PAMF.) [bg. *srb. k u z n i c a*, pol. *k u z n i c a*].

Fig. 1664. Cujniță.

CULĂ (pl.-le) *sf.* ① Turn ¶ ② Clădire în

formă de turn cu baza dreptunghiulară, cu ferestre mici, care servea ca adăpost și ca loc de apărare locuitorilor, mai ales în părțile muntoase (1665): moșneni cari se întăreau, ca în niște cetăți, în culele lor înalte (VLAM.) ¶ ③ Boltă cu ziduri groase: căpitanul de tilhari își adună ceata într-o ~, sub niște dărâmături (ISP.) ¶ ④ Vistierie, harnă (domnească): Din cula domnească țefuri să mpartească (COD.) [tc.].

***CULANT** *adj.* ① Curgător ¶ ② Om ~, om de înțeles, cu care te poți înțelege sau învoi ușor [fr. *coulant*].

○ **CULARE** *sf.* ① Băn. *Trans.* (VIC.) Pesteră largă ¶ ② Mold. Holdă buroiioasă (RV.-CRG.) [lat. **cubulare* < *cubile*].

Fig. 1665. Culă.

***CULATĂ** (pl.-te) *sf.* Partea de jos a țevii unui tun opusă gurii (1666) [it.].

Fig. 1666. Culată.

○ **CULBEC, CULBECIU** *sm. Mold. Bucov.* = MELC: și culbeci ce-arată coarne și-și duc casa pe spinare (ALECS.).

CULBECEASĂ *sf.* Plantă cu tulpina trititoare, cu flori galbene, cu fructe înco-lăcite sau încovoiate ca o se-cere (*Medicago falcata*) (1667) [cu l i b e c].

○ **CULBECIU** = **CULBEC**.

CULCA (cule) *1. vb. tr.* ① Fig. 1667. Culbeceasă. A pune în pat spre a dormi: a culcat copiii și a plecat de-acasă ¶ ② A întinde: l-au culcat pe iarbă; și 'n cîntece de preotî o culcă în aleriu (VLAM.) ¶ ③ ~ jos, ~ la pămînt, a pleca la pămînt, a doborî, a trînti: vîntul a culcat grîul; ¶ ④ ~ la pămînt, a doborî mort sau greu rănit: Novacul avea darul de ~ la pămînt o oaste întreagă (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se întinde în pat, în așternut, pe un culcuș, etc. spre a dormi; ¶ ② se culcă cu găinile, se viră în așternut de vreme, îndată ce înserează; F: culcă-te pe urechea aia (sau pe acea ureche), poți aștepta mult și bine, în zadar te aștepti la așa ceva ¶ ③ A se întinde: s'a culcat pe iarbă ¶ ④ A se pleca: plecăm spre Polovraci peste dealurile ce se culcă pe lingă poalele munților (VLAM.) [lat. *collocare*].

CULCARE *sf.* Faptul de a (se) culca: odaie de ~, odaia unde se doarme.

CULCAT *1. adj. p. CULCA* ¶ ¶ @ **NECULCAT**.

2. *sbst.* Faptul de a (se) culca; *loc. adv.* pe la ~e (IMAR.), în momentul, la ora cînd lumea se culcă.

3. **CULCATĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* (VIC.) Măsură cu palma, ținînd degetele lipite unul de altul și a-șezînd mîna pe degetul cel mic.

○ **CULCUBĂU** = **CURCUBEU**.

CULCUDUȘĂ, CULCUDUȚĂ = **CORCODUȘĂ**.

CULCUȘ (pl.-ușuri) *sn.* ① Loc de odihnă, de culcare, adăpost: își căntară un ~ unde să mîie peste noapte (ISP.). ¶ ② Așternut de paie în grajd pentru vite. ¶ ③ Cotet, loc unde dorm găinile și alte păsări de casă ¶ ④ Loc unde doarme iepurele, lupul sau altă fiară sălbatică (1668) ¶ ⑤ ***CULCUȘU-VACH** = **VULTURICA** [cu l - c a].

CULDUȘ = **COLDUȘ**.

CULEAȘĂ = **COLEAȘĂ**.

CULEGĂTOR *1. adj. verb. CULEGE*. Care

culege.

2. *sm.* ① Cel ce cu-le-g e: ~ de anecdote ¶ ② * Zefar: a crescut bălatul... și a ajuns, după ucenicie, ~ (CAR.).

CULEGĂU (pl.-găe, -gae) *sn.* * Vîngălac [cu l e g e l].

CULEGE (-leg) *1. vb. tr.* ① A aduna, a strînge de ici de colo, din diferite locuri: ~ flori; albina cu-lege mîierea de pe flori: ~ monede, timbre; ¶ ② a ales pînă a cules, după ce a ales mult, a luat ce e mai prost ¶ ③ A rupe, a aduna poamele: ~ nucile strugurii ¶ ④ * A zețui, a compune literă cu li-teră textul unui manuscris.

2. *vb. refl.* A se aduna, a se strînge dintr'un loc sau din diferite locuri: banii nu se culeg de la trunchiu, ca sursoarele (CRG.) [lat. *colligere*].

CULEGERE *sf.* ① Faptul de a culege ¶ ② Ceea ce s'a cules, adunare, strîngere, colec-țiune: ~ de basme, de poezii.

Fig. 1668. Culcuș de iepure.

CULES 1. *adj. p.* **CULEGE** ¶¶ © **NECULES**.

2. *sbst.* © Faptul de a culege, culegere, strângere ¶ © Stringerea poamelor, strugurilor, roadei de pe cimp: ~ul viilor; ~ul porumbului.

CULEȘER, CULIȘER (*pl.-re*) *sn.* Făcăleț, mestecău, bățul cu care se mestecă mămăliga: să nu mă faci... să leu culeșerul din ocnă, și să te desmierd (CRG.) [cu-le-a-șă].

***CULEVRINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Tun vechiu cu țeava foarte lungă (1669): perit abt de o ghiulea de ~ (BALC.) [fr.].

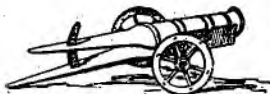

Fig. 1669. Culevrina.

CULIC, CULICIU *sm.* 1. © Pasăre din ordinul picioroangelor, de culoare albă, bătând în tranșafiri pe piept și pe pintece; ceafa, aripile și spinarea sînt negre, cu reflexe verzui, coada cenușie și ciocul negru: trăește mai mult pe lingă bălți sau mlaștini unde se hrănește cu viermi, muște și insecte acvatice (*Himantopus candidus*); *H. rufipes* (1670): culiceti, carii umbli pe sus și strigă „culi! culi!”, încă prevestesc oind are să plouă (MAR.). ¶ © Pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul lung, negru, încovoait ca un iatagan, cu penele albe, capul, ceafa și o parte din aripi negre: trăește pe lingă mare și se hrănește cu viermi și cu alte mici animale acvatice (*Recurvirostra arorella*) (1671) ¶

Fig. 1670. Culic.

© ~**DE-MARE**, pasăre călătoare, de un negru lucios, afară de piept și de pintece carisii albi; se hrănește cu mici moluște bivalve, cu viermi, crustacee și peștișori (*Hematopus ostralegus*) (1672) [rut. k-ulik].

Fig. 1671. Culic.

***CULINAR** *adj.* X De bucătărie, privitor la bucătărie: artă ~ă [fr.].

CULION (*pl.-oane*) *sn.* A Potcap de catifea, fără borduri, de culoare neagră la călugări, roșie la protopopi și albastră la preoții de rînd (1673): s'aruncel ~ul în otini și mai multe nu (D.-ZAMF.) [gr.-biz. κουκουλιον].

Fig. 1672. Culic-de-mare.

***CULISĂ** (*pl.-se*) *sf.* ¶ © Spațiul dîndărul sau de la dreapta și la stînga scenei unui teatru unde stau actorii înainte de a se arăta publicului (1674) ¶ © Locul, în afară de bursă, unde se fac negocieri de efecte publice ¶ © Ceea ce se petrece în afară de cunoștința marelui public: turbasem și pe public cu descoperirea celor mai intime secrete ale cușilor politice (CAR.) [fr. coulisse].

Fig. 1673. Culion.

***CULISIER** *sm.* Cel ce face operațiuni de bursă în culisă [fr.].

CULIȘER = **CULEȘER**.

CULME *sf.* © Partea cea mai ridicată, cea mai de sus, și prelungită orizontal, a unei

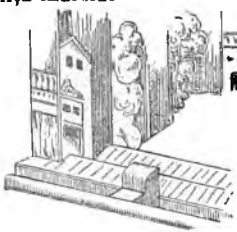

Fig. 1674. Culise văzute din sală.

clădiri, a unui munte, a unui zid, etc.: vede... o gîreadă mare și două mai mici așezate pe ~a dealului (CRG.) ¶ © Punctul cel mai înalt la care se poate înălța cineva: împărăția turcescă începuse a apune din ~a mării (BALC.); asta e ~a nărușării; supăra-tul lui ajunsese la ~ ¶ © În casele țărănești, prăjină orizontală legată cu frîngii de grinzile tavanului pe care se atîrnă haine, diferite țesături, etc. (1675): de-a lungul prăpelor atîrnă pe culmi velinți vîrșate, cămăși înflorite (VLAH.). ¶ © ce e pe mine, și pe ~ (RV.-CRG.), asta e toată avuția mea, ce e pe mine și 'n ladă [lat. culmen].

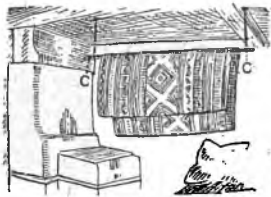

Fig. 1675. C. Culme.

***CULMINĂ** (-ne) *vb. intr.* A atinge punctul culminant, cel mai ridicat [fr.].

***CULMINANT** *adj.* Cel mai ridicat, cel mai de sus: punctul ~ [fr.].

© **CULMINĂRIȚĂ** *sf. Trans.* O pinză foarte lungă și lată țesută în diferite culori care se pune de jur împrejurul peretilor pe lingă tavan în casele țărănești (FR.-COR.) [lat. *culminaria < culmen + suf. -iță].

***CULMINAȚIUNE, *CULMINAȚIE** *sf.* ☆ Pozițiunea cea mai ridicată a unui astru pe cer [fr.].

CULMIȘ *sbst.* A Culmea unui munte sau unui deal: oind puse piciorul pe ~, pămîntul l se învîrti sub tălpi (OLVR.).

CULMITĂ, CULMULITĂ (*pl.-te*) *sf. dim.* **CULME.** ***CULOAR** (*pl.-re*) *sn.* © Coridor strîmt ¶ © Gang îndărătul lojilor unui teatru sau care duce în sala de ședință a unui parlament [fr.].

***CULOARE** = **COLOARE**. † **CULOGLU** *sm.* X Soldat pedestru (la Turci): lăcă în București... o mie de culogli drept garnizoană (BALC.) [tc.].

***CULOMB** *sm.* A Cantitatea de electricitate pe care o debitează un curent de o intensitate de un amper, în timp de o secundă [fr.].

***CULPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* Vină, greșală [lat.].

***CULPABIL** *adj.* © Vinovat (de o greșală, de o faptă rea, etc.): ~i de înaltă trădare (NEGR.) ¶ © Care merită a fi pedepsit, vrednic de pedeapsă: faptă ~ă ¶ © **NECULPABIL** [fr.].

***CULPABILITATE** *sf.* Vinovăție ¶ © **NECULPABILITATE** [fr.].

***CULPAȘ, *CULPEȘ** *adj.* Vinovat: și de am păcătuit și de am fost culpeșă tie (ODOB.) [culpă].

***CULT** 1. *adj.* Învațat, instruit. ¶¶ © **INCULT**.

2. (*pl.-turi*) *sn.* ¶ © Onoare dată divinității ¶ © Ceremoniile religioase în onoarea divinității ¶

© Religione: ~ul creștin; ~ul mozaic ¶ © Cultul idolilor, idolatria ¶ © Venerațiune adîncă, mare admirațiune, dragoste foarte mare [lat.].

***CULTIVA** (-tiv) 1. *vb. tr.* © A lucra pămîntul spre a da roade ¶ © A studia cu rîvnă, a se îndeletnici cu ~ muzica, ~ artel ¶ © A perfecțiunea prin instrucțiune, a desvolta: a-și ~ mintea, spiritul ¶ © A întreține relațiuni dese, a vedea mai adesea: a-și ~ prietenii.

2. *vb. refl.* A se instrui, a se perfecțiunea prin instrucțiune [fr.].

***CULTIVABIL** *adj.* Care poate fi cultivat, lucrat: pămînt ~ ¶ © **NECULTIVABIL** [fr.].

***CULTIVATOR** *sm.* © Cel ce se îndeletnicește cu lucrarea, cu cultura pămîntului ¶ © Un fel de plug, numit și „extirpator” sau „scomoni-tor”, avînd mai multe cuțite late, întrebunțat pentru mărunțirea pămîntului [fr.].

CULTUC = **COLTUC**.

***CULTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* © Lucrarea pămîntului spre a da roade ¶ © Teren cultivat, loc semănat: culturile sînt frumoase ¶ © Mare ~, exploatarea unei întinderi mari de pămînt după cele mai bune procedee; mică ~, exploatarea unui teren mic; ~ intensivă, exploatarea unui teren mic întrebunțînd diferite îngrășăminte și alte mij-

loace spre a da roade cît mai multe ¶ ④ Faptul de a cultiva: cultura vitei ¶ ⑤ Studiu strigincios: cultura științelor ¶ ⑥ Instrucțiune, învățătură: om. țară ¶ ⑦ Civilizațiune: cultura primitivă a omenirii [lat. + fr. culture].

CULTURAL *adj.* Privitor la cultură [fr.].
‡ **CULUC** (*pl.-nce, -neuri*) *sn.* Streașă, pază [tc.].
‡ **CULUCIU** *sm.* Mold. Paznic de noapte, strejar: ulti este pustie, numai un ~ se zărește (ALECS.) [tc.].

CUM *adv.* și *conj.* ① *Inter.* și *rel.* *Exprimă modul.* În ce chip: ~ ai făcut? ~ se poate una ca asta? nu stia ~ să-l împacă: fie-care face ~ li tale capul; ② ~ îți vei așterne, așa vei dormi; ori vorbește ~ ti-e portul, ori te poartă ~ ti-e vorba; cum să nu...? e cu puțință să nu...? cum să nu mă supăr, cînd îl văd în așa hal? *dipl.*: cum (să) nu? decenu? se poate altfel? vii cînoi? — Cum (să) nu? ~ de...? cum se face că...? de ce...? cum de l-ai lăsat să scape? după ~, în felul cum, ca și ~, ca și cînd ¶ ③ *Exprimă mîrarea.* Cît de mult: ~ s'a schimbat! ¶ ④ *Exprimă timpul.* Îndată ce: ~ văzu pe fiul său, sălta de bucurie (ISP.); repetat cum... cum... , îndată ce... pe loc... ~ veni, ~ aruncă pe bietul împărat din scaunul de vici al neamului lui (OLVA.); de ~, de cînd, din momentul cînd ¶ ⑤ *Exprimă cauza:* ~ era ea femele deșteaptă a pus lute lute lucrurile la cale (VLAH.) ¶ ⑥ ‡ Că; astăzi: i se părea ~ că a văzut ceva prin vis (SLV.); ~ că: Atunci toți au cunoscut Cum că Hristos s'au născut (PANN) ¶ ⑦ *In compuneri:* oare-cum, ori-cum, ori-și-cum, cum-va, nicidecum ~ aceste cuvinte [lat. q u o m o (d o)].

CUMĂNAC = **COMĂNAC**.
‡ **CUMAR** (*pl.-are*) *sn.* Mold. Oală de noapte, ȕcal [ngr. κουράρι].
‡ **CUMAS** (*pl.-asuri*) *sn.* Un fel de stofă de bumbac (roșie sau albăstrău): purtînd fie-care ~uri scumpe și blane (LET.); ②: Îl știu pe toți ce ~ sînt (CAR.) [tc.].

‡ **CUMAT** *sm.* Băn. Jurat; consilier comunal [srb. kmet].

CUMĂTRIE = **CUMETRIE**.
CUMĂTRU *sm.*, **CUMĂTRĂ** (*pl.-metre*) *sf.* ① Titlu de rudenie pe care și-l dau reciproc părinții al căror copil a fost ținut la botze de către ceilalți: nu se cuvine... ca călugărit sau călugărita să primească copii de presfîntul botze, adică să se facă cumetri (PRV.-MB.); nu voia nîme să se prîndă cumătru și să-i botzeze (copiii) (SB.) ¶ ② Prieten(ă), tovarăș(ă): mai bine să mă iau eu cu politica pe lingă el, să mi-l fac cumătru (CAR.); adesea însoțit de numele unui animal (în fabule): înțînii în drum p'o vale Pe cumătrul lup în cale (PANN) ¶ ③ Femeie care birfește despre toți și despre toate [vsl. k ū m o t r ū, - t r a].

‡ **CUMBARA** (*pl.-rale*) *sf.* Ghiulea, bombă, granată: granatari cari poartă la sine cumbarale de cele mici, cu festiță, de aruncă din mîni (N.-COST.) [tc.].

CUMETRI (*-trecu*) *vb. refl.* A se face c u m e t r i: îi rugă să se cumetrească, și cloabanul primi cu bucurie să-i botzeze pruncul (ISP.).

CUMETRIE, **CUMĂTRIE** *sf.* ① Calitatea de cumătru sau de cumătră; gradul de înrudire între cumetri; relațiunea cumetrilor între ei: Românii sînt foarte bucurosi de cumetrie, învedere după marele număr de cumătre ce se găseseră în fie-care sat (ALECS.); a murit fina, s'a pierdut cumetria (ZNN.) ¶ ② Ospăț după botze în cinstea cumetrilor: a trimis o cumetrie de s'a dus domina peste nouă sate (VLAH.) ¶ ③ *Pr. ext.* Petrecere, chef ce fac mai mulți împreună.

CUMETRITĂ, **CUMĂTRITĂ** (*pl.-te*) *sf. dim.* **CUMĂTRĂ**: își mulțumesc, cumetrită. Domnul bine să-ți trimiță (PANN).

‡ **CUM-GODE-(MITE)** *adv.* Băn. Trans. (DENS.) Ori-cum; neapărat, negreșit [c u m + bg. g o d e - (m i t e)].

CUMINCIOR *adv. dim.* **CUMINTE**: Văzînd că-l atît de ~ și de curățel (SB.).

CUMINECA (*-nec*), **CUMINICA** (*-nie*) *1. vb. tr.* ① A împărtași, a da sfînta cuminicătură.

2. *vb. refl.* ① A se împărtași cu sfintele taine: preoții cari cuminică pe oreștii... să nu ia nici să ceară plată (PS.-SCH.) [lat. vulg. * c o m m i n i c a r e < c o m m u n i c a r e].

CUMINECĂTURĂ, **CUMINICĂTURĂ** (*pl.-turi*)

sf. m. ① Faptul de a (se) c u m i n e c a ¶ ② Împărtașenie, împărtașirea cu trupul și sîngele Mîntuitorului, sub forma pîinii și a vinului, care constituie una din cele șapte taine ale bisericii creștine: preoții cari cuminică pe oreștii ou sfînta cuminicătură să nu ia nici să ceară plată (PRV.-MB.).

CUMINTE *1. adj.* Deștept, înțelept: s'a pornit să spună fel de fel de vorbe cuminți și pline de duh (CAR.); ②: un nebun aruncă o piatră 'n bălta, și zece cuminți n'o pot scoate (CRG.); — fie-care se ține mai ~ decît altul (PANN); ~le făgăduiește și prostul trage nădejde (CIAUS.).

2. *adj.* Așezat, astîmpărat, liniștit, cu purtări bune: tii ~; stal ~ [c u + m i n t e].

CUMINȚENIE *sf.* ① Deșteptăciune, inteligență: cătelul asculta ou o ~ de om (VLAH.) ¶ ② Purtare așezată, astîmpărată: într-una din aceste zile de ~, pe cînd rățacea singur (D.-ZAMF.) ¶ ③ **NECUMINȚENIE** [c u m i n t e].

CUMINȚI (*-tesc*) *1. vb. tr.* A face să fie c u m i n t e, astîmpărat, așezat, cu purtări bune: lasă că te cumințesc eu... Jupinească Ilinoi (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se face cumințe, mai deștept, mai așezat, mai astîmpărat: nici că-i chip să te cumințesci tu! (GRU.).

CUMINȚIE *sf.* = **CUMINȚENIE**: ne-am lăsat amîndoi de nebulii, ca să intrăm în calea cuminției (ALECS.).

CUMIND... = **COMIND**...

CUMINAT *sm.* ① Bărbatul surorii ¶ ② Fraatele soțului [lat. cognatus].

CUMNATĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Soția fratelui ¶ ② Sora soțului: unde sînt două cumnate, rămîn vasele neapălate (ZNN.) [lat. cognata].

CUMNĂTEL *sm. dim.* **CUMNAT**.

CUMNĂȚI (*-ătesc*) *vb. refl.* A se face c u m n a ț i.

CUMNĂȚICĂ (*pl.-tele*) *sf. dim.* **CUMNATĂ**.

CUMNĂȚIE *sf.* Calitatea de c u m n a ț a sau de cumnată: gradul de rudenie între cumnați.

CUMPĂNĂ (*pl.-pene*) *sf.* ① Cîntar cu două talgere, balanță: Platon a zis că virtuțile trag în ~ deopotrîivă cu aurul (BOL.) ¶ ② Măsură: toate talnerile le împărțea cu ~ (ISP.); ③: cumpăna dreptății; ④: gîndiți-vă că în cumpăna bărbăției voastre atîrnă azi destinele țării (VLAH.) ¶ ⑤ Pirghia de lemn, sprijinită pe furca puțului de care e atîrnată prăjina cu găleata și avînd la capătul de jos o greutate mare (o buturugă sau un bolovan) (— [P. PUT]: cumpăna unei fîntîni se pleacă și se înalță, ca un cocostirc care bea apă (VLAH.) ¶ ⑥ Δ Unealtă, de diferite forme, de care se servește zidarul spre a vedea dacă zidul pe care-l lucrează e perfect orizontal sau vertical ([1676]) ¶ ⑦ Δ Unealtă a dulgherului pentru a verifica liniile perfecte verticale sau orizontale ¶ ⑧ Coama sau culmea unei case țărănești ¶ ⑨ Echilibrul: pusea în ~ în mîna dreaptă (C.-GH.); ⑩: a-și pierde cumpăna; a sta în ~ sau în cumpene, a fi nehotărît, a sta la îndoială: multe ceasuri biruința stătu în cumpene (GN.) ¶ ⑪ Mîloc, miez; cumpăna nopții (CIAUS.); miez de noapte ¶ ⑫ Greutate, nevoie, piedicje: am trecut de-atîtea ori prin cumpene mari, prin nevoi și greutatea cumpite (VLAH.); la timp de cumpănă grea i-am văzut pe toți unindu-se (C.-GH.) [vsl. k a m p o n a].

CUMPĂNEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* Faptul de a c u m p â n i: starea a tot ce este cumpănit: semănă calica pe unde altă dată lăcnian str nsura, omenia și cumpăneala (C.F.).

CUMPĂNI (*-ănesc*) *1. vb. tr.* ① A cîntări cu c u m p â n a, a pune în cumpănă: în cumpănă socotești drept de vom ~ (CANT.); ②: mîndria gravă a Domnului care cumpănește în mîna-i soarta unui neam (VLAH.) ¶ ③ A chibzui, a cîntări cu mîntea: Cumpănește bine toate, Pînă mîna de socotea (COȘB.); băga în cap toate staturile, iar el cumpănindu-le, pe unele le primi de bune, iar pe altele le mai prefăcu (ISP.) ¶ ④ A măsura, a calcula cu măsură: își cumpăne

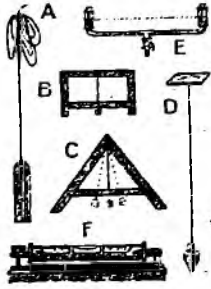

Fig. 1676. Cumpene. A. B. C. D. Cumpene verticale. — E. F. Cumpene orizontale.

mersul, g'asul, cele mai mici gesturi (VLAH.) ¶ ① ② A cîntări cu ochii, a cerceta cu de-amanuntul: te cumpănește din ochi ¶ ③ A pune în echilibru, a ținea în echilibru: peste talazurile-i furioase văd vasul nostru, o jucărie, o coajă de nucă, pe care iscusința omului o cumpănește pe mări (VLAH.) ¶ ④ A atrage în partea sa, a decide pe cineva să-ți fie parte: știu eu de ce ai cumpănit pe doctor să-mi omoare copilul (RET.).

2. vb. intr. A cîntări, a trage la cîntar: am numai un creditor dar cumpănește cît o sută (ALECS.).

3. vb. refl. ① A se echilibra, a da în cumpănă, a-și păstra echilibrul: neliniștitul Domn al Moldovei, spre a se ~ pe tronul ce se clătina sub el (VLAH.) ¶ ② A se legăna, a se balansa: numai ce vezi că se cumpănește hașca și se izbește jos cu vuet (SS.) ¶ ③ A se potrivi, a fi la fel ¶ ④ ± A fi nehotărît, a sta la îndolală.

CUMPĂNIRE sf. ① Faptul de a (se) cumpăni ¶ ② Echilibrul: între vis și viață este o stare de ~ feerică (OLVR.).

CUMPĂNIT adj. ① p. CUMPĂNI ¶ ② Echilibrat, chibzuit (la minte, la vorbă): vorba lui ~ă și descheată (VLAH.) ¶ ¶ ③ NECUMPĂNIT.

± **CUMPĂNITURĂ** (pl.-turi) sf. Faptul de a cumpăni, cumpănire.

CUMPĂRA (-păr) vb. tr. ① A dobîndi ceva plăcind bani: ~ o casă, o moșie, oartî; ②: așa am cumpărat-o, așa o vînd, o repet așa cum am auzit-o ¶ ③ ④ A cîștiga în parte-i plăcind bani: ~ martori ¶ ⑤ ⑥ A căpăta cu multă osteneală: a cumpărat scump această biruință [lat. comparare].

CUMPĂRĂTOR, -TOARE 1. sm. f. Cel ce, aceea care cumpără.

2. **CUMPĂRĂTOARE** sf. Faptul de a cumpăra, cumpărare, tirguială; lucrul cumpărat: cîtă diplomație n'a întrebuințat el la ~a asta? (BR.-VN.).

CUMPĂRĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a cumpăra ¶ ② Lucrul cumpărat, tirguială: a făcut mai multe cumpărături prin oraș.

CUMPĂT sbst. ① Echilibrul minții și al sufletului, judecata, mintea, firea neturburată: a-și ținea sau a-și păstra ~ul, a-și păstra firea neturburată, a-și păstra singele rece: a-și pierde ~ul, a se turbura cu firea, a-și pierde capul ¶ ② Măsură cuvenită, moderațiune; țară ~, peste măsură, fără moderațiune, exagerat: într-o zi, blind mai fără ~, se îmbătă (ISP.); încălecară, beți, amețiti și fără de nici un ~ (N.-COST.) ¶ ③ ± Pe sub ~, pe sub mină, în taină, pe ascuns, pe furiș: strecurîndu-se pe sub ~ în casele răposatului Ilie comisu (COOB.) [lat. vulg. *compitus < computus].

CUMPĂTA (-tez) 1. vb. tr. ① A restrînge, a modera, a face să păstreze oare-care măsură ¶ ② Trans. A îndemna, a pune la cale pe cineva, a-l pune să facă un lucru: la ce pacoște gres m'ai cumpătat tu pe mine (MERA) ¶ ③ A cruța.

2. vb. refl. ± A se strădui: cu mare osîdie s'au cumpătat... de au găsit izvorul vieții cel nescăzut (PRV.-MB.) [lat. vulg. *compitare < computare].

CUMPĂTARE sf. ① Măsură, moderațiune ¶ ② Abținere, înfrînare, măsură la mîncare și băutură ¶ ¶ ③ NECUMPĂTARE [cumpăta].

CUMPĂTAT adj. ① p. CUMPĂTA ¶ ¶ ② NECUMPĂTAT ¶ ③ Cu măsură, în spec. la mîncare și băutură, înfrînat ¶ ④ Așezat, astîmpărat, cuminte: ou rostul ei oel blăjin, ou purtarea cea ~ă, se făcu de o iubiră plină și cumnatele ei (ISP.).

± **CUMPLI** (cumpul) 1. vb. tr. A nimici, a prăpădi. 2. vb. refl. A se nimici, a se prăpădi, a dispăre [lat. complere].

± **CUMPLICIUNE** sf. Străsnicie, grozăvie [cumplici].

± **CUMPLIRE** sf. ① Sfîrșit ¶ ② Străsnicie, grozăvie [cumplici].

CUMPLIT 1. adj. ① Străsnic, grozav, groaznic: au trecut de-atîtea ori... prin nevoi și greutăți ~e (VLAH.); de-odată s'a schimbat vremea frumoasă într-o vietele ~ă (CRG.) ¶ ② Crud, nemilos: țării mari greutăți făcea, fiind ~ tuturor (N.-COST.) ¶ ③ Sgîrcit: Eu nu zlo ca omul ~ să se facă și plină într'atîta argintul să-l placă (PANN.).

2. adv. Grozav, străsnic: boierul vîsînd aceasta s'a mirat ~ (CRG.) [cumplici].

CUMPLITATE sf. Sgîrcenie: și de ~ multă trăia singur, singurel (PANN.) [cumplici].

***CUMUL** (pl.-ului) sm. Ocuparea în același timp a mai multor funcțiuni plătite [fr.].

***CUMULA** (-ulez) vb. tr. A ocupa în același timp mai multe funcțiuni plătite: un copist care cumulează și slujba de ușier (OLVR.) [fr.].

***CUMULARD** sm. Cel ce cumulează: ...acel sotu cludat de barzi Carl înceară pîna poame să devie cumularzi (EMIN.) [fr.].

***CUMULUS** sbst. ① Îngrămădire de nori groși ce seamănă cu niște munți de zăpadă (1677) [fr. < lat.].

Fig. 1677. Cumulus (nori).

CUMVA, F CUMVAȘI, P CUMVAȘILEA adv. ① Oarecum, într-o cîltva; poate: De ai cumva lîuzi, ești pierdînt și ești ridicol (EMIN.); și vînd să aște cumvași De are în el vrăjmași (PRV.-LP.); precedat de negațiune: mai ține și aște!l, dacă nu cumva s'a fi sfîrșit (CRG.); nu cumva...? oare...? poate...? (cu o nuanță de îndolală, adesea tronic): nu cumva crezi că mi-e frișo de tine? ¶ ② Ca nu ~, ca nu care ~, pentru că nu...: îi rugă să se lase de a face călătoria, ca nu care ~ să meargă la petrea capului său (ISP.) ¶ ③ Să nu ~, să nu care ~, la seama să nu..., fereste-te de a...: să nu cumva să lăcești pozna să desochidești, că-l vai de noli! (CRG.); să nu care ~ să primești vr'un dar de la Joe (ISP.) [cum + va].

***CUNEIFORM** adj. ① În formă de cuiu; scriere ~ă, scriere cu semne în formă de cuiu, obicinuită în timpurile străvechi în Asia, în Persia și în Media (1678) ¶ ② Oase ~e, nume dat la trei oase ale tarsului [fr.].

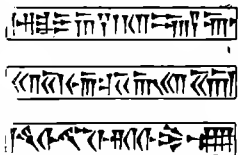

Fig. 1678. Scriere cuneiformă.

± **CUNIȚĂ** (pl.-te) sf. Mold. ① Dăre ce se plătea de străini (Turci, Armeni, Leși, etc.) pentru vîrăratul vitelor (boi, cai, oi) în țară.

CUNOAȘTE (-nosc) 1. vb. tr. ① A ști cine este sau ce este: îl cunosc din vedere; ce, nu mă mai cunoști? cunoști această carte? cunoaște ca în palmă toate cotiturile munților (COOB.) ¶ ② A avea o cunoștință exactă de felul de a fi, de apucăturile cuiva, a ști cum este: așa l-am cunoscut de cînd era copil; am cunoscut îndată ce poamă este ¶ ③ A înțelege, a pricepe, a ști să vorbească (o limbă) ¶ ④ A deosebi între mai mulți, a distinge: al ajuns într-o vîrstă cînd să poți ~ și deosebi albul de negru (PANN.) ¶ ⑤ ± A recunoaște: eu însă-mi era să-ți-o spun, dacă n'ai fi voit să cunoști (ISP.) ¶ ⑥ A fi recunoscător, a-și arăta recunoștința: scăpați-mă, și pe urmă, bun e Dumnezeu, oiu ști să cunosc și eu (R.-COB.).

2. vb. refl. ① A ști cine sau cum este el însuși: cunoaște-te pe tine însuși ¶ ② A fi cunoscut, a pricepe cine sau cum este: prietenul bun la nevoie se cunoaște; omul se cunoaște după fapte ¶ ③ A face cunoștință: nu știa însă cum să facă ca să se cunoscă cu fiul împăratului (ISP.) ¶ ④ A se vedea, a se observa, a se pricepe: se cunoaște cît de color, oști străin [lat. cognoscere].

CUNOSCĂTOR 1. adj. verb. CUNOAȘTE ¶ ② CUNOSCĂTOR.

2. sm., CUNOSCĂTOARE f. ① Cel ce, aceea care cunoaște ¶ ② Care se pricepe bine la ceva.

CUNOSCUT 1. adj. ① p. CUNOAȘTE ¶ ¶ ② NECUNOSCUT ¶ ③ A face ~ oulva, a-i da de știre, a-i comunica.

2. CUNOSCUT sm., CUNOSCUTĂ (pl.-te) sf. ① Persoană pe care o cunoaștem: dau la mese și la ospete cunoscutilor și prietenilor lor (ISP.) ¶ ② ± CUNOSCUTĂ sf. Cantitate a cărei valoare e dată ¶ ¶ ③ NECUNOSCUTĂ.

3. CUNOSCUT sbst. Ceea ce se cunoaște: a merge de la ~ la necunoscut.

CUNOȘTINȚĂ (pl.-te) sf. ① Știința pe care o avem despre o persoană sau despre un lucru, idee, noțiune: a avea ~ de ceva, a ști, a fi aflat ceva; a aduce la ~, a face cunoscut, a da de știre ¶ ¶ ② NECU-

NOȘTINTĂ ¶ ② Facultatea de a cunoaște, de a distinge: cunoștința binelui și a răului ¶ ③ + Re-unoșterea, faptul de a recunoaște, de a admite un lucru: pe nebunul nu-l aduci la ~ (PAMF.) ¶ ④ In ~ de oază, cunoscând bine ceea ce zice sau face cineva ¶ ⑤ Relațiuni cu o persoană: a face ~ cu cineva; legase cunoștințe cu negustorii de peste Dunăre (A.-GH.) ¶ ⑥ Persoană cunoscută, cu care sîntem în relații: e o veche ~ ¶ ⑦ pl. Știință, învățătură: are cunoștinți vaste.

† **CUNȚENI**... = **CONTENI**...

CUNUNĂ (ounun) 1. vb. tr. ① A căsători, a uni prin căsătorie punînd, în timpul ceremoniei religioase, cîte o cunună de flori pe capul mirilor ¶ ② A servi ca nun la o căsătorie: nu se cuvine ca călugărul sau călugărița... să ție ounun! la nuntă adică să cunună (PRV.-MB.).

2. vb. refl. A se căsători: se oununără făcînd o nuntă de se dusesse vestea (ISP.) [lat. coronare].

CUNUNĂ (pl.-uni) sf. ① Coroană de flori sau de frunze: o ~ de mărgăritărele era așezată pe fruntea ei nedeă (EMIN.); Din spini ~ și-au făcut (VLAH.); ~ de lauri, coroană de frunze de laur cu care se împodobeau capul învingătorilor sau poezilor (□ 1679); ②: cele din urmă raze ale soarelui par o ~ de flăcări (VLAH.) ¶ ③ Coroană din rămurele de prun, de mirtă, etc. frumos împodobită ce pune preotul pe capul mirilor cînd îi cunună ¶ ④ Legătură de cepe, de căpățîni de usturoiu, etc. împletite împreună: cepele... se fac ~ la care căpățînile stau pe laturile oununilor (PAMF.) ¶ ⑤ Împletitură (orizontală) de nuiete de-a lungul gardului: oununile, ca să fie îndesate, se bat cu malul (PAMF.) ¶ ⑥ + Coroana suveranilor ¶ ⑦ Coroana de la piciorul calului ¶ ⑧ *Trans.* ⑨ Cunună anulul, ziua de 1 Septembrie, cînd începea anul pe vremuri ¶ ⑩ Lanț de munți: măgurile cenușii ale Parângului alcătuiesc cunună muntoasă a județului Gorj (VLAH.) ¶ ⑪ *Bucov.* (vor.) pl. Tăpile războiului de țesut ¶ ⑫ *Maram.* Grînda principală la o clădire de lemn pe care se razimă tot acoperișul casei (BRL.) ¶ ⑬ + **CORONIȘTE** ¶ ⑭ + **FLOAREA-CUNUNI** = **OURCUBEU** ⑮ [lat. coronā].

CUNUNIE sf. ① Căsătoria religioasă: cununia se celebra la amiază la biserica enoriei (A.-GH.) ¶ ② Cunună care se pune pe capul mirilor cînd se săvîrșește slujba căsătoriei: tînașă tîcătoare se arată... cu ~ de flori pe frunte (PODS.) [cununā].

CUNUNȚĂ (pl.-te) sf. ① dim. **CUNUNĂ** ¶ ② Mic arbust cu flori albe ce crește pe stînci (*Spiraea ulmifolia*) ¶ ③ + **SASCHIU** ¶ ④ + **PLEVAITĂ** ¶ ⑤ + **CORONIȘTE**.

CUPĂ (pl.-pe) sf. ① Vas de băut, pocal, năstrăpă (□ 1680): să ție cupule cu vin și-om lăsa frăție de cruce (EMIN.) ¶ ② *Trans.* Ulică: cupule, ulece mîle în număr de 30-50,... după cununie se împart fetelor și nevestelor mai tinere (PAC.) ¶ ③ Pahar cu picior, foarte larg la gură, în care se bea de obicei șampanie (□ 1681) ¶ ④ Mic vas de lemn care se leagă de niște ațe deasupra găleții în care se mulg oile (□ 1682): întoarse

Fig. 1680. Cupă de argint a logofătului Tăutu (1600).

Fig. 1681. Cupă.

Fig. 1682. Cupă.

capul... fără să zică un cuvînt de mulțumire baciului ce-i întinse oțpa (GN.) ¶ ⑤ Căuș, blid, ciutură la roata morii de apă: cărbușii... încep a se învîrți în jurul sulului... ca și cupule de la roata unei mori (MAR.) ¶ ⑥ *Trans.* Măsură de capacitate, pentru solide de aproape un

litru și jumătate: îi mai dădu o ~ de făină (RET.) ¶ ⑦ *Maram.* † Vas pentru măsurat lichide, de aproape un litru, azi ieșit din uz (BRL.) ¶ ⑧ + **CUPA-VACII**, plantă cu tulpina acățătoare, cu flori mari albe ce seamănă cu zorelele (*Calystegia*) (□ 1685) ¶ ⑨ + **CUPE** pl. Plantă cu tulpina foarte scurtă care face o singură floare albastră-azurie; crește prin pășunile de la munte (*Gentiana acaulis*) (□ 1684) [lat. c u p p a].

CUPĂ sf. + Una din colorile roșii la cărțile de joc (□ 1683) [ngr. ко́пa].

† **CUPAR** sm. † Boier-naș care avea slujbă sa toar-

Fig. 1683. Cupă.

Fig. 1684. Cupe.

Fig. 1685. Cupa-vacii.

ne vinul la masa Domnului: mai bine oiu spune... ~ lîor să ție cupule cu vin (EMIN.) [c u p ā].

† **CUPĂRIE** sf. † Slujbă, demnitatea de c u p a r.

† **CUPEA** (pl.-pele) sf. = **CUPEU** ①: o ~ elegantă intra în stradă (SLV.).

† **CUPET** sm. ① Negustător: pe cine dintre is-nați ori ~ i or prinde, să-i tunză rădiche (CAR.) ¶ ② *iron.* Negustor de rînd, precupeț [vsl. k u p i c i].

* **CUPEU** (pl.-euri) sn. ① Trăsură cu patru roți, închisă, în formă de cub: ~ cu cai (□ 1686); ~ automobil (□ 1687): un talit se plimbă într'un

Fig. 1686. Cupeu.

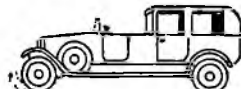

Fig. 1687. Cupeu automobil.

~ cu coroană de marchiz (DLVR.) ¶ ③ **COMPARTIMENT** special al unui vagon de drum de fier, cu o singură banchetă așezată în fund [fr. c o u p é].

④ **CUPI** (-pesc) vb. tr. *Olden.* ① A prinde, a surprinde: l-a cupit tocmăi cînd nu se aștepta ¶ ② A încolți și a bate trașnic: pe panduri i-au cupit rău Turcii la munte (R.-COD.) ¶ ③ A stringe prea tare ața, cînd se coase, astfel că cusătura se încrețește (CIAUS.) ¶ ④ *Băn.* A face crețuri, cute, la o pînză [srb. k u p i t i].

* **CUPID** adj. Lacom (de avere, de cîștig), pof-titor, nesățios de bani [lat.].

* **CUPIDITATE** sf. Lăcomie, pofță de bani, ne-sațiu [lat.].

⑤ **CUPIT** adj. și sm. Sgîrcit, avar: tată-său era un ~ d'ăia de-și mînea de sub unghie (RV.-CRG.).

CUPITĂ (pl.-te) sf. dim. **CUPA** ④.

* **CUPLA** (-piez) vb. tr. *Olden.* A lega între ele două

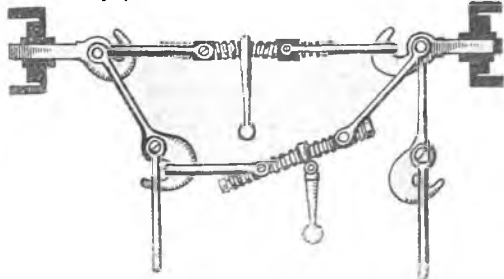

Fig. 1688. Cuplu.

vagoane sau un vagon cu locomotiva [fr.].

* **CUPLEȚ** (pl.-ete) sn. † Strofă dintr'un cîntec:

ne înveșea cu splintușoarele ~ e ce adăoa... la cîntecul de modă (u.-gh.) [fr.].

***CUPLETIST** *sm.* ① Cel ce cîntă cîntece ușoare, cuplete, pe o scenă.

***CUPLU** (*pl.-pluri*) *sn.* ① Sistem de două forțe paralele, egale și de sens contrariu, aplicate la același corp solid ② Aparat pentru a cupla (1688) [fr. couple].

***CUPOLĂ** (*pl.-le*) *sf.*

① Boltă sferică la o biserică (1689) ②

Un fel de acoperământ în formă de boltă, căptușită cu fier, deasupra turnurilor de la fortificațiile unei cetăți sau de la unele vase de război (1690) [fr.].

***CUPON** (*pl.-oane*)

sn. ① Rest dintr-o bucată de stofă: un

~ de mătase ② Tichet de dobîndă

tit-părit pe diferite acțiuni sau obligațiuni și care se taie afară la scadență spre a putea fi încasat ③ ~ de lotă. bilet de intrare într-o lojă de teatru [fr.].

○ **CUPRINĂ** = **COPRINĂ**.

CUPRINDE, COPRINDE (-înd) *vb. tr.* ① A prinde cu amîndouă brațele, a apuca: se alipi de bătrînă; o cuprinse pe după gît cu brațele (olvr.) ② A apuca, a prinde de jur împrejur, a învălui: au trimis ca să-i cuprinză pe toți, să-i prinză (n.-cost.); a-i ~ somnul, a fi prins de somn, a adormi: somnul o cuprinse îndată, și habar n'avea de ce face noră-sa (crg.); ~ cu ochii, cu privirea, a vedea tot de jur împrejur: și atîtea erau înclt nu le puteai coprinde cu ochii (isp.) ③ A-i ~ mila, dorul, mîrarea, frica, spaima, etc., a fi prins de un sentiment de milă, etc. ④ A umplea de tot, a nu lăsa nici un loc gol: turmele coprinseră casa, înfășurară curtea, înclnsară satul (olvr.) ⑤ A ocupa loc întinzîndu-se cît mai mult: Nu nceta în lături tot să se întinză, să se mai lungească, loc să mai coprinză (pnn) ⑥ A pune stăpînire pe ceva, a ocupa cu puterea, a cuceri: în cetățile pe care ei le coprindeau, nu mai lăsuă plată peste plată (isp.) ⑦ A avea în sine, a conține: sub Ștefan cel Mare, Moldova coprindea și Bucovina și n'reașă Basarabia; sorisoarea lui coprinde mai multe neadevăruri [lat. comprehendere].

CUPRINDERE, COPRINDERE *sf.* ① Faptul de a cuprinde ② Ocupare, cucerie ③ Conținut.

CUPRINS, COPRINS 1. *adj.* ① *p. cuprinde* ② **NECUPRINS** ③ Apucat ④ Ocupat, cucărit ⑤ Avut, cu ștare, cu dare de mină: și atîta era de cuprins de s'au umplut muniții de turmele... lui (crg.); trecem prin Vădeni, sat vechi, harnic și coprins (vlah.).

2. (*pl.-suri*) *sn.* ① Întindere de jur împrejur, ținut, loc: în tot cuprinsul e un farmec care ne spune c'am pășit pe pragul unei alte lumi (vlah.); să omori balaurul acela ce bîntuie cuprinsurile de la Lerna (isp.) ② Locul pe care-l stăpînește cineva, avut: bietul Măren nu mai era stăpîn pe casa, pe vitele și pe cuprinsul lui (isp.).

CUPRINZĂTOR, COPRINZĂTOR *adj.* ① *verb. cuprinde* ② Care coprinde, care conține; scut și coprinzător: în puține cuvinte, dar care coprinde totul.

***CUPROS** *adj.* ② Care conține cupru.

***CUPRU** *sbst.* ② Aromă [lat.].

CUPȘOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim.* **CUPĂ**: fil bun și ne dă cite o ~ de lapte (ret.).

CUPȚOR, Mold. Bucov. CUPȚIOR (*pl.-oare*) *sn.* ① Boltă de zidărie, care se încălzește bine cu lemne spre a se coace într'însa pinea la brutărie (1691) sau în casă (1692) ② Încăpere, despărțitură dintr-o mașină de bucătărie unde se coc cozonaci, prăjituri, etc. ③ ~ de cărămizi, construcțiune specială cu foc central și înnașușit unde se

ard cărămizile ④ ~ de var, construcțiune de zid. în care se încălzește piatra de var spre a o pface în var (1693) ⑤ Construcțiune la o fabrică care se încălzește la o tempe-

Fig. 1691. Cuptor de brutărie.

Fig. 1692. Cuptor.

ratură înaltă, spre a putea topi metale: numită și ~ înalt (1694) ⑥ **Trans.** Sobă de zid ⑦ Cantitatea de pîine ce se coace dintr-o dată într'un cuptor: pînă mîine dimineată să-mi mînașci nouă cuptoare de pîine. 11 porunci împăratul (isp.) ⑧ ⑨ ⑩ Cuptor

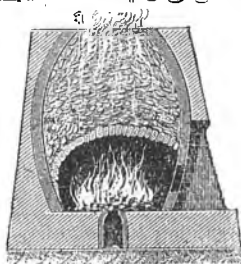

Fig. 1693. Cuptor de var.

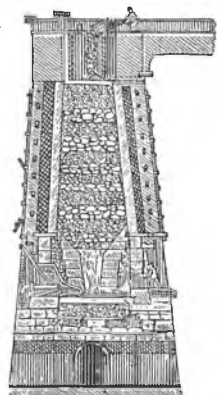

Fig. 1694. Cuptor înalt.

sau luna lui Cuptor, luna Iulie: începuse acum căldurile lui Cuptor (gh.) [lat. coctorium].

CUPTORAȘ (*pl.-așe*), **CUPTOREL** (*pl.-ele*) *sn. dim. CUPTOR.*

CUPTORIE = **COPTORIE**.

○ **CUPTORIE** *sf. Trans. (dens.)* Acoperămint de lemn care adăpostește cuptorul.

○ **CUPTORIȘ** *sbst. Trans. (mc.)* Săpătura din fundul groapci, la o parte, în care se așază coșciugul [cuptor].

○ **CUPTORIȘTE** *sf. Trans. (mc.)* Casă acoperită, dar cu pereții încă nelipiți [cuptor].

○ **CUPTORIȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Băn. (mc.)* Cuptor mai mic făcut de-o parte lîngă gura cuptorului de pîine.

○ **CUPȚUG** *sbst. Trans. (psc.)* ① Căptușeala cămășilor țărănești.

○ **CUPȚUȘ**... = **CĂPTUȘUȘ**...

***CUPULĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Potirăș în formă de degtar, alcătuit din numeroase frunzișoare mărunte lipite între ele, care se află la baza ghindei de stejar și altor fructe (1695) [fr. < lat.].

CUR (*pl.-ruri*) *sn.* ② Partea musculoasă din-dărăt, mai jos de spinare, la corpul omului și al animalelor, șezut [lat. culus].

† **CURĂ** (*cur*) 1. *vb. tr.* ① A curăți ② A curăți de coaje (poame, ouă, etc.); a curăți de foi porumbul ③ A face curățură, a curăți de rădăcini (o pădure tăiată): clăcașul să nu poată să facă curățură fără voia înserii a stăpînului coprinzătoare unde și alt loc

să cure (leg.-car.) ④ A cură

nimici, a prăpădi.

Fig. 1695. Cupule: a) de stejar; b) de alun; c) de fag.

2. *vb. refl.* † A se scuza, a se desvinovăți [lat. *curare*].

CURĂ² = **CURĂ**¹.
○ **CURĂ**³ = **CUREA**.

***CURĂ**¹ (*pl.-re*) *sf.* Tratarea, căutarea, îngrijirea unei boale, mijloc de vindecare [fr.].

† **CURĂ**², **CURE** (*cur*) *vb. intr.* ① A alerga † ② A curge; plouă de cură atâră și bate vânt (RET.) [lat. *curare*].

***CURABIL** *adj.* Ce se poate vindeca † † ③ **INCURABIL** [fr.].

***CURAGIOS**, ***CURAJOS** *adj.* Cu curaj, plin de curaj † † ④ **NECURAGIOS** [fr.].

***CURAGIU**, ***CURAJ** 1. *sbst.* ① Dispoziție a sufletului care ne face să înfruntăm cu îndrăzneală primejdiiile, să îndurăm cu resemnare restrâștile, bărbăție: vru să-și facă seamă singur, dar n'avu curaj (ISP.).

2. *interj.* pentru a îmbărbăta pe cineva: curaj! [fr.].

CURĂLIȚE *sf.* † ① = **BUREȚI-DE-CONOPIDĂ** † ② = **BUREȚE-CRET** [curea].

○ **CURĂLNIC** = **CURELNIC**.

***CURAMA** *sf.* Colectă: era sigur că iznăful avea să alerge unul la altul ca să facă ~ (I.-GH.) [ngr.].

CURĂ (*pl.-are*) *sn.* ①

Cureaua de la hamuri care trece pe la partea posterioară a calului; numită și „bucar” sau „vinar” (□ 1696) † ② *Trans.* (DENS.) Scindura de la rășboiului pe care șade țesătura [cur].

CURARISI (*-lesso*) *vb.*

tr. și *refl.* A (se) vindeca, a (se) lecu, a (se) tămădui [ngr. *kurarisi*].

CURAST(R)Ă = **COLASTRĂ**.

CURĂȚ 1. *adj.* ① *p.* **CURĂ**¹ † ② Fără murdărie, fără pete: apă ~ă; rufe ~e † † ③ **NECURĂȚ**, **MURDAR** † ④ **NEPĂȚAT**, căruia nu i se poate imputa nimic: cu cuget ~ † ⑤ Lîmpede, deslușit: ~ă scoateală † ⑥ Firesc, normal: își dăte cu părerea că aci nu putea să fie lucru ~ (ISP.); casa asta nu e ~ă, se petrec lucruri nefirești în casa asta, umblă stăfii prin ea † ⑦ Sincer: vorbă ~ă; adevărul ~ † ⑧ Cînstit: mai bine sărac și ~ † ⑨ ⑩ A scăpa cu fața ~ă, a scăpa teafăr, fără a păți ceva † ⑪ ⑫ Lunea ~ă, Lunea după Duminică lăsatului de blînză.

2. *adv.* ① Nu alta, nu altfel, întocmai, adevărat: și-a fost o nuntă ~ă ca 'n povești (VLAH.); oredeal ~ă că-i o moară stricăță (GRIG.); ~ă așa, chiar așa † ② Lîmpede, deslușit, lămurit: îi apuse ~ă ce căuta (ISP.) † ③ Sincer: spune-mi ~ă ce ai pe suflet.

3. *sbst.* † Faptul de a cura porumbul: odată, chemat la ~, s'a făcut bolnav (LUNG.).

***CURATELĂ** (*pl.-le*) *sf.* † Sarcina curatorului [fr.].

***CURATIV** *adj.* † Lecuitor, vindecător, tămăduitor [fr.].

CURĂTOARE = **CURĂTOR**.

***CURĂTOR** *sm.* † Persoană însărcinată de justiție să supravegheze interesele unui minor emancipat sau să administreze o succesiune vacantă, e-pitrop [fr.].

† **CURĂTOR** 1. *adj. verb.* **CURĂ**². Care curge, curgător: pre apa Tîbrului, curătoare fu marea Albă (M.-COST.); acest izvor de apă dulce și pururea curătorului (EV.-GOV.).

2. **CURĂTOARE** *sf.* Hîrdău mare în care curge vinul din teasc sau din călcător; numit și „dejă”: un argat scotea spirit dintr'un poloboc și-l vărsa într-o ~ (O.-ZAMF.).

CURĂȚURĂ (*pl.-turi*) *sf.* † ① † Loc curățit de pădure și de rădăcini și făcut apt pentru cultură: mai înainte de a se apuca cineva de stîrpirul unei păduri, de făcut curățiri (ION.); cum curățiază botezul pre om de toate păcatele carele le-a făcut (PRV.-MB.); prin tarîni, prin grădini și curățiri umbla (ION.) † ② *Trans.* † Ceea ce rămîne în ciur după ce se cerne grîul; numit și „codină”; grăuntele cari cad prin ciur, cînd se cerne grîul (VC.) [cura].

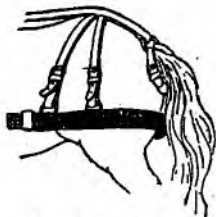

Fig. 1696. Curar.

CURĂȚA, **CURĂȚI** (*curăȚ*) 1. *vb. tr.* ① A face curăȚ, a scoate murdăria, petele, etc.: ~ hainele de praf; ~ grădina de buruienți; ~ pomii de omizi; ~ casa; ② ~ de păcate † ③ A scoate coaja, solzii: ~ ouă, nuci, mere, pește † ④ A despuia: ~ de averi † ⑤ A înlătura, a alunga, a face să dispară, să plece: ~ țara de hoști; las' că te curăȚ eu de acolo; hoțari să curețe... calea aceea de ori-ce oaste dușmăna (ODOB.) † ⑥ ⑦ A lua viața, a omori: dacă-l prindeam puindu-mi foc, spul, în frica lui Dumnezeu, că-l curăȚam (BR.-VN.) † ⑧ F A fura, a șterpeli.

2. *vb. refl.* ① A se face curăȚ; ② A se ~ de păcate † ③ A se scăpa, a se cotorosi de cineva sau de ceva: Țiganul nu știa ce să facă ca să se curăȚească de băiat (SB.); ce n'a făcut el ca să se curețe de bube? (ISP.).

CURĂȚEL, **ȚICA** *adj. dim.* **CURĂȚ**. ① Destul de curăȚ † ② Drăguț, frumușel: eram tînar, curăȚel și obraznic, mai mult obraznic decît curăȚel (CAR.); se vede a fi fost curăȚic în tinerețele ei (ISP.).

CURĂȚENIE *sf.* ① Calitatea, starea lucrului curăȚ, lipsă de murdărie: curăȚenia domnește în toate părțile mîndștirii (SOL.); curăȚenia aerului (ISP.) † ② ③ curăȚenia de suflet (ISP.); vorbea din curăȚenia inimii (I.-GH.); curăȚenia iluziilor mele (OLVR.) † ④ ⑤ ⑥ **NECURĂȚENIE**, **MURDĂRIE** † ⑦ ⑧ Purgativ: pentru ~ se la numai foarte puțină făină de cariu (MAR.) [curăȚi].

CURĂȚI = **CURĂȚA**.

CURĂȚICĂ = **CURĂȚEL**.

CURĂȚIE *sf.* ① CurăȚenie: această ~ mare și aceste locuri bine întocmite (SA.) † ② **NECURĂȚIE** † ③ ④ CurăȚenie de suflet, neprihănire, nevinovăție: curăȚia ei de fată (EMIN.) [curaȚ].

CURĂȚITOR, **TOARE** 1. *adj. verb.* **CURĂȚI**.

2. *sm. f.* Cel ce, aceea care curăȚă: ~ de haine.

CURB 1. *adj.* A

Care nu e nici drept nici format din linii drepte, încovoait în formă de arc: linie ~ă, (□ 1697); suprafață ~ă, suprafața care nu e nici plană nici compusă dintr-o alcătuire de suprafețe plane de dimensiuni apreciabile: cercul e o suprafață ~ă.

2. **CURBĂ** (*pl.-be*) *sf.*

① A Linie curbă: elipsa este o ~; Dunărea, lărgită, talie o ~ în tîrîmul românesc (VLAH.) † ② ③ **INCOCVOIETURĂ** a șinelor (de drum de fier, de tram-

Fig. 1697. Linii curbe.

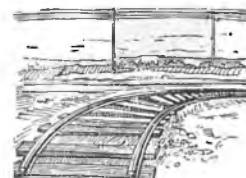

Fig. 1698. Curbă de șine.

Fig. 1699. Curbă temperaturii corpului unui bolnav de friguri tifoide (temperatura luată la orele 6 seara și la 6 dimineața).

vaiu, etc. (□ 1698) † ③ *Pr. ext.* Linie care descrie fazele succesive prin care trece un fenomen: curbă temperaturii (□ 1699) † ④ Linie care unește o serie de puncte stabile în urma unui calcul sau determinate prin observațiune: curbă urcării și scăderii leului, lefuriilor etc † ⑤ Curbă nivelului, linie care rezultă din intersecțiunea terenului cu un plan orizontal; se întrebuintează pentru a figura relieful solului [fr.].

***CURBĂ** (*-bez*) *vb. tr.* A face curb, a încovoia [fr.].

***CURBĂ** = **CURB**.

***CURBATURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* † Deșelare, du-

CURB- rere de șale; osteneală mare cu dureri în tot corpul
CURE [fr.].

* **CURBETĂ** (pl.-te) sf. Mișcare elegantă a calului care ridică picioarele dinainte îndoindu-le sub pînțele (□ 1700) [fr.].

* **CURBILIN(IU)** adj. A Alcătuit din linii curbe (□ 1701) [fr. curviligne].

CURBINĂ sf. Sfredel mare al dulgherului în formă de semicerc, numit și „coarbă” sau „sucală” (□ 1261).

* **CURBURĂ** (pl.-ri) sf. Încovoietură [fr.].

CURCĂ (pl.-ci) sf. ① Femeiușca curcanului; ② F: ca o ploaie, beată, lipsit de curaj, fără vlagă; ③ a ajunge de risul cureților, a ajunge să rîză de el și cei mai mici sau cei mai proști □ ④ * **IARBA-DE-~ = FUMĂRIȚĂ** [sl.].

CURCAN sm. ① Pasăre de curte, originară din America de Nord, cu o gusă roșie ca focul, care se umflă cînd animalul e întăritat (*Meleagris gallopavo*) (□ 1702): se umflă ca un ~ □ ② * **MOTUL-ULUI** = **MOT**; — **NASUL-CURCANULUI** = **BUSUIOC-ROȘU** □ ③ Supranume dat dorobanților români în campania din 1877-78, din cauza penei de curcan ce purtau la căciulă: Ne dase nume de ~ i Un hitru bun de glume (ALECS.) □ ④ Gardist [curcă].

CURCÂNAS sm. dim. **CURCAN**.
CURCĂREASĂ (pl.-ese) sf. Păzitoare de curci (GR.-N.).
CURCI ... = **CORCI**...
CURCIOAICĂ (pl.-ce) sf. dim. **CURCĂ**: de 8-tă Mărie o să taiu curcioaica a mai grasă (DLVR.).
CURCUBĂȚĂ, CURCUBETĂ... = **CUCURBĂȚĂ**...
CURCUBEU, **CURCUBĂU** (pl.-bee) sm. ① Meteor în formă de arc imens, de colorile prismei, care se arată pe bolta cerească cînd razele soarelui se refring în picăturile de apă care plutesc în atmosferă (□ 1703): Un brîu de foc pe cer s'arată, Iar noi îl zicem curcubeu (coșea); pr. ezf.: soarele aprinde curcubeie în norul de pulbere ce se ridică (VLAR.); pahare de cîștar pe ale căror dungi lumina lămpii joasă în mîci curcubeie (DLVR.) □ ② * Plantă, cu flori mari, roșii-purpurii, numită și „barba-împăratului”, „floarea cununii”, „flocosele” sau „flocoseică” (*Agrostemma coronaria*) (□ 1704).

CURCUDĚL, CURCUDUȘ, = **CORCUDUȘ**.
CURCUDINĂ=**CORCUDINĂ**.
CURCULEȚ, CURCULEZ sm. = **GÎRGĂRIȚĂ** [blg. k o k o l e z a].

CURCŪT sbst. X Un fel de terciu: cine are piper mult, pune și 'n ~ (COL.) [ngr.<tc.].

CURDUC = **CORDUC**.
CURE = **CURĂ**.

Fig. 1700. Curbetă.

Fig. 1701. Linii curbilinii.

Fig. 1702. Curcan.

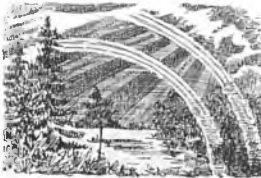

Fig. 1703. Curcubeu.

Fig. 1704. Curcubeu.

CUREA (pl.-rele) sf. ① așie de piele lungă și îngustă (□ 1705, 1706) □ ② Cîngătoare îngustă de piele; șerpar: nu-l încapă cureaua de pînțeleși ce sînt (COR.); ③ a-1 ține ~ua, a cuteza, a avea curajul, a-1 se bizui: mai ceacă și altă dată, dacă te ține cureaua (GN.) □ ④ Fășie lungă și îngustă de pămînt: o ~ de moșie, o sfoară de moșie □ ⑤ ~ de transmisiiune, curea, care slujește la transformarea unei mișcări circulare în alta tot circulară al cărei ax este paralel cu al celei dintîiu (□ 1707) □ ⑥ * **IARBA-CURELEI** = **NĂGARA** □ [lat. corrigia].

* **CURECHIȘTE** sf. Loc semănat cu curechii.

* **CURECHIȚĂ** (pl.-te) sf. Bucov. (MAR.) * **ALBILIȚĂ**

[curechiu].

* **CURECHIU** sm. Mold. Tr.-Caro. ① * Varză

□ ② * **FLUTUR-DE-CURECHIU** = **ALBILIȚĂ**

[lat. coliculus].

CURELAR sm.

③ Cel ce face sau vinde curele, hamuri, etc.

CURELĂRIE sf.

④ Meseria, atelierul, prăvălia curelarului □ ⑤ Marfă fabricată de curelar.

* **CURELNIC, CURĂLNIC** (pl.-ice) sm. Băn.

① Mică plasă rotundă, cu un baston lung, cu care copiii prind fluturi, păsărele, peștișori, etc. □

② Coteț de găini [comp. srb. kurij „de găini” și bg. kurelnik, rus. kurilnik].

CURELUȘĂ (pl.-șe) sf. dim. **CUREA**: ~ unsă, sub pămînt ascunsă (COR.), (ghicitoare de despre, „șarpe”).

* **CURENT** 1. adj. ① Curgător: apă ~ă □ ② De acum, actual, prezent: anul ~ □ ③ Care are curs: monedă ~ă □ ④ De toate zilele, comun: afaceri ~e □ ⑤ Obicînit: scriere ~ă □ ⑥ Preț ~, listă de prețurile mărfurilor la un moment dat □ ⑦ Metru ~, măsura unui lucru numai în lungime □ ⑧ Cont ~, socoteală care stabilește creditul și debitul între doi comercianți sau între un bancher și clientul său □ ⑨ Mină ~ă, catastif în care se inseriu, fără a le clasa, toate operațiunile unui comerciant.

2. sm. ① Curgere, curs, direcțiunea în care curge o apă: a înnota în contra ~ului □ ② Pr. anal. ~ electric, electricitatea care se propagă într'un circuit: ~ continuu, acela al cărui sens e bine determinat, iar intensitatea aproape constantă; ~ alternativ, acela al cărui sens și intensitate variază repede și periodic; curenți polifazați, sistem de mai mulți curenți alternativi de aceeași intensitate maximă, intensitate pe care o ating pe rînd, în mod periodic; ~ indus, curent care se produce sub influența unui magnet sau a altui curent, care ia numele de ~ inductor; ~ de polarizare, curent de sens contrar curentului principal într'un element galvanic sau voltmetru datorit modificării chimice a celor doi poli, curent care micșorează intensitatea curentului produși curenții de acumulatori sînt curenți de polarizare □ ③ Curenți marini, porțiuni din mare care au o mișcare proprie și care o străbat fără a se amesteca cu celelalte valuri: acest ~ (= Golfstream), sau mai bine zis acest fluviu de apă caldă, curge prin mijlocul oceanului cum curge o gîrlă pe-o cîmpie (A.-GH.) □ ④ Aer în mișcare care străbate un spațiu restrîns: inebide

Fig. 1706. Curea de briciu.

Fig. 1705. Curele.

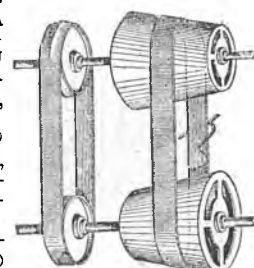

Fig. 1707. Curele de transmisie.

tereastra, că se face ~ ¶ ⑤ A pune, a ținea pe cineva în ~, a-l pune în cunoștință; a fi în ~, a) a avea cunoștință, a fi bine informat; străinii stau așa de puțin în ~ cu ce se produce la noi (VLAH.); b) a nu fi înapoi cu o lucrare, cu tinerea registrelor, etc.

3. (pl.-te) sn. Înălțuire de idei, mișcări de opinii care, la un moment dat, se propagă într-o mulțime: sfătul pe Rege... să cedeze ~ului popular (A.-GH.); el simte în sală un ~ simpatice care-l aștă verva (VLAH.) [fr. courant].

CURGĂTOR *adj. verb.* **CURGE** ¶ ① **NECURGĂTOR** ① Care curge: acșgn-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca oristaiul (CRG.) ¶ ② ③ Natural, firesc, ușor, care nu arată vreo trudă din partea scriitorului: stil ~; are fraza... curgătoare a omului rafinat, care se joacă cu condeiul (VLAH.).

CURGE (corg) *vb. intr.* ① A se mișca în direcțiunea poyvinișului (vorb. de lichide): are să mai curgă apă pe gâră ~ APĂ; și ploala curge batjocoritoare Pe sdronețe vechi (VLAH.); ②: dacă nu curge, tot pică dacă nu e mult, tot mă aleg cu ceva: deși leașa mea nu e vre-o treabă mare, dar de nu curge tot pică (A.-GH.); ③: curgea graul din gura lui ca miera (ISP.) ¶ ④ A veni grămadă din toate părțile, a năpădi: pe oind curgeau pe seuriile Dunării puhoalele de barbari (VLAH.); cum se auzi de această hotărâre a împăratului, începură a ~ la petitori (ISP.); din crângile copacilor încep săgetile să curgă (VLAH.); au început a ~ furnicile cu droaia (CRG.); folie de zestre curgeau de la fel de fel de împărați (ISP.); ⑤: capul să trăsoacă, că belele curg ~ BELEA ¶ ⑥ A picura, a se rostogoli pe obraz: îi curgeau lacrimile cît pumnul; se trudiră de curgeau sudorile de pe ei ca bobul (ODOB.) ¶ ⑦ A circula: singele curge în vinele noastre; ⑧: viață nouă curgea prin vine (GN.) ¶ ⑨ ⑩ A face să curgă singe, a fi pricina unui războiu, unei încercări singeroase ¶ ⑪ A lăsa să iasă afară lichidul: vasul, oala, butoiul curge ¶ ⑫ ⑬ A se revărsa: porțile zilei se deschid și, în valuri, curge lumina pe văi (VLAH.) [lat. currere].

CURGERE *sf.* ① Faptul de a curge: ~a apoi ¶ ② Curs: un împărit anul după ~a soarelui și a 12 luni (N.-COST.); ~ de vreme, răstimp.

CURIAL *adj.* De curie; stil ~, stil de cancelarie [fr.].

CURIE *sf.* ① Δ Diviziune a tribului la Romani ¶ ② Δ Local unde se aduna senatul roman ¶ ③ Δ Senatul unui municipiu ¶ ④ Guvernul pal: curia romană ¶ ⑤ Trans. în Tribunal. [lat.].

CURIER *sm.* ① Cel ce duce depeșile sau scrisorile, factor, poștaş: n'a sosit încă ~ul? talul scrisorilor care se mesce dintr'odată ¶ ② Cel însărcinat de guvern, de un suveran, să

Fig. 1708. Curierul Țarului în timpul războiului din 1877 (după o stampă).

ducă în grabă anumite scrisori confidentiale la destinațiune, olăcar, stafetă. (1708): aștept din oas în oas să pice ~ul rusesc de la Targid (A.-GH.) ¶ ④ Dare de seamă: ~ul model; ~ul teatrelor ¶ ⑤ Nume pe care l-au adoptat unele jurnale sau reviste: Curierul de ambe sexe [fr. courrier].

CURIERIST *sm.* Gazetar care face cronica, dările de seamă, etc. [fr.].

CURIŢON *sm.* Δ Preot care prezida la sărbătorile și la sacrificiile fiecărui curii romane ¶ ④ Capetenia unei curii [lat.].

CURIŢOS, -OASĂ *adj. și sm. f.* ① Care dorește mult să descopere ce e rar sau interesant: e un om ~ care vrea să afle toate tainele naturii ¶ ② Care dorește să afle, să cunoască, să vadă toate: prea oșt ~; a arunca o privire curioasă ¶ ③ Ciudat: o even-tură curioasă; ~ lucru [lat.].

CURIOZITATE *sf.* ① Dorința de a afla, de

a cunoaște, de a vedea ¶ ② pl. Lucruri rare, demne de văzut: am pornit să vizitez curiozitățile orașului (A.-GH.) [fr.].

CURIND 1. *adj.* Grabnic, scurt: în ~ă vreme îi învătă ceea ce trebuia să facă (PANN).

2. *adv.* În scurt timp, iute, repede; în ~, peste puțin timp; de ~, de puțină vreme, nu de mult [lat. currēndum].

† **CURINDĂ** *vb. refl.* A se grăbi [curind].

○ **CURLĂ** = **CORLA**.

○ **CURM** *sbst. Oten.* Funie scurtă cu care se leagă vitele în loc de căpăstru, în spec. cînd se duc la pășune; bucată mică de frînghie [lat. vulg. *e o r-mus < gr. κόρμος „bucată”].

CURMA (curm) 1. *vb. tr.* ① A tăia în două de-a curmezișul: se treziră stringîndu-se în brațe, de-ai fi crezut că brațele le curmă trupul (OLVR.) ¶ ② A tăia: a început a ~ seoura jur împrejurul bobții (MAR.) ¶ ③ ④ A pune capăt: Răul nu pot să-l curme (ALK.); ~ firul vieții, ~ viața, ~ zilele, a lua viața, a pune capăt vieții: Șapoi e mîșelnic lucru singur zilele să-ți curmă (VLAH.) ¶ ⑤ A rețeza: se repezi și luîndu-l sabla, îi curmă capul (SOL.) ¶ ⑥ A tăia șirul, a întrerupe: ~ vorba; ~ tăcerea; o viitorosă șuerătură a vîntului îi curmă povestirea (ODOB.) ¶ ⑦ A încinge, a lega de-a curmezișul: eu să-ți dau pîrul pe spate: eu să-ți l curm pe la mijloc c'o panglică albăstră (OLVR.) ¶ ⑧ A stringe prea tare, ca și cînd ar tăia în două (vorb. de o sfoară, de o legătură, etc.): mă curmă gîntanul (ALECS.) ¶ ⑨ A frînge; a lua puterile: ce să facă ei, că-i curmase foamea de flămînzii ce erau (SB.).

2. *vb. intr.* A înceta.

3. *vb. refl.* ① A se frînge în două; a se speti: cercevelele ferestrelor se curmău sub presiunea zidurilor vechi (EMIN.) ¶ ② A lua sfîrșit, a înceta: după opreală, se curmă și pomenirea lui, adică nu-l mai pomenesc (PRV.-MB.); vîntul iar se curmase (GRL.); un an întreg să nu se mai curme betia (SLV.) ¶ ③ A se tăia șirul, a se întrerupe: glasul i se curmase pe loc (ALECS.) [lat. vulg. *cormare < gr. κόρμαζω „a tăia în bucăți”].

CURMAL *sm.* Gen de palmieri, al căror trunchi, gros de 30-50 cm. diametru, ajunge pînă la o înălțime de 20 de metri; acest frumos arbore crește în Africa de nord și în Asia apusană: fructele lui, dulci și gustoase, numite „curmale”, alcătuiesc hrana obicinuită a popoarelor din aceste ținuturi (*Phoenix dactylifera*) (1709) [cur-mal].

CURMALĂ (pl.-le) *sf.* ① Fructul curmalului [refăcut din pl. curmale < sg. *curma < tc. kormā].

CURMARE *sf.* Faptul de a (se) curma; întrerupere, încetare: porunci... să țină chipul aceste țără ~ în toc (ISP.) ¶ ① **NECURMARE**.

CURMAT *adj.* ① p. CURMA ¶ ② **NECURMAT**

③ Tăiat; frînt ¶ ④ Spetit.

CURMĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Δ Valea care curmă continuitatea unui munte, formînd o trecere prin munti: din stînga, de sub curmătura unui deal, vine riul Bahna (VLAH.) ¶ ② Locul unde se curmă ceva, rețezătură, cotor: tot de la dînsa i se trage și curmătura (corpului albinei) ce o are acumă (MAR.); aș-ți putut atunci s-o retez (coada) de curmătura ei (ODOB.) ¶ ③ pl. ④ Dureri de șale, de mijloc, la femeie, care preced durerile facerii.

CURMEIU (pl.-ie) *sn.* ① Bucată de funie din coajă de teiu: umbra todeauna descult și mijlocul lui era tîncas cu un ~ de teiu (GN.); ou tele cu curmele, din tele din curmele, din (cu) bucăți, din (cu) cîrpituri: căruța lui, deși era terecată ou tele, cu curmele, însă era o cărută bună (CRG.); ②: a lega teiu de ~ sau teie de curmele (MAR.), a găsi teiu de ~ (GN.), a aduce, (a găsi) pretexte, a căuta chițibușuri ca să scape ¶ ③ ~ de viață, mîlădiță, nulelușă tăiată din tulpina viței [c u r m i].

Fig. 1709. Curmal.

CURMETE *sm.* *Often.* = CURMEIU ①.

CURMEZIȘ 1. *adv.* ① Mai adesea: în ~ (ul), de-a ~ (ul), *loc. adv.* dintr-o parte într-alta în sensul largimii, de-a latul: înaintea noastră se iese în ~ mai întin o dungă, o coamă gălbule și creștă (VLAM); ② numărul vinele bălăstrui urzite în ~ul timpelor (DLVR); trecu lael de-a ~ul și se afundă în codri (GN); ③ împrejurările i-au stat tot ~ în cale (ISP); ④ Pieziș: se uita ~ spre fecior, parcă ar fi vrut să-i ceară ceva (D-ZAMF); ⑤ Cruși și ~, în cruciș și 'n ~, de-a lungi și ~ (SB); de-a lungul și de-a ~ul (G-H); de-a lungul și de-a latul, în toate direcțiunile: se puneă și cruși și ~ ca să-și ocrotească făpturile (ISP); se duse în cruciș și 'n ~ în toată împărăția (DLVR).

2. *adj.* Așezat de-a latul: brîul de asemenea e simplu, în dungă ~e (IVOR).

3. (*pl.-isuri*) *sn.* ① Scindură, stîngie bătută de-a curmezișul altor scinduri ② Puntea ferestrăului, chinga care leagă cele două brațe ale ferestrăului ③ Drum de-a curmeziș: trecea ~ul cîmpilor (ALECS).

+ **CURMEZIȘ** (-isez) *vb. tr.* ① ‡ A abate ② A tăia de-a curmezișul, a trece un drum de-a curmezișul: un lup bătrîn... îmi curmezișă drumul (GN).

† **CURMEZIȘAT** *adj.* ① *p.* **CURMEZIȘA** ② ③ În două înțelesuri: cuvinte ~e.

○ **CURPÂN** = **CURPEN**.

○ **CURPĂTOR** = **CIRPĂTOR**.

CURPEN, ○ **CURPÂN** *sm.* ① Mlădiță lungă de viță sălbatică sau de altă plantă agățătoare

care-și caută sprijin încolăcindu-se de alte plante sau de ori-ce înfrînște în cale: ② băga într-o groapă plină cu jeratec cu curpeni de viță sălbatică (G-H); un curpân numai era cît butucul roșii și mal și de gros (FLOR); ③ vrej de dovleac sau de castravete ④ Plantă agățătoare, numită și „curpen-alb”, „curpen-de-pădure”, „viță-albă” sau „luminoasă”, cu flori albe, mirositoare, dispuse în panicule: crește prin păduri, prin tufișuri și pe lângă garduri (*Clematis vitalba*) (1710) ⑤ **CURPEN-DE-MUNTE**, plantă agățătoare, numită și „curpeniță”, cu flori solitare, mari, violacee sau albe, plecate în jos; crește pe stînci (*Clematis alpina*) [alb.].

CURPENI (-enese) *vb. refl.* A se încolăci ca curpenul.

CURPENIȘ (*pl.-isuri*) *sn.* ① Loc unde cresc mulți curpeni.

CURPENIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① = **CURPEN-DE-MUNTE**.

○ **CURPIN** (E) = **CURPEN**.

* **CURRICULUM VITAE** *subst.* Notiță care conține datele importante din viața civilă, socială și intelectuală a unui candidat [lat.].

CURS (*pl.-suri*) *sn.* ① Curgere, mișcarea apei a rîurilor, a pîraielor; ② a da ~, a lăsa să curgă, a lăsa drumul: a da ~ liber lucrărilor ③ Tot drumul străbătut de un fluviu, de un rîu ④ Direcțiunea unei ape curgătoare: a abate ~ul unui rîu ⑤ ⑥ Șir, urmare, înlanțuire: a urmat ~ul victoriilor sale ⑦ ☆ Mișcarea reală sau aparentă a unui astru: ~ul soarelui ⑧ ⑨ Mers, direcțiunea unei atacări: ~ul tîrîrilor, în tot ~ul lucrării; încurările au luat un alt ~ ⑩ ⑪ Durată, interval, succesiunea timpului: în ~ul zilei; în ~ul anului; în ~ul vieții; lungă fu noaptea, fiindcă volnicul îi oprise ~ul (ISP); ⑫ ⑬ Șir de lecțiuni asupra aceleiași materii: ~ul de logică al lui Titu Maiorescu era ascultat de un auditoriu numeros ⑭ ⑮ Tratat care cuprinde o serie de lecțiuni asupra unei științe: ~ de geologie ⑯ ⑰ Credit, valoare, trecere: moneda aceasta nu mai are ~ ⑱ ⑲ Prețului actual al mărfurilor al rentelor, al valorilor: ~ul pieței; ~ul Burselor ⑳ Indicarea orelor de plecare și de sosire

Fig. 1710. Curpen.

a trenurilor, vapoarelor, etc.: ~ul vapoarelor [lat. cursus, în mare parte cu accepțiunile fr. cours].

CURSA (*pl.-se*) *sf.* ① Unealtă, mașină, laț de prins șoareci sau alte animale vătămătoare (1711, 1712): cea ce va întinde lațuri sau va îngropa curse, pentru să vîneade

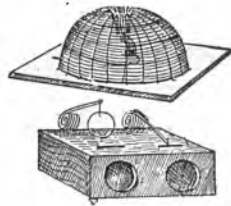

Fig. 1711. Curse de șoareci.

jidanii, luei sau vulpi (PRV-LP); ② ③ Mijloc viclean de a prinde pe cineva, de a-l da de gol, sau de a-i face rău: a întinde cuiuva o ~; a prinde în ~; a cădea (sau a da) în ~: ambli voevozi meditătră o stratagemă și întinșă o ~ în care leșne căsura, vrăjmașii (BALC); nu cunoștea la suflului ei ce sînt ispitele și cursele dragostei (ISP).

* **CURSA** (*pl.-se*) *sf.* ① Drum, distanța de la un loc la altul cu trăsura ② Drum, alergătură: am avut multe curse de făcut ③ Plata pentru un drum făcut cu trăsura sau cu alt vehicul; plata pentru un drum făcut de un comisionar, etc.: i-am plătit cursa ④ Alergare, întrecere de iuteală între cai, etc.: cursele de primăvară; curse de obstacole; curse de trap [fr.].

† **CURSA**, mai adesea *pl.* **CURSE** *sf.* Pastilă mirositoare de origine orientală: o căștie de argint din care ieșea fum de udagaci și de curse (G-H); [ngr. xopoi < tc.].

CURSAR *sm.* ① Cel ce face și vinde curse (de șoareci), vase de tinichea, etc. (1713); * **CURSIER** *sm.* Fugar, cal mare și frumos [fr.].

† **CURSIU**, mai adesea *pl.* **CURSE** *sf.* Pastilă mirositoare de origine orientală: o căștie de argint din care ieșea fum de udagaci și de curse (G-H); [ngr. xopoi < tc.].

CURSAR *sm.* ① Cel ce face și vinde curse (de șoareci), vase de tinichea, etc. (1713);

* **CURSIER** *sm.* Fugar, cal mare și frumos [fr.].

† **CURSIU** 1. *adj.* Scris repede, în fuga condeiului: scrisoare ~ă.

2. **CURSIVE** *sf. pl.* ① Litere aplicate, numite și italice (1714): abreviațiunile (*adj. sm.* Fig. 1713. Cursar.

Caractere cursive

Caractere cursive

Caractere cursive

Fig. 1714. Litere cursive.

prep. etc.) din acest dicționar sînt tipărite cu ~ [fr.].

† **CURSOARE** *sf.* ① ‡ Curgere, curs: cursori de ape; ~ de ani ② ‡ Scurgere, scursoare ③ ④ Curent: ~a ce tira pe Mihail și îl împingea în Ardeal era puternică (BALC.) [lat. cursoria].

* **CURSOR** *sm.* ① ② Dispozitiv care alunecă de-a lungul unei gradații și care permite citirea ei exactă ③ ☆ Fir mobil prin depărtarea căruia se pot măsura diametrele aparente ale astrelor [fr.].

† **CURSURĂ** (*pl.-suri*) *sf.* Maram. (PAP.) Scurgere, scursoare [lat. cursura].

○ **CURT** *adj. Trans. Băn.* Scurt (de coadă): găină ~ă (RET.) [ung. kurt a].

* **CURTA** (-tez) 1. *vb. tr.* A face curte. 2. *vb. refl.* A primi să-i facă curte [după fr. courtiser].

* **CURTĂJ** (*pl.-aje*) *sn.* ① Profesiunea curtierului ② Plata dată unui curtier [fr.].

CURTE *sf.* ① Spațiul descoperit, împrejmuit

cu gard sau cu zid, în jurul unei case ¶ ② Casă boierească (la țară): au trăit boierește, nu într'un bordel, ci într'o mîndră (ss.) ¶ ③ Persoanele care locuiesc într-o casă boierească: toată 'a boierească trăeste linistită și bogată (D.-ZAMP.) ¶ ④ Palat domnesc, palatul unui suveran: a fost primit la ~ ¶ ⑤ Domnul, suveranul, împreună cu familia sau cu suita lui: ~a și-a luat reședința la Sînală ¶ ⑥ Măgulari adresate cuiva, atențiune deosebită arătată cuiva (în spec. unei femei) spre a-i plăcea, spre a-i cîștiga favoarea: a face ~; supărat pe femei că-nu-i mai primesc ~a (NEGR.) ¶ ⑦ Tribunal superior: ~a pr. ext. membrii unui astfel de tribunal: ~a de Apel, tribunal superior unde se judecă apelurile făcute în contra sentințelor tribunalelor de primă instanță; ~a cu Jurați, cite una în fie-care județ, judecă, la intervale determinate, crimele, delictele politice sau de presă; ~a de Casație = **CASAȚIE**: ~marțială = **MARTIAL**; ~a de Conturi = **CONT** ¶ ⑧ ☆ ⑨ ~a soarelui, cearcăn în jurul soarelui: dacă soarele are cearcăn în jur e semn de ploaie, dar dacă cearcănul, numit și ~a soarelui, e mare, e a seacă (GRM.) [lat. vulg. *cūrtem < cohortem].

CURTEAN 1. sm. Persoană care trăiește la Curtea domnească sau care e primită adesea la Curtea unui suveran: gîrlileul tainții prin care au ieșit într-o noapte Domnul și curtenii de-au scăpat teferi (VLAM.).

2. **CURTEANĂ** (pl.-tene) sf. Doamnă care trăiește la Curte pe lângă o suverană: curtenii și curtenele fără vorbă s'au închinat pînă la pămînt (CAR.).

CURTENI (-enesc) 1. vb. tr. ① + A introduce pe cineva la Curte ¶ ② A curta, a face curte: și el s'o cecortă să mă curtească o bucată de drum, dar geaba (ALECS.).

2. vb. refl. + A intra în slujba: Curții domnești: și-au lăsat casa și s'au dus de s'au curtenit la Hanul (M.-COST.) [curtean].

CURȚENIE sf. Politică, afabilitate [curtean, după fr. courtoisie].

CURTENITOR 1. adj. Politicos: leșea din prăvălie, petrecută de ~ul bogasler (FL.) ¶ ② **NECURTENITOR**. 2. adv. Cupoliteț: sărută ~mina domnei Moroi (OLVR.).

3. sm. Cel ce curtenește, curtezan: încredințară taina lor unui ~ (EMIN.) [curtenie].

CURȚET adj. *Often.* (CIAUS.) ① Curtenitor, politicos ¶ ② Iscusit, îndemînat [curte].

***CURTEZAN**, ***CURTIZAN** 1. sm. ① Curtean: curtezanii au profitat totdeauna de slăbiciunea omenească, la adăpostul căreia nu au fost totdeauna Domnii noștri (D.-GH.) ¶ ② Persoană care face curte unei femei: tinerii curtezanii se adună pe calea cea mare din Pera (SOL.).

2. ***CURTEZANĂ**, ***CURTIZANĂ** (pl.-ne) sf. Femeie cu moravuri ușoare: Cu zimbiri de curtezană și cu ochi bisericoiși (EMIN.) [fr.].

CURTICĂ (pl.-iole) sf. dim. **CURTE**.

***CURTIER** sm. Agent care, în schimbul unei plăți de atîta la sută, cumpără, vinde, plăsează fonduri sau face operațiuni de bursă pentru o altă persoană [fr.].

***CURTINĂ** (pl.-ne) sf.

✕ Zid drept care leagă între ele două bastioane ale unei fortificații [1715] [fr.].

***CURTIZAN**

○ **CURTEZAN**.

○ **CURTUBEȘ** sm. Băn. 1. Păsărică numită de obicei „ochiul-boului”.

2. **CURUGIU** sm. Soldat turc care și-a făcut serviciul militar și e întrebuințat pentru paza orașului [tc.].

CURUIU = **COROIU**.

***CURUL** adj. △ Scaun ~, scaunul de fildeș al înalților demnitari romani [1716] [lat.].

+ **CURUND** adv. Băn.

Trans. Curînd.

CURVĂ (pl.-ve) sf. ① Femeie necinstită care-și vinde trupul ¶ ② 1. = **PESCAR** (DE)-**MARE** [vsl.].

CURVĂR adj. și sm. ① Desfrînat ¶ ② Adulter, care calcă credința conjugală [vsl.].

CURVĂSĂRI (-ăresc) vb. tr. A duce o viață desfrînată [curvăsărie].

CURVĂSĂRIE sf. Viață desfrînată [căr-văsărie, refăcut după curvă].

CURVI (-vesc) vb. intr. ① A duce o viață desfrînată ¶ ② A calcă credința conjugală [curvă].

CURVIE sf. ① Viață desfrînată ¶ ② Adulter, calcarea credinței conjugale [curvă].

***CURVIMETRU** (pl.-tre) sm. Instrument cu care se măsoară lungimea liniilor curbe pe hîrtie [1717] [fr.].

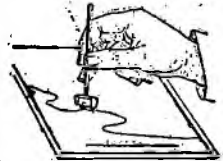

Fig. 1717. Curvimetru.

CUSĂTOREASĂ (pl.

-ese), Mold. **CUSĂTORITĂ** (pl.-țe)

sf. ① Femeie care are meseria

de a coase albituri, rufe, etc.

CUSĂTORIE sf. ① Meșteșugul de a

coase albituri ¶ ② Atelierul unde se cos rufe,

albituri.

○ **CUSĂTORITĂ** = **CUSĂTOREASĂ**.

CUSĂTURĂ, ○ **CUSUTURĂ** (pl.-turi) sf. ① Pap-

tul de a coase ¶ ② Meșteșugul de a coase ¶ ③ Fe-

lul cum un lucru e cusut ¶ ④ Înădîirea prin coa-

sere a două bucăți de stofă, de pinză, etc. sau a

două lucruri deosebite: tale încoșilor cusutura de la

minea lui Mogorogea (CRG.) ¶ ⑤ Flori sau alte podoabe

cusute pe o pinză, etc.: minciule largi, de pe care se lip-

seau sus cusăturile cu alitte (GRIG.) ¶ ⑥ Împreunarea

a două fășii de pinză de vetrelă [lat. consuta-

tura].

CUSCRĂ = **CUSCRU**.

CUSCĂRENIE, **CUSCRIE** sf. Legătură de ru-

denie între cuscări: nu mă nebuni atîta cu cuscărenia

(RET.); pune-ți poftă ~n cuiu despre cus-

crie cu mine (ALECS.).

CUSCRUȘOR sm. ① dim.

CUSCRU ¶ ② Plantă acoperită

cu peri aspri, cu frunzele cu

pete albe, cu flori roșii, apoi vio-

lete, mai rar albe, numită și

„iarba-plumînii”, „plumînări-

că”, „mierea-ursului”, etc. (*Pul-*

monaria officinalis) [1718].

CUSCRU sm., **CUSCĂRĂ** (pl.

-re) sf. ① Tatăl (mama) sau

fratele (sora) unuia din soți în

raport cu tatăl (mama, fratele,

etc.) celuilalt soț ¶ ② Unul din

socri în raport cu celălalt socru.

+ **CUST** sbst. Viață [custa].

+ **CUSTA** 1. vb. intr. Trans. A trăi, a fi în

viață.

2. vb. tr. Trans. A lăsa să trăiască, a ținea în viață:

Dumnezeu să te custe! custă-1, Doamne! (CONV.) [lat.

constare].

***CUSTODE** sm. ① r. Persoană în paza căreia

se încredințează un obiect pus sub sechestru ¶

② Funcționar subaltern la o bibliotecă care su-

praveghează eliberarea și restituirea cărților în

sala de lectură [lat.].

+ **CUSTOR** (IU) = **COSITOR**: să ieși var de custorii

și var de plumb, să ieși frecl amîndouă împreună (DRAGH.).

CUSTURĂ (pl.-turi) sf. ① 1. Limbă de cuțit,

asemenea unei dălți, mai adesea de formă drept-

unghiulară, cu tăișul la capătul de jos, întrebuin-

țată la diferite unelte: la masa de tras doage, la

strung, la rindea, etc. [1719] ¶ ② Fierul coasei ¶

③ Pinza fereastrăului de la joagăr ¶ ④ Unealtă cu

care se reteză stupii

[1720] ¶ ⑤ Cuțit fără

mîner; cuțit cu mîner

de lemn ¶ ⑥ Cuțitul

cizmarului [1721] ¶

⑦ **Maram**. Briceag ¶ ⑧

F. Cuțit prost, netă-

ios, stricat: își radea barba

cu o ~ de briciu fărîntă de ei

(SAD.) ¶ ⑨ Băn. **Maram**.

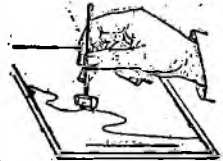

Fig. 1717. Curvimetru.

Fig. 1718. Cuscășor.

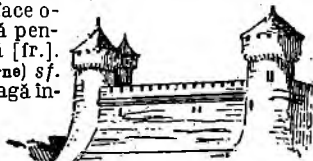

Fig. 1715. Curtină.

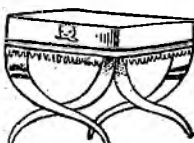

Fig. 1716. Scaun curul.

Fig. 1719. Custuri de rindele

Colină ce are forma unei custuri; ripă prăpăstioasă [apare și în unele limbi slavice; probabil e împrumut de la Români].

CUSUR (pl.-urii) *sn.* ① Ceea ce lipsește unei persoane sau unui lucru spre a fi desăvârșit, lipsă, meșteahna, defect; ②: nu e om fără ~; se dote sfioară în țară de ~ul ce avea împărțatul (isp.); haina-ți vine bine, n'are nici un ~ ③ Rest de bani: ceea ce lipsește pentru împlinirea unei sume: ~ul mi-l va da mîine (PANNI) ④ ⑤ F: ~ subțire, aluziune fină: cu un ~ subțire îi tăiea să priceapă că are să fie fericit (isp.) [tc.].

CUSUȚ *l. adj. p. COASE* ① ② **NECUSUȚ**. ② *sbst.* Faptul de a coase, coasere: ~ul rufelor; mănă de ~.

CUSUTURĂ = **CUSĂTURĂ**.

CUȘAC *sm.* Stinghie groasă, lemn dreptunghiular, mai subțire decît grinda, întrebuițat în construcție [tc.].

CUȘCĂ (pl. cuști, cuște) *sf.* ① Coteț; ②: dacă ai intrat în ~, trebne să cînti cocoșește (RET.) ③ Închisoare cu gratii de fier, unde stau fiare sălbatice (1722): umbra de colo pînă colo ca o flară în ~ (D.-ZAMF.) ④ Coteț, culcuș, adăpost pentru cline, iepuri, etc.: în cealaltă purta o ~ de iepurași de casă (ODOB.) ⑤ ⑥ Un fel de chioșc sau frunzar în care stau de mîinîcă Evreii la sîrbătoarea de toamnă, numită „sărbătoarea Cuștilor” (Sukoth), care cade la 15 Tisri

⑦ ⑧ Un fel de grătar de nuiele, numit și „coteț” sau „leasă”, în care se bate porumbul ⑨ ⑩ F. Casă proastă, cocioabă, bordeiu [rut. k u č k a].

CUȘCUS *sbst.* X Boabe de aluat de făină de grîu care se întrebuițează în bucătărie, gătindu-se cu grăsime și cu sos de găină [tc. k u s k u s].

CUȘMĂ (pl.-me) *sf.* Mold. Bucov. ① Căciulă: Purtind opinci, suman, țîrî și cușma pe-o ureche (ALECS.) ② Băn. ① Manta lungă, fără mîineci, cu glugă, ce se poartă pe vreme rea și mai ales de păstori (UUA.) ③ Băn. ① Petec mare și gros, țesut din canură cu care se înfășoară copiii peste scutece (UUA.) [rut. vsrb. k u č m a].

CUȘMELIE *sf.* Olten. Bordeiu în pămînt; cocioabă.

CUȘMETE *sm.* Olten. Bucată, codru (CIAUS.) (VÎRC.).

CUȘMÎȚĂ (pl.-te) *sf.* dim. CUȘMĂ.

CUȘNÎȚĂ = **CUȘNÎȚĂ**.

CUȘTIUG = **COȘCIUG**.

CUTĂ (pl.-te) *sf.* ① Îndoitură, urma lăsată prin îndoirea unui postav, unei pinze, unei hîrtii, etc.: cutele vîșmintului ascund sînu-i teoloreș (ODOB.); ②: nîoi o ~ a gîndului, nîoi o ascunzătoare a inimii nu mai e în puterea mea (D.-ZAMF.); marea încropită se îndoale în cute de smarald (OLVR.) ③ Sbircurătură.

CUTANEU *adj.* ② Care privește pielea: erupțiune cutanee [fr.].

CUTĂRE, **ȚUTĂRE** *pron. și adj. dem. (gen.-dat. outăru, outărua; pl. cutari, cutare, gen. outăror, outăroa; —f. sg. cutare, gen.-dat. outărei, outării, outărele, outăria; pl. outare, outari, gen.-dat. outăror, outăroa).* Arată ființa sau lucrul pe care nu voim sau nu

putem să-l numim mai precis: pasă să uciți pre cutare om sau să bați pre cutarele (PRV.-LP.); Țasta e podul ~, Țasta e han, Colecă șade un domn mare, iar dinocă ~ ban (PANNI); la ~ ori ~ lucru s'a făcut mare prăpăd de oameni; s'a făcut pre gustul cutăruia, dar s'a făcut mare jertfă de popor (ISP.); și-i spusese în taină că pe ~ vîrf de deal, lîngă ~ telu este o cîmășă îngropată (GN.) [lat. eccum-talem].

CUTĂRIȚĂ *pron. dem. ② dim. CUTĂRE*: sări, ~, de suflă în al foc (OLVR.).

CUTACUDEȚĂ, **CUTCUREȚĂ** = **COTCODĂCI**.

CUTCURIG = **CUCURIG**.

CUTE *sf.* Gresie, piatră de ascuțit coasa, și alte instrumente tăioase

(1723): cuțitul pre ~ se ascute (CANT.) [lat. cotem].

CUTER (pl.-re) *sn.* ② Corăbioară cu un singur catart și cu pinze (1724) [engl.].

CUTEZA (-tez)

vb. tr. A îndrăzni: nu cuteza să-și arate fața dinaintea împăratului (ODOB.); cine cutează să spună adevărul, poate lesne umbla bătut ca mărul (ZNN.) [lat. vulg. cottizare < gr.].

CUTEZANȚĂ (pl.-te), **CUTEZĂRE** *sf.* Faptul de a cuteza; îndrăzneală: el moștenise de la tată-său cutezarea, lufala și meșteșugul minții (ISP.) ④ **NECUTEZANȚĂ**.

CUTEZĂTOR, **-TOARE** *adj. verb. și sm. f. CUTEZĂ*. Care cutează, îndrăzneț: se repezi către ~ii tineri și... îi opri în loc (ODOB.) ④ **NECUTEZĂTOR**.

CUTII *interj.* Strigăt cu care semină vițelii (CIAUS.) (R.-COD.).

CUTII (-tesc) *vb. tr.* A abate vițelul de la vacă să nu mai sugă [cuti].

CUTICULĂ (pl.-le) *sf.* ② Membrană foarte subțire dar foarte rezistentă, care acoperă smalțul dinților [fr.].

CUTIE

sf. ① Lădiță de lemn, de metal sau de carton, cu capac (1725); parcă e scos din ~, se zice de o

persoană gătilă sau îmbrăcată foarte curat: fata gătilă, de se părea că

Fig. 1726.

Cutie de scrisori.

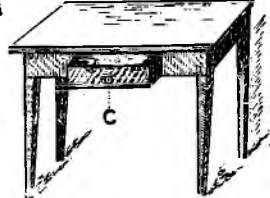

Fig. 1727.

C. Cutia mesei.

era scoasă din ~ (SEZ.) ④ ⑤ ~ de scrisori, cutie în care se aruncă scrisorile de trimis prin poștă sau în care factorul depune scrisorile la domiciliu (1726) ⑥ Cutia mîilelor, cutie în care se string mîlosteniile pentru săraci ⑦ ⑧ Cutia craniană, cavitatea osoasă, țeastă capului în care e așezat creierul (1727) ⑨ ⑩ ~ de rezonanță, cutie ce se adaugă diapazonului pentru a întări sunetul pe care-l emite ⑪ ⑫ ~ de rezistență, aparat

pentru măsurarea rezistenței opuse unui curent; este formată dintr'un sistem de rezistențe izolate ce se pot lega între ele cu ajutorul unor fișe ¶
 ③ ④ ⑤ Parchet [tc. k u t y].

○ **CUTIER** *sm. Olten. (CAJAS.)* Tolbaș, vinzător ambulat de mărunțișuri [c u t i e].

CUTIOARA (pl.-re), **CUTIUȚĂ** (pl.-te) *sf. dim. CUTIE.*

CUTNIE *sf.* ① Stofă cu fața de mătase și cu dosul de bumbac (GN.): era gătit c'un antereu de ~ în ciubuce (GN.) [tc. k u t n i].

CUTRĂ (pl.-re) *sf.* ① ② Femeie care îndeamnă pe altele la desfrinări, mijlocitoare între îndrăgostiți: cum să fie el ocărit de o ~ de muliere! (ISP.) ¶
 ③ Bărbat sau femeie care umblă cu fățarnicii, cu minciuni, trădând și pe unii și pe alții: cutra de Leah, după ce-si sără inima cu rușinea ce păți Ștefan (ISP.) [ngr. xoutəpa „câpătină”].

CUTREER *sbst.* Faptul de a cutreera: Papura se mișcă n tremat de al undelor ~ (EMIN.).

CUTREERA (-eer), *Mold. Bucov. CUTRIERA* (-ier) ① *vb. tr.* A străbate în lung și în lat, a colinda de la un capăt la altul, a perinda: călugări de ai Popei cutreerau țările și cercau să le papistăsească (ISP.); cutreirind așa lumea, au dat, într'o pădure, de o curte foarte frumoasă (SB.).

② *vb. refl.* A se perinda: să ne cercăm a descurca izele istorice prin care s'a cutreerat această legendă (ODON.) [lat. contribulare].

CUTREMUR (pl.-ure) *sn.* ① Faptul de a (se) cutremura, tremurătură: fi apucă un ~ de scorbă, aducându-și aminte de cele ce pățise (ISP.) ¶ ② ~ (de pă-

ru) și cu familia acestuia (CAR.); ③ a-i ajunge ~ul la os (sau la gît), a-i ajunge suferința sau răbdarea la culme; ④ a avea plinea (sau pita) și ~ul în mină, a avea toate mijloacele, toată puterea la îndemână: acu dumneavoastră stînteți țara, cum se zice, plinea și ~ul (U.-GH.); acumă mi-l pita și ~ul în mină (SS.) ¶ ⑤ Lovitură de cuțit; ⑥ a-i da un ~ prin inimă, a simți deodată o durere, o suferință mare ¶ ⑦ ⑧ Junghiu (mai ales în cap): într'una din zile eram bolnav... de ~ (OLVR.); descîntec de ~ ¶ ⑨ Instrument de lemn, de os, de fier, de metal cu care se taie hirtie, folie unei cărți, etc. ¶ ⑩ Fierul lung al plugului care taie pămîntul înaintea brăzdărilor, și-i înlesnește astfel lucrarea ¶ ⑪ La balanță, prizmă triunghiulară care mișcîndu-se ușor în jurul uneia din muchii face ca balanța să fie cit mai sensibilă [c u t e].

CUTITA (-itea) *vb. tr.* ① A junghia, a produce junghii, a împunge ca un cuțit.

CUTITAR *sm.* ① Cel ce face, vinde sau ascute cuțite, bricege, foarfec, etc.

CUTITĂRIE *sf.* ① Prăvălia sau atelierul cuțitarului ¶ ② Meșteșugul cuțitarului ¶ ③ Obiectele ce fabrică sau vinde cuțitarul.

CUTITAȘ (pl.-așe) *sn.* ① *dim.* CUTIT ¶ ② Bricag.

CUTITOAIIE *sf.* ① Instrument tăios, de diferite forme, adesea cu două minere de lemn, întrebuințat de dulgheri, de rotari, de dogari, de potcovari, de tăbăcari, etc. pentru cioplitul șindrilelor, spițelor de roate, doagelor, copitei, pentru raderea pieilor (1731): strujea cu cutitoaia lemne pentru spițe de roate (CAR.); pielea o dîrmuește cu cutitoaia, pentru a o onări de cărnurile rămase pe dină (ION.) ¶ ② ~ (s) **VILUGĂ** [c u t i t].

CUTITOI (-oesc) *vb. tr.* A ciopli, a netezi, a rade cu cutitoaia: înă cutitoaia (și) încep a-si ~ osia (FLOR.).

CUTITOIT *sbst.* Faptul de a cuțittoi.

CUTOVLAH = P. IST.

CUTU *interj.* Strigăt cu care se chiamă clinii și mai ales căței.

CUTU *sm. (inv.)* Cățel: face nebunii, zice că e ~ lui cel mic și se gudură (VLAH.); *Mold. F.* să tîu ~, sau să-m zici ~, dacă..., să nu-mi zici pe nume, să mă tratezi ca pe un cîine, dacă...: de-aiu mai înnea Lipoveni de azi înainte, să-mi ziceți ~ (ALECS.) [c u t u].

○ **CUTUBATURĂ** = CODOBATURĂ.

CUVENI (se cuvine) *vb. refl. unipers.* ① A fi dator să i se dea, să i se facă, a-i reveni de drept: dete fie-căruia partea ce i se cuvenea ¶ ② A trebui (sub raportul social, moral sau religios), a se cădea, a fi permis: nu se cuvine să vorbești astfel părinților tăi [lat. convenire].

CUVERTĂ = COVERTĂ.

CUVERTURĂ (pl.-turi) *sf.* Acoperimînt de pinză, de mătase, de dantelă, etc. ce se pune deasupra așternutului unui pat [fr.].

CUVETA (pl.-te) *sf.* ① Capătul de jos al tubului unui barometru, unde se pune mercurul ¶ ② Vas de fontă, de porțelan, etc., în formă de plinie, fixat în perete, dedesubtul unui robinet; de fundul cuvetei e prinsă țeava de plumb, prin care se scurge apa (1733) ¶ ③ Farfurie dreptunghiulară întrebuințată la diferite manipulări a clișeelelor fotografice (1732) [fr.].

CUVIIN-ȚIOS *adj.* și

adv. ① Cu cuviință, plin de cuviință, cum se cade, cum se cuvine: el îi mulțumi ~ (BR.-VN.) ¶ ② Potrivit, convenabil: găsă ea cuvină destul de cuvin-

CUT-
CUV

Fig. 1731. Cuțitoaie.

Fig. 1728. Cutremurul de la Messina (Decembrie 1908).

mînt), mișcare violentă care sgudue cu putere scoarta pămîntească (1728): cel mai mare ~ care o surpă fu cel din anul 1778 (SOL.).

CUTREMURĂ (-mur) ① *vb. tr.* A face să tremure, să se înfioare, să se sgudue.

② *vb. refl.* ① A tremura din toate puterile: se cutremură carnea omului cînd se gîndește la grozăvia a ceea (ISP.) ¶ ② A se sgudui; răcnea de se cutremura codrii (ISP.); s'a cutremurat pămîntul ¶ ③ A se înfiora, a se îngrozi: Nu de moarte mă cutremur, ci de venicia el (VLAH.) [lat. c o n t r e m u l a r e].

CUTREMURĂTOR *adj.* *verb.* CUTREMURĂ. Care cutremură, sguduitor; înfiorător; **CUTRIERA** = CUTREERA.

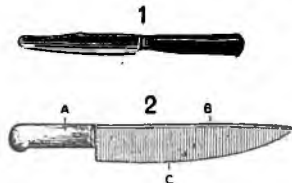

Fig. 1729. Cuțite: 1. de masă; 2. de bucătărie; A. miner; B. muchie; C. tăiș.

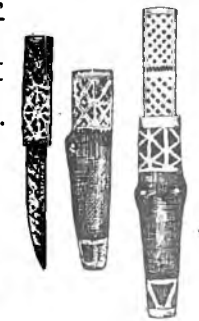

Fig. 1730. Cuțite cu minerele și tecile sculptate (Transilvania).

CUTROPI, **CUTRUPI** = COTROPI.

○ **CUTURISĂ** (-lăsc) *vb. ref.* Băn. = COTOROSI.

CUTĂ *sf.* = CUTU.

CUTIT (pl.-ite) *sn.* ① Instrument de tăiat, alcătuit dintr'un minier și dintr'o lamă tăioasă (1729, 1730): ~ de bucătărie; ~ de masă; ~ de vînătoare; ② Ilmăba mulerii ~ cu două ascuțiri (ZNN.); ③ a fi la ~, a fi în mare dușmănie: au fost multă vreme la ~ cu directo-

Fig. 1732. Cuvete.

Fig. 1733. Cuvetă.

CUV- cloase cu care să încheie și gura cea mai tarfara (ISP.) ¶
CVI

① **NECUVINCIOS**.
CUVINȚĂ *sf.* ① Ceea ce se cuvine a face (în spec. în societate), purtare conformă cu cerințele unei bune societăți: după un ceas de joc, ori ce urmă de ~ încetă (OLVR.); mai adesea bună ~: ea se arăta scurtă la vorbe, în voie bună și plină de bună ~ (SLV.) ¶
② A fi de ~, a se cuveni, a se cădea; a fi potrivit; cele de ~, cele ce se cuvin, cele trebuincioase, cele ce se potrivesc; a găsi de ~, a găsi că e bine (să facă), a găsi cu cale, nemerit, potrivit ¶
③ **NECUVINȚĂ** [lat. *convenientia*].
CUVINȚEL (*pl.-ele*) *sn. dim. CUVINȚ.*
CUVINȚ *adj.* ① Convenabil, cuvințios; potrivit: vara nodușeli nu sînt ca alce la noi, oi călduri cuvințioase (M.COST.) ¶
② Drăgălaș ¶
③ Cucernic, evlavios, pios, cu frica lui Dumnezeu: cînd țărani li ziceau că prea e cuvințioasă, ea se rosea (ODOB.) ¶
④ **NECUVINȚ** ¶
⑤ Intrebuințat ca titlatură a călugărilor: cuvințioase părinte [lat. *conventiosus*].
CUVINȚIE *sf.* ① Cucernicie, evlavie ¶
② Titlatură a călugărilor: Cuvînțioa-sa părintele Antonie e un om care a îndurat multe năcazuri (SAD.).
○ **CUVINȚĂ**... = **GUIȚĂ**... mascuți umbliă cuvînțind (MAR.).
CUVINȚ (*pl.-vînte*) *sn.* ① Vorbă rostită sau scrisă: într'un dicționar sînt înscrise, în ordine alfabetică, toate cuvintele unei limbi; din ~ în ~, pe rînd, fără a omite ceva, vorbă cu vorbă: li spuse din ~ în ~ toată știrea cu moartea bătrînului (ISP.); cu un ~, pe scurt, în rezumat: cu un ~, tot felul de lucru își avea cîte un zeu pe seama lui (ISP.) ¶
② Termen, expresiune; ou alte cuvinte, vorbind altfel, întrebuințînd altfel de termeni; va să zică; în toată puterea ~ului, pe deplin, cu desăvîrșire: sat vechi, răzăsese, întemeiat în toată puterea cuvîntului (CRG.) ¶
③ Vorbire: cine nu 'ntelege de ~, nici de ciomag (ZNN.); a tăla ~ul, a întrerupe; a avea ~ul, a avea dreptul de a vorbi într'o adunare; a cere ~ul, a cere îngăduirea de a vorbi; a da ~ul, a da voie de a vorbi; a lua ~ul, a începe să vorbească ¶
④ Cuvîntare; discurs; predică: chemat-au boierii în casa cea mare și acest ~ au grăit către boieri (M.COST.); ~ funebru; ~ înainte, precuvîntare, prefață ¶
⑤ ~ul lui Dumnezeu, Sfînta Scriptură; cele zece cuvînte ale lui Dumnezeu, ale lui Moisi, cele zece porunci ¶
⑥ Voie exprimată, dorință, poruncă: din ~ul lui nu se abătea (ISP.); a asculta de ~; a nu țiegi din ~ul cuiva, a se supune întocmai dorinței, poruncii cuiva: nu ies din ~ul ei ațară, nici cu țapta nici cu vorba (CRG.) ¶

① **Mold.** De ~, pe loc, îndată: ne ducem de grabă la plută și plutășii de ~ și pornesc (CRG.) ¶
② Făgăduință: a-și da ~ul, a făgădui; a-și ținea ~ul, a împlini cele făgăduite; a (nu)-și călca ~ul, a (nu) se ținea de făgăduială; om de ~, om pe care te poți bizui cînd ți făgăduiește ceva ¶
③ Vorbă dată drept încredințare, mărturisire: a-l crede pe ~; era blajîn, glumet și cinstit, de puteai zidi o cetate pe ~ul lui (ON.) ¶
④ Motiv, pretext, rațiune: am mai multe cuvînte să mă port așa; n'ai ~ să te plîngi; cu ~, sub ~, sub pretext; sub nici un ~; cu drept ~ ¶
⑤ Parte de ~, parte a vorbirii, fie-care din felurile de cuvînte din care e alcătuită o limbă, din punctul de vedere gramatical: articol, substantiv, pronume, etc. [lat. *conventum*].

CUVINȚA (-întez, -întez) *vb. tr. și intr.* A vorbi, a zice; a rosti o cuvîntare: s'o întorcem și pe foala cealaltă, să vedem ce cuvîntează (ISP.); ț a ~ de rău, a vorbi de rău [lat. *conventare*].

CUVINȚARE *sf.* ① Faptul de a cuvînta ¶
② Vorbire în public și cu oare-care solemnitate, discurs.

† **CUVINȚĂREȚ** *adj.* ① Înzestrat cu graiu, grăitor, vorbitor ¶
② Care grăește frumos, cu meșteșug [cuvînta].

CUVINȚĂTOR 1. *adj. verb.* **CUVINȚA** ¶
② **NECUVINȚĂTOR** Care cuvîntează: cuvîntătoarele ol ale stîntei turme a lui Hs. (PRV.-MR.) ¶
③ Înzestrat cu graiu, grăitor, vorbitor.

2. *sm.* Cel ce cuvîntează.

CUZINET (*pl.-ete*) *sn.* ①

Piesă în formă de cilindru scobit în care intră fusul unei mașini ¶
② Bucăței, piesă de fontă care se fixează, înșurubindu-se, pe traversă și care menține șinele (Fig. 1734) [fr.].

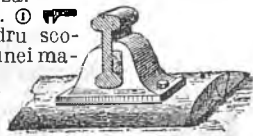

Fig. 1734. Cuzinet de șină.

CUZINȚĂ = **CUJINȚĂ**.

CUA... = **CUA**...

† **CVARTAL** (*pl.-aturi*) *sn.* Cartier, despărțire administrativă a unui oraș, suburbie: unui comisar de ~ (ALECS.) [germ.].

CVARTIR, **CFARTIR** (*pl.-iruri*) *sn.* Gazdă, [germ.].

CVAS *sbst.* 2 Băntură alcoolică, acricioasă, rusească [rus.].

CVI... = **CUI**...

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XVIII

Sec. XIX

DOROBANȚI

D sm. ① A patra literă a alfabetului, a treia din seria consonanțelor; se numea în alfabetul cirilic „dobru” (A ① Cifra romană însemnând 500.

DA: (dau; perf. dădui, detei, ① dedei; part. dat) 1. vb. tr. ① A întinde cuiva să ia ceea ce cere, ceea ce-i trebuie sau ceea ce i se cuvine (în opoziție cu a lua): cere și ① se va da; ~ de pomană, a dăru; ② ~ dreptate; ~ voie; ~ un sfat; ~ pace, a lăsa în pace ③ ④ A oferi un preț: i-am dat un milion pe casă și n'a primit ⑤ ⑥ A oferi în dar: cel ce dau la mese și la ospete cunoscuților și prietenilor lor (isp.) ⑦ ⑧ A vinde: cum dai trandafirii, mamă, o întrebai eu tare? (olvr.); ~ pe bani; ~ pe datorie ⑨ ⑩ A jertfi: a-și ~ viața pentru patrie ⑪ ⑫ A însărcina, a pune să facă ceva: ~ de lucru; ~ să-și facă haine ⑬ ⑭ A produce, a face: ~ poame; ~ iarba, a incolți; ~ frunze ⑮ ⑯ A scoate: a un tipăt; ~ un miros plăcut ⑰ ⑱ A înmîna, a preda, a încredința: ~ în seama cuiva; ~ în primire; a-și ~ fata după cineva, a o mărita ⑲ ⑳ A pune, a așeza: ~ la o parte; ㉑ ㉒ A duce, a purta, a plimba: pe borfași ① da prin tirg, băttându-l la spate (n.-gh.) ㉓ ㉔ A împărți: ~ cărțile ㉕ ㉖ A lovi cu, a trage: ~ pe cineva cu capul de peret; ~ o palmă; ~ pînteni; dete o săgeată, dete două, și nu-l nimeri (isp.) ㉗ ㉘ A arunca: ia cucoșul ist obraznic și-l dă în fîntîna ceea (crg.); ~ pe fereastră; ~ pe scări, ~ jos; a arunca jos; a coborî; ~ afară, a alunga, a izgoni din casă, etc.; a vărsa, a hori; ㉙ ~ vina pe cineva ㉚ ㉛ A împinge: ~ ușa de perete ㉜ ㉝ ~ cu..., a unge, a minji, a spoi: ~ ghețele cu vâsc; ~ cu ceară ㉞ ㉟ A hotărî, a orîndui (vorb. de soartă): așa i-a fost dat; a face să se întîmple: Dar 'ar Domnul Dumnezeu... ㊱ ㊲ A ura: ~ bună ziua ㊳ ㊴ A căuta, a încerca, a se pregăti: a dat să pîngă, dar ochii lui nu mai aveau lucrămîi (vlah.); ㊵ ㊶ Urmă de un substantiv, e întrebuințat perifrastic în locul verbului: ~ ajutor, a ajuta; ~ ascultare, a asculta; ~ brînci, a îmbrînci; ~ fuga, a fugi; ~ gata, a găti, a isprăvi; ~ gres, a greși; ~ naștere, a naște; ~ năvală, ~ buună, a năvăli; ~ vina, a învinui ㊷ ㊸ Formează diferite locuțiuni: ~ dosul, a fugi; ~ drumul, a lăsa să plece; ~ foc, a aprinde; ~ loc, a produce; ~ ochii, a zări, a vedea; ~ tircoale, a umbra de jur împrejur; ~ tită, a alăpta; ~ de rușine; ~ ureche (mar.), a asculta.

2. vb. intr. ① A umbla, a merge: ~ înaintea; ~ înapoi; ~ îndărăt ca raoul; tată-său dete pe altă parte și-l leși înaintea (isp.); nimeni nu se încumeta să dea dincolo ou pîclorul (s.-ald.) ② A trece: deteră prin foc și prin apă, și după dîmști (isp.) ③ A mișca, a clăina: oine

dă din mîini, nu se 'nneacă; m'am adăpostit la spatele trăsurii, dînd din mîini și din picioare (n.-gh.); ~ din cap ④ ⑤ A veni: oînd mai dai pe la noi? de trei zile n'a mai dat pe-acasă; mai în toată ziua da pe la școală (crg.); a-i ~ în gînd ⑥ ⑦ A ieși: a dat sufletul din mine; dă lapte din pîatră; ⑧ ⑨ A dete rînjitul prin piele (isp.); i-a dat singele pe nas ⑩ ⑪ A intra: ① ② A intra în gură; ③ ④ A dete un fier ars prin inimă; de se va prileji să dea lupul în via (parv.-ms.) ⑤ ⑥ A (se) atinge, a se lovi: a dat cu capul de tavan; ~ cu capul de prag, de zid; ~ de fund; a ~ cu nasul de pămînt, a cădea ⑦ ⑧ A întîlni, a găsi: în pragul dealului, dai de casele bolerului Dinu (d.-zampf.); cîntînd într'o iadă... dau peste o gazetă de cele mari (n.-gh.) ⑨ ⑩ A ajunge: ~ de capăt, de căpătîi ⑪ ⑫ A lovi, a bate: ce dai în mine? deteră în păgîni de-l svîntară (isp.); ~ cu sabia; ~ cu piciorul; ~ peste nas; slujitorii deteră în timpine și în surle (isp.); ⑬ ⑭ ~ nici oit ai da în cremene; unde dai și unde crapă ~ CRĂPA ⑮ ⑯ A arunca: ~ cu pietre într'un pom; toată lumea dă în pomul cu roade (zmn.) ⑰ ⑱ A trage, a descărca: ~ cu pușca, cu praștia în cineva; ~ la semn; ~ din tunuri ㉑ ㉒ A cădea: ~ în (sau pe) brînci; ~ în apă; dedean în gropi de prostii ce erau (isp.); cărturarul... dădu în genunchi, cerînd iertare (olvr.); ㉓ ㉔ A dat păcatul peste mine ㉕ ㉖ A se face, a se produce: dete un îngheț de nu se mai puteau mișca din loc (isp.) ㉗ ㉘ A avea vederea spre: ferestrele odăii mele dau în curte, în grădina ㉙ ㉚ Urmă de o prepoziție însoțită de un substantiv, formează locuțiuni perifrastice, în locul verbului simplu: ~ în cort, a se coace; ~ în genunchi, a ingenunchia; ~ în spor, a spori; ~ de stire, a înștiința; ~ de veste, a vesti; ~ înaintea, a continua, a urma ㉛ ㉜ Formează numeroase locuțiuni: ~ de gol; ~ de hao; a-i ~ mîna; a-și ~ în petic; ~ de urmă, etc. (☞ cuvîntele respective).

3. vb. refl. ① A se duce, a se pune, a se așeza: se dete în lături; dă-te la o parte; a se ~ mai încolo; a se ~ înapoi; ② A se așeza la umbră sub cite un copac nalt și stufos (isp.) ㉑ ㉒ A se lăsa: a se ~ rămas, prins, învîna; a se ~ spre odihnă; a se ~ somnului ㉓ ㉔ A intra: a se ~ în vorbă ㉕ ㉖ A trece: se dete în partea ei (isp.) ㉗ ㉘ A se atinge, a se apropia: lupul se dă la oi, uneori și la oameni ㉙ ㉚ A se deda: a se ~ la băutură ㉛ ㉜ Formează numeroase locuțiuni: a se ~ afund, a se afunda, a se cufunda; a se ~ pe ghiață; a se ~ jos, a se coborî; a se ~ peste cap, a se rostogoli (peste cap); a se ~ drept, a vrea să treacă drept..., a face să creadă lumea că e...; a se ~ în vorbă, etc. [lat. d. are].

DA² adv. de afirmație: Ai fost acolo? — Da; ① etia una și bună: oînd o zice ~, să fie ~ (isp.); ba ~ BA [sl.].

DA³ conj. ① Dar: Mai credea tu una ca asta? — Da de unde! (VLAH.); ~ de unde și plină unde pe la noi! (ALECS.); nici pe dracul să-l vezi, ~ nici cruce să-ți faci (CRG.) ¶ ② Oare? bade! ~ vinduse bol ca al meu în tirg? (SE.).

DĂ¹ pers. a 3-a sg. indic. prez. și pers. a 2-a sg. imper. a verbului DĂ.

DĂ¹ interj. — DEI!

DĂ³ prep. = DE³.

○ **DABĂLĂ sf. Trans.** (VLAH.) = **DABILĂ** ②.

○ **DABĂLA vb. refl. Trans.** (FR.-COR.) A se bosumfla, a se supăra.

○ **DABĂLAT, ○ DABĂLAȚAT adj. Mold. Tr.-Carp.**

① Ce atîrnă în jos (verb. de buze sau de urechi): avea niște urechi clăpăuge și niște buzoale groase și dăbălate (CRG.) ¶ ② ③ Supărat, bosumflat, cu buzele umflate; abătut, descurajat: Nu fi, Ioane, supărat, Așa tare dăbălat (BRL.); ticiorii stau dăbălațați, moșnegii-l dojeneau (RET.). [dăbăla].

† **DABILĂ (pl.-le) sf. ○ Trans. Schelet ¶ ② Trans.** Mirloagă, gloabă ¶ ③ **Olten. (CIAUS.)** Belea, năduf, necaz ¶ ④ † Dare, dăjdie, bir: ○ porunca merge după aliați, Pentru engării, dabile, împlinile (SD.-DEL.) [ung. de bella „momfie, mogîndeată”].

† **DABILAR sm.**

Stringător de dări, perceptor: cu voia lui îmblan Turcii prin țară, cu ~ii, de strîngeau dabile (GR.-UR.) [dăbîlă].

DAC¹ adj. †

Privitor la Daci, a Dacilor, din Dacia.

2. sm. Locuitor din vechea Dacie (1735) (P. IST.).

DACĂ, † DEACĂ, † DECA conj. ① *Exprimă o condițiune.* În cazul cînd, numai să: unge osia, ~ vrei să nu scrijele roata; ~ nu m'ar simți nimeni cînd vou fugi (OLVR.) ¶ ② *Exprimă timpul.* Cînd, după ce: ~ văzu că nu mai vine nimeni, el se întoarse (ISP.).

DACAPO adv. De la început: a o lua ~; și danșul se învîrtește de atîtea ani, reîncepînd totdeauna (G.-GH.) ¶ ② ♪ Să se repete bucata de la început [it].

DACIC adj. † Dac: această imagine încă vie a războaielor ~e (ODOS) [lat.].

DACO-ROMAN 1. adj. Privitor la poporul născut din amestecul Romanilor cu Dacii.

2. sm. pl. Poporul născut din acest amestec.

DACTIL sm. și (pl.-le) sn. † Picior în versurile grecești și latine alcătuit dintr-o silabă lungă urmată de două silabe scurte (— — —): Pe trepte de ~e vin vorbe mari de sus (VLAH.) [lat.].

DACTILOGRAF sm., DACTILOGRAFA (pl.-te) sf. Funcționar(ă) care scrie cu mașina de scris [fr.].

DACTILOGRAFIA (-tiaz) vb. tr. A scrie cu ajutorul mașinei de scris [fr.].

DACTILOGRAFIC adj. Privitor la dactilografie [fr.].

DACTILOGRAFIE sf. Artă de a scrie cu mașina de scris [fr.].

DACTILOGRAMĂ (pl.-me) sf. și Urma lăsată de deget ca mijloc de identificare în antropometrie [fr.].

DACTILOPTERE sf. pl. † Pește cu aripe pectorale foarte mari [fr.].

DACTILOSCOPIC adj. și Privitor a dactiloscopie [fr.].

DACTILOSCOPIE sf. și Studiul urmelor lăuate de degete întrebunțate pentru identificarea persoanelor [fr.].

DADĂ¹ sf. ○ Olten. Tată, termen cu care se adresează băiețașii sau fetele de țaran surorii lor mai mari: dado, zise bălatul, greu ți-e ție? (ISP.) ¶ ② Termen de respect cu care se adresează cei mai tineri, și în special copiii, către femeile bătrîne: ~ Irina... deschide-mi! (OLVR.) [srb. blg. d a d a].

DADĂ² sm. Tată (în graiul Țiganilor): Dada 'ndată a chemat Pre toți Țiganii din sat (MAR.) [tig. d a d].

Fig. 1735 Daci.

DĂDAȚĂ (pl.-ce) sf. Îngrijitoare de copii: a ieși moda să se pule la copii dolei și dădace, tot nemțoașe ori franțuzoaice (ISP.) [ngr. vavȧȧ (Cîl. d a d a) < tc.].

DĂDĂȚI (-ăceso) vb. tr. ○ A crește un copil (cu o d a d a c a): copiii crescuiți și dădăciți de dolei și guvernante (ISP.) ¶ ① ② A conduce pe cineva ca pe un copil mic cu dădăcă.

DADAIE sf. Mold. dim. DĂDACA.

DADAIST sm. Adept al unei școli literare franceză din epoca imediat următoare războiului, care suprimă legătura între gîndire și expresiune [fr.].

DĂDĂTEL, DĂDETEL = DEDITEL.

○ **DĂDĂUȘ sbst. Trans. (vc.)** Locul unde se dau copiii pe ghiță; ghețuș.

DĂDÎȚĂ sf. dim. DADA¹.

DĂDÎTEL = DEDITEL.

DĂDULȚI = DEDULȚI.

DAEREA = DAIREA.

○ **DAFIE sf. Olten. Snoavă, anecdotă** [srb. d a v i j a].

DAFIN sm. † ① Arbore frumos, originar din sudul Europei, totdeauna verde, cu frunze aromatice, cunoscute de popor sub numele de „foi de dafin” și întrebunțate în bucătărie; produce niște boabe acricioase, de forma unor măslinice mici (*Laurus nobilis*) (1736): ~ii creștea și se împunseau ca prin minune (ISP.) ¶ ② **Olten. = SĂLCIM** [vsl. d a f i n a].

DAGĂ (pl.-ge) sf. † Pumnal cu lama scurtă și lată (1737): scofitea de lovituri de ~ și de buzdugan (G.-GH.) [fr. d a g u e].

○ **DĂGĂLI (-ălesc), DĂGILI (-ilesc) vb. tr. Oas. A gîdila.**

DAGHEREOTIP sm. † ① Procedeu care avea de scop să fixeze, sub influența luminii, imaginea unui obiect pe o placă de aramă argintată, sensibilizată prin vaporii de iod ¶ ② Aparat întrebunțat pentru acest scop (1738) [fr.].

DAGHEREOTIPA (-ipez) vb. tr. † Fig. 1737. A fixa o imagine cu ajutorul daghereotipului [fr.].

DAGHEREOTIPIE sf. † Artă de a daghereotipa [fr.].

DĂHULĂ = DAULA.

D'ALA = ALA.

DAIAREA = DAIREA.

DAICĂ sf. = DADĂ¹ ②: așteaptă să scoată dăica Mitreana cartofii din spuză (OLVR.) [srb. d a j k a].

DĂICUȚĂ sf. dim. DAIOA.

DAIEREA = DAIREA.

○ **DĂINA (-nez) vb. refl. (vc.) Trans.** A se da în leagăn, în scrînciob.

○ **DĂINAI (-ăesc) vb. refl. Mold. (PAMF.)** A se da în leagăn; a se legăna cînd pe un picior, cînd pe altul (stînd în picioare).

DĂINUȚI (-nueso) vb. intr. A dura, a ținea (un timp oare-care): după mai multe... alergături cari au dăinuit vre-o zece zile (G.-GH.) [srb. d a n o v a t i — d a n u j e m].

○ **DĂINUȘ (pl.-ușe) sn. Trans.** Leagăn; scrînciob [d a i n a].

DAIREA, DAIEREA, DAIREA (pl.-rele) sf. † Instrument de muzică alcătuit dintr-un cerc de lemn (ca la sită), împodobit cu zurgălăi și acoperit în partea deasupra cu o piele de tobă, bine întinsă, pe care se bate cu degetele (1739): unele cu harte, altele cu alăute și cu dairele, gata să înceapă a ciuța (CAR.); priveam cum juca

Fig. 1736. Dafin.

Fig. 1737. Dagă.

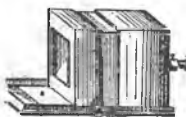

Fig. 1738. Daghereotip.

Fig. 1739. Dairea.

Fig. 1740. Microbul dalacului.

ursul după sunetul dălerii (ALECS.); viteazul ocolii pădurea întreagă, bătând din dalarea (ISP.) [tc. d a i r e].

DAJDE (pl. dajdi), † **DAJDE** (pl. dajdi) sf. Dare, bir: dajdi multe puse asupra țării (COOS.) [vsl. d a j d a].

DAJNIC adj. și sm. Supus la bir, care plătește dăj d i i, contribuabil: Supus și privilegiul de a scuti un număr de ~ i (G.-GH.).

DALAC sbst. ① Boală care se ivește mai adesea la cai, la boi și la oi, caracterizată prin umflarea spinelui; numită și „talan” „cârbune” sau „antrax”; e molipsitoare și se poate lua și de oameni, la cari produce o umflătură mare la ceafă, pe obraz, etc. numită de popor „bubă-rea” sau „bubă-neagră” ([1740]: Că le trebue de leac Pentru un cal ce are ~ (SEV.); cînd se presupune că bolnavul ar avea ~, se la o broască vie și se alipește de bubă (GOR.) ② Plantă otrăvitoare care produce boabe negre-albastrii de mărimea celor de mazare; numită pe „bobîța-lupului”; „mărul-lupului”; „strugurul-lupului”; „poama-vulpilor”; etc.; frunzele ei sînt întrebuițate de popor spre a vindeca dalacul (*Paris quadrifolia*) ([1741] ③ **BU-RIUANA-DE-DALAC, PĂTLĂGICA-DE-DALAC** = **LESNICIOR** [tc. d a l a k „splină”].

DALĂCI (-aceo) vb. refl. A se îmbolnăvi de d a l a c, a se insplina.

DALAI-LAMA sm. Șeful suprem al religiei budiste, a cărui reședință e Lassa (Tibet).

DALB adj. ① Formă poetică pentru a l b ② ③ Gingaș: își aducea aminte d a l e ei ~ e frumuseți (COOS.).

† **DALCAUC** sm. Lingău, lînge-talere, parazit: o lîngă o ceată de ~ i, de hăimă-nale de-a l e d v. în uliță cu rete-veul (CAR.) [tc.].

DALCAUȘ sm. Mold. Cîrmaciul dîndărăt al plutei: dălcăușul își scoate tute clrma să nu i-o rupă (VLAH.).

D'ALDE = **ALDE**.

DALEI = **ALEXI**.

DALGA sf. ① Tunică de mătase cu ciucuri [tc.].

DALIE sf. ③ = **GHER-GEINĂ**: dalilie... se legănau la adierea vîntului (NEGR.) [tr. d a l i a].

DALMATICĂ (pl.-ei) sf. Vestmînt bisericesc ce poartă diaconii catolici în timpul slujbei ([1742]).

DĂLOG = **DÎRLOG**.

○ **DĂLOGEALĂ** = **OLOGEALĂ**.

○ **DĂLOGI** = **OLOGI**.

DALTĂ (pl. dalti) sf. Unealtă desăpat în lemn, în piatră, etc., întrebuițată de dulgheri, de dogari, de sculptori, etc. ([1743] [vsl. d a l t o].

DĂLTÎȚĂ (pl.-e) sf. dim. **DALTĂ**: lucră neobosit... cu dăltița gravorului (COOS.).

DALTONISM sbst. Defect al vederii care constă în aceea că nu se pot percepe anumite culori (în spec. roșul și verdele) și în faptul că se confundă între ele unele din culorile ce se percep [fr.].

DALTUI vb. tr. A cio-pi, a scobi cu daltă.

DALTUITURĂ (pl.-turi) sf. Scobitură făcută cu daltă ([1744] [d a l t u i].

DAM sm.

Manifer rumegetor ce seamănă cu cerbul; trăește pe jumătate sălbatec în pădurile din nordul

Africii și se crește adesea în pădurile din toată Europa (*Dama vulgaris*) ([1745] [lat.].

DAM sm. ① Mai adesea damuri (de case) pl. Palat, casă mare boierească (în basmele muntene): Ii la și-l duce... la niste ~ uri de case, în fundul pustietății (R.-COO.) ② Mold. Șandra-mă, mică sură în dosul casei (RV.-CRG.) ③ Otten. Zid gros, vechiu.

DAMA (pl.-me) sf. ① Doamnă, cucoană: damele se așă-postiră într-o chilie (ALECS.); ~ de onoare, doamnă din societatea înaltă atașată pe lîngă persoana unei suverane sau unei prințese ② ♠ Figură în jocul de cărți: ~ de pică, ~ de cupă ([1746] ③ Jeton rotund întrebuițat la jocul de table ④ ♠ Joc de dame, joc cu pionii sau cu jetoane rotunde care se joacă pe o tablă de șah ([1747] [fr.].

DAMASC sbst., **DAMASCĂ** sf. ① Stofă de mătase cu desene în relief, fabricată dintr-un filiu la Damasc ② = **ADAMASCĂ** [tc. d a m a s c o].

DAMASCAT adj. Se zice mai ales de pinzeturile de masă lucrate cu flori sau cu chipuri, în felul stofelor de D a m a s c ([1748]).

DAMASCHINĂ (-inez) vb. tr. A încrusta în oțel firciele de aur sau de argint [fr.].

DAMASCHINAT adj. p. Incrustat cu firciele de aur sau de argint ([1749] ③ Îmbrăcat cu damasc: se trînti pe o vechi canapea ~ a (OLVR.).

DAMBLĂ, DAMLA (pl.-iale) sf. ① Hemoragie care se produce fără de veste, în urma căreia trupul întreg sau o parte a trupului își pierde mișcările și simțirea, fără ca circulațiunea și respirațiunea să fie întrerupte; apoplexie: mă temeam, gros cum e, să nu-l vie vre-o damblă (G.-GH.); l-a lovit damblau; să nu te trezești într-o dimineață mort de damblă (ALECS.) ② Paralizie ③ Voie, chef, poftă: tu știi damblaua mea pentru floarea asta (BAS.); lasă-mă... să-mi fac damblaua, și-apoi viu eu (R.-COO.) [tc. d a m l a].

DAMBLAGIU, DAMLAGIU, † DAMBLĂIU adj. și sm. Apoplectic; paraltic: cînel ani a zăout pe spate damblagiu (BR.-VN.) [d a m b l a].

DAMIGEANĂ (pl.-gene) sf. Vas mare de sticlă groasă îmbrăcat cu răchită împletită ([1750] [it.].

DAMLA... = **DAMBLA...**

DAMNĂRE, DAMNAȚIUNE sf. Osîndire la chinurile iadului [fr.].

DAMNAT adj. Osîndit la chinurile iadului ③ Chinuit: surlet ~ [fr.].

DAMNAȚIUNE sf. Pedepsă, osîndă la muncile iadului [fr.].

DĂMOI... = **DOMOI...**

DĂNAȘ sm. Otten. Flăcău: se făcuse mare, știi coala, ~ (R.-COO.); ~ ii și fetele se duc dis de dimineață la baltă (sez.) ③ Băiat măricel (de 10-12 ani): se pomeneste... cu un ~ de copil frumos... că-l bate în ușă (R.-COO.) [big. d a n a k ū „vitel” < tc.].

DANAIDE sf. pl. P. IST.

DĂNĂNAIE sf. F. Ciudățenie, minunăție, lucru de mirare: dar ce ~ o mai fi aceasta? (FIL.) ③ Otten. Catrafuse, calabalic (CIAUS.).

DAJ-DAN

Fig. 174x. Dalac.

Fig. 1742. Dalmatică.

Fig. 1743. Daltă.

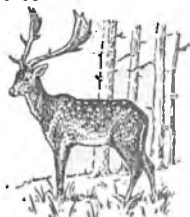

Fig. 1745. Dam.

Fig. 1744. Dăltuitură.

Fig. 1746. Damă de cupă.

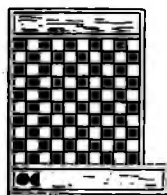

Fig. 1747. Joc de dame.

Fig. 1748. Față de masă damascată.

Fig. 1749. Miner și teacă damaschinate.

Fig. 1750. Damigeană.

cînd se apropie Pandora de dînsul și începu să-l mîngie (isp.); chiar un om în vîrstă putea greși, dar-mi-te un copil nevinovat! (CAR.).

2. *adv.* ① Deci, prin urmare (numai în întrebările propoziționale); spune-mi dar, ce cauți pe-aici? la începutul propozițiilor se întrebunțează cu acest sens numai compusul așa ~: ~ dar ne-am înțeles? ② Mold. = DA.

DARĂ *sf.* Greutatea vasului în care se află o marfă sau a învelișului în care e împachetată, care se scade la cîntărit; ① mai mare ~ ua decît ocaua sau nu face ~ ua cît ocaua, lucrul de care ne ocupăm nu merită osteneala pe care ne-o dăm sau cheltueala pe care o facem [tc.].

② **DARAB** (pl.-abe, -aburi) *sn. Tr.-Carp. Olten.* Bucată: un cîine duce un ~ de carne în gură (VARL.) [ung.]. ③ **DARABAN**, **DARABAN** (T) *sm.* ③ Soldat de gardă în Moldova, ostaș din pedestrimă, corespunzător dorobanșului muntean: curg spre stanștea ostilor darabani și gloșai (VLAH.) [pol. drabant].

④ **DARABANA** (pl.-ne) *sf.* ④ Tobă: surlele, trimbițele și darabanele îi făcuseră cînteca de pe urmă (GRIG.); a bate darabana, a) a bate toba: bătea darabana cu degetele pe masă (BR.-VN.); b) a scoate la mezat, a scoate la vînzare: a bătut darabana la usa bietului Gheorghies (ORL.); c) a da tuturor în vileag, a da de știre la toți [comp. pol. rut. t a r a b a n].

⑤ **DARABANGIU** *sm.* Tobașar, cel ce bătea darabana.

⑥ **DARABANT** = **DARABAN**. ⑦ **DARABUI** (-nesc), **DARABURI** (-uresc) *vb. tr. Tr.-Carp.* A fărîma în bucăți: a văzut un fag mare... și tot l-a dărăbuit și la ars (SEZ.) [d a r a b].

⑧ **DARABUT** (pl.-ute) *sn. Tr.-Carp. dim. DARAB.* **DARAC**, **DARAC** (pl.-ace) *sn.* ⑧ Unealtă de pieptănat lîna, cînepa și inul (1754): lîna albă trecută prin darac (OLVR.) [tc.].

DARĂCI (-ăcesc) *vb. tr.* ⑨ A pieptăna lîna, cînepa, etc. cu daracul: lîna după ce se spală, se dărăcește, spre a se siege cea bună de cea rea (ION.). una dărăcea și cealaltă împletea la un ciorap (FIL.); ⑩ ea începu să dărăcească prin părul lui Conu Dinu (O.-ZAMF.).

DARACIT *sbst.* ⑪ Faptul de a dărăci. ⑫ **DARADAICA** (pl.-ce) *sf. Mold.* Trăsură sau căruță veche, stricăță, hodorogită: ce ~ hodorogită (ALECS.) [rut. t a r a d a j k a].

DARĂMA, **DARĖMA** (-ăm, -îm, *Mold. dărm*) *vb. tr.* ⑬ ① *Olten. Băn.* A tăia crengi sau frunze dintr'un copac: de va dărăma neștine în pădure tîind ramurile din copaci (PRV.-MB.) ② A da jos, a doborî la pămînt (un copac, un zid, o clădire, etc.): ~ o casă; izbînd cu piciorarele în solă, o și dărăma la pămînt (CRG.) ③ ④ A răpune, a prăpădi [lat. de - r a m a r e].

DARĂMAT *sbst.* Faptul de a dărăma.

DARĂMATURĂ, **DARĖMATURĂ**, mai adesea *pl. DARĂMATURI* *sf.* ⑮ Crengi tăiate sau rupte de vînt dintr'un copac și doborîte la pămînt (RV.-CRG.) ⑯ ⑰ Grămadă de cărămizi, moloz, lemne, etc. provenite din dărămarea unei clădiri; ruină: țîi adună ceata într'o culă, sub niște dărămaturi de ziduri (ISP.) [d a r a m a].

DARĂ-MI-TE = **DAR** ① ②.

③ **DARAP** = **DARAB**.

DARĂPANA, **DERĂPANA** (-apăn) ④ *vb. tr.* ④ A prăpădi, a aduce mari stricăciuni, a ruina: ochirășii i-au dărăpănat toată casa; arendașii derăpăna pădurile și ecaretele moșilor (FIL.); a-și ~ sănătatea ⑤ ⑥ A doborî, a prăbuși, a năru; ⑦: să-l dărăpene cu armele domnia (ODOB.).

2. *vb. refl.* ⑧ A se prăpădi, a se ruina: cetățile se dărăpăna, orașele se pustiește (VLAH.) ⑨ ⑩ A se prăbuși, a se năru: o ploaie vijelioasă, de crezi că se dărăpăna munții (VLAH.) [lat. d e r a p i n a r e].

DARĂPĂNARE *sf.* ⑪ Faptul de a (se) dărăpăna ⑫ ⑬ Prăpădire, ruinare; prăbușire ⑭ ⑮ Ruină.

DARĂPĂNAT *adj.* ⑯ p. **DARĂPANA** ⑰ ⑱ **NE-DARĂPĂNAT** ⑲ ⑳ Prăpădit, năruit, ruinat: rămășițele

unei cetăți ~e, de pe vremea luptelor lui Traian ou Daclii (VLAH.).

DARĂPĂNĂTOR *adj. p. DARĂPANA*. Care dărăpăna, aduce stricăciuni, prăpădește, ruinează: un negoi stricăcios și ~ sănătății locuitorilor (O.-GH.).

DARĂPĂNĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Clădire dărăpănată, ruină: cele două magazine mari, ce se înălțau în fața dărăpănăturii lui I se păreau plîs la cer (ORL.).

DARAVERE, **DARAVERĂ** (pl.-eri), **DARAVELĂ** (pl.-eli) *sf.* ① Afacere, negustorie: jîgnit în interese și daraverile lui comerciale (VLAH.); cu mai marii tăi, daraveră să n'abîi (PANN) [format după tc. a l a y s v e r i s „dare-avere”].

DARDA (pl.-de) *sf.* ② Un fel de sulită alcătuită dintr'o vargă de lemn cu un fier ascuțit la capăt (1755): încep a asvîrli într'înșii cu săgeți, suliiți, darde și lănci (BALC.) [pol.].

DARDĂR (pl.-ăre) *sn.* ③ Un joc de cărți: plîs nu vine partida, să facem un ~ (BR.-VN.).

DARE *sf.* ④ Faptul de a da ⑤ ⑥ Ceea ce se dă; dar; ⑦: ~a trece marea, cu daruri poți izbîvi ori-ce ⑧ ⑨ ~ de mîna, bună stare, avuție: om cu ~ de mîna, om cu stare, înstărit: Imbia adese-ori pe la alți oameni mai cu ~ de mîna după mistolenie (SA.) ⑩ ⑪ ~ de seamă, expunere, raport (refăcut după fr. c o m p t e r e n d u) ⑫ ⑬ Bir, dajdie, contribuțiune: strigau să le rădăce acele grele dări ce le aruncase (LET.).

DARIE *sf.* ⑭ Plantă ierboasă cu flori galbene dispuse într'un spic lung (*Pedicularis campestris*).

DARĖMA = **DARĖMA**.

⑮ **DARĖNA** ① (-în) *vb. tr. Trans. Băn.* A speti, a desla [lat. de - r e n a r e < ren].

⑮ **DARĖNA** ② = **DORINGĂ**.

⑮ **DARĖNAT** *adj. p. DARĖNA Trans. Băn.* ① Deselat, spetit ② ③ Stricat, prăpădit; răutăcios; încăpățînat.

DARMA = **DARĖMA**.

DAR-MI-TE = **DAR** ① ②.

DARN *adv.* Numai în loc. în ~, în zadar: în ~ răsună vocea-mi de Eco repetată (EMIN.) [it. in d a r n o].

DARNIC *adj.* Căruia-i place să dea ajutoare, daruri, etc. ① ② **NEDARNIC** [d a r].

DARNICIE *sf.* Insușirea, faptul de a fi d a r n i c: nu era om să-și cîntărească dărnicia în asemenea momente (GN.).

DARUEALĂ (pl.-eli) *sf.* Lucru dăruit; de ~, de dar, (de) dăruit; Nu mi-e Roșu de vînzare, și-i dat de ~ (HASD.) [d a r u i l].

DARUI (-nesc) *vb. tr.* A da în dar, a face un dar: la botez, ciobanul dăruia ființului său o oale fătătoare (ISP.); ②: lucrul la timp dăruit pretuște îndoit; ③: îi dăruise însă Dumnezeu o mîndrileană de fată (GRIG.); dăruiește-mi viața (CRG.) [vsl. d a r o v a t i l].

DARVINISM *sbst.* Teorie biologică expusă de naturalistul englez Darwin, care caută să explice originea speciilor vii prin transformarea unor în altele, din ce în ce înaintate, în virtutea unei selecțiuni încoștiente, datorite luptei pentru existență [fr].

DARVINIST *sm.* Partizan al darvinismului [fr].

④ **DAS**... = **DES**...

④ **DASAGĂ**... = **DESAGĂ**...

DASCĂL, *Mold. DASCAL* *sm.* ⑤ F. ⑥ Învățător, cel ce învață carte pe copii: vremea învață pe acela ce n'au dascăl (PANN) ⑦ ⑧ Cîntăreț la biserică, psalt: el fusese crescut de tată-său ca să fie dascăl de biserică (GN.) [ngr. διδάσκαλος].

DASCĂLAȘ *sm.* ⑨ *dim. și iron.* **DASCĂL**: acel bleși ~i cari au fost depozitarii limbii și naționalității noastre (O.-GH.).

DASCĂLECIEU, **DASCĂLECIEU** *sm.* ⑩ Dască prost, cu puține cunoștințe de carte: cu domniile fanarioților se introduseseră în țară o mulțime de dascăleci (O.-GH.).

Fig. 1755. Darda.

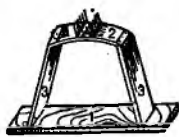

Fig. 1754. Darac.

DĂSCĂLESC *v.* *De dascăl: voin învâta a scrie... fără ajutorul ~ (NEGR.); la împărțirea colivel, cerea o parte nepotrivită cu meritele lui dascălești (GN.).*

DĂSCĂLEȘTE *adv.* *Ca un dascăl.*

DĂSCĂLI (-ăleso) *vb. tr.* A da povește, a povățui, a învăța pe cineva ca un dascăl, cum și ce fel să facă sau să vorbească; a dojeni; a mustra: *ti dascălește de-l învăța să facă vre-o răutate (PRV.-LP.); de cînd 11 tot dascălesc eu? geaba, sunt greei de oap (CAR.).*

DĂSCĂLICEȘC *adj.* *De dascăl, privitor la dascăl: meșteșugul ~.*

DĂSCĂLIE *sf.* ① *† învățătură, știință: aceea țară este... culbul a toate dascăliile și învățăturile (M.-COST.); de o va fi făcut vre-un om de olnste și va fi scrisă cu ~ mare (PRV.-MB.).* ② *meseria de dascăl: se apucă lară de dascălia lui (ISP.); îmbrățișă meșteșugul vinătoriei în locul breslei dascăliilor (GN.).*

DĂSCĂLIME *sf.* *col. DĂSCĂL.* Multime de dascăli, toți dascălii: am găsit o multime de ~ adunată de pe la catifești (CRG.).

DĂSCĂLIT *sbst., DĂSCĂLITURĂ (pl.-turi) sf.* Faptul de a dascălî: muierea se puse pre el ou dascălitura și... atita-l dascăli, pină-l făcu de se duse la rit (CIAUS.).

DĂSCĂLIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① *† învățătoare: cea ce-si va da fata la vre-o ~ muiare pentru să o învețe carte (PRV.-LP.); dascălița sârceie 'nvăță pe om meserie (PANN).* ② *† nevasta unui dascăl.*

DĂSIE *sf.* *† Spirit aspru: toată lumea se aruncase în dăsi și perisipomeni (NEGR.) [ngr. dāsiaz].*

DAT 1. *adj. p. DA* ① *† NEDAT.*

2. *sbst.* ① Faptul de a da ② Datină, obicei ③ (pl.-turi) *sn.* ④ Boală d a t a prin farmece, prin vrăji, de un dușman: și să mă spell pe mine... de ~ (P.FRV.); *LARBA ~ ULUI ~ FECTORICĂ* ⑤.

***DATA** (-tez) 1. *vb. tr.* A pune data (la o scrisoare, pe un act, etc.): din vama Sibinului datează el tai-mosul ordin de zi pe armată (I.-GH.).

2. *vb. intr.* A fi început într'un timp oare-care: armele de foc datează din veacul al XIV-lea [fr.].

DATĂ (pl. dati, ori) *sf.* ① Cuvînt prin care se arată unul din momentele cînd se face o lucrare, cînd aceasta e repetată sau se poate repeta mai adesea: o dată, scris odată ~ *ODATĂ*; de două ori (~ *OARĂ*); l-am văzut o singură ~; altă ~ (~ *ALTĂ-DATĂ*); nu mai era chip să doarmă cum dormea alte dăți (CRG.); de astă ~ era gătită și mai frumos (ISP.); l-am înținat ieri (pentru) înțințai ~; ț une date, uneori: une date sînt împreunăși mulți și fac tot o gresală (PRV.-MB.). ② *Pe ~, loc. adv.*, pe loc, îndată ③ (pl. date) *sf.* Soartă, osîndă scrisă, ursită: fetele de măritat, cînd se ridică de pe scaun, li clătesc, ca să-și clătească data (GOR.); așa mi-a fost data ④ *Băn. Trans.* Cum e data, cum se cuvine, cum se cade, în toată regula: pină ce nu ajunge la bătaie, se 'ncalără cum e data (RET.) [d a t].

DATĂ *sf.* Lucru cunoscut care servește ca punct de plecare la un raționament, la deslegarea unei probleme, noțiune fundamentală: datele fundamentale ale ohestinilor [d a t, creat după fr. d o n n é e].

***DATĂ** (pl.-te) *sf.* Timpul precis cînd s'a făcut sau urmează să se facă un lucru: scrisoarea aceasta n'are ~; data întemeierii Romei [fr. d a t e].

DĂTĂTOR, -TOARE *adj. verb. și sm. f. DA.* Care dă: ~ de viață; și 'ncărcat de-o frumusețe dătătoare de ispite (VLAH.).

DĂTĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a da, de a lăsa, de a împușca, etc. (o singură dată): rătăcește capul iepurelui dintr-o ~ (FLOR.). ② *† Farmec, vrăjă, aruncătură: animalele care calcă... în dătăturile de fapt (SEZ.).*

DĂTINĂ, DETINĂ (pl.-ni) *sf.* Obiceiul (al unui popor, al unei societăți) consacrat, înrădăcinat de mai multă vreme, rămas din timpuri vechi: păstrător credincios al limbii și al datinilor părintești (VLAH.); așa-i e detina (R.-COD.) [vsl. d ē d i n a, modificat după d a t].

***DATIV** (pl.-ve) *sn.* *†* Caz al declinării la care se pune obiectul indirect, spre a arăta atribuțiunea, destinațiunea; răspunde la întrebarea cui? cărnii(a) P la cine? la ce? [lat.].

DATOR, † DETORU *adj.* ① *†* Care are de

dat altuia o sumă de bani luată cu împrumut, de de urma unei afaceri, etc.: cine e ~, este îndatorat a-și plăti datoria după toomalea (LEG.-CAR.); ②: cine nu e dator e destul de bogat; ③: parcă toată lumea l-e datore, se zice despre cineva care stă posomorit, fără voie bună; ④: Dumnezeu nu rămîne la nimeni ~, mai curînd săf mai tîrziu, Dumnezeu răsplătește sau pedepsește pe fie-care după fapte sale; a ~ vindut, are atîtea datorii, încît nimic nu-i mai aparține ⑤ Care are obligațiunea morală sau materială să facă un lucru: ori-ee om e ~ să ajute pe aproapele său; toți cetățenii sînt dator să se supună legilor [lat. d e b i t o r i u s > † d e t o r u > dator, refăcut sub influența lui dat].

DATOR (-oreso), *† DATORA* (-orez) *vb. tr.* ① *†* A fi dator, a avea de plătit: imi datorește 500 de lei ② A avea o datorie, o obligațiune morală față de cineva: soții și dătesc unul altuia oredință, sprijin și ajutor (COD.-CIV.); lui Ii datorese postul pe care l-am căpătat.

DATORIE *sf.* ① *†* Ceea ce e dator cineva să plătească: ~ (e) ceea ce este neșine dator să plătească din împrumutarea sau din pagubă (LEG.-CAR.); a-și plăti datoriile; ②: făgăduială dată e ~ curată (PANN); a face datorii, a împrumuta bani, a cumpăra fără bani, cu obligațiunea de a plăti mai tîrziu; a lua pe ~, a lua, a cumpăra fără a plăti imediat: cine ia pe ~ plătește de două ori (ZNN.); *† PUBLIO* ③ Ceea ce trebuie să facă, să îplinească cineva, obligațiune morală, îndatorire: e de datoria mea să-l previn; datoriile cetățeanului; a-și face datoria.

DATORINȚĂ, DATORINȚĂ (pl.-te) *sf.* Obligațiune, îndatorire: alinîndu-se totdeauna să-și îplinească toate datoriile sale cum se cade (SS.) [d a t o r i i].

DATORNIC *sm.* *†* Cel ce e dator să plătească o sumă împrumutată, debitor ① *†* Creditor.

DĂULA, DĂHULA, DE(H)ULA (-ulez) 1. *vb. tr.* A slei puterile, a istovi, a speti: sufletu-mi dăulat și dărobît de strășite (COD.); vîzînd oă atîta soroînă li dăhulase de tot (ISP.); Șapталul, dehulat de alergături, a fost trimis mai înțitu la Camier (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A se istovi, a se speti: să mă mai odihnesc și eu puțintel acasă, oă m'am dehulat de atîtea trebușoare (CAR.).

DAULI (-uleso) *vb. refl. Trans.* (psc.) A se jeli [d a o l e o].

DAUN, DĂUNE *sm. Băn. Trans.* *†* = TAUN.

***DAUNĂ** (-nez) *vb. tr.* A aduce pagubă, stricăciuni [d a u n ă].

***DAUNĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Pagubă, stricăciune: se cunoștea oă meditează... vre-o nouă ~ (NEGR.). ② *pl. r.* Daune-interese, despăgubire pentru niște pagube sau neajunsuri suferite [formațiune savantă din lat. d a m n u m].

***DĂUNĂTOR, *DĂUNĂȚIOS** (MAR.) *adj.* Care aduce pagubă, stricăciune, vătămare [d a u n a].

DĂUNĂZI, DEUNĂZI.

DAUNE *†* DĂUN.

DAURIT *adj. poet.* = AURIT.

DAVALMA, DE-AVALMA *†* AVALMA.

DĂVALMAȘ, DEVALMAȘ *sm.* Coproprietar, stăpin împreună cu altul pe o moșie, pe o proprietate, etc.: cei ce sînt numai părtași sau devalmași (LEG.-CAR.) [d e - a v a l m a ș].

DĂVALMAȘIE, DEVALMAȘIE *sf.* Stăpînire în comun, de către doi sau mai mulți proprietari, a unei moșii, etc.: un salonaș ce-l aveau ou toți în devalmașie (D.-ZAMF.) [d a v ă l m a ș i e].

DE! *Mold. DAI interj.* F ① Exprimă un fel de reticență înainte de a face cuiva o monstrare sau mărturisirea unui lucru, unui adevăr pe care n'ar cam voi să-l spună: căci, de! corb la corb ochii nu-și scoate (ISP.); fie și așa, dacă poruncă!... numai, dă! să nu fii vinovat (GN.); d'apoi dă! nu-l cum vrem noi, ci-l cum vrea Cel-de-sus (CRG.); apoi de! cucoane, capul meu nu mă duce așa departe (ISP.) ② Aida de! *†* AIDA [comp. ngr. vata, srb. alb. d e].

DE *prep.* ① Arată punctul de plecare (în spațiu și în timp): a plecat ~ acasă; ~ aici; a venit ~ afară; ~ departe; ~ dincolo; a căzut ~ sus; doarme ~ așezat; ~ atunci; a sosit ~ curînd; ~ dimineață, ~ ieri, ~ mult,

~ Luni, ~ opt zile; uneori prepoziția s'a contopit într'un singur cuvânt cu adverbul următor: deasupra, dedesupt, dincoace, dinăuntru, demult, decădată, dinainte, diseară, etc. (≡ aceste cuvinte); — alte ori, de e urmat de o altă prep.: ~ către ziua; a plecat ~ cu seara; coșul ~ pe casă; a venit ~ peste Nistru; gunolul ~ subț pat, etc.; ~ la (scris și dela) care arată începutul sau punctul de plecare (în spațiu și în timp): ~ la București la Paris; ~ la mic până la mare; ~ la o vreme încoace; cteodată de s'a contopit cu prep. următoare într'una singură: din (= d e + i n), dintre, etc. (≡ aceste cuvinte); — în mod eliptic, prep. de se întrebuințează în loc de „de cînd era”, „din timpul cînd”: ~ mic; ~ copil; ~ tînră ¶ ② Arată originea: vin ~ Drăgășani; floare ~ timp; animale ~ munte; † (astăzi înlocuit prin din): se trag ~ acel neam (m.-cost.); ¶ ③ Arată o separațiune sau scoaterea unui conținut: s'au despărțit unii ~ alții; s'a lăsat ~ carte; a curățat nucile ~ coajă; a scuturat hainele ~ praful ¶ ④ Arată cauza și efectul: s'a bolnăvit ~ friguri; tremură ~ frig; s'a ghemuit ~ frică; plînge ~ bucurie; mi se rupe inima ~ milă; numai pot ~ oboseală; ¶ ⑤ vezi coastele ~ slab ce e; uneori de se repetă dinaintea a două substantive, cu înțeles contrariu: ~ vole ~ nevole; ~ milă ~ aală; ~ bine ~ rău ¶ ⑥ Arată materia din care e făcut un lucru: o masă ~ lemn; un inel ~ aur; clorapi ~ lînă ¶ ⑦ Instrumentul: o lovitură ~ baston; la o bătaie ~ pușcă ¶ ⑧ Obiectul sau persoana despre care se vorbește: o carte ~ basme; tratat ~ algebră; nu-mi pasă ~ asta; nu mi-e frică ~ tine; în limba veche, în loc de despre: ~ zîmirile ce au avut apele aceste și ~ patru părți ale lumii (m.-cost.). ¶ ⑨ Arată destinațiunea, scopul: haină ~ ceremonie; cutie ~ scrisori; odale ~ culcare; sală ~ mîncare; a se găti ~ războiu; gata ~ plecare; nu e bun ~ nimic; ~ ce? pentru ce? ¶ ⑩ Arată o specificațiune: meseria ~ cizmar; tratat ~ pace; ministru ~ războiu ¶ ⑪ Între două substantive, cu un sens de ironie, de dispreț, de compătimitire, de admirațiune, etc.: hoțul ~ păgubaș; păcătosul ~ meșter; un prăpădit ~ argat (isp.); un dolofan ~ copil; un inger ~ fată; un drac ~ bălat; uneori, cu același sens, între un substantiv, un adjectiv sau o interjecție cu un pronume: săracul ~ mine; ferice ~ tine; vai ~ ei; — însoțește un adjectiv căruia-i urmează o complinire: lipsit ~ simț; sărac ~ minte; slab ~ inger ¶ ⑫ Arată calitatea, și anume, însoțit de un substantiv, înlocuiește un *adj. calificativ*: ~ căpetenie sau ~ frunte (= principal, fruntas), ~ obște sau ~ rînd (= comun), ~ folos (= folositor), ~ treabă, ~ omenie, etc.; formează, tot astfel, locuțiuni adverbiale: ~ geaba (= zadarnic); ~ grabă (= grabnic, curînd); ~ obiceiul; ~ sigur; ~ fel (= nicidecum); ~ loc (nicidecum; îndată), etc. ¶ ⑬ Arată valoarea: o plesă ~ cincizeci de bani; — arată cantitatea: o armată ~ 50.000 de oameni; — se pune între numerele de la 20 în sus și substantivul pe care acestea le determină: douăzeci ~ cărți; 365 ~ zile; — tot astfel după adverbele de cantitate sau de mod: atât ~ mult; destul ~ fute; așa ~ bine ¶ ⑭ Arată măsura (de spațiu și de timp): casa e înaltă ~ 5 metri; băiatul e ~ trei ani și fata ~ cinci; ~ ce..., cu cit... (≡ CE) ¶ ⑮ Arată conținutul: un pahar ~ apă; un coș ~ mere; un butoiu ~ vin ¶ ⑯ După verbele care arată o atingere sau o apucare: s'a atînat ~ zid; ¶ ⑰ ținea ~ mînă; se muncea ca s'a scoasă, trăgînd-o cînd ~ coadă, cînd ~ cap, cînd ~ picioare (isp.) ¶ ⑱ Arată partea dintr'un tot: o bucată ~ pline; o foale ~ viță; un grăunte ~ nisip; o boabă ~ strugure; — de acti, participativ: unul ~ al noștri; după ce primi... cite ceva ~ ale gurii (isp.); în limba veche mai des întrebuințat, în loc de actualul din: numai o parte ~ Nemți supuși n'au fost (m.-cost.); o parte ~ Italia (m.-cost.). ¶ ⑲ Se întrebuințează uneori la formarea genitivului: în mijloc ~ beserechă (= în mijlocul bisericii) ¶ ⑳ Arată timpul: am să plec ~ vară în strălînată; oamenii ~ astăzi; ~ vreme; ~ timpuriu; ~ seară (≡ DISEARĂ) ¶ ㉑ Particulă care precedă numele unui nobil: Carol ~ Hohenzollern; ducele ~ Alba ¶ ㉒ Distributiv: ~ cite ori; ~ două ori; ~ foarte multe ori; cite doi lei ~ cap; — vechiu și dialectal, arată o repetițiune, o succesiune: zi ~ zi, zi cu zi; noapte ~ noapte; — dinaintea numeralelor ordinale: cel ~ al doilea; cea ~ a zecea; tot astfel cel ~ pe urmă ¶ ㉓ = DECIT: sînt mai bine ~ zece ani de

atunci; mai des întrebuințat în limba veche ¶ ㉔ Dinaintea unui verb la infinitiv (*în spec.* după expresiuni impersonale): e bine ~ a face pomană, e greu ~ a judeca cu nepărtintre; mai adesea în limba veche, cu infinitivul întreg: s'au apucat ~ a bătore oetatea; nu era ~ a șugnire ou el (m.-cost.) ¶ ㉕ Urmat de un supin, arată proveniența sau scopul: cal ~ surat; s'ă da ~ băut; mașină ~ trelerat; ușor ~ învîțat; — de aci, locuțiunile: ~ ajuns; (e un lucru) ~ necrezut; (e ceva) ~ speriat, etc. ¶ ㉖ Urmat de prep. a, însoțită mai adesea de un substantiv articular, exprimă: a) m o d u l: de-a curmezîșul, de-a dreptul, de-a lungul, de-a dreapta, de-a tumba, de-a umeri, etc.; b) u n j o c (*în spec.* de copii): de-a hoții, de-a baba-oarba, de-a capra ¶ ㉗ Vocala e se elide uneori dinaintea unui cuvînt începător cu o vocală: d'apoi, d'o palmă, d'un cot [lat. d e].

DE² 1. *conj. copulativă*. ① Are înțelesul apropiat de „și”: le-au pus scaunele ~ au șezut den dreapta Domnului (GR.-UR.); Nicolai-Vodă... ședea la divan ~ giudeca țara (NEC.); s'au apucat ~ an rupt bourul coarnele (SB.); mai adesea între două imperative: du-te ~ te culcă; pîrinte! vină de-mi deschide poarta! (SB.) ¶ ② Încît: e un ger ~ crapă pietrele; înima începuse să-i tăcească ~ părea că o să-i spargă pieptul (ISP.) ¶ ③ Că: o întrebă care să fie pricina ~ stă tristă (ISP.); tot astfel în construcțiunea eliptică cum ~ (= cum se face că): cum ~ ai intrizat așa? ¶ ④ † Ca ¶ ⑤ Din construcțiuni ca: ce om este acesta ~ vorbește cu atîta cutezare? (RET.); și-l dăte niste foale ~ puse pe dinșa (ISP.); *conj.* de a căpătai încheul cu încheul înțelesul relativ și e întrebuințată p. în loc de „care”: al ~ le-a scos că sînt leneși, n'a știut ce spune (WR.); așa e obiceiul ălor ~ șed aci (ISP.); ㉖: calul, ~ e ou patru picioare, și tot se poticnește.

2. *conj. condițională* = DACĂ: ~ ar ști omul ce-ar păți, dinainte s'ar răzi (FANN); ~ voiu izbuiți, te vei bucura, ~ nu, eu nu voiu suferi nici o umilînță (ISP.)

DE-A = DE² ②.

DE-A BERBELEACUL = BERBELEAC.

DE-ABIA = ABIA.

DE-A BINELE = BINE 2 ②.

DE-A BUȘILE = BUȘ ①.

DE-A CÎRMEZÎȘUL = CÎRMEZÎȘ.

DE-ADÎNS = ADÎNS 1.

DE-A DREAPTA = DREPT

DE-A DREPTUL = DREPT.

DE-A DURĂ = DURĂ.

○ DE-AFETEA = AFETEA.

DE-A FIR-A-PĂR = FIR.

DE-A FIREA = FIRE.

DE-A GATA = GATA.

DE-AJUNS = AJUNS 2 ②.

DEAL (*pl.*-luri) *sm.* ㉓ ㉔ Ridicătură de pămînt, mai mică decît muntele, mai adesea neacoperită de pădure; la ~, urcînd, în spre urcus ¶ ㉕ Se întrebuințează adesea, în diferite locuțiuni, în opoziție cu vale: dă la ~, dă la vale, încearcă, se silește în toate chipurile; ce mai la ~ la vale (CRG.), ce mai lungim vorba de pomană, ce mai încoace și încolo; rău la ~ rău la vale, despre cel vecinac nemulțumit; ㉖: nebunul (sau prostul) nu asudă nici la ~ nici la vale (ZNN.) ¶ ㉗ Deal plantat cu vii; vie așezată pe un deal: vin de Dealu-mare [vsl. d e l u]. † DEALĂ (*pl.* dele) *sf.* Lucru, treabă, precisă; faptă: certarea ucigătorilor da oameni ce li s'a cade după deala lor (PRV. LP.) [vsl. d e l o].

DE-A LATUL = LAT.

DE-A LÎNGUL = LUNG.

DE-AMÂNUNTUL = AMÂNUNT 1.

DE-A-MBOULEA = BOU.

DE-A MIJĂ = MIJĂ.

DE-A-MPICIOARELE = PICIOR.

DE-A-N-CĂLĂRELE = CĂLĂRE ②.

DE-A-NCÎTELE = ÎNCÎT.

DE-A-NDARATELE = ÎNDARĂT.

DE-A-N-DOASELE = DOS.

DE-APROAPELE = APROAPE 2.

DE-A-PURUREA = PURUREA.

DE-A-PUTEREA-FI = PUTERE.

DE-A RAZNA = RAZNA.

DE-A RÎNDUL = RÎND.

DE-A ROSTOGOLUL $\rightarrow$ ROSTOGOL.DE-ASEMENEA $\rightarrow$ ASEMENEA.DE-A SILA $\rightarrow$ SILA.DE-A STINGA $\rightarrow$ STING.DEASUPRA, DE-ASUPRA *adv. și prep. (cu genit.)*

Peste altul (*opus lui DEDESUBT*): cînd eu dedesubt, cînd el $\sim$ (ZNN.), *iron.* despre cel ce s'a luptat cu altul și a mincat bătaie; a așezat coșurile unul $\sim$ celuilalt; pe $\sim$, afară de aceasta, pe lîngă aceasta: îți plătesc leafă și-ți mai dau și mîncare pe $\sim$ [de + a supra].

DE-A SURDA $\rightarrow$ SURDA.DE-ATOCMA $\rightarrow$ ATOCMA.DE-A TUMBA $\rightarrow$ TUMBA.DE-A UNĂ $\rightarrow$ UN.DE-AVALMA, DAVALMA $\rightarrow$ AVALMA.

DE-A VOLNA *adv. Mold.* De ajuns, în belșug: slănină și făină în pod este $\sim$ (CRG.) [rut. dovólinoj].

*DEBARCA, $\rightarrow$ DEBARCA (-are) 1. *vb. tr.* $\rightarrow$ A scoate, a descărca din corabie și a pune pe uscat.

2. *vb. intr.* $\rightarrow$ A se da jos din corabie pe uscat: bănuia că erau praiți și debarcase în Lerós (A.-GH.); aveau să desbaroe la Pireu și să ocupe chiar Atena (A.-GH.) [fr. débarquer].

*DEBARCA-

DER (pl.-are) *sn.*

$\rightarrow$ Schelă, locul dintr'un port unde se descarcă mărfurile dintr'o corabie și unde se coboară pasagerii pe uscat: m'am corborit la otelul... din fața $\sim$ ului (A.-GH.)

[$\square$ 1756] [fr.].

*DEBIL *adj.* Plăpînd, slab, slăbănog, fără putere, subred [lat.].

*DEBILITA (-itez) *vb. tr.* A slăbi, a face debil [fr.].

*DEBITANT *adj.* Care slăbește [fr.].

*DEBITATE *sf.* Stare de slăbiciune, stare plăpîndă [fr.].

*DEBIT (pl.-te) *sn.* $\rightarrow$ ① Vînzare, desfacere: fabricii care nu se pot ține decît cu un $\sim$ mare (A.-GH.) $\rightarrow$ ② Prăvălie unde se vinde cu mărunțișul; negotul ce se face acolo: $\sim$ de băuturi spirtoase, circiumă; $\sim$ de tutun, tutungerie $\rightarrow$ ③ Partea dintr'un registru de socoteli unde sînt înscrise sumele plătite de cineva și mărfurile ce i s'au predat $\rightarrow$ ④ Sumă datorie $\rightarrow$ ⑤ Cantitatea de lichid, gaz sau electricitate produsă într-o unitate de timp [fr.].

*DEBITA (-itez) *vb. tr.* $\rightarrow$ ① A vinde cu mărunțișul $\rightarrow$ ② A trece pe cineva în registrul de socoteli, înscrind suma ce i s'a plătit sau marfa ce i s'a vîndut $\rightarrow$ ③ A recita, a spune: $\sim$ un discurs $\rightarrow$ ④ A îndruga, a înșira, a povesti: $\sim$ minciuni; acestea mi le debitează iritat amicul meu (CAR.) [fr.].

*DEBITANT *sn.* Negustor ce vinde cu mărunțișul: $\sim$ de băuturi spirtoase, circiumar; $\sim$ de tutun, tutungiu [fr.].

*DEBITOR *sm.* Datornic [fr.].

*DEBORDA (-bord) *vb. intr.* ① A se revărsa, a ieși din albie, din matcă (*vorb.* de o apă) $\rightarrow$ ② A veni grămadă, a năpădi, a da năvală [fr.].

*DEBURSA (-sez) *vb. tr.* A cheltui, a scoate bani din pungă spre a plăti [fr.].

*DEBUSEU (pl.-euri) *sn.* $\rightarrow$ ① Loc unde produsele unei țări se vînd ușor $\rightarrow$ ② Mijloacele de a desface aceste mărfuri [fr. débouché].

*DEBUT (pl.-uturi) *sn.* ① Inceput $\rightarrow$ ② Primele încercări, primii pași ce face cineva într-o carieră; *în spec.* ③ Întîia înfățișare a unui actor sau cîntăreț pe scenă $\rightarrow$ ④ Întîia lucrare a unui autor [fr.].

*DEBUTA (-utez) *vb. intr.* ① A începe $\rightarrow$ ② A face primele încercări într-o carieră $\rightarrow$ ③ A scrie prima sa lucrare (*vorb.* de un autor): *imi spui o'ai vrea să debutezi în proză o'o noului* (VLAH.) $\rightarrow$ ④ A juca sau a cînta pentru întîia oară pe scenă [fr.].

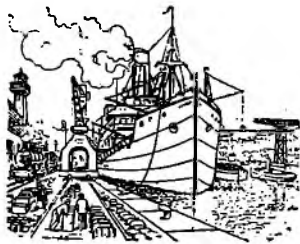

Fig. 1756. Debarcader.

*DEBUTANT *sm.*, *DEBUTANTA (pl.-te) *sf.* ① Persoană care face primele încercări într-o carieră; începător $\rightarrow$ ② Actor (actriță), cîntăreț (cîntăreață) care apare pentru întîia oară pe scenă [fr.].

DEC *interj.* ① Exprimă o surprindere neplăcută, supărătoasă: ia te uită! deci nu omnia ai poști să-miiei vîștia pentru un ouo armenesc? (CRG.) $\rightarrow$ Fie și așa! Hai s'o împărțim frățește — Hai, deci! (PAMF.).

*DECA = DAÇA.

*DECA, Prefix care arată înmulțirea cu zece în nomenclatura măsurilor.

*DECADA (pl.-de) *sf.* ① Zecime, se zice despre un lucru, despre o scriere ce se împarte în zece părți: decadele lui Titu Liviu $\rightarrow$ ② Perioadă de zece zile consecutive: prima $\sim$ din Ianuarie $\rightarrow$ ③ Perioadă de zece ani consecutivi: a treia $\sim$ a acestui secol $\rightarrow$ ④ ⑤ Săptămîna de zece zile a calendarului republican francez [fr.].

*DECADEA (-cad) *vb. intr.* A da îndărăt, a cădea mai jos, a ajunge în stare mai proastă, a scăpa [cădea, după fr. décroir].

*DECADENT 1. *adj.* ① Care cade, în decadentă, decăzut.

2. *sm.* Artist care se indeletnicește cu o artă decadentă [fr.].

*DECADENTĂ (pl.-te) *sf.* ① Decădere, scăpare, început de ruină: ou toată decadența lor, boierii indigeni tot își păstrase... obiceiurile și tradițiile cele vechi (A.-GH.) $\rightarrow$ ② Coborîrea, scăderea stării de înflorire a artelor, a științelor, etc. $\rightarrow$ ③ Epocă a literaturii din ultimele veacuri ale imperiului roman din Occident [fr.].

*DECADERE *sf.* ① Faptul de a decădea $\rightarrow$ ② Starea unui lucru sau unei persoane care a decăzut: mi s'a părut că-și dă el singur seama de a lui (BR.-VN.).

*DECAEDRU *sn.*

A Solid cu zece fețe

[$\square$ 1757] [fr.].

*DECAGON (pl.

-oane) *sn.* A Poligon cuzece laturi [$\square$ 1758]

[fr.].

*DECAGONAL

adj. A ① Care posedă proprietățile decagonului $\rightarrow$ ② Care are de bază un decagon: prizmă $\sim$ ă [fr.].

*DECAGRAM (pl.-ame) *sn.* Greutate de zece grame [fr.].

*DECALCA (-calo) *vb. tr.* $\rightarrow$ A copia, a reproduce pe hîrtie sau pe o suprafață oare-care desenul, modelul, etc. calcat cu creionul pe hîrtie transparentă [fr.].

*DECALITRU *sm.* ① Zece litri $\rightarrow$ ② Măsură cilindrică de lemn în care încap zece litri [fr.].

*DECALOG *subst.* Cele zece porunci date de Dumnezeu lui Moisi pe muntele Sinai [fr. < gr.].

*DECAMETRU *sm.* Măsură de lungime de zece metri [fr.].

*DECAN *sm.* ① Cel mai bătrîn sau cel mai vechiu membru al unui corp sau al unei societăți; $\sim$ ul baronilor, titlu dat avocatului ales ca șef al corpului advocaților înscrîși pe lîngă curții și tribunale $\rightarrow$ ② Profesor universitar ales de colegi, pentru un timp determinat, spre a fi în capul facultății: $\sim$ ul facultății de litere [lat. med.].

*DECANAT *subst.* ① Demnitatea de decan $\rightarrow$ ② Timpul cît se exercită funcțiunile de decan [fr.].

*DECAPITA (-itez) *vb. tr.* A tăia capul [fr.].

*DECAPODE *sf. pl.*

Ordin de crustacee

cu zece picioare: racul,

langusta, crabul, etc. sînt $\sim$

[fr.].

*DECAR *sm.* ♠ Cartede joc cu zece ochi [$\square$

1759] [ngr. δεκάπτι].

*DECASILAB 1. *adj.*Compus din zece silabe: vers $\sim$.2. *sm.* Vers alcătuit din zece silabe [fr.].Fig. 1757.
Decaedru.Fig. 1758.
Decagon.

Fig. 1759. Cei patru decari

***DECASILABIC** *adj.* Ț. Decasilab [fr.].
 ***DECASTER** *sm.* Măsură egală cu 10 steri sau 10 metri cubi [fr.].

***DECAVA** (-avez) 1. *vb. tr.* ⑤ ♣ A face să piardă toți banii la joc, a lăsa fără un ban, a scutura de bani, a lăsa lefter, a lefteri.

2. *vb. refl.* A pierde toți banii la joc, a rămânea lefter [fr.].

***DECAVAT** *adj. p. și sm.* **DECAVA**. ⑤ ♣ Care a pierdut toți banii la joc: ascultînd la socotelele... pe cari și le făceau, cu un aer foarte serios, doi decavați (VLAH.).

***DECEDA** (-edez) *vb. intr.* A răposa, a muri [fr.].

***DECEDAT** **-ATĂ** *adj. și sm. f.* Răposat(ă), încetat(ă) din viață [fr.].

***DECEMBRE**, **DECEMVRIE** *sm.* ⑤ A douăsprezecea lună a anului [lat.].

***DECEMVR** *sm.* ① Fie-care din cei zece magistrați însărcinați la Roma, în anul 450 în de Chr., să alcătuiască un cod de legi ② Magistrat însărcinat cu justiția, ca locțiitor al pretorului [lat.].

***DECEMVRAT** (*pl.-ate*) *sn.* ① Funcțiunea de decemvir și timpul cit era exercitată ② Guvernul decemvirilor [lat.].

***DECEMVRIE** = DECEMBRE.

***DECENAL** *adj.* ① Ce ține zece ani ② Ce se dă din zece în zece ani: premiu ~ [fr.].

***DECENIU** (*pl.-nii*) *sn.* Interval de zece ani: clipile vor fi decenii și-n aceste clipe se vor face războaie (EMIN.). [lat.].

***DECENT** *adj.* Cuvincios, cum cere buna cuviință ① ② INDECENT [fr.].

***DECENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Cuviniță, bună cuviință ① ② INDECENTĂ [fr.].

***DECEPTIE** = DECEPȚIUNE.

***DECEPȚIUNĂ** (-onez) *vb. tr.* A desamăgi, a aduce decepție.

***DECEPȚIONAT** *adj. p.* **DECEPȚIUNĂ**. Desamăgit: nu puțin va fi contribuit la întunecarea primei de vedere a ~ului poet (VLAH.).

***DECEPȚIUNE**, **DECEPTIE** *sf.* Desamăgire: scaldă lumea în iluzii, în speranțe și în decepții (A.-GH.) [fr.].

***DECERNE** (-cern) *vb. tr.* ① A acorda, a da (o răsplătă, un premiu, etc.): el... decernă laurii, el condamnă (CAR.) ② A hotărî o pedeapsă, o osîndă [fr.].

***DECES** (*pl.-ese*) *sn.* Moarte (firească), încetare din viață, răposare [fr.].

† **DECEMVRIE** = DECEMBRE [ngr.].

○ **DE-CHILIN** *adv.* Băn. Trans. = CHILIN.

DECI *conj.* Exprimă o concluziune, cu înțelesul de „așa fiind, așa dar, prin urmare”: tu i-ai înjurat înțiu, ~ tu ești provocător, se întrebuințează și în interiorul propozițiilor, așezîndu-se mai adesea în urma verbului: volințul simți de unde-i vine pocnognul ăsta; se sculă ~ și dinul, fără măcar să cîrtească (SP.) [de -aci (rezultă că...)].

***DECI** Prefix care arată o unitate de zece ori mai mică decît cea principală în nomenclatura măsurilor (decigram, decilitru, etc.).

***DECIDE** (-ia) *vb. tr. și refl.* A (se) hotărî; a lua o hotărîre; a (se) îndupleca [fr.].

***DECIGRAM** (*pl.-ame*) *sn.* A zecea parte dintr'un gram [fr.].

***DECILITRU** *sm.* ① A zecea parte dintr'un litru ② Măsură de capacitate pentru această cantitate [fr.].

***DECIMA** (-imez) *vb. tr.* A face să piară, să moară să se prăpădească o parte dintr'o mulțime: holera și tifosul au decimat populațiunea în timpul războiului [fr.].

***DECIMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① Interval de zece grade diatonice [it.].

***DECIMAL** 1. *adj.* ± Care procedează cîte zece sau din zece în zece: număr ~; fracțiune ~ă (— și ZECIMAL); sistem ~, sistemul actual al măsurilor și greutateilor, numit și sistem metric.

2. (*pl.-ale*) *sn.* Balanță decimală.

***DECIMETRU** *sm.* ① A zecea parte dintr'un metru: ~ pătrat; ~ cub ② Măsură care are această dimensiune (1760) [fr.].

† **DEQINDEA** *adv.* Dincolo, de cealaltă parte: au mai lovit Căzaci niște sate din sus de Tighinea, pe ~ de

Nictu (GR.-UR.); în cîteva ceasuri de pluitre trecuse toată întinsă Dunărea ~ (COOB.) [lat. de-ecce-ind-e].

○ **DECIOCĂLA** (-ălez)

vb. tr. și refl. Mold. ①

✓ A (se) desghioa, a (se) curăța foile, pânșile de pe coceanul de porumb ② A se desface, a se curăța carnea de pe oase: fierbe bine, bine, pînă se de ciocălează carnea de pe ciolane (SEZ.) ③ ~ o căruță, a o desface în părțile din care e alcătuită: moș Nichifor deciocălese căruța și-o ungea (CAR.) [ci o c ă l ă u].

***DECIS** *adj. p.* **DECIDE**.

Hotărît. ① ② **NEDECIS**.

***DECIZIUNE**, **DECIZIE** *sf.* ① Hotărîre (luată de o persoană) ② ~ și Hotărîre, sentință judecătorească [fr.].

***DECIZIV** *adj.* Hotărîtor, care hotărîște, care face să se aleagă într'un fel sau altul: moment ~; bătălie ~ă [fr.].

***DECIZOR(IU)** *adj.* ~ și Jurămint ~, jurămint pe care-l propune partea prigonitoare adversarului: jurămîntul ~ poate fi dat în ori-ce fel de contestațiune (COB.-CIV.) [fr. d é c i s o i r e].

DECÎT *conj.* ① Se întrebuințează la comparativul de neegalitate, așezîndu-se între cei doi termeni de comparație: e mai mare ~ frate-său; mai bine astăzi un ou, ~ la anul un bou; se pune adesea în capul propozițiunii: ~ slugă mare, mai bine stăpîn mic (PANN) ② *Precedat de verb la forma negativă*, numai: n'am ~ (= am numai) două; nu știu ~ ce-am învățat; ~ numai, alară numai: pînă seara nu jucă cu altul, ~ numai și numai cu dînsul (SP.) ③ ~ sã..., în loc să: ~ sã ~ntînzî mîna la trecători, mai bine te-ai apuca de lucru ④ Mold. Numai, dar: mă vîră în toate boalele, ~ n'am înecotro, trebuie sã mă duc (CAR.) ⑤ Numai ~, peste o clipă, într'o clipă, imediat, îndată, pe loc: sã vii numai ~ ⑥ Trans. Nici ~, nicidecum, de loc, de fel: dar cînd ajunse la cel mai mic, acela nu voi sã spună nici ~ (RET.) [de c ă + c î t].

***DECLAMA** (-am) *vb. tr.* ① A rosti, a recita (în spec. versuri) cu glas tare, cu tonul și gesturile potrivite: ~ versuri; tinerii și tînerese... se întrecuau care mai de care sã le declame mai frumos (A.-GH.) ② A vorbi cu patimă împotriva unei persoane sau unui fapt [fr.].

***DECLAMATOR** 1. *sm.* ① Cel ce declamă ② Orator sau scriitor emfatic, care întrebuințează numai expresii și fraze pompoase.

2. (și **DECLAMATORIU**) *adj.* Emfatic, umflat, bombastic ca al unui declamator: ton ~; stil ~ [fr.].

***DECLAMAȚIUNE**, **DECLAMAȚIE** *sf.* ① Faptul de a declama; arta de a declama: poetul Aristia... ne desmierda prin niște declamații frumoase (BOL.); profesor de ~ ② Întrebuințare de expresii și de fraze pompoase într'o vorbire sau într'o scriere, unde nu se potrivește ③ Discurs pătimaș, plin de injurii împotriva cuiva [fr.].

***DECLARĂ** (-ar) 1. *vb. tr.* ① A arăta, a face cunoscut prin graiu sau în scris: a declarat că renunță la ori-ce pretențiuni; ~ război, a face cunoscut unei puteri că se poartă război împotriva ei ② A mărturisii, a destăinui: i-a declarat dragostea ce are pentru sora ei ③ ~ și A hotărî, a rosti o hotărîre judecătorească: i-au declarat vinovat.

2. *vb. refl.* ① A se arăta, a se da pe față, a se manifesta, a izbucni: frigurile s'au declarat; s'a declarat un incendiu ② A se rosti pentru sau contra, a lua parte pentru sau împotriva cuiva: s'a declarat împotriva ori-cărîl schimbări a legii; s'a declarat pentru intrarea în război [fr.].

***DECLARABIL** *adj.* Ce poate fi declarat [fr.].

***DECLARANT** *sm.*, **-ANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Persoană care declară, în spec. în fața judecătorului [fr.].

***DECLARAT** *adj. p.* **DECLARĂ**. Mărturisit, pe față: un dusman ~ al războaielor ① ② **NEDECLARAT**.

***DECLARATOR** *sm.* Cel ce declară [fr.].

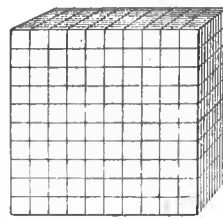

Fig. 1760. Decimetru cub împărțit în centimetri cubi (laturile reduse la 1/10).

***DECLARAȚIUNE, *DECLARAȚIE** *sf.* ① Faptul de a declara ¶ ② Act verbal sau scris prin care se declară ceva; ~ de război, act diplomatic prin care se face cunoscut unei puteri că se pornește război împotriva ei; ~ de dragoste, mărturisirea dragostei; ~a drepturilor omului, actul din 14 Sept. 1791 în care Adunarea Națională a Franței a arătat în mod solemn care sînt drepturile omului și ale cetățeanului [fr.].

***DECLASAT** *adj.* și *sm.* Decăzut, care nu ocupă în societate rangul pe care ar fi putut sau ar fi trebuit să-l ocupe [fr.].

***DECLIN** *sbst.* Starea unui lucru care se apropie de sfîrșit, scăpătare: ~ul vieții [fr.].

***DECLINĂ** (-în) 1. *vb. tr.* ① ω A recita sau a scrie diferitele forme ale unui substantiv, ale unui adjectiv sau ale unui pronume, la toate cazurile ¶ ② A-și ~ numele, a spune cine este: sunt outare, îi răspund eu, declinîndu-l numele și pronumele (l.-GH.) ¶ ③ A slăbi: rațiunea ta declină (ALECS.) ¶ ④ A se depărta de ecuator (*vorb.* de un astru) ¶ ⑤ A se depărta de nord (*vorb.* de acul busolei) [fr.].

***DECLINABIL** *adj.* ω Care se poate declina ¶ ① ***INDECLINABIL** [fr.].

***DECLINARE** *sf.* ① Faptul de a declina ¶ ② ω = DECLINAȚIE.

***DECLINĂTOR (IU)** (*pl.* -oare, -orii) *sn.* ① ω Excepțiune prin care apărătorul neagă competența unui tribunal ¶ ② ω Cutioară care conține un ac magnetic și care servește pentru a orienta pe teren o planșetă, o hartă etc. [fr. d'éléclinatoire].

***DECLINAȚIUNE, *DECLINAȚIE** *sf.* ① ω Totalitatea schimbărilor pe care le suferă terminațiunile substantivelor și adjectivelor la diferitele cazuri ¶ ② A distanța la care se află un astru de la ecuatorul ceresc; e echivalentă în sfera cerească cu ceea ce pe globul nostru se numește latitudine; astfel declinațiunea stelei M este arcul de meridian MA cuprins între această stea și ecuatorul EE; cercul de declinațiune al unei stele (d. e. al stelei M) este cercul sferei cerești care trece prin steaua M și prin axa lumii PP ([1761] ¶ ③ ω ~ mag-
netică, unghiul cuprins

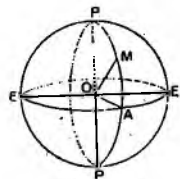

Fig. 176r. Declinațiunea unei stele.

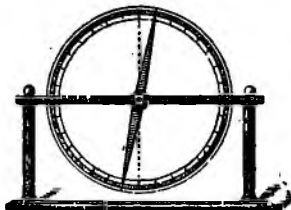

Fig. 176a. Declinațiune magnetică.

între meridianul magnetic și meridianul astronomic ([1762] ¶ ④ ω Unghiul pe care-l formează un plan vertical sau o aliniere cu meridianul locului ce se ia în considerație [fr.].

***DECIVITATE** *sf.* Inclinațiunea unui costii, a unei teren sau a ori-cărei alte suprafețe [fr. < lat.].

***DECOȚIUNE, *DECOȚIE** *sf.*, ***DECOȚ** (*pl.* -turi) *sn.* Fierberea în apă a unei burueni sau substanțe medicamentoase; doctoria ce rezultă, după această fierbere [fr.].

***DECOLORĂ** (-orez) 1. *vb. tr.* A strica culoarea, vâpșeaua, fața, a spălăci.

2. *vb. refl.* A-și pierde culoarea, a se șterge, a ieși vâpșeaua, a se spălăci [fr.].

***DECOLORANT** *adj.* Care decolorează, care face să se piardă, să se steargă culoarea [fr.].

***DECOLORAȚIUNE** *sf.* Pierderea, ștergerea culorii, spălăcire [fr.].

***DECOLTA** (-tez) 1. *vb. tr.* ω A croi astfel o îmbrăcăminte încît să lase gîtul, pieptul și umerii gol.

2. *vb. refl.* A-și lăsa desvelîți gîtul, pieptul și umerii [fr.].

***DECOLȚAT** *adj.* ① *p.* DECOLTA ¶ ② Fără perdea, prea liber: expresiuni glume ~e.

***DECOMANDA** (-mand) *vb. intr.* A anula o comandă [fr.].

***DECONCERTA** (-tez) *vb. tr.* și *refl.* A se turbura, a (se) zăpăci; a face să-și piardă (a-și pierde) cumpătul [fr.].

***DECONSILIA** (-iliez) *vb. tr.* A desfătui, a sfătui să nu facă ceva [fr.].

***DECONSIDERA...** = ***DESCONSIDERA...**

***DECOR** (*pl.* -oruri) *sn.* ① Podoabă, ceea ce împodobește un apartament ¶ ② *pl.* ω Ceea ce împodobește scena unui teatru, tablouri, culise pictate și alte podoabe care slujesc a înfățișa un loc anume, un cadru unde se petrece acțiunea într-o piesă de teatru; (E: tabloul se schimbă, și un minunat ~ de sfînci se înalță 'n fața noastră) [fr.].

***DECORA** (-orez) *vb. tr.* ① A împodobi, a înfrumuseța cu decoruri o clădire, un apartament ¶ ② A acorda o decorație [fr.].

***DECORATIV** *adj.* Care servă să decoreze, să împodobească: figură ~ă; bronzuri ~e arte ~e, pictura, sculptura de ornamentație, tapiseriile, tîmplăria de lux, etc. [fr.].

***DECORATOR** *adj.* și *sm.* Care decorează apartamente sau face decoruri de teatru: pictor ~; ~ de teatru [fr.].

***DECORAȚIUNE, *DECORAȚIE** *sf.* ① Faptul de a decora, împodobi ¶ ② Ornament, podoabă de arhitectură, de pictură, etc. ¶ ③ Podoabe ce se pun la fațada unei case, într'un salon, etc. cu ocaziunea unei festivități, unei serbări, etc.: ei îngrădise în mare parte decorațiile și mobilierul celor șapte săli pentru bal (CAR.) ¶ ④ * Semn de distincțiune, de metal (aur, argint, bronz, etc.), acordat de un suveran sau de șeful unui Stat (= PLANȘA III) [fr.].

***DECREPIȚUDINE** *sf.* Stare de adînci bătrînețe însoțită de infirmități, gîrbovire [fr.].

***DECRET** (*pl.* -ete) *sn.* ① Hotărîre: ~ele Provi-denței ¶ ② Hotărîre a unui suveran, a unei puteri executive, ordonanță [fr.].

***DECREȚA** (-tez) *vb. tr.* ③ A ordona, a hotărî printr'un decret; a da un decret: s'a decretat starea de asedin [fr.].

***DEGULA** *vb. tr.* *Trans.* A deșela, a speti: Într'aceea Găvan pe Ghiță-l omoară, Cocolos pe Titirez deculă (BD.-DEL.) [comp. DAULA].

***DEGULAT** *adj.* *p.* DEGULA. *Trans.* Deșelat, spetit.

***DECURGE** (-urg) *vb. intr.* A rezulta, a purcede [c u r g e, după fr. d'écouler].

***DECURIE** *sf.* ① Trupă de zece soldați, în armata romană ¶ ② Grupă de cetățeni romani, mai întîiu în număr de zece inși, mai tîrziu în număr mai mare [lat.].

***DECURION** *sm.* ω Căpetenia unei decurii militare sau civile [lat.].

***DECURS** *sbst.* Curs, durată, interval, succesiunea timpului: în ~ul vieții [d e c u r g e].

DEDA (dedau) *vb. refl.* ① A se da, a se consacra cu totul, în întregime: nu s'a găsit măcar unul care să se fi datat a zugrăvi... scene de vîntătoare (COLOS.); s'a datat la cărți, la beție, ca să se ametească (GN.); a se ~ la studii, la băutură ¶ ② A se deprinde, a se obicinui: mai de-dîndu-se cu lumea și mai obișnuindu-se a trăi în huetul ce înăbușește orășele (ISP.) [lat. d e d e r e].

***DEDAL** (*pl.* -aluri) *sn.* ① Ori-ce loc unde se poate rătăci cineva; labirint ¶ ② Îngrămădire de lucruri în mijlocul cărora se incurcă cineva, incurcătura: luaram o barcă care ne duse la vapor printr'un ~ de corăbii (ALECS.) [= P. IST.].

DEDAT *adj. p.* DEDA. ① Consacrat în întregime, dat cu totul: în vîzui pretențiunii dedați cu patimile (COLOS.) ¶ ② Deprins, obicinuit: ~ cu munca.

DEDEMULȚ = **DEMULȚ**.

DEDEOCHIU = **DEOCHIU**.

DEDESUBȚ 1. *adv.* Pus sub altceva, sub alt-cineva: cînd eu ~, cînd el deasupra (= DEASUPRA).

1. Colanul ordinului „Ferdinand“ I. — 2. Placa ordinului Ferdinand I în grad de Mare Cruce. — 3. Ordinul Ferdinand I în grad de Mare Cruce. — 4. Placa ordinului F. I. în grad de Mare Ofițer. — 5. Ordinul Ferdinand I în grad de Comandor. — 6. Ordinul Ferdinand I în grad de Ofițer. — 7. Ordinul Ferdinand I în grad de Cavalier. — 8. Ordinul „Virtutea Aeronautică“ în grad de Comandor. — 9. Ordinul „Virtutea Aeronautică“ în grad de Ofițer cu spade (răzb.). — 10. Ordinul „Virtutea Aeronautică“ în grad de Ofițer (pace). — 11. Ordinul „Virtutea Aeronautică“ în grad de Cavalier cu spade. — 12. Ordinul „Virtutea Aeronautică“ în grad de Cavalier (pace). — 13. Crucea de Aur a „Virtuții Aeronautice“ cu spade (răzb.). — 14. Crucea de aur a „Virtuții Aeronautice“ (pace). — 15. Semnul onorific de 40 ani pentru ofițeri.

1) Colanul ordinului „Carol I” — 2) Placa ordinului „Carol I” grad de mare-cruce. — 3) Ordinul „Carol I” grad de mare-cruce. — 4) Placă ordinului „Carol I” grad de mare-ofițer. — 5) Ordinul „Carol I” grad de comandor. — 6) Ordinul „Mihai Viteazul” cl. I-a. — 7) Ordinul „Mihai Viteazul” cl. a 2-a. — 8) Ordinul „Mihai Viteazul” cl. a 3-a. — 9) Medalia „Virtutea Militară” de pace, cl. I-a aur, cl. a II-a argint. — 10) Medalia „Virtutea Militară” de război, cl. I-a aur, cl. a II-a argint. — 11) Placa ordinului „Steaua României” cu spade, grad de mare-cruce (răzb.). — 12) Ordinul „Steaua României” grad de mare-cruce (militari). — 13) Ordinul „Steaua României” grad comandor (civili). — 14) Ordinul „Steaua României” cu spade, grad ofițer. — 15) Ordinul „Steaua României” cu spade, grad cavalier. — 16) Placa ord. „Coroana României” grad mare-cruce (pace). — 17) Ordinul „Coroana României” grad mare-cruce (pace). — 18) Ordinul „Coroana României” grad comandor (pace). — 19) Ordinul „Coroana României” cu spade, grad ofițer. — 20) Placa Ordinul „Coroana României” grad de mare-ofițer (pace).

- 21) Ordinul „Coroana României” cu spade grad cavalier. — 22) „Trecerea Dunării” 1877–1878. — 23) Medalia „Crucea Comemorativă” 1916–1919. — 24) Ordinul „Crucea Regina Maria” cl. I email. — 25) Ordinul „Crucea Regina Maria” cl. a 2-a aur, cl. a 3-a bronz. — 26) Medalia „Victoria” 1916–1919. — 27) „Meritul Sanitar” 1913, cl. I aur, cl. II argint, cl. III bronz. — 28) Medalia „25 ani de serviciu” ofițer. — 29) Medalia „20 ani de serviciu” trupă. — 30) Crucea Comemorativă „Elisabeta” (1878). — 31) Medalia „Apărătorii Independenței” (1878). — 32) Medalia „Avântul Țării” (1913). — 33) Medalia „Răsplata Muncii” pentru învățământ. — 34) Medalia „Bărbăție și Credință” cu spade, cl. I aur, cl. II argint, cl. III bronz (război). — 35) Medalia „Bărbăție și Credință” fără spade cl. I aur, cl. II argint, cl. III bronz (pace). — 36) Medalia Jubiliară „Carol I” (1906). — 37) Medalia Comemorativă rusă (1877–1878). — 38) Medalia „Bene Merenti” cl. I-u aur, cl. a II-a argint. — 39) Medalia „Meritul Comercial și Industrial” cl. I aur, cl. II argint, cl. III bronz. — 40) Medalia „Răsplata Muncii” pentru biserică, cl. I aur, cl. II argint, cl. III bronz. — 41) Medalia „Serviciul Credincios” cl. I-a aur, cl. II argint. — 42) Medalia „Incoronarea de la Alba-Iulia”. — 43) Crucea „Serviciului Credincios” cl. I-a aur, cl. II argint. — 44) Medalia „Pro Virtute Militari” (1860). — 45) Medalia „Răsplata Muncii” pentru construcțiuni școlare (1923).

2. **DEDESUBTUL** *prep.* În partea de sub: ~ casei se află pînă în bolțile.

3. (*pl.-turi*) *sm.* ① Partea, lucrul care se află dedesubt ② ③ Lucru ascuns, tănuț: nici el, nici ea nu are dedesubtul vorbelor ce și le spun (BR.-VN.) [d e - d e - s u b t].

DEDEȚEI, DEDITEI *sm. pl., sg. DEDEȚEL, DEDITELE* *sm.* ① Plantă ierboasă, veninoasă, cu flori mari albastre-vioace, în formă de clopot, întrebuintată de femeile de la țară la colorat; numită și „dedită”, „ador-mitele”, „sufletele”, „sisinei”, „vinturele”, etc. (*Anemone pulsatilla*) (□ 1763): Dedețel și garofițe pîrguite 'n foc de soare (ALECS.); Foale verde dedețel, Subt umbră de pădurel (ROC.); Frunză verde dedețel, ce caufi lele pe muscel? (PAC.) [DEDITĂ].

Fig. 1763. Dedeței.

DEDICA (-dio) *vb. tr.* ① A închina, a hărăzi, a consacra cultului divin ② ③ A închina cuiva o carte, o lucrare artistică [lat.].

DEDICATORIU *adj.* Care constituie o dedicație [fr. < lat.].

DEDICAȚIE *sf.* Omagiu făcut cuiva de un autor închinându-i o lucrare printr-o inscripție pusă în fruntea cărții [fr. d é d i c a c i e].

† **DEDINĂ** *sf. Bucov.* Datină, obicei: se strică florile, căci așa li-i dedina florilor (PAMF.) [DĂTINĂ].

DEDITĂ (*pl.-te*) *sf. Mold. Bucov.* ① = DEDEȚEI: verdele se face cu ~, care pe atunci e înflorită (VOR.); cu ~ booso țărâncele ouăle de Paști (SEZ.) [sl. d ē d i c a „moșuleț”, din cauza asemănării florii cu un cap încăruntit, de unde și numele german de graues Bergmännchen].

DEDEȚEI = DEDEȚEI.

DEDUBLA (-blez) *vb. tr. și refl.* A (se) împărți în două [fr.].

DEDUBLARE *sf.* ① Faptul de a (se) dedubla ② ③ ~ a personalității, afecțiune în care același individ are două personalități, fie simultan, fie succesiv ④ ⑤ ~ a unui astru, desfacerea în două a unei stele.

DEDUCE (-duc) *vb. tr.* ① ± A scădea (o sumă dintr'alta) ② A scoate, a trage o consecință dintr'un principiu [lat.].

DEDUCTIV *adj.* Care procedează prin deducțiune: metodă ~ă [fr.].

DEDUCTIUNE, DEDUCTIE *sf.* Consecință trasă dintr'un principiu, dintr'un raționament [fr.].

DEDULCI, DĂDULCI (-cesc) *vb. refl.* ① A minca de dulce în zi de post: un moșneag s'a dedulcit de nevoile ori din gresală (LUNG.) ② ③ A căpăta gust, plăcere la ceva, a se deprinde cu ceva bun: se dedulciseră ca calul la țărîțe (ISP.); se ferește... să se dădulcească cu vitile și apucăturile lor (JIP.).

DEFAIMA (-talm) *vb. tr.* A vorbi de rău, a necinsti, a vătăma cinstea, reputația cuiva: pe mai marele tău... nu-l ~ către alții (PAMN) [lat. „diffamare”].

DEFĂIMARE *sf.* ① Faptul de a defăima ② ③ Vorbe rele născocite și răspindite de cineva spre a vătăma cinstea, reputația cuiva: se temea de asprimea tată-său și de ~ a oamenilor (CRG.).

DEFĂIMĂTOR 1. *adj. p. DEFĂIMA.* Care defăimă: se încuratără oînd auzită aceste vorbe defăimătoare pentru Domnul și țara lor (ISP.).

2. *sm.* Cel ce defăimă.

DEFALCA (-talc) *vb. tr.* A scădea, a scoate dintr'o sumă [fr.].

DEFAVOARE *sf., DEFAVOR* *subst.* ① Pierderea favorii, trecerii pe care o are cineva pe lângă altul ② Lipsă de bunăvoință: în defavoarea mea, în defavorul meu, împotriva mulțumirii mele, contra interesului meu, năpăstuindu-mă pe mine [fr.].

DEFAVORABIL *adj.* Nefavorabil, nepriincios, lipsit de bunăvoință [fr.].

DEFECT (*pl.-te*) *sn.* ① Cusur, meteahnă,

lipsă: nu-mi fac iluzii asupra ~elor mele (ALECS.) ② *pl.* ③ Literele care lipsesc sau prisosesc la unele case [lat.].

DEFECTIV *adj.* ① Căruia-i lipsesc unele timpuri sau moduri: verb ~ [fr.].

DEFECTUOS *adj.* Cu cusururi, cu defecte, cu lipsuri [fr.].

DEFECTUOZITATE *sf.* Stare defectuoasă [fr.].

DEFECȚIUNE *sf.* Părăsirea unui partid, de-zertare dintr'un partid [fr.].

DEFENDOR *sm.* ① Pîrit, cel ce e chemat să se apere înaintea justiției (în opoziție cu reclaman-tul) [fr.].

DEFENSIV 1. *adj.* ① De apărare, făcut pentru apărare: războiu ~; arme ~e; ② **OFENSIV**.

2. **DEFENSIV** (*pl.-ve*) *sf.* Stare, pozițiune de apărare: la sta în ~ [fr.].

DEFENSOR *sm.* ① Apărător, avocat care apără din oficiu: ~ eclesiastic [fr.].

DEFERENȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Semn de cinste, de stimă, de respect [fr.].

DEFERI (-ter) *vb. tr.* ① A acorda cuiva onoruri, demnități: ~ coroana ② ③ A trimite, a aduce înaintea judecării ④ ⑤ ~ jurămîntul, a cere să jure, să depună jurămîntul [fr.].

DEFICIT (*pl.-te*) *sn.* ① Lipsă (dintr'o sumă) ② Situațiune în care cheltuielile întrec veniturile: ~ul bugetului; e vecinic în ~ cu leața pe o lună (VLAM.) [fr. < lat.].

DEFILA (-ilea) *vb. intr.* ① A trece în sir, unul după altul, pe dinaintea cuiva (*vorb. în spec. de trupe*): trupele au defilat într-o perfectă ordine; *pr. ext.* sute de trăsuri defilau pe șosea [fr.].

DEFILARE *sf.* ① Faptul de a defila (*vorb. de trupe*) (□ 1764).

Fig. 1764. Defilare.

DEFILEU (*pl.-uri*) *sn.* ① ② Trecătoare în-gustă, strîmtoare ③ ④ Defilare [fr.].

DEFINȚ (-inesc) *vb. tr.* A face cunoscut un lucru (sau o persoană) arătîndu-i însușirile, defec-tele sau ceea ce-l (ce-o) fac să se deosebească de altul (alta); ~ un cuvînt, a lămurii înțelesul, a spune ce înseamnă [fr.].

DEFINIT *adj.* ① *p. DEFINȚ* ② ③ **NEDEFINIT** ④ Hotărit, determinat: cantitate ~ă ⑤ ⑥ ± **Integrală** ~ă, integrală ale cărei limite sînt date ⑦ ⑧ **Articol** ~ **HOTĂRIT**.

DEFINITIV *adj.* Hotărîtor, care termină un lucru fără a se mai putea reveni asupra lui, fără a-i mai putea aduce vre-o schimbare: *regulament* ~; *hotărîre* ~ă; *loc* *adv.* în ~, în cele din urmă, după cea din urmă hotărîre [fr.].

DEFINIȚIUNE, DEFINITIE *sf.* Deslușirea în puține cuvinte lămurite a înțelesului unui cuvînt [fr.].

DEFOLIAȚIUNE *sf.* ① Căderea înainte de vreme a frunzelor arborilor sau altor plante [fr.].

DEFORMA (-mez) *vb. tr. și refl.* A (se) strica

forma, a (se) schimonosi, a (se) poci, a (se) sluți [fr.].

DEFORMAȚIUNE *sf.* Faptul de a (se) deforma, stricarea formei, schimonosire, pocire [fr.].

DEFAUDA (-*dea*) *vb. tr.* A lua prin fraudă; a frustra [lat.].

DEFAUDATOR *sm.* Cel ce defraudează.

DEFTERDAR *†* **TEFTERDAR** *sm.* † Ministru de finanțe la Turci (1765): noul mare vizir adună îndată la divan... pe cel patru ~i (salc.) [tc.].

DEFUNCT *adj.* Răposat [lat.].

DEGAJA (-*aje*) *1. vb. tr.* A desamăna, a scoate din amănecul ~i A scăpa pe cineva de o îndatorire ~i A da afară, a produce, a scoate un miros, o emanațiune.

2. vb. refl. ① A se scăpa de o îndatorire ~i ② A-și lua vorba înapoi [fr.].

DEGAJAT *1. adj.* ① *p. DEGAJA* ~i ② Desbărat, scăpat, liber.

2. adv. În mod liber, fără a fi stîngherit: vorbește și gesticulează ~ (CAR.).

DEGEABA = **GEABA**.

DEGENERĂ (-*erez*) *vb. intr.* ① A-și strica firea, a se depărta de soiul primitiv: două trel generații se păstra soini, dar apoi începea să degenereze (A.-GH.) ~i ② A pierde din însușirile sale ~i ③ A se schimba, a se prefăce din bine în rău, din rău în mai rău ~i ④ A lua o altă întorsătură (*verb.* de o boală care scade sau se agravează) [fr.].

DEGENERARE, **DEGENERESCENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Faptul de a degenera; Tendință de a degenera [fr.].

DEGERA (*ger*) *1. vb. intr.* ① A îngheța, a amorți de frig: ne lasă fără scînteie de foc în vatră, să degerăm alce (CAR.); mi-au degerat picioarele ~i ② A se strica de ger: a degerat vița.

2. vb. tr. A face să înghețe, să amortească de frig, să se strice de ger: pe cine nu-l prieste scările, nu-l degeră nici gerul (OLVR.) [lat. *de gelare*].

DEGERAT *adj. p. DEGERA* ~i ① **NEDEGERAT**: nu plătește o ceapă ~ă = **CEAPĂ**.

DEGERĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a degera ~i ② Parte a corpului degerată; rană, umflătură produsă de pe urma degerării: frunzele de orechii murat sînt bune de ~ă (SEZ.).

DEGET, (*pl.-te*) *sn.* ① Fie-care din extremitățile lunguete și mobile ale mâinilor și picioarelor, la oameni și animale (1766): ~ul cel mare; ~ul arătător; ~ul de mijloc; ~ul mic; ~ul cel mic; ② cinci degete sînt la o mîna și unul cu altul nu se potrivește, nu sînt două persoane sau două întîmplări care să semene între ele întocmai; a arăta pe cineva cu ~ul, a-l face de risul lumii, a-l expune desprețului tuturor; ③ a se ascunde după ~, a căuta cu puțină abilitate să-și ascundă părerea sau intențiunile (întocmai cum fac copiii cari își ascund fața cu mîna, spre a nu fi văzuți), a căuta pretexte fără rost; ④ a atinge cu ~ul, a fi foarte aproape (în spațiu sau în timp); ⑤ a-și da cu ~ul (*sau* cu ~ele) în ochi, a) a fi pe o cale greșită, a se înșela rău; b) a fi întunecet beznă: era o noapte d'ale de să-ți dai cu ~ele în ochi de întunecet (MAR.); ⑥ gol ca ~ul (*sau* ca un ~), despuțat, abia îmbrăcat: a fi rebegit de ploaie, că e gol ca un deget (OLVR.); ⑦ a (în)cerca marea cu ~ul, a încerca lucruri imposibile, sau peste puterile lui; ⑧ a-l juca pe cineva pe ~, a-l suci și învîrti, a-l face să joace cum îi place; a trage pe sfoară: care va să zică v'ati schimbat costumul, ca să mă jucați pe ~, (CAR.); ⑨ a lăsa la ~ul cel mic, a întrece cu mult

Fig. 1765.
Defterdar.

a lăsa mai pe jos: ou niște grațuri ce-ar fi lăsat la ~ul cel mic pe cea mai limbută teleolică (ISP.); ⑩ a-și linge ~ele de ceva, a-i plăcea din cale afară: atît de mult le plăcîndu-bucatele, înoft își lingeau și degetele cînd mincau (ISP.); ⑪ a-și mușca ~ele, a se căi, a-i părea rău; a număra pe ~, a socoti servindu-se de degete; ⑫ a nu pune pe cineva *sau* ceva nici la ~ul cel mic, a nu-i da nici o importanță, a-l socoti prea neînsemnat: crinii și vioarele rămăseseră pe jos și nici la ~ul cel mic al ei nu le punea (ISP.); ⑬ a pune ~ul pe rană, a ghici unde e răul; a scăpa ceva printru ~e, a trece printru ~e, a-i aluneca din mîna, a-i scăpa pe nesimțite, fără să prindă de veste; ⑭ a sta cu ~ul (*sau* cu ~ele) în gură, a sta fără nici o treabă, fără să facă cel mai mic lucru: nu crez să fi stat numai așa cu ~ul în gură după ce a uois pe zmei (ISP.); ⑮ a ști ceva pe ~e, a-l ști de minune, în perfecțiune; ⑯ a se trage în ~e cu cineva, a-și încerca puterile, a se măsura cu cineva; a umbla în virtul ~elor, a călca fără sgîmot, fără să-l simtă cineva; ⑰ ~ul lui Dumnezeu, atotputernicia divină, manifestată printr'o întîmplare, printr'o izbîndă extraordinară ~i ⑱ Fie-care din degetele unei mînuși ~i ⑲ Măsură de lungime (= 1/10 dintr-o palmă = 0m., 02458); de aci, o măsură neînsemnată, foarte mică: se mîncă între dinții pentru un ~ de pămînt (BR.-VN.) ~i ⑳ **CINCI-DEGETE** = **CINCI** [lat. *digitus*].

DEGETAR (*pl.-are*) *sn.* ①

Unealtă în formă de mic cilindru, mai adesea de metal, în care se introduce degetul și cu care se împinge acul cînd se coase (1767) ~i ② Plantă veninoasă, cu flori mari galbene, ce crește prin păduri; numită și „degetariță“, „degetel“, sau „țîța-oii“ (*Digitalis ambigua*) (1768) [lat. *digitale*].

DEGETARITĂ

(*pl.-te*) *sf.* ① =

DEGETAR ② ~i ③ = **DEGETEL-ROȘU**.

DEGETĂRUȘ *subst.*

Plantă ierboasă, cu flori albastre - violet, ce crește prin pârțile muntoase; numită și „potirăș“ (*Soldanella montana*; *S. alpina*) (1769) [*de get ar*].

DEGETUȚ (*pl.-te*)

sn. dim. DEGET: 1-au trecut ~ele prin căpățîna omului (ODOB.).

DEGETEL (*pl.-ele*)

sn. dim. DEGET: a-rătîndu-l între ~e un bob mărunchel de mărghitar alb (ODOB.) ~i ② = **DEGETAR** ② ~i ③ = **DEGETEL-ROȘU**

Plantă originară din apusul Europei, cu flori roșii (rare-ori albe) pe dinăuntru purpurii, înconjurată de o aureolă albă, cultivată la noi ca plantă ornamentală; din frunzele ei se extrage digitalina, întrebuințată în medicină (1770) (*Digitalis purpurea*).

DEGHIZA (-*izez*) *vb. tr.* și *refl.*

① A (se) îmbrăca astfel încît să fie greu de cunoscut, a (se) travesti ~i ② A (se) ascunde, a (se) prefăce; a se arăta cu totul altfel decît cum este [fr. *déguiser*].

DEGHIZAT *adj. p. DEGHIZA* ~i

Travestit, îmbrăcat astfel ca să fie greu de cunoscut: fie-care își închipuște că... este cel puțin un print ~ (COL.) ~i ③ Ascuns, disimulat: trimiteră lui ca ambasador la Paris a fost ca un fel de exil ~ (A.-GH.).

DEGLUTIȚIUNE, **DEGLUTIȚE** *sf.* ① Înghi-

Fig. 1767.
Degetar.

Fig. 1768.
Degetar.

Fig. 1766. Degete. G. Degetul cel mare. — A. Degetul arătător. — M. Degetul de mijloc. — I. Degetul mic. — m. Degetul cel mic.

Fig. 1769. Degetăruș.

Fig. 1770.
Degetel-roșu.

fire, trecerea substanțelor alimentare din gură în stomac prin faringe (1771) [fr.].

DEGRABĂ = GRABĂ.

***DEGRADĂ** (-adez) 1. vb. tr. ① A scoate, a destitui pe cineva dintr-o slujbă, dintr-o demnitate, dintr-un rang mai ridicat, pe nevrând sau în semn de necinste: ~ un ofițer ¶ ② ③ A înjosi, a micșora: o umilă faptă părăsiri și o degrada gelozia (D.-ZAMF.) ¶ ④ A slăbi treptat lumina, umbrele, colorile.

2. vb. refl. ① A se înjosi ¶ ② A cădea într-o stare de jos: lată oum s'a degradat bietul oraș! (NEGR.) [fr.].

***DEGRADARE**

sf. Faptul de a (se) degra. Fig. 1771. Deglutiune (Secțiune). L. Limba. N. Fosele nazale. — A. Trecerea aerului. — B. Trecerea în care se află cel bolului alimentar. — C. Cerul gurii. degradat; înjosire. — E. Epiglota. — F. Faringele. — G. Laringele. — O. Esofagul.

***DEGRADATOR**

1. adj. Care degradează: este oua mai ~ decât gelozia? (D.-ZAMF.).

2. (pl.-oare) sf. Placă cu creștături de care se servesc fotografiile spre a degrada umbrele de la conturul unui portret (1772) [fr.].

***DEGREVA** (-evez) vb. tr. A micșora impozitele [fr.].

DEH = DE

DEHAMA = DESHAMA.

***DEHISCENT** adj. ♦ Se zice despre fructele care se deschid singure când ajung la maturitate [fr.].

***DEHISCENȚĂ** sf. ♦ Felul în care fructele se deschid de la sine când ajung la maturitate (1773) [fr.].

DEHOCA

— DEHOCA.

DEHULA

— DAULA.

***DEICID**

adj. și sm. Ucișag al lui Isus, fiul lui Dumnezeu [fr.].

***DEIFICA**

(-tie) vb. tr. ① A pune în rîndul zeilor, a socoti de zeu ¶ ② ③ A cinsti, a slăvi pește măsură [lat.].

***DEISM**

sbst. Sistemul acelor care cred în Dumnezeu și în nemurirea sufletului, fără a admite însă revelațiunea [fr.].

***DEIST** sm. Partizan al deismului [fr.].

DEIMPĂRȚIT sbst. ± Număr care trebuie împărțit, primul termen al împărțirii [d e i m p ă r ț i t].

DEINMULȚIT sbst. ± ① Primul factor într-o înmulțire ¶ ② Cantitatea care se adună repetat într-o înmulțire de doi factori [d e i n m u l ț i r e].

***DEJA** adv. De pe acum, de pe atunci; dinainte [fr.].

○ **DEJĂ** sf. Mold. Trans. Curătoare, vasul în care curge vinul din teasc (1774) [ung. d é z s a < sl.].

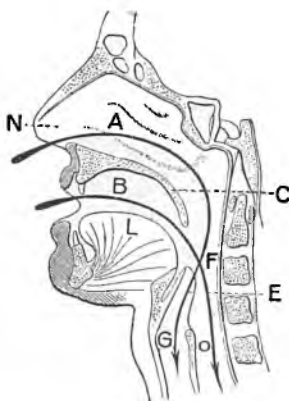

Fig. 1772. Degradator.

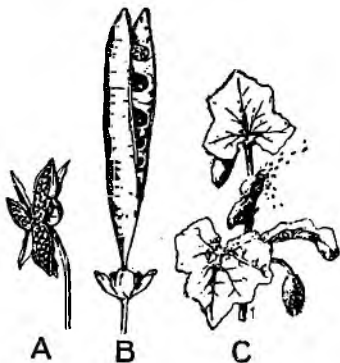

Fig. 1773. Dehiscență. A. Fructul violetului. — B. Teacă de leguminoasă. — C. Fructul plesnitoare.

***DEJECTIONE**, ***DEJECTIE** sf. ① Evacuarea materiilor fecale ¶ ② pl. Materii fecale evacuate [fr.].

DEJGH = DESGH.

DEJGHINA = DESBINA.

DEJMA = DIJMA.

DEJUCA (-joc) vb. tr. A zădărnici, a face să nu izbutească un proiect cu urmări rele [după fr. d é j o u e r].

Fig. 1774. Deja.

DEJUGA (-jug) vb. tr.

și intr. ① A scoate jugul, a scoate boii de la jug: ei își dejugă boii în larmaroc (GN.) ¶ ② A se opri, a poposi cu carul într-un loc: dar eu ce mă fac, cine mai dejugă la moara mea? (PLVR.); de aci ③: la rea moară am dejugat (D.-GH.), am nimerit-o rău aci, am venit într-un loc unde sînt numai înecăruții ¶ ④ ⑤ A se așeza, a se încuibă într-un loc: sârclia a dejugat la calcașul nostru (ISP.) [lat. *disjugare].

***DEJUGĂTOARE** sf. Loc de popas: aci la hanul acesta era cea mai însemnată ~ pe drumul Bărgăului (S.-ALD.) [dejugă].

***DEJUN** (pl.-unuri) sn. ① Mîncarea de dimineață sau de amiază ¶ ② Timpul cînd se mîncă de amiază [d é j u n a].

***DEJUNĂ** (-unez) vb. intr. A minca dimineața sau la amiază: am dejunat cu o poată necunoscută mie de multă vreme (D.-GH.) [fr. d é j u n e r].

DEJURNĂ adj. invar. ♦ Care face serviciul (în spec. militar) peste zi; a ti ~, a-și avea serviciul peste zi; un om al poliției care doarme ~ pe o lavită (CAR.) [rus. < fr.].

***DEJURSTVĂ**, **DEJURSTFĂ** sf. ♦ Corp de gardă: duclîndu-mă să văd pe postul Alexandrescu la dejurstă în Gorgan (D.-GH.) [rus.].

DELA = DE² ①.

† **DELA** (pl.-le) sf. și ① Pricină, proces (comp. **DEALĂ**) ¶ ② pl. Acte (de proces): dulapuri cu dele afumate (ALECS.) [rus.].

***DELABRA** (-brez) vb. tr. și refl. A (se) dărăpăna [fr.].

***DELABRARE** sf. Faptul de a (se) dărăpăna: b r a, dărăpănare: un rău și mai mare este: ratulul intelectual (VLAR.).

***DELAȚĂ** = DILAȚĂ.

***DELĂSA** (-las) vb. tr. A părăsi, a lăsa în părăsire, a abandona [fr.].

***DELAȚOR** sm. și Cel ce denunță justiciile, crimă sau un delict, denunțator [fr.].

DELAȚURĂ (-tur) vb. tr. A înlătura: prin asta delățurăm de la noi puterea vînturilor (GRM.) [de l ă t u r i].

DELAȚURI = LAȚURE.

***DELAȚIUNE** sf. și Denunțare secretă [fr.].

DELE = DELA.

DELEAN sm., **DELEANCA** (pl.-lence) sf. ① ♦ Care locuiește prin părțile de lîngă munte, între munte și șes ¶ ② **DELEANCA** sf. Joc cu lăutari (PAMF.) [de al].

***DELEATUR** sbst. ♦ Semnul de întrebuintat la corecturi spre a arăta că trebuie să se suprimă o literă, unul sau mai multe cuvinte, etc. [lat. med.].

***DELECTA** (-tez) vb. tr. și refl. A (se) deslăta: se delectau mai mult cu citirea întâmplărilor lui Alexandru Macedon (D.-GH.) [fr.].

***DELEGA** (-eg) vb. tr. A însărcina, a trimite pe cineva cu imputernicirea de a lucra, de a cerceta, de a judeca, etc., în numele altuia sau în numele unei autorități [fr.].

***DELEGAT** 1. adj. p. **DELEGA**.

2. sm. Persoană însărcinată cu o delegațiune.

***DELEGAȚIUNE**, ***DELEGAȚIE** sf. ① Faptul de a delega ¶ ② Imputernicire de a lucra, de a cerceta, de a judeca, etc. în numele unei autorități ¶ ③ Persoanele trimise cu această însărcinare ¶ ④ și Act prin care un debitor transportă creșdătorului său o sumă care-i e datorită de alt debitor [fr.].

***DELETER** adj. Vătămător, care vătămă sănătatea, care pune viața în primejdie: gaze ~ [fr.].

† **DELETNICI** = INDELETNICI.

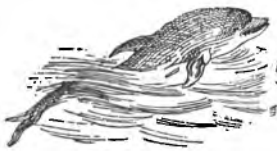
***DELFIN** *sm.* ① Mamifer marin din ordinul cetaceelor (*Delphinus delphis*) (□ 1775): cîtiva ~i se joacă împrejurul lui, sărind pe fața apei (ALECS.); Dobrogea e reprezentată în marca țării noastre prin doi ~i ② Constelațiune, numită de popor „Crucea” sau „Crucea mică” (□ 1776) ③ Titlu pe care-l purta odinioară fiul cel mai mare al regelui Franței, moștenitorul presumpțiv al tronului [lat.].

Fig. 1775. Delfin.

†**DELIBAȘA** *sm.* ① Șeful gardei domnești, căpetenia deliilor: fusese trimis... să dea niște scrisori viziriale unui ~ (PL.) [tc.].

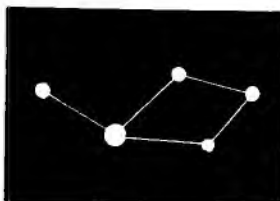

Fig. 1776. Delfinul.

***DELIBERA**

(-erez) *vb. într.* ① A chibzui, a se gîndi, a se sfătui, a desbate între mai mulți cu privire la o afacere ② A chibzui în sine cu privire la o hotărîre de luat [fr.].

***DELIBERANT** *adj.* Care deliberează, care chibzuește: Adunare ~ă [fr.].

***DELIBERARE**, **DELIBERAȚIUNE** *sf.* Faptul de a delibera, chibzuire, desbatere [fr.].

***DELIBERATIV** *adj.* Care are dreptul de a-și da părerea și de a vota hotărîrile luate în desbaterea unei adunări: vot ~ [fr.].

***DELICAT** *adj.* ① Gîngăș, plăpînd, fraged: sănătate ~ă ② **NEDELICAT** ③ Greu, încurcat, care te pune în încurcătură: situațiune ~ă; chestiune ~ă ④ Greu de mulțumit, gîngăș: e foarte ~ la mîncare ⑤ Fin, subțire: trăsături ~e ⑥ Mesetșugit, lucrat cu multă îndemînare, cu multă băgare de seamă: o lucrare ~ă; tu faci lucruri mai din topor, eu mai ~e (CRG.) ⑦ Scrupulos asupra moralei, asupra bunei cuvințe: constiință ~ă ⑧ Gustos, plăcut la gust, ales: mîncări ~e, bucate alese [fr.].

***DELICATESA** (*pl.-se*) *sf.* Lucru de mîncare delicat, ales; magazin de delicatose [fr.].

***DELICATEȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Fire plăpîndă, gîngășă ② **NEDELICATEȚĂ** ③ Fineță, subțirime ④ Gîngășie ⑤ Mesetșugire, îndemînare ⑥ Scrupulozitate, susceptibilitate ⑦ Băgare de seamă, circumspecțiune ⑧ Aptitudine de a judeca cu fineță [fr.].

***DELICIOS** *adj.* Foarte gustos, minunat de bun, desfătător, încîntător: între vis și viață este o lume de minuni delicioase (OLVR.) [fr.].

***DELICIU** (*pl.-icii, -iciuri*) *sn.* Plăcere deosebit de mare, desfătare: am să cunosc înfine deliciurile căsătoriei (ALECS.) [fr.].

***DELICT** (*pl.-te*) *sn.* ① Călcare a legii, vină, greșală ② Fapt pedepsit de tribunalul corecțional: ~ de presă ③ Corpul ~ului, ceea ce dovedește că s'a săvîrșit o crimă, o nelegiuire, că s'a făcut o călcare de lege ④ Prins în flagrant ~, prins asupra faptului, în momentul cînd săvîrșește călcarea de lege [fr. d. élit].

***DELICTUOS** *adj.* ① Ce ține de delict [fr.].

***DELICUESCENT** *adj.* Care are proprietatea de a absorbi umezeala din aer [fr.].

***DELICUESCENTĂ** *sf.* ① Proprietatea pe care o au anumite corpuri de a absorbi umezeala din aer [fr.].

***DELIMITA** (-itez) *vb. tr.* A însemna hotarele, limitele, marginile [fr.].

***DELINCUENT** *sm.* ① Cel ce a comis un delict [fr.].

***DELIR** (*pl.-iruri*) *sn.* ① Aiureală, vorbire într'aiurea, turburare a minții pricinuită de boală ② Rătăcire a minții, turburare sufletească pricinuită de o patimă violentă ③ Entuziasm poetic [fr.].

***DELIRANT** ① Care delirează, care aiurează care face pe bolnav să aiureze: Friguri ~e ② Extravagant, desordonat [fr.].

***DELIRIUM TREMENS** *sbst.* ① Boală caracterizată printr'o tremurare nervoasă a feței și a membrilor, pricinuită de abuzul băuturilor alcoolice [lat.].

†**DELIU** 1. *adj. și sm.* † Voinic, viteaz, foarte îndrăzneț: delii ce rup în două ursul năprasnic (OLVR.); Ce Român e mai ~, La tine-i hergheligiu (COR.).

2. †**DELIU** *sm. pl.* ① Corp de călărimă ușoară, la Turci, care da năvală orbește asupra dușmanului (□ 1777) ② Ceată de călăreți înființată de Mihai Viteazul ③ În epoca fanariotă, gardă domnească alcătuită din Arnăuți [tc. d. eli].

○**DELNIC** *adj.* ① Olten. În stare: e ~ și-și ține casa (RV. CRG.).

② Trans. Curățel, frumușel [sl. d. élnik ű].

†**DELNITA** (*pl.-te*) *sf. Olten.*

① Loc semănat la spatele cascii: avea... drept avere o casă și delnita ei cu pruni (LUNG.) ② Mic loc de arătură [sl. d. élnica].

***DELOS** *adj.* Deluros, cu dealuri: la ei... e locul slab, ~ și puțin (RET.).

***DELTA** *sf.* A patra literă (Δ) a alfabetului grecesc [gr.].

***DELTA** (*pl.-te*) *sf.* Spațiul triunghiular (în forma literei Δ) cuprins între două brațe ale unui fluviu, la locul unde se varsă în mare: delta Dunării (□ 1778).

***DELTEA** *sf.*

① Alifie preparată din frunzele, florile și rădăcina nalbei mari, amestecate cu gumă, zahăr și albuș de ouă, întrebuințată ca emolient [lat. de alt-haea].

***DELTOID** 1. *adj.* ① Care are forma unui delta majuscul (Δ): frunză ~ă (□ 1779).

2. *sm.* ① Mușchiu triunghiular care pornește de la claviculă la omoplat și acoperă articulațiunea acestuia cu umărul [fr.].

***DELUET** (*pl.-ete*) *sn.* ① dim. DEAL: o bisericuță albă răsară singură pe un ~ (RG.).

†**DELUNGA**, †**INDELUNGA** (-lung), **DELUNGI** (-gese) 1. *vb.*

tr. ① A îndepărta ② A lungi ③ A amîna.

2. *vb. refl.* A se depărta [lat. de-longare].

†**DELUNGAT**, astăzi **INDELUNGAT** *adj.* ① p. (IN)DELUNGA ② De lungă durată, lung (vorb. de timp): după o ~ă și cumplită tăcere (NEGR.); vreme ~ă; să mă bucur... de rodul îndelungatei mele trude (CAR.); ani îndelungați, mulți ani de-a rîndul ③ Îndepărtat: Pe cel deluț delungat, Merg-e-un căruț ferecat (SEZ.).

***DELUROȘ** *adj.* ① Cu dealuri, plin de dealuri.

***DELUȘEL** (*pl.-ele*), **DELUȘOR** (*pl.-oare*), **DELUȚ** (*pl.-te*) *sn.* ① dim. DEAL: Pe două delușele, Stau două săgețele... (COR.), ghicitoare despre „sprîncene”; Mi-haiu așază tunurile pe un delușor vecin (BAS.).

***DEMAGNETIZA** 1. *vb. tr.* ① A face să piardă calitatea magnetică [fr.].

Fig. 1777. Deliu (după o gravură din a. 1606).

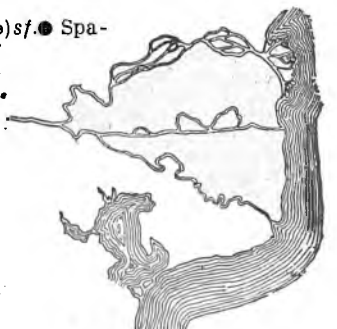

Fig. 1778. Delta Dunării.

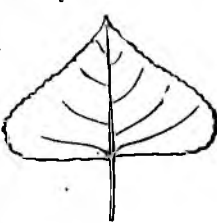

Fig. 1779. Frunză deltoidă.

2. *vb. refl.* A-și pierde însușirile magnetice [magnetiza].

***DEMAGOG** *sm.* ① Cel ce se preface că susține interesele poporului, lingusindu-l, spre a câștiga încrederea și favoarea lui și a-l domina apoi: invdloși și ~i... exploatează ignoranța mulțimii (A.G.H.) ② Partizan al demagogiei [fr.].

***DEMAGOGIC** *adj.* De demagog, privitor la demagogie [fr.].

***DEMAGOGIE** *sf.* ① Stare politică în care puterea e dată pe mîna mulțimii, a poporului de jos ② Mijloace, lingusiri întrebuintate spre a-și atrage simpatia poporului [fr.].

***DEMARCARE**, ***DEMARCAȚIUNE**, ***DEMARCAȚIE** *sf.* Hotărnicire, delimitare, separațiune; linie de ~, linie trasă pe pămînt, pe hartă, etc. spre a însemna hotarele a două proprietăți, a două ținuturi, etc. [fr.].

***DEMASCA** (-masc, -maschez) *vb. tr. și refl.* ① A (-și) scoate masca ② ③ A (se) da pe față, a (se) da de gol, a-și da arama pe față: te rog, în numele părintelui meu, ca să demasce pe trădător (ALECS.) [fr.].

***DEMENT** *adj.* Nebun, smintit [fr.].

***DEMENTĂ** *sf.* ① Nebunie, sminteală ② ③ Purtare extravagantă [fr.].

***DEMERIT** *sbst.* Lipsă de merit; ceea ce face pe cineva să fie nevrednic de stimă, să merite a fi dojenit [fr.].

○ **DEMERLIE** = DIMERLIE.

***DEMERS** (*pl.*-sur) *sm.* Ceea ce face cineva spre a izbuti într-o întreprindere [fr. d e m a r c h e, refăcut după m e r s].

○ **DEMICA** = DIMICA.

***DEMİNERALIZARE** *sf.* ① Eliminare a substanțelor minerale prin urinare în proporții mai mari decît cele normale [fr.].

***DEMISIE** = DEMISIUNE.

***DEMISIONA** (-onez) *vb. intr.* A-și da demisiunea [fr.].

***DEMISIONAR** *adj. și sm.* Care și-a dat demisiunea [fr.].

***DEMISIUNE**, ***DEMISIE** *sf.* Act prin care cineva declară că renunță la o slujbă, la o demnitate: a-și da ~a [fr.].

***DEMIURG** *sm.* ① Dumnezeu creator, în filosofia platoniană ② Sufletul universal, principiul activ al lumii, după doctrinele gnosticilor [fr.].

DEMÎNCARE, **DEMÎNCAT** *sbst. sf.* Ceea ce se dă, ce se aduce cuiva de mîncare: îndată mă și trimite mama cu demîncare în țarină (CRE.); dă tu fiicăului demîncatul ce i-am făcut (EMIN.).

DEMÎNCĂRIȚĂ *sf. dim.* DEMÎNCARE: la han am găsit și ~ și pat de odihnă (ISP.).

DEMÎNCAT = DEMÎNCARE.

DEMÎNĂCATE = MÎNĂCATE.

***DEMN** *adj.* ① Vrednic, care merită: ~ de laudă, de compătimire, de încredere ② Potrivit cu: a dat un răspuns ~ de un prost ③ Cum se cade, distins prin calitățile sale ④ Grav, serios, mindru: o înfățișare ~ă [lat. dignus, modificat ca și lemn din lignum].

† **DEMNA** = ÎNDEMNA.

***DEMNITAR** *sm.* Cel ce are o dregătorie, o demnitate însemnată [fr. dignitaire, refăcut după demn].

***DEMNITATE** *sf.* ① Funcțiune însemnată, dregătorie înaltă, de mare cinste într-un Stat ② Nobleță ce inspiră respect, mîrire, ifos, mîndrie: Ce drăguță-i în ~a ei de mamă! (VLAH.) [fr. dignité, refăcut după demn].

***DEMÔAZELĂ** (*pl.*-le) *sf.* † Domnișoară [fr. demoiselle].

***DEMOCRAT** *adj. și sm.* (A.G.H.) Care vrea democrația, partizan al democrației: eu, domnule, nu sînt numai ~, sînt chiar demagog (A.G.H.) [fr.].

***DEMOCRATIC** *adj.* ① De democrați(e), privitor la democrați(e) [fr.].

***DEMOCRATIZĂ** (-izez) *vb. tr.* ① A face să fie democrat [fr.].

***DEMOCRAȚIE** *sf.* ① Formă de guvernământ în care poporul e suveran [fr.].

***DEMODAT** *adj.* Ieșit din modă, care nu mai e la modă [fr.].

***DEMOGRAF** *sm.* Ce ce se ocupă cu demografia [fr.].

***DEMOGRAFIE** *sf.* Statistica amănunțită a popoarelor [fr.].

***DEMON** *sm.* ① La cei vechi, geniu nevăzut, duh bun sau rău: ~ul lui Socrate ② La creștini, drac, diavol, duh necurat: nu mă sparii tu cu de-aceste, ~ spurcat ce ești (CRE.) ③ ④ Un ~ sufletul tău este (EMIN.) ⑤ F Om rău, ființă afurisită; copil răutacios, drac de copil [lat.].

***DEMONETIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A lua unei monete valoarea-i legală, a declara o monedă ca lipsită de valoare ② ③ A deprecia, a face să nu mai aibă trecere [fr.].

***DEMONIAC**, ***DEMONIC** *adj.* Îndrăcit, posedat de demon [fr.].

***DEMONSTRA** (-rez) *vb. tr.* ① A dovedi în mod evident ② ③ A preda o lecțiune punind sub ochii elevilor obiectele de care se vorbește [fr.].

***DEMONSTRATIV** *adj.* ① Care slujește să demonstreze: raționament ~ ② Care dă prea mult pe față sentimentele lui intime: persoană ~ă ③ ④ Adjectiv ~, vorbă pusă pe lingă un substantiv pentru a arăta anume de care lucru sau ființă este vorba, și dacă se află aproape sau departe de persoană care vorbește (ex.: acest om, acel lucru, celelalte cărți); pronumele ~, care are aceeași însemnare ca adjectivul demonstrativ, dar ține locul unui nume de ființă sau de lucru (ex.: acesta = acest om; acela = acel om, acel lucru, etc.) ⑤ ⑥ Gen ~, care are de scop lauda sau dojana [fr.].

***DEMONSTRATOR** *sm.* Cel ce demonstrează, care face demonstrațiuni [fr.].

***DEMONSTRAȚIUNE**, ***DEMONSTRAȚIE** *sf.* ① Raționament prin care se demonstrează, se dovedește ceva ② Dovedă, tot ce servește să dovedească un lucru ③ ④ Lecțiune în care profesorul face să se vadă obiectul despre care vorbește: o ~ de botanică ⑤ ⑥ Manevră militară avînd de scop să înșele pe dușman ⑦ ⑧ Manifestație a publicului pe stradă ⑨ ⑩ pl. Semne nedite, mărturisiri exterioare prin care-și arată cineva sentimentele: demonstrațiuni de prietenie [fr.].

***DEMONTA** (-tez) *vb. tr.* ① A desface părțile sau bucățile din care e alcătuit un mecanism, din care se compune o mașină, un instrument, etc. [fr.].

***DEMORALIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* ① A face să piardă sentimentul moral ② A strica moravurile ③ A face să piardă curajul, a descuraja. 2. *vb. refl.* ① A pierde sentimentul moral ② A-și pierde curajul, a se descuraja [fr.].

***DEMORALIZARE**, ***DEMORALIZAȚI(UN)E** *sf.* Faptul de a (se) demoraliza; rezultatul acestui fapt [fr.].

***DEMORALIZATOR** 1. *adj.* Care demoralizează.

2. *sm.* Cel ce demoralizează [fr.].

***DEMORALIZAȚI(UN)E** = DEMORALIZARE.

***DEMOTIC** *adj.* ① Se zice despre scrierea de care se folosea poporul la vechii Egipteni: scriere ~ă [fr.].

DEMULT = MULT.

† **DEN** = DIN.

***DENATURA** (-urez) *vb. tr.* ① A schimba natura, firea unui lucru, prin amestecarea unor anumite substanțe: spiritul se denaturează spre a nu putea fi întrebuintat ca băutură, el numai în industrie sau la ars ② ~ o frază, o idee, a-i schimba înțelesul, astfel încît să însemneze cu totul altceva ③ A schimba în rău sentimentele firești [fr.].

***DENATURAT** *adj.* ① p. **DENATURA** ② Căruia i s'au schimbat însușirile firești: spirit ~ ③ Neomenos, care n'are sentimentele bune pe care le inspiră natura: un fiu ~; o mamă ~ă.

DENCIU = DANCIU.

***DENDRIȚĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Desen natural în formă de ramuri sau de mușchi ce se observă pe

DEM-DEN

DEN-DEO -unele*roce (1780) ¶ ② Prelungiri foarte ramificate ale unor celule nervoase [fr.]:

***DENDRITIC** *adj.* Care prezintă ramificațiuni ca ale dendritelor [fr.].

***DENDROGRAFIC** *sau*

***DENDROLOGIC** *adj.* ¶ Privitor la dendrografie [fr.].

***DENDROGRAFIE** *sau*

***DENDROLOGIE** *sf.* ¶ Partea botanice care se ocupă de arbori [fr.].

***DENEGA** (-eg) *vb. tr.* A tăgădui [lat.].

***DENICOTINIZA** (-izez) *vb. tr.* A micșora cantitatea de nicotină din tutun [fr.].

DENIE *sf.* ¶ Serviciu divin făcut în timpul nopții (lunea, miercurea și vineră din săptămâna mare): Se opreso smerții în cale Credințioșii de la denil (D.-ZAMF.) [t b denie < vsl. bū dēn ije].

***DENIGRA** (-rez) *vb. tr.* A ponegri: au să-1 denigrez, să-1 calomnieze de călcători de legi (D.-GH.) [fr.].

***DENOMINATIV** *adj.* ¶ Care servă să numească: cuvint ~ [fr.].

***DENOTA** (-not) *vb. tr.* A însemna, a arăta: uni-formitatea și simetria denotă un gust ordinar (VLAH.) [fr.].

***DENS** *adj.* ① Des, îndesat, îngroșat, compact ¶ ② Greu, în raport cu volumul ocupat [lat.].

***DENSIMETRU** (*pl.-tre*) *sn.* ¶ Instrument, de felul areometrului, cu care se află densitatea unui lichid (1781) [fr.].

***DENSITATE** *sf.* ¶ ① Starea unui corp ale cărui molecule sînt strînse unele de altele ¶ ② Starea unui corp care pare greu în raport cu volumul său ¶ ③ Raportul între greutatea unui volum anumit al unui corp și greutatea aceleiași volum de apă distilată la temperatura de 40 C.: ~ a aurului este 19,27; ~ a unui corp se măsoară cu același număr ca și greutatea sa specifică [fr.].

***DENTAL** *1. adj.* ① De dinți, ce ține de dinți ¶ ② Consonante ~e, acelea care se rostesc atingînd, mai mult sau mai puțin, dinții cu limba (ex.: d, t, z, etc.).

2. **DENTALĂ** (*pl.-le*) *sf.* ¶ Consonantă dentală [fr.].

***DENTAR** *adj.* De dinți, privitor la dinți; sistem ~, totalitatea dinților unui animal; școală ~ă, unde se învață densitica: cabinet ~, cabinet de dentist [fr. dentaire].

DENȚICĂ = DENTITĂ.

***DENȚINĂ** *sf.* ¶ Substanța osoasă din care e alcătuit dinte, fildes [fr.].

***DENTIST** *sm.*, **DENȚIST** (*pl.-te*) *sf.* Chirurg(ă) care îngrijește sau scoate dinții [fr.].

***DENTISTICĂ** *sf.* Artă dentistului, chirurgie dentară.

DENȚIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ¶ Plantă cu flori galbene ce crește pe lângă locurile umede; numită și „den-ticică”, „den-tică”, „doi-dinți”, „cir-ligior”, „iarbă-roșie”, etc. (*Biden s tripartita*) (1782).

***DENȚIȚUȘE** *sf.* Ieșirea firească a dinților, creșterea dinților la copii [fr.].

***DENTURĂ**, **DANTURĂ** (*pl.-uri*) *sf.* ¶ Șirul, cununa dinților, felul cum sînt înșirați sau alcătuiți dinții (1783) [fr.].

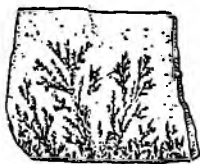

Fig. 1780. Dendrite.

Fig. 1781. Densimetru.

Fig. 1782. Dențiță.

Fig. 1783. Dantură.

DENȚICĂ = DENTITĂ.

***DENUMI** (-unesc) *vb. tr.* ① A numi o persoană, a o pomeni într-un act ¶ ② A da un nume unei persoane sau unui lucru [fr. d é n o m m e r, refăcut după n u m i].

***DENUMIRE** *sf.* Numire, nume dat unei persoane sau unui lucru [d e n u m i].

***DENUNȚ** (*pl.-turi*) *sn.* ¶ Faptul de a denunța; semnalarea, arătarea unui vinovat.

***DENUNȚĂ** (-unt) *1. vb. tr.* ① A arăta, a pîri pe cineva ca vinovat ¶ ② A da de gol, a da pe față: îi denunță poporului... ca exploatare ai muncii (D.-GH.) ¶ ③ ~ un tratat, un armistițiu, a face cunoscut că tratatul, armistițiul a luat sfîrșit.

2. *vb. refl.* A se arăta, a se declara singur ca vinovat de o faptă [fr. d é n o n c e r].

***DENUNȚĂTOR** *sm.* ¶ Cel ce denunță: a recunoscut în ~ pe amicul său (D.-GH.).

***DENUTRIȚIUNE** *sf.* ¶ Starea unui organism viu în care dezasiimilarea întrece asimi-larea [fr.].

DEOARECE = OARE.

DEOBȘTE = OBȘTE.

DEOCAMDATĂ *adv.* Pină una alta, pentru moment: Ercule se cam codi ~ și nu avea poiză să se su-pule (ISP.) [d e - o - c a m - d a t ă].

DEOCHETOR... = **DEOCHETOR...**

DEOCHIA, (**DIOCHIA** (-chiu) *1. vb. tr.* A fermeca, după credința poporului, cu ochii, cu privirea, învidioasă sau răutăcioasă, producînd persoanei ameteți, dureri de cap, leșin, sau chiar alte boale mai serioase: au deochiat-o cu ochii lor de buhne cobitoare (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A fi lovit de deochiu: unele sculpară de trei ori în vînt, ca să nu se deoache (DLVA.) ¶ ② A se strica: s'a deochiat vremea (CAR.) [o c h i u].

DEOCHIAȚ *adj.* ① p. **DEOCHIA** ¶ ② Cu vază; ce bate la ochiu: tîind încă nou și puțin ~ în partid (VLAH.) ¶ ③ Rău văzut, cu renume prost ¶ ④ F Prea din cale afară, exagerat: cînd vei vedea că încep a croi cite una mai ~ă (ODOB.).

DEOCHETOR *sm.*, **DEOCHETOARE** *sf.* Care deoache (întrebuințat mai adesea în descin-tece).

DEOCHETURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Deochiu (între-buințat mai ales în descîntece) [d e o c h i a].

DEOCHIU, (**DEDOCHIU**, (**DE**)**DIOCHIU** *sbst.* ① Fermecare cu privirea care, după credința tuturor popoarelor, produce persoanei atîrse ameteți, dureri de cap însoțite de căscături, fierbînteli, leșin, scurgeri de singe din nas sau chiar alte boale mai serioase; acestea pot fi provocate, sau involuntar — prin mirare — sau, cu voință — printr-o privire învidioasă sau plină de răutate, de ură —; pot deochia, în genere, cei cu ochi albaștri sau verzi, mai rar ochii negri de Țigan, copiii întorși de la țîță, etc. Se pot deochia, nu numai oamenii, ci și vitele, semănăturile și ori-ce lucrare sau fabricație de-a noastră; prezervativele întrebuintate de popor sînt: amuletele (usturoiul, un fir de ață sau de panglică roșie), benchiul făcut pe frunte, sculparea persoanei, prin rostirea formulei: să nu-i fie dedeochiu! etc.; persoanele atîrse de deochiu se leucesc mai adesea prin descîntece: trebuie să meargă numai deoit acasă, să pule să-1 descînte de deochiu (CAR.) ¶ ② F A se (în)trece cu dedeochiul (CAR.), a merge prea departe, a se întinde prea mult, a o face prea din cale afară: dar, frate dragă, mă treci cu diochiul, cu boierii și divanul d-tale (NEGR.) [d e - o c h i u].

DEODATĂ *adv.* ① Fără veste, pe neașteptate ¶ ② În același timp: era poruncă să nu leșim cite doi ~ (CAR.) [d e - o d a t ă].

DEOPARTE = PARTE.

DEOSEBI *adv.* ① La o parte, deosebit; în ~, mai ales, mai cu seamă, în special ¶ ② Separat, fie-care în parte: trei panduri... au ieșit ~ înainte lui (MEH.) [d e + vsl. o s e b ē „pentru sine”].

DEOSEBI, **DEOSIBI** (-besc) *1. vb. tr.* ① A des-părți, a alege, punînd de-o parte, cele ce nu sînt deopotrivă, a separa ¶ ② A despărți cu min-tea: a ~ binele de rău, adevărul de minciună ¶ ③ A recunoaște, a distinge o persoană sau un lucru

între mai multe asemenea: de multe ori nu putea să-l deosebască unul de altul (as.). ④ A face să nu fie deopotrivă, să nu fie la fel cu alții ⑤ A face mai cu vază, a scoate la iveală.

2. *vb. refl.* ① A se despărți; a se alege într'un fel ② A se recunoaște; a se distinge între mai mulți: cine se apucă să învețe pe nerod nu se osibește de nebul (PANN); drumurile nu se mai osebeso de țarine (VLAH). ③ A nu fi deopotrivă, a nu semăna ④ A se arăta mai cu vază, a fi superior altora: mătușă-mea... se deosebise așa de mult în rolul Călimnestei, încât îi rămăsese numele (U.-GH.) [deosebii].

DEOSEBIRE, OSEBIRE *sf.* ① Faptul de a (se) (de)osebi: nu iubia pe una sau pe două, ci pe toate fără osebire (GM.). ② Ceea ce face ca un lucru să se deosebească de altul, ca o persoană să nu semene, să nu fie la fel cu alții; (mai) ou ~, mai ales, mai cu seamă, în deosebii.

DEOSEBIT, OSEBIT 1. *adj.* ① *p.* (DE)OSEBI ② Care se deosebește, care nu e la fel, cu totul altul.

2. *adv.* ① La o parte, despărțit, nu la un loc cu altul sau cu alții ② ~ de, afară de.

DEPÂNĂ (deapăn), **DAPÂNĂ** (dapăn) 1. *vb. tr.* ① A desfășura firul de pe scul sau de pe fuse, înfășurându-l pe mosor sau pe un ghem: preotasa tocmai se afla depănând tortul de pe fuse (as.); desfășurau jurubițele de petală, le depănau și făceau o urzeală lungă de trei coți (U.-GH.). ② A desfășura, a deșira: gîndul începuse să depene pe fusul conștiinței bolnave formele și colorile închipuirilor (CAR.); să nu ne depărtăm cu vorba și să încep a depăna firul poveștii (CAR.).

2. *vb. refl.* A se desfășura, a se întinde: dîra neagră a brazdei se depănă de la un capăt la altul al lanului ca pe un mosor (GRL.) [lat. *depanare].

DEPÂNAT *sbst.* Faptul de a depăna; ② F: a lua pe cineva la ~, a-i da un freceș.

DEPÂNĂTOARE *sf.* Unealtă cu care se deapănă tortul de pe scul, după ce s'a spălat; numită mai adesea „virtelnică”.

DEPÂNĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a depăna; ceea ce s'a depănat.

DEPĂRA = **DAPĂRA**.

DEPĂRCIOR *adv. dim.* **DEPARTE**. Cam departe; nu prea departe: Să mă duc ~ la pulca care mi-e dor (PAMF.).

DEPĂRTA (-tez) 1. *vb. tr.* A pune, a duce, a trimite departe.

2. *vb. refl.* ① A se așeza mai departe, a se duce departe de un loc sau de cineva: Gondole negre multe se depărtau de maluri (ALECS.). ② A se ~ cu vorba, a se abate de la subiect: să nu ne depărtăm cu vorba și să încep a depăna firul poveștii (CAR.).

***DEPARTAMENT** (pl.-te) *sn.* ① Parte din administrațiunea unui Stat care intră în atribuțiunile unui minister: ~ul afacerilor străine ② În Franța, porțiune de teritoriu (district, județ) administrată de un prefect [fr.].

DEPĂRTARE *sf.* ① Faptul de a (se) depărta ② Loc depărtat ③ Spațiul cuprins între două locuri sau între două lucruri, distanță.

DEPĂRTAT *adj.* ① *p.* **DEPĂRTA** ② Care se află departe: țară ~ă.

DEPARTE *adv.* La o mare distanță (de spațiu sau de timp) (APROAPE); ② încet, încet, ~ a-jungi; *loc. adv.* de ~, de la o mare depărtare, de la oare-care distanță; mai ~, la oare-care distanță; mai încolo; nu mai ~ decât ieri, abia ieri; (a spune, etc. ceva) pe ~, nu de-a dreptul, cu oare-care înconjur: într-o zi, el însuși mi-a mărturisit... cam pe ~ (slv.) [de-parte].

DEPARTIȘOR *adv. dim.* **DEPARTE**: văzu cam ~ înaintea lui ceva negrind (ss.).

***DEPĂȘI** (-ășesc) *vb. tr.* A întrece [fr. dépasser, refăcut după p.ăși].

***DEPAVA** (-avez) *vb. tr.* A scoate pavajul, a strica caldarimul: ~ o șosea [fr.].

***DEPENDENT** *adj.* Care depinde, care atîrnă (de), ascultător, supus [fr.].

***DEPENDENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Supunere, atîrnare ② *pl.* Accesoriile (bucătărie, odaie de baie, etc.) unei case [fr.].

***DEPEȘA** (-eșez) *vb. tr.* ① A trimite o depesă, a telegrafia [fr.].

***DEPEȘĂ** (pl.-eși) *sf.* ① Telegramă [fr.].

***DEPILATOR** *sbst.* ② Se zice despre ori-ce substanță medicamentoasă întrebuințată pentru a face să cadă părul [fr.].

***DEPINDE** (-pînd) *vb. intr.* ① A atîrna (de cineva), a fi sub ascultarea cuiva ② A sta în puterea, în mîna cuiva, a fi supus voinței cuiva: viitorul țării duminale depinde de soarta acestui război (U.-GH.). ③ A urma, a proveni: efectul depinde de cauză ④ A face parte din, a ține de: acest teritoriu depinde de țara noastră [fr. dépendre].

***DEPINGE** (-ping) *vb. tr.* A descrie, a zugrăvi: avusesse slăbiciunea de a-l crede astfel, cum îi depingean aceli cari îi săpau (U.-GH.) [lat.].

***DE PLANO** *loc. adv. lat.* ① De-a dreptul, fără anchetă, fără formalități sau desbateri.

***DEPLASA** (-asez) 1. *vb. tr.* A muta, a urni, a schimba un lucru de la locul lui.

2. *vb. refl.* A se urni, a pleca dintr'un loc, a-și schimba locul [fr.].

***DEPLASAMENT** (pl.-te) *sn.* ① Faptul de a (se) deplasa ② Impunerea unei alte reședințe unui funcționar ③ Greutatea cantității de apă deslucuită de un vas; ca unitate de măsură se întrebuințează tona (= 1000 kgr.) [fr.].

***DEPLASAT** *adj. p.* **DEPLASA** ① Care nu e la locul lui ② Nepotrivit, necuviincios: o vorbă ~ă.

DEPLIN 1. *adj.* Căruia nu-i lipsește nimic, desăvîrșit: deveni ~ stăpîn pe averea sa (U.-GH.).

2. **DEPLIN** *adv.*, pe ~, *loc. adv.* Cu totul, cu desăvîrșire: ca să fii pe ~ mulțumit [de-p-lin].

DEPLINĂTATE *sf.* Starea unui lucru deplin, desăvîrșire.

DEPLINI = **İNDEPLINI**.

***DEPLÎNGE** (-plîng) *vb. tr.* A jeli, a tîngui, a plînge pe cineva sau soarta cuiva: deplînge pe nenorocitul acela, care nu e decât o victimă a neglijenței altora (CAR.) [format după fr. déplorer].

***DEPLORA** (-or) *vb. tr.* A deplînge: deploran nedreptatea care apăsa două clase foarte numeroase ale țării (U.-GH.) [fr.].

***DEPLORABIL** *adj.* De plîns, de jale, jalnic; vrednic de milă: cînd vedem... atîtea fapte urite, unele ~, altele ridicule (CAR.) [fr.].

***DEPOLARIZA** (-lizez) *vb. tr.* A ~ A face să dispară la polul pozitiv al unei pile stratul de hidrogen care produce polarizarea [fr.].

***DEPONENT** 1. *adj.* ① Verb latin care are forma pasivă, iar sensul activ.

2. *sm.* Verb deponent [fr.].

***DEPORT** (pl.-turi) *sn.* ① Sumă pe care o plătește vinzătorul la termen pentru a i se prelungi termenul de predare al titlurilor vindute [fr.].

***DEPORTA** (-tez) *vb. tr.* A transporta pe un condamnat într'un loc depărtat, afară din țară, de unde nu mai are voie să plece [fr.].

***DEPORTARE, *DEPORTAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a deporta ② Pedepsă care consistă în transportarea unui condamnat politic într'un loc depărtat, afară din țară, unde e osîndit să rămîie pe veci [fr.].

***DEPOSEDA** (-edez) *vb. tr.* A lua cuiva stăpînirea pe care a are asupra unui lucru [fr.].

***DEPOU** (pl.-ouri) *sn.* = **DEPOZIT** [fr. dépôt].

***DEPOZANT** *sm.* Depunător, cel ce depune [fr.].

***DEPOZIT** (pl.-ite) *sn.* ① Lucru dat cuiva în păstrare, lucru încredințat cuiva ② Locul unde se păstrează, unde e depus un lucru, magazie ③ Locul unde sint depuse în mare cantitate lucruri de vinzare: ~ de lemne; ~ de vinuri ④ Drojdiile sau ori-ce lucru ce se așază pe fundul unui vas umplut cu un lichid lăsat în repaus [lat. cu sensurile fr. dépôt].

***DEPOZITA** (-itez) *vb. tr.* A depune într'un loc, într'un depozit.

***DEPOZITAR** *sm.* ① Acela căruia i se încredințează un depozit ② Păstrător: aceli bleși dăscă-

lași cari au fost ~il limbii și naționalității noastre (n.-gh.) [fr.].

***DEPOZIȚIUNE** *sf.* ***DEPOZITIE**. Declarațiune, mărturie dată înaintea judecății [fr.].

○**DEPRĂCI** *adv.* *Bucov.* Cu totul, cu desăvârșire: I-au strins numai în mână și I-au turtit ~ (să.) [de + rut. preč].

***DEPRAVA** (-vez) *vb. tr. și refl.* A (se) strica, a (se) desmăta, a (se) destrăbăla [fr.].

***DEPRĂVARE** *sf.* Faptul de a (se) deprava, desmătare, destrăbălare: ne-a lăsat pradă corupțiunii și deprăvării (n.-gh.).

***DEPRAVAT** *adj. p.* **DEPRAVA**. Stricat, desmătat, destrăbălat.

***DEPRAVĂTOR** *sm.* Cel ce depravează, strică (moravurile cuiva) [fr.].

***DEPRAVAȚIUNE** *sf.* = **DEPRĂVARE**: lumina adevăratei civilizațiuni n'a risipit încă norii cei groși... ai deprăvațiunii (fil.) [fr.].

***DEPRECIA** (-eciez), **DEPREȚIA** (-țiea) *vb. tr.* A scădea, a nesocoti prețul, valoarea, meritul: ambicioșul caută a depreția și a înnegri pe acel cari s'au ridicat prin muncă și prin talent (n.-gh.) [fr.].

***DEPRECIERE** *sf.* Faptul de a deprecia.

***DEPRESIUNE** *sf.* ① Lăsare în jos, apăsare; apăsătură, afundătură, loc lăsat în jos: o ~ a oaselor craniului; o ~ de teren; ② ~ morală, descurajare, copleșire morală ③ ④ Coborîrea mercurului în tubul barometrului: ~ barometrică ⑤ ⑥ Micșorarea valorii: ~a rentei ⑦ ⑧ Unglu de ~, unghiul format de o rază vizuală tangentă la suprafața mării cu orizontul [fr.].

***DEPREȚIA** = **DEPRECIA**.

‡ **DEPREUNĂ** *adv.* Împreună, dimpreună [de + pre-ună].

***DEPRIMA** (-im, -imez) *vb. tr.* ① A produce o depresiune, o apăsătură, o afundătură; a copleși ② ③ A micșora, a deprecia (meritul, cinstea cuiva) [fr.].

***DEPRIMARE** *sf.* ① Faptul de a deprima ② ③ Copleșire morală: starea asta a lui de descurajare, de ~ morală (vlah.).

DEPRINDE (-prind) *1. vb. tr.* A învăța pe cineva să poată face un lucru cu înlesnire sau cu plăcere, fără desgușt, a-l învăța să se poată servi de ceva; a face să-și însușească prin învățatură, prin exercițiu; a obicinui: cu școala te l-ai deprins cu năv (crg.).

2. *vb. refl.* A se învăța; a se obicinui: a se ~ cu necazurile; nu pot să mă deprind cu gândul că n'am să te mai am (vlah.) [lat. deprehendere].

DEPRINDERE *sf.* ① Faptul de a (se) deprinde ② ③ Obicinuință, lucru cu care s'a deprins, s'a obicinuit cineva: ~a din tinerețe rămîne și la bătrînețe (se.) ④ ⑤ Lucru pe care a ajuns cineva să-l învețe, să-l facă după o repetare deasă, exercițiu ⑥ ⑦ *pl.* Apucături (bune sau rele).

DEPRINS *adj. p.* **DEPRINDE**. Învățat; obicinuit.

○ **DEPT** *adv.* *Bucov.* = **DREPT**.

DEPUNĂTOR *sm.* Cel ce depune.

***DEPUNE** (-pun) *1. vb. tr.* ① A pune jos un lucru (pe care-l purta cineva); ~ armele ② ③ A face un depozit, a da ceva în păstrare, a încredința cuiva un lucru ca să i-l păstreze ④ ⑤ A lăsa un depozit (de nisip, etc.), drojdi, pe fundul unui vas ⑥ A destitui, a scoate dintr-o slujbă, dintr-un post ⑦ ⑧ A da mărturie, în fața judecății, despre cele ce știm, a face o depozitie ⑨ ⑩ A testa, a sluji de dovadă, a dovedi, a mărturisii ⑪ ⑫ A trimite la închisoare ⑬ ⑭ ~ o plîngere, a înainta o plîngere unei autorități judiciare ⑮ ⑯ A da, a trece: ~ un examen.

2. *vb. refl.* A se așeza la fund (vorb. de un depozit de nisip, de drojdi, etc.). [lat. deponere].

DEPUNE = **DĂPUNE**.

DEPUNERE *sf.* ① Faptul de a depune (în toate înfășurările) ② Depozit, păstrare, încredințare: Casa de depuneri ~ **CASĂ** ③ ④ ⑤ Depozitie, mărturie dată înaintea justiției.

***DEPURATIV** *adj. și (pl.-ive) sn.* ② (Medica-

ment) care curăță organismul de impurități, activînd în general curățirea singelui [fr.].

DEPUȘ = **DĂPUȘ**.

***DEPUTAT** *sm.* ② Persoană aleasă, prin votul obștesc, trimisă să reprezinte la Camera interesele poporului: Camera deputaților [fr.].

***DEPUTAȚIE** *sf.* ② Starea, funcțiunea de deputat: pentru dînsul deputația nu era deoit un prilej de gheseturi (br.-vn.).

***DEPUTAȚIUNE**, ***DEPUTAȚIE** *sf.* ① Trimiterea unor persoane cu însărcinarea de a regula o afacere ② Persoanele trimise cu această însărcinare [fr.].

○ **DERĂDICA** (-ic) *vb. tr.* = **DERETECA**.

***DERAIA** (-alez) *vb. intr.* ~~A~~ A ieși din șine (vorb. de un tren, de un vagon) [fr. d'erailler].

***DERAIERE**

sf. ~~A~~ Faptul de a deraia, ieșirea din șine și răsturnarea vagoanelor (1874).

***DERANJ** (*pl.*

-juri) *sn.* ② = **DERANJAMENT**: poate să vie iar cineva să ne facă ~ (car.).

***DERANJA**

(-jez) *1. vb. tr.* ①

A muta, a scoate un lucru din loc, a răscoli, a amesteca lucruri așezate cu rînduială ② A turbura mersul, funcționarea unei mașini ③ A sili pe cineva să se depărteze, să se scoale de la locul unde stă, unde șade ④ ⑤ A opri, a întrerupe pe cineva din treabă, din indeletnicirea sa.

2. *vb. refl.* ① A se muta, a se scula de la locul unde stă, unde șade ② ③ A se întrerupe din ocupațiunile sale [fr.].

DERANJAMENT (*pl.-te*) *sn.* ① Faptul de a (se) deranja ② Neorînduială, turburare; stîngherire, întrerupere din ocupațiunile sale [fr.].

***DERAPA** (-apez) *vb. intr.* ~~A~~ A aluneca pierzîndu-și direcția, fie din cauza umezelii solului, fie din cauza unui defect (vorb. de automobile sau biciclete) [fr.].

DERĂPÂNĂ... = **DĂRĂPÂNĂ**...

***DERĂZA** (-raz) *vb. intr.* A arunca raze, a radia [cuvînt creat de Alecsandri din r a z a].

DERBEDEU, *Mold.* **DERBEDER** *sm.* Om fără căpătîiu, care umblă fără nici un rost, vagabond: Imbii halimana pe poduri ca derbedei (fil.) [tc. derbeder, „care umblă din ușă în ușă”].

DEREDICA = **DERETECA**.

‡ **DEREBEIU** *sm.* ② Mic principe, cu putere despotică, la Turci, care jefuia prin regiunile muntoase ale Anatoliei: a trăit ca un ~ pînă la anul 1874 (n.-gh.) [tc.].

DEREC = **DIREC**.

DEREGĂTOR... = **DREGĂTOR**...

***DERELICT** (*pl.-te*) *sn.* ② Vas părăsit în mijlocul mării și lăsat în voia valurilor [it.].

‡ **DEREPT**... = **DREPT**...

DEREȘ *adj.* ② Cu părul roșu amestecat cu alb (vorb. de cai) [ung. d'eres].

DERETECA (-tec), **DERETICA**, **DIRETICA** (-tic) *vb. tr. și intr.* A face rînduială prin casă, scuturînd așternutul, ștergînd praful, mătîrînd, etc.: tata s'outură și deretecă și așeză toate lucrurile pe la locurile lor (isp.); cocoana Leonora deretecă odăile chiriștilor (br.-vn.) [lat. de-radicare].

***DERIVA** (-iv) *1. vb. tr.* ② A trage originea: Filologii din școala latinistă schimbă rădăcina r e z b o i u în r e s b e l, spre a-l putea deriva din r e s b e l u m.

2. *vb. refl.* ① ② A-și trage originea, a avea drept obîrșie: o a s a derivă din cuvîntul latin c a s a ③ ④ A izvorî, a proveni: multe deprinderi rele derivă din lene [fr.].

***DERIVĂ** *sf.* ② Cantitatea cu care se deplasează lateral înălțătorul unei arme, spre a corijă derivațiunea proiectului: tunarii de la tunurile următoare schimbă înălțătorul și deriva (s.-ald.) [fr.].

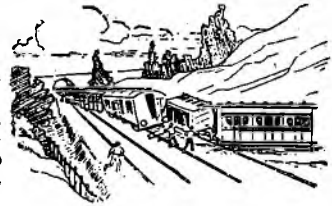

Fig. 1784. Deraiere.

***DERIVAT** 1. *adj.* ① *p.* DERIVA ② *A* curent ~, curent electric care, plecând dintr'un punct al circuitului principal, pătrunde în acest circuit printr'un alt punct.

2. (*pl.-ate*) *sn.* Cuvînt care derivă, care-și trage originea din altul.

3. **DERIVATĂ** (*pl.-te*) *sf.* ± Derivata unei funcțiuni, limita către care tinde raportul între creșterea funcțiunii și aceea a variabilei independente cînd creșterea acesteia tinde către zero; ~ parțială, derivata unei funcțiuni de mai multe variabile independente, considerată în raport cu una singură din acestea, celelalte fiind considerate ca invariabile; ~ logaritmice, derivata logaritmului unei funcțiuni [*fr.*].

***DERIVATIV** 1. *adj.* # Care produce o iritațiune pe o parte a corpului spre a face să se grămădească acolo singele.

2. (*pl.-ive*) *sn.* # Medicament derivativ: vezicătoare a un ~ [*fr.*].

***DERIVAȚIUNE, *DERIVATIE** *sf.* ① Faptul de a deriva ② Abaterea cursului unei ape: apa s'a treacă peste maluri și s'a înnece orașul, cum se întîmplă, pînă a nu se face derivațiunile din sus la Aroada (n.-gh.) ③ *zz* Modul, procedeul prin care se formează, se derivă un cuvînt din altul ④ # Producerea unei iritațiuni într'o parte a corpului, spre a face să se grămădească acolo singele ⑤ Legătură secundară între două puncte ale unui circuit închis, prin care circulă curenții derivați ⑥ Derivațiunea unui proiectil [*fr.*].

***DERIZIUNE** *sf.* Luare în ris, batjocură, bătaie de joc [*fr.*].

***DERIZORIU** *adj.* De ris, de batjocură, de bătaie de joc; pref ~, pref. de nimic, foarte etin [*fr.*].

***DERIDERE** *sf.* Deriziune [ridere, format după *fr. dérision*].

***DERMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① Partea cea mai groasă și mai adîncă a pielii, acoperită de epidermă și în care se află rădăcinile perilor și ale glandelor pielii (■ 1785) [*fr.*].

***DERMATOLOG** *sm.* # Medic ce se ocupă în special cu boalele de piele [*fr.*].

***DERMATOLOGIC** *adj.* # Privitor la dermatologie [*fr.*].

***DERMATOLOGIE** *sf.* # Partea medicinei care se ocupă cu studiul pielii [*fr.*].

***DERMATOZĂ** *sf.* # Nume generic al boalelor de piele [*fr.*].

DERMEA *DIRMEA*

***DEROBA** (-obez) *vb. refl.* A nu a-sculța de călăreț, asvîrlindu-se în lături la sărirea unui obstacol, sau refuzînd de a o lua pe drumul hotărît (*vorb. în spec. de cai de curse*) (■ 1786) [*fr.*].

***DEROGĂ** (-rog) *vb. într.* ① A se abate de la, a înfrînge, a modifica o convenție, un act, o lege, un obicei ② A fi contrar celor convenite sau stabilite prin lege, prin uz ③ A lucra, a săvîrși împotriva, contrar cu ceva ④ A face un lucru nevrednic de starea, de rangul său [*fr.*].

***DEROGATORIU** *adj.* # Care conține o derogare [*fr.*].

***DEROGAȚIUNE** *sf.* Faptul de a deroga [*fr.*].

DERVIȘ *sm.* Călugăr musulman: zece ~i pe un oovor pot încăpea, iară doi împărăși într'o țară nu încapea (m.-cost.) (■ 1787, 1788) [*tc.*].

DES 1. *adj.* ① Cu părțile din care e alcătuit

lucrul, strîns apropiate unele de altele (C RAR): păr ~; iarbă deasă; țesătură deasă; odată, întră... într'un

DER-
DES

Fig. 1787. Derviş.

codru ~ și întunecos ca fundul iadului și ~ ca perla (MERA); pieptene ~, ai căruia dinți sînt foarte apropiați unu de altul ② Numeroși într'un spațiu restrîns: populațiune deasă; zăpada...cade puzderie, mărunț și deasă, ca făina la cernut (OLVR.) ③ Făcut adese-ori; ④ socoteala deasă e înșelătoare, dacă faci mai adesea socoteala, nu risici să te cerți cu prietenul cu care ai daraveri.

2. *adv.* Adese(ea), adese-ori: Dacă ~ sărbători faci, Nu o să ai ce să ~ mbraci (FANN) [*lat. de n s u s*].

DES-, scris și **DEZ-** (înainte de cuvintele care încep cu o vocală sau cu b, d, j, l, m, n, r, v, z), prefix care se compune cu verbe spre a arăta contrariul înțelesului verbului simplu, sau o acțiune de a scoate, de a desface, etc. [*lat. d i s - și d e - e x -*].

***DESABONA, *DEZABONA** (-onez) 1. *vb. tr.* A face să înceteze abonamentul, să nu mai fie abonat.

2. *vb. refl.* A renunța la un abonament [*fr.*].

***DESACORD, *DEZACORD** (*pl.-duri*) *sn.* Lipsă de acord, neînțelegere [*fr.*].

***DESACORDA, *DEZACORDA** (-cord) *vb. tr.* ① A strica acordul unui instrument muzical cu coarde ② A provoca neînțelegerea, neînțelegerea [*fr.*].

***DESAFECTIUNE, *DEZAFECTIUNE** *sf.* Încetarea afecțiunii, dragostii: atribue nemulțumirile și desafecțiunea poporului numai intrigilor opozițiunii (n.-gh.) [*fr.*].

DESAGĂ, DĂSAGĂ, ODISAGĂ (*pl.-agi*) *sf.* # **DESAGĂ** *sm.* ① Fie-doi saci ai de-
pus în desaga din
ste haine (CAR.);
dășagă cu galbeni
întrase... ca în
casa lui, cu dea
umăr (DEM.) ②
pl. Doisaci îm-
preunați la de-
schizătura lor
și cari se poartă
atîrnați pe
umeri sau se
așază de-o parte
și de alta
a șelei (■ 1789, 1790): i
s'au rătăcit un
cămăraș a lui,
cu o păreche de
desagi cu galbeni
(NEC.); ia-ți, popo,
dășagii și
tolagul și pe lei
fi-e drumul
(CRE.); cu același
înțeles și *sg.*: Iși
luă desaga de] pe
umeri și o puse
jos lîngă el (GN.);
toți... cu pistoale
la brîu și cu oște
un desag cu merinde
la spîlare (n.-gh.)
[ngr. bg.].

Fig. 1789.
Desagi.

DESĂGĂRIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Călugăriță care umblă cu desagi și stringă de ale mîncării, etc. pentru maicile din mănăstire: maica Eriampla, desăgărița din Varatio (CRE.).

② **DESĂGEI** *sm. pl.* Desagi (mai mici): asemenea sînt țesuți și desăgei negri (PAC.).

DESAGI *DEZAGĂ*

① **DESĂGI** (-gesc) *vb. tr. Mold. Trans.* A încărca, a îndesa (ca într'o desagă): am mers la moară cu un sac desăgit pe mîrînă (RET.).

***DESAGREGA, DEZ-** (-eg, -eghez) 1. *vb. tr.* A reduce în grăunțe, a prefăce în pulbere.

2. *vb. refl.* A se prefăce în grăunțe, în pulbere [*fr.*].

Fig. 1788. Derviş din Silistra (1854), după Valerio.

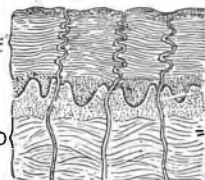

Fig. 1785. D. Dermă.—
E. Epidermă.

Fig. 1786. Derobare.

Fig. 1790. D. D. Desagi.

DES- **DESĂGŪȚĂ** (pl.-te) *sf. dim.* **DESĂGĂ:** își luară
fie-care desăgūȚă de-a umeri (ușf.).

DESAMĂGI, DEZ- (-ăgese) *vb. tr.* A scoate din
amăgire, a deslușiona [des + a măgi].

DESAMĂGIRE, DEZ- *sf.* ① Faptul de a des-
amăgi ② Pierderea iluziunilor, deziluzie:
simt și acum adîncă ~ ce mă cuprinsese (slv.).

***DESAPROBĂ, DEZ-** (-prob) *vb. tr.* A nu aproba:
declinând că nu susține nici pe etericiți, nici răsoularea Gre-
cilor pe care o desaproba (u.-gh.) [des + aproba; după
fr. désapprouver].

***DESAPROBATOR, DEZ-** *adj.* Care desaproabă
[fr.].

DESĂRA (-sar) *vb. tr.* A spăla, a curăți de sare,
a scoate sarea din ceva [des + sara].

DESĂRCINĂ (-inez, -sarcin) *vb. tr.* A lua în-
sărcinarea [insărcina].

***DESARMA, *DEZARMA** (-mez) ① *vb. tr.* ① ✕
A lua cuiva armele, a-l sili să-și predice armele ②
③ A scoate artileria și toate celelalte arme
dintr'un vas de război și a-l lăsa în port ④ ⑤
A potoli, a domoli furia, supărarea cuiva.

② *vb. intr.* ✕ A reduce forțele militare, a da
drumul soldaților [fr.].

***DESARMAT** *adj.* ① *p.* **DESARMA** ② ③ ④ Po-
tolit, domolit ⑤ ⑥ Lipsit de ceva necesar:
cînd ochii e ~ și neputîndos, auzul pare că luptă să și
vază (CAR.).

***DESARTICULĂ, *DEZ-** (-lez) *vb. tr.* ① A scoate
oasele din încheieturile lor ② ③ A tăia încheie-
turile oaselor unui schelet, spre a le separa [fr.].

***DESASIGURĂ, DEZ-** (-ur) ① *vb. tr.* A nu mai
lăsa sub garanția unei societăți de asigurare.

② *vb. refl.* A înceta de a mai fi asigurat [des +
asigura].

***DESASIMILĂ, DEZ-** (-ilez) *vb. tr.* A produce o
dezasimilație [fr.].

***DEZASIMILAȚIUNE, DEZ-** *sf.* Faptul care
se produce în organism cînd unul sau mai multe
elemente ale unui țesut viu, animal sau vegetal,
sînt eliminate din acest țesut și trec în stare de
materie inertă [fr.].

***DESASOCIA, DEZ-** (-ciez) ① *vb. tr.* A desface,
a distruge o asociație.

② *vb. refl.* A se desface dintr'o asociație, din-
tr'o tovarășie, a înceta de a fi tovarăș [fr.].

***DESAVANTAJ, DEZ-** (pl.-aje) *sn.* Neajuns; ne-
priință; pagubă [fr.].

***DESAVANTAJĂ, DEZ-** (-jez) *vb. tr.* A aduce
neajuns, a păgubi, a lua folosul cuiva [fr.].

***DESAVANTAJOS, DEZ-** *adj.* Care pricinuește
desavantaje, păgubitor, nepriincios [fr.].

***DESĂVÎRȘI** (-șesc) ① *vb. tr.* A sfîrși pe deplin,
a perfecționa.

② *vb. refl.* A se perfecționa: istoria va judeca va-
loarea acelor cari s'au desăvîrșit (ALECS.) [de + să-
vîrși].

DESĂVÎRȘIRE *sf.* ① Faptul de a (se) de-
săvîrși: găsisse cîți-va oameni zdreneni cari îl ajutau
la ~a terțipurilor lui (u.-gh.) ② Perfecțiune ③ Cu ~
loc. *adv.* Pe deplin, cu totul.

DESĂVÎRȘIT ① *adj.* ① *p.* **DESĂVÎRȘI** ②
③ Deplin: dar bucuria nu era ~ă (ușf.) ④ Perfect ⑤
⑥ Definitiv.

② *adv.* Cu desăvîrșire, pe deplin.

DESBĂIERĂ, DEZ- (-baler) *vb. tr.* ① A deslega
baicrele: să dai meru, să desbăieri punga (LUNG.) ②
③ *Pr. ext.* A desprinde, a abate de la ceva: dacă-și
punea odată carul în pietri, apoi nu mai era om să-l des-
băiere (RET.) [bailer].

DESBĂRA, DEZ- (-băr) *vb. tr. și refl.* ① A (se)
scăpa, a (se) cotorosi: așa s'au desbărat într'acea zi de
oarba năvală a Turcilor (M.-COST.); ajută-mi, Doamne, să desbă-
r lumea de o jivină veninoasă (ALECS.) ② A (se) scăpa de
un învăt, de un nărav, de o deprindere rea: învățul
îl desbăra bățul (ZNM.); lasă că desbăr eu pe cînsoru de cu-
surul ăsta (ușf.); incapacitatea omului de a se ~ de un șir
întreg de învățături (CAR.).

***DESBARCA** = **DEBARCA**.
① **DESBĂSCĂLUI, *DESBĂSCĂȘUI** (CIAUS.), **DEZ-**
(-ueso) = **BĂSCĂLUI:** turma lui, avere desbăscăluită de a
lui tată-său (S.-ALD.).

DESBĂȚA, DEZ- (-bat) *vb. tr. și refl.* A (se)
trezi din beția [îm bătă].

① ***DESBĂȚA, DEZ-** (-bat) ① *vb. tr.* ① A scăpa
ceva din mîină, de sub puterea cuiva: să desbătă Ce-
tales-albă și Kiilia, care cetăți le iuase de la Ștefan Vodă sultan
Balazel (GR.-UR.) ② A desface ce e bătut, prins
(cu cuie, etc.); a rupe, a desprinde: hai, și-om desbăte
scîndura de pe punte (VOR.); coarnele tale, zice ursu, cînd
te-oiu prinde în labe, îndată îți le desbat (VOR.).

② *vb. refl.* ① A se scăpa de sub stăpînirea
cuiva: s'au scocotit ca să se desbătă de sub stăpînirea lor
(GR.-UR.) ② A se desprinde, a se deslipi, a se rupe:
domniile, cite erau supuse subțea monarhie, au început a
se ~ și a se rupe dintr'însă (ușf.) [batc].

***DESBĂȚE, *DEZ-** (-bat) *vb. tr.* A discuta, a
supune la discuțiuni o chestiune oare-care [fr.
débattre].

① ***DESBĂȚERE, DEZ-** *sf.* Faptul de a (se)
desbăȚe.

***DESBĂȚERE, DEZ-** *sf.* Faptul de a des-
băȚe; discuțiune între mai multe persoane, în-
tr'o adunare, asupra unei chestiuni: între ei se în-
cînsă o înaltă ~ academică (CAR.).

DESBINA, DEZ-, DEJGHINA, DEZGHINA (-in) *vb.*
tr. și refl. ① A (se) despărți, a (se) separa, a (se) răz-
leți: o oale se dezghină din turmă (ușf.) ② ③ A (se)
desuni, a (se) împrăzi: Acel unirea de obște dezghină
(BO.-DEL.); pe oameni îi desbină și sînt în stare să spargă sate
și cetăți (săv.) [lat. disglutinare; forma desbina
e literară și refăcută după imbină].

DESBINARE, DEZ-, DEJGHINARE, DEZGHINI-
NARE *sf.* ① Faptul de a (se) desbina ②
Neunire, neînțelegere, vrajbă, discordie.

***DESBIRNA, DEZBIRNA** (-bîrna) *vb. tr. și refl.*
Mold. A (se) rupe, a (se) desprinde o parte a cor-
pului, așa încît să rămîie atîrnată, abia legată de
trup: mi s'a desbirnat unghia la un deget; ~ urechea, co-
pita; *pr. anal.* Se uoră pe pisouri a stîncilor oable, Ce abia
ott numai nu se desbîrtnase (STAM.) [des + bîr nă].

DESBRĂCA, DEZ- (-brao) *vb. tr. și refl.* ① A (-și)
scoate îmbrăcămîntea ② ③ A (se) despuia;
a jefui: cea ce va timpina pre neștine în drum noaptea și-l
va dezbrăca... să-l spîndzure (PRV.-LP.) [îm brăca].

***DESBRĂCINA, DEZ-** (-in) *vb. tr. și refl.* A (-și)
deslega, (a-și) desface brăcinarul, cîngătoarea
[îm brăcina].

DESBROBODI, DEZ- (-desc) *vb. tr. și refl.* A (-și)
scoate broboada: ea se desbrobodea, se lega la cap și-l
aștepta (OLVR.) [îm brobodi].

DESBUMBA, DEZ- (-bumb) **Mold.** **DEZBUNGHIA**.
vb. tr. și refl. A (-și) descheia bumbii (**Mold.**
bunghii), nasturii de la haină: ea își desbumbă
pieptarul (EMIN.).

DESCĂIERĂ (-caier) *vb. tr.* A despărți pe cei
încăierăți [încăiera].

DESCĂLECA, *DESCĂLICA (-alec, -alie) ① *vb.*
intr. ① A se da jos de pe cal: Capagi-baga, descălecind
la scara, s'au suit în curți (MEC.) ② A se așeza "n-
tr'o țară, a o coloniza, întemeind un Stat stator-
nic (cei dintîiu întemeietori ai Munteniei și Mol-
dovei fiind veniți călări de peste munți): aici... a
descălecat acum șase sute de ani primul nostru voivod (VLAH.) ③
④ A se așeza într'un loc, a se statornici: dacă au
sosit aici în Iași, au descălecat cu corturile în șes (M.-COST.).

② *vb. tr.* A coloniza, a întemeia o țară, un ținut,
un oraș: Alexandru Macedon... pe apa Donului și pe apa
Hindus și la Persia au descălecat orașe și olate pe numele
său (M.-COST.).

③ *vb. refl.* **Bucov. Maram.** A se da jos de pe cal
[lat. "discaballicare].

DESCĂLECARE, sf., DESCĂLECĂT *subst.* ① Fap-
tul de a descăleca ② Colonizare; întemeiere
(a unei țări): sub acest nume au trăit aceste țări pînă la
al doilea descălecat cu Dragoș Voievod (M.-COST.).

DESCĂLECĂTOARE *sf.* Epoca colonizării și
întemeierii țărilor românești: a căror obîrșie se pierde
în adîncimea vremii, dincolo de ~ (VLAH.) [descăleca].

DESCĂLECĂTOR *sm.* Colonizator, întemeie-
tor (al țărilor românești): a chemat pe Dragoș ~ul,
din poghiazurile Maramureșului, să-l urzească o țară nouă
(VLAH.) [descăleca].

① ***DESCĂLECĂȚURĂ** (pl.-turi) *sf.* Descăle-

care, colonizare, întemeiere (a unei țări): cu sutele de mii de case muni și le împărția locuri și zicea ~ nouă (*-cost.) [descăleca].

***DESCALIFICA** = DISCALIFICA.

DESCĂLȚA (-călț) *vb. tr. și refl.* A (-și) scoate încălăminte [lat. *discalceare*].

DESCĂMA (-scam) *vb. tr.* A desface, a scoate scama.

DESCĂPĂȚINA (-inez) *vb. tr.* A tăia capul, a decapita [căpățînă, după lat. *decapitare*].

DESCĂRCA (-carc) 1. *vb. tr.* ① A da jos conținutul unui car sau al unei corăbii: ~ finii, lemnele, sacii ¶ ② A scoate sarcina de pe un animal de povară ¶ ③ A ușura de o povară ce apasă inima, sufletul, conștiința: abia îndrăznind să-și descarce toată inima într'un suflă (olva); a-și ~ focul, a-și ușura inima, spunind pricina necazului, supărării care-l chinuște ¶ ④ A slobozi o pușcă sau altă armă de foc ¶ ⑤ A scoate gloanțele dintr-o armă de foc ¶ ⑥ A-și ~ minia asupra cuiva, a-l face să simtă efectul miniei noastre ¶ ⑦ A scoate pe un acuzat de sub învinuirea pentru care a fost prît; a declara pe cineva scăpat de o îndatorire, de o datorie.

2. *vb. refl.* ① A se slobozi (vorb. de o armă de foc); ② a se sparge: toate se descărca în capul meu (ciaus); vrajbele celor mari de multe ori se descărca în spetele celor mici (let.) ¶ ③ A se scăpa de o îndatorire, de o datorie ¶ ④ A-și pierde în parte sau cu totul încărcarea electrică: acumulatorii s'au descărca [lat. *discurrere*].

DESCĂRCARE *sf.* ① Faptul de a (se) descărca ¶ ② ~ electrică, fenomen care se produce cînd un corp electricizat își pierde în parte sau cu totul încărcarea: ~ prin contact; ~ ou scintel.

DESCĂRCĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Descărcarea (o singură dată) a unei arme de foc: nu era ~ care să nu culce la pămînt ote un ciutac (isp.) [descărcal].

DESCĂTĂRAMA (-ămez) *vb. tr.* A desface, a desprinde, a catarama [incătărămă].

DESCĂTUȘA (-șez) *vb. tr. și refl.* A (-și) scoate cătușile [incătusa].

DESCĂȚA (-aț) *vb. tr. și refl.* A scoate de unde e acățat; a (se) desprinde, a (se) desface [a cățal].

DESCĂZUT *subst.* ± Primul termen al unei scăderi, ceilalți fiind „scăzătorul” și „diferența” sau „restul” [de + scăzut].

***DESCENDENT** *adj. și sm.* Coboritor, urmaș [fr.].

***DESCENDENȚĂ** (pl.-te) *sf.* Urmașii, coboritorii din același neam, posteritatea [fr.].

***DESCENTRALIZA** (-izez) *vb. tr.* A practica descentralizarea [fr.].

***DESCENTRALIZARE** *sf.* Sistem politic care acordă oarecare independență autorităților locale [descentralizal].

DESCHEGA (-eg) *vb. refl.* A-și pierde virtușia căpătăt prin închegare [inchega].

DESCHEIA (-cheiu) *vb. tr. și refl.* A (-și) desprinde, a (-și) desface nasturii, copile, etc. unei haine, unei rochii: își descheie corsajul cu mișcări ostentive (vlah.) [inchia].

DESCHEPTURĂ, **DES-** (-ur) *vb. tr. și refl.* Băn. = **DESCHIORȚA**: ațit mirele, cît și mireasa... să se deschepture din toți bumbii (nov.) [cheptoare].

DESCHICA = DESPIȚA.

DESCHIDE, **DESCHIDE** (-ia) 1. *vb. tr.* ① A face să nu mai fie închis: ~ ușa, fereastra, gura, ochii; ~ OCHIU, ÎNIMĂ; bate și ti se va deschide; ¶ ~ ochii, a fi cu băgare de seamă, cu luare aminte, a nu scăpa nimic din vedere (spre a nu greși, spre a nu i se întâmpla ceva); ~ OCHIU; ~ urechile, a asculta cu băgare de seamă; ~ pofta, a ația pofta, a face să-i vie pofta; ~ mințea, a deștepta, a face să priceapă: dumeata în zadar vei să-i deschizi mințea (stam.) ¶ ② A face o spărtură, o deschizătură ¶ ③ A începe să sape: ~ o mină, un canal ¶ ④ ~ brațele cuiva, a-l primi cu bucurie, cu bunăvoință ¶ ⑤ A începe: ~ sedinte; ~ vorba, a începe să vorbească despre ceva; ~ o prăvălie, a începe să

vinză mărfuri într-o prăvălie; ~ focul, a începe să tragă cu pușca, cu tunul ¶ ⑥ ~ un credit cuiva, a-i da voie să ia de la o bancă, de la o casă, banii de care are nevoie.

2. *vb. refl.* ① A nu mai rămînea închis: p'atunci se deschidea cerul la Bobotează (olva.) ¶ ② A se însenina (vorb. de cer), a se lumina (vorb. de o față posomorită) ¶ ③ A-și destăinui supărarea, mîhnirea, dragostea, etc., a încredința cuiva tot ce are pe inimă [lat. *discludere*].

DESCHILIN *adv. Trans. Băn.* Deosebit [deschilin].

***DESCHILINI** (-neso), **DESCHILINA** (-in) *vb. tr. și refl. Trans. Băn. Maram.* A (se) deosebi, a (se) separa: este dator... binele de rău să-l poată desochilini (mch.) [deschilin].

***DESCHILINIRE** *sf. Trans. Băn.* Faptul de a desochilini; deosebire: carele această ~ nu e vrednic a face, acela amestecă răul ou binele (mch.).

***DESCHILINIT** *adj. Trans. Maram. Băn. p. DESCHILINI.* Deosebit, separat.

DESCHINGA (-ching) *vb. tr.* A desface, a deslega chinga de pe cal.

***DESCHIORȚA** (-or) *vb. tr. și refl. Băn. Trans.* A (se) deschicia [chiorțoare].

DESCHIS 1. *adj.* ① **p. DESCHIDE** ¶ ② Care nu e închis: fereastră ~ă ¶ ③ Port ~, unde corăbiile străine pot intra să facă comerț ¶ ④ ~ Oraș ~, neîntărit, fără fortificații ¶ ⑤ ~ la mințe, deștept, priceput ¶ ⑥ Neîntunecat, luminos (vorb. de colorii): verde ~ ¶ ⑦ Sincer, care nu tănuște nimic: om ~.

2. *adv.* Lîmpește; fără a tănui, fără a ascunde ceva; pe față: vorbește ~.

DESCHIZĂTOR *adj. și sm.* Care deschide.

DESCHIZĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Loc deschis, spărtură (pe unde poate intra cineva sau ceva): îi întinse iarăși mina prin deschizătura ușii (d.-ZAMF.) ¶ ② Distanță între două brațe, între două linii care formează un unghi: deschizătura compasului, unui unghi [deschide].

***DESCIFRA** (-trez) *vb. tr.* ① A explica ceea ce e scris cu cifre: ~ o depeșă ¶ ② A citi ceva rău scris și greu de priceput: ~ o scrisoare, o inscripție: le descifram și le deslușeam inscripțiile slavone (oob.) ¶ ③ ④ A descureca ceva obscur, complicat: știința descifrează tainele naturii ¶ ⑤ A citi o bucată de muzică la prima aruncătură de ochi [fr. *déchiffrer*].

***DESCINDE** (-cînd) *vb. intr.* ① A se cobori, a se pogori, a se da jos ¶ ② A trage, a se abate: ~ la un hotel [lat.].

***DESCINDERE** *sf.* ① Faptul de a descinde; coborîre ¶ ② Năvălire, invaziune a dușmanilor, venind de pe mare sau de pe uscat ¶ ③ ~ Cercetare făcută la fața locului de către o putere judecătorească sau din porunca unei autorități: tribunalul hotărîse o ~ la fața locului (d.-ZAMF.).

DESCINGE (-cing) *vb. tr. și refl.* A (-și) scoate cingătoarea sau brîul: Oșlobanu... descinge brîul de pe țință sine și le împrejură (arg.) [incinge].

DESCINS *adj. p. DESCINGE.* Cu cingătoarea scoasă, cu brîul desfăcut.

DESCÎLCI (-cesc) *vb. tr. și refl.* A (se) descurca: ou pieptenele desocilește toate vîtlele, toate coștele (sez.); și-i da un scul de apă înclit și înclotat, ca să-l desocilească (vor.); ¶ din vîlmășagul cărora subiectele de la sine se desocilească și devin nuvele (vlah.) [incilci].

DESCÎNTA (-cînt) *vb. tr. și intr.* ① A rosti un descîntec spre a vindeca o boală, spre a alunga duhurile rele, etc.: au trebuit s'o scoată pe brațe arară la aer și să-i descînte (car.) ¶ ② F. A căuta să convingă, să înduplece prin vorbe dulci și seducătoare: las' pe bătrîni să te descînte și să te judece ei în legea lor (arg.); ¶ tu ce-l cînti și el ce-te descîntă! (pam), tu-i vorbești una și el îți răspunde alta, și el pricepe alta; ea și-au cîntat, ea și-au descîntat (mch.), a făcut cum a tăiat-o capul, fără să mai întreb pe alții, [lat. *dis-cantare*].

DESCÎNTĂTOR *sm., DESCÎNTĂTOARE, -ĂTOAREASĂ* (pl.-rese) *sf.* Persoană care știe să des-

cînte: chemați dohtorii chemați vrăjitori, descîntătorii (MCM.); Aduceți descîntător, Să-mi descînte, să nu mor (K.-BRG.); de nevoie de va chema și farmăcătoare sau desoîn-
tătoare, nu se înțelege să fie făcut așa greselă mare (PRV.-MB.); ba merseră pe la desoînțătoare, ba pe la meșteri vrăjitori, ba pe la cititori de stele (RSP.).

DESCÎNTĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a descînta; descîntec: numai desoînțătura de la fată și de la femeie curată e de leac (VOR.).

DESCÎNTEC (pl.-ece) *sn.* ① Formulă magică, mai adesea în versuri, de origine străveche, care se recită la căpătul unui bolnav, spre a alunga duhurile rele care, după credința poporului, se încuibă în om pricinindu-i diferitele boale. Sînt descîntece, nu numai pentru diferitele boale, ca frigurile, albeața, brîncă, etc., ci și pentru mușcătura de șarpe, pentru alungarea șoarecilor, etc.: vrăjitorul și cea ce bagă în casa lui leacuri, ~e... ca să dobindească vrea, acela cîinci ani să cază (PRV.-MB.) ② Farmec, vrajă: toate periseră ca prin ~ (U.-GH.) [des- + cîntec].

DESCÎNTECĂ (pl.-ce) *sf.* = **DESCÎNTEC**: această ~ se zice înconjurînd grădina de trei ori (MAR.).

DESCLEI (-cleasc) *vb. tr. și refl.* A (se) deslipi, a (se) desface ceva înclcit: de multe ori l-am găsit des-
cleind un zmeu ca să copleze vre-un vers (NEGR.) [in clei].

DESCLEȘTA (-tez) *vb. tr.* A desface ceva strîns, înclcit: ~ dinți, gura, pumnul; vroiam să strig, dar nu puteam să-mi desclșez făcile (DLVR.) [in cleșta].

DESCLINI... = **DESOILINI...**

DESCLIRONOMISI (-isesc) *vb. tr.* A des-
moșteni: căoi alminterea mă biastămă și mă desclirono-
misse (ALECS.) [clironom].

DESCOASE (-coa) 1. *vb. tr.* ① A desface cu-
sătura ② ③ A cerceta cu deamănuntul; a exa-
mina cu atențiune: ~ o socoteală ④ ⑤ A pune în-
trebări spre a cerceta pe cineva, spre a afla ceva
de la dînsul: te întreba, te descoase, și în totdeauna afla
ceva despre tine (VLAM.).

2. *vb. refl.* A se desface cusătura [des- +
coase].

DESCOJI (-jesc) *vb. tr. și refl.* A (se) jupui de
coaia, a (se) coji.

DESCOLĂCI, **DESCOLĂȚĂCI** (-ăcesc) 1. *vb. tr.*
A desface ceva încolăcit.

2. *vb. refl.* A se desface, a se destoarce de unde
e încolăcit: șarpele... se descolăci de pe grumazul omu-
lui (SEZ.); bălăuroaica s'a descolățoit de pe picior și a
fugit în pădure (VOR.) [in colă (tă)ci].

DESCOLORA (-rez) 1. *vb. tr.* A face să-și
piardă culoarea.

2. *vb. refl.* A-și pierde culoarea, a se spălăci [fr.
décolorer].

DESCOMPLETA (-tez) *vb. tr. și refl.* A (se)
face incomplet, să nu mai fie întreg, deplin, în
număr îndestulător [fr. décompletter].

DESCOMPUNE (-pun) 1. *vb. tr.* A desface
un lucru în părțile din care e alcătuit; a despărți
elementele care intră într'un corp: ~ apa în
oxigen și hidrogen; ~ o frază. ② ± ~ factorii unui pro-
dus, a-i pune în evidență ③ A schimba: ~ un
poligon în triunghiuri ④ ⑤ ~ o forță, a o înlocui prin
mai multe forțe care produc același efect ⑥ A
strica, a altera: cădura descompune carnea.

2. *vb. refl.* ① A se despărți în elementele din
care e alcătuit ② A se strica, a se altera trăsă-
turile feței: figura sa se descompuse, înclt nu-l mai cu-
noșteai (U.-GH.) [fr. décomposer, refăcut după
compune].

DESCOMPUNERE *sf.* Faptul de a (se) des-
compune.

***DESCONSIDERA**, ***DESCONSIDERA** (-rez) 1.
vb. tr. A face să nu mai fie vrednic de stimă, de
considerație: lucrarea minilor pe care el vor s'o de-
considerare... este deopotrivă nobilă ca toate celelalte (U.-GH.).

2. *vb. refl.* A pierde considerațiunea [fr.].

***DESCONSIDERAȚI(UN)E**, ***DESCONSIDERA-
ȚIUNE** *sf.* Pierderea stimei, considerațiunii; lipsă
de respect [fr.].

DESCOPERI (-per, -păr) 1. *vb. tr.* ① A lua de
pe ceva acoperișul, a ridica ceea ce acopere un
lucru: furtuna a descoperit multe case ② A-și ~ capul,

a-și scoate pălăria ③ A găsi, a afla un lucru
nou sau ascuns: se zice că Chinezii au descoperit praful
de pușcă; Columb a descoperit America. ④ A găsi ceea
ce se caută: am umbat mult pînă l-am descoperit în pă-
dure, unde se ascunsesse ⑤ A scoate la iveală, a da
la lumină, a face cunoscut: ti descoperi dorința împă-
ratului (MERA); ⑥ vremea descoperire adevărul.

2. *vb. refl.* A-și scoate pălăria: toată lumea se des-
coperea cu respect înaintea lor (VLAM.) [lat. discope-
rire].

DESCOPERIRE *sf.* ① Faptul de a des-
coperi: ~a tiparului, ~a Americii ② Lucrul care
s'a descoperit, care s'a aflat pentru înflia oară: ~
electricității e cea mai însemnată ~ a veacului al XIX-lea ③
Revelațiune.

DESCOPERIT *adj.* ① *p.* **DESCOPERI** ② ③
Fără a avea o garanție (pentru o creanță, etc.).

DESCOPERITOR *sm.* Cel ce descopere,
ce a făcut o descoperire.

DESCOTOROSI (-osesc) *vb. tr. și refl.* A (se)
co(r)torosi: făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată ~
odată de frate-său (CRG.); aș fi tare bucuroasă să mă pot ~ de
ea (MERA.) [des- + cotorosi].

DESCOTOȘMANI (-ănesc) *vb. tr. și refl.* A
(se) desbrodi, a (-și) scoate hainele, țoalele, etc.,
cu care e înfășurat: toți ajuțau coanei Măndiței să se
descotoșmănească de șal (GRU.) [in cotoșmăni].

DESCOVOIA (-volu, -volez) *vb. tr.* A îndrepta
un lucru încovoiat [in covoia].

DESCREIERAT *adj.* Smintit, lipsit de minte,
de creieri [refăcut după fr. écervelé].

DESCREȘTE (-cresc) *vb. intr.* A scădea, a se
împutina, a se micșora [des- + crește, după
fr. décroître].

DESCREȚI (-țesc) *vb. tr. și refl.* A (se) desface
crețurile sau sbirciturile; a (i) se ~ fruntea, a-și re-
căpăta voinția, a nu mai fi posomort: poate de-a-
cuma să se răi descrețescă fruntea cucoanelor (D.-ZAMF.)
[in creți].

***DESCRIE** (-scriu) *vb. tr.* ① A zugrăvi, a înfă-
țișa prin cuvinte: ~ o țară; ~ starea îngrijorătoare a în-
vălmășului; ~ jalea ce l-a cuprins ② A a trage, a
desena: ~ un cerc [scrie, după fr. décrire].

***DESCRIERE** *sf.* ① Faptul de a descrie ②
③ Lucrul descris, descripți(un)e.

***DESCRIPȚIV** *adj.* ① Care are drept obiect
să descrie ceva ② ③ Anatomie ~ă, descrierea a-
mănunțită a oaselor, mușchilor, etc. ④ A Geo-
metrie ~ă, parte a geometriei care, reprezintă și
studiază corpurile prin ajutorul proiecțiilor [fr.].

***DESCRIPȚIUNE**, ***DESCRIPȚIE** *sf.* ① Des-
crierea stării, însușirilor unui lucru sau unei
ființe ② ③ Lucrare sau cuvîntare prin care se
descrie, se zugrăvește un fapt ④ Carte în care se
descrie o țară ⑤ Inventar amănunțit [fr.].

***DESCRIS** *adj.*, *p.* **DESCRIE** ① ② **NEDESCRIS**.

DESCRUCIȘA (-ișez) *vb. tr.* A desface ce e în-
cruciat: ~ bratele [in crucișă].

DESCRUNȚA (-crunt) *vb. refl.* A face să nu
mai fie încruntat: deocamdată s'au descrunțat sprîncelele
tatel (VLAM.) [in crunță].

DESCUIA (-cuia) *vb. tr.* ① A deschide cu cheia
(lacătul, broasca): ~ ușa: cheile mele descui orice
broască (ON.) ② ③ A face să nu mai fie constipat
[lat. discunearc].

DESCUIERE *sf.* Faptul de a descui.

DESCULȚ 1. *adj.* Cu picioarele goale: nu era
să umble cu pielea goală și ~ ca gîștele (CRG.).

2. *subst.* ① Căderea unghiilor (la vitele mari cor-
nute) [lat. *disculceus].

② **DESCULȚA** (-culț) *vb. tr. și refl.* *Tr.-Carp.* A
(se) descălța: Prîșut cu apă rece, Desculța-m-o-ai și ie-oi-
trece (K.-BRG.) [lat. *disculceare].

③ **DESCUMPĂRA** = **RĂSCUMPĂRA**.

DESCUNUȚA (-nun) *vb. tr.* A desface cununia,
a divorța: Frunză verde bob și lînte, Descunună-mă, pă-
rinte (VOR.) [cunună].

***DESCURAJA** (-ajez) 1. *vb. tr.* A face să piardă
curajul.

2. *vb. refl.* A-și pierde curajul [fr.].

***DESCURAJARE** *sf.* Faptul de a (se) des-
curaja, pierderea curajului.

***DESCURAJATOR** *adj.* Care descurajează: această... întâmplare produce o impresie descurajatoare în spirite (ALECS.) [descuraj].

DESCURCA (-cure) *vb. tr. și refl.* ① A (se) desface, a (se) despărți ceva încurcat: firele când se încurcă, așevole se descurcă (ZNN.) ② ③ A lămurii un lucru greu de priceput ④ ⑤ A scoate (a ieși) din încurcătură: te-ai vîrît în încurcătura asta, acum descurcă-te, dacă poți [incurca].

DESCUSUȚ *adj. p.* DESCOASE: croitorul umblă cu haina -ă (FANNI).

DESCUTROPI (-op) *vb. tr. și refl.* Băn. A (se) desveli, a (se) descoperi [cutropi].

***DESDĂUNA** (-nez) *vb. tr.* A despăgubi [des- + dăuna].

***DESDĂNARE** *sf.* Faptul de a desdăuna; despăgubire: păgubașele s'au mulțumit cu această armonioasă ~ (ODOB.).

DES(-DE)-DIMINEATĂ ➔ DIS.

DESDOI, DEZDOI (-dolu) *vb. tr.* A desface un lucru îndoit [îndoi].

DESEARĂ ➔ DISERĂ.

○ DESEMNA ➔ DESENA.

***DESEMNA**, ***DESIGNA** (-nez) ① *vb. tr.* ① A arăta, a indica pe cineva sau ceva cu un semn special, cu o expresiune specială, după care se poate recunoaște ușor ② A hotări, a destina pentru o anumită slujbă.

② *vb. refl.* A se semna [fr. *designer*, refăcut după *sema* = *signer*].

***DESEN**, **○ DESEMN** (pl.-nuri) *sn.* ① Reprezentarea unui obiect cu creionul, cu condeiul sau cu penelul; ~ linear. desen ale călătorilor sunt făcute cu ajutorul liniei și compasului, reprezentînd planuri de case, de mobile, de mașini. etc. ② ③ Artă care învață pe cineva să deseneze ④ ⑤ Ornamente simetrice pe o stofă, pe hirtie de tapetat, etc. ⑥ ⑦ Conturul figurilor unui tablou ⑧ ⑨ Planul unei clădiri [fr. *dessin*].

***DESENA**, ***DESINA**, **○ DESEMNA** (-nez) ① *vb. tr.* ① A face un desen, a înfățișa cu trăsături forma unui obiect; a venit la mine cu o foale de hirtie și m'a înțebat dacă știu să desenez (VLAM.) ② A face să reiasă formele trupului: își puse un frac care-i desina o talie cu adevărat elegantă (ALECS.).

② *vb. refl.* A se înfățișa, a se arăta, a apărea mai deslușit: pulpa se desina delicată pe tîndul auriu al luminii (D.-ZAMF.) [fr. *dessiner*].

***DESENOTOR** *sm.* ① Artist care exercită arta desenului, care fabrică modele pentru stoffe sau broderii etc. ② ③ Pictor care face bine conturul figurilor [fr. *dessinateur*].

***DESERT** (pl.-turi) *sn.* ① X Creea ce se mîncă la sfîrșitul unei mese: brînză, fructe, etc. ② Momentul cînd se servesc la masă aceste feluri de mâncare [fr. *dessert*].

③ **DESETINĂ** (pl.-turi) *sf.* ③ Dare, zeciuială pe stîpi și pe rimători: la vremea desetinei, au mai adăos pre banii desetinei cerea și miere, oșebit de banii desetinei (N.-COST.) [vsl.].

④ **DESETNIC** *sm.* Bucov. Slujbaş însărcinat cu stringerea desetinei; ajutor de primar: acolo se plătea birul și se făceau alegerile de ~i (GRIG.) [rut.].

○ DESFĂCĂ (-fac) *vb. tr.* Mold. Bucov. A curăți de foi sticleții de porumb: tot desfăcînd amîndoi pînășile de pe semînări, mi-a povestit omul pe rînd toate (GRIG.) [lat. **distabicare*].

○ DESFĂCĂȚ *sbt.* Mold. Bucov. A Faptul de a desface: după ce se gătea de ~, tîneretul se dădea la joc (FAMF.).

DESFĂCĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Desfacerea unui farmec, unei vrăji ② Lucrul, descîntecul cu care se desface un farmec: descîntătoarele ce descîntă, ce desfac, nu dau desfăcătura pe pădure și pe copaci (VOR.) [desface].

DESFACE (-fac) ① *vb. tr.* ① A strica ceea ce era făcut: a anula, a desființa: multe mal face și desface vremea scurgîndu-se înecîtelui (BR.-VN.); cel ce strică sau desface încredințarea (MAR.); ce-și face omul singur, nici dracul nu poate să-l desfacă (ZNN.) ② A deslega: ~ un nod ③ ~ un făcut, un farmec, a îndepărta prin vrăji, descîntece sau alte mijloace, efectele unui farmec:

să afle niscăi-va leacuri care să le desfacă făcutul sterpiciilor lor (USP.) ④ A libera (de unde era legat): Birul cu dinții-l rodea, Mina dreaptă-și desfacea (ALECS.) ⑤ A scoate din teacă (fasolea, mazărea, etc.), a curăța de coajă (nuci), a desfacea porumb ⑥ ⑦ A vinde: am desface totă marea.

② *vb. refl.* ① A se separa, a se despărți în două sau în părțile din care era alcătuit: s'a desface pămîntul și i-a înșhiț pe toți ② A se face la loc, cum era înainte, a se deslega: flăcările sînt limbi de foc ce se răsucesc și se desfac (OLVR.) ③ A se desprinde: Din nou bizare orme se desfac (VLAM.) ④ A se deschide: în stînga se desface o vale largă cu livezi și ogoare de porumb (VLAM.) ⑤ ⑥ A se scăpa prin vînzare: m'am desface de totă marea [lat. *dysfacere*].

DESFACERE *sf.* ① Faptul de a (se) desface ② ③ Vînzare: ~ totală a mărfurilor.

DESFĂCUT ① *adj. p.* DESFACE ② ③ **NEDESFĂCUT**.

② *sbt.* Faptul de a desface; desfacere.

DESFĂȘA (-țag) *vb. tr.* A desface, a scoate fașele unui copil: luă copilul, îl desfășă, îl spălă și-l primeni (USP.) [în fășă].

DESFĂȘURA (-ășur, -ășor) ① *vb. tr.* ① A desface, a destinde, ceea ce era înfășurat: Ele desfășură una din multele legături cu merinde (GN.); ② Miron își desfășura în minte toate amănunțimile (VLAM.) ③ ④ A desvolta: a desfășurat o mare activitate.

② *vb. refl.* ① A se desface ceea ce era înfășurat: ghemul nici nu se desfășura, nici nu se încurca (USP.) ② A se întinde înaintea ochilor: trebușcă văză din pridvor priveștiștea încîntătoare care se desfășură (BR.-VN.) [în fășura].

***DESFĂȘURABIL** *adj.* A Suprafață ~, care se poate așterne pe un plan fără a se rupe; care are același plan tangent de-a lungul fiecărei generatoare [desfășura, după fr. *développable*].

DESFĂȚA (-tă, -tătez) ① *vb. tr.* ① A umplea de plăcere, de veselie, de bucurie: meri, peri și perji, plini de rod bogat, desfătau ochii tuturor (GRIG.); acolo îmi place să-mi desfătez gîndul (GN.) ② ③ A întinde, a da mai mare întindere, a face mai vast: Mihai-Vodă au mărit-o și au desfătat-o precum se vede (LET.).

② *vb. refl.* ① A simți o mare plăcere: și mă desfătez șurînd cătră ceriuri, cătră soare (DON.) ② A petrece (în veselii): de se vor desfăta și vor glumi unii cu alții (PRV.-LP.); a băut și s'a desfătat pînă la adînci bătrînețe (CRG.).

③ **DESFĂȚĂCIUNE** *sf.* Desfătare, petrecere (în veselii) [desfăta].

DESFĂTARE *sf.* Faptul de a (se) desfăta; petrecere, plăcere mare.

DESFĂȚAT *adj.* ① *p.* DESFĂȚA ② ③ Întins: s'au așezat toți în Cîmpii Sănar, ce și-au ales mai ~e de traiul lor (N.-COST.); se așternea... o poiană largă și ~ă (ODOB.).

DESFĂȚĂTOR *adj.* Care desfăță, care încîntă privirea, simțurile, delicios: locurile desfățătoare ce treceau pe sub ochii noștri (SOI.).

DESFĂȚUI (-tuesc) *vb. tr.* A sfătui pe cineva să nu facă ceva: l-au desfățuit să nu meargă mai departe (SA.) [des- + sfătu].

DESFĂȚA (-tă) *vb. tr.* A scoate, a desface ce e înfățat: ~ pernele [în făt].

DESFECIORI (-rese) *vb. tr.* ① ③ A lipsi pe cineva de copii, a-l lua feciurii ② A răpi fecioria [des- + fecio (a)r (ă)].

DESFERECA (-ec), **DESFERICA** (-ic) ① *vb. tr.* A scoate, a face să se piardă ferecătura, fiarele: Faur ferecă și desferecă și anume două săptămîni terică iar două desferică, adică ninge și plouă, înghiață și desghiață, e ger și căldură (MAR.).

② *vb. refl.* A se desface fiarele, cătușile: cătușile se desferecă de pe furioasele minilor și ale picioarelor (OEM.) [des- + fereca].

***DESFIDE** (-fid) *vb. tr.* ① A declara cuiva că nu va putea face un lucru, cu toate mijloacele ce va întrebuința: te destidă să mă înțelegi ② A înfrunta, a nesocoti un lucru primejdios: ~ moartea; hrîndu-se cu carne necîntărită de pe la ciobani și destidînd potira (A.-GH.) [fr. *défier*, refăcut după lat. *fidere*].

***DESFIGURĂ** (-urez) *vb. tr. și refl.* ① A(-și)

strica figura, fața, obrazul ¶ ② A (-și) strica forma ¶ ③ A (se) poci, a (se) urîți [fr. défigurer].

***DESFIINȚA** (-tez) *vb. tr.* A face să nu mai fie, să nu mai existe, a nimici ființarea unui lucru: a anula, a abroga, a suprima [înființa].

DESFIRA (-tir) 1. *vb. tr.* ① A desface o țesătură fir cu fir, a destrăma ¶ ② A deosebi ¶ ③ A desluși, a lămurii.

2. *vb. refl.* † A se răsfira [des- + fir].

DESFOIA (-toia) *vb. tr. și refl.* A (se) despuia de foi, a (se) desfrunzi [des- + foaie].

DESFRÎNA (-nez) 1. *vb. tr.* A lua calului frîul.

2. *vb. refl.* ① A și pierde, a-și lepăda frîul; ¶: fie-care simte că mintea-i se destrîna (ALECS.); i se destrînașe și i se lărgise mâinile spre luat (N.-COST.); ¶ ② ¶ A se da desfrîului, a se abate la plăceri neiertate, a trăi în desfrînare: s'au desfrînat în viață fără de rușine (LET.) [des- + frîne].

† **DESFRÎNĂCIUNE** *sf.* Desfrînare, desfrîu [desfrîna].

DESFRÎNARE *sf.* ① Faptul de a (se) desfrîna ¶ ② Traiu plin de petreceri necumpătate, neiertate, nerușinate: și-a prăpădit averea în risipă și 'n desfrînări (CAR.).

DESFRÎNAT 1. *adj.* ① p. **DESFRÎNA** ¶ ② Fără frîu, lipsit de frîu: bietul om porcede ~ și începe lucruri peste puterea sa (M.-COST.); ¶ ③ ¶ De un traiu nerușinat, plin de desfrîu.

2. *sm.* Om desfrînat.

DESFRÎU *sbst.* ① = **DESFRÎNARE** ② ¶ ② Necumpătate, exces [des- + frîu].

DESFRUNZI (-zeso) *vb. tr. și refl.* A (se) despuia de frunze: ...și domolind fugarii Ce aburâd pe 'ntunerio și destrunzesc fugarii (ALECS.) [înfrunzi].

DESFRUNZIT *adj. p.* **DESFRUNZI**: copacii, aproape desfrunziți, aveau aerul că se gîndesc la lucruri nespus de triste (VLAH.).

DESFUNDĂ (-fund) *vb. tr. și refl.* ① A scoate fundul unui vas: cum văzură butea, o prînsă și o desfundă să vadă ce-i în ea (RET.); ¶ ② A (se) destupa: desfundă-ți urechile; mi s'a desfundat nasul ¶ ③ A (se) deschide calea într'un loc neumblat: acolo trece noua cale ferată care desfundă munții și răzbate în Transilvania (VLAH.); s'au astupat uliți cari erau, s'au desfundat altele care nu erau (BR.-VN.); ¶ ④ A (se) săpa pămîntul, scoțînd la suprafață rădăcinile, pietrele, etc.: e tristă și urîtă larma la țară... cînd ploile reci desfundă pămîntul (ODOB.); plouase de se desfundase munții (SP.) [înfundă].

DESFUNDĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Loc desfundat: pașii lor se cunosc prin desfundăturile munților (VLAH.) [desfundă].

DESGĂRDINA, **DESGRĂDINA**, **DEZ-** (-inez) *vb. tr. și refl.* ① A sări o doagă din gardin (R.-COB.); ¶ ② A (se) scoate, a (se) desprinde, a (se) rupe din rădăcină, din locul unde e înțepenit, legat: rămînea cu gîful desgărdînat din guler (D.-ZAMF.); începînd movila să se cutremure... de parea că vrea să se desgărdîneze de pămînt (ISP.); ¶ ③ A (se) îndepărta: nu puteam să-l mai desgărdînez de mine (CIAUS.).

DESGHEȚ, **DEZ-** (pl.-eșuri) *sn.* Faptul de a se desgheta, topirea gheții.

DESGHETA, **DEZ-**, **DEJ-** (-ghet) 1. *vb. tr.* A face să se topească gheața.

2. *vb. refl.* ① A se topi gheața, a înceta de a mai fi înghețat ¶ ② A se împuțina gerul, frigul ¶ ③ A-și pierde sfiala, neîndemînarea [lat. disglaciare].

DESGHETAT, **DEZ-**, **DEJ-** *adj.* ① p. **DESGHETA** ¶ ② **NEDESGHETAT** ¶ ③ ¶ Nesfios, viou; îndemînat: împăratul... vorbea cu fiul gazdei, un copilăndur desghetat și sfîtos (ISP.).

④ **DESGHEURA**, **DEZ-**, **DEJ-** (-eur) = **DESGHIOARA**. **DESGHIN**, **DEZ-**, **DEJGHIN** (pl.-inuri) *sn.* ① Săritură a calului: în sprintene desghinuri își saltă caii sprinteni (ALECS.); ¶ ② Lovitură cu pîntenii sau cu hățul spre a face caii să se ridice în două picioare: sporea lumea dînd desghinuri calilor (A.-GH.) [tc. dizghin].

DESGHINA = **DESBINA**.

DESGHIOCA, **DEZGHIOCA**, **DEJGHIOCA** (-ghloc) 1. *vb. tr.* ① A curăți de păstai, de teci, de coajă, (fa-solea, mazărea, etc.), a desface pormb; pasatul... se bate bine în puia de se desghioacă coaja de pe ei (SEZ.); la o clacă de desghioacă păpușoi (CRO.); ¶ ② = **DESGHIOARA** (R.-COB.); ¶ ③ ¶ A desface, a desprinde: puterea apei desghioacă hartane mari din pămîntul malurilor (N.-UR.).

2. *vb. refl.* A se desface, a se desprinde carnea de pe oase: fierse carnea cea fragedă bine pînă se desghioacă toată de pe oase (RET.); ¶: capete se rostogoleau, brațe se desghioacă (N.-UR.) [lat. *disglubiare].

④ **DESGHIOARA**, **DEZ-**, **DEJ-** (-ghior) *vb. tr.* *Olten. Băn.* A desface de coaje (nucile) [lat. *disgluberare].

DESGOLI, **DEZ-** (-olesc) 1. *vb. tr.* ① A lăsa gol: despuiat, descoperit: pieșuvul îi ridică încet de la pămînt și-l desgoli pieptul (EMIN.); ¶ ② I-au desgolit de cîntea și slava preoții (PRV.-MB.).

2. *vb. tr.* A rămînea gol, despuiat [des- + goli].

DESGOVEALĂ, **DEZ-** *sf.* Imbrobodirea miresei: hora desgovelei (ODOB.) [desgovi].

DESGOVI, **DEZ-** (-oveso) *vb. tr.* A imbrobodi mireasa (de către nuna mare, urmînd ca de aci înainte să poarte totdeauna broboadă) [govic].

DESGRĂDI, **DEZ-** (-desc) *vb. tr.* A desface, a strica gardul: coșarul... tot strîmb i se pare, (și) iar îi dezgrădește (PANN) [îngrădii].

DESGRĂDINA = **DESGĂRDINA**.

DESGRĂDIT *adj.* ① p. **DESGRĂDI** ¶ ② Fără gard, neîngrădit, cu gardul stricat: de va fi luat cineva... vr-o vîle... de o va lăsa dezgrădită, acela să-și piarză mîna (PRV.-MB.).

DESGROPA, **DEZ-** (-grop) *vb. tr.* A scoate din groapă, din pămînt, a desmormîta [îngropa].

④ **DESGURGĂ** (-gurg) *vb. tr.* *Trans.* A desnodă: desgurgă curelușă... cu care era îngurgat șerpăriul (RET.) [îngurgă].

④ **DESGURZI**, **DEZ-** (-zeso) *vb. tr.* *Trans.* ① A descoase opînca; a descurca ceva încurcat [îngurzi].

***DESGUST**, **DEZ-** *sbst.* ① Lipsă de gust ¶ ② Scîrbă, greață: în vorbele lui era atîta durere și ~, încît ar fi mișcat pe cei mai împletit om (OLVR.) [fr. dégoût, refăcut după gust].

***DESGUSTA**, **DEZ-** (-gust) 1. *vb. tr.* ① A produce desgust, a-i lua gustul, a face să-i treacă pofta ¶ ② A scribi, a îngrețosa.

2. *vb. refl.* A prinde desgust; a i se scribi [fr. dégoûter, refăcut după gust].

***DESGUSTĂTOR** *adj. verb.* **DESGUSTA** ① Care desgustă ¶ ② Scîrbos.

DESHĂMA, *DEHĂMA* (-ham) *vb. tr.* A lua hamurile de pe cai, a scoate caii din hamuri: se apucară să deshame caii în tăcere (D.-ZAMF.); unul dehămă șanșul și porni pe fugă spre poștă să caute ajutor (I.-GH.) [înhamă].

***DESIDERAT**, **DEZ-** (pl.-ate) *sn.* Dorință, cerință [lat.].

***DESIDERATIV**, **DEZ-** *adj.* Care exprimă o dorință [fr.].

***DESIGILA** (-lez) *vb. tr.* A despecetlui, a scoate sigiliul [des- + sigila].

***DESIGNA** = **DESEMINA**.

***DESILUZIONA**, **DEZ-** (-onez) *vb. tr.* A face să-și piardă iluziile, a desamăgi [fr.].

***DESILUZIUNE**, ***DESILUȚIE**, **DEZ-** *sf.* Pierderea iluziilor, desamăgire: luptă ca să birue înviaza desiluziilor (OLVR.) [fr.].

DESIME *sf.* ① Însușirea lucrului des: în acuzatoriile acestea păzite de întunecoasă ~ a codrilor (VLAH.) ¶ ② Desiș: se întindă în ~ cea mai întunecată a pădurilor (ALK.).

***DESINA** = **DESENA**.

***DESINENȚĂ**, **DEZ-** (pl.-te) *sf.* Terminațiune [fr.].

***DESINFECTA**, **DEZ-** (-tez) *vb. tr.* A curăți de aerul stricat, de mirosul greu, de microbii infecțioși [fr.].

***DESINFECTANT**, **DEZ-** *adj.* și (pl.-te) *sn.* Care desinfectează [fr.].

***DESINFECTARE** = **DESINFECȚIUNE**.

DESINFECTAT, **DEZ-** 1. *adj. p.* **DESINFECTA**. 2. *sbst.* Faptul de a desinfecta (□ 1791).

***DESINFECTIUNE, *DESINFECTIE, *DESINFECTARE, DEZ-** sf. Faptul de a desinfecta (1972) [fr.].

***DESINTERESA, DEZ-** (-ez) 1. vb. tr. A despăgubi de ceea ce pierde, de ceea ce ar fi putut câștiga, a nu lăsa păgubaș: ~ pe creditorii.

2. vb. refl. A înceta de a se mai interesa, a nu-i mai păsa, a nu se mai îngriji de ceva [fr.].

***DESINTERESARE, DEZ-** sf. 1. Faptul de a (se) desinteresa 2. Neinteresare, neluare în seamă a propriului său interes.

***DESINTERESAT, DEZ-** adj. 1. p. DESINTERESA 2. Care nu face nimic din interes propriu, care nu e călăuzit de interes, care nu caută un câștig.

DESISTA, DEZ- (-ist) vb. refl. A se lăsa

de, a renunța la o cerere, o pretenție, etc. [fr.].

DEȘIS (pl.-isuri) sn. * Pădure tinăra și foarte deasă: spărgînd ~urile de fagi (VLAH.); lese din ~urile pădurilor și se aruncă asupra necredincioșilor (ISP.); pr. anal.: din ~ul sprîncenelor luceau doi ochi galbeni, câprii (G.-GH.).

DEȘIȘOR adj. și adv. Cam des: Sfînta-Duminecă sedea înaintea casei... moșînd cam ~ (MERA).

† **DEȘIR adj.** lute [de + sirg].

DEȘJUGA ~ DEJUGA.

DESLĂNȚUI, DEZ- (-țueso) 1. vb. tr. 1. A desfăce lanțul de care e legat ceva 2. A da drumul, a da curs liber.

2. vb. refl. A se porni cu putere, a se repezi cu violență: o furtună grozavă s'a deslăntuit asupra orașului [înălțui].

DESLAGA, DEZ- (-lega) 1. vb. tr. 1. A desfăce ceea ce e legat, a desfăce legătura sau nodul care leagă ceva: se pleacă să-și deslege șnurul de la ghețe (VLAH.); i-a rugat să-și deslege pungile ca să-i ajute (CAR.) 2. A desfăce; a libera de o îndatorire, de un jurămint: s'a sfîrșit, fugi, te desleg de jurămint (G.-GH.); ~ de păcate, a da iertare păcatelor; profeții au puterea de a lega și de a ~ 3. A scuti; a dispensa, a da voie să nu faci un lucru: ~ de post; cine va deslega Miercurea sau Vinerea, acela răstignește pre Hristos (GN.) 4. ± A rezolva, a afla rezultatul: ~ o problemă 5. A afla înțelesul ascuns, a ghici: ~ o ghicitoare.

2. vb. refl. A-și desfăce legăturile, nodul care-l leagă; 6. aici i se mai deslega moșneagului limba (GRIG.) [lat. disligare].

DEȘLEȘINA, DEZ- (-șina) vb. tr. A deștepta din leșin: o pune pe scaun și caută s'o deșleșine (ALECS.) [leșina].

DESLIPI, DEZ- (-peso) vb. tr. și refl. 1. A (se) desfăce, a (se) desprinde ceva lipit (de ceva ce era lipit) 2. A (se) despărți, a (se) depărta de ceva sau de cineva lângă care sta aproape, de care era împreunat: cînd îmbrățișa pe cine vre-unul parcă nu-i mai venea să se deslipească de dînsul (ISP.); neputîndu-și ~ ochii de la lumina ferestrelor (BR.-VN.) [des + lipi].

DESLINAT, DEZ- adj. Destrămat: ou pantalonii deslinati și roșii (DLVR.); 3. țesătura subiectului mi se pare ~ă și fără noimă (DLVR.) [des + lină].

† **DESLUPI, DEZ-** (-upeso) vb. refl. A se desliپی; a se separa (PRV.-MB.) (CANT.) [vsl. lupiti].

DESLUȘI (-ușeso) 1. vb. tr. 1. A distinge, a recunoaște, a deosebi: ochiul nu deslusea încă nimic, pentru că era o pică deasă (VLAH.) 2. A face să (se) înțeleagă, să (se) priceapă, un lucru îndoelnic, neclar, a lămuri, a explica: le desluftram și le desluseam

Fig. 1791. Aparat de desinfectat portativ.

Fig. 1792. Desinfectarea unui apartament cu formol.

iscripțiunile slavone (ODOB.); cine știe să-și deslusească la sate gîndul legii (M.).

2. vb. refl. 1. A se lămuri: hotărîrile nedesluse în cepeau a i se ~ (BR.-VN.) 2. A se vedea clar, lămurit: departe, în zări, se deslusea cătunele împrăștiate (VLAH.) [sl. do-slušati].

DESLUȘIRE sf. Faptul de a (se) deslusi, lămurire, explicație.

DESLUȘIT 1. adj. 1. p. DESLUȘI 2. Lămurit, clar, limpede 3. NEDESLUȘIT.

2. adv. Lămurit: ca să se poată pricepe: vorbește ~; ce ~ și viu mi se înfățișează toate în momentul acesta! (VLAH.).

***DESMĂDULA (-lez) vb. tr.** A desmembra mădular, după fr. dēmembre (membre = mădular).

DESMĂȚARE, DEZ- sf. Destrăbălare: era o amestecătură, o arăbăbură și o ~ pe pămînt, cărora nici dracul nu le-ar fi putut da de căpătîiu (ISP.) [desmățat].

DESMĂȚAT, DEZ- adj. și sm. Sdrăntăros; destrăbălat: o babă urlă, despletită, ~ă (SEZ.); vorba e o'a fost un leșez s'un ~ (VLAH.); care om de treabă ar mai ceteza să se amestece printre desmățății ce te urmează (ISP.) [des + măț, adică căruia-i atîrnă sdrăntele ca matele unei vite spintecate].

***DESMEMBRA, DEZ-** (-brez) vb. tr. 1. A separa membrele unui trup, a-i face bucăți 2. 3. A tăia, a lua cîte-o parte dintr'un tot care alcătuiește un fel de trup întreg: ~ un Stat [fr.].

DESMETEC... ~ DESMETIC...

DESMETEC, DESMETEC, DEZ- adj. și sm. Zăpăcit, buimăcit; simțit: rătăcind ca un desmetic și neștînd cum s'a făcut (ISP.); cîntecul desmetic al lui Mirea (DLVR.) [comp. BEZMETIC].

DESMETICI, DESMETECI, DEZ- (-casc) vb. refl. A-și veni în fire, a se trezi dintr-o amețală, dintr-o buimăcăală: păru că se desmeticește din buimăcăala furioasă în care se găsea (D.-ZAMF.); noaptea ajută Tuorilor a se desmetici din groaza ce-i coprinse (BALC.) [desmetic].

DESMETI, DEZ- (-eșeo) vb. tr. și refl. A (se) trezi din amețală; a-și veni în fire: Ivan atunci, cuprins de fiori, pe loc s'a desmetit (CRG.) [des + ameti].

DESMIERDA, DEZ- (-mierd) 1. vb. tr. 1. A mîngia cu vorbe sau gesturi de dragoste: tată-său îi cuprînde în brațe, îi sărută, îl desmierdă, privindu-l cercetător (BR.-VN.); iron: să nu mă faci... să lan ouleșerul... și să te dezmierd, cît ești de mare! (CRG.) 2. A desfăta, a face o plăcere deosebită: munții Moldovei desmierdă simțurile (GN.).

2. vb. refl. A se desfăta, a simți o plăcere deosebită: mama Chira se desmierdă între copiii săi (DLVR.); împăratul se plimba desmierdîndu-se printre pomii de pe punte (MERA.) [lat. d'smierdare].

† **DESMIERDĂCIUNE, DEZ-** sf. Desmierdare, desfătare: s'au dat la desmierdăciuni... și la desfătări (SB.) [desmierda].

DESMIERDARE, DEZ- sf. 1. Faptul de a (se) desmierda 2. Plăcere deosebită, desfătare, voluptate.

DESMIERDAT, DEZ- adj. 1. p. DESMIERDA 2. 3. Desfător, dragăstos: și-au scornit limba din lătimească, așa de iscusită și ~ă, cît că este limba îngerească (N.-COST.) 4. 5. Răsfățat, alintat: fiind om tînr, ~ și inimos (NEC.).

DESMIERDĂTOR adj. verb. DESMIERDA. Care desmierdă; desfător: o trecea un flor ~, un fel de beție, care o seca de puteri (SLV.); au ajuns la o polană verde și desmierdătoare (ISP.).

***DESMINTI, DEZ-** (-mint) 1. vb. tr. 1. A spune cuiva că a mințit, că n'a vorbit adevărul, a-l scoate de minciună 2. A declara că e fals, că nu e adevărat.

2. vb. refl. 1. A spune unui altuia că ceva e fals, că nu e adevărat, a se da de minciună 2. A se contrazice 3. A nu se ținea de vorbă, de făgăduiala dată 4. A înceta de a fi ca mai năainte, a se schimba: iubirea noastră unal pentru altul nu s'a desmintit niciodată (G.-GH.) [fr. d'ementir, refăcut după minti].

DESMINTIRE, DEZ- sf. 1. Faptul de a (se)

DES-DES

DES- desminți ① ② Cuvînt, vorbire prin care se desminte ceva.

DES- **DESMIRA, DEZ-** *Trans.* (-mir) *vb. tr. și refl.* A (se) alinta, a se răsfăța.

DESMINIA, DEZ- (-nitu) *vb. refl.* A-și potoli mînia, a înceta de a fi minios: se minia foarte ușor și se desminia tot atît de ușor (EMIN.) [des- + minia].

DESMÎNTA, DEZ- (-mint) *vb. tr. Trans.* A deslătuși, a abate de la o hotărîre: cercoat-a moșneagul să-l desmînte, doară doară l-ar putea face să stea locului (RET.).

DESMORMÎNTA, DEZ- (-tez) *vb. tr.* A scoate din mormînt, a desgropa [in mormînta].

DESMORTI, DEZ- (-teso) *1. vb. tr.* A scoate, a trezi din amorteală, din înțepeneală: se 'ntînese ca să-și desmortească oasele (CAR.).

2. vb. refl. ① A ieși, a se trezi din amorteală, a-și reveni din starea de amôrțire: în acest moment suprem picioarele nu se desmôrțiră (GN.); mîntea i se va desmôrți și va începe să lucreze de la sine (VLAM.) ② A se încălzi puțin (*vorb.* de cineva pătruns de frig): aprîneră și ei ote un focor ca să se mai desmôrtescă (SR.) [des- + amôrți].

DESMOSTENI, DEZ- (-enese) *vb. tr.* A scoate pe cineva din moștenire, a-l lipsi de moștenire.

DESMOSTENIȚ, DEZ- *adj. p.* **DESMOSTENIȚ.** ① Lipsit de moștenire ② ③ (*adj. și sm.*) Lipsit de anumite bunuri pe care le au alții: desmosteniȚii soartei; sărmanii desmosteniȚii cari suferă și plîng în umbră (BR.-VN.).

DESNĂDĂJDUI, DEZ- (-duesc) *vb. refl.* A pierde toată nădejdea, a despera: nu te ~, dragul moșei, îi zise bătrîna (SR.) [des- + nădăjdui].

DESNĂDĂJDUIRE, DEZ- *sf.* ① Faptul de a desnădăjdui ② Desnădejde: Dumnezeu, te-ți milă și nu mă aduce la ~ (NEGR.).

DESNĂDEJDE, DEZ- *sf.* Pierderea ori-cărei nădejdi, starea omului care a pierdut ori-ce nădejde: un fel de desgușt, mai zdrobitor chiar decît ~-a, spăsa greu pe amîndoi umerii bătrîni (CAR.).

DESNĂMOLI = **DESNOMOLI.**

DESNĂRAVI, DEZ- (-vesc) *vb. tr. și refl.* A (se) desvâta de un nărav [des- + nărav].

11.000 **DESNĂȚIONALIZA, DEZ-** (-lizez) *vb. tr. și refl.* A face să-și piardă (a-și pierde) naționalitatea, caracterul național [fr. dénationaliser].

DESNODA, DEZ- (-nod) *1. vb. tr.* ① A desface un nod: desnodînd nodurile de la pînă, se desnoadă cununia (*vorb.*) ② F A desface membrele corpului din încheieturi: îi obînuștea, bătrînu-i, pînă-i desnodă (*SR.*) ③ ④ A născoci evenimentul cu care se va termina o piesă de teatru.

2. vb. refl. A se desface nodul: ce nod cu gura se înnoadă și cu mîna nu se desnoadă? (GOR.), ghicitoarea despre „cununie” [innoda].

***DESNODĂMÎNT, DEZ-** (*pl.-mînte*) *sn.* Chipul cu care se sfîrșește, o afacere, o întîmplare, o piesă de teatru, etc.: această durere este ~ul grăbit al gîndurilor lui (VLAM.) [fr. dénoûment, refăcut după desnoda].

DESNOMOLI, ① DESNĂMOLI, DEZ- (-olesc) *1. vb. tr.* A scoate din nomol.

2. vb. refl. A ieși din nomol: desnămoleşte-te singur din cilisa vînată în care te-ai băgat (MF.) [innomoli].

DESNORA, DEZ- (-orează) *vb. unipers.* A se înșenina, a se împrăștia norii [innora].

DESOBICINUI, DESOBIȘNUI, DEZ- (-uesc) *vb. tr. și refl.* A (se) desvâta de un obicei [des- + obicinui].

***DESONOARE, DEZ-** *sf.* Necinste, lipsă de cinste [fr.].

***DESONORA, DEZ-** (-orez) *1. vb. tr.* A necinsti, a răpi cinstea, a arunca necinstea asupra cuiva.

2. vb. refl. A-și pierde cinstea; a se face de rușine [fr.].

***DESONORANT, DEZ-** *adj.* Care desonorează, care necinstește, care aruncă necinstea asupra cuiva; rușinos [fr.].

***DEȘORDINE, DEZ-** *sf.* ① Lipsă de ordine, neorînduială; arababură ② Turburare ③ Jaf, stricăciune ④ Destrăbălare, desfrînare [fr. désordre, refăcut după ordine].

***DESORDONAT, DEZ-** *adj.* Fără ordine, ne-

orînduit; svăpăiat, destrăbălat: era în adevăr un om ~ dar nicidecum vîltos (CAR.) [fr.].

***DESORGANIZA, DEZ-** (-lizez) *1. vb. tr.* A strica organizația, întocmirea; a strica rostul.

2. vb. refl. A-și pierde organizația, a nu mai fi organizat [fr.].

***DESORIENTA, DEZ-** (-tez) *1. vb. tr.* ① A face pe cineva să nu mai știe ce drum să apuce, a-l face să nu mai știe unde se află ② A-l face să-și piardă cumpătul; a zăpăci.

2. vb. refl. ① A nu mai ști încotro să apuce ② A-și pierde cumpătul; a se zăpăci [fr.].

***DESOXIDA, DEZ-** (-idez) *vb. tr.* A scoate în parte sau cu totul oxigenul dintr'un compus [fr.].

***DESPACHETA, DEZ-** (-etez) *vb. tr.* A desface un pachet [impacheta].

***DESPĂDĂCHIE, DEZ-** (-uresc) *vb. tr.* A distruge pădurile unei țări [refăcut după fr. déboiser (bois = pădure)].

DESPĂGUBI, DEZ- (-ubesc) *1. vb. tr.* A întoarce paguba, a plăti cuiva pentru o pagubă pe care a suferit-o.

2. vb. refl. A-și întoarce, a-și scoate paguba: creditorii să se despăgubească urmărînd casa (BR.-VN.) [des- + păgubi].

DESPĂGUBIRE sf. ① Faptul de a (se) despăgubi ② Suma, reparațiunea, compensarea dată cuiva pentru o pagubă suferită.

DESPĂINJINI, DEZ- (-inesc) *vb. tr.* A face să vadă limpede (*vorb.* de ochii împăinjinîți) [impăinjinii].

***DESPĂNA, DEZ-** (-ănez) *vb. refl.* A ieși pînă de lemn de la o coadă de secure, etc. (CIAUS.).

DESPĂRECHIA = **DESPERECHIA.**

DESPĂRTEALĂ sf. ① Despărțire ② ③ Desosebire ④ ⑤ Despărțenie, divorț: după ~, mîierea lui să se facă călugărită (PRV.-MS.); carte de ~ [despărții].

DESPĂRTENIE sf. ① Despărțire: momentul despărțirii de pămînt era solemn pentru mireasă (A.-GH.) ② Desfacerea căsătoriei, divorț: carte de ~; o asemenea lume... unde se înclăgă logodne și se urzesc despărțenii (GN.) [despărții].

DESPĂRȚI, DEZ- (-part) *1. vb. tr.* ① A face să nu mai fie împreună, a depărta unul de altul (două lucruri sau două ființe care au stat laolaltă): s'au luat la bătaie, dar eu i-am despărțit ② A împărți un spațiu prin ceva pus la mijloc între diferitele părți: am despărțit curtea în două printr'un gard ③ A servi ca despărțitură: un zid desparte cele două grădini ④ A servi de hotar (*vorb.* de un obstacol firesc): Carpații despart Ardealul de vechiul regat ⑤ A se afla între (*vorb.* de spațiu și de timp): două ceasuri ne despart de țînta noastră; salzaci de chilometri ne despart de Ploesti ⑥ A pronunța divorțul, a desface căsătoria: tribunul n'a vrut să-i despartă ⑦ A deosebi: sensibilitatea desparte pe animal de plantă.

2. vb. refl. ① A se depărta unui de alții (*vorb.* de cei ce au stat laolaltă) ② A divorța, a nu mai fi căsătorii: s'a despărțit de femeia lui ③ A se deosebi: viața omului puțin s'ar despărți de dobitocul cel mut (N.-COST.) [lat. *dispartire].

***DESPĂRȚIMÎNT, DEZ-** (*pl.-mînte*) *sn.* ① Despărțitură, loc separat ② ③ ④ ⑤ Una din diviziunile regnului vegetal sau animal [fr. département, refăcut după despărții].

DESPĂRȚIRE sf. ① Faptul de a (se) despărți ② ③ ④ ⑤ Una din diviziunile administrative ale unui oraș ⑥ ⑦ Comisariat: l-am văzut, trecea pe la ~ (CAR.).

DESPĂRȚITOR adj. verb. **DESPĂRȚI.** Care desparte.

DESPĂRȚITURĂ, DEZ- (*pl.-turi*) *sf.* ① Ceea ce desparte două lucruri, (gard, zid, etc.) ② Parte despărțită prin ceva dintr'un dulap, într'o cutie, etc. ③ Diviziune, clasă deosebită [despărții].

DESPĂȘI, DEZ- (-ășesc) *vb. tr.* A trece înapoi (peste corpul unei persoane, unui copil (peste care s'a păsît) [des- + păsii].

DESPĂȚURA, DEZ- (-tur) *vb. tr.* ① A desface un lucru îndoit, a desdoi ② A desface păturile [des- + împătura].

DESPECETLUI (-lueac) *vb. tr.* A desface un pachet, o scrisoare pecetluită; a desface pecetea: despecetuiam o scrisoare plină de tăine care nu mi-era adresată mie (OLVR.) [des - + pecetlui].

DESPEDECA = **DESPIEDECA**.

***DESPERA** (-per-, -peraz) *1. vb. tr.* A face să piardă nădejdea, a aduce la desnădejde.

2. vb. intr. A se desnădăjui [fr. d'espérer].

***DESPERARE** *sf.* Faptul de a despera; desnădejde, desnădăjduire: Desperări de porunceală și dureri închipuite (VLAH.).

***DESPERAT** *adj. p.* **DESPERA**. ① Desnădăjduit, fără nădejde ② Fără nădejde de scăpare, pierdut: într-o stare ~ă ③ Făcut de un om care și-a pierdut ori-ce nădejde: o notărire ~ă ④ ⑤ Adinc mîhnit.

DESPERECHIA, DESPĂRECHIA (-ohies) *vb. tr.* ① A lua, despărțindu-le, unul din două lucruri, din două animale, etc. care formează o pereche ② A lăsa stinger [im perechia].

DESPERECHIAT, DESPĂR- *adj. p.* **DESPERECHIA**. ① Căruia i s'a luat obiectul animalului cu care forma o pereche ② Care nu se potrivește unul cu altul: citava scame desperechete împrăstiate pe lingă păreți (ALECS.).

DESPETRECE (-tree) *vb. tr. Trans.* = **DESPĂȘI**: trecînd cineva peste copil, acesta n'o să mai crească, dacă nu-l despetrece (PAC.) [des - + petrecee].

DESPICA (-pic) *1. vb. tr.* ① A crăpa, a lăia, a sparge în două, a spinteca, a despărți în lungime: ~ lemne; a tras sabia și i-a despicat capul în două (OLVR.); Moisi a despicat Marea Roșie cu tolagul; ~ capul cuiva cu sabia ② A trece prin, a străbate, a răzbate: pe alor trece linia ferată care despică munții și răzbate în Ardeal (VLAH.) ③ ④ ~ inima, a rupe, a sfîșia inima, a pricini o vie cămătărie ⑤ ⑥ ~ aerul, vîntul, a sbura repede: păsările aleargă, despică vînturile (OLVR.); ~ valurile, a înainta repede (vorb. de o luntre, de o corabie).

2. vb. refl. ① A se crăpa în două, a se spinteca: Cum nu se despică locul ce te ține și să te înghiță! (PANN) ② A se desface, a se deslipi, a se despărți: dacă s'ar fi despicat pămîntul dinaintea lui... n'ar fi rămas mai alurit (GN.); de cînd s'au despicat și s'au despărțit de Biserica răsaritului (LET.) [lat. *despicare < spicium].

DESPICĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Bucată, despicată dintr'un lemn; crăpătură de lemn, tandără: ce l-oiu cocoli într-o zi e ~! (ALECS.) [despică].

DESPIEDECA, -DICA (-dec-, -die) *vb. tr.* A scoate piedica de la picioarele unui cal sau unei vite, de la roata unei trăsuri, etc.: acolo va găsi pascînd un cal împledcat, pe acela să-l despiecie și să-l încalece (VOR.) [im piedeca].

DESPINTECA (-ec) *vb. tr.* A spinteca, a despică: se repede spre Nită cu sabia ridicată să-i despin-tece capul (CAR.).

DESPLEȚI (-teso) *1. vb. tr.* ① A desface ceea ce e împletit ② A desface pletele, cozile împletite: Părul mi l-oiu ~ și pre tine te-oiu jeli (UK-BRS.).

2. vb. refl. ① A-și desface pletele, cozile: își despletise părul pe umerii rotunzi (EMIN.) ② A se desface: nenumărate ptace se despletesc, în cărări de argint, peste întinsele șesuri (VLAH.) [im pletii].

DESPLEȚIT *adj.* ① **p.** **DESPLEȚI**: apele ei se dezlețesc și se împrăște ca vițele unei tunii despletite (VLAH.) ② Cu părul desfăcut.

DESPODOBI (-obeso) *vb. tr. și refl.* A(-și) lua podoaba, a(-și) scoate podoabele, gătele: îndată ce-l despodobeso, rămîne o gloacă (STAM.) [im podo bi].

† **DESPOIA** = **DESPUIA**.

DESPOPI (-popesc) *vb. tr.* A scoate din popie: Mihail... puse pe mitropolit de-l despopi (BALC.) [des - + popi].

***DESPOPULA** (-ulez) *1. vb. tr.* A împutîna numărul locuitorilor (dintr-o țară, dintr'un oraș), numărul animalelor, copacilor dintr-o pădure, etc. *2. vb. refl.* A-și pierde locuitorii, a-și împutîna animalele, etc. [des - + popula].

***DESPOT** *sm.* ① Suveran cu putere nemărginită care stăpînește după a sa voință și se poartă tiranic cu supușii săi ② ③ Persoană care caută

să-și impună voința, tiranisind și apăsînd pe ceilalți [fr.].

DESPOTCOVI (-oveso) *1. vb. tr.* A scoate calului potcoavele.

2. vb. refl. A-și pierde potcoavele, a rămînea fără potcoave [des - + potcovi].

***DESPOTIC** *adj.* De despot, tiranic [fr.].

***DESPOTISM** *sbst.* ③ Puterea pe care o are un despot ④ ⑤ Stăpînire, autoritate arbitrară, tiranică: a lupta și se față... pentru libertate în contra ~ului (I-GH.); ⑥: ea ne face a răbda ~ul îngrozitor al Iernii (ALECS.) [fr.].

DESPOTMOLİ (-oleso) *vb. tr.* ③ A aduce iar pe linia de plutire o corabie, un vas care s'a împotmolit, care s'a înmolit [im potmoli].

DESPOVĂRA (-ărez) *vb. tr.* A ușura de povară, a scoate povara [im povăra].

DESPOVĂȚUI (-țueso) *vb. tr.* A da o altă povăț, a povățui cu totul altfel; a desfătu [des - + povățui].

DESPRE *prep.* ① † De către, din partea, spre (vorb. de situațiunea unui loc): țară hotărele Dachei ~ răsărit era apa Nistrul, ~ amiazăzi marea Neagră și Dunărea, ~ apus Panonia, ~ miazănoapte Morava și Podolia (M-COST.) ② † Din partea (în raport cu persoane): pentru multe valuri ce avea ~ Turci și ~ Unguri (M-COST.); fiind... calea pe uscat puțin sigură ~ tilhari (COL.); astăzi numai în expresiuni ca: bunicu-său ~ mamă ③ Spre, către (vorb. de timp): ~ ziua, spre ziua, către ziua: nu adormisem decît ~ ziua (OLVR.) ④ ⑤ În ce privește, cu privire la: ștergeți-vă pe bot ~ purrei, zise Mogorogea cu ciudă (CRG.); am pus la cale ~ masă (ALECS.); ~ partea mea, olt ~ mine, întru cit mă privește pe mine ⑥ De (vorb. de subiectul unei lucrări, unei convorbiri, etc.): ~ ce a tratat în conferința de astăzi? — Despre electricitate și efectele ei [de + spre].

DESPRESURA (-sor) *vb. tr.* A ridica împresurarea, a retrage ostile care împresurau o cetate [im presura].

DESPREȚ... = **DISPREȚ...**

DESPREȚUNA (-un) *vb. tr.* A despărți, a desuni pe cei ce stau împreună sau două lucruri ce au fost împreunate; a despărți de bărbat: Pe noi ne-a desprețunat. Din arat plin în cărat (UK-BRS.); desprețunăm de tot și o despărțim pe această fămele cutare de bărbatul ei (PRV-MB.) [im preună].

DESPRIMĂVĂRA (-vărează) *vb. refl. unipers.* A se face primăvară: de cum se desprimăvărează... orașul Ungariei își ridică oastea (VLAH.).

DESPRINDE (-prînd) *1. vb. tr.* ① A desface ce era prins sau legat: Să-ți desprind din creștet vîlul, să-l ridic de pe obraz (EMIN.) ② A lua din cuiu ceva atîrnat sau agățat: își desprins vîlcara din cuiu și... începă a cînta (OLVR.).

2. vb. refl. A se desface de unde era prins, legat, agățat, a se deslipi: un turn întreg din aripa stîngă s'a desprins și s'a prăbușit în apă (VLAH.); s'a desprins din brațele lui și a fugit; barca s'a desprins de la mal [des - + prînde].

DESPRIPONI (-oneso) *vb. tr.* A deslega calul de la pîpon: desprionește-mi calul de colo și adu-mi-l la Curie (S-ALD.).

***DESPROPRIETĂRI** (-ăreso) *vb. tr.* A expropria [im proprietări].

DESPUIA, DESPOIA (-pou) *1. vb. tr.* ① A desbrăca pînă la piele, a lăsa gol, în pielea goală ② A prăda de tot, a jelu: l-a despuat de toată averea rămasă de la părinți ③ A lăsa fără: a despuat pomul de frunte ④ ~ scrutînd, a număra voturile ⑤ † A belă: a jupui de piele: nămistul unui om, de va strica... bou sau vacă sau oale... și le va despoia în pădure... să plătescă totă paguba (PRV-LP.).

2. vb. refl. ① A se desbrăca pînă la piele, a se lăsa în pielea goală ② A-și scoate, a-și lepăda tot, a se lăsa fără: pomul s'a despuat de frunze ③ A se lipsi cu totul de ceva [lat. dispo-liare].

DESPUIAT *adj.* ① **p.** **DESPUIA** ② În pielea goală.

DESPUIERE *sf.* Faptul de a (se) despuia. † **DESPUIETORIU** *sm.*, **-TOARE** *sf.* Stăpînitor, -toare [despune].

DES-
DES

DES- DES : **DESPUNE** (-pun) *vb. tr.* A stăpini [lat. dis-ponere].
DESPUS *sbst.* ① Stăpînire ② Putere [d'es-pune].

DESRĂDĂCINA, DEZ- (-inez) *vb. tr. și refl.*
 ① A (se) scoate din rădăcină; a (se) smulge cu rădăcină cu tot; ② nu se nevoiră să desrădăcineze... numai semințele... învâpăturii (PRV.-MB.) ③ ④ A (se) stirpi, a (se) desființa (un obicei rău și vechiu): greu... se desrădăcinează obiceiurile și năvururile vechi (CAR.).

DEȘROBI, DEZ- (-beso) *1. vb. tr.* ① A scoate, a da drumul din robie, a face să nu mai fie rob: Alecsandri a desrobit printre cel dintîi pe Țigani săi ② A scoate de sub jugul unei puteri, a emancipa: cugeta să-și desrobească țara de sub jugul Musulmanilor (I.-GH.).

2. vb. refl. ① A scăpa de robie, a nu mai fi rob ② ③ A scăpa dintr-o stare apăsătoare: caută să se desrobească de sub greutatea acestei nevoi (BR.-VN.) [des-+robi].

DEȘROBIRE, DEZ- *sf.* Faptul de a (se) desrobi, emancipare.

DEȘROȘI, DEZ- (-ogesc) *vb. tr.* A scoate, a șterge roșul, roșata [des+roși].

DEȘRUGIN, DEZ- (-inesc) *vb. tr.* A scoate rugina [des+rugini].

DEȘRUMENI, DEZ- (-enesc) *vb. tr. și refl.*
 A(-și) scoate rumeneala (de pe obraz): Mîndra... oînd se rumenește, Nicol doi bani nu mai plătește (IK.-BRS.) [des-+rumeni].

DEȘSĂRA = DESĂRA.

DEȘSUCI (-ucesc) *vb. tr.* A desface ceea ce e sucit, a desvirtui [des-+suci].

DEȘSUFLECA, DEZ- (-eo), **DEȘSUMETE** (-et) *vb. tr.* A desface la loc mincea suflecată sau sumeasă [sufleca; sumetec].

DEȘSIRA = DESIRA.

DEȘSUMENI, DEZ- (-enesc) *vb. refl.* A se dumei, a-și (re)veni în fire, a se trezi: oînd se desșumenesco cel doi frați, mai ia, dacă mai ai ce (R.-COO.) [șu+meni].

DEȘTĂINUȚI (-uesc) *1. vb. tr.* A spune, a descoperi cuiva o taină: avea un confident ocularul deștăinuia toate... planurile și speranțele lui (I.-GH.).

2. vb. refl. A mărturisii, a încredința cuiva o taină a sufletului său: dacă ar fi avut mamă, i s'ar fi deștăinuit, și ar fi povățuit-o (VLAH.) [des-+tăinu].

DEȘTĂINUIRE *sf.* ① Faptul de a (se) deștăinui ② Ceea ce se deștăinuește: ultima scrisoare a Sașei coprindea o ~ din cele mai mișcătoare (D.-ZAMF.).

DEȘTĂRNITĂ (-itez) *vb. tr.* Bucov. A scoate țărnița, șaua: i-au deștărnit și i-au întins poclăzile și țărnița la soare (SB.).

***DEȘTILA = DISTILA.**

***DEȘTIL** (pl.-ine, -inuri) *sn.* ① Soartă, ursită: chemat să ia în mîna lui ageră și norocoasă ~ele acestui popor (VLAH.) ② Divinitate mitologică care orînduia orbește soarta oamenilor; e reprezentată, în mod alegoric, printr-o femeie legată la ochi (1793) [lat.].

***DESTINA** (-tin) *1. vb. tr.* ① A meni, a hotărî dinainte (întrebuințarea unui lucru, unei persoane) ② A pregăti (pentru ceva): i-a destinat picurții ③ A Fig. 1793. Destinul. păstra, a rezerva, a pune de o parte pentru un anumit scop: am destinat această sumă pentru cumpărături; i-au destinat acest premiu.

2. vb. refl. A se pregăti pentru un scop, pentru o carieră oarecare: ateliere în care copiii să învețe meseria la care se destină (I.-GH.) [fr.].

***DESTINAT** *adj.* ① p. DESTINA ② Menit, ursit, hotărît de soartă.

***DESTINATAR** *sm., *DESTINATARĂ (pl.-re) *sf.* Persoană a căreia se adresează, i se trimete un lucru [fr.].*

***DESTINAȚIUNE, *DESTINAȚIE** *sf.* ① Menire, scop, hotărîre ② Întrebuințare anumită ③ Pregătire, păstrare pentru un anumit scop ④ Locul către care se îndreptăază, unde vrea să ajungă cineva sau unde se trimite ceva [fr.].

DESTINDE (-tind) *1. vb. tr.* ① A slăbi ceva ce era întins, a destrăma: ~ un arc ② A trage înapoi: ea întinde o mînă, o aduce la gură. apoi o destinde repede (OLVR.) ③ A desface, a întinde, a răsfira: ~ arpele ④ A desfășura, a întinde la larg: Basta își destinde armia în rîndurile de bătăie (BALC.).

2. vb. refl. ① A se desface, a se întinde, a se răsfira; a se desfășura: cînd murgul serii începe a se ~ treptat peste pustii (OOB.); nu se putea ~ în front mai mult de doisprezece oameni (BALC.) ② ③ A înceta de a mai veni într-un loc: Tîndală nu se mai destindea de la Păcală (R.-COO.) [întinde].

DESTINZĂTOR *adj. verb.* DESTINDE. Care destinde: ~ feerie de aripi sburătoare (ALECS.).

***DESTITUȚI** (-tuin) *vb. tr.* A scoate, a da afară din slujbă: de mă voi fi îngelat, îi voi ~ și pe dînsul, cum am destituit pe Pîl (I.-GH.) [fr.].

DESTOARCE (-tore) *vb. tr.* ① A întoarcelă loc ceva întors, sucit ② A se despăgubi de ceva: încalcea să-și destoarcă răbdările suferite (CAR.) [întoarce].

DESTOCMI (-mesce) *vb. tr. și intr.* A desface, a strica o tocmeală (R.-COO.) [des-+tocmi].

DESTOI, DESTOIA (-toiu) *vb. tr.* Mold. Bucov. ① A-și ~ inima, a-și ușura inima, a spune tot ce are pe inimă, tot ce-i apasă sufletul: după ce și-au mai destoiat ei inima și s'au întrebă de sănătate (SB.); a-și ~ asupra cuiva, a-și descărca necazul asupra cuiva, a-și răcorii inima: Deol bolerul se gîndea Vr'un priiei asupra poții Să-și destoele de-ar găsi (SPER.) ② A-și ~ foamea, a-și potoli foamea [des-+toiu].

***DESTOINIC** *adj.* ① † Vrednic: au sfîșit pe Anastasie, om ~ a primire slujbă pastoriei sale (GR.-UR.); el era om ~, c-a frica lui Dumnezeu și cinstit (USP.) ② În stare (de a face ceva), capabil, apt: nu mă simțeam ~ de a duce lupta pînă la sfîșit (GN.) [vsl. dostoinû].

† DESTOINICI (-icesc) *vb. refl.* A se face destoinic, a se învrednici: cine ucide de voie, acela ia sfîșieria vieții lui să se destoinicească preșteranței (PRV.-MB.).

DESTOINICIE *sf.* ① † Vrednicie ② Inșușirea necesară pentru a face ceva, aptitudine, capacitate [destoinic].

DESTRĂBĂLA (-ălez) *vb. refl.* A începe să ducă o viață desordonată, a se strica, a se destrîna.

DESTRĂBĂLARE *sf.* Faptul de a se destrăbăla; viață destrăbălată.

DESTRĂBĂLAT *1. adj. p. DESTRĂBĂLA.* ① Care duce o viață lipsită de bunăcuviință și de rușine, desfrînat ② *Trans.* Descheiat: nu umbra ou oămăsa ~ă la gît (SC.).

2. sm., DESTRĂBĂLATĂ (pl.-te) *sf.* Cel ce, aceea care duce o viață destrăbălată: de-abia se putuseră aduna în silă vre-o 300 de destrăbălați (CAR.); pentru o destrăbălată... care-i mîncăcă tinerețelei (BAS.).

DESTRĂMA (-am, -ăm) *1. vb. tr.* ① A desface, a scoate firele unei țesături: pentru a scoate acum acele lătuicioase fire, trebuie a destrăma toată pinza (NEGR.); ~ capetele unei panglici ② *Pr. ext.* A desface, a rupe, a face sdrențe, a sdrențui.

2. vb. refl. ① A se desface (firele unei țesături) ② *Pr. ext.* A se sdrențui ③ ④ A se destrăbăla, a se destrîna [tr+amă].

DESTRĂMARE *sf.* ① Faptul de a (se) destrăma ② ③ ④ DESTRĂBĂLARE.

DESTRĂMAT *adj.* ① p. DESTRĂMA ② *Pr. ext.* Cu hainele în desordine, atîrnate, sdrențuite ③ ④ (și sm.) DESTRĂBĂLAT, desfrînat: sînt din po-trivă un cheltuitor, un ~ (ALECS.).

***DESTRĂMATĂRĂ** (pl.-turi) *sf.* ~ STRĂMATĂRĂ [destrămă].

DESTROIENI, Mold. DISTROIENI (-nesc) *vb. tr.* A scoate dintr-un troian de zăpadă unde s'a oprit, de unde nu mai poate înainta: dați-vă gîos și voi, doar ni-am distroi noi mai de grabă (ALECS.) [întroien].

***DESTRONA = DETRONA.**

***DESTRUCA** (-uo) *vb. tr.* Olten. Băn. A desco-peri, a desveli [astruca].

DESTRUNA (-un) *vb. tr.* A slăbi strunele, coar-dele întinse: feciorul de împărat destrună arcul (OOB.) [instruna].

DESTUL *adj. și adv.* Altit cît trebuie, de ajuns:

are ~ a avea, destul bani; am muncit ~ o viață întreagă; din ~, în belșug, în mare cantitate: ornamentele de aur risipite din ~ peste tot (CAR.) [de + sătul].

† **DESTULA, DESTULI** = **INDESTULA**.

DESTUPĂ (-up) *vb. tr.* ① A scoate dopul, astupusul: ~ o sticlă ¶ ② A da la o parte, a înlătura ceea ce astupă, ce împiedică o trecere: ~ drumul; ~ un canal; ~ o fosează; ¶ F: a-și ~ urechile, a căuta să audă bine [lat. astupa].

DESTUPĂTOARE *sf.* Unealta cu care se destupă ceva; turbușon.

***DESTĂRA** (-ărez) *vb. refl.* A-și părăsi țara, patria, a se expatria [format după fr. expatrier].

DESTELENI (-nesc) *vb. tr.* A transforma ființe și pășuni în locuri arabile, răsturnând bine și adinc cu plugul și cu sapa pământul plin de buruieni și de rădăcini [în teleeni].

DESTEPENI (-nesc) *vb. tr.* A scoate din înțepeneală, a slăbi rezistența unui lucru înțepenit [înțepeni].

DESUCI = **DESSUCI**.

***DESUETUDINE** *sf.* Încetarea unui obicei; neîntrebuințare: a cădea în ~, a nu se mai întrebuința, a nu mai fi obicinuit [fr.].

DESUFLECA (-ce) *vb. tr.* A desdoi, a desface ceea ce a fost suflăcat: o dimerile de fasoale l-au curs atunci din turete, pe care de obicei le purta suflăcate, iar atunci le desuflecase anume (CRG.); își desufleca minciile de la cămășă (SLV.) [des - + suflăca].

DESUMFLĂ, DESUMFLA, DEZ- (-flu) 1. *vb. tr.* A face să nu mai fie umflat.

2. *vb. refl.* A scădea umflătura, a înceta de a mai fi umflat: când apei ori ridicii piciorul, foalele se umflă și se dezumflă (BR.-VN.) [des - + umfla].

***DESUNI, DEZ-** (-unes) 1. *vb. tr.* ① A desface unirea între două lucruri sau două persoane, a desface, a deslipi ¶ ② A desbina, a aduce desbinare, neînțelegere: ar mai voi să le strice frația și să-i desunească (SP.).

2. *vb. refl.* ① A nu mai fi uniți, a se desface, a se deslipi ¶ ② A se desbina, a cădea în neînțelegere [fr.].

***DESUNIRE** *sf.* Faptul de a (se) desuni; neunire.

DESVĂLI = **DESVELI**.

***DESVĂLIȘ, DEZ-** (-pl.-șuri) *sn.* Loc desvelit: tăiem în lung înaltul desvâliș de pe Podul-Calului (VLAK.) [desvâli + înveliș].

DESVĂLUI, DEZ- (-luu) 1. *vb. tr.* A ridica vâlul, a descoperi, a face cunoscut un lucru tăcut: a ~ un secret.

2. *vb. refl.* ① A-și ridica vâlul, a se descoperi ¶ ② A se desfășura: înălțătorul tablou ce se desvâlăuie dinaintea ochilor (G.-GH.) [în vâlui].

† **DESVĂRA, DEZ-** (-vărăză, -vară) *vb. refl. unipers. mairam.* A se face v a r ă.

DESVĂȚ, DEZ- *sbst.* Desobicinuirea de un învăț: învățul are și ~ (PANN).

DESVĂȚA, DEZ- (-văt) *vb. tr. și refl.* A (se) desobicinui de o deprindere, de un învăț [în vătă].

DESVELI, DESVĂLI, DEZ- (-lesc) *vb. tr. și refl.* ① A(-și) ridica vâlul sau învelișul care ascunde sau acoperă un obiect, a descoperi ¶ ② F A (se) da pe față, a (se) destăinuie [în veli].

† **DESVESȚI, DEZ-** *vb. tr. și refl.* A (se) desbrăca [în vesți].

DESVINOVĂȚI, DEZ- (-ătesc) *vb. tr.* A(-și) arăta, a(-și) dovedi nevinovăția: a se ~ înaintea lui nu era cu putință (SP.) [în vinovăți].

DESVINUI, DEZ- (-ueso) 1. *vb. tr.* A ridica vina, a desvinovăți.

2. *vb. refl.* A se desvinovăți: împărăteasa cerca să se desvinovească înaintea împăratului (SS.) [în vinui].

DESVIRȚI, DEZ- (-tesc) *vb. tr. și refl.* A (se) desface ceea ce a fost învîrtit, a desucui; a (se) învîrți în direcțiunea contrară [des - + învîrți].

† **DESVOALBE, O DESVOLBI, DEZ-** (-volb) *vb. tr.* A desface, a desfășura: țară călărimea desvoale îndată albu-verde ateg (BD.-DEL.) [lat. *disvolvère].

DESVOLT, DEZ- *adj. adj.* ① p. DESVOALBE ¶

② F Despre flori: floare desvoaltă, care nu e plină, cu puține petale.

DESVOLTA, DEZ- (-volt) 1. *vb. tr.* ① A face ca un lucru să crească, să sporească, a da o mai mare întindere (în sens fizic sau moral): dacă ai voi să mă dirigi, să-mi desvolți spiritul (ALECS.); căldura desvoltă florile ¶ ② A expune, a arăta cu deamănuntul: ~ o enunțare, o doctrină ¶ ③ ± ~ în serie, a exprima o funcție cu ajutorul unei serii.

2. *vb. refl.* A crește, a spori, a lua oare-care întindere [desvolt].

DESVOLTARE, DEZ- *sf.* ① Faptul de a (se) desvolta ¶ ② Rezultatul acestei acțiuni, creștere ¶ ③ Expunere amănunțită.

DESZĂVORI (-orăse) *vb. tr.* A scoate zăvorul sau zăvoarele, încuietorile de fier [des - + zăvor].

DESZICE (-zic) 1. *vb. tr.* A tăgădui ceea ce a zis, a spune ceva împotriva: ceea ce zicea Dinu, nimeni nu putea să deszică (SP.).

2. *vb. refl.* A-și întoarce vorba, a-și lua vorba înapoi; a se desmînși: zicea împăratului să se putea deszice (SP.); nu m'am deszis niciodată [des - + zice].

○ **DEȘALA** = **DESLA**.

○ **DEȘANT** *adv. Mold. Trans.* Ciudat, curios, de mirare: poate și-l ~ de una ca aceasta? (CRG.).

○ **DEȘĂNTAT, DEȘĂNTAT, DIȘĂNTAT** *adj. Mold.* Ciudat, curios, bizar: îmi pare deșăntat că dumneața ai luat un caprit drept amor (NEGR.); aceste provizii ne părău cam dișăntate pentru primărie de două ceasuri (ALECS.); îmi vine cu deșăntat (FR.-CDR.), îmi vine curios, ciudat [deșant].

DEȘCA *sm. F* Termen cu care se adresează un soldat altuia, egal în grad, dar mai vechiu în armată: tragă a vâgălmăstru de trompetă, ~ l (S.-ALD.) [sl. dečko „băiat”].

DEȘCHIDE = **DEȘCHIE**.

DEȘELA (-șel), **DEȘĂLA** (-șăl) 1. *vb. tr.* ① A lua șeaua de pe cal ¶ ② A speti, a frînge șelele, mijlocul ¶ ③ F A snopi în bătaie: Țiganul apucă un par și deșelă vaca (SS.).

2. *vb. refl.* A se speti, a-și frînge șalele [des + șale].

DEȘELAT, DEȘĂLAT 1. *adj.* ① p. **DEȘELA** ¶ ② Spetit, cu șalele frînte, cu mijlocul rupt.

2. **FE DEȘELATE** *loc. adv.* Fără șea: încalecă pe deșelate o umbră de cal (VLAK.).

DEȘERT 1. *adj.* ① Gol, în care nu se află nimic: un pahar ~; cu mîna deșertă ¶ ② Cu mîna goală, fără a fi luat nimic: nu poate nime să uoagă furul, cînd va fugi... și se va duce ~ (PRV.-LP.) ¶ ③ F Zadarnic, nefolositor; nestatornic, trecător: vise deșerte; tot i se înfățișa ca o minciună deșertă (DLVR.); lăstindu-se a fi biruit de o deșertă mîndrie (SP.) ¶ ④ F Netemeinic, fără temei: e o credință deșertă.

2. (pl.-turi) *sn.* ① Gol în loc.: cu ~ul, cu un vas gol, cu mîinile deșerte; în ~, în gol; în zadar, zadarnic: s'au lăpșit cu silă să apuce împărăția Rîmului ce tot în ~ (M.-COST.); se plecă asupra mî-sel ce în ~ se ~ncearca a mai vorbi (DLVR.) ¶ ② (mai adesea pl.) S Spațiul dintre coaste și șold (la om și la vite), flămînzare: din pricina ~urilor goale, soldurile păreau ieșite afară, goale (S.-ALD.); cînd vine vîta de la alungat, s'o lovești în ~uri cu două gheme și să-i înnozi virtul cozi (VOR.) [lat. desertus].

***DEȘERT** 2 (pl.-turi) *sn.* Pustiu, pustietate, țară neroditoare și fără locuitori: doarme sub șulerul vînturilor ~ul larg, nemărginit al Bărăganului (VLAK.) [lat. desertum sau fr. désert, refăcut după desert].

***DEȘERTA** (-șert) *vb. tr. și refl.* A (se) goli, a (se) face deșert: deșertăram veseli butelca de vin (ROBOB.); și îndată mijlocul roții se deșertă și rămase o lumină cît fața ariei (SP.).

DEȘERTĂCIUNE *sf.* ① Starea, caracterul lucrului deșert; lipsă de valoare, de seriozitate, de folos: i se urise cu deșertăciunile cetăților și se făcuse aiastru (SP.) ¶ ② Dorință deșertă de a fi cu vază în lume, de a fi admirat [deșert].

DEȘEH... = **DEȘIGH...**

DEȘI *conj.* Cu toate că, măcar că: ~ e copil, dar judecă ca un om mare [de + și].

DES-
DEȘ

† **DESIDERA** (-er) *vb. tr.* A dori (PS.-SCH.) [lat. de-si-dē-rare].

† **DESIDERAT** (pl.-ate) *sn.* Faptul de a dori; dorință (PS.-SCH.) [lat. de-si-dē-rat-um].

DEȘIRA (-șir) 1. *vb. tr.* ① A desface ceea ce era înșirat: ~ ghemul; ② prinde a ~ ca de pe un moșor firul frumoseșilor lui aduceri aminte (VLAH.) ③ A scoate mărgelele de pe șirag ④ A face să treacă rînd pe rînd: astfel îmi deșirai zilele în atelierul meu, lucrînd lemnul (N.-UR.); ⑤ Îmi deșiram în minte frumusețile de odinioară (OLVR.).

2. *vb. refl.* ① A se întinde, a se lungi, destin-zindu-și încheieturile: atunci Păsarila se deșiră odată și se înalță plină la lună (CRG.) ② A-și desface șirul: pasărilor... se deșiră, iar se string și iar se răresc (GRL.) [lat. di-si-rare].

DEȘIRAT *adj.* ① *p.* **DEȘIRA** ② Lung (ca și cînd și-ar fi destins încheieturile): și era lung și ~, c'un picior mai scurt și cu altul mai lung (OLVR.) ③ Rupt: hainele de pe dînsa erau sfîșiate și ~e (ISP.).

○ **DEȘT** = **DEGET**.

DEȘTEPT 1. *adj.* ① Care nu doarme, treaz: a vise ~, a fi cu mintea aiurită, rătăcită: am ajuns ca un năuc, visez ~, nu-mai știu ce fac (ISP.) ② ③ Cu mintea ageră, deschis la minte, inteligent; ④ *iron.*: e ~ ca oala (ou jug), e ~ ca oala cîndă dă în norolu, e prost de dă în gropi.

2. *sm.* Om deștept, inteligent; ⑤ mai bine la pagubă cu un ~, decît la cîștig cu un nătărău (ZNN.); ~ul făgăduiește și prostul trage nădejde [lat. de-ex-cit-us].

DEȘTEPTĂ (-opt) 1. *vb. tr.* ① A scula, a trezi din somn: m'a deșteptat în zori de zi ② ③ A deschide mintea, a face deștept: călătoriile deșteaptă pe om ④ ⑤ A provoca, a ațîța, a trezi în minte, în suflet.

2. *vb. refl.* ① A nu mai dormi, a se scula din somn, a se trezi: Tare-aș vrea s'adorm odată și să nu mă mai deștept (VLAH.); Deșteaptă-te, Române, din somnul cel de moarte ② ③ A se trezi, în minte, în suflet: alte plăceri mi se deșteptau în suflet (CRG.) [lat. de-ex-cit-are].

DEȘTEPTĂCIUNE *sf.* Înșușirea omului deștept, inteligentă.

DEȘTEPTARE *sf.* ① Faptul de a (se) deștepta ② ③ Semnal dat la cazarmă (cu goarna cu toba) ca să se deștepte soldații: după cîtva timp faceau să sune ~a (S.-ALD.).

DEȘTEPTĂTOR 1. *adj. verb.*

DEȘTEPTA. Care deșteaptă.

2. **DEȘTEPTĂTOR** (pl.-toare) *sn.* Ceasornic care sună la ceasul cînd vrea cineva să se deștepte din somn (1794).

DEȘTERNE, **DIȘTERN** (-tern) *vb. tr.* A întinde ca o pătură ce se așterne, a desfășura: pămîntul se deștece ca din scutite și-și deșterne priveștiile din ce în ce mai limpezi (VLAH.) [așterne].

† **DEȘTÎNDE** (-ind), † **DEȘTINGE** (-ing) *vb. intr.* A se coborî, a descinde [lat. de-s-cen-dē-re].

DEȘUCHIAT, *Mold. Trans. ȘUCHIAT*, -ATĂ *adj.* și *sm. f.* ① F Smintit, într-o ureche: cel mai mulți erau năzușori, tembeli și deșuchiați (ISP.) ② Destrăbălat: mișcările și gesturile sînt și mai deșuchiate (CAR.).

† **DEȘUGUBINĂ** (pl.-ini) *sf.* ① Crimă, nelegiuire, păcat de moarte (ucidere, tîlhărie, adulter) ② (Mai adesea ȘUGUBINĂ). Amenda plătită pentru răscumpărarea unei astfel de crime; *cuvînt păstrat astăzi numai în loc. F:* a da de șugubină, a da de rusine, a face de ocară [vsl. "du šegubin ū", "pierzîndu-și sufletul"].

† **DEȘUGUBINĂRIU** *sm.* Stringător al amen-zilor, al deșugubinilor.

† **DETAIL** = **DETAIU**.

† **DETAILIST** *sm.* Vinzător în detaliu, cu mărunțișul, cu bucata: cumpăra mai înainte acele obiecte de la băcanul ~ (G.-GH.) [fr.].

† **DETALIA** (-liez) *vb. tr.* A înșira, a spune, a povesti cu de-amănuntul, a da cit mai multe amănunte [fr.].

† **DETAIU** (pl.-ii) *sn.* ① Vinzare cu mărunțișul, cu bucata ② Amănunt: o lume vie pe care

poetul o vede deslușit în toate detaliile (VLAH.) ③ In ~, loc. adv. cu mărunțișul; cu de - amăruntul [fr.].

† **DETAȘA** (-așez) *vb. tr. și refl.* A (se) desface, a (se) desprinde, a (se) desliși [fr.].

† **DETAȘAMENT** (pl.-te) *sn.* ✕ Mică ceată de soldați, un oare-care număr de soldați luați dintr-o trupă mai mare spre a împlini o misiune anumită [fr.].

† **DETECTIV** *sm.* Agent de siguranță, polițist însărcinat cu urmărirea afacerilor criminale: mă luați pe urmele lui mai discret decît un bătrîn ~ (CAR.) [fr.].

† **DETECTOR** (pl.-oare) *sn.* A Aparat cu care se prind undele herțiene, întrebuintat în radio-fonic [fr.].

† **DETENTOR** *sm.* r. Cel ce oprește, ce ține de fapt sau de drept un lucru la sine; deținător [fr.].

† **DETENȚIUNE** *sf.* Popreală, ținere la închisoare: după trei ani de ~ și de boală, l-a ajuns moartea (G.-GH.) [fr.].

† **DETERIORA** (-orez) *vb. tr. și refl.* A (se) strica a (se) prăpădi, a aduce (a ajunge) în stare rea [fr.].

† **DETERIORAT** *adj. p.* **DETERIORA**. Stricat, prăpădit.

† **DETERMINA** (-min) 1. *vb. tr.* ① A hotări, a arăta în mod precis, a preciza ② A face să ia o hotărîre ③ A pricinui, a cauza, a produce. 2. *vb. refl.* A se hotări, a lua o hotărîre [fr.].

† **DETERMINANT** *sm.* ✕ Expresune simbolică în forma unui pătrat, a unei sume algebrice de produse care servește de obicei la rezolvarea ecuațiilor lineare [fr.].

† **DETERMINATIV** *adj.* ω Care determină înțelesul unui cuvînt sau al unei propozițiuni, dîndu-i un sens precis și restrîns: acest, acel, celălalt, etc. sînt adjective ~e [fr.].

† **DETERMINISM** *sbst.* ✕ Sistem filosofic care atribuie motivelor, iar nu numai voinței, actele săvîrșite de noi [fr.].

† **DETERMINIST** *sm.* ✕ Partizan al determinismului [fr.].

† **DETESTA** (-test) *vb. tr.* A urî grozav, a nu putea suferi [fr.].

† **DETESTABIL** *adj.* ① De nesuferit, care trebuie urît ② Foarte urît, foarte rău: un timp ~ [fr.].

○ **DETINĂ** = **DATINĂ**.

† **DETO** *adv.* De asemenea, la fel [it.].

† **DETOR**... = **DATOR**...

† **DETRACTAT** *adj. și sm.* Smintit, ticnit: se vor găsi cîinci detractați cari sînt susținuți că mania lor a fost o criminală (VLAH.) [fr.].

† **DETRACTA** (-tez) *vb. tr.* A defăima, a vorbi de rău; a deprășii meritul cuiva [fr.].

† **DETRACTOR** *sm.* Cel ce detractează, defăimător, clevetitor [fr.].

† **DETREABĂ** = **TREABĂ**.

† **DETRIMENT** *sbst.* Pagubă: se blama vinzarea averii... în ~ul creditorilor și în folosul familiei (G.-GH.) [fr.].

† **DETRONA** (-onez) *vb. tr.* A scoate din scaunul domniei, a da jos de pe tron [fr.].

† **DETUNĂ** (-tun) 1. *vb. tr.* ① A trăsni, a lovi cu trăsnetul: au căzut fulger din cerul de l-au detunat (OOS.); Sîntile prorocul... unde-l zărește, acolo-l detună (BD.-DEL.); ② detuna-l-ar (PAMF.), unul din numeroasele epitețe ale diavolului ③ A dărîma, a năru, a surpa, a doborî la pămînt: fie-care lovitură spîrgea... detuna pămîntul al dușmanului (OM.).

2. *vb. intr.* A pocni, a răsună ca tunetul, a bubui [lat. de-ton-are].

† **DETUNAT** *adj. p.* **DETUNA**. ① Trăsnet, lovit de trăsnet; surpat: un brad se înălța singur și ~ pe un vîr de munte (EMIN.) ② F Amețit de băutură.

† **DETUNĂTOR** *adj. verb.* **DETUNA**. ① Care detună ② Răsunător: un glas ~.

† **DETUNĂTOR** (pl.-toare) *sn.* ✕ Capsulă sau aparat destinat să provoace pocnirea unui exploziv [fr. de-ton-a-teur, refăcut după de-tuna].

† **DETUNĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① ✕ Trăsnet ② Pocnet, sgomot puternic produs de descărcarea unei arme, de inflamarea unei mase ga-

Fig. 1794.
Deșteptător.

zoase sau de schimbarea bruscă a volumului unui corp: o ~ puternică făcu să sbrîne geamurile cofetăriei (BR.-VN.) ¶ ③ Dărimătură, năruitură, surpătură: ne aşezăm într-o ~ de mal (SAD.) [det. u. n.].

***DEȚINE** (-tîn) *vb. tr.* ① A ține în silă, a ține la sine pe nedrept (un lucru ce nu-i al său) ¶ ② A ține închis, arestat [fr.].

***DEȚINUT** 1. *adj. p. DEȚINE*.
2. *sm.* Arestat, persoană ținută închisă [după fr. *détenu*].

DEUNĂZII, DĂUNĂZII *adv.* Acum cîteva zile, mai zilele trecute, de curînd, nu de mult: vezi să mă dai iar de rușine ca mai deunăzi (U.-GH.) ¶ să-ți răspîlătesc binele ce ai făcut mai deunăzi cu omul acela (SB.) [de u. n. - zii].

†**DEUNĂZILE, DĂUNĂZILE** = **DEUNĂZI**.

***DEUS EX MACHINA** *loc. lat.* ① Arată un desnodămint datorit intervenției unui personaj cu totul neașteptat.

DE-VALE = **VALE**.

***DEVALIZA** (-zez) *vb. tr.* A prăda, a jefui [fr.].

DEVALMAȘ... = **DAVALMAȘ...**

***DEVANSA** (-sez) *vb. tr.* A o lua înainte, a întrece: s'a hotărît să se devanseze epoca izbucnirii (revoluției) (U.-GH.) [fr.].

***DEVASTA** (-tez) *vb. tr.* A pustii [fr.].

○**DEVEGHIA** (-ghiez) *vb. tr.* A da pe față, a da la iveală; a destăinu: ca să nu-l mai devegheze la alții, l-a făgăduit că-i dă lucru mare (R.-COO.) [ve g h i a].

***DEVELOPĂ** (-pez) *vb. tr.* ① A face să apară, cu ajutorul unei substanțe chimice, imaginea formată pe o placă fotografică [fr.].

***DEVELOPABIL** = **DESFĂȘURABIL** [fr.].

***DEVELOPANTĂ** *sf.* A curbă descrisă prin mișcarea unora din capetele unui fir întins al cărui celălalt capăt e fixat pe o curbă, firul însuși fiind la începutul mișcării dispus de-a lungul acestei curbe [fr.].

***DEVELOPARE** *sf.* ① Faptul de a *develo* pa; operațiunile prin care se face să apară imaginea (□ 1795).

***DEVELOPATOR** (*pl.*-toare) *sn.* ① Ori-ce substanță chimică care face să apară imaginea latentă obținută în fotografie [fr.].

***DEVENĂ** (*pl.*-ne) *sf.* ① Neșansă, nenoroc (la joc): tu ești devenă, de vom pierde (OLVR.) [fr. *déveine*].

***DEVENI** (-vin, -viu) *vb. tr.* ① A se face, a începe a fi ¶ ② A trece dintr-o stare într'alta, a ajunge: Și glasul meu devine cîntec (VLAH.) [fr.].

***DEVER** *sbst.* Vinzare (în negoț); alișveris: face ~ mare, vinde mult; ~ul (fîind) mare, firește că acești se îmbogățiră curînd (SP.) [te. *de ver*].

***DEVER**, **DI(E)VER**, **DI(A)VER** *sm.*, -ERĂ (*pl.* re), -ERITĂ (*pl.*-e) *sf.* *Trans. Băn.* Cavalier (domnișoară) de onoare al mirelui (a miresei), numit, după regiuni, „vornicel”, „vătăjel”, „frate de mireasă”, etc. [srb. *dje ver*, blg. *dje ver u*].

○**DEVESI** = **ADĂVĂSI**.

***DEVIA** (-vizez) *vb. intr.* A se abate (din drumul cel drept, din direcțiunea apucată), a cîrmi; (P: ~ de la bunele principii, din calea cea bună; raporturile vîștii deviază, proporțiile se prefac (OLVR.) [fr.].

***DEVIATÎUNE**, **DEVIATE** *sf.* ① Faptul de a devia; abatere din drumul apucat înainte ¶ ② Schimbarea direcțiunii firești: ~a coloanei vertebrale; unghiul de ~; ~a tirului [fr.].

***DE VISU** *loc. adv. lat.* Văzut cu ochii lui.

***DEVIZ** (*pl.*-ize) *sn.* Listă în care sînt trecute în mod amănunțit toate lucrările de făcut pentru clădirea unei case, pentru construirea unei mașini sau pentru o instalațiune oare-care, cu însemnarea costului fie-cărei lucrări sau furnituri în parte [fr. *devis*].

***DEVIZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* ① Sentență favorită a cuiva care exprimă pe scurt și uneori alegoric, o gîndire, un sentiment ¶ ② ③ Partea blazonului unde e înscrisă o astfel de sentență: Deviza stemei

României e „Nihil sine Deo” adică „Nimic fără Dumnezeu” ¶ ④ ⑤ Plata în străinătate a unei polițe, calculată în valuta țării respective [fr. *devis e*].

DE-VÎNT = **VÎNT**.

DEVLĂ (*pl.*-le) *sf.* F Căpătîină: la o vîrstă așa de crudă a strîns în devlă lui atîta învățătură (VLAH.) [comp. *srb.* *de blo* „butuc”].

†**DEVLET** *sbst.* Guvernul împărăției turcești, imperiul turcesc [te.].

***DEVONIAN** *adj.* ① Se zice despre o formațiune geologică situată între terenul silurian și terenul carbonifer [fr.].

***DEVORA** (-vor) *vb. tr.* ① A minca sfîșind cu dinții ¶ ② A minca cu lăcomie, a înghiți ¶ ③ ④ A prăpădi, a risipi tot, cheltuind nebuने: a devorat toată moștenirea rămasă de la părinți ¶ ⑤ A nimici, a mistui: focul a devorat toată clădirea ¶ ⑥ A cîti cu mare grabă: ~ o carte ¶ ⑦ A străbate în fuga mare, a înghiți pămîntul: ~ spațiul ¶ ⑧ A sorbi (cu privirea): ~ cu ochii ¶ ⑨ A înghiți, a mistui: ~ o rușine, o ocară [fr. < lat.].

***DEVORANT** *adj.* Care devoră; mistuitoare [fr.].

***DEVOT** *adj.* și *sm.* Evlavios, cucernic, bisericos [fr.].

***DEVOTA** (-otez) *vb. refl.* A se consacra, a se închina cu totul; a se jerti [lat.].

***DEVOTAMENT** (*pl.*-te) *sn.* ① Faptul de a se devota ¶ ② Dispozițiune de a se devota, de a se jerti pentru altul [fr. *dévoûment*, refăcut după *dévo ta*].

***DEVOTAT** *adj. p. DEVOTA*. Plin de devotament, gata să se jertfească pentru cineva.

DEVREME = **VREME**.

***DEXTERITATE** *sf.* Iscusință, îndemînare, dibăcie [fr.].

***DEXTRINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* ① Substanță gumoasă extrasă din amidon, care se întrebunțează în locul gumei arabice: materia lipicioasă de pe timbre este dextrină ¶ ② *pl.* Compuși obținuți prin hidratarea amidonului cu ajutorul fermenților sau acizilor [fr.].

***DEXTROGIR** *adj.* ① Care face să devieze la dreapta planul de polarizație [fr.].

DEZ... = **DES...**

***DEZASTROS** *adj.* Care pricinuește un dezastru, nenorocit, funest: a produs asupra stării lui suflătești o înfrîurire atît de dezastrosă (VLAH.)

***DEZASTRU** (*pl.*-tre) *sn.* Nenorocire grozavă, mare prăpăd: te crezi într-o lume dărpănată, pustie în urma unui mare ~ (VLAH.) [fr.].

DEZB... **DEZD...** = **DESB...** **DESD...**

***DEZERTA** (-tez) *vb. intr.* ① A părăsi un loc, un partid ¶ ② ③ A fugi din armată ¶ ④ ⑤ A trece la vrăjmaș [fr.].

***DEZERTOR** *sm.* Cel ce dezertează, soldat fugit din armată; *pr. ezi.* ~ politic, cel ce părăsește un partid, trecînd la adversari [fr.].

DEZG... **DEZH...** = **DESG...** **DESH...**

DEZI... = **DESI...**

DEZL... **DEZM...** **DEZN...** = **DESL...** **DESM...**

DESN...

DEZO... = **DESO...**

***DEZOLA** (-olez) 1. *vb. tr.* ① A pustii, a prăpădi ¶ ② A pricinui o mare întristare.

2. *vb. refl.* A se întrista foarte mult [fr.].

***DEZOLANT** *adj.* Care dezolează; întristător [fr.].

***DEZOLARE** *sf.* Faptul de a (se) dezola; întristare adîncă.

***DEZOLAT** *adj.* ① *p. DEZOLA* ¶ ② Foarte întristat: melancolia unui negustor care n'are mîșterii și stă ~ în ușa prăvălii (VLAH.)

DEZU... **DEZV...** = **DESU...** **DESV...**

***DIABET** *sbst.* ① Boală caracterizată prin secretarea de urină încărcată cu zahăr, boală de zahăr [fr.].

2. *sm.* Persoană care suferă de diabet [fr.].

***DIABOLIC** *adj.* ① Drăcesc, care vine de la necuratul: era de o ~ă trunuse în rochia ei de vară, albă (VLAH.) ¶ ② ③ Foarte rău ¶ ④ ⑤ Foarte greu: o lucrare ~ă [fr.].

Fig. 1795. Developarea unui film.

***DIABOLO** *sbst.* Jucărie de copii, de origine japoneză, constind dintr'un fel de mosorăș subțiat la mijloc, care se aruncă în sus și se prinde pe o sfoară legată de două bețe (□ 1796) [fr.].

DIAC (*pl. diaoi*) *sm.* ① Scriitor de cancelarie, logofetel: *diaoi* divanului ¶ ② *Trans.* Scriitor: *Badlu meu tinăr ~*, *Șede la masă scriind și din inimă oftind* (K.-BRS.) ¶ ③ *Tr.-Caro.* Cărturar; student: *un ~ singur de sine învățat, oă nimenia nu-l putea întrece în vorbă* (MCH.) ¶ ④ *Trans. Maram.* Psalt, cântăreț la biserică [vsl. *d i a k ū* „diaccon”].

DIACON *sm.* ① Rangul cel mai jos în ierarhia preotească; diaconul nu poate săvârși cele sfinte, ci numai ajută episcopului și preotului în serviciile divine (□ 1797) [gr.].

DIACONAR(IU) (*pl.-are*) *sn.* ① Carte care cuprinde miroanele ce se zic la liturghie [ngr.].

***DIACONE(A)SĂ** (*pl. ese*), † **DIACONITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Văduvă care, în biserica primitivă, săvârșea, anumite ceremonii ale cultului și îngrijia pe cei săraci și bolnavi: *se cade să fie popa de ani 30, diaconii de 25, iară diaconitele de patruzei* (PRV.-MB.) ¶ ② Femeie protestantă care îngrijește pe bolnavi în spitale și instruește copiii [fr. *diaconesse*; vsl. *d i j a k o n i c a*].

DIACONESC *adj.* De diacon.

DIACONIE *sf.* ① Starea, calitatea de diacon. † **DIACONITĂ** = **DIACONE(A)SĂ**.

***DIACRITIC** *adj.* ① *Semn*, accent care se pune pe una din vocalele unui cuvânt spre a deosebi pe acesta de alte cuvinte scrise la fel, dar cu însemnare deosebită [fr.].

***DIADEL** *adj.* ① Se zice despre staminele împănate în două mănunchiuri [fr.].

***DIADEMĂ** (*pl.-me*) *sf.*, † **DIADEM** (*pl.-me, -muri*) *sn.* ① Podoabă a frunții, legătură, panglică împodobită cu pietre scumpe cu care suveranele își încingeau odinioară fruntea (□ 1798): *și pune diademă pe fruntea ta senină* (COS.) ¶ ② El îi pune pe-a ei frunte mândru diadem de stiele (EMIN.) ¶ ③ Regalitate ¶ ④ Găteală de diamante sau de alte pietre prețioase cu care femeile își împodobesc capul (□ 1799) [fr.].

† **DIADIMĂ** = **DIADEMĂ** [gr.].

DIADŌH *sm.* ① † Urmas, moștenitor (al tronului, al unei demnități înalte) ¶ ② Moștenitorul tronului, în Grecia, (în epoca regalității) [gr.].

***DIAFAN** *adj.* ① Străvăzător, străveziu; prin care trece ușor lumina și prin care se poate vedea destul de limpede: *Soarbe cealul aromatic din o tasă ~ă* (ALECS.) ¶ ② *Pr. ext.* și Foarte slab: *apucind mîna cea rece și ~ă a umbrei* (EMIN.) [fr.].

† **DIAFENDEFSI**, -**DIPSI** (-etseso, -ipseso) *vb. tr.* și *refl.* A (se) apăra: *să ne lăsăm să ne despoale ? să nu ne diafendefsim ?* (ALECS.) [ngr.].

***DIAPHRAGMĂ** (*pl. -me*) *sf.* ① Mușchiu foarte subțire și în formă de boltă care desparte pieptul de abdomen (□ 1800) ¶ ② Membrană care separă cele două nări ¶ ③ *Pr. ext.* Despărțitură subțire, în genere mobilă, care in-

terceptează comunicațiunea a două părți ale unui aparat sau unei mașini; *diafragma* unui gramofon, membrană prinsă într'un disc cilindric ce servește la reproducerea sunetelor într'un gramofon (□ 1801) ¶ ④ Disc opac cu o gaură centrală care se pune într'un instrument de optică spre a regula cantitatea de lumină ce tre-

Fig. 1801. Diafragma.

Fig. 1802. Diafragma 1. — Detaliu. — 2. (D.) Situația pe gramofon.

buie lăsată să treacă (□ 1802) [fr.].

***DIAGNOSTIC** 1. *adj.* ① Care ajută să se cunoască boala.

2. *sbst.* Partea medicinei care se ocupă cu diagnoza [fr.].

***DIAGNOSTICĂ** (-ichez) *vb. tr.* ① A recunoaște, a stabili, după anumite semne, boala de care suferă cineva: *după o jumătate oră, doctorul îmi zise că nu poate ~ cu siguranță* (D.-ZAMF.) [diagnostice].

***DIAGNOZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ① Cunoașterea bolii prin examinarea bolnavului [germ.].

***DIAGONAL** 1. *adj.* ① Care unește două vîrfuri nealăturate ale unui poligon sau unui poliedru: *linie ~ă*.

2. *adv.* Oblic, ca o linie diagonală.

3. **DIAGONALĂ** (*pl.-le*) *sf.* Linie diagonală (□ 1803): *diagonalele unui dreptunghi sînt egale* [fr.].

***DIAGRAMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① Plan grafic, cît se poate de simplu, servind să dea o idee clară despre un obiect: *publicind... o ~ bine făcută și o explicațiune asupra tratatelor* (I.-GH.) ¶ ② Plan grafic al organelor, florilor și fructelor unei plante, prin proiecțiune (□ 1804) ¶ ③ Linie trasă pe hîrtie de anumite aparate care dau indicațiuni continue; figură grafică care arată mersul unui fenomen: *diagramele mersului unui motor* [fr.].

***DIALECT** (*pl.-te*) *sn.* ① Graul unei regiuni mai mult sau mai puțin întinse care se deosebește de limba literară prin anumite particularități fonetice, morfologice și lexicale: *~ul aromân; ~ul meșlenit; ~ul istro-român* [fr.].

***DIALECTAL** *adj.* ① De dialect, privitor la dialect [fr.].

***DIALECTICĂ** *sf.* ① Artă de a raționa metodic [fr.].

***DIALECTICIAN** *sm.* ① Care știe, care raționează după regulile dialectice [fr.].

***DIALECTOLOGIE** *sf.* ① Știința care se ocupă cu studiarea dialectelor [fr.].

***DIALIPETAL** *adj.* ① Se zice despre o plantă a cărei corolă are petalele separate [fr.].

***DIALISEPAL** *adj.* ① Se zice despre o plantă al cărei pctir are separele separate [fr.].

***DIALIZĂ** *sf.* ① Analiză chimică bazată pe proprietatea pe care o au coloidele de a nu stră-

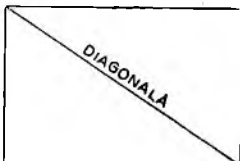

Fig. 1803. Diagonală.

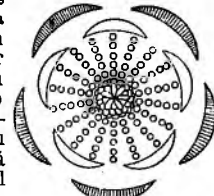

Fig. 1804. Diagrama trandafirului.

Fig. 1796. Diabolo.

Fig. 1797. Diacon.

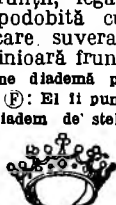

Fig. 1798. Diademă.

Fig. 1799. Diademă.

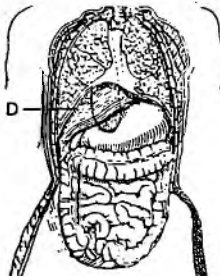

Fig. 1800. D. Diafragma.

bate membranele poroase: dozajul ureei se face cu ajutorul dializei [fr.].

***DIALOG** (pl.-oguri) *sn.* ① Convorbire între două sau mai multe persoane ¶ ② ③ Ceea ce-și spun între ele personagiile unei piese de teatru ¶ ④ Operă literară în formă de convorbire: ~urile morților de Lucian [fr.].

DIAMANT (pl.-te) ④ Piatră prețioasă, transparentă, strălucitoare, formată dintr'un carbune cristalizat și a cărei tărie întrece pe a celorlalte pietre scumpe, așa că le poate sgiria pe toate

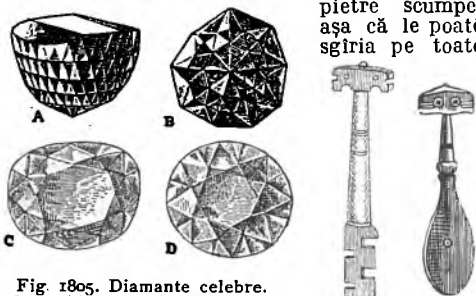

Fig. 1805. Diamante celebre. A. Steaua Polară. B. Marele-duce de Toscana. C. Steaua Sudului. D. Koh-i-noor.

Fig. 1806. Diamante.

(1805) ¶ ④ Unealtă a geamgiilor, alcătuită dintr'un miner la capătul căruia e fixat un mic diamant, cu care se sgirie sticla spre a se tăia în acel loc (1806) ¶ ④ Caracterile cele mai mici (de 4 puncte) întrebuițate în tipografie (TABELA XIX) ¶ ④ Virtul unei ancore (1819) [gr.].

DIAMANTICALE *sf. pl.* Giuvaericeale (de diamant): zi cu zi i-a luat diamanticelele și sculele (CAR.) [ngr.].

DIAMANTIFER *adj.* ④ Care conține diamant [fr.].

***DIAMETRAL** 1. *adj.* ④ Ce ține de diametru, care are proprietățile unui diametru; plan ~, planul care împarte o suprafață în două porțiuni echivalente.

2. *adv.* ① De la un capăt la celălalt al diametrului ¶ ② Cu desăvârșire, cu totul opus: interese ~ opuse [fr.].

***DIAMETRU** *sm.* ④ A ① Linia dreaptă care trece prin centrul unui cerc și se oprește, de o parte și de alta, la circumferență, împărțind astfel cercul în două părți egale (1807) ¶ ② Linia dreaptă, trasă sau închipuită, care împarte o figură (o elipsă, o sferă) sau un astru în două părți egale: ~ul pământului ¶ ③ ~ aparent, unghiul sub care se vede un astru din locul de observație ¶ ④ Cea mai mare lățime a unui corp rotund [fr.].

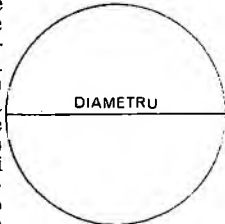

Fig. 1807. Diametru.

***DIAPAZON**, ***DIAPAZON** (pl.-onuri) *sn.* ① ② Întinderea sunetelor pe care le poate străbate un glas sau un instrument, între limita cea mai de jos pînă la cea mai ridicată ¶ ③ Tonul, temperamentul unui mediu social: a se pune la ~ul multîmii; inima lor nu putea să bată în ~ul cel românesc (1.-GH.) ¶ ④ ~ Mic instrument alcătuit din două brațe de oțel și care servește să reguleze tonul; dă nota la și execută 870 de vibrațiuni pe secundă (1808): cîntă cîntăm în cor, lovea diapazonul de oțelul catedrei (SAD.) [fr.].

Fig. 1808. Diapazon.

***DIAREE** *sf.* ④ Urdinare [fr.].

***DIATAZĂ** *sf.* ① ④ Ferment solubil care transformă diferite substanțe: ptialina și pepsina sînt dia-

staze; rezervele alimentare ale vegetalelor devin asimilabile grație acțiunii diatazelor ¶ ② ③ Despărțire accidentală a două oase articulate [fr.].

† **DIASTIMĂ** (pl.-me) *sf.* Interval, spațiu de timp: vîzînd că este atîta ~ de vreme de cînd ai plecat (ISP.) [ngr.].

***DIASTOLĂ** *sf.* ④ Mișcarea de dilatare a inimii și arterelor [fr.].

† **DIATĂ** *sf.* Testament: ~ se zice cartea prin care orînduiește mortul cine să-i fie moștenitor (LEG.-CAR.) [ngr.].

***DIATERMIE** *sf.* ④ Metodă terapeutică făcînd să treacă în organism căldura produsă de un izvor electric [fr.].

***DIATEZĂ** (pl.-ze) *sf.* Predispoziția de a contracta anumite boale [fr.].

***DIATOMEE** *sf. pl.* ④ Familie de alge microscopice [fr.].

***DIATONIC**

adj. ④ În care sunetele merg gradat prin tonuri și semitonuri: gamă ~ă (1809) [fr.].

Fig. 1809. Gama diatonică.

***DIATRIBĂ** (pl.-be) *sf.* ① Critică violentă și răutăcioasă ¶ ② Discurs injurios, scriere plină de injurii [fr.].

○ **DIAYER** = **DIVER**.

DIÁVOL *sm.* ① Drac: și-a vîrît coada între dinșii ~ului învîrăbiri (ISP.) ¶ ② Băiat sburdalnic, neastîmpărat, copil gălăgios, poznaș, obraznic: așa ~ nici că s'a dat pe fața pămîntului (ALECS.) [ngr.].

DIABOLESC, -**EASCĂ** *adj.* Drăcesc, de diavol.

DIABOLIE *sf.* Drăcie [diavol].

DIABOLITĂ (pl.-te), **DIABOLOACĂ** (pl.-ce) *sf.* Fată sburdalnică, neastîmpărată, strengărită: dia-vollița asta trebene să știe toate (VLAH.); da vezi ce frumoașă-i diavoloaica! Îți vine s'o mînneci de vie (ALECS.).

† **DIBĂ** (pl.-be) *sf.* Instrument de tortură pentru încătușat criminalii (1810) [vsl. d y b a].

DIBĂCIE, ○ **GHBĂCIE** *sf.* Însușirea omului dibăciu; iscusință, îndemnare, pricepere: ajunsese de o dibăcie vestită în călărie și vîntătoare (1.-GH.).

DIBĂCIU, ○ **GHBĂCIU** *adj.* Iscusit, îndemnat, priceput: ei erau foarte dibaci în meșteșugul de a se lupta (ISP.): nici tablourile nu se fac fără pictori, nici dantelele fără mîini dibace (1.-GH.).

DIBLĂ = **DIPLĂ**.

DIBUI (-buesc) *vb. tr.* ① A căuta? pipăind, a pipăi prin întunecare: Pe ferești se sule noaptea, Dibuid încetîșor (EMIN.); dibuind zidul, ocolii grădina și ajunseli în dreptul porților (DLVR.); dibuind prin codru și cercoțind să dea peste potecă, își la un luminis (ISP.) ¶ ② A găsi după multă căutare: olnii dibuiau în sîfrit un taur sălbatic (POD.) ¶ ③ A nemeri: unchiu-meu, care dibuia foarte bine poreclele, unuia îi zicea gămălie (1.-GH.).

DIBUIȚE: **PE** ~, **PE DIBUIȚELE** *loc. adv.* Dibuid, pipăind prin întunecare: Înaîntînd pe ~, a dat cu mîna peste o cutie de chibrituri de pe masă (BR.-VN.); merse pe dibuițele și în virful degetelor plîna ce ajunse la grajd (ISP.) [dibui].

DICĂ *sf.* Moment hotărîtor, numai în expres. Ia ~, la adică: să nu cumva să mă lași la ~ (ALECS.); tocmai acum la ~, n'am nici o mîngîiere (CRG.) [comp. ADICĂ].

DICANICESC *adj.* Judecătoresc: cum te mai proslăvești cu slujba dicanicească (ALECS.) [ngr. δῖκανικός].

† **DICASTERIE** *sf.* Tribunal bisericesc care pronunță divorțurile: m'as și măritat chiar și de a cincea oară, dacă ar fi Fig. 1811. fost lertat de ~ (ALECS.) [ngr.].

DICHER (pl.-eruri) *sn.* ④ Sfeșnic bisericesc cu două luminări (închipuind cele două naturi ale lui Christos) (1811) [ngr.].

Fig. 1811. Dicher.

DICHICIU *sn. Mold.* Unealtă de lemn a cizmarului cu care se fac florile pe talpă, pe capută, etc., numită și „găleant”: eu acusi te cinătesc frumusei cu ~ (CRO.).

DICHIS (*pl.-isuri, † -ise*) *sn.* ① † Unealtă: cu ce ~ l-au lovit de l-au omorât (PRV.-MB.). ② Lucru de-al casei, mobilă, sculă: ceva toate ori vre-un ~ în casa lui, tuși! (ISF.); unele și ~uri pentru muncă și pentru casă (ISF.). ③ Tot ce e de trebuință: porunci să aducă tînărului dulceață, cafea, tutun, cu tot ~ul cuvenit (D.-ZAMF.); ajunge frunța al satului, cu viticoare, cu pluguleț și cu toate ~urile unui om cu parte lăsată de la Dumnezeu (ISF.). ④ Bună rîndueală, rost: casele erau deretecate cu tot ~ul (CAR.). ⑤ *pl.* Gătelii femeiești [probabil *subst.* verb. din *dichisi*].

DICHISI (-iseo) *vb. tr. și refl.* ① A (se) găti cu cele de trebuință, a (se) îngriji de cele trebuincioase: cel mijlociu, după ce se *dichisi* și el, cum știu mai bine, plecă, și el spre apus (ISF.). ② A (se) găti frumos, a (se) îmbrăca cu îngrijire, a (se) împotopona [ngr. *δικοιζέω*, aor. *δικοιζα*].

DICHISIT *adj.* *p. DICHISI* ② Gătît frumos, cu îngrijire; împodobit: între cei mai *dichisiti* și mai aprințeni, doi mai cu seamă trăgeau atențiunea sexului (A.-OH.). ③ altul mai frumos și mai ~ (ISF.).

DICHIU *sm.* Iconomul unei mănăstiri: peste cîteva ani pot s'ajung ~ la vr'un mitoc (CRO.) [ngr.].

DICOTILEDON 1. *adj.* ④ Cu două cotiledoane (□ 1812).

2. **DICOTILEDONE** *sf. pl.* Totalitatea plantelor a căror sămînță posedă două cotiledoane [fr.].

DICTA (-tez) *vb. tr.* ① A pronunța rar cuvintele unei fraze pentru ca altul să le poată scrie ② ③ A inspira, a sugera: am făcut ce mi-a dictat dreapta judecată ④ ⑤ A impune, a porunci ce trebuie să facă: ~ condițiuni, legi [fr.].

DICTANDO *adv.* După dictat: calet de ~ [germ. < lat.].

DICTARE *sf.* ① Faptul de a dicta ② ③ Lucrare pe care o dictează profesorul școlarilor, dictat.

DICTAT (*pl.-te*) *sn.* ① Faptul de a dicta ② Ceea ce s'a scris după dictare.

DICTATOR *sm.* ① Δ Magistrat cu puteri absolute numit, la vechii Romani, pe timp de șase luni, în împrejurări grele ② Astăzi: persoană investită, pentru un timp anumit, cu o autoritate suverană și absolută [fr.].

DICTATORIAL *adj.* De dictator, privitor la dictatură: puteri ~e [fr.].

DICTATURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Demnitatea de dictator (la vechii Romani) ② Putere absolută și temporară [fr.].

DICTON (*pl.-toane*) *sn.* Zicătoare [fr.].

DICTIONAR (*pl.-re*) *sn.* ④ Carte care cuprinde, în ordine alfabetică, toate cuvintele unei limbi cu explicația lor în acea limbă sau traduse într-o limbă străină ⑤ Carte care cuprinde, în ordine alfabetică, toți termenii unei anumite științe, toate numele proprii istorice sau geografice, etc. cu lămuririle necesare: ~ medical; ~ botanic; ~ geografic, etc. ⑥ *Pr. ext.* Totalitatea cuvintelor pe care le cunoaște cineva și le întrebuințează în vorbire, lexic, vocabular: ~ul unui copil este foarte, pe sponci la început (VLAH.) [fr.].

DICȚIONĂRAȘ (*pl. age*) *sn. dim. DICTIONAR.*

DICȚIUNE *sf.* ④ Elocuțiune, totalul calităților generale și gramaticale ale discursului; modul de rostire al unui discurs, al unor versuri. chipul de a alege și de a așeza cuvintele în fie-care frază: ~ elegantă; ~ poetică; niciodată pînă atunci nu auzeisem o ~ mai corectă și mai plăcută (A.-OH.) [fr.].

DIDACTIC 1. *sf. adj.* ① Pentru învățămînt, după care se învață: carte ~ ② Menit să înstruească: gen ~; poem ~; băiat sărac, el se destină la cariera ~ă (A.-OH.) ③ Particular unei științe.

2. **DIDACTICĂ** *sf.* Artă de a preda (o învățatură) [fr.].

DIDACTIL *adj.* Care are cîte două degete la fie-care picior (ca bou, oaia, capra) [fr.].

† **DIDAHIE** *sf.* Predică: didahiile lui Antim Ivi-reanul [ngr.].

† **DIDASCAL** *sm.* Învățător [gr.].

† **DIDELF** = **MARSUPIAL** [fr.].

DIDITEL = **DEDETEL.**

DIECEL *sm. dim. DIAC:* Mi te cere-un ~, Mere-l mîndră, după el P (IK.-BR.).

① **DIECIȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans.* Nevasta unui dia c: lelea Oana, diecița, era lîngă el (RET.).

Fig. 1813. Diedru.

② **DIEDRU** (*pl.-re*) 1. *sn.* A Unghiul format prin înțîlnirea a două plane (□ 1813); o carte pe jumătate deschisă formează oarecum un unghi diedru.

2. *adj.* Un unghi ~ [fr.].

③ **DIEREZĂ** (*pl.-ze*) *sf.*

④ Separarea unui diftong în două silabe [fr.].

⑤ **DIETĂ** (*pl.-te*) *sf.* Paza de anumite feluri de mîncare și de băutură sau impunerea unui anumit fel de hrană în unele cazuri de boală sau pentru păstrarea sănătății, regim: a ținea ~ [fr.].

⑥ **DIETĂ** (*pl.-te*) *sf.* Adunare în care, în unele țări, se discută afacerile Statului: dieta Poloniei; în 7 Februarie 1895 se deschide dieta republicii polone la Cracovia (BALC.) [fr.].

⑦ **DIETETIC** 1. *adj.* Privitor la dietă, la regim.

2. **DIETETICĂ** *sf.* Artă de a-și păstra sănătatea, igienă [fr.].

⑧ **DIETINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Adunare particulară, dietă a unei provincii: trimise o scrisoare în numele acestor dietine adunate (BALC.) [fr.].

⑨ **DIEZ** (*pl.-zuri*) *sn.* ♯ Semnul # care se pune înaintea unei note spre a o ridica cu un semiton [fr. *dièse* < it. *diesi*].

⑩ **DIEZA** (-zez) *vb. tr.* ♯ A pune un diez înaintea unei note, a o ridica cu un semiton [fr.].

⑪ **DIFAMANT** *adj.* Defăimător, ceea ce se face sau se zice pentru a vătăma cinstea și numele bun al cuiva [fr.].

⑫ **DIFAMATOR** *sm.* Cel ce defaimă, defăimător [fr.].

⑬ **DIFEREND** (*pl.-ende*) *sn.* Pricină, neînțelegere (în spec. cu privire la o sumă pentru care nu ne putem învoi) [fr.].

⑭ **DIFERENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Deosebire, nease-mănare, nepotrivire ② ± Numărul prin care se arată cu cît o sumă mai mare întrece pe o alta mai mică: 11 e diferența între 19 și 8 ③ ± Cantitatea ce trebuie adăugată algebric scăzătorului, spre a obține pe descăzut [fr.].

⑮ **DIFERENȚIA** (-țiez) 1. *vb. tr.* ① A arăta, a stabili deosebirea între două sau mai multe lucruri ② ± A calcula o diferențială sau o derivată.

2. *vb. refl.* A se deosebi [fr.].

⑯ **DIFERENȚIAL** 1. *adj.* ① Care arată deosebirea ce există între două lucruri ② ± Care procedează prin diferențe cît se poate de mici: *oantități* ~; *calen* ~, acela care are de obiect să găsească diferențiala unei funcțiuni; ecuația ~ă, ecuațiune în care necunoscutele figurează și prin derivatele lor.

2. **DIFERENȚIALĂ** *sf.* ± ① Produsul între derivata unei funcțiuni și creșterea înfinit de mică a variabilei independente ② ~ totală, suma produselor derivatelor parțiale ale unei funcțiuni de mai multe variabile independente prin creșterile înfinit de mici ale variabililor corespunzătoare [fr.].

⑰ **DIFERİ** (-fer) *vb. intr.* ① A se deosebi, a nu fi la fel, de o potrivă ② A nu fi de aceeași părere [fr. *d i f f e r e*].

⑱ **DIFERIT** *adj. p. DIFERİ.* Deosebit, care e altfel.

⑲ **DIFICIL** *adj.* ① Greu, anevoios, anevoie; ②: timpuri ~e, împrejurări ~e ③ Anevoie de mulțumit, care nu se învoiește lesne cu alții, care nu se împacă ușor: un om ~, un caracter ~ [fr. < lat.].

⑳ **DIFICULTATE** *sf.* ① Greutate (de a face ceva), anevoință ② Piedică, obstacol ③ Neînțelegere [fr. < lat.].

㉑ **DIFORM** *adj.* Care n'are forma firească; pocit,

slut, schilod: animale ~o, monștri ce te privesc amenințator (VLAH.) [fr.].

***DIFORMA** (-mez) vb. tr. A strica forma, a poci, a sluți: 1-a diformat făclile și 1-a dat o aparență de mastodont (ALECS.) [fr.].

***DIFORMITATE** sf. ① Defect, stricăciune, greșală în formă sau în proporțiune ¶ ② Pocitură, slutenie, urîțenie [fr.].

***DIFTERIC** 1. adj. ♀ Care e de natura difteriei: angină ~ă (= DIFTERIE).

2. sm. Bolnav de difterie [fr.].

***DIFTERIE** sf. ♀ Boală microbiană, epidermică, contagioasă, foarte primejdioasă, caracterizată prin formațiunea unor membrane false, mai ales în faringe, în laringe și în nări; când acestea se formează la amigdale sau în faringe, boala e numită *angină difterică*, când se formează în laringe, se numește *orup*; amindouă poartă, în graiul poporului, numirea generică de „anghină” (1814) [fr.].

Fig. 1814. Bacterii de difterie.

***DIFŢONG** sm. ① Sunetul format din două vocale rostite dintr'odată, precum ea, au, etc.: în limba română sînt 19 diftongi, anume: ai, an, ai, an, ii, in, ea, ei, en, ia, ie, io, oa, oi, ou, ua, ui și uo [fr. < gr.].

***DIFTONGA** (-gez) vb. tr. și refl. ① A (se transforma în diftong: în limba română, vocală O accentuată se diftongheză cînd în silaba următoare se află un A, un A sau un E; astfel O devine OASE, FRUMOS devine FRUMOSĂ, etc. [fr.].

***DIFUZ** adj. ① Imprăștiat, răspîndit, risipit; lumină ~ă, lumină imprăștiată de soare cînd acesta nu se vede direct: lumina ~ă nu produce umbre ¶ ② Care înșiră multe fără să fie clar: avocat ~, scriere ~ă [fr.].

***DIFUZIBIL** adj. ♀ Care se imprăște în toate țesăturile: hidrogenul este gazul cel mai ~ [fr.].

***DIFUZIUNE** sf. ① Imprăștiere, răspîndire: ~a luminii ¶ ② Amestec intim și lent al unor gaze sau lichide de densități diferite ¶ ③ Pătrunderea unei substanțe în toate țesăturile organismului ¶ ④ Înșirare de cuvinte de prisos [fr.].

***DIFUZOR** (pl.-oare) sm. ① Parte a camerei de carburatie a motorului unde se pulverizează benzina prin trecerea curentului de aer ¶ ② În radiofonie, aparat care transformă în vibrațiuni sonore energia mecanică comunicată de un receptor telefonic [fr. difuseur].

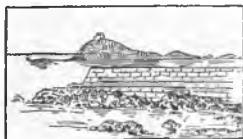

Fig. 1815. Dig.

***DIG** (pl.-guri) sm. Zăgaz, stăvilă, stavilă (1815): două diguri largi de piatră călăuzesc valurile canalului în lăuntrul mării (VLAH.) [fr. digue].

***DIGAMA** sf. Literă a alfabetului primitiv grecesc (F), echivalentă cu v sau f [fr. gr.].

***DIGERA** (-er, erez) vb. tr. ① A mistui (bucatele) ¶ ② A cerceta cu temei, a medita adînc, a se sili să înțeleagă ¶ ③ A suferi, a răbda ceva supărător: ~o rugină, o ocară [fr.].

***DIGESTE** sf. pl. ♀ Colecție de 55 de cărți cu hotărîri ale jurisconsulților romani, compusă din ordinul împăratului Justinian [fr. < lat.].

***DIGESTIBIL** Care se poate digera cu ușurință, ușor de mistuit [fr.].

***DIGESTIBILITATE** sf. Ușurința cu care se pot mistui alimentele [fr.].

***DIGESTIUNE**, ***DIGESTIE** sf. Faptul de a digera; mistuirea bucatelor [fr.].

***DIGESTIV** adj. Care servă la digestiune, care înlesnește mistuirea; aparat ~, totalitatea organelor cu ajutorul cărora se face digestiunea bucatelor introduse în corp (1816) [fr.].

***DIGITAL** adj. Ce ține de degete: urme ~e, palm ~e, socoteală pe degete [fr.].

***DIGITALĂ** (pl.-le) sf. ♀ ① = DEGETAR ¶ ② = DEGETEL-ROȘU [fr.].

***DIGITALINĂ** (pl.-ine) sf. ♀ Substanță foarte veninoasă extrasă din degetelul roșu; întrebuințată în medicină la unele boale ale inimii [fr.].

***DIGITAT** adj.

♀ Care are forma unui deget; se zice despre o frunză compusă care are mai mult de trei foliole dispuse ca degetele minii deschise (1817) [fr.].

***DIGITIGRA-**

DE sf. pl. ♀ Familie de animale care, ca pisica, ciinele, etc. calcă în virful degetelor (1818) [fr.].

***DIGREȘIUNE** sf. Abatere de la subiect, par-
tea unui discurs străină de subiectul principal: din ~ în ~, atît a lungit-o, încît l-a ajuns sfîrșitul vieții (A. G.) [fr.].

***DIHA** 1. interj. Strigătul cu care ursarii îndeamnă urșii la joc: ursul a prins-o în labe! diha, Martine! (ALECS.) [probabil scurțat din diha n ie].
② ***DIHA** adv. = DIHA1: săraca! soldați, mai ~ decît vitele răbdă (VLAH.).

③ ***DIHA1** adv. Mold. Mai ~, mai mult, mai bine, mai grozav, și mai și: mă pricep și la desnoțee, mai ~ decît Baba-Cloanța (ALECS.).

***DIHANIE** sf. ① Sufflare, tot ce are suflet, ființă ¶ ② + Băn. Popor, lume multă, multime ¶ ③ Fiară, jiganie, animal sălbatec sau monstruos: pîndi ca să văză ce apucături are dihania cea spurcată (ISP.); văzu la capul lui o ~ lungă și desîrăță, cu păr ca de lup, cu ochii ca doi cărbuni aprinși (OLVR.) [vsl. d i h a n i e „răsuflare”].

④ ***DIHOCA**, ***DEHOCA** (-oo) 1. vb. tr. Mold. Bucov. ① A tăia, a fărîma în bucăți: am zărit pușcorul ist de șarpe, am vrut să-l omor, dar el s'a rugat să nu-l dihoc (SEZ.); am aflat un șap rozînd pe prispă și l-am digitigrad. dihocat și eu (SS.) ¶ ② A speti.

2. vb. refl. A se speti [lat. *devocare].

***DIHONIE** sf. F Neînțelegere, ceartă, vrajbă: mare ~ și zarvă se făcu (CANT.); unii din bolerii cei mari bagă zizanii și dihonie în popor (ISP.) [ngr.].

***DIHONIA** (pl.-te) sf. Dohotniță, păcorniță, vasul în care se ține păcura de uns carul.

***DIHOR** sm. ♀

① Animal mamifer, care seamănă cu jderul, și care se vinează pentru blana lui; e de culoare cenușie-cafenie pe spinare, iar pieptul e alb (*Martes foina*) (1819): vinătorul sări printre ferburii și pietroale căpășina lungăreacă a unui ~ (COOS.) ¶ ② ~ de câmp, ~ puturos, animal din aceeași familie, cu blana cafenie, care răspîndește un miros neplăcut (*Mustela putorius*) (1820)

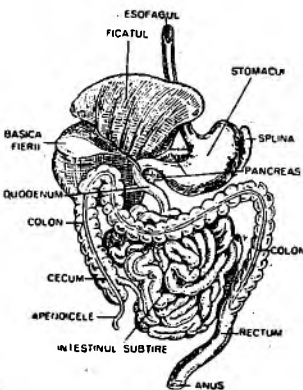

Fig. 1816. Aparatul digestiv.

Fig. 1817. Frunza digitată.

Fig. 1818. Membrul unui mamifer digitigrad.

Fig. 1819. Dihor.

Fig. 1820. Dihor-puturos.

UNIVERSITATEA
BIBLIOTECA CENTRALĂ

Nr. Inv. 2336

DIJ- [vsl. *dyhorū > slov. dihur, rus. thoru, etc.].

DIN

DIJMA, **DEJMA** (pl.-me) *sf.* Zeciuială, dare anuală consistind din a zecea parte din recolte [sl.].
DIJMAR *sm.* Cel ce încasă dijma a, dijmuitor: în urma ~ilor, multe birfesc babele (PANN).

DIJMĂRIT *sbst.* Dare în bani ce se plătea o-dinioară, în Muntenia, pentru stupi și rămători: ~ și olerit Pe lume n'am pomenit, De cînd eram copil mic (TOC.) [dij m ă].

DIJMUȚ, **DEJMUȚ** (-usec) *vb. tr.* A lua dij m ă: ... voi, oilor, nu știți Că lupul totdeauna din turmă dejmuște (DOON).

DIJMUITOR *sm.* Cel ce strînge dijma [dij m u i].

***DILATA** (-lat, -litez) *1. vb. tr.* ① A întinde, a lăți, a lărgi, a umfla, a mări volumul: căldura dilată corpurile; Convulsiv își strînge mîna, Iacom nările și dilată (VLAH.) ② A mări, a lărgi o deschizătură.

2. vb. refl. A se întinde, a se umfla, a-și mări volumul: toate metalele se dilată la căldură [fr.].

***DILATABIL** *adj.* ① Care se poate dilata [fr.].

***DILATABILITATE** *sf.* ① Înșușirea pe care o au unele corpuri de a se dilata la căldură [fr.].

***DILATAȚIUNE**, ***DILATATIE**, ***DILATARE** ① *sf.* ① Faptul de a se dilata ② ③ ~ a stomacului, înărmirea volumului stomacului; ~a inimii = **IPERTROFIA INIMII** ④ ⑤ Operațiune prin care se dilatează un orificiu ⑥ ⑦ Mărirea volumului unui corp cu ajutorul căldurii, fără ca acel corp să-și schimbe natura ⑧ ⑨ Coeficient de ~, creșterea unității de lungime, de suprafață sau de volum a unui corp cînd temperatura crește cu 1° C. [fr.].

***DILATORIU** *adj.* ① Care pricinuește o zăbavă, o întîrziere, o amîinare; care face să tîrîgă-nească [fr.].

***DILEMA** (pl.-me) *sf.* ① Argument, raționament care împarte lucrul cu puțință în două alternative contradictorii și care dovedește că, și într'un caz și într'altul, soluțiunea e aceeași [fr. dile m me].

***DILETANT** *sm.*, ***DILETANTĂ** (pl.-te) ① Amator, amatoare pasionată de muzică: se pitulasera lîngă uluci ca să asculte frumoasele melodii ale unei diletante (G.-G.) ② ③ *Pr. ext.* Acela care se ocupă de un lucru, de o știință, de o artă, numai de plăcere [fr. < it.].

***DILETANTISM** *sbst.* Gust pasionat pentru muzică sau pentru o artă oare-care [fr.].

④ **DILI** (-lesc) *vb. tr.* A da.

***DILIGENȚĂ**, ***DILIGENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Strîgînță, silință, strădanie ② ③ Trăsura mare care făcea odinioară serviciul regulat între diferite localități, transportînd călători și bagaje lor (1821): diligența sosește în sfîrșit ou aproape sfîrșit de întîrziere (CAR.) a; întîrziat o diligență de-a dreptul între Ruși și București (SP.) [fr.].

Fig. 182r. Diligență.

***DILUA** (-luez) *vb. tr.* ① A subția cu apă, mai adăugînd apă ② ③ A atenua; a o lăsa mai moale [fr.].

***DILUVIAN** *adj.* ① De potop, ca de potop: ploa ~e ② ③ Care aparține diluviului: nămol ~ [fr.].

***DILUVIU** (pl.-vii) *sm.* ① Potop ② ③ Depozite de terenuri, de pietriș rotunjit prin rostogolire, din epoca cuaternară [fr. < lat.].

***DIMENSIUNE**, ***DIMENSIE** *sf.* ① Întinderea unui corp într-o direcțiune determinată: cele trei dimensiuni principale sînt lungimea, lățimea și înălțimea sau adîncimea ② Mărime; măsură: în creierul care ardea, imaginea sfîrșelului lua niște dimensiuni ne mai închipuite (CAR.) [fr.].

③ **DIMERLIE**, **DIMERLIE**, **DEMERLIE** *Mold. Bucov.* Baniță: se suie lute în pod și scoabază de acolo... vre-o două dimerlii de pasat (CAR.); un cap surbit și mare cit o dimerlii (GN.); bucuros și-aș da o pătrare de fînă, dară sînt

sărac și în car am numai trei demerlii (sa.) [tc. dimerli „de fier”].

DIMICĂ = **DUMICĂ**.

***DIMICATON** *sbst.* Pinză de bumbac lustruită pentru căptușală [fr. de mi - c o t o n].

DIMIE *sf.* Aba, postav de lînă: dimia este albă, foarte pușin se întrebunțează boită negru sau roșu (ION.); haine de ~ groasă, tivite cu șiret de lînă (CAR.) [tc. di mi i].

***DIMIGEANĂ** *sf.* ① = **DAMIGEANĂ**.

DIMINEATĂ (pl.-eți) *1. sf.* Timpul de la răsăritul soarelui pînă la amiază; de ~, de vreme (în timpul dimineții): s'a sculat de ~; ②: ziua bună de ~ se cunoaște; mai de ~, mai de vreme (în timpul dimineții); ③: cine se scoală mai de ~, acela e mai mare; bună dimineată, urare ce se adresează cuiva dimineată.

2. DIMINEATA *adv.* În timpul dimineții.

3. BUNĂ-DIMINEATA *sf.* ① *Mold.* = **ZORELE-PIȚICE** [lat. *demanitia].

***DIMINECIOARĂ** (pl.-te) *sf. dim.* **DIMINEATĂ**: li vedea pornind călare de ~ la cîmp (S.-ALD.).

***DIMINUĂ** (-nușz) *vb. tr. și refl.* A (se) micșora; a (se) împușina, a scădea [fr. < lat.].

***DIMINUTIV** *adj.* ① (pl.-ive) *sm.* ② Se zice de un cuvînt format prin adăugarea unui sufix care-l modifică sensul, arătîndu-l că e mai mic decît lucrul sau ființa pe care le reprezintă cuvîntul primitiv: pectoruș e ~ul lui pector; își cumpără moșioare, vîtișoare și alte ~e de acestea (SEZ.); sufix ~, sufix care micșorează înțelesul unui cuvînt [fr.].

***DIMINUȚIUNE** *sf.* Micșorare, împușinare [fr.].

③ **DIMIRLIE** = **DIMERLIE**.

DIMON *sm.* ① Demon, diavol, drac: piei, dimone, ucigă-te ar crucuși (DLVR.) ② ③ Om afurisit, îndrăcît: ~ul de dascăl are de gînd să ne omoare (SP.) ④ ⑤ Copil răutăcios, drac de copil: ~ii de copii nu i-au dat nici acolo pas (SAD.) [ngr.].

***DIMORF** *adj.* ① ② Care se poate cristaliza în două forme diferite: sulfu e ~ ③ ④ Care are două forme diferite [fr. di m o r p h e].

***DIMORFISM** *sbst.* Proprietatea corpurilor dimorfe [fr.].

DIMPOTRIVĂ = **IMPOTRIVĂ**.

DIMPREUNĂ = **IMPREUNĂ**.

DIN *prep.* Arată: ① Punctul de plecare dintr'un loc, dintr'un spațiu închis sau limitat: a ieși ~ odale; a pleca ~ oraș, din țară; a pica ~ cer; a sări ~ lac în puț; a umbla ~ loc ~ în loc; a trece ~ mîină în mîină ② Timpul de cînd începe: ~ zi în zi, ~ copilărie, ~ tinerețe, ~ născare ③ L u c r u l, materia din care e făcut ceva: e făcut ~ bucăți; ~ lemn tare ④ Cauza: ~ pricina lui; ~ vina mea; ~ nebbăgare de seamă ~; întimplare; s'au luat ~ dragoste; a murit ~ facere ⑤ Instrumentul: a da ~ umeri; a cînta ~ vioară; a zice ~ fluier; a scriși ~ dinți; a sorbi ~ ochi ⑥ Un înțeles partitiv: unul ~ ei; o parte ~ casă; a scurta ~ cale ⑦ M o d u l : a cunoaște ~ vedere; o știu ~ auzite; a prinde ~ sbor ⑧ Se înlocuiește mai adesea prin dintr, dinaintea lui un o, al (a, al, ale), a pronumelor personale etc: dintr'un (= din un), dintr'o (= din o), dintr'al mai, dintr'nsul (= din dînsul), etc.; neapostrolat, dintru se întebunțează uroeri în loc de din: dintru stînt căoașul tău (VLAH.); vin tinerii dintru alte țări spre învățătură (C.-RAD.) și locușinea dintru 'ntiu, la început, în primul rînd [de + în > & deln, den].

***DINĂ** *sf.* ① Unitatea de forță în sistemul C. G. S.: dina este forța care imprimă unei mase de 1 gram o accelerație de 1 cm. pe secundă [fr. d u n e].

DINAFARĂ = **AFARĂ**.

***DINADINS** = **ADINS**.

DINAINTE *1. adv.* și *prep.* (constr. cu genitivul).

① În față, din față: nu sta ~a focului; numai scînteii mi s'au făcut pe dinaintea ochilor (CAR.); lucrul s'a petrecut ~a a trei martori ② Înainte (de vremea de acum) sau de mai apoi: și-o spun ~, ca să știți ce ai de făcut; cel ~a noastră aveau alte obiceiuri ③ Care stă (stătea), care este (era) înainte: cel de pe urmă va fi ca și cel ~.

2. sf. Partea dinainte (a unei cămăși, a unei bluze, etc.): scoate... scurtcelele... ale ou dinaințile de vulpei (JP.) [de + înainte > & denainte].

***DINAM** *sm.* Sistem de forțe format dintr-un cuplu și altă forță perpendiculară planului cuplului: ori-ce sistem de forțe aplicate unui corp solid e echivalent cu un ~. [fr.].

***DINAMIC** *adj.* 1. Privitor la mișcarea considerată în raport cu forțele care o produc: forță ~ă. 2. ***DINAMICĂ** *sf.* 1. Partea mecanicii care studiază mișcările în raport cu forțele care le produc [fr. *dynamiq.*].

***DINAMISM** *sbst.* Sistem filosofic care atribuie materiei forțe vii și active [fr.].

***DINAMITĂ** (*pl.-te*) *sf.* Materie explosivă alcătuită dintr-un amestec de nitroglicerina cu diferite substanțe poroase, ca nisip mărunț, cărămidă pisată, etc.; e foarte întrebuințată la exploatarea minelor și carierelor [fr.].

DINAMITAR(D) *sm.* Cel ce se servește de dinamită spre a distruge clădiri, spre a omorî, etc.: Ce-mi pasă mie de O'Donivan și de toți dinamitarii din lume! (A.-GH.).

***DINAMO** *sm. invar.* sau (*pl.-mouri*) *sn.* Cuvânt prescurtat din (mașină) *dinamo-electrică* și înseamnă o mașină de inducțiune producând un curent electric și în care cîmpul magnetic e format de electro-magneți (1822) [fr.].

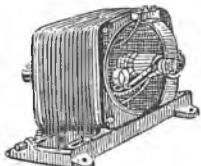

Fig. 1822. Dinamo.

***DINAMO-ELECTRIC** *adj.* **DINAMO** [fr.].

***DINAMOMETRIC** *adj.* Privitor la dinamometru [fr.].

***DINAMOMETRU** (*pl.-tre*) *sn.* Instrument cu ajutorul căruia se măsoară puterea unui om sau unui animal, forța unui motor, etc. (1823) [fr.].

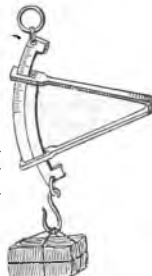

Fig. 1823. Dinamometru.

DINAPOI *adv.* și *prep.* (*constr. cu genitivul*). În, din partea care e înapoi, care se află înapoi, îndădărât: unul sta dinainte și altul ~; partea ~; se așază ~a mea [de + înapoi > *denapoi*].

DINAR *sm.* 1. Veche monedă romană de argint care valora la început zece, apoi șaisprezece ași (1824) 2. Veche monedă franceză de argint, de aur sau de aramă 3. Veche monedă de aramă, care circula în Ardeal, valorind, la început, a zecea, mai târziu a o sută până la a treia sută parte dintr-un florin crăiesc; alt dinar, de o valoare necunoscută, circula, în timpurile vechi și în Moldova (1825) 4. În Serbia, monedă de argint, de

Fig. 1824. Dinar roman.

Fig. 1825. Dinar unguresc al lui Matei-Corvin.

Fig. 1826. Dinar sîrbesc.

valoarea unui leu (înainte de războiul mondial) (1826) [ngr.].

***DINASTIC** *adj.* Privitor la o dinastie, partizan a dinastiei domnitoare [fr.].

***DINASTICISM** *sbst.* Devotament pentru dinastie [dinastie].

***DINASTIE** *sf.* 1. Succesiune de principii, regi, împărați, etc. din aceeași familie, cari au domnit într-o țară 2. Familia domnitoare [fr.].

DINAUNTRU *adv.* Care se află înăuntru [de + înăuntru].

DINCOACE *adv.* 1. Care se află încoace, de partea asta: ~ de Carpați 2. Mai ~, *adv.* de timp. Mai în spre timpurile noastre, mai aproape de noi: noi nu sîntem de pe cînd poveștile, ci sîntem mai ~ cu vre-o două, trei zile (DAM.) [de + încoace].

DINCOLO *adv.* 1. De partea cealaltă: ~ de Dunăre; rare-ori mai vezi cîte o cărăuță cu drumetși, ce merg ~ (RO.); umbra de colo pînă ~ și astîmpăr nu-și mai găsea (ISP.) 2. AȘA 3. Trans. ~ de an, anțărt [de + încolo].

DINCOTRO *adv.* Din care parte, din care direcție: mulțimea de oameni s'au împrăștiat fie-care ~ au venit; (SA.) ~ bate vîntul! ~ se aude bubuitul! [de + încotro].

DINDĂRĂT *adv.*, **DINDĂRĂTUL** (*constr. cu genitivul*) *prep.* În, din partea care e îndărăt, dinapoi: în partea ~; ~ul zădului [de + îndărăt].

DINDATĂ *adv.* Îndată; ~ ce, îndată ce [de + îndată].

○ DINEAOREA = ADINEAOREA: chiar mai ~ s'au dus (RO.).

***DINEU** (*pl.-euri*) *sn.* 1. Prinț, mîncarea de la amiază 2. Mîncarea, masa de seară 3. Bucatele ce se servesc la una din aceste mese 4. Masă mare, ospăț [fr. *diner*].

○ DINGĂ = DE LINGA.

○ DÎNIOAREA = ADINEAOREA: din dragostea cea mare de mai ~, îmi venea acum să le string de gît (RO.).

DINLĂUNTRU = INAUNTRU.

***DINOSAUR(US)** *sm.* Gen de reptile fosile, din epoca mezozoică, de o mărime uriașă, care se țineau mai mult pe picioarele dinmărit, sprijinindu-se pe o coadă puternică; acest gen cuprinde megalosaurii, iktiosaurii și iguanodonii [fr.].

Fig. 1827. Dinoterium.

***DINOTERIU(M)** *sm.* Mamifer fosil de genul elefantului, de o mărime uriașă, care avea doi fildeși îndoiți la falca de jos și mai multe măsele; trăia și prin țările noastre în epoca miocenă (1827) [fr.].

DINSPRE = ÎNSPRE.

DINTE *sm.* 1. Fiecare din oscioarele înfipte în fălcile omului și ale multor animale care servesc ca organe ale masticățiunii, ca arme de atac sau de apărare (1828-1830): a-1 crește, a-1 cădea, a scoate un ~; a-1 durezza dinții; dinți de lapte, cei dinții dinți ai copilului, în număr de 20, cari cad pe rînd pînă la vîrsta de 7 ani și în locul cărora cresc alții; dinți artificiali, dinți lași, nume dat dinților puși de dentist, spre a înlocui pe cei ce lipsesc; 2. a tăla ca dinții babel, a nu tăia de loc, a nu fi ascuțit, a avea știrbituri (*vorb.* de unelte tăioase); 3. 4. e soare cu dinți, se zice cînd se arată soarele pe cer pe un ger strășnic; — 5. mai aproape dinții decît pîrîntii, ne pasă mai mult de noi decît de alții; ochiu pentru ochiu, ~ pentru ~, se zice de o răzbunare egală cu suferința îndurată; a-și lua înima în dinți, a-și face curaj, a se înmăști; a se scoabi în dinți de un lucru, a-și lua nădejdea de a mai că-

Fig. 1828. Dinte. C. Coroana. — G. Gîtul. — R. Rădăcina. — S. Suprafața coronei. — Z. Smalt. — F. Fildeș. — P. Pulpă. — C. Ciment. A. Arteră. — N. Nerv.

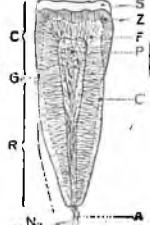

Fig. 1829. Dinte (Secțiune). C. Coroana. — G. Gîtul. — R. Rădăcina. — S. Suprafața coronei. — Z. Smalt. — F. Fildeș. — P. Pulpă. — C. Ciment. A. Arteră. — N. Nerv.

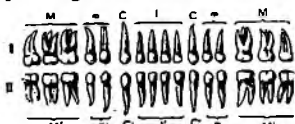
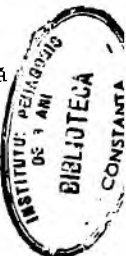

Fig. 1830. Dinții omului. I. Falca de sus. II. Falca de jos. M. M'. Măsele mari. — mm'. Măsele mici. — C. C'. Canini. — I. I'. Incisivi. bîrbăta; a se scoabi în dinți de un lucru, a-și lua nădejdea de a mai că-

păta un lucru, a fi silit să renunțe la ceva; **CAL, STREPEZI** ¶ ① **Pr. anal.** Virf, colț ascuțit: dinții pieptenului, ferestrăului: dinții unei roate dințate; dinții unei frunze ¶ ② **◆ DINTELE-CALULUI sau PORUMBUL -DINTE-DE-CAL**, varietate de porumb de origine americană, ale cărei boabe au la virf un șânțuleț ca mîșuna de la dintele calului (1831); **DINTELE-DRACULUI**, plantă ierboasă cu gust de piper, cu flori albe, roșii - purpurii sau verzi, numită și „iarbă - iute” „iarbă - roșie”, „piperul - bălții” sau „piperul-broaștei”; crește prin locuri umede, prin mlaștini, bălți sau piraie (*Polygonum hydropiper*) (1832) [lat. *dentem*].

Fig. 1831.

Dintele-calului.

Fig. 1832.

Dintele-dracului.

DINTIU = **INTIU**.
DINTRE = **INTRE**.
DINTREG = **INTREG**.
DINTRU = **DIN**.

DINȚAR *sm.* ① **◆** Unealtă cu care se îndreptează dinții ferestrăului (1833) ¶ ② *pl.* **◆** Un fel de grătar ce se pune în dreptul scocurilor morii, spre a opri murdăriile ce vin pe apă (DAM.).

DINȚĂRIȚ *subst.* Plată pe care aveau obiceiul s'o ceară Turcii de la creștinii cari i-au ospătat, ca despăgubire pentru ostenirea dinților; *de aci, iron.*: mîncăci tot plăcinte și găini fripte, iar la urmă vă plătește și ~ul (CRG.) [după tc. diș-parasi „bani de dinții”].

DINȚAT *adj.* ① **◆** Cu dinți, cu marginea crestată în formă de dinți: roată ~ă (1834) ¶ ② **◆** Cu scobituri sau săpături în formă de dinți ¶ ③ **◆** Se zice despre frunzele ce au marginea crestată: frunză ~ă (1835).

DINȚIȘOR *sn. dim.* **DINTE**: mămă balaurului ascuțea cu o plă ~ii ei cei frumosi.

DINTURĂ = **INTURĂ** ①.

○ **DINUM** - **DANAM**, **DINUM-DANUM** *subst.* **Trans.** Chef cu mîncări și băuturi și cu mare veselie: să pun la mîncate, ai băute, la dinum-danam (RET.); acolo era mare dinumdanum, ospăt mare, nuntă împărătească (RET.) [ung. *dinomanom*].

DINUNTRU = **INĂUNTRU**.

DIOC *subst.* **◆** ① Plantă ierboasă, cu flori roșii-violete, dispuse în capitule ovale; numită și „floarea-florilor”, „ghioc”, „sglăvoc” sau „smoc” (*Centaurea phrygia*) (1836) ¶ ② = **ALBASTRITĂ** ¶ ③ = **SGLĂVOC** ①.

“DIOCEZĂ (*pl.-ze*) *sf.* ① **◆** Diviziune administrativă a Imperiului roman sub Constantin cel Mare ¶ ② **Trans.** **DIECEZA** *md* Eparhie, întindere a unei

țări administrate, din punctul de vedere religios, de un episcop [fr. < germ. *Diözese*].

“DIOCEZAN, Trans. DIECEZAN *adj.* **◆** De dieceză, privitor la o dieceză [fr. < germ. *diözesan*].

○ **DIOCHIA**... = **DECHIA**...

“DIQIC *adj.* **◆** Se zice despre plantele care au florile masculine pe o tulpină, iar cele femele pe altă tulpină [fr.].

“DIONIZIAC 1. *adj.* **◆** Privitor la Bacchus.

2. **“DIONIZIACE** *sf. pl.* Sărbători care se prăznuiau în Atica în onoarea lui Bacchus [fr.].

“DIOPTRIC 1. *adj.* **◆** Care se întemeiază pe aplicațiunea legilor refracțiunii luminii: *telescop* ~.

2. **“DIOPTRICA** *sf.* Partea fizice care se ocupă cu studiul refracțiunii luminii [fr.].

“DIOPTRIE *sf.* **◆** ① Unitatea de putere a lentilelor sau sistemelor optice; puterea unei lentile a cărei distanță focală este de 1 m. ¶ ② **◆** Puterea lentilelor ochelarilor [fr.].

“DIORAMĂ (*pl.-me*) *sf.* Tablou zugrăvit pe o pînză de mare dimensiune, întinsă pe un plan vertical, și primind lumina de sus; spectatorii, așezați în întunec, îl văd printr'un fel de coridor întunecos, și par a avea, în fața lor un peisagiu real: în timpul lui Caragea veni, pentru prima oară, un întreprinzător de ~, și elădi un teatru de solnduri (ML.) [fr.].

“DIORIE *sf.* **◆** Termen de plată: vrei să-ți plătească acum... sau să-ți fac zapis cu ~? (ML.) [ngr.].

“DIORIȚ *subst.* **◆** Rocă alcătuită aproape numai din feldspat și amfibolit [fr.].

○ **DIP-CE** *conj.* **Maram.** De ce [d(r)ep(t)-ce].

“DIPETAL *adj.* **◆** Se zice despre corola care are două petale; format din două petale [fr.].

○ **DIPLĂ, DIBLĂ** (*pl.-le*)

sf. ① **Öften. Trans.** **◆** Vioară: de trică, s'au pitulat în dipla unu lăutar (PAMF.); bărbații... se veseleau cu cîntările cimpoalelor... și cu dibele lăutărești (OPOB.) ¶

② **Trans.** Jucărie care imită arcușul și vioara (1837) [comp. srb. *diple* „cimpoi”].

○ **DIPLAȘ** *sm. Trans.* **◆** Cel ce cîntă din *dip lă*, lăutar.

“DIPLEGIE *sf.* **◆** Paralizie a membrilor, de amîndou părțile corpului [fr.].

“DIPLEE *subst.* **◆** Sistem telegrafic care permite să se transmită simultan două depeși pe același fir și în același sens [fr.].

“DIPLOMĂ (*pl.-me*) *sf.* ① Hrisov, sinet ¶ ② **◆** Act semnat de la o Universitate, de la o Facultate sau de la o școală specială, prin care se conferă un grad în învățămîntul superior: ~ de bacalaureat, de licențiat, de doctor, de inginer, de avocat [fr.].

“DIPLOMAT, -ATA 1. *adj.* și *sm. f.* **◆** Care a obținut o diplomă: elev(ă) ~ (ă) a Școlii de Belle-arte; un ~ al Școlii de Poduri și Șosele.

2. *sm.* ① **◆** Cel însărcinat cu o funcțiune diplomatică sau care se ocupă de diplomatie ¶ ② **◆** Om fin și șiret.

3. *adj.* **◆** Care se pricepe bine în diplomatie: un ministru ~ [fr.].

“DIPLOMATIC *adj.* Ce ține de diplomatic; agent ~; corp ~, ambasadorii și miniștrii străini acreditați pe lingă o putere [fr.].

“DIPLOMATICĂ *sf.* Artă de a descifra hrisoavele vechi, de a verifica autenticitatea lor, etc. [fr.].

“DIPLOMAȚIE *sf.* ① Știința raporturilor internaționale, a interesele Statelor între ele ¶ ② Relațiunile dintre State întreprinse prin ambasadori sau miniștri plenipotențitari ¶ ③ Personalul ambasadorilor ¶ ④ **◆** Manopere abile în viața privată comparate cu acelea ale diplomaților: *ctiță* ~ n'a întrebunțat el, la cumpărătoarea asta! (BR.-VN.) [fr.].

“DIPLOPIE *sf.* **◆** Turburare a vederii care face să se vadă obiectele duble [fr.].

“DIPQD *adj.* **◆** Care are numai două picioare [fr.].

○ **DIPT** *adv. Maram.* Pentru [d r e p t].

“DIPTER” 1. *adj.* **◆** Cu două aripi: insectă ~ă.

2. (*pl.-ere*) *sn.* Insectă cu două aripi și cu gura

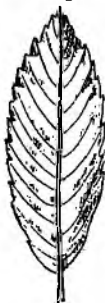
Fig. 1833.
Dințar.Fig. 1834.
Roată
dințată.Fig. 1835.
Frunză
dințată.

Fig. 1836. Dioc.

Fig. 1837. Diplă.

prevăzută numai cu un organ pentru supt, precum e musca, țînțarul, etc. (1838) [fr.].

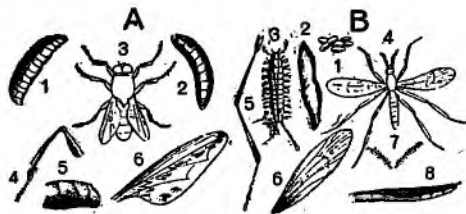

Fig. 1838. Diptere.

A. Muscă. — 1. Larvă. 2. Crizalidă. 3. Insectă perfectă. 4. Picior. 5. Abdomen. 6. Aripă. B. Țînțar. — 1. Ouă. 2. Crizalidă. 3. Larvă. 4. Insectă perfectă. 5. Picior. 6. Aripă. 7. Antene. 8. Abdomen.

***DIPTER** (pl.-ere) sn. Ț. Templu, la cei vechi, înconjurat cu două șiruri de coloane care formau ca două aripi la dreapta și la stînga lui (1839) [fr.].

***DIPTICE** sf. pl.

① Ț. Două tăblițe, prinse cu balamale, care se deschideau ca o carte, și în care se inscriau numele consulilor și magistratilor mai de seamă (1840) Ț. Registre întruinătate odinioară de mănăstirile și bisericile din Occident în care se inscriau, ca într'un pomelnic, numele binefăcătorilor și ale episcopilor [fr.].

○ **DIRĂDICA** = **DERETICA**.

○ **DIRECI** sm. pl. Ț. Stîlpii pe care se sprijină streșina bordeiului [tc. d i r e k].

† **DIRECLIE** sf. Ț. Veche monedă de argint, bătută în Spania, pe care

Fig. 1840. Diptice.

Fig. 1841. Direclie.

erau reprezentate două colonne (columnele lui Hercule); circular în țară în vremea lui Caragea și valora (după Filimon) 12½ piaștri (1841) [tc. d i r e k l i „cu stîlpii”].

***DIRECT** 1. adj. ① Drept, care merge în linie dreaptă, care nu face cotituri sau ocoluri Ț. Tren ~, care merge la destinație fără a se schimba vagonul Ț. Fără intermediar, nemijlocit: comunicație ~ă; corespondență ~ă; acțiune ~ă Ț. Ț. Atac ~, care merge de-a dreptul la persoană sau la lucru Ț. Ț. Formal: dovadă ~ă Ț. Ț. Complement ~, care completează înțelesul unui verb activ și stă totdeauna în cazul acuzativ; mod ~, indicativul Ț. Ț. Discurs ~, care se presupune a fi rostit de persoana însăși; stil ~, cînd autorul exprimă el însuși gîndirea sa Ț. Ț. Construcție ~ă, construcție în care subiectul, verbul și complementele sînt așezate în ordine logică, după normele firești ale vorbirii Ț. Ț. INDIRECT.

2. adv. ① Drept, de-a dreptul, în linie dreaptă Ț. Ț. Fără înconjur, fără ocol: a merge ~ la pîntă Ț. Ț. Cu totul, de tot: ~ împotriva Ț. Ț. Nemijlocit, fără intermediar [fr. < lat.].

***DIRECTIVĂ** (pl.-ve) sf. Totalitatea regulilor de urmat într'o lucrare, într'o întreprindere [fr.].

***DIRECTOR** sm., **DIRECTOARE** (pl.-re) sf. Acela, aceea care dirijează, care conduce o întreprindere,

o administrație publică, etc.: ~ de școală; ~ul învățămîntului secundar; ~ul fabricii [fr.].

***DIRECTORAT** (pl.-ate) sn. ① Funcțiunea de director Ț. Ț. Timpul cît durează această funcțiune [fr.].

***DIRECTORIAL** adj. ① Ce ține de directoriu, ce emană de la directoriu: putere ~ă Ț. Ț. Ce ține de o direcțiune, de un director [fr.].

***DIRECTORIU** subst. ① Ț. Consiliu însărcinat cu o direcțiune publică Ț. Ț. Consiliu compus din cinci membri căreia constituția anului III (1795) îi încredințase, în Franța, puterea executivă (1795-99) [fr. d i r e c t o i r e].

***DIRECȚIUNE**, **DIRECȚIE** sf. ① Faptul de a dirige, de a conduce, conducere; direcțiunea afacerilor Ț. Ț. Administrațiune: ~a unui stabiliment; ~a generală a poștelor Ț. Ț. Funcțiunea de director Ț. Ț. Atribuțiunile, întinderea unei direcțiuni Ț. Ț. Biroul și reședința unui director Ț. Ț. Partea către care este îndreptată sau se îndreaptă o persoană sau un lucru Ț. Ț. Ț. Sensul în care lucrează o forță Ț. Ț. Mecanismul care permite cîrmirea automobilului [fr.].

† **DIREGĂTOR**... = **DREGĂTOR**...

† **DIREGE** = **DREGE**.

○ **DIREGI** sm. pl. = **DRECI**.

† **DIREPT**... = **DREPT**...

† **DIREȘ** 1. adj. p. **DIREGE** = **DRES**: răchitul însă era ~... și el s'au îmbătut cuc (ss.).

2. (pl.-ese) sn. Ț. Document, hrisov, act vechiu emanat de la Domn sau de la o administrație publică: au... trimis... și ~, ce-i zio ei atîșerit, de domnie neschimbată, lui și semînției lui (m.-cost.).

3. subst. Ț. Faptul de a d(i)rege, dres: ~ul burgurilor îl fac numai gospodîniele bune (sez.).

○ **DIREȘALĂ** sf. ① Mold. X Mîncare lichidă d i r e a s ă cu smîntînă sau cu alt ceva bun: dresala e o mîncare de trup Ț. Ț. Băn. Apă sărată în care tăbăcarul lasă să se moaie pieile, după ce le-a curățit de păr (uis.) [d i r e s].

DIRETECA, **DIREȚICA** = **DERETICA**.

***DIRIGE** = **DIRIJA**.

***DIRIGENT** 1. adj. ① Care dirige, care conduce, care are principala conducere: ministru ~; clasele ~e Ț. Ț. Profesor ~ profesor însărcinat cu supravegherea disciplinei unei clase.

2. sm. ① Ț. Conducător al unui oficiu postal Ț. Ț. Profesor dirigent Ț. Ț. Cel ce conduce un cor sau o orchestră [fr. d i r i g e a n t].

***DIRIGINTE** = **DIRIGENT**.

***DIRIGUI** = **DIRIJA**.

***DIRIGUIȚOR** sm. Care dirijează, care conduce, conducător: intelectualii sînt... inspiratorii, ~ii opiniei publice (CAR.) [d i r i g u i].

***DIRIJA** (-ieș), **DIRIGE** (-ig), ***DIRIGUI** (-ueso)

1. vb. tr. ① A îndrepta: a-și ~ privirile, pașii spre un loc Ț. Ț. A călăuzi: numai interesul îl dirijează Ț. Ț. A conduce, a administra: ~ o școală, lucrările Ț. Ț. A îndruma, a povățui: dac'ai voi să mă dirigui, să-mi dezvoltîi spiritul (ALECS.) Ț. Ț. A conduce un cor sau o orchestră.

2. vb. ref. A se îndrepta, a se îndruma [fr. d i r i g e r].

***DIRIJABIL** adj. și (pl.-tie) sn. Ț. Sezices despre un balon care poate fi dirijat, cîrmuit, îndreptat în direcția voită: balon ~, balon cu cîrmă [fr.].

***DIRIȚOR** sm. Ț. Cel ce dirijează un cor sau o orchestră [d i r i j a].

○ **DIRIȚ** prep. Trans. ① Pentru Ț.

② În dreptul, în fața [d i r e p t].

○ **DIRMEA**, **DERMEA** (pl.-mele) sf.

Ț. Broboadă de pînză albă purtată pe cap de țărance sau cu care-și înfășoară capul orașencele cînd deretici prin casă (1842) [tc. d (e) v a r m e].

DIS = **DISEDMINEATĂ**.

○ **DIS**... = **DES**...

○ **DISAG** (Ț) = **DESAG** (Ț).

DISC (pl. -curi) sn. Ț. Ț. Taler de aur sau de argint pe care se pune sîntul agnet; † **DISCOS** (1843): preotul, plecat cu fața în jos, pune mîințele

Fig. 1842. Dirmer.

DIS- -pe discos (vor.) ¶ ② Taler cu care se umblă în biserică spre a primi ofrandele în bani [ngr. δίσκος, vsl. disk (o)s ū].

DISC (pl.-ouri) sn. ① ▲ Placă grea de metal, de formă circulară, pe care atleții se exercitau, în vechime. s'o arunca la o mare depărtare ¶ ② Nume dat, în genere, unui corp solid, subțire, de formă circulară, avînd două suprafețe paralele (□ 1844) ¶ ③ ☆ Suprafața vizibilă a soarelui sau a lunii: soarele apune în pulbere de aur ca un ~

Fig. 1843.
Disc(os).

Fig. 1844.
Disc.

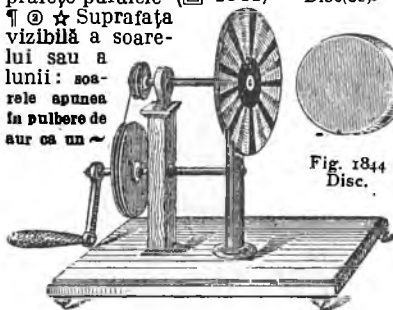

Fig. 1845.
Disc.

Fig. 1846. Discul lui Newton.

urias de vâpale (BR.-VN.) ¶ ④ ▲ Placă rotundă, albă pe o parte și roșie pe cealaltă, care arată dacă linia de cale ferată e liberă sau nu (□ 1845) ¶ ⑤ ¶ ~ul lui Newton, aparat prevăzut cu un disc împărțit în 7 sectoare colorate în ordinea în care se urmează fețele curcubeului; învîrtirea repede a acestui disc îl face să apară de culoare alburie (□ 1846) ¶ ⑥ ¶ Placă de gramofon ¶ ⑦ ¶ Nectar în formă de inel în jurul pistilului la unele flori (□ 1847) [fr.].

***DISCERNĂMÎNT** (pl.-minte) sn. ① Faptul de a discerne; deosebire ¶ ② Facultatea de a deosebi, de a judeca lucrurile bine, cu mintea sănătoasă [fr.].

***DISCERNE** (-cern) vb. tr. ① A deosebi (prin alegere) un lucru de altul, a alege, a distinge ¶ ② A vedea limpede, a judeca bine [fr.].

***DISCIPLINA** (-inez) vb. tr. A forma, a învăța, a supune pe cineva la niște reguli hotărîte, a obicinui pe cineva să se supună, a aduce la ascultare [fr.].

***DISCIPLINA** (pl.-ne) sf. ① Creștere, educație, instrucțiune ¶ ② Regulă de purtare comună și datoriile profesionale impuse membrilor unui ordin, unei corporațiuni: Consiliul de ~ al avocaților ¶ ③ ¶ Orindulă care domnește într'un stabiliment de instrucțiune ¶ ④ ¶ Reguli stricte observate în armată, raportul dintre șefi și subordonați: disciplina militară [fr.].

***DISCIPLINABIL** adj. Ușor de disciplinat [fr.].

***DISCIPLINAR** adj. Ce ține de disciplină; pedepse ~e, acelea care privesc greșelile contra disciplinei și care sînt aplicate de consiliile speciale în fie-care corp sau de curți superioare [fr.].

***DISCIPLINAT** adj. p. DISCIPLINA. Supus la disciplină: școlari bine disciplinați ¶ ① C NEDISCIPLINAT.

***DISCIPOL** sm. ① Cel ce primește de la altul învățătură ¶ ② Cel ce adoptă doctrinele unui maestru, continuă și propovăduiește opera acestuia: crezi că te-aș fi ales de ~ al meu, de nu te gătam vrednic și adîno P (EMIN.) [fr. < lat.].

***DISCOBOL** sm. ▲ Atlet sau luptător la Grecii cei vechi care se îndeletnicea să arunce cu discul (□ 1848) [fr.].

***DISCONTINUARE** sf. Precurmare, încetarea uneiucrări pentru cîtva vreme [fr.].

***DISCONTINUITATE** sf. Lipsă de continuitate [fr.].

***DISCONTINUU** adj. Care prezintă discontinuități [fr.].

***DISCONTO** sbst. ~ = SCONT [germ.].

***DISCORDA** (-dez) 1. vb. tr. ① A desacorda ¶ ② ¶ A pune în nepotrivire, în desacord.

2. vb. intr. A fi discordant.

3. vb. refl. A se desacorda: tronc! s'a discordat ghitară! (ALECS.) [fr.].

***DISCORDANT** adj. ① Care nu se acordă, care nu se potrivește între ele: caractere, opinii, tolori ~e ¶ ② Lipsit de armonie, nearmonos: un vuet surd și ~ bun de stricat nervii cei mai solizi (GN.); ¶ ③ singura notă ~ă și supărătoare... este dascălul din strana dreaptă (VLAH.) ¶ ④ Straturi ~e, pături geologice care nu sînt paralele între ele (□ 1849) [fr.].

***DISCORDANȚĂ** (pl.-e) sf. ① Defectul lucrurilor ce nu sînt în acord între ele, ce nu se potrivește unul cu altul, nepotrivire: discordanță caracterelor, colorilor ¶ ② Lipsă de armonie, de acord, nearmonie: discordanța vocilor, instrumentelor ¶ ③ Felul cum sînt așezate straturile discordante [fr.].

***DISCORDAT** adj. p. DISCORDA. Desacordat, neacordat: Cînd, bolnavi, suspînă barzii pe-a lor lire ~e (VLAH.).

***DISCORDIE** sf. ① Neunire, desbinare, vrajbă, neînțelegere gravă între două sau mai multe persoane ¶ ② Zeița învrăjbirii; mărul ~ei, pricina gluceii, învrăjbirii (aluziune la mărul pe care Discordia l-a aruncat între zei, cu inscripțiunea „celei mai frumoase” și care a fost pricina certei dintre Junona, Minerva și Venus și a deslănțuit, ca urmare, războiul Troiei) [lat.].

† DISCOS = DISC ①.

***DISCREDIT** sbst. Pierdere sau scăderea creditului, trecerii de care se bucură (verb. de persoane sau de lucruri) [fr.].

***DISCREDITĂ** (-itez) 1. vb. tr. A face să cadă în discredit, a defăima: întrebuintează toate mijloacele pentru a-l ~ în ochii poporului (I.-GH.).

2. vb. refl. A-și pierde creditul, trecerea [fr.].

***DISCRET** adj. ① ± Cantitate ~ă, care se compune din mai multe lucruri diferite unul de altul ¶ ② Cu măsură, cu băgare de seamă, cumpătat în vorbele și faptele sale; un om ~, care știe să păzească taina ce i s'a încredințat, cu lăcăt la gură ¶ ③ Care se păzește să atragă prea mult atențiunea, care caută să nu bată la ochi, abia simțit, abia văzut (verb. de lucruri): cîteva felinare de hîrtie colorată... împraștiau o lumină ~ă (VLAH.) ¶ ④ INDISCRET [fr.].

***DISCRETIE** = DISCRETIUNE.

***DISCRETIONAR** adj. A Putere ~ă, facultatea dată unui judecător de a da sau a lua hotărîri, în unele cazuri, după aprecierea sa personală [fr.].

***DISCRETIUNE, DISCREȚIE** sf. ① Rezervă, cumpătare, băgare de seamă în vorbe și în fapte: Manea era un om de mare probitate și ~ (I.-GH.) ¶ ② INDISCRETI(UN)E ¶ ③ A pune la ~a cuiva, a se lăsa cu totul în vola hotărîrii, judecății cuiva, cu privire la soarta sa: a fi la ~a cuiva, a depinde de voința, de bunul plac al cuiva, a fi la cheremul cuiva ¶ ④ La ~, cit vrea, cit pofteste, din belșug [fr.].

***DISCULPĂ** (-culp) vb. tr. și refl. A (se) desvinovăți, a arăta că nu e vinovat, că n'a făcut greșala ce i se impută [fr.].

***DISCURS** (pl.-suri) sn. Vorbire înaintea publicului său a unei adunări constituite asupra unui subiect special, cuvîntare: a ținea un ~; ~ politic [fr.].

***DISCURSIV** adj. ☆ Care deduce prin raționament o propoziție din alta [fr.].

Fig. 1848.
Discobol.

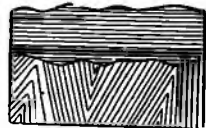

Fig. 1849. Straturi discordante.

Fig. 1847.
Discul unei flori.

***DISCUTA** (-out) *vb. tr.* A debate, a cerceta cu de-amănuntul o chestiune și a spune totul în favoarea sau împotriva ei [fr.].

***DISCUTABIL** *adj.* Ce poate fi discutat ¶¶
 © **NEDISCUTABIL, INDISCUTABIL** [fr.].

***DISCUTIUNE, DISCUTE** *sf.* ① Faptul de a discuta, dezbate, cercetare cu de-amănuntul a unei chestiuni: ~a unui proiect de lege ¶ ② Ceartă, gileavă, dispută [fr. discussion, refăcut după discută].

***DIS(-DE)-DIMINEAȚĂ, DIZ-, DES-, DEZ-, DINZI-, DINZI-, DINZ-** *adv.* În zori de zi, foarte de dimineață: se prezentase de dimineață la serviciu la care refuzase d'a se mai duce (n.-GH.); a doua zi des-dimineață, cum s'au sculat, și-au gătit calul (SB.); a doua zi... dinzi-de-dimineață porni spre Rusețuc (BALC.); dinzi-de-dimineață, feciorul de împărat... își luă ziua bună de la... mai-că-sa (DOB.); tot astfel ¶ **DIS-DE-MINECATE, DINZ-**... și prime dinz-de-minecate... Ne vom porni noi mai departe (DOM.) precum și ¶ **DIS-DE-NOAPTE, DIZ-, etc.**, încă în puterea nopții, pînă a nu se lumina de zi [dins + de + dimineață (noapte)].

***DISEARĂ** = SEARĂ.

***DISECĂ** (-sec) *vb. tr.* ① A spinteca, a tăia un cadavru sau numai o parte dintr'insul spre a-i studia organele, spre a determina cauza morții, etc. ¶ ② A tăia părțile unei plante spre a studia structura ei; ③ cruzimea cu care-și diseacă inima și-și dă în vileag toate durerile intime (VLAH.) ¶ ④ A corecta o lucrare, o scriere în cele mai mici amănunte ale ei [fr. disséquer].

***DISECTIUNE, DISECTIE** *sf.* ① Faptul de a disecca, cercetarea părților disecate ¶ ② Cercetare foarte amănunțită a unei lucrări [fr.].

***DISENTERIC** 1. *adj.* Ce ține de disenterie.
 2. *sm.* Bolnav de disenterie [fr.].

***DISENTERIE** *sf.* Boală contagioasă care se manifestă prin urdinare foarte frecuentă și dureroasă, compusă din mucozități și sînge [fr.].

***DISERTA** (-tez) *vb. intr.* A cerceta cu de-amănuntul o chestiune, vorbind sau scriind asupra ei [fr.].

***DISERTAȚIUNE, DISERTAȚIE** *sf.* ① Faptul de a diserta, cercetare cu de-amănuntul a unei chestiuni, vorbind sau scriind asupra ei: la un aer doctoral și începe o lungă disertațiune politico-umanitară (n.-GH.) ¶ ② Compoziție literară sau discuțiune orală asupra unei chestiuni, făcută de elevii liceelor [fr.].

***DISGRAȚIA, DIZGRAȚIA** (-ție) *vb. tr.* A înceta de a favoriza pe cineva, a scoate din grație; a oropsi, a urgisi.

***DISGRAȚIAT** *adj. p.* **DISGRAȚIA.** ① Căzut în disgrație, lipsit de favorurile, de hatirul, de bunele grații ale unei persoane influente ¶ ② Oroposit de soartă, urgisit ¶ ③ ~ (de natură) Pocit, diiform.

***DISGRAȚIE** *sf.* Pierderea favorului, bunelor grații ale unei persoane influente; a cădea în ~, a fi oroposit ¶ ② Lipsă de grație [fr. disgrâce].

***DISGRAȚIOS** *adj.* ① Lipsit de grație ¶ ② Neplăcut, uricios [fr.].

***DISGUST**... = DESGUST...

***DISIDENT** *adj. și sm.* ① Ale cărui păreri (în materie religioasă sau de doctrină politică) nu se acordă cu acelea ale majorității [fr.].

***DISIDENTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Deosebite profund, desacord în ce privește părerile religioase sau doctrina politică [fr.].

***DISILABIC** *adj.* ~ Bisilabic [fr.].

***DISIMILA** (-liez) *vb. tr. și refl.* ① A (-și) schimba în alt sunet unul din două sunete identice sau de același fel care se află într'un cuvînt: în cuvîntul „tulbure”, din „turbure”, primul „r” s'a disimilat în „l” ¶ ② A dispărea dintr'un cuvînt (verb. de unul din două sunete identice): în forma „fereastră”, din „fereastră”, al doilea „r” s'a disimilat ¶¶
 © **ASIMILA** [fr.].

***DISIMILAȚIUNE, DISIMILAȚIE** *sf.* ~ Faptul de a (se) disimila: „tulbure” a rezultat din „turbure” prin ~ ¶¶
 © **ASIMILAȚI(UN)E** [fr.].

***DISIMULA** (-ulez) 1. *vb. tr.* ① A ascunde, a

nu-și da pe față sentimentele, proiectele, etc.: a-și ~ ura, durerea ¶ ② A se (pre)face că nu vede, că nu aude, că nu simte, că nu pricepe ceva.

2. *vb. refl.* A ascunde, a se pitea, a se piti [fr.].
 ***DISJUNCTIV** *adj.* ① ~ Care unește cuvintele separînd ideile; conjuncțiuni ~e, conjuncțiunile sau, nici, fie, etc. ¶ ② ~. Propozițiune ~ă, propoziție compusă din doi membri între cari se găsește o particulă disjunctivă. Ex.: a plecat a a u s'a înscut în odale [fr.].

***DISJUNCȚIUNE** *sf.* ① Separarea lucrurilor unite, împreunate ¶ ② ~ Suprimarea conjuncțiilor coordinative într'o frază ¶ ③ ~ Separarea a două instanțe, a două proceduri ¶ ④ ~ Ruptura bruscă a unui curent electric indus [fr.].

***DISJUNGE** (-jung) *vb. tr.* ~ A separa două principii, două proceduri, pentru a le judeca deosebit [lat.].

***DISLOCA, DIZLOCA** (-loc) *vb. tr.* ① A scoate, a desface din locul lor părțile unei mașini ¶ ② A scoate din încheieturi, a scriinti: ~ brațul ¶ ③ ~ o armată, a trimite unitățile din care se compune în cantonamente sau la garnizoanele lor [fr.].

***DISOCIA** (-ciez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) descompune în elementele din care e compus: ~ apa [fr.].

***DISOLUBIL** *adj.* ① ~ Ce se poate dizolva, solubil ¶¶
 © **INDISOLUBIL** ¶ ② ~ Ce poate fi rupt, desfăcut: căsătorie ~ă [fr.].

***DISOLUȚIUNE, DISOLUȚIE** *sf.* = **DISOLVARE** [fr.].

***DISOLVA, O DIZOLVA** (-solv) 1. *vb. tr.* ① A topi într'un lichid: ~ zahărul, sarea în apă ¶ ② A face să înceteze, a sparge: ~ o adunare, un congres ¶ ③ ~ A desface, a anula: ~ o căsătorie.

2. *vb. refl.* ① A se topi într'un lichid ¶ ② A înceta de a mai funcționa, a se sparge, a se împrăști: congresul s'a dizolvat ¶ ③ ~ A se desface, a se anula: căsătoria s'a dizolvat [lat.].

***DISOLVANT, O DIZOLVANT** 1. *adj.* ~ Se zice despre un lichid care are proprietatea de a dizolva un corp solid, un alt lichid sau un gaz: apa e un lichid ~ prin excelență.

2. (pl.-te) *sm.* ~ Un lichid care are proprietatea să dizolve alt corp [fr.].

***DISOLVARE, O DIZOLVARE** *sf.* Faptul de a dizolva ① ~ Operațiune prin care un corp solid, lichid sau gazos se amestecă intim cu un lichid fără a-i turbura limpezimea sau transparența, topire ¶ ② Împrăștierea membrilor, spargerea unei adunări: ~a Corpurilor legislative ¶ ③ ~ Desfacere, anulare: ~a unei căsătorii.

***DISONANȚ** *adj.* Care produce o disonanță, un sunet neplăcut urechii [fr.].

***DISONANȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① ~ Emisiune dintr'odată de mai multe sunete, de note care nu se acordă între ele, care produc un acord fals ¶ ② ~ Întîlnirea mai multor vorbe care produc un sunet neplăcut urechii ¶ ③ ~ Amestec neplăcut, neharmonios de diferite stiluri [fr.].

***DISPARAT** *adj.* Care produce o impresiune neplăcută prin nepotrivirea lui, prin lipsa de conformitate, de armonie [fr.].

***DISPĂREA, DISPARE** (-par) *vb. intr.* ① A se face nevăzut, a pieri din ochi ¶ ② A înceta de a fi; ③ ~ această datină a început să dispără ¶ ④ A pleca pentru a nu se mai întoarce, a se duce pentru totdeauna ¶ ⑤ ~ din lume, a muri sau a se retrage în singurătate, departe de lume ¶ ⑥ A nu mai putea fi găsit, a nu i se mai putea da de urmă [fr. disparaître, refăcut după parea].

***DISPARITATE** *sf.* Nepotrivire, mare deosebire între două lucruri ce se compară între ele: ~ de vîrstă [fr.].

***DISPARIȚIUNE, DISPARIȚIE** *sf.* ① Faptul de a dispărea, de a se face nevăzut ¶ ② Încetare de a fi [fr.].

***DISPENSA** (-sez) 1. *vb. tr.* ① A împărți, a distribui ¶ ② A scuti, a libera, a deslega pe cineva de o obligație, de un serviciu: ~ de serviciul militar.

2. *vb. refl.* A se lipsi, a se abține: mă pot ~ chiar și de figura lui (VLAH.) [fr.].

DIS- ***DISPENSA** (pl.-se) *sf.* ① Voie de a călca, de a nesocoti o regulă, un obicei, deslegare: ~ de a posti ¶ ② Scutire; *in spec.* scutire parțială sau totală de serviciul militar [fr.].

***DISPENSABIL** *adj.* Care poate fi dispensat, căruia i se poate acorda o dispensă ¶¶ ③ **INDISPENSABIL** [fr.].

***DISPENSARIU** (pl.-arii), ***DISPENSAR** (pl.-are) *sm.* ① Așezămint de binefacere unde se dau, fără plată, consultațiuni și medicamente săracilor [fr.].

***DISPENSATOR** *sm.* Cel ce distribuie, împărțitor, distribuitor [fr.].

***DISPEPSIE** *sf.* ① Boală a unei părți din tubul digestiv (stomacul, intestinul subțire) caracterizată printr-o digestiune dificilă și însoțită de dureri [fr.].

***DISPEPTIC** *adj.* și *sm.* ① Care suferă de dispense [fr.].

***DISPERA**, ***DESPERA** (-er, -erez) *vb. intr.* A nu mai avea speranță, a nu mai trage nădejde, a (se) desădădăi [fr. d'espérer].

***DISPERAT**, ***DESPERAT** *adj.* *p. DISPERA, DESPERA.* Desădădăit, care a pierdut ori-ce nădejde.

***DISPERSIUNE** *sf.* ① Împrăștiere, risipire, răspindire ¶ ② Descompunerea în colorii a unor raze luminoase ce trec printr'un mediu refringent [fr.].

***DISPLĂCEA** (-plac) *vb. intr.* A nu (mai) plăcea, a nu (mai) fi pe plac, a fi neplăcut: *plăcăm n'ai fiout nîmo care să-mi fi displăcant* (ALECS.) [it. dispiacere, refăcut după plăcea].

***DISPLĂCERE** *sf.* Faptul de a displăcea; neplăcere; supărare: ~a asta nu și-o pricințește des (D.-ZAMF.).

***DISPNEE** *sf.* ① Greutate de a respira [fr.].

***DISPONIBIL** *adj.* ① De care se poate dispune liber: bani ~i ¶ ② Care este în disponibilitate ¶ ③ *și* Se zice despre partea din avere de care poate cineva să dispună prin donațiune sau testament [fr.].

***DISPONIBILITATE** *sf.* ① Starea a tot ce este disponibil ¶ ② Situațiunea unui funcționar public și *in spec.* a unui militar în neactivitate care poate fi rechemat în serviciu ¶ ③ *pl.* Sume disponibile [fr.].

† ***DISPOZA** (-ozes) = **DISPUNE.**

***DISPOZITIV** (pl.-ive) *sm.* ① *și* Partea finală a unei legi, a unei sentințe sau a unui decret care cuprinde dispozițiile, spre deosebire de partea de la început care conține preambulul, motivele, etc. ¶ ② Planul după care e alcătuit un aparat tehnic [fr.].

***DISPOZIȚIUNE**, ***DISPOZIȚIE** *sf.* ① Orinduală, așezare într-o anumită ordine: ~a părților corpului; ~a unui apartament, împărțeaia odăilor într'un apartament ¶ ② Partea retorice care arată cum trebuiesc așezate ideile în cea mai bună ordine ¶ ③ Plan: ~a unei lucrări ¶ ④ Așezarea trupelor în ordine de bătaie ¶ ⑤ *pl.* Pregătiri ¶ ⑥ Starea sănătății corpului: a fi în bună ~ ¶ ⑦ Stare sufletească, voie bună sau rea: ne strica dispoziția la toți cu tăcerea și vecinica lui melancolie (VLAH.) ¶ ⑧ Aplecare, pornire, înclinațiune, aptitudinea: are dispozițiuni literare sau științifice serioase (A.-GH.) ¶ ⑨ Putere, facultate de a dispune: are ~a asupra averii întregi ¶ ⑩ Modul de întrebuintare: o ~ utilă a fondurilor publice ¶ ⑪ Regularea prin testament, prin voința din urmă: a-și lua ultimele dispozițiuni ¶ ⑫ Dispunere de avere sau a ¶ ⑬ Fie-care punct regulat printr-o lege, printr-o hotărâre; ~a a legii, ceea ce ordonă legea ¶ ⑭ La ~a cuiva, în serviciul, la ordinele cuiva, la îndemna cuiva [fr.].

***DISPREȚ**, ***DESPREȚ** *subst.* ① Sentiment care face pe cineva să nesocotească un lucru, să considere pe cineva nedemn de atenție sau de stimă ¶ ② Sentiment care face pe cineva să nu pună nici un preț pe ceea ce alții apreciază mult [it.].

***DISPREȚUI**, ***DESPREȚUI** (-ueso) *1. vb. tr.* ① A avea dispreț pentru cineva ¶ ② A nesocoti, a nu lua în seamă, a nu da nici o atenție: am să-i desprețuiesc iubirea și am să te chem să fii martor la umilirea ei (GN.).

2. *vb. refl.* A avea dispreț pentru sine sau unul pentru altul.

***DISPREȚUIȚOR**, ***DESPREȚUIȚOR** *adj. verb.* **DISPREȚUI.** Care desprețuiește: să nu mă mai privești cu ochii aceia răi și desprețuitori (VLAH.).

***DISPROPORȚIE** = **DISPROPORȚIUNE.**

***DISPROPORȚIONAT** *adj.* Lipsit de proporțiuni [fr.].

***DISPROPORȚIUNE**, ***DISPROPORȚIE** *sf.* Lipsă de proporție, nepotrivire [fr.].

***DISPUNE** (-pun) *1. vb. tr.* ① A așeza într-o anumită ordine, a orîndui ¶ ② A găti, a pregăti: sala s'a dispus pentru bal; ¶ ③ ~ afeccile, a le pregăti a le întocmi în vederea unui rezultat definitiv ¶ ④ A face să fie cu voie bună, bine dispus.

2. *vb. intr.* ① A face cu cineva sau cu ceva ceea ce voește, ceea ce-i place: poți ~ de nu știu ce să faci, dar poți ~ de mine, de viața, de averea mea: (D.-ZAMF.) ¶ ② A întocmi, a hotărî; ¶ ③ omul propune și Dumnezeu dispune, omul chibzuește într'un fel, dar Dumnezeu hotărăște într'alt fel, nu e cum vrea omul, ci cum vrea Domnul ¶ ④ A înstrăina averea (prin donație sau testament) [fr. d'isposer, refăcut după pune].

***DISPUS** *adj. p. DISPUNE.* ① Așezat într-o anumită ordine, orînduit ¶ ② Gătît, pregătît ¶ ③ Într-o anumită stare sufletească, cu voie bună sau rea: nu sînt ~ să rîd; e bine ~, e cu voie bună, cu chef; e rău ~, e fără chef ¶¶ ④ **NEDISPUS**, **INDISPUS.**

***DISPUTA** (-put) *1. vb. intr.* A dezbate, a se pricea, a avea o discuțiune, a se certa, a se sfădi: ~ asupra unui lucru de nimic.

2. *vb. tr.* ① A se lupta, a stărui, a-și pune toată silința să dobîndească ceva: ~ un premiu ¶ ② ~ terenul, a-l apăra palmă cu palmă, a nu da ușor înapoi [fr.].

***DISPUȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Discuțiune, dezbateri între persoane ce nu sînt de aceeași părere ¶ ② Price, ceartă, sfadă, gilceavă: gustul ~ n'are (FANN) [fr.].

***DISTANȚĂ** (-tez) *vb. tr.* ① A întrece, a lăsa în urmă, a lăsa la oare-care distanță ¶ ② A alergările de cai: a pedepsi, din cauza unei neregularități petrecute, pe cursieri, neacordînd calului locul pe care l-a obținut [fr.].

***DISTANȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Spațiul dintre două locuri, dintre două lucruri, dintre două persoane, depărtare; din ~ în ~, din loc în loc: din ~ în ~ este un bodrișu lei arată capul (COBOȘ.); a ținea la ~, a) a nu lăsa să se apropie; b) ② a ținea departe de sine, a nu lăsa să devie familiar, ③ a nu da nas ¶ ④ Deosebire: distanța dînt e stăpîn și slugă ¶ ⑤ Interval între două momente, între două epoci, răstimp: distanța între naștere și moarte [fr.].

***DISTIH** (pl.-thuri) *sm.* ① Reunire de două versuri care au înțeles complet: ~ul latin e compus dintr'un hexametrul și un pentametrul [fr.].

***DISTILA** (-ilec) *vb. tr.* ① A opera distilațiunea: ~ apa ¶ ② A face să picure, a lăsa să curgă picătură cu picătură ¶ ③ A vărsa: ~ otravă [fr.].

***DISTILATOR** *1. sm.* Cel ce distilează alcool, fabricant de rachiu și de alte băuturi spirtoase.

2. *adj.* Care distilează: aparat ~ [fr.].

***DISTILAȚIUNE**, ***DISTILAȚIE**, ***DISTILARE** *sf.* ① Operațiune prin care se separă, cu ajutorul unui alambic, un corp de diferitele substanțe cu care e amestecat, transformîndu-l în aburi și readucîndu-l iarăși la starea lichidă: ~a apei; ~ fracționată, operațiune care permite să se separe, grație temperaturilor de fierbere diferite, substanțele deosebite care intră într'un amestec: benzina, petrolul lampant etc. se obțin prin ~a fracționată a petrolului ¶ ② Lichidul obținut prin această operațiune [fr.].

***DISTILERIE** *sf.* Locul unde se distilează; fabrică de alcool și de alte băuturi spirtoase [fr.].

***DISTINCT** *adj.* ① Deosebit, diferit ¶ ② Deslușit, lămurit, curat; *adv.* deodată apără ~ figura gîreată... a unchiului său (VLAH.) [fr.].

***DISTINCTIV** *adj.* Ce servă să deosebească, să distingă, să se recunoască: semn ~ [fr.].

***DISTINCȚIUNE**, ***DISTINCȚIE** *sf.* ① Faptul de

a distinge, osebi: ~a binelui de rău ¶ ② Deosebire, ceea ce face să se distingă, să se recunoască unul de altul: semn de ~ ¶ ③ Cînstă, merit, vază: persoane de ~ ¶ ④ Mențiune onorabilă, decorațiune: ~ onorifică [fr.].

***DISTINGE** (-ting) 1. *vb. tr.* ① A deosebi, a alge, a face deosebire: ~ binelui de rău ¶ ② A face o deosebire, a stabili o diferență: meritul singur distinge pe oameni ¶ ③ A ridica mai presus de ceilalți, a face mai de cînstă, mai cu vază: înocările lui l-au distins printre toți oamenii de știință ¶ ④ A primi cu cînstă, a cînstă mai cu deosebire.

2. *vb. refl.* ① A se deosebi, a se arăta diferit ¶ ② A se zări ¶ ③ A se ridica mai presus de ceilalți, a se ilustra [fr.].

***DISTINS** *adj.* ① *p. DISTINGE* ¶ ② Care s'a ridicat mai presus de ceilalți, cu vază, eminent, ilustru: cine nu-l scriitor, și încă ~, în țara asta blagoslovită! (VLAH.).

***DISTRA** (-trez) 1. *vb. tr.* ① A face pe cineva să se gîndească la altceva decît la ceea ce-l preocupă, a-i abate atențiunea în altă parte ¶ ② A-l face să petreacă, să mai uite de griji.

2. *vb. refl.* A petrece, a căuta distracții, a se veseli, a se amuza [fr. distraire].

***DISTRACȚIV** *adj.* Care distrează, care te face să petreci: spectacol ~ [distracție].

***DISTRACȚIUNE**, ***DISTRACȚIE** *sf.* ① Lipsă de atențiune, neabagare de seamă ¶ ② Petrecere de scurtă durată [trage].

***DISTRAGE** (-ag) 1. *vb. tr.* ① A face să se gîndească la altceva, a-l împiedeca de a se gîndi la ceva ¶ ② = **DISTRA** 1.

2. *vb. refl.* = **DISTRA** 2 [fr. distraire, refăcut după trage].

***DISTRAS** *adj. p. DISTRAGE* și **DISTRAT** *adj. p. DISTRA*. Cu gîndul aiurea, dus pe gînduri: m'a înnebunat înștit, cu un aer distras, ca și cum ar fi vorbit prin somn (VLAH.).

***DISTRIBUI** (-bui) *vb. tr.* ① A împărți, a da unora și altora: ~ bani, cărți ¶ ② A așeza, a dispune: ~ trupele; ~ camerele unui apartament [fr.].

***DISTRIBUȚOR** 1. *adj.* și *sm.* Care distribuie, cel ce împarte, împărțitor.

2. (*pl.-toare*) *sn.* ① Organul unei mașini cu aburi, unei locomotive, care permite intrarea aburului în cilindru și scoaterea lui, cu ajutorul unei manivele ¶ ② ~ automat, automat în care, dacă se pune o monetă sau o fisă de metal, se poate scoate din el unul din obiectele ce conține.

***DISTRIBUTIV** *adj.* ① Care distribuie ¶ ② *Numeral* ~, care arată împărțirea la fie-care din indivizi a unei părți dintr-un număr, dintr-o cantitate: le-a dat la fie-care o lăcă o lăcă [fr.].

***DISTRIBUȚOR** (*pl.-toare*) *sn.* = **DISTRIBUITOR** 2 [fr.].

***DISTRIBUȚIUNE**, ***DISTRIBUȚIE** *sf.* ① Faptul de a distribui, împărțire: ~a muncii în ateliere; ~a premiilor ¶ ② Împărțirea scrisorilor de către factor ¶ ③ Împărțirea camerelor unui apartament [fr.].

***DISTRICȚ** (*pl.-te*) *sn.* • Subdiviziune teritorială sub raportul administrativ, județ: România este împărțită în 71 de ~ [fr.].

***DISTRUCTIV** *adj.* Care are însușirea de a distruge [fr. destructif].

***DISTRUCTOR** *adj.* și *sm.* Care distruge, distrugător [fr. destructeur].

***DISTRUCȚIUNE**, ***DISTRUCȚIE**, ***DISTRUGERE** *sf.* Faptul de a distruge, prăpădire, stricare, spargere [fr. destruction].

***DISTRUGE** (-ug) 1. *vb. tr.* ① A dărîma pînă la temelie ¶ ② A prăpădi; a nimici; a desființa ¶ ③ A face să dispară, să nu mai fie.

2. *vb. refl.* ① A se nimici unul pe altul ¶ ② A se omori, a-și face seama singur [it. distruggere].

***DISTRUGERE** = **DISTRUCȚIUNE**.

***DISTRUS** *adj. p. DISTRUGE* ¶ ① **NEDISTRUS** Dărîmat pînă la temelie; nimicit, prăpădit.

***DISTERNE** (-tern) 1. *vb. tr. Mold.* A desflășura, a destinde: pămîntul se destinde ca din scutice și-l disterne priveștiile din ce în ce mai limpede (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se desflășura, a se întinde: peste dîngile de brădet ce se distern pe vale ca niște grădini (VLAH.) [așterne].

***DITAI** *adv.* ① Coșcoagea, cogeamite: un ~ ursul aplecă asupra babei, smorcînd și sculînd-o (N.-UR.); înțeleg să pîngă un copil, dar el, ~ omul! (PAMF.).

***DITIRAMB** *sm.* și (*pl.-be*) *sn.* ① La vechii Greci: poem liric și dans în onoarea lui Bacchus ¶ ② ~ Compozițiune poetică entuziastă, care se apropie de odă, de care diferă însă prin neregularitatea stanzelor: a simți gustul de a cînta în elegii și în ~e poetice (ODOB.). ¶ ③ Laude exagerate [fr.].

***DITIRAMBI** *adj.* ① ~ De felul ditirambului: poezie ~ ¶ ② Peste măsură, exagerat: laude ~ [fr.].

***DITO** *adv.* De asemenea, de același fel (termen de registru de contabilitate): donă brățări de aur, ~ una de argint [germ. < it.].

***DIUȚIU** *sbst. Mold.* Personificarea frigului, în graiul copiilor: închideți ușa, oă vine ~ (PAMF.).

***DIUREȚIC** *adj.* și (*pl.-ice*) *sn.* • Se zice despre un medicament care provoacă o secrețiune abundentă de urină [fr.].

***DIUREZĂ** *sf.* • Secrețiune puternică de urină [fr.].

***DIURN** *adj.* ① Care se face într-o zi; mișcarea ~ă a pămîntului, rotațiunea pămîntului în jurul lui ¶ ② ~ Floare ~ă, plantă ~ă, ale cărei flori se deschid și se închid în aceeași zi ¶ ③ ~ Păsări ~e, păsări de pradă (ca vulturii, șoimii, etc.) care zboară căutîndu-și hrana în timpul zilei, spre deosebire de „păsările nocturne” [fr.].

***DIURNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Plata, indemnizarea pe o zi a unui funcționar, a unui deputat, etc. [lat.].

***DIURNIST** *sm.* Ajutor la o cancelarie, funcționar plătit cu ziua, care primește diurnă.

***DIVĂ** *sf.* Minune, lucru de mirare (M.-COST.). (CANT.) [vsl. divo].

***DIVAGA** (-ag, -aghez) *vb. intr.* A vorbi într'a-iurea, a bate cîmpii [fr.].

***DIVAGAȚIUNE**, ***DIVAGAȚIE** *sf.* Faptul de a divaga, abatere de la subiect, vorbire într'ăiurea [fr.].

***DIVALENT** *adj.* • Care se poate uni cu doi atomi de hidrogen: oxigenul e un corp ~ [fr.].

***DIVAN** (*pl.-anuri*) *sn.* ① Pat de scinduri, foarte lat, puțin ridicat de la pămînt, așternut cu covoare, pe care se dormea sau se ședea odinioară: ②: Dacă dai nas lui Ivan, El se suie pe ~ (CRG.), se zice de cineva care devine deodată prea familiar, dacă i se arată puțină bunăvoință; astăzi, se dă numele de ~ unei canapele fără spătar (1850): ~urile late s'au cloplit în forme de canapele elegante (ALECS.). ¶ ③ ~ Consiliu de judecată, tribunal suprem, alcătuit din boierii cei mari (boierii de ~) cari, sub prezenția Domnului, judecau pricinile mai însemnate: Dabija-Vodă... de două ori făcea ~ în zi: la ~ul de dimineață, dvorea toți la ~, iară la cel de chîndie, umblau fustagi prin țig, chemînd oamenii la ~ (N.-COST.); dacă vre-un boier îndrăznea în ~ să facă cea mai mică observațiune... era îndată surghinuit (A.-GH.); • **BOIER** ¶ ④ ~ Sala în care se întrunea divanul: în ~ul cel mare au mers toți boierii... de l-au sărutat poala de domnie nouă (N.-COST.). ¶ ⑤ ~ și Judecată, proces: Ci porunci n'puscările să-l bage numai decît, ca a doua zi să-l pînză, judecîndu-l on ~ (PANN). ¶ ⑥ Adunare deliberantă: ~urile ad-hoc ~ **AD-HOC** ¶ ⑦ **Băn. Trans.** A sta de (sau la) ~, a sta de vorbă, a sta la taifas [tc.].

⑧ **DIVĂNI** (-ănesc) 1. *vb. intr. Băn. Trans.* A vorbi, a sta de vorbă.

2. *vb. refl. Trans.* A se sfătui: Dumnezeu venea cu sfîntul său Petru și se divănea (MAR.) [srb. divaniti].

***DIVANIST**, **DIVANIT** *adj.* De Divan, privitor

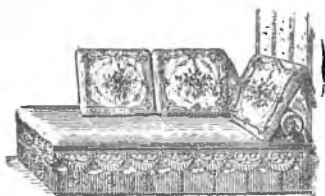

Fig. 1850. Divan.

la Divan: are trecere la boierii divanîști (ALECS.); părerile boierilor divanîști erau împărțite (FIL.) [ngr. *νῆβαιντῆς*].
○DIVĂR *sm. Băn. Trans.* Vornicea la nuntă, cel ce îngrijește de ospăț, primește invitații, etc.;
— CHEMATOR, DEVER (MAR.) (VIC.) (DENS.) [srb. *d e v e r j.*]
○DIVĂRIȚĂ, DIVERȚĂ (pl.-te) *sf. Băn. Trans.* = **CHEMATOARE** [divăr].

***DIVERGE** (-verg) *vb. intr.* ① A se depărta din ce în ce una de alta (*vorb. de linii geometrice, de raze luminoase*) ② A diferi mult, a fi foarte depărtat: părerii care *diverg* una de alta [fr.].

***DIVERGENT** *adj.* ① A Care merg depărându-se din ce în ce mai mult una de alta (*vorb. de linii geometrice*) ② Raze ~e, raze de lumină care, plecând din același punct, se depărtează din ce în ce mai mult una de alta; *lentilă ~ă*, lentilă care dă o imagine virtuală dreaptă și mai mică decât obiectul (1851) ③ Care nu se acordă, nu se împacă laolaltă: părerii ~e [fr.].

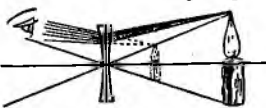

Fig. 1851. Lentilă divergentă.

***DIVERGENTĂ** (pl.-te) *sf.* ① A Starea a două linii, a două raze divergente ② ~ de opinii, deosebire de părerii [fr.].

○DIVERȚĂ — DIVĂRIȚĂ.

***DIVERS** *adj.* ① Diferit, deosebit, felurit, fel de fel, care prezintă mai multe caractere, mai multe aparențe ② Fapt ~ (în stil de gazetă), întâmplare obicinuită, fapt mărunț ③ pl. Unii, mai mulți: ~e persoane [fr.].

***DIVERSITATE** *sf.* Felurime, deosebire, starea lucrului divers [fr.].

***DIVERSIUNE** *sf.* ① Operațiune militară făcută cu scopul de a atrage pe inamic în altă parte, într'un punct deosebit de acela pe care-l atacă ② Mijloc prin care se încearcă să se schimbe cursul ideilor sau sentimentelor cuiva [fr.].
† DIVER (-vesc) *vb. refl.* A se mira, a se minuna [vsl. *diviti* se].

† DIVICTAR *sm.* Boierinaș care avea slujba la Curte de a ține în ordine călimăriile domnești și cele trebuicioase pentru scris [tc. *divitdar*].

***DIVIDE** (-ia) *vb. tr. și refl.* ± A (se) împărți exact, în părți egale [lat.].

***DIVIDEND** (pl.-ae) *sn.* ① Partea debeneficiu ce revine acționarilor de fie-care acțiune ② Partea fie-cărui creditor în împărțirea activului unui faliment [fr.].

***DIVIN** *adj.* ① Ce vine de la Dumnezeu, dumnezeesc, ceros: ~a Providență, Pronia cerească; *voiața ~ă*, voința lui Dumnezeu ② Ce se face pentru Dumnezeu: slujba ~ă ③ Minunat, încântător, inzestrat cu însușiri mai presus decât ale tuturor de felul său: ai avut noroc să găsești o femeie ~ă (VLAH.) [fr.].

***DIVINATORIU** *adj.* Privitor la divinațiune, care servește la ghicit; bagheta divinatorie = **BAGHETA MAGICĂ** [fr. *divinatoire*].

***DIVINAȚIUNE** *sf.* ① Ghicirea viitorului, preținsă artă de a cunoaște și de a prezice viitorul ② Mijloacele întrebuintate în această artă [fr.].

***DIVINITATE** *sf.* ① Natura lui Dumnezeu ② Dumnezeu însuși ③ Ceea ce se slăvește ca pe Dumnezeu: se închina la ban ca la o ~ ④ Zeu, zeită (a păgînilor) [fr.].

***DIVINIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A pune în rîndul zeilor, a ridica la rangul de zeu ② A slăvi peste măsură: îl *divinizăm* în fie-care vers (VLAH.) [fr.].

***DIVIZA** (-izez) *vb. tr. și refl.* A (se) divide, a (se) împărți [fr.].

***DIVIZIBIL** *adj.* ① Ce se poate împărți ② ± Ce se poate împărți exact cu altul: numărul 15 e ~ prin 3 și prin 5 ③ INDIVIZIBIL [fr.].

***DIVIZIBILITATE** *sf.* ① Proprietatea ce posedă materia de a putea fi împărțită în părțile infinite de mici ② ± Proprietatea ce posedă un număr întreg de a se putea împărți exact prin alt număr întreg [fr.].

***DIVIZIE — DIVIZIUNE.**

***DIVIZIÖN** (pl.-oane) *sn.* = **DIVIZIÖNE** ③ [fr.].
***DIVIZIONAR** 1. *adj.* ③ Clasă ~ă, clasă paralelă, clasă de aceeași categorie, creată pe lingă o școală, cînd numărul elevilor e prea mare pentru a încăpea într-o singură clasă ② Monetă ~ă, piesă de aramă sau de nichel care este o fracțiune a leului, francului, etc.

2. *sm.* = General de divizie.

3. **DIVIZIONARĂ** (pl.-re) *sf.* Clasă divizionară [fr.].

***DIVIZIÖNE, DIVIZIE** *sf.* ① Împărțire, reducerea unui corp în părțile, în fragmente ② Lucru împărțit, parte dintr'un tot ③ ~a puterilor, separațiunea puterilor legislativă, executivă și judiciară ④ ± Împărțire exactă a unui număr prin altul ⑤ ~ DIVIZIE, fracțiune a unei armate, a unui corp de armată, care cuprinde de obicei două brigăzi; *general de divizie*, general care comandă o divizie; acesta poartă un soare de argint la chipiu, un galon lat de fir și două trese la veston și tunică, tot contra-epoletul e de fir brodat cu un inel de metal alb; pantalonul are lampas roșu (= **GENERAL**) ⑥ Divizie navală, reunire de mai multe vase de război puse sub ordinele unui singur șef ⑦ DIVIZIE, reunire de mai multe birouri într-o administrațiune: șef de divizie [fr.].

***DIVIZÖR** *sm.* ± ① Împărțitor, număr care împarte exact pe un altul numit „deîmpărțit” ② ~ comun, număr care împarte exact mai multe alte numere [fr. *diviseur*].

○DIVÖRS... = DIVÖRT...

***DIVÖRT** (pl.-turi) *sn.* și Despărțenie, despărțire, desfacerea legală a unei căsătorii [lat.].

***DIVÖRTA** (-tez) 1. *și vb. tr.* A despărți pe bărbat de soție, a desface legal căsătoria.

2. *vb. intr. și refl.* A se despărți (*vorb. de soți*) [divört].

***DIVULGA** (-vulg) *vb. tr.* A da pe față, a da în vileag [fr.].

DIZ... = DES...

DIZ-DE-DIMINEATĂ — DIS-DE-DIMINEATĂ.

○DIZOLVA... = DISOLVA...

○DICA *sf. Trans.* Supărare, minie, pică.

○DICOȘ *adj. Trans.* Cel ce poartă pică, ce nu iartă o răutate ce i s'a făcut [dică].

† DILBOANĂ, ○ DILBINĂ (pl.-ne) *sf.* = **BULBOANĂ.**

DILMĂ (pl.-me) *sf.* Deal izolat, dimb: trupul ortacului lui este spînzurat pe o ~ între hotărî (SAD.).

○DILVĂRI — DIRVĂLI.

DIMB (pl.-buri) *sn.* Delușor, ridicătură de pămînt, rotundă, mai adesea de formă conică: mai suim un ~ și leșim într-o poiană largă (VLAH.); de pe înălțimea unui ~ zăril satul nostru (GŔ.) [ung. *domb*].

DIMBULEȚ (pl.-eje) *sn.* dim. DIMB: s'a oprit pe un ~, în marginea pădurii (LUNE.).

† DINĂOARĂ — ODINĂOARĂ.

○DINGĂ = DE LINGĂ: Du-te bade, ~ mine, Nu mă face de rușine (IK.-BRG.).

† DÎNS = DÎNSUL.

DÎNSELE *sf. pl. Mold. Trans.* ① ② ③ Una din numeroasele numiri date de popor lelelor ④ ⑤ DE-DÎNSELE, numele popular al reumatismului, atribuit influenței acestor zîne rele [pron. *f. pl. dîns e le*].

DÎNSUL *pron. pers. m. (f. dînea; pl. m. dînsii, f. dînsale; gen.-dat. sg. m. dînsului, f. dînsii; pl. m. dînsilor, f. dînselor).* El (ea, ei, ele); se uita la dînsul parcă să-l soarbă cu privirea (ISP.); veneau pe glos și goli ca val de dînsii (LET.) [de + i n s u l].

DÎRĂ (pl.-re) *sf.* ① Urmă lăsată de-alungul unui drum prin vărsarea unui lichid, a unor grăunțe, etc. sau prin țirirea unui obiect: se luară deal după dîra singelui și merse(ră) plină ce leșiră la o prăpastie unde se pierdu dîra (ISP.); el se luase după dîra de mătălu ce presărase fata (ISP.); ② adînc străbate în gloată fulgerătorul Voevod, lăsînd ~ de morți pe unde trece (VLAH.); ③ Să nu se facă ~ prin barbă, să nu se facă obiceiul, să nu devie învăt și să ne aducă pe urmă supărare ④ Urmă lăsată pe pămînt de picioarele unui animal: alergînd cu gîndul după umbra dîrei de mistreț (OCOS.) ⑤ Dîngă, zare: prin dîra de lumină, se vede o umbră înaintînd cu pași grăbiți (CAR.) [srb. *dîra*].

○ **DÎRDALĂ** *sm. Mold.* ① Flecar: ce ~ mai ești, nici nu lasi pe om să vorbească (GN.) ② = **DÎRLOAGĂ**: în satul lui era împărțat ș' aici a ajuns slugă la ~ (VLAH.) ③ **Trans.** Gloabă, amendă ce se aplică celui ce face o pagubă cu calul în holda cuiva (FSC.) [dîrdii].

DÎRDII (-dăin) *vb. intr.* ① A tremura (de frig sau de frică): calul se cutremură și dîrdie din toate incheieturile ca de frigurile morții (CAR.); și așa tremurau de tare, de le dîrdiau dinții în gură (CRG.); toți căzură în genunchi, afară de cel din urmă căruia îi dîrdiau picioarele (DLVR.) ② A flecări: dacă ar ști ei... de unde am pornit astă noapte, n'ar mai ~ de geaba asupra cășilor lor meli (CRG.); și vorbește, dîrdiește, din gură hodorogeste (ALECS.) [onom.].

DÎRDIALĂ *sf.* Tremurătură: cuprins de o nouă ~ de friguri (CAR.) [dîrdii].

DÎRDORĂ *sf.* ① Învălmășală, incurcătură; toiu: în dîrdora luptei nu băgă de seamă ce se făcu al treilea zmeu (ISP.); acum întreg satul e în dîrdora finului (LUNG.) i-a abătut de dîrdora înșurătorii (D-ZAMF.) ② Pățanie (R-COD.) [bg. dârdorja „mormăiu, flecăresc”].

○ **DÎRGLĂ** = **DRÎGLĂ**.

○ **DÎRII** (-rii) *vb. tr.* Oaș. A sgîria [vsl. dîr i a t i].

○ **DÎRII(E)TURĂ** (*pl.-turi*) *sf. Trans.* Sgîrietură: pe unde trecea, lasă în urmă-i o dîritură destul de adîncă (MAR.) [dîr i i].

DÎRJ = **DÎRZ**.

DÎRJALĂ (*pl.-le*) *sf.* ① **Olten.** Nuia lungă, prăjină, par: în pădure se ducea, D'o ~ că lua, D'o ~ mare, Sta să-l crosască 'n spinare (roc.) ② **Trans.** Coadă (de sapă, de lopată, de coasă, de topor) ③ **Trans.** (VIC.) Coadă cea lungă a îmblăciilor, ce se ține în mînă [bg. dârzalo].

○ **DÎRJE** (*pl.-le*) *sf. Trans.* (FSC.) = **DÎRJALĂ** ③.

DÎRJIE = **DÎRZIE**.

○ **DÎRLII** (-lii, -lăse) *vb. tr. și intr.* A cînta încet; a fredona: în urmă citeva oi șchioape și un flăcău dîrlind din flaut (LUNG.) [comp. bg. dârlja se, „a se certa”].

DÎRLOAGĂ (*pl.-ge*) *sf.* Mîrtoagă, gloabă, cal slab și bătrîn: o ~ de cal; ②: a fi, a ajunge slugă la ~, a sluji celui mai de rînd, a fi supus celui mai mic dintre toți: să-i sfărmi capul, dacă nu vrei să fii slugă la ~ (SEZ.); adică de ce să nu se bage slugă la ~ (ISP.) [comp. bg. drăgla, „slab”, drăglașu „mîrtoagă”].

DÎRLOG, † **DALOG** *sm.* ① Hăt, cureaua frîului la calul de călărie: Scutiu sta ghemuit, cu dîrlogii strînși în mîna stîngă, înfip în șea ca un drac (D-ZAMF.); Moș Nichifor apucă lepele de dîrlog, cîrneaște căruța (CRG.) ② † Ștreangul legat de căpăstrul calului (VIC.): mularea lui să tragă măgarul de dîlogul oșteștrului (PRV-MB.) ③ **Dă(r)logi** *pl. Trans.* Două bucăți de lînă, îmbrăcate în pinză, pe care le pun femeile pe cap, la dreapta și la stînga, pentru a așeza peste ele cozile; sînt legate între ele printr-o sforțică (DENS.) [1852].

○ **DÎRLIU** (*pl.-oate*) *sn. Trans.* ① Bucium făcut din scoarță de salcie (VIC.) ② Teava cîmpoiului prin care se suflă, suflătoare (DENS.) [dîr l i i].

○ **DÎRLU** *sbt. Trans.* Unealtă de lemn cu care se trage jăratecul din cuptor, cînd se coace pîne, cociorvă (CONV.).

DÎRMOC = **DÎRMOZ**.

† **DÎRMŌIA** (-olez), † **DÎRMŌI** (-nesc) *vb. tr.* A trece prin dîrm o i u (dîrm o n), a cerne: le dîrmîră și le aleseră de neghină și de pleavă (PRV-MB.).

† **DÎRMOIETURĂ** (*pl.-turi*) *sf. (CANT.)* Ciuruitură, ceea ce s'a trecut prin dîrm o i a.

DÎRMŌN (*pl.-moane*), **DÎRMOIU** (-moale) *sn.* Ciur cu găuri mari, pentru cernutul semînelor; ②: trecut prin ciur și prin dîrm o n, cu multă experiență, pățit, trecut prin multe întîmplări și neajunsuri: un boier bătrîn, trecut prin ciur și prin dîrm o n, d'ăia care auzise, văzuse, pățise multe (ISP.) [ngr. dîrmōviti].

† **DÎRMŌNI** = **DÎRMOIA**.

DÎRMŌTIN *sm.* = **OSUL-IEPURELUI**.

DÎRMOZ *sm.* = **FRUMOS** arbut, cu flori albe, care produce niște boabe roșii ce devin mai tirziu

negre; crește prin regiunile muntoase (*Viburnum lantana*).

○ **DÎRNI** (-nesc) *vb. intr. Băn.* A se atinge: au început a-l ruga să nu dîrneasă la ticlăsoasa bătrînă (MCH.) [srb. dîr n u t i].

DÎRSTĂ, DRISTĂ (*pl.-te*) *sf.* Un fel de piuă de bătut dimiile, sumanii, etc.: în lungul apei, herăstrae, mori, pive și dîrste zorile (VLAH.); numai dîrstele și pivele toacă pe pîrau (VLAH.) [bg. drăstelo].

DÎRSTAR *sm.* Cel ce lucrează la dîrste, piuar: femeile... cîntesce pe pîvar și pe ~, să aibă în vedere lucrul lor (LUNG.).

DÎRVALĂ *sf. Mold.* Lucru prost, de rînd, de întrebuintat la ori-ce; cal de ~, cal prost, care poate fi întrebuintat la ori-ce muncă; haine de ~, ce se poartă în toate zilele, putînd fi murdărite la lucru; om de ~, salahor; ②: a face pe cineva de ~, a-l ocări, a-l face cu ou și oțet [dîr v a l i].

○ **DÎRVĂLI** (-lăse), **DÎRVĂRI**, **DÎRVĂRI** (-lăse) *vb. tr.* ① A munci în tot felul, a pune la tot felul de lucrări, a prăpădi prin tot soiul de munci ② A festei, a murdări (SEZ.) [dîr v a r i].

† **DÎRVAR** *sm.* Țigan întrebuintat de stăpîn la tot felul de lucrări, în special la căratul lemnelor din pădure [sl. dîr v a r i „țaietor de lemne”].

DÎRVĂRI = **DÎRVĂRI**.

DÎRZ, DÎRJ *adj.* Foarte îndrăzneț, semeț: șase veacuri de neadormită și dîrză împotrivire la năvala altor vrăjmași (VLAH.); păcat de așa... femele, să fie așa de cruntă și dîrză (CAR.) [vsl. dîr z ū].

○ **DÎRZĂ** (*pl.-ze*) *sf. Băn. Trans.* Cîrpă, sdreanță (VIC.) (DENS.).

○ **DÎRZĂRI** *sm. pl. Băn.* Chemații miresei cari merg spre ospătare la mire (VIC.).

DÎRZIE, † **DÎRZIE** *sf.* Mare îndrăzneală, semeție: nu arma ta mă domolește, ci dîrzia ta față cu mine (D-GH.); i s'au închinat frumos și i-au grăit cu dîrzie (SA.) [dîr z i].

DO *sm.* ① Prima notă a gamei majore tip [1853; it.].

DOAGĂ (*pl.-ge*) *sf.* ① Fie-care din scîndurile curbe din care e

alcătuită suprafața laterală a unui butoi (1854): am o bute văruiță, fără neam de ~ (COR.), ghîcîtoare despre „ou”; ②: îi lipsește o ~, e cam smintit, e tîcnit, e cam într-o parte, nu-i în toate. mințile ③ ④ Fire, felul de a fi: cu bîrău iese omul ușor la capăt, numai să-i cunoască doaga lui (SLV.); în doaga cuiva, la fel, asemenea ca cineva, de-o fire cu cineva: de mi-a venit și Iorgu în doaga ei, îi trimiți la Golia (ALECS.); ⑤: a ajunge în doaga copiilor, a ajunge să aibă mîntea copiilor, a deveni copilăros ⑥ ⑦ Hal, pățanie: dedese în doaga ăluia care a oîntat (R-COD.); a fi în doaga morții, a fi pe sfîrșite, a nu mai avea mult de trăit [lat. d o g a].

Fig. 1853. Do.

Fig. 1854. D. Doagă.

Fig. 1855. Doamnă română din secolul al XVIII-lea.

DOAMNĂ (*pl.-ne*) *sf.* ① † Soția Domnului, Domnitorului [1855]: Doamna Chiajna; Elena Doamna ② Titlu dat unei femei măritate, cucoană: stîmătă ~, doamnelor și domniilor; Doamna Popescu ③ † **DOAMNA-CODRULUI**, **DOAMNĂ-MARE** = **MĂTRAGUNĂ** —; **CONDURUL-DOAMNEI** = **CONDUR**; — **PAPUCUL-DOAMNEI** = **PAPUC** [lat. d o m n a].

○ **DOAPĂ** (*pl.-pe*) *sf. F* ① **Mold.** Femeie scurtă și groasă (RV-CRG.) [d o p a].

DOAMNE-AJUTĂ = **AJUTĂ 2**.

DOAR, DOARĂ *adv.* ① † Cumva, oare-cum ② Oare? ~ nu știi? ce mă mai întreb? Mai adesea precedat de au (— AU): au doară ei să fie de vină că nu știu pe lumea asta nimic? (ISP.) ③ † Dacă, dacă cumva: (mai adesea în întrebări indirecte): de să vor vătămă

DÎR-DOA

vre-unele, sau doară vor și omori pe vre-una (PRV.-MB.); și trimise corbul să vadă doară au încetat apa (BIBL.); mai adesea precedat de au: pentru să-l cunoască giudețul au doară să face, au ou adevărat laște nebun (PRV.-LP.) ¶ ④ Poate: nu știa cum s'o mai canonsasoa, doar o face-o să-și ia lumea 'n cap (VLAH.); dobră el va fi mai norocos deolt cel mare (RET.); adesea repetat ~: alergă dinaintea fetei, doar doar o face-o să-l iubească (CAR.); doar azi, doar mine și-a venit băbăncul în fire (RET.) ¶ ⑤ Cel mult, atîta numai (câ), numai: Ah! garafă plîntecoasă, doar de sfeșcio mai e bună (EMIN.); e ca vita, doar nu paște (FANN); doar glasul apelor abutumată răsună ca un boicot (VLAH.); odoi nu doară de florile mărlului era el zeu alergător (ISP.); uneori întărit prin numai: nu va putea să se mai apuce de cîntec ea an avui, doară numai în vola patriarhului (PRV.-MB.) ¶ ⑥ Tocmai: apoi de asta doar am venit la dumneata (GN.) ¶ ⑦ La drept vorbind, la urma urmelor, nu trebuie uitat că: că, del era doar și el feol de împărat (CAR.); bagă de seamă ce facl, că doară nu ești oopli (RET.); d'apoi cine-l, dacă nu-l ea? că doar și eu am urechi (CRG.) ¶ ⑧ Nu e nici o teamă că: iaca mă duc, doar nu dau Tătarilor (ALECS.); spune-ne și nouă, că doar nu s'o face gaură în cer, dacă vom ști și noi (ISP.) ¶ ⑨ Într-o doară, numai așa, la întimplare, pe nemerite: plecă într-o doară, la așa peste cîmp unde o vor duce-o oohii (ISP.) ¶ ⑩ Fără doar și poate, fără nici o îndoială, mai mult ca sigur; fără a mai sta la îndoială, fără a se codi [lat. de - hora].

○ DOBĂ (pl.-be) sf. Mold. Bucov. Trans. ① ♪ = TOBĂ; Cînd mă pui să odîhnesc, Doba-mi bate să pornesc (IK.-BRS.); ② ♪ facl... spînzarea ~ (CRG.); să-l bați sdravân; a se face ~ de carte, a se îndopa cu învățătură, a deveni foarte învățat: mi le tălmăcește în românește domnu Ion Gîlșușo care-i ~ de carte (ALECS.) ¶ ③ X Un fel de cînat gros umplut cu carne de porc: să-i prezenți dobe de mistreț și chebaburi de câprioară, în loc de pui de găină (ODOB.) [ung. d o b].

○ DOBAȘ sm. Tr.-Carp. X Toboșar: Poruncește la ~ Să bată doba pe mare (IK.-BRS.) [d o b â].

DOBITOACĂ (pl.-ce) adj. și sf. F (Femeie) proastă, timpită: Ian taci, dobitoaco, că nu știi ce zici (ALECS.); ce slugi dobitoace! (CAR.) [d o b i t o c].

DOBİTOC (pl.-dace) sn. ① Animal (în spec. domestic), vită ¶ ② (și sm.) Om prost, timpit: din ce în ce dau peste ~, zise drumeșul în sine (CRG.) [vsl. d o b y t ū k ū „avere”; comp. bg. d o b i t ā k ū „animal”].

DOBİTOCESC adj. ① De dobito c, de vită: porunci să se cheme la curtea domnească tot neamul ~ (ODOB.) ¶ ② Prostesc.

DOBİTOCEȘTE adv. Ca un dobito c; ca un prost: cine va îndrăzni să tunză călugăr... fără de stare?... să i se ia darul... căci au tuns ~ (PRV.-MB.).

DOBİTOCİ (-ocese) vb. tr. și refl. ① A (se) face dobito c ¶ ② (și) A (se) prosti, a (se) timpî.

DOBİTOCİE sf. F Prostie, timpenie: căzusem de la o vreme într-o stare de ~ (VLAH.) [d o b i t o c].

DOBİNDĂ (pl.-înz) sf. ① + Trans. Cîștig, folos, profit; păstrat cu acest înțeles în proverbe și locuțiuni: atîta pagubă cît și ~ ATÎT; în loc de ~, se pomenește cu ostîndă (FANN); mai bine este să fii c'un om vrednic la pagubă dect c'un mișel la dobîndă (NEGR.) ¶ ② + Pradă, jaf ¶ ③ + Folos ce trage cineva din banii dați cu împrumut: ~ se zice cu atît ce după tocmeală dă datornicul împrumutătorului său pentru datoria sa (LEG.-CAR.); a lua bani cu ~, a plăti ~; cu ~ de zece la sută; ~ compusă, dobîndă care socotește drept capital împrumutat, la începutul fiecărui termen, capitalul mărit cu dobînzile; ~ simplă, dobîndă care se socotește numai la capitalul împrumutat (în opoziție cu ~ compusă); A a plăti cu ~, a plăti cu vîrf și îndesat: am început să-i plătesc cu ~ pumnii din grădina și brîncă de la școală (GN.) [d o b î n d i].

DOBİNDI (-deso) vb. tr. ① + A trage un folos, a cîștiga ¶ ② + A birui, a învinge ¶ ③ + A cuceri ¶ ④ A ajunge să aibă, să i se dea, să cîștige ceva, a căpăta, a obține: se îndură norocul și cu dînsul și dobîndi un drag de copilăș (ISP.) [vsl. d o b ā d ā].

DOBİNDİTOR sm. Cel ce dobîndește.

DOBORİ (-bor) vb. tr. ① A da jos, a culca la pămînt, a trînti, a răsturna, a dărîma: doboră în

drumu-l copaci de trei ani (ISP.) ¶ ② (și) A birui, a face să nu mai poată sta în picioare, a copileși: dar despre zîză somnul o doborî și adormi și ea (CRG.) [vsl. d o - (= de tot) + o b o r i t i].

○ DOBOSER sm. Mold. Toboșar [ung. do b o s].

DOBROGEAN 1. adj. ② Din Dobrogea.

2. DOBROGEAN sm., DOBROGEANCA (pl.-ence) sf. Locuitor, locuitoare din Dobrogea.

DOBRO(M)NIC, sm., DOBRO(V)NICA sf. * = DUMBRAVNIC [rut. d u b r o v n y k].

○ DOBZA (-zez) Trans., DOBZALA (-ălez) Mold. vb. tr. A snopi în bătai, a umfla în bătai, a bate măr: gurile rele ziceau că-l și dobza, cînd li da mina (RET.); ei, lasă, ticăloaselor, că v'oiu dobzala eu d'acu 'nainte (CRG.) [ung. d o b z a n i „a umfla”].

○ DOCI sbst Mold. Pînză groasă de ață pentru haine de vară, dril: un tirgoțel, în manta de ~... trece repede, privindu-ne lung (SAD.).

* DOC = DOCK.

○ DOCAI = DOCAŢI.

○ DOCALE adv. Oaș. Maram. Odată [de-o-cale].

○ DOCAŢI (-ăneso), DOCAI (-ăesc) vb. tr. Olten. (RV.-CRG.) (CIAUŞ.) ① A stărui pe lângă cineva, a-i bate capul: l-am docăit eu să nu vîndă vaca (CIAUŞ.) ¶ ② A dojeni, a mostra.

* DOCAR, *DOGAR (pl.-are) sn. Trăsucică uşoară, cu două sau patru roate (1856): găsim... un dooar spălat de ploii şi uşcat de soare (URG.); pe cînd ea vorbea, un dogoar ou doi cai frumosi intră pe poartă (D.-ZAMP.) [fr. d'og-cart < engl.].

* DOCARAŞ (pl.-aşe) sn.

dîm. DOGAR: porni în ~ ou un argat din curte drept vizitîu (S.-ALD.). Fig. 1856. Docar.

* DOCENT sm. * Profesor care face cursuri la o universitate, fără a fi retribuit şi fără ca studentii să dea examene la aceste cursuri [germ.].

* DOCENTA (pl.-te) sf. * Titlul de docent; examen de ~, examen dat pentru obţinerea titlului de docent [germ.].

* DOCIL adj. Supus, ascultător, uşor de condus [fr.].

* DOCLITATE sf. Supunere, blîndețe, dispoziție firească de a se lăsa a fi instruit, condus [fr.].

* DOCK, *DOC (pl. dockuri, docuri) sn. ② ① Basin în-

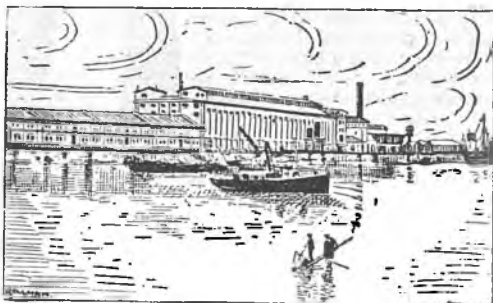

Fig. 1857. Docurile din Galați.

conjurat de cheiuri unde se încarcă și se descarcă corăbille, și unde se află mari magazii pentru depozitat mărfuri într'un port (1857): aici sînt... docurile ou largul lor basin înconjurat de magazii de grîne și de mărfuri, la ușa cărora trag corăbille din Dunăre (VLAH.) ¶ ② + plutitor, basin plutitor pe care se imbarcă un vas destinat pentru reparații (1858) [fr. < engl.].

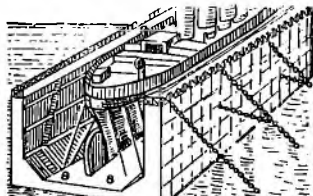

Fig. 1858. Dock plutitor.

DOCSĂ, DOCSIE *F sf.* Minte, pricepere: om cu destulă docsă la cap (ISP.); nu era om cu docsă la cap (FLOR.) [ngr. *đōsā*].

DOCSASTAR *sbst.* ① Carte bisericească care cuprinde docsologiile cîntate la sărbători [ngr.].
DOCSOLOGIE *sf.* Cîntare liturgică de laudă și de prea mare a sfintei Treimi [ngr.].

DOCT *adj.* și *sm.* Învațat, cărturar [fr.].

DOCTOR *sm.* ① Persoană care, după ce a trecut anumite examene și a prezentat una sau două teze, primește titlul cel mai înalt pe care îl conferă o Universitate sau o Facultate: ~ în litere; ~ în științe; ~ în drept; ~ în medicină; ~ în teologie; ~ în chimie ② Cel ce exercită profesiunea de a vindeca bolnavii, medic, doftor ③ ~ ai Bisericii, teologi cari au scris despre doctrinele creștinismului [lat.].

DOCTORAL *adj.* ① De doctor, privitor la un doctor ② Mărginit și pedant: ton ~; ia un aer ~ și începe o lungă disertațiune politico-umanitară (A.-GH.).

DOCTORAND *sm.* Student în medicină, în drept, etc. care are de trecut numai examenele de doctorat, spre a căpăta titlul de doctor [germ.].

DOCTORAT (pl.-ate) *sm.* ① Gradul sau titlul de doctor ② Examenul ce trebuie trecut spre a căpăta titlul de doctor [fr.].

DOCTOREASĂ (pl.-rese) *sf.* ① Soția unui doctor, unui medic ② Femeie care a obținut titlul de doctor.

DOCTORIE *sf.* Leac prescris de doctor, medicament.

DOCTRINĂ (pl.-ne, -ni) *sf.* ① Totalitatea dogmelor unei religii, a principiilor unui sistem de filosofie, ale unei școli, etc. ② Teorie asupra unui punct special al științei: doctrina liberalului arbitru ③ Părere, opinie: ~ juridică [fr.].

DOCTRINAL *adj.* De doctrină, privitor la o doctrină [fr.].

DOCTRINAR *sm.* Partizan al sistemului politic care consideră drepturile rațiunii mai presus de acelea ale regilor, și ale popoarelor [fr.].

DOCUMENT (pl.-mente) *sm.* ① Act, dovadă ② Act vechiu, zapis, sinet [lat.].

DOCUMENTA (-tez) *vb. tr.* A dovedi, a întări cu acte, a se sprijini pe documente [fr.].

DODĂ *sf.* *Olden.* Tață, dadă [bg.].

DODĂ *sf.* *Mold.* Se zice unei femei căreia, după ce s'a spălat pe cap, îi stă părul lins, neted (sez.) [bg. srb. d o d o l a „paparudă”].

DODĂ (pl.-de) *sf.* *Trans. (vic.) (șec.)* Mîină (în graiul copiilor).

DODĂI... = **DODEI...**

DODECAEDRU *sm.* A Solid a cărui suprafață e compusă din douăsprezece

fețe plane; ~ regulat,

solid a cărui suprafață

e compusă din două-

sprezece pentagoane

regulate egale (1859)

[fr.].

DODECAGON (pl-

-oane) *sm.* ① Poligon Fig. 1859. Dode-

cu douăsprezece laturi caedru regulat.

Dodecagon.

(1860) [fr.].

DODECASILAB 1. (pl.-abe) *sm.* ③ Vers de

dozăsprezece silabe.

2. *adj.* De douăsprezece silabe: Vers ~ [fr.].

DODECASILABIC *adj.* ③ = **DODECASILAB** 2.

DODECAR *sm.* ③ Monedă, în valoare de 12 lei

(vechi), care circula pe timpul lui Caragea: nu e

nefer în oștirea noastră care să nu aibă cîte un pungoiu plin

ou mahmudele și ~ (FIL.) [ngr.].

DODEI (-deose), **DODAI** (-dăose) *vb. tr.* A aduce

supărare, a neliniști, a strîmtoare [vsl. dodējati].

DODELALĂ, **DODAILALĂ** (pl.-leli) *sf.* Supărare,

strîmtoare [d o d e i].

DODII *sf. pl.* F A vorbi în ~, a vorbi într'aiurea,

a aiuri: vorbești și tu la așa în ~ cîteodată (CRG.); mi

se pare că vorbești cam în ~, făcîndu-mi o asemîne între-

bare (NEGR.).

DODOLA DODOLOAIE *sf.*, **DODOLOIU** *sm.* Băn.

Paparudă [srb. d o d o l a].

DODOLEȚ, DODONET, DODOLOȚ. *adj.* (CONV.) (DENS.) (TUT.) (PAC.) Rotund, gogonat, gogoneț.

DODREAN (pl.-sauri, -eue) *sn.* *Olden.* (CIAUS.) Rămășița nutrețurilor date la vite, torște.

DOFTA *sf.* F Nu e de vre-o ~, nu e de nici o ~, nu e bun de nimic, nu e de nici o treabă, nu e nici o scofală (de el, de asta) (R.-COO.) (CIAUS.) (RV.-CRG.).

DOFTOR *sm.* ① Medic, doctor: oînd să va afla că vracul lăste dascal, oîmnu le dzic, acestora ~, atun- cea să crede și mai bine (PRV.-LP.).

DOFTORAȘ *sm. dim.* DOFTOR: doftorii de pe atunci, niște doftorași Nemți, Ovești sau Greci (A.-GH.).

DOFTOREASĂ = **DOFTOROAIE**.

DOFTORI (-oreso) *vb. tr.* A îngriji în calitate de doctor, a lecui: știi, belosoche, ou ce l-am doftorit eu? (ALECS.) [d o f t o r].

DOFTORICESC *adj.* De doftor: faima științei sale doftoricești ajunsese pînă la Breaza (N.-UR.).

DOFTORIE *sf.* ① = **DOCTORIE**: el se duse singur să-l aducă doftoria (BR.-VN.).

DOFTORIȚĂ (pl.-țe) *sf.* = **DOFTOROAIE**: chemă pre toți doftorii și doftorițele din lume (ISP.).

DOFTOROAIE, DOFTOREASĂ (pl.-ese) *sf.* ① Femeie care cunoaște bucuriile de leac și diferite descîntece și la care recurg oamenii de la țară, spre a-i vindeca de ori-ce boală: se vede că... e bolnav, sărmanul, și-l duceti la vr'o doftoroale... să-l caute (CRG.); așa era coana Luxia, doftoroasa și spîțăreasa satului (BR.-VN.). ② Soția unui doctor: oîm n'as vrea să fiu doftoroale, monșiu Franț (ALECS.) [d o f t o r].

DOGAR *sm.* 1. Meșter care face doage, din care alcătuește butoaie, putini, căzi, donițe, găleți, etc. (= *Mold. BUTNAR*) (1862).

2. (pl.-are) *sn.* Uneal-

tă, în formă

de secere, cu

care dogarul

crapă lemnele

pentru făcut

doage (1861).

DOGĂRIE

sf. ① Meseria

dogarului

② Prăvălia Fig. 1861.

Dogar.

sau atelierul

dogarului ③ Obiecte de ~, vase de lemn lucrate

de dogar.

DOGE *sm.* Titlul primului magistrat în vechile

republici ale Veneției și Genovei

(1863): F A dogilor vechi umbre pe

maluri govăind (ALECS.) [it.].

DOGI (-gese) 1. *vb. tr.* ① A de-

părta doagele una de alta ② A

crăpa un vas, a-i face o crăpă-

tură; ③: luară pe babă de păr și-o izbîră

ou capul de păreți, pînă l-i dogiră (CRG.).

2. *vb. refl.* ① A se desface, a se

depărta doagele una de alta de pe

urma uscăciunii: m'am dogit ca un

poloboc vechiu, de mult ce-am

umbat (ALECS.) ② A plesni,

a se crăpa: Candelile se stingea,

Clopoțele se dogea (ALECS.) ③

④ A răsuna ca un clopot

spart, a răguși: glasul mi se

dogise (ALECS.).

DOGI *adj.* ① p. DOGI ② Spart, plesnit:

clopot ~; sună a ~; vei ieși și tu din astă întîmplare ou

capul ~ (GN.) ③ Care seamănă cu sunetul unui

clopot spart; răgușit: glas ~; sunetul unui piano cam

~ da casei aerul pretențios, de nestatornic (D.-ZAMF.).

DOGMA (pl.-me) *sf.* ① Principiu recunoscut

ca un adevăr de netăgăduit în materie de religi-

une și filosofie [fr.].

DOGMATIC 1. *adj.* ① Ce ține de

dogme, privitor la dogme ② Care exprimă o pă-

rerere cu un ton hotărîtor, absolut: ton ~.

2. **DOGMATICA** *sf.* ① Totalitatea dogmelor unei

religii; tratat despre dogme [fr.].

DOC-
DOG

Fig. 1860.

Fig. 1862a. Dogar.

Fig. 1863. Doge.

DOGMAȚISM *sbst.* ♦♦ Metodă filosofică care începe prin a crede și a afirma [fr.].

DOGMAȚIST *sm.* ♦♦ Partizan al dogmatismului [fr.].

DOGMAȚIZA (-izez) *vb. tr.* ① A stabili o dogmă ¶ ② A instrui o doctrină falsă și primejdioasă ¶ ③ A vorbi, a-și exprima părerile cu un ton dogmatic [fr.].

DOGOARE *sf.* Căldura dogoritoare a focului: fața i se aprinde ca de ~ a unei grămezi de jeratic (VLAH.); Arde focu 'n București și dogoarea la Plocești (GR.-N.); despre căldura soarelui: a răsărit soarele ameninșind cu groază ~ (CAR.) [dogori].

DOGOR *sb.* ① Dogoare ¶ ② Foc: cu sufletul zdrobit de mîhnire și cu ~ul dragostei într'însul (ISP.) [dogori].

DOGOREALĂ *sf.* ① Dogoare: dogoreala focului ¶ ② Arșiță: roata vaporului vîntură pietre scumpe în dogoreala soarelui (VLAH.) ¶ ③ Foc: sufletul voinicului se imbulase la dogoreala dragostelor femeiești (ODOB.) [dogori].

DOGORI (-oreso), ① **DOGORI** (-orăso) *1. vb. tr.* ① A arde, a înfierbînta (vorb. de căldura focului sau a soarelui): o dogorește vîpaia ce iese din gura zmeoacelor (ISP.); soarele se ridică sus și începe să dogorească și să arză (DLVR.) ¶ ② ~ cuiva obrazul, a-l face să i se roșească obrazul de rușine: i-am dogorit obrazul părintelui de rușine (CRG.).

2. *vb. refl.* A se aprinde, a se înfierbînta, a se pîrli (de para focului sau de arșiță): cerul se dogorește, ca de bătaia unei fîlcări (VLAH.) [vsl. *dogorėti].

DOGORITOȚ, -ITOȚ *adj. verb.* **DOGORI, -ORI.** Care dogorește: arșița cea dogoritoare a zilei (EMIN.); de la prînz, căldura se făcu mai dogoritoare (S.-ALD.).

DOHAN *sbst.* Maram. = TUTUN [ung. d o h a n y].

DOHANI (-ănesc) *vb. tr.* și *într.* Maram. A fuma (tutun) [d o h a n].

DOHOT *sbst.* Mold. Păcură (de uns osiile carelor): a soos un uciol cu ~ de mestecăc (CRG.); negru oumu-i ~u (SEZ.) [ung.].

DOHOTNIȚĂ (pl.-te) *sf.* Mold. Păcorniță, vasul în care se ține păcura de uns carele [d o h o t].

DOHTOR... = DOȚTOR: nu mă lăsați fraților, chemați ~ii (TICH.).

DOI, f. DOUĂ *num.* ① Unu plus unu: doi oameni; două femei; ② cînd doi se ceartă, al treilea cîștigă; de două ori; în două, în două părți, în două jumătăți: a tăia în două; pe din două, jumătate pe jumătate ¶ ③ Nici una, nici două, fără a se codi, fără a sta mult pe gînduri, fără multă vorbă: și nici una, nici două, hați pe led de git (CRG.) ④ Cu una cu două, ușor, fără multă bătaie de cap, fără a se împotrivi: las pe mine, nu scapă ea cu una cu două (ALECS.); tiul său însă nu se lăsă cu una cu două (ISP.) ¶ ⑤ Din două una sau una din două, ori una, ori alta, ori... ori... ¶ ⑥ AMINDOI ⑦, BAN ⑧, CEAPĂ ⑨, FĂR, FARA, TEIU, UN [lat. *d u i < d u o].

DOICĂ (pl.-ci) *sf.* Femeie care alăptează copilul cuiva (Mold. MÂNCĂ): aceasta se scotoțește și spre doice, carele apleacă coconii mîci (PRV.-MB.) [bg.].

DOICI (-esc) *vb. tr.* A alăpta [d o i c ă].

DOILEA *num. ord.* m. al ~, f. a doua, care urmează după cel dintîiu; a doua zi, ziua următoare; a doua oară, data următoare; de-al doilea, (pentru) a doua oară: erau chiar atunci prășii de-al doilea (CRG.); D'al doilea parii mai afund îi bate (PANNI) [d o i, d o u ă].

DOIME *sf.* ♪ Jumătate dintr'o notă întreagă, reprezentată prin semnul ♪ [d o i].

DOINĂ (pl.-ne) *sf.* ♪ Poezie lirică populară, cîntec de dragoste, de jale sau de dor, care începe mai adesea cu „frunză verde”: dulcea și fermecătoarea ~, în a cărei largă mîlădere pare că freamătă toți codrii și plîng toate izvoarele fărîi (VLAH.); doina este cea mai vie expresie a sufletului românesc (ALECS.); lăsa-mă să-mi jălesc zilele și să mă joc odată o ~ de jale (SB.).

DOINAȘ *adj.* și *sm.* Care cîntă doine: Din fluier ml-este ~ (TOC.); ascultă fluierile ~ilor (VLAH.).

DOINI (-neco) *vb. tr.* A cînta doina: din lunc!

răsună tîlăngi, fluierul s'aud doinînd (VLAH.); trecea păstorașul împărat, doinînd și horînd (EMIN.).

DOINIȚĂ (pl.-te) *sf.* Oten. ♪ = DOINIȚĂ (SRB.).

DOINIȚĂ (pl.-te) *sf. dim.* DOINĂ.

DOIOS = DUIOS.

DOISPREZECE, f. DOUĂSPREZECE *num.* Zece plus doi (două): cei doisprezece apostoli; anul are douăsprezece luni [d o i (d o u ă) + s p r e (= 2 peste) + z e c e].

DOISPREZECILEA *num. ord.* m. al ~, f. a douăsprezecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul doisprezece.

DOJANĂ (pl.-jeni) *sf.* Observațiune aspră făcută cuiva, musturare: după de dojeni cu ~ împărătească pe dădăc, oropsi pe fie-sa ou urgie (ISP.); în glasul ei era o tînguire ș'o ~ dulce (VLAH.) [d o j e n i].

DOJENI (-enesc) *vb. tr.* A face observațiuni aspre cuiva, a mostra cu asprime: tecloraa... dojenia cruzimea ou care ostașii birurilor loveau și vindeau pe cei robii (ODOB.) [vsl. d o j e n a < d o g n a t i].

DOJENITOȚ *adj. verb.* DOJENI. Care dojenește, mustărî. Începu să vorbească c'î un glas ~ (ALK.).

DOL *sbst.* ♦♦ Fraudă, înșelăciune [lat.].

DOLAF (pl.-aturi), **DOLAP** (pl.-apuri) *sn.* Băn. = DULAP ①: pre ibovnic îi băgă într'un dolaf (CAT.); era un dolap: îi deschide și vede... nește foale tot de aur (CAT.) [srb. < tc.].

DOLAR *sm.* ① Unitatea de monedă a Statelor Unite și a Canadei (= 100 cents) în valoare (înainte de război) de 5,16 lei aur [1864] [engl.].

DOLCA *sf.* Cîtea cio-bănească: Dolca, halta cea bătrîna (ALECS.-P.); cînd era lupul miel și ~ căfel (MERA.).

DOLDORA *adv.* F Plin pînă 'n vîrf, umflat de plin: ce e: pară n'ar mai merge... să umpli ~ punga Statului (CAR.); se săturară de-și făcură burțile ~ (ISP.).

DOLDORA, DOLDORI *vb. tr.* și *refl.* F. A ~ se umplea: d o l d o r a: caută numai a-și umplea... buzunarele și, după ce s'or doldora, să plece (M.P.); stăpîniți bitelor... își fac mîndrele... și-și doldoresc buzunarele (M.P.).

DOLEANȚĂ (pl.-te) *sf.* Plîngere, tînguire, jeluire colectivă: a ieșit la iveală faimoasa ~ care a provocat venirea comisarilor (A.-GH.) [fr.].

DOLFA *sf.* (R.-COD.) = DOLCA.

DOLFAN *sm. Trans.* (BUC.) ① Om de frunte ¶ ② Bogătaş, om avut [comp. vsl. d o l ū f i n ū „delfin” și, în ce privește înțelesul, fr. d a u p h i n „prînz, moștenitor”].

DOLICOCEFAL, DOLIOCEFAL *1. adj.* ① Se zice despre un craniu a cărui formă e ovală și al cărui cel mai mare diametru întrece cu aproape un sfert diametrul cel mai mic [1865] ¶ ② Se zice despre oamenii și rasele umane care au craniul lunguț și nu rotund.

2. *sm.* Om cu craniul dolicocefal [fr.].

DOLIE *sf.* Mold. ① Apă foarte lină (SEZ.): străbătînd o țară ca din poveste, cînd prin șuvoale, cînd prin dolii (GN.) ¶ ②

Șanțul pe care-l formează înclinațiunea a două acoperișuri de case unite între ele: învelitoarea ei era de olane, iar la cele două puncturi unde se unesc doliele avea cîte o bășică de pămînt (FIL.) [comp. vsl. d o l ū, rut. d o l i „jos, în vale”].

DOLINĂ (pl.-ini) *sf.* ♪ Vale mică, luncă [srb.].

DOLIU (pl.-liuri) *sn.* ① Jale, întristare adîncă pricinuită de un eveniment funest, în spec. de moartea cuiva: cîte ~uri mari porți în sufletul tău (VLAH.); haine de ~, haine negre ce se poartă în semn de jale după un mort ¶ ② ~ul naturii, jalnică privesc la naturii în timpul iernii ¶ ③ Hainele negre, zăbranicul negru, etc. ce se pun în semn de doliu: a lepădat ~ul ¶ ④ Timpul cît se poartă hainele de doliu [fr. d e u i l].

DOLMAN (pl.-ane) *sn.* ① Haină scurtă, im-

Fig. 1864. Dolari. A. 1, 1/2, 1/4, dolar de argint. — B. 20, 10, 5 dolari de aur.

Fig. 1865. Dolicocefal.

podobită cu brandebururi, purtată de husari, adesea numai, pe un umăr, lăsând minciile să atârne (1866) [fr.].

Fig. 1866. Dolman.

Fig. 1867. Dolmen.

ale Europei și chiar în Africa; monumentele de felul acesta s'au atribuit multă vreme Celților; astăzi se crede însă că datează de la un popor mult mai vechiu și necunoscut (1867) [fr.].

DOLOFAN *adj.* ① Gras, durduțu: coana Mândița, ~ă și roșie la obraz ca o căpșună (GR.); mai adesea în expresiunea: un ~ de copil, un copil voinic, gras ca un pepene: năsou un ~ de copil, sănătos și voinic (ISP.) ② *Pr. ext.* Plin, îndesat, doldora: înmînt e de folos: Rumănu, cînd are punga ~ din păstrare și din muncă (JF.) [comp. DOLFAN].

DOLOGAN *sm. Trans.* Nasture de os, mare și rotund (PAC.).

DOLOMITĂ *sf.* Rocă de culoare albă formată din Carbonat de calciu și magneziu; se găsește în Alpi [fr.].

DOLOMITIC *adj.* Care seamănă cu dolomita sau care conține această substanță: rocă ~ă [fr.].

DOLOȘI (-oșese) *vb. tr. Olten.* A domoli, a muia, a ăsteni (CONV.) (RV-CRG.).

DOM (*pl.-muri*) *sn.*, **DOMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① Cupolă, turle de forma unei jumătăți de sferă deasupra unei clădiri monumentale (1868, 1869): munții... se ridică nainte

Fig. 1868. Dom (al Palatului Invalizilor din Paris).

Fig. 1869. Domul din Florența (Secțiune).

ca niște ~uri colosale în ruină (VLAH.) ② Catedrală măreață: ~ul din Milan; Noaptea 'n domă întristată prin lumini îngălbenite (EMIN.) [fr. d'ome, it. duomo].

DOMĂI (-ăsc, -ăin), **DOMOI** (-oeso), **ȚUMĂI** (-ăsc) *vb. tr. și refl.* A vorbi, a sta de vorbă, a se sfătui; a pune la cale: ce e de făcut, voinice? se domăie într-o zi cu el felișcana (R-COD.); aprind focuri prin soorburi de fag și domoesc mai una, mai alta, pînă răsare luna (LUNG.); și cu înțeleptii nu se va dumăi (SIBL.) [srb. duma ti, rus. dumaty, etc.].

DOMENIAL *adj.* Ce ține de domeniile Statului: venituri ~e; obligațiuni ~e [fr. domania], refăcut după domeniu].

DOMENIU (*pl.-enii*) *sn.* ① Totalitatea moșiilor, pădurilor, etc. stăpînite de un proprietar; Domeniile Statului, bunurile, moșiile, proprietățile Statului, ale căror venituri se varsă în vistieria Statului; ~u Coroanei, moșiile, proprietățile ale căror

venituri se adaugă la lista civilă a Suveranului; ~1 public, bunurile de care se folosește publicul, ca drumuri și șosele, riuri, poduri, etc.; ②: a cădea în ~1 public, se zice despre ori-ce producțiune literară sau artistică, asupra căreia, după trecerea unui anumit timp, autorul și moștenitorii lui nu mai au nici un drept; Ministerul Domeniilor, ministerul care se ocupă cu administrarea și exploatarea domeniilor Statului ③ Spațiu, întindere: ~1 mărilor ④ Tot ce intră în cadrul unei științe sau unei arte: ~1 geologiei; aceasta nu e de ~1 meu, aceasta nu e de competența mea, nu intră în cadrul, în sfera ocupațiilor sau cunoștințelor mele [fr. domaine].

DOMESNIC... **DUMESNIC**...

DOMESTIC *adj.* ① De casă, de familie, casnic: viață ~ă ② Intern, din năuntru, privitor la țară: turburări domestice ③ Îmblînzit, ce trăiește pe lângă casă: animal ~ [fr.].

DOMESTICI (-icese) *vb. tr. și refl.* A (se) face domestic, a (se) îmblîzni.

DOMESTICITATE *sf.* Starea animalelor domestice [fr.].

DOMESTICITOR *sm.* Cel ce domesticește fiarele sălbatice.

DOMICILIA (-itez) *vb. refl.* A se așeza cu locuința, a-și stabili domiciliul [fr.].

DOMICILIAR *adj.* Privitor la domiciliu [fr.].

DOMICILIU (*pl.-lii*) *sn.* ① Casa, unde locuiește cineva de obicei; la ~, acasă, la locul unde șade ② Locul unde-și exercită cineva drepturile civile și politice: ~ legal [lat.].

DOMINA (-in, -inez) *1. vb. tr.* ① A stăpîni (și în înțeles figurat) ② A se înălța deasupra, a fi mai ridicat: în vîrful unui deal unde era o biserică ce domina tot satul (SALC.).

2. vb. intr. ① A domni peste; a avea putere nemărginită; ②: domnea ce domnea în sală (EMIN.) ③ A fi în mai mare număr, în mai mare cantitate, a predomina.

3. vb. refl. A se stăpîni [fr.].

DOMINANT *1. adj.* ① Care domină, care stăpînește, care covârșeste, care întrece: pastune ~ă ② Religioasă ~ă, aceea care domină, care stăpînește, care are înțelietate într-o țară.

2. DOMINANTĂ *sf.* Treapta a cincea a oricărei game majore sau minore [fr.].

DOMINAT *adj. p.* ① **DOMINA** ② Stăpînit: un artist ~ și chinuit de femeia cu care și-a legat viața (VLAH.).

DOMINATOR, *1. adj.* Care domină.

2. sm. Stăpînitor [fr.].

DOMINAȚIUNE, **DOMINAȚIE** *sf.* Faptul de a domina, stăpînire; autoritate absolută: autorul scrierii puțin favorabile... dominației străinului (G.-GH.) [fr.].

DOMINICAL *adj.* ① De Duminecă, privitor la ziua de Duminecă; repaus ~,

odihna de Duminecă ② Orațiunea ~ă, (rugăciunea) tatăl nostru [fr.].

DOMINICAN *sm.*, **DOMINICANĂ** (*pl.-ane*) *sf.* Călugăr (iță) din ordinul Sfîntului Dominic (1870, 1871) [fr.].

DOMINO *sn.* ① ① Costum de bal mascat care se pune ca o manta pe umeri și acoperă tot corpul, și cu o glugă în care se ascunde capul (1872)

② și **DOMIN**: Îmi cunoaște domnul, trebuie să mi-l schimb numai deot (CAR.) ③ Persoană îmbrăcată cu un astfel de costum: acel ~ plăcut și elegant n'a fost altă persoană decît singura ea (ALECA.) ④ ⑤ Joc compus din 28 de dreptunghiuri, mai adesea de fildeș, pe care se află însemnate cîte un număr oare-care pe puncte: ar fi putut să joace încă două partide de ~

Fig. 1870. Dominican.

Fig. 1871. Dominicană.

la „Imperia” (VLAH.) ¶ ④ ② Fie-care din aceste piese de joc (1872) [fr.].

DOMIRI, DUMIRI, DUMERI (-resc) vb. refl. A pricepe lămurit, a-și da bine seama, a-și explica: mă trezesc, casc ochii și caut să mă dumeresc unde mă aflu (VLAH.); copilul nu se domirea de ce cocorii umbliă înșurubli trimbă (ISP.); toți plingean și nu se puteau dumeri despre semnele ce face mama lor (CRG.) [vsl. d o m é r i t i, a măsura deplin].

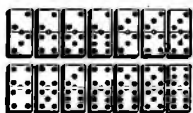

Fig. 1872. Domino.

Fig. 1873. Domino.

DOMN sm. ① ¶ Stăpîn: nimeni nu poate la doi domni slujii (COR.) ¶ ② Stăpînul lumii, Dumnezeu: nu-l cum gludește omul, o-l-i cum vrea Domnul (CRG.); Domnul Dumnezeul nostru; Doamne Dumnezeule! casa Domnului, biserica; Maica Domnului, Sfînta Fecioară, Maica Precista; F: singele Domnului, vinul; a lăsa pe cineva în plata sau în mila Domnului, a lăsa în pace, a nu-i face nici un rău (= a-l lăsa să-i plătească Dumnezeu); se îmbălbîzîră ca niște mlei și-și cerură iertare: Ercule-i lăsa în mila Domnului (ISP.); du-te în știrea Domnului, du-te mai departe (unde te-o lumina Dumnezeu), pleacă și mă lasă în pace: mai bine-ți dau trații și du-te în știrea Domnului (RET.); — Doamne ferește! a) să (mă, te, ne, etc.) ferească Dumnezeu! să nu i se întâmple, Doamne ferește, să moară; b) F cu nici un preț, de loc, pentru nimic în lume: nu mă duce acolo, Doamne ferește; Doamne iartă-mă! a) (după rostirea unui blestem sau unei vorbe necuviincioase) să mă ierte Dumnezeu! minca-l-ar pămîntul să-i mîntînce, Doamne iartă-mă! (CRG.); b) ¶ cînd, într'un moment de supărare, de încurcătura, de nedumerire, omul e gata să exclaimă numele diavolului: (unde dracu s'a dus? cum dracu de n'a venit încă?), își cere oare-cum iertare de la Dumnezeu de a se fi gîndit la necuratul: unde Doamne iartă-mă să fie p (ALECS.); da cum Doamne iartă-mă să nu zic? (CAR.) — F dragă Doamne (dragă! Doamne, etc.), oare-cum, ca să zic așa: pe cînd începusem și eu, dragă! Doamne, a mă rădica băleț la casa părinților mei (CRG.); și ne punem, dragă Doamne, la învățat (CRG.); Tîntilă, dragă Doamne, se cam cocea (SLV.); — AJUTA; APĂRA 1 ③; LEMNUL-DOMNULUI, LEMNUL-MAICII DOMNULUI = LEMN, MILA DOMNULUI ¶ ④ = VENINARITĂ; MÎNA-MAICII-DOMNULUI = MÎNĂ ¶ ⑤ = BQU, VACĂ ¶ ⑥ Stăpînitorul unei țări, domnitor, titlul principilor Munteniei și Moldovei pînă la ridicarea țării la rangul de regat: a salege ~; a pune ~; ¶ schimbarea domnilor, bucur a nebulilor, norodul se bucură cînd vine un stăpînitor nou, crezînd că-i va fi mai bine, pe cînd adesea domnul cel nou întrece în răutate pe cel vechiu ¶ ⑦ Boier: ce folos că tată-tău a fost ~, dacă tu nu ești om p (ZNN.) ¶ ⑧ Titlu de politeț dat persoanelor către care sau despre care se vorbește, însoțindu-l sau nu de numele propriu sau de un alt titlu: Domnul Ionescu; Domnule Judecător; Domnule doctor; te rog, Domnule! Ascultați, Domnilor! [lat. vulg. d o m n u s < d o m i n u s].

DOMNESC adj. ① De Domn, al Domnului, privitor la Domn; princiar: curtea domnească; casele domnești; cea ce audiește pre omul cel ~ face mare sudalmă (PRV-LP.); palmă domnească = PALMA ¶ ② Al curții princiare, al palatului: poimîne, pe vremea asta, să fii cu ei la scara domnească (A-GH.) ¶ ③ PĂSĂRE-DOMNEASCĂ = BOT ROȘ ¶ ④ BURULENE-DOMNEȘTI = VIZDOAGE; FLORI-DOMNEȘTI = SURGUCI, GAROAFĂ, GAROAFE-DE-MUNTE; MĂR ~, varietate de măr mare, cu fața roșiatică, foarte gustos, obținut prin cultură.

DOMNEȘTE adv. Ca un Domn; boierește: mi-oiu cumpăra și un rădvan... și m'oiu așeza coțea ~ în fund (SB.); îi plăcea să trăiască ~ (CAR.) [d o m n e s c].

DOMNÎ (-neso) vb. tr. și intr. ① A fi Domn, stăpînitor, a stăpîni (peste) o țară: domni-au Ștefan-Vodă 47 de ani, 2 luni și 3 săptămîni (GR-UR.); iară ei domniră cum se domnește cînd împărații ter. prin fel de fel de lapite (ISP.) ¶ ② F A stăpîni, a domina ¶ ③ ¶ A fi, a exista, a dăinui (de mai multă vreme):

securitatea și justiția domnesc pretutindeni (A-GH.); frigul domnește în această țară ¶ ④ F A zice cuiva „Domnule”, a-i pune titlul de „Domn” înaintea numelui: nu mă mai domni atît!

⑤ **DOMNICA** sf. Bucor. (ALB.) Nume dat unei vaci născute Duminică.

DOMNIE sf. ① Titlul, demnitatea de Domn, de stăpînitor al unei țări ¶ ② Stăpînire (în calitate de Domn): sub Domnia lui Cuza ¶ ③ Timpul cînd domnește sau cînd a domnit un suveran ¶ ④ ¶ Scaun domnesc, reședința domnească ¶ ⑤ ¶ Persoana însăși a Domnului: cea ce va suzina... pre vre-un judecător... această greală! Iaste ca și cînd ar fi suduit pre ~ (PRV-ME.) ¶ ⑥ Însoțit de un adjectiv posesiv, se întrebuintează, ca formula de politeț, în loc de tu, el, ea, voi: domnia-ta, devenit dumnea-ta (gen. dat. domniei-tale astăzi dumitale); domnia-lui, devenit dumnea-lui; domnia-ei, astăzi dumneaei; domnia-sa, el (gen. dat. domniei sale, F dumisale; domnia-voastră (pl. domniile voastre), devenit dumnea-voastră (gen. dat. domniei voastre, pl. domniilor voastre, astăzi F inv. dumnea-voastră).

DOMNISOARĂ (pl.-re) sf. ① dim. DOAMNĂ ¶ ② Fată nemăritată ¶ ③ Titlu cu care se adresează cineva unei fetenemăritate (Mold. „duduie”) ¶ ④ Trans. ~ (vnc.) = STICLETE.

DOMNISOARĂ sm. ① dim. DOMN: un ~ tînar se nîta lung la el (S-ALD.) ¶ ② Titlu dat (în spec. de către slugi) băiatului sau fiului neînsurat al stăpînului, cuconaș ¶ ③ ¶ Pretendent la domnie: niște Căzacl ce venise cu un ~, ce-l ziceau Ivan-Vodă (GR-UR.) ¶ ④ Trans. ~ = STICLETE ¶ ⑤ ~ = GRANGUR ¶ ⑥ ~ = BOTROȘ ¶ ⑦ ~ = PITIGOIU ⑧: cînd cîntă pitigoiu, numiți si... ~ și și țigian... e semn de ploale (GRM.).

DOMNITOR 1. adj. verb. DOMNI. Care domnește: familia domnitore.

2. sm. Cel ce domnește peste o țară, principe, Vodă: cîți Domnitori și Mitropoliti s'au rînduit la scaunul Moldovei, de cînd e țara astă! (CRG.).

DOMNITĂ (pl.-te) sf. ① ¶ Fiica Domnitorului, prințesa: Domni greci își recrutau în casele lor ginerii și nuroile pentru domnie și boizadele (A-GH.) ¶ ② Trans. ~ (vnc.) = STICLETE ¶ ③ pl. Mold. ~ ¶ Una din numeroasele numiri eufemistice ale duhurilor sau zinelor rele, ca Rusaliile, Dînele, Ielele, Milostivele, etc. (PAMF.) [d o a m n ă].

④ **DOMNŪC, DOMNŪT** sm. m. Tr.-Corp. dim. DOMN.

DOMOL, & Mold. DĂMOL 1. adj. ① Liniștit, potolit, blajin, pacinic: apoi ti zise cu un ton mai ~ (GR.); era bălat ~ și intra totdeauna în vîlle mele (SLV.) ¶ ② Încet, care nu se priește: s'a îndreptat într'acolo cu pași ~ ¶ ③ Trans. Cădută: boinavul se poadește... mai înțitu cu apă domolă, apoi tot mai rece (PAC.).

2. adv. ① În liniște, potolit, blajin ¶ ② Încet, fără să se grăbească: umbliă mai domol, ca să mă pot ține de tine (D-ZAMF.); Dămol sau lute, lute ca vîntul Eu merg călare (ALECS.).

DOMOLI, & Mold. DĂMOLI (-olesc) vb. tr. și refl. ① A (se) liniști, a (se) potoli, a (se) mai astimp-păra: după ce-și domoliră frații cei mari minia, făcu bălețanul foc bun (RET.); au știut a-l dămoli, lăundu-l cu bîngorul (CRG.); para focului se domolise (GR.); boala a început a se domoli și lumea s'a readunat încetul cu încetul în oraș (A-GH.) ¶ ② A (se) încetini: domolește pașul, ti lasă să se ducă înainte (SR-VN.) [d o m o l].

DON sm. Titlu de onoare ce se pune înaintea numelor de persoane în Spania: Don Juan, Don Carlos [sp.].

DONĂ (-nez) vb. tr. și A dăru, a face o danie, o donațiune [lat.].

DONATĂR sm., **DONATARA** (pl.-re) sf. și Persoană careia i s'a făcut o donațiune, o danie [fr.].

DONATOR sm., **DONATOARE** (pl.-re) sf. și Persoană care face o donațiune, o danie [fr.].

DONAȚIUNE, DONAȚIE sf. și O danie, dar ce se face prin act public ¶ ② Actul, înscrisul prin care se face o danie [fr.].

DONDĂNI (-ănesc) vb. tr. și intr. F A mormăi, a vorbi încurcat și între dinți: dondăniind foarte răpede, bibăit și fără pic de ougetare (CRG.); numai ~ atîtal (FLOR.) [onom.].

DONICIOARĂ (pl.-re) sf. ¶ dim. DOMNĂ: u tri-

metea unoblu - meu la tata ou doncioarele de zmeură (BR.-VN.).

○ **DONICUȚĂ** (pl.-te) *sf.* *Trans.* ☞ = **DONICIOARĂ**: Și cu vin din donicuțe (UK.-BRS.).

DONIȚĂ, ○ **DONIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ☞ ☞ Vas cilindric de doage (cu sau fără capac mobil), cu toartă, pentru cărat apă (Mold. „cofă”) (1874): donița cu apă, din care se bea, să nu se lase noaptea afară (OOR.); ☞: a turna cu doniță, a ploua foarte tare, a ploua cu gălețile ☞ ☞ ☞ Vas în care se mulg vacile (srb. dojnica, pol. dojnica, etc.).

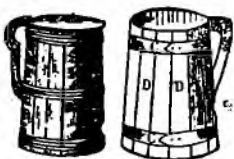

Fig. 1874. Donițe.
M. Minușă.—D. D. Doage.
—C. C. Cercuri.

***DONJON** (pl.-oane) *sn.* ☞ Turnul cel mai important al unui castel întărit în epoca medievală (1875): acoast castel... avind numai turnulețe împrejur și în lăuntru un turn mare (donjon (BALC.)) [fr.].

***DON JUAN** *npr. m.* ☞ Numele unui personaj legendar de origine spaniolă ☞ ☞ Tipul omului elegant, imoral și seducător de femei.

DOP (pl.-puri) *sn.* Bucată de lemn, de plută, de sticlă, etc. cu care se astupă o sticlă sau o gaură, astupus (1876, 1877): ~ de plută; ~ de sticlă; a scoate ~ul; ☞ F: ~ de saca, persoană scundă și groasă.

○ **DOPROȘ** *sbt. Mold.* F A face cuiva ~, a-l lua la ~, a-i lua interogatoriu, a-l descoase [rus.].

DOPUȘOR (pl.-oare) *sn. dim. DOP.*

DOR (pl. doruri) *sn.* ☞ Durere sufletească: mare doru mi-i, c'am avut numai doi euoni și i-am îngropat astăzi pre-amindoi (OOS.); Cînd omul simte 'n stînu-l o erudă suferință, O jale fără margini, un ~ fără hotar (ALECS.). ☞ ☞ *Olten.* Durere fizică: ~ de cap; ~ de inimă ☞ ☞ Dorință arzătoare de a revedea pe cineva sau ceva care-i e drag, fără de care simte un gol în suflet, și viața i se pare un chin: se topea de ~ după tîni său, după părinții ei și după țara în care se născuse (ISP.); mi-se așa de ~ de cer, de soare, de arbori (VLAH.); a duce ~ul (cuiva, unui lucru), a dori din suflet să revadă (pe cineva sau ceva): nu-i da binelui cu piciorul, că pe urmă o să-i duci ~ul (ZNN.). ☞ ☞ Poftă, dorință înfocată de o mîncare sau băutură: ea ~ul de mămăligă, nici un ~ nu te strică (ZNN.); Fragil, poți să-l duci ~ul (ALECS.); ti era ~ de un pahar de vin ☞ ☞ Dragoste înfocată, chin de dragoste: așa ~ prinse capra de copii, înțet o lună de zile nu se depărta de lîngă dînsul (ISP.); Eu cu ~, mîndra ou ~, Trebul-ne-ar un doftor (UK.-BRS.); a se uca, a se topi de ~, cînteca de ~, cînteca de dragoste, duioase, cu caracter elegiac ☞ ☞ Dorință (exprimată de cineva): ~ul ei era pentru dînsul poruncă (SB.); a face pe ~ul cuiva, a-i face pe voie ☞ ☞ F în ~ul leii, fără să aibă un scop definit, la întîmplare, într-o doară: plecă și el, știl, cam în ~ul leii (ISP.) [lat. vulg. *dolus < dolere].

Fig. 1876.
Dop de
plută.

Fig. 1877.
Dop de
cristal.

DOR (pl.-toare) *sn.* ☞ Odaie de dormit ☞ ☞ Sală mare, cu multe paturi, în care se culcă elevii unui pensionat, membrii unei comunități, etc.

○ **DORNĂ** (pl.-ne) *sf. Olten. Trans.* ☞ Virtej de apă, bulboană (CONV.) (VIC.) (DENS.).

DORNIC *adj.* Plin de dor, care dorește cu înfocare: rîmînd singur această păreche credincioasă și ~ă (ISP.); *adv.*: Dornic cîntînd în cale-ți, Parcă tot aștept să-mi vii (VLAH.).

2. *sbt.* ☞ Plantă ierboasă din familia umbeliferelor, cu frunzele adesea ușor încovoiate în formă de secere, cu flori mici albe, dispuse în umbel (Falcaria Rivini) (1880).

DOROBANT *sm.* ☞ Soldat de infanterie din armata teritorială care purta o căciulă înăoiată la o parte, împodobită cu o pană de curcan prinsă de o cocardă tricoloră (de unde și porecla de „căciular” sau „curcan”) (1881):

Toți ~i, toți căciulari, Români de viață veche (ALECS.);

întînd de mîna un bălețel ... în costum de mîo ~ (I.-GH.) ☞

☞ Jandarm care păzea hotarele, supraveghia trecătorile și vadurile riurilor; care asigura ordinea în comună și era întrebuintat la diferite slujbe pe lîngă autorități (1882-1884): un ~ ti aduse un plic în care găsi permîntarea lui la o altă plasă (NEGR.) [ung. darabant].

DOROBĂNȚESC *adj.* ☞ De dorobant ☞

DORINȚĂ (pl.-te) *sf.* Ceea ce dorește cineva să aibă, să dobindească, să i se facă, etc.): zmeul își bate capul cum să-i împlinescă dorința (ISP.).

† **DORIRE** *sf.* ☞ Faptul de a dori ☞ ☞ Dorință.

Fig. 1878. Secțiunea unui templu doric.

Fig. 1879. Coloană dorică.

DORIT *adj.* ☞ p. **DORI** ☞ ☞ **NEDORIT** ☞ ☞ ~ de, ce duce dorul unui lucru, care pofteste cu înfocare ceva, doritor: nu aveau copii, și, Doamne! tare mai erau dorii să aibă măcar unul (CRO.).

DORITOR *1. adj. verb. DORI.* Care dorește (să facă sau să aibă ceva): ~ de învătătură.

2. *sm.* Cel ce dorește ceva: ~ii de a ocupa acoast post, să se adreseze direcțiunii.

○ **DORINGĂ** (pl.-gi) *sf. Olten.* ☞ Par, prăjină de purtat hîrdăul (CIAUS.) ☞ ☞ Prăjină lungă pe care se întind rufe și care se pune de obicei sub streșina casei (srb. doronga, modificat după prîngă).

***DORMEȚĂ** (pl.-ze) *sf.* ☞ Canapea pe care se poate dormi [fr. dormeuse].

DORMI (dorm) *vb. intr.* ☞ A fi în nemișcare, cuprins de somn: se culcă și dormi dușă (ISP.); ☞: Dorm și florile 'n grădina (EMIN.); ~ deștept, ~ d'a-n-picioarele, a pica de somn; ~ BUSTEAN, IEPUREȘTE; ☞: cum îți vei așterne, așa vei ~ AȘTERNE ☞ ☞ A se odihni, a zăcea: cîmpurile Bulgariei, în pămîntul căroră dormeau osemintele celor morți (D.-ZAMF.); ☞: sub vechile ruine... dorm atîtea amintiri din istoria neamului lor (VLAH.) [lat. dormire].

DORMIȚĂ, *Trans. DURMIȚĂ* (-itea) *vb. intr.* A dormi ușor și întrerup, a moși: Cîteodată viclesnul somn amăgește Pe acoel ce dormitează (STAM.); eu mă fac că dormitez, trăgînd ou ochiul pe sub cozorocul șepcii (CAR.); ☞: la stînga, dormița de atîta vreme zidurii oircului lui Marențiu (D.-ZAMF.) [lat. dormitare].

DORMITOR (pl.-toare) *sn.* ☞ Odaie de dormit ☞ ☞ Sală mare, cu multe paturi, în care se culcă elevii unui pensionat, membrii unei comunități, etc.

○ **DORNĂ** (pl.-ne) *sf. Olten. Trans.* ☞ Virtej de apă, bulboană (CONV.) (VIC.) (DENS.).

DORNIC *adj.* Plin de dor, care dorește cu înfocare: rîmînd singur această păreche credincioasă și ~ă (ISP.); *adv.*: Dornic cîntînd în cale-ți, Parcă tot aștept să-mi vii (VLAH.).

2. *sbt.* ☞ Plantă ierboasă din familia umbeliferelor, cu frunzele adesea ușor încovoiate în formă de secere, cu flori mici albe, dispuse în umbel (Falcaria Rivini) (1880).

DOROBANT *sm.* ☞ Soldat de infanterie din armata teritorială care purta o căciulă înăoiată la o parte, împodobită cu o pană de curcan prinsă de o cocardă tricoloră (de unde și porecla de „căciular” sau „curcan”) (1881):

Toți ~i, toți căciulari, Români de viață veche (ALECS.);

întînd de mîna un bălețel ... în costum de mîo ~ (I.-GH.) ☞

☞ Jandarm care păzea hotarele, supraveghia trecătorile și vadurile riurilor; care asigura ordinea în comună și era întrebuintat la diferite slujbe pe lîngă autorități (1882-1884): un ~ ti aduse un plic în care găsi permîntarea lui la o altă plasă (NEGR.) [ung. darabant].

DOROBĂNȚESC *adj.* ☞ De dorobant ☞

Fig. 1880.
Dornic.

Fig. 1881. Dorobanț (după tabloul lui Grigorescu).

Fig. 1882. Dorobanț al poliției (1850).

DOROBĂNTIME *sf.* ✕ *col.*
DOROBANȚ. Mulțime de dorobanți, ceata dorobanților: multă ~ căzu în șanț (GN.).

Fig. 1883. Dorobanț de județ (1850).

Fig. 1884.

○DOROVĂI (-ăse), **DOROVOI** teni (din prima (-oseo) *vb. refl. Trans.* (VIC.) (FSC.) a jumătate a sec. al se dărăpăna, a se strica, a se hodorigi, a se sparge (despre obiecte sau unelte de lemn, despre car, etc.).

***DORSAL** *adj.* ☞ Ce ține de dos, de spate: mușchi ~i [fr.].
○DORUȚ, DORUREL, DORUȚ *sn. Trans. Maram. dim. DOR*¹.

DOS (*pl. dosuri*) *sn.* ① ☞ Partea dinapoi a corpului omului de la ceafă pînă la șale, spate: ce aude ~ul, nu aude fața (ZNN.); în ~, la spate (☞ „în față”): în față te linge, în ~ te frige (ZNN.); ☞ a da ~ul a întoarce spatele, a o lua la fugă; F: ~ la față! o ia la fugă, ia-o la fugă! ☞ ☞ ☞ Partea dinapoi a corpului animalelor: cînd caii vor sta cu ~ul spre gard, tăcuți și gînditori, e semn că vremea are să se strice (GOR.) ☞ ☞ Șezut, partea posterioară a corpului omului: cînd e cineva mîlnos, se zice că ~ul în ziua aceea s’a sculat cu ~ul în sus (VOR.) ☞ ☞ ☞ ~ul palmei, mîinii, partea superioară a mîinii: cu ~ul palmei îi izbi atît de tare, încît ameți pe Tarta-Cot (ISP.) ☞ ☞ Partea dîndărăt a unui obiect, opusă feței: ~ul unei cărți, unei foi de hîrtie, unui cuțit, unei stofe, unei case ☞ ☞ Pe ~, (d)a-a-ndoasele *loc. adv.* a) Întors, pus cu dosul unde trebuie să stea fața: a îmbrăcat cojocul pe ~; meșterul a tencuit zidul de la poartă și mi-a bătut numărul 6 d’a-ndoasele (CAR.); b) altfel de cum trebuie, de cum e firesc, de cum s’ar aștepta cineva, anapoda: toate le făcea pe ~ în slujba biseroasească (GN.); c) te s’a ’ncercat să facă, toate l-au ieșit pe ~ (VLAH.); tot ce făcea, îi ieșea d’a-ndoasele (ISP.) ☞ ☞ Loc apărut de soare, de ploaie: pentru iernatul oilor... face perdele stuhuite și la un loc unde va fi mai ~ (ION.) ☞ ☞ ☞ Coasta unui munte care privește spre miază-noapte (☞ „față”) [lat. vulg. *dōs-sus < dorsus].

✚ **DOSĂDĂ** (*pl. -ăzi*) *sf.* Chin; întristare nespūsă ☞ ☞ *Băn.* Ocară, înfruntare [vsl.].

✚ **DOSĂDI** (-ădesc) *vb. tr.* ① A chinui, a amări ☞ ☞ A ocări, a înfrunta [vsl. dosădit.].
☞ **DOSĂDIT** *adj. p.* **DOSĂDI** ① ☞ Chinuit ☞ ☞ ☞ Amărit: ieșiră deci la mal, dosăditul de ei (ISP.) ☞ ☞ ☞ *Olten.* Prost, nătărău (RV-CRO.).

***DOSAR** (*pl. -are*) *sn.* Teanc de acte privitoare la aceeași chestiune; a închide ~ul, a nu se mai ocupa de acea chestiune: îmi găsece prietenul... cufundat într’un ~ gros și răstolț (I.-ON.); a pune la ~, a lăsa baltă a nu se mai ocupa de ceva [fr. d o s s i e r].

○ **DOSCĂ** *sf. Olten.* Bucată mare de lemn uscat, de trunchiu despicat [comp. srb. d o s k a, blg. d ā s k a, rus. d o s k ā, etc. „scîndură”].

DOSELNIC *adj.* Lătaralnic, ascuns, dosnic: umbrați cu pîri ascunse... cu mijloace ~e (ALECS.) [d o s].

DOSI (-oseco) 1. *vb. tr. și refl.* A (se) ascunde: i-au plesnit prin mințe ca să aducă... mulți ostași... și să-l dosească undeva în tîndă (SE.); mă dosece după un copac (GR.).

2. *vb. într.* ☞ A o lua la fugă, a o șterge: escortele te lasă în mîna Țihariilor și dosece; în loc să stea să te apere (BOL.) [d o s].

✚ **DOSLUȘI** = DESLUȘI.

○ **DOSNIC** 1. *adj.* Care se află mai la o parte, mai retras, undenu se poate zări, ascuns: pe ulițele strîmte și ~e de lîngă grădina Icoanei (DLVR.).

2. *sf.* ☞ ① **DOSNICĂ-GALBENĂ**, plantă ierboasă cu flori galbene dispuse în capitule, pe care poporul o întrebuințează ca să vrăjească cu ea de urit (*Carpesium ceruuum*) (☞ 1885)
☞ ② **DOSNICĂ-VINATĂ** = CLO-COTEI ①

DOSPEALĂ *sf.* ① Faptul de a dospi: se taie planta... și apoi se pune în apă, ca să stea la ~ (PAMF.) ☞ ② Ceea ce face ca să dospească, ferment.

DOSPI (-pesc) *vb. tr.* A face să fermenteze, să crească aluatul: aluatul mic într’o covată mare toată frămîntătura dospește (CANT.).

2. *vb. într.* A fermenta, a crește (aluatul): pinea de hrîșcă... nu dospește nici crește așa de bine ca aceea de grîu (ION.); ☞ în capul lui dospește tescovina tuturor disoțiilor de răspînit și oatenelor (VLAH.) [vsl. d o s p e t i].

DOSPIT *adj. p.* **DOSPI** ① Fermentat (*vorb.* de aluat); ☞ ☞ ☞ **NEDOSPIT** ② ☞ ☞ Copt la minte.

✚ **DOSTOI** (-toește) *vb. refl. unipers.* A se cădea, a se cuveni [vsl. d o s t o j a t i].

✚ **DOSTOIANIE** *sf.* Măstăruire [vsl.].

○ **DOȘTINĂ** (*pl. -ini*) *sf. Trans.* ☞ Loc ferit de soare; partea dealului miază-noapte care se află spre (FR.-COR.).

***DOTA** (-tez) *vb. tr. și* A înzestra [fr.].

***DOTĂ** (*pl. -te*) *sf. și* Zestre [fr. < lat.].

***DOTAL** *adj. și* De zestre, privitor la zestre: sub regimul ~ [fr.].

***DOTAȚI(UN)E** *sf.* ① Înzestrarea unei biserică, unui spital, unui așezămînt public sau de binefacere, etc. cu un capital, cu o moșie, cu un venit, etc. ☞ ☞ ☞ Capitalul, venitul, etc. dat acestor așezămînte [fr.].

DOUĂ = DOI.

DOUĂSPREZECIME *sf.* A douăsprezece a parte; douăsprezecimi provizorii, mensualități acordate de Camere guvernului spre a a sigura serviciile publice, în așteptarea votării bugetului anual.

DOUĂZECI *num.* De două ori zece: ~ de soldați; ~ de zile; ~ și unu(1); ~ și una; ~ și cînd.

DOUĂZECILEA *num. ord. m.* Al ~, f. a douăzece, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul du o u ā z e c i.

DOVADĂ (*pl. -vezi*) *sf.* ① Ceea ce dovedește, adevărește ceva; a da ~, a dovedi ☞ ☞ Semn, mărturie: dovezi de prietășug ☞ ☞ ☞ Mărturie în scris, adevărîntă, act justificativ [d o v e d i].

Fig. 1885. Dosnică-galbena.

DOVEDI. (-dese) *vb. tr.* ① A arăta prin raționament, prin mărturie că un lucru este adevărat, a adevăra: n'au putut să **dovedească** nevinovăția lui; a **dovedit** cu acte că banii sînt ai lui; ~ cu martori ¶ ② A arăta, a manifesta ¶ ③ A scoate la capăt, a pridiidi: cu-botele nu le putea **dovedi** din clirpit (cra.) ¶ ④ A scoate la iveală, a da la iveală, a izbuti să afle, să facă cu-noscute: n'au putut să **dovedească** pe hoți ¶ ⑤ A învinge, a birui: se întreceau care de care să **dovedească** pe celălalt la bănu-ură (isp.); Ercule **dovedi** pe acel dulău și-l omori (isp.) [vsl. *dovedaj*].

DOVEDITOR *adj. verb.* **DOVEDI.** Care **dove-**dește.

DOVÎNCAT *adj.* Adîncat (GR.-N.) (R.-COD.).

DOVÎNCĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Adîncătură (PRV.-MB.) [dovîncătu].

DOVLEAC, OŃten. DOVLETE *sm.* ① * Plantă din familia cucurbitaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt și acățătoare, cu flori mari galbene, al cărei fruct comestibil, rotund sau lungăreț, e de mărime și co-lore variabilă; originară din America, e mult culti-vată la noi de țărani pe cîmp și în grădini; din semințele aflate în interiorul fructului se prepară un ulei alimentar, între-buînt și în industrie; poartă diferite numiri, după regiuni: **Mold. bostan. Trans. Băn. curecubătă**, etc. (*Cucurbita pepo*) (□) 1886 ¶ ② * F Cap gros și sec, căpătîină ¶ ③ **Dovleac** turoesc, **Mold. bostan** alb, varietate a acestei plante, originară din India răsăriteană, cu fructul mare, turtit, prezentînd pe suprafața 10 coaste prevă-zute cu tubercule (*Cucurbita melopepo*) [tc. d. v. l. k].

Fig. 1886. Dovleac.

DOVLECEL. **Mold. BOSTĂNEL** *sm.* * Varietate de dovleac (*Cu-curbita pepo*), cu fructele mici, lungărețe, aproape ci-lindrice, cultivată prin grădinile de zarzavat pentru tre-buînțele culinare (□) 1887: Într'un ~ Vorbesc mațele în el (GOR.), ghicitoare despre „casă”.

Fig. 1887. Dovlecel.

DOX... DOCS...

***DOZA** (dozez) *vb. tr.* ① A pune doza prescrisă ¶ ② * A determina greutatea fie-căreia din sub-stanțele care intră într'un medicament, într'un compus chimic, etc. [fr. d o s e r].

***DOZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① Cantitatea dintr'un medi-cament ce trebuie să ia bolnavul dintr'odată ¶ ② Cantitatea precisă a fie-căruia din elementele ce fac parte dintr'o substanță compusă, ce intră în compoziția unui medicament, etc. ¶ ③ Cantitate oare-care: are o mare ~ de energie [fr. d o s e].

***DOZABIL** *adj.* Care se poate doza, a cărui can-titate se poate determina [fr.].

***DOZAJ** (pl.-le) Faptul de a doza [fr. d o s a g e].

***DRABINĂ, DRAGHINĂ** (pl.-ini) *sf.* **Mold. Bucov.** ¶ Loitra carului: stau carele... cuculate sub pinzele lăptine peste cercurile deasupra drabinelor (GRIG.). Alții stau pe draghini, alții chiar pe scară (SPER.) [rut. drabina].

***DRABINAR, DRAGHINAR** *sm.* **Mold. Bucov.** ¶ Fie-care din cei doi carîmbi ai loitrei carului [dra-bi-nă].

DRAC *sm.* ① Căpetenia Ingerilor răzvrațiți împotriva lui Dumnezeu și cari au fost asviriți din cer în fundul iadului, Satana; fie-care din acești Ingeri în parte cari poartă încă, în graiul poporului, numele de diavol, demon, tartor, naiba, necuratul, pîrdalniceul, proclețul, încornoratul, Scaraoschi, Michiduță, Agniuță, ducă-se-pe-pustii, ucigă-l-crucea, ucigă-l-toaca, etc. ¶ ② Foarte des întrebuințat, în graiul comun, în in-jurători și jurăminte: să-i ia ~ul; ducă-se ~ului; să-mă-dus ~ului (și * s'a prăpădit), a lăsa ~ului; să mă ia ~ul, ducă... ¶ ③ Ca un fel de interjecție, în excla-

mațiuni care arată supărarea, mirarea, încur-cătura în care se află cineva, etc.: ce dracul unde dracul să fie? pe unde dracul a putut să plece? outhracul să-i treacă prin gînd? cine dracul l-a adus încoace? pe cine dracul să trimit? Tot astfel, spre a arăta neîncrederea, sau spre a tăgădui ceva: pe dracul! ¶ ④ Închipuirea pe care și-o face poporul despre aspectul și firea dia-volului se refringe în nenumăratele locuțiuni și proverbe pe care le întrebuințează: e negru la față (dracul ride de porumbe negre și pe ei nu se vede) și grozav de urît (parcă-l dracul pe uscat, despre un om foarte urît; bărbatul să fie pușintel mai frumos decît dracul); poartă coarne (de aci epitețele de încornoratul, Cornea, etc.) și are coadă (dracul și-a vîrît coada între ei, a stîrnit vîrjabă între ei; a trage pe dracul de coadă, a se lupta din răsputeri spre a agonisi ceva; dracul, cînd n'are de lucru, își cîntărește coada); e foarte rău (de aceea, tot ce e rău, afurisit, e al dracului: omul dracului, lucrul dracului, Neamul dracului, o vreme a dracului; banul e ochiul dracului; nepotul e salba dracului; baba sau femela e calul dracului; un om rău e numit ~ Impelișat, dracul gol); e neastîmpărat, svăpăiat (de aci: un ~ de copil, un ~ de femela); e deștept, at-otștiutor și are multe șiretlicuri la îndemînă ca să-i atragă sau să-i biruească pe oameni; și trebuie deci evitat (dracul știe; mare e Dumnezeu, meșter e ~ul; a vedea pe ~ul, a da de ~ul peste ~ul, a o păți; a se juca cu ~ul; nu te pune ou ~ul; nu căuta pe ~ul); se ține scapi de oameni (mai ales de popi și de călugări), spre a-i atrage în cursă, spre a le ciștiga sufletul (au pot scăpa de el ca de ~ul; se ține după mine ca ~ul după călugăr sau după popă); intră în corpul omului spre a-i face rău, spre a-l înfuria, etc. (e ou draci; e plin de draci; au intrat dracii într'insul; a băga în draci sau în toți dracii); șade departe sau umbliă pe locuri depărtate (unde și-a înjărcat ~ul copiii; pe unde și-a spart ~ul optacle; la ~ul în praznie); locuiește adesea în baltă (de aci epitetul cel-din-baltă; ~ul șade în baltă și ride de altul), uneori în spini (șade ca dracul în spini sau pe mărăcini); nu-l poate alunga decît crucea sau tă-măia (de aci epitetul: ucigă-l crucea; nici pe ~ul să-i vezi, nici cruce să-ți faci; fă-ți crucea mare, că e ~ul bă-trîn; a fugi sau a se feri ca ~ul de tămie); numai fe-mela îi vine de hac (femeia a îmbătrînit pe ~ul; fe-mela-l judecă pe ~ul și-l scoate și dator), etc. ¶ ⑤ Alte locuțiuni: în gură cu Dumnezeu și în inimă cu dracul, sau mîncă stînti și sculpă draci, despre cei fățarnici; cere cît ~ul pe lată-său, cere prea mult (pentru un lucru de vînzare); a face pe ~ul în patru, a face tot posibilul, a încerca toate, a se lupta din răsputeri, etc. ¶ ⑥ * **CORNUL-~ULUI** = BARBA-POPII; **DINTELE-~ULUI** = DINTE; **MUSCATA-~ULUI** = MUȘCĂT; **SCAIUL-~ULUI** = SPINUL-~ULUI = SCAIU; **SPATA-DRACULUI** = SPATA ¶ ⑦ * **DRAC-DE-MARE**, pește de mare, ce seamănă cu bibanul a cărui primă aripioară dorsală e înarmată cu ghimpi plini de venin (*Trachinus draco*) (□) 1888 [lat. draco].

Fig. 1888. Drac-de-mare.

DRĂCĂRIE *sf.* Drăcie: cite drăcării le vin în cap, toate le fac (CRA.) [d r a c].

DRĂCESC, *adj.* De drac, al dracului.

DRĂCEȘTE *adv.* Ca un drac; în mod afu-risit, îndrăcit.

DRĂCIE *sf.* ① Faptă dră-cească, a dracului: trebuie să fie vre-o fermecătorie sau vre-o altă ~ aci (ISP.) ¶ ② Scornitură răutăcioasă, uneltire ascunsă ¶ ③ Ștregărie, pozna: într'o zi vru să glumească cu împăratul, să mai facă vr'o ~ (OLVR.) [d r a c].

DRACILĂ (pl.-le), **DRACINĂ** (pl.-ne) *sf.* * Arbust spinos cu scoarța cenușie și cu lem-nul galben; face flori galbene, cu miros neplăcut, iar fruc-tele sînt niște boabe de un roșu aprins; crește prin tu-fișuri și în lunci; se cultivă spre a face garduri vii (□) 1889 (*Berberis vulgaris*) [vsl. drăciie].

DRĂCIME *sf. col.* **DRAC.** Toți dracii; mulțime

Fig. 1889. Dracilă.

DRĂ-DRĂ de draci: se duce întins la îai de băgă ~a în toate bolile (SEZ.).

DRĂCOAICĂ (pl.-oa) *sf.* ① Femeie rea, afurisită, îndrăcită: prilepuse drăcoaița că încă nu scăpase de primejdie (ISF.) ② Femeie șireată, ștângărie: iaca mă, m'o pălăit drăcoaița (ALECS.).

DRACONIAN, DRACONIC *adj.* De o severitate excesivă, foarte aspru (ca legile lui Dracon) [fr. draconien].

DRACONIE *sf.* = DRAC-DE-MARE [ngr. δρακονική].

DRĂCȘOȘ *adj.* ① Afurisit, îndrăcit: știți ce erau drăcoșele acele de jivine? (ISF.) ② Neastimărat, svăpăiat, ștângar: fiind ~ de fel, din jucărie în jucărie, a ajuns în halul ăsta (CAR.) [drac].

DRĂCOVENIE *sf.* ① Lucru drăcesc: vrei să beau drăcovenile ce aduse prăcopșitu de fili-meu? (D.-ZAMP.) ② Faptă drăcească; pozna; drăcie: nicio-și putea bănuî că aol la mijloc se joacă vre-o ~ (ISF.) [drac + (parase) o venie].

DRĂCUI (-ueso) *vb. tr.* A da dracului, a injura pe cineva trimițându-l dracului: cocoana se repede jos drăcuiind și împingând pe hamul să meargă mai lute (CAR.) [drac].

DRĂCȘOR *sm. dim.* DRAC ① Drac mic: lund ofte pe un ~ de cornițe, mi-î l ardea ou polosele (CAR.) ② Copil neastimărat, svăpăiat.

DRAG *1. adj.* Iubit, scump (dinaintea unui vocativ, se întrebuințează forma feminină dragă pentru amindouă genurile: dragă prietene! dragă tată! dragă surioară! de aci, în mod eliptic: dragă! scumpul! scumpul! dragă Doamne, = DOMN; mi-e drag(ă), îl (o) iubesc foarte mult: mi-e drag(ă) ca oohil din cap; ironic: mi-e ~ ca sarea 'n oohi, nu-l pot suferi; mi-e ~ să..., îmi place foarte mult să..., cu ~ în inimă, foarte bucuros, cu multă plăcere; a se avea dragi, a se iubi unul pe altul: se aveau dragi de mult și acum nu putea fi vorba decât să se iale (CAR.).

2. *sbst.* Iubire, dragoste; plăcere: de ~ul meu; și se tot duce, s'a tot dus, De dragu-unei copile (EMIN.); îți măi mare ~ul să te duci la el (CAR.); ou ~, cu mare plăcere: mă uitam cu ~ la poarta ogrăzii (VLAH.); de-a dragul, de-a mai mare dragul, îți face (făcea, etc.) o mare plăcere: era cre-scută o iarbă verde, olt tot de-a dragul să pri-vesti la ea (SB.); cum toroasam eu, de-a mai mare ~ ni, pe întrecute ou Mărioasa (CAR.) [vsl. dragul].

DRĂGĂ = DRAG.
***DRĂGĂ** (pl.-ge) *sf.* Mașină așezată pe un pon-ton, cu ajutorul căreia se curăță fundul unei ape, scoțind de acolo nămolul, pietrișul, etc. (1890) [fr. drague].

DRĂGAICĂ *1. sf.* ① Numele popular al sâr-bătorii din 24 Iunie (Nașterea Sfintului Ioan Bo-tezătorul), Simziene ② Numele unui dant popular care se joacă mai ales în această zi; de aci a juca sau a sări drăgaica, a sări ca un nebul: nict n'apuci a muri bine, și el încep a juca drăgaica (ALECS.); ce-ai pătit de săriți drăgaica prin casă? (ALECS.) ③ Plantă cu flori galbene-aurii, frumos mirositoare, numită și sim-ziene, din care se fac bu-chete și se împletesc cununi în ziua de 24 Iunie, care apoi se pun la ferestre, la poartă, etc. spre a feri pe ai casei de rele și a le aduce noroc (1891) (*Galium ver-rum*): drăgaica stufoasă răspindea, pripiță de soare, un miros ca floarea de te n (OLVR.).

2. **DRĂGAICELE** *sf. pl.* ① Ielele, vîntoasele, etc., niște zine rele, nemilostive, care pocesc pe

oameni: noaptea, toate stihilele năpădese pe mine: strigoli, moroli... drăgaicele (ALECS.).

DRAGAJ (pl.-age) *sn.* Scoaterea nămolului, ni-sipului, etc. din fundul apelor curgătoare cu aju-torul dragei [fr.].

DRĂGĂLAȘ *adj.* Drăguț, frumușel, gingaș, nostim: amindoi erau rumeni la față și ~i în stiala lor (VLAH.) [drag].

DRĂGĂLAȘENIE, DRĂGĂLAȘIE *sf.* Inșușirea a tot ce este drăgălaș, gingășie: fi ceartă cu o drăgălașenie de oopli alintat (VLAH.); el vede pe Lința... cu mișcările ei de o drăgălașie fără de pereche (BR.-VN.).

DRĂGĂLAU *sm. Olten.* (CIAUȘ.) Ibovnic, amarez [drag].

† **DRĂGAN** *sm.* = DRAGON.

DRĂGĂNELE *sf. pl.* ① CIREȘE-~, varietate de cireșe pietroase ② F Nuri, farmec: și'n gurită mărăgele și pe față-î ~ (ALECS.); cea dintîiu femeie a fost gata, durdule, plină de ~ (PAMF.) [srb. draga-nela, draganlija].

† **DRĂGĂNEȘTE** *adj.* De dragoni: steaguri dră-gănești (N.-COST.) [drăgan].

† **DRĂGĂNIME** *sf.* = col. DRĂGAN. Ceată de dragoni: ~a nemțească era în frunte (N.-COST.).

DRĂGĂSTOȘ, DRĂGOSTOȘ *adj.* ① Drăgă-laș, gingaș, care-ți inspiră dragoste: împăratul dăte pe fata cea mișă după filăcandul cel frumos și dră-găstos (ISF.) ② De dragoste, amoros: în vremea acestor drăgăstoașe vorbiri... cursul rîului furase luntrea (OOOS.).

DRAGAVEI *sbst.* ① Plantă ierboasă, înaltă ca de 75 cm., a cărei tulpină poartă niște foi dințate, lungi ca de o palmă și late ca de trei degete, pe care popo-rul le mănîncă fierțe; sucii acestei plante îl întrebuințează ca leac contra bubelor (*Rumex crispus*) (1892) ② = STEVIE DE-BALTĂ.

DRĂGHICIU *sm.* Un fel de viespe mititică care întepă foarte rău (*Crabro cephalotes*).

① **DRAGHINĂ** = DRABINĂ.

DRĂGHINAR = DRABINAR.

DRAGOBETE *sbst.* ③ Ziua de 3 Martie pe care o ține poporul prin nelucrare, pentru că o sărbătorească și păsările, care în această zi se logodesc; i se mai zice și ~cap-de-primăvară.

DRAGOMAN *sm.* Tîlmaciu, inter-pret atașat pe lingă o ambasadă, un Dragaveiu. consulat, etc.: poetul Aristia, ce servea tot într-un timp de ~, ne desmierda prin niște declamații fru-moase (BOL.) [ngr.].

***DRAGON** *sm.* ① Animal fabulos înaripat, înarmat cu ghiare, cu coada de șarpe și care scotea foc pe gură, ba-laur (1893): Dar el stă în trîndăvie pe-un ~ de porcelană (ALECS.) ② Soldat de cavalerie care putea lupta și ca pedestru (1895) [fr.].

***DRAGON** (pl.-oane) *sn.* Șiret de aur sau de argint terminat printr-un ciucure și care se atrîna la minerul săbiei (1894) [fr. dragonne].

DRAGOSTE *sf.* Iu-bire: împăratul se topea de ~ pentru Ileana (ISF.); unde-î ~, e și ceartă; ~ cu sila nu se face; a-și face de ~, a face vrăji de dragoste [vsl. dragostea].

DRĂGOSTEA (pl.-elt) *sf.* Faptul de a (se) dră-gosti, giugiuleală: să nu ne pomenim, din multă ~, strîniși de gît în brașul vrăjmașilor (ISF.).

DRĂGOSTI (-osteso) *vb. tr. și refl.* A (se) des-

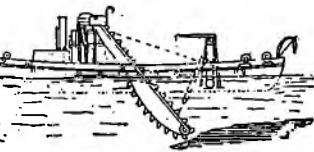

Fig. 1890. Dragă.

Fig. 1891. Drăgaică.

Fig. 1893. Dragon.

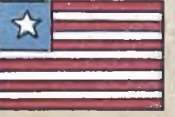

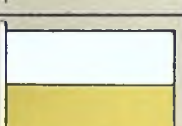
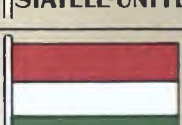
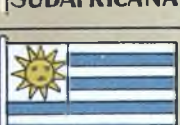
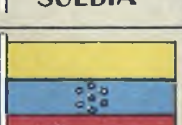
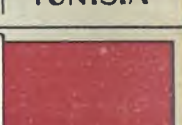
Fig. 1894. Dragon.

Fig. 1895. Dragon.

PLANȘA VI

 ROMÂNIA PAV. NAȚIONAL	 ROMÂNIA PAV. M.S. REGELUI	 ROMÂNIA PAV. FAMILIEI REGALE	 ROMÂNIA PAV. M.S. REGINA	 ROMÂNIA PAV. RĂZBOIU
 ALBANIA	 ANDORA	 ANNAM	 ARGENTINA	 AUSTRALIA
 AUSTRIA	 BELGIA	 BOLIVIA	 BRAZILIA	 BULGARIA
 CAMBODGE	 CANADA	 CEHOSLOVACIA	 CHILI	 CHINA
 COLUMBIA	 COSTA-RICA	 CUBA	 DANEMARCA	 DANZIG
 EGUADOR	 EGIPT	 ELVEȚIA	 ESTONIA	 ETIOPIA
 FINLANDA	 FRANȚA	 GERMANIA	 GRECIA	 GUATEMALA
 HAITI	 HONDURAS	 IRLANDA	 ISLANDA	 ITALIA
 JUGOSLAVIA	 JAPONIA	 LETONIA	 LIBERIA	 LITUANIA

				
LUXEMBURG	MAREA-BRITANIE	MAROC	MEXIC	MONACO
				
NICARAGUA	NORVEGIA	OLANDA	PALESTINA	PANAMA
				
PARAGUAI	PERSIA	PERU	POLONIA	PORTUGALIA
				
RUSIA	SAN-DOMINGO	SAN-SALVADOR	SF. SCAUN	SIAM
				
SPANIA	STATELE-UNITE	REP. SUDAFRICANĂ	SUEDIA	TUNISIA
				
TURCIA	UNGARIA	URUGUAI	VENEZUELA	ZANZIBAR

STEMELE ȚĂRII

Armată și Autorități

Casa Regală
și
Actele Oficiale Internaționale

Sigiliile Autorităților

mierda cu cuvinte de dragoste: O desmiardă cu durere, supănatul o drăgostește (EMIN.); de acum îl e și lor vremea să se drăgostească (CRG.).

DRAGOSTOS = DRĂGASTOS.

○ **DRĂGUCIĂ** *adj. f. Bucov. dim. DRĂGUȚA*: frumuseală, ~. din costă flori îți placi! (SA.).

○ **DRĂGUCIOR** *adj. Maram. dim. DRĂGUȚ*.

○ **DRĂGULEAN** *adj. dim. DRAG*: să sărutăm de bună înțelegere ~ a asta de ploșcă (GM.).

DRĂGULEȚ, *f. -ULIȚĂ, -ULIȚĂ 1. adj. dim. DRAG*. Drăgălaș, gingaș: năsou o bunătațe de copilăș de drăguț (ISP.); o păsărică drăguțică și frumuseală sta pe o ramură (ISP.).

2. DRĂGULEȚ (pl.-ete) *sn. ✕ = EGHILEȚA*.

DRĂGUȘ *npr. m. (2)*: vine ~ la căsu ~ CĂUȘ ○.

DRĂGUȘOR *adj. dim. DRAG*.

DRĂGUȚ 1. adj. dim. DRAG. Iubit, drăgălaș: un ~ de fecior, oit toată lumea se mira de obrăzorii lui cel frumos (RET.); *iron.*: oină mă lăsa de capul meu, făceam cite o ~ de trebușoară (CRG.).

2. DRĂGUȚ *sm. Amorez, iubit, ibovnic*

3. DRĂGUȚA (pl.-te) *sf. Amorează, iubită, ibovnică*.

○ **DRĂHMĂ** (pl.-me) *sf. 1* Măsură de greutate la vechii Greci de 3 gr., 24 ¶ ○ *2* Unitatea de monedă a Greciei (= 100 lepta) în valoare (înainte de războiul mondial) de 1 leu (1896) [gr.].

○ **DRĂIBĂR** (pl.-re) *sn. 1* Siredel special al timpilarului [germ. Drillbohrer].

DRAM (pl.-amari) *sn. 1* Măsură de capacitate: 1/100 dintr'o litră (= în Muntenia 0,00322, în Moldova 0,0038 dintr'un litru) ¶ *2* Cea mai mică măsură de greutate: 1/100 dintr'o litră (în Muntenia = 3 gr., 1797, în Moldova = 3 gr., 2275); *3*: dectul un car de mînt, mai bine un ~ de noroc. Aceste măsuri au fost scoase din uz de cînd cu introducerea sistemului metric [ngr. δρᾶμα].

○ **DRAMĂ** (pl.-me) *sf. 1* Piesă de teatru de un gen mixt, între comedie și tragedie, a cărei acțiune, serioasă prin fondul ei, adesea familiară prin forma ei, admite personaje din toate clasele sociale, precum și tot felul de sentimente și de tonuri: ~ lirică, operă ¶ *2* Șir de întîmplări mișcătoare [fr.].

○ **DRĂMĂLUI** = DRĂMUȚ.

○ **DRAMATIC** *adj. 1* Ce privește teatrul; autor ~, cel ce scrie piese de teatru; artist ~, actor ¶ *2* Mișcător, care dă emoțiuni: situațiune ~ă [fr.].

○ **DRAMATIZĂ** (-izez) *vb. tr. A face dramatic, a da forma, interesul dramei* [fr.].

○ **DRAMATURG** *sm. 1* Autor de piese de teatru, de opere dramatice [fr.].

○ **DRAMATURGIE** *sf. 1* Artă compunerii pieselor de teatru [fr.].

DRĂMUȚ, Mold. DRĂMĂLUI (-nesc) *vb. tr. A cîntări, a cumpăni: un cronicar de salon trebuie să-și drămuțesc atenția cu cea mai mare strictețe* (CAR.); la ad-o încoace (răina) la moșul, s'o drămuțuească CRG.) [dram].

○ **DRĂNICIER** *sm. Mold. 1* Cel ce lucrează d r a n i ț e, sîndrilar: sat de cherestigii și ~i (VLAH.).

○ **DRĂNICIOARĂ** (pl.-re) *sf. Mold. Bucov. Maram. dim. DRĂNIȚA*: Să mă despic 'n drănicioare, Să mă 'ncearc 'n șapte care (VOR.).

DRĂNIȚĂ (pl.-te) *sf. Mold. Bucov. Maram. Sîndrila mai lungă cu care se învelesc casele: se învec curatele căsuțe... țărănești cu... acoperimîntul de șindilă sau de ~ (URG.)* [rut. dranyica].

DRĂNIȚI (-ițesc) *vb. tr. Mold. Bucov. Maram. A acoperi (o casă) cu drănițe, a sîndrili: era o clădire de zid... cu acoperișul înalt, drănițit* (GRIG.).

DRĂNIȚI *sbst. Mold. Bucov. Maram. Faptul de a drăniți*.

○ **DRAPĂ** (-apez) *1. vb. tr. 1* A împodobi cu o draperie: ~ o fereastră ¶ *2* A înfățișa cu grație îmbrăcămintea largă cu multe cute a celor vechi, la o statuă, la personajul unui tablou, etc.: ~ o figură; *3*: Cu voi drăpîndu-și mila, vă cîtează toți nerozii (EMIN.).

2. vb. refl. 1 A se îmbrăca în felul Grecilor sau Romanilor (vorb. de un actor) ¶ *2* A se fîli, a-și lua iose [fr.].

○ **DRĂPĂLI** (-ălesc) *vb. tr. Trans. A strica, a nimici* (DENS.).

○ **DRAPEL** (pl.-ele, -eluri) *sn. 1* ✕ (1897) Steag ¶ *2* Armată: a apăra onoarea ~ului; a fi sub ~, a servi în armată, a fi soldat [fr. d r a p e a u].

○ **DRAPERIE** *sf. 1* Vestimintele largi, stofele cu multe cute care îmbracă o statuă sau personajele unui tablou; *2*: de jur împrejur, imense draperii de brazi urieși, aproape fantastice (VLAH.) ¶ *3* Perdele largi, făcînd cute mari (1898) [fr.].

○ **DRASTIC** *adj. 1* Care lucrează energic (vorb. de purgative); *2*: a întrebunța mijloace ~e [fr.].

○ **DREADNOUGHT** (cil. dreadnot) (pl.-turi) *sn. 1* Cuirasate foarte puternice, de o mărime colosală [engl.].

○ **DREANGĂ** *sf. Oaș. Clopot spart*.

DREANTĂ = SIREANTĂ.

DREAPTĂ = DREPT.

DREAVĂ (pl. dreve) *sf. 1* Instrument în formă de arc cu care plăpomarul bate lina, drîng ¶ *2* Fie-care din bețele sau vergelele care trec prin mosoarele alergătoare de urzic (1871) ¶ *3* Stinghia de-a curmezisul aripii morii de vînt [vsl. drěvo „lemn”].

DREGĂTOR, † DREGĂTOR, † DIREGĂTOR *sm. 1* Conducător, crîmurtor ¶ *2* Înalt funcționar: dregătorii cel mari lau un porumbel... (și) îi aruncă în sus (ISP.); dregătorii și județele de pre la toate scaunele Moldovei (PRV.-LP.) [d (e) r e g e].

DREGĂTORESC, † DREGĂTORESC, † DIREGĂTORESC *adj. De dregător: la cea mai mică greșală dregătorească... capul vinovatului se spînzura în poarta curții* (NEGR.).

DREGĂTORIE, † DEREGĂTORIE, † DIREGĂTORIE *sf. Slujba unui înalt funcționar, funcțiune înaltă: nu-l făcuse cu dregătorie la curte (N.-COST.); ajunsesse la înalte dregătorii, atît la divan, cît și la ordie (POD.)* [d (e) r e g ă t o r i e].

DREGĂTORIME *sf. col. DREGĂTOR*. Clasa, mulțimea funcționarilor înalți: stăutitorii Domnilor ... ~a și boieretul scăpătără (JF.).

DREGE, † DEREGE, † DIREGE (-eg; perf. -eset; part. -es) *vb. tr. 1* A conduce, a îndruma, a călăuzi: urmele mele (= pașii mei) drege după cuvîntul tău (PS.-SCH.) ¶ *2* A pune în ordine, a rîndui, a pregăti cum trebuie: mai drege nua, mai alina prin casă, ca miuere vrednică (FR.-COR.); deșertă ploșcă, își drege glasul și începu (NEGR.); Tusi, își drege gîtlejul și începu a povesti (PANN) ¶ *3* A face, a pune la cale: s'a luat după dînsul, s'a vadă ce va drege cu banii (SA.); ei nu șteiau ce s'a făcut, ce s'a dregea, ca să umble după placul ei (ISP.) ¶ *4* F A pedepsi, a-i veni de hac: ei las', măi bade, că te-oi drege eu! (ALECS.) ¶ *5* A pune într-o mincare condițiile necesare sau a-i adăuga lapte, unt, ouă, zahăr, etc., spre a-i da un gust mai bun: unii fac dresala flierînd barabulele cu borș și drogîndu-le cu smîntînă (SEZ.) ¶ *6* ~ vinul, a-l amesteca cu apă sau diferite ingrediente ¶ *7* A sulemenii, a da cu suliman, a spoi (obrazul): femeile în Orient au uricînosul obicei de a-și drege obrazul cu suliman ¶ *8* A turna (vin) în pahare: păharnicul al treile... dregea și el la masa Domnului (GR.-UR.); cînd păharnicii dreseră pe la toți

**DRĂ-
DRE**

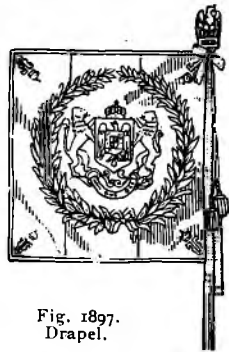

Fig. 1897.
Drapel.

Fig. 1898. Draperie.

Fig. 1896. Drăhmă.

prin pahare, Mihnea se sculă (1008). ¶ ① A îndrepta ceva stricat, a repara: ~ un ceasornic; F: meşterul strică şi dreg de trică ¶ ② ① A coase pe unde e rupt, a pune un petec, a cirpi (vorb. de o rufă, de o haină, de o încălţăminte); ②: mai rău te rupi, cînd vrei să te dregi (ZNM.); na-ţi-o frîntă, că şi-am dres-o, se zice cuiva care, vrînd să îndrepteze o greşală, face una mai mare ¶ ③ ④ A îndrepta, a şterge o greşală: a dres gresala pe care a făcut-o [lat. dīrigēre].

DRELE, DREHLE sf. pl.

Mold. & Ciuperici comestibile, de forma unui cornet sau unei urechi, ce creşte pe trunchiurile de fagi, de ulmi şi de stejari (*Auricularia tremelloides*) (□ 1899): drelele se fierb şi se mănîncă cu mujdei (SEZ.).

*DREN (pl. -nuri) sn. / Conductă de ciment sau de olane, îngropată în pămînt sub terenurile mlăstinoase, prin care se scurge apa adusă prin drenaj (□ 1900):

~urile sînt îngropate la o adîncime la care nu poate ajunge fierul piugului să le spargă (I.-GH.) [fr. drain < engl.].

*DREŢĂ (-enez) vb. tr. / A face să se scurgă apa din terenurile mlăstinoase, cu ajutorul drenurilor: aceste inconvenient nu mai există de cînd am drenat cîmpurile (I.-GH.) [fr. drainer].

*DRENAJ (pl. -aje) sn. / Mijloc de a însănătoşi pămînturile mlăstinoase cu ajutorul unor şenţuleţe subterane captuşite cu olane sau cu tuburi de ciment, numite drenuri: ~ul şi ventilaţiunea se fac în cele mai bune condiţiuni igienice (I.-GH.) [fr. drainage].

DRENTE² = TREANTĂ.

DRENTE² pl. / Mică plantă ierboasă cu tulpina cufundată în apă, cu frunzele superioare grămădite într-o rozetă care înnoată la suprafaţă, creşte prin mlăştini şi bălţi (*Callitriche vernalis*) (□ 1901) [comp. TREANTĂ].

DREPNEA (pl. -nele) sf. Bucov. & Un fel de rîndunică cu penele negre ca funinginea şi cu gîtul alb, numită şi „lăstun-negru” sau „lăstun-mare” (*Cypselus apus*) (□ 1902) [lat. *drepanella < drepanis].

DREPT, +DREPT¹ 1. adj. ① Care merge de la un punct la altul fără nici o încovoietură, indoitură sau strîmbătură (□ STRIMB): linia dreaptă este drumul cel mai scurt între două puncte; un par ~; F: e ~ ca funia 'n traisită, e strîmb, indoit, încovoiat ¶ ② Care nu ocoleşte: drumul ~, linia dreaptă e drumul cel mai scurt între două puncte ¶ ③ A. Unghlu ~, unghiul format de două drepte perpendiculare (□ UNGHIU); prismă dreaptă, cilindru ~, ale căror generatoare sînt perpendiculare pe planul de bază ¶ ④ Vertical, în picioare, care nu e culcat sau întins la pămînt: întepenindu-şi picioarele, rămase ~ ca la luminare (SR.); un zid ~ ¶ ⑤ Nemiscat: dreptul comandă militară ¶ ⑥ Care e greu de urcat, fiind prea puţin înclinat (vorb. de un

Fig. 1902. Drepnea.

dreptate, de la adevăr (□ NEDREPT): un om ~; ⑦: mai bine o învoială strîmbă decît o judecată dreaptă; ce-i ~ şi adevărat, nici la dracul nu-i minciună (SLV.); ⑧: ce e ~ nu e păcat; ce e ~, şi lui Dumnezeu îi place ¶ ⑨ Cu mintea întreagă, sănătos: dreapta judecată ¶ ⑩ Legiuit, cum se cuvine (pe bună dreptate): a face parte dreaptă, a împărţi în părţi egale, a da la o împărţeaă fie-cărui ce i se cuvine ¶ ⑪ Născut din aceeaşi părinţi: nu i-am fost frate drept, ci dintr-o şiltore născut (N.-COSTA) ¶ ⑫ Luptă dreaptă, luptă corp la corp, trîntă ¶ ⑬ Complement ~ = COMPLEMENT ¶ ⑭ Ce e opus părţii stîngi: mina dreaptă; ochiul, piciorul ~ ¶ ⑮ Care se află la mina dreaptă stînd cu faţa în direcţiunea curgerii unei ape: fărul ~ al Dunării.

2. sbst. Piciorul drept: a călca cu ~ul.

3. (pl. -turi) sn. ① Facultatea legitimă de a face sau pretinde ceva, de a dispune de ceva sau de cineva, etc.: omul n'are numai ~uri, ci şi datorii; a avea ~ul de viaţă şi de moarte; ~uri civile, politice, sociale; ~ul de vot; ~ de războiu şi de pace; ~ul celui mai tare ¶ ② Ceva ce aparţine în mod legitim altuia, ceea ce se cuvine altuia: cînd a mîncat ~ul vre-unuia şi n'a trecut de la dînsul? (SR.-VM.) ¶ ③ ④ Plată, leafă cuvenită: dă-mi ~ul meu, că mi s'a urît aci (SR.); să mă lăcomesc cu la ~ul unei slugi vechi şi credincioase ca tine? (ALECS.) ¶ ⑤ Ceea ce poate face sau pretinde cineva de la altul în virtutea unor anumite legături ce-i uneşte: prietenia are ~urile ei ¶ ⑥ Voie, cădere: n'ai ~ să te amesteci în treburile mele ¶ ⑦ Titlu legitim de a aspira la ceva: puţin candidaţi au ~ul să ocupe acest post ¶ ⑧ Ştiinţa legilor, jurisprudenţa: a studia ~ul; Facultatea de ~, profesor de ~ ¶ ⑨ r. Materie specială a legilor, corp de legi: ~ul civil, penal, comercial ¶ ⑩ A fi în ~, a avea facultatea, legitimă, puterea, căderea: nu era în ~ să-mi ceră acest lucru ¶ ⑪ De ~, în mod legitim, firesc: acestea mi se cuvin mie de ~ ¶ ⑫ Dreptate: nu-i vorbă, ~ avea părintele Trandafir (SLV.); cu ~, cu ~ul, cu (bună) dreptate: Mări-ta judecă şi fă ce e ~ul (SR.); pe ~sau pe nedrept; cu ~ sau fără drept, cu dreptate sau fără dreptate: nu este un singur om de Stat... care să nu-şi dea, cu ~ sau fără ~, titlul de liberal (I.-GH.); e cu ~(ul), se cuvine, se cade: nu-i cu ~ să mori tu 'nainte de mine (ALECS.) ¶ ⑬ La ~ul vorbind, vorbind adevărul, pentru a spune curatul adevăr: la ~ul vorbind, nu eşti numai aşa o vecă de muls pentru fie-care (CRG.) ¶ ⑭ ~ul lui Dumnezeu, e tot ce poate fi mai adevărat, recunosc că aşa e: ~ul lui Dumnezeu, în asemenea caz... ruşinea va rămînea numai pe seama mea (1008). ¶ ⑮ În ~ul, în faţa, în direcţiunea: între oada mea şi a lui este o uşă în ~ul căreia am pus un dulap (VLAH.); de la o vreme, mi s'a pus, vorba ceea, soarele în ~ul inimii (GN.); prin ~ul, cam în faţa: prin ~ul unui pod, mi-a ieşit înainte un urs grozav (CRG.).

4. DREAPTA sf. ① Mina dreaptă: Dumnezeu... blagosloveşte încet cu dreapta, şi caerul, din alb, se face deodată negru (VLAH.); ②: ce face dreapta să nu ştie stînga ¶ ③ Partea din direcţiunea minii drepte: a o lua la dreapta; a apuca spre dreapta; pîli pe unul la dreapta, pe altul la stînga (SR.); la (sau în) dreapta şi la (sau în) stînga, în toate părţile: muncea în dreapta şi în stînga ca doar doar a încăleca pe nevole (CRG.); † (de)-a-dreapta, † din-a-d(i)reapta loc. adv., în dreapta, la dreapta: mă aflam între două grădini d'a-dreapta şi d'a-stînga (I.-GH.); în trăsură, pusei pe Bălan din-a-dreapta mea (GN.) ¶ ④ Aripa dreaptă a unei armate ¶ ⑤ ⑥ Grupul dintr-o adunare legislativă, aşezat la dreapta prezidentului, care reprezintă partidul cu idei conservatoare ¶ ⑦ DREAPTA (pl. drepte) sf. A. Linia dreaptă.

5. DREPT, +DEREPT, +DIREPT adv. ① În linie dreaptă, fără a se abate din drum, fără să ocolească: a merge ~ înainte; capra... mers ~ ca pe ciripile la stuful cu flori (SR.) ¶ ② Fără încunjur, fără a se sfii, fără a ocoli adevărul: el nu mai suceşte vorba, ci spune ~ în faţă, dacă i s'a pus ceva pe inimă (SLV.) ¶ ③ Sincer, constituit, conform cu adevărul sau cu dreptatea: cea ce vor să judece ~, întiiu să ceară de la Dumnezeu să le dea înţeleptie şi priosopie (PRV.-MS.); împărţatul... îşi chemă fetele, le întrebă, poruncindu-le să-i spue ~ (SR.); ④: mai bine stai strîmb şi judecă (sau vorbeşte)

~ ¶ ④ **DE-A** ~ **UL** loc. adv. Fără a se abate, fără a ocoli, fără înconjur, direct: golăstăea înconjură, iar foamea dă de-a-dreptul (CRG.).

⑤. **prep.** ① Pentru: drept numele tău, Doamne, cură păcatul meu (PS-SCH.); drept care, pentru ce, de ce; drept (t)-ce, pentru ce, de ce; drept acea (la), de aceea ¶ ② În loc de, ca: m'a luat drept altul; ~ ori-ce plată, i-a tras o bătaie [lat. directus].

DREPTAR, † **D(E)REPTAR** (IU) (pl.-are) sn. ① Unealtă a dulgherului, colțar, ghiunie (1388): meșterii... cînd lucrează lemne sau pietre... pînd acel dreptar, le tocmesc și le netezesc (PRV-MB.) ¶ ② Șurub mare de lemn în legătură cu roata morii, servind s'o încetinească sau s'o iutească: morarul, strînge ori mal dă drumul ~ului (LUNG.) ¶ ③ Normă [d drept].

DREPTATE, † **DREPTATE**, † **DREPTATE** sf. ① Virtute care consistă în a da fie-căruia ce este al său, în a respecta drepturile altuia: Dumnezeu cel drept, cel ce cerea nedreptatea și înalță dreptatea, cu cîtă certare pedepsește pre cel ce calcă giurămîntul (GR-UR.) ¶ ② Ceea ce este drept să se facă, purtarea celui drept: cu ~a nu mergi departe (ZNM.) ¶ ③ Faptul de a acorda fie-căruia ceea ce i se cuvine în mod legitim: a i se da ~; cine are ~, aceluia s'a i-o dai (PRV-MB.); în cerdac se împărțea ~ de către domnul iude (D-ZAMF.) ¶ ④ Insușirea de a fi drept, legitim: ~a unei cauze ¶ ⑤ Puterea de a acorda cuiva ce i se cuvine în mod legitim, de a răsplăti și a pedepsi, justiție: ~a omenească ¶ ⑥ **NEDREPTATE**, **STRÎMBĂTATE** [d drept + (-ă-t) a te].

DREPT-CREDINCIOȘ ~ **CREDINCIOȘ**.

***DREPTUNGHIU** (pl.-ghiuri) 1. sn. A Paralelogram ale cărui unghiuri sînt drepte (1903); se obține suprafața unei dreptunghii înmulțindu-se baza cu înălțimea.

2. **adj.** Care are un unghi drept: Dreptunghiu. triunghi ~ (1904) [d drept + unghiu, format după fr. rectangle].

***DREPTUNGHIUȚĂ** **adj.** A ① Care are forma unui dreptunghiu ¶ ② Care se taie în unghi drept.

DRES, † **DERES**, † **DİRES** 1. **adj.** p. **D(E)REGE** ¶ ① **NED** (I)RES.

2. **subst.** Faptul de a drege: ~ul ciorapilor; diresul borșului cu ouă se face așa (SEZ.).

3. **DRESURI**, † **DİRESURI** sf. pl. ① X Diferite ingrediente, arome sau condimente ce se pun în bucate spre a le face mai gustoase: Asta-i a Românului Pîcîuță mincare, Gătită cu dresuri (SEV.) ¶ ② S Arome sau alte ingrediente ce se pun în vin, spre a-l face mai gustos, spre a-l preface: Cu vin prisne și plin de dresuri (DOS.) ¶ ③ Sulimanuri și alte unsoari ce se pun pe obraz spre a ascunde sbirciturile, petele și alte urme lăsate de pecetea vremii: pe aici n'au putut răzbate nici dresurile nici stîmburile orașelor (VLAH.) ¶ ④ A face dresuri, a lua dispozițiile necesare: fata împăratului își făcu dresurile cum o învățase tatăl său (USP.).

4. † **DRES**, † **DİRES** (pl.-ese) sn. Act, document, hrîsov, zapis: au apucat... zapisele întru carele au fost și dresale cele de domnie a lui Vasiliso, nepotul lui Dost (LET.).

***DRESA** (-esez) vb. tr. ① A învăța, a forma, a deprinde un cal la călărie sau la ham, a învăța un cîine la vînatore ¶ ② A învăța pe un animal domestic sau sălbatic să facă anume mișcări, anumite acte care amuză pe spectatori: a dresa cîinele să sară peste o frînghie; ~ o focă, un elefant, o maimuță, un urs ¶ ③ Pr. ext. A deprinde, a învăța pe cineva cum să se poarte, cum să slujească, etc.: dacă vrei să ai o slugă bună, dresază-o cu răbdare și cu blîndețe (BR-VN.) ¶ ④ A așterne pe hîrtie, a redacta: ~ un proces-verbal [fr. dresser].

***DRESAJ** **subst.** Faptul de a dresa (un cal, un cîine, un animal sălbatic) [fr. dressage].

DRETE ~ **DUMINECĂ**.

○ **DREVELI** (-elosc) vb. rt. **Trans.** (vc.) A bate, a pieptăna lîna cu dreava.

○ **DREVEN** **adj.** **Trans.** Înțepenit, înlemnit, amorțit [srb. drven „de lemn”].

○ **DREVENI** (-enesc) vb. **intr.** A înțepeni, a înlemni, a amorți [srb. drveniti se].

***DREZINĂ** (pl.-ne) sf. Vagonet cu patru roate întrebuintat pe liniile de drum de fier pentru transportul materialelor ușoare și care e pus în mișcare cu niște pirghii sau pedale (1905): Înlina auzi durulul drezinei trecînd prin gară (BAS.) [fr. draisine].

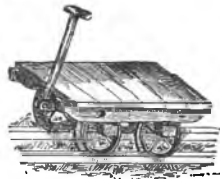

Fig. 1903. Drezină.

***DRIADĂ** (pl.-de) sf. Nimfă care locuia în păduri [fr. < gr.].

***DRIBLA** (-lea) vb. **intr.** A trece cu mingea pe lângă un adversar (la foot-ball) [engl.].

DRIC (pl.-icuri) sn. ① Partea unui car țărănesc alcătuită din inimă, perinos, piscuri, vîrtej și osie, fără a se cuprinde în această numire și roțile, loitrele, etc.: își lungi nevasta cu fața în jos d-a lungul ~ului și o acoperi cu maldărul de fîn (OLVR.) pe ~uri, se zice despre un car sau o trăsură fără arcuri: o nadiceană pe ~uri, care scutura de minune, cu roțile galbene, coșul verde și capra neagră (GN.) ¶ ② Mijloc, partea din mijloc: orașul Rîmul în ~ul Italiei este (M-COST.); Dragostea 'mpăratului Șade 'n ~ul satului (GOR.) ghicitoare despre „biserica” ¶ ③ F Toiu, mijloc: cit a ținut iarna, și mai ales ~ul iernii... vitele s'au ținut bine (ON.); e tocmă în ~ul farmarocului și poate mi-a pica ceva și cînd oua veni înapoi (CRG.); tocmă în ~ul mesel... tînărul Nae Peruzescu își făcu intrarea în salon (GN.) ¶ ④ Car mortuar (1906): ~ul poleit care ducea la ultima locuință pe un bărbat de Stat (I-CH.); F: a fi pe ~, a fi în agonie (și ⑤), a fi pe ducă [ung. derek].

Fig. 1906. Dric.

○ **DRICALĂ** sf. **Trans.** Băn. Pilotă, sac mare umplut cu lînă, cu fulgi, cu pîr de cal, etc., ce se pune ca așternut pe un pat: e... mai moale dricala noastră cea de lînă (RET.) [ung. dereka l].

DRICAR sm. Întreprinzător de pompe funebre, proprietar de dricuri mortuare: biata Zin-čuța nici nu închisese ochii, și m'am pomenit cu ~ii (VLAH.)

○ **DRICUI** (-uiu, -uesc) vb. tr. ① A bătători, a lovi cu ceva pămîntul ca să se întărească (R-COB.) ¶ ② A scurma: am văzut turma de porci dricuind pămîntul cu rîitul (PAMF.).

***DRIL** (pl.-iluri) sn. Pinză bătută și groasă ce se întrebuintează pentru corturi, bluze de lucrători, îmbrăcăminte de vară, etc.: cortina de ~ se lăsă pe mica scenă acoperită de ramurile a doi salcîmi (VLAH.) [germ. Drillich].

DRIMOC = **DİRMOZ**.

○ **DRIPELIȘTE** sf. **Trans.** (BUGN.) Loc bătătorit, bătut de picioare, băteliste [dripi].

○ **DRIPI** (-ipesco), **DRIPIU** (-uesc) vb. tr. **Trans.** A călca în picioare, a strivi, a bătători (DENS.) (PSC.).

DRIȘCĂ (pl.-iște) sf. Δ Unealtă a zidarului cu care netezește tencuiala aruncată cu mistria pe zid, fățuitoare (1907) [blg. drăžka, serb. Fig. 1907. Drișcă. drška].

DRIȘCUI (-uesc) vb. tr. Δ A netezi tencuiala cu drișcă.

† **DRIT** (pl.-turi) sn. Mold. rî = **DREPT** 3 ①-⑤: și el are ~uri ca patriot, ca pătimit (ALECS.). Dîndu-i ~ ca hotărîrea să-i rămîie nestrîcată (NEGR.) [it. dritto].

***DRIV** (pl.-turi) sn. Δ La jocul de tennis: lovitură a mingii care vine de atînge plasa [engl.].

○ **DRÎGIȚI** (-giu) vb. tr. și **intr.** Mold. A sglîți, a 12.500 hurduca, a sdruncina (RV-CRG.) [rut. drygaty].

○ **DRİGL**, **DRİGLU** (pl.-gie, -giuri) *sn.* ○ **Băn. Trans.** Cocioră, lemnul cu care se scormonește focul în cuptor (DENS.): au început... cu mătura, cu ~ul, cu rîșchitorul, care cu ce a putut (CIAUS). ¶ ② **Darac**, pieptene de dărăcit [comp. bg. drăglecū].
○ **DRİGLA** (-glez) *vb. tr. Ōften. Băn. Trans.* ○ **A** dărăci, a pieptăna lina, fuiorul (DENS.) ¶ ② **F** A păru, a trage de păr [drigl].
○ **DRİGLĂ** (pl.-le) *sf.* F Mirloagă, gloabă, răblă: sahelele prăfuite de birji pe care le poartă somnoros drigle de cai cu coastele numărate (URG.); încăleacă pe o ~ de lapă și porni după călugări (PAMF.) [bg. drăgla].
○ **DRİGLU** → **DRİGL**.
○ **DRİGLAT** *sbst. Ōften. Băn. Trans.* Faptul de a drigla, pieptănatul fuiorului, dărăcit.

DRİMBĂ¹ (pl.-be) *sf. Mold.* ♪ = **DRİNG** ①: sună din ~ cu un talent la care nu am putut ajunge nicodată (ALECS.) [rut. drymba, drymla, pol. drumbla, ung. doromb < germ. dial. Drommel].
† **DRİMBĂ**² (pl.-be) *sf.* Ceată, detașament de soldați Tătari: rățăcit numai cu o slugă a lui... l-au găsit o ~ de Tătari (M.-COST.).

○ **DRİMBOAIE** → **DRİMBOIU**.
○ **DRİMBOIA** (-oia, -olez), **DRİMBOI** (-olese) *vb. refl.* A se bosumfla, a se arăta supărat, minios: Atunci el se drimboia și mai mult nu ne spunea (RET.); lan să-i fi sculat la treabă, s'apoi să vezi cum se codesc, se drimbotolesc și se sciltolesc (CRG.) [drimboiu].
○ **DRİMBOIAT** *adj. p. DRİMBOIA.* Bosumflat, supărat, minios: Ferește-mă, Drăguț Doamne, de mazăre oletată și de lelea ~ă (IK.-BRS.); toți se duceau cu buzele ~e (RET.).

○ **DRİMBOIU** (pl.-boiste) *sn., DRİMBOAIE sf. Trans.* ♪ = **DRİNG** ①: Muzică făcea cu drimbotoie, Sărincăind olopoiei de oloale (AD.-DEL.); ¶ a sta drimbotoiu, a sta bosumflat: Iar cel mare sta drimbotoiu, Felegos imblind la oi (RET.) [bg. drămboj, serb. drombulja, ung. doromblya; → și **DRİMBĂ**].

DRİNG (pl.-guri) *sn., Ōften. DRİND sbst.* ① ♪ Instrument de muzică popular, alcătuit dintr'un arc de fier și o lamă mobilă; pus în gură, între buze, și, făcînd să vibreze lama cu degetul, produce un sunet muzical monoton ([1908]: Rumănu din țintă din gură..., din ~, din tîlnoacă (W.F.) ② Unealtă a plăpămarilor, în formă de arc, cu care bat lina, ca să scoată din ea materiile străine [serb. d.r.n.d.].

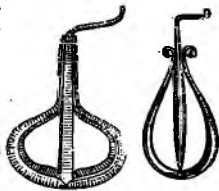

Fig. 1908. Dringuri.

DRİNGA-DRİNGA *inter.* Imită sgomotul vibrațiunii dringului.

DRİNGĂLAU *sm.* F Pierde-vară; cheful a prins-o odată... la chiolan, la iarbă verde, cu consului rusec și cu alți dringălai (CAR.) [comp. DRĂGĂLAU].

DRİNGĂNI (-ănesc), **DRİNGAI** (-ăin, -ăesc) *vb. intr.* ♪ ① A cînta cu dringul ¶ ② A scoate sunete nearmonioase, a cînta prost dintr'un instrument cu coarde sau dintr'un pian: nu vîi să ascuți pe Tîncea drîngăinînd din piano ? (ALECS.) ¶ ③ † A bate în palme: nu se cade a drîngăi, adică a plesni în palme (PRV.-MB.).

○ **DRİSTĂ** → **DRİSTĂ**.
○ **DROAGĂ** (pl.-ge) *sf. Mold.* ① = **DRIC** ④ ¶ ① F Căruță mare, greoaie și hodorigită: aduseră o ~ în care puseră calul împușcat (D.-ZAMF.) [rus. drogă].

DROAIE *sf.* Multime, ceată, sumedenie, duum: se deschide... ușa odăii din dreapta, prin care năvălește o ~ de copii (BR.-VN.); se văzu ocolită de... o ~ de cîni (RET.); cu droaia, adunați grămadă, în mare număr: cînd are să fie vara ploale, umbli... înțarile seara cu droaia (MAR.); 2. adu. A veni, a alerga, etc. ~, a veni, etc. cu grămadă: gicotele... veneau ~ să se înscrie la oaste (ISP.).

○ **DROANGĂ** (pl.-ge) *sf. Mold.* Talangă ce se atîrnă de gîtul oilor (RV.-CRG.).

DROB¹ 1. *sm.* Bulgăre (de sare): să spui că aduci niște ~i de sare de la Ocnă (CRG.).

2. (pl.-buri) *sn.* Măruntaie (în spec. de miel): să tai mielul ăla al nostru și să-l mîncăm ~u (ISP.); plăcînta de ~ și căpătînile de miel la tavă (CAR.) [bg. drob ū, serb. drob].

DROB², **DROG**, **DROC** (PAMF.) *sbst.* ♣ ① Mic arbust

cu tulpina foarte ramificată și păroasă, cu flori galbene, dispuse în umbela la virful ramurilor (*Cytisus Heuffelii*) ¶ ② Plantă ierboasă din familia cruciferelor, cu frunze aspre, cu peri, cu flori mici galbene-aurii, dispuse în ciorchini (*Neslea paniculata*) ([1909] ③ = **DROBUȘOR** ① ¶ ④ = **LEMNUL-BOBULUI** ¶ ⑤ = **GINISTRU** ¶ ⑥ = **DROBITĂ** ¶ ⑦ Mic arbust cu ramuri lungi, subțiri și rotunjite, acoperite cu peri aspri, cu flori galbene, numit și „drob-de-munte” (*Cytisus hirsutus*) [rut. drok, rus. drok ū].

Fig. 1909. Drobită.

○ **DROBINA** (pl.-ini) *sf.* Bulgăre mare de sare, drob de sare (RV.-CRG.) [bg.].

DROBIȘOR, **DROGHİȘOR** *sbst.* ① = **DROBITĂ** ¶ ② = **DROBUȘOR** ① [drob², drog].

DROBITĂ, **DROGHİTĂ** (pl.-te) *sf.* ♣ Mic arbust cu flori galbene, ale cărui ramuri, fierte în apă, dau o frumoașă culoare galbenă, des în-trebuințată la țară pentru boit; numit și „drob”, „drog”, „drobișor”, „drobușor”, „genistră”, „grozamă”, etc. (*Genista tinctoria*) ([1910] [drob², drog].

Fig. 1910. Drobită.

Fig. 1911. Drobușor.

DROBȘOR *sbst.* ♣ ① = **DROBITĂ** ¶ ② = **DROBUȘOR** ②.

DROBUȘOR *sbst.* ♣ ① Plantă ierboasă din familia cruciferelor, cu flori galbene, dispuse în ciorchini, ale cărei frunze, fermentate, dau o frumoașă culoare albastră, întrebuințată la boit; numită și „drob(i)șor”, „drobușoară”, „boien-gioaie”, „cardama”, „laba-miței”, etc. (*Isatis tinctoria*) ([1911] ¶ ② = **GINISTRU** ① ¶ ③ = **DROBITĂ** [drob²].

DROBUȘOARĂ (pl.-re) *sf.* ♣ = **DROBUȘOR** ①.

DROC → **DROB**².
* **DROG**¹ (pl.-oguri) *sn.* ♣ Nume generic pentru substanțele întrebuințate în farmacie sau în chimie [fr. drog ue].

○ **DROG**² → **DROB**².
* **DROGHERIE** *sf.* ♣ ① Comerț de droguri ¶ ② Articolele vindute de un droghist [fr. droguerie].

* **DROGHİST** *sm.* ♣ Comerciant ce vinde droguri, buruieni de leac, săpunuri, parfumuri, etc. [fr. droguiste].

○ **DROGHİTĂ** → **DROBITĂ**.

DROJDIE *sf.* ① Ceea ce se depune, după cîtăva vreme, pe fundul unui vas în care se află un lichid; ¶ F: e pe drojdie, se zice despre cel ce a fost odată cu stare și care are acum numai rămășițe din averea sa ¶ ② Spec. ~ de vin, de bere, substanța solidă, care se separă din vin sau din bere, și se depune pe fundul vasului; se întrebuințează la dospitul plinii, la facerea rachiiului de ~ (sau de drojdie), etc. ([1912] ¶ ③ ④ Gu-noiu, lepădătură, tot ce este mai prost, mai stricat, mai de lepădat: drojdia poporului, societății [vsl. drozdije].

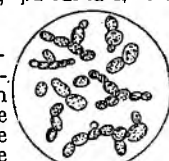

Fig. 1912. Drojdie de bere.

* **DROMADER** *sm.* ♣ Cămilă care are numai o cocoasă și umblă foarte iute; trăește cu deosebire în Arabia și în nordul Africei (*Camelus dromedarius*) ([1913] [fr.].

Fig. 1913. Dromader

DROPICĂ (pl.-ici) *sf.* Numele popular al idropiziei: veni... în Târgușor bolnav de ~ și peste puțină vreme am murit (NEG.) [ngr. δρόπικα].

DROPICȘ *adj.* și *sm.* Bolnav de dropică [ngr. δρόπικός].

DROPIE, OFTEN. DROPIA *sf.* ① Pasăre din ordinul picioroangelor, de mărimea curcanului, înaltă de peste un metru, ce trăiește prin cimpii și-și face cuibul într-o adâncătură a pământului; are carnea gustoasă și e foarte căutată ca vinat (*Otts tarda*) (1914); și eu am văzut cârdușii de dropii, ontrierind ou pas măsurat... acele șesuri fără margine (OPOS.) ② ~ **MICA** = SPURCACIU [bg. serb. droplja].

Fig. 1914. Dropii.

DROPIOIU *sm.* Bărbătușul dropiei: an dat roată, ore, zile și luni întregi, împrejurul tălmăciilor dropiilor (OPOS.).

DROPNITA (pl.-te) *sf.* Mold. (PAMF.) = DROBITĂ.

DROȘCĂ (pl.-oște) *sf.* Trăsura pe arcuri, birjă (1915): năi-odată droșca unui grec n'a ridicat colbul de pe drumurile noastre (VLAH.) [rus. drožka].

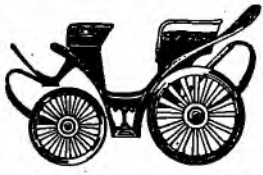

Fig. 1915. Droșcă.

DROȘCAR *sm.* Birjar, cel ce conduce o droșcă: un ~ să mă batjocorească de la ochii (ALECS.).

DROȘCĂ (pl.-te) *sf.* dim. **DROȘCĂ.**

DROT (pl.-oturi) *sn.* ① Sîrmă: sita... se face ori din ~ ori din pinză de păr de cal (sez.) ② Arc (spirală) de sîrmă: era o canapea... ale cărei ~uri ieșeau ca bulgării în urma plugului (O.-ZAMF.) [ung. drot < germ. Draht].

DROTAR *sm.* Trans. ① Cel ce leagă cu drot oalele și alte vase sparte sau crăpate: Iarna, vara, umblă țara Biet feciorul de ~ (RET.).

DRUC *sm.* Mold. Bucov. = DRUG: ușa fiind bine înțărîtă cu un ~, în curmeziș, în contra tilharilor (vor.) [rut. druk].

DRUETE *sm.* Often. Trans. Lemn gros și scurt, trunchiul de lemn (FSC.).

DRUG *sm.* ① Par gros de lemn sau vergea groasă de metal: venea rotarul poștelor călare, aducînd un ~ de lemn la spinare (L.-OH.); mîlîile le simțeam ca niște ~i de fier (OLVR.) ② Par gros cu care se închide, se zăvoarește ceva: trase zăvorul și ~ul de lemn care o închidea (NEGR.) ③ Par cu care se leagă finul, cînd se aduce cu carul din cîmp (RV.-CRG.) ④ Fie-care din cele două lemne lungi ale loitrei carului în care sînt înfipte spetezele, carimb ⑤ Varga de fier înfiptă perpendicular la mijlocul minerului sfredelului ⑥ Cerbicea juleului ⑦ Fie-care din cele două tălpi ale trupului războiului de țesut, sprijinîți fie-care pe cîte două picioare ⑧ A o ținea ~, a se ținea ~ de ceva, a nu se lăsa de ceva: avea de gînd să o ție ~ înainte (GN.) [vsrb. drug < vsl. dragŭ].

DRUGĂ (pl.-ugi) *sf.* ① Drug scurt: lîund o ~, îi trase cu dinșă vre-o două, trei (PANN) ② (PAMF.) = BRIGHIDĂU ③ Fus mare de răscuit fuilor, din care se face urzeală de țesut lăvicer, țoale, saci, etc.: torceam împreună cu dinșă... cîte o moviță de drugi de canură (CRG.); ④ baba bătrînă nu se teme de ~ groasă, cel cu experiență nu se sperie de o lucrare grea ⑤ Ștulete de porumb, ciocălău [srb. drugă].

DRUGĂLĂU *sm.* și (pl.-late) *sn.* = CIOCĂLĂU [drugă + (cioc)ălău]

ODRUGĂLEATĂ (pl.-ete) *sf.* Trans. (FSC.) = DRUGĂ ① ② Fus mare pentru tors lina (FSC.).

DRUGAR *sm.* Lucrător tipograf care tipărește foile, tiparitor [germ. Drucker].

ODRUGHINEATĂ (pl.-ete) *sf.* Mold. ① Prăjină scurtă de care e legată găleata la o fîntînă (RV.-CRG.) ② Drug scurt și gros: la o ~ groasă de stejlar... și, vîlc! la tîmpla dracului (CRG.).

DRUGULET *sm.* dim. DRUG ①: făcu niște ~i mici,

fie-care pîndu-l d'a-curmezișul pe drugii cel mari (FSC.).

DRUID *sm.* Preot la vechii Gali (1916):

Druidii cel sălbătiei jertteau pe osîndiți

(ALX.) [fr.].

DRUIDIC *adj.* Privitor la druidi și la religiunea lor: cultul ~ [fr.].

DRUIDISM *sbst.* Sistemul religios al druidilor cari admiteau eternitatea materiei și a spiritului, viața viitoare, jertfele omenești și adorau ca zei forțele naturii personificate [fr.].

DRUM (pl.-muri) *sn.* ① Înțin-dere de loc bătătorit, pietruit, etc. pe unde umblă oamenii cu picioarele, cu trăsura, cu carul, Fig. 1916. Druid.

cale: Pe ~ul de costise ce duce

la Vaslui (ALECS.); unde se întînese ~urile, la îm-preunarea celor două văl... este o moară (SLV.); ~ de țară, șosea: printre aceste rămășiți de locuință și muncă ome-nească, trecea ~ul de țară (GRIG.); ~ mare, locul de tre-cere al tuturor, pe unde umblă toți oamenii cînd se duc de la un loc la altul: bătrîni, înșurăți, flăcăi... se îndesă la ~ul mare care duce la vatra satului (OLVR.); hoț de ~ul mare, care atacă oamenii în drum spre a-i jefui; a ținea ~urile, a) a umbla fără rost, haimana; b) a sta în calea oamenilor spre a-i jefui: carile va ținea ~urile și căile oamenilor de va fură... să-l arunce în ochă (PRV.-MB.); ② a merge, a călca (pe) alături de ~ul, a nu merge pe drumul drept, pe calea cinștită; ③ a vorbi alături de ~ul, a) a vorbi în neș-tire, prosteste; b) a scoate din sîrite; ④ a aluneca alături de ~ul (RV.-CRG.), a se abate de la subiect, de la chestiune; a bate ~ul (sau ~urile), a fi (mereu) pe ~uri, a umbla mereu în toate părțile, fără a se opri undeva, fără a se așeza într-un loc, a umbla fără căpătîiu: bine-ți șede... să umblî lela pe ~uri în halul aceluia (CRG.); De trei nopți și două zile bate ~ul fără de popas (VLAH.); ⑤ cine umblă pe toate ~urile, nu ajunge nicîieri (ZNN), cel ce se apucă de multe, nu ajunge la nici o ispravă; ⑥ CAR; în ~, în mijlocul drumului, în cale, pe jos: banii îi găsești în ~ și tot trebuie să-i nu-meri, se zice aceluia care nu-și face socoteala ba-nilor, care, primindu-i de la altul, îi bagă în bu-zunar fără să-i numere; a-i sta în ~, a-i forma pic-dică, a-i sta înainte pe unde trebuie să treacă: ⑦ a lăsa, a rămînea pe ~uri, în cea mai mare sîrăcie, fără să aibă unde să-și plece capul ⑧ ~ de fier, cale ferată (CALE ⑨) ⑨ Direcțiunea către care se îndreaptă, calea pe care trebuie s'o urmeze cineva: a apucat ~ul spre răsărit; care-i ~ul spre poștă? a-i arăta ~ul; a răstăci ~ul; ⑩ F: pe lei ție ~ul a plecat lute, a șters-o: lîund nucile pe care le ochise, încăleacă și, pe lei ție ~ul! (FSC.) ⑪ Distanță, de-părtare de la un loc la altul, cale de umblat: e un ~ lung pîn' acolo ⑫ Călătorie; ⑬ călătorului îi șade bine cu ~ul (RV.-VN.), cel ce călătorește trebuie să pornească de vreme și să nu stea mult locului; ⑭ a-și cănta de ~, a se duce într-ale sale, a nu se opri ca să se amestece în treaba altora; a se gîti de ~, a se pregăti să plece, a-și face preparativele de plecare; în ~, în timpul călătoriei, pe cînd um-bla pe cale; la ~, în călătorie: a porni la ~; la ~, mîncă omul ce găsește (ZNN); ~ bun: urare de călă-torie bună aceluia care pleacă undeva; foate de ~ FOATE ⑭ ⑭ A da ~ul, a) a lăsa liber, a slo-bozi, a lăsa să plece: calului îi dăte ~ul să pască pe unde va voi (FSC.); b) a pune în mișcare; c) a da curs liber: e foo, dar se stăpînește, nu-și poate da ~ul supărării (RV.-VN.); d) a deslega; a da ~ul unui nou; e) a per-mite să intre: a da ~ul în casă ⑮ Peste ~, în față: șade cu casa peste ~ de noi ⑯ ~ul robilor (FSC.), calea laptelui (CALE ⑯) [srb. drum < gr. δρόμος].

DRUMAR (IU) *sm.* Tr.-Carp. Drumeț: băură apă și ei, ca drumarii, cînd sînt obosiți de ea ele (RET.) [d r u m].

DRUMAȘ *adj.* și *sm.* Drumeț: pe călătorul străin... nu-l gonit... el-l primește și-l cinăștește, înlesnî-n-du-i cele trebuincioase ca unul om ~ (PANN) [d r u m].

DRUMĂTORIU *sm.* Trans. (DENS.) Drumeț [d r u m + (căl)ător].

DRUMEAC, DRUMEAG *sbst.* Drum îngust, cotit: drumeacul pe care venise el șerpulia printre cele două lanuri (s.-A.D.); oprindu-se în drumeagul de pe marginea lăstarului (s.-V.N.).

DRUMECIU *sbst.* (r.-C.O.) = **DRUMEAC**.

DRUMET *sm., DRUMEȚĂ (pl.-ete) sf.* Care călătorește pe jos, călător, călătorește: trecu pe lângă un diavol șchiop carele ținea calea drumeților (s.-P.); a dat drumeț un corn de presoare și un păhăruț de vin (c.-G.) [drum].

DRUMULEȚ (pl.-ete) *sn., dim. DRUM:* acția sint... muniți cu păduri și cu ~e de picior (c.-RAD.).

DRUMUȘOR (pl.-oare) *sn., dim. DRUM:* a mers

el pe ~ul acela plină la sora cea mijlocie (v.-R.).

***DRUPA** (pl.-pe) *sf.* Fruct-carnos și zemos cu un singur simbul, ca pruna, cireșa, pierșica, etc. (c.-G.) [1917] [fr.].

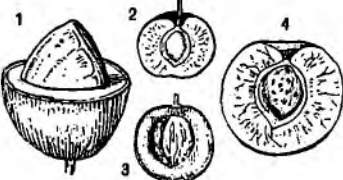

Fig. 1917. Drupe: 1. prună; 2. cireșă; 3. caisă; 4. pierșică.

DRUȘCĂ (pl.-uste) *sf.*

Mold. Trans. Bucov. Maram. Prietenă a miresei, de obicei o soră sau o vară primară, care o însoțește pe mireasă la cununie și are anumite atribuțiuni la nuntă; uneori se numesc două druște pentru mire, și alte două, pentru mireasă (MAR.) [vsl. druška „prietenă”].

***DUAL** (pl.-ale) *sn.* Formă de plural, întrebuințată, în anumite limbi, când e vorba numai de două lucruri sau de două persoane [lat.].

***DUALISM** (pl.-me) *sn.* ① Sistem religios și filosofic care admite două principii suverane, eterne și independente, unul al binelui, altul al răului: Zerd-Avesta este Biblia ~ului; credințele Bogomililor sînt bazate pe ~ ② Coexistența a două principii opuse [fr.].

***DUALIST** 1. *adj.* ① Ce privește dualismul: credință ~ă; sistem ~. 2. *sm.* Partizan al dualismului [fr.].

DUBĂ (pl.-be) *sf.* ① Mică luntre de pescari (făcută în timpurile mai vechi dintr'un trunchiu de stejar scobit) (c.-G.) [1918] ② Căruță închisă de toate părțile, în care se transportă arestații la sau de la pușcărie (c.-G.) [1919] ③

Fig. 1918. Dubă.

Fig. 1919. Dubă.

③ *Pr. ext.* Pușcărie: norodul a băgat la ~ pe noul împărat (v.-R.); cîți s'au prins cu mina în sac... toți au pupat duba (v.-R.) ④ *Mold.* Cadă mică în care se scurge rachiul din țevile cazanului (alambicului) (PAMF.) ⑤ *Trans.* Coș, de formă cilindrică, făcut din scoarță de cires, cusută cu spini, în care se adună cireșe (v.-C.) ⑥ *Trans.* Piuă, dîrstă (v.-C.) ⑦ *Trans.* = **BUHAIU** ⑧ duba e din doage de brad și are forma unui clubăș; peste ambele funduri e trasă și bine încordată o piele argăsită de cîine; ... are un vuet ascuțit care se aude de la o depărtare de o jumătate de oră (FR.-COR.) [comp. rus. dub, rut. dub „stejar, luntre”].

① DUBĂI (-ăse) *vb. tr. Trans.* A face să răsună duba sau buhaiul (PAMF.).

② DUBALĂ, ③ DUBEALĂ (pl.-belle) *sf.* ① *Mold. Bucov. argăseală:* în această tăbăceală sau dubeală steteau pieile șase săptămîni (PAMF.); la cada cu dubală, cumătre lup, că nu-l de chip! (c.-G.) ② *Mold. Trans.* ③ Om leneș, femeie sau vită leneșă, putoare, puturos (după mirosul pieilor) (PAMF.) (fsc.) [rut. dub y lo].

④ DUBĂLAR *sm. Mold. Bucov. Maram.* ① Argășitor, tăbăcar: Putrezi-v'ar trup'u pari și pielea la ~i (v.-R.) ② *Bucov.* = **CARABAN** [dubal].

⑤ DUBĂLĂRIE *sf. Mold. Bucov. Maram.* ① Argășitorie, tăbăcărie; el petrece de regulă în dubala sau

argăseala de pe lângă dubălării (MAR.) ② Meseria dubălării lui.

⑥ DUBAS (pl.-asuri) *sn. Mold.* ① Luntre mare, întrebuințată mai ales de pescari: răzbea cu ~ul lui, duind pește, pină în tirgul cel mare al Dunării (s.-A.) ② Ponton: pod de ~uri [rus. dubas].

⑦ DUBEALĂ = DUBALĂ.

DUBEȘ *sbst.* ① În jocul de table, se zice cînd zarurile arată fie-care oîte un punct: fi mai de mază și un ~ (D.-ZAMP.) [tc.].

② DUBÎ (-besc) *vb. tr. și refl. Bucov. Mold. Trans.* A (se) argăsi, a (se) tăbăci: adună pleisoarele și puse mesterii să le dubescă (MERA.) [rus. dubiti, rut. dub y ty, etc.].

***DUBIȘ** *adj.* Îndoielnic, îndoios, nesigur [lat.].

***DUBITATIV** *adj.* Care exprimă îndoială [fr.].

***DUBIU** *sbst.* Îndoială, nesiguranță: nu mai putea să rămîie nici un ~ despre un război apropiat (A.-G.) [lat.].

***DUBLA** (-lez) *vb. tr.* ① A îndoi, a da îndoit ② A înlocui pe actorul obicinuit: ~ un rol [fr.].

***DUBLĂ = DUBLU.**

***DUBLE** *sbst.* Imitație de metal prețios (aur, argint); se obține galvanizînd obiecte de cupru sau alamă; în ultimul timp obiectele de ~ sînt de aur, dar de un titlu mic [fr. double].

***DUBLEȚ** (pl.-ete) *sn.* ① Se zice despre două cuvinte care au aceeași origine, dar din care unul a intrat în limbă într-o epocă foarte tîrzie în raport cu cel dintîi; astfel maestrul și magistrul derivă și unul și altul din lat. magister, -strum, dar primul a fost moștenit de-a dreptul din graiul Romanilor, pe cînd celălalt a intrat în limbă abia în veacul al XIX-lea, ca împrumut direct din latinește ② Se zice despre un al doilea exemplar al unei cărți, al unei medalii, monete antice, etc. într-o bibliotecă sau colecțiune: era... în relațiune cu Laurian și cu Bollic... pentru studiul de medalii antice și schimburi de ~e (A.-G.) [fr. doublet].

***DUBLON** *sm.* Numele a trei vechi monete de aur spaniole (c.-G.) [1920] [fr.].

***DUBLU** 1. *adj.* ① Îndoit, de două ori atît: preț ~ ② Compus din două lucruri sau părți la fel: o ușă dublă ③ Partidă dublă, contabilitate dublă, sistem de contabilitate dublă, în care se înscrie pentru fie-care articol creditul și debitul ④ Superior, de calitate mai bună: bere dublă ⑤ A Punct ~ al unei curbe, punct prin care trec două ramuri ale curbei ⑥ Rădăcină dublă, rădăcină care trebuie luată de două ori.

Fig. 1920. Dublon.

2. **DUBLA** (pl.-le) *sf.* = **BECĂȚINĂ-DUBLĂ** [fr. double].

DUCĂ *sf.* ① Dus, mers, plecare: o ~ și-o venită plin' la Bîrlad, nu-l lucru de șagă (PAMF.); a fi pe ~, a) a fi gata de plecare; b) a nu mai avea mla de trăit; a se gîti de ~, a se gîti de plecare [d u c a].

† **DUCĂ** (pl.-ci) *sm.* = **DUCE** [ngr. δουκας].

***DUCAL** *adj.* De duce: coroană ~ă (c.-G.) [1921] [fr.].

DUCĂ-SE-PE-PUSTII

sm. ① Exclamațiune pentru alungarea necuratului ② Una din numeroasele epitețe ale necuratului ③ Epilepsie, boala -copiilor: mă apucă ~ cînd vîd un plic ministerial (ALECS.).

Fig. 1921. Coroană ducală.

***DUCAT** 1. *sm.* ① Veche monetă care circula între sec. XV-lea - XVII-lea în țările noastre și a cărei valoare a variat de la 1,5-2 bani (începutul sec. al XV-lea) pînă la 50 de bani (mijlocul sec. al XVII-lea) ② Monetă de aur în unele țări, de valoarea unui galben (c.-G.) [1922].

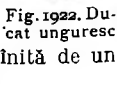

Fig. 1922. Du-

2. (pl.-ate) *sn.* ① Tara stăpînită de un cat unguresc duce ② MARE-DUCAT, țărișoară stăpînită de un mare-duce [it. ducato].

***DUCAȚOR** *adj. verb. DUCÊ* și *sm.* Care duce.
DUCE *sm.* ① Titlu de înaltă noblete în Franța, Italia, Spania, etc. superior marchizului și inferior prințului ② Titlul unor principii suverani cari stăpâneau un ducat ③ Comandant suprem: lund toate măsurile... ca un ~ prevăzător (BALC.) ④ **MARE-DUCE**, a) titlu de înaltă noblete pe care-l purtau membrii familiei imperiale în vechea Rusie; b) numele unor suverani din Apus cari stăpâneau un mare-ducat [it.].

DUCE² (*duo, pf. dusel, part. dus*) 1. *vb. tr.* ① A purta, a ține în mână, a fi încărcat cu ceva: ~ un copil în brațe; ~ o povară; ~ un sac în spinare ② A căra, a transporta: ~ sacii cu grâu la moară; trăsura mănăstirii ne duce a doua zi spre Ceahlău (ARG.) ③ A trage: un fel de brisă ușoară, s'o duce cu un cal (A-GH.) ④ A îndrepta: s'o porni cu ce-om apuca, încoțor ne-o duce norocul (OLVR.); ⑤ A-1 ~ capul = **CAP** ⑥ A face o mișcare cu mîna într-o direcțiune oarecare: ~ mîna la gură, la ochi ⑦ A conduce, a mîna: ~ copii la școală; tot oameni pe cari slujitorii... îi duceau la împăratul ca să-1 tale (ISP.); ~ pe cineva la groapă, a-l petrece la locul de înmormîntare; ~ vitele la pășune ⑧ A scoate undeva, a face să ajungă într-un loc: Pe drumul de coastă ce duce la Vaslui (ALECS.); ⑨ ~ la capăt = **CAPAT** ⑩ ~ în ispită, a face pe cineva să cadă în păcatul ispitei ⑪ A purta încoace și încolo, a face să meargă după sine (ținîndu-l de mînă, etc.); ⑫ ~ pe cineva de nas = **NAS**; ~ calul de căpăstru ⑬ ~ cu sine (pe cineva sau ceva), a lua cu sine într'un loc: Eu mă duc, mîndra rămîne, Cum să fac s'o duc eu mine? (AK-BRS.) ⑭ A amina: mă tot duc eu vorba ⑮ A îndura, a suporta, a suferi: ~ lipsă, nevoile de ceva ⑯ A rezista: nu prea o duc la frig ⑰ ~ dorul = **DOR** ⑱ A petrece, a trăi: ~ o viață plăcută, un trai amărît; a dus-o așa doisprezece ani încheiași (R-COD.); n'are s'o mai ducă mult, mai are puține zile de trăit; și ducea el zile bune împreună (RET.); am auzit că de la o vreme încease într-o bătură o ducă (CAR.) ⑲ A o ~ bine, rău (ou sănătate, etc.), a se afla într-o stare bună, rea: cum o mai duci? ⑳ A A trage, a desena, a construi: ~ un cerc, o tangentă, o perpendiculară.

2. *vb. refl.* ① A pleca de undeva, a părăsi un loc (C. A. VENȚI): Eu mă duc, măică, departe, Tu rămîi cu grija 'n spate (MAR.) ② A merge într'un loc: de ce s'o fi ducînd... să-și petreacă seara la avocatul Vleanu? (BR-VN.); s'a dus după doctor ③ A se propaga, a se răspîndi, a se împrăști: s'a dus vestea despre isprăviile lui ④ A trece: s'a dus timpurile acelea ⑤ A dispărea, a pieri (din ochi, etc.): (bătrîni se duc) și cu ei se duc și obiceiurile noastre (OLVR.) ⑥ A se prăpădi: noi bețivi nu sîntem... pe ce se duce toată munca noastră? (VLAH.) ⑦ A muri: gol m'am născut, gol o să mă duc (ZNN.) ⑧ A se ~ după cineva, a-l lua de bărbat: și s'a dus, sărmana, după acest om care putea să-1 fie bun (VLAH.) ⑨ A Du-te, du-te, (a mers) mereu înainte: se pune zmeul iar la cale, du-te, du-te, pînă de-abia răsufla de obosit (RET.) ⑩ A Du-te, vino, a) încoace și încolo; b) treacă-meargă! calea-valea, tot ar mai merge; un du-te, vino, o mișcare continuă încoace și încolo; mai du-te, vino, treacă-meargă, se mai poate [lat. ducere].

DUČERE *sf.* Faptul de a (se) duce.

***DUČESĂ** (*pl.-se*) *sf.* ① Soția unui duce ② Stăpînitoarea unui ducat ③ **MARE-DUCESĂ**, soția unui mare-duce [it. d u c e s s a].

***DUCTIL** *adj.* ① Care se poate bate și întinde în foi subțiri, care se poate trage în fire, fără a se rupe, mîldios [fr.].

***DUCTILITATE** *sf.* ① Însușirea pe care o au lucrurile ductile (în spec. metalele) de a se putea bate și întinde în foi subțiri, de a se trage în fire, fără a se rupe [fr.].

***DUČULI** (-ulesc), **DUČULUI** (-uesc) *vb. refl. Trans. Bân.* A se cuveni, a se cădea: mie dee-mî pace să o mîntosă pînă 'n capăt, cum se duculește (RET.) [ung. d u k a l n i].

DUD *sm.* ① Arbore, originar din China, și cultivat la noi pentru fructele sale albe, comestibile, numite „dude (albe)”, *Mold.* „agude (albe)”, etc.; frunzele lui constituie hrana de căpetenie a viermilor de mătase; numit și *Mold.* „agud (alb)”,

Trans. „frăgar”, etc. (*Morus alba*) (□ 1924) ② ~ **NEGRU**, *Mold.* „agud(-negru)”, *Trans.* „frăgar”, arbore, originar din Persia, acclimatizat și cultivat la noi pentru fructele sale („dude negre”) gustoase (*Morus nigra*) (□ 1923) [tc. d u d].

DUDĂ¹

(*pl.-de*) *sf.*

① Fructul

d u d u l u i

② **DUD**.

③ **DUDĂ**²

(*pl.-de*) *sf.*

Olten. Bân.

Trans. Tea-

vă, burian,

urloiu (CONV. (OENS.) (FR.-CDR.) (VIC.) [ung. srb. d u d a].

④ **DUDĂ**¹ (-ăsc, -ăiu) 1. *vb. tr. Olten. Trans. Maram.*

A fugări, a lua la goană, a alunga (FR.-CDR.) (BRL.).

2. *vb. intr.* = **DUDU** ② [comp. **DUDU**].

⑤ **DUDĂU** (*pl.-dae*) *sn. Mold. Bucov. Trans.* ① Bălă-

rii, buruieni mari: curtea malcii lui Petrea Piperul... abia

se zărea din ~ și mărcina (SA); dudușele și pîrloagele cres-

cuseră mai înalte decît pomușoara și pîrloștii (D-ZAMP.)

[ung. d u d v a].

⑥ **DUDĂUȘ** (*pl.-așe*) *sn. Mold. Bucov. Trans.* ①

dim. **DUDĂU**: Foale verde ~, Ce mai face Codănaș? (VOR.).

② **DUDOI** (-oiu) *vb. tr. Olten. (R.-COD.)* = **DUDĂ**¹.

③ **DUDOIU** (*pl.-oale*) *sn. Trans.* ① Bucium făcut

din scoarță de salcie (VIC.) [ung. d u d a].

④ **DUDUČĂ** (*pl.-nei*) *sf. F. Mold. Bucov.* Cucoană,

cuconită, domnișoară: lumea o numea tot ~, deși pe-

treceau douăzeci și cinci de ani într-o jelițe după răposatul

ei soț (GN.) [comp. tc. d u d u].

⑤ **DUDUČUȚĂ** (*pl.-țe*) *sf. Mold. Bucov.* **DUDUČĂ**:

Dudučuța cea frumoasă Se mărită și ne lasă (VOR.).

DUDUI (-duiu) 1. *vb. tr.* ① A îmboldi: un măgar

care pleacă fuga, duduie cu bățul dinapoi de cornacul său

(NEGR.) ② *Trans. Olten.* A alunga, a izgoni, a pune

pe fugă: tată-s-o ti duduie, adică-1 făcu pierduți prin pădure

(RET.); lua pe slugi la zor, le păcălea și le duduia (R.-COD.).

2. *vb. intr.* ① *vb. refl.* ① A bubui, a vui: mai bău

un păhar de vin și iar auzi duduind ceva pe horn (RET.);

apa duduie ca vîntul (D-ZAMP.); duduia focul în cuptor (OLVR.)

② A se sgudui: începe să joace de duduia pîmîntul

(R.-COD.); începe a toca în slative de pîrlie pîrleii casei și

duduie ferestrele (CRG.); cum or pune în cuptor un lemn mai

mult, să duduie toată corabia (C.-RAD.) [onom.].

③ **DUDUIE** *sf. F. Mold. Bucov.* Cuconită, domni-

șoară; d u d u c ă: Duduia Pulheria... nici că vroia să

audă de cele zise (CRG.).

DUDUIȚ *sbst., DUDUITURĂ* (*pl.-turi*) *sf.* Faptul

de a d u d u i; rezultatul acestei acțiuni, bubuit,

bubuitură; sguduitură: se aude un duduie de pași pe

podea (BR.-VN.); se auză niste pocnete și tunete, bubuituri,

și duduitori îngrozitoare (ISP.).

④ **DUDUIȚĂ** (*pl.-țe*) *sf. Mold. Bucov. dim.* **DUDUIE**:

Ici în vale pe coastă Se primbla o ~ (VOR.).

⑤ **DUDULEAN** *sm.* ① *Trans.* ① Ceecean de po-

rumb (VIC.) ② *Olten.* = **DUDULOIU** ② [comp.

DUDĂ²].

⑥ **DUDULOIU** (*pl.-oale*) *sn. Olten.* ① = **DUDĂ**² ②

② ~ de ceapă, lujer de ceapă, bășos și cilindric,

care poartă în vîrî semințele.

③ **DUDUMAC** *adj.* și *sm. Olten.* Nebun, smîntit.

④ **DUDURĂȚĂ** (*pl.-ețe*) *sf. Bân.* ① Oală de lapte

(VIC.).

⑤ **DUDURUȚ** *adj.* ① Bădăran, moșic, necioplit

(JIF.) ② Prost, nătîng (VIC.) (LUNG.).

***DUEL** (*pl.-eluri*) *sn.* ① Luptă (cu sabia sau cu

pistolul) între două persoane, spre a spăla o ofensă

adusă uneia din ele (□ 1923): a provoca la ~; a se

bate în ~ ② Luptă în genere [fr.].

***DUELA** (-lez), ③ **DUELGI** (-gese) *vb. refl.* A se

bate în d u e l: nu are decît a nu se dnelgi pentru dînsa

(ALECS.).

***DUELGIU** *sm.* ① = **BONJURIST**: dădeau și el ti-

DUČ-
DUE

Fig. 1923. Dud-negru. Fig. 1924. Dud-alb.

DUE-DUL nerilor cite un ibrișin pe la nas, numindu-l bonjuriști, duelgii, pantalonari (CRG.) ¶ @ Duelist: ei sînt duelgii, nu se tem de nimic (ALECS.) [d u e l].

Fig. 1925. Duel.

• **DUELIST** sm. Cel ce se bate în duel; cel ce caută pricină de a se bate în duel [fr.].

• **DUET** (pl.-ete) sm. ♪ Bucată de muzică cîntată de două voci sau executată de două instrumente [it.].

• **DUETIST** sm. ♪ Cel ce cîntă un duet.

† **DUGHENGIU** sm. ♪ Negustor ce ține o dughiană, prăvăliaș [tc. d u k j a n g y].

• **DUGHIANĂ** (pl.-gheni, -ghene) sn. Mold. ♪ Prăvălie: cînd va fi furat niscare dughiane cu negot (PRV.-MB.); trecem... printre dughenele ce încep a-și ridica obloanele (VLAH.); ¶ *iron.* ♪ Trei lulele trei dughene Capul plin de socotele (ZNN.), se zice în glumă despre negustorii cari n'au aproape nici o marfă în prăvălie [tc. d u k j a n].

• **DUGHIE** sf. @ Plantă ierboasă, din familia gramineelor, originară din Asia și Egipt, cultivată la noi pentru nutreț; numită și „parinc”, „păring”, „moher (-mare)”, etc. (*Setaria italica*) (■ 1926): Foame verde de ~, Că m'a scris în melișle (FAMF.) ¶ @ Fînaț artificial dobîndit prin cultura meiului păsăresc (PSC.).

• **DUGLAN** adj. și sm. Mold. (RV.-CRG.) = **DUGLIS**.

• **DUGLIȘ** adj. și sm. P. Mold. Trindav, leneș, trîntor, puturos: călugări... o adunătură de zampargali, ~i... cuibăriți prin mănăstire (CRG.).

• **DUGOȘ** adj. Olten. @ Posac, posomorît, ursuz (RV.-CRG.) ¶ @ Încăpățînat (CIAUS.).

• **DUH** (pl.-huri) sn. @ † Răsuflare, suflare, aerul scos din plămîni: corbul... ~uri ca focuri de minioase a slobozi început (CANT.); Mold. P. într'un ~, într'un suflăt, într'o alergătură: Țiganul... Într'un ~ pe-acasă vesel se repede (SPER.) ¶ @ Suflăt: suflă asupra lor și le dăte ~ de viață (ISP.); a-și da ~ul, a muri: bolnăvindu-se greu, și-a dat ~ul, tocmal cînd ajunsese îngrîșitor la blăscă... din Tatarăși (CRG.) ¶ @ Spirit, ființă neîtrupată: Sfîntul-Duh, Duhul-Sfînt, una din cele trei fețe ale Sfîntei Treimi, de o ființă cu Tatăl și cu Fiul ¶ @ Nălucă, stăție, ființă neîtrupată, diabolică, care se arată oamenilor în anumite împrejurări și i sperie sau îi chinuște: oam se auzi cocoșul, ~ul perî ca o nălucă (ISP.); ~ rău, necurat ¶ @ Minte, inteligentă, istețime: Se lovea la ~, la minte, și trăsesă ca frăiori (PANN); tatăl fetei mărturisî că n'a știut să prețuască ~ul fetei sale (ISP.); de ~, spiritual, isteț: noul amiral era un oam vesel și de ~ (G.-GH.); ~uri, vorbe de spirit: m'am saturat de ~urile dîmțale (ALECS.) ¶ @ Por-nire sufletească: ne sfătua cu ~ul blîndeții să ne ținem de ceaslov și psaltire (CRG.) ¶ @ pl. † Intențiuni: Gheorghe Racotî... (împlut fiind) de ~uri spre mari lucruri (M.-COST.) ¶ @ pl. † Insușiri, apucături: aretele... ~urile cele de arete ce purta își schimbă (CANT.) [vsl. d u h ũ].

• **DUHAN** subst. Trans. Băn. = **TUTUN** [srb.].

• **DUHĂNI** (-ănesc) vb. intr. Tr.-Carp. Mold. A fuma (tutun): Sin-Petru avea daîină de a ~...nu din țigară, ci din pipă (MAR.); nici nu i s'a dus lipul de după ureche, și duhănește ca un ursar (SAD.) [d u h a n].

• **DUHLI** (-lesc), **DUHLUI** (-uesc) vb. intr. Mold. A răspîndi un miros greu, neplăcut, a puți: duhlește

de o parte grajdul, iar de alta uriașe căzi în care fierbe țuica (RG.) [d u h].

• **DUHLIT, DUHLUIT** adj. p. **DUHL(U)** Mold. Puturos, cu miros greu, neplăcut.

• **DUHNET** (pl.-ete) sn. Olten. (CIAUS.) = **DUHOARE** [d u h n i].

• **DUHNI** (-nesc) vb. intr. @ A răspîndi un miros urît, a puți: duhnea de la zece pași a rachiu (SAD.) ¶ @ A sufla: vîntul de-afară duhnește pe ușa (CAR.); ~ la ureche (CAR.), a sufla, a șopti la ureche [vsl. d u h n a t i].

• **DUHOARE** sf. Miros urît, grețos, puțoare: din canaluri... lese în răstimpuri o ~ grea, care te înneacă (VLAH.); s'a făcut în casă o ~ așă de grozavă, încît bărbatul pe loc s'a trezit înspăimîntat (CRG.) [d u h + (p u t) - o a r e].

• **DUHONITĂ** (pl.-te) sf. = **DIHONITĂ**: ung carele ori căruțele, atîrnă lanțul, duhonita, toporul (JIP.).

• **DUHOR** (-orăsc) vb. intr. A răspîndi o duhoare, a puți: în seara aceea duhorea a rachiu și-avea poftă de vorbă (VLAH.).

• **DUHOT** = **DOHOT**.

• **DUHOVNIC** sm. @ † Cleric ¶ @ Preotul căruia i se spovedește cineva: ~ul de va spune păcatele celor ce i se ispovedesc, acela să alba canon (PRV.-MB.): ~ul spovăduște și pe cel bun și pe cel rău (ZNN.).

• **DUHOVNICEȘC** adj. @ De duhovnic, privitor la duhovnic ¶ @ Spiritual: nu-i mai plăceau locurile acelea unde murise... părintele său cel ~ (ISP.) ¶ @ Parte duhovnicească, preoție: s'ar fi jurat... să nu mai alba a face cu parte duhovnicească cît a trăi ei (CRG.).

• **DUHOVNICEȘTE** adv. @ Ca un duhovnic: stătuim deci ~ pe toți locuitorii țării (GN.).

• **DUHOVNICI** (-icesc) 1. @ vb. tr. A lua spovedania, a spovedi: Vrînd să-și scape gîndul, în sfîrșit se duse la un popă-aunme să-l duhovnicească (SPER.).

2. vb. refl. A se spovedi: preteana nu se mai duhovnicește la Căldărușani (CAR.) [d u h o v n i c].

• **DUHOVNICE** sf. @ Calitatea de duhovnic: mărturisesc pre dînsul ca un destoinic preoției pre viul meu de ~ cutare (PRV.-MB.).

• **DUIOȘ** adj. @ † Dureros, jalnic, plin de jale ¶ @ Intristat, trist, melancolic: lacrimii fierbinți și sărutări dulcose le-au fost lor vorba cea dîntii (SAD.); Se toarce 'n gîndu-mi firul duioselor povești (EMIN.); — adv.: el se uită lung, ~ la așmîndi copiii (VLAH.) ¶ @ Minglios, mișcător, care moaie inima: mîile de pasări cîntau fel de fel de cîntece așă de duiosae, de erau în stare să te adoarmă (ISP.) [lat. *doliosus < dolium].

• **DUIOȘIE** sf. @ Sentiment de iubire amestecată cu compătimitare pentru o ființă mai slabă, pentru un copil, etc.: mama-și privește copilul cu ~; o mîlă, o iubire din ce în ce mai adîncă pentru tată-său, dă ochilor ei priviri de o nespusă ~ (VLAH.) ¶ @ Melancolie: o ~ dulce și liniștită îi umplu sufletul (EMIN.); cînta cite o doină plină de ~ (SLV.) [d u i o s].

• **DUIŢUM** (pl.-umuri) sn. @ † Pradă: s'au întîmpinat cu Tătarii... carii ducea robii și ~ul ce apucase din Iași (M.-COST.) ¶ @ † Droaie, mulțime compactă de ostași, grosul armatei: cu multă grijă înaintează ~ul turcesc în lăuntrul acestei țări (VLAH.); în sfîrșit venea ~ul oastei (NEGR.) ¶ @ Cu ~ul, cu grămada, în mare număr: ineptii și mîzgăleli copărești ieșite cu ~ul de sub teascurile tipografilor (VLAH.) [tc. d o j u m].

• **DUL** (pl.-turi) sn. Olten. Trans. # @ Umflătură ce iese pe corp; ganglion (DENS.) (PSC.) ¶ @ Mold. Umflătură, nod pe gîtaș sau pe lemne (sez.).

• **DUL** (pl.-turi) sn. Băn. Trans. Bucată de lemn care se bagă prin toarta căldării cu lapte cînd se pune deasupra focului (DENS.).

• **DULAMĂ** (pl.-ămi) sf. @ † Veche haină boierească de origine poloneză: peste dulama poloneză de catifea stacojie, avea cabanita turcească (NEGR.); feciorii de boierinași purtau... dulămi de catifea, cu nasturi de argint (ISP.) ¶ @ † Haină lungă pe care o purtau în vechime neguțătorii, preoții și lăutarii: intră în casă și Kir Costea cu cite o ~ veche de postav putred (AL.) ¶ @ Olten. Suman de dimie albă, lung pînă la călcie, purtat de țărani ¶ @ = **CONȚAȘ** @: Chira, într'o ~ cu hîrșii de vulpe, se repede înspre Cornul Caprei (DLVR.) [tc. serb. d o l a m á].

• **DULANDRAGIU** sm. Mold. Haimana, om fără

Fig. 1926. Dughie.

căpătlui: după dejun, mergea regulat la cafenea, locul de întâlnire a tuturor dulandragiilor. (GN.) [tc. dolandyr y ġ i „cotcar”].

DULAP *1. (pl.-apuri) sn.* ① Mobilă de lemn în care se păstrează haine, rufe, cărți sau diferite vase) (G) 1927, 1928): ~ de haine; ~ de bucătărie; scoate lute din fundul dulapului... o trimbiță veche... și o tulesă pe usă (GRIG.)

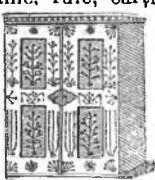

Fig. 1927. Dulap cu înfloritură (Transilvania).

Fig. 1928. Dulap cu oglindă.

② Construcție de grinzi, de care sînt atrămate mai multe leagăne, care, prin învîrtire în jurul unui fus, înalță unele și coboară pe celelalte (Mold. „scricioabă”); lumea se dă în ~ cu deosebire la sărbătorile Paștilor, de la Florii pînă la Ispas (G) 1929): se întorcea soarta ca o roată: ea astăzi te înalță ca un ~ și mine te dă peste cap (PANN) ③ Roată pentru trasul boran-giului.

2. sm. Scindură lungă, lată și groasă: o lungă suviță de apă care ghele și ~i din herăstralele munților (VLAH.) [tc. dolab].

DULAPAS (pl.-ase),

DULĂPIOR (pl.-loare) sn. ① dim. **DULAP** 1°: scotea lute din fundul dulăpșului o trimbiță veche (GRIG.).

DULĂU sm. ① Cîine ciobănesc mare și lăpos (G) 1930): de va ucide neștine ~ păstoresc, ce se zice ~ de turme de oi... să plătească toată paguba (PRV.-LP.); cenușarii... m'o tuit ca pe-un ~ ou tîngirea 'n coadă (ALECS.) ② ☆ CÎINE ④ [comp. pol. dolo w].

○ **DULBÎNĂ** (pl.-lnt) sf.

Trans. Băn. (CONV.) (RUB.) = **BULBONĂ** [bg. dălbina].

DULCE *1. adj.* ① Cu gustul caracteristic zahărului sau mierii (G) acriu, amar, sărat, etc.): înalt ot casa, Verde ca mătasea, ~ ca mîierea, Amar ca floarea (COR.), ghicitoare despre „nuc” ② Indulcit cu zahăr: cafeaua nu e destul de ~ ③ Migdale dulci, migdale cu gust plăcut, spre deosebire de „migdalele amare” ④ Plăcut la gust, gustos: Carne de lingă os e mai ~ (ZNN.) ⑤ Plăcut la auz: Un glas de cobuz Dulce la auz (ALECS.-P.) ⑥ Plăcut în genere, care dă simțurilor o impresiune plăcută: s'a sculat peste noapte, cam spre ziuă, cînd somnul este mai ~ (ISP.) ⑦ Temperat, nici cald, nici rece: climă ~ ⑧ Apă ~, apă de izvor, de riuri, etc., bună de băut, spre deosebire de apă sălcie sau sărată ⑨ Lapte ~ LAPTE ⑩ Lin, domol: Gondola, leagăn ~, ne primblă împreună (ALECS.) ⑪ Blind: vorba ~ mult aduce (PANN) ⑫ Iubit, scump, draguț, gingaș: celor ce duc mai mult dorul, le pare mai ~ odorul (ZNN.); O mamă, ~ mamă, din negura de vremei, Pe freașmătul de frunze, la tine tu mă chemi (EMIN.) ⑬ Bube-dulci ~ BUBĂ ⑭ Trans. Bun, adevărat (vorb. de rudenii): frate ~, soră ~ ⑮ IARBĂ ~ IARBĂ; LEMN ~ LEMN.

2. sbst. ① Însușirea de a fi dulce; ceea ce e dulce: omul are un ~ și un amar (ZNN.); e sătul de ~, vrea și amar (ZNN.) ② Perioada de peste an în care nu se postește, în care se mănîncă fruct; ~le Crăciunului, răstimpul dintre Crăciun și începutul postului Paștilor, cișlegi(le de iarnă): se ~mplinește în ~le Crăciunului patru ani de cînd a murit (BR.-VN.); (zile, mincare) de ~, de fruct, cînd nu se postește, ce nu e de post: Românii numește cișlegi toate zilele cele de fruct sau de ~ de peste an (MAR.). se uită prin talerele tuturor, să vadă cine mănîncă de post și cine de ~ (D.-ZAMF.) [lat. dulcis, -cem].

3. **DULCIURI** sf. pl. X Prăjituri și tot felul de aluaturi dulci: fata se șterse binșor la gură... fericită că nu mai era silită să primească... dulciuri (D.-ZAMF.).

DULCEAG adj. ① Puțin dulce, ce se apropie de dulce (dar fără gust): doctoria e ~ă și nu-mi place ② Fără gust, anost, searbăd: în poezia noastră ~ă, lîină și fără adîncime, versul lui Eminescu ră-sare într'un relief izbitor (VLAH.) ③ Care vrea să pară blind, prietenos: îi vorbi cu un ton ~.

DULCEAȚĂ (pl.-eti, -eturi) sf. ① Însușirea a tot ce este dulce: dulceața zahărului, mierii ② Verb. de temperatură, de climă: se bucură de frumusețea florilor și de dulceața și curătenia aerului (ISP.) ③ Plăcerea deosebită pe care o găsește cineva într'un lucru: dulceața somnului ④ Bucurie, fericire: Cîine strică dragostea... Să n'albă altă ~, Numai bînat pe față (PAP.) ⑤ Blîndețe: Mă chema cu binșorul și cu ~-mi vorbea (PANN) ⑥ pl. Bunătăți, lucruri bune (de mincare): I-au hrănit cu toate dulcelele lumii (SE.); mal bine o bucată de pine goală în pace, decît o mie de dulcetuți cu ceartă (ZNN.) ⑦ Fructul oilor, laptele și produsele lui ce dau oile sau caprele: baciul... face ou mîna lui din dulceața oilor și a caprelor: caș, urdă... unt, cașcavale, brînză (JIF.) ⑧ Fructe fierte în zahăr: ~ de trandafiri, de fragi, de coacăze, de smeură; cea mai mișcătoare și aleasă ~ era... dulceața de miez de nucă (GRIG.).

DULCEGARIE sf. ① Însușirea de a fi dulceag ② Vorbire, purtare dulceagă: nede-prins cu asemenea dulcегării sentimentale, îi plăcea de pîr (D.-ZAMF.).

DULCINEE sf. iron. Femeia care este obiectul unei pasiuni ridicule, aceea către care sboară gîndul celui amorezat (după numele femeii de care era îndrăgostit Don Quichotte): toate declarațiile... tinerii eleganti către dulcineele lor se scriu în versuri (BOL.) [fr.].

DULCIȘOR *1. adj.* Cam dulce: Ochii lelei

care-mi plac, ~i și mîerlori, Mă chiamă sub prunișori (IK.-BRS.).

2. sm. ① Plantă, cu flori purpurii dispuse în ciorchini, ce crește pe stîncile și prin pășunile din regiunea alpină; numită și „cap-de-cocoș” (Hedysarum obscurum) (G) 1931).

DULCIU adj. ① Cam dulce: Nici o poșmă nu-i dulce Ca strugurașul din vie (IK.-BRS.) ② = **DULCEAG** ② ③: glas ~.

DULCUȚ adj. Cam dulce: cînd borșul e acru tare, ca să se facă mai ~, se adaugă ou apă (SEZ.).

○ **DULETE** sm. Băn. ① = **DOVLEAC**.

DULGHER sm. ① Meșteșugar care lucrează lemnăria unei clădiri (Mold. „teslar”, Trans. „bârdaș”) (G) 1932) [tc. dulgér].

DULGHERIE sf. ① Meseria dulgherului: moștenise de la bunica-sa... aplicare la ~ (BR.-VN.) ② Atelierul dulgherului.

○ **DULMĂȚĂ** = **ADULMECĂ**.

DULUȚĂ sf. numai în expr. F a se duce ~, a o șterge, a fugi și a se face nevăzută: lungi pasul... și se duse ~, de nu mai dăte ou mîna de din-sul (ISP.); cînd... să pun mîna pe dînsul, I-am pierdut urma, și să te duci ~! (CRG.).

DUMĂ (pl.-me) sf. ① Parlament în Rusia (cu începere de la 1905) [rus.].

DUMĂI = **DOMĂI**.

DUMAN sm., **DUMANĂ** sf. Nume dat de țărani unei vite (bou, vacă) născute Dumineca: E tot ca Duman al tău din coșăreată (JIF.).

DUL-DUM

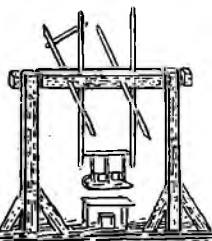

Fig. 1929. Dulap.

Fig. 1930. Dulău.

Fig. 1931. Dulcișor.

Fig. 1932. Dulgher.

DUM-DUM **DUMĂTĂ** (pl.-te) sf. ♀ Tomată, pătlăgea roşie (PAMF.).

DUMBET, DUMBĂT, DİMBET sm. ♀ ① Plantă din familia labiatelor, cu flori purpurii sau trandafirii, dispuse într-un ciorchin la vârful tulpinii; creşte prin tufişuri, pe marginea pădurilor şi prin locuri pietroase, numită şi „(buruiană-de-) spulberătură”, „jugărel” sau „jugăreţ” (*Teucrium chamaedrys*) (□) 1933) ¶ ② = **IARBĂ-USTUROASĂ** [vsl. dā b ū i c < dā b ū „arhore, stejar”].

Fig. 1933.
Dumbet.

DUMBRĂVĂ (pl.-ăvi) sf. ♀ ① Pădure de stejari: au sămăntă ghindă şi s'au făcut ~, care trăşte şi în ziua de astăzi, de se văd copaci mari şi groşi (LET.) ¶ ② Pădure în vale, pe loc şes, pe lângă râuri, cu copaci răliţi: vara... cutieram dumbrăvile şi lunile umbrase (cre.) [vsl. dā b rā v a].

DUMBRĂVEANCA (pl.-ence, -enci) sf. ♀ Pa-săre de culoare albastră-verzuie, cu ciocul negru şi picioarele galbene-cafenii, care se hrăneşte cu insecte, mai ales cu greieri şi lăcuste; trăşte mai mult prin d u m b r ă v i; numită şi „căcău” sau „cioară-pucioasă” (*Coracias garrula*) (□) 1934): Din căpăţ în căpăţ, dumbrăveanca saltă'n sbor (ALECS.); pe deasupra solenii, din astăfrit, veneau şiraguri de dumbră-vencl (SAD.).

Fig. 1934.
Dumbrăveanca.

DUMBRĂVIOARĂ (pl.-re), **DUMBRĂVIŢĂ** (pl.-te) sf. ♀ dim. **DUMBRĂVĂ**: alături de o dumbrăvioară... se desluşea chipul negru al unei maşini de aburi (GRIG.).

DUMBRĂVNIC sbst. ♀ ① Plantă ierboasă, mirosoasă, din fam. labiate-lor, cu frunzele ca ale cireşu-lui, cu flori purpurii, trandafirii sau pestriţe; se poartă de flăcăi şi fete, se pune la icoane şi printre haine, în ladă, pentru că răspundeşte un parfum plăcut; numită şi „dumbrănic”, „dumbrăjnic”, „dobro(v)nică” sau „dobro(m)-nic” (*Melittis melissophyllum*) (□) 1935): În aer e un îmbătător miros de mină şi de ~ (VLAH.) ¶ ② = **CINEPA-CODRULUI** [vsl. dā b rā v ū „de pădure”; comp. rus. d u b r o v n i k ū].

Fig. 1935.
Dumbrăvnic.

DUM-DUM sbst. Glonţ care se deformează cînd ajunge la ţintă, producînd nişte răni îngro-zitoare; dreptul ginţilor interzice întrebuinţarea acestor gloanţe în război [tr. < engl.].

DUMERI = **DOMIRI**.
† **DUMESNIC**, † **DOMESNIC** adj. ① Domestic, îmblînzit (despre animale): cea ce va fura găini, găste şi alte păsări dumesnice... a treia oară să-l spînzure (PRV.-LP.); au turburat toate vieţuitoarele dumesnice pre cîmp (TICH.); Chiar bivoli dumesnici de el se răzleşesc (ALECS.) ¶ ② † Blind, (despre oameni) ¶ ③ **Bucov.** Pămînt dumesnic, pămînt gras; iarbă dumesnică, iarbă fragedă [lat. domēsticus, influenţat de vsl. do-măstīn ū].

† **DUMESNICI**, † **DOMESNICI** (-icesc) vb. tr. şi refl. A (se) domestici, a se îmblînzii: grauri... se domesni-cesc bine în colivie (COOE.) [d u m e s n i c].

† **DUMESTEC**, -TIC..., **DUMESTNIC**... = **DUMESNIC**...: cea ce va fura găini, găste şi alte păsări dumesnice... a treia oară să-l spînzure (PRV.-MB.).

DUMICA, † **DEMICA**, † **DIMICA** (-ie) 1. vb. tr. ① A tăia în bucăţi mărunte, a fărâmiţa: carnea au dumi-cat-o măruntel (ss.) ; ②: pe aceeaşi arşiţă mare au dumi-cat ei toată oastea (ss.) ¶ ③ **In spec.** A tăia bu-căţele de pline, de mămăligă, de brînză, etc. în lapte sau în alt aliment lichid.

2. vb. refl. A se fărâmiţa, a se îmbucăţi: moştile

s'au dumi-cat pe mulţimea gurilor (VLAH.) [lat. de-mi-care].

DUMICAT, † **DEMICAT**, † **DIMICAT** 1. adj. p. **DUMICA**...: în unele localităţi se mănîncă terciul cu feli de brînză dumi-cate în el (MAN.).

2. sm. Îmbucătură, bucată din ceva (pline, mă-măligă) cît se bagă dintr'odată în gură: Îmbucă cîţiva dumi-caţi de mămăligă (JUP.); ~ul să-ţi faci cît îţi încape în gură (ZNN.).

3. sbst. X Mîncare făcută din bucăţi de pline fier-te în apă sau, mai rar, în vin (PAC.).

DUMINECĂ, DUMINICĂ (pl.-ci) sf. ① ② A şap-tea zi (la catolic, întâia zi) a săptămîinii, consac-rată, la creştini, cultului şi odihnei; **Dumineca**, în ziua de **Duminică**: ce-ai cusut **Dumineca**, să descoşi, că-i rău de tuigere şi de trăsnete (RV.-CRG.) ¶ ③ **Spec.** **Dumineca** lăsatului de carne, **Duminea** din săptămîina albă sau a lăsatului de brînză; **Duminea** lăsatului de brînză, **Du-minica** din săptămîina mare (cu care începe postul Paştilor); **Duminea Florilor**, **Stăpărilor**, **Duminea** în care cad Florile; **Duminea Tomii**, care cade la o săp-tămîină după Paşti; **Duminea mare**, **Rusaliele**; **Du-mineca tuturor sfinţilor**, care cade la o săptămîină după Rusalii; **Duminea tinăra**, prima **Duminică** după luna nouă ¶ ④ X ⑤ **Apa Duminicii**, un riu care după credinţa poporului curge împrejurul raiu-lui ¶ ⑥ Sfinţa **Duminecă**, ziua de **Duminică** personi-ficată de popor în chipul unei babe care şade în lumea cuvioşilor sau pe nişte locuri îndepărtate, numbate de nimeni; se vorbeşte de ea, mai ales în basme, ca de o fiinţă nefăcătoare, care ajută cu satoriile şi cu darurile ei pe Făt-frumos sau pe alt erou al basmului, ca să-şi poată ajunge scopul [lat. (dies) domīnica].

Fig. 1936.
Duminecea.

DUMINECĂ, DUMINICĂ, DU-MINICUŢĂ, DUMINIŢĂ sf. ♀ Plantă ierboasă care creşte întinsă pe pămînt şi face flori galbene; fetele o pun în lăutoare, că-i bună de des-făcut; numită şi „dreţe” sau „găl-becele (-de-pădure)” (*Lysimachia nummularia*) (□) 1936). [srb. d u m - n i a c a].

DUMINICĂ = **DUMINECĂ**.
DUMINICĂ, DUMINICUŢĂ, DUMINIŢĂ = **DUMINECĂ**.

DUMIRI = **DOMIRI**.
DUMITALE = **DOMNIE**.
DUMITRIŢE sf. pl. Mold. ♀ = **TUFĂNICĂ**: că-suşe albe... cu flori multe dintre cari se 'nalţă mai mîndre toamnălele ~ (VLAH.) [înfloresc pe la Sf. D u m i t r u].

DUMNEAŢI, DUMNEAŢĂ = **DOMNIE**.

DUMNEZEESC adj. ① A lui **Dumnezeu**, privitor la **Dumnezeu**, divin: tăcerea adîncă ce domnea în locaşul ~ avea un caracter misterios (ALECS.) ¶ ② † **Evlavios**, pios, cucernic, bisericos: Nicolai Alexandru Vodă era... om ~, păzea tare biserica (N.-COST.).

DUMNEZEESTE adv. ① Ca **Dumnezeu** ¶ ② **F** Extraordinar (de bine, de tare, etc.), admirabil, de minune, în mod desăvîrşit: vorbeşte, cîntă ~; ştia lecţia ~.

DUMNEZEI (-zeesc) vb. tr. ① A pune în rîndul zeilor, a slăvi ca pe **Dumnezeu** ¶ ② ③ A slăvi, a adora (**In spec.** pe o femeie) peste măsură.

DUMNEZEIRE sf. ① Faptul de a d u m n e - z e i ¶ ② Fiinţa, esenţa, natura lui **Dumnezeu**, divinitate ③ **Dumnezeu** însuşi, **In spec.** zeu pă-gîn: Tot ce 'nalţă omul la ~ (ALECS.); jurîndu-se şi... lînd murtură ~a (NEGR.) ¶ ④ Obiect de idolatrie căruia i se închină cineva ca unui zeu: aurul este singura lui ~ ¶ ⑤ † **Evlavie**, religiozitate: purced din biserică... cu cînte şi ~ (N.-COST.) ¶ ⑥ † **NEDUMNEZEIRE**, lipsă de evlavie, nereligiozitate: dacă s'au aşezat Domn ţării, toată ereticia şi nedumnezeirea şi-au arătat (N.-COST.).

DUMNEZEIŢĂ (pl.-te), **DUMNEZEIŢE** sf. Zeiţă: au sleit bozi, chipuri şi bozale sau dumnezei-te de lut (N.-COST.) [D u m n e z e u].

DUMNEZEU, † **DUMNE(D)ZĂU** sm. ♀ ① Fiinţa unică, supremă, fără început şi fără sfîrşit, crea-toare şi stăpînitore a tot ce există: de 'nceput au

făcut Dumnezeu cerul și pământul (BIBL.); Domnul ~; bunul ~; întrebuințat dese ori în exclamațiuni (de uimire, de spaimă, de durere, de desăneajde): Dumnezeu! sau Doamne Dumnezeule! ¶ ② În multe locuțiuni și expresiuni caracteristice: pentru ~! exclamațiune de rugămintă stăruitoare sau de desăneajde: pentru ~! fie-ți milă, nu mă lăsa pe drumuri! pentru ~! ce-ai făcut? — pe ~! meu! sau ~ mi-e martor! formulă de jurămint, de afirmațiune; — ce ~! exclamațiune de necaz, cînd nu-și poate cineva explica un lucru: dar ce ~! par-ai intrat în pământ, unde să fie...? (CRG.); — să dea ~! urare de a se împlini ceea ce dorește cineva; de-ar da ~, dacă'r fi să se întimplă, să mi se împlinescă dorința; cum dă ~, cum se întimplă, cum se poate; cu ce dă ~, cu tot ce se poate, cu ce se nimereste; ce-a da ~! întimplă-se ce trebuie să se întimplă, fie ce o fi să ne dăm bine, ne ziserăm între noi, și ce-a da ~! (GN.); — du-te cu ~, a) urare celui ce-și ia rămas bun de plecare; b) se zice cerșetorului căruia nu vrem sau nu putem să-i facem pomană; — mai de ~, mai de Doamne-ajută (— AJUTA 2 ②); — din mila lui ~, prin grația lui ~, formula cu care suveranii afirmă că țin puterea de la Dumnezeu; — a nu avea nici un ~, a nu fi de nici un ~, a nu avea nici o noimă nici un rost, a nu fi bine făcut; — ~ stie sau stie ~, numai unul ~ stie, arată încurcătura ce avem de a explica ceva, de a ne da seama de rostul unui lucru, unei întimplări; de-o vrea ~, formulă prin care exprimăm nădejdea că se va întimpla ceva dorit; acolo i-a bătut ~, acolo a rămas, nu s'a mai întors de acolo; — AJUTA 2 ①, AUZI 1 ①, BATE 1 ①, BICIU ③, BOU ②, BUN 1 ②, DEGET, DREPT 3 ③, FERİ, 2 ① FRICA, IERTA, LUMINA, MIEL, MINIE, MULȚUMI, NĂDEJDE, OM, ORBI, PĂCAT, PASA, PĂZI, PINE, PLATĂ, RUGA, SIN, ȘTIRE, UITA, VARGA, VEDEA, ZI ¶ ④ În nenumărate proverbe, din care pomenim citeva, fără a le mai explica, înțelesul lor fiind destul de clar: de unde nu-i, nici ~ nu cere (sau nu poate lua); cînd îi dă ~, nici dracul n'are ce-i face; ~ dă tot la cel ce are mai mult; ~ îți dă, dar nu-ți bagă în gură sau ~ dă omului, dar în traistă nu-l bagă; ~ că e ~, și nu poate mulțumi toată lumea; numai ~ face voia la toți; mare e ~; mare e ~, dar măster e și dracul; la ~ și n'ara românească toate sînt cu puțință; — AMĂGI 1 ①, APUCA 1 ①, BARDĂ ①, BĂT ③, BOALĂ, BUN 1 ②, COLAC ①, DATOR, DREPT 1 ①, FAGADUI, GAINA, GURA, INGER, LĂSA, LEGE, MINTE, MINA, NOROC, OCHIU, POSTI, PUȚIN, SFINT, SPARGE, STĂPIN, UMLEA ¶ ④ Divinitate păgînă, zeu: deschide... o carte la care spune despre dumnezeii cei elinești (SP.); se ruga de toți dumnezeii să-i dea ajutor. (CRG.) ¶ ⑤ BOUL-LUI ~ — BOU ③ ¶ ⑥ PITA-LUI ~ — RISC OV; SĂGEATA-LUI ~ — VERIGEL ¶ ② ☆ BRÎUL-LUI ~ — BRÎU ③ [lat. dom (i) ne-deus].

○ DUMNÎ = DUMNÎ.

○ DUMRĂMNIC *sbst.* Maram. (PAP.) ♣ = DUMBRĂVNIC ①.

† DUNANMA *sf.* ① ② Flotă turcească ¶ ② Serbare turcească cu iluminățiuni, care ține mai multe zile și mai multe nopți [tc. d o n a n m a].

DUNĂRE *npr.* f. ① ② A se face ~ (de minie), a se face ~ turbată, a se face foc și pară de minie, a se minia strănic: știi că m'ai ars... zise părintele Duhu, ~ de minios (CRG.); în virtute de nebunie se fac ~ turbată (ALECS.) ¶ ③ Cum se bate ~a (JIP.), numele unui dant popular.

DUNĂREAN, Băn. DUNĂREANT 1. *adj.* ① ② Privitor la Dunăre, de la Dunăre: astăzi capitala noastră... sporește... în mijlocul câmpiei dunărene (VLAH.).

2. DUNĂREANTU *sm.* Băn. (NOV.) ② Vînt de apus care aduce ploaie.

*DUNE *sf. pl.* ♣ Mici movile de nisip pe care le grămădește vîntul pe țărmul mării și le împinge

Fig. 1937. Dune în Sahara.

mereu către interiorul țării; aceste movile se unesc încetul cu încetul și dau naștere unor valuri de nisip, cum sînt, de pildă, acelea ce se întind pe țărmul mării Negre, de la Tekir-Ghiol pînă la Nistru, în pustiiul Saharei, etc. (□ 1937) [fr.].

*DUNETĂ (*pl.-te*) *sf.* ♣ Mică punte în partea cea mai ridicată dinapoia vasului (□ 1938) [fr.].

DUNGĂ (*pl.-gi*) *sf.* ① Linie, fâșie, vargă, vîrstă de altă culoare pe o suprafață, pe o stofă, etc.: tot în dungi ca ștergarele, dar dungile mai late și mai rare, se fac și fețele de perne (VOR.) ¶ ② Fâșie, dîră: își dușe ochii în jos pe dunga albă a drumului (VLAH.) ¶ ③ Urmă lăsată pe corp de o lovitură cu biciul: biciul îi făcuse dungi vinete pe spinare ¶ ④ Brazdă, sbircitură: tie care an săpa o ~ mai adînc în inima ei (D-ZAMF.) ¶ ⑤ Muchie: dunga cutitului ¶ ⑥ Margine, latură: dunga patului [vsl. d a g a „arc”].

DUNGAT *adj.* Cu dungi, vîrstat, vîrgat.

DUNGĂȚEA *sf.* ♣ Plantă ierboasă, cu flori purpurii, originară din Europa meridională și cultivată adesea prin grădini; numită și „nohot” (Lotus tetragonolobus) (□ 1939) [dunga t].

DUNGUTĂ (*pl.-te*) *sf.* *dim.* DUNGĂ: niște rocii de atlas în dungute (VOR.).

*DUNKEMAN *sm.* ② Șeful fochiștilor pe un vapor.

*DUO *sbst.* ♣ = DUET: apoi începu un ~ pe coarda a treia și a patra (OLVR.) [fr.].

*DUODECIM (*pl.-me*) *sf.* ① Interval dintre 12 trepte diatonice [it.].

*DUODECIMAL *adj.* ± Se zice despre un sistem de numerație al cărui număr de bază e 12 [fr.].

*DUODENUM *sbst.* ± Partea intestinelui subțire, lungă de 12 degete, care e legată imediat de stomac și care comunică cu acest organ prin deschizătura numită „pilor” (— □ 1816) [fr.].

*DUOLET (*pl.-ete*) *sn.* ♣ Grup de două note de o valoare egală care țin locula treinoate într-o măsură ternară sau într-o măsură compusă din ritmi ternari (□ 1940) [fr.].

DUP¹ *sn.* ♣ Despicătură lungă și subțire, de șindrilă, cu care se joacă copiii în ~, aruncînd mai multe despicături de acestea în sus și prinzîndu-le pe dosul palmei, după anumite reguli.

DUP² *sbst. Mold. (SEZ.)* ② Smoc de lînă sau de păr mototolit: s'o tîneas c'un ~ de lînă (SEZ.) ¶ ③ Bucată de piele, cu păr cu tot, ce se întrebuințează la măturalul vetrei.

DUP³ *interj.* ① Imită tropăitul papucilor, opincilor, etc.: s'aude dup! dup! în cerdac (SAD.) ¶ ② Imită sgomotul infundat produs de o izbitură. buf!: prinse pre cel mort de grumaz și ~! cu ei pre fereastră în drum (CAR.) [onomat.; comp. ceh. d u p „bufnet” și gr. δοῦτος „bufnet; tropăit”].

DUPĂ¹ *prep.* ① Avară tîmpul sau locul (= în urma): ~ trei zile se pregătire de drum (SP.); ② ~ ploaie vine și senin; ~ amiază; ~ prînz ~ PRÎNZ; ~ aceea, apoi, în urmă; ~ ce ~ CE 2 ②; venea ~ mine; unul ~ altul; fulger ~ fulger spîntecă țărîa (VLAH.); ~ LUME ¶ ③ A se lua ~, a se ținea ~, a urma, a urmări pe cineva: într'o zi, se luă ~ un leger... și nu-i nemeri (SEZ.); se țineau mereu ~ dînsul; a alerga ~ cineva; a urmări: cine alergă ~ doi lezuri nu prinde nici unul; a alerga ~ ceva, a căuta, a umbla să dobindească ceva: muri-

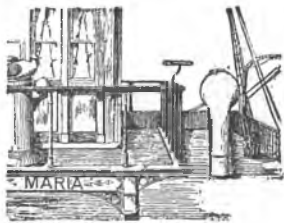

Fig. 1938. Dunetă.

Fig. 1939. Dungățea.

Fig. 1940. Duolet.

torii mai mult aleargă ~ laudă deoit ~ hulă (N.-COST.) ¶ ⑤ *Pus în urma verbelor* a merge, a umbra, a se duce, a trimite, etc., arată scopul: s'a dus ~ apă, s'a dus să caute, să aducă apă; l-a trimis ~ doctor; se trezește... cu o babă... care umbra ~ milostenie (CRG.); colindăse... prin satele dimprejur ~ meștere și cântărește (OLVR.) ¶ ④ *Arată o conformitate*: și-și le un suflet de noră întocmai ~ chipul și asemănarea celei dintâi (CRG.); ~ porunca mea; ~ părerea mea, ~ plăcut lui; ~ împrejurări; ~ spusele lui ¶ ⑤ *Mijlocul, instrumentul*: pasărea ~ cîntec se cunoaște ¶ ④ *Arată obiectul asupra căruia se poartă acțiunea verbului*: moare ~ dînsa; erau nebune ~ joo (ISP.) ¶ ④ *Îndărătul*: stimenii își băteau den sînețe de ~ case (M.-COST.); zăbindu-mă într'un colț pe ~ ușa, a venit la mine și m'a luat de mîna (I.-GH.) ¶ ④ Cu, în expresiunile a da, a logodi, a mărta, etc. o fată ~ cineva: o soră o dedese ~ Poniatovski, alta o logodise ~ Sborovski (GR.-UR.); unde ai mai pomenit tu ca o fată de împărat să se mărte ~ un porc P (ISP.) ¶ **DUCE** 2 ④ ¶ ④ ~ cît, pe cît, alta cît, în măsura: în loc... să-mi dee ajutor la trebi, ~ cît tăiaută puterea (CRG.); aista nu-i semn bun, ~ cît știu eu (CRG.) ¶ ④ ~ cum, precum, așa cum: ti și vede viind rāpede, dar nu așa ~ cum se dusesse (CRG.) [lat. de-posit].

DUPĂ 2, † **DUPRE** prep. ① De p (r) e: după fața pămîntului l-au șters (LET.); ați perit toți după fața pămîntului (BIL.) ¶ ② = **DUPĂ** 1 ④: l-au poroclit Rares, după numele mulerii ce au fost după alt bărbat (GR.-UR.).

① **DUPAC** sm. f. Mold. Ghiont, pumn: ar trebui să-mi faci cineva ceata doloira de ~ l (FLOR.) [comp. Srb. dupac „lovitură”].

① **DUPĂI** (-ăsc), **DUPUI** (-nesc) vb. tr. Mold. Bucov. ① A călca cu sgomot, a tropăi: cînd îi dupășco optu-olie în bătătură (SAD.); am auzit nu știu ce dupășind prin ogradă (SB.) ¶ ② = **BURFI** ① [comp. **DUP** 1 și ceh dupati, slov. dupiti „a tropăi”].

① **DUPĂIT** sbst. Mold. Bucov. Faptul de a dupăi i, tropăit: un ~ grăbit pe sală (GR.).

① **DUPCĂ** (pl.-ei) sf. (M.) Mold. Piesă de argint de 50 de bani, băncuță (PAMF.): scoase din buzunarele bluzei sale un pumn de gologani și de dupăi (D.-ZAMF.) [comp. **DUPCĂ**].

† **DUPLECA** = **INDUPLECA**.

***DUPLEX** sbst. ¶ Sistem telegrafic care permite trimiterea în același timp, pe același fir, a două telegrame în sens opus.

***DUPLIȚA** (-ie) vb. tr. A îndoi, a dubla [lat.].

***DUPLICAT** (pl.-ate) sn. ① Al doilea exemplar identic cu primul dintr'un act (contract, chitanță, etc.) ¶ ② = **DUBLET** ② [germ.].

***DUPlicitATE** sf. Fățărnicie, rea credință, viclenie: ~ a și lasitatea caracterului său (FIL.) [fr.].

† **DUPRE** = **DUPĂ** 2.

† **DUPRETUTINDENI** adv. De pretutindeni.

① **DUPUI** = **DUPĂI**.

① **DUPURLUI** (-nesc) vb. tr. (SEZ.) A jumuli, a smulge de pene o pasăre.

① **DUPUROȘ** adj. Mold. Bucov. Ciufulit, sbîrlit: o răpăciugă de cal grebănos, ~ și slab (CRG.); întîlnește o cățea slabă, viermănoasă și dupuroasă (VOR.) [dup 2].

***DUR** 1 adj. ① Tare, virtos, pietros ¶ ② ~ Greu de sgriat: diamantul e cel mai ~ din toate corpurile ¶ ③ (F) Aspru, cumplit, neîndurat, nemilos [fr.].

DUR 2 interj. Întrebuințată în expresiunile ~ în sus, ~ în jos sau ~ la deal, ~ la vale sau ~ încoace, ~ în colo, spre a arăta o mișcare continuă încoace și în colo, un schimb de vorbe în care unul spune una, altul alta: a intrat la tocmală cu un jidan, și, ~ în sus, ~ în jos, a căpătat... o pălărie de paie (VLAH.); în sfîrșit ~ la d'al, ~ la vale, unul mai dă, altul mai lasă, și Propeleac mărta capra (CRG.); se întrebunțază și formele dura la deal, dura la vale sau dura-vura, durai-vurai: în sfîrșit, durai-vurai, sara vine și... Harap-Alb se pune de strajă chiar la ușa ei (CRG.).

DURĂ 1 interj. ① = **DUR** 2 1 ¶ ② Imită sgomotul unui obiect ce se rostogolește: ~ f ~ l cu căruța, Pin' la lelea Măriuța (MAR.) ¶ ③ De-a ~, de-a rostogolul, rostogolindu-se; ti cade un urs mare din sîn și de-a ~ prin elasă (CRG.); pietrele care fugeau sub picioarele lor... se duceau de-a... ~ în fundul prăpăștiilor (ALECS.) [onom.].

DURĂ 2 (durez) vb. tr. ① † A ciopli un lemn cu

toporul, cu barda, cu tesla ¶ ② A construi ceva din lemn: ~ o plută; am să durez o mănăstire pe paștea asta... zise el... și începe a chiti copaci trebulatori (CRG.); locuitorii din sate durează casele lor cu birne și le învăleso cu draniță (ION.); ~ de aci, pr. ext. a construi, a clădi din ori-ce materiale: să ne-apușăm de durat o casă comunală (ALECS.); (F) Ce clădiri durai vîștii din nimicuri și păreri (VLAH.) ¶ ③ A clădi stoguri, clăi: alții cărau, alții durau girezi (CRG.) ¶ ④ A fabrica, a alcătui: mi-ai durat un cîmpolu nou cu pielea ta (ALECS.) ¶ ⑤ A între-prinde; a face: am să-i durez și-un volaj la Paris (ALECS.) ¶ ⑥ A trage: am durat un somn năstrugnic (ALECS.) [lat. dola re].

***DURĂ** 3 (durez) vb. intr. ① A ținea (vreme inde: lungată), a dăinui: epoca fanariotă a durat peste o sută de ani ¶ ② A fi trainic, a o duce mult: stofa aceasta durează mult [fr.].

① **DURĂ** (pl.-ri) sf. ¶ Rotiță (la diferite unelte: la scripetii țetelor, la rodan, la carul joagărului, etc.) [comp. dura 1].

***DURABIL** adj. ① Care ține multă vreme; trainic [fr.].

***DURABILITATE** sf. Însușirea a tot ce este durabil; trăinicie [fr.].

DURĂI (-rău) vb. intr. ① A hurui, a face sgomot ca acela produs de roțile unui car, sau de un obiect care se rostogolește: se aud tulumbele durăind pe dinaintea ferestrelor (GN.) ¶ ② Băn. ③ A tuna [comp. dura 1].

DURĂIT sbst., **DURĂITURĂ** (pl.-turi) sf. Faptul de a durăi; rezultatul acestei acțiuni, huri-tură: i se pare că aude tropot de cai și durăitură de căruță (RET.).

① **DURĂITOARE** sf. = **HIRITOARE** [dura 1].

DURAI-VURAI = **DUR** 2.

***DURALUMINIU** sbst. Aliaj format din aluminu (93%), aramă (3%), magneziu (1%) și mangan (3%) [fr.].

DURAT 1, adj. p. **DURĂ** 1.

2. sbst. Faptul de a dura: ești tocmit cu luna ca să-i ajuți la ~ ul casei (ALECS.).

DURĂT (pl.-ăte) sn. ① Bubuit(ură): au slobozit dărăbăni... focul și puștile, de care ~ a sînețelor se oprise Tătarilor oliva (M.-COST.) ¶ ② Huruit(ură): aude un ~ și un vijiliț, olt credal că se prăbusește răsuflătoarea aceea (SB.) ¶ ③ ④ Tunet, bubuit de tunet [dura 1].

***DURATĂ** (pl.-te) sf. Timpul cît durează ceva [fr. duree].

DURĂ-VURĂ = **DUR** 2.

① **DURBACĂ** (pl.-ce) sf. ① Coșul, lada teascului de struguri ¶ ② Cada cu apă rece, răcitoarea unui cazan de preparat rachiul (PAMF.).

① **DURD** 1, adj. Grăslui, plinut (POL.).

2. **DURDĂ** (pl.-de) sf. ① Femele scurtă și groasă (COST.) ¶ ② Flintă, pușcă (în limba haiducilor): se va coborî pe o cărare de munte, ou durda sa pe spinare (ALECS.) ¶ ③ Trans. Ghioagă țintuită (R.-COD.) (we.) [comp. ung. dur daj].

① **DURDUCĂ** (-duo) vb. refl. A se rostogoli, a se da de-a dura.

① **DURDUI** (-uin) vb. intr. Mold. Trans. ① = **DURDUI** 2: avea cal bun și durduia pămîntul sub el (S.-ALD.); de va ~ înainte de Sîn-Georgiu, vor umbra vrami tari peste vară (GRM.) ¶ ② A durăi: trăsura noastră se auzea durduind în fundul pietrigului piraielor (ALECS.).

① **DURDUIT** sbst. Mold. Faptul de a durdui; duduț; durăit, huruit: ~ ul carelor pe paveana orașului (ALECS.).

① **DURDULICĂ** (-ie) vb. refl. Trans. A se rostogoli, a se da de-a dura, a se durduca: se durduică peste cap plină ajung chiar lingă dînsa (RET.).

DURDULIȚĂ (pl.-te) sf. dim. **DURDĂ** ②: să văd dacă durduița, ou care m'am hrănit treizeci de ani, mai gție să facă treabă (GN.).

DURDULIU adj. ① Grăslui, scurt și indesar: parea și mai indesară, și mai durduia înco (GRIG.) ¶ ② Plin și indesar, doloira: înfățisarea pungocului ~ le răstoarnă ou desăvirgire mișcarea (CAR.).

① **DURDUMAN** sbst. Mold. Se zice unei femei scurte și groase: oltă ~ uli (RV.-CRG.) [dur daj].

DURDURĂ sf. = **DURDORĂ**: în durdura bății, te strecoari și scapi și tu ou fața curată (ISP.).

DUREA (intrebuințat numai la a 3-a pers. sg. doare, pl. dor; *impf.* duresc; *pf.* duru; *part.* durut) *vb. tr.* ① A simți durere într-o parte a trupului: a-1 ~ capul, mâselele, picioarele; 11 dor galele; Dănilă crăpa de durere, dar oricât 11 duresc de tare, el tot își ține inima cu dinții (CRG.); ② *fig.* A-1 ~ (sau se leagă) unde-l doare; fie-care știe unde-l doare maseaua, fie-care-și dă mai bine seama decât altul de propriile sale suferințe sau nevoi; ③ **ATINGE** ① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ A-1 ~ inima, a fi mhnit, a-i părea rău, a-i fi jale, a i se rupe inima: 11 duresc inima cînd vedea că nu se slăsc copiii la învățătură (N-GH.); pe toți 11 duresc inima după feteșoara de împărat (MEARA) [lat. *dolēre*].

DURERE *sf.* ① Suferință fizică: ~ de cap, de masele, de picioare; a geme, a țipa, a se sîrcoi de ~, a alina ~a; a-1 trece ~a; ② O crudă ~ adînc m'a pătruns (BOL.); permanența boalelor și a durerii e condiția existenței noastre (BR.-VN.) ③ ④ ⑤ Suferință morală, amar, chin, mhnire, obidă: Unde-l unul nu-l putere la nevoi și la ~ (ALECS.); Mi-a rămas inima rece și ~ mpletită de ~ (VLAH.) ⑥ ⑦ ⑧ Cu ~ de inimă, cu mhnire, cu părere de rău, cu jale, cu milă [dure a].

DUREROȘ *adj.* ① Ce pricinuește durere, ce doare: o rană dureroasă ② Ce arată durerea: țipete dureroase ③ ④ ⑤ Plin de amarăciune, de tristețe, de jale, îndurerat: privire dureroasă; *adv.*: Trist și obosit, în juru-ți, ochii cați ~ (VLAH.).

DURIGĂ (-ig) *vb. tr. și refl. Trans.* A (se) rostogoli, a (se) da de-a dură: scoate arapul mărgeaua și o durigă pe masă (RET.); dar banii s'au rotunzi, s'au durigat din punga lăncului într-a lui Izig, pe vinars (RET.).

○ **DURIGĂ** (pl.-igi) *sf.* = DURĂ.

DURIME (*pl.-ime*) *sf.* dure (mai ales în desctnce). Să-1 scoți toată răutatea, Toată greutatea... Durimile, usturimile (MOC.) [dure a].

***DURITATE** *sf.* ① ② ③ ④ Inșuirea de a fi dur, tare, virtos; rezistența pe care o opune un corp cînd voim să-l sîgriem cu un vîrf ascuțit; pentru a aprecia duritatea unui mineral s'a alcătuit o scară a durității compusă din următoarele 10 tipuri: 1°. Talcu (cel mai moale); 2°. ghipsul; 3°. calcita; 4°. fluorina; 5°. apatita; 6°. ortoza; 7°. cuarțul; 8°. topazul; 9°. corindonul; 10° diamantul (cel mai dur din toate) ⑤ ⑥ ⑦ Asprime, neîndurare [fr.].

DURITĂ (pl.-țe) *sf. dim.* DURĂ: calcă Lică de-1 sună durită de la pîntin (BR.-VN.).

○ **DURLĂ** *sf.*, **DURLAN**, **DURLAC** *sm. Mold. Olten.* Băiețel; băiețandru; flăcău: ce faci, măi durlă? (RV.-CRG.); De ce, Doamne, nu muream, cînd eram tînr durlan? (PAMP.).

○ **DURLIGI** *sm. pl. Mold.* 1 = TÎRLICI: au leșt pe prispe copii bălani numai în ~ (SAD.).

○ **DURLIOIU** (pl.-oale) *sm. Trans.* Un fel de trișcă sau fluier făcut din coajă de alun (VLAH.).

○ **DURLUI** (-ueso) *vb. într. Mold.* A cînta din trișcă: un cloban... păstea olle, durluind din trișcă. (GR.-N.) [durluioiu].

† **DURMI** = DORMI.

† **DURMITA** = DORMITA.

† **DUROARE** *sf.* ① Durere: să se pocăiască vrednice cu ~ și cu inemă înfrîntă (PRV.-MB.); Să scoți toată boala, Toată ~a (MOC.) ② *pl.* Reumatism, podagră [lat. *dolor*, -ore m].

***DURȘUS** (pl.-usuri) *sm.* * Linie de albitură ce se pune între rînduri, spre a nu fi prea apropiate [germ. *Durchschuss*].

○ **DURUCA** (-uo) *vb. tr. și refl. Trans.* = DURIGA: banii... sînt rotunzi, el se tot duruoc pînă n'ai nici unu în pungă (RET.).

DURUI (-niu) *vb. într.* ① = DURĂ ①: de vale, în drumul împărătesc, durluau căruțele (GRIG.) ② A răsuia (de lovitură dese): sala durluia de tropote (GRG.).

○ **DURUIELE** *sf. pl. Trans.* ㉞ X Jintîța ce rămîne în fundul căldării, după ce se fierbe zărul și se alege urda (MC.).

DURUIȚ *sbst.*, **DURUITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a durui; rezultatul acestei acțiuni; huruitură: foarte rar se auzea pe pod duruitul unei calește (NEGR.); ce duruitură se aude în podul casei P (BS.).

DURUITOARE *sf.* = HIRUITOARE [duru i].

DURUITURĂ = DURUIȚ.

○ **DURUȚ** *sbst. Olten. Băn.* ① Suman (de dimie albă sau neagră) [srb. *doroc*, ung. *doroc*].

○ **DURZĂU** *sm. Maram.* * (BRG.) (PAP.) ① = IENT-PAR ① ② = PIN.

DUS 1. *adj.* ① *p.* DUC: cine apuca a se duce pe-a-tunel într-o parte a lumii, adesea ~ rămînea pînă la moarte (CRG.) ② Adîncit, afundat: cu ochii mici, apropiati și duși în fundul capului (VLAH.) ③ ~ pe gînduri, cufundat în cugetări ④ ⑤ A dormi ~, a dormi adînc: soacra horăla, dormind ~a (CRG.) ⑥ ⑦ F Nebun, smintit.

2. *sm.* ① Cel plecat, cel ce s'a dus; ② duși de pe lume, morții: o povest și el dușilor de pe lume... pă-tanla (LUNG.); a fi, a vorbi cu dușii de pe lume, a aiura: mă, ești cu dușii de pe lume? (BR.-VN.).

3. *sbst.* Faptul de a se duce, ducere, plecare: ce era de făcut cu ~u-acasă (LUNG.); a luat un bilet de ~ și întors; după ~ul lui Ren ghenearul de la Brăila (N.-COST.).

***DUȘ** (pl.-șuri) *sn.* ① Țîșnire de apă sau de aburi pe o parte a corpului, baie de apă ce țin-nește ca dintr-o stropitoare (1941): ~ rece, ~ de aburi; Imi recomandă să fac ~uri scoțiene (S.-ALD.) ② ③ Răspuns aspru și neașteptat, opăreală: a căpătat un ~ [fr. *douche*].

○ **DUȘAMEA** (pl.-mele) *sf. Mold.* ㉞ = DUȘUMEA: bate mătăni cu fruntea pînă lîngă dușamele (GRG.).

DUȘCĂ *sf.* F ① Înghițitură (de apă, de vin, de rachiu, etc.), cît poate înghiți cineva dintr-o-dată: 11 mai trase o ~ de apă și se souă să plece (VLAH.); a tras o ~ de rachiu din plosca lui cea de Brașov (CRG.) ② A bea de ~, a-1 da dușca, a da de ~ sau de-a dușca, a bea dintr-o înghițitură: bău de ~ peaharul de Cotnare c-e-1 sta dinainte (GN.); a apucat... să dea de ~ un elocinț de țuică (LUNG.); totdeauna își umplea cite un păhar de vin și-1 da de-a dușca (RET.) [srb. *duška*].

DUȘES *sbst.* ① ② Se zice la jocul de table, cînd zarurile aruncate arată fie-care cite șase puncte ③ ④ ⑤ Întîmplare norocoasă, noroc: n'au fost niciodată dușesi ca această domnie (N.-COST.) [tc. *duşys*].

DUȘI *sm. pl.* Toane (bune sau rele), cheji: ce nu poate Rumănu, cînd li-1 găsi în ~ bun? (M.P.); nu e în ~ ai bun? (CIAUSU.) [vsl. *duša*].

***DUȘLAG** *sbst.* * Priboiul cu care se găuresc cercurile de fier ale buților spre a le nitui [germ. *Durchschlag*].

DUȘMAN 1. *sm.*, **DUȘMANĂ** (pl.-ne), * **DUȘMANCĂ** (pl.-ce) *sf.* ① Acea, aceea care urăște pe cineva, vrăjmaș, neprieten, inimic (C. PRIETEN, AMIC): omul fără dușmani, ca riul fără bolovani (ZNN.); Nu te uita oblu ~n curte Că dușmanele mi-s multe (K.-BRS.); Atunci li face dușmanul frate... Și dușmanca sorloară... Cînd a face plopul pere (VOR.); dușman de moarte, învierșnat, vrăjmaș neîmpăcat, care urmărește pe cineva cu dușmănia pînă la moarte; — ②: ferește-mă, Doamne, de prieten, că de dușmani m'oiu, păzi singur; nu da împrumut, că-ți faci dușmani; cînd ai bani, ai și dușmani ③ Poporul, țara, armata cu care ne aflăm în război: Ungurii au fost dușmanii de veacuri ai Românlor; ostașii creștini erau... plini... de dorința de a se măsura cu ~ul (BALC.); Unde-s doi puterea crește și dușmanul nu sporește (ALECS.) ④ ⑤ Dușmanul omeniei, diavolul ⑥ Căruia i-e silă de ceva, care nu poate suferi ceva: am fost totdeauna un dușman aprig al proceselor.

2. *adj.* Care urăște pe cineva, care se poartă cu vrăjînașie, care are sentimente neprietenoase: oastea ~a [tc.].

DUȘMĂNESC *adj.* De dușman, vrăjîmășesc: Vin cu poruncii domnești și cu gînduri dușmănești (ALECS.-P.).

DUȘMĂNEȘTE *adv.* Ca un dușman: se

DUR-DUȘ

Fig. 194r. Duș.

poartă ~ cu mine; Te tocmeste ~ Si plătește omeneste (FANNI).

DUȘMÂNÎ (-ăneso) 1. *vb. tr.* A purta ură împotriva cuiva, a-l prigonii ca pe un dușman: La cel ce te dușmănește Tu cu bine-l răsplătește (PAMF.); M'a dușmănit trăind mereu și-a pizmuit norocul meu! (COȘB.).

2. *vb. refl.* A trăi unul cu altul în dușmănie: mare greșală a fost a noastră că ne-am dușmănit fără nici o pricină cu vecinii noștri Moldoveni (ALECS.).

DUȘMĂNIE *sf.* Sentiment de ură durabilă împotriva cuiva, vrăjinașie ¶¶ (@) **PRIETENIE, AMICIȚIE**.

DUȘMĂNOS *adj.* Plin de dușmănie, cu sentimente de dușman: e cinos, ~ la inimă, răuvoitor, se bucură de nenorocirea altora și ar face numai rău (VOR.); (F): suflarea dușmănoasă a Crivățului, pornită fără veste într-o zi, a hotărât-o (BR.-VN.).

○ **DUȘNIC** *sbst. Olten.* ○ Cep, astupus de lemn ce se pune la gaura făcută în doagele unui butoiu ¶ @ **Bân.** Gaura în horn pe unde iese fumul (NOV.) (RV.-CRG.) (psc.) [srb. dušnik „răsuflătoare”].

DUȘMEEA (*pl.-mele*) *sf.* Pardoseala de scinduri dintr-o odaie (1942): bătu cu piciorul în pământ și deodată se deschise în două ~ua casei (ISP.); - **DUȘAMEA** [tc. dūšemē].

† **DUTCĂ** (*pl.-ce, -ci, & duce*) *sf.* (●) ○ † **Tr.-Carp.** Veche monedă de aramă în valoare de patru creițari (dispărută în a doua jumătate a veacului al x-lea): alți bani nu prea erau, fără cît copelce și ducce

de cite 4 bani (N.-cosr.); se pomeneste și de jumătăți de ~, în valoare de 2 creițari: se ruga... să nu-l jupească toate spatele, ci numai ca de o ducă de 2 grițari (SB.) ¶ @ **Maram.** Vechi monete de argint în valoare de 10 și de 20 de creițari: Na, mindră, ține-mi tașca, Că am două ducce 'n ea, Da ne-om duce și le-om bea (ARL.) [comp. **DUPCĂ** (rut. d u d o k, - d k a, pol. d u d e k, - d k a, ung. d u t k a < germ. D e u t)].

○ **DUTCUȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* **Maram.** (●) = **DUTCĂ** @: tale o ~ de zece creițari în patru și o pune cînd închioatătră stratul (PAP.).

* **DUUMVIR** *sm.* ▲ Titlu dat de Romani la diferiți magistrați, cari erau de obicei în număr de doi în exercitarea funcțiunii [lat.].

* **DUUMVIRAT** (*pl.-ate*) *sm.* ▲ ○ Funcțiunea de duumvir ¶ @ Timpul cît se ocupa această funcțiune [lat.].

DUZINĂ (*pl.-ini*) *sf.* Un număr de douăsprezece lucruri de același fel: o ~ de batiate [ngr. v t o u c i v a].

† **DVERĂ** (*pl.-eri*) *sf.* (●) Una din cele trei uși ale templei, din care două laterale și una la mijloc, numită dvera cea mare sau dverile cele mari, dverile împărătești: și stînd Mitropolitul în dveră cea mare... cetește molitfa cea orînduită de încoronare (LET.) [vsl. d v e r i].

† **DVORBA** (*pl.-be*) *sf.* Serviciu onorific la Curtea domnească [vsl.].

† **DVORBI** = **DVORI** [d v o r b ā].

† **DVOREALĂ** (*pl.-eli*) *sf.* = **DVORBA** [d v o r i].

† **DVOREAN**, † **DVORELNIC** *sm.* Curtean [vsl. d v o r e n i n ū].

† **DVORI** (-oresc) *vb. intr.* A face serviciul, a-și oferi serviciile (*vorb.* de slugi, de curteni, de postulanți, etc.): la spatele fiește-cărula boier dvorea cite o slugă (NEGR.) [vsl. d v o r i t i].

† **DVORNIC** = **VORNIC**.

Fig. 1942. Dușmeea.

Sec. XV

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XIX

EPISCOPIA DIN ORADIA-MARE.

E¹ *sm.* A cincea literă a alfabetului.
E² *conj.* = **IAR**: cea sământă bună laște titlul omeneșc,
 ~ agrul laște lumăș, ... ~ pleavele sînt filii neprîtorului,
 ... ~ secerăciunea sîrșitul veseului laște, ~ secerătorii în-
 gerii sînt (COR.) [lat. e t].

E³ *interj.* Exprimă un fel de reticență, spre a
 arăta că nu se spune tot ce ar fi de spus: e! la me-
 seria noastră nu e așa (SR.-VN.); mai adesea repetat:
 e! ei frate, răspunse împăratul, ai fi dormit mult și bine,
 dacă... (ISP.); e! ei ei nu mă face, că en acugi cere (ALECS.).

E⁴ *vb.* Este, formă scurtată a *pers. a 3-a sg.* a
 indicativului prezent de la **A FI**; se reduce la **i**
 cînd se sprijină pe vocala finală a cuvîntului pre-
 cedent: omu-i muritor [lat. ēst].

EA ~ **EL**.

EA... ~ **IA**...

EBDOMADAR *adj.* ① Care se reînnoește în
 fie-care săptămînă ② Săptămînal, care apare
 odată pe săptămînă: revistă ~ă [fr. hebdo-
 madaire].

EBEN *sm.* ① ~ = **ABANOS** ② Negru ca
 abanosul: Un păr bogat și negru de ~ strălucitor (BOL.)
 [fr.].

EBENIN *adj.* ~ Negru ca abanosul: Fața-și
 ascunde în păr ~ (EMIN.) [fr.].

EBÎNCĂ, IBÎNCĂ (*pl.-ei*) *sf.* Pătură, țol, așter-
 nut ce se pune sub șea, pentru ca aceasta să nu
 roadă spinarea calului: Pînă 'n zîină ți-aduc trei, cu
 ebîncile pe ei (TEOD.); Șăulița că-i lua, ibîncile c'asternea
 (ROC.); I-a acoperit cu ibîncile de la cal (LUNG.).

EBONITĂ *sf.*, **EBONIT** *sbst.* Substanță tare, lu-
 cioasă, ușoară și rezistentă, obținută prin vulca-
 nizarea cauciucului amestecat cu pucioasă; se
 întrebuintează la facerea mînerelor de cuțite și
 de bastoane, a bilelor de biliard, a diferite obiecte
 de fantezie, la aparate electrice și de radiofonie,
 etc. [fr.].

EBRAIC *adj.* A vechilor Evrei: limba ~ă; al-
 fabetului ~ (≡ **TABELA XX**) [fr.].

EBRAISM *sbst.* ~ Fel de vorbire particular
 limbii ebraice [fr.].

EBRAIST *sm.* ~ învățat care se ocupă în
 special cu limba ebraică [fr.].

EBRIETATE *sf.* Beție: trei înși cari aveau aerul
 a fi într-o stare de ~ patență... I-au tăiat drumul (CAR.);
 tustrei erau veseli, în una din acele stări de ~ sufletească
 (VLAH.) [fr.].

EBULIȚIUNE *sf.* ~ Fierbere în clocote [fr.].

† **ECAREȚ** = **ACAREȚ**.

ECARTE (*pl.-euri*) *sn.* ~ Numele unui joc de
 cărți între două persoane [fr.].

TABELA XX.

ALFABETUL EBRAIC

Numele	Semnul	Litere finale	Valoarea	Valoarea numerică
Alef...	א	...	a	1
Beth...	ב	...	b, v.	2
Ghimel...	ג	...	g	3
Daleth...	ד	...	d	4
Hé...	ה	...	h	5
Vau...	ו	...	v	6
Zain...	ז	...	z	7
Heth...	ח	...	ch	8
Teth...	ט	...	t	9
Iod...	י	...	i	10
Caf...	כ	...	k, ch	20
Lamed...	ל	...	l	30
Mem...	מ	...	m	40
Nun...	נ	...	n	50
Samech...	ס	...	s	60
Ain...	ע	...	e	70
Pé...	פ	...	p, f.	80
Tadi...	צ	...	t	90
Koff...	ק	...	q	100
Reș...	ר	...	r	200
Șin, sin...	ש	...	s, ș	300
Tau...	ת	...	th	400

ECATOMBĂ (*pl.-be*) *sf.* ① ~ Jertfă de o sută
 de boi sau de alte animale ce se făcea la popoarele
 vechi: asemenea jertfe, de ota o sută de vite deodată, se
 numără ecatombe (ISP.); vitele jertfite în ecatombe, adică
 ou sutele, pe altarele zeilor (OPOB.) ② ~ Jertfirea unui

ECH- mare număr de oameni, măcel, vărsare de sânge [fr.].

***ECHER** (pl.-ere) *sn.* Instrument de lemn, de metal, de celoid, etc. în formă de triunghi dreptunghi, care servește în desenul linear la tragerea perpendicularărilor sau paralelelor, la verificarea unghiurilor drepte, etc. (1943); ~ de *arpentor*, instrument care servește la ducerea perpendicularărilor pe teren, și care constă dintr-o prismă cu fețele laterale prevăzute cu fereștrici [fr. *équerre*].

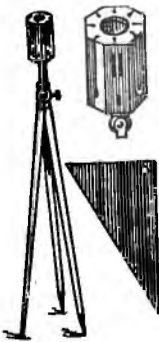

Fig. 1943. Echere.

***ECHIDISTANT** *adj.* A ① Se zice despre două puncte egal depărtate de un al treilea ② Se zice despre două linii, două suprafețe, două planuri sau două corpuri egal depărtate între ele în toate punctele întinderii lor: două drepte paralele sînt ~ [fr. *équidistant*].

***ECHIDISTANȚĂ** (pl.-te) *A.* Calitatea a tot ce este echidistant [fr. *équidistance*].

***ECHILATERAL** (al) *adj.* ① A Care are laturile egale: triunghiul ~ (1944) ② Iperbolă echilaterală, iperbolă ale cărei asimptote sînt perpendiculare [fr.].

Fig. 1944. Triunghi echilateral.

***ECHILIBRĂ** (-brez) *1. vb. tr.* ① A ține, a pune în echilibru, a cumpăni ② ③ A face ca din două lucruri, unul să nu întrăcă pe celălalt: ~ obiectuile și veniturile. ② *vb. refl.* A se pune în echilibru, a se cumpăni [fr.].

***ECHILIBRIȘT** *sm.* Persoană care s'a deprins cu exercițiile de echilibru al corpului, mergînd pe o frînghie întinsă sau ținînd ridicată în echilibru diverse obiecte (1945) [fr.].

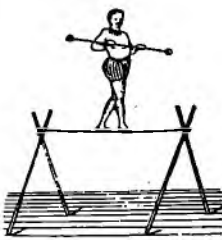

Fig. 1945. Echilibrist.

***ECHILIBRU** (pl.-bre) *sn.* ① Starea unui corp menținut în nemișcare sub influența a două sau mai multe forțe egale care lucrează fie-care în sens contrariu și se distrug una pe alta; în graiul obicinuit, starea unui corp care nu se apleacă nici într-o parte nici într-o alta (1946): a sta în ~; a-și păstra ~ul; potcapul părintelui Catihet nu se mai ținea deotă prin o minune de ~ (GN.); a pierde ~l, a fi, gata să

Fig. 1946. Echilibru.

a-și păstra ~ul; potcapul părintelui Catihet nu se mai ținea deotă prin o minune de ~ (GN.); a pierde ~l, a fi, gata să cadă, pierzîndu-și pozițiunea stabilă ② ③ Armonie între diferite lucruri, justă proporție, dreptă măsură: cînd vezi armonia și ~ul... din tot universul, ce te poate îndreptăți să-i tăgăduiești o constiință? (BR.-VN.) ④ Stare a sufletului pe care nici o patimă nu-l stăpînește într-un chip de a-l turbura ⑤ Stare a țărilor care se opresc unele pe altele de a se întinde prea mult, de a-și mări forțele sau influența: ~l european, împărțire a teritoriilor între Statele Europei făcută cu scopul de a menține pacea între ele ⑥ ~l bugetului, balanțarea exactă a veniturilor și cheltuielilor [fr.].

***ECHIMOZĂ** (pl.-ze) *sf.* Pată roșie sau învinețire a pielii de pe urma unei lovituri, unei leghături prea strînsă sau unei alte cauze [fr. *echymose*].

***ECHINGII** *sm. pl.* ~l Odinioară corp turcesc de călăreți, anteriori ienicerilor, întrebunțați mai tîrziu ca eclerori: vestita ceată a ~lor care două vesouri stătuse groaza Ungariei și a Germaniei (BALC.) [tc.].

***ECHINOCOC** *sm.* ~ Larva unei specii de tenie (*Taenia echinococcus*) care trăiește ca parazit în corpul cîinelui și se înoubează uneori și în corpul omului (1947) [fr.].

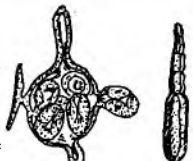

Fig. 1947. Echinococ.

***ECHINODERME** *sf. pl.* ~ Clasă de animale, ale căror tipuri sînt ariciul-de-mare și asteria sau steaua-de-mare (1948) [fr.].

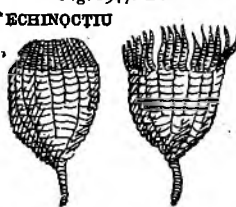

Fig. 1948. Echinoderme.

***ECHINOX** (pl.-oxe), ***ECHINOCTIU** (pl.-tii) *sn.* ~ Fie-care din cele două epoci ale anului cînd zilele sînt egale cu nopțile: ~ul de primăvară, pe la 21 Martie; ~ul de toamnă, pe la 21 Septembrie [lat.].

***ECHINOXIAL** *adj.*

① ~ Care corespunde pozițiunii pe care o ocupă soarele în momentul unuia din cele două echinoxe; punct ~, punctul ecuatorului unde se găsește soarele în momentul echinoxului ② ~ Liniă ~, linia care unește cele două echinoxe ③ ~ Regiuni ~, țările de pe pămînt situate în apropierea ecuatorului [fr.].

***ECHIPA** (-ipez) *1. vb. tr.* ① ~ A pregăti un vas cu toate cele trebuincioase, în ce privește numărul oamenilor, materialele, hrana, etc. ② ~ A îngriji de cele trebuincioase în ce privește îmbrăcămîntea, armele, etc.: ~ soldații ③ F A înfoli, a dichisi.

② *vb. refl.* ① A-și pregăti toate cele trebuincioase ② F A se înfoli, a se dichisi [fr. *équiper*].

***ECHIPĂ** (pl.-pe) *sf.* Ceată de lucrători cari urmează să execute o lucrare specială [fr. *équipe*].

***ECHIPAJ** (pl.-aje) *sn.* ① ~ Tot personalul de serviciu, marinarii, etc. de pe o corabie: dau peste diploma unui basiment englez jefuit și ~ul de nouă inși măcelărit (A.-GN.) ② Toate lucrurile trebuincioase pentru o operațiune, o întreprindere, o clădire: ~ de vînatore ③

Fig. 1949. Echipaj.

Trasură de lux, caleașcă (1949): o vedea oprindu-se pe la vitrine, întorîndu-și capul dînap un ~ (VLAH.) [fr. *équipage*].

***ECHIPAMENT** (pl.-te) *sn.* ① ~ Tot ce e trebuincios manevrării, hranei sau armamentului unui vas ② ~ Toate cele trebuincioase (haine, arme, unele) soldaților [fr. *équipement*].

***ECHITABIL** *adj.* Drept, conform cu dreptatea [fr. *équitable*].

***ECHITATE** *sf.* ① Respectul drepturilor altuia ② Dreptate, judecată conformă cu bunul simț, iar nu cu legea scrisă [fr. *équité*].

***ECHITAȚIUNE**, ***ECHITATE** *sf.* Artă călăriei [fr. *équitation*].

***ECHIVALĂ** (-alez) *vb. tr.* ① A avea aceeași valoare, a prețui tot atît, a face cît ② A însemna cam același lucru: tăcerea lui echivalează cu o mîrturisire [fr. *équivaloir*].

***ECHIVALENT** *1. adj.* ① De aceeași valoare, care este tot de un preț ② A ~ Figuri ~, care au aceeași suprafață, dar nu se pot suprapune, neavînd aceeași formă: triunghi ~ cu un pătrat ③ ~ Forțe ~, care produc același efect ④ ~ Ecuațiuni ~, care au aceeași soluțiuni.

②. (pl.-ente) *sn.* Ce este de aceeași valoare, de același preț.

③. *sm.* ① ~ Cantitatea dintr'un corp care poate să înlocuească o cantitate determinată dintr'un alt corp pentru a produce același efect sau să joace același rol ② ~ ~ mecanic al căldurii, munca mecanică corespunzătoare unei calorii; e egală cu 425 de kilograme [fr. *équivalent*].

***ECHIVALENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Însușirea a tot

ce este echivalent, egalitate de valoare ¶ ② Acordarea aceleiași valori unor diplome eliberate de o universitate străină cu diplomele de același grad eliberate de o universitate din țară [fr. *équivalence*].

***ECHIVOC** 1. *adj.* ① Care are două înțelesuri, în doi peri, care se poate tălmăci în două chipuri: cuvinte ~; un răspuns ~ ¶ ② În care nu se poate avea încredere, a cărui cinste sau purtare dă de bănuț: un om ~.

2. (pl.-ouri) *sn.* Înțeles echivoc; întrebuintare a unui cuvânt care se poate tălmăci în două chipuri [fr. *équivoque*].

***ECHIVOCITATE** *sf.* = **ECHIVOC** 2.

***ECHO** = **ECOU**: niolen ~ puternic nu-1 răspuns în multime (BALC.).

***ECLÉCTIC** *adj.* și *sm.* + Se zice despre un filosof care, fără a avea un sistem deosebit, alege din toate ceea ce e mai bun și mai de crezut: un filosof ~, un ~ [fr.].

***ECLÉCTISM** *sbst.* + Filosofie eclectică [fr.].

***ECLEROR** *sm.* + Iscoadă, cercetaș, soldat trimis înaintea unei armate ca să cerceteze locurile sau să iscodească mișcările dușmanului [fr. *éclairceur*].

***ECLÉZIAST** *sbst.* + Una din cărțile sfintei Scripturi, atribuită împăratului Solomon [fr. < gr.].

***ECLÉZIASTIC** 1. *adj.* + Privitor la biserică sau la cler: literatură ~ă; a-dunare ~ă.

2. *sm.* Membru al clerului, cleric, preot [fr. < gr.].

***ECLIMETRU** (pl.-tre) *sn.* ① Instrument întrebuintat în topografie cu care se măsoară înclinățiunea unui teren (1950) ¶ ② ☆ Instrument care servește la măsurarea distanței zenitale [fr.].

Fig. 1950. Eclimetru.

***ECLIPSA** (-ipsea) 1. *vb. tr.* ①

☆ A ascunde cu totul sau în parte lumina unui astru: luna eclipsază soarele ¶ ② A întuneca, a lăsa în umbră, a face să dispară: El vru să te eclipse, vru țara să-ți reducă (ALECS.) ¶

③ A întrece, a covârși.

2. *vb. refl.* ① ☆ A se ascunde, a dispărea îndărătul unui alt corp: soarele se eclipsează îndărătul lunii ¶ ② ☆ A se face nevăzut, a dispărea, a pieri din ochi, a o șterge pe furis [fr.].

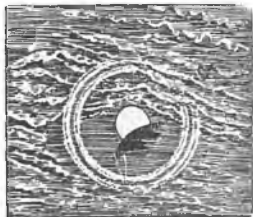

Fig. 1951. Eclipsă parțială de soare.

***ECLIPSĂ** (pl.-se) *sf.*

① ☆ Întunecime, disparițiune aparentă a unui astru pricinuită de întrepunerea unui alt corp ceresc între acest astru și ochiul observatorului: ~ parțială; ~ totală; ~ înelară; ~ de soare, de lună (1951-53) ¶ ②

③ Întunecarea a tot ce are o strălucire morală sau intelectuală: virtutea cea mai curată are și ea petele și eclipsele ei [fr.].

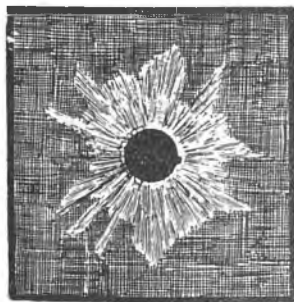

Fig. 1952. Eclipsă totală de soare.

Fig. 1953. Eclipsă parțială de lună.

***ECLIPTICĂ** *sf.* ☆ ① Orbita pe care soarele, după credința învățaților din trecut, părea că o descrie în jurul pământului, considerat că stă

nemişcat ¶ ② Astăzi: orbita pe care o descrie pământul, în timp de un an, în jurul soarelui (1954) [fr.].

***ECLISE** *sf. pl.* + Pereții laterali cari susțin

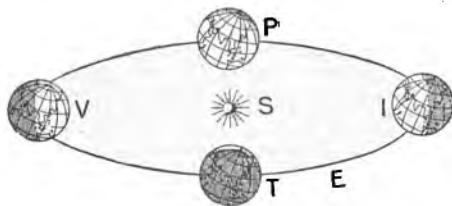

Fig. 1954. Ecliptica și pozițiunea pământului la diferitele anotimpuri.

S. Soarele. — P. Echinocliul de primăvară. — Qr. Echinocliul de toamnă. — V. Solstițiul de vară. — I. Solstițiul de iarnă. — E. Linia ecliptice.

cele două fețe ale unui instrument de coarde cu arcuș (vioară, violoncel, etc.), completând astfel cutia de rezonanță (1955) [fr. *éclisses*].

† **ECLISIARH**, † **CLISIARH** *sm.* + Paraclisier, țicrovnic, slujitor al bisericii [gr.-biz.].

***ECONOM**, ② **ICONOM** 1. *sm.* ① Îngritorul veniturilor unei mănăstiri, unei episcopii sau unei mitropolii: iconomul iaste de ține toate câștigările bisericii, toarnă și casa arhierului și biserica (PRV.-MB.) ¶ ② Cel însărcinat cu cheltuielile și administrația unei instituții, unui internat, etc.: ~ul spitalului ¶ ③ Administratorul averii cuiva: Fă tu ce vei vrea cu dinșii, ții și economul meu (PANN) ¶ ④ Gospodar; ~ de vite, crescător de vite, cel ce se ocupă cu creșterea vite-lor ¶ ⑤ Om econom, păstrător.

Fig. 1955. E. Eclise.

2. *adj.* ① Păstrător, stringător, care cheltuiește cu măsură, cumpănit în cheltuieli: omul nu trebuie să fie... ntot prea iconom ntot prea galantom (PANN) ¶ ② ③ Cumpătat: a fi ~ de laude, de vorbe, a lăuda puțin, a vorbi puțin [ngr. *oikonomos* și fr. *économel*].

***ECONOMAT** (pl.-ate) *sn.* ① Funcțiunea, sarcina economului ¶ ② Biroul economului ¶ ③ Magazin unde se vînd diferite obiecte lucrătorilor unei fabrici, unei uzine sau unei administrații [fr.].

***ECONOMIC**, ② **ICONOMIC** 1. *adj.* ① Ce se face cu puțină cheltuială, cu bani puțini: procedeu economic, birt economic, unde se mîncă cu puțini bani ¶ ② Ce privește gospodăria unei familii, unui Stat ¶ ③ Ce privește economia politică.

2. *adv.* Cu economie [fr. și ngr. *oikonomikós*].

ECONOMICESC = **ICONOMICESC**.

ECONOMICOS = **ICONOMICOS**.

***ECONOMIE**, ② **ICONOMIE** *sf.* ① Măsură, cumpătare în cheltuieli: a trăi cu ~ ¶ ② Ordine în conducerea, în ținerea unei case, în administrarea unei averi; Casă de ~ = **CASĂ** 2 ③ ¶ ④ pl. Bani strînși, puși de-o parte: și-a depus economiile la bancă ¶ ⑤ Gospodărie: au pus pe vînt să-1 povestească... cum mai stau trebile iconomiei pe acolo (SB.) ; ~ casnică sau domestică, administrația unei case, unui menaj, unei gospodării; ~ rurală, administrația unei exploatațiuni agricole; ~ politică, știința care tratează despre principiile privitoare la formațiunea, distribuția și consumațiunea bogățiilor unei țări [fr. *économie* și ngr. *oikonomia*].

ECONOMISĂ, ② **ICONOMISĂ** (-lasea) *vb. tr.* ① A pune bani de-o parte, a stringe, a face economii: economisește a treia parte din veniturile sale ¶ ② A cruța: piugul, de va fi sprinten... iconomisește boii (DRAOH.) ¶ ③ A administra: numai cardinalul... poate economisi Transilvania (BALC.) [ngr. *oikonomizō* cu *oikonomia*].

***ECONOMIST** *sm.* + Scriitor care se ocupă de economia politică [fr.].

***ECOSEZ** 1. *adj.* + Stotă ~ă, care are pe ea mici pătrate de diferite culori: (avea) o pălărie ~ă... de pale de deosebite fețe cu panglica ~ă asortată (CAR.).

ECH-
ECO

2. **ECOSEZA** (pl.-ze) sf., **ECOSEZ** (pl.-ezuri) sn. Vechiu dans de origine scoțiană: (se dansa) eco-sezul, adus din fundul Britaniei (FIL.). [fr.].

***ECOU** (pl.-ouri) sn. ① Răsunet, repetarea unui sunet ce se produce când unda sonoră care-l propagă se izbește de un obstacol și o face să salte înapoi silind-o să reia în sens invers drumul pe care l-a străbătut: pietrele... au treant... pe deasupra capului meu, făcând... să răsună ecourile (GN.); ecouri lungi auzo prin coridoare (PLAN.); ② Locul unde se produce această reflexiune a sunetului ③ Persoană care repetă spusele sau actele cuiva: s'a făcut ecoul neobișnuit auzite de la alții ④ pl. Știri diverse, întâmplări de-ale zilei publicate de un ziar [fr. écho].

†**ECPIAIA** sf. ① Suită (a domnitorului, a unui mare personaj): după dinșii venea ~ua domnească (FIL.). ② Clasă socială: ~ua senatorilorului (ALECS.) [comp. tc. et b. a].

***ECRAN** (pl.-ane, -anuri) sn. ① Pinză albă, întinsă, pe care se proiectează imaginile [fr.].

ECTENIE sf. ① Rugăciune recitată de diacon sau de preot, compusă din mai multe formule care se termină toate prin „Domnului să ne rugăm!": s'a citit și sfânta evanghelie, după care au urmat ecteniile (emo.); ② Popl, strag, cădelniță, Cetean ectenii de comand (coșș.) [ngr. ἐκτένεια].

***ECTO**... = **ECTO**...

***ECUATOR** sbst. ① ☆ Mare cerc al sferei cerești perpendicular pe axa lumii și care o împarte în două emisfere, una meridională și alta septentrională ② Cerc mare al sferei pămînteste, perpendicular pe axa pămîntului, și la o distanță egală de cei doi poli; închipuindu-ne suprafața pămîntului perfect sferică, ecuatorul o împarte în două părți egale: emisfera septentrională, boreală sau arctică, și emisfera meridională, australă sau antarctică (1956) ③ ☆ Cerc analog pe orice planetă ④ ☆ ~ magneto, totalitatea punctelor de pe suprafața globului pămîntesc pentru care înclinațiunea acului magnetic este nulă [fr. équateur].

Fig. 1956. Ecuatorul.

***ECUATORIAL** 1. adj. ① ☆ Se zice despre un punct situat pe ecuatorul ceresc, sau despre o figură ce se închipuiește a fi desenată pe sfera cerească în vecinătatea acestui ecuator ② ☆ Coordonate ~e (ale unui astru), ascensiunea dreaptă și declinațiunea acestui astru ③ ☆ Lunetă ~ă = **ECUATORIAL** 2. ④ ☆ Ce ține de ecuator, ce privește ecuatorul: linie ~ă, ecuatorul; climă ~ă; plantă ~e.

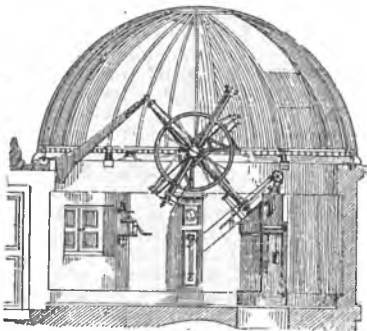

Fig. 1957. Ecuatorial.

2. (pl.-ie) sn. ☆ Instrument de astronomie cu care se urmărește mișcarea stelelor, se verifică legile mișcării diurne și se determină ascensiunea dreaptă și declinațiunea stelelor; numit și lunetă ~ă (1957) [fr.].

***ECUAȚIUNE, ECUAȚIE** sf. ① ± Reunire de două expresii algebrice legate prin semnul = și care conțin una sau mai multe necunoscute, ale căror valori sau expresii se caută. Ex.

5x-5=x²+1 ② ☆ ~a timpului, timpul variabil ce trebuie adăugat sau scăzut în fie-care zi în momentul amiezii mijlocii, spre a obține adevărata amiază ③ ☆ ~a luminii, timpul pe care-l pune lumina, în mijlociu, spre a ajunge de la soare la pămînt (8 minute și 18 secunde) [fr. équation].

***ECUMENIC** adj. ① Universal, a toată lumea: sobor ~, la care au asistat episcopii din toată lumea (≡ **ICUMENIC**) [fr. oecuménique].

***ECUESTRU** adj. ① Care înfățișază o persoană călare: statuă ecuestră ② Ordinel ~, acela al călăreților romani [lat.].

***ECZEMĂ** (pl.-me) sf. ① Boală nemolipsitoare de piele, caracterizată prin iritare pe corp a unor bășicuțe dese pline de lichid și apoi de puroiu [fr.].

EDEC = **IEDEC**.

†**EDECLIU** = **IEDECLIU**.

***EDELWEISS** sbst. ♀ = **FLOAREA-DOAMNEI**: în alte un colț de stîncă se ascunde ~ul (H.G.) [germ.].

***EDEN** sbst. ① Raiul pămîntesc ② Locaș încântător [fr.].

***EDICT** (pl.-te) sn. ① Lege, ordonanță, poruncă domnească, decret promulgat de un suveran [lat.].

***EDIFICA** (-fio) vb. tr. ① A clădi, a zidi, a construi: ~ un templu ② A crea, a produce: ~ un sistem ③ A aduce la pietate, a înălța sufletul inspirindu-i virtutea, a îndupleca spre fapte bune prin pilde frumoase sau prin povești ④ A lămurii: lău asupra-mi să-l edifice asupra acestui punct [lat.].

***EDIFICATOR** 1. adj. Care edifică sufletul, care inspiră virtutea, înduplecînd spre fapte bune. 2. sm. Cel ce clădește, ziditor: ~ul unui monument [fr.].

***EDIFICIU** (pl.-let) sn. ① Clădire mare, impunătoare (templu, palat, teatru, etc.) ② Se zice despre o organizare, o instituțiune alcătuită din mai multe combinațiuni: ~l feudal; pe altă se razimă tot ~l social (A.-G.H.) [fr.].

***EDIL** sm. ① Num. dat fie-căruia din cei patru magistrați romani cari aveau inspectia asupra clădirilor publice, jocurilor și aprovizionării orașului ② Consilier comunal al unui oraș mare [fr.].

***EDILITAR** adj. Privitor la edili, la edilitate [fr.].

***EDILITATE** sf. ① Funcțiunea edilului și durata ei ② Totalitatea consilierilor comunali ai unui oraș mare [fr.].

***EDITA** (-itez) vb. tr. ① A publica, a tipări, a scoate de sub tipar: o carte, o gravură, o compoziție muzicală, etc.) [fr.].

***EDITOR** 1. sm. ① Librar care publică scrierea unui autor.

2. adj.: librărie editoare [fr.].

***EDITORIAL** adj. Se zice despre numărul unui ziar în care se găsește un articol de fond scris și nesemnat de redactorul-șef, sau despre orice alt articol a cărui răspundere și-o ia în întregime redacțiunea ziarului [fr.].

***EDITURĂ** (pl.-turi) sf. ① Faptul de a edita și rezultatul acestei acțiuni ② Librăria care editează o carte [edita].

***EDIȚIUNE, EDIȚIE** sf. ① Tipărirea și publicarea unei cărți ② Totalitatea exemplarelor dintr' odată ieșite de sub tipar: Letopiseșele de Kogălniceanu au apărut în două ediții; ediția a zecea a unui roman [fr.].

***EDUCA** (-uo) vb. tr. ① A crește copii, a le da creștere, instrucțiune [lat.].

***EDUCATOR** 1. adj. ① Privitor la educațiune ② Care dă educațiune.

2. sm. Cel ce dă creștere, educațiune copiilor [fr.].

***EDUCAȚIUNE, EDUCAȚIE** sf. ① Creșterea unui copil dezvoltîndu-i însușirile fizice, intelectuale și morale: educația femeilor la noi e atît de neîngrijită, înțel aioli nu trebuie a mai pomeni de ea (NEGR.); casă de ~, institut unde se primesc copiii în pensie spre a le da creștere, spre a-i instrui ② ~ profesională, instrucțiunea ce se dă cuiva cu scopul de a-l pregăti pentru o meserie ③ Cuno-

știința și practica obiceiurilor societății în ce privește manierele, politetea și buna cuviință: om *țără* ~, rău crescut, moic [fr.].

***EFE** *sm.* ① *Δ* Tînăr în stare de a purta armele (la vechii Greci): Aleiblad, floarea ~ilor din Atena, (tăie într-o zi coada cea mai frumoasă a unui olin (oos.), ② Cel ce intră în vîrsta pubertății, flăcău [fr. *éphêbe*].

***EFFECT** (pl.-te) *sn.* ① Ceea ce e produs de o cauză: nu e nîoi un ~ fără cauză ② Acțiune, lucrare: a face ~, a lucra, a opera ③ Îndeplinire, realizare: ~ul amenințărilor sale ④ ~i Urmare, aplicațiune; ~ele legii; legea n'are ~ retroactiv ⑤ Impresiune morală: sosirea lui a produs un bun ~; vroia să încheie cu o trăz de ~ (VLAH.) ⑥ ~ Impresiunea produsă prin contrastul colorilor, prin opozițiunea umbrei și a luminii ⑦ ~ La biliard: mișcare particulară produsă cu tacul asupra bilei ⑧ ~ ~ de comerț, poliță, scrisoare de credit; ~e publice, ~e de Stat, rente asupra Statului, acțiuni și diverse valori cotate la Bursă; ~e mobiliare, bunuri, averi mișcătoare ⑨ ~ pl. Haine, straie, îmbrăcăminte (de care se servește o persoană): ~e militare [lat. *effectus*, cu înțelesurile fr. *effet*].

***EFFECTIV** 1. *adj.* ① Urmat de efect, care produce efect: protecțiune ~ă ② Care există de fapt; real, pozitiv: l-a trimis ca ajutor o armată de zece mii de oameni ~i; putere ~ă.

2. (pl.-ive) *sn.* ~ Numărul real al [soldaților unei armate, unei trupe] [fr.].

***EFFECTUA** (-tuez) *vb. tr.* A pune în lucrare, a îndeplini, a aduce la îndeplinire, a săvîrși [fr.].

***EFE** *sm.* = **AFEME**.

***EFE** 1. *adj.* ① Care trăește numai o zi: flori, animale ~e ② Tre-cător, ce ține foarte puțin timp, de scurtă durată, vremelnic: ferestre ~e; glo-rie ~e; elci de papugi izgo-niți de prin licee, cari fac re-viste ~e (VLAH.).

2. ***EFE** *sf. pl.* ~ Gen de insecte nevropere ce se nasc și mor în aceeași zi [fr. 1958].

***EFE** *sf. pl.* ① ~ Tabele astronomice prin care se determină, zi cu zi, pozițiunea astre-lor ② ~ Scrieri sau simple notițe care arată eveni-mentele întimplite în aceeași zi a anului, la dife-rite epoci ③ ~ În antichitate: titlul unor scrieri în care se povestea zi cu zi viața unui personaj [fr.].

***EFE** *adj.* = **AFEME**: ~i firea sa, oare-cum ~ă (D.-ZAMF.) [fr.].

***EFE** *sm.* Titlu onorific dat, în Turcia funcționarilor civili și învățaților: acesta era doctorul, casei unui ~ din Constantinopol (col.) [tc.].

***EFE** *adj.* ~ Ce este în eferves-cență sau poate intra în efervescentă [fr.].

***EFE** (pl.-te) *sf.* ① ~ Fierbere, clocotire prin degajarea unui gaz din interiorul unui lichid: creta produce ~ cînd e pusă într-un pahar cu apă amestecată cu un acid oare-care ② ~ Șubucum, emoțiune sgomotoasă a sufletului: efervescentia mi-niei ③ ~ Clocot, frămîntare, agitație sgomo-toasă (a unei mulțimi): efervescentia gîstelor [fr.].

***EFE** *adj.* Care și produce efectul, prielnic: un mijloc ~ [fr.].

***EFE** *sf.* Înșușirea a tot ce este efi-cace: ~a unui remediu [fr.].

***EFE** *adj.* Care și produce de fapt efec-tul: soarele este cauza ~ă a căldurii [fr.].

***EFE** 1. ① ~ Reprezentarea în relief sau în pictură a chipului unei persoane (se zice în spec. despre portretele reproduse pe o monetă sau o medalie): monetă cu efigia regelui Carol ② ~ Perso-nificare, reprezentarea vie a unui lucru ideal: efigia durerii ③ ~ Chipul unei persoane, executat, în mod grosolan, care se atrîna de o spînzurătoare cînd această persoană era osîndită la moarte prin contumace [fr.].

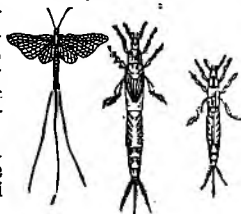

Fig. 1958. Ephemere.

***EFE** *adj.* ~ Care și pierde o parte din apă la temperatura ordinară, din care cauză se acopere la suprafață cu o pulbere măruntă: car-bonatul de sodiu este ~ [fr.].

***EFE** (pl.-te) *sf.* ① ~ Începutul înfloririi unei plante, momentul cînd dă în floare ② ~ Fenomen pe care-l prezintă unele substanțe solide care devin pulverulente, cînd sînt expuse la aer liber: ~ salină ③ ~ Mică erupțiune, acută sau cronică, care apare pe piele [fr.].

***EFE** (pl.-vii) *sn.* ① ~ Nume dat substan-țelor organice alterate, care stau suspendate în aer, și care dau naștere mai ales frigurilor intermitente sau malariei ② ~ ~ electric, descărcare electrică, invizibilă sau foarte puțin luminoasă, care se produce între două suprafețe de sticlă ③ ~ Eliuviu magnetic, nume dat influențelor exerci-tate de magnetizatori asupra persoanelor magne-tizate, și atribuite unui pretins fluid magnetic [fr.].

***EFE** *sbst.* Îmbrăcămintea de in, scurtă și fără mîneci, cu care se îmbrăcau odinioară preoții evrei [fr.].

***EFE** *sm.* Membru al unei eforii: am fost pre-zențat lui Belzadea Niculaeche Suțu... atunci postelnic și ~ al școalelor (D.-GH.) [gr. *ἐφορος*].

***EFE** *sm. pl.* ~ Magistrați lacedemonieni în număr de cinci cari aveau sarcina de a veghea asupra autorității regiilor și a senatului, înfrîmînd excesele lor de putere [fr.].

***EFE** *sf.* ① Corp de bărbați meniți să con-ducă o instituțiune de cultură sau de binefacere, alcătuit un fel de consiliu de administrație: eforia școalelor, compusă din Mitropolitul țării și din doi boieri, veghia odinioară asupra școalelor și fondurilor lor; eforia spitalelor, care se ocupă cu administrația și ținerea în bună stare a spitalelor; eforia unui liceu, unui gimnaziu, cari se ocupă cu ad-ministrarea fondurilor acestor școli ② Sarcina acestui corp de bărbați ③ Locul, unde aceștia se adună și unde sînt instalate birourile funcțio-narilor [ngr. *ἐφορεία*].

***EFE** (pl.-turi) *sn.* Sfortare, silință, stră-duință: ~ul de care avea nevoie ca să se scose din pat l se înălța ca o durere (VLAH.) [fr.].

***EFE** *sf.* Spargerea de către un hoț a unei uși, a unei încuietori: turt prin ~ [fr.].

***EFE** (-tez) *vb. refl.* Oten. A se afla, a se găsi, a se da la iveală: hoții n'au putut fi efițați (CIAUS.).

***EFE**... = **EFE**...

***EFE** *sf.* ① Vărsarea, împrăști-erea unui lichid; ② ~ de slinge, măcel ③ ~ Vie și sinceră demonstrațiune de prietenie, de dra-goste: o primește cu ~ în brațe (CAR.) [fr.].

***EFE** 1. *adj.* ① De o potrivă, la fel, asemenea în ce privește valoarea, calitatea sau cantitatea: merite ~e; sume ~e; lungimi ~e ② Care este tot-deauna același, care nu se schimbă, uniform: a merge cu un pas ~; un stil ~ ③ Partida este ~ă, se zice despre doi jucători, despre doi luptători cari sînt sau nu sînt de aceeași forță ④ Care e de o fire blîndă, care nu și schimbă calmul ce-l caracterizează: totdeauna ~, țără a se lăsa alterat mă-car de ori-ce împrejurare (CAR.) ⑤ Care se bucură de aceeași drepturi: toți cetățenii sînt ~i înaintea legii ⑥ Indiferent: mi-e ~ dacă va veni sau nu.

2. *sm.*, ***EFE** (pl.-ie) *sf.* Acela, aceea care e de o potrivă cu altul, care ocupă același rang cu altul: nu stă de vorbă decît cu egali lui; egala ei în școală; a fi fără ~, a nu avea păreche.

3. *adv.* În mod egal, de o potrivă, la fel [fr.].

***EFE** (-alez) 1. *vb. tr.* ① A face egal, a face de o potrivă: ~ părțile ② A fi egal cu, a fi de o potrivă: nimeni nu l-a egalat pînă acum.

2. *vb. refl.* ① A deveni egal ② A se pretinde egal, a se socoti la fel, de o potrivă cu [fr.].

***EFE** *adj. și sm.* ① Căruia-i place ega-litatea: societate ~ă ② Care e partizan al ega-lității între oameni: ideale ~e și democratice începuse a se introduce chiar în saloanele elegante (D.-GH.) [fr.].

***EFE** *sf.* ① Înșușirea a tot ce este

EGE- egal, de o potrivă cu cineva sau ceva: ~a a două
ELE linii, a două sume; ~ de vîrstă, de merit ¶ ② ~ înaintea
legii, stare în care se află cetățenii de ori-ce rang,
de ori-ce clasă socială, fără excepțiuni sau privi-
legii, avînd toți aceleași datorii și bucurîndu-se
de aceleași drepturi ¶ ③ Organizațiune socială
în care toate privilegiile claselor sînt desființate:
~a este o aspirațiune nobilă și generoasă a omului de
bine (A.-OH.) ¶ ④ Uniformitate: ~ pasului, pulsului ¶
⑤ ~ de caracter, păstrarea neclintită a aceleiași
caracter în ori-ce împrejurare [fr.].

***EGEMONIE** *sf.* ① Δ Supremație a unui oraș
asupra celuilalt, în Grecia veche ¶ ② *Pr. ext.*
În timpurile moderne supremația unui Stat fă-
cînd parte dintr-o confederațiune asupra celor-
lalte State confederate [fr. *hégémonie*].

EGET-BEGET = **GET-BEGET**.

***EGHILEȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ✕ Șiret, găitan cu ca-
petele îmbrăcate cu metal în formă de ace, care
împodobesc uniforme-
le jandarmilor, sergen-
ților, etc. (□ 1959) [fr.
aiguillette].

***EGHIȚIENE** *sf.*
pl. ✕ Caracter tipog-
rafice semi-grase, de
o tăietură specială.

***EGIDĂ** (*pl.-de*) *sf.*
① Δ Scutul zeiței Mi-
nerva (□ 1960) ¶ ②
③ Scut, protecție, o-
crotire [fr.].

***EGIPTEAN** 1. *adj.* • Din Egipt, privitor
la Egipt.

2. *sm.*, ***EGIPTEANCA** (*pl.-ence*)
sf. Locuitor, locuitoare din E-
gipt.

***EGIPTOLOG** *sm.* Δ Învățat
care se ocupă cu istoria și anti-
chitățile Egiptului [fr.].

***EGIPTOLOGIC** *adj.* Δ Pri-
vitor la egiptologie [fr.].

***EGIPTOLOGIE** *sf.* Δ Stu-
diul istoriei și antichităților E-
giptului [fr.].

***EGIRA** = **HEGIRA**.

EGLENDISȚI, **ENGLENDISȚI**, **EGLINDISȚI**, ③ **INGLİN-**
DISȚI (-isese) *vb. refl.* A petrece, a se amuza:
spune... cum s'a englendisit la bal la Curte (NEGR.); treceți în
odala cealaltă și vă englendisiți după plăcere (FIL.); pînă una
alta se înglendiseară la circuma de la colț (D.-ZAMF.) [ngt.
ἐγλινδισαί].

***EGLOGĂ** (*pl.-ge*) *sf.* ✕ Un fel de poezie pasto-
rală în care se introduc ciobani cari vorbesc
între ei: eglogile lui Virgiliu [fr.].

***EGOISM** *subst.* Fel de a fi al omului care ori-ce
gîndește, vorbește sau lucrează, face totul pentru
sine, fără a-i păsa de alții: așa e de vast ~ul omeneș,
fîcînt toate neajunsurile noastre personale devin calamități
publice (D.-ZAMF.) [fr.].

***EGOIST**, **-TĂ** *adj.* și *sm. f.* Care are vîitiul egois-
mului: om ~; sentimente ~e; ochii mei egoiști vedeau
numai pentru mine (D.-ZAMF.) [fr.].

EGRASIE = **IGRASIE**.

***EGRETĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Buchet de pene răsi-
rate cu care se împodobesc chipu-
rile sau coifurile militarilor, cape-
tele cailor la marile parade, etc.
(□ 1961): ...egretele-albicioase Mîșcol-
du-se departe, ca umbre floroase (ALX.) ¶
② Buchet de diamante sau de măr-
găritare, în formă de egretă, pe care-l
poartă femeile ca podoabă [fr. a i-
grette].

EGUMEN *sm.* ✕ Superiorulu-
nei mănăstiri de călugări, stareț: cea ce va înjura
pre călugăr, acela înjură pre ~ul lui și pre mănăstire
(PRV.-MB.); ~ul nu pot da în arendă moștile mănăstirești
(LEG.-CAR.) [gt. ἑγούμενος].

EGUMENIE *sf.* ① Sarcina, demnitatea
egumenului, stăreție: primi aci cu mulțumire
egumenia bogatei mănăstiri Snagovului (OPOB.) ¶ ② Timpul

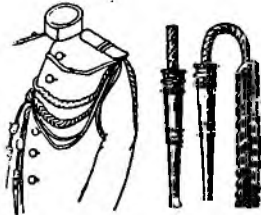

Fig. 1959. Eghilete.

Fig. 1960. Egidă.

Fig. 1961. Egrete.

cît se exercită această demnitate: elădires s'a reparat
subt egumenia Greului Anania, mitropolit de Sivas (URG.).

EHEI! sau **EHEHEI!** *interj.* ① Arată că lucrul
de care a pomenit interlocutorul e cu mult mai
mare, mai important, etc. decît gîndește: Ajung eu
oare într'un oas acolo? ~! nici în două ceasuri; *rareori*
și **EHEI!** he! dară oînd îi mai vedea și p'asta, să vedem
ce-o să mai zică! (ASP.) [comp. **EHEI!**].

***EHO** = **ECOU**: acest din urmă oînvînt găsînd un ~
în toate înimile, tu ca o scînteie electrică (NEGR.); Grozavul
ei bîhnet ~ repeteează C'o sută de guri (STM.-WB.).

EI! = **EL**.

EI! *interj.* ① ✕ Servă ca afirmațiune (= da!):
și grăi lor Ius: înțelegeți aceste toate? Grăi răi lui: ei!
Doamne! (COR.) ¶ ② Cînd se interpelează cineva:
ei! lasă, ticăloaselor, că v'oiu doblăla eu de-acu înalte
(CRG.) ¶ ③ În propozițiune interogative: ei! bade,
ce este mai gras pe lumea asta? (ASP.) ¶ ④ Concesiv:
ei! fie cum zic! ¶ ⑤ Arată o ezitare: Da ce-s acele so-
lomonii, moș Nichifor? — Ei! Juplinească dragă, asta nu se
poate spune (CRG.) ¶ ⑥ Ei aș! ~ Aș! ¶ ⑦ ~ bine! fie!
ei bine! vorbește olt vel vol, te ascult (ASP.) [după fr. e h
bien!] ¶ ⑧ Uneori repetat: ei! ei! ce-i de tăcut?
(CRG.) [① < vsl. e j; ②—onomat.].

***EIDER** *sm.* ✕ Specie de rață din al
cărei puf foarte fin se fac pernțe, plă-
pâmi, etc. (□ 1962) [fr. < germ.].

EL *pron. pers. m. de pers. a*
3-a; pl. ei; dat. sg. lui, aton
(proclitic sau enclitic) 1, 11; *ac.*
sg. pe el, aton 1, 11; dat. pl. lor,
aton 1e, 11; ac. pl. pe el, aton 1,
11; — f. sg. EA; pl. ele; dat. sg. ei,
aton 1, 11; ac. sg. pe ea, aton 0; dat.
pl. lor, aton 1e, 11; ac. pl. pe ele, aton 1e [lat.
illu m, illa m.].

***ELABORĂ** (-orea) *vb. tr.* ① A modifica o ma-
terie printr-o lucrare îndelungată: stomacul elabo-
rează alimentele ¶ ② A perfecționa gradat: ~ o
idee ¶ ③ A pregăti cu îngrijire: ~ un proiect de
lege [fr.].

***ELAN** (*pl.-anuri*) *sn.* Avînt,
pornire, suflătească [fr.].

***ELAN** *sm.* ✕ Specie de
cerb, de mărimea unui cal,
care trăiește în Suedia, Nor-
vegia, Livonia, Rusia, Fin-
landa și Siberia (*Alces pal-*
matus) (□ 1963) [fr.].

***ELASTIC** 1. *adj.* ① Care
are elasticitate: gazurile sînt ~e;
bretele ~; canapelele cele ~e care te salță cu plăcere
(ALECS.); gumă ~ă, ② gumilastic, cauciu ¶ ③ Care
produce elasticitate: torță ~ă ¶ ④ Care se poate
acomoda cu tot felul de împrejurări: spirit ~; con-
știință ~ă, conștiință puțin scrupuloasă.

2. ***ELASTIO** (*pl.-iouri*) *sm.* ① Țesătură în care
intră și fire de cauciu, din care se fac bretele,
jăretiere, cîngători, etc. ¶ ② Guma elastică [fr.].

***ELASTICITATE** *sf.* ① Înșușirea ce au
unele corpuri de a se mlădia, de a se turti, de a
se strînge, cînd se apasă pe ele, și de a-și relua
apoi forma primitivă, cînd încetează forța care a
lucrat asupra lor: ~a unui arc; ~a aerului ¶ ② ③
Starea unui spirit, unui suflet comparat cu un
arc elastic: în ~a sa de convicțiuni, trata acel mare și
generos act al Romanilor de uimire diavolească (A.-GH.)
[fr.].

***ELCIU** *sm.* Odinioară: ambasadorul unui pu-
teri pe lîngă Poartă: vezi pe cucoana aceea care șade în
loja de lîngă ~! Prusiei? (FIL.) [tc. el cîi].

ELCOVAN *sm.* ✕ = **PESCARUS** ②: Privind în
depărtare un șor de ~! (ALECS.) [tc. j e l k o v a n].

***ELECTIV** *adj.* ① Care e numit prin alegere:
rege ~; se zice și despre funcțiuni care se dau prin
alegere ¶ ② Cameră ~ă, cameră numită prin votul
alegătorilor [fr.].

***ELECTIVITATE** *sf.* ③ Calitatea ori-cărui cetă-
țean care poate fi chemat la o funcțiune prin ale-
gere [fr.].

***ELECTOR** *sm.* ✕ Principe al vechiului im-
periu al Germaniei care lua parte la alegerea im-

Fig. 1962. Eider.

Fig. 1963. Elan.

păratului: ~ la Imperiului erau, de la secolul al XIV-lea până la al XVII-lea, în număr de șapte [fr.].

***ELECTORAL** *adj.* ① Privitor la dreptul de a alege, la alegeri: lege ~ă; colegiu ~; ② Întrunire ~ă, întrunire de alegători făcută pentru a asculta pe candidați și a discuta vederile lor politice ③ Liste ~e, liste în care sînt înscrise numele tuturor acelor care au dreptul de a vota la alegeri [fr.].

***ELECTORAT** *sbst.* ① Demnitatea principalilor electori din vechiul imperiu german ② Teritoriul supus unui elector [fr.].

***ELECTRIC** *adj.*

① Care este de natura electricității, sau e produs de această cauză: forță ~ă, cauza necunoscută a fenomenelor electricității; fluid ~, fluid imponderabil care se bănuiește că produce fenomenele electricității; curent ~

***CURRENT** ② ① ②

Solite ~ă, descărcătură care se produce între două corpuri sub forma unei scintei sau unei trăsurii luminoase (□ 1965) ③

Mașină ~ă, generator de electricitate

(□ 1964) ④ Motor

= **ELECTROMOTOR** ⑤ Arc ~ = **ARC VOLTAIC**

(= **ARC** ⑥) ⑥ Care există sau se propagă cu o

împuls extraordinară: s'au întors în țară ca mișcări

printr-o gândire ~ă (n.-gh.) [fr.].

***ELECTRICITATE** *sf.* ① Proprietate ce

se manifestă la suprafața unor anumite corpuri

frecate, încălzite, comprimate sau supuse unor

acțiuni chimice și care consistă în aceea că aceste

corpuri atrag alte corpuri pe care apoi le resping,

produc scintei, comotuni în corpurile organice,

etc. Corpurile care se bucură de această proprietate

sînt: chihliabarul, rășina, sticla, etc.; ~ pozitivă,

aceea care se desvoltă pe sticla frecată cu o

piele de pisică sau cu o bucată de postav de

lină; ~ negativă, aceea care se desvoltă pe rășina

frecată [fr.].

***ELECTRIFICA** (-ize) *vb. tr.* ① A înlocui

prin tracțiune electrică tracțiunea cu aburi, etc.

la drumurile de fier, vapoare, tramvaie, etc. ②

A adapta, a introduce electricitate la o exploatare

industrială [fr.].

***ELECTRIZA** (-izez) *1. vb. tr.* ① A pune un

corp în stare de a produce fenomene electrice:

~ un corp prin frecare ② A produce cuiva o sgu-

duidură electrică cu ajutorul buteliei de Leyda,

a unei baterii electrice, etc. ③ A produce

asupra spiritului o impresiune puternică care-l

înlăcărează: oratorul a electrizat audiența; Românii...

electriza încă prin izbîndă, îi gneau dinaintea lor ca

pe niște turme de vite (salc.)

2. *vb. refl.* ① A deveni electric ② A fi

entuziasmat, a se înflăcăra [fr.].

***ELECTRIZABIL** *adj.* A Care poate fi electri-

zat ④ A NEELECTRIZABIL [fr.].

***ELECTRO-CHIMIC** *adj.* Privitor la electro-

chimie: analiză ~ă [fr.].

***ELECTRO-CHIMIE** *sf.* Partea chimiei

care se ocupă cu fenomenele chimice în care elec-

tricitatea joacă un rol de căpetenie [fr.].

***ELECTROCUTA** (-utez) *vb. tr.* A ucide

printr-o puternică descărcare electrică [fr.].

***ELECTROCUTIUNE** *sf.* Moarte prici-

nuită printr-o puternică descărcare electrică

[fr.].

***ELECTROD** *sm.* A Placă metalică ori sîrmă

asezată într'un lichid electrolitic (într-o pilă elec-

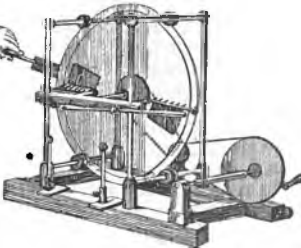

Fig. 1964. Mașină electrică.

Fig. 1965. Scinteie electrică.

trică, etc.) prin care trece curentul: ~ pozitiv, negativ (□ 1966) [fr.].

***ELECTRO-DINAMIC** 1. *adj.* Privitor la electrodinamică.

2. ***ELECTRODINAMICĂ** *sf.* Ramură a electricității care studiază fenomenele datorite acțiunii curenților electrice asupra lor înșiși, asupra magnetilor și reciproc [fr.].

***ELECTRO-DINAMISM** *sbst.* Totalitatea fenomenelor produse de un curent electric [fr.].

***ELECTRO - DINAMOMETRU** Fig. 1966.

(pl.-tre) *sm.* A Aparat care servește să măsoare intensitatea unui curent electric [fr.].

***ELECTROFOR** *sm.* A Aparat, imaginat de Volta, alcătuit dintr-o turtă rășinoasă care se electrizează frecându-se cu o piele de pisică; deasupra turtei se pune un disc metalic cu mîner de cristal, unde se culege și se păstrează fluidul electric (□ 1967) [fr.].

***ELECTRO-GALVANIC** *adj.* Privitor la electricitatea galvanică [fr.].

***ELECTROGEN** *adj.* Care produce electricitate [fr.].

***ELECTROLIT** *sm.* A Corp lichid care poate fi descompus prin curentul electric [fr.].

***ELECTROLITIC** *adj.* A Care posedă însușirea unui electrolit sau se raportă la electroliză; disociație ~ă, desfacerea unui electrolit în atomi ori în grupe de atomi materiali; încărcăți cu electricitate; fier ~, cupru ~, fier, cupru, curățat de corpuri străine cu ajutorul electricității [fr.].

***ELECTROLIZA** (-izez)

vb. tr. A A opera o electroliză [fr.].

***ELECTROLIZĂ** (pl.-ize)

sf. A Descompunerea, printr'un curent electric, a diferitelor elemente din care

e format un corp compus

(□ 1968); electroliza apei a fost făcută, pentru

prima oară, în 1800, de fizicianii englezi Carlisle

și Nicholson [fr.].

***ELECTRO-MAGNET** *sm.* A

Instrument alcătuit dintr'un

drum de fier, de formă variabilă,

înfășurat cu un fir conductor izolat,

care lucrează ca și un magnet în

timpul trecerii unui curent elec-

tric; e foarte întrebuințat în nu-

meroase aparate, precum: sonerii,

telegrafe, telefoane, etc. (□ 1969)

[electro-magnet, după fr.

électro-aimant].

***ELECTROMAGNETISM**

sbst. ① Partea fizicii care tratează

despre raporturile între elec-

tricitate și magnetism ② Totalitatea

fenomenelor produse

prin acțiunea mutuală a corpurilor

electrizate și a magnetilor [fr.].

***ELECTROMETALURGIE** *sf.* A Proceduri e-

lectrice pentru separarea meta-

lelor de minereurile lor [fr.].

***ELECTROMETRIE** *sf.* A

Măsurarea cantităților de elec-

tricitate [fr.].

***ELECTROMETRU** (pl.-tre)

sm. A Instrument care servește

la măsurarea intensității elec-

tricității electrice dezvoltate la suprafața

unui corp, sau pentru recunoaș-

terea naturii electricității cu

care un corp e încărcat (□ 1970)

[fr.].

***ELECTROMOTOR** (pl.-toare)

1. *sn.* A Se zice

despre ori-ce mașină care funcționează prin curenți

electrici; se numește și „motor electric” (□ 1971).

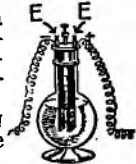

Fig. 1967. Electrofor.

Fig. 1968. Electroliză.

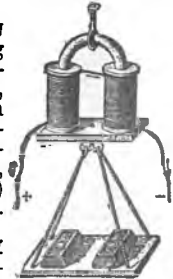

Fig. 1969. Electro-magnet.

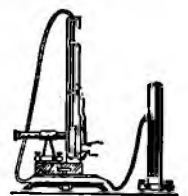

Fig. 1970. Electrometru.

2. *adj.*, *f.* *ELECTROMOTRICE ① Care desvoltă electricitate ¶ ② Forță electromotrice, cauza care produce sau tinde să producă într-un circuit manifestări electrice [fr.].

*ELECTRON *sm.* A Fie-care din particulele infinite de mici de electricitate negativă din care e format un curent electric [fr.].

*ELECTRO-NEGATIV *adj.* A Se zice despre ori-ce corp care, în electroliză, se duce către polul negativ, e numit astfel pentru că se bânuește că e încărcat cu electricitate negativă [fr.].

*ELECTRO-POZITIV *adj.* A Se zice despre acele corpuri care, în electroliză, se duc către polul pozitiv, și se bânuește că sînt încărcate cu electricitate pozitivă [fr.].

*ELECTROSCOP (*pl.-oape*) *sm.* A Aparat cu care se recunoaște prezența electricității într-un corp și felul acestei electricități [1972] [fr.].

*ELECTROSTATICĂ *sf.* A Par-tea fizicii care se ocupă cu electricitatea statică [fr.].

*ELECTROTEHNIC *adj.* A De electrotehnie, privitor la electrotehnie [fr.].

*ELECTROTEHNIE *sf.* A Studiul aplicațiilor tehnice ale electricității [fr.].

*ELECTROTHERAPIE *sf.* A Mijloc de tratare a boalelor cu ajutorul electricității [fr.].

*ELECTROTIPIE *sf.* A Artă de a reproduce clișee tipografice cu ajutorul electricității [fr.].

*ELECTUAR (*pl.-are*) *sm.* A Preparat farmaceutic compus din diferite prafuri amestecate cu siropuri făcute din zahăr sau miere [fr.].

*ELECȚIUNE *sf.* Alegere [fr.].

† ELEFAND = ELEFANT [gr.].

*ELEFANT *sm.* A Cel mai mare din mamiferele de pe uscat din epoca actuală; are pielea foarte groasă, capul mic în raport cu trupul, urechile mari

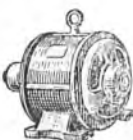

Fig. 1971.
Electromotor.

Fig. 1972.
Electroscop.

Fig. 1973. Elefant african.

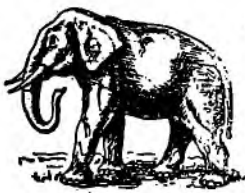

Fig. 1974. Elefant asiatic.

și blege, nasul prelungit în formă de trompă ce se întinde sau se strînge după nevoie, și doi colți foarte lungi ce ies din falca de sus și cari își găsesc întrebuințarea în industrie sub numele de fildes; o speță trăiește în Asia (India) și alta în Africa (*Elephas indicus*) [1974, *E. africanus* [1973]: ~ul îi se părea purice pe lângă acest elefant (cra.) [fr.].

*ELEGANT 1. *adj.* Care are eleganță, care e îmbrăcat cu eleganță: două tinere ~e mergeau înaintea mea (1.-GH.).

2. *sm.* Bărbat cu îmbrăcămîntea și cu manierele elegante [fr.].

*ELEGANȚĂ *sf.* ① Însușirea a tot ce este plin de grație, de delicateță și de distincție în îmbrăcămînt, în maniere, etc. ¶ ② Distincțiune în vorbire și în stil, fără a fi afectată sau căutată anume, ci care rezultă dintr'un dar firesc [fr.].

*ELEGIAC 1. *adj.* ¶ ① Care aparține elegiei: gen ~; poet ~ ¶ ② Duios, trist, jalnic: accent ~.

2. *sm.* Poet elegiac [fr.].

*ELEGIE *sf.* ¶ ① La Greci și Latini, compoziția poetică a cărei caracteristică de căpetenie era alcătuirea ei din hexametri și pentametri ¶ ② Astăzi: cîntec de jale, mic poem cu subiect trist sau duios: omul, învelit sau jalea la vîntoare, a simțit gustul de a cînta în elegii... vitejile și neajunsurile sale (coos.) [fr.].

ELEI: *interj.* (P) Exprimă mai ales mirarea, amestecată cu neîncredere, la auzul unei vești, corespunde oare-cum lui „ce spui?” sau „nu mai spune!”: exclamarea „han!” (= engl. how)... corespunde... cu poezia lui al Românilor (ALECS.).

*ELEMENT (*pl.-te*) *sm.* ① A. În filosofia naturală a celor vechi, fie-care din cele patru principii fundamentale (± „stihii”) din care, după credința lor erau constituite corpurile: pămîntul, apa, aerul și focul ¶ ② Astăzi, ori-ce corp simplu, adică acela care nu poate fi descompus în mai multe substanțe de naturi diferite ¶ ③ Corp compus care intră în formațiunea unui alt corp complex: acidul nitric și potasă sînt ~ele silitrei ¶ ④ Fie-care din cele două cupluri, zinc și aramă, care intră în construcțiunea pilei lui Volta; fie-care parte analogă unui astfel de cuplu, în ce privește efectele ei, și care este una din părțile integrante ale fie-căreia din diferitele pile întrebuințate astăzi: un ~ Bunsen ¶ ⑤ *Pr. ext.* Tot ce intră în compunerea unui lucru și din care acesta e alcătuit: cuvintele sînt ~ele vorbirii ¶ ⑥ Mediul în care trăiește un animal: ~ul peștilor e apa; ¶ ⑦ a fi, a nu fi în ~ul său, a fi, a nu fi în locul, în mediul care-i e favorabil, care-i place, unde se simte la largul lui: și trăiește în durere ca 'n ~ul meu (ALX.) ¶ ⑧ *pl.* ¶ Primele noțiuni ale unei științe sau arte: ~e de gramatică greacă ¶ ⑨ *pl.* Elementele, agenții atmosferici, natura și accidentele solului [fr.].

*ELEMENTAR *adj.* ① Ce este de natura elementului: moleculele ~e ¶ ② Se zice despre ori-ce organ, vegetal sau animal, care nu este o agregare de organe mai simple decît dînsul ¶ ③ Se zice despre ori-ce țesut animal sau vegetal a cărui natură diferă de cea a altor țesuturi ¶ ④ Care expune elementele unei științe sau unei arte: tratat ~ de chimie ¶ ⑤ ~e Clase ~e, clase pentru începători, unde se învață elementele, lucrurile cele mai simple [fr.].

*ELEN = ELIN.

*ELENISM (*pl.-me*) *sm.* A Fel de a vorbi particular limbii grecești ¶ ② Civilizația greacă [fr.].

*ELENIST *sm.* A Învățat care cunoaște bine limba greacă și face lucrări asupra ei [fr.].

ELEȘTEU = HELEȘTEU.

*ELEV *sm.*, *ELEVĂ (*pl.-ve*) *sf.* ① Acela, aceea care primește sau a primit lecțiile, învățătura cuiva în arte sau în științe ¶ ② Acela care în anumite arte urmează genul, felul de a lucra al maestrului, discipol ¶ ③ Cel ce primește instrucțiunea într'un liceu sau gimnaziu, într'o pensiuie, într'o școală specială, etc. [fr.].

*ELEVATOR (*pl.-toare*) *sm.* A Mașină, aparat care servește să ridice greutatea mari [fr.].

*ELEVATIUNE, ELEVAȚIE *sf.* A Reprezentarea geometrică a unui obiect, a unei clădiri, a unei mașini pe un plan vertical [fr.].

*ELF *sm.* A Geniu sau divinitate a văzduhului, în mitologia scandinavă [fr. < germ.].

*ELIBERA (-erez) *vb. tr.* A preda, a remite: ~ un certificat [lat.].

*ELICE *sf.* ① A Linie curbă obținută prin înfășurarea unei drepte pe suprafața unui cilindru: tangenta la ~ face un unghi constant cu generatoarele cilindrului.

Fig. 1975. Elice de vapor.

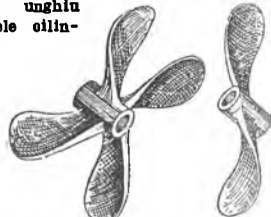

Fig. 1976.
Elice de aeroplan.

drului ¶ ② Aparat de propulsie cu ajutorul căruia vapoarele înaintează în apă; se compune din trei sau patru aripi de oțel sau de bronz care se învîrtesc în jurul unei osii [1975]

	NUMELE	Simbo- lul	Greutatea atomică	N-rul atomic	Anul descoperirii		NUMELE	Simbo- lul	Greutatea atomică	N-rul atomic	Anul descoperirii
1	Actiniu.....	Ac	227	89	1899	43	Mercur.....	Hg	200,06	80	—
2	Aluminu.....	Al	27,1	13	1827	44	Molibden.....	Mo	96,0	42	1782
3	Antimoniu.....	Sb	120,2	51	—	45	Neodim.....	Nd	144,3	60	1885
4	Argent.....	Ag	107,88	47	—	46	Neon.....	Ne	20,02	10	1898
5	Argon.....	Ar	39,88	18	1895	47	Nickel.....	Ni	58,68	28	1804
6	Arsenic.....	As	74,96	33	—	48	Niobiu.....	Nb	93,5	41	1844
7	Aur.....	Au	197,2	79	—	49	Osmiu.....	Os	190,9	76	1803
8	Azot.....	Az	14,01	7	1772	50	Oxigen.....	O	16,0	8	1774,75
9	Barium.....	Ba	137,37	56	1774	51	Palladiu.....	Pd	106,7	46	1803
10	Bismut.....	Bi	209,0	83	—	52	Platină.....	Pt	195,2	78	1750
11	Bor.....	B	11,0	5	1808	53	Plumb.....	Pb	207,2	82	—
12	Brom.....	Br	79,92	35	1826	54	Poloniu.....	Po	210,0	84	1898
13	Cadmium.....	Cd	112,40	48	1817,18	55	Potasiu (Kal.).....	K	39,10	19	1807
14	Cesium.....	Cs	132,8	55	1860	56	Praseodymiu.....	Pr	140,6	59	1885
15	Calciu.....	Ca	40,07	20	1808	57	Radiu.....	Ra	226,0	88	1898
16	Carbon.....	C	12,05	6	1779	58	Rhodium.....	Rh	109,9	45	1803
17	Ceriu.....	Ce	140,25	58	1804	59	Rubidiu.....	Rb	85,45	37	1860
18	Clor.....	Cl	35,46	17	1774	60	Ruteniu.....	Ru	101,7	44	1845
19	Cobalt.....	Co	58,97	27	1733	61	Samarium.....	Sm	150,4	62	1879
20	Crom.....	Cr	52,01	24	1797	62	Scandiu.....	Sc	44,1	21	1879
21	Cupru.....	Cu	63,57	29	—	63	Seleniu.....	Se	79,2	34	1817
22	Dyprosium.....	Dy	162,5	66	1886	64	Siliciu.....	Si	28,3	14	1810
23	Erbium.....	Er	167,7	68	1843	65	Sodiu.....	Na	23,0	11	1807
24	Europium.....	Eu	152,0	63	1896	66	Staniu.....	Sn	118,7	50	—
25	Fier.....	Fe	55,84	26	—	67	Strontiu.....	Sr	87,63	38	1793
26	Fluor.....	F	19,0	9	1771	68	Sulf.....	S	32,06	16	—
27	Fosfor.....	P	31,04	15	1669	69	Tantal.....	Ta	181,5	73	1802
28	Gadolinium.....	Gd	157,3	64	1880	70	Tellur.....	Te	127,5	52	1793
29	Galliu.....	Ga	69,72	31	1875	71	Terbiu.....	Tb	159,2	65	1843
30	Germaniu.....	Ge	72,5	32	1886	72	Thalliu.....	Tl	204,0	81	1861
31	Gluciniu.....	Gl	9,1	4	—	73	Thoriu.....	Th	232,4	90	1828
32	Heliu.....	He	4,0	2	1868	74	Thuliu.....	Tu	168,5	69	1879
33	Hidrogen.....	H	1,008	1	1766	75	Titan.....	Ti	48,1	22	1789
34	Holmiu.....	Ho	163,5	67	1886	76	Tungsten.....	W	184,0	74	1781
35	Indiu.....	In	114,8	49	1863	77	Uranu.....	U	238,2	92	1789
36	Iod.....	I	126,92	53	1811	78	Vanadiu.....	V	51,0	23	1830
37	Iridiu.....	Ir	193,1	77	1804	79	Xenon.....	X	130,2	54	1898
38	Kripton.....	Kr	82,92	36	1898	80	Ytterbiu.....	Yb	173,5	70	1909
39	Lantan.....	La	138,9	57	1839	81	Yttriu.....	Y	88,7	39	1794
40	Lithiu.....	Li	6,94	3	1817	82	Zinc.....	Zn	65,37	30	—
41	Magneziu.....	Mg	24,32	12	1808	83	Zirconiu.....	Zr	90,6	40	1789
42	Manganез.....	Mn	54,93	25	1775						

† ④ Aparat de propulsie cu două aripi, de lemn sau metal, care se întinde în aer, spre a transforma mișcarea de rotație a motorului în mișcare propulsivă sau tractivă (1976) † ④ Partea externă și periferică a pavilionului urechii [fr.].

***ELICOID** 1. *adj.* A în formă de elice: curbă ~ă.
2. (*pl.-izi*) *sm.* Suprafață descrisă de o dreaptă care se mișcă făcând un unghi constant cu axa unui cilindru circular, pe care o înfășurată, și care dreaptă se razimă pe o elice înfășurată pe acel cilindru: suprafața șurubului este un ~ [fr.].

***ELICOIDAL** *adj.* Care este în formă de elice: ghinturile tunurilor alate de obicești ~e [fr.].

***ELICOPTER** (*pl.-ere*) *sm.* Aparat de aviație a cărui elice se învârt în jurul unui ax vertical [fr.].

***ELIDE** (-ia) *vb. tr.* A suprima vocala finală a unui cuvânt dinaintea vocalei începătoare a cuvântului următor: vocale „u” se elide în expresiunea „nu avem”, care devine „n'avem” [fr.].

***ELIGIBIL** *adj.* Care poate fi ales, care întrunește condițiile spre a putea fi ales [fr.].

***ELIGIBILITATE** *sf.* Totalitatea condițiilor cerute spre a putea fi ales [fr.].

***ELIMINA** (-min, -minez) *vb. tr.* ① A scoate, a suprima, a șterge: s-au eliminat mai multe nume de pe listă † ② A da afară, a alunga, a îndepărta: l-a eliminat din școală † ③ ± ~ o cantitate algebrică, a o face să dispară dintr-o ecuație † ④ ± ~ o necunoscută între două ecuații, a scrie că cele două ecuații au o rădăcină comună [fr.].

***ELIMINATOR** (*iu*) *adj.* Care elimină: în algebră, ne servim de metoda eliminatoare; probă eliminatoare [fr.].

ELIN 1. *sm.* Grec (din vechime).

2. *adj.* A Elinilor: limba ~ă [gr.].

† **ELINESC** *adj.* Grecesc (vechiu): limba elinească [elin.].

† **ELINEȘTE** *adv.* Grecește, în limba greacă veche [elinesc].

† **ELINICA** *sf.* Limba greacă clasică, în opoziție cu graul modern, numit „apla”: l-a învățat ~ întocmai ca pe un grămat domnesc (pl.) [ngr.].

***ELIPSĂ** (*pl.-se*) *sf.* ① Figura de gramică prin care se suprimă unul sau mai multe cuvinte dintr-o propoziție. Ex. N'are să vie. — Atita pagubă!

În această din urmă expresie, constatăm elipsa verbului să am, care se subînțelege; tot astfel în propozițiile: dai, n'ai și n'ai oarte, n'ai parte, constatăm câte o elipsă, *conj.* dacă fiind subînțeleasă † ② A curbă plană, închisă, descrisă de un punct care se mișcă astfel că suma distanțelor lui la două puncte fixe F, F' („focarele” elipsei) este constantă (1977, 1978):

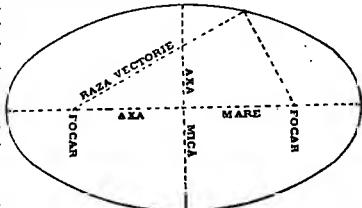

Fig. 1977. Elipsă.

ELIEME - Traectoriile planetelor în jurul soarelui sunt elipse [fr. ellipse].

***ELIPSOGRAF** (pl.-te) *sn.*

▲ Instrument cu care se trag elipse (1980) [fr.].

***ELIPSOID** (pl.-ide) *sn.* ▲ Solid care ia naștere din învîrtirea unei jumătăți de elipsă în jurul uneia din axele ei (1979) [fr.].

***ELIPSOIDAL** *adj.* ▲ Care are forma unui elipsoid [fr.].

***ELIPTIC** *adj.* ① ∞ Se zice despre o expresiune care conține o elipsă: „tîle!” e o expresiune ~ă

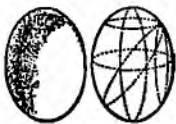

Fig. 1979. Elipsoid.

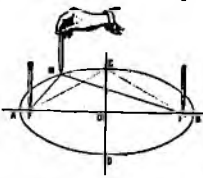

Fig. 1980. Construirea unei elipse.

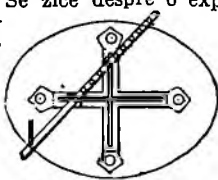

Fig. 1980. Elipsograf.

în loc de „tîle și așa” sau „tîle oam vrei!” ① ▲ Care e de natura elipsei: figură ~ă ② ▲ Care ține de elipsă: segment ~ [fr. elliptique].

***ELIPTICITATE** *sf.* ① ∞ Calitatea unei expresiuni, unei propoziții eliptice ② ▲ Forma eliptică a unei figuri [fr.].

***ELITĂ** (pl.-te) *sf.* Ceea ce este mai bun, mai de seamă, mai distins, mai vrednic de alés, floarea: elita nobilimii; elita armatei; de ~, distins: un suiet de ~ [fr.].

***ELITRU** (pl.-tre) *sn.*

▲ Aripa superioară, cornoasă, care acopere aripile membranoase ale coleopterelor (1981) [fr. élytre].

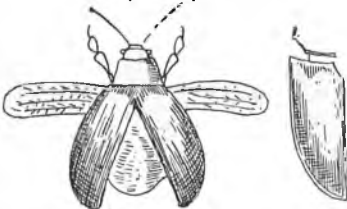

Fig. 1981. Elitre.

***ELIXIR** (pl.-tre) *sn.* ① ∞ Nume generic dat preparatelor care rezultă din amestecul unor siropuri cu alcoolate ② ③ Ceea ce e mai bun, mai prețios într'un lucru [fr.].

***ELIZIUNE** *sf.* ∞ ① Faptul de a elide ② Suprimarea vocalei finale a unui cuvînt dinaintea vocalei începătoare a cuvîntului următor [fr.].

③ **ELOCINȚĂ** = **ELOCUENȚĂ**.

***ELOCUENT** *adj.* ① Care vorbește bine, care are elocuință: tînarul soi vorbea tranșuzeste ca apa și era ~ (u.-gh.) ② ③ Care produce aceeași impresiune ca și vorbirea cea mai elocuentă: mă întrebă eu o privire mai ~ă decît vorba (BR.-VN.) [fr. éloquent].

***ELOCUENȚĂ** *sf.* ① Ușurința de a se exprima, arta, talentul de a vorbi bine, de a mișca și a convinge prin vorbirea sa ② Înșurirea a tot ce poate produce aceleași efecte ca elocuința: nu prea aud bine discursul, dar gesturile și mimica sînt de o ~ suficientă (VLAH.) [fr. élocuence].

***ELOCUȚIUNE** *sf.* ① Mod de a se exprima: are o ~ ușoară ② ∞ Modul de a pronunța un discurs ③ ∞ Partea retoricii care tratează despre alegerea și așezarea cuvîntelor [fr.].

***ELOGIOS** *adj.* Plin de elogii, care laudă peste măsură: un discours ~ [fr.].

***ELOGIU** (pl.-ții) *sn.* ① Discurs ținut pentru a lăuda pe un mort: ~ funebru ② *Pr. ext.* Laudă: a face ~l cuiva, a-l lăuda peste măsură [fr.].

***ELUCIDA** (-ides) *vb. tr.* A lămurii, a desluși: fără concursul meu, n'ar putea ~ așa de ușor o importantă chestiune (CAR.) [fr.].

***ELUCUBRAȚIUNE** ***ELUCUBRAȚIE** *sf.* ① Truda, ostenețele ce depune cineva lucrînd fără preget la o operă ② Scriere compusă după multe osteneți: (mai totdeauna în sens peiorativ): tînerii noștri scriitorășii ajung la cele mai absurde... elucubrațiuni, pe cari le dau ca literatură de senzație (VLAH.) [fr.].

***ELUDA** (-udez) *vb. tr.* A ocoli, a înlătura, a se feri de ceva cu iscusință: suzeranul căsă să eludeze stipulațiunea de domnie pe șapte ani (u.-gh.) [fr.].

***ELVETIC** *adj.* ① Ce ține de națiunea elvețiană: Confederațiunea ~ă [fr.].

***ELVEȚIAN** 1. *adj.* ① Ce ține de Elveția, privitor la Elveția.

2. **ELVEȚIAN** *sm.*, **ELVEȚIANĂ** (pl.-lene) *sf.* ① Locuitor, locuitoare din Elveția.

***ELZEVIIR** *sbst.* ① Solu de caractere tipografice, după celebra familie de tipografi olandezi, cu acelaș nume (sec. XVI și XVII).

***EMANA** (-an) *vb. într.* ① A se desprinde, a se degaja, a se scurge sub forma de părțicele infinit de mici și invizibile: corpusculele ce emană din florile mirositoare ② A purcede, a izvorî, a proveni: el nu emană de la partide, el de la națiune (u.-gh.) [fr.].

***EMANAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a emana ② Părțicele infinit de mici și invizibile pe care unele corpuri le împrăstie în aer: mirosurile sînt produse prin emanațiuni; ③ simțea bine cum ~! străbate ca o ~ de simpatie (VLAH.) ④ ⑤ Ceea ce purcede, ce provine: autoritatea Bisericii este o ~ a puterii lui Dumnezeu [fr.].

***EMANCIPA** (-ipes) 1. *vb. tr.* ① A libera prin emancipare, a acorda emanciparea: ~ pe un minor ② ③ A desrobi: ~ un popor.

2. *vb. refl.* A-și lua prea multă libertate, a ieși din marginile datoriei sau buneivuinței, a nu păzi măsura trebuincioasă sau cuvincoasă [fr.].

***EMANCIPARE**, ***EMANCIPAȚIUNE** *sf.* ① A Act prin care o persoană este scoasă de sub autoritatea părintească sau a tutorelui ② A Starea aceleia sau aceleia care, scos de sub autoritatea părintească sau a tutorelui, poate să-și administreze liber averea ③ ④ Desrobire: ~a negrilor; ~a Țiganilor ⑤ ⑥ Liberarea de prejudecățile tradiționale [fr.].

***EMBATIC** (pl.-louri) *sn.* A ① Arendarea locului unei case sau casei cu locul ei pentru un termen foarte lung (pînă la 99 de ani), în intervalul căruia arendașul se bucură de toate drepturile de posesiune (*Mold.* „bez_măn”) ② Plata, arenda pentru ținerea acestor locuri; în vremurile de demult, proprietarii unor asemenea locuri fiind în majoritatea cazurilor mănăstirile, plata se făcea și în natură, dîndu-se acestora luminări, ceară, untdelemn, etc.

***EMBATICAR** *sm.* A Cel ce are un loc cu embatic, cel ce plătește embatic pentru locul pe care e clădită casa sa (*Mold.* „bez_măn”).

***EMBLEMĂ** (pl.-me) *sf.* ① Figură simbolică însoțită adesea de o legendă în formă de sentență ② Insigne: emblemele regalității ③ Simbol: coșul e emblema vegheriei; ④ oit pentru pedantism, e o ~ a dobitociei (NEGR.) [fr.].

***EMBLEMATIC** *adj.* Ce ține de emblemă: figură ~ă [fr.].

***EMBOLE** *sf.* A Boală pricinuită de un chiaz de sînge sau de un corp străin care astupă un vas sanguin [fr.].

***EMBRIOLOGIE** *sf.* ∞ Știința care se ocupă cu studiul anatomic și fiziologic al embrionului de la aparițiunea lui pînă la naștere [fr.].

***EMBRION** *sm.* și (pl.-loane) *sn.* ① Germenul în prima stare de dezvoltare în pîntecele mamei ② Germenul plantei închis în sămînță și care se dezvoltă prin încolțire ③ ④ Se zice despre un lucru care e abia în formațiune, care abia ia naștere [fr.].

***EMBRIONAR** *adj.* ① Privitor la embrion ② Care e încă în stare de embrion, în stare rudimentară ③ ④ Care începe abia, care se află încă la început: stare ~ă; fază ~ă [fr.].

***EMERIT** *adj.* ① Se zice despre un profesor retras la pensie și care se bucură de onorurile datorite titlului său ② ③ Care a îmbătrînit în meseria, în deprinderile lui: un băutor ~, un bețiv de frunte [fr.].

***EMETIC** (pl.-ice) *sn.* ① Clorat de potasiu și de antimoniu, care provoacă vărsături ② *Pr. ext.* Medicament care provoacă vărsăturile [fr.].

***EMFATIC** *adj.* ① Plin de emfază: *tân ~* ¶ ② Sens ~, care dă mai multă tărie, mai multă măreție înțelesului cuvintului [fr.].

***EMFAZA** *sf.* ① Pompă afectată, măreție, îngimfăre în vorbire sau în gesturi ¶ ② *Fig.* Figură de retorică care consistă în întrebuintarea unui cuvint care arată multă tărie, cum d. e.: *inflăcărât de minie, mort de sete* [fr. *emphase*].

***EMFITEOZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* *fr.* = **EMBATIC** [fr. *emphytéose*].

***EMFIZEM** (*pl.-eme*) *sn.* ② Tumoare albă, elastică, nedureroasă, provocată prin introducerea aerului într'un țesut celular: ~ pulmonar [fr. *emphysème*].

***EMICICLU** (*pl.-locluri*) *sm.* Sală mare în care scaunele sau băncile sînt așezate în semicerc sau în formă de potcoavă [1982] [fr. *hémicycle*].

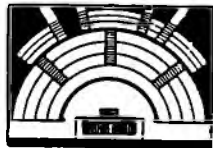

Fig. 1982. Emiciclu.

***EMIGRA** (-igrez) *vb. intr.*

① A-și părăsi țara spre a se stabili într'alt loc, a părăsi, a bejenări ¶ ② A pleca dintr'o țară, la anumite epoci ale anului, spre a căuta o climă mai dulce, *vorb.* de părăsire călătoare: rînduțele emigrează la apropierea iernii [fr.].

***EMIGRANT** *sm.*, **EMIGRANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Acela, aceea care emigrează, părăsitor, bejenar [fr.].

***EMIGRAȚIUNE**, **EMIGRARE** *sf.* ① Faptul de a emigra, părăsire, bejenie ¶ ② Plecarea regulată, la anumite epoci ale anului, a unor din animale, spre a căuta o climă mai dulce: ~ a rînduțelor [fr.].

***EMINAMENTE** *adv.* În gradul cel mai înalt, în mod covârșitor [fr. *éminentement*].

***EMINENT** *adj.* Care întrece pe ceilalți, care se ridică, se distinge mai presus de toți: un școlar ~ [fr.].

***EMINENȚĂ** *sf.* ① Loc înalt, înălțime, ridicătură de teren ¶ ② Superioritate, excelență ¶ ③ Titlu de onoare ce se dă cardinalilor [fr.].

***EMIPLEGIE**, **HEMIPLEGIE** *sf.* Paralizia unei jumătăți a corpului [fr.].

***EMIR** *sm.* ① Titlu dat, la Turci, aceluia care pretind a se trage din seminția lui Mahomet ¶ ② La Arabi: șef, căpetenie ¶ ③ Guvernatorul unei provincii sau unui trib mai mare, la popoarele musulmane [fr.].

***EMISAR** *sm.* Agent cărui i se încredințează o misiune secretă, în genere puțin onorabilă (să iscădească ceva, să împrăștie vești alarmante, să urzească intrigi, etc.): s'au descoperit niște ~ ai guvernului sovietic [fr. *émisaire*].

③ **EMISFER** (*pl.-ere*) *sn.* = **EMISFERĂ**: De două ori noaptea, ou umbrelor sale, Emisferul nostru l-a învăluit (ALX.).

***EMISFERĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① ● Jumătatea unei sfere, semi-sferă ¶ ② ● Fie-care din cele două jumătăți ale globului pămîntesc separate una de alta prin ecuator: emisfera boreală sau septentrională, emisfera australă sau meridională ¶ ③ ☆ Fie-care din cele două jumătăți ale sferei cerești separată una de alta prin ecuatorul ceresc ¶ ④ *pl.* ⑤ Emisfere de Magdeburg, două capace metalice, avînd fie-care forma unei jumătăți de sferă, care se pun unul peste altul, după ce se face vidul între ele; din cauza presiunii atmosferice, ele se alipesc așa de tare unul de altul, încît cu foarte mare greutate se pot desprinde [1983] [fr.].

Fig. 1983. Emisfere de Magdeburg.

***EMISFERIC** *adj.* În formă de emisferă [fr.].

***EMISIUNE** *sf.* ① Faptul de a emite ¶ ② Punere în circulație: ~ a unor banonote false ¶ ③ Producere: ~ de sunete; ~ a luminii [fr.].

***EMISTIE** (*pl.-lauri*) *sn.* ☆ Fie-care din cele două jumătăți (adesea de lungime neegală) ale unui vers, despărțite prin cezură [fr.].

***EMITE** (-ie) *vb. tr.* ① ☆ A produce în afară, a

face să pornească dintr'însul: razele pe care le emite soarele ¶ ② *fr.* A pune în circulație anumite valori: ~ bilete de bancă, acțiuni ¶ ③ *fr.* A rosti, a produce, a da la iveală, a manifesta: ~ un sunet; ~ o părere [lat.].

***EMOLIENȚ** *adj.* și (*pl.-te*) *sn.* ☆ (Medica-) ment care are proprietatea de a muia o parte inflamată: cataplasma ~ [fr.].

***EMOPTIZIE** = **HEMOPTIZIE**.

***EMOR...** = **HEMOR...**

***EMOTIV** 1. *adj.* ① Privitor la emoțiune: turburări ~e ¶ ② Foarte accesibil emoțiunilor: *fire ~ă*. 2. *sm.*, **EMOTIVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* Persoană care se emoționează foarte ușor [fr.].

***EMOTIVITATE** *sf.* Predispoziție de a se emoționa de cel mai mic lucru [fr.].

***EMOTIE** = **EMOȚIUNE**.

***EMOȚIONA** (-onez) 1. *vb. tr.* A produce o emoțiune: aștept să mă emoționezi, aștept să mă farmec (VLAH.).

2. *vb. refl.* A simți o emoțiune [fr.].

***EMOȚIONANȚ** *adj.* Care emoționează, mișcător: simțim că... cele mai ~e fraze mor în gura noastră (VLAH.) [fr.].

***EMOȚIUNE**, **EMOTIE** *sf.* Mișcare, turburare a sufletului care se produc sub imperiul unei idei, unui spectacol, unei vești sau, spontan, sub influența unei perturbări nervoase: era galbenă de emoțiune și aproape nu putea să vorbească (D-ZAMP.) [fr.].

***EMPIREU** *sbst.* Partea cea mai înaltă a cerului unde, după închipuirea celor vechi, era lăcașul zeilor și al prea-fericitilor [fr.].

***EMPIRIC** 1. *adj.* ① Bazat numai pe experiență: metodă ~ă; medicină ~ă ¶ ② Care e călăuzit numai de experiență, care e partizan al empirismului: filosof ~.

2. *sm.* ① ☆ Filosof care atribuie experienței originea tuturor cunoștințelor noastre ¶ ② Șarlatan, cel ce practică în mod ilegal medicina, și caută să vindece pe bolnavi prin leacuri cunoscute numai de el ¶ ③ Veterinar fără diplomă [fr.].

***EMPIRISM** *sbst.* ① Metodă experimentală; cercetare făcută numai prin experiență, fără teorie ¶ ② ☆ Sistem filosofic după care originea tuturor cunoștințelor noastre e atribuită numai experienței ¶ ③ Starea unei științe cînd faptele nu sînt legate între ele prin nici o lege generală sau teorie ¶ ④ Teorie medicală întemeiată numai pe experiență ¶ ⑤ Șarlatanerie [fr.].

***EMPIRIST** *sm.* = **EMPIRIC** 2.

***EMUL** *sm.* Rival, concurent [fr.].

***EMULAȚIUNE**, **EMULAȚIE** *sf.* Ambițiune de a egala, de a întrece pe cei ce fac bine, pe cei ce au merite [fr.].

***EMULSIUNE** *sf.* ① & Preparat lichid care seamănă cu laptele și care se obține amestecîndu-se cu apă niște semințe oleoase pisate ¶ ② & Preparat care reacționează la lumină și cu care se acoper plăcile, filmele și hîrtia fotografică [fr.].

ENACHI, **ENACHE** = **ENE**.

ENĂ MU CHE ENĂ SU loc. F (rămasă din timpul Fanariotilor). A fi ~ cu cineva, a fi intim, pe un picior de egalitate cu cineva: m'am făcut ~ cu corifeii țării (ALEC.) [ngr. *ēna μού καί ēna σοῦ*].

***ENCEFAL** *sbst.* ② Totalitatea centrelor nervoase care, la toate animalele vertebrate, sînt închise în cavitatea craniană [1984] [fr.].

Fig. 1984. Encefal.

***ENCEFALITĂ** *sf.* Inflamațiune a encefalului; ~ letargică, boală caracterizată printr'o somnolență progresivă, care se termină mai adesea cu moartea bolnavului [fr.].

***ENCICLICĂ** (*pl.-loce*) *sf.* ☆ Scrisoare circulară a papei cu privire la o chestiune de dogmă sau de disciplină [fr.].

***ENCICLOPEDIC** *adj.* ☆ Privitor la enciclopedie ¶ ② Care îmbrățișează toate științele: revistă ~ă; dicționar ~ [fr.].

***ENCICLOPEDIIE** *sf.* ☆ Totalitatea științelor ¶ ② Carte care tratează despre toate știin-

EMF-
ENC

tele, în care se găsesc întrunite cunoștințele privitoare la toate științele; (P) o ~ *vie*, se zice despre un om cu cunoștințe universale, care cunoaște toate științele ¶ @ Tot ce se cunoaște despre o știință: ~ *medicinală* [fr.].

***ENCICLOPEDIȘT** *sm.* @ Autorul unei enciclopedii ¶ @ Fie-care din autorii cari au colaborat la marea enciclopedie franceză, publicată la sfârșitul veacului al XVIII-lea sub direcțiunea lui Diderot și a lui d'Alembert (P. IST.) [fr.].

***ENCLITIC** *adj.* ∞ Se zice despre un cuvânt lipsit de accent care se raziță pe cuvântul precedent, de care e legat printr-o trăsătură de uniune. Ex.: *lăsa-mă, prinde-l, vorbește-l* [fr.].

***ENCOMION** = **ENGOMION**.

***ENDECAGON** (*pl.-oane*) *sm.* A Poligon care are unsprezece laturi și formează prin urmare unsprezece unghiuri (1885) [fr.].

***ENDECASILAB(IC)** *adj.* ∞ Se zice despre versurile (grece sau latine) de unsprezece silabe: *vers ~* [fr.].

***ENDEMIC** *adj.* ∞ Care are caracterul endemic: *lepra era ~ă în India* [fr.].

***ENDEMIJE** *sf.* ∞ Boală care bîntuie de obicei într-o țară sau într-un ținut și care este datorită unei cauze locale [fr.].

***ENDOCARD** *sbst.* ∞ Membrană care căptușește cavitatea inimii [fr.].

***ENDOCARDITĂ** *sf.* ∞ Inflamațiune a endocardului [fr.].

***ENDOCARP** *sbst.* ∞ Membrană care căptușește cavitatea pericarpului fructelor (1886) [fr.].

***ENDOSMOZĂ** *sf.* ∞ Fenomen prin care două lichide în mișcare, separate printr-o membrană organică, devin sediul unui curent dublu: lichidul care are o densitate mai mică posedă o iuțeală mai mare și pătrunde din afară înăuntru, pe cînd cel cu o densitate mai mare iese afară (mișcarea aceasta din urmă e numită „exosmoză”); endosmoza e aplicată în industria zahărului [fr.].

***ENDOTERMIC** *adj.* ∞ Se zice despre o combinație chimică care se efectuează prin absorbirea căldurii [fr.].

ENDRIȘAIM = **INDRIȘAIM**.

ENE, ENACHE, ENACHI @ *npr. m.* ¶ @ (P) Un fel de personificare a somnului, corespunzătoare lui Morfeu: a venit moș Ene pe la gene (ISP.) (PAMF.); Enachi se punea pe gene-l (cro.), a adormit.

***ENEAĞON** (*pl.-oane*) *sm.* A Poligon cu nouă laturi și prin urmare cu nouă unghiuri (1887) [fr.].

***ENERGIC** *adj.* ∞ Plin de energie, care dă dovadă de multă energie: om ~; remediu ~; măsuri ~e [fr.].

***ENERGIE** *sf.* @ Puterea activă a organismului: ~ *musculară* ¶ @ Putere firească și eficace pe care o au lucrurile: remediu *fără ~* ¶ @ Vigorie a sufletului, virtute, vlagă: el își chețușe o bună parte din energia... minții lor crude pe tipicurile pedante (VLAM.) ¶ @ ¶ Facultatea pe care o posedă un corp de a produce un travaliu mecanic; cauza ori-cărui fenomen natural: ~ *electrică* [fr.].

***ENERGUMEN** *sm.* @ Care e stăpînit de diavol, îndrăcit ¶ @ (P) Care vorbește și se agită ca un disperat, ca un turbat, ca un om scos din minți, apelpisit [fr.].

***ENERVA** (-*ves*) *vb. tr. și refl.* @ A (se) moleși, a(-și) slei puterile fizice sau morale ¶ @ A(-și) irita sistemul nervos: poate și vîntul mă enerva... urlașă de sinistru (VLAM.) [fr.].

***ENERVANT** *adj.* Care enervează, capabil să enerveze: o căldură ~ă; vedea... atîtea lichide ~e, o adesea îi coprîndea o scribă imensă (VLAM.) [fr.].

Fig. 1985. Endecagon.

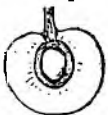

Fig. 1986. Endocarp.

Fig. 1987. Eneagon.

***ENERVARE** *sf.* @ Faptul de a (se) enerva; rezultatul acestei acțiuni ¶ @ Starea celui enervat.

ENGLENDISI = **EGLENDISI**.

***ENGLENGEEA, ENGLINGEA** *sf.* Petrecere, amuzament: facem un otuz-bîr de englingea pînă se va găti masa (ML.) [tc. e g l e n g e].

***ENGLEZ** *1. adj.* ∞ Din Anglia, privitor la Anglia, a locuitorilor din Anglia: *limba ~ă*.

2. sm., ENGLEZĂ (pl.-ze), ENGLEZOAIKA (pl.-ce) sf. Locuitor, locuitoare din Anglia [it. inglese].

***ENGLEZESC** *adj.* = **ENGLEZ** *1.*

***ENGLEZEȘTE** *adv.* @ După obiceiul, în felul Englezilor ¶ @ În limba engleză [e n g l e z e s c].

***ENGOLPION** (*pl.-loane*) *sm.* ∞ Icoană rotundă, de smalt, de aur sau de argint, cu chipul lui Dumnezeu Tatăl, ori al Mîntuitorului, ori al sfinței Fecioare, pe care o poartă arhierul la piept, atîrnată de un lîntșor petrecut pe după gît; numită și „panaghîu” sau „panaghion” (1888) [gr. ἐγκόλιον].

***ENGOMION, ENCOMION** *sbst.* Elogiu, cuvîntare de laudă: *lăta-l, faceți-l un engomion (ALECS.)*; sî nu capeți de la mine decît un engomion fluturător și fără temela (ODOB.) [ngr. ἐγκώμιον].

***ENİBAHAR, İNİBAHAR** *sbst.* Ardeii pisat care se pune la cîrnat: *enibahar și alte mirodenii* (ML.) [tc. yeni-bahar „aromă nouă”].

ENICER... = **İENICER**...

***ENİGMĂ** (*pl.-me*) *sf.* @ Ghicitoare ¶ @ Lucru greu de priceput, tot ce nu se poate înțelege cu ușurință: *purtarea lui în această împrejurare e o ~ pentru mine*; Cînd ești enigmă înășă a vieții mele „ntregi, Azi văd din a ta vorbă că nu mă înțelegi (EMIN.)” [fr.].

***ENIGMATIC** *adj.* @ Care conține o enigmă, al cărui înțeles nu este lămurit: *discurs ~* ¶ @ Care nu poate fi înțeles, pătuns cu ușurință, care apare ca o enigmă: un zîmbet flutura pe buzele sale, ~ (D.-ZAMF.) [fr.].

***ENORIAȘ** *sm.* ∞ Cel ce ține de o enorie, locuitorul unei enorii: erau pătrunse sufletele tuturor ~ilor noștri (CAR.).

***ENORIE** *sf.* ∞ Cartierul ai cărui locuitori sînt supuși, în cele spirituale, conducerii unui preot: cununia se celebra la amiază la biserica enoriei (A.-GH.) [ngr. ἐνορία].

***ENORM** *adj.* @ Peste măsură de mare, grozav de mare: are o avere ~ă ¶ @ (P) Grozav, excesiv: a comis o greșală ~ă; — *adv.*: m'am pîlclit ~ [fr.].

***ENORMITATE** *sf.* @ Înșușirea a tot ce înțere ori-ce măsură, ce e de o mărime excesivă; grozăvie, grozăvire: ~a elefantului; ~a crimei săvîșite ¶ @ *pl.* Vorbe absurde, revoltătoare, grozăvii, prăpăstii: adresă divanului mai multe cereri gononate... și alte asemenea enormități (A.-GH.) [fr.].

***ENSIFORM** *adj.* ∞ Care are forma unei săbii [fr.].

***ENTERITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ∞ Inflamațiunea membranei mucoase a intestinelor [fr.].

***ENTEROCOLITĂ** *sf.* ∞ Inflamațiunea intestinului subțire și a colonului [fr.].

***ENTIMEMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ∞ Silogism redus la două propozițiuni, din care prima e numită antecedentă iar a doua, consecventă. Ex.: *euget, deot exist (se subînțelege premiza majoră: ori-ce ființă care ougetă există)* [fr. e n t i m e m e].

***ENTITATE** *sf.* ∞ Ceea ce constituie existența unui lucru, existență considerată ca distinctă și independentă de lucrul însuși (termen de filosofie scolastică) [fr. e n t i t é].

***ENTOMOLOG** = **ENTOMOLOGIST**.

***ENTOMOLOGIC** *adj.* ∞ Privitor la entomologie [fr.].

***ENTOMOLOGIE** *sf.* ∞ Partea zoologiei care tratează despre insecte [fr.].

***ENTOMOLOGIST** *sm.* ∞ Cel ce se ocupă cu studiarea insectelor care face colecțiuni de insecte [fr.].

Fig. 1988. Engolpion.

***ENTOZOAR** (pl.-are) *sn.* 🐛 Animal care trăiește ca parazit în corpul altui animal; se zice în *spec.* despre viermi intestinali [fr.].

***ENTUZIASM** *sbst.* 📈 Stare fizică dezordonată ca aceea a sibilelor în momentul când prorocau 📖 📖 *Pr. ext.* Inspirațiune divină manifestată prin viziuni profetice: ~ul profetilor 📖 📖 Foc, avânt, înflăcărare de care e cuprins poetul, artistul, în momentul compoziției: ~ul transportă pe poezi 📖 📖 Exaltare extraordinară a sufletului: ~ religios, războinic 📖 📖 Mare bucurie: fu primit cu ~ 📖 📖 Admirațiune exagerată: are un ~ orb pentru acest poet [fr.].

***ENTUZIASMA** (-mez) 1. *vb. tr.* A inspira entuziasm, a înflăcăra.

2. *vb. refl.* A fi cuprins de entuziasm [fr.].

***ENTUZIAST** *adj. și sm.* 📖 📖 Inspirat, vizionar 📖 📖 Care e cuprins lesne de entuziasm, care se entuziasmează ușor: nu-l de loc ~ și nu admiră nimio (VLAH.) 📖 📖 Ce ține de entuziasm, plin de bucurie: demonstrațiune ~ [fr.].

***ENUMERA** (-arez) *vb. tr.* A număra unul câte unul: constată... să transmită... o notă în care enumera nemulțumirile ei contra Poștii (A.-GH.) [fr.].

***ENUMERAȚIUNE, ENUMERAȚIE** *sf.* 📖 📖 Faptul de a enumera 📖 📖 Figură de retorică prin care se trece în revistă toate chipurile, toate împrejurările, toate părțile 📖 📖 Partea unui discurs, care precedă perorația, în care autorul recapitulează toate dovezile cuprinse în argumentație [fr.].

***ENUNȚ** (pl.-turi) *sm.* ± Condițiunile pe care trebuie să le satisfacă necunoscutele unei probleme [fr. ENONCE].

***ENUNȚA** (-uat) *vb. tr.* A expune, a exprima clar, precis prin vorbă sau în scris: ~ un adevăr [fr.].

***Eocen** *adj. și sbst.* 📖 Se zice despre straturile de teren sedimentar care formează baza terenului terțiar; ele sînt suprapuse cretei și suportă etajul miocen [fr.].

***EOLIAN** 1. *adj.* 📖 📖 A aparține Eolienilor; dialect grec întrebuintat de Alceu și de Sapho 📖 📖 Harpă ~ă, harpă antică despre care legenda spune că coardele ei vibrau la adierea vîntului și trezeau pe regele David în miez de noapte, inspirîndu-l în compunerea psalmilor 📖 📖 Mod al gamei în muzica greacă veche, asemănător cu o gamă minoră de astăzi, fără notă sensibilă.

2. **EOLIENT** *sm. pl.* 📖 Popor grec care, gonit din Pelopones de Doriens, se duse să se stabilească în Eolia [fr.].

***EOLINĂ** (pl.-ne) *sf.* 📖 = ARMONICĂ 📖 [germ.].

***EPACTĂ** (pl.-te) *sf.* 📖 Număr care arată vîrsta lunii pe ziua de 1 Ianuar a fie-cărui an, adică numărul de zile trecute de la ultima lună nouă pînă la sfîrșitul anului precedent; aceste numere se exprimă prin cifre romane (I, II, III, etc.) în pascalii și constituie unul din elementele esențiale în calculul datelor în calendarele perpetue [fr.].

***EPARHIE** *sf.* 📖 1. Ținut, întindere de țară de sub jurisdicțiunea spirituală a unui episcop: nici un episcop să nu fie volin să facă hirotonie afară de ~a lui (PRV.-MB.); un episcop odată plecase să cerceteze eparhia (USP.) 📖 📖 *Pr. ext.* rî 📖 📖 Ocolul, jurisdicțiunea unui judecător: pe hotăr ~a-l izgonească și să-l scoată de tot den toată eparhia gludefului aceluia (PRV.-P.) [gr. ἐπαρχία].

***EPARHIOT** *adj. și sm.* 📖 Care face parte dintr-o eparhie, ce ține de o eparhie [ngr.].

***EPAVA** (pl.-ve) *sf.* 📖 2. Sfîrșimătura dintr'un vas naufragiat aruncată de valuri la țărâm 📖 📖 3. Rămășițele unei averi pierdute; resturi, în genere [fr.].

***EPENTETIC** *adj.* 📖 Ce s'a adăugat prin epenteză: vocală, consonanță ~ă [fr.].

***EPENTEZĂ** (pl.-ze) *sf.* 📖 Adăugarea unei litere sau unei silabe în interiorul unui cuvînt: formele tăragăne, hîrean, salatră au rezultat prin ~ din trăgăna, hrean, salată [fr.].

***EPIC** *adj.* 📖 Se zice despre marile compozițiuni în versuri în care poetul povestește o acțiune

eroică: *Iliada* și *Enaida* sînt poeme ~e 📖 📖 Care a compus o epopee: poet ~ 📖 📖 Propriu epopeei: gen ~; ton ~ 📖 📖 Demn de o epopee: luptă ~ă [fr.].

***EPICARP** *sbst.* 📖 Pelița care acoperă fructul unei plante (📖 1989) [fr.].

Fig. 1989.
Epicarp.

***EPICEN** *adj.* 📖 Se zice, în gramatică, despre substativale care însemnează și partea bărbătească și partea femeiească. Ex.: barză, potiralehe [fr.].

***EPICENTRU** (pl.-tre) *sm.* 📖 Punctul de pe suprafața globului de unde se propagă sguđiturile unui cutremur [fr.].

***EPICICLOIDĂ** *sf.* 📖 Curbă descrisă de un punct luat pe circumferența unui cerc mobil care se învîrtește pe un alt cerc fix, tangent cu celălalt [fr.].

***EPICICLU** *sm.* ☆ Cerc care se presupunea descris de o planetă și al cărui centru se învîrtea în jurul pămîntului, descriind un alt cerc numit „deferent” [fr.].

***EPICUREISM** = EPICURISM.

***EPICURIAN** 1. *sm.* 📖 1. Sectator al lui Epicur 📖 📖 2. Sensual, voluptuos, cel ce caută plăcerile fizice.

2. *adj.* 📖 1. Conform cu doctrina lui Epicur: sistem ~ 📖 📖 2. Care caută plăcerile simțurilor: morală ~ă [fr.].

***EPICURISM, EPICUREISM** *sbst.* ☆ 1. Doctrina lui Epicur și a epicurienilor 📖 📖 2. Morala epicurienilor, doctrina aceloră cari caută numai plăcerile simțurilor [fr.].

***EPIDEMIC** *adj.* 📖 1. Ce ține de epidemie: boală ~ă 📖 📖 2. Ce se lățește, ce se propagă foarte iute, ca o epidemie [fr.].

***EPIDEMIE** *sf.* 📖 Boală, molipsitoare sau nu, care atacă un mare număr de persoane în același timp și în același loc, molimă, boală: ~ de febră tifoidă, de oîumă; totdeauna, după o ~, ca și după un război, omenirea caută a-și recăpăta nivelul (A.-GH.) [fr.].

***EPIDEMIOLOGIE** *sf.* 📖 Știința epidemiilor [fr.].

***EPIDERMĂ** (pl.-me) *sf.* 📖 1. Membrană transparentă care face parte din piele și acoperă toată suprafața dermei (📖 1785) 📖 📖 *Pr. ext.* 📖 Peliță subțire care acoperă suprafața diferitelor părți ale unei plante ierboase și ale mlădițelor tinere 📖 📖 2. *Pr. ext.* Pătura din afară care înfășură ceva: epiderma globului pămîntesc [fr.].

***EPIDERMIC** *adj.* 📖 Ce ține de epidermă, privitor la epidermă [fr.].

***EPIEC** *sbst.* 📖 Se zice la jocul de table, cînd zarurile aruncate arată fie-care cite un punct: să te ferească Dumnezeu... să dau un ~, că ești mart (O.-ZAMP.) [tc.].

***EPIFIT** *adj.* 📖 Se zice despre un vegetal care trăiește pe scoarța altui vegetal [fr. épiphyte].

***EPIGASTRALGIE** *sf.* 📖 Durere la epigastru [fr.].

***EPIGASTRIC** *adj.* 📖 Ce ține de epigastru: regiunea ~ă [fr.].

***EPIGASTRU** *sbst.* 📖 Partea superioară și mijlocie a pîntecului [fr.].

***EPIGLOȚĂ** *sf.* 📖 Supapă cartilagineasă care, așezată în partea superioară a laringelui, acoperă ca un capac, glota în momentul înghițirii, și împiedică astfel introducerea alimentelor sau băuturilor în căile aeriene (📖 2044) [fr.].

***EPIGONI** *sm. pl.* 📖 1. P. IST. 📖 2. *Pr. ext.* Urmas: Iară noi? noi epigonii? Sîmțiri real, harte sărbosite (EMIN.) [gr.].

***EPIGRAF** (pl.-ate) *sn.* 📖 Inscripție pusă pe un edificiu pentru a arăta data, destinațiunea clădirii, etc. 📖 📖 Scurtă citație dintr'un autor pusă la începutul unei cărți sau unui capitol spre a-i indica spiritul [fr.].

***EPIGRAFIC** *adj.* 📖 1. Ce e propriu epigrafiei: stil ~ 📖 2. Privitor la epigrafie: descoperire ~ă [fr.].

***EPIGRAFIE** *sf.* 📖 Știința care se ocupă cu descifrarea și lămurirea inscripțiunilor [fr.].

EP|- *EPIGRAFIȘT *sm.* Cel ce studiază inscripțiunile, care e versat în epigrafie [fr.].

***EPIGRAMĂ** (pl.-me) *s.f.* ① ② La cei vechi, mică poezie despre ori-ce fel de subiect: Antologia greacă este o culegere de epigrame ③ ④ Poezie scurtă care se termină cu o vorbă de spirit, cu o aluzie întepătoare ⑤ ⑥ *Pr. ext.* Vorbă întepătoare sau batjocitoare aruncată în conversație la adresa cuiva [fr.].

***EPIGRAMATIC** *adj.* Ce ține de epigramă:
stil ~; trăsătură ~ă [fr.].

***EPIGRAMATIȘT** *sm.* Autor de epigrame [fr.].

***EPILATOR(IU)** *adj.* Ce smulge părul, ce-l face să cadă [fr.].

* **EPILEPSIE** *s.f.* ♀ Boală nervoasă, caracterizată prin pierderea subită a cunoștinței și prin convulsii; numită de popor „baloală”, „alte-alea”, „boala-copilor”, „ceas-rău” sau „ceasul (-cel)-rău”, „ducă-se-pe-pustii”, „năbădaie”, „pedepsie”, etc. [r.].

***EPILEPTIC** 1. *adj.* ① Care e de natura epilepsiei: convulsant ~ ② Supus la epilepsie.
2. *sm.* Bolnav de epilepsie, care are atacuri de epilepsie [fr.].

EPILŌG (pl.-oguri) sn. Concluziune, încheiere, rezumat pus la sfârșitul unei poeme, unui discurs,

[illegible]

Fig. 1990. Epilogul *Tetravanghelului românesc* din a. 1561.

și mai ales al unei cărți: ~ul Tetravangelului românesc al lui Coresi (□ 1990) [fr.].

***EPIROT** 1. *adj.* ● Privitor la Epir, ce ține de Epir.

2. *sm.* Locuitor din Epir: *secretarul guvernului era un ~* (l.-GH.) [fr.].

EPÎSCOP *sm.* ^{rel.} Prelat de rang înalt, al doilea după Mitropolit, însărcinat cu administrarea

spirituală a unei eparhii, vladică, Ⓟ piscop:
(Ⓜ 1991): ~ul în noria altui arhiepiscop să nu hirotonească,
nici să facă liturghie (PRV.-MB.) [gr.
ἐπίσκοπος].

* **EPISCOPAL** *adj.* ① Ce ține de episcop, ce aparține episcopului: palat ~; vesminte ~e ¶ ② Biserica ~ă, biserica anglicană, numită astfel pentru că a păstrat episcopii [fr.].

***EPISCOPAT** (pl.-ate) *sn.* ^{cat}
 ① Demnitatea de episcop, vîldicie, episcopole ¶ ② Timpul cît un episcop ocupă scaunul vîldicesc ¶ ③ Corpul, totalitatea episcopilor [fr.].

EPIȘCOPESC — EPISCOPAL. [Fig. 1991. Episcop.

EPISCOPIE *s.f.* ① Teritoriul de sub jurisdicțiunea spirituală a unui episcop, eparhie ② Demnitatea de episcop ③ Locuința, palatul episcopului [gr. *ἐπισκοπία*].

† EPISTAT, ② IPISAT *sm.* ① Supraveghetor, vâtaf, vechil, intendent, cel ce are în locul cuiva direcțiunea afacerilor unei moșii, unei case mari: trecea epistat de la o moșie la alta (1-*GH.*) † ② Sub-comisar: e înarmat cu ăbili confiscate de la pomierii și de la lipistai (CAR.) [ngr. ἐπιστάτης].

***EPISTIL** (pl.-iluri) sn. La cei vechi, arhi-
travă sau grindă așezată pe capitellurile coloanelor
și sprijinind partea superioară a edificiului [fr.].

***EPISTOLĂ** (pl.-le) *sf.* ① Scrisoare ¶ ② Scrisoare misivă, la cei vechi: *epistolele* lui *Cicerone*; *epistola* către *Corintinii* ¶ ③ ¶ Scrisoare în versuri asupra unui subiect filosofic sau satiric: *Epistolele* lui *Horafiu*; *Epistolele* lui *Grig. Alexandrescu* [lat.].

***EPISTOLAR** **1.** *adj.* Privitor la modul, la
arta de a scrie scrisori: **gen** ~; **stil** ~.
2. (*pl.-are*) *sn.* Carte care cuprinde modele de
scrisori și instrucțiuni cu privire la scrierea epi-
stolelor [fr.].

EPISTOLIE sf. ① Epistolă a unui apos-
tol cuprinsă
în Noul Tes-
tament: episto-
la către Romani
② Scrisoare,
brevet: Marele
Măslăre grădite
într-o ~ ce au

Fig. 1992. Epitaful lui Simeon Movilă
(Măn. Sucevița).

ora iscălită de Olimpineanu (n.-GH.) [ngr. ἐπιστολή].

EPITAF (*pl.-ate*) *sn.* ① Inscriptie pe o piatră de mormint (■ 1992); ar avea poate statul și ~e, dacă ar fi o dreptate în lumea această (l.-GH.) ¶ ② = AER?: Popa-Gosta... aprinde facia de la ~... și le citește o mo-
nitivă (l.-GH.) [*ngr.* 'επιτάφιος].

***EPITALAM** (pl.-amuri) *sn.* ♀ Mică poemă sau cîntec de nuntă în onoarea tinerilor căsătoriți: *seria... ode, ~e, în care toți zeii din Olimp figurau (NEGR.) [fr.].*

***EPITELIU** (pl.-eiii) sn. ⑤ Tesut celular care acopere suprafața mucoaselor [fr.].

* **EPITET** (pl.-ete) *sn.* ① *av* Cuvint care servește să califice, adjectiv calificativ. Ex.: tn „cer albastru”, cuvintul „albastru” e un ~: păzește-te de figuri și ~e cari nu spun nimic (VLAH.) ¶ ② *Pr. ext.* Poreclă: numele meu strălucе de o sută de ori pe patru coloane, împodobit în fel de fel de ~e (I.-GH.) [fr.]

***EPITETIC** *adj.* ㉓ Care servește ca epitet [fr.].
EPITRAFIL, EPITRAFIL (IU) ➡ **PATRAHIR.**

ΕΠΙΤΡΟΨ sm. ♂ ἡ ἱμputernicit, reprezentant:
Dumnezeu a făcut ~ pe duhovnici la toate păcatele (ANT.-IV.) ¶
① ὁ Tutoare, curător (*f.* ΕΠΙΤΡΟΦΑ); ~ul este ve-
chicul tatălui celui nevristnic și obivnislitorul creșterii și
averii lui (LEG.-CAR.); ~mă fiind epitropsă a sârmanilor
și copil (LEG.-CAR.) ¶ ② Moma. Membru dirigint în
administrația unei biserici sau unui așezămînt
filantropic; ~ii spitalelor Sf. Spiridon din Iași [gr.
ἐπιτροπός].

EPITROPIE *sf.* ① Funcțiunea de epítrop ② *rt* Tutela, curatela: rămășiță trist și orfan sub epítropia unei mănăstiri (c.m.) ③ *Mold.* Administrația unui așezământ bisericesc sau filantropic (= eforie): Epítropia spítalelor St. Spiridon din Iași.

† **EPITROPSI** (-lesso) *vb. tr. rt* A servi de tutore, a fi epítropul averii unui minor, unui interzis, etc.

* **EPIZOAR** (*pl.-are*) *sn.* ① Animal care trăiește ca parazit pe pielea altor animale [fr.].

* **EPIZOD** (*pl.-ode*) *sm.* ① Acțiune întâmplătoare legată de acțiunea principală într-o poemă, într-un roman, într-o povestire, într-un tablou ② Întâmplare, incident, fapt care se rapoartă la alte evenimente importante [fr.].

* **EPIZODIC** *adj.* Care e de natura epizodului, întâmplător, care nu e esențial acțiunii principale [fr.].

* **EPIZOOTIC** *adj.* ① Ce ține de epizootie, de natura unei epizootii [fr.].

* **EPIZOOTIE** *sf.* ① Epidemie printre animale: calii și boii nu se mai îmbolnăvesc... epizootia intră în gaură de garpe (l.-gh.) [fr.].

EPÎNGEA = **IPÎNGEA**.

* **EPŊCĂ** (*pl.-oai*) *sf.* ① Punct determinat în istorie; momentul cînd s'a întâmplat un fapt istoric însemnat: nașterea Mîntuitorului este epoca de la care se socotește era creștină ② Eveniment însemnat ales în istorie pentru a stabili diviziuni; fie-care spațiu de timp cuprins între două din aceste evenimente: epoca crucei; epoca fanariotă ③ A face ~, se zice despre un fapt însemnat, de care se va vorbi multă vreme, care se va pomeni în istorie ④ Fie-care din vîrstele succesive ale globului, perioadă de timp în care s'au petrecut anumite perturbațiuni ori s'au depus anumite straturi pe scoarța pămîntească, în care se găsesc anumite fosile, deosebită de altă perioadă de timp anterioară sau posterioară, care prezintă caracteristice diferite: epoca triasică, jurasică, cretacică [fr.].

* **EPŊDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① A treia parte a unei poezii lirice, la vechii Greci, care se împărțea în strofă, antistrofă și epodă ② Epodele lui Horațiu, numele ultimei cărți a odelor poetului [fr.].

† **EPŊHĂ** *sf.* = **EPŊCĂ**: să ne înturnăm privirea de la această amară ~ (NEGR.) *ngl.* [ἐποχή].

* **EPOLET** (*pl.-ete*), **EPOLETĂ** (*pl.-ete*) *sf.* ① Ornament format dintr-o bantă lată de țesătură de fir, împodobită mai adesea de ciucuri, pe care-l poartă militarii la fie-care umăr al vestonului sau mantalei (1993): ce violență! să mă uite... pentru că nu port epolete (NEGR.); ti cade epoletul (OLVR.) ② Grad de ofițer: a obținut epoleta [fr. épaulette].

* **EPONIM** *adj. și sm.* ① Titlul primului din cei nouă arhoni ai Atenei, care dădea numele său anului ② Divinitate ~ă, aceea care dădea numele său unui oraș [fr.].

* **EPOPEE** *sf.* ① Poemă epică, povestire în versuri a unor acțiuni mari și eroice, cu personaje mai adesea legendare; întâmplările și faptele povestite se petrec de obicei în timpurile fabuloase sau eroice, iar miraculosul și supranaturalul joacă un rol însemnat în desfășurarea evenimentelor: *Ilada este o ~* ② Serie de acțiuni glorioase demne de o epopee [fr.].

* **EPURBETĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Tub de sticlă închis la unul din capete care servește să primească gazele ce se desvoltă în anumite experiențe de chimie sau în care se încălzesc cantități mici de lichid (1994) [fr. éprouvette].

* **EPSILON** *sm.* ① Numele grecesc al literei *e* (s) [gr.].

* **EPTAŊŊN** (*pl.-oane*) *sn.* A Poligon cu șapte laturi și cu șapte unghiuri (1995) [fr.].

* **EPUIZA** (-leso) *vb. tr.* ① A slei, a seca, a scoate tot ② A nu mai rămînea, a nu mai lăsa nimic.

2. *vb. ref.* A se istovi [fr. épuiser].

* **EPURĂ** (*pl.-re*) *sf.* A Desen linear care reprezintă în proiecții diferitele părți ale unei mașini, ale unei case, etc. după metodele geometriei descriptive [fr.].

* **ERĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① Epocă fixă de la care încep să se socotească anii: era creștină, era comună, care începe de la 1 Ianuarie a anului 1 de la nașterea Mîntuitorului; era bizantină, era bisericească sau era de la facerea lumii, întrebunțată, de cronicari, de documentele și de publicațiunile noastre vechi, începe de la 1 Septembrie, anul 5508 în d. Hr.; era Olimpiadelor, de la 1 Iulie 776 în d. Hr.; era romană, începe de la întemeierea Romei, la 24 April 753 în d. Hr.; era musulmană (= hegira), de la 16 Iulie 622 d. Hr.; era republicană, stabilită în Franța cu începerea de la 22 Septembrie 1792 și suprimată de la 1 Ianuarie 1806 ② Epocă însemnată, în timpul căreia a început o nouă ordine de lucruri: a început o ~ de prosperitate [fr.].

* **ERALDIC** 1. *adj.* ① Privitor la blazon, la stele, la armorii: artă ~ă.

2. **ERALDICA** *sf.* Știința blazonului, stemelor, armoriilor [fr. héraldique].

* **ERALDIST** *sm.* ① Cel ce se ocupă cu știința eraldică [fr.].

* **ERATĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Înșirarea greșelilor de tipar cu îndreptările ce trebuiesc făcute, ce se publică la sfîrșitul unei cărți [fr. errata].

* **ERATIC** *adj.* ① Neregulat: triguri ~e ② Blocuri ~e, sfărămături de stîncă care par a fi fost transportate departe de formațiunile cărora aparțineau (1996) [fr.].

* **ERBACEU** *adj.* ① Care are caracterele, înfățișarea ierburii, ierbos ② Plantă erbacee, Plantă ierboasă (= IERBOS) [fr.].

* **ERBAR (IU)** = **IERBAR**.

* **ERBIVOR** *adj. și sm.* Se zice despre animalele care se hrănesc mai ales sau numai cu iarbă: calul e ~; boul e un ~ [fr.].

* **ERBORIZA** (-leza) *vb. intr.* A culege de pe cîmp și din pădure diferite plante spre a le studia [fr. herboriser].

† **EREASĂ** = **ERES**.

* **ERECTOR** *adj.* ① Se zice despre unii mușchi cari servesc să ridice anumite organe: mușchiu ~ [fr.].

* **ERECȚIUNE** *sf.* Ridicarea unui monument: ~a unei statue [fr.].

* **EREDE** *sm.* ① Moștenitor [lat. haereditem].

* **EREDITAR** *adj.* ① Care se transmite prin dreptul de moștenire: proprietăți ~e ② Care se transmite de la părinți la copii, *vorb.* De însușirile și defectele fizice sau morale: boale ~e; ③ Iși aducea aminte... de prejudecățile și vanitățile ~e, de care nu se mai putea desface (VLAR.) [fr.].

* **EREDITATE** *sf.* ① Calitatea de moștenitor ② Dreptul de a moșteni ③ Urmare la tron, succesiune la unele demnități, etc. ④ Condițiune organică care face ca anumite însușiri ori defecte fizice sau morale să treacă de la părinți la copii [fr.].

ERES (*pl.-esuri*) *sn.*, *Mold.* † **EREASĂ** (*pl.-ese*) *sf.* ① Credință eretică, erezie: de ereasa papistăscă... îndată s'au botărat... întorcîndu-să la ortodoxie (CANT.); cîndu se va despărți bărbatul de mîiere-si... pentru eres, de va fi unul eretic (PRV.-LP.) ② Credință deșartă, superstiție: Căoi nu mă 'notăți așt oum mă mîgară Povești și doine, ghioitor, eresuri (EMIN.) ③ *Pr. ezi.* Păreră, credință opusă aceluia împărțită de toată lu-

**EPI-
ERE**

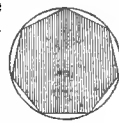

Fig. 1995.
Eptagon.

Fig. 1993.
Epoletă.

Fig. 1994.
Eprubete.

Fig. 1996. Bloc eratic.

ERE- ESC inea: tu nu poți înțelege un biet suflet ca al meu, comun și plin de eresuri (VLAH.) [vsl. e r e s u < gr.].

ERETE, HERETE, †ARETE (oos.), †**HARET** (BISL.) sm. 1. ① Pasăre mare, răpitoare, de culoare cenușie, cu pînțele albe, picioarele galbene și ciocul negru; zboară repede și sgomotos, atacînd toate păsările și mamiferele mici; numită și „(he)erete-de-porumbel”, „uliu” sau „uliu-gânilor”, „hărău”, „cobăț”, „gâinar”, „porumbar”, etc. (*As-tur palumbatus*) (Fig. 1997): el se repeze ca un eret, și i-1 amulea din mină (A.-GH.) ② Pasăre răpitoare, cu spinarea albastră, capul cenușiu și cu o pată albicioasă pe ceafă, cu penele cele mari ale aripilor și ale cozii negre; zboară ca rîndunica, ținîndu-și aripile încovolate ca o secere; se hrănește cu păsările și e spaima rîndunecelor, din care cauză e numită și „eretele-rîndunecelor” (*Falco subbuteo*)

Fig. 1997.
Erete.

③ ~ **-ROȘU**, ~ **-DE-SEARĂ** = **VÎNTORE** ④ ~ **-DE-IAARNĂ**, ~ **-PITIC** = **VINDEREU** [probabil de aceeași origine cu **HARAT**].

ERETIC, †ERETIC 1. ① *adj.* Care constituie o erezie: doctrină ~ă; patriarhul ~ (PRV.-MB.).

2. sm., **ERETICĂ** (pl.-ce) *sf.* Care profesează sau susține o doctrină eretică: de să va găsi să fie eretic, să va certa cu moarte cumplită (PRV.-LP.); cea ce-ș va despărți mlaurea, pentru căse lasă eretică (PRV.-MB.) [fr. † < vsl. e r e t i k ū].

†ERETICESC *adj.* ① Care constituie o erezie: patriarhul eretic de va face... cazanie și învățătură ereticăscă (PRV.-MB.) [eretic].

†ERETICEȘ sf. ① Erezie, doctrină eretică: celelalte învățături, zicea el, sînt numai niște ereticești (CRG.).

EREZIARH sm. ① Autorul unei erezii; capul unei secte eretice [gr.].

EREZIE sf. ① Rătăcire în materie religioasă, doctrină greșită, condamnată de Biserică ② *Pr. ext.* Păreră, credință opusă aceleia împărțită de toată lumea: păreră ca pămîntul stă nemîșcat și că soarele se învîrtește împrejuriul lui e o ~ științifică [fr. h é r é s i e].

ERG sm. ① Unitate de lucru care corespunde acțiunii unei forțe de 1 dină cînd mișcă o masă de 1 gram pe distanța de 1 centimetru [fr.].

ERGO conj. lat. Deci, prin urmare.

ERGOTINĂ sf. ① Substanță otrăvitoare extrasă din cornul de secară; face să se contracte mușchii și țesutul vaselor sanguine [fr.].

ERGOTISM sbst. ① Otrăvire provocată de cornul de secară; se manifestă prin convulsii sau prin accidente gangrenoase [fr.].

ERHĂ, IERHĂ sf. Mold. Trans. Un fel de piele de vițel, subțire, foarte bine tăbăcită, care se pune pe bondițe și pe care se cos florile (SEZ.) (FR.-COR.) [pol. j e r h a, ung. i r h a].

ERIGE 1. vb. tr. A ridica, a înălța: ~ o statuă.

2. *vb. refl.* A se da drept, a vrea să treacă drept, a-și lua atitudinea de: a se ~ în cînsor public [fr.].

ERIZIPEL sbst. ① = **BRÎNOA** ② [fr.].

ERMAFRODISM sbst. Întrunirea unora din caracterele amînduror sexelor într'un singur individ [fr.].

ERMAFRODIT adj. și sm. ① Termen prin care se arată o ființă care întrunește caracterele amînduror sexelor: melic e ~ ② ③ Se zice despre florile care au în același timp stamine și pistil [fr.].

ERMELIN (pl.-ne) sm. = **HERMINA** [germ.].

ERMENEUTICĂ sf. ① Artă de a tălculi, de a interpreta textele sfinte [fr.].

ERMETIC = HERMETIC.

†ERMINIE sf. ① Tălcuire, interpretare (a unui text religios): noi, cetînd erminile și tălcovaniile sfințel Scripturii (oos.) [gr. ἐρμηνεία].

ERMIT sm. ① Pustnic, sihastru [fr.].

EROARE sf. ① Păreră sau doctrină greșită ② Greșală: ~ de calcul ③ ④ Diferență între calcul și observație [fr.].

ERODIU sm. ① = **STERC-ALB**: ti mai deta... pene de ~ din cele mai frumoase (SALC.) [vsl. e r o d i j].

EREOIC adj. ① ② ③ Ce aparține vechilor eroi din mitologie: timpuri ~e ④ ⑤ Se zice despre poezia primitivă care cînta pe eroi, și *pr. ext.* poezia nobilă, de un avînt înălțător; vers ~, la cei vechi, hexametru, la cei moderni, versul alexandrin; poemă ~ă, poemă epică; comedie ~ă, comedie în care personajele sînt de un rang înalt ⑥ Care aparține vitejilor, vitejesc, viteaz: Mihai Viteazul, una din cele mai ~e figuri în istoria omenirii (VLAH.) ⑦ ⑧ Plin de eroism: a ținut să învieze umbrele glorioase ale ~ului nostru trecut (A.-GH.) ⑨ ⑩ Foarte puternic, foarte eficace: un remediu ~; ⑪ un remediu ~, un mijloc ~, o acțiune hotărîtoare care pune capăt unei situații foarte grele [fr.].

EROI-COMIC adj. ① Se zice despre o poemă care tratează despre un subiect comic în genul epopeei: Tiganada este o poemă ~ă în 12 cînturi [fr.].

EROIDĂ (pl.-de) sf. ① Epistolă în versuri compusă ca și cînd ar fi scrisă de un personaj mitologic sau legendar: Eroidale lui Ovidiu [fr.].

EROIINĂ¹ (pl.-ne) sf. ① Femeie care dă dovezi de mare vitejie, de multă nobletea de sentimente ② ③ ④ Femeie care este principalul personaj într'o poemă, într'o piesă de teatru, într'un roman [fr.].

EROIINĂ² sf. ① Produs stupefiant, succedaneu al morfinei [fr.].

EROISM sbst. ① Caracter, calități, virtuți de erou; mărimine rară: el era sublim de abnegare și de ~ (A.-GH.) ② Faptă eroică, vitejie [fr.].

ERONAT adj. Greșit, care conține greșeli [fr. erroné].

EROTIC adj. Privitor la amor, care cîntă dragostea: poem ~; toate declarațiile ~e ale tinerilor eleganți către dulcele lor se sorit în versuri (SOL.) [fr.].

EROU sm. ① Nume dat în mitologia antică acelor, cari erau socotiți ca fiii unui zeu și unei muritoare sau ai unei zeițe și unui muritor ② ③ Acela care se distinge printr'o vitejie extraordinară sau prin izbînză strălucite în războiu ④ ⑤ Ori-cine se distinge prin forța caracterului, printr'o rară nobletea de sentimente, prin virtuțile lui înalte ⑥ ⑦ ⑧ Personajul cel mai de seamă într'o poemă, într'o piesă de teatru, într'un roman ⑨ ⑩ *Pr. ext.* ~i unei aventuri, acela căruia i s'a întîmplat aventura; ~i zilei, acela care, la un moment dat, atrage asupra-i atențiunea publicului [fr. h é r o s].

EROZIUNE sf. ① Roadere, rosătură ② ③ Fenomen geologic datorit acțiunii apelor de ploaie, a rîurilor, a mării sau a ghețarilor [fr.].

EROUZV adj. ① Care are proprietatea de a roade, rozător: puterea ~ă a ghețarilor [fr.].

ERUDIT adj. și sm. Savant, mare învățat [fr.].

ERUDIȚIUNE, ERUDIȚIE sf. Știință adică, cunoștințe întinse cu privire la limbile vechi, la originile popoarelor, la inscripții și medalii, într'un cuvînt la toate documentele și materialele ajutătoare istoriei: gîndesc la adîncă erudiția a acestui dascăl (NEGR.) [fr.].

ERUPE (-up) vb. intr. ① A țîsni afară cu violență pînă la o mare înălțime, a face erupțiuni (*verb.* de un vulcan, de o sondă de petrol, etc.) [lat. e r u m p e r e, modificat după ru pe].

ERUPTIV adj. ① Privitor la erupțiunile vulcanice ② ③ Însoțit de erupțiuni: friguri ~e [fr.].

ERUPȚIUNE, ERUPȚIE sf. ① ② Izbucnirea unui vulcan care aruncă din gura lui, cu o mare violență, cenușă, nisip, apă clocotită și alte materii. ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅

pusă din avioane de vânătoare sau de luptă (cu bombe, mitraliere sau tunuri ușoare) [fr.].

***ESCADRON** (pl.-oane) sn. ✕ Diviziune a unui regiment de cavalerie comandată de un căpitan, analogă unei companii de infanterie [fr.].

***ESCAPADĂ** (pl.-de) sf. F Ștergerea dintr'un loc pentru a se duce să petreacă, spre a face ștrengării [fr.].

***ESCHIMOS** — P. IST.

***ESCORTĂ** (-tez) vb. tr. A însoți, a întovărași pe cineva spre a-l supraveghea sau spre a-l apăra: mulțimea pare că escortează pe cineva (CAR.) [fr.].

***ESCORTĂ** (pl.-te) sf. ① Ceață înarmată care însoțește pe o persoană, un convoiu, baagi, etc. spre a le supraveghea sau a le lua apărarea: escortele te lasă în mîna tilharilor și dălesc, în loc să stea să te apere (MOL.) ② ✕ Trupă de soldați ce însoțesc pe suveran sau pe un mare personaj spre a-i face onoare: regimentul de ~ ③ ✕ Vase de războiu ce însoțesc bastimente de transport, vapoare comerciale etc. [fr.].

***ESCROC** sm. Pungaș, potlogar, cotçar [fr.].

***ESCROCA** (-ochez) vb. tr. A scoate, a stoarce, a lua ceva de la cineva prin înșelăciune, prin viclenie [fr.].

***ESCROCHERIE** sf. Pungășie, potlogărie, stoarcerea unui lucru de la cineva prin înșelăciune, prin viclenie [fr.].

***ESCUADĂ** (pl.-de) sf. ✕ Fracțiune dintr'o companie sub ordinul unui caporal sau unui brigadier, căpărare [fr.].

***ESENȚĂ** (pl.-te) sf. ① Ființă: esența divină, Dumnezeu ② Firea intimă a unui lucru oarecare, ceea ce face ca un lucru să fie ceea ce este, să aibă acea natură ③ ✕ Felul copacilor din cari e alcătuită o pădure ④ ✕ Substanță aromatică, foarte volatilă, care se extrage din unele vegetale: ~ de roze, apă de trandafir: ~ de terebentină [fr.].

***ESENȚIAL** 1. adj. ① Ce ține de esența sau de natura proprie a unui lucru, ce este în firea lucrului: rotunjimea este ~ a cerului ② Neapărat trebuincios, indispensabil: dreptatea este o virtute ~ a unui rege ③ ✕ Caractere ~, acelea care arată particularitățile cele mai de seamă.

2. sbst. Lucrul de căpetenie, cel mai de seamă [fr.].

***ESOFAG** (pl.-aguri) sn. ① Tub digestiv care se întinde, paralel cu sîra spinării, de la faringe pînă la stomac (— [1816] (fr. o e s o p h a g e)).

***ESOFAGIAN** adj. Privitor la esofag [fr.].

***ESPERANTO** sbst. Limbă artificială născută în anul 1887 de doctorul rus Zamenhof, cu intențiunea de a servi ca limbă universală.

***EST** sbst. ● Răsărit (punct cardinal) [fr.].

○ **ESTA...** = **ACESTA**, **ASTA...**

***ESTETIC** adj. ✕ Privitor la sentimentul frumosului [fr.].

***ESTETICĂ** sf. ✕ Știința care determină caracterul frumosului în producțiunile naturii și ale artei [fr.].

***ESTETICIAN** sm. ✕ Cel ce se ocupă de estetică [fr.].

ESTIMĂ adv. Anul acesta: an n'am olștigat, ~ am păgubit, la anul trag nădeide (PANN); an s'a ars și ~ suflă (COL.) [lat. I s t u m t e m p u s].

***ESTIVAL** adj. De vară, văratec: plantă ~ă [fr.].

***ESTOMPA** (-pez) vb. tr. ① A umbrici cu estompa ② ③ (și refl.) A (se) acoperi cu o umbră ușoară [fr.].

***ESTOMPA** (pl.-pe) sf. ① Mic cilindru de piele sau de hîrtie, în formă de creion ascuțit la amîndouă capetele, cu care se întinde prin frecare creionul sau colorile, spre a potrive umbrele unui desen ([1998] ② ③ Desen umbricit cu estompa; ③ o desăgurare de coline și văi ce se pierdeau în estompa cenușie a zărilor de iarnă (D-ZAMF.) [fr.].

***ESTRADĂ** (pl.-de) sf. Podeală ridicată într'o odăie, într'o sală, ceva mai sus decît dușumeaua,

și pe care se așază scaune, o masă, etc., în vederea unei ceremonii ([1999]: Imprejurul lui cîntă o numeroasă orchestră, așezată... pe o ~ înălțată ou scară (OLOS.) [fr.].

***ESTUAR** (pl.-are) sn.

● Mic golf care se află pe porțiunea din cursul unui fluviu, aproape de gura lui, unde crește apa de pe urma fluxului [fr.].

***ESAFOD** (pl.-oade) sn. Podeală ridicată ca o schelă pentru expunerea sau executarea criminalilor ([2000] [fr.].

***ESAFODAJ** (pl.-aje) sn. ① Schelă ② ③ Pregătiri, preparative; îngrămădire de raționalmente zadarnice ④ ⑤ Temelie [fr.].

***ESARPĂ** (pl.-pe) sf. ① Lentă ② Bandaj, legătură atîrnată de gît pentru a susține un braț bolnav ③ Fâsie lungă de stofă pe care femeile o poartă în jurul gîtului [fr. é c h a r p e].

***ESEC** (pl.-eouri) sn. Neizbîndă, neizbutire; înfringere [fr. é c h e c].

***ESI...** = **IESI...**

***ETA** sm. ① Numele literei a șaptea a alfabetului grecesc (η) [gr.].

***ETAC** — **IATAC**.

***ETAJ** (pl.-aje) sn. ① Cat [fr.].

***ETAJERĂ** (pl.-re) sf. Mobilă compusă din tăblișe sau rafturi suprapuse ([2001]: într'un colț o ~ cu cărți, la mijloc o masă ovală (VLAH.) [fr.].

***ETALĂ** (-alez) 1. vb. tr. ① ✕ A expune (la galantar) mărfuri spre vînzare ② ③ A arăta cu mare fală, a face paradă: a-și ~ știința, luxul.

2. vb. refl. A se arăta, a se desfășura, a se întinde cu fală: se etalează marelui bazar de forme goale și pompoase (VLAH.) [fr.].

***ETALAJ** (pl.-aje) sn. ① ✕ Expunere de mărfuri spre vînzare ② ✕ Marfa expusă spre vînzare; galantar ③ ④ Ori-ce lucru pe care-l arată cineva cu fală, cu care face paradă [fr.].

***ETALON** (pl.-oane) sn. ① ✕ Armăsar de reproducere ② Modelul măsurilor și greutăților autorizate ③ ④ Instrument sau aparat tip după care se construiesc altele asemenea [fr.].

***ETAMBOU** (pl.-ouri) sn. ③ Grinda de lemn sau de fier pe partea dinapoi (pupa) unei corăbii, pe care e înțepenită cirna ([2002] [fr. é t a m b o t]).

***ETAMBREU** sbst. ③ ① Deschizătura de pe puntea unui vas prin care trece catartul ② Deschizătura prin care trece cirna [fr. é t a m b r a i].

***ETAMINĂ** (pl.-ne) sf. ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃

ETE: *interj.* ② = ① Iată ① ② Uită-te.

***ETER** (*pl.-eri*) *sm.* ① ② La cei vechi: regiune superioară a atmosferei pe care o socoteau plină de un aer foarte curat, foarte dilatat și capabil de a se aprinde ① ② La moderni: fluid ipotetic, foarte elastic care se bănuște a fi răspândit în spațiu și în interiorul corpurilor și ale cărui undulațiuni ar produce fenomenele de lumină și de căldură ① ② ③ Cerul, văzduhul ① ② ③ Lichid foarte volatil ce se obține prin distilarea unui acid amestecat cu alcool; ~ *sulfuric*, lichid inflamabil, de miros plăcut, care produce anestezie: ~ de petrol, esență ușoară de petrol [fr.].

ETERĂ (*pl.-re, -ri*) *sf. Mold.* ② U-nealtă de pescuit, un fel de vișșă făcută din pinză de voloc întinsă pe cercuri de nuiile (□ 2003) [rut. jater].

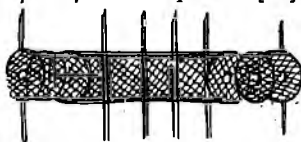

Fig. 2003. Eteră.

***ETERIC** *adj.* ① ② Care e denatură eterului celor vechi ① ② Bolta ~ă, cerul, văzduhul ① ② Foarte nobil, prea curat: au vrut să facă cu ori-ce preț o ~ă eroină de roman sentimental (CAR.).

ETERIE *sf.* ② P. IST: mulți din boleri... făceau parte din ~ (A.-GH.) [ngr.].

ETERIST 1. *adj.* Ce ține de eterie: dnpă mai multe conferințe ținute... de comitetul ~ (A.-GH.).

2. *sm.* Cel ce face parte din eterie, partizan al eteriei: eteriști omorâ ~n lași pe toți Turcii cari le oad în mână (VLAH.).

***ETERN** 1. *adj.* ① Care n'a avut început și nu va avea sfârșit, vecinic: Dumnezeu e ~ ② Care nu va avea sfârșit, care va dura totdeauna: în rașu domnește ~ul bine (ALECS.); cetatea ~ă, Roma.

2. **ETERNUL** *sm.* Dumnezeu [lat.].

***ETERNITATE** *sf.* ① Durată care n'are nici început nici sfârșit, vecinicie ② Viața viitoare, cea fără de sfârșit, vecie ② ③ Un timp foarte lung, veac: i se păru o ~ de rușine maladiivă (OLVR.) [fr.].

***ETERNIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* ① A face să dureze fără sfârșit: a-și ~ numele, gloria ② A lungi peste măsură, a târâgăna: ~ un proces, un război.

2. *vb. refl.* ① A dura fără sfârșit, a sta vecinic, a se perpetua: abuzurile se eternizează ② F A nu mai pleca, a nu se mai mișca dintr'un loc [fr.].

***ETEROCLIT** *adj.* Care se depărtează de regulile artei; bizar, ridicul: o clădire ~ă [fr.].

***ETERODOX** *adj.* ② Contrar dogmei Biserice: părere ~ă [fr.].

***ETERODOXIE** *sf.* ② Părere contrară dogmei Biserice [fr.].

***ETEROGEN** *adj.* ① Care nu e de aceeași natură cu altul sau cu altceva: elementele ~e ale unui corp; trecerea animalului de la starea omogenă la o stare ~ă se face... pe diferențierea organelor (VLAH.) ② ± Numere ~e, numere compuse din întregi și din fracțiuni ③ ④ Corp ~, ale cărui părți n'au toate aceleași proprietăți fizice sau chimice ⑤ ⑥ ~ substantiv ~, substantiv neutru, acela care e de un gen la singular și de alt gen la plural ⑦ ⑧ Roce ~e, roce ale căror părți constitutive diferă între ele în ce privește natura și aspectul lor ⑨ ⑩ Se zice despre o adunare ai cărei membri sînt divizați prin opinii contrare; care nu e de aceeași natură intelectuală sau morală: consiliul e compus din elemente ~e; o societate, o adunare ~ă [fr.].

***ETEROGENEITATE** *sf.* Calitatea a tot ce este eterogen [fr.].

***ETEROMAN** *sm., -ANĂ* (*pl.-ne*) *sf.* Care are vițlul de a bea eter (sulfuric) [fr.].

***ETEROMANIE** *sf.* Obiceul, vițlul de a absorbi eter [fr.].

***ETEROMORF** *adj.* Ale cărui părți prezintă forme diferite: bureții și infuzoriile se numesc animale ~e, pentru că corpul lor are forme cu totul neregulate [fr.].

***ETIAJ** (*pl.-aje*) *sm.* Nivelul cel mai scăzut al apelor unui rlu, unui fluviu [fr.].

***ETIC** 1. *adj.* ± Privitor la morală.

2. **ETICA** *sf.* Știința moralei, partea filosofiei care tratează despre morală [fr.].

***ETICHETA** (-etaz) *vb. tr.* A lipi o etichetă [fr. étiqueter].

***ETICHETĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Bilețel, însemnare ce se pune sau se lipește pe un obiect, spre a i se indica natura, proveniența, prețul, etc.: osul era alb și luciu, dar nu avea nici o ~ lipită pe el (NEGR.) ② Ceremonial al Curții ③ Forme ceremonioase, regulile convenționale de politeț stabilite și uzitate de particulari între ei: am găsit pretenții și etichete care mi-o tăiat deodată tot gustul de petrecere (ALECS.) [fr. étiquette].

***ETIL** (-iluri) *sm.* ② Radical ipotetic (C²H⁴) compus din carbon și hidrogen care există în alcoolul obicuin și într'un mare număr de compuse organice [fr. éthy le].

***ETILIC** *adj.* ② Se zice despre compuși cari conțin radicalul etilului: alcool ~ [fr.].

***ETILINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ② Hidrocarbură gazoasă ce există în gazul de iluminat (C²H⁴) [fr.].

***ETIMOLOGIC** *adj.* ② Privitor la etimologie: știința ~ă, ce ține seamă de etimologie; ortografie ~ă ③ Care dă etimologia cuvintelor: dictionar ~ [fr.].

***ETIMOLOGICEȘTE** *adv.* ② În ce privește etimologia, după regulile etimologiei [etimo-logic].

***ETIMOLOGIE** *sf.* ② ③ Știința privitoare la originea, derivarea și compunerea cuvintelor ④ Originea unui cuvint ⑤ Partea gramaticii numită mai adesea „morfologie” [fr.].

***ETIMOLOGIST** *sm.* ② ③ Învățat care se ocupă cu cercetarea etimologiilor ④ Partizan al ortografiei etimologice [fr.].

***ETIOLOGIE** *sf.* ① ± Studiul asupra cauzelor lucrurilor ② ± Partea medicinei care tratează despre diferitele cauze ale boalelor [fr.].

***ETIOPIAN** *sm.* ② Locuitor sau originar din Etiopia [fr.].

***ETIOPIC** *adj.* Privitor la ② Etiopia, ce ține Etiopieni: soriere ~ă (□ 2004) [fr.].

አስመ : ከመዝ : አፋዋር : እንዚአብሔር :
ለዓለም : እስከ : ወልደ : ዋሕደ : ወሀበ : ባዛ :
ከመ : ከሉ : ዘየአምን : ቦቱ : እደትሐጉል :
አላ : ደረክብ : ሕይወት : ዘለዓለም ::

Fig. 2004. Scriere etiopică.

***ETMOID** 1. *adj.* ② Os ~, osul ciuruit care formează baza craniului, cavitățile nasului și orbitele.

2. *subst.* Osul etmoid [fr.].

***ETNIC** *adj.* ② Ce aparține unei națiuni sau unei rase: caracter ~ ③ Cu care se numește locuitorul unei țări, unui ținut, unei localități: nume ~ [fr.].

***ETNOGRAF** *sm.* Învățat care se ocupă cu etnografia [fr.].

***ETNOGRAFIC** *adj.* Privitor la etnografie [fr.].

***ETNOGRAFIE** *sf.* Știința care se ocupă cu studierea și descrierea diferitelor popoare, din punctul de vedere al originilor, moravurilor și credințelor, felului lor de trai, etc. [fr.].

***ETNOLOG**, ***ETNOLOGIST** *sm.* Cel ce se ocupă de etnologie [fr.].

***ETNOLOGIC** *adj.* Privitor la etnologie [fr.].

***ETNOLOGIE** *sf.* Știința care studiază formațiunea caracterelor fizice ale raselor omenesti [fr.].

***ETNOLOGIST** = **ETNOLOG**.

***ETOLOGIE** *sf.* Studiul obiceiurilor și credințelor unui popor [fr.].

***ETOPEE** *sf.* ② Pictura moravurilor și pasiunilor omenesti [fr.].

***ETRAVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* ② Totalitatea pieselor

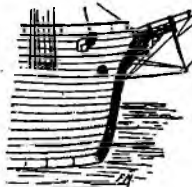

Fig. 2005. Etravă.

care alcătuiesc partea dinainte, botul unei corăbii (2005) [fr. *étrave*].

*ETRUSC *sm.* P. IST.

*ETUVĂ (pl.-ve) *sf.* Aparat de desinfectare sau de sterilizare prin aburi (2006) [fr.].

EU 1. *pron. pers. sg. de persoană întru;* dat. mie, aton (proclitic sau enclitic) mi; ac. pe mine, aton mă, m'; — *pl. noi, dat. nouă, aton ne, ni; ac. pe noi, aton ne.*

2. *EUL* *sbst.* Persoana omenească, indivi-

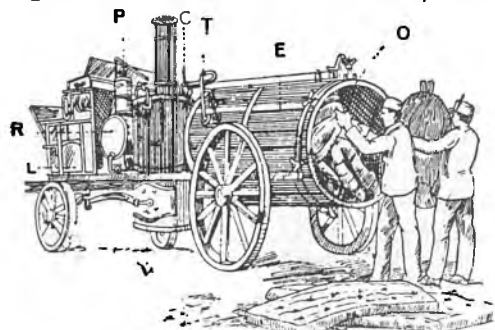

Fig. 2006. Etuvă. P. Pompă pentru desinfectarea locală. R. Rezervor de apă. L. Lada cu cărbuni. C. Cazan. T. Teava care duce aburii în etuvă. E. Etuvă. O. Obiecte de dezinfectat.

dualitatea conștiință de ea însăși, care e în același timp subiectul și obiectul gândirii ei: o desăvârșită urmărire a funcțiunii organelor mă făcu să cred... că o secundă eul meu nu m'a cunoscut (D. ZAMF.); întreaga lume exterioară... e numai ațta timp prezentă... oțt timp e aci pe un oare-care „eu” spre a o percepe (S.-ALD.) [lat. ego; mihi; me; — nos; nobis].

*EUCALIPT(US) *sm.* Mare și frumos arbore din fam. mirtaceelor, originar din Australia, care crește pînă la 100 de m. înălțime; are numeroase întrebuințări: frunzele lui sînt folosite în medicină, scoarța lui servește la argășitul pieilor, iar lemnul lui, foarte tare, și care rezistă putrefacțiunii, servește la construcțiuni de poduri, de zăgazuri, decorării, etc. (*Eucalyptus globulus*) (2007) [fr.].

*EUCARISTIC *adj.* Privitor la eucaristie [fr.].

*EUCARISTIE *sf.* În Biserica catolică: cuminectură [fr.].

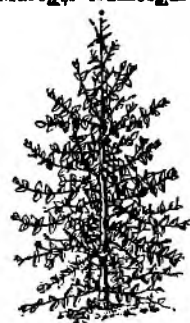

Fig. 2007. Eucaliptus.

*EUDIOMETR(US) (pl.-tre) *sm.* Instrument ce servește la analiza aerului atmosferic și la sinteză, prin scintila electrică, a diverse corpuri gazoase (2008) [fr.].

*EUFEMISM (pl.-me) *sm.* Figură de retorică care consistă în îndulcirea expresiunii întrebuințate de obicei pentru o noțiune urâtă, neplăcută, care ne umple de groază sau de scribă. Prin ~ se dau diavolului numirile de Necuratul, Cel-din-baltă, Aghiușă, etc.; duhurilor rele care, după credința poporului, produc ologea, li se zice Dinsele, Frumoasele, Milostivele, Ale-afinte, etc.; diferitelor erupțiuni pe corp: bubă dulci, blîndă, epilepsii, aboală, alte-alea, etc. [fr.].

*EUFEMISTIC *adj.* Ce ține de eufemism, întrebuințat prin eufemism: termen ~ [germ. euphemistisch].

*EUFONIC *adj.* Ce produce eufonie [fr.].

*EUFONIE *sf.* Sunet plăcut Care face pronunțarea mai lesnicioasă sau mai plăcută urechii [fr.].

*EUNUC *sm.* Om castrat care păzește un ha-

Fig. 2008.

Eudiometru.

rem: știa din încercare oțt prețuște și credința ~ilor (PL.) [fr.].

*EUREKA = EVRIKA!

*EURITMIE *sf.* Frumoasă proporțiune a unui monument de arhitectură Armonie de compoziție în pictură sau în sculptură Perfecțiune de ritm a unei bucăți muzicale [fr. eurhythmie].

*EUROPEAN 1. *adj.* Din Europa, privitor la Europa.

2. *sm.*, EUROPEANCA (pl.-ence) *sf.* Locuitor, locuitoare din Europa.

*EUROPENESC *adj.* = EUROPEAN: ulțale orașelor europenești, trase cu stoara, au multă monotonie și obosesc vederea (NEGR.).

*EUROPENESTE *adv.* Ca Europaenii, în felul Europaenilor: s'a îmbrăcat ~ (NEGR.).

*EV (pl. evuri) *sn.* ~ul mediu, una din marile diviziuni ale timpurilor istoriei universale, de la căderea imperiului de Occident (an. 475) pînă la cucerirea Constantinopolului de către Turci (an. 1453) [lat. aevus].

*EVACUA (-cuez) *vb. tr.* 1. A înceta de a ocupa o țară, un loc, a părăsi: trupele au evacuat localitatea; ~ o sală, o casă A goli, a deșerta (pintecel) [fr.].

*EVADA (-adez) *vb. intr.* A scăpa, a fugi, din închisoare [fr.].

*EVALUA (-uez) *vb. tr.* 1. A prețui valoarea, a-și da părerea asupra prețului cit face un lucru A fixa aproximativ o cantitate: durata fenomenului tu evaluată la cinci minute [fr.].

*EVANGELIAR, *EVANGHELIAR (pl.-are) *sn.* Carte bisericească care cuprinde cele patru evanghelii, ce se citește peste an în biserică, tetra(e)-vangelh [fr.].

*EVANGELIC, *EVANGHELIC *adj.* 1. Privitor la evanghelie Conform cu evanghelia: morală ~ă Privitor la religionea protestantă: capelă ~ă; ministru ~ [fr.].

*EVANGELIST, *EVANGHELIST *sm.* Fie-care din cei patru apostoli (Matei, Marcu, Luca, Ioan)

Fig. 2009. Evanghelistul Marcu (după Apostolul din a. 1683).

Fig. 2010. Evanghelistul Luca (după Apostolul din a. 1683).

cari au scris evangheliile (2009, 2010) [fr. și vsi. < gr.].

*EVANGHELIE *sf.* 1. Legea, învățătura Mîntuitorului Fie-care din cele patru cărți în care se cuprind viața și învățăturile lui Isus Hristos: Evanghelia lui Matei = EVANGELIAR; 2. a-și pune capul sănătos sub ~, a se băga singur, nesilit de nimeni și de nimic, în încurcături Partea din evanghelie ce se citește la slujba divină F Injurătură în care se pomenesc de evanghelie: după patru ore de răsărit și înjurături... de sfînt și evangheli... Intram în curtea poștilor (A.-GH.) [vsl. < gr.].

*EVANTALI(US) (pl.-alii), *EVANTAI(US) (pl.-atiri)

ETR-EVA

Fig. 2012.
Evtantailu.

***EVAPORA** (-orez) 1. vb. tr.

1. A pface un lichid în aburi.

2. vb. refl. 1. A se pface în aburi 1 2 3 A se risipi, a se pierde [fr.].

***EVAPORAȚIUNE, EVAPORAȚIE** sf. 1 Faptul de a (se) evaporă, pfacearea unui lichid în aburi și împrăștierea lui în aer [fr.].

***EVAZIUNE, EVAZIE** sf. Faptul de a evada, fugă pe sub ascuns, scăpare din închisoare [fr.].

***EVAZIV** 1. adj. Ce servă a eluda, a evita, a ocoli; răspuns ~, răspuns în doi peri.

2. adv. răspundea ~ și mai mult prin gesturi (FIL.) [fr.].

***EVENIMENT** (pl.-te) sn. 1 Tot ce se întimplă, întimplare: a stat așa mult și s'a gîndit, ~ foarte rar în viața lui (VLAH.) 1 2 Incident dramatic într-o lucrare literară [fr.].

***EVENTUAL** adj. Întimplător, ce poate să se întimplă sau nu; subordonat unei întimplări nesigure: olauză ~, moștenire ~ă; cîștiguri ~e, care nu sînt fixe și regulate [fr.].

***EVENTUALITATE** sf. 1 Caracterul a tot ce este eventual 1 2 Ceea ce poate să se întimplă, întimplare viitoare, nesigură: eventualitățile unui războiu [fr.].

† **EVGHENICŌS** adj. Nobil, de origine nobilă: pre-evghenicoșilor boleri și ocnoane (NEGR.) [ngr. εὐγενικός].

† **EVGHENIE** sf. Nobletă: cînd mă gîndes la evghenia familiei noastre, uite, îmi vine ameteală (NEOR.); Evghenia noastră, titlu (obinucit mai ales în epoca fanariotă) la adresa unei persoane nobile: creditorii Evgheniei noastre (ALECS.) [ngr. εὐγενία].

† **EVGHENISI** (-isesc) vb. tr. A înnobila, a face nobil: pre cele varare neamuri le cînstes și le evghenisește (CANT.) [ngr. εὐγενισίω].

† **EVGHENIST** adj. și sm. Nobil: tinerele odrăsele din tulpina ~ă păseau triumfal peste toate treptele ierarhiei (ALECS.); vino să te sîrut, ~ul mamei (I.-GH.) [ngr. εὐγενής].

***EVICȚIUNE** sf. 1 Deposdare [fr.].

***EVIDENT** adj. Vădit, ce se poate constata limpede și fără greutate, ce nu mai e nevoie să fie dovedit, învederat: are dreptate, dreptate ~ă și absolută (BR.-VN.) [fr.].

***EVIDENȚĂ** sf. 1 Caracterul a tot ce este evident; învederarea unui adevăr care nu mai are nevoie să fie dovedit 1 2 A pune în ~, a scoate la iveală, a arăta în mod învederat, a face ca un lucru să fie văzut de toți, să atragă luarea aminte a tuturor; a se pune în ~, a se arăta cu intențiunea de a fi remarcat, de a atrage luarea aminte a tuturor; a fi în ~, a fi așezat astfel ca să fie băgat în seamă de toți [fr.].

***EVIDENȚIA** (-ție) vb. tr. și refl. A (se) arăta în mod vădit [evidenție ~ă].

***EVITA** (-it) vb. tr. A ocoli pe cineva pe care nu voim să-l întîlnim, a se da în lături, a se feri de cineva sau de ceva neplăcut sau vătămător: ori de alte ori îl întîlneam, îl evitam (I.-GH.); ~ o cearță [fr.].

***EVITABIL** adj. Ce se poate evita, de care te poți feri 1 1 2 ÎNEVITABIL [fr.].

***EVLAVIE** sf. 1 Dragoste de Dumnezeu și de cele sfinte, pietate, cuviosie: ne simțeam ca într-o biserică, pătrunși de un sentiment de ~ (VLAH.) 1 2 Pr. ext. Respect: Radu lui, al cărui nume îl pronunț eu ~, e pentru ei toată fericirea (BR.-VN.) [ngr. εὐλαβία].

***EVLAVIOS** adj. 1 Plin de evlavie, cuvios, pios, temător de Dumnezeu: Că sînt prea evlavioasă și mă tem de Dumnezeu (FANN).

***EVOCA** (-oe) vb. tr. 1 A face să apară duhurile sau sufletele morților prin vrăji sau cu ajutorul unor anumite formule 1 2 A aminti, a aduce aminte, a rechema în minte: Dar tu-mi evoci o lume nîtrăgă De care... doruri mistice mă leagă (VL.) [fr. < lat.].

***EVOCATOR** sm. Cel ce are darul de a evoca [fr.].

***EVOLUA** (-uea) vb. intr. 1 2 A face evoluțiuni (verb. de o trupă, de un vas) 1 2 A

se desvolta treptat, a trece prin faze progresive [fr.].

***EVOLUȚIUNE, EVOLUȚIE** sf. 1 2 Manevră de trupe sau de vase care-și schimbă poziția după regulile de tactică 1 2 Desvoltage treptată a unei idei, a unei științe, a unei arte, etc. [fr.].

***EVREESC** adj. 1 Ce ține de Evrei, privitor la Evrei.

***EVREEȘTE** adv. 1 2 În felul Evreilor, ca Evreii 1 2 În limba Evreilor [evreesc].

***EVREU** sm., **EVREICA** (pl.-ce) sf. 1 Care profesează religia mozaică [gr. ἑβραϊός].

***EVRIKA!** exclamațiune atribuită lui Archimede (la descoperirea legii sale hidrostatice) ce însemnează: am descoperit! am găsit! [gr. εὕρηκα].

***EVUL-MEDIU** = EV.

***EX-** particulă ce precedă titulatura unei demnități sau funcțiuni, numirea unei ocupațiuni, etc., spre a-i adăuga înțelesul de „fost”, „vechiu” (= † BIV): ex-ministru [lat.].

***EX ABRUPTO** loc. lat. 1 De-a dreptul, fără preambul, fără a face vre-o introducere.

***EXACT** adj. 1 Care nu se abate cituși de puțin de la adevăr: socoteală ~ă; adevărul ~, ora ~ă 1 2 Care nu se depărtează de loc de model, întocmai la fel, fidel: copie ~ă; traducere ~ă 1 3 Care face lucrurile la timpul hotărît, punctual: e totdeauna ~ la întîlnire 1 4 Științele ~e, matematicile și științele ce se întemeiază pe matematici [fr.].

***EXACTITATE** sf. Calitatea a tot ce este exact; punctualitate, regularitate.

***EXACȚIUNE** sf. Faptul unui perceptor, unui administrator, etc. care caută să stoarcă cît mai mulți bani, peste ceea ce i se cuvine și chiar cînd nu i se datorează nimic: Calimah era mîslit pentru multe exacțiuni... cari... adusesse poporul la desperare (I.-GH.) [fr.].

***EXAEDRU, HEKAEDRU** adj. și (pl.-dre) sn. A (Figură geometrică) care are șase fețe (2012): cubul este un ~ regulat [fr.].

***EX AEQUO** loc. lat. 1 Pe același picior de egalitate, în mod egal.

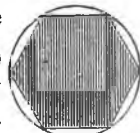
***EXAGERA** (-erez) vb. tr. 1 A da lucrurilor proporțiuni mai mari decît au în realitate, a mări peste măsură 1 2 A lăuda sau a defăima peste măsură [fr.].

***EXAGERAT** adj. 1 p. **EXAGERĂ** 1 1 2 **NEEXAGERAT** 1 2 Care cuprinde o exagerațiune, care înfățișează lucrurile mai mari decît sînt, care întrec orice măsură: laude ~e; în momentele acestora, cele mai mici... lucruri capătă... o importanță ~ă (VLAH.).

***EXAGERATOR** sm. Cel ce exagerează [fr.].

***EXAGERAȚIUNE, EXAGERAȚIE, EXAGERARE** sf. Faptul de a exagera; rezultatul acestei acțiuni; defăimare sau lăudă peste măsură [fr.].

***EXAGON, HEKAGON** (pl.-oane) sn. A Ori-ce poligon cu șase laturi și șase unghiuri (2013) [fr.].

***EXAGONAL, HEKAGONAL** adj. A 1 În formă de (h)exagon 1 2 Care are drept bază un (h)exagon: piramidă ~ă (2014) [fr.].

Fig. 2013.
Exagon.

***EXALA** (-at) 1. vb. tr. A scoate aburi, a răspîndi un miros: bălțile exală aburi deși.

2. vb. refl. A ieși aburi, a se răspîndi un miros: de pe paginile acestei... cărți simți că se exală un miros particular de vechime (VLAH.) [fr. exhaler].

***EXALAȚIUNE, EXALAȚIE** sf. 1 Faptul de a (se) exala 1 2 Abureală, miros [fr.].

***EXALTA** (-alt, -altez)

1. vb. tr. 1 A ridica în slăvi, a lăuda peste măsură 1 2 A aprinde, a înflăcăra, a entuziasma: ~ spiritele. 2. vb. refl. A se aprinde, a se înflăcăra, a se entuziasma: închipuirea se exaltă și rechemă trecutul strălucit (ALECS.) [fr.].

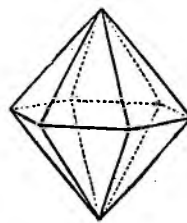

Fig. 2014.

***EXALTARE** — **EXALTĂȚIUNE**.

***EXALTĂȚI** 1. *adj.* ① *p.* **EXALTA** ② ③ Enzuziasmat, înflăcărat, aprins peste măsură.

2. *sm.*: E un ~.

***EXALTĂȚIUNE**, **EXALTĂȚIE**, **EXALTARE** *sf.* ① Faptul de a (se) **exalta** ② ③ Glorificare, slăvire ④ ⑤ Aprindere a minții, stare de spirit înflăcărată în mod neobicit ⑥ ⑦ Exces de activitate a unui organ [fr.].

***EXAMEN** (*pl.-ene*) *sn.* ① Cercetare ② ③ Probă la care e supus un candidat spre a se constata ce cunoștințe are: a da ~; a supune unui ~; a trece un ~; și 'n trei luni cu ~ neredințare că dau ~ cu el (PANN) [fr.].

***EXAMINA** (*-inez*) *vb. tr.* ① A observa, a cerceta cu luare aminte, a privi cu băgare de seamă ② ③ A supune unui examen, a pune întrebări unui candidat spre a constata ce știe [fr.].

***EXAMINĂTOR**, **EXAMINĂTOARE** *adj. și sm. f.* ③ Care examinează: profesor **examinator**; oină un guguman susține că n'ăi dreptate și oină acel guguman și-e **examinator**, încheie gura și taol (OLVAJ) [fr.].

***EXANTEMĂ** (*pl.-me*) *sf.*, **EXANTEM** (*pl.-eme*) *sn.* ③ Boală de piele caracterizată printr-o roșeață a pielii, care dispare sub presiunea degetului, și care nu e însoțită de spuzeală [fr.].

***EXANTEMATIC** *adj.* ③ Care e însoțit de exantemă: tifos ~ [fr.].

***EXARCAT**, **EXARHAT** (*pl.-ate*) *sn.* ① Teritoriul guvernă de un exarh ② Demnitatea de exarh [fr.].

EXARH *sm.* ① ② Locuitor al împăraților din Constantinopol, care guverna provinciile din Apus și-și avea reședința la Ravena (567—752) ③ ④ Locuitor al împăratului însărcinat să guverneze Africa ⑤ ⑥ ~ul plașurilor, unul din titlurile pe care le purta Mitropolitul primat [gr. ἐξάρχης].

***EXASPERA** (*-erez*) *vb. tr.* A întârta peste măsură, a scoate din răbdări: scena din urmă cu bărbatu-său o revoltă, o **exaspera** (D.-ZAMF.) [fr.].

***EXASPERANT** *adj.* Care exasperează, care te scoate din răbdări: la el versul se urza încet... cu o tortură de minte, adesea ~ă (VLAH.) [fr.].

***EXASPERĂȚIUNE**, **EXASPERARE** *sf.* Faptul de a **exaspera**, întârta peste măsură, scoatere din răbdări [fr.].

***EX CATHEDRA** *loc. lat.* ① ② De pe scaunul Sfintului Petru: papa vorbește ~ oină face o declarație care va fi socotită ca dogmă ③ ④ ⑤ Într'un ton magistral și deciziv.

***EXCEDE** (*-ced*) *vb. tr.* ③ A trece peste [fr.].

***EXCEDENT** (*pl.-te*) *sn.* ③ Sumă, număr ce întrece ceea ce se cerea să fie, prisos: ~ bugetar; ~ de încasări [fr.].

***EXCELA** (*-elez*) *vb. intr.* A întrece pe ceilalți, a fi mai presus, a fi superior prin meritul, prin însușirile sale [fr.].

***EXCELENT** *adj.* Foarte bun, minunat: un vin ~ [fr.].

***EXCELENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Calitate desăvârșită, mai presus de orice ② *Prin* ~, *loc. adv.* În cel mai înalt grad ③ ④ Titlu ce se dă ambasadorilor, miniștrilor [fr.].

***EXCENTRIC** 1. *adj.* ① A Se zice de două cercuri conținute unul întru'altul, dar care n'au același centru (2015) ② ③ ④ **CONCENTRIC** ⑤ ⑥ Care e departe de centru, mărginaș: cartier ~ ⑦ ⑧ De un caracter ciudat, original: un om ~; prin ochii lui scăpărase o inspirație ~ă.

2. *sm.* Om cu apucături bizare, originale.

3. *sbst.* ③ Organ de mașină care transformă o mișcare circulară continuă într-o mișcare liniară alternativă [fr.].

***EXCENTRICITATE** *sf.* ① ☆ ~a orbitei unei planete, distanța de la centrul orbitei până la unul din focare ② ③ A Raportul între lungimea distanței focale și lungimea axei mari într-o elipsă (2015) ④ ⑤ Starea unui punct, unui loc de-

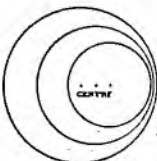

Fig. 2015.
Cercuri
excentrice.

părtat de centrul unei localități: ~a mahalalelor ② ③ Ciudățenie, originalitate a caracterului, apucăturile [fr.].

***EXCEPTA** (*-tez*) *vb. tr.* A lăsa afară, a nu socoti, a scoate din număr, a nu ține seamă: dacă vom **excepta** vre-o două, trei județe din Moldova, agricultura nu... a lăsat încă din starea primitivă (D.-GH.) [fr.].

***EXCEPTIONAL** *adj.* ① Care formează o excepție ② Extraordinar: talent ~ [fr.].

***EXCEPTIUNE**, *sf.* **EXCEPTIE** ① Faptul de a **excepta** ② Abatere de la regula generală, deosebire de ceea ce se întâmplă de obicei: nu e regulă fără ~ ③ ④ Mijloc întrebuintat de apărare prin care tinde sau să e amie procesul sau să critice forma sub care a fost intentată acțiunea [fr.].

***EXCES** (*pl.-ese*) *sn.* ① Ceea ce trece peste măsura obicinuită: viața lui Eminescu, adăno adrunăuită de un lung ~ de muncă și de suferințe (VLAH.) ② ③ ~ de putere, greșala unui funcționar care face ceea ce atribuțiunile lui nu-i permit să facă ④ ⑤ Necumpătare: face ~ de băuturi spirtoase ⑥ ⑦ *pl.* Violente, maltratări [fr.].

***EXCESIV** *adj.* Ce trece peste măsura obicinuită și cuvințioasă [fr.].

***EXCITA** (*-it*) 1. *vb. tr.* ① A îndemna, a îmboldi, a da ghies: ~ pe cineva la muncă ② A îmbărbăta, a încuraja, a însufleți: ~ curajul omiva ③ A ațîta, a întârta, a asmuți ④ A provoca, a face să se nască, a pricinui: ~ risul, mila ⑤ ⑥ A produce o excitare: cafeaua l-a excitat prea mult. 2. *vb. refl.* A se întârta; a se însufleți [fr.].

***EXCITABIL** *adj.* Ce poate fi excitat: temperament ~ ③ ④ **NEEXCITABIL** [fr.].

***EXCITANT** *adj. și (pl.-te) sn.* ③ (Medicament) care excită, însuflește, ațîțător (*vorb.* de organele vitale): cafeaua o un ~ [fr.].

***EXCITARE** *sf.* ① Faptul de a (se) **excita**, îmboldire, ațîtare, însuflețire ② ③ Stare de activitate mai mare a unui organ sau a tuturor organelor.

***EXCITATOR** 1. *adj. și sm.* Care excită.

2. (*pl.-toare*) *sn.* ③ Instrument metalic cu care se descarcă un aparat electric, fără a simți vre-o sguidure (2016) [fr.].

Fig. 2016. Excitator.

***EXCLAMA** (*-am*) *vb. tr.* A scoate exclamații [fr.].

***EXCLAMATIV** *adj.* ③ Care exprimă o exclamație: propoziție ~ă [fr.].

***EXCLAMĂȚIUNE**, **EXCLAMATIE** *sf.* ① Strigăt de bucurie, de mirare, de indignare, etc.: în larma aceasta ... de exclamații, care-mi dau uneori impresia că mă găsesc într-o casă de nebuni (VLAH.) ② ③ Punct de ~, semnul de punctuație: întrebuintat după o exclamație sau la sfârșitul unei propozițiuni exclamative [fr.].

***EXCLUDE** (*-ud*) *vb. tr.* ① A da afară dintr-o adunare, dintr-o societate, etc. ② A nu primi, a scoate, a depărta pe cineva de a lua parte la ceva: colegul meu a fost exclus din examen (VLAH.) ③ A fi incompatibil, a nu se potrivei cu: calitatea de avocat nu exclude pe aceea de profesor [lat.].

***EXCLUZIV** 1. *adj.* ① Care are puterea de a exclude ② Care aparține numai unei persoane sau unei anumite categorii de persoane: dreptul de a grația e privilegiu ~ al suveranului ③ Care admite numai felul său de a vedea și respinge pe al altora.

2. *adv.* ① Numai și numai: sala era rezervată ~ membrilor societății ② Fără a se socoti, în afară de: cursurile tin până la 1 Iunie ~ [fr.].

***EXCLUZIVISM** *sbst.* Spirit exclusiv [fr.].

***EXCLUZIVIST** *sm.* Persoană cu spirit exclusiv [fr.].

***EXCOMUNICA** (*-to*) *vb. tr.* ③ A afurisi [lat.].

***EXCOMUNICARE** *sf.* ③ Faptul de a **excomunica**, afurisire, afurisenie.

***EXCREMENT** (*pl.-te*) *sn.* Tot ce iese în mod firesc din corpul omului sau animalelor, sctră, baligă [fr.].

***EXCRESCENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① ③ Crescătura,

EXA-
EXC

EXC-EXI umflătură, cu cuiu ce se formează pe o parte
oare-care a corpului la om sau la animale ¶ ②
Crescătura ce se formează pe tulpina unui copac,
unei plante [fr.].

***EXCRETORI** *adj.* ① Care servă la excre-
tune: glande excretorii [fr.].

***EXCREȚIUNE** *sf.* ① Scoaterea afară a ma-
terii netrebuincioase din unele organe ale cor-
pului omului sau animalelor: ~a saliv ¶ ② Ma-
teria scoasă din aceste organe [fr.].

③ **EXCROC...** = **ESCROC...**

***EXCURSIONIST** *sm.* Cel ce face o excursie
[fr.].

***EXCURSIUNE**, ***EXCURSIE** *sf.* ① Plimbare sau
călătorie de scurtă durată făcută în împrejurimi
sau într'un ținut nu prea depărtat ¶ ② Digre-
siune [fr.].

***EXECRA** (-crez) *vb. tr.* A urla, a scribi, a-i
fi scribă de cineva sau de ceva [fr.].

***EXECRABIL** *adj.* Scribos, de care ți-e scribă,
foarte rău [fr.].

***EXECUTA** (-ut) *1. vb. tr.* ① A pune în lucrare,
a îndeplini, a aduce la îndeplinire, a împlini:
~ un proiect; ~ porunca cuiva ¶ ② A face după
un plan, după un model: ~ un monument ¶
③ A cânta: ~ o bucată de muzică ¶ ④ ~ ma-
nevre, a face manevre ¶ ⑤ A face o poprire pe
averea unui datornic spre a o vinde prin autori-
tatea judecătorească ¶ ⑥ A aduce la îndeplini-
re osînda la moarte (împușcarea, spînzurarea,
etc.) pronunțată de autoritatea judiciară: crimi-
nalul a fost executat în zori de zi.

2. *vb. refl.* A se supune, a primi să facă un lucru
ce este împotriva voinței sau intereselor sale [fr.].

***EXECUTABIL** *adj.* Ce se poate executa,
ușor de îndeplinit ¶ ③ **NEEXECUTABIL** [fr.].

***EXECUTANT** *sm.* Muzicant care-și execu-
tă partea sa dintr'un concert [fr.].

***EXECUTIV** *adj.* Care face să se execute le-
gile; puterea ~ă, aceea dintre puterile publice care
e însărcinată să aducă legile la îndeplinire: pu-
terea ~ă trebuie să fie separată de puterea legislativă
[fr.].

***EXECUTOR** *sm.* ① Cel ce execută, ce aduce
la îndeplinire ¶ ② A ~ testamentar, acela pe care
testatorul l-a însărcinat să aducă la îndeplinire
clauzele testamentului său [fr.].

***EXECUTORIU** *1. adj.* A ~ Care trebuie pus
în execuție; care dă puterea de a procedea la o
execuție judiciară: sentință executorie.

2. *sbst.* Actul, sentința prin care ni se dă dreptul
de a sili pe cineva la plata cheltuielilor după for-
mele judecătorești [fr.].

***EXECUȚIUNE**, ***EXECUȚIE** *sf.* ① Punere în
lucrare, săvîrșire, îndeplinire, împlinire: ~a unui
proiect; a pune în ~ a aduce la îndeplinire ¶ ② Lu-
crare după un plan, după un model; ~a unui mo-
nument ¶ ③ Cîntare: ~a unei bucăți de muzică ¶
④ ~ Silirea, prin soldați trimiși la domiciliu,
să-și îndeplinească o datorie: îi duceau prin sate, pe la
oamenii cari trăgeau cu plata birului... și asta se che-
ma să trimeze catane la execuție (care); a sta ~, a sta pe lîngă
cineva, pe capul cuiva, stăruind să facă ceva
contra voinței sale: Maxentian veni execuție pe capul
lui și-l luă vrînd, nevrînd la dînsul (D.-ZAMF.) ¶ ⑤ A ~
Poprirea averii unui datornic spre a o vinde
prin autoritatea judecătorească ¶ ⑥ Pierzare,
omorirea unui osîndit (prin împușcare, spînzu-
rare, etc.); ~ militară, pedeapsă cu moarte ce se
aplică unui soldat; pluton de ~, plutonul însărcinat
cu împușcarea unui osîndit: șeful plutonului de
execuție... a vrut... să-l lege la ochi înainte de împușcare
(BR.-VN.) [fr.].

***EXEGET** *sm.* ~ Învățat care se ocupă cu exe-
geza [fr.].

***EXGETIC** *adj.* ~ Care servă să explice, să in-
terpreteze, să tâlmecească: comentariu ~; metodă ~ă,
aceea care procedează prin interpretarea textelor
[fr.].

***EXGEZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ① ~ Explicațiune gra-
maticală și cuvînt cu cuvînt a unui text, a unui
pasagiu ¶ ② ~ Interpretare gramaticală și isto-

rică a Bibliei, (tîlcuire) ¶ ③ ~ Explicarea le-
gilor și textelor de drept: exegeza Codului [fr.].

***EXEMPLAR** *1. adj.* ① Care poate servi de
pildă: purtare ~ă ¶ ② Care poate îngrozi ca exem-
plu: pedeapsă ~ă.

2. (*pl.-are*) *sn.* ① Model de urmat ¶ ② Fie-care
obiect asemenea obținut prin tipar, gravură, etc.:
dicționarul s'a tipărit în zece mii de ~e ¶ ③ Animal,
vegetal, etc. păstrat într-o colecțiune de istorie na-
turală [fr.].

***EXEMPLIFICA** (-fic) *vb. tr.* A demonstra cu
exemple [it.].

***EXEMPLU** (*pl.-ple*) *sn.* ① Pildă, ceea ce poate
fi imitat ca model: urmați exemplele bune și vă feriți
de cele rele; a lua ~, a urma pilda, a se conforma
cu ¶ ② A da ~, a face cel dintîi un lucru ¶ ③
Lucru de la care se poate trage o învățătură;
persoană ale cărei fapte pot servi ca învățătură ¶
④ Lucru la fel cu alt lucru despre care se vorbește;
fără ~, fără pereche, fără seamăn ¶ ⑤ Model de
scriere, izvod: ~ de scriere oirilecă ¶ ⑥ ~ Text citat
spre a sprijini o regulă de gramatică, între-
buințarea sau înțelesul unui cuvînt, unei expre-
siuni: în acest dicționar, felurile înțelesuri ale cuvînt-
ului sînt sprijinite pe exemple luate din autori ¶ ⑦ De ~,
loc. *adv.* De pildă, bună-oară, dînd exemplul
următor, ca pildă [fr.].

***EXEQUATUR** *sbst.* ① Autorizație dată unui
consul sau ori-cărui agent străin de a-și exercita
funcțiunile în țara în care e acreditat [lat.].

***EXERCITA** (-itez) *1. vb. tr.* ① A deprinde,
a pregăti, a învăța, a instrui: a-și ~ corpul; ~ sol-
dații ¶ ② A se îndeletnici cu, a practica: ~ o me-
serie ¶ ③ A întrebuința: a-și ~ talentele, elocuența ¶
④ A valorifica: a-și ~ dreptul, drepturile ¶ ⑤ A
produce: ~ o acțiune, o influență ¶ ⑥ ~ un drept, a
lucra în virtutea unui drept.

2. *vb. refl.* A se deprinde, a se pregăti, a se în-
văța, a se instrui [lat.].

***EXERCIȚIU** (*pl.-ții*) *sn.* ① Faptul de a (se)
exercita, deprindere, pregătire: aceasta se învață după
un lung ~ ¶ ② Deprinderea soldaților cu mi-
nuirea armelor, cu diferite evoluțiuni, cu călăria,
etc. ¶ ③ Mișcări prin care se caută să se mlădieze
corpul: exerciții de gimnastică ¶ ④ Ceea ce exercită
mintea, facultățile intelectuale: ~ de memorie ¶
⑤ ~ Lucrare, temă dată școlarului spre a se de-
prinde să aplice regulile învățate: ~ de calcul, de
gramatică ¶ ⑥ ~ Bucată de muzică compusă anu-
me pentru a familiariza pe executant cu unele
difficultăți ale cîntului sau instrumentului ¶ ⑦
Îndeletnicire, practică: ~ la mediotnei ¶ ⑧ ~ Practi-
care: ~ la cîntul ¶ ⑨ Îndeplinirea unei funcțiuni:
a fi în ~ul funcțiunii ¶ ⑩ Valorificarea unui drept:
~ la un privilegiu ¶ ⑪ Perioadă de un an în care se
percep și se întrebuințează veniturile Statului:
~ la anulul 1930; *pr. ext.*: în ~ unui an, în cursul
unui an [fr.].

***EXERGA** (*pl.-ge*) *sf.* ① Mic spațiu rezervat
pe o medalie pentru a pune o dată, o inscripție ¶
② Data sau inscripția însăși [fr.].

***EXERSA** (-sez) *vb. tr. și refl.* ① = **EXERCITA** ¶
② A face exerciții de muzică: ~ la pian [fr.].

***EXIGENT** *adj.* Care nu se mulțumește cu
puțin, pretențios, neîngăduitor: profesorii nu sînt
destul de exigenți (A.-OH.) [fr.].

***EXIGENȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* ① Firea, pretențiu-
nea celui exigent ¶ ② *pl.* Trebuiețe, nevoi: altele...
instituțiuni ce nu mai corespund exigențelor moderne (CAR.)
[fr.].

***EXIGIBIL** *adj.* Care se cere a fi împlinit
neapărat: o datorie ~ă (A.-OH.) ¶ ③ **NEEXIGIBIL** [fr.].

***EXIL** (*pl.-liuri*) *sn.* ① Surghiun, izgonire din
țara lui din ordinul guvernului ¶ ② Starea celui
care se află în surghiun ¶ ③ Locul unde se retrage
cel izgonit din țara lui ¶ ④ *Pr. ext.* Ori-ce loc unde
e silit cineva să stea și unde nu simte plăcere [fr.].

***EXILA** (-lies) *1. vb. tr.* ① A trimite în exil,
a surghiuni ¶ ② *Pr. ext.* A îndepărta, a urgisi,
pe cineva, a nu-i permite să mai dea ochi cu noi.

2. *vb. refl.* A se condamna la un exil voluntar;
a se retrage departe de lume [fr.].

***EXILAT** 1. *adj. p. EXILA.*

2. *sm.* Cel ce trăiește în exil, surghiunit.

***EXISTA** (-lat) *vb. intr.* ① A avea ființă, a ființa, a viețui, a trăi ② A fi, a se afla ③ A daînui [fr.].

***EXISTENT** *adj.* Care există, ce este acum, ce este în ființă: voește răsturnarea stării de lucruri ~ (u.-gh.) ④ ⑤ **NEEXISTENT** [fr.].

***EXISTENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Starea a tot ce există; ființare ② Viață, traiu: duce o ~ mize-rabilă; abia își clădise existența ③ Stare socială: are o frumoasă ~ [fr.].

***EX-LIBRIS** *sbst.* Foiță, mai adesea cu un de-

Fig. 2017. Ex-libris.

sen simbolic, care se lipește pe scoarța unei cărți, spre a arăta pe posesorul ei sau biblioteca din care face parte (© 2017) [lat.].

***EXOD** 1. *sbst.* ① A doua carte a Pentateu-cului în care Moise povestește ieșirea Evreilor din Egipt.

2. (pl.-oduri) *sn.* ① Emigrarea unui popor ② ③ Partea, finală a unei tragedii grecești care cuprinde desnodământul și catastrofa [fr.].

***EXOFISI** (-lăesc) *vb. tr.* ① + A plăti tot, a a chita ② ③ ④ A se scăpa de cineva, a-l trimite să se plimbe: bate-mi în ușa ctind 1-11 ~ pe Crăcănel (CAR.) [ngr. viit. ἐξοφλήσω < ἐξοφλῶ].

***EXOPTALMIE** *sf.* ① Ieșirea ochiului din or-bita sa [fr.].

***EXONERA** (-area) 1. *vb. tr.* A scăpa, a libera, de o sarcină, de o obligațiune.

2. *vb. refl.* A se plăti de o datorie, a se libera de o obligațiune: nu este exemplu ca un proprietar să nu se exonereze în mai puțin de treizeci de ani (u.-gh.) [fr.].

***EXOPRICĂ** *sf.* ① Ori-ce avere a femeii mări-tate, care nu e cuprinsă în zestre, parafernă: totă averea mișcătoare sau nemiscătoare cîte are muierea afară din zestre ei, ~ se zice (LEG.-CAR.) [ngr. ἐξωπρική].

***EXORBITANT** *adj.* Peste măsură de mare, (prea) din cale afară: pretenții ~; preț ~ [gr.].

***EXORCISM** (pl.-me) *sn.* ① Molitvă pentru gonierea dracilor și a duhurilor rele ② Vraja, formulă de vrăjit [fr.].

***EXORCIST** *sm.* Cel ce citește molitve pentru alungarea dracilor [fr.].

***EXORCIZA** (-lăez) *vb. tr.* ① A citi molitve pentru gonierea dracilor și duhurilor rele ② A vrăji [fr.].

***EXORD** (pl.-duri), ***EXORDIU** (pl.-dii) *sn.* ① ② Partea de la început a unei cuvîntări, începutul unui discurs: bietni soi a luat-o la fugă speriat, nitînd și exord și narațiune (u.-gh.) ③ Pr. ext. Început [fr.].

***EXOSMOZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① ~ **ENDOSMOZĂ** [fr.].

***EXOTERIC** *adj.* ① Exterior, public; se zice despre doctrina, pe care filosofiile antici o profesau în public, spre deosebire de doctrina lor secretă sau „ezoterică” [fr.].

***EXOTERMIC** *adj.* ① Se zice despre o reac-

țiune chimică care desvoltă căldură: arderea lămpii, a lămpelor, etc. slat reacții ~ [fr.].

***EXOTIC** *adj.* Din țări străine: plante ~; acest tip ~... atrage firește atenția de argus a celor tineri conștrăși (CAR.) [fr.].

***EXPANSIBILITATE** *sf.* ① Proprietate a gazelor sau aburilor de a ocupa un spațiu din ce în ce mai mare [fr.].

***EXPANSIUNE** *sf.* ① ② Dilatarea unui corp înzestrat cu expansibilitate ③ ④ ⑤ Prolungi-rea unui organ: ~ a unei aponevroze ⑥ Acest or-gan însuși prelungit ⑦ ⑧ Desvoltare, întin-dere: ~ a mișcării revoluționare ⑨ ⑩ Revărsare, destăinuire, comunicare a cugetărilor și senti-mentelor sale: farmecul năpust pe care-l simți în ~ a ge-neroasă a propriei tale vieți (VLAH.) [fr.].

***EXPANSIV** *adj.* ① ② Care poate să (se) di-late: forță ~; fluid ~ ③ ④ Care destăinuiește ușor tot ce are pe suflet, cu inima pe buze, comu-nicativ: Fribolanu, gros, vorbariț, ~ ou toată lumea (VLAH.) [fr.].

***EXPATRIA** (-triez) 1. *vb. tr.* A sili pe cineva să-și părăsească patria.

2. *vb. refl.* A-și părăsi patria, a pribegi [fr.].

***EXPECTATIVĂ** (pl.-ve) *sf.* Așteptare inte-meiată pe probabilități, pe făgădueli: a sta în ~; a avea expectativa unei moșteniri; era o politică cu totul de ~ (u.-gh.) [fr.].

***EXPEDIA** (-diaz) *vb. tr.* ① A trimite, a face să plece, a porni la destinațiune: ~ o ladă cu drumul de fier; ~ un ourier ② A grăbi executarea unui lucru, a face în grabă, a căuta să sfîrșească cît mai de grabă: ~ o afacere, un proces ③ A se coto-rosi, a se desbăra: ~ pe un creditor ④ ⑤ A face o copie conformă: ~ un contract [fr.].

***EXPEDIENT** (pl.-te) *sn.* ① Mijloc de a o scoate la capăt, de a ieși din încurcătură, tertip ② pl. Mijloace nepermise, blamabile, de a-și procura bani: trăiește din ~ [fr.].

***EXPEDITIV** *adj.* Iute la treabă, care nu stă mult la gînduri [fr.].

***EXPEDITOR** *sm.* ① ② Cel ce expediază o marfă, o scrisoare, trimițător ③ Cel ce-și ia însărcinarea să expedieze la destinație și să se ocupe de primirea mărfurilor unui negustor [fr.; sensul ③ după germ. S p e d i t e u r].

***EXPEDIȚIE** ~ **EXPEDIȚIUNE**.

***EXPEDIȚIONAR** 1. *sm.* ① Cel ce expediază pentru altul mărfuri cu poșta, cu drumul de fier, etc.

2. *adj.* ① Armată ~, oștire însărcinată cu o expediție militară [fr.].

***EXPEDIȚIUNE**, **EXPEDIȚIE** *sf.* ① ② ③ Fap-tul de a expedia, trimitere de mărfuri, scrisori, etc.: expediția scrisorilor ④ Grabă, terminare în grabă: expediția afacerilor curente ⑤ ⑥ Serie de operațiuni militare împotriva unei țări ⑦ ⑧ Călătorie pe mare pentru a face descoperiri, pentru a face o întreprindere sau pentru negoț ⑨ ⑩ Facerea unei copii de pe un act: ~ a unui contract [fr.].

***EXPEDIU** (-uasc) *vb. tr.* = **EXPEDIA**: am expe-duit pe singurul meu tovarăș de călătorie (u.-gh.).

***EXPERIENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Încercare, fap-tul de a fi încercat: am făcut destul ~ ou dînsul, dar vîd că nu e bun de nimio ② Cunoaștere a lucrurilor după multă observațiune și practică: un mediu țără ~; am căpătat destul ~ în călătoriile mele ③ Încercare de a vedea cum se petrece un lucru: ~ de fizică, de chimie [fr.].

***EXPERIMENT** (pl.-te) *sn.* ① Experiență știin-țifică: ~ de laborator [lat.].

***EXPERIMENTĂ** (-tez) *vb. tr.* ① A verifica prin experiență ② A face să se producă un fenomen pentru a-l studia științificește [fr.].

***EXPERIMENTAL** *adj.* Intemeiat pe expe-riență [fr.].

***EXPERIMENTAT** *adj.* ① p. **EXPERIMENTĂ** ② ③ Încercat, priceput, instruit prin experiență: un mediu ~ ④ ⑤ **NEEXPERIMENTAT**.

***EXPERIMENTATOR** *sm.* Persoană care face experiențe științifice [fr.].

***EXPERIMENTAȚIUNE**, **EXPERIMENTAȚIE** *sf.*

EXI-
EXP

① Faptul de a experimenta ¶ ② Metodă prin care se dobândesc cunoștințe pozitive în mai toate științele [fr.].

***EXPERT** 1. *adj.* Care a devenit foarte priceput, foarte dibaci de pe urma experienței.

2. *sm.* r. Persoană numită de un tribunal sau aleasă de părțile interesate spre a cerceta sau prețui unele lucruri care reclamă cunoștințe speciale, și a face un raport asupra lor [fr.].

***EXPERTIZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① Cercetarea și lucrarea expertilor ¶ ② Raportul făcut de experți [fr.].

***EXPIA** (-piez) *vb. tr.* = **ISPĂȘI** ① [fr.].

***EXPIATOR** *adj.* și *sm.* Care expiază, ispășitor [fr.].

***EXPIAȚIUNE** *sf.* Faptul de a expia, ispășire [fr.].

***EXPIRA** (-ir) 1. *vb. tr.* A da afară aerul care a intrat în plămîni.

2. *vb. intr.* ① A-și da suflul, a muri ¶ ② A lua sfîrșit, a se sfîrși: termenul expiră peste cinci zile ¶ ③ (F) A înceta, a pieri, a dispărea [fr.].

***EXPIRARE, EXPIRAȚIUNE, EXPIRATIE** *sf.* ① Faptul de a expira ¶ ② Gonirea din plămîni a aerului inspirat ¶ ③ r. Scadența unui termen: la ~a contractului ¶ ④ Sfîrșit: la expirarea anului [fr.].

***EXPLETIV** 1. *adj.* w ① Se zice despre un cuvînt care se poate lăsa afară fără a schimba înțelesul propozițiunii. Astfel în exemplele: să mi-l bați măr; du-mi 1-te, mi e expletiv ¶ ② Particula ~a, cuvîntul sau parte dintr-un cuvînt care se adaugă la un alt cuvînt fără a-i schimba înțelesul.

2. (pl.-ive) *sn.* Cuvînt expletiv, particulă expletivă [fr.].

***EXPLICA** (-ie) 1. *vb. tr.* ① A lămuri, a desluși, ceea ce nu e destul de limpede ¶ ② A arăta, a face cunoscut cauza, motivul unui fapt care pare neînțeles: ~ un fenomen; acum îmi explic purtarea lui ¶ ③ ~ un autor, un text, a-l tălmăci, a-l traduce, dînd toate lămuririle spre a fi bine înțelese.

2. *vb. refl.* ① A-și arăta gîndul, a face cunoscut felul său de a vedea ¶ ② A avea cu cineva o explicație [fr.].

***EXPLICABIL** *adj.* Ce poate fi explicat ¶ ¶ **NEEXPLICABIL, INEXPLICABIL** [fr.].

***EXPLICATIV** *adj.* Care servă să explice [fr.].

***EXPLICATOR** *adj.* și *sm.* Care explică [fr.].

***EXPLICAȚIUNE, EXPLICAȚIE, EXPLICARE** *sf.* ① Faptul de a explica ¶ ② Cuvînt prin care se lămurește un lucru, care lucru poate fi înțeles, lămurire, deslușire ¶ ③ Lămurirea cauzei, motivului unui lucru care pare neînțeles: ~a unui fenomen; aceasta e ~a purtării lui ¶ ④ Traducerea unui autor însoțită de toate lămuririle necesare spre a fi înțeles ¶ ⑤ Lămurire, justificare ce se cere cuiva pentru niște vorbe pe care le-a rostit și care se pot interpreta ca o ofensă [fr.].

***EXPLICIT** *adj.* și *adv.* Lămurit, limpede, deslușit: clară, voiajă ~a ¶ ¶ **NEEXPLICIT** [fr.].

***EXPLOATA** (-tez) *vb. tr.* ① A trage un folos, a scoate profit de pe urma unui lucru prin cultivarea, prin lucrarea lui: ~ o moșie, o pădure, o mină; pînză de fier avem multă, dar nu o exploatăm (A.-GH.) ¶ ② (F) A căuta să-i aducă cit mai mult folos, a ști să tragă foloase, a specula: tactica lingșitorilor cari exploatează ignoranța și patimile populare (A.-GH.); ~ curiozitatea mulțimii ¶ ③ (F) A stoarca, a trage cit mai mult folos în mod nedrept, profitînd de munca altuia: lucrătorii se plîng că-i exploatează patronii [fr.].

***EXPLOATARE, EXPLOATAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a exploata (o moșie, o pădure, o mină, etc.) ¶ ② Lucrul exploatat ¶ ③ Locul unde se exploatează ¶ ④ (F) Folos excesiv și nepermis ce se trage din munca altuia [fr.].

***EXPLOATATOR** *sm.* ① Cel ce exploatează ¶ ② (F) Cel ce trage foloase excesive și nepermise din munca altuia; cel ce speculează ignoranța, slăbiciunea, etc., altuia: îmbogățirea repede și greu de înțeles a ottoara ~i politici (VLAH.) [fr.].

***EXPLOATAȚIUNE** = **EXPLOATARE**.

***EXPLODĂ** (-odez) *vb. intr.* a face explozie [lat. *explodere*].

***EXPLORĂ** (-orez) *vb. tr.* ① A cutreiera, a străbate locuri neumblate, a umbra încoace și încolo, căutînd să facă descoperiri: a explora ținuturile arctice ¶ ② A cerceta cu privirea; a examina cu băgare de seamă [fr.].

***EXPLORATOR** *sm.* ① Cel ce cutreieră, străbate locuri neumblate spre a face descoperiri geografice, științifice [fr.].

***EXPLORAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a explora o țară ¶ ② Cercetare cu luare aminte [fr.].

***EXPLOZIBIL** *adj.* a Care poate face explozie ¶ ¶ **NEEXPLOZIBIL** [fr.].

***EXPLOZIUNE, EXPLOZIE** *sf.* ① Izbucnire violentă și sgomoloasă a unei materii ce se aprinde și sfîrșimă tot ce-i stă în cale: ~a unei mine, unui cazan ¶ ② Izbucnirea unei patimi, unei răcoale, unei boale, etc.: o ~ de minie [fr.].

***EXPLOZIV** 1. *adj.* a ① Care are caracterul unei explozii ¶ ② Ce poate face explozie: material ~.

2. (pl.-ive) *sn.* Corp solid sau lichid care, sub diferite influențe (izbire, ridicarea temperaturii, etc.) desvoltă o mare cantitate de gaze explozibile, din care rezultă efecte de sfîrșimare, de asvîlire la mari depărtări, etc. [fr.].

***EXPLOZIV** 2. *adj.* și (pl.-ive) *sn.* w Se zice despre acele consonante (p, b, d, t) la a căror rostire aerul iese din gură cu o mică explozie [germ.].

***EXPONENT** *sm.* + Literă sau cifră pusă la dreapta și ceva mai sus a unei cantități numerice sau algebrice spre a arăta la ce putere e ridicată această cantitate. Ex.: a^x ; $(a+b)^3$; x^4 ; în aceste exemple, x , 3, 4 sînt exponenți [germ.].

***EXPONENTIALĂ** (pl.-ie) *adj.* și *sf.* + Se zice de o cantitate algebrică care are o necunoscută ca exponent. Ex.: a^x [fr.].

***EXPORT** (pl.-turi) *sn.* w ① Faptul de a exporta ¶ ② Produsele, mărfurile exportate.

***EXPORTA** (-port) *vb. tr.* w A transporta în străinătate, spre a le vinde, produsele solului sau ale industriei naționale: nenorocirea n'ar fi că exportăm prea puțin de al nostru, ci că importăm prea mult (VLAH.) [fr.].

***EXPORTABIL** *adj.* w Ce poate fi exportat ¶ ¶ **NEEXPORTABIL** [fr.].

***EXPORTATOR** *sm.* w Cel ce exportă mărfuri, cel ce face comerțul de export [fr.].

***EXPORTAȚIUNE** *sf.* = **EXPORT** [fr.].

***EXPOZANT** *sm.* Cel ce expune într-o expoziție produsele industriei sale, lucrări de artă, etc. [fr.].

***EXPOZIȚIUNE, EXPOZIȚIE** *sf.* ① Expunere, faptul de a expune ¶ ② ~ de pictură, de sculptură, așezarea într'un local a unui mare număr de tablouri sau de operă de sculptură, ale unui sau mai multor artiști, spre a fi văzute de public ¶ ③ ~ universală, aceea în care figurează produsele tuturor țărilor ¶ ④ Locul unde se face o expoziție [fr.].

***EXPRES** 1. *adj.* Hotărît, formal: ordin ~.

2. *adv.* ① În mod hotărît, formal ¶ ② Într'adin, anume.

3. *sm.* Trimis însărcinat cu o misiune specială [fr.].

***EXPRES** 2. *adj.* și (pl.-esuri) *sn.* (Tren) ~, se zice despre un tren cu mare viteză care se oprește în drum numai la stațiile importante, tren accelerat: îngă peron aștepta un ~ gata de plecare (BR.-VN.) [fr. *express* < engl.].

***EXPRESIUNE, EXPRESIE** *sf.* ① Faptul de a exprima ¶ ② Mod de a-și exprima gîndirea prin graiu sau în scris ¶ ③ Cuvîntul însuși întrebuințat, în acest scop: ~ nobilă, familiară, vulgară, trivială ¶ ④ Modul cum impresiunile de afară se zugrăvesc pe trăsăturile feței noastre (2018): ce figură tristă, ce ochi pierduți și ce expresie de înalte așteptare (VLAH.) ¶ ⑤ Abs. O anumită dispoziție a trăsăturilor feței care face ca sentimentele să se zugrăvească pe ea în caractere aparente: are un cap plin de ~ ¶ ⑥ Reprezentarea vie și naturală a pasiunilor, atitudinilor, acțiunilor figurilor pictate sau sculptate: figurile acestui tablou au multă ~ ¶ ⑦ Manifestare: adunarea deputaților ar trebui să fie ~a

voinței națiunii ¶ ① ± Formulă: Expresionea lunginii ceroului este 2 AR ¶ ① ± ~ algebrică, reunire de termeni algebrici ¶ ② ± Reducerea unei fracțiuni la cea mai simplă ~, simplificarea unei fracțiuni prin cel mai mare comun divizor al celor doi termeni, așa ca noua fracție să fie ireductibilă [fr.].

***EXPRESIV** *adj.* ① Care exprimă bine ceea ce gîndește sau spune, plin de înțeles ¶ ② Plin de expresie: figurile lor ~e... compuneau un tablou demn de penelul unui mare artist (ALECS.) ¶ ③ **NEXPRESIV** [fr.].

***EXPRIMA** (-im) 1. *vb. tr.* ① A arăta prin glas, a reda prin cuvinte, a rosti, a spune: a-și ~ gîndirea ¶ ② A reprezenta prin soriere, prin desen sau muzică: acest poet, acest pictor exprimă bine pasiunile ¶ ③ A manifesta, a face cunoscut: a-și ~ durerea prin iscrimi; a-și ~ bucuria.

2. *vb. refl.* A-și arăta gîndirea prin cuvinte: s'a exprimat în termeni energici [fr.].

***EXPRIMABIL** *adj.* Ce se poate exprima ¶ ① **NEXPRESIBIL** [fr.].

***EX-PROFESSO** *loc. adv. lat.* Ca unul ce-și cunoaște bine subiectul, care e de meserie: a trata o chestiune ~.

***EXPROPRIA** (-prie) *vb. tr.* A depozeda pe cineva de un loc, de o casă, plătiindu-i o despăgubire, mai ales pentru cauză de utilitate publică [fr.].

***EXPROPRIERE** *sf.* Faptul de a expropriia.

***EXPULSA** (-ulsez) *vb. tr.* ① A izgoni, a alunga pe cineva dintr-o țară, dintr'un loc unde era stabilit sau pe care-l posedă ¶ ② ~ A goli, a deserta, a da afară [fr.].

***EXPULSARE** *sf.* Faptul de a expulza.

***EXPUNĂTOR** *sm.* ① Cel ce expune ¶ ② = **EXPOZANT**.

***EXPUNE** (-pun) 1. *vb. tr.* ① A pune sub ochii tuturor, a așeza astfel ca să fie văzut de public: ~ mărturi spre vinzare ¶ ② Se zice despre artiști, agricultori, industriași, cari pun operele, produsele lor sub ochii publicului, cari fac o expoziție ¶ ③ A pune, a așeza, a întoarce într-o parte oarecare: ~ la vînt, la soare ¶ ④ A pune în pericol, a primejdui: a-și ~ viața ¶ ⑤ A pune în situațiunea de a suferi, de a păți ceva: ~ să pată o rușine ¶ ⑥ A supune la o acțiune: ~ la foc ¶ ⑦ A face cunoscut, a explica: ~ o doctrină ¶ ⑧ A părăsi, a abandona, a lepăda în stradă: ~ un copil.

2. *vb. refl.* ① A se arăta, a se pune în vederea tuturor, a se da în priveliște ¶ ② A se pune în primejdie, a-și primejdui viața ¶ ③ A se așeza astfel încît să servească de țintă: a se ~ focului vrăjmașului ¶ ④ A se pune într-o situațiune care poate să-i aducă neplăcere, în care ar putea păți ceva: a se ~ unui refuz; a se ~ să pată o rușine [lat. expōnere].

***EXPUNERE** *sf.* ① Faptul de a (se) expune ¶ ② Povestire, narațiune: a fiout o ~ clară a faptelor ¶ ③ Explicațiune: ~ de motive; ~a doctrinei creștine ¶ ④ Începutul unei lucrări literare

în care se arată subiectul ce urmează a fi tratat; **EXP-EXT**

***EXTATIC** *adj.* ① Cauzat de extaz: transporturi ~e ¶ ② Încîntat pînă la extaz, care produce un fel de extaz: admirația aproape ~ă de care ti umpleau operele marilor maeștri (VLAH.) [fr.].

***EXTAZ** *sbst.*, **EXTAZĂ** *sf.* ① Stare a spiritului care, absorbit în contemplarea lucrurilor divine, se desprinde de obiectele sensibile, rupînd aproape ori-ce contact al simțurilor cu ceea ce-l înconjoară: Tu, palidă 'n extazul îndulgerii sfinte (VLAH.); Cînd sufletu-mi, noaptea, veghea în extază, Vedeam ca în vis pe-al meu inger de pază (EMIN.) ¶ ② Încîntare ¶ ③ Boală în care creierul, absorbit de o idee fixă, nu mai percepe senzațiunile și oprește mișcările voluntare [fr.].

***EXTAZIA** (-aziez) *vb. refl.* A cădea în extaz; a se minuna, a fi cuprins de o admirațiune fără margini: ne extaziăm de priveliștea grandioasă a mării în neastîmpăr (VLAH.) [fr.].

***EXTEMPORAL** (pl.-ale) *sm.* F. Lucrare scrisă dată școlarilor de făcut în clasă, în afară de cele ce se dau la epoci hotărîte [germ.].

***EXTENSIBIL** *adj.* Ce se poate întinde ¶ ① **NEXTENSIBIL** [fr.].

***EXTENSIBILITATE** *sf.* Însușirea unui lucru de a se putea întinde [fr.].

***EXTENSIUNE** *sf.* ① Faptul de a (se) întinde, întindere: aurul e susceptibil de o mare ~; ~a hotelurilor ¶ ② Punerea unui membru în linie dreaptă cu altul: ~a antebrațului ¶ ③ Operație prin care se întinde un membru scurtat printr-o fractură sau luxație ¶ ④ Desvoltare, mîrire, creștere: ~a unui privilegiu; ~a autorității sale ¶ ⑤ Lărgirea înțelesului unui cuvînt: cînd zicem „o foale de hîrtie”, înțelesul propriu al cuvîntului „foale” a primit o ~ [fr.].

***EXTENSIV** *adj.* ① Care are proprietatea de a întinde, de a produce o extensiune: forță ~ă ¶ ② Care arată o extensiune: înțelesul ~ al unui cuvînt ¶ ③ Cultură ~ă, se zice despre cultura în care, prin faptul că se dispune de o întindere vastă de teren, nu e nevoie să se întrebuițeze procedeele cele mai perfecționate [fr.].

***EXTENSO** (IN-) = **IN-EXTENSO**.

***EXTENSOR** 1. *adj.* Care servește să întindă: mușchii ~i ai brațului.

2. (pl.-oare) *sm.* Aparat de gimnastică pentru desvoltarea musculaturii [fr.].

***EXTENUA** (-nuex) *vb. tr. și refl.* A (se) obosi peste măsură, a (se) istovi [fr.].

***EXTENUARE** *sf.* Faptul de a (se) extenua, istovire, oboseală peste măsură.

***EXTERIOR** *adj.* 1. ① Care este în afară, care se petrece pe din afară: zidurile exterioare; cultul ~ ¶ ② Care privește țările străine: comerțul ~.

2. *sbst.* ① Ceea ce se află pe dinafară, partea din afară: ~ul unei clădiri ¶ ② Țările străine, străinătate: știri din ~ ¶ ③ Înfățișarea, îmbrăcămintea, portul unei persoane, aspectul unui lucru: judecînd după ~ul lui, pare a fi un om sărac [fr.].

***EXTERIORIZA** (-izez) *vb. tr.* A pune în afară, a arăta în afară [fr.].

***EXTERITORIALITATE** *sf.* ① Dreptul care permite ambasadorilor și miniștrilor plenipotențari de a trăi, în țările în care sînt acreditați sub regimul legilor națiunii pe care o reprezintă [fr.].

***EXTERMINA** (-in) *vb. tr.* A pierde cu desăvîrșire, a prăpădi, a nimici, a face să dispară: ~ o rasă [fr.].

***EXTERMINATOR** *adj. și sm.* Care extermină [fr.].

***EXTERMINAȚIUNE** *sf.* Faptul de a extermina, prăpădire, nimicire; războiul de ~, care are de scop să nimicească un întreg popor [fr.].

***EXTERN** 1. *adj.* ① Care se află în afară: boală ~ă ¶ ② Care se întrebuițează pe din afară: medicament ~ ¶ ③ A ~ **ALTERN** ¶ ④ Patologie ~ă, care privește chirurgia, spre deosebire de patologia internă sau medicală ¶ ⑤ Elev (ă) ~ (ă) = **EXTERN** 2 ¶ ⑥ **INTERN**.

2. *sm.*; **EXTERNĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Elev(ă) care urmează cursurile fără a dormi și a mânca la școală (① **INTERN**) ② Student(ă) în medicină care, în urma unui examen, a căpătat dreptul de a ajuta pe intern în funcțiunile sale la spital.

3. **EXTERNE** *sf. pl.* ① Afacerile străine, raporturile unui Stat cu țările străine: **Ministerul**, **Ministerul de ~**, ministrul, ministerul Afacerilor străine, care regulează raporturile cu țările străine [fr.].

***EXTERNAT** (pl.-ate) *sn.* ① Școală în care se primesc numai elevi externi ② Școală secundară de fete ③ Serviciul, calitatea de extern la spital [fr.].

***EXTIRPA** (-pez) *vb. tr.* ① A smulge din rădăcină, a desrădăcina ② ③ A distruge cu desăvârșire, a stîrpi [fr.].

***EXTIRPATOR** (pl.-toare) *sn.* ① Unealtă agricolă, greblă mecanică, care servește la smulgerea din rădăcină a buruienilor [fr.].

***EXTRA** *prefix* cu înțelesul de „în afară de, în afară din” [lat.].

***EXTRA** *adj.* De calitate superioară: *cafea ~*; *vin ~* [lat.].

***EXTRACT** (pl.-te) *sn.* ① ② Substanță medicamentoasă compusă din toate materiile solubile în apă sau într'un alt lichid, pe care le conțin unele părți ale unui vegetal, precum sucuri, tulpini, frunze, fructe, rădăcini, etc.: ~ de nalbă, de opiu ③ ④ Pasagiu; bucată scoasă dintr'o carte, dintr'un registru, etc. ⑤ ⑥ Prescurtare, rezumat: *aceasta e negreșit vr'un ~ lesnicios al sistemului său de învățatură* (NEGR.) ⑦ ⑧ Analiză, sumar, copie sumară sau parțială a unui act; ~ de naștere, de căsătorie, de deces, copie legalizată a unui act de naștere, de căsătorie, de deces, după registrele stării civile [lat.].

***EXTRACTOR** (pl.-toare) *sn.* ① Dispozitiv care scoate afară tubul cartuşului metallic dintr'o pușcă, mitralieră, etc., după descărcarea armei [fr.].

***EXTRACȚIUNE, EXTRACȚIE** *sf.* ① Faptul de a extrage, scoatere: ~a unei masele; ~a sării, metalelor ② Origine, obârșie: e de o joasă ~ [fr.].

***EXTRĂDĂ** (-ădez) *vb. tr.* ① A preda pe un străin, vinovat de o crimă, guvernului țării căreia-i aparține și care-l reclamă [fr.].

***EXTRĂDARE** *sf.* ① Faptul de a extrăda: ~a unui refugiat politic.

***EXTRADOTAL** *adj.* ① Se zice de averea soției care nu e trecută în zestre [extra + do + tal].

***EXTRAFIN** *adj.* De o calitate foarte fină [fr.].

***EXTRAȚE** (-ag) *vb. tr.* ① A scoate un lucru dintr'un loc, dintr'un corp în care s'a format sau în care s'a introdus: ~a aurului dintr'o mină; ~a un glonț ② ③ A separa o substanță de alta printr'o operațiune chimică: ~a alcoolul din vin; ~a zahărul din sfeclă ④ A copia, a scoate un pasagiu, un articol dintr'o carte, dintr'un ziar, dintr'un registru ⑤ ⑥ A căuta să afle, a găsi prin calcul: ~a rădăcina pătrată sau cubică a unui număr [fr. extraire, refăcut după trage].

***EXTRAJUDICIAR** *adj.* ① Se zice despre un act la care judecătorul nu ia parte (comandament, somațiune prin portărei, acte de notariat, etc.) sau despre actele privilegiate la numirea unui tutore, la emancipare, etc. [fr.].

***EXTRALEGAL** *adj.* ① În afară de lege, nepermis de lege: o măsură ~ă [extra + legal].

***EXTRAORDINAR** *adj.* ① Neobișnuit: o înțimplare ~ă; cheltuieli ~e, cheltuieli neprevăzute, care se fac în afară de cele obicinuite; *ambasador ~*, acela pe care un guvern îl trimite în anumite cazuri particulare ② Nepomenit, ne mai pomenit, puțin obicinuit, rar: un geniu ~ ③ ④ Ciudat, bizar [fr.].

***EXTRA-PARLAMENTAR** *adj.* ① În afară de parlament; *comisiune ~ă*, ai cărui membri nu fac toți parte din parlament [fr.].

***EXTRA-REGLEMENTAR** *adj.* Care e în afară de regulament [fr.].

***EXTRAS** *1. adj. p. EXTRAGE.*

2. (pl.-ase) *sn.* = **EXTRACT** ③.

***EXTRA-STATUTAR** *adj.* Care e în afară de statute [fr.].

***EXTRA-TERESTRU** *adj.* Care e în afară de pămînt [fr.].

***EXTRA-URBAN** *adj.* Care e afară din oraș [extra + urban].

***EXTRAVAGANT** *adj.* și *sm.* ① Ciudat, bizar ② ③ Care e contrar bunului simț, dreptei judecăți [fr.].

***EXTRAVAGANȚĂ** (pl.-te) *sf.* Ciudățenie; faptă extravaganță, năzdrăvnicie, năzbîtie, nebulie [fr.].

***EXTREM** *1. adj.* ① Care este tocmai la margine, la celălalt capăt, la coadă: *limită ~ă* ② ③ A dînc: *extrema bătrînețe* ④ ⑤ În gradul cel mai înalt, nemărginit: o *bucurie ~ă* ⑥ ⑦ Strănic, riguros: *clime ~e*, se zice despre climatele prea reci sau prea calde ⑧ ⑨ Remediul ~, care se întrebuințează cînd nu se mai vede altă scăpare pentru bolnav ⑩ ⑪ Care întrece ori-ce măsură, afară din cale, necumpănit: e ~ în toate; *partid ~*, partid care întrebuințează mijloace violente; ~a dreaptă, partid care împinge prea departe ideile conservatoare; ~a stîngă, partid care împinge prea departe ideile revoluționare.

2. (pl.-me) *sn.* ① Cea din urmă limită; la ~, la ultima limită, fără măsură sau rezervă ② ③ Ceea ce e contrar, opus: *focul și apa sînt cele două ~e* ④ ⑤ pl. Cele două limite ale unui lucru care sînt una la un capăt și cealaltă la alt capăt, și prin urmare contrare: ~ele se ating, se întîmplă adesea ca lucruri opuse, caractere sau păreri contrare să se apropie unele de altele, să prezinte asemănări neașteptate ⑥ ⑦ pl. + Întîiul și ultimul termen al unei proporții [fr.].

***EXTREMIS** (-in) = **IN-EXTREMIS**.

***EXTREMITATE** *sf.* ① Marginea extremă, capăt, căpătîi, coadă: *extremitățile unei linii*; la *cealaltă extremitate a străzii*; *vorb. de timp*: la ~a secolului al XXI-lea ② ③ pl. ④ Membrele, în spec. mîinile și picioarele, spre deosebire de trunchiul ⑤ ⑥ Mărime grozavă, enormitate, grozăvie: ~a nenorocirilor sale ⑦ ⑧ Exces: a trece de la o ~ la alta ⑨ ⑩ Starea cea mai rea, cea mai de nesuferit la care poate să ajungă cineva, ananghie, strimtoare ⑪ ⑫ Starea unui bolnav care e aproape să moară, ultimele clipe ale vieții ⑬ ⑭ La ~, la ultima ~, cînd nu mai poți ce să faci, în cea mai mare nevoie [fr.].

***EXTRINSEC** *adj.* ① Ce vine de afară, ce se află în afară: *cauze ~e* ② Valoarea ~ă a unei monete, aceea pe care i-o atribuie legea [fr. extrin-sèque].

***EXUBERANT** *adj.* Peste măsură de îmbelșugat, prea bogat: *vegetație ~ă*; a *răsărit din toate părțile*... o *artă ~ă* care a umlit lumea (VLAH.); *stil ~*, stil plin de exuberanță [fr.].

***EXUBERANȚĂ** *sf.* ① Îmbelșugare prea mare, prisos ce întrece ori-ce măsură: ~ de vegetație; se *umple de această splendoare și ~ de viață a naturii* înțînărite (VLAH.) ② ③ Defectul scriitorului care pierde ori-ce măsură, care nu știe să se oprească: ~ de idei, de stil [fr.].

***EXULTA** (-uit) *vb. intr.* A nu mai putea de bucurie [fr.].

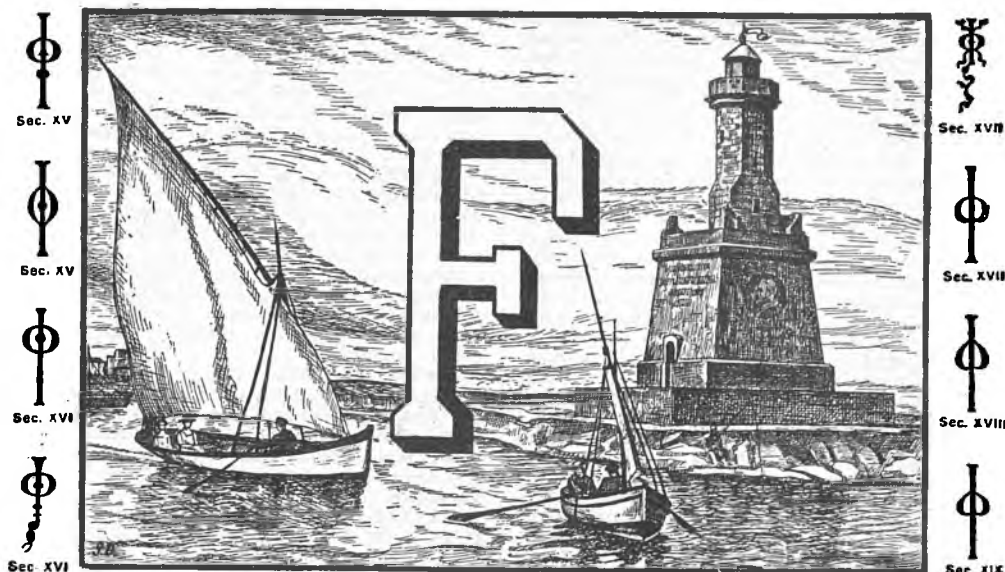
***EX-VOTO** *sn.* Tabloul sau obiect așezat de către o persoană într'o biserică, ca urmare a unei făgăduințe solemne: se *află o icoană făcătoare de minuni*, pe care erau atîrnate o multime de ~ (a.-m.) [fr.].

***EZITA** (-it) *vb. intr.* A sta nehotărît, a sta în cumpănă, a șovăi, a pregeta, a se codi [fr. hésiter].

***EZITARE, EZITAȚIUNE** *sf.* Faptul de a ezita, nehotărîre, șovăială: am *văzut o ezitare*, o *luptă de o clipă*, dar a primit (VLAH.) [fr.].

***EZOFAĞ** = **ESOFAG**.

***EZOTERIC** *adj.* ① Se zice despre o doctrină secretă pe care unii filosofi o împărtășeau la cîțiva din discipolii lor [fr.].

FARUL DIN CONSTANȚA

F *sm.* A șasea literă a alfabetului, a patra din seria conșonantelor; purta în alfabetul cirilic numele de „фртă” (Ф).

***FA** *sm.* ① A patra notă a gamei lui do ② Semnul care reprezintă această notă (□ 2019) [it.].

FĂ ① **FAI** *interj.* ② Strigătul cu care se cheamă o femeie sau o fată, corespunzător lui măi! cu care se cheamă bărbații.

Fig. 2019. Fa.

FĂ *imperat. pers.* a 2-a sg. de la verbul A FACE [lat. f a c e].

***FABRICA** (-ie) *vb. tr.* ① A lucra prin procedee mecanice ② A pune să se fabrice, a ținea o fabrică ③ A plăsmui, a născoci [fr.].

***FABRICĂ** (pl.-iei) *sf.* Stabiliment unde se fabrică, unde se lucrează diferite obiecte în cantități mari: Prin sate, prin orașe, pe la fabrici, Cerpîn-
du-și loc de muncă (VLAH.) [fr.].

***FABRICANT** *sm.*, ***FABRICANTĂ** (pl.-te) *sf.* Persoană care fabrică sau pune să se fabrice [fr.].

***FABRICARE**, ***FABRICĂȚUNE**, ***FABRICĂȚIE** *sf.* ① Faptul de a fabrica; arta de a fabrica ② Rezultatul acestei lucrări [fr.].

***FABULĂ** (pl.-le) *sf.* ① Apolog sau mică povestire (în proză sau în versuri) în care, pentru a da o lecțiune de morală, se pun în scenă animale sau chiar lucruri neînsușite cărora li se atribuie acțiuni, sentimente și graiu, întocmai ca la oameni ② Legendă mitologică ③ *Pr. ext.* Povestire mincinoasă, născocire, minciună [lat.].

***FABULIST** *sm.* Autor de fabule [fr.].

***FABULOS** *adj.* ① Născocit, scornit, plăsmuit: povestire fabuloasă ② Privitor la mitologie, ce ține de legendele mitologice: se dau copiii... nume din istoria fabuloasă și fantazistă a antichității (CAR.) ③ De necrezut, de neînchipuit, exagerat: un preț ~; o avere fabuloasă [fr.].

***OFACĂLAU** (pl.-iale) *sn. Bucov.* = **FĂCĂLET** ①.

FĂCĂLET (pl.-ete) *sn.* ① Băț rotund în formă de sul, uneori în formă de lopățică, cu care se mestecă mămăliga, melesteu,

Fig. 2020. Făcălet.

mestecău, culeșer (□ 2020): amestecă vorba ca ~ul mămăliga (PANN) ② *Trans.* Băț rotund cu care se indeasă făina în saci la moară (PAC.) [comp. ung. f a k a l á n].

***FĂCĂLI** (-ăleso) *vb. tr.* ① X = **FĂCĂLUI** ② ③ *Băn.* A scoate cu polonicul găurit urda din zăr.

***FĂCĂLITOARE** *sf. Băn.* Polonic cu găvanul găurit cu care se scoate urda din zăr [f a c a l i].

***FĂCĂLUI** (-lueso) *vb. tr.* ① X A mesteca unele legume fierte (fasole, mazăre, cartofi, etc.), sdrobindu-le cu lingura de lemn sau cu făcălețul: după ce-l spoise pe obraz ou un pumn de mazăre făcăluite (L.-CH.) ② F A sdrobi, a speti, a deșela: mi-o sdrobotit calul toate oasele n mine... pară-s făcăluite (ALECS.) [comp. f a c a l e ț].

***FĂCĂȚOR**, **FĂCĂȚOARE** *adj. și sm. f.* Care f a c e, care a făcut: ~ de rele; făcătorul cerului și al pământului; Nu se poate făcătoarea de minuni să nu mi-l scape (VLAH.).

***OFĂCĂȚURĂ** (pl.-turi) *sf. Trans. Bucov. Oas.* Fermecătorie, vrajă, fapt: să nu fie zis în ceas rău, o ti vre-o ~ (SPER.); unde este găină neagră la casă, nu se apropie făcăturile (VOR.) [f a c e].

***FĂCĂU** (pl.-ăe, -ae, -auă) *sn.* ① Moară mică, întrebuințată pe apele de la munte, avind o singură roată cu căușe, cu fusul vertical: în sat la noi stă trei mori... și un ~ pe Riușor (LUNG.) ② A ajunge de la moară la ~ (CIF.), a ajunge din cal măgar, a ajunge jos de tot dintr-o treaptă înaltă, a scăpa ③ *Băn.* = **FĂCĂLET** ④.

***OFĂCĂU** *adj. Trans. (DENS.)* Gălbuiu-închis (vorb. de oi) [ung. f a k ó].

FACE (fao) *1. vb. tr.* ① A săvîrși, a făptui ceva: ~ bine, ~ rău; un i-am făcut nimic; cine ce face, lui își face; face și face; una zice și alta face ② A da naștere unui lucru, a crea: Dumnezeu a făcut cerul și pământul ③ A naște: nevastă-sa i-a făcut un bălat; îi abătuse să facă și năsou un dolean de copil (SP.); pară era de-acolo de cînd i-a făcut măsă (CAR.) ④ cum i-a făcut Dumnezeu, cum i-a făcut măsă-să, gol; ~ pul, a făta ⑤ A da roade, a produce: cînd va face plouul pere și răchita vișinele ⑥ A produce prin lucrul miilor sau cu ajutorul industriei: ~ pline; ~ brînză; ~ cărămizi ⑦ X A găti: ~ bucate ⑧ A zidi, a clădi, a construi: ~ o casă; ~ un pod ⑨

A compune: ~ versuri; ~ o comedie ¶ ① ② A desena: ~ un plan ¶ ③ *Urmat de un substantiv, formează o locuțiune care înlocuiește verbul propriu:* ~ jurământ, a jura; ~ pregătiți, a pregăti; ~ chef, a chefuli; ~ o plimbare, a se plimba; ~ glume, a glumi; ~ barba, a rade; *urmat de un subjonctiv, are înțelesul de a aduce într-o anumită stare, a hotărî, a îndemna, a sili, etc.:* m'a făcut să plîng; l-a făcut să-și ia lumea în cap; ai să mă faci să nu te mai primesc în casă ¶ ④ A pricinui: ~ plăcere; mi-a făcut mult rău; ~ agomot; m'a avut griji s'o scoopere (groapa)... numai ca să-mi facă mie pagubă (isp.) ¶ ⑤ F A o ~ cuiva, a-l pe-depsi, a se răzbuna: dacă nu ți-o fac o eu, apoi să ții că n'oi dracu nu ți-o mai face (isp.) A preface: a schimba: Turcii au făcut din această biserică o geamie; ~ din tințar armăsar; ~ ziua noapte și noaptea zi; ~ în două, a tăia: dintr-o lovitură făcu în două spurcata țară (isp.) ¶ ⑥ A imita, a se preface: îl face pe Englezul; copiii veseli, aduși la grădina de bone ce fac pe melancolicele (VLAH.) ¶ ⑦ A juca un rol (la teatru): Aristia avea totdeauna rolurile cele mari: el făcea pe Agamemnon, pe Cesar (U.-GH.) ¶ ⑧ A căuta să treacă drept, a voi să pară: îl face pe bogatul; un funcționar ușăvî făcu pe Englezul (S.-ALD.); vrei să-l faci pe giretul? (VLAH.) ¶ ⑨ A denumi, a poreci, a zice că este...: l-a făcut prost; l-a făcut oum l-a venit la gură (CIAUS.), l-a ocărit rău ¶ ⑩ A numi, a alege, a ridica la un rang oarecare: l-au făcut împărat; m'a făcut general; a da o situație; a căpătu: vreau să te fac om (U.-GH.) ¶ ⑪ A da o profesiune, o meserie: l-a făcut popă; l-a făcut pe fiu său avocat ¶ ⑫ A exercita o meserie: ~ negot; ~ pictura ¶ ⑬ A învăța: ~ dreptul: îi trimise tată-său ca să facă arhitectura (VLAH.) ¶ ⑭ A stringe, a aduna, a agoni: a făcut provizii pentru iarnă; a făcut avere, s'a îmbogățit ¶ ⑮ A alcătui laolaltă, a fi în total: cît face socoteala? una și cu una fac două ¶ ⑯ A încheia: ~ pace ¶ ⑰ A pretui, a valora: îmi cere cît nu face; nu face două parale; trebuie plătit pe cît nu face (isp.) ¶ ⑱ A străbate, a umbla, a merge: am făcut 5 kilometri pe jos; popa făcu trei pași înainte și zece îndărăt (OLVR.); fă 'nainte, că te-ajung (SEZ.) ¶ ⑲ A serba; ⑲: săracul cînd cumpără cămășe, atunci face Paștele (ZNN.); ~ logodna ¶ ⑳ A o duce cu sănătatea, cu afacerile: ce mai faci?—nu prea fac bine ¶ ㉑ *Eliptic*, a face semn: ~ cu mîna; făcu cu ochiul lui Vodă și ne dădetăm jos... din turn (U.-GH.) ¶ ㉒ A păsa, a importa: nu face nimic ¶ ㉓ A avea un raport, o relațiune, o legătură: asta n'are de a face cu înțelegerea de pîn' acum ¶ ㉔ A avea relațiuni: n'am de a ~ cu el; o să aibă de a ~ cu mine, ca amenințare: va avea să se teamă de mine ¶ ㉕ A zice: știu totul, făcu, și-l întoarse spatele; ce face? cum? ce zici? ¶ ㉖ *Prin omisiunea prepozițiunii* (cu, din, etc.) ~ devine *trans. în loc de intrans., în expresiuni* ca: ce-ai făcut cărțile? (= cu cărțile) pe care ți le-am dat în păstrare?

2. *vb. intr.* ① ~ a..., a prevesti: cînd trec cloarele în stoluri mari, fac a vreme rea (GOR.) ¶ ② ~ cu ulcea, ~ pe urșită, ~ de dragoste, ~ de urit, a fermeca, a vrăji ¶ ③ A se cădea, a se cuveni, a fi convenabil, folositor, etc.: asta nu face pentru tine ¶ ④ A cirni, a coti, a se abate, a apuca, a o lua: am făcut la stînga și peste o jumătate de ceas, intram pe poarta ourții (GOR.); fă 'napoi, că nu-i de tine aici! (S.-ALD.); fă 'nainte, că te-ajung (SEZ.).

3. *vb. refl.* ① A se săvîrși, a se făptui, a se lucra: asta nu se face cu una cu două ¶ ② Se face ziulă, începe a fi zi; se face noapte, înnoptează ¶ ③ A deveni: copilul creșcu și se făcu mare; de ce creștea, d'ala se făcea mai frumos și mai drăgălaș (isp.); a se ~ nevăzută, a dispărea; ce te faci acum? ¶ ④ A se preface: se face că n'aude; s'a făcut că nu mă cunoaște; de astă dată fata cea mică se făcu bolnavă într'adins (isp.) ¶ ⑤ A se arăta (în imaginație, în vis), a i se părea: se făcea că eram într-o grădină frumoasă (OLVR.) ¶ ⑥ A i se ~ negru pe dinaintea ochilor (CROȘ.), a i se întuneca vederea, a-i veni amețea ¶ ⑦ A se întîmpla (în întrebări de mirare, etc.): cum se face că n'ai venit și tu? ¶ ⑧ A îmbrățișa o carieră, o religiune, etc.: s'a făcut popă; s'a făcut catolic ¶ ⑨ A-i veni, a căpăta poftă de ceva: mi s'a făcut somn, sete, foame; ori ți s'a făcut de înșurătorie (S.-ALD.) ¶ ⑩ F A veni, a se apropia: fă-te 'nainte, aflînte părinte, și citește-i ceva din carte (OLVR.);

fă-te 'n lături, măi creștine! (ALECS.); la fă-te mai încoș, nesocotito, să ne 'nțelegem la cuvinte (isp.) [lat. facere].

FACE *sf.* ① Acțiunea de a face și rezultatul acestei acțiuni; ~ de bine, binefacere: își cheltuște venitul și timpul în faceri de bine (U.-GH.) ¶ ② Naștere: durerile facerii; se prăpădise din ~, dînd naștere la doi gemeni (CAR.) ¶ ③ Creațiune: ~a lumii; Cartea Facerii, Geneza, înția carte a lui Moisi.

† **FACH(IE)** *sf.* ① Făclie ¶ ② *Mold. Bucov. Oaș.*

➤ Mănușchiu de tîndări de brad, de molift, de coaje de mestecăan, etc. ce se aprinde noaptea spre a atrage peștii și a-l prinde cu mîna sau cu ostia (Fig. 2021) [lat. fac (ū) la].

○ **FACHIO** *sbst. Trans.* ➤ Vâl străvezii cu care se îmbrobodesc femeile [ung. fát y ol; comp. FACHIU].

* **FACHIR** = FACHIR.

○ **FACHIU** *sbst. Băn.* ➤ Broboadă îngustă cu capetele frumos împistrite, cu care femeile mai în vîrstă se îmbrobodesc peste conciu: se leagă... ou un ~... și se înnoadă la creștet așa, că, capetele ~lui s'acopere concilul de la ceată (MUA.) [ung. fát y ol; comp. FACHOL].

* **FACIAL** *adj.* ① Ce ține de față; unghiul ~, unghiul format de două linii care pornesc de la baza nasului și ajung una la partea de sus a frunții, cealaltă la deschizătura urechii (Fig. 2022) [fr.].

* **FACIL** *adj.* Lesne, ușor [fr. < lat.].

* **FACILITĂ** (-itez) *vb.* tr. A înlesni, a ușura [fr.].

* **FACILITATE** *sf.* Înlesnire, ușurință [fr.].

FACLA (pl.-le) *sf.* ① Făclie ¶ ② Masala, torță (Fig. 2023) [bg.].

FĂCLIE *sf.* ① Luminare lungă și groasă de ceară întrebuințată mai adesea în biserici și la morți: biserica de alături, luminată în roșu de făcliiile credincioșilor cari o coceau în sunetul clopotelor (SR.-VN.); Galben ca făclia de galbenă ceară Ce aproape ardea (ALECS.) ¶ ② ➤ **FACH(IE)**: oînd pesoula... ou țespa și făclia, parod-gi mai ulta... de amar (GRIG.) ¶ ③ ④ Lumină ¶ ⑤ ⑥ Flacăra, văpaie ¶ ⑦ ⑧ Celebritate, ilustrațiune: făclia stîlnei [bg.-srb.].

FĂCLIER *sm.* ③ Cel ce fabrică sau vinde făclii.

○ **FĂCLIEȘ** *sm. Bucov.* ➤ = LICURIOIU [făclie].

FĂCLIOARĂ (pl.-re), **FĂCLIUȚĂ** (pl.-țe) *Fig. 2023. Faclă.*

sf. dim. **FĂCLIE**: aduceau în casele lor oite o ramură de brad împodobit cu făclioare (isp.); se și zăresc noaptea de departe ca niște făcliuțe miștite (sb.).

* **FAC-SIMILE**, **FACSIMILE** *sn. inv.* ➤ Reproducere întocmai a unei scrisori sau a unui desen (cu mîna, cu ajutorul fotografiei, etc.) [fr.].

* **FACTAGIU** (pl.-agii), **FACTAJ** (pl.-aje) *sn.* ➤

➤ Transportul unui colet de mărfuri, a unui grop de bani, etc. de la gară sau de la poșta la domiciliul destinatarului ¶ ③ Prețul acestui transport [fr.].

* **FACTICE** *adj.* ① Meșteșugit, artificial, făcut sau imitat prin meșteșug: aceste fotografii reprezintă o parte... din viața ~ pe care o trăim (VLAH.) ¶ ② Nefiresc [fr.].

* **FACTOR** *sm.* ① ➤ Poștaş, împărțitor de scrisori, funcționar care duce la domiciliul scrisorile trimise prin poșta ¶ ② + Fie-care din numerele ce trebuiesc înmulțite între ele: în exemplul 4×5=20, numerele 4 și 5 se numesc factori ¶ ③ ④ Fie-care din elementele ce lucrează pentru obținerea unui rezultat: se crede cu adevărat un ~ important în progresul național (VLAH.) [fr.].

Fig. 2021. Fachie.

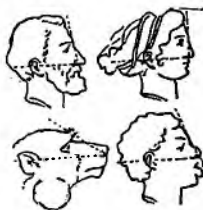

Fig. 2022. Unghiul facial.

Fig. 2023. Faclă.

***FACTORIE** *sf.* ✎ Birou al unei case comerciale europene în colonii (*în spec.* în India) [fr.].
 ***FACTOTUM** *sm. învar.* Persoană care se bucură de încrederea stăpînului și se ocupă de toate treburile dintr-o casă: el e ~ plîmpotent care închiriază casele și care înlesnește... mulțămirile bolnavilor (ALECS.) [fr.].

***FACTURA** (-urez) *vb. tr.* ✎ A face o factură, a înscrie într-o factură mărfurile vîndute [fr.].

***FACTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ✎ Socoteală amănunțită a felului mărfurilor vîndute, a cantității și prețurilor lor ✎ Modul în care e executată o operă literară sau artistică: severitatea de ~ și tălătura sculpturală a versurilor lui Dan (VLAH.) [fr.].

***FACTIOS** *adj. și sm.* Care caută să provoace turburări într-un Stat, turburător, răzvrățitor: ratulatura factioșilor și a demagogilor este atît de mare (I.-GH.) [fr.].

***FACTIUNE.** ✎ **FACTIE** *sf.* ① ② Partid care caută să provoace turburări într'un Stat sau într-o Societate: condeiele cele egere, consacrate partidelor și factiunilor (I.-GH.); apăsau puternic, dimpreună cu factiile, anarhia... și libertatea publică (BALC.) ③ ✎ Paza făcută pe rînd de fie-care soldat al unui post, strajă [fr.].

***FACULĂ** (*pl.-le*) *sf.* ✎ Pată luminoasă pe suprafața soarelui [fr.].

***FACULTATE** *sf.* ① Putința, darul, dreptul, mijlocul de a face un lucru: cade jos însetul cu însetul, pierde ~ a de a se mișca (SOL.) ② ✎ Insușirea, proprietatea unui corp: magnetul are ~ a de a atrage fierul ✎ Talent, aptitudine, înlesnire ✎ Corpul profesorilor însărcinați să predea cursurile de drept, de literatură, de știință, etc. într-o universitate: ~ a de litere, de științe, de drept, de medicină, de teologie [fr.].

***FACULTATIV** *adj.* ① Ce e liber cineva să facă sau să nu facă: curs ~ ✎ Care lasă cuiva putința de a face sau de a nu face [fr.].

FĂCUT 1. *adj.* ① *p. FACE* ✎ ② **NEFĂCUT** ✎ ③ Lucru ~, farmec, vrajă: pare că era un lucru ~, de tot de dînsul se împiedica (ISP.).

2. *sbst.* Facere; fabricațiune: încep a mă da la scris și la ~ oădelniță în biserică (CRG.); conu' Nae... își urmează ~ul țigărilor (BR.-VN.); în ~ul zilei, în ~ de zi (OR.-N.), în faptul zilei.

3. (*pl.-nturi*) *sn.* Farmec, vrajă: uite, atunci parcă a fost un ~... s'a făcut nevăzut prin hățis (I.-GH.); Neica Enache este omul care desface toate ~urile cu omenia sa (ISP.).

***FAD** *adj.* ① Searbăd, fără gust ✎ ② ③ Care n'are nimic plăcut, anost, plicticos [fr.].

***FAETON** (*pl.-oane*) *sn.* Trăsură elegantă deschisă (de diferite forme), calească înaltă și ușoară, pe patru roate: Pe măturile Senei, în ~ de gală, Cezarul trece palid, în gînduri adîncit (EMIN.) [fr.].

***FĂFĂLUG** *sm.* ✎ Bucată de lemn cilindric cu care se ridică pietrele morii cînd trebuiesc ferecate; numită și „tăvălug”.

***FĂFĂLUGĂ** *sf.* ① Figură caraghioasă ✎ ② Caraghios ✎ ③ Glumă proastă; caraghioslic.

FAG *sm.* ✎ ① Copac mare de pădure care crește în regiunile muntoase și al cărui lemn e întrebuințat la facerea uneltelor, mobilelor și la încălzit; fructul său e numit „jir” (*Fagus silvatica*) (2024): și din ~ul malt și fălno... Iese-un glas plăpînd și fălno (ALECS.) ✎ ② Lemnul acestui copac [lat. *fagus*].

***FAG** *sm.* = **FAGUR**: *Fag* de miere că gusta, Căprioara desmieră (ALECS.) [relăcut din *pl. faguri*].

***FĂGĂDĂ** (*pl.-de*) *sf.* Făgăduială, făgăduință: așa te ții de ~? (R.-COD.) [făgădui].

Fig. 2024. Fag.

○**FĂGĂDAR(IU)** *sm. Trans.* Cîrciumar, birtăș: făgădăritul însă nu se învoala... zicînd că e strîmt, că sînt oameni mulți (RET.) [făgădău].

○**FĂGĂDAȘ** (*pl.-așe, -așuri*) *sn. Trans. Băn. Mold.* Făgăduială, făgăduință, lucru făgăduit: împăratul nu-și poate trage vorba, trebuie să împlinească ~ul (RET.) [ung. *fogadás*].

○**FĂGĂDAU** (*pl.-dae*) *sn. Trans. Mold.* Cîrciumă, birt, ospătărie, han: Rău-l, Dosmne, rău-l, zău, Cînd nu-l vin la ~ (IK.-BRS.) [ung. *fogadó*].

***FĂGĂDUEALĂ** (*pl.-ueii*) *sf.* Ceea ce s'a făgăduit, făgăduință: Radu-Vodă s'a ținut de ~ și a făcut o biserică (ISP.); ②: făgăduiala dată e datorie curată (FANN) [făgădui].

***FĂGĂDUI** (-duese) 1. *vb. tr.* ① ✎ A primi în gazdă ✎ ② A încredința, a-și lua îndatorirea, a-și da cuvîntul că va face sau va da un anumit lucru, a promite; ③: nu făgădui ce nu poți împlini; ④: făgăduiesc dinainte că înapoi nu m'oiu întoarce (CRG.); împăratul a început să-l făgăduiască toate bunurile din lume (ISP.); ⑤: a ~ marea cu sarea (și Oitul cu totul), a făgădui toate bunătațile, lucruri nenumerate și cu neputință de împlinit.

2. *vb. refl.* ① A făgădui: Negru-Vodă se făgădui să facă un schit de călugări în locul aceluia copac soorburos (ISP.) ✎ ② ✎ A face o făgăduială solemnă (*în spec.* lui Dumnezeu), a încredința cu jurămint că va face ceva [ung. *fogadni*].

***FĂGĂDUINȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Ceea ce e făgăduiește sau a făgăduit cineva, făgăduială, promisiune: nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele; sînt nevoit să cutreer toată lumea pînă voi găsi făgăduința pentru care m'am născut (ISP.) ✎ ② Tara făgăduinții, pămîntul făgăduinții, țară sau regiune fericită, blagoslovită, îmbelsugată.

○**FĂGAN** *sm. Bucov.* ✎ Fag tinăr, făguleț: Făganul dormea dus la umbra unui ~ (MAR.).

FĂGAȘ, VĂGAȘ (*pl.-așe*) *sn.* ① Urma adîncă ce lasă roțile unei trăsurii sau unui car într'un pămînt moale, ogaș: roatele briștei tăiau făgașe subțiri pe iarba plăpîndă a pămîntului țălar (OOOS.); dînd într'un văgaș adînc înghețat, m'am pomenit cu trăsura într'un peș (I.-GH.); ②: să nu credem vreo dată că... opintirile noastre vor face să sară lumea din făgaș deodată (CAR.) ✎ ③ ✎ Urma săpată de un torent în curgerea lui: volnicii munților pășesc sprinteni pe făgașele apelor (VLAH.); Că beau apă din văgaș și mînaie feii de oaș (TOC.) (— OGAȘ) [ung. *vágás*].

***FĂGET** (*pl.-ete*) *sn.* ✎ Pădure de fagi: Polistetea vine împede și grăbiță... spîntecînd ~ul unei văi (VLAH.).

***FĂGETEL, ✎ FĂGETUL** (*pl.-ele*) *sm.* ✎ *dîm.* FĂGET: la cotitura drumului, din făgetel, iaca îi iesc înaintea Bardac (SAD.).

***FĂGOCIȚ** *sm.* ✎ Element viu care apără organismul împotriva invaziunii microbilor, înglobîndu-i și distrugîndu-i [fr. *phagocyte*].

***FĂGOCITOZĂ** *sf.* ✎ Atacul și distrugerea microbilor din organism de către fagociți [fr. *phagocytose*].

***FĂGOT** (*pl.-ote*) *sn.* ✎ Un fel de

flaut lung (cam de 1 m. 30) cu cinci găuri și un număr variabil de clape, care se desface în mai multe bucăți; e întrebuințat în orchestrele simfonice (2026) [fr. < it.].

***FĂGUIU, FAGUIEȚIU, FAGULEAN** *sm.* ✎ *dîm.* FĂG 1. **FĂGUR, FAGURE** *sm.* Strat de ceară cu celule în care albinele își depun mierea (2025): faguri de miere sînt vorbele plăcute (ZNN.); rămase încre-

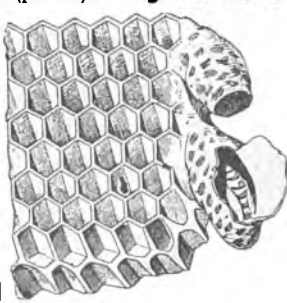

Fig. 2025. Fagur.

Fig. 2026. Fagot.

FĂG-FAL menită de spaimă, ou fața albă ca fagurele (SLV.) [lat. f. v. a. l. u. s.].

FĂGURAȘ, FAGUREL *sm. dim.* **FAGUR:** Că mi-luța de la nene Făguraș dulce de miere (MAR.).

FĂGUT *sm. & dim.* **FAG:**

***FAIANȚA** (pl.-te) *sf.* Olărie lustruită sau smălțuită care imită porțelanul (2027) [fr. faïence].

***FAIER** (pl.-are) *sn.* F. Muștrare aspră [germ. Feuer].

***FAILIBIL** *adj.* Care poate să greșască ¶ ¶ (2) **INFALIBIL** [fr.].

***FAILIBILITATE** *sf.* Puțința de a greși ¶ ¶ (2) **INFAILIBILITATE** [fr.].

***FAIMĂ** (pl.-e) *sf.* Vestă, renume, reputație: tot apusul și răsăritul se umple de faima acestui biruințe (usr.) [lat. fama, refăcut după defăima].

***FAIMOS** *adj.* Vestit, renumit [lat. famosus + faimă].

***FAIN** *adj.* F. (2) De calitate fină ¶ (2) Ales, distins, elegant ¶ (3) Minunat: faină idee! [germ. fein].

FAINĂ, Băn. FĂINĂ, Trans. FĂRINĂ *sf.* (2) Pulberea albă rezultată din măcinarea grânelor: ~ de grâu, de secară ¶ (2) ~ de păpușoi, de porumb, mălaiu ¶ (3) *Pr. anal.* ~ de cari, pulbere fină, măcinătură de lemn mncat de cari: făina de cari se întrebuintează, nu numai la opărituri, ci și la alte rane (MAR.) ¶ (4) (2) Altă ~ se macină acum la moară, s'au schimbat lucrurile, nu mai e cum a fost; i-a trecut făina prin traistă, și-a trăit traiul, și-a făcut rindul, nu mai e ce a fost; scump la țărițe și ieftin la ~, se zice despre cineva care nu face economie la cheltuieli mari și se scumpește pentru un lucru de nimic; cu un ochiu la slănină și cu altul la ~, se zice în ironie despre cei ce se uită cruciș, cari privesc chiorși [lat. farina].

FAINAR *sm.* (2) ¶ Negustor de făină ¶ (3) Căruțaș care transportă făina de la moară.

FAINĂRIE *sf.* ¶ Prăvălie în care se vinde făină; depozit de făină.

FAINOS 1. *adj.* (2) Care are însușirile sau înfățișarea făinei: Pe ușiți scrișle omătul ~ (DON.) ¶ (2) Ce conține făină, plin de făină.

2. **FAINOASE** *sf. pl.* ¶ Aluaturi (tăieței, fidea, macaroane, plăcinte, etc.) [lat. farinosus, refăcut după făină].

***FĂITAS** (pl.-age) *sn.* *Ofen.* ¶ Fultuială, umplutura de cliți sau de cirpe ce se bagă în țeva unei arme de foc [ung. foltás].

***FAKIR** *sm.* Un fel de călugăr indian care trăește din milostenii, împinge austeritatea până la limitele extreme, și săvârșește acte dureroase de pe-

Fig. 2027. Sobă de faianță.

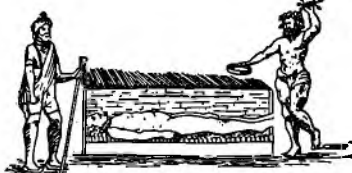

Fig. 2028. Fakir îngropat de viu.

Fig. 2029. Fakir.

nitență și de chinuire a trupului; unii din ei se arată publicului minuiind șerpi veninoși, fără a suferi de pe urma mușcăturilor lor, uimesc lumea ca prestidigitatori neîntrețuți, ba chiar se lasă a fi înmormîntați de vii și sînt desgropați și readuși la viață după cîtva timp (2028, 2029) [fr. < ar.].

FALĂ *sf.* (2) Slavă, glorie, mîndrie: Mănăstirile Secul și Neamțul, altădată fala bisericii române (CRG.) ¶ (2) Mîndrie deșartă, trufie, fudulie: creștea inima într'însul de bucurie și de ~ (usr.) ¶ tu cauți să-ți faci o ~ din viții pe care nu le ai (VLAH.); (2) ~ goală, traistă

ușoară (CRG.) (RET.), se zice despre săracul îngîmfat, mîndru, și despre cel ce se fălește cu multe, dar care în realitate n'are nimic ¶ (2) Paradă, pompă, strălucire: Ștefan pusea la biserică cu toată fala domnească (usr.) [vsl. h. v. a. l.].

† **FALAIȚĂ** *sm.* Călăreț pe unul din caii înaintași înhamați la o trăsură boierească sau de paradă: Iată că așezote dinaintea hanului o calească mare cu ~ și cu o ceată de curteni călări (CAR.); Iată, în costume de amiral, ~-ii care duc călări steagurile (BR.-VN.) [RUS. f. o. reitor ū < germ. Vorreiter].

***FĂLĂLAI** (-ăse) *vb. intr.* *Mold. Bucov.* A foșni: Din paupici ploscîind, Din fustă fălălăind (VOR.).

FALANGĂ (pl. fălăngi) *sf.* (2) † Sul de lemn cu care se legau picioarele oamenilor ca să fie bătuți la tălpi: nu era vorbă de nimic altă dect a pune la ~ pe stolnicul curții (NEGR.); † I se legară cu picioarele la ~ (ALECSAȘ) ¶ (2) Bătăie la tălpi: tot așa să umbli cît vei fi la mine, o apoi te așteaptă falanga (usr.); † I trîntește la pămînt și, din porunca domnească, îi trage o ~ (A.-GH.) [ngr. φαλάγγας].

***FALANGĂ** (pl.-ge) *sf.* (2) † Corp de infanterie la vechii Macedoneni ¶ (2) pl. † Trupe, în genere: a văzut pe Alexandru Macedon gonindu-și falangele pe urmele Geților înspăimîntați (VLAH.); (2) de trei ori și-au ridicat Carpații falangele de stînci împotriva ei (VLAH.) ¶ (2) † Fie-care dintre cele trei oscioare ale degetelor de la mîni și de la picioare [lat. < gr.].

***FALANȘTER** (pl.-ere) *sn.* Locuința indivizilor cari, în sistemul lui Fourier, s'au adunat pentru a trăi laolaltă: vorba de mijloacele ce eugeta și proiecta pentru înflințarea unui ~ (A.-GH.) [fr.].

***FALANȘTERIAN** 1. *sm.* Persoană care locuiește într'un falanșter; care adoptă sistemul falanșterelor lui Fourier: Îi urmasă la conferințele lui Fourier și se pomeneste ~ (A.-GH.).

2. *adj.* Ce ține de falanșter: era un farmec desorierii frumuseților... în cetatea ~ă (A.-GH.) [fr.].

† **FALBALA** (pl.-alese) *sf.* (2) Fășie largă de stofă plisată ce împodobește de jur împrejur partea de jos a unei rochii: în loc de rochii cu falbalale, va avea un peștiman (NEGR.); printre rochiile de mătăsărie înflorate, printre falbalale, manșeturi și volane (OPOB.) [ngr. sau rus. < fr.].

FALCĂ (pl. fălci) *sf.* (2) † Fie-care din cele două buciți osoase și încovolate în care sînt înfipti dinții omului și ai vertebratelor (2030): falca de sus, falca de jos; cu fălcele intrate unele într'altele, de maece ce erau (usr.); am căscat de mi-au trosnit fălcele (CAR.); F: a da fălci, a mîncă cu lăcomie; (2) a muta cuiva fălcele din loc, a-i strimba fălcele, a-i da o palmă sdravănă; (2) cu o ~ în cer și cu alta în pămînt, într'o fugă nebulnă; necăjit foc, gata să prăpădească tot ce înflîneste în cale (în spec. în limba basmelor, vorbind de balauri, zmei și zmeoaice) ¶ (2) *Pr. ext.* (2) Partea cărnosă a obrazului care acopere fălcele: de te va lovi cineva peste falca dreaptă, tu să întorci și cea stîngă (PRV.-MB.) ¶ (2) *Pr. anal. pl.* Se aplică la diferite obiecte sau unelte, prin asemănarea ce prezintă cu fălcele omului sau ale animalelor, sau prin funcțiunea ce au de a apuca ceva: fălcele carnului, craciile de la furca carului; fălcele saniei, tălpile de lemn cu care alunecă sania pe zăpadă (—) (2) **SANIE**; fălcele corăbiei, laturile încovolate care alcătuiesc partea dinainte a corăbiei; fălcele cleșteilor, între care se apucă cuiul (2029), etc. [refăcut din pl. † fălci, sp. falce < lat. f. a. l. x, f. a. l. c. e. m. „coasă”, din cauză asemănării ce prezintă încovoietura acestora cu falca].

Fig. 2030. Falca de jos la om.

FĂLCARITĂ (pl.-te) *sf.* † (2) Numele popular al tetanosului, în spec. la copii, cărora li se încheștează fălcele și toate încheieturile trupului: fălcaria... se lecuște prăind falca umflată cu o falcă de cal găsită pe rîpi sau pe cîmp (PAMF.) [f. a. l. c.].

FĂLCATĂ *sf.* † = SULIȚĂ [f. a. l. c.].

***FĂLCĂU** *adj.* *Mold.* (șez.) = FĂLCOS.

FĂLCE *sf.* (2) Măsură de suprafață obicinuită

în Moldova egală cu 320 de prăjini pătrate (80 de prăjini în lungime și 4 prăjini în lățime, prăjina socotită de 3 stinjeni, stinjenul de 8 palme domnești) sau aproape 14.322 de metri pătrați: cosește ea acolo într-o zi cîte o sută de fălci de iarbă (ss.). [lat. falx, falce m., „coasă”, adică atîta loc cît poate cosi un om într-o zi].

FĂLCEA, *măi adesea pl. FĂLCELE sf.* ① Tălpile cu care alunecă sania pe zăpadă (— **SANIE**) ② Stîngiile de lemn, numite și „chingi”, spezeze” sau „curmezisuri” care leagă între ele blănnile ce alcătuiesc fundul sau scoarțele carului ③ Bucățile de lemn numite și „lopățele” sau „fofeze” care alcătuiesc partea de sus și de jos a circieii de la tinjala unui car ④ Cele două brațe numite și „mini”, „miniși”, „fofeze” etc. la vatalele de la război ⑤ Scndurelele între care intră limba mellei sau melleiului ⑥ Spezezele paralele infipte în oblnurile samarului (— **SAMAR**) ⑦ Partea căpăstrului sau căpețelei ce trece pe la fălcile calului; la capătul de jos al fălcelor se încâtărămează zăbala (— ⑧ 831) [falcă].

○ **FĂLCER**¹ *sm. Mold.* / Cosaș care se tocmește cu falcea (sez.).

FĂLCER² *sm.* — **FELCER**.

○ **FĂLCESC** *adj. Mold.* întrebunțat numai în expr.: prăjină fălcescă, prăjină de falce (= 36 de stinjeni pătrați) închipuind un dreptunghi de 4 prăjini în lungime și de 1 prăjină în lățime.

† **FALCONET** (*pl.-ete*) *sn.* Mic tun care arunca ghiulele de un calibru foarte mic (⑧ 2031): Românii luară în astă izbîndă șase ateguri și două tunuri falconete (BALC.) [it.].

Fig. 2031. Falconet.

FĂLCOS *adj.* ①

② Cu fălcile mari: Bulgari fălcoși cu barba ascuțită și ochii înfundăți (ROG.) ③ F Mincăcios, mincău, lacom: să lăsăm p'ăști fălcoși cocoani să se mai îngrase din puțitul nostru (JIF.).

○ **FALD** (*pl.-duri*) *sn. Mold.* Cută: o perdea lungă și grea cu ~uri largi (VLAH.); mantia domnească cade în ~uri grei al marmurii de Carrara (ROG.) [rut. fald < germ. Falte].

* **FALENĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Familie de fluturi de noapte dintre cari unii fac mari străciciuni copacilor din păduri, viței de vie, etc. (⑧ 2032) [fr. phalène].

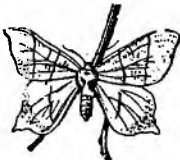

Fig. 2032. Falenă.

† **FALET** (*pl.-eturi*) *sn.* Atelaj de patru cai înhamăți cîte o pereche și pe doi din cari încalecă doi vizitii sau surugii în costume bogate: o cucoasă... permîindu-și într-o zi a ieși la prim-bare cu ~uri a produs un mare scandal (ALEGS.) [comp. FALAITAR].

FALET *adj. Trans. Băn.* Fălos, trufaș, fudul, mîndru: Ce te ții, mîndro, fălești, că nu-l mîta judeceasă p' (ROG.); La mîndra cea albinească. Nu-mi place ~ că-l prea fălești (NOV.) [vsl. hvalici].

FĂLI¹ (*-leso*) *1. vb. tr.* † A slăvi, a preamări.

2. *vb. refl.* ① A se mîndri, a se arăta mîndru de ceva: toată împărăția se fălea că o să aibă un împărat înțelept (USP.) ② A se fuduli: Țiganul... au mai atlat prilej ca. să se fălească și înaintea lui (SS.) [vsl. hvaliti].

○ **FĂLI**² (*-leso*) *vb. intr. Băn.* A lipsi, a avea un defect [srb. faliti < germ. fehlen].

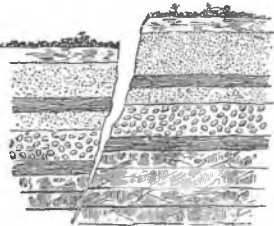

Fig. 2033. Falie.

* **FĂLIE** *sf.* Spărtură, crăpătură într-o rocă care se desface în două părți, depărtîndu-se una de alta (⑧ 2033) [fr. faille].

○ **FĂLIE** = **FELIE**.

* **FĂLIMENT** (*pl.-te*) *sn.* Starea unui negustor care a încetat plățile, recunoscută și declarată de un tribunal de comerț: a da ~; a declara în stare de ~ [it.].

○ **FĂLINCA** (*pl.-ci*) *sf. Băn.* Cusur, defect [srb. falinka].

* **FĂLIȚ** *adj. și sm.* (Negustor) care a încetat plățile, care a dat faliment, mofluz: în acea zi era să se dea prin țîrg un ~ fraudulos (ML.) [it.].

○ **FĂLMĂTOC**, **FĂLMĂȚUC** = **FOLMOTOȚ**.

FĂLNIC *adj.* ① Mîndru, măreț, impunător: a surpat așidurile falnicului palat (VLAH.) ② Vestit, renumit, glorios: aflînd și despre numele cel ~ al celor doi frați împărați (USP.); cea mai falnică izbîndă cu care se poate mîndri vîntăroia (OOOS.) [fală].

FĂLNICIE *sf.* (OOOS.) Fălă, trufie, semeție [falnic].

FĂLOS¹ *adj.* ① Mîndru, măreț, falnic, impunător ② Trufaș, fudul, semeț: Spun de spaniolii, că de va fi careva dintr'înșii și cerșitor, tot e ~ și măreț (TCH.) [fală].

† **FĂLOS**² = **FOLȘ**.

○ **FĂLOȘI** (*-oșo*) *vb. refl. Trans. Băn.* A se fuduli, a se mîndri, a se arăta fălos: calul, făloșindu-se, n'au vrut nimica să ție, nici să auză (TCH.).

○ **FĂLOȘIE** *sf. Trans. Maram. Băn.* Fudulie, mîndrie, lăudăroșie: aceea e făloșia și mîndria mea, care era să-mi mîncea viața (TCH.) [făloș].

* **FALS**, ○ **FĂLS** *1. adj.* ① Neadevărat, contrariu adevărului: știre falsă ② Mincinos: mator ~; mărturie falsă ③ Neîntemeiat: bucurie falsă ④ Nefiresc ⑤ Greșit, neexact: socoteală falsă; judecată falsă; vers ~, care nu are ritmul cerut, care șchioapătă: notă falsă, care nu e exactă, *verb.* de ton ⑥ Plăsmuit, imitat, contrafăcut: monedă falsă ⑦ Prefăcut, care se arată altfel de cum e în realitate: prieten ~; privire falsă.

2. (*pl.-suri*) *sn.* ① Neadevăr, ceea ce nu e adevărat, ce nu e firesc ② Schimbare, prefacere, alterare a adevărului prin fapte (fabricarea de monede false, imitarea escaliturii cuiva, schimbare nepermisă într'un act) sau prin vorbe (mărturie mincinoasă): a comite un ~; ~ în acte publice.

3. *adv.* Contrariu adevărului, în mod mincinos: a jura ~ [lat.; fals < germ. falsch].

* **FALSĂR** *sm.* Cel ce comite un fals [după fr. faussaire].

* **FALSET** *sbst.* Voce ascuțită și subțire, nefirescă: s'arată Matache cîntînd în ~, că o măică stărită (CAR.) [it].

* **FALSIFICA**, ○ **FALSIFIȚĂ** (*-ție*) *vb. tr.* ① A prefăce ceva cu intențiunea de a înșela: ~ o băntură, o escalitură ② A nu face, a nu povesti, etc. conform cu dreptatea, cu adevărul: ~ alegeriile; ~ o știre [fr.].

* **FALSIFICARE**, * **FALSIFICAȚI(UN)E** *sf.* Faptul de a falsifica [fr.].

* **FALSIFICATOR**, ○ **FALSIFICĂTOR** *sm.*, **FALSIFICATOARE** *sf.* Cel ce (aceea care) falsifică [fr.].

* **FALSITATE**, ○ **FALSITĂȚE** *sf.* ① Caracterul lucrului fals: ~ a unei știri; articole de imitație, a căror falsitate azi nu mai poate înșela pe nimeni (VLAH.) ② Neadevăr, lucru fals; afirmare falsă, greșită ③ Fățarnicie, prefăcătorie [fals + fr. fausser].

FĂLȚ (*pl.-turi*) *sn.* ① Cuțitul cu care tăbăcarii cîrnoșesc pielea spre a o face deopotrivă de groasă pe toată întinderea ei (NOV.) ② Scobitură, șanț, uluc ce se face într-o scîndură, în piatră, etc.: rîndea de fături ③ Cuta ce face hirtia la mașină ④ Pășie de hirtie, etc. pe care se lipeșc hărțile într'un atlas, tablourile într'un album, etc. [germ. Falz (eisen)].

* **FĂLTUI** (*-uesc*) *vb. tr.* ① A îndoi coalele tipărite, spre a le lega sau broșa ② A face fături la o scîndură, etc. [germ. falzen].

FĂLTUIT, **FĂLTUALĂ** *sf. sbst.* * Faptul de a fălțui, îndoiul coalelor tipărite.

FĂLTUITOR *1. adj. verb. și sm.* **FĂLTUI**. * Care fălțuește.

2. (*pl.-toare*) *sn.* Rîndea care fălțuește scîndurile (⑧ 2035).

FĂL-
FĂL

3. **FĂLTUITOARE** *sf.* * Cuțit de os sau de lemn cu care se fălțuiesc coalele la legătorie (2034).

† **FĂMÂN** = **FĂMEN**.

† **FĂMEIE**... = **FEMIE**...

* **FĂMELIC** *adj.* Care e deseori flămând, neavînd ce mânca: un scriitor ~ [fr.].

* **FĂMELIE** *sf.* (P) = **FAMIE**.

* **FĂMEN**, † **FĂMÂN** *sm.* Om castrat; eunuc: fămenii să se prilească întru oîrîrii (PRV.-MB.); Niște răi și niște fămeni, i-e rușine omenirii să vă zică vouă oameni (EMIN.) [lat. *fēmīnus].

* **FAMILIAR** *adj.* ① Fără ceremonie, fără sfială, după cum obicinuiesc cineva să trăiască cu cei din familia sa ¶ ② / sui ~, simplu, după cum se obicinuiesc în conversația sau în scrisorile adresate prietenilor mai de aproape ¶ ③ Obicînuît, ce se știe din deprindere [fr.].

* **FAMILIARITATE** *sf.* ① Purtarea familiară, fără sfială, fără ceremonii ¶ ② Legătură intimă, prietenie strînsă [fr.].

* **FAMILIARIZA** (-izez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) deprinde să trăiască fără sfială, fără ceremonii cu cineva ¶ ② A (se) deda, a (se) obicinui [fr.].

* **FAMILIE** *sf.* ① Toate rudele de același sînge sau prin alianță, ca tatăl, mama, frați, surori, copii, unchi, mătuși, nepoți, veri, cumnați, etc.: membrii unei familii; *in spec.* soțul, soția și copiii, sau și celelalte rude care locuiesc împreună: toată familia e la țară ¶ ② Copiii, în opoziție cu tatăl și mama: a rămas văduv cu o familie numeroasă ¶ ③ Totalitatea indivizilor născuți din aceeași strămoși, neam; se zice *in spec.* de casele nobile, de familiile cu trecut istoric: familia Brîncovenilor ¶ ④ Se întinde cîteodată la întreaga omenire: oamenii alcătuiesc laolaltă aceeași familie ¶ ⑤ Se zice și despre animale: castorul îngrîștește de toate treburile familiei sale ¶ ⑥ * Grup alcătuit din mai multe „genuri” de animale sau de plante care au în comun anumite caractere importante; mai multe familii alcătuiesc un ordin: cervideele sînt o ~ din ordinul carnivorilor; mărul face parte din familia umbeliferelor ¶ ⑦ ⑧ Totalitatea substanțelor care au proprietăți chimice analoage: familia alcoolurilor ¶ ⑨ ⑩ Totalitatea cuvintelor care derivă din aceeași rădăcină: barbă, bărbie, bărbos, bărbăție, etc., fac parte din aceeași ~ [lat. + fr. famille].

* **FAMILIST** *sm.* ① Om cu familie: sînt ~ precum vîdeți, însă poate mă-ți întreba unde mi-e familia? (ALECS.).

○ **FĂNĂ** = **FĂRĂ**.

* **FĂNĂL** *sm.* ① Felinar mare: luminată de fanalini ce era aprins în balcon (D.-ZAMF.) ¶ ② (P) **FĂR**: stăpîna acelei capele era ~ul care mă lumina (NEGR.) [fr.].

○ **FĂNĂR**¹, † **FĂNĂR** (*pl.-are*) *sm. Mold. Bucov.* Felinar: imblat-au toată noaptea cu fânare (N.-COSR.); fanarele trăsurii aruncau... pe șosea o pată lungă de lumină (ALECS.) [tc.].

* **FĂNĂR**², † **FĂNĂR** *sbst.* Mahala din Constantinopol, unde locuia altă dată numai nobilimea greacă: mergînd drept la casele cele pămîntești ce avea la Fănar (LET.); plăcîntarii, lăptarii și bucătarii Fanarului (A.-GH.).

○ **FĂNĂRĂGIU**¹ *sm. Mold.* Aprinzător de felinare, lampagiu: nîci un pedestru nu era pe uliți, afară de fânărăgi care strîgau regulat „raita!” (NEGR.); ~l campaniei de gaz a început să închidă beourile (CAR.) [tc.].

* **FĂNĂRĂGIU**² *sm.* Fanariot [F a n a r²].

○ **FĂNĂRAȘ** *sm. Bucov. (MAR.)* * = **LICOURICU** [fanar].

* **FANARIOT**¹ *sm.* ① Grec nobil, originar din Fanar (mahalaua din Constantinopol) ¶ ② Domn al uneia din Țările românești, între 1716 și 1821, de origine greacă din Fanar.

2. *adj.* De Fanariot, privitor la Fanarioti [ngr.].

* **FANARIOTIC**, **FANARIOTICESC** *adj.* De Fanariot, privitor la Fanarioti: umbriați... cu îngrîși fanarioticești (ALECS.).

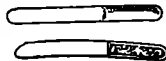

Fig. 2034.
Fălțuitoare.

Fig. 2035. Fălțuitor.

* **FANARIOTISM** *sbst.* ① Caracterul unui Fanariot ¶ ② Fărnăricie, șiretenie ¶ ③ Sistemul de stăpînire al Domnilor Fanarioti.

* **FANATIC**, -**ICA**, *adj. și sm. f.* ① Care se crede inspirat de divinitate ¶ ② Care e însuflețit de o rivnă peste măsură de mare pentru religia sa ¶ ③ Care se pasionează din cale afară pentru un partid, pentru o credință, pentru o părere, pentru o persoană, etc. [fr.].

* **FANATISM** *sbst.* ① Rătăcire care face pe om să creadă că are vedenii în materie religioasă, că e inspirat de divinitate ¶ ② Zel prea exagerat pentru o religie ¶ ③ Patimă exagerată, zel fără margini pentru un partid, pentru o părere, pentru o persoană, etc. [fr.].

* **FANATIZA** (-izez) *vb. tr.* A face (pe cineva) fanatic: puterea ce a avut-o el odinioară de a ~ oamenii (CAR.) [fr.].

* **FANDA** (-dez) *vb. refl.* A înainta cu un picior fără a mișca pe celălalt (în scrimă) [fr. se f e n d r e].

* **FANDARE** *sf.* ① Faptul de a se f a n d a; mișcarea ce se face în acest scop (2036).

† **FANDA-SIE** *sf.* = **FANTAZIE** [ngr.].

* **FANDASIOS**, -**OAȘA** *adj. și sm. f.* F înfumat (ă): un fandasios își făuse chipul său de piatră (ISP.) [fandasio].

* **FANDOSEALĂ** (*pl.-seli*) *sf.* F ① Fudulie ¶ ② Mofturi, nazuri, fasoleală [fandosi].

* **FANDOSI** (-osezo) *vb. refl.* ① A se fuduli: de! nu vă mai fandosiți acum (ISP.) ¶ ② A face mofturi, nazuri [ngr.].

* **FANEROGAM**¹ *adj.* * Se zice despre o plantă care se reproduce prin flori aparente.

2. **FANEROGAMA** *sf. pl.* ① Totalitatea vegetalelor care se reproduc prin flori aparente [fr.].

* **FANFARĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① Arie vîioaie executată de cornuri sau de trompete: omul... a găsit gustul de a cînta... în fanfare melodioase vitejile și neajunsurile sale (ODOB.); un egomot de ~ ce aue prelung prin bolțile acestui castel din basme (VLAH.) ¶ ② Societate sau orchestră de muzicanți cari cîntă din instrumente de alamă: fanfara tipă, școlarii întonează imnul, un concert monstru (CAR.) [fr.].

* **FANFARON**, -**ONĂ** *adj. și sm. f.* ① Care se laudă din cale afară cu vitejia pe care n'o are ¶ ② Lăudăros, palavragiu: egrioiți și ~ în același timp, îi plăcea să vadă casa bine ținută (D.-ZAMF.); păzește-te de vorbe fanfarone sau flecare (FANN) [fr.].

* **FANFARONADĂ** (*pl.-de*) *sf.* Faptă, palavră de fanfaron; lăudăroșie: talentul, superioritatea lui, goală ~ (VLAH.) [fr.].

○ **FĂNINĂ** = **FĂNĂ**.

* **FANION** (*pl.-oane*) *sm.* * Steguleț, ce se infixe

adesea în virful puștii și care servește la alinierea unei trupe sau pentru a distinge batalioanele aceluiași regiment (2038) [fr.].

* **FANON** (*pl.-oane*) *sm.* * Lamele cornoase de pe cerul gurii balenei și din care se fac oase flexibile numite „balene”, întrebuințate la corsete (2037) [fr.].

○ **FANSOLĂ** = **FASOLE**.

* **FANTACȘI** (-sezo) *vb. intr.* A se fuduli: să mai fantacșesc și eu prin țîrg, ca altele, dacă ia isprăvnicie (ALECS.) [ngr.].

* **FANTASIE** = **FANTAZIE**.

* **FANTASMĂ** (*pl.-me*) *sf.* Stafie, nălucă, fantomă: Ca fantasmă albe plopiti înșirați se pierd în zare (ALECS.) [gr.].

Fig. 2036. Fandare.

Fig. 2037. Fanoane.

Fig. 2038.
Fanion.

***FANTASMAGORIC** *adj.* Ce ține de fantasmagorie; ~ a lucrării a fanalului făcea pe soldați să se creadă pe lumea cealaltă (D.-ZAMF.) [fr.].

***FANTASMAGORIE** *sf.* ① Arta de a face să apară, într-o cameră întunecoasă, imagini luminoase care, asemenea unor fantome, par a se apropia de spectator devenind din ce în ce mai mari cu cât înaintează ② Spectacol unde se arată a aceste imagini, unde se face să apară aceste preținse fantome: îi însuși un soi de groază ce mărește efectul acestei fantasmagorii (ALECS.) ③ ④ În literatură și în arte, abuzul efectelor produse prin întrebuintarea supranaturalului sau prin combinațiuni extraordinare: fantasmagoriile acestor romane pline de intrigi palpitante, de morți cari înviează (VLAH.) [fr.].

***FANTAST** *sm.* Care are idei ciudate, care trăsește cu imaginația într-o lume plină de fantazii [germ.].

***FANTASTIC** *adj.* Care există numai în închipuirea noastră; ciudat, chimeric: toate au înfățișarea ~ a a lucrurilor văzute în vis (VLAH.); lăna găsește o petrecere de artist lipind pe geamuri flori ~ de ghiță (D.-GH.) [fr.].

***FANTAZIE, FANTASIE, FANTEZIE** *sf.* ① Plăsmuire a închipuirii, a imaginațiunii: asemenea fantazii, cu înțelesuri multe și felurite, le scrii ca și cum ți le-ar dicta cineva dintr-o carte (DLVR.); se aruncă în împărățiile celor mai colorate fantazii (VLAH.) ② Minte, închipuire ③ ④ Ostrum de ~, care nu e conform cu moda sau cu ținuta obicinuită ⑤ Gust ciudat și trecător, capriciu, toană: ne-am plătit scump de tot fantazia tristă a unei civilizații de carton (VLAH.); p'atunci forma țărilor lui nu era numai o fantasmă, cum este astăzi cu pălăriile (D.-GH.) ⑥ ⑦ Variațiuni pe o temă împrumutată dintr-o operă [fr.].

***FANTAZIST, FANTEZIST** *adj.* Plin de fantazii, de idei ciudate: nume din istoria fabuloasă și fantazistă a antichității (CAR.) [fr.].

FANTE *sm.* ① Una din figurile cârtilor de joc, valet: ~ele de treflă ou nouă de caro, fac tot nouă (DLVR.); regii, reginele și fanții de pe cărți erau... chipuri copiate din basmele ce și le spuneau scriile (EMIN.) ② F Ținăr împoșonțat, cu pretenții de elegantă, filifson: ce ridiculi sînt fanții spulșiciți, radioși și imperținenți cari mă prigonesc cu zimbetele lor idioate (VLAH.) [fr.].

***FANTEZIE... FANTAZIE...**

***FANTOMĂ** (*pl.-me*) *sf.* Stație, nălucă, vedenie de noapte: înlorat, ca și cînd o ~ ar fi luncsat pe dinaintea lui (VLAH.) [fr.].

***FANTOȘĂ** (*pl.-se*) *sf.* Păpușe care, prin mijlocul unor sfiori sau unui mecanism ascuns, joacă pe scena unui teatru, marionetă [fr.].

FAPNIC FAPNIC.

† **FAPT** *adj. p. FACE.* Făcut.

FAPT *1. (pl.-te, Ț-turi) sm.* ① Lucru făcut, ceea ce se face; ~ un împlinit, un lucru făcut, o acțiune săvîrșită care nu se mai poate schimba ② Întîmplare, ori-ce se întîmplă: un ~ divers, o întîmplare, o știre de puțină importanță, un incident ③ Povestire de cele ce s'au făcut: ~ele Apostolori ④ De ~, în realitate, aievea, efectiv ⑤ ~ e că..., e un adevăr necontestat că... ⑥ Început (al zilei, al nopții, etc.): ~ul zilei se aprinde pe a desurilor frunte (ALECS.); alaițieri, în ~ul zilei, mă deștept tresărind (CAR.); Ajung în ~ul serii în șanțurile lor (COȘB.) ⑦ (*pl.-tri*) ⑧ Farmec, vrajă ce se aruncă în calea cuiva, care apoi se bolnăvește căpătînd niște bube pe tot trupul, mai ales pe față și pe minii; de ~ nu se vindecă omul decît prin anumite descețite; **IARBA-DATULUI-ȘI-FAPTULUI FEOCIRICA** ⑨.

2. sm. ① Omida fluturelui numit „strigă” ② ③ = TRIFOIAȘ; **FAPTUL-MARE** = STEVIE [lat. factum].

FAPTĂ (*pl.-te*) *sf.* Acțiune săvîrșită, ispravă: al făcut o ~ bună, rea; de la vorbă și pînă la ~ este mare deosebire (CRG.); ②: nîoi o ~ fără (răs)plătă; cum e fapta și plata sau după ~ și plata [lat. facta].

FAPTAȘ *sm.* Cel ce a făcut o crimă, un delict [facta].

FAP(T)NIC *sm.*, **FAP(T)NICĂ** *sf.* ♣ Buruiană

pe care poporul o întrebuintează ca doctorie pentru vindecarea boalei provenite din f a p t.

FĂPTUI (-neso) *vb. tr.* A săvîrși, a comite: cine în politici vorbește puțin și făptuește mult are caracter (MF.); ~ o crimă; te-am pălmuț pentru fapta ce ai făptuit (SEF.) [facta].

FĂPTUITOR, -TOARE *adj. verb. și sm. f.* **FĂPTUI.** Care făptuește.

FĂPTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Ț Facere, zidire, creațiune: făptura lumii ② Ț Lucru plăsmuit: făptura minilor lui (COR.) ③ Fire, lume, univers ④ ⑤ Ființă plăsmuită, creatură: făpturile plăsmuite de Prometeu erau numai bălefi (SEF.); nu rîde, că și asta-i făptura lui Dumnezeu, ca și noi (CRG.); bătrînul și meșterul oltracelu pare o ~ din basme (VLAH.) ⑥ ⑦ Ființă (în genere): îi mergea numele că este cea mai frumoasă ~ de sub soare (SEF.) ⑧ ⑨ Înfașurare, chip, statură: atît est de frumoasă la chip și la ~ (ALECS.) [lat. factura].

***FAR** (*pl.-ruri*) *sm.* ① Aparat compus dintr-o lanternă foarte puternică, cu lumini adesea electrice, permanente sau intermitente, așezată în virful unui turn, ridicat pe o stîncă în mijlocul mării sau pe țărm, spre a servi de călăuză navigatorilor (2039, 2040): ne uream încet spre ~ul din virful insulei (VLAH.) ② ③ Ceea ce luminează sau călăuzește: Unde luna-și aprinde ~ul tainic de lumină (ALECS.) ④ ⑤ Felinar cu lumină puternică la un automobil (2041) [fr.].

Fig. 2040. Far.

○ **FARĂ** *sf. Trans.* Neam (în spec. rău), soiul rău de oameni: ce ~ rea de om (DENS.) [comp. alb. f a r e].

FĂRĂ *1. prep.* ① Lipsit de, care n'are, unde nu se află: ~ bani; ~ lumină; ~ munți; ~ vîle; adesea urmat de de: ~ de știrea mea; ~ (de) veste, pe neașteptate; ~ vreme, la vreme nepotrivită; înainte de vreme: îi îmbătrînesc ~ de vreme (VLAH.); **Mold.** ~ sine, deodată, dintr'odată: Cade ~ sine în groapa cu jaratlo (CRG.) ② Se construiește cu subjonctivul sau cu infinitivul, și în cazul acesta din urmă poate fi însoțit de de: ~ să-și mai bată capul; ~ ca vre-unul din noi să-l oprească; ~ a pierde vremea; ~ de a mai zice o vorbă ③ ~ doar și poate ~ **DOAR** ④ **Trans.** Numai: Italia-i țară bună, **Fără** mie-mi pare rea (M.-BRS.) ⑤ Ț Afară de: cu 15 mil de Tureci ~ alți lefecii ce-i adunase (GR.-UR.).

2. conj. Trans. Ci [lat. I o r a s].
FĂRĂ-DE-LEGE *1. sf.* Nelegiuire, faptă neleguită: hojma le spunea... ce-i așteaptă pentru fără-de-legile lor (NEGR.).

2. adj. Nelegiuit: păcat, sărmanul, să moară ca un cine ~ (CRG.) [fără + de + lege].

FARAFASTICURI *sf. pl. Mold. F* Nimicuri, fleacuri, bazaconii, mofturi: m'am saturat de toate farafasticurile dumitale (ALECS.).

† **FĂRĂ-FUND** (*pl.-duri*) *sm.* Abis, prăpastie.

○ **FARAGĂU** (*pl.-găe*) *sm. Oas.* Bardă, teslă [ung.].

FĂRĂ-LEGE = **FĂRĂ-DE-LEGE.**

FĂRĂ-MINTE = **MINTE.**

***FĂRÂNDOLĂ** (*pl.-le*) *sf.* Dans, originar din sudul Franței, care se execută de mai multe persoane ce se țin de mînă [fr.].

FARAON *sm.* ① Poreclă dată Țiganilor, din cauza părerii greșite că ar fi originari din Egipt: Măi Țigane, Faraone! De ce nu aveți și voi O biserică ca noi? (MAR.) ② Una din numeroasele denumiri populare ale diavolului (PAMF.) (BURJ.) ③ ♣ Un fel de joc

FAN-FAR

FARMECA = FERMECA.

***FARNIENTE** *sbst.* Nelucrare, lenevire: Ieșenii tubesc lîngșea și acoi drag ~ din care se alcătuiește cea mai mare parte din viața lor (NEGR.); mai adesea în expr.: doice ~, 'trîndăvie, dulce lenevire [it.].

***FARSA** (pl.-se) *sf.* ① Comedie hazlie, cu situații caraghioase și glume adesea grosolane ② *Pr. ext.* Festă, pozna, păcăleală glumeată, șotie, renghiuri: cine mi l-a trimis a făcut o ~ de prost gust (VLAH.) [fr.].

***FARSOR** *sm.* Cel ce face altuia farse, renghiuri; poznaș, hitru, ghiduș [fr.].

○**FARȘANG** (pl.-guri) *sn.* Trans. Cîșlegi, carnaval [ung. < germ. Fasching].

○**FARȘANGAR, FARȘINGAR, FARȘINGOITU** *sm.* Trans. Om mascat care umblă din casă în casă, în săptămîna albă, făcînd tot soiul de nebunii [far-șang].

○**FARTAIU, FIRTAIU** (pl.-taie) *sn.* Tr.-Carp. Sfert; litră [ung. fertály].

FARTAT, FIRTAT *sm.* ① Frate de cruce: să ne prindem fărtați și vină cu mine la cellaiți zmel (ss.) ② Tovarăș, prieten nedespărțit, ortac [frate, cu sufixul participial -at> *firtat, după sl. (p) o bratim < bratŭ, *frate''].

FARTĂȚE, FIRTĂȚE *sf.* ① Legătura între doi firtați: eu știu că firtăția nu se desleagă (ss.) ② Tovărășie, prietenie intimă.

†**FARTÎR** = CFARTÎR.

○**FARTOI** (-oesc) 1. *vb. tr.* Trans. Bucov. A da într-o parte carul apucîndu-l din partea dîndărăt.

2. *vb. refl.* A aluneca într-o parte (vorb. de o sanie) pe un drum prea neted sau aplecat [ung. fartolniti].

***FASCE** *sf. pl.* (Ant.) Mănușchii de nuiele de mesteacăn legate cu niște curele încruciate și cu o secură în vîrf, ce purtau lictorii care precedau pe magistrații romani (□ 2046) [lat.].

***FASCICOL** (pl.-ole) *sn.* = FASCICULA.

***FASCICULA** (pl.-le) *sf.* Mai multe coale legate împreună dintr-o carte ce nu se publică deodată în întregime ci, treptat, la anumite intervale [fr.].

***FASCICULAT** *adj.* ① Dispus în formă de mănușchii: rădăcină ~ă (□ Fig. 2046 2047) [fr.].

***FASCINA** (-inez) *vb. tr.* ① A ferma ② A paraliza mișcările cuiva supunîndu-l cu privirea ③ A ametea, a răpi prin nuri, prin frumusețe [fr. < lat.].

***FASCINANT** *adj.* Care fascinează: neputînd să-și ia ochii de la acea dulce, ameteitoare, ~ă aparițiune (VLAH.) [fr.].

***FASCINATOR, -TOARE** *adj. sm. sf.* Care fascinează, fermecă, încîntă, ametește cu privirea, cu frumusețea, etc. [fr.].

***FASCIOARĂ** (pl.-re) *sf.* Fasciculă [lat. fasciola].

***FASCISM** *sbst.* P. 1ST. [it.]. Fig. 2047. Rădăcină fasciculată.

***FASCIST** *adj. și sm.* ① Particular fasciculată. ② zăn al programului de guvernare al fascismului, adept al fascismului: guvern ~ [it.].

FASOLE, *cf. Mold. Bucov. FASOLA* (pl.-le) *sf.* ① Plantă leguminoasă, originară din America, ale cărei

păstăi, verzi sau galbene (FASOLE-ȚUCĂRĂ), sau boabe (albe, roșiatice, pestrițe, etc.) sînt foarte întrebunțate în alimentație (□ 2048) (*Phaseolus vulgaris*); unele specii sînt agățătoare și se încolăcesc în jurul porumbilor, printre cari sînt semănate sau al aracilor ori parilor puși anume (~DE-ARACI, ~DE-FAR), altele, au tulpina scurtă și se susțin singure (~OLOAGĂ, ~PITICĂ) (*Phaseolus nanus*); cele mai răspîndite și căutate varie-

Fig. 2046 Fasce.

Fig. 2048. Fasole.

tăpi în țară sînt: ~A-OUȘOARĂ, cultivată mai mult în Moldova, ~A-OBĂDATĂ, răspîndită în Muntenia și ~A-LĂTĂREATĂ, în formă de rinichi, ~A-ȚUCĂRĂ, cu păstăia lungă și galbenă; o altă varietate, numită ~MARE, originară din America de Sud, face flori mari, de un roșu aprins sau albe, și se cultivă adesea ca plantă ornamentală (*Phaseolus multiflorus*) ② FASOLEA-CIOAREI = REMF ③ FASOLE-JAPONEZĂ = ȘOTE ④ Păstăia plantei pînă nu se desvîltă într'nsa boabele; numită și ~verde ⑤ Bobul din păstăi, ajuns la maturitate ⑥ Dinte: strînge-ți fasolele, Că se vîd fasolele (ALECS.), strînge-ți fasolele (VOR.), închide-ți gura să nu se vază dinții ⑦ F A da ca la ~, a lovi cu putere, fără milă [ngr.].

FASOLEALĂ (pl.-ele) *sf.* ① Faptul de a se fasoli.

FASOLI (-olese) *vb. refl.* ① A face mofturi, năzuri, marafeturi, fasoane, a se izmeni: s'a cam fasolit la început, dar în sfîrșit s'a îmbîlznit ca o mioară (ALECS.) [formațiune populară din fasoane].

FASOLICĂ *sf.* ① = FASOLE ② = OREȘNITĂ.

***FASON** (pl.-soane) *sn.* ① Modul cum un lucru e făcut, în spec. forma ce se dă unei haine, unei pălării; croială: vestit prin ~ul jilețelor (NEGR.) ② Lucrul, lucrarea unui meșteșugar: am cumpărat singur stotă și i-am plătit numai ~ul ③ pl. F Năzuri, mofturi, marafeturi, izmenituri, maniere afectate: și atunci să poțtească iar d. judecător să ne mai facă fasoane! (CAR.) [fr.].

***FASONA** (-nez) *vb. tr.* ① A da unui lucru forma, fasonul ce trebuie să aibă ② A forma încetul cu încetul spiritul [fr.].

***FAST** *sn.* Lux mîreț, măreție, fală [fr.].

***FASTĂ** *adj. f. numai în expr.* zi ~, zi favorabilă; zile faste, zile în care, la Romani, era îngăduit ca tribunalele să ție sedință și să împartă dreptatea [lat.].

FASTE *sf. pl.* ① Calendarul vechilor Romani în care erau înșirate zilele de lucru și cele oprite de ori-ce lucrare ② ~ consulare, tablele pe care erau înscrise numele consulilor în ordine cronologică ③ Registru public, în care se treceau faptele mari și vrednice de pomenire [lat.].

***FASTIDIOS** *adj.* Plicticos, plictisitor, anost: ar fi ~ a mă întinde mai mult asupra acestui subiect (A.-GH.) [fr. < lat.].

***FASTUOS** *adj.* Care desfășură un lux prea mîreț, falnic: Curtea activă și fastuoasă a lui Constantin Vodă (ODOB.) [fr. < lat.].

FASUȚĂ (pl.-țe) *sf.* ① = OREȘNITĂ.

○**FASUIU** *sm.* ① Oten. Băn. = FASOLE [srb. fasulj].

○**FASULĂ** (pl.-le), **FASULE** *sf.* ① = FASOLE [bg. fasul].

FAȘĂ, FAȘEȚ (pl. fași), **FAȘIE** (pl. fașii) *sf.* ① Fașie, legătură îngustă și lungă de pînză cu care se înfașă copilul peste scutece (□ 2050): cînd botezi copil, să le dai fașă lungă (GOR.) ② Pruncie; din ~, din vîrsta cea mai fragedă, din pruncie: încă pe cînd era în fași, Marta avea obiceiul de pune a toată lumea 'n mișcare (slv.); în fașă, la început, pînă nu se desvîltă, pînă nu ia proporții: datorită noastră de patrioți este să innăbușim complotul în fașă (ALECS.) ③ Fașie lungă și îngustă de pînză foarte subțire cu care se bandajează o rană (□ 2049) ④ = FAȘIE ⑤ țărînu nostru... cată... să facă din o fașă moșie în lege (LUNG.) [lat. fasciā].

○**FĂSCUȚĂ** (pl.-țe) *sf.* Mold. Putinică cu capac în care se ține unt, brînză, lapte acru, etc. [rut. faskaj].

○**FAȘIE** = FAȘĂ.

FAȘIE *sf.* ① Bucată lungă și îngustă tăiată sau sfîșiată dintr-o materie (pînză, piele, etc.): alții călcău cu tulpă pe o ~ de tulpă înțînă (ODOB.); ② :

FĂR-
FĂȘ

De-atunci negura eternă se desface în făși ¶ ② Bucată de pământ, lungă și îngustă: acestei bogate făși de pământ... natura i-a dat cu amindouă mințile din toate frumusețile (VLAH.) [f a ș ă].

***FAȘINA** (pl.-ne) *sf.* ✱ Mănunchiu de nuele care intră în construcțiunea unor lucrări de fortificațiune sau de terasament și care servea adesea pentru a umple șanțurile ce trebuiau trecute spre a năvăli la asalt (2051): Cum ei la șanțuri alergau Cu scări și cu fașine (ALECS.) [fr.].

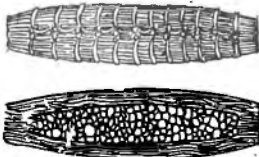

Fig. 2051. Fașine.

***FAȘIONABIL** *adj.* Care se ține de moda lumii elegante: ele își comunicau astfel una alteia idelile lor sociale și ~e (A.-GH.) [fr. < engl.].

FAȘIOARA (pl.-re) *sf. dim.* FĂȘIE.

○ **FAȘIU**, **FĂȘIU** *sm. Băn.* Cumnat. (cînd e vorba de doi înși ale căror soții sint surori).

FĂT (pl. feți) *sm.* ○ Copilul în pîntecele mamei ¶ ① ¶ Copil, băiat, fecior: despre feți de împărat ce mi-al spus, mi se rupe inima (CRG.); se închină cu smerenia unui ~ de Domn cuvios (ODOB.); tu al ceva, ~ul tatii, al ceva... spune-mi (BR.-VN.); astăzi aproape numai în *expr.* ~ul meu! copilul meu! băietel! De-al de tine, ~ul meu, copilul viteji uole-am eu (ALECS.) ¶ ② *Trans.* Paraciser, țîrcovnic: Obea-i feciorul ~ului de la noi din sat (RET.) ¶ ③ În basmele populare: făt-logofăt, copil cu însușiri extraordinare predestinat a deveni eroul basmului: eu l-aș face doi feți-logofeți, cu totul și cu totul de aur (ISP.) ¶ ④ Făt-frumos, eroul basmelor populare, frumos și viteaz din cale afară, care izbuteste să răpuie zmeii și balaurii, și se însoară, mai adesea, cu o fată de împărat sau cu o zîină măiastră: Ai trăit și tu în basme... te credeași și tu o zîină, și-asteptai ca să te fure, vre-un Făt-frumos să vină (VLAH.) [lat. fētus].

FATĂ (pl. fete) *sf.* ○ Copilă, persoană de sex feminin, nemăritată, în opoziție cu „băiat”: dacă vei bea apă unde bea curcubeul, te faci o lună băiat și o lună ~ (VOR.); voi sînteți fete și numai un băiat m'ar scoate din nevole (ISP.); am o singură fată și-o lu veda eu pe cine mi-oiu aleg de ginere (CRG.) ¶ ② Femeie încă nemăritată, în opoziție cu „nevastă”, „femeie”, „măiere”: Ești nevastă ori ești ~, Ori zîină din cer picată? (ALECS.); vreau căta să-ți dau o fată bună din sat, cu nițică zestricească (ISP.); F: de cînd era mama (sau bunica) ~, de foarte multă vreme, cu mulți ani înainte; ~ mare, a) copilă în vîrstă de măritat; b) fecioară, virgină; parcă-l o ~ mare, e cumințe, așezat: cumințe, harnic și rușinos ca o ~ mare (CRG.); el era de treabă, smerit, stîlcoș ca o ~ mare (ISP.); ~ stătută, ~ bătrînă, ~ în păr, fată rămasă nemăritată, care a trecut peste vîrstă de măritat ¶ ③ Fecioară, virgină († ~ fecioară) ¶ ④ Flică: baba pune pe fată unchiasului la toate greutățile casei (ISP.) ¶ ⑤ *pl.* ✱ Fetele oîmpului, fetele codrului, unul din numeroasele nume ale ieilor ¶ ⑥ ~ în casă, servitoare, slujnică, jupîneasă ¶ ⑦ ☆ Fata mare, Fata (mare) cu cobilați, numele popular al constelației Orionului ¶ ⑧ ✱ **PĂRUL-FETE** = **PĂR, RUȘINEA-FETE** = **RUȘINE** ¶ ⑨ ✱ **Bucov.** Furnică lucrătoare, furnică fără aripi [lat. fēt a r e].

FATA (a 3-a sg. (fată) *vb. tr. și intr.* ○ A naște (verb. de animalele mamifere), a face pui: oala finului făsea un miel (ISP.); ¶ ② cînd ti dai ti fată vaca (sau iapa); cînd ti cei, ti moare viteiul (sau mînzul), se zice despre cei cari caută tot felul de scuze, cînd e vorba să înapoeze un lucru pe care l-au căpătat cu împrumut, după multe stăruințe din partea lor ¶ ③ ¶ *tron.* A produce: vâ petrecești vremea a ~ niște stihuri schilăvoase (NEGR.) [lat. fēt a r e].

FĂTĂCIUNE *sf.* ○ Fătul oilor: de la pederale de oi ce sînt cu ~ pe moște ¶ ② Locul unde fată oile ¶ ③ Organul genital al vacii, al scroafiei, etc., fătătoare [făt a t a].

***FATAL** *adj.* ○ Ursit, sortit, hotărît de soartă astfel încît să nu se poată schimba, să nu poată fi înlăturat ¶ ② Care are urmări nenorocite, ce e de nenoroc: înainte de a lua ~a hotărîre, arătase semne de

mare neliniște (CAR.); lovitură ~ă, lovitură care pricinuște moartea [fr.].

FĂTĂLAU = FETELEV.

***FATALISM** *sbst.* ✱ Doctrină care neagă liberul arbitru și după care toate cite se întîmplă sînt urcite de mai 'nainte și nu se pot înlătura [fr.].

***FATALIST** 1. *sm.* Cel ce crede în fatalism.

2. *adj.* Care ține de fatalism [fr.].

***FATALITATE** *sf.* ○ Ursită, soartă de care nu poate scăpa cineva, ce nu se poate înlătura sau schimba: el părea că se supune unei fatalități orbe (D.-ZAMF.) ¶ ② Împrejurare nenorocită ce nu se putea prevedea sau opri: a fost se vede o ~..., toate erau într'adins pregătite pentru peirea lui (VLAH.) [fr.].

FATAT 1. *adj. p. FATĂ.* Care a fost fatat.

2. *sbst.* ○ Faptul de a făt a ¶ ② Timpul cînd fată animalele.

FĂTĂTOARE 1. *adj. f.* ✱ Care făt a tăt: oale, vacă ~; la botez, ciobanul dăruie finului său o oale fătătoare (ISP.).

2. *sf.* ○ Locul unde fată animalele ¶ ② Partea genitală a vacii, a bivoliții, a iepii sau a scroafiei.

FĂTĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ○ Produs al animalelor fătătoare, ceea ce s'a făt a tăt ¶ ② ¶ Scornitură: toate, pină la una, scornituri și din alibi orieri fătături sînt (CANT.).

FĂT-FRUMOS = **FAT.**

***FĂTIDIC** *adj.* Care desvăluie ce a fost hotărît, ursit de soartă [fr.].

FĂT-LOGOFĂT = **FAT** ○.

FĂTOIU *sbst. augm. FATĂ.* Ironic, despre o fată crescută mare, sdravănă, cu înfățișare de bărbat: dintr'astilea s'o făcut cocșoc ~ (ALECS.).

***FĂTUTATE** *sf.* ○ Înfumurare, îngimfare prostească și obraznică: ~a fațogilor și a demagogilor... orbește și pe unii și pe alții (A.-GH.) ¶ ② Obraznicie [fr.].

○ **FĂTUȚĂ** (pl.-te) *sf. dim.* FATĂ.

FATĂ (pl. fete) *sf.* ○ Partea anterioară a capului omului, unde se află fruntea, ochii, nasul, obrazii, gura și bărbia; obraz: a se spăla pe ~; ¶ ② uită-te la ~ și mă întreabă de viață; de pe ~ se cunoștea că era bețiv împărătesco (ISP.); ✱ **CURAT**; ¶ ③ a fi cu două fețe (sau a fi taler cu două fețe), a fi fătarnic, ipocrit; Schimbarea la ~, arătarea măreții a Mîntuitorului pe muntele Tabor dinaintea a trei din apostolii săi; sărbătoare creștină (19 August), în amintirea acestui eveniment, numită și Preobreenie ¶ ④ ¶ (verb. de divinitate): Dumnezeu și-a întors fața de la dînsul ¶ ⑤ *Pr. etc.* Toată partea dinaintea trupului omenesco: a sta în fața cuiva; a cădea cu fața la pămînt; baba se culcă pe pat, cu fața la părete (CRG.) ¶ ⑥ A face ~, a ținea piept, a fi în stare să plătească: dar nu știu cîntă costă seratele directorului! cu ce să mai fac ~ Dumnezeu știe! (OLV.) ¶ ⑦ Prezență: a spus-o în fața noastră; a-i spune (verde) în ~, a-i spune curat, deslușit, fără îndoială; la fața locului, chiar pe locul cu pricina, unde s'a împlinit lucrul; a fi (de) ~, a fi prezent: hanurile gem de lume care a venit să fie ~ la alegerea împăratului (ISP.); în timpul de ~, acum, în vremea de astăzi ¶ ⑧ ¶ Persoană: fețe mari; fețe bisericesti; am mai lîmbat eu o malco boieroaică și cu alte fețe cinstite (CRG.) ¶ ⑨ Înfațișare, aspect, stare, situațiune: a schimba fața lumii, fața lucrurilor ¶ ⑩ Punct de vedere, lature: această chestiune are mai multe fețe ¶ ⑪ Suprafață: aburi deși acopereau fața apei (GN.); fața pămîntului, a șterge de pe fața pămîntului, a face să dispară cu desăvîrșire; ~ fața ariei, locul unde se treieră cerealele ¶ ⑫ A Fie-care din suprafețele plane ale unui poliedru: cubul are șase fețe ¶ ⑬ Pagină: fie-care foale de hîrtie are două fețe ¶ ⑭ Partea anterioară, dinaintea, a unui lucru, aceea care e făcută spre a se înfățișa de preferință vederii: fața casei, fața bisericii; nă din ~ ¶ ⑮ Partea exterioară, din afară a unui lucru; *în spec.*: ~ unei stofe, partea stofei mai netezită, mai lustruită, lucrată mai cu îngrijire, etc. care trebuie să se vadă la o îmbrăcăminte; ¶ ⑯ mai mult ață deoit ~, nu face ață cît fața ✱ **ATĂ** ○; ~ de per(ia)na, îmbrăcămintea de pinză, etc. cu care se înfăță o pernă; ~ de masă, pinzătura care se așterne pe o masă (2052); ~ de plapomă, cearșaful cu care se căptușește o plapo-

mă ¶ @ ㊦ Partea dealului sau a muntelui întoarsă spre soare (sez.). ¶ @ Coloare: arendăsoarele gătitte și împodobite cu toate fețele oureubentului (oos.); fața (= obrazul) lui fața sticlei, nasul un ardetu roș (usp.); a face sau a schimba fețe (fețe), a se îngălbeni, a se înverzi, a se înroși de necaz, de frică, de rușine, etc.: bietul ohir lanulea făcea fețe fețe (CAR.); lasă capul în jos și, tăcând, începe a face fețe fețe (CRG.); Duca-Vodă nu putea nimic să mai răspundă de rușine și de frică, numai ce schimbă fețe: uneori se făcea roșu, uneori galben (NEC.); de-a fețele, un joc copilăresc: jucându-se, fiind de-a baba-oarba, fiind de-a leașă, ori de-a fețele (usp.). ¶ @ ㊦ FATA-MITEI = TAPOSNIC ¶ @ În legătură cu diverse prepoziții: de ~, prezent (mai sus @); ~ de (mine, tine, etc.), înaintea, în prezență; în a), dinaintea; b) în prezență; c) în ~ te linge și în dos te frige; c) peste drum: gade în ~; în ~, unul în fața altuia, fie-care cu fața întoarsă spre fața celui alt; pe ~, deschis, fără a ascunde ceva; a da pe ~, a descoperi; a-și da arama pe ~ ARAMA @ [lat. vulg. facia = clas. facies].

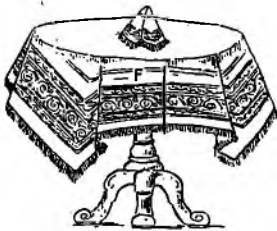

Fig. 2052. Față de masă.

FATA = FATA. *FATADA (pl.-de) sf. @ Partea dinaintea unei clădiri, aceea care are fața spre stradă: fațadele cele mai multe erau acoperite... ou plante suitoare (D.-GH.). ¶ @ Partea unei clădiri unde se află intrarea principală [fr.].

FATARE sf. Fața ariei, locul unde se treieră cerealele [lat. *faciaria].

† FĂTĂRI (-ăresc) 1. vb. într. A părtini, a fi părtinitor, a ținea parte unuia în paguba altuia: să nu cunoști pe nici-unul din cele ce judeci, ce să zice să nu fătărești (PRV.-MB.).

2. vb. refl. A se preface, a se fătărnici: 'oamenii puteau să se fătărească, dar nu puteau trăi decît... hărțuindu-se mereu între dînșii (SLV.) [față].

FĂTĂRIE sf. † @ Părtinire ¶ @ Fătărnicie: tiranul, lepădînd ori-ce vâl de ~, începu a face răutățile pe față (OOS.), [fătărie].

FĂTĂRNIC adj. și sm. @ † Părtinitor ¶ @ Care caută să înșele prefăcîndu-se blind, milos, virtuos, etc., prefăcut, cu două fețe, ipocrit: Fugi de zimbetul ~ și de stringerea de mînă A acestor măști... (VLAM.) [față].

† FĂTĂRNICEȘTE adv. Ca un fătărnici, în mod părtinitor: nu judecați ~, oi pe dreptate (PRV.-MB.).

† FĂTĂRNICI (-icesc) 1. vb. într. A părtini, a fi părtinitor.

2. vb. refl. † A se preface, a se arăta altfel de cum este: se fătărnici ca cum n'ar ști nimic din cele urmate puțin înainte (BALC.) [fătărnici].

FĂTĂRNICIE sf. Prefăcătorie omului care se arată blind, milos, virtuos, etc., spre a căuta să înșele buna credință a celorlalți: era cu inima curată și fără ~ (usp.) [fătărnici].

*FATETĂ (pl.-te) sf. @ Fie-care din fețele cioplite ale unei pietre scumpe ¶ @ Ochiu ou fațete, se zice despre ochii unora din insecte și crustacee compuși din mai mulți ochi în formă de poligon și juxtapuși [fr. facettes].

*FATETĂ (pl.-te) sf. ☆ Bucată de alamă cu șant, care fixează clișeele pe regleți [germ.].

○ FATIE sf. Trans. (DENS.) ㊦ = FATA @.

FATIS 1. adv. Pe fața, deschis, fără a se ascunde: să ne împotrivim ~ și pieptis năvălirii model (usp.).

2. adj. Care se face, se spune pe față, fără a se tăinu: se luptă împotriva vrăjmașilor fatiși ai legi creștinești (BALC.).

† FATISA = INFATISA.

† FATIȘAT 1. adj. @ p. FATISA ¶ @ Vădit, dat pe față: hot ~.

2. adv. Pe față, deschis.

† FĂTOAIE sf., FĂTOIU (pl.-oale) sn. Maram. Oaș. Față de masă (VIC.) (FAP.).

FĂTUEALĂ (pl.-eli) sf. @ Faptul de a fătui ¶ @ F Bătaie: supărați de purtarea lui Păcală... îl înură la ~ (usp.).

FĂTUȚI (-use) vb. tr. @ A netezi, a face neted, oblu, a da o față frumoasă: artiștii... scormoneau, frecau. fătuiu și scolviau cu dăltița (oos.). ¶ @ F A pămui, a bate sdravăn peste față: îl mai fătui, îl mai trudiră, de credea că se pierde prin mințile lor (usp.).

FĂTUITOARE sf. Δ Unealtă a zidarului cu care fătuește, netezește stratul de tencueală aruncată cu mistria pe zid.

FĂTUITOR = FALTUITOR.

○ FAULĂ (pl.-le) sf. Trans. Mutră.

*FAUN sm. ㊦ Zeu cîmpenesc la Latini, înfățișat mai adesea cu coarne și cu picioare de țap (㊦ 2053) [lat.].

*FAUNA (pl.-ne) sf. Totalitatea animalelor unei țări, a unei regiuni, sau a unei epoci geologice [fr.].

† FAUR¹ sm. @ Fierar, covaci: se miră cum ~ul... toată zloa tîpănește ou ciocanul în făuria lui (PCH.); spus că este caldă de ~ și ar vrea să-și capete de lucru (RET.) ¶ @ Bucov.

㊦ Gîndăcel lungăreț și subțire, cu scutul gîtului în forma unei potcoave de cal (㊦ 2054) (*Elatér segetum*) [lat. fa b r u m].

FAUR² sm. Februarie [refăcut din fătura²].

FAURAR¹ sm. @ Fierar, covaci: porunci lui Vulcan... carele era și mare meșter ~ (usp.) [faur].

FAURAR² sm. Februarie [lat. fe - Fig. 2054. faur.].

FAURĂRIE sf. @ Trans. @ Atelierul fătura¹ rului, covaciului; fierărie, covăcie ¶ @ Meseria faurului, covaciului.

○ FAUREL sm. @ ㊦ = FAURAR.

FAURI (-rese) vb. tr. @ A lucra fierul bătîndu-l cu ciocanul, după ce a fost înroșit în foc: mi se pare că aud Ciclopul fătîrînd fulgerele lui Jos (NEGR.) ¶ @ Pr.

ext. A lucra ori-ce alt lucru, a-i da o formă, a plăsmui: se puse nebunul de Vulcan de mi-și fături, din pămînt amestecat cu lacrimi, o fetișcană... frumoasă (usp.) ¶ @ ㊦ A crea, a plăsmui, a născoci, a scorni: își fătureau o lume primejdioasă de iluzii (D.-ZAMF.) [faur].

○ FAURIE sf. @ = FAURĂRIE: de ce să nu-și aibă satul și orașul... făuria... și școlile lui de meserii (usp.) [faur].

FAURISTE sf. @ Atelierul fătura¹ rului, covăcie, fierărie: merseră în ~ și Alexandru prinse să pilească un fier ruginit (RET.).

○ FAURITĂ (pl.-te) sf. Trans. @ Nevasta fătura¹ rului, covaciului: deodată cu împărătoasa, fauru rotăria și fătura împărăatului (RET.).

*FAVOARE sf., † FAVOR (pl.-oruri) sn. @ Semn de bunăvoință, de protecțiune (din partea unei persoane cu vază, din partea publicului) ¶ @ Considerațiune, trecere de care se bucură cineva pe lîngă o persoană cu vază ¶ @ Semn de dragoste, de prietășug; hatir ¶ @ Bilet de ~, care dă cuiva dreptul să intre fără plată într-un teatru, la un concert, etc. ¶ @ În ~a cuiva, în folosul, în profitul, spre binele cuiva: lupta se află în faurul nostru (ALECS.) [fr.].

*FAVORABIL adj. @ Care acordă cuiva o favoare ¶ @ Priincios: vînt ~, ocaziune ~ă ¶ @ Care e în favoarea, în folosul cuiva: a avea o părere ~ă despre cineva ¶ @ NEFAVORABIL [fr.].

*FAVORIT 1. adj. și sm. @ Preferat, care este mai iubit, mai plăcut decît altul sau altceva ¶ @ Cel ce se bucură de favoarea cuiva.

2. FAVORITĂ (pl.-te) sf. @ Iubita unui suveran: favoritele din harem în mînă soaria împărăției turcești (FIL.) ¶ @ pl. (s FAVORITI m. pl.). Barbă ce-și lasă cineva să crească de la urechi în jos, numai de o

FĂT-FAV

Fig. 2053. Faun.

Fig. 2054. Faur.

Fig. 2055. Favorite.

FAV-FEE parte și de alta a obrazului, fără să acopere bărbia (2055); netezindu-și favoritele negre și lungi (OLVR.); are față înfrântă, favoriți tuzoși și mustăți răsunite (NEGR.) [fr. < it.].

***FAVORITISM** *sbst.* ① Influența, atotputernicia favorizilor ② Favoare acordată favorizilor [fr.].

***FAVORIZA** (-tze) *vb. tr.* ① A sprijini, a ocroti, a proteja, a părtini pe cineva, acordându-i favoarea sa, arătându-i multă bunăvoință ② A fi priincios, a-i fi întru ajutor, a ajuta [fr.].

***FAZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① ☆ Fie-care din aspectele sub care luna, Venus și Mercur se înfățișează ochilor noștri (2056) ② Fie-care din schimbările treptate care se întâmplă în cursul unui eveniment, stare de lucruri succesivă: diferitele faze ale civilizației; a-cestă lungă și dureroasă a a subclimatului viciului (VLAH.) [fr. p. hys e].

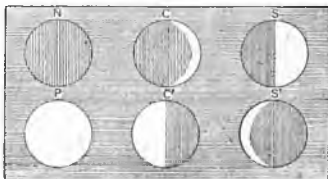

Fig. 2056. Fazele lunii.
N. Lună nouă. — C. Întia secere (Craiu-nou). — S. Întiul sfert. — P. Lună plină. — S'. Ultimul sfert. — C'. Ultima secere.

***FAZAN** *sm.* ① Pasăre din ordinul galinaceelor, originară din Asia, cu pene frumoase și cu carnea foarte gustoasă (Phasianus) (2057) [fr. fais. san].

Fig. 2057. Fazani.

***FEBRĂ** (pl.-re) *sf.* ① Friguri; ~ tifoidă = TIFOS [lat.].

***FEBRIŢUG** 1. *adj.* ① Care vindecă sau goneste frigurile intermitente.

2. *sm.* ① Leac în contra frigurilor [fr.].

***FEBRIL** *adj.* ① ② De friguri, privitor la friguri ③ ④ Înfrigorat; neastîmpărat; excesiv: pe stradele principale este o mişcare ~ă neobişnuită (CAR.) [fr.].

***FEBRILITATE** *sf.* Înfrigurare; neastîmpăr: personalul mişcării mişună cu multă ~ (CAR.) [febril].

***FEBRUAR** (IE) *sm.* ② A doua lună a anului, Fevruarie [lat.].

***FECAL** *adj.* De natura excrementelor; materii ~e, excrementele omului [fr.].

***FECIAL** *sm.* ① Preot roman consacrat lui Jupiter și făcînd parte din tagma preoţilor însărcinaţi să încheie pace sau să declare război [lat.].

FECIOARĂ (pl.-re) 1. *sf.* ① Fată neprihănită, nepătată, nevinovată, fată mare, virgină; Sfînta Fecioară, Maica Domnului ② ☆ Unul din cele 12 semne ale zodiacului, Virgina; fecioara ou cobilite, constelaţia Lebedei, numită mai adesea fata mare, fata (mare) cu cobilite: ne arăta pe cer carul, fecioara ou donitele şi multe de toate (USP.) ③ ④ IARBA-FECIOAREI = FECIORICĂ ⑤.

2. *† adj.* Fecioresc, curat: fată ~, virgină: e urât de Dumnezeu atîta să trîsească plîu vor fi toate fele fecioare (RET.); ⑥: Pentru-o inimă ~ mîndru idol şi-ai ales (EMIN.) [lat. *fetiola < feta].

FECIOR *sm.* ① Copil de sex masculin, băiat: ar fi dorit... să aibă şi o fată barin, la aţiaşi ~i (USP.) ② ③ Fiu: împăratul avea trei ~i, doi mai mari, iar unul mai mic (RET.); ~ de Domn, prinţ, beizadea; ~ de lele, copil din flori, bastard; ~ de bani gata ~ BAN ④ ⑤ ⑥ *Trans.* Flăcău ⑦ ⑧ Sluga, servitor: ~ în casă; ~ boieresc slujbaş al unui proprietar pe o moşie; peste ~i boierestii sînt puşi vătăfii, iar aceştia sînt sub ascultarea vechiului ⑨ ⑩ IARBA-FECIORILOR = FECIORICĂ ⑪ [lat. *fetioli < fetus].

○FECIORANDRU *sm. Băn. Trans.* Băieţandru: moşule, ai ouii ~i acesia? (RET.); tîrînd pre lingă o bucatărie... au văzut un ~ carele... cînta la toacă (MCH.) [fecior].

FECIORAŞ *sm. dim. FECIOR:* născuse mulţea un ~ frumos şi sîntos (RET.).

FECIOREA (pl.-rele) *sf. dim. FECIOARĂ.*

FECIOREL *sm. dim. FECIOR.*

FECIORESC *adj.* De fecior; băieţesc.

FECIORESC *adj.* De fecioară, virginal, neprihănit, nepătat, curat: nu suferă ca vorbe de desertăciuni lumesti să înghimpe fecioreştile-1 urechi (GN.).

FECIORICĂ *sf.* ① *dim. FECIOARĂ* ② ③ Mică plantă ierboasă, întinsă pe pămînt, cu flori galbene-verzui; numită şi „iarba-fecioarei”, „iarba-feciorilor”, „iarba-surpăturii”, „iarba-datului” şi-a-faptului” (Herniaria glabra) (2058).

Fig. 2058.

FECIORIE *sf.* ① Stare de fecioară, fetie, virginitate ② *Pr. ext.* Curăţenie, nevinovăţie, castitate.

† FECIORIE *sf.* ① *Trans.* Timpul cînd era cineva fecior, vîrsta petrecută ca flăcău ② ③ ~ de suflet, Calitatea de copil de suflet; înfiere: fecioria de suflet o fac unit, cîoi nu nase copii (PRV.-MB.).

† FECIORIŢĂ (pl.-te) *sf. Tr.-Carp. dim. FECIOARĂ.*

***FECULĂ** *sf.* ① Praf de amidon Feciorică, extras din cereale, din leguminoase şi mai ales din cartofi [fr.].

***FECULENT** *adj.* ① Ce conţine feculă, compus din feculă [fr.].

***FECUND** *adj.* ① ② Roditor, rodnic, mînos, fertil, care produce rod îmbelsugat ③ ④ Îmbelsugat, care produce mult: ~ zăvor ~, ~ subiect ~, ~ spirit ~ [lat.].

***FECUNDA** (-dez) *vb. tr.* A face foarte roditor: Nîlul fecundează pustiul [lat.].

***FECUNDAŢIUNE, FECUNDAŢIE** *sf.* Faptul de a fecunda [fr.].

***FECUNDITATE** *sf.* Însuşirea de a fi roditor, rodnicie [fr.].

FEDELEŞ (pl.-eş) *sn.* Butoiuş mic, infundat de o parte şi de alta, din care beau apă

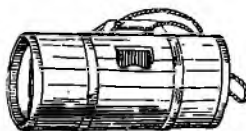

Fig. 2059. Fedeleş.

Fig. 2060. Fedeleş.

ţărani cînd lucează la cîmp (2059, 2060): ① date pe sub asocia... două azime şi un ~ ou aş (USP.); a lega pe cineva ~, a-l lega ţeapăn, ca să nu se mai poată mişca: ② lega ~ şi-l trînti jos pe pămînt (COL.) [ung.].

***FEDERAL** *adj.* ① De federaţie, privitor la o federaţie: consiliul ~ elveţian [fr.].

***FEDERALISM** *sbst.* ① Sistem politic al Statelor unite dintr-o federaţie [fr.].

***FEDERALIST** 1. *adj.* ② Privitor la federalism.

2. *sm.* Partizan al federalismului [fr.].

***FEDERAT** *adj.* şi *sn.* ③ Care face parte dintr-o federaţie [fr.].

***FEDERATIV** *adj.* ④ Privitor la o federaţie; constituit într-o federaţie: republică ~ă [fr.].

***FEDERAŢIUNE, FEDERAŢIE** *sf.* ⑤ Uniune a Statelor care, păstrîndu-şi fie-care autonomia, se supun unor anumite legi comune şi sînt colectiv reprezentate pe lingă naţiunile străine printr-o putere centrală: ~a elveţiană [fr.].

***FEDERVAIS** *sbst.* Pulbere de steatită întrebuinţată în mînuşi şi în ghete, ca să alunece mai uşor [germ.].

○FEDEU (pl.-dee) *sn. Tr.-Carp.* Capac de lut (pentru oale) [ung. fed u].

***FEE** *sf.* Zîna (în poveştile franceze) [fr.].

***FEERIC** *adj.* ① De zîne, privitor la zîne ② ③ Încîntător, de o frumuseţe ne mai pomenită, nespun de frumos: între via şi viaţă este o stare de cumpănă ~ă (OLVR.) [fr.].

***FEERIE** *sf.* ④ Piesă de teatru cu numeroase decoraţii foarte frumoase şi în care intervin zîne,

ingeri sau alte personaje supranaturale: imi pare că ai să te misti acuma și ai să vii către mine, ca într-o ~ (d.-zamb.) ¶ (f) Privește nespus de frumoasă, ca'n povești: Ce mărește 'n miezul nopții dalba lunce! ~ (ALECS.) [fr.].

FEL (pl.-turi) *sn.* ① Soiu, gen, neam, speță: ce ~ de om e?; cumpără tot ~ul de lucruri netrebuintoase; am văzut acolo animale de tot ~ul; am cunoscut eu multe ~uri de oameni, dar ca tine nu; șaculul e un ~ de cline sălbatice din ținuturile calde; ~ de ~, de tot soiul: și abajurul și toate cele lucrate ou igrila în ~ de ~ de fețe (CAR.) ¶ (f) *Spec.*: ~ de bucate, ~ de mincare, sau *simplicu* ~, rind de bucate: cel mai mare ospăț se cuprindea în cîteva feluri de bucate (NEGR.) ¶ (f) *Chip*, mod: uni erau îmbrăcați într'un ~, alții într'alt ~; la ~, deopotrivă, asemenea, tot așa, în același chip; ce ~ e cum? de ~, nicidecum, de loc, nici într'un chip; ~ și' chip ~ **CHIP** 1 ② ¶ (f) *Origine*, neam; e de ~ din Ardeal; sînt de ~ul meu din părțile Ottenlei ¶ (f) *Obicei*, datină: precum e ~ul din bătrîni (COȘA.); a-și face ~ul, a face cum îi e obiceiul, a-și face cheful ca și alte dați: nu-i vorbă, noi tot ne făceam fel(î)ul așa cîteodată (CRG.); a-i face cuiva ~ul, a-l da gata, a-l omori: nu te-am știut eu că ești de aceștia, că de mult îți făceam fel(î)ul (CRG.) ¶ (f) *Meserie*, ocupațiune: tata de ~ul lui a fost dogar (RV.-CRG.) [ung. féle].

***FELAH** *sm.* ① Țăran din Egipt (2061) [fr.].
† **FELGER**, **FALOER(IU)** *sm. Tr.-Carp.*
① Doctor de sate ¶ (f) Subchirurg ¶
② *iron.* Medic: denumăm onor. consiliu sanitar faptul mișeșel al celor trei felceri (CAR.); abiar și la tălăuerul s'a dus cu copila (RET.) [ung. felcser < germ. Feldscherer].
③ **FELCUTĂ** (pl.-te) *sf. Trans. dim.*
FELE. Ulicică: și acum de-o săptămînă sînt tot cu felcută 'n mînă (IK.-DRE.).
④ **FELDER** (pl.-re) *sn.*, **FELDERĂ** (pl.-re) *sf. Trans. Maram. Otten. Ferdelă*, baniță, mierță.

***FELDMAREȘAL** *sm.* ① Gradul cel mai înalt militar în Austria, Germania, Anglia și în vechiul imperiu rusesc; generalisim [fr. < germ.].
***FELDSPAT** *sbst.* ① Gen de minerale compuse dintr'un silicat de aluminiu și dintr'un protoxid; ele constituiesc elementele unui mare număr de roce importante (granit, sienit, porfir, bazalt, etc.) [fr. < germ.].
② **FELE** *sf. Trans. Otten.* Măsură de capacitate de o jumătate de „cofă”, corespunzătoare cu o jumătate de oca: Și am beut tot cu ~a și-am rămas cu cămeșă (RET.); oamenii moșie din cap, clooneso, mai cer ote o ~ (LUNG.) [ung.].
③ **FELEAZĂ** *sf. Trans.*
† **FELEGA** (pl.-gi) *sf.* ① † Cîrpă, treanță: numai cu o ~ de plină învelită (CANT.) ¶ (f) *Trans.* Basma de cap; ștergar de perete (conv.).

FELEGEAN, FELIGEAN, FİLIGEAN (pl.-ene) *sn.* ① Cească fără toartă, pusă pe un suport numit „zarf” (2062): feligene de smalț, cu zarfurile de sîrmă (COȘA.); se vedeau o mulțime de feligene pentru cafea cu țarfurile lor de argint (FIL.); opărindu-și gîtul cu un felegean de cafea clocotită (ALECS.) [turc. filgan].
② **FELEGOS** *adj. Mold. Bucov. Trans.* Sdrăntăros: ieri cînd eram rupt și ~, nu m'ai, văzut nime (VOR.); Popa ~ Mîna porcii 'n jos (GOR.); ghicitoarea despre „pleptene” [felegă].
③ **FELEHERȚ, FELEHART** *sbst. Mold. Trans. Băn.* Crucea carului: vaca vel lega-o în feleherț dinapoi (HRO.) [ung. felherc].
† **FELENDREȘ** *sbst.* ① Un fel de post-tav: peste zobonul de sticlă aurită, purta un benigel de ~ (NEGR.) [pol. felendysh < germ. fländrisch].

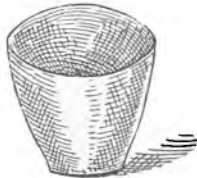

Fig. 2062. Felegean.

Fig. 2063. Felieștioc.

OFELEȘTIOC (pl.-ocuri), **FELEȘTIUC** (pl.-ocuri), **FELEȘTEU** *sn. Mold.* ① Pămîntul făcut dintr'un bășcort cu o despicătură la un capăt în care se vîră o cîrpă sau cîlți; servește la uns osia căruței cu păcură sau ciuboțele cu răbueală (2063): de 'nima căruței atîrnau pămînta cu ~ul și poșteuca (CRG.) ¶ (f) ② Fîtil pentru opaiț, făcut dintr'o bucată de petecă.

FELEZĂU, FELEZEU *sbst.*, **OFELEAZĂ** (pl.-eze), **FELEZOATE** *sf.* ① Măturică răsfirată și lungă în coadă, făcută din nulele de mesteacăn, cu care se mătură pleava după ce s'a vînturat grîul, secara, etc. [ung. felező].

FELEZUI (-ueso) *vb. tr.* ① A mătura pleava cu felezăul: Cu cozile felezăului, Cu nările vînt făceau (MAR.) ¶ (f) *Pr. ext.* A da din coadă [ung. felezni].

***FELIBRU** *sm.* Nume ce-și dau poeții provenșali moderni, ce scriu în dialect [fr.].

② **FELICEA** (pl.-cele) *sf. Trans. dim. FELE*: imi vei da ote o ~ de lapte în toată ziua (RET.).

***FELICITA** (-it, -itez) *vb. tr. 1.* A aduce laudă cuiva, a-i ura noroc pentru o întimplare fericită, pentru o izbîndă, etc.

2. *vb. refl.* A se socoti fericit sau mulțumit [fr.].

***FELICITARE** *sf.* ① Faptul de a felicita ¶ (f) ② Urare; bilet, scrisoare prin care se felicită: i-am făcut de ziua lui o ~ în versuri (VLAH.).

FELIÈS *sf.* Bucată subțire tăiată dintr'un lucru de mincare: ~ de pîine, ~ de slănină; ~ de pepene [negr. felî].
② **FELIGĂ** = **FELIGĂ**.

***FELIN** *adj.* ① Care seamănă cu o pisică ¶ (f) ② Prefăcut ca o pisică [fr.].

FELINAR (pl.-are) *sn.* Un fel de cutie transparentă (cu pereții de obicei de sticlă) în care se aprinde o luminare sau o lampă, care astfel sînt apărute de vînt (2064, 2065): o luminare de seu

Fig. 2064. Felinar.

Fig. 2065. Felinar de trăsura.

care ardea într'un ~ atîrnat în tavan (d.-gh.) [comp. tc. fênar].

FELIOARĂ (pl.-re) *sf. dim. FELIE*.

② **FELIȚĂ** (pl.-ite) *sf. Trans. dim. FELE*: am înțat să beau o ~ de vin (RET.).

† **FELIU** = **FEL**.

† **FELIURIME** = **FELURIME**.

OFELIUȘAG *sbst. Mold.* Fire, obicei; fel, soi: s'a culca ș'a adormi, cu ochii deschîși, cum i-i ~ul (CRG.) [feliu + suf. -șag; comp. ung. feleség].

FELIUTĂ (pl.-te) *dim. FELIE*.

FELON (pl.-oane) *sn.* ① Vășmint prețesc, larg în partea de jos și strîmt în partea de sus, cu o mică deschizătură sus, spre a putea fi îmbrăcat; se pune în timpul slujbei peste cecelealte vășmint; ~ul reprezintă haina cu care a fost îmbrăcat Mîntuitorul în curtea lui Pilat (2066): l-au prohodit, fiind îmbrăcați popii cu epitratre și cu teloane (NEC.) [vs]. < gr.-biz.].
② **FELONIE** *sf.* ① Trădarea și răsvrătirea vasalului împotriva seniorului său ¶ (f) ② Necredință, perfidie [fr.].

Fig. 2066. Felon.

FELȚ (pl.-turi) *sn.* ① Bentiță, fâșie de hîrtie ce se coase la o carte spre a lipi pe ea o planșă sau o hartă [germ. Falz].

***FELUȚĂ** (pl.-uot) *sf.* ☞ Corăbioară lungă și îngustă, cu vîșle și cu pinze, obicinuită în marea Mediterană ([2067]: zece iovituri bune de vîșle și abordăm feluȚă (ALECS.). [fr. < ar.].

FELURIME. † **FELIURIME** *sf.* Multe feluri deosebite, tot felul, fel de fel; varietate; diversitate: Păcă... și găsi felurime de păsări adunate (ALX.); felurimea și mulțimea peștelui este nesocotită (C.-RAD.).

FELURIT, **Mold.** **FELIURIT** *adj.* De tot felul, de toate felurile, deosebit, diferit, variat: au auzit felurite limbi și graiuri (GN.); era animată o bărdită pentru felurite întâmplări (CRO.).

FEMEIE *sf.*. † **FAMEIE** ① † Familie ② Soție, nevastă ③ Persoană măritată sau văduvă (în opoz. cu „fată”) ④ Ființă omenească de sex femeiesc (în opoz. cu „bărnat” sau „om”) [lat. familia].

FEMEIESC, **IAȘOĂ** *adj.* De femeie, privitor la femeie.

FEMEIEȘTE *adv.* Ca o femeie, în felul femeilor: s'a îmbrăcat ~ [femeiesc].

FEMEIUȘCĂ (pl.-iuste) *sf.* ☞ ① Animal de sex femeiesc, muierușcă ② iron. Femeie rea sau cu purtări rele [femeie].

FEMEL *adj.* ☞ Se zice despre organul unei plante destinat să producă fructul: pistilul este organul ~; floare ~ă, aceea care are numai pistilul [fr.].

***FEMEȚĂ** (pl.-le) *sf.* ☞ Femeiușcă [fr.].

☞ **FEMENIN** = FEMININ.

***FEMININ** *adj.* ① Femeiesc, de femeie ② ~ Se zice despre genul substantivelor care reprezintă ființe de sex feminin: genul ~ [lat.].

***FEMINISM** *sbst.* Doctrină care tinde să apere femeia și să extindă drepturile ei [fr.].

***FEMINIST** *adj.* și *sbst.* Care se ocupă de feminism, privitor la feminism [fr.].

***FEMUR** ☞ Osul coapsei (de la încheietura coapsei pînă la genunchiu) ([2068] (☞ **SCHELET**) [lat.].

☞ **FENĂ** *sf.* *Trans.* (FSC.) Rușine, ocară [ung.].

***FENIC** *adj.* ☞ Acid ~, compus organic extras din gudronul cărbunilor de piatră, foarte întrebunțat ca antiseptic și în fabricarea colorilor organice [fr.].

***FENIX** *sm.* ① ☞ Pasăre fabuloasă din Arabia, unică în felul ei, care, după o viață de 500 de ani, se expunea razelor soarelui spre a fi arsă și apoi renăștea din cenușa ei ([2069]: va fi fost pasărea care ne spunea dascălul că se numește ~ (ISP.); pornoso în procesiune cu steagul alb pe care erau inscripțiunile cu crucea și ou ~ ul leșind din flacăra (A.-GH.) ② ③ Persoană cu mult superioară altora, unică în felul ei [fr. < gr.].

***FENOL** *sbst.* ☞ Alt nume dat acidului fenic [fr.].

***FENOMEN** (pl.-ene) *sm.* ① ☞ Ori-ce fapt sau schimbare ce se petrece în natură sau în noi înșine: se petrecu atunci în această ființă un ~ ciudat (CAR.); ~ chimic, acela care schimbă felul unui corp ② Ceea ce se ivește de-odată pe cer, de pildă o cometă, un meteor, etc. ③ ④ Lucru rar, surprinzător ⑤ ⑥ Persoană ale cărei talente sau fapte sînt uimitoare [fr.].

***FENOMENAL** *adj.* ① Privitor la un fenomen ② ③ Surprinzător, uimitor [fr.].

***FEODAL**... = FEUDAL...

FERĂSTRĂU... ☞ FERESTREU...

***FERAT** *adj.* ☞ Cale ~ă, drum de fier [fr.].

FERBER (pl.-ere) *sm.* ☞ Numele unui joc de

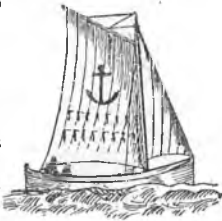

Fig. 2067. Feluță.

Fig. 2068. Femur.

Fig. 2069. Fenix.

cărți: apoi nu-ți mai trebuie mînuși, birjă, mai o înghețată seara, un ~ (A.-GH.) [germ. Färbel].

FERBINTE... = FIERBINTE...

☞ **FERCHEDEU** (pl.-dee) *sm.* Băn. ☞ O parte a carului, vîrtej [ung. ferge tyő].

FERCHES *adj.* F De o înfățișare plăcută; elegant, dichisit, sclivisit: toți care mă văd așa ~... se miră cum de nu sînt la cavalerie (BAS.); ești băiat ~, bine făcut, și vesel (VLAH.).

☞ **FERCHETEU** (pl.-tee) *sm.* *Trans.* (PAC.) = FERCHEDU.

FERCHEZUI (-uesc) *vb. tr.* A dichisi, a găti frumos, a face ferches: i-au ferchezuit frumos și i-au îmbrăcat la fel (CRO.).

FERCHEZUIT *adj.* ☞ **FERCHEZUI**. Dichisit, gătit frumos: după ce o văzu boierul curățică și ~ă ca o mireasă (ISP.).

☞ **FERDELA**, **FERDALĂ** (pl.-le) *sf.*

Trans., **FERDEL** (pl.-ele) *sm.* Øften. (NY).

Baniță ([2070] [säs. fyrdel < germ. Viertel].

FEREALĂ *sf.* ① Faptul de a (se) feri ② Pază, băgare de seamă, precauțiune; sîală.

☞ **FEREASTĂ** ☞ FEREAȘTRĂ.

FEREAȘTRĂ (pl.-estre), ☞ **FEREASTĂ** (pl.-ești) *sf.* ① Deschizătură în pereții unei

Fig. 2070. Ferdele.

case, prin care intră lumina și aerul ([2071]: aceea casă n'avea nici fereastră nici ușă (ISP.). ☞ **OCHIU** ② Cercevele și geamurile puse în această deschizătură: a deschide fereastra

③ Geam: cînd asudă ferestrele, are să ploie (SEZ.) [lat. fenestra].

FERECĂ ¹ (-ec) *vb. tr.* ① ☞ A căpuși sau a îmbrăca cu fier, a lega cu cercuri de fier: to-roipănu pe care și-l clopîlise el... și-l ferece cu fier (ISP.). ② ☞ ~ o piatră de moară, a-i bate fața

spre a-i face scobituri sau zimți, ca să macine mai bine ③ A îmbrăca (o sculă prețioasă, o icoană, etc.) cu plăci de argint, de aur sau cu pietre scumpe: mă jur să ferec cu argint icoana ta (NEGR.) ④ A lega cu fire, în lanțuri, a încătușa: au și trimis de i-au ferecat în obezi (NEC.); cînd luă... pe Prometeu să-l ducă a-l fereca pe muntele Caucas (ISP.). ⑤ Pr. ext. A lega cu frîngii pe cineva: și-l lega și-l fereca Tot cu frîngii de mătase (ROC.); a înțepeni, a lega strîns (despre lucruri): căruța era ferecată cu tele (CRO.) [† fîăreca < lat. fabricare].

† **FERECĂ** ² (-ec) = FERIOA.

FERECĂT *sbst.* Faptul de a fereca.

FERECĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Fierăria, plăcile de fier cu care e îmbrăcat sau căptușit un obiect: tunurile bubulau... dăruind ferecăturile cupolei (S.-ALD.) ② Îmbrăcămîntea de aur, argint, etc. cu care e ferecat un lucru [fereca].

† **FERECE** *sf.* ☞ = FEREGĂ [lat. filiicem].

FERECEA *sf.* ☞ = VETRECE¹ [ferece].

FERECUȚĂ *sf.* ☞ = FEREGUȚĂ.

☞ **FEREDEU** (pl.-dee) *sf.* *Mold. Tr.-Carp.* ① Baie (apa sau căldura în care se scaldă cineva; localul, odaia unde se fac băi): mi se ncingea o căldură 'n cuhnă, de credeai că-l ~ (ORIC.) ② pl. Băi, localitate balneară, o să stai pe semne mai multă vreme la ferdeu (GN.) [ung. fűrdő].

☞ **FEREDUI** (-uesc) *vb. tr.* *Mold. Tr.-Carp.* A îmbrăca, a scălda: atunci porunci s'o fereduiască (ISP.); pe fată an fereduit-o și au îmbrăcat-o ca pe-o împărăteasă (VOR.) [ung. feredni].

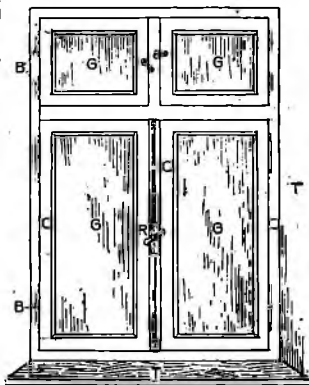

Fig. 2071. Fereastră.
C. C. Cercevele.—G. G. Geamuri.
— T. T. Toc, pervaz. — R. Cremonă. — B. B. Țigini.

FEREGĂ, FERIGĂ (pl.-gi), **FERICĂ** (pl.-lei) sf.

◆ ① Numele mai multor varietăți de plante criptogame, foarte frumoase, cu frunze mari, despicate și tăiate ca niște dantele, ce cresc prin pădurile umede sau pe stincile umbroase (*Aspidium Lonchitis*; *Asp. aculeatum*; *Asp. filix mas*; *Pteridium aquilinum*; *Phlegopteris dryopteris*; *Polystichum filix mas*; *Polystichum thelypteris*; *Stratiopteris germanica*) (2072) ① = **SPINAREA-LUPULUI** ① ② = **FEREGUȚĂ** [ferece].
 ‡ **FEREGEA** (pl.-ge) sf. ① ② Manta largă pe care boierii o purtau peste antieriu (2073): vara boierii purtau ~ și iarna contos (l.-gh.) ③ ④ Mantilă de vară, din stofă fină, ce purtau nevestele boierilor peste cealaltă îmbrăcăminte: toate le are cuonoaia, numai ~-a-i lipsește (ZNN.) ⑤ Vălu cu care-și acopereau fața cadinele: Pe frunte-acoperită o-o ~ subțire (ALECS.) [tc.].

Fig. 2072. Feregă.

Fig. 2073. F. Feregea.

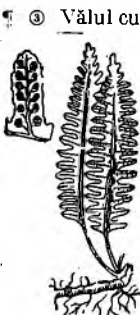

Fig. 2074. Fereguță.

FEREGUȚĂ sf. ◆ Varietate de feregă, numită și „feregă”, „ferecuță”, sau „iarbă-dulce-(de munte)” (*Polypodium vulgare*) (2074).

FERENTAR sm. ✕ Nume dat de unii scriitori soldaților din vechea pedestrimă ușoară: Mîhnea însoțit de patru vitei ~ (COOS.) [lat.].
OFERES(T)ĂU, FERESTU = FERESTRĂU [ung. „fűrésző”].
FERESTRĂU, FERĂSTRĂU, HERĂSTRĂU (pl. -trae) sm. ① Unealtă, de diferite forme, prevăzută cu o lamă dîntată de oțel cu care se taie lemne, pietre sau chiar metale: ~ de dulgher (2075, 2076), ~ de găurit sau ~ coadă de șoarece (2077), ~ coadă de vulpe (2078); ~ circular, prevăzută cu o roată, dîntată, întrebuințată pentru tăierea scîndurilor, grinzilor, etc. (2079) ② Stabiliment în care un mare număr de ferestrae, puse în mișcare de o cădere de apă sau de vapori, taie buștenii în grinzii, scînduri, etc.; numit și ~ de munte sau „joasă”: frează ~ vala de vîntul morilor și al ferăstraelor (VLAH.); Lotrul... mică mori, pive și herăstrae (VLAH.) ③ ◆ Sînă dîntată așezată la o extremitate a mașinei de tipărit, cu dinții căreia se îmbucă dinții cilindrului ④ ◆ = **IARBA-OSULUI** ⑤ ◆ **MĂLĂOAI** ⑥ ◆ **RATĂ** ~ **RATĂ** ⑦ ◆ Pește din marea Mediterană al cărui bot se termină printr-o lamă lungă și virtuoasă prevăzută de

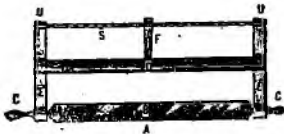
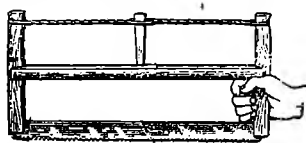

Fig. 2075, 2076. Ferestrae de dulgher. A. Dinți. — B. Pinză. — C. C. Miner. — D. Punte, chingă. — E. E. Brațe. — Pană, sucitor, cordar, etc. — S. Sfoară, coardă, strună. — U. U. Umeri, capete, cioace.

Fig. 2077. Fereastră de găurit, coadă de șoarece.

Fig. 2078. Fereastră coadă de vulpe.

o parte și de alta cu cite un șir de dinți; numit și „pește-ferestrău” (*Pristis*) (2080) [ferestău].

FERESTRUICĂ,

○ **FERESTUICĂ** (pl.-uici), **FERESTRUICĂ** sf. dim. **FERESTRĂU**: din camera bărbatilor este o ferestruică ce dă în cear (ISP.); pe urmă o ferestruică se luminea la o casă din țîrg (ALECS.); o ferestruică se deschide în păretele de verdeață (VLAH.).

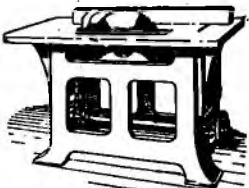

Fig. 2079. Fereastră circulară.

FERESTRUÎ (-nesu) vb. tr.

① A tăia cu ferestrăul: Țigani ferăstrăuse... cercurile de la un căpățîu (CAR.).

○ **FERFELIȚĂ = FERFENIȚĂ.**

FERFENIȚĂ, FERFELIȚĂ, FERFERIȚĂ (pl. -te) sf. Sdreanță: îmbrăcat în odăjdii rupte ferfeniță (VLAH.); își rupea ciobotele ferfeniță jucînd împreună cu noi (CRG.); umbilă plină toate ferfenițe i se tăsură opincile (RET.).

Fig. 2080. (Pește-)Fereastră.

FERFENIȚĂ (-iteșu) vb. tr. și refl. A (se) face ferfeniță, a (se) sdrențui, a (se) rupe în bucăți: au jucat atîta cu dinșa plin' ce i s'au ferfenițit hainele (SB.); era rupt, ferfenițit, nespălat, ca val de dinșul (VOR.).

FERFENITOȘ adj. Sdrențaros, sdrențuit, rupt ferfeniță: văzu femela descolțită și ferfenitoasă (GN.); parcă-l văd cit era de ~ (CRG.).

FERFÎN sm. ◆ = **VÎZDOAGĂ.**

FERI (-reșu) 1. vb. intr. A se da la o parte, a se da în lături: De te-ating, să feri în lături (EMIN.); feri, cine de zmeu, din drumul meu! (RET.); feri! de ți-l să mai mînci mămăligă (BD-DEL.).

2. vb. tr. ① A apăra, a ocroti, a păzi: pe fata împăratului o ferea calul de loviturile zmeului (ISP.); Doamne ferește! ferească Dumnezeu! să ne păzească Dumnezeu! mai bine să facem cruce și să zicem: feri-ne, Doamne! (RET.) ② A păzi o poruncă, un obicei, o datină; a ținea o sărbătoare, a o observa cu sfințenie.

3. vb. refl. ① A se da la o parte, în lături, spre a evita ceva: soarele și luna se feriră din calea ei (RET.) ② A se păzi, a se apăra: ea se feri să nu o vază nimeni și fugi (ISP.); omul de hoț din casă nu se poate feri (ZNN.) [lat. vulg. „a uferire = clas. a uferre; comp. arom. a firire].

† **FERICĂ** (-ie) vb. tr. Trans. ① A fericii, a socoti fericit ② A ura: acela își ferică lui și rău, care ațuia ferică (MCH.) [lat. „felicare”].

FERICĂ = FEREGĂ.

○ **FERICAT** adj. p. **FERICĂ**. Fericit: fericăți flămînzii și însetoșii, că acela s'atru-se-vor (COR.).

FERICE 1. adj. Fericit; mai adesea în construcțiunea ~ de: ~ de mine; ~ de noi; ~ de el; ~ de noroadale din împărăția aceea (ISP.).

2. sf. Fericire; a-l bate ~a, a da norocul peste el: în ziua cînd primia paralele, ne bătea ~a (OLVR.); era și dragălas — bată-l ~a! — puiul de împărat (COOS.) [lat. felicem].

FERICE = **FEREGĂ.**

FERICI (-icesu) 1. vb. tr. ① A da fericirea, a face fericit ② A socoti fericit: te fericam în gîndul meu că ai găsit o soție atît de frumoasă (ALECS.).

2. vb. refl. A se socoti fericit: și mereu se fericosa De popa ce-au căpățît (RET.) [ferice].

○ **FERICIE** sf. Fericire [ferice].

FERICIRE sf. ① Stare de mulțumire sufletească deplină: iaca ~a visată de mai înainte, cum s'a împlinit (CRG.) ② Întîmplare norocoasă: a fost o ~ pentru mine, că am scăpat de alcool ③ **NEFERICIRE** [ferici].

FERICIT 1. adj. ① p. **FERICI** ② Care se află în fericire, într-o stare de deplină mulțumire sufletească ③ **NEFERICIT** ④ Norocos: împlinire ~ă.

2. sm. Om fericit.

○ **FERIE** sf. Trans. ① Măsură de capacitate de conținutul unei vedre.

FERIGĂ... = FEREGĂ...

FER-FER

FER- FET **FERIT** *adj. p. FERİ.*
† **FERİE** = **HERALIE**.

* **FERM** *adj.* ① Statornic, neclintit, hotărât: caracter ~, glas ~, încredere ~ & ② ③ Cumpărare sau vânzare ~ă, cumpărare sau vânzare de efecte publice plătibile la un termen fix [fr.].

* **FERMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① Moșioară, gospodărie agricolă mai mică: o ~ mai mică de patru hectare, în loc de a da venit, aduce pagubă (d.-oh.); fermă-model, gospodărie agricolă servind drept școală de agricultură [fr.].

FERMAN = **FIRMAN**

FERMECA (*fermec, farmeo*), † **FĂRMĂCA**, † **FĂRMECA** *vb. tr.* ① A face farmece cuiva, a-i arunca farmece, a-l lega prin farmece ② ③ A încînta, a desfăta: aceste minunate daruri... fermecară mințile domnului (ooh.); măreția și sălbăticia acestor locuri... toate te fermecă (vlah.) [lat. *pharmacare].

FERMECAT *adj.* ① *p. FERMECA* ② Legat prin farmece ③ ④ Incîntat, desfătat.

FERMECĂTOR, † **FĂRMECĂTOR**, ○ **FĂRMĂCĂTOR**, **-TOARE** *1. adj.* ① *verb. FERMECA*. ② Care fermecă: vasiliscul cel cu ochi fărîmători (crg.) ③ ④ Incîntător: privești fermecătoare... aluneacă fantastic îndărătul nostru (vlah.).

2. *sm. f.* Acela (aceea) care se indeletnicește cu farmecele: umblară el ce umblară și detersă peste un fermecător meșter (isp.); de va chema și fărîmătoare sau desolîntătoare, nu-ș socotește să fie făcut așa greșală mare (prv.-mb.); împărăteasa... mare fermecătoare și strigoale mai spun că era (ret.).

FERMECĂTORESC *adj.* De fermecător: ori-cine intra în acest palat ~ leșea incîntat de plăcerile ce gusta într'nsul (ml.).

FERMECĂTORIE *sf.* ① Meseria fermecătorului ② Operațiune a unui fermecător, farmec, vrăjitorie: trebuie să fie vre-o ~ sau vre-o altă drăcie aci (isp.).

FERMECĂTURĂ, ○ **FĂRMĂCĂTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a fermeca; rezultatul acestei acțiuni, farmec, fermecătorie: O fată s'a socotit, să facă fermecătură tot cu pînză și cu ură (ok.-bns.).

* **FERMELIE** *sf.* (P) = **INFIRMERIE**.

FERMENEA (*pl.-nele*) *sf.* ① ② Scurteică cu sută cu fir, cu sau fără blană, ce purtau odinioară boierii în timpul verii: boierii cei mari... îmbrăcau... vara fermeneaua scurtă (d.-gh.) ③ ④ Astăzi, în Muntenia, o scurtică îmblănită cu piele de oaie, scurtă pînă la mijlocul trupului, purtată de țaran sau de țărăncă (2081) [tc. fermene].

* **FERMENT** (*pl.-te*) *sn. și sm. (pl.-enti)* ① Ori-ce substanță organică care, în anumite condițiuni, produce descompunerea altei substanțe organice: ~ alcoolici; ~ lactici; ~ acetic ② ③ Tot ce poate da naștere sau să întretie un sentiment, o patimă: un ~ de discordie [fr.].

* **FERMENTA** (-tez) *1. vb. tr.* ③ A pune în fermentațiune, a dospi.

2. *vb. intr.* ③ A intra în fermentațiune, a dospi, a fierbe ④ ⑤ A se desvolta, a fi în fierbere [fr.].

* **FERMENTAȚIUNE**, **FERMENTATIE** *sf.* ① Ori-ce fenomen chimic produs sub influența unui ferment, dintre care cele mai însemnate sînt: ~a alcoolică, ~a lactică și ~a amoniacală; în graiul obicnuit, fenomenul e numit mai adesea „dospire” sau „fierbere” ② ③ Agitațiune, turburare, fierbere (a spiritelor) [fr.].

* **FEROCE** *adj.* Crud, sălbatec, nemilos [fr. < lat.].

* **FEROCITATE** *sf.* Cruzime, sălbăcie (vorb. de fiare sau de oameni nemiloși) [fr.].

* **FERSTER** *sm. Mold. Tr.-Carp.* ① Silvicultor; pădurar [germ. Förster].

* **FERTIL** *adj.* ① Roditor, rodnic, mănos, care produce mult ② ③ **NEFERTIL** [fr.].

* **FERTILITATE** *sf.* ① Rodnicie, calitatea a tot ce este fertil [fr.].

* **FERTILIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A face roditor, fertil [fr.].

* **FERTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ③ Fie-care din fășile de pînză care, cusute împreună, alcătuiesc pînză unei corăbii [it. ferzo].

* **FERUGINOS**, *adj.* ③ Care conține (oxid de) fier: apă feruginoasă [fr.].

* **FERVENT** *adj.* Infocat, arzător, plin de înfocare, de zel: se așterne din zi în zi mai ~ pe lucru (vlah.) [fr.].

FES (*pl. fesuri*) *sn.* ① Acoperemînt al capului în formă de con trunchiat, mai adesea de dimie roșie, mai rar de altă culoare, din creștetul căruia atîrnă în genere un ciucur negru: se poartă mai ales de Turci și de alte popoare balcanice (2082); odinioară purtat și de boierii și cocoanele de la noi; în unele regiuni ale Munteniei, mai ales prin părțile dunărene, îl mai poartă și astăzi unele femei bătrîne: un om tînd, de o statură mijlocie, purtînd un ~ pe cap (negr.); am să-i aduc un ~ roș... ca să-și mai aducă aminte din tinerele (crg.); ② ③ I-a turtit ~ul, a făcut-o fiartă ④ ⑤ **FESUL-POPI** = **FESUȘOR** [tc.].

Fig. 2082. Fes.

FESCIOR *sn. dim. FES.*
FESFEȘLE *sf. pl. Mold.* Zorzoane, dichisuri femeiești: să mă fac pupulă, ou ~ bolorești, ca să nebu-nească fîcșii după mine (alecs.) [tc. fesfes].

FESISOR (*pl.-oare*) *sn. dim. FES.*

FESTĂ (*pl.-te*) *sf.* Păcăleală răutăcioasă, renghiu, poznă: îți amintesci festele ce jucam numeroșilor noștri creditori f (alecs.) [comp. it. festa „sărbătoare”].

* **FESTIV** *adj.* De sărbătoare [lat.].

* **FESTIVAL** (*pl.-aluri*) *sn.* ① Mare serbare muzicală [fr.].

* **FESTIVITATE** *sf.* Serbare solemnă [fr. < lat.].

* **FESTON** (*pl.-toane*) *sn.* ① Ghirlandă, cunună de flori și de ramuri cu frunze împletite (2083) ②

Fig. 2083. Feston.

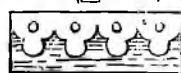

Fig. 2084. Festoane.

③ Ornament de arhitectură înfățișînd aceste ghirlande (2084) ④

⑤ Broderie la marginea unei pînze (2085) [fr.].

* **FESTONAT** *adj.* ③ Împodobit, brodat cu festoane [fr. festonné].

FESUȘOR *sm.* ③ Gîndac mic și rotund, ca o mărgea roșie (*Porphyrophora polonica*) [tc.].

FESNIC = **SFEȘNIC**.

FESTANIE = **SFEȘTANIE**.

FESTELI (-eleso) *1. vb. tr. Mold. Bucov. Băn. Olten.* A murdări, a terfeli, a minji: da cum nu! că nu mi-oiu ~ eu mințele (crg.); ② ai festelit mantaua (sau iacaua), ai pătit-o, ai făcut-o fiartă.

2. *vb. refl. Mold. Maram. Băn.* A se murdări, a se minji: au călcat cu un picior într-o baliță de vită și s'au festelit (ss.) [ung. festeleni].

③ **OFESTI** (-teso) *vb. tr. Maram.* A vâpsi, a minji [ung. festeni].

FESTILĂ (*pl.-le*) *sf.* Fîtil: soarelă, prînsă de festila unei luminări, umplu odaia o'o lumină galbnie (olvr.); mucărele cu cari mai răzeza... festila groasă a luminării (gric.) [vsl. sv. šestilo].

④ **FETEA** (DE-A) = **AFETEA** (DE-).

FETELU *sm.* ① Plăcău cu înfățișare și cu apucături de fată; căruia-i place să petreacă mai mult printre fete și se ocupe cu lucruri femeiești ② Hermafrodit.

③ **FETELUȘĂ** (*pl.-se*) *sf. Băn. dim. FATĂ.*

FETESC *adj.* De fată: așa-ți trebuie, dacă umbli după păpușii fetescii (RET.).

FETEȘTE *adv.* Ca o fată, în felul fetelor [fetesce].

FETI (-tesc) *vb. intr.* A trăi, a petrece timpul ca fătă (nemăritată).

FETIȚĂ *sf.* ① *dim.* **FATĂ**: Ileana să fi fost p'atunci ~ de vre-o doisprezece ani (CAR.) ② Plantă ierboasă, cu flori mici albe-albastrii, întrebuințată a-desea ca salată (*Valeriana olitoria*) (□ 2086): Vine cimbrul de la munte cu fetița de la vie (ALECS.).

Fig. 2086. Feticiță.

FETID *adj.* Împuțit, puturos, care are un miros greu și neplăcut [fr. < lat.].

FETIE *sf.* ① Vîrsta de fătă ② Timpul trecut de o fată de cînd iese la' horă pînă se mărită: Cu hainele din ~ Puse 'n ladă și 'n cutie (UK-BRS.) ③ Feciorie, virginitate.

FETIȘ (*pl.-ise, -isuri*) *sn.* ① Ori-ce obiect sau ființă insufletită (piatră, vegetal, animal, etc.) ce se adoră ca idol grosolan de către negrii din Africa în care cred că e sălășluit un spirit inzestrat cu puteri supranaturale ② Persoană sau lucru care se venerază în mod special de cineva, pentru care are un fel de cult deosebit (□ 2087) [fr. fétiche].

Fig. 2087. Fetiș.

FETIȘCANĂ (*pl.-ne*) *sf.* Fetișă măricică (cam de 15-16 ani) și voinică: fetișcanele îndulau farmecul fetelor mari (DLVR.) [fătă].

FETIȘISM *sbst.* ① Cultul fetișelor: această lege de a se închina lucrurilor pămîntesti se numește ~ (usp.) ② Venerațiune fără margini [fr.].

FETIȘIST *adj. și sm.* Adorator al fetișelor [fr.].

FETIȘOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim.* **FATĂ**: căpița aceea sub care era ascunsă fetișoara (SB.).

FETIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.* **FATĂ** ② Nume dat unei vaci.

OFETNEGEA, FETNIGEA *Mold. Băn., FETNEGICĂ Mold., FETNIGUȚĂ Băn. sf.* Fetișcană, fetișă măricică: Însăntea lui Iesind O Țiganca fetnegea (STAM.) [fătă].

FETUS *sn.* Embrionul omului și al animalelor [fr. < lat.].

FETVĂ (*pl.-vale*) *sf.* Sentință dată de un mufțiu [tc.].

OFETIȚE *sf.* Loc expus la bătaia soarelui, bun de sădit vie și pomi [fătă].

FETIȘOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim.* **FATĂ**: soarele mi-a ars fetișoara și vîntul mi-a bătut perisorul (usp.).

① **FETUȘ**... = **FĂTUȘ**...

FEUD (*pl.-de*) *sn.* ① Domeniu ce un vasal căpăta, în evul mediu, în mod gratuit și perpetuu, dar cu anumite îndatoriri, de la seniorul său: aceste pretenții erau cî Moldova ar fi fost vre-odată un ~ al Poloniei (BALC.) [lat. med. feudus < vgerm. feod].

FEUDAL *adj.* ① Care face parte dintr'un feud: castele ~ ② Care stăpînește un feud ③ Care aparține feudalității: instituțiile ~ [fr. f é o d a l].

FEUDALISM *sbst.* ① Sistemul politic al feudalității [fr.].

FEUDALITATE *sf.* ① Calitatea unui domeniu, a unei proprietăți care constituia un feud sau făcea parte dintr'un feud ② Credința și omagiul ce un vasal datora suzeranului său ③ Sistem de guvernămînt stabilit în Europa apuseană cu începere din veacul al x-lea și care a durat în parte pînă la marea Revoluțiune franceză (1789); feudalitatea consista din repartiziunea puterii suverane între oamenii din clasa nobilă și în stabilirea unei ierarhii a acestora în raporturile lor unul cu alții: de aci categoriile de suzerani și vasali: ca să... strepească oulburile feudalității, îi despoilă de averi sub feluri de pretexte (NEGR.) [fr.].

FEUDATAR *1. sm.* ① Acela care ținea un feud de la un suzeran.

2. *adj.* Care face parte dintr'un feud: țări vechi ~ ale coroanei Ungariei (BALC.) [fr.].

FEVRUĂRIE *sm.* = **FEBRUARIE** [medio-bg.]. **FI** (sunt sau stînt) *vb.* ① Leagă atributul de subiect: Dumnezeu e bun ② A exista, a avea ființă: a ~ sau a nu ~ ③ Urmat de diverse prepoziții, exprimă locul, timpul, starea, felul de ocupațiune, originea, felul de a fi, materia, etc. ④ A se afla: nu sînt odăi goale ⑤ A se întîmpla: ce o fi o fi; și fu într'un ceas bun lucrul acesta (RET.); așa a fost să fie, așa a trebuit să se întîmple ⑥ Imperfectul urmat de să arată o lucrare care era gata să se întîmple: era să plece, dacă nu veniam; era să cad ⑦ Mi-e că..., mi-e teamă că... ⑧ **FIE** ⑨ **Bîn.** Este, da [lat. fieri].

FI! *interj.* Arată desgustul, scribă: fi! nu-l frumos, domnule (NEGR.); fi! Luluță, fi! nu-l frumos să stăi ca să te sărute (ALECS.).

***FIACĂR** (*pl.-ăre*), **FIACRU** (*pl.-cre*) *sn.* Trăsură, birjă: mă aruncai într'un fiacă și lești pe niță (ALC.); foarte rar se auză... un fiacru ce trecea ca săgeata (DOB.), [germ. Fiaker, fr. fiacre].

FIARĂ (*pl.-re*) *sf.* ① Animal sălbatic, crunt, lighioană sălbatică: acolo ei aveau vecin fiarele pădurilor (usp.); un singe negru lăasă din ea, fiara spuroasă (usp.); ② a lua ochi de ~, a-și lua lumea în cap (de foc și amar); locuțiune care își are originea de la vrăjile ce se fac cuiva cu „ochi de fiară”, spre a-i aduce necazuri ③ Om crud: Tii minte, ~ spuroasă, Cînd m'aplecăm să beau apă, Mă picol cu cizma 'n oasă (voc.) [lat. fiera].

FIARE = **FIER**.

FIASCO *sbst.* Neizbîndă completă; a face ~, a o scriși cu totul, a nu izbuti de loc: cu toată indulgența auditorului, trupa de amatori făcîut un mare ~ (NEGR.) [it.].

***FIASTRU** *sm.* Fiu vitreg. — **FIASTRĂ** (*pl.-tre*) *sf.* Fată vitregă [lat. filiastrum, -trum].

***FIBRĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① Fie-care din filamentele lungi și subțiri care prin împreunarea lor, alcătuiesc țesăturile organelor: ~ musculară (□ 2088); ~ nervoasă ② Fie-care din filamentele lemnoase alcătuite din celule prelungite ale vegetalelor (□ 2089) ③ Filamentele unora din substanțele minerale: fibrele amiantului ④ Coarda unui instrument, coarda simțitoare la om: omul acesta are fibra sensibilă [fr.].

Fig. 2088. Fibre musculare.

Fig. 2089. Fibre lemnoase.

***FIBRINĂ** *sf.*

① Materia organică complexă care există în singe și în limfă și care se separă de aceste lichide sub formă de filamente [fr.].

***FIBROM** *sbst.* ① Ori-ce tumoare a țesutului fibros formată sub piele [fr.].

***FIBROS** *adj.* Compus din fibre [fr.].

***FIBULĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Agrață, cheutoare cu care se prindeau două părți ale unui vestmint (□ 2090) [lat.].

FICAT *sm.* ① Cea mai voluminoasă din glandele corpului omului sau animalelor, așezată în partea dreaptă a abdomenului, care secretă glucoza și fierul ② *pl.* Organele interne ale toracelui și abdomenului, măruntaie: porumoi Joe unui vultur ca să sfîșie pieptul lui Prometeu și în fie-care zi să-l roasă din ficat (usp.) ③ *pl.* Adîncul inimii: a vorbi de la ficat (CIAUS); plîngerile și rugămintile lor m'au atîns la ficat (usp.) [lat. ficatum]. **Fibulă** romană.

Fig. 2090.

FICĂTEL *sm.* ① *dim.* **FICAT** ② **FICĂȚEI** *sm. pl.* ① Bucăți de ficat (de pasăre, de purcel, de vițel, etc.) fripte la frigare.

FET-FIC

FIC- FIE - **IFICĂȚE** *sm. Băn.* X Cîrnat făcut cu fîcă și tocați.

FICHEȘ, FICHIEȘ *sbst.* Scîndurică din lemn de fag cu care olarul ridică vasele de lut de pe străgălie. (H 2091).

Fig. 2091. Ficheș.

FICIOR... = **FECIOR...**

† FICLEAN = **VICLEAN...**

† FICLEȘUG = **VICLEȘUG.**

FICS... = **FIX...**

*** FICTIV** *adj.* ① Închipuit, născocit, plăsmuit (de mintea, de imaginația cuiva) ¶ ② Convențional: valoare ~ă [fr.].

*** FICȚIUNE** *sf.* Închipuire, născocire, plăsmuire (a minții, a imaginației) [fr.].

FIDEA *sf.* Tăietei lungi și foarte subțiri, care se prepară în fabrici și se cumpără gata pentru fiert în supă [ngr. *fidec*].

*** FIDEICOMIS** *sbst.* ① Dispozițiune prin care un testator însărcinează pe moștenitorul sau legatarul său să remită unei a treia persoane toată sau o parte din averea ce-i lasă [lat.].

*** FIDEL** 1. *adj.* ① Care se ține de cuvînt, de făgăduială dată ¶ ② Statornic în prietenie, în dragoste, în principiile sale, devotat: prieten ~, partizan ~ ¶ ③ Credincios, cinstit: slugă ~ă ¶ ④ Exact, care nu se abate de la adevăr, care păstrează întocmai: traducător ~; memorie ~ă [fr.].

2. *adj.* Cu fidelitate, în mod fidel; exact [fr.].

*** FIDELITATE** *sf.* ① Calitatea a tot ce este fidel ¶ ② Statornicie ¶ ③ Credință ¶ ④ Exactitate [fr.].

○ **FIDEU** = **FEDEU.**

○ **FIDILEȘ** = **FEDELEȘ.**

*** FIDUCIAR** *adj.* ① *fr.* Se zice despre moștenitorul fictiv instituit printr'un fideicomis: moștenitor ~ ¶ ② Care are valoare numai atît timp cît i se acordă încredere: monedă ~ă, ban de hîrtie, bilete de bancă [fr.].

FIE 1. *sf.* Fiică [lat. *filia*].

FIE 2. Imperativul lui **A FI**, întrebuințat cu funcțiunea de *adv.* sau de *conj.*

1. *adv.* ① Cu înțelesul concesiv sau potențial: dacă vezi pe cineva în mare nevoie, ~ și un dușman, trebuie să-l ajuți; destulă muncă avu, dar ~, că izbuti [usp.]; ~ și un lup mîncat de-o oală (ZNN). ¶ ② Uneori e o adevărată *interj.* cu înțelesul de bine! primesc! mă învoiesc! vrei să pleci? fie! Din construcțiuni ca: cea ce va găsi ceva mergînd pre un drum, fie ce va fi, veri mult veri puțin... (PRV.-MB.) sau ca pe un fur să-l spînzure, fie oile ar fi (PRV.-MB.), s'au născut pronumele și adverbele: fie-care, fie-ce, fie-oine, fie-cînd, fie-cum, etc..

2. *conj.* **Fie...** **fie...**, sau... sau..., ori... ori... ~ unul, ~ altul; ~ zi, ~ noapte, spune că vede cu dînsul (CRG.).

FIE-CARE, FIEȘ(TE)-CARE, † FIEȚE-CARE *pron. și adj. nehot.* Se zice despre lucruri sau ființe socotite în parte dintr'un grup oare-care: fie-care se ține mai cîmînte deoit altul (ZNN); fie-care poartă oite un răvas în spate (FANN); la spatele fiește-căruiua boier dvorea oite o slugă (NEGR.) [fie² + care].

† FIE-CARELE, † FIEȘ(TE)-CARELE, FIEȚE-CARELE *pron. nehot.* **Fie-care:** mai fie-carele spunea tot altfelu de pedepasă (SB.).

FIE-CE, FIEȘ(TE)-CE, † FIEȚE-CE, † FITE-CE *adj. și pron. nehot.* Ori-ce; fie-care: da-te și-i spune, ca în fite-ce și să cînte sub ferestrele mele (OLVR.) [fie² + cel].

FIE-CINE, † FIEȘ(TE)-CINE, † FIEȚE-CINE, † FITE-CINE *pron. nehot.* Ori-cine: ou așa nu merge ca cu fite-cine (CAR.); pre fite-cine laudele sale a-și dori oprește (CANT.) [fie² + cine].

† FIE-CÎND *adv.* Ori-cînd, totdeauna: ~ slujitor depîn (M.-COST.) [fie² + cînd].

FIE-CUM, † FIEȘ(TE)-CUM, † FIEȚE-CUM, † FITE-CUM *adv.* Ori-cum [fie² + cum].

FIER (*pl. fiare*) *sn.* ① Metal de culoare cenușie-albăstrie, foarte ductil și maleabil, de o importanță considerabilă prin aplicațiunile sale; prin acțiunea cărbunelui se poate transforma în fontă (tuciu) sau oțel; expus la umezeală, se acoperă cu un strat de rugină: tare ca ~ul; ② bate ~ul oit e oală ~ BATE; ③ ~ul rău, oit să-l bați, e de geaba (FANN), dintr'un lucru

rău, din cineva cu apucături rele, nu poți scoate nimic bun; ④: a-i da un ~ ars prin inimă, a-l cuprinde fior; a i se strînge inima de spaimă ¶ ⑤ Braț de ~, mînă de ~, braț vinjos, mînă tare, om care, prin strășnicia sa, face pe alții să-i simtă puterea; inimă de ~, tare și nesimțitoare ¶ ⑥ Fierul lat, partea plugului numită mal adesea „brăzdar”; fierul lung, cuițul de oțel sau de tuciu al plugului care taie brazda și înlesnește astfel lucrarea brăzdarului (— **PLUG**) ¶ ⑦ Mașină de călcat (H 2092) ¶ ⑧ Drum de ~, drum pe care sînt așternute șine de fier paralele și pe care circulă vagoane trase de locomotive; *prin ext.* însuși mijlocul acesta de locomotivă: a plecat cu drumul de ~ ¶ ⑨ Vîrsta sau epoca de ~, timp de corupțiune, de cruzime și de barbarie care, după poezi, constituie ultima stare a omenirii primitive; epocă în care oamenii înlocuise bronzul prin fier în fabricarea armelor și uneltelor lor ¶ ⑩ *pl.* Cătuși, lanțuri, obezi: a băga în fiare ¶ ⑪ IARBA-FIARELOR sau IARBA-FIERULUI, o iarbă care, după credința poporului, are puterea să deschidă ori-ce lăcăț, să sfarme ori-ce cătuși; numele unei plante ierboase, cu flori albe-gălbui (*Vincetoxicum officinale*) (H 2093) [lat. *ferrum*].

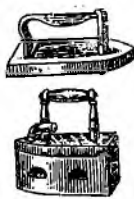

Fig. 2092. Fiare de călcat.

Fig. 2093. Iarba-fiarelor.

FIERAR *sm.* ① Cel ce lucrează fierul, covaci (H 2094): nîc un ~ n'avea în fierărie să atîlze învîșcel ca dînsul (SB.) ¶ ② Potcovar ¶ ③ Cel ce vinde fier sau unelte de fier [lat. *ferrarius*].

FIERĂRIE *sf.* ① Atelierul fierarului ¶ ② Meseria fierarului ¶ ③ Prăvălie în care se vinde fier și unelte de fier ¶ ④ Obiecte de fier.

Fig. 2094. Fierar.

○ **FIERĂRIȚ** *sbst.* Datină populară prin care se invocă ploaia, pe timp de secetă, făcîndu-se sgomot noaptea cu clopote și cu alte obiecte de fier (CIAUȘ.).

○ **FIERĂȚ, FIERET** *sbst. Often.* Bani mulți, bănet (CIAUȘ.) [fier].

○ **FIERĂȚIE** *sf. pl. Often.* Diferite obiecte sau unelte de fier [lat. *ferratalia*].

FIERBĂTOARE *sf.* Despărțitura din stîină unde se fierbe laptele.

FIERBE (*verb*) 1. *vb. intr.* ① A face bășici sub acțiunea focului, (*verb.* de un lichid): apa fierbe la o sută de grade; ② aerul fierbe de zăpușeală (VLAH.); fierbe singele în mine de neoz; ③ nu te amesteca sau nu-ți băga lingura (sau nasul) unde nu-ți fierbe oala, nu te amesteca unde nu ești chemat, unde nu ți-e treabă; ④ a ~ tot într'o oală, a fi la fel, de aceeași teapă: zeii cei buni ca și cei nebuni, toți fierbeau într'o oală (usp.); ⑤ la omul cu noroc, fierbe oala fără foc, toate-i izbutesc acelaia ce are noroc; ⑥ ~ pe cineva fără apă (sau în oală seacă), a-i face multe necazuri, a-l chinui amar; ⑦ tot două oale-mi fierb, una seacă și alta goală, duc o viață ticăloasă, fiind lipsit de toate, o duc rău de tot ¶ ⑧ A fermenta (*verb.* de vin) ¶ ⑨ A fi într'o mare agitațiune sufletească: fierbea lumea, că bolnavii îi era totdeauna mai rău cînd înnopta (CAR.); fierbea satul întreg după ce auzeau întîmplarea asta (RET.) ¶ ⑩ A fi aprins: Sînan, fierbînd de minie, își ridică grosul armatelor și trece podul (VLAH.).

2. *vb. tr.* ① A face să fiarbă: ~ apa, laptele ¶ ② A pune să fiarbă cu leșie: ~ rufele ¶ ③ A face să

fiarbă de minie: nu știu cum mă fierbe ei pe mine de două săptămâni (CAR.) [lat. fervere].

FIERBERE *sf.* ① Faptul de a fierbe ② Agitație, mișcare încoace și încolo; turburare, sbucium: pe tot brul cheului și îmbulzeală, ~, amestec de limbi (VLAH.) ③ Fermentație.

FIERBINCIOR *adj. dim. FIERBINTE*: bolnavul... bea așa culcat un pahar de lapte ~ (MAR.).

FIERBINTE *adj.* ① Foarte cald: i-au aflat pînă de plăcinte, nici reci nici fierbinți, numai bune de mincat (ss.) ② Arzător, înflăcărât: o rugăciune ~; se ruga cu lacrimi fierbinți [lat. ferventem].

FIERBINTEALĂ, INFIERBINTEALĂ, † FIERBINTEALĂ (pl.-ei) *sf.* ① Căldură arzătoare; dogoară; arșiță: au și lucit soarele cu mare fierbințeală, cumu-i în luna lui Iulie (NEC.); unde nu dă soarele o fierbințeală (VOR.) ② Căldură mare în trup, temperatură ridicată: început să simt la frunte și la temple fierbințeală (CAR.); într-o noapte avuse fierbințeli mari (RET.); cînd mă desțeleg și eu din fierbințeală (ISP.) ③ Ardoare: cit am fost în fierbințeală compunerii, mi se părea că ce scriu e frumos (GN.); în infierbințeală vinătorii nu va fi văzut tocmai bine (ODOS.) [fierbinte].

FIERE *sf.* ① Lichid verde-gălbui, foarte amar secretat de ficat: amar ca ~; după credința poporului, bășica ce conține fiera poate să crape în om de supărare mare sau de osteneală: plesni ~a într'însa de necaz (ISP.); și du-te de adu apă. Că fiera în mine crapă (PANN) ② Amărăciune, supărare, necaz ③ FIEREA-PĂMÎNTULUI, plantă cu flori roșietice, rar albe, întrebuințată în medicină pentru proprietățile ei febrifuge, stomacale, etc. (*Erythraea centaurium*) (2095); — numele unei alte plante numite și „frigurică“ — GHINTURĂ; — CĂL-

Fig. 2095.
Fieră-pămîntului.

BAZĂ ③ [lat. *fēle].

† FIERIE — HERIE.

FIEROS *adj.* Crud, feroce: împăratul se posomorî și se făcu... ~ (DLVR.) [fiară].

FIEROSTEIE, FIEROTENII, FIEROTINE *sf. pl.* Vase sau obiecte vechi de fier: vîlvătaia oînd se primblă pe fierostele... e semn cum că... au să urmeze vînturi și furtuni (MAR.).

FIERT 1. *adj.* ① p. FIERBE: apă fiartă ② NEFIERT ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊀ ㊁ ㊂ ㊃ ㊄ ㊅ ㊆ ㊇ ㊈ ㊉ ㊊ ㊋ ㊌ ㊍ ㊎ ㊏ ㊐ ㊑ ㊒ ㊓ ㊔ ㊕ ㊖ ㊗ ㊘ ㊙ ㊚ ㊛ ㊜ ㊝ ㊞ ㊟ ㊠ ㊡ ㊢ ㊣ ㊤ ㊥ ㊦ ㊧ ㊨ ㊩ ㊪ ㊫ ㊬ ㊭ ㊮ ㊯ ㊰ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵

FIL- 2. *sm.* † Elefant: în toate părțile să te duoi după vî-
FIL nat, numai în pădurea ~ilor nu (isp.) [tc. fil-diși].

FILELEN = **FILO-**

† **FILENDREȘ** = **FELEN-**
DREȘ: oșoșem de ~ stacojlu
 (oșos.).

† **FILER** *sm. Trans.* ①
 Mică monedă reprezen-
 tînd a o suta parte din-
 tr-o coroană (a vechii mo-
 narchii austro-ungare) (□
 2098) ① ② † Obol [ung. fillér].

FILERI *sm. pl.* ① Un fel
 de pantofi țărănești [tc.].

† **FILEU**

(*pl.* -euri)

sm. ① Un

fel de re-

țea, lucra-

tă cu igli-

ța, în for-

mă de pla-

să cu o-

chiurimari

(□ 2099)

[*filet*].

Fig. 2098. Filer.

Fig. 2097. Fildes.

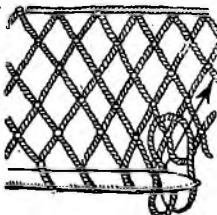

Fig. 2099. Fileu.

FILFIRIC = **FIRFIRIC**.

FILFISON, **FILFIZON** *sm.* ① Tinăr împopo-
 țonat, cu pretenții de eleganță, lănte, țafandache:
 la un *filfison*, un nătărău, fie-l lui acotoi (*gerl.*) [probabil
 alterat din *vive le son*, refrenul cîntecului
 revoluționar francez].

† **FILIAL** *adj.* Fiesc, de fiu, cum se cuvine unui
 copil față de părinții săi: pietate ~ă [fr.].

† **FILIALĂ** (*pl.-le*) *sf.* † Sucursala unei case de
 comerț [*germ.*].

† **FILIAȚIUNE**, **FILIAȚIE** *sf.* ① Linie de rude-
 nite care se coboară de la strămoși la urmași sau
 se urcă de la copii la strămoși ② ③ Șir de
 lucruri care se nasc unele din altele și au o legă-
 tură strînsă între ele: ~a cuvintelor, ~a limbilor [fr.].

† **FILIERĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① Instrument prevă-
 zut cu o placă de oțel în
 care se află găuri din ce în
 ce mai mici prin care se
 trece treptat un metal care
 trebuie prefăcut în sîrmă
 sau a cărui grosime trebuie
 măsurată (□ 2100) ① ②
 ③ Șir de stări, de încercări
 prin care trece o persoană
 sau un lucru: a trece prin ~
 [fr.].

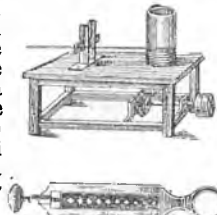

Fig. 2100. Filiere.

† **FILIFORM** *adj.* † În
 formă de fir(e): trunchi ~ă [fr.].

† **FILIGRAN** (*pl.-ane*) *sm.*, **FILIGRANĂ** (*pl.-ne*) *sf.*

① Obiect

lucrat din

fire de ar-

gint sau de

aur imple-

țite între

ele (□ 2101,

2103): înca-
 rat în cea mai
 aleasă horbo-
 tă de filigrană
 de aur (*isp.*)

Fig. 2101. Filigrană.

Fig. 2103. Cruce în filigrană.

Fig. 2102. Filigrane de pe hirtia sa-
 bricată la Brașov în sec. al xvi-lea.

† ④ Literele sau figurile făcute în pasta unei foi
 de hirtie care se străvād cînd e expusă la lumină,

cum e, de pildă, la biletele de bancă (□ 2102)
 [fr.].

FILIMICĂ *sf.* † = **GĂLBINELE**.

FILÎPI, ① **FILPI** *sm. pl.* ② Zilele de 14-16 No-
 emvre (în unele regiuni, de la 13-17 Noemvre) pe
 care le țin oamenii de la țară, ca să fie feriți de lupi
 și de alte fiare sălbatice; astfel numite de la apos-
 tolu Filip, a cărui zi se serbează la 14 Noemvre.

† **FILIPICĂ** (*pl.-ce*) *sf.* ① Fie-care din cele patru
 discursuri rostite de Demostene împotriva lui
 Filip, regele Macedoniei ② ③ Discurs violent
 și agresiv [fr. < gr.].

† **FILISTEAN** *sm.* ① Papor care locuia în sud-
 vestul Palestinei; fu bădut de Samson și supus mai
 târziu de David.

† **FILM** (*pl.-me*) *sn.* ① Peliculă de celuloid
 preparată anume care înlocuiește plăcile la un
 aparat de fotografie ② ③ Fășia lungă și îngustă
 de aceeași materie pe care se fotografiază cu un
 aparat, de cinematograf ④ ⑤ *Pr. ext.* Tabloul,
 scena, etc. ce se proiectează pe pinza unui cine-
 matograf [fr. < engl.].

FILO-, **FIL-**, prefix grec, dînd cuvîntului compo-
 pus înțelesul de „iubitor de...”, „prieten al...”. —
FILELEN *sm.* Iubitor de Greci, prieten al Grecilor. —
FILOROMÂN *sm.* Prieten al Românilor. — **FILOSEMIT**
sm. Prieten al Evreilor.

FILODORMĂ (*pl.-me*) † = **FILOTIM** 2^e [*ngr.*
 φιλοδωρμα].

† **FILOLOG** *sm.* Cel ce se ocupă cu filologia
 [fr. < gr.].

† **FILOLOGIC** *adj.* De filologie, privitor la fi-
 lologie [fr.].

† **FILOLOGIE** *sf.* ① Studiul evoluțiunii istorice
 a gramaticii, lexicului și literaturii unei limbi ②
 ③ Filologia clasică, studiul limbii, literaturii și evo-
 luțiunii culturale a Grecilor și Romanilor ④ ⑤ Fi-
 lologia comparată, studiul comparat al mai multor
 limbi, din punctul de vedere al genului, structurii
 și mecanismului lor ⑥ ⑦ Filologia romanică, germa-
 nică, etc. [fr. < gr.].

† **FILOME-**

LĂ (*pl.-le*) *sf.*

poet. Privighe-

toare: vorzi

dumbrăvieu filo-

mele, cu izvoare-

ale gîndirii și cu

riuri de cîntări

(*EMIN.*) [fr. <

gr.].

† **FILON** (*pl.-loane*) *sn.* ① Vină de substanțe
 minerale în interiorul pămîntului ② ③ Ori-ce
 izvor de bogăție (□ 2104) [fr.].

† **FILONICHIE** *sf.* Discuție aprinsă, ceartă,
 gîlceavă: nu mă amestec nîlodată în filonichie de la
 masa paraponisților (*ALECS.*) [*ngr.*].

FILOROMÂN = **FILO-**

FILOSCOS = **FIROSCOS**.

FILOSEMIT = **FILO-**

FILOSOF 1. *sm.* † ① Cel ce studiază filosofia ②

③ Cel ce se consacră studiului omului, societății
 și moralei ④ ⑤ Cel ce se arată nepăsător la lovi-
 turile soartei sau duce o viață liniștită și retrasă ⑥

⑦ Incredul, sceptic, liber-cugetător ⑧ ⑨
 Astrolog, cititor de stele.

2. *adj.*: un rege ~; o mînuță filosofă (*GOR.*) [fr. <
 gr.].

† **FILOSOFĂ** (-tez) *vb. intr.* ① † A se ocupa de
 chestiuni filosofice ② A raționa, a discuta, a
 argumenta prea subtil: își filosofează reze, ca cel mai
 sever logician (*VLAH.*) [fr.].

† **FILOSOFALĂ** *adj.* † ① Piatra ~, substanța pe
 care căutau s'o descopere alchimistii și care,
 după credința lor, ar fi putut schimba ori-ce metal
 în aur; lucru cu neputință de găsit [fr.].

***FILOSOFIC** *adj.* * ① De filosofie, privitor la filosofie ② De filosof: cu o ~ă nepăsare, răbdă așa bătoare (COBES). [fr.].

***FILOSOFOS** *adv.* * În mod filosofic; ca un filosof.

***FILOSOFIE** *sf.* * ① Cunoștința principiilor lucrurilor, a cauzelor și efectelor lor ② Studiul spiritului omenesc și al moralei ③ Studiul principiilor fundamentale ale unei științe, ale unei arte: filosofia istoriei ④ Sistem propriu fiecărei școli de filosofi, doctrină filosofică a unui șef de școală, a unei secte: filosofia lui Epicur ⑤ Curs de psihologie, de logică sau de morală care se face într-o școală: catedră de ~ ⑥ Tărie sufletească, înălțarea minții care face pe om să suporte cu rezonanță loviturile soartei ⑦ ⑧ Pricipe; iscusință: se va mira de acele cuvinte toamte ou ~ (PRV.-MB.); F: nu e mare ~, e lesne de priceput [fr. și gr.].

***FILOȚIM** *1. adj.* Darnic, galantom: dacă nu era om cinstit și ~, cum e, ar fi avut astăzi stare (CAR.).

2. *sbst.* ① Indemnizare (pentru cedarea unui comerț, unui contract, etc.): posesorul este ținut a-mi număra mie... cîte 600 de galbeni pe an, drept ~ (ALECS.). [ngr.].

***FILOȚIMIE** *sf.* ① Ambție: amor-propriu: înclină nu mă lăsa să șed alol (ALECS.). ② Darnicie: Trînd în ~, Dăm cu neîconomie (PANNI) [ngr.].

***FILOXERĂ** *sf.* * Insectă foarte mică care distruge vița de vie (*Phylloxera vastatrix*) (□ 2105): filoxera veni, ca un blăstăm dumnezeiesc (JIF.). [fr.].

***FILOZOF**... = **FILOSOF**...

***FILTRĂ** (-rez) *vb. tr.* A strecura, a trece un lichid printr-un filtru [fr.].

***FILTRU** *(pl.-re) sn.* Ori-ce substanță poroasă (hîrtie, postav, cărbune, piatră poroasă, etc.) prin care se poate strecura un lichid, spre a-l limpezi (□ 2106, 2107) [fr.].

***FILTRU** *(pl.-re) sn.* Băutură căreia i se atribuia însușirea de a face îndrăgostit pe cel ce o bea [fr. < gr.].

***FIN** *sm.*

FINĂ *(pl.-ne) sf.* ① Persoana botezată în raport cu nașul sau cu nașă ei = **NĂȘ**

② Persoana cununată în raport cu nuntul sau cu nuna ei [t. fin < lat. *filianus].

***FIN** *adj.*

① Subțire: pînă ~ă; talie ~ă

② Delicat: obraz ~, trăsături ~e ③ Mărunt: o ploaie ~ă ④ Curat, neamestecat: aur ~ ⑤

Adevărat, care nu e fals, scump: pietre ~e ⑥

Foarte bun, excelent: vin ~ ⑦ Foarte sensibil:

miros ~ ⑧ Subtil, ingenios: Drept preot toarce-un groș un gînd ~ și obscur (EMIN.) ⑨ Istet, dibaciu,

sîrît [fr.].

***FINĂ** = **FIN**.

***FINAL** *1. adj.* ① De la sfîrșit, de la urmă, care e la fine: literă ~ă; silabă ~ă; rezultat ~ ② Caută ~ă,

scopul pe care și-l propune cineva, cauza care produce un efect determinat dinainte.

2. *sbst.* ① Bucată de muzică care formează

partea din urmă a unei opere, a unui concert, etc.

3. **FINALĂ** *(pl.-e) sf.* ① Literă sau silabă de la sfîrșitul unui cuvînt ② Luptă decisivă care

hotărăște victoria într-o întrecere sportivă [fr.].

***FINALITATE** *sf.* * Doctrină care admite

existența unei cauze finale, a unui scop final [fr.].

***FINANCIAR** *1. adj.* ① Privitor la finanțe:

legislație ~ă.

2. *sm.* ① Cel ce face operațiuni de bancă, care

se pricepe în afacerile de finanțe [fr.].

② **FINANȚ** *sm. Tr.-Corp.* * Funcționar militar la

vămile austro-ungare, care urmărea în special contrabandele: Că de vin nește ~i, O să te prindă de cap, Orezind o'ai furat tăbăc (RET.) [germ.].

***FINANTE** *sf. pl.* ① Avera unui particular ② Banii și veniturile unui Stat: ministrul de ~ [fr.].

③ **FINCEN** *sbst. Trans.* * = **MOLURĂ**.

***FINE** *sf.* Sfîrșit, urmă: în ~, în sfîrșit, în cele din urmă [fr.].

***FINETĂ** *(pl.-te) sf.* ① Însușirea a tot ce este fin ② Subțirime ③ Delicateță ④ Excepență ⑤ Subtilitate, ingeniozitate ⑥ Istetism, sîrîtenie [fr.].

***FINEZ** *1. adj.* * Al locuitorilor din Finlanda: limba ~ă.

2. *sm.*, **FINEZĂ** *(pl.-ze) sf.* Locuitor, locuitoare din Finlanda [fr. finois].

***FINI** (-nesc) *vb. tr.* A sfîrși, a isprăvi, a termina [fr.].

† **FINIC** *sm.* * Curalm [vsl. < gr.].

***FINIE** *sf.* Rudenia dintre finii și nași sau nuni: iaste și altă rudenie de pre ounnie, care se cheamă... nășie sau ~ (PRV.-MB.).

***FINISOARĂ** *(pl.-ne) sf.* *dim.* **FINĂ**.

***FINIȘOR** *sm. dim.* **FIN** ①: ~ul ti-e bine, gras și rotund ca un pepene (BR.-VN.).

***FINIT** *1. adj. p. FINI* ① ② **INFINIT**.

2. *sbst.* Sfîrșit, isprăvit, fine.

③ **FINUȚ** *sm. dim.* **FIN** ①: Nănașii lui Dumnezeu și un scump ~ul său (MAR.).

***FIOLĂ** *(pl.-le) sf.* ① Sticlută (*in spec.* de medicamente): atmosferă grea de mirosul substanțelor închise în fiole (EMIN.) [fr.].

② **FIONG** *(pl.-guri), FIONO* *(pl.-curi) sn.* Mold. ③ Fundă de panglici, făcută mai adesea cu ciucuri: Ian să-mi mai dreg fiongu de la testemel (ALECS.); e legat cu o cordoa albăstră și are un fiionc înodată cu mare îngrîșire (SAD.) ④ ⑤ = **SASCIU** [ngr.].

***FIOR** *sm.* ① Senzațiune de frig însoțită de o ușoară tremură produsă de o temperatură scăzută sau de friguri; răcori ② ③ Aceași senzațiune produsă de frică, de groază, de o emoțiune violentă, etc.: a-l lua ~i; a băga ~i în casă; un ~ rece ca ghiata îi trece prin vine (CRG.); inima-ți bate de un ~ neînțeles, ca și cum ar fi intrat într-o lume de închipui (VLAM.) [lat. fēbris].

***FIORD** *(pl.*

-duri) sn. * Cuvînt

suedez care în-

semnează „gol”;

coastele apusene

ale Norvegiei prezintă niște fiorduri

adînci, cu maluri

înalte, săpate de

vechi ghețari (□

2108, 2109).

***FIORIN** *sm.* ①

Monetă de argint în

vechiul imperiu au-

stro-ungar, a cărei

valoare era de aproape 2 lei, 10 [it.].

***FIORTURĂ**, mai adesea **FIORTURI** *sf.*

① ② Note adăugate de un compozitor sau de un

executant ca un fel de ornament pentru a înfrumuseța o frază melodică: imita... înlocuirea vâclor

din Guillaume Tell, cu toate fiorturile clarineti (A.-ON.)

③ ④ ~ de stil. Floricele, podoabe mărunte adău-

gate stilului [it.].

***FIOROS** *adj.* Care înfloare, care dă flori

(de groază, de spaimă, etc.), îngrozitor, groaznic,

îspăimîntător: se opri în fața mea cu ochi fiorosi (ON.);

la o înălțime fioroasă deasupra poșterii (VLAM.).

***FIR** *(pl.-ze) sn.* ① ② Fibră, ațîșoară lungă ce se

scoate din coaja plantelor textile (cîneapă, in, etc.),

sau care se răsucesc prin toarcere din lînă (din

„bumbac, din mătase, etc.) ③ Substanță flexi-

bilă și foarte subțire pe care omizile și păianjenii

FIL-FIR

Fig. 2105. Filoxeră.

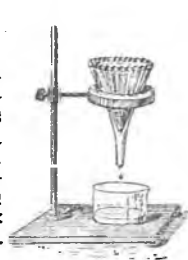

Fig. 2106. Filtru de hîrtie.

Fig. 2107. Filtru cu cărbune. a) Apa nepurificată; b. n) nisip; c) cărbune; d) apa filtrată.

Fig. 2108. Fiord.

Fig. 2109. Fiord (reprezentare geografică).

FIR- o scot din corpul lor ¶ ③ ④ Şir neîntrerupt, urmare continuă: să încep a depăna ~ul poveştili (CRO.); ~ul nelegiuirilor tale s'a sfârşit (USP.) ¶ ③ ④ ~ul vieţii, ~ul zilelor, viaţa (prin aluzie la firul pe care-l ţes ursoarele) ¶ ③ ④ *Pr. anal.* Tot ce este subţire şi lung ca un fir: ~ de păr; ~ de iarbă; ~ de usturoiu; ~ de busuloc; i se mai ţinea viaţa într'un ~ de păr (OLVR.) ¶ ③ ④ Din ~ în păr, *Mold.* de-a-fir-a-păr, din ~ până în aşă loc. *adv.* cu de-amănuntul, până în cele mai mici amănunte: omul a spus din ~ în păr întâmplarea (RET.); biata copilă au urmat din ~ în păr precum i-au spus moşneagul (SB.); au răscolit de-a-fir-a-păr toate obişliile marelui (CAR.); ~ **ATĂ** ③ ④ Grăunte, bob, fără-miţă, pic, cantitatea cea mai mică posibilă: ~ de grâu; ~ de pipă; ~ de mac; ~ de nisip; fi în stare să taie un ~ de mătău în opt (ALECS.) ¶ ③ ④ (*pl.* fireţuri, fireţi). Fir subţire de aur sau de argint întrebuinţat la cusături: o droaie de câţane... îmbrăcaşi numai în ~ (CRO.); era legat cu o frînghiuţă de ~ de cel bun (ISP.); muşai din oap până în picioare numa'n mătăsuri şi'n fireţuri (CAR.) [*lat.* filum].

FIRAV, HIRAV *adj.* Slăbui, delicat: copilul priveşte la chipul firav... şi-i vine să plîngă (GRL.) [vsl. *hyravū].

FIRE *sf.* ① Natură, făptură, totalitatea lucrurilor create ¶ ③ ④ Vieţuitoarele, fiinţele din natură, lumea însuşiţă ¶ ③ ④ Organizaţia particulară a fiecărei fiinţe: ori-ce dobitoac lucrează după ~a sa ¶ ③ ④ Fel de a fi (al omului): constituţie, temperament, caracter, apucături, aplicare sufletească: aşa e ~a omenească; e slab de ~; e fute la ~, dar tare bun la inimă (vor.) ¶ ③ ④ Minte, pricepere, cuget; cum-păt; în toată ~a, în toate minţile, cu mintea întreagă, sănătoasă: nu ţi-e rusine obrazului, om bătrîn, în toată ~a! (A.-GH.); a se frămînta cu ~a, a-şi încorda mintea, a-şi bate capul: frămîntîndu-se cu ~a ca să afle ce se-ar putea să fie în nevoiaşul acela de tron (ISP.); a se pierde cu ~a, a se trece cu ~a, a-şi pierde cumpătul: dacă simţi că fata se pierde cu ~a, o îmbărbăta iarăşi (ISP.); dînd de bănturici din belşug, s'au trecut cu ~a (MERA); a-şi ţinea ~a, a se stăpîni, a nu-şi pierde cumpătul, răbdarea, curajul: ţine-ţi firea, Susano, bun e Dumnezeu, o trece ş'asta (OLVR.); a scoate din ~, a) a scoate din minţi, a face să alunece cu mintea; b) a scoate din sîrte, a face să-şi piară cumpătul, răbdarea: căsă scoată din ~ cu cucoanele cele tinere (A.-GH.); a-şi veni în ~, a reveni la starea normală de mai înainte, a-şi recăpăta curajul, singele rece: mai pe urmă, îmbărbătîndu-se, şi-a mai venit puţin în ~ (CRO.) ¶ ③ ④ Period, soroc, menstruaţie ¶ ③ ④ Prespre ~, p(ri)este ~, a) supranatural; nefiresc; b) peste măsură, afară din cale ¶ ③ ④ De-a firea, deosebit (de bun, de vrednic, de priceput, de frumos): de va fi, cum am zis, om de-a ~a, atunci să fie scos şi gonit din locul lui (PRV.-MB.) [*inf.* lui a fi].

† **FIREŞAR** (IU) *sm.* ✱ Mică insectă de culoare cafenie care-şi depune ouăle subţ coaja prunelor şi cireşelor, cînd sînt încă verzi; numită şi „prunar” sau „burghias” (*Rynchites cupreus*) [ung. fűresz „ferestrău”].

FIRESC *adj.* Natural, cum trebuie să fie din fire, cum l-a lăsat firea ¶ ③ ④ **NEFIRESC.**

† **FIREŞ, FIRIS, HIRIS** *adj.* *Trans.* ① Natural, nelegitim: copil ~ ¶ ③ ④ Firesc, aşa cum l-a făcut firea ¶ ③ ④ Originar [fire].

FIREŞTE *adv.* ① În mod firesc; din fire ¶ ③ ④ Bine înţeles, natural, de sigur, negreşit.

† **FIREȚIC** *adj.* *Trans.* ① Vehement, furtunatic, pornit spre ceartă, spre bătaie: pentru vitejii sînt fraţii tăi, că sînt mai bătrîni şi mai ~i (RET.) ¶ ③ ④ Cu toane, năvălas: își făceau petrecere cu ea, fiindcă... se prefăcea iudă şi ~a (MERA).

FIREȚURI = **FIR** ③.

FIREZ = **FIRIZ**.

FIRFIRIC, FLEFIRIC, FI(R)FIRIG *sm.*, **FIRFIRICĂ** (*pl.*-lei), **FIRFIRIGĂ** (*pl.*-igi) *sf.* ③ Veche monedă de argint, foarte mică, a cărei valoare a variat în diferite timpuri; în Ardeal, cam pe la sfîrşitul veacului trecut, se da acest nume monetelor de argint de 10 şi de 20 de creiţari: de toată vîltă mare să plătească pe an 1/2 stant, şi de oale un firfiro (ST.-SCH.); dacă-s daţi afară din slujbă, carboava scade olt un firfiro

(ALECS.); strică pe toată ziua zece scobitori şi dă bacşiş un firfiro (ALECS.); Mai bine ţineai să găzi firfiroca 'n buzunar (PANN) [probabil din germ. Pfifferling, numele unei ciuperci, întrebuinţat ③ pentru un „lucru de puţină valoare”].

FIRFIŞON, FIRFIŞON = **FILFIŞON**: aşa şi cu firfisonii ăsta (SR.-VN).

FIRIÇEL (*pl.*-ele) *sn. dim.* **FIR**: o leagă de ramură cu un ~ de mătăsă (SR.-VN.); nu găseai prin ea nici ~ de pămîdă (ISP.).

FIRIDĂ (*pl.*-de) *sf.* ③ Adîncătură, scobitură dreptunghiulară făcută într'un zid, ca o fereastră oarbă, şi care serveşte ca loc pentru o statuă sau altă figură sculptată, mai adesea însă ca dulăpior fără uşi pentru pus oale sau alte vase: se vedea să-pat într'o ~ vulturul ţării (OOB.); monştri ce te privesc ameninţători din firedelelor negre (VLAH.) ¶ ③ Spaţiul lăsat între stîlpi sau trupurile unei sobe: în această ~ pun sătenii multe incineri ca să se usuce (MAN.); aruncîndu-şi palaria în fireda sobei (OLVR.) [ngr.].

FIRIM = **FARIM**...

† **FIRISĂU** *sn. Trans.* *Maram.* Ferestrău [ung. fűrészt].

FIRIŞOR (*pl.*-oare) *sn. dim.* **FIR**: Tresari în fire-soarele de iarbă (VLAH.).

FIRITIS = **HIRITIS**...

† **FIRIZ, FIREZ** (*pl.*-ze, -zuri) *sn. Olten. Tr.-Carp.* Ferestrău de mină [ung. fűrészt].

FIRMĂ (*pl.*-me) *sf.* ③ Numele proprietarului sau al asociaţiilor unei întreprinderi comerciale ¶ ③ Inscripţiunea pe zid sau tabla pe care e înscris, în faţa unei prăvălii sau a unei întreprinderi comerciale, numele proprietarului sau asociaţiilor, marfa ce se vinde etc. (2110) [germ.].

FIRMAMENT (*pl.*-te) *sn.* ✱ Bolta cerească [fr.].

FIRMAN, FERMAN (*pl.*-ne) *sn.* Poruncă scrisă a Sultanului [tc. firman].

FIRMITURĂ = **FARIMATURĂ**.

FIROSCŌS, **OASĂ** *adj.* şi *sm. f.* ③ Deştept, învăţat ca un filosof: tocmă dumeata, prîstene, ca să te găseşti mai firoscoş? (USP.); domnule firoscoş, cum bag de seamă, dumeata şi-ai uitat şi limba de cînd ai plecat din ţară (USP.); este basme firoscoşii Undeva spunea 'n vileag (PANN) [prin etimologie populară din filosof, care, după credinţa oamenilor din popor, nu-i tocmă întreg la minte, ci cam ȋcinit, scos din fire].

○ **FIROŞI** (-sesc) *vb. tr.* = **AFIROŞI**.

† **FIRTĂ** (*pl.*-te) *sf.* *Mold.* Un sfert de pogan: o ~, adică a patra parte din pogan (ST.-SCH.) [germ. Viertel].

FIRUI (-uesc) *vb. tr.* ① A toarce ¶ ③ A coase, a broda cu fir.

FIRUŞOR (*pl.*-oare) ① *sn. dtm. FIR.*

2. *sm.* ✱ = **FIRUȚĂ**.

FIRUȚĂ *sf.* ✱ Numele mai multor varietăţi ale unei plante ierboase, numite şi „fin”, „fin-de-livezi”, „floarea-finului”, „suvar-de-munte” (2111) (*Poa pratensis*, *P. annua*, *P. trivialis*). **FIRUȚĂ** = **ROUȚĂ** [fr.].

FISĂ (*pl.*-se) *sf.* ③ ④ Mică placă de os sau de metal, de obicei rotundă sau dreptunghiulară, care se întrebuinţează ca plată, în loc de bani, la jocul de cărţi, jeton (2112): jucăm oltă zece parale fisă? (ALECS.) ¶ ③ Marcă de plată pe care o dau chelnerii la casa unui restaurant sau unei berării, ca mijloc de control

Fig. 2110. Firme.

Fig. 2111. FiruȚă.

al consumațiilor servite [it. *fiscia*, printr'un intermediar ngr.].

***FISC** (pl.-uri) *sn.* ① Vistieria, tesaurul, averea Statului ② Administrația finanțelor Statului; serviciul de percepere al dărilor: ~ul asigură încasarea impozitelor [fr.].

***FISCAL** *adj.* Privitor la fisc: legile ~e, timbru ~ [fr.].

***FISCALITATE** *sf.* ① Totalitatea legilor privitoare la fisc ② Tendința de a exagera drepturile fiscoale [fr.].

○**FISTĂU** *sbst. Trans.* ♀ Ciocan mare pentru spart bolovanii de piatră [germ. *Fäustel*].

FISTIC, *Mold.* **FISTIC** *sm.* ♀ Arbust, originar din Siria și Persia, al cărui fruct, de mărimea unui bob de fasole, conține un simbul verde, uleios și plăcut la gust, cînd e prăjit (*Pistacia vera*) [2113]: rodul, ~ul și terebentinul se află și astăzi, dar rari (rusl.).

2. *sm.* și (pl.-ieuri) *sn.* Fructul fisticului [tc. *fystyk*].

FISTICHIU *adj.* ① De culoarea fisticului (verde bălînd în galben): am înțîlnit în lume ochi... și mai albaștri și mai fisticlii (gn.) ② ③ ④ Ciudat: gust ~ [tc. *fystykyl*].

***FISTULĂ** (pl.-ie) *sf.* ♀ Canal patologic care se formează uneori într-o parte a corpului și prin care se scurge mai adesea puriciu unei răni sau produsul unei secrețiuni [fr.].

***FISTULOS** *adj.* ① Cilindric și gol pe dinăuntru ② De natura unei fistule [fr.].

***FIȘ** *sbst.* ♀ Amestec de litere de diferite caractere și grade [germ. *Fisch*].

***FIȘĂ** (pl.-e) *sf.* ① Foaie, de obicei micuță, de hîrtie sau de carton, pe care se face o însemnare și care apoi se clasează împreună cu altele ② ③ ④ Bucată rotundă de metal care se infinge într-o gaură spre a stabili contactul pentru o comunicațiune telefonică [2114] [fr.].

○**FIȘAG** (pl.-aguri) *sn. Trans. Băn.* = FIȘIO ①: își făcea ~uri și hall-ou un căpătî după el (RET.) [ung. *fise*].

○**FIȘCĂ** (pl. fiști, -te) *sf.* ① Biciușcă: ou o ~ virită în caribul olizmel din dreapta (D.-ZAMF.) ② Lovitură de o ~ miorarului (LUNG.).

FIȘCÎ, ○**FIȘCÎ** (pl. -ieuri, -ie) *sn.* ① ② Caruș ③ ④ Rachetă (de artificii): Odată casa cea veche dintr'un fișcio s'au aprins (STAM.) ⑤ Sul de bani: se găsește că mai bine i-ar fi dat banii în fișcio (BR.-VN.); Vodă i-a pus două fișcior de năpoleani în mînă (CAR.) ⑥ Hîrtie sucită în formă de con, pentru pus bomboane, alune, stafide, etc. [tc. *fišek*].

***FIȘIU** (pl.-iuri) *sn.* ♀ Broboadă [fr. *fichu*]. ○**FIȘPAN** *sm. Tr.-Carpa.* Prefect (în ținuturile românești de sub vecchie împărțire austro-ungară) [ung. *főispán*].

FIȘTE *CARE...* = FIE-CARE...

○**FIȘTEICĂ** (pl.-ci) *sf. Ofen.* (CIAUS) Sfoară de moșie.

○**FIȘTIGOAIE** *sf. Trans.* (VC.) Fluier ce-și fac copiii din coajă de salcie.

FIȘTOC = FIȘTOC.

FIT 1. *adj.* = CFIT.

2. *sbst. numat în loc.* școlărească: a trage la ~, a lipsi de la școală, umblînd fugar; a lipsi, plecînd pe furis, de la o oră de clasă.

***FITANTĂ** (pl.-e) *sf.* ① = CHITANTĂ.

○**FITĂU** *sbst. Trans.* Bumbac roșu sau negru cu care se cos motive pe albituri (psc.) (conv.) [ung. *fejto*].

Fig. 2112. Fișă.

Fig. 2113. Fistic.

Fig. 2114. F. Fișă. Biciușcă: stăpînul trage o ~ miorarului (LUNG.).

FITE-CE... = FIE-CE...

FITIL (pl.-iuri) *sn.* ① Bumbac răsucit sau țesut în formă de snur care se pune într'un lichid inflamabil sau care, la fabricarea luminărilor, se acoperă cu un strat de său sau de ceară, spre a putea arde [2115] ② Funie de cîlți muiată într-o materie inflamabilă, spre a da foc minelor, tunurilor sau puștilor primitive: un lanțor avînd ~ul aprins la pușca sa (BALC.); ③ a da ~ cuiva, a-l ațîța, a-l întărita, a-i da pricină de ceartă [tc.].

Fig. 2115. Fitiluri

FITUI (-use) 1. *vb. tr.* ① A păpa, a minca (toți banii), a cheltui tot.

2. *vb. refl.* ① A se achita ② A se isprăvi, a se goli: porunci de mai aduse (bucate), dară și cele se fitură într-o clipă (usp.); ambarele se goiesc..., oăile de fin se fituesc (olvr.) [fit].

FITĂ (pl.-e), **FITOAICĂ** (pl.-e) *sf.* = SVIR-LUGĂ.

FITUICĂ (pl.-ci) *sf.* ① Petec de hîrtie pe care se fac diferite însemnări ② ③ Chitanță: binevoeste în sfîrșit să-mi dea fituica pentru achitare (CAR.).

FIU 1. *sm.* ① Băiatul, în raport cu tatăl sau cu mama lui ② Băiat, fecior: ~ de Domn ③ Fial lui Dumnezeu, Isus Hristos ④ Urmaș, descendent [lat. *filius*].

FIU 2. *interj.* = FII

○**FIULARE** *sf.* ① Ofen. Băn. *Trans.* Bulfeu (la jug) ② Băn. Fie-care din vergelele de fier ce leagă cormana de trupita plugului ③ Ofen. Salba, gușa, ia boulii [lat. *fibularia*].

FIULET, ○**FIUT** *sm. dim. FIU*.

***FIX** 1. *adj.* ① Nemîșcat, neclintit, care nu se mișcă din loc; stele fixe, acelea care-și păstrează poziția unele în raport cu altele ② Neschimbat, statornic, care nu variază: preț ~ ③ Idee ~ă, idee care preocupă mereu pe cineva, care nu-i dă pace să se gîndească la altceva ④ Care nu se descompune, care se elimină cu greu: corp ~.

2. *adv.* În mod fix: a privi ~, a se uita ~, a se uita țintă (la cineva); fără a-și îndrepta privirea în altă parte [fr.].

***FIXA** (-ze) 1. *vb. tr.* ① A înțepeni, a prinde, a așeza într'un loc astfel încît să nu se mai miște de acolo ② ~ ochii, privirea, a proni, a ațîti, a se uita țintă ③ A hotări: ~ o zi, ~ un preț ④ A împiedeca de a se volatiliza: ~ mercurul.

2. *vb. refl.* ① A se așeza în mod stabil într'un loc, a se statornici, a se stabili ② A se înțepeni, a se prinde [fr.].

***FIXITATE** *sf.* Însușirea a tot ce este fix: în ~ a privirii ei, dusa, ațurită, o ~ vădită resemnare (VLAH.) [fr.].

***FIZIC** 1. *adj.* ① Care se raportă la natura materială; științe ~e, acelea care au drept obiect să studieze natura și proprietățile corpurilor și să observe diferitele fenomene care rezultă din acțiunea lor reciprocă; proprietăți ~e, acelea pe care le putem recunoaște cu simțurile noastre ② Material (în opoziție cu „moral”): lume ~ă.

2. *sbst.* Exteriorul unei persoane: un ~ plăcut [fr. *physique*].

***FIZICĂ** *sf.* ① Știința care studiază proprietățile generale ale corpurilor și fenomenele care nu aduc nici o modificare profundă în natura acestor corpuri ② Carte care tratează despre această știință ③ ~ cerească, știința care se ocupă în același timp de fizică și de astronomie [fr.].

***FIZICEȘTE** *adv.* ① Sub raportul fizic; în ce privește corpul (în opoziție cu „moralicește”): era așa de zdrobit și de îndurerat ~ (VLAH.).

***FIZICIAN** *sm.* ① Învățat care se ocupă cu studiul fizicii [fr.].

***FIZIOCRAT** *sm.* Economist care socotește pămîntul ca singular izvor de avuție națională [fr.].

***FIZIOCRATIE** *sf.* Doctrina economică a fiziocraților [fr.].

***FIZIOGNOM**... = FIZIONOM...

***FIZIOGRAF** *sm.* Cel ce se ocupă de fiziografie [fr.].

FIS-FIZ

***FIZIOGRAFIE** *sf.* Descrierea naturii și a fenomenelor ce se produc într'însa [fr.].

***FIZIOLOG** *sm.* Cel ce se ocupă de fiziologie [fr.].

***FIZIOLOGIC** *adj.* De fiziologie, privitor la fiziologie [fr.].

***FIZIOLOGIE** *sf.* ① Știința care se ocupă cu studiul fenomenelor vieții și a funcțiunilor organice la animale și la vegetale ¶ ② Scriere, carte în care se tratează această știință [fr.].

***FIZIOMIST** *sm.* = FIZIOLOG [fr.].

***FIZIONOMIE** *sf.* ① Expresiune care rezultă din totalitatea trăsurilor feței: își schimbă vocea și fizionomia în atâtea feluri cîte persoane erau (BR-VN) ¶ ② Caracter distinctiv, înfățișare particulară: fizionomia unei țări, unei epoci [fr.].

***FIZIONOMIST** *sm.* Cel ce se pricepe să cunoască caracterul cuiva după fizionomie [fr.].

FÎL: FÎL: interj. Imită fluturii aripilor: rațele fîl fîl fîl: sburată în stol și se duseră (USP.).

FÎLII (-îlu) *vb. intr.* ① A da din aripi producînd fluturii caracteristici șorului: Ighioile bătăturilor flutură, speriate, în frunzișul pomilor (DLVR); ¶ tr. stoluri de rațe sălbatice își flutură aripile groase pe deasupra apei (VLAH.) ¶ ② A flutura, a se mișca în vînt (vorb. de o pînză, de un steag, etc.), a se agita: a privit tot înapoi la năframa ei care flutură de departe (CAR.); sute de steaguri flutură în aer (VLAH.); tr.: Intram radios... în odale fluturînd o hirtie de o sută (BR-VN) [onom.].

FÎLFÎT *adj. și sm. Mold.* Care vorbește neînțeleș, lipsindu-i dinții dinainte: de bătrîn și de ~ ce era, nici nu mai putea vorbi ca lumea (VLAH.) [fîl-fîi].

FÎLFÎT *sbst., FÎLFÎTURĂ (pl.-turi) sf.* Faptul de a fluturi; fluturii produs de aripile mișcate în șor: auzi un flutur ca de un stol de pasări (USP.); fluturii de aripi îi sperie (S.-ALD.).

FÎN (pl.-nuri) sn. ¶ ① Iarba cosită și uscată la soare care servește de nutreț vitelor ¶ ② Iarba de pe cîmp, destinată pentru fin, dar necesită încă: a cosi finul; finurile sînt frumoase ¶ ③ Vremea finului, timpul cînd iarba a crescut destul de mare spre a fi cosită și a se face din ea fin: de va fi la anu-nou vremea moale, vremea va fi ploioasă pe vremea ~ ului (GRM.) ¶ ④ F: ~ ori pale? care din două? (se pune ca întrebare cuiva spre a ști dacă aduce un rezultat bun sau rău); a căuta acul în carul cu ~ AC ¶ ⑤ ~ = FÎRUTĂ ¶ ⑥ ~ = FÎN-DE-LIVEZI = SOVAR-DE-MUNTE ¶ ⑦ ~ = FÎNUL-CĂMILEI = ROSĂTEA [lat. fēnum].

FÎNAR = FANAR.

○ **FÎNĂRAȘ, FÎNĂRAȘ (pl.-așe) sn. Mold. Bucov.** ① *dîm.* FÎNAR: într'un cerc pun un fînăraș cu luminare, iară pe la colțuri opoțelot (VOR.) ¶ ② = LICURICIU.

FÎNĂRIE *sf.* ① Locul de lîngă casă unde sînt clădite clăile de fîn: fînăria era vralște, așa că toate vitele din sat se hrăneau iarba din clăile lor (D.-ZAMF.).

FÎNAT (pl.-ate) sn., FÎNEATĂ sf. (pl.-ete) ¶ ① Cîmpie, livadă pe care se lasă să crească iarba spre a fi cosită și a fi făcută fîn: să mi se strice o mulțime de fîci de arătură și de fînaț (ALECS.); în fuța otelului e un ostrov cu fîneață și drumuri printre copaci (VLAH.) ¶ ② Iarba destinată pentru fîn: a-fundată pînă la brîu în fîneață (DLVR); în aerul căldicel e un miros dulce de fîneață și de suloină (VLAH.) [lat. *fēnaciūm].

FÎNTÎNĂ (pl.-îni) sf. ① Groapă adîncă săpată în pămînt spre a se scoate din fundul ei apa cu ajutorul unei găleți; puț ¶ ② Lucrare de arhitectură făcută în jurul unei fîntîni, cișmea (2116) ¶ ③ Izvor, texte sau documente originale ¶ ④ Coșul prin care iese fumul într'o casă țărănească [lat. fontana].

Fig. 2116. Fîntina lui Manole (Curtea de-Argeș).

FÎNTÎNAR sm. ① Cel ce are meseria de a face fîntîni, meșter de fîntîni.

FÎNTÎNEA, FÎNTÎNĂ (pl.-nele), FÎNTÎNIOARA (pl.-re), FÎNTÎNITA (pl.-te) sf. dîm. FÎNTÎNĂ.

○ **FÎRN** *adj. Ofen.* Care vorbește pe nas, fonf.

FÎRNÎI (-leso) *vb. intr.* A vorbi pe nas, a fonfăi [fîrn].

FÎRNÎIT *adj.* ① p. FÎRNÎI ¶ ② Care vorbește pe nas, fonf: dascălul Iordache ~ ul de la strana mare (CRG.).

† **FÎRSI...** = SFÎRSI...

† **FÎRTĂ (pl.-te) sf.** ① Numele slovei Ф (f) din scrierea cirilică [vsl. frūtū, fertū].

FÎRTAT... = FĂRTAT...

FÎRTĂ sf. Copil mic și neastîmpărat.

○ **FÎRTIGĂU, FÎRTIGĂU sm. Mold. F** Fluieră-vînt; becîsnic (RV-CRG.) [fîrtă].

○ **FÎRTOĞ** *adj. Mold.* Sburdalnic, sglobiu, neastîmpărat: am să cunun pe toboșarul cu copila cea fîrtogă (ALECS.) [fîrtă].

FÎSĂ (pl.-se) sf. ① Soiu de păsărele de 15—17 cm., de culoare cafenie-cenușie, cu pîntecele albicioș, care trăesc prin locurile sterpe, hrînindu-se mai ales cu insecte și cu viermi; aleargă cu multă vioiciune și dau mereu din coadă ca și codobaturile (Anthus campestris, A. pratensis, A. cervinus) (2117).

Fig. 2117. Fîsă.

FÎSAR sm. = FUSAR.

FÎSIÎ, FOSĂI (-stiu, -ăiu, -ăesc) *vb. intr.* ① A face un sgomot ca acela pe care-l produce aerul suflat cu putere prin nări: gînsacul flistie ofîd se apropie cineva de gîste (PAMF.); călugărul fosînd întîineș un lăvicer pe laviță (VLAH.) ¶ ② Se zice despre sgomotul pe care-l produc aburii ce ies dintr'un lemn ud băgat în foc sau din apa în care s'a băgat un fier tare încălzit [onom.].

○ **FÎSTĂ = FUSTĂ.**

○ **FÎSTIC = FISTIC.**

FÎSTICI (-teasc) *vb. refl.* A-și pierde cîmpătul, a o sfecli, a se ului, a se buimăci. a se zăpăci: se ameți și se flistie cînd se văzu înconjurat de o mulțime de lume (USP.) [fistic, propriu, a se înverzi, a se face verde (la fața) ca fisticul; comp. a o sfecli „a se face roșu ca sfecla”].

† **FÎSCHIE sf. Mold.** Mustăreata din bălegarul vitelor: sac de mătăsă și pînă de ~ (CANT.) [blg. fāškija].

○ **FÎȘCHIU, FÎȘTIU sm. Mold. Bucov.** ① Coadă de usturoiu de toamnă în virful căreia s'a făcut sămîntă.

○ **FÎȘCI** (-ciu) *vb. intr. Maram. A* fluiera (GR.) [comp. FÎȘCAR].

FÎȘII (-știu -șăesc, FÎȘII (-șil, -șiesc) *vb. intr.* A face un sgomot ca acela produs de frunzele mișcate de vînt sau prin trecerea cuiva printre ele, de hirtie răsfoită, de iarbă prin care trece coasa, de mișcarea unei stofi de mătase, etc.: frunzele de pomi flîșiau de adierea vîntului (USP.); cununii de flori uscate flîșesc amîrosînd (EMIN.) [onom.].

FÎȘIT, FÎȘIT sbst. ① Faptul de a fișii; foșnet, sgomotul produs de frunzele mișcate de vînt, de hirtie răsfoită, de iarbă ce trece prin coasă, etc.: se auzea flîșitul unui cîine care alerga prin miriște (BR-VN.); un ușor flîșit se auzi prin grădina (USP.); auzi un flîșit de rochie și tresări ca din somn (VLAH.) ¶ ② Sgomotul produs de curgerea apei: nu se mai aude decît... flîșitul șomnoros al apei (VLAH.).

FÎȘIITURĂ, FÎȘITURĂ (pl.-turi) sf. Flîșit: cînd bătea vîntul flîșitura trestiei și a rogozului făcea să auză șoptind aceste vorbe (USP.); se auzeau într'o adîncătură flîșituri de coase și cîntece de coșagi (CAR.) [fîșii, fîșii].

FÎȘNET *adj.* ① Tănțos, fudul ¶ ② Neastîmpărat: auzi... o înneacătoare de bou iute și ~ la jug (UP.).

FÎȘTI *interj.* Imită sgomotul produs de cineva care pornește repede și fără veste dintr'un loc: Cînd o prînz de urechi face flîști! în coștireață (GRG.) [onom.].

○ **FÎȘTICA** (-tic) *vb. refl. Trans.* A se furișa: cînd n'a băgat de seamă la-î chelle de la brîu și te flîștică la mine (RET.) [comp. fîștîi].

FÎTĂ (pl.-te) *sf.* ① Peștișor mic, ori-ce pește mărunt care înnoată repede: vezi de-l putea să prinzi vreo o ~ de peste (isp.) ② = **SVIRLUGĂ** ③ ④ **Co-pi-laș** mic și vioiu, sburdalnic: dumneața erai o ~, cînd îi căram logofătului ai bătrîn cu boli mei lemne (JIF.) [fîtîi].

FÎȚISOARĂ (pl.-re) *sf.* *dim.* **FÎȚĂ**. Peștișor: Prinș-al vre-un peștișor... vr'o oțeva fîțisoară? (PANN.)

FÎȚÎ (-tîu, -tîes) 1. *vb. tr.* ① *intr.* A-și mișca repede coada, a da din coadă, a băfii: lată că vine o oțofană... tot jucînd și fîțîind din coadă (isp.); miluește cli-nel, de vrei să-ți fîțe coada (PANN.)

2. *vb. refl.* A se mișca încooace și încolo, a nu avea astîmpăr [onom.].

○ **FLĂCĂI** (-ăsc) *vb. intr.* A trăi, a petrece timp-ul ca flăcău (neînsurat).

FLĂCĂIANDRU, *Mold.* **FLĂCĂUANDRU** *sm.* Ter-men de dragoste, de simpatie pentru flăcău: Dinu era un flăcăian-dr iset, deslept, înfîpt și spîrt, nu glumă (isp.).

FLĂCĂIAȘ, *Mold.* **FLĂCĂUĂȘ** *sm. dim.* **FLĂCĂU**: Dumnezeu să primească și să te norocească, dragul mamei flăcăiași (isp.); Și flăcăuși în fugă mîînd cîrduri de boi (ALECS.).

○ **FLĂCĂIE** *sf.* Timpul petrecut de cineva ca flăcău (pînă a nu se însura): se gîndea... la o iubire veche din tîntila lui ~ (SAD.).

FLĂCĂIME *sf. col.* **FLĂCĂU**: bătrînește cu statul, ~ ca voioșia și mulțetul cu zarva (OLVR.).

FLĂCĂUAN... = **FLĂCĂUAN**...

FLĂCĂRĂ (pl.-ri, flăcări) *sf.* ① Partea lumi-noasă care se înalță ca o piramidă sau ca o limbă de foc dintr-un corp care arde, pară, văpaie (2118): dete, una după alta, peste munți de cremene, din care țîneau flăcări de foc (isp.); a arde cu flăcări ② ③ Foc: a arunca în flăcări; a fi în flăcări, a arde: toată clădirea e în flăcări ④ ⑤ Pa-siune, înfocare, patîmă.

FLĂCĂRĂ *vb. intr.* A scoate, a arunca flăcări, a arde cu flăcări.

FLĂCĂRIE *sf.* ① Flăcără mare: descăleci la flăcărăla tronitoare a brazilor (DOB.). ② Flăcări ușoare care se arată uneori noaptea pe locurile mor-ciroase, și unde-și închipue poporul că ar comorile ascunse în pămînt: flăcă-rate alburii leșiau pe acolo din pămînt unde stătura ascunse... comorile de la Pietroasa (DOB.).

FLĂCĂROS *adj.* Plin de flăcări, care arde în flăcări.

FLĂCĂU *sm.* ① Tînăr în vîrstă de în-surat ② Tînăr rămas neînsurat, hol-teiu; ~ tomnatec, bărbat căruia i-a tre-cut vremea de în-surătoare și a rămas celibatar: la vîrsta de 28 de ani, tatăl meu, vîzîndu-se ~ tomnatic, se însură (NEGR.).

FLĂCĂUAN, **FLĂCĂUAN** *sm. Mold.* Particele de flăcăian-dr: avea ca arșafii doi flăcăuani (SEZ.); un flăcăuan al dracului ne-a luat în ris (CRO.) [flăcău].

FLĂCĂUANDRU = **FLĂCĂIANDRU**.

○ **FLĂCĂUĂȘ** = **FLĂCĂIAȘ**: și ~ în fugă mîînd cîr-duri de boi (ALECS.).

* **FLACON** (pl.-coane) *sn.* Sticlău care se astupă cu un dop de cristal, de porțelan sau de metal (2119) [fr.].

* **FLAGEL** (-ele) *sn.* ① Biciu ② Mare calamitate: niciodată acest ~ n'a făcut atîtea victime (A.-GH.) [lat.].

* **FLAGEOLETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Instrument de muzică de genul flautului, făcut din lemn sau din metal, care se întrebui-țează în orchestre și în muzica militară pentru su-netele sale acute (2120) ② Joc de orgă cu ace-leași efecte ③ Sunet produs la vioară cu degetul aproape de căluș [fr.].

Fig. 2119. Flacon.

Fig. 2120. Flageolet.

* **FLAGRANT** *adj.* Care se comite în acel mo-ment; prins în ~ delict, prins asupra faptului [fr.].

FLAIMUÇ *sm.* Tont, prostănac: vai! minca-te-ar molliile, flaimuçulei (ALECS.).

○ **FLAMĂ** *sf. Trans.* ① Uscăciune, secetă, arșită ② Multime, grămadă, droaie [lat.].

* **FLAMAND** 1. *adj.* ① Din Flandra.

2. **FLAMAND** *sm.*, **FLAMANDĂ** (pl.-de) *sf.* Nume dat locuitorilor din Flandra (Franța, Belgia) și altor populațiuni de origine germanică din Belgia [fr.].

* **FLAMIN** *sm.* ① Titlu dat în Ro-ma cea veche unui preot care era ata-șat la un templu consacrat unei divi-nități (2121) [lat.].

* **FLAMINGO** *sm.* ① Pasăre mare de apă, cu picioarele și gîtul lungi, cu pene roșii sau roșietice (2122) (*Phoenicopterus roseus*): Noaptea ~ cel roșu apa ~ necet, încet pătrunde (EMIN.) [germ.].

FLĂMÎND *adj.* și *sm.* ① Căruia i-e foame, care suferă, care e chinuit de foame (în opoziție cu „sătul”): bogatul nu crede niciodată celui sărac, nici sătulul celui ~ (ZNN.); a fi ~ ca un lup, a-i fi tare foame; ② ~ul codrii visează, cine duce mare lipsă de un lucru tot la acel lucru i-e gîndul ③ ④ La-com [lat. flamma-bundus].

○ **FLĂMÎNDICIOȘ**

adj. Lacom: morarul... turnînd cînd și cînd boabe în coșul ~ (LUNG.) [flămînd].

† **FLĂMÎNGIUNE** *sf.*

Foame grozavă [flă-mînd].

FLĂMÎNZARE, *mai*

adeseapl. **FLĂMÎNZĂRI** *sf.*

① Partea pîntecului animalelor (în spec. boi și cai) între coaste și sold, numită și „desert”, care formează o adîncătură cu atît mai mare, cu cît animalul e mai rău hrănit: cînd i se vede pîntecul atîrnat în jos, cu flămînzările adînci, corpul e deșirat (MAI.) [flă-mînd].

FLĂMÎNZI (-zesc) 1. *vb. tr.* A face să suferă, să fie chinuit de foame, a lăsa, a ținea flă-mînd.

2. *vb. intr.* A i se face foame, a deveni flămînd: întepelul țel gîtește încă plin ~ nu flămînzește (ZNN.).

FLĂMÎNZICĂ *sf.* ① Plantă ier-boasă, cu tulpina păroasă și cu flori galbene (*Draba nemorosa*) (2123) [flă-mînd].

† **FLĂMÎNZIE** *sf.* Foame grozavă [flă-mînd].

FLĂMÎNZILĂ *sm.* Tip din ba-me care, ori-cît de mult ar minca, tot rămîne flămînd: pe semne o'alta-i ~, foametea, sac fără fund (CRO.).

FLAMURĂ (pl.-ri,-re) *sf.* ① Steag let de formă triunghiulară (2124): Catarguri poiete cu lungi flamuri ușurele (ALECS.); cu flamure de războiu la catart (A.-GH.) [ngr.].

* **FLANC** (pl. -curi) *sn.* ① Latu-re, coasta dreap-tă sau stîngă a unei coloane de trupe [fr.].

○ **FLANEA** (pl.-le) *sf. Mold.* = **FLANELĂ**.

* **FLANELĂ** (pl.-le) *sf.* ① Materie de lînă, moale și păroasă, ușoară și călduroasă: într'o rochie de ~ albă... umbila legîîndu-și capul (VLAH.) ② ③ Piep-

Fig. 2121. Flamin.

Fig. 2122. Flamingo.

Fig. 2123. Flămînzică.

Fig. 2124. Flamură.

Fig. 2125. Flanelă.

FLA- tar sau cămașă scurtă de flanelă sau de lână lu-
FLE crată în cirilic (2125) [fr.].

***FLANELUȚĂ** (pl.-te) sf. dim. **FLANELĂ**.

○ **FLANICĂ, FLĂNICĂ** sf. Mold. ① Pieptar său că-
 mașă scurtă de lână lucrată în cirilic [fla ne a].

○ **FLAȘĂ, FLAȘOĂ** Băn. Trans. Sticlă (cu băntură):
 scoase... din sin o flașă, le stropi cu apa din ea, și ele învioră
 (CAT.) [srb. flasa, ung. flasha
 < germ. Flasche].

***FLAȘNETĂ** (pl.-te) sf. ①
 Mică orgă portativă pusă în
 mișcare de un cilindru care se în-
 vîrtește cu o manivelă (2126):
 n-o să-ți cînte nimeni cu flășnetă la
 ureche (D-ZAMP.) [germ.].

***FLAȘNETAR** sm. ① Cel ce
 umblă din loc în loc cîntînd din
 flășnetă (2126):

***FLAUT** (pl.-te) sn. ① Instru-
 ment muzical alcătuit dintr-o
 țevă de lemn sau de metal,
 cu găuri și clape (2127) [it.].

***FLAUTIST** sm., **FLAUTISTĂ**
 (pl.-te) sf. ① Care cîntă din flaut: mai în urmă
 l-am găsit ~ în orchestră (D-GH.).

FLEAC, **FLEC** (pl.-curei) sn. Petecel
 de piele cu care se cîrpesc ghetete, mai
 ales la tocuri sau la talpă: i se scotote
 tocurile? le bate singur cîteva fleacuri (OLVR.)
 [germ. Fleck].

FLEAC (pl.-curei) sn. ① Lucru mă-
 runt, lucru de nimic, de puțină impor-
 tanță: acelea ce lor li se păreau a fi slove
 era un ~ și nu însemna nimic (ISP.); cine se
 ocupă de asemenea ~uri? (ISP.) ② Om de
 nimic, secătură: un ușurel de minte d'ăi
 mari, cum adică am zice noi, un ~ de om
 (ISP.); Un fleac ș'om de nimic el rămîne (BO.-DEL.);
 e om, nu e ~ (VOR.) ③ pl. Vorbe goale,
 nimicuri, nerozii [fle a c¹].

○ **FLEACĂRĂ** sf. *Olten. Băn.* = **FLA-**
CĂRĂ.

○ **FLEANC, FLEANG** adj. *Olten. (CIAUȘ.)*
 Cu urechile lungi și aplecate, bleg, clăpăug: por-
 cel... sirbești... scurți în picioare și cu urechile flengi (ION.).

FLEANCA, FLEOANCA sf. F ① Gură,
 bot: apoi atunci, tacă-ți fleanca și ascultă! (CAR.); tacă-ți
 fleanca, fă Paraschiv! zise un bărbat dinaintea ei (D-ZAMP.);
 atîtea bătea din cea fleancă de gură (RET.); la cătați-vă de
 treabă, vă spui eu, și n'ascuțați la fleanca lui! (ISP.) ②
 ○ = **TREANCA-FLEANCA**.

FLEANDURĂ (pl.-uri) sf. Sdreanță, haină din
 care curg petecele: s'au lungit prin flenduri ș'au adorm-
 it (SAD.) [comp. sās. flander, 'sdrênuit'].

○ **FLEAR** adj. *Olten. (CIAUȘ.)* ① Vorbăret, flecar ②
 Glumeț (VICR.) [com. FLEURĂ].

○ **FLEARĂ** sf. Trans. (PSC.) Gură rea [comp. FLEAR].

FLEAȘC interj. Imită sgomotul loviturii date
 pe obraz (cu palma sau cu ceva moale) sau al pi-
 ciorului cînd calcă într'un pămînt apăsător sau mo-
 cîros: pînă să n'apuce d. Popescu să salute măcar, se po-
 menește, fleășcă! drept în ochi, (ca) o strachină cu prune
 sieite (CAR.) [onom.].

FLEAȘCĂ sf. F ① Palmă, lovitură dată
 peste obraz sau peste ochi cu palma sau cu dosul
 minii: ti dăte o ~ cur; ti-oiu da o ~, de ti-or scînteia
 ochii (SEZ.) ② *Olten.* Noroiu subțire; lapoviță ③ ④
 Om molatec [fle a ș c¹].

○ **FLEAURĂ** = **FLEURĂ**.

***FLEBITĂ** (pl.-te) sf. ① Inflamație a membra-
 nei interne a vinelor [fr.].

FLEC (pl.-curei) sn. ① = **FLEAC** ① ② = **FLEAȘCĂ** ②.

FLECAR adj. și sm. Care vorbește mult spun-
 înd însă numai fleacuri, palavragiu: p'atunci
 bărbierii erau, ca și în ziua de astăzi, ~i, vorbăreți și ușori
 de gură (ISP.); gura-ți ~ă este de pricină (PANN.).

FLECĂRI (-ăresc) vb. tr. și într. A spune fleac-
 uri, a îndruga verzi și uscate: deot să flecăriți la
 glume și la cîte nașode toate (ISP.) [fle car].

FLECĂRIE sf. Vorbe goale îndugate de ci-
 neva, vorbărie fără rost: lui nu-i plăceau flecăriile și
 vorba lui era vorbă de om în toată firea (ISP.) [fle car].

Fig. 2126. Flășnetar.

Fig. 2127.
Flaut.

+ **FLECĂȚI** (-ătesc) vb. tr. Băn.: nepăsîndu-l ce fle-
 cătesc și vorbesc paserile și cloările (ICH.) [fle a c].

○ **FLECE** sf. sg. și pl. Trans. (SUD.) = **FLEC** ②.

○ **FLECI** (-cesc), **FLECIU** (-nesc) vb. tr. și refl. Băn.
 Trans. A (se) sdrobi, a (se) strivi în așa fel în cît să
 se prefacă într-o masă moale și inertă, a (se) fleșcăi.

○ **FLECUI** (-nesc) vb. tr. și refl. Mold. A (se) sdrobi
 prefăcînd (u-se) într-o masă moale, din care curge
 zăeam: cînd au fierb bine (barabulele), se flecesc cu meles-
 teul (SEZ.); fasoale... ou dosul lîngurii se flecesc pînă ce se
 fac ca un aluat (SEZ.).

FLECULEȚ (pl.-ete) sn. dim. **FLEAC**²: trebuie să-1
 repețe iar toate ~ele spuse ieri (BR.-VN.).

FLECUSTEȚ (pl.-ete) sn. dim. **FLEAC**²: ~e de-
 acetate nu se potrivește cu rînduiala bisericii (CRG.).

***FLEGMĂ** (pl.-me) sf. ① ② Scupit mucus ce
 se elimină prin tuse: trupul omului iasta de 4 stihii:
 den singe... den ~, den tuse și den hîlare neagră (PRV.-MB.) ③
 ④ Firea omului nepăsător, cu singe rece; ne-
 păsare, singe rece [③ gr.; ④ fr.].

***FLEGMAȚIC** adj. ① ② Lîmfatic ③ ④
 Care are un caracter nepăsător, care nu se emoțio-
 nează ușor, care e cu singe rece: ~ii Englezii începură
 să dea semne de nerăbdare (ON.) [fr.].

***FLEGMON** sbst. ① Umflătură produsă de o
 inflamație a țesutului celular [fr. < gr.].

FLEICĂ (pl.-ci) sf. X Bucată de carne subțire,
 de la pîntecele bouului, care se frige de obicei la
 grătar: fleicile fripte de dinșul puteai să le pui pe masa lui
 Vodă (SLV.) [germ. Flecken].

FLENCĂNI (-ăneso) vb. tr. și într. ① = **FLEON-**
CĂNI: măsura șantul dintr'un loc într'altul, flencăniînd din
 gură (RET.) ② Băn. A hoinări, a umbla haimana,
 a bate podurile.

○ **FLENCĂU** sm. Băn. Haimana, bate-poduri,
 pierde-vară [flencăni].

FLENCHES adj. Se zice despre coarnele boilor
 cînd sînt aduse cu virful spre ochi.

FLENDUROȘ adj. Sdrênțaros, rupt ferfeniță:
 Am o babă flenduroasă, Toți boierii o trag la masă (GOR.),
 ghicitoarea despre „varză” [fleandură].

FLEOANCA = **FLEANCA**.

FLEOARCĂ, FLEOARTĂ, FLOARTĂ sf. Femeie
 stricată, desfrînată, desmățată, tîrîfă [comp. rut.
 flêrk a].

○ **FLEOAȘCĂ** sf. Mold. Noroiu subțire, glod
 amestecat cu zăpadă, lapoviță [fle a ș c¹].

FLEONCĂNI, FLEONCĂNI (-ăneso), **FLEONCĂI** (-căiu)
 vb. tr. și într. F A-i toca mereu gura, a trîncăni:
 floncăniînd de geabă, n'am putut răzbi la dînea (ISP.); odată
 dacă te-am ales, tu ești a mea, floncănească lumea ce va
 vrea (ISP.); i se timpește mîntea, crezînd numai la ce flon-
 căie popa (ISP.) [fle o a n c¹].

FLEOTOTINĂ sf. = **FLEOARTĂ**.

FLEOȘ adj. Fleșcăit, moleșit, veșted: un moș,
 ~ de bătrîn, uitat de moarte și de Dumnezeu (ISP.).

FLEOȘCĂI = **FLESCĂI** [fle o a ș c¹].

FLEOȘCĂRIE, FLESCĂRIE, FLE(O)ȘCĂRIE =
FLEOȘCĂ [fle (o) a ș c¹].

FLESCĂEALĂ sf. = **FLEOȘCĂ** [fle ș c¹ a i].

FLEȘCĂI (-ăso) 1. vb. într. A face fleășcă
 călcînd în noroiu sau într'o mocirlă.

2. vb. refl. A se face fleășcă, a se muia, a se
 moleși: a venit cu lapa udă și fleșcălăiea ca val de ea (MERAR).

FLEȘCĂRIE, FLESCĂRIE = **FLEOȘCĂRIE**.

○ **FLEȘTERI** (-ereso) 1. vb. tr. ① *Olten. (CIAUȘ.)* =
FESTELI ② Trans. (SOL.) A plești.

2. vb. refl. Trans. (SUD.) A se vesteji.

○ **FLEȘTURĂ** sf. (P) *Olten. Mold.* = **FLEOARTĂ**.

○ **FLEURĂ, FLEAURĂ** sf. iron. Trans. (SUD.) (PAP.) ①
 Gură, bot: tacă-ți fleură! ② Gură spartă, gură
 flecară [comp. FLEAR(A) și rut. fljă v o r a „fe-
 mele care spune vorbe necuviincioase”].

***FLEXIBIL** adj. Mlădios, care se poate încovoi
 ușor, fără să se rupă; ②: spirit ~ ③ ④ **INFLE-**
XIBIL [fr.].

***FLEXIBILITATE** sf. Însușirea de a fi fle-
 xibil [fr.].

***FLEXIONAR** adj. ω Care are flexiuni: îm-
 bile indo-europene sînt limb ~e [fr.].

***FLEXIUNE** sf. ① Încovoiere, îndoire; înmlă-
 diere: mișcare de ~ ② ω Modificarea produsă în-

tr'un cuvînt prin terminațiunile declinării sau conjugării [tr.].

○ **FLEZNÎ** (-nese) *vb. tr. Băn. A* plesni (cu palma peste obraz).

FLINTĂ (pl.-te) *sf.* Odinioară: pușcă lungă haiducească (2128): se omonose încă urmele gloanțelor repezite din flintele pandurilor lui Tudor (VLAH.) [pol. sau ung. flinta < germ. Flinte].

FLINTULIȚĂ (pl.-te) *sf.* *dim.* FLINTA.

○ **FLISC** (pl.-cui) *sn.* Bot, rit, plisc: ~ul sau ritul ou care sug... e foarte lung și subțire (MAR.).

○ **FLISCĂ** *sf. Băn. Ț* = CODOBĂTURĂ [comp. srb. pliska, rut. flyskaj].

○ **FLISCAI** (-căiu) *vb. într. Trans.* (BUD.) A șuera.

○ **FLISCA** *sf. Mold. (PAMF.)* Tiflă.

○ **FLIT** (pl.-turi) *sn. Tr.-Carp.* ① Rit, bot (al porcului): lei bagă nasul, ca porcul ~ul în lături (NOV.) ② Fl. gura: tine-ți ~ul!

○ **FLIURȚ** *sm. Oaș.* Nume de bat-jocură dat Românilor din părțile Maramureșului cari nu știu vorbi românește.

○ **FLUSCĂ** *sf. Băn.* Femeleț arțăgoasă, certă-reată.

○ **FLIUȘCĂ** *sf. Mold. Bucov. Băn.* Ciocan de ra-chiu, cinzeacă: Trage-o ~ omul, și 'n stîrșit s'apucă să-și aprindă pipa (SPER.); Hai ou fliușca și sîngeapul, c'a rămas badea ou napul (VOR.) [comp. rut. flijaška < germ. Fläschchen].

○ **FLIUȘTIȚ** (pl.-uori) *sn. Mold.* Mîncare (de dimineață), gustare făcută la repezeală [germ. Frühstück].

○ **FLOACĂ** = FLOC.

○ **FLOACĂN** *subst. Trans.* Floacele care cad de pe pielesau din lînă, cînd se țese [lat. floccinus].

FLOANCĂ = FLOANCA.

FLOARE *sf.* ① Partea plantei, alcătuită din foi sau petale, albe sau colorate, adesea mirositoare, care se desvoltă, la o anumită epocă a anului, pe ramurile ei și în care se găsesc organele de reproducere (2129): zilele omului sînt ca ~a omului (ZNN.); ②: ou o ~ nu se face (primă) vară, dintr'un singur exemplu nu se poate trage nici o concluzie; ~ la ureche, lucru ușor, de puțină însemnătate: lucrurile cele mai grele... la el erau ~ la ureche (usp.); de florile mărului, Mold. Trans. de flori de cuc, în zădar, de geaba, fără nici un folos, numai cu numele: căci nu doar de florile mărului se îndoaie în învățatura cite 20 și 30 de ani (usp.); nu sînt eu numai de florile mărului prințului Zamfir (A-GH.); nu ți-i greu să-ți pierzi vremea de flori de cuc? (ALECS.); nu de flori de cuc i-au pus oamenii numele Proletar (RET.); a pune flori după ureche, a înșela, a încornora, a pune coarne: vrei să-mi pui flori după urechi ou strîlătu cel de Gălușcă? (ALECS.); copil din flori, copil neglegitim, bastard ③ ④ Ori-ce plantă de ornament: un ghiveci de flori ⑤ ⑥ Se întrebuințează cu un epitet sau un determinativ spre a denumi o mulțime de plante: FLOARE-BROȘTEASCĂ, plantă cu flori galbene, numită și „piciorul-cocoșului” sau „rărunchiu” (2130) (*Ranunculus acris*); FLOARE-CĂLUGĂRULUI = CĂLUGĂR ⑦; FLOARE-CIUMEI = CIUCURĂȘI; FLOARE-CIUTEI =

Fig. 2128. Flintă.

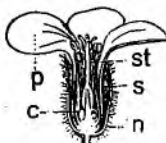

Fig. 2129. Floare: p) petală; — s) stamină; — c) carpelă; — n) nectar.

Fig. 2130.

Floare-broștească.

Fig. 2131.

Floarea-Doamnei.

GAINUȘI; FLOAREA-CRUȚI = PRISTOLNIC; FLOAREA-CUCULUI = CUC; FLOAREA-CUNUNTI = CURCUBEU ⑧; FLOAREA-DOAMNEI, plantă ce crește în virful munților și pe pășunile stîlcoase cu frumoase flori albe flocoase; numită și „floarea-reginei”, „floarea-domitei”, „albumeală”, „flocosele” (*Gnaphalium leontopodium*) (2131); FLOAREA-FINULUI = FIRUTĂ¹; FLOAREA-FLORILOR = DIOC; FLOARE-DE-FRI-GURI = FIEREA-PĂMÎNTULUI = FIERE ⑨; FLOARE-FRUMOASĂ = BĂNUȚI; FLOAREA-GRÎULUI = ALBASTRITĂ; FLOARE-DE-LEAC², plantă, cu flori galbene-aurii, ce crește prin tufișuri umede; se cultivă adesea ca plantă decorativă; numită și „gălbenele”, „bujorel”, „piciorul-cocoșului” (*Ranunculus repens*); FLOARE-DE-LEAC² = GĂLBENELE ⑩ (2132); FLOARE-DE-LINGOARE = IARBA-DE-LIN-

Fig. 2132. Floare-de-leac.

Fig. 2133. Floarea-Pastilor.

GOARE; FLOAREA-NOPTII = MIRODENIE ⑪; FLOARE-DE-OCHI = SILUR; FLOAREA-PAULUI = ALBASTRITĂ; FLOAREA-PĂSĂRILOR, FLOAREA-PASTILOR, FLOAREA-PASTELUI, mică plantă ierboasă a cărei tulpină face o singură floare albă sau roză care se deschide în Martie-Aprilie (epoca Pastilor); numită și „oiță”, „păștiță”, „găinușă”, etc. (*Anemone nemorosa*) (2133); pe covorul galben de frunze moarte dedesubt se arată albă... floarea-pastelui (SAD.); FLOARE-DE-PERINĂ, plantă cu flori galbene-aurii dispuse în capitule mărișoare frumoase; numită și „iarbă-de-perină” întrebuințată de popor spre a colora în galben (*Anthemis tinctoria*) (2134); FLOAREA-REGINEI = FLOAREA-DOAMNEI; FLOAREA-ȘARPELUI = MAMA-PĂDURII¹; FLOAREA-SOARELUI, plantă originară din America, cu tulpina dreaptă și înaltă uneori de 2 metri, cu flori frumoase și mari, galbene; cultivată mai adesea pentru semințele ei oleaginoase; numită și „sora-soarelui” (*Helianthus annuus*) (2135); FLOARE-DE-ȘTEA = ARSENIC; FLOAREA-STUPILOR = ROȘINȚĂ; FLOAREA-UNTULUI = VERIGEL; FLOAREA-VÎNTULUI = FLOAREA-PĂSĂRILOR; FLOAREA-ZMEULUI = BARBA-POPII; — FLORI-DE-FAIE, plantă, originară din Australia, cu tulpina țepănană, cu flori frumoase de diferite culori, cari par uscate ca paiele (*Helichrysum bracteatum*) (2136); FLORI-DOMNEȘTI = SURGUȚI; FLORI-MĂRUNTELE = TOFORAȘI (*Viola odorata*) ⑫ ⑬ Desen, înfățișînd o floare cusută, brodată sau tipărită pe o țesătură: te albă ca laptele împănătu ou flori galbene (RET.) ⑭ ⑮ Strat de mușgaiu ce se formează la suprafața vinului, oțetului, etc. ⑯ ⑰ Virful ascuțit al sîredelului, care pătrunde în lemn ⑱ ⑲ Băr-

Fig. 2134. Floare-de-perină.

Fig. 2135. Floarea-soarelui.

FLO- bia cheii (13.) ¶ ④ ⑤ Partea caracterului de tipografie care reprezintă litera sau semnul, spre deosebire de restul suportului de plumb (■ 893) ¶ ④ ~ de făină, făina cea mai fină ¶ ④ ~ de pucioasă, pulbere de pucioasă obținută prin volatilizare sau sublimare ¶ ④ ⑤ Tot ce poate fi mai bun, mai fin, mai de seamă, elită: întâmpinat de 340 de tineri Greci... ~ a tinerimii (A.-GH.); vecinul meu Bogonos e ~ a vecinilor (NEGR.) ¶ ④

Fig. 2136. Flori-de-paie.

Fig. 2137. F. Floare.

Ornament al stilului: flori de retorică ¶ ④ Momentul când un lucru sau o persoană se află în dezvoltarea deplină, în toată frumusețea, în toată strălucirea, în toată puterea: în ~ a vieții; în ~ a virstei; în ~ a tineretii ¶ ④ Aromă, parfum (despre băuturi) ¶ ④ † Coloare, față (lat. *florem*).

FLOARTĂ sf. ① = **FLEOARTĂ** ¶ ② ③ Bilet de bancă de 500 de lei.

FLOC 1. (pl. floace) *sn.* Mic smoc de păr, de lână sau de mătase: mai multe fire de lână ținute laolaltă formează suvite, și mai multe suvite împreunate într'un mănunchiu mai mare formează pletele, floacele sau lațele (MAI.); pe cap purtau căciulă cu floace albastre (FIL.).

2. *sm. pl.* Părul din regiunea organelor genitale [lat. *flocus*].

***FLOC** 2 (pl.-ocuri) *sn.* Pinză triunghiulară ce se ridică de la bompres (■ 2138) [comp. fr. *loc*].

FLOCĂI (-ăsc) *vb. tr.* ① A smulge părul, floa-ce-le: înșfacă iedul de urechi și-l flocăște și-l jumulește (CRG.); după ce a scăpat din mînile mele ca un iepure flocăit (CM.) ¶ ② ③ A trage pe cineva de păr, a-l păru, a-l bate sdrăvăn.

FLOCAN *adj.* și *sm.* (Ciine) flocos: din vale vine abia tîrîndu-se un ciine ~ pe mijlocul uliții (SLV.) [floc].

FLOCOS *adj.* ① Cu floace multe, lînos, mișos, cu păr des și moale: ciine ~ (■ 2139); sta așezată pe velînta flocoasă d'a-dreapta bolnavului (OOOS.) ¶ ② ③ **LARBĂ-FLOCOASĂ** = **CĂTUȘNICĂ** și **TALPA-GÎȘTEI** ② ¶ ④ ⑤ **BURETE-FLOCOS** = **BURETE**.

2. **FLOCOASĂ sf.** ③ = **MĂȚUR** (*Sorghum vulgare*) [lat. *floccosus*].

FLOCOȘEL *sm.* ③ ④ Numele unei ciuperci

Fig. 2140. Flocoșel.

Fig. 2141. Flocoșel-albastru.

comestibile, cu pălăria cărnăsoasă, de culoare ruginie, galbuie sau alburie, uneori scămoasă pe deasupra; numit și „burete-țepos” (*Hydnum repandum*) (■ 2140) ¶ ② = **BURETE-FLOCOS** ¶ ③ ④ = **ALBASTRU**, ciupercă de culoare albastră-alburie, cu

miros aromatic de anason (*Hydnum suaveolens*) (■ 2141) [flocos].

FLOCOȘELE sf. pl. ③ ④ Mică plantă lînoasă, cu flori albe-gălbui, ce crește mai ales pe pășunile uscate și pe locuri pietroase (*Filago arvensis*) (■ 2143) ¶ ④ = **CURCUBEU** ¶ ⑤ = **FLOAREA-DOAMNEI** [flocos].

FLOCOȘI-CĂ sf. ③ ④ Plantă ierboasă, acoperită cu peri moi, cu flori alburii sau roșietice (*Holcus lanatus*) (■ 2142) ¶ ④ = **CURCUBEU** [flocos].

FLOCUȘOR, FLOCUȚ sn. dim. FLOC.

○ **FLOIER, FLOIERA...** = **FLUIER...**

FLONCĂNI = **FLEONCĂNI**.

***FLORA sf.** ① Zeltă a florilor la Latini, soția lui Zefir (■ 2145) ¶ ② Carte în care se face descrierea plantelor ce cresc de la sine într-o țară; ¶ ③ Totalitatea plantelor ce cresc spontan într-o țară sau care au existat într-o anumită epocă geologică: flora Alpilor; flora tropicală; flora epocii terțiare [fr. < lat.].

***FLORAL** *adj.* ③ Ce ține de floare: oalțul și corola sînt învelișurile ~ [fr.].

FLORAN-T(A) = **FLORINTE**.

FLORAR *sm.* ① Cultivator sau vinzător de flori ¶ ② ③ Luna Maiu.

FLORĂREASĂ (pl.-reze) sf. Vinzătoare de flori (■ 2144) [florar].

FLORĂRIE sf. ① Grădină unde se cultivă florile ¶ ② Seră, încăpere încălzită unde se cultivă iarna florile: iarna, în florăria acoperită ou stîlă, ce și-o clădise în fundul curții (BR.-VN.) ¶ ③ Prăvălie în care se vind flori (■ 2146).

FLOREAN 1. *sm.* Nume dat unui bou bălțat sau fătat la Florii.

FLOREAN 2 = **FLORINTE**.

***FLORETĂ (pl.-te) sf.** ③ Spadă lungă și flexibilă, cu lama în patru muchi, întrebuințată pentru exerciții de scrimă (■ 2147): am de gînd să-i agriu titlul oel fals cu virtul floretal (ALECS.) [fr. fleuret].

FLORIAN = **FLORINTE**.

FLORICEA (pl.-cele), FLORICICA (pl.-ele) sf. ① dim. **FLOARE** ¶ ② Mold. **FLORICICA**, numele unei hore (PAMF.) (P.PR.V.) ¶ ③ pl. X Boabe de porumb coapte,

Fig. 2142. Flocoșică.

Fig. 2143. Flocoșele.

Fig. 2144. Florăreasă.

Fig. 2145. Flora.

Fig. 2146. Florărie.

Fig. 2147. Florete.

care seamănă cu niște flori mici, albe ca zăpada numite în *Mold.* „cocoșei” (□ 2148): își cumpără niște flori/le doabe (isp.).

FLORIFER
adj. ♣ Care poartă flori: tulpină ~ă [fr.].

FLORII *sf. pl.*

① Duminică înainte de Paști, în care zi se împart la biserică mișitori întru amintirea ramurilor de curmal cu care a fost întîmpinat Mîntuitorul, la intrarea sa triumfală în Ierusalim, de către locuitorii acestui oraș ♣ ② *Sîmbăta ~lor*, Sîmbăta dinaintea de Florii, numită și Sîmbăta lui Lazăr [flori; comp. fr. *Pâques fleuries*].

FLORIN, FLORINT, FLORINT *sm.* (♣)

① = *FIORIN* ♣ ② ~ olandez, monedă de argint, întrebunită în Olanda, în valoare de 2 lei, 10 aur (□ 2149) [germ. *Florin*].

FLORINTE, FLORANT, FLORIAN, FLORIAN *sm.*, **FLORANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ♣ Florin-olandez. Păsărică frumoasă, de culoare verde-măslinie, amestecată pe ici pe colo cu galben (*Fringilla chloris*) (□ 2150): măcăleandri, stigiet, florent... își găsesc alai sălașul (GRU.) [comp. gr. *Χλωπίς*; tc. *florija*].

FLORIST *sm.*, **FLORISTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Florar, florăreasă ♣ ② Cel ce (aceea care) fabrică flori artificiale [fr.].

③ **FLORIU** *adj. Ofen.* ♣ Cu pete albe (*verb.* de boi sau de oi) (*viac.* mîlusești albi, flori, cei mai mulți negri, sburdă prin ogrăzi (LUNG.) [flo are].

④ **FLOȘCOTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Băn. = **FLOTAC**.

⑤ **FLOȘCOTINĂ** *sf. Trans.* (PȘC.) Femeie intrigantă.

⑥ **FLOȘTERI** = **FLOȘTORI**.

⑦ **FLOȘTINĂ** (*pl.-ini*) *sf.* ① = **FLOȘCOTĂ** ♣ ② Frunză de varză acră (PAMF.) ♣ ③ Femeie decăzută și bețivă (PȘC.).

④ **FLOȘTOANCA** *sf. Trans.* (PȘC.) Femeie leneșă.

⑤ **FLOȘTOMOC** (*pl.-oace*) *sm.* Băn. = **FOLOMOC**.

⑥ **FLOȘTORI** (-oresco), **FLOȘTERI** (-ereso) *vb. tr. Trans. Maram.* A așterne cu piatră, a pava (PȘC.) (GRU.) [germ. *pflastern*].

FLOTĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Un număr oarecare de corăbii sau de vase de război care călătoresc împreună, avînd aceeași destinație: meșter-gugula să aprinză flotele, adică galioanele cele de oaste de pe apă (N.-COST.) ♣ ② Armata navală a unei națiuni [fr.].

FLOTABIL *adj.* ① Care poate pluti: lemn ~ ♣ ② Se zice despre apele curgătoare al căror curent poate căra buștenii: rîu ~ [fr.].

FLOTAC (*pl.-ace*) *sm.* ① Fulg mare de zăpadă.

FLOTANT *adj.* ① Plutitor ♣ ② Șovăitor, nestatornic, schimbător, care nu se poate hotărî într'un fel: spirit ~ ♣ ③ Care nu stă locului; nestabil, care umblă încoace și încolo, care vine și pleacă: el devin vagabonzii uitelor: ... populația ~ă de netrebnici, leneși și derbedei (VLAH.) ♣ ④ Datorie ~ă, parte din datoria publică a unei țări care poate crește sau să scadă după nevoile tezaurului Statului [fr.].

FLOTILĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Flotă de vase mai mici și puțin numeroase: a doua zi flotila... ridică ancora și pornea spre apus (L.-GH.) [fr.].

FLUCTUANT *adj.* Șovăitor, nestatornic, nehotărît [fr.].

FLUCTUAȚIUNE, FLUCTUAȚIE *sf.* ① Mișcarea unui lichid ♣ ② Variațiune, schimbare: ~a cursurilor bursale [fr.].

Fig. 2148. Vinzătoare de floricele calde la Moși.

Fig. 2149. Florin-olandez.

Fig. 2150. Florinte.

FLUER... = FLUIER...

FLUID 1. *adj.* ① Curgător ♣ ② Se zice despre corpurile lichide sau gazoase ale căror molecule au puțină aderență între ele.

2. (*pl.-de*) *sn.* ① Ori-ce corp lichid sau gazos ale cărui molecule posedă o extremă mobilitate care-i permite să ia forma vasului în care e pus: apă, gazul, mercurul sunt ~e ♣ ② Nume dat substanțelor hipotetice pe care le-au creat fizicienii spre a explica anumite fenomene: ~ electric ♣ ③ ~ magnetic, fluidul căruia i se atribuie prinsele fenomene ale magnetismului animal [fr.].

FLUIDITATE *sf.* Starea sau însușirea, a tot ce este fluid [fr.].

FLUIER (*pl.-re*) *sn.*, ① **FLUIERĂ** (*pl.-re*) *sf.*

Tr.-Carp. ① Instrument muzical alcătuit dintr'o țevă lungă de lemn, în care sînt făcute mai multe găuri și din care se cîntă (sau se zice), suflîndu-se printr'o crăpătură practică la capătul de jos (□ 2152, 2153): păstorul sade lîngă izvoară... și zice în fluieră (MCH.) ♣ ② Mic instrument, mai adesea de metal, cu care se fluieră sau se șuiera (□ 2151) ♣ ③ Fluierătură, șuierătură: deteără fle-care trei ~e de mirare (L.-GH.); din asomulul grădini răsuna prelung... ~ul grangurilor (GRU.) ♣ ④

Fig. 2151. Fluier.

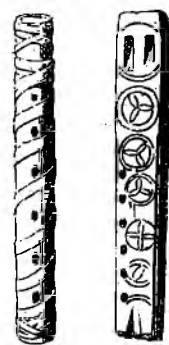

Fig. 2152. Fluier din Oltenia.

⑤ Osul piciorului care leagă genunchiul de gleznă, tibia = **TIBIA**; întreaga parte a piciorului dintre genunchiu și gleznă: după un ceas zăpada era la gleznă, după două, și se îngropa ~ul pînă dincolo de genunchiu (DLVR.).

FLUIERĂ (-ier) 1. *vb. intr.* și *tr.*

① ♣ A scoate un sunet subtil și răsunător, ca al fluierului de metal, suflînd printru buze sau printru degetele băgate în gură, a șuiera: a dus-o el olt a dus-o... mal fluierînd din buze olt o doină (MERA); F: ~ a pagubă, a sta în loc, fluierînd cu părere de rău pentru o pagubă suferită, pentru o neizbîndă, etc. ♣ ② A șuiera (*verb.* de vînt): i-ar plăcea să-l ploaie din tavan și să-l fluiera vîntul din toate părțile (L.-GH.) ♣ ③ A cînta șuierînd (*verb.* de unele păsări).

2. *vb. tr.* A desaproba (*în spec.*) o piesă de teatru prin fluierături: spectatorii au fluierat piesa [fluier].

④ **FLUIERĂ** = **FLUIER**.

FLUIERAR *sm.* ① ♣ Cîntăreț din fluier ♣ ② ♣ Pasăre din ordinul picioroangelor, cu corpul și capul de culoare neagră, cu pete galbene-aurii, iar pîntecele alb;

Fig. 2154. Fluierar.

Fig. 2155. Fluierar.

trăește pe marginea apelor și prin mlaștini; numită și „fluierător”, „fluturaș”, „prundăras” sau „purcăras” (*Charadrius phalaris*) (□ 2154) ♣ ③

FLO-
FLU

FLU. 1. Altă pasăre din ord. picioroangelor, numită și „fluierar-roșu” cu ciocul de două ori mai lung decât capul, de culoare cenușie virstată cu roșu-inchis și cafeniu; trăiește prin mlaștini (*Limosa oegocephala*) (2155) ¶ ③ 1. Pasăre din ord. picioroangelor, „numită și „fluierar-gulerat”, cu ciocul lung, de culoare schimbătoare, după vîrstă și anotimp, mai adesea brun-negricioasă sau roșcată; are în jurul gîtului un guler de pene, pe care le răsfire, la nevoie, făcîndu-și astfel o adevărată păvăză; trăiește prin locurile mocirloase (*Machetes pugnax*) (2156) ¶ ③ 1. Pasăre din același ordin, de culoarea ciocului; scoate un strigăt curios și rîsunător, mai ales după apusul soarelui, cînd umblă să-și caute hrana (*Oedidnemus creptans*) (2157) ¶ ③ 1. Numele a diferite specii de Totanus, păsări din ord. picioroangelor, de culoare cafenie-negricioasă, brăzdată cu alb, sau cenușiu, cu ciocul lung, cu picioarele roșii sau verzi, care trăiesc pe lîngă ape sau prin mlaștini (2158) ¶ ③ 1. Numele a două specii de păsări, din același ordin, una de mărimea unei găini mari (*Numenius arcuatus*), numită și „fluierarmare” sau „ploier-mare”, cu ciocul lung de 15 cm., încovoiat în partea de jos în formă de secere (2159) ¶ ③ 1. Numele a două specii de păsări, din același ordin, una de mărimea unei găini mari (*Numenius tenuirostris*), mult mai mică și cu ciocul mai scurt, din care scoate o șuierătură plăcută; numită și „fluierar-mic” sau „ploier-mic”; amîndouă trăiesc pe lîngă ape și prin locurile mlaștinoase.

Fig. 2156. Fluierar.

Fig. 2157. Fluierar.

Fig. 2158. Fluierar.

Fig. 2159. Fluierar.

Fig. 2160. Fluierătoare.

FLUIERĂȘ (pl.-așe) 1. sn. 1. dim. FLUIER. 2. sm. ① Cel ce cîntă din fluier ¶ ② Mold. Băn. 1. = FLUIERAR ③.

FLUIERAT sbst. ① 1. Faptul de a fluiera ¶ ② Sunetul prelung scos din fluier sau fluierînd cu gura.

FLUIERĂTOR 1. adj. verb. FLUIERA. Care fluiera ¶ 2. sm. 1. = FLUIERAR ③.

3. **FLUIERĂTOARE** sf. 1. Plantă ierboasă ce crește prin păduri și tufișuri umbroase, și ale cărei fructe sînt niște boabe roșii; numită și „napi-porcești-de-pădure”, „viță-neagră”, etc. (*Tamus communis*) (2160).

FLUIERĂTURĂ (pl.-turi) sf. Sunetul de durată scurtă scos din fluier sau fluierînd cu gura [fluiera].

FLUIERĂ-VÎNT sm. Poreclă dată unui om care-și pierde vremea hoinărînd, fără a avea vre-o ocupație serioasă, pierde-vară, bate-poduri: fata... vedea pe un june ~, umblînd de colo pînă colo (sp.).

① **FLUIERÎȚĂ** (pl.-te) sf. Tr.-Carp. dim. FLUIERĂ. ② **FLUIERONȚU** (pl.-oanle) sn. Băn. Trans. ① 1.

Fluier ciobănesc, lung de 70 cm. pînă la 1 m. și gros de 4-5 cm.: ~!... are un ton jalnic și se aude din foarte mare depărtare (rus.). ¶ ③ 1. = FLUIER ③.

***FLUOR** sbst. 1. Metaloid gazos, de culoare gălbui, care atacă aproape toate metalele și metaloidele; este foarte toxic [fr.].

***FLUORESCENT** adj. 1. Care posedă însușirea numită fluorescență [fr.].

***FLUORESCENȚĂ** (pl.-te) sf. 1. Proprietate pe care o au unele substanțe solide sau lichide de a deveni luminoase cînd sînt expuse la o lumină puternică exterioară și de a prezenta atunci o colorațiune diferită de aceea a izvorului care le luminează [fr.].

***FLUORHIDRIC** adj. 1. Acid ~, corp compus din fluor și hidrogen, întrebuintat în gravura pe sticlă [fr.].

***FLUORINĂ** sf. 1. Mineral cristalizat de diferite culori strălucitoare; fluorură de calciu.

② **FLUORIU** = FLORIU.

***FLUORURĂ** (pl.-uri) sf. 1. Ori-ce compus din fluor și un corp simplu, afară de oxigen sau hidrogen [fr.].

FLUȘTURA (-tur) vb. intr. ① A mișca încoace și încolo din cap, în spec. din coarne (verb. de vite): vorbi mai departe moșneagul, flusturînd din cap (lung.); să nu te împungă bou așa rușet, că e lăsată cam flustură din coarne (af.). ¶ ② A mișca repede și în chip amenințător o sabie, un băț, un biciu, etc., în așa fel încît să producă ca o șuierătură prin aer ¶ ③ A fluiera printre dinți, a șuiera ¶ ④ A răsfire, a flutura.

FLUȘTURAT adj. ① p. FLUȘTURA ¶ ② Flușturat.

FLUȘTURATEC, -ATIC adj. Fluturatec: to-păiau și chiboteau, cum avea tinerimea flusturatecă obiceiul în carnaval (CAR.).

FLUTUR = FLUTURE.

FLUTURĂ (-tur) 1. vb. tr. A mișca în vînt încoace și încolo, a filfii: fluturînd batistele ca niște aripi de porumbel (VLAH.).

2. vb. intr. ① A se mișca în vînt încoace și încolo, a filfii: nu mai văzuse fluturînd peste vînturile ei steagurile acelei țări (VLAH.); fluturan în virful turnului, de departe, două nătrame albe (CAR.); vine asupra sa o zmeoalcă bătrînă... cu părul fluturînd (sb.). ¶ ② A mișca încoace și încolo capul, coarnele, etc.; a flustura: Ipate flutura din cap (CAR.); au fluturat țapul odată din coarne (sb.). ¶ ③ A sufla făcînd să filfie, să se resfire (părul, etc.): vîntul îi flutură în părul aurit (BR.-VN.). ¶ ④ A trece ca o suflare lîngă pe față, pe buze, etc.: un nou de melancolie flutura pe fața sa palidă (ALECS.); un suris amar îi flutură pe buze (D.-ZAMF.) [lat. „flutulare”].

FLUTURĂȘ sm. ① 1. dim. FLUTUR (E): la era de borangole subțire... împodobită ou... ~! de aur (ISP.). ¶ ② 1. = FLUIERAR ③.

FLUTURATEC, -ATIC adj. ① Ușuratec, nestatornic, schimbăcios: fînu în lanțul ei pe fluturatecul tînr (NEGR.). ¶ ② Care se mișcă încoace și încolo în voia vîntului: ochii ei căutau aiurea... la norii fluturateci de pre cer (ODOB.) [flutur].

FLUTURĂTOR adj. verb. FLUTURA. Care flutură.

FLUTURE, FLUTUR sm. ① 1. Numele generic al insectelor din ord. lepidopterelor, ale căror patru aripi sînt acoperite de niște solzișori fini ca pulberea și sînt împodobite cu diverse culori, care de care mai frumoase; larva lor este o „omidă”, iar nimfa lor e o crisalidă, numită „păpușă” sau „go-goașă” (2161) ¶ ② 1. ~ -GALBEN, fluture de co-

Fig. 2161. Fluturi.

loare galbenă ca lămâia, sau galben-deschis; omida lui e verde, cu o dungă albă pe coastă (*Gonopterix rhamni*): ~ galben dacă vei vedea întâiu primăvara, tot anul vei fi bolnav și galben la față (sez.). ¶ ① ~-INELAT, fluture micuț, scurt și gros, de culoare galbenă și cu dungi întinse cafenii de-a curmezișul aripilor anterioare; numit și „inelat”; femeiușca acestui fluture lipește ouăle ei în forma unui inel sau a unei verigute în jurul rămurilelor pomilor și copacilor; pe aceste inele le numește poporul „stupitul-cucului”, „mărgica-cucului”, „glasul-cucului”, „somm” sau „sommșor” (*Gastropacha neustria*) (□ 2162) ¶ ① ~-PICĂTEL sau ~-PESTRICOR, fluture cu aripile împetrite pe pete albastre, în formă de lună, pe un fond negru (*Vanessa polychloros*) (□ 2163) ¶ ① ~-ROȘU, mic fluture de culoare roșie, cu baza aripilor neagră, unul din cei dinții fluturi cari se arată primăvara, îndată după topirea zăpezii; omida lui e neagră și trăiește pe urzici (*Vanessa urticae*): Români... cred... că el o vede întâia dată primăvara un ~ roșu, acela toată vara va fi roșu, adică sănătos (MAN.). ¶ ① ~-DE-VAZĂ = ALBILITĂ ¶ ① ~-LE-MORTII = STRIGĂ ¶ ① ~-DE-MĂTASE = GÎNDAC-DE-MĂTASE ¶

Fig. 2162. Fluture-inelat.

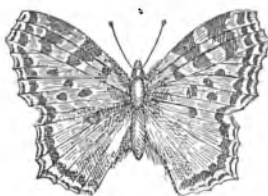

Fig. 2163. Fluture-picătel.

① Bân. ~ de nea, fulg de zăpadă ¶ ① pl. Mici discuri subțirele de metal argintat sau aurit, foarte sclipitoare, cu o găurică în centru, care se cos ca ornament pe cămășile țărănești, pe fote, pe rochi. etc.: cămăși înflorite, scurtelei și zăvelii cusute cu fluturi (VLAH.) [lat. *flūt ū l u s; pentru înțelesul din urmă, comp. și germ. Fl i t t e r].

FLUTUREL *sm.* *dim.* **FLUTUR(E)**; detersă peste o grădină foarte frumoasă ou flori și ou fluturii (USP.).

• **FLUVIAL** *adj.* De fluviu, privitor la fluviu sau riuri: navigațiune ~ă [fr.].

• **FLUVIOMETRU** (*pl.-tre*) *sn.* Instrument cu care se măsoară creșterea apelor unui riu (□ 2164) [fr.].

• **FLUVIU** (*pl.-vii*) *sn.* ① Apă mare curgătoare ce se varsă în mare; ~ Dunărea; ② Un ~ nou de gânduri luminoase în creier se revărsă (VLAH.) [lat.].

• **FLUX** (*pl.-xuri*) *sn.* ① Mișcarea regulată a apelor mărilor sau oceanelor care se ridică la țarm la anumite ore din zi ¶ ② Revărsarea în cantitate mare, val: un ~ de stinge l se ucă în creier (O.-ZAMF.) ¶ ③ Beisug. cantitate mare, potop: un ~ de vorbe [fr. < lat.].

• **FLUXIUNE** *sf.* ① Ingrămadire de singe sau de alte lichide într-o parte oare-care a trupului ¶ ② Umflarea falcii sau a gingiilor prin inflamarea țesutului celular ¶ ③ ~ de piept, pneumonie sau pleurezie [fr.].

• **FOACĂLE** *sf. pl.* Trans. Chibrituri [germ. Fackel, cu pron. săsească].

FOAIE *sf.* ① Expansiunea membranoasă, de obicei plană și verde, care crește pe ramurile sau de-a-dreptul pe tulpina plantelor și care e principalul lor organ de respirațiune; frunză: ~ de viață, fol de dafin; **FOAIE-GRASĂ** = INGRĂSĂTOARE; **FOAIE-ÎN-FIR** = BĂRBĂNOC ¶ ② Pr. ext. Petala unei flori: fol de trandafir ¶ ③ Bucată dreptunghiulară de hirtie, în spec. pentru scris, uneori îndoită în două (= coală); ~ de zestre, act în care se află înscrisă zestre data unei fete la măritășul ei; ~ de drum, foale de hirtie scrisă dată unei trupe sau unui militar care călătorește, în care i se arată eta-

pele pe care trebuie să le facă ¶ ④ Fie-care din bucățile dreptunghiulare de hirtie care alcătuiesc o carte, un caiet, un registru, etc.; filă; ⑤ a o întoarce pe altă ~, a o întoarce pe foala alaltă (sau coalaltă), a-și schimba purtarea față de cineva, a întrebuinta alte mijloace (mai aspre, etc.) ¶ ⑥ Ziar; gazetă: povestea asta se tipări în foala „Propășirea” (NEGR.) ¶ ⑦ Placă foarte subțire dintr-un metal: ~ de aur, de argint ¶ ⑧ Fie-care din straturile de aluat din care se compune plăcinta: cine scoatește oite fol intră în plăcintă, niciodată nu mănâncă plăcintă (COL.) ¶ ⑨ Lățimea întreagă a unei pinze, a unei stufe, întrebuințată la croirea unei haine, unei rochii, etc.; pr. ext.: poala dinainte sau dindărăt a unei cămăși; pl. fol, fustă [lat. folia].

FOAIE ~ **FOALE**.

• **FOAIER** (*pl.-are*) *sn.* ① Sala, dintr'un teatru, unde spectatorii se pot plimba în timpul pauzelor dintre acte [fr. foyer].

FOALE *sm.* (*pl. toi*) și *sn.* (*pl. toale și toi*, de unde s'a refăcut un sing.

toiu) ① Burduf: el plecă deci după apă cu un ~ mare de țap (RET.) ¶ ② Burduful cimpoiului ¶ ③ Burtă, pîntece, abdomen (la animale, Tr.-Caro. și la oameni): mie numai de aceea mi-i griță, cum voiu umplea eu ~le meu cel gol (MCH.); în ~le unei stlucie afla inelul ei cel de mireasă (RET.) ¶ ④ Unealtă a fierarului pentru suflat în foc, alcătuită dintr-o piele prinsă între două plăci de lemn și cu o răsuflătoare în partea dinainte, prin care iese aerul; o unealtă de aceeași formă e întrebuințată și în case pentru ațitarea focului în sobă (□ 2165, 2166): ~le din satră putură în grămjula de cărbuni (OLVR.); dacă n'ar fi fost focul, toile pleatūra și omul care să vă facă (CRG.); îi ținea în folie de suflat în cămin (U.-GH.) ¶ ⑤ Unealtă în forma foilor de fierărie cu care se suflă spre a scoate praful din literale așezate în case ¶ ⑥ Sacul sau burduful de piele al instrumentelor de vînt (pian, orgă, armonică, etc.): chinuise ~le bieteii sale armonice pînă s'o rupă (O.-ZAMF.); cînd apeiși ori ridică piciorul, ~le se umflă și se desumflă, iar cu mîna cîntă cu pe ori-ce clavier (BR.-VN.) [lat. follem].

• **FOALEȘ** *adj.* Trans. (sud.) Burtos, pîntecos [foale].

• **FOALTINE** *sf. pl.* = MICȘUNELE-RUGINITE.

FOAME *sf.* Nevoia, trebuința pe care o simte cineva de a mânca: a-i fi ~; a i se face ~; a-i trece ~a; a (-și) astimpăra, a (-și) alina, a (-și) potoli ~a; a-i trece ~a; i se lungesc urechile de ~; îi chiorăie matele de ~; a fi lîhnit, curmat de ~; a răbda de ~; a leșina de ~; a muri de ~; ② ~a se uită la poarta omului muntoir și nu îndrănește să intre [lat. fa m e m].

• **FOAMETE** *sf.* ① Lipsă mare de pine și de toate celelalte pentru hrana oamenilor într-o țară sau într'un oraș: dacă ling vitele ghiata de pe ferestă, e semn de ~ (VOR.) ¶ ② F Om care nu se mai satură, căruia vecinic i-e foame: sînt oameni cari mănîncă mult și nu se mai satură, aceora li se zice ~ (VOR.); pe semne o'alta-i fîlmînzîlă, ~a, sac fără fund (CRG.).

• **FOARFECĂ** ~ **FOARFECI**.

FOARFECI *sf. pl.* de unde s'a refăcut și un *sf. f.* **FOARFECĂ** ① Unealtă de tăiat pinza, hirtia, plăci de metal, etc., alcătuită din două cuțite sau limbi de oțel încruciate și prinse cu o țintă sau cu un șurup (□ 2167): a tăia cu ~le; o pereche de ~ ¶ ② Unealtă de tăiat iarbă din grădini, lina de pe oi, etc. cu două cuțite sau limbi alcătuite dintr-o singură bucată de oțel îndoită (□ 2167) ¶ ③ Pr. anat. Picioarele dinainte ale racului cu care strînge

FLU-
FOA

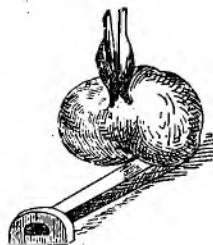

Fig. 2165. Foale.

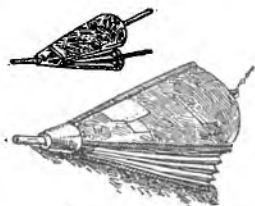

Fig. 2166. Foi.

Fig. 2164. Fluviometru.

FOA-FOC tot ce apucă ca în niște clești ¶ ① **FOARFECĂ-BĂLȚI**, plantă ierboasă de bălță, cu flori albe care se deschid la suprafața apei (*Stratiotes aloides*) (2168) [lat. forfic-ces].

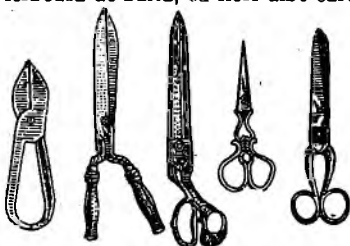

Fig. 2167. Foarfeci.

FOARTE

① *adv.* de cantitate care se pune înaintea sau în urma verbului spre a arăta că acțiunea exprimată de acesta se săvârșește într'un grad peste măsură de mare sau în gradul cel mai înalt: împăratul s'a înfrînat (isp.); ~ vă mulțumesc; mai adesea în cazurile acestea, se întrebuițează ~ mult ¶ ② Se pune înaintea unui *adj.*, unui *part.*, unui *adv.* sau unei *loc. adv.* spre a exprima superlativul absolut: e ~ bogat; sintem ~ amărâți; îmi vine ~ greu să-l spun adevărul; le-am scris ~ pe scurt; e ~ cu puțință ¶ ③ *Adv.*: nici prea prea, nici ~, nici prea mult, nici prea puțin, nici prea bun, nici prea rău, etc., între cele două extreme [lat. forte].

Fig. 2168.

FOBURG (*pl.-guri*) *sn.* Mahala, cartier mărginaș: strada Calității devinse pe timpul acela ~ul favorit al nobilei (fil.); creștinilor nu le este permis a trece noaptea în ~ul arăpeso (ALECS.) [fr. faubourg].

FOC (*pl.-ouri*) *sn.* ① Lumina și căldura corpurilor care ard: a aprinde ~ul; a stinge ~ul; a afișa ~ul; a sufla în ~; a pune lemne pe ~; para ~ului; a face ~ul; a-l aprinde; a lua ~, a se aprinde; a-l lua părul ~ **PĂR**; ② nu te juca cu ~ul, nu te expune în mod imprudent la lucruri primejdioase; ③ nu e fum fără ~ sau plină nu faci ~, fum nuiese, cînd se svonește despre un lucru, trebuie să fie ceva adevărat în acel svon; **PAIE**; lemne de ~, lemne bune numai de ars; ~ de paie, a) care durează puțin, b) ¶ se zice de un sentiment de puțină durată, trecător; ~ sacru, a) focul întretinut zi și noapte de Vestalele romane, b) ¶ vocațiune, patriotism, virtute; ④ a se păzi sau a se feri de olinva (*sau* de ceva) ca de ~, a se feri ca de lucrul cel mai primejdios, ca de moarte

¶ ⑤ Vatra, cuptorul, soba în care arde focul: a sta lângă ~; a se încălzi la ~; a pune bucatele la ~; a da în ~, a se revărsa din vasul în care fierbe (lichidul, mîncarea, etc.) ¶ ⑥ Incendiu: trei groznicie ~uri a cerat acest oraș (NEGR.); a pune *sau* a da ~ la casă; foai strigă de ajutor cînd se aprinde o casă, etc.; *vorb.* de pustiirile dușmanului: păgîni de Turci, pe unde treceau, era ~ și pîrjol (A.-GH.) ¶ ⑦ Strălucirea pietrelor prețioase: ~ul diamantului ¶ ⑧ Prin aluzie la vechile ordalii sau judecăți ale lui Dumnezeu: a-și băga (a-și pune) mîna în ~, a sustine un lucru cu tărie, cu convingere; a intra (a da, a se arunca) în ~ pentru olinva, a-și expune viața pentru cineva; a trece prin ~ și prin apă, a nu se da îndărăt dinaintea nici unei primejdii ¶ ⑨ ~ul de veci, ~ul iadului, ~ul gheenei, muncile iadului ¶ ⑩ Descărcătura unei arme, împușcătura, de unde, *prin ext.* luptă, războiu: a lua ~, a se descărca; a deschide ~ul; a înceta ~ul; între două ~uri; a intra în ~; arme de ~, pușca, pistolul, revolverul, etc.; foci comandă de a descărca arma, de a începe împușcătura ¶ ⑪ ~ de artificioi **ARTIFICIU** ⑫ ~ bengal **BENGAL** ¶ ⑬ Ardore, căldură, aprindere, înflăcărare, vioiciune, patimă: ~ul dragostei; în ~ul povestirii; mi s'au aprins călcîiele de ~ul clasiciștii (ROOS); a cînta cu ~; limbile străne au vorbit de bine de dînsul mai cu ~ decît pămîntul (isp.) ¶ ⑭ Chin, durere, necaz, supărare: nimeni nu știe ~ul meu; călugărițele se vălcărau de ~ul ce le ajunseser (isp.); viața de azi pînă mîine, viață e ori ~ P (DLVR.);

a-și scoate (a-și vărsa) ~ul, a căuta să-i treacă necazul, a-și descărca supărarea ¶ ⑮ Nenorocire, pa-coste, urgie: se vălcărau de ~ul ce le ajunseser (isp.) ¶ ⑯ Minie grozavă; ⑰ a se face ~ (și pară sau și pîrjol) de minie, a se minia grozav, a se înfuria stranic ¶ ⑱ În diferite locuțiuni, unele făcînd aluzie la credințele sau basmele poporului, spre a arăta ceva „peste măsură de...”, „grozav de...”, etc.: e urîtă de mama ~ului, e grozav de urîtă; era un ger de mama ~ului (SR.-VN.); ~ de ger, frig cumplit, ger stranic: n'are de unde să vie altă ~ de ger (DLVR.); încălecați pe niște cai de scooteu ~ pe nări (A.-GH.), adică foarte iuți; a mîncă ~, a fi foarte iute; ~ de harnică (CRG.); ~ de scump (RET.) ¶ ⑲ În diverse expresii, ~ul se întrebuițează eufemistic în loc de „dracul”: cine ~ul l-a pus să se ducă acolo? ¶ ⑳ Foc viu, a) focul ce se aprinde prin frecarea a două lemne uscate; b) niște bășicuțe roșii ce se ivesc pe o parte a trupului, în formă de cîngătoare, producînd niște dureri foarte acute; orbalț, erisipel; c) licuriciu (psc.) [lat. focus].

FOCA *sm.* Ziua închinată Sfîntului Foca (22 Iulie) pe care o păzește cu sfințenie poporul de la țară, de teama primejdiilor de foc [gr.].

FOCĂ (*pl.-ce*) *sf.* Mamifer amfibiu din mările polare, cu corpul cilindric care se subțiază spre coadă, cu capul rotund și ochii mari; numit și „vițel-de-mare” (*Phoca vitulina*) (2169) [fr.].

Fig. 2169. Focă.

FOCAL *adj.* ¶ Privitor la focar, ce ține de focar: distanța focală a unei lentile, a unei elipse.

FOCAR (*pl.-are*) *sn.* ① Punctul de intersecție al razelor luminoase paralele după reflectarea lor pe o oglindă sau după refractarea lor printr'o lentilă (2170) ¶ ② A ~ul unei elipse, unei parabole, unei hiperbole, punctul sau punctele din care pleacă și unde se întîlnesc razele vectorii (2171) ¶ ③ Locul, punctul de unde pornește căldura, lumina, de unde se răspîndesc cunoștințele, gustul ¶ ④ Locul, mediul unde un lucru ia naștere și e în toată strălucirea lui, centrul de unde se răspîndește pretutindeni: Parisul e ~ul științelor și artelor; Geneva devinse ~ul de unde se răspîndea ideea de unitate în toată Peninsula apenînă (A.-GH.) ¶ ⑤ ~ul unei boale, organele în care e sediul principal al boalei; locul unde izbucnește întîiu o boală și de unde se răspîndește în localități depărtate de punctul de origine [fr. foyer, refăcut după foc].

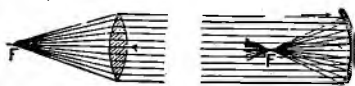

Fig. 2170. F. F. Focare.

⑥ Focările elipsei (2170) ¶ ⑦ A ~ul unei elipse, unei parabole, unei hiperbole, punctul sau punctele din care pleacă și unde se întîlnesc razele vectorii (2171) ¶ ⑧ Locul, punctul de unde pornește căldura, lumina, de unde se răspîndesc cunoștințele, gustul ¶ ⑨ Locul, mediul unde un lucru ia naștere și e în toată strălucirea lui, centrul de unde se răspîndește pretutindeni: Parisul e ~ul științelor și artelor; Geneva devinse ~ul de unde se răspîndea ideea de unitate în toată Peninsula apenînă (A.-GH.) ¶ ⑩ ~ul unei boale, organele în care e sediul principal al boalei; locul unde izbucnește întîiu o boală și de unde se răspîndește în localități depărtate de punctul de origine [fr. foyer, refăcut după foc].

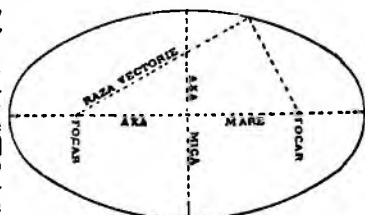

Fig. 2171. Focarele elipsei.

⑪ **FOCĂRIE** *sf.* Foc mare, flăcărare, bobotale: razele slabe ale soarelui... pîrînd o ~ mare într'un stog de fîn (LUNG).

⑫ **FOCĂRIE** *sf.* ⑬ = **FOCĂRIE**: a'o ostoiit focăria, din îndurarea cernului, care a turnat asupra-i o milă de ploaie (LUNG.) ¶ ⑭ Băn. Arșiță, dogoreală, căldură mare.

FOCHIST *sm.* Cel ce, pe o locomotivă sau pe un vapor, îngrijește de focul mașinei de aburi [it.].

FOCȘ *adj.* Plin de foc, înflăcărât, infocat: gîngăsa copilă îl acoperea de sărutări focașe (NEGR.).

FOCȘĂNEANCA *sf.* Joc țărănesc cu lăutari [Focșani].

FOCȘOR, **FOCȘOR** (*pl.-oare*), **FOCULET** (*pl.-ete*), **FOCUT** *sn. dim.* **FOC**: aștase un focșor buniceal (*isp.*).
FODORI *sm. pl. Tr.-Carp.* Încetărituri de pinză, dantele aplicate sau cusături cu armiciu la mineciile ilor țărănești, formind ca o manșetă: Lelea cu ~ mari Ibovnică la Jendari (IK-BRS.) [*ung.*].

FODUL = **FUDUL**.

FOFEAZĂ (*pl.-eze*) *sf.* ① **Fie**-care din aripile morii de vânt ② **Fie**-care din tălpile războiului de țesut ③ **Fie**-care din lăturile verticale ale alergătoareii, numite și „fusceli”, „cotoci” sau „lăturare” (— 74) ④ **Fie**-care din lopățelele de lemn încrestate în două locuri, pe care se întinde torturile când se pun pe vîrtejniță ⑤ **Fie**-care din brațele sfesnicului sau candelabrului.

FOFELNITĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Limba melitei ② Femeie guralivă ③ *pl. Mold.* Crucile vîrtejniței pe care sînt așezate cele patru fofeze.

FOFIRIȚĂ *sf. Ofen. Băn.*: a umbra cu fofirica, a umbra cu șiretlicuri, cu șoalda (CIAUS.).

FOFLENCHIU *interj. Mold.* Exprimă contrarietatea pentru o întimplare neașteptată și supărătoare, tronci la vr'o citeva obrașuri... ~! iar sare roata (CRG.).

FOFOLOȚ, **FOFOLOȚ** *sm.*, **FOFOLOAGĂ** (*pl.-ge*), **FOFOLOACĂ** (*pl.-ce*) *sf.* ① Care abia mișcă picioarele, de lene, de trîndăvie ② Cu părul sbîrlit, ciufuit; buhos ③ *pl. m. și f.* Termen de desmierdare pentru pui de găină, boboci de gîscă sau de rață și pentru feteșoare: fofoloci gâlbiori de rață fug de la cloșcă și-l dau tiroale (DLVR.) ④ *pl. FOFOLOAGE*, smocuri de păr care cresc pe partea de jos a picioarelor la unii cai.

FOGĂDAU, **FOGODAU** = **FĂGĂDAU**.

FOI¹ = **FOALE**¹.

FOI² (*foese*) *vb. într și refl.* ① **F** A sufla cu foi (fierului): Din foi foia, Din cloac pleasnea (VOR.) ② A se umfla și a se desumfla ca foalele fierului: pîntecele îi foeste ca foie de la Tigan (SEZ.) ③ A mișuna, a furnica: fotele și flăcăii... folau prin sat în toate părțile (CRG.); hoții folau în toate părțile ca prin satul lui Cremene (GN.) ④ A umbra încoace și încolo fără astîmpăr, a se mișca într'una: bătrîna... se foia fără rost, pînă ce căzu pe o bancă din cerdac (D-ZAMP.) ⑤ **F** tr. A bate, a trage o bătaie: am să te foeseu urît (PAMF.) [*pl. foi < foale*].

FOILEANĂ *sf.* **dim.** **FOALE**.

FOILETA (*-tez*) *vb. tr.* A răfoi: foiletdin cartea, dau de un portret (VLAH.) [*fr. feuilleter*].

FOILETON (*pl.-oane*) *sn.* ① Locul din partea de jos a unui ziar unde se publică un roman, un articol de literatură, de critică, etc. ② Articolul tipărit în această parte a ziarului [*fr. feuilleton*].

FOILETONIST *sm.* Autorul articolelor publicate în foiletoane [*fr.*].

FOILITĂ *sf.* **dim.** **FOALE**.

FOIOF(O)IU *sm.*, **FOIOFIE** *sf.* = **BĂRBĂNOȚ**.

FOIOS *1. adj.* ① Care are multe foi ② Alcătuit din multe pături: un zid înalt de stînci foioase (VLAH.).

2. sn. ① Una din cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor, numită mai adesea „ghem”.

FOIȘOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim.* **FOALE**.

FOIȘOR (*pl.-oare*) *sn.* ① Încăpere în catul de sus al unei case sau într'un turn; terasa unei clădiri înalte ② Astăzi: ~ de foc, clădire înaltă în formă de turn, pe terasa de sus a căreia stă un observator, spre a zări unde s'a declarat un incendiu

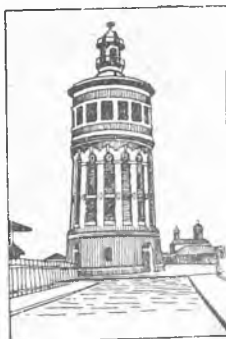

Fig. 2172. Foisor de foc (București).

diu (2172): se auzea goarna din ~ul pomierilor (BR-VN.).
FOI ① Pridvor, cerdac, balcon (la ușa de intrare a birsericilor, a caselor boieresti și chiar țărănești) (2173) ② Pavilion izolat, chioșc (într'un parc sau aiurea în mijlocul naturii) [*ung. folyosó*].

FOITAU *sbst.* Verișă de fier care începe grindeul plugului în dreptul găurii în care se află așezat fierul lung [*ung. fojtó*].

FOIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* **dim.**

FOAIE ① Foie mică de hirtie; ~ de țigară, foie mică și subțire de hirtie în care se învelește tutunul, spre a se face țigări ② Foie subțire de metal: ~ de aur ③ Foie subțire de hirtie roșie, cu care se sulimenesc femeile; suliman: chiar de n'ar avea buze rumene... tot n'ar da cu ~ (DLVR.) ④ În desert sînt și de geaba foie și rumenele (FANN) ⑤ Scoarță (țesătură subțire de lînă) țărănească, împodobită cu flori sau alesături, ce se așterne pe pat sau pe jos ⑥ Modern: foileton: se duce să-și scrie foia pentru jurnal (VLAH.) ⑦ Cărți de joc: pe lîngă vițlul alcoolismului... are și pațima foitelor (CAR.).

FOIȚICĂ *sf. dim.* **FOIȚĂ**.

FOIU = **FOALE**².

FOIULEANĂ *sf. dim.* **FOALE**.

FOJGĂI (*-ăsc*) *vb. într. Mold.* A mișuna, a furnica, a foi, a viermuri: gîndaci fojgînd în toate părțile (CRG.); pădurea fojgia de o mulțime de balauri (CRG.).

FOLAR (*pl.-aer*) *sn. Băn.* ① Pieptar de piele de oaie [*foale*].

FOLĂRIT *sbst.* Darc ce plătiesu stînele din Moldova în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea [*foale*].

FOLFĂI (*-ăsc*) *vb. într.* A mișteca vorbele sau îmbucăturile în gură, cum fac oamenii bătrîni cari nu mai au dinți, a molăi, a morfoli.

FOLIACEU *adj.* **dim.** Ce seamănă cu o foale, ce are înfățișarea sau natura unei frunze [*fr.*].

FOLIANT (*pl.-te*) *sn.* **dim.** Carte infolio, de mărimea unei coale [*germ.*].

FOLICULĂ (*pl.-le*) *sf.* **dim.** Fruct uscat format de o singură frunză de natură carpelei, îndoită în formă de pungă (2174) [*fr.*].

FOLIO *sbst.* ① Filă, foie dintr'o carte (*în spec. veche*) sau dintr'un manuscris ② Numărul fie-cărei pagini sau foi dintr'o astfel de carte sau dintr'un manuscris ③ In-folio = **INFOLIO**.

FOLIOLĂ (*pl.-le*) *sf.* **dim.** Fie-care din frunzișoarele care intră în formaținea unei frunze compuse (2175) [*fr.*].

FOLKLOR (*pl.-oruri*) *sn.* Termen creat pe la jumătatea secolului trecut, din cuvintele engleze folk „popor” și lore „știință”, spre a designa totalitatea credințelor, datinelor, obiceiurilor păstrate în popor, precum și literatura populară (cîntece, balade, proverbe, rime copilărești, etc.) transmisă pe cale orală, din tată în fiu, din generație în generație.

FOLKLORIC *adj.* Privitor la folklor.

FOLKLORIST *sm.* ① Cel ce se ocupă cu studiile de folklor ② Cel ce adună sau publică material de folklor [*fr.*].

FOLMOTOȚ = **FOLMOȚ**.

FOLMOȚ (*pl.-oace*) *sn. Băn.* Mototol, șomoiaș (de paie, de fin, etc.), lucru strîns ca un ghem: se împiedecă în șoam și căzu la pămînt ~, ca o concurbăță (CĂT.).

FOLOS (*pl.-oase*) *sn.* Cîștigul moral sau material ce-l dobîndește cineva de la altul sau de pe urma unui lucru, profit, avantaj: cine rîde mai la urmă, rîde mai ou ~ (*isp.*); a aduce ~: a trage ~; în ~ul meu;

Fig. 2173. Focșor (Mân. Hurezu).

Fig. 2174. Foliculă.

Fig. 2175. Foliolă.

FOL- de ~, care folosește, folositor; a fi de ~, a fi de mare
FOR ~; ce ~ e ajută? la ce servește? [† fãlos
 < gr.-biz. φελός].

FOLOSI (-sese) 1. *vb. intr.* ① A aduce fo los, a fi de folos; să ăi... cum să-ți fii însuși ție de folos și cum să poți ~ și pe alții (PANN) ② A trage folos.

2. *vb. refl. Tr.-Carp.* ① A trage folos ② A întrebuința, a face uz.

† **FOLOSINȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Folos ② r. Uzufruct [folosi].

FOLOSITOR *adj. verb.* **FOLOSI.** Care folosește, care e de folos, util ① **NEFOLOSITOR.**

FOLOȘINĂ (pl.-ne) *sf.* ① Rămășița de la vegetalele fierte, de la boabele de struguri stoarse de must, etc. ② Foaie de varză murată (PAMF.); varză care a prins mucegaiu (R.-COO.) ③ ④ ⑤ Fulg mare de zăpadă: s'a așezat p' o ninsoare est foloșina de mare (DLVR.).

① **FOLTAN, FOLTĂU** *sm. Mold.* ① Petec de pământ, de verdeată, de tufe, etc. (PAMF.).

FOLTE(A) *sm.* ① Burtos, om cu pîntecele mare, pîntecos ② Mîncău (STAM.) (VOR.) [foale + (b u r) tea].

FOLTICOS, -OASĂ *adj. și sm. f.* ① Care are burta mare, burtos, pîntecos ② Mîncău (VOR.) ③ Bolocănos, ciolănos, cu minile sau picioarele groase ca niște butuci [foale + (p i n) t e c o s].

① **FOMA** (-maz) *vb. intr. Olten.* A răbda de foamă, a fi lîhnit, a duce lipsă mare (CIAUS.) (GR.-N.).

① **FOMEIE...** = **FEMETE...**

① **FOMETOȘ** *adj.* Lîhnit de foamă, înfometat, flămînd (CIAUS.) (PAMF.) [foa m e t e].

FOMF... = **FONF...**

FONCIAR, FONCIAR *adj.* ① Privitor la o moșie, la o vie, etc.: proprietate ~ă ② Stabilă, pus pe o moșie, pe o proprietate de pământ: impozit ~ ③ ④ credit ~, bancă sau casă de împrumut pe moșii, pe case, etc. [fr.].

FONCIERĂ (pl.-re) *sf.* Impozit fonciar [fr.].

FOND (pl.-duri) *sn.* ① Partea esențială, temelnică, de căpetenie a unui lucru: ~ul chestiunii; articolul de ~ al unei gazete ② r. Materia unui proces, pricina însăși a judecății: judecătorii au statuat asupra ~ului ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭

FORFECAR sm. * = CARABAN ① [foarfeci].
FORFECĂTURĂ (pl.-uri) sf. ① Faptul și rezultatul acțiunii de a forfecă ② ③ Bătăie ④ ⑤ F Care toacă mereu din gură, căruia nu-i mai tace gura: măi femele, nu fi și tu forfecătură (GN.).

FORFEEA = FORFECUȚĂ.
FORFEEȚĂ sm. ① dim. FOARFEEȚĂ ② * = PRUNAR ② ③ = FORFECUȚĂ ①.

FORFECUȚĂ (pl.-te), **FORFEEȚĂ** sf. ① Păsărică de culoare cărămizie, caracteristică prin forma ciocului ale cărui virfuri se încruciază ca niște foarfeci (*Loxia curvirostris*) (2182) ② ③ FORFECUȚE pl. (s. sg. FORFECUȚĂ). Foarfeci mici.

FORFOTA adv. F Numai în loc.: a umbra ~, a umbra, a se mișca în grabă de colo până colo: umbliă toți ~ de colo până colo (CAR.) [forfoti].

Fig. 2182. Forfecuță.

FORFOTEALĂ (pl.-ei) sf. F Mișcare grăbită de colo până colo: sgomotul și forfoteala mulțimii de lume (CAR.) [forfoti].

FORFOTI (-tesco) vb. intr. F ① A umbra grăbit, a se mișca în grabă de colo până colo: toată lumea forfotea în sus și 'n jos (CAR.); samsarii care forfotea de colo până colo (BR.-VN.) ② A fierbe, a clooti încet la loc (vorb.) de mîncările care au scăzut prea mult și s'au îngroșat: scrobol cu smîntînă mai forfotește încetisor (VLAH.) ③ ④ F A-i toca mereu gura, a flecări: gura forfotește, lumea vorbește (NOV.) [onom.].

FORMA (-mez) 1. vb. tr. ① A crea, a plăsmui, a da ființă și formă ② A da o formă anumită după un tipic, după un model, a desena: ~ un triunghi ③ A alcătui, a constitui, a compune: ~ un Stat; ~ ministerul; ~ o familie ④ A crea, a da naștere la: ~ ovințe nouă ⑤ A produce printr-o modificare: ~ timpurile unui verb ⑥ A organiza: ~ un batalion ⑦ A concepe, a imagina: ~ un proiect, un plan ⑧ A educa, a instrui, a cultiva prin instrucțiune, prin educațiune: școala formează pe copii ⑨ A exercita, a deprinde: experiența formează pe om; războiul formează pe soldat.

2. vb. refl. ① A lua o anumită formă sau înfățișare ② A se alcătui, a se compune ③ A se produce ④ A se educa, a se instrui ⑤ A se deprinde [fr.].

FORMĂ (pl.-me) sf. ① Înfațișarea exterioară a unui corp, chip, figură, făptură ② ③ pl. Contururile corpului, trăsături: forme trumoașe, grosolane; cu est

~tă voluptate își mîdie Trupul formele-i rotunde (VLAH.) ④ ⑤ Starea fizică a unui corp: ~ solidă, lichidă, gazoasă ⑥ Felul de a fi, felul de

vaz de fier în care se string paginile culesse spre a se da la mașină (2183) [fr. < lat.].
 ○ **FORMĂ** (pl.-me) sf. Mold. ① Cuptor de brutărie ② ③ Brutărie, pitărie [tc. furun].

○ **FORMĂCA**... = FERMECA...

* **FORMAL** 1. adj. ① Privitor la formă ② Lămurit, hotărît, precis: declarațiune, promisiune ~ă ③ ④ După normele procedurii: cerere ~ă.

2. adv. În mod hotărît, precis: i-a făgăduit ~ c'o să facă să i se dea lui moșia (BR.-VN.) [fr. formel].

* **FORMALINĂ** sf. Aldehidă formică, corp obținut prin oxidare moderată a alcoolului metilic; întrebuințată ca antiseptic [fr.].

* **FORMALISM** sbst. ① Observarea exagerată, prea scrupuloasă a formelor și formalităților ② Considerare a formei, fără a se ocupa prea mult de fond sau de realitate [fr.].

* **FORMALIST**, -tă adj. și sm. f. Tipicar, care observă în mod exagerat, prea scrupulos formalitățile prescrise sau cerințele etichetei [fr.].

* **FORMALITATE** sf. ① Norma, regula întocmită după care trebuie să procedeze cineva la redactarea unui act, la chemarea în judecată, etc.; tipic: a îndeplini formalitățile legale ② Politeță, ceremonie, eticheta care trebuie păzită: după formalitățile de rigoare, am început să convorbim despre vreme (CAR.) [fr.].

* **FORMALIZA** (-izez) vb. refl. A se supăra, a se simți atins, a lua în nume de rău [fr.].

* **FORMAT** 1. adj. p. FORMA ② NEFORMAT.

2. (pl.-ie) sn. ① Mărimea, dimensiunea unei coale de hirtie ② Mărimea unei cărți care depinde de numărul foilor și de dimensiunea fiecărei coale de hirtie ③ ④ Lungimea și lățimea ce se dă rîndurilor unui text ce se culege [fr.].

* **FORMAȚIUNE**, **FORMAȚIE** sf. ① Faptul de a (se) forma, alcătuire, întocmire, organizare ② ③ Felul cum sînt formate sau dispuse trupele pe teren; totalitatea elementelor care alcătuiesc o trupă [fr.].

* **FORMIC** adj. Acid ~, lichid incolor, care arde pielea, obținut prin descompunerea acidului oxalic în prezența glicerinei; se extrage și din unele furnici; aldehidă ~ă, formalină [fr.].

* **FORMIDABIL** adj. Îngrozitor, groaznic, spăimîntător [fr.].

* **FORMOL** sbst. ① Produs organic, cu proprietăți antiseptice [fr.].

* **FORMULĂ** (-lez), vb. tr. ① A redacta după formula cerută, după regulile stabilite: ~ o cerere, ~ o pîngere, ~ o rețetă ② A exprima cu termeni proprii și precisi: a ~i ~ gîndul [fr.].

* **FORMULĂ** (pl.-ie) sf. ① Model, formă legiuită sau convențională după care trebuie să fie alcătuit un act civil sau religios, o rețetă, etc. ② Felul de a se exprima întrebuințat de toată lumea într-o împrejurare anumită: ~ de politeț; formula cu care se încheie o scrisoare ③ ± Expresiunea unei legi sau unui rezultat matematic: ~ algebrică ④

± Expresiune care reprezintă în mod prescurtat elementele din care e alcătuit un corp compus: H²O e formula apei ⑤ Rețetă, ordonanță (medicală) [fr.].

* **FORMULĂR** (pl.-are) sn. ① Culegere de formule ② Model după care trebuie să se dresze un act, un tablou sau o situațiune financiară [fr.].

FORNĂI = FORĂI.

○ **FOROSTĂU** sbst.

Trans. Oaș. * = MĂLĂOIE [comp. ung. farasztó „obositor”].

* **FORT** (pl.-turi) sn.

× Lucrare de fortificație, întăritură făcută pentru apărarea unui oraș, unui port, etc. [fr.].

* **FORTĂREATĂ**

(pl.-ete) sf. × Cetate, cetățuie, oraș sau loc întă-

Fig. 2184. Fortăreață.

FOR-
FOR

întocmire, constituțiune: forma unui guvernămint, ~ monarhică ③ ④ Înfațișare deosebită a stilului, felul de exprimare a ideilor: ~ poetică; ~ nelugurită ⑤ Felul cum un lucru este înfațișat sau tratat: această scriere păcătuiește prin forma ei ⑥ Chip de a proceda, de a se conduce după normele sau regulile stabilite: a păzi formele legale; vițiu de ~ ⑦ De ~, de ochii lumii, numai așa ⑧ Fel, chip: în toate formele ⑨ ⑩ Înfațișarea deosebită pe care o au cuvintele după funcțiunea pe care o îndeplinesc: ~ gramatică; ~ masculină, feminină; ~ de singular, de plural; forma prezentului ⑪ ⑫ Model, tipar, calapod, unealta sau vasul care servește să se dea unui lucru o formă anumită ⑬ ⑭ Ramă, per-

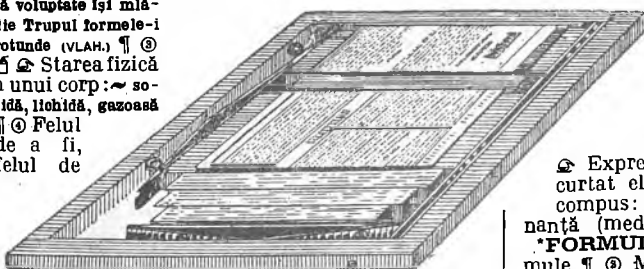

Fig. 2183. Formă.

FOR- rit (2184): casa era o adevărată ~ și odala lui un
FOT arsenal (a.-gh.) [fr.].

***FORTE 1. adj.** ① Puternic, tare, robust ② Dibaciu, priceput, experimentat.

2. adv. Cu putere, tare [fr. + it.].

***FORTIFICA (-ie) vb. tr.** ① A întări, a da (mai multă) putere, a face puternic, a oțeli ② A apăra cu fortificațiuni, a înconjura cu întărituri [lat.].

***FORTIFICAȚIUNE, FORTIFICAȚIE sf.** ① Faptul de a fortifica, de a întări ② Lucrare de apărare a unui oraș, a unei cetăți, întăritură, mețerez [fr.].

14.500 *FORTUIT adj. Întimplător, care vine din întâmplare, pe neașteptate: cazurile ~e nu mă privesc (GN.) [fr.].

FORTUNĂ = FURTUNĂ.

***FORTĂ (-tez) 1. vb. tr.** ① A deschide cu sila, a sparge: ~ o casă de bani, ~ ușa ② A sili, a nevoi, a constrînge ③ A iuți: ~ pasul ④ A căuta să facă, să ajungă prin eforturi prea mari, peste măsură [fr.].

2. vb. refl. A se sili, a se nevoi [fr.].

***FORTĂ (pl.-te) sf.** ① Putere, tărie ② pl. Oștiri, trupe: a aduna forte; forțele navale, armata de mare ③ Silă: a lua cu forța, a pătrunde cu forța; cămășe de ~ ④ ~ majoră, faptului, puterii la care nu ne putem opune, siliți fiind de drept (prin supunerea datorită unui suveran, unei legi, etc.) sau de fapt (opriți de o împrejurare neprevăzută, de un accident, etc.) ⑤ Putere, vigoare intelectuală: forța spiritului ⑥ Tărie, energie morală: ~ de caracter ⑦ Ori-ce cauză în stare să producă, să modifice sau să distrugă mișcarea ⑧ ~ de inerție, stare de indiferență a unui corp pentru: odihnă sau pentru mișcare [fr.].

***FORTAT adj.** ① p. FORTĂ ② Silit, făcut de nevoie, care nu face de bună voie ③ Nefresc, nenatural: ris ~; surprinz c-o politeță ~ă (DLVR.) ④ Ce înțrece măsura obicinuită; iute, grăbit: marș ~ ⑤ ~ NEFORTAT.

***FORUŢ (pl.-une) sn., FORUŢĂ (pl.-ne) sf.** Otten. Sobă de zid; cuptor [srb. furuna].

***FORZET (pl.-eturi) sn.** Foaie albă sau colorată ce se pune la legarea unei cărți înaintea și în urma foilor tipărite [germ.].

***FOSA (pl.-se) sf.** Cavitate: fosele nazale, nărilor [fr.].

***FOSAÎ = FIST.**

***FOSFAT sm.** Sare formată din combinarea acidului fosforic cu o bază: ~ de calciu, ~ de plumb [fr.].

***FOSFIT sbst.** Sare a acidului fosforos [fr.].

***FOSFOR sbst.** Metaloid otrăvicios, transparent, incolor sau alb-gălbui, foarte inflamabil chiar printr-o ușoară frecare, luminos la întunec și avînd un miros de usturoiu; se extrage din fosfatul de calciu al oaselor și se întrebuințează la fabricarea chibriturilor [fr.].

***FOSFORA (-orez) vb. intr.** A lumina în întunec ca fosforul: în unda luminoasă ce noaptea fosforescează (ALECS.).

***FOSFORAT adj.** Ce conține fosfor [fr.].

***FOSFORESCENT adj.** Care prezintă fenomenul fosforescenței, care, pare luminos la întunec: ochii piscilor sînt fosforescenți [fr.].

***FOSFORESCENȚĂ (pl.-te) sf.** Proprietate ce posedă unele corpuri de a fi luminoase în întunec, fără să se producă vre-o combinațiune sau să se degajeze vre-o căldură sensibilă: fosforescența liuciferilor, a mărilor, etc. [fr.].

***FOSFORIC adj.** Acid ~, acid mai bogat în oxigen decît acidul fosforos [fr.].

***FOSFORITĂ sf.** Mineral de culoare albă-gălbui, format din fosfat de calciu [fr.].

***FOSFOROS adj.** Acid ~, acid format din fosfor, oxigen și hidrogen [fr.].

***FOSFOROSCOP (pl.-oape) sn.** Instrument cu care se observă la întunec un corp expus mai înainte la lumină, spre a se vedea dacă e fosforescent [fr.].

***FOSFURĂ sf.** Ori-ce combinație a fosforului cu un metal sau cu un corp îndeplinind funcțiune de metal: ~ de calciu [fr.].

***FOSIL 1. adj.** Care se găsește în sinul pămîntului ca rămășiță a animalelor sau plantelor care au existat în timpuri geologice anterioare epocii cuaternare.

2. sn. (pl.-ie), FOSILĂ (pl.-ie) sf. Rămășiță sau urmă petrificată a unui animal sau vegetal din străvechile timpuri geologice și care se găsesc îngropate în sinul pămîntului (2185) [fr.].

Fig. 2185. Fossil (Mamut).

***FOSILIZA (-izez) vb. refl.** A trece la starea fosilă; ① toropirea și lincezarea în care mă fosilizzează o săptămînă (VLAH.) [fr.].

***FOST 1. part. lui FRI** ② Care a ocupat altădată o funcțiune, ieșit din funcțiune: ~ ministru.

***FOȘAI = FOȘNI.**

***FOȘALĂU, FOȘALĂU sbst.** Mold. Bucov. Unealtă de scărmanat lina sau cînepa, numită aiurea „piepteni” sau „pieptenei” (2186).

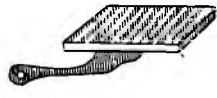

Fig. 2186. Foșalău.

***FOȘCĂI (-cătu, -căse) vb. intr.** Mold. Bucov. ① = FOJGĂI: o multime de gîndăcel... foșcînd încoace și încolo (MAR.) ② = FOȘNI: se foșcăie prin frunze (RV.-CRG.).

***FOȘCĂI (pl.-uri) sf.** Mold. Bucov. Faptul de a foșcăi și rezultatul acestor acțiuni; foșnet: nu auzea... decît cînd și cînd niște foșcăituri și pîrlituri de vreascuri (SR.).

***FOȘCĂLUI = FOJGĂI.**

***FOȘNĂI (-ăse) vb. intr. = FOȘNI:** aud foșnînd fuste (ALECS.) [foșai + foșni].

***FOSNEALĂ sf., FOSNET, Mold. FOSNIT (pl.-te) sn.** ① Sgomotul produs de ceva care foșnește, fișit: auz foșneală printre coceni (CAR.); un foșnet ușor de aripi îl făcu să ridice ochii (GR.); Vom asculta orga pădurii ② Fostul frunzelor în vînt (VLAH.); se auzi la gura vîntului un foșnet curios (GN.) ③ Pr. anal.: foșnet de valuri (VLAH.).

***FOȘNI (-nec) vb. intr.** ① A fișii: crengile încep să se miște, frunzele tosească de vînt (VLAH.); abia calcă de grija că nu cumva să tosească iarba (BR.-VN.); se coborî pe scări, foșnind din rochi (D.-ZAMF.) ② Pr. anal.: în jurul nostru valurile tosească (VLAH.); o cascadă tosește mătăsoasă în fundul prăpăstiei (ARG.).

***FOȘNIT = FOSNEALĂ.**

***FOȘNITURĂ (pl.-uri) sf.** Foșnet: ne mai auzind nici o ~ de păpușoi (CRG.) [foșni].

***FOȘTOȘMOȘ (pl.-oace) sn.** Băn. Trans. = FOLOMOȘ: a căzut ~ (RV.-CRG.); încearcă pe rînd ~ul de chel ce avea, dar în zadar (MERA).

***FOTĂ (pl.-te) sf.** ① Bucată dreptunghiulară de stofă de lînă, cu cusături sau aleșături de diferite culori, lungă pînă aproape de glezne, pe care o poartă țărancă, de la brîu în jos, punînd una dinainte și alta în partea dinapoi a corpului; fota dinainte se mai numește în Munt. pestelcă, iar cea dinapoi, mai lată, oțeg (Otten, vîinio și zavelcă; Mold. catrință sau cretință; Trans. păstură și zadie): avea niște fote lucrate numai cu mătase și cu filuturagi de argint (ASP.) (2187) [tc. fotă].

***FOTEL (pl.-eluri) sn.** = FOTO-LIU: pe ~uri și pe jos stau grămădile fel de fel de jucării (CAR.).

***FOTOCHIMIE sf.** Ramură a științei care studiază fenomenele chimice în raporturile lor cu lumina [fr.].

***FOTOCROMIE sf.** Fotografie cu culori naturale [fr.].

***FOTOELECTRIC adj.** Care produce lumină electrică sau care utilizează această lumină [fr.].

***FOTOGENIC 1. adj.** ① Care produce (sau este produs de) lumină ② A cărui fotografie apare bine pe pînza cinematografică.

Fig. 2187. Fotă.

2. **FOTOGEN** *sbst.* Gaz de lampă, petrol, etc. [fr.].
***FOTOGRAF** *sm.* Cel ce exercită arta sau meseria de a fotografia [fr.].

***FOTOGRAFIA** (-ție) *vb. tr.* A reproduce o imagine cu ajutorul fotografiei [fr.].

***FOTOGRAFIC** *adj.* Privitor la fotografie; produs prin fotografie: *aparat ~*, aparat cu ajutorul căruia se fotografiază (151); *reproducere ~ă* [fr.].

***FOTOGRAFIE** *sf.* 1 Arta de a reproduce în tocmai pe plăci de sticlă, pe foi de hirtie, etc. anume preparate cu substanțe chimice, imaginile obiectelor care se formează în camera neagră a unui aparat fotografic, trecând printr'un obiectiv 2 Imaginea însăși obținută prin acest procedeu: *album de fotografii* [fr.].

***FOTOLITOGRAFIE** *sf.* Litografie al cărei desen s'a reproduș pe piatră prin procedee fotografice [fr.].

***FOTOLIU** (*pl.-lii, -liuri*) *sn.* 1 Scaun mare cu spăte și brațe, jeț, jilt (2188): ~1 *său* îl așteaptă cu brațele întinse (ALECS.).
 2 O Scaun, loc de sezut în primele rânduri într'o sală de spectacol: ~ de orchestră 3 Scaunul, funcțiunea de președinte al unei adunări [fr. *fauteuil*].

Fig. 2188. Fotoliu.

***FOTOMETRIE** *sf.* Partea fizice care se ocupă cu măsurarea intensității luminoase [fr.].

***FOTOMETRU** (*pl.-tre*) *sn.* Instrument cu care se măsoară intensitatea luminii (2189) [fr.].

***FOTOSCULPTURĂ** *sf.* Procedeu fotografic pentru a reproduce sculpturile [fr.].

***FOTOSFERĂ** *sf.* Învelișul gazos și luminos al soarelui [fr.].

***FOTOTERAPIE** *sf.* Întrebuințarea luminii ca mijloc de vindecare a unor din boale, ca lupus, variola, etc. [fr.].

***FOTOTIPE** *sf.* Reproducerea fotografiilor prin tipografie [fr.].

***FOX-TERRIER** *sm.* Soiu de cline cu părul lins, întrebuințat la vînat (2190) [engl.].

***FOXROT** (*pl.-oturi*) *sn.* Dans originar din America [engl.].

***FRAC** (*pl.-ouri*) *sn.* 1 Haină Fig. 2190. Fox-terrier. bărbătească de ceremonie, fără pulpane dinainte, și care se termină din-dărăt prin două poale lungi (2191): *cozile ~ului* i se ridicau de la spate [fr.].

***FRACTUR** *sbst.* Literă germană, colțuroasă, întrebuințată în tipografie [germ.].

***FRACTURĂ** (-rea) *vb. tr.* A frînge, a rupe, a fărâma, a sparge: ~ brațului, *ușa* [fr.].

***FRACTURĂ** (-turi) *sf.* Rup-tură, sfîrmare a unui os: *fractura brațului* [fr.].

***FRACTIE** FRACTIUNE.

***FRACTIONA** (-onez) *vb. tr.* A împărți în mai multe părțile, a îmbucătăți [fr.].

***FRACTIONAR** *adj.* ± Se zice despre ori-ce cantitate în care intră o fracțiune; *număr ~*, număr compus dintr'un întreg și o fracțiune [fr.].

***FRACTIUNE, FRACTIE** *sf.* 1 Parte, părțică, bucată dintr'un tot 2 Cantitate formată din una sau mai multe părți dintr'o unitate divizată în părți egale: o treime, două cincimi sînt fracțiuni; într'o fracțiune, „numitorul” arată în cite părți egale s'a

Fig. 2191. Frac.

împărțit unitatea; „numărătorul” arată cite părți din acestea s'au luat; numărătorul și numitorul se scriu despărțindu-se printr'o liniuță, (orizontală sau oblică), punîndu-se primul deasupra, iar celăilalt dedesubt; fracțiunea „două cincimi” se va scrie deci $\frac{2}{5}$ sau $\frac{2}{5}$. 3 ~ zecimală sau decimală se numește aceea al cărei numitor e 10 sau numărul acesta ridicat la o putere oare-care (100, 1000, etc.). Ex. $\frac{1}{10}$; $\frac{1}{100}$; $\frac{1}{1000}$, care se scriu de obicei 0,5; 0,06; 0,007 [fr.].

***FRĂDĂMESER** (*pl.-sere*) *sn.* Băn. Briceag [germ. *Federmesser*].

***FRAG** *sm.* 1 Mică plantă ierboasă, cu flori albe, al cărei fruct, „fragă”, cărnosă și roșie, e apreciată pentru gustul ei dulce-acrișor și foarte aromatic (2192) (*Fragaria vesca*) 2 = OAPȘUN [lat. *fragum*].

***FRAGĂ** (*pl. fragi*) *sf.* 1 FRAG 2 ~ TATĂR (E) ASCĂ, plantă ierboasă, cu fructe roșii pe care țărancele le întrebuințează ca suliman (*Blitum virgatum*) [lat. *fraga*, *pl.* din *fragum*].

***FRĂGAR** *sm.* Trans. Băn. = DUD: Fră-mă frunză de ~. La bădiță'n buzunar (M.-BRS.) [fr. *g.*].

***FRAGED, O FRAGET** *adj.* 1 Plăpînd, gingaș, slab, delicat: *ciud se văzu dinaintea unei ființe atât de fragede și de plăpînde* (usp.); *piele fragedă, fină, delicată*; sînt încă trupuri *fragete* și... se pot lesne strica (MCM.). 2 Moale: *carne ~ă* 3 Necopt, crud, neformat pe deplin: *mințe ~ă* 4 Tinăr: *vîrstă ~ă*, vîrstă de copil; ~ele generații (VLAM.) [lat. *fragidus*, din *fragilis*, prin schimbare de sufix].

***FRĂGEZI** (-ezes) 1. *vb. tr.* A face *fraged*.

2. *vb. refl.* A deveni fraged.

***FRĂGEZIME** *sf.* 1 Însușirea lucrurilor *fragede*: se bucura de ~a florilor (usp.) 2 ~a vîrstei.

***FRĂGIL** *adj.* 1 Care se sparge, se sfărîmă ușor 2 Care se poate strica ușor, netrainic, subred 3 Supus la greșeli, expus a greși, greșelnic [fr. < lat.].

***FRAGILITATE** *sf.* 1 Însușirea lucrurilor *fragile* 2 Slăbiciune, nestatornicie, netrainicie [fr.].

***FRAGMENT** (*pl.-te*) *sn.* 1 Bucată dintr'un lucru spart, fărîmat, frîntură, spărtură, ciob, etc. 2 Ceea ce s'a păstrat dintr'o carte pierdută sau dintr'un manuscris 3 Părțică dintr'o scriere, dintr'un discurs [fr.].

***FRAGMENTA** (-tez) *vb. tr.*

A împărți în fragmente, a îmbucăți [fr.].

***FRAGMENTAR** *adj.* Compus din fragmente [fr.].

***FRĂGULIȚĂ** *sf.* Mică plantă ierboasă, cu flori galbene-verzui, avînd un slab miros de mosc; numită și „moscușor” (*Adoxa moschatellina*) (2193) [fragă].

***FRAHT** (*pl.-turi*) *sn.* Scri-soare de trăsură, borderou în care sînt înscrise mărfurile transportate cu calea ferată și cheltuielile de transport [germ. *Frach t*].

***FRAI** *adj.* Liber [germ. *frei*].

***FRĂMÎNȚĂ** (-înt) 1. *vb. tr.*

1 A îndesa cu minile amestecul Fig. 2193. Frăguliță. de făină și apă spre a-l transforma în aluat: *țenela ce nu voește să frămînte, toată ziua cîrne* (ZNN.). 2 *Pr. ext.* A îndesa cu minile sau a călca cu picioarele lutul spre a-l face mai legat: *îl puse să frămînte* *îmală* și-și lipi *oasa* (SLV.) 3 A călca, a sdrobi: *trîntește baba în mijlocul casei* și o frămîntă cu picioarele (CRO.) 4 A chinui, a pro-

Fig. 2192. Fragi.

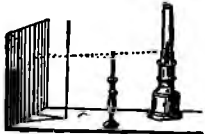

Fig. 2189. Fotometru.

Fig. 2190. Fox-terrier.

Fig. 2193. Frăguliță.

flori mari albe sau trandafirii, cu miros puternic; e cultivată adesea prin grădini (*Dictamnus fraxinella*) (2202) ¶ ① ②

A umbra (de) frunza ~ ului, a umbra fără nici un rost, fără nici o treabă, îndorul lelii.

FRĂSINET *sn.* ▲ Pădure de frasin [lat. *fraxinetum*].

FRĂSINIȘ *sn.* ▲ Fig. 2201. Frasin. Fig. 2202. Frăsinel.

Pădure în care predomină frasinul. ○ **FRĂSUI** (-ușe) *vb. refl. Mold. Bucov.* ① A umbra, a se mișca de colo până colo, fără astîmpăr, plin de neliniște ¶ ② A se vâita, a se tînguî [rut. *frasu vaty* ș.a].

○ **FRĂSCĂ** *sf.* ▲ = COTOFAŢĂ.

FRĂTE *sm.* ① Cel născut din aceeași părinte sau numai din același tată ori din aceeași mamă: sintem ~ și soră; a se iubi ca frații; ② ~ (cu) ~, dar brînză pe bani, cînd e vorba de negoț, de afaceri bănești, nu se ține seama de prietenie, fie-care trebuie să plătească ca și un străin ¶ ③ ~ ◆ ◆ ◆ **SINGE** ¶ ④ ~ bun, ~ drept, care e născut din aceeași părinte; ~ vitros, născut din același tată și dintr-o mamă deosebită sau din aceeași mamă și din alt tată; frați de lapte, cei ce au supt de la aceeași doică; ~ de cruce ◆ **CRUCE** ¶ ⑤ Termen cu care ne adresăm cuiva în semn de prietenie sau de dragoste frățească: ce mai zici, ~ dragă, de așa ceva ? ¶ ⑥ Persoană pentru care trebuie să avem aceeași sentimente ca pentru un frate; se zice în genere despre toți oamenii, ca și cînd ar fi toți născuți din aceeași părinte; toți oamenii sînt frați; despre toți creștinii: frații noștri intru Hristos ¶ ⑦ Tovarăș, camarad: frați de arme, cari au făcut războiul împreună; ⑧: fă-te ~ cu draoul pînă vei trece puntea ¶ ⑨ Titlu care se dă unora dintre călugării sau pe care și-l dau călugării între ei ¶ ⑩ Titlu pe care și-l dau francmasonii unul altuia ¶ ⑪ *pl.* ◆ Vîlăstari, odrasle ce cresc la rădăcina porumbului, copileți, pui ¶ ⑫ În legătură cu *adj. pos.* (meu, tău, său) se întrebuințează, la *gen.-dat. sg.*, și forma frăține: oasele frăține-meu; i le-am dat frăține-său [lat. *frater* sau *fratrem*].

FRATERN *adj.* Frățesc, de frate [lat.].

FRATERNITATE *sf.* Frăție; dragoste, prietenie ca între frați [fr.].

FRATERNIZA (-izez) *vb. intr.* A se înfrăți, a-și arăta prietenie, dragoste ca niște frați: ofițerii mușcali și români... au fraternizat și s'a băut șampanie [CAR.] [fr.].

○ **FRATIC**, **FRĂTUȚO** *Maram. sm. dim. FRATE.*

FRATRICID 1. *adj.* și *sm.* Care-și ucide frațele sau sora.

2. *sbst.* Crimă pe care o făptuește cel ce-și ucide frațele sau sora [fr.].

FRĂTUȚ *sm. Băn.* Nume dat Bănățenilor de bastină de către Români (poreclii Bufani sau Tăreni) veniți din alte părți și stabiliți printre aceștia [frate].

FRĂTESC *adj.* De frate, ca de frate: dragoste frățească.

FRĂTEȘTE *adv.* În mod frățesc, ca un frate, ca frații: am împărțit toate ~; s'au sărutat ~... și s'au dus careași în partea sa (ss.).

FRĂȚICĂ *sm.* F Termen de prietenie cu care ne adresăm cuiva care ne este ca un frate.

FRĂȚIE *sf.* ① Legătură de prietenie, de dragoste ca între frați, fraternitate: mai pre urmă se lepăda de aceea ~ care țînoase pre afina evanghelice (PRV.-MB.) ¶ ② ~ de cruce, datina de a se lega frați de cruce. **FRĂȚINE** ◆ **FRATE**.

FRĂȚIOR *sm.* ① *dim. FRATE* ¶ ② Termen cu

care ne adresăm cuiva în semn de prietenie sau de dragoste frățească: Ia spune-mi, măi frățioare, ursul ce lucră-ți sopti ? (PANNI) ¶ ③ ◆ = CIORMOLAG.

FRĂȚISOR *sm. dim. FRATE.*

***FRAUDĂ** (-dez) *vb. tr.* ① A lipsi pe cineva prin fraudă de ceea ce i se datorește ¶ ② A comite o fraudă spre a nu plăti taxele de vamă datorite [fr.].

***FRAUDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① Înșelăciune, înșelătorie, tot ceea ce se face cu rea credință, cu intenția de a înșela ¶ ② Sustragerea mărfurilor de la plata vămii sau a taxelor legiuite [fr.].

***FRAUDULOȘ** *adj.* Făcut cu fraudă: alegeri frauduloase; faliment ~; creditorii falitului ~ se mulțimesc cu zece la sută din capete (FIL.); e oulpabil de banornă frauduloasă comerțantului falit care a sustras sau falsificat registrele sale (COD.-COM.) [fr.].

***FRAȚĂ** (-zez) *vb. tr.* A face să se simtă unde începe și unde sîrșește o frază muzicală [fr.].

***FRAȚĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ① Două sau mai multe propozițiuni reunite la un loc și formînd un tot complet ¶ ② ◆ Partea unei bucăți de muzică care formează un tot complet: se înălța în avîntul generos al frazelor muzicale (D.-ZAMF.) [fr.].

***FRAZELOGIE** *sf.* ① Mod deosebit de a construi frazele, particular unui scriitor sau unei limbi ¶ ② Vorbe goale, înșirare de vorbe lipsite de temei: înouarea bugetul fără cu politica vamală... într-o ~ imposibilă (D.-ZAMF.) [fr.].

FRĂMĂT (*pl. frămăte*) *sm.* ① Mișcarea sgomotoasă a frunzelor care foșnesc, a apelor care curg, a vîntului cînd vijlie; foșnet, fișit, vijliit: numai din cînd în cînd străbătea olte un ~ printre frunzele copacilor (SLV.); ce dulce-i olta ~ul codrilor întunecați (VLAH.) ¶ ② Sgomot surd, nedeslușit: un ~ se ridică în tăcerea nopții (VLAH.); ca prin vis auziam un ~ în tot palatul (OLVR.) ¶ ③ Murmur: Ce ~ de suspinuri, de glasuri nădușite (ALECS.) ¶ ④ Flor: un ~ trecu prin rîndurile fraților (G.N.) [lat. *frēmītus*].

FRECA (*trece*) 1. *vb. tr.* ① A trece de mai multe ori peste ceva cu mîna sau cu un lucru apăsînd: ~ cu mîna, cu peria; ~ scîndurile, parchetul; ②: a-și ~ mîinile (de bucurie), a se arăta plin de bucurie ¶ ③ A freca o parte bolnavă a corpului, a fricționa: ~ cu oțet ¶ ④ ◆ F A bate: mi-l înbătă și mi-l freacă de tare, încît abia am scăpat (ss.); ◆ **RIDICHE** ¶ ⑤ F (în graiul școlarilor) A pune întrebări multe și grele, a examina riguros.

2. *vb. refl.* ① A freca o parte a corpului cu ceva sau de ceva; a se fricționa: se tot freca la ochi și nu-l venea de loc să crează (ss.); oft te-al ~ la ochi, într-o clipită; a se ~ cu oțet; a se ~ de zid ¶ ② A frecuenta, a umbra mult într'un loc; a întîlni dese pe cineva: încotro te întorci, tot de el te frecei (ZNN.) [lat. *fricare*]. ○ **FRECĂLAU** (*pl.-lăe*) *sm. Trans. (PAC.)* Un fel de meșteșu sau băț cu care se freacă urzicile fierte [freca].

FRECĂȚ 1. *adj.* ① *p.* FRECA ¶ ◆ **NEFRECAT**.

2. *sbst.* Faptul de a freca.

FRECĂTOARE *sf. pl.* ◆ Valurile de sus (în mașina de tipărit) care freacă cerneala.

FRECĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a freca. fricțiune: după ce mi-au tras o ~ bună cu oțet de leuștean (CRG.) [lat. *fricatura*].

FRECĂȚEI *sm. pl.* ◆ Aluat nedospit sau de tăiet, frecat în palmă sau pe răzătoare, care se fierbe în supă.

***FRECUENT**, ***FRECVENT** *adj.* Care se întîmplă adesea, des [lat.].

***FRECUENTĂ**, ***FRECVENȚĂ** (-tez) *vb. tr.* A se duce des într'un loc, a cerceta adesea; a avea dese relațiuni cu cineva: tînarul... gîsește destulă vreme să frecventeze societatea înaltă (CAR.) [lat.].

***FRECUENTATIV**, ***FRECVENTATIV** *adj.* ◆ Care arată o repetare a acțiunii: verb ~ [lat.].

***FRECVENȚĂ**, ***FRECVENȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* ① Repetare deasă ¶ ② ◆ Frecvența pulsului, înălțarea bătăilor pulsului ¶ ③ A Frecvența unui curent, numărul perioadelor acestui curent într-o secundă; frecvențele întrebuintate pentru luminatul electric, pentru transporturile energiei, etc. variază între 40 și 120 de perioade pe secundă; în medicină și în

FRA-3
FRE

FRE-FRI telegrafia fără fir se întrebuințează curenți de 1000 de perioade și mai mult, cari se numesc curenți de înaltă ~ ① ④ Urmarea regulată la școală [fr.]

FRECUS (pl.-sur) sn. ① Faptul de a umbla, de a se freca mult într'un loc, de a frecuenta: s'o stîrsească în ~uri ou lumea (JIF.) ② ③ F Bătaie sdravănă, trînteală: și-i trage un ~ de cele moschicesti (CRO.); dete și Tuorilor un ~, de le merse fulgii (ISP.).

FREDONA (-ne) vb. tr. A cînta încet, cu jumătate glas, a îngina un cîntec, a lălii [fr.]

FREGATĂ (pl.-te) sf. ① Vas de război, cu trei catarteși cu două baterii de tunuri (2203) ② ③ Pasăre palmi-

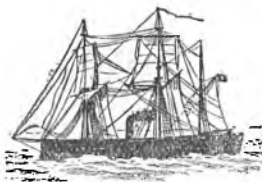

Fig. 2203. Fregată.

Fig. 2204. Fregată.

pedă marină care se întîlneste pe toate mările din regiunile intertropicale (*Tachypetes*) (2204) [fr. < it.].

FREMATĂ (freamăt) vb. intr. A produce freamăt, a foșni, a fișii, a vijii: freamătă codrii de vuestul apelor (VLAH.).

FRENETIC 1. adj. Apucat de frenezie.

2. adv. Cu furie, ca un smintit [fr.].

FRENEZIE sf. Delir furios, prin ext. patimă nebună: mă lubeste cu toată frenezia amorului (NEGR.) [fr.].

FRENGHIE sf. Brocat [tc. frenghi].

FRENOLOG sm. Cel ce se îndeletnicește cu frenologia [fr.].

FRONOLOGIC adj. Privitor la frenologie [fr.].

FRENOLOGIE sf. Știință, creată de Gall,

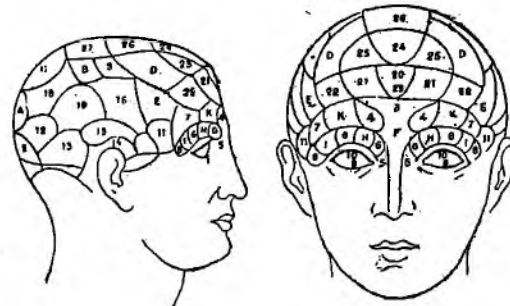

Fig. 2205. Frenologie.

1. Facultate generatoare. — 2. Dragoste de mamă, de tată. — 3. Docilitate, memoria lucrurilor. — 4. Memoria locurilor. — 5. Memoria persoanelor. — 6. Cunoașterea colorilor. — 7. Muzică. — 8. Matematici. — 9. Memoria propriu zisă, știința cuvintelor. — 10. Darul limbilor. — 11. Dibăcie mecanică. — 12. Prietenie. — 13. Fire combativă. — 14. Cruzime. — 15. Viclenie. — 16. Hojie. — 17. Mindrie. — 18. Ambiție, vanitate. — 19. Circumspecțiune. — 20. Spirit de analogie. — 21. Cauzalitate. — 22. Distincțiune pretențioasă. — 23. Observație inductivă. — 24. Blandețe, bunăvoință. — 25. Mimică, imitațiune. — 26. Venerațiune. — 27. Perseverență. — A. Minte concentrată. — B. Fire conștiințioasă. — C. Speranță. — D. Admirațiune. — E. Idealitate. — F. Individualitate. — G. Întindere. — H. Rezistență. — I. Ordine. — K. Timp.

după care, fie-care facultate intelectuală este localizată într-o parte determinată a creierului, astfel că se pot indica facultățile mentale ale cuiva după protuberanțele și depresiunile craniului (2205) [fr.].

FRENTE sf. pl. Sifilis [pol. franca sau ung. franc, propriu „boală franțuzească”].

FRENȚIT adj. și sm. Sifilitic, bolnav de frunte.

FRESCĂ (pl.-ce și -scori) sf. ① Zugrăveală cu colori frecate în apă, pe un zid abia tencuit, așa ca pictura să se usuce odată cu tencuiala: vopsit cu dalbe fresouri (ALECS.) [fr. < it.].

“FREZĂ” (-zez) vb. tr. A. găuri cu ajutorul unei freze [fr. fraiser].

“FREZĂ” (-zez) vb. tr. ② = FRIZA.

“FREZĂ” (pl.-ze) sf. Unealtă de diferite forme care servește la găuritul lemnului sau metalelor, pentru făcut tăieturi, roturi, angrenaje, roți dîntate, etc. (2206) [fr. fraise].

“FREZĂ” (pl.-ze) sf. ① Guler de pinză scrobîtă, cu multe crețuri, cum se purta în Franța în veacul al xvi-lea: tufosi și creți ca freza unei marचेze (NEGR.) [fr. fraise].

“FREZĂ” (pl.-ze) sf. ② Frizură [fr. ză].

“FREZAT” sbst. ③ Faptul de a freza: mașină de ~ (2207).

“FRIABIL” adj. Care se fărîmă lesne, care se prefăce ușor în praf, fărîmicios [fr.].

“FRIABILITATE” sf. Însușirea lucrului friabil [fr.].

FRICA (pl.-ci) sf. ① Turburare nervoasă, puternică și instructivă, care cuprinde pe cineva cînd se crede amenințat de o primejdie; se confundă, adesea, în vor-

birea comună, cu „teamă”, care e sentimentul de neliniște ce-l cuprinde pe cineva în fața unui rău pe care-l prevede, care i se poate întîmpla: a-i fi ~; a-i se face ~; a-i lua frica; a fi cu frica în spate; a-i intra frica în oase; a băga în ~, a băga frica în oase; a înfricoșa; a tremura de ~; a-i tremura inima de ~; a îngheța de ~; a-i îngheța singele de ~; a-i sări inima de ~; a-i trece sudorile de ~; a muri de ~; (mai) mort de ~; a umbla ou frica în spate sau în sin; F: nici de ~, de loc, nicidecum: am doi copilași noștri ca-i nu-mi seamănă nici de ~ (ALECS.); nu le pricepe nici de ~ (ISP.)

② Teamă; om cu frica lui Dumnezeu, om bun care se teme să se abată din calea dreptății; țară ~ de păcat, fără a se teme de a păcătui ③ ④ Frica-i din rău, frica are și partea ei bună, că te păzește de multe ori de-o nenorocire; frica păzește pepenii (SAU BOSTĂNĂRIA), ne ferim de unele acțiuni, de teama primejdiei sau a urmărilor neplăcute pentru noi; de ce ~i-e ~, nu scapi; leac de ~ nu-i [împrumut vechiu din gr.-biz. φριση].

⑤ FRICHINĂ (-inec) 1. vb. tr. A suci și a învîrți, a răsuci, a tăvăli de colo pînă colo: nici stăpîniri nu-i dă mîna să frichinească pe boier și te lasă tot la oheremul lui (LUNG.).

2. vb. refl. A umbla de colo pînă colo fără rost (R.-COD.) a se răsuci încoace și încolo de nerăbdare (RV.-CRO.).

FRICOS adj. ① Căruia i-e frică, care se înfricoșează ușor: ~ ca un iepure; mai ~ decât o femeie; eram... ~ și de umbra mea (CRO.) ② ③ Înfricoșat, îngrozitor.

“FRICTIONA” (-nez) vb. tr. A face o fricțiune, a freca cu ceva pe corp [fr.].

“FRICTIUNE” sf. Frecătură pe o parte a pielii cu mîna, cu peria, cu o flancă, etc. sau cu o substanță medicamentoasă: îi făcea fricțiuni cu oțet la timple (BAS.) [fr.].

FRIG (pl.-iguri) sn. ① Senzațiune neplăcută produsă prin scăderea temperaturii corpului, din pricina lipsei de căldură, din cauza răcelii atmosferii, etc.: mi-e ~; a tremura de ~; a îngheța de ~ ② Scăderea sensibilă a temperaturii aerului, ră-

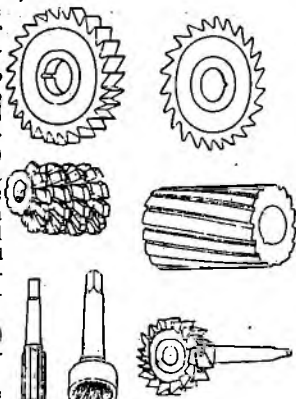

Fig. 2206. Freze.

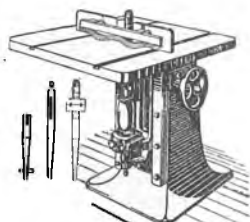

Fig. 2207. Mașină de frezat.

ceală: e ~; sint zece grade de ~; ~ul iernii; a se apăra de ~ ① ~ul morții, floriile ce cuprind pe cineva în fața unei primejdii de moarte: Rid și de ~ul morții, cum rid de-al iernii ~ (ALECS.). ② pl. ♀ Boală de oameni, caracterizată prin ridicarea temperaturii normale a corpului (călduri, fierbințeli), prin accelerarea pulsului și prin senzațiuni alternante de frig și de căldură excesivă: bolnav de ~uri; în delirul ~urilor; ~uri intermitente, care se repetă la anumite intervale; ~uri galbene, boală infecțioasă din ținuturile tropicale, caracterizată prin îngălbenirea pielii ③ ④ ♀

FRIGURILE, mică plantă ierboasă, cu tulpina și frunzele acoperite în perl, cu flori liliachii, mai

Fig. 2208. Frigurile.

Fig. 2209. Buruiana-de-friguri.

adesea albe; crește prin locurile nisipoase și stlcoase (*Arabis arenosa*) (② 2208) ⑤ ⑥ ♀ **FLOARE-DE-FRIGURI** = **FIEREA-PĂMÎNTULUI**; **BURUIANA-DE-URI**, plantă foarte veninoasă, cu frunzele puțin cărnoase, luctoase, cu flori mici, galbene; crește prin locurile umede, pe marginea lacurilor și a iazurilor; numită și „boglar”, „rinzișoară”, etc. (*Ranunculus sceleratus*) (② 2209); — **BURUIANA-DE-FRIGURI** = **LAPTELE-ŢUCULUI**; **BURUIANA-DE-FRIGURI** = **TRAIȘTA-CIOBANULUI** [lat. *Frigus*].

FRIGĂNELE sf. pl. Felii de franzelă muiate în lapte și ouă și prăjite în unt [ngr. φρυγανία].

FRIGARE sf. ① Tepușă de lemn sau de fier în care se înfige carnea spre a o frige (② 2210): ajunseră de-și frigeanu mulierile și copiii în frigări și-i mîncău (BALC.). ② iron. Săcie: Sombru, sdrîngănînd ~a, Iacă domnul căpitău (VLAH.). ③ ④ ♀ **RATĂ-CU-FRIGARE** = **RATĂ** [lat. *frigaria*].

FRIGĂRIE sf. ① dim. **FRIGARE** ② ③ Bucățele de carne înfipte în frigare și fripte: porunci să-l dea o ~ făcută anume pentru dînsul (GN.).

FRIGE (trig) 1. vb. tr. ① X A găti carnea expunînd-o acțiunii focului pe frigare, pe un grătar sau de-a dreptul pe jar: ~ carnea; ~ un pui ② ③ Băn. A fierbe rachiul ④ ⑤ A produce o arsură pe o parte a corpului: mi-am fript mîna ⑥ ⑦ Despre acțiuni sau senzații analoge produse de căldura soarelui sau chiar de un vînt rece, de ger, etc.: bătea un vînt subțire, de-ti frigese obrazul (CAR.). ⑧ ⑨ A pricinui o usturime mare, a arde (vorb. de o substanță introdusă în corp, de o băutură, etc.): mi-am fript gura cu un ardeiu ⑩ ⑪ ~ în bătaie, a da o bătaie sdravănă ⑫ ⑬ F A păcăli, a înșela, a pîrli, a arde.

2. vb. refl. ① A se arde, a-și produce o arsură ② ③ A simți o usturime mare (în gură, în gîtlee, etc.) ④ ⑤ F A se păcăli, a se înșela, a se pîrli, a se arde [lat. *frigere*].

FRIGE-LÎNTE sm. F ① Sgîrcit, avar: trebuie să tie cineva un ~, pentru ca să facă gură pentru un strușor (ALECS.). ② Om păcătos, netrebnic: Ai noroc, măi ~, c'a fost Cozma om ouminte (GN.) [frige + lînte].

FRIGIAN adj. = **BO-NETĂ** [fr.].

FRIGOR sn. ♀ =

FIEREA-PĂMÎNTULUI ①. Fig. 2211. Aparat frigorific

FRIGORIFER (pl.-ere) sm. Aparat destins să producă un frig intens [fr.].

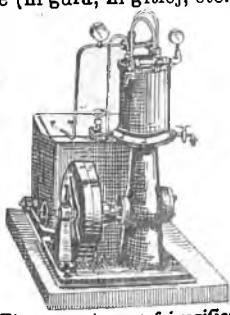

Fig. 2211. Aparat frigorific

***FRIGORIFIC** adj. Care produce frig; care determină scăderea temperaturii în jurul lui: aparat ~ (② 2211) [fr.].

FRIGURI = **FRIG** ①-⑤.

FRIGURICĂ sf. ♀ Mică plantă ierboasă, cu tulpina foarte ramificată, cu frunze ovale, cu flori trandafirii, ce crește prin fînețe și poieni umede; numită și „fîierea-pămîntului”, „întaură”, etc. (*Erihraea pulchella*) (② 2212) [friguri].

FRIGUROS adj. ① Care te face să simți frigul, care nu te apără de ajuns de frig: iarnă friguroasă; haină friguroasă, odale friguroasă ② Plăpînd la frig, care nu suportă ușor frigul [lat. *frigorosus*].

FRIMITURĂ = **FĂRÎMATURĂ**.

FRIPT 1. adj. ① p. **FRIGE**:

carne ~ă; ② a sări(ca) ~, a se scula deodată în picioare, ca și cînd l-ar fi fript cineva: atuncea a sărit zmeul ca ~ drept în picioare (SA.); ③ a mîncea ~ pe cineva, a-l prăpădi, a-l da gata ④ ⑤ ~ de sete, de foame (SA.), suferind grozav de sete, de foame ⑥ ⑦ Cu inima ~ă, cu sufletul amărit, cu inima îndurerată; a face cuiva zile ~e, a-i face viață nesuferită, a-i amări viața ⑧ ⑨ **NEFRIPT**.

2. **FRIPTĂ** sf. numai în DE-A **FRIPTA**, numele unui joc de copii: unul se apleacă, pune palma stîngă la spate, iar cu cea dreaptă își astupă ochii; alți copii, îi trag cîte o palmă peste palma lui și îl trebuie să ghicească cine l-a lovit; numit și „de-a caldă”, „de-a focul”, etc. (② 2213) [lat. *frictus*].

③ **FRIPTOARE** sf. Băn. Trans. Oaș. Arșiță, căldură mare [fript].

FRIPTURĂ (pl.-turi) sf. X Carne friptă (în frigare, pe grătar, pe jar, în cuptor, în tigaie, etc.): ~ de vițel, de porc [lat. *frictura*].

FRIPTURICĂ sf. X dim. **FRIPTURĂ**.

FRISCĂ 1. sf. Smintînă delaptenefiert, bătută.

FRISCĂ 2. (pl. friști) sf. ① Vergea, nuia, biciușcă: bat cu friștile în stîlpii polatei (BR.-VN.). ② ③ F Fată tină, sburdalnică: e o ~ de mîiere, de n'are pereche (D.-ZAMF.).

FRIVOL adj. ① De nimic, fără valoare, fără însemnătate: argument ~, pretext ~ ② Ușuratec, care se ocupă numai cu lucruri de nimic: înurat o femeie ~ă, cocheta (VLAH.). ③ Jertă glorioasă a unei societăți ~e și nepăsătoare (VLAH.) [fr.].

***FRIVOLITATE** sf. ① Ușurință de caracter, lipsă de seriozitate: ~a și cochetația băturilor în cari tuseau (VLAH.) ② Lucru frivol [fr.].

***FRIZA** (-lizez), ① **FREZA** vb. tr. și refl. ② A încreți, a încrîlonța părul ③ A (se) pieptăna cu îngrijire [fr.].

***FRIZA** (pl.-ze) sf. ① Partea dintre arhi-travă și cornișă, împodobită adesea cu basorelieful sau alte sculpturi numite metope (② 2214) ② Pr. anal. Basorelieful, ornamente, dispuse ca o friză în jurul unui vas, deasupra unei uși, etc. [fr.].

***FRIZER**, ① **FRIZOR** sm. Cel ce frizează părul, coafor, bărbier [germ. *Friseur*].

***FRIZURĂ**, ① **FREZURĂ** (pl.-uri) sf. ① Felul cum e frizat sau pieptănat părul ② Părul frizat [fr.].

† **FRÎMBIE** sf. Mold. ① Fire ce atîrnă ca niște ciucuri la marginea unei stofe, etc. ② Băn. Brăcinar, cîngă-lăcar ③ Măruș, Oaș. Frînghie [lat. *fimbria*].

Fig. 2212. Frigurică.

Fig. 2213. De-a fripta.

Fig. 2214. Friză.

FRÎ- / FRIMȘETE... = FRUMUȘETE...
FRÎNĂ (pl.-ne) *sf.* Aparat adaptat la o

trăsura, la un vagon, la o locomotivă, la un automobil spre a-i încetini înțea sau a o opri în loc (□ 2215, 2216): puțin vagoane de călători sînt prevăzute cu ~ de mină (CAR.); a strînge frîna [fr. frein].

***FRÎNAR**

sm. Slujbașul de la vagonul din coada unui tren; care strînge frîna: ori-ce tren trebuie să aibă la coadă un ~ de siguranță (CAR.).

***FRÎNC** *sm.* Nume generic pentru Occidentali de rasa latină (Francezi Italiani) [vs. fragă].

***FRÎNCESC** *adj.* De Frînc, privitor la Frînci, occidental.

FRÎNCUȘĂ *sf.* ♦ Varietate de struguri, cu boabele mici și rare: poama ~ mică la boabe, rară pe oțorhine și de o mare dulceață (ION.) [Frînc].

FRÎNCE (frînc) 1. *vb. tr.* ① A rupe în două: ~ plînea, o nula, mîna, piciorul; mai bine... îmi frînc pana deoit să laud... virtuțile unui om care n'a fost deoit o secătură (I.-GH.); ***FRÎNT** ① A îndoi tare: a-și ~ mînloolul ② A-și ~ mînloolul, a-și îndoi cu violență degetele mînlor în semn de durere, de des-nădeje sau de căință ③ A sdrobi: ~ înima ④ A învinge, a înfrînge.

2. *vb. refl.* A se rupe în două; a se îndoi tare [lat. frangere].

FRÎNGHIE *sf.* Sfoară groasă și răsucită, funie (□ 2217): o legase cu o ~ de mătase roșie (USP.) [frîmbie].

FRÎNGHIER *sm.* ♦ Cel ce face sau vinde frînghii.

FRÎNGHIOARĂ (pl.-re) *sf. dim.* FRÎNGHIE.

FRÎNGHIUȚĂ (pl.-te) *sf.* ① *dim.* FRÎNGHIE ② ♦ Specie de mușchiu de culoare verde-deschisă (*Funaria hygrometrica*).

FRÎNT *adj.* ① p. FRÎNGE. Rupt în două ② Sdrobot, rupt de oboseală ③ F: beat ~, beat turtă, biruit de băutură ④ Nici o pară ~ă, nici un ban, nimic: de-l găsi o pară ~ă în toată casa, să mi-o bați în frunte (ALECS.) ⑤ Na-ți-o ~ă, că ți-am dres-o! (sau na-ți-o bună, că ți-am frînt-o), se zice aceluia care, într-o situațiune grea, propune o soluțiune ridiculă [lat. *fractus].

FRÎNTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Rezultatul acțiunii de a frînge ② Locul unde s'a frînt un os, fractură ③ Bucată frîntă sau ruptă din ceva, fragment; ④ între frînturile de glande se rostogoleau în capul său (CAR.); îngrînă o ~ de oțete bătrînesc ⑤ Frîntură de limbă ~ FRĂMÎNTARE ⑥ Băn. Locul din țarină rămas nesemănat unul sau doi ani [lat. *fractura < fractura].

FRÎU (pl. frîne și frîe, / friuri) *sn.* ① Toată cu-relăria ce se pune pe capul și în gura calului (că-pețea, hățurile sau dirlogii, zăbala) spre a-l putea mină ② Hățuri: a strînge ~ ③ Ceea ce reține în marginile datoriei, rațiunii, etc.; a ținea în ~, a stăpîni (avîntul cuiva); a pune ~, a înfrîna, a pune stavilă, a opri: a pune ~ limbii, patimilor; pune-ți ~ la gură și laodă la inimă (PARN); a da ~, a lăsa în voie, a da drumul; țără ~, nelînfrînat ④ Frîne *pl.* ⑤ Conducere, cîrmuire: a lua frînele guvernului; îndată înă ce norocul ne dă pe mină frînele Statului... lucrurile se schimbă (I.-GH.) [lat. frēnum].

FRÎULEȚ (pl.-te) *sn. dim.* FRÎU.

***FRONT** (pl.-turi) *sn.* ♦ Fața unei trupe așezate

în linie, linia oștirii care stă în fața inamicului; a face ~, a se întoarce cu fața spre inamic; a leși din ~ [fr.].

***FRONTAL** *adj.* ① Al frunții, ce ține de frunte: osul ~ [fr.].

FRONTAVOIU *sm.* ♦ F Militar necioplit [front + vîstavoiiu].

***FRONTIERĂ** (pl.-re) *sf.* Graniță, hotar [fr.].

***FRONTISPICIU** (pl.-cii) *sn.* ① Fațada

principală a unei clădiri mari ② Titlul de pe prima pagină a unei cărți, împodobit cu figuri sau deseneuri [fr.].

***FRONTON** (pl.-oane) *sn.* ♦ Ornament de formă triunghiulară sau în segment de cerc, deasupra porților, ușilor sau ferestrelor unei clădiri, adesea împodobit cu figuri sau alte decorațiuni (□ 2218, 2219) [fr.].

***FRUCT** (pl.-te) *sn.* ①

♦ Poamnă, rod, produsul vegetalelor care se dezvoltă din floarea lor (□ 2220): a aduce ~ la masă ② ~ ul oprit, fructul

Fig. 2218. Fronton.

Fig. 2219. Fronton.

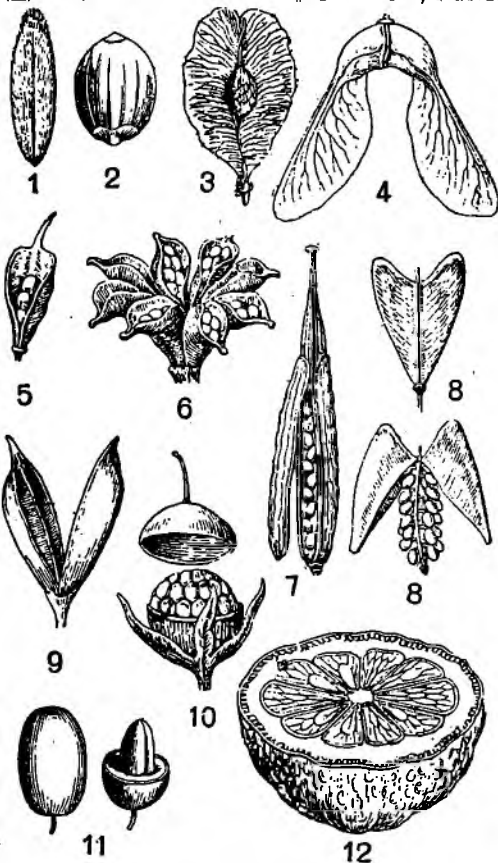

Fig. 2220. Fructe.

1. Cariopsă de ovăș. - 2. Achenă de alună. - 3. Samară de ulm. - 4. Samară de paltin. - 5. Folliculă de nemțșoride-cîmp. - 6. Folliculă de calcea-calului. - 7. Păstăie de muștar-de-cîmp. - 8. Silicule de traista-ciobanului. - 9. Capsulă de liliac. - 10. Capsulă de scînteuță. - 11. Drupă de coarnă. - 12. Bacă de lămie.

populii din raiu din care mîncă Eva și-i dete și lui Adam să mîntînce; ② lucru pe care-l dorește cineva, cu toate că e oprit ③ *pl.* Roade, tot ce

produce pământul pentru hrană: ~ele pământului ¶
 ④ ⑤ Rezultat, produs, folos, profit: ~ul amoralului
 acestor doi oameni fu Dionis (EMIN.); a pierdut ~ul muncii
 sale ¶ ④ pl. r. Veniturile unei meșii, ale unui
 imobil, etc. [lat.].

***FRUCTIDOR** *sm.* ⑤ A douăsprezecea lună a
 calendarului republican francez (de la 18 August--
 16 Septembrie) [fr.].

***FRUCTIERĂ** (pl.-re) *sf.* ④ Vas în care se pun
 fructele pe masă.

***FRUCTIFER** *adj.* ④ Care produce poame, ro-
 ditor: pom ~ [fr.].

***FRUCTIFICA** (-tio) *vb. tr.* A aduce roade, ④
 foloase, câștig, beneficii materiale [lat.].

***FRUCTUOS** *adj.* Care dă roade bune, ④
 avantajos, lucrativ [fr.].

***FRUGAL** *adj.* Care se mulțumește cu bucate
 simple; cumpătat, alcătuit din bucate simple și
 comune, din bucate puține sau strict necesare:
 regim ~; hrană ~ă; ospăț ~ [fr.].

***FRUGALITATE** *sf.* Cumpătare, însușirea ce-
 lui frugal sau a tot ce e frugal [fr.].

***FRUGIFER** *adj.* ④ Care dă roade, fructe
 [fr.].

***FRUGIVOR** *adj.* Se zice despre ori-ce animal
 (mamifer, pasăre sau insectă) care se hrănește cu
 fructe, cu grăunțe, cu substanțe vegetale [fr.].

FRUMOASELE — FRUMOS

FRUMOS 1. *adj.* ① Bine făcut, cu trăsături
 regulate, cu forme plăcute: om ~, femeie fru-
 moasă; e frumoasă ca o zână, ca un soare, ca un boboc;
 sexul ~, femeile; ② PLĂCEA ¶ ③ Cu înfățișare plă-
 cută, care întruște multe însușiri bune și plă-
 cute: o casă, o grădină, o haină frumoasă; o țară fru-
 moasă; vorbe frumoase; un miros ~ ¶ ④ Senin: timp ~,
 și frumoasă ¶ ⑤ Liniștit: o mare frumoasă ¶ ⑥ Vrednic
 de laudă, laudabil: fapte frumoase ¶ ⑦ Însemnat:
 o avere frumoasă ¶ ⑧ ⑨ FLOARE-FRUMOASĂ = BĂNUȚI.

2. *adv.* ① În chip frumos: a se împodobi ~ ¶ ②
 Binișor, încet, liniștit: stai ~!

3. *sm.* Cel ce e frumos; ④ nu se întreabă de casa
 ~ului, ci de casa harnicului (PAMF.).

4. *sm.* Frumusețea personificată, perfecțiunea:
 adevărul, binele și ~ul; ~ul ideal.

5. **FRUMOASELE** *sf. pl.* ④ Nume eufemistic
 dat lelelor [lat. formosus].

† **FRUMSEȚE**, ① **FRUMSĂȚA** = **FRUMSEȚE**.

FRUMSEȚE *sf.* ① Însușirea a tot ce e fru-
 mos (la fizic și la moral) ¶ ② Lucru foarte fru-
 mos ¶ ③ Femeie foarte frumoasă.

FRUMUȘEL, f.-șică *adj.* ① dim. **FRUMOS** ¶
 ② Drăgălaș, draguț, gingaș.

3. *adv.* Binișor, încetșor.

2. ① **FRUMUȘELELE** *sf. pl.* ④ ⑤ = **FRUMOA-
 SELE**.

FRUMUȘICĂ — FRUMUȘEL

† **FRUNCEA** (pl.-cele) *sf.* Frunte [lat. *fron-
 ticella].

FRUNȚAR (pl.-re) *sn.* ① Cureaua de la hamuri
 care trece peste fruntea calului (— ⑧34) ¶ ② ③ O
 grindă răzimată pe stratul morii, prin care trece
 piscoala ¶ ④ Trans. ⑤ Catapetesma ¶ ⑥ Fâșie
 de catifea cu care se leagă femeile pe frunte, pe sub
 căiță, ca să nu iasă părul de sub ea [lat. fron-
 tale].

*FRUNȚARIE = FRONTIERE

FRUNȚĂȘ *adj. și sm.* ① (Om) de frunte, de
 primul rang, printre cei dinții: dect coada în oras,
 mai bine 'n satul tău ~ (CRO.); ~ul satului stau în pi-
 cloare dinaintea lui (N.-G.) ¶ ② Soldat fără nici un
 grad, care s'a distins între ceilalți și e designat să
 fie înaintat caporal; poartă un galon de lână gal-
 benă la contra-epolet.

FRUNȚE *sf.* ① ② Partea feței, la om, de la
 sprincene până unde începe să crească părul: ~
 largă, îngustă, oblică; a încetă ~ă; a săruta pe ~; cu
 sudoarea frunții, muncind greu; cu steana 'n ~, cu sau
 de șapte palme în ~ sau în piept, care se distinge prin
 calități extraordinare: mi 'ți-l pune la pedepsă,
 măcar de-ar fi fost de șapte palme în ~ (ISP.); ③: ce
 'ți-e scris, în frunte 'ți-e pus, omul nu poate scăpa de
 cele orânduite de soartă ¶ ④ ⑤ Partea dinaintea a

capului la animale ¶ ⑥ Pr. ext. Obrazul, față;
 capul: ou ~a senină; a pleca ~a de rușine ¶ ⑦ Partea
 de sus sau dinaintea a unui lucru, în opoziție cu
 „coada”: în ~a mesei, în capul mesei; în ~a arma-
 tei; la război în coadă și la fugă în ~ (PANN); Turcii
 apucaseră a-și tece o ~ de oaste dincoace de pod (VLAH.); e
 mai bine să fii ~a oozii dect coada frunții (NEGR.) ¶ ⑧
 Tot ce e mai bun, mai de seamă, mai ales, mai de
 căpetenie, etc.: au omorât și vre-o 40 de Pași tot aleși,
 ~a Turcilor (NEC.); de ~, de căpetenie, ales, însemnat,
 de prima calitate: au omorât 30 de boieri, tot de ~
 (M.-COST.) [lat. frontem].

FRUNȚICĂȘA — SF. ④ dim. FRUNȚE

FRUNZĂ (pl.-ze), *sf.* ④ Foale de arbore: mila
 de la bărbat ca frunza de plop uscat (ZNN.);

~ de brad; ~ verde, începutul ca-
 racteristic al celor mai multe cin-
 tece populare; a cînta, a zice din ~,
 a cînta țînind o frunză între buze:
 venea cîntînd din ~ (ISP.); în ~-l învîță
 a zice moș Gligor (RET.); a umbra (de)
 frunza frășinelui = FRĂSINEL; a
 tăia otinilor ~ = CÎNE ①; a trăi ca
 frunza pe apă = APĂ ②; cită ~ și
 larbă sau ca frunza și ca iarba, nenu-
 mărât de mulți, în cantitate înor-
 mă ¶ ⑤ **FRUNZĂ-DE-BUBĂ-REA**
 = BUBERIC; ~-DE-POȚCĂ, plantă,
 numită și „larbă-drumurilor”, cu
 frunzele de un frumos verde luci-
 tor (*Chenopodium murale*) (—
 2221); **FRUNZĂ-TĂIEȚURII** = VIN-
 DECEA; **FRUNZĂ-VOINICULUI** 1, plan-
 tă, numită și „brîncuță”, cu flori
 mici galbene, poporul o socotea
 odinioară ca bună pentru a vindeca tusea și stin-
 gerea glasului (*Sisymbrium*
officinale) (— 2222); —
FRUNZĂ-VOINICULUI 2 =
USTUROIȚĂ [lat. *fron-
 dea].

Fig. 2221.

Frunză-de-potcă.

FRUNZAR *sm. și (pl.-
 rare) sn.* ① ② Desiș format de
 crengile pline de frunze
 ale copacilor, frunziș ¶ ③
 Umbrar, adăpost făcut din
 crengi frunzoase ¶ ④ Frunze
 puse ca așternut pentru
 vite sau crengi frunzoase
 cu care se acopere ceva:
 așterne... niște frunzari peste
 dînsa, peste frunzari toarnă țernă
 (CRO.); unde este poiana mai
 înflorită și cu frunzari acoperită (ODOS.).

Fig. 2222.

Frunză-voinicului.

FRUNZĂRI (-ărese) *vb. tr.* ① A minca, gustînd
 de ici de colo cîte puțin (despre oameni și despre
 animale) ¶ ② A întoarce foile unei cărți, uitînd-
 se numai în treacă la ce e scris, a răfoi, a foli-
 leta: se uită prin ele, frunzărind cartea (VLAH.) [frun-
 zar].

FRUNZET *sn. col.* **FRUNZĂ**. Frunze căzute din
 copaci: trebuî să meargă în virful degetelor, ca să nu fișie
 ~ul cel uscat (ISP.).

FRUNZIȘ (pl.-ișe și -ișuri) *sn. col.* **FRUNZĂ**.
 Frunzele unui copac: nu vedeam dect frunzișurile și ~ul
 copacilor (GN.); pasărele au adormit și nu s'au mai mișcat
 în ~ul lor (DLVR.).

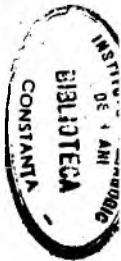
FRUNZIȘOARĂ (pl.-re) *sf.* ① ② dim. **FRUNZĂ** ¶
 ③ Suliman în formă de foie (— FOIȚĂ ①): să mai
 lase foaia frunzișoară și alia de pe față (M.P.).

FRUNZOS *adj.* ④ Cu frunze multe și dese:
 s'au suit tustrei într'un copaciu ~ de lângă drum (SEV.).

FRUNZULEANĂ (pl.-ene), **FRUNZULIȚĂ**, ①
FRUNZUȚĂ (pl.-te) *sf.* ② dim. **FRUNZĂ**.

FRUPT (pl.-turi) *sn.* ① Produsul în lapte (și
 brînză) al oilor și vacilor: un păstor de oi... de va fi
 vînzînd ~ul, să-și placă simbrila și să fie bătut foarte
 (PR.-CIV.); ~ul oilor sale devine încă un izvor de sporire a
 avuției sale (ION.) ¶ ② Mîncări de dulce (în opoziție
 cu „mîncări de post”): Românii îndăgăneză a minca
 numa ~ alb, precum: lapte, brînză, ouă, nu încă și carne
 (MAR.); a minca de ~, a minca de dulce; zile de ~,

FRU-
FRU

FRU- FUL In care e permis să se mănince de dulce [lat. fructuos].

***FRUSTRĂ** (-rez) *vb. tr.* ① A lipsi pe cineva de un lucru care i s'ar cuveni de drept ② A înșela [fr.].

○ **FRUȘIȚĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* * = BĂNUȚI.

***FTIZIE** *adj. și sm.* * Oficios, tuberculos [fr.].

***FTIZIE** *sf.* * Ofică, tuberculoză [fr.].

† **FTOȚI**, **FTORI** *adj. invar.* De rangul al doilea (vorb. de o funcțiune): ~ logofăt, ~ vistier, ~ armag [vsl. v ū t o r y i].

○ **FUCIES** *sf. Olten. Băn.* ○ Butoiaș, legat cu cercuri, de o formă specială (2223) [srb.].

***FUCSINĂ** *sf.* * Materie solidă, verde-aurie preparată dintr'un amestec de anilină și toluidină, foarte importantă prin aplicațiunile ei; soluția de ~ este roșie, din care cauză fucsina se mai numește și „roșu de anilină” [fr.].

FUDUL, **FODUL** *adj.* Mîndru și închipuit, îngîmfat, care se ține mare și nu bagă în seamă sau disprețuiește pe alții: provînțialul e fudul din naștere (NEGR.); prostului nu-l stă bine dacă nu-l și fudul (ZNN.); era fudul de nu-l mai încăpea pămîntul (D.-ZAMF.); F (IRON). a fi ~ de-o ureche, a nu auzi bine, a fi surd de-o ureche [tc.].

FUDULACHE *sm.* ② Cel ce umblă țanțos, fudulindu-se că a îmbrăcat o haină nouă, țălan-dache, filifison [f u d u l].

FUDULI (-ulesco) *vb. refl.* A deveni f u d u l, a se arăta fudul, a se fâli din cale afară: doar is isprăv-nicească, nu că adică m'am fudulit dintr'aceasta (ALECS.); nu v' fuduliiți și nu uitați obria voastră (CRG.).

FUDULIE *sf.* ① Mîndrie deșartă, trufie, îngîmfare: era stăpînit de patima fuduliei (CAR.); fudulia e soră bună cu prostia (ZNN.); băutura e unde e, mincarea e ~ (PANN) ② X Testicul de berbece (termen de birt) [f u d u l].

FUFEAZĂ = FOFEAZĂ.

FUGĂ *1. sf.* ① Faptul de a fugi (dintr'un loc, dinaintea unei primejdii, etc.); ②: fuga-i rusinoasă, dar e sănătoasă; au scăpat cu fuga (M.-COST.); a o lua la ~; a o tui la ~; a o rade la ~ (SB.); a o lua d'a fuga (ODOB.); a o rupe la ~ (OLVR.); a o rupe de-a fuga (SAU de ~); a se pune pe ~; *elipt.*: atunci noi, la ~, băleii (CRG.) ③ A ~ lergare, alergătură: a se întrece din ~; a alerga într-o ~; a veni în fuga mare; îi vedem venind în fuga calului (D.-GH.); o ~ de cal, o distanță cît poate fugi un cal în gal-op, fără să se oprească: a de fuga, a da o ~, a fugi, a alerga repede; a pune pe ~, a lua la ~, a fugări, a sili să fugă ④ Cu fuga, repede, iute, de grabă: în ~, în treacăt, în grabă; pe ~, grăbit, repede, pe apucate; din ~, d'a 'n fuga, în pripă, în goană, alergînd.

2. **FUGĂ** *adv.* Iute, în fugă, alergînd, fugînd: te-ciorul se întoarce ~ speriat (D.-GH.); au plecat ~ și au lăsat toată tabăra pustie (M.-COST.); *de aci, prin elipsa verbu-lui*: oînd s'a văzut scăpat, ~ speriat la prepelită (BR.-VN.); a în-călecat pe murgul și ~ 'napoi (D.-GH.); nici mai așteptă să tee apă, ei ~ la stăpînă-să (CRG.) [lat. f u g a].

FUGĂCIU *adj.* Bun de fugă, care fuge iute: fiind oail mai fugăci (roc.) [lat. f u g a x, -a c e m].

FUGAR *adj. și sm.* ① Cel ce caută prin f u g ă scăparea (din țara lui, de la oaste, de sub stăpînirea cuiva, etc.): altul încearcă să găsească o scuză pentru ~ (CAR.); a umbla ~, a rătăci, fugînd de undeva: odată a umblat o săptămînă ~ de la școală (VLAH.) ② Cal: Dă friu, cuprinde gîtul ~ului spumat (COSS.) ③ Treacător, care trece repede, fugitiv: clipe ~e; o impresie ~ă de urît îi răsări în suflet (D.-ZAMF.).

FUGĂRI (-ăresc) *vb. tr.* A pune pe fugă, pe goană, a urmări gonind: pînă să-i ucidă Românii ce-i fu-găreau, se ucidău ei între dinșiși [f u g i].

FUGARNIC *adj. și sm.* Fugar: în sufletul ei da ~ă, încolțește un simțîmint stăruitor de milă (GR.).

FUGĂTOR *adj. verb. FUGI.* ① Care fuge ② Care fuge iute, care alergă: omul cu pietrele de picioare și fata fugătoare pornită împreună (SP.) ③ Fugitiv, care dispare repede.

FUGĂU *sm.* ① Un fel de potîrnice albă

(*Lagopus mutus*) ② *Trans.* * Insectă ce se aseamănă cu țînarul și care umblă cu o mare repezi-ciune pe suprafața apei; numită și „go-naciul” (*Hydrometra paludum*) (2224) [f u g i].

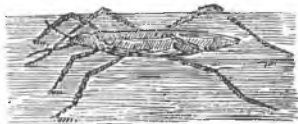

Fig. 2224. Fugău.

FUGI (fug) *vb.*

intr. ① A se depărta iute, alergînd, dintr'un loc, spre a scăpa de cineva, de teama unei primejdii, etc.; a alerga: ~ din casa părin-tească; ~ dinaintea vrăjmașului; ~ din închisoare; ②: fuge de-i iese sufletul, fuge ca și cînd ar fi scăpat din pușcă, fuge de-și scoate ochii, fuge de scăpări pietrele, fuge mîncînd pămîntul, fuge ca vîntul ③ A căuta să scape, a se feri: de jurămînt să fugi, măcar de vei avea să juri și drept (PRV.-MB.); de spovădanie fugi ca dracul de tămîie (CRG.); fugi de cel rău; de ce fugi, nu scapi (ZNN.) ④ A trece iute pe dinaintea ochilor: copacii, casele fug, se șterg ca niște năclui în urma noastră (VLAH.); case, plute bătrîne... toate fug și s'afundă în urma ei (OLVR.) ⑤ A trece iute: oum fuge vremea! (VLAH.) ⑥ A-1 ~ ochii, a nu-și mai putea lua ochii, a sorbi cu privirea: îi fugea ochii de-atîtea străluciri (CRG.); așa de frumoși, de-ți fug ochii pe dinșii (CRG.) ⑦ A-1 ~ somnul, a-1 trece somnul, a nu putea adormi: oui nu i s'a întîmplat să cază de somn... și îndată ce se pune în așternut, să-i fugă somnul P (GN.) ⑧ Fugi de-acolo! sau fugi încolo! expresiune de neîncredere, cînd nu ni se par de crezut cele ce ni se spun [lat. vulg. f u g i r e < clas. f u g ě r e].

***FUGITIV** *adj.* Care trece repede, trecător, de scurtă durată [fr.].

FUGULIȚĂ, **FUGUȚĂ** *sf. dim. FUGĂ:* a da fugu-lița (PAMF.); vin' fuguța (GR.-N.).

FUIOR (pl.-loare) *sn.* ① Mănunchiu de cîne-pă sau de in, după ce s'a melîțat și s'a pieriat (2225): femelle apoi te-au răglat, te-au periat și te-au făcut ~ frumos și moale ca mătasea: din ~ te-au făcut caier (CRG.); de-getele ei... toarea... dintr'un ~ de o lîină ca argintul (EMIN.); ②: din clocoțul undelor pri-pite, fuloare de argint se desfac în bătaia lunii (VLAH.); fuloare de nori izvorăsc din adîncuri (VLAH.) ③ *Pr. ext.* Cînepă, ori-ce materie textilă, înainte de a fi toarsă: pînză de ~; coama și coada ca niște fuloare de borangie (CAR.); ④: mă puneai în neputîință de a toarea mai departe din ~ul dragostei (GN.) ⑤ ⑥ F ~ ului dracului (PAMF.), părul capului ⑦ A-1 și lua ale trei fuloare, a-și lua ca trafusele, a pleca repede de undeva: să-ți iei ale trei fuloare și să te cari d'aici (SP.) ⑧ ~ ul popii, fuiorul care se dă, la țară, preotului, cînd umblă cu Iordanul; ⑨: asta-i pe deasupra ca ~ ul popii, după atîtea ne-cazuri, mai vine și altul pe deasupra; a umbla cu ~ ul popii (PAMF.), a umbla fără rost [lat. *folli-olus < follis „burduf”].

Fig. 2225. Fuior.

⑩: asta-i pe deasupra ca ~ ul popii, după atîtea ne-cazuri, mai vine și altul pe deasupra; a umbla cu ~ ul popii (PAMF.), a umbla fără rost [lat. *folli-olus < follis „burduf”].

FUIORĂȘ (pl.-așe) *sn. dim. FUIOR:* pînă mîine dimineață vei toarea ~ele acestea de in (RET.).

○ **FUITUI**, **FULTUI** (-uesc) *vb. tr. Trans.* * A îndesa, a îndopa [ung. fojtani].

○ **FUITUALĂ**, **FULTUALĂ**, **FURTUALĂ** *sf. Mold.*

Umplutură de pușcă sau de pistol, din cîlți, cirpe sau hirtie, ce se bate peste alică sau iarbă: sărmană bibliotecă! toată a slujit de fuituală lanțierilor (NEGR.) [fuitui].

***FULĂR** (pl.-aruri), **FULARD** (pl.-de) *sn.* ① Pînă ușoară de mătase: a purta o roche de fular alb (D.-ZAMF.); ne căptușim cotelurile pe dinăuntru cu toate fulardele ce posedăm (ALECS.) ② Basma de mătase (in spec. pentru legat la gît) [fr. foulard].

○ **FULĂU** *sm. F Mold.* Netrebnic, pierde-vară: N'am ales nimio de mine, fost-am un ~ (SPER.).

○ **FULCEL** *sm., mai adesea FULGEI pl. Trans.* Prune coapte: dă-mi cîțiva fulceli (VC.); se hrănesc... cu... prune coapte (fulceli) ori făcute chialită (PAC.).

FULG *sm.* ① Pană fină și moale, mai ales de pe burta păsărilor: ușor ca un ~; făcu un culcuș numai

din ~le de pasări, de se cufunda în puf, când se culca (s.p.) ¶
 ② ③ Ca ~ul pe apă, ușor, fără greutate; în voia întimplării: ajunseră negustorii grei ca ~ul pe apă (s.p.); a bate, de să-l meargă fulgii, a snopi în bătaie: dete și Turcilor un frecur, de le mearse fulgii (s.p.) ¶ ④ ⑤ **Pr. anal.** Părticică cristalizată de apă care cade sub formă de ninsoare: ~ de zăpadă; Fulgii zbor, plutesc în aer, ca un rolu de fluturi albi (ALECS.) ¶ ⑥ **Pr. anal.** ¶ Un fel de puf ce se desprinde din înflorința unor plante ca păpădia, etc. și care se împrășteie în vînt ca niște fulgi: ~i ușori de păpădie rătăceau prin vădnuș.

FULGER (pl.-ore) **sn.** ① Lumina vie și pătrunzătoare provenită din descărcarea electrică a doi nori, însoțită sau urmată adesea de tunet (2226): norii deca se loveau unul cu altul... lăsa sunet și foc, adesea tunet și ~ (PRV.-MB.); ② Un ~ se aprinde în ochii lui pe loc (ALECS.); un ~ de bucurie; lute ca ~ul; de aci (modern): tren ~, care merge cu cea mai mare viteză ¶ ③ **Pr. ext.** Trăsnet: cuvintele tale au răsunat ca un ~ în gloata ce te înconjură (ALECS.); ④ toată prețuiaș arunca ~ de blăstămuri asupra acelor ce trăgeau tabac (ION.) ¶ ⑤ ⑥ Eveniment dezastruos și neașteptat [lat. fulgērem].

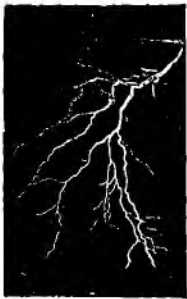

Fig. 2226. Fulger.

FULGERA (-oră) **1. vb. unipers. intr.** ① A se produce fulgere: fulgera a furtună dintr-o mișcănoapte (VLAH.); când fulgeră, să nu stai lângă cîine sau pisică, căoi te va trăsni (GOR.) ¶ ② A produce fulgere: să vad norii fulgerînd (ALECS.); ③ (păgînii) în toate părțile fulgerau și trăsneau cu armele lor (GR.-UR.); tună și fulgeră de mînie ¶ ④ A luei ca un fulger, a scînteia ¶ ⑤ ⑥ A trece repede ca un fulger: n'am grai să spun ce-mi fulgera prin creieri în acel moment suprem (GN.).

2. vb. tr. ① A lovi ca fulgerul, a trăsni: fulgera-te-ar Dumnezeu! (GRM.); să nu îndrăznești să te miști, o te fulger; ② Iar popii fulgerau blăsteme (COȘA.) ¶ ③ A săgeta: junghiturile care mă fulgerau la fie-care răsunare (BR.-VN.); numai din cînd în cînd îi fulgeră, cu cîte o uitătură (BAS.) [lat. vulg. fulgērare < clas. fulgurare].

3. vb. refl. ④ A căpăta fulgerătură: oala s'a fulgerat.

FULGERARE sf. ① Faptul de a fulgera ¶ ② Licărire, scînteiere: o ~ de speranță luncă pe fața lui Decibel (VLAH.).

FULGERAT 1. adj. ① p. **FULGERA** ¶ ② **Pr. ext.** Trăsnit, ca lovit de trăsnet: șiruri, șiruri cădeau fulgerați de armele păgînilor (s.p.); Mitu a ploat ~ ¶ ③ ④ Bolnav de fulgerătură: oale ~e.

2. sbst. Faptul de a fulgera, fulgerare.

FULGERATIC adj. Ce trece lute ca un fulger: o licărire ~ă (JIF.).

FULGERĂTOR 1. adj. verb. **FULGERA.** ① Care fulgeră ¶ ② Săgetător: mă așteptam la o a doua căutătură... și mai fulgerătoare (GN.).

2. 0FULGERĂTOARELE sf. pl. Băn. ③ ④ Zilele de 16-18 Ianuarie care, după credința poporului, sînt trei zile rele de fulgere, trăsnete și vi-fore (MAR.).

FULGERĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① ② Boală năprasnică care lovește pe om din senin, fără cauză aparentă (mai adesea „epilepsia”, alte-ori „junghiu”, durerea de cap, etc.): lovea pe om fulgerătura cînd se uita asupra-i (s.p.) ¶ ③ ④ O boală a oilor [fulgera].

FULGEREȘTE adv. Lute ca fulgerul.

FULGUI (-ne) **vb. unipers.** ① A ninge cu fulgi rari: Neomvre încoape să fulguesească (VLAH.); fulgula de ninsoare; cînd iarna fulgue cu soare, e semn că are să ningă tirziu (SEZ.).

FULGUALĂ sf. ① Faptul de a fulgui: fulgimari de omăt... închiseră zarea... cu fulguala lor bezmetoasă (DEM.).

***FULGURITĂ (p.l.-te) sf.** ☆ Tub sticlos produs de trăsnet cînd pătrunde în pămînt și topește mate-

riile silicoase cu care vine în atingere (2227) **FUL-FUM**

FULIE sf. ① ② Floare de narcis, zarnacadea (*Narcissus poeticus*) ¶ ③ Podoabă de pietre scumpe în forma acestei flori [tc. fulia].

***FULMICOTON sbst.** ① Substanță explozivă care se prepară din bumbac muiat într'un amestec de acid sulfuric și de acid nitric [fr.].

***FULMINANT adj.** ① Care trăsnește: Jupiter ~ ¶ ② Care produce trăsnete ¶ ③ ④ Care face ușor explozie: praf ~ ¶ ⑤ ⑥ Amenințător, care izbucnește amenințător: în căptușala fie-cărui Fig. 2227. autoras găsești materia ~ă a unui crîcio, gata Fulgurită. să facă explozie (VLAH.) [fr.].

***FULMINAT sbst.** ① Sare explozivă formată din combinarea acidului fulminic cu oxid de mercur, cu oxid de argint sau cu oxid de aur: ~ de mercur [fr.].

***FULMINIC adj.** ① Acid ~, corp organic, foarte exploziv, compus din oxigen și cianogen [fr.].

FULTUI... FULTUI...

FUM (pl.-muri) sn. ① Masă gazoasă combinată cu particule solide (fumingine, cenușă, etc.) care se desface din corpurile care ard; ②: pînă nu faci foc, ~ nu lese ~ **FOC** ¶ ③ Cantitatea de fum pe care o trage cineva dintr'odată din țigară sau din lulea ¶ ④ **pl.** ⑤ Substanțe medicamentose cu care se afumă bolnavii (în popor), punîndu-le pe cărbuni: negustor de saice, ~uri și alte otrăvuri (CRE.) ¶ ⑥ ⑦ Casă în care se locuiește, familie: nu e sat mare, stă numai din vr'o 40 de ~uri (RET.) ¶ ⑧ **pl.** ⑨ Aspirațiunii deșerte, îngîmfare, vanitate; ~urile și strîmbăturile fasciilor de bani gata (VLAH.); îi intrase ~urile în cap că ar fi ceva de dinuș (s.p.) ¶ ⑩ ⑪ ***UL-PĂMÎNTULUI = FUMARIȚĂ** [lat. f u m u s].

FUMA (-mez) vb. tr. A aspira și a scoate fumul de tutun prin gură, a bea tutun [lat. f u m a r e].

FUMAR (pl.-are) 3 Gaură, deschizătură făcută pe acoperișul caselor țărănești, pe unde iese fumul din pod [lat. f u m a r i u m].

FUMĂRAIE, FUMĂRIE, FUMAREATĂ sf., 4 FUMĂRAIU (pl.-ale) sn. F um mult, cantitate mare și deasă de fum: numai din bunăvoință... înovîlînța ei fumărale de țămție și smîrînă (OAM.); acoperișurile caselor... plînd în fumărală fără fund (DLVR.).

FUMĂRICĂ sf. ① = **FUMARIȚĂ.**

FUMĂRIE = FUMĂRAIE.

† FUMĂRIȚ sbst. ① Dăre ce se plătea odinioară de fie-care f u m, adică casă în care se locuia, în care se făcea foc: vinăritul, oeritul și ~ul erau dădăli indirecte ce plăteau particularii către Stat (FIL.).

FUMĂRIȚĂ sf. ① Mică buruiănă amară, cu flori purpurii sau albe, mult căutată de oi și de vaci; numită și „fumărică”, „fumul-pămîntului”, „iarbă-de-curcă”, „sefterea”, etc. (*Fumaria officinalis*) [f u m].

***FUMAROLE sf. pl.** ① Nori alburii, formați din vapori de sare, de acid clorhidric, de sulf, etc. ce ies dintr'un vulcan, după ce a încetat erupțiunea de lavă (2228) [fr.].

FUMAT sbst. Faptul de a f u m a.

FUMĂTOR sm. Cel ce f u m e a z ă, cel ce obiicnuește să fumeze.

† FUMEDENIE sf. Sume-denie, grămadă mare: să dobindesc artare multelor mele fumedeni de păcate (PRV.-MB.) [f u m + (s u m) e d e n i e].

FUMEGĂ (-eg) vb. intr. ① A arde (fără flacără), scoțînd (mult) fum; a scoate fum: puse pe tălănuți ce fumegeau în vatră un braț de vreascuri (NEGR.); aruncă jos pușca, a cărei guri tot fumegea (CAR.) ¶ ② A scoate aburi: valea e în ceață, munții fumegea (VLAH.) [lat. f u m i g a r e].

0 FUMEGĂIȚS adj. Trans. (suv.) Din care iese f u m e g a l u.

Fig. 2227. Fum.

Fig. 2228. Fumarole.

FUMEGAIU *sbst.* Fumăraie: a fumă stupul punându-l... pe un ~ de otrăv curată (MAR.) [f u m e g a i u].
FUMEGĂTOR *adj. verb.* FUMEGA. Care fumegă.

FUMEGOS *adj.* Care f u m e g ă, din care iese fum, care scoate aburi: Încunjură ceasul ce fierbe ~ (ALECS.).

○ **FUMEIE** = FEMEIE.

***FUMIGAȚIUNE, FUMIGAȚIE** *sf.* # Afumare, aburire cu mirodenii sau cu substanțe medicamentoase [fr.].

FUMUR *adj.* ☞ Fumuriu, de culoare cenușie-cafenie: oale ~ă; capră ~ă [lat. *f u m ū l u s < f u m i d u s].

FUMURIU *adj.* De culoarea fumului, cenușiu, cafeniu: sulul de apă se sparge și se prefăce într'o spumă fumurie (VLAH.) [f u m u r i u].

FUMUROS *adj.* Înfumurat, plin de f u m u r i: prejudiții fumuroase și ridicole (NEGR.).

○ **FUNAR** *sm.* ☞ Cel ce face funii.

***FUNCIAR** = FONOLAR.

***FUNCȚIE** = FUNCȚIUNE.

***FUNCȚIONA** (-onez) *vb. intr.* A îndeplini o slujbă; a-și împlini funcțiunea; a lucra [fr.].

***FUNCTIONAR** *sm.* Slujbaş, cel ce se află într'o funcțiune [fr.].

***FUNCTIONĂRAȘ** *sm. dim.* (și disprețuitor). Funcționar mic, care ocupă o slujbă neînsemnată.

***FUNCTIONARISM** *sbst.* ☞ Sistem politic care creează un mare număr de funcționari; creștere exagerată a numărului funcționarilor [fr.].

***FUNCȚIUNE, FUNCȚIE** *sf.* ☞ Slujbă, însărcinare, exercițiul unui post, îndeplinirea unei sarcini publice ☞ Lucrarea regulată a organelor unui corp, a mecanismului unei mașini, etc. ☞ ± În algebră: cantitatea variabilă care depinde, după o anumită lege, de alte cantități variabile ☞ ☞ Rolul pe care-l îndeplinește un sufix, un cuvânt în propoziție, etc. [fr.].

FUND (*pl.-duri*) *sn.* ☞ Partea cea mai de jos, cea mai de desubt, cea mai adâncă a unei cavități,

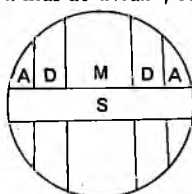

Fig. 2229. Fund de butoiu. S. Stinghie, chingă, punte. — A. A. Aripă, doage mici, sfircuri. — D. D. Doage din aripă. — M. Doagă din mijloc, stîlp mijlociu.

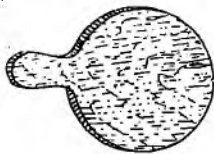

Fig. 2230. Fund de mămligă.

om care nu se mai satură; a da de ~; a cădea la ~; ☞ ~ul inimii; ~ul sufletului ☞ ☞ *Pr. anal.* La obiecte de îmbrăcăminte: ~ul pălăriei; ~ul căciulii; tur: ~ul pantaloniilor ☞ ☞ Fie-care din cele două fețe plane ale unui butoiu (Fig. 2229) ☞ ☞ Scindura pe care se răstoarnă mămligă (Fig. 2230): mămligă s'o răstorni ori pe ~, ori pe masă (SEZ.) ☞ ☞ Taler de lemn (R.-COD.) ☞ ☞ Ceea ce rămîne pe fundul unui vas ☞ ☞ Partea cea mai depărtată de intrare; margine, capăt: ~ul pădurii; ~ul grădini; al să te duci în ~ul iadului (CRE.) ☞ ☞ Partea dinaintea sau de dinapoi a carului, care se razămă pe loitre (Fig. 2231) [lat. f u n d u s].

***FUNDĂ** (-dez) *1. vb. tr.* A întemeia, a înființa, a institui.
2. vb. refl. A se întemeia; a se bizui [fr. f o n d e r].

Fig. 2231. Fund (de car).

Fig. 2232. Fundă.

FUNDĂ (*pl.-de*) *sf.* ☞ ① Panglică, fâșie de pînză, de mătase, etc. legată în formă de nod (Fig. 2232) ☞ ② Cravată legată în formă de fundă (Fig. 2233) [ngr.].

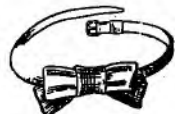

Fig. 2233. Fundă.

FUNDAC *1. sm.* ☞ ① Numele mai multor varietăți de păsări fără coadă, din ordinul palmipedeilor; pot sta numai vertical pe pămînt și înnoată foarte iute, în cufundindu-și corpul aproape în întregime în apă, din care pricină se numesc și „cufundari”. (*Podiceps cristatus*) (Fig. 2234): (*P. minor*, *P. nigricollis*, *P. rubricollis*) ☞ ② = BODRLĂU ☞ ③ 2. (*pl.-ace*) *sn.* ☞ ☞ Partea de desubt a unei clăi, podină ☞ ☞ Băn. Un fel de cocor fără minci [f u n d a].

Fig. 2234. Fundac.

***FUNDAMENT** (*pl.-te*) *sn.*

① Temelie, zidăria care formează baza, sprijinul, unei clădiri, unui zid, etc. ☞ ☞ Plasa de scînduri pe care se pun formele; masa de fier (din mașină sau de lingă mașină) în care se închid formele de tipărit ☞ ☞ Temelie, bază, ceea ce servește de sprijin, elementul pe care se întemeiază: justiția este ~ul Statelor [fr.].

***FUNDAMENTAL** *adj.* ☞ Care servește de temelie la o clădire: piatra ~ă ☞ ☞ Principal, de competență, esențial: trăsăturile ~e i se redescopă acum în spirit (CAR.) [fr.].

○ **FUNDĂREȚĂ** *adj. f.* *Olten.* (CIAUS.) ☞ Căciulă ~, căciulă cilindrică, cu fund d (fără vîrf).

FUNDARISÎ (-issos) *vb. intr.* ☞ A arunca ancora [ngr.].

***FUNDAS** *sm.* ☞ La jocul de foot-ball: unul din cei doi jucători cari stau în fund (și la spatele căroră e „portarul”).

***FUNDATOR, FUNDATOARE** *adj. și sm. f.* Întemeietor, întemeietoare [fr.].

FUNDĂTOARE *sf.* Fund d de căruță.

FUNDĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ☞ Ulicoară înfundată, care n'are ieșire la celălalt capăt; drum astupat ☞ ☞ Pădure deasă ((in) fund a).

***FUNDĂȚIUNE, FUNDĂȚIE** *sf.* ☞ Întemeiere; înființare, instituire ☞ ☞ Fond constituit pentru o operă caritabilă sau culturală, așezămînt: ~a universitară Carol I [fr.].

○ **FUNDEIU** (*pl.-ele*) *sn.* ① *Trans. Maram.* (VIC.) (BRL.) ☞ = FUNDAC ☞ ② ☞ O parte a intestinului (R.-COD.).

○ **FUNDOAIE** *sf.* ① *Olten. Băn.* ☞ Temelia casei ☞ ☞ *Trans.* ☞ Înfundătură în munți (PAC.) (DENS.) ☞ ☞ *Trans.* ☞ Piatra de desubt a morii, piatra nemșcatoare, stătătoare, zăcatoare [f u n d i].

† **FUNDUC** *sm.* ☞ Vechemonedă de aur turcească, care circula la noi pe la începutul veacului trecut: numără cele cincizeci pungi de bani în mahmudele, dedecari, ~i și rubiele (FL.) [ic.].

○ **FUNDUREIU** *sm., FUNDURIE* *sf. Trans.* (VIC.) (PSC.) ☞ = FUNDAC ☞ ② ☞

○ **FUNDUȚ** (*pl.-ute*) *sn. dim.* FUND.

† FUNE = FUNIE.

***FUNEBRU** *adj.* ☞ Privitor la înmormîntare: elogiu ~; ceremonie funebă; pompe funebre; car ~, dric ☞ ☞ De moarte; jalnic, foarte întristător, [fr.].

***FUNERALII** *sf. pl.* Ceremonia unei înmormîntări pompoase: i s'au făcut ~ naționale [fr.].

***FUNERAR** *adj.* Privitor la funeralii, de înmormîntare: cheitneli ~e; urnă ~ă, care conține cenușa unui mort; piatră ~ă, care e pusă pe un mormînt [fr.].

***FUNEST** *adj.* ☞ Care aduce o mare nenorocire, prăvestitor de nenorociri, aducător de moarte: an ~, războiu ~ ☞ ☞ Întristător, dureros: amicitie ~ă [fr.].

***FUNGĂ** (*pl.-gi*) *sf.* ☞ Frînghie ce trage sus o pînză, un felinar, etc. [it. f i o n c o].

FUNICEI *sm. pl.* ☞ ☞ Un fel de circei proveniți din scurtarea mușchilor.

† **FUNICEL** = FURNICEL.

***FUNICIȚĂ** *sf. dim.* FUNIE.

***FUNICUL** (pl.-ie) *sn.* * Codița care leagă sămînța de pericarp (2235) [fr.].

***FUNICULAR** *adj.* și (pl.-are) *sn.* Se zice de un tren care urcă o pantă repede, cu ajutorul unui cablu metalic care leagă două vagoane, din care unul se urcă pe cînd celălalt se coboară: tren ~; ~ electric (2231).

Fig. 2235. Funicul.

FUNIE *sf.*

① Sfoară groasă răsucită, de cîneapă ori de teiu, frînghie: a lega cu funii; ② *iron.* drept ca funia 'n tral-stă, strîmb, nedrept; ③: a i se apropia (sau a i se strînge) funia de par, (sau de steajăr), a i se infunda, a i se apropia strîșit, a nu mai ști cum să scape, cum să iasă din încurcătură; nu vorbi de ~ în casa spînzuratului, nu vorbi de unele lucruri dinaintea cuiva care s'ar putea simți atins, crezînd că se face aluzie la dînsul ④ ~ de paie, sarcină de paie cît poate duce omul în spate (PAMF.) ⑤ ~ Funie, de lungime variabilă, cu care se măsoară pămîntul; ~ de moșie, sfoară de moșie; a trage cu funia, a măsoara o moșie [lat. funem].

Fig. 2236. Funicular.

FUNIER *sm.* ① ~ Cel ce fabrică sau vînde funii.

② **FUNIGĂNĂ** *sf.* Mold. Trans. = **FUNINGINE**: oînd cade funigăna de pe hogaș, e semn de vreme rea (GRM.).

③ **FUNIGEÎ** *sm.* pl. Mold. Trans. Fire albe și ușoare, ca de pămînjen, care plutesc în aer în zilele frumoase de toamnă: toamna, mulți ~ plutind prin aer — semn de toamnă lungă (GRM.).

FUNIGEÎ² = **FURINGEL**.

FUNINGINE, ○ **FUNINGINE**, ○ **FUNINGĂNĂ** *sf.* Materia neagră ce depune fumul pe olanele coșurilor: negru ca ~; s'au fost uns pe față cu cărbuni și cu funingini (se.); cînd arde funinginea de la gura cuptorului, are să vremuească (GOR.) [lat. fuliginem].

FUNINGINOS, ○ **FUNINGINOS** *adj.* Plin de funingine; negru ca funinginea [lat. fuliginosus].

FUNIȘOARĂ (pl.-re) *sf.* dim. **FUNIE**.

FUNT *sm.* Unitate de măsură, de greutate de aproximativ 1/2 kgr.: chila are 400 de oca, oca are 2 funți (ION.); Ad' o glajă de palincoș și doi funți de carne friptă (RET.); un ~ de luminări [rus. < germ. Pfund].

† **FUR** *sm.* Hot: ~ zicem celui ce fură, adică la pe ascuns (LEG.-CAR.) [lat. fur, -rem].

FURĂ (tur) *vb. tr.* ① A lua pe ascuns sau cu sila bunul altuia; ②: hotul fură și jură; ③ ~ QU ④ A răpi: zmeii fură fetele de împărați ⑤ ~ o sărutare, a săruta pe furis; ~ ochii, a fermeca, a face să vadă altfel realitatea; ~ inima, a se îndrăgosti; ~ mințile, a-i lua mințile, a-i întoarce capul: a știut să mă aducă și să-mi fure mințile (VLAH.); ~ somnul, a face să nu poată dormi; a-i ~ somnul, a adormi pe nesimțite: puse și el capul jos și-i fură somnul (ASP.) ⑥ A-și însuși pe nedrept: ~ o idee; ~ un titlu [lat. furare].

***FURAGER** *adj.* * Bun de nutreț: plante ~e [fr. fourager].

***FURAJ** (pl.-age) *sn.* Nutreț (in spec. pentru caii unei armate) [fr. fourrage].

***FURAJIERĂ** (pl.-re) *sf.* * Car astfel întocmit spre a putea transporta furaj [fr.].

***FURAJOR** *sm.* * Soldat de cavalerie care umblă după furaj: el întîmpină în cale o samă de Turci ~l ce duceau niște turme de dobitoace (BALC.) [fr.].

FURAT 1. *adj.* ① p. **FURĂ** ② De ~, provenit de pe urma unui furt: se va certa ca un fur cels ce va primi luuru de ~ în casa lui (PRV.-MB.); nu este nici măcar dăruit, ci este tocmai lucru de ~ (DOBOS.).

2. *subst.* Faptul de a fura.

FURĂTOR 1. *adj. verb.* **FURĂ**. Care fură.

2. *sm.* Maram. Hot.

FURĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Furat: tu m'ai îndemnat la furături (se.).

FURCĂ (pl.-ci) *sf.* ① ~ Unealtă alcătuită dintr'o prăjină de lemn tare terminată prin doi sau trei craci ascuțiți și încovoiați, numiți „coarne”; cu ajutorul ei se strînge finul, se întorc sau se cară snopii, etc. (2237) ② *Pr. anal.* Nume dat la diferite lucruri ce prezintă doi craci ca și furca; furca puțului, stîlpul, între craci de sus al căruia osci-

FUN-FUR

Fig. 2237. Furcă.

Fig. 2238. Furcă de tors. F. Furcă. — D. Fus. — I. Fir. — C. Caier.

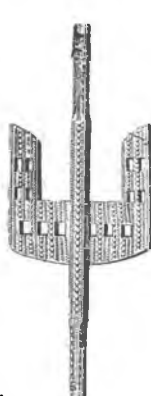

Fig. 2239, 2240. Furci sculptate din Transilvania.

lează cumpăna puțului (— **PUT**): lingă un puț părăsit, ou ghizdurile desăcute și cu furca strîmbă (LUNG.); furca scîncolobului, stîlpul orizontal de care e fixat scîncolobul; furca carului, numită și „pisc” sau „gruiu”, partea carului, fixată de osie, care leagă inima de proțap; ③ furca pieptului, extremitatea inferioară a sternului: fratele îl trase un pumn strășnic în furca pieptului (CAR.) ④ ~ Fie-care din

Fig. 2241. Furci din Poiana-Sibiului.

Fig. 2242. Furcă veche din Oltenia.

stîlpii groși de stejar de care se prind cosoroabele și care susțin acoperișul și pereții caselor țărănești ⑤ Par cu două cracane în partea de sus ce se împlintă în pămînt la construirea unui pătul sau pentru alte scopuri ⑥ ~ O creștătură ce se face la urechile oilor, numită și „furculiță”

FUR FUR

¶ ① *pl.* Spinzurătoare: într'acel loc ce an furat dobito-
cul acolo să-l spinzure în furci (PRV.-MB.) ¶ ② *△* Furelle
caudine — CAUDIN ¶ ③ Băt, la capătul căruia se
leagă caierul (de cîneapă, de in, de lînă) spre a

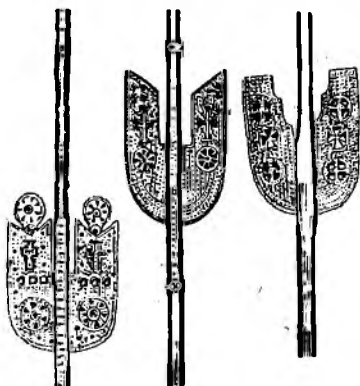

Fig. 2243.
Furci din
Tara-Hategului.

Fig. 2244.
Furcă veche
din Muntenia.

fi tors (□ 2238-2244); a da de ~, a da de făcut, de împlinit lucruri grele, istovitoare; a (mai) avea de ~, a avea încă unele lucruri grele de făcut, unele greutate de învins; a bate ~, a bate sdrav-
vân; a lînea ~, a ținea morțiș ¶ ④ Sezătoare, unde se toarce cu furca: cîntau cu toastele cînd erau la ~ (usp.); F: vorbe de ~, vorbe de clacă [lat. furca].

○ **FURCĂRIE** *sf.* Mold. Sezătoare, clacă de tors: serile lîngșite de toamnă li ventră înalte, cu cîșoile, cu furcăllile lor (S.-ALD.) [furcă].

FURCEA *sf.* Furca carului.

○ **FURCER**, *sf.* FURCUL *sn.* Olten. Băn. Trans. *sf.* Furcă lungă de fier, cu două coarne.

***FURCHETĂ** (pl.-te) *sf.* *△* Bucată de fier în formă de furcă în care se sprijinește lopata unei luntri, cînd se vislește; numită și „strapazan” [it. forchetta].

○ **FURCHITĂ** (pl.-te) *sf.* Băn. *×* Furculiță: el avea la sine, o tasă, un cuțit și o ~ (CAT.).

○ **FURCITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Trans. (PAC.) *sf.* Căpiță mică de fin, pe care o poate transporta un om lînd de vre-o trei ori cu furca ¶ ② Olten. (conv.) *△* Locul de împreunare a două vâi sau vâlcele.

FURCÎU (pl.-oale) *sn.* ① augm. **FURCĂ** ¶ ② *△* Furcă mare ce se întrebuintează mai ales la căratul finului și al snopilor.

FURCULIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① *×* Unealtă de masă, de forma unei furci mici, cu trei sau patru dinți, cu care se duc bucățile de carne sau legumele la gură (□ 2246); F: cu barba în ~, ale cărei părți laterale sînt ascuțite și mai lungi decît mijlocul ¶ ② Crestătură unghiulară ce se face, ca semn de recunoaștere, la urechile vitelor și în spec. la ale oilor ¶ ③ Lișțele carului [furcă].

○ **FURCUȚĂ** (pl.-te) *sf.* Trans. ① *dîm.*

FURCĂ ¶ ② Furculiță: vătavul fl oînști ou o lîngură, o ~ și un ouîț de argint (RET.) ¶ ③ Partea de la piciorul calului de la sco-bitura tălpilor, alcătuită dintr'o materie cornoasă, mai moale și mai elastică; numită și „rîndunică”.

FURDĂ *sf.* ① Rămășițe de proastă calitate de la lucratul lînei sau pieilor ¶ ② Rămășițe de lepădat, mardale [tc. h u r d ă; comp. serb. f u r d ă].

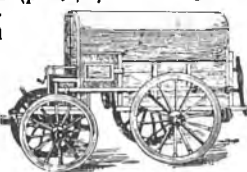

Fig. 2245. Furgon.

Fig. 2246.
Furculiță
de lemn
sculptată
(Rășinari).

FURGĂȘI (-ăsece) *vb.* tr. F A fura, a șter-peli [fura + găsesc].

○ **FURGON** (pl.-oane) *sn.* Trăsură mare, aco-perită, pentru transportul bagajelor și muniți-
unilor unei armate (□ 2245) [fr.].

***FURIBUND** *adj.* Apucat de furii, aprins de minie, turbat [fr.].

***FURIE** *sf.* ① Minie grozavă, nestăpînită, tur-bare ¶ ② Violentă grozavă; patimă ne-stăpînită ¶ ③ *pl.* *△* Numele a trei divini-tăți feminine din In-fernul păgîn, a căror menire era să chi-nuească pe cei vino-vați (□ 2247) ¶ ④ F Femeie rea și iute la minie [fr.].

Fig. 2247. Furiile.

***FURIER** *sm.* *×* Subofițer însărcinat

cu hîrțile cancelariei companiei [fr.].

FURINCEL, **FURNICEL** *sn.* *sf.* Buboiu, furun-cul, bubă, de mărimea unui bob de porumb, care se formează pe piele și coace: această boală de piele, numită furnicel, se vindecă dacă se spală cu apă Țlartă (MAR.) [lat. „furuncul”].

***FURIOS** *adj.* ① Cuprins de furie, înfuriat, miniat grozav, turbat de minie, foc și pară de minie ¶ ② Foarte violent: vînt ~ [fr.].

FURIȘ *adv.*, mai adesea: pe ~, Trans. de-a fu-rișă, de-a furișul, pe subt ascuns, căutînd să nu fie văzut: de să va găsi vre-un păstoriu de oi să tie mulgînd oile stăpînu-său ~ (PRV.-MB.); se ascunde încet și pe ~ în fundul unei buți goale (ODOB.); rîul... alunecă de-a furișă peste prundul lîns (SLV.); Țigănu se uita pe de-a furișul la el (MERA) [f u r i].

FURIȘĂ (-ăsece) *vb.* refl. A intra, a se apropia, a ieși, a se depărta pe f u r i ș, a se strecura pe ne-simțite, fără a fi văzut sau auzit: se furișă și de astă dată de intră în camera fetelor (usp.).

FURIȘOR *sm.* *△* Un fel de viespe mică, ne-gricioasă, care-și face cuibul pe drumuri și pe cărări (Pompilus viaticus) (□ 2248) [f u r].

FURLANDISĂ (-ăsece) *vb.* refl. F A se fuduli, a se fâli, a se umfla în pene: mai prînsără puțin la lîmbă și începură a se ~ și el (usp.).

FURLUĂ *vb.* tr. F A fura, a șterpeli: mai tie-care tovarăș al meu furluase cite ceva (CRG.) [fura + lua].

***FURMĂ** (pl.-me) *sf.* (i) ① Formă ¶ ② Forma-litate, act: scoate furme de la primărie (CIAUS.).

***FURNAL** (pl.-ale) *sn.* *△* Cuptor înalt (de tur-nătorie, etc.) [fr. fourneau].

FURNICĂ (-ic) *1. vb.* intr. A umbla de colo pînă colo în mare număr, a se mișca în toate păr-

Fig. 2248.
Furișor.

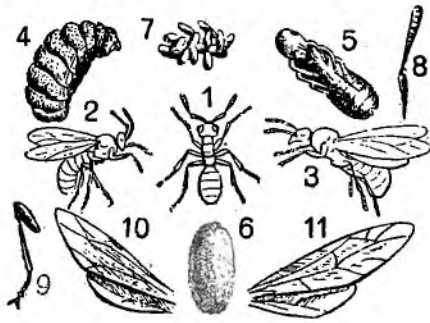

Fig. 2249. Furnică.

1. Furnică lucrătoare, fată. — 2. Bărbățuș. — 3. Fe-meiușcă. — 4. Larvă, puu. — 5. Nimfă, sac, săcu-șor. — 6. Gogoasă, perină. — 7. Ouă. — 8. Antenă, mustață. — 9. Picior. — 10. Aripă de bărbățuș. — 11. Aripă de femeiușcă.

țile ca furnicile, a mișuna: pe mal, la sobelă, furnică mulțimea ca la bijelu (VLAM.); printre slugile ce furnica-

de colo pînă colo (isp.); (F): un freamăt furnică de colo pînă colo prin mulțime (CAR.).

2. *vb. tr. unțers.* A simți ciupituri, mîncărîmi, înțepături pe piele, ca și cînd ar umbia pe ea furnici: un țior rece... mă furnică pînă 'n creștet (CAR.) [lat. formicare].

FURNICĂ (pl.-ci) *sf.* ① Familie de insecte din ordinul himenopterelor, cu un număr foarte mare de spețe (peste 1200), remarcabile prin instinctul lor dezvoltat; trăesc în societăți numeroase și sînt foarte harnice, lucrînd neîncetat pentru strîngerea proviziunilor de iarnă (*Formica*) (□ 2249); din numeroasele specii de furnici, poporul distinge mai ales următoarele: **FURNICĂ-NEAGRĂ** (sau ~MICA, ~DE-CASĂ, ~DE-CÎMP, ~DE-FÎNAȚ) (*Formica nigră*); **FURNICĂ-GALBENĂ**, a cărei mușcătură e foarte dureroasă (*Formica flava*); **FURNICĂ-ROȘIE** (sau ~DE-GRĂDINĂ), de mărimea celei negre, care trăește mai ales pe lîngă locurile băltoase, dar și prin fînațe sau grădini; mușcătura ei e extrem de dureroasă (*Formica laevnodis*, *F. rubida*); **FURNICĂ-DE-COPACI** (sau **FURNICĂ-ROȘU**), furnică mare, de culoare roșie ca sîngele, ce trăește prin pături (*Formica sanguinea*); **FURNICĂ-MARE** (sau ~DE-PĂDURE, ~SĂLBĂȚICĂ, **FURNICAR**), cu mult mai mare decît furnicile de rînd, trăește prin pădurile de brazi unde-și face mușuroaie din cetină, bucățele de frunză, paie, bețișoare și chiar pietricele (*Formica rufa*) (□ 2250); harnică ca o ~; a tăbărit ca furnicel (la stejar), a se îngmădi la un lucru, a da năvală; a-l umbia cuiva furnici (prin mîini, prin picioare), a nu avea nici un astîm-păr; ouă de furnici, larvele mici albe care ies din ouăle furnicilor ① ~ROȘIE, speța de furnică de culoare roșcată, care trăește prin pădurile de brazi (*Formica rufa*) ② **FURNICĂ-LEU**, gen de insecte nevropere din țările calde (□ 2251) [lat. formica].

FURNICĂR¹ (pl.-are) *sn.*

① ~ Cuib, mușoroiu de furnici, locul unde se strîng și locuiesc furnicile (□ 2253): prindeți un liliac... și-l îngropați într'un ~ (ALECS.) ② ~ Mare multime de oameni care umblă de colo pînă colo ca furnicile: e un ~ de lume de toată mîna (BR.-VN.); deasupra acestui ~ de muncitori (VLAH.) [lat. formicarium].

FURNICĂR² *sm.* ① ~ = **FURNICĂ-MARE**; ~ROȘIE = **FURNICĂ-DE-COPACI** ② ~ = **PRIGOARE** ③ ~ = **SCOTĂR** ④ ~ Mamifer, cu botul lung și

Fig. 2252. Furnicar.

Fig. 2250. Furnică-mare.

Fig. 2251. Furnică-leu.

Fig. 2253. Furnicar.

ascuțit, care se hrănește cu furnici (*Myrmecophaga jubata*) (□ 2252) [furnică].

② **FURNICĂRIE** *sf.* (MAR.) = **FURNICĂR**¹ ①.

FURNICĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* Senzațiune de ciupituri, de mîncărîmi sau de înțepături pe piele, ca și cînd ar umbia pe ea furnici [furnică].

FURNICEL = **FURNICEL**.

FURNICUȚĂ (pl.-e) *sf.* *dim.* **FURNICĂ**.

FURNIR *sbst.* Placă subțire de lemn (de nuc, de mahon, etc.) care se aplică pe un lemn de calitate inferioară, la fabricarea mobilelor [germ.].

FURNISA (-isez) *vb. tr.* ① A aproviziona de

obicei, a procura prin vînzare: ~ pline ② A procura, a da: ~ bani [fr. fournir].

***FURNISOR** *sm.* Cel ce furnizează, negustor care face furnituri [fr.].

FURNITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a furnisa, de a aproviziona; marfa pe care o furnizează negustorii ② ① Căptușeala, garniturile, nasturii, etc. ce întrebunțează croitorii sau tapiterii în afară de stofă [fr.].

***FUROARE** *sf.* Mînie grozavă, furie, turbare [fr.].

***FURT** (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a fura, hoție, furtișag ② Lucrul furat [lat.].

② **FURTEAȚĂ** *sf. Trans.* ③ Numele unei boale nedefinite bine (mătrice, reumatism) (PAC.) (VIC.) (FSC.). **FURTIȘAG**, + **FURTUȘAG** (pl.-aguri) *sn.* Furt, hoție: nu s'aud pe-aci gliceve ori băți ori furtișaguri (VLAH.); Dumnezeu n'ajută celui care umblă cu furtușag (CRG.).

FURTUALĂ = **FURTUALĂ**.

FURTUN (pl.-unuri) *sn.* Maș de pînză sau de cauciuc, cu care se stropesc grădinile, etc. (□ 2254).

FURTUNĂ (pl.-ni)

sf. ① Vînt puternic însoțit adesea de ploaie, de fulgere, tunete și trăsnete: cine seamănă vînt culege ~ (ZNN.); după ~, vine și vremea bună (ZNN.) ② Sbuclumare, turburare sufletească; desordine, turburare mare în viața unui Stat: o cestiune mare menită să aducă o adevărată ~ politică (I.-GH.) ③ Năvală impetuoasă: Sub apriga ~ a cetei române (ALECS.) [gr.-biz. φορτοόνα < lat. fortuna, „soartă”].

FURTUNATIC, **FURTUNATEC** *1. adj.* ① Vije-lios, plin de furtuni, de sbuciumări: primejdia în care furtunaticile lui ținește îl aruncă cu nesocotînță (GN.) ② Mold. Bucov. Capricios, cu toane: furtunatic se zice cînd e cineva prea apucat sau cu toane (VOR.).

2. *adv.* Ca o furtună, ca o vijelie: S'aruncă ~ spre rob atunci Sultanul (COȘA.).

FURTUNOȘ *adj.* ③ Bîntuit, turburat de furtună; care aduce furtună ④ Violent, agitat, sbuciumat: o noapte furtunoasă; treouă vre-o trei luni de la furtunoasa mea convorbire cu Urubard (I.-GH.).

2. *adv.* Ca o furtună, ca o vijelie: S'aruncă ~ spre rob atunci Sultanul (COȘA.).

FURTUNOȘ *adj.* ③ Bîntuit, turburat de furtună; care aduce furtună ④ Violent, agitat, sbuciumat: o noapte furtunoasă; treouă vre-o trei luni de la furtunoasa mea convorbire cu Urubard (I.-GH.).

+ **FURTUȘAG** = **FURTISAG**.

***FURUNGUL** *sm.* Bubă, buboiu, mic abces care se formează pe piele, coace și produce febră [fr.].

FUS¹ (pl.-se) *sn.* ① Unealtă de lemn pe care se deapănă și se răsucește firul (de lînă, de in, de cîneapă) tors dintr'o furcă: (□ 2256): torcea ote un ciur plin de ~ (CRG.); ② gîndul început să depene pe ~ul constinței bolnave (CAR.) ③ *Pr. anal.* Diverse

părți ale uneltelor de țesut, depănăt, etc., care se aseamănă cu forma fusului: ~ul suveicii, ~ virtelnicii, ~ul sucelei ④ ~ul de lemn, osia de lemn, (numită și „grindeu”) a morii de apă care pune roata în mișcare; osia care pune în mișcare jugul joagărului; ~ul de fier, osia care pune în mișcare pietrele morii ⑤ La car: ~ul osiei, partea osiei ce trece prin gaura butucului roții ⑥ Piciorul vertical al roții de care se servește olarul pentru facerea oalelor ⑦ Aparat de gimnastică alcătuit dintr'o bară orizontală înfiptă în doi stlpi (□ 2255)

⑧ Tipar, fusar [lat. f u s u m].

***FUS**² *sm.* Măsură de suprafață pentru pieile de încălțăminte [germ. F u s s].

FUSAR *sm.* Pește ce trăește în cele mai

Fig. 2255. Fus.

Fig. 2256. Fuse.

FUS- mari adîncimi ale rîurilor; are forma unui mor-
FUZ moloc de broască; capul mare, iar corpul subțiat
 treptat în formă de fu s; e de culoare negri-
 cloasă și are solzi mici, dar noduroși, aspri și
 răpănoși ca pila;
 numit și „fus”,
 „sular” sau „rip”,
 (Aspro streber) (□
 2257).

Fig. 2257. Fusar.

FUSCEL, FUȘ-
TEL (pl.-ei) sm. ①

† Bită: Romul... an
 apucat un fuștel și lovește pre frate-său Rem prin mijlocul
 trupului (M. COS.). ① ② Fie-care din bețele, nu-
 mite și „vergele” sau „joarde”, care se viră,
 la războiul de țesut, printre firele nătrei, pe
 unde trece suveica, ca să nu se încurce: punînd fuș-
 cel pîntre rost, ca să nu se încălcească nătra (CRO.) ① ③ Bă,
 lung de un metru și mai bine, crestat la amîndouă
 capetele de care se leagă itele la războiul ① ④ Sniță,
 fie-care din bețele orizontale al unei
 scări: și călînd încetinel De pe fușcel pe
 fușcel, Fui în pod sub coperiși (RET.) ① ⑤ Fie-care din bețele verticale ale loitrei
 de la car, spiță, spetează ① ⑥ **FUSCELI**
 pl. ☆ (P) Numele unei constelații (MAR.)
 [lat. fusticellus].

FUSTĂ (pl.-te) sf. ① ① Partea îm-
 brăcămîntei femeilor care se poartă de
 la talie în jos, foi: fusta ei de atlas albas-
 tru deschis (NEGR.) ① ② Aceeași îmbrăcă-
 mînt, de pînză, de mătase, etc., pur-
 tată la oraș dedesubtul foilor (□ 2258)
 ① ③ ④ iron. Femeie: prin protecție
 de fuste (EMIN.) [ngr. φοβότα; comp. și bg. fu s -
 ta].

FUSTANELĂ (pl.-le) sf. ① Haină bărbătească,
 purtată de Greci și de Albanezi, de forma unei
 fuste scurte pînă la genunchi, cu multe încrețituri

Fig. 2258.
F. Fustă.

(□ 2259): purta mîndru o ~ ourată și creață (I.-GH.)
 [ngr.].

○ **FUȘĂLĂU** = **FOȘĂLĂU**.

○ **FUȘTĂ** (pl.-te) sf. Mold. Bucov.
 = **FUSTA**.

† **FUȘTAȘ, FUSTAȘ** sm. ✕ Lăncier,
 oștean înarmat cu fuș te, făcînd
 parte din garda domnească: un
 fustaș de-al curții domnești (I.-GH.).

† **FUȘTE** (pl.-ti) sm. și (pl.-turi)
 sn. ① † Bită, toiag ① ② † Suliță,
 lance ① ③ † Frunzele de ceapă îm-
 preunate într-o tulpină vîrtoasă, în
 virful căreia se fac semințele [lat.
 fustem].

○ **FUȘTEIU** (pl.-eie) sn. = **FUSCEL**:
 a sărit motanul peste război și au căzut
 trei fușteie (SLV.).

FUȘTEL = **FUSCEL**.

* **FUTURISM** sbst. ① ② Gen de poezie,
 pictură și sculptură modernistă, de origine ita-
 liană, prin care se rupe cu desăvîrșire cu lite-
 ratura și arta tradiționalistă, cu logica, armo-
 nia și forma normală, exaltîndu-se sensualismul
 expresiv; în pictură și sculptură, figurile repre-
 zentate sînt astfel schimonosite, încît abia se
 poate înțelege ce vor să înfățișeze [fr.].

* **FUTURIST** sm. ① ② Poet, pictor,
 sculptor adept al futurismului ① ③ Partizan al
 futurismului [fr.].

* **FUZIBIL** adj. ① Care poate fi topit [fr.].

* **FUZIBILITATE** sf. ① Însușirea de a putea fi
 topit [fr.].

* **FUZIONĂ** (-nez) vb. într. și refl. A face o fuzi-
 une, a (se) amesteca laolaltă, a se contopi [fr.].

* **FUZIUNE** sf. ① ② Trecerea unui corp solid
 la starea lichidă sub influența căldurii sau sub
 acțiunea unui disolvant; topire ① ③ Amestec,
 împreunare, contopire [fr.].

Fig. 2259.
F. Fustanelă.

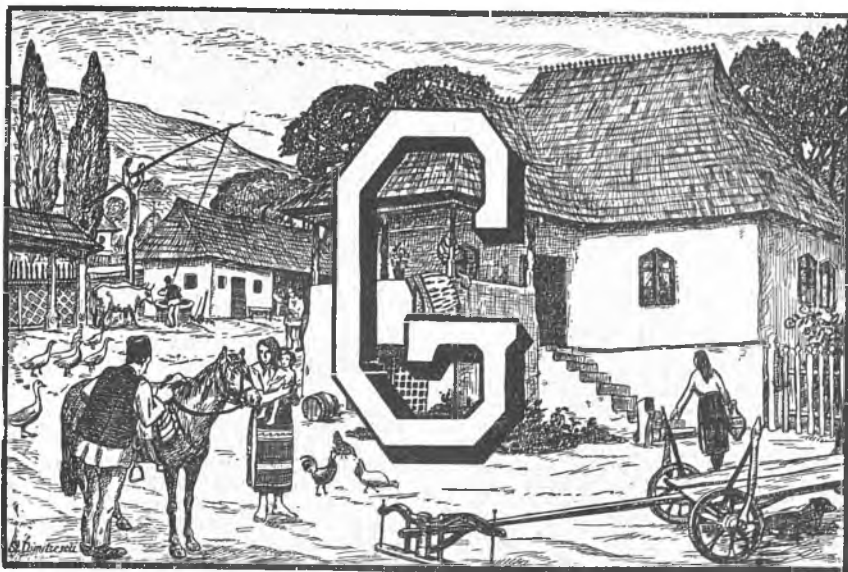

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XIX

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XIX

GOSPODĂRIE

G sm. A șaptea literă a alfabetului, a cincea din seria consonantelor; purta în alfabetul cirilic numirea de „glagol” (Г’).

○ **GĂBĂNAȘ** (pl.-ase) sm. Trans. (DENS.) Sură pentru bucate [ung. gabonas].

○ **GABARDINĂ** (pl.-ne) sf. Stofă de lână întrebuințată mai ales la hainele de damă [fr.].

○ **GABARIT** (pl.-te) sm. Un fel de arc de lemn sau de fier de dedesubtul căruia se trec vagoanele încărcate, spre a se vedea dacă dimensiunile lor nu întrec regula admisă (2260) [fr.].

○ **GĂBAȘI** = GABUȘ.

○ **GABELĂ** (pl.-le) sf. Impozit asupra cârnii, asupra sării [fr.].

○ **GABIE** sf. Platformă înconjurată de o balustradă în vârful fiecăruia din catarele principale (2261, 2262) ¶ Olten. Spec. Lup ¶ Băn. Spec. pl. Insecte, lăcuste, viermi, omizi, etc. care devastează cimpul [bg.].

○ **GABIER** sm. Marinar însărcinat cu diferite manevre grele în vârful catartelor [it.].

○ **GABION** (pl.-oane) sm. Coș de nulele, cilindric și fără fund care, umplut cu pământ, apără parapetele tranșeeilor și bateriilor (2263) [fr.].

○ **GABJĂ** sf. F Mold. Bucov. Mină, labă: a pune gabiă pe cineva, a-l înhăța, a pune labă pe el (PURT.) (PAMF.) ¶ Palmă: mi-a dat o ~ bună (RV-CRG.) [găbji].

○ **GABJI** = GABUȘ.

○ **GABRIOLETĂ** sf. = CABRIOLETĂ: înhămat la o ~ ușoară (BR-VN.)

○ **GABROVEAN** sm. Cuțitar, meșter de cuțite ordinare, zise de Gabrova (oraș în Bulgaria).

○ **GABUI** (-uesc), **GĂB(A)ȘI** (-șesc), **GABJI** (-șesc), vb. Tr. Mold. Bucov. A prinde pe cineva la strâm-

Fig. 2260. Gabarit.

Fig. 2261. Gabie.

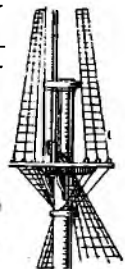

Fig. 2262. Gabie.

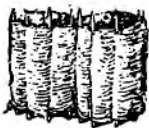

Fig. 2263. Gabioane.

toare, de unde nu mai poate scăpa; a înhăța, a pune laba pe cineva: găbuesc pupăza pe oină (CRG.); fata de împărat găbăsi bondarul (FLOR.); cît pe ce era s'o găbăscă la niște găini (VOR.); Alungînd la viziune, se vîrî cu sacu 'n ea, Pe ursoaică s'o găbăscă (SPER.).

○ **GAD** (pl.-de) sf. Mold. (SEZ.) = GADINĂ [bg.].

○ **GADE** sf. pl. F Gaid, gaibe, gaibarace: ou ~le în ans (PAMF.) (PURT.).

○ **GADINĂ** (pl.-ni, -ne) sf. Fiară sălbatică, dihanie, jivină: vor fi dat niscare gadine de vor fi stricat și alte vite (PRV-MB.); ourăli mai multe țări de toate gadinile și jivinele sălbatice (USP.) ¶ Olten. Spec. Lup ¶ Băn. Spec. pl. Insecte, lăcuste, viermi, omizi, etc. care devastează cimpul [bg.].

○ **GADINEȚI** sm. pl. Trans. = FILIPI [gadină].

GAE = GAIE.

GA! GA! interj. Imită găgăitul gîștelor.

○ **GAGĂ** sf. Olten. Tață (cînd țărancă se adresează surorii ei mai în vîrstă) [din graiul copilor].

○ **GĂGĂI, GĂGÎ** (-ăse, -ăsc, -gîse, -gîsc) vb. tr. A striga ga! ga! ca gîștele: oînoi gîște sălbatice... prînsară a umbra pe apă găgînd (SAD.) ¶ Despre gălăgia pe care o fac femeile vorbind: cînd vorbesc multe femei la un loc, se spune în ris că gîștesc gîștele (VOR.).

○ **GĂGĂUȚ** sm. Numele unei populațiuni creștine, în Dobrogea, care vorbește turcește.

○ **GĂGAUȚĂ** adj. și sm. f. (un ~ și o ~, aplicat însă numai la bărbăți). Prost, neghiob, nerod, gogoman: tudece ești ~ și faci P(CAR.); o fată așa de vioale... să inbească pe un ~ (CAR.); porunci slugilor sale să-l hulduească ca p'o ~ (USP.); ca toți găgăuții... mă învîrteam cu gura căscată (A-GH.) [com. ung. gágó].

○ **GĂGI** (-ătesc) vb. refl. A se plictisi, a i se urî, a i se scribi (R-COD.) (RV-CRG.).

○ **GAGICĂ** sf. Ibovnică, amantă [tig.].

○ **GĂGIOS** adj. Supărăcios, ursuz [găgi].

○ **GAGIST** sm. Actor angajat cu leafă ¶ Muzicant angajat cu leafă în fanfara unui regiment: un om care congediază găgiștii, un om cărui nu-l trebuie muzică (BR-VN.) ¶ rî Creditor ~, care are un gaj de la debitorul său.

○ **GAIAȚ** subst. Arbore din America centrală, al cărui lemn foarte tare e mult întrebuințat în industrie și din care se scoate rășina de ~ [fr.].

○ **GAIBĂRĂ** (galbăr) vb. tr. A se urca, a se cățăra, a se aburca (RV-CRG.) [găibă].

GAIBARACE, GAIBE *sf. pl.* F Craci, picioare: o deta ou gaibaracele în sus (isp.); oăzu ou gaibele în sus (isp.); a întors pe Nîță ou gaibele în sus (l.-oh.) [comp. **GAIDA**].

GAICĂ *pl. găici, gaice* *sf.* ① ① ✕ Fășie, bantă de postav cu butoniere la amîndouă capetele, care se încheie pe nasturi la spatele mantalei militărești ① ① **Olten**. Copcă ① ① **Olten**. Un fel de șiret negru care se coase pe sube ① ① *pl.* Sforile cu cari ciobanii își leagă piciorul puțin mai jos de genunchi (rv.-cro.) [comp. rus. g a j k a].
○ **GAICĂ** *sf. Olten*. Tață, lele.
○ **GAICUȚĂ** *(pl.-te) sf. dîm. GAICĂ*.

GAIDĂ *(pl.-de) sf.* ① ① Cîmpolu ① ① *pl.* F Craci, picioare răsăcărare și ridicate în sus (după asemănarea ce prezintă cu cele două țevi ale cîmpolului, cînd burduful e umflat): ce țî-ai întins gaidale așa P (rv.-cro.); ou gaidale 'n sus [bg. Srb.].

GAIE *sf.* ① ① Pasăre răpitoare, din familia șoimilor, de culoare ruginie; se hrănește cu mici mamifere, cu păsări tinere, cu reptile, broaște și insecte; poporul crede că ea nu bea apă decît de pe stînci sau din cea adunată de ploaie, fiind pedepsită de Dumnezeu pe care n'a vrut să-l ajute să aleagă uscaltul de apă; de aci: se usucă de sete ca gaila (PAMF) (*Milvus regalis*) (□ 2265) ① ① A se ținea ~ după cineva, a se ținea scaiu de cineva, a nu-l slăbi o clipă; a-l lua gaila, a-l mînea gaila, a o păți, a da de dracul: te ia gaila, cînd ți-oiu trînti una 'n piept ou sapa (JIF.) ①

○ De-a mama-gaila, de-a baba-gaila, de-a puia-gaila, un joc de copii ① ① **IARBA-GAIL**, plantă ierboasă, cu frunzele dințate, acoperite cu peri aspri, în formă de cîrlig, cu flori galbene, dispuse în capitule mărișoare; numită și „amăruță” (*Pieris hteractoides*) (□ 2264).
○ **GAIGANĂ, CĂIGANĂ** *sf. Băn. Trans.* ✕ Jumări (de ouă) [tc. k a i g a n a].

GAIMĂCEALĂ *(pl.-celi) sf.* Buimăceală [comp. în g a i m a].
GAÎNA *(-nez) 1. vb. într.* A lincezi (ca o g a i n ă bolnavă): mă-sa nu se îndreptează, ci gâinează (isp.).
2. vb. refl. A se gâinață, a-și lepăda gâinațul.

GAÎNA *(pl.-ni) sf.* ① ① Pasăre domestică, din ordinul galinaceelor, femeiușca cocoșului (□ 2266): gâina care clocește niciodată nu e rasă (PAMN) ① ① ① gâina bătrînă face zeamă bună, cei bătrîni au uneori calități, datorite experienței lor, pe care nu le au tinerii; gâina bea apă și se uită la Dumnezeu, trebuie să fim recunoscători, să mulțumim lui Dumnezeu pentru binele ce ne face; gâina care cîntă seara, dimineața n'are ou, cine face gură multă, face treabă puțină; gâina vecinului e mai grasă, lucrul altuia ni se pare totdeauna mai bun, mai de preț; gâina, cînd se vede în grămadă, rîde ou pictoarele, despre cei ce se văd în belșug și fac risipă; decît un an ~, mai bine o zi cocus, mai bine puțină vreme în belșug, decît totdeauna în nevoie; a-i cînta gâina în casă, a fi sub ascultarea femeii, a se lăsa să-i poruncească femeia; a trăi ca gâina la moară, a trăi în belșug; a ajuns oul mai cumințe decît gâina, cînd cei tineri vor să dea sfaturi celor bătrîni; a sta ca o ~ plouată, a sta lipsit de curaj, rușinat, ca o curcă plouată; a mînea numai picioare de ~, a fi mincinos, flecar: bărbierii erau... flecari, vorbăreți și ușori de gură, par'o ar fi mîncat numai la picioare de gâină (isp.); a se uita odată ou gâinie, foarte de vreme, cum înseamnă; a avea orbul gâinilor, a nu vedea bine (în special seara): dau ochiuri unui peste altul, de par'o aveau orbul gâinilor (cro.) ① ① ✕ **GAÎNA**, numele po-

Fig. 2264. Iarba-gail.

Fig. 2265. Gaic.

Fig. 2266. Gâina.

pular al constelației Pleiadelor, găinușă, cloșca cu pui ① ① **GAÎNA-LUI-DUMNEZEU** = **BUBURUȚA** ① ① **~DE-APĂ** = **LÎȘTĂ** ① ① **~SĂLBATICĂ** = **GOTCĂ** ① ① ① Cur de ~, un fel de pecingine ① ① **PARĂȘITA-GAÎNI, CÔRU-GAÎNI** = **PĂPADIE** ① ① Pălărie [lat. g a l l i n a].
GAÎNAR *sm.* ① ① Vinzător de g a i n i (□ 2267) ① ① Hoț de lucruri mărunte (*prop.* hoț de gâini), borlaș ① ① **~E-RETE** ①.

GAÎNAREASĂ *(pl. -ese), GAÎNĂRIȚĂ* *(pl.-te) sf.* Păzitoare, îngrijitoare de g a i n i și de celelalte păsări de curte: o rușă ca s'oi primească să fie gălnăreasa Curții (isp.).

GAÎNĂRIE *sf.* Curticia unde se țîn, locul unde se culcă g a i n i l e; cotet de gâini.

GAÎNĂRIȚĂ = **GAÎNAREASĂ**.

GAÎNAT *(pl. -ate) sm.* Excremente de gâini sau de alte păsări: numai ou un ~ de cloară, marea nu se spurcă (PAMN) [lat. (stercus) g a l l i n a c e u m].

GAÎNĂȚĂ *(-tez) vb. refl.* A-și lepăda gâinațul.

GAÎNI *(-neso) vb. într.* A lincezi: de cîteva zile gâina așa lîngează (isp.) [srb. g a n i t i; comp. și **GAÎNA**].

GAÎNIȚĂ *sf.* ✕ = **BĂLUȘCĂ** [g a i n ă].

GAÎNUȘĂ *(pl.-șe,-și) sf.* ① ① *dîm. GAÎNA* ① ① ✕ **GAÎNUȘA**, numirea populară a constelației Pleiadelor, gâina, cloșca cu pui: cînd sînteste gâinușă și răsare luceșturul de dimineață, atunci îndată se face zînză (MAR.) ① ① Pasăre sălbatică cu pene ruginii, împetrită cu alb și negru, care trăiește prin pădurile de brazi și e căutată ca vinat pentru carnea-i foarte gustoasă; numită și „gâinușcă”, „gâinușă-de-alune”, „alunor”, „gâinușă-de-munte”, „gâinușă-roșie”, „gâinușă-roșie”, „gotcă (roșie)”, „ieruncă”, „brădișoară”, etc. (*Tetrao bonasia*) (□ 2268) ① ① **~AUSUL** ① ① ① **~DE-BALTĂ** = **CORLĂ**: sbureau snerlate cînduri de... gâinușă-de-baltă = **CĂRABUȘ**: gâinușele blizlau sburlînd groase (OLVR.) ① ① ✕ = **BĂLUȘCĂ** ① ① ✕ = **FLOAREA-PĂȘTIȚOR** ① ① *pl.* Plantă veninoasă cu rădăcina groasă, tîritoare, cu tulpina lungă și subțire, cu flori mici, albe, în virful tulpinii; numită și „floarea-ciutei” sau „turiță-albă” (*Isopyrum thalictroides*) (□ 2269) ① ① ✕ = **PĂȘTIȚĂ** ①.

Fig. 2268. Gâinușă.

(D.-ZAMF.) ① ① ✕

GAÎNUȘCĂ *sf.* ① ① = **GAÎNUȘĂ** ① ① ✕ = **GAÎNUȘA**.
GAÎNUȚĂ *(pl. -te) sf.* ① ① *dîm. GAÎNA*: bate și tu cucoșul tău, să se ouă ca gâinușă mea (VOR.) ① ① ✕ = **CORLĂ** ① ① *pl.* ✕ = **BURUIANĂ-DE-CINCI-DEGETE** [g a i n ă].
○ **GAÎOARĂ Maram.**, **GAÎSOARĂ Oaș.** *(pl.-re) sf.* ① *dîm. GAIE*.

GAÎTAN *(pl.-ane) sm.* ① Fire de lînă, de bumbac, de mătase, sau de metal (argint, aur), împletite sau răsucite ca niște șireturi, întrebunțate ca ornament la haine: oțtane... Imbrăcate ou mintene... Impodobite ou ~ tricolore (ML.); ① ① a merge ~, a merge strună, drept, fără nici o smînteală [tc.].

GAÎTĂNAR *sm.* ① ① Cel ce fabrică sau vinde g a i t a n e.

GAÎTĂNAT *adj.* Impodobit cu g a i t a n e, galonat.

GAÎTĂNI *(-ăneso) 1. vb. tr.* A împleti g a i t a n e.

2. vb. refl. ① A se împleti (ca firele unui gaitan).

GAÎȚĂ *(pl.-te) sf.* ① ① Pasăre cu pene pestrițe și cu un moț frumos pe cap; prinsă de mică,

Fig. 2269. Găinușă.

se domesticește ușor și învață chiar unele clipețe și chiar vorbe, pe care le repetă într-una, fiind foarte flecară; numită, după regiuni, și „zaită”, „soită”, „măties”, etc. (*Garrulus glandarius*) (□ 2270): avea un mielotiu care flutura căzătoarea și o ~ care vorbea rusește (CAR.); Gaița ce imităază ori-ce sunete bizare (ALECS.); de aci F, femeie căreia-i toacă gura într-una: gaița cea de cucoana Gallopi, care m'o asurzit cu miolăituri (ALECS.)

Fig. 2270. Gaiță.

Fig. 2271. Gaiță-de-munte.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) (Nucifraga caryocatactes) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

GAITĂ *sf.* Mold. Bucov. ○ Petrol (□ 2271) (*Nucifraga caryocatactes*) (□ 2271) ~ **VINATA** = **DUMBRĂVEANCA** (□ 2271) Trăgătorul cleștelui de scos cercuri.

galantom: răsălând un ~ pe toți cari i-au ajutat (FIL.); pierduse... cu acea ~ cu care se pierd banii picați din cer (DLVR.).

○ **GALATUȘ** (pl.-ușe) *sn.* Mold. Bucov. Trans. ○ X Cocoloș mare de mămăligă (cu brinză la mijloc) (□ 2271) ○ F Pumn dat în cap.

GALĂTEAN *1. adj.* ● Din (orașul) Galați.

2. GALĂTEAN *sm.*, **GALĂTEANCA**

(pl.-ence) *sf.* ○ Locuitor (locuitor) din Galați (□ 2271) **GALĂTEANCA** *sf.* Numele unui danț țărănesc: numele unui joc de cărți.

○ **GALBĂGIOS** = **GALBEGIOS**.

GALBĂJOARĂ, **GALBĂSOARĂ**

(pl.-re) *sf.* ● Plantă, cu flori galbene, numită și „gălbinele”, „floarea (iarbă, rădăcină-) de-lungare” (*Lysimachia vulgaris*) (□ 2274) [gălb-e-a-ză].

GALBĂJOS = **GALBEJOS**.

GALBĂN... = **GALBEN**...

GALBEAZĂ, **Băn. Bucov. CAL-**

B(E)AZĂ *sf.* ○ Boală molipsitoare a oilor, produsă de un vierme ce se găsește în ficat și în bășica fierii: Spune-i că turma toată zace de rea galbează (ALX.); oile te-a-dat, că intrase călbaza n'ele (RET.) (□ 2274) ● **CALBEAZĂ** ○ [comp. alb. kal' b a z a, gal' b a z e].

GALBEJI (-elesc) *vb. refl.* ● A se îmbolnăvi de gălb-e-a-ză (vorb. de oi).

GALBEJIT *adj. p. GALBEJI.* ○ Care s'a îmbolnăvit de galbează (□ 2274) ● **Vorb.** de oameni (prin influența cuvintului galben): îngălbenit la față, cu fața galbenă ca ceara (de pe urma unei boale), palid.

GALBEJOS, ○ **GALBĂJOS**, **GALBĂGIOS** *adj.* ○ ● Ce suferă de gălb-e-a-ză (vorb. de oi) (□ 2274) ● Despre oameni: galbejit, galben la față.

GALBEN, **GALBIN**, ○ **GALBÂN** *1. adj.* ○ De colorarea paiului, lămii, mălaiului, sofranului, aurului, pucioasei, etc.: floare ~ă, frunză ~ă, ceară ~ă, (□ 2275) ● Despre colorarea feței: searbăd, palid: era ~ la față; avea pielea ~ă, era ~ ca ceara, ca turta de ceară; rasa ~ă, rasa mongolă, caracteristică în special prin colorarea galbenă a pielii (□ 2275) ● Despre păr: bălan, blond: un păr ~ luciu; ~ ca aurul (RET.) (□ 2275) ● Friguri

Fig. 2275. Galben austriac.

● **FRIGURI** (□ 2275) ● **LEMN** = **DRACILĂ** (□ 2275) ● **BURETE** = **BURETE**.

2. sn. Colorarea galbenă.

3. sm. ● Veche monedă de aur, de proveniență străină, care circula la noi în țară și al cărei curs a variat mult în decursul vremurilor; în timpul din urmă (în a doua jumătate a veacului al XIX-lea) valoarea îi lei, 75: ~ austriac (□ 2275); ~ împărătești, ~ olandez; o salbă de ~; (□ 2275) ● cine nu cruță paraua, nici de ~ nu-i e milă (PANN) [lat. galbinus].

GĂLBENARE, **GĂLBENARE**.

GĂLBENAȘ, **GĂLBINAȘ**, ○ **GĂLBANAȘ** *sm.* ● dim. **GALBEN**.

GĂLBENEALĂ, **GĂLBINEALĂ** (pl.-eii) *sf.* ○ Colorare galbenă a (feței), paliditate (□ 2275) ● Vopsea galbenă pe care femeile de la țară o extrag din plante: după cules răchităci, de făcut gălbenele (CAR.).

GĂLBENEL, **GĂLBINEL** *1. adj. dim. GALBEN.* Cam galben.

2. sm. ● dim. **GALBEN**.

3. GALBENEA *sf.*, mai adesea **GĂLBENELE**, **GĂLBINELE** *pl.* ●

○ Plantă acvatică cu flori galbene, ale căror petale sînt mai lungi decît caliciul; crește prin ape stătătoare și prin mlaștini: numită și „hrenită” (*Nasturtium amphibium*) (□ 2276) (□ 2276) (□ 2276) ● *pl.* Numele mai multor plante ranunculacee cu flori galbene-aurii, numite și „bo-

Fig. 2276. Galbenca.

GAL- glari", „piciorul-cocoșului" (*Ranunculus pedatus*.
GAL *R. polyantherus*), „gălbenele-de-pădure" (*Ran.*

aurus) (□ 2277) ¶ ① pl.
= **IARBA-DE-LUNGOARE** ¶ ①
pl. = **BURETE-GALBEN** ¶ ①
pl. Plantă decorativă, origi-
nară din sudul Europei,
cu flori galbene-aurii, nu-
mită și „filimică", „rufu-
liță", „rușnică", etc. (*Calen-
dula officinalis*) (□ 2278)
¶ ① pl. = **DRETE** ¶ ② pl.
= **GĂLBĂJOARA**.

GĂLBENET, GĂLBINET,
sbst. col. ① Mulțime de
galbeni.

GĂLBENUȘ, GĂLBINUȘ,
O **GĂLBĂNUȘ** (pl.-se, -șuri) Fig. 2277. Gălbenele.

sn. Partea galbenă a oului de
găină și al altor păsări: dacă era
cam răgușit, le bea ou gălbenuș de ou, și i
se dregea orzanul (slv.) ¶ ② ♀ = **LUBIT**.

GĂLBENUȘA sf. ♀ ① = **SCRIN-
TITOARE** ① ¶ ② = **BURUJANĂ-DE-
CINCI-DEGETE**.

GALBIN... = **GALBEN**...

GĂLBINARE, GĂLBENARE,
O **GĂLBANARE** sf. ① ♀ Stare bol-
năvicioasă provenită din vărsarea
fierii în sînge și caracterizată prin
colorațiunea galbenă a albu-
șului ochilor, a pielei feței, etc.;
icter: unii oameni nu mănîncă gălbănus...
să nu se îmbolnăvească de gălbănare (gor.)
¶ ② ♀ Plantă, cu flori purpurii,
numită și „pălămidă" sau „pălă-
mida-boiangiilor", pentru că se scoate din ea o
colorare galbenă de vopsea
scoale (*Serratula tinctoria*)
(□ 2279).

GĂLBINET adj. Bălaui,
blond [galben].

GĂLBINICIOS, GĂLBINU
adj. Cam galben, care
dă în galben, gălbui.

GĂLBINITĂ (pl.-te) sf.
♀ = **BUGEL-GALBEN** [galben].

GĂLBIOR 1. adj. Care
bate în galben, gălbui.

2. sm. ① ② dim. **GĂLBEN** 3. Fig. 2279. Galbinare.
veniti cu mine pe oca luma, ~ti
me! (ALECS.) ¶ ② ♀ pl. = **BURETE-GALBEN** 1.

GĂLBÎȘOR adj. = **BURETE-GĂLBÎȘOR**.

GĂLBÎU adj. Gălbui: oalt' uoață pe coaste smulg
iarba gălbie a șesului vitreg (ura.) [lat. *galbiniens
-a, -u m].

GĂLBUIU adj. Care bate în galben, galben
deschis: „orzul este lunguleț, cu o coajă cam gălbui,
și țesapă în virțulet (PANN) [galben, refăcut după
albului].

GĂLEATĂ (pl.-eti) sf. ① Vas de lemn în
care se mulge laptele de la oi
(□ 2281-2284) ¶ ② ③ Vas de
lemn sau de metal cu care
se cară sau
se scoate apă
din puț (□
2280), cu care

Fig. 2280. Gă-
leată de puț.

Fig. 2281-2284.
Găleți de muls.

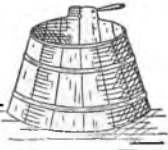
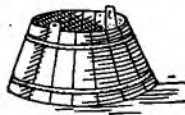

Fig. 2286. Galeră.

găleți: o ~ de apă ¶ ④ Măsură de capacitate pen-
tru lapte (= 12 ocale), brînză (= 5 ocale), co-
reale (= 80 de litri) ¶ ⑤ ⑥ Dare pe cereale, in-
trodusă de Mihnea-Vodă, în
1577 [lat. vulg. gallēta].

GĂLENĂ sf. ① Sulfură
de plumb, care se prezintă
în cristale sau în mase com-
pacte și din care se extrage
plumbul (□ 2285) [fr.]

GĂLENTE sf. pl., **GA-
LENTI** sm. pl. Un fel de papuci
de lemn (□ 2287) [ngr.].

GĂLERĂ (pl.-re) sf. ① ② Corăbioară lungă,
cu bordurile puțin ridicate, cu
pinze și visle, odinioară foarte

Fig. 2286. Galeră.

Fig. 2285. Galenă.

Fig. 2287. Galenți.

întrebuințată în Mediterana (□ 2286): cele zece ga-
lere... fură descărcate de tot felul de arme și muniții (BALC.)
¶ ③ pl. Osindă de a vîsli pe galerele Statului,
obicinuită odinioară la popoarele care aveau ma-
rină, corespunzătoare oanei sau muncii silnice de
astăzi [fr.].

GALERIAN sm. Osîndit la galere [fr.].

GALERIE sf. ① Coridor, sală lungă, tîndă,
acoperită, în interiorul sau în afara unei clădiri,
servind ca loc de trecere, de plimbare, etc. ¶ ②
Sală în care se află expusă o colecțiune de ta-
blouri, de statui, de portrete, de obiecte de istorie
naturală, de mașini industriale, etc. ¶ ③ Co-
lecțiunea însăși a acestor tablouri, statui, etc. ¶
④ Drum subteran într-o mină: în uriașele galerii
deschise la o adîncime de aproape

o sută de metri (VLAH.) ¶ ⑤ ⑥ Balcon
descoperit care în-
conjură partea dinapoi
a unei corăbii ¶ ⑦ Balconul
cel mai de sus într-o sală de spectacol: prin
ext. însuși publicul care privește spectacolul din
acest loc ¶ ⑧ Grup de persoane care privesc în
jurul unor jucători:

Imprejur ~ numeroasă
(BR.-VN.) ¶ ⑨ Singura
preocupare (a ziaristi-
lor) este de a face efec-
asupra galeriei (I.-GH.)

¶ ⑩ Drug de lemn
sau de metal de
care se atîrnă perdelele sau draperiile (□ 2288)
¶ ⑪ Placă dreptunghiulară sau circulară de
metal, înconjurată de o îngrăditură, care se
pune dinaintea unei sobe, ca să nu cadă cărbu-
nii pe dușumea (□ 2289) [fr.].

GALEȘ, GALIȘ adj. și adv. ① Care privesc
cu dîr, cu tristețe, cu jînd (vorb. de ochi); duios:
Ce te uîți ou ochii galeși la copacii triști și goi? (VLAH.);
Să te uîți la el ou ochii galeși (ALECS.); se mai uita
odată la dînsul ou o privire galeșă și miloasă (ISP.); ea
atunci se uita galeș la mine (CRG.) ¶ ② Lînced: era tot
galeș, trist, și dus pe gînduri
(ISP.); mamă, te vîd tot galeș și
te pierzi d'a'n picioarele (ISP.).

GĂLETAR 1. sm. ① Trans.

② Cel ce face găleți (DENS.)
¶ ③ Maram. Cel ce mulge
(oile) în găleată, mulgător
(IPAJ.).

2. (pl.-are) sm. Mold. (PAMF.) ①
Un fel de hîrdău în care se spală rufe (□ 2290).
O **GĂLETUȘA** sf. ② dim. **GĂLEATĂ**.
O **GALFĂD** adj. Băn. Ofen. Galben la față,
gălbejit.

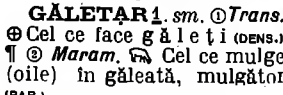

Fig. 2290. Găletar.

se transportă varul pentru zidari, etc.; ② toarnă
cu găleată, plouă foarte tare ¶ ③ Conținutul unei

○ **GĂLFEȚI** (-ezes) *vb. intr. Băn. Trans.* A se îngălbeni la față: biata față... se spărie... și, gălfezind, abia se mai poate ține pe picioare (MAR.) [g a l f ă d].

* **GALICAN** *adj.* Privitor la biserica Franței independentă, în unele provincii, de autoritatea papei: biserica ~ă [fr.].

* **GALICISM** (pl.-me) *sf.* Construcțiune, locuțiune, vorbă particulară limbii franceze [fr.].

* **GALIGAN** *sm.* Lungan; un ~ de școlar, cît un bivol de mare (U.-GH.) [g l i g a n].

* **GALIMATIE** *sf.* Șir de vorbe goale, încurcate, fără legătură între ele și lipsite de înțeles [fr.].

* **GALINACEE** *sf. pl.* 1. Ordin de păsări, care cuprinde cocoșul și găina, ca tipuri principale, curcanul, fazanul, păunul, bibilica, prepelița, potlmichea, etc.; — și *sy.* **GALINACEU**, pasăre din acest ordin (2291) [fr.].

* **GALION** (pl.-oane) *sn.* ① ② Corabie mare de război (2292)

③ ④ În poezia populară: corabie de transportat mărfuri ⑤ ⑥ Schindurică sau placă dreptunghiulară de zinc cu oțet de stînghie pe două din laturi, pe care zețarul deșartă vingălăcu cu rîndurile culuse; numită și „șif” (2293) [ngr.].

* **GALIȘ** — **GALES**.

* **GALIȚĂ** (pl.-te) *sf. Bucov.* 1. ① = **GAȚĂ** ① ② pl. Păsări de curte (găini, rațe, găște, etc.): înconjurat de aștia amar de galițe (cro.); moară și-a crescut găște și rațe și alie galițe (RET.) [comp. vsl. g a l i c a „cioacă”].

* **GALOFOR** *adj* și *sm.* Care urăște pe Francezi [fr.].

* **GALOFORIE** *sf.* Ură împotriva Francezilor [fr.].

* **GALOMAN** *adj* și *sm.* Care admiră peste măsură și caută să imite în toate pe Francezi [fr.].

* **GALOMANIE** *sf.* Admiratiune și dragoste exagerată pentru Francezi [fr.].

* **GALON** (pl.-oane) *sn.* ① ① Fășie, panglică, șiret de lînă, de mătase, de fir (aur, argint) ce se coase pe marginea unui vestmint, ca podoaă sau pentru a ascunde o cusătură (2294): livrea în galoanele de fir apare... și... prezintă un plic mare (VLAH.)

② ③ Fășie de lînă sau de fir ce se coase pe minca subofițierilor, spre a arăta gradul celui: ~ de trunș, de corporal, de sergent ④ ⑤ Subofițierii, gradații: galoanele steteau de-o parte (PAMF.) [fr.].

* **GALONAT** *adj.* ① Împodobit cu galoane: livrea galonată (ODOS.).

* **GALOP** (pl.-puri) *sn.* ① Goana cea mai mare a calului, compusă dintr-o serie de sărituri (2295): fr: societatea noastră a mers și ea, cînd mai la pas, cînd mai în ~, spre o desigurare... mai largă (VLAH.)

② Numele unui dans modern cu mișcări foarte vioase [fr.].

* **GALOPĂ** (-pez) *vb. intr.* A merge în galop, în goana calului: d'abia se puteau ține de dînsul cei doi lătușai, galopînd în fuga mare (U.-GH.) [fr.].

* **GALOPANT** *adj.* ① Care merge în galop, foarte repede ② Ftizie, oftică ~ă, ftizie care

înaintează foarte repede și răpune în scurt timp pe bolnav: a oftigat... un junghiu bun care... l-a dat într-o oftică ~ă (U.-GH.) [fr.].

* **GALOȘ** *sm.* 1. Încălțăminte de cauciuc ce se poartă peste ghețe, spre a le feri de umezeală sau de noroiu (2296): își lasă ~ii la scară (NEGR.) [fr.].

* **GALUȘCA** (pl.-uște, -uști) *sf.* X Cocoloș de aluat, de griș, sau de carne

locală: găluștele se fac din făină de grîu (sez.); F: a înghiți gălușca, a răbda o dojană, o mustrare, a suferi în tăcere o ocară sau o batjocură [rus.].

* **GALVANIC**, *adj.* A Privitor la galvanism: pilă ~ă; curent ~ [fr.].

* **GALVANISM** *sbst.* A ① Fenomene electrice produse în mușchi prin trecerea unui curent (semnalate pentru inflia oară de Galvani) ② Electricitate desvoltată prin acțiunea chimică care rezultă din contactul a două substanțe eterogene [fr.].

* **GALVANIZA** (-izez) *vb. tr.* ① ② A electriză cu ajutorul pilei galvanice ③ ④ A da o vigoare, o vitalitate factice și trecătoare: simțeau că galvanizează un corp mort (U.-GH.) [fr.].

* **GALVANIZARE** *sf.* ① Faptul de a galvaniza ② Operațiune prin care se acopere fierul cu un strat subțire de zinc, spre a-l feri de oxidare.

* **GALVANO** *sbst.* ① Clîșeu tipografic obținut prin galvanoplastie [fr.].

* **GALVANOCAUSTICĂ** *sf.* ① Cauterizare lentă prin curentul electric [fr.].

* **GALVANOMETRU** (pl.-tre) *sn.* A Instrument cu care se măsoară intensitatea curentilor electrice (2298) [fr.].

* **GALVANOPLASTIC** *adj.* A Privitor la galvanoplastie [fr.].

* **GALVANOPLASTIE** *sf.* A ① Operațiune prin care se a-

Fig. 2291. Picioare de galinaceu.

Fig. 2292. Galion.

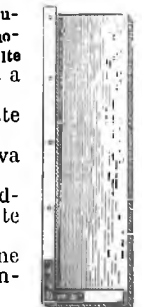

Fig. 2293. Galion.

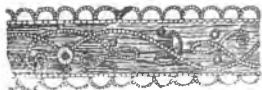

Fig. 2294. Galon.

Fig. 2295. Galop.

Fig. 2296. Găloș.

Fig. 2297. Galvanoplastie.

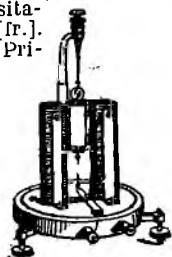

Fig. 2298. Galvanometru.

plică cu ajutorul pilei galvanice, un strat metalic pe un obiect ③ ④ Operațiune prin care, se obține cu ajutorul curentului electric, tiparul sau matritza unui obiect (medalie, caracter tipografic etc.), după care acest obiect poate fi apoi reprodus (2297) [fr.].

* **GALVANOSCOP** (pl.-oane) *sn.* A Un fel de galvanometru care face sensibile vederii efectele galvanice (2299) [fr.].

* **GALVANOTIPIE** *sf.* ① Reproducere, prin procedee electrolitice, a unor gravuri în relief, a caracterelor tipografice, etc. pentru a obține un clîșeu numit „galvano” [fr.].

* **GAMĂ** (pl.-me) *sf.* ① J Seria, scară celor șapte note muzicale principale (do, re, mi, fa, sol, la, si), așezate în ordinea lor de urcare sau de coborîre (2300)

② ③ Serie de culori care trec gradat de la una la alta: străbătînd toată gama colorilor (VLAH.) [fr.].

* **GAMĂLIE** *sf.* Capătul mai gros, bulbucat al acului cu care se prind ceva: ac ou ~; inima din noi se făcu cît o ~ de ac (ODOS.) [ung. g o m o l y].

**GĂL-
GĂM**

15.000

Fig. 2299. Galvanoscop.

Fig. 2300. Gama.

GĂMAN *sm.* Mîncău, mîncăcios, nesăţios, lacom: ~ul mîncă cîzăceşte (OLVR.).

***GAMBĂ** (pl.-be) *sf.* Partea piciorului de la genunchiu pînă la glezne [it.].

***GAMBIERĂ** = JAMBIERĂ.

***GAMELĂ** (pl.-le) *sf.* ✱ Vas mic de metal în care soldatul îşi primeşte porţia de mîncare (2301) [fr.].

***GAMOPETALĂ**

adj. f. ✱ Corolă ~, corolă ale cărei petale sînt lipite una de alta (2302) [fr.].

***GAMOSEPAL** *adj.*

✱ Se zice despre un caliciu ale cărui sepal sînt lipite una de alta [fr.].

Fig. 2301. Gamelă.

Fig. 2302. Corolă gamopetală.

***GARĂ** (pl.-gări) ① ~~st.~~ Staţiunea unui drum de fier, locul de sosire şi de plecare a trenurilor dintr-o localitate (2303) ② Clădirea dintr-o astfel de staţiune, unde se vînd biletele şi unde aşteaptă călătorii [fr.].

GARAFĂ = CARAFĂ.

***GARAJ** (pl.-aje) *sm.* ① ~~st.~~ Aducerea, adăpostirea vagoanelor într-o gară pe nişte şine unde nu circulă trenurile: linie de ~ ② Adăpost pentru automobile, biciclete, etc.

***GARANT** *adj. şi sm.* ① Care-şi ia răspunderea pentru un lucru: puterile ~e ② ✱ Chezaş [fr.].

***GARANTA** (-tez) *vb. tr.* ① ✱ A-şi lua răspunderea unei datorii făcute de altul, a da chezaşie, a se pune chezaş ② A răspunde de bună calitatea lucrului vîndut ③ A încredinţa, a certifica [fr.].

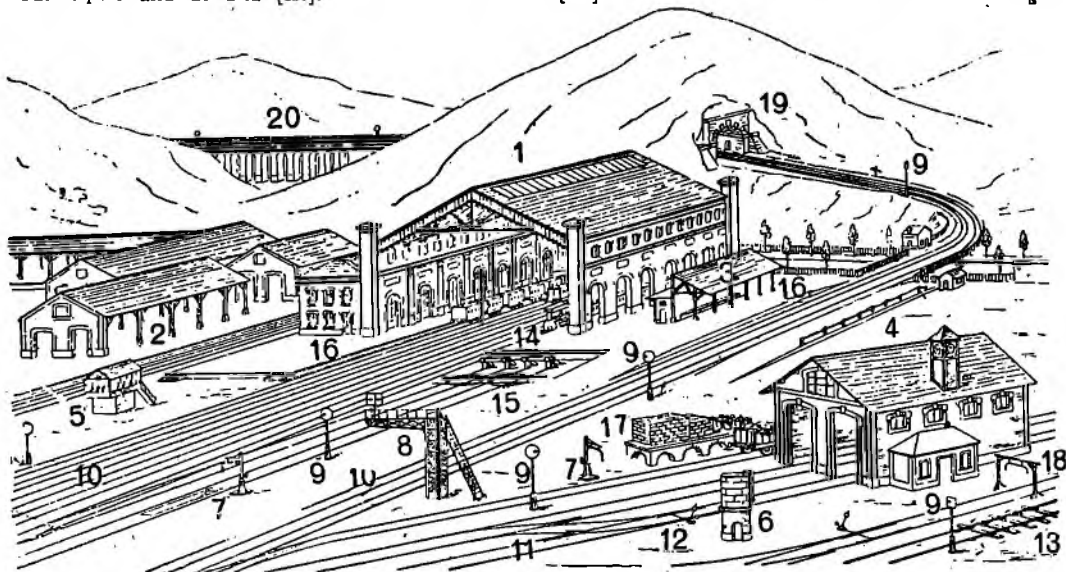

Fig. 2303. Gara. 1. Gara. — 2. Gara de mărfuri. — 3. Marchiză. — 4. Remiză pentru locomotive. — 5. Post de acar. — 6. Rezervor. — 7. Friză de apă. — 8. Semafor. — 9. Disc. — 10. Şine. — 11. 12. Macazuri. — 13. Traverse. — 14. Parapet. — 15. Plăci turnante. — 16. Peron. — 17. Peronul cărbunilor. — 18. Gabarit. — 19. Tunel. — 20. Viaduct.

GAŢE *sf.* ✱ Defect corporal, boală organică (mai ales la vite), rană învechită [comp. rut. g a n ă].

GANG (pl.-guri) *sn.* ① Trecere pe sub boltitura unei porţi sau unei case: a intrat, către seară, pe ~ul unui palat (CAR.); o vedea... intrînd ou o frică de tilhar sub ~ul unui hotel (VLAM.) ② Coridor, galerie, sală [germ.].

***GANGĂ** *sf.* ✱ Substanţele pietroase şi cristalizate care umplu un filon şi în care se află amestecat minereul sau piatra preţioasă [fr.].

***GANGLIŢION** (pl.-oane) *sn.* ① Mică umflătură globuloasă, tare, care se formează în tendoane, şi în muşchi ② Numele nodurilor ce se găsesc pe traiectul nervilor sau vaselor limfatice [fr.].

***GANGLIONAR** *adj.* ② Care prezintă ganglii: oane; căre e de natura ganglionului nervos [fr.].

***GANGRENĂ**... = CANGRENĂ...

○ **GANGUR** = GRANGUR.

○ **GAŢĂ** (pl.-te) *sf.* *Olfen.* (VIRC.) ✱ Ori-ce insectă dipteră ca musca, albina, etc.

GĂOACE, GHIOACĂ *sf.* ① Coaja oului: în ziua de Paşti, să nu arunci ghioacle ouălor roşii afară, că-ţi arunci norocul şi rodul (GOR.) ② Coaje de nucă, de alună, de migdală, etc.: scoase din găoacea de nucă rîndul de haine (ISP.) ③ Alveolă, chilioara din faşur (MAR.).

GĂOAZĂ *sf.* ① Gaura şezutului ② Canalul vaginal.

GAR *interj.* ✱ Imită strigătul cioarei (= cir!).

○ **GAR** *sbst.*, **GARĂ** *sf.* Băn. Cenuşă de paie arse [srb.].

***GARANTĂ** (pl.-te) *sf.*

***GARANŢIE**, *sf.* ① ✱

Indatorire de a plăti datoria altuia, în cazul cînd acesta nu plăteşte, chezaşie ② Ceea ce garantează, ceea ce încredinţează, certifică un lucru [fr.].

GARD (pl.-duri) *sn.* ①

Împrejmuire în jurul unei grădini, unei curţi, unui ţarc sau ocol de vite, făcută mai adesea din pari împletiţi cu nuiele (2304); alte-ori din spini, bolovani, etc.: a ocoli, a îngrădi, a împrejmui ou un ~; înaintea uşei era o curte îngrădită cu ~ de nuiele (MERA); ~ul fără proptele cade în timpuri grele (ZNN.); ~ viu, împrejmuire formată din arbuşti plantaţi şi în plină vegetaţie (2305); toată grădiniţa mea (e) înconjurată ou ~ viu (NEGR.); ② F:

✱ = RŢIBA [fr.].

Fig. 2304. Gard de nuiele.

Fig. 2305. Gard viu.

a sări peste ~uri, a umbla după femei (sau femeile după bărbați); a lega pe cineva la ~, a-l prosti, a-l face să creadă lucruri neadevărate; a lega cartea de ~ (SAD.) (PAMF.), a se lăsa de carte; prost ca ~ul, foarte prost; a o potrive, a o nimeri (ca Ieremia) ou oistea'n ~, a face sau a spune o prostie, a face una boacă-nă; a-și pune ~ la gură, a-și pune lacăt la gură; a delega calul de la ~ (CRE.), a deschide gura să vorbească, a spune ce știe; a da ceva din ~ul popii (PAMF.) sau din ~ul Oancei, a refuza să dea: din ~ul Oancei și-a da-o îmbrăcatul, dacă n'ou fi și eu pe-acolo (CRE.); ~ OCHIU, ORB ¶ ① Impletitură de nuielă așezată în mijlocul unei ape, pentru prins pește; numită și „gard sterp” (□ 2306) [comp. alb. gar 6].

Fig. 2306. Gard sterp.

*GARD² = GUARD.

GARDĂ (pl. gărzi) sf. ✕ ① Pază, strajă; a face ~, a fi de ~; soldat de ~, intern de ~ ¶ ② Soldații însărcinați a face paza ¶ ③ Corp de ~, soldații așezați într'un loc anumit, spre a fi distribuiți la diferite servicii ¶ ④ Garda pieței, cazarma, locul unde stau soldații însărcinați cu paza orașului și care servește și de închisoare militară ¶ ⑤ Număr de soldați însărcinați cu paza unui princip, unui comandant, etc.; ~ de onoare, corp de soldați însărcinați să însoțească pe un personaj, în semn de cinste ¶ ⑥ ~ națională, ~ civică, miliție burgheză ¶ ⑦ ✕ Partea de la minerul unei săbii care acopere și apără mina, strajă: puse mina pe garda săbiei (C-ZAMF.) ¶ ⑧ La scrimă: pozițiune în care cineva e apărât de loviturile adversarului [fr.].

***GARDENIE** sf. ✕ Arbust originar din America tropicală cu flori mari, elegante, albe și foarte mirositoare, ce se cultivă ca plantă de ornament (*Gardenia*) (□ 2307) [fr.].

***GARDEROBĂ** (pl.-be), sf. **GARDEROB** (pl.-oabe) sn. ① ¶ Du-lap de haine, de rufe ¶ ② Camera unde se țin haine și tot ce trebuie pentru îmbrăcăminte ¶ ③ A toate hainele sau îmbrăcăminte a unei persoane [fr.].

***GARDEROBIER** sm. ⑤ Cel cea la un teatru, la o sală de spectacol, etc. ia în păstrare hainele (mantalele, pălăriile, galoșii, etc.) spectatorilor [garderobă].

***GARDIAN** sn. ✕ Păzitor, paznic [fr.].

GARDINĂ (pl.-ni) sf., ✕ **GARDIN** sm. ① Sco-bitura, creștătura, șanțul făcut la capetele dină-untro ale doagelor (unei butoiu, unei găleți, etc.), spre a putea sta fundul ¶ ② Marginea de deasupra ghizurilor unei fântini, doagelor unui vas de lemn [comp. germ. Gargel].

GARDINAR, **GARDINER** (pl.-re) sn. ¶ Unealtă a do-garului cu care acesta face gar-dinile la doage (□ 2308).

***GARDIST** sm. Sergent de stradă [gardă].

GÂRDUI (-uesc) vb. tr. A îngrădi, a împrejmu cu un gard.

GÂRDULEȚ, **GÂRDUT** (pl.-te) sn. dim. **GARD**.

GÂRGARĂ (pl.-re) sf. ✕ ① Faptul de a se gar-gariza: a face ~ ¶ ② Băutura, medicamentul cu care se gargarizează cineva [ngr.].

GÂRGARISI = **GARGARIZA** [ngr.].

GÂRGĂRIȚĂ (pl.-te) sf. ✕ Mic gândac ca-fenlu, lung de 3—4 milimetri, care-și depune ouăle în boabe de grâu, de mazăre, de bob, etc., unde se dezvoltă viermele, făcând mari stricăciuni

bucatelor din magazine și hambare, mai ales cind nu sînt bine îngrijite; se deosebesc mai multe specii: **GÂRGĂRIȚĂ-DE-BUCATE** sau **GÂRGĂRIȚĂ-NEAGRA** (*Calandra granaria*) (□ 2309), **GÂRGĂRIȚĂ-**

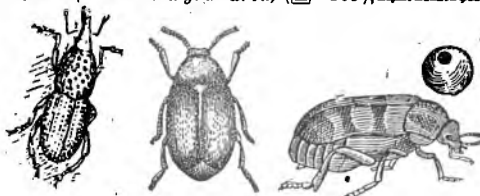

Fig. 2309. Gâr-găriță-de-bucate. Fig. 2310. Gâr-găriță-de-bob. Fig. 2311. Gărgărița-de-mazăre.

DE-BOB (*Bruchus granarius*) (□ 2310), **GÂRGĂRIȚĂ-DE-MAZĂRE** sau **MAZĂRARUL** (*Bruchus pisi*) (□ 2311) etc. [comp. serb. g. agrica].

GÂRGĂRIȚOȘ adj. Cu gărgărițe, găurit de gărgărițe.

***GÂRGARIZA** (-izez) vb. refl. ✕ A-și clăti gura sau gtlejul cu un lichid [fr.].

GÂRGĂUN sm. ① ✕ Cea mai mare și mai veninoasă dintre viespi care sîrîne tare, cînd zboară; numită și „băr-zăun”, „găun”, etc. (*Vespa crabro*) (□ 2312) ¶ ② pl. ③ Toane, capricii, fumuri, idei extravagante: nu mă mai face să-mi întor ~li în cap (ISP.); cînd oare îți vor iesi ~li din cap, bărbate (GN.) ?

○ **GĂRIȚĂ** (pl.-ni) sf. **Băn.** Trans. ✕ Loc unde s'a tăiat codrul și a crescut pădure tî-nară; pădureice.

***GARMOND** sbst. ✕ Caracter tipografic de zece puncte, între petit și cicero (— □ TAB. XIX) [germ.].

○ **GÂRNICIOARĂ** (pl.-re) sf. ① dim. **GARNITĂ**.

***GARNISI** (-iesc) vb. tr. A găti, a îngriji, a împodobi cu cele trebuincioase: ~ o odale cu mobile, ~ o pălărie cu flori [fr. garnir].

***GARNITURĂ** (pl.-turi) sf. ① Ceea ce se pune, ce se adaugă la un lucru spre a-l garnisi, spre a-l împodobi: înregistrare... colorile și garniturile cocoanelor la baluri (A-GH.) ¶ ② Asortiment deplin; ~ de traserat, mașină de traserat (cu aburi) cu toate accesoriile ei [fr.].

○ **GARNITĂ**, **GIRNITĂ** (pl.-te) sf. **Olten. Mold.** ① **Bucov.** Găleată de tinichea, de zinc, etc. [comp. serb. g. rna c, pol. g. ar nie c].

***GARNIZOANĂ** (pl.-ne) sf. ✕ ① Trupe instalate într'o cetate, într'un loc întărit, spre a-l apăra ¶ ② Orașul unde e instalată o trupă [fr.].

GAROAFĂ (pl.-te) sf. ✕ ① Gen de plante, cu flori mai adesea roșii, trandafirii sau albe, cu miros foarte plăcut, cu foarte multe specii, din care o parte cresc sălbatice, iar altele se cultivă prin grădini (*Dianthus caryophyllus*) (□ 2313);

Fig. 2313. Garofa.

Fig. 2314. Garofa-de-munte.

GAROAFE-DE-MUNTE, **GAROAFE-SĂLBATICE** sau „flori-domnești”, o specie a acestel plante care crește prin fînețele, poienile și pășunile umede

GAR- GAU din munți (*Dianthus superbus*) (□ 2314) [ngr. γαρύφαλλον].

GAROFIȚĂ (pl.-te) sf. ♦ ① dim. **GAROAFĂ** ♀

② **GAROFITE** pl.

Varietate de garoafă, numită și „garoafe-de-climp”, „garoafe-sălbatic”, sau „cuișoare”, cu flori purpurii, care crește prin fîcșeleușcate, prin livezi și pe coline (*Dianthus carthusianorum*) (□ 2315) ♀

Fig. 2315. Garofite.

Fig. 2316. Garofițe-de-grădină.

2315) ♀ ② **GAROFITE-DE-GRĂDINĂ**, varietate de garoafă, originară din apusul Europei, cu flori numeroase dispuse în fascicule, grupate în buchete, cultivată prin grădini (*Dianthus barbatus*) (□ 2316).

GAROS adj. Pătat pe spinare cu negru: oline ~; capră ~ă [srb. garuša „oaie neagră”].

GASELNIȚĂ (pl.-te) sf.

Fluture mică, larvele căruiă, numite „cărți”, se introduc în stupi și mîncă ceara din faguri; se mai numește și „molia-albinelor” (*Galleria melonella*) (□ 2317) [vsl. gasenica].

Fig. 2317. Găselniță.

GĂSI (-ăsece) 1. vb. tr. ① A da peste cineva; peste un lucru pierdut sau ascuns căutîndu-l sau din întîmplare, a afla: mi-am găsit inelul; n'a găsit pe nimeni acasă; rămit cu Dumnezeu, tată, și să te găsească sănătos (isp.); pe unde nu cauți, pe acolo îl găsești; a găsit o omoară; cine caută, găsește — **CAUTA** ① ②; ③: a-și ~ beleaua; a nu-și ~ astîmpăr; ~ vreme ou prilei; a nu-și ~ locul, a nu putea sta liniștit (de nerăbdare, de durere, etc.), a nu se mai astîmpăra; a-și ~ omul, a da peste unul mai tare, mai priceput, etc. care să-l poată birui ♀ ④ A descoperi (după cercetări sau meditații îndelungate), a inventa, a născoci: ~ un mijloc, ~ un leac ♀ ⑤ A socoti, a chibzui, a i se părea (că e bine sau rău): ~ cu cale — **CALE** ⑥, ~ de convîință, ~ nimerit ♀ ⑦ A-i veni pe neașteptate, a i se întîmpla: am ajuns ce n'am gândit, și mă mir ce m-a găsit.

2. vb. intr. ① A-i veni aminte, a-i trece prin minte, a-i abate (să se apuce de ceva): tocmai aoum ți-al găsit să speli ♀ ♀ ② Ți-al găsit vorbă să fiei ei așa!

3. vb. refl. ① A exista, a se afla: nu se mai găsește alba pe lume ♀ ② A fi (unde): a se ~ de față.

GĂSIT sbst. Faptul de a găsi: bun ~, bătrînu, fi spuseră ei (isp.).

GĂSITOR adj. verb. GĂSI. Care găsește.

GASTEROPODE sf. pl. ♀ Clasă de moluște care se mișcă cu ajutorul unui picior larg și turtit situat sub pîntece; tipul de căpătenie e melcul [fr.].

GASTRALGIC adj. ♀ Privitor la gastralgie [fr.].

GASTRALGIE sf. ♀ Durere situată în regiunea stomacului [fr.].

GASTRIC adj. ♀ Care aparține stomacului, privitor la stomac, care se formează în stomac: suc ~ [fr.].

GASTRIȚĂ sf. ♀ Inflamație a (mucoasei) stomacului, aprindere de mațe [fr.].

GASTRO-ENTERITĂ sf. ♀ Inflamație simultană a mucoasei stomacului și a celeia a intestinelor [fr.].

GASTROLOGIE sf. ♀ Arta culinară [fr.].

GASTRONOM adj și sm. ♀ Care ține la bucate bine gătite și la băutura bună, care se închină pîntecei [fr.].

GASTRONOMIC adj. ♀ Privitor la gastronomie [fr.].

GASTRONOMIE sf. ♀ Arta de a minca bucate

bine gătite: o pîcintă pîntecească... cap d'operă în ~ (NEGR.) [fr.].

GĂSCĂ (pl. gaste) sf. ① Mold. Șatră, baracă ♀ ② Adunătură, clică, tovărășie, cuib de oameni cu apucături sau cu scopuri rele: am să... sparg gască asta de Țitori și de Țitoare (D.-ZAMF.).

GĂȘPER sm., **GĂȘPERITĂ** (pl.-te) sf. Una din numeroasele porecle date Țiganului (Țigăncii): și dinți Gășper... oum păși pe apă... s'a bînimăit (isp.); Gășperita se duce îndată în bînmărie și puse la cale ce să facă ou mellei (isp.) [Gașpar, unul din cei trei regi magi, înfățișat, de obicei, ca un Arap].

GATA adj. invar. și adv. ① Isprăvit, la care nu mai trebuie lucrat nimic, făcut de tot, gătit: bainele sînt ~; mîncarea e ~; haine ~, ce se cum-pără făcute (nu după măsură) din prăvălie; pe-bani ~, numerar, (plătind) peșin (nu pe datorie) ♀ ② Pregătit, dispus, pe cale de a face ceva: ești ~ ? ~ de plecare ♀ ③ De-a ~, fără a munci, fără a-și da vre-o osteneală; de tot, cu totul: Doar cu gîndul le gîndește. Si de-a ~ toate-i vin (VLAH.); credea să găsească de-a ~ o armată organizată și disciplinată (A.-GH.); a venit la ~, a găsi treaba făcută de alții; a da ~, a isprăvi; a prăpădi; gata-gata, cît p'aci: gata-gata să facă iar războaie și vîrsări de sînge (CAR.) [comp. alb. g a t i].

† **GATA** — **GATI**.

GĂTEALĂ (pl.-alt) sf. ♀ Îmbrăcămînta și podoabele cu care se găt e s c, se dichisează femeile, toaletă: fetele... ardeau de neastîmpăr să vadă găteala de mireasă a Martei (SLV.); pr. etim.: se înalță, strălucitoare în găteala ei... biserică lui Stefan cel Mare (ARG.).

GĂTEJ sm., mai adesea pl. **GĂTEJE**. Nuiele, crengi uscate pentru aprins focul, uscături, vreas-curi: un ~, ca din întîmplare, se aprinse ca un chibrit (DEM.); aprinseră un foc de pale ou citeva ~e (DLVR.) [comp. slav. g a t i „fașină”].

GĂTEJEL 1. sm. 1. = PITULICE [pasărea obi-cuenește se ascundă în găteje].

2. **GĂTEJE** sf. pl. ♀ Mîncare ciobănească preparată din urdă dulce și zer (SEZ.) (RV.-CRG.).

GĂTER (pl.-ere) sm. ♀ Ferestrău mecanic [germ.].

GĂȚI (-ăsece), † **GĂȚA** (-ătez, ① gat) 1. vb. tr. și refl. ① A (se) țîncea g a t a, a (se) pregăti: ~ de drum, de plecare, de război; ②: nu e pentru cine se găt ește, ci pentru cine se nimer ește ♀ ③ A sta gata, a fi pe cale să... cînd se gătea a-l strivi cu piciorul (isp.); poate fie-oine să ucidă... pre cea ce să gătează să-l fure (PRV.-LP.) ♀ ④ A face bucate, a prepara mîncarea la foc: ~ de mîncare; ~ bucate ♀ ⑤ ① A (se) îm-brăca frumos, a (se) dichisi: ~ ca de sărbătoare.

2. vb. tr. și intr. A isprăvi, a sfîrși, a fi gata: ~ de citit o carte; ~ cu scrisul.

3. vb. tr. A da gata, a prăpădi, a nimici.

④ **GĂȚII** sf. pl. **Maram. Oaș**. ① Iz-mene largi pe care le poartă bărbații, vara, în loc de pantaloni (□ 2318) [ung. gatyaj].

GĂȚIT 1. adj. p. **GĂȚI**. ① Pregătit preparat ♀ ② Preparat la foc (despre bucate) ♀ ③ Imposibil, dichisit.

2. sbst. ① Faptul de a (se) găti.

GĂUN, **GĂUNE** sm. **Trans. Oaș**. ♀ = GĂRGĂUN: Se pun pe lîngă tîbului și i umplu ou găuri capui (RET.) [lat. "c a v o n e m].

④ **GĂUNĂ** (pl.-ni) sf. **Bucov.** Gaură în pămînt care are forma unei jumă-tăți de cuib de pasăre: își fac căsăluile lor prin... găuni în pămînt (RET.) [lat. c a v o - v o n e m].

⑤ **GĂUNOIU** sm. **Trans. (conv.)** ♀ = Fig. 2318 G. Găti.

GĂUNOS adj. ① Găurit pe dinăuntru, scorburos: dînte ~; în tulpina găunosă a copacului (IOBOS.) ♀ ② Lipsit de miez, sec: alună, nuoa găunosă; ③: are capul ~ și-l dîntă greierii în el (isp.) [găună].

GĂUNOȘI (-osece) vb. tr. A face găunos. **GĂUNOȘITURĂ** (pl.-turi) sf. Scorbură, goul dintr'un lucru găunosit, cărula i s'a deșertat miezul [g a u n o ș i].

Fig. 2318 G. Găti.

GAURĂ (pl. găuri) *sf.* ① Deschizătură sau adâncătură, mai mare sau mai mică, făcută într'un lucru (*Mold.* „bortă”): ~ mare; ~ adâncă; găurile stielei; a se uita prin gaura broastei; gaura inelului, acului, cheii; gaura urechii, pe unde se atârnă cerceii; ~ în pământ; ~ de goarece, de șarpe; nu veți scăpa nici în gaură de șarpe (isp.); doară nu s'o face ~ în cer = **CER**² ①; a astupa o ~, ② a plăti o datorie: sumă cu care... ar fi putut astupa multe găuri (sr.-vn.) ③ ④ Casă proastă, bordeiul ⑤ Celulă în fagur ⑥ = **ARȘO** [lat. caula].

GAURAR (pl.-are) *sn.* ① Lopătică, scindurica cu mai multe găuri de la sulul dinainte al războiului (— ⑩ 106, C) ② *Trans.* ③ Otricală, unealta de fier cu care se fac găuri la opinci (vc.).

GAURI (-rese) *vb. tr.* A face o gaură (sau mai multe găuri): ② pictura găurește platra: ~ urechile, a face găurile pentru atârnat cerceii; ③ a asurzi.

GAURICĂ (pl.-rele), **GAURICE** *sf. dim.* **GAURĂ**: bagă ochea în găuricea ușii celei de aramă (MERA).

○ **GAURICIOS** *adj. Băn.* Cu găuri, găunos.

GAURIT 1. *adj. v.* **GAURI** ① ② **NEGĂURIT**.

2. *sbst.* Faptul de a găuri.

GAURITOARE *sf.* ① Unealtă sau mașină de găurit.

○ **GAUROS** *adj. Oaș.* Cu găuri, găunos.

○ **GAURUȚĂ** (pl.-te) *sf. Oaș. dim.* **GAURĂ**.

GĂVAN (pl.-ne, -nuri) *sn.* ① Partea scobită a lingurii: la outhall și la tale De la linguri tot ~ul (SPER.) ② *Maram. Trans.* (PAP.) (DENS.) ③ Lingură mare întrebuințată la stăină, polonic ④ La Palma mîinii, cind

adunăm degetele, făcînd-o ca un căuș ⑤ ⑥ Orbită, scobitura în care e așezat ochiul: îi lucau ochii în ~urile lor adînci (ISAD.) ⑦ ⑧ Strachină de lemn scobită (⑩ 2319): ⑨ Tiganii... s'au vorbit... s'au ducă și ei plocon domnului

un ~ un lapte acru (JIP); gazda... umbla un ~ de lemn cu porumb fierț ① ② ③ Jghiabul mesei timpularului, în care se țin uneltele [comp. gr.-biz. γαβέβα și blg. srb. v a g a n].

GĂVANAT *adj.* Scobit, concav ca un găvan. ○ **GAVANOS** (pl.-oase) *sn. Mold.* ④ Borcan vas de lut smălțuit pentru păstrat dulceată, untură, sare, etc.: scrisoarea era scobită, dar întovărășită de citeva gavanoase cu dulcoși (GN.) (tc. k a v a n o s).

○ **GAVANOȘEL** (pl.-ele) *sn.* ④ *dim.* **GAVANOS**. Borcnaș: merge de ascunde ~ele (ALÉCS.); Acolo, ~e, aici stîpurii, buțelcuțe (STAM.).

○ **GAVAT** *sm. col. Olten. Băn.* ① Paraziți, păduchi, viermi: gadini... însemnează... lăcuste, omizi, viermi, goașe și alt ~ (MAR.) ② *Olten.* ③ Lupi [bg. g a v e d].

○ **GĂVĂUNĂ** = **VĂGAUNĂ**: se ascunsesse pe semne în atare ~ sub pămint (MERA); rendez-vous 1-a dat în sură, ori în vîd de ~ P (EMIN.).

† **GĂVOZD** (pl.-oaze) *sn.* ① Cuiu; cuiu pentru șindrilit (FR.-COR.) ② ③ *Oaș. Trans.* Ic, pană (cu care se crapă lemnele) [vsl. g v o z d ū].

† **GĂVOZDI** (-desc) 1. *vb. intr.* ① A țintui cu cui. 2. *vb. tr. Mold.* A înghesui, a ghemui; a piti: revertele găvozdate una peste alta (CRG.) [vsl. g v o z d i t i].

GAVRILA *sm.* Numele popular al ursului, Moș Martin (npr. Gavrilă).

* **GAZ** (pl.-ze) *sn.* ① Nume dat tuturor corpurilor fluide ca și aerul; ~ de iluminat, ~ aerian, gazul obținut prin distilarea cărbunilor de piatră, întrebuințat pentru iluminat ② Petrol de lampă [fr.].

* **GAZ** *sbst.* ③ Tesătură foarte subțire, de mătase sau de fir; zăbranic [fr. g a z e].

GAZAR *sm.* ④ Cel ce vinde petrol de iluminat (⑩ 2320) [g a z].

GAZDĂ (pl.-de) *sm. și f.* ① Stăpîna sau stăpînul casei, în raport cu oaspeții pe care-i primește: și el și gazda s'au sculat cu noaptea ~n cap (VLAH.); a trage în ~; a primi în ~; ~ de hoți, cuiub de hoți; cel ce adăpostește pe hoți în casa lui și tăinuște obiectele furate: e mai rău gazda loților decît loțul (TICH.); gazda de furi să se pedepsească ca furul (LEO.-CAR.); ② F:

gazda bătailor, cel ce primește bătaii de la toți ③ Locuință provizorie, odaie luată cu chiri: într'o

casă particulară ④ *Tr.-Carp.* Gospodar, om cu casă, cu dare de mîna, bogătaş [ung.].

○ **GAZDAC**, **GAZDAC** *adj. și sm. Trans. Maram.* Bogătaş: Lăcomit-am, lăcomit, lăcomit la

șapte vaci s'am luat hida de găz-daci (IK.-BRE.) [ung. g a z d a g].

○ **GAZDĂCEȘTE** *adv. Trans.* Ca un găzdac, ca un bogătaş: alme nu era mai

întilu decît el, gătat coala ~. la blserică (RET.).

○ **GAZDĂCIE** *sf. Trans.* (CONV.) Bogație, stare de găz-dac.

○ **GAZDĂLUI** (-ălușne) *vb. intr. Maram.* A face treburile casei, gospodăriei (enl.) [g a z d â].

○ **GAZDAN** *sm. Oaș.* Bogătaş [g a z d â].

○ **GAZDĂȘAG** (pl.-aguri) *sn. Trans.* (DENS.) = **GAZDUBAG**.

○ **GAZDOIU** *sm., GAZDOARE* *sf. Tr.-Carp.* ① Stăpînul, stăpîna casei ② Bogătaş(ă): Lăcomit-am, lăcomit, lăcomit la șase boi, s'am luat hida de găzdoi (IK.-BRE.) [g a z d â].

GAZDUI (-nuse) 1. *vb. tr.* A primi pe cineva în gazdă, a-i oferi adăpost (peste noapte sau pentru mai multă vreme): îmi făcu cinstea să mă găzduiască în odala stăpînului său (GN.).

2. *vb. intr.* A trage în gazdă, a ședea în gazdă, a se instala la cineva pentru cîva timp.

GAZDUIRE *sf.* ① Faptul de a găzdui ② Adăpost în casa cuiu ③ Ospitalitate: mai multumî încă dată de buna ~ și de pozele cele folositoare (ISP.).

GAZDUITOR *sn.* Cel se găzduiește, ce primește în gazdă pe cineva.

○ **GAZDULEASĂ** (pl.-ne) *sf. Bucov.* Gazdă, stăpîna casei: taci, țiplinească ~, nu te supăra (VOR.).

○ **GAZDUȘAG** (pl.-guri) *sn. Maram.* Avere, bogație [ung. g a z d a s â g].

* **GAZEL** (pl.-eluri) *sn.* ① Cuvînt arab care însemnează, în literatura turcească și cea persană, o poezie ușoară consacrată amorului sau beției.

* **GAZELA** (pl.-le) *sf.* ② Specie de antilopă ce trăiește mai ales în Africa de nord și în Siria (⑩ 2321) [fr.].

* **GAZETĂ** (pl.-te) *sf.* ③ Ziar, jurnal: cîntînd într'o ladă uitată, dau peste o ~ de cele mari (I.-GH.) [fr.].

* **GAZETAR** *sm.* ④ Ziarist, jurnalist [g a z e t â].

* **GAZETĂRESC** *adj.* De gazetar.

* **GAZETĂRIE** *sf.* ⑤ Profesunea de gazetar, ziaristică: ar fi putut avea o cliență mult mai numeroasă, dacă s'ar fi lăsat de ~ (VLAH.).

○ **GAZI** (-ăze) *vb. tr. Băn.* A călca în picioare [srb. g a z i t i].

* **GAZOGEN** (pl.-one) *sn.* ⑥ Aparat pentru prepararea în casă a apei gazoase [fr.].

○ **GAZOIU** (pl.-oale) *sn.* (R.-COO.) = **GAZONITĂ**.

* **GAZOLINĂ** *sf.* ⑦ Lichid foarte inflamabil ce se obține prin distilarea petrolului [fr.].

Fig. 2320. Gazar.

Fig. 2319. Găvan.

Fig. 2321. Gazelă.

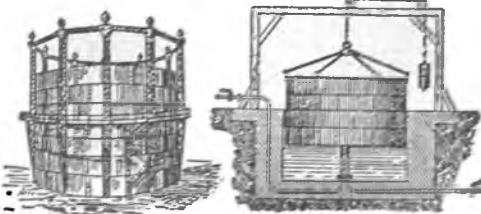

Fig. 2322. Gazometru.

GAZ-GEA — să inmagazineze gazul de luminat fabricat de o uzină și să-i dea o presiune regulată în timpul combustiei (Fig. 2322) ¶ Aparat care arată cantitatea de gaz de iluminat întrebuințată într-un local, contor (Fig. 1438) [fr].

* **GAZON** *sbsl.* Pajiște de iarbă scurtă și mărunță: poteol de nislip roșu înconjurat parter de ~, înmălțate cu florile cele mai delicate (n.-gh.) [fr].

○ **GAZORNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Lampă primitivă de petrol (Fig. 2323): în lumina săracă a gazornitei, asculta giumele și vorbele lor (sac.) [gaz ②].

* **GAZOS** *adj.* ① De natura gazului, care se prezintă în stare de gaz ¶ ② Se zice despre anumite băuturi încărcate cu gaz în soluțiune: limonadă gazoasă; apă gazoasă, acid carbonic dizolvat în apă sub presiunea a 4—5 atmosfere [fr].

* **GAZUI** (-nesc) *vb. tr.* (P) A unge cu gaz (petrol) un lucru, spre a-i da foc (cauz.).

GEABA *adv.* (mai adesea precedat de prep. DE). ① În zadar, zadarnic, fără folos: ~ ea acum făcea jurăminte (PAMF.); eu, tîlcoasă, mă trudeam ~ (R.-cod.); nici o săgeată nu se ducea în vînt de ~ (usp.); ~ vii, ~ te duci, ~ rupi niște papuci ¶ ② Fără bani, fără a plăti. gratis: mi te-a dat de ~ [tc. g a b b a].

○ **GEAC** *sbsl. Ofen.* ① Sediul, săculeț de pinză rară pentru brînză ¶ ② Trăistută (în care pun copii cărțile, mîncarea, etc. cînd se duc la școală) [srb. g a k].

GEALAT, GELAT *sm.* ① Calău, gide (Fig. 2325): un gealat, o'o izbitor de topor, îi sbura capul de pe umeri (VLAH.); ¶ Ah! iacomă moarte, gealat mult cumpit, Mi-ai răpit soția... (STAM.); doi gealați m'au dus la bectui de piatră (OLVR.) ¶ ② Băn. = MUSCAR [tc. g e l l a d].

GEALĂU (pl.-ae) *sn.* Rîndea lungă întrebuințată de tîmplari; nu-

Fig. 2324. Gealău.

mită și „buhaiu” sau „robanc” (Fig. 2324) [ung. g y a l o].

GEAM (pl.-muri) *sn.* ① Sticlă, de obicei plană, care se așază în cercevele ferestrelor sau, uneori, în locul tăbliilor ușilor (Fig. 2326): a se uita pe ~; a sparge un ~ ¶ ② Sticlă care se așază în cerceul de metal al unui ceasornic ¶ ③ F. Monoclu [tc. g a m].

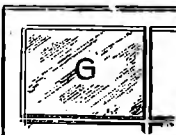

Fig. 2326. G. Geam.

† **GEAMALĂ** (pl.-le) *sf.* Mască uriașă ce acoperea în întregime un om care juca odinioară pe străzi și la bileiuri la vremea Moșilor [tc. g e m a l l].

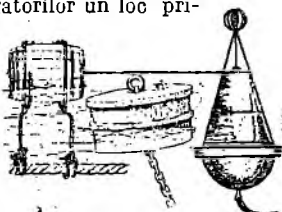
GEAMÂN (pl. gemeni, gemene) *adj.* și *sm. f.* ① Se zice de doi copii născuți în același ceas din aceeași mamă; frați gemeni, surori gemene; Fă-mă, tată, ca să-ți seamăn, Ca frate cu frate ~ (PANN); semănăm așa de bine că parcă eram două surori gemene (GN.); împărăteasa... a născut două gemene (CAR.) ¶ ② Despre arbori cari au două tulpini crescute din aceeași rădăcină: brazi gemeni ¶ ③ Despre fructe, cînd sînt împreunate, lipite una de alta: prune gemene ¶ ④ ☆ **GEMENII**, unul din cele 12 semne ale zodiacului; numele unei constelațiuni, ale cărei stele mai luminoase sînt Castor și Pollux (Fig. 2327) [lat. g e m i n i u s].

Fig. 2327. Gemenii. — P. Pollux. — C. Castor.

○ **GEAMANDAN** — **GEAMANTAN**.

GEAMANDURĂ (pl.-re) *sf.* ② Corp plutitor de obicei în formă de butoiu, care se așază pe suprafața apei, și se prinde de fund cu lanțuri sau anejidos sau arată drumul ce trebuie să urmeze corabia (Fig. 2329) [comp. ngr. γεωμανδύρα].

GEAMANTAN. **Mold. GEAMANDAN** (pl.-ne) *sn.* Sac de piele sau de pinză, cutie îmbrăcată cu piele sau pinză, în care se pun lucrurile (în spec. de îmbrăcăminte) ce se iau în călătorie (Fig. 2328): scoțol prin trăsura și prin geamantan (n.-gh.); o trăsura... încărcată cu geamandane, trase la scară (GN.) [tc. g a m a d a n].

Fig. 2328. Geamantan.

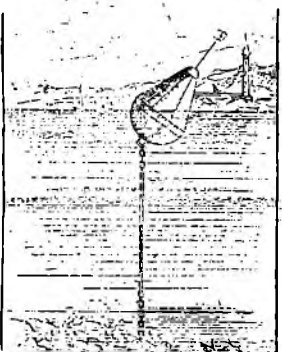

Fig. 2329. Geamanduri.

GEAMANTÂNĂȘ (pl.-așe) *sn. dim. GEAMANTAN*.

GEAMAT — **GEMET**.

GEAMBARALE = **GEAMPARALE**.

GEAMBAȘ *sm.* ① Negustor sau samsar de cai: Moș Nichitor era și ~ de cai ¶ ② Mijlocitor necinstit; pungaș, hoț: se teme de musafirii ~i de noapte (usp.) ¶ ③ Înselător [g a m b a z].

GEAMBAȘLIC (pl.-touri) *sn.* Meseria de geambăș: de ce ai să te apuci?... de avocăție?... de ~? (ALECS.) [tc. g a m b a z l y k].

GEAMGIU *sm.* Cel

Fig. 2330. Geamgiu.

Fig. 2331. Geamie.

ce vinde sau pune geamuri la ferestre (Fig. 2330) [tc. g a m g y].

GEAMIE *sf.* Casa de rugăciune la Mahomedani; templu mai mare decît moscheea (Fig. 2331): în Bagdad, fle-care mahala își are geamia ei (CAR.); multe bisericile creștinești le schimbă în geamii (usp.) [tc. g a m i l].

GEAMLIC (pl.-touri) *sn.* ① Toate geamurile unei locuințe

② Galerie, sală cu pereții de geamuri (Fig. 2332): casele ale verzi cu ~ (CAR.); fata singură la pîrînti boala într'un ~ de cleștar (OLVR.) [tc. g a m l y k].

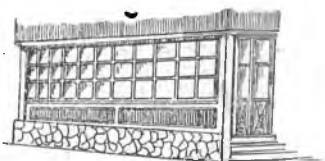

Fig. 2332. Geamlic.

GEAMPARALE, **GEAMPARALE** *sf. pl.* Castaniete: începe să cînte un cîntec... jucînd ceamparalele

(CAR.) ¶ ③ ④ Melodie, viers: privighetorie... trăgeau niște geamparale de-și lua auzul (isp.) [tc. ȕal-p-ar-ȕ].

GEANĂ (pl. gene) sf. ① ¶. Pleoapă: nu mai dăde nici pic de somn în genele ei plină dimineața (isp.) ¶ ② Părul pleoapelor: ochii ei albaștri clipiră sub lungile-i gene bălale (odob.); a da ochii în gene, a i se închide ochii de somn, a ațipi ¶ ③ ④ Fășie: luminoasă, zare de lumină: o ~ roșie se aprinde la înghemănarea pământului en cerul (vlah.); cînd scapătă soarele și rămîne în fundul zării o ~ roșie (br.-vn.) [lat. vulg. *genna < clas. gena].

GEANDRĂ, GIANDRĂ sf. Mold. X Mîncare făcută din felii de mămăligă prăjite și amestecate cu apă: geandă e mîncarea celor cu desăvîrșire săraci (sez.).

GEANTĂ (pl. genti) sf. ① Pungă mare de piele, tolbă ce se poartă, mai adesea, atrînată de gît sau pe umăr, în care se țin scrisori, acte, bani, etc. (□ 2333) ¶ ② ¶ Iarbă de vînat: își așază în ziua aceea pușca și geanta în fundul luntrei (D.-ZAMF.) ¶ ③ ¶ Cartușieră [tc. ȕanta].

GEAR (pl.-ruri) sn. Sal de India [tc. ȕar].

GEBREĂ sf. Cîrpă de șters sau de frecat caii [tc. ȕebre].

GEDET = DEGET.

GEIZER, *GHEIZER, *GEVSEI (pl.-ore) sn. Izvor de apă fierbinte care țîșnește din cînd în cînd, sub formă de coloană, la o mare înălțime, răspîndind în aer niște nori de aburi; mai cunoscute sînt cele din Irlanda (□ 2334) [fr.].

GELAT = GEALAT.

GELATINĂ (pl. -ne) sf. ① Substanță ca piftia care se extrage prin fierbere din părțile cartilaginose și din oasele animalelor ¶ ② Zeamă de fructe, căreia i s'a adăugat gelatină și care se închiagă răcindu-se: în toate simbetele... avem la masă ~ (br.-vn.) [fr.].

GELATINO-BROMURĂ sf. Substanță compusă din gelatină și bromură de argint cu ajutorul căreia se prepară plăcile și filmele întrebuintate în fotografie [fr.].

GELATINOS adj. Ce conține gelatină sau ce seamănă cu gelatină [fr.].

GELEP sm. Neguțător străin (Turc, Armean, Grec) care cumpără în țară un număr mare de oi pe care le vindea apoi la Constantinopol [tc.].

GELOS adj. ① Care-și teme soția sau iubita, care suferă de gelozie, temător, zular: e grozav de ~, și toată ziua o ceartă (vlah.) ¶ ② Care ține mult la un lucru și se teme să nu-l piardă: gelosii de libertăți ale de bunurile lor (odob.) [it.].

GELOZIE sf. ① Teama, neliniștea, bănuiala de a fi înșelat(ă) în dragoste: șarpele geloziei o mușcă de inimă (D.-ZAMF.) ¶ ② Pizmă, invidie [it.].

GELUI (-nasc) vb. tr. A netezi cu gealul, a da la rîndea.

GEMĂ (pl.-me) 1. sf. Ori-ce piatră scumpă (□ 2335): Solipeau zorii zilei, prin aerul șters, în geme și aur de strale (D.-ZAMF.).

2. adj. Sare ~, sarea extrasă din sînul pămîntului, din ocne, și formată, ca și sarea de mare, din clorură de sodiu [fr.].

GEMĂNARE sf. ① Ramură bifurcată, creangă crescută în formă de furcă ¶ ②

pl. * Gemănări, lișetele, furculițele carului [lat. *gemînaria].

GEMĂNARIȚĂ (pl.-te) sf. Plantă din familia orchidaceelor, numită și „bujorei”, „poroinic” sau „sculătoare”, cu flori mari și frumoase, purpurii (Orchis papilionacea) ¶ ③ UNTULVACII [gemânare].

GEMAR sm. (R.-cod.) = GEAMGIU [geam].

GEMĂT = GEMET.

GEMĂTOR adj. verb. GEME. Care geme.

GEME (gem) vb. intr. ① A-și exprima durerea, suferința (fizică sau morală) scoțînd, la fie-care răsufare, un sunet plîngător, nearticulat, a se vîita: codoșca de babă gemea sub talpa iadului (cre.); despre animale: în loc să geamă boii, scîrte carul (vlah.); ② despre vîjiitul vîntului, despre foșnetul arborilor, despre curgerea sgomotoasă a apelor, despre scîrșitul lemnului etc.: vîntul vîjia și geme cu niște jalnice glasuri (odob.); cînd suera, clocotea codrul, gemeau văile (cre.); numai o fîntînă își mișcă gemînd cumpăna ei în vînt (EMIN.) ¶ ③ A fi asuprit, apăsător: țara geme sub asuprirea Tomșei (NEGR.); țara întregă geme sub bîcîl și carnele domnești (FL.) ¶ ④ A fi plin, coplesit de ceva: prăvălia gemea de mușterii (CAR.); curtea și ulițele gem de porci (isp.); numai magazine bogatului... nemîlostiv gemeau de bucate (MAR.) [lat. gēmēre].

GEMEN(I) = GEAMÂN.

GEMET, GEAMĂT (pl. gemete) sn. Sunetul nearticulat scos de cel care geme: o săptămînă încheiată își chinul bărbatul cu cele ei (isp.); și, suferînd, în veci n'am scos un gemăt (vlah.); ② se zice despre vîjiitul vîntului, arborilor, etc. [lat. gēmētus].

GEMINAT adj. ① Împerechiat, așezate două câte două [fr.].

GEMINAȚIUNE sf. ① Împerechiere ¶ ② Repetitiune de două ori a aceluiaș cuvînt [fr.].

GEMULĂ (pl.-le) sf. Mugurăș care, desvoltînduse, dă naștere primelor frunzișoare ale unei plante [fr.].

GEN (pl.-nuri) sn ① Grupă de indivizi care au anumite caractere comune; neam: ~ul animal; ~ul uman, neamul omenesc, toți oamenii, întreaga omenire ¶ ② Fel, soi, mod: un nou ~ de viață ¶ ③ Felul de a scrie, de a executa o operă muzicală: ~ simplu, ~ sublim ¶ ④ Subdiviziune a fie-cărei specialități literare sau artistice: ~ul epic ¶ ⑤ Terminațiunea, forma pe care o iau substantivele spre a arăta sexul masculin sau feminin al ființei arătate prin acest substantiv, și, prin analogie, acela al obiectelor și al noțiunilor abstracte: în limba română avem trei ~uri: masculin, feminin și neutru ¶ ⑥ În istoria naturală, genul este o subdiviziune a „familiei” și cuprinde un număr oare-care de „specii” care au caractere comune [lat.].

GENDARM = JANDARM...

GENEALOGIC adj. ① Privitor la genealogie ¶ ② Arbore = ARBORE ③ [fr.].

GENEALOGIE sf. Spița neamului, înșirarea strămoșilor cuiva după gradul lor de înrudire [fr.].

GENEALOGIST sm. Cel ce alcătuiește genealogii [fr.].

GENERAL 1. adj. ① Comun tuturor ființelor sau lucrurilor de același fel, obșteșc: pădere ~ă, nemulțumire ~ă ¶ ② Adunare ~ă, a întregului corp, a tuturor cari fac parte dintr-un corp ¶ ③ Procură ~ă, pentru toate afacerile și fără nici o rezervă ¶ ④ Cu puteri foarte mari, foarte întinse în funcțiunea pe care o ocupă: director ~, inspector ~.

2. sbst. Cea ce convine unei categorii întregi, unui gen întreg: a conchide de la ~ la particular.

3. sm. X Ofițer superior, de un grad mai înalt decît colonelul; ~ de brigadă; ~ de divizie; ~ de corp

Fig. 2333. Geantă.

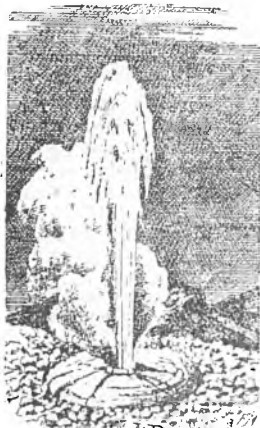

Fig. 2334. Geizer.

Fig. 2335. Gemă antică sculptată.

Fig. 2336. B. General de brigadă. — D. General de divizie. — C. General de corp de armată.

de armată, care comandă o brigadă, o divizie, un corp de armată (2336).

4. În ~, loc. adv. În genere, de obicei, indeobște [fr.].

***GENERALISIM** sm. ✕ General mai mare peste toți generali, care are sub comanda lui toate armatele unei puteri: punând serviciile lor la dispozițiunea ~ului, fără condiție (A.-GH.) [fr.].

***GENERALITATE** sf. ① Însușirea a tot ce este general ② Cel mai mare număr, aproape totalitatea: ~a oamenilor; în ~a cazurilor, în mai toate cazurile ③ pl. Lucruri generale și știute, fără legătură strinsă cu subiectul: a spune generalități [fr.].

***GENERALIZA** (-izez) 1. vb. tr. A face comun, general, a da o mai mare întindere, a împrăști, a lăți cât mai mult: ~ o idee, un obiect, o formulă algebrică.

2. vb. refl. A deveni comun, general, a se lăți [fr.].

***GENERALIZATOR** adj. și sm. Care generalizează [fr.].

***GENERATOR** 1. adj. Care produce, care dă naștere.

2. **GENERATOR** (pl.-toare) sn. ① ♀ Cazanul unei mașini care aburi ② ♂ ~ de electricitate, orice aparat care transformă o formă oare-care de energie electrică: elementele voltale și acumulatorii sînt generatoare de curent electric.

3. **GENERATOARE** sf. ♀ Linia care, prin învîrtirea ei în jurul unei axe, dă naștere unei suprafețe; astfel o semi-circonferență, învîrtindu-se în jurul diametrului ei, dă naștere suprafeței unei sfere [fr.].

***GENERAȚIUNE, GENERAȚIE** sf. ① Faptul de a da naștere unei ființe sau unui lucru asemenea; naștere; procreațiune: ~a oamenilor; ~a plantelor ② ③ Producțiune: ~a idelilor ④ Poseritate, urmașii; ~a lui Noe ⑤ Toți oamenii care trăiesc cam în aceeași epocă: ~a de la 1849; generațiile treoute, viitoare; mi-ai zăgrăvit, cu un adevărat talent de pictor, unele figuri din generația ce ne-a precedat (A.-GH.) ⑥ Grad de filiațiune în linie directă: bunicul, tatăl și fiul aparțin la trei generații deosebite [fr.].

***GENERE**, numai în loc. adv. În ~, în mod general, de obicei, indeobște [it.].

***GENERIC** adj. Propriu unui gen: caracter ~ [fr.].

***GENEROȘ** adj. ① De o fire, de o inimă nobilă, aleasă; mărinimos: sentiment ~, suflet ~, faptă generoasă; nu va fi popor pe lume... mai ~ și mai de ispravă ca poporul românesc (VLAH.) ② Darnic, care dă bucurii, cu mina deschisă ③ ④ Întăritor și foarte bun: vin ~ [fr.].

***GENEROZITATE** sf. ① Nobleță de suflet, mărinimie ② Dărnicie [fr.].

***GENEZĂ** (pl.-ze) sf. ① Formațiunea unui organ; naștere, producere: geneza lumii, cosmogonia; geneza omului, nașterea speței umane; geneza limbilor, originea și dezvoltarea graiurilor ② Prima carte a vechiului Testament care cuprinde povestirea creațiunii lumii [fr.].

***GENIAL** adj. Înzestrat cu geniu, ce arată geniu: o operă ~ă [fr.].

***GENIALITATE** sf. Însușirea, caracterul a tot ce este genial [fr.].

***GENITAL** adj. Care servește la generațiune, la naștere; privitor la organele procreațiunii [fr.].

***GENITIV** sn. ♂ Caz al declinării care indică pe posesor sau originea, dependența, etc. [lat.].

***GENIU** (pl.-nii) sn. ① ♂ Spirit, duh, bun sau rău, care veghea, în tot cursul vieții, asupra soartei unui om: ~l lui Socrate; Imi Inohipulam că mă aflam în împărăția fantasmelor, răpit de carul unui ~ de noapte (ALECS.) ② Spirit care veghia asupra destinului unui popor, unei țări, unui oraș, etc., inger ocrotitor: ~l Romei ③ Persoană care are o înfrurire fericită sau nefastă asupra soartei sau acțiunilor cuiva: ~l bun, ~l rău al cuiva ④ Dispoziție naturală, aptitudine, talent: a avea ~l poeziei, picturii ⑤ Talent superior și creator,

inspirațiune creatoare: om de ~, ~l lui Alecsandri ⑥ Om care posedă un astfel de talent: e un mare ~ ⑦ Ca-racter propriu, distinctiv, al unui om, al unui popor, al unei limbi, etc.: ~l Românului, ~ limbii latine ⑧ ✕ Artă de a fortifica, de a ataca sau de a apăra o cetate, un loc întărit; ~ul militar sau ~l, corpul de trupă însărcinat cu lucrările de apărare și de asediu ale unei cetăți (2337) [lat. genius, fr. génie].

***GENTIL** adj. Drăgălaș, frumușel, gingaș; plăcut, nostim [fr.].

***GENTILEȚĂ** (pl.-te) sf. ① Drăgălășie, gingășie ② Purtare gentilă, atenție delicată ③ Vorbă plăcută și de spirit [fr.].

***GENTILOM** sm. ① Om de familie, de viță nobilă (în Occident): ca ~ii și cavalerii din timpul Renașterii (OOBA.) ② Om de omenie, om cum se cade [fr.].

***GENȚIANĂ** sf. ♀ = GHINTURĂ; CUPE [lat.].

***GENUȚIU** = GENUNCHIU.

***GENUFLEXIUNE** sf. Îndoirea genunchiului la pămînt, ingenuchiera [fr.].

① **GENUNCH(I)ER** (pl.-ere) sn. Mold. ① ② Pictor lung pînă la genunchi ③ ④ Legătură de piele ce se pune la genunchii cailor (2338).

***GENUNCHIA** = INGENUNCHIA.

***GENUNCHIU, GENUCHIU** sm. și (pl.-chi, -che) sn. ① Încheietura osului coapsei cu fluierul piciorului (la om și la animale) (2339, 2340): a-i tremura genunchii; a îndoi, a pleca genunchii; a lua, a ținea pe genunchi; a sedea pe genunchii cuiva ② În genunchi, cu genunchii la pămînt: a sta în genunchi; a se ruga în genunchi; a se pune, a oădea, a da în genunchi, a ingenunchia [lat. genuculum].

***GENUNE** sf. ① Loc foarte adînc într-o apă; apă adîncă și lină: scăpătăm iar într-o ~, ogîndă în care vezi copacii cu virful în jos (VLAH.) ② ③ Abis, prăpastie fără fund: Soarele s'o stînge în ~a cea adîncă (EMIN.); la stînga se deschide o gură înspăimîntătoare, ~ fără fund (N.-UR.) [lat. g y r o n e m].

***GEOCENTRIC** adj. ① Privitor la centrul pămîntului ② ☆ Se aplică la longitudinea și latitudinea unei planete văzută de la Pămînt [fr.].

***GEODEZIC** adj. Privitor la geodezie [fr.].

***GEODEZIE** sf. Știința care are de scop să studieze, prin măsurători cit se poate de exacte, figura globului pămîntesc [fr.].

***GEOFAG** adj. Care mănîncă pămînt [fr.].

***GEOGENIC** adj. Privitor la geogenie [fr.].

***GEOGENIE** sf. Partea geologiei care studiază originea și formațiunea pămîntului [fr.].

***GEOGNOSIE** sf. Partea geologiei care studiază structura și compoziția rocilor și maselor minerale conținute în pămînt.

***GEOGNOȘT** sm. Naturalist care se ocupă de geognosie [fr.].

***GEOGNOȘTIC** adj. Privitor la geognosie [fr.].

Fig. 2337. Geniu.

C. Căpitan. S. Soldat. G. General.

Fig. 2337. Geniu. C. Căpitan. S. Soldat. G. General. [lat. genius, fr. génie].

Fig. 2338. Genunchier.

Fig. 2339. Genunchiu.

Fig. 2340. Genunchi. F. Femur. R. Rotula. T. Tibia. P. Peroneu.

Caractere de tipar		S c r i e r e		Valoa- rea	Caractere de tipar		S c r i e r e		Valoa- rea
Minus- cule	Majus- cule	Minuscule	Majuscule		Minus- cule	Majus- cule	Minuscule	Majuscule	
a	A	<i>u</i>	<i>A</i>	a	ö	Ö	<i>ü</i>	<i>Ü</i>	o
ä	Ä	<i>ü</i>	<i>Ä</i>	e	p	P	<i>p</i>	<i>P</i>	p
b	B	<i>b</i>	<i>B</i>	b	q	Q	<i>q</i>	<i>Q</i>	q
c	C	<i>c</i>	<i>C</i>	t	r	R	<i>r</i>	<i>R</i>	r
d	D	<i>d</i>	<i>D</i>	d	š	Š	<i>š</i>	<i>Š</i>	s, z
e	E	<i>e</i>	<i>E</i>	e	ih	—	<i>ih</i>	<i>Ih</i>	š
f	F	<i>f</i>	<i>F</i>	f	it	—	<i>it</i>	<i>It</i>	st, št
g	G	<i>g</i>	<i>G</i>	gh	ß	—	<i>ß</i>	—	s
h	H	<i>h</i>	<i>H</i>	h	t	T	<i>t</i>	<i>T</i>	t
ch	—	<i>ch</i>	<i>Ch</i>	ch	h	—	<i>h</i>	—	h
i	I	<i>i</i>	<i>I</i>	i	u	U	<i>u</i>	<i>U</i>	u
j	J	<i>j</i>	<i>J</i>	j	ü	Ü	<i>ü</i>	<i>Ü</i>	ü
k	K	<i>k</i>	<i>K</i>	k	v	V	<i>v</i>	<i>V</i>	v
l	L	<i>l</i>	<i>L</i>	l	w	W	<i>w</i>	<i>W</i>	w
m	M	<i>m</i>	<i>M</i>	m	x	X	<i>x</i>	<i>X</i>	x
n	N	<i>n</i>	<i>N</i>	n	y	Y	<i>y</i>	<i>Y</i>	y
o	O	<i>o</i>	<i>O</i>	o	z	Z	<i>z</i>	<i>Z</i>	z

***GEOGRAF** *sm.* ● Cel ce publică scrieri privitoare la geografiesau care predă această știință [fr.].

***GEOGRAFIC** *adj.* ● De geografie, privitor la geografie [fr.].

***GEOGRAFIE** *sf.* ● Știința care se ocupă cu studiul diferitelor regiuni ale suprafeței pământului [fr.].

***GEOLOG** *sm.* ● Învățat care se ocupă de geologie [fr.].

***GEOLOGIC** *adj.* ● De geologie, privitor la geologie [fr.].

***GEOLOGIE** *sf.* ● Știința care se ocupă cu studiul straturilor din care e formată scoarța pământului și fazele prin care a trecut sau trece încă globul pământesc [fr.].

***GEOMETRAL** *adj.* ● Care reproduce în proiecție orizontală dispoziția și proporțiile unei lucrări de arhitectură: plan ~ [fr.].

***GEOMETRIC** *adj.* ● De geometrie, privitor la geometrie: figură ~ă [fr.].

***GEOMETRIE** *sf.* ● Știința care se ocupă cu studiul și măsurarea liniilor, suprafețelor și volumelor; ~ elementară, care se ocupă de linia dreaptă, de cerc, de plan, de poliedrii cei mai simpli și de cele trei corpuri rotunde, anume cilindrul, conul circular și sfera; ~ analitică, care aplică algebra la cercetarea proprietăților liniilor, suprafețelor și volumelor; ~ DESCRIPTIV, PLAN [fr.].

***GEOMETRU** *sm.* ● ① Cel versat în geometrie ② Inginer hotarnic ③ Mare matematician [fr.].

***GEOMORFIE** *sf.* ● Partea geodeziei care se ocupă cu studiul figurii pământului [fr.].

***GEORAMĂ** *sf.* ● Glob geografic, gol pe dinăuntru, pe a cărui suprafață interioară este desenat pământul [fr.].

***GEORGIAN** *adj. și sm.* ● (Locuitor) din Georgia (ținut al Transcaucasiei) [fr.].

***GEORGICE** *sf. pl.* ● Titlul unei celebre poeme,

în patru cînturi, a lui Virgil, privitoare la agricultură [lat.].

***GEPID** — P. IST.

GER (*pl.-ruri*) *sn.* ● Frig mare ce face să înghețe apa și să degere oamenii: oțiar iernile de pe foc pocneau de ~ (cre.); pe un ~ de crăpan lemnele și pietrele (usp.); s'a lăsat un ~ strâșnic; ~ul Bobotezii, ger cumplit [lat. gëlul].

***GERA** (*-rez*) *vb. tr.* ● A administra, a conduce afacerile pe seama altuia [fr.].

***GERANT** *sm.* ● Cel ce administrează, ce conduce afacerile în numele unui particular sau unei societăți [fr.].

GERAR *sm.* ● ① Ianuare [g h e n a r, refăcut sub influența lui ger].

† **GEREMEA** (*pl.-mele*) *sf.* Amendă [tc.].

† **GERET** (*pl.-turi*) *sn.* ● GERID.

***GERG** (*pl.-guri*) *sn.* ● Jargon: limba patriei se împeștră, formînd un ~ ce se întinse ca o peoingine (NEGR.) [it.].

† **GERID** (*pl.-duri*), † **GERET** (*pl.-eturi*) *sn.* ● Un fel de băț, în formă de sulită, cu care Turcii trăgeau la țintă: trăgeau... la țintă... cu săgeți, lănel, sulite, gereturi, pe care le aruncau cu mîna (BALC.); alții, mai dibaoi, aruncă armelelor înaltele, ca niște geriduri (ALECS.). ② Joc în care un călăreț asvîrlea în fuga calului geridul asupra adversarului care trebuia să-l prindă, iarăși în fuga calului [tc.].

GERILĂ *sm.* ● ① Tip al basmelor populare care tremură de frig pe ori-ce temperatură și care îngheață, cu suflarea-i. toate din jurul lui [g e r].

GERISOR (*pl.-oare*) *sn.* ● *dim.* GER.

***GERMAN** 1. *adj.* ● Din Germania; al Germanilor, privitor la Germani.

2. **GERMAN** *sm.*, **GERMANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Locuitor din Germania, Neamț [lat.].

***GERMANIC** *adj.* Privitor la Germanii de astăzi sau din vechime; limbile ~e, graiurile vorbite de popoarele de origine germanică (Germanii,

GER. Austriacii, Danezii, Suedezii, Norvegienii, Engle-
zii [fr.].

GHE *GERMANISM (pl.-me) sn. ∞ Vorbă, expresiune
împrumutată sau imitată din limba germană; fel
de exprimare propriu limbii germane [fr.].

*GERMANIST sm. ∞ Specialist în filologia ger-
manică [german].

*GERMANISTICĂ sf. ∞ Filologie germanică
[germanist].

*GERMANIZA (-izez) vb. tr. A face German [fr.].

*GERMANOFIL adj. și sm. Care are simpatii
(exagerate) pentru Germani [fr.].

*GERMEN sm. ① Primul rudiment al ori-cărei
ființe organizate, animal sau vegetal ② * Par-
tea seminții din care se formează planta; primul
côlt pe care-l dă planta când începe a încolți ③
④ Prima stare sub care apare un organ pe cale
de a se desvolta: ~ul unui dinte ⑤ ⑥ Cauza
primă, elementul, principiul, originea din care se
desvolta ceva: ~ul unei boale [lat. + fr. germe].

*GERMINA (-nez) vb. intr. * A începe să incol-
tească [lat.].

*GERMINAL sm. ② A șaptea lună a calenda-
rului republican francez (21 Martie—20 April) [fr.].

*GERMINATIV adj. * Care poate să incol-
tească sau să cauzeze germinațiunea [fr.].

*GERMINATOR adj. * Care este sediul ger-
minațiunii; care este puterea de a face să incol-
tească [fr.].

*GERMINAȚIUNE, GERMINAȚIE sf. * Faptul
de a germina, încolțire [fr.].

GEROS adj. ③ Foarte friguros, în care e ger
cumpălit: în geroase nopți de iarnă, lângă focul de stejar
(ALECS.); era o iarnă geroasă și omătul ajută la scrișit (CRG.).

GERUI (-nește) vb. unipers. ③ A da ger, a se
lăsa ger strâns.

GERUIALĂ sf. ③ Vreme de iarnă cu ger: s'a
pus o ~ de orăpau pietrele (DLVR.); Faur și Mărișor stărnă
o strânsă ~, de îngheț baba (PAC.) [gerui].

*GERULET sn. ③ dim. GER.

*GERUNDIU, GERUNZIU (pl.-dii, -zii) sn. ∞
Forma de conjugare a verbului terminată în -înd,
-înd [lat.].

*GERUNDIV (pl.-ive) sn. ∞ Una din formele
declinabile ale infinitivului latin [lat.].

*GERUNZIU = GERUNDIU.

*GEST (pl.-turi) sn. Mișcare a corpului, în spec.
a brațului, a minii sau a capului, făcută spre
a exprima o gândire sau un sentiment ori care
însoțește o expresiune, spre a-i da mai multă tă-
rie: a face un ~; a răspunde prin ~uri; a imita ~urile
cuiva; ~ afirmativ, negativ, amenințator, semnificativ, ex-
presiv; dascălul tinse brațul spre cuvintele scrise cu un ~
malestos (NEGR.); nu prea and bine discursul, dar ~urile și
mimica sînt de o elocvență suficientă (VLAH.) [fr.].

*GESTAȚIUNE, GESTAȚIE sf. Sarcină (la ani-
male), starea unui animal din momentul cînd a luat
în pîntece pînă fată; timpul cînd durează sarcina [fr.].

*GESTICULĂ (-lez) vb. intr. A face prea multe
gesturi, a da din minii (vorbind): ea începe să-1 în-
șire... cum gesticulau și țîpau la ea alta (VLAH.) [fr.].

*GESTICULAȚIUNE, GESTICULAȚIE sf. Faptul
de a gesticula [fr.].

*GESTIUNE sf. * Faptul, modul de a gera, de
a administra [fr.].

GET-BEGET, * EGET-BEGET adv. Din moși
strămoși, neaoș, curat: vâ e rusine să fiți Moldoveni
curați, Români get-beget (ALECS.); noi ăștia get-beget coada
vacii, născuți și îmbătrîniți în țara asta (A.-GH.); numai ei
doi erau boțeri eget-beget (BR.-VN.) [tc. gēd-bi-gēd].

†GEVREA (pl.-rele) sf. * Batistă de mătase sau
de pînză fină brodată; învîșă cusături de
vapele, de gevrele și de sângulii (A.-GH.); violena
femele scoase o ~ albă din buzunarul unei scur-
telei (FIL.) [tc. ģevrē].

*GEYSER = GEIZER.

GHEA... = GHIA..., VEA..., VIA...

GHEABĂ = GHEBE.

GHEATĂ (pl. gheate) sf. 1 Încăl-
tămîntea obicinuită a orașenilor,
care acopere piciorul prîmă sus de glezne
[2341] [it. ghettā].

Fig. 2341.
Gheată.

○ GHEB (pl.-buri) sn. Mold. ① Coccoșă ② Pr.
ext. Înălțime, ridicătură: în fund, munții își rotunjesc
~urile tîrtoate de soare (VLAH.).

GHEBĂ, CHEBA (pl.-be, ① -buri) sf. ① Haină
bărbătească lungă pînă la genunchi, făcută mai
adeasă din aba, pe care o poartă țărani în loc de
manta: se culcă pe prîspă atîră, înfășurat în ghebă și
în ocoșul lui (SP.); i-au îmbrăcat la fel, ou cheburi albe
și cușme nouă (CRG.) [tc. kēbe].

GHEBE sf. pl., ① * GHEABĂ sg. * Soiu de
ciuperci bune de mîncat, cu picioare subțiri și
pălării galbene, cu carnea albă și fragedă și cu gust
acrișor (*Armillaria mellea*) [2342] ② ~ -DE-
BRAD, ciupercă comestibilă cu pălăria albă și sub-
țire, care crește prin pădurile umede de fag și de
brad (*Lepista cinpeolaria*)
([2342] PLANSA I, 19) ③ ~ -
DE-PĂDURE, ciupercă comes-
tibilă cu carnea albă și tare,
fără gust și fără miros (*Col-
lybia longipes*) [gheb].

○ GHEBOS adj. Mold. Co-
coșat: Era și-o cocoșă gheboasă
în spate (FANN) [gheb].

○ GHEBOȘA (-sez) vb. refl.
① A deveni ghebos, a se
cocoșa ② A-și încovoia
spinarea: cei trei se gheboșară
covârșii (DEM.).

○ GHEBOȘAT adj. part. GHEBOȘA. ① Coccoșat:
mă încuro numai de pitici gheboși (JUF.) ② Cu spinarea
încovoiată: ...un Român c'o biată leancă... Gheboșat mer-
gînd la fugă (SPER.).

GHEBRA = GEBREA.

†GHECET (pl.-turi) sn. Vad, trecătoare [tc.
gēcīt].

GHEENĂ sf. ③ Iad: Vai! gheena s'a deschis (VLAH.);
e păcat... să mă atîndez eu cu totul în focul gheenei (ODOB.);
[vsl. geenna].

○ GHEIZĂȘ (pl.-șe) sn. Maram. Tren [ung.
gōzōš].

*GHEIZER = GEIZER.

GHELĂ sf. ③ În jocul de table: căderea unor
zaruri care nu pot folosi celui ce a jucat.

○ GHELĂI (-ăsc) vb. intr. ① Olten. A face gălăgie,
a face zăvă (CIAUS.) ② * A lătra (verb. de copoi)
(VIRC.) [ghelaiu].

○ GHELĂIET sm. Olten. (VIRC.) Om care ride mult.

○ GHELĂIU sbst. Olten. Sgomot, gălăgie.

○ GHELĂU Olten. (VIRC.) = GEALĂU.

GHELCIU sn. * ① = GHIGORT ② = PĂLA-

MDĂ-DE-BALTĂ.

○ GHELEATĂ = GALEATĂ.

GHELIR (pl.-turi) sn. ① †Venit ② ③ Venit
neasteptat, ciștig din întîmplare: toate aceste ~uri
sînt bune, dar vin cu pîrîta (FIL.) [tc.].

GHELMES sm. * ① = PĂLĂMDĂ-DE-BALTĂ
② = GHIGORT.

GHEM (pl.-me, -muri) sn. ① Mototol, rotogol
făcut din ață, tort, sfoară, sau mă-
tase, depănată ([2343]: baba goli
un sac de Țuloare și-l umplu ou ~e (RET.);
cînd stăpîna casei făcea la ciorap, piscul
se juca cu ~ul (SP.); a face ~, a de-
păna (ața, tortul, etc.) în formă de
mototol; a se face ~, a se strînge
ca un mototol, a se ghemui ② ③
Una din cele patru desparțituri ale
stomacului rumegătoarelor ④ *
GHEMELE-POPI = REMF [lat. vulg.
*glēm̃us = clas. glōm̃us].

GHEMIȘ, GHIMIȘ sm. ③ Om mic de stat (cît
un g h e m), pitic, ghibirdic.

○ GHEMIRDOC sbst. Om mic scund și gros (ca
un g h e m): se clorovește cu fecioru-său, un ~ de om
(LUNG.).

○ GHEMOȘA (-oșez) vb. refl. A se strînge ca un
g h e m, a se gheboși: le vezi... ghemosește pe oile un
scăuneolu lung (LUNG.).

GHEMOTOC (pl.-oace) sn. Obiect motolit în
formă de g h e m: s'aplecă și luă ~ul: era ceva în-
fășurat înăuntru (CAR.).

Fig. 2342. Ghebe.

Fig. 2343.
Ghem.

GHEMUI (-neso) *vb. tr. și refl.* A (se) strînge, a (se) mototoli în formă de ghem: mă ghemui într-un colț și mă întorci (OLVR.).

GHEMUÎT *adj. p.* **GHEMUÎT**. Strîns, mototolit cu un ghem: olt îl zăluia de mare șed en trupul ~ și cu picioarele sgîrlite (ALECS.).

GHEMULEȚ (pl.-te), **GHEMUȘOR** (pl.-oare), **GHEMUT** (pl.-ute) *sn. dim.* **GHEM**: Am două ghemușoare olt le-aru, ațta se duo (GOR.), *ghicitoare despre „ochi”*; dintr’acest ghem se scot ghemuțe ou care se lucrează chilimul (ION.).

GHENAR, **GHENAR(I)** *sm.* ③ Ianuarie [vsl.].

GHENARAL *sm.* X = **GENERAL**.

GHENU(N)CHE = **GENUNCHIU**.

GHEOĂCE = **GĂOĂCE**.

GHEONOAIE = **GHTONOAIE**.

GHEORĂ (-rez) *vb. tr.* **Băn. Olt.** A curăța boabele de pe porumb [lat. glabrare].

GHEORGHIN *sm.* ♀ = **PĂDUCEL**.

GHEORGHINĂ = **GHERGHINĂ**.

GHEORMAN = **GHERMAN**.

GHEPARD *sm.* Fiară sălbatică, înrudită cu pisica, cu tigrul, etc. cu corpul acoperit de pete galbene-negricioase; trăiește în Asia de miază-zi, unde e domesticită pentru vînătoare (*Felis jubata*) (2344) [fr.].

Fig. 2344. Ghepard.

GHERAN *sbst.* Coadă, mineralul cleștarului de care se servește degarul (21290) [ngt. γεράνι].

GHERBE *sf. gl.* Toane; în ~le lui, liniștit, în toane bune (R.-cod.); striga... cu un glas... al unui om liniștit și în toate ~le lui (VLAH.) [pl. din **GHEARBĂ**].

GHERDAN, **GHIORDAN** (pl.-ne) *sn.* Colan, șirag, salbă de măr-găritare sau de pietre prețioase, cum purtau o-dinioară cocoa-nele; astăzi, la țară: salbă de mărgăle sau de galbeni (2345); voi hărăzi mizerii mele... cercei, inele, gherdane și cîte-s ca acestea (PS.-SCH.); sipeturi pline cu ghiordane (ODOB.) [tc. gerdan].

Fig. 2345. Gherdan.

GHERETĂ (pl.-te) *sf.* ① X Mică încăpere, construită din scinduri, în care se adăpostesc sentinela (2346) ② Mică baracă, chioșc în care se vinde pîine, etc. [fr. guérite].

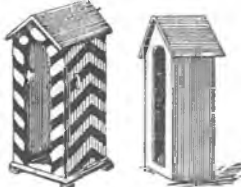

Fig. 2346. Gherete.

GHERGHEF (pl. -turi) *sm.* ① Cadru, alcătuit mai adesea din patru spe-teze de lemn mobile, alte-ori de formă rotundă, pe care se întin-de pînză, mătasea, etc. pentru brodat (2347); ne-a arătat un războiu de țesut și-un ~...lucrate toate de mîna lui (VLAH.); să a-duci aici ~ul cel ou Turcu călare (ALECS.). ② Dispozitiv alcătuit din patru stinghii așezate în formă de dreptun-ghiu, care servește la întinsul perdelelor spălate, spre a se usca netede, ca și cum ar fi călcate ③ X Unealtă a le-găturului de care se ser-vește spre a coase cărțile (2348) [tc.].

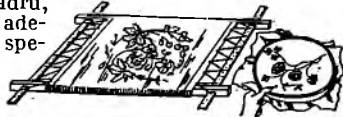

Fig. 2347. Gherghiefuri.

GHERGHIN *sm.* ♀ = **PĂDUCEL**.

GHERGHINĂ (pl.-ne) *sf.* Plantă de grădină cu flori frumoase, roșii, galbene sau violete, însă

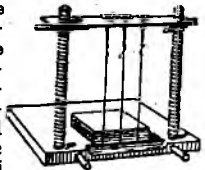

Fig. 2348. Gherghief.

fără miros; numită și „dalie” (2349) (*Dahlia variabilis*) [germ. G e o r g i n e].

GHERGHIR (pl.-re, -trăși) *sn.* Mold. Boltitură, sau cămară boltită, în care, pe vremuri, se ascundeau o-biectele mai de preț din casă, spre a le pune la adăpost de jafuri sau de incendiu: în casele bătrînești... ou ~e și cămări pîetru-lite, vijiliul vîitorului străbate înăbu-șit (GRL.) [tc. k j a g i r].

Fig. 2349. Gherghină.

GHERIDON (pl.-oane) *sn.* Mescioară rotundă, cu unul sau trei picioare (2350); apropie un ~ lângă birou, între părinte și tînăra clientă (CAR.) [fr.].

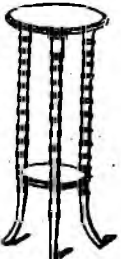

Fig. 2350. Gheridon.

GHERLĂ (pl.-le) *sf.* Închisoare: stîntem sătul de ~ și de prigonirile domnului director (VLAH.); zăcea acum bolnav pe lespazele gherlei (SAD.) [Gherla, oraș în Transilvania, cu o închisoare renumită].

GHERLAN = **GHIORLAN**.

GHERMAN, **GHERMAN** = **GHIOR-MAN**.

GHERMEC *sbst.* Speteaza de la mijloc a loitrelor, care leagă ca-rimbul de sus de cel de jos; numită și „cercel” sau „scoabă” [tc.].

GHERMESUT, **GHERMESIT** (pl. -turi) *sn.* X Un fel de stofă de mătase sau de atlas: pentru iarnă aveau beniguri lungi de ghermesit, blănite ou samur (VOR.) [tc. germsud].

GHEROC (pl.-ocuri, -oace) *sn.* ① Haină bărbă-tească cu pulpane, redingotă: un ~ mare, a căru talie îi vine pînă la glezne (CAR.) [germ. Gehrock].

GHES, **GHIES** (pl.-suri) *sn.* ① Ghiont, lovitură ușoară dată cu cotul sau cu pumnul: cărturarul își detără ghes pe sub masă (OLVR.) ② X Indemn; a da ~, a îmboldi, a zori: dădu ghes rotaciilor și urni din loc căruța (OLVR.); calul o îmbărbăta și-l da ghes să meargă înainte (ASP.).

GHEȘTEFT (pl.-turi) *sn.* F Afacere, în spec. ne-cinstită: țin politica în mînă, fac ~uri (D.-ZAMF.); cerîdu-le a se face oameni cu munca lor... dar nu a se înavați din ~uri și gheșturi (ION.) [germ. Geš-chäft].

GHEȘTEFTAR *sm.* F Cel ce face gheșef-turi, afaceri neonest; speculant necinstit.

GHEȚE *sf. pl.* I = **GHEATĂ**.

GHEȚRE *sf. pl.* I Carlmă de piele, de postav, de pînză sau de lînă care se încheie cu nasturi în jurul pul-pei piciorului sau acoper nu-mai partea deasu-pra a ghetelor (2351): gătîți fie-care, de la ~ pînă la pîlărie cu cîte un costum nou vi-nătoresc (ON.) [fr. gué-tres].

Fig. 2351. Ghetre.

GHETTO *sbst.* Cartier al Evreilor, în evul mediu, în unele orașe din Italia, de unde nu aveau voie să iasă: maha-laua Evreilor, solu de ~ misterios, ce formează un oraș întreg și separat (ALECS.) [it.].

GHEȚAR *sm.* Cantitate mare de ghiată, în văile înalte ale munților, care nu se topește niciodată și alunecă uneori la vale (2352) [ghia-ță, format după fr. glacier].

Fig. 2352. Ghetar.

GHEȚĂRIE *sf.* ① Groapă sau bordeiu unde se păstrează ghiată pentru vară (2353) ② X Odaie friguroasă.

GHEȚOIU (pl.-oale) *sn.* ② Turtur de ghiată care atîrnă de streșină.

GHEȚOS *adj.* Plin de ghiață; înghețat; rece ca ghiața: auzeam scrișturile sâneli pe grunzuri ghețoși (GRIG.).

GHEȚUȘ (*pl.-uri*) *sn.* Strat subțire de ghiață, care se formează pe drumuri, după o ploaie urmată de ger, poleiu: a plouat grosav și s'a făcut... un ~, de nu te mai poți ținea pe picioare (CRG.).

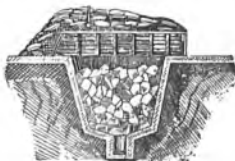

Fig. 2353. Ghețarie.

GHEUN... = **GHIUN...**

○ **GHEUȘA** = **GHIUȘA**.

○ **GHEUȘĂ** *adj.* *Olten.* (VIRC.) Capră neagră cu o pată albă pe bot.

GHEVENT = **GHEVINT**.

○ **GHEZES** = **GHEIZĂS**.

GHIARĂ (*pl.-re*) *sf.* ① Unghia ascuțită și cirglată a păsărilor de pradă și a unora din animalele carnivore (2354): ghiarele vulturului, corbului; ghiarele pisicilor; dacă calul nu făcea o săritură la o parte, lupul înfigea ghiarele într'însa (ISP.). ② Mină, labă (prin asemănarea, în mod disprețuitor, a unghiilor cu ghiarele): umblă niște dușmani să pună ghiara pe mine (CAR.). ③ Stăpânire, dominațiune, robie: a scăpa, a scotea din ghiarele cuiva; mai bine să murim... decât să cădem în ghiara acestor nelegiuți (ISP.). ④ A furiei ~ te strînge ca în clește (VLAH.); a scăpa din ghiarele morții.

Fig. 2354. Ghiară.

GHIAȚĂ *sf.* ① Apa înghețată: siolu de ~, bolovan de ~; rece ca ghiața; cum se topește ghiața de soare, așa vor peri păcatele tale (PRV.-MS.); a se da pe ~, a aluneca, avîntîndu-se pe suprafața înghețată a unei ape; ② Întîmă de ~ (ISP.), inimă rece, nesimțitoare ③ Flori reci: eram cu ghiața în spate de frică (CRG.). ④ A rupe, a sparge ghiața, a înălțura primele greutăți într'o afacere, a face să dispară jena, lipsa de îndrăzneală într'o convorbire: se ~ rupe ghiața de îndată și se trezesc vorbind despre igrasia Jodăitelor (BR.-VN.). ⑤ Bani ~, bani numărați, bani peșin: aveam acuma 40 de mii de lei bani ~ în buzunar ⑥ *pl.* **GHEȚURI**, suprafața întinsă acoperită de ghiață, în spec. în virfurile munților sau la pol (2355): falnicul munte, acoperit odinioară de ghețuri (VLAH.). ⑦ Plantă, cu flori mici, albe, cu frunzelor acoperite cu papile albe ce seamănă cu mici boabe de ghiață (2356) (*Mesembryanthemum crystallinum*) [lat. vulg. glacia = clas. glacies].

Fig. 2355. Ghețuri polare.

GHIȚĂUR *1. sm.* Nume de batjocură dat de către Turci popoarelor de altă religie, în spec. creștinilor; necredincios: Ghiaba-efendi... rămase orb într'un război, la un măcel contra ~ilor (DLVR.); Isi ridică oastea și pleacă învîtorat spre țara semetului ~ (VLAH.). 2. *adj.*: Toți cari au perit vr'odată pe cîmpurile ~e (COȘA.) [tc.].

Fig. 2356. Ghiță.

GHIȚĂUR *1. sm.* Nume de batjocură dat de către Turci popoarelor de altă religie, în spec. creștinilor; necredincios: Ghiaba-efendi... rămase orb într'un război, la un măcel contra ~ilor (DLVR.); Isi ridică oastea și pleacă învîtorat spre țara semetului ~ (VLAH.). 2. *adj.*: Toți cari au perit vr'odată pe cîmpurile ~e (COȘA.) [tc.].

○ **GHIȚĂUR**... = **DIȚĂUR**...

○ **GHIȚĂ** *sn.*, **GHIȚĂ** (*pl.-be*) *sf.* *Mold. Bucov.* = **GHEB**:

de aceea are el ghiță în spate (MAR.).

○ **GHIȚĂCIU**... = **DIBĂCIU**...

○ **GHIȚĂ** = **BIBAN**.

○ **GHIȚĂDIC** *sm.* *Mold.* Prichindel, om, copil măruntel, mic de stat: eram un ~ și jumătate (CRG.); iar ai început, ~ fudul și gurălu? (CRG.).

GHIȚOȚ = **GHIȚOȚ**.

○ **GHIȚOȘ** = **GHEȚOȘ**.

○ **GHIȚAȘ** = **BICAȘ**.

GHIȚI, *Mold. Tr.-Carp.* **GICI** (-ose) *vb. tr.* A prezice viitorul, a descoperi o taină, gîndul sau faptele ascunse ale cuiva, a găsi deslegarea, înțelesul unei enigme, unei cimilituri, etc., prin mijloace supranaturale sau prin iscusința minții: umbla pe la vraei și filosofi ca să le caute la stele și să le ghițosească (ISP.); la să te vedem, dacă mi-i ghiț tu cimilitura aceasta (CRG.).

GHIȚIT *sbst.* Faptul de a ghiți; pe ~e, la întimplare, căutînd să ghițosească.

GHIȚITOȚ, *Mold. Tr.-Carp.* **GICITOȚ**, -TOARE 1. *adj. verb.* **GHIȚI**. Care ghițește.

2. *sm. f.* Persoană care pretinde că știe să prezică viitorul, să ghițosească taine, fapte ascunse, etc., cu ghiocul, cu bobii, cu cărțile, etc.: acela e bun ghițitor carele ghițește mai 'naite de ce i se întîmplă lucrul (TCH.).

2. **GHIȚITOARE** *sf.* ① Definițiunea unui lucru, sau întrebare pusă altuia în termeni obscuri, greu de priceput, și pe care acesta urmează s'o ghițosească; cimilitură, enigmă ② = **BRÎNDUȘA-DE-TOAMNĂ**: adună ghițitori de pe coaste și albăstrește cu ele de minune ouăle (LUNG.).

○ **GHIȚIU**... = **BICIU**...

○ **GHIȚOL** = **VIȘCOL**.

GHIȚANAC (*pl.-ce*) *sn.* *Olten.* Ciomag scurt și gros, din lemn de corn.

GHIȚI! mai adesea repetat ~! ~! inter. F întrebuintă pentru a mustra sau a amenința pe cineva: îi vine chef de ris? ~, strengar! (ALECS.); ~! ~! tilharule ce ești! (ISP.) [tc.].

○ **GHIȚILĂ**, **GHIȚIL** = **GHIȚILĂ**.

GHIȚON (*pl.-oane*) *sn.* ① Steguleț, fanion pentru alinierea infanteriei ② Bară transversală, cu două mînere, cu care se cîrmește bicicleta (2357) [fr. guidon].

○ **GHIȚUȘ** *Mold.*, **GHIȚUSER**

Bucov. adj. și sm. Poznaș, muca-lit, glumeț: mare ghițuș era și noiștim (ALECS.); ghiȚi! ghiȚi! ghițuș ce ești! (CRG.); se iveau chiar în aceeași clipeală un ghițuser sau palaș (GRIG.) [ghidil].

Fig. 2357. Ghidon.

○ **GHIȚUȘIE** *sf.* *Mold.* Poznaș, nădrăvănie, farsă, caraghiozlie: făcea felurite ghițușii astfel desbrăcat (GN.); trebula... să spun cîte o ~ ca să izbucnească în ris oțneva (SAD.) [ghiduş].

GHIȚE... = **GHE**... **VIE**...

GHIȚES = **GHEȘ**.

GHIȚUȚI (-uesc) *vb. tr. și refl.* A (se) îndopa, a se îmbuibă: ...după o vreme așa îi ghițuise. Că copiasse gîngăș de tot se bolnăvise (DON.); vă faceți de cap dacă v'ati ghițuit de bunătați (FLOR.).

○ **GHIȚILICI** *sbst. pl.* *Olten.* Cartofi, porumbi, dovleci, etc. necrescuți mari, rămași nedesvoltați.

○ **GHIȚILIC** *sbst. Mold.* Scufie de noapte: Vodă era cu ~ de noapte pe cap (L.-GH.); vezizăcînd cîte un matuf girbov, cu ~ pe frunte (ALECS.) [tc. g e g e l i k].

GHIȚOȚ *sm.* Pește de apă dulce, de culoare verde măslinie, cu capul scurt și în-desal, cu botul obtus și în-covoiat, cu aripile dorsale terminate cu ghimpi; numit și „ghelmes”, „ghibort”, „ghelciu”, „moș” sau „răspăr” (*Acerina cernua*) (2358): văzu în ciu-tură un ~ (ISP.).

Fig. 2358. Ghițoț.

○ **GHIȚOȘI** (-osesc) *vb. tr. Mold.* A snopi în bătaie lovind cu pumnii, a ghiontui: trîntește baba... și-o trîmîntă cu picioarele și-o ghițosește (CRG.); Ivan începe a-i ~ mușchește (CRG.).

○ **GHIȚĂ** (*pl.-ii*) *sf. Băn.* ① Foaie de porumb ② Coajă de ou.

○ **GHIȚOAGĂ** *sf.* Mirtoagă, gloabă bătrînă, cal slab și prăpădit: ~ urloasă ce ești! (CRG.).

○ **GHIȚURĂ** (*pl.-uri*) *sf. Olten.* ① Porumb crescut mic, cu boabele foarte rare, care se dă la vite.

○ **GHIȚĂ** (*pl.-le*) *sf. Mold.* = **BILĂ**: o lungă su-viță de apă cară ghile și dulapi din herăstraele munților (VLAH.).

○ **GHILAN** *sm. Mold.* Bou cu păr închis și cu dungi albe [ung. *gyilán*].

○ **GHILĂU** *sn. Olten.* = **GEALĂU**.

* **GHIŁEMELE** *sf. pl.* Semnele „ ” sau „ ” întrebuințate, la scris sau la tipar, spre a închide citațiile [fr. *guillemets*].

○ **GHIȚĂ**... = **BILĂ**...

○ **GHILOȘI** (-osec) *vb. tr. și refl. Mold.* A (se) spăla mult, frecind (-u-se) cu săpun: Simbăta ne ghiloșim, Duminica ne gătim (PAMF.) [ghili].

* **GHILOȘĂ** (-osez) *vb. tr.* A face ghiloșări [fr. *guilocher*].

* **GHILOȘARE**

sf. Ornamet de sculptură, de pictură, etc. compus din linii sau trăsături ondulate care se încruciază și sint așezate cu simetrie [2359, 2360] [ghiloșă].

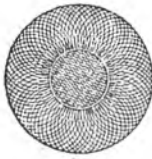

Fig. 2359. Ghiloșare.

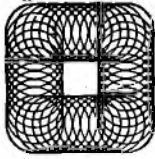

Fig. 2360. Ghiloșare.

○ **GHILOTINĂ** (-inez) *vb. tr.* A tăia capul cu ghilotina [fr.].

* **GHILOTINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Mașină cu care se taie capul celor osîndiți la moarte, în Franța [2361] [fr. *guillotine*].

○ **GHIȚĂ** (*pl.-turi*) *sn. Trans.* ① Laț de prins păsări ② Lațul de sîrmă cu care hengerii prind cîinii de pe stradă.

○ **GHIȚUȘ** (*pl.-ușuri*) *sn. Trans.* Petrecere făcută de flăcăi noaptea, cu ocazia unei nunți sau logodne (PSC.) [ung. *gyilcs*].

* **GHIMBER, GHIMBER** *sm.*

♣ Plantă, originară din India, cu rădăcina aromatică, întrebuințată la bucate (*Zingiber officinale*) [2362] [ung. *gyömbér*].

† **GHIMIE** *sf.* Corăbioară: pe lacul Dunării se ivi o ~ cu pinzele umflate (ALECS.) [tc.].

* **GHIMIRIE** *sf.* Ferestrău cu pinza foarte îngustă, întrebuințat de dulgheri [2364].

○ **GHIMOTOȚ** = **GHEMOTOȚ**.

○ **GHIMP** = **GHIMPE**.

* **GHIMPA** = **ÎNGHIMPA**.

○ **GHIMPĂL** *sn. Trans.* ① = **BOTRÔS** [germ. *Gimpel*].

* **GHIMPARITĂ** *sf.* ♣ Mică plantă ierboasă cu frunzele foarte ascuțite; numită și „iarbă-ghimpoasă” sau „iarbă-vătămăturii” (*Crypsis aculeata*) [ghimpe].

* **GHIMPE** *sm.* ① ♣ Spin, țepușă care crește pe tulpina sau pe ramurile unor plante [2363]: printre ghimpul mărăcinisului de pe marginea pădurii (SP.); din floare les ghimpul, și din mărăciul flori (COL.); ② A sta ca pe ghimpul, a nu mai putea de nerăbdare ③ ④ Motiv de supărare: ar fi o totul nefeteș să mai albi el vre-un ~ contra mea (CRO.) ⑤ ⑥ Țepușă, așchiuță de lemn înțată sub piele ⑦ Țepușă pe corpul unor animale, ca ariciul, etc. ⑧ ♣ Plantă ierboasă, cu flori purpurii, spinose; numită și „pasul-dropei”, „scaiu-ghimpos” sau „scăiete” (*Centaurea calcitrapa*) ⑨ ⑩ Mic arbust, totdeauna verde, cu ramurile terminate fie-care printr-un spin, cu

Fig. 2363. Ghimpi.

Fig. 2364. Ghimirie.

flori verzui; fructul lui e o boabă roșie, de mărimea unei cireși, ce persistă și peste iarnă (*Ruscus aculeatus*) (H) 2365) ① ② ♣ = **SCAIU** ③ ④ ♣ **HOLERĂ** ⑤ ⑥ ♣ ~ **MARE** = **SCAIU-MĂGĂRESC** [dial. ghimp, Băn. glămp, ghimp; comp. alb. găm p].

* **GHIMPOȘ** *adj.* ① Cu ghimp, spinos, țepos: zidurile... erau înălțate printr-un gard viu... format din copăceli ghimpoși (D.-GH.) ② **SCAIU-GHIMPOȘ** = **GHIMPE** ③

Fig. 2365. Ghimpe.

* **GHIN** (*pl.-nuri*) *sn.* ① Unealtă a dulgherului și a rotarului, în formă de daltă fără minere de lemn, cu tăișul semicircular [2366] ② Un fel de cazma îndoită de amîndouă părțile laterale ③ **Trans.** (PAC.) Un fel de cutiță cu tăișul în forma unghiei, cu care se fac săpături în lemn.

* **GHINĂRAR** *sm.* (P) General: Tot oral și tot orălese mari, Alăturea cu ~ (COȘA); Împărțitul era într-un cort numai cu ~ și cu căpitani lui (RET.) [germ. General.]

* **GHINDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① ♣ Fructul stejarului [2367]: a pus pe Poloni să are și să semene ~ în țărna îngrozită cu singele lor (VLAH.); porcul venea adeseori sub un goron cu ghindă, și acolo se hrănea cu ghinde (MCH.) ② ♣ Treflă (în jocul de cărți): erau de ~; așteptam pe riga de caro, și-mi lese cel de ~ (ALECS.) [lat. vulg. glanda = clas. glans, ndem].

* **GHINDAR** *sm. Bucov.* ① ② = **GAITA** ① ③ ♣ = **STEJAR**: Tufani, paitin, ~ se îngroziră foarte (ALK.) [ghindă].

* **GHINDOC** *sm.* Bondoc, mic și gros (ca o ghindă): ce-o mai fi umblînd după primărie? zise aitul, ~, negricios (LUNG.).

* **GHINDURĂ** (*pl.-ri*) *sf.* ① ② Amigdală ③ ④ Ganglion; glandulă [lat. glandula].

* **GHINDUROS** *adj.* Cu ghinduri multe.

* **GHINIȚ** (*pl.-oane*) *sn.* ♣ Nenoroc, neșansă (în spec. la cărți): nu pot să bat măcar o carte, ce ~ (ALECS.); ce ~ al naibii! zicea Peruzeșcu, plin de neșansă (GH.) [fr. guignon].

○ **GHINTOARE** *sf. Trans.* ~ Unealtă a dogarului cu care netezește pe dinăuntru ciuberele, după ce a încheiat doagele (FR.-COR.) [ghintui].

* **GHINT** (*pl.-turi*) *sn.* ① ♣ Scobitura în formă de spirală a unui surub ② ♣ Scobitura, în formă de spirală, înăuntru țevii unei arme de foc [pol. *gwint* < germ. *Gewinde*].

* **GHINT** (*pl.-turi*) *sn.* Cuiu, piron cu capul lat și bulbucat, nit.

* **GHINTUI** (-uesc) *vb. tr.* A face ghinturi, scobituri în formă de spirală, spre a se putea înșuruba [ghintui].

* **GHINTUI** (*uesc*) *vb. tr.* A fereca, a țintui cu ghinturi [ghintui].

* **GHINTUI** (*adj. p.* **GHINTUI**: carabină ~ă (ODOB.). **GHINTUI** (*adj. p.* **GHINTUI**: Ferecat, țintuit, împodobit cu ghinturi: ghioagă ~ă.

* **GHINT** *sbst.* ~ Unealtă a cizmarului de care se servește spre a lărgi încălțămîntea.

* **GHINTURĂ** *sf.* ♣ Mai multe specii de plante, cu flori albastre sau galbene, îngrămădite într-un buchet la vârful tulpinei; rădăcina lor are proprietăți tonice și febrifuge; numite și „întură”, „ochin-cea”, „fierea-pămîntului”, etc. (*Gentiana cruciata*) [2368], *G. lutea*; *G. punctata*] [deform. din lat. *gentiana*].

○ **GHINUȚ** (-uesc) *vb. tr. Trans.* (FR.-COR.) A netezi cu ghinul.

* **GHIOACĂ, GHIOACE** = **GĂOACE**.

* **GHIOAGĂ** (*pl.-se*) *sf.* ① ♣ Armă primitivă

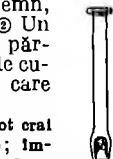

Fig. 2366. Ghin.

Fig. 2367. Ghindă.

Fig. 2368. Ghintură.

GHI- consistind dintr'o bătă, de lemn sau de fier, cu măciuca în vîr, mai adesea ținută (2369):
GHI Sînan... răcește, blestăamă, și bate n. mîsei
 ou ghioaga-i de fier (VLAM.); o singură armă,
 o ~ de fier ținută, mare și grea (OOOS.);
 De-ou svîrlit ghioaga cea mare, singur i-ou
 plînge de milă (ALECS.) ¶ ② Măciucă, cio-
 mag, bătă: bătea vitele cu ghioaga nestruiță
 (SAD.) [lat. vulg. *clova (= clas. cla-
 va), devenit *cilioa ūă (> arom. cli-
 oagă), *chioagă (comp. fagur
 < *fa ūur, dial. mādugă < mād-
 uŭă), de unde, prin asimilațiune,
 ghioagă].

Fig. 2369.
Ghioaga.

GHIOALCĂ adv. De tot, cu totul, în expr.:
 plin ~, plin pînă sus, pînă la gură: plasa era
 plină ~ de pești cu solzii de aur (R.-COO.); ud ~, ud
 lioarcă, pînă la pielea.

○ **GHIOB** (pl.-buri) sn. Trans. ① Putină pentru
 ținut brînză.

GHIOC¹ sm. ① Scoica albă,
 foarte lucie, a unui melc de mare,
 în spec. din oceanul Indian (*Cy-
 paea moneta*); servea odinioară,
 în Japonia, China, India și Africa,
 ca monedă; întrebuințată la noi,
 de vrăjitoare și de Țigănci, spre
 a ghici norocul cuiva (2370):
 a da, a căuta cu ~ul ¶ ② Trans. ③
 Orbită: Fugi decîtlu Dintre ochi, Din
 ~ul capului, Din fața obrazului (PAC.).

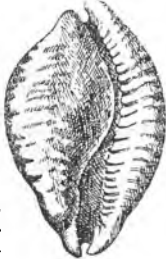

Fig. 2370. Ghioce.

GHIOC² sm. ① Plantă, cu
 flori roșii-violete, dispuse în ca-
 pitule ovale; numită și „dioc”,
 „floarea-florilor”, „sglăvoc”, etc. (2371) (*Cen-
 taurea phrygia*) ¶ ② = **ALBĂȘTRIȚĂ**.

GHIOCEL¹ sm. dim. **GHIOC¹**.

GHIOCEL² sm. mai adesea **GHIOCEI** pl. ①
 Plantă pe a cărei tulpină crește cîte o singură
 floriceică albă, plecată în jos, care

Fig. 2371. Ghioce.

Fig. 2372.
Ghiocel.

Fig. 2373.
Ghiocei-bogați.

răsare la sfîrșitul iernii, cînd
 topească zăpada; numită și
 „clopoței”, „cocorei”, „primă-
 văriță” (*Galanthus nivalis*) (2372) ¶ ② **GHIOCEI-MARI**, **GHIO-
 CEI-BOGAȚI**, plantă ierboasă,
 cu flori albe plecate în jos;
 numită și „lușce”, „nodute”,
 etc. (*Leucojum aestivum*) (2373) ¶ ③ **GHIOCEI-DE-GRĂDINĂ**
 = **ZARNACADEA** ¶ ④ **GHIOCEI-
 DE-MUNTE** = **COPIRÎNĂ** ¶ ⑤ **GHIO-
 CEL-DE-TOAMNĂ**, plantă deco-
 rativă, cu floarea mare și fru-
 moasă, galbenă-aurie (*Amar-
 yllis lutea*) (2374).

Fig. 2374.
Ghiocei-de-toamnă.

GHIOCIAR sm. Căruțaș care conduce un
 ghiociu.

GHIOCIU (pl.-ciuri) sn. Car ce se poate lungi
 după voie, scoțind cuiul ce trece prin furcu-
 lițe și prin inimă [tc. gō ŭ].

† **GHIOJGOREA**, **GHIOJGHIOARE** adv. Mold. Pe
 față, pe dinaintea ochilor, la lumina zilei: și noi să

ne lăsam, așa ghiojghioare, să ne despoale? (ALECS.) [tc.
 gō j gō ŭ].

GHIOLE (pl.-luri) sn. ① Lac, baltă, apă stătă-
 toare, mai adesea adîncă: trecură repede prin două
 ~uri și se opriră în cel de al treilea (O.-ZAMF.); mare
 ~ de apă trebuie să fie în mapele lui (CRG.) [tc. gō ŭ].
 ○ **GHIOLBANĂ** (pl.-ne) sf. Olten. Mold. Trans. Fe-
 meie cu ochii mari, frumoasă, care cochetează cu
 unii și cu alții: las' pe mine, zise ghiolbana, o să aflu eu
 nădrăvăniile lui (RET.).

GHIOLD (pl.-duri) sn. Ghiont: pe furis ti dete ~
 și-i goști la ureche (isp.) [ghiont + bold].

○ **GHIOLDUM** (pl.-muri) sn. Mold. = **GHIOLD**.

○ **GHIOLOTOC** = **GHEMOTOC**.

GHIONDER sn., **GHIONDERĂ** (pl.-re) sf. Pră-
 jină de măsurat [tc. gō n d e r].

GHIONOAIIE sf. ① Numele mai multor specii
 de păsări acățătoare, cu ciocul

Fig. 2375.
Ghionoaie-
neagră.

Fig. 2376.
Ghionoaie-
pestriță.

lung, cu care loveșc
 în trunchiul copaci-
 lilor, spre a speria
 insectele și a le sili
 să iasă din ascun-
 zișul lor; numite
 și „ciocănitoare”:
 chiotul ghionoaiei ce-și
 ascutea noaptea cio-
 cul de coaja copacilor
 (OOOS.); sînt cunos-
 cute la noi mai ales
 următoarele specii:
GHIONOAIIE - NEAGRĂ
 sau **GHIONOAIIE-DE-
 MUNTE**, cu ciocul
 mai lung decît ca-
 pul neagră peste tot, afară de creștet, care e roșu
 (*Dryocopus martius*) (2375): ghio-
 noaia-neagră stredelește trunchii copacilor
 (N.-UR.); **GHIONOAIIE-PESTRÎȚĂ**, cu ceafa
 roșie, spinarea neagră și pîntecele gal-
 buiu (*Picus major*) (2376); **GHIO-
 NOAIIE-MICĂ**, cu ciocul scurt, aproape
 conic, fruntea cenușie-gălbui și spina-
 rea neagră, brăzdată cu alb (*Picus mi-
 nor*); **GHIONOAIIE-VERDE** = **VÂRDARE**.

Fig. 2377.
Ghionoiu.

GHIONOIU (pl.-oae) sn. ① Cio-
 can mare și ascuțit, întrebuințat la
 săpatul și cioplitul pietrelor (2377).

GHIONȚ (pl.-turi) sn. Lovitură dată
 cu pumnul: și ncepuse, mamă dragă; Ghionturi, palme să
 mi-i tragă, mai trîntindu-le prin turbîcă nîște ~uri ru-
 sești (CRG.).

GHIONȚI (-tess), **GHIONȚUI** (-nesc) vb. tr. A da
 ghionturi; a-și da coate: Eu întreb de ce-l ghion-
 tește, El cu ghiontul îndesește (SPER.); ghionțitune-am unul
 pe altul, chiotînd înădușit (CRG.); ghionțuindu-se și
 călîndu-se pe picioare (BR.-VN.).

GHIONȚULĂ (pl.-uleți) sf. F Lovitură cu
 pumnul: mîroase... a ~ (GRIG.) [ghionțui].

GHIORĂI = **GHIORĂI**: ne ghiorădesc mapele de
 foame (CRG.).

GHIORDAN = **GHERDAN**.

† **GHIORDIE** sf. ① Haină lungă, un fel de giubea
 ce purtau cocoonale, pe vremuri, iarna, peste
 binii [tc. K ū r d i y e].

GHIORDUM (pl.-umuri) sn. ① Joc de cărți,
 asemenea stoului, odinioară la modă, mai ales
 în Moldova: casa plină de jucători... otușbir, ~, ba
 și stos (CAR.); o grămadă de musafiri se și așezaseră la
 ~ (I.-GH.) [tc. g ū r d u m].

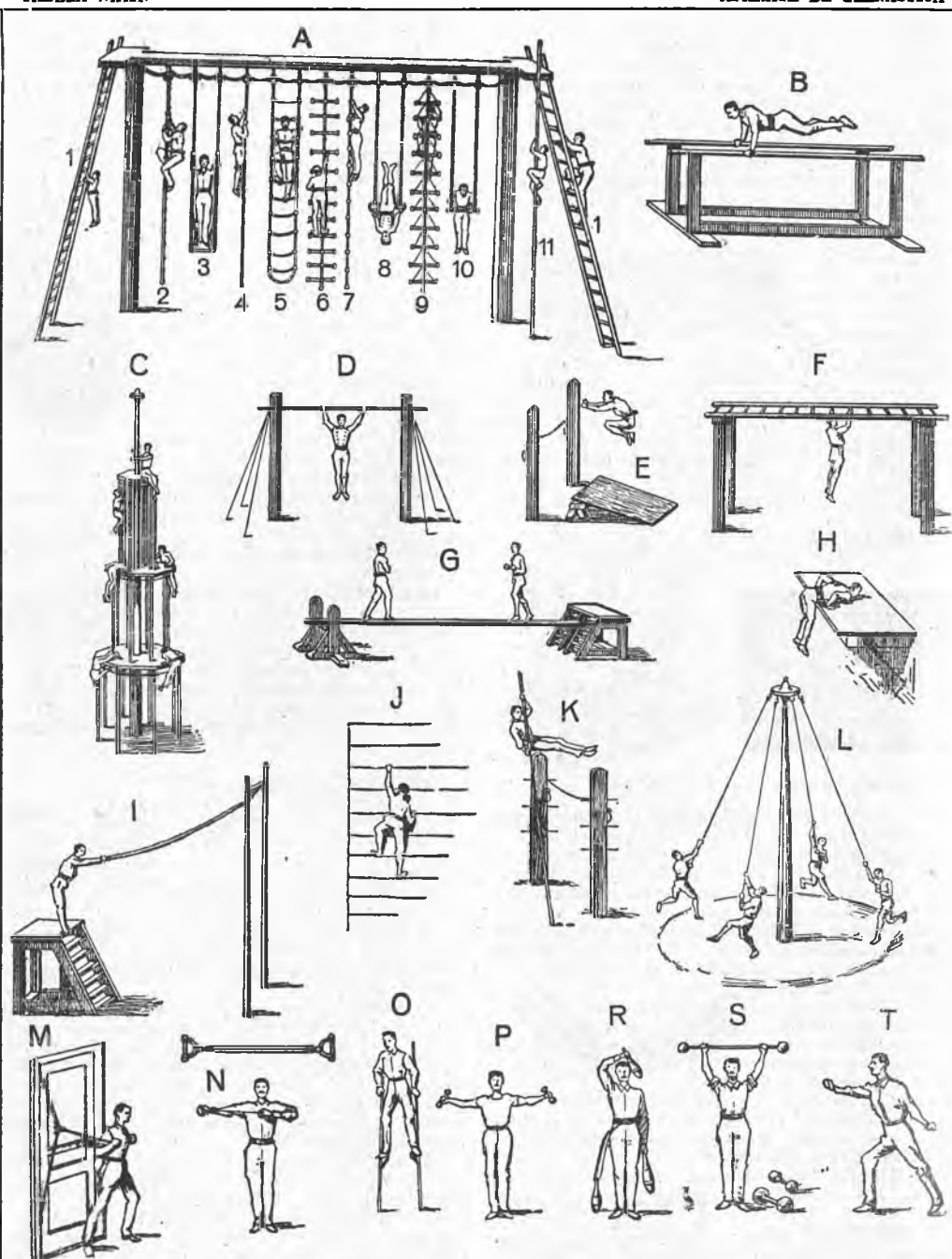
GHIORGHIN sm. ① = **PĂDUCEL**.

GHIORLAN, **GHERLAN** sm. Mold. Bădăran,
 mojie, țărănoiu: de cucoană Florică nu poți să zici,
 ~e? (ALECS.); din mojiei, din ghiorlan și din dobitoai
 nu ne mai scotești (CRG.); s'a întîlnit într'o zi c'un gherlan
 venit de la șes (LUNG.).

GHIORLAN², **GHERLAN** sm. ② Soarece mare,
 guzgan.

GHIORMAN, **GHERMAN**, **GHERMÂN** smi. ③ (P)
 Ziua sîntului Gherman (12 Mai), sărbătorită de
 popor, de teamă ca piatra să nu distrugă via și
 holdele [bg G e r m a n ŭ].

541

A. Portic. — 1. 1. Scări oblice. — 2. Prăjină mobilă. — 3. Trapez cu leagăn. — 4. Fringhie mobilă. — 5. Scară de fringhie mobilă. — 6. 9 Scări de fringhie mobile cu traverse de lemn. — 7. Fringhie cu noduri. — 8. Inele. — 10. Trapez. — 11. Prăjină fixă. — B. Bare paralele. — C. Octogon. — D. Bară fixă. Fus. — E. Trambulină. — F. Scară orizontală. — G. Bară de echilibru. — H. Masă de sarit. — I. Fringhii de sarit. — J. Zid de urcat. — K. Prăjină de sarit. — L. Pasul uriașului. — M. N. Extensoare. — O. Picioroange. — P. S. Haltere. Greutăți. — R. Măciuci. — T. Fandare înainte.

familia antropomorfelor; trăesc în regiunile călduroase ale Indiei (☐ 2388) [fr.].

○ **GIG** (pl.-guri) *sn. Mold. Maram.* = **VIG**: ~uri de sumani (cro.); Eu pe tine te-oiu învăli Cu ~uri mari de bumbee (bol.).

***GIGANT** *sm.* ① Uriaș: ca două brațe de ~, întinse spre cer (vlah.) ② *pl.* Ființe uriașe care,

răsculindu-se împotriva lui Jupiter, fură trăsnete de acesta [lat.].

***GIGANTIC** *adj.* Uriaș, ca de uriaș, foarte mare, colosal: îndrăznețele arcuri de fier se înalță ca niște aripi ~e (vlah.) [gigant].

GIGEA *adj. invar.* Drăguț, frumușel (în graiul copiilor): Așa, papă frumos, fili ~i (vlah.) [tc. gîgî].

○ **GIGHIRI** *sm. pl.* *Often.* Măruntaie (de ori-ce animal) [srb. gigerica].

○ **GIGIT** *adj. Mold.* Subțire la trup, svelt: *Gigit* ca un tânăr brad, *Virtos* ca un vechiul stă-jar (STAM.).

† **GILALUI** (-noso) *vb. tr.* A urla [ung. gyűlölni].

○ **GILAU** = **GEALAU**.

○ **GILETCĂ** = **JILETCĂ**.

GIMBIR = **GIMBER**.

GIMIE = **GIMIE**: gimla noastră aruncă ancora în portul *Șistovului* (SOL.).

* **GIMNAST** *sm.* La vechii Greci, cel ce indica exercițiile gimnastice pe care trebuia să le execute fie-care [fr.].

* **GIMNASTIC** *1. adj.* Privitor la exercițiile corpului: *exerciții* ~; pas ~, pas alergător, mers repede și cadențat, cum se obicinuește mai ales de către trupe.

2. **GIMNASTICĂ** *sf.* Artă, faptul de a-și exersa corpul spre a-l întări: aparate de ~ (= **TABELA XXIII**) [fr.].

* **GIMNAZIAL** *adj.* De gimnaziu: clase ~e.

* **GIMNAZIU** (*pl.*-zii) *sm.* ○ Locul unde vechii Greci făceau exerciții atletice ¶ ○ La noi, școala secundară cu patru clase, alcătuind cursul inferior al liceului [fr.].

* **GIMNOSPERM** *1. adj.* Se zice despre o plantă care produce ovule sau semințe care nu sînt închise într'un ovar.

2. **GIMNOSPERME** *sf. pl.* Diviziune a regnului vegetal care cuprinde toate plantele ale căror ovule se desvoltă pe o carpelă deschisă, cum e d. e. la conifere, etc. [fr.].

* **GIMNOT** *sm.* Un peste de înfățișarea tiparului care produce puternice descărcări electrice; trăse în fluviile și băștile din America de Nord [fr. *gimnote*].

* **GIN** *sm.* Geniu rău, demon, la Arabi: Acum desmiș-dat însă de a ~ilor suflare (ALECS.) [ar.].

* **GINECEU** *sbst.* ○ Nume dat, la vechii Greci, acelei părți a casei rezervată femeilor ¶ ○ Totalitatea organelor femele ale unei flori (2389) [fr.].

* **GINECOLOG** *sm.* Medic care se ocupă în special de ginecologie [fr.].

* **GINECOLOGIC** *adj.* Privitor la ginecologie [fr.].

* **GINECOLOGIE** *sf.* Știința care se ocupă cu fiziologia femeii [fr.].

* **GINERAȘ** *sm. dim.* **GINERE**: veniți după mine, dragii mei ~i (NOV.).

* **GINERE** *sm.* ○ Bărbatul unei femei în raport cu socrii săi: am o singură fată și-o văd eu pe cine mi-o va alege de ~ (CAR.) ¶ ○ Mire: în toate zilele fi veni în biră, gătit ca un ~ (VLAM.) ¶ ○ După moarte și cal de ~, se zice cînd ti se oferă ceva prea tîrziu, la timp nepotrivit [lat. *genere* m].

* **GINERI** (*rec.*) *vb. tr.* A face pe cineva *gine-re* (dîndu-i pe fiica sa de soție): bătrînu... vrea săr-nevele să mă *gine-rească* (CAR.); ar fi poștit *dumnezeu* să-l *gine-rească*, fiindcă avea trei fete (CAR.).

* **GINERICĂ** *sm. dim.* **GINERE**. Mire.

* **GINGAȘ** *adj.* Plăpînd, fraged, slăbuț: fiind ~, nu-l prea sileam să se ducă la școală (STAM.); fiind li era apă de ~, înalt își venea s'o bea într-o bălănească de apă (CAR.) ¶ ○ Drăgăstos: broasca se dă de trei ori peste cap și se face o zîmă ~ă (CAR.) ¶ ○ Alegător în mîncări, năzuos, care nu se mulțumește cu ori-ce, ci cantă ce e mai bun sau mai frumos: nu era ~, că bea vinul și pe neapărate și pe mîncare (REV.); ei, din firea lui, n'a fost nicîm ~ de fete frumoase (CAR.) ¶ ○ Anevoios, delicat: amiaza... necesită poezie ~ă, trebuia să ~ă în multe privinți (CAR.) [comp. ung. dial. *zsingás*].

* **GINGAȘIE** *sf.* ○ Înfațișare *gingașă*, drăgălașie: ei se mirau de-o apă rădă ~ă (CAR.) ¶ ○ Simțire, purtare, vorbire *gingașă*, delicată: cu atîta

Fig. 2388. Gibon.

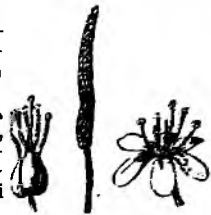

Fig. 2389. Ginece.

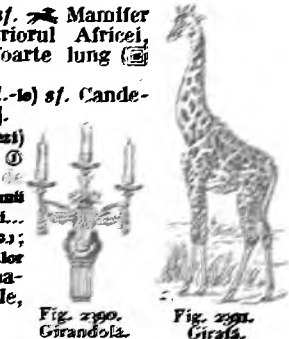

Fig. 2390. Girandolă.

Fig. 2391. Girafă.

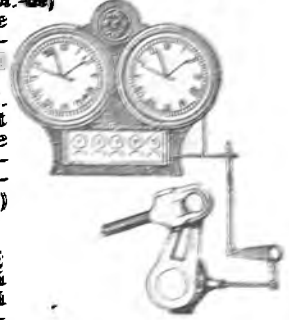

Fig. 2392. Girometru.

~ se rugară copiii, însoți (bucătărese) i se făcu milă de dînzii (CAR.).

○ **GINGEI** *sm. pl.* *Băn.* Bîn. ○ **Gingil**.

○ **GINGENĂ**, **GINGINA** (*pl.*-ni) *sf. Mold. Trans.* = **GINGIE**.

* **GINGIE** *sf.* Carnea care învește dinții la rădăcină [lat. *gingiva*].

* **GINGIRLIU** *adj.* Oalea *gingirile*, cafea turcească cu calmac: și de la mine o cafea *gingirile*... pentru Efendi (OLVR.) [tc. *güğüllü*].

* **GINI** (-noso) *vb. tr.* ○ A observa: *ginește* marginea, bagă de seamă.

† **GINT** (*pl.*-turi) *sm.* Neam [lat. *gens*, *gēntem*].

* **GINTĂ**, **GINTE** (*pl.*-ginti) *sf.* Neam, rasă: căl-cîndu-se în picioare princolpise cele mai sacre ale dreptului *gintilor* (A.-OH.) [lat. *gēntem*].

○ **GINTAR** *sbst. Often.* Praf ce se rade din drojdia vinului depusă în interiorul buțiilor; se în-trebuințează la acirea verzei, știrului, etc. și la boitul țesăturilor.

* **GINTURĂ** = **GINTURĂ**: ochii albaștri ai *ginturei*... mă priveau cu stăruință (M.-UR.).

GIO... = **JO**...

GIOARȘĂ = **GIOARȘĂ**.

○ **GIOI** (-oso) *vb. tr. Mold. Trans.* (SEZ.) (PEC.) A învinge, a dovedi, a sătura pe deplin.

* **GIOL** (*pl.*-luri) *sm.* ○ Numărul de arșice puse în joc de fie-care jucător; F: a face puia de ~, a lua toate arșicele; a șterpeli, a fura: făceau cîte un puia de ~ cu gîtele și cu puceli de prin izlazuri (COOS.) [tc. *göl*].

* **GIOLAR** *sm.* ○ Bun jucător cu arșicele: reputația lui de ~ era mare (A.-OH.) [g i o l].

○ **GIOLGIU** = **GIULGIU**.

* **GIONATE** *sf. pl.* F Picioare, galbe: mai bine-ți sdruteam capul decît ~ile (OLVR.).

* **GIORNO**, *numai în loc.* A **GIORNO**, ca ziua: lumina ~ă, luminat cu lămpi multe [it.].

* **GIPS** = **GIPS**.

* **GIR**, **GIRO** (*pl.*-turi) *sm.* ○ Iscălitură ce-și pune cineva în dosul unei polițe, spre a-și lua răspunderea plății sau spre a transmite altuia proprietatea ei [it. ?].

* **GIRA** (-res) *vb. tr.* ○ A da un *gir*, a garanta printr'un *gir*.

* **GIRAPĂ** (*pl.*-le) *sf.* Mamifer rumegător din interiorul Africii, înalt și cu gîtul foarte lung (2391) [fr.].

* **GIRANDOLĂ** (*pl.*-le) *sf.* Candelabru (2390) [fr.].

○ **GIREADĂ** (*pl.*-reai)

sf. Mold. Trans. ○

Șiră, stog (de fin, de

paie, de grîu, etc.): am

secerat... alții făceau cîm

alții dărau gîrezi (CAR.);

dînd loc matorilor și gîreților

de pine (CAR.) ¶ ○ Grăma-

dă (de cartofi, sfeclă,

etc.).

* **GIRIT** = **GIRD**.

* **GIROMETRU** (*pl.*-tre)

sm. Aparat cu care se măsoară înțea la rota-țiunii mașinilor (2392) [fr.].

* **GIROSCOP** (*pl.*-tate)

sm. Aparat inventat în 1852 de

Foucault spre a de-

monstra învîrtirea pămîntului (2393)

[fr.].

GIU... = **JU**...

* **GIUBEA** (*pl.*-tate)

sf. ○ Hafnă largă

de postav, lungă pînă

la pămînt, purtată o-

dinioară de boieri de-

asupra anterioarei: de-o

mie de ori de primă mai bine

GIG-
GIU

asa, dect cu anterior și cu ~ (ALECS.); în oia îmbrăca în ~ ca un boier (ss.). ¶ ② Haină, de aceeași formă, purtată în urmă de preoții bătrini, de lăutari și de Țigani: popa îndesindu-și în brlu pulpana giubelei (OLVR.); mîna stîngă o ține (popa) în buzunarul giubellei (CAR.). ¶ ③ Haină de sărbătoare, captu-

Fig. 2393. Giroscop.

Fig. 2394. Giubele.

șită cu blană, purtată astăzi de țărani și de țărane (2394) [tc. ġubē].

○ **GIUBEICĂ** (pl.-ci) *sf.* *Băn.* ① Scurteică [giubea].

* **GIUBEN** = **JO BEN**.

GIUD... = **JUD...**

GIUG... = **JUG...**

GIUGIUC *adj. invar.* *F* Drăguț, frumușel, nostim [tc. ġū ġū k].

GIUGIULEALĂ (pl.-eli) *sf.* Faptul de a (se) giugiuli, desmierdea: dascălul... cu ochii galeși și cu giugulele, îi zise (ISP.).

GIUGIULI (-ulesc) *vr. tr. și refl.* ① A (se) desmierda cu vorbe și cu gesturi dragăstoase: se va aprinde de dragoste pentru tine, înclt nu va ști... cum să te giugiulească (ISP.); nevastă-sa... mi-l giugiulește și mi-l dragostește (RET.). ¶ ② A se dragosti (despre păsări): printre crăcile lui întinse se giugiuleau păsărelele (ISP.); Deasupra noastră două presuri Pe-o ramură se giugilesc (VLAH.).

○ **GIUGUMĂ** *sf. Trans.* ♀ = **IZMĂ**: zeama extrasă din frunze de ~ se bea (FAC.).

○ **GIUI** (-uesc) *vb. tr.* = **GIOI**: cit le dau și nu-i mai pot ~ (RV-CRG.).

GIULGIU (pl.-giuri) *sn.* ① Pinză foarte fină ¶ ② Pinză în care se înfășoară mortul, lîntoliu: Dar patru înși vorbind în soapte L-au dus în ~ri învîlt (COȘA). ¶ ③ Vâl, acoperemint, strat, etc.: Fantasmă învîltită c'un ~ de albă ceață (ALECS.); totul se îmbrăcase într'un ~ de ger și de înfrîstare (ODOB.) [ung. gyolcs].

GIULGIUI (-nesc) *vb. tr.* A acoperi cu un giulgiu, cu un vâl: Luna giulgiuește cu alba ei zăpadă (ALECS.).

○ **GIUMĂNARE** = **GEMĂNARE**.

GIUMBUȘ (pl.-șuri) *sn.* Caraghiozlic, pozna: cînd se plictisea împăratul... îl chema... să-i facă ~uri. (CAR.) [tc. ġūmbūš].

GIUMBUȘEL *adj.* Hazliu, poznaș, care face giumbușuri.

GIUN... = **JUN...**

GIUR... = **JUR...**

GIURGINĂ *sf.* Un fel de horă turcească, cu figuri și gesturi caraghioase; a juca pe cineva giurgina (ISP.), a-l duce de nas [tc.].

GIURGIUEA = **CERCEVEA**.

GIURUMEA = **GEREMEA**.

○ **GIUȘCĂ** *sf.* ♀ = **PESCAR** ②.

GIUVAER (pl.-ere, -eruri) *sn.* **GIUVAERICA** (pl.-cale) *sf.* ① Sculă prețioasă (cercel, inel, brățară, etc.) de aur, argint, etc., împodobită cu pietre scumpe, bijuterie: să ne vindem ~urile, oaii, nimicurile cari ne îmbrăță (D-ZAMF.). ¶ ② Lucru de mare preț, persoană cu calități extraordinare: păcat că ți-a luat Dumnezeu un așa ~ de bărbat (ISP.) [tc. ġē v a h i r].

GIUVAERGIU *sm.* ③ Cel ce face sau vinde giuvaere, bijutier [tc. ġē v a h i r ġi].

○ **GIVORNITĂ** (pl.-te) *sf.* ③ *Mold.* Vifor, viscol mare, viforniță: în nopțile cele mari, cînd era cite o ~ cumplită (CRG.).

○ **GIB 1. sbst.** *Băn.* Cocolaș, gheb.

2. *adj.* Cocolașat, ghebos [ung. gő b.].

○ **GIBJI, GIBUI** = **GIMBA**.

† **GICI...** = **GHICI...**

○ **GICLEJ** = **GITLEJ**.

○ **GIDALA** = **GIDILA**.

GIDE *sm.* Calău: împăratul porunci să-l spînzure ~a (RET.); doi gîz or să țină victima răstignită jos (CAR.).

GIDILA, ○ **GIDILI** (-ii), ○ **GIDALA** (-ia) *vb. tr.* ① A provoca cuiva, printr'o atingere ușoară și repetată a unei părți a corpului, o senzațiune particulară care-l face să tresară și să rîză fără voie: parcă naiba gidila astă tinerime plină de foc (OLVR.); hîș, muscă! nu mă gidili la urechi (ALECS.). ¶ ② A produce o senzațiune plăcută: versuri minunate, care gidilă auzul (NEGR.); a ~ pe cineva la inimă, a-i lîngșa amorul propriu: zise doamna... c'un glas care-l gidili la inimă (GN.) [comp. bg. ġidel mi je „mă gidilă“].

GIDILĂTOR, GIDILITOR *adj. verb.* **GIDILA** (GIDILI). Care gidilă; ③: din adîncul cerului... se scobora otrăgîtuț gidilitor al cloclitiei (GRU.).

GIDILĂTURĂ, GIDILITURĂ (pl.-uri) *sf.* ① Faptul de a gidila ¶ ② Senzațiunea provocată de această acțiune: oaii simțind gidilătura... se scarpină cu dinții (MAR.).

GIDILI... = **GIDILA...**

GIDILICIOS *adj.* Care se gidilă ușor.

GIDILICIU *sbst.* Gidilătură; ③: a avea ~ la limbă, a avea mincărime de limbă, a avea poftă de vorbă: Moș Roată avea ~ la limbă (CRG.) [gidila].

○ **GIF** *sbst. Mold. Trans. Băn.* Covată mică (pentru frămîntat aluatul): ia o pană de gîscă și un ~... și prinde a mătura cenușa (RET.).

GIFI (-titi), **GIFUI** (-tuiu) *vb. intr.* ① A răsufla din greu, a respira des și cu greu: venise în fugă și giffia (D-ZAMF.); mă suiam după dînsul giffind (A-GH.); Sulfânica giffue, scofînd, pe gură și pe nas, aburi goști (OLVR.); ședeau la o parte giffind (CRG.). ¶ ② *Pr. anal.* despre tren: aleargă sgomotoasele trenuri... giffind la deal (VLAH.) [onom.].

GIFIALĂ *sf.*, **GIFIT**, **GIFUIT** *sbst.* Faptul de a giffi; răsuflare din greu: gifială îi înecă (CAR.); îi auzeam gifitul răsuflării (S-ALD.); s'aude la marginea satului... gifitul flăcăilor (JIP.); ③: gifitul greu, puternic al mașinei (VLAH.).

GIGH... = **GAGAI...**

GIGIȚE *sf.* Flință mică și gingașă; lucru mic, mărunchi: sărmanii gigitiei de cruzi s'au mai dus (CRG.); două goanțe oft ~a (OLVR.); o ~ de pepene (PAMF.).

○ **GIJULIE, GIJULIE** *sf.* Nume dat insectelor și tîrîtoarelor (viermi, reptile, etc.) de ori-ce soi: cite gijuli sînt, nici una nu este așa curată (VOR.); mulți... serbează ziua aceasta... ca să nu se înmulțească gijuliile și cu deosebire omizile (MAR.) [comp. GIZA].

GILCĂ (pl.-ci) *sf.* ③ ○ Umflătură sub piele ¶

② *pl.* Amigdalită; inflamație a amigdalelor [sl. galka].

GILCEAVĂ (pl.-cevi, -evuri) *sf.* ① † Gălăgie ¶ ② Ceartă sgomotoasă, sfadă: vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă și cearta în ~ (OLVR.); făceau pe toată ziua gilcevuri și dueli (A-GH.); lucrului pentru care se învîrăsc oameni, noi îi zicem sîmîntă de ~ (ISP.). ¶ ③ ♀ = **PINTENASI** [bg.].

GILCEVI (-eveso) 1. *vb. tr. și intr.* † A murmura, a cîrî împotriva cuiva.

2. *vb. refl.* A se apuca de gilceavă, a se lua la ceartă, a se sfădi: cînd se vor ~ doi oameni... și va soate din loc unul pre altul (PRV-LP.); El dar odată se gilceviră Pentru o floare ce întîlniră (ALK.).

GILCEVITOR *adj. verb. și sm.* **GILCEVI**. Care caută mereu gilceavă: oînti sînt gilcevitori, iară eu din fire înfrîtor de gilceavă (TCH.).

○ **GILDĂU** (pl.-dae), **GILDAN** (pl.-ane) *sn.* *Olten. Băn.* Gropă adîncă plină de apă; băltoacă; loc mai adînc într'o apă [comp. GLOD].

GILGI (-te, -tăe) 1. *vb. intr.* ① A țîșni cu sgomot printr'o deschizătură mică, producînd sunetul gîl gîl (*verb.* de sîngele ce țîșnește din

vine, de pe urma unei tăieturi, de apa din izvoare, etc.): însepu să gîlgie singele dintr'însul gîrlă (asp.); gîlgie izvoarele de păcură (vlah.); pe sub pămînt gîlgie și ierburile glodul norolos (oocob.). ¶ ① *Pr. anal.* Despre fumul ce iese din coșuri: din coșurile... fabricelor gîlgie rogoșale negre de fum (vlah.).

2. vb. tr. A turna pe gît, a bea cu înghițituri mari, făcînd gîll gîll: beau bine și iute rachiul, îi gîlgie pe gît (mfp.); iar gîlgii, Călimane... și iarna vine, copli-s goi (dlvr.).

GILGIALĂ (pl.-lei) sf., **GILGIȚ** sbst. Faptul de a gîlgii: nu s'aude deoît gîlgitul vinului turnat în marile pahare (dlvr.).

GILGITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a gîlgii ¶ ② Țîșnitură (de singe, de lichid, etc.): o ~ de singe o podidește pe gură (car.).

GIL: GIL: interj. ① Arată sgomotul produs de lichide care țîșnesc printr'o deschizătură mică, care ies prin gîtul unei sticle, etc. ¶ ② Imită sgomotul produs de înghițirea unui lichid.

GILGARĂ sf. ① O boală la oi, de care pătimesc mai ales cîrlanii (oragh.).

② **GILMĂ** (pl.-me) sf. ① Dîlmă, hilm, dîmb, movilă: la poalele Bucegilor se ridică cîine blînde, iute prefăcute în gîlme păduroase (n.-ur.). ¶ ② *Pr. ext.* Umflătură noduroasă pe un copac sau pe corpul unui animal (r.-cob.) [comp. **HILM**].

③ **GILTAN** = **GITLAN**.

† **GIMBA** vb. tr. *Trans.* A pune mîna pe cineva, a-l înhăta, a-l prinde; a-l surprinde [— **AGIMBA**].

† **GIMBOSI** (-ososo) vb. tr. și refl. A (se) înșela, a (se) amăgi.

GIMF(L)A (gîmf, gîmfu) vb. refl. A se umfla (mai ales în limba descîntecelor) [lat. vulg. * g o n f l a r e < c o n f l a r e].

† **GIMFARE** = **INGIMFARE** [g i m f a r e].

GIMZĂ sf. ① O varietate de struguri (mfp.) [bg.].

GIND (pl.-duri) sm. ① Operațiune a minții, idee pe care și-o formează mintea despre ceva, cuget: alte ~uri îmi sburau prin cap (cre.); cînd eu ~ul nu gîndești, pe neașteptate, fără veste; a sbura ca ~ul, foarte iute; într'un ~, la un ~, avînd aceleași gînduri, gîndind în același fel ¶ ② Minte: a-și pune în ~; a-și veni în ~; a-și zice în ~; a număra în ~; a-l da în ~; a-l da, a-l trece prin ~ ¶ ③ Lucrul la care se gîndește cineva, cugetare; a ghici ~ul cuiva; ~ la ~ cu bucurie, se zice cînd două persoane pomenesec deodată același lucru ¶ ④ Închipuire, imaginație: a-l duce ~ul; cine știe unde-l poartă ~ul; a-și pune în ~, a-și închipui ¶ ⑤ Intențiune, plan: știu cu ce ~ ai venit aici; a avea de ~, a pune de ~, a-și pune în ~, a-și propune (să facă); a-și muta sau a-și lua ~ul, a renunța: la-și ~ul, puiul mamei, de la acest lucru (mera); ~ bun; ~ rău; ~ul dracului; ~ul naibii; a pune ~ rău cuiva, a avea intențiuni rele față de cineva; cu un ~ să se ducă și cu zece nu (cre.); stam astăzi nehotărît, o'un ~ să merg înainte și eu altul înapoi (om.). ¶ ⑥ Păreră: a da cu ~ul ¶ ⑦ Meditare, reflexiune: a sta pe ~uri; a se pune pe ~uri; a rămîne pe ~uri ¶ ⑧ Îndoială, ezitare: a sta la ~uri ¶ ⑨ Presimțire: ne zice ~ul că vei peri (asp.). ¶ ⑩ Grijă, îngrijorare: a se lua de ~uri; a intra la ~uri; a pune pe ~uri [ung. g o n d].

GINDAC sm. ① Numele generic al insectelor din familia coleoptere-

ginară din China, introdusă în Europa prin veacul al vi-lea, care se hrănește mai ales cu frunze de dud și a cărei larvă se înfășoară, cu lichidul

GILGIN

Fig. 2397. Gindac-de-turbă.

frasinii și pe liliac și e caracteristic printr'un miros particular de soarece; se extrage din el o substanță iritantă din care se prepară vesicatorii; la țară, e întrebuințat ca leac contra turbării (*Cantharis visicatoria*) (2397) ¶ ② ~ **DE-BUCĂTĂRIE**, ~ **DE-CASĂ**, ~ **NEGRU** = **SVAB** ¶ ③ ~ **DE-FĂINĂ** = **MORAR** ¶ ④ ~ **DE-GUNOIU** = **BĂLIGAR** ¶ ⑤ ~ **DE-FUTUROS** = **MAMORNIC** ¶ ⑥ *Trans.* ~ (vic.) (dens.). Soarece ¶ ⑦ *Trans.* Maram. Oaș. Șarpe [vsl. g a d a k ū].

GINDĂCEL sm. ① dim. **GINDAC** ¶ ② = **GINDAC-DE-TURBĂ**.

GINDĂCI (-ăcesc) vb. refl. A se juca, prinzîndu-și minușile sau piciorușele și ducîndu-le la gură (vorb. de copilașii de țîță) [g i n d a c].

③ **GINDĂLAC** sm. Mold. ① = **PRUNAR** ¶ ② = **MORMOLOC** [comp. **GINDAC**].

GINDI (-ăcesc) vb. tr. intr. și refl. ① A-și forma în minte o idee despre un lucru, a cugeta ¶ ② A avea ceva în minte, a fi cu gîndul la ceva: spune tot ce gîndește; cînd vei gîndi la mine, eu voi fi la tine (asp.); unele gîndim și altele vorbim (znn.). ¶ ③ A-i trece prin gînd, prin minte, a-și închipui: cînd... nu ar avea neștine nice cu gîndul a nu gîndi... să facă uclere (prv.-ms.); unde nu gîndești, acolo-l găsești; gîndești poate că am să te las să pleci p. ¶ ④ A fi de părere, a-și forma o părere: gîndesc ca și tine; nu știu ce să mai gîndesc, nu-mi pot forma nici o părere ¶ ⑤ A crede, a socoti: gîndesc că are dreptate ¶ ⑥ A reflecta, a medita: gîndesc-te bine înainte de a vorbi; ¶ ⑦ prostul tău gîndesc și pe urmă se gîndește; lucrul acesta îmi dă de gîndit, mă face să mă îngrijesc, îmi deșteaptă îngrijorarea ¶ ⑧ A judeca, a raționa, a se chibzui: îți dau trei zile să te gîndești ¶ ⑨ A avea de gînd (să facă bine sau rău), a avea intențiuni bune sau rele: fără să mă gîndesc la rău; am spus-o, fără să mă gîndesc, fără nici o intenție rea, involuntar ¶ ⑩ A-și aduce aminte: gîndește-te și la vecii tăi prieteni ¶ ⑪ A nădăjdui; ¶ ⑫ am ajuns ce n'am gîndit și mă mir ce m'a găsit, despre cei ce au ajuns la o situație neașteptată, pe care n'o meritau sau pe care n'o sperau [g i n d].

GINDIRE sf. Faptul de a (se) gîndi și rezultatul acestei acțiuni; cugetare.

GINDITOR adj. verb. **GINDI**. Care (se) gîndește, dus pe gînduri: rămăseră gînditori.

GINF(L)A = **GIMF(L)A**: ① a te gînda ca și broasca în tău (bd.-del.).

GINGII, GINGĂNI = **GINGĂVI**.

GINGANIE sf. ① Insectă și în genere jivină scîrboasă, tiritoare (șarpe, reptilă, etc.): micile gînganii ce turnau în poala ținelului (vlah.); țîțian și fortoeaua gînganiile (car.); mulțimea nenumerată de gînganii și gînganii înspăimîntătoare (cre.) [vsl. g a g n a n i j e].

GINGAV adj. și sm. Cel ce are defectul de a rosti cuvintele îngăimat și repetînd silabele, bîlbîit: Proști bătrîni ca iarna, ou ~ele glasuri (emin.) [vsl. g a g n a v ū].

GINGĂVI (-ăvesc), **GINGIȚ** (-gîtu), **GINGĂNI** (-ăneso) vb. intr. ① A vorbi ca gîngavii, a bîlbîi: el gîngăvi de cîteva ori aceeași vorbă (vlah.); cu chiorii chioroștii, cu gîngavii gîngăvești (znn.). ¶ ② A scoate cu

Fig. 2395. Gindac-de-mătase.

Fig. 2396. Gindac-verde.

lor: gunoiu și ~i foșgînd în toate părțile (cre.) ¶ ③ ~ **DE-MĂTASE** sau „vierme-de-mătase”, insectă, ori-

GÎN- GÎS greu vorba din gură (de frică, de rușine, etc.): ba știu, gîngăvi avntul, dar ce să fac ? (MAR.); gîngăni cîteva cuvinte idioate (OLVR.).

GÎNGĂVIE sf. Defectul gîngăvului.

GÎNGURÎ (-urea) vb. tr. și intr. A scoate sunete abia articulate, vorb. de copiii cari nu știu încă vorbi: nîci n'a început copilul să gîngurească bine (CAR.); mă alintam la elu-l gîngurînd (CRG.) [onom.].

GÎNJ (pl.-juri) sn. și (pl.-ji) sm. Nuia mlădioasă (de salcie, de carpen, de mesteacăn, de teiu, etc.) pîrlită în foc și bine răscuită de care se slujesc uniori țărani, în loc de funie, ca să lege parii unul de altul, să întepenească leuca carului de carimbul de sus, să lege cotiga de grindeul plugului, propagul de sanie, etc. (2398): se leagă leuca cu loitra cu un ~ (ON.); desprinzînd ~ul din pociumb, sprinten s'aruncă pe plută (VLAH.) [vsl. *găzî „nuia”].

Fig. 2398. Gînj.

GÎNJEIU (pl.-ste) sn. Părpărita morii [gînj].
GÎNJEU sbst. Partea furcii de tors care poartă caierul, la furcile care se desfac în două [gînjeiu].

GÎNJUIT adj. Legat cu un gînj.

GÎNSAC sm. 1. Bărbătușul gîștei, gîscan: aleargă tremurînd și gîlînd ca un ~ (ALECS.); cine tură azi un ac, mîine tură un ~ (PANN) [vsl. *găsak ū].

† **GÎNSCĂ** (pl. tînsțe) sf. Mold. Tr.-Carp. = GÎSCĂ: cea ce va fura găini, gîște și alte păsări dumesnice (PRV.-LP.); au strîns o mulțime de ouă de ~ (SB.).

GÎR = GÎRA-MÎRA.

GÎRA-MÎRA, **GÎR-MÎR** interj. Imită gălăgia produsă de schimbul de cuvinte între persoanele care se ceartă: gîra-mîra, iată la stădă ajunsesse (ISP.); Trăești încoai bine și ou bărbăteful, Ori ca pisloața, gîr-mîr! ou, căteful ? (PANN) [onom.].

† **GÎRBĂ** sf. ① și Spinare, spate, cîrcă (2) Mold. Stăruință supărătoare, a se ținea ~, a se ținea scaiu, a nu da pacc: vîzînd oă se ține băietul ~ de dînsa (FLOR.) [vsl. gûrb ū].

GÎRBACIU, **CÎRBACIU** (pl.-ace) sn. ① Biciu, alcătuit mai adesea din mai multe curele, cu sîfcurile uneii plum-buite, care servea odinioară ca instrument de tortură: arătîndu-le ~l ou donăspresceas afîrouri de plumb (FIL.) (2) ③ Biciu mare și gros (2399): căpitanul de poștă bătea cu ~l îndoit pe unul dintre slujitorii (CAR.) (3) ④ Lovitură dată cu gîrbaci: tratamentul se termina cu trei, patru gîrbace peste pielea goasă (A.-GH.) [tc. kyrbač; comp. bg. gărbač].

Fig. 2399. Gîrbaci.

⑤ **GÎRBI** (-besc) vb. intr. Bucov. Maram. Trans. A lătra: în pădure naște, în pădure crește, Vine-acasă și gîrbește (VIC.), ghicitoare despre „meliță”.

GÎRBITĂ (pl.-te) sf. ① Grebenul calului; grumazul bouului (2) ② Ceafă, cerbice; (3) a mîla oulva gîrbita (ISP.), a-i înfrînge trufia [srb. grbica].

GÎRBOV adj. Cu spinarea încovoiată, cocoșat de bătrînețe: Un bătrîn pleșuș și ~, slab, nervos și mio de stat (VLAH.); o babă ~ă de bătrînețe (CRG.); (2) mîștii, cari stau ~l în toate părțile (ARG.) [vsl. grûbav ū].

GÎRBOVÎ (-oves) 1. vb. tr. A încovoia (spinare).

2. vb. refl. A deveni gîrbov: slăbănogîl la niște bătrînețe necăjite... se gîrbovesce (ISP.); de trăește o-mul preste 70 de ani...l se gîrbovește spinarea (GAST.).

GÎRBOVÎT adj. p. **GÎRBOVI**. Cu spinarea încovoiată de bătrînețe, gîrbov: dînd peste un bătrîn ~ (ISP.); pr. anal., despre copaci: copacul... ~ de po-vara celor treizeci de ani trecuți peste creștetul lui (GN.).

③ **GÎRCLIAN** Băn., **GÎRCLENCU**, **GÎRCLANT** Trans. (FR.-COR.) (BUD.) sbst. Beregată [srb. grkljan].

④ **GÎRGĂLOD**, **GÎRGĂLOȚ** sbst. Băn. Olten. Be-regată.

GÎRGĂRITĂ = GĂRGĂRITĂ.

⑤ **GÎRGĂIU**, **GÎRGĂIU** = GURGĂIU.

⑥ **GÎRI** interj. Strigăt cu care se chiamă gîștele (R.-COB.) [comp. GÎRIȚĂ].

⑦ **GÎRIȚĂ** (pl.-te) sf. 1. = GÎRLITĂ (2).

GÎRIȚ (-tiu) vb. intr. ① A cîrîi, a cloncăni (2) ② A striga ca gîștele, a găgăi: Deci avînd o gîscă, ce de mult clocește, îi gîrîla în uși, strigare făcea (PANN) (3) ③ A horcăi: avea o gușă la gît... și gîrîla dintr'însa ca dintr'un cîmpotu (CRG.) (4) ④ A chiorăi (matele): îmi gîrîtau matele de toame (CRG.) (5) ⑤ A cicăli (R.-COB.) [onom.].

GÎRIȚĂLĂ (pl.-teii) sf. ① Faptul de a gîrîi (2) ② Sgomot confuz de glasuri: auzînd o ~ de glasuri omenești (ISP.).

③ **GÎRJAB**, **GÎRJAV** adj. Olten. ① Cu gîitul strîmb, întortochiat (CIAUS.) (2) ② Coccoșat (conv.).

GÎRLĂ (pl.-le) sf. ① Brăț de riu sau de fluviu (2) ② Apă curgătoare, riu mai mic: a arunca în ~, a da pe ~, a se scălda în ~, o ~ pe care umblau numai 500 de mori (CRG.); (3) are să treacă încă multă apă pe ~

④ **APĂ** (2) ⑤ (A leși sau a curge) ~, în belșug, în mare cantitate: se nîta... la strălucitoarea monedă ce curgea ~ în palma sa (GN.); sburau capetele ca mingile... și curgea singele ~ (A.-GH.); lucrul leșea ~ din mîinile lor (CRG.) (6) ⑦ A Albă unui riu: au nu unul apele din gîrile lor au abătut? (CANT.) [bg. gârlo].

⑧ **GÎRLAN** = GÎTLAN.

⑨ **GÎRLEJ** = GÎTLEJ.

GÎRLICIU (pl.-cluri) sn. ① Intrare îngustă în pivniță sau în beciu (2400): se vedea ~l povîrînit al pivniței cu

porțile-i de zăbrele (ODON.); se coborî apoi în pivniță, ~l cădrea se astupase (ISP.); el le mai ținea și în ~l beciului (D.-ZAMF.) (2) ③ Intrarea unei peșteri, a unui cavou, a unui bordeiu, etc.: de-abîi faci vr'o douăzeci de pași în ~l peșterii (VLAH.); intrarea în bordeiu se face pe un ~ acoperit (NON.) [srb. grlîc].

④ **GÎRLIȘOARĂ** (pl.-re), **GÎRLIȚĂ** (pl.-te) sf. dim. **GÎRLĂ**: un pod peste o gîrlă duce la un adevărat colț de ralu (ARG.).

⑤ **GÎRLIȚĂ** (pl.-te) sf. ① și Cerc de fier ce se pune, legat de un lanț, în jurul gîtului unor răufăcători (2401): nu numai pîdliile în plocoare, ce și gîrlîța în grumazi i-au pus (CANT.) (2) ③ Solu de gîscă de co-lore neagră amestecată cu ce-nușiu, cu o pată albă pe frunte (Anser albifrons) (2402) [vsl. gr ūlo „gîtlej”].

GÎR-MÎR = GÎRA-MÎRA.

GÎRNEȚĂ sf. 1. = GÎRNITĂ:

de trei gîrnețe destrînzite erau legați trei țărani (D.-ZAMF.).

GÎRNEȚ sm. ① și Stejar mic, tînar (2) ② Par grosuț de stejar sau de alt lemn: începe a olocotri un ~ de stejar din anul trecut (CRG.) [gîrniță].

GÎRNITĂ (pl.-te) sf.

1. O varietate de stejar mare, care crește mai ales la șes și la poalele munților, unde formează păduri în amestec cu fagul (Quercus conferta) [bg. serb. granica].

GÎRNITĂ = GARNITĂ.

2. **GÎRTAN** sbst. 1. = GÎTLAN: an început zîmău cu șapte capete, turcul... cu larg și nesăturat ~ a înghîți (CANT.).

GÎSCĂ (pl.-ște, -ști) sf. ① 1. Pasăre domestică din ordinul palmipedelor, de culoare mai adesea albă sau cenușie, ce prezintă oare-care asemănări cu rața; se deosebesc la noi două specii: GÎSCA-DE-OAȘA (Anser cinereus) (2403) și GÎSCA-SĂLBĂTECA

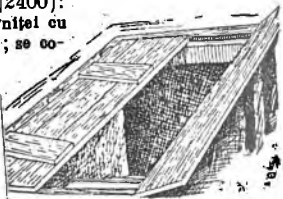

Fig. 2400. Gîrliciu.

Fig. 2401. Gîrlia.

Fig. 2402. Gîrlia.

Fig. 2403. Gîscă-de-casă.

***GLANDULĂ** (pl.-te) *sf.* ① Glandă mică [lat.].
***GLANDULAR** *adj.* Care e de natura glandelor [tr.].

***GLANDULOS** *adj.* De felul sau în forma glandelor [tr.].

GLANT (pl.-turi) *sn.* ① Piele de lac: se primă... înodată; ou botine de ~ (ALECS.); are să-mi facă rochiea la țig și ciubotele de ~ (ALECS.) [germ. Glan z].

GLAS (pl.-suri) *sn.* ① Sunetul produs de cineva, prin vibrațiunea coardelor vocale, când vorbește, cîntă, strigă, etc., voce: ~ tare, puternic, răsunător, slab, stîm, însoțit, răgușit, ascuțit, pițigălat, subțire, gros, limpede, frumos, armonios, melodios, expresiv, plîngător, rugător, tremurător, sgomot de ~uri; a ridica ~ul; a i se stînge ~ul; a nu avea ~; a-i peri ~ul; a-și prefăce ~ul; a-și drege ~ul; într'un ~, deodată, împreună; de acord, în unanimitate; ~ul poporului e ~ul lui Dumnezeu (VLAH.). ② Despre păsări: sburau țiplind encori pe sus, ou ~ tîngului (coșă). ③ ④ Sunet, ton (al instrumentelor muzicale): tîngulosul ~ de clopot (EMIN.); răsună înduioșat un ~ de buclum (VLAH.). ⑤ ⑥ Sgomot: ~ul tunetului; ~ul apelor ⑦ ⑧ Fiecare din cele opt melodii fundamentale cu care se cîntă toate cîntările noastre bisericești: să-i auzi ce ~ are, oum cîntă din ocof ~ul al optulea (ALECS.); ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝 㿞 㿟 㿠 㿡 㿢 㿣 㿤 㿥 㿦 㿧 㿨 㿩 㿪 㿫 㿬 㿭 㿮 㿯 㿰 㿱 㿲 㿳 㿴 㿵 㿶 㿷 㿸 㿹 㿺 㿻 㿼 㿽

ca o sferă: Ca un ~ de aur luna strălucă (SOL.); bole-
rli... purtau în cap un ~ rotund de hirsle brumărie (A.-GH.)
¶ ② Pământul: toate animalele de pe ~ ¶ ③ ~
pămîntesc, terestru, sferă de carton sau de aramă
care înfățișează pământul și toate regiunile lui (□
2413); ~ ceresc, glob analog pe care sînt însem-
nate constelațiunile (□ 2414) ¶ ④ Sferă de cris-

Fig. 2413. Glob terestru.

Fig. 2414. Glob ceresc.

tal care se pune deasupra unei lămpi, unui
bec electric, etc. (□ 2415):
Pin' ce ~ se stinge focul, și lampa n
~ se stinge (ALECS.); turele biseri-
cilor strălucesc... ca niște ~uri de
cristal (VLAH.) ¶ ⑤ Sferă de sticlă
colorată, care se înfige pe
un băț într-o grădină, printre
flori, ca podoabă: în milioai
grădiniștilor... un ~ de sticlă în vârful
unui băț (BR.-VN.) ¶ ⑥ ~ul ochi-
ului (mat adesea pl. globi), bul-
bul, gogoșea ochiului: Sub pleo-
ape închise, ~ii ochilor se bat (EMIN.) [fr.].

Fig. 2415. Glob de sticlă.

***GLOBAL** *adj.* Luat în bloc, socotit în total:
venit ~; sumă ~ă [fr.].

GLOBAN *sm.* Poreclă dată acelor care se
sfîntăreau preoți, fără a avea nici o învățătură.

GLOBI (-obese) *vb. tr.* A amenda, a pedepsi cu
amendă, cu gloabă: se va certa după voia judecă-
torului și uneori se va ~ cu bani (PRV.-MB.); piroclabul...
îi globește peste măsură pentru lucrul de nimic (USP.).

† **GLOBNIC** *sm.* Funcționar însărcinat cu in-
casarea amenzilor [vsl.].

***GLOBULĂ** (pl.-le) *sf.* Ori-ce corp cu înfă-
țișarea unui globuleț mititel (□
2416): globulele roșii și albe ale singelui
[fr.].

***GLOBULAR** *adj.* În forma
unui glob [fr.].

***GLOBULINĂ** *sf.* Materie albu-
minoidă conținută în globulele sin-
gelui și în cristalinul ochiului [fr.].

***GLOBULEȚ** (pl.-ete) *sn. dim.*
GLOB.

***GLOBULOS** *adj.* Format din globule [fr.].

***GLOBUȘOR** (pl.-soare) *sn. dim.* **GLOB.**

GLOD (pl.-oduri) *sn.* ① *Mold. Tr.-Carp.* Noroiu,
tină: se desuă tologii în ~ și se păleau la soare (CRG.); venită
de-î secoaseră din ~ul unde se nomolise (USP.); pe sub
pămînt gîlgițe și fierbe ~ul norolos (ODOB.), ¶ ② Bulgă-
re de pămînt uscat sau înghețat: ~urile,
colții de piatră... îi agriase picioarele (USP.) ¶ ③ *Olten.*
~ Cocean de porumb curățit de boabe: mîncarea...
consistă din mîiere, care se pune pe ~uri... deasupra stu-
plilor (ION.).

GLODĂRAIE *sf.* Cantitate mare de noroiu,
de glod: în Pașcani... ce ~ și colbăraie (CAR.).

GLODI (-odes) *vb. tr.* A strînge (producînd
durere), a ronda (pielea de pe trup): îi glodește
otzma; scăunele... făcute din cîte o scîndură... de te glodește,
cînd șezi pe ele (USP.) [sl. glodati].

GLODOROS = **GLODURÓS.**

○ **GLODÓS** *adj. Mold. Bucov.* Noroiol, plin de
glod: ulițele țiguleștilor erau glodoase și înfundate (CRG.).

GLODURÓS, GLODORÓS *adj.* ① Plin de bul-
gări uscate, de gloduri: pămîntul era gloduros,

tare ca fierul ¶ ② Cu asperități: alungă ce era
prea aspru și prea gloduros în limba... părintelui satirei
(ODOB.), ¶ ③ *Mold. Bucov.* Noroiol, plin de glod: tre-
cînd printr'un loc cam gloduros, i s'a înfipt carul în înală
aceoa (AS.); acole uliști strîmte, glodoroase și murdare (OLVR.).
† **GLOGOZ(E)ALĂ** (pl.-ali) *sf.* Îmbulzeală, ames-
tecătură, încurcătură [gl o g o z i].

† **GLOGOZI** (-zeso) *vb. intr.* A produce confuzie,
a încurca.

GLOMOTOÇ (pl.-oace) *sn.* Bulgăre.

GLONȚ (pl.-oante) *sn., Mold.* **GLONȚE** *sm.* ①

Plumb turnat în formă de globuleț, de cilindru
sau de con, cu care se încarcă puștile, pistoalele,
etc.: îi se arată, ca la o bătaie de glonț, coperișul... tur-
nului (CAR.); E pînă de arme rupte, de glonți și de ghiulele
(ALECS.); vorba roa se duce ca glonțul (ZNN.); de act, ad-
verbial, a se duce glonț, iute ca glonțul: s'a plesnit
cu palma peste gură și a plecat glonț (BR.-VN.); lăstunul
s'afundau glonț în nemărginirea zărei (OLVR.) ¶ ② *pl.*
Bucățele rodunde de zahăr ars, caramelle.

○ **GLONTAN** *sm. Olten.* Bulgăre de noroiu uscat
de căldură sau înghețat [gl o n t].

GLONTIȘOR (pl.-oare), **GLONTULEȚ** (pl.-te)
sn. ① *dim.* **GLONȚ** ¶ ② Globuleț: cu un glontișor
de ceară legat cu ață (BR.-VN.).

○ **GLONTUROS** *adj.* Plin de noroiu uscat, aco-
perit cu glontani: Că mi-e drumul ~, și nu pot merge
pe jos (BR.-N.) [gl o n t].

***GLORIE** *sf.* ① Mărire, slavă, cinste, celebritate
datorită meritelui: ~ strălucită, nemuritoare, nepre-
ritoare, militară; la apogeu gloriei; a alerga după ~;
a se acoperi de ~; Gloria străbună pe strămoși cinstește (ALX.).
¶ ② Strălucire, splendoare, podoabă: e o ~ a țării
lui; gloria Atenei [lat.].

***GLORIFICA** (-tice) 1. *vb. tr.* A slăvi, a pro-
slăvi, a preamări, a ridica în slavă, a proclama
glorios.

2. *vb. refl.* A se făli cu ceva, a fi mîndru de
ceva: națiunile trăsesă și se gloriifică prin oameii ce au
produs (A.-GH.) [lat.].

***GLORIOLĂ** (pl.-le) *sf.* Glorie deșartă, vanitate
trăsă din lucruri de puțină însemnătate [fr.].

***GLORIÓS** *adj.* ① Care merită sau și-a
cîștigat gloria: faptă glorioasă ¶ ② Plin de glorie:
pe a cărui fațetă a strălucit... cea mai glorioasă coroană (VLAH.).
¶ ③ Plin de vanitate, de mîndrie deșartă: e ~ de
succesele lui [lat.].

***GLOȘĂ** (-osez) *vb. tr.* A explica printr'o glosă
[fr.].

***GLOȘĂ** 1. (pl.-se) *sf.* ① Explicațiune a unui
cuvînt rar, învechit sau neînțeles, dintr'un autor,
dintr'o scriere ¶ ② Poezie, uneori parodia unei
bucăți literare a unui alt autor, în care se co-
mentează, în cite-o strofă întreagă, fie-care vers
din prima strofă, și se repetă cite unul pe rînd,
la sfîrșitul strofelor următoare [fr. gl o ș e].

GLOȘĂ 2. (pl.-se) *sf.* = LIMBĂ-DE-MARE [ngr.].

***GLOȘAR** (pl.-are) *sn.* Vocabular de cuvinte
vechi sau puțin cunoscute [fr.].

***GLOSATOR** *sm.* Autor de glose [fr.].

***GLOSITĂ** *sf.* Inflamațiunea limbii [fr.].

***GLOSLOGIE** *sf.* Partea medicinei care
tratează despre limbă [fr.].

***GLOTĂ** (pl.-te) *sf.*

○ Mică încăpere în
cavitatea laringelui, cu-
prinsă între coardele
vocale superioare și cele
inferioare (□ 2417) [fr.].

GLOTAȘ *sm.* X Soldat
care făcea parte din
gl o a t ă; milițian: tre-
bul să dea drumul ~ilor pen-
tru două săptămîni (VLAH.).

***GLUCINTU** (M) *sbst.*

○ Metal alb și foarte
ușor ce seamănă cu alu-
minul [fr.].

***GLUCOZĂ** *sf.* Numele generic al zahărului
extras din struguri sau din amidon [fr.].

GLUGĂ (pl.-gi) *sf.* ① Acoperemînt al capului,
spre a-l apăra de ploaie sau de ger; are o formă

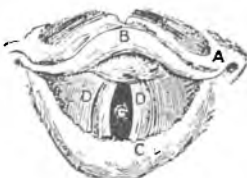

Fig. 2417. G. Glotă. — A. Baza
limbii. — B. Epiglota. — D. D.
Coarde vocale — C. Carti-
lagii.

triunghiulară (la orășeni), ca și colțul unui sac, sau e alcătuit (la țărani) dintr'o bucată de postav dreptunghiulară, atrănată pe umeri și care se strânge, legându-se cu ațioare, spre a acoperi capul (□ 2418): din capul leului făcu o ~ în chip de colț (□ 2418); Pe-al lor umeri poartă ~, la brlu paloș... (ALECS.). ¶ ② Maldăr de coceni de porumb, așezat grămadă cu oare-care rânduială: tatăl lucrează la gluga de coceni (BR.-VN.); flăcăii și fetele făcuseră roată printre glugile cu strujeni (SAD.) [bg. g u g l a < germ. G u g e l e].

GLUMĂ (pl.-me) sf. Vorbă sau faptă hazlie care provoacă ris și veselie (Mold. sagă): ~ spirituală, grosolană, proastă, nesărată; a face glume; a povesti glume; a înțelege gluma; a ști de ~; a nu ști de ~, a lua lucrurile în serios, a nu lua lucrurile ușor; a lăsa gluma (la o parte), a începe să vorbească serios; s'a îngrosat gluma, s'a întrecut cu gluma, lucru a început să devie serios, a luat o întorsătură îngrijitoare; nu-l (de) ~, e lucru serios, nu e de glumit; fără ~, în mod serios; nu ~, în toată puterea cuvintului, de-a binele: era un brad de flăcău, chipș și drăgălaș, nu ~ (usp.): în ~, fără intenții rele; ③: on glumele și cu minciunile se culeg toamna prunele (JIP.) [vsl. g l u m a].

GLUMĂ (pl.-me) sf. Fie-care din cele două bractee (ca niște frunzișoare închirite) ce acoper floarea gramincelor; pleavă [fr.].

○ **GLUMACIU** adj. Băn. = **GLUMET**.

GLUMET adj. Care face glume, bun de glume, hazliu, șagălnic: povestire glumeată; de ~, ~ era moș Nichilor, nu-l vorbă (CRG.); firea lui așa de veselă și de glumeată (ODOB.) [bg. g l u m e c ū].

GLUMI (-umese) vb. intr. ① A face, a spune glume, (Mold. „a sugui"): hoțul zice c'a glumit, când vede că l-a zărit (ZNN.) ¶ ② A nu ~, a nu ști de glumă, a lua lucrurile în serios.

GLUTEN sbst. Materie organică azotată care formează partea cea mai nutritivă a făinii cerealelor și există mai ales în grâu: am ajuns a avea... un grâu mai frumos... mai bogat în ~ (A.-GH.) [fr.].

GLUTINOS adj. ① Asemenea glutenului; care conține gluten ② Viscos [fr.].

GNEISS sbst. Rocă cristalină formată din cuarț, feldspat și mica, cu straturi paralele negre sau albe [fr.].

GNOM sm. Numele duhurilor care se credea că locuiesc în pământ și păzește comorile [fr.].

GNOMIC adj. Se zice despre poezii cari scriu sentențe, reguli de morală și poezii de felul acesta: poet ~ [fr. < gr.].

GNOSTIC sm. Nume dat, în primele trei veacuri ale creștinismului, ereticilor din Egipt și din Siria cari amestecau filosofii orientale cu moaismul și cu creștinismul, pretinzând că cunosc natura lui Dumnezeu și privind omul ca o emanațiune directă a divinității [fr.].

GNOSTICISM sbst. Doctrina gnosticilor [fr.].

○ **GOAMBA** (pl.-be) sf. Trans. (MAR.) = BORZA ¶ ② ~-DE-CIMP = MĂZĂRAR.

GOANĂ (pl.-ne) sf. ① Fugărire, urmărire în fugă; a lua la ~, a gonî, a fugări, a alunga; a pune pe ~, a pune pe fugă; a nu săbi din ~, a urmări într-una ¶ ② Alergătură, fugă: alergă agomotoasele trenuri... repezite la vale, în ~ amețitoare (VLAH.); a veni într-o ~; a o lua la ~ ¶ ③ Goana mare, alergătură cea mai repede a calului (□ 2419) ¶ ④ Vinătoare cu gonaci: ~ de urși și cerbi (NEGR.) ¶ ⑤ Prigonire, persecuție: cum am ajuns acasă, ~ și prigoană pe capul meu din partea boierului (CRG.) ¶ ⑥ Nenoroc (la jocul de cărți), neșansă, ghinion: nimio nu dă o expresie mai proastă figurii omenestii, ca o ~ continuă la cărți (VLAH.) ¶ ⑦ Împerechiera taurului cu vaca [g o n i].

Fig. 2419. Goana mare.

○ **GOAND(R)Ă** (pl.-de, -dre) sf. Bucov. (MAR.) = BORZA.

GOANGĂ (pl.-ge) sf. Insectă de ori-ce fel: nici că se stăvea vre-o ~ măcar pe la ei pe acolo (ISP.); noi mincăm goange și de tot felul de viermuși (ICH.); ~ cu foc (DENS.), licuriciu.

GOARNĂ (pl.-ne) sf.

Trompetă, trimbită (□ 2420): a suna goarnă; în linștea serii se auzea goarna din folgorul pom-pierilor sunind prelung stângerea (BR.-VN.) [rus. g o r n ū].

Fig. 2420. Goarnă.

○ **GOATĂ** (pl.-te) sf. Trans. (FR.-COR.) Ființă închipuită cu care se sperie copiii, ca să nu plângă.

○ **GOBĂ** sf. pl. = COBATE.

GOBELIN (pl.-auri) sn. Covor artistic lucrat în fabrica Gobelin's, din Paris.

○ **GOCIMAN**, † **GOTMAN** sm. Trans. Epitrop (la biserică) [germ. G o t t s m a n n].

GODAC sm. Purcel de un an: cinei ~, cu părul creș și cu urechile drepte, se pîmbă fără grijă (SAD.) [vsl. g o d ū „an”].

GODĂCEL sm. dîm. GODAC: un lac în care se bălăcește o scroafă cu dolpurile godăcel (FLOR.).

GODIN sm., **GODINĂ** sf. Trans. Maram. Purcel purcea de un an: era ca un godin, când era în postul Crăciunului (RET.) [vsl. g o d ū „an”].

GODINĂ sf. Solu de pepene galben, mic și lucios (□ 2421): le vin aburi dulci cu miros de ~ galbenă (OLVA.).

○ **GODINAC** sm. = GODAC.

GOELAND sm. Gen de păsări palmipede

Fig. 2421. Godint.

Fig. 2422. Goeland.

marine care trăesc în cete mari pe stîncile mării și în insulele deșerte (□ 2422): goelanzi își înalțăde arpile și fug de pe virturile lor (D.-ZAMF.) [fr.].

GOELETA (pl.-te) sf. Corabie ușoară cu două catarturi (□ 2423): zece însă au prins o ~ cu pavilion turcesc (A.-GH.) [fr.].

GOG sm. Prostut, gogoman: ce să fac, ~ul mamei (ALECS.) [G o g u, npr.].

GOGĂ sf. Ființă închipuită cu care se sperie copiii [comp. alb. g o g e].

GOGĂMITE = COGE(A)-MITE.

○ **GOGER** (pl.-ere) sn. Mold. Coteț sau culcuș pentru porci (RV.-CRG.) (PAMF.).

○ **GOGI** (-ogese) vb. intr. Mold. Bucov. Trans. A boli, a lîncezi, a zăcea: de la o vreme începu a ~ (SAD.); nici nu poate, el numai vede așa și gogăte (SS.).

○ **GOGI** (-ogese) vb. tr. Mold. A curăți cojile verzi de pe nucă (RV.-CRG.).

GOGILT intrj. Imită sunetul ce se aude cînd înghite cineva cu lăcomie îmbucături mari: si ~, ~, îl mergeau sarmalele întregi pe gît (CRG.) [onom.].

○ **GOGLEZ** (pl.-eze) sn. Olten. Băn. Trans. Gunoiu provenit din așchii, rămașite de fin, paie etc. ogrinji ¶ ② pl. Olten. Mere, pere, fructe în genere (CIAUS.) ¶ ③ pl. Mofturi, fleacuri: îi tîcse înlma cînd fata îi zîmbește și-l spune cîte ceva gogleze (ISP.); o întreabă a cui fată este..., ea-l spusese alte gogleze (ISP.).

GOGOASĂ, ○ **GUGOASĂ** (pl.-goși, -goase) sf. Crescătură rotundă, excrescență de mîrîmnea unei alune ce se face pe ramurile a diferite specii de stejari: ~ de ristic, crește pe ramurile tinere ale stejarului (*Quercus infectoria*), în urma înțepăturii „viespei-de-stejar”, și se întrebuintăză

Fig. 2423. Goleta.

pentru fabricarea cernelii, la înnegrirea sprințelor și ca medicament astringent (2424); plămădeș, pe prispă, la umbră, gogoși de rislo pentru suliman (CAR.); ~ de tuță, crește pe ramurile tufei (*Quercus pubescens*) (2425); ② F: gogoși (de tuță), minciuni, mofturi: vrei să ne spu mineluni gogonate și gogoși oornorate (NEGR.); li turnau fel de fel de gogoși, care de care mai umflate (CAR.)

Fig. 2424.
Gogoși de rislo.

③ ④ Învelișul ca de bum-bac în care se închide viermele-de mătase și din care se țearce mătasea (2426); pr. ext. nimfa sau crizalida a diferite insecte, în spec. a fluturilor ⑤ ⑥ Bulbul, globul ochiului ⑦ ⑧ X Un fel de prăjitură de aluat care, prăjindu-se, devine rotundă și umflată: în vremea Domniilor țanarioși, plăcintele și gogoșele erau mult mai căutate (NEGR.) ⑨ ⑩ Soiu de ciupercă, rotundă ca un glob, cu carnea albă și cu gust plăcut (2427) (*Physalis Alkekengi*) ⑪ ⑫ Trans. (voc.) ⑬ Cartof. ⑭ GOGOLU (o-leso) vb. tr. Trans. Maram. Bucov. A cocoși, a giugiuli, a alinta: încep a se drăgoști ou fata, a o prinde, a o ~ (RET.). ⑮ GOGOLUȘ sf. Ofen. Gogoasă de mătase. ⑯ GOGOLUȘU (pl.-oale) sm. Ofen. (ciaus.) (rut.) Bulgăre ro-

Fig. 2426. Gogoși de mătase.

Fig. 2425.
Gogoși de tuță.

Fig. 2427. Gogoasă.

tund, cocoloș de pământ sau de zăpadă.

GOGOMAN, GUGUMAN adj. și sm. Prost, nătăflet: să-l dovedim că e numai un gogoman pedant (NEGR.); Ce-l faci prost și gogoman. Pareă prost e din ast-za ? (SPER.) [g o g].

GOGOMĂNIE, GUGUMĂNIE sf. Prostie, faptă sau vorbă de gogoman: Dumnezou te-a adus ca să ne scapi de gogomănie ca cea să facem (NEGR.); te în-greșoșezi... de timponia și de gogomănia cărturarilor și a procepsilor păgânătății etc..

GOGON (pl.-oane) sm. Globuleț, bobușor: ~ul de piatră acumă găsit în pustie (CAR.).

GOGONAT adj. ① Umflat și rotund ca un gogon: ochii bălăbănoși, gogonați și roșiți de neodihnă (CAR.) ② ③ Exagerat, extrem de mare: adresa divanului mai multe cereri ~e, cum se zice la țară; altele prostii așa de ~e și de neaburate etc.; a fost alint să-l toarne o mincună de cele ~e (ALECU).

GOGONEA (pl.-ale) sf. ④ ⑤ Pătălăgică roșie, rotundă și netedă, fără dungi ⑥ pl. Soiu de fasole rotundă și foarte productivă [g o g o n].

GOGONEȚ adj. ① Rotund și umflat, gogonat: căina li făcea trei ouă gogonețe (REZ.) ② ③ Fruct gogoneț, soiu de prună mică și rotundă care se coace prin August [g o g o n].

GOGORIȚĂ (pl.-te) sf. ④ ⑤ Fintă închipuită cu care se sperie copiii ⑥ ⑦ Spaimă, sperietoare: spaima sperietorilor de Azaruni, gogorița plăcintilor de crăciun etc.; te răzăr veniți cu gogorițe... ca să ameziți opula publică (CAR.).

GOGOȘAR sm. Vinzător de prăjituri numite gogoși.

GOGOȘAR sm. ① Soiu de ardeiu, de forma unei pătlăgele roșii, care se mănâncă mai adesea după ce a fost conservat în oțet (2428) [g o g o a ș a].

GOGOȘAR sm. ② = GOGOȘAR.
GOGOȘEA (pl.-tele) sf. dîm. GOGOȘEA.
GOGOȚA = GOGOȚA: umflat

pe cloșura haină care se gogoșase pe tronul împăratului (OLV.).

GOJGOGEA = COȘGOGEA.

GOL 1. adj. ① Fără nici o îmbrăcăminte, desbrăcat, despuțat: ~ m'am născut, o să mă duc (ZNN.); cu capul ~; cu pieptul ~; cu picioarele goale, desculț; eu (sau în) pielea goală; F: ~ nap, ~ ca năpni, ~ ca degetul, ~ (ca un) pistol, ~ pușcă, cu desăvîrșire gol: copiii... gol pușcă, agățindu-se de bițele femei (OLV.); ② Pr. ext. Fără vegetație, fără păduri, etc.: dealuri goale; stîncă goală ③ ④ Fără așternut: pe pămîntul ~ ⑤ ⑥ Care nu conține nimic, deșert, în care nu se află nimeni sau nimic: chilia era goală goală (RET.); vară, malcă, rămîn casele goale, numai ou femele și copiii (SB.); se ducea ou sacul ~ la spinare (OLV.); pahar ~; sticlă goală; cu minile goale; cu stomacul ~, nemîncat; nu e mal grea goală dect punga goală (PANN.) ⑦ ⑧ Scos din teacă: au venit asupra lui de l-au îngrozit cu sabia goală (PRV.-MB.); ou sabia goală în mîna, striga la ai săi... să nu-și piardă cumpătul (SER.) ⑨ ⑩ Fără nimic alta, numai: a mîncea pline goale; mămăliga de baraboe se mănîncă și goală ori cu moșdela (SEZ.); F nîmca goală, absolut nimic: încoale nimic, dar nîmca goală (SER.) ⑪ ⑫ Deșert, lipsit de înțeles, fără nici un rost: vorbe goale; versuri sonore și goale (VLAM.) ⑬ ⑭ ⑮ Curat, neîmpodobit: adevărul ~; o mincună goală ⑯ ⑰ Întocmai, aidoma: e dracu ~.

2. sm. Goliciune; spațiu gol; deșert: Ca pe-un mal înalt alunei și parcă te scuturzi în ~ (VLAM.); moartea și spaima fac ~uri mari în rîndurile creștine (VLAM.); a umplea golurile; danșul ne făcu un ~ la inimă (COOS.); ③: a (se) da de ~, a (se) da pe față, a (se) trăda fără voie [vsl. g o l u].

GOL 1. sm. ① Portar (în jocul de foot-ball).

2. (pl.-luri) sm. Punct cîștigat (la foot-ball) [engi. g o a l].

GOLAN, GOLANĂ adj. și sm. f. Care n'are cu ce se îmbrăca, sărac lipit: Să-și lăe noră pe-o fată și Că e sărac și ~ă (COOS.); ~ul naibii scotea din trăsă căva învîlnit într-o merindea (RET.); tata poate să fie sărac, poate să fie golani... dar este om de omenie etc. [g o l].

GOLANEL adj. dîm. GOLAN: se desmetice... și se vîrn... și gonit etc..

GOLANET, GOLONET adj. ① Gol, neîmbrăcat, îmbrăcat subțire, săracăcios: bălănu nu se putea dămîri cum de să meargă el așa golonet etc. ② ③ Despuțat de frunze: umbrele copacilor golaneți nu mai opreac răcoare fierbinți umor. [g o l a n].

GOLANIME sf. col. Toți golanii; mulțime de golani.

GOLAȘ adj. ① Fără pene: vulturul... al căror cloș răsare din ale lor grunzări învîrte și ~e (COOS.); la vîră păsările plîpănde, unele ~e (SER.-VL.); ② Fără păr: așeza în leme un porc mare, negru, ~ (A-ON.) ③ Lipsit de vegetație: din spațiile lui se ridică două juncuri ~e (VLAM.); ca pene să se gogonă pe virful unui deal ~ (CAR.) [g o l].

GOLĂȘEL adj. dîm. GOLĂȘ: vîr golășel (COOS.).

GOLĂTATE sf. Goliciune: ~a învîrte, țară toamea de de-a dreptul (CAR.); ca să aibă pînă de ajuns și să nu fie în casă ~ voră [g o l].

GOLDAN sm. ① Varietate de prun, originar din Grecia (*Prunus insititia*) (2429).

GOLDANĂ (pl.-e) sf. ② Fructul goldanului.

GOLȚ adj. și sm. ① = GOLANET: Pe bălăni și pe ~l pînă vîră (SER.-VL.) ② ③ tron. Străin etc. [g o l].

GOLF (pl.-luri) sm. ① Parte a mării care înmățează într-o largă deschizătură a uscatului (2430, 2431) [fr.].

GOLF sm. ① Sport englezesc consistînd a conduce, cu lovituri date cu o măciucă specială, un balon de cauciuc dintr-o gaură într-alta pînă la cea din urmă (în

Fig. 2428.
Gogor.

Fig. 2429. Goldan.

total 9-36 iese învingător acela care a întrebun-
tat cît mai puține lovituri de măciucă (2432)
[enl.].

***GOLFULET** (pl.-ete)
sn. ● *dim.* GOLF¹.

GOLȚ (leso) 1. vb. tr. ①
A despuia, a lăsa gol ①
② A deserta, a scoate tot
conținutul: ~ un sac; ~
casa; ~ paharul, a-i bea tot
conținutul.

2. vb. refl. ① A rămi-
nea gol, desert ① ② A se
despuia: de se va tîmpla de va cădea
iară în păcat... se golește și de acele
daruri ce are (PRV.-MS.).

GOLICIUNE sf. ① Starea
omului gol, despuiat, fără

Fig. 2430. Golf.

Fig. 2431. Golf.

Fig. 2432.
Jucător de golf.

nici o îmbrăcăminte pe el ① Trupul gol, pielea
goală: oua ote o sdrănă pe dinși, de li se vedea ~ a
(isp.) ① ② Starea unui lucru arătată verde,
fără nici un înconjur: i-a arătat grozăvia crimei în
toată ~ a ei.

○ **GOLIMB sm.** Băn. Trans. 1 = PORUMB(EL)
[vsl. gola b ū].

○ **GOLIMBAR (pl.-are) sn.** Băn. Pătulaș de po-
rumbel [g o l i m b].

○ **GOLIMBITĂ (pl.-te) sf.** Băn. 1 Porumbiță
[g o l i m b].

GOLOGAN sm. ① Monedă de aramă, în spec.
aceea întrebunțată pînă acum vre-o douăzeci de
ani, în valoare de 10 bani: aruncam în mare, din timp
în timp, ote trei ~ (1. 0-0-); număra niște ~ și-i puneam în fi-
siorul (D.-ZAMF.) ① ② Monedă de aramă de trei parale.

GOLOGĂNI (-ănesc) vb. tr. F A lua cuiva
(prin înșelăciune) banii, gologanii; a pun-
găși.

○ **GOLOGOȚ (pl.-oațe) sn.** X Cocoloș (de mămă-
ligă, bulz: se fac mai multe gologoațe de mămăligă care
se moale în lapte (MAR.).

GOLOMĂȚ = GOLOMOȚ.

GOLOMOȚ (pl.-oațe), GOLOMOT (pl.-oațe) 1.
sn. ① Boț, bulz, cocoloș ① ② Lucru
boțit, făcut ghem ① ③ Moloz ① ④ Arababură,
amestecătură, încură-
tură.

2. sm. ● Plantă, ale cărei flori au
un aspect noduros; numită și „go-
lomăț” sau „noduroasă” (*Dactylis*
glomerata) (2433).

GOLONET = GOLANET.

○ **GOLOPĂR sm.** Băn. ① = CALAPĂR.

○ **GOLUMB sm.** Băn. ① = GO-
LIMB.

GOLUȚ adj. dim. GOL¹.

○ **GOMILĂ (pl.-le) sf.** Băn. Gră-
madă de pămînt făcută spre a arăta
hotărul între două moșii [srb.].

† **GOMON sbst.** Adunare, sfat
[rus.].

○ **GOMONI (-onesc) 1.** vb. intr. Mold. Bucov. A sta
de vorbă împreună, a sta la taifas.

2 vb. refl. Trans. Băn. A sta la sfat, a se sfătui
(în mod confidențial, vorbind încet) [g o m o n].

○ **GOMOT (pl.-ote) sn. Mold. Bucov.** Sgomot, vuet:
~ de om nu se aude (GR.-N.) [rut.].

GONAȚIU sm. ① † Călăreț ușor înarmat, în-
trebunțat mai adesea ca cercetaș: trimiseră gonați

și iscoade în toate părțile (BALC.); aprodul ~ se opri
dinaintea acolei izme (ODOB.) ① ② Fugar, cal bun
de fugă: băttind gonații cu itaganele, un pole de călăreți
s'arată (OLVR.) ① ③ Cel ce, la o vînătoare, răzbate
pădurea pentru a goni vînatul spre pușcași; băta-
iaș: lepurele fricos și vulpea vicleană... se silesc a-și mînti
gonații (ODOB.) ① ④ Bucov. = FUGĂU ② [g o n i].

GONAȘ = GONAȚIU: se puse înaintea ~ilor și întine
pușca spre ei (ALECS.).

***GONDOLĂ (pl.**

-le) sf. ② Barcă lungă
de vre-o 10 m., pu-
țin adîncă, întrebun-
țată ca mijloc de
locomotațiune prin ca-
nalurile Veneției (2434): Gondole negre
multe se depărtau de
maluri, și lunea în
taină pe negrele-și canaluri (ALECS.) [it.].

Fig. 2434. Gondolă.

***GONDOLETĂ (pl.-te) sf. ② dim.** GONDOLĂ:
Cu Nința 'n ~, oînd mă prîmbli 'noetșor (ALECS.).

***GONDOLIER sm.** ② Luntrașul care conduce o
gondolă: La Giudeca, spre lagună, Sbori, volnice ~ (ALECS.)
[it.].

***GONG (pl.-guri) sn.** Instrument de metal
de percusiune, de origine orientală,
de forma unei tîpsii cu mîrginile
îndoite; lovit cu un ciocănel pro-
duce un sgomot caracteristic, ca la
bătaia unui clopot; e întrebunțat în
Europa la hoteluri și în unele case
particulare spre a anunța ora me-
sei, și în teatru ca semnal al începerii
reprezentățiunii (2435) [fr.].

○ **GONGĂLAU, GONGOLAU sm.** ●
Trans. Cărăbuș [g o a n g ă l].

○ **GONGĂLIE, GONGOLIE sf.** Băn.
● Nume generic pentru ori-ce fel de
g o a n g ă: țărîna aruncată s'a prefăcut
în puerol... țințari și în tot felul de gon-
gălii (NOV.).

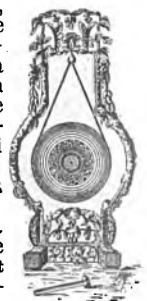

Fig. 2435.
Gong.

GONGĂNI, GONGONI (-nesc) vb.
intr. = GINGURI.

○ **GONGUȚĂ (pl.-te) sf.** ● *dim.* GOAŢĂ.

GONI (-nesc) 1. vb. tr. ① A lua la goană, a pune
pe fugă, a fugări: Românii li gneaua din urmă și-i uci-
deau ca pe lăcuste (ISP.) ① ② A alunga: dintr'un loc,
a izgoni de unde-va: ~ o slugă; ~ pisica ① ③ A fu-
gări un animal, spre a-l îndrepta la locul unde-l
pîndesc vînătorii; ④ cine goneste doi lepuru nu
prinde nici unul.

2. vb. intr. A alerga, a fugi: copiii desculți gneaua
veseli, încoșî cu ramuri de salcie (OLVR.).

3. vb. refl. A se împreuna (taurul cu vaca) [vsl.].
* **GONIOMETRIE sf.** Arta de a măsura un-
ghiurile [fr.].

* **GONIOMETRU (pl.-tre) sn.** Instrument cu
care se măsoară unghiuri-
le diedre (în spec. ale
cristalelor) (2436) [fr.].

GONITOR 1. adj.

part. GONI. Care goneste.

2. sm. ① Cel ce go-
nește, care alungă: arec vră-
jitorilor.... celora ce se chiamă

~ i de nori (PRV.-MS.) ① ②

Cel ce prigonește: biruința

creștinătății asupra protivnicu-

lui, gonitorul crucii (ISP.) ① ③

Junc nelîntor, ajuns (în al treilea an)

la vîrsta de a se goni, de a se îm-

preuna cu vaca: de-aș avea eu atîția goni-

tori în ocol (CAR.).

3. **GONITOARE sf.** Văcuță de doi

ani, junică careia i-a venit vremea

de a se goni.

GONITĂ (pl.-te) ① ● Vacă în

vremea ce se goneste cu taurul ① ②

● Insectă care înnoată învîrtindu-se

foarte repede deasupra apei; se

pisează adesea și se amestecă astfel în țărîțele

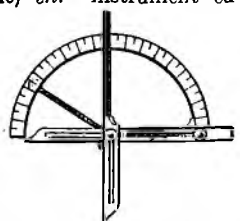

Fig. 2436. Goniometru.

Fig. 2437.
Gonijă.

ce se dau vacilor sterpe, spre a le putea face să se gonească (*Gyrinus natator*) (2437) [g o n i].

○ **GONȚĂR** *sm.* Bucov. (MAR.) * = FUGĂU @ [g o n i ță].

○ **GORDAN** *sm.* * = GORDIN.

* **GORDIAN** *adj.* Δ Nodul ~, nodul, cu neputință de desfăcut, care lega jugul de oiștea carului miteului rege Gordius al Frigiei, nod pe care, Alexandru cel Mare, neputându-l desface, îl tăie cu sabia; @: greutate, dificultate foarte mare, cu neputință de rezolvit [fr.].

GORDIN *sm.*, **GORDINĂ** *sf.* * Varietate de strugure, cu bobite negre (rar albe), virtuose și dese, foarte gustoase: gordină, cu boaba mare, deasă, cărnoasă... este neamul cel mai ales (ION.) [comp. rus. gordină „coacăze”].

GORGAN *sm.* Δ Movilă, măgură în forma unei căpițe, din care se află în număr foarte mare în toată România și în Peninsula balcanică și care se crede că ar fi morminte străvechi: ~ rotunde, depărtate unele de altele, se înșiră ca niște străji (VLAH.); pe dealuri și ~ ținerea vitelor este mult mai ușoară (RET.) [comp. turc. kurgan.].

○ **GORGOAȘĂ** (pl.-se) *sf.* Băn. Gogoasă de stejar încreștinată la argăsiul pieilor.

○ **GORGONI** (-neso) *vb. tr.* Tr.-Carp. A goni, a alunga: mai gorgonea sărăcia dîmprejurii său (MERA).

* **GORIL** *sm.*, **GORILA** (pl.-le) *sf.* Δ Maimuță mare, fără coadă, grasă și robustă, din Africa tropicală, al cărei corp trece uneori de 1 m., 60 și care, dintre toate maimuțele, prezintă o mai mare asemănare cu omul (2438); @: se măritase o'un arendaș gras, apoplectic, un fel de goril (VLAH.) [fr.].

○ **GORIN** = GORUN.

GORNIC *sm.* @ Pădurar, păzitor de pădure ¶ @ Băn. Păzitor de cîmp, pîndar ¶ @ Trans. * Gîndac mare, cu coarne lungi, care trăiește mai ales pe stejari; numit și „croitor” (*Cerambyx heros*) (2439).

○ **GORNICEASĂ** (pl.-ese) *sf. Trans.* * Nevasta gornicului: Sărut-mă, ~, că gornicul nu-i acasă (K.-BRS.).

GORNIST *sm.* * Soldat care sună din goarnă (2440): am trimis ~ul de trei ori la el cu bilețul (CAR.) [rus.].

○ **GORON** = GORUN.

○ **GOROVEALĂ** *sf. Olten.* Apara turbure, murdără, îngroșată cu noroiu (CAUS.) (RV.-CRG.).

† **GOSTINĂ** = GOSTINA.

GORUN *sm.*, ○ **GORON** * Varietate de stejar

Fig. 2440. Gornist.

Fig. 2441. Gorun.

(*Quercus pedunculata*) (2441): printr-o pădure de fagi și de goruni leșim la lumină (VLAH.); porcul venea adeseori sub un gorun cu ghinde (MCH.) [big. srb. gorun].

GORUNIȘTE, ○ **GORONIȘTE** *sf.* * Pădure de goruni [comp. și srb. goruniște].

† **GOSPOD** *adj. invar.* Domnesc: pecete ~; carte ~; iacă dovezi ~ despre despotismul mea (ALECS.) [vsl. gospodin].

GOSPODAR 1. *sm.* @ † Domnitor; amîndoi ~! stau sub ascultarea Sultanului (VLAH.) ¶ @ Mold. Bucov. Om cu stare, care are casă, pămînt, vile și toate cele trebuitoare: au aerul unor bătrîni ~! oari își păstrează portul, firea și datinele strămoșești (VLAH.) ¶ @ Stăpînul casei.

2. *adj.* Care-și administrează bine gospodăria: lucruri ce trebuiesc omului ~ (CAR.) [rus.].

GOSPODĂRESC *adj.* @ De gospodar: nu-i cîvint gospodăresc? (CRG.) ¶ @ Conjugal: se iacău între dinții miei carte cari înnoirau oltedată cerul lor ~ (ION.).

GOSPODĂRI (-ărese) 1. *vb. tr.* @ A face pe cineva să-și aibă gospodăria lui (însurîndu-l, măriînd-o): pentru el ridicase casa asta, să-l gospodărească (VLAH.) ¶ @ A îngriji de gospodărie: stăpîna-se s'au dus și au lăsat pe Tigan acasă să gospodărească (ES.).

2. *vb. intr.* @ A conduce gospodăria casei ¶ @ A-și înlocui o gospodărie (însurîndu-se): adeoc ar fi rău... să te gospodărești și tu ca toți oamenii? (S.-ALD.) [gospodar].

GOSPODĂRIE *sf.* @ Averea imobilă a unui gospodar: o răzeșie... casa bătrînească... o vile ou livadă... alcătulau gospodăria babel (CRG.) ¶ @ Conducerea, administrarea acestei averi; pr. ext.: toată gospodăria țării se dărpăna sub biotul și neșafitul aceluia împărat (VLAH.) ¶ @ Conducerea, ținerea unei case, cu toată îngrijirea necesară, menaj: am de căutat de ~, ca o jupîneasă bătrîni ce sînt (ALECS.) ¶ @ Căsnicie.

GOSPODĂRIȚĂ (pl.-te) *sf.* = GOSPODĂRIE.

○ **GOSPODĂROS** *adj. Mold. Bucov.* Care îngrijește bine de gospodăria lui, care se ocupă de toate amănuntele gospodăriei; econom: era foarte ~ și-l plăcea să se facă fie-care lucru cu rîndulă (SAD.).

GOSPODINĂ (pl.-ne) *sf.* @ Stăpîna casei ¶ @ Femeie care îngrijește bine de gospodărie, de cele trebuitoare casei, menajeră: trebură să știu... că nu se află mai bună ~ pe fața pămîntului (ALECS.) [rus. gospodynja].

○ **GOST** *sm. Băn. Trans.* Oaspe, musafir: ~nui nechemat îi e locul după usă (MCH.) [srb.].

○ **GOSTI** (-teso) *vb. tr. Băn.* A ospăta [gost].

○ **GOSTIE** *sf. Băn. Trans.* Ospăț, petrecere: Dumnezeu! să îți fi văzut dumneaștră ~! (CAR.) [gost].

GOSGOGEA (MITE) = COȘCOGEA: se început... să-mi istorisească cum, din eșea Isala, s'a pomenit deodată gosgozea Isaliot (A.-GH.).

† **GOSTINĂ**, **GOSTINĂ** (pl.-ni) *sf.* † Dare pe oi și pe porci ce se plătea odinioară în Moldova: Duca-Vodă... au făcut obiceiul de au dat și dau boteril cel mari și mînaștrile gostină de oi (M.-COST.) [slav. „gorščina” < gora „munte”, adică darea pentru pășunat pe munte; comp. slov. gôrščina „dijmă, dare pentru vile de pe dealuri”].

† **GOSTINAR**, **GOSTINAR** *sm.* † Cel ce strîngea darea numită g (r) ș t i n ă.

* **GOT** *sm.* = P. IST.

GOTCĂ (pl.-ce) *sf.* † @ = GĂINUȘA @ ¶ @ Femeiușca gotcanului, numită și „găină-sălbatică” (2442).

GOTCAN *sm.* † @ Specie de cocoș sălbatic, de mărimea unui curcan (ajunge uneori la o lungime de 1 m. de la vârful ciocului pînă la capătul coadei), cu colori foarte frumoase; numit și „cocoș-de-munte”, „cocoș-de-sihlă”, „cocoș-sălbatic” sau „tătar” (2442) (*Tetrao urogallus*) ¶ @ = COȘ-DE-PĂDURE [gotcă].

* **GOTIC** *adj.*

@ Al Goților, privitor la Goți, ce vine de la Goți: limbă ~ă; stil ~; arhitectură ~ă, arhitectura evului mediu, care a succedat arhitecturii romane, caracterizată mai ales prin întrebunțarea exclusivă a ogivelor (2443, 2444); o te-

Gotcă.

Fig. 2442.

Gotcan.

restruică ~ă, înaltă și strimă, răspundea într'un coridor înalt (CAR.) ¶ ② Scriere ~ă, scrierea goților, inventată de Wulfila (□ 2445); pr. ext. scrierea colțuroasă, întrebuințată în Germania din secolul al XIII-lea încoace [fr.].

†GOTOVI (-vese) v. tr. A găti [vsl.].

GOȚA = GOAȚA.

GOȚMAN = GOȚIMAN.

○GOVIE sf. ① Băn. Mi-reasă: în nuntă dacă nu te duci, ~ n'aduoi (NOV.) ¶ ② Olten. P-trecere cu lăutari și hore (cu prilejul hramului) la care iau parte toate satele de prinprejur; pr. ext. horă: a-tunei oland juca govii în curte (R-COD.) [vsl. goveti „a posti”].

○GOZ (pl.-zuri și goaze) sm. Mold. Trans. Rămășițe netrebuitoare, vegetale, boabe seci și stricate care se aleg din fasole, bob, grâu, etc.; pleava ce rămâne de la vinturatul seminței de cîneapă; pr. ext. ori-ce firicel uscat, gunoiu, murdărie: se arunca ~ul de la mașină pe virful unui vraf (D-ZAMP.); se streosură laptele prin stîlcoș, pentru ca să nu fie cu ~uri (SEZ.) [ung. g a z].

Fig. 2443. Stil gotic (Biserica Notre-Dame din Paris).

Fig. 2444. Fereastră gotică.

ЃИМѢИМѢИ НАССНСФЕИНС

Fig. 2445. Scriere gotică.

○GOZUROS adj. Maram. Plin de gozuri.

GRABĂ sf. lufela cu care se face ceva, pripă, zor; ①: graba stîcîlă treaba; ou ~, iute, repede: ou graba bate fierul, pînă e fierbinte (MCH.); de ~, în ~, adesea și de grab, în grab, în pripă, repede, iute, curînd; mai de ~, mai curînd; mai ușor: trimîse să aduce în grab boilerii la stat (COOS.); mai de ~ i-ai putea strimba fîclote deot vorba (CRO.); a-i fi de grab(ă), a fi grabîit, a nu putea întîrzia: îmi era de ~ să ies în oraș (GN.) [grăbi].

GRĂBI (-ăbese) 1. vb. tr. ① A da zor, a sili sau a îndemna să facă mai iute, a pripî: ~ plecarea cuiva ¶ ② A iuți: ~ pașii.

2. vb. refl. A face în grabă, a săvârși iute, a se zori: mă grăbese să ți dan de știre; se grăbește să plece; oine se grăbește, curînd ostenește (PANN) [vsl. grabiti „a răpi”].

GRĂBIT adj. ① p. GRĂBI ¶ ② În grabă, iute ¶ ③ Care pornește, face ceva în grabă, iute, nevrînd să întîrzie, neputînd să aștepte: prea ești ~.

GRABNIC 1. adj. ① Care se grăbește, care e grabîit: înainta ou mers ~ ca lăcustele spre oușile domnești (COOS.) ¶ ② Care nu poate întîrzia, care nu poate să aștepte: să se dea poruncă ~ă (ISP.) ¶ ③ Care se întîmplă repede, pe neașteptate, din pricina grabei: un felin de ucidere se ahlamă ~ă... cînd... au fost să ucidă pre altul, iară graba au pripîit de au uci pre dînsul în locul aceluia (PRV-MB.).

2. adv. Iute, în grabă: ~ a și sîrgat la schitul Vovidenia (CRO.) [grăbă].

○GRĂCINA (-ada) vb. într. Olten. A răbda de foame (MUT.).

*GRAD (pl.-de) sn. ① ¶ Fie-care din diviziunile egale înseminate pe un instrument de fizică (termometru, barometru), etc.: e un frig de 10 ~e ¶ ② ± A 360-a parte dintr'o circunferență, în diviziunea sexagezimală ¶ ③ ¶ Interval între notele succesive ale gamei ¶ ④ Fie-care din funcțiunile, posturile, demnitățile, etc. prin care trebuie să treacă cineva pe rînd, spre a ajunge la o treaptă mai înaltă: ~ul de căpitan; ~e universitare, bacalau-reatul, licența, doctoratul ¶ ⑤ Trecerea progresivă dintr'o situație în alta ¶ ⑥ ¶ Starea la care a ajuns o boală ¶ ⑦ Intensitate mai mare sau mai mică: ~ de tristețe; ~ul de asemănare (al portretului) ou originalul (VLAH.) ¶ ⑧ Înrudire mai apropiată sau mai depărtată: ~ de rudenie ¶ ⑨ ± Ecuațiune de ~ul întîiu, al doilea, etc., ecuațiune în

care necunoscuta e la puterea întîiu, a două, etc. ¶ ⑩ ¶ ~e de comparați(un)e, pozitivul, comparativul și superlativul adjectivelor și adverbelor ¶ ⑪ ¶ Instrument (ca alcoolometrul, lactometrul, etc.) cu care se măsoară tăria alcoolului, laptelui, etc. [fr. < lat.].

*GRADA(-dez) vb. tr. ① ¶ A împărți în grade, a însemna gradele pe un instrument de fizică: ~ un termometru ¶ ② A conferi un grad într'o ierarhie ¶ ③ A mări sau a micșora treptat [fr.].

GRADAT adj. ① p. GRADA ¶ ② Treptat.

2. sm. X Care a obținut un grad în armată, subofiter, ofiter.

3. adv. Treptat, pe rînd, puțin cite puțin.

*GRADAȚIUNE, GRADATIE sf. ① Trecerea treptată de la o stare la alta: ~ă luminii soarelui ¶ ② ¶ Figură de retorică în care termenii întrebuințați pe rînd întăresc treptat, în mod crescînd, ideea exprimată ¶ ③ ¶ Trecerea insensibilă de la o culoare la alta (în pictură) ¶ ④ ¶ Spor treptat, după anumite norme, în spec. după anii de serviciu, al salariului unui profesor [fr.].

GRĂDELE sf. pl. Împletitură de nuiele, leasă, care servește de gard, de împrejmuire: uitîndu-se la dînsa prin ~ (MCH.) [srb. gradela < it.].

GRĂDINĂ (pl.-ni) sf. ① Loc împrejmuit, mai adesea pe lîngă casă, unde se cultivă flori, diverse plante, legume, etc. ¶ ② ~ botanică, loc unde se cultivă metodic plante de tot felul spre scopuri științifice ¶ ③ ~ publică, parc, grădină mare, întreținută de un oraș, în care se poate plimba publicul ¶ ④ ¶ ~ de copii, școală începătoare pentru copiii mici, condusă după metoda pedagogului german Fröbel ¶ ⑤ F O ~ de om, de băiat, etc., ou vesel, plăcut la vorbă, cu însușiri plăcute: Ah! ce muzic! e Mîșu, e-o ~ de băiat! (VLAH.) [bg.].

GRĂDINAR sm. Cel ce are meseria de a cultiva o grădină; ②: a vinde ~ului oastraveți, a încerca să prostească pe cineva, a căuta să se arate mai priceput decît altul mai priceput.

GRĂDINĂREASĂ (pl.-ese) sf. ① Nevasta unui grădinar ¶ ② Femeie care are meseria de a cultiva o grădină.

GRĂDINĂRESC adj. De grădinar: pe lîngă celelalte trebî grădînărești... slujba lui fu ca să facă... mîncămintele de flori (ISP.).

GRĂDINĂRIE sf. Cultura grădinilor [grădinar].

GRĂDINĂRIT sbst. Ocupațiunea cu cultura grădinilor [grădinar].

GRĂDINIȚĂ, GRĂDINUȚĂ (pl.-țe) sf. dim. GRĂDINĂ: într'o verde grădiniță șede-un bade o'o mîndră (IK-BRS.).

GRĂDIȘTE sf. ② ¶ Movilă de formă lunguiață în lunca unui rîu sau în mijlocul unei bălți ¶ ③ Locul unei cetăți vechi [bg.].

*GRĂDUI (-ueso) vb. tr. A măsura cu gradul (= cu alcoolometrul, cu lactometrul) tăria alcoolului, etc.: o pat rău cînd îl grăduiește domnul lăptar (GR-N.).

*GRAF sm. ¶ Conte neamț: o droaie de peitiori, onezi ruși, ~-l... își disputau mîna el (NEGR.) [germ.].

*GRAFIC adj. ① Privitor la scriere sau la tipar ¶ ② Înfașîșat printr'un desen, prin figuri ¶ ③ Artele ~e, arte care se servesc neapărat de desen [fr.].

*GRAFIE sf. Reprezentare prin scriere; felul în care e scris un cuvînt [fr.].

*GRAFIT sbst. ¶ Mineral alcătuit din cărbune cristalizat, moale și unsuros; din care se fac creioanele [fr.].

*Grafofon (pl.-oane) sn. ① Fonograf [fr.].

*Grafolog sm. Cel ce se ocupă de grafologie [fr.].

*Grafologic adj. Privitor la grafologie [fr.].

*Grafologie sf. Artă de a deduce caracterul unei persoane după scrisul ei [fr.].

*GRAFOMETRU (pl.-tre) sn. Instrument întrebuințat pentru a măsura

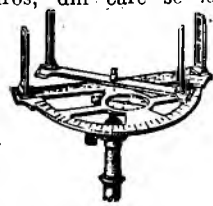

Fig. 2446. Grafometru.

unghiurile pe un teren, servind la ridicarea planurilor (2446) [fr.].

GRAI (-ăse) *vb. tr.* A vorbi, o cuvînta: să stăm strîmb și să grăim drept (ZNN.) [srb. gr a j a t i].

GRĂITȚOR 1. *adj.* ① *verb* **GRAI** ② Care grăește.

2. *Mold. Bucov. sm.* Pețitor.

○ **GRĂIȚĂ** (pl.-te) *sf.* *Maram. Oaș.* ① = **CREIȚAR**.

GRĂIU (pl.-turi) *sn.* ① Vorbă, cuvînt: îl cam dedeau în tîrbăceală cu ~ri care mai de care păcălitoare (isp.) ② Vorbire, spusă, zisă: pe unde tîse ~i, lîse și sufletul (ZNN.); se găseac îndestul cari să ateste prin ~ și prin soris că au auzit și au văzut: ceea ce n'a existat (u.-gh.) ③ Felul de a grăi, de a-și modula glasul vorbind: cu ~ dulce ④ Limbă; vorbire proprie unei provincii, dialect: ~i bănățean ⑤ Puțința de a grăi: i-a pierit ~i, nu mai poate vorbi, a rămas mut; din ~ul viu, cu gura, prin spusă, oral [grăi].

GRAJD (pl. -duri). *Mold.*

GRAJDUR (pl.-turi)

sn. ① Încăpere servind de adăpost alor sau vitelor (2447);

② armăsarul bun se vinde din grajd (ZNN.); în ~urile împărătești, unde erau cel mai frumoși armăsari din toată împărăția (isp.) ③ F Locuință murdară [vsl.].

GRĂJDUR *sm.* Rîndaș la g r a j d.

○ **GRĂJDULET**, ○ **GRĂJDET**, ○ **GRĂJDUT** (pl.-te),

GRĂJDIȘOR (pl.-oare) *sn.* *dim.* **GRAJD**: în dosul grajdurilor... se află cite un grăjdeț pentru vițel (PAC.); grăjdurișor vitelor trebuște făcut ligit de ocolul vacilor (DHAGH.).

***GRAM** (pl.-me) *sn.* Unitate de măsură, a mia parte dintr'un kilogram, reprezentînd greutatea unui centimetru cub de apă la 4 centigrade [fr.].

GRĂMĂDĂ (pl.-mezi) *sf.* ① Adunătură, strînsură de material (pămînt, nisip, etc.) sau de diferite lucruri aruncate unele peste altele fără nici o orînduială ② Cîleste peste ~ CLATE ③ ④ Multime, cantitate mare (de oameni sau de lucruri): o ~ de oameni; o ~ de bani; F: de o ~ de vreme, de mult timp; ou grămăda, în număr mare, cu duiumul ⑤ *adv.*: s'au strîns ~; a cădea ~, a cădea la pămînt fără a se mai putea mișca [sl.].

GRĂMĂDI, **INGRĂMĂDI** (-ăse) 1. *vb. tr.* ① A strînge la un loc, a face grămădă ② A aduna ③ A înghesuși, a îmbulzi.

2. *vb. refl.* ① A se strînge la un loc; a se aduna: lopata grămădește și sapa risipește (PANN); prea multe s'au îngrămădit deasupra pe capul meu (CRO.) ② A se înghesuși, a se îmbulzi: toți se îngrămădesc la ferestre... și privesc cu încordare (BR.-VN.) [sl.].

GRĂMĂJOARĂ (pl.-re), **GRĂMĂJOIE** *sf. dim.* **GRĂMĂDĂ**: o grămăjoară de flin cit o poate lua un bărbat... ou furca (RET.); folele din șatră pufură în grămăjoala de carbuni (OLVR.).

***GRAMATIC** *sm.* ① Cel ce se ocupă de gramatică, care face lucrări privitoare la gramatică: ori-care gramatic se crede ~ și vrea să fie reformatorul limbii românești (ALECS.) [lat.].

② **GRAMATIC** *sm.* Scriitor într-o cancelarie (publică sau privată), logofăt: i-ai învîșat elinica întocmai ca pe un ~ (FL.); mulți s'au adăpostit prin curțile bolerești ca ~i (u.-gh.) [ngr.].

Fig. 2448. Gramofon.

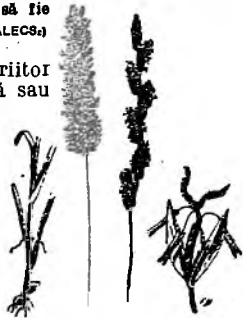

Fig. 2449. Spice de graminee.

***GRAMATICĂ** (pl.-ci) *sf.* ① Totalitatea regulilor cu privire la vorbirea și scrierea corectă

a unei limbi ② Cartea în care se cuprind aceste reguli [lat.].

***GRAMATICAL** *adj.* ① De gramatică, privitor la gramatică: studii ~e; reguli ~e [fr.].

② **GRAMĂTICIE** *sf.* Cancelarie: trece în odala grămăticiei, că am să-ți vorbesc (FL.) [gr a m a t i c].

***GRAMINEE** *sf. pl.* ① Mare familie de plante monocotiledoane, din care fac parte toate cerealele, felurite ierburi de pe pășuni, etc. (2449) [fr.].

○ **GRAMNIC** *adj.* *Băn. Trans.* = **GRABNIC**.

***GRAMOFON** (pl.-oane) *sn.* ① Aparat de genul fonografului, în care înregistrarea sunetelor s'a făcut pe o placă rotundă (2448) [fr.].

○ **GRĂMUJDA** (-moja) *vb. tr. Trans.* A crîcni, a rosti vre-o vorbă: nu mai grămujași nîoi un cuvînt (FR.-CDR.).

② **GRANADIR** *sm.* ③ = **GRENADIR** [pol.].

***GRANAT** 1. (pl.-te) *sn.*

① ② Rodie ③ ④ Piatră scumpă de culoare roșie [lat.].

GRANAT 2. *sm.* ①

Plantă aromatică, cu frunzele acoperite cu peri moi, cu flori albe și galbene dispuse în capitule și reunite la vîrfurile tulpinei; numită și „iarbă-amară”, „mătrice”, „pola-Sintei-Mării” (*Pyrethrum parietum*) (2450).

***GRANATĂ** (pl.-te) *sf.*

① Ghiulea, de diferite forme, care se aruncă cu mina și care face explozie cînd ajunge la țintă: ~ ofensivă; ~ defensivă (2451, 2452) [germ.].

② **GRANATIR** *sm.* ③ = **GRENADIR** [srb.].

***GRANDIOS** *adj.* Măreț, arătos, impunător: ne extaziăm de priveștiștea grandioasă a mării în neastîmpăr (VLAH.) [fr.].

***GRANDIOZITATE** *sf.*

Măreție [grandios].

***GRANDOMAN** *sm.*,

GRANDOMANĂ (pl.-me) *sf.* În-fumurat(ă), care face pe marele, care vrea să se arate mare, crezîndu-se cine știe ce: un grandoman ridicol, pe care ea îl credea un geai (VLAH.) [fr. grand + -man].

***GRANDOMANIE** *sf.* Fudulia, apucăturile grandomanului: suferă de ~ [fr. grand + manie].

GRANGUR (E), **GRANGOR**, **GANGUR** *sm.* ① Pasăre cîntătoare, foarte frumoasă, cu penele galbene (2453) (*Oriolus galbula*): granguri și presuri se legănau pe cite un brusture (LUNG.) [lat. galgulus].

GRĂNICER *sm.*

① Soldat care face paza la graniță (2454-2455): ~ii ocheau și doborau Turcii numai de-o fudalie (LIP.).

Fig. 2453
Grangur.

Fig. 2454. Grăniceri români.
M. Maior. S. Soldat.

***GRANIT** *subst.* ① Rocă foarte tare formată dintr'un amestec de cristale de cuarț, feldspat și mică [fr.].

GRĂ-
GRA

GRA- **GRANITIC** *adj.* **GRA** Compus din granit; asemenea granitului [fr.].

GRANITĂ (pl.-te) *sf.* ① ● Hotar (al unei țări), frontieră ② ● Margine, limită: să te duci cu indignarea până la granițele nebuniei (SR.-VN.) [bg. Srb. granica].

***GRANIVOR** 1. *adj.* 2. Care se hrănește cu grăunțe.

2. *sn.* Ori-care pasăre care se nutrește cu grăunțe [fr.].

***GRANULĂ** (-ulez) *vb. tr.* A prefăce în grăunțe mici [fr.].

***GRANULĂ** (pl.-le) *sf.* Grăunț mic, grăuncior [fr.].

***GRANULAȚIUNE, GRANULAȚIE** *sf.* ① Prefacerea în grăunțe mici ② Ingrămădire de grăunțe mici ③ Producțiuni morbide, de natură diferită, care au înfățișarea unor grăunțe mici [fr.].

***GRANULOS** *adj.* ① Care e compus din grăuncioare: rocă granuloasă ② Care prezintă granulații morbide: tizile granuloasă [fr.].

GRAPĂ (pl.-pe, ③ grăpi) *sf.* ① Unealtă agricolă care servește la afinare, măruntirea și netezirea pământului arat, apoi la îngroparea semințelor și la scoaterea buruienilor; grapele sunt de două feluri: de fier și de lemn; grapa de lemn sau „grapa de măracini”,

([2456]) e cea mai întrebuintată de sătenii noștri, tot astfel și grapa cu cadru și dinți de lemn; grapele de fier sunt sau cu cadrul și dinții de fier sau numai cu dinții de fier; aceasta din urmă are cadrul de lemn și se numește „boroană” ([2457]); a trage cu grapa peste arătură; pentru ca grapa să lucreze bine, trebuie să aibă dinți de fier și lungi (ION.); și grapele spinoase... În-groapă 'noet să-mînța și oîmpul netezese (ALECS.); ② a se îneca ~ de cineva, a se îneca scaliu de cineva, a nu-l slăbi de loc: ne retragem urmărit de o oală de băleți și fete ce se tin ~ de noi (ALECS.) ③ ● Unul din numele populare ale constelațiunii ursei mici [comp. bg. grapa].

GRAPĂ (grap, -ăpea) *vb. tr.* A trage cu grapa peste arătură: au strigat pe cei ce grăpau să vie la dinșul (SB.).

○ **GRĂPĂNA** (-apăn) *vb. refl.* = **GRĂPSINA**: mă grăpăna! ou desmădele de margălinile căruței (N.-UR.).

GRĂPAT 1. *adj.* 2. *p.* **GRĂPA** ③ ● **NEGRĂPAT**. 2. *sbst.* Faptul de a grăpa.

GRĂPĂTOR *sm.* ① Cel ce grăpă arătura: ~ii... au aflat pe fîclor ou pungă cu tot șezind ascuns (SA.).

GRĂPIS 1. *adv.* Agățîndu-se ca grapa (de măracini), tirîndu-se: tîrîs-grăpis ~ TÎRIS.

2. *sbst.* **Băn.** Loc grăpat.

○ **GRĂPITĂ** (pl.-ăpti) *sf.* **Băn.** Căpușă.

○ **GRĂPSINA** (grăpsin), **GRĂPĂNA** (grăptan) *vb. refl. Mold.* A se călări: oali mărunt și întinși se grăpsină pe scări de bolovan (VLAH.); răci... n'apucă a se grăptana peste sită (SEZ.) [comp. grapa].

GRAS 1. *adj.* ① Care e de natură grăsimii: untdelemnul e un corp ~ ② Care are multă grăsime: carne ~ă; după ce e carne ~ă, mai pune și se (FANN); ③: găina vecinului e mai ~ă; un om ~; pîclor ~; ~ ca un peșene; tron. despre un om foarte slab: ~ ca fluturul, ca soripos, ca gardul; e galben de ~, ca soțrănul (FANN) ④ ● Despre mincări supă ~ă; tocană ~ă ⑤ ● Despre plante: fasole ~ă; pășteau sfîrșind larba ~ă și neolăcată (OLVR.); ~ IARBĂ: foale-gras = **INGRĂȘĂTOARE** ⑥ ● Pămînt ~, pămînt roditor, bogat, care conține multe substanțe grase, priincioase vegetațiunii; var ~, var extras din piatră de var bine arsă; aceasta absoarbe multă apă, cînd se stinge și formează o pastă groasă care se leagă

Fig. 2455. Grănicer ungur (1890).

Fig. 2456. Grapă de măracini.

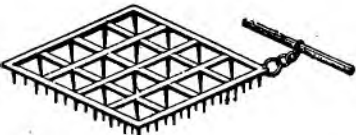

Fig. 2457. Grapă de lemn cu dinți de fier.

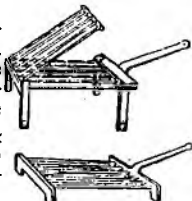

Fig. 2458. Grătare.

bine ⑦ ● **Trans.** Vreme ~ă, vreme ploioasă care face să rodească bine cîmpul și pometurile (GRM.) ⑧ ● **Corpuri** ~e, nume dat, în genere, oleiurilor și grăsimilor extrase din vegetale și de la animale ⑨ ● **Caractere, litere** ~e, litere groase și foarte negre ⑩ ● **Bănos, bogat**: o moștenire ~ă.

2. *adv.* Scump: l-a plătit ~ [lat. vulg. grassus = clas. crassus].

3. *sbst.* **Trans.** Grăsimie ce se alege pe deasupra la fierberea cartaboșilor (FAC.).

GRĂSCEAN *adj. dim. GRAS.* Cam gras, grăsu-liu: un bătrîn bine conservat, ~ și rumen la obraz (I.-GH.); privește aîmîndoi mîca figură rotundă și ~ă a copilășului (VLAH.).

GRĂSCIOR 1. *adj. dim. GRAS.* Grăscian, gră-suliu.

2. **GRĂSCIOARĂ** (pl.-re) *sf.* ● = **INGRĂȘĂTOARE** ①.

GRĂSIME *sf.* ① Substanță unsuroasă care există în diferitele părți ale corpului omului și animalelor ② Substanța aceasta din corpul animalelor care se topește și se întrebuintează la gătitul bucatelor și în industrie, sub numele de „untură”, „osmză”, „seu”, „unsorare”, etc. ③ Starea unei persoane foarte grase ④ Pată de grăsime [gr a s].

GRĂSULIU *adj. dim. GRAS.* Cam gras: mînușele ei cele grăsuții și netede ca marmora (ISF.).

GRĂSUN (E) *sm.*, **GRĂSUNĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Purcel, purcăică pînă la vîrsta de un an: abia așteaptă Iznatul, să-și tale grăsunul (OLVR.); vîndu grăsună de-și cumpără un masour (RET.) ② ● **GRĂSUNĂ** = **INGRĂȘĂTOARE** ① [gr a s].

GRĂSUT *adj.* ① *dim. GRAS* ② Cam gras.

GRĂȘĂTOARE = **INGRĂȘĂTOARE**.

GRĂȘITĂ *sf.* ● = **IARBĂ-GRABĂ** [srb. gr a s i cal].

GRĂTAR (pl.-re) *sm.* ① Unealtă de bucătărie, alcătuită din vergele de fier paralele prinse într'un cadru dreptunghiular și pe care se frige carnea sau peștele deasupra cărbunilor aprinși ([2458]) ② Vergele de fier paralele prin care se scurge cenușa din sobă ③ Partea ieleilor, în formă de scară înclinată în care se pune finul [lat. vulg. *gratalis].

GRATIE *sf.* ① Vergele de fier sau de nuiele paralele sau încrucișate, servind ca îngrădire ferestrelor sau ușilor: picior înclătit cu pielea și onțegărit în cruciș ca gratia (M.-COSI.); nu se mai cunoaște... nîl gratii nîci obloane la ferestă (CRG.); Numai tu de după gratii Văgîno nu te mai învești (EMIN.) ② Sirmele cu care e îngrădită o colivie: se bat păsărelele de gratiile coliviei (I.-GH.) ③ Împletitură din prăjini și nuiele, un fel de leasă, pe care se pun poamele să se usuce, etc. ④ Leasa de nuiele împletite care se pune la car peste spețelea lătrei ⑤ Un fel de cursă primitivă de prins iepurii sau cliinii ce vin în porumbiște ori în vie: a găsit în gratia ce o întinse un iepore (R.-COO.) [lat. vulg. *gratis = clas. cratis].

***GRATIFICA** (-to) *vb. tr.* ① A favoriza cu un dar, a face un dar în bani, a dărui ② A hărăzi, a atribui fără motiv: l-a gratificat cu epitetul de politician; au... să-i gratiile cu titlurile obținute de instrumente ale neamnicului și ale străinului (I.-GH.) [lat.].

***GRATIFICAȚIUNE, GRATIFICAȚIE** *sf.* Dar în bani acordat, în spec. unui funcționar, în afară de leață, ca răsplătă pentru anumite slujbe: mi se pare că o gratificație, ca un dar la care n'avesm dreptul să m'astept (VLAH.) [fr.].

***GRATIS** *adj.* Fără plată, de geaba, pe nimic [fr.].

***GRATITUDINE** *sf.* Recunoștință [lat.].

***GRATUIT** *adj. adv.* ① Dat pe nimic, fără plată, de geaba; dăruit: învîlmînat ~ ② Neînțemeiat, nemotivat, fără nici un motiv: *adv.* 1 se atribuie ~ infamii și fapte nedemne (I.-GH.) [fr.].

***GRATUITATE** *sf.* Caracterul a tot ce este gratuit: ~a învîlmîntului [fr.].

***GRATULĂ** (-ulez) *vb. tr.* A felicita [lat.].

***GRATULAȚIUNE, GRATULAȚIE** *sf.* Felicitare [lat.].

***GRATIA** (-lez) *vb. tr.* A ierta de pedeapsă pe un osîndit [fr.].

***GRATIE** *sf.* ① Drăgălașie, gingășie, nuri: zîmbind cu o ~ deosebită, ne prezenta bucheturi de flori (ALECS.). ② Plăcere, farmec: găsesse în convenția lor mai multă ~ decât în conversația bărbailor (CAR.). ③ Favoare, hatîr, bunăvoință; a fi în bunele grații ale cuiva, a se bucura de protecțiunea-i binevoitoare, a avea mare trecere pe lângă cineva ④ Har (dumnezeiesc), îndurare, milă, ajutor: prin grația lui Dumnezeu (formulă întrebuintă de desuverani) ⑤ ~ tîrte de pedeapsă (a unui osîndit) ⑥ Multumită: am putut izbîvi, ~ ajutorului ce mi-a dat; ~ întâmplării ⑦ **GRATII** *pl.* Numele colectiv al celor trei zeițe (Aglae, Thalia și Eufrosina) care însoțeau totdeauna pe mama lor, Venus, și care erau emblema tuturor actelor plăcute și vesele din viață [lat.].

***GRATIOS** *adj.* ① Plin de grații, plăcut, nurlu, gingaș, drăgălaș: el se uită... la mișcările grațioase ale gurii (VLAM.). ② Prietenos; politicos; *adv.* ne-a introdus ~ într-o cameră din stînga tîndei (A.-OH.) [fr.].

***GRATIZITATE** *sf.* Politeță plină de bunăvoință [fr.].

○ **GRAUN** = **GRAUR**.

† **GRĂUNCEAN** (*pl.-one*) *sn.* + *dim.* **GRĂUNTE**.

GRĂUNTE *sm.* și (*pl.-te*) *sn.* ① + Bob de grîu și al celorlalte cereale: ~ de grîu, de secară, de orz; furnica... este un ~ adunat în moșinilor (NEGR.) ② + Bobul, fructul în formă de bob al altor plante: ~ de mac, de muștar; *pr. anal.*: ~ de nisip ③ ④ **GRĂUNTE** *pl.* cantitate mică și neînsemnată: un ~ de mînte, de adevăr, de bun simț; curiozitatea... de a... căuta în pulbera de vorbe un ~ de înțele (VLAM.). ⑤ **GRĂUNTE**, boabe de qvăs, orz, etc. ce se dau ca nutreț cailor: lepoara... era învățată la tralata cu grăunte (ISF.) [grăunț].

GRĂUNȚ *sm.* și (*pl.-te*) *sn.* = **GRĂUNTE**: gri-rusul... rugîndu-se să-l împrumute cu vre-un ~ de grîu (MCH.); ②: de va avea numai un ~ de mînte (MCH.) [lat. *grauuceum].

GRĂUNȚOS *adj.* Cu multe grăunțe, plin de grăunte, granulos.

GRAUR, GRAURE 1. *sm.* ① Pasăre cu ciocul lung și gîlbui, cu penele negre presărate cu pete albe și sure (*Sturnus vulgaris*) (2459): Miel albi tîrgeau către izvor și ~ suri sîburau în cete (COSS.); stoluri de ~-i se vîntură în aer, ca o pulbere vîntată (VLAM.). ② F Poreclă dată Țiganului: uite așa o pășică... graurii de ighip-teni (MCH.).

2. *adj.* (despre culoarea cailor). Cenușiu, împestrițat cu alb (ca penele graurului): Magnații, în frunte cu prințul regal, Călare pe calul său graur (D.-ZAMF.) [lat. vulg. *graulus*].

***GRAV** *adj.* ① Serios: om ~; mină ~; în gestul lui e mîndria ~ a Domnului care cumpănește în mîinile soartei unui neam (VLAM.). ② Cu greutate: eutor ~, de ale cărui scrieri sau spuse se ține mult seamă ③ Însemnat, important, cu urmări grele: un fapt ~; o împrejurare ~ ④ Greu, primejdios: o boală ~ ⑤ Se zice despre notele joase, în opoziție cu cele acute ⑥ Ton ~, sunet ~, coborît, apăsător, gros, adînc ⑦ Accent ~, semnul (') de pe vocale, pus, în unele limbi, spre a arăta că vocala trebuie pronunțată larg, deschis, iar în limba română, spre a indica vocala accentuată [fr.].

***GRAVA** (-avaz) *vb. tr.* ① A săpa, a scobi (figuri, deseneuri, litere) în lemn, în metale, în piatră, etc. ② A întipări [fr.].

***GRAVIDĂ** *adj. f.* Însărcinată, grea, bortoasă [lat.].

***GRAVIDITATE** *sf.* Sarcină, starea unei femei gravide.

***GRAVITA** (-hez) *vb. intr.* ① A tinde către un centru, către un punct oare-care, în virtutea

gravitațiunii ② A tinde într-o direcție anumită [fr.].

***GRAVITATE** *sf.* ① Greutatea, adică forța în virtutea căreia pămîntul atrage către centrul lui toate corpurile situate mai sus de suprafața lui; centru de ~ = **CENTRU** ② Calitatea unei persoane grave, serioase, rezervate; seriozitate: în-continua și ~ cu care se așeza pe scaun la birt (VLAM.). ③ Importanță, însemnată extraordinară: ~ a unui fapt, unei întâmplări ④ Stare foarte primejdioasă: ~ a unei boale [fr.].

***GRAVITAȚIUNE, GRAVITAȚIE** *sf.* Atracțiune universală, forță în virtutea căreia toate corpurile din natură se atrag unele pe altele în raport direct cu masa lor și în raport invers cu pătratul distanței lor; legea gravitației a fost descoperită de Newton; — greutatea e un caz particular al gravitațiunii [fr.].

***GRAVOR** *sm.* A Cel ce exercită meseria de a săpa (în lemn, în metal, etc.), de a grava [fr.].

***GRAVURĂ** (*pl.-uri*) *sf.* ① Artă de a grava ② Lucrarea făcută de gravor ③ Stampă, imagine reproducă după o placă gravată [fr.].

GREA = **GREU**.

GREABĂN, GREABAN *sm.* ① Partea ridicată (la cal, bou, vacă, etc.) din șira spinării, la împreunarea spatelor, în dreptul picioarelor de dina-

 ante; girbiță (2460): se lipsea broască de greabănu calului (S.-ALD.) ② *pl. Pr. anal.* Coamă, spinare, cocoasă (*vorb.* de munți): un șir de munți... tîlnio țîi tîlniță grebenii colțuroși (VLAM.); la stînga, grebenii păduroși ai Olăbucetului (N.-UR.) [vsl. grebeni].

GREACĂ = **GREC**.

GREASĂ = **GRESIE**.

GREATĂ *sf.* ① Greutate ② Senzațiunea pe care o are omul cînd i-a căzut greu o mîncare și-i vine să verse: îmi vine ~; mi se face ~ ③ Silă, desgust, scribă: mi-o ~ să mai stau în casa asta (ALECS.); și-o ~, cînd auzi apa covă; țetei babeli i-a fost ~ de dinsele și s'a sfîșit să le ia în mîini (SA.) [lat. vulg. *grēvītia].

GREBĂN = **GREABAN**.

GREBĂNAR (*pl.-are*) *sm.* Cureaua hamului care acopere greabănu calului, gîtar.

GREBĂNOS *adj.* Cu greabănu lîșit mult în afară, cocoșat, ghebos: o răpîcîș de cal ~, dupăros și slab, de-i numărai coastele (CAR.); *pr. exl.* despre oameni: Un bătrîn cu barba țapoșă... Grebănos de spate (STAM.).

GREBLĂ (-lez) *vb. tr.* ① A trage, a potrivi, a netezi cu grebla: Cîne dracu-n mai vîntat... Cioara cu ciocul greblînd și laba de loc fugînd (SAO.) ② Astrînge cu grebla ③ *Pr. anal.* A-și trece degetele prin păr: vîntîndu-se în tavan și greblîndu-și simplele (SA.-VR.).

GREBLĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Unealtă de agricultură și de grădinarie, cu dinți de fier sau de lemn, ca la un pieptene, cu o coadă lungă de lemn, cu ajutorul căreia se adună, trîndu-le la un loc, fînul, paie, cocieni sau bulgării de pămînt (2462): o babă lungă, seacă, gheboasă, cu niște dinți lungi ca și colții de la ~ (MCH.); ② Își făcea mîna ~ și aduna mîzele în bancă (VLAM.); ③ ~ mecanică, instrument de agricultură al-

căuțit din două roți prin care trece o osie din care pornesc dinții de greblă. lungi și încovoiați; e tras de cal și slujește la strîngerea fînului (2461) ④

☆ **GREBLA** = **RÂNTA** [bg. grebljo].

GREBLAR *sm.* Cel ce face greble etc.).

GREBLĂȘ *sm.* Lucrător cu grebla într-o grădină.

GREBLĂTORĂ *sf.* Ceea ce s'a adunat cu grebla [grebla].

GREBLEȘ *adj.* Cu coarnele aduse ca dinții greblei: bou ~; carne ~.

Fig. 2459. Graur.

Fig. 2461. Grebla mecanică.

Fig. 2462. Grebla.

Tipar	Scris		Valoarea și numele		Tipar	Scris		Valoarea și numele	
	(modern)		Vechiu	Modern		(modern)		Vechiu	Modern
A α			a	alfa	N ν		n	nii	ni
B β, β̂			b	beta	Ξ ξ		z	zi	
Γ γ			g	gama	Ο ο		o	omicron	
Δ δ			d	delta	Π π		p	pi	
Ε ε			e	epsilon	Ρ ρ		r	ro	
Ζ ζ			dz	dzeta	Σ σ, ς		s	sigma	
Η η			e	eta	Τ τ		t	tau	tav
Θ θ			th	theta	Υ υ		ū	upsilon	i ipsilon
Ι ι			i	iota	Φ φ		ph	phi	f fi
Κ κ			k	kappa	Χ χ		h	hi	
Λ λ			l	lambda	Ψ ψ		ps	psi	
Μ μ			m	mii	Ω ω		o	omega	

GREBLUȚĂ (pl.-te) sf. *dim.* GREBLĂ.

GREC 1. sm., GRECOAICĂ (pl.-ce), *GREACĂ* sf. Urmas al vechilor Elini; persoană care locuiește în Grecia: două lucruri nu s'au văzut pe lume: oal verde și Grec ouminte (ZNN.); ② F: se potfesc ca Grecii la puscărie, se zice când două persoane se potfesc una pe alta, din condescendență, să intre înainte pe ușă.

2. adj. Grecesc: limba greacă [lat.].

GRECESC adj. A Grecilor, privitor la Grecii: alfabetul ~ (TABELA XXIV).

GRECEȘTE adv. ① Ca Grecii, în limba grecească: a vorbi ~ ② A șede, a sta ~, a șede a picioarele încrucișate, ca Orientalii: bătrina îi aștepta, stînd ~ în fundul patului (D.-ZAMF.); și ne aprindem ciubucule și să ne așezăm ~ pe divan (ALECS.); ③ A sta ~ în inima cuiva (ZNN.), a cunoaște gîndurile cuiva, a ști tot ce gîndește sau plănuește altul [grecesc].

GRECI (-oesc) vb. tr. și refl. A (se) greciza [grec].

† **GRECIE** sf. Limba grecească [grec].

† **GRECIOAȘĂ** adj. f. Grea, însărcinată, borțoasă [greață].

* **GRECISM** (pl.-me) sm. ① w Vorbă, expresiune împrumutată sau imitată din limba grecească ② Influență greacă; tot ce constituie naționalitatea greacă: ~ul pierde mult teren (I.-GH.).

* **GRECIZA** (-izez) 1. vb. tr. ① A face să treacă la naționalitatea greacă ② A deprinde cu datinile grecești ③ A da unui cuvînt o înfățișare greacă.

2. vb. refl. ① A trece la naționalitatea greacă, a se face Grec ② A trece de partea Grecilor; a se deprinde, a se lăsa influențat de obiceiurile Grecilor [fr.].

* **GRECO**-, întrebuințat în compoziție cu alte cuvinte, cu înțelesul de grecesc: ~CĂTOLIC (adj. și sm.), unit (cu Roma), care recunoaște autoritatea papei; ~ORIENTAL (adj. și sm.), care se ține de religia ortodoxă răsăriteană; ~LATIN, care ține de limba grecească și de cea latină; ~ROMAN, comun Grecilor și Romanilor.

GRECOAICĂ = GREC.

GRECOMAN sf. ① = GRECOTEIU: în Moldova vor domni Mușii ~i limonii (STAM.) ② Partizan înfocat al Grecilor.

GRECOTEIU sm. Grec (termen de dispreț): un puț de ~ ne lese înainte dintr'o băcănie (ASP.); Hoțul de ~, cînd te-oi prinde la zăvoiu cu măciuca să te moliu (SEZ.).

GRECUȘOR sm. dim. GREC (cu nuanță de dispreț): aduceam un ~ în căruța de poștă, rupt, sărman, și perpelit (ALECS.).

GREER(E) = GREIER(E).

† **GREF** sm. Măsură veche de lungime (= 1/2 rup sau 1/10 dintr'un cot) (1529): cotul se împărțea în 8 rupi iar, rupul în 3 grefi [bg. greh.].

* **GREFĂ** (pl.-te) sf. r. Locul într'un tribunal

unde se conservă diferitele condicii și acte de procedură și unde se eliberează cărțile de judecată [fr.].

* **GREFIER** sm. r. Funcționar căruia i se încredințează păstrarea actelor depuse la grefă, care scrie la ședință sentințele date și asistă pe judecător la descinderi, anchete, etc. [fr.].

GREGHETIN sm. ♀ =

CIOCUL-BERZEI.

GREIER(E) sm. ♀ Insectă ortopteră care scoate, uneori ceasuri întregi, un sunet ascuțit și pătrunzător, prin frecarea elitrelor una de alta (2463): speciile mai cunoscute la noi sînt: ~UL-DE-CIMP (*Gryllus campestris*) și ~UL-DE-CASA (*Gryllus domesticus*) care se deosebesc între ei prin mărime și prin culoare [comp. lat. gryllus].

GREIERUȘ sm. ♀ = **GRIER(E)**: ieșean pe prispă ~l slăbuți și vaoile-Domnului, vopsite roș cu negru (SAD.).

† **GREIME** sf. ① Greutate, povară, sarcină: scăzînd ~a lor în cumpenele lumii (DOM.) ② Mare mulțime, grosul unei armate: tată și Balazid, ou ~a lui, îl caică din urmă (VLAH.) [greu].

○ **GREIȚAR** sm. ♂ = **GREITAR**: a simțit un an pe trei ~i (SB.).

○ **GREL**, **GRELUȘ** sm. = **GREIER**: cînd cîntă grelușii... o semn de ploale (GRM.).

***GRENADĂ** (pl.-de) sf. = GRANATĂ.

* **GRENADINĂ** (pl.-ne) sf. ① Un fel de stolă de mătase subțire ② X Sirop făcut cu zeamă de rodie [fr.].

* **GRENADIR**, **GRENADIER** sm. X ① Odinioară, soldat de elită. însărcinat să arunce granate ② Mai tîrziu: în diferite State (Franța, Prusia, Rusia, etc.) în arma infanteriei, s'a dat numele de ~i soldaților de statură înaltă reușiți în campanii sau regimente de elită (2464, 2465) [fr.].

GREOIU 1. adj. ① Care abia poate face o mișcare, din cauza greutateii trupului, din pricina oboselii, lenei, etc.: cel ce se îmbulbează cu mîncare multă

Fig. 2463. Greier.

Fig. 2464. Grenadier francez (după tabloul lui Charlet).

Fig. 2465. Grenadier rus (1756).

se face ~, lenes și lucrul nu-l sporește (ISP.); stoluri de rațe sălbatice își fișile aripile greoaie pe deasupra apei (VLAH.) ¶ ② ③ Lipsit de vioiciune, de agerime, de îndemânare, de finețe: spirit ~; stil ~ ¶ ③ f. *Băn. Maram.* Însărcinată, borțoasă.

2. *adv.*: se ridică ~ de pe scaun, întinzându-și membrele obosite (CAR.) [greu].

***GRES** (pl.-esuri), **GREZ** (pl.-ezuri) *sn.* ① Rocă alcătuită din grăunțe de nisip lipite între ele printr'un ciment natural silicios, calcaros, argilos sau marnos; se întindește în mai toate terenurile sedimentare [fr. grès].

GRESIE, † **GRE(A)SE**, ○ **GREASĂ** *sf.* ① Piatră formată din grăunțe mărunte de nisip ¶ ② Cute (de ascuțit coasa, cuțitele, etc.) făcută din astfel de piatră: topaia... o freacă doborâri pe o greasă și decă o freacă, nu lase dentr'însa rugăci (PRV.-MB.) ¶ ③ Scindura pusă deasupra osiei dinainte a carului, numită și „perinoc”, „scaunul de dinainte”, „masă”, etc. [comp. alb. g r e s e].

GRES (pl.-esuri) *sn.* ① Greșală: întrebarea n'are ~; nime nu era harnic să-î împingă spre ~uri (SLV.); fără (de) ~, a) negreșit, de sigur, fără îndoială; b) fără greșeli, fără defecte: mlaștina de spus... repede și fără ~ istoria Vechiului Testament (CRG.); a da ~, a) a face o greșală; b) a nu nimeri, a greși ținta: de aceea s'a și păzit întotdeauna... să nu dea ~ în ceva (VLAH.); a da ~, a băga ~ (culiva) a-î găsi o vină, o greșală, a-l socoti vinovat ¶ ② Petecul de pământ lăsat nearat (din greșală), între două brazde ori printre arături [g r e ș i].

GREȘALĂ (pl.-sali) *sf.* ① Faptă greșită, faptă rea, abatere în contra legii, în contra datoriei, în contra a tot ce e drept; păcat: a face ~; a lerta o ~; nu-l greșala mea; din ~ ¶ ② Vorbă greșită; abatere de la o regulă, eroare: ~ de gramatică, de calcul, de tipar; ofte greșeli va face, să i le însemne cu cărbune pe ceva (CRG.) [g r e ș i].

GRESELNIC *adj.* Aplecat la greșeli.

GREȘI (-eseș) *vb. tr. și intr. ① refl.* ① A săvârși o faptă rea, împotriva legii, datoriei, a tot ce e drept; a face un păcat, a păcătu: nu știu cum s'a mai zic, ca să nu greșesc înaintea lui Dumnezeu (CRG.); ce ți-am greșit ? ¶ ② A face ceva rău, a comite o eroare, a se înșela (din nepricepere, fără voie) cu vorba sau cu fapta: e mai bine să înțebi de două ori, decât să greșești odată (ZNN.); fată... se greși într'o zi și spuse surorilor cum argatului... se roșește ca o stea (ISP.); crotolul mi-a greșit halna; a greșit drumul ¶ ③ A nu nimeri ținta, a da greș: lată pistolul și, ca să nu mă greșești, razămă țeava de inima mea (NEGR.) [vsl. grēšiti].

GREȚOS *adj.* ① Care aduce grea ță, care-ți face greață, scîrbos, desgustător: înăbușitoarele și grețosele mirosuri ale cepel (ISP.); procepe verbale... scrise într'un stil ~, impersonal, mort și nelușmnat (BR.-VN.) ¶ ② Cărui i se face ușor greață: era foarte ~, te miri din ce i se aplica (CAR.).

GREU 1. *adj. și adv.* ① Care cîntărește mult, care trage mult la cîntar, anevoie de mișcat sau de purtat: o povară grea; aurul este cel mai ~ din toate metalele; a se lăsa ~, a) a apăsa cu toată greutatea corpului, b) ¶ a nu ceda ușor ¶ ② Care apasă mult din cauza poverii prea încărcate, din cauza numărului prea mare, etc.: era ~ pămîntul de atîtea jivine (RET.); oaste grea; (a avea) o mîna grea, a) ale cărei lovituri sînt primejdioase; b) nelindeminatecă ¶ ③ A avea o casă grea, a avea o familie numeroasă, care cere multă cheltuială ¶ ④ ¶ Care pare că atîrnă sau apasă mult, de încercat ce e: mi-e capul ~ ¶ ⑤ ¶ Care se mișcă alene, anevoie, greoiu ¶ ⑥ ¶ Adînc: somn ~; a dormi ~ ¶ ⑦ ¶ Din adîncul inimii: a suspina ~ ¶ ⑧ ¶ A fi ~ de (sau la) cap), a nu pricepe ușor ¶ ⑨ ¶ Care împovărează stomacul, care nu se mistue ușor: mîncarea grea; a-i cădea ~ la stomac ¶ ⑩ ¶ Anevoie de respirat, înăbușitor, cu miros neplăcut, nesuferit, grețos: un miros ~ de oale, de ceapă și de rachiu (OOOS.) ¶ ⑪ **GREU** f. Care poartă un prunc în pîntece, însărcinată, îngreunată ¶ ⑫ Anevoie de făcut, de îndeplinit, anevoios, dificil, cu care te trudești mult: o lucrare, o problemă, o însărcinare, o slujbă grea; *adv.* anevoie, cu greutate: aude ~; era! deprins a trăi singur, dar acum are să-ți

oadă ~ (CRG.) ¶ ⑬ Anevoie de îndurat, chinuitor, strășnic, primejdios, asupritor: necazuri grele; boală grea.

2. *sf.* Greutate, povară, sarcină, trudă: un om cum se cade, care ducea tot greul biseriali (D.-ZAMF.); se alintă... lăsînd tot greul pe fata moșneagului (CRG.); cu mare ~, cu multă greutate, foarte anevoie: abia ou mare ~ au pus ei toate în rîndulă (ISP.); din ~, a) cu greutate, anevoie; b) din adîncul inimii: urcăm din ~ pe cărările îndoite și întunecoase (VLAH.); a suspina din ~ [lat. vulg. grēvis = clas. gravis].

GREULET *adj. dim. GREU*.

○ **GREULUȘ**, **GREURUȘ** *sm.* = **GREIER** (E).

GREUȘOR *adj. dim. GREU*.

GREUTATE *sf.* ① Calitatea a tot ce este greu, ce trage mult la cîntar: ~a corpului ¶ ② Ceea ce apasă, chinuște, neliniște sufletească: o ~ îmi apăsa inima (NEGR.) ¶ ③ ¶ (Om) ou ~, cu vază, cu influență, cu trecere: acum era omul cel mai ou ~ din tot județul (VLAH.) ¶ ④ Corp greu, pentru care trebuie oare-care putere spre a-l mișca sau ridica: abia a putut să ridice această ~ ¶ ⑤ Fie-care din bucățile de metal, de mărmi diferite, întrebuințate la balanță, spre a ști cîntărește un lucru

(2466): unitatea de ~ o gramul ¶ ⑥ ¶ ~ specifică (a unui corp), greutatea unității volumului acestui corp ¶ ⑦ ¶ Sarcina, datoria de a suporta cheltuielile, etc. ¶ ⑧ Lucru greu de făcut, anevoiintă, dificultate, trudă: oînd ai ști cu ce ~ se capătă! (CRG.); am scăpat ou mare ~ ¶ ⑨ Lucru greu de îndurat, chinuitor, strășnic, primejdios ¶ ⑩ Asprime (a iernii): ~a iernii [lat. vulg. *grēvitas, = clas. gravitas].

Fig. 2466. Greutăți.

***GREVĂ** (-evea) *vb. tr.* A împovăra cu biruri, cu ipoteci [fr.].

***GREVĂ** (pl.-ve) *sf.* Înțelegere între mai mulți lucrători, slujbași, etc. de a părăsi toți lucrul în același timp, spre a sili pe patron să le mărească salariul sau să le împlinească anumite cerințe privitoare la condițiile de lucru: grevele au reușit uneori a sili pe patroni să acorde o sporire de salariu (D.-OH.) [fr.].

***GREZ** = **GRES**.

***GRIER**, **GRIEREL** = **GREIER** (E): un grier chirăse după sobă (VLAH.); fată vine nuntă n'reagă: vornice! e-un grierel (EMIN.).

***GRIFON** *sm.* ① Animal fabulos, jumătate vultur și jumătate leu (2467): vechea cîșmea... poartă, între sculpturi elegante, chipuri de ~ (HRO.) [fr.].

GRIJĂ, **GRJE** (pl.-ii) *sf.* ① Neliniște sufletească, însoțită de un fel de teamă, cu privire la o persoană sau la un lucru: păs, îngrijorare: a nu avea nici o ~; intrase la ~ că o să-î îmbătrînească țetele la vatră (ISP.); a duce ~; a scăpa Fig. 2467. Grifon. de o ~; toți alergară pe acasă, cu grija în suflet (NEGR.); a fi cu grija în spate (ZNN.); fără ~, fără teamă, fără nici un gînd neliniștitor ¶ ② Persoana, lucrul care ne pricește această neliniște: procesul acesta e singura mea ~ ¶ ③ Mare băgare de seamă, pază, atențiune înordată ca să nu se întîmple ceva rău ¶ ④ Supraveghere, pază inspirată de o neliniște sau de o afețiune, de teamă să nu se întîmple ceva unei persoane sau unui lucru, îngrijire, sollicitudine: a purta de ~ ¶ ⑤ pl. Mold. Pomeniri făcute pentru cei morți [bg.].

GRIJANIE *sf.* ① Cuminecătura, împărțasenie: aproprie de buzele ei tripte lingurița cu ~ (CAR.); roagă pe sfînșia-sa... să vie așa 'ndată cu sfînșia ~ (CRG.) [g r i j a].

GRIJĂ (-jesa) 1. *vb. tr. și intr.* ① † A găti, a pregăti, a îngrijii, a prevedea cu cele trebuincioase ¶ ② Mold. Trans. A îngrijii: grijește-mă și curăță-mă de omizi (CRG.) ¶ ③ Mold. Trans. A băga de seamă, a lua seama; a păzi: el își grijea pieptarul cu ochii (RET.) ¶ ④ Mold. Trans. A dereteca: n'avam cine să-î grijească casa cum știu ele (RET.) ¶ ⑤ A purta de grije

sufletului pentru odihna vecinică: să nu îngăduim măcar trei zile, în care să-mi grăiesc sufletul (CRG.) ¶ ① A împărtași; a cuminca.
2. *vb. refl.* ① A se îngriji ¶ ② A se împărtași: nu s'a grăit la Paște și la Crăstun P (OLVR.) [bg.].
† **GRILIU**, **GRILIV**, **GRILULU**, **GRILULU** *adj.* *Mold. Bucov.* Cu grijă, purtător de grijă: Mogorozea, băiet griluliv, lei curăță ciubotele frumos (CRG.); oel mai mare era harnic, griluliv și ohiabur (CRG.); boierul griluliu și vâtașul țetș (ss.) [bg. griliv].

GRITȚOR *adj. verb. GRITȚI*. Care grijește, care poartă grije de toate: harnic și ~ om este părintele Trandafir (SLV.).

***GRILAJ** (pl.-ie) *sn.* ① Împietitură de sîrmă ce se pune la ferestre sau la uși ¶ ② Gard de zăbrele de fier cu care se împrejmuește un loc (2468) [fr.].

***GRIMASĂ** (pl.-se) *sf.* ① Strimbătură, schimonoseală a feței: aceasta făcu o ~ de răutate și de dispreț (VLAH.); după gesturile și grimasele cobzarului, pare a fi un oțelnic obscur (CAR.) ¶ ② Prefăcătorie [fr.].

GRIND (pl.-duri) *sn.* ① Ridi-cătură mică, prelungă, în regiunea inundabilă a unui flu: un ~ înalt, bușulat, stă drept înaintea noastră (VLAH.); ~ul, lat de vreo oinoi stăneni, era mărginit de mlaștini pline de păpuriș des (G.-ALD.) [vsl. grēdū].

GRINDĂ (pl.-tzi) *sf.* ① Lemn lung și gros, cioplit în patru muchii, întrebuințat la clădirea casei, în spec. la tavan și pe care se razimă acoperișul (2469 și 935) (C. 13): de grindă groasă din mijlocul tavanului atrina un crîmpelu de ață (OLVR.); *pr. anal.*: ~ de țier, întrebuințată la clădirile mari, moderne ¶ ② O parte a teascului [vsl. grēdaj].

○ **GRINDEA** (UĂ) (pl.-dele) *sf.* ① Băn. = GRINDEIU ¶ ② Maram. = GRINDEL.

GRINDEIU (pl.-ete) *sn.* ① Partea plugului care leagă toate părțile acestuia cu jugul; e făcut din lemn, ca la plugurile cele vechi și la cele americane, sau din fier ori din oțel bătut: ce mai ~ de plug ai scoate din lemnul acesta (RET.); Căcură am făcut nouă, Dar s'a rupt ~ în două (IK.-BRJ.) ¶ ② Grindă mică orizontală, la diferite construcțiuni, în spec. la o spinzurată: un ~ de stejar stă prins în zid (NEGR.) ¶ ③ Talpa războiului de țesut ¶ ④ Fusul de lemn al morii ¶ ⑤ Ceafa jugului ¶ ⑥ = GRINDEL [vsl. grēdoli].

GRINDEL *sm.* Pește mic, cu corpul aproape cilindric, ca al țiparului, de culoare verde-gălbui cu pete mari negre; trăiește în riurile de munte; numit și „virlan”, „molnă”, „molan” sau „mole-te” (*Cobitis barbatus*) (2470) [grindeiu].

GRINDINĂ (-înă) *vb. unipers.* ① A cădea grindină, a da, a bate piatra [lat. grandinare].

GRINDINĂ (pl.-ni) *sf.* ① Apă înghețată ce cade din nori ca niște pietricele, numită P și „piatră”: alunga noitului... și abătea grindina în alte părți (CRG.); oînd cade grindina, înfige un ouit în pămînt, și ea va înceta îndată (GOR.) ¶ ② Multime de lucruri care dau năvală, care se năpustesc cu grămada: răpăltul stropilor cari cad, repezi și grei, oa o ~ de gloanțe (VLAH.); grindina săgeților ce o împingeau de pretutindeni (VLAH.); doborât sub grindina laudelor... se lăsase pe un scaun (NEGR.); o ~ de amenințări... cădea de sus pe capul nostru (I.-GH.); însoțindu-le cu o ~ de cîntăni latine (OOOS.) [lat. grandinē].

GRINDIȘ (pl.-isuri) *sn. col. GRINDĂ*. Cantitate de grinzi puse unele peste altele; schelă de grinzi.
GRINDIȘOARĂ (pl.-re), **GRINDUȚĂ** (pl.-te) *sf. dim. GRINDĂ*.

***GRIPĂ** (pl.-pe) *sf.* Catar pulmonar epidemic [fr.].

GRIPCĂ *sf.* ① Unealtă a rotarilor, dogarilor sau dulgherilor cu care se strungărește, se

răzuesc doagele, grinziile, etc. (2471) ¶ ② Răzătoare cu care se rade aluatul pe covata în care s'a frîmțat pîinea ¶ ③ *Often.* (CIAUS.) Mestecău cu un cap lat cu care se frîmțată mîlaul de copt în țest ¶ ④ *Often.* (CONV.) Custură specială cu care tăbăcarii ricle pieile: pieile cumpărate se argădesc... și se cărnosec... cu gripca (NON.) ¶ ⑤ Roata zimțată a fusului celui mic, la joagăr [probabil sl. *grībka < greba „a rade, a sgria”].

GRIPSOR..., **GRIPTOR**... = **SGRIPSOR**...
GRIS, **GRIS** *sbst.*, *Mold. GRISĂ* *sf.* X Griu sau orz măcinat mare, întrebuințat mai ales ca adausa supă [germ. Gries].

○ **GRITAR** = **CREITAR**.

Fig. 2471. **GRIV** 1. *adj.* ① Pestriț, pătat cu alb și negru (despre cîini și păsări): sînt mai multe oțele grive (VIC.); rață grivă ¶ ② Oale ~ă, oale albă pe la git, încolo neagră (VIC.).

2. **GRIVU** *sm.*, **GRIVA** *sf.* Nume dat unui cline pestriț, unei călele pestrițe; ③: departe griva de țepure, este departe de adevăr (se zice cuiva care caută să găsească un lucru și e departe de a-l nemeri) [bg.].

GRIVEIU *sm.* X Nume de cline griv, împestrițat cu alb și negru.

***GRIVNĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Veche monedă, introdusă la noi din Polonia, a cărei valoare era de 48 de groși ¶ ② Monedă rusească de 10 copeici [pol. grzywna, rus. grivnka].

GRINAR *sm.* ① Negustor de grîne ¶ ② Căraș de grîne: ~ii se întorc de la sate, de la mori și porții (OLVR.).

***GRINAR** (pl.-re) *sn.* ① Încăpere în care se păstrează grînele, magazine de grîne, hambar ¶ ② Tară mănoasă care produce multe grîne: Sardinia era unui din ~ele Romei (OOOS.); Principatele erau ou numele și ou faptul ~ul Sultanului [lat. granarium].

GRINE = **GRJU**.

GRINEAȚĂ (pl.-ete) *sf.* ① Cimp semănat cu grîne ¶ ② pl. Grîne, bucate, cereale [lat. granicia].

GRINGOASĂ *sf.* Un fel de gîndac negricios, numit și „gîndac-de-grîne” (*Gymnopleurus pilularius*).

GRÎU 1. (pl. grîe) *sn.* ① Plantă graminee din

Fig. 2468. Grilaj.

Fig. 2469. Grinzi.

Fig. 2470. Grindel.

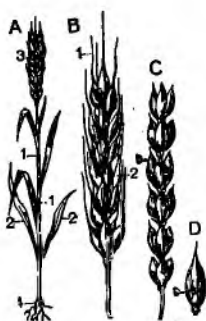

Fig. 2472. Griu. A. 1. Firul sau paul grului. - 2. 2. Frunze. - 3. Spic. - 4. Rădăcină. B. 1. Tepi, țepușe, mustați. - 2. Bob, grăunte. C. 1. Spic de griu tuns sau golaș. D. Bob de griu tuns.

Fig. 2473. Griu-cirnău-mustăcios. Fig. 2474. Griu-cirnău-tuns. Fig. 2475. Griu-mare. Fig. 2476. Griu-moale.

grupul cerealelor, din al cărei spic măcinat și transformat în făină se face pîinea (2472): spic de ~; făină de ~; colac de ~; un sac de ~; nu e ~ fără nehrină = **NEHRINĂ**; dintre numeroasele specii cultivate la noi, vom aminti numai cîteva mai de seamă: ~ - **CIRNĂU** (*Triticum vulgare*), de două fe-

luri: a) ~-CIRNAU-MUSTĂCIOȘ, ~-DE-VRĂ sau VĂ-RATIC (*Triticum aestivum*) (2473) și b) ~-CIRNAU-TUNS, ~-DE-TOAMNĂ sau DE-IAARNĂ (*Triticum hibernum*) (2474); ~-MARE sau ~-ENGLEZESC (*Tr. turgidum*) (2475); ~-MOALE sau ~-ALB¹, ~-DE-SCROBEALĂ (*Tr. dicoccum*) (2476); ~-ALB² sau ~-POLONEZ (2478) ¶ ③ ~-NEGRU¹ sau „ciormoiag”, „codroniu”, „păduroniu”, „grul-prepeliței”, „miază-noapte”, etc., plantă cu flori roșii-purpuriu sau galbene, cu spic conic (*Melampyrum arvense*) (2477); — GRU-NEGRU² = CIORMOIAG ① ¶ ④ ~-TARE = GHIRCĂ ¶

④ GRU-ȚUL-CUCULUI = OCHII-PĂSĂRIȚII ¶ ④ GRU-ȚUL-POTIRNICII = PARE-CHERNITĂ ¶ ④ GRU-ȚUL-PREPELITEI ~-NEGRU.

2. pl. GRINE, cereale, bucate: o lină suflare de vânt adie peste grânele coapte (VLAH.); GINDAC-DE-GRINGOASĂ [lat. granum].

GRUȘOR sm. ¶ ① dim. GRU. Gru mic, mărunț ¶ ② = UNȚOR ①: în borșul cu știr se mai pune și ~ (SEZ.).

GROAPĂ (pl.-opi) sf. ① Adîncătură mare, săpătură largă și adîncă în pămînt, naturală sau făcută de mîna omului; ② orb pe orb, povățuind, cad așindoi în ~ (FANN); ③: oțne sapă ~ altuia, cade singur într-insă; a da în gropi, a fi prost: dedeau în gropi de prosti ce erau (ISP.) ¶ ④ ~ de var, groapă dreptunghiulară săpată în pămînt, unde se păstrează varul stins; ~ de nisip, loc de unde se scoate nisip; ~ de bucate pivniță neșidită în care se păstrează cereale ¶ ⑤ Săpătură făcută în pămînt, în care se îngroapă un mort: de-ar ști omul cînd are să moară, și-ar săpa singur groapa (ZNN.); ⑥: mortul de la ~ nu se mai întoarce, se zice cînd un lucru e pierdut pe veci, cînd nu mai e nădejde să-l recapete; a fi cu un pieilor în ~, a fi gata să moară: mă vedeți cu un pieilor în ~ și altul atîră (ISP.) [comp. alb. gropa].

GROAZĂ (pl.-oaze, -ozi) sf. ① Spaimă mare care te sgușuie și-ți dă fiori, care te face să înlemnești, să-ți pierzi firea: a-i fi ~; a-i lua groaza; a-l apuca groaza; a intra în ~; a băga sau a vîrî în ~; a băga groaza în cineva; tugeau mai mult de decît de armele Românilor (ISP.); țipetele celor dinainte aruncă ~ în sufletele celor din urmă (VLAH.) ¶ ② Persoana, lucrul care înspiră groază ¶ ③ F Smedenie, mulțime mare (încît te apucă groaza de numărul lor): costă o ~ de parale (BR.-VN.); era unde să începă groaza de lume poștită din oraș (BR.-VN.); am o ~ de avizuri de flaut (CAR.) [vsl. groza].

GROAZNIC adj. și adv. Grozav, care te umple de groază: să-l pedepsească foarte cu mari și ~e certări pre tui (PRV.-MB.); un ~ neastîmpăr îi frămînta creierii (GN.) [vsl. grozinu].

GROBIAN adj. Mold. Trans. Mojic, bădăran, necioplit, grosolan: dacă... al un bunio așa de ~, pentru ce m'ai îndemnat să mă lupt cu el? (CAR.) [pol. < germ.].

† GROBIȘTE sf. Cimitir (șec.) (TUR.).

○ GROF sm. ① Conte (german sau ungur): înjunghiat de prințesori și de ~ii nemțești din secolul din urma (COOS.) [ung. < germ.].

○ GROFESC adj. Trans. ② De grof.

○ GROFOAIE sf. Trans. ③ Contesă, soția unui grof.

*GROG (pl.-guri) sn. ② Băutură preparată din apă fierbinte, rachiu sau rom, zahăr și lămîie: îi zărlu... bînd un ~ fierbinte (ALEC.) [engl.].

GROHĂI¹ (-ăște, -ăe) vb. intr. A striga, a geme ca porcul: porcul... mergea în luna lui, grohăind și mșălăind pe jos (CAR.); vine mîștrul grohăind din rit și dăduind pămîntul (ISP.) [sl. grohati, grohotati].

GROHĂI² (-ăesc) vb. tr. A aduna de pe arie, cu tirnul, ultimele fire de paie rămase peste pleavă și grîu, cînd se treieră cu cal (SRB. g ru h a t i).

GROHĂIT sbst. Faptul de a grohăi; strigătul porcului: aude un ~ de porc p'aproape de dînsul (ISP.).

○ GROHOI = GROHĂI¹.

GROHOT¹ (pl.-te) sn. = GROHĂIT: un ~ ce venea deslușit dinspre pădure (GRIG.).

GROHOT² (pl.-ote) sn. Trans. A Gunoaiele din grîu [grohăi].

GROHOT³ (pl.-ote), GROHOTIS (pl.-isuri) sn. Grămadă de bolovani adunați laolaltă de pe un loc arătur sau năruți dintr'un munte: te sui aievea pe o lungă scară de grohotis pînă la intrarea ei largă (VLAH.); începe a se zări surpătura de grohotis [sl. grohot, g ru h o t].

○ GROHOTAR (pl.-are) sn. (SEZ.) = GROHOT³.

○ GROHOT¹ (-otes) vb. intr. = GROHĂI¹: dacă porcii... grohotesc, crede fata că... într'un an se va mărita (MAR.).

GROHOTI² (-otes) vb. intr. A se rostogoli, a se năru (vorb. de pietrele tirite de o apă sau desfăcute dintr'un munte): din ce în ce mai tare s'aud grohotind bolovanii triți în valurile-i posomorite (VLAH.) [grohot].

GROHOTIS = GROHOT³.

† GROMOVNIC sbst. Carte populară de preziceri după tunete și furturi, rînduite după zodiile fiecărei luni [vsl. g r o m o v i n u „de tunet”].

GROP (pl.-puri) sn. ② Săculeț de bani, pecetluit, care se expediază prin poșta [it.].

GROPAŢ (pl.-ane) sn. Groapă mare (mai adesea plină de apă) (DENS.) (RV.-CRO.): mîșunii cei cu gropanele pline de grîu (COOS.).

○ GROPAŢOS adj. Se zice despre un loc cu multe gropane.

GROPAŢ sm. Cel ce sapă groapa pentru morți, cioclu, îngropător: era ~ul satului ce... apucase să sape... cei trei coți de pămînt pentru vecinica odihnă (GRIG.).

GROPĂREASĂ (pl.-ese) sf. Nevasta gropa-rului.

○ GROPAŞ = GROPAŢ.

GROPILĂ (pl.-le) sf. Gropiță, groapă mică, adîncătură.

GROPIŞ (pl.-isuri) sn. Loc plin de gropi.

GROPÎTA (pl.-te) sf. ① dim. GROAPĂ. Groapă mică: săpă o ~ (ISP.). ② Adîncătură mică în obraz, în bărbie sau la mîini: Face încă și gropițe în obraz și gropițe face 'n unghiol uoiașel sale guri (EMIN.). ③ Mormînt: I-au dus într-o ~ sau mormînt plin de oase de morți (MCH.).

○ GROPIȚAŞ sm. Trans. (GR.-N.) = GROPAŢ [gropiță].

○ GROPNICER sm. Mold. Bucov. = GROPAŢ [gropniță].

† GROPNÎTA (pl.-te) sf. ① Loc de îngropat morți, cimitir în curtea unei biserici: cu mare petrecere aduc mortul la biserică la ~ (M.-COST.). ② Groapă veche într'un loc, mină unde s'au extras odinioară metale din pămînt: așezat pe o costișă oleoasă, spartă de gropniță, băi din cari se scoate odinioară fier (VLAH.) [bg. grobnica].

GROS 1. adj. ① De mare diametru, voluminos, cu dimensiuni laterale mai mari decît ale obicinuite (vorb. de trupul omului sau animalelor și de lucruri), în opoziție cu „subțire”: o femeie groasă; buze groase; mîini groase; ceață groasă; ziduri groase; un băț ~; ~ de (sau la) obraz, obraznic, mojic, lipsit de rușine; ~ la ceață, bogat; cu pielea groasă sau ~ la pielea, nesimțitor: cei fără obraz și ~ la pielea (MCH.). ② Despre materiile toarse sau țesute: fir ~; frîngălie groasă; postav ~; pînză groasă ¶ ③ f. GROASĂ, grea, borțoasă, însărcinată ¶ ④ Des: tum ~; ceață groasă; nori groși ¶ ⑤ F Mojic, necioplit, bădăran: țărănu cel ~, acela poate sorăi să nu se certe (PRV.-MB.). ⑥ Grosolan, de prost gust, de om necioplit: vorbă groasă; înjurături groase; pre limba noastră a groasă, dar sănătoasă, zicem... (ISP.); gluma era cam groasă (NEGR.). ⑦ De rînd, ordinar, de calitate proastă: lucrat fără fineță; coșocar ~, cel ce lucrează pieile de vite sau

de oaie, spre deosebire de „cojocarul subțire”, care lucrează pieile animalelor sălbatice pentru blana lor: cea din urmă era lăcuită de bogasieri, a doua de cojocari subțiri și groși (FIL.). ¶ ③ Despre glas (care răsună adine, ca dintr'un butoiu): glasul ei nu-i așa de ~ și răgușit (CRO.).

2. *adv.* Mult: a juca ~, a pune mulți bani la joc; a cheita ~; nu știa juca... și... pierdea ~ (CAR.).

3. *sbst.* Partea cea mai groasă, cea mai însemnată a unui lucru: ~ul ostritii; Sinan... își ridică ~ul armatei și trece podul (VLAH.); din ~, mult, în mare cantitate.

4. *sm.* ① A Buștan, trunchiul gros de brad sau de fag tăiat din pădure; butuc tăiat dintr'un arbore: e ~ mare, de abia trecui peste el (VC.); apa lui este mare de se coboară pe dinna groșii de brad ce se aduc din munte (ION.). ¶ ② Butuc, în care se prindeau odinori-picioarele celor intermițiți; de aci: temnița, închisoare: de punea mina ispravnicul pe noi, ne trîntea poate la ~ (ALECS.); acolo au înfundat ~ul și au stat în el două luni de zile (lat. grossus).

GROSAMĂ, GROSAMĂ, GROZAMĂ.

○ **GROSĂR** *sm.* Temnicer, paznic la gros: Unu-l da portarul, Unu-l da ~ului (PAMF.).

GROSCIOR 1. *adj. dim.* GROS. Cam gros, grosuț: groscloră, grasă, buldoacă, cu părul negru (CRO.).

2. *sbst.* X Smintina dulce cînd abia începe a se prinde pe laptele de vacă: începeam a lînci grosclorului de pe deasupra oalelor (CRO.).

GROSIME *sf.* ① Dimensiunea a tot ce e gros, volum ¶ ② Grosolanie, mojieie: gresalele ce va face țărânu cel gros, de va face de ~a lui, atunci mai puțin se va certa (PRV.-MB.).

GROSOLAN *adj.* ① Lucrat din gros, din topor, fără fineță ¶ ② Mojie, necioplit, gros la fire, bătărănos: glume mai mult sau mai puțin ~e și necuviințioase (IOOB.) [it.].

GROSOLANIE *sf.* Vorbă sau faptă grosolană; mojieie, firea omului grosolan: cu chipul căscăund, grosolană se vedea scrisă pe fața lui (USP.).

GROSOMAN *sm.* Om gros și greoiu: un ~ ce trage poate o sută de lire (NEGR.); pr. ext. mojie: cum se poate feri cineva de brutalitatea unui ~? (NEGR.).

***GROSSO MODO** *loc. adv. lat.* Fără a intra în amănunte, luat în întregime.

GROȘUȚ *adj. dim.* GROS.

† **GROȘ** *sm.* ① Veche monedă de argint ¶ ② Înainte de război în Basarabia: două copeici ¶ ③ *loc.* F. A înșira, a îndruga moși pe ~, a îndruga verzi și uscate [pol. grosz < germ. Groschen].

○ **GROȘIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Tr.-Carp. Mică monedă de argint, a cărei valoare a variat, după timpuri, între 2 și 20 de creștări: mizerile... să pule în cutie numai cîte o ~, ar fi destul bani în cutie (ICH.). ¶ ② Olten. (vinc.) Monedă de 16 parale [groș].

○ **GROȘTEIU** *sm.*, **GROȘTEICĂ** *sf.* Olten. (CIAUS.) Purlcel, purlcă pină la șase luni.

GROȘTOR = **GROSCIOR** 2.

***GROTĂ** (pl.-te) *sf.* Peșteră [fr.].

***GROȚESC** *adj.* ① Care imită natura în mod schimonos, ciudat ¶ ② Caraghios, de ris, ridicul, burlesc.

2. *sm. pl.* * **GROȚESTI**, anumită formă de caractere grase (TAB. XII).

3. *sbst.* Ceea ce e groțesc [fr.].

GROZAMĂ, GROSAMĂ, GROSAME *sf.* * ① Mic arbust, cu flori galbene, din ale cărui ramuri se fac mături (*Genista sagittalis*) (□ 2479) ¶ ② = **DROBITĂ** [comp. germ. dial. Grausen].

GROZĂV 1. *adj.* ① Care umple de groază, care inspiră groază, îngrozitor, înfrorător, teribil: o spaimă ~ă ¶ ② Foarte mare, peste măsură de mare, extraordinar: se auzea un țărăboiu ~ (CRO.) ¶ ③ *iron.* Mai de seamă (mai curajos, mai deștept, etc.) decît toți: ce te crezi așa ~?; spune cît sînt eu de ~ la limba latină și la compoziții (VLAH.); a face pe ~ul, a se arăta semet, foarte închipuit.

2. *adv.* ① Îngrozitor, într'un chip care-ți inspiră groază: femela lui Ipate începe atunci a țipa ~ (CRO.) ¶ ② Lare, foarte mult: se bucura ~, cînd vedea că mă trag la curte (CRO.); ~ de..., foarte, extraordinar de...: ~ de mare; e ~ de rău [big.].

GROZĂVENIE *sf.* Grozăvie, lucru grozav: se cutremură carnea omului, cînd se gîndește la grozăvenia aceea (USP.); am înțeles ce grozăvenii se petreceau prin spin-tecăturile munților (N.-UR.).

GROZĂVI (-ăveso) *vb. refl.* A se arăta grozav, a face pe grozavul, a se arăta foarte închipuit: cum vrei să nu se grozăvească acest Pic de la Mirandole, care... a strîns în devia lui atîta învățătură? (VLAH.).

GROZĂVIE *sf.* ① Păpă grozavă, lucru groznic, spăimîntător, stare îngrozitoare: i se abstrăleau perii în cap la auzirea unor asemenea grozăvii (USP.); ne apropiam de teribilul an 1840 despre care se prorocosea fel de fel de grozăvii (N.-GH.) ¶ ② † Urțenie.

† **GROZNIC** = **GROZNIC**: de aceasta s'a înspăimîntat bietul popă și mai ~ (SS.).

† **GROZNICIE** *sf.* Grozăvie, lucru groznic.

○ **GRUE**, **GRUHA** (pl.-he) *sf.*

1. *Băn.* = **COCOR** [lat. grus, -uem].

* **GRUE** *sf.* ③ Mașină întrebuințată la încărcarea și descărcarea vapoarelor și, în genere, la ridicarea și așezarea grele și la transportarea lor dintr'un punct într'altul (□ 2480) [fr. grue].

○ **GRUHUI** (-nec) *vb. tr.* = **GROHAI** 2: cînd avîrie piugarul cu lopată în sus bucatele gruhuite, strînsse la steață, avîrie și boabe și pleavă.

GRUIET (pl.-te) *sn.* ③ *dim.* GRUIU: de pe un ~ oblită o mare ceață de păgini (BO.-DEL.).

○ **GRUIU** *sbst. Tr.-Carp. Olten.* ① Virf, muche de deal ¶ ② Delușor ¶ ③ Piscul carului [lat. vulg. grunniūm].

† **GRUMĂJER** (pl.-re) *sn.* Partea armurei, la cei vechi, care apăra gîtul (□ 220): la gît aveau ~ rotund de zale (IOOB.) [grumazi].

GRUMĂJOR *sm.* ③ *dim.* GRUMAZ.

GRUMAZ (pl.-ai, -azi) *sm.* ① ③ Gitlej; gît ¶ ② Gît (partea trupului care leagă capul de trunchi); ceață, cerbice (la om și la animale): o dureau șelele și ~ul (CRO.); să adăbesc ~ul spurcăciunilor de Agareni (USP.); Părul tău blălu și moale de mi-l, legi după ~ (EMIN.); Grumazi de taur, umeri de sălbatec, Privre îndrăzneșă (VLAH.) ¶ ③ Stîncă ascuțită care se înalță deasupra celorlalte: se ~nclăcește pe grumazii marelui stînci (VLAH.) [comp. alb. grumasi].

GRUMĂZARE *sf.* ① ③ Boală de gît, de grumaz ¶ ② Gulerul cămășii (ESC.).

† **GRUMB** *adj.* ① ③ Aspru, grosolan, de rînd ¶ ③ *Trans.* Pline ~ă, pline neagră (de secară), ordinară (FR.-COR.) [vsl. grabū].

○ **GRUMPEN, GRUMPIR** = **CRUMPEN**.

***GRUND**, **GRUNT** *sbst.* Întîia culoare care se dă pe lemnul alb, înainte de a-l vopsi cu ulei, etc. [germ. Grund].

GRUNZ... = **GRUNZ...**

GRUNTUROS = **GRUNZUROS**.

GRUNZ (pl.-nai, -nii), *sm.* și (pl.-nauri) *sn.*, **GRUNZ** *sm.* ① Bucată dintr-o materie tare și fărmicioasă, drob, bulgăre: ~ de sare; la... un grunz mare de cărbune (CAR.); în grunzii de gheață se găseau și fire de rogoz (GRM.) ¶ ② Bulgăre de noroiu înghetat: zăpada acoperise grunzii (N.-GH.); auzeam sorîșaurile sîneli pe grunzii ghioși (CRO.) ¶ ③ X Bulz: ~ de caș.

GRUNZUROS, GRUNTUROS, GRUNJOȘ *adj.* Cu grunji, cu bulgări; grăunțos, granulos: o largă șosea... deseori întreruptă de drumuri desfundate și grunzu-roase (ARG.); o masă murdă, al cărei lemn, ~ de vechime, era tăiat cu litere latine și gotice (EMIN.).

***GRUP** (pl.-pe, -puri) *sn.*, ***GRUPĂ** (pl.-pe) *sf.* ① Pile, adunătură, ceată, grămadă: acum mergeau toți în grup (VLAH.) ¶ ② Grămadă de obiecte care formează un tot deosebit [fr.].

***GRUPA** (-pez) *vb. tr. și refl.* A (se) aduna la un loc, a forma grupuri: noi tinerii devenisem simburile împrejurii căruia se grupau idelle viitorului (N.-GH.) [fr.].

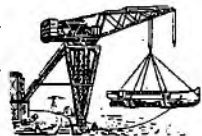

Fig. 2480. Grue.

Fig. 2479. Grozamă.

***GRUPETĂ** (pl.-te), ***GRUPETTO** (pl.-eturi) *sn.* Reunire de mai multe note ce trebuiesc executate într-o singură bătaie: toba cu grupetele ei în contra-timp, asta e piperul marșului (CAR.) [it.].

***GUANO** *sbst.* Îngrășământ format din excrementele păsărilor de mare, depuse mai ales pe insulele de pe coasta apuseană a Pacificului, în America de Sud [fr.].

GUARD *sn.* * Soldat care face paza, agent supraveghetor [it. guardo].

† **GUARDIE** *sf.* * = **GARDĂ**: el te ține din Alba-Iulia însoțit numai de gardia sa (BALC.) [it.].

○ **GUBĂ** (pl.-be) *sf. Trans. Maram.* ① Suman ② *Maram.* Haină de iarnă cu flecele în afară, sarică (CAP.) [G] 2481 [ung.].

GUBAV *adj.* ① * Lepros: muierea se desparte de bărbatu-și, de va fi mișel sau ~ (PRV.-MB.) ② Slăbănog, subred, bolnăvicios: mine poimîne avem să ne trezim niște habașol ~ și oțtigoși (CRG.) [srb.].

GUBĂVIE *sf.* * ① Lepră ② Boală cu rani care curg pe tot corpul; silitis (R.-COD.) [gubav].

GUBERNIE *sf.* ① Diviziune administrativă în Rusia, provincie, district [rus.].

○ **GUDĂ** (pl.-de) *sf. Trans. (conv. (vic.))* * Cățea.

* **GUDRON** *sbst.* ① Lichid negricios, cu miros tare și neplăcut, de un gust amar, obținut prin distilarea unor anumite corpuri combustibile: ~ vegetal: ~ mineral [fr.].

* **GUDRONĂ** (-neaz) *vb. tr.* ① A unge cu gudron ② A așterne gudron pe un drum [fr.].

GUDURĂ (-ur) *vb. refl.* ① A-și arăta bucuria, dînd din coadă (vorb. de vin): Tric se gudură pe lingă mine, mă bate cu coada (BR.-VN); începe a lătra și a se ~ pe lingă dînsa (OLVR.) ② A se lîngui (vorb. de oameni): te-ai gudurat cu vorbe dulci, pentru ca să lei în casa mea locul mamei copiliei mele (ALECS.); femeia se gudură cu un cîine bătat (GRL.).

○ **GUGĂ** *vb. intr. Băn. = gîgli.*

○ **GUGANI** *sm. pl. Trans. (DENS.)* Epitet pe care-l dau cei de la locuitorilor din părțile Hațegului [comp. GUGUENI, GUGULANI].

○ **GUGIU** (pl.-gii) *sn.* ① *Mold. Bucov.* Glugă mică: a venit al dollea cu ~1 mîntăle (VOR.) ② *Trans. (vic.)* Scufiță, căiță de copii [gugiu man].

† **GUGIUMAN** (pl.-ne) *sn.* ① Căciulă de samur, cu fundul alb (pentru domnitor și beizadele), sau cu fundul roșu (pentru boieri), ce se purta odinioară: un ~ de samur cu surguicu de pielea scumpe (ODOE.); la ~ aveau întipite cîte o pană (USP.) ② Un fel de căciulă purtată de Evreii bigoți [tc. g ū ģ e m a n].

○ **GUGOAȘĂ** = **GOGOȘĂ**.

○ **GUGUIENI** *Olten., GUGULANI Băn. sm. pl.* Termen cu care sînt denumiți oamenii străini (în spec. ciobanii) veniți de prin părțile muntoase [comp. GUGANI].

○ **GUGULĂNESC** *adj. Băn.* De gugulani, ca al gugulanilor: cine are clăbăț, ~ poate bea și mîncea cît vrea, fără a plăti (CAT.).

GUGULEA *sm.* Draguț (termen de desmierdare pentru copii): dragul moșului! ~ moșului! (ALECS.) [guguli].

○ **GUGULI** (-ulesc) *vb. tr. Olten. Băn.* A giugiuli, a cocoli, a desmierda [comp. g o ģ o l i].

GUGUMAN = **GOGOMAN**.

GUGUȘTIUȚĂ *sf.* ① Varietate de porumbel [bg. g u ģ u ș t u k ū „turturea”].

GUI-NEGUI *loc. adv.* ② Zor-nevoie; vrînd-nevrînd: iară Legii, gui-negui, o țineau într-una ca să vie Ștefan ca să mi se închine Craiului lor (USP.).

GUIȚĂ (-t) *vb. intr.* A țipa cu glas ascuțit (vorb. mai ales de porci): porcii... se țuțără, pornînd-o anapoda, guțind cu de cuțit (OLVR.); porcii guțu cu furie împotriva unor dușmani nevăzuți (USP.); despre mistreți: încep să mi-ți guțu ai mistreț de se auzea oale de nu știu cîte conace (USP.).

GUITAT *sbst.*, **GUITĂTURA** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a guțu; țipătul porcului sau mistrețului:

godații... din cînd în cînd scot cîte un guțat (SAB.); auziră o guțătură de porc și totdeauna văzură un porc mistreț mare (USP.).

GUJBA = **CUJBA**.

○ **GUJULIE** *sf. Mold. (SEZ.) (RV.-CRG.)* * = **GIZULIE**.

GULAS *sbst.* * Un fel de tocană ungurească [ung. guljashus].

○ **GULEATU** *sbst. Mold.* Chef, petrecere: ai tras un ~, de ți s'a dus vestea ca de popă tuns (CRG.) [rus. guljaaj].

GULER (pl.-re) *sn.* ① ② Partea hainei sau a cămășii care înconjoară gîtul ③ Fâșie de pînză, adesea scrobîtă, care se pune în jurul gîtului prinzîndu-se cu butoni de cămașă [ung. gallér].

GULERAS (pl.-re) *sn.* ① *dim. GULER.*

GULERAT *adj.* ① Care poartă un guler ② ③ *sm.* Soldat sau funcționar în uniformă; om mîndru și obraznic: mîlî că obraznici mai sînt gulerati ăști cu săblușii (ALECS.); apoi ce mai dîrdăște guleratu cel de clocoșu? (ALECS.) ④ Cu alb în jurul gîtului (vorb. de animale): cîine ~: porumbel ~.

* **GULF-STREAM** *sbst.* ① Nume dat marelui curent de apă caldă din oceanul Atlantic care-și ia nașterea în golful Mexicului și, după ce trece la oare-care distanță de-a lungul coastei Statelor Unite, vine să încălzească coastele apusene ale Europei [engl.].

GULIE *sf.* * ① Plantă comestibilă, al cărei fruct, de mărimea unei sfele, crește afară din pămînt deasupra rădăcinii; se gătește des, fiind foarte gustoasă; numită și „calarabă” sau „caralambă” (*Brassica oleracea*) [G] 2482 ② *Mold. = NAPI-PORCEȘTI* [blg. gulija].

○ **GULURĂ** = **GURULĂ**.

* **GUMĂ** (pl.-me) *sf.* ① Substanță cleioasă, mai adesea gălbuie, care curge din unii arbori; e solubilă în apă cu care formează un fel de lichid gros și lipicios, din care cauză se întrebuintează mult în medicină și în industrie: ~ arabică, extrasă dintr-o varietate de salcîm, întrebuintată la fabricarea lichidului de lipit; ~ elastică, (P) gumilastic sau gumilastu, cauciuc ② Bucată de cauciuc întrebuintată pentru șters de pe hîrtie urmele de creion, petele de cerneală, etc. [G] 2483 [lat. g u m m i].

* **GUMAT** *adj.* ① Uns cu gumă (de lipit): hîrtie ~ă ② Apă ~ă, în care s'a dizolvat gumă.

* **GUMILASTIC**, (P) **GUMILASTU** *sn.* = **GUMĂ ELASTICĂ**.

○ **GUNEAT** (pl.-te) *sn.*, **GUNEATĂ** (pl.-te) *sf. Olten.* ① Un fel de manta [srb. g u n a c (a)].

GUNGUNI, **GUNGURI** = **GINGURI**: Legănăt își merge mersul în cîntările de pasări Ce fi gungură cu vîersul (D.-ZAMF.).

GUNOI (-oesc) *1. vb. tr.* ① A îngrășa pămîntul cu gunoiu: de rîmîne mirîștea goală, atunci o gunoim (RET.) ② A se băliga, a-și depune excrementele: Pupăza moțată... Gunoiu-și culbul din nărav și lene (FANN). ③ *vb. refl.* A putrezi; a slăbi de tot, a se topi d'a'n-picioarele: s'ajung să mă ~guncesc la garduri... să-mi pice carnea putredă de pe oase (CAR.).

GUNOIER *sm.* Cel ce strînge gunoaiile de prin curți și de pe străzi [G] 2484).

GUNOIOS *adj.* Plin de gunoiu, de murdărie.

GUNOISTE *sf.* ① Locul unde se strîng gunoaiile ② Grămadă de gunoiu ③ Locul de pe cîmp îngrășat cu gunoiu [vsl. g n o i ș t e].

GUNOIU (pl.-oale) *sn.* ① Bălegar, excrement de vite cu care se îngrășa pămîntul: locul... să-l îngrăși... cu ~, și apoi să-l ari (DRAGH.); ~ul se cară pe

Fig. 248r. Gubă.

Fig. 248a. Gulie.

Fig. 248g. Gumă de șters.

Fig. 248d. Gunoier.

oimp numai la lună nouă (GUR.) ¶ ② Lepădături de tot felul de lucruri, murdării care se mătură și se aruncă: fetele mari să nu dea afară ~ul măturat din casă dimineața spre fața soarelui (GUR.); a nu face gunoaie multe la oasa ouiva, a nu sta mult în acea casă, din pricina neînțelegerilor cu ai casei ¶ ③ Necurătenie, murdărie, fir de gunoiu; ¶ ④: oala acoperită nu dă gunoaie în ea; ¶ ⑤: vazi ~ul din ochii tău și nu vorbi pe altul de rău; a-i sta ouiva ca un ~ în ochi, a-i aduce supărare, a fi nesuferit: se văzură cotorosiți de un musafir ce le sta oa ~ul în ochi (ISP.) ¶ ⑥ ¶ Stare decăzută, noroiu; ¶ ⑦: nimeni n'o s'o ridice din ~ (DLVR.) ¶ ⑧ ¶ Pleavă, lepădătură: ~i societății [vsl. g n o j l].

GUPĂ (pl.-pe) sf. Mic pește de mare, de 20-30 cm. cu corpul lungăreț, de culoare cenușie-albastruie, cu nuanțe argintii pe pin-tece; deasupra liniei laterale se văd trei sau patru dungi longitudinale aurii; numit și „hupă” (*Boz boops*) ([G] 2485) [ngr. γοῦπα].

Fig. 2485. Gupă.

GURĂ (pl.-ri) sf. ① Partea feței, la om, compusă din buze, dinți și gingii, din partea dinăuntru a buclilor, cerul gurii, etc., în care se introduc alimentele și pe unde iese vocea ([G] 2486): a deschide, a închide, a căsca gura; a umbla cu gura căscată ¶ ② Tot astfel la animale: gura cășului, boului, pisicii; a scoate (a scăpa) din gura lupului; ¶ ③: ce intră în gura lupului nu se mai scoate; a țipa ca din gura șarpelui ¶ ④ *Pr. ext.* și *pr. anal.* Intrarea, deschizătura unui loc, unui obiect oare-care: gura pesterii, pivniței, podului, sobei, cuptorului; gura sticlei; gura sacului; gura tunului, gura țevii, canalului; ⑤: pulbere fină de aur... se împrășteie în sus, ca și cum ar sufla-o gura unui vulcan (VLAR.) ¶ ⑥ ⑦ Gura cămășii, deschizătura de la gît și piept, prin care intră capul, cînd se îmbracă ¶ ⑧ Se zice despre cavitatea gurii considerată din punctul de vedere al alimentelor ce se introduc într-însa: a duce ceva la ~; a fi cu gura plină; abia au mîleiu de ~ (DLVR.); nu pusesse femeia nimic în ~ de trei zile (CAR.); ¶ ⑨: plină nu mînuiești usturoiul, nu-ți miroase gura; ¶ ⑩: Dumnezeu îți dă, dar nu-ți bagă în ~; mură în ~, de-a gata, fără să-și dea cea mai mică os-~. Cerul gurii. Omușorul Amigdalei. Limba. Papile.

Gură.

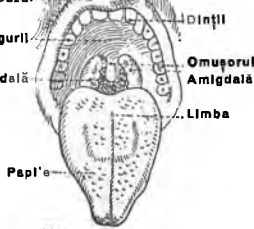

Fig. 2486. Gură.

mincare, hrană: de-ale gurii ne dă Cel-de-sus de ajuns și de rămas (VLAR.); a-i lăsa gura apă ~ APĂ; a trăi de la mîna plină la ~, a avea abia strictul necesar pentru traiu; a uita de la mîna plină la ~, a uita ușor, imediat ¶ ④ Îmbucătură cît poate băga cineva în gură: pentru o ~ de lărbă, lua viața Romanului din băcătură (VLAR.) ¶ ⑤ Înghițitură, dușcă: să sorb și eu o ~ de apă pe gurgulul uclorului (DLVR.) ¶ ⑥ Sărutare, guriță ¶ ⑦ Despre partea exterioară a gurii: a avea o ~ mare, o ~ oft o gură; a săruta pe ~; să ridă, pînă li s'o duce gura la urechi (CAR.); a se uita cu gura căscată; a rămînea cu gura căscată, a rămînea uimit, incremenit; a fi cu pîntecele (sau) cu burtul la ~, a fi borțoasă (cu pîntecele tare umflat) ¶ ⑧ Se zice mai ales despre gură ca organ al glasului și al vorbirii: vorbă, zisă, spusă; voce, glas; gălgăie, sgomot: am aflat-o din gura lui; e bun de ~, e vorbăreț, știe să vorbească, să se aperse; ~ de aur ~ AUR ⑨; rău de ~, căruia-i place să se certe, să strige. Să injure; ce are în inimă, are și în ~; ¶ ⑩: gura păcătoșului adevăr grăsește; în ~ cu Dumnezeu și în inimă cu dracul; îi merge gura ca melița, îi toacă gura într-una, îi umblă gura ca o moară (stricată), vorbește într-una, nu mai țace din gură; ~ CHIRIE ⑪; a tăcea din ~; Își pune la ~; pune-ți întru la ~ și la ~ la inimă (PANN); a vorbi cu gura pe jumătate; cu jumătate de ~ (CAR.), cu glas domol, fără

curaj; a închide, a astupa gura ouiva, a-i sili, a-i hotărî să tacă; a i se mulia gura (CAR.), a nu mai striga, a nu mai îndrăzni să facă gălgăie; e numai gura de ei, despre cineva care strigă numai, dar nu e în stare să facă ceva; în gura mare, cu glas tare; a face ~, a striga, a face gălgăie; a da o ~, a ocări: chemă slujitorii și le dă o ~ de-or pomeni-o (ISP.); a-i lua vorba din ~, a spune tocmai ceea ce altul era să spună; gura lumii, ceea ce vorbește lumea despre cineva, ceea ce critică lumea; a se lua după gura ouiva, a se uita la gura ouiva (CAR.), a crede tot ce spune altul; a-i lua gura pe dinainte, a spune din greșală un lucru ce ar fi voit să-l ascundă; a apuca cu gura, a sări să vorbească înaintea altuia: sistemul lor era de a nu asculta nici o leuture, oi de a apuca cu gura înainte (A.-GH.) ¶ ⑪ Putința de a vorbi: telele i-au luat gura și picloarele (CAR.) ¶ ⑫ X Piesă de artilerie, tun: gură de foc ¶ ⑬ Braftul, partea unui riu la vărsarea lui în altă apă: gurile Dunării ¶ ⑭ Începutul unei țesături: gura pinzei; ¶ ⑮: a lega gura pinzei, a pune capăt sârăciei, lipsei, a se înstări ¶ ⑯ Tăis: gura săbiel; iarbă coaptă le flăie în gura coasii (ARG.) ¶ ⑰ ~ de broască ~ BROASCOA ¶ ⑱ ~ de ham, partea hamurilor care acoperă pieptul calului, numită și „pieptul hamului”, „pieptar” ([G] 2487): tovarășul lui se opintea volnic în gura de ham; olopoțeli aninați de gurile hamurilor zurliau vesel (ALECS.) ¶ ⑲

¶ GURA-LEULUI, plantă, originară din Europa meridională, cu flori roșii purpurii sau albe, cu P. Gură de ham, gîtul mai adesea galben; numită și „gura-mielului”, „gura-moroiului” sau „gura-ursului” ([G] 2488) (*Antirrhinum majus*); GURA-LUPULUI, plantă ierboasă cu flori albastre-violete, ce crește prin păduri și tufișuri (*Scutellaria altissima*) ([G] 2489); GURA-MITEI = LINARITĂ; GURA-PAHARULUI = TUFANICĂ [lat. gula].

Fig. 2487.

GURĂ-CASCĂ, GURĂ-CĂSCĂTĂ ~ CASCĂ-GURĂ.

GURALIV, GURALIU adj. Limbut, vorbăreț: această femeie... guralivă de n'o întrec nici gîstele (ISP.); iar ai început, ghi-birdie fudul și guraliu? (CAR.) [gura, format sub influența bg. g o v o r l i v ū].

○ **GURAN** sm. ~ = ȘALĂU.

○ **GURĂNI** (-nesc) vb. intr. Oten. (CIAUS) A face gură.

GURAR sm. ~ Lu-crător care stă la gura ocnei, spre a suci frîn-giile.

GURAR sbst. ① Bățul cu care se învîrtește sulul pe care se înfășură pinza ¶ ② = GURARE: are apă la picloare și ~ la gingii (MIF.) [g u r ă].

GURARE sf. ~ Numele unei boale la vitele mari și la porci [g u r ă].

GURĂ-SPARTĂ sm. F Limbut, flecar; om indiscret, ce nu poate ține o taină.

○ **GURATEC** adj. Trans. (BUD.) = GURALIV: greierul ~ își razămă capul obosit pe un brus de lărbă (MERA).

○ **GUREȘ, GURIS** Trans. Bucov. Guraliv: s'au pornit atunci gureșul Peleș și Virful cu dor... și și-au spus tainele și păsările lor (VLAR.); despre o femeie gurișă se zice că-i îmblă gura ca moara (VOR.) [g u r ă].

GURGUIA (-niez) vb. refl. ① Oten. A se cocoța undeva sus ¶ ② A se fâli, a se îngimfa, a se umfla în pene, a se rățoi: cu bați au te ~, Că Dumnezeu dă și ia (PANN) [g u r g u i u].

GURGUIAT adj. p. GURGUIA. ① Oten. Cocoțat: pune ochii pe ce e mai ~ ¶ ② Tuguiat, ascuțit: Măgura oas ~ă N'o doboară vînt vrednă (PANN) ¶ ③ Încîrligat ca gurguiul opincii.

Fig. 2488. Gura-leului.

Fig. 2489. Gura-lupului.

GURGUIU (pl.-ule, s.-nuri) *sn.* ① Gîtlul unui ulcior sau al unei garafe: să sorb și eu o gură de apă pe ~ul ulciorului (OLVR.) ② Sfirul țitei ③ Virful opincii: Eu ou dinții de opincă De gurguiu te-oiu apuca (PER.) ④ Deal țuguiat; virf de deal: păsim pe unul din cele două gurgulii ale crestei (N.-UR.) [comp. lat. gurgulio „beregată”].

GURGUTA (-n) *vb. refl.* = **GURGUA**.

○ **GURI** (-ureso) *vb. tr. Olten.* (CIAUȘ.) ③ A prepara pinza spre a fi urzită trecînd firele de urzeală prin spată și prin ite, a nevedi.

○ **GURI** (-ureso) *vb. refl. Trans.* A se sui, a se urca (VIC.) [sl. „gore „sus” < gora „munte”].

GURICĂ (pl.-teale) *sf.* ② *dim.* **GURA**

○ **GURIS** = **GURES**.

GURIȘOARA (pl.-re) *sf.* ② *dim.* **GURĂ**.

GURIȚA (pl.-te) *sf.* ① *dim.* **GURĂ** ② Sărutare.

○ **GURLUI** (-uleso) *vb. intr.* A guîta (R.-COD.); *pr. ext.* despre țipătul păsărelelor: vrăbii se ’nloiau și gurluiau din guri (LUNG.); despre porumbel: marea vesel, dacă i se arăta un porumb gurlind (MAR.).

GURLUIU (pl.-ule) *sn.* ① Gurguiul, gîtlul unui ulcior [gurguiu + burluiu].

○ **GURULĂ, GULURĂ** *sf. Olten.* (CIAUȘ.) (R.-COD.) Gura de ham.

GURȚ (pl.-turi) *sn.* ① Unul din cele cinci simțuri ale omului cu care deosebește, cu ajutorul limbii și al cerului gurii, dacă un lucru e dulce sau amar, acru, sărat sau pipărat, etc. ② Senzația plăcută sau neplăcută pe care o percepem cu acest simț, de la o mîncare sau băutură: bucatele de la masa altuia sînt mai cu ~ (PANN.); a nu avea (nici un) ~; a avea un ~ amar; un ~ de cîrege ③ Facultatea de a aprecia frumusețea sau bunătatea unui lucru: a avea un ~ fin, delicat, prost, ciudat; a forma ~ul ④ Inclinațiune pentru un lucru, aplecare firească spre ceva; inclinațiune pentru o persoană, plac: a avea ~ pentru muzică; acest lucru, această femele nu e după ~ul meu; nu poți face pe ~ul tuturor ⑤ Poftă, chef, plăcere: prinsesem și ~ de călugărie (CRG.); i-a venit ~ să se plimbe ⑥ Caracter propriu unui scriitor, unui artist, unei școli: tablou în ~ul lui Rubens ⑦ Grație, eleganță: e îmbrăcată cu ~ [lat. gustum].

GUSTA (gust) *vb. tr.* ① A lua cîte puțin în gură (dintr’o mîncare sau băutură) spre a-i cunoaște gustul: după ce gustă odată sau de două ori din bucate, se opri (ISF.); ② Cine n’a gustat amarul Nu știe ce e zaharul (PANN.) ③ A mîncea sau a bea în mică cantitate, cît de puțin, numai spre a-și potoli foamea, setea sau spre a-și satisface pofta după ceva: abia am putut să gust ceva și a trebuit să plec; aș vrea să gust și eu odată poame de-acestea ④ A simți plăcere de pe urma unui lucru, a avea parte de ceva: începuse a ~ dulcelele unui căsătorii potrivite (NEGR.) ⑤ *Maram.* (PAP.) A prîzni [lat. gustare].

GUSTAR *sm.* ② Luna August: mă dusei anul trecut, prin luna lui ~ la un stîlp d’al țării (LUNG.) [A gust < lat. augustus + gusta].

GUSTARE *sf.* ① Faptul de a gusta ② Ceea ce se gustă ③ Mîncare luată în cantitate mică, mai adesea în afară de ceasurile obișnuite pentru masă: se oprește împreună la un conac pentru o ~ (CAR.) ④ *Băn. Maram.* Mîncare de amiază, prînz.

GUSTĂREALĂ (pl.-eli) *sf.* Faptul de a gusta: i la fie-care ~, strîmba din nas și scutura din umeri (D.-ZAMF.).

GUSTĂRI (-ărese) *vb. tr.* A gusta, a mîncea sau a bea cîte puțin din ceva, spre a-i încerca gustul: gustărea rachiul oamenilor (D.-ZAMF.); Amîndoi că vom cîști, Vinisor vom ~ (IK.-SRS.); la cules, gustăriți strugurii pe nemîncate (JIF.).

GUSTĂRIȚĂ *sf. dim.* GUSTARE: făcură o ~ din merindele ce mai aveau (ISF.).

GUSTOȘ *adj.* Cu gust (bun), plăcut la mîncare sau la băutură.

GUȘA, GUȘE (pl.-și) *sf.* ① Umflătură mare la gît, mai adesea sub bărbie, care se formează la oameni, mai ales la locuitorii din părțile muntoase, printr’o hipertrofie a glandei tiroide (2490): avea o gușă la gît cît o ploscă de cele mari (CRG.); i se mă-

rește capul, făcîndu-l-se sub grumaz o ~ mare (SS.) ② Dilatațiune a esofagului, de forma unei pungi, la unele păsări, în care intră alimentele înainte de a ajunge în stomac: vulturul se repezi la fîntînă și-i aduce apă în ~ (ISF.) ③ Grăsimă care atîrnă la unii oameni pe sub bărbie: căpitănel se scărpină pe ~ (OLVR.) ④ Pielea ce atîrnă la vite (bol, vaci, tauri) sub gît, în fața pieptului ⑤ *Pr. ext.* ⑥ F Gît ⑦ Partea unei blăni între gît și pîntece ⑧

Maram. (PAP.) Ju-rubită ⑨ ⑩ **GUȘA-PORUMBULUI**, plantă cu

Fig. 2490. Gușă.

Fig. 2491. Gușă-porumbului.

Fig. 2492. Gușă-porumbului.

flori albe-verzui, cu boabe negre și strălucitoare; numită și „plescaită” (*Cucubatus baccifer*) (2493); — **GUȘA-PORUMBULUI**, plantă cu florile albe, cu fructe în formă de capsulă; numită și „bășicoasă” (*Silene inflata*) (2492); — **GUȘA-PORUMBULUI** = **ODOLEAN** (*Valeriana officinalis*) [comp. lat. vulg. ge v s i a e].

GUȘAT 1. *adj. și sm.* ① Care are o gușă (2493): încoț vîlesce din aripi pe deasupra noastră gușatii pelicanii (VLAM.); gușatii cu gușatii se încusoresc (ZNN.) ② Tîmpit, idiot: Găgăuții și gușatii... sînt stăpîniți astel nații (EMIN.) ③ Măr ~, pară ~ă, prună ~ă, varietăți de mere, pere, prune.

2. **GUȘATĂ** (pl.-te) *sf.* = **BABIȚA**.

○ **GUȘĂȚEL, GUȘETEL** *adj. și sm. Olten.* (CIAUȘ.) ③ (Frum) ~, solu de prun ale cărui fructe se coc în Iulie [gușă țel].

○ **GUȘI** (-ușeo) *vb. tr.* A sugruma: înapoi a gușit oile (RV.-CRG.) [gușă].

GUȘIȚĂ (pl.-te) *sf. dim.* **GUȘA**.

GUȘTER *sm.* ① Un fel de șoprilă mare și verde, despre care poporul crede că mușcă și că e foarte veninoasă (2494) (*Lacerta viridis*): chiar șerpil, ~il și șoprițele, toate i se arătau lui în cale (COOS.); Ungli are, mîță nu-i, Verde-i, ~ nu-i, Lungu-i, șerpe nu-i (GOR.), ghîcioare despre „rug” ② Crup diferite: piele de ~, uscată, prins în luna lui Mari, e bună de ~, o bonă de gît (GOR.) ③ Gîtlej, esofag ④ Ornușor, limbuța din gît: să-mi cadă ~ul, ca la copii (ALECS.) [blg.].

Fig. 2493. Gușat.

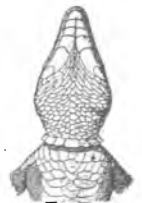

Fig. 2494. Cap de gușter.

GUȘTERIȚĂ *sf.* = **BRÎNCĂ** [gușter].

○ **GUȘUI** (-niu, -ușeo) *vb. tr. Trans.* Cap de gușter. (DENS.) = **GUȘI**.

GUȘULIȚĂ (pl.-te) *sf. dim.* **GUȘA**: pasărea... scoate sunete... mălestre din gușulița ei (BR.-VN.).

GUTĂ (pl.-te) *sf.* ① *Băn.* Picătură, strop de apă ② *Trans. Oas.* ③ Dambă, paralizie: chiar și paraliză, numită ~, e pricinuită de trîmese (GRM.) ④ ⑤ = **PODAGRĂ**: acest călugăr era culcat în pat, fiind bolnav de mulți ani de ~ (SOL.) [lat. gutta, ung. guta, fr. goutte].

○ **GUTĂNAR(IU)** *sn. Olten.* ③ = **GUTURAIU**.

GUTĂPERCĂ *sf.* Substanță rășinoasă, asemenea cauciucului, dar puțin elastică, extrasă dintr’un copac (*Isomandra percha*) care crește în Țările orientale, în insulele Borneo, Sumatra, Iava, etc., și care, fiind impermeabilă, are numeroase întrebuințări în industrie; fiind rea conducătoare de electricitate, servă ca izolațiune a conductoarelor electrice [fr.].

GUTUȚE, GUTIE, Băn. GUTÎNA (pl.-ne) *sf.*

♣ **Fructul gutuiului:** le învățăm fel de fel de dulceați... peletele de gutui și de mare (l.-gh.); eu sînt rumen și gras, iar d-ta semeni cu o gutile (NEGR.).

GUTUIȚĂ (pl.-te) sf. ♣ = **VORONICĂ**.

GUTUIU, **GUTIU**, **Băn. GUTIN** sm. ♣ Poim roditor din familia rozaceelor, cu foi acoperite cu un puf albicios; cultivat pentru fructele sale, mai mari decît merele, de culoare galbenă, cu gust acricos și cu miros aromatic (2495) [lat. vulg. *coto-neus + srb. gdunja].

○ **GUTUNAR** (pl.-re) sn.

Mold. ♣ = GUTURAIU: puteai să prinzi un ~ de cele tătarești (ALECS.).

GUTURAIU (pl.-ale)

sn. ♣ Boală la oameni provenită din inflamațiunea mucoasei nasului, numită, după regiuni, „gutunar”, „guturar”, „catturalium”, „troahnă”, „șuhărie”, etc. [lat. *gutturalium < guttur].

***GUTURAL** 1. adj. Care se rostește din gît: sunet ~.

2. **GUTURALĂ** (pl.-le) sf. ♣ Consonantă care se rostește din gît [fr.].

○ **GUTURARI** (U) sn. **Olt. Trans. Oaș. ♣ = GUTURAIU.**

***GUVERN** (pl.-ne) sn. ① Forma după care e guvernată o țară, constituțiunea politică a unui Stat: ~ monarhic, ~ republican ② Cei ce guvernează o țară, ocîrmuire: ~ liberal; căderea ~ului [fr. gouverne(ment) + it. governo].

***GUVERNA** (-nez) vb. tr. ③ A conduce o țară, a cîrmui, a obîlădui: ~ un Stat [fr.].

***GUVERNĂMÎNT** (pl.-mînte) sn. ① ③ Guvern ② Gubernie [fr.].

***GUVERNAMENTAL** adj. și sm. ③ Care ține de guvern; care ține cu guvernul, partizanul guvernului [fr.].

Fig. 2495. Gutuiiu.

***GUVERNANT** sm. ③ Cel ce guvernează, cîrmuitor (al țării): constituința poporului, singurul frîu ce poate opri pe guvernanți (l.-gh.) [fr.].

***GUVERNANTĂ** (pl.-te) sf. Femeie la care i-e încredințată creșterea unuia sau a mai multor copii: copil oresați și dădăciți de doici și guvernante nem-țoaice sau franțuzești (asp.) [fr.].

***GUVERNATOR** sm. ① ③ Cel ce comandă, guvernează ca șef într-o provincie, într-o colonie, într-o cetate, etc. ② ~ul Băneli naționale, directorul-șef al acestei instituțiuni [guverna].

***GUVERNOR** sm. ① Preceptorul, conducătorul educației unui prinț tânăr, unui băiat nobil ② ③ = **GUVERNATOR**: l-am trimis cu o epistolă la ~ul pe care venim să-l înlocuim (l.-gh.) [fr.].

GUVIDIE sf., **GUVID** sm. ♣ Numele mai multor specii de peștișori (*Gobius*), cu capul mai înalt decît lat, cu ochii mari, de culoare cenușie sau cafenie și cu pete mari

ca niște dungi late transversale, de culoare brună; trăiesc în marea Neagră, de unde

trec adesea și în apele Dunării: — ~ **DE-**

BALTĂ = GLĂVOACA ②

[ngr. γοβίδια].

○ **GUZ** sm. **Mold. Trans. Băn. ♣** Șoarece mare, guzgan, chițoran, chițcan ②

Cirtăță [ung. gűzű].

○ **GUZAN** sm. ♣

Mold. Bucov. Trans. =

GUZGAN: s'au adunat o

mulțime de șoareci și ~i din toată lumea (sa.).

GUZGAN sn. ① ♣ Șoarece mare, șobolan, chițoran, cloțan: Șeful ei, un ~ mare, în dosare locuște

(ALK.) ② ③ Teacă de revolver [comp. guz].

GUZGANĂRIE sf. col. Mulțime de guzgan.

‡ **GVARDIE** sf. ♣ = **GARDA** (2496): ~ națională; originea gvardiei naționale nu se pierde în noaptea timpurilor (CAR.) [rus.].

Fig. 2496.

Gvardie națională.

L. Locotenent. — S. Soldat.

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVI

HONX

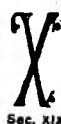
Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XVIII

Sec. XIX

H sm. A opta literă a alfabetului, a șasea din seria conșonanțelor; purta în alfabetul cirilic numirea de „heru” (X).

HA¹ interj. ① Exprimă o surprindere, o satisfacție ② Cu sens întrebător: *ha? ce zici de asta?*

HA² interj. (*mai adesea repetată de cîteva ori*). Imită risul: *s'a sborșit țapul, ha! ha! ha! auzi poznă! ha! ha! ha! oiu rîde mult de asta (ALECS.).*

HĂ! sau HÎ! interj. (*mai adesea repetată*) ① Exprimă o afirmare (în gura unui prost) ② Imită risul (unui prost sau unui idiot).

HABA sf. Trans. Șezătoare, clacă (BUD.) (STAM.): *s'o adunat fetele și feciorii la ~ (VIC.).*

HABACIU sm. ① Un fel de haină de a b a: *ai vrea poște să umbli în habacii (sloi) oa dumneata? (NEGR.).*

HABĂDIȚ (pl.-leuri) sm. Trans. (șez.) ♀ = HABADIE.

HABĂDICARIU sm. Trans. Loc unde sînt grămădite vreascuri multe peste olaltă, vreascuri fără nici un folos (șez.) [hă bă d i c].

HABADIE sf. Olten. ♀ Grămadă de curpeni, de vreascuri: *Cînd se coace coarna 'n vii și struguri în hăbădi (MAR.) [srb. h a b a t i j a < h a b a d „boz”].*

HABAȚ sbst. ① Știre, veste; cunoștință: *de cîte ori n'a fumat tutun de un franc ocașu... fără să aibă ~ (GN.).*

Jlanul... ~ n'avea că era strănepot al lui Cezar (A. GH.) ② Grija, păs; a nu avea ~, a nu-i păsa de loc: *Trăsnea dormea pe hat... și n'avea de frig (CRG.); ~ n'am că m'ar întrece altul (sl.) [tc.].*

HABAȚ, -UCA adj. și sm. f. ① Timpit, idiot: *bărbatul era un ~ ca vai de el...; ori-unde mergea... făcea prostii (RET.); nevastă-sa, o hăbăcu cu care puteai întărca copiii (CAT.)* ② Zăpăcit, buimăcit, năuc: *fi trase o palmă de-l zăpăci, fi minoa bucatele și-l lăsa ~ (ISP.)* ③ A o lua hăbăuca, a umbra razna: *în sărbători o luam hăbăuca prin cele bate (CRG.) [ung. dial. h a b o k a].*

HABAUCI (-cesc) vb. tr. și refl. A (se) timpi, a (se) năuci, a (se) face hă b a u c: *începu mulțerea să strige că i s'a hăbănuot bărbatul (RV-CRG.).*

HABER = HABAR.

HABNIC = OHABNIC.

HABOȚA sf. Trans. Silă, violență: *i-au luat casa ou ~ (VIC.); a intrat ou ~ în curte (PSC.); Că pămîntul care-l ții, Cu ~ ori ou dreptul, E al tău, de cînd e satul (RET.).*

HABOTNIC adj. și sm. Bigot, fanatic (*vorb. de Evrei*): *s'au luat ~ii la bătaie și s'au păruit de le-au mers tuigii (GRIG.).* [rus. h a b a t n i k ū].

HABOTNICIE sf. Bigotism, fanatism, caracterul celui h a b o t n i c.

HABUȚ sm. Mold. ① Bucată ruptă din ceva; a rupe, a face ~ (1), a rupe în bucăți: *clabotele văr-men se rup ~ în toate părțile (CRG.); Că i-ar fi tăiat ~ Dacă n'ar fi fost vrăjit (STAM.)* ② ③ Om scurt și spătos (STAM.).

HABUȚ sbst. Olten. ① ③ Năbușală, zăduf, căldură mare (R-COD.) ② Grămadă de mărăcini îndesați (R-COD.).

HABUCEALĂ sf. Olten. ① = HABUȚ ① ② Do-borîrea lăstarilor fără struguri (VIC.).

HABUȚI (-cesc) vb. tr. Mold. A rupe, a sfîșia, a fărîma în bucăți: *cine țî-o hăbucit așa sumășen? (RV-CRG.); tronci în oale... pînă le hăbucește pe toate (SEV.) [hă b u c i].*

HABUȚ = HAVUȚ: în cealaltă parte a acestei încă-peri... se afla un ~ de piatră (GRIG.).

HAC¹ (pl.-euri) sm. ① *Mold. Bucov.* ♀ Plată, sim-brie: *stăpînul nu i-a plătit, i-a luat hacu' jumătate (VOR.)* ② ③ Răfuială: *a-i veni cuiva de ~, a-l dovedi, a o scoate la capăt cu cineva, a-l da gata: trebuie să ne facem lîntre și punte și să-i venim de ~ ispravnicului (ALECS.); toate ca toate, dar urîtu! îi venea de ~ (CRG.); boala asta mi-a venit de ~ (PAMF.); ④ nelegiuitalul îi vine de ~ necredinciosul (PANN) [tc.].*

HAC² (pl.-euri) sm. Mold. Cuiu de fier ce se bate la talpa ghetelor sau la potcoavele cailor, ca să nu alunece pe ghiță: *în locni căleșului, era potcoavă de fier... cu ~uri dintr'însa, care veneau în capetele pot-coavei (SEZ.) [rut. h a k < germ. H a k e n].*

HACAI (-ăște) vb. intr. ① A măcăi (*vorb. derate*).

HACHITE sf. pl. Mold. ① Toane; i-au venit ~le; cu vremea, ~le i-or trece (FLOR.) ② Chichițe, nod în purpă: *cată ~ (RV-CRG.).*

HACIS... = HAȘIS...

HACIU, HICIU sbst. Cîr: ~ de loc, nimic: *fi ou-noșteai mai de mult? — Ba, cît hăciu (ALECS.) [comp. tc. h i c].*

HACIUȚĂ (pl.-gi) sf. Trans. Bucov. Olten. ♀ De-șiș de brad, brădet tinăr și des, greu de străbătut ② Trunchiu de copac (*în spec. de fag*) ciuntat la o înălțime de doi metri, de unde apoi răsar lăstare: *tot îmi are ~ lîngă casă (VIC.) [comp. rut. h a d ž u g a].*

HACUI (-cesc, -uiu) vb. tr. Mold. Bucov. A tăia în bucăți mici, a toca: *șezi bînzor, că scot satru și*

te... hăoneșo (ALECS.). În borș se hăoneșo verdețuri și ceapă (SEZ.) [germ. hacken].

○ **HADĂ** *sf. Maram.* (BRL.) Neam, familie; tagmă [ung. h a d].

○ **HADARAG** *sm.* și *sf.* (pl.-ge) *sn.*, **HADARĂU** (pl.-rale) *sn.* ○ Lemnul cel mai scurt al îmblăciului cu care se lovesc grînele, cînd se îmblătesc (2497) ¶ ○ Titirez (la moară); moara hirtia și hadaragul toată ziua pocănea în teacă (SAD.) ¶ ○ **Often.** Un fel de jeu ce se pune la gîtul porcului, ca să nu intre în grădini ¶ ○ **Mold.** *pl.* Lemnele de la cele două capete ale năvodului, de care trag pescarii [comp. ung. h a d a r o].

† **HADİM, HADİN, Mold. HADİM** *sm.* ○ Eunuc, scopit: au trimis la dînsul pre un ~ (CANT.); un eunuc, sau om zlo el un hadim, mă duse în apartamentul bolnav (SOL.) ¶ ○ Bou neîntors bine, cal nejugănit bine, rîncaci (RV.-CRG.) [tc. h a d y m]. ○ **HAGAS** (pl.-age) *sn. Trans.* Surpătură pe spinarea muntelui făcută de puvoaie (vic.) [ung. v á g á s].

○ **HAGIALIC** (pl.-leuri) *sn.* Călătorie la locurile sfinte, pelerinaj: le-a venit părinților dorința să meargă la ~ (CAR.); ○ acesta (=mormîntul lui Ștefan cel Mare) ar trebui să fie ~ul Românilor (USP.) [tc. h a - g i l y k].

○ **HAGIÇA** *sf.* ○ Soția unui h a g i u ¶ ○ Femeie care a făcut pelerinajul la locurile sfinte [comp. și blg. h a d z i j k a].

○ **HAGIMĂ, HAJMĂ, HAȘMĂ** *sf.* ○ Numele unei specii de ceapă, înrudită cu arpagicul, întrebuințată la bucate și în salată (*Allium ascalonicum*) (2498) [ung. h a g y m a].

○ **HAGIOGRAF** *1. sm.* Autor care scrie despre viețile sfinților.

2. *adj.* Cărți ~ sau numai hagiografe, cările Bibliei, în afară de Pentateuc și de cărțile prorocilor [fr.].

○ **HAGIOGRAFIC** *adj.* Privitor la hagiografie [fr.].

○ **HAGIOGRAFIE** *sf.* ○ Știința lucrurilor sfinte sau a scrierilor despre sfinți [fr.].

○ **HAGIU** *sm.* Cel ce a făcut o călătorie la locurile sfinte, spre a se închina (la Ierusalim — creștinii, la Meca — mahometanii): în dreapta altarului sta în picioare un ~ făcînd cruce peste cruce (D.-ZAMP.); F(2): a se face ~, a sărăci [tc. h a g i].

○ **HAHA (HA)** *1. HA!*

○ **HAHAM** *sm.* ○ Rabin ¶ ○ Cel ce taie vitele și pasările (după ritul evreesc): se scula oana Marghalița, plină de puf ca un ~ (D.-ZAMP.) ¶ ○ *iron.* Dracul: te-a luat ~ul (U.P.).

† **HAHAM-BAȘA** *sm.* Marele rabin: dacă nu l-aș cunoaște creștin, l-aș crede botezat cu ~ (ALECS.) [tc.]. ○ **HAHAU** *sbst. Mold.* Ciomag: cînd oțu pune mîna pe ~ (RV.-CRG.).

○ **HAI!** *interj.* = AI!

○ **HAI!** *interj.* ○ = AIDE! a doua noapte, hai! iar după bani la curțile împăratului (RET.); plină una alta, hai! de te opătează puțin (USP.) ¶ ○ Dese ori repetată, arată o acțiune continuă, în spec. mersul neîntrerupt pe un drum lung: o la pa pape și hai! hai! hai! hai! ajunge în sat la frate-său (CRG.).

○ **HAI!** *interj.* ○ Strigăt cu care se îmboldesc, se mîna boii și vacile: hai! Bourean, hai! Plevan ¶ ○ Strigătul băieților cari umblă la arat cu plugu-mărul: se and pocnește bielor... și strigăte de „mînăți, mînăți! hai! hai! (MAR.); hai! hai! la mulți ani cu fericeie, să trăiți toți în untre, hai! hai! ... (ALECS.) ¶ ○ După un vocativ, cu înțelesul de brei mă! fă! taci, mamă ~! nu mă mai boci atîta (VLAH.); copilă hai! Florin nu-l de tine (ALECS.); fetelor, hai! s'a trecut de șară (DAM.).

○ **HAI!** *2. vb. intr.* ○ A striga h a i! la vite (spre a le îndemna să tragă, să stea liniștite, etc.): vîscarii sta rezemat în bîță... hăind cînd și cînd la vre-o vit (S.-ALD.) ¶ ○ A striga, a chuii, spre a stîrni vin tul din culcuș: gonășii trebuiau să înceapă a ~ de la p a la pădurii (SAD.).

Fig. 2497.
H. Hăda-
rag.

Fig. 2498.
Hagimă.

○ **HAI!** *3. vb. tr. Mold. Bucov. Trans.* A surpa, a doborî.

2. *vb. refl.* ○ A se surpa ¶ ○ A se lăsa într-o parte ¶ ○ A se vâlăma (FR.-COR.).

○ **HAIDA** = AIDA! tu ~ ou mine, și eu îți voi afla stăpîn (TCH.).

○ **HAIMAC** *sm.* ○ Om fără căpătîiu, vagabond care trăește mai mult din jafuri: o samă de ~! Turci veniseră să prade țara (USP.) ¶ ○ Vlăgan, lungan: căpitanul meu... odinioară sergent în pompieri, era un tip de ~ (CAR.) [tc.].

○ **HAIMAC**, **AIDAMAC** (pl.-ace) *sn. Băn. Bită, Ciomag:* propint-don ou aidamacul lui cel groaznic (TCH.) [srb. a j d a m a k].

○ **HAI(Ț)!** = AIDAȚ!

○ **HAIȚU** *sm.* Argat însărcinat cu paza unui tîmăzlic de vite, bouar, vîcar: s'a călugărit mai cu toți haidăii lui (CRG.); am întrebat pe haidă! a cui te vitele cele sevă [ung. h a j t o].

○ **HAIDE(A)!** **HAIDEM!** **HAIDEȚI!** = AIDE!... ○ **HAIDOȘ, HAIDOȘA** (pl.-se) *adj. și sm. f.* (Flă-cău) voinic; (fătă) voinică, chișea: în frunte-le, unul mai haidoș (R.-COB.); e o haidoșă, ca de treizeci de ani (PR.-CIV.) [comp. HAIDUC, HAIDUCĂ].

○ **HAIDUC** *sm.* ○ Soldat de infanterie (în vechea armată ungurească) ¶ ○ Mercenar ungur în armata română ¶ ○ **Maram.** Xandarm; temnicer (BRL.) ¶ ○ Hoț de codru care aținea drumul călătorilor bogăți și-i jefuia; uneori călca conacele moșierilor sau ale arendașilor și le prăda; cetele de haiduci erau formate adesea de țărani cari, din pricina asupririlor de tot felul, luaseră calea codrului și căutau să-și răzbune, prin jafurile lor, asupra celor ce-i împilaseră; cîtecele și baladele populare preamăresc adesea vitejiile unor haiduci ca Jianu, Tunsu, Corbea, Bujor și alții (2499): Jianu... a lăsat un nume de ~, dar nici n'a fost, nici gînd n'a avut să se facă vre-odată hoț de codru (D.-GH.) [blg. srb.].

○ **HAIDUCĂ** *sf. Often.* (CIAUS) Femeie voinică [haiduc].

○ **HAIDUCESC** *1. adj.* De haiduc: cîntec ~; după o gîndătură de cele haiducești... care-mi țiu multă vreme în urechi (ALECS.).

2. *nume* al unui dant popular (P.-PRV.).

○ **HAIDUCEȘTE** *adv.* Ca un haiduc, ca haiducii.

○ **HAIDUCI** (-cesc) *vb. intr.* A duce viață de haiduc.

○ **HAIDUCIE** *sf.* ○ Viață de haiduc: el nu merge în ~ numai pentru dorința de a oștiga bani (ALECS.) ¶ ○ Furt literar: n'apoi să te bucuri de vre-o nevino-vată ~... prin codrii literaturii (COOB.).

○ **HAIHUI(U)** *1. adv.* Razna, fără grije; ca un năuc: plecă ~ la cafenea (DEM.); umblase toată ziua ~ (LUNG.).

2. *adj. sm.* Năuc, zănat; pierde-vară: am un nepot care... iubește pe domnișoara Smărăndița ca un ~ (ALECS.).

3. *sbst.* Voie bună, chef: răzbătea mîinii și codrii... și într'un ~ o ducea (USP.).

○ **HAI LERU!** Refren care se repetă, de multe ori modificat în diferite chipuri, în colindele cîntate la Crăciun [lat. biser. halleluia h].

○ **HAIMANA** (pl.-nale) *1. sm.* (declinat ca substantiv feminin). Om fără căpătîiu, care bate drumurile fără nici un rost, vagabond: Bagabont!, oral, haimanale, g'alt ori-cum vrei să-i numiți (PANNI).

2. *adv.* De ~, fără căpătîiu, fără stăpîn: toate ca toate, dar carul său era de ~ (CRG.); brei oare vrea să zică tu ești stăpîn aici, și eu te de ~! (ALECS.); a umbla ~, a umbla vagabond, a bate drumurile fără nici un rost: vreme de oțeva luni de zile a umblat ~ (S.-ALD.) [tc.].

○ **HAIN** *1. adj.* ○ Rebel, trădător ¶ ○ De rea credință, perfid; dușmănos; rău la inimă,

Fig. 2499.
Haiduc (de acum
o sută de ani).

clinos, îndrăcit: împăratul Ros, avînd inimă ~ă, nu se mai satură de a vărsa sînge (CRG.); Ai mei au fost, se vede, atîta de ~i, Că fondul lor de ură și l-au sleit întreg (VLAH.).

2. *adv.* Crunt, străsnic, cu dușmănie: o bătea ~, pînă s'au scăpa din mîinile lui (SR.-VN.) [tc.].

HAINĂ (pl.-ne) *sf.* ① Îmbrăcămînta trupului ce se poartă pe deasupra albiturilor; mai adesea la pl.: haine de lucru, de sîrbătoare; haine de vară, de iarnă; ②: cînd natura 'ntregă se acopere cu o ~ fantastică (ALECS.); ③: haina face pe om; — hainele nu fac pe om mai de treabă (PANN); — aoul este mic dar scumpe haine oase (ZNN.) [srb. haljina].

HAINAR *sm.* ① Cel ce vinde haine gata.

HAINĂRIE *sf.* ① Prăvălie în care se vînd haine gata.

○ **HAINETURI** *sf. pl.* ① *col. HAINĂ.* Haine multe, multe de toate (CIAUS.) (LUNG.).

HAINI (-nec) *vb. refl.* ① Ț A deveni hain, rebel, a se revolta: aceștia! Gothi, mai pre urmă hainindu-se, au prădat și în Dacia (CANT.) ② ③ A se lepăda de..., a părăsi.

HAINIE *sf.* ① Ț Trădare: la gresălele ce învăță pravila să piarză în furor, cum e hainia și hielensugul (PRV.-MB.) ② Perfidie, rea credință; dușmănie: pacea încheiată între ei, după atîta ~ și vărsare de sînge (VLAH.) [hain].

HAINISOARĂ (pl.-re), **HAINIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① *dim. HAINĂ:* țși luă hăinițele și zeleti pe nesimțite din curte (MERA).

Ț **HAINIȚ** (pl.-curt) *sn.* Trădare, răzvrătire: nu veți scăpa nici în gaură de șarpe de ~ul lui Mihail (ISP.) [tc.].

HAINUȚĂ (pl.-te) *sf.* ① *dim. HAINĂ:* H s'a remandant... să păzească hăinuțele (VLAH.).

HĂIS(A) sau **HĂISI** *interj.* ① Strigăt cu care se 'ndeamnă boii înjugăți s'o cîrmescă la stînga; *pr. ext.* boul din ~, roata din ~, boul, roata din dreapta: acosei resteu! boului din hăis și mă năpustii asupra Romăniului, la scoborî, el împiedecă roata din hăis cu lanțul (JIP.); ②: boul de pe partea stîngă a tînjelei se numește boul de „cea”, iar cel de pe partea dreaptă, boul de „hăis” (AK.-SR.); ③ ④ Uneori și despre oameni: a face ~, a apuca la stînga: am făcut hăis pe după gardul jîtăriei (ALECS.); ⑤ F: unul zice hăis! altul cea! unul zice sau vrea într'un fel altul într'al fel (cînd doi inși nu se pot înțelege) [comp. serb. a is].

○ **HĂISTE** *sf.* ① Casă rămasă neisprăvită (R.-COD.); o ~ de casă, o moară de casă (CIAUS.) ② ③ Amestecătură, clăie peste grămadă, vraiste: în curtea lui... toate sînt ~, stricate (RV.-CRG.).

○ **HĂIT** (pl.-turi) *sn. Mold.* laz făcut anume în care se string apele pîraielor oprite printr'un zăgaz; ridicîndu-se zăgazul, se obține o creștere a apelor suficientă pentru înaintarea plutelor: cînd se deschid sus ~urile, marile depozite ale riului, ... un val puternic se aruncă, mîscînd toate în pornirea lui nestăpînită (RG.); apele pîrului, grămadite în ~, așteptau ceasul să umle unde împușinate de secetă ale Bistriței (SAD.) [rut. h a t j , iaz, zăgaz"].

HĂIT *sf.* sau **HĂITRI** *interj.* ① Exprimă o surpriză neplăcută: ~! mi-l gîsește potlogarul drept suvenir (ALECS.); ~! m'am dus pe copcă! ~! am păit-o! ② Exprimă un fel de îndemn sau poruncă de a porni repede de unde sau părerea de rău pentru dispariția unui lucru: hăit! lipsești dinaintea mea! (CRG.); hăit! s'a dus și comerțul țării! (ALECS.) [onom.].

HĂIT *1. adj. p. HĂI*.

2. *subst.* ① Faptul de a hăi: depărtarea le slăbea glasurile, dar puteai înțelege bine ~ul lor (S.-ALD.) ② Strigătul celor ce umblă la urat cu plugșorul.

HĂIT *2. adj. p. HĂI*: crăcana unei furci butucoase și hăite într'o rină (VLAH.).

HAITĂ (pl.-te) *sf.* ① Ț Ceată de vînători însoții de cîini ce pornesc la vînat: să vineze cu sprintena... lui ~ de arcași, de stuitori, de duilă și ogari (DOBOS.) ② Ț Potaie de cîini de vînat; cîrd de lupi: haita lui de duilă, urînd în urmă-i cu turbare (DOBOS.); o turmă sau ~ de lupi se auză urînd în vecinătate (BOL.); *pr. ext.* ceată de oameni flămînzi: Ștefan își întărea strălăle Nistrului, pe unde iar își căutau vad hăiteile flămînde ale Tătarilor (VLAH.) ③ Ț Călea; cîine rău: era să mă mîhînce hăitele draconului (ALECS.); Am o ~ neagră, Toți munții albaștri (GOR.); *ghicitoare despre „cean”* ④ ⑤ ⑥ Muieră desfrînată, nerușinată în purtările ei: am

să te spînzur... să scap lumea de-o rea și de-o ~ ca tine (SEZ.) [ung. h a j t a].

HAITAR *sm.* Ț = HAITAȘ ①: puscași, ~i, bălăși (DOBOS.) [h a i t a].

HAITAȘ *sm.* Ț ① Cel ce stîrșește și gonește vînatul, gonaș: auzeam glasul hăitașilor, bubului puștilor și apoi strigăte de chemare (SR.-VN.) ② Vînațoare cu oameni mulți: vom face ~ și om hăitul, și coarnele i-om găsi (VOR.) [ung. h a j t a s].

○ **HAITĂU** *sm. Băn. Trans.* Ț = HAITAȘ ① [ung. h a j t 6].

○ **HAIȚEIE, HAITIEIE** *sf. pl.* Ț ① Diferitele părți din care se compune plugul sau carul Ț ② Diferitele unelte de plugărie: hăiteiele, boli giugari și argații să fie gata a se apuca de muncă îndată ce timpul se va limpezi (ION.).

HAIȚI Ț = HAIT *1*.

HAIȚIC (pl.-teuri) *sn.* Ț Cîrd, ceată, haită de lupi: cînd l-am dat la lup, alergam eu ei în urmă ~ului, ca să-l deprînd (D.-ZAMF.); svîrle cu picioarele, parcă s'ar fi bătut o ~ de lupi.

HAIȚIȘ *adj.* Ț Se zice despre bou, cînd merge crăcănăt, aruncînd un picior sau amîndouă în laturi Ț ② Despre oameni, ale căror picioare sînt astfel conformat, încît genunchii se ating, iar fluierile și glesnele sînt depărtate: mergea mai repede cu picioarele lui ~, decît ar fi mers altul cu picioarele drepte (GN.).

○ **HAIȚOȘ** *adj.* Vlăgjan, lungan; voinic și bine făcut (CIAUS.) (R.-COD.).

HAIȚUI (-nec) *vb. tr. și intr.* Ț ① A umbla după vînat Ț ② A scornii fiarele sălbătice din ascunzătoarele lor și a le gonii înaintea vînațitorilor: și hăitînd așa oft au hăituit, au sărit un lepre sălbatic de sub un huciu (SS.) Ț ③ *Pr. ext.* A lua la goană, a fugări, a urmări pe cineva: ce batjocură-l asta, să hăituească norodul cu stuitori P (ALECS.) Ț ④ A cutreiera un loc, a lua la încoace și încolo gonind sau căutînd pe cineva: am zărit jandarmii pe platul hăitînd poticele (ALECS.) [ung. h a j t a n i].

HAIȚUIALĂ *sf.* Ț Faptul de a hăitui; goană vînațorească: te cuprins din toate părțile ca un lup la ~ (ALECS.).

○ **HAIȚUȘCĂ** *sf. Mold. dim. HAITĂ* Ț: și asta are să fie o ~! (SAD.).

○ **HAIȚAȘ** (pl.-așe) *sn.* Ț *Trans.* Ț Loc inclinat pe care se dau la vale lemnele din pădure (ESC.) Ț Ț *Mold.* Acoperemîntul casei (SEZ.) [ung. h a j z ă s].

○ **HAJMĂ** Ț = HAJIMĂ.

HAIJMANDAȘ *sn. Trans.* Ț Gălgan, vlăgjan, măgădău: amu cu ~i asta, vai și amar de zilele mele (RET.) Ț Ț Haimana (ESC.) [comp. HOJMALAȘ].

HAL *subst.* Stare (în genere proastă, ticăloasă, de plîns): nu te vezi în ce ~ ești și în ce ~ m'ai adus și pe mine? (VLAH.); (a fi, a ajunge) într'un ~ fără de ~, într'o stare cît se poate de proastă [tc.].

○ **HAL(A)** = AL(A).

HALĂ (pl.-le) *sf.* Ț Ț Vînt puternic, furtună, vijelie groaznică care descopere casele și desrădăcinează copacii Ț Ț Ț Duh necurat care intră în om și-l chinuște Ț Ț Monstru, dihanie: vâzură venind cătră dîșli o ~ în chipul focului (MCH.) Ț Ț *Băn. Trans.* Ț Om lacom, care mînhă de te sperie; vită mîncăcioasă (ESC.) [srb. blg.].

Ț **HALĂ** (pl.-le) *sf.* Piață acoperită; clădire unde se vînd de diferiți negustori tot felul de lucruri (2500): ~ de pești; hala vechiturilor [tr.].

HALA-BALA = ALA-BALA.

HALĂCIUȚĂ (pl.-ți) *1. sf.* Ț Ț Tufă, desic, de mărăcini, de lăstari: puse în gînd să rămînă p'acolo, prin hălăciuȚă de pe lîngă mal (ISP.); ~ de brebenel (OLVR.) Ț Ț *Pr. anal. tron.* Păr sbrilit: în capul ei (e) o ~ de păr oft turnul (JIP.).

2. *adv.* Sbrilit: cu părul ~ (D.-ZAMF.).

HĂLĂDUI (-nec) *vb. intr.* Ț A scăpa cu viață,

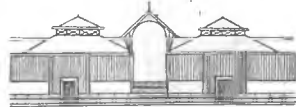

Fig. 2500. Hală.

-a se mintui ¶ ② A sta, a trăi undeva liniștit, ferit de primejdii: Urmasii cari hălăduiau în Malva au pornit... pe alte tărâmuri (VLAM.); de n'ar fi lupti coltoși în lume, bine ar mai ~ turmele (ALECS.) ¶ ③ A izbuti: eu mare ce hălăduesc de deschid ușa (CRG.) [ung. h a l a d n i].
† **HĂLĂDUÎTA** (pl.-te) *sf.* Scăpare, mintuință, locuință; traiu: N'am adăpost de ~ și în zădar pîng (STAM.) [hălădui].

HALAGEA, ALAGEA *sf.* ① Tărăboiu, gălgie: dar tu, cînd ne-i întinde halageaua nunții? (OLVR.) ¶ ② Pătanie neplăcută, beica; a-și căpăta alageaua, a păți o alagea, a o păți rău, a-și găsi beleaua: nimeni nu s'a putut atînge de împărăția mea, fără să-și capete alageaua (ISP.) [comp. hălăgie].

○ **HĂLĂGIE** *sf.* Mold. Bucov. Gălgie, tărăboiu; gilecavă, ceartă, sfadă: săturindu-se cîteodată de-atîta ~ (CRG.).

○ **HĂLĂI** (-ăsc, -ăin) *vb. tr. Otten.* ① A face gură, a trîncăni: ce tot hălăi aici de pomănă? (PSC.) ¶ ② A certa, a lua la ceartă [comp. HĂLĂLAI].

○ **HĂLĂLAI** (pl.-iei) *sf.* Faptul de a hălăi; gălgie, larmă mare: hula cuprînsul pînă departe de hălălala lor (LUNG.).

HĂLĂL *adj.* ① Binecuvîntat, cu noroc, cu folos: opoilu numai ce mînuiea e ~, ce îmbracă e haram (PANN) ¶ ② ~ de, ferice de: ~ de fările ce au drumuri de fier! (ALECS.); ~ de tine; F: ~ să-ți (să-mi, să-i, etc.) fie! să-mi (să-ți, etc.) fie de bine! bravo miel (ție, etc.); de i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa, ~ să-mi fie! (CRG.).

2. *sbst.* Noroc: ~ pe la noi! apele-s dulci, limpezii ca o-stalul și roci ca ghiața (CRG.) [tc.].

HĂLĂLAI (-ăsc) *vb. intr.* A face gălgie, larmă mare: din guri toți hălălăie (PANN) [hălălăie].

HĂLĂLAI, HALALAI *sf.* Gălgie, larmă mare, tărăboiu: cînd aieargă căruța pînă cer face mare hălălăie (GR.-N.); hălăind o halalale, de nu-ți venea să stai ca să-i asculți (ISP.).

○ **HĂLĂLALT, HĂLĂLALT** = **ĂLALALT**.

HĂLÂNDALA = **ĂLÂNDALA**.

○ **HĂLĂOIU** *adj.* Bucov. Trans. (MAR.) (IK.-BRS.) Greoiu, trîndav.

○ **HALASTÎNCĂ** *sf.* Mold. Stambă ordinară: am să cumpăr o rochie de ~ Florică! (ALECS.) [rus. h o l s t i n k a].

○ **HALĂȘTEU** = **HELEȘTEU**.

HALAT (pl.-aturi) *sn.* ① Haină bîr-bătească, largă și lungă, ce se poartă în casă, mai ales dimineața (2501): Leonida e tu ~, în papuci și cu scufia de noapte (CAR.); țși îmbracă un ~ virginu ou găitane (GRL.) [tc.].

HALAT *sbst.* ① Funie groasă, cu care se leagă corăbiile ¶ ② Lanțul cu care se strînge moara [tc.].

HALAT *sn.* mai adesea **HALATURI** Mold. Bucov. Băn. Unelte, scule: ~urile de țesut (VOR.); țoiul, țlăul și toate ~urile de care avea trebuință (SEV.) [tc. a l a t].

HALĂU, **HALĂU** *sbst.* Plasă de prins pește, crîsnic (2502): ia și tu halăul ăla și vezi de-i putea să prinzi vr'o fiță de pește (ISP.) [ung. h a l ó].

HALĂU *sbst.* ① Bucov. Trans. Troacă: troaca sau ~l din care beau vitele apă (MAR.) ¶ ② Maram.

Fig. 2501. Halat.

Fig. 2502. Halău.

Fig. 2503. Halbă.

(PAP.) Jghiab făcut dintr'un trunchi de copac și în care se pune sare pentru oi [VALAU].

○ **HĂLĂU** *sbst.* Otten. (CIAUȘ.) Ceartă, ocară: a lua la ~ [hălăi].

* **HALBĂ** (pl.-be) *sf.* Pahar de bere de o jumătate de litru (2503): i-a zis o vorbă foarte proastă

și i-a turnat o ~ în cap (CAR.) [germ. Halbe].
○ **HALBARA, HALBĂRA** (pl.-rale) *sf.* Mold. (PAMF.) (SEZ.) ① = **FALBARA**.

HALCA, ALCA (pl.-cale) *sf.* ① Verigă, cerc de metal ¶ ② Scoabă, legătură de fier la ziduri ¶ ③ Cercul de fier prin care un călăreț asvîrlea, în fuga calului, geridul asupra adversarului care trebuia să-l prindă, iarăși în fuga calului [tc.].

HALCĂ (pl. hălci) *sf.* ① Bucată mare (de carne, de brînză, etc.); codru de pine, de mămăligă: a soos... o bucată de pine și... o ~ de pastrăm (CAR.); soase o ~ de mămăligă cam uscată (FLOR.); mai înghîti o ~ de carne (OLVR.) ¶ ② Trans. Jumătatea unui bostan sau castravete (PSC.) ¶ ③ Trans. Parcelă mică și îngustă de pămînt (PSC.) [ung. h a l k].

○ **HALCĂ** *sf.* Bucov. Trans. Gălgie mare, tărăboiu: s'aude, s'aude Grea ~ la munte (VOR.).

○ **HALCATĂ** (pl.-te) *sf.* Bucată mai mare de carne: încep să care halcate întregi (R.-COD.) [h a l c ă + (b u c a t ă)].

HALCI (-cesc) *vb. tr.* A ciopli, a tăia așchil groase [h a l c ă].

HALCITOR *sbst.* Un fel de rîndea [hălci].

* **HALCOGRAF**... = **CALCOGRAF**...

HALDAN, HALDAN = **ALDAN**.

HALDEU *sn.* ① Locuitor din Chaldea ¶ ② F Poreclă dată de călugări preoților de mir: popilor de mir, pe care-i numia Haldet; le cînta antifoanele (CRG.) [vsl. h a l d e j n ū].

† **HALEA** *adj. invar. și adv.* ① Actual, de acum ¶ ② În funcțiune, în activitate (vorb. de boieri, în opoziție cu „paia” și cu „mazil”): boierii cei ~ stau împrejurul Domnului cu bastoane lungi în mină (I.-OH.) [tc. h a l ă].

HALEALĂ *sf.* ① Faptul de a hălăi ¶ ② Mincare.

HALEA-MALEA *sf.* Numele unui joc de copii cu mingea, în care se recită aceste cuvinte.

HALEȘTEU = **HELEȘTEU**.

HALI, HALI (-leso) *vb. tr.* ① A apuca repede; a înghîți repede și cu lăcomie: vede... un boț de mămăligă... odă! o și halești și nu zice nimica (CRG.) ¶ ② A bate mingea [rut. h a l y t y].

HALICI = **ALICI**.

HALICIU (pl.-ice, -iciuri) *sn.* = **ALIC**: imi iau eu două halice (GRL.); ou halicuri mi-o lovea (VOR.).

HALIMĂ (pl.-male) *sf.* ① Colecțiunea de povești arabe cunoscută sub numele de „o mie și una de nopți”: o poveste lungă și nouăte, ca din ~ (EMIN.) ¶ ② Povestire sau întimplare minunată; minunăție; ciudățenie: ce de minunății brei brei!... parcă-i ~! (ALECS.); e o ~ întreagă (O.-ZAMF.); nu ți le mai sputu p'alealte, că sînt halimale, domnule (CAR.) [ngr. < tc.].

* **HALŌ** (pl.-ouri) *sn.* ① Fenomen atmosferic prin care se ivesc mai multe cercuri colorate și luminoase în jurul soarelui sau al lunii (2504) [tr.].

○ **HALŌS** *adj.* Băn. Mincăcios [h a l ă].

○ **HALPĂI** (-ăsc, -ăiu) *vb. tr.* A minca sau bea repede, cu lăcomie (R.-COD.) [srb. h l a p i t i].

* **HALTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Stație mică de drum de fier ¶ ② Loc unde se opresc trenurile [germ. Halte (stelle)].

HALTĂCĂRI (-ăresc) *vb. tr.* A clăti lichidul dintr'un vas.

* **HALTERĂ** (pl.-re) *sf.* Greutate alcătuită din două ghiulele de fier legate între ele printr'o vargă, cu care se fac exerciții de gimnastică (2505) [tr.].

○ **HALŪB** (pl.-be) *sn. Trans., HALŪBĂ* (pl.-be) *sf.* Maram. (BRL.) (PAP.) (VIC.) ① Haină, îmbrăcăminte, straiu: că doară-mi cunoscu eu ~ele, ce păcăte! (RET.).

* **HALUCINĂ**... = **ALUCINĂ**...

○ **HALUÎT** *adj.* Pocit de hale, luat din iele [h a l ă].

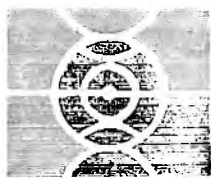

Fig. 2504. Halo.

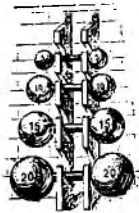

Fig. 2505. Haltere.

○ **HALUȘCĂ** *sf.* Bucov. Maram. X = **GALUȘCĂ** [rut.].
HALVĂ *sf.* X Un fel de mîncare orientală dulce, preparată din făină arsă, amestecată cu tahîn și cu miere sau zahăr; servește și ca mîncare de post: o mîncă o oca de masline și o puțină de ~ (ALECS.); turâm nevolți a ne hrăni fărăși cu ~ și cu pîine (BOL.).

HALVAGERIE *sf.* Loc unde se fabrică sau se vinde halva [halvagi].

HALVAGIU *sm.* Fabricant sau vînzător de halva (2506); dumnealui au fost ~ vestit peste Dunăre (ALECS.) [tc. halvagy].

HALVIȚĂ... = **ALVIȚĂ**.
 H căra la pumni, cătînd să-l ia din mîna o bucată de ~ (A.GH.).

HAM, mai adesea *pl.*

HAMURI *sn.* Toate curelele trebuincioase pentru înhamarea unuiu sau mai

Fig. 2506. Halvagi.

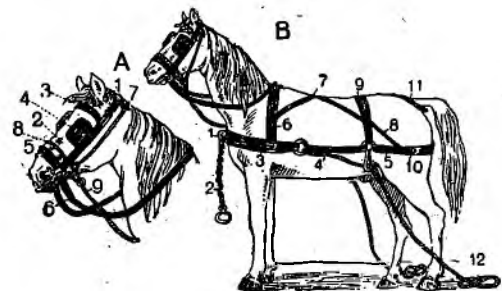

Fig. 2507. Hamuri.

A. 1. Ceașă, comar. — 2. Căpeșală. — 3. Fruntar. — 4. Oche-lari. — 5. Botniță. — 6. Dirlogi, hîțuri. — 7. Căpăstru. — 8. Botar, botelniță. — 9. Pana căpăstrului.

B. 1. Belciug, rac. — 2. Zale. — 3. Gură de ham, pieptar. — 4. Ștreang, șleau. — 5. Strîmțag, sbaș. — 6. Gîtar, spătar dinainte, grebănar. — 7-8. Strup, crucea hamutului. — 9. Șoldar, spătar dinapoi, copșar, joft. — 10. Curar, bucar, vînar. — 11. Pofil. — 12. Valul ștreangului, orcicar, juvăt, la. multor cai (2507): cînd m'am deșteptat, caii erau prinși la ~ (USP.); două mîrtoage de cai cu ~urile legate cu sfoară (A.GH.); calul... slab, neșesălat, ros de ~ în toate părțile (BR.VN.); cai de ~, cai de trăsura sau de căruță, spre deosebire de „cai de șea” sau „cal de călărie”; gură de ~ **GURĂ** @ [ung.].

HAM *interj.* Imită lătratul cîinelui.

HAMAC (*pl.*-acuri) *sn.* Pat de pînză sau de sfoară împletită

care se așază orizontal de cîte un capăt, și în care se odihnește sau se leagă cineva (2508) [r.].

Fig. 2503. Hamac.

HĂMĂI (-măe, -măește) *vb. intr.* A lătra, a face h a m! un cîine pocilit mai hămăe și te vestește că e la locaș de om (DLVR.); prinse și el să hămăească și să urle, de răsună vecinătatea (GN.); ce căfelușă!... cînd hămăia, nici nu-l auzai glasul (ALECS.).

HĂMĂIT *sbst.* Faptul de a h a m a i; lătrat: în ~ul întărit al unui cîine, pătruseră într-o oară (SAO.).

HAMAL *sm.* Cel ce are meseria de a căra în spinare, cu coșul, cu sacul, etc. poveri, mai ales în por-turi, la gări sau prin tirguri (2509): ~ii portului umblau în sus și în jos, ca furnicile (COB.). [tc.].

HAMALIC *sbst.* Meseria de hamal [tc.].

HAMAM *sbst.* Baie turcească cu aburi [tc.].

Fig. 2509. Hamal.

† **HAMBAC** *sbst.* ① = **ABAC** ¶ ② Socoteală, arta de a calcula: odată pe săptămînă să-l înveți ~ul (STAM.).

HAMBAR (*pl.*-re) *sn.* ① Magazie în care se păstrează grînele: într'un ~ gol, și soarele să cază, capul o să-și spargă (ZNN.); ~e pentru grîu... făcute de mîna lui Chirica (CRG.) ¶ ② Magazie mai mică, în podul unei mori, cu două despărțituri, una pentru porumb și alta pentru grîu (SEZ.) ¶ ③ Ladă de lemn, în bucătăria săteanului, în care păstrează mîlaiul, fasolea, etc. [tc.].

HAMBĂRAȘ (*pl.*-e) *sn.* ① *dim.* **HAMBAR** ¶ ② Postava, în care curge făina la moară.

HAMEIU, **HAMEIU**, **HE-MEIU** *sbst.* Plantă acătătoare, cu flori galbene-ver-zui, întrebuințate la fa-bricarea berii (2510) (*Humulus lupulus*) [vsl. h m ê l j].

○ **HAMELAUCA** (*pl.*-ce) *sf.* Bucov. = **CAMILAUCĂ**: au lăsat monahii, unul cite unul, în hamelaucile lor întinecat. (CRG.).

Fig. 2510. Hameiu.

HAMESI, **HEMESI**, **HĂ-MISI** (-esea, -isea) 1. *vb. intr.* A flămînză peste măsură, a leșina de foame: porunci să se dea Țiganilor de mîncare, că să nu hămîsească (-ANN). 2. *vb. tr.* A lăsa să flămînzească, a chinui cu foamea: după ce o hămisi cu foamea și pe ea și vișelul (RET.) [comp. alb. h a m a s „mîncău”].

HĂMESIT, **HĂMIST**, **HEMESIT** (-ESIT, -ISIT) *adj.* p. **HĂMESI**. Lihnit, leșinat de foame: hămesiți de foame, dracii abia suflau (NEGR.); hăramul ăsta e hămisit de foame (CRG.); suntem hămesiți de foame (RET.).

HĂMISI = **HĂMESI**.

○ **HĂMIȘ** *adj.* Trans. Maram. Oaș. Prefăcut, vic-lean, șiret, perlid; isteț: Țiganca, ~ă și celană, ca toți Țiganii (RET.) [ung. h a m i s].

HĂMISIT = **HĂMESIT**.

HĂMSI = **AMSİ**.

HĂMUÎ (-uește, -ue) *vb. intr.* A hămăi, a face h a m! a lătra: cîinii începură a hămăi și ~ (RET.); cîinii... prinseseră a ~ pe întundate (GRIG.).

HAMURAR *sm.* Cel ce face sau vinde hamuri.
HĂMURĂRIE *sf.* Locul unde se fac sau se vînd h a m u r i: col. cantitate de hamuri: apoi hă-murării, olării, sticlării, locante la fie-care pas (GN.).

○ **HAMUȘ** *sbst.* Băn. Lina tăiată întro picioa-rele mieilor sau mai ales a oilor, spre a se putea mulge mai ușor.

○ **HĂMUȘI** (-ușese) *vb. tr.* ① Băn. A tunde oilor lina între picioare, spre a se putea mulge mai ușor ¶ ② A smulge părul (cîinilor) ici și colo (R-COD.).

○ **HĂMUȘIT** *adj.* ① p. **HĂMUȘI** ¶ ② Cu părul smuls pe unele locuri: a văzut lupul pre cîine ~ pre lîngă grumază (MCH.); despre boi: alt bou slab, stîrcit, prăpădit... și ~ (R-COD.).

HAMUT (*pl.*-turi) *sn.* O parte a hamutului: în-mulau în fir și în pietre scumpe... ~urile de pe caii lor (COB.). [blg.].

○ **HAMZĂ** (*pl.*-zale) *sf.* Mold. Scoala morii.

HAN (*pl.*-nuri) *sn.* ① Clădire mare cu multe

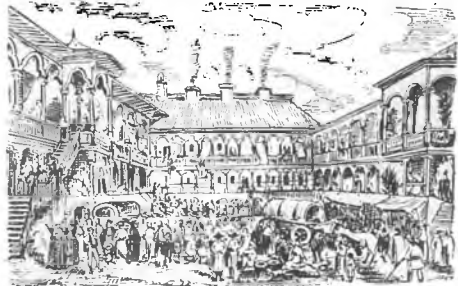

Fig. 2511. Hanul lui Mănuș (după Lancelotti).

incăperi, un fel de caravanseraiu sau bazar, cu o curte spațioasă înconjurată de ziduri înalte, în

HAL-HAN

care se depuneau mărfuri și se adăposteau oamenii în vremuri de neliniște ¶ @ Astăzi: hotel de rînd, în care poposesc sau mîna oamenii peste noapte; ospătă ie, birt ordinar (□ 2511): o sumă de oară poposesc în curtea ~ului (CAR.); îl rugară să-l îndrepteze la vr-un ~, unde să mîle noaptea (ISP.) [tc.].

HAN² *sm.* ① Principe persan ¶ ② Domnul Tătarilor (în spec. al celor din Crimeia): titlul vestitului ~ de peste Voiea, stăpînul Crimeii (GN.) ¶ ③ **HAN-TĂTAR**, hanul Tătarilor; *pr. ext.* ④ dracul, naiba: soasa-l încalec vin de cel din vremea lui Han-Tătar (ALECS.); sînt trei gile de cînd a telegrafiat, pînă acuma venea și de la Han-Tătar (D.-ZAMF.); ba cunoaște-l Han-Tătar să-l cunoască! (RET.); din-te la han-tătarul! [tătarec han].

HANDRALĂU, **HANDRALĂU** *sm.* Flăcău ce se tot ține după fete, curtezan [comp. **HOANDRĂ**].
○ **HANDRALUI** (-ueso) *vb. intr. Mold.* A flecări, a vorbi fără nici un rost [comp. **hondrăi**].

HANDROC = **ANDROC**.

HANDUR *sm.* și (pl.-re) *sn.* = **ALDAN**: își fac pipe de tuleu, cu vergea de ~ (RET.).

HĂNESC *adj.* Ce ține de un Han.

HANG (pl.-guri) *sn.* ① Ison; a ținea ~ul, a) a acompania la muzică; b) a însoți, a întovărăși; c) a ținea partea cuiva, a-l aproba, a-i face pe plac: Lin vioarele răsună, iară coorza ține ~ul (EMIN.); toată suflarea și fătura de prin prejur îi țineau ~ul (CRG.); tu le dai nas și le ții ~ul (CRG.) ¶ ② Țeava cimpoiului care produce tonul bizliilor [ung.].

HANGAN *sm.* ♀ Varietate de porumb, cu bobul lungăreț și mare, cultivat la munte, în spec. în localitatea Hangu.

HANGAR (pl.-re) *sn.* ♂ Șopron în care se adăpostesc aeroplanele sau dirijabilele (□ 2512) [fr.].

HANGER, **HANGEAR** (pl.-re, -eruri) *sn.* ♀ Pumnal încovoiat ce poartă Turcii la brlu (□ 2513): îi înțipse deodată hangerul în piept (ISP.); multe... ~uri și alte arme... dobîndiră acolo ostașii săi (BĂLC.) [tc.].

HANGIOAICĂ (pl.-ce), **HANGIȚĂ** (pl.-țe) *sf.* ① Nevastă unui hangiu ¶ ② Stăpîna unui han: în crîmă rătăcește în papuoi hanghița (IK.-BRG.).

HANGIU *sm.* Cel ce ține un han [tc.].

HANIȚĂ (pl.-me) *sf.* Turcoaică nobilă: pe o soia era hanița culcată și învîlită la față (BOL.) [tc. han ym].

HANOS *sm.* ♂ Soiu de glăvoacă (*Gobius batrachocephalus*) [ngr. **χάνος**].

HAN-TĂTAR = **HAN**.

○ **HANȚ** (pl.-turi) *sn. Trans.* ① Stîrv, hoit ¶ ② *Mold. Bucov.* Mîrtoagă, vită slabă [comp. *tr. hancă*, „mîrtoagă”].

HANȚĂ (pl.-țe) *sf.* ① Haină ruptă, sdreanță: ei n'are nimic, hanțele după el, atît (BR.-VN.) ¶ ② *Olten.* Gură, fleancă, clanță: bun de ~, flecar, guraliv (CIAUS.) [comp. *tr. hancă*, „mîrtoagă”].

HÂNȚĂU *sbst.* ♂ Scăunoaia rotarului, numită și „scaun de spite”.

○ **HÂNȚOS** *adj. Olten.* (CIAUS.) Flecar, guraliv [hanț ă].

HĂOLI = **AOLI**.

HĂOS (pl.-uri) *sn.* ① Starea confuză și lipsită de orînduială în care se aflau elementele din care s'a zidit lumea, înainte de creație: parcă s'ar fi deschis zăgăzurile vremilor trecute și ~ul ar fi inundat lumea (D.-ZAMF.) ¶ ② Amestecătură, neorînduială, confuzie de nedescris: și ce ~, ce amestec, De vedenți și n'împlări (VLAM.); e un ~ negru și nepătruns (DLVR.); colo departe în ~ul sgomotos al Bucureștilor (CAR.) [gr.].

***HĂOTIC** *adj.* Confuz, desordonat: viața se ridică la o treaptă de exaltare, din care toate se vedeau... de proporții ~e (CAR.) [fr.].

HAP¹ (pl.-puri) *sn.* ♀ Globuleț, dintr-o substanță medicamentoasă, ce se înghite, pilulă; F: a înghiți ~ul, a răbda, a fi silit să îndure ceva neplăcut [tc.].

HAP² *interj.* Exprimă rezezițiunea cu care se înhață sau se înghite ceva.

HAPAI (-ăesc) *vb. tr.* A mânca înghițind repede [h a p¹].

HAPCĂ *sf.* ① Unealtă de pescuit, alcătuită dintr-o undiță legată de o sfoară groasă (□ 2514) ¶ ② **HAPCA** loc. *adv.* Cu de-a sila, pe nedrept, hoțeste: încercate cu zaharele strînse cu hapa de pe mînașele noastre ținuturi (VLAM.); ca să nu poată lua cineva cu hapa din aceste merișoare (ISP.) [comp. *big. h a p k a*, „mușcătură”].

HAPLE(A) *sm.* ① Nerod, nătărău, tont, nătăflet: frăților lui i-a strigat că ori e happle, ori... altceva (CAR.) [big. h a p l u].

***HAPLOLOGIE** *sf.* ② Contracțiunea într-o singură silabă a două silabe consecutive care încep cu aceeași consonanță. Ex.: dreptate < *dreptătate [gr. ἀπλός + λόγος].

○ **HAPSIN**, **HAPSIN** *adj. Mold. Bucov.* ① Lacom (la mîncare): moșneagul, pottolios și hapsin, se la după gura babei (CRG.); duăli din stîm, hapsini și lacomi ea niste otini (GN.) ¶ ② Răutăcios, îndrăcit la inimă, cîinos: se făuse bunlucaș, harpăgos și de tot hapsin (CRG.); așa îi apucaserăm, hapsin și cu răutate pentru toți (SAD.); hapsinul acela vrea numai decît să-ți taie capul (SB.) [comp. ung. h a p s i „lacom”].

○ **HAPTAC** *interj. Tr.-Carp.* ♂ Comandă militară: drept! (BR.) [germ. *h a b t A c h t!*].

HAR (pl.-aruri) *sn.* ① Calitate sau dar sufletec care face pe cineva sau ceva mai frumos, mai plăcut, vrednic de admirat, grație, farmec, nuri; grația divină, dar dumnezeesc: a frumuseții haruri goale, ce simțirile-i adăpă (EMIN.); se lăpșe vîlva... de bună-tate și ~ul cel mintitor al sfîntului (VLAM.) ¶ ② Favoare, halbur, halbur, drept ~, să-i lase vîtăgla de vinători (ODOB.); el aflase ~ înaintea lui Vodă, pentru glumele lui cele nevinovate (ISP.) ¶ ③ Dar, prinos ¶ ④ Mulțumită, slavă [vsl. < gr.].

○ **HARABA**, **ARABA** (pl.-bale) *sf. Mold.* ① Car mare de transportat persoane, cu lavițe pentru șezut (□ 2515): sosea atunci o haraba înodreată cu musterii (CAR.); o căruță brașovenească, fără arouri, și mare elt o arabă, în care așeză, afară de calabalouri, cel puțin opt oameni (ISP.) ¶ ② Car mare, cu două sau cu patru roată, de transportat mai ales grîne (□ 2516): și-a n'cărcat... Nouă care țărănești, Nouă harabale bolerești și-a pures la moară la Ivănești (MAR.); zi și noapte curgeau harabale înodreate cu grîu (VLAM.) [tc. arabă].

○ **HARABAGIE** *sf. Mold.* Cărbășie, meseria de harabagiu: harabagia, zicea el, e mai bună, că ai aface tot cu mară vie (CRG.).

○ **HARABAGIU**, **ARABAGIU** *sm. Mold.* Cărbăș care conduce o haraba: pe vremea aceea era bine să fii ~ în Tirgul Neamțului (CRG.); am scăpat de căruța de poștă, de harabagi nespălați, de diligențe hîrbitute (ALECS.); ne-am pomenit cu vîtaful de arabagi că vine cu gase care (FIL.) [tc. a r a b a g i y].

○ **HARABOR** *adj. Băn. Trans.* Sprinten, vioiu, iute (la lucru) [vsl. hrabrū, srb. hrabr].

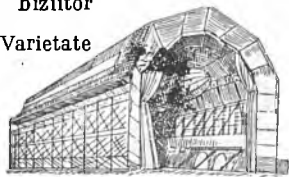

Fig. 2512. Hangar.

Fig. 2513. Hangere.

Fig. 2515. Haraba.

Fig. 2516. Haraba.

HARAC = **ARAC**: l'a ascuns sub o cială de ~1 (CAR.).
HARACI = **ARACI**.

† **HARACIU** (pl.-aciuri) *sn.* † Tribut pe care principatele românești îl plăteau odinioară Porții: înlocuia Turcilor cere un ~ îndoit (VLAH.) [tc. ha-ra-č].

HARĂCSI (-ăcesco) *vb. tr.* † A lua singe cuiva (în spec. copiilor, făcându-le o tăietură ușoară, spre a-i scăpa de moarte): dacă are copil... îl-l hărăcesco de spas-muri și le descolt de diochiu (ALECS.) [ngr. χαράζω < χράζω].

HARAG = **ARAG**: se ridică via pe haragi de care se leagă vițele ei cu teiu (ION.).

○ **HARAG** *sm. Trans. (OENS.) (VIC.)* ☞ Bățul cu care ciobanii măsoară laptele.

HARĂGEL *sm. dim. HARAG*: Din copăcel în copăcel se suie pe ~ (CRG.), ghicitoare despre „fasole”.

HARĂGI (-ăgeso) *vb. tr.* † A pune ha-ra-gi la vie sau la fasole (PAMF.).

○ **HARĂGIĆA** (pl.-gele) *sf. Mold.* ☞ = **ZORELE** ① [ha-rag].

HARAIMAN *sbst.* Gălăgie, tărăboiu, zarvă mare: m'am sculat într'un ~: săriți hoții! săriți hoții! (BR.-VN.); începuseră să urle și să facă un ~ de se cutremura pământul (R.-COD.).

HARAM, **HARAM** 1. *adj.* ① Blestemat, afurisit (în opoziție cu „halal”): copilul numai ce mănâncă e halal, ce îmbracă e haram (PANN.) ② De ~, (dobândit) pe nedrept: răzăgia mea mi-ai mîncat-o de haram ou cărți mincinoase (ALECS.); toată bogăția de haram a Tătarilor rămase în mâinile Românilor (VLAH.); au fost bani de haram, și cum au venit, așa s'au dus (SAD.) ③ ~ de, vai de...: haram de capul vostru! de n'aș fi eu aici... ați păți voi și mai rău (CRG.); ~ că..., păcat că...

2. (pl.-muri) *sn.* ① Vită prăpădită, păcătoasă: avea două haramuri de cai suri, mari, dar vișguiti și hitloni (CRG.); haramul ăst de vacă nu-mi place cum calcă (RET.); strigăd o se putea: neal haram, mîncă-te-ar lupehili (D.-ZAMF.); despre oameni: acolo nește haramuri de Țigani pescuiau (RET.) ② A mîncă ~, a vorbi prostii, a îndruga minciuni: nu mîncă haram, și spune drept, tu ești Gerilă! (CRG.) [tc. ha-ram].

HARAMBAȘA, **OHARAMBAȘA** (A) *sm.* Căpitan de hoți (în cîntecele populare) [tc. ha-r-a-m-b-a-ș-y].

HARAMIN(A) *sm.* ① Hoț de codru, haiduc: sînt la poartă o mie și mai bine de haramini levinți (OOS.); ② *Pr. ext.* Om nemilos, rău la suflet: noroc... că nu m'a prins melanul și haraminul (pronunțare dialectală „haramnin”) de Trăseoa (CRG.) ③ Potecă dată Țiganilor [tc. a-r-a-m-i].

○ **HARAMNIC** = **HARAPNIC**: desprinsă din cutu un ~, cu care tată-său, în tinerețe, bătea caii năvăliți (D.-ZAMF.).

○ **HARANA** *sf.* ① = **HRANA** ① ② Grîu, bucate.

○ **HARANCA** *sf. Mold. Trans.* Femeie rea, nemiloasă, afurisită (dat ca nume de ocară): haranca de jupineasă își rîmjia dinții (RET.) [h-a-r-a-m].

○ **HARANP** = **HRANP**.

○ **HARAP**... = **ARAP**...

HARĂ-PARA *loc. adv.* = **HAR-GEA-PARCEA**: ou dracii de la boierul cels, ai flout ~ (CRG.).

HARAPINĂ = **ARAPINĂ**: mulțumi lui Dumnezeu că a scăpat-o... de harapina spurcată (ISP.).

HARAPNIC (pl.-ice) *sn.* Biciu mare, cu codăriștea surtă, care plesnește tare (□ 2517): poștași chibuc olt le ține gura, pocnind necontenit din ~e (ALECS.); Niță o arse peste spate ou ~ul (S.-ALD.) [rut.].

○ **HARĂPSI** (-ăpseso) *vb. tr. Mold.* (RV.-CRG.) = **HARĂCSI**.

HARAR = **ARAR**.

† **HARAT** *sm.* ① Luptător însărcinat să oprească dușmanul, prin mici încăierări ② Viteaz, voinic [h-a-r-ă-t-i].

HARATI (-ăteso) 1. *vb. tr. Bucov.* *Mold.* A întârîia, a amuța, a zădări: eu am pa-tima minții, oînd mă hărățește olvea (SB.); fetele îi hărățeau fără leac de griță (ON.).

2. *vb. refl.* A se încăiera, a se lua la harță [comp. ha-r-ă-t-ă].

○ **HARAU** *sm. Trans.* ☞ = **ERETE** ①: vâzură ~1 (ulul) venind cu două fedelese pline de apă (RET.).

HARAXI = **HARACSI**.

HARAZEALĂ (pl.-ele) *sf.* Faptul de a hă-ră-zi; dar, drept acordat cuiva: detără lui această ~ și dar... să hirotonască pe Patriarhul (PRV.-MB.).

HARĂZI (-ăzeso) *vb. tr.* ① A dăru, a face un dar, o donațiune, a acorda (un drept, etc.): deorația ce-ți hărăzesc... și-o anin de nas (ALECS.); ② A dăru, a face un dar, să poată ~ trumusele flinței care i-o plăcea ei (CAR.) ③ A închina, a dedica, a consacra: și această tabulă chiar lor o hărăzesc [ngr. χαρίζω].

HARBAGIC = **ARPAGIC**.

○ **HARBUJEL** *sm.* ☞ *dim.* **HARBUZ**.

○ **HARBUZ** (pl.-uți) *sm. Mold. Bucov.* ☞ ① Pepene verde ② *Maram.* Dovleac, bostan [tc.].

○ **HARBUZĂRIE** *sf. Mold. Bucov.* ☞ Pепенărie, loc semănat cu har buji: turind noaptea harbuji și zămoși de prin harbuzații (ALECS.).

○ **HARC** = **ARC**.

○ **HARCĂT** (pl.-te) *sn. Bucov.* Strigăt, răcnet, tără-boiu: abla an venit la vorbă din ~ele ei (SB.) [rut. harkit].

○ **HARCĂȚI** (-ăteso) *vb. intr. Bucov.* A răcni, a striga, a face gură: începea a ride și a ~..., de se răsună pământul (SB.) [h-a-r-ă-t].

HARCEA-PARCEA *loc. adv.* A face ~, a tăia în bucăți, a face mici fărîme: să mi-l faceți ~, să mi-l scuturați, să mi-l sfîșiați (ISP.).

○ **HARCHINĂ** (pl.-ni) *sf. Mold.* ☞ Bucată (de mă-măligă, de slănină): dîndu-ne și nouă oltă-o ~ (CRG.); o ~ de costilă afumată (VLAH.).

○ **HARDUGHIE** *sf. Mold.* ☞ Clădire mare, veche și dărăpănată: auzi hitrni să-l dau bunăstare de fată... pe-o ~ veche (ALECS.).

○ **HARDUGHIT** *adj. Mold.* Dărăpănat, prăpă-dit, istovit: ești eint de bătrînă și de ~ă (ALECS.) [h-a-r-dughie].

○ **HARECILUI** *vb. tr. și A.* Adjudeca (la mezat): posturile se preoupeteso, se harecileau în piață (ALECS.) [hareciu].

† **HARECIU** sau **ARECIU** 1. *interj.* și Strigătul cu care cel însărcinat să vîndă un lucru la mezat închide licitația, adjudecînd obiectul asupra ace-luia ce a oferit mai mult: una, două, trei, hareci! (ALECS.); arecii arecii odată, de două ori; cine dă mai mult? (FL.).

2. *sbst.* ① Adjudecare ② Mezat [tc. h-a-r-e-č].

HAREM (pl.-muri) *sn.* ① Apartament rezervat fe-meiilor într-o casă (la Turci) ② Toate femeile din-tr'un harem ③ Odinioară, apartamentul din pa-latul domnesc în care locuia Doamna și femeile de la Curte ④ Toate femeile care locuiau în acest apartament [tc.].

○ **HARETE**, ○ **HARETE**, † **HARET** *sm.* ☞ = **ERETE**.

○ **HARFĂ** (pl.-te) *sf.* Instrument muzical, de formă triunghiulară, cu coarde de lungime neegală, care se vibrează cu degetele (□ 2518): la sunetele harfei lor, pîetrele nu s'au mai mișcat (VLAH.) [germ.].

† **HARGALIC** = **AGARLIC**: a fost tre-cut... cu tot ~ul curții din tîrg la curtea mare de subț pădure (CRG.).

○ **HARGAT**... = **ARGAT**...

○ **HARHĂLAIE** *sf. Mold. Bucov.* Amestec de glasuri sgomotoase; tără-boiu, larmă: mă trezili... într-o harhălaie infernală de sunete (ALECS.) [h-a-r-h-ă-t-i].

○ **HARGHELĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* = **Harfa**. **HERGHELIE**.

○ **HARHAR** *sm. Mold. Bucov.* Nume de batjocură adresat Evreului: îi snopoa ~ul cu o nuia de alun (CRG.) [comp. rut. ha-r-h-a-r-a „femeie rea”].

○ **HARHAT** (pl.-te) *sn. Mold. Bucov.* Gălăgie, lar-mă, tărăboiu, hărmălaie [comp. h-a-r-c-ă-t].

○ **HARHATI** (-teso) *vb. intr. ① Mold. Bucov.* A face gălăgie, a vorbi mai mulți deodată ② A lătra mulți deodată [harhăt].

HARIPĂ... = **ARIPĂ**...

○ **HARING** *sn. (pl.-se) Olten. Trans.* Clopot (la biserică) [ung. ha-r-a-n-g].

HAR-HAR

Fig. 2517.
Harapnic.

Fig. 2518.
Harfa.

HARMALAIE *sf.* Arababură; gălăgie, tăra-boiu, lărmă, zarvă: după două ceasuri de sbucium și de ~, casarma era măturată (VLAH.).

HARMAN = ARMAN.

HARMĂȘAR... = ARMĂȘAR...

† **HARMĂȚĂ** (*pl.*-ate, -ăți) *sf.* Bucov. Tun: poartă inima... ca dintr-o ~ de tare (SB.); a pornit a împușca prin hărmați (ORIG.) [pol.].

○ **HARMIG** = ARMIG.

○ **HARNAȘAMENT** (*pl.*-te) *sn.* Tot tacinul unui cal [fr.].

HARNIC *adj.* ○ † Vrednic, destoinic, capabil: tilhar de la tilhar nu-l ~ să țure (SB.); nimeni nu era ~ să-l vadă sau să-l aibă (GRIG.) † ○ Sirguincios, muncitor, iute și cu spor la lucru: slugă ~ă; nevastă ~ă; mai nu-l prindea somnul de ~ ce era (CRG.); atît de ~ se arăta în ale slujbei (ISP.) [vsl. 'harinû].

HARNICEL *adj. dim.* HARNIC.

HARNICI *vb. tr. și refl.* A (se) face harnic.

HARNICIE *sf.* ○ † Vrednicie, destoinicie † ○ Sirguință: prin muncă, cinste și ~ am ajuns unde mă vedeti (ISP.); cu harnicia se alungă sărăcia (VOR.) [harnic].

HARNICUȚ *adj. din.* HARNIC: Dragă mi-i mîndra micuță, Că la cîmp e ~ă (IK-BRS.).

○ **HARPĂ** (*pl.*-pe) *sf.* ○ **HARFĂ**: cîntînd pe niște harpe în formă de dreptare și cu zece coarde fie-care (ODOB.) [fr.].

○ **HARPACAS** = ARPACAS.

○ **HARPAGIC**, ○ **HARPAGIČĂ** = ARPAGIC.

○ **HARPIE** *sf.* ○ **×** Numele a trei monștri fabuloși, cu obrazul de femeie iar cu corpul și cu ghiarele de vultur † ○ Femeie rea și arțăgoasă, sgriptoroaică [fr.].

○ **HARPIȘT** *sm.*, **HARPIȘTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Care cîntă (cîntăreț, cîntăreață) din harpă: acolo sînt și harpiște... și cîntăreți cu flautul... și trîmbițași (ODOB.) [fr.].

HARȘ sau **HIRȘ** — **HARȘT** (I) sau **HIRȘT** (I) *interj.* Exprimă sgomotul produs prin lovirea puternică, prin apucarea repede, smulgerea, spintecarea, retezarea, etc. unui lucru: cum îl vede, harș! † apucă călcuța și o dă lui Tîndală (R-COD.); hîrștii odată s'a repezit și a prins una în ghiare (BR-VN.); și, hîrșt! îi tăie un cap, și mai hîrșt! și mai tăie unul (ISP.); a scos sabia și face hîrșt! împăratului capul (VOR.); atunci Petrea... harșt! capul cu sabia (SB.).

HARȘA (*pl.*-șale) *sf.* Pătură, ciolțar ce se așterne pe cal sub șea: cali domnești acoperiți cu grele harșale de fir și de mătăsuri (ODOB.); un cal îmbrăcat cu o ~ mulată în fir de cel mai bun (ISP.) [tc. h a ș a].

○ **HARȘCHINĂ** = HARCHINĂ: Luind harșchina 'n spinare, Vrea să iasă s'o croașcă (SPER.).

○ **HARȘNI** (-nesc) *vb. tr.* A rețeza dintr'odată: ostași îi harșnesc și acestuia capul (SB.) [h a r ș!].

HARȘT (I) = HARȘ!

○ **HARȘUI**, **HARȘUI** (-vesc) *vb. tr.* A apuca repede: a înșfăca: cum i-a părut că doarme omul, a și harșuit totica (SB.).

○ **HART**! *interj. Oten.* Cuvînt cu care se îndeamnă calul s'o ia înaintea boilor (la arat), sau să vie la loc, cînd iese din brazdă (CIAUS) (TUT.).

HARTĂ (*pl.* hărți) *sf.* ☆ Reprezentarea grafică a globului pămîntesc sau ceresc, a unei țări, a unei localități, din punctul de vedere geografic, geologic, istoric, astronomic, etc.: ~ geografică; ~ astronomică [ngr.].

HARTAN (*pl.*-ne), **HARTAN**, **Mold.** **HARTAM** (*pl.*-me) *sn.* ○ **×** Bucată (de carne, etc.) tăiată sau ruptă (din ceva: dintr-un le... și cite un hartan de friptură (R-CH.); Ar fi bine, de-ar putea, Vr'un hartan și el să-și ia (SPER.); fie-care își tăie un hartan din mămăliga aurie (N-UR.) † ○ Sdreanță: și-l înbăță de hartanele zăbunului (OLVR.).

HARTĂNI (-ănesc) *vb. tr. și refl.* ○ A (se) rupe în bucăți, a (se) sfîșia: ce și cum i-ar fi hărtațat o fiară sălbatică (OLVR.); hainele de pe dînsa se hărtațiseră (ISP.) † ○ A rețeza: îi mai hărtațea cu paloșul o bucată din trup (VLAH.) [hartan].

HARTĂNIȚ *adj. p.* **HARTĂNI**. Rupt, sfîșiat, sdrănit: armăsarul sfîșiat, ~ de sus pînă jos și pînă de stîncă (ISP.); țăraniilor rupți, hărtațiti, galbeni de foame și de mizerie (BR-VN.).

HARTA-PALE *adv.* Tăiat în bucăți: păru-i zace ~ (TOC.).

HARTĂPĂLI (-ălesc) *vb. tr.* A face bucăți, a

face harcea-parcea: cînd ești mic, scundac, văzut-ai că te hărtalesc toți (JUP.) [harta-pale].

HARTA-PAȚA = HARCEA-PAȚEA.

○ **HARTIC**, **HARTIG** = ARTIC.

HARTOFILAX *sm.* Arhivar. bibliotecar al unei biserici sau mănăstiri: ~ul iaste ispravnicul tuturor înscrisurilor... fiind întocșiturile și numele sau logodnele (PRV-MB.) [gr. χαρτοφύλαξ].

† **HARTOFOR** = CARTOFOR.

○ **HARTOI** (-oesc), **HARTUI** (-vesc) *vb. tr. și refl.* **Mold.** A cirni, a (se) da în lături; a (se) pleca într-o parte, a (se) povîrni: cu mare gren hartoește carul într-o parte (CRG.); peste clocoțul lui repede alunecă pluta, hartuindu-se ca o șanle (VLAH.) [comp. rut. hartu vaty, „a căuta să tragă la țarm”].

† **HART**! (*pl.*-turi) *sn.* = **HARTĂ**: se lua cu dînsul la ~ (MAR.); un cal bun, ucis fiind în ~ au început a putrezi (TICH.) [ung. h a r c].

HART = HARTI.

HARTĂ *sf.* ○ **×** Încăierare între avantgarde sau între mici detașamente ale armatelor protivnice: se apuca și la ~ cu Turcii ce stau de pază în acel loc (BALC.) † ○ **×** † Luptă, bătaie † ○ Încăierare: se luau lute la ~, par'o ar fi fost necăjiți unul pe altul (OLVR.); luîndu-se la ~ cu trei soldați (R-CH.) [h a r ț].

HARTAG, **HARTAG** ○ = **ARTAG** † ○ **Băn.** Bătaie, luptă: după hartag, cu sulita în spină (TICH.).

HARTAGAȘ = ARTAGAȘ: Dar în sat era și-un popă Zurbagiu și ~ (SPER.).

HARTĂGOS = ARTĂGOS: înveninat și ~ ca o fată care a îmbătrînit nemăritată (VLAH.).

HARTĂȘ *sm.* Soldat care se ia la h a r ț ă, luptător: Plecînd, pe cîmp se ~ nșiră în grupe de ~i (ALECS.).

HARTI, **HIRTI** *sm. pl.*, **HIRTA** *sf.* Săptămîna cînd e permis să se mănînce de fruct Miercurea și Vinerea: numai... în cele 12 zile și în harti, cînd se începe trîndul și în săptămîna brînzii (PRV-MB.); săptămîna de la începutul cîștigilor de după Paști și cea de la sfîrșit și hirta, adică se mănîncă de-a valma carne (VOR.); de la Crăciun și pînă la Bobotează e hirta (CRG.); în săptămîna hirtii sau cîrnealeg... aduce... și trei porci grijiți gata (CRG.) [comp. Hartibur].

HARTIBUR, **ARTIBUR**, **ARTIVUR** *sm.* Nume de ocară aplicat Armenilor, din cauza pretenției credințe că s'ar închina unui cîine cu acest nume [comp. ngr. αρταβούρκοι „săptămîna a doua înaintea pășimilor”].

HARTUI (-vesc) 1. *vb. tr.* ○ A obosi cu h a r ț a, cu atacuri repetite: cu alte cete de ostiri, el îi hirtuia necontenit (ISP.) † ○ A nu da pace, a nu slăbi de loc, a înțeți, a zădări, a necăji în tot chipul cu lucruri de nimic, de puțină importanță: madama îi hirtuiește ca să-și aducă aminte (BR-VN.); prea am fost hărțuiti din toate părțile (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se lua la hartă, la bătaie, a se încăiera: oameni de acela cari s'au hărțuit odinioară cu Sobietchi (CRG.); începură a se ~ zi și noapte cu dusmanul (BALC.).

HARTUIALĂ (*pl.*-leii) *sf.* Faptul de a (se) h a r ț u i; încăierare: oastea lui Ștefan leșea... și da Turcii ette o ~ bună (ISP.); la hotar, hărțuilele cu Turcii și cu Tătarii nu se mai curmău (VLAH.).

○ **HASA** *sf. Mold.* Pinză de calitate inferioară, madipolon [tc. h a s a].

○ **HASCĂ** *sf. Mold.* Mai multe piei ce se pun spre a lărgi căputa deasupra la cioboată [pol. h a s k a].

HASMAȚUCHIU = ASMAȚUCHIU.

○ **HASNĂ**, **HAZNĂ** *sf. Trans.* Polos: Ce hasnă că tot studează, și nimic n'agonisește (SAD.) [ung. haszon].

○ **HASNUI**, **HASNUI** (-vesc) *vb. tr. și intr.* **Trans.** A fi de folos, a folosi [h a s n ă].

○ **HAST(A)** = AST(A).

○ **HASCĂ** (*pl.*-ști) *sf. Mold. Bucov.* Copac (în spec. brad) uscat și scorburos: an tras într-o pădure subț o ~, foarte naltă și groasă (SB.) [refăcut din *pl. haști* < rut. ch a š t i „tuși, desii”].

○ **HASCĂ** *sf. Trans.* Tigăia de la pușcă sau pistol.

○ **HASCĂ** *sf. Băn.* Un fel de prăstie făcută din coajă de teiu sau de salcie.

○ **HASCĂ** *sf. Trans.* (FR.-COR.) Piele (de bou) [comp. HASCĂ].

HASCHIE = AȘCHIE.

***HASIS** *sbst.* Preparat narcotic extras din foile unui soi de cinapă (*Cannabis indica*), care fumat sau mestecat în gură produce un fel de beție particulară; obținut în Orient [fr. < ar.].

HASMA = HAGIMA.

○ **HASMACIUCA** *sf. Trans. ** Plantă ierboasă cu flori albe, rar gălbul, dispuse în mici umbelle la vârful tulpinii și ramurilor (*Anthriscus silvestris*) (□ 2519) [tc. a s m a ȕ y k].

○ **HASMANDAU** *sm. Olten.* Pierde-vară, om fără căpătîu, haimana (conv.).

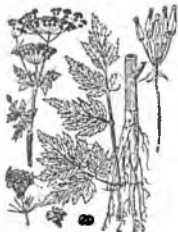

Fig. 2519. Hasmaciuca.

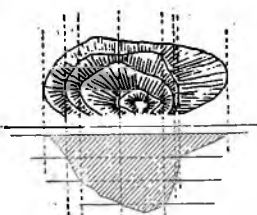

Fig. 2520. Hașuri.

***HASURĂ** (*pl.-uri*) *sf.* Trăsături, mai adesea paralele, ce se fac pe o hartă, spre a indica accidentele de teren sau natura terenului (□ 2520) [fr. h a c h u r e].

HAT (*pl.-turi*) *sm.* ① Fășie depămint nearat, lăsată cafo cărare, care desparte două ogoare, două grădini sau servește de hotar între două proprietăți: Trăsnea dormea pe ~... și habar n'avea de frig (CRG.) ② Cîmp nelucrat, pîrloagă, țelină [rut. h a t i „zăgaz”].

HAT = AT.

○ **HATALĂU, HATALĂU** *sm. Mold.* ① = **HANDRALĂU**: dragul mătușii își aduce ~ acasă (SAD.) ② Amant, ibovnic: se țin hatalăii după tine ca lumea după urs (RV-CRG.) [comp. rut. h a t a l a i *interj.* imitînd galopul unui cal].

***HATALM** *sbst.* Amendă: acestuia să-i fie certarea cu bani, ce se zice să plătească ~ (PRV-MB.) [ung. h a t a l o m].

○ **HAT** *adv. Mold. Bucov. Trans.* Foarte (tîrziu, departe, etc.); (departe, tîrziu, mare, bine, etc.) de tot: murat pînă la piele și înghețat ~ bine (CRG.); ~ peste douăzeci și mai bine de ani (BR-VN.); după ce am văzut pădurea rămasă ~ în urmă (GN.); pînă se făcu stogul ~ mare (RET.); cîte un turn de biserică apare ~ încolo (CRG.) [rut. h e t i].

***HATAIA** *sf.* Stofă de mătase: asta este ~ de Veneția sadea (ML.) [tc. h a t a i a].

○ **HATĂRAG** = **HADARAG** ①.

○ **HATI** (-tăcu) *vb. Bucov.* ① A iezi, a închide cu un zăgaz, cu o stavilă; a opri curgerea (unei ape), trecerea (pe un drum), a baricada: a'a apucat să hătească Frutul, ca să înnece oămenii (VOR); începură... să tale copaci... și să-l hătească de-a ourmezișul platului (MAR.) ② A arunca, a asvîrli: o apucă repede de picioare și o hăti în flintă (SA.) [rut. h a t y t y].

○ **HATIE** *sf. Mold. Bucov.* Îngrămădire de nulele și de pietre spre a regula cursul unei ape sau spre a o împiedeca de a se revărsa; ieșătură (RV-CRG.) (STAM.) [h a t i].

***HATISERIF** (*pl.-turi*) *sn.* * Poruncă a Sultanelui scrisă de însăși mîna sa: să-l scoată ~ de domnie vecinică de la împăratul (M.-COST.) [tc.].

HATIR (*pl.-turi*) *sn.* ① Semn de dragoste sau de prietenșug, favor, grație: a face un ~, a acorda o favoare; mă plzumesc pentru ~ul și trecerea ce am la Măria ta (ML.) ② Favoare sau protecție acordată cuiva de un șlujbaş al Statului, pe nedrept și în paguba altuia: mi s'a dat de ~ un suringiu cu șase cai în loc de opt (G.-GH.) ③ Plac, plăcere, poftă: a făcut-o de ~ul meu: pentru ~ul meu învîț flautul (NEGR.); a-l strica ~ul, a-l strica pofta, a nu-i face pe plac: nu vru să strice ~ul lui Eronie (ISP.) [tc.].

***HATMAN** *sm.* ① * Căpetenia unei oștiri (la vechii Poloni și la Cazaci) (□ 2521) ② Odinioară, în Moldova, mare boier de divan, al patrulea în rang după marele logofăt, însărcinat cu comanda armatei, în timp de pace și de războiu ③

În Muntenia, odinioară, căpetenia zăpcoilor de divan [pol. h e t m a n].

***HATMĂNESC** *adj.* De hatman, privitor la hatman: fusese față la statul ~ (GRIG.).

***HATMANIE** *sf.* ① Demnitatea, rangul de hatman ② Ministerul de războiu.

HAT sau **HAT** *interj.* Exprimă gestul pe care-l face cineva spre a apuca, spre a înhăța ceva: eu atunci, hă! de umanul moșneagului (CRG.); nîoi una nîoi alta, hă! un par și tronol în oale (SEV.); Hă! de bărbă, la-l de plete (SPER.).

HAT (*mai adesea pl.*

HATURI) *sn.* Cureau sau frînghie lungă, făcînd parte din hamuri. cu ajutorul căreia se conduc caii înhămați (□ 2522): apucă ~urile în mîna stîngă și m'aruncă pe șăoaș (ALECS.); vizitili... ou ~urile în mîna, își petreceau vremea cu glume (I.-GH.).

HAT sau **HIT** *interj.* ①

= **HIT** (I) ② și hî! în sus, hî! în jos, nu găsi ușa pe unde să iasă (ISP.); și hî! în dreapta, hî! în stînga, pînă descule ușa omului (OLVR.) ③ Strigăt cu care se îndeamnă calul s'o apuce la dreapta.

○ **HATA** (*pl.-te*) *sf. Olten. Băn.* Turmă mare de porci.

○ **HATAG** (*pl.-aguri*) *sn. Trans.* (PAC.) * Pădurice cu tufe dese, mărunte [comp. **HATIS**].

HATAI = **HITAI**.

HATAȘ (*pl.-șe*) *sn.* ① Cărare prin pădure, pe unde trec fiarele sălbatece: ~ul căprioarelor cu sprincene (CRG.); am zărit ursul... p'un ~ și-am tras în el (LUNG.) ② Poteca pe unde se duc oile la pășune ③ Potecă, drum pe coasta unui munte: o înăm pe ~ și scoborîm în Găvan (VLAH.) [comp. **HATIS**].

HATI (-ătsec) *vb. tr.* ① A sgîlîi ② A înhăța [h a t i s].

HATIS (*pl.-șuri*) *sn.* ① A tufiș de mărăcini, desig; luncă mică deasă și mărăcinoasă: printr'acel ~ felurit de arbori ce se 'ndeasă și se împletecesc (COȘA); îl se urîsea a mai mînea seara prin scorburi și prin ~uri (BR-VN.); ați umbiat o jumătate de zi prin crînguri, prin ~uri (BR-VN.) ② *Trans.* (PAC.) (VIC.) Potecă prin pădurile de munte [comp. **HATAG, HATAȘ**].

HATMATUCHI(U) = **ASMATUCHIU**.

○ **HATOGĂ** (*pl.-ge*) *sf. Mold.* = **HATAȘ** ①: la hătău, vînatul bun trebuie să a'fie la ~ (RV-CRG.).

HATUI (-ueso) *vb. tr.* ① A mîna caii, a-i clîrmi trîgînd de hături: trebuia acum să hătnească singur caii (SB.); îmi puteam abia ~ murgul meu încoace la voi (GRIG.) ② A reține, a înfrîna, a stăpîni: poftele lumii... să le înfrînez și să le hătuesți (CANT.); mă dăb să-l hătuesc pe creditor (ALECS.) [h a t u i].

HATUIT *sbst.* Faptul de a hătui: Am să-l iau la ~. Ca pe-un cal rău, nestrunit (ALECS.).

HAU (*pl.-uri*) *sn.* ① Prăpastie, adîncime fără fund: oana părăsită, hăul floros și răsunător, în fundul cărui nu te poți uita (VLAH.) ② Greutate, necaz: duce hăul casei, fără să cîrtească (ISP.) ③ Cît ~, niciodată, cît e lumea: nu-l mai vezi om de treabă, cît ~ ~ (SEZ.).

○ **HAUGAȘ** (*pl.-șe*) *sn. Mold.* ① = **FAGAȘ** ② Ogaș; șanț făcut de puhoale pe drumuri: el se abat pe de lături și dau prin ~ (ALECS.).

HAUI, HAUI = **AUI**: hăue valea și se cutremură toată ca de-o năprasnică dărîmăre de munți (VLAH.); lapa... nîcheză odată de hăut vîzduhul și urîă toată cureau (ISP.).

HAULI, HAULI (-leso) *vb. intr.* ① A chiui: Trece hoțul hăulînd, pe cărare scoborînd (ALECS.); și făcînd vin pe luncă hăulînd (COȘA); toată ziua îmbia și hănea prin cea săcraată de pădure (RET.) ② A cînta: Apoi cînd Românul doina hăulește el pe funza verde înflin o numeste (DON.); Tu ai fost cît tot ultiată în creanga Dumbrăvii-roșii, ce Românul hăulește (STAM.) ③ A vui: numai Argeșul... trece

Fig. 2521. Hatman.

Fig. 2522. Hături.

hăulind pe spîntecătura văilor (VLAH.) ¶ ④ A lătra prelung: hăulea căștea cea bătrînă (FAC.) [onom.].

HAULIT, **HAULIT** *sbst.* Faptul de a hăuli; lătrat prelung: hăulitul lugubru al cînelui (FAC.).

○ **HAUNI** (-nește, haună) *vb. intr. Trans.* A urla, a lătra: lupii hăunesc (VIC.) [onom.].

HAUT = **AVAT**.

† **HAVADIȘ** (*pl.-îșuri*) *sn.* Noutate, veste, știre: îmi fac capul coaslov de ~uri (FIL.) [tc. h a v a d i ș].

HAVAET = **AVAET**.

HAVAȚU *adj.* Azuriu, albastru ca cerul: cu bareț havațu legată la cap (CAR.) [tc. h a v a y l].

† **HAVALEA** (*pl.-alele*) *sf.* ① Ordin al Porții de a se vîrse bani sau de a se contribui în natură, în socoteala haraciului; însăși această contribuție ¶ ② *Mold.* Angara, podvadă: bir n'aveți a da și havalale nu faceți (CRG.); bellicuri, podvezi și havalale numai noi am făcut (VLAH.) [tc. h a v a l e].

○ **HAVAN** (*pl.-nuri*) *sn. Mold.* Piuliță [tc.].

* **HAVANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Tigară de foi de calitate superioară (din tutun importat din Havana): pușăia dintr-o ~ (VLAH.) [fr.].

HAVAT = **AVAT**.

HAVUT = **AVUT**.

HAVRĂ (*pl.-re*) *sf.* Sinagogă: și ne certam ca prin havre (ALECS.); intram Sîmbăta și în havra lor (GRIG.) [tc. h a v r a].

HAVUZ, **AVUZ** (*pl.-zuri*) *sn.*

① Basin, rezervoriu mare de apă, construit din piatră sau ciment: un havuz împrejurat cu zid de piatră (C.-RAD.); avuzuri cu pestișori roșii din străinătate (GRL.) ¶

② Fîntînă țîșnitoare

([2523]): o grădină...

avînd la mijloc un ~ cu

sădîrivan (C.-RAD.) [tc.].

HAZ *sbst.* ① Plă-

cere pe care o simte cineva sau pe care o face altuia, grație; a face ~ de cineva sau de ceva, a-i fi plă-

cut, a simți bucu-

rie, atracție: tata nu știa carte... și nici mult ~ nu făcea de dînsă (CRG.); a face ~ pe cineva, a-l simpatiza, a avea simpatie pentru cineva: poetul Marțial, pe care

însă Traian nu-l prea făcea ~ (ODOB.); spunea d-ta numai a-tita, că mă face haz ministrul (ALECS.); îl făceau ~ fiindcă

era plin de originalitate (N.-GH.); a avea ~, a fi ou ~, a fi

nostim, a avea o atracție deosebită: tot ce făcea îl

prindea și avea ~ (CAR.) ¶ ② Veselie pe care o simte

cineva sau pe care o stîrșnește prin felul lui nostim

de a fi, prin glumele sau vorbele lui spirituale: dar din toți cine era mai ou ~? era domnu Agachi Flîtur

(ALECS.); un moșneg... de tot ~ul (CRG.); a face ~, a se

veseli, a petrece glumind; a petrece, a face glume

pe seama altuia, a-l lua în bătaie de joc: lumea

face un ~ nespun (CAR.); făcură ~ de dînsul și începură a-l lua

în zețimea (ISF.) ¶ ③ Glumă, anecdotă glumeață: și

mustața răsucindu-și spune ~uri fel de fel (VLAH.) [tc. h a z z].

* **HAZARD** (*pl.-duri*) *sn.* ① Intîmplare (norocoasă sau nenorocoasă), brodeală: are ceva miraculos, în

care ~ul joacă un rol extraordinar (ALECS.); joc de ~, joc

de noroc ¶ ② Primejdie, risc: ~urile războiului [fr.].

* **HAZARDA** (-dez) *1. vb. tr.* A lăsa în voia norocului sau intîmplării; a expune primejdiei, riscului.

2. vb. refl. A se încumeta; a se expune [fr.].

HAZLIU *adj.* Plin de haz, nostim, spiritual; plăcut; glumeț, vesel: îi plăcea să povestească

despre lucruri plăcute și hazili (CAR.); nu știa ce să mai facă de bucurie că are un băiet așa de ~ (CRG.).

HAZMAN = **ASMAN**.

HAZNĂ (*pl.-nale*) *sf.* ① Te-

erie: am să-i dau în haznaa cu banii (CRG.); să mai mer-

gem și pe la haznaa împărătească (ISF.) ¶ ② Canal, rezervor unde se scurg murdăriile dintr-o latrină, cloacă

([2524]): arunca în sus din ~ stropii de noroiu (N.-GH.) [tc.].

○ **HAZNA**... = **HASNA**...

† **HAZNADAR**, **HAZNATAR** *sm.* † Vistiernicul Sultanului sau al Domnitorului: protectorul acestui

Turc... deveni vizir și protejatul; mare haznatar (ALX.) [tc. h a z n a d a r].

○ **HAZOȘ** *adj. Mold.* Plin de haz: și alte izvoave

hăzoase ca aceste (CRG.); nu-l trumoașă, da-i hăzoasă (SEZ.).

○ **HAZULIU** ① = **HAZLIU** ¶ ② Nurliu: fata-l hazulie și m'a fărâmoat de-acum (CRG.).

HE! *adesea repetat HE! HE! sau HE! HE! interj.*

① Exprimă o îmbărbătare, o mirare, o asigurare: ~! ~! măi femele, decît ai crește un băiet de suflet, măi

bine ai crește un olne (FLOR.) ¶ ② Strigăt cu care chemăm pe cineva: ~! Trăsnea, măi, scoală! știi tabla? (CRG.) ¶ ③ = **HAT**: Enache Stupu... mort, ~! acum de

mulți ani (GRL.) [onom.].

○ **HEBĂ** *sf. Trans.* (VIC.) (CONV.) De ~, în zadar [ung. h i a b a].

* **HEBDOMADAR** = **EBDOMADAR**.

* **HECATOMBĂ** = **ECATOMBĂ**.

○ **HECELĂ** (-cel) *vb. tr. Trans.* A dărăci [h e c e l a].

○ **HECELĂ**, **HEHELĂ** (*pl.-le*) *sf. Trans.* Darac, gîlă [ung. e c s e l ô, h e h e l].

* **HECTAR** (*pl.-are*) *sn.* Măsură de suprafață agrară egală cu 100 de ari [fr.].

* **HECTOGRAM** (*pl.-ame*) *sn.* Greutate de 100 de grame [fr.].

* **HECTOLITRU** (*pl.-tri*) *sm.* Măsură de capacitate de 100 de litri [fr.].

* **HECTOMETRIC** *adj.* Privitor la hectometru [fr.].

* **HECTOMETRU** (*pl.-tri*) *sm.* Măsură de lungime de 100 de metri [fr.].

○ **HEGHES** *adj. Trans.* Cu coarnele ascuțite: Ferește-mă, dragă Doamne, De iunică ~ă, De leliță ieneșă (IK.-BR.) [ung. h e g y e s].

* **HEGÎRA**, **EGÎRA** *sf.* ① Era mahometanilor, care

datează de la fuga lui Mahomet de la Meca la Medina (19 April, anul 622 d. Chr.) [fr.].

HEHEI! = **EHEI!**

○ **HEHELĂ** = **HECELA**.

HEI! *adesea repetat HEI! HEI! interj.* ① Strigăt cu care chemăm sau îmbărbătam pe cineva: ~! prietene... scoală-te de o ia, că se arde (ISF.); ~! ~! răbdare, Arvințe fătu-meu, răbdare! (ALECS.) ¶ ② = **EI!**

~! ce-ți spunem eu că ai uitat românește! (ISF.); ~! cînd mî-ar ajuta Dumnezeu să'nhaț un post...! (ALECS.) ¶

③ Exprimă uneori mirarea, necazul, etc. ¶ ④ = **HAT**: tocmal țîrziu, he! afară... că au văzut un băietandru călare (ISF.) [onom.]: comp. și **EHEI!**.

○ **HEICUI** (-ueso) *vb. tr. Trans.* A da înapoi: hel-uește puțin carul cu boi (ISC.).

HEIU *sn. Mold. Trans.* întrebuintat aproape numai la pl. **HEIURI**. ① Locurile de lingă casă ¶ ② Clădiri de pe lingă casă, acareturi [ung. h e l y].

HEL *sm.* Soiu de țipar (*Anguilla anguilla*)

([2525]) [ngr. Χέλο].

HELBET! *interj.* De sigur, las' pe mine, fii fără grije: ~! dacă-i pe-acea, apoi și noi avem temeturi (ALECS.); fâ-ți datoria oum

știi, o'apoi om oiu fi și eu, ~! (CRG.); plî'n'atunci, ~! avem credit destul (CAR.) [tc. el bet].

HELEȘTEU, **ELEȘTEU** (*pl.-tee*) *sn.* Lac sau baltă artificială săpată pentru a se prăsi sau păstra pește înăuntru; iaz cu pești

([2526]: acest împărat avea o pesonă, adică un heleșteu de pește (ISF.); a treia zi... plecă iarăși la mar-

Fig. 2523. Havuz.

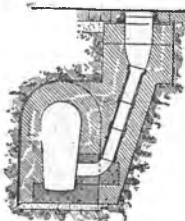

Fig. 2524. Hazna.

Fig. 2525. Hel.

Fig. 2526. Heleșteu.

ginea electenului (HSP.); alți răzeși aveau locuri în care se pot face electrole cu zăgăzuri... să se așeze între dinșii (LEG.-CAR.) [ung. halastó].

HELGE *sf. Mold. Bucov.* Nevăstuică albă: cînd îl mușcă pe cineva ~a, numai atunci poate scăpa să nu moară, dacă numără o banită de pesat (VOR.); alb ca ~a, foarte alb, alb ca zăpada [ung. hólg y].

***HELICON** (pl.-oane) *sn.* Instrument de alamă, cu rolul de contrabas, în muzica militară; fiind foarte mare, executantul îl petrece peste cap, sprijinindu-l de umăr și ținînd pavilionul la spate (□ 2527) [fr.].

Fig. 2527. Helicon.

***HELIOGRAF** (pl.-afe) *sn.* Instrument destinat a face semnale telegrafice prin reflectarea razelor solare într-o oglindă plană (□ 2528) [fr.].

***HELIOGRAFIE** *sf.* ① Descrierea soarelui ② ③ Artă de a face gravuri printr-un procedeu fotografic [fr.].

***HELIOGRAVURĂ** (pl.-uri) *sf.* ① Gravură obținută cu ajutorul heliografiei ② Fototipie [fr.].

***HELIOMETRU** (pl.-tre) *sn.* Instrument cu care se măsoară diametrul aparent al soarelui și al planetelor [fr.].

***HELIOSCOP** (pl.-pe) *sn.* Ochian cu sticlă afumată sau colorată, spre a putea observa petele solare [fr.].

***HELIOSTAT** (pl.-te) *sn.* Instrument care permite să se proiecteze razele solare într-un punct fix, cu toată mișcarea de rotațiune a pămîntului (□ 2529) [fr.].

Fig. 2529. Heliostat.

***HELIOTERAPIE** *sf.* Metodă de vindecare care consistă în a expune acțiunii razelor solare tot corpul bolnavului sau numai o parte din el [fr.].

***HELIOTIPIE** *sf.* Reproducerea prin tipar a unui negativ fotografic [fr.].

***HELIOTROP** *sn.* Agată de culoare verde-închis cu pete roșcate [fr.].

***HELIU** *sbst.* Gaz care există în cantitate enormă în soare și în cantități infime pe suprafața pămîntului; e corpul cel mai ușor după hidrogen [fr. hélium].

***HELIUGĂ** *sf. Mold. (FAMF.)* Mîncare proastă.

HEM... **HEM...** *conj.* Și... și..., tot... tot..., ori... ori...: voia... hem să mergem în călătorie, hem să nu-și prea ostenească caii (HSP.) [blg. < tc.].

***HEMATINĂ** *sf.* Pigment roșu al singelui [fr.].

***HEMATITĂ** (pl.-te) *sf.* Peroxid natural de fier, de culoare roșie sau brună; fiind foarte tare, servește la șlefuirea și lustruirea metalelor [fr.].

***HEMATOZĂ** *sf.* Transformarea singelui negru în sînge arterial (roșu) prin acțiunea oxigenului din aer introdus în plămîni [fr.].

***HEMATURIE** *sf.* Simptom caracterizat prin prezența singelui în urină [fr.].

HEMEIU = HĂMEIU.
HEMESI... = HĂMESI...
***HEMICICLU** = EMICICLU.

***HEMION** *sn.* Măgar sălbatec, de mărimea catului, care trăiește în Asia apuseană cu deosebire pe platourile înalte ale Mongoliei (□ 2530) [fr.].

Fig. 2530. Hemion.

***HEMIPLEGIE** = EMIPLEGIE.

***HEMISFERĂ...** = EMISFERĂ...

***HEMISTIH** = EMISTIH.

***HEMOGLOBINĂ** *sf.* Substanță albuminoidă, feruginoasă, cristalizabilă, care este materia colorantă a globulelor roșii din sînge la toate vertebratele [fr.].

***HEMOPTIZIE** *sf.* Scuipare de sînge pricinuită de o hemoragie în bronhii sau în plămîni [fr.].

***HEMORAGIE, EMORAGIE** *sf.* Mare scurgere de sînge în afara sau în interiorul corpului [fr.].

***HEMOROIDAL, EMOROIDAL** *adj.* Privitor la hemoroizi, ce țin de trînji: sînge ~ [fr.].

***HEMOROIZI, EMOROIZI** *sm. pl., HEMOROIDE, *EMOROIDE* *sf. pl.* Trînji [fr.].

***HEMOSTATIC** *adj.* Se zice despre un medicament întrebuințat pentru a opri o scurgere de sînge [fr.].

***HENDEC, HENDICHU** = HINDICHU.

HENGHER, HINGHER *sm.* Om plătit de autoritate ca să prindă și să omoare cîinii vagabonzi din orașe: ca hengherii, cînd omoară cîinii (PANN) [să. hoengër < germ. Henker].

HEP! **HEP!** *interj.* Strigăt cu care vînătorii sau excursioniștii se chiamă unul pe altul din depărtare ① Strigăt adresat Evreilor în batjocură: hep! hep! hep!... s'a snăpărat tîrtanul! (ALECS.).

***HEPATIC** *adj.* Privitor la ficat, ce ține de ficat: celule ~e ① Localizat în ficat: colic ~e [fr.].

***HEREAN** = HREAN.

HER *sm.* Numele literei X din alfabetul cirilic [vsl. hërŭ].

***HERALDIC, ERAIDIC** 1. *adj.* Privitor la blazon 2. **HERALDICĂ, ERAIDICĂ** *sf.* Știința blazonului [fr.].

HERĂST(R)ĂU = FERESTRĂU.

***HERB** (pl.-buri) *sn. Mold.* Stemă, blazon, marca țării: Lună, soare și lăuceferi El le poartă 'n a lui ~ (EMIN); ~ul țării noastre, carele oap de bou țin (CANT.) [pol.].

***HERCULEAN, ERGULEAN** *adj.* Ca a lui Hercule, ce aparține lui Hercule: cînd vor să arate pe cineva că e virtuos... zic că are putere erculeană (HSP.) [fr. herculéen].

***HEREAN** = HREAN.

HERED = HRED.

HERESEU, HERESTRĂU = FERESTRĂU: Un palos mare cu zimți, Ca cînd era hereseu (STAM.).

HERETE = ERETE.

***HERETISÎ, HIRITISÎ, *FIRITISÎ** (-leso) *vb. tr.* ① A saluta ② A felicita: Incepu... să heretisească pe împărat pentru scăparea fie-si (HSP.); hai să-l hiritisim pentru fericierea lui (ALECS.); omenii se firitiseacă, ca să fie cum mai bine peste an (VOR.) [ngr. Xepetisō].

***HERETISIRE** *sf.* Faptul de a heretisi; felicitare: cu aceste vorbe de ~ întîmplă pe moș Apeș un prieten (HSP.).

HERGHELEGIU = HERGHELEGIU.

HERGHE-

LIE, ERGHIE

sf. Mare număr

de iepe cu armă-

sarii lor ce se țin

pe cîmp pentru

prăsiă (□ 2531):

cîrele și herghelile

umblau slobode pe

îmășuri (VLAH.); să te

duci să-mi aduci her-

ghelia de iepe, cu armăsarul ei cu tot (HSP.) ② Ca termen de ocară, adresat unei femei: ajungă-ți de-amm, herghelie! (CRG.) ③ Locul unde se cresc cai și se ocupă de prăsiă lor [tc. hergele].

HERGHELEGIU, HERGHELEGIU *sm.* Păzitorul, îngrijitorul unei herghelii: bărbatul Floarel... era herghelegiu, și așa petrecea toată viața pe cal (D.-ZAMF.); logofătul Stolan era bălat de herghelie (S.-ALD.) [tc. hegeleği].

***HERING** *sm.* Scrumbie (□ 2532) [germ. Haring].

***HERIE, FIERIE** *sf.* Taxă fixată de Domn

pentru reluarea unui proces, cu scop de a garanta

stabilitatea lucrului judecat ① *Ofen.* Veche măs-

ură de capacitate (=1 oca) făcută de tinichea;

ocaua lui Cuza.

Fig. 2531. Herghelie.

***HERMAFRODIT, ERMAFRODIT** 1. *adj.* ♀ Se zice de o plantă în care există organele de reproducere pentru amândouă sexe, adică și stamine și un pistil.
2. *sm.* Persoană care are amândouă sexe [fr.].

Fig. 2532. Hering.

***HERMELIN, ER-MELIN** = **HERMINA** [germ.].

***HERMENEUTICĂ** = **ERMENEUTICĂ**.

***HERMETIC, ERMETIC** *adj.* Care astupă sau închide astfel (un vas, etc.), încât să nu poată pătrunde nimic înăuntru; — *adv.*: a astupa ~ [fr.].

***HERMINA** (pl.-ne) *sf.* ① ♀ Un fel de nevăstuică din țările nordice, a cărei blană e albă ca zăpada, iarna, și de culoare cafenie deschisă, vara; cacom (☐ 699) (*Mustela erminea*) ② Blana albă a acestui animal [fr.].

***HERNIE** *sf.* Mold. ♀ Vătămătură, boșorogală [fr.].

***HERUVIC** (pl.-leuri) *sm.* ☐ Imn în onoarea heruvimilor, cântat de preot la liturghie: în *Ministeia ~ului...* *legea preotului cu sfintele daruri* (LUNG.) [gr.].

***HERUVIM** *sm.* ☐ Înger care vine imediat după arhangheli, în ierarhia cerească: *trumos o um* (BR.-VN.); ...*sufletul blând L-au dus ~ii la Domnul* (D.-ZAMF.) [vsl. cheruvim].

***HERVANEĂ** *sf.* ☐ Mantie domnească care a înlocuit, cu începere din a. 1832, vechea cabaniță [tc. harvany].

***HETERIȘ** (pl.-isuri) *sm.* Trans. ♀ Pădure tinăre și deasă de mesteacăn (FAC.).

***HETERO-** = **ETERO-**.

***HETMAN** = **HATMAN**.

***HETE** *sf.* pl. *Olten.* Hături (→ **HAT**).

***HEXAEDRU** = **EXAEDRU**.

***HEXAGON** = **EXAGON**.

***HEXAGONAL** = **EXAGONAL**.

***HEXAMETRU** *sm.* ☐ ① Vers grecesc sau latin alcătuit din șase picioare care toate sînt dactile sau spondee ② Versul alexandrin francez [fr.].

***HEXAPOD** *adj.* ☐ Cu șase picioare: insecte ~e [fr.].

***HI!** *interj.* Strigăt cu care se îndeamnă caii la mers: *hi! breazule, nu te lenevii* (ALECS.); *hi! zămoșcoale tate!* *îndemnați înaintea!* (CRG.).

***HIA...** = **FIA...**

***HIADLE** *sf.* pl. ☆ Grup de stele la capul constelației Taurului, din care cea mai luminoasă e Aldebaran (= luceafărul porcesc) (☐ 2533) [fr. < gr.].

***HIAT** (pl.-aturi) *sn.* ☐ Întrîlnirea, fără a forma un diftong, a două vocale, din care prima la sfîrșitul unui cuvînt sau al unei silabe, iar cealaltă la începutul cuvîntului sau silabei următoare. Ex.: *da-ar, ou-un, bou* [lat.].

***HIBĂ** *sf.* Tr.-Carp. ① Greșală, cusur, vină ② Grijă, habar [ung.].

***HIBERNA** (-nez) *vb. intr.* A petrece iarna în amorteală (*verb.* de unele animale) [fr.].

***HIBERNANT** *adj.* Se zice despre un animal care, în timpul iernii, zace într-o stare de amorteală: animale ~e [fr.].

***HIBERNAȚIUNE HIBERNAȚIE** *sf.* Starea de amorteală a unui animal, în timpul iernii [fr.].

***HIBRID, IBRID** *adj.* ☐ Corcic, care e născut din două specii deosebite, ca, de pildă, *cattul* ② *ovul* ~, ori-ce cuvînt format din elemente împrumutate din limbi deosebite [fr.].

***HICAI** (-aeso) *vb. tr. Bucov.* A lua lăgoană cu bățai, cu strigăte și ocări.

***HICI** *adv.* De loc, de fel, nicidecum: *ne îmbulzim mai ou drag la mămăligă...* și la *muncă*, ~ (JP.) [tc.].

***HICIU** = **HUCIU**.

***HICLEAN**... = **VICLEAN**...

***HIDALGO** *sm.* Nobil spaniol (de sînge curat

creștinesc): *Maoul, subțireț* și *înalt* ou un ~ (D.-ZAMF.) [span.].

***HIDOS** *adj.* Grozav de urît, de slut, scîrbos, respingător, groaznic la vedere: *reațiunea* cu tot ce are ea mai oribil și mai ~ (CAR.); — *adv.*: *vînturii...* al căror *eloc...* răsar *hidos* din ale lor *grumazuri* (OBOS.) [fr.].

***HIDRĂ, DRĂ** (pl.-re) *sf.* ① ☐ Monstru fabulos

pe care cei vechi și-l închipuiau ca un șarpe uriaș sau ca un balaur cu 7, 9 sau 100 de capete care creșteau îndată la loc, dacă le tăia cineva (☐ 2534); *hidra* de la Lerna, numită astfel după mlaștinile Lernei, de pe țărmurile golfului Argos; *afidă* că era o *idră*, adică o scorpoe grozavă... oă are *aripi* și *noău capete* (ISP.) ② ☐ Rău care crește din ce în ce mai mult, cu 'cît se si-

Fig. 2534. Hidră.

Fig. 2535. Hidră.

Fig. 2536. Hidră.

lește cineva să-l curme: *hidra anahiei, ereziei*; în *zadar hidra* (=năvălitorii barbari) *turbează* (ALECS.) ③ ☐ Gen de polipi abia vizibili cu ochiul liber (☐ 2535) ④ ☆ *Hidra*, numele a două constelațiuni, una în emisfera boreală (☐ 2536) și alta în emisfera australă [fr. h y d r e].

***HIDRACID** *sm.* ☐ Acid format din combinarea hidrogenului cu un alt corp simplu (*în spec.* cu fluorul, clorul, bromul, iodul sau sulful) [fr.].

***HIDRAT** *sm.* ☐ Combinațiunea unui oxid metalic cu apă, în care aceasta din urmă joacă rolul unui acid: ~ de *sodiu* [fr.].

***HIDRATA** (-atez) *vb. refl.* A se combina cu apă [fr.].

***HIDRATAT** *adj.* ☐ Care conține apă în stare de combinațiune: *calce ~ă* [fr.].

***HIDRATAȚIUNE** *sf.* ☐ Faptul de a se hidrata [fr.].

***HIDRAULIC** 1. *adj.* ① Mișcat de apă adusă prin țevi: *orgă ~ă* ② Care are de scop să aducă apă în țevi: *încălzire ~ă* ③ Var ~, care se întărește în apă ④ Presă ~ă, care exercită o presiune cu ajutorul apei (☐ 2537) ⑤ *Mașină ~ă*, care ridică apa la înălțimi.

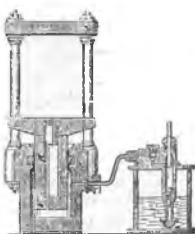

Fig. 2537. Presă hidraulică.

2. ***HIDRAULICĂ** *sf.* Știința care se ocupă cu conducerea și cu ridicarea apelor [fr.].

***HIDROAEROPLAN**

(pl.-ne) ***HIDR(O)AVION**

(pl.-oane) *sm.* ☐ Acro-

plan prevăzut cu plute [Fig. 2538. Hidroaeroplan. care-i permit să-și ia sborul pe apă și să revie iarăși pe suprafața ei (☐ 2538) [fr.].

***HIDROCARBONAT** *sm.* ☐ Carbonat care conține apă în stare de combinațiune chimică [fr.].

***HIDROCARBURĂ** *sf.* ☐ Ori-ce corp format prin combinarea hidrogenului cu carbonul. Cele mai însemnate sînt: benzina, metanul, esența de terebentină, naftalina, acetilena, etc.; petrolul, vaselina și parafina sînt amestecuri de hidrocarburi [fr.].

***HIDROCEFAL** *adj.* și *sm.* ♀ Care suferă de hidrocefalie [fr.].

***HIDROCEFALIE** *sf.* ♀ Boală caracterizată

Fig. 2538. Hidroaeroplan.

prin strângerea anormală de lichid într-o parte a capului [fr.].

***HIDRODINAMIC** 1. *adj.* Privitor la legile mișcărilor fluidelor.

2. ***HIDRODINAMICĂ**. *sf.* Știința care se ocupă cu mișcările fluidelor [fr.].

***HIDROELECTRIC** *adj.* Privitor la energia electrică obținută prin forța hidrolică: *centrală ~ă* [fr.].

***HIDROFIL** *adj.* Care absoarbe apa: *bumbac ~* [fr.].

***HIDROFOB** *adj.* și *sm.* Turbat, atins de turbare [fr.].

***HIDROFOBIE** *sf.* Turbare, caracterizată mai adesea prin groaza de apă [fr.].

***HIDROGEN** *sbst.* Metal gazos, incolor, fără miros și fără gust, în stare pură și foarte inflamabil; e cel mai ușor din toate corpurile cunoscute (de 14 ori și jumătate mai ușor decât aerul), din care cauză se întrebuintează la umflarea baloanelor. Intră în combinațunea unui mare număr de corpuri organice și organizate. Apa nu e decât o combinațiune de două volume de hidrogen cu un volum de oxigen [fr.].

***HIDROGRAF** *adj.* și *sm.* Care se ocupă de hidrografie: *inginer ~* [fr.].

***HIDROGRAFIC** *adj.* Privitor la hidrografie [fr.].

***HIDROGRAFIE** *sf.* ① Descrierea mărilor și a cursurilor de apă de pe suprafața pământului, dintr-o țară, etc. ② Știința care se ocupă cu această descriere [fr.].

***HIDROLOG** *sm.* Cel ce se ocupă de hidrologie [fr.].

***HIDROLOGIC** *adj.* Privitor la hidrologie [fr.].

***HIDROLOGIE** *sf.* Știința care se ocupă cu studiul apei în genere, cu proprietățile diferitelor ape și cu aplicațiunile lor la tratamentul boalelor [fr.].

***HIDROMANȚIE** *sf.* Pretinsă artă de a prezice viitorul după observațiunea apei [fr.].

***HIDROMEL** *sbst.* Băutură fermentată făcută din apă și miere [fr.].

***HIDROMETRIC** *adj.* Privitor la hidrometrie [fr.].

***HIDROMETRIE** *sf.* Partea hidrodinamice care tratează despre modul de a măsura cantitatea, înălțimea și forța apei curgătoare [fr.].

***HIDROMETRU** (*pl.-tre*) *sn.* ① Instrument cu care se măsoară cantitatea de apă căzută în timpul unui an într-un loc oare-care de pe suprafața pământului, pluviometru (2539) [fr.].

***HIDROPAT** *adj.* și *sm.* Care caută să vindece numai cu ajutorul apei [fr.].

***HIDROPATIE** *sf.* Metodă de a vindeca numai cu ajutorul apei [fr.].

***HIDROPIC** 1. *adj.* și *sm.* Care suferă de hidropizie (2) „dropicos”).

2. ***HIDROPICĂ** *sf.* = **HIDROPIZIE** [fr.].

***HIDROPIZIE** *sf.* Boală caracterizată prin grămădirea anormală a unui lichid seros într-o parte a trupului, mai adesea în abdomen (2) „dropică”).

***HIDROSFERĂ** (*pl.-re*) *sf.* Masele de apă a oceanelor și mărilor care înconjoară globul pământesc (germ. *Hydrosphäre*).

***HIDROSTATIC** 1. *adj.* Privitor la echilibrul fluidelor; *balanță ~ă*, aparat cu ajutorul căruia se demonstrează că un corp cufundat în apă pierde o greutate egală cu aceea a volumului de apă deplasat (2540).

2. ***HIDROSTATICĂ** *sf.* Partea fizice care se ocupă cu legile echilibrului fluidelor [fr.].

***HIDROTERAPIC** *adj.* Privitor la hidroterapie [fr.].

***HIDROTERAPIE** *sf.* Tratarea boalelor cu ajutorul apei rece (băi, dușuri, etc.) [fr.].

HIE... = **FI**...

***HIENĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Animal carnivor care trăiește în Asia și Africa și se hrănește mai ales din stîrvuri, așa că pătrunde uneori și în cîmințire, spre a desgroapa morții; animal respingător prin urîtenia lui și prin urletu-i sinistru (*Hyaena*): (2541): *plimbîndu-se de colo pînă colo ca o ~ în cușea ei* (CAR.) [fr.].

Fig. 2541. Hienă.

***HIERATIC**... = **IERATIC**.

***HIEROGLIF**... = **IEROGLIF**...

○ **HIGHIDIS** *sm.* Trans. Lăutar, scripcar [ung. *hegedus*].

***HIGH-LIFE** (*cit. hal-lai*) *sbst.* Societatea aleasă, lumea mare [engl.].

***HIGIENĂ, IGIENĂ** *sf.* Știința care studiază mijloacele de păstrare a sănătății [fr.].

***HIGIENIC, IGIENIC** *adj.* Conform cu (h)igiena, bun pentru sănătate: *băutură ~ă* [fr.].

***HIGIENIST, IGIENIST** *sn.* Cel ce se ocupă cu igiena [fr.].

HIGIU = **HUCIU**: E culcat 'n fața coastei sau în ~l dintre platurî (POD.).

***HIGROMETRIC** *adj.* ① Care absoarbe umezeala din aer ② Starea ~ă a aerului, starea de umezeală a aerului, la un moment dat [fr.].

***HIGROMETRIE** *sf.* Partea fizice care se ocupă cu măsurarea cantității de vapori de apă conținuți în aer sau într-un gaz, la un moment dat [fr.].

***HIGROMETRU** *sm.* și (*pl.-tre*)

① Instrument cu care se măsoară starea de umezeală a aerului, la un moment dat (2542, 2543) [fr.].

***HIGROSCOP** (*pl.-oa-pe*) *sn.* ① Instrument care arată starea higrometrică a aerului (2544) [fr.].

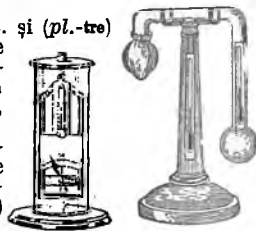

Fig. 2542, 2543. Higrometre.

HIHAI (-ăse) *vb. intr.*

A da chiote, a chiui, a chicoti [onom.].

HIAIT *sbst.* Chiuit, chiot: ridean, izbînd pămîntul după ~ul tă-căilor pletosi (OLVR.) [hi h i i].

HIHOT (*pl.-te*) *sn.* Hohot (de rîs sau de plîns), chiot: cu ~ se mărturisla (LET.) [hi h o t i].

HIHOTI (-ăse) *vb. intr.* A chicoti: riseră fetele și se veseliră, hihotînd (tipărit greșit hihotînd) și glumind între ele (ASF.) [rut. h y h o t a t y].

○ **HILER** = **FILER**.

○ **HILERI** = **FILERI**.

HILIMICĂ = **FILIMICĂ**.

HILOSCOS = **FIROSCOS**.

***HIMEN** *sbst.* ① Membrana fecioriei ② = **HIMENEU** [fr.].

***HIMENEU** (*pl.-euri*) *sn.* Căsătorie, cununie [fr.].

***HIMENOPTERE** 1. *sf. pl.* Ordin de insecte caracterizate prin patru aripi membranoase și goale, din care cele superioare sînt mai lungi, ca la furnici, viespi, etc. (2) (2545).

2. ***HIMENOPTER** *adj.* și (*pl.-ore*) *sn.* Ce face parte din himenoptere; insectă ~ă, insectă din ordinul himenopterelor [fr.].

***HIMERĂ**... = **CHIMERĂ**...

***HIMIC**, ***HIMIE** = **CHIMIC**, **CHIMIE**.

HIN... = **FIN**...

○ **HINDICHITU** (*pl.-chituri*) *sn.* ① Mold. Bucov. Șanț ② Jghiabul teascului de struguri [tc. *kendek*].

HINGHER = **HENGHER**.

Fig. 2539. Hidrometre.

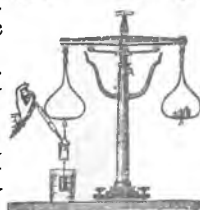

Fig. 2540. Balanță hidrostatică.

Fig. 2544. Higroscop.

○ **HINTEU** (pl.-tea) *sn.* Mold. Tr.-Carp. Trăsură boierească acoperită, calească, rădvan: porunoi co-olșului să prindă șase cai la un ~ (RET.) [ung. hintó].

○ **HIOD** *adj.* și *sbst.* ① Se zice despre un os situat între limbă și laringe [fr. h y o i d e].

○ **HIOLA** *sf.* Mold. ① Adâncime: în țăr' de fund hrube, în hiola mării... te ascunzi ou dinău (STAM.) ② În ~, lîrînd după sine: apucînd între ei undele Lotru-lu... le duc în ~ de vale, clăducîndu-le de stînoi (VLAH.).

HIOR... = **FIOR...**

* **HIPER-**, prefix întrebuintat în compuneri spre a da cuvîntului un înțeles de superioritate, de exces [fr. < gr.].

* **HIPERBOLĂ**, **IPERBOLĂ** (pl.-le) *sf.* ① *cz* Fi-gură de reto-rică care con-sistă în exa-gerarea ade-vărului asu-pra unui lu-cru — aug-mentîndu-l sau micșorîndu-l foarte mult — spre a produce o mai vie im-presiune asu-pra auditoru-lui sau citito-rului. Ex.: a

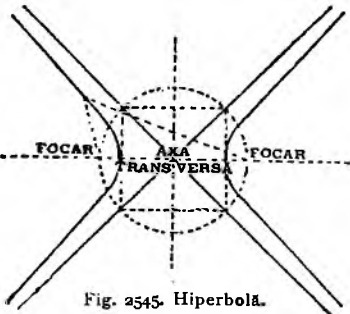

Fig. 2545. Hiperbolă.

alerga uite ca săgeata, olt un uriaș de mare, i se tîlonea înima cît un purice ② A Curbă compusă din două ramuri infinite opuse la convexitatea lor, astfel ca diferența distanțelor dintre fie-care din punctele ei și dintre două puncte fixe numite „focare” să fie totdeauna egală cu axa (□ 2545) [fr.].

* **HIPERBOLIC**, **IPERBOLIC** *adj.* ① Care exa-gerează mult ② A Care are forma unei hiper-bo-le [fr.].

* **HIPERBOLOID** (pl.-de) *sn.* A Suprafață re-zultată din revoluțiunea unei hiperbole în jurul uneia din axele sale [fr.].

* **HIPERBOREAN**, **HIPERBOREU** *adj.* ① Se zice despre regiunile situate la extremitatea de miază-noapte a globului pămîntesc și despre po-poarele, animalele și plantele ce trăesc acolo [fr.].

* **HIPERCLOREIDRIE** *sf.* ① Turburare a funcțiunilor de secrețiune a stomacului, caracte-rizată prin augmentarea cantității de acid clorhidric în sucul gastric [fr.].

* **HIPERCRTIC** *sm.* ① Critic sever care nu iartă nici cele mai mici greșeli [fr.].

* **HIPERCRTICĂ** *sf.* ① Critică exagerată, pă-timașă [fr.].

* **HIPERESTEZE** *sf.* ① Sensibilitate excesivă și dureroasă [fr.].

* **HIPERMETROP** *adj.* și *sm.* ① Care e atins de hipermetropie, presbit, etc. [fr.].

* **HIPERMETROPIE** *sf.* ① Presbitism [fr.].

* **HIPERTROFIA** (-ției) *vb. tr.* ① A cauza o hi-pertrofie [fr.].

* **HIPERTROFIE** *sf.* ① Creștere considerabilă a volumului unui organ fără ca țesătura-i intimă să fie modificată: hipertrofia inimii [fr.].

* **HIPIC** *adj.* Privitor la cai: concurs hipic [fr.].

* **HIPNOTIC** 1. *adj.* Care face să doarmă, care aduce somn.

2. (pl.-tea) *sn.* Tot ce provoacă somnul [fr.].

* **HIPNOTISM** *sbst.* ① Somn care poate fi provo-cat la persoanele nervoase și mai ales la cele iste-ric, punîndu-le să privească țîntă la un obiect lucitor așezat la 15—20 cm. departe de ochii lor sau privindu-le cîtva timp, de la o mică distanță, drept în ochi [fr.].

* **HIPNOTIZA** (-ției) *vb. tr.* ① A adormi prin hip-notism [fr.].

* **HIPNOTIZATOR** *sm.* ① Cel ce poate să adoar-mă pe cineva prin hipnotism [fr.].

* **HIPNOZĂ** *sf.* ① Boala somnului la Negrii din Africa ② Somn provocat prin mijloace ar-tificiale [fr.].

* **HIPO-**, prefix întrebuintat în compuneri spre a da cuvîntului un înțeles de inferioritate; ~ și IPO... [fr. < gr.].

* **HIPOCAMP** *sm.* ① ② Animal fabulos care avea corpul unui cal cu două picioare și se termina printr-o coadă de pește (□ 2546) ③ ④ Mic pește de mare, numit și

Fig. 2546. Hipocamp.

Fig. 2547. Hipocamp.

„cal-de-mare”, din cauza asemănării capului său cu al calului (□ 2547) [fr.].

* **HIPOCENTAUR** *sm.*

② Animal fabulos, ju-mătate om și jumătate cal (□ 2548) [fr.].

* **HIPOCRIT**... = IPO-ORIT...

* **HIPODROM** (pl.-muri) *sn.* ① La Grecii vechi, circ destinat curselor de cai și de care ② Astăzi, cîmp unde se fac alergări de cal (□ 2549) [fr.].

* **HIPOFAG** *adj.* și *sm.* Care mîncă carne de cal [fr. hippophag].

* **HIPOFAGIE** *sf.* Alimentațiunea cu carne de cal [fr. hippophagie].

* **HIPOGASTRU** *sbst.* ① Partea inferioară a pîntecului [fr.].

* **HIPOGEU** (pl.-gee) *sn.* ① Subterană săpată în

Fig. 2548. Hipocentaur.

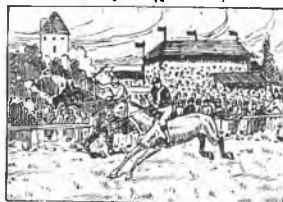

Fig. 2549. Hipodrom.

Fig. 2550. Hipogrif.

inima unui munte în care vechii Egipteni depu-neau, cîntînd să nu fie descoperită, mumiile un-lui rege sau unui alt demnitar [fr.].

* **HIPOGRIF** (pl.-te) *sn.* ② Animal fabulos. ju-mătate cal și jumătate vultur (□ 2550) [fr.].

* **HIPOHONDRIU** = IPOHONDRIU

* **HIPOLOGIE** *sf.* ① Știința despre cal [fr.].

* **HIPOPOTAM**, **IPOPOTAM** *sm.* ① Mare mamifer pachiderm, grociu, cu pielea groasă de aproape 5 cm., care trăește în fluviile și lacurile

Fig. 2551.
Hipopotam.

Fig. 2552.
A, B. Hipotenuză.

mari ale Africei (□ 2551) ③ ④ Om foarte gros și greoiu: e un ~ [fr.].

○ **HIPOTĂ** = PIPOTĂ.

* **HIPOTECĂ**... = IPOTECĂ...

* **HIPOTENUZĂ**, **IPOTENUZĂ** (pl.-ze) *sf.* A La-turea care, într'un triunghi dreptunghi, este opusă unghiului drept (□ 2552) [fr.].

* **HIPOTEZĂ**... = IPOTEZĂ...

* **HIPSOMETRIC** *adj.* ① Privitor la hipsome-trie [fr.].

***HIPSOMETRIE** *sf.* Ț. Partea geodeziei care se ocupă cu măsurarea înălțimilor [fr.].

***HIPSOMETRU** (*pl.-tre*) *sn.* Ț. Termometru foarte sensibil care servește la măsurarea înălțimii unui loc deasupra nivelului mării (2553) [fr.].

○ **HIR** *sbst. Tr.-Carp.* Vestă, știre [ung.].

HIR... = **FIR**...

HIRAV = **FIRAV**.

HIREAN = **HIREAN**.

○ **HIREȘ**, **HIREȘ** *adj. Tr.-Carp.* Vestit, renunțat; mîndru; frumos [ung. h i r e s].

HIREȘ, **HIREȘ** = **FIREȘ**.

○ **HIRIBĂ** = **HIRIBĂ** [ung. h i r i b a].

○ **HIRISĂU**... = **FERESTRĂU**...

○ **HIRIȘ** = **HIREȘ**.

○ **HIRIȘ** = **FIREȘ**.

HIRIȘCĂ = **HIREȘCĂ**.

HIRITISĂ = **HIRETISĂ**.

HIROM... = **CHIROM**...

HIROTONI (-ness), **HIROTONISĂ** (-ness)

vb. tr. (și refl.) ① A da (a primi) h i r o t o n i a: dat-au adecă Petrarhului... să h i r o t o n e a s c ă pe Mitropolii (PRV.-MB.); înalt prea Sfîntul... i-a h i r o t o n i s i t și i-a povățuit să se poarte frumos (VLAH.) ② *tr. A* (se) consacra.

HIROTONIE *sf.* ① Investire cu darul preoției prin punerea sacramentală a minilor și prin binecuvîntarea arhierului [gr.].

HIROTONISĂ = **HIROTONI**.

○ **HIRTĂ** = **FIRTĂ**.

HIRURG... = **CHIRURG**...

***HISTER**... = **ISTER**...

***HISTOLOGIE**, **ISTOLOGIE** *sf.* Partea anatomiei care studiază țesuturile organice considerate din punctul de vedere microscopic [fr.].

***HISTRION** *sm.* ① Actor bufon, la Romani: comedie pe care o jucară cetățenii din Roma, lînd titlul de ~i (ODOS.) [lat.].

○ **HISTEAG** (*pl.-seaguri*) *sn.* *Olten.* (CIAUȘ.) (VIRC.) ① Pădurece deasă, desis.

○ **HITIO** (A) *N adj. Mold. Tr.-Carp.* Slab (în spec. despre vite), prăpădit: avea el două haramuri de cal suri, mari, dar vîlăguți și hitioni (CERIC.); oile lui slăbiseră și se făcuseră... hitioane (SB.) [ung. hitvány].

† **HITLEAN**... = **VICLEAN**...

HIC *interj.* Un fel de gîfuit pe care-l scoate cineva cînd e izbit sau se izbește tare de ceva: i-am tras un pumn, o făcut ~i și-o căsăt de-a rostogolul (ALECS.).

○ **HICȘ** = **HÎȘ**.

HICȘU = **HÎȘU**.

○ **HICNI** = **ICNI**: gemînd și hîmînd, pășeste ciătînindu-se înainte (SB.).

○ **HID** *adj. Mold. Tr.-Carp.* Grozav de urît, slut: se întîlnește cu o babă ~ă și gîrbovită (RET.); Așa-l de nalt și la față (D.-ZAMF.) [comp. rut. h y d., scribă]].

○ **HIDACHE** *sm.* (SEZ.) ② Unul din epitețele date de popor diavolului, ca tip al urîșeniei [h i d].

HÎ = **HÎ**.

† **HÎJ** *sbst. Mold.* ① Ț. Cocioabă, colibă: zăcînd tru-pui în acei ~ de vreasori (ODOS.) ② *Mold.* Șură, hambar mic (RV.-CRG.) (PAMF.) [pol. h y z, rut. ch y z a].

○ **HILBE** *sf. pl. Bucov. Trans. Maram. Lături*, spălături de vase, rămășițe din ale mîncării ce se dau la porci.

○ **HILBOANĂ** (*pl.-ne*) *sf. Bucov. Maram. Mold.* = **BULBOANĂ**.

○ **HILBUȘOARE**, **HILBUȚE** *sf. pl. dim.* **HILBE**: după ce ajunge scroafa așază și căpătă... hîlbuțe calde (RET.).

○ **HILDIȚI** = **BILDIȚI**.

○ **HILM** (*pl.-muri*) *sn. Trans.* ② Dimb, movilă, glînză [vsl. ch l m ū].

○ **HILPAV**, **HILPOV** *adj. și adv. Mold.* Lacom: în-cepse a bea hîlpav la apă rece (CRG.); lupul nostru începe a mîncea hîlpov (CRG.) [dintr-un radical slav h l a p-].

○ **HILTAV** *adj. Mold. Trans.* (RV.-CRG.) (VIC.) = **HILPAV** [comp. HILTI].

○ **HILTI** (-tesu) *vb. tr. Mold.* A bea lacom și mult.

○ **HILTIUGĂ** *sf. F Mold.* ② Mîncare proastă, ca niște lături sau spălături de vase.

○ **HILTIBICI** = **BILTIBICI**.

○ **HILTÎNĂ** (-tă) *vb. tr.* = **HITÎNĂ**.

Fig. 2553.
Hippo-
metru.

HÎM sau **HÎM** *interj.* Exprimă bănuială, îndoială sau neîncrederea: hîm! hîm! aici miroase a carne de om de pe tărîmul celălalt (USP.).

○ **HÎMB** *sbst. Olten.* (CIAUȘ.) ① Ț. Oală mare ② Ț. Femeie volnică, mare la trup.

○ **HÎNDICHIU** = **HÎNDICHIU**.

○ **HÎNSĂ** *adv. Trans.* Într-una, neconținut, mereu.

HÎR *interj.* ① Imită mîrlitul cînelui sau al pisicii: (pîlaca) se chiamă hîrlitoare, n'auzi cum face ~i ~i (USP.) ② Imită sunetul produs de organele de respirație, cînd sînt bolnave ③ Ț. Oă ~i că mîr! = **MÎR**.

HÎRĂ *sf. Băn. Trans.* ① Ț. Tuse rea ② Ț. Un fel de boală, ca rîia, la vite ③ Ț. Un fel de mătreață a vitelor pline de păduchă.

HÎRĂ *sf.* ① *Băn.* Mîrlit, lătrăt înăbușit ② *Olten.* Ceartă, neînțelegere: a intrat hîra în ei [h i r i i].

○ **HÎRĂU** *sm. Trans.* (PAC.) ② = **ERETE** ①.

HÎRĂ (*pl.-buri, -be*) *sn.* ① Ț. = **CIOR** ①: șade hîră'n cale și ride de oale (CRG.); ②: ride ~ul de oala spartă **SAU** ride ciobul de ~, se zice cînd ride unul de altul pentru un cusur pe care-l are și el ③ Ț. = **CIOR** ②: Lumina cu mucei negru într'un ~ un roș opaliț (EMIN.) ④ Ț. Căzătură, lepadătură, ființă istovită care nu mai e bună de nimic ⑤ Ț. Dărăpănătură, casă dărăpănată: casa... popil... acum era tot ~ (SLV.) ⑥ Bld, strachină, vas pentru gătit bucate: în ~ ...se frig și costițe de porc afumate (SEZ.); ⑦: și-a găsit ~ul capucul, țigva dopul și lelea bărbat (PANN) [blg.].

○ **HÎRĂLUI** (-uesc) *vb. tr. și refl. Băn.* A (se) sparge, a (se) face cioburi, a (se) dărăpăna [h i r b].

HÎRBAR, **HÎRBARET** *adj.* ① Care trăste pe lîngă unii și pe lîngă alții, fără căpătîiu, fără stăpîn (ca porcul sau cîinele care-și vîră botul prin hîrburile unora și altora): nu e familie de Tigan care să nu aibă un porc, hîrbar ca și stăpîni (MAR.); trebuie să înceapă iar tratul de cîine hîrbar (SR.-VN.); ar fi murit pe o grămadă de gunoai, ca un cîine hîrbar fără stăpîn (CAR.) ② Îndrăzneț, obraznic: ce hîrbariți mai sunt tînerii în zîna de astăzi (GN.); dintre toți locuitorii... Obălenii erau mai hîrbari (S.-ALD.).

○ **HÎRBĂRI** (-ăresc) 1. *vb. intr. Olten.* ① A trăi ca un hîrbar ② A trăi laolaltă cu altul, a duce aceeași viață.

2. *vb. tr. A* crește pe lîngă casă purcel (MUT.) (R.-COD.).

○ **HÎRBEICĂ** (*pl.-ci*) *sf. Băn.* Ț. Cratiță de tuciu sau de lut (cu trei picioare) [h i r b].

○ **HÎRBELIȘTE** *sf. Olten.* Lucru vechiu, stricat, de aruncat; car sau plug stricat [h i r b].

○ **HÎRBOC** (*pl.-oace*) *sn.* (RV.-CRG.) = **HÎRBEICĂ**.

HÎRBUȚ (-nessu) *vb. tr. și refl.* ① A (se) fărîma, a (se) prefăce în hîrburi, a se strica, a se hodorogi, a se dărăpăna: de ce nu-ți închipuiești s'un car? ai meu i-ai hîrbuit de tot (CRG.); vin', dacă vrei să te hîrbuești ca pe-o droșcă veche (ALECS.) ② (refl.) A o duce cu chîlu cu vai, a-și cirpi viața (CIAUȘ.).

HÎRBUȚ *adj.* ① *p. HÎRBUȚ* ② Fărîmat, prefăcut în hîrburi, hodorogit, dărăpănat: nu venea... decît în butca se oam ~ă de vremuri (ORIG.).

HÎRBUȘOR (*pl.-oare*), **HÎRBUȚ** (*pl.-uțe*) *sn. dim.* **HÎRB**.

HÎRCĂ (*pl.-ci*) *sf.* ① Ț. Teasta capului, cutia o-soasă a creierilor, craniu, tidvă, scăfirile: cap de geniu, ori de viață, tot o ~ scoafă (VLAH.); oile hîrci și oile ciolane de oamei, și de dobitoace a împrăștiat în lunale lui (OLVR.) ② Căpătîină, cap: începu să spuie cum că vai de hîrcă unde oreleri nu e (PANN) ③ Ț. F Nume de ocără dat unei babe bătrîne, babornîță, cotoroanță: s'a îndrăcit de ciudă hîrcă de la bucatărie (CRG.); baba-hîrcă = **BABĂ** [rut. h y r k a].

HÎRCĂI (-ăsc), **HÎRCÎI** (-iță) *vb. intr.* ① A răsufla cu greu, făcînd să se audă un sunet răgușit, ca un sfîrșit surd (ca tuberculoșii sau cei ce sînt în agonie), a hîrcăi: căzu răsturnat pe spate, hîrcîind de turbare (NEGR.) ② A tuși din piept [onom.].

HÎRCĂIT *sbst.*, **HÎRCĂITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a hîrcăi ② Sunetul scos de cel ce hîrcăște, hîrcăit: pe la miezul nopții aud un grozav hîrcăit (NEGR.).

HÎRCÎI = **HÎRCĂI**.

**HIP-
HIR**

HÎRCIOĞ *sm.* ① Un fel de șoarece mare, cu blană frumoasă, care-și adună, pentru iarnă, provizii sub pământ (*Cricetus frumentarius*) (□ 2554): dacă toamna găsim grânțele multe în găurile de ~, e semn de iarnă grea (GRM.) ② **Băn. Trans. Guzman, șobolan** [ung. hōrc-sōg].

Fig. 2554. Hirciog.

○ **HÎRCONI** (-nesso) *vb. intr.* **Băn.** A sforăi, a horcăi: se făcu că horcănește dus (CAT.).

HÎRDĂIAS (*pl.-age*) *sn.* ① *dim.* **HÎRDĂU.**

HÎRDĂU (*pl.-dae*) *sn.* ① ② Vas de lemn, alcătuit din doage, din care două mai lungi și găurite, care servesc ca toarte sau mănăști, prin care se viră un drug spre a se putea mai ușor ridica sau purta; ciubăr (□ 2555): vedele și hîrdăiele în care adunau cloabă laptele (ISF.) ③ ④ Arest [ung. hordó].

Fig. 2555. Hirdău.

○ **HÎRETE** = **ERETE** ①.

○ **HÎRGAN** (*pl.-ane*) *sn.* **Băn.** ① Vas de tinichea, de vre-o jumătate de litru, cu care se măsoară laptele la stîna [comp. **HÎRGĂU**].

○ **HÎRGĂU** (*pl.-gae, -găi*) *sn.* **Mold. Bucov. Trans.** ① Vas mare de lut smălțuit pentru fierț mămăliga, pentru gătit bucate, pentru spălat vasele, etc. ② = **HÎREBEOA**: în hîrburi mari de ceasun se face friptură, fiind loc de ~ ori de țigale (SEZ.) ③ *pl.* Vase de bucătărie, blide [comp. *srb.* hrg „țigvă”].

HÎRIȚI (-tia) *1. vb. intr.* ① A da un sunet infundat sau hodorogit (*verb.* de un mecanism, *în spec.* stricat): rîșnitele hîrițian și oamenii și-asteptau rîndul... lîngă foc (SAD.); iar cîrștelui... să hîrlece un ceasornic, cînd îi întorci (BR-VN.) ② A hîrclăi: ③ în coșul pieptului se auzea răsunarea cum hîrle (VLAH.) ④ A horăi, a sforăi: hîrle boierul, zăvodul cel din lanțu doarmă dus (ALECS.) ⑤ ⑥ A mîrli (*verb. în spec.* de cîini): hîrle boierul ca zăvodul cel din lanțu (ALECS.) ⑦ ⑧ A țîrli.

2. *vb. refl.* ① A se certa, a se ciondăni: mă hîrlam cu dînsa ca mița cu cînele (FLOR.) ② A se țîrli: nu vezi cum te hîrli prin toate pietrele p (D.-ZAMF.) [hîrl].

HÎRIȚALĂ (*pl.-eii*) *sf.* Faptul de a hîrli: un fel de ~ sălbatecă leși din pieptul cadavruului (D.-ZAMF.).

HÎRIȚ *adj. p. HÎRIȚ.* Faptul de a hîrli: răsună lunea de cîntecule pitpaiaelor și de hîrlițul cîrștelor (BR-VN.).

HÎRIȚOR *1. adj. verb. HÎRIȚ.* Care hîrle.

Fig. 2556. Hiriitoare.

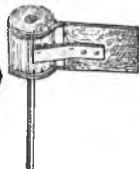

Fig. 2557. Hiriitoare.

2. **HÎRIȚOARE** *sf.* Jucărie de copii care produce un sunet hîrliitor (□ 2556, 2557): n'au ou ce să-și cumpere flutere și hîrliitori (DLVR.).

HÎRIȚURĂ (*pl.-turi*) *sf.* = **HÎRIȚ.**

○ **HÎRIȚIL...** = **HÎRIȚIL...**

○ **HÎRJOANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* **Mold. Bucov.** Joc între copii sau între flăcăi și fete, la țară, în care rid, fac haz, se pișcă sau se îmbrîncesc în glumă: ne luam la ~ și ni puteam adormi de încoaci (CRG.); se apucă la danturi, jocuri și hîrjoane (SS.) [hîrjoni].

○ **HÎRJONI** (-oneso) *vb. refl.* **Mold. Bucov.** A se lua la hîrjoană, a glumi între ei sărutîndu-se sau îmbrîncindu-se: mergeam tot subîndî și hîrjonîndu-ne (CRG.); ea îmbia pe la șezători numai ca să se hîrjonească cu flăcăii (SS.); Sînt bine, dorm, mînlino, alerg, mă hîrjonesco (DON.).

HÎRLAV *adj.* Scîrbos, murdar: negri, incenusați, mucogîști, ~ la la vîz (JIF.) [big. hîrljav].

HÎRLEȚ (*pl.-te*) *sn.* **Mold. Bucov.** Lopată de fier, cazma: de se va afla vre-un lucrător... să vie furat vre-o apă sau vre-un ~ (PRV.-LP.); ~ul lucrătorilor atîrne o piatră care răsună a gol (GN.) [vsl. rylic].

○ **HÎRN** *ads.* **Olten.** (CIAUS.) ① = **CÎRN** ② = **FÎRN.**

○ **HÎRSENIE** *sf.* Sgîrcenie (RV.-CRG.) [hîrsit].

HÎRSI¹ (-seco) *vb. refl.* A se arăta sgîrcit, a se scumpi, a nu se îndura să cheltuească.

HÎRSI² (-seco), **HÎRSI**³ (-seco) *vb. refl.* ① A se deprinde cu nevoile, a se deda cu ceva greu, neplăcut: trebuia să-î deprinză... ca să se hîrsească cu munca, cu sudoarea (ISF.); ăi de la roată se 'nhamă mai cu dor și se hîrseco cu nevoile (JIF.) ② A se istovi.

○ **HÎRSIȚ**¹ *adj. p. HÎRSI¹. Sgîrcit: ~a de mîtușă nu mă slăbea din fugă (CRG.).*

○ **HÎRSIȚ**², **HÎRSIȚ**³ *adj. p. HÎRSI², **HÎRSI**³. Deprins, dedat: oameni aleși pe sprinceană... hîrsiți la neozuri (ISF.).*

HÎRSI = **HARS**.

○ **HÎRSĂU** = **ARSĂU.**

HÎRȘCĂI (-ăscu), **HÎRȘCȚI** (-țesco) *1. vb. intr.* ① A produce un sgomot ca acele cînd se freacă două obiecte unul de altul, a hîrși: bătrînu hîrșcăi un chibrit pe pîrele și-aprînsu luminarea (VLAH.) ② A stîlci (în bălă): scîlpînd cu mare greu din minile lor, hîrșcăit și stîlciot (CRG.).

2. *vb. refl.* A se freca: grînăile încep să joace sub noi, se hîrșce pe colții stîncilor (VLAH.).

○ **HÎRȘEU** = **ARSĂU.**

HÎRȘIE, **HÂRȘIE** *sf.* Piele de miel, de obicei neagră, cu lina creată și măruntă, din care se fac mai ales căciuli: ăi puse în cap căciulă lui cea de hîrșie (ISF.); în cap purta naltul calpea de hîrșie fumurie (COOS.); purtau în cap un glob rotund de hîrșie brumărie (A.-GH.).

HÎRȘII (-șiesco), **HÎRȘII** (-șiesco) *1. vb. intr.* A produce un sgomot ca acela cînd se freacă două obiecte unul de altul sau cînd se sgîrce ceva: unghile se hîrșiră c'nu sgomot flores pe oembrișia roșie (VLAH.); umbra hîrșîind coada pe zăpadă (N.-UR.); birja hîrșîind cu roatele de marginea trotuarului (D.-ZAMF.).

2. *vb. refl.* A se deprinde cu ceva greu, a se deda cu ceva neplăcut: se hîrșiește cu neozurile (PANN.).

HÎRȘIȚ, **HÎRȘIȚ** *subst.* Faptul de a hîrși; sgomotul, sunetul produs de un lucru ce hîrșiește: auz hîrșîitului unal chibrit (CAR.).

○ **HÎRȘNI** (-nesso) *vb. tr.* **Bucov.** A tăia dintr'o lovitură, a reteza: i-au tăiat un cap și au prins să-î hîrșnească și celalalt (SS.) [hîrșni].

○ **HÎRȘITOAGĂ** (*pl.-e*) *sf.* ① Vită bătrînă: zise (vaci) ou glas amenințătoriu: „da nu mă înștrîmba, ~!” (SS.) ② Oaie bătrînă care nu mai are dinți, băbană.

○ **HÎRTAN** (*pl.-ane*), **HÎRTĂU** (*tae*) *sn.* = **HARTAN**: rupînd un hîrtan din Ceahlău... s'a pogrît cu el în puterea nopții (VLAH.); Sultanul a dat lui Alexandru... un bun hîrtău în Asia pe malul Mării Negre (A.-GH.).

○ **HÎRTE**, **HÎRT** *sm.* **Băn.** Șoarece: de un hîrt se teme și se spărie (MCH.) [comp. *srb.* hîrčica].

HÎRTIE *sf.* ① Foie subțire fabricată din diferite substanțe (celuloză, sdrênțe, paie, etc.) pe care se scrie, se tipărește, cu care se împachetează ceva, etc.: ~ de scris; ~ de tipar; ~ de împachetat; ~ de țigară; ~ sugătoare; ~ de desen; ~ timbrată; alb ca hîrtia ② Ori-ce foie de hîrtie pe care e scris sau tipărit ceva ③ ~ Act, document, titlu, legitimație, etc.: Are un sao de ~ și un petițioș (SEZ.) ④ ~ Petițiune, cerere, jalbă: să facem noi o ~ la ispravnic (N.-COB.) ⑤ ⑥ Foie de împunere a birului, a dărilor ⑦ Hîrtie-monedă, bilet de bancă, bancnotă ⑧ ⑨ Ori-ce titlu, acțiune sau hîrtie negociabilă în comerț sau la Bur-să: hîrtii de Stat, efecte de Stat [ngr. Xapri].

HÎRTIERIE *sf.* ① Fabrică de hîrtie ② Diferite mărfuri de hîrtie, papetrie.

HÎRTIOARĂ (*pl.-re*), **HÎRTIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.* **HÎRTIE** ② ③ Scrisorică, bilefel: Na această hîrtiță, mergi la vîlerul ou ea (PANN.).

HÎRTOP *sm.* și (*pl.-oape*) *sn.*, **VÎRTOP** *sn.* și **VÎRTOAPĂ**, **HÎRTOAPĂ** (*pl.-pe, -e-opi*) *sf.* ① ~ Vîzu-ină, vîgăună: Duse-mă printre pesteri afunde, Prin groape, vîrtoape fatnicose (BD.-DEL.) ② Crăpătură adîncă, groapă mare săpată de apă: printre hîrtoape și bolovani scoborim, scoborim mereu ca în adîncul unei prăpăști (VLAH.); în adîncul vîrtop... de povaiă lipsit, să cadă (CANT.) ③ Adîncătură, scufundătură, groapă în drum: sania... lovește... de un hîrtop ascuns și mă saltă (GRIG.) ④ ⑤ Greutate, dificultate, hop: tu te chinul și ele te scot din hîrtoapă (JIF.) [vsl. vrătupă].

○ **HIRT**¹ = **HIRTE**.

HIRT²: **HIRTI**¹ *interj.* numai în loc. ~! încoace, ~! încoale, ~! în sus, ~! în jos sau ~! încoace, sciriți încoale, spre a arăta diferite sfiorări făcute într-o direcțiune sau alta: oind veni la al șaptelea (glas), hirt! în sus, hirt! în jos, li uitase (SP.); hirt! încoace, sciriți încoale, carul se dă înapoi (CRG.).

HIRT³, **HIRTA**, **HIRTI**² = **HARTI**.

HIRTI¹ = **HIRT**.

HIRTOAGA (pl.-ge) *sf.* Hirtie veche, fără valoare, de lepădat; acte, documente vechi: a răscolii vârfuri de hirtzoage uitate în funduri de lăsi (VLAH.); se ține mîndru, că are hirtzoage vechi, cu peceși care nu mai sînt acum (SAD.).

HIRZOB, **VIRZOB** (pl.-oabe, -oburi) *sm.* ① Virtej sau funie groasă cu care se scoboră sau se ridică ceva din adîncimi: ne coborîm cu hîrzobul pe gura strîmă și întuneacășă a oanei (VLAH.); făcînd un hîrzob, cu care să-și dale drumul în iad (CRG.); ② coborît cu ~ul din cer, destept din cale afară, de neam ales, cu stea în frunte: ai bani? ești boler; n'ai bani? poți să fii coborît cu hîrzobul din cer, tot de geaba (D.-ZAMF.) ③ Cerc de lemn, cu sfiori sau fășii de teiu împletite la mijloc, care se pune la budacă și pe care se așază strecurătoarea cu cașul de curînd încheșat, ca să se scurgă zărul (2558): Rămăsese spînzurat Un hîrzob ce-l pun clobanii pe putini la strecurat (SPER.) ④ Coșuleț făcut din cetină de brad, în care se păstrează păstrăvii afumați: imi scrie că trimete cîteva hîrzoaabe de păstrăv... de la munte (ALECS.); păstrăvii uscați se așază în hîrzoaabe făcute cu frunze de brad (ION.) ⑤ *sm.* Cerc de lemn cu sfiori legate cruciș și curmezîș în formă de plasă care se leagă de fie-care picior; cu virzobii se poate umbla ușor pe zăpadă, fără ca piciorul să se scufunde în ea (2558): cu virzobii în picioare, cu pușca la umăr, mergeam fără ărtiș (N.-UR.); *pr. anal.* opincă rea (VIC.) ⑥ *Often.* Încrêșturile de la opinci (CIAUS.) [big. vîr_z_o_p_ù].

Fig. 2558. Hîrzob.

HIS¹ *interj.* Strigăt cu care se alungă găinile sau alte păsări, întrebuințat uneori, în mod ironic, și pentru oameni: His! pasăre de-a-coalea, că doar nu ești fiica mea (K.-BRG.); his! minca-te-ar ulul să te mînlînce (SB.).

HIS² = **HOASCA**.

○ **HIS**³ = **TRANS.** (PSC.) Pielea vitelor care au suferit de o boală, pierzînd părul sau lina.

○ **HIS**⁴ = **TRANS.** ① Oale bătrînă ② Piele slabă (VIC.) [comp. **HIS**³].

HIS⁵ (-șese), **HIS**⁶ (-șese), **HUCH** (-clu, -cleso) *vb. tr.* A alunga (găinile etc.), strîngînd „h i ș i”.

○ **HISTIOAGA** = **HIRSTIOAGA**.

○ **HITCI** (-tia) *vb. tr.* Mold. A alunga, a pune pe goană cu strigăte, a huidui.

○ **HITRU** *adj.* Mold. Bucov. Istet, deștept; șiret: pîcăt de-așa hîcîcu, că mare ~-i și pe pîcîs (ALECS.); o Țigancă foarte hîră și înșălătoare (SB.) [vs. c h y t r ŭ].

HIT¹ = **HAT**².

HITA¹ *interj.* Imită mișcarea aceluia care se tirăște sau se urnește încet și treptat din loc [comp. **HIT**²].

○ **HITA**² (pl.-te) *sf.* *Often. Băn.* Multime (50-200) de porci (VIC.) (CIAUS.).

○ **HITA**³ (pl.-te) *sf.* *Trans.* (VLAH.) Săniuță cu care se joacă copiii.

HITAI, **HATAI** (-tăiu), **HITŪ** (-țitu) *vb. tr.* A mișca, a împinge încoace și încolo, a sgi(l)ți: puse mîna pe bărbat și-l hîtîi (OLVR.); hîtîi copacul, pînă ce-l scoase din rădăcină (SP.) [h a ț i 2].

HITINA (-tin) *1. vb. tr.* ① A sgi(l)ți, a sgudui, a face să se clatine, să se cutremure (cineva sau ceva mișcat, împins cu putere încoace și încolo): hîtîna ușle de pe poduri (GR.) ② A mișca ușor într-o parte și într-alta, a legăna încoace și încolo.

2. vb. refl. A se sgi(l)ți, a se sgudui, a se clătina: lomi dîbanle de se hîtîna pădurea (FLOR.); odată s'au hîtînat goamurile, cînd a nechezat calul (R.-COD.).

○ **HITUI**, **HATUI** (-tu) *vb. tr. și. refl. Often.* A (se) legăna [h i t a].

○ **HIZANIE**, **HIZENIE** *sf.* *Mold. Bucov.* Urîțenie, urlicune, slutenie, ființă h i d a; monstru: în loc să oază el în omptor, căzu hîzanla de babă (SEZ.); n'ai vrea tu să te mîntuiești de hîzenia asta de mire? (SB.).

* **HLAMIDĂ** (pl.-de) *sf.* ① Un fel de manta pe care o purtau Grecii și Romanii și care se încheia pe umărul drept cu o copcă: Străluind sub arme scumpe, sub hlamide consulare (ALECS.) [tr.].

HLAMIDĂ² (pl.-ide, -ămizi) *sf.* ① Mantie împărătească (la Bizantinii) (2559): pedînsul avea o ~ de sevalu roșu, cu palme de fir pe poale (ODOB.); Am să fii încoronat, Cu ~ îmbrăcat și cu sceptru înarmat (ALECS.) ② ③ soarele pune hîlmizi de argint pe umerii stîncilor (VLAH.) [gr.-biz.].

○ **HLANDAN** = **ALDAN**.

† **HLAP** *adj.* (MX.) Nevrednic, nemernic [vs. l.].

† **HLĂPIE** *sf.* (LET.) Nevrednicie, nemernicie [h l a p i].

○ **HLĂB** (pl.-buri) *sm.* *Mold. Bucov.*

① Lucru stricat, hîrbuit, vechitură: ou un ~ de pușcă împrumutat (GN.); și-a înhamat cel doi căluți de moștenire la un ~ de brîg (URG.) ② Căzătură (de om), moșneag, babă: ătie și ~ul de baba mea de acasă (CRG.).

HLIEȘ *adj.* Argilos, lutos, format din hliei: un loc ~, plin de mlaștine (NEGR.); pămîntul ~ pus pe limbă, se lipește de dînsa și primește ori-și-care formă, oînd li frămîntă cineva (ION.).

HLIEU *sbst.* Lut, pămînt galben argilos: alu-mina se află în mare oltine unită cu silicatul și formează lutul, hlieul și pămînturile cele grase (ION.); casmalele începură să bată în hlieul nășlos al malului (SAD.) [rut. h l e j].

○ **HLIOAPĂ** *sf.* (RV.-CRG.) (BUGN.) = **LIOAPĂ** [comp. rut. c h i j a p a t y „a flecări”].

HLISĂ = **OLISĂ**.

○ **HLIZĂ** (pl.-ze) *sf.* *Mold.* Petec de moșie, sfoară de moșie.

○ **HLIZI** (-izezo) *vb. refl. Mold. Bucov. Maram.* A ride într'una, fără rost, de toate nimicurile; a ride înfundat în bătaie dejoc, dinobrazniciesau din prostie; a chicoti: te potosec... să nu te hîlizești așa dinaintea mea, că doar nu sîntem de-o samă amîndoi (ALECS.); se scîțăra pe cele garduri și se hîlizea cu celiști băieți (CRG.) [comp. big. h l i j e z j a s e].

○ **HLŌBĂ**, **HLUBĂ** (pl.-be) *sf.* *Mold. Bucov.* Fie-care din cele două rude la trăsura sau căruța, între care se înhamă calul: Roșiba vine fără stăpîn și se izbește cu hîlubele în poartă (SAD.) [rut. o h (o) l o b j a].

○ **HLUJ**, **HLUJAN**, **HLUJER** *sm.* *Mold. Bucov.* ① Cocean, tulpina bătoasă a unor din plante: mătura...

se face din coceanul sau hîlujul plantei numite mătura-tătăresc (PAMF.); cinepa... de toamnă e mică și groasă în hîlujan (VOR.); porcii mîncă păsările și hîlujenii de mazăre cu multă lăcomie (ION.) ② Cocean de porumb (după ce s'au cules știuleții).

HLUPAV = **HILPAV**.

HMI¹ *interj.* Exprimă îndoiala, neîncrederea [h m i 1].

HO¹ *interj.* Strigăt de oprire (pentru animale și oameni), stail oprește-te! ajunge! destul! ho! că nu sînteți la coadă (CAR.); la streșă, un tel de logofăt... (strigă) ho! ho! și oprește trenul (I.-OH.).

○ **HOAGĂ** (pl.-ge) *sf. Often. Băn.* ① Vălcea ② Scufundătură de pămînt plină cu apă: cei doi preteni unorii se strecurau print-o ~ adîncă (N.-UR.) [comp. **OGĂS**].

○ **HOALĂ** (pl.-le) *sf.* *Trans.* (PAC.) ① Vultur pleșug negru (*Vultur monachus*).

HOANCĂ¹, **HOANGHINĂ** *sf.* Termeni de ocară sau de batjocură dîti unei babe bătrîne, și rele, babornită, hîrcă: întrebă de soacă-mă, numind-o, ca de obicei, hoanca (D.-ZAMF.); hoanghină bătrînă ce ești (CRG.).

○ **HOANCĂ**² *sf. Trans. Băn.* ① Adîncătură între două dealuri (srb. h u n k a).

○ **HOANDRĂ** *sf. Mold.* ① Sdreanță ② Femeie sdranțioasă, murdară, neîngrijită [ung. h a n d r a].

HOANGHINĂ = **HOANCĂ**¹.

HIR-HOA

Fig. 2559. Hlamidă.

○ **HOANTA** (pl.-te) *sf.* = **HOANCA**¹: 11 mai drepte o palmă, de vede hoanta verde și-i mai sare un flinte (R.-COB.).

○ **HOARA** = **OARA**².

○ **HOARCA** = **HOANCA**¹: veni o slăbănoagă și ~ de babă (CAT.).

○ **HOARNA** = **HORN**.

○ **HOASPA** (pl.-pe) *sf.* ① Poighița de pe grăunțele cerealelor, de pe fasole, mazăre, cîneapă, etc.: grîul... spălat bine, pentru a se ouăți de ~, se pune la fier (SEZ.). ② *pl. Trans.* Talași, așchiile luate de tîmplar cu rîndeaua: aștern pe fundul scriutului geluturii, adică... hoaspe de elan (MAR.).

○ **HOASCA**, **HISCA** (RV.-CG.) ① = **HOANCA**¹: mizerabilă ala de hoască (VLAH.). ② *pl.* Vită bătrînă, prăpădită (CIAUS.) [rut. h a ș k a „viperă”].

○ **HOATA** = **HOT**.

○ **HOATE** *sf.* ① Vale infundată (GR.-N.) (VIC.) ② Rîpă prăpăstioasă (R.-COB.).

○ **HOBIC** (pl.-turi) *sn.* ① Groapă, scufundătură pe drum făcută de ape (CIAUS.) (RV.-CG.) (PAMF.).

○ **HOBOROC** = **OBOROC**.

○ **HOBOT** (pl.-te) *sn.* ① Partea saniei numită și „botniță” sau „cruce” (2560) ② *Mold. Bucov. Trans.* ③ Tulpan de lîna sau de mătase cu care se învește capul miresei după cununie, sovon, zovon, baț, tulbent, procov: au rămas... numai mireasa... cu ~ul rupt (SB.); Tulpănaș de mătase... Mle ~ de mireasă (VOR.) ④ ⑤ Vâl: Noaptea își întindea pe încoțul tristul ei ~ (NEGR.) [blg. h o b o t ū „bot, rit”].

Fig. 2560. Hobot.

○ **HOBOTI** (-otese) = **INHOBOTA**.

○ **HOCI**: *interj.* Băn. Strigăt cu care se îndeamnă boli s'o ia spre dreapta, ceal

① **HOCHIM** (pl.-muri) *sn.* ① Poruncă în scris din partea Sultanului: au trimis ~urile împăratului la Tătari (VLAH.) [tc. h ū k ū m].

○ **HOCKEY** *sbst.* Numele unui sport, de origine engleză, în care jucătorii, după niște reguli stricte, lovesc cu o biță cîrjo-

iată un balon greu de 160 gr. pe care caută să-l aducă în câmpul adversarilor (2561) [engl.].

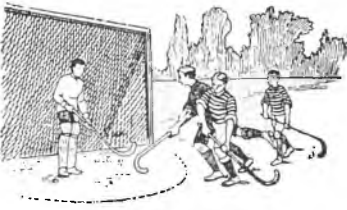

Fig. 2561. Hockey.

○ **HODĂ** (pl.-de) *sf. Trans.* (BUD.) (MAL.) ① Lișiță de apă, sarge [lung.].

○ **HODĂCĂI**, (-ăsc), **HODICI** (-teso) *vb. intr.* Olten. Băn. A schiopăta: și-a fost scîrîntit și un picior și umbra hodăcînd (CAT.) [h o d i c].

○ **HODĂIE** *sf. Trans.* ① = **ODĂIE** ② ③ Colibă, adăpost al ciobanilor; stînă.

○ **HODĂITĂ** = **HODĂIE**.

○ **HODINĂ**... = **ODINĂ**...

○ **HODIC**: *interj.* Olten. Băn. Imită sgomotul produs de mersul unui om care schiopăță, șontic:

○ **HODIR** sau **ODIR**: *interj.* Strigăt cu care se alungă cîinii.

○ **HODNOC**, **HODNOGIU** *sm. Trans. Maram.* (BUD.) (BRL.) ① Locotenent (= **HOTNOG**).

○ **HODOLAN** (pl.-ane) *sn. Trans.* (VIC.) Ciolan. **HODOLEAN** = **ODOLEAN**.

○ **HODOLONI**(U) (pl.-oanie) *sn. Băn.* = **HODOLAN**.

○ **HODOROGĂ**, **ODOROGĂ** (pl.-ge) *sf.* ① Lucru vechiu, hîrbuit, stricat ② Casă veche, dărăpănată: primăria e o hodorogă căreia i s'au adaus un ecurig de lemn (URE.) ③ ④ Car vechiu care hodoroște: pentru un petec de pămînt și o hodorogă de moară (VOR.); mai cumpără o odorogă de căruță (ISP.) ⑤ ⑥ Căzătură, moșneag, babă bătrînă, slabă ce abia se mai ține pe picioare: fusese blestemată să se preschimbă în hodorogă cerșetore (CAR.); baba, odoroga draoului, se ținea ca Neaga-reana de capul lui (ISP.) ⑦ ⑧ Flecăr, palavragiu, toacă-gură, gură-spartă, moară-stricată, persoană căreia-i umbăla gura într'una, hodorogînd ca o moară stricată [comp. h o d o r o g].

○ **HODOROG**! *1. interj.* Imită sgomotul produs de mișcarea unui lucru vechiu, hîrbuit, stricat: ~ încoale, ~! pe dincoale, carul se strîcă (CAR.).

2. *sbst.* ① Lucru vechiu, hîrbuit, stricat, hodoroagă ② ③ Căzătură, moșneag, bătrîn ce abia se mai ține pe picioare: ahi! ~ streț, căci n'am știut (DLVR.); și un ~ ca socn-său avea să i se împotrivescă! (GRL.) [comp. h a d a r a g].

○ **HODOROG** (pl.-oge) *sn.* Un fel de coș fără fund cu care se pescuiește în lacurile mici.

○ **HODOROGALĂ** (pl.-eli) *sf.* ① Faptul de a hodorogi ② Sgomot, gălăgie ce se face cu obiecte lovite unele de altele care hodoroșesc: cu vîtraul face o ~ și un tărăboț, de-și la auzul (CRG.).

○ **HODOROGI**, **ODOROGI** (-ogesc) *1. vb. intr.* ① A face sgomot cu un lucru stricat, hîrbuit, ca un car gol ce umblă pe pietre: auzea polobocul rostogolindu-se și hodorogînd în urma lui (ODOB.); comara fuge de odoroșește și face sgomot, ca și cum ar umbla niște care (PAMF.) ② A face sgomot scotocînd prin vase, răscolindu-le, lovindu-le sau răsturnîndu-le: după ce hodorogi prin toate uclelele, aduse și unt (ISP.) ③ A face sgomot ca o moară veche, stricată: credeai curat că-i o moară stricată, ce tot hodoroșește și nu se mai oprește (GRIG.) ④ ⑤ A toca din gură: țărănul, cînd merge, tropăște și cînd vorbește, hodoroșește (CRG.); Din gură hodoroșește Chlar ca o moară de vînt (ALECS.) ⑥ A strica, a dărăpăna: băutura de prisos odoroșește mințile Românilor (JIP.).

2. *vb. refl.* A se dărăpăna, a se hîrbui: vremea trecea, nădălnca se hodoroșea (GRL.); unele (mașini) fac explozie, altele se odoroșesc (DLVR.) [h o d o r o g i].

○ **HODOROGIT**, **ODOROGIT** *1. adj.* ① *p.* (H) **ODOROGI** ② Stricat, hîrbuit, dărăpănat: nu găsi dect un tron hodorogit (ISP.) ③ Prăpădit de boală sau de bătrînețe, șubred: e el cam ~, și cam aduce din picior (VLAH.).

2. *sbst.* = **HODOROGALĂ**: mă deștept în ~ul scorbilor de la car (S.-ALD.).

○ **HODOROGITURĂ** (pl.-turi) *sf.* (BUD.) = **HODOROGALĂ**.

○ **HODORONC-TRONC**: *interj.* Exclamație întrebîntă cînd cineva aruncă dintr'odată o vorbă nepotrivită ori face sau se întîmplă ceva la care nu te așteptai de loc: spune-le niște mai ou moț, iar nu așa, ~! ca din topor (ISP.); și, ~! ca din senin! auzi o gălăgie... că parcă se cutremura pămîntul (DLVR.); se isprăvea printr'un „adl”, ce cădea așa, ~! fără nici un motiv (VLAH.) [comp. h o d o r o g i].

○ **HODROBEIE**, **HODROBEIE** *sf. pl.* ① Catrafuse: ia-ți hodrobelele și șterge-o (RSC.) ② Tot felul de vase întrebunțate la stînă.

○ **HODULET** = **HUDULET**.

○ **HOGAȘ** (pl.-se) *sn.* ① = **FAGAȘ** ② Hățaș, poteca pe unde se duc oile la pășune ③ Petec de pămînt pe o costișă: Tot m'as duce, duce-m'as Tot la vale pe ~ (SEZ.) [comp. HOAGA].

○ **HOGHE** *sm.* ① Preot turc: o dispută înfocată se aprinde între maftul și ~a (BALC.) ② Dascăl învățat (la Turci): Nastratin ~a [tc. h o g a].

○ **HOGEC**, **HOGEG** = **OGEAC**.

○ **HOGNOGIU** *sm. Trans. Maram.* (BUD.) (FAP.) ① = **HODNOG**.

○ **HOHER**(IU) *sm. Trans. Maram.* ① Calău, gide: cumpăr-i-ar hoheriu din Gherla, să-i cumpere (RET.) ② *Mold.* Hengher [ung. h o h ér].

○ **HOHOT** (pl.-te) *sn.* Izbucnire sgomotoasă de ris sau de plîns: În ~e de ris ale altor tovarăși de seama lui (BR.-VN.); ridea... și se ținea la pînt și la pîntece... de ~ele ce-l podidise (ODOB.); femeile și copiii izbucniră într'un ~ de jale (DLVR.) [sl. c h o c h o t ū].

○ **HOHOTI** (-otese) *vb. intr.* A ride sau a plînge cu h o h o t: și bobotînd de ris, a strigat tare înoit a acoperit tot sgomotul (CAR.); Hobotînd a ~mpins cadavru în prăpastia adîncă (COȘB.); casa mică... hobotea de plîns (LUNG.).

○ **HOI**: *interj. Trans. Maram.* Strigăt, cu care ne adresăm cuiva, heil mări!

○ **HOI** (-ose) *vb. refl. Trans.* A se hîrjoni (cu fețele).

○ **HOINĂ** = **OINĂ**.

○ **HOINAR** *adj. și sm.* Vagabond, (om) fără căpătîiu, haimana: au umblat el... așa ~!... de colo pînă

colo (CAR.); ~ și pribeg... își petrecu viața, turându-se prin tufe și vizuini (COOS.); — *adv.* cînd bătea ei ~ drumurile (CAR.) [hoi na].

HOINĂRI (-ăresu) *vb. intr.* A umbra hoinar, haimana, vagabond, fără capătului, a bate drumurile fără nici un rost: nu mai ~ prin a lume, ca să nu ajungi fără nioi un capătului (ISP.); toată ziua hoînăream călări pe la conacele moșiei (VLAH.); hoînărise cu ei pe la berăriile nemțești toată ziua (CAR.).

HOIS(A) = **HĂIS(A)** *Mold.*: Te dau toate de smîntea! S'apuci hoisa 'n loc de cea! (ALECS.).

○ **HOISTE** *sf. Trans.* (PĂC.) = **QISTE**.

○ **HOIT** (*pl.-turi*) *sm.* ○ Mortăciune, stîrv: vînătorii au luat ~ul de laele dinapoi și l-au tîrît afară (CAR.); muștele... se nădăseră la ~ul lepei (SB.) ¶ ○ Carne (de vită tăiată): Incepe a dumica la bălaur... și, cît clipești, era o grămădă de ~ din el (RET.) ¶ ○ Om gras peste măsură: am văzut eu și ~uri mari și nioi de-o lume (CRG.).

○ **HOJMA** *adv. Mold. Bucov.* Mereu, într'una, necontenit, neîncetat, necurmat, pururea: cum era să am încredere într'un om care ~ ride și glumește *P* (ALECS.); ~ mă morocănește și-mi scoate ochii cu cele trei tinere (CRG.); nu știți nimic, măoar că ~ cetiți (NEGR.) [Rut.].

○ **HOJMALĂU** *sm. Mold. Bucov.* Om mare la trup și prost, cu mîntea de copil: doi hojmalăi se și luase după mine (CRG.).

○ **HOLA** (*pl.-le*) *sf. Trans.* Javără, potaie.

HOLBA (-bez) *vb. tr. și refl.* ○ A căsca tare ochii: profesorul holbează ochii la mine și mai alurii (CAR.); capra... holbind ochii lung prin casă (CRG.); se holbărdă din nou la numele lui Bulboacănu (O.-ZAMF.) ¶ ○ Cu ochii holbați, căs-cînd tare ochii: eu rămăsesem încrîncit cu ochii holbați (NEGR.) [lat. volvere].

○ **HOLBOACĂ** = **BULBOACĂ**.

HOLBOĂNA (*pl.-ne*) *sf. Mold. Bucov.* = **BOLBOANA**.

HOLBURĂ, **HOLBORĂ**, **HOLBIRĂ**... = **VOLBURĂ**...

○ **HOLCĂ** *sf. Mold. Bucov. Trans.* Gălăgie, sgomot, larmă [Rut.].

○ **HOLCI** (-cesu) *vb. intr. Mold. Bucov. Trans.* A face gălgăie [hol că].

HOLDĂ (*pl.-de*) *sf.* Cîmp, lan, fâșie de pămînt cu un singur fel de semănături; semănăturile de pe un astfel de cîmp: intrau din mîrlește ori din islaz în vre-o ~ (BR.-VN.); de jur împrejur nu vezi decît holde și livezi (VLAH.); unde fusese ieri pădurea... acum era numai o ~ de mălaiu-mărnat (RET.) [ung. hold].

HOLDISOARĂ (*pl.-re*), **HOLDIȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* *dim.* **HOLDA**.

HOLERĂ *sf.* ○ Boală epidemică, caracterizată prin dureri grozave de stomac, prin diaree și vărsături (Fig. 2562): peste noapte a și dat holera peste mine și m'a frîmțat și m'a agrițit otorei (CRG.) ¶ ○ **F** Ființă (*în spec. femeie*) nesuferită prin răutatea ei, ciură: piei, necurată, de pe fața pămîntului, să scape lumea de o ciură și de o ~ ca tine (ISP.) ¶ ○ **P** Plantă spinoasă, cu flori verzi, numită și „cătînă”, „cornuță”, „dracilă”, „scăiet-muscălesc”, „spîn muscălesc”, etc. (*Xanthium spinosum*) [rus.].

○ **HOLERCĂ**, **HOLRCĂ**, **HORELCĂ**, **HORILOĂ**, **HORINĂ** (*pl.-oi*) *sf. Mold. Bucov. Trans.* Z Rachi: cei ce purta boalele printr-o omenie, mai cu seamă holera, stăruia ca s'o numească holercă (SB.); și vin și holercă, tot într-o balercă (GOR.), *ghicitoare despre „ou”*; Cînd ședeam la noi pe vatră Beam horincă pipărată (BR.) [hor il că].

○ **HOLM** (*pl.-muri*) *sm.* Deal, hîlm [ung. h o l o m].

○ **HOLMUROS** *adj.* Deluros [hol m].

○ **HOLOTĂ** (*pl.-te*) *sf. Mold.* = **HOLOTĂ**.

○ **HOLOTĂ** *sf.* Pedestime, gloată ¶ ○ **Mold.** Grămădă; amestecătură [rut. h o l o t a].

○ **HOLTEIAS** *sm. dim.* **HOLTEIU**: și cînd eram ~, Umbiam seara prin oraș (IK.-BR.).

○ **HOLTEI** (-teosu) *vb. intr. Mold. Trans.* A petrece viața de holteiu, a trăi ca flăcău pînă la înșurătoare: și spală și haina mea Care-am holteit eu ea (SEZ.).

○ **HOLTEJE** *sf. Mold. Trans.* ○ Starea de holteiu: trebuia numai decît să pul capăt holteiei (ALECS.);

nerod așel ce landă holtela (NEGR.) ¶ ○ Timpul petrecut ca flăcău: și oătră tată-tău să-ți dea palogul din ~ (RET.).

○ **HOLTEIU** *sm. Mold. Trans.* Om nelinsurat, celibatar, flăcău: am fost de două ori logodit, dar... am rămas ~ (GN.); nu omvra să spu euiva că ești înșurat... să zici că ești ~ (RET.); ~ tomatnic, flăcău tomatnic: Sîntezi înșurat...? — Ba nu!... sînt încă tot ~ ~ tomatnic, precum vedeți (ALECS.) [rut. h o l t e j a j].

○ **HOLTERIU** *sm. Trans.* (FR.-COR.) = **HOLTEIU**.

○ **HOLTUANA**... = **ALTOIU**...

○ **HOLUȚA** = **HOLUȚA**.

○ **HOMAN** = **OMAN**.

○ **HOMEPAT** *sm.* Partizan al homeopatiei.

○ **HOMEPATIC** *adj.* Privitor la homeopatie [fr.].

○ **HOMEPATIE** *sf.* Sistem de vindecare inventat de Hahnemann, care pretindea că lecușete boalele cu medicamentele introduse în corp și care provocau simptomele aceleiași boale; încetîndu-se apoi cu medicamentele, adică cu cauza boalei, urmează să dispară și efectul, adică înfrîșii boala [fr.].

○ **HOMERIC**, **OMERIC** *adj.* Privitor la Homer ¶

○ **Ris** ~, ris sgomotos, cu hohote, astfel numit după un pasagiul al Iliadei, în care Homer arată pe zei izbucnind în hohote de ris, văzîndu-l pe Vulcan șchiopătînd ¶ ○ **Războiu** ~, războiu foarte mare, uriaș: volu păstra cea mai adîncă tăină asupra unui războiu omeric ce am avut cu niște amazoaie (ALECS.) [fr.].

○ **HOMET(E)** *sm.* (R.-COR.) (VIRC.) = **NĂMETE**.

○ **HOMOC** *sbst. Băn.* Deal de nisip [comp. srh. hum].

○ **HONDRĂI** (-ăsesu), **HONDRĂNI** (-ănesu) *vb. intr.* A flecări, a vorbi fără rost: Domnul Hristos îi întoarse spatele, îi lăsa să hondrănească (ISP.); cînd o fi să hondrănim surdă, să flecărîm... (CIP.) [ung. hadarni].

○ **HONDROC** = **ANDROC**.

HONIPSI (-ăsesu) *vb. tr.* ○ A mistui, a digera: de două luni de cînd stomacul ei n'a mai honipst nimic (BR.-VN.) ¶

○ **A** nu putea ~ pe cineva, a nu-l putea suferi: să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot ~ (CAR.) [ngr. γονέω < γονέωμι].

○ **HONT** *adj. Trans.* (PĂC.) Schlop, schilav.

○ **HONT** *sbst. Trans.* (FR.-COR.) Un fel de roabă întrebuințată de mineri [germ. H u n d].

○ **HONTIC** *interj.* = **ȘONTIC**! pleacă și mutul, ~! ~! ~! înaintea cunștelor (R.-COR.) [hont + șontic].

○ **HONTOLOG** *adj. și sm. Băn.* = **HONT**.

HONT *sm.* Poreclă dată Sasului [germ. H a n s „Ioan”, cu pronunțarea săsească].

HONVED (*pl.-ezi*) *sm.* Soldat din miliția ungurească [ung.].

HOP *interj.* ○ Strigăt cu care se însoțește sau se exprimă o săritură peste ceva sau o săltătură; ○ să nu zici hop! pîn' nu-l sări, nu face planuri, nu te bucura de izbîndă, pînă n'ai înălțurat greutatea sau primejdia ¶ ○ Deodată, ca din senin (cînd sosește cineva pe neașteptate, sau se amestecă deodată în vorbă sau într-o treabă): Cînd deodată, ~! și baba înaintea i-a legat (SPER.); și cum zice vorba asta, hop! și Prileasa...; „Ileana și Ileana, că, de unde nu, îmi fac seamă singur” (CAR.).

○ **HOPAI** *sm.* Șanț, groapă, adîncătură în mijlocul drumului: roatele săreau din ~ în hop (O.-GH.); drumul era scurt, ...dar plin de ~uri și de șanțuri (O.-ZAMF.); își protăpese cu greu carele prin ~uri (VLAH.) ¶ ○ **G** Greutate, piedică, obstacol: trecurăm, cum trecurăm pîn' aoi, ...mai avem un ~ (ISP.); un mîo ~ mai e de trecut (VLAH.) [onom.].

○ **HOPAI** *interj.* ○ Strigăt cu care se însoțește sau se exprimă o săritură sau o săltătură, hop! cuvînt pe care-l rostesc copilași cînd se întîmplă să cadă: a zis ~! și-a sărit groapă (PANN); uneori cădea, atunci zicea și ea ~! și se scula cu... trudă (VLAH.) ¶ ○ **T** Topa ~ **HOPAI** ¶ ○ A face ~, a) a se ridica în picioare (vorb. de un copil); b) a sălta un copil pe genunchi: Miron îi luă pe genunchi să-l facă ~ (VLAH.) [comp. h o p i].

○ **HOPAI** *interj. urmată adesea de TOPA(I)*: sau **TOPA(I)**: spre a exprima o săltătură la joc [comp. h o p i și h o p a i].

○ **HOPAI** (-ăiu, -ăesu) *vb. tr. și intr. F* A sălta: ea ședea și-l hopăia (SEZ.) [h o p i].

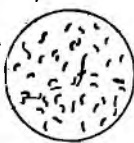

Fig. 2562.
Bacterii
de holera.

○ **HOPAIIE, HOPAIȚĂ** *sf.* *Trans. (PAC.)* Roată sau lemn pe care se înfășură paie și se aprinde în seara lăsatului de brînză.

HOPAIȚ = OPAIT.

○ **HOPĂTAIE** *Trans. (CONV.), Olten. HOPARIȚĂ (VTRC.) sf.* Flăcăraie.

HOPUROS *adj.* Plin de hopuri (*vorb.* de un drum).

HOR! *interj.* Imită sgomotul sforăitului: Noaptea bună, moș Arvinte, Fă hor! hor! de-acu 'nainte (ALECS.).

HOR² (*pl.-ruri*) *sn.* = **OOR** (*ngr.*).

HORĂ (*pl.-re*) *sf.* ① Dans național, în care toți dăntătorii se prind de mâini și formează un cerc mare care, după tactul muzicii, se mișcă întreg, cînd la dreapta, cînd la stînga, cîștigînd mereu cîte un pas mai mult spre dreapta (□ 2563): în jurul lor, în roata largă, se mișcă încet, în dulce legănare, strămoșasca ~, Joe potolit, taclioos în care se prind și oamenii mai în vîrstă... (VLAH.); a se prinde în ~; ②: a intra în ~, a se băga, a se amesteca într-o afacere, într-o intrigă, într'un război, etc., după ce a stat înainte ca simplu spectator; ③: ai intrat în ~ trebuie să ții, dacă te-ai băgat într-o afacere, dacă ai început ceva, trebuie să urmezi pînă la capăt; ④: Cîntecul, aria, melodia după care se dansează hora; ⑤ *Trans. Maram. Cîntec, doină, baladă*; ⑥ *Partea bisericii, unde stă corul; absidă*; ⑦ *☆ HORA, numele popular al constelației Corona boreală (☞ □ 1499) [gr. Xopóc].*

Fig. 2563. Horă.

○ **HORAI** (*-ăeso*) *vb. într. Mold. Bucov.* A sforăi: și 'ncepem a ~, de parcă dormeam oine știe de cînd (CRE.); iau auzi-l cum horăște! parcă-i un ogeac aprins (ALECS.); doarme ca un butuc și horăște ca o locomotivă (GN.) [hor].

HORAIȚĂ *sm.* Poreclă dată unuia care horăște, cînd doarme: lăsați-mă singur ou domnul ~ așa (ALECS.).

HORAIȚ *sbst.*, **HORAIȚURĂ** (*pl.-turi*) *sf. Mold. Bucov.* Faptul de a horăi, sforăit: nevinovatul ~ al Englezului ce dormea (ALECS.).

○ **HORAIȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans.* ① *Broboadă (PAC.)*; ② *pl. Ulițe, locuri de umblat printre case, în sate și orașe (BUD.)*: Ce-i mai bun Ca celal bun, Că te duce... Pe toate horaițele (MAR.).

○ **HORĂTENII = ORĂTENII.**

† **HORBĂ¹** (*pl.-be*) *sf. Trans.* Gloată, mulțime.

† **HORBĂ² = VORBA.**

HORBĂCĂI = ORBĂ-

CĂI: Începe să se întunece, și noi horbăcim mereu (VLAH.).

○ **HORBI = VORBI.**

HORBOTĂ (*pl.-te*) *sf.*

① *Dantelă (□ 2564):* fine ca

înfloritură migăloasă, fine ca

o ~ (VLAH.); alături, Săga

luora la o ~ (D.-ZAMP.)

② *Pr. ext. Dantelură, înfloritură sculptată: biserica...*

zidită toată în piatră... în

minunata-i ~ de sculpturi (VLAH.).

HORBOTĂȚ *adj.* Dantelat, împodobit cu horbote: oțucul mari și perdele ~ (VLAH.).

HORBOTICĂ (*pl.-tele*) *sf.* *dim. HORBOTĂ.*

HORCĂI, ORCĂI (*-ăeso, -ănu*) *vb. într.* ① A hîrcli:

se ridică amenințător, orăind ca o fiară rănită (DLVR.);

② A sforăi: Țiganul începu a horcăi, dînd să cunoască că

el a adormit (RET.); polițaiul horcăie ou capul pe masă

(CAR.); toți au adormit: unii puțule, alții orcăie (DLVR.)

(ONM.).

HORCĂIALĂ, ORCĂIALĂ (*pl.-ieli*) *sf.*, (**H)ORCĂIT** *sbst.* Faptul de a horcăi; sgomot produs de cel ce horcăiește: după fie-oe gîlgitură de sînge, o hor-

căială surdă (CAR.); în tăcerea dimineții, se aud bine horcăieli... femeile dormeau dușe (CAR.); răsuflarea lui era o orcăială care se stîngea din ce în ce (DLVR.); un horcăit surd și adînc îi răsună în plect (GRL.); în duhoarea și orcăitul celorlalți... Sentino tresare din visuri (DLVR.).

HORCĂI... (*-ăeso*) *vb. într.* A sforăi: începu să horcănească, parcă n'ar fi dormit de cînd lumea (DLVR.) [comp. horcăi].

○ **HORCOTI** (*-teso*) *vb. într. Mold. Maram.* A hîrcii, a sforăi; a gîlci: Am o mătușă Cu gușă, Toată ziua horcotește, Iar noaptea se odihnește (GOR.); Cînd pășeste, horcotește, Gușă i se horcotește (BRL.) [comp. HORCĂI].

* **HORDĂ** (*pl.-de*) ① *sf.* Gloată, popor rătăcitor: nu cred că am scăpa telerii din mijlocul acestui horde de barbari (ALECS.); ② *Laie: ~ de Țigani [fr.].*

○ **HORELCĂ = HOLERCĂ.**

HOREȚ (*pl.-te*) *sn.* Im-

pletitură de nuiel de forma unui

coș cilindric pentru prins pește

(□ 2565) [comp. o rie].

HORHAI (*-ăeso*) *vb. într.* A

umbla încoace și încolo, în neș-

tire, fără rost, rătăcind: toată

noaptea am horhăit prin întunerec

(PAMF.); horhăind el, cînd pe o cărare, Fig. 2565. Horeț!

cînd pe un drum părăsit (CRE.).

HORHOLINĂ (*pl.-ne*) *sf.* ① Poreclă dată unei fete bătrîne: Mărită-te, ~! Nu ședea față bătrînă (MAR.); ② Țigancă bătrînă; hoască bătrînă, cotoroanță: Dar horholina ba bătrînă (POC.); tipii-tipii se apropie de ~ și-i vîri oada în gură (PAC.).

○ **HORHOTI = HORCOTI.**

○ **HORHUNĂ** *sf. Bucov.* Țigancă (bătrînă): Intră apoi în oasă și spune purdelor și horhunei cum a încoluit pe Boman (MAR.).

○ **HORI** (*-oreso*) *vb. tr. și într. Tr.-Carp.* A cînta (doine, cîntece de dor și jale): nime nu horea frumos oa Mihail lui moș Mihnea (RET.); în pădure naste, în pădure crește, Vine-aoasă și horește (GOR.), ghicitoare despre „fluier”; steteau umlitate pe cînd trecea păstorașul împărat, doînd și horînd (EMIN.) [horă].

○ **HORILCĂ = HOLERCĂ.**

○ **HORINCĂ** *sf. Trans. Maram.* = **HOLERCĂ** [h o - rilcă + palincă].

○ **HORI** (*-orăse*) *vb. tr. Mold.* A cosi cu hreapca (fin, ovăș, mohor, etc.): trifoiul... se horăște și se olădește în stog (ON.).

○ **HORIȘTE, HORITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Rotocol mare de fin, adunat din poloage ori risipit din clăie, ca să se usuce; din el se face o căpiță: adunatui (finului) în horiștea căpițelor la podina stogului (ON.); ori-cît de uscat ar fi (finul), de-l apucă în horitură razele despre seară... se jilăvește (LUNG.) [h o r i].

○ **HORN** (*pl.-nuri*) *sn. Mold. Bucov.* ① Coș (pentru fum): Vîntul sueră prin ~uri, răspîndind înfiorare (ALECS.); mezinul se vîrî lute în ~ (CRG.); ② (*pl. hoarne*), de unde s'a relăcut și un *sg. HOARNA, HORNĂ* *Trans. Mold.* Coșul pe unde iese fumul pînă ajunge la pod (de aci încolo începe „ogeagul”): hoarnele platului, prin care trece fumul, nu se ridică deasupra acoperișului (PAC.); o undă de vînt se strecură pe hoarnă (SAD.); mă lași singură ouă, să mă înțeleg ou greierul din hoarnă (FLOR.) [rut.].

○ **HORNAR** *sn. Mold. Bucov.* Coșar, cel ce mătură hornurile: soseau ~ii ca să ourețe ogeagurile (GRIG.).

○ **HORODINCĂ** *sf. Mold.* Numele unei hore, de origine ruteană: ne oînta din fluier doina... horodina... hori și alte cîntec (CRE.) [H o r o d y n k a, un oraș în Galiția].

○ **HOROIU** *sm.* ① *~DE-BRAD = GHIONOALE* ② *~VERDE = VĂDARE.*

○ **HOROPSI** (*-seso*) *vb. tr. Mold. Bucov.* A oropsi, a asupri, a chinui, a maltrata: îi horopsește și-l înăbește mai rău decît pe vite (CRG.); destul m'a horopsit și m'a bătut (SAD.); ce pășiseră horopsiții de oameni... n'am să v'o spun (GRIG.).

* **HOROSCOP** *sbst.* Ghicirea viitorului după poziția stelelor, citirea în stele [fr.].

○ **HORP!** *interj.* Imită sunetul produs de o sorbitură repede: dînd fundurile afară la oite o bute, ~! ș'o sugea dintr-o singură sorbitură (CRE.).

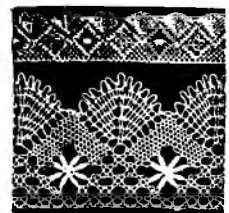

Fig. 2564. Horbote.

587

† **HRĂBOR** *adj.* Curașos, viteaz [vsl. hrăbŭrŭ; comp. și **HRĂBOR**].

† **HRĂBORIE** *sf.* Curaș, vitejie [hrăbor].

○ **HRACONIT** *sbst.* Sculptat mucos ce se elimină prin tuse, flegmă: Noaptea încă să-l muncască Sînge roș și ~ (ALECS.).

○ **HRAISTE** = **VRAISTE**.

HRĂM (*pl.-muri*) *sn.* ① Biserica, în raport cu patronul ei: ~ul sfîntului Dumitru; îi pune numele de „Sfîntul Nicolai”, după cum este și ~ul bisericii din Humulești (CRG.). ② Ziua în care se serbează patronul bisericii: să fi văzut ce era aici la sfîntul Ilie, oînd se prăznuia ~ul bisericii (VLAH.); ③ F: ce ~ ține, ce fel de om este: parcă nu-l văd eu ce ~ ține? (GR.); aflat-ne ce ~ țin și de unde l-a adus vîntul p' aici (VLAH.) [vsl. hrām ŭ].

HRĂNĂ *sf.* ① X Mîncarea cu care-și întreține cineva viața, nutriment ② ③ Băn. Nutreț ④ ⑤ **HRĂNA-VACII**, plantă, cu flori albe, cultivată adesea pentru nutreț (*Spergula arvensis*) (H 2568) ⑥ ⑦ Tot ce contribuie la dezvoltarea inimii, minții: sfînta este hrăna sufletului [vsl. hrana].

HRĂNACIU *1. adj.* Cel ce mîncă mult, mîncăcios; ce are nevoie de multă hrănă: osii... din partea muntelui... sînt hrănaci și plini de foc (ION.).

2. *sm. f.* Cel ce bagă bucatele de treierat în batoză.

HRĂNI (*ă-neso*) *1. vb. tr.* ① A da hrană, a îngriji cu de-ale mîncării, a nutri: o cinstea ca pe o mamă, ca pe una ce-l hrănește și-l creștuse (ISP.). ② A întreține viața, a fi o hrană suficientă: un singur aliment nu poate să hrănească pe om ③ **Maram.** (FAP.) A sătura ④ ⑤ A întreține o stare sufletească: Oînd inima hrănește o tainică dorință (ALECS.). ⑥ ⑦ A întreține puterea unui lucru, a desvolta, a întări: citește hrănește mintea.

2. *vb. refl.* ① A lua hrană, a mîncă spre a-și întreține viața, a se nutri: creștea legumi și gobă... și așa se hrănea și ea (SB.); rău te hrănești cu mîncarea în traista altuia (ZNN.). ② ③ A se întreține, a se desvolta, a se întări prin educație ④ A se sătura (PAMF.) [vsl. hrāniti].

HRĂNIT *adj.* ① p. **HRĂNI** ② ③ **NEHRĂNIT** ④ ⑤ Care și-a desvoltat educația, și-a întărit, și-a înzestrat mintea, sufletul: generație... hrănită cu aspirațiuni înalte (A.-GH.). ⑥ Vin ~, vin vechiu, întreținut.

HRĂNITOR *adj. verb.* **HRĂNI**. Care hrănește ⑦ ⑧ **NEHRĂNITOR**.

† **HRĂNITĂ** (*pl.-te*) *sf.* Bucov. • Graniță [rut.].

HRĂNITĂ, HRENITĂ (*pl.-te*) *sf.* • = **URDA-VACII** 2.

○ **HRĂPĂ** *sf.* Mold. (SEZ.) (RV.-CRG.) Coastă prăpăstioasă, ripoasă [comp. rut. chrapa].

HRĂPĂCIU, HRĂPĂRET, HRĂPĂRET *adj.* Răpăret, răpitor; cu toții au îndopat pe Grecul hrăpăret și laocom (N.-UR.); asupra țărilor române... se 'ntînd hrăpărește mințile vecinilor (VLAH.) [hrăpi].

HRĂPI (*-ăpeso*) *vb. tr.* = **RĂPI**: hrăpeau la vite și la oameni, cu care se hrăneau (ISP.).

HRĂPIȚOR *1. adj. verb.* **HRĂPI**. Care răpește: se abătuseră ca niște corbi ~l... asupra țărilor noastre (ALECS.).

2. *sm.* Cel ce răpește, jefuitor: a gonit pe ~ul scaunului părintesc (ISP.).

HRĂSPĂ = **RĂSPĂ**.

○ **HREAMĂT** *sn.* Mold. ① = **FREAMĂT**: Iar ~ul crește și scade, ca 'n spulber de viscol purtat (VLAH.) ② Vuleț: Lătreț, urlet, ~ mare (ION.) ③ Tropotul căilor (RV.-CRG.) [f r e a m ă t, refăcut după rut. h r e m i t y „a dudui”].

HREAN *sbst.* • Plantă cultivată pentru rădăcina ei cărnosă, cu gust înepător (*Cochlearia armoracia*) (H 2569): oîcă ~ul are la rădăcină un vierme care-l roade (ALECS.); de act, ⑥: trădește ca viermele în ~, despre un om care s'a obicinuit cu necazurile, cu traiul rău [vsl. h r e n ŭ].

HREANIȚĂ = **HRENITĂ** ①.

Fig. 2568.
Hrana-vacii.

HREAPCĂ (*pl.-epce*) *sf.* Mold. ① O'nuia strîmbă, sau o grebliță, cu colții lungi, așezată la coasă, ce slujește la cositul orzului și ovăsurii: holdele tăiate cu hreapca au palele mai lungi decît acele secerate (ION.) ② Rămurele strîmbe după curățitul nuielelor pentru araci; se pun în malduri pe gard, în vîrfurile palelor ③ ④ Pădure tinăra, plină de lăstari (GR.-N.) [comp. HREASC, HREAST].

○ **HREASC** (*pl.-souri*) *sn.* Tranș. (BUD.) (CONV.) = **VREASC**.

† **HREAST** = **VREAST**.

○ **HREBĂN** *sm.* Maram. Pieptene de tras lina [rut. h r e b i n].

○ **HREBINCĂ** *sf.* Maram. (BRL.) Scindură prevăzută la un capăt cu un fel de dulăpior peste care se pun pieptănuși de tras lina [rut. h r e b i n k a].

HRENIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* • ① Plantă aspră la pipăit, cu flori mici albe, ce crește prin semănături și locuri cultivate; numită și „hreaniță” (*Lepidium campestre*) (H 2571) ② Plantă, cu flori albe mici, originară din Europa meridională, cultivată pentru frunzele ei întrebuințate ca salată; numită și

Fig. 2570. Hreniță.

Fig. 2571. Hreniță.

„caprilemă” sau „creson” (*Lepidium sativum*) (H 2570) ③ = **NĂSTUREL** ④ = **URDA-VACII** 2.

○ **HRENTUȚI, HRENTUȚI** (*-neso*) *vb. tr.* și *refl.* Mold. A (se) strica; a (se) hodorigi: pînă la vergele pînte pături, ca să nu se hrentuească urzale (CRG.); cari au străbătut vîile României pe drumuri hrentuite (VLAH.).

○ **HRENUȚI** (*-neso*) *vb. tr.* Mold. A amări (viața cuiva) [h r e a n].

○ **HREPCUȚI** (*-neso*) *vb. tr.* Mold. A cosi cu hreapcă.

○ **HREȘTIURI** *sf. pl.* Vreascuri [comp. HREASC, HREAST].

○ **HRIȚ** *sm.*, **HRIȚĂ** *sf.* Mold. • Mănătarcă: un călugăr mic, spin, cu fața sbîrlită pe un ~ (VLAH.) [rut. h r y b].

○ **HRIŢCĂ** (*pl.-ci*) *sf.* Mold. Bucov. X Bucată mare de mămăligă prăjită și rece: scoînd o ~ înghețată din desagi (CRG.); a găsit pe un colț de masă... citeva hrițci de mămăligă (GRIG.).

HRISOLIT (*pl.-ite*) *sn.* • Ori-ce piatră prețioasă de un galben-verzui: ~ taste ca în chipul aurului... și de toate lucrurile pîntecelel tîmăduiește (PRV.-MB.) [ngr. χρυσόλιθος].

HRISOV (*pl.-oave*) *sn.* Document, act întărit cu iscălitura și pecetea domnească, prin care se întăreau sau se hărăziau cuiva drepturi asupra unei proprietăți, asupra unei boierii, unui privilegiu, etc. (H 2572) [gr. χρυσόβουλον].

† **HRISOVOLIT** *sm.* Contribuabil din clasa potențailor sau privilegiailor [gr.].

HRISTOFOR *npr. m.* • **IARBA-SFÎNTULUI** ~ = **ORBALT**.

† **HRISTOTIE** *sf.* • Viață conformă cu morala creștină: chir Ianulea, om cu ~ lăcea tețe tețe (CAR.); nu-i nici creștin cu ~, nici părinte bun, nici om cinstit (ALECS.) [ngr.].

HRISTOS *npr. m.* ① Mîntuitorul; a se ruga de cineva ca de Domnul ~, a stăruii mult, a se ruga cu multă stăruință; a chinui ca pe Domnul ~ (CIAUS.); a chinui rău; a se uita la cineva ca la ~ (VLAH.), a iubi din

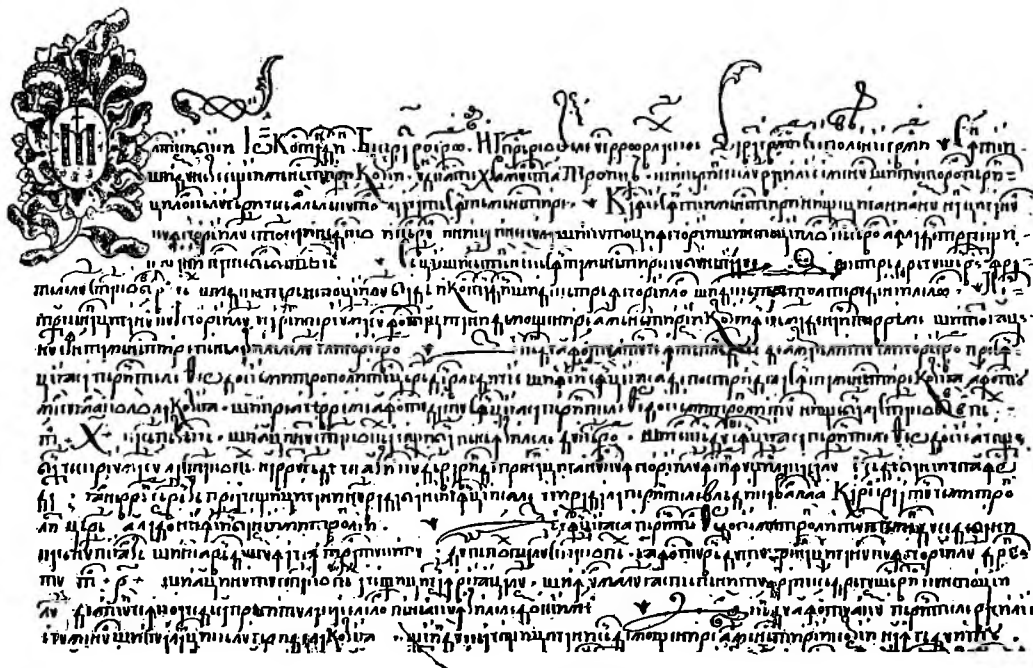

Fig. 2572. Hrisov de la Constantin Brincoveanu.

suflet, a adora pe cineva ¶ (pl. hristoși) *sm.* Mîntuitor al lumii, Mesia: se vor scula hristoși mincinoși (smb.) [gr. χριστός].

HRISCA *sf.* ① Plantă alimentară, originară din Asia, cu flori albe roșietice așezate în ciorchină, cultivată pentru boabele ei care servesc la îngrășatul păsărilor și la pregătirea unui fel de gris (*Polygonum fayopyrum*) (2573) ¶ ② CĂRĂBUȘ-DE-~, GÎNDAC-DE-~ = CĂRĂBUȘEL [ung. h. aricska]

HRISCA *sm.* = CĂRĂBUȘEL.

HRIZMĂ (pl.-e) *sf.* Mir [gr.].

HRONIC 1. *adj.* = CRONIC.

2. *sn.* Cronică [gr.].

HRONOGRAF (pl.-turi) *sn.* Cronică [gr.].

HRONOMETRU = CRONOMETRU.

HROPOTI (-tase) *vb. într. Trans.* (bud.) A horcăi, a hîrcii.

○ **HRUBĂ** (pl.-be) *sf.* Mold. Bucov. Gaură sub pămînt, subterană: se face o ~ în jos care merge pe sub albă Oitului și răspunde dincolo pe celălalt mal (VLAH.); treodînd odată pe sub o ~ lungă, care-i zice tunel (ALECS.) [rut. h r u b a].

○ **HUC** *adv.* Maram. De tot.

○ **HUCEAG** (pl.-guri), **HUCIUR** (pl.-ciuri) *sn.* Mold. Bucov. (BRL) (FAP.) Pădure tînră și deasă; tufis, deșeu, crîng, hățîș: La mijloc de codru des, Toate păsările ies, Din hucaș de alunș, La volosul luminis (EMIN); acă-tîndu-se de înepi și de rămurile hucilor (GRIG.); ② a umbra hucui-marginea, a umbra fugar (de la școală): de unde plîd atunoi mă duceam cu drag la școală, am început a umbra hucui-marginea (CRG.).

○ **HUCHIT** = HUPIT.

○ **HUCHIUM** *sbt.* Mold. Bucată: aruncă în cea traisă un ~ de mămăligă (FLOR.).

○ **HUCI** = HISI.

○ **HUCIU** = HUCEAG.

○ **HUCIU** *sbt.* Trans. (VIC.) (FAC.) Ragilă, h-celă, unealtă de scărminat lîna.

○ **HUCIUI** (-ușo) *vb. tr.* A alunga găinile, a hîcii, a hîșii (SEZ.) [h u c i i].

○ **HUȚĂ** (pl.-de) *sf.* ① Olten. Trans. Spărtură în gard sau în zid, pe unde se poate trece ¶ ② Trans.

Gaură: plîd voui ația un stupus ca să astup huda (RET.) ¶ ③ Băn. Gaură ascunsă, loc tainic ¶ ④ Trans. Ocnă, baie (RSC.).

○ **HUDICIOARĂ** (pl.-re) *sf. dim.* HUDIȚĂ: la capătul hudicioarei dinspre prâu (GRIG.).

○ **HUDIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Mold. Bucov. Ulicioară: apucăm a ne sui pe o ~ rău pavată (ALECS.) [h u d ă].

○ **HUDRĂ** (pl.-re) *sf.* Trans. ① Spărtură în gard sau în zid (bud.) ¶ ② Gaură (conv.) [h u d ă].

○ **HUDUBĂ** (pl.-be) *sf.* Trans. (DENS.) Colibă, bordeu.

○ **HUDUBAIE**, **UDUBAIE** *sf.* Mold. ① Pasăre monstruoasă: Unghe de gale, Cap de udubale (PAMF.) ¶ ② Monstru: lese la iveală... o hudubăie aturită ce aduce la picioare cu un zmeu... la cap cu mama pădurii, la trup c'o gadină înfricoșată (FLOR.).

○ **HUDBUȘT!** *interj.* (PAMF.) (R.-COD.) = BÎLDIȘCI!

○ **HUDBLEAJĂ** (pl.-te) *sf.* Olten. (VIRC.) (R.-COD.) Ulu, pasăre mare: ce ~ o fi ala, mă ? (LUNG.).

○ **HUDDOȘIU**, **UDDOȘIU** (pl.-doale) *sn.* Olten. ① Șant mare făcut de ploii; pirăiaș ¶ ② pl. Locuri rele de umblat, cu surpături, cu scundături, văi periculoase: răscolit toate pădurile și toate huduoalele (MAR.) [srb. h u d o - u d o l j e „vale rea”].

○ **HUDDULET**, **HULUDET** (pl.-ete) *sn.* Mold. ① Bețitor scurt și rotund ¶ ② Fusul țevii de la suveică, numit și „lemnșu” sau „surcel” (SEZ.) ¶ ③ Cuiul ce trece prin urechile proptăului (la car) [rut. c h o d y l c e].

○ **HUDUMAȚ** (pl.-ace) *sn.* Trans. (PAMF.) (RV.-CRG.) Ciomag.

○ **HUDUROAIE** *sf. pl. Trans.* (conv.) ① Locuri sălbătice [comp. HUDUDOȘIU].

○ **HUȚET**, **HUIT** (pl.-te) *sn.* Mold. Bucov. ① = VUȚET: de departe s'aude, ca hucul mării, freacățul învîlmășit al mulțimii (VLAH.) ¶ ② Sgomot, gălăgie, larmă: apă... de găsești, să nu iei, că-ti poți lua boală, junghiu sau huit în casă (VOR.) [h u i].

○ **HUHURĂ** (-hur) *vb. într.* Mold. A striga în gura mare, a hîui: hăcăli hukură chînuud (SEV.); eu n'am de lucru, m'apuo de hukurat (GR.-N.) [h u h u r e z].

HUHUREZ, **HUHURETE** *sm.* ① = CIUHUREZ: ochii cei rotunzi, ca de huhurez, tot le jucau în cap (SAD.); ② a sta ca un huhurez (RV.-CRG.) (VLAH.), a sta singur, părăsit de toți; a se face huhurez (VIC.), a se tupila.

○ **HUHUREȚĂ** (-ezez) *vb. într.* Trans. (FR.-CDR.) = HUHURA.

○ **HUI** (hușo) *vb. într.* Mold. Bucov. = VUI: oînd hușe

Fig. 2573. Hrișcă.

pădurea, e semn că are să se strice vremea (SEZ.); hula maha-
laua de boatele mele (VLAH.) [o n o m.; comp. și srb.
huliti].

○ **HUIALĂ** (pl.-le) *sf.* Mold. (PAMF.) Auială; vi-
jit [h u i].

○ **HUIB** *adj.* și *sm.* Mold. (PAMF.) Năuc.

HUIDEO! / **UDEO!** *interj.* ○ Strigăt cu care
se alungă porcii sau alte animale: se luară după
dinsul (= după lup) ou chioțe și ou uideo! (SEZ.) ¶ @ *Pr.*
exl. Strigăt cu care se alungă oamenii cu ocară:
Începu a-i da cu huido! înot bleul om... o luă la fugă
(FIL.); a da cu ~, a lua la goană, a alunga cu ocară,
cu strigăte de huido! [srb. ujd o! strigăt ou
care se alungă porcii].

HUIDUI, / **UDUI** (-uasc, -uiu) *vb. tr.* A da cu
huido, a alunga cu strigăte de ocară: păsătorii
ulitelor îi huidoie și-l înjură cumplit (JIP.); un lacheu ga-
lonat și minșat leși afară și ne huido! (GN.).

HUIDUITĂ (pl.-turi) *sf.* Strigăt de ocară,
de huido: s'aude venind din susul străzii niște huidoituri
sguditoare (CAR.) [h u i d u i].

○ **HUIDUMA** (pl.-me) *sf.* ○ Femeie urită și
mățăhloasă (R.-COD.) (PSC.) ¶ @ ○ Om prost, nătâng.

***HUIĻĂ** *sf.* ○ Cărbune de pământ, mai ușor
decît antracitul, de culoare neagră-lucioasă, care
arde ușor dînd un fum gros și negru; conține
80-85 % carbon și multe materii volatile: e de ori-
gine vegetală, ca și antracitul, dar nu e tot așa
de vechiu ca acesta; se găsește în unele terenuri
secundare (carbonifere) din Anglia, Belgia și
Franța; e întrebuințat la scoaterea gazului de lu-
minat, la fabricarea coksului, gudronului, etc. [fr.
houille].

***HUIĻER** *adj.* ○ Ce conține huiĻă: țară ~ă
[fr.].

***HUIĻERĂ** (pl.-re) *sf.* Mină de cărbuni de
pământ [fr.].

○ **HUIMĂ** (pl.-me) *sf.* = **HUIDUMA** ○: o șterge
hulma în fundul pădurii (R.-COD.).

○ **HUIT** = **HUET**.

○ **HUIU** *adj.* Trans. (PSC.) Prost, nătărău [ung.
hulye].

HUIUȚU! = **CIUȚU!**

HULĂ (pl.-le) *sf.* ○ Defăimare a celor sfinte,
blasfem, pîngărire: prin hulele și strigările tale spari
pe astă femele nevinovată (NEGR.) ¶ @ Ocară, înjurie:
ca Iuda el merită hula și blăstămul omenirii (ALECS.) ¶
○ Nume rău: și mulerile-l făceau tot minoare bună, să
nu le meargă hula (RET.) ¶ @ *Ofen. Băn.* Om rău, ne-
trebnie, care nu-și dă seama de ce face [vsl. hula].

***HULĂ** (pl.-le) *sf.* Agitațiune a valurilor
mării [fr. houle].

○ **HULCHĪ** = **HULPI**.

HULĪ (-ulesc) *vb. tr.* ○ Defăima cele sfinte,
a fosti vorbe de ocară împotriva divinității, a
blasfema: nenorocite, nu huli!... uiti că ești în ceasul
morții! (NEGR.); e păcat să hulească și să spurce sfînta masă
cu vorbe urite (VLAH.) ¶ @ A ocări: Mîndră, de cînd ne
tubim, Vreme-i să ne și hulim (K.-BRS.) [vsl. huli ti].

○ **HULIAȚU** *sbst.* Mold. (SEZ.) = **GULEȚU** [rut.
huljaty „a face chef”].

○ **HULIGAIIE** = **ULIGAIIE**.

HULIGAN *sm.* ○ Gălgan, măgădău; om
mare și spătos ¶ @ Haidamac.

HULIȚOR 1. *adj. verb.* **HULĪ.** Care hulește.
2. *sm.* Cel ce hulește împotriva celor sfinte,
blasfemator.

○ **HULIU** = **ULIU**.

○ **HULMAN**, **ULMAN** *sm. Băn.* 1. Uliu mare.

○ **HULPAV** = **HILPAV**: ~a Rusie care-și pregătea o
nouă Polonie în țările noastre (VLAH.).

○ **HULPE** = **VULPE**: pentru iarnă, avea o mîndră cașe-
veloă o u ană de ~ (SAD.).

○ **HULPI** (-pesc), **HULCHĪ** (-chero) *vb. refl. Mold.* /
○ A buleci, a crește prea repede, fără a lega bine,
din pricina ploilor îndelungate (*verb. în spec. de*
grîu) ¶ @ A se scurge laptele din boabele de grîu,
din pricina negurilor (DAM.).

○ **HULTAN** = **VULTAN**.

HULTENIOALĂ, **HULTENIOARĂ** (pl.-le) *sf.* /
= **VULTURICĂ** [h u l t a n].

○ **HULTUAN** (Ă) = **ALȚU** [ung. oltvány].

○ **HULTUI** (-uasc) *vb. tr. Mold.* = **ALȚU**: fuseseră
hultui cu cite o săgeată între umeri (GN.).

○ **HULTUR** = **VULTUR**.

○ **HULȚB** *sm. Mold. Bucov.* 1. = **FORUMB** 1: se
înălțaseră în stol sute de ~ (GRL.); pe un orin bătrîn doi ~i
sălbătelii rideau de jocul rașelor (SAD.) [rut. holub].

HULȚBĂ, **ULȚBĂ** (pl.-be) *sf.* = **HLQBĂ**: se vîră
între hulebe și aștepta pînă ce leșea boierul (GRL.); calul se
desprinsese din ulube și nu se mai vedea (CAR.).

○ **HULUBĂRIE** *sf. Mold. Bucov.* = **FORUMBAR** 2:
întrau pe rînd... pe sub poarta înaltă, ou țolșor și cu ~ în
virt (GRL.) [h u l u b].

○ **HULUBAȘ** *sm. Mold. Bucov.* 1. *dim.* **HULȚB**: sint
tineri și se iubesc ca doi ~i (VLAH.).

○ **HULUBIȚĂ** (pl.-le) *sf. Mold. Bucov. dim.* 1. 1.
HULȚB: ~ albă ~ în pene Mîndru-mi oîntă prin dughene
(VOR.) ¶ @ 2. = **FORUMBIȚĂ** 2: așa-i că mai ușor am
pătrunde în oușca unde zace hulubiȚă? (GN.) ¶ @ 3. Ciu-
percă comestibilă, cu pălăria cărnăsoasă, galbenă-
portocalie; numită și „vinețică”, „vinețele” sau
„plinșoare” (Russula aurata).

HULUDET = **HUDULEȚ**.

○ **HULUI** (-nesc) *vb. tr. și refl. Trans. Mold. A* (se)
dărîma, a (se) surpa: parcă s'a ulnit casa asupra ei
(SLV.); lăsa că nu se hluiește cerul pe tine (PAMF.) [ung.
hullani].

HUMĂ (pl.-me) *sf.* ○ Pămînt argilos, de co-
loare albastruie, întrebuințat la țară pentru lipit
și spoit casele: se apucă de făou din ~ niște oameni
(SEZ.); am fost și eu... un boț cu ochi, o bucată de ~ însu-
fletită (CRG.); rîndunelele... s'au înșirat ou toatele pe la cui-
burile de ~ (GRL.) ¶ @ F. Spotală (pe obraz), su-
liman: Aste țigovețe Ce se dau hojma cu ~ (NEGR.) [blg.
humă].

HUMĂRIE *sf.* Loc, groapă de unde se scoate
humă: sâtencele... întrebuințează huma ce se scoate din
humării sau gropi (PAMF.).

○ **HUMBAR** (pl.-are) *sm. Olten. Trans.* (CIAUȘ.) (DENS.)
Ladă mare în care se păstrează grînele, mîlaiul
sau făina pentru trebuințele casei [h a m b a r].

***HUMERUS** *sbst.* 1. Osul brațului; e unul din
oasele cele mai lungi ale corpului: se îmbucă în
scobitura omoplatului și se întinde pînă la cot
(= [SCHELET] [fr. < lat.]).

○ **HUMOAIE** *sf. Mold. (SEZ.)* Humă vinătă, în-
trebuințată mai ales la spoitul vetrei și cuptorului.

***HUMOR** *sbst.* Vervă comică, dispoziție sule-
tească care face să se dea convorbiri un caracter
plin de haz [engl. humour].

HUMOS *adj.* Plin de humă, format din
humă, argilos.

HUMUI (-uasc) *vb. tr.* A lipi sau a vîrui cu
humă: călca lui să lipi ouptoral, îi humui și-l griji
(CRG.).

***HUN** *sm.* = **P. IST.**

○ **HUNCSFUT** = **HUNSFUT**.

○ **HUNIE** *sf.* Pîlnie mare de lemn întrebuințată
la crămă pentru a turna vinul în butoiu [blg.
hunija < tc. huni].

○ **HUNSFUT**, **HUNFUT**, **HUNCSFUT** *sm. Tr.-Carp.*
Mold. Om ticălos, netrebnic, jăvră [ung. hunc-
(f) ut < germ. Hundsfoot].

HUP! *interj.* = **HOP!** Imitată (olinelor) de coadă
și de ploaie, apoi ou dinsul hup! pe fereastră afară (PCH.).

HUPA! *interj.* = **HOPA!**

HUPĂ *sf.* = **GUPĂ**.

HUPĂI = **HOPĂI**.

HUPIT *adj.* ○ *Olten.* Lihnit de foame, pocilit,
hămesit ¶ @ *Mold.* / (mai adesea huohit). Nedes-
voltat bine, cînt înainte de vreme, pripit: s'au cîpt
fasolele, dar is mai mult huohite (RV.-CRG.).

HUR! *interj.* Imită huruitul unui car sau unei
trăsuri.

HURA! = **URA!** [fr. hourra!].

○ **HURC** *sbst. Olten. Băn.* 1. Vinătoare, goană
după fiarele sălbatice.

○ **HURCAȘ** *sm. Băn.* 1. Vinător [hurc].

○ **HURCUI** (-uasc) *vb. tr. Băn. Olten.* 1. A umbla
după vinat [hurc].

○ **HURCUIALĂ** (pl.-le) *sf. Olten.* (VIRC.) 1. Vi-
nătoare [hurcui].

○ **HURDOIU** (pl.-oale) *sn. Trans.* (VIC.) Putinelu [comp. **HURDAU**].

○ **HURDOARE** = **URDOARE**.

HURDUCA, **URDUCA** (-uo) 1. *vb. tr. și refl. Mold. Tr.-Carp.* ○ A (se) sdruvincia, a (se) sgudui (*verb. in spec.* de un car, de o trăsură); bolovanii... te hurducau în trăsură de-ți sgudui au creierii (GRL.); nu mă hurducați așa, că de-abia am mâncat (ALECS.); se așeză pe scăunelul cel strimț din fașă... unde sălta, sărmanul, de i se hurducau mărunțiile (GN.); cînd harabaua se hurduca, ori trecea prin apă, copiii săltau de bucurie (SLV.)

○ A hurui, a durai [comp. **HURDUI**].

HURDUCĂTURĂ (pl.-turi) *sf. Mold. Tr.-Carp.* ○ Sdrucănătură, sgduidătură de hurducătura roatelor începeau să zîngănească și să joace furturile prin bîldare (GRL.); de l-ou prînde... am să-l satur de droșcă... să-l trag o ~... s'o pomenescă (ALECS.)

○ **HURDUI** (-nese, -uiu) *vb. tr. Mold. Băn. Trans.* A hurui, a zîngăni, a lovi, a ciocni vasele unul de altul: du-te acasă... și hurduie vasele, ca să audă ea că trebuie apă (RET.) [comp. **HURDUCA**].

○ **HURDUIȚĂ** (pl.-turi) *sf. Mold. Băn. Trans.* Huruitură; zîngănit: cum auzi hurduita, hop! iute sălta... și se duse după apă la fîntînă (RET.); acele hurduiti și sunete ce făcea butile prăvălindu-se (CANT.) [h u r d u i].

HURDUP *interj.* (COST.) = **HURDUP**!

○ **HURDUZĂU** *sbst. Olten. Trans.* (BUD.) (VIC.) (VÎRC.) Funie lungă și groasă.

HURDUZ-BURDUZ *adv.* ○ Bălăbănindu-se și lovindu-se ca un butoiș, sau alt lucru similar, ce se transportă atîrnat de ceva: umflă-l în spinare și-l adă alol ~ (ALECS.); ~, Din Târguș adus (Sub lașă pus) (SS.) (GOR.), ghicitoare despre „bostan” și despre „cîntar” [hurdui; comp. și ceh hurduy].

○ **HUREZ** *sm. Mold.* 1 = **CIUHUREZ**: ...sus fu turn, ca un ~, Un bătrîn, pîndînd cu ochiul, taina dulce o surpînde (ALECS.).

○ **HUREZA** *vb. intr. Olten. Băn. A* chioti, a da chioțe: cu săbiile sărîngînd și din gură hurezînd (CAT.).

○ **HURIE** *sf.* ○ Femeie ce Turcul va avea ca soție în paradisul lui Mahomet: oare preumblu-s'a vre-odată în această grădînă una din acele cadine frumoase care devin hurii pe ocea lume? (ALECS.)

○ **HURLOIU** = **URLOIU**.

○ **HURLUI**... = **URLUI**...

○ **HURLUP** = **URLUP**.

HURMUZ, **URMUZ** *sbst.* ○ Mărgăritar fals, de sticlă: își atrîna stragurile de hurmuz și mărgele la gît (GRL.); A sfărmat-o pasul vremii ca pe-o boabă de hurmuz. (VLAH.); 1 hurmuzuri pl.: erau albe, gătite cu flori și hurmuzuri (SAD.)

○ 2 Frumos arbust, originar din Canada, cu flori trandafirii, cu fructele ca niște boabe de cîreșe, albe ca zăpada, ce persistă uneori și iarna; numit și „corale-albe” (*Symphoricarpos racemosus*) (2574) [tc. Hurmuz, oraș pe lîngă golful Persic, de unde s'au importat înțilu în Europa măr-găritarele de sticlă].

○ **HUROAIE** *sf. Olten.* (VÎRC.) Ur(lu)ială.

HURSĂZ, **URSĂZ** *adj.* Posomorît, posac, îm-bufnat: giumeț era moș Nchilor... dar, de multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam hursuz (CRG.); pară-s totdeauna vîduț, așa-s de hursuze (GRL.); iar vine noaptea, noaptea uruză, plîm de spaimă și de vedeni (VLAH.) [tc. u g h u r s u z „nenorocos, de rău augur”].

HURSUZLÎC, **URSUZLÎC**, **URSUZLUC** (pl.-touri, -nouri) *sn.* Piază rea, întîmplare nenorocoasă: probabil pentru ca să spargă ursuzlîcii, zîoi dumneata (CAR.); o cam sfecolism și mă așteptam la oine știe ce ursuzlucuri (ISF.) [tc. u r s u z l u k].

○ **HURTĂ**, **URVĂ** *sf. Mold. Bucov.* ○ Cu hurta, cu vurtă, cu toptanul, cu grămada, cu ghiotura: s'apoi ce mi-l cere, așa cu hurtă p (CRG.); dacă vrei un galben pe tot, îl iau cu vurtă (ALECS.)

○ 2 La vurtă, fără a mai alege, toți laolaltă: tu omori pe toți la ~, tie ei săraci sau bogăți (SS.); popa... pomeneste (la liturghie) la hurtă pe monahi și ieromonahi, pe stăriți, pe mitropoliți și pe soțiile și copiii lor (CRG.) [rut. na hurt, hurtom].

HURUI, **URUI** (-uesc, -uiu) 1. *vb. intr.* ○ A face un sgomot ca roatele unui car sau unei trăsurii pe caldarîm, sau ca niște pietre ce se rostogolesc lovindu-se unele de altele, a durui: un pod nesfîrșit huruie sub roate (RG.); Treceau bărbați, treceau femei, și uruiău trăsuri pe stradă (COȘC.); cărbuni, platră, baloturi grele de mărțuri s'asviri huruind pe ișlăburii de lemn (VLAH.)

○ 2 A hîrli ○ 3 A gongoni (despre porumbel).

2. *vb. refl. Băn. Trans.* A se surpa, a se năru: la mărșinea orașului văzu o casă care era să se huruie de vechie (RET.).

○ **HURUIȚĂ**, **URUIȚĂ** (-uesc) *vb. tr. Băn. Olten.* A urui: în risnîte... cucuruzul se uruește pentru a se da vitelor (LIE).

HURUIALĂ, **URUIALĂ** (pl.-teli) *sf.* Huruit, huruitură: acele uliți strîmte... care-ți împule urechile cu uruiala (DLVR); se aude prin toată uruiala un sunet de timbru (CAR.) [(h) u r u i].

○ **HURUIALĂ**, **URUIALĂ** *sf.* = **URUIALĂ** [h u r u i].

HURUIT, **URUIT** *sbst.*, **HURUITURĂ**, **URUITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Sgomotul făcut de roțile trăsurilor pe caldarîm, de ale vagoanelor pe șine, sau de pietrele ce se rostogolesc lovindu-se unele de altele: huruitul roatelor... răsună clar și prelung (RG.); s'a auzit uruitul și fluteratul unui tren (BR.-VN.); nu se mai auzea uruitul trăsurilor pe bolovanii uliței (GRL.); se aud huruituri de roate (LUNG.); uruitura și gălăgia speriau păsările cîrșurilor (DLVR.) [(h) u r u i].

○ **HURUIT**, **URUIT** *adj. p.* **HURUIȚĂ**. Surpat, năruit, dărîmat.

HURUITOARE *sf.* = **HIRUITOARE**.

HURUITURĂ = **HURUIT**.

HUSAR *sm.* ○ Soldat de cavalerie ungar (2575A): nădeprînsă oastea lui Mihai-Vodă cu acel fei

Fig. 2575. Husari.
A. Husari unguri. — B. Husari ruși.

de oaste... ~i (M.-COST.); Badea 'nalt ca s'un ~, Lelea pînd la pieptar (K.-BR.).

○ 2 Soldat de cavalerie în Franța, în vechea Rusie, etc., a cărui uniformă semăna cu a husarului ungar (2575B): un corp de bașibuzuci... surprinsese un regiment de ~i (Ruși) la Cetate (L.-GH.) [ung. h u s z á r].

HUSĂRESC *adj.* ○ De husar (i): uniformă husărească; Tipa haine husărești și mbrăca călugărești (ALECS.-P.).

HUSĂREȘTE *adv.* ○ Ca husarii, în felul husarilor: îmbrăcat ~, cu nădragi strîmți și cu chiveră (ALECS.) [h u s z a r e s c].

HUSĂRIME *sf.* ○ col. **HUSAR**: năpădește 'n ~ și începe a tăia (NEGR.).

○ **HUSĂS**, **HUSOS** *sm. Mold. Tr.-Carp.* ○ Veche monedă de argint ungurească de 20 de cruceri,

- HUS- HUZ** -sfant; nu face băiatul ista atîția husăși... cîți am dat eu pentru dînsul pînă acum (CRE.); într'altă pivniță erau numai bani de argint: taleri și husoși ca laptele de frumoși (RET.) [ung. husza s].
- **HUSCĂ** *sf. Mold. Bucov.* Calup de sare obținut prin fierberea apei sărate de izvor sau din bălțile sărate: e datină ca nașii... să ducă preotului... o găină, o ~ de sare și un șip de rachiu (MAR.) [rut. huska (soly)].
- HUSMET** = **HUZMET**.
- **HUSOȘ** = **HUSĂȘ**.
- **HUȘMET** *sbst. col.* Se zice despre oile și herbecii, slabi sau îmbătrîniți, cari se taie pînă a nu veni iarna (PAC.) (R-COD.).
- **HUȘTE** *sf. pl. Mold. Bucov.* X Tăritele ce rămîn în fundul putinei cu bors, după ce s'a învechit: ca să se înăcrească mai de grabă, se pun și puține ~ din borșul cel vechiu sau puțin aluat dospit (VOR.) [rut. hušta „drojdii”].
- **HUȘTUL(I)UC** *interj.* = **BILDEȚO**: umflați-l pe sus, copil, și huștuluiuc în fîntină (ALECS.); I-am dat pe arendașul acestor moși huștuluiuc colo, în apa Sucevei (GRIG.).
- **HUȘTUPINĂ** (*pl.-ine*) *sf.* Mîrtoagă, ușupină, oțopină: de ce nu te-ai pitit bine, să nu te găsească, ~? (R-COD.).
- **HUTUCHI** = **HUTUPI**.
- **HUTUPALĂ** *sm. tron. Trans.* Poreclă dată unui om mîncăcios, lacom, mîncău (SEZ.) [h u t u p i].
- **HUTUPI** (-upeso) *vb. tr. Trans.* (BUD.) (SEZ.) (CONV.) A minca cu lăcomie, a se îndopa, a înfuleca.
- **HUTUPI** (-upeso), **HUTUCHI** (-uchesc) *vb. tr. Mold.* A îmbrînci: în casă de spete m'a hutuchit (GR-N.); apucă țapăn tata și o hutuchi în oazan cît ai clipi (FLOR.).
- **HUTUTUIU** *adj. și sm. Mold.* Năuc, zăpăcit; smintit, într'o ureche: rămăsei năut ca un ~ (FLOR.).
- **HUȚ** (*pl.-turi*) *sn.* Leagăn, scrînciob mic [h u ț u].
- **HUȚA** sau **UȚA** *interj.* Exclamația unui copil care se dă în leagăn: Huța, huța ou căruța Pin' la lelea Mărluța (MAR.); Uța, nța, tot așa, Măi volnice, nu te dai (ALECS.); a (se) da ~, a (se) legăna, a sălta un copilăș: se bucură și ei de venirea mea, zicșa tata, dîndu-ne huța (CRE.); n'ai vrea tu să vezi... pe copiii-ți, dîndu-se nța în salvării tăi? (DLVR.) [onom.].
- **HUTĂI** (tăiu) *vb. tr. și refl.* A (s) da huța; a (se) legăna.
- HUTAN** *sm.* ● Rutean din partea muntoasă a Galiției orientale și din Bucovina [rut. hucul].
- **HUTĂNEASCĂ** *sf. Mold. Bucov.* Numele unui dans popular (SEZ.) [Huțan].
- **HUTINA** (-in) *vb. tr. și refl. Bucov.* A (se) legăna; a (se) hîțina: dacă se pune cineva pe scaun și se huțină, străneste hîitul în casă (VOR.) [h u ț a].
- **HUTUPI** (-upeso) *vb. refl.* A se opînti din răsuputeri ca să ridice ceva greu (R-COD.).
- **HUTUT** *sbst. Trans.* (VIC.) Leagăn [h u ț].
- **HUTUȚA** (-uț) *vb. tr. și refl. Trans.* A (se) legăna, a sălta pe picioare (un copilăș): mama... puîndu-l cu piciornele pe căputa picioarelor sale... începe a-l ~ în sus și 'n jos (MAR.) [h u ț u].
- **HUZDUP** *interj.* **HUZUȚU**. Imită sgomotul căderii sau azvîrlirii unui corp, al săriturii neașteptate dintr'un loc, etc.: îi prinse de un pioloz și altul de alt pioloz, și ~! ou el în fundul fîntinii (RET.); adevă și din fîină, ~! o punga cu bani (RET.).
- **HUZDUPA** (-dop) *vb. tr. Trans.* A înghiți lacom, a se îndopa, a înfuleca: fata, fiind mai lacomă... îndată huzdopă amîndouă meretele (RET.); așa huzdopă de gîndesti că fug Tureli după el (VIC.) [h u z d u p l].
- † **HUZMET** (*pl.-eturi*) *sn.* ● † Venit principal al țării pe care-l acapara Domnul și-l vindea la mezat: oțepurile sau ~urile... se vindeau la mezat de Marele-Vistier (I-OR.); toate ~urile se cumpărau de boieri (C-RAD.) † † Funcțiune, slujbă (în genere bine retribuită sau care aducea venituri grase): ia-i ~ul din mîna și vei vedea cum va veni țara întreagă ou țelbi împotriva lui (FIL.).
- † **HUZMETAR** *sm.* Funcționar, slujbaș: goana ce dedeau ~ilor vitregi (DLVR.) [h u z m e t].
- **HUZUR** *sbst. Mold. Bucov.* Traiu comod, viață tihnită, plină de mulțumire, în pace și belșug: trăiam cum trăiam, greu, dar în oare-care ~ (ALECS.); trăia acuma Negoitș în ~, ce cu gîndul nu gîndise (CAR.); trăiau în ~ moșnegii, dar nu risipeau (DEM.) [tc.].
- **HUZURI** (-ureso) *vb. într. Mold. Bucov.* A trăi în h u z u r, a duce o viață comodă, în pace și belșug: Ipate se îndemna cu dînsul, ultase acum de urît și huzurea de bine (CRE.); satele huzureso pe mîndrele-l dealuri (VLAR.); vechea școală în care a huzurit atîția ani tatăl meu ca învățător (GRIG.).

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XIX

Sec. XIX

IROZI

I¹ sm. A noua literă a alfabetului; a treia din seria vocalelor.

† **I² conj.** Și [vsl.].

• **I¹ interj.** ○ F Exclamație de bucurie: *ii ce bine-mi pare!* † ○ Exclamație de mirare, de durere, etc.: *II! Aleodor dragă, dară grea palmă mai ai!* (isp.) † ○ = *HI!* am zis Doamne ajută! și *ii ii ii* mișcă la drum, bățele! (isp.).

I⁴ pron. pers. dativul sg. m. și f. și acuzativul pl. m. de la EL [lat. *illi*].

I⁵ vb. Formă enclitică pentru *e*, este: nu-i bun; o-mu-i muritor.

IA¹ interj. ○ Exprimă (dinaintea unui imperativ) un îndemnul sau o îmbărbătare: *~ iașă-1 și tu, măi nevastă, iașă-1!* (cro.); *~ ultă-te, nelouită, ce mi s'a întâmplat* (isp.); *ia nu te mai lua după fleacuri!* † ○ Însoțește un gest, spre a atrage privirea sau luarea aminte a celui ce ascultă: era numai ~ atîtica de mare † ○ F Dinaintea unei afirmări sau unui răspuns, spre a arăta că ceea ce se spune sau se face nu prezintă vre-un interes, e lipsit de ori-ce importanță: De unde 11 găsiți, proteasa? — *ia*, în coșul cu fusele (isp.) [big.].

† **IA² conj.** ~... ori..., ori... ori...: să aducă răspuns cum a fi: ~ pace, ~ nepace (NEGR.) [srb. tc. *j a... j a*].

IA³ imper. sg. al verbului

A LĂ.

• **IAC sm.** ✕ Animal mamifer, de mărimea unui bivoli, cu corpul acoperit de peri lungi, linoși și cu o coadă ca a calului; trăiește în cete în Tartaria și pe înălțimile din platoul Tibetului (*Poephagus grunniens*) (□) 2576 [fr. *y a k*].

† **IACA (pl.-cale) sf.** ○ Guler de haină femească, pelerină [tc.].

IACĂ¹, IACA interj. ○ Vezil! uite! iată! iacă-1; iacă-ne ajungi! Da unde te duci...? — *Iaca*, unde oîu vedea cu ochii (isp.) † ○ Iac așa, nu mai așa: nu doară de minioasă..., oi iac așa să vadă cum le volnicii (RET.) † ○ Numai ~ (oe), deodată, fără veste: mergînd mai departe, numai iaca ce dă de un cuptor (cro.).

○ **IACĂ² sf. Mold.** Bunică: Tînea e prea tînră încă... ș'apoi nu vreau s'ajung ~ de pe-aou (ALECS.).

IACĂTĂ interj. ○ Iată, iacă: ~ legam snopi în cîmp, și snopul mînu sus se rădăc (PAL.); eu așa am bătut găina, și iacă-tă-o cum se ouă (cro.); ~ o să-1 dau copilul darul să

Fig. 2576. Iac.

poartă hărăzi frumusețe ființei care i-o plăcea (CAR.) † ○ Numai ce ~ (oe), deodată, fără veste: și numai ce ~ că leul începe a sovăi (isp.); și numai ~ că vine mistrețul (isp.) [i a că + i a tă].

• **IACINT, † IACHINT sm.** ○ Nume pe care-l poartă diferite varietăți de rubin, de cuarț și de topaz: iachint... iaste can mohorit și se află la mijlocul laturilor Schitiei (PRV.-MB.) [fr. *hyacinthe*, gr. *δάκρυδος*].

• **IAD (pl.-duri) sn.** ○ Locașul întunecos, situat în fundul pămîntului, unde, după concepția religioasă, păcătoșii sufără, după moarte, chinuri nesfîrșite, infern: un cîine cu două capete leșit din întunecimea ~ului (isp.); F: talpa ~ului, cotoroanța bătrînă și răutăcioasă, despre care crede poporul că are legături cu necuratul, tălpoiul, calul dracului, tălpășița dracului: o parte din băbătu satului... s'au preschimbât în babe talpa ~ului care, pentru păcatele lor, vor arde în focul nestîns al iadului (JIF.) † ○ Piatra ~ului, nitrat de argint: să presori stecăla pisată și amestecată cu praful de piatră ~ului (ALECS.) [vsl. a d ū].

IADĂ (pl. iade) sf. ✕ Femela iedului: unde a sărit capra, mai presus sare iada (PANNI)

IADEȘ (pl.-ge) sm. ○ Os crăcănat din capul pieptului la găini (□) 2577 † ○ Prinsoare între două persoane ce se face cu acest os, dintre care aceea pierde rămășagul care, la primirea unui obiect din mîna celeilalte, uită să rostească vorba „iadeș” [tc. *j a d e s* „mi-aduc aminte”].

○ **IAGĂR sm. Băn.** ✕ Vinător [germ. *Jäger*].

○ **IAGOD Băn. Oiten., IAGUD Oiten. sm.** ✕ Dud: aoi la umbra unui ~ dăruia un om cu gura căscată (NOV.).

• **IAGUAR sm.** ✕ Mare animal carnivor din America, lung de 1,45 m. și înalt de 80 cm., cu părul scurt, moale și des, de culoare roșcată cu numeroase pete negre (*Felis onca*) (□) 2578 [fr. *j a g u a r*].

IAHNIE sf. ✕ Mîncare de zarzavat cu bucăți de carne sau pește: ~ de fasole; ~ de pește [tc. *j a h n i*].

Fig. 2577. Iadeș.

Fig. 2578. Iaguar.

(□) 2578 [fr.

594

TOATE-BOALELE = USTUROITĂ; — IARBĂ-DE-COSITOR = BARBA-URSULUI; — IARBĂ-DE-CURCĂ = FUMĂRIȚĂ; — IARBĂ-DE-DURŢI = COADA-COCOŞULUI; — IARBĂ-DE-FRIGURI = TRAIŞTA-CIOBANULUI; — IARBĂ-DE-LINGOARE¹ = LINGOARE; — IARBĂ-DE-LUNGOARE² = USTUROITĂ; — IARBĂ-DE-LUNGOARE³ = GĂLBĂJOARĂ; — IARBĂ-DE-MARE, plantă ierboasă acuată cu tulpina plutitoare şi cu frunzele în for-

Fig. 2588.
Iarbă-mare.

Fig. 2589.
Iarbă-neagră.

Fig. 2590.
Iarbă-moale.

mă de panglică; creşte sub apă pe fundul mării; cu frunzele uscate ale acestei plante se umplu perne şi saltele (*Zostera marina*) (□ 2584); — IARBĂ-DE-NEGI = ROSTOPĂSCĂ; — IARBĂ-DE-SGAIBĂ = SGRĂ-BUNȚICĂ; — IARBĂ-DE-ȘOALDINĂ = ȘOALDINĂ; — IARBĂ-DE-STRĂNUTĂT = ROTOTELE-ALBE; — IARBĂ-DE-URECHI, plantă ierboasă cu frunzele cărnoase, late şi lungăreţe sau ovale, cu flori galbene-verzui; numită şi „Iarbă-urechii”, „Iarbă-grasă”, „oloişă” sau „verzişoară” (*Sedum maritimum*) (□ 2585); — IARBĂ-DE-VĂTĂMĂTURĂ = VĂTĂMĂTOARE; — IARBĂ-DEAŞĂ, plantă ierboasă cu tulpini, subţiri, delicate, cu flori verzui, dispuse câte 2-5 în mici spice (*Poa nemoralis*) (□ 2587); — IARBĂ-DEGETELOR = CINCI-DEGETE; — IARBĂ-DRAGOSTEI = LIMBA-CUCULUI; — IARBĂ-DRUMURILOR = FRUNZĂ-DE-POTCĂ; — IARBĂ-DULCE¹ = LEMN-DULCE; — IARBĂ-DULCE² = ROURIȚĂ; — IARBĂ-ENGLEZEASCĂ = ZIZANIE¹; — IARBĂ-FECIOAREI sau IARBĂ-FECIORILOR = FECIORIȚĂ; — IARBĂ-FIARELOR sau FIERULUI = FIER; — IARBĂ-FETEI = IARBĂ-MOALE; — IARBĂ-FLOCOASĂ = CĂTUȘNICĂ ŞI TALPA-GÎSTER¹; — IARBĂ-GĂII = GĂIE; — IARBĂ-GHIMPOASĂ = IARBĂ-BĂRBOASĂ ŞI GHIMPARIȚĂ; — ~-GRASĂ¹, mică plantă erbacee grasă cu tulpina ramificată întinsă pe pământ, cu frunzele cărnoase şi lucitoare, cu flori galbene; numită şi „grăştă” sau „porcină”; vâslărele tinere ale acestei plante se mănâncă ca salată (*Portulaca oleracea*) (□ 2586); — ~-GRASĂ² = ~-DE-URECHI; — ~-GRASĂ³ = URE-

Fig. 2591.
Iarbă-osului.

Fig. 2592.
Iarbă-neagră.

CHELNIȚĂ; — IARBĂ-IEPURELUI = TREMURĂTOARE; — ~-LĂPTOASĂ = AMĂREALĂ; — IARBĂ-LUI-DUMNEZEU = LEMNUL-DOMNULUI; — IARBĂ-LUPULUI = IARBĂ-CIUTER¹; — ~-MARE, frumoasă plantă ierboasă, cu tulpina dreaptă, virtuoasă şi păroasă, ramificată în partea superioară; face flori galbene

dispuşe în capitule mari şi frumoase la virful tulpinei; e întrebuinţată de popor contra tusei şi altor boale, iar femeile îşi spală părul cu rădăcina ei fiartă în apă, ca să crească lung; numită şi „oman” (□ 2588); — IARBĂ-MÎTEI = CĂTUȘNICĂ; — IARBĂ-MIROSIȚOARE = VITELAR; — IARBĂ-MLAȘTINI = RUGINĂ¹; — IARBĂ-MOALE, plantă ierboasă, cu

Fig. 2593.
Iarbă-puturoasă.

Fig. 2594.
Iarbă-roşie.

tulpina în patru muchi, cu frunze lungi şi ascuţite, aspre pe margini, cu flori albe, așezate la virful tulpinii; numită şi „Iarbă-fetei” (*Stellaria holostea*) (□ 2590); — IARBĂ-NEAGRĂ¹, mic arbust, cu frunze mici, cu flori trandafirii, mai

Fig. 2595.
Iarbă-roşie.

Fig. 2596.
Iarbă-șarpelui.

Fig. 2597.
Iarbă-scaioasă.

rar albe (*Calluna vulgaris*) (□ 2589); — IARBĂ-NEAGRĂ², plantă ierboasă, cu tulpina în patru muchi, ca şi petiolul frunzelor, cu flori brune-purpuri pe din afară, galbene-verzui pe dinăuntru (*Scrophularia umbrosa*) (□ 2592); — IARBĂ-NEAGRĂ³ = BUSUOC-SĂLBATIC; — IARBĂ-NEAGRĂ⁴ = BUBERJO; — IARBĂ-NEBUNILOR = SPÎNZ¹; — IARBĂ-OSULUI¹, mic arbust, cu flori galbene, ce creşte pe coline şi

Fig. 2598.
Iarbă-Sf. Ioan.

pe păşunile uscate din munţi; numit şi „ferestrău”, „mălăoiu”, „ruje” sau „ruja - soareului” (*Helianthemum chamaecistus*) (□ 2591);

Fig. 2599.
Iarbă-surzilor.

— IARBĂ-OSULUI² = MĂLĂOARE; — IARBĂ-OVĂȘULUI = OBSIGĂ; — IARBĂ-PĂRULUI = PERIȘOR¹; — IARBĂ-POCULUI = BRÎNCĂ; — IARBĂ-PURICELUI¹ sau PURICILOR = ~-ROȘIE²; — IARBĂ-PURICELUI² = PURICARIȚĂ; — ~-PUTUROASĂ, plantă ierboasă, cu flori albe, dispuse în umbеле; numită şi „buruiană pucioasă” sau „pucioagnă” (*Bifora radians*) (□ 2593); — IARBĂ-BAIULUI = VETREIȚĂ¹; — IARBĂ-BÎNDUNELEI = ROSTOPĂSCĂ; — IARBĂ-BANEI = VĂTĂMĂTOARE; — ~-ROȘIE¹, plantă ierboasă, cu tulpina roșiatică, cu frunzele dințate şi flori gal-

IAR-bene; numită și „crligioară” (*Bidens cernuus*) (2594); — **~ROȘIE** = **DENȚIȚĂ**; — **~ROȘIE** = **TREȘTE-DE-CÎMPURI**; — **~ROȘIE** = **RĂCULEȚ**; — **~ROȘIE** = **DINTELE-DRAÇULUI**; — **~ROȘIE** = **FUNGULIȚĂ**; — **~ROȘIE**, plantă ierboasă, cu flori albe trandafirii sau roșii purpurii, dispuse în spice cilindrice (*Polygonum persicaria*) (2595); — **~SARATĂ** = **BRÎNCĂ** și **SĂ-RIȚICĂ**; — **IARBA-ȘARPELUI**, plantă, cu frunzele acoperite cu peri aspri, cu flori albastre, rar roșii sau albe, căutate de albine; se credea odinioară că e bună contra mușcăturii șerpilor; numită și „ochiul-mitei” (*Echium vulgare*) (2596); — **IARBA-ȘARPELUI** = **MAMA-PĂ-DURII**; — **IARBA-ȘARPELUI**, plantă cu tulpina de jur împrejur păroasă, cu flori albastre sau roșietice; e întrebuințată de popor ca leac contra mușcăturii șerpilor, numită și „șo-pirliță” sau „ventriliță” (*Veronica latifolia*); — **~SCĂ-IOAȘĂ**, mică plantă ierboasă, cu tulpini numeroase întinse pe pământ, cu flori verzui sau violete, așezate câte două în spice mici în virful tulpinei (*Tragus racemosus*) (2597); — **~SFÎNȚĂ** = **LEMNUL-MAICII-DOM-NULUI**; — **IARBA-SFÎNTULUI-HERI-STOFOR** = **ORBALT**; — **IARBA-SFÎNTULUI-IOAN**, plantă, origi-nară din sudul Germaniei, cu flori albastre, și cu un miros foarte tare; numită și „șerlai” (*Salvia sclarea*) (2598); — **IARBA-SFÎNTULUI-IOAN** = **RĂSCOAGE**; — **IARBA-SGAIBEI** = **SGRĂBUNȚICĂ**; — **IARBA-STUPELUI** = **ROINIȚĂ**; — **IARBA-SURPĂȚURII** = **FEȚIORIȚĂ**; — **IARBA-SURZILOR**, plantă ierboasă, cu flori albe gălbui (*Saxifraga aizoon*) (2599); — **IARBA-TĂIETURII** = **VINDECEA**; — **IARBA-TILHĂ-RULUI** = **ORBALT**; — **IARBA-TUNULUI** = **URECHEL-NIȚĂ**; — **IARBA-ȚUNȚULUI** = **VERIGEL**; — **IARBA-US-TUROAȘĂ**, plantă ierboasă, cu tulpina cenușie și acoperită de peri, cu frunzele dințate și cu flori roșii-purpurii ce miros ușor a usturoiu; numită și „usturoi-de-lac” (*Teucrium scordium*) (2600); — **IARBA-VÎNTULUI**, plantă ierboasă, cu flori violacee sau verzui, dispuse în spice mici (*Agrostis spica venti*) (2601); — **IARBA-VÎNȚU-LUI** = **CĂTUȘNICĂ**, **IARBA-CÎM-PULUI** și **OBSIGĂ**; — **IARBA-VĂTĂMĂ-TURII** = **GHIMPARIȚĂ**; — **IARBA-VUL-**

***IARMA** (pl.-male) sf. ☞ Somn de mărime mijlocie.

***IARD** (pl.-iarzi) sm. Măsură de lungime între-buținută în Anglia, egală cu 0,914 m. [engl. yard].

○ **IARMAROC** (pl.-oace) sm. Mold. Bucov. Bîlcu (2603): toamnă, mai ales, pe vremea ~ului de la Rîurent (VLAH); într'un tîrg mare, unde se ținea ~ vestit, odată la

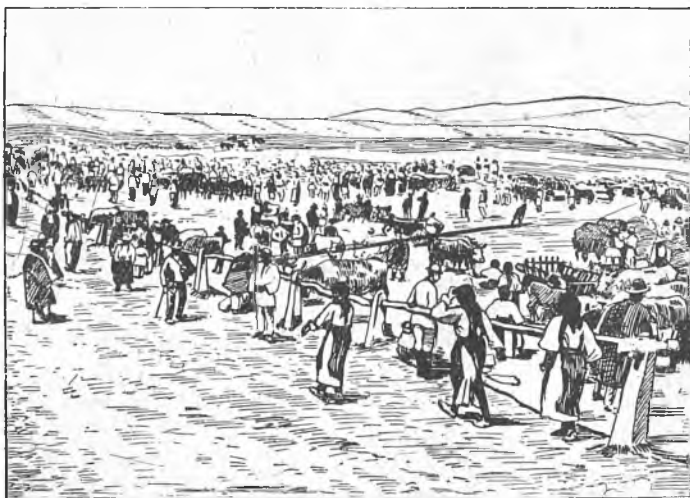

Fig. 2603. Iarmaroc.

zece ani (CAR.); a ajuns la spartul ~ului, la spartul tîrgului, prea tirziu, cînd totul s'a sfîrșit [rut. j a r m a r o k < germ. J a h r m a r k t].

○ **IARMURCĂ** (pl.-oi) sf. Mold. Bucov. ☞ Tichia pe care o poartă Evreii habotnici: pe creștet avea un fes mic, asemenea iarmurei iidovești (EMIN); apoi își lua iarmurca de pe capul său ras (GRIG.) [rut. j a r m i v k a].

IARNĂ (pl. ierni) sf. ☞ Anotimpul rece, între toamnă și primăvară, care începe la 21 Decem-bre și ține pînă la 21 Mart; ☞: omul cuminte își cum-pără vara sanie și iarna car; ☞: iarna n'o mănîncă lupii, iarna, cu convoiul ei de ger și zăpezi, întîrzie cîteodată, dar vine neapărat; ~ triguroasă; ~ aspră; ~ ploioasă; ~ tîrzie; în toată iernii; la ~, iarna viitoare; a petrece iarna la țară; grădina de ~, sală mare, mai ales într'un hotel, împodobită cu plante, și cu geamuri mari cari dau într-o grădină [lat. h i b e r n u m].

○ **IARTAGAN** = **IATAGAN**.

○ **IASACCÎU** sm. ☞ Soldat turc dat pen-tru paza unei persoane, cavaz: Tătar-Mizilul, care trecea cu iasacului unui elciu (A.-GH.) [tc. j a s a c k ö y].

IASCĂ sf. ☞ Materie spon-gioasă foarte ușoară, care ia imediat foc dintr'o scînteie; se prepară dintr'un bu-rete ce crește pe fagii bătrîni, pe mesteacăn, pe meri, pe pruni și pe sălcii, numit „babiță” sau „burete de iască” (2604): scapără și-l dă foc cu o bucășică de ~ aprinsă (CRG); se usoa-se ca iasca (OLVR.); ☞ se zice despre o min-care uscată, fără gust: eu mă lupt cu un Fig. 2604. bulgăr de iască ce-mi stă în gît (ALECS.) [lat. iască. ț s c a l].

† **IASIC** sbst. ☞ Joc de noroc cu o monetă arun-cată în sus și în care cîștigă cel ce a nimerit partea (fața sau dosul) cu care va cădea la pămînt; jocul de-a risca: unii jucau uoul, alții ~ și țura (VL.) [tc. j a z y].

IASMA = **IAZMA**.

IASOMIE sf. ☞ Mic arbust acățător, originar din India și cultivat la noi pentru florile-i albe, frumoase și foarte mirositoare; din lemnul ei se fac, în Turcia și în Egipt, ciubuce pentru lulele (*Jasminum officinale*) (2605): iasomii... încadrău ferestrele și ușa de la scară, de păreau niște tablouri (A.-GH.); alee cu bolți de verdeță... ulucile îmbrăcate cu ~

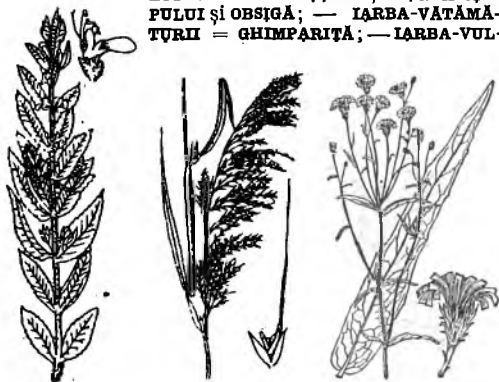

Fig. 2600.
Iarbă-usturoasă.

Fig. 2601.
Iarbă-vîntului.

Fig. 2602.
Iarbă-vulturului.

TURULUI, plantă cu tulpina dreaptă și virtuoasă, cu flori galbene, dispuse în capitate numeroase re-unite la virful tulpinei (*Hieracium umbellatum*) (2602) ☞ ☞ de pușcă, praf de pușcă ☞ ☞ pucoasă, sulf, pucoasă: toamnă într'o nuță melutea ~ pucoasă (CANT.) ☞ Iarbă acului, antimoniu sulfurat [lat. h e r b a].

(BR.-VN.); se vedeau o mulțime de ciubuce de antep și de ~ (FIL.) [ngr.].

IASP, și **IASPIB** = Varietate de cuarț compact, dur, opac, colorat în galben, roșu, etc. de diferite substanțe străine și mai ales de oxizi metalici [gr.].

IASMAC sbst. Vălu cu care Turcoaiacele își acopăr fața: Prin ~ul feței tale Am văzut un foc cereșc (BOL.) [tc.].

IATĂ interj. ① Iacă: iată-1; iată-ne ajuși; tată, ~ [acest om de omenie m'a scăpat azi din foo (RET.)] ② Numai ce ~, deodată, fără veste: numai ce ~ că se întoarce ou un merisor rumelor și aurit (SP.) [sl. et o].

IATAC, Mold. (I)E-TAC (pl.-ce) sn. Odaie de culcare: sopotesc înăo domnișele în iatao (VLAM.); ușa se deschi- se de la un letao din fund (D.-ZAMF.); din etaoul pos- teîncoșei se deschise o ga- lerie (NEGR.) [tc. j a t a k].

IATAGAN, Mold. IARTAGAN (pl.-ane) sn. Sabie încovoiată, cu două tăisuri, purtată de Turci la brlu (2606): un silaș, în care erau înțipite două trei pistoale și un iatagan (SP.); mi-am pus pistoalele și iataganul la brlu (ALECS.); în părete lmi făou o panoplie... unde aninai un iatagan vechiu (GN.) [tc. j a t a g a n].

IAU ind. prez. de la A LUA.

IAURGIU sm. Cel ce face sau vinde iaurt (2608) [tc. j o u r t g u].

IAURT sbst. Lapte închegat și acrit cu frunze de stejar; ①: cine s'a fript ou clorba, suflă și în ~ ~ FRIGE [tc. j o g u r t].

IAVAȘ adv. ① Încet, binisor [tc.].

IAVAȘA (pl.-ale) sf. Clește de apucat nasul cailor, cind se potcovesce (2607) [tc. j a v a ș a].

IAZ (pl.-zuri) sn. ① Canal abătut din cursul unui rlu, spre a duce apa la o moară sau

Fig. 2607. Iavașe.

Fig. 2608. Iaurgiu.

la o fabrică: gria oure lniștită, ca o pinză, prin ~ul înalt (LUNG.) ② Mold. Baltă, heleșteu ③ Mold. Trans. Zăgaz, stăvilor, ieazără: mulți au dat de pre ~ în heleșteu (M.-COSR.) [sl. j a z u].

IAZAR = IEZER.

IAZMĂ (pl. iezme) sf. ① Stafie, nălucă, vedenie (de noapte), spectru, fantomă; duh necurat: se tirau ca niște iezme de noapte și, ca niște stafii (SP.): ②: iazma netrăderii o urmărea pretutindeni (ODOS.) ③ Femeie foarte slabă, numai piele și oase: se opri dinaintea acelei iezme ce semăna mai mult ou un morman de oase (ODOS.); mama Stanca... ou adevărat o ~ ajunsese (OLVR.) ④ Monstru: o pusesse aclov, ca să vie o ~ de mare și s'o mănânce (SP.).

○ IAZMĂ = AGHIAZMĂ.

IBIDEM adv. Tot acolo, în același loc [lat.].

IBIS sm. ① Pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul lung; locuște în ținuturile calde din Asia,

Fig. 2609. Ibis.

Africa și America; era venerată de vechii E- giptieni (*Ibis religiosa*) (2609) [fr.].

IBINCA = EBINCA.

○ **IBOMNIC**... = IBOVNIC...

○ **IBOSTE** sf. Maram. (PAP.) Dragoste [IUBOSTE]. **IBOVNIC** sm., **IBOVNICA** (pl.-ce) sf. Iubit(ă), dră- guș(ă), amoretz (amorează): muierea făcuse pregătiri- le ce atâtal, așteptind să- vie ibovnicul (SP.) [vsl. lju - bovinik u].

IBRIC (pl.-ice) sn. ① Vas de metal, cu gîtlul lung și recurbat, în care se prepară cafeaua tur- cească (2610) ② Vas de metal, de tuciu, etc., în care se pune apă pentru spălat pe mîini, etc.: un lighian de lut cu ~ pentru spălat (CRG.) [tc.].

Fig. 2610. Ibric.

IBRICEL (pl.-cele) sn. ① dim. IBRIC.

† **IBRICTAR** sm. Slujbaş al Curții sub Fana- rioți, care prezenta Domnului ibricul de spălat pe mîini [tc.].

IBRID = HIBRID.

IBRIȘIM, Mold. IBRIȘIN sbst. ① Mătase răsu- cită, pentru cusut sau brodat: i-au dăruit... cite trei pungi de ibrișim ou cite o mie de galbeni (CAR.) ②: a merge ~, a merge strună ③ Bobirnac, aluziune fină și mușcătoare: ne și trage un ibrișin pe la nas despre fata popel (CRG.) [tc. ibrișim].

IBRIȘIMGIU sm. Negustor de ibrișim: părea că dispunește... calpeul de blană al Armeanului ~ (FIL.) [tc. ibrișim gîl].

○ **IC** (pl. icuri) sn. ① Trans.

Băn. (NOV.) (PAC.) Pană de despicat lemne (2611) ② Tîntă de lemn la piatra mișcătoare a morii sau rîșnîței [ung.].

Fig. 2611. Ic.

ICEA = AICEA.

† **ICHILIC** sm. Măsură de capacitate de 50 de dramuri: dau cite un ~ la toți frații (FIL.) [tc.].

ICHIU (pl.-iuri) sn. ① Arșic sfredelit, în găurile căruia s'a turnat plumb, și cu care se aruncă din depărtare în celelalte arșice, Mold. „țap”: dacă intra odată cu ichiul în armean..., nu mai lăsa osolou pentru cel- laiți bălești (D.-GH.) [tc. j e k „una” sau i k i „doi”].

ICHT... = IHT...

ICI adv. = AICI; ici... oolo, într'o parte... într'alta: ~ ou casă, colo o casă, tot una cite una (SLV.); rar se mai pomenea, pe ~, pe colea, de cite un Cantemir (D.-GH.); ~ (și) colo, ~ (și) colea, sau pe ~, pe colea, colo și colo, din loc în loc, din cind în cind: casele albe... răsăr ~ oolo prețirate pe tăpșane (VLAM.).

† **ICI-AGA** sm. ① Oșier al pala- tului (la Turci) (2612) ② Slu- jitor la curtea domnească (la Ro- mânia) [tc. i c - a g a s y].

† **ICIO(G)LAN** sn. ① Copil de casă, paj (la Sultani și la Domnii români): se porni... spre Ungaria... ducind ou dîns- nîl derviş, femei, iologlani, eunucl (BALC.); ediclii și lololenti stau înmărmuriți di- naintea lui (NEGR.) [tc. i c - o g l a n y].

○ **ICLEAN**... = VICLEAN...

○ **ICNI** (-neao) vb. într. Mold.

① A geme înăbușit: plăleşti... ionlau și-și mușcau buzele de frig și neceaz (CRG.) ② A face sforțări spre a vărsa (din stomac): Mama pădurii icni de vr'o trel ori și dete afară dintr'însa pe Busuloc (SP.) [Dlg. i k n a h u c i k a m u „sughit”].

ICOANĂ (pl.-ne) sf. ① Chip

asemănător ② Chip de sfînt, pictură înfățișînd ima- ginea unui sfînt, chipul Maicii Domnului, etc. (2613): cu ochiu groasno de minie, ea privi i- coana 'n față (VLAM.); ~ făcătoare de minuni; frumoasă ca

Fig. 2613. Icoană.

ICO - o ~, foarte frumoasă; fie-care caută să aibă ~ la care să se închine (ZNN.); ②: a purta pe la icoane, a duce de nas ③ ④ ⑤ Imagine: icoana sufletului; ⑥ lăunse bînd prin minte icoana dulosă a mî-sel (VLAH.) [vsl. ikon a < gr.].

ICONAR sm. Zugrav sau vinzător de icoane.

ICONIȚĂ (pl.-te) sf. dim. **ICOANĂ**: vindea o ~ făcătoare de minuni (CAR.).

***ICONOCLAST** sm. ① Spărgător, sfărîmător de icoane ② Membre al sectei de eretici din imperiul de Orient (sec. V-VIII) care se ridicau împotriva cultului icoanelor [fr.].

***ICONOGRAFIE** sf. Partea artelor frumoase și a arheologiei care studiază icoanele și picturile religioase [fr.].

ICONOM... **ECONOM**...

ICONOSTAS (pl.-se) sn. ① Perete împodobit cu icoane, între cor și altar, timplic, catapetezasmă ② Măsuță înaltă cu placa înclinată ca un pupitur unde e pusă icoana învierii, a hramului sau a vreunei sărbători, pe care o sărută oamenii cînd intră în biserică: icoana Adormirii Maicii Domnului ce sta pe ~ul din dreapta (odos.); cădea în genunchi dinaintea ~ului și se ruga lui Dumnezeu ca să-l lumineze (R.-GH.) [vsl. < gr.].

***ICOSAEDRU** sm. A Figură geometrică cu douăzeci de fețe (2614) [fr.].

Fig. 2614. Icosaedru.

ICOSAR, ② **ICUSAR**, **ICUȘAR** sm. ① Veche monedă turcească de argint în valoare de 20 de lei vechi: salbele de galbeni împărătești și ~i turoești zornălau la gîtul oelor avute (OLVR.); doi icusari plăties Mogorogea lui Pavăl pentru clubote (CRO.); ② mai dădeam și oltre un așert de ionicar de cap de oale ou miel (GR.-N.) [ngr.].

ICRE sf. pl. ① ~ Ousearele peștilor, racilor, broaștelor, etc.: ~ de crap, de știucă, de morun; ~ mol; ~ negre; ~ tesoute; ②: a trimite pe cineva după ~ verzi, a-l trimite să colinde de colo pînă colo după căutarea unui lucru imaginar ③ ④ ⑤ Pulpa piciorului: oînd ⑥ plămîni pulpa în două, sări din ~le lui o fată ou pîrul de aur (OLVR.) [vsl. i k r a].

ICRIȘOARE sf. pl. dim. F **ICRE** ①: ~ moi olt se poate de multe (CRO.).

ICTENIE = **ECOTENIE**.

***ICTER** sbst. F Gălbînire [fr.].

ICUI (-ueso) ①. vb. tr. Trans. A înfige un ic, a vîri o pană.

2. vb. refl. ② A se înfige.

ICUMENIC = **ECUMENIC**: sinod ~ să se strîngă (CANT.) [gr.].

ICUȘAR, **ICUȘAR** sm. **ICOSAR**.

***IDE** sf. pl. ① A 15-a zi a lunilor Mart, Mai, Iulie și Octombrie și a 13-a a celorlalte luni, în calendarul vechilor Romani: ~le erau consacrate lui Jupiter [lat.].

***IDEAL** adj. ① Care există numai în închipuire, în imaginație: o lume ~ă ② Desăvîrșit, care întruiește toate perfecțiunile, fără nici un cusur: o frumusețe ~ă.

2. (pl.-luri) sn. ~. Perfecțiune, desăvîrșire, culme (a fericirii, a frumuseții, etc.) concepută de cineva, fără a o putea realiza vreodată: ~ul fericirii; ~ pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este (EMIN.); pentru brutar, ~ul libertății ar fi dreptul de a impune consumatorilor pline lipsă la gram (R.-GH.) [fr.].

***IDEALISM** sbst. ~. Doctrină filosofică care pretinde că lucrurile materiale nu există, sau că nu le vedem așa cum sînt în realitate ② Tendință către ideal [fr.].

***IDEALIST** sm. ~. Partizan al idealismului: ce ~ oîndat măl era și unchiu-său în felul lui (O.-ZAMF.) [fr.].

***IDEALITATE** sf. ~. Însușirea a tot ce este ideal: intră în casă, senin, fericit, ou o puternică notă de ~ (O.-ZAMF.) [fr.].

***IDEALIZA** (-izez) vb. tr. A înfățișa sau a-și reprezenta un lucru ca perfect, desăvîrșit, ideal; a da un caracter ideal unei persoane, unui lucru: genul sau talentul au știut... să idealizeze instinctele și faptele vînatorești ale omului (odos.) [fr.].

***IDEE** sf. ① ~. Reprezentarea pe care și-o face spiritul despre un lucru real sau nu: Bine o să ști, la moarte... o'ai muncit să-ți scoți în lume, Din al creierului

sbucium, ca pe-un diamant, ideea (VLAH.); ideea adevărului frumosului ② Amintire, aducere aminte; gînd, minte: mi-a ieșit din ~ ③ Pădere: o ~ îndrăzneală; ce ~! auzi dumneata! ce-ți mai trece prin gînd ④ ~ rîz, aceea care nu-ți mai iese din minte, care te stăpînește cu totul, de care nu te mai poți desbăra ⑤ Totalul credințelor: idelle nouă ⑥ Concepțiunea fundamentală, schița, planul unei opere de artă sau de literatură ⑦ ⑧ Un pic, o leacă, numai altitica: o ~ de vin ⑨ pl. Visuri goale, închipuiri deșerte: se nutrește ou idei [fr.].

***IDEM** pron. și adv. Același, tot astfel [lat.].

***IDENTIC** adj. și adv. Asemenea, la fel (cu altul, cu altceva), cu totul deopotrivă: avem uneori conștiința o'am mai trecut oîndva, de mult, prin niște împrejurări ~e ca acelea în care ne aflăm (VLAH.) [fr.].

***IDENTIFICA** (-tîe) ①. vb. tr. ① A face identic ② A altătura, a apropia cu mintea două lucruri, considerîndu-le identice.

2. vb. refl. ③ A deveni identic, la fel ④ ⑤ A se pătrunde cu totul de sentimentele altuia [fr.].

***IDENTITATE** sf. ① Ceea ce face ca un lucru să fie cu totul deopotrivă cu altul, ca două sau mai multe lucruri să fie cuprinse într-aceiași idee ② ~ Egalitate sau ecuațiune în care cei doi membri sînt absolut aceeași (d. e. 2=2) ③ ~ Constatarea, recunoașterea că o persoană anumită e chiar a-aceiași despre care e vorba: aot de ~ [fr.].

***IDEOGRAFIC** adj. ① Privitor la ideografie: scrierea Chinezilor este ~ă ② Semn ~, semn cu care se exprimă o idee [fr.].

***IDEOGRAFIE** sf. Reprezentarea unei idei printr'un semn grafic, printr'o figură [fr.].

***IDEOLOG** sm. ① ~. Cel ce se ocupă cu ideologia ② Metafizician ③ Creator al unui sistem ipotetic; utopist, visător [fr.].

***IDEOLOGIE** sf. ~. Știința ideilor și a operațiunilor minții ② Filosofie sensualistă [fr.].

***IDICLU** = **IDECIU**.

***IDILĂ** (pl.-le) sf. ① ~ Mică poemă pastorală sau cîmpenească ② Dragoste curată și naivă [fr.].

***IDIOMĂ** sf., și **IDIOM** (pl.-me) sn. ~. ① Graiul, limbă ② Graiul particular al unui ținut [fr.].

***IDIOMATIC** adj. ~. Ce aparține unui idiom: expresiune ~ă [fr.].

***IDIOSINCRASIE** sf. ① Temperament particular al unui individ ② ~ Dispoziție care face ca un medicament să producă asupra unui individ un efect pe care nu-l produce asupra altuia; aversiune particulară pentru anumite lucruri, pentru anumite medicamente, etc. [fr.].

***IDIOT**, -OATĂ (pl.-te) adj. și sm. f. Tîmpit(ă), lipsit(ă) de minte, neghio(a)b(ă): să judec ou judec lumea, rea și idioată (VLAH.); minia lui, sinceră și idioată, era ridicolă (OLVR.) [fr.].

***IDIOTISM** (pl.-me) sf. ~. Construcțiune, locuțiune, vorbă particulară unei limbi [fr.].

***IDIOTIE** sf. ① Tîmpenie, stupiditate, neghobie ② Starea unui individ lipsit de inteligență din naștere [fr.].

IDOL sm. ① Figură, statuie, chip cîmpit care înfățișază o divinitate

falsă și la care se închină cineva, boz (2615): înmulțindu-se atînea creștinii, ~li începuse a nu se mai bîga în seamă (CANT.) ② Persoană sau lucru la care se ține foarte mult, care se slăvește peste măsură, la care se închină cineva ca la o divinitate: fata a-aceasta era ~ul păriiilor ei; banul e ~ul agiotului, avarul se închină la banii lui ③ F ④ Demon, drac: vîno de mî scapă de ~ul ăsta de vîrjmaș (usr.) [vsl. < gr.].

***IDOLATRA** (-trez) vb. tr. ① A se închina la

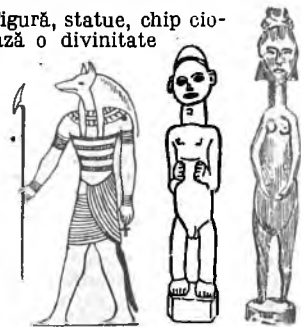

Fig. 2615. Idoli.

idoli ¶ ② ③ A iubi cu foc, nebunește: această mamă își idolatrează copiii [fr.].

***IDOLATRIE** *sf.* ① Închinare la idoli ¶ ② ③ Iubire peste măsură, la nebunie [fr.].

***IDOLATRU** *adj.* și *sm.* ① Care se închină la idoli ¶ ② ③ Care iubește, slăvește ceva sau pe cineva ca pe o divinitate [fr.].

IDOLESC *adj.* De idoli: uşile capiştilor idoleşti au deghis (CANT.).

IDOLIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Femeie rea, drăcoalcă: femeia cu desăvîrşire rea e o ~ (JIP.) [idol.].

‡ **IDOLOLATRIE** *sf.* = **IDOLATRIE**: ou alte măgulituri și amăgiri vrea să-i tragă la ~ (CANT.) [gr.].

‡ **IDOLATRU** = **IDOLATRU**: Constantin Marele... bine în școalele Athinii învățat, rău om, rău credincios, rău ~ au legat (CANT.) [gr.].

IDR... = **HDR...**
IE *sf.* (mai adesea *pl.*) ① ② Vintre, stinghii ¶ ③ Salba sau gușa boului (2616) [lat. ilia].

IE *sf.* ① Cămașă scurtă, împodobită cu cusături de mătase și cu fluturi, purtată de țărance (2617, 2618): în era de borangio subțire... și Fig. 2616, I. le.

Fig. 2617. Ie.

Impodobită cu mătăsuri, fir și fluturagi de aur (ISP.); cu ~ albe ca laptele, împănată cu flori galbene (RET.); lase mîndra la porțile, Numa 'n ~ și 'n cretină (IK.-BRS.) [lat. linea].

IEBÎNCĂ = **EBÎNCĂ**.
IED *sm.* * Puiu de capră: era odată o capră care avea trei iezi (CRO.) (2619) [lat. haedus].

IEDEC, **EDec** (*pl.-ouri*) *sm.* ① ‡ Cal de paradă, povodnic: mulți armăsari nechează, povodnici, edecuri ou harșale de sus pînă jos (OOS.). ¶ ② ③ Fig. 2619. Ied.

Remorcă (2620); a trage la ~, a remorca: remorcația este ceea ce Turcii numesc edec, adică să se tragă barca în susul apei după mal, prin mijloacele cămășilor (BOL.).

un pescar turo trăgea la edeo... oaleul său încărcat (OOS.). ¶

③ *pl.* Dependente, atenanse, accesorii: pe unde se 'ntîndeau palatele și ~urile Mitropoliei, astăzi e obor de vite (VLAH.).

¶ ④ Giuvaer sau obiect vechi păstrat de la părinți: pleacă, duceți-vă pe mîna un tartin, edeo rămas de la părinți (BAS.) [tc.].

‡ **IEDECLIU**, **EDDECLIU**, **EDICLIU**, **IDICLIU** *sm.* ‡

Slugă la palatul domnesc: se pomenea pe la miezul nopții cu vizita unui edecului domnesc (I.-GH.); chilii călășărești în care ședeau idoliții, neferii și lololani domnești (ML.); edecili și lololani erau înmărmuriți dinaintea lui (NEGR.) [tc. jedekil].

IEDERĂ (*pl.-re*) *sf.* * Plantă cu frunze verzi-

lucitoare, care se acațărează pe arbori, pe stînci și pe ziduri umede (*Hedera helix*) (2621): bal-

coane ruginite de cari atrînd vrejurii uscate de ~ (VLAH.); pe zidul... muced și învechit se întin-

sesse lungi ramuri de ~ stufoasă (OOS.) [lat. hēdēra].

○ **IEDUI** (-ueso) *vb. tr.* și *intr.* *Trans.* A chinui; a trăi rău, a se tortura ca în iad (VIC.) (PAC.) (CONV.).

IEDUȚĂ (*pl.-te*) *sf.* * *dim.* IADĂ: Nu după multă vreme iedna se nascu (DON.).

IEFTIN *adj.* și *adv.* ① Cu un preț mic (contrariul lui „scump”): o casă ~; a cumpăra, a vinde ~ ¶ ② Care nu se scumpește, care nu se uită la preț: scump la țărțe și ~ la fînă ~ **FAINĂ** ¶ ③ Ușor, fără multă pagubă: am scăpat ~ [gr. -biz. εὐθὺς].

IEFTINĂTATE *sf.* Starea lucrului ieftin (③ „scumpete”).

IEFTINI (-inesc) 1. *vb. tr.* A lăsa, a face, a începe să vîndă mai ieftin: brutarii au ieftinit pîinea.

2. *vb. refl.* A deveni mai ieftin: legumele s'au ieftinit.

IEFTIȚOR *adj.* și *adv. dim.* **IEFTIN**. Cam ieftin, ceva mai ieftin: a cerut... o bîrdacă de vin mai ~ (CAR.).

○ **IEGĂRI** (-ăresc) *vb. tr.* *Tr.-Carp.* ¶ A vîna [ia gâr].

IELE *sf.* ① ② ③ Zine rele, în număr de trei sau șapte, care paralizază pe om, îl pocesc sau îi răpesc mîntea, în timpul somnului; au obiceiul de a juca pe verdeață, iar locul unde au jucat se cunoaște de către unii, căci acolo iarba pare a fi ca și arsă; ele sînt stăpînele vînturilor și mai poartă numirile de Vîntoasele, Dinsele, Frumoasele, Milostivele, Șoimanele, etc. (2622): un vînt rău a dat pe semne peste dînsa, sărmana! Ielele i-au luat gura și picioarele (CRO.); știu că a pus piciorul în urma Ielelor, și l i s'au agîrît vinele (ISP.); luat din ~, paralizat: este luat din ~, care i-au sorbit și mîntea și inima, sărmanul (ISP.); de aci, dintru-iele (VLAH.); Peumatism ¶ ④ * **COLARDA-IELELOR** = **SILNIC** [ele, pron. f. pl., termen eufemistic, poporul ferindu-se de a pronunța numele lor adevărat, de teamă ca zinele să nu se răzbune asupra lui].

○ **IEMURLUC**, **I-MURLUC** (*pl.-nec*) *sn.* *Often.* ① Surtuc [I-MURLUC].

IENTICER, **IANTICER** *sm.* ① * Sol-ienticer (întută dat dintr'un corp de ceremonie). de campanie. de pedestrime turcească care forma garda sultanilor (2623, 2624): un ienticer ou mustață de un cot și ou coșogoea sabie în mîna (ALECS.); pașa din Iași, văzînd că nu poate scoate pe ienticeri din țară, oeru ajutor (NEGR.) ¶ ② ③ Tilhar, om crud: vrea să zică ești comunist, ienticer (ALECS.) [tc. jeni-čeri].

IENTICERESC *adj.* * De ienticer: toată sălbăticia ienticerescă îi revenise ca prin farmec (GN.).

IENTICERIME *sf.* * *col.* **IENTICER**. Corpul ienticerilor: trecură... pe pod la Ruscino... ~a și o parte din tunurile și munițiile de război (BALC.).

IDO-IEN

Fig. 2621. Iederă.

IEFTINĂTATE *sf.* Starea lucrului ieftin (③ „scumpete”).

IEFTINI (-inesc) 1. *vb. tr.* A lăsa, a face, a începe să vîndă mai ieftin: brutarii au ieftinit pîinea.

2. *vb. refl.* A deveni mai ieftin: legumele s'au ieftinit.

IEFTIȚOR *adj.* și *adv. dim.* **IEFTIN**. Cam ieftin, ceva mai ieftin: a cerut... o bîrdacă de vin mai ~ (CAR.).

○ **IEGĂRI** (-ăresc) *vb. tr.* *Tr.-Carp.* ¶ A vîna [ia gâr].

IELE *sf.* ① ② ③ Zine rele, în număr de trei sau șapte, care paralizază pe om, îl pocesc sau îi răpesc mîntea, în timpul somnului; au obiceiul de a juca pe verdeață, iar locul unde au jucat se cunoaște de către unii, căci acolo iarba pare a fi ca și arsă; ele sînt stăpînele vînturilor și mai poartă numirile de Vîntoasele, Dinsele, Frumoasele, Milostivele, Șoimanele, etc. (2622): un vînt rău a dat pe semne peste dînsa, sărmana! Ielele i-au luat gura și picioarele (CRO.); știu că a pus piciorul în urma Ielelor, și l i s'au agîrît vinele (ISP.); luat din ~, paralizat: este luat din ~, care i-au sorbit și mîntea și inima, sărmanul (ISP.); de aci, dintru-iele (VLAH.); Peumatism ¶ ④ * **COLARDA-IELELOR** = **SILNIC** [ele, pron. f. pl., termen eufemistic, poporul ferindu-se de a pronunța numele lor adevărat, de teamă ca zinele să nu se răzbune asupra lui].

Fig. 2622. Jocul ielelor.

IENTICER, **IANTICER** *sm.* ① * Sol-ienticer (întută dat dintr'un corp de ceremonie). de campanie. de pedestrime turcească care forma garda sultanilor (2623, 2624): un ienticer ou mustață de un cot și ou coșogoea sabie în mîna (ALECS.); pașa din Iași, văzînd că nu poate scoate pe ienticeri din țară, oeru ajutor (NEGR.) ¶ ② ③ Tilhar, om crud: vrea să zică ești comunist, ienticer (ALECS.) [tc. jeni-čeri].

IENTICERESC *adj.* * De ienticer: toată sălbăticia ienticerescă îi revenise ca prin farmec (GN.).

IENTICERIME *sf.* * *col.* **IENTICER**. Corpul ienticerilor: trecură... pe pod la Ruscino... ~a și o parte din tunurile și munițiile de război (BALC.).

IENTICER, **IANTICER** *sm.* ① * Sol-ienticer (întută dat dintr'un corp de ceremonie). de campanie. de pedestrime turcească care forma garda sultanilor (2623, 2624): un ienticer ou mustață de un cot și ou coșogoea sabie în mîna (ALECS.); pașa din Iași, văzînd că nu poate scoate pe ienticeri din țară, oeru ajutor (NEGR.) ¶ ② ③ Tilhar, om crud: vrea să zică ești comunist, ienticer (ALECS.) [tc. jeni-čeri].

IENTICERESC *adj.* * De ienticer: toată sălbăticia ienticerescă îi revenise ca prin farmec (GN.).

IENTICERIME *sf.* * *col.* **IENTICER**. Corpul ienticerilor: trecură... pe pod la Ruscino... ~a și o parte din tunurile și munițiile de război (BALC.).

IENTICER, **IANTICER** *sm.* ① * Sol-ienticer (întută dat dintr'un corp de ceremonie). de campanie. de pedestrime turcească care forma garda sultanilor (2623, 2624): un ienticer ou mustață de un cot și ou coșogoea sabie în mîna (ALECS.); pașa din Iași, văzînd că nu poate scoate pe ienticeri din țară, oeru ajutor (NEGR.) ¶ ② ③ Tilhar, om crud: vrea să zică ești comunist, ienticer (ALECS.) [tc. jeni-čeri].

IENTICERESC *adj.* * De ienticer: toată sălbăticia ienticerescă îi revenise ca prin farmec (GN.).

IENTICERIME *sf.* * *col.* **IENTICER**. Corpul ienticerilor: trecură... pe pod la Ruscino... ~a și o parte din tunurile și munițiile de război (BALC.).

IENTICER, **IANTICER** *sm.* ① * Sol-ienticer (întută dat dintr'un corp de ceremonie). de campanie. de pedestrime turcească care forma garda sultanilor (2623, 2624): un ienticer ou mustață de un cot și ou coșogoea sabie în mîna (ALECS.); pașa din Iași, văzînd că nu poate scoate pe ienticeri din țară, oeru ajutor (NEGR.) ¶ ② ③ Tilhar, om crud: vrea să zică ești comunist, ienticer (ALECS.) [tc. jeni-čeri].

IENTICERESC *adj.* * De ienticer: toată sălbăticia ienticerescă îi revenise ca prin farmec (GN.).

IENTICERIME *sf.* * *col.* **IENTICER**. Corpul ienticerilor: trecură... pe pod la Ruscino... ~a și o parte din tunurile și munițiile de război (BALC.).

IENTICER, **IANTICER** *sm.* ① * Sol-ienticer (întută dat dintr'un corp de ceremonie). de campanie. de pedestrime turcească care forma garda sultanilor (2623, 2624): un ienticer ou mustață de un cot și ou coșogoea sabie în mîna (ALECS.); pașa din Iași, văzînd că nu poate scoate pe ienticeri din țară, oeru ajutor (NEGR.) ¶ ② ③ Tilhar, om crud: vrea să zică ești comunist, ienticer (ALECS.) [tc. jeni-čeri].

IENTICERESC *adj.* * De ienticer: toată sălbăticia ienticerescă îi revenise ca prin farmec (GN.).

IENTICERIME *sf.* * *col.* **IENTICER**. Corpul ienticerilor: trecură... pe pod la Ruscino... ~a și o parte din tunurile și munițiile de război (BALC.).

IENTICER, **IANTICER** *sm.* ① * Sol-ienticer (întută dat dintr'un corp de ceremonie). de campanie. de pedestrime turcească care forma garda sultanilor (2623, 2624): un ienticer ou mustață de un cot și ou coșogoea sabie în mîna (ALECS.); pașa din Iași, văzînd că nu poate scoate pe ienticeri din țară, oeru ajutor (NEGR.) ¶ ② ③ Tilhar, om crud: vrea să zică ești comunist, ienticer (ALECS.) [tc. jeni-čeri].

IENTICERESC *adj.* * De ienticer: toată sălbăticia ienticerescă îi revenise ca prin farmec (GN.).

IENTICERIME *sf.* * *col.* **IENTICER**. Corpul ienticerilor: trecură... pe pod la Ruscino... ~a și o parte din tunurile și munițiile de război (BALC.).

Fig. 2620. Iedec.

IENTICER, **IANTICER** *sm.* ① * Sol-ienticer (întută dat dintr'un corp de ceremonie). de campanie. de pedestrime turcească care forma garda sultanilor (2623, 2624): un ienticer ou mustață de un cot și ou coșogoea sabie în mîna (ALECS.); pașa din Iași, văzînd că nu poate scoate pe ienticeri din țară, oeru ajutor (NEGR.) ¶ ② ③ Tilhar, om crud: vrea să zică ești comunist, ienticer (ALECS.) [tc. jeni-čeri].

IENTICERESC *adj.* * De ienticer: toată sălbăticia ienticerescă îi revenise ca prin farmec (GN.).

IENTICERIME *sf.* * *col.* **IENTICER**. Corpul ienticerilor: trecură... pe pod la Ruscino... ~a și o parte din tunurile și munițiile de război (BALC.).

IENTICER, **IANTICER** *sm.* ① * Sol-ienticer (întută dat dintr'un corp de ceremonie). de campanie. de pedestrime turcească care forma garda sultanilor (2623, 2624): un ienticer ou mustață de un cot și ou coșogoea sabie în mîna (ALECS.); pașa din Iași, văzînd că nu poate scoate pe ienticeri din țară, oeru ajutor (NEGR.) ¶ ② ③ Tilhar, om crud: vrea să zică ești comunist, ienticer (ALECS.) [tc. jeni-čeri].

IENTICERESC *adj.* * De ienticer: toată sălbăticia ienticerescă îi revenise ca prin farmec (GN.).

IENTICERIME *sf.* * *col.* **IENTICER**. Corpul ienticerilor: trecură... pe pod la Ruscino... ~a și o parte din tunurile și munițiile de război (BALC.).

IENUPĂR 1. *sm.* * Arbust totdeauna verde, din fam. coniferilor, ce crește prin pădurile stîncose și pășunile pietroase din regiunea muntoasă; numit și „jneapăn”, „jireapăn”, „ceti-nă”, etc. (*Juniperus communis*) (□ 2625): printru atîni și ienuperi sul... pînă în vîrfurile muntelui (ODOB.).

Fig. 2625. Ienupăr.

2. **IENUPERE** *pl. f.* Fructele, în formă de bobite, ale ienupărului, întrebuințate în medicină, la prepararea unei băuturi alcoolice, etc. [comp. jneapăn].

IEPAR *sm.* * Hoț de cai [iapă].

IEPE = **IAPA**.

○ **IEPIȚA** (*pl.-ie*) *sf.* Băn. (vîs.) Păringă [iapă + srb. kobila; comp. OPIȚA].

IEPȘOARA (*pl.-re*), **IEPȘUNA** (*pl.-ne*) *sf.* *dim.* **IAPĂ**. Iapă tinăra: să-mi dai pînă 'n sară o iepșoară (R.-DOB.); atît stăpîna oît și iepșuna se simțiră a fi luat în pîntec (ISP.).

Fig. 2626. Iepurari.

IEPURAR *sm.* * Vultur de culoare ruginie, cu coada cenușie vîrgată cu negru, numit și „hul-tan” (*Aquila chrysaetos*) (□ 2626) [iepure].

IEPURĂȘ *sm.* * *dim.* **IEPURE** □

② Șoldan, vîtuu □

③ = **IEPURE** ⑥.

IEPURE *sm.* ① * Animal rozător, foarte fricos,

de culoare roșcată pe spinare și albă pe pîntece, cu urechile lungi, cu picioarele dinapoi mai lungi decît cele dinainte, ceea ce-i permite să alerge foarte repede (*Lepus timidus*) (□ 2627): fricos ca un ~; dormeam noaptea somnul iepurelui (GN.); a alerga ca un ~; ②: puteai prinde iepuri ou, el (RET.), era foarte voios; ③: departe Griva de ~ = **GRIV**; a prinde ~le cu carul, a face un lucru alene, cu mare încetineală; se lovește ca ~le la biserică sau ce are a face scripoa cu ~le se zice cînd două lucruri nu se potrivesc de loc; ciți iepuri la biserică, nici unul; mai știi de unde sare ~le! mai știi ce poate să se întîmple, ce poate să facă, fără să te aștepți; cine gonesto (sau cine alergic după) doi iepuri nu prindea nici unul, cine vrea două

Fig. 2627. Iepure

de culoare roșcată pe spinare și albă pe pîntece, cu urechile lungi, cu picioarele dinapoi mai lungi decît cele dinainte, ceea ce-i permite să alerge foarte repede (*Lepus timidus*) (□ 2627): fricos ca un ~; dormeam noaptea somnul iepurelui (GN.); a alerga ca un ~; ②: puteai prinde iepuri ou, el (RET.), era foarte voios; ③: departe Griva de ~ = **GRIV**; a prinde ~le cu carul, a face un lucru alene, cu mare încetineală; se lovește ca ~le la biserică sau ce are a face scripoa cu ~le se zice cînd două lucruri nu se potrivesc de loc; ciți iepuri la biserică, nici unul; mai știi de unde sare ~le! mai știi ce poate să se întîmple, ce poate să facă, fără să te aștepți; cine gonesto (sau cine alergic după) doi iepuri nu prindea nici unul, cine vrea două

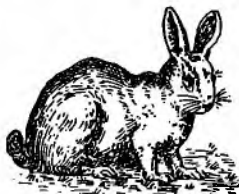

Fig. 2628. Iepure-de-casă.

lucruri deodată nu se alege cu nici unul, cine vrea prea mult nu rămîne cu nimic; * **OALĂ** □ ② **P**. tron. Dumnezeu să-l iepure! Dumnezeu să-l

Fig. 2629. Osul-iepurelui.

iertel □ ③ ~-DE-CASĂ, ~-DE-MOSC, iepure cu urechile mai mult lipsite de păr, cu coada și picioarele mai scurte decît ale iepurelui obicinuit; trăește sub pămînt în galerii pe care și le sapă singur (*Lepus cuniculus*) (□ 2628) □ ④ * **IARBA-~LUI** = **TREMURĂTOARE**; — **OSUL-~LUI**, plantă cu miros greu, cu flori trandafirii, grămădite la vîrfurile ramurilor spinose; numită și „asudul (sau sudoarea)-calului”, „dîrmotin”, etc.; rădăcina ei e întrebuințată în medicină (*Ononis spinosa*) (□ 2629); — **UMBRA-~LUI**, plantă ierboasă, cu tulpină înaltă, cu flori galbene-verzui, al cărei fruct sînt niște bobite roșii (*Asparagus colutinus*, *A. polyphyllus*); — **URECHEA-IEPURELUI**, plantă ierboasă cu flori galbene dispuse în umbelule terminale; numită și „lăutoare”, „urechea-tătărăscă”, sau „urechelniță” (*Bupleurum rotundifolium*) (□ 2630) □ ⑤ Stratul de carne de pe coastele porcului (PAP.) [lat. lăp orem].

Fig. 2630. Urechea-iepurelui.

IEPURESC *adj.* De iepure: descriindu-l... viața cea iepurească, cum că e cea mai ticăloasă (PCH.).

IEPUREȘTE *adv.* Ca un iepure: tînguî tot ~ și ea după mine (CRE.); a dormi ~, a dormi cu ochii deschiși: stau asomînd prin tîlășuri și dormeau ~ (S.-ALD.) [iepuresc].

IEPURILĂ *sm.* Poreclă dată unui om fricos ca un iepure (PSC.).

IEPUROAICĂ (*pl.-ce*), ○ **IEPUROAIE** *sf.* * Femela iepurelui: am lăsat iepuroaica acolo și n'am știut cum să fug spre trăsura (BR.-VN.).

IEPUROIU *sm.* * *augm.* **IEPURE**: a prins niște iepuri și vrea să-l jumulească (CRE.).

IERARH *sm.* * Persoană bisericească de o treaptă înaltă, arhieru; sîntîti trei ~i, sfinții Vasile cel Mare, Grigore Bogoslovul și Ioan Gură de aur, sărbătorîți de biserica ortodoxă la 30 Ianuarie [vsl. < gr.].

* **IERARHIC** *adj.* Ce ține de o ierarhie, așezat după ierarhie: ordine ~ă [fr. hiérarchique].

* **IERARHIE** *sf.* Rînduiala și subordonarea deosebitelor trepte ale fețelor bisericești, ale rangurilor, ale demnităților, gradelor, etc.: în ideeă ei despre ierarhia slugilor, ea se socotea un personagiu important (BR.-VN.) [fr.].

* **IERATIC, IERATICO** *adj.* □ Privitor la cele sfînte □ ② Ce aparține preoților: costum ~ □ ③ Scriere ~ă, scrișoarea cursivă a vechilor Egipteni, simplificată din cea hieroglifică, întrebuințată și înțeleasă numai de preoții lor (□ 2631) [fr.].

Fig. 2631. Papirus cu scriere ieratică.

IERBĂLUTĂ *sf.* * Mare plantă ierboasă, cu tulpina dreaptă, vîrtoasă, care ajunge uneori pînă la 1,50 m. înălțime, frunzele late, ascuțite și aspre spre margine, și cu flori dispuse în spice mici; crește prin fînețele mlăștinoase și pe lîngă ape (*Phalaris arundinacea*) (□ 2632) [iarbă].

IERBAR (*pl.-re*) *sm.* * Una din cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor, numită mai adesea „burduhan” sau „borhan” [iarbă].

* **IERBAR** (*pl.-re*) *sm.* Colecțiune de plante conservate între foi de hîrtie [fr. herbier + iarbă].

IERBĂRIE *sf.* ① Iarbă în cantitate mare □ ② * Proviziune de iarbă de pușcă □ ③ * Magazia unde se ține iarbă de pușcă: puse foa la ierbăria Turcoilor care sîri în slava cerului (ISP.).

* **IERBĂRIȚ** *sbst.* Dare pentru pășunatul vi-

Fig. 2632. Ierbăluță.

telor: plăteam ~ de via mare un sfânt (GR.-N.) [iarbă].

IERBISOARĂ (pl.-re) sf. ♀ dim. **IARBĂ**.

IERBOS adj. ① Plin de iarbă, unde crește iarbă multă ♀ ② Plantă ierboasă, plantă ale cărei tulpini și ramuri, mai adesea verzi, de consistența frunzelor, nu devin lemnoase, ci se usucă și pier după cîteva luni de vegetație [lat. herbosus].

IERBUȘOARĂ (pl.-re), **IERBUTA** (pl.-te) sf. ♀ dim. **IARBĂ**: muntele cu ierbuța lui pufosă... le Insule-țete (JIP).

IEREMIADĂ (pl.-de) sf. Tînguire, jelanie, plîngere deasă și supărătoare [fr.].

IERES → **ERES**.

IEREU sm. Preot [sl. jerej < gr.].

IERHĂ → **ERHĂ**.

IERI adv. Ziua înainte de astăzi, ziua trecută: a plecat ~; n'am să uit ziua de ~; F: a căuta ziua de ~, a căuta ceva fără nici un rost, ce nu se poate găsi, a-și pierde vremea în zadar; ~ **ALALTĂIERI** [lat. hērij].

IERIȚĂ (pl.-te) sf. **Olten. Băn. &** Grlu de primăvară [srb. jarica].

IERNA (-nez) 1. vb. intr. ① A petrece iarna: Tu, foamea lungă, unde ai iernat? — La săraou 'n pungă și mai mult sub pat (PANN) ♀ ② A petrece cu oile în ținuturi apărute de ger.

2. vb. tr. A ținea oile la iernatec [lat. hibernare].

IERNĂREȚ adj. ③ Iernatec, de iarnă.

IERNAT subst. Faptul de a ierna; iernatec: S'au fost dus cu tot, ou turme să le ducă la ~ (SPER.).

IERNATEC, **-ATIO** 1. adj. ③ De iarnă: Trece-un cîrd de corbi iernateci prin văzduh cronecîntori (ALECS.). pădurile apar ca niște pete negre pe fundul albil al tabloului iernatic (A.-OH.).

2. subst. ♀ Adăpostire în timpul iernii, în spec. petrecerea iernii cu turmele de oi în locuri mai apărute de ger; locul unde se petrece iarna cu oile [lat. hibernaticus].

IERNIȚĂ, **IERNUTĂ** (pl.-te) sf. ③ dim. **IARNĂ**: ott tu iernița de lungă... tot cărără gunolu (RET.).

IEROGLIF, **HIEROGLIF** (pl.-te) sn. ① Numele dat fiecăruia din semnele întrebuintate în scrierea sacră și oarecum oficială a vechilor Egipteni (2633): printre ieroglifele templelor egiptene (OOS.), [fr.].

IEROGLIFIC, **HIEROGLIFIC** adj. ① Format din(h)ieroglife, scris cu (h)ieroglife: scrișoare ~ ♀ ② Indescifrabil, greu de înțeles [fr.].

IEROMONAH sm. Preot călugăr: călugărul, de va fi și preot, adică ~, iaste mai mare decît popa mirean (PRV.-MB.) [vsl. < gr.].

IERȚA (iert) 1. vb. tr. ① A renunța de a pedepsi sau de a se răzbuia (pentru o greșală, pentru o vină, pentru o insultă, etc.), a trece cu vederea (o greșală, un păcat): meriți o pedeapsă aspră, dar te iert de astă dată; iartă-ne, Doamne, greșelile noastre! Dumnezeu să-l (s'o) ierte! **Trans.** fie iertat, (iertată), se zice cînd se pomeneste de un răposat: de cite ori îl văd, îmi aduc aminte pe fie iertat tălăc-meu (SLV.); I-a iertat Dumnezeu, a murit (vorb. de cineva care s'a chinuit mult înainte de moarte); Doamne iartă-mă! a) se întrebuintează după un blestem, spre a atenua efectul lui: minca-l-ar pămîntul să-l mîncească, Doamne iartă-mă! (CRO.); b) spre a se scuza de o greșală nepermisă: puteji întreba și pe cuconu... (nu-și amînteste numele), oum, Doamne iartă-mă, îi zic P (ALECS.) ♀ ② A scuti (de o datorie, de un bir, etc.): să știți că v'am iertat de toate datoritiile (VLAH.) ♀ ③ A scuza: de-l avea vreme să te duci... bine de bine, iartă de nu, să te ierte (CRO.); iartă-mă, te rog, că nu te-am așteptat ♀ ④ A cruța: moartea nu iartă pe nimeni ♀ ⑤ A în-

a	h	h	h
ā	h	h	h
ā	h	h	h
i	s	s	s
u	s	s	s
ū	q,k	q,k	q,k
b,v	g,k	g,k	g,k
p	t	t	t
f	th	th	th
m	d,t	d,t	d,t
n	d,t	d,t	d,t
r			
i			

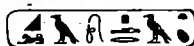

Fig. 2633. Ieroglife.

gădui, a da voie, a permite: Pașa ne iertă să scriem pe la ai noștri în țară (BOL.); de m'a ~ vremea să pot veni (CRO.); nu mă iartă puterile, nu pot, nu mi-e cu putință; 2. vb. refl. A ierta unul pe altul, a se împăca; ③ ei se ceartă, ei se iartă [lat. 'libertare].

IERȚĂCIUNE sf. ① F ② Iertare: văz că ai de gînd să-ți cei ~ de la mine ca toți tricoșii (SP.); rămîne acum să dobindești ~a Adelei (ALECS.) ♀ ③ A-și lua ~a, a-și lua rămas bun (vorb. de cel ce pleacă): mergînd boleri să-și la ~ și să se întoarcă înapoi (LET.); de la cineva care e pe patul morții: au mers tot norodul de l-au sărutat mîna luîndu-și ~ (NEC.) ♀ ④ **Trans.** Cuvîntare în versuri, la nunți (în care oratorul cere iertare rudelor din partea mirilor) și la înmormîntări (în care se cere ca cei rămași în viață să-l ierte pe mort) [i e r t a].

IERȚARE sf. Faptul de a i e r t a și rezultatul acestei acțiuni: ~a greșelilor, păcatelor; vâ cer ~, F: să am ~.

IERȚAT adj. ① p. **IERȚĂ** ♀ ② **NEIERȚAT** ♀ ③ Îngăduit, permis: mie nu-mi este ~ să scriu decît numai atunci cînd pot spune un adevăr (A.-GH.) ♀ ④ Scutit (de bir, etc.): cea ce va fi ~, acela să nu plătească vămă (PRV.-MB.) ♀ ⑤ Foarte bătrîn, uitat de Dumnezeu; femele ~ă, femele în vîrstă (care nu mai are menstruație).

IERȚĂȚOR adj. verb. **IERȚĂ**. Care iartă.

IERUGĂ, **IRUGĂ** (pl.-gi) sf. **Olten. Băn. Trans. Oas.** ♀ Iazul morii [srb. jaruga].

IERUNCĂ (pl.-ci) sf. ① **Mold.** = GĂINUȘA-DE-MUNTE: oresouță la umbra brazilor... între ierunoi și căprioare (GN.); vameșul ne ospătează cu păstrăvi proaspeți și cu ierunoi (VLAH.) [comp. vsl. jarębi și germ. Rebuh n].

IESLES pl. Des-părțitura, ghiabul dintr'un staul sau grajd în care se pune finul și celălalt nutreț pentru vite (2634, 2635): patru iepe strepe... legate... la niște ~ cu totul și ou totul de a-ramă (SP.); ♀ **Sg.** un cîrlan, legat la ieslea grajdului, ninchează (DLVR.); desupra ieslei în care s'a născut Mîntuitorul (A.-GH.) [vsl. jasli].

IESI (ies) vb. intr. ① A merge afară (C ~, a intra): ~ din odale; ~ din oraș; ~ din baie; la plimbare; ~ din albie, a se revărsa; P: ~ afară, a se duce la privată ♀ ② A nu mai sta undeva: bolnavul a început să iasă din casă ♀ ③ A nu mai sta închis, a scăpa, a se libera: ~ din închisoare ♀ ④ A scăpa dintr'o situație grea: ~ din încurcătură ♀ ⑤ A se arăta înaintea ochilor, a se ivi, a apărea: soarele iesse de sub orizont; ~ la lumină; ~ la iveală ♀ ⑥ A răsări din pămînt, a crește: iarba iesse din pămînt; copilul i-au ieșit dinți ♀ ⑦ A-și trage obria, originea: ~ dintr'o casă nobilă ♀ ⑧ A rezulta, a avea urmări: cine știe ce o să mai iasă de-acî; unde-o ieși să iasă! ♀ ⑨ A ajunge, a rămîne în cele din urmă într'o stare anumită, a deveni: ~ la pensie; ~ învingător; toate învîșturile lui îi ies înde bine (SP.); tot ce făcea îi ieșea d'andooase (SP.); Unde o ~ să iasă, sînt deprins a suferi (PANN); toate prorociile rămasăre zadarnice și legiră de mieluncă (BALC.) ♀ ⑩ A nu mai fi, a înceta de a fi (ceva, undeva, etc.). ~ din iarnă; ~ din serviciu; ~ din copilărie; ~ din modă ♀ ⑪ A dispărea (despre colorii, pete, etc.), a-și pierde culoarea: iesse la spălat ♀ ⑫ A se depărta, a se abate: ~ din subiect; ~ din cuvîntul, din statul omului; să nu ieși din cuvîntul celui cu care te-ai ales (SP.); nimeni nu îndrăznea să iasă din vorba Banului (A.-GH.) ♀ ⑬ A-i ~ din mînte, din gînd, a uita; a-și ~ din mînti, din fire, din sîrite, a-și pierde mîntea, firea, sîrita ♀ ⑭ ~ din mîna omului, a fi lucrat, făcut de cineva: tot ce iesse din mîna lui e o adevărată lucrare de artă ♀ ⑮ A-i ~ (ina-

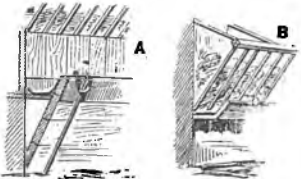

Fig. 2634. A. Iesle de boi. B. Iesle de cai.

Fig. 2635. Iesle de oi.

IES- (inte), a-i veni în cale, a-l întâmpina: l-a ieșit un popă înainte, l-a ieșit cu pînă, ou gol (înainte) ¶ @ A se răspîndi, a se lăți: a ieșit avionul, vestea că...; @: deocînd să-și lase nume rău, mai bine ochii din cap ¶ @ A muri (vorb. de vite), a pieri [lat. exire].

IEȘIRE sf. @ Faptul de a ieși ¶ @ Locul, ușa pe unde se iese de undeva.

† **IEȘITOARE** sf. Privată [i eș i].

IEȘITURĂ (pl.-turi) sf. Parte ce apare mai scoasă, mai ieșită afară: orașul e revărsat pe o ~ de mal împîlîntat în valuri (VLAH.) [i eș i].

○ **IEZĂTURĂ, IEZITURĂ** (pl.-turi) sf. Mold. Bucov. Zăgaz, stavilă: se înghetase din rămășițele de vătădud și de grînzii un fel de iezătură (GRIG.); la iezitura acestui iaz se afla mai de mult o moară (MAR.) [i e z i].

IEZER, LAZER, LAZAR (pl.-re) sn. ● Lac adînc: în dreptul insulei Bîrzina, se întinde, pe țărmul stîng, marele Iezer Suhai (VLAH.); au început, dîndu-se preste cap, a sări în Iezer (TICH.) [vsl. je zero].

IEZI (-zese) vb. tr. A opri apa printr'un zăgaz, printr'o iezătură: apa o iezești și o abai pe de altă parte (NEC.); cîc'o vrut draoul odată să iezească Bistrița (VLAH.) [i a z].

IEZIȘOR sm. dim. IED: nu știa unde să fete, ca să nu-l înghete ~il (SN.).

IEZITURĂ = **IEZĂTURĂ**.

• **IEZUIT** sm. @ Membre al Societății lui Isus, ordin religios întemeiat în 1534 de Ignatiu de Loyola cu scopul de a combate erezia și de a propovădui evanghelia în lume (2636) ¶ @ Ipocrit, fățarnic [fr.].

• **IEZUITIC** adj. Privitor la Iezuiți; propriu Iezuiților [fr.].

• **IEZUITISM** sbst. @ Doctrina Iezuiților și felul de a se purta al adeptilor ei ¶ @ Lipsă de sinceritate, fățarnicie [fr.].

○ **IEZURE** = **VIEZURE**.

IFILU adj. @ Letter, afif, fără nici un ban în pungă: era om de seamă, însă cam ~..., fiind împovărat de trei fete (CAR.) [tc. ha filii].

IFOS (pl.-se) sn. @ Demnitate: un bai fără slujitori la soară și n'î tîndă, n'are nîoi ~ nîoi Ighemonicon (ALECS.) ¶ @ Aer trușaf, pretențios: stătu... lîngă ouoana Luxia ou un ~ de adevărat stăpin al trăsuri (GN.); i s'a dus gîndul la ~ele primăresii... care se uita la ea de sus (BR.-VN.); ou ce ~ își dă capul pe spate (VLAH.) [ngr. ôφος].

† **IGHEMONICON** sbst. F Demnitate (în port și atitudine), purtare măreță (potrivită unei înalte stări sociale): să sed ou dînsii la talasuri pe divan... ou tot ~ul boleroso (ALECS.) [ngr.].

IGHIPTEAN sm. @ Faraon, poreclă dată Țiganului (considerat ca originar din Egipt): uite așa o pătîră cloarele și graurii de Ighipteni (JIF.).

• **IGIENĂ**... = **HIGIENĂ**...

IGLIȚĂ (pl.-țe) sf. @ Ac lung cu o creștătură la vîrî cu care se lucrează la ciorapi, la horbote, etc. (2637): un tîrtănaș conabin, făcut ou iglița (CAR.) ¶ @ Un fel de undrea cu care se lucrează plasa de pescuit [sl. iglica].

IGNAT sm. @ Sfînt serbat la 20 Decembrie, zi în care poporul taie porcul îngrășat pentru Crăciun: era în ziua de ~, cînd am trecut Dunărea pe ghiță (A.-OH.); unii abia așteaptă ~ul, să-și taie grăsunul (OLVR.); în ziua de ~, după ce înjunghiară porcii și-l pîrpăriră în foc de paie (OLVR.) [vsl. Ignatie].

• **IGNEU** adj. @ De natura focului, de foc ¶ @ Produs prin acțiunea focului: terenuri ignee [fr. < lat.].

• **IGNIȚIUNE** sf. Starea unui corp în combustie sau înroșit în foc [fr.].

• **IGNIVOR** adj. Care mîncînce foc [fr.].

• **IGNOBIL** adj. Mîrșav, josnic, scribos [fr.].

• **IGNOMINIE** sf. Mîrșăvie, ticăloșie, josnicie [fr.].

Fig. 2636. Iezuiți.

Fig. 2637. Iglia.

• **IGNORA** (-orez) vb. tr. A nu ști, a nu cunoaște [fr. < lat.].

• **IGNORANT, -ANTĂ** adj. și sm. f. Nesciutor, -toare, care nu știe nimic, fără învățătură, neînvățat(ă) [fr. < lat.].

• **IGNORANTISM** sbst. *. Sistemul acelora care pretind că știința e vătămătoare omului [fr.].

• **IGNORANȚĂ** sf. Nesciință, necunoștință, neștire: ura... neîmpăcată... pe care instinctiv o poartă... ignoranța încontra culturii (VLAH.) [fr.].

IGRASIE sf. F Umezeală (a pereților casei): se trezesc vorbind despre igrasia odărilor (BR.-VN.) [ngr.].

IGRASIOS adj. F Plin de igrasie, umed: oasă igrasiosă.

• **IGUAN** sm.

Reptilă foarte mare din America centrală și meridională carnea și oulăle căreia sînt comestibile (2638) [fr.].

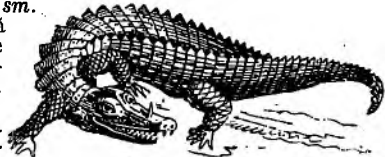

Fig. 2638. Iguan.

• **IGUANODON(T)** sm. Reptilă care se întîlnește ca fosilă în terenurile secundare inferioare și cretacee; se hrănea cu iarbă și ajungea pînă la 12 metri lungime (2639) [fr.].

Fig. 2639. Iguanodon.

IGUMEN = **EGUMEN**.

IHA! interj.

Strigăt de mirare, de uimire.

○ **IHNEA** (pl.-nele) sf. Mold. Bucov. X **IAHENIE**: în locul acestor lătruri, voi face o ~ ou oușă (ALECS.).

• **IHNEUMON** sm. Mămifer carnivor digitigrad al cărui corp ajunge pînă la 0,65 m. lungime cu o coadă de aproape 59 de cm.; e înalt numai de 15 cm., așa că pare mai curînd că se trage decît umblă; se hrănește cu tot felul de animale, cu ouă și chiar cu fructe; vechii Egipteni îl considerau ca sfînt, pentru că, după credința lor, distrugea oulăle de crocodil; e numit și „mangustă” (*Herpestes ichneumon*) (2640) [fr.].

Fig. 2640. Ichneumon.

IHNİ = **ICNI**.

• **IHTIOFAG** adj. Care se hrănește cu pește [fr.].

• **IHTIOLOGIC** adj. Privitor la ihtiologie: fauna ~ă a României [fr.].

• **IHTIOLOGIE** sf. Partea zoologiei care se ocupă cu descrierea peștilor; istoria naturală a peștilor [fr.].

• **IHTIOSAUR(US)** sm. Fosil antediluvian,

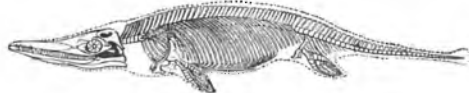

Fig. 2641. Ichthyosaurus.

un fel de reptilă marină foarte mare, al cărei schelet se regăsește în terenul jurasic și în lias (2641) [fr.].

IIE = **IE**.

IIE = **IE**.

IISOARĂ (pl.-re) sf. @ dim. **IE**.

† **IJDARİ** (-ărăso), **IJDARİ** (-ărăso), **IJDARİ** (-ăreso) 1. vb. tr. A da naștere, a zămisi.

2. vb. refl. A lua naștere.

○ **IJDENİ** (-ăreso) vb. tr. Maram. (BRL.) A crea, a face [probabil = **IJDARİ**].

† **IJDARİ**, **IJDARİ** = **IJDARİ**.

IJE *sm.* Numele slovei **H** din alfabetul cirilic [vsl.].

ILARIE = **CHEFAL-MIC**.

ILARITATE *sf.* Veselie neașteptată cu izbucniri de risete [fr.].

○ **ILĂU** (*pl.-ăe*), **ILEU** (*pl.-ee*) *sn.* *Mold. Bucov. Trans.* ☞ Nicovală: Povestea-i a cloacaniului ce cade pe ilău (EMIN.); dă taurul în ileu, tot dă și nu mai încetează (slv.) [ung. űlő].

ILEANĂ *sf. Bucov.* ☞ = **GÎNDAC-VERDE**.

ILEGAL *adj. și adv.* ☞ Nelegal, împotriva legii, nedrept [fr.].

ILEGALITATE *sf.* ☞ Lucru împotriva legii, făcut cu încălcarea legii, nedreptate [fr.].

ILEGITIM *adj.* Nelegitim [fr.].

○ **ILENUTĂ** (*pl.-te*) *sf. Bucov.* ☞ = **BĂLIGAR** [ile a n ă].

ILER *sm.* ☞ Pojar [ngr.].

○ **ILEU** = **ILĂU**.

ILIC (*pl.-ce*) *sn.* ① Pieptar țărănesc de dimie, neîmblănit, împodobit cu găitane, care se poartă vara: surugul... îmbrăcat cu... ~ de postav, cusut cu găitanuri (ALECS.); îmbrăcat cu cămașa și cu țifarii albi și cu un ~ negru (SAD.); sub pozele dealului se deslușeau cete de Turei cu ~e albastre (S.-ALD.) [tc. jelek].

☞ **ILICHIE** *sf.* ☞ Vîrstă [ngr.].

ILICIT *adj.* Nepermis, oprit de lege [fr.].

ILIE = **PĂLIE**.

○ **ILIIAC** *sm. Băn.* ☞ = **LILIAO**.

ILIMITAT *adj.* Nelimitat, fără margini, nemărginit, neîmărginit [fr.].

☞ **ILIS** *sbst.* Un fel de dare extraordinară [ung. élés].

ILIZIBIL *adj.* De necitit, care nu se poate citi, necitet: scrisoare ~ă [fr.].

ILLOGIC *adj.* Nelogic, contra logicii [fr.].

ILOT *sm.* ○ **IL** Sclav (la vechii Spartani): Atenanții... înămau pe iloti la pietro de moară (D.-GH.) ☞ ② Om degradat, decăzut.

ILUMINA (*-inez*) *1. vb. tr.* ① A lumina, a răspîndi, a revărsa lumină ☞ ② A face iluminare ☞ ③ A lumina mintea, duhul, sufletul.

2. *vb. refl.* A se lumina: țigurile lor se iluminează, și plepuriile lor suspină (ALECS.) [fr.].

ILUMINAT *1. adj. p. ILUMINA.*

2. *sm.* ☞ ① Vizionar religios care se crede iluminat de Sfîntul Duh ☞ ② *pl.* Numele unor eretici și al unei secte filozofice.

ILUMINAȚIUNE, ILUMINAȚIE *sf.* ① Faptul de a lumina ☞ ② Mare număr de lumini și de focuri aprinse în semn de veselie, cu prilejul unei serbări, etc. ☞ ③ ☞ Lumină extraordinară pe care o revărsa Dumnezeu în sufletul unor oameni ☞ ④ ☞ Inspirațiune subită [fr.].

ILUSTRA (*-trez*) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face vestit, strălucit: s'au ilustrat în științe, în arte și în literă (D.-GH.) ☞ ② A împodobi o carte cu gravuri, cu deseneuri [fr.].

ILUSTRAT *1. adj. p. ILUSTRA.* ① Vestit, strălucit ☞ ② Împodobit cu gravuri, cu deseneuri ☞ ☞ **NEILUSTRAT**.

2. **ILUSTRĂ** (*pl.-te*) *sf.* Carte postală împodobită cu deseneuri, cu o vedere fotografică, etc.

ILUSTRAȚIUNE, ILUSTRAȚIE *sf.* ① Faptul de a ilustra, de a face vestit, ilustra ☞ ② Strălucire; celebritate ☞ ③ Personaj vestit, ilustru: ne-am pominit cu dînsul oameni mari, ilustrații fără știrea lor și a lui Dumnezeu (D.-GH.) ☞ ④ Desen, gravură ce împodobește o carte, poză [fr.].

ILUSTRU *adj.* Vestit, faimos, renumit, strălucit prin meritele sale [fr.].

ILUȚIE = **ILUZIUNE**.

ILUZIONĂ (*-nez*) *1. vb. tr.* A cauza iluziuni. 2. *vb. refl.* A-și face iluziuni [fr.].

ILUZIUNE, ILUȚIE *sf.* ① Pădere înșelătoare, amăgire a simțurilor sau a minții care ne face să vedem lucrurile altfel decît cum sînt ele sau de a lua un lucru închipuit drept realitate: Nu-ți înțemeia o lume de iluzii pe ce-al soris (VLAH.); a-și face iluzii, a-și face păreri, a se amăgi pe sine ☞ ② Nă-lucire, gîndire și închipuire chimerică; vis [fr.].

ILUȚORIU *adj.* ① Amăgitor, care înșală sub o

aparență mincinoasă ☞ ② Zadarnic, desert, care nu se va realiza niciodată: făgădueli iluzorii [fr.].

☞ **IM** *sbst. Often. Băn. Trans.* Murdărie, necurățenie; noroiu [lat. i m u s].

☞ **IMA** (*im*) *vb. tr. și refl. Băn.* A (se) murdări, a (se) mînji [im].

☞ **IMĂCIUNE** *sf.* Murdărie: ~a care astăzi pre obrazye noastre au căzut (CANT.) [im a].

IMACULAT *adj.* Nepătat, neprihănit, precurat [fr. < lat.].

IMAGINA (*-inez*) *vb. tr. și refl.* ① A (-și) închipui, a (-și) reprezenta un lucru în minte ☞ ② A născoci [fr.].

IMAGINABIL *adj.* Ce se poate închipui, imagina [fr.].

IMAGINAR *adj.* ① Închipuit, ce se află numai în închipuirea, în imaginația omului ☞ ② Bolnav ~, om care-și închipuie numai că e bolnav [fr.].

IMAGINATIV *adj.* Născocitor, care are mare înlesnire de a-și imagina ceva, care are o imaginație vie [fr.].

IMAGINAȚIUNE, IMAGINAȚIE *sf.* ① Închipuire, facultatea ce posedă mintea de a-și închipui un lucru pe care ochii nu-l văd: aceea putere nepătrunsă a spiritului pe care o numim imaginațiune (CAR.) ☞ ② ☞ Darul artiștilor și literaților de a născoci ceva și de a exprima cu talent concepțiunile lor ☞ ③ Pădere nelăteiată ☞ ④ Idee ciudată, extravagantă [fr.].

IMAGINE *sf.* ① Chip, reprezentarea unui lucru prin pictură, sculptură, etc. ☞ ② Asemănare: Dumnezeu a făcut pe om după ~a sa ☞ ③ Chipul reflectat în apă sau într-o oglindă ☞ ④ Închipuire ce-și face cineva despre un lucru, idee ☞ ⑤ ☞ Metaforă prin care ideea ce se exprimă e redată cu mai multă vioiciune, aproape pipăită, cu ajutorul unor asemănări sau împerecheri de cuvinte [lat. i m a g i n e m].

○ **IMALĂ** *sf. Băn. Trans. Bucov.* Murdărie, noroiu, tină, glod: frumusețea fără înțelepciune este ca o floare în ~ (CHIC); i s'au înfipt earul în imala aceea (SS.) [im a].

○ **IMALOȘ** *adj. Băn.* = **IMOȘ** [im a l ă].

IMAM, IMAN *sm.* Preot mahomedan: Acum de mult imamul din minarea cîntase (ALECS.); fie-care mahala își are geamia ei, cu oile un iman, adică popă, care e dator să facă rugămintele la ceasurile hotărîte (CAR.) [tc. i m a m].

IMAM-BAILDI *sbst.* ☞ Mîncare turcească preparată din pâtlăgele vinete împănate și coapte în untdelemn: hmi zise ei, astea pe turcește se chiamă ~ (D.-ZAMF.) [tc.].

IMAMEA (*pl.-mele*) *sf.* Căpătîiul de chihlibar al ciubucului: ciubucele cu imamele de chihlimbar se înfrățiră pe dată dinaintea lor, după obiceiul pămîntesc (GN.) [tc. i m a m e].

IMAN = **IMAM**.

IMANENT *adj.* ① Care rămîne constant, statornic: forță ~ă ☞ ② Care există și lucrează totdeauna în același fel într-un lucru oare-care: justiția e ~ă sufletului omenesc [fr.].

IMANENȚĂ *sf.* Starea a tot ce este imanent [fr.].

○ **IMAS** (*pl.-așuri*) *sn. Mold. Tr.-Carp.* ☞ Islaz, pășune: Mină bolii la izvoare și îl paște la ~ (ALECS.); cîrșile și herghelile umblau slobode pe ~uri (VLAH.) [ung. ny o m á s].

IMATERIAL *adj.* Care nu e (făcut din) materie: sufletul e ~ [fr.].

IMATERIALITATE

sf. Însușirea a tot ce este imaterial: ~a sufletului [fr.].

IMBARCĂ (*-baro*) *1. vb. tr.* ☞ A pune, a încărcă într-o luntre, într-o corabie, etc.

2. *vb. refl.* A se urca într-o corabie, pe un vapor, spre a face o călătorie [fr.].

IMBARCADER (*pl.*

-are) *sn.* ☞ Locul de pe mal, cheiul unde se imbarcă călătorii (2642) [fr.].

IJE-IMB

Fig. 2642. Imbarcader.

ANGLIA	GRECIA
ARGENTINA	ITALIA
ARMENIA	IUGOSLAVIA
AUSTRIA	JAPONIA
BELGIA	LETONIA
BOLIVIA	LITUANIA
BRAZILIA	MEXICO
BULGARIA	NORVEGIA
CEHO-SLOVACIA	OLANDA
CHILI	PERSIA
CHINA	POLONIA
COLUMBIA	PORTUGALIA
DANEMARCA	ROMÂNIA
ECUADOR	SPANIA
EGIPT	STATELE-UNITE
ELVEȚIA	SUEDIA
FINLANDA	TURCIA
FRANȚA	UNGARIA
GERMANIA	

***IMBARCAȚIUNE** *sf.* ③ Caic, luntre, corăbioară, etc., ori-ce vas mic cu care se poate călători pe apă [fr.].

***IMBECIL** *adj.* Neghiob, nerod, gogoman, slab de minte [fr.].

***IMBECILITATE** *sf.* Slăbiciune a minții, neghiobie, nerozie [fr.].

***IMBERB** *adj.* ① Care n'are barbă; spinăteac; căruia nu i-a crescut încă barba ② Tinerel, foarte sau prea tânăr [fr.].

***IMBIBA** (-ibez, -ib) 1. *vb. tr.* A muia un lucru în apă sau în alt lichid, spre a suga lichidul sau a fi pătruns de el: ~ un burete.

2. *vb. refl.* ① A suga lichidul, a fi pătruns de lichid ② ③ A se adăpa, a fi pătruns: ~ ou idei false [fr.].

IMBIR = GHIMBIR.

***IMBROGLIO** *subst.* ① Incurcătură, arababură ②

③ ④ Piesă de teatru a cărei intrigă este foarte încurcăută [it.].

***IMBROHOR** *sm.* Cel ce îngrijea de grajdurile sultanului [tc.].

***IMEDIAT** 1. *adj.* ① Nemijlocit, nemîntîrziat, care lucrează sau se face, se întîmplă numai decît, fără întîrziere: cauză ~ă; plecare ~ă ② Care urmează numai decît: succesor ~.

2. *adv.* ① Îndată, numai decît, pe loc ② Nemijlocit, de-a dreptul [fr.].

***IMEMORIAL** *adj.* Străvechiu, așa de vechiu, încît nu se mai ține minte de cînd a început; de cînd lumea și pămîntul [fr.].

***IMENS** *adj.* ① Nemăsurat, nemărginit: spațiul e ~ ② Peste măsură de mare, foarte întins, cît nu se poate cuprinde cu ochii: parcul ~ din spatele castelului (VLAH.) [fr.].

***IMENSITATE** *sf.* ① Nemărginit, nemărginit,

Intindere sau mărire fără margini, spațiul nemărginit: ce mărește jale în ~a tăcută! (DLVR.) ¶ @ Preamare întindere: ~a mării [fr.].

*IMERSIUNE sf. Cufundare în apă [fr.].

*IMIGRA (-grea) vb. intr. A veni să se așeze, să se stabilească într-o țară străină [fr.].

*IMIGRANT, -TA (pl.-te) adj. și sm. f. Care vine să se stabilească într-o țară străină [fr.].

*IMIGRAȚIUNE sf. Faptul de a imigra; stabilirea străinilor într-o țară [fr.].

*IMINENT adj. Care amenință să se întâmple foarte curând, foarte apropiat: un pericol ~; războiul devenise... ~ (G.-H.) [fr.].

*IMINENȚĂ sf. Starea, caracterul a tot ce este iminent: iminența primejiei [fr.].

IMINEU, IMINU sm. 1. @ Pantof boieresc de marochin galben: dacă nu-1 ajungea ou năușă, scootea imineu(l) din pîlor și-l asvîrlea după dînsul (G.-H.) ¶ @ pl. Pantofi groși, cu virful ascuțit, purtați astăzi la țară: poartă... în picioare ciuplul, ori pantofi, ori iminei (JP.); Miu... sărută iminii cînașului (DLVR.) [tc. jemeni].

*IMITA (-it, -itea) vb. tr. 1. A face sau a căuta să facă întocmai ca altul, a se lua după altul, după pilda altora ¶ @ A lua de model ¶ @ A căuta într-o lucrare literară sau artistică, să urmeze pilda altora, să se asemene cu felul de a lucra al altora ¶ @ A prefăca, a reproduce întocmai: ~ înscăltura oulva ¶ @ A se asemăna: aceeași stofă imită catifeaua [fr.].

*IMITABIL adj. 1. Ce se poate imita ¶ @ Ce trebuie imitat, de imitat, de urmat [fr.].

*IMITATIV adj. 1. Care imită; armonie ~ă, așezare de cuvinte cu scopul de a produce, prin sunetele acestora, un efect identic cu al obiectului însuși (ex.: un tropot de copite potop cotropitor (ALECS.), imită tropotul cailor) [fr.].

*IMITATOR, -TOARE sm. f. Care imită sau se silește să imite pe altul, să se apropie de felul lui de a fi, de a se purta, de a scrie, etc. [fr.].

*IMITAȚIUNE, IMITAȚIE sf. @ Faptul de a imita și rezultatul acestei acțiuni ¶ @ Operă literară sau artistică făcută în așa fel încît să imite alta întocmai ¶ @ Contrafacere, lucru căruia i se dă aparența unui alt lucru făcut dintr-o materie mai prețioasă: mănăști de imitație de mătase (CAR.).

*IMN (pl.-nuri) sn. 1. @ Cîntec, poemă în onoarea zeilor sau a eroilor ¶ @ Cîntare în onoarea divinității ¶ @ Cîntare bisericească compusă din strofe ¶ @ Cîntec național (= TABELA XIV: muzicile regimentelor întonară ~ul național [fr. h y m n e]).

*IMOBIL 1. adj. 1. Nemiscat, care nu se mișcă ¶ @ Nemiscător: bunuri ~e ¶ @ Statornic, nedintit. 2. (pl.-tite) sn. 1. Avere nemiscătoare, clădire, acaret ¶ @ pl. Clădiri, moșii, păduri, vii, etc., averi ce nu se pot transporta din locul lor [fr.].

*IMOBILIAR adj. 1. Nemiscător, ce nu se poate transporta: bunuri ~e ¶ @ Privitor la o avere nemiscătoare, la o clădire, la o moșie, etc. [fr.].

*IMOBILITATE sf. Nemiscare, starea unui lucru, unei persoane care nu se mișcă: în ~a și tăcerea lor păreau a fi de ipsos (VLAM.) [fr.].

*IMOBILIZA (-izea) 1. vb. tr. și A da calitatea de imobil: ~ o rentă; ~ banii, a-i păstra fără să aducă vre-un venit.

2. vb. refl. A sta pe loc, fără a se schimba, fără a progresa [fr.].

*IMOLA (-olea) vb. tr. 1. A jertfi ¶ @ A măcelări [fr.].

*IMOLAȚIUNE sf. Jertfire, înjunghiere [fr.].

*IMORAL adj. 1. Lipsit de principiile de morală: el stă păcătos și ~ (VLAM.) ¶ @ Împotriva bunelor moravuri sau a principiilor de morală [fr.].

*IMORALITATE sf. Caracterul a tot ce este imoral [fr.].

*IMORTAL adj. Nemuritor, fără moarte, neperitor [fr.].

*IMORTALITATE sf. Nemurire [fr.].

*IMORTALIZA (-izea) 1. vb. tr. A da nemuri-

rea; a face nemuritor, neperitor: sînt lucrări geniale... care au imortalizat pe acei cari le-au săvîrșit (G.-H.).

2. vb. refl. A se face nemuritor în amintirea oamenilor [fr.].

*IMORTELE sf. pl. ♣ = FLORI-DE-PAIE și PLEVAITĂ [fr.].

○ IMOȘ adj. Olten. Băn. Trans. Plin de noroiu, murdar, soios: hainele de pe dînsul erau imoșe, dehl... ce să-l zici, ca de vîcar (SP.) [lat. limosus].

○ IMOȘA (-șez) vb. tr. și refl. Olten. Trans. A (se) murdări [im o s].

*IMPACIENT adj. Nerăbdător; neastîmpărat [fr.].

*IMPACIENȚĂ (-tez) 1. vb. tr. A face să piardă răbdarea, a scoate din răbdări.

2. vb. refl. A-și pierde răbdarea [fr.].

*IMPACIENȚĂ (pl.-te) sf. Nerăbdare; neastîmpăr [fr.].

*IMPARIPELAT adj. ♣ Se zice despre frunzele compuse care prezintă perechi de frunzulițe la dreapta și la stînga, iar în vîrî o frunzuliță nepereche (2643) [fr.].

*IMPARIȘILABIC adj. 1. Se zice, în unele limbi (în latină, etc.) despre substantivele și adjectivele care au la genitiv o silabă mai mult decît la nominativ. Ex.: h o m i n i s, o genitivul h o m i n i s, e un substantiv ~ [fr.].

*IMPARTIAL adj. Nepărtinitor, care ține parte nici unuia nici altuia [fr.].

*IMPARTIALITATE sf. Nepărtinire: promite că va conduce desbaterile cu ~a-i cunoscută (CAR.) [fr.].

*IMPAS (pl.-asuri) sn. 1. Înfundătură, fundătură, ulicioară fără ieșire ¶ @ Strimtoare, situațiune încurată, de unde nu se poate ieși [fr.].

*IMPASIBIL adj. 1. Nesimțitor, nepăsător, căruia nu-i pasă de durere, de suferință ¶ @ Care nu se lasă înduplecat sau înduioșat: judecător ~ [fr.].

*IMPASIBILITATE sf. Nesimțire, nepăsare; calm neturburat [fr.].

*IMPECABIL adj. 1. Care nu e în stare să păcătuască sau să greșască ¶ @ Fără nici un cusur, perfect, desăvîrșit [fr.].

*IMPECABILITATE sf. Starea celui impecabil [fr.].

*IMPENETRABIL adj. 1. De nepătruns, prin care nu se poate pătrunde ¶ @ Care nu se poate cunoaște sau lămurii ¶ @ Care-și ascunde cu îngrijire gîndul, părerile, sentimentele sau planurile [fr.].

*IMPENETRABILITATE sf. 1. Starea a tot ce este impenetrabil ¶ @ Proprietate în virtutea căreia două corpuri nu pot ocupa același spațiu în același timp [fr.].

*IMPERATIV 1. adj. 1. Poruncitor: ton ~ ¶ @ Mandat ~, obligațiunea deputatului ales de a vota totdeauna așa cum i-au cerut alegătorii ¶ @ Propozițiune ~ă, aceea care conține un verb la imperativ sau care exprimă a poruncă.

2. (pl.-ive) sn. 1. Mod al verbului care exprimă o poruncă sau o rugăminte [fr. < lat.].

*IMPERCEPTIBIL adj. 1. Care nu poate fi zărit sau simțit ¶ @ Foarte mic ¶ @ Care scapă pătrunderii noastre [fr.].

*IMPERCEPTIBILITATE sf. Starea a tot ce este imperceptibil [fr.].

*IMPERFECT 1. adj. Nedeplin, nedeșăvîrșit.

2 (pl.-te) sn. 1. Timp al verbului care arată o lucrare trecută care nu se isprăvise încă în momentul cînd se săvîrșea sau se întîmpla altă lucrare [lat.].

*IMPERFEȚIUNE, IMPERFECȚIE sf. Starea a tot ce este neterminat, nedeșăvîrșit, imperfect ¶ @ Mic cusur, mic defect: oare-cari imperfecțiuni de forme care denotă o specie de scădere (COOS.) [fr.].

Fig. 2643.
Frunză compusă
imparipenată.

IMP. **IMPERIAL** 1. *adj.* Împărătesc: coroană ~ă (■) 2644).

IMP. 2. *sm. pl.* ✕ Trupele vechiului imperiu germanic.

3. *sm.* ● Monedă rusească de aur (numită și „pol-~”), în valoare de 10 ruble (■) 2645 [fr.].

Fig. 2644.
Coroană imperială.

Fig. 2645.
Pol imperial.

***IMPERIALĂ** (pl.-te) *sf.* Par-te deasupra, de pe acoperiș, a unei diligențe, a unui tramvaiu, etc. [fr.].

***IMPERIALISM** *sbst.* Tendința unui Stat de a cucerii, de a acapara cît mai multe țări, de a-și lăr-gi cît mai mult hotarele [fr.].

***IMPERIALIST** *sm.* ● ① Partizan al imperiului ② Care susține imperialismul [fr.].

***IMPERIOS** *adj.* ① Care poruncește astfel că nimeni nu îndrăznește să nu se supună, porun-citor; autoritar ② Neapărat trebuincios: o necesi-tate imperioasă [fr.].

***IMPERIU** (pl.-rii) *sn.* ① ② Stăpînire, domnie; dominațiune ③ Puterea absolută a unui șef ④ ⑤ Împărăție, țară mare al cărei suveran poartă titlul de împărat ⑥ ⑦ Întindere vastă.

***IMPERMEABIL** *adj.* Prin care nu pătrunde, nu poate trece apa sau alt lichid: sticlă ~ă [fr.].

***IMPERMEABILITATE** *sf.* Starea a tot ce este impermeabil [fr.].

***IMPERSONAL** *adj.* ① Care nu se aplică, care nu aparține unei persoane anumite ② ③ Verb ~ sau impersonal, verbul care arată că se conjugă numai la a 3-a persoană singular, precum, plouă, ninge, tună, fulgeră, trebn, se cade, etc. ④ ⑤ Moduri ~e, nume dat infinitivului și participiului, pentru că nu sî schimbă forma după persoane [fr.].

***IMPERSONALITATE** *sf.* Însușirea a tot ce este impersonal [fr.].

***IMPETINENT** *adj.* ① Obrăznic; a deveni ~, a se obrăznicii ② Ofensator, grosolan: vorbe ~e [fr.].

***IMPETINENTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Obrăznicie ② Vorbă sau faptă ofensatoare [fr.].

***IMPETURBABIL** *adj.* Pe care nimic nu-l poate turbura, care nu se mișcă de nimic, netur-burat; liniștit, stăpîn pe sine [fr.].

***IMPETURBABILITATE** *sf.* Neturburare, starea celui imperturbabil [fr.].

***IMPEȘTA** (-tez) *vb. tr.* ① A (în)ciuma, a molipsi de ciumă sau de o boală contagioasă ② ③ A co-rupe ④ A împuti, a răspîndi un miros puturos [fr. e m p e s t e r].

***IMPETUOS** *adj.* ① Năprasnic, năvalnic, care se mișcă cu repeziune și cu violență ② ③ Furtunos, care nu se poate reține [fr.].

***IMPETUOZITATE** *sf.* ① Caracterul a tot ce este impetuos ② ③ Furie, violență; vioiciune prea mare [fr.].

***IMPIEGAT** *sm.*, -ATĂ (pl.-te) *sf.* Slujbaş, func-tionar inferior, angajat: tînarul are aerul unui ~ de ministru (CAR.) [it.].

***IMPIETATE** *sf.* ① Nelegiuire, faptă sau vorbă împotriva celor sfinte ② Dispreț față de cele sfinte sau față de ce e respectat de toți [fr.].

***IMPLACABIL** *adj.* Neîmpăcat, neîndurat, ne-înduplecat [fr.].

***IMPLACABILITATE** *sf.* Neîmpăcare, neîndu-rare [fr.].

***IMPLICA** (-ie) *vb. tr.* ① A amesteca, a încurca pe cineva într-o pricină, într-o vină, a-l face să ia parte la răspundere ② A coprinde împreună, în același timp, a avea drept urmare: ougărea implică existența [fr.].

***IMPLICIT** *adj.* și *adv.* ① Care nu e exprimat în mod deslușit, în termeni formali, dar care rezultă neapărat din cele zise ② ③ Propoziți (une) ~ă, care conține într-un singur termen subiectul și predi-catul. Ex.: Pleacă! [fr.].

***IMPLORĂ** (-or) *vb. tr.* A ruga cu stăruință, a (se) ruga fierbînte, cu foc, cu lacrimi: Smerit îngo-

nunche, te roagă să-l ierți... Cu cît te imploră, mai aprig îi cerți (VLAH.) [fr.].

***IMPOLITETĂ** (-te) *sf.* ① Lipsă de politeță, ne-politeță, vorbă, faptă nepoliticoasă ② Mojieie [fr.].

***IMPONDERABIL** *adj.* Așa de ușor, încît nici nu poate fi cîntărit [fr.].

***IMPOPULAR** *adj.* Nepopular [fr.].

***IMPORT** (pl.-turi) *sn.* ① Introducerea în țară a unor mărfuri din străinătate [im p o r t a].

***IMPORTA** (-port) *vb. tr.* ① ② A face import, a aduce mărfuri străine într-o țară ③ A intro-duce ceva străin (un obicei, o datină, o modă, etc.) ④ A fi important, a avea însemnătate; a-i păsă [fr.].

***IMPORTANT** *adj.* ① Însemnat, de seamă, de mare interes ② Cu trecere, cu vază ③ Care-și dă ifose, plin de aroganță [fr.].

***IMPORTANȚĂ** *sf.* ① Însemnătate, starea unui lucru însemnat prin el însuși sau prin urmările ce poate să aibă ② Trecere, vază, influență ③ Trufie arogantă; ifos [fr.].

***IMPORTATOR** *sm.* ① Cel ce face comerțul de import [fr.].

***IMPORTAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a importa ② Import [fr.].

***IMPORTUN** 1. *adj.* Supărător, plicticos, care plictisește prin stăruința sa, prin întrebările sale. 2. *sm.* Mosafir nepoftit [fr.].

***IMPORTUNĂ** (-unez) *vb. tr.* A plictisi, a supăra, a incomoda [fr.].

***IMPORTUNATĂ** *sf.* ① Faptul de a impor-tuna ② Stăruință importună, plictisitoare, supă-rătoare [fr.].

***IMPOȘIBIL** 1. *adj.* Cu neputință, ce nu se poate. 2. *sbst.* Lucru cu neputință (de făcut, de îndepli-nit) [fr.].

***IMPOȘIBILITATE** *sf.* Neputință, lipsă de putință [fr.].

***IMPOSTOR** *sm.* Amăgitor, înșelător, minci-nos [fr.].

***IMPOSTURĂ** (pl.-uri) *sf.* Înșelătorie, amăgire, minciună [fr.].

***IMPOTENT** *adj.* și *sm.* Neputincios [fr.].

***IMPOTENȚĂ** *sf.* ① Neputință ② ③ Beteșug [fr.].

***IMPOZANT** *adj.* Impunător, măreț, falnic, arătos [fr.].

***IMPOZIT** (-ite) *sn.* ① ② Bir, dare, dajdie: ~e at-reate, îndrepte; ~ global ③ ④ ~ul singelui, îndatorirea de a face serviciul militar [ref. după fr. i m p o t].

***IMPRACTICABIL** *adj.* ① Ce nu se poate să-vîrși, îndeplini ② Pe unde nu se poate umbla sau trece, nestăbătit: drum ~ [fr.].

***IMPRECAȚIUNE** *sf.* Blestem; rugă făcută spre a aduce nenorocire pe capul cuiva [fr.].

***IMPREGNĂ** (-gnez) 1. *vb. tr.* ① A pătrunde între părțile unei corp: alcoolul impregnează titlul lămpii ② ③ A face să pătrundă în minte.

2. *vb. refl.* A fi pătruns, a fi plin de [fr.].

***IMPRESARIU** *sm.* ① Cel ce conduce, pe soco-teala lui, o întreprindere teatrală [fr.].

***IMPRESCRIPTIBIL** *adj.* ① Ce nu poate fi prescrist, tăgăduit, stins, ce nu poate fi atins de prescripțiune: drepturi ~e [fr.].

***IMPRESIONĂ** (-onez) *vb. tr.* ① A produce o schim-bare în starea unui obiect, a lăsa o urmă asupra lui: lumina impresionează azotatul de argint ② A produce un efect asupra simțurilor: cum mă impresioneau toate în dimineața aceea (VLAH.) ③ ④ A mișca inima [fr.].

***IMPRESIONABIL** *adj.* Ușor de impresionat ① ② NEIMPRESIONABIL [fr.].

***IMPRESIONABILITATE** *sf.* Însușirea cuiva de a fi lesne impresionat [fr.].

***IMPRESIONISM** *sbst.* ① Școală de pictură modernă care caută să dea impresia mișcării și co-lorii obiectelor, așa cum a fost văzută sau simțită, de artist, fără a se preocupa de compoziție [fr.].

***IMPRESIONIST** *sm.* ① Pictor care lucrează după impresionism [fr.].

***IMPRESIUNE, IMPRESIE** *sf.* ① Urmă lăsată de un obiect asupra altuia, întipărire ② ③ Ti-

par, tipărire, tipăritură (a unei cărți, a unei gravuri, etc.) ¶ ③ Efectul acțiunii unui corp asupra altuia sau asupra organelor omului: ~ de triș ¶ ④ ⑤ Efectul pe care o cauză oarecare îl produce asupra simțurilor sau asupra minții: impresi(un)ile din copilărie; impresi(un)ile de călătorie; scria pe o cârtică... toate impresiile zilei (sr.-vn.) [fr.].

***IMPRIMA** (-im) *vb. tr.* ① A întipări, a lăsa o urmă pe o suprafață oarecare ¶ ② ③ A tipări ¶ ④ A comunica, a transmite [fr.].

***IMPRIMAT** 1. *adj. p. IMPRIMA* ¶ ① ② **NEIMPRIMAT** ¶ ① ② Întipărit ¶ ③ ④ Tipărit.

2. (pl.-ate) *sn.* ③ Tipăritură, foaie tipărită.

***IMPRIMERIE** *sf.* ③ Tipar, artă de a tipări ¶ ④ Localul unde se tipărește, tipografie [fr.].

***IMPROPRIU** *adj.* ① Nepotrivit: termen ~; expresiune improprie ¶ ② Nedestoinic, neapt [fr.].

***IMPROVIZA** (-izez) 1. *vb. tr. și intr.* ① A face pe dată, fără nici o pregătire, versuri, un discurs, o bucată de muzică, etc.: cântă din gât și improvizează versuri (en.) ¶ ② A face un lucru oarecare fără pregătire.

2. *vb. refl.* A fi improvizat, a se face deodată, a se da drept (cineva sau ceva): s'a improvizat actor [fr.].

***IMPROVIZATOR** *sm.* Cel ce improvizează [fr.].

***IMPROVIZAȚIUNE, IMPROVIZAȚIE** *sf.* Faptul de a improviza; lucrul improvizat [fr.].

***IMPRUDENT** *adj.* Nesocotit, nechibzuit, lipsit de prudență [fr.].

***IMPRUDENTĂ** (pl.-te) *sf.* Lipsă de prudență, de chibzuială, nesocotință [fr.].

***IMPUDIC** *adj.* Nerusinat, fără rușine [fr.].

***IMPUDICITATE** *sf.* Nerusinare, lipsă de pudoare [fr.].

***IMPULS** (pl.-sur) *sn.*, ***IMPULSIUNE** *sf.* Îndemn, îmboldire, ghies [fr.].

***IMPULSIV** 1. *adj.* Care lucrează prin împingere, prin îmboldire.

2. *sn.* Cel ce lucrează ca împins de o putere lăuntrică pe care nu o poate stăpîni; om pornit, care nu stă să judece înainte de a lucra [fr.].

***IMPUNĂTOR** *adj. verb. IMPUNE.* ① Care impune, falnic, măreț ¶ ② Care umple de admirație, de respect ¶ ③ Considerabil, foarte mare: forțe impunătoare.

***IMPUNE** (-pun) 1. *vb. tr.* ① A pune o dare, un impozit, a supune la un bir, la o plată ¶ ② A însărcina, a sili pe cineva să facă un lucru nepăcut, penibil ¶ ③ A inspira respect, teamă ¶ ④ ~ tăcere, a face să tacă, a porunci să tacă ¶ ⑤ A sili să primească pe cineva: a vrut să ne impună o creață de a lui.

2. *vb. refl.* A sili să fie primit: a se ~ într-o societate [fr. imposer, refăcut după a pune].

***IMPUNITATE** *sf.* Nepedepsire, scăpare, ocrotire de pedeapsă [fr.].

***IMPUR** *adj.* Necurat; murdar; spurcat [fr.].

***IMPURITATE** *sf.* Lipsă de curățenie, necurătenie; murdărie; spurcăciune [fr.].

***IMPUTA** (-ut) *vb. tr.* A învinovați pe cineva, a-l face vinovat de ceva, a-i pune în socoteală o faptă blamabilă [fr.].

***IMPUTARE** *sf.* ① Faptul de a imputa ¶ ② Mustare, învinovățire (pentru o faptă blamabilă).

***IMPUTAȚIUNE** *sf.* ③ Compensarea unei sume cu alta [fr.].

***IMUN** *adj.* ③ De care nu se mai poate lipsi o boală microbiană [lat.].

***IMUNITATE** *sf.* ③ Scutire de dări, de impozite, de sarcini ¶ ③ Prezervare de o boală microbiană [fr.].

***IMUNIZA** (-izez) *vb. tr.* ③ A face pe cineva să nu se mai lepede de el o boală microbiană, cu ajutorul unui ser special [fr.].

***IMURLUC** (pl.-uoc) *sn.* Olten. ① Suman, haină scurtă înflorată cu găitane (purtată de obicei de Țigani) [i a m u r l u c].

IN (pl. inuri) *sn.* ③ Plantă textilă, cu paiul, drept, cu foi mici ascuțite și flori albastre sau albe, din ale cărei fibre topite (muiate în apă), bătute,

melitate, dărăcite și pieptănate, se prepară un fuior din care se țes diferite pânzuri; din semințele ei se prepară un ulei ușor și se fac cataplasme (*Linum usitatissimum*) (2646): pînză de ~; sămînță de ~ ¶ ③ ~-DE-CIMP = ÎNEATĂ ③; ~-SĂLBATEC = LINARIȚĂ.

③ IN² = IAN.

***INABORDABIL** *adj.* ③ Unde nu poți trage la țarm ¶ ④ De care nu te poți apropia [fr.].

***INACCEPTABIL** *adj.* Ce nu se poate primi, ce nu trebuie acceptat [fr.].

***INACCESIBIL** *adj.* ③ Unde nu se poate ajunge, de care nu se poate apropia, pe care nu se poate urca cineva: munte ~ ¶ ④ De care nu te poți apropia, spre a-i vorbi [fr.].

***INACORDABIL** *adj.* Ce nu se poate acorda [fr.].

***INACTIV** *adj.* Neactiv, care stă fără să lucreze [fr.].

***INACTIVITATE** *sf.* Neactivitate, lipsă de activitate [fr.].

***INACȚIUNE** *sf.* Nelucrare, încetarea ori-cărei acțiuni [fr.].

***INADMISIBIL** *adj.* Ce nu se poate primi, de neadmis [fr.].

***INADMISIBILITATE** *sf.* Caracterul a tot ce nu este admisibil [fr.].

***INADVERTENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ③ Nebăgare de seamă ¶ ④ Greșală făcută din nebăgare de seamă [fr.].

***INALIENABIL** *adj.* ③ Ce nu poate fi înstrăinat (vîndut, dăruit, etc.): bunuri ~; libertatea intelectuală este... un drept ~ al omului (i.-gh.) [fr.].

***INALTERABIL** *adj.* ③ Ce nu se poate altera sau strica ¶ ④ ⑤ Neclintit: prietenie ~; adevarata iubire, veșnicie tină și ~ nu trăiește decît din admirație (vlah.) [fr.].

③ INAMIC = INIMIC.

***INAMOVIBIL** *adj.* Care nu poate fi scos sau mutat dintr-o slujbă, dintr-o funcțiune, pe cale administrativă, într'un mod arbitrar [fr.].

***INAMOVIBILITATE** *sf.* Calitatea a tot ce este inamovibil [fr.].

***INANITATE** *sf.* Deșertăciune, zădărnicie [fr.].

***INANITIE** *sf.* Slăbiciune pricinuită de lipsa de hrană [fr.].

***INAPLICABIL** *adj.* Ce nu se poate aplica [fr.].

***INAPRECIABIL** *adj.* ③ Ce nu se poate prețui sau măsura din cauza micimii: o diferență ~ ¶ ④ Ce nu se poate prețui din cauza înaltei valori, din cauza mărimii: o bunătațe ~ [fr.].

INAR *sm.* ③ Neguțator care vinde torturi de in: ~ îl cumpără chitele de in pe care-l toro și femeile țarna (ion.).

INĂRICĂ *sf.* ③ = LINARIȚĂ.

INĂRIȚĂ *sf.* ③ Mică plantă erbacee, acuată, cu tulpini foarte fragile dispuse în mici tufe, cu flori verzi; crește cufundată în apă, prin lacuri sau bălți (*Najas minor*) [in.].

INĂRIȚĂ (pl.-te) *sf.* ③ Pasărică cu ciocul scurt și ascuțit, cu aripile lungi, cu coada de 5-6 cm., cu penele de culoare brună-roșcată, iar pe pîntecele albe amestecate cu cafenii (*Fringilla linaria*) (2647) [in.].

③ INĂȚ (pl.-atur) *sn.*

Olten. Băn. Ceartă, gilceavă; încăpăținare: foarte frumoașă închipuirea zarvei și a ~ului (rsl.) [srb.].

***INATACABIL** *adj.* Ce nu se poate ataca, ce nu poate fi defăimat [fr.].

***INAUGURĂ** (-uraz) *vb. tr.* ③ A deschide publicului, pentru întâia oară, în mod solemn, un edificiu, un muzeu, o școală, etc.; a desveli, a

Fig. 2646. In.

Fig. 2647. Inăriță.

INA- consacra un monument, o statuă, etc. ¶ ③ ④ A începe, a face începutul [fr.].

INC **INAUGURAL** *adj.* Privitor la o inaugurare: *discurs* ~ [fr.].

INAUGURAȚIUNE, **INAUGURARE** *sf.* ① Faptul de a inaugura. ¶ ② Ceremonie prin care se deschide sau se predă publicului o clădire, prin care se consacră un monument, etc. [fr.].

③ **INC** (*pl. inouri*) *sn.* *Mold.* Sburdăciune, poftă de joc și de ris (la copii): copilul părintelui, cum era sprindat și plin de ~uri, a bufnit de ris (caci).

INCADRA ~ **INCADRA**.

INCALCULABIL *adj.* ① Ce nu se poate calcula ¶ ② Peste măsură de mare, considerabil [fr.].

INCALIFICABIL *adj.* Ce nu se poate califica, cît nu se poate mai rău, mai nevrednic, etc.: a avut o purtare ~ă [fr.].

INCANDESCENT *adj.* ① ② Infierbîntat, pînă s'a făcut alb ca para focului ¶ ③ ④ Aprins, plin de foc [fr.].

INCANDESCENȚĂ *sf.* ① ② Starea unui corp încălzit pînă a devenit alb ca para focului ¶ ③ ④ Aprindere, surscitare extremă ¶ ⑤ ⑥ Lămpi electrice cu ~, acelea în care lumina e produsă prin incandescență, într'un spațiu golit de aer, a unui fir foarte subțire sub acțiunea curentului care trece prin el (■ 2648) [fr.].

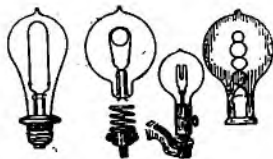

Fig. 2648.
Lămpi cu incandescență.

INCAPABIL *adj.* ① Care nu poate, nu e în stare să facă un lucru ¶ ② Nedestoinic, nevrednic, nepriceput, neîndeminatec ¶ ③ ④ Care e lipsit prin lege de anumite drepturi sau exclus de la anumite funcțiuni [fr.].

INCAPACITATE *sf.* ① Defectul aceluia care nu e capabil; nedestoinicie, nevrednicie, nepricepere, neîndeminare ¶ ② ③ Starea unei persoane pe care legea o lipsește de anumite drepturi [fr.].

INCARCERA (*-areaz*) *vb. tr.* A băga la carceră, la închisoare, a internă ¶ [fr.].

INCARNĂ (*-nez*) *vb. tr. și refl.* A (se) întrupa, a lua trup omenesc, a se face om [fr.].

INCARNAT 1. *adj.* De o culoare roșie ca a cărnei.

2. *subst.* Culoare roșie ca a cărnii [fr.].

INCARNĂȚIUNE, **INCARNĂȚE** *sf.* Întrupare; taina prin care cuvîntul lui Dumnezeu s'a făcut trup [fr.].

INCASĂ (*-asez*) *vb. tr.* A primi, a strînge, o sumă ce trebuie plătită [ref. după fr. encaisser].

INCASATOR, **TOARE** *sm. f.* ① Care încasează banii, sumele ce trebuie plătite de diferite persoane.

INCAS(S)O *subst.* ① Toate sumele încasate, de o casă de comerț, de bancă, într'o zi, într'o săptămînă, etc. și care se află în casă [it.].

INCENDIA (*-diaz*) *vb. tr.* ① A da foc, a pune foc (unei clădiri; etc.) ¶ ② ③ A ațîța la războiu, la revoltă, etc. [fr.].

INCENDIAR 1. *adj.* ① Aprinzător, care poate lua foc, care poate provoca un incendiu: *materii* ~e ¶ ② ③ Care ațîța la revoltă, la războiu: *discurs* ~.

2. *sm.* Cel ce dă foc unei clădiri, etc., autorul unui incendiu [fr.].

INCENDIU (*pl.-ai*) *sn.* ① Foc mare care mistue o clădire, o pădure, etc. ¶ ② ③ Turburări mari într'un Stat, răscoale, războaie, etc. [fr.].

INCERT *adj.* ① Nesigur ¶ ② Nedumerit [fr.].

INCERTITUDINE *sf.* ① Nesiguranță ¶ ② Nedumerire, îndoială [fr.].

INCEST 1. *sn.* ① Amestecare de sînge, unire între rude de sînge, oprită de legi.

2. *sm.* Cel ce s'a făcut vinovat de această călcare a legii [fr.].

INCESTUOS *adj.* ① Vinovat de incest [fr.].

INCHIZIȚIUNE, **INCHIZIȚIE** *sf.* ① Cercetare, anchetă, perchiiziție riguroasă ¶ ② ③ Tribunal

eclesastic, înființat odinioară în Apus, cu deosebire în Spania, spre a urmări și a pedepsi pe erectici, pe Evrei, pe necredincioși [fr.].

INCHIZITOR *sm.* ① ② Membru al inchiiziției, judecător făcînd parte din inchiiziție ¶ ③ ④ Cel ce face anchete, cercetări judecătorești minuoase [fr.].

INCHIZITORIAL *adj.* ① ② De inchiizitor ¶ ③ Foarte riguros, foarte aspru ¶ ④ Arbitrar: *măsură* ~ă [fr.].

INCIDENT (*pl.-te*) 1. *sn.* ① Întîmplare neașteptată, de puțină însemnătate, în cursul unei întreprinderi, unei afaceri ¶ ② ③ Contestație accesorie făcută de avocat în timpul judecării unui proces: a ridica un ~.

2. *adj.* ① ② *Rază* ~ă, direcțiunea rectilinie pe care o urmează o rază de lumină sau calorică care cade pe o suprafață ¶ ③ ④ *Propoziție* ~ă, propoziție intercalată între termenii unei alte propoziții [fr.].

INCIDENTAL *adj. și adv.* ① (Care se produce) întîmplător ¶ ② Accesoriu, secundar ¶ ③ ④ *Propoziție* ~ă, propoziție incidentă [incident].

INCIDENTĂ *sf.* ① ② Întîlnirea unei raze de lumină sau de căldură cu o suprafață; *unghi* de ~, unghiul pe care-l face o rază de lumină cu normala, adică cu perpendiculara dusă prin punctul de incidență la suprafața pe care cade; *punct* de ~, punctul unde o rază de lumină sau de căldură cade pe o suprafață ¶ ③ ④ Caracterul unei propoziții incidente [fr.].

INCINERA (*-areaz*) *vb. tr.* A reduce ceva în cenușă, în *spec.* a arde un cadavru [fr.].

INCINTĂ (*pl.-te*) *sf.* Spațiu îngrădit, loc închis, sală: *incinta* tribunalului [fr. en ceinte].

INCIZĂ (*pl.-ze*) *sf.* ① Mică propozițiune, cu sens complet, intercalată într'altă propoziție sau într'o frază [fr.].

INCIZIUNE, **INCIZIE** *sf.* Crestătură, tăietură făcută de a lungul cu un instrument ascuțit [fr.].

INCIZIV 1. *adj.* ① Care taie; *dinți* ~i, dinții cei lați din față, destinați să taie alimentele (■ 2649) ¶ ② ③ Mișcător.

2. *sm.* Dinte inciziv [fr.].

INCLINĂ (*-în*) 1. *vb. tr.* A pleca (în jos), a apleca: ea-si *inclină* capul în perini și *închise* ochii (EMIN.).

2. *vb. intr.* ① A fi (a)plecat ¶ ② ③ A avea aplecare, a fi dispus.

3. *vb. refl.* ① A se (a)pleca ¶ ② A-și îndoi corpul, a face plecăciuni, a se prosterna ¶ ③ A înceta de a mai rezista, a se supune [fr.].

INCLINAT *adj.* ① p. **INCLINĂ** ¶ ② Plecat, aplecat; într'o poziție oblică în Fig. 2649. raport cu orizontul: *plan* ~, suprafață *Dinte* plană care face un unghi ascuțit cu ori- *inciziv*. C. zontul și cu ajutorul căreia se ușurează *Coroana*. ridicarea și coborîrea greutateilor mari. *R.Radăcină*.

INCLINAȚIUNE, **INCLINAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) inclina, aplecare ¶ ② Starea unui lucru inclinat ¶ ③ A Pozițiunea mai mult sau mai puțin oblică a unei drepte în raport cu o altă dreaptă sau cu un plan; a unui plan în raport cu alt plan ¶ ④ ⑤ Aplecare firească către un lucru: are ~ pentru *pletură* ¶ ⑥ Lucrul pentru care are cineva aplecare ¶ ⑦ Simpa-

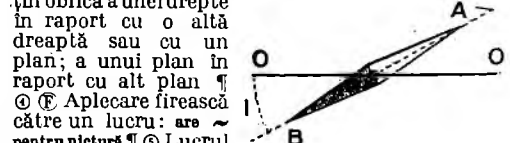

Fig. 2650. Inclinațiune.

O. O. Orizontul. — A. B. Acu- tie, iubire: *căsătorie* de magnetic. OH. — Unghiul de inclinațiune.

~ ¶ ⑧ Persoana pentru care are cineva iubire, simpatie ¶ ⑨ ~a acului magnet, unghiul, variabil după localități, pe care-l face un ac magnetic, mobil în jurul unei axe orizontale și așezat în planul meridianului magnetic (■ 2650) [fr. inclination și inclinaison].

INCLUZIV *adv.* Cuprins, împreună cu: de la 15 pînă la 25 mai ~ [fr.].

***INCOATIV** *adj.* ∞ Se zice despre verbele care arată un început de acțiune [fr.].

***INCOERCIBIL** *adj.* ① Care nu poate fi strins, comprimat și reținut într'un spațiu oarecare: gaz ~ ② Cenu poate fi înfrînat, oprit [fr.].

***INCOERENT** *adj.* ① Lipsit de coerență, de legătură între părți ② Fără șir, fără legătură între ele: idei ~e [fr.].

***INCOERENȚĂ** *sf.* ① Lipsă de coerență, de legătură între părți ② Lipsă de șir, de legătură între ele: incoerența ideilor [fr.].

***INCOGNITO** 1. *adv.* Fără a fi cunoscut, fără a se face cunoscut, tiptil: a călători ~.

2. *sbst.* A păstra ~, a nu voi să se facă cunoscut: cu gulerul paltonașului ridicat, păstrînd cel mai strict ~ (GN.) [it.].

***INCOLOR** *adj.* ① Fără culoare, care n'are nici o culoare ② Searbăd, fără vlagă: stii ~ [fr.].

***INCOMBUSTIBIL** *adj.* Care nu poate arde [fr.].

***INCOMBUSTIBILITATE** *sf.* Înșușirea lucrului incombustibil [fr.].

***INCOMENSURABIL** *adj.* ① Se zice despre două cantități care n'au o măsură comună ② Atît de mare încît nu se poate măsura [fr.].

***INCOMOD** *adj.* Ce nu e comod, care-ți vine peste mină, de care nu te poți sluji ușor; supărător [fr.].

***INCOMODA** (-odez) *vb. tr.* A pricinui jenă, supărare; a face rău, a produce o boală ușoară [fr.].

***INCOMODITATE** *sf.* ① Lipsă de comoditate, jenă, supărare ② Indispoziție, boală ușoară [fr.].

***INCOMPARABIL** *adj.* și *adv.* Fără seamă, neasemănat, neasemuit, cu care nu se poate compara nimeni sau nimic [fr.].

***INCOMPATIBIL** *adj.* ① Care nu e compatibil, nu se potrivește, nu se împacă cu altul sau cu altceva ② Se zice de două funcțiuni ce nu se pot exercita în același timp de o singură persoană [fr.].

***INCOMPATIBILITATE** *sf.* ① Starea de nepotrivire între două lucruri ce nu pot exista în același timp, ce nu se împacă unul cu altul ② Imposibilitate legală ca două funcțiuni să fie ocupate în același timp de o singură persoană [fr.].

***INCOMPETENT** *adj.* ① Care nu e competent, care n'are căderea de a judeca o pricină ② Care nu se pricepe, care n'are cunoștințele necesare spre a-și da părerea, de a se rosti într-o materie sau alta [fr.].

***INCOMPETENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Lipsă de competență: incompetența unui tribunal ② Nepuțință în care se găsește cineva; din pricina nepriecării sau neștiinței, de a se rosti într-o chestiune [fr.].

***INCOMPLET** *adj.* Nedeplin, care nu e complet, căruia-i lipsește o parte [fr.].

***INCONSCIENT** = **INCONȘTIENT**.

***INCONSECVENT** *adj.* Care nu e consecvent, care se contrazice cu sine însuși în zisele sau faptele sale [fr.].

***INCONSECVENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Lipsă de consecvență; nesocotință [fr.].

***INCONSOLABIL** *adj.* Care nu poate fi mîngiat, nemîngiat [fr.].

***INCONSTANT** *adj.* Care nu e constant, nestatornic, schimbăcios [fr.].

***INCONSTANȚĂ** *sf.* Nestatornicie [fr.].

***INCONȘTIENT**, **INCONSCIENT** *adj.* Care nu e conștient, care nu știe ce face, care (se) face în neștiire, care se face de cîeva fără a-și da seama [fr.].

***INCONȘTIENȚĂ**, **INCONȘCIENȚĂ** *sf.* Neștiire, lipsă de conștiință [fr.].

***INCONTESTABIL** *adj.* și *adv.* (De) netăgăduit, ce nu se poate contesta [fr.].

***INCONVENIENT** (*pl.-te*) *sm.* ① Neajuns, dezavantaj; urmări neplăcute într-o întreprindere ② Împrejurare supărătoare care intervine într-o afacere [fr.].

***INCORRECT** *adj.* ① Necorect, cu greșeli, greșit ② Necinst [fr.].

***INCORECTITUDINE** *sf.* Purtare necorectă, necinstită [incorect + corectitudine].

***INCORECTIUNE** *sf.* Lipsă de corecțiune (a stilului, a desenului, etc.), greșală împotriva regulilor (gramaticice, stilului, etc.) [fr.].

***INCORIGIBIL** *adj.* Care nu se poate îndrepta, care nu poate fi corijat: hot, copil ~ [fr.].

***INCORPORA** (-orez) *vb. tr.* ① A uni, a împreuna mai multe lucruri, pentru a face un singur corp, un singur tot ② A intra, a face să intre într'un corp religios, politic, militar [fr.].

***INCORPORAL** *adj.* ① Lipsit de corp: sufletul ~ ② Care n'are existență materială: drepturile și creanțele sînt ~e [fr.].

***INCORPORARE** *sf.* Faptul de a (se) incorpora, intrupare.

***IN-CORPORE** *adv.* Cu toții împreună [lat.].

***INCORUPTIBIL** *adj.* Care nu se lasă a fi corupt, care nu poate fi mituit: judecător ~ [fr.].

***INCORUPTIBILITATE** *sf.* Înșușirea celui incoruptibil [fr.].

○ **INCOT** (*pl.-te*) *sn. Mold.* Sburdălnicie, sbeguire: nici noaptea să nu mă pot odihni de ~ele voastre? (cre.) [comp. INC].

***INCREDUL** *adj.* Care nu e credul, care nu crede lesne ori-ce [fr.].

***INCREDULITATE** *sf.* ① Firea, starea omului care nu crede cu ușurință ② Necredință (în materie religioasă) [fr.].

***INCRIMINA** (-inez) *vb. tr.* ① A învinui, a arunca vina (unei crime) asupra cuiva ② A face să treacă o faptă oarecare drept crimă: ~ purtarea cuiva [fr.].

***INCRIMINAȚIUNE** *sf.* Faptul de a incrimina, învinuire; starea unei persoane incriminate [fr.].

***INCRUSTĂ** (-tez) 1. *vb. tr.* ① A înfrumuseța, a împodobi un obiect cu ornamente băgate, înfipite în suprafață: ~ o mobilă cu fildeș ② A acoperi cu un strat pietros, văros, care formează un fel de coaje: apa încrustează țevile canalului.

2. *vb. refl.* A se acoperi cu un strat pietros [fr.].

***INCRUSTAȚIUNE**, **INCRUSTATIE** *sf.* ① Faptul de a (se) încrusta și rezultatul acestei acțiuni; obiectul încrustat ② Coaja văroasă, stratul pietros ce se formează pe un obiect ce a zăcut multă vreme în apă ③ Depozit de săruri pe pereții și pe țevile unui cazan [fr.].

***INCUB** *sm.* ∞ Un fel de duh rău care chinuște pe oameni noaptea [fr.].

***INCUBAȚIUNE**, **INCUBATIE** *sf.* ① Clocire ② Perioada între momentul cînd cineva a fost atacat de un agent infecțios și momentul cînd se arată primele simptome ale bolii [fr.].

***INCULCA** (-cule) *vb. tr.* A băga în cap, a întipări în minte [fr.].

***INCULPĂ** (-pez) *vb. tr.* A învinovăți, a învinui [fr.].

***INCULPAT** 1. *adj. p.* **INCULPĂ**.

2. *sm.* ∞ Acuzat, cel învinovățit de un delict, de o crimă.

***INCULPAȚIUNE** *sf.* ∞ Învinovățire, acuzare, acuzațiune, piră [fr.].

***INCULT** *adj.* ① Necultivat, nelucrat, păraginit ② Care n'a primit nici o învățătură, nici o educație [fr.].

***INCUMBA** (-cumb) *vb. intr.* A fi impus, a fi silit, a avea obligațiunea [fr.].

***INCUNABUL** 1. *adj.* ∞ Tipărit în primii ani după invențiunea tiparului (între 1455 și 1500). 2. (*pl.-te*) *sm.* Carte tipărită în a doua jumătate a veacului al xv-lea [fr.].

***INCURABIL** *adj.* și *sm.* ∞ Care nu se mai poate vindeca, fără leac [fr.].

***INCURIE** *sf.* Negrijă, nepază, lipsă de grijă, neglijență [fr.].

***INCURSIUNE** *sf.* ① Năvală, năvălire în timp de război într-o țară dușmană ② Studiu, lucrare, cercetare făcută de un învățat într-o direcție în afară de specialitatea sa [fr.].

○ **INDE** = **UNDE**.

***INDECENT** *adj.* Necuviincios [fr.].

***INDECENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Necuviință [fr.].

***INDECIS** *adj.* ① Nehotărît ② Îndoicelnic, nesigur ③ Vag, greu de distins [fr.].

INC-
IND

***INDECIZIUNE** *sf.* Nehotărre; șovăială [fr.].
***INDECLINABIL** *adj.* ∞ Nedeclinabil, care nu se poate declina [fr.].
***INDEFINIT** 1. *adj.* ① Fără margini, care nu e limitat, mărginit: durată ~; congediu ~ ② Al cărui înțeles e vag și nehotărît, nedefinit: ovințe ~.
 2. *sbst.* Ceea ce e indefinit [fr.].
***INDELEBIL** *adj.* Care nu se poate șterge, neșters, neperitor [fr.].
***INDELICATEȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Lipsă de delicateță ② Purtare grosolană [fr.].
***INDEMN** *adj.* Fără a suferi o pagubă; toafăr [fr.].
***INDEMNITATE** *sf.* = INDEMNIZARE ② [fr.].
***INDEMNIZĂ** (*-izez*) *vb. tr. și refl.* A (se) despăgubi de o pierdere [fr.].
***INDEMNIZARE** *sf.* ① Faptul de a indemniza ② (Sumă dată drept) despăgubire.
***INDEPENDENT** *adj.* ① Care nu depinde de nimeni; care nu e supus nici unei alte puteri, neatârnat: Stat ~ ② Care nu se pleacă dinaintea nimănui: caracter ~ ③ Care n'are nici un raport, nici o legătură cu altceva [fr.].
***INDEPENDENȚĂ** *sf.* ① Starea unei persoane, unui lucru care nu depinde de alta sau de altceva ② Condițiunea unui Stat care nu e supus altuia; neatârnire [fr.].
***INDESCRIFRABIL** *adj.* De neînțeles, de nedescurcat, de necitit [fr.].
***INDESCRIPTIBIL** *adj.* Ce nu se poate descrie, de nedescris [fr.].
***INDESTRUCTIBIL** *adj.* Ce nu se poate distruge, ce nu poate fi dărâmat [fr.].
***INDEX** (*pl.-exuri*) *sn.* ① ② Tabla de materii, cuprinsul unei cărți (*în spec.* în ordine alfabetică): ~ alfabetic ③ ④ Catalogul cărților condamnate de autoritatea bisericească: carte pusă la ~, carte interzisă; ⑤ a pune pe olină la ~, a opri, a interzice de a se avea de-aface cu el, a-l arăta ca nevrednic, periculos ⑥ ⑦ Degetul arătător [fr. < lat.].
INDIAN 1. *adj.* ① Din India.
 2. *sm., INDIANĂ* (*pl.-ene*) *sf.* Locuitor din India.
 3. *INDIANĂ* *sf.* ① Pinză de bumbac, fabricată la început în India.
***INDICA** (*-ato*) *vb. tr.* A arăta [fr.].
***INDICATIV** 1. *adj.* Care indică.
 2. (*pl.-ve*) *sn.* ∞ Mod al verbului care arată o stare sau o acțiune reală [fr.].
***INDICATOR** 1. *sm.* Cel ce indică, arătător.
 2. (*pl.-toare*) *sn.* ① ② Cartesau cărticică în care sînt însemnate orele de plecare și de sosire ale trenurilor; mersul trenurilor ③ ④ Numele a diferite aparate adaptate la cazanele mașinilor cu aburi, spre a arăta starea de tensiune a aburului, nivelul apei din cazan, etc. [fr.].
***INDICAȚIUNE, INDICAȚIE** *sf.* ① Faptul de a indica, arătare ② Înștiințare, informațiune, indiciu, semn după care putem cunoaște ceva [fr.].
***INDICE** *sbst.* ① În d e x, tablă de materii (*în spec.* în ordine alfabetică).
***INDICIU** (*pl.-cii*) *sn.* Semn, urmă după care judecăm că un lucru există [fr. indice].
INDICTION *sbst.* ③ Perioadă convențională de 15 ani, fără altă legătură cu fenomenele astronomice care au servit la alcătuirea calendarelor, și al cărei punct de plecare este anul 313 d. Chr.; ca element cronologic, el servă, împreună cu crugul soarelui, crugul lunii, mina de aur, etc., spre a calcula sau a reconstitui data exactă a unui eveniment, indicată cu aceste elemente în diverse acte și inscripții [vsl. < gr.].
***INDIFERENT** 1. *adj.* ① De care nu-ți pasă sau nu trebuie să-ți pese; mi-e ~, puțin îmi pasă, mi-e tot una ② Neînsemnat, de puțină importanță: am vorbit de lucruri ~e ③ Căruia nu-l pasă de nimic, nepăsător, pe care nu-l mișcă nimic: om ~.
 2. *adv.* ① Într-un mod indiferent, cu nepăsare, cu răceală ② Fără deosebire [fr.].
***INDIFERENTISM** *sbst.* ③ Doctrina acelor care sînt indiferenți în materie religioasă sau politică [fr.].
***INDIFERENȚĂ** *sf.* Nepăsare [fr.].

***INDIGEN** *adj. și sm.* ① ② Originar din acea țară, pămîntean, de baștină, băstinaș ③ Stabilit într-o țară din timpuri străvechi [fr.].
***INDIGENAT** (*pl.-ate*) *sf.* ① Calitatea de a fi indigen ② ③ Împămîntînire [fr.].
***INDIGEST** *adj.* ① ② Greu de mistuit; ce nu se poate mistui ③ ④ Rău alcătuit, încurcat, greoiu: carne ~ă [fr.].
***INDIGESTIUNE, INDIGESTIE** *sf.* ① Indispoziție, stricarea stomacului pricinuită de o mistuire grea sau de o întrerupere a digestiunii, aplecare [fr.].
***INDIGNĂ** (*-nez*) *vb. tr. și refl.* A (se) necăji din cale afară, a (se) supăra foc, a (se) minia [fr.].
***INDIGNARE, INDIGNAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a (se) indigna ② Supărare la culme, sentiment de minie sau de dispreț provocat de o faptă nedreaptă, nedemnă sau rușinoasă [fr.].
***INDIGO** *sbst.* ① Materie colorantă, solidă, de un albastru frumos, extrasă din sucii unor plante ② Coloarea albastră obținută prin vopsirea cu această materie, lăluțiu [fr.].
***INDIRECT** *adj.* ① Care nu e direct ② Care nu merge de-a dreptul, care ocolește: întrebare ~ă ③ ④ Complement ~ sau nedrept, acela asupra căruia nu cade de-a dreptul acțiunea verbului ⑤ ⑥ Discours ~, vorbire în care zisele unei persoane sînt raportate la persoana a treia ⑦ ⑧ Contribuțiuni ~e, dările pe obiectele de comerț și de consumațiune [fr.].
***INDISCIPLINĂ** (*pl.-ine*) *sf.* Nesupunere, lipsă de disciplină [fr.].
***INDISCRET** 1. *adj.* ① Lipsit de discrețiune: întrebare ~ă; privire ~ă, care se oprește unde e oprit, unde nu se cuvine ② Care nu știe să păstreze taină, care nu știe să-și ție limba.
 2. *sm.* Om indiscret [fr.].
***INDISCREȚIUNE, INDISCREȚIE** *sf.* ① Lipsă de discrețiune: asuzindul obiectului... ca și cum se temea de indiscrețiunea zidurilor (CAR) ② Faptă indiscretă ③ Destăinuirea unui secret [fr.].
***INDISCUTABIL** 1. *adj.* ① Ce nu se poate discuta ② Care nici nu trebuie discutat, din cauză că e prea evident.
 2. *adv.* În mod indiscutabil, nici nu încapă vorbă [fr.].
***INDISOLUBIL** *adj.* ① Ce nu se poate dizolva într'un lichid ② ③ Ce nu se poate desface sau despărți: prietenie ~ă; căsătorie ~ă [fr.].
***INDISOLUBILITATE** *sf.* ① Proprietatea unui corp care nu se poate dizolva într'un lichid ② Înșurirea unui lucru care nu poate fi desfăcut, despărțit, anulat: ~a căsătoriei religioase [fr.].
***INDISPENSABIL** 1. *adj.* ① De care nu poți fi scutit ② De care nu se poate lipsi cineva, neapărat trebuincios.
 2. *INDISPENSABILI* *sm. pl.* ① F Izmene [fr.].
***INDISPONIBIL** *adj.* De care legea sau anumite împrejurări nu permit să se dispună: avere ~ă [fr.].
***INDISPONIBILITATE** *sf.* Starea unui lucru indisponibil [fr.].
***INDISPOZIȚIUNE, INDISPOZIȚIE** *sf.* ① ② Boală ușoară, alterare ușoară și trecătoare a sănătății ③ ④ Dispoziție nefavorabilă pentru cineva sau ceva [fr.].
***INDISPUNE** (*-pun*) *vb. tr.* ① ② A îmbolnăvi ușor, a face rău ③ ④ A supăra, a face nemulțumit, a-l aduce într-o dispoziție puțin favorabilă [fr.].
***INDISPUS** *adj.* ① p. INDISPUNE ② ③ Cam bolnav, care nu prea se simte bine ④ ⑤ Rău dispus față de cineva.
***INDIVID** *sm.* ① Ori-ce ființă care se socotește ca o unitate printre ființele de aceeași speță ② Ori-ce ființă organizată, animal sau vegetal ③ Persoană, ins ④ Om pe care nu-l cunoaștem, și pentru care n'avem nici o considerație: cine e acest ~? [fr.].
***INDIVIDUAL** 1. *adj.* ① Propriu individului, ce privește pe un individ ② Care privește pe fie-care în parte sau numai pe o singură persoană.
 2. *adv.* ① În mod individual, izolat, fie-care în parte ② Fie-care pentru sine, în ceea ce privește pe însăși persoana sa [fr.].

***INDIVIDUALISM** *sbst.* ⇨ Sistem de filosofie care pune drepturile individului mai presus de alea ale societății [fr.].

***INDIVIDUALITATE** *sf.* ① Totalul caracterelor care deosebesc pe un individ de toți, acela din speta sa ② Personalitate [fr.].

***INDIVIDUALIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A considera, a privi un lucru în mod individual, izolat ② A face ca o ființă să aibă un caracter propriu care s'o deosebească de toate celelalte ființe din aceeași spetă [fr.].

***INDIVIZ** *adj.* ⇨ ① Care nu se poate împărți, devălmășesc: *succesune* ~ ② Care stăpânește un lucru împreună cu alții, devălmăș [fr.].

***INDIVIZIBIL** *adj.* ① Care nu e divizibil, care nu se poate împărți; de nedespărțit: un *atom* e ~ ② + Se zice despre un număr întreg care nu se poate împărți exact cu alt număr [fr.].

***INDIVIZIBILITATE** *sf.* Caracterul lucrului indivizibil [fr.].

***INDIVIZIUNE** *sf.* ⇨ Starea unui lucru indiviz sau a persoanelor ce stăpnesc ceva în comun, devălmășie [fr.].

***INDOCIL** *adj.* Nesupus, neînțelegător, care învață cu anevoie, care e greu de cîrmuit [fr.].

***INDOCILITATE** *sf.* Caracterul celui indocil [fr.].

***INDO-EUROPEAN** *adj.* ⇨ Se zice despre fiecare din rasele și limbile arice, care au o origine comună și s'au întins din părțile Indiei pînă la extremitatea de apus a Europei; *limbi indo-europene*, limbile sanscrită, balto-slavice, grecească, italică, celtică și germanică [fr.].

***INDO-GERMANIC** *adj.* ⇨ = **INDO-EUROPEAN** [germ.].

***INDOLENT** *adj.* ① Nesimțitor, nepăsător, tembel, asupra căruia nimic nu face cea mai mică impresiune ② Care nu-și dă cea mai mică osteneală, care nu e în stare să facă cea mai mică străduință, lenș, trîndav [fr.].

***INDOLENȚĂ** *sf.* Starea celui indolent [fr.].

***INDRIȘĂ** *sm.* ⇨ = **SINGELE-VOINICULUI** și **MUSCĂȚĂ**: pe măsura de mijloc se vedeau... mănunchi de gălbioare și ~ (D-ZAMF.) [tc. y tri-șahli].

***INDUBITABIL** *adj.* Neîndoios, (de) netăgăduit [fr.].

***INDUCE** (-duc) *vb. tr.* ① A împinge, a îndemna pe cineva să facă un lucru; ~ în eroare, a face să greșască, a înșela cu dinadinsul ② A face o inducțiune, a trage o consecință, o urmare [fr. induire, refăcut după duc].

***INDUCTIV** *adj.* Care recurge la inducțiune; metodă ~, care pornește de la particular la general [fr.].

***INDUCȚIUNE** *sf.* ① ⇨ Mod de a raționa în virtutea căruia se admite un lucru neverificat, pentru că s'a constatat existența, realitatea unui alt lucru de același ordin, de aceeași natură ② ⇨ Consecința, urmare ce se trage din acest raționament ③ ⇨ Metodă de raționament prin care se aplică la toate faptele de aceeași spetă ceea ce s'a observat numai la unele din ele; inducțiunea procedează de la particular la general, de la consecințe la principii, de la efecte la cauză ④ ⇨ A Desvoltarea unui curent electric prin influența unui alt curent sau al unui magnet: curent de ~; ~ electrică; ~ electro-magnetice; bobină de ~. **BOBINĂ** ② [fr.].

***INDULGENT** *adj.* Îngăduitor, care iartă ușor, care nu e străsnic, a fi ~, a trece cu vederea, a fi îngăduitor, a ierta ușor [fr.].

***INDULGENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Îngăduință, ușurință de a ierta ② ⇨ Iertare a pedepselor temporale, pentru păcate, acordată de papă în anumite împrejurări [fr.].

***INDUSTRIAL** *1. adj.* ① De industrie, privitor la industrie ② Care izvorăște din industrie, produs de industrie: *bozății* ~e ③ ⇨ Centru ~, centru unde sînt multe manufacturi, fabrici.

2. *sm.* Cel ce se îndeletnicește cu industria [fr.].

***INDUSTRIALISM** *sbst.* ① Sistem social care consideră industria ca scopul de căpetenie al omului ② Preponderanța industriei [fr.].

***INDUSTRIE** *sf.* ① Totalitatea mijloacelor de care se servește omul spre a transforma materiile prime, acomodîndu-le trebuințelor vieții ② Meșteșug, ori-ce profesune mecanică sau comercială ③ ⇨ **Cavaler** de ~, om care trăiește din escrocherii, care se servește de mijloace necinstite spre a trăi, pungaș, șarlatan [fr.].

***INEATĂ** *sf.* ⇨ Mică plantă delicată, cu tulpina filiformă, cu flori mici, albe; crește prin livezi și pășuni umede, cu deosebire la munte; numită și „inușor” sau „mărgeluță” (*Linum catharticum*) (□ 2651) ② Plantă ierboasă cu tulpini numeroase, cu flori albastre-azurii; crește prin fînețe și poeni nisipoase; numită și „in-decîmp” sau „inușor” (*Linum austriacum*) [in.].

Fig. 2651. Ineață.

***INEDIT** *adj.* ⇨ Care nu s'a publicat încă, netipărit, care nu s'a dat în vileag [fr.].

***INEFABIL** *adj.* De nespui de negrăit, care nu poate fi exprimat prin cuvinte: zîmbind înmîinos cu ~a satisfacție a dobitocului (CAR.) [fr.].

***INEFICACE** *adj.* Fără efect, care nu produce nici un efect, nefolositor [fr.].

***INEFICACITATE** *sf.* Lipsă de eficacitate, de efect, de folos [fr.].

***INEGAL** *adj.* ① Neegal, care nu e egal ② Care nu e neted, gloduros, grunțuros: teren ~ ③ Schimbăcios: caracter ~ [fr.].

***INEGALITATE** *sf.* ① Neegalitate, lipsă de egalitate ② Starea unei suprafețe care nu e netedă ③ Neregularitate: ~a pulsului ④ ⇨ Neregularitate în mersul astrelor; ~a diurnă, seculară ⑤ Felul de a fi al unei persoane care are un caracter schimbăcios ⑥ ⇨ Inegalități sociale, lipsa de egalitate, nepotăvirea între diferitele clase ale societății [fr.].

***INEL** (*pl.-ele*) *sn.* ① Cerc de fier sau de alt metal pentru legat ceva, verigă, belciug: ~ele lanțului ② Cerculeț de aur, de argint, etc., ce se pune în deget (□ 2652): ~ de logodnă, de cununie; ③: tras ca prin ~, svelt, cu talia subțire ④ ⇨ *pl.* Două belciuge mari de fier atrî-nate de frînghii ce sînt legate de un portic de gimnastică (□ 2653) ⑤ ⇨ *Pr. ext.* Tot ce seamănă cu un inel: a) cîrlionț, buclă: ~ele părului, ne-

Fig. 2652. Inele.

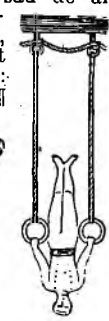

Fig. 2653. Inele.

grn ca păcură (OLVR.); b) despre părțile corpului unui vierme: ~ele viermelui [lat. anellus].

***INELAR** *1. (pl.-are) sn.* ⇨ Degetul de lîngă cel mic, pe care se poartă de obicei inelele.

2. *sm.* ⇨ = **FLUTURE-INELAT**.

***INELAT** *1. adj.* ① Așezat în formă de inele: **FLUTURE-INELAT** ⇨ **FLUTURE** ② Împodobit cu multe inele ③ ⇨ *☆* **Eclipsă** ~ă, eclipsă în care soarele, întunecat de lună, apare în jurul acesteia numai ca un inel luminos (□ 2654)

2. **INELATE** *sf. pl.* ⇨ Grupă mare de animale al căror corp e format dintr'un șir de inele, cum sînt viermii.

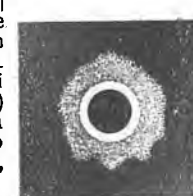

Fig. 2654. Eclipsă a inelară.

***INELUȘ** (*pl.-ușe*) *sn. dim.*

INEL.

***INELUȘ - ÎNVÎRTECUȘ** *sbst.* Joc de copii, în care un inel trece din deget în deget, iar unul din copii

INE-INF trebuie să ghicească la cine se află: după oiașă, se puneau cu toții la jocuri: de-a ~... (A-OM) [ineluș + învriti].

***INEPT** *adj.* ① Netrebnic, nedestoinic, lipsit de bun simț, de însușirile cerute ¶ ② Neghiob, nesăbuit, stupid [fr.].

***INEPTIE** *sf.* ① Netrebnicie, nedestoinicie, lipsă totală de bun simț, de însușirile cerute ¶ ② Neghiobie, năucie, stupiditate: inepții... legite cu du-tumul de sub teacurile tipografilor (VLAM) [fr.].

***INERENT** *adj.* Legat în mod nedespărțit de ceva, nedeslipit: greutatea e ~ă materiei [fr.].

***INERENTĂ** *sf.* Calitatea a tot ce este inerent [fr.].

***INERT** *adj.* ① Lipsit de activitate, de mișcare (din natură): materia ~ă ¶ ② Care nu se mișcă, nu se umește cituși de puțin, trîndav: spirit ~ [fr.].

***INERTIE** *sf.* ① Starea a tot ce e inert, ce n'are mișcare proprie: inerția materiei ¶ ② Proprietate generală a materiei în virtutea căreia un corp nu poate, de la sine, să-și modifice starea de repaus sau de mișcare ¶ ③ Forța de ~ a unui corp, rezistența pe care o opune un corp, în raport cu masa sa, mișcării pe care lovitura unui corp străin caută să i-o imprime ¶ ④ Lipsă de activitate a vo-intei sau a minții [fr.].

***INEVITABIL** *adj.* De neînlăturat, care nu se poate evita [fr.].

***INEXACT** *adj.* Care nu e exact, greșit [fr.].

***INEXACTITATE** *sf.* Lipsă de exactitate, ne-exactitate, greșală [inexact].

***INEXORABIL** *adj.* Neînduplecat, neîmblî-zit, neîndurat, care nu se lasă a fi înduplecat prin rugăciuni: tiran ~; severitate ~ă [fr.].

***INEXPERIENȚĂ** *sf.* Lipsă de experiență, ne-deprindere [fr.].

***INEXPERIMENTAT** *adj.* ① Care n'are expe-riență, ne deprins ¶ ② A cărui încercare nu s'a făcut încă, neîncercat: procedeu ~ [fr.].

***INEXPLICABIL** *adj.* ① Care nu se poate explica ¶ ② De care nu-și poate da seama cineva, pe care nu-l poți pricepe, neînțeles; ciudat: un ca-racter ~ [fr.].

***INEXPLORAT** *adj.* Care n'a fost explorat, necălcat (de picior de om): insulă ~ă [fr.].

***INEXPLOZIBIL** *adj.* Care nu poate face explozie [fr.].

***INEXPRESIV** *adj.* Lipsit de expresiune [fr.].

***INEXPRIMABIL** *adj.* Care nu se poate arăta sau reda prin cuvinte, nespus [fr.].

***INEXPUGNABIL** *adj.* ① Ce nu se poate lua cu asalt: cetate ~ă ¶ ② Care rezistă la ori-ce atac, care nu se lasă a fi biruit: virtute ~ă [fr.].

***IN-EXTENSO** *adv.* Pe larg, în întregime, fără a lăsa ceva afară: a reproduce un discurs ~ [fr. < lat.].

***IN-EXTREMIS** *adv.* Pe patul de moarte, cînd omul trage să moară: căsătorie ~; testament făcut ~ [fr. < lat.].

***INEXTRICABIL** *adj.* Ce nu se poate des-curca [fr.].

***INFAILIBIL** 1. *adj.* ① Care nu poate să nu se întîmple, neapărat; sigur ¶ ② Care nu poate să dea greș, fără greș, care nu se poate înșela.

2. *adv.* În mod sigur, negreșit; fără greș [fr.].

***INFAILIBILITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce este infailibil ¶ ② Însușirea aceleia care nu poate să dea greș, să se înșele vre-odată: ~a papei [fr.].

***INFAM** *adj.* și *sm.* ① Infierat, vestejit de legi sau de oameni ¶ ② Mișel(esc), ticălos, mișșav ¶ ③ Rușinos [fr.].

***INFAMANT** *adj.* Care face infam, care pă-tează cîntea, necinstitor: supliul ~ între doi tîi-hari (CAR.); pedeapsă ~ă [fr.].

***INFAMIE** *sf.* ① Infierare, vestejire publică ¶ ② Mișelie, mișșăvie, faptă ticăloasă, rușinoasă, nevrednică de un om constituit, ticăloșie ¶ ③ pl. Ocări, vorbe de ocără care pătează cîntea cuiva [fr.].

***INFANTE** *sm.* ‡ Titlu dat copiilor regelui Spaniei (odinioară și ai Portugaliei), în afară de primul născut [sp.].

***INFANTERIE** *sf.* ‡ Pedestrimă, soldăție care umblă și se luptă pe jos (2655, 2656) [fr.].

***INFANTERIST** *sm.* Soldat din infanterie.

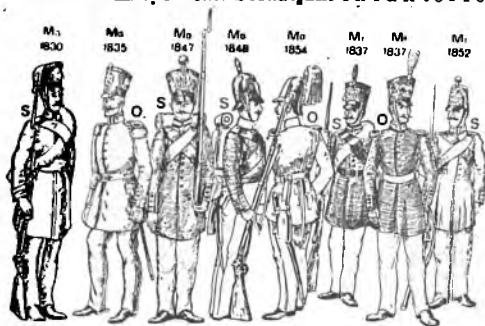

Fig. 2655.

Md. Moldova. — Mt. Muntenia. — O. Ofițer. — S. Soldat.

Fig. 2656.

Md. Moldova. — Mt. Muntenia. — O. Ofițer. — S. Soldat.

***INFANTICID** 1. *sm.*, -IDĂ (*pl.*-ide) *sf.* Care(-și) omoară un copil (*în spec.* nou născut).

2. (*pl.*-ide) *sm.* Omorul unui copil (mai ales nou născut) [fr.].

***INFANTIL** *adj.* Privitor la copiii din vîrsta fragedă [fr.].

***INFATIGABIL** *adj.* Neobosit [fr.].

***INFECT** *adj.* ① Puturos, impuțit ¶ ② Scîrbos, mișșav [fr.].

***INFECTA** (-tez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) impuți ¶ ② A (se) face infect, primejdios prin prezența unui principiu veninos sau morbid, a (se) molipsi ¶ ③ A (se) corupe moralicește [fr.].

***INFECTIOS** *adj.* Care infectează; molipsi-tor [fr.].

***INFECȚIUNE, INFECȚIE** *sf.* ① Putoare, impu-țire ¶ ② Îmbolnăvire prin molipsire ¶ ③ Starea unei substanțe care conține un principiu con-tagios sau care răspîndește un miros puturos ¶ ④ Focar de ~, locul de unde s'a răspîndit o molimă, o boală molipsitoare [fr.].

***INFERIOR** 1. *adj.* ① Așezat dedesubt sau mai jos ¶ ② De jos, se zice despre partea unei țări, despre un rîu care se află mai aproape de mare sau de locul unde se varsă: Moldova inferioară; cursul ~ al Oltului; Dunărea inferioară ¶ ③ Mai pre jos, mai mic în grad, în rang, în merit: funcționar ~.

2. *adv.* Mai (pre) jos.

3. *sm.* Cel ce e mai pre jos, mai mic în rang, etc.: nu stă de vorbă cu ~ii [fr.].

***INFERIORITATE** *sf.* Stare mai pre jos, in-ferioară, valoare mai mică [fr.].

***INFERN** (*pl.*-nuri) *sm.* ① Iad ¶ ② Loc unde se chinuște cineva [lat.].

***INFERNAL** *adj.* ① Din iad, ce ține de iad: spirit ~; divinitate ~ă ¶ ② Spăimîntător, groaznic, al dracului: sgîmot ~, sgîmot asurzitor ¶ ③ Mașină ~ă sau MASINĂ [fr.].

***INFESTA** (-tez) *vb. tr.* A bîntui [fr.].

***INFEDĂ** (-des) 1. *vb. tr.* ‡ A da moșie spre a fi ținută ca feud.

2. *vb. refl.* ① A se recunoaște ca vasal, ca supus

cuiva ¶ ② ③ A se da cu totul, cu trup și suflet, a se alipi, a adera (la un partid) [fr.].

***INFIDEL** *adj.* ① Necredincios ¶ ② **Memorie** ~, care nu ține bine minte ¶ ③ **Traducere** ~, care se depărtează de original, neexactă [fr.].

***INFIDELITATE** *sf.* Necredință [fr.].

***INFILTRA** (-trez) *vb. refl.* ① A pătrunde, a se strecura, a trece ca printr-o strecurătoare, ca printr-un filtru (*verb.* de un lichid care străbate printre porii, găurile, crăpăturile, etc. unui corp solid) ¶ ② ③ A pătrunde încetul cu încetul, a se strecura [fr.].

***INFILTRAȚIUNE, INFILTRAȚIE** *sf.* Faptul de a se infiltra; pătrundere, strecurare [fr.].

***INFIM** *adj.* Cel mai de jos, cel din urmă; cit se poate de mic [fr.].

***INFINIT** 1. *adj.* ① Nemărginit, fără margini ¶ ② Nesfârșit ¶ ③ Nemăsurat (de mare), foarte mare.

2. *subst.* Nemărginire, ceea ce e fără margini; la ~, fără sfârșit.

3. *adv.* Foarte, extrem, nemăsurat: ~ de mic [fr.].

***INFINITATE** *sf.* ① Nemărginire, starea a tot ce este infinit ¶ ② Număr foarte mare, multe nenumărată [fr.].

***INFINITEZIMAL** *adj.* ± Privitor la cantități nemăsurat de mici: calcul ~ [fr.].

***INFINITIV** 1. (*pl.-ve*) *sm.* ① Modul verbului care arată numai felul lucrării care se poate face, și aceasta în mod nehotărât, fără a se spune de către cine se face lucrarea, cum se face sau în ce timp se face. Ex.: cu picioarele putem umbla și a iergă, cu ochii putem vedea, cu nasul putem mirosi, etc.

2. *adj.* Propoziții(un)e ~, aceea al cărei verb principal este la infinitiv [fr.].

***INFIRM, -MĂ** *adj.* și *sm. f.* ① Slăbănog, bolnăvicios, neputincios, beteg [fr.].

***INFIRMA** (-firm) *vb. tr.* ① A slăbi ¶ ② A anula: ~ o hotărâre judecătorească [fr.].

***INFIRMITĂȚI** *adj.* ① Care anulează: sentință ~ [fr.].

***INFIRMERIE** *sf.* ① Sală unde stau sub îngrijire bolnavii dintr'un pension, dintr'o cazarmă, etc. [fr.].

***INFIRMIER** *sm.*, -ERĂ (*pl. -ere*) *sf.* ① Acela, aceea care îngrijește pe bolnavi într'o infirmerie sau într'un spital (2657) [fr.].

***INFIRMITATE** *sf.* ① Slăbirea funcțiunilor unui organ ¶ ② Neputință, betegus ¶ ③ Slăbiciune morală: prostia e o ~ [fr.].

***INFLAMA** (-amez) 1. *vb. tr.* ① A aprinde, a da foc, a pune în flacără ¶ ② ③ A ațîța ¶ ④ A produce o inflamație.

2. *vb. refl.* ① A lua foc, a se aprinde ¶ ② ③ A se infierbinti, a se anima ¶ ④ A se umfla, a se obrinti [fr.].

***INFLAMABIL** *adj.* Care se aprinde ușor [fr.].

***INFLAMABILITATE** *sf.* Insușirea a tot ce este inflamabil [fr.].

***INFLAMAT** *adj.* ① Umflat, obrintit [fr. e n f l a m a t].

***INFLAMAȚIUNE, INFLAMAȚIE** *sf.* ① Aprindere ¶ ② Umflătură dureroasă însoțită de roșeață și de căldură într'o parte a corpului, o brinteală [fr.].

***INFLEXIBIL** *adj.* ① Nemlădios, care nu se poate încovoia ¶ ② ③ Neînduplecat, neîndurat, nemilos, tare de inimă [fr.].

***INFLEXIBILITATE** *sf.* ① Insușirea a tot ce este inflexibil ¶ ② ③ Neînduplecare, neîndurare [fr.].

***INFLEXIUNE** *sf.* ① Schimbarea tonului sau accentului, în cântare sau vorbire ¶ ② ③ Fiecare din terminațiunile substantivele sau verbele, cînd se declină sau se conjugă ¶ ④ Deviațiune, abatere a razelor luminoase care trec dintr'un mediu într'altul mai mult sau mai puțin refringent [fr.].

***INFLIGE** (-te) *vb. tr.* ① A da o pedeapsă [fr.].

***INFLORESCENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Felul cum sînt așezate florile pe o plantă (2658) [fr.].

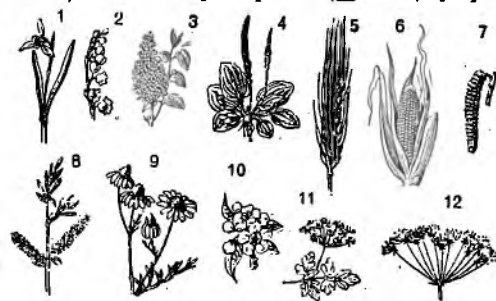

Fig. 2658. Inflorescențe.

1. Floare solitară (Ghiocel). — 2. Ciorchină (Coacăză). — 3. Ciorchină (Liliac). — 4. Spic simplu (Pătăgînă). — 5. Spic compus (Griș). — 6. Ștulete (Porumb). — 7. Mișior (Alun). — 8. Mișior (Salcie). — 9. Capitulă (Mușătel). — 10. Corimb (Păr). — 11. Umbelă (Pătrunjel). — 12. Umbelă (Alunele).

***INFLUENT** *adj.* Cu trecere, care are influență, trecere: un critic ~ [fr.].

***INFLUENȚĂ** (-tez) *vb. tr.* A avea, a exercita o influență asupra unei persoane sau unui lucru, a înfluri [fr.].

***INFLUENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Acțiune fizică sau morală pe care o persoană sau un lucru o exercită asupra altei persoane sau asupra altui lucru, înflurire: influența climatei asupra sănătății ¶ ② Trecere, autoritate, ascendent [fr.].

***INFLUENȚĂ** *sf.* ① Gripă [fr. i n f l u e n z a].

***IN-FOLIO** *adj.* și *sm.* ① Format sau volum în care fie-care coală de tipar e îndoită numai în două ¶ ② Un ~, o carte cu acest format [fr.].

***INFORM** *adj.* ① Care n'are o formă lămurită, deslușită ¶ ② Pără formă, cu o formă grosolană, pocit: un animal ~ ¶ ③ Care nu e făcut după formele prescrie: act ~ [fr.].

***INFORMA** (-meș) 1. *vb. tr.* A înștiința, a în-cunoștiința, a face cunoscut.

2. *vb. intr.* A instrui o afacere criminală.

3. *vb. refl.* ① A cerceta, a lua informațiuni [fr.].

***INFORMAȚIUNE, INFORMAȚIE** *sf.* ① Act judiciar care constată depunerile martorilor cu privire la o crimă sau un delict ¶ ② (mai adesea *pl.*) Cercetări, lămuriri cu privire la o persoană sau la un lucru [fr.].

***INFORMATOR** *sm.*, -TOARE *sf.* Acela, aceea care dă sau culege informațiuni [fr.].

***INFRAȚIUNE** *sf.* ① Călcare (a unei legi, unei ordonanțe, unei învoiel, etc.) [fr.].

***INFRACTUOS** *adj.* Care nu folosește la nimic, nefolositor, fără folos, fără spor, zadarnic [fr.].

***INFUZIUNE, INFUZIE** *sf.* ① Opărire, turnarea unei ape fierbinte peste o plantă, peste un medicament, spre a extrage din ele principiile solubile ¶ ② Lichidul, băutura care rezultă din această opărire [fr.].

***INFUZORII** 1. *sf. pl.* ① Clasă de animale microscopice, din grupa protozoarelor, cu organism foarte simplu, care trăiesc mai ales în apele stătătoare (2659).

2. **INFUZORIU** *sm.* Animal din clasa infuzoriilor: infuzorii abia văzuți cu ochii (EMIN.) [fr.].

***INGENIOS** *adj.* ① Născocitor, plin de spîrit, foarte iscusit, îndemînat: om ~ ¶ ② Făcut cu multă iscusință, cu multă îndemînat: mașină ingenioasă [fr.].

***INGENIOZITATE** *sf.* Insușirea celui ingenios, iscusință, mare îndemînat [fr.].

***INGERINȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Amestec nelegal, intervenire fără drept: s'au făcut ingerințe a alegori [fr.].

INF-
ING

Fig. 2657. Infirmeria.

Fig. 2659. Infuzorii.

ING- INI **INGINER** *sm.* ① Cel ce face planurile pentru construcțiunile civile sau militare și care conduce lucrările: ~ de poduri și șosele; ~ de mine ② **F** (P) ~ de poduri, haimana, vagabond, om fără căpătiiu, bate-poduri, cel ce umblă de colo pină colo pe drumuri, fără nici un rost și fără să lucreze [fr.].

INGINERIE *sf.* Artă și profesiunea de inginer.

INGLENDISI = ENGLENDISI.

INGLEZ... = ENGLEZ...

INGLŢŢEA = ENGLEŢŢEA.

INGRAT, **-TĂ** *adj. și sm. f.* ① Nerecunoscător, nemulțumitor: preten ~; e un ~, o ingrată ② Care nu răspunde osteneala depusă sau cheltuielile făcute; neroditor, sterp: muncă ~ă; studiu ~; pămint ~ [fr.].

INGRATITUDINE *sf.* Nerecunoștință [fr.].

INGREDIENT (*pl.-te*) *sm.* Tot ce intră în compunerea unui medicament, unei băuturi, unui preparat oare-care [fr.].

INGUINAL *adj.* Privitor la vintre [fr.].

INHALA (*-alez*) *vb. tr.* A trage în piept, a aspira (aburi, gaze, etc.) [fr.].

INHALAȚIUNE, **INHALATE** *sf.* Trăgerea în piept, în plămâni a unor aburi sau gaze, ca mijloc de vindecare (2660) [fr.].

Fig. 2660. Inhalatiune.

INIBAHAR = ENIBAHAR.

INIC *adj.* Nedrept [fr.].

INICHITATE *sf.* Nedreptate, faptă nedreaptă: ette inichități strigătoare nu e silitt judecatorii să săvîrșască! (BR.-VN.) [fr.].

INIE *sf. Băn. Trans. Olten.* ① Sloiu subțire de gheață, moale și fărâmicioasă, care pluteste pe apă [vsl.].

INIGEA *sf. Olten.* Tutun turcesc tăiat mărunt (VIRC.): Tutun de-ăi tocat, Tutun ~, De-ăi de bea Pașă (GR.-N.) [tc.].

INIMĂ (*pl.-mi*) *sf.* ① Organ carnos situat în partea stîngă a pieptului și, care trimite prin artere, pină la extremitățile corpului, sîngele ce i-a fost adus prin vine (2661): i-a înfipt cușitul în inimă; boală de ~; bătăle de ~; îmi bate inima; ② aiei bătăle inima țării, ou toate grăjiile și bucuriile ei (VLAH.) ③ **Pr. ext.** Partea pieptului unde se aude bătînd inima: a-și doze mitna la ~ ④ **F** Stomac; pîntece: la pîetor todeauna să fii cald, și n'îngură inima cu brîul (MF.); a-i dorea inima; durere de ~; a se ținea cu minile de ~; a i se pune soarele drept ~ (CRG.) (VLAH.) sau în dreptul inimii (GN.), a i se face foame; pe inima goală (PAMF.), nemîncat ⑤ A se zice mai ales despre inimă cînd resimte unele senzațiuni fizice pricinuite de anumite stări sufletești: a i se bate inima, a i feliniștit, a-i fi teamă; a i se face inima cît un pîrce, a-i fi grozav de frică, a se speria grozav; a-i crește inima (de bucurie); a-i trece (sau a-i da) un fier ars prin ~ **PIER.** a i se strînge inima (de durere, de milă); a i se rupe inima; ⑥ milă mi-e de tine, dar de mine mi se rupe inima; a-i sări inima din loc (de frică): să nu mai vîd capete tăiate, că sare inima din mine (NEGR.); a tresărit, de parcă i-a dat inima dintr'însul (CRG.); trăgea Dincolo ou aroușul de te ardea la ~ (G.-GH.); (a ofta, etc.) din băterile inimii, din fundul, din adîncul inimii ⑦ **Inima** socotită ca sediu al pasiunilor, ca organ al sensibilității, suflet: a avea o ~ bună, rea, nobilă, de aur; a fi bun, rău, negru la ~; a avea o ~ de plătă; a fi fără ~; a-i gura inima, a-i fi milă; a avea un foc la ~; a avea ceva ~; a i se pune o piatră pe ~; a-i cădea (sau a i se rîlea) o piatră de pe ~; a-i sta pe ~; a-i cădea pe inimă; a rămînea cu inima friptă; a i nu pe pune toate la inimă; a-i rîde inima; nu mai aveam ~ în mine de bucurie (MF.); a-și răcori (sau ⑧ a-și săra) inima; a-și deschide inima,

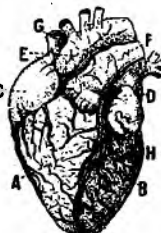

Fig. 2661. Inima.

A. Ventriculul drept. — B. Ventriculul sting. — C. Auricul drept. — D. Auricul sting. — E. Aorta. — F. Artera Pulmonară. — G. Vena cavă superioară. — H. Vasele inimii.

a) a-i arăta dragoste, interes, milă; b) a-i spune tot ce are pe suflet, a-i încredința taina: n'avea oul să-și deschidă inima (VLAH.); îmi zice, îmi spune inima, am presimțirea: la plecare, parcă-mi spunea inima mie ceva (BR.-VN.); a citi în inima cuiva; **OCHIU** ① **B** Bună să-ți fie inima! ca: răspuns la o salutare: — Bun ajunsul, vere! — Bună să-ți fie inima! (RET.) ② Din toată inima, ou dragă ~, (foarte) bucuros ③ Dispoziție, stare sufletească bună sau rea: ou inima bună (CIAUS.), vesel, voios; omul se îmbată și de ~ rea și de ~ bună (PANN); ~ rea, mîhnire; a-și face ~ rea, a se necăji, a se mîhni; porecla de „~ rea” i s'a născocit... nu atît în înțelesul de om rău... cît în înțelesul de om amărît și iubitor de singurătate (BR.-VN.); a strica inima ouiva; a i se strica inima; cînd a văzut că în sfîrșit sosește și un băiat în casă, i s'a mai dres inima (VLAH.); a-i trage inima (spre ceva); ou tragere de ~ ④ Conștiință; a fi cu inima împacăță ⑤ **C** Curaj: a-i veni inima la loc; a prinde (la) ~; după ce mai prînze nîflică... se repezi asupra acelu balaur (MF.); a se muia la ~, a se împușina cu inima, a-și pierde curajul: ou parte din ostași se moale la ~ (MF.); nu te împușina ou inima (CRE.); a-și lua inima n dinți, a se îmbărbăta, a-și face curaj; a-și căica pe ~, a lua o hotărîre energică, după oare-care șovăire ⑥ Dragoste, iubire: a-și da inima; a cîștiga inima; a-i tura inima; a avea la ~, a iubi; a iubi din toată inima; F: a-i cădea trone la inimă, a se îndrăgosti ⑦ Se întrebuintează uneori în mod ⑧, în opoziție cu „minte”, „spirit”: a forma spiritul și inima copîilor; alte ori, în opoziție cu „gură”: omul nu caută ce-i în ~, ci ce-i în gură (ZNN.); ce are în ~, are și în ~; ce e în inima treazului e în gura celui beat ⑨ **F** Mijloc, centru, interior, partea cea mai dinăuntru: cînd ajunseră în inima pădurii, încremîră cu toții (DLVR.); se nîfundă dincolo de Padina, în inima Oiteniet (VLAH.); vestita bisericuță scobită în inima unei stînci (VLAH.) ⑩ Partea din mijloc a unui trunchiu de copac, miez ⑪ **M** Inima carului, partea din mijloc a carului care leagă oșia dinainte cu cea dinapoi: i-au rugat... s'o lege sub inima carului, că așa a scăpa-o de la moarte (SS.); ⑫ **T** Toiu, miez: ai rupt inima tîrgului (PANN); în inima iernii; inima vinului, partea cea mai concentrată a vinului, care se scoate după ce s'a lăsat afară iarrfa, ca să înghețe (PAMF.) ⑬ Desen geometric în formă de inimă (2662) [lat. a in m a].

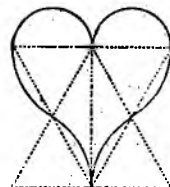

Fig. 2662. Inimă.

INIMEI *sm. pl. Olten.* **I** = IMINEI.

INIMIC, **-CĂ** *adj. și sm. f.* Dușman(ă), vrăjmaș(ă) [lat.].

INIMICIE, **INIMICIIE** *sf.* Dușmănie, vrăjmășie [lat.].

INIMIOARĂ (*pl.-re*) *sf.* **dim.** INIMĂ.

INIMITABIL *adj.* Ce nu poate fi imitat [fr.].

INIMOIU (*pl.-oale*) *sm.* ① Unealtă a șindrilarilor (N.-UR.) ② Inima carului.

INIMOS *adj.* ① Curajos, plin de inimă: puțin erau la număr ostașii lui, dar inimosi, încercați în lupte (VLAH.) ② Iubitor, sentimental: bat'o norocul de fată, prea e inimosă (DLVR.) ③ Ciudat, care se supără de ori-ce vorb.

INIMOSIE *sf.* ① Inșușirea celui inimos, curaj, bărbăție: ou cît nevoie veneau mai grele peste dînsul, cu atîta inimosia lui creștea (GN.) ② Sentimentalism.

INIȘTE *sf.* Climp semănat cu in: se desfășură în soare galbene lanuri de grîu și iniști albastre (VLAH.).

INITĂ *sf.* = TORTEL [in].

INIȚIA (*-ție*) *vb. tr.* ① A primi pe cineva într'o asociație secretă, în sinul unei secte religioase, făcîndu-l să participe la ceremonile uzitate la această adunare, la misterele acelei religii, etc. ② A instrui, a învăța, a comunica primele noțiuni într'o știință, într'o artă [fr.].

INITIAL *1. adj.* Începător, (cu) care (se) începe: începutul ~; literă ~ă.

2. INIȚIALĂ (*pl.-le*) *sf.* Literă începătoare, inițială literă a unui cuvînt (2663, 2664) [fr.].

***INIȚIARE** *sf.* ① Faptul de a iniția ② Admiterea într-o societate secretă, într-o sectă, la cu-

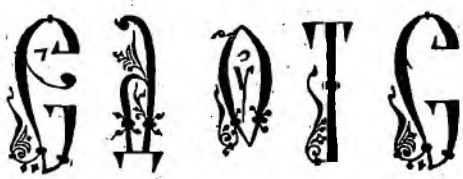
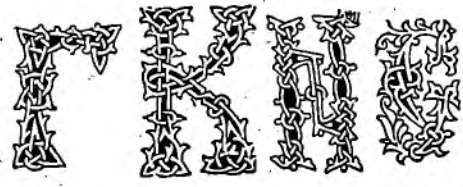
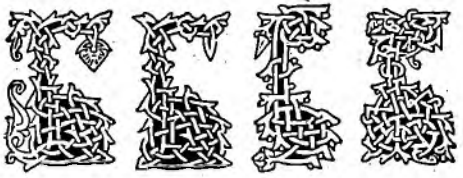

Fig. 2663. Inițiale din *Liturghierul slavonesc* din a. 1508.
noașterea mistereleor paganismului ① Ceremonia uzitată cu prilejul acestei admiteri.

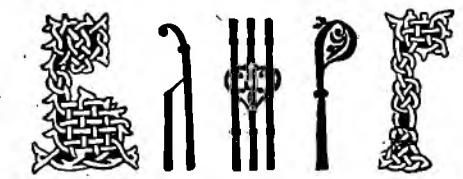
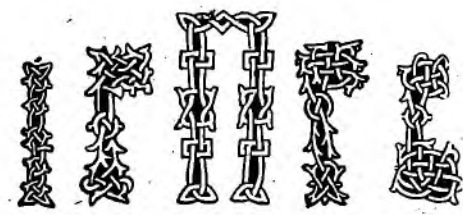

Fig. 2664. Inițiale din *Evangelheliarul slavonesc* din a. 1512.

***INIȚIAT, -TĂ** *adj. p. INIȚIA* și *sm. f.* Care a fost primit(ă) cu ceremoniile obicinuite, într-o societate secretă, într-o sectă, etc.; care a învățat primele noțiuni dintr-o știință, dintr-o artă ① ***NE-INITIAT.**
***INIȚIATIVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* Lucrarea, fapta, dreptul aceluia care propune sau săvârșește întâiu un lucru, care-i face începutul: a' lua inițiativă; a avea inițiativă; muncitorul trebuie să învețe a nu aștepta îmbunătățirea sa deolți numai de la propria sa ~ (l.-gh.) [fr.].
***INIȚIATOR** *sm.* Cel ce inițiază [fr.].
***INJECTA** (*-tez*) *vb. tr. &* A introduce un lichid, cu o seringă, într-o parte a corpului, într-o rană [fr.].

***INJECTAT** *adj.* ① *p. INJECTA* ② Roșit prin năvălirea unei mari cantități de sînge: ochi injectați.
***INJECTOR** *sm.* ① Instrument întrebuințat pentru facerea injectiunilor [fr.].
***INJEȚIUNE, INJEȚIE** *sf. &* ① Faptul de a injecta ② Lichidul care se introduce cu seringă într-o parte a corpului [fr.].
***INJURIE** *sf.* ① Insultă, (vorbă de) ocară ② ③ Pagubă; urmare supărătoare: injuriile timpului [fr.].
***INJURIOS** *adj.* Insultător, de ocară, care ofensează: vorbe injurioase [fr.].
***INJUST** *adj.* Nedrept [fr.].
***INJUSTITIE** *sf.* Nedreptate [fr.].
***INOCENT, -TĂ** *adj. și sm. f.* Nevinovat (ă) [fr.].
***INOCENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Nevinovăție [fr.].
***IN-OCTAVO** (*au in-8°*) *1. adj. &* Se zice despre formatul unei cărți ale cărei coale de tipar au fost îndoit în opt și formează 16 pagini.
2. sn. O carte de acest format [fr.].
***INOCULA** (*-lez*) *vb. tr. &* ① A altoi, a introduce în corp microbul unei boale molipsitoare ② ③ A introduce, a vîri în minte [fr.].
***INOCULAȚIUNE, INOCULAȚIE** *sf.* ① & Altoire, introducerea (în corpul unui individ) microbului unei boale molipsitoare (vîrsatul, etc.) ② ③ Propagarea unor idei, unor doctrine [fr.].
***INODOR** *adj.* Fără miros [fr.].
***INOFENSIV** *adj.* Nevătămător, care nu poate să vatăme, care nu poate face nici un rău [fr.].
***INOPORTUN** *adj.* Ce nu e la vreme, care nu e oportun: vizită ~ă [fr.].
***INOPORTUNITATE** *sf.* Caracterul lucrului inoportun: ~a unei cereri [fr.].
***INORGANIC** *adj.* ① Care nu e organizat, care n'are viață ② & Se zice despre corpurile edmpuse care nu conțin carbon, prin opoziție cu „corpurile organice” care conțin carbon [fr.].
& INOROG *sm.* & Animal fabulos înfățișat cu un cap de cerb, cu trupul unui cal și cu un corn lung în mijlocul frunții (2665) [vsl.].
***INOVA** (*-vez*) *vb. tr. și intr.*
A face o înnoire, a înnoi, a introduce ceva nou într-o religie, într'un guvern, în obiceiuri, în știință, etc. [fr.].
***INOVATOR** *sm.* Cel ce inovează [fr.].
***INOVAȚIUNE, INOVAȚIE** *sf.* Fig. 2665. Inorog.
① Înnoire, faptul de a inova ② Noutatea, prefacerea, schimbarea introdusă în felul acesta [fr.].
IN PETTO *loc. adv. it.* În minte; în taină.
***IN-QUARTO** (*sau in-4°*) *1. adj. &* Se zice despre formatul unei cărți ale cărei coale de tipar au fost îndoit în patru și formează 8 pagini.
2. sn. O carte de acest format [fr.].
INS *INS.*
***INSALUBRITATE** *sf.* Starea, caracterul a tot ce este insalubru [fr.].
***INSALUBRU** *adj.* Nesănătos, vătămător sănătății [fr.].
***INSANITATE** *sf.* ① Nebunie ② Faptă sau vorbă de om smintit [fr.].
***INSAȚIABIL** *adj.* Nesăturat [fr.].
***INSCRIȚIUNE, INSCRIȚIE** *sf.* ① Ceea ce se scrie sau se sapă pe o placă de metal, pe marmură, pe piatră, spre a păstra amintirea unui eveniment, spre a arăta destinația unui monument, etc.; pisanie ② Înscirierea unui student în registrul unei Facultăți ③ Înregistrare [fr.].
***INSECTĂ** *sf., & INSECT* (*pl.-te*) *sn. &* Clasă imensă de mici animale nevertebrate, fără schelet interior și cu corpul format din inele; unele sînt fără aripi, iar altele au cite două sau patru aripi; ③: gînganie, glză, gîndac, jivină, etc. [fr.].
***INSECTICID** *1. adj.* Care omoară insectele: praf ~.
2. (pl.-lde) *sn.* Praf, substanță care omoară insectele [fr.].
***INSECTIVOR** *1. adj.* Care se hrănește cu insecte: mierla și ciurța sînt ~e.
2. (pl.-ore) *sn.* ① Animal care se nutrește cu in-

INS. secte ¶ @ *pl.* ✖ Ordin de mamifere, din care fac parte cirtita, ariciul, etc. [fr.].

INS. **INSENSIBIL** 1. *adj.* ① Nesimțitor ¶ @ Ce abia se simte, se vede, se aude; abia auzit, aproape nevăzut.

2. *adv.* Pe nesimțite [fr.].

INSENSIBILITATE *sf.* Nesimțire [fr.].

INSENSIBILIZA (-izez) *vb. tr.* ✖ A face nesimțitor, a anestezia [fr.].

INSENSIBILIZATOR *sm.* ✖ Ceea ce produce nesimțirea: clorotormul e un ~ [fr.].

INSENSIBILIZAȚIUNE, INSENSIBILIZAȚIE *sf.* ✖ ① Faptul de a insensibiliza ¶ @ Rezultatul acestei acțiuni, stare de nesimțire [fr.].

INSEPARABIL *adj.* Nedespărțit [fr.].

INERA (-rez) *vb. tr.* ① A introduce: ~ o clauză ¶ @ A publica (într'un ziar): ~ un articol, un anunt [fr.].

INSERTIUNE, INSERTIE *sf.* ① Faptul de a insera ¶ @ Rezultatul acestei acțiuni, ceea ce s'a inserat [fr.].

INSIDIOS *adj.* ① Care întinde curse: avocat ~ ¶ @ Viclean, făcut pentru a cădea în cursă: chestiune insidioasă; manoperă insidioasă [fr.].

INSIGNII *sf. pl.* Semnele caracteristice ale unui grad, ale unei demnități [fr.].

INSINUĂ (-uez) 1. *vb. tr.* ① A băga cu dibăcie, ușor și pe nesimțite ¶ @ ② A băga, a strecura în capul cuiva cu iscusință și pe nesimțite, cu un cuvânt subțire, o idee pe care n'o rostim precis: ~ o calomnie.

2. *vb. refl.* ① A pătrunde pe nesimțite, a se strecura ¶ @ A se băga cu iscusință și cu încetul, a se pune bine pe lângă cineva, a se vîrî sub pielea cuiva [fr.].

INSINUANT *adj.* Care are dibăcia de a se insinua: alergător, îndeminat, ~, de sigur ar fi ajuns departe (VLAH.); e un om simpatie, diplomat, ~ (BR.-VN.) [fr.].

INSINUARE, INSINUATIUNE, INSINUATIE *sf.* ① Faptul de a(se) insinua ¶ @ Mod ascuit prin care se dă a înțelege ceea ce nu se spune de-a dreptul, F ② Cuvînt subțire: o ~ peridă ¶ @ Dibăcia de a se luă bine pe lângă cineva, de a se vîrî sub pielea cuiva [fr.].

INSIPID *adj.* ① Fără gust, anost ¶ @ ② Searbăd, fără haz, fără nici o noimă, nesărat: un discours ~; reflecții ~e de ale celor ce nu pot ongeta încet (VLAH.) [fr.].

INSIPIDITATE *sf.* Calitatea a tot ce este insipid [fr.].

INSISTA (-sist) *vb. într.* A stărui [fr.].

INSISTENȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Stăruință [fr.].

INSOLAȚIUNE, INSOLAȚIE *sf.* ✖ Boală produsă de o prea mare arșiță a soarelui sau de o dogoare prea mare a focului; ② soare sec [fr.].

INSOLENT, -ȚĂ *adj. și sm. f.* ① Obraznic(ă), nerușinat(ă) ¶ @ Care ofensează modestia, podoarea: un lux ~ ¶ @ Nemeritat, peste măsură de mare: un noroc ~ [fr.].

INSOLENȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Obraznicie, nerușinare, prea mare îndrăzneală ¶ @ Faptă sau vorbă obraznică, nerușinată [fr.].

INSOLUBIL *adj.* ① Care nu se poate topi, dizolva ¶ @ Care nu se poate rezolva, deslega: o problemă ~ă [fr.].

INSOLUBILITATE *sf.* Înșușirea celor insolubile [fr.].

INSOLVABIL *adj.* ✖ Care nu poate plăti, care n'are cu ce plăti, neplătnic [fr.].

INSOLVABILITATE *sf.* ✖ Neputință de a plăti [fr.].

INSOMNIE *sf.* ✖ Neputință de a adormi, lipsă de somn, nesomn, nedormire [fr.].

INSONDABIL *adj.* De nepătruns [fr.].

IN SPE *loc. adv. lat.* Trăgînd nădejde, cu speranța (de a deveni, de a căpăta ceva).

INSPECTĂ (-tez) *vb. tr.* A cerceta, a controla cu autoritate sau cu o misiune specială [fr.].

INSPECTOR *sm.*, **INSPECTOARE** *sf.* Acela, aceea care are funcțiunea de a inspecta, de a controla activitatea altor funcționari, etc. [fr.].

INSPECTORAT (*pl.-ate*) *sn.* ① Funcțiunea

de inspector ¶ @ Durata acestei funcțiuni ¶ @ Localul, biroul inspectorului [fr.].

INSPECȚIUNE, INSPECȚIE *sf.* ① Faptul de a inspecta ¶ @ Cercetare făcută de un inspector ¶ @ Funcțiunea, postul de inspector [fr.].

INSPIRA (-spir) 1. *vb. tr.* ① A trage aerul în plămîni ¶ @ ② A face să se nască în inimă, în spirit, oare-care sentimente, gândiri ¶ @ ③ A primi inspirațiuni divine ¶ @ ④ A povățui, a sfătui.

2. *vb. refl.* A fi inspirat [fr.].

INSPIRAT *adj.* (și *sm.*) ① *p.* **INSPIRĂ** ¶ @ Care a primit inspirațiuni ¶ @ **NEINSPIRAT**.

INSPIRATOR *adj. și sm.* ① Care inspiră ¶ @ ② Care contribuie, care ajută la tragerea aerului în plămîni: mușchi ~i [fr.].

INSPIRAȚIUNE, INSPIRAȚIE *sf.* ① Tragerea aerului în plămîni ¶ @ ② Sentiment, cugetare care pare că ia naștere deodată în inimă, în spirit ¶ @ Entuziasm ce însufletește pe poet, pe artist ¶ @ Starea sufletului, a spiritului, ale cărui sentimente sau cugetări par a fi comunicate de divinitate ¶ @ Povăț, sfat, idee de a face ceva: am urmat inspirația dumitale [fr.].

INSTALA (-alez) 1. *vb. tr.* ① A pune pe cineva, cu oare-care solemnitate, în posesiunea unei demnități, unei funcțiuni ¶ @ A așeza pe cineva într'un loc.

2. *vb. refl.* ① A se așeza într'un loc ¶ @ A se încuiba [fr.].

INSTALATOR *sm.* Cel ce instalează (conducte de gaz, de apă, electricitate, etc.) [fr.].

INSTALAȚIUNE, INSTALAȚIE *sf.* ① Faptul de a (se) instala (într'o demnitate, într'o funcțiune) ¶ @ Așezarea, orînduirea interiorului (mobilelor, etc.) unei case [fr.].

INSTANTANEITATE *sf.* Înșușirea a tot ce este instantaneu [fr.].

INSTANTANEU 1. *adj.* ① Care se întîmplă într'o clipă: moarte instantanee ¶ @ Care ține numai o clipă ¶ @ Care se face într'o clipă: fotografie instantanee.

2. (*pl.-nee*) *sn.* ✖ Fotografie instantanee [fr.].

INSTANȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Proces intentat înaintea unui tribunal civil; tribunal de primă ~, tribunal care judecă toate contestațiunile civile ce depășesc competența judecătoriei de pace [fr.].

INSTIGA (-ig) *vb. tr.* A ațîța, a îmboldi, a îndemna pe cineva să facă un lucru [fr.].

INSTIGATOR *sm.*, **INSTIGATOARE** *sf.* Care ațîța, îmboldește, îndeamnă la ceva: Rusia este tratată... de instigatoarea insurecțiunii grecești (A.-GH.) [fr.].

INSTIGAȚIUNE, INSTIGAȚIE *sf.* Faptul de a instiga; ațîțare, îmboldire, îndemn(are) [fr.].

INSTINCT (*pl.-te*) *sn.* ① Pornire firească, independentă de gândire, în virtutea căreia lucrează animalele ¶ @ Iscusință, dibăcie, inteligență particulară fie-cărui animal ¶ @ Mișcare, pornire care ne face să lucrăm fără a ne gândi ¶ @ Aplecare, aptitudine firească și irezistibilă: a avea ~ul muzicii [fr.].

INSTINCTIV 1. *adj.* Ce naște, ce pornește din instinct: într'o mișcare ~ă de trup și de suflet (VLAH.).

2. *adv.* În mod instinctiv; fără voie, pe negândite: ura pe care ~ o poartă dobitoaca în contra inteligenței (VLAH.) [fr.].

INSTITUI (-tuiu) *vb. tr.* ① A înființa, a întocmi, a stabili un lucru nou ¶ @ A pune, a așeza într'o funcțiune ¶ @ ② ~ un moștenitor, a numi moștenitor prin testament [fr.].

INSTIȚUT (*pl.-te*) *sn.* ① Societate de literați, de învățați, de artiști mari ¶ @ ② Școală particulară, casă de educațiune: ~ de băieți, de fete ¶ @ Denumire adoptată de diferite stabilimente: ~ de arte grafice; ~ de frumusețe ¶ @ *pl.* ✖ Operă în care sînt expuse principiile generale ale dreptului: ~ele lui Justinian [fr.].

INSTITUTOR *sm.*, **INSTITUTOARE** *sf.* ① Cel ce institue, înființează ¶ @ ② Cel ce predă instrucțiunea în școlaele primare din comunele urbane [fr.].

INSTITUȚIUNE, INSTITUȚIE *sf.* ① Faptul de a institui ¶ @ Lucrul instituit, așezămînt: asistența

publică este o frumoasă ~ ① ② Casa de educație, școală: ~ de orbi [fr.].

***INSTRUCTIV** *adj.* ① Care instruește, care învață, plin de învățăminte: carte ~ă [fr.].

***INSTRUCTOR** *sm.* ① Cel ce instruește ② ③ Militar gradat care exersează pe tinerii soldați: sergent ~ [fr.].

***INSTRUCȚIUNE, INSTRUCȚIE** *sf.* ① ② Faptul de a instrui, de a da învățătură, învățămînt ③ ④ ~ publică, învățămînt predat sub direcțiunea și supravegherea Statului ⑤ ⑥ Învățătură ⑦ ⑧ Știință, cunoștințe dobîndite: are o ~ solidă ⑨ ⑩ Exercițiu făcut de soldați, de recruți ⑪ ⑫ Lămuriri, ordine date cuiva pentru conducerea unei afaceri: vezi prima instrucțiunile mele ⑬ ⑭ Informațiunile adunate, cercetările făcute de un judecător pentru a pune o pricină în stare de a fi judecată ⑮ ⑯ Judecător de ~, judecător însărcinat cu adunarea informațiunilor, dovezilor, cu cercetările privitoare la o crimă, la un delict, etc. [fr.].

***INSTRUI** (-uesc) *1. vb. tr.* ① ② A învăța pe cineva, a da învățătură ③ ④ A dresa, a deprinde un animal ⑤ ⑥ A înștiința, a da de știre, a informa ⑦ ⑧ A face cercetări, a aduna informațiuni, dovezi, etc. privitoare la o crimă, la un delict, etc.: ~ un proces.

2. vb. refl. ① ② A învăța, a studia, a dobîndi învățătură ③ ④ A fi în cercetarea unui judecător (verb. de o crimă, de un delict, etc.) [fr.].

***INSTRUIT** *adj.* ① *p.* INSTRUI ② Învățat ③ ④ NEINSTRUIT.

***INSTRUMENT** (*pl.-te*) *sm.* ① ② Unealtă, sculă, aparat, mașină cu care se lucrează ceva: ~ de chirurgie, de optică; ~ agricol ③ ④ ~ de muzică, cu care se cîntă; instrumentele de muzică se împart în: a) ~e cu coarde (vezi COARDĂ ④); b) ~e de suflare sau ~e de vînt (fluietul, cavatul, naiul, flautul, piculina, clarineta, fagotul, piculina...; trombonul, trompeta, cornul, saxofonul...; orga, armoniul, acordeonul, etc.); c) ~e de percuție (xilofonul, clopotul, gongul, timpanul, toba, daireaua etc.) ⑤ ⑥ Persoană sau lucru care slujește pentru un anumit scop, care duce la un anumit sfîrșit: el a fost ~ul fetei noastre [fr.].

***INSTRUMENTĂ** (-tez) *1. vb. intr.* A redacta un contract, un proces-verbal sau alt act public. *2. vb. tr.* A face instrumentațiune: dacă s'ar lăpti cineva să cerce a ~ și a vocaliza prin codri muzică clasică (obos.) [fr.].

***INSTRUMENTAL** *adj.* ① Care slujește de instrument ② ③ Care se execută cu instrumente: muzică ~ă [fr.].

***INSTRUMENTAȚIUNE, INSTRUMENTAȚIE** *sf.* Modul cum sînt dispuse armonice, într-o partițiune, bucățile muzicale care trebuie executate de instrumente [fr.].

***INSTRUMENTIST** *sm.* ① Muzicant care cîntă dintr'un instrument [fr.].

***INSUBMERSIBIL** *adj.* Care nu poate fi scufundat [fr.].

***INSUBORDINAȚIUNE, INSUBORDINAȚIE** *sf.* Nesupunere [fr.].

***INSUBORDONAȚ** *adj.* Nesupus, care deseroi nu se supune ordinelor, disciplinei, etc.: școlar ~ [fr.].

***INSUBORDONAȚIUNE = INSUBORDINAȚIUNE.** ***INSUFICIENT** *adj.* și *adv.* Neîndestulător, care nu e de ajuns [fr.].

***INSUFICIENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Starea a tot ce este insuficient, neîndestulată ② Starea aceluia care n'are priceperea necesară ca să îndeplinească anumite cerințe, să săvîrșească cu bine un lucru, nepricepere ③ ④ Starea unui organ care nu-și mai îndeplinește bine funcțiunea [fr.].

***INSUFLĂ, INSUFLA** (-tu) *vb. tr.* ① A face să pătrundă suflînd ② A inspira [fr.].

***INSULĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① ② Ţărm, întindere de pămînt, mai mare sau mai mică, înconjurată de toate părțile de apă (vezi 2666) [fr.].

***INSULAR** *1. adj.* ① Care locuiește într-o insulă. *2. sm.* Locuitorul unei insule [fr.].

***INSULTĂ** (-sult) *vb. tr.* A ocări cu vorba sau cu fapta, a necinsti cu vorbe de ocără: Fiți blînzi cu cel ce vă insultă, lăsați pe cel ce vă lovesc (VLAH.) [fr.].

***INSULTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Ocără; vorbă de ocără, ofensă gravă [fr.].

Fig. 2666. Insulă.

***INSULTĂTOR** *1. adj. verb.* INSULTA. Care insultă; de ocără.

2. sm. Cel ce insultă dese-ori, mereu.

***INSUPORTABIL** *adj.* și *adv.* Nesuferit, de nesuferit [fr.].

***INSURECȚIUNE** *sf.* Răscoală, răzvrătire, revoltă [fr.].

***INSURGENT** *sm.* Răscolat, răzvrătit, rebel [fr.].

***INTABULĂ, INTĂBULĂ** (-ulez) *vb. tr. Tr.-Carp.* A înscrie, a înregistra (casa și pămîntul) în cartea funduară: Hai-mîndră 'n a mele-olate, Că-s în bancă 'ntăbulate (SRL.) [germ. intabulieren].

***INTABULAȚIUNE, INTABULAȚIE** *sf. Tr.-Carp.* Faptul de a intabula [germ.].

***INTACT** *adj.* ① Neatinș; întreg ② Curat, nepătat ③ ④ Nebintuit [fr.].

***INTANGIBIL** *adj.* Nepipăit, care nu se poate pipăi [fr.].

***INTEGRAL** *1. adj.* și *adv.* ① În întregime, de-a întregul, (în) total: plată ~ă ② ± Calcul ~. partea calculului infinitezimal care ne arată urcarea de la cantitățile înfinit de mici la cantitățile finite de la care derivă.

2. INTEGRALĂ (*pl.-le*) *sf.* ± Cantitatea finită a cărei diferențială este însăși cantitatea înfinit de mică [fr.].

***INTEGRANT** *adj.* Care intră în alcătuirea unui întreg: piciorul este o parte ~ă a corpului omenesc [fr.].

***INTEGRITATE** *sf.* ① Întregime, starea unui lucru păstrat în întregime, fără să-i lipsească nimic ② ③ Însușirea unei persoane întregi [fr.].

***INTEGRU** *adj.* Prea cinstit, care nu se lasă a fi corupt, care nu poate fi mituit: judecător ~ [fr.].

***INTELECT** *sbst.* Minte, inteligență [germ. < lat.].

***INTELLECTUAL** *1. adj.* ① Privitor la intelect: fenomen ~ ② ③ Spiritual, care nu e material.

2. sm. Persoană care și-a cultivat mintea și se servește numai de inteligență spre a judeca lucrurile [fr.].

***INTELIGENT** *adj.* ① Deștept, înzestrat cu inteligență ② Care arată, dovedește inteligență ③ ④ Pricepere, iscusit [fr.].

***INTELIGENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Deșteptăciune, facultatea și ușurința de a pricepe ② Minte: inteligențele alse nu se opresc dinaintea nici unui obstacol (A.-GH.) ③ ④ Pricepere, înțelegere, iscusință ⑤ ⑥ Trans. Intelectualii, oamenii învățați [fr.].

***INTELIGIBIL** *adj.* și *adv.* Ușor de înțeles [fr.].

***INTEMPERANȚĂ** *sf.* Necumpătare [fr.].

***INTEMPERIE** *sf.* Turburare în atmosferă, schimbare a vremii cu ploi, ninsoare, vînturi, etc. [fr.].

***INTEMPESTIV** *adj.* Care nu e făcut la timpul prielnic, la vremea care se cuvine, la momentul oportun [fr.].

***INTENDANT** *sm.* ① Ofițer pus în capul unei intendențe militare [fr.].

***INTENDANȚĂ = INTENDENȚĂ.**

***INTENDENT** *sm.* ① Persoană însărcinată cu supravegherea slugilor și administrarea unei case, unei moșii, unui mare așezămînt, unui serviciu public ② ③ ~ INTENDANT.

***INTENDENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Direcțiunea, administrarea afacerilor ② ③ ~ MILITARĂ, corp de ofițeri și de trupă, însărcinat cu serviciile admi-

INS-
INT

EXPLICAȚIUNI LA TABELA XXVI: INTERIOARE DE CASE ȚĂRĂNEȘTI

1. Rășinari (Transilvania). — 2. Nereju (Putna). — 3. Fundul-Moldovei (Bucovina). — 4. Rășinari (Transilvania). — 5. Transilvania. — 6. Drăguș (Făgăraș). — 7. Vrancea (Putna). — 8. Buzău (după fotografii comunicate în parte de Prof. D. Gusti, Seminarul de Sociologie din București).

nistrative ale armatei, cu hrana, îmbrăcămintea, etc. (2667) [fr.].

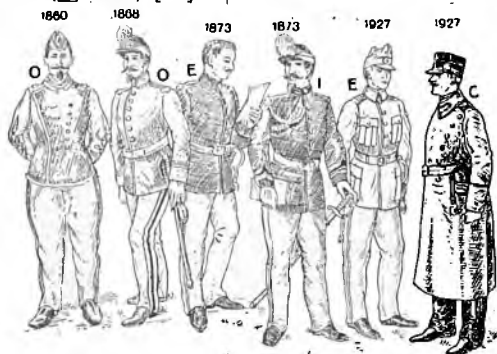

Fig. 2667. Intendență militară.

I. Intendent. — O. Ofițer. — C. Capitan. — E. Elev de administrație.

***INTENS** *adj.* Foarte tare, puternic, strașnic: agomot ~; frig ~ [fr.].

***INTENSITATE** *sf.* Grad de tărie sau de activitate a unui lucru, a unei însușiri, a unei puteri: ~a frigului, căldurii [fr.].

***INTENSIV** *adj.* / Căltură ~ă, aceea care face să se producă cât mai mult pe o mică întindere de pământ cultivat [fr.].

***INTENTA** (-tez) *vb. tr.* și *A* începe, a porni o acțiune judiciară: ~ o acțiune, un proces, a trage în judecată [fr.].

***INTENȚIE** = **INTENȚIUNE**.

***INTENȚIONAL** *adj.* Privitor la intenție [fr.].

***INTENȚIONAT** *adj.* Anume, dinadins, cu anumite intențiuni, cu gând (bun sau rău) [fr.].

***INTENȚIUNE**, **INTENȚIE** *sf.* Gîndul, cugetul, hotărîrea de a face ceva: a avea ~a de a..., a avea de gând să... [fr.].

***INTERCALA** (-alez) *vb. tr.* ① ② A adăuga o zi lunii Februarie în anii bisecți ③ A adăuga, între altele, a introduce un cuvînt, o frază, un capitol, o foaie, etc. [fr.].

***INTERCALAR** *adj.* ③ Adăugat, introdus: zi ~ă, ziua care se adăuga la sfîrșitul lui Februarie în anii bisecți [fr.].

***INTERCEDE** (-ced, -cedez) *vb. intr.* A interveni, a stăruî în favoarea cuiva [fr.].

***INTERCEPTA** (-tez) *vb. tr.* ① A opri în cale, în treacăt: ~ lumina ② A opri pe nedrept un lucru trimis altuia: ~ o scrisoare [fr.].

***INTERCOSTAL** *adj.* ⑥ ~ Care e situat între coaste: nevraigle ~ă [fr.].

***INTERDICȚIUNE**, **INTERDICȚIE** *sf.* ① Faptul de a interzice, interzicere, oprire de a face un lucru, de a se servi de ceva ② Oprirea de a continua exercițiul unei funcțiuni ③ Starea unui individ căruia judecata i-a interzis exercițiul funcțiunilor sale, căruia i-a luat dreptul de a-și administra averea și a dispune de ea cum vrea; a pune sub ~, a pune sub epitropie ④ ~a ~a drepturilor cetățenești; civile sau de familie, pierderea cu totul sau în parte, pe un timp anumit, a acestor drepturi, ca pedeapsă corecțională [fr.].

***INTERES** (*pl.-ese*) *sn.* ① ~ Dobîndă; daune-interese, despăgubirea ce se cuvine cuiva pentru o pagubă ce i s'a pricinuit ② Folos, ceea ce e pentru noi de o importanță, de un folos oarecare, ceea ce ne atinge de aproape: ~ul renumelui nostru ③ Sentiment de simpatie care ne face să luăm parte la ceea ce privește o persoană, la ceea ce i se întîmplă: a purta ~ asupra ④ ~ Parte pe care o are cineva într-o întreprindere: a avea un ~

într-o casă de comerț ⑤ Băgară de seamă, atenție, curiozitate pe care o deșteaptă cineva sau ceva în noi: a asculta un discurs cu ~ ⑥ Insușire care face ca un lucru să atragă luarea noastră aminte, să ne captiveze mintea: dramă lipsită de ~ [it.].

***INTERESA** (-esez) *1. vb. tr.* ① ~ A da o parte din câștig: ~ într-o afacere ② A avea oarecare importanță, a privi de aproape: aceasta interesează sănătatea mea ③ A atrage luarea aminte, băgarea de seamă, curiozitatea: povestirea lui mă interesează ④ A inspira interes, bunăvoință, simpatie: trista lui situațiune mă interesează ⑤ A-i păsă: ce te interesează?

2. *vb. refl.* ① A lua parte într-o afacere ② A avea interes, bunăvoință pentru cineva [fr.].

***INTERESANT** *adj.* Care interesează [fr.].

***INTERESAT** *adj.* ① ~ Care are partea lui de folos, de câștig într-o afacere ② Care ține prea mult la interesele sale bănești: dacă te-ar auzi cineva, ar crede... că sînt un om ~ (ALECS.) [fr.].

***INTERFERENȚA** *sf.* ① Fenomen prin care două unde luminoase sau sonore, întîlnindu-se, se pot slăbi sau întări unele pe altele [fr.].

***INERFOLIA** (-olez) *vb. tr.* ~ A intercala (la legat) foi albe între foile unei cărți [germ.].

***INTERIM** *sbst.* Timpul în care o persoană exercită provizoriu o funcțiune vacantă sau al cărei titular lipsește; ad-interim, provizoriu, vremenlic: ministru ad-interim [fr.].

***INTERIMAR** *adj.* și *sm.* Care funcționează provizoriu, ad-interim [fr.].

***INTERIMAT** (*pl.-te*) *sm.* Starea unui funcționar care exercită postul ad-interim; timpul cît exercită o astfel de funcțiune [fr.].

***INTERIOR** *1. adj.* ① Care se află înăuntru, dinăuntru ② ~ Care e în minte, în suflet și nu se manifestă în afară, lăuntric: o bucurie interioară. 2. *adv.* Pe dinăuntru.

3. (*pl.-oruri*) *sn.* ① Partea dinăuntru: ~ul unei clădiri (TABELA XXVI) ② Partea dinăuntru a unui vagon, a unui tramvaiu: n'am găsit loc în ~ ③ ~ Partea centrală a unei țări ④ Vatra, traiul din casă, viața în sinul familiei ⑤ Tabloul care înfățișează părțile interioare ale unei clădiri, sau numai o odaie și adesea o scenă de familie [fr.].

***INTERECȚIUNE**, **INTERECȚIE** *sf.* ~ Una din cele zece părți de cuvînt care e de fapt o exclamațiune sau un strigăt prin care se exprimă bucuria, durerea, mirarea, spaima, etc., cu care chemăm sau îndemnăm pe cineva, cu care se imită un șgomot oarecare, etc.: o! aolea! bre! hi! hop! but! [fr.].

***INTERLINIAR** *adj.* Scris sau tipărit între rînduri, între linii: traducere ~ă [fr.].

***INTERLOCUTOR** *sm.*, -TOARE *sf.* Persoana care vorbește cu alta, convorbitor [fr.].

***INTEREDIAR** *1. adj.* Așezat la mijloc, între două: spațiu ~.

2. *sm.* ① Mijlocitor ② Mijlocire [fr.].

***INTEREDIU** (*pl.-ai*) *sn.* ① ~ Petrecere (balet, dans, cor) între actele unei piese de teatru ② ~ Compoziție instrumentală care servește ca legătură între două acte ale unei opere dramatice [fr.].

***INTERMEZZO** *sbst.* = **INTEREDIU** [it.].

***INTERMINABIL** *adj.* Nesfîrșit, care nu mai ia sfîrșit, care nu se mai isprăvește [fr.].

***INTERMITENT** *adj.* Care încetează și începe iar: friguri ~e; puls ~, puls care bate neregulat [fr.].

***INTERMITENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Caracterul, însușirea a tot ce este intermitent ② ~ Intervalul care separă accesele de friguri sau ale unei alte boale [fr.].

***INTERN** *1. adj.* ① Care e înăuntru, dinăuntru, interior, lăuntric: boală ~ă ② Care e hrănit

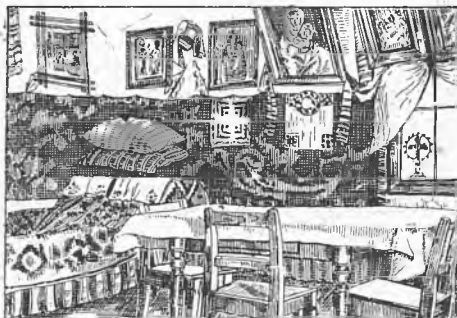
1

2

3

4

5

6

7

8

INT- și doarme într'un institut, într'o casă de educație: *școlar* ~.

INT

2. *sm.*, **INTERNA** (pl.-ne) *sf.* Student(ă) în medicină care locuiește în spital și ajută pe medic în funcțiunile sale [fr.].

***INTERNA** (-nez) *vb. tr.* A sili pe cineva să stea într'o localitate sau într'un loc anumit, din care n'are voie să iasă: ~ pe prizonieri; ~ într'o casă de nebuni [fr.].

***INTERNAT** (pl.-te) *sn.* ① Casa de educație unde elevii primesc hrana și locuința ② Funcțiunea și calitatea unui intern (într'un spital) [fr.].

***INTERNATIONAL** 1. *adj.* ⑤ Dintre două sau mai multe națiuni, care are loc de la o națiune la alta: *expoziție* ~ă; *drept* ~, *dreptul* ginților.

2. *INTERNATIONALĂ (pl.-le) *sf.* ① Ligă socialistă a muncitorilor din toate țările; numită și *internatio-nala roșie* ② Cîntec socialist revoluționar [fr.].*

***INTERNATIONALISM** *sbst.* ⑤ Starea legăturilor internaționale ⑥ Teoria acelor care propovăduiesc disparițiunea ideii de patrie în folosul unui fel de asociațiune a tuturor națiunilor [fr.].

***INTERNATIONALIST** 1. *adj.* ⑤ Privitor la internaționalism: *doctrină* ~ă.

2. *sm.* Partizan al internaționalismului [fr.].

***INTERNUNȚIU** *sm.* ⑤ Ministru inferior nunțului, trimis extraordinar sau reprezentant al papei pe lângă o țară străină [it.].

***INTEROCEANIC** *adj.* ⑤ Dintre două oceane, care pune în legătură două oceane: *canal* ~ [fr.].

***INTEROGĂ** (-ogez) *vb. tr.* A pune întrebări spre a afla adevărul [fr.].

***INTEROGATIV** *adj.* ⑤ Care servește ca întrebare; *propozițiune* ~ă, care exprimă o întrebare [fr.].

***INTEROGATORIU** (pl.-rii) *sn.* ① Partea unei cercetări judiciare sau a dezbaterilor în cursul unui proces care constă din întrebările puse de judecător și răspunsurile date de acuzat ② Proces verbal ce conține aceste întrebări și răspunsuri [fr.].

***INTEROGAȚIUNE, INTEROGATIE** *sf.* ① Faptul de a interoga; întrebare pusă cuiva ② *Semn* de ~, semnul pus în urma unei propozițiuni interogative, semn de întrebare [fr.].

***INTERPELA** (-elez) *vb. tr.* ① A întreba ② A cere cuiva, a soma pe cineva să dea un răspuns, spre a da socoteală asupra unui fapt: ~ pe ministrul de război [fr.].

***INTERPELATOR** *sm.* Cel ce adresează o interpelețiune [fr.].

***INTERPELAȚIUNE, INTERPELAȚIE** *sf.* ① Faptul de a interpela ② Acțiunea unui deputat sau a unui senator care cere miniștrilor explicațiuni asupra unui fapt [fr.].

***INTERPOLA** (-olez) *vb. tr.* A adăuga, a introduce, a intercala într'un text cuvinte sau fraze care nu se aflau înainte acolo, falsificînd astfel originalul [fr.].

***INTERPOLATOR** *sm.* Cel ce interpoolează [fr.].

***INTERPOLAȚIUNE, INTERPOLAȚIE** *sf.* ① Faptul de a interpola ② Pasaj interpolat într'un text [fr.].

***INTERPRET** *sm.*, **INTERPRETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Tîlmăci, cel ce traduce dintr'o limbă într'alta, cel ce explică la două persoane, care vorbesc fie-care într'o limbă deosebită, ceea ce-și spun una alteia ② Comentator, tîlcuitor, cel ce deslușește, explică înțelesul unui text, unei legi ③ Acela sau aceea ce face să se cunoască gîndul, intențiunile cuiva: a il ~ul sentimentelor cuiva [fr.].

***INTERPREȚĂ** (-etez) *vb. tr.* ① A traduce dintr'o limbă într'alta, a tîlmăci ② A comenta un text, a tîlcui, a desluși, a lămuri ③ A explica, a ghici un lucru prin inducțiune: ~ un vis ④ A lua în înțeles bun sau rău, a da un sens adevărat sau fals: ~ tăcerea cuiva ca o mărturisire ⑤ A face o interpretățiune literară sau artistică [fr.].

***INTERPRETARE, INTERPRETAȚIUNE, INTERPREȚATIE** *sf.* ① Faptul de a interpreta ② Til-

cuirea unui text: ~a Bibliei ③ Luare într'un înțeles bun sau rău, adevărat sau greșit ④ ~ literară, artistică, stilul, modul pe care-l întrebuițează un scriitor, un compozitor de muzică, un pictor, etc., pentru a traduce sentimentul său asupra vieții sau naturii; felul în care un actor, un muzicant, un gravor, etc. știe să redea, să oglindească sentimentul autorului [fr.].

***INTERPUNȚIUNE** *sf.* Punerea semnelor de repaus (punct, virgulă, etc.) între cuvinte sau între propozițiuni: *semne* de ~ [lat.].

***INTERPUNE** (-pun) 1. *vb. tr.* ① A pune un lucru între alte două ② ~ autoritatea sa, a face să intervie autoritatea sa.

2. *vb. refl.* ① A se pune la mijloc între alți doi ② A interveni ca mijlocitor, a mijloci [fr. interposer, refăcut după p. une].

***INTERREGN** (pl.-nuri) *sn.* ⑤ Răstimpul între două domnii, timpul în care tronul unui regat este vacant [fr.].

***INTERSECȚIUNE, INTERSECȚIE** *sf.* A Punctul unde se taie două linii, două suprafețe sau două volume (Fig. 2668) [fr.].

***INTERȘTIU** (pl.-tiii) *sn.* ①

Intervalul, locul gol între părțile unui corp ② Crăpătură [fr.].

***INTERTROPICAL** *adj.*

① Așezat între tropice ② Care vine din, care crește în ținuturile dintre tropice [fr.].

***INTERURBAN** *adj.* Între două localități, între orașe diferite: *comunicație telefonică* ~ă [germ.].

***INTERVAL** (pl.-le) *sn.* ① Distanța, spațiul între două locuri ② Distanța de la un timp la altul, răstimp ③ Raportul între două sunete muzicale [fr.].

***INTERVENI** (-vin, -vin) *vb. intr.* ① A se amesteca, a lua parte într'o afacere ② A mijloci, a lucra ca mijlocitor ③ A se întimpla, a se produce întîmplător [fr.].

***INTERVENȚIUNE, INTERVENȚIE** *sf.* ① Faptul de a interveni ② Amestec ③ Mijlocire ④ Operație (chirurgicală) [fr.].

***INTERVERTI** (-teso) *vb. tr.* A schimba, a răsturna șirul, ordinea [fr.].

***INTERVIEW** (pl.-wuri) *sn.* Convorbirea unui ziarist cu o persoană, spre a-i cunoaște părerile asupra unei chestiuni și a le publica în ziar [engl.].

***INTERZICE** (-zic) *vb. tr.* ① A opri (pe cineva de la un lucru), a nu da voie ② A suspenda pe un preot ③ A declara pe cineva, prin hotărîre judecătorească, incapabil de a-și administra averea și a dispune de ea după voie [fr. interdire, refăcut după a zice].

***INTERZIS** *adj.* ① p. **INTERZICE** ② Oprit ③ Suspendat ④ A declarat incapabil de a dispune de averea sa.

***INTESTIN** 1. *adj.* Lăuntric, care se petrece în interiorul unei societăți, unui Stat: *certe* ~e. 2. (pl.-ne) *sn.* ⑤ Maț: ~ul gros, ~ul subțire; *durere* de ~e [fr.].

***INTESTINAL** *adj.* ⑤ Privitor la intestine, de maț [fr.].

***INTIM** 1. *adj.* ① Care e mai înăuntru, mai adînc, mai de seamă, mai esențial: *natura* ~ă a unui corp ② Care e în adîncul sufletului: *convîngere* ~ă ③ Strîns unit, foarte de aproape: *prietenie* ~ă.

2. *adv.* ① În mod intim ② Foarte adînc, foarte de aproape; strîns (unit) [fr.].

***INTIMA** (-imez) *vb. tr.* ① A da (o poruncă), a porunci: ~ ordinul de a pleca ② A chema, a cita în fața unei Curți de Apel [fr.].

***INTIMAT** *sm.* ① Cel chemat de către apelant în fața Curții de Apel [fr.].

***INTIMIDA** (-idez) 1. *vb. tr.* A băga frica în cineva, a speria.

2. *vb. refl.* A se speria, a intra frica în cineva [fr.].

***INTIMITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce leagă în mod strîns ② Adîncul, taina sufletului ③ Prietenie strînsă [fr.].

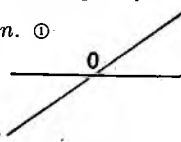

Fig. 2668. O. Punct de intersecție.

INTITULA (-ulez) 1. *vb. tr.* A da un titlu unei scrieri.

2. *vb. refl.* A-și da un titlu [fr.].

INTIȚĂ (pl.-te) *sf.* ♀ = **SCÎNTEȚĂ** @.

INTOLERABIL *adj.* Ce nu se poate tolera, de neîngăduit, (de) nesuferit, de neîndurat: o purtare ~ă; un iris ~ [fr.].

INTOLERANT *adj.* Care nu e tolerant, neîngăduitor [fr.].

INTOLERANȚĂ *sf.* Lipsă de toleranță [fr.].

INTONA (-onez) *vb. tr.* @ A pune tonul, a accentua ♀ @ A cînta începutul unui cîntec ♀ @ A începe să cînte [fr. *entonner*].

INTONAȚIUNE, INTONAȚIE *sf.* @ Modul de a compune un cîntec, de a observa tonul. ♀ @ Diferitele tonuri pe care le ia cineva vorbind sau citind: începe să istorisească, cu intonații convingătoare (BR.-VN.) [fr.].

INTOXICA (-ichez) *vb. tr. și refl.* ♀ A (-și) introduce o otrăvă în organism, a (se) otrăvi [fr.].

INTOXICAȚIUNE, INTOXICAȚIE *sf.* ♀ Faptul de a (se) intoxica, otrăvire [fr.].

INTRA (intru) † și @ **INTRĂ** (intru) *vb. intr.* @ A merge înăuntru, a veni înăuntru (C) „A IESI”: ~ în casă; ~ în oraș; ~ în baie; ~ pe usă, pe fereastră; (P): ~ în viață, a se naște ♀ @ A fi primit, admis: ~ într-o societate, într-o familie, la Academie ♀ @ A se băga, a se amesteca, a lua parte: ~ în joc, în horă, într-o afacere; ~ în vorbă; ~ la stăpîn, a se băga slugă; ~ în armată, a se face soldat; ~ în pușcărie, a fi băgat la închisoare ♀ @ ~ în scenă, a) a veni pe scenă, spre a-și juca rolul; b) @ a lua parte la ceva, după ce a fost simplu spectator ♀ @ A pătrunde: cului a intrat numai pe jumătate în zid; ~ în pămînt ♀ @ A încăpea, a fi cuprins, conținut: nu intră pe usă, de gras ce e; două în opt intră de patru ori; (P): a-i ~ în cap, în mînt, în gînd ♀ @ A face parte integrantă: în această bătură intră și alcool ♀ @ A începe să lucreze, să se ocupe de ceva: ~ în serviciu; ~ în slujbă; ~ în materie, a începe să trateze subiectul ♀ @ A începe să fie: ~ în război; ~ în larnă; ~ în convalescență, în agonie; a intrat în 50 de ani ♀ @ A ajunge, a cădea într-o situație grea, neplăcută: ~ în belea, în boală, ~ în păcat(e) ♀ @ A fi cuprins de un sentiment neplăcut: a intrat trica într'insul; intrase spaima în păgîni (SR.); ~ la grîie ♀ @ ♀ A fi păgubit (la joc), a pierde, a cădea platcă: vream să-mi scot banii pierduți, și am intrat cu alți două sute de lei ♀ @ A se stringe, a se micșora, a se îngusta: rufele au intrat la spălat [lat. *intrare*].

INTRADUCTIBIL *adj.* De netradus, care nu se poate traduce [fr.].

INTRANSIGENT *adj.* Care ține morțiș la convingerile, la părerile, la principiile sale și nu face nici o concesie asupra lor [fr.].

INTRANSIGENȚĂ *sf.* Însușirea celui intransigent [fr.].

INTRANSITIV *adj.* @ Se zice despre un verb care poate avea după el numai un complement indirect și care nu poate răspunde la întrebările ce ? pe cine ? ci numai la întrebările unde ? de unde ? oînd ? cum ? etc.: verbele a dormi, a fugi, a intra, a zăcea, etc. sînt verbe ~e [fr.].

INTRARE, † INTRĂRE *sf.* @ Faptul de a intra ♀ @ Ințarea în Biserică (a Măicii Domnului), sărbătoare ce se ține de biserica creștină în 21 Noiembrie, în amintirea zilei cînd Sfînta Fecioară fu însoțită de părinții ei în templul din Ierusalim; numită de popor și „Ovidenie” ♀ @ Locul pe unde se intră: i-am lăsat la ~ ♀ @ Dreptul de a intra undeva (la un spectacol, la o conferință, la o expoziție, etc.): bilet de ~; am plătit ~a.

INTREPID *adj.* @ Nefricos, îndrăzneț, curajos, viteaz ♀ @ Care nu se dă înapoi, care nu se lasă cu una cu două [fr.].

INTREPIDITATE *sf.* Însușirea celui întrepid [fr.].

INTRIGA (-ighez) 1. *vb. intr.* A unelti, a face intrigi.

2. *vb. tr.* A pune pe gînduri, a da de gîndit, a îngrijora, a incurca: știrile acestea mă intrighează [fr.].

INTRIGĂ (pl.-gi) *sf.* @ Uneltiri, fapte, vorbe

făcute sau spuse în ascuns, pentru a face să izbucnească sau să se strice o afacere: unelti mi de tainice intrigi (ODOS), ♀ @ Incidentele, diferitele întîmplări care formează nodul unei piese de teatru [fr.].

INTRIGANT, INTRIGANTĂ (pl.-te) *adj. și sm. f.* Care face intrigi; care bagă vrajba, zizania între alții [fr.].

INTRINSEC *adj.* @ Care e înăuntru, care e cuprins într'un lucru, care alcătuiește partea-i cea mai de seamă: calități ~e ♀ @ Valoare ~ă, valoarea pe care o are un lucru prin el însuși, independent de ori-ce convențiune [fr.].

INTRODUCĂTOR, INTRODUCȚOR.

INTRODUCERE (-duo) 1. *vb. tr.* @ A face să intre undeva, a băga, a vîri ♀ @ A face să fie primit, admis într-o societate, în casa cuiva ♀ @ A face să fie adoptat, primit de toți: ~ o modă.

2. *vb. refl.* @ A intra; a pătrunde: hoții s'au introdus în casă ♀ @ A fi primit, a se adopta: s'a introdus și la noi obiceiul acesta [lat.].

INTRODUCERE, INTRODUȚIUNE, INTRODUCȚIE *sf.* @ Faptul de a (se) introduce ♀ @ Primire, admitere într-o societate ♀ @ Studiu pregătitor: Introducere la fizică ♀ @ Precuvîntare, capitolul, discursul din fruntea unei cărți, în care se tratează generalitățile, înainte de intrarea în materie [fr.].

INTRODUCTIV *adj.* Care servă de introducere, de început [fr.].

INTRODUCTOR, INTRODUCĂTOR, -TOARE *adj. și sm. f.* Care introduce [fr.].

INTRUS *adj. și sm.* Adus pe nedrept, venit fără rost, nepoftit [fr.].

INTUITIV *adj.* Care se percepe, pe care-l prinde mintea imediat: învîlmînt ~; acea facultate ~ă este darul cel mai prețios pentru om (ODOS), [fr.].

INTUIȚIUNE, INTUIȚIE *sf.* ♀ @ Cunoștință care se impune imediat minții, fără intervenția raționamentului ♀ @ Facultatea de a înțelege iute, de a ghici, de a prezimii ce are să se întîmple: este înzestrat cu o adevărată intuițiune în materii de adevărată critică (ODOS), [fr.].

INTURĂ *sf.* ♀ @ Plantă ierboasă, cu tulpina virtuoasă care poate ajunge pînă la 1,25 m. înălțime, cu frunze mari, eliptice și flori galbene; crește pe coastele munților; numită și „ochimea” (*Gentiana lutea*) (2669) ♀ @ = **GHINTURĂ** ♀ @ = **LUMINĂRIȚĂ-PĂMÎNTULUI.**

INUMAN *adj.* Neuman, neomenos [fr.].

INUNDA (-und) *vb. tr.* @ A acoperi cu apă (o întindere de pămînt), a se revărsa, a înneca, a potopi ♀ @ A muia de tot, a scălda: lacrimile-i inundară fața; o sudoare rece îi inundă fruntea (GN.); am fost inun- Fig. 2669. Injură. dăți de ploaie ♀ @ A năpădi, a coplesi, a se revărsa ca un potop: barbarii inundară

Fig. 2670. Inundație.

Europa ♀ @ (P) A se întinde: noaptea inundase pămîntul, cu serul ei cel negru (EMIN.) [fr.].

INUNDABIL *adj.* Care se poate inunda, care poate fi inundat: regiune ~ă [fr.].

***INUNDAȚIUNE, INUNDAȚIE** *sf.* ① Faptul de a inunda ② Revărsarea apelor, inec, potop (2670) ③ Apele revărsate ④ ⑤ Năpădire, coplesire, cotropire (de către o mulțime care năvălește într-o țară. ⑥ ⑦ Mulțime mare de lucruri, potop: o ~ de broșuri [fr.].

INUȘOR *sm.* ① = **INEATA** ① ②.

***INUTIL** 1. *adj.* Nefolositor, netrebuincios, care nu e de nici un folos, de care n'ai nevoie, de prisos, zadarnic.

2. *adv.* Fără folos, în zadar, de geaba [fr.].

***INUTILITATE** *sf.* ① Lipsă de folos, netrebuință, zădărnicie ② Lucru nefolositor, de prisos [fr.].

***INVADA** (-adez) *vb. tr.* ① A cotropi, a năvăli, a năpădi: ~ o țară ② A se întinde peste tot, a serăspîndi [lat. *invadere*].

***INVALID** 1. *adj.* ① Schilod, beteag, care nu mai poate munci din cauza infirmității, a rănilor, a bătrîneții ② ③ Nul (din punctul de vedere legal), fără valoare.

2. *sm.* ① Cel rămas neputincios de pe urma rănilor sau bătrîneții ② ③ Soldat invalid: un ~ de război [fr.].

***INVALIDA** (-dez) *vb. tr.* ① ② A anula, a face nul: ~ un act ③ ④ A declara că o alegere este nulă: ~ alegerea unui deputat [fr.].

***INVARIABIL** 1. *adj.* Neschimbat, care nu se schimbă.

2. *adv.* (În mod) neschimbat [fr.].

***INVARIABILITATE** *sf.* Neschimbare, calitatea a tot ce rămîne neschimbat [fr.].

***INVAZIUNE, INVAZIE** *sf.* ① Năvălă, năvălire (a unei armate vrăjmașe într-o țară); cotropire; *pr. ext.* o ~ de lăcută; ② ~ a unei boale [fr.].

***INVECTIVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* Ocară, vorbă de ocară, înjurătură [fr.].

***INVENTA** (-tez) *vb. tr.* ① A născoci, a afla cel dintîiu, un lucru nou: ~ o mașină ② A scormi: ~ o mină; nu mai știe ce să mai inventeze, ca să poată scăpa [fr.].

***INVENTAR** (*pl.-are*) *sm.* ① ② Înscrisura amănunțită într-o listă, într'un registru a tuturor obiectelor, actelor, banilor aflaților într-o casă sau ale unei persoane decedate ori interzise; *beneficiu de ~*, ***BENEFICIU** ③ ④ Catagrafie, înscrisuri și evaluare a mărfurilor aflate în prăvălie, pe care o face un negustor în fie-care an, spre a constata cîștigul sau paguba [fr.].

***INVENTARIA = INVENTORIA.**

***INVENTATOR, -TOARE** *sm. f.* Acela (aceea) care inventează; născocitor, aflător; scormitor [fr.].

***INVENTIV** *adj.* Care are darul, talentul de a inventa, de a născoci, de a găsi ceva nou: spirit ~ [fr.].

***INVENTORIA** (-riez) *vb. tr.* A face un inventar [fr.].

***INVENTIUNE, INVENTIE** *sf.* ① Facultatea de a inventa ② Faptul de a inventa, născocire, aflare ③ Lucrul inventat: *fotografia e o frumoasă și foarte folositoare ~* ④ Scornire; scornitură, plămuire, minciună ⑤ ⑥ Alegerea ideilor, argumentelor care convin mai bine pentru tratarea unui subiect [fr.].

***INVERS** 1. *adj.* ① Care se face d'andoașele, pe dos, întors, începînd de la urmă, de la coadă ② ③ Raport ~, raportul dintre două cantități, din care una crește, pe cînd cealaltă scade ④ ⑤ Cantități ~, acelea al căror produs e egal cu unitatea.

2. *adv.* D'andoașele.

3. *sbst.* Ceea ce se face d'andoașele, în sens invers [fr.].

***INVERSIUNE** *sf.* ① Schimbarea ordinii fi-reștii a cuvîntelor dintr-o frază [fr.].

***INVESTI** (-tesc) *vb. tr.* ① A pune în posesiunea unei demnități, unei puteri, unui drept ② ③ A împresura, a înconju-ra cu armată [fr.].

***INVESTIGATOR, -TOARE** *adj. și sm. f.* Care face cercetări amănunțite [fr.].

***INVESTIGAȚIUNE, INVESTIGAȚIE** *sf.* Cercetare amănunțită [fr.].

***INVESTITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Punerea în posesiune a unei demnități, a unei puteri, a unui drept [fr.].

***INVETERAT** *adj.* Învechit, înrădăcinat, care a prins rădăcini adînci după trecerea unui timp îndelungat: obicei ~ [fr.].

***INVIDIA** (-dies) *vb. tr.* A pîzîmii, a jîndui [lat.].

***INVIDIE** *sf.* Pîzmă, jînd [lat.].

***INVIDIOS** *adj. și sm.* Care pîzmuește, pîz-maș, pîzmălăreț [lat.].

***INVINCIBIL** *adj.* De neînvins, de nebiruit, de neîntrecut [fr.].

***INVIOLABIL** *adj.* ① Care nu se poate, care nu trebuie să fie violat sau călcat: un jurămint ~; un drept ~ ② ③ De care nimeni nu se poate atinge, care nu poate fi pedepsit, care nu poate fi urmărit de lege: persoana ambasadorului este ~ [fr.].

***INVIOLABILITATE** *sf.* Insușirea a tot ce este inviolabil [fr.].

***INVITA** (-vit) *vb. tr.* ① A pofti, a chema, a ruga să vie, să asiste: ~ la nuntă, la o serbare, la masă, la dans; ② ~ vremea frumoasă ne invită la plimbare ③ ④ A îndemna, a pofti: îl invită să se explice; te invit să faci [fr.].

***INVITARE** *sf.* = INVITAȚIUNE.

***INVITAT** 1. *adj. pr. invita* ① ② NEINVITAT.

2. *sm.* Persoană poftită (la nuntă, la serbare, la masă, etc.).

***INVITAȚIUNE, INVITAȚIE** *sf.* Faptul de a invita: bilet de ~ [fr.].

***INVIZIBIL** *adj.* Nevăzut, care nu se poate vedea; a se face ~, a se face nevăzut, a pieri din ochi [fr.].

***INVIZIBILITATE** *sf.* Starea a tot ce este invizibil [fr.].

***INVOCĂ** (-voc) *vb. tr.* ① A chema în ajutor ② ③ A citi în favoarea sa: ~ legea [fr.].

***INVOCATOR** *sm.* Cel ce invoacă puterile inculte, duhurile necurate [fr.].

***INVOCAȚIUNE, INVOCĂȚIE** *sf.* ① Faptul de a invoca, chemare în ajutor ② ③ Hram ④ ⑤ Rugăciune adresată de un poet muzei sau divinității, la începutul operei sale, pentru ca să-l inspire [fr.].

***INVOLUCRU** (*pl.-re*) *sm.* ① Totalitatea bracteelor care se află la baza unei umbele sau care înconjoară un capitol (2671) [fr.].

***INVOLUNTAR** *adj. și adv.* Fără voie: cînd am ajuns la vîltoare, eu m'am oprit ~ (VLAR) [fr.].

***INVULNERABIL** *adj.* Care nu poate fi rănit [fr.].

○ IO = EU.

† IOACHIM *sm.* ① Veche monedă germană, numită de aceștia J o a - c h i m s t a l e r: să plătească în toți anii prințului, de fie-care casă, un ~ (SALC.).

IOAN, (P) ION *npr. m.* ① ②: A vorbit și nea ~, se zice cînd se amestecă cineva în vorba altora și spune o prostie ③ ④ Sfîntul ~ Botezătorul, (P) Sîn-ton, sîrbătoare a bisericii creștine prăznuită la 7 Ianuarie; Nașterea Sfîntului ~ Botezătorul, (P) Sînziene *sant* Drăgălaș, sîrbătoare prăznuită la 24 Iunie ⑤ ⑥ FLOAREA-SFÎNTULUI ~ = DRĂGAICA ⑦; — IARBA-SFÎNTULUI ~ = IARBA [vsl. < gr.].

○ IOBAG(IU) *sm. Tr.-Carp.* † Rumân, vecin, șerb, clăcaș (2672): pîrlatele Pamfil e flu de țărăn iobag (RET.); un proprietar alînd în zua de Preoup pe un iobagiu al său ca să lucreze (FR.-COR.) [ung. j o b b a g y].

○ IOBĂGIE *sf. Trans.* † Starea de servitute a Românilor din Ardeal, în trecut: Iugean de mino-nosul trau al ~ (DLVR.) [i o b a g].

○ IOBĂGIE *sf. col. Trans.* † Toți i o b a g i i.

IOÇ *adv.* F Nimic, de loc, cîtusi de puțin [tc.].

***IOD** *sbst.* ① Corp simplu, me-taloid, de culoare cenușie, care se transformă la căldură în aburi de o frumoasă culoare violetă; e Fig. 2672. Iobag. întrebuintat în medicină și în ~ fotografie; tinctură de ~ ***TINCTURĂ** [fr.].

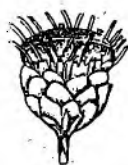

Fig. 2671.
Involucru.

***IODAT** *adj.* ☞ Care conține iod: sirop ~ [fr.].

***IODOFORM** *subst.* ☞ Compus organic format din carbon, iod și hidrogen, cu miros de șofran; e foarte întrebuințat ca antiseptic [fr.].

***IODURĂ** *sf.* ☞ Compus format din unirea iodului cu un alt element, afară de hidrogen și de oxigen; uzitat în medicină și în fotografie [fr.].

***IOFCA** (*pl.-cale*) *sf.* ☞ Aluat subțire, din făină și ouă, tăiat în bucățele pătrate care se fierb și se pun în supă [tc. j u f k a].

***IOLĂ** = **YOLĂ**.

***ION**¹ = **IOAN**.

***ION**² *sm.* ☞ Fie-care din atomii materiali, încărcăți cu electricitate, ce provin din disocierea unui electrolit într-o soluțiune apoasă [fr.].

***IONIC** *adj.* ① ☞ Propriu Ioniei (veche regiune din Asia Mică) ② ☞ Ordin ~, unul din cele trei ordine de arhitectură greacă, caracterizat printr-un capitel împodobit cu volute (☐ 2673) ③ ☞ Filo-sofie ~d, filosofie sensualistă ai cărei reprezentanți mai vestiți au fost

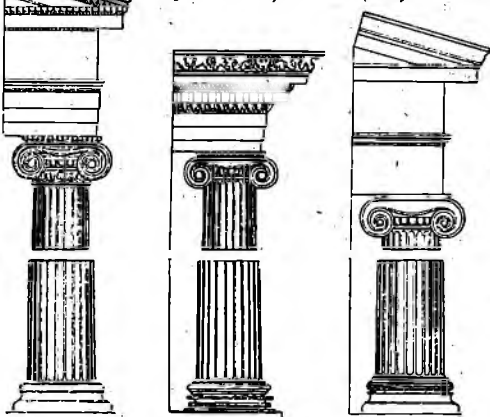

Fig. 2673. Ordinul ionic.

Thales din Milet, Anaximene și Anaxagora [fr.].

***IORDAN** *npr.* ① ☞ Numele riului în care s'a botezat Mântuitorul ② ☞ Sfințirea apei în ziua de Bobotează [vsl. < gr.].

○ **IORDANI** (-ness) *vb. tr. și refl.* A (se) stropi cu apa sfințită din ziua de Bobotează [Iordan].

○ **IORGAN** (*pl.-ane*) *sm. Bucov.* Plapomă: au... ~e împlate cu pământ și mite de lână (rus.) [srb.].

***IORGovan** *sm. Băn.* ☞ = **LILIAc** [srb.].

***IORTOMAN**, **ORTOMAN** *adj.* (numai în poezia populară) ① ☞ Bogat în turme (vorb. de ciobani) ② ☞ Voinic, viteaz.

***IOSAG** (*pl.-aguri*) *sm. Tr.-Carp.* ① Moșie: ce mai mori la ~ul acela, ce mai făgădu de piatră (RET.) ② ☞ Avere (imobilă), bogăție: Nu ți-ai vindut ~u, Ca să mergi on gheizăgu (srl.) [ung. j ó s z á g].

***IOTA** *sf.* ☞ Numele grecesc al literei grecești *ι*.

2. **IOTĂ** (*pl.-te*) *sf. în expr. ncl* (cît, măcar) o ~, nici o trăsătură de condeiu; cîtuși de puțin: nu pot să schimb nici o iotă... din hotărîrea mea (isp.); nu pricepea nici o iotă din toată încredințarea asta (o.-zamp.); fără însă a se depărta nici cît o iotă (isp.) [gr.].

○ **IOTE** *interj.* Ia te uită! uită-te! uite!

***IOV** *sm.* ☞ O varietate de salcie ce crește prin pădurile umede de la munte; numit și „răchită-moale”, „salcie-moale” sau „răchită-puturoasă” (*Salix caprea*) (☐ 2674) [comp. sl. iva].

***IPCĂRIGE** *sf. pl., IPSORITĂ* *sf.* ☞ Plantă cu flori albe trandafirii, foarte mici și numeroase, ce formează o întinsă și frumoasă paniculă; crește pe cîmp și pe locuri nisipoase; numită și „gipsariță” (*Gypsophila paniculata*) (☐ 2675) [i p s o s].

Fig. 2674. Iov.

***IPÉCACUANA** *sf.* ☞ Arbust originar din America de Sud, ale cărui rădăcini sînt întrebuințate în medicină ca vomitive, tonice,

IOD-IPR

Fig. 2675. Ipécărie.

Fig. 2676. Ipécacuana.

purgative și sudorifice (*Uragoga ipécacuanha*) (☐ 2676) [fr.].

***IPER**... = **HIPER**...

***IPINGEA** = **IPINGEA**.

***IPISTAT** = **EPISTAT**.

***IPINGEA**, **IPINGEA**, **EPINGEA**, **EPINGEA** (*pl.-gele*) *sf.* ① ☞ Manta cu glugă, pentru vreme de ploaie, făcută din dimie neagră, purtată mai ales de sătenii cari fac negoț cu vite, de vizitii, etc. (☐ 2677): epingea acopere corpul ca și gheba, însă... este mult mai largă și mai lungă (MAN.); dacă nu au parale, să le lei epingelele (o.-gh.); lupul de i-ar fi frică de ploaie, ar purta ipingea (PANN) ② ☞ Pătură pe șaua calului: și-a cumpărat... tot alchisul de călărie, de la pătură și șa pin'la ipingea (CAR.); unde se găsește șaus, se cere și ipingea (PANN) [tc. j a p y n g a].

***IPN**... = **HIPN**...

***IPO**... = **HIPO**...

***IPOCHIMEN** (*pl.-one*) *sn.* Personaj; personaj [ngr.].

***IPOCOMISAR** *sm.* Sub-comisar: ~ii... strigau la birjari să ște rindul (o.-zamp.) [ngr. ó po + comisar].

***IPOCONDRIAC** *adj. și sm.*

***CE** ce suferă de ipocondrie [fr.].

***IPOCONDRIE** *sf.* ① ☞ Turburare nervoasă care face pe cineva să se creadă atins de diferite boale grave: vrei să te faci sănătos și să scapi de ipocondria asta? (odos.) ② ☞ Tristețe, melancolie [fr.].

***IPOCONDRU** *sm.* ① ☞ Fic. Fig. 2677. Ipingea. care din cele două părți laterale.

ale regiunii superioare a abdomenului: ~1 drept, ~1 stîng ② ☞ Cel ce suferă de ipocondrie: mi-a venit să rîz și i-am tratat de ~ (o.-gh.) [fr.].

***IPOCRIT**, **-TĂ** (*pl.-te*) *adj. și sm.* f. Fătarnic(ă) [fr.].

***IPOCRIZIE** *sf.* Fătarnicie: aceste vulpi cu două picioare... întrec în ~ și vicieșug pe cele cu patru picioare (FIL.) [fr.].

***IPODIACON** *sm.* ☞ Sub-diacon [ngr.].

***IPODROM** = **HIPDROM**.

***IPOHONDRIE** = **IPOCONDRIE**: de mare boala mi se pare că m'ai dat... cu ipocondriile dumitale (CAR.); de la o vreme îmi venise stenahorie și ~ (ALECS.) [ngr.].

***IPOSTAS** (*pl.-ase*) *sn.* ① ☞ Față, înfrățire, ființă, persoană: Dumnezeu are trei ~e și o singură natură ② ☞ Înfrățire, chip: a fost victima aceluia agent cu două ~e (o.-gh.) [gr.].

***IPOTECA** (-echez) *vb. tr. r.* A da ca ipotecă; a amaneta o casă: ~ casele; pămîntul nu-i al dîmitale... și nu poți să-l ipotechezi (BR.-VN.) [fr.].

***IPOTECĂ** (-eci) *sf. r.* Drept care permite creditorului de a se despăgubi de banii ce i se dătează cu imobilul care i-a garantat plata datoriei; amanet [fr.].

***IPOTECAR** *adj.* ① ☞ Care are drept de ipotecă 15.000 ② ☞ Privitor la o ipotecă [fr.].

***IPOPETIC** *adj.* ☞ Intemeiat, bazat pe o ipotecă [fr.].

***IPOTEZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ☞ Presupunere, supoziție din care se trag diferite consecuențe [fr.].

***IPROCI** *adv.* Etc., și așa mai departe, și altele [vsl.].

Fig. 2677. Ipingea.

IPSORIȚĂ = IPCĂRIȚE.

IPSOȘ *sbst.* ☉ = GHIȚS [ngr. γύψος].

○ **IR** (*pl. irari*) *sn. Mold. Trans. Alufie:* negustor de băcan, ~uri, ghileală (cra.): *fi volu pune un ~ care s'o vindece repede* (N-UR.) [ung.].

IRĂ *sf. Ofen.* (conv.) (ruj.). Curelușă subțire de meșină cu care cos ciobanii cojoacele [srb. ira „meșină”].

IRADEA (*pl.-dele*) *sf.* ☿ Ordin, decret al Sultanelui [tc. ira d e].

IRADIA (-dlez) *vb. intr. și refl.* A se întinde, a se răspîndi în toate direcțiile ca și razele soarelui [fr.].

IRADIAȚIUNE, IRADIAȚIE *sf.* ① Emisiunea, răspîndirea razelor: ~a razelor solare ☿ ② Împrăștierea în toate direcțiunile, pornind dintr'un punct central [fr.].

IRASCIBIL *adj.* Iute la fire, care se minie ușor [fr.].

IRASCIBILITATE *sf.* Defectul unei persoane care se minie ușor [fr.].

IRAT (*pl.-aturî*) *sn.* ☿ Venit domnesc din dările ce se plăteau: ce agonisală nedreaptă cu numire de ~uri ale boierilor (C-RAD.) [tc. ira d].

IRATIONAL *adj.* ① ☿ Contrar rațiunii ☿ ② ± Expresie ~ă, care cuprinde radicale [fr.].

IREALIZABIL *adj.* Ce nu se poate realiza, împlini; de neîmplinit: de cîte ori nu m'am gîndit și eu la asta, ca la un vis ~! (VLAH.) [fr.].

○ **IREAN** = IREAN.

IRECUZABIL *adj.* Care nu poate fi recuzat, respins, care trebuie să se primească: mărturie ~ă [fr.].

IREUDENTISM *sbst.* ☿ Doctrină politică în numele căreia o națiune reclamă anexarea tuturor ținuturilor în care populațiunea vorbește aceeași limbă ca și a ei [fr.].

IREUDENTIST *adj. și sn.* ☿ Partizan al ireudentismului [fr.].

IREDUCTIBIL *adj.* ① ☿ Care nu poate fi readus la starea normală: fractură ~ă ☿ ② ± Care nu poate fi exprimat în termeni mai simpli, care nu mai poate fi simplificat: fracțiune ~ă [fr.].

IREFUTABIL *adj.* Care nu poate fi combătut: argument ~ [fr.].

IRELIGIOS *adj.* ☿ ① Care n'are religie ☿ ② Contrar religiunii, care nu respectă religia [fr.].

IRELIGIOZITATE *sf.* ☿ Lipsă de sentimente religioase [fr.].

IREMEDIABIL *adj. și adv.* Fără leac, care nu se mai poate îndrepta [fr.].

IREMISIBIL *adj.* De neiertat, care nu merită a fi iertat [fr.].

IREPARABIL *adj.* Ce nu se mai poate îndrepta, de nereparat: se vedea... neputîncios... în rața unui ~ dezastur (VLAH.) [fr.].

IREPROȘABIL 1. *adj.* Căruia nu i se poate face nici un reproș, căruia nu se poate găsi nici o vină, fără nici un cusur; desăvîrșit.

2. *adv.* În mod ireproșabil [fr.].

IRĖȘ (*pl.-esuri*) *sn.* = ERES: nu mai crede tu în toate ~urile (ISR.); ghiloturile și ~urile rostite pînă să se gătească oina (ROD.) [ngr.].

IRESPONSABIL *adj.* Neresponsabil, căruia nu i se poate cere socoteală de actele sale [fr.].

IREVOCABIL *adj.* ① Care nu poate fi revocat, rechemat, retras ☿ ② Care nu poate fi anulat ☿ ③ Asupra căruia nu se mai poate reveni, nestrămutat: hotărîre ~ă [fr.].

IREZISTIBIL *adj.* Căruia nu i se poate împotrivi nimem, căruia nu i poate rezista cineva: se vede frumos, fermecător, ~ (VLAH.); natura-l înzestrase cu talent de orator de o putere ~ă (CAR.) [fr.].

○ **IRIBIȚA** (*pl.-te*) *sf. Băn.* ☿ = POTIRNICHE [srb. jerebica].

IRIDENT... = IREDENT...

IRIDIUM *sbst.* ☉ Metal alb, descoperit în 1803 asociat cu osmiu în mineraiurile de platină [fr.].

IRIGA (-lgea) *vb. tr.* ☿ A stropi livezile, țărinile, cu apă adusă în canale [fr.].

IRIGABIL *adj.* ☿ Ce se poate iriga ușor [fr.].

IRIGĂTOR (*pl.-toare*) *sn.* ① Aparat pentru

stropirea aleelor, trotuarelor, etc. ☿ ② Aparat cu care se fac spălături interne (☿ 2678) [fr.].

IRIGAȚIUNE, IRIGAȚIE *sf.* ① Stropirea metodică a livezilor și țărinilor cu apă adusă în canale: sâpa de-a lungul ogoarelor canale de irigație (VLAH.) ☿ ② Stropirea unei părți bolnave [fr.].

○ **IRIMĂ** = INIMĂ.

○ **IRINDEAUA** *sf. Ofen.* (CIAUS.) (R-COP.) Numele unui joc repede, vioiu, sălăreț.

IRIS *sbst.* ① ☿ Membrana colorată din interiorul ochiului, în a cărei gaură din centru se află pupila (☿ 2679): în (ochiul) cel drept avea o pată pe ~ (DLVR.) ☿ ② ☿ = STINJINEI [fr.].

IRITA (-it) 1. *vb. tr.* ① A minia, a necăji, a supăra foc ☿ ② A întărita, a surexcita, a ațîța ☿ ③ A determina o durere într'un organ.

2. *vb. refl.* ① A se aprinde de I. Iris. P. Pupila. minia, a se supăra foc ☿ ② A se întărita ☿ ③ A deveni mai dureros [fr.].

IRITABIL *adj.* Care se irită ușor, supăracios: e așa de... de cîntva timp și luptă să se stăpînească (VLAH.) [fr.].

IRITABILITATE *sf.* ① Felul de a fi al unei persoane iritabile ☿ ② ☿ Proprietatea unor țesuturi sau elemente anatomiche de a intra în activitate sub influența unor agenți excitanți [fr.].

IRITANT *adj.* ① Care irită, care întărita ☿ ② Care surexcită organele [fr.].

IRITAȚIUNE, IRITATE *sf.* ① Faptul de a (se) irita ☿ ② Starea unei persoane iritate ☿ ③ Mărirea, surexcitarea activității proprii unui element anatomic, viu, a organismului unui om sau animal viu [fr.].

IRITĂ *sf.* ☿ = TORTEL.

IRIZAT *adj.* Care prezintă colorile curcubeului: sidet ~ [fr.].

IRIZAȚIUNE, IRIZAȚIE *sf.* ① Aparițiunea colorilor spectrului solar pe suprafața unor minerale ☿ ② Aceste colorii înseși: frumoașe irizații [fr.].

IRLANDEZ 1. ☿ *adj.* Din Irlanda, priutor la Irlanda.

2. *sm., IRLANDEZĂ* (*pl.-ze*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Irlanda.

IRMIȚ *sm. Mold.* ☿ Veche monedă turcească de argint, care circula în Moldova, iocosar: Trei desagi de ~ și de galbeni venetici (ALECS.); l-am văzut la cheturi umplînd coaba lăutarului ou ~! (GN.) [tc.].

± **IRMIȚIU** 1. *adj.* Roșu închis: vin ~.

2. *sbst.* Piele de această culoare.

IRMOLOGHION *sbst.* ☿ Carte bisericească cuprinzînd irmoașe [gr.].

IRMOS (*pl.-oase*) *sn.* ☿ Primul vers care arală cuprinsul și melodia celorlalte versuri, numite tropare, dintr'o cîntare bisericească: cîntă și vedeam... cîntînd ~ul... în biserică, înima mi bătea mai tare (SLV.) [gr.].

IROD *npr. m.* 1. Numele împăratului Iudeii, pe vremea nașterii Mîntuitorului.

2. **IROZI** *sm. pl. Mold.* (☿) Vicleim (☿ 2680): nu-l vole să umbiași ou păpușele și ou Irozii (ALECS.).

3. **IROȘ** *sm.* Mască/paiată: înolțat ou olubotele galbene... de fi se părea că-l un ~ de oel frumos (CRO.); Vascu nostru ni-l umplură saltimbanoli și irozii (EMIN.) [ngr.].

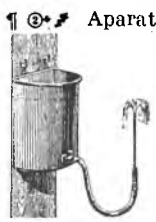
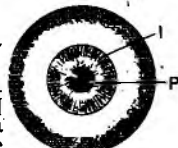
Fig. 2678.
Irigator.

Fig. 2679.

Fig. 2680. Irozi (după T. Papahagi).

***IRONIC** *adj.* și *adv.* Cu ironie, batjocoritor: dinna il privi pe sub sprincene, zimbând ~ (D.-ZAMF.) [fr.].

***IRONIE** *sf.* ① *Figură de retorică* prin care cineva zice contrarul de ceea ce vrea să se înțeleagă, luare în ris, zeflemea: o ~ fină ¶ ② *Ironia soartei*, contrast pe care-l prezintă două fapte apropiate și care seamănă cu o bătaie de joc [fr.].

○ **IROSEALĂ** (*pl.-seii*) *sf. Mold.* Faptul de a (se) irosi, risipi, prăpădire.

○ **IROSI** (-osese) *vb. tr. și refl. Mold.* A (se) risipi, a (se) prăpădi, a (se) părădui: vaca îmi irosea ogrinji din cărută (CRG.); nutrețul ce li se dă se irosește și se strică, mai mult dect se întrebulează (ION.); și toate s'au irosit, ca și cînd n'ar mai fi fost (VLAH.) [a fierosi].

† **IROU** *sm.* = **EROU** [vsl. iroj < gr.].

IRUGĂ = **IERUGĂ**.

IRUNCĂ = **IERUNCĂ**.

***IRUPȚIUNE**, **IRUPȚIE** *sf.* ① *Năvală*, *năvălire* neașteptată a dușmanului într-o țară ¶ ② *Năpădire*, *intrare* neașteptată și bruscă ¶ ③ *Revărsare* fără de veste a apelor unui râu, unui fluviu [fr.].

ISAIA-DĂNTUȘTE = **DĂNTU**.

ISCA (*se iscă*) *vb. refl.* A lua naștere, a se produce, a izbucni pe neașteptate: cînd se isca stădă între dinși, la acest împărat mergeau... la judecată (ISP.); micul neînțeleger se iscau la tot ceasul (VLAH.) [bg. iska mise „îmi vine pofta să...“].

ISCĂLI (-ălesc) *vb. tr. și refl.* A-și pune semnătura, a (se) subscrie: ~ un act, o poliță [vsl. isk alu „am cercetat“].

ISCĂLITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Semnătură, numele iscalit pe un act, etc.: mi-a furat iscalitura, pentru ca să facă o plastografie (ALECS.); iscalitura lui ajunsese să albă trecere chiar și dincolo de Lipsca (D.-GH.) [iscăli].

† **ISCHIUZAR**, **ISCHIUZAR** *adj.* Dibaciu, șiret, pișcher: începe tu, că ești mai ischiuzar (ALECS.) [tc. isg ū zar].

† **ISCHIUZARLIC**, **ISCHIUZARLIC** (*pl.-teuri*) *sn.* Șiretenie, pișcheriș [ischiuzar].

† **ISCOADĂ** (*pl.-de*) *sf.* Spion, cercetaș: Ștefan, prin iscoadele lui, știa toate mișcările vrăjmașului (BALC.); trimiseră gonaci și iscoade în toate părțile (BALC.) [vsl. sūhoda].

ISCODEALĂ (*pl.-dell*), **ISCODENIE**, **ISCODITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Lucru născocit, născocitură, invențiune: se stringeau acolo... minunile iscodeniilor toate (CAR.).

ISCODI (-odesc) 1. *vb. tr.* ① A cerceta, a spiona: Ștefan puse de iscodi și află totul ¶ voia (ISP.); trebuie să fie un trâmă de undeva, pentru a ~ casele oamenilor (CRG.) ¶ ② A născoci: acel înrăutățit al iscodit deosebite piri minolnoase (NEGR.); el își trâmănta mintea ca să iscodească o mincună gogonată (ALECS.).

2. *vb. refl.* A se ivi, a se arăta: acolo, la pădurea neagră, se iscodise o scorpie (ISP.) [vsl. sūhoditi].

ISCODITOR, **-TOARE** *adj. și sm. f.* Care iscodește: la adăpost de ochii ~i și stupizi ai lumii, să trăiești liniștit (VLAH.); uneltitori de rele, iscoditori de desbinări (ODOB.); babele... prefăcute și iscoditoare (CRG.); Baiazid... puse ~i pe la toate vadrurile (VLAH.).

† **ISCUSENIE** *sf.* Măiestrie, lucru de artă, făcut cu meșteșug [iscusi].

† **ISCUSI** (-usesc) *vb. tr. și refl.* A (se) face mai ager, mai isteț, a (se) subția (mintea) [vsl. iskusiti].

† **ISCUSIME** *sf.* Iscusință; măiestrie, pricepere [iscusi].

ISCUSINȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* Însușirea celui iscusit, dibăcie, pricepere, îndemnare: ou o ~ de sălbatic, el își pregătea armele (D.-GH.); auzind de... iscusința acestui flăcău, a căpătat și el gust la flăcărie (SA.) [iscusi].

ISCUSIT *adj.* ① *p. ISCUSI* ¶ ② **NEISCUSIT** ¶ ③ Dibaciu, îndemnat, ager, priceput, isteț: peste ce profesor înțelept și ~ a dat! (CRG.); băiatul, de ce creștea, d'ala se făcea mai isteț și mai ~ (ISP.).

† **ISCUSENIE** *sf.* Încercare, experiență; ispitire; cercetare [vsl.].

ISG... = **IZG...**

ISIHIE *sf.* ① Liniște, tihnă: să mă bucur în ~ de rodul îndelungatei mele trude (CAR.) [ngr. ἡσυχία].

***ISLAM**, ***ISLAMISM** *sbst.* ① Religia musulmană: se va vedea triumful islamismului prin sărbătoria lui Mihai și a armatei lui (BALC.) ¶ ② Toate țările musulmane:

spre mormintul cărula călătoreau hații din multe părți ale Islamului (ARG.) [fr. < tc.].

***ISLANDEZ** 1. ● *adj.* Din Islanda, privitor la Islanda.

2. *sm.*, **ISLANDEZA** (*pl.-ze*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Islanda.

ISLAZ, **IZLAZ** (*pl.-azuri*) *sn.* Loc de pășune pentru vitele locuitorilor dintr-o comună: boli... intrau din mîrște ori din islaz în vre-o holdă (BR.-VN.) [srb. izlaz].

ISM... = **IZM...**

ISNAF (*pl.-aturi*) *sn.* ① Corporație, breaslă: populațiunea orașelor se compunea din meseriași și negustori împărțiți în ~uri sau corporații (D.-GH.) ¶ ② Breslaș; meseriaș: pe cine dintre ~i ori cupeți or prinde, să-i tunză ridiche (CAR.) [tc. esnaf].

ISNOAVĂ = **IZNOAVĂ**.

***ISOCRON** *adj.* ¶ Care durează același timp, care se face în același spațiu de timp: mișcări ~e; oscilațiile pendulului sînt ~e [fr.].

***ISOCRONISM** *sbst.* ¶ Egalitate de durată: ~ul micilor oscilații ale pendulului [fr.].

***ISODINAMIC** *adj.* ¶ Care are aceeași intensitate: linie ~ă, aceea care trece prin punctele pămîntului în care forța magnetică e aceeași [fr.].

***ISOEDRIC** *adj.* ¶ Care are fațete egale: cristal ~ [fr.].

***ISOĞON** *adj.* ¶ Ale căror unghiiuri sînt egale [fr.].

***ISOMER** *adj.* ¶ Corpuri ~e, corpuri care deși prezintă aceeași compoziție, au totuși proprietăți fizice și chimice mai mult sau mai puțin deosebite: hidrocarburi ~e [fr.].

***ISOMERIE** *sf.* ¶ Starea unui corp compus care este isomer cu altul [fr.].

***ISOMORF** *adj.* ¶ Care are aceeași formă ca și alt corp [fr.].

***ISOMORFISM** *sbst.* ¶ Starea corpurilor isomorfice [fr.].

ISON *sbst.* ¶ Notă prelungită cu care isonarul însoțește melodia cîntată de psalt: o ține una și bună, chiar ca un palamar cu ~ul la biserică (ALECS.); a ținea ~ul, a acompania cu vocea sau cu un instrument cîntarea altuia, a ținea hangul: fata cîntă înaltele, țînîndu-și ~ul singură pe chitară (D.-ZAMF.); valurile, cu vijitiul lor..., țîn ~ orchestrei de pe mal (VLAH.); multă vreme mi-ai țînut ~ul numai într-o strună (ALECS.); *pr. ext.*: cum-păna puțului... ține ~ul berzelor de pe coșare (D.-ZAMF.); ¶ a ținea partea cuiva, a-l aproba, a-i face pe plac [ngr.].

ISONAR *sm.* ¶ Corist, cîntăreț la cor (în biserică): împrenună cu alți băieți, ~i ai bisericii (CRG.) [ison].

ISOP *sm.* ¶ Mic arbust, foarte frumos și mirositor, cu flori albastre, mai rar albe; e originar din Orient, și se cultivă adesea ca plantă ornamentală (*Hyssopus officinalis*) (2681) [vsl. < gr.].

***ISOSCEL** *adj.* ¶ Se zice despre un triunghi cu două laturi egale (2682) sau despre un trapez ale cărui laturi neparalele sînt egale [fr.].

***ISOTER** 1. *adj.* ¶ Se zice în meteorologie, despre ori-ce linie care trece prin toate punctele de pe pămînt care, în timpul verii, au aceeași temperatură mijlocie.

2. **ISOTERĂ** *sf.* O linie isoteră oare-care [fr.].

***ISOTERM** *adj.* ¶ Care posedă Triunghi isoscel. o temperatură egală; linie ~ă, aceea care trece prin toate locurile de pe pămînt care au aceeași temperatură mijlocie anuală [fr.].

***ISPANIC** *adj.* ● Privitor la Spania, spaniol: peninsula ~ă [fr.].

***ISPANISM** (*pl.-me*) *sn.* ① Vorbă, expresiune împrumutată sau imitată din limba spa-

Fig. 268r. Isop.

Fig. 268a.

ISP-niolă ¶ ② Fel de vorbire particular limbii spaniole [fr.]

IST

ISPANIST *sm.* ① Persoană care se ocupă în special cu studiul limbii și literaturii spaniole [fr.]

ISPANO-AMERICAN *adj.* ① Se zice despre națiunile din America care vorbesc limba spaniolă [fr.]

ISPANOFIL, -*ila* *adj.* și *sm. f.* Se zice despre străinii cari iubesc pe spanioli, cari arată dragoste pentru cultura și istoria Spaniei [fr.]

ISPAS *sbst.* ① Sărbătoare care cade la 40 de zile după Paști, înălțarea Domnului: am un nepotul numai de zece ani, i-a împlinit la ~ (ALECS.) [vsl. s. p. a. s. u. l.]

ISPASĂ *sf.* ① Despăgubire pentru stricăciunile făcute de vite într-o țarină, într-o livadă, etc.; constatarea la fața locului a acestor stricăciuni: a ochemat pe primar la curte și a făcut ~ la fața locului; n-ai bătaia pentru plăți de ~ nu l-au putut vindeca (BR.-VN.) [ispăș; comp. pol. *ispasz*, 'pagubă făcută de vite']

ISPĂȘENIE, **ISPĂȘENIE** *sf.* ① = **ISPĂȘIRE** ¶ ②

și = **ISPĂȘA**: osebit de aceasta, sint ispășeniile de păduri (FIL.)

ISPĂȘI (-ăseso) *vb. tr.* ① A avea de suferit, a-și lua osînda de pe urma unui păcat, unei fapte rele, unei vine, a expia: urs al să rămiți pînă îți vei ~ păcatele (ISP.); iartă-mă, ocoli ou amarnice dureri am ispășit, vai! și eu, păcătoasă-mi răstăorie (ODOB.) ¶ ② și A prețui paguba făcută de vite într-o țarină, într-o livadă, etc.: și-i chlamă să fie de față, oînd se va ~ oîneșe și cîreșele (CRO.) [vsl. s. p. a. s. u. l.]

ISPĂȘIRE *sf.* Faptul de a ispăși, expiațiune.

ISPĂȘITOR *adj.* și *sm.* Care ispășește.

ISPISOC (pl.-oase) *sn. Mold.* ① Vechiu act domnesc scris slavo-nesc; hrisov, document: am ispisoce multe, ascurse colo 'n pod (ALECS.) [vsl. *ispis ū k ū; comp. rus. *spisok ū*]

ISPITĂ (pl.-te) *sf.* ① Indemn spre rău, spre păcat, dispoziție a minții care ne împinge să facem un lucru rău, nepermis, tentațiune: treoune o clipă printr-o ~ primejdioasă (D.-ZAMF.); se rugă puțin, ca să se de-parteze de el ispita Satanei (ISP.); și 'ncăroat de-o frumusețe dătătoare de ispite (VLAH.); a cădea în ~; a băga în ~, a duce în ~, a-l îndemna mintea să facă ceva rău, nepermis: nu ne duce în ~, oî ne izbăvește de cel rău; la ce ou-gești tu oare P... strigă el, oînd auzi că ea vrea să-l bage în ~ (ISP.) ¶ ② Lucru care ispitește, atrage, care provoacă ispita: ispitele lumii sînt multe și de tot felul (ODOB.) ¶ ③ pl. Încercări, nevoi: treoune prin fel de fel de ispite și nevoi (ISP.) [ispiti]

ISPITI (-ăteso) *1. vb. tr.* ① A cerceta, a supune la cercare: scriese... la niște filosofi vechii, ca să vie să ispitească ou învățăturile lor pe fiul său (ISP.); atunci Dumnezeu a voit să-l ispitească credința (ISP.) ¶ ② A duce în ispită, a tenta: măestria ou care era făcut acoi nod o ispiti să se cerce (ISP.) ¶ ③ A afla: ispitește mai de de mult că filicele Chelnei... treoune printr-oare horă (ODOB.)

2. *vb. refl.* A se încerca: în zadar ea se ispitiște a-l răsturna (SALC.); Simion n-ici nu s'a mai ispitiț să tăgădu-ească (VLAH.) [vsl. *ispytat*]

ISPITIT *adj.* ① p. **ISPITI** ¶ ② Tentaț ¶ ③ Încercat: experimentat.

ISPITITOR, -*TOARE* *adj.* și *sm. f.* Care is-pitește, tentator: o trupul și oîpul Sofiei, ou gura ei ispitițoare (BR.-VN.)

ISPOL *sbst.* ① Lopătică, căuș cu care se scoate apa intrată în luntre (2683); un Român sta ou ~ul în mînă (S.-ALD.) [big. *iz-pol*]

Fig. 2683. Ispol.

ISPOVEDI... **SPO-VEDI**...

ISPRĂVĂ (pl.-ăvi) *sf.* ① Faptă, lucrare ispră-vită, săvîrșită bine, îndeplinită cu succes: oîhar mort, oasele mele se vor bucura în morimînt de isprăvile tale (ISP.); în-sens rău și *iron.*: tot orașul fierbea de is-prăvile lui și-l arăta ou degetul (VLAH.); bună ~ fîșoni și de astădată! ¶ ② Izbîndă într-o întreprindere, suc-ces: Ercule făou cele mai mari isprăvi de vitejie (ISP.); ou

prea multă grabă, nu faci n-ici o ~ (ZNN.) ¶ ③ Rezultat, urmare: iată frumoasele isprăvi a învățăturii papistașilor! (NEGR.); a nu face n-ici o ~; a se întoarce fără ~ ¶ ④ Ț Autorizație: nu va putea el singur ou voia lui să ia, ce trebulăste să ia ~ de la judecătoriu (PRV.-MB.) ¶ ⑤ Ț Rost, motiv: bărbatul... să o bată... iară nu cu vrămă-sie, fără vină și fără ~ (PRV.-MB.) ¶ ⑥ De ~, a) de treabă, cum se cade: ai noștri s'au ales tot oasmen harnici și de ~ (VLAH.); era un bărbat nu se poate mai de ~ (CAR.); b) bine de tot; cu desăvîrșire, cu totul: a dormi de toată isprava (ZNN.); dundu Bălașa înălbii ou de ~ la cap (ON.); de nu să va face greșala de tot, de ~... atunci răpi-toriul nu să va oerta cu moarte (PRV.-LP.) [vsl.]

ISPRĂVI (-ăvese) *1. vb. tr.* ① A duce la bun sfîrșit, a săvîrși cu bine, a duce la capăt bun, a izbuti: am bună nădejde să isprăvesci ou bine slujba (ISP.); mers-am ou asupra ei ou bățiile, dar n'am isprăvit nimica (EMIN.) ¶ ② A sfîrși, a termina, a fi gata: ③ cine începe multe, puțin isprăvesce; n'ai isprăvit încă? ¶ ④ F A da gata ¶ ⑤ A găti, a ajunge la capăt, a nu mai avea: am isprăvit lemnele ¶ ⑥ Ț A obține, a do-bîndi, a procura: trimișind Ștefan-Vodă... să-i ispră-vească steag de domnie (M.-COST.)

2. *vb. refl.* ① A se sfîrși, a lua sfîrșit ¶ ② A se găti, a se termina, a nu mai fi: s'au isprăvit bucatele; de unde tot iei și nu pul, oîrînd se isprăvesce (PANN) [vsl. *ispravit*]

ISPRĂVIT *1. adj. p.* **ISPRĂVI** ¶ ② **NEISPRĂVIT**. 2. *sbst.* Sfîrșit.

† **ISPRĂVNIC**, ○ **ISPRĂVNIC** *sm.* ① Ț Admini-strator; vătaf: (agonisita) aceasta de o vei chivernisi bine, vei lua, ca un isprăvnic bun, plăți de la Dumnezeu (ANT.-IV.) ¶ ② Ț Reprezentant, mandatar: oela ce va audui pre ~ul ouiva, nu să oîhamă cum au suđuit pre acoia ce iaste isprăvnic, ce pre stăpînu-său (PRV.-LP.) ¶ ③ Ț Ț Tutore, curator, epitrop: oela ce va fi isprăvnic vre-unul ouon micșor (PRV.-MB.) ¶ ④ Ț Ț Moștenitor, lega-tar: acoia isprăvnic, oumu și va muri stăpînul, într-oel oas poate să la acoale bucate de la moșnean (PRV.-MB.) ¶ ⑤ Ț Ț Prefect: hai să facem noi o hirtie la isprăvnic (R.-COD.) [vsl.]

† **ISPRĂVNICAT** (pl.-aturi) *sn.* Isprăvnicie: da-torii are... să înștiințeze ou cărți de publicație toate ~ele (LEG.-CAR.) [isprăvnic]

ISPRĂVNICEASĂ, ○ **ISPRĂVNICEASĂ** (pl.-cese) *sf.* ① Sofia isprăvnicului: să mă fac isprăv-niceasă! alta nu doresc pe lume (ALECS.)

ISPRĂVNICEL, ○ **ISPRĂVNICELE** *sm.* Ț Mai marele peste argații unei moșii, pus el însuși sub ordinele vătăfului de curte (= *Mold.*, 'fecior boieresc'): s'a băgat înțilu isprăvnicel pe moșia boierului (S.-ALD.); numai tu știi oîte ghioldisuri... ai mîncat la strî-gătul isprăvnicelului (LUNG.) [isprăvnic]

ISPRĂVNICESC *adj.* De isprăvnic.

ISPRĂVNICI (-iceso) *vb. tr.* și *refl. iron.* A (se) face isprăvnic: în sfîrșit, ou mila lui Dumnezeu, m'am isprăvniciit (ALECS.)

ISPRĂVNICIE, ○ **ISPRĂVNICIE** *sf.* ① Funcțiunea de isprăvnic ¶ ② Localul isprăvnicu-lui: tîrziu, vin la ~ să se judece dot creștin (R.-COD.) ¶ ③ Ț Ț Calitatea de tutore, epitropie: n-ici isprăvnicul sau tîlu-său nu vor putea să la presa săraca căreia-l iaste isprăvnic, pînă nu se va slobozi isprăvnicia (PRV.-MB.) ¶ ④ Ț Ț Administrațiune.

ISRAELIT *1. adj.* Privitor la Evrei, de Evreu: religia ~ă.

2. *sm.*, **ISRAELITĂ** (pl.-te) *sf.* Evreu, Evreică.

○ **IST(A)** = **ACEST(A)**.

○ **ISTALAT** = **ASTALAT**.

† **ISTECIUNE** *sf.* Istetiune: și-a oîstigit mica lui boierle prin muncă și ~a minții lui (FIL.) [isteț]

ISTERIC *1. adj.* Ț Ț Privitor la isterie: labuon într-un plîns, nervos, ~ (VLAH.) ¶ ② Atins de isterie.

2. *sm. f.* Persoană atînsă de isterie [fr.]:

ISTERICALE *sf. pl. f.* Criză de nervi, acces isteric: pe nevastă-mea o apucase un ris ou ~ (BR.-VN.); a apucat-o ~ pe babă (ALECS.) [ngr. *δυσπρεμία*]

ISTERIE *sf.* Ț Boală nervoasă caracterizată prin turburări ale sensibilității, prin convulsii, delir, accese de plîns sau de ris, etc. [fr.].

ISTET *adj.* Ager la minte, deștept, priceput, iscusit: mulțera era foarte isteță..., iar bărbatul un hă-

bănu (RET.); Anecdota, calamburul, acolo fiind la pref, Cată-le prin almanahuri, și vei trece de ~ (VLAH.) [vsl. istici].
ISTEȚI (-eșco) *vb. tr. și refl.* A (se) face istet.

ISTEȚIE, ISTEȚIME *sf.* Agerime a minții, deșteptăciune, pricepere, iscusință: n'are nici agerimea de minte; nici isteția, nici îndrăzneala Ovrelor (SR.-VN.); el încrecea la învățătură și istețime pe toți copiii (SR.) [istet].

○ **ISTINA** *adv.* Băn. Adevărat (SRB.).

* **ISTM** (pl.-muri) *sn.* ● Limbă de pământ care leagă două continente sau o peninsulă de un continent (□ 2684): ~ul de Suez; ~ul de Corint [fr.].

* **ISTOLOGIE** — **HISTOLOGIE**.

* **ISTORI** = **ISTORIS**.

* **ISTORIC** 1. *adj.* ○ 1. Prioritar la istorie: narațiune ~ă, lucrare ~ă; nume ~, care e renumit în istorie □ 2. Care s'a întâmplat de curînd; faptul acesta e ~.

2. *sbst.* Simpla povestire a faptelor în ordinea și în împrejurările în care s'au produs.

3. *sm.* Cel ce scrie istoria [fr.].

* **ISTORIE** *sf.* ○ 1. Povestirea întâmplărilor vrednice de însemnat din viața unui sau mai multor popoare, a celor privilegiate la întreaga omenire, la o epocă oarecare, la o singură persoană: istoria Grecilor, Romanilor, universală; istoria lui Napoleon; istoria bisericăască; istoria civilizațiunii □ 2. Carte în care se povestesc aceste întâmplări; operă istorică compusă de un scriitor: istoria lui Tucidide □ 3. Istoria sacră sau biblică, istoria veche a Evreilor și a primilor creștini □ 4. Istoria antică sau veche, aceea a popoarelor care au existat înainte de nașterea lui Cr. □ 5. Istoria medie sau a evului mediu, de la 395 pînă la 1453 □ 6. Istoria modernă, de la 1453 pînă în zilele noastre □ 7. Istoria contemporană, aceea care povestește faptele petrecute în epoca în care trăim □ 8. Povestire în genere □ 9. Istoria naturală, descrierea ființelor și corpurilor (animale, plante, minerale) care există pe suprafața sau în interiorul pămîntului [lat.].

ISTORIE *sf.* F. ○ Povestire: Chelului despre chelie să nu-i spui vre-o ~ (PANN) □ 1. Întîmplare, eveniment: s'a întîmplat odată o ~, oare a rămas de pomină în casă la noi (SR.-VN.); începuseși să-mi spui istoria de seară (CAR.) □ 2. pl. Ceremonii, fasoane [ngr.].

ISTORIOARĂ (pl.-re) *sf.* Povestire mică, istorie glumeață: a povestit o mulțime de istorioare țărănești (I.-GH.).

* **ISTORIOGRAF** *sm.* 1. Cel ce e însărcinat în mod oficial să scrie istoria unei epoci [fr.].

* **ISTORIOGRAFIE** *sf.* 1. Artă de a scrie istoria [fr.].

ISTORIS (-lesco) *vb. tr.* A povesti: nimeni nu știe să istorisească mai frumos și mai cu haz ca dumnealui (SR.-VN.) [ngr. ἱστορήσω < ἱστορῶ].

* **ISTORISIRE** *sf.* 1. Faptul de a istorisi □ 2. Povestire: nu voia să mă depărtez de la șirul istorisirii mele (GN.).

* **ISTORNIC** *sm.* 1. Istoric, cel ce scrie istoria cuiva: precum al ei ~ lunea au încredințat (CON.) [istorie].

ISTOV *sbst.* ○ 1. Sfirșit, capăt □ 2. De ~, cu totul, cu desăvîrșire; bine de tot: mi-au turat iscăltura... ou gînd de a mă calici de ~ (ALECS.); i-au învins de ~ (SB.); i-a bătut de ~ (PAMF.) [vsl.].

ISTOVEALĂ *sf.* Faptul de a (se) istovi: istoveala puterilor devenea pe fie-care zi mai mare (D.-ZAMF.).

ISTOVI (-oveso) 1. *vb. tr.* ○ 1. A isprăvi, a sfîrși □ 2. A da gata, a prăpădi, a nimici: abia istovise pe balaur și numai lăcătă că se pomeni cu unchiul fetelor (SR.); atîtea necazuri l-au istovit cu totul.

2. *vb. refl.* ○ 1. A se isprăvi, a se sfîrși, a lua sfîrșit □ 2. A se prăpădi, a se nimici; nu-i va da drumul, pînă nu se va ~ de tot în închisoare (SR.) □ 3. A se slei, a seca: i s'au istovit puterile; plînese, pînă i se istoviră lacrimile (SR.); și ca într-o groapă fără fund se istoveau averile, fără s'o poată umplea (VLAH.) [isto v].

ISTOVIT *adj.* ○ p. ISTOVI □ Sleit, secăt de

puteri, prăpădit de boală sau de muncă: Iat'o acoborînd la vale, galbenă și ~ă (VLAH.).

ISTOVITOR *adj. verb.* ISTOVI. Care istoveste: istovitoarea spaimă a zilelor fără credință... iată ce o gonea din casa asta frumoasă (VLAH.).

* **ISTRĂVĂ** (pl.-ăvi) *sf.* Risipă; stricăciune: să fie cineva cu mare privilegiiere (la voință), ca să nu să facă ~ (DRĂGH.); nu face ~ cu chita (VIC.) [istră v i].

* **ISTRĂVI** (-ăvesc) *vb. tr. și refl.* A (se) risipi, a (se) prăpădi [vsl. s ū tr a v i t i].

* **ISTRĂVITOR** *adj. verb.* ISTRĂVI. Risipitor: fata asta bogată era leneșă și istrăvitoare (VOR.).

ISV... = IZV...

ISALA *interj.* Strigăt de bucurie pentru izbîndirea unui lucru (bravol ural): ~! am închis baragladina! (ALECS.) [tc.].

* **ISCHIUZAR** — **ISCHIUZAR**.

○ **ISCOALĂ** = **SCOALA** [ung.].

* **ISLIC, SLIC** pl. (-lee) *sn.* 1. ○ Odinioară căciulă domnească de sobol, purtată de Vodă și de Doamna: șlicul de samur (al domniței Rușanda) era împodobit cu un surguin alb (NEGR.) □ 2. Căciulă îmblînită, în patru colți sau rotundă ca un balon, purtată de boieri (mai tirziu și de boiernași și de lăutari), a cărei mărime varia după rangul boieriei (— TAB. XXVII): pre mueri pre ceale celan doi bărbai... le poartă ou piele goale pre măgari și le bat ou doăă comanace sau ou doăă islice (PRV.-MB.) = ... ou doăă sliche (PRV.-LP.); p'atunci forma islicului nu era numai o fantazie... fie-care trebuia să poarte islicul după teapa lui (I.-GH.) [pol. s z l y k < tc. b a s l y k].

ISL- IUR + **ISLICAR** *sm.* ① Fabricant sau vânzător de işlice: ~ii pot fi mândri de un fiu al ismatului lor (A.-GH.) ② *iron.* Purtător de işlic, boier cu obiceiuri învechite: numea pe cei bătrâni: rugini învechite, ~i, strigol şi cite le mai venea în minte (CRG.).

○ **ISLOC** (pl.-oase), **ISLOG** (pl.-oase) *sn.* * **Băn. Trans.** Flutură de alamă ce se coase pe cămăşi [ung. islóg].

○ **ISPITAL** (pl.-ale, -aluri) *sn. Trans.* Spital: Jumătate-s împuşcate. Şi la ~ băgate (K.-ERS.) [ung. ispitály].

* **ITALIAN** 1. *adj.* ② Din Italia, care locuieşte sau s'a născut în Italia: limba ~ă.

2. *sm.*, **ITALIANCA** (pl.-lenca) *sf.* Locuitor, locuitoare din Italia.

* **ITALIC** 1. *adj.* ① Din, privitor la Italia veche: popoarele ~e.

2. **ITALICE** *sf. pl.* * Caractere cursive [fr.].

ITALIENESC *adj.* Italian.

ITALIENEŞTE *adv.* ① După obiceiul, în felul Italianilor ② În limba italiană [italienesc].

* **ITINERAR** (pl.-are) 1. *sn.* ① Drumul pe care-şi propune cineva să-l urmeze într-o călătorie ② Descrierea locurilor vizitate de un călător ③ Tabloul, carte în care e însemnat drumul de urmat pentru a merge de la un loc la altul.

2. *adj.* Privitor la drumuri: Kilometrul e o măsură ~ă [fr.].

ITROS *sbst.* ① Utrenie: Să fii, gazdă, vesselos, Ca să mergem la ~, La naşterea lui Hristos (BRL.) [comp. serb. jutros, "azi dimineată"].

IT = **ITE**.

○ **ITA** (itea) *vb. intr.* A şchiopăta din cînd în cînd, din pricina unei dureri de picior (ur.) : ce tot itezi din piciorul ? (SEZ.).

○ **ITAI** = **ITII**.

ITARI *sm. pl.* ① Nădragi strîmţi ţărăneşti, foarte lungi şi încreţiţi de la genunchi în jos, uneori împodobii cu găitane, făcuţi din lînă subţire, ţesută în două iţe şi nedată la pîuă (□ 2685): Imbraoai eu... ~ de ţigale şi încălţaţi cu opinouă (CRG.); ţaranii desculţi, cu ~i sumegi pînă deasupra genunchilor (VLAH.).

ITE *sf. pl.* ① Cele două sau mai multe rînduri de fire de lînă sau de bumbac înfăşurate pe cite o speţeară (lăţ de vre-o 15 cm. şi lungă de peste 1 m.) cu care, la războiul de ţesut, se înalţă jumătatea firelor urzelii şi se coboară cealaltă jumătate, producînd ceea ce se numeşte „rost”, prin care se introduc firele bătăturii; iţele trec prin nişte scripeti şi sînt legate cu o sfoară de un băţ paralel cu băţul vatalelor şi care se cheamă „băţul iţelor” (□ 2686) ② **IT sf.** Fiecare din aceste speţeze înfăşurate cu fire: un it se urcă, prin mişcarea picioarelor, pe cînd celălalt se coboară (DAM.); ou itul măsoară statul bolnavului (NOV.)

③ A ţese în două, în trei ~, a ţese cu două, trei, etc. rînduri de speţeze la iţe ④ **Pr. ext.** Firele unei ţesături, unei urzelii: un pîianjen ce-şi urzează în tîcnă ~le sale (ODOB.). ⑤ A încurca planurile [lat. licium, pl. licia].

○ **ITII** (itese) *vb. refl.* **Mold. Bucov.** ① A se uita o clipă, a arunca o privire pe furis: nu omuiva... să te iteşti la dînsul, că are un ochiu otrăvit (CRG.) ② **Bucov.** A se ivi o clipă, a se arăta numai şi a dispărea imediat: se iteau dungi de fulgere cari se apropiuau tot mai tare (GRU.) ③ A se svoni (R.-COD.).

○ **ITII** *interj. Mold.* Cucu! strigătul aceluia care,

în jocurile copilăreşti, scoate puţin capul afară din locul unde s'a ascuns şi-l retrage apoi după acest semnal convenţional: itii drag ingeru, iti vezi prin vis... itii face ~i (ALECS.).

○ **ITII** (itese), **ITAI** (-ăeso) *vb. refl. Mold.* = **ITII**: ote un clopot vînt se iteşte din smocul frunzelor mărunte (GRG.); deasupra crengilor albe, ca de zăpadă, crucea de abia se iteşte într-o solpire (GRU.); păsărica se făcea nevăzută pe după un bolovan, de unde se ităia şi se scufunda în apă (N.-UR.).

○ **IU** = **OHU**! să sari în sus şi să strigi: iui iui, iui să trăască! (SS.).

○ **IUB** *sbst. Otten.* Dragoste, iubire: De dragu nevestelor şi de ~u fetelor (GR.-N.) [iu b i].

† **IUBET** 1. *adj.* Iubitor, dragăstos; îndrăgostit: Anselmo era de fel mai ~ (CAR.).

2. *sm.*, **IUBEATĂ** (pl.-ete) *sf.* Amorez, amorează, dragu(ă) [vsl. ljubici].

IUBI (-beso) 1. *vb. tr.* A avea drag, a simţi dragoste, a-i fi scump: iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi; ~ ca ochii din cap; **F iron.**: it iubeac ca sarea 'n ochi, nu-l pot suferi.

2. *vb. refl.* A avea relaţiuni de dragoste; a se avea dragi [vsl. ljubiti].

IUBIRE *sf.* ① Faptul de a iubi ② Sentimentul celui ce iubeşte, dragoste, amor: ~ înfocată; ~ de neam; adevărata ~... nu trăseşte dect din admiraţie (VLAH.) ③ Patimă, pasiune: ~ de argint.

IUBIT 1. *adj. p.* **IUBI** ④ **NEIUBIT**.

2. *sm.*, **IUBITA** (pl.-te) *sf.* Persoana pe care o iubeşte cineva; dragu(ă), amorez, amorează.

IUBITOR, **-TOARE** *adj. verb.* **IUBI** şi *sm. f.* (Persoana) care iubeşte: era judecător drept şi iubitor de pace (ISP.).

† **IUBOSTE** *sf.* Dragoste, iubire [vsl. ljubosti].

IUDA 1. *npr. m.* ~ Iscariotul, apostolul care a trădat pe Mîntuitor, vînzîndu-l pentru 30 de arginţi; punctul lui ~, numărul 13.

2. **IUDĂ** *sf.* ① Trădător ② Poreclă dată Evreului: Tatarauşul, pe unde nu se pomenea tipenis de iudă, astăzi este înghesuit de lifte pîngărite (ALECS.) ③ Cămar: era ralu... pînă se pripăgi... pe plaiurile noastre, iuda de caşon (DLVR.) [vsl. < gr.].

* **JUDAIC**... = **JUDAIC**...

JUDE *sf. pl.* ① Unul din numeroasele nume date de popor Ielelor ② * Grămadă de copaci doborîţi de vînt (ca efect al Ielelor purtătoare de vînturi) [I u d a].

† **JUDEU** *sm.* Locuitor din Iudea, Evreu [gr.]. ○ **JUDI** (-deso) *vb. tr. Mold. Bucov.* A aţîta, a îndemna, a instiga: diavolul l-a iudit pe sf. Ilie de a uci pe tată-său şi pe mămă-sa (VOR.) [rut. judy ty].

IUFT (pl.-turi) 1. *sn.* Piele groasă (de viţel, de bou sau de bivoli): cizme mari, răspîndind mirosul caracteristic al ~ului rusesec (CAR.).

2. *adv.* ② ~ de parale (PANN), lefter [rus.].

○ **JUGAR** (pl.-are) *sn. Băn.* = **JUGER** ③.

* **JUGOSLAV** 1. *adj.* ② Din Iugoslavia.

2. *sm.* Locuitor din Iugoslavia [srb.].

○ **IUDĂ** *sf. Trans.* (FR.-COR.) (VIC.) Muncă, trudă, opînteală.

○ **IUDJI** (-deso) *vb. refl. Trans.* (CONV.) (SEZ.) (VIC.) A se opînti.

* **JULIAN** *adj.* = **CALENDAR** ④.

JULIE *sm.* ② Numele lunii a şaptea a anului, (p) luna lui Cuptor [gr.].

JUNCĂR, **JUNCHEER** *sm.* ② Elev al unei şcoli militare care a pira la gradul de ofiţer (în Germania, Rusia, etc.) ③ * Cadet (odinioară, la noi): Băloescu... intrat foarte de timpuriu în serviciul militar ca juncăer (A.-GH.); slujeşte în oaste ca juncăer şi 'n acelaşi timp face poezii (CAR.) [rus. jun ker ū].

JUNIE *sm.* ② A şasea lună a anului, (p) Cireşar [gr.].

† **IUO** *adv.* Unde [lat. u b i].

† **IURES**, **JURUŞ** 1. (pl.-uri) *sn.* * Năvală, atac: iuruşul cel dintîiu rare-ori izbuteşte... om mai trage alt iuruş la vreme (ALECS.); Scrişniind, luptătorii, în iures, ca iarba sub coasă cădeau (VLAH.); a da ~, a da năvală, a năvăli.

2. *interj.* Strigăt de atac: oînd oîu striga iuruş! să sariţi cu toţii (ALECS.); şi toţi ou o gură deodată au strigat

Fig. 2685. Iari.

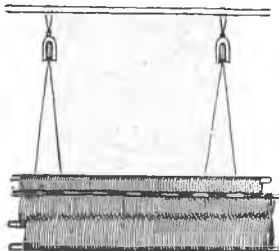

Fig. 2686. Ite.

sub turus! (MCH.); cei doi căpitani, strigând iureși se năpustiră
cu toții asupra lui Zoble. (OLVR.) [tc. j ū r i ș].

○ **IUS** sm. Numele slovei cirilice **Ѥ** [vsl.].

○ **IUSCĂ** (pl. iusti) sf. Mold. ① Bicuișcă, biciu
scurt de curele împletite (sezi.): mormăia tot drumul,
arând necontenit cu inșca pe Roaiba (K-BRS.) ② Lovi-
tură, plesnitură cu biciușca: Radu... n'are de lucru,
jup! o ~ peste coada motanului (VLAH.).

○ **IUSDĂ**... = **IUSDĂ**...

○ **IUSOR** = **UȘOR**.

○ **IUSTI** interj. Mold. Imită plesnitura biciului.

○ **IUSURA**... = **UȘURA**...

○ **IUTĂ** sf. ① Plantă, originară din India, ale
cărei frunze se mănincă ca și
spanacul sau lăptucile și din a
cărei scoarță se obțin fibre textile
întrebuințate la fabricarea a di-
ferite țesături (Corchorus) (2687)
[germ.].

○ **IUTAC** adj. dim. **IUTE**. Cam
iute (JUF.) (CIAUS.) (R.-COD.).

IUTE 1. adj. ① ~ Violent,
aprig, cumplit ② Care nu-și
poate stăpâni firea, pornit spre
minie: e un om ~; preoteasa era ~,
minia lui Dumnezeu (VLAH.); ~ ... se
ohlămă omul ce se minie de grabă, dar căruia de grabă-i
și trece (vor.) ③ Piperat, înepător, pișcător:
ardelu ~ ④ Care se mișcă, umblă sau aleargă
repede: e ~ la picior.

2. adv. Repede: ~ ca săgeata, ca fulgerul, ca gîndul
[vsl. lju t ū].

IUTIȘOR 1. adj. dim. **IUTE**.

2. adv. Cam iute: fugi, săracul, iutișor (GRIG.).

○ **IUTARI** sm. pl. Mold. ① Ciuperci comestibile, cu
carnea albă, fragedă și iute ca piperul; numită și
„bureți-iuți”, „bureți-piperati”, „iutișori”, etc.
(Lactarius piperatus).

IUTEALĂ (pl.-eii) sf. ① Caracterul a tot ce
este iute, graba cu care se mișcă ceva, repeziune:
iuteala călului; iuteala ardului ② ③ Spațiul pe
care-l percurge un corp într-o secundă, vitesă: iute-
ala vântului [iu t ū].

- **IUȚI** (-țese) 1. vb. tr. A grăbi, a zori: iuțind boii cu
coada ascutită a furcilor (OLVR.); din cînd în cînd își iu-
țește pasul (VLAH.).

2. vb. intr. A se grăbi, a se mișca mai iute: el
începu să iuțească, dînd ocol polobocului (ODOS.).

3. vb. refl. ① A se prea grăbi, a o lua prea iute:
zmeul se căi că s'a iuțit, și-l spuse o minciună (ISP.) ②
A se înflăcăra, a se aprinde, a se întări: ambas-
adorul... se iuțește, strigă, bate din picior (I.-GH.).

† **IUTIME** sf. = **IUTEALĂ**: a picioarelor (CANT.).

IUTIȘORI sm. pl. = **IUTARI**.

† **IUVI** = **IVI**.

○ **IUZ sbst. Trans.** (FR.-CDR.) = **IZ**.

○ **IUZBASA** sm. ① Căpitan peste o sută de
fustași cari păzeau la poarta curții domnești [tc.
y ū z - b a ș y].

○ **IUZLUC** sm. ① Vechi monedă turcească de o
sută de parale [tc. y ū z l ū k].

IVAR (pl. ivere) sm. ① = **CLANȚA** ② Încute-
toare, verigă cu care se în-
chide o ușă (2688): Nae
o dă în lături, trage ~ul și de-
schide (CAR.); trase ~ul ușii cu
dibăcie (OLVR.) [srb. iver].

IVEALĂ sf. Ieșirea la
lumină, arătarea unui lucru care a stat ascuns,
care n'a fost încă văzut: a ieși la ~; să se caute dacă
capetele bajaurului, care stau coala la ~, au și limbile lor
(ISP.); a da la ~, a scoate la ~, a da pe față, a scoate
la lumină, a da în vileag [iv i].

IVI (ivesc) 1. vb. tr. A da pe față, a arăta, a da
la iveală, a lăsa să se vadă.

2. vb. refl. A ieși la iveală, a se arăta, a apărea:
pe malul stîng, căsuțe albe se ivesc dintre copaci (VLAH.); Cine
ești? cum îndrăznești Gol aloi să te ivesți? (DON.) [vsl. i v i t i].

○ **IVORIU** sbst. Fîldeș [fr. i v o i r e].

○ **IZ sbst. Mold.** Miros greu pe care-l capătă vinul
sau alte lichide din cauza mucegaiului sau altor

pricini, smac; mirosul acesta comunicat vaselor în
care au stat aceste lichide: băutle, ca să nu mai păstreze
~ul aol rău de mușgai, se vor curăți (DON.); unde le-
mul... căpătase ~ul local (ALECS.) [ung.].

○ **IZADĂ** sf. **Oiten. Bân.** Risipă.

○ **IZAFLA** (-afin) vb. tr. **Bân. A** a lla.

○ **IZARI** (-ărsă) vb. refl. A se prăpădi, a se po-
topi, a pieri: are să se izărească lumea (PAMF.) [rus.
iz z o r i t i].

IZBĂ 1. (pl.-be) sf. Căsuță de lemn a țăranilor
ruși: marele duce... se miruși și lină o ~ întinsă o masă
mare (OLVR.) [rus.].

IZBĂ 2. (pl.-be) sf. F Izbitoră: îi dă o ~ în pămînt
și-l îngroapă plin n gît (sev.) [iz b i].

IZBĂVĂ sf. Faptul de a izbăvi, scăpare [vsl.].

IZBĂVI (-ăveso) 1. vb. tr. A mîntui, a scăpa: nu ne
duce în ispită, ci ne izbăvește de cel rău; într-o săptămînă
m'au izbăvit de podobă (CRE.).

2. vb. refl. A se mîntui, a se scăpa; a se coto-
rosi: s'a izbăvit Ipate și de dracu și de babă (CRE.) [vsl.].

IZBĂVIȚOR, TOARE adj. verb. (și sm. f.)

IZBAVI. Care izbăvește, mîntuitor.

IZBELISTE sf. ① Loc, situațiune unde e expus
cineva tuturor loviturilor (soartei, etc.): ca lautul de
pre lîngă drumuri... În prav și pulbere sdruncinîndu-se, cu
vînturile se holburăște și... în ~ se leapădă (CANT.); aruncat
în ~ a nenorocirilor (VLAH.) ② De ~, a) expus tuturor
loviturilor soartei, lăsat în voia întîmplărei, pără-
sîrit de tot; b) fără stăpîn: are să rămîie căruța asta de
haimana și leșușoarele de ~ (CRE.) [iz b i].

IZBI (-beso) vb. tr. și refl. ① A (se) lovi tare de
ceva sau cu ceva: ramurile copacilor o izbeau peste fa-
ță (ISP.); ~ cu capul de peret; ~ cu palma peste obraz ② A
ataca: el scrisese apoi lui Teuffenbach... spre a-și uni pu-
terile ou ale lui și a ~ împreună pre vrăjmasii (ALEC.) ③
④ (franzuzism). A impresiona, a surprinde, a frapa:
schimbarea lui m'a izbit [vsl. iz b i t i].

IZBITOR adj. verb. **IZBI**. ① Care izbește ② ③
Frapant, impresionant, surprinzător: aveau asemănare
izbitoare; versul lui Eminescu răsare într-un relief ~ (VLAH.).

IZBITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a (se)
izbi ② ③ Rezultatul acestei acțiuni, lovitură pu-
ternică: un geal, c'o ~ de topor, îi sbură capul de pe
umeri (VLAH.); numai după izbitura porției, coana Mădăla
văzuse că nu-i lucru curat (GR.-N.).

IZBÎNDĂ (pl.-înz) sf. ① Biruință, victorie: Ah!
pot să mor de-acum, am zis, A noastră e izbînda (ALECS.) ②
③ Război, război, succes: Încercase, timp de
un an, fără ~, să practice avocatura (SR.-VN.) [iz b î n d i].

IZBÎNDI (-deso) 1. vb. tr. ① A împlini, a aduce la
îndeplinire, a realiza: ce gîndeam, și izbîndeam (CRE.).

2. vb. intr. ① † A birui ② A izbuti, a reuși:
făcu o rugăciune lui Dumnezeu să-i fie de ajutor și să izbî-
ndească (ISP.) ③ ④ A-și ~ asupra cuiva, a se răzbuna: voia
ca să-și izbîndească pentru moartea fraților săi (ISP.).

3. vb. refl. A se împlini, a se realiza: i se izbîndi
visul (OLVR.) [vsl. iz b a d a].

IZBÎNDITOR adj. verb. **IZBÎNDI**. ① Care iz-
bîndește ② Biruitor, victorios: se întoarsă izbîndi-
tori, după... cele mai mari isprăvi de vitejie (ISP.).

† **IZBRĂNI** (-ăneso) vb. tr. și refl. A (se) răbui:
de va da datornicul... averea sa... ca să se izbrănească de
datorie (LEG.-CAR.).

IZBUCNI, ○ **SBUCNI** (-neso) vb. intr. ① A ieși cu
violenta, a se năpusti afară cu sgornot, a năpădi:
cînd era trăsnet rău cu leuca... sbucnea afară, sfărma cana
de pămînt și țipa (SAD.); a izbucni un vulcan ② A țîșni:
singele îi izbucni din gură ca un șipot (OLVR.) ③ A se
produce, a se ivi deodată în mod violent: a izbuc-
nit un foc, turburări; de azi-pînă mîni poate să izbucnească
o răscălaie (ALECS.) ④ A se porni deodată, cu sgornot:
~ în plîns; strigăte de proslăvire sbucnesc din mîi de guri
(VLAH.); un hohot de ris sbucni din pieptul meu (GN.) [vsl.
iz b u k n a t i].

IZBUTI (-teso) vb. intr. A isprăvi cu bine, a
ieși la un capăt bun, a o scoate la căpătîiu, a reuși:
este adevărat că am izbutit ori de cîte ori te-am ascultat
(ISP.).

○ **IZDA** (dau) vb. tr. **Bân. A** trăda; a denunța
[srb. iz d a t i].

○ **IZDAT** sbst. **Bân. Oiten.** ① Colici intestinale,
crampe la stomac [srb.].

Fig. 2687. Iuta.

Fig. 2688. Ivar.

IZG- + **IZGOANĂ** (pl.-ne) *sf.* Faptul de a izgoni, prigoană, goană.

IZV **IZGONI** (-neso) *vb. tr.* A goni dintr'un loc, dintr'o țară, a alunga: multe sălădare mai dăduse el... ca să-l poată ~ draclii de la casă (cre.); au început... a se ruga fel și chip să nu-l izgonească (ss.) [vsl. izgoniti].

○ **IZGORI** (-orâsc) *vb. refl.* A se încinge (vorb. de spicele de grâu sau de alte cereale) [srb.].

○ **IZIDA** *sf. Olten. Trans.* Risipă [izidi].

○ **IZIDI** (-ideso) *vb. tr. Olten. Trans.* A face risipă, a risipi.

○ **IZINĂ** *sf. Olten.* ○ Murdărie de praf, de nădușală, etc. (pe rufe, etc.) ¶ ○ Boală; nevoie, pacoste.

○ **IZINI** (-ineso) *vb. refl. Olten. Băn.* A se pipernici, a se chinici, a se prizări.

○ **IZINIT** *adj. p. IZINI.* Pipernicit, chircit, nedesvoltat bine.

IZLAZ = **ISLAZ**.

IZMĂ (pl.-me) *sf.* * Plantă mirositoare, numită și „mintă”, cu frunzele dintate, cu flori albe-trandafirii, din care se cunosc numeroase varietăți: ~ **PROASTĂ** sau ~ **SĂLBATECĂ**, numită și „mintă-sălbatecă”, „minta-calului” sau „voeștnită” (*Mentha silvestris*) (□ 2689); — **IZMA-BROAȘTEI** sau **IZMA-BROAȘTELOR**, ~ **BROȘTEASCĂ**, **IZMA-BĂLȚILOR**, numită și „minta-broaștei (broaștelor)” (*Mentha aquatica*) (□ 2690); — ~ **BUNĂ**

Fig. 2689. Izma-sălbatică.

Fig. 2690. Izma-broaștei.

Fig. 2691. Izma-bună.

sau ~ **DE-LEAC**, numită și „mintă-de-grădină”, din care se extrage esența de mentă, întrebuințată în medicină (*Mentha piperita*) (□ 2691); — ~ **CREATĂ**, numită și „mintă-creată”, ale cărei frunze sînt de asemenea întrebuințate în medicină (*Mentha crispata*) (□ 2692).

* **IZMENE** *sf. pl.* ① ○ Pantaloni de pînză ce se poartă ca rufă, pe dedesubt: alergară, care în cămașă, care în ~, să vadă ce e de bietul moș (ICH.); ②: a da ~ pe călător, a încredința un lucru unei mîini nesigure, necinstite (CAUS.); ¶ ○ **IZMANĂ** *sf. sg.* Fie-care crac al izmenenelor: un crac de izmană (CAUS.) [vsl. izmēna, „schimb (care)”; comp. schimburii].

IZMENI (-eneso) 1. *vb. tr.* A da o altă înfățișare, a schimba cu totul; a schimonoși.

2. *vb. refl.* ○ A se schimba în rău, a se sminti: pî seme că s'a izmenit lumea (ISP.); ¶ ○ A se prefăce, a face pe mofurosul, a se fasoși: ia, nu te mai ~! ¶ ○ A se schimonoși, a se schimba, a face mutre [vsl. izmēniti].

IZNOAVĂ (pl.-ve) *sf.* ○ Înnoțire, lucru nou, nepomenit, născocitură: m'am jurat să nu-mi mai bat capul cu asemenea iznoave (GN.) ¶ ○ Poznă; znoavă: fii venea să te strici de ris de iznoavele lui Ivan (CRE.) ¶ ○ De ~, din nou: căldă de ~ învolala ce făcuse (ISP.); să face de ~, scoateala (JUP.) [vsl. iz ū nova „din nou”].

* **IZOLA** (-olez) 1. *vb. tr.* ○ A pune, a face să stea singur, de-o parte, a despărți de alții: mai este

o altă cauză însemnată care izolează... pe public de scriitorii sîi (VLAH.) ¶ ② A scoate un corp dintr'o combinație din care face parte: ~ hidrozulul conținut în apă ¶ ③ A face ca un corp pe care voim să-l electrizăm să nu vie în atingere cu un alt corp bun conducător de electricitate.

2. *vb. refl.* A sta singur, retras, fără a veni în atingere cu alte persoane [fr.].

* **IZOLANT** *adj.* A Care izolează [fr.].

* **IZOLĂTOR** (pl.-toare) *sn.* A Aparat, suport (de sticlă, de porțelan, de gutapercă, etc.) care servește să izoleze corpul pe care voim să-l electrizăm de alte bune conductoare de electricitate (□ 2693) [fr.].

Fig. 2693. I. Izolator.

○ **IZVARNITĂ** *sf. Maram.* Zăr: restul ce a rămas, după ce s'a scos oșul, se numește ~ (BRL.).

IZVOĐ (pl.-oade) *sn.* ① † Manuscris: În izvoadele bătrîne pe eroi mai pot să cant (EMIN.) ¶ ② † Text, versiune ¶ ③ † Copie: au mers solul... arătîndu-i și izvoadele cele scoase de pre scriitorii lui ce scrisese la Hanul (M.-COST.) ¶ ④ † Listă, însemnare, cătășil: nu se cuvine să fim trecuți la ~ u pensilor (ALECS.); ne chemă pe toți de-a rîndul după ~ ul ce ținea în mîna (GN.) ¶ ⑤ Model (de desen sau de cusătură): cămăși de în... încărcate ou fluturi și cusături miștoase în felurite culori și izvoade (VLAH.) ¶ ⑥ † Tip (de clădire, etc.): acia vede oinevași felurime de izvoade de zidiri (C.-RAD.) [vsl.].

IZVODI (-odesc) 1. *vb. tr.* ○ † A crea, a da naștere, a produce ¶ ② † A redacta, a întocmi ¶ ③ † A traduce ¶ ④ † A copia (un text, un model, etc.): începură a-i da... mulți bani, numai să le dea năframa, să izvodească florile de pe dînsa (SS.) ¶ ⑤ A născoci, a inventa, a plănuși: după cîteva zile spune tatălui său ce izvodise el să facă (ISP.); știu dînalne ce au de gînd să izvodească puternicii pămîntului (CRE.).

2. *vb. refl.* A lua naștere, a se produce [vsl. izvoditi].

IZVODITOR *adj. verb.* (și *sm.*) **IZVODI** ○ Care izvodește ¶ ① † Istoric, istoriograf: scriitor: am dat peste un hronic bulgărescu... însă fără numele și fără porecla izvoditorului scris (CANT.).

* **IZVODITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Născocire, scor-nire: Intiași dată Ellinilor izvoditura minciunilor dînd (CANT.) [izvoditi].

○ **IZVON** (pl.-oane) *sn. Băn. Trans.* Clopot ce se atîrnă de gîtul berbecilor [comp. zvon].

IZVOR (pl.-oare) *sn.* ○ Apă care iese sau țîșnește din pămînt și din care uneori se formează ape mari curgătoare: ~ mineral; ~ termal ¶ ② Locul de unde-și ia naștere un râu, obîrșie: izvoarele Dunării ¶ ③ Originea, pricina, cauza: de ce ascunzi de noi ~ ul mîhnirilor tale? (ISP.) ¶ ④ Locul țara unde anumite producțiuni se găsesc în belșug și de unde se îm-prăstie aiurea: Feru e ~ ul metalelor prețioase ¶ ⑤ Loc de unde, persoană de la care își procură cineva informațiunile: o anecdotă pe care am căpătat-o dintr'un ~ vrednic de toată încrederea (CAR.) ¶ ⑥ pl. Documente, texte originale, de mîna rîliu: pentru această lucrare, am consultat toate izvoarele ¶ ⑦ Izvoarele vieții, principalele organe indispensabile existenței ființelor ¶ ⑧ ~ ul tîmădurii, sîrbătoare ce cade în prima Vineri după Paști, zi în care, după credința poporului, buruienile și apele de izvoare tîmăduesc toate boalele [vsl.].

IZVORĂȘ (pl.-se), **IZVOREȘI** (pl.-ete) *sn. dim. IZVOR.*

IZVORI (-orâsc) *vb. intr.* ○ A-și lua naștere (vorb. de un curs de apă), a-și avea obîrșia: Oituz izvorăște din Ardeal; pr. anal.: lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor (NEGR.); ¶ ② oameni mulți, zoriți... izvorăsc mereu de după mureșea dealului (VLAH.) ¶ ③ A purcede, a porni, a-și avea originea, a lua naștere: în Norvegia și în Italia izvorăște o literatură nouă (VLAH.) [izvoriti].

† **IZVOZI** (-ozeso) *vb. tr.* A însemna, a specifica: în cartea aceea era izvoziți ou ce moarte or omori pre Duca-Vodă (MUST.) [izvoditi].

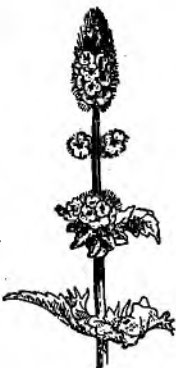

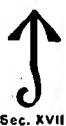
Fig. 2692. Izma-creață.

Sec. XVI

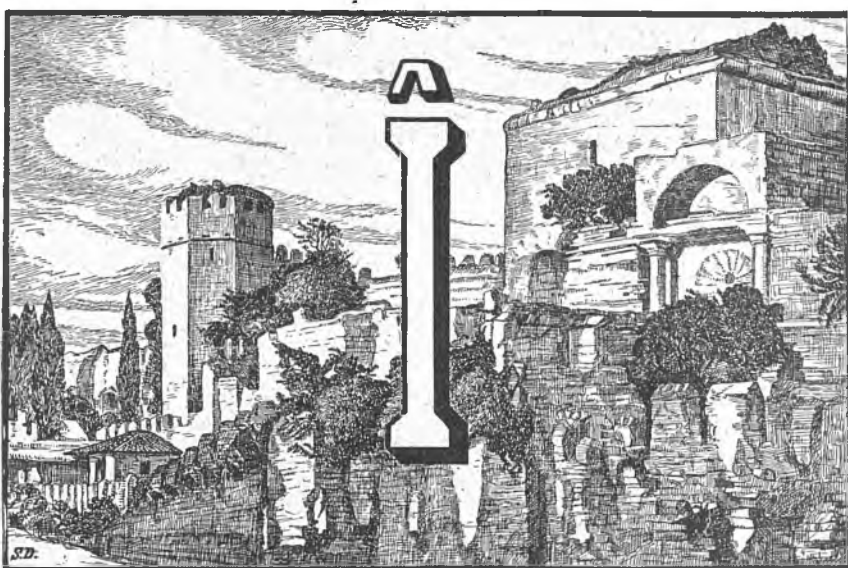
Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

ÎNCHISOAREA DE LA GALATA ÎN CARE A STAT CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

Sec. XVIII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XIX

I sm. A zecea literă a alfabetului, care prezintă un sunet special limbii române.

II dat. sg. pers. a 3-a m. și f. a pronumelui personal enclitic: ~ dau [lat. illi].

II² vb. (P) = ESTE, E: ~ mare.

II³ vb. (P) = VEI: ~ face.

IL acuz. sg. aton al pronumelui EL: ~ ascult [lat. illu m].

ÎMBĂIA (-ăiez) vb. tr. și refl. A (se) băga, a (se) scălda într-o baie: grădinarul puse de-l Îmbăie, îl primeni și-i dăte de îmbrăcă niște haine care să mai semene a argat (asp.); se duse la baie și... se Îmbăie preotul (PRV.-MB.).

ÎMBĂIERA (-baier) 1. vb. tr. (A) Alega cu un baier, ¶ (A) A înmădi, a lega, a înșira: în loc de a ~ eu anevoință... desorieri rău nemerite (ODOB.).

2. vb. refl. *Ofen.* (A) A se încheia la haină (VIRC.). ¶ (A) A se lega, a se înmădi, chitorile cămășii: cămășuta, cu care se Îmbăie copilul mai fătui, nu se Îmbăiera (T.-BUD.).

ÎMBĂIERAT adj. (P) p. ÎMBĂIERA ¶ (A) Legat cu baier(e): geanta ~ă de gtu-i gheboșat (ODOB.), ¶ (A) ¶ loază ~ă, prost, nătâng.

ÎMBĂIA (-băi, -ăiez, -ba) vb. tr. (A) A umplea de bale: cine a fost mușcat sau numai Îmbăiat de un tricololu (sa); trimbișul începe iar să Îmbăieze trimbișa ¶ (A) A muia cu scuiat; ~ tortul, a muia tortul cu scuiat, ca să fie mai lesne de tors sau de învîrtit pe fus; cită putere i s'a dus femeii Îmbăind tortul (sa), ¶ (A) ¶ A ocări, a înjura cu cuvinte triviale.

ÎMBĂLĂTURĂ (pl.-turi) sf. (A) Faptul de a Îmbălăta ¶ (A) Bale, scuiat. ¶ (A) ¶ Ocară, înjurătură trivială.

ÎMBĂLEGA (-baleg) vb. tr. A murdări cu balegă.

ÎMBĂLORA (-orez) vb. tr. și refl. (A) A-și umplea gura de bale ¶ (A) A-și ~ gura, a ocări: îmi tot Îmbălorez gura pe bărbat de geaba (CRE.).

ÎMBĂLSĂMA (-ămez) vb. tr. (A) A injecta anumite substanțe aromatice în vinele unui cadavru, spre a-l împiedeca de a putrezi ¶ (A) A răspîndi un miros foarte plăcut, a parfuma: un dulce miros de rășină Îmbălsăma aerul căldicel (VLAH.); rozetele și mîșunalele ne Îmbălsămează cu dulcele lor parfum (NEGR.) [balsam, după fr. embaumér].

ÎMBĂLȚA (-bălț) vb. tr. Trans. **ÎMBĂLȚUI** (-uesc) Maram. (FAP.) A pune bălțul pe capul miresei, a înzăvoii, a înhobota.

ÎMBĂRBĂȚA (-ătez) 1. vb. tr. A încuraja, a da, a inspira curaj, bărbăție, a însufleți: hatmanii le-șești, vrînd să Îmbărbăteze pre ai săi, și-aupus și ei capetele (GR.-UR.); dacă simți că fata se pierde cu firea, o Îmbărbătezi iarăși (ISP.).

2. vb. refl. A prinde curaj: Românii se Îmbărbătează mai presus de firea omenească (BALC.) [bărbat].

ÎMBĂRBURA (-urez) vb. tr. = **BĂRBURA**: ce mai aștepti Barbura? Îmbărburează-te încai, în loc de căline, ou cocoloașe (JIP.).

ÎMBĂȚA (-băt) vb. tr. și refl. (A) face (a deveni) beat, a (se) ameți cu băutura; ~ ou apă rece = **APĂ**; *verb.* de un miros: trecură prin grădină unde mirosul florilor îi Îmbăta (asp.) ¶ (A) ¶ A (-și) ameți mintea, a încînta, a fermeca: Nici nu te Îmbăta da vorba cui ar sta să te admire (VLAH.); se Îmbătără cu totul de plăceri (JIP.) [lat. *imbibitare].

ÎMBĂTĂTOR adj. verb. ÎMBĂȚA. Care Îmbătă: Nu te da la buți ou vin, că vinu-i ~, De voinlei Înselător (VOR.); (P) un miros ~.

ÎMBĂTRÎNI (-înesce) 1. vb. tr. A face bătrîn: gîndurile îi Îmbătrînesc pe om (SLV.); sugă, sugă, că doar nu te-a Îmbătrînit calea bisericii (OLVR.); (P) femeia a Îmbătrînit pe draoul.

2. vb. intr. A deveni bătrîn: lupul cînd Îmbătrînește, toate javrele îi latră (PANNI); (P) pomul, dacă Îmbătrînește, pune-i pale și-l pîrleşte, la bătrînețe, omul nu mai e bun de nimic; (P) cine schimbă stăpîni, slugă Îmbătrînește.

† **ÎMBE** = **IMBI**.

ÎMBELȘUGARE sf. Belșug, îndestulare, prisosință, abundență.

ÎMBELȘUGAT adj. în belșug, îndestulat, abundent.

○ **ÎMBETI** (-etesc) vb. tr. *Ofen.* A Împături [bată].

ÎMBEZNA 1. vb. tr. A arunca în prăpastie.

2. vb. refl. A se face întunec bezna: după ce se Îmbeznase cam bine, plecară pe cale (RET.).

† **ÎMBI** pron. m., **IMBE** f. Amîndoi, amîndouă [lat. *ambi, ambae].

ÎMBIA (-biu) 1. vb. tr. (A) A îndemna: cine va Îmbia pe slugă... să se despartă de stăpîn... anatema (PRV.-MB.); Îmbia tot una pe bărbatu-său ca să-l alunge de-acasă (SB.) ¶ (A) A invita, a pofti: negustorul bea și Îmbie pe tînar (CAR.); Îl arătă toate felurile de flori... și o Îmbie și pe dînsa să le mîroasă (ISP.); n'a așteptat să-l mai Îmbie și a doua oară (SB.) ¶ (A) ~ cu ceva, a oferi: sînta Duminică a Îm-

IMB...biat-o ou alta mai urâtă și mai mică (ss.); primește cu ce te
IMB...imbem, că te imblem cu inimă curată (RET.).

2. *vb. refl. Trans.* A se oferi, a-și oferi servicii: merge el față la curțile împăratului și se imbie slugă (RET.).

† **IMBIALĂ** (pl.-leli) *sf. Trans.* Faptul de a imbia, invitațiune: mulțimesc, bădășorile, pentru ~ (SB.).

IMBIELSUGARE = **IMBIELSUGARE**.

IMBIETURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a imbia, invitațiune; îndemn: auzind tata aceste imbieturi... strigă către femeia sa (SB.).

IMBINA (-bin) *vb. tr. și refl.* A (se) împreuna capăt la capăt, a (se) uni laolaltă: ~ două lemne; crapă virtul unui stejar... apoi lasă să se imbine lemnul cum a fost (RET.) [lat. imbinare < bini].

IMBINARE *sf.* Faptul de a (se) imbină; locul unde se imbină: drumul se încovoale pe imbinările colnicelor (VLAH.).

IMBINAT *adj. p. IMBINA.* Împreunat: și-as-cundea mîndria sub niște sprincene ~ (DLVR.).

IMBICSEALĂ (pl.-ei) *sf.* Starea a tot ce e imbitcit: imbicseala aerului roșește flacăra făclilor (CAR.) [im b i c s i].

IMBICȘI (-șec) *vb. tr. și refl.* ① A (se) îndesa, a (se) țicsi, a (se) înțesa ② A face sau a deveni înnașușitor: s'a imbitcit aerul, s'a lăsat o duhoare apăsătoare (LUNO.) [→ BICȘI].

IMBICȘIT *adj. p. IMBICȘI.* ① Ticsit, îndesat, înțesat: băieții... cu trăstiele ~ e de nucii și colaci (PAC.) ② Plin de praf, de unsoare, etc: barba și mustățile cărunte ~ e de cenușă (DLVR.); cu o barbă roșcovănă, ~ă de praf și de fum de tutun (D.-ZAMF.) ③ Innăbușitor: imbulzeală mare... un aer stătut și ~ (VLAH.).

IMBIRLIGAT *adj.* = **BIRLIGAT**: venea (vitelul)... cu coada ~ă, cu botul întins (VLAH.).

† **IMBLA**... = **UMBLA**...

① **IMBLĂCĂU**, **MLĂCĂU** *mai adesea pl. IMBLĂCĂU* *sn. Mold. Trans.* Unealtă agricolă cu care se bat, se imblătesc, se treieră grânele (grul, orzul, ovăzul, secara, etc.), ca să se scuture boabele (2694): în sate... se bat grânele cu imblăciul (RG.); sămînța de in și de cîneșă să se scoată cu imblăciul, pînă a nu se pune în baltă (DRAGH.); treieratul se făcea înainte vreme prin baterea cu mlăciul sau prin călcătul cu vitele (MAI); fratele lor cel mic imblătește, nu cu imblăcii (RET.) [comp. **IMBLĂȚI**].

IMBLĂNI (-ănesc) *vb. tr.* A căpuși cu blană: un cepohen verde imblănit numai cu samur (USP.).

IMBLĂȚI (-ăteso) *vb. tr.* ① A treiera, a bate grînele cu imblăcii: fratele lor cel mic imblătește, nu cu imblăcii (RET.) ② F A bate sdравăn, a ciomăgi: ciocotul s'a coborît din rădvan și a prins să imblătească pe bietul Tigan (SB.); se puse înlovesea pe escutor și-l imblăti cum se cade, încît abia avu timp să fugă (RET.) [vsl. mlatiti].

IMBLĂȚITOR *sm.* Cel ce imblătește, treierător: doară ~ a împărți el grul cu ~ii (RET.).

IMBLET = **UMBLET**.

IMBLINZI (-zeo) 1. *vb. tr.* ① A face (mai) blind ② A face să piardă instinctele sălbatice, a domestici ③ A astîmpăra, a potoli: părintele... aducînd pitici și colaci... ne-a imblinzit și treaba mergea strună (CRG.).

2. *vb. refl.* ① A deveni (mai) blind ② A se domestici ③ A se astîmpăra, a se potoli: Dunărea... s'a imblinzit și s'a dat învină la mîlile lor (VLAH.) [lat. imblāndire].

IMBLINZITOR 1.

adj. verb. IMBLINZI. Fig. 2695. Imblinzitor de lei. Care imblinzește.

2. *sm.* **IMBLINZITOARE** *f.* Persoană care imblinzește animalele (2695): ~ de lei.

IMBOBOCI (-oasese) *vb. intr.* A face bo-

boci, a începe a înflori: și mugurii pe creangă se văd imbobocind (ALECS.).

IMBOBOCI *adj. p. IMBOBOCI.* Cu boboci, care a făcut boboci, care a început să înflorească.

IMBOBOROJI (-oasese) *vb. tr. și refl.* A (și) înfășura capul cu o basma, cu o legătură, a se imbrobodi în mod ridicul: ou capul imboborojit într'o basma (D.-ZAMF.) [comp. im b o l b o j i].

① **IMBODOLI** (-oleso) *vb. tr. și refl. Mold. Bucov.* ① = **IMBOBOROJI**: s'au imbodolit bine pe față (SA.); cu coanele erau imbodolite pînă la ochi (SAO.) ② A (se) înfășura corpul, a (se) îmbrăca cu o haină largă, nepotrivită: imbodoliti în surtuce și jachete, eroite nu pe măsura lor (NEGR.) [comp. im b o l d o r i].

IMBOGAȚI (-ățese) *vb. tr. și refl.* A (se) face bogat: se uită la boierii pre carii ei i-a înălțat și i-a imbogătit (NEGR.).

① **IMBOI** (-oasese) *vb. refl. Olten.* (CIAUS.) ① A se împletiți ② A se încovoia, a se apleca cît să fie aproape să cadă.

IMBOLBOJI (-oasese) *vb. tr. și refl.* = **IMBOBOROJI**.

IMBOLD (pl.-duri) *sn.* Îndemn, stimulare: arpile îi dedeau un ~ nelnețes (BAS.) [im b o l d i].

IMBOLDI (-desc) 1. *vb. tr.* ① A îndemna vitele la mers înepîndu-le cu boldul, cu strămurarea: mînați de cornacii ochi încalecă și-i imboldesc (OOOS.) ② Începui să-i imboldesc cu un băț mai lunguleț (PANNI) ③ A mîna, a împinge, a ațîța, a îndemna să facă ceva: recunos că și tn m'ai imboldit... ca să-mi lau lîcănă (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se mîna, a se împinge: undele repezi ce se goneau și se imboldeau cu vuet amorit (OOOS.).

IMBOLDITOR *adj. verb. IMBOLDI.* ① Care imboldeste ② Împătător: Cu vorbe imbolditoare, îi atluge undă-l doara (PANNI).

① **IMBOLDORI** (-oasese) *vb. tr. și refl.* = **IMBODOLI**: o imboldorește bine și o duce la loc (R.-COD.).

IMBOLNĂVI = **BOLNĂVI**.

① **IMBONTĂ** (-oat) *vb. refl. Olten. Băn.* A se bosumfla.

① **IMBONTĂȚ** *adj. p. IMBONTA.* Bosumflat, supărat.

① **IMBORĂȘCĂI**, **IMBOROȘCĂI** (-ăesc) *vb. refl. Olten.* A da cu coarnele și picioarele în pămînt (verb. de vite), a se împunge unele pe altele.

IMBORTOȘA (-oșez) *vb. tr.* ① A face bortoasă, grea.

† **IMBOURĂ** (-ur) *vb. tr.* A înfiera cu bourul [→ BOUR].

IMBRĂCĂ (-brac) 1. *vb. tr.* ① A pune cuiva hainele: ~ copilul, păpușa; i-aș imbrăca toată casa și oastea ou un fus de tort (SB.) ② A-și pune o haină: ~ haina pe dos ③ A-i ședeia, a-i veni bine sau rău (verb. de o haină): haina asta nu-l imbracă bine ④ A da haine: ~ pe un sărac ⑤ A acoperi cu o stofă, cu un tapet, a tapisa: a imbrăca pereții cu mătase; acest podet îl imbrăcaseră acum cu covoraș și cu scuarțe scumpe (CRIG.) ⑥ A încadra: am să imbrac și iocana ceea (RV.-CRG.) ⑦ A acoperi: cîmpul e imbrăcat ou zăpadă.

2. *vb. refl.* ① A-și pune hainele ② A se acoperi [lat. imbraccare].

IMBRĂCĂMINTE *sf.* † **IMBRĂCĂMINT** (pl.-inte) *sf.* ① Toate lucrurile ce servesc cuiva ca să se imbrăce: i-a jurat un juncănaș, pe lîngă mîncare și imbrăcăminte, și i-a pus la lucru (SB.); imbrăcămintele călugărilor sînt aseamene lăcutorului den pustie (PRV.-MB.).

IMBRĂCAT *adj. p. IMBRĂCĂ* ① **NEIMBRĂCAT**, **DESRĂCAT**.

① **IMBRĂCINA** (-inez) *vb. refl. Trans. Oaș.* A-și lega, a-și prinde nădragii, pantalonii [brăcină].

IMBRĂȚIȘA (-ișez) *Mold. Trans. IMBRĂȚOȘA* (-oșez) 1. *vb. tr.* ① A strînge, a cuprinde în brațe: dacă se văzu scăpat, imbrățișă pe mintuitorul său și-i mulțumi (USP.); pe toți îi imbrățoșă cu dragoste (VLAH.) ② A întreprinde, a se apuca de ceva: ~ tot felul de lucrări; ~ o carieră ③ A concepe în întregime cu mintea: ~ o știință ④ A adopta, a primi: nu mă îndolesc că imbrățișase catolicismul (A.-OH.).

2. *vb. refl.* A se strînge, a se cuprinde în brațe [brățiș].

Fig. 2694. Imblăciul.

Fig. 2695. Imblinzitor de lei.

IMBRĂȚIȘARE, *Mold. Trans.* **IMBRĂȚOSARE** *sf.* Faptul de a (se) imbrățișa, cuprindere în brațe: se încheietase amîndoi într-o imbrățișare lungă și nervoasă (EMIN.).

IMBRĂZDĂ (-dez) *vb. tr.* A trage brazde, a brăzda: te duceai de punea plugul și imbrăzdați ote-o bucată cît vedeai cu ochii (GR.-N.).

IMBREBENĂ (-enez), **IMBREBENI** (-enesce) *vb. tr. și refl.* A (se) împodobi (cu flori, etc.): se mișca în valuri ca o pinză imbrebenată cu flori (OLVR.); să se imbrebenească ea cu gălbenele și bujori (OLVR.) [breabăn].

IMBRINCĂȚURĂ = **IMBRINCITURĂ** (o ~ aruncă pe uoiaș pe canapea (NEGR.)).

IMBRINCEALĂ (pl.-celi) *sf.* Imbrincitură: după ote-va imbrințeli, Raluca izbui să-l dea pe ușă afară (OLVR.) [imbrinci].

IMBRINȚI (-cesc) *1. vb. tr.* A da brinci: mă imbrințesc fără veste așa de tare, că... căzuți jos (GN.) ¶ A îndemna, a împinge: nu numai spre binele lui îl imbrințește pe om rîvna științei (SR.-VN.).

2. vb. refl. A-și da brinci, a se împinge: mizerile speriate se imbrințeau și alergau țipînd (OOOS.).

IMBRINCITURĂ (pl.-turi) *sf.* A) Faptul de a imbrinți ¶ B) Brinci, împinsătură: Glumește numai cu gura, iar nu și cu imbrincitura (PANN.).

IMBRINȚI (-zesc) *vb. tr.* A paște (oile, caprele) în vederca mulșului: merge să imbrinzească caprele (VOR.) [brinză].

IMBRINȚIT *adj.* Gătît, umplut cu brinză: face mămăligă ~ă (CRG.).

IMBROBODEALĂ (pl.-eli) *sf.* A) Faptul de a (se) imbrobodi ¶ B) Lucrul cu care (se) imbrobodește cineva: ~ ce nu mai există azi în Moldova decît la femei bătrîne (VOR.); scoțînd acele imbrobodeli, ... rămaseră cu fețele astfel precum le făcuse Dumnezeu (FIL.).

IMBROBODI (-odese) *vb. tr. și refl.* A (-și) înfășura capul cu o broboadă, cu un vâl, etc.: nevestele se plapănă cu concu și se imbrobodesc cu ștergare lungi (VLAH.) ¶ A acoperi ca și un vâl: lacrimile imbrobodă răzărarea ochilor lui (BALC.); un nor de fum îmi imbrobodi un moment vederile (GN.) ¶ A înșela, a-l face să creadă lucruri ce nu sînt: pe acești bărbați mai adesea îi imbrobodesc emelle lor (USP.).

○ **IMBROBOSĂI** = **IMBROBOSĂI**.

IMBROMĂȚ *adj.* Acoperit cu brumă; ¶ Infipse cuțitul într-o felie de pepene și se puse a scoate semînțele ~e de zahăr (D.-ZAMP.).

○ **IMBRUȚĂ** (-uț) *vb. tr.* Băn. A împunge, a înțepa.

IMBUCA (-buc) *1. vb. tr.* A băga în gură, a mîncea, a lua cîte o imbucătură: vînatul nu aștă alt adăpost, spre a ~ sau a dormi ziua (OOOS.); bălăuț imbucă repede ce imbucă, s'apoi se duce după trebi (CRG.); ¶ Jijia, imbucînd apele Meletnului, scaldă ogoarele ce se răzoresc pe luncă (VLAH.) ¶ A face să intre un lucru într'altul, o bucată de lemn, etc. într'alta, a prinde una de alta ¶ A umplea: iese, stînge lăeuaș, și o imbucă din nou cu tutun (GR.) ¶ A ~ A vorbi de rău, a ponegri: eu multe cuvînte rele l-au imbucat în urechile domnului-său (GR.-UR.).

2. vb. refl. A intra un lucru într'altul, a se prinde una de alta [lat. *imbuccare].

IMBUCĂȚĂȚI = **IMBUCĂȚI**.

IMBUCĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* A) Atîta cît bagă cineva dintr'odată în gură, cînd mîncînd, bucată: de leneș ce era, nici imbutăcătura din gură nu și-o mesteca (CRG.); a scoate și imbutăcătura din gura omului (ZNN.) ¶ B) Partea, locul unde două lucruri se imbucă unul într'altul: așeză fle-care lemnisor la imbutăcătura lui și clădi foisorul din nou (USP.) [imbucă].

○ **IMBUCĂȚURI** (-uresc) *vb. tr.* A da să mînce, a hrăni; a mîncea imbutăcătura cu imbutăcătura: prînsă a ~ pe puceleș cu ce avea mai bun (RET.); cum e Românul, vrea să mai imbutăcătorească pe cineva (R.-COD.).

IMBUCĂȚI, **IMBUCĂȚĂȚI** (-ălesc) *vb. tr.* = **BUCĂȚI**: în loc să imbutăcătorească moșia, a început a o împreuna și mărl (NON.).

○ **IMBUCURĂ** (-ur) *vb. tr. și refl.* A (se) bucura: soția... nu-l imbuturase nici cu un ord (SE.); bătrînii aveau la cîne să se imbuture (RET.).

IMBUCURĂTOR *adj. verb.* **IMBUCURA**. Care bucură, care aduce bucurie: o știre imbuturătoare. **IMBUFNĂ** (-nez) *vb. refl.* A se bosumfla, a se supăra: se înfăbură de rușinea ce pățise (USP.) [b u f n ă].

IMBUFNAT *adj. p.* **IMBUFNĂ**. Bosumflat, supărat.

IMBUIBA (-bui, ~ -buibez) *vb. tr. și refl.* A (se) îndopa cu mîncare: pe alții îi imbuiă cu norocului, ca pe ourcaci cu nuc (OLVR.); se reped la stîrviri și se imbuiă cu morțaciuni (OOOS.); cel ce se imbuibează cu mîncare multă, se face greoiu, leneș (ISP.); ¶ se 'mbuibă pe nemestecate cu un repertoriu de formule și de clișeeuri liberale (CAR.) ¶ A (se) îndopa cu bunătați, a da, a căpăta de toate în belșug, peste măsură.

○ **IMBUIECI** = **BUIECI**.

IMBUIESTRU... = **BUIESTRU**...

○ **IMBUIMĂCI** (-ăcesc) = **BUIMĂCI**: cum sta el așa imbutimăcît (RET.).

IMBUJORA (-orez) *vb. tr. și refl.* A (se) face roșu ca un bujor: vîntul cel rece i-a imbuturat obrazul.

IMBUJORAT *adj. p.* **IMBUJORA**. Rumen la față, roșu ca un bujor: cu niște obraji mari și imbuturați (VLAH.).

IMBULZEALĂ (pl.-zeli) *sf.* A) Înghesuială: pe tot brîul cheului e ~, fierbere, amestec de limbi (VLAH.) ¶ B) Îngrămădire prea mare de lucruri [im b u l z i].

IMBULZI (-zesc) *1. vb. tr.* A îndesa, a strînge vîrtos ¶ A înghesu: imbulzînd cel de pre urmă pre cel dinainte, au căzut în șanțuri (M.-COST.); oamenii se făcuseră roată împrejurul lui Tolpa și-l imbulzeau (USP.) ¶ A veni cu grămadă undeva, a da busna în mare număr: clienții nu-l imbulzeau, dar tot olștiga 500 de lei pe lună (VLAH.) ¶ A îngrămădi; a plictisi cu stăruințe, cu cereri: tot imbulzindu-mă cu cererile și poftele sale (SB.).

2. vb. refl. A a se înghesu: se imbulzeau studenții cu mîile, unul peste altul (M.-GH.) ¶ A se îngrămădi, a se înfățișa în mare număr: Se 'mbulzeau s'o ceară văduvi și jurni (PANN.) [b u l z i].

IMBULZIT *adj. p.* **IMBULZI**. A) Înghesuit ¶ B) Îngrămădit ¶ C) Pipernicit: se mirară și doitorii cît de puținel și de ~ era (RET.).

IMBUMBA (-bumb) *1. vb. tr.* A pune bumb, nasturi ¶ A încheia bumbii, nasturii.

2. vb. refl. A-și încheia bumbii, nasturii: Tode-rița dintr'un bumb se desbumba și în altul se imbumba (VOR.).

IMBUNA (-bunez, -bun), **IMBUNI** (-nesc) *1. vb. tr.* A face mai bun: ce important rol are în educația unui om muzica și cum îl imbunează (GR.-VN.) ¶ A lua cu binele, a potoli, a împăca: el imbună pe Ștefan, dăruindu-i trei castele în Ardeal (USP.); găsi atîtea vorbe de alinare, o'o imbună (VLAH.) ¶ A măguli, a linguși.

2. vb. refl. A a se potoli, a se împăca: se mai imbună împărțitul de cuvîntul lui Neghință (OLVR.); îl îndigna ca pe un copil, dar tot el singur se imbuna (D.-ZAMP.) ¶ A se lua cu bine, a se linguși: cercă să se imbuneze pe lingă soția sa (GN.); credeau că ei sunt vinovați... și nu știau cum să se imbunească pe lingă el (RET.).

IMBUNARE *sf.* A) Faptul de a (se) imbutuna ¶ B) Măgulire, lingușire.

IMBUNĂȚĂȚI (-ălesc) *vb. tr.* A (se) face mai bun (verb. de un lucru), a aduce (a aduce) în stare mai bună, a (se) îndrepta, a (se) ameliora: nu știe s'armanul... cum să-și imbunătățească soarta (SB.) [b u n ă t ă t e l].

○ **IMBUNĂȚĂȚIMĂ** = **IMBUNĂȚĂȚI**.

IMBUNĂȚĂȚIRE *sf.* A) Faptul de a (se) imbutunătăți ¶ B) Stare mai bună, ameliorare. **IMBUNĂȚĂȚITOR** *1. adj. verb.* **IMBUNĂȚĂȚI**. Care imbunătățește.

2. sm. Cel ce imbunătățește.

IMBUNĂȚĂȚOR *adj. verb.* **IMBUNA**. Lingușitor: aduna oameni de nimică și ~i (M.-COST.).

IMBUNĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* Măgulire, lingușire; vorbă bună, măgulitoare, lingușitoare: vînzînd de la o vreme imbutăciturile boierilor... s'au înșelat Despot-Vodă (M.-COST.) [im b u n ă].

IMBUNÎ = **IMBUNA**.

○ **IMBURDĂ** (-burd) *vb. tr. și refl.* *Trans. Băn. Oaș.* A (se) răsturna: ~ carul; se imburdă și adoarme ca pămîntul (MERA).

IMB
IMB

IMB-IMP. **IMBUTUCIT** *adj.* Prins în butuci: cu picioarele ~.

○ **IMLĂȚI** = **IMBLĂȚI**.

IMM... **INM...**

IMPĂCA (-pa) *1. vb. tr.* ○ A face pace între unul și altul, a împăciui: erau certăți, dar i-am împăcat; văzînd noi că era olt pe ce să se încăiere la bătaie, ne punem la mijloc și-l împăcăm (cro.) ¶ ○ A mulțumi, a face să fie mulțumit, a satisface: nu poți ~ toată lumea; Po-tînd și sfîșind păcate, pe Dumnezeu nu-l împaci (PANN) ¶ ○ A potoli, a liniști: copilul se puse pe plîns, de n'a putut nîci un vracu să-l împace (SP.).

2. vb. refl. ○ A face pace cu altul, a se împăciui: pasă înțilu de te împaci cu fratele tău, și atunci îți du darul tău lui Dumnezeu (PRV-MB.) ¶ ○ A trăi în bună pace: zece Români pot ședea într-o casă, oă se împacă, dar două femei ba (ZNU.) ¶ ○ A se mulțumi, a fi satisfăcut: nu mă pot împăca cu starea această de luoruri; nu putea să se împace cu gîndul ca Mărie să-și aleagă alt soț (stv.) ¶ ○ A se potoli, a se liniști ¶ ○ A cădea la învoială, a se înțelege: oiu vedea eu ce treabă-i face, și ne-om ~ noi (cro.) [lat. *impacare].

IMPĂCĂCIOS *adj.* Care se împacă lesne, conciliant.

IMPĂCĂCIUNE *sf.* Faptul de a se împăca: fără a pierde timp, puse mijlocitorii de ~ (SP.); așa trăeau de la un cîrd de vreme, cu certuri și împăcăciuni (D.-ZAMF.).

IMPĂCAT *adj. p.* **IMPĂCA** ¶ ¶ ○ **NEIMPĂCAT** Liniștit; mulțumit, satisfăcut: a fi cu inima ~ă; vād că ești voinic și... de aceea-ți și încredințez fata cu cureț ~ (JUP.).

IMPACHETA (-eiez) *vb. tr.* A pune, a lega într'un pachet. [fr. empaqueter].

IMPĂCIUI (-uesc) *vb. tr.* A împăca, a face pace, a restabili, a mijloci pacea între unul și altul.

IMPĂCIUIRE *sf.* Faptul de a împăciui, împăcăciune: putea să silească pe Rusia la o ~, izolînd-o (D.-GH.).

IMPĂCIUITOR *1. adj. verb.* **IMPĂCIUI**. Care împăciuește, conciliant: vorbe împăciuitoare.

2. sm. Cel ce împăciuește, ce mijlocește pacea între două persoane, conciliator.

IMPĂDURI (-uresc) *vb. tr.* A planta cu păduri, a transforma în păduri.

IMPĂIA (-păiez) *vb. tr.* ○ A umplea cu paie: ~ o saltea ¶ ○ ~ un animal, a îndesa cu paie pielea unui animal, ca să arate cum a fost viu.

IMPĂI(E)NJEŢI, **IMPĂI(E)JENI** (-enesc), **IMPĂI(E)NJEŢA** (-enez) *vb. tr. și refl.* ○ A (i se) a-coperi ochii cu o ceață (ca și cu o pînză de păianjen), a turbura vederea: o ceață întuneacă și împăiejește ochii (OLVR.); am simțit oă mi se împăiejează ochii și mi-a turburat vîzul (SP.); a treia zi începe fața omului a se strîca și a se împăiejea (PRV-MB.); ochii mi se împăiejenesc și mă dor de atîta lumină (VLAH.) ¶ ○ A face să nu se mai distingă bine: seara începea să împăiejenescă dulce formele din valea Podenilor (CAR.).

○ **IMPĂIVĂNA** (-ănez), **IMPĂIVĂŢI** (-ănesc) *vb. tr.* **Mold. Olten. Trans.** A împiedeca calul leînd cu o frînghie unul din picioarele dinainte de un picior dinapoi [păivăn].

IMPĂMÎNTENI (-enesc) *vb. tr. și refl.* ○ A (se) face cetățean al unei țări, a-i da drepturile civile și politice, a (se) naturaliza: pr. ext.: atîtea litere prisoelnice... începuseră a se împămînteni în limba noastră (NEGR.) [pămîntean].

IMPĂMÎNTENIRE *sf.* ○ Faptul de a împămînteni ¶ ○ Drepturile căpătate prin împămîntenire, indigenat.

IMPĂNA (-ănez) *vb. tr.* ○ A împodobi cu pene; a pune pene de pasăre: de nu s'ar fi împănat săgeata cu penele vulturului (CANT.) ¶ ○ A străpunge carnea și a vîri în găuri slănină ¶ ○ A înșea, a umplea peste tot: să împănăm așa dară orașele noastre... cu Rumâni neaoși (JUP.) ¶ ○ A astupa un lucru într'o gaură, ca să nu poată fi văzut sau să scape de acolo: îl duse într'o scortoră și-l împănă acolo cu pene (R.-COO.) ¶ ○ **Olten. Trans.** A împodobi cu flori ¶ ○ A înțepeni cu o pană, cu un cuiu de lemn [lat. *impinnare].

IMPĂNAT *adj. p.* **IMPĂNA**. ○ Impodobit cu pene ¶ ○ **Olten. Trans.** Impodobit cu flori: ou ile albă ca laptele, ~ă cu flori galbene (RET.) ¶ ○ X. Cu carnea străpunsă și umplută în găuri cu slănină ¶ ○ Înșeat, plin peste tot: codrii și drumurile (erau) ~e de ote de hoți cari jetuiau (D.-GH.) ¶ ○ Înțepenit cu un cuiu de lemn.

IMPĂRA (-ărez) *1. vb. tr.* ○ A pune în țeară: Acum la treizeci de mil aproape de tilhari păgini el împărase (BO.-DEL.) ¶ ○ A aduce la cunoștința tuturor (prin tr'un semn înșit în vîrful unui proțap sau unui par): Pierduse un ceasornic și... satul l-a împărat prin vornic (SEV.).

2. vb. refl. A se înțepa într'un par: de va intra dobitocul în vie... și... se va ~ în gard și va muri (PS.-SCH.) [lat. impalare].

IMPĂRAT *sm.* ○ Suveranul unui imperiu, stăpînitorul unei țări foarte întinse: ~ul Rusiei, Germaniei, Austriei ¶ ○ Rege, craiu, domn (in spec. în graiul basmelor): ~ul Verde, ~ul Roșu sau Verde ~, Roșu ~, și ~ul, fratele craiului, se numia Verde ~; și ~ul Verde nu avea feciori, ci numai fete (cro.); ○ Tîganul, cînd s'a văzut ~, înțilu pe tat'-său l-a spînzurat; ○ **CHIOR**, **ORB** ¶ ○ **ARȘIC** ¶ ○ **UL-PĂSĂRILO** = **PITULICE** [lat. împăra tor].

IMPĂRĂTEASĂ (*pl.-tese*) *sf.* ○ Soția unui împărat: a fost un împărat și

o ~ ¶ ○ Suverana, stăpînitoarea unui imperiu ¶ ○ Crăiasă, regină ¶ ○ Singura femeie dintr'un stup de albine, matcă ¶ ○ Plantă acătătoare, veninoasă, cu flori albe-verzui, care produce niște boabe negre; crește pe garduri; numită și „brei”, „curcubetea”, „mutătoare”, etc. (M. 2696) ¶ ○ = **MĂTRĂGUNA**.

IMPĂRĂTESC *adj.* ○ De împărat, a împăratului: curte împărească; îi trimise în dar o coroană împărească (SE.); vama împărească s'a oocollești (PANN) ¶ ○

Fig. 2696. Împărăteasă.

○ Gelben ~, galben austriac: salbele de galbeni împărești... zornălau la gîtul celor avute (OLVR.) ¶ ○ Strălucit, foarte îmbelșugat, vrednic de un împărat: am întins pe plăt o masă împărească (GN.) ¶ ○ F. De mina 'ntîiu, neîntrecut: de pre față se cunoștea că era bejiv ~ (SP.) ¶ ○ **Olten.** (CIAUS.) Casa împărească, primăria; pătule împărești, pătule de rezervă, la primărie, pentru anii sece-toși ¶ ○ Uși împărești, ușa (în două canaturi) din mijlocul timpiei: îl duseră în sfîntul altar prin ușile împărești (SP.) ¶ ○ Sărbători împărești, sărbătorile mari, mai însemnate ale bisericilor creștine: biserică mare și faimică, dar goală chier la sărbătorile împărești (OLVR.).

IMPĂRĂTEȘTE *adv.* Ca un împărat: a trăit acolo ~; o să petrecem ~ (ALEOS.) [impărețesc].

IMPĂRĂȚIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ○ Împărăteasă tî-nară: împăratul și împărătița sedeau de vorbă (FLOR.) ¶ ○ Fată de împărat, prințesă.

IMPĂRĂȚUȘ *sm.* = **PITULICE** ○.

○ **IMPĂRĂȚUȘ**, **PARĂȚUȘ** *sm. Mold. Tr.-Corp.* ○ Omușor: și fi-olu săcă rădăcinile Din împăratuș, De sub împăratuș, Din vinele grămădilor... (SR.) [părat, sg. refăcut din pl. părați < lat. palatium; PARAT].

IMPĂRĂTEL *sm.* ○ *dim.* **IMPĂRAT** ¶ ○ = **PITULICE** ○.

IMPĂRĂȚI (-ășeo) *1. vb. tr.* A face împărat.

2. vb. într. A domni (în calitate de împărat): țara, în care împărețea fratele cel mai mare, era tocmă la o margine a pămîntului (cro.); ○ Ca 'nt'r'un țîntirim împărețea adîncea tăcere (VLAH.).

IMPĂRĂȚIE *sf.* ○ Tară foarte întinsă stăpînită de un împărat, imperiu ¶ ○ Tară țărănească, Turcia ¶ ○ Domnie, stăpînire: sub împărăția lui Traian; fericiți cei săraci cu duhul, căci a lor este împărăția cerurilor; ○ dangătul clopotului ră-

sună... în floarea ~ a nopții (VLACH.) ¶ ① ± împărăția-ta, titlu cu care se adresa cineva împăratului.

IMPĂREA vb. refl. = PĂREA.

IMPĂRECHIA, IMPERECHIA (-chiez) vb. tr. și refl. ① A (se) împreuna, formind perechi perechi ¶ ② A (se) combina: aceste părți... se împerechiază între ele... și dau naștere nenumeratelor corpuri în chimie (BR.-VN.) ¶ ③ A (se) învrăjbi, a (se) desbina: se împerechiară boierii... în două părți: o parte, ținea cu casa Teremiei-Vodă, iară altă parte cu casa lui Simeon-Vodă (M.-COST.).

IMPĂRECHIAT, IMPERECHIAT adj. p. IMPĂRECHIA. ① Impreunat spre a forma o pereche ¶ ② Combinat: cu fie-care din aceste scene vinătoresci se află împerechiată o scenă religioasă (OOB.). ¶ ③ ± Desbina, învrăjbit ¶ ④ ± Îndoielnic, nesigur: de va fi lucrul împerechiat, știut-au au n'au știut, atunci crede judecătorul să nu fie știut (PRV.-MB.).

IMPĂRECHI(E)RE, IMPERECHI(E)RE sf. ① Faptul de a (se) împerechia ¶ ② ± Desbinare, neunire, vrăjdie: în țara leșească erau multe zarve și împerechieri pentru calul lor (AUST.); aduse împerechieri între noroade și aceste împerechieri grămădise asupra bietei țări nevoi și mai mari (ISF.) ¶ ③ ± Îndoială, dubiu, nesiguranță.

† **IMPĂROȘA** (-oșez) vb. tr. A acoperi cu mult păr; a face să fie p'ăros: pustnicii... împăroșindu-și capetele (PRV.-MB.).

IMPĂRTĂȘENIE sf. Cuminecătură (ce se dă unui muribund), grijanje: venise preotul să-l dea ~ (GN.); cum a murit de grabnic, departe de țara lui, fără ~, fără luminare! (ALECS.) [impărtaşii].

IMPĂRTĂȘI (-ășese) 1. vb. tr. ① A face părtaș la ceva, a da și altuia o parte din ceva: nestematele odore au care îi împărtășise soarta (OOB.). ¶ ② A cumineca, a griji ¶ ③ A lua parte la ceva, a participa: împărtășesc cu voi bucuria de a vă vedea scăpați; ~ soarta cuiva, a avea aceeași soartă: Porolau însă nu împărtășii soarta celorlalți Țigani (ALECS.); ~ părerea cuiva, a fi de aceeași părere: nu putem ~ părerea nici a unora nici a altora (CAR.) ¶ ④ A transmite, a comunica, a face să treacă asupra altuia: când ridea, împărtășea și altora vesella lui ¶ ⑤ A da de știre, a face cunoscut: le-am împărtășit această veste plăcută; și fiindcă n'am nici o taină la sufletul meu, vi-l împărtășesc și d-voastră aici (ISF.).

2. vb. refl. ① A avea parte de ceva, a se face părtaș la ceva: împărtășii-vă toți din roadele muncii sale (OOB.). ¶ ② A lua sînta grijanje, a se griji, a se cumineca: (e) om cu frica lui Dumnezeu care se spovădăște și se împărtășește de elni ori pe an (ALECS.).

IMPĂRTĂȘIRE sf. ① Faptul de a (se) împărtăși ¶ ② Impărtășenie.

IMPĂRTĂȘINĂ, IMPĂRTĂȘINĂ (pl.-ini) sf. Trans. Maram. (FSC.) (PAP.) Împărțeață (a unui teren): ne-a făcut ~ la loc [impărții].

IMPĂRTEALĂ (pl.-eli) sf. Faptul de a împărți, împărțire; rezultatul acestei acțiuni: o neînțelegere se ivi între dîșii la împărțeața cîștigului (CAR.); și nu ești mulțumit cu împărțeața ce s'a făcut? (CRG.).

IMPĂRȚI (-part, -părteso) 1. vb. tr. ① A da mai multora cîte o parte, a distribui: se opriră în pridvor ca să împărță praf și plumb la pușcasi (ALECS.); ② cine împarte, parte-și face, cel ce împarte un lucru, are grija să oprească pentru dînsul o parte mai mare, mai bună: F: nu se pricepe să împartă trei pale la doi măgari, se zice despre unul foarte nepriceput ¶ ③ A face mai multe părți, a despărți; i-a împărțit în trei categorii ¶ ④ A separa, a despărți două persoane; † a divorța: cel ce va ucid pe cea ce va intra la mijloc să-l împărță... acela nu se va certa (PRV.-MB.) ¶ ⑤ A avea de a face, a avea vre-o legătură: ce am eu a ~ cu tîlharii? (ALECS.) ¶ ⑥ ± A face operațiunea împărțirii.

2. vb. refl. ① A se desface în mai multe părți, a se despărți, a se separa ¶ ② ± A se despărți (vorb. de soți), a divorța: bărbatul după ce se va ~ de mulare (PRV.-MB.) ¶ ③ ± A cuprinde un număr exact de ori un alt număr mai mic: 20 se împarte cu 5 [lat. împartire].

IMPĂRȚIRE sf. ① Faptul de a (se) împărți și rezultatul acestei acțiuni, împărțeață ¶

IMP. IMP. ③ ± Diviziune, operațiune care are de scop, dîndu-se două numere, numite unul „împărțitor” iar celălalt „deîmpărțit”, să se găsească un al treilea număr, numit „cît” care, înmulțit cu împărțitorul, să redea pe deîmpărțit.

IMPĂRȚITOR 1. adj. verb. IMPĂRȚI. Care împarte.

2. sm. ① Cel ce împarte scrisorile, factor, poștaş: ~ de scrisori; într-o dimineață, ~ul aduse o scrisoare care amări inima Tîncuței (D.-ZAMF.) ¶ ② ± IMPĂRȚIRE.

IMPĂRȚITURĂ (pl.-turi) sf. Împărțeață, împărțire [impărții].

IMPĂTIMIRE sf. Patimă: sîrut cu împătămire ai tăi... umeri (EMIN.).

① **IMPĂTRĂ** (-trez) vb. intr. Olten. (CIAUS.) A o sfecli, a nu o scoate la capăt, a nu mai ști ce să facă: ei, araca n' de mine, am împătrat-o cu asta, n'o mai isprăvesc (RV.-CRG.).

② **IMPĂTREALĂ** (pl.-eli) sf. A lua (pămînt) cu ~, a da arendașului din patru pentru pămîntul luat să-l lucreze: a avut și 6 pogoaie semănate cu grîn în pămîntul luat cu ~ (GN.) [impătri].

IMPĂTRI (-treso) vb. tr. și refl. ① A (se) face de patru ori mai mare, mai numeros ¶ ② P. A împărți în patru.

IMPĂTRIT adj. p. IMPĂTRI. De patru ori mai mare, mai mult.

IMPĂTURĂ (-tur). IMPĂTURI (-ureso) vb. tr. A îndoi (o hirtie, o rufă, o haină), a strînge în pături: scrise o carte pe o foale de hirtie, o împătură în patru (RET.); pe ea (= pe ladă) erau împăturate hainele lui (RET.); adlata... oamenii o luau, o împătureau și o puneau pe fundul lăzii (LUNG.).

IMPĂVĂZAT adj. Acoperit cu pavăza.

IMPEDECA = IMPEDECA.

IMPELIȚA (-itez) vb. refl. A se intrupa, a se încarna: pentru noi s'au impelițat și pentru noi păcătoșii fu om (PR.-GOV.); o să te impelițezi din cap pînă în călcîie în chip de om muritor (CAR.) [peliță].

IMPELIȚAT 1. adj. p. IMPELIȚA. ① Întrupat, încarnat ¶ ② Drac ~, drac în chip, cu trup de om; de aci: ~, afurisit, dat dracului, îndrăcîit: o ~ căprarul, nu-l dai de fund (OLVR.); a izbîndit împotriva impelițailor vrăjmași ai omeniilor (ISF.); înțepenisă ~a, s'gîindu-se cu ochii acolo (ISF.).

2. **IMPELIȚATUL** sm. Necuratul, diavolul, dracul.

IMPERECHIA = IMPĂRECHIA.

IMPESTRI = IMPIETRI.

IMPESTRITA (-itez) vb. tr. și refl. A (se) face pestriț, a (se) colora felurit; a (se) forma pete de diferite culori: mii de pîraie... împestritează matca sa... nisiposă (OOB.); norolul și bolovanii de piatră se împestriau cu băltoacele întinse d'a curmezișul drumurilor (OLVR.); ② limba patriei se împestrită formînd un gerg ce se întinde ca o pecingine (NEGR.).

IMPESTRITAT adj. p. IMPESTRITA. Colorat felurit, cu pete de diferite culori; ② vorbește o limbă ~ă cu cuvinte franțuzești.

IMPESTRITĂTURĂ (pl.-turi) sf. Lucru împestritat; faptul de a fi împestritat.

IMPETECI (-eceso), **IMPETICI** (-iceso) vb. tr. ① A pune un petec, a cîrpi ¶ ② A forma ca niște petece prinse laolaltă.

IMPETELAT adj. Împodobit cu peteață, cu beteală.

IMPETRI = IMPIETRI.

IMPEȚI (-efeso) vb. tr. A peți: N'am venit ca să prînzim, Am venit ca să împetim (VOR.); a pleca, a se duce, a veni împetit, a pleca, etc. cu scopul de a peți, de a cere în căsătorie: tratează-mă bine, că viu împetit (D.-ZAMF.); îi spusese că el a venit împetit (ISF.) [în pețit].

IMPICIOROGA (-ogez, -oghez) 1. vb. tr. A ajuta să se ridice în picioare (vorb. de un bolnav, de cineva lipsit de putere).

2. vb. refl. A căpăta putere, a putea sta în picioare, a se întrema [piciorogage].

IMP(I)EDECA, IMP(I)EDICA (-deo, -dico) 1. vb. tr. ① A pune o piedică la picioarele calului, etc.: după ce ajunse în hotar, împiedecă calul (RET.); cali cari paso prin acele locuri, dacă sunt împiedecați cu piedici de fier,

se despică și se slobod (SEZ.) ¶ ② A pune o piedică la roata unui car, etc., la coborîș: **împiedecă** la deal și **împiedecă** la vale, se zice de cineva care le face toate pe dos; ¶ ③: are gura **împiedecată**, e cu limba legată, abia îi scoți vorba din gură ¶ ④ A opri în loc, a-i pune piedici, a nu lăsa să înainteze, să facă ceva: vrea să strige dar nu poate, îi **împiedecă** un nod în gît (BR.-VN.).

2. *vb. refl.* A se lovi de ceva sau de cineva în mers, în drum, de un lucru care stă în cale: se **împiedecă** și căzu lat cu fața în sus (DLVR.); ce făceau, ce dăgeau, îi se păru că tot de el se **împiedecă** (ISP.); ¶ ⑤: ochii se **împiedecă**... de acest tronșor (ISP.) [lat: **impēdicare**].

IMP(I)EDECARE *sf.* ① Faptul de a împiedeca ¶ ② Ceea ce împiedecă.

ÎMPIEDECĂTOR 1. *adj. verb.* **ÎMPIEDECA.** Care împiedecă.

2. *sm.* Cel ce împiedecă: Papa... mare ponoslu au trimis... oralulule leșese, ca unul ~ de bine creștinesc (N.-COST.).

+ **ÎMPIEDECĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* = **ÎMPIEDECARE** ②: citeva **împiedecături** înainte înșindune (CANT.).

ÎMPIELMA (-pielm, -mez) *vb. tr. și intr.* ① A pune în mlaia puțină făină de grâu ¶ ② A încălzi puțințel apa sau a-i adăuga puțină apă rece, dacă e prea fierbinte (AV.-CRG.) [p i e l m].

ÎMPIETRI (-tresce) *vb. tr. și refl.* ① A (se) schimba în piatră, a (se) face de piatră, tare ca piatra: trăsni de trei ori cu biciul... și-i **împietri** acolo locului (ISP.); ¶ ②: îi s'a **împietrit** înimă ¶ ③ A pune pietre spre însemnarea hotarului unei moșii.

ÎMPIETRIȚ *adj. p.* **ÎMPIETRI.** ① Schimbat în piatră: au aflat toate ~e, și curții și cameni și dobitoace (SA.); ¶ ②: inimă ~ă, inimă nemiloasă, nesimțitoare ca piatră ¶ ③: înmărmurit, înlemnit: cum sta baba ~ă, dracul îi și dă în gînd una (CRG.).

ÎMPIEZISAT *adj.* Așezat pieziș: poteci și potecule... tot **împiezisate** și ~e (ISP.).

ÎMPILA (-liez) *vb. tr.* ① A apăsa cu greutate: Soarta-mi **împilează** viața la pămînt (PANN) ¶ ② A asupri, a nedreptăți, a prigonii: nevoile bieților creștini **împilează** de acest crunt stăpînilor (ISP.); ai săi totdeauna i-au **împilat** (NEGR.) [probabil din p i l e, pl. dispărut al lui p i u a, cu însemnare proprie de „a da la pîuă”].

ÎMPILARE *sf.* Faptul de a **împila**, asuprire, nedreptate, prigonire: nedreptățile și **împilările** ce căzuse pe capul bieților locuitorii (ISP.); trebuie... să-i dau tot sprijinul pentru ~a celui nedreptățit (BR.-VN.).

ÎMPILĂTOR 1. *adj. verb.* **ÎMPILA.** Care **împilează**.

2. *sm.* Asupritor; prigonitor: îi ocrotea **împilătorul** (ISP.); procesul se judecă, cu atîta meșteșug din partea ~ului, atît de slab din partea celui **împilat** (BR.-VN.).

○ **ÎMPILDUI** (-uesc) *vb. refl.* A se prici, a se certa unul cu altul, a se împotrivi din vorbă de, mă vere. să ne **împildim** și să ne omorim pentru nimica toată (R.-COP.) [p i l d â].

○ **ÎMPILI** (-liesc) *vb. tr.* ① A prinde, a înțepeni cu cui ¶ ② A pipernici: **împili** copilul, de rămasse numai cît un snop (RET.).

ÎMPINGE (-ping; *pf.* **împinsei**; *part.* **împins**) *vb. tr.* ① A se opînti să miște din loc, să dea pe cineva sau ceva înainte sau înapoi, cu mîna sau corpul; a da brînci: ~ înainte, înapoi, mai departe; ~ pe ușa afară; ~ înăuntru; **împinge** pe cucoană-sa în alestede de se ~neacă (SA.); ¶ ②: o trag, nu vine, o **împing**, nu merge (ZNN.); ori-cum fac, nu pot s'o scot la capăt ¶ ③ A alunga, a izgoni: au venit cu oaste și au **împins** pre Roman-Vodă den țară (OR.-UR.) ¶ ④ A îmboldi, a îndemna: un știu ce l-a **împins** la o astfel de hotărîre; de l-ar ~ păcatul să-mi deschidă ușa, baiei să-mi fie (CRG.) [lat. **impingere**].

ÎMPINS *adj.* ① *p.* **ÎMPINGE** ¶ ② A îmboldit, îndemnat ¶ ③ **NEÎMPINS**.

ÎMPINSĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a **împinge**; rezultatul acestei acțiuni: căpitanul, surprins de această ~ neașteptată, s'a repezit ca fulgerul îndărăt (SA.).

ÎMPINTENĂ (-en, -enez) *vb. tr.* A da pînteni, a înțepa cu pîntenii: **împintenează** armăsarul cel cumpîlt (FLOR.).

ÎMPISTRÎ, ÎMPIESTRÎ (-tresce) *vb. tr.* ① A împodobi, a văpsi cu diferite culori; a încondeia ouă ¶ ② A broda, a înflori, a chindisi: fetele, pînă sînt mai mici, învătă... să **împiestrească** gulere, pumnai și piepturi la ohimegi (uim.) [vsl. **pystriti**].

ÎMPISTRITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Colorațiune în diferite culori; încondeire a ouălor ¶ ② Desenuri, flori, etc. sculptate pe lemn sau brodate pe pînză: face **împistrături** pe furci la fete și neveste (MAN.) [imp i str i t].

ÎMPIZMUȚ (-uesc), ‡ **ÎMPIZMULUȚ** (-uesc) *vb. refl.* A se pune în pîzmă, în vrajbă cu cineva, a se învîrăbi: nu se teme că-și va aduce vre-o primejdie... fiind el **împizmuit** și un Țătaril (NEC.).

○ **ÎMPICLISAT** *adj.* Supărat (PAMF.) [p i c l ă].

ÎMPICLIT *adj.* Foarte întunecat de o pîclă deasă.

○ **ÎMPÎNZI** (-zesce) *vb. tr. și refl.* **Mold.** A (se) întinde ca o pînză, a (se) lăți, a (se) răspîndi, a (se) împrăștia peste tot: provizile armatei pe care... sutele de coșaci ce **împînzisem** pe întinsele ținute (ION.); **împînzisese** dincolo de meterezele Carpaților (VLAH.); pasărilor... **împînziră**, care 'ncotro, largul cîmpel încropite (GRU.); ¶ ②: pe dînd în mîntea lui utozătoare se **împînzea** un vis mareș (VLAH.).

ÎMPISLIT *adj.* Îmbcsit: barba și mustățile aspre și ~e (CAR.) [p i s l ă].

ÎMPIĂTOȘAT *adj.* ① Acoperit cu o plătoușă: Trodeni... cu mîină intrarmată și ou piept ~ (CANT.) ¶ ② *Pr. ext.* Cu pieptul acoperit: un copilăș ce se născu ~ cu un piept de aur (ISP.).

ÎMPLEA ~ **UMPLEA**.

ÎMPLETEȚI, ÎMPLETEȚIȚI (-cesce) 1. *vb. tr.* ① A **împleti**, a încolăci: Mîinile **împletecea** și Turcilor le grăia (UK.-BRG.); musca... își desmurti labele de dinapoi, **împletindu-le** una de alta (CAR.) ¶ ② A **încurca**, a îngăima: întîndea și **împletecea** cuvîntele (GRIG.).

2. *vb. refl.* ① A se încolăci, a se **împleti**: printre-așel bășii felurit de arbori ce se ~ndeacă și se ~mpletecesc (ODON.); brațele ei fine se **împletiră** de corpul cel robust al fanarietului (FIL.) ¶ ② A se **împreuna**, a se **încurca**: cea ce se va **împleti**: cu a doua nuntă... acela să nu poată fi episcop, au preot (PRV.-MB.) ¶ ③ A șovăi, a i se **încurca** picioarele, gata ~ă cadă: am îndemnat calul care se ~mpletecea, parcă băuse și el (CAR.); Țiganul se **împletic** în noroiu (DLVR.); s'ar fi repezit să-l bată, dar simți că i se **împletecesc** picioarele (VLAH.).

ÎMPLETEȚI (-etesc) *vb. tr.* ① A întrețese firele răsucite de păr, de cîneapă, nuielele, etc., ca spre a forma o coadă, o funie, un coș, etc.: **împletindu-și** părul, a cărui aur se strecoara prin mînuțele-i de coară (EMIN.); fetele-și **împleteau** în cozi panglicute și flori de cîmp (VLAH.); ~ o funie; ~ coșită albă ~ **COȘITĂ**; ~ o cunună; ~ oale ¶ ② A face ochiuri cu iglița sau cu undrelele spre a lucra broboade, ciorapi, etc.: **împletind** la ciorapi dinaintea porții sale (CAR.) ¶ ③ A **încurca** dor cu dor să-și **împletească**, prinse-n dragoste nebună (VLAH.); ideea umilinții se **împletea** în mîntea ei (D.-ZAMF.) [p l e a ț ă].

ÎMPLETIT 1. *adj. p.* **ÎMPLETEȚI**: avea o bielușcă de cele de, cîneapă, ~ă de mîna lui (CRG.).

2. *subst.* Faptul de a **împleti**: ~ul ciorapilor (Fig. 2697); ~ul **împletit** al ciorapilor. coșurilor.

ÎMPLETITOR 1. *adj. verb.* **ÎMPLETEȚI.** Care **împletește**.

2. *sm.* Cel ce **împletește** ((coșuri, rogojini, etc.): țărani dundreni, plugari, păscari, ~i de rogojinii (VLAH.).

ÎMPLETITURĂ (pl.-turi) *sf.* Ori-ce lucru **împletit**: ~ de păr; fetele (se dau) la cusătură... la **împletitură** de tot felul (I.-GH.); ~ de mătase; ~ de sîrmă (Fig. 2698): urla ~ de fier pe care aleargă sînduitorarele trenurilor (VLAH.); peronul gării, decorat cu **împletitură** de sîrmă. ~ de brad (CAR.); **împletitura** capului, părul **împletit** și răsucit pe cap.

○ **ÎMPLETUCI** (-ucesc) *vb. refl.* **Bucov.** = **ÎMPLETEȚI**: picioarele se **împleteau** după el (VOR.).

Fig. 2697.

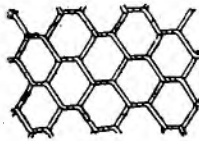

Fig. 2698.

○ **IMPLIMBA** = **PLIMBA**: pleacă să se implimbe prin împărăție, s'a întins cu o hală de șarpe (SEZ.).

IMPLINI (-inesc) *1. vb. tr.* ○ A umplea, a întregi, a completa, a adăuga ceea ce lipsește, a face să fie deplin: ~ un formular; ~ o lipsă; de la voi voi să implinesc paguba săracilor (RET.). *2. vb. tr.* ○ A avea pe deplin: într-o zi tocmă cînd copilul implinea 15 ani (SP.). *3. vb. tr.* ○ A ajunge la sfîrșitul unui termen (pentru care s'a învoit cineva să slujască, etc.): cum si-a implinit anul, iată că-i pliere vițelusa (SB.). *4. vb. tr.* ○ A face întocmai, a îndeplini, a satisfăce: ~ o cerere, o dorință, voia oiva, o rugăminte, o făgăduință, o datorie, o poruncă, o slujbă; parcă era un făcut de n'am putut să vă implinesc cererea (ISP.); *5. vb. tr.* ○ nu făgădui ce nu poți ~ (PAN.); a-și ~ somnul, a dormi de ajuns, cit are obiceiul să doarmă: de se 'ntimpla vreo-odată să nu-și implinescă somnul, era a doua zi mahmur (GN.). *6. vb. tr.* ○ A o ~ cu cineva, a isprăvi, a o sfîrși, a fi gata: ian ascultă, măi bade, poartă-te bine cu boierii, o implinești cu mine (ALECS.). *7. vb. tr.* ○ *8. vb. tr.* ○ A execută, a pune secueslru: (măle) e vadeaua birului și vine să ne implinescă (VLAH.).

2. vb. refl. ○ A deveni deplin: ieri s'a implinit luna de cînd a plecat *9. vb. tr.* ○ A i se ~ (anul, luna, etc.), a i se încheia termenul (de un an, de o lună, etc., de cînd e în slujbă, pentru care s'a învoit, etc.): el 'stăpîne, chiar azi mi s'a implinit anul de slujbă (CRG.). *10. vb. tr.* ○ A i se înfunda: halt, i s'a implinit lui Tache, ... neenea e supărat foc (D.-ZAMF.); măl trimese... să-l aducă din lad... cîinele cel cu trei capete... cu gînd că acum i se va implini și lui Ercole (ISP.). *11. vb. tr.* ○ A se realiza, a se întimpla aieva, întocmai: dorința lui se implini numai cît te ștergi la ochi (ISP.); fie-care își are steaua sa, și ce-i e scris, i se implinește (D.-ZAMF.) [lat. ~ implenire].

IMPLINIT *adj.* ○ *p. implini* *11. vb. tr.* ○ **NEIMPLINIT** *1. vb. tr.* ○ Plin, deplin.

IMPLINITOR *sm.* ○ Cel ce implinește *2. vb. tr.* ○ Executor, cel ce vine să stringă dările si, în caz de neplată, să vîndă avutul datornicului: birnicul... nu cunoaște decît biciul ~ului (VLAH.).

IMPLINTĂ (-plint) *1. vb. tr.* ○ *2. vb. tr.* ○ A planta, a răsădi *3. vb. tr.* ○ A băga în pămînt; a înfige: ~ un cort, un steag; își implintă ghiarele cele lungi și negre în mol (RET.); ca și cum i-ar fi implintat în rărunchi un junglu roșit în foc (CAR.); *4. vb. tr.* ○ multe idei moderne am implintat în spirite (I.-GH.).

2. vb. refl. ○ A se înfige: o lamă scilpitoare de oșel se 'implintă în malul drept (VLAH.); buzduganul... s'a implintat într-un munte de piatră (RET.). *5. vb. tr.* ○ A se îngloba: cultivatorul cel mic... se implintă în datorii și scăpătează (GN.). *6. vb. tr.* ○ A se înțepeni; a se fixa; a se așeza într-un loc, a se înrădăcina (după fr. implanter) [lat. implantare].

○ **IMPLOUR** = **IMPROOR**.

IMPLUȚ... = **UMPLUȚ**...

IMPODOBÎ (-obesc) *vb. tr. și refl.* A (-și) pune podoabe, a (se) înfrumuseța, a (se) găti cu podoabe: ~ cu flori; Același cadre 'mpodobesc păreții (VLAH.); împăratul puse de impodobî palaturile și cetatea cît se poate mai frumos (ISP.); mă duo să mă impodobesc cu strale de-a cucoanei Todolia (ALECS.); *2. vb. tr.* ○ Dumnezeu o impodobise cu toate darurile cele bune și frumoase (CRG.).

○ **IMPOGODEALĂ** *sf.* Bună înțelegere, învoială: flăcăul, supărat că-i stricase împogodeala, ieșe după el (R.-COD.); dacă n'au copii, cum cîuma să fie ~ între ei? (LUNG.) [im p o g o d i].

○ **IMPOGODÎ** (-odesc) *vb. refl.* A trăi în bună înțelegere; a se învoi: se împogodesc să fugă amîndoi d'acolo (R.-COD.); nu vezi dumnea că nu ne-am împogodit din praf? (LUNG.) [sb. p o g o d i t i].

IMPONCĂȘA *1. vb. tr.* A întoarce, a îndrepta în direcția opusă.

2. vb. refl. ○ A se împotrivi, a se opune *3. vb. tr.* ○ A se uita urît la cineva (FAMF.) [p o n c i ș].

IMPONCĂȘARE *sf.* ○ Faptul de a (se) împoncăși *2. vb. tr.* ○ Oponere, opoziție, împotrivire; desbinare: în așa ~ de idei se aflau boierii bătrîni cu țineretul (CRG.); vrajma și împoncășările dintre creștini făcu de Turci să-și bată joc de cruce (ISP.).

IMPONCĂȘAT *adj.* ○ *p. imponcăși* *3. vb. tr.* ○ Opus, așezat într-o direcție opusă: două șiruri de dealuri... din ea în ce mai repede și mai ~e (VLAH.); poteci și potecute tot ~e și împlezicate, înalt se rătăcea printr'nele (ISP.).

4. vb. tr. ○ Îndărătnic: la oameni cei nesmeriți și împoncășiți ce nu ascultă, n'avem a le da nice-o învățătură (PRV.-MB.).

IMPOPORĂ (-orez) *vb. tr. și refl.* A (se) popula [p o p o r i].

IMPOPOȚONA (-onez), **IMPOPOȚĂ** (-oțez), **INTOTONA** (-onez) *vb. tr. și refl.* ○ F A (se) dichisi, a (se) găti, a se împodobi prea din cale afară, peste buna cuviință; de unde vezi că m'am împopoțonat? sînt de-abia îmbrăcăuți (NEGR.); lînd de pe viu și de pe mort, să albă cu ce se împopoțona (CRG.); unele muleri... se 'ntoțonează 'ca Paparudele (JUP.). *2. vb. tr.* ○ F A se împodobi cu un titlu: acei crășori care s'a împopoțonat și el cu numele de împărat (CAR.).

3. vb. tr. ○ **IMPOSESUI** (-iese) *vb. tr. Mold.* A arenda, a da cu arenda: am imposesuit moșia... cu 3000 galbeni pe an (ALECS.) [p o s e s i e].

IMPOSPĂIA (-ăiez) *vb. tr.* A încărca, a umplea (cu necurătenii, cu praf); a împetriști: limba ați stricat-o și ați impospăiat-o cu vorbe necurate de la oraș (JUP.) [p o s p a i u].

IMPOTMOLI, **POTMOLI** (-olesc) *vb. refl.* ○ *2. A* da de fundul apei și a nu mai putea înainta (vorb. de o corabie) *3. vb. tr.* ○ A (se) îngloba, a (se) infunda în noroiu: picioarele lor descule se împotmoliră în mîmolu răcoros al unor bălți nestirite (DEM.) [p o t m o l i].

IMPOTRIVĂ, *1. adv.* ○ Opus; a sta ~, a se opune, a rezista, a fi protivnic, a fi neprielnic: dără norocul mi-a stat împotrivă (ISP.); a 'ntat... cu multă mulțime de Turci, și n'a fost cine le sta împotrivă (GR.-UR.). *2. vb. tr.* ○ Cu totul altfel, într-un mod cu totul deosebit: mai mult crede judecătorul mărturiile carli arată vrăjmasia bărbatului decît acela ce grăesc împotrivă, de dze că nu e așa (PRV.-LP.). *3. vb. tr.* ○ **DIMPOTRIVĂ**, a) protivnic, neprielnic: vremea a fost prea dimpotrivă... și numai un om a venit azi în pădure (CRG.); b) cu totul altfel, din contra.

2. IMPOTRIVĂ, *prep.* (construită cu *gen.*) ○ În dreptul, în fața, peste drum de *4. vb. tr.* ○ În opoziție cu, contra, în contra: s'au răscolat împotriva asupritorilor; împotriva voinței mele; leac împotriva frigurilor; împotriva mea [în + vsl. protivû].

IMPOTRIVEALĂ (pl.-elt) *sf.* Faptul de a se împotrivi, împotrivire, opunere: după cîteva șoptiri, îmbrățișări și împotrivieli (OLVR.).

IMPOTRIVI (-ivesc) *vb. refl.* ○ A se pune împotriva cuiva, a nu voi, a nu lăsa să se facă, a căuta să împiedice ceea ce vrea altul, a se opune: vrei să pleci? nu mă împotrivesc; luau bani... fără ca nimeni să îndrăznească a li se ~ (I.-GH.). *2. vb. tr.* ○ A ține piept, a se lupta împotriva: dar cine s'ar putea ~ cu asea bidiganie spurcată? (RET.); nici o femele nu era în stare să se împotrivescă nurlor săi ademenitori (GN.).

IMPOTRIVIRE *sf.* Faptul de a se împotrivi, opunere, rezistență: cu toate împotrivirile femeii, el a stăruit... să nu se despară de ea (CAR.).

IMPOTRIVITOR *adj. verb.* **IMPOTRIVI**. Care se împotrivesc.

IMPOVĂRA (-ărez) *vb. tr. și refl.* ○ A (se) încărca cu o povară, cu o sarcină grea; *2. vb. tr.* ○ de păcate, de griji; nu e nevoie să ne măl împovăram viața și cu mincuni (D.-ZAMF.). *3. vb. tr.* ○ A însărcina cu o lucrare grea: slujba cu care te-a împovărat împăratul (ISP.).

IMPOVĂRAT *adj. p. IMPOVĂRA. ○ Încărcat cu o povară, greu încărcat; *2. vb. tr.* ○ de griji *3. vb. tr.* ○ **IMPOVĂRATĂ** *adj. f. Trans.* Însărcinată, grea, borfoasă.*

IMPOVĂRĂTOR *adj. verb.* **IMPOVĂRA**. Care împovărează: devenise un impozit foarte ~ pentru o populație săracă (I.-GH.).

IMPRĂSTIA (-tia), **Băn. IMPRĂSCHEA** (-chia) *vb. tr. și refl.* ○ A (se) risipi încoace și încolo: vîntul mi-a împrăștiat folie; lără noi școlari... ne-am împrăștiat pe la casele noastre (CRG.); a se ~ ca pui de pottriche *2. vb. tr.* ○ A (se) răspîndi, a (se) lăți: ~ o veste; ca toate vestile ce se nasc și se împrăstie în timp de tulburări (ALECS.); au împrăștiat zvonul că ar cam suferi de vr'un farmec (OLVR.); belșugul răspîndea cheful pretutînd (NEGR.); împrăștiind spaima și neorînduiala în oastea păgînă (VLAH.). *3. vb. tr.* ○ A pune pe fugă, a izgoni în desordine: ~ dușmanii; *4. vb. tr.* ○ pastorală d-lui Florian nu-mi pot ~ melancolia (NEGR.) [praștie, o prașchie].

IMPRĂȘTIAT *adj.* ○ *p. IMPRĂSTIA* *11. vb. tr.* ○

IMP-IMP

NEIMPRAȘTIAT Ț. ③ Sat ~, ale cărui case sînt risipite ici și colo: satul Broșteni fiind ~, mai ca toate satele de la munte (CRG.).

IMPRAȘTIERE sf. Faptul de a (se) împrăștia, risipire, răspîndire, lățire.

○ **IMPRAURA**... = IMPROORA...

IMPREJMUI (-ușe) vb. tr. ① A înconjura cu un gard, cu un zid: un zid vechi de piatră amestecată cu cărămidă împrejmuește acest adăpost liniștit (VLAH.). ② A înconjura, a fi așezat de jur împrejur: națiunile ce o împrejmueau pe pămîntul Italiei (COOB.). [preajmă].

IMPREJMUIRE sf. ① Faptul de a împrejmui Ț. ② Gard, zid înconjurător: cele dinții case boleroști se văd în ~ a lor de crengi uscate și spîni (ARG.). Ț. ③ Preajmă: și 'n toată ~ a un miros greu de oale (COOB.).

IMPREJMUIT adj. p. **IMPREJMUI**: ograda era mare, ~ă cu zid (GN.). Ț. ③ **NEIMPREJMUIT**.

IMPREJMUITOR adj. verb. **IMPREJMUI**. Care împrejmuește: cel mai frumos bărbat din tot plaiul ~ (COOB.); de-a lungul zidurilor împrejmuitoare, mergeau cărărușe pe coasta dealului (EMIN.).

IMPREJUR, + **IMPREJUR** 1. adv. ① În jur, făcînd ocol: noi, copiii, stam roată ~ (CRG.); a tăia ~; a face la stînga ~, a coti la stînga: apoi de la Catrina făcui stînga ~ și mă dusei drept la căpitanul (GN.); de jur ~ Ț. ② Din toate părțile în ocol.

2. **IMPREJURUL** prep. (construită cu genit.): m'am uitat ~ul meu; Tureli, făcînd șanțuri împrejurul Hotinului, au intrat în șanțuri (MUS.); iarba... acoperise lespezile mormintelor de pe împrejurul bisericii (ALECS.); de jur ~ul, în toate părțile în ocol: de jur ~ul casei.

3. (pl.-juri) sn. Împrejurime, preajmă: toți răcînîd și strigînd olt elocotea tot ~ul (SB.). [în + pre + jur].

IMPREJURA, + **IMPREGIURA** (-ur) vb. tr. A înconjura (de jur împrejur), a ocoli: dealurile ce împrejură orașelul (NEGR.); desingse brîul de pe lîngă sine și le împrejură (= lemnele), legîndu-le frumuseț (CRG.).

IMPREJURARE, + **IMPREGIURARE** sf. ① Faptul de a împrejura Ț. ② Amănunt, mică întâmplare care însoțește un fapt principal sau care determină săvîrșirea lui, circumstanță: priet' o ~ ferioasă, am putut sosi la timp; în împrejurările grele de pe atunci (CRG.); după împrejurări; avem uneori coștîlnă ~ă am mai trecut cîndva de mult, prin niște împrejurări identice (VLAH.).

○ **IMPREJURAS**, + **IMPREGIURAS** sm. Vecin, cel ce locuiește în împrejurime, megieș: pottesc și se tînd să supue pre toți împrejurășii săi (MUS.). [imprejur].

IMPREJURAT adj. ① p. **IMPREJURA** Ț. ② Împrejmuit: au dat de o cetate ~ă cu zid de piatră și cu porțile de piatră (SB.). Ț. ③ **NEIMPREJURAT**.

IMPREJURIME, mai adesea pl. **IMPREJURIMI** sf. Locurile dimprejur: orașul Cîmpulung, cu mîndrele-i împrejurimi (VLAH.); seara, orașul și împrejurimile erau luminate de mii de focuri (NEGR.). [imprejur].

○ **IMPREMIEZA** (-lozeze) vb. tr. A înjumătăți [premieze].

IMPRESURA (esor, -esur) vb. tr. ① Ț. A apăsa greu asupra unui lucru; a înnăbuși: cînd se va tîmpla de-și vor ~ coconul lîngă ei într'asternut (PRV.-ME.). Ț. ② A da năvală (de jur împrejur), a năpădi, a cuprinde de toate părțile: Aducerile-amînte adesea mă 'mpresoră (VLAH.); mama nici griji n'avea de vedeniile ce mă impresurau (GN.). Ț. ③ A înconjura: acel cerc de lumină ce le impresura (COOB.); Ț. ④ Afrodita o impresură de nuri și de vino 'noace (ISP.). Ț. ⑤ Ț. A ataca cu armată, a începe atacul: Ungurii... simînd că-l impresoră vrăjmașii, de stîng s'au gîtit de război (GR.-UR.). Ț. ⑥ Ț. A înconjura cu armată: ~ o cetate; erau trimiși... pe lîngă generali corpurilor cari impresurau cetățile de pe mările Dunării (A.-GH.). Ț. ⑦ A călca drepturile cuiva, a usurpa: ~ o moșie [lat. *impresurare <pressura].

IMPRESURARE sf. ① Faptul de a impresura; înconjur; asediu Ț. ② Călcarea dreptului cuiva, uzurpare: tu vrei să mi-l mîntinai cu ~ (ALECS.).

IMPRESURAT adj. p. **IMPRESURA**: au fost prefăcut... căsuța cea hîrbuită și ~ă de mărădoini... într'o curte mîndră (SB.). Ț. Ț. ③ **NEIMPRESURAT**.

IMPRESURĂTOR sm. Ț. Cel ce impresură (cu armată), asediator.

IMPREUNĂ (-un) vb. tr. și refl. ① A (se) uni împreună, a (se) aduna, a (se) strînge la un loc, unul lîngă altul: s'au făcut sobor mare... ca să poată împreunare biserica răsăritului cu a apusului (GR.-UR.); mîlînie lîm erau înghețate... că nu-mi puteam ~ degetele (VLAH.); unde cerul se împreună cu pămîntul (DLVR.); împărăteasa s'a așezat de dorul copiilor și ea nu e departe pînă să... mă împreună cu dînsa (ISP.). Ț. ③ A (se) împrechina (animalele, spre fecundare) Ț. ④ A (se) uni prin căsătorie, a (se) însoti.

IMPREUNĂ adv. Unul cu altul, sau cu mai mulți, la un loc cu altul sau cu alții, laolaltă: a sta ~; a vorbi ~; ce nu poate face un singur om, fac mai mulți ~ (ZNN.); urmat de cei: domnind țara Iliaș-Vodă ~ cu fratele său Ștefan-Vodă (GR.-UR.); adesea și sub forma **DIMPREUNĂ**: Cu soțul ei dimpreună să vie, că-l doresc (FANN); voiți să-l cresc dimpreună cu copiii mei (GN.). [în + lat. per unam].

IMPREUNARE sf. Faptul de a (se) împreuna; strângere laolaltă; însotire.

IMPREUNAT adj. p. **IMPREUNĂ** Ț. Ț. ③ **NEIMPREUNAT**.

Ț. **IMPRICINA** (-ineze) vb. refl. Mold. Bucov. A se certa, a găsi pricină de judecată: Un șerpe prea înveninat cu pizmărețul s'au fost impricinat (COOB.).

IMPRICINAT 1. adj. p. **IMPRICINA**.

2. sm. Ț. Cel ce stă înaintea judecării pentru vre-o pricină; acuzat: lei și colea siluete și mutre de impricinaiți (BR.-VN.).

IMPRIETENI (-enesce) vb. refl. A se face priciten cu cineva: fata de împărat nu se putu ~ cu toți ceilalți fii de împărați (ISP.).

IMPRIMĂVĂRA (-vărează) vb. refl. A se face primăvăra: aștepta vara cu mare nerăbdare și acum se bucura vînzînd că se imprimăvărează (BR.-VN.).

○ **IMPRIMEZ** (pl.-ezuri) sn. Băn. Trans. Ț. Perete sau zid care desparte odăile una de altă: înăuntrul obezii casei se fac ~uri... din cărămidă crudă sau din piatră moale (AUS.). [PRIMEZ].

○ **IMPRIMEZA** (-ezea) vb. tr. Băn. Trans. A despărți cu un perete, cu un gard [imprimeze].

○ **IMPRINDE** vb. tr. și refl. Trans. (FLOR.). A (se) prinde, a (se) acăța de ceva.

○ **IMPRINS** adj. p. **IMPRINDE**: întîlnește o căprioară care era ~ă într'un sbeg (MERA).

○ **IMPRINSORI** sf. pl. Oaș. Ț. Scindurile cari leagă tălpile războiului [imprins].

IMPROOR, **AMPRO** (O)R, **NĂPĂOR**, **PROOR**, **PROUR** sbst. ① Ț. Timpul despre ziua cînd se due întîlu oile la pășune. Ț. Ț. Ț. Ajun: ~ul Sfîntului Gheorghe: dis-de-dimineață, în ziua de proor, fetele și fiăcălii se due în lunci sau în păduri să culeagă verdență (LAUG.). [gr. πρόωρος].

IMPROORA (-oraz) vb. tr. și refl. A (se) stropi, a (se) uda cu apă (în spec. în ajunul Sfîntului-Gheorghe) [improor].

***IMPROPRIETĂRI** (-ărese) vb. tr. și refl. A (se) face proprietar de pămînt: ~ țărani; cînd s'a înșurat, a improprîetărit dolaprezece înșurăței pe moșia lui (VLAH.).

IMPROSPĂTA (-ătez) vb. tr. și refl. ① A (se) face (iar) proaspăt; a (se) înviora Ț. Ț. Ț. (în minte): a aduce amînte: Improspătează-ți în minte-mi un alt tablou de un caracter mai prozaic (A.-GH.); i se improspătaseră acele timpuri (SLV.).

IMPROȘÇA (-proșe) vb. tr. ① A stropi cu apă, cu noroii: picăturile se înteeau și le improșceau obrazul (VLAH.); ar fi vrut să-l improșcească cu apă opărită (LUNG.). Ț. Ț. A asvîrli, a lovi una după alta cu pietre, cu săgeți, etc.: grîndina săgetilor ce o improșceau de pretutîndeni (VLAH.); el impresurase palatul și-l improșca cu tunuri (BAC.); Ștefan umbra cu plînea după dînsii, el îi improșcau cu pietre (ISP.). Ț. Ț. A ocări: îi alungau cu sudalme... ori îi improșca vorbe necălîite (RET.). [proșca].

IMPROȘCĂTURĂ (pl.-turi) sf. Ț. Stropitură: îi trecem (ritul) într'o ~ de stropi (ARG.). Ț. Ț. Asvîrlitură (cu pietre, etc.): începuseră a adăguși și mere pe lîngă celelalte mai mici improșcături de care se slujea în sistemul lor de bătălie (ALECS.). Ț. Ț. Ț. Vorbă de ocări:

să înghită în tăcere improprietățile spălătoarelor (ss.). [improșca].

IMPROTRIVĂ... = **IMPOTRIVĂ**...

IMPROTIVNIC = **PROTIVNIC**.

IMPROUR... = **IMPROOR**...

IMPRUMUT 1. *adv.* A da, a lua ~; a împrumuta; a cere ~, a cere să-î împrumute; de ~, împrumutat.

2. (*pl.-turi*) *sm.* Faptul de a împrumuta; lucrul împrumutat; suma împrumutată: na-ți ~ul înapoi, căci noi nu avem trebuință de bani (car.). [in + lat. promutuius].

IMPRUMUTA (-ut -utez) 1. *vb. tr.* ① A lua de la cineva un lucru, o sumă, cu condițiunea de a-i da înapoi ② A da cuiva un lucru, etc. cu condițiunea de a-i da înapoi: cine dă săraoilor, împrumută pe Dumnezeu, zice Scriptura (car.); împrumut pentru dobândă și pierzi capetele (PANN); au scris la Brincovanul-Vodă ca să împrumute Poarta cu cinci sute de pungi de bani (NEC.) ③ ④ A primi, a lua, a trage de la: luna împrumută lumina de la soare.

2. *vb. refl.* A lua împrumut de la cineva: să nu te împrumuti de la omul sărac (ZNN.) [imprumut].

† **IMPRUMUTĂ** (*pl.-te*) *sf.* = **IMPRUMUT** 2: pre mazili îi îndesca cu dădii grele și cu ~e dese. (NEC.).

IMPRUMUTĂTOR, -TOARE *sm. f.* Cel ce, aceea care împrumută cuiva sau de la cineva: împrumutător se zice cel ce împrumută (LEG.-CAR.).

IMPUFAT *adj.* Îndesat, îmbibit: o atmosferă fumurie și ~ă de aburii ce plutesc alene pe deasupra bălților (OLVR.); ~e au aburii lenegi și răcoritori (OLVR.) [pu].

IMPUA (*utez*) 1. *vb. tr.* ① A depune ouăle (*verb.* de insecte): după ce marea a împutat toate acele mii de ochiuri (ODOB.); ② ③ F ~ urechile, a ameti (cu vorba, etc.): ne-am săturat de sclriturile a doi păcătoși de gaspari, care ne-au împutat urechile (ISP.) ④ A face pe ceva diferite deseneuri, a împuta: ~ ouă (roșii) (PAMF.); (bradul) îi pun jos și-î împute (GR.-N.).

2. *vb. intr.* A încolți, a lua naștere; de se încuibă: toate se fac bune și îngăduiala împutază (JF.).

3. *vb. refl.* A se împuti [puu].

○ **IMPULPĂ** (-pulp) *vb. refl. Trans.* A se opinti, a se încorda: se împută zmeul și se ridică și trînti pe Vasilică pînă 'n bîrî în pămînt (RET.) [pulpă].

IMPUNGACIU *adj.* Care împinge cu coarnele (*verb.* de vite): (ora) țap în lege, cu coarne împingace, cu bărbîta sub gît (DAM.).

IMPUNGĂTOR (*adj. verb.* **IMPUNGE**. Care împinge: Cu 99 ace împungătoare împungeți-1, Străpungeți-1 (MAR.).

IMPUNGE (-pung) *vb. tr.* ① A înțepa: ~ eu sulita, cu coarnele: plugarul împinge nefecost cu strămurarea pe boul ce muncește (ION.) ② A înfige acul în pînă, etc., spre a coase: Mama 'mpunge și eu trag, Ce mai lăsoară-mă faol (R.-COO.) ③ ④ F A o ~ de fugă, a o lua la fugă, a o șterge: își luă șlicul și o împanse de fugă pe usă (NEGR.) ⑤ ⑥ ~ cu vorba, a ofensa cu vorbe înțepătoare, mușcătoare: Pe oraful cu astă vorbă îi împanse (PANN) [lat. *impungere].

IMPUNS *adj. p.* **IMPUNGE**: ~ cu coarnele; ⑦: moșneagul s'a cam simțit ~ de vorbele babei (ss.).

IMPUNSĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a împinge ② Înțepătură: ~ cu sulita, cu coarnele; împunsăturile sau înțepăturile sale sînt foarte veninoase (MAN.); la fie-care ~ de iatagan, parcă s'au dădă năbușite (OLVR.); pentru o ~ greșită la gherghet, ocări, blestemuri, bătaie (ALECS.) ③ ④ Vorbă înțepătoare, mușcătoare, care ofensează: au început să se 'ntețească femeile la vorbă, și din vorbă la 'mpunsături, și de-acelea ceartă la toartă (CAR.).

IMPUPĂZA (-ăzez) *vb. tr. și refl.* A (se) împeștrii (ca pupăza): să n'o împupăzeze (limba) cu cuvinte străine (JF.).

IMPUPĂZAT *adj. p.* **IMPUPĂZA**: legea, învățătura... toate sînt brezlate și ~e (JF.).

○ **IMPUPI** (-pup) *vb. intr. Trans.* A îmboboci [pu p].

IMPUPISTRĂ (-istrăz) *vb. tr. Trans.* = **IMPISTRĂ**: Tot ceea ce 'mpuipistră Măramă trîiește-său, Guleras tăie-său (PAMF.) [impupi + impistri].

IMPUSCĂ (-pușe) *vb. tr.* ① A trage cu pușcă; a nemeri, a doborî cu un glonț (de pușcă, de pistol, etc.) ② F A fugi, a se duce (ca

împușcat, a fugi nebunește (ca glonțul ieșit din pușcă).

IMPUSCĂ N-LUNĂ *sm. f.* ① Tilhar: Boși cel de ~ De caftan ne-au desbrăcat (ALECS.) ② Derbedeu; desmetic: cîțiva zaplani de ~ întră în odala lui (G.-GH.).

IMPUSCĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Foc tras cu pușcă: cu o ~ îl jovi drept în cap (ODOB.); auzi în depărtare un vînt de împuscături (ALECS.) [impusca].

† **IMPUTA** (-ut) 1. *vb. intr. Trans.* A dojeni, a mostra: răspunzu celor ca împutară mie cuvînt, că upuvăliu în ouventele tale (PS.-SCH.); nu cutezase (să facă foc), temîndu-se că-î vor ~ pentru lemne (RET.).

2. *vb. refl.* † A se certa [lat. imputare].

† **IMPUTĂCIUNE** *sf.* ① † Dojană, mustrare: Domnezu au luat de pre mine ~a (FAL.) ② Ceartă: Mihai-Vodă avînd oare-care ~ cu capii trupelor ajutoare din Transilvania (BALC.) [imputa].

IMPUTERI (-eresse) *vb. tr. și refl.* A (se) întări, a da (a prinde) putere.

IMPUTERNICI (-icese) *vb. tr. și refl.* ① A (se) 18.500

întări, a da (a prinde) putere, a (se) face mai puternic: dădîni creștea și se împuterniceau ca prin minune (ISP.) ② ③ A da cuiva puteri depline, dreptul de a săvîrși ceva, a autoriza.

IMPUTERNICIRE *sf.* ① Faptul de a (se) împuternici ② ③ Dreptul de a săvîrși ceva în locul altuia, mandat, autorizațiune: acum, vin' de grabă, Iorgine, de fă o ~ lui Radu (ALECS.).

IMPUTERNICIT 1. *adj. p.* **IMPUTERNICI**.

2. *sm.* † Persoană autorizată de a săvîrși ceva în numele alteia, mandat; plenipotențiar.

IMPUȚI (-put, -puț) 1. *vb. tr.* A umplea de putoare.

2. *vb. refl.* ① A căpăta miros urît, a se strica;

② **PESTE** ③ ④ A se ~ de lena, a fi puturos [pu țî].

○ **IMPUȚICIUNE** *sf.* ① Putoare ② Putoșie [impu țî].

IMPUȚINĂ (-inez) *vb. tr. și refl.* A (se) face mai puțin, a (se) micșora: ciurma, foamețea și războiul îi împuținaseră foarte oastea (ISP.); ⑤: a se ~ cu inima ~ INIMĂ.

IMPUȚIT *adj. p.* **IMPUȚI**.

IMPUȚITURĂ *sf. f.* Lucru împuțit.

ÎN prep. (*înlocuită mai adesea prin într' înainte* de: un, o, unul, una, acest, acel, adevăr, etc.). Se întrebuințează spre a arăta: ① Locul, și anume: a) situațiunea într'un loc, în interiorul sau în mijlocul unui lucru: I-am lăsat ~ odale, ~ grădina, ~ pădure; prinzește ~ oraș; locuște ~ România; a se arunca ~ apă; pentru nimic ~ lume; ~ mijlocul nostru; îmi vine ~ minte; a-și băga ~ cap; ~ depărtare; — b) direcțiunea către un loc: din oraș ~ oraș; de sus ~ jos; — c) situațiunea în virful, în capătul, la suprafața unui obiect: se urcă ~ pom, ~ virful pomului; își puse palaria ~ cap; se puse ~ frunța ochilor; a sta ~ picioare ② Timpul, și anume: a) situațiunea în timp: ~ acest moment; (în luna lui) Februarie; ~ anul 1924; — b) direcțiunea în timp: din zi ~ zi; din cînd ~ cînd; — c) perioada de timp în care se săvîrșeste acțiunea: a isprăvit-o ~ trei zile; a flăcut-o într'o zi, într'o lună; — d) perioada de timp după care începe acțiunea: de azi ~ opt zile pleacă; ~ curînd; ~ urmă; — e) dinaintea termenilor cari exprimă o noțiune de timp, se întrebuințează în spre a arăta momentul cînd se săvîrșește sau se va săvîrși lucrarea: ~ zilele noastre; într'o zi, într'o seară; într'una din zile; ~ ziua de astăzi; ~ ajunul Crăciunului; ~ al treilea an al domniei sale; — f) dinaintea nedefiniteilor tot și fie-care, are o valoare distributivă: îi vîd ~ fie-care zi, ~ toate zilele; ~ toți anii ③ Instrumetul: a călea ~ piciorare ④ Scopul: a chema ~ ajutor ⑤ Tendința către ceva, scopul: a ~ la cîștig ⑥ Modul de acțiune: a alerga ~ fuga mare; a alerga într'un suflet; a lucra ~ taină ⑦ O diviziune: a tăia ~ bucăți; dramă ~ cinci acte; țara se împarte ~ trei regiuni ⑧ La figurat, în exprimă o mulțime de raporturi, dar mai adesea aceea de situațiune, de direcțiune, de scop: ~ cîinstă lui, ~ puterea mea, s'a schimbat într'un lup, a bate ~ verde ⑨ Precede alte prepoziții sau formează compuse cu altele: ~ contra; în spre seară ⑩ Se pune înaintea unora din

ÎNĂ- adverb, fără a le modifica înțelesul: ~ totdeauna [lat. in].

ÎNĂ = **INNA**...

ÎNĂCREALĂ, NĂCREALĂ (pl.-ei) *sf.* Acritură, ceea ce (î) năcrește; zăr acru: în el se adaugă puțină înăcreală... de se sboară laptele (PAMF.); din zărul sours din obileagul scopt, se face înăcreală (SEZ.).

ÎNĂCRI, NĂCRI (-cresc) *vb. tr. și refl.* A (se) acri.

ÎNĂDINS = **ADINS**.

ÎNĂINTĂ (-tez) *1. vb. intr.* ① A merge, a porni înainte, mai departe: abia am putut ~ din cauza zăpezii; ocoliră împrejurul prăpastiei și văzură că dăra de sînge nu mai înainta (SP.); ② ~ în vîrstă, a îmbătrîni, a deveni din ce în ce mai bătrîn ③ A merge prea iute: oasornicul meu înaintază ④ A se ridica, a se înălța în grad: ~ în slujbă ⑤ A fi mai ieșit afară: acoperișul înaintază în stradă ⑥ A face progrese; a spori; a ajunge departe (verb. de o lucrare, etc.).

2. vb. tr. ① A ridica, a înălța în grad, a avansa: l-a înaintat căpitan ② A fi cuiva de folos, a ajuta, a face să progreseze: statul ce-mi dai nu mă înaintază de loc ③ A adresa, a da, a trimite: ~ o petiție, o cerere ④ A spune, a susține ceva: mereu înaintezi alte o altă părere.

ÎNĂINTĂRE *sf.* Faptul de a înainta; progres.

ÎNĂINTAȘ, NAINȚAȘ *1. adj. și sm.* ① Cal înhamat înaintea altora (numiți „rotași”); pleca, întovărășit de cinci șase prieteni, în trăsuri, cu patru cai înaintași (BR.-VN.); unul din înaintași, dînd în șanțul șoselei, căzu (D.-ZAMF.); năintași trecuse apa prin vîd (ODOB.); ② *pl.* Ochelari.

2. adj. Care merge înainte, care e așezat înainte: am putut vedea, pe deasupra vagonului înaintaș și a locomotivei, linia de depărtare (CAR.).

ÎNĂINTĂT *adj.* ① *p.* **ÎNĂINTĂ** ② ~ în vîrstă, (cam) bătrîn; la o vîrstă ~ă, la bătrînețe, în vreme de bătrînețe.

ÎNĂINTE, NAINȚE *1. adv. și prep.* ① Arată o prioritate de timp sau de loc: a merge, a porni ~; pleacă ~, eu voi veni mai tîrziu; cu o zi ~; ~ cu trei

la plăcinte ~ și la război înapoi, la cîștig sau la folos în frunte, cel dintîiu, iar la nevoie, la muncă, cel din urmă; mai ~, mai departe, mai încolo: vezi mai ~; de mai ~, mai de mult: o știam de mai ~; ~ vreme, mai ~ vreme, în vreme de demult, în vremurile trecute: înainte vreme... croniciari, istoricografi... înregistrau... cele ce se petreceau (D.-GH.); ~ de: ~ de prînz; ~ de Crăciun; ~ de aceasta; ~ de toate; gîndește-te, ~ de a răspunde ② **ÎNĂINTEA** (construit cu *genit.*): înaintea mea, înaintea noastră, înaintea prînzului, înaintea morții; cu înțelesul de „în față”: ~ judecătorului, judecății; ce putem noi face ~ Lui Dumnezeu? (CRG.); pară’r fi văzut sînge ~a ochilor (OLVR.).

2. interj. **ÎNĂINTE!** Strigă de îmbărbătare, îndemnînd pe alții să înainteze: Iată-ne ajunși! încă un pas. Ura! ~! ura! (ALECS.) [in + a in te].

ÎNĂINTE-MERGĂTOR *sm.* ① Precursor, înaintaș, cel ce merge înaintea altora: poezii cel mari sînt ~i ai viitorului (ODOB.); ② Supranume dat Sfîntului Ioan Botezătorul.

ÎNĂLBEALE, NĂLBEALE (pl.-ei) *sf.* Suliman, albeală: Pune fața la nălbăle, Buze, moia la rumeneală (R.-COB.) [(i) nălbă].

ÎNĂLBÎ, NĂLBÎ (-beso) = **ALBÎ**: fetele nălbesc pinza mai de vale între sălcii (VLAH.); era vișnea care nălbise pe dracul (CRG.); atîta de mulți au perit, cît au nălbît poiana de trupurile celor perțiți (GR. UR.).

ÎNĂLBÎT *sbst.* Faptul de a înălbî: ~ul rufelor (R. 2699).

③ **ÎNĂLGIOS, NALTGIOS** (pl.-osuri) *sn.* Neajuns, pagubă, nedreptate: de au făcutcuiwași înalgiosul tot pentru Turci au făcut, să le între în vole (GR. UR.); a mulți făcuse înalgiosul, ca niște făcători de rău [inalt + gios].

ÎNALT, NALT *1. adj.* ① Foarte ridicat, care se întinde mult în sus: un turn ~; un pom; un munte ~; răcu... din oscloare doi drugi cît casa de înalt (SP.); ② Mare la stat, de statură mare, lung: un om ~ ③ Superior, care întrece pe alții sau pe altele: merite ~e ④ Sus pus (ca rang, ca demnitate): o pozițiune ~ă ⑤ În titlul dat Mitropolitilor: ~ prea sfinția sa.

2. (pl.-turi) sn. Înălțime: binecuvîntază din ~ul cerurilor stîndardele noastre (VLAH.); sboară cu dînsul în ~ul cerului (CRG.) [lat. in alto].

ÎNĂLTICEL, NĂLTICEL *adj. dim.* (f) **NALT**: acolo, în mijlocul unor pomiori, era unul ceva mai înălticel (SP.).

ÎNĂLȚA (inalt) *vb. tr. și refl.* ① A (se) ridica în sus; a (se) face mai înalt: ~ un zid, o clădire, un monument, o statuă; cumpănă unei flintii ’se pleacă și se înalță, ca un cocostre care bea apă (VLAH.); ② A (se) ridica în aer, pe cer: ~ un zmeu; o vede... rădicîndu-se în vîzduh, apoi înăltîndu-se tot mai sus (CRG.); ③: pînă se înalță soarele se înalță, se zice despre cei lenesi; ④: din tabăra Romanilor se ’nalță în liniștea nopții cîntece de biruință (VLAH.); ⑤ A (se) ridica la o treaptă mai înaltă: se uită la boierii pre cari i-a năltat își i-a îmbogățit (NEGR.); de cînd boierul s’a năltat la rang de ministru, îl ocheste cu coana Tarsia (ALECS.). ⑥ A se ridica prea sus; a se arăta trufaș, mîndru: cel ce se înalță se va smeri ⑦ A lăuda mult, a ridica în slăvi: prea îi înalță [lat. in-altiare].

ÎNĂLTĂRE *sf.* ① Faptul de a (se) înălța ② ~ înălțarea (Domnului), sărbătoare care se ține la 40 de zile după Paști, în amintirea înălțării la cer a Mîntuitorului; numită și „Ispas” ③ ~ înălțarea Crucii = **CRUCE**.

ÎNĂLTĂT *adj. p.* **ÎNĂLȚA**: (prea) ~e Doamne, titlu cu care se adresa odinioară Domnitorului.

ÎNĂLTĂTOR *1. adj. verb.* **ÎNĂLȚA**: Care înalță; ②: serbare înălțătoare; e în liniștea aceasta o măreție... înălțătoare, care mă umple de respect (VLAH.).

2. (pl.-toare) sn. Parte a puștii, pe care se află niște creștături cu însemnarea distanțelor (de 299, 399, 499, etc.) în metri, pentru a înlesni ochirea țintei propuse (R. 2700).

ÎNĂLTĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Ridicătură, teren înălțat; înălțime [inăltă].

Fig. 2699. Înălbitul rufelor la Drăguș (după o fotografie a Seminarului de Sociologie din București).

zile, ou o săptămînă; a da banii ~, plăti ~; a ieși ~, a ieși în calea cuiva, a-lîntîpina; i-au ieșit înainte Domnul cu mare alaiu în timpînare (LET.); a spuca = **AFUȚA**; de acum ~, de azi ~, de aci ~, de acum, de aci încolo; si, spune ~! zi, spune mai departe: continuă! ③:

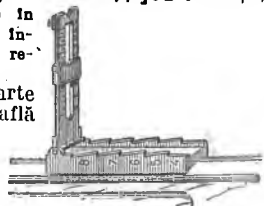

Fig. 2700. Înălțător.

† **ÎNĂLTIE** *sf.* *Trans.* Înălțime [inalt].

ÎNĂLTIME *sf.* ① Distanța sau dimensiunea de la bază pînă la vîrf, pînă la partea cea mai ridicată: ~a unui turn, unui munte; ~a barometrului, lungimea coloanei de mercur deasupra cuveiței ② Punctul foarte ridicat deasupra nivelului pămîntului sau a unei suprafețe orizontale: vîntul sboară la o mare ~; ~a norilor ③ Ridicătura de teren, înălțătură, deal: de pe această ~ se poate vedea tot orașul ④ ⑤ Superioaritate: ~a genului acestui savant ⑥ A fi la ~a cuiva, a putea sta alături de cineva, a-l pricepe ⑦ ⑧ ~a voastră, Măria ta (ca titlatură) [inalt].

ÎNAMORA (-orez) *vb. refl.* A se amorea [fr. en amou rer, relăcut după a m o r].

ÎNĂPOI *1. adv.* În urmă, la spate, îndărăt; ②: la plăcinte înainte și la război ~ **ÎNĂPTE** *1. ①*; a ră-mnea ~, a merge ~ ca raoul; a se uita ~, a veni ~; a se întoarce ~, a veni iar la locul de unde a plecat; a-și lua vorba ~, a nu mai voi să se țină de vorbă; a da ~, a) a întoarce, a restitui, a da îndărăt un lucru împrumutat; b) a se retrage: calul... începe... a sări în două picioare și a da înăpoi (cre.); cu acest din urmă înțeles și: a se da ~.

2. interj. Strigăt adresat cuiva, spre a se re-trage, spre a se depărta: ~, nelegiuitor!

3. ÎNĂPOIA prep. construită cu *genit.* În urma, la spatele, îndărătul: ~ mea; ~ frontului [lat. in + ad + post].

ÎNĂPOIA (-oiez), **ÎNĂPOI** (-oiesc) *1. vb. tr.* ① A da în a p o i (un lucru împrumutat), a restitui: i-am împrumutat cartea, dar nu mi-a înapoiat-o încă; fă bine înapoiește un leu tovarășului dumitale (cre.) ② A da mai la urmă, cu o treaptă mai jos.

2. vb. refl. A se întoarce, a veni înapoi.

ÎNĂPOIAT *adj.* ① *p.* **ÎNĂPOIA** ② Dat îna-poi, restituit ③ Rămăs înapoi (cu învățătura, cu mintea, cu civilizația, etc.) ④ Întors, revenit.

ÎNĂPOIERE *sf.* ① Faptul de a (se) în a p o i a ② Restituire ③ Stare înapoiată (a minții, a civilizației, etc.) ④ Întoarcere.

ÎNĂRIPA (-ipez) *1. vb. tr.* A pune, a da a r i p i. **2. vb. refl. ① A căpăta aripi ② ③ A se avînta, a-și lua zborul: aristocrația nu se înaripase și capetele acestei lădre... nu începuseră a mușca (NEGR.).**

ÎNĂRIPAT *adj.* ① *p.* **ÎNĂRIPA** ② Cu aripi: ca! ~.

ÎNĂRMA (-mez) *1. vb. tr.* ① ✕ A da arme, a îngrijii cu arme ② A echipa o corabie.

2. vb. refl. ① A-și lua armele: înarmîndu-se cu sabia tălmîi... s'a pus de strajă (ss.) ② A se pre-găti de război; ③: a se ~ cu răbdare; am găsit de cuviință să ne înarmăm cu ceva recomandări (ALX.) [armă].

ÎNĂRMAT *adj.* *p.* **ÎNĂRMA**: gloata ~ și cu lănel și cu topoare... o înșiră pe dinăuntru (ALECS.) ④ **NE-ÎNĂRMAT**.

ÎNĂSPRI, NĂSPRI (-prese) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face (mai) a s p r u: toamna se duce și vremea prinde a se 'năspri (VLAH.) ② ③ A (se) irita, a (se) face mai rău, mai neînduplecat, mai sever: acest cuvînt înăspri mai mult pe domnul (GN.); s'au înăsprit relațiile dintre ei ④ A se face prea închis, prea acru, etc.: înghețînd, de-i iarnă, colorarea se înăsprește (PAMF.).

ÎNĂSPRIT *adj.* ① *p.* **ÎNĂSPRI** ② Acrit prea mult, cu gust înepător: jîntița... e mai bună ~ă, adică lăsată pînă se acrește (JUP.); se trece vinul sau mustul ~ prin sacul de vie (PAMF.).

ÎNĂUNTRU, NĂUNTRU, ÎNĂUNTRU, ① IN(N)UN-TRU, ② ÎNLONTRU *1. adv.* ① Între pereții unei încăperi, în cuprinsul unui loc închis sau margi-nit, în interior (④ **AFĂRĂ**): a intra ~; din afară măr frumos și ~ gîduos; o mulțime călugărită, ce va fi... giu-rult lui Dumnezeu și va fi șezînd înlontru în mănăstire (PRV.-LP.) ② ③ F în strălătat, în Apus: se duc înăuntru de învață procepsalea acelor popoare (ss.); Dum-nezeu l-a dăruit doi copiiși cari acum se află înuntru la învățătură (GN.) ④ Compus cu *prep.* de, for-mează *adv.* **DÎNĂUNTRU, ① DINUNTRU**, din inte-rior: să dăm loc casei pe dinăuntru, iară noi să leșim afară (cre.); gloata înarmată cu lănel și cu topoare, el o înșiră pe dinăuntru (ALECS.); ⑤ Ministerul treburilor dinăuntru, Ministerul de interne.

2. ÎNĂUNTRUL, ÎNĂUNTRUL, ② LAUNTRUL (pl. -truri) sm. Partea dinăuntru, interiorul: ~ casei; înăuntru zidurilor se găsea o biserică mlcă de piatră (ALECS.); Ca racla ce-l depărtă, lăuntru el răsună (ALECS.) [lat. in + ad + intro, influențat de vsl. v ū -n a t r i].

ÎNĂURI (-rese) = **AURI**.

ÎNĂVUȚI (-uțese) *vb. tr. și refl.* A (se) îmbogăți, a (se) face a v u t: pot să-ți fac ca să te 'navuțesti și să trăiești bine (ss.).

ÎNCĂ *adv.* ① Vre-odată; niciodată: cum noao nîce o pagubă nu veri face, cum noi ~ tine nu vom atinge (PAL.); Înc' așa schidoală nu mi s'a dat în cale (RET.); ~ n'am văzut așa femeie să pîngă de toate cele (CRE.) ② Pin 'acum, pînă n momentul de față: n'a venit ~; nu e ~ prea tîrziu; e ~ tînăr ③ Chiar: ~ de atunci; ba ~, ba chiar: știa olt un om mare, ba ~ și mai mult și mai bine (ss.) ④ ~ de mic, ~ de copil, pe cînd mai era mic, de copil: treceam pe la hanul lui Minjosiă... ~ de copil, pe cînd trăia răposatul tatăl-meu (CAR.) ⑤ Iar, din nou: ~ odată ⑥ Mai mult, pe deasupra, afară de aceasta: ~ două zlie; ~ una; dar ~. F ⑦ dar ~ mi-te, cu afit mai mult: să nu scoți un cîne din casă, dar ~ omi! (CRE.); n'aveau ei ce să mînnice, dar înoc-mi-te să mai dea și olt (ss.) ⑧ Și, de asemenea: și eu ~ vreau să știu cum s'au pe-treut lucrurile ⑨ Tot, totuși: olt să-l dai și ~ nu i se pare de ajuns [lat. un + qu a m].

ÎNCĂDRĂ, ÎNCADRĂ (-drez) *vb. tr.* ① A pune o cadră, un pervaz: ~ un tablou ② ③ A înconjura: era o frumusețe! o figură clasică încadrată de niște plete mari, negre (CAR.) ④ ✕ A forma cadrele unui re-giment, etc. [fr. encadrer].

ÎNCADRĂTOR, ÎNCADRĂTOR sm. Cel ce în-cadrează tablouri [după fr. encadreur].

ÎNCAI, F ÎNCALE(A), Mold. ÎNCALTE(A) adv. Barem, măcar, cel puțin: m'a ținut o sută și mai bine de lei, da 'noai am făcut un lucru bun (BR.-VN.); aoum, încale, prîndeți la înimă! (oos.); dacă te frigi, încalea să te frigi ou o clorăbă bună (ZNN.); spune-mi încalea tot, ca să știu și eu de ce să mă feresc (GN.).

ÎNCAIBĂRĂ (-albăr) *1. vb. tr.* ① A înhăi, a înșfăca: omul se trudește săi să pule de-o parte ceva... și... hoțul îl încaibără pe neîntrebate (JUP.) ② A strînge, a aduna.

2. vb. refl. A se înhăi (la bătaie), a se lua la bătaie, la pîrăială: ca să nu ajungă să mi se încaibere acolo în Olimp, și să-și facă zeirile de ris (ss.).

ÎNCAIERĂ (-oier) *vb. tr. și vb. refl.* ① A (se) lua la bătaie: Bani, că te 'noaler îndată! (PANN); Se încaieră de mine, Să mă prînde chiar de oltă (RET.); vîzînd noi că era olt pe ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc și-l împăcam (cre.) ② A se apuca la luptă: oștile se puseră în mișcare... și se încaierară (ss.) [caier, propriu „a se apuca de caier (= pîr)“].

ÎNCAIERARE *sf.*, **ÎNCAIERĂT sbst.**, **ÎNCAIERĂ-TURĂ (pl.-turi) sf.** Faptul de a se încaiera; bătaie: pînă la împărțut, suferi încaieratul (PANN); încaierătura fu gata... și se apucară la trîntă (RET.).

ÎNCALE(A) = ÎNCAI.

ÎNCĂLĂ (-lez) *vb. refl.* A se îngrășa prea mult, a se umfla de grăsimi: îngrășarea... se începe de pe acum și ține pînă se încălează vitele ou desăvîrșire (GN.) [lat. incallare].

ÎNCĂLĂRĂ (-ărez) *1. vb. tr.* A da un cal de încălecat: Căzaci Zoporojeni, carii s'au fost rocoști... încălărîndu-i Hanul, i-au luat cu sine (N.-COST.).

2. vb. refl. A căpăta cal de călărie, a încăleca: olti au putut a se încălărare dintre Căzaci, s'au încălărât (N.-COST.) [călăriu].

ÎNCĂLĂRELE = CĂLĂRE ②.

ÎNCĂLĂT *adj.* ① *p.* **ÎNCĂLĂ** ② Îngrășat peste măsura; trupeș: era gras și ~, de gîndea că... numai a mîncat și a bătut olt a fost vara (RET.); fetel l-a plăcut fîl-căul acesta, că era și ~ și frumuseț (ss.).

ÎNCĂLCA (-calo) *vb. tr.* ① A călca (o țară, o moșie): oastea lui Itrînseșe o samă bună de vrăjmași ce încălcaseză țara (ss.) ② A viola, a înfrînge, a usurpa, a atinge (drepturile cuiva, etc.): cînd simți orbul olt i s'au încălcat drepturile vechi (cre.).

ÎNCĂLCARE *sf.* Faptul de a încălca; vio-lare, usurpare.

INCALE(A) = INCAI(LE).

INCALEA (-caleo) 1. *vb. tr. și intr.* ① A se sui pe cal; a sta călare: Făt-trumos... încalecă calul și-l înoră prin grădina (usp.); hal, încalecă iute pe cal și te du la nuntă (cra.); ② A se urca pe ceva lăsând picioarele să atarne de-o parte și de alta: ~ pe coama unui sid; *pr. ext.*: muntii, încalecând unul peste altul, se amestecă... în albastrea cerului (olvr.); apele s'au plecat speriate de umbra și șgomotul celor dinții poduri ce le-au încalecat (vlah.); ③ ~ pe nevoie, a birui nevoia: muncă în dreptă și în stînga, oă doară a ~ pe nevoie (cra.); ④ A se împerechia truște cu femela (*verb.* de armăsar sau de taur).

2. *vb. refl. Mold.* A se sui călare [lat. *in callicare*].

INCALE(A) = INCAI.

INCALTA (-oati) *vb. tr. și refl.* ① **I** A (-și) pune, a(-și) trage încălțăminte: ~ ghetete, opinelor, ciorapii; a se ~ cu cizme; ② **I** pînă se încălță, soarele se înalță ~ **INALTA** ③ **I** ④ A înșela, a lega la gard, a potcovi ⑤ **I** A pune obezi la o roată [lat. *in calceare*].

INCĂLĂMÎNTE *sf.* 1. Tot ce servește spre a se încălța (ghete, cizme, opinci, ciorapi, etc.) [caltămint < lat. *calceamentum*].

2. **INCĂLĂTĂRI** *sf. Mold.* 1. încălțăminte: puțină tînd din oolbul adunat pe opasul ~ (cra.); [lat. *calceare*].

INCĂLĂTAT *adj.* ① **I** p. **INCALTA**: pre popa ~ cu opinci și pre popa fără de barbă nu trebuie crezut (ich.); ② **I** Pasăre ~ă, care are picioarele acoperite cu pene: creștea sub pat și în podul casei porumbel... de cel încălțat (u.-gh.); ③ **I** Vacă ~ă, vită ~ă, om prost, bun de legat la gard, care dă în gropi.

INCĂLĂTOR (*pl.*-toare) *sm.* 1. Unealtă de os sau de metal întrebuințată la încălțatul ghetelor sau pantofilor (2701) [incălta].

INCĂLĂTURA (*pl.*-turi) *sf.* 1. ①

Faptul, chipul de a (se) încălța ②

Incălțăminte.

③ **INCĂLȚEI**, **INCĂLȚII** *sm. pl. Bucov.*

Trans. 1. încălțăminte: îi făcea în tie-care zi... ote o păreche de încălț (ss.); își luă șapte rinduri de haine și șapte părechi de încălț (ret.) [incălta].

INCĂLZI (-zeso) *vb. tr. și refl.* ① **I** Fig. 2701. A (se) face cald: ~ odaia, cuptorul; încălțator.

incălzește (testul și băgase o plăcintă să se coacă (usp.); ~ la foc, la sobă, la soare; ②: soarele încălzește și pe bunici pe rîi; ③: soarele, de a soare, și tot nu poate ~ lumea toată, chiar cel mai puternic nu-i poate mulțumi pe toți; a se ~ laolul sub dînsul, a ședeia mai mult într'un loc: n'apucă să se încălzească laolul sub tine, și bir ou fugiții (olvr.); F: a-și ~ maseaua, a trage la masea, a bea strășnic: Eroule își încălzi maseaua și se cam turlui (usp.); ④: nu mă încălzește (averea altora) (pamf.), ce folos am eu dacă (alții sînt bogați) ⑤ **I** A (se) aprinde.

INCĂLȚIT 1. *adj. p. INCALZI* ① ② **NEINCĂLȚIT**.

2. *subst.* Faptul de a încălzi.

INCĂLZITOR *adj. verb. INCALZI*. Care încălzește.

INCĂ-MI-TE = INCA.

INCĂPĂSTRA (-trea) *vb. tr.* ① A pune căpăstrul.

INCĂPĂTOR *adj. verb. INCĂPĂ.* Unde încapă mult, în care pot intra mulți, spațios: Pavel era hoțelul și casa lui destul de încăpătoare (cra.); o poală încăpătoare, învelită ou șindrilă (br.-vn.) ① ② **NEINCĂPĂTOR**.

INCĂPĂȚINA (-inez) *vb. refl.* A ținea cu îndrăjire, morțis să facă ceva, a stăruî neclintit în voința sa [căpățînă].

INCĂPĂȚINARE *sf.* Faptul de a se încăpățîna; îndărătnicie: persista ou tărie și ~ (u.-gh.).

INCĂPĂȚINAT *adj.* ① **p. INCĂPĂȚINA** ② **I** îndărătnic: le cunoaștem și pe dumneslor oit de îndărătnice și de ~e sînt (car.).

INCĂPEA (-cap) *vb. tr. și intr.* ① A avea loc de ajuns înăuntru, a fi destul loc spre a putea intra, spre a fi cuprins în ceva: în pivniță încap 20 de buți; n'au încăput toți în casă; casa nu-l încapă pe toți; turmele coprinseră casa... și nu le mai încăpea laolul (olvr.); a (nu) ~ pe ușă, pe o gaură; nu-l încap hainele, ghetete, etc.,

sînt prea strîmte; nu-i încapă cureaua, de pîntecoși ce sînt (cra.); ahi aita ferioare nu încăpea în inima mea (gn.); ②: i-am dat (pumn!) oit i-a încăput în pielea (gn.); a răbdat la bătăi cît i-a încăput sub piele (vlah.); ③: nu-mă încapă în cap, nu-mi poate intra în minte, nu pot pricepe; ④: a nu-l ~ pielea, a nu(-și) mai ~ în pielea (de grăsimă, de îngimare, de bnuorie), a fi peste măsură de gras, mindru, vesel, etc.: nu mai încăpea 'n pielea chir lanulea de ferioare (car.); a nu-l ~ locul (pă-mîntul, lumea, etc.) de bucurie, de mindrie, etc., a nu mai putea de bucurie, a fi grozav de mindru, etc.: încopu a sălta și a juca, de nu-l mai încăpea laolul (usp.); iubit de ea, mă simt trumos, și parcă nu mă 'noape lumea (vlah.); era lodul, de nu-l mai încăpea pămîntul (d.-zmf.); a (nu)-l ~ vremea, a (nu)-i rămînea timp de ajuns, a (nu) avea destul timp; a nu ~ de cineva, a-i sta în cale, a-i fi o piedică ⑤ **I** A fi loc de ajuns, a putea sta alături; a fi cu puțință: unde este frică, nu încapă dragoste (n.-cost.); nu încapă vorbă, îndoială, disuție, glumă, etc., nu e chip să mai stai de vorbă, să te îndoești, nu e de discutat, de glumit, etc.: cînd porunceia ceva, nu încăpea vorbă, trebuia să se facă (u.-gh.) ⑥ **I** A ajunge, a cădea: ~ pe mîna, în mîinile, în stăpînirea cuiva; oum a fost ea crescută, mititică, și pe ce mîni a'ncăput! (car.) [lat. *in + *capere* = capere].

INCĂPERE *sf.* ① Odaie: apartament ou mai multe încăperi; numai în această ~ geamurile nu erau la fel (car.) ② Coprins, spațiu [incăpea].

INCĂPUÎ (-uesc) *vb. tr.* = **CĂPUÎ**: am încăput eu singur o corabie și m'am apucat de negoi (car.); lelea lîncea izbui să'ncăpea lampa și o aprinse (s.-ald.); au fost înzestrate surioarele amîndouă și amîndoi frații încăpuții (car.).

INCĂPUȘAT *adj.* Acoperit cu căpuși, cu muguri, cu vîlăstare.

INCĂPUTA (-tez) 1. *vb. tr.* ① **I** = **CĂPUTA**: ~ ghetete, cizmele ② **I** A drege ciorapii, împletind alte vîrfuri sau altă talpă ③ **I** A lungi, adăugînd o bucată: scurtelea... o surtoare mureau pe la poale, ca să-și încăputeze mînele (olvr.) ④ **I** A înjgheba, a prepara în grabă.

2. *vb. refl.* ① A se potrii în mîrime (pamf.) ② A se înjgheba: s'a încăputat numai din globul lor doazei de pogoane de seceră (s.-ald.); la douăzeci de ani... lesne se încăputează un oulous de trau (olvr.).

INCĂPUTĂTURĂ = **CĂPUTĂTURĂ** [incăputa].

INCĂRĂBA *vb. tr.* = **INCĂIBĂRA** 1. ②: a trecut... o jumătate de an... pînă au încărăbat împăratul Roșu pielea ca-i erau de lipsă (mera).

INCĂRCA (-cero) *vb. tr.* ① A pune o sarcină, o povară pe cineva sau în ceva: ~ lemne; ~ un car; ~ pe spate; cum se gătră corăbiile, le încărăcă ou marlă (usp.) ② A îngrămădi prea mult: ~ pe cineva ou dăruri; ③: ~lînuind furca, sare și-l încărăcă bine ou ea pe spinare (pamf.); a-și ~ stomacul, a mîncea prea mult; ④: a-și ~ memoria, a căuta să-și aducă aminte prea multe lucruri nefolositoare; ⑤: a-și ~ sufletul de păcate; lasă pe bieții răzeși în pace și nu-l încărăcă sufletul de blăstămuri (alecs.) ⑥ A exagera: ~ socoteala, a pune într'ou socoteală prețuri mai mari decît se cuvine ⑦ **I** A umplea o armă de foc ou praf de pușcă, ou gloanțe, ou ghiulele: ~ o pușcă, un pistol, un tun [lat. *in caricare*].

INCĂRCĂȚ 1. *adj.* ① **p. INCĂRCA**: a ajuns acasă ~ă ou o albină ce-abia sboară spre stîl; ②: toată povara sufletului ei ~ de păcate (vlah.) ③ ④ **NEINCĂRCĂȚ** ⑤ **Băn.** f. însărcinată.

2. *subst.* Faptul de a încărca: să-mi pierd vremea ou ~ul? (alecs.).

INCĂRCĂȚURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Lucru, sarcina cu care e încărcat ceva sau cineva: nu găsea destul snopi ou să facă o ~ (u.-gh.) ② **I** Umplutura (praful de pușcă, glonțul, etc.) unei arme de foc: pe tine te lăsasem acasă ștegîndu-ți pușca... că ruginisie încărătura (car.) [incărcă].

INCĂREȘTE (-reso) *vb. refl.* A se încălzi [lat. *incalescere*].

INCĂRUNȚI = **CĂRUNȚI**.

INCĂȘ(I) *adv.* Încă, chiar: de ai săi încăși părăsit tînd, singur și moarte și-au tăcut (cant.).

INCĂTĂRĂMA (-ămez) *vb. tr.* ① A prinde, a încheia cu o cataramă ② **I** *Often.* ③ A se ghîftui, a se îndopa cu mîncare (ciaus.).

Fig. 2701.

○ **INCĂTRĂMI** (-ămeso) *vb. refl.* Bucov. (MAR.) A se cătrăni, a se supăra foc [căt ră m a].

○ **INCĂTRĂU**, † **INCĂTRO** = **INCOTRO**: el trebuie din neștiință... să rătăsească fie-înătrău (TICH.); încătrow îl va fi voia, fără nici o bintăială să se ducă (CANT.).

○ **INCĂTROVA** = **INCOTROVA**.

○ **INCĂTUȘA** (-ușez) *vb. tr.* ① A lega cu cătuși, cu obezi, a fereca cu lanțuri: să-l lege oot la cot cu lanțuri și să-l încățușeze pe muntele Caucaș (ISP.) ② ③ A înlăntui, a ținea strîns legat: pe zi ce mergea, pățina vinatului îl încățușea mai tare (GN.).

○ **INCĂTELA** (-elez), **ÎNĂTELI** (-ăleso) = **CĂTELI**. **INCĂZĂRMA** = **INCĂZĂRMA**.

○ **INCELUIȚ** (-neso) *vb. tr. Trans. Băn.* = **OELUIȚ**: nu ne vei ~ tu pre noi, nu, toate sînt în zadar (TICH.).

○ **INCELUȘAG** *sst. Trans.* = **CELUȘAG**: mi le-a luat ou ~ fata asta (RET.).

○ **INCENUȘA** (-ușez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) preface în cenușă ② A (se) acoperi cu cenușă.

○ **ÎNCEPĂTOR** *1. adi. verb. ÎNCEPE*. Care începe; de la început ② ③ **NEÎNCEPĂTOR**.

2. *sm. f.* Cel ce, aceea care e încă la cunoștințele de la început ale unei arte, unei științe, etc.: mă mir, tu nu mai ești ~ (VLAH.).

† **ÎNCEPĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* Început: judecata Patriarhului laște ~ și cap tuturor judecăților bisericești (PRV.-MB.); printr-aceasta, zice cronicarii noștri, se făcu numai o ~ de vrajă (BALC.) [incepe].

○ **ÎNCEPE** (-cep) *1. vb. tr.* ① A se ocupa de un lucru pentru întâia oară, a face primul pas într-o lucrare (în opoziție cu a sfîrși, a isprăvi): ~ a scrie; cînd începe să vorbească, nu mai sfîrșește; cel ce începe multe nu isprăvește nimic; începe una și isprăvește alta; începe să bată vîntul ② A face un început: ~ o bute, o pline ③ A fi la început, în frunte, în cap: cuvîntul care începe o frază.

2. *vb. intr.* ① A se porni: a început un vînt, o furtună, o ploaie, o împuscătură ② A-si avea începutul: primăvara începe la 21 Martie; istoria Românilor începe de la Traian.

3. *vb. refl.* A lua început: de la o vreme, valea s'a sfîrșit și s'a început un deal (CRG.) [lat. incipere].

○ **ÎNCEPELNITĂ** *sf.* Maram. Început: ~ de post (BRL.) [incepe].

† **ÎNCEPENIE** *sf.* Început [incepe].

○ **ÎNCEPUT** *1. adi. p. ÎNCEPE* ② ③ **NEÎNCEPUT**: apă ~ă = APĂ ④.

2. (pl.-turi) *sn.* ① Primul pas făcut într-o lucrare: inițiu moment de existență a unui lucru, de înfăptuire a unei lucrări (C) sfîrșit: ~ul unei lucrări; ~ul zilei, lumii, vieții, la ~, a) dintru'ntîiu, în primul moment: la ~, ori-ce lucru este greu; b) la originea lumii: la ~ a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul ② ③ Temelie: așezîndu ale lumii ~uri (EMIN.).

○ **ÎNCERCA** (-cere) *1. vb. tr.* ① A proba, a face o probă, a cerca: ~ o haină; apoi porunci ea să încerce (condurul) și femeile din curtea împărătească (ISP.); multe și de toate a încercat el în viața lui, ca să și-o poată cîrpi de azi pe mîine (CAR.) ② A pune la probă: ~ credința omiva ③ A vedea dacă e în stare să facă ceva, dacă poate să ajungă, să izbutească, etc.: a-și ~ puterile; din toate părțile lumii, venit-au boleri... să-și încerce norocul (MERA) ④ A ispiți: a vrut Dumnezeu să-l încerce ⑤ A resimți unele dureri sau simptome premergătoare ale unei boale: parcă mă încercă frigurile (DLVR.); ori-cînd îl încercă la încheieturi, ou nimic altceva nu l se poate alina (CAR.) ⑥ A trece prin multe nevoi, a suferi, a păți: cite n'a încercat biata femeie! am încercat destule în viața mea.

2. *vb. refl.* ① A se încumete, a cuteza: nu te ~, c'al s'a păștești ② A se lua la întrecere, a se pune la încercare cu cineva: să vii și să te încerci la luptă și cu un volnic ca mine (SS.).

○ **ÎNCERCARE** *sf.* ① Faptul de a încerca, cercare: a pune la ~; niciodată nu strică cineva să facă o ~ (ISP.); ~a moarte n'are (ZNN.) ② Experiență ③ Ispită.

○ **ÎNCERCAT** *adj. p. ÎNCERCA*. ① Probat, pus la încercare: o prietenie ~ă ② Experimentat, care a dat dovezi destule că e priceput, că e pregătit, că știe să suferă neville, etc.: pușini eran la număr

ostașii lui, dar întîmși, încercați în lupte (VLAH.) ③ Trecut prin multe nevoi, necazuri, prin grele cumperi: un om ~; biețele pășărele, ~e ca niciodată de frigul lungii ierni (ORIG.) ④ ⑤ **NEÎNCERCAT**.

† **ÎNCERGA** (-oerghez) *1. vb. tr. Olten.* A pune colțir de cerșii unui car.

2. *vb. refl.* A se acoperi de nori: cerul s'a încergat (cu nori) (CIAUȘ.).

○ **ÎNCET** *1. adi.* ① Care abia se mișcă, lin, domol, ușor: hora e încetă (DLVR.); o încetă înclinare din cap, (VLAH.) ② Care abia se aude: cu glas ~ ③ **Trans.** (DENS.) Liniștit, potolît: vreme încetă.

2. *sbst.* † Liniște, stare potolită: nădejdea Domnului laște oa seninul cerului și ou ~ul mării (NEC.).

3. *adv.* ① Cu o mișcare foarte lină, foarte încetă, care nu e grăbită: umbă ~; sorie prea ~; repetat (~, ~ sau ~ul cu ~ul): ~, ~ (sau ~ul cu ~ul) departe ajungi; Ah! subțire și gingaș, Tu pășai ~, ~ (EMIN.) ② Cu un glas mai încet, ce abia se aude: vorbește mai ~, ca doarme copilul ③ Cu timpul, după trecere de oare-care vreme; puțin cite puțin (numai repetat ~, ~ sau ~ul cu ~ul): **Trans.** ~ cu încetul, Bucov. Mold. pe'ncet, pe'ncetul, ~, ~, se deprinsu cu viața de acolo; ~ul ou ~ul s'a pomenit și el distras de la învățătură (D.-GH.); ④ ~ul cu ~ul se face oțetul; ~ cu încetul uitară ne-căzul (RET.); găsind ou cale și pașă ca să-l lase pl'ncet, că se vor duce ei singuri, și de-acolo pl'ncet își vor vinde bucatele (LET.); și spui numai ciobanilor... să vie cu dinsele pe 'ncet... în cutare loc la vale (SB.); pe ~ul aste feude se înmulțiră (NEGR.) [lat. vulg. *quētus = clas. quiētus].

○ **ÎNCETA**¹ (-etez) *vb. intr.* ① A se opri (de a face ceva), a nu mai urma (o lucrare): vîntul, ploala a încetat; a încetat de a mai plînge; încetați ou astfel de parascovenii ce n'au seamăn (ISP.) ② ~ din viață, a muri [încet].

† **ÎNCETA**² (-etez) *vb. refl.* A intra într-o ceată, a se stringe într-o ceată: de va vrea să se scootească ca proștii, el să se înceteze, adică să fie în ceata și în rîndul proștilor (PRV.-MB.).

○ **ÎNCETĂRAT** *adj. Olten.* Umflat și întărit de mulțimea lăptelui (vorb. de ugerul vacii) (convv.) (CIAUȘ.).

○ **ÎNCETARE** *sf.* Faptul de a înceta; hără ~, neîncetat, într'una.

○ **ÎNCETĂTENI** (-eneso) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face cetățean (al unei țări), a da (a căpăta) drepturile de cetățean, a (se) împămîntenii.

○ **ÎNCETENI**... = **ÎNCETINI**...

○ **ÎNCETINAT** *adj.* ① Cu cetină: Vol, doi brazi încetinați, Ce focu vă legănați? (PAP.).

○ **ÎNCETINEALĂ**, **ÎNCETINEALĂ** (pl.-eli) *sf.* Mișcare încetă: înceteneala și gravitatea cu care se așeza pe scaun la birt (VLAH.) [încetini].

○ **ÎNCETINEL**, -NEA, -NICĂ *1. adj. dim. ÎNCET*. Foarte încet, foarte lin: o adiere încetinică îmi răcoarea fruntea (DLVR.).

2. **ÎNCETINEL** *adv.* Cu o mișcare foarte încetă; cu un glas foarte încet: am ținut la pas încetinel, zîlerind un oțec de lume (CAR.) [încet + (pu)ține].

○ **ÎNCETINI**, **ÎNCETENI** (-neso) *1. vb. tr.* A face (să fie, să încargă, etc.) mai încet, a micșora iuțea.

2. *vb. refl.* A se face mai încet, a-si micșora iuțea [încet, refăcut după încetini].

○ **ÎNCETIȘOR** *adv. dim. ÎNCET*. Foarte încet.

○ **ÎNCETIȚ** *vb. refl. Mold.* A se pune o ceată pe ochi: mi s'au încetii ochii și nu mai văd (PAMF.).

○ **ÎNCEGA** (-ohez) *vb. tr. intr. și refl.* ① A (se) întări, a (se) solidifica punind chiag: ~ laptele; *pr. ext.*: ~ apa, apele, se zice de puterea unora din vrăjitori sau vrăjitoare, care sînt în stare să facă lucruri peste putință altora: atîră despre un vrăjitor master carele încega și apele (ISP.); o vrăjitoare strănică care încega apa (CRG.); p'atunci farmecele încegau apele (DLVR.) ② A (se) întări ca pîția prin răceală: ~ singele; mi-a încegat singele în vine (de spaimă); un leo de singe încegase pe cioburile viorii (DLVR.); ~ grăsimia ③ A (se) lega strîns, cu tîrie, a (se) uni trainic; a se forma, a lua ființă, a se în-

-igheba: o legătură de dragoste se încheie între mine și armă (GN.); în munții aceștia s'a încheiat țaria și unitatea neamului românesc (VLAH.) [lat. in-coagulare].

ÎNCHEGARE *sf.* Faptul de a (se) încheia; înfăptuire, constituire, înjghebare: admirabilă simbol are a încheierii regalului român de azi (VLAH.).

ÎNCHEGAT *adj. p.* **ÎNCHEGA:** lapte ~ ① ② **NE-ÎNCHEGAT.**

ÎNCHEGĂTOARE *sf.* ① ② = **CHEGORNITĂ** ① ② ③ = **NĂPRAȘNICĂ** ① [închegat].

① **ÎNCHEGĂȚICĂ** (pl.-tele) *sf.* **Bucov.** ③ ① Mică plantă ierboasă, cu tulpina roșatică întinsă pe pământ, cu flori galbene (*Potentilla rubens*) ① ② = **SOLIPET** ① ① ② ~ **DE-PRUND** = **CÎNCI-DEGETE** [închegat].

ÎNCHIEA (-cheia) *1. vb. tr.* ① A trece nasturi prin găurile respective (ale hainei, ale cămășii, etc.): ~ nasturii ① ② A prinde una de alta copcile, legăturile, etc.: ~ copcile; ~ corsetul ① ③ A îmbina, a uni: ~ scinduri ① ④ A pune capăt, a sfîrși: ~ un discurs; ~ scoteliile, a nu mai adăuga alte sume ① ⑤ A se învoi asupra condițiilor, a primi de o parte și de alta ultimele condițiuni; a iscăli: ~ pacea; ~ un contract ① ⑥ A trage o concluziune, a conchide: din toate scoteliile ce-și face și-și desface încheie că e nenorocit (SR.-VN.).

2. *vb. refl.* ① A se prinde (cu nasturi, cu copci, etc.): această bluză se încheie pe la spate ① ② A se articula; a se uni, a se îmbina: brațul se încheie cu umărul; casele de lemn se fac din birne în pădure, unde se oloplese și se încheie (GN.) ③ A se sfîrși: s'a încheiat anul ① ④ A se face, a se iscăli: s'a încheiat pacea, contractul ① ⑤ A se rezuma, a consta, a se concentra: vezi în ce se încheie toată scoala de pe lumea asta ① ⑥ În bani se încheiau toate gândurile... lui (VLAH.) ⑦ A se termina: după clasă se puneau cu toții la joacă... și acestea se încheiau printr-o horă mare (U.-GH.) ⑧ A înfrunzi: codrul s'a încheiat (CAUS.) [lat. in-clavare].

ÎNCHIEIAT *adj.* ① *p.* **ÎNCHIEA:** cu haina ~ă ① ② Deplin, întreg: trăise o sută și opt ani încheiați (S.-ALD.) ③ săptămână ~ă își chinul bărbatului cu gemetele ei (ISP.) ④ ⑤ **NEÎNCHIEIAT.**

ÎNCHIERE *sf.* Faptul de a (se) încheia; sfîrșit; concluziune.

ÎNCHIEIȚOARE *sf.* ③ Mică plantă ierboasă cu flori galbene, pătate cu pete brune și cu miroas urt; numită și „urechea-șoarecelui” (*Sideritis montana*) [încheiat].

ÎNCHIEȚURĂ, **ÎNCHIEȚURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① ② Locul unde se încheie gasele trupului: au nimerit un glonț... pe Matei-Vodă aproape de încheietura gemenchului (M.-COST.); îl trage trumșelul cu untură din opăile pe la toate încheieturile (CRG.); limba e fără de oase și fără de încheieturi (PCH.) ③ Locul unde se îmbină două lucruri: vîntul începu... a satura oase cea mică în toate încheieturile câmpiorilor ei (EMIN.); otteva căsuțe preărate pe încheietura măgurilor (VLAH.).

ÎNCHIELBĂ (-băr), **ÎNCHIELBA** (-bez) *vb. tr.* A înjgheba: după ce-și închielbă un rînd de haine ce de ură (ISP.); Cu minciuna, ori prinzești ori cînezi, Pe-amin-două nu le închielbezi (PANN); a închielbat și el o căsuță (RV.-CRG.).

ÎNCHIEOTORĂ, **ÎNCHIEOTORĂ**, **Băn. ÎNCHIEPTURĂ** = **ÎNCHIEOTORĂ**.

① **ÎNCHIERBA** (-bez), **ÎNCHIERBĂLA** (-ălez) *1. vb. tr.* = **ÎNCHIELBA**, **ÎNCHIELBĂRA**: și-a încherbat și el o leacă de avere (PAMF.); a încherbălat un căpățîu dintr'un braț de cetină (LUNG.).

2. *vb. refl.* A se aduna la un loc, a se strînge: se încherbat copiii oști se putea (GR.-N.).

③ **ÎNCHIEZĂȘ(L)UI** = **CHEZĂȘUI**.

④ **ÎNCHIA** = **ÎNCHIEA**.

ÎNCHIDE (-chia) *1. vb. tr.* ① A astupa intrarea (ca să nu mai stea deschisă): ~ ușa, un dulap; ~ pe dinăuntru, pe dinafară ① ② A face să nu mai fie deslăcut: ~ o carte, o scrisoare, un briceag, robinetul, umbrela ③ A îngrădi, a împrejmuia, a zidi de jur împrejur: ~ ou un gard, ou un zid ④ A băga într'un spațiu: închis: ~ în casă, în ladă ⑤ A băga în închisoare: ~ în pușcărie ⑥ ~ ou o cheie, ou lacătul, a încuia ⑦ ~ mîna, a strînge mîna îndoiind degetele; ~ gura, a) a ține buzele li-

p te; b) a înceta de a vorbi; c) a opri pe cineva de a vorbi, a-l face să tacă: găsca ea cuvinte destul de cuvîntoase cu care să închidă și gura cea mai fărîra (ISP.); ~ ochii, a) a coborî pleoapele; b) a dormi: nu închisesse ochii toată noaptea (DLVR.); c) a muri ① ② A opri, a astupa trecerea: ~ strada, drumul ① ③ A face să înceteze activitatea: ~ școala, prăvălia, fabrica, teatrul, adunarea, parlamentul ④ A pune capăt: ~ o discuțiune.

2. *vb. refl.* ① A se astupa cu ușa, etc. (vorb. de o deschizătură): ușile și ferestrele nu se închid bine; ~ ou cheia, a se încuia ② A se astupa (vorb. de o ieșire), a nu mai permite trecerea înainte: de la un loc se închide calea și încep a se încearca cărările (CRG.) ③ A se retrage, a sta într'un spațiu închis, fără a voi să iasă: ~ într-o mănăstire, în casă ④ A se încheia (vorb. de un acord, etc.): dînd și Hanul zălog la Leș... plină se va închide tocmala (M.-COST.) ⑤ A se înmora, a se întuneca: vremea s'a închis [lat. includere].

ÎNCHIDERE *sf.* Faptul de a (se) închide.

① **ÎNCHIEȚURĂ** = **ÎNCHIEȚURĂ**.

ÎNCHINĂ (-în) *1. vb. tr.* ① A inclina, a pleca în jos: uneori ochii lor se înclinau, iar ea închina atunci capul (DOB.); ~ steagul, a) a pleca steagul, în semn de supunere; a fi învins: rămăsei încredințat că frumoasa vădudă... trebuie să închine steagul (GN.); b) ② A muri: n'a trecut mult și au închinat și ei steagul (ȘEZ.) ③ A preda (în semn de supunere): ~ cetatea ④ A hărăzi, a consacra, a dedica: Mocanu... a închinat toată averea sa mănăstirii Neamțului (CRG.) ⑤ A bea în sănătatea cuiva: ~ paharul; deodată Mehenghiu se scosolă și face semn că vrea să închine (GR.); ~ în sănătatea cuiva.

2. *vb. refl.* ① A se pleca înaintea cuiva, a se ploconi, a saluta: merge de se închină împăratului cu isprava ce făcuse (ISP.); publicul crezător și uitit se închină cînd umora, cînd altora (U.-GH.); F: mă închin ou plecaciune ② A se pleca înaintea icanelor; a se ruga lui Dumnezeu: nu te 'nchina, plină nu știi cine-i sfîntul (ZNN.); ție-oare caută să albă iconă la care să se închine (ZNN.); cine te vede intrînd în etrolună nu zice că ai intrat să te închini (PANN); ③ negînd... căruî Dumnezeu să se închine (VLAH.); sau nu mai știu la ce sfînt să se mai închine (U.-GH.), înaintea cui să se plece, de cine să asculte, pe cine să-și aleagă de stăpîn; ④ F: a se ~ pînteceleui, a ținea numai la mîncare și la băutură; a se ~ la bani, a ținea foarte mult la bani, a face ori-ce pentru a strînge bani; a fi foarte sgîrcit: dacă te-ar auzi cineva, ar crede că rod oase, că mă închin la bani (ALECS.); ⑤ A-și face semnul crucii: m'am înfors să văd încoace și răsăritul să mă 'nchin (CAR.) ⑥ A se preda, a se supune: toate popoarele se temeau de dînaul și i se închinau lui (SS.) [lat. inclinare].

ÎNCHINĂCIUNE *sf.* Faptul de a (se) închina; rugăciune; plecaciune, salut: Voroncu Lupul... i-au lesit înainte de i-au privit ou căzută ~ (M.-COST.); ou degetele... împreunate, ou pentru ~ (SR.-VN.); ~ ou sa era scură și... flămbie (GN.) [lat. inclinationem].

ÎNCHINAT *adj. p.* **ÎNCHINA**. ① Plecat, inclinat ② Predat ③ Hărăzit, consacrat: mănăstiri ~e, ale căror venituri se cuveneau după voința donatorului călugărilor de la Sfîntul Munte (Atos).

ÎNCHINĂTOR *sm.* ① Care se închină; adorator ② ③ Admirator: eu, umilit ~ al marelui nostru istoric (DOB.).

ÎNCHINĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a (se) închina: după o mică oînste și ~ de pahare ou rachiu (GRG.).

ÎNCHINGA (-ching) *vb. tr.* A pune calul chingă, a-l încinge cu chingă: mi-am găsit calul, i-am închingat... și m'am suit în oada (CAR.).

① **ÎNCHIONDOR** (-orăse), **ÎNCHIONDORĂ** (-orez) *vb. refl.* A se uita chiondoriș, ou o privire încruntată la cineva: asti face... dascălul, închiondîndu-se la ele (LUNG.); mă închin și mă închiondorez la tine (JP.).

② **ÎNCHIORCHIOȘA** (-oșez) *vb. refl. Mold.* ① A se lăfăi, a-și face mendrele: mai bine m'as ~ ou în București (ALECS.) ② A se uita urt, chiorșă la cineva: rizi tu, rizi... zise atunci Ochilă, uitîndu-se închiorchiosat (ALECS.).

③ **ÎNCHIEOTORĂ** (-otor) *vb. tr. Olten. Băn. Trans.* ④ A lega chiețoriile de la cămășă.

ÎNCHIPUI (-pușe, -puia) 1. *vb. tr.* ① A înfățișa, a reprezenta, a arăta un chip (sau chipuri) anumit: marmura închipuia fel de fel de flori (usp.); pe o găstoaică lăstărnăică, zăpada îngrămădită închipuise un pod (N.-UR.); unele (jocuri)... parcă ar da să închipuie o luptă, o răpire, o rupere de fugă (VLAM.). ② A alcătui, a forma, a înjgheba: închipui treptele unei scări (usp.); tu ai boi, de ce nu-ți închipuiești și un car? (CRG.); fle-care își închipuise o ortografie (NEGR.). ③ A-și ~, a-și reprezenta un lucru în minte, a-și imagina: și-a închipuit că am să-l las să plece; nu-l el tocmal așa de prost ca să-și închipuiescă că-l așteptăm cu colaci calzi (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A se socoti, a se crede că este: vorbind și răspunzându-și singur, închipuindu-se pe el în luptă cu ceilalți (DLVR.). ② ③ A se asemana cu cineva, a fi după chipul cuiva: se închipuiește lui de ca cum el au vinut pră Eristos pentru să dobindească galbeni (PRV.-MB.).

ÎNCHIPUIRE *sf.* ① Faptul de a (-și) închi-pui; lucrul închipuit ② Facultatea de a (-și) închi-pui; imaginațiune, minte.

ÎNCHIPUIT *adj.* ① *p.* **ÎNCHIPUI** ② Care se crede, care se socotește că este ceva: un bolnav ~; un om ~, care se crede mare, care-și închipuie că e ceva de capul lui ③ **NEÎNCHIPUIT**.

④ **ÎNCHIPURLUI** (-nese) *vb. tr. Mold.* = **ÎNCHIPUI**: unde al să nimeresti tu o fată așa cum îți închipurlești tu? (FLOR.); pin' ce-am închipurluit eu carul, mi s'a făcut toame (GR.-N.) [chipurile].

ÎNCHIRIȚ *adj.* ① = **CHIRIȚ**: ești un fel de vrăbiolu ~ (CRG.); cîteva foi de porumb ~ se clatină jalnic în bătaia vîntului (URG.). ② Ghemuit: orașul vechiu, cu străzile strîmte, cu casele ~ (EMIN.).

ÎNCHIRIA (-riez) *vb. tr.* A da sau a lua cu chirie (o casă, o trăsură, etc.).

ÎNCHIRIAT 1. *adj. p.* **ÎNCHIRIA**: o casă ~ă ② **NEÎNCHIRIAT**.

2. *sbst.* Faptul de a închiria.

ÎNCHIRIERE *sf.* Faptul de a închiria.

ÎNCHIRIETOR *sm.* Cel ce închiriază, cel ce dă cu chirie (o casă, etc.).

ÎNCHIS *adj.* ① *p.* **ÎNCHIDE** ② **NEÎNCHIS** (în toate înțelesurile) ③ Înțunecat (vorb. de o co-loare): roșu ~, albastru ~.

ÎNCHISOARE *sf.* ① Locul unde stau în-chiși făcă-torii de rele, temniță, puș-cărie: a băga la ~; a zăcea la ~ ② Gard de nuiele împletite unde stau închiși peștii prinși, pînă a nu-i vinde (2702): cufetind ba la în-chisorile de pește din baltă, ba la vitele care pășteau pe grînduri (SAD.).

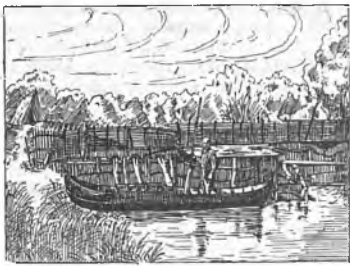

Fig. 2702.
Închisoare cu gard de cotețe.

③ **ÎNCHISTRI** = **IMPISTRI**.

④ **ÎNCHIZĂSLUI** = **ÎNCHIZĂSLUI**.

ÎNCHIZĂTOR 1. *adj. p.* **ÎNCHIDE**. Care în-chide.

2. (*pl.*-toare) *sn.* Parte a puștei sau carabinei, înșurubată la țevă, în care se închid cartușele. **ÎNCHIZĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Locul unde se închide ceva ② Felul de închidere a unui lucru, dispozitiv pentru a închide ceva.

③ **ÎNCHINȚIT** *adj. Mold. Bucov.* Stîrcit, ghemuit: sezînd ~ și cu limba scoasă afară (CRG.) [cînchi].

ÎNCINCI (-cincose) *vb. tr. și refl.* A (se) face de cinci ori mai mare, mai numeros.

ÎNCINCIT *adj. p.* **ÎNCINCI**. De cinci ori mai mare, mai mult.

④ **ÎNCINGE** = **ÎNCINGE**.

ÎNCINGA = **ÎNCINGA** [cîngă].

ÎNCINGĂTOARE = **ÎNCINGĂTOARE** [încinge].

ÎNCINGE 1. (-cing) *vb. tr. și refl.* ① A (-și) în-lășura, a (-și) strînge mijlocul corpului cu o cîn-

gătoare, cu un brîu, etc.: tot Românul poartă cîngă-toare și ește ce va să zică a ~ (ALECS.); se încinge cu sabia..., își la ranita în spate și pușca de-a umăr (CRG.) ② A strînge: e ceva care o încinge și-l adrebește oasele (DLVR.) [lat. in-cingere].

ÎNCINGE 2. (-cing) *vb. tr. și refl.* ① A (se) aprinde: focul încinsese de toate părțile turnul (ODOB.); la flăcările cărbunilor ce se încinseseră, se zărlir... o frîn-tură de om (DLVR.) ② A (se) face roșu; în atingere cu căldura: umori cerul se încinge... de o vilvoare roșiatică (ODOB.); cerul... se încingea dogorind pînă în oătumul Măgura (DLVR.) ③ A (se) încălzi, a (se) aprinde, a (se) înfierbînta (în urma unei emo-țiuni): singele i se încinsese ca focul prin vine (ODOB.) ④ ⑤ A se pune în mișcare, a se așta, a se aprinde (o stare sufletească, o patimă): întepîndu-l și încingîndu-l dorn de pînă, se hotărî să se ducă (usp.); Pîșorul cînd m'atinge, Foo la inimă m'încinge (NK-BRS.); *pr. extl.*: a se ~ o luptă, o boală, o convorbire, o disculpie, un joc, etc.: mi se încinse o bătălie între acești cîr de fînu zece ani de zile (usp.); se încinsese boala, de mureau cîte două trei sute de soldați pe zi (N.-GH.); între ei se încinse o înaltă dezbateră academică (CAR.); un joc de copii se în-cinsese odînoară pe șesul Trotușului (GN.); în fața ha-nului roșu se încinsese o horă strînică (DLVR.) ⑥ ⑦ A se aprinde, a se strica în urma căldurii produse de umezeală: s'a încins porumbul, fînul, etc. [încin-de < lat. incēndere].

ÎNCINS 1. *adj. p.* **ÎNCINGE**: ~ cu un brîu; *pr. anal.*: curtea domnească... era ~ă cu un zid gros și cu turnuri (BALC.) ② **NEÎNCINS**.

2. *sn.* Faptul de a (se) încinge.

ÎNCINS 2. 1. *adj. p.* **ÎNCINGE**. ② Aprins, înflă-cărat, înfierbîntat ③ Stricat (vorb. de porumb, grîu, fînă, etc.) ④ **NEÎNCINS**.

2. *sbst.* Faptul de a (se) încinge.

④ **ÎNCIOCĂLA** (-alez) 1. *vb. tr.* ① **Olten.** A aduna, a strînge la un loc ② **Olten.** A drege, a regula: înlocăla și omul nostru plugul și porul cu argatul la m'tora de miriști (PAMF.) ③ **Trans.** A înjgheba, a întocmi: Sasul nostru făcu ce făcu și înlocăla strîgătura acoasta (NK-BRS.).

2. *vb. refl.* **Olten.** (CIAUS.) (FSC.) A se întrema, a se înfrîpa [ciocăla].

⑤ **ÎNCIORECAT** *adj.* **Olten.** Încălțat (despre cocoșul sau găina ce au pene și fulgi pe picioare și ghiare) (CIAUS.) (CONV.) (RV.-CRG.) [ciocareci].

⑥ **ÎNCIOTAT**, **ÎNCIOTURAT** *adj.* **Bucov.** Plin de noduri: îi da un seul de apă înfocit și înclotat ea să-l desolicească (VOR.); l-a văzut udlind cu lacrimi jalba din năframa sa înclotată (ORIG.) [cioturi].

⑦ **ÎNCIRIPA** = **ÎNFIRIPA**: să-mi mai încliripa o vîscuță (RET.); (era) peste măsură de leneș ca să poată ~ ceva (PAMF.).

ÎNCIUDA (-dez) *vb. refl.* A-i fi ciudă, a se ciudi, a-i fi necaz; a se supăra, a se necăji: înclindî-du-se omul pe dînsa, începu a o bate (CRG.); ursul, auzind că încă-l mai ia și la ris, se încludează și mai tare (CRG.); Sofia încludată și hotărî să descopere adevărul (BR.-VN.).

⑧ **ÎNCIUMA** (-mez) *vb. tr.* A infecta: tîlharii... înclumează suflarea și locul pe unde trec (MF.) [ciuimă].

ÎNCILĂ (-nez) *vb. refl.* ① A se face rău (ca un cline) ② A se încapătina: se încilăse și nu vrea să dea înelul (usp.).

ÎNCILCEALĂ (*pl.*-celi) *sf.* Faptul de a (se) înclici; incurcătura: libertatea (e) o ~ care nu se poate descurca de secul (N.-GH.).

ÎNCILCI (-ose) *vb. tr. și refl.* A (se) incurca: se înclicește prin cîneapă, ori se împiedică de ceva și cade jos (CRG.); nu ești bun decît să paști boboci și oă înclicești fîuloare (ALECS.); își înclicea degetele în barba lor albă (EMIN.); și pîrul de pe cap de tot s'a înclicit (DON.); de aici înainte treble se înclicea (SLV.) [cîlții].

ÎNCILCIT *adj. p.* **ÎNCILCI**. Incurcat: Vede iarbă ~ă, frînță pe la rădăcină (ALECS.); merge el o merge pe cărări cam ~ (MERA); scrisoarea era altă de ~ă, înclit le-am lăsat (NEGR.); ③ problemele ei vaste, ~ și profunde (VLAM.); de ce viața noastră e altă de ~ă în legăturile ei cu alte vieți (D.-ZAMF.) ④ **NEÎNCILCIT**.

ÎNCILCITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Lucru înclit-cit, incurcat; incurcătura: pe nătră totdeauna sînt noduri, înclitcături (VOR.); după o alergare fantastică prin

o ~ de hndiști strimte, sosim la locanță (ALECS.); ~ peste ~, cind bagî destul, l-apucă 'n gură (TEOD.), (ghicitoare despre „piepteni de lînă”).

INCILIFAT *adj.* Cu cîlif: cu un cîmbuo ~ și lulea ferocă ou argint (NEGR.).

○ **INCILTOȘA** (-oșez) *vb. refl. Olten.* (CIAUS.) A se face cum sînt cîlîii (*verb.* de lemne, sfoară, etc.).

***INCINTA** (-cint) *vb. tr.* A desfăta, a produce o mare plăcere, a exercita un farmec asupra cuiva, a fermeca: Cobul tîu cel dulce și umbrît mă 'ncintă (EMIN.); amicul, pe care-l vedea mai în toate zilele, a 'ncîntat-o ou ochii, ou vorba (VLAH.) [fr. enchanter, refăcut după cînta].

***INCINTARE** *sf.* ① Faptul de a 'ncînta ② Desfătare, farmec, plăcere deosebită.

***INCINTĂTOR** *adj. verb. INCIINTA.* Care 'ncîntă, desfătător, fermecător: are o voce 'ncîntătoare.

***INCINTEC, INCINTIO** (pl.-cece, ice) *sf.* Incîntare; farmec: ce 'ncîntio de fătă și de vitejie trebuie să fi fost pe volintul fecior (COOB.); mi se păru că... sînt ca prin 'ncîntec transportat în mijlocul fericirilor din ratu (GN.); [incînta + cîntec].

INCIRDOȘA (-oșez), **INCIRDU** (-ueso) *vb. refl.* A se întovărăși, a se înhăita: mă 'ncirdui ou el și porni iar (S.-ALD.); nu știe nici el ce găsise la ea la început, cînd s'au 'ncirdui (LUNG.) [cîrd].

INCIRDOȘAT, INCIRDUIT *adj. p.* **INCIRDOȘA, INCIRDU**. Închăit, întovărășit: se deslușea chipul negru al unei mașini de aburi 'ncirdoșate ou o batză mare (GRIG.); 'ncirdui cu terchea-berchea, trei lei perechea (PANNI).

INCIRJOBAT = CIRJOBAT.

INCIRJOIA (-oiez) *vb. tr. și refl.* A (se) girbovi, a (-și) 'ncovioia spinarea: a 'ncuput a se ~ în toate părțile de foame (SB.) [comp. CIRJOIAT].

INCIRLIGA (-ig) *vb. refl.* A se 'ncovioia ca un cîrlig: anul trecut i se 'ncirliga spicul (S.-ALD.).

INCIRLIGAT *adj. p.* **INCIRLIGA:** ghiarele lor erau 'ncirligate și mai asușite deotă ale pisicilor (ISP.) ② Cruce ~ă, cruce alc cărei brațe se termină prin niște cîrlige, numită și „crucea Reginei Maria” (= ⑤ 1603).

INCIRLIONTA = CIRLIONTA.

INCIT *adv.* ① Întruit, într'altă cit ② În așa fel că, astfel că: le otrăvi astfel, ~ rănille ce făceau ele nu se mai tămăduiau (ISP.); precedat uneori de așa: așa ~, așa că ③ (A umbia, a alerga, etc.) de-a 'nottele(a), a umbia fără astîmpăr de colo pînă colo, 'ncoace și 'ncolo, în toate părțile, spre a găsi, spre a izbuti ceva: umbia d'a'nottelea de colo pînă dincolo și astîmpăr nu-și mai găsea (ISP.); d'o fi fată, o s'alerge d'a'nottelea pe la soare-răsare pîn' o vedea pe drau la soare-apune (DLVR.) [in + cit].

INCLEI (-oleieso) *vb. tr. și refl.* A (se) lipi cu cleiu: 'ncleind buclăci ou buclăci, ca să poată întregi o loapană distrusă (VLAH.); *pr. ext.*: mi s'a 'ncleit sculpa-tul în gură de sete.

INCLEȘTA (-tez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) prinde, a (se) strînge ca într'un clește: de frică, s'a 'ncleștat de gîtul lui moș Niohior (CRG.); Mihailu, 'ncleștîndu-l-se mina pe dînea (= pe sulîță)... nu o slăbi nici olt (ISP.); Se 'ncleștează între dînsii, se bat ca niște turbați (LET.); a l se ~ gura, a) a se 'ntepeni fîlcile, în cît să nu mai poată vorbi: i s'a 'ncleștat gura și a 'nghețat de frică (CRG.); b) a amuți pe veci, a muri: mai mult n'a putut grăi..., căoi i s'a 'ncleștat gura pe vecie (RET.) ② Dorul de acasă mă 'ncleșta de inimă (GN.).

INCLEȘTARE *sf.* Faptul de a (se) 'ncleșta; strînsoare: Putna se sbate, se smulge biruitoare din ~a lor (VLAH.).

INCLEȘTAT 1. *adj. p.* **INCLEȘTA.** ① Prins ca într'un clește, strîns cu putere: izbi în toate părțile ou pumnii 'ncleștați (DLVR.) ② Întepenit: pară-i ou gura ~ă.

2. *sbt.* ③ Boala copiilor.

INCLEȘTĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Stringere ca într'un clește, 'ncleștare ② ③ = INCLEȘTAT [in-cleșta].

○ **INCUPSĂ** *vb. tr. Olten.* A prinde, a 'ncolți pe cineva [clupsă].

INCOACE, F ① **INCOA** 1. *adv.* ① Înspre mine, în-

spre locul unde mă aflu: fugi ~ spre mine olt iă putea (CRG.); adu-l ~, a umbia ~ și 'ncolo, într'o parte și într'alta, de colo pînă colo: 'imbînd ei prin grădina... 'ncolo și 'ncoace, își culegeau unul altuia flori (SB.) ② Mai ~, mai aproape (de mine); F: a se da (a se face) mai ~, a se apropia: dați-vă mai ~, ca să ne 'ntelegem mai bine la cuvinte (ISP.) ③ A arată direcțiunea 'în timp: de vre-o zece ani 'ncoace, mai că nu răsese în Prosta' o palmă de pămînt nepătruns (I.-GH.); de la o vreme ~, de citva timp: de la o vreme 'ncoace... nu știu ce avea (ISP.); mai ~, într'un timp mai apropiat de noi: Domnul, boierul și mitropolitul... erau pînă mai 'ncoace tîria țării (IUP.); toți calicii de mai ~... îi păseau ou multă stîfînele colțușorilor lui (CRG.); mai d'încoace(ce), mai nou, mai recent, de la o vreme mai apropiată de noi: cărturarii mai d'încoace nu voră... să dea de mincună pe cărturarii cei vechi (ISP.).

2. **VINO-NCOA** (CR) *sf.* Farmec, atracție, nuri: mai avea și pe vino-nea și graiul lui era ou lipici (ISP.); Dragostea de fată mare, Ca fasolea din cîldare, Nici o vino-nea n'are (GN.) [lat. in-eccu (m)-hacce].

INCOCLEȚI (-eșez), **INCOCLEȚA** 1. *vb. tr.* A 'ncleșta, a apuca strîns pe cineva ca într'un clește: 'ncocleșează și pe cel mijlociu (R.-COO.).

2. *vb. refl.* A se 'ncleșta; a se 'ncinge, a se 'ncăiera: se 'ncocleșă ou luptă d'alea de credeai că n'are să se mai aleagă nici prafu de el (ISP.) [cocolț].

○ **INCOCORA** (-orez) *vb. tr. Olten. Băn.* A se ținea mîndru, cu capul ridicat: calul se 'ncocorează (CIAUS.) [cocoar; comp. și bg. kōkorja se].

INCOCIFAT *adj.* ③ Cu coif în cap.

INCOLĂCI (-ăcesc) *vb. tr. și refl.* A (se) 'învîrti, a (se) 'întortochia, a (se) 'încovriga, a (se) 'înfășura de jur împrejur, formînd unul sau mai multe cercuri ori colace: îi legi 'înalte balastrul plesnind din coadă și 'ncolăcindu-se (ISP.); 'ncolăcind bielu pe d'asupra calilor (DLVR.); omul își 'ncolăcește brațele pe masă și-și așază pe dînele capul (CAR.); deslurle... se 'ncolăcesc, se 'ncolăcă și 'încind zarea din toate părțile (VLAH.).

INCOLĂCIT *adj. p.* **INCOLĂCI:** cu mijlocul ~ de bete (DLVR.) ④ ⑤ **NEINCOLĂCIT.**

INCOLĂCITURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a (se) 'ncolăci și rezultatul acestei acțiuni; 'întortochietură: 'ncolăciturile șarpelui, mațelor.

INCOLĂȚĂCI, INCOLĂȚUCI = INCOLĂCI: uneori ca un zmeu se 'ncolățește împrejurul orașului (NEGR.); flăcăii... luară o frînghie și o 'ncolățeacă bine de o ramură (GRU.) [incolăci + învălătuci].

INCOLĂȚĂCIT *adj. p.* **INCOLĂȚĂCI:** o șerpoacă mare, ~ă de sobă (VOR.); cu coada lungă, ~ă de-a lîngur pîcloarelor subțiri (GRU.).

INCOLO *adv.* ① În direcțiunea aceea, într'acolo; de aci ~, de aci 'înainte, a umbia 'ncoace și ~, într'o parte și într'alta, de colo pînă colo; a se duce, a pleca p(e)-aci ~, a pleca mai departe, a-și vedea de drum: își cerea lertăciune că-l e de grabă... și pleoa repede p'aci ~ (CAR.); a lăsa ~, a lăsa de-o parte: să lăsăm giuma ~; să-l lăsăm pe toți la Dumnezeu ~ și să ne cătăm noi de poveste (ISP.); mai ~, mai departe (de mine); a se da mai ~, a se depărta puțin, a se da mai la o parte: nimeni nu i-a zis măcar dă-te mai ~ (VLAH.) ② A arată și direcțiunea în timp: de acum ~, de azi ~, de acum, de azi 'înainte ③ De altfel, de altminteri; afară de aceasta: e cam lute, ~ o om de treabă; de rușine, lua el citeodată și din bucatele ce i se aduceau..., dar ~ nimic (ISP.) [in + colo].

INCOLTIT (-teso) *vb. tr. și refl.* ① A (se) apuca cu colții, cu dinții; a (se) 'înhăta: 'întinde de tine ca cîinii, cînd se 'ncolțesc și se 'încobără la mortăciună (IUP.) ② ③ A 'împinge în colț, a pune la strîmtoare, a strîmtoare: pe mine mă 'ncolțise un autor într'un ungher și-mi spunea viața și operele lui (VLAH.); adevărul însă era... să 'ncolțescă pe Ștefan și să-l dea pierzării (ISP.) ④ ⑤ A da colț, a germina, a răsări: 'ncolțise iarbă, să îi zis că a sosit Fîrîr (DLVR.); pîcă o sămîntă dintr'un pom... singură 'ncolțeste, prinde rădăcini și trăește (BR.-VN.); ⑥ Așfel de lăzi 'ncolțeau pe nesimțite și prindeau rădăcină în mîntea mea (GN.); o viață puternică, civilizată, 'ncolțise aci (VLAH.).

INCOLTIT *adj. p.* **INCOLTII** ④ ⑤ **NEINCOLTIT.** **INCOLTURAT, INCOLTORAT** *adj.* = COLTORAT. **INCONDELA** (-oies, -sin) *vb. tr.* ① A vâpsi,

a desena în diferite culori: o casă... ou ferestrele încondeate ou roșu și albastru (OLVR.); moțul bălțat, ca și cum ar fi încondeat de mîna omului (OLVR.); și sprincelele arcate... Cu o singură trăsură măștră le încondeie (EMIN.) ¶ ③ A face diferite deseneuri pe ouăle de Paști, cu ajutorul condeiului (CONDEIU ③); femeile se pun dis-dimineață să 'ncondeze și să roșească ouă (LUNG.) ¶ ④ A înnegri sprincelele cu bețișorul numit „condeiu” ¶ ⑤ A nota rău pe cineva (într'un raport, etc.); a vorbi de rău pe cineva, a poneгри: parcă sînteți colonelul meu, cînd ne încondează la memorii (BAS.); lăsați-l pe mîna mea, o'cin și tu cum să-l încondeze la Măria Sa (ISP.).

ÎNCONDEIAT 1. *adj. p. ÎNCONDEIA* ¶ ① NE-ÎNCONDEIAT.

2. *sbst.* Faptul de a încondeia: se pricepe la ~ ouă de Paști (LUNG.).

ÎNCONDEIETURĂ (pl.-turi), **ÎNCONDEIERE** *sf.*

Faptul de a încondeia ouăle; desenul făcut cu condeiul pe ouăle de Paști (2703).

○ **ÎNCONDURĂ** (-dur) *vb. tr.* *Olten.* A desena, a face diferite flori sau figuri; ¶ a înflori, a adăuga floricele, a exagera, a încornora.

ÎNCONJUR, **ÎNCONJUR**, *Mold.* **ÎNCONJUR** *sbst.* ① Ocol: drumul era strîicat și a trebuit să fac un mare ~ ¶ ② Fără ~, fără a ocoli, de-a dreptul, pe sleau: mi-a răspuns fără ~ ¶ ③ Drum, călătorie de jur împrejur: a făcut ~ul lumii [în con-jura].

Fig. 2703. Încondeierea ouălor.

ÎNCONJURĂ, **ÎNCONJURĂ** (-jur), *Mold.* **ÎNCONJURĂ** (-giur) 1. *vb. tr.* ① A ocoli, a merge de jur împrejur: se și așvire pe țapă și înconjură lazul de trei ori (CRG.) ¶ ② A face de jur împrejur un gard, un zid, etc., a împrejmuji: a înconjură orașul cu ziduri; ¶ Ingrîșirea fină și delicată cu care mă înconjură (O.-ZAMF.) ¶ ③ A Impresura, a așeza de jur împrejur armată: mers-au Kiapruții la Niș... și au înconjurat cetatea (NEC.) ¶ ④ A sta, a fi așezat, a se întinde de jur împrejur: și locurile care înconjură satul nostru încă s'vrednice de amintire (CRG.); goseaua... înconjură tunelul drumului de fier (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A pune de jur împrejur sau diferite lucruri: s'a înconjurat de flori ¶ ② A strînge în jurul său diferite persoane: s'a înconjurat de tot felul de indivizi de teapa lui [lat. in-con-gy-rare].

ÎNCONJURĂTOR, **ÎNCONJURĂTOR**, † **ÎNCONJURĂTOR** *adj. verb.* **ÎNCONJURĂ**. Care înconjură: soapele Bistriței și treasmăul pădurilor, întreg orchestral naturii înconjurătoare (GN.).

ÎNCONTRA — **CONTRA**.

ÎNCOPIA (-ciez, -cin), **ÎNCOPI** (-cese) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) prinde, a (se) încheia cu copci ¶ ② A împreuna: îmi încoceam mîinile sub ceață, închid ochii și încoerc să oușet (VLAH.); Budulea își încoceea mîinile pe piept (SLV.).

ÎNCOPIAT, **ÎNCOPIAT** *adj. p. ÎNCOPI(A)*: o manta lungă fără mîinci, încopiată pe umăr (VLAH.); cu mîinile încopiate pe piept (SLV.).

○ **ÎNCOPERI** (-păr) *vb. tr. și intr.* *Olten.* = **ACOPERI**.

ÎNCORDA (-dea) 1. *vb. tr.* ① A întinde coarda sau coardele unui instrument, ca arcul, vioara, etc.): puse mîna pe arc, îl încordă și gata era să repează săgeata (ODOB.) ¶ ② A întinde cît mai mult, a-și pune toată puterea: încordîndu-și brațele vinjoase pe mășile încălțate cu pește (VLAH.); ¶ a-și ~ mîntea, privirea, etc.: și-mi încordez privirea, să pot zări slitarul printre frun e (BR.-VN.) ¶ ③ A întări: ei încordează brațul celor ce se ridică întru numele lui (ISP.) ¶ ④ A ținea strîns: a (-și) ~ calul; Glasul tău îl înblînzeste (e vorba de un cal), mîna ta îl încordează (ALECS.) ¶ ⑤ A lega vița: ~ via ¶ ⑥ A plesni pe cineva cu un biciu, a biciui: a prins a ~ mortul cu tîlcu și a-l bate (SA.).

2. *vb. refl.* ① A se întinde (ca și coarda unui arc): simți că singele i se încălzește și vinele i se încordează (SLV.) ¶ ② A se opîni, a-și pune toate pu-

terile: încordîndu-se și scuturîndu-se odată volnicește, iară și-arată puterile sale (CRG.) ¶ ③ A se înțepenii: se încordă în lungul trupului și îngheță rigid... în dreptul oglinzii (OLVR.) ¶ ④ A se înțeji: cererile calicului de Joe se încordau și poftea la jerfe (ISP.); îndată ce se încordează lupta, Turcii... dau foc orașului (I.-GH.).

ÎNCORDARE *sf.* Faptul de a (se) încorda și rezultatul acestei acțiuni; ¶ face doi pași în curte și se uită ou ~ (BR.-VN.); o ~ înaltă a atenției ascute simțirea auzului (CAR.).

ÎNCORDAT *adj.* ① *p. ÎNCORDA*; ¶ toată urbea așteaptă cu ~ă nerăbdare (CAR.); partida urmează din ce în ce mai ~ă (BR.-VN.) ¶ ② Arcuit: sprincoane ~e (VOR.).

ÎNCORDĂTOR (-toare) *sn. Mold.* ① Inter-cător, întinzător, slobozitor, zăvor (la războiul de țesut) (SEZ.) ¶ ② Pana, sucitorul, întinzătorul, struneala fereastrăului [în c o r d a].

ÎNCORDĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Încordare: aler-gările cu oală și încordătura arcului erau visele de aur ou care se desfătau el (ODOB.) ¶ ② Contractiune: trupu-l... se sgîrî și se întîine în olteva încordături dureroase (ODOB.) [Încorda].

ÎNCORNORĂ (-orez) *vb. tr.* ① A pune coarne ¶ ② A pune coarne bărbatului, a-l înșela ¶ ③ A exagera: nu-i era de ajuns cum le încornora toate cîte le auzea și le vedea (CAR.); Încornorează țîntarul, De țî-l face cît măgarul (PANN.).

ÎNCORNORAT 1. *adj. p. ÎNCORNORĂ*.

2. **ÎNCORNORATUL** *sm.* ¶ Unul din numeroasele epiteze ale diavolului (presupus că poartă coarne).

ÎNCORONĂ (-onez) 1. *vb. tr.* ① A pune o c o r o n ă pe cap ¶ ② A inserna, a împodobi a-și ~ fruntea ou flori ¶ ③ A răsplăti, a recom-pensa: ~ munca ¶ ④ A sfîrși, a desăvârși: o faptă eroică îl încoronează viața; ca să-și încoroneze succesul, militarul s'a dus acasă și... s'a împușcat (CAR.).

2. *vb. refl.* ① A-și pune coroana (de suveran) pe cap ¶ ② A se încununa, a se împodobi cu o coroană

ÎNCORONAT *adj.* ① *p. ÎNCORONĂ* ¶ ② Cap ~, suveran.

ÎNCORSETAT *adj.* Cu trupul strîns într'un corset: și așa ferchezuite și ~e... le-am dat drumul (NEGR.).

○ **ÎNCOTOȘMĂNA** (-ănez), **ÎNCOTOȘMA** (-mez) *vb. tr. și refl.* *Mold. Bucov.* A (se) înfășura cu haine multe și groase, cu blănuri, etc.: tute s'a încotoș-mănat în cele nouă cojoace (VLAH.) [comp. COTOȘMAN].

○ **ÎNCOTOȘMÂNAT**, **ÎNCOTOȘMAT** *adj. p. ÎNCOTOȘM(AN)*: cîteva bătrîne... stau încotoșmănați în prîdvor ca niște momți greoaie (RG.); umblară cu stelele, pe la toate casele... încotoșmați în haine grele (SAD.).

ÎNCOTRO *adv.* În ce direcțiune, în care parte (și ca interogațiune): ~ (te duci), băiete P; nu mai vedea Sf. Petru ~ să mai apuce (MAR.); m'oiu duce ~ m'or îndrepta ochii (SA.); îi urau drum bun, ori ~ s'ar întoarce (CRG.); care ~, fie-care în altă direcțiune: au fugit Turcii care ~ au putut (NEC.); au trecut în Transilvania, în Bucovina care ~ a apucat (I.-GH.); a nu avea ~, a nu putea face altfel, a nu avea alt mijloc, altă scă-pare, etc.: văzînd fata că n'are ~, ceru timp de trei zile în care să se gîndească (ISP.) [lat. in - c o n t r a u b i].

○ **ÎNCOTROJI** (-oiese) *vb. tr. și refl.* *Trans. (FR.-CDR.)* (FSC.) A (se) încotoșmăna.

ÎNCOTROVĂ *adv.* Într'o direcție oare-care, unde-va: cînd pornești ~, să nu te întorol, că nu-ți merge bine (SEZ.); se nita în toate părțile, doară va vedea ~ vre-o zară de joc (ISP.) [în c o t r o + v a].

ÎNCOVOIA (-voin), ○ **ÎNCOVĂIA** (-vâin) *vb. tr. și refl.* ① A (se) îndoi; a (se) pleca în jos; a (se) strîmba; a (se) girbovi: ~ un drug de fier; lua copaci de vîrf și-l încovoia (ISP.); cînd se strîngea apoi vi-forul... copaci se încovoiau, crapă și les din rădăcini (SLV.); spicole... se clătinau alene, încovăindu-se în vîi și dealuri de aur ruginit (OLVR.); a se ~ sub povara anilor ¶ ② A coti, a face o cotitură: Rîul Iului se încovoale sub copaci ca un balaur (ALECS.); goseaua se încovoale între Oit și dealuri (OLVR.) [vsl. k o v a j a < k o v a t i; comp. o k a v a j o].

ÎNCOVOIAT, **ÎNCOVĂIAT** *adj. p. ÎNCOVOIA*, **ÎNCOVĂIA**. Îndoit; strîmb; girbovit: un spinare ~ă; îi deseriu oacheș... nasul pronunțat și încovăiat (I.-GH.) ¶ ③ NEÎNCOVOIAT.

INCOVOIERE, INCOVĂIERE *sf.* Faptul de a (se) încovoia; rezultatul acestei acțiuni: neastărit se desfășură în zarea înaltă, încovoierile munților (VLAH.).

INCOVOIETURĂ, INCOVĂIETURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Încovoieră; îndoitură; cotitură: apele sale împeșă se joacă cu vesele în răsfățate încovoieturi (DOB.). [INCOVOIA].

INCOVRIGA (-ig) *vb. tr. și refl.* A (se) încolăci (ca un covrig): moletele... are obiceiul de a se ~, fiind e în primejdie (MAR.); (șarpele) se încovrigă împrejur omului și-l copleșe (ISP.); pisica intră miorlăind încet, încovrigându-și coada (VLAH.). [COMP. COVRIGA].

ÎNCREDE (-ed) *1. vb. tr.* A încredința: eu ti încred banii mei, și el se vede că-l speculează în folosul lui (ALECS.).

2. vb. refl. A pune temeiul, a se bizui pe credință, pe cinstea, pe ajutorul cuiva: încrede-te lui, oam te-ai încrezut în mine, și nu te vei căi (ISP.); nu te încrede lingustilor lui; a se ~ în Dumnezeu, a-și pune credința în ajutorul lui Dumnezeu [crede].

ÎNCREDERE *sf.* ① Faptul de a (se) încrede ② Temeiul ce se pune pe credință, pe cinstea, pe ajutorul cuiva: ~a întorește în inimile mari (ALECS.); om de ~, om credincios, în cinstea căruia te poți încrede; a da un vot de ~, a aproba modul de a vedea, de a lucra al unui guvern, etc., arătând că se pune temeiul pe cinstea sau pe priceperea lui ③ [CREDE].

ÎNCREȘINȚĂ (-tez) *1. vb. tr.* ① A asigura, a adevăra, a întări (că un lucru e adevărat): te încreșințez că lucrurile s'au petrecut așa cum ti le-am povestit; multe dărmături încreșințeau că pe acolo au fost odată case mari (ISP.). ② A da în seama, în grija cuiva (avind încredere în cinstea lui): i-am încreșințat toată averea mea; ~ cuiva o țară; întrebările... s'au aprobat de toată adunarea și mi s'au încreșințat (NEGR.). ③ *Trans.* A logodi: tinerii, după așezare, se duceau cu părinții lor la preotul local și... el li încreșințea (MAR.).

2. vb. refl. ① A se asigura, a căpăta dovada, credința: după ce se încreșințea că nu era ceva neașteptat (ISP.). ② *Trans.* A se logodi: din minutul în care s'au încreșințat... feclorul... se numește, în Bucovina, mire, iar fata încreșințată, mireasă (MAR.). [CREȘINȚĂ].

ÎNCREȘINȚARE *sf.* ① Faptul de a (se) încreșința; asigurare; dovadă, probă: ia să-mi faci Nick Oglobanu ~a, zise părintele Duhu (CRG.). ② *Trans.* Logodnă: legile împărătești... au oprit... să se săvârșescă ~a cu mai multe zile... înainte de cununie (MAR.).

ÎNCREMENEALĂ *sf.* Faptul de a încremeni; rezultatul acestei acțiuni: oase nu se înfrământă din încremenirea vâscuită, înțepenește de viu (JIP.).

ÎNCREMENI (eneso) *1. vb. intr.* ① A rămânea pe loc, nemiscat, înțepenit, impietrit, (de spaimă, de uimire, etc.), a înlemni, a înmărmuri: încrement locului ca trăsniță din cer (ISP.); când ajunseră în inima pădurii, încremeniră cu toții ca niște momii (DLVR.); Toți încremenis în urmă-ți, privind la oam după tine (VLAH.). ② ③ Și pe vinețele-i buze un suris încremenise (VLAH.). [CREMENE].

2. vb. tr. A face să rămână nemiscat, înlemnit, înțepenit (de spaimă, de uimire, etc.): imblinzitorul de fiare intră înștigat în mijlocul tigrilor înfuriați și-i încremeneste o-o privire (VLAH.).

ÎNCREMENIT *adj. p. INCREMENI.* Înarmămurit, înlemnit, nemiscat, pe loc (de spaimă, de uimire): împărăteasa rămase ~ă, când își văzu soțorul (ISP.).

○ **ÎNCREȘTA** (-estez, -est) *vb. tr. Trans.* = **CREȘTA**: se pune baba și încreștă cu foarfecele căpeneagului lui Grămadicu (RET.).

ÎNCREȘTĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* = **CREȘTĂTURĂ**. **ÎNCREȘTINA** = **CREȘTINA**.

ÎNCREȚI (-țeso) *1. vb. tr. și refl.* ① A (se) face creț: ~ păru; mai de câtră toamnă, când or ~ berbecii, să-l vinzi și pe dinții (ss.). ② A îngrozi (făcând să i se sbircească pielea pe trup): am avut un vis care m'a încrețit din talpă până în creștet (ALECS.); a i se ~ carnea, a se înfiora, a-l cuprinde groaza: se încrețea carnea pe trup, auzindu-se grozăviile și cruzimile făcute (G.-GH.). ③ A (se) sbirci: una (din lacrimi) se întinse pe obraz, iar alta-i încreții gura (DLVR.); a-și ~ fruntea; ea își încrețise sprâncenele între ochi (EMIN.).

2. vb. intr. ① A sbirci, a încrunta: sfînta Duminică oam încrețește din sprâncene, dar n'are încrețit (CRG.).

ÎNCREȚIT *adj. p. INCREȚI.* Cu crețuri; sbircit; încruntat: minci ~e; frunte ~ă; pe marea albastră și ~ă, vezi sute de corăbii mari și mici (G.-GH.). ③ [NE-ÎNCREȚIT].

ÎNCREȚITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Creț, cută, îndoitură: încep a curge de prin încrețiturile băinei sale mângăritare, de umplu locul (ISP.); își făcu un locușor subț o ~ a poclăzii (GRL.). ② Sbircură: cu obraji supți și plini de încrețituri (ER.-VN.); apa-i gălbule, lîmă, fără nici o ~ (VLAH.). [INCREȚI].

ÎNCREZĂTOR *adj. verb. INCREDE.* Care se încrede lesne, care are încredere în ori-cine.

ÎNCREZUT *adj.* ① *p. INCREDE* ② Care se crede prea mult, înfumurat ③ *Trans.* (Om) ~, om de încredere: trimite împăratului un om ~, ca să cheme pe fecior la curte (RET.).

ÎNCRÎNCINA, INCRÎNCENA (-cin, -cen) *vb. refl.* A i se încreți pielea de frică, a-l cuprinde fiorii, a se îngrozi: când ti-otu spune plină la sfîrșit, cred că ti s'a încrîncina și ție carnea pe tine (CRG.); m'am încrîncinat de ce-am auzit (SEZ.). [CRÎNCEN].

ÎNCROP = **UNOROP**.

ÎNCRÔPI (-peso) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face călduț, a (se) încălzi puțin: să încropească laptele în care se vor îmbăla (ISP.). ② F A stringe, a alcătui, a îngheba cu greu: ce bruma monetă mai rămăsese... de-abia ajunsesă să încropească harnașii (G.-GH.); n'apucă însă bleșt oamnei a-și ~ alb în căpștore, că iar vin pustitorii și-l gonose la munte (VLAH.). [INCROP].

ÎNCROPIT *adj. p. INCRÔPI.* Călduț, căldicel: sub adierea ~ă a zefirului primăvăratice (DOB.); adierile încropite ale vîntului de miazăzi (DLVR.).

ÎNCROSNA, Mold. Băn. INCROȘNA (-nez), **INCROS-NIA** (-nez) *vb. tr. și refl.* A (se) încălca pe spinare, a lua în spinare: se încrosnează cu cărnurile ațutate pe care le adunase (ISP.); Pleacă odată n' pădure să-și adune uscături... și după ce în spinare cu dinsele se ~ncrosnă (FANN) [CROSNA, CROȘNA, CROȘNIE].

ÎNCRUȚI (-uceso) *vb. refl.* A se cruci: se încruțea lumea de mirare (CRG.); se ~ncruțeste când vede minunea ne mai pomenită (RET.).

ÎNCRUȚIȘĂ (-lăez) *1. vb. tr.* ① A pune, a așeza cruciș: Sfîntia sa... încruțisază mințile după obiceiul (CRG.); a-și ~ brațele.

2. vb. refl. ① A merge cruciș: drumurile se încruțisază ② A se cruci.

ÎNCRUȚIȘAT *adj. p. INCRUȚIȘĂ.* sta bietul om cu mințile ~e (ISP.). ② Care se uită cruciș, sașiu: această era mai în vîrstă și oare ~ă, dar fose de harnică (CRG.).

ÎNCRUȚIȘĂTOR = **CRUCIȘĂTOR**.

ÎNCRUNȚĂ (-crunt) *1. vb. tr.* ① A crunta: l-a încrunțat de a curs singe (VOR.). ② A încreți: încrunță sprîncenele și se ofări de supărare (ISP.).

2. vb. refl. ① A se crunta, a se înroși, a se injecta de singe: sabia mea în voi se va ~ (LET.); Ochii n' singe se ~ncrunta (ALECS.). ② A se umplea de singe: vierul cu dinții, leul cu unghilele, unul pe altul se încrunțară (GCH.). ③ A se posomorî, a lua o înfățișare crîncenă, cumplită: ochii i se măreau și se încruntau (GN.); privirea i se încrunta, parc'o'i ti văzut singe înaintea ochilor (DLVR.); se încrunțară când auziră aceste vorbe defăimătoare (ISP.).

ÎNCRUNȚAT *adj. p. INCRUNȚĂ.* ① Plin de singe: ota fose cu ouțitul ~ o cărare de singe (ss.); Se arată două mițe Sgîriete, ~e (DOB.). ② Posomorît, crunt, crîncen, cumplit; cu ochii încrunțați.

ÎNCRUNȚĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Urmă de singe: n'a lăsat nimic, afară de niște încrunțături pe vatră (ss.). [INCRUNȚA].

○ **ÎNCRUȘIT** *adj. Mold.* Înroșit de singe: Pe strădale ~ncrușite de înăcări orbitoare (EMIN.) [CRUȘI].

ÎNCUIA (-cuiu) *vb. tr. și refl.* ① A (se) închide cu cheia: ~ ușa, poarta, dulapul; ~ cu cheia, cu un locaș; Încuiase banii în sertarul biroului, ca de obicei (VLAH.); a se ~ în odale ② ③ ④ A se constipa [lat. INCUNEARE].

ÎNCUIAT *adj. p. ÎNCUIA* ③ ④ **NEÎNCUIAT** ⑤ ⑥ ⑦ **Constipat**.

ÎNCUIBA (-cuibez, -cuib) *1. vb. intr.* A cuiba. *2. vb. refl.* ⑥ A se vîrî, a se așeza, a se înrădă-

cina: uritul... în inima copilei se prefira, și... în ea zîlino se 'nombă (oob.); sărăcia s'a încuibat în locni belșugului de odinioară (olvr.); zăvistiă și oclivirea, ziceri slavone, care s'au înombat între Rubeni; le poate scoate cineva? (NEGR.).

ÎNCUIERE *sf.* ① Faptul de a (se) încuia ② ③ P. Constipație.

ÎNCUIETOARE *sf.* Ori-ce slujește spre a încuia (broască, lacăt, zăvor, etc.) (2704): băgă de seamă că nu era încuiat ou vre-o ~ mesleșugită (asp.); la Sărăcenii... toate încuietoriile erau de lemn (slv.).

ÎNCUIETURĂ *sf.* ③ P. Constipație [Incuia].

ÎNCUIJBA *vb. tr.* A încovoia, a îndoi: coarda... ar fi încuijbat falnicul arc (NEGR.) [cu] bă.

ÎNCUMETE, ÎNCUMETA (-et), *Fig. 2704.* **ÎNCUMĂTA** (-ăt) *vb. refl. A.* cu-
teza, a îndrăzni: Ștefan nu se încumese a se lupta la cîmp deschis (asp.); te-ai încumeta să-ți ceri puzerile cu el? (RET.); nu mă voi încumăta a spune ceea ce aievea, n'am văzut ou ochi (oob.); un lup bătrîn a văzut un cal bun, însă nu se încumăta... să saie asupra lui (mch.) [lat. com-mittere].

ÎNCUMETRI (-treso) *vb. refl. A.* se face cu m-e-
tri, a deveni rude, a se înrudi.

ÎNCUMNĂȚI (-țesc) *vb. refl. A.* se face cu m-na-
ți.

ÎNCUNJUR... — **ÎNCONJUR...**

ÎNCUNOȘȚINȚĂ, ① ÎNCUNOȘȚINȚĂ (-țez) *vb. tr.* A aduce la cunoștință, a da de știre, a face cunoscut.

ÎNCUNOȘȚINȚARE *sf.* Faptul de a încu-
noștința; lucrul ce se aduce la cunoștință; hirtia, scrisoarea prin care se face ceva cunoscut.

ÎNCUNUNĂ (-num, -nunez) *vb. tr. și refl. ① A.* (-și) pune o cununa pe cap; a (se) împodobi pe cap, pe creștet, în virf: grebenii munților ce 'ncununază partea dinspre miez-de-noapte a Rîmnicului-Sărat (vlah.); Le clădese apoi în stoguri și cu stih le încunună (ALECS.); ② A sîrși, a desăvârși, a încheia: încunună viața sa de vrednic ostaș cu o moarte de erou (oob.).

ÎNCURA (-ur, -urea) 1. *vb. tr.* A pune s'alerge, a alerga, a sili la fugă, a goni: Făt-frumos... înolează calul și-l încură prin grădina (asp.); Oamenii, în ziua de Sin-Toader, încură calii (mar.); Sîntu-Ilie, încurîndu-și armă-sarii ou tunete și ou plesnete (oob.).

2. *vb. refl. A.* alerga în goana mare: au întins la drum șbegundul-se și s'încurîndu-se (asp.) [lat. incurrere].

ÎNCURAJA (-ajez) *vb. tr. și refl. ① A.* (se) îmbrăbăta, a da (a prinde) curaj ② ③ A favoriza, a proteja: ~ industria [fr. encourager].

ÎNCURAJARE *sf.* Faptul de a încuraja: se arăta furios... pentru încurajările ce dă boierilor emi-grați (l.-gh.).

ÎNCURAJĂTOR *sm.* Cel ce încurajează: ~ al științelor.

ÎNCURARE *sf., INCURAT sbst.* Faptul de a (se) încura, alergare (de cai); încurarea calilor, datină care se ține de obicei în ziua de Sin-Toader (în Simbăta dințiu a postului mare), cînd oame-nii se întrec în fugă cu caii.

ÎNCURCA (-ouro) *vb. tr. și refl. ① A.* (se) ames-
teca între ele fire, etc., astfel încît să nu se mai poată desface ușor: mi-a încurcat ața, sfora; ghemul neli nu se deslășura nici nu se încurca (asp.); ② ~ țetele, a produce o confuziune, o neorînduială în planurile cuiva: dracii, care n'avea altă treabă decît să încurce țetele în lume, își amestecă și astă dată codița (on.) ③ A (se) amesteca într-o mulțime, într-o îngrămădire de lucruri, fără a o mai putea scoate ușor la capăt: își încurcase vaca în carele domnești (olvr.); te-ai încurcat în socoteli, mîi băiete (cro.) ④ A (se) băga, a (se) vîrî, a (se) amesteca într-o afacere, etc.: ce te încurci în neogotul acesta numai ou atîția bani?; a (se) ~ în datorii; se încurcă în războaie în care e învins (NEGR.) ⑤ A se ~ cu o fată, ou o femeie, a avea relațiuni de dragoste, a trăi (căsătorit sau necăsă-torit) cu o femeie: se încurcase o femeie măritată și o despărțise de bărbat (D.-ZAMF.); el mă lasă de mîi încuro ou o fată chelnuitoare (ALECS.) ⑥ A (se) produce o neo-

rînduială, a face să nu mai fie simplu, limpede, lămurit: ~ o afacere, o chestiune, socoteliile, vorba ⑦ ⑧ A face să-și piarză firul ideilor, să nu știe ce să răs-pundă: pentru ce încurci și amesteci pe băieți? (NEGR.); a o ~, a) a nu răspunde drept, a nu se exprima lă-murit, pe înțelesul tuturor: o tot încurci și ei (căr-turarii) cum pot (asp.); b) a lucra, a face ceva bine rău, cum poate: lăurghia, cum, ou, o încurca ei, dară cînd venea la citirea evangheliei, se slujea de asemenea ter-tipuri (asp.); a se ~, a vorbi fără înțeles, a blîbli, a nu da răspunsuri drepte: se cam încurcase ei la unele întrebări (vlah.) ⑨ A sta în cale, a pune piedici, greutăți: deotă să încurci numai așa lumea, mai bine să zezi de-o parte (cro.) ⑩ A se împletici: i se în-curcă limba (după prînz), a cam băut ⑪ A ră-mînea pe undeva, oprit de o afacere, de o petre-cere, etc.: Moș Bodrină se încurcase nu știu pe unde în sara aceea (cro.) ⑫ A-și pierde vremea, a se codi, a nu lucra: bga, nu se încurcă; cînd vrea ceva, vrea, nu se încurcă (olvr.); fata nu se încurca, oi toarea oite un ciur plin de fusc (cro.).

① INCURCALĂ (pl.-ăii) *sf.* Mold. Încurcătură: nici grijă n'avea despre încurcarea ce făcuse (cro.) [in-curca].

ÎNCURCAT *adj. p. INCURCA ① ② NEÎNCURCAT.* **ÎNCURCĂTOR** *sm.* Cel ce încurcă: ai dollea era procătar, adică ~ de trebi, sporitor de pricină (RET.).

ÎNCURCĂTURĂ (pl.-turi) ① *sf.* Lucru încurcat, treabă încurcată, turburare ② Învâl-mășeală: oine știe ce ~ voi face p'acolo, de să nu-i mai dea nimeni de ospătiul (asp.) ③ Situațiune încur-cată; bocluc, belea, a băga în ~; nu s'a rugat lui Dumnezeu, să-l scape din ~ ou numai de capul lui a lucrat (RET.) ④ ~ de mațe, boală gravă intestinală: se 'ncoinge luptă în măruntaie... pînă se face ~ în mațe, de se sparge praporul (CAR.).

⑤ **INCURMEZIȘA** (-izez) *vb. refl. A.* se împotrivi, a se opune: nu se vor strîna de tot, ei pentru a lor vole rea se vor ~ (PRV.-MB.) [curmezis].

ÎNCUSCRI (-resco) *vb. refl. A.* se face cusc-ri, a se înrudi: poate să ne încuscrim mal tîrziu ou Afînoaia (ALECS.); cum să lase pe fiul său să ia o moțică, să se încusorească el ou un olăcaș! (l.-gh.).

ÎNCUVINȚA (-țez) *vb. tr. A.* da voie, a-și da consimțîmîntul, a aproba: a încuvîntat fetei sale... să se primească cu el prin grădina de lîngă curte (ss.) [cuvință].

ÎNCUVINȚARE *sf.* Faptul de a încu-
vința; consimțîmînt; aprobare.

ÎNCUARTIRA (-trez) *vb. tr. A.* da cuartir, a așeza într'un cuartir.

ÎNDĂMINA — **ÎNDEMÎNA.**

ÎNDĂRĂGNA (-ăgnez) *vb. tr. A.* opri prin stă-rînuță silințele făcute de cineva ca să înainteze, a face să rămîie îndărăt.

ÎNDĂRĂPNIC — **ÎNDĂRĂPNIC.**

ÎNDĂRĂPT... — **ÎNDĂRĂPT...**

ÎNDĂRĂPT, ① ÎNDĂRĂPT *adv.* ① În urmă, îna-
poi: ea tot înainte mergea și îndărăt nu se ultă (asp.); ca un tîgru făcu o săritură îndărăt (on.); Petrea Făt-frumos tot nu s'au întors îndărăt acasă (ss.); a merge ~, a da îna-
poi, a scădea: buba mere îndărăt (făc.); a merge ~ ca
racul, a) a merge făcînd pași înapoi; b) a da îna-
poi, a regresa, a-i merge din ce în ce mai prost; a da ~, a) a înapoia, a da înapoi: i-am dat ~ cartea
pe care mi-a împrumutat-o; b) a da înapoi, a regresa,
a scăpa: bietul Neagoe văzu că începe a da îndărăt (asp.);
c) a face un pas sau mai mulți înapoi; a se da ~, a se retrage, a face pași înapoi: a început calul
a se da îndărăt (ss.) ② În sens invers, de-
a'n-dosede: ce mi-l da mie... ca apa din rîul de dina-
lîntea casei să curgă îndărăt? (ss.); l-au pus pre un cal
îndărăt, ou fața spre coada calului (NEC.) ③ Dimpo-
trivă, invers, vice-versa: după ce s'au făcut papă,
aceleasi îndărăt le-au cîntat (CANT.) ④ ~ oul (con-
struit cu gentii). În dosul, la spatele, în urma,
înapoia: ~ oul armat; ~ oul meu ⑤ D'ANDĂRATELE(A),
D'ANDĂRATELE(A), a) pe la spate; b) făcînd pași
înapoi: să învețe... să merge de-andăratele ou sfegîndul
întro mină și cu cădelnița în cealaltă dinaintea protului
(l.-gh.); c) în sens invers; începînd de la urmă,

INC-
IND

de la coadă: încăleacă d'andăratele pe o saca și se plimbă pe podul Mogosoaiei (CAR.); d) ② pe dos: începe cartea (de joc) răsculului... să meargă d'andăratele (CAR.); omul îndărătnic toată d'andăratele le face [lat. in-de-răt-ro].

† **INDĂRĂȚA**, **INDĂRĂȚA** (-tez) vb. tr. intr. și refl. **Maram.** ① A (se) înapoia, a (se) întoarce ② A (se) da îndărăt: unde era nevoie, însuși se vîră, ca vîzîndu-l al săi, să nu îndărăteze (GR.-UR.); îndărătîndu-l Legii, s'au întors Căsații în tabăra lor (M.-COST.).

INDĂRĂȚNIC, **INDĂRĂȚNIC** 1. adj. ① În-căpățînat, care ține morțiș, cu îndrîjire la ceva, care stăruiește neclintit în părerea sau în voința sa: le cunoaștem și pe dumnezilor cit de îndărătnice și de încăpățînate sînt (CAR.); apoi nu spun eu că femeia îndărătnică te scoate din sîrile (GN.) ② Care se ține morțiș de cineva, care nu dă pace, stăruitor: un gînd ~ îl urmărea din copilărie (GN.) ③ Neascultător, nesupus, rebel, recalcitrant: Simion a fost un băiat rău la părinți, lenes, îndărătnic și neascultător (VLAH.).

2. **INDĂRĂȚNICĂ** sf. ♀ = **GLOCOTEL** ① [indărăt].

INDĂRĂȚNICI, **INDĂRĂȚNICI** (-icesc) 1. vb. tr. A face să se încăpățîneze: nu făcu nicio mișcare, ca să nu se supere ori să îndărătnicească pe zina a veni după el (ISP.).

2. vb. refl. A se încăpățîna: să nu crească acel împărat că el este zănos și se îndărătnicește a nu-i trimite vre-un fiu (ISP.); de te-î îndărătnici, eu sînt în stare să rădă de-a lungul gardului un zid 'nalt (ALECS.) [indărăt-nic].

INDĂRĂȚNICIE, **INDĂRĂȚ(N)ICIE** sf. Stărea sau fapta celui îndărătnic, încăpățînare: Mișcînd vorba ou vorbă, o'o îndărătnicie crudă (VLAH.); o vedenie care i se ține ou îndărătnicie înaintea ochilor (BR.-VN.); împăratul... vîzînd fudărătnicia lui, s'a făcut numai foc de minie (SB.).

INDĂȚA, **INDĂȚA** MARE, **† INDĂȚĂRI**, adv. Numai decît, neîntîrziat, imediat; peste puțin timp, foarte curînd: îndăȚă furam prînsii... și duși dinaintea marelui mele care mă dojeni puțin (A.-GH.); îndăȚă mare au și apucat să se arate chipurile dușmanilor (CAR.); s'a suit în cărăușă și îndăȚă mare a fost la pod, la frate-său (SB.); îndăȚăși s'au apucat de au făcut mare și frumoasă nunță (NEC.); îndăȚă ce, imediat după ce [in + dat.].

INDĂȚINA (-inez) vb. intr. și refl. A (se) o-bicinui, a (se) deprinde: așa se îndăȚinase de cînd era mic (SB.) [da + tin.].

INDĂȚORA (-orez), **INDĂȚORI** (-oresc) 1. vb. tr. ① A obliga, a impune ca o datorie, a face să fie dator, silit (să facă ceva): îndăȚoră pe Poloni a plăti tribut Turcilor (B.A.C.) ② A face cuiva un serviciu (pentru care trebuie să fie recunoscător): nu se pot număra ușor cei pe care i-a îndăȚorat dumnezul (BR.-VN.); îmi pare rău o'am îndăȚorat pe un nerecunoscător; știu și eu să îndăȚoresc un prieten la nevoie (GN.) ③ A băga în datorii.

2. vb. refl. ① A se obliga, a-și impune ca o datorie ② A face datorii: Iliaș-Vodă... s'au fost îndăȚorînd la boierăniși de bani, de au fost chețuînd pe drum (NEC.).

INDĂȚORIRE sf. Faptul de a (se) îndăȚori; datorie (de a face ceva); obligațiune: nu mă mai simțeam în stare... pentru îndeplinirea unor asemenea îndăȚoriri (A.-GH.).

INDĂȚORITOR adj. verb. **INDĂȚORI**. Care îndăȚorește, care caută, căruia-i place să facă servicii: el era... pentru toți un prieten blînd și ~ (SLV.).

† **INDE** prep. **Mold. Trans.** ① Între, laolaltă, împreună: (întrebuințat numai dinaintea unui pron.): eram numai noi ~ noi și orîmăria (CAR.); aceștia petrec și se înveselesc el ~ el (VLAH.); îmbulzindu-se oamenii, se loveau el ~ el (NEC.); tîlharul cel mari se făcea frați de cruce ~ olaltă (VOR.) ② Spre, către: cînd au fost ~ seară, au sosit și bregadirul Gropotul (M.-COST.); iară cînd fu a da ~ seară, gălăreasa perii larăși o o năluca (ISP.) ③ ~ soare = **INDE-SOARE** ④ ~.

○ **INDEGETA** (-tez) vb. tr. **Tr.-Carp.** A indica [de + g.].

INDELETE adv. mai adesea în legătură cu pe, în loc. adv. pe ~, înocet, cu încetul, fără grabă: înjugă bolii la car. și... merse omul pe ~, și tocmai a doua zi ajunse la moară (ISP.); Ori-cum și-al prinde gîndul, pe zor sau pe 'ndelete (VLAH.).

INDELETNICI (-icesc) vb. refl. A se ocupa, a-și petrece vremea cu o lucrare: meseria de legător, cu care se indelețnicea bătrînul, îi venise mai mult din dragul cărților (CAR.); mintea puîndu-se ~ ou gînduri mai presus de trebuințele vieții (BR.-VN.) [propriu „a lucra pe 'ndeletele"].

INDELETNICIRE sf. Faptul de a (se) indelețnici; lucrarea cu care se indelețnicește cineva; ocupațiune.

INDELICAT adj. ② = **DELICAT**.

INDELUNG adj. ② adv. (Care ține) multă vreme, îndelungat: sositînd că nici hrană ~ă nu va avea Grit în cetate, au încungîturat cetatea (LET.); țările care, ~ă vreme rămase în urmă, vin de odată în atingere ou alte (BR.-VN.); ~ răbdător, care răbdă mult timp, a cărui răbdare ține mult [in + de + lung.].

† **INDELUNGA** = **DELUNGA**.

INDELUNGAT = **DELUNGAT**.

† **INDEMINA**, **INDĂMINA** (-inez) 1. vb. tr. A da ajutor, a sprijini, a fi cuiva la îndemînă, a îngriji cu cele de trebuință: cultivatorii noștri luncău în prăpastie cîntînd... a îndestula și pe oi și a îndemina și creșterea grîului (ION.); de la carii agiutorii îndemînîndu-și, s'au întors asupra lui Filipie (CANT.).

2. vb. refl. A se îngriji cu cele de trebuință: ou puținele semne îndemînîndu-se, istoriile sale au știut (CANT.).

INDEMINĂ, **INDĂMINĂ** 1. adv. Aproape de mină, pregătît aproape, ușor de atins, de apucat, de găsit (în acel moment): a pune, a sta, a ținea, a fi la ~; palosul și sulia să le ții la îndemînă, ca să te slujești cu dinsele, cînd va fi de trebuință (ISP.); n'am cărțile la ~; nepeccadat de prep.: a ținea ~; ori-carele... va găsi ceva îndemînă să fure sau să jehuliască pro olneva (PRV.-MB.); răpit-au și Tătarii oști le-au venit îndemînă, și i-au dus de i-au ascuns prin gropi (LET.); a-i fi (de) ~, a-i veni (de) ~, a-i fi ușor, plăcut de făcut ceva: a(i)-fi, a-i veni comod, a se simți bine: nu mi-e îndemînă a merge singur fără pic de vorbă ca un mut (RET.); în zilele acestui domn, fiind pace între împărați... era și țării îndemînă (MUST.); lui Mihai-Vodă atunci îi vra fi lesne și îndemînă a domni, că de neprietenii lui... se ouărlise de toți (NEC.); le luă, le curăță, dar nu-i venea îndemînă să umberle ou ele (ISP.); așa era să-ți vie de îndemînă..., de are să ți se pară că ești ușor oum îi pana (CAR.).

2. sf. Stare favorabilă, moment, prilej favorabil [mînă].

INDEMINARE, **INDĂMINARE** sf. ① Dibăcie, pricepere: și elefantul meu, ori-cum era de mare, A înțelegerii n'avea îndeminare (ION.) ② **Mold.** Comoditate ③ ④ **NEINDEMINARE** [indemina].

INDEMINATIC (-tec), **INDĂMINATIC** adj. și adv. ① Dibaciu, priceput: femeile nu sînt... îndeminate la băut (V.P.) ② **Mold.** Comod, cu multe înlesniri: era o cărăușă bună, încăpătoare și îndeminatească (CAR.); își aprinde olubucul și se așază mai îndeminate pe șit (GN.) ③ ④ **NEINDEMINATIC** [indemina].

INDEMINOȘ, **INDĂMINOȘ** adj. Care e la îndemînă, ușor de ajuns cu mîna, lesne de întrebuințat: și i-a pus în oulu din dos, Ca să fie îndăminos Pentru alți Plugarii de scos (MAR.).

INDEMN (pl.-nuri) sr. Faptul de a indemnă; îmboldire: o oblie făcută... prin ~ul și ostrădia părintelui (CAR.); vorbele marelui-si... țîneau a pune frlu ~urilor inimii lui (GN.).

INDEMNĂ (-denn) 1. vb. tr. și intr. ① A îmboldi vitele la mers, a grăbi mersul, pașii: tînarul îndemnă calul, țînînd scurt zăbala (CAR.); hîi zmoștolele tatei, îndemnăți înalte (CAR.) ② ③ A împinge să facă ceva, a îmboldi; a sfătui: și ceta ce învață sau îndemnă pre altul să tale pom, și aceluia îndolită să fie certarea (PRV.-MB.); nimio nu îndemnă mai mult spre întristare decît tocmai privegherea între cei ce dorm (SLV.) ④ **Maram.** A porni la drum: am îndemnat pe la cîntători și am sosit oătră sară (PSC.).

2. vb. refl. ① Oaș. A se lua, a porni după cineva, a urmări pe cineva ② ③ A fi împins, îmboldit să facă ceva: după piosale, nu să îndemnă omul să iasă a-fară (C.-RAD.); mergînd sebastrul la Alexandru-Vodă, s'au îndemnat... de sebastru de au făcut mănăstirea Slatina (NEC.); una pe alta se îndemneau la treabă și lucrul țesea giria din mîinile lor (CAR.) [lat. in-de-mi-nare].

INDEMNARE *sf.* Faptul de a indemnă, indemn, îmboldire: pălmașul nu numai că nu găsește indemnările trebuitoare, dar e nevoit să-și facă și casă de locuit (NEGR.).

INDEMNĂTOR, -TOARE *adj. verb.* INDEMNĂ și *sm. f.* Care indemnă la ceva: de-a fi fost tu indemnător... eu astăzi n'as fi fost mazăl (NEC.); se feriră însă de a spune care din ele fusese indemnătoarea (ISP.).

INDEMNĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Indemn: tot se va certa, pentru căde cu indemnăturile și tocmălele lui cele rele s'au făcut răutatea (PRV.-MB.); dintr'a oai ~ nu se poate ști, se rădăcase cu gliceevă asupra domnului (LET.) [indemnă].

INDEPĂRTA (-tez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) depărta ② A înlătura, a da la o parte: nu înceta... să întăre pe împăratul, ca doară ar pedepsi și ar ~ pe împărăteasa (SB.).

INDEPĂRTAT *adj.* ① *p.* INDEPĂRTA ② Depărtat.

INDEPLINI (-inesc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) împlini, a (se) face întocmai, pe deplin, a (se) satisface: se făcea luntre și punte ca să-l îndeplinească volle (ISP.); mi-am îndeplinit datoritiile de părinte și de creștin (ALECS.) ② A (se) săvârși: cînd... vede oum se îndeplinea de bine porocna lui, se umplea de bucurie (CRG.).

INDEPLINIRE *sf.* Faptul de a (se) îndeplini: a aduce la ~, a îndeplini ③ NEINDEPLINIRE.

INDEPREȚA... = INDEPREȚA...

INDESA (-das) *1. vb. tr.* ① A apăsa, ca să încapă cît mai mult într'un spațiu restrîns: Ercole îi culesse de pe jos ca pe otuperci, îi îndesă în pielea lui cea de leu (ISP.); ~ gîrl în saci ② A apăsa: a-și ~ fața în pernă (DLVR.); a-și ~ pălăria, căciula, etc. pe cap, pe ochi, pe urechi, etc.; își îndesă pălăria pe ochi și se vîrî mai adînc în fundul trăsorii (D.-ZAMF.); tîlcește cușma pe cap, o îndesă pe urechi și habar n'are (CRG.).

2. vb. refl. ① A se îngheșui, a se împinge unul într'altul, a se îngrămădi unul lîngă altul, unul peste altul: cînd oile se îndesă una într'alta e semn de ploale (GRM.); bătrînii... se îndesă la drumul mare care duce la vatra satului (DLVR.) ② ③ A da năvală, a se stringe cît mai mulți: toți se îndesă la mîncare și fug de lucru ④ A se grăbi, a da zor: nu se prea îndesau cossai să-și bată cossale (S.-ALD.) [lat. in-d-e (n)-s-a-r-e].

INDESAT *1. adj. p. INDESA.* ① Cu conținutul apăsător, strîns, îngheșuit (ca să încapă cît mai mult într'un spațiu restrîns); ② F: ou vîrî și ~, peste măsură, mai mult decît se cuvine ③ ④ Scurt și gros, bondoc, bursuc: e mic și ~; prin grădini se vedea venind un om scurt, ~, rumen la față (D.-GH.).

2. adv. Apăsător: răspund ~ „sluga d-tale” cui nu-l trecea cu vederea (CRG.).

INDESEARA = INDE ②.

INDEȘI (-eseș) *vb. tr. și refl.* A (se) face (mai) des ③ RĂRI; a lovi mai des; a îmbulzi: vizitele lui se îndesă (NEGR.); a început... a ne prea ~ la spinare cu afintul Neculac (CRG.); Eu întreb de ce-l ghiontește, El cu ghiontul îndesește (SPER.); pre mazăli îi îndesea ou dădî grele și cu imprumute dese (NEC.); ~ paharele, a umplea, a goli mai des paharele: cucoana... tot îndesea paharele boierului, și el le tot bea (ISP.).

INDESINE = INDE ①.

INDE-SOARE *sbst. f.* ① ① Trans. (vic.) = INSOLATAȚIE ② Maram. (BRL.) # Indigestie [in de + soare].

INDESTUL *adv.* Destul, de ajuns, cît trebuie.

INDESTULA (-ulez), ① INDESTULI (-ulesc) *vb. tr. și refl.* ① A da (a lua) destul, a căuta, a (se) îngriji să aibă de ajuns; a (se) sătura: unii din călători... se îndestulasă de țuică pe la cîrceleme (ISP.); ce-mi văzură ochii, o săptămînă să te tot uiți și tot să nu te îndestulezi (ISP.); să aștepte pînă s'a face zîna bine, o'apoi pe toți îi îndestulește (RET.) ② A (se) mulțumi, a satisface, a fi satisfăcut: pe mulți îi ducea la Târgușd de-aia spăra, și încă nu se îndestula cu atîta (LET.); i-au spus să se îndestuleze cu cît au primit (SB.); potcașul însă nu se îndestulește, merge la îndecătorie (RET.) [in de + stul].

INDESTULARE, INDESTULIRE *sf.* Faptul de a (se) îndestula; cantitate suficientă; mulțumire: eu ~, îndestul, de ajuns; în belșug: fie-care

oaspe... era primit cu dragă inimă și ospătat cu ~ (CRG.); au trăit cu toții în deplină înțelegere... avînd de toate cu ~ (SB.) ③ NEINDESTULAT.

INDESTULAT *adj. p.* INDESTULA. ① Care are toate de ajuns, în belșug: casa ne era ~ă (CRG.); locuitorii toți duceau o viață modestă, dar ~ă (D.-GH.) ② Mulțumit, satisfăcut ③ NEINDESTULAT.

INDESTULĂTOR *adj. verb.* INDESTULA. Care îndestulează; de ajuns, suficient: pășunea era mai cu gust și mai îndestulătoare (ISP.) ② Mulțumitor, satisfăcător ③ NEINDESTULĂTOR.

INDESTULIT... = INDESTULAT...

INDEȘERT = DESERT.

INDEȘERTA... = INDEȘERTA...

INDÎRJĂ (-jeso) *vb. tr. și refl.* ① A (se) întărita, a (se) ațîța, a (se) asmuți: să te ferească Dumnezeu de bătaia mulțimii, cînd se îndîrjesc ele (ISP.) ② Mold. A (se) face dîr z, semeț, a (se) semeți: ochii seapără și inimile se 'ndîrjesc (VLAH.); în ce te blîzi, de te îndîrjești așa, nepoate P (CRG.).

INDÎRJIRE *sf.* Faptul de a se îndîrji; rezultatul acestei acțiuni; Mold. semeție: era ~ în ochii ei și o potă crudă de a umili (VLAH.).

INDÎRJIT *adj. p.* INDEȘERT ② Întărit: lupul era foarte ~ din pricina tuturor răutăților pe care... le aruncase asupra lui (DOBOS.); a rămas hoitelu tomatnic, de aceea-i și totdeauna minios și ~ ca o fată bătrînă (RET.) ③ Mold. Dîr z, semeț.

INDOBİTOCĂ (-oocesc) *vb. tr. și refl.* A (se) prosti, a (se) timpși: se indobitocisă, de nu mai voiau să știe de aproapele lor (ISP.) [d o b i t o c].

INDOBİTOCIT *adj. p.* INDOBİTOCĂ: un popor stremțeros, ~, fanatic, care crede în șarlatanismul astrologilor (ALECS.).

INDOGĂȚI (-ățeso) *vb. refl.* Olten. A se înțelege, a cădea la învoială, a se acorda.

INDOI (-doesc) *1. vb. tr.* ① A face de două ori mai mare, a adăuga încă pe atît, a dubla: aceasta îmi îndoia bucuria, știind că merg să fac cunoștință cu niște astfel de oameni (ISP.) ② (-dotu și -doesc) A stringe în două, a încovoia: ~ o foale; îndoii colțul paginii și se opri din citit (S.-ALD.); Malaspina își îndoii secele pînă la pămînt (GN.); ~ o cracă; *pr. ext.* A stringe în trei, în patru, etc.: a îndoii scrisoarea în patru.

2. vb. refl. ① A se face de două ori mai mare, a se dubla ② A se stringe în două sau mai multe părți, a se încovoia, a face o cotitură: Copacii se îndolau trosnind sub saiele lui (DLVR.); Bistrița se îndoia frumos pe sub codri (VLAH.) ③ A nu ști, a nu fi sigur dacă un lucru e adevărat sau nu ④ A nu avea încredere, a nu prea se încrede în cineva: baba a început acumă să se cam îndoiască (SB.) ⑤ A se codi, a șovăi: începu a se ~ și a se codi să dea fata după dînsul (ISP.) [d o i].

INDOIALĂ (*pl.-oiei*) *sf.* ① Nesiguranța, neîncrederea dacă un lucru e adevărat sau nu: îndoiala bătrînului se strecurase în sufletul tinărului (D.-ZAMF.); fără ~, negreșit; nu începe ~, e sigur, nu trebuie să se îndoiască cineva; a pune la ~, a se îndoii ② Șovăire între două lucruri sau idei: a sta la ~, a fi nehotărît, a șovăi [in d o i].

INDOIELNIC *adj.* ① Nesigur, supus îndoielii: succes ~ ② Șovăitor, nehotărît; slab: cam ~ întoarce și ea foala și citi (ISP.); înaltă cu pași ~; încolțește în noi o simțire ~ă de mulțumire care crește treptat (DOBOS.) ③ NEINDOIELNIC [in d o i a lă].

INDOINȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* = INDOIALĂ: toate cele carile oltitorului vre-o ~ de prepus a aduce s'ar vîdea (CANT.); mă vînu bucura de fericiie și de liniște fără de nicio ~ (CAR.).

INDOIOS *adj.* Îndoielnic ③ NEINDOIOS [in d o i].

INDOIT *adj. p.* INDOI. ① De două ori pe atît, dublu: o sumă ~ă, un număr ~ ② Strîns în două (în trei, etc.); încovoiat ③ Care stă la îndoială, șovăitor, nehotărît: stînt cu inima ~ă ④ NEINDOIT.

INDOITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a (se) îndoii; rezultatul acestei acțiuni: cu fie-care ~ de genunchi se simțea tot mai ușoară (VLAH.) ② Locul unde se îndoiește un lucru; cută; încovoietură, cotitură: șoseaua face o ~ largă spre dreapta (VLAH.); îndoitura genunchiului.

INDOLDORA (-dor) *vb. tr. și refl.* ① A (se) dolda, a (se) îndopa.

INDOPA (-dop) *vb. tr. și refl.* ① A (-și) îndesa, a (-și) umplea gura sau stomacul cu mâncare, a (se) îmbuiba, a (se) ghițui: ne-a dat de mâncare tot ce avea, mai bun și ne-a îndopat bine (CRG.); am văzut un om... pe care îl îndopau alți doi oameni cu sucurilor (RET.); se zice și despre păsări, când li se bagă cu sila mâncare în cioc, spre a le îngreșa: jupâneasa îndopa o găscă (RET.) ② ③: du-te de-ți bate țiftoarele... pe care le 'ndopi ou punni de lire (CAR.); or fi știind ei ova, căoi nu doară de florile mărului se îndopău ou învățătură (DOP).

INDOPAT *adj. p.* **INDOPA** ① ② **NEINDOPAT**.

INDOPĂTOR *adj. p. și sm.* **INDOPA**. Care îndopă.

○ **INDOSI** (-osese) *vb. tr. și refl.* **Mold. Bucov.** A (se) dosi, a (se) ascunde: leg pupăza... și-o îndosese de mama vr'o două zile în pod (CRG.); a scos năframa... și a pus-o la gură ca să se 'ndosească oă rîde (SB.).

INDRĂCI (-ăcesu) *vb. refl.* A intra dracii într'insul, a turba de minie, a se enfuria: acesta, oum îl văzu, se îndrăci de minie (ISP.); face și-o apărle prin casă, de s'a îndrăcit de ciudă hircu de la bucatărie (CRG.).

2. *vb. tr.* A băga în draci pe cineva, a-l enfuria: Tu umbli să-i îmbilnizești și mai rău îl îndrăcești (PANN).

INDRĂCIT *adj. ep.* **INDRĂCI**. Infuriat peste măsură.

INDRĂGI (-ăgesu) 1. *vb. tr.* A-i cădea drag, a prinde dragoste de cineva sau de ceva: cine-i auzea glasul, nu putea să o privească și să nu o îndrăgească (ODOS.); apoi iar se întorea în Iași, îndrăgindu-i pentru o bucată de vreme (CRG.); ②: el de mitei îndrăgise cartea (STAM.).

2. *vb. refl.* A se îndrăgosti, a se înamora: doar n'am orbul găinilor, ca să mă îndrăgesc de un soldan ca dînsul (ALECS.); mergînd ea înăuntru... s'au și îndrăgit unul în altul (SB.).

INDRĂGIT *adj. p.* **INDRĂGI**. Indrăgostit.

INDRĂGOSTI (-tesu) 1. *vb. refl.* ① A prinde dragoste de cineva, a se amorea: era zina muntilor care se îndrăgostise de frumusețea lui (ISP.) ② A se da în dragoste, a face dragoste cu cineva: voi să o la ou japa ca să se îndrăgostească ou dînsa (ISP.).

2. *vb. tr.* A îndrăgi: zina mălastră îl îndrăgostise de ciudă îl vîrșu la vînat (ISP.).

INDRĂZNEALĂ (pl.-năi) *sf.* ① Însușirea celui îndrăzneț, cutezanță: ba eu... n'am înțeles... zise ou ~ unul dintre fărani (CRG.) ② Obrăznicie, nerușinare [indrăzni].

INDRĂZNEȚ, -EATĂ *adj. și sm. f.* ① Care îndrăznește, care nu se sîfeste de nimic, care nu se teme de primejdie, cutezător, semeț, plin de curaj: înaintea celor mari, nu îl îndrăzneț la vorbă (PANN); de ce creștea copilul, d'aceea se făcea mai isteț și mai îndrăzneț (ISP.) ② Obrăznic, nerușinat ③ Clădit ou îndrăzneală, fără teamă de a se năru: ți apare, în toată fantasia ei măreție, mănăstirea Tismana, cu zidurile ei ~e (VLAH.).

INDRĂZNI (-nese) *vb. tr. și intr.* A întreprinde ceva fără a se teme de primejdie, etc., a cuteza, a nu se sfii; a avea curajul (de a face ceva): n'or mai ~ dușmanii în veștii vecilor a se lega de Români (CRG.); nimeni de pîrîni să nu îndrăznească... să oprească feciorii iar carul vor să se facă călugări (PRV.-MR.) [vsl. druznati].

INDREA *sm.* ① (Luna lui) ~, luna Decembrie (ultima zi a lunii Noemvrie fiind Sf. Andrei) [gr. 'Ανδρέας].

○ **INDREA** = **UNDREA**.

○ **INDREPT** *adv.* Oas. Direct, drept înainte.

INDREPTĂ (-ept-, -eptea) 1. *vb. tr. și refl.* ① A (se) face drept: lemnul strîmb focul îl îndreptează (ZNN.); de ogi tu așe de volno, îndreaptă copacii cel strîmbi (SB.); pomul cînd e mlo se îndreptează (ZNN.); îl dedese baba de lăcur, să-l îndrepteze un fir oreț (CAR.) ② A (se) drege, a (se) face mai bun, a (se) îmbunătăți; a (se) face iar bun, frumos, etc.: îndreptă grădina și o făou și mai frumoasă de oum fusese (ISP.); ~ o gresală, a-gi ~ gresală; omul stricat din tinerețe nu se mai îndreaptă la bătrînețe; a se îndrepta vremea ③ A -și recăpăta sănătatea, a se face iar sănătos: bolnavul a început să se îndrepte ④ A arăta calea, a îndruma, a arăta încotro să apuce: apoi a îndreptat-o la soră-sa cea mai mare, la sînta Vineri (CRG.);

du-te în site pârîi, unde te va îndrepta D-zeu (RET.) ⑤ A da o anumită direcție: instinctiv îmi îndreptez privirea spre carte (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A o apuca într'o anumită direcție: împărăteasa îi lău de lanț și se îndreptă către scaunul fiului său (ISP.) ② A se adresa cuiva: și tu ești ca și ceilalți, zise el, îndreptîndu-se spre mine [lat. "directare"].

INDREPTĂR (pl.-are) *sr.* ① Dreptar: au pus numele răspunsurilor și învățăturilor lor „canon” sau „pravila”, adică numele de la lemnul cela ce lucrează mes-terii, carele se chiamă îndreptarin (PRV.-MR.) ② ③ Regulă de purtare, normă.

INDREPTARE *sf.* Faptul de a (se) îndrepta.

INDREPTĂTOR, -TOARE *adj. verb. și sm. f.* **INDREPTA**. Care îndreaptă.

† **INDREPTĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* Îndrumare, îndreptare: pe unde merg ou ogi, fac movile... pentru veste și pentru îndreptături celor ce vin (M.-COST.).

INDREPTĂȚI (-ătesu) 1. *vb. tr.* ① A da dreptul, a îndritui, a autoriza ② A da dreptate, a justifica.

2. *vb. refl.* A se desvinovăți, a se justifica: văzînd Constantin Vodă că au greșit și nu se poate ~ la împărăție (LET.).

○ **INDRITUI** (-nesu) *vb. tr.* **Mold.** A da dreptul, a îndreptăți, a autoriza [drit].

INDRUGA (-ug) *vb. tr.* ① A toarce cu druga, a toarce gros: fata babel îndrugă și ea ou mare ce cite un fus (CRG.); Fetele de la Veza Nu știu toarce cîneșă, Făr' ou 'ndrugă ca lîna (IK.-ERS.) ② ③ A înșira (vorbe goale, minciuni, etc.): femeile în vîrstă... îndrugînd mai una mai alta, să le treacă vremea (OLVR.); m'am apucat să vă tot îndrug la vîrși și ucate (ISP.).

INDRUGĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* (DAM.) Tort lucrat din drugă [indruga].

INDRUMA (-umez) 1. *vb. tr.* ① A îndrepta încotrova, a arăta drumul, încotro să apuce ② ③ A pune pe cale.

2. *vb. refl.* A porni încotrova, a se îndrepta: se îndrumau pe valea ou ceie la Ceahlău (ALECS.).

INDRUMARE *sf.* Faptul de a îndruma; rezultatul acestei acțiuni.

INDRUMĂTOR *adj. verb. și sm.* **INDRUMA**. Care îndrumează.

INDUIOȘA (-osea) *vb. tr. și refl.* A (i se) muia inima, a mișca (a fi mișcat) de compătimire, a face să-i fie (a i se face) milă: plîngea biata nevastă de 'nduloșă plearele (VLAH.); adevărata iubire înduloșază și înmădie și cea mai tare fire (BR.-VN.); cîntă vr'o două cîntece, de pare că se înduloșază plîm și lemnule și plearele (ISP.) [duios].

INDUIOȘAT *adj. p.* **INDUIOȘA**: și s'a uitat ~ în ochii lui (VLAH.) ① ② **NEINDUIOȘAT**.

INDULCI (-cese) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face dulce; ②: săracii și-ar mai ~ nezarurile la zile mari (OLVR.); ③ a (se) îmbilnizi ④ ⑤ (refl.) A minca de dulce; ⑥ a gusta cite puțin din ceva, a se înfrupta; a începe să-i placă, să prindă gust de ceva: n'aveau dect o vacă, de la care se îndulceau ei amîndoi ou doi filii lor (RET.).

INDUMNEZEI (-zeosu) *vb. tr.* A face un Dumnezeu din cineva sau din ceva, a diviniza.

INDUMNEZEIT *adj. p.* **INDUMNEZEI** ① Dumnezeesc, divin: zile luminoase și ~e (ALECS.).

† **INDUPĂCA** (-ăo) 1. *vb. tr.* A înhăța, a înghiți, a înfuleca: ou colții la mușca și ou falcile a ~ n'au putut (CANT.).

2. *vb. refl.* A se îndopa.

INDUPLECA (-pleo), † **INDUPICA** (-to) *vb. tr. și refl.* ① † A (se) încovoia, a (se) îndoi: să știe Jigmond această poveste: să înduplece năluca, iară să nu o frîgă (M.-COST.); cel beat... se silește să meargă drept, iară el se înduplecă (MCH.) ② **Băn.** A sumete, a răsfrînge (minicile) ③ ④ † A (se) supune, a birui, a aduce sub ascultare: ou armele atîta i-au îngrozit și ou pacea atîta i-au înduplecat (CANT.); negreșit știînte purarea a să îndupleca și ei a să pleca (CANT.) ⑤ ⑥ A (se) hotări, a (se) decide după multă stăruință sau rugămintă, să facă pe voia noastră, să ne împlinescă cererea: m'am frîmintat ou gîndul... oum aș putea ~ pe mama să mă dea mai bine la mănăstire (CRG.); se înduplecără la rugăciunile lui și-l primîră (ISP.); abia acum s'au înduplicat pîrîniții împăratului ca să se strămute la curtea lui (SB.) [† dupleca < lat. duplicare].

INDUPLECARE *sf.* Faptul de a (se) îndupleca ¶ (C) NEINDUPLECARE.

INDUPLECAT *adj. p.* INDUPLECA ¶ (C) NEINDUPLECAT.

INDUPLECĂTOR *adj. vb.* INDUPLECA. Care înduplecă: vorba ei îi răsună plină în suflet, dulce și înduplecătoare (ODOB.).

INDUPLECĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Îndoitură; cută [înduplecare].

INDURĂ (*-dur*) *1. vb. tr.* A suferi, a pătimi, a trage: mult avu părintele Pamfil să îndure timp de treizeci de ani (RET.).

2. vb. refl. ¶ (C) A i se întări, a i se împietri inima, a nu-i fi milă: cum de s'au îndurat părinții mei de mine de m'au dat pe mîna unui călău ca acesta? (SE.); astăzi numai sub forma negativă, cu înțelesul de „a nu-l lăsa inima”, „a-i fi milă”: dacă ai un Dumnezeu la care te închini, nu te ~ de o biată fată nenorocită (GN.); nu te ~ de noi, Măria ta... că n'avem alt copil și stîntem bătrînii (ALECS.); cît îi trăi, să nu te înduri de șarpe (SEZ.). ¶ (C) A-i fi milă, a avea milă: Dumnezeu se îndură și-și ridică uregia deasupra poporului său (NEGR.); îi rugă să se îndure ca să le lase și lor mîncare jumătate din jertfele ce i le aduce (ISP.). ¶ (C) A-l lăsa inima: îi deteră... fie-care ce se 'ndura: unul o vacă, altul un junco, altul o lapă (RET.); comorile cîte se găseau, toate le iau Domnii, și numai ce dau, cîtu se îndură... celuilă ce găsește (PRV.-MB.) [lat. îndurare; înțelesul după fr. *endurer*].

INDURARE *sf.* (C) Faptul de a (se) îndura ¶ (C) Milă: stă în rugă și cerșete îndurarea celui sfînt (VLAH.). ¶ (C) NEINDURARE.

INDURAT *adj.* (C) *p.* INDURA ¶ (C) Îndurător, milostiv ¶ (C) NEINDURAT.

INDURĂTOR *adj. verb.* INDURA. Care se îndură, care are milă, milostiv: îi lubeau Moldovenii ca pe lumina ochilor lor, pentru că era ~, drept, înimos și darnic (ISP.); ar fi și mai făcînt multe lucruri în țară bună, că era un Domn milostiv și ~ (N. COST.). ¶ (C) NEINDURĂTOR.

INDURERĂ (*-erez*) *vb. tr.* A pricinui durere: îi stringea mîna de i-o îndurera (VLAH.); cum ne îndurerau poezile lui Eminescu...! (VLAH.) [după fr. *endolorir*].

INDUSMĂNI (*-ănesc*) *vb. tr.* și *refl.* A (se) dușmăni, a (se) face dușman: pe lingă ei se îndusmăniseră și rudele unuia cu ale altuia (S.-ALD.).

INE... = ÎNNE...

ÎNĂINA (*-nez*) *vb. tr.* A presăra cu făină.

ÎNĂINȘOȘĂ (*-oșez*) *vb. refl.* A deveni făinos.

ÎNĂLĂ *vb. refl. Trans.* (DENS.) A se îngîmfa, a se mîndri, a deveni fălos [fălă].

ÎNĂPTUI (*-ueso*) *vb. tr.* și *refl.* (C) A (se) îndeplîni; a (se) săvîrși ¶ (C) *Mold.* S'a îndeplînit de zi, s'a luminat de ziua (PAMF.) [C] < făptui ¶ (C) < în fapt (ul zilei)].

ÎNĂRMA (*-farm, -harm*) *vb. tr.* Băn. (C) A cuprinde în brațe ¶ (C) A apuca: taurul... înnărmă o rudă de fier (TICH.).

ÎNĂRTĂȚI (*-ăteso*) *vb. refl.* A se face (fărtați), frați de cruce.

ÎNĂȘĂ (*-ăș*) *1. vb. tr.* (C) A înveli (un copil) în fașe, în scutite: m'au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil (CRG.). ¶ (C) A înfășura.

2. vb. refl. A se înfășura, a se înveli: ca un cărbune care se înfășă în stratele sale de cenușă (OLVR.) [lat. înfasciare].

ÎNĂȘAT *adj. p.* ÎNĂȘĂ ¶ (C) NEÎNĂȘAT.

ÎNĂȘĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Legătură cu care se înfășă, fașă (COST.) (POL.): legat de mîini și de picioare cu înfășături (ANT.-IV.).

ÎNĂȘATEL *adj. dim.* ÎNĂȘAT (în graiul cîlindelor).

ÎNĂȘURĂ (*-ășur, -hășur*) *vb. tr.* și *refl.* (C) A (se) înveli de jur împrejur: la fetițe, o înfășură în plapumă, cu periculi de a o înăbșui, și se întorc (BR.-VN.); pielea aceea o leagă cu cureaua peste picior, de înfășură tot piciorul (M.-COST.); înfășurîndu-se cu un sac de pește, s'a pus cu un picior călare pe un tap și cu celălalt pe jos (SE.); (C) Dan o înfășură într-o privire caldă (VLAH.). ¶ (C) A (se) depăna: înfășor așa pe nula și o bag într'un tufiș de răchită (BR.-VN.) [lat. înfasciolaré].

ÎNĂȘURAT *adj. p.* ÎNĂȘURĂ ¶ (C) NEÎNĂȘURAT.

ÎNĂȚA (*-țat*) *vb. tr.* A îmbrăca cu o față de pernă, de plapumă, etc.: ~ patul, a primi un patul, a schimba rufăria patului.

ÎNĂȚIȘĂ, *Mold. Băn. ÎNĂȚOȘĂ* (*-șez*) *1. vb. tr.* (C) A pune în fața cuiva, a prezenta ¶ (C) A arăta, a închipui un anumit lucru, a reprezenta: ce înfățișază acest tablou?; într-o falcă pregătire de abor ce pare a înfățoșa închipuirii avîntul și speranțele țării (VLAH.).

2. vb. refl. (C) A veni în fața cuiva, a se arăta înaintea cuiva: într-o zi, se înfățișă împăratul fiului unui împărat de la rădărit (ISP.); cum am să mă înfățoșez înaintea femeii celeia cu vorbe de acestea? (CRG.). ¶ (C) A se arăta înaintea ochilor, în minte, etc.; a se ivi: toate figurile femeștii se înfățisem... mi se înfățoșau în închipuire (GN.); numea pierdută ziua în care nu i se înfățoșă priiei să facă vre-un bine (NEGR.). ¶ (C) A veni în fața judecătii [fățîș].

ÎNĂȚIȘARE, *Mold. Băn. ÎNĂȚOȘARE* *sf.* (C) Faptul de a (se) înfățîși ¶ (C) A prezenta în fața judecătii: determină și ziua înfățîșării priinei (G.-H.). ¶ (C) Felul în care ni se arată, ni se înfățîșază un lucru, aspect, aparență.

ÎNFIELĂ (*-feliez*) *vb. tr.* A tăia în felii: bușteni de retezat și de înfielat în scinduri (VLAH.).

ÎNFIA (*-tîez*) *vb. tr.* A lua de suflet, a adopta [fiu].

ÎNFIERĂ (*-rez*) *vb. tr.* (C) A face cuiva un semn, a-l însemna pe frunte, arzîndu-l cu un fier înroșit în foc: cu un fier ce i-a fost ars în toc, îi înfieră la mîna dreaptă (RET.); ~ un cal; ~ cornealele boilor; ~ pe un tîlhar ¶ (C) A necinsti, a desonora; a atrage asupra cuiva disprețul public: unul înfierăază cu toată asprimea fapta (CAR.).

ÎNFIERBINTEALĂ = **FIERBINTEALĂ**.

ÎNFIERBÎNȚĂ (*-bînt*) *vb. tr.* și *refl.* (C) A (se) face fierbînt, a (se) încălzi tare: a fost dat unul fierar un buzdușan ca să i-l tot înfierbînte (SE.). ¶ (C) A (se) aprinde de minie; a (se) înflăcăra: mărimea primejdiei îi înfierbîntă (VLAH.); de ce înaintam, de ce capetele noastre se înfierbîntau (GN.).

ÎNFIERE *sf.* A faptul de a înfia, adopțiune.

ÎNFIETOR *sm.* A Cel ce înfiază.

ÎNFIȚE (*-țig*) *1. vb. tr.* (C) A viri, a băga, a face să pătrundă în ceva un lucru ascuțit la vîrf, a împîlînta: ~ un ac; ~ un par în pămînt; Cu sete înfițo-i cuțitul în piept (VLAH.); abătrea grîdina în alte părți, înfițînd toporul în pămînt (CRG.); îi rete și capul și, înfițîndu-l în sulită, vine cu el la Ștefan (ISP.); (C) cine ne-a dat inima, să nu ne și înfițî dorul și dragoste în ea (OLVR.). ¶ (C) A înfițe țărîșii corturilor spre a poposi undeva; a-și așeza tabăra: Mihail... își înfițose tabăra în locul părăsit de dușman (BALC.).

2. vb. refl. (C) A pătrunde, a se viri, a se împîlînta: o sută de sulți se înfițaseră în trupul lui (GN.); mîinile uscate se înfițau în cămașa copilului (OLVR.). ¶ (C) A rămînea înțepenit, a se înțepeni: glonțul... se înfițose într-o cărămidă din zădărie (NEGR.); i s'a înfițat carul în imala aceea (SE.). ¶ (C) A se băga, a se amesteca: o horă strămoșenească, singurul joc la care se 'nfiț și cel carl nu știu juca (VLAH.); numai decît trebuia să se înfiță și mama în vorba aceea (SE.). ¶ (C) A se așeza, a se stabili într'un locșor foarte puțin încăpător: să ne înfițem în colțul otelului Continental, pentru a privi la mișcare de pe stradă (CAR.). ¶ (C) A se ~ la muncă, a se apuca serios de muncă: sta mohorît și nu-i da inima brînci să se 'nfiță la muncă (S.-ALD.) [lat. *infigere*].

ÎNFIINȚĂ (*-țez*) *1. vb. tr.* A da ființă, a crea, a întemeia: ~ o școală.

2. vb. refl. (C) A lua ființă, a se crea, a se întemeia: în clipa aceeași chiar văzu cum se înființează un boboc de floare (ISP.). ¶ (C) A se prezenta, a veni într'un loc: săptămîna viitoare să te înființezi acolo (CAR.); Tața Marghioala se înființa de dimineață, și sta și la dejun și seara (BAS.).

ÎNFIINȚĂTOR *sm.* Cel ce înființează, întemeietor.

ÎNFIȚE (*-ting*) = **ÎNFIȚE**: tau luminarea și-o înfiț într-o oală cu răsad (GRU.); înfițez rădăcinile foarte adînc în pămînt (ION.); își înfițea cîntarea din brîu în pămînt (SAC.).

ÎNFIORĂ (*-tîor, -tîorez*) *1. vb. tr.* A da fiori. a face să-l treacă fiori, să se cutremure de spaimă, a îngrozii: tîpătul lugubru al cucuvei m'a înfiorat; F :

INF. un vas de moarte înfloară valea și cerul se întuneacă de atita grozăvie (VLAH.).

2. vb. refl. A-1 trece flori, a se îngrozi, a se cutremura de spaimă: se dădă la nelegiuire, de care mintea omenească se înfloară (isp.); (F): se înfloarează pământul și marea cu toți peștii în ea (osob.).

INFIOARE sf. Faptul de a (se) înflora; fior de spaimă, de groază: o ~ cuprinde pe titl orăului, rămânând ulmit de spaimă și mirare (CRG.).

INFIOREȚOR adj. verb. INFIORE. Care înfloare, îngrozitor, (in)spăimântător: începură a vorbi... despre strigoi și alte alte nădrăvni înfloaretoare (CRG.); toate buhnele și ouoavele se treziră între ruine, chemându-se cu țipete înfloaretoare (ALECS.).

INFIPT adj. p. INFIGE. ① Virit, implintat: odh-nind de vecl o'o tîmplă ~ă în colțul ascuțit al nicovălii (DLVR); vezi în stînga... un solhaleț ~ în virul unui deal înalt (VLAH.). ② Teapăn, ca și țintuit pe loc, nemisecat: ce stai acolo ~ ca un butuc și boldești ochii la mine? (ALECS.). ③ F F Tanțos: era și mîndru și sta ~ înaltele lui și cu coraj (isp.).

INFIRA (-tr) vb. tr. ① A coase cu fir: pieptarul lui înfirat (NEGR.). ② A înșira (mărgele).

INFIRIPA (-ipez, -ip) 1. vb. tr. F A înjgheba iar, a face la loc, a pune iar în bună rînduială: înceut cu înceutul mi-am înfiripat iar gospodăria (VLAH.); a poruncit... să înfiripe carul... și, otit plesnești în pămîi, a fost carul iarăși la loc cum a fost (SB.).

2. vb. refl. ① A se înjgheba iar, a se face la loc (cum a fost): pribegii se ~ntore pe la vetrele lor, orașul prinde a se ~ (VLAH.). ② A prinde putere, a se întrema (după o boală): puerulul începe a se ~ și a crește văzînd cu ochii (CRG.); pr. c. et. începuse să se înfiripeze și puțin la punga (GRIG.).

INFILA ~ UMFLA.

INFILĂCĂRA (-ărez, -acăr) 1. vb. tr. ① A face să dea flăcără, a pune în flăcări, a aprinde; (F): nu mai aveau pe căpetenia care să-i înfilăcăreze (isp.); pacea de la Paris ne promitea Unirea Principatelor... și multe altele cari ne înfilăcărau mințile (GN.).

2. vb. refl. ① A da flăcări, a se aprinde ② F A se aprinde; a se ațîța.

INFILĂCĂRE sf. ① Faptul de a (se) înfilăcări ② F Aprindere, înfocare, ardoare.

INFILĂCĂRAT adj. ① p. INFILĂCĂRA ② F Aprins, înfocat, plin de foc.

INFLOA (-orez) vb. tr. A împodobi cu flori, cu descururi [fioare].

INFLOAT adj. p. INFLOA. Împodobit cu flori, cu descururi: printre rochiile de mătăsării ~e (osob.); doncioara... ~ă on flerul ars (BR.-VN.) ③ NEINFLOAT.

INFLORI (-oreso) 1. vb. tr. A împodobi cu flori, cu descururi: unii îi înfloare încă și ou flori, făcute asemenea din aluat (MAR.).

2. vb. intr. ① F A da floare, a face flori: pomul înfloare în fie-care zi, se scuturau florile, rodul creștea și seara de în plîg (isp.); pe geamurile baginului înflorise ghiața ou trunze mari și groase (DLVR); F: un zîmbet de dispreț le înflori pe față (osob.). ② A fi în floare, a fi în desvoltare deplină, în toată frumusețea, în toată strălucirea, în toată puterea, a prospera: artile și științele au înflorit sub domnia lui; comercial a înflorit; în Angliera, libertatea a putut ~ mai bine decît în ori-ce altă țară (A.-GH.). ③ A se acoperi cu un strat de mușgai, a prinde floare (verb. de vin, otet, etc.) [lat. in-florire].

INFLORIȚ adj. ① p. INFLORI ② F Împodobit cu flori; înflorat ③ NEINFLORIȚ.

INFLORIȚOR adj. ① verb. INFLORI. Care înfloarește ② F În plină desvoltare, prosper.

INFLORIȚURĂ (pl.-tur) sf. ① Desen, săpătură în lemn, cusătură, etc. ce se face ca podoabă: împodobite ou tot felul de înfloritură săpate în lemn (VLAH.). ② = FIORITURĂ [inflori].

INFLOCA (-foc) vb. refl. A se aprinde; a se face foc: de minie înfocîndu-să (CANT.).

INFOCARE sf. ① Faptul de a se înfoca ② Ardoare, înfilăcărare, aprindere, pornire [foc].

INFOCAT adj. ① p. INFLOCA ② F ③ Roșu ca focul ④ Aprins, înfilăcărăt, plin de foc: armă-sarul sulfă... în spre împăratul aer ~ (isp.).

INFOIA (-folu, f tolez) vb. tr. și refl. ① A (se) umflă (ca un foale): intră vîntul prin ei și mi-l înfolă ca pe niște foi de suflat (RET.); gospodina... cu o fognitoare fustă... erohmolită care-l înfolază pe de-desubt rochia de lînă (SAD.); (F): îi înfoale minia... că eră iute la fire de para focului (RET.); atunol se înfoale apa de trecu peste țarmuri (RET.). ② A (se) afina.

INFOIAT adj. p. INFOIA. Umflat ca un foale.

† INFOLOȘI = FOLOȘI.

INFOMA (-omez), INFOMETA (-etez) vb. tr. A face să flămînzească, a constrînge prin foame, prin foamete: obosit, înfomat, tremurînd, fără bani (DLVR.).

INFRAGEZI = FRĂGEZI.

INFRĂȚI (-țeso) 1. vb. tr. și refl. A (se) legă ca frați, a fraterniza: de oînd se luau de gît lupul cu mielul, de se sărutau înfrătinînd-se (isp.).

2. vb. intr. F A da frați; a legă: gîrlul înfrățise pe brază (DLVR.).

INFRĂȚIRE sf. Faptul de a (se) înfrăți; fraternitate: El a venit săducă pacea și ~a tuturor (VLAH.).

○ INFRICA (-trle) vb. tr. și refl. Trans. Oas. Maram. A (se) înfricoșă: auzi un glas răgușit și înspăimîntător, dar calul nu se înfrică (RET.); înfricîndu-se fata și tremurînd din tot trupul (RET.).

○ INFRICAT adj. p. INFRICA. Îngrozit, înfricoșat: ~ă, singile s'au pus pe cîntat (MERA) ③ NEINFRICAT.

INFRICOȘA (-osez) vb. tr. A băga frica, groaza în cineva, a îngrozii: puterea năvălitoare a Turcilor înfricoșase Europa (VLAH.).

2. vb. refl. A-1 cuprinde frica, groaza, a se îngrozii: cel ce de oameni nu se rușinează, niol de Dum-nezeu nu se înfricoșază (ZNN.) [fricos].

INFRICOȘAT adj. p. INFRICOȘA ③ NEINFRICOȘAT ④ Îngrozitor, (in)spăimîntător ⑤ F Grozav de mare, de frumos, de bun, etc., strașnic; splendid: se apucă și ea de glăți niște bucate ~e (isp.); chemase... pre toți bolerii și glătuțorii ouții la o masă ~ă (isp.).

INFRICOȘĂȚOR adj. verb. INFRICOȘA. Care înfricoșază, îngrozitor, (in)spăimîntător.

INFRIGURAT adj. ① Cuprins de friguri ② F Neastîmpărat, cuprins de o ardoare excesivă, febril.

***INFRIZURAT adj.** F Care poartă frizură, cu părul frizat: oamenii aceștia... ridiculi... înfrizurați și lustruiți ca păpușile de porțelan (VLAH.).

† INFRIMSETA = INFRUMUSETA.

† INFRIMȘA = INFRUMOȘA.

INFRINA (-inez) 1. vb. tr. ① A pune friu: Fă-trumos, înșelă și înfrînă calul (isp.) ② F A stăpîni, a reține: fată că-mi înfrînez limba (ALECS.).

2. vb. refl. A-și pune friu (patimilor, dorințelor, etc.), a se stăpîni: nu se mai puteau ~, oi se dădă la nelegiuire (isp.) [lat. in-frēnare].

INFRINARE sf. Faptul de a (se) înfrina ③ NEINFRINARE.

INFRINAT adj. p. INFRINA ③ NEINFRINAT.

INFRINGE (-trîng) vb. tr. ① F A frînge ② A birui, a învinge, a bate, a răpune: deta laudă Domnului că-i ajutase asupra protivnicilor... de-i înfrînge (isp.) ③ A călca (o poruncă, o lege, etc.), a nesocoti [lat. in-frangere].

INFRINGERE sf. Faptul de a înfrînge, de a fi înfrînt.

INFRINT adj. p. INFRINGE. ① Frînt, rupt, sfîșiat: ou inima ~ă ② Învinș, biruit, răpus ③ Călcăt (în picioare), nesocotit ④ NEINFRINT.

○ INFRUMOSA (-osez), INFRUMUSA. INFRUMSA, INFRIMȘA (-sez) vb. tr. și refl. Trans. A (se) face frumos: copiii creșteau... și se înfrumusețau, și ou olt creșteau, se făceau mai mîndri și mai dragălași (RET.); care beserică o au mîrit și o au înfrumusețat (M.COST.); de-măreata și seara înfrumusezi (PS.-SCH.) [lat. in-formo-siare].

INFRUMUSETA, ○ INFRUMUSETA (-șez) vb. tr. și refl. A (se) face mai frumos; a (se) înfrumodobi: luna înfrumusețază lumea pentru amorul nostru (EMIN.) [infrumuseț].

† INFRUMUȘA = INFRUMOȘA.

INFRUNȚA (-trunț) vb. tr. ① F A dojeni cu vorbe aspre de față cu alții, a ocări, a face un afront:

după multă musturare ce l-au înfruntat pentru hainie (N.-COST.); li înfruntă pentru fapta cea mișelească ce era să săvârșască (N.P.); ¶ (F) A înțea piept: au înfruntat cu bărbăție velleile vellei (VLAH.); dorul de mine li fău să înfrunte asprimea pedepsei ce meritase (ALECS.) [lat. *infrōtare; înțelesul (F) după fr. a affronter].

INFRUNTARE *sf.* ① Faptul de a înfrunta ¶ ② Dojană aspră, musturare: nu putea mistul ~a ce l-o făcuse ea (N.P.).

INFRUNZI (-zesu, ○ -frunz) *vb. intr.* & A face frunze, a se acoperi cu frunze: pomii au înfrunzit; Primăvara, când înfrunze, Gura cucului s'aude (K.-BRS.) [lat. *infrōndire].

INFRUPTA (-trup) *vb. refl.* ① A mânca de frupt, de dulce în zilele de post: o mulțime de țărani... Dumnezeu știe dacă se mai înfruptă în cislegi cu carne (ION.); cel ce se înfruptă, acela se spurcă, se pîngărește (MAR.) ¶ ② (F) A se îndulci: nu mă-i lăsa să mă înfrupt c'o sărutare? (ALECS.); cel ce s'au înfruptat cu belșug din bunurile lumesti (BR.-VN.).

INFULECA, INFULICA (-eo, -le) *vb. tr. Mold.* ① A înghiți dintr-o dată, cu lăcomie: sarpele, flămînd, a ridicat capul să infulece o turmă de vite (VLAH.); începe Flămînzila a cărăbăni deodată în gură cite o harabă de plae... și răpede mi li le-a infulecat (CRG.); cîcă mlaia nu-i oapt, și el infulecă cît opt (ZNN.) ¶ (F) Bucor. Trans. A ridică o povară, a se opinti să ridice ceva: căpița de fin pe care o infulecase sub coviltirul harabalei (GRIG.); dar de infulecat la gunotu ls oasele lui P (RET.) [lat. infollicare].

INFUMURA (-urez) *vb. tr. și refl.* A (-și) băga în fumuri de mîndrie în cap, a se îngîmfa.

INFUMURARE *sf.* Mîndrie deșartă, trufie [infumura].

INFUMURAT *adj. p. INFUMURA.* Cu fumuri în cap, încrezut, îngîmfat, trufaș: Drepti, infumurați, c'un zîmbet protector priveau la tine (VLAH.); sint... luători în ris și infumurați, de nu le ajunge cineva cu strămurarea la nas (N.P.).

INFUNDA (-fund) *1. vb. tr.* ① A pune un fund (la un butoiu): au făcut îndată polobocul, l-au infundat de un capăt și l-au cercuit bine (ss.) ¶ ② A intra în fund; a umplea: cîstitele și puștii gâbul infundă baruturile (LUNG.); să nu mai chinuști lumea, că ai să infunzi pușcări (D.-ZAMF.) ¶ ③ A băga în fund, a viri adînc: Pe el puseră mîna și la ocnă-l infundară (ALECS.) ¶ ④ A băga la strîmtoare, a nu-i lăsa nici un mijloc de scăpare; ¶ ⑤ A lăsa rușinat, incurcat, fără putință de a scoate o vorbă: l-am infundat de nu mai are ce să zică; las-o, cucoane Matachi, s'o infund o minciuna (ALECS.).

2. vb. refl. ① A intra, a se băga adînc, aseafunda: am început să mă înglodez în nouri și am început să mă infund pînă în gîzne (BR.-VN.); a se ~ în munți, în pădure; pădurea-l mare, el știe unde s'a infundat (CRG.) ¶ ② A intra în fund, a se băga afund, a se ascunde: s'a infundat în oază ¶ ③ A ajunge la strîmtoare, într'un loc care nu mai are ieșire: tare mi se infundaseră cărările (MERA); schelele se infundă în podul grajdului (CAR.) ¶ ④ A rămînea incurcat, a se opri în loc, fără a mai putea înainta: mă infundam totdeauna la bătaia de la Iacul Trazimen (D.-ZAMF.) ¶ ⑤ F A i se ~, a n'o mai putea duce înainte, a nu mai avea mijloc de scăpare, a i se apropia sfîrșitul; a fi prins cu minciuna sau cu o faptă care merită pedeapsă: țîi frică mințile de bucurie... scotînd că de astă dată are să i se infunde lui Eroule (N.P.); ¶ ⑥ ai umbat cît ai umbat, dar acum țî s'a infundat, se zice aceluia care a ajuns în cele din urmă la strîmtoare, după ce a scăpat multă vreme de pedeapsa ce i se cuvenea pentru faptele sale.

INFUNDAT *1. adj. p. INFUNDA* ¶ (F) **NEINFUNDAT** ¶ ① Astupat cu un fund; fără ieșire; adus la strîmtoare, incurcat ¶ ② (F) Deștept, priceput, dibaci: Moș-Aricu e ~ al cioarelor și are multa pricepere la cap (MAR.).

2. adj. și adv. Innăbușit: se auzi un chicotit de ris ~ (VLAH.); se auziră... suspine și șoapte ~e de nemulțumire (ODOB.); a plîns ~ toată noaptea (CAR.); rise Prometeu ~ de prostia lui Joe (N.P.); F NEINFUNDAT, F NEINFUNDATELE loc. *adv.*: Maria începu să plîngă pe 'nfundate (OLVR.); partenerii și galeria ridă pe 'nfundate (BR.-VN.); plîngea noaptea pe 'nfundate (VLAH.).

INFUNDĂTOARE *sf.* = FUNDĂTOARE.

INFUNDĂTURĂ (pl. -turi) *sf.* ① Loc înfundat, ulicioasă infundătură, care n'are altă ieșire la celălalt capăt: trăiau tupați prin sărăcioasele infundături ale Fanarului (ODOB.) ¶ ② Colț retras, ascuns în munți, în fundul unei păduri, etc.: începușe a înnopta cînd am ajuns într-o ~ de munți (CRG.); din infundăturile codrului, Români își măsurau vrămașul (VLAH.) ¶ ③ Adîncătură, scobitură: văzul obiar lîngă mine, în pîrețele muntelui, o ~, un fel de oțlon (GN.).

INFURCĂTURĂ = INFURCITURĂ.

INFURCI (-cesc) *vb. refl.* A se bifurca, a se desface în două (în felul cînoarelor unei furci): merse, merse, pînă li se infurci calea (N.P.).

INFURCIT *adj. p. INFURCI.* Bifurcat: are dina-ntea sa calea cea ~ a lui Eroule (N.P.).

INFURCITURĂ, INFURCĂTURĂ (pl. -turi) *sf.* Bifurcare, locul unde se b furcă un drum, răspîntie: cînd sosiră la infurcătura Biselei... feciorul de împărat își opri armăsarul (ODOB.); la o infurcătură de drumuri... vede apropiindu-se o ceată veselă de călăreți (CAR.) [în f. urc].

INFURIA (-riez) *vb. tr. și refl.* A (se) mînia, a (se) face furios, a se aprinde de mînie [furi].

INFURIAT *adj. p. INFURIA.* Furios, mînios din cale afară.

INFURMA (-furm) *vb. tr. și refl.* A (se) forma; a (se) întemeia, a (se) înființa: veni Cuza și se 'nfurmă școalele (GR.-N.).

INFURMA (-mez) *vb. refl. Olten.* (CIAUS.) ① A se îmbrăca cu multe haine groase, a se încotoșmăna ¶ ② A se sătura peste măsură.

INFURNICA (-le) *vb. refl. unipers.* A-l furnica, a simți înțepături pe piele, ca și cînd ar umbla pe ea furnici; a i se ~ pielea, a-l trece fiori: mulți numai chiar din obicei se sperie... și li se infurnică pielea de nimica (NCH.).

ÎNGĂDUI (-duesc, -dui) *1. vb. tr. și intr.* ① A da voie, a permite; a acorda (ceea ce cere cineva): doctorul nu m'la îngăduit încă să ies din casă; chiar și rudele noastre ca s'o lei nu 'ngăduesc (PANN) ¶ ② A pășui, a aștepta, a avea răbdare: mai îngăduie-mă pînă mîine, că-ți voi plăti toată datoria; îngăduiește puțin, măi babă, că nu-i numai astă (CRG.); îngăduiți pînă va trece alaiul (NEGR.).

2. vb. refl. A se împăca, a se învoi, a trăi în bună înțelegere: volnic tînar, cal bătrîn, rău se 'ngăduie la drum (CRG.) [ung. engedni].

ÎNGĂDUIALĂ (pl. -le), **ÎNGĂDUINȚĂ** (pl. -țe) *sf.* ① Faptul de a îngădui; voie, permisiune: Leșii... au lăsat să hie pre îngăduința lui și s'au întors (GR.-UR.) ¶ ② Răbdare (binevoitoare); indulgență: ou muncă și îngăduială, dinții șorecutului tale odgonul de la corabie (ZNN.); ea ascultă cu îngăduință poveștile lor (NEGR.).

ÎNGĂDUITOR *adj. verb. ÎNGĂDUI.* Care îngăduie; care iartă ușor, răbdător, indulgent: De, dragă, morala mea este îngăduitoare (D.-ZAMF.); sfînta Duminecă, blîndă și îngăduitoare, n'a vrut să-și pule mintea o'o sturubatec (CRG.) ¶ (F) **NEÎNGĂDUITOR.**

ÎNGĂIMA (-gaim, -găimez) *1. vb. tr.* ① A încurca, a pune în încurcătură: cînd vecinul a început să-l îngăimeze cu vorbe... i-a mărturisit în față cum stau lucrurile (GRIG.) ¶ ② A migăli, a lucra încet, alene, cu zăbavă, a trăgăna: au tot îngăimat războiul, pînă cînd au inserat (LET.); de va fi luat... vre-o vie... și... nu să va nevoi să lucreze toate lucrurile la vremea lor, ce o va numai îngăima (PRV.-LP.) ¶ ③ A vorbi cu gura jumătate, a trăgăna vorba, a îngîna, a borborosi: atunci Ion se încurca, îngăima vorbe fără noimă (GN.); noi vîzînd că Sarniște mai pre larg îngăima această dispută (CANT.); moșneagul atunci zise îngăimat: „d'apoi ai să-i poți face, dragul tatei P” (CRG.) ¶ ④ A fredda, a cînta încet: cei mai rășăriți îngăimează cite ceva din fluier (LUNG.).

2. vb. refl. ① A se încurca ¶ ② A trăgăna, a zăbovi.

ÎNGĂIMĂCEALĂ, ÎNGĂLMĂCEALĂ *sf. Trans.* Încurcătură, zăpăceală, confuzie: o țîr de îngăimăceală se întîmplă cînd veni vremea să-i pună numele (RET.); ori scap, ori fao o vrebă și îngăimăceală, de se miră toată lumea (RET.) [îngăimăci; îngălmăci].

ÎNGĂIMĂCI, ÎNGĂLMĂCI (-ăcesc) *vb. tr. și refl. Trans.* A (se) încurca, a (se) zăpăci: băgați de seamă,

ING-ING - nu mă îngăimăolți, lăsați-mă s'o mint cum se cade (RET.) [ingăima + (zăp)ăci].
INGĂIMĂCÎT *adj. p.* INGĂIMĂCÎ. Incurcat, zăpăcit.

INGĂIMAT = **INGĂIMA**.

INGĂIMEALĂ (pl.-ei) *sf.* ① Vorbire îngînăță, trăgănăță, borbăroasă ② Trăgănare, zăbăvă: era hotărât... să-l spue tot, fără îngăimeli (VLAH.) [ingăima].

INGĂLA (-ălez) *vb. tr.* ① A murdări ② A face un lucru alene, cu zăbăvă, a mișcă, a trăgăna: mușterul îngălează silabele (CAR.); nu se va nevoie să luoreze (via)... ce o va numai ~ (PRV.-MB.).

INGĂLAT *adj. p.* INGĂLA. ① Murdărit, murdar: nu mai era chip a mai sta așa ~ la nuntă (ISP.) ② Trăgănat, zăbăvnic la vorbă: e atumat și pronunță foarte ~ (CAR.).

INGĂLBENI... = **GALBEJI**...

INGĂLBENI, **INGĂLBENI** (-neso) *vb. tr. intr. și refl. A* (se) face galben: iața se ară îngălbini (OLVR.); Tiganul... tremura ca varga și se îngălbenește ca ceara (ISP.).

INGĂLMACEALĂ... = **INGĂLMACEALĂ**...

① **INGĂURI** = **GAURI**.

INGEMĂNA (-ănez, -oamăn) *vb. tr. și refl. A* (se) îmbina, a (se) împreuna, a (se) uni laolaltă în mod intim: Împindu-și inimile și îngemănându-și gîndurile (VLAH.); îndreptă asupra flăcăului ochii ei: frumosi în care se îngemănau mirarea și mulțumirea (S.-ALD.) [lat.].

② **INGEMĂNĂT** *adj.* = **INGEMĂNAT**: copaci îngemănăți (RV.-CRG.) [gemănare].

INGEMĂNARE *sf.* Faptul de a îngemăna; imbinare, împreunare, unire intimă: o geană roșie se aprinde la ~ a pămîntului cu cerul (VLAH.); O'un singur gînd, ca'ngemănarea A două raze de lumină (VLAH.).

INGEMĂNAT *adj. p.* INGEMĂNA. Îmbinat, împreunat: răsări umbra lor, ~, par'ar li născut-o bruse farmeol singurătății (SAD.); alune ~ (VIC.).

③ **INGENA** (-enez) *vb. intr.* **OLTEN.** A înceta, a conțeni, a deveni mai domol: ploala a ingenat (CIAUS.); omul îngenează cînd îmbătrînește și d'abia se mișcă (RV.-CRG.).

INGENU(N)CHIA (-chîu, -chez) 1. *vb. intr.* A cădea, a sta în genunchi: Vrajmașul tău plînge, și-l om ca și tine, Smerit Ingenunchie, te roagă să-l ferți (VLAH.). 2. *vb. tr.* ③ A supune, a înjosi, a umili: pe Român nuli-a putut Ingenunchia năbotal de barbari (ISP.) [lat. ingenuclare].

INGER *sm.* ① Spirit ceresc, creatură de natură divină, înzestrată cu toate însușirile bune în grad superior, reprezentată în arte mai adesea în chipul unui copil de o frumusețe uimitoare și cu aripi (2705): în strane, culcați pe mîni saltele, dormeau trei copilași ca niște ~ (ALECS.); e frumoașă, blîndă ca un ~; cîntă ca un ~; ②: plină la Dumnezeu, ~li îți iau sufletul, pînă să ajungi să-ți spui păsul la cei sus puși, subalternii îți pun multe pic-dici; Rumănu-și închipule că fle-care om poartă pe umeri un inger și un drac (JIP.); ~ păzitor, ingerul care, după credința poporului, stă pe lîngă om și-l ocrotește: se crede că fle-care om are un ~ păzitor care are îndatorirea să-l păzească din ziua boteluișii pînă la aceea a morții (GOR.); de la aceeași credință s'au născut locuțiunile tare de ~, (om) care nu se teme de nimic, curajos, rezistent și slab de ~, (om) fricos, care se pierde ușor cu firea: om prudent și nu prea tare de ~, își dămoli pornirea și se retrase rușinos (ALECS.); nu te-ai fi crezut așa slab de ~, dar, după olt vîd, ești mai fricos deolt o femeie ③ ④ Persoană care întruște toate calitățile unui inger: e un ~ de bunătate, de frumusețe, de inocență, de modestie; ca ~ (11) (CIAUS.); cuminte, supus, ascultător [lat. a ngelus].

Fig. 2705. Inger.

INGERAȘ, **INGEREL** *sm. dim.* **INGER**: ceea ce vedea el era alievea un copil frumos ca un ~ (ISP.); ②: și el, ~ul, își fugula gurita ca să sugă (VLAH.).

INGEREA *sf.* ① Plantă erbacee, cu flori albe, ce crește prin fînețele din păduri și tufișuri (*Selinum carvifolia*) (2706) [inger].

INGERESC *adj.* De inger: glas ~; trumusețe ingerească; se veseliră, veselie ingerească (ISP.).

INGERESTE *adv.* Ca un inger [ingeresc].

① **INGHEBOȘAT** = **GHEBOȘAT**.

INGHEMUI (-ueso) *vb. tr.*

și *refl. A* (se) ghemui: cei mijlociu... se 'nghemuște acolo cum poate (CRG.).

② **INGHENUNCHIA** = **INGENUNCHIA**.

INGHESUI (-sueso, -suiu) *vb.*

tr. și refl. A (se) îndesa, a (se) împinge unul în altul, a (se) îngrămădi unul lîngă altul, a se îmbulzi: Inghesulindu-l cu toată familia în oțeva, beciuri (!-OH); Inghesul pe bietul lepură la o strîmtoare și-l suci gîtul (ODOS.); la toate ușile dușenelor se inghesueso privitorii curioși (CAR.); la pod se inghesueso să treacă cai, oameni și tunuri (VLAH.) [ghes].

Fig. 2706. Ingera.

INGHESUALĂ (pl.-iei) *sf.* Ingrămădire de oameni printre cari nu se poate răzbi, îmbulzeală: la o ~ nerăzbită, cum e la ori-ce iarmaroc (CAR.); gara... cu inghesuală unor oameni grăbiți și brutali (BR.-VN.) [inghesui].

INGHEȚ (-ețuri) *sn.* ③ Ger strașnic, frig mare care face să inghețe apa: dete un ~, de nu se mai puteau mișca de loc (ISP.); ④: Dar cînd părăsii odaia, plină de ~ul morții (VLAH.).

INGHEȚA (-eț) *vb. tr. și refl.* ① A (se) prefăce în ghiăță: termecătoare... (oare) ingheța apa în bîld în postul Sim-Pietrului (RET.); apa a inghețat tun (OLVR.); ne-a inghețat limba în gură și măduva în ciolane de frig (CRG.) ② ③ A rămînea țepăan, înțepenit; a incremeni: se încordă în lungul trupului și inghețat rigid, a coa o pîrghie, în dreptul ogelzii (OLVR.); un zăcănit de arme în curte inghețat deodată veselia: coșpelilor (VLAH.); ~ de frică, a-i ~ inima, a-i ~ singele (de frică), a rămînea înțepenit, incremenit de frică: i s'a înoleștat gura și a inghețat de frică (CRG.); inghețase singele în ea de frică (ISP.); cînd oșu băiatul, îmi inghețat inima (JIP.) [lat. in-glaciare].

INGHEȚAT 1. *adj. p.* **INGHEȚA**. ② Prefăcut în ghiăță ③ ④ Înțepenit de frig, rebegit ⑤ **NEINGHEȚAT**.

2. **INGHEȚATĂ** (pl.-te) *sf.* Cremă amestecată cu ouă, zahăr și zeamă de fructe, făcută să inghețe cu ajutorul unui aparat frigorific: ~ de vanilie, de fragi, de lămile, de ciocolată.

INGHIMPA (-ghimp) *vb. tr. și refl.* ① A (se) înțepa, a (se) împunge (cu un ghimp, etc.): alunecam în apă, inghimpindu-mă în mărăcini (O.-ZAMF.); A visat că s'a 'nghimpat și umblă la picior legat (PANN); I-a inghimpat o albină; bolului Satanei se vede că-i inghimpase (CRG.); ②: nu suțerea ca vorbe de desertațiuni lumesti să inghimpe teoloreștiile-i urechi (ON.) ③ ④ A îmboldi.

INGHIMPĂTOR *adj. verb.* **INGHIMPA**. Care inghimpă, înțepător; ②: glumele lui... cam inghimpătoare pentru unii din boleri (ISP.).

③ **INGHINA** = **IMBINA**.

INGHIOLDI (-deso) *vb. tr.* A da ghionturi, a ghionti; a da cu cotul: se duse la tovarășul de lîngă dînsul și, înșepînd a-l ~, îi zise:..., 'ce caști tu aci?' (ISP.); simț că mă 'nghioldește cineva împingîndu-mi genunchii (CAR.) [ghioldi].

INGHIONTI (-teso) *vb. tr. și refl.* = **GHIONTI**: mai colo un crotlor francez se inghiontește cu un ciubotar Neamț (ALECS.).

INGHIORT! *interj.* = **GHIORT**: ea, ~i inghiți, și pe loc și crăpă (ISP.).

③ **INGHIORTĂI** = **GHIORTĂI**.

INGHIȚI (-it, -i) *vb. tr.* ① A face să treacă din gît în stomac: ~ o îmbucătură, un simbur; mamei li venea să mă inghiță de bucurie (CRG.); ~ **PEȘTE** ② ③ ④ A cheltui, a prăpădi, a risipi: a inghițit toată averea rămasă de la părinți ⑤ ⑥ ⑦ A gălusea, amarul, a suferi în tăcere, neavînd încotro: boțurul... a inghițit gălusea și a tăcut moleum (CAR.); Hîndcă n'avea încotro... își inghițea amarul și răbda (ISP.) ⑧ ⑨ A răbda, a suferi cu răbdare, fără să se împotrivescă, fără să cîrtească; a îndura: tăou din gură și inghițit rușinea ce-i făcură frații (ISP.);

alcea (tipa... numai dumneaei, iar dumnealui asculta, înghitea și tăcea (CAR.); nevasta, ne mai avind încotro, tăcea și înghitea noduri (CRG.); cîte oacîrî, înjurături și bătaii am înghitit (CAR.) ¶ ① ~ In seo, ~ la răbdări prăjită, a răbda (uîndu-se la altul care mîncîncă, care are de toate) fără a căpăta nimic ¶ ② A-1 ~ pămîntul, a pieri, a dispărea, a se prăpădi fără urmă: Parcă i-a înghitit pămîntul chiar din aceiași minut (FANN) ¶ ③ A sugi; a absorbi: buretele a înghitit apa; unde cădeau, se ridicau aburi înghitiți de gura sobei (DLVR.) ¶ ④ A opri, a reține: mi-am înghitit lacrimile care cerceau să-mi năvălească în ochi (GN.) [lat. *inglutire*].

ÎNGHITITOARE *sf.* ① Gîtlej [înghîții].
ÎNGHITITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Altă cît înghite cineva dintr'odată, cînd bea; dușcă: o ~ de apă, de vin, de rachiu.

○ **ÎNGIU...** = **ÎNJU...**

○ **ÎNGIMBA** (-gimb) *vb. tr. Olfen.* (CIAUS.) (TUT.) = **GIMBA**.

ÎNGIMFA (-gimf), **ÎNGINFA** (-gint) *vb. refl.* ① A se umfla: Umflă-mi-se, înginfă-mi-se (GOR.) ¶ ② A se umfla în pene, a se mindri, a se arăta trușaf: se rotea pe lingă dînsa și se îngimfa ca un curcan (USP.); s'a înfioat ca varza și s'a îngimfat ca barza (FANN) [gimf (la)].

ÎNGIMFARE, ÎNGINFARE *sf.* ① Faptul de a se îngimfa ¶ ② Mindrie, truție, fudulie: neapacitatea și îngimfarea lui Ipsilante... au făcut ca lucrurile să la alt drum (D.-GH.).

ÎNGIMFAT, ÎNGINFAT *adj. p. ÎNGINFA.* Umflat în pene, mindru, fudul, trușaf: îngimfat de a sa slavă, ades la Curte mergea (LET.); mirele sedea pe perini cuculat, fudul și îngimfat (SB.).

ÎNGINA (-gîna) *1. vb. tr.* ① A imita, a repeta întocmai (adesea în bătaie de joc) glasul, vorba, mișcările cuiva: umbra rătăcind prin munți și prin codri, îngina pasările, îngina pîrtelele cu cîmpului lui (GN.); ursul... a început cu glas mai subțire să îngine glasul caprei (SB.); Fugi de zîmbetul Mărnice... A acestor măști, ce firea omenească o îngină (VLAH.) ¶ ② A îngini, pentru că mi se leagă limba cînd te vîd (ALECS.) ¶ ③ A vorbi, a rosti, a cînta cu gura jumatate, cu glas încet, a borborosi, a mormăi: își îngina viersul cu acorduri somnoroase (D.-ZAMF.); „a veni ea și vremea aceea", zise împăratul, înginînd vorba pîntre dinți (CRG.); și glasul stîns de-abia putu să îngine, Parcă necat de lacrimi... (VLAH.) ¶ ④ A ademini, a momi: mi se visuri vin de mîă îngină cu ale lor poetice adimeniri (ALECS.).

2. vb. refl. ① A repeta întocmai, în glumă sau în bătaie de joc, ceea ce zice sau face altul, a se imita unul pe altul în glas, în vorbă, în mișcări: păsările primăverii se 'ngină și care de care se 'ntreo în feluri de glasuri (CAR.); pe virtul copacilor, turturele sure și porumbei sălbatoci se 'ngină (ODOB.) ¶ ② A se confunda (vorb. de lumină, de color): cînd se îngină ziua cu noaptea, cînd începe să se întunece, în amurgul serii; *pr. ext.*: acum, cînd se îngină iarna cu primăvara, trebuie a căuta mai ou osebire de vite (ION.) ¶ ③ A contrasta, a forma un contrast: o dulce lumină ce se îngină cu negreala malurilor depărtate (ODOB.); apoi se îngină o mulțime de costume, religii și naționalități (SOL.) ¶ ④ A se lăsa ademenit: plîa dîna și ne-am înginat cu mulțime de visuri ciudate (ALECS.) [lat. *ingannare*].

ÎNGINARE *sf.* ① Faptul de a (se) îngina: începe a recita... fără cea mai mică ezitațiune, fără ~ și fără o singură gresală (D.-GH.) ¶ ② Împreunare, îmbinare: steu înginate... pe granițele fării, la ~a pămîntului cu cerul (VLAH.).

ÎNGINAT *adj. p. ÎNGINA.* ① Imitat, repetat întocmai ¶ ② Rostit, cîntat cu gura jumatate, borborosit: Vorbește vorba 'nginată, Parcă i e gura legată (FANN) ¶ ③ Confundat: cu înima ~ă între dor și bucurie (ODOB.).

ÎNGINDURAT *adj.* Dus pe gînduri, muncit de gînduri: de una însă erau mai îngindurați, și aceea era o lî se stinge semînția (RET.); bîta babă se întoarce acasă ~ă (MERA).

ÎNGINFA... = **ÎNGIMFA...**

○ **ÎNGLODĂ** (-odăz) *vb. tr. și refl. Mold.* ① A (se) băga, a (se) afunda în gîd: am început să mă înglodez în nomencl... și să mă întind pînă la gleznă (BR.-VN.); roțile se înglodau pînă în bușcă (VLAH.) ¶ ② A (se) înatori, a băga în multe datorii, a face să fie dator vîndut; a se ~ în datorii, a face multe datorii.

† ÎNGLOTI (-otese) *1. vb. tr.* A strînge grămadă, a aduna (gîoatcele, oastea): au tras spre țara sa, pentru să-și mai îngloțescă oastea (M.-COST.); Sinan... își îngloti oștile pe lîngă sine (BALC.).

2. vb. refl. ① A se strînge, a se grămădi: înglotindu-se Turcii mulțime, nu mai puteau (Moldovenii) să ție războiul (NEC.) ¶ ② A se îngrămădi: Nicolai-Vodă... nu obosea cînd i se îngloțea nevoile și trebile (N.-COST.).

ÎNGRABĂ = **GRABĂ**.

ÎNGRĂDEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* Îngrăditură, îngrădire; cu capul pe un mormînt fără nume nici ~ (CAR.) [îngrădi].

ÎNGRĂDI (-ădesc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) înconjura, a (se) închide cu un gard, cu o împrejurire: gardurile sînt de prisos, fiindcă n'au ce îngrădi (SLV.); tîni îngrădi livadea mea de făcu grădina domnească din ea (RET.); *pr. ext.* a forma hotar: iată cele patru hotare cari îngrădesc pămîntul Țării românești (VLAH.) ¶ ② A împleti cu nulele ¶ ③ A pune o stavilă: dealul Capela îngrădește vederea spre munți (VLAH.) ¶ ④ A se înțelege, a fi de acord: s'a îngrădit cu vîtaful de curte și-i toacă starea (FL.) [sl. *gradi* ti].

ÎNGRĂDIRE *sf.* ① Faptul de a (se) îngrădi ¶ ② Îngrăditură ¶ ③ Stavilă.

ÎNGRĂDIT *adj. p. ÎNGRĂDI.* Prevăzut cu un gard, cu o împrejurire: era ~ cu zaplaz de birne (CRG.) ¶ ④ **NEÎNGRĂDIT**.

ÎNGRĂDITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Împrejurire, ocol: căsuțe acoperite cu stulb... se împrăștiu printre îngrăditurile de nulele (GRL.) ¶ ② Împletitură [îngrădi].

ÎNGRĂMĂDI = **GRĂMĂDI**.

ÎNGRĂȘĂ (-gras) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face (mai) gras: paroc mă 'ngreas, cînd mă uit la voi (DLVR.); ②: ochiul stăpînului îngrășă calul, cînd stăpînul își supraveghează avutul, acesta sporește; ③: nu se mai îngrășă porcul în ziua de Ignat, se zice cuiva care se apucă prea tîrziu să repare un lucru care trebuia făcut înainte; ④: omul, de ce-i place, de-ala se 'ngreasă, fie-căruia îi priește tot ce-i face plăcere ¶ ⑤ A (se) face mai roditor, a gunoi: ~ pămîntul cu gunoiu [lat. 'ingrassiare].

ÎNGRĂȘĂMÎNT (*pl.-mînte*) *sf.* Gunoiu, substanță cu care se îngrășă pămîntul spre a-l face mai roditor.

ÎNGRĂȘAT *adj. p. ÎNGRĂȘĂ* ¶ ④ **NEÎNGRĂȘAT**.

ÎNGRĂȘĂTOR *1. adj. verb. ÎNGRĂȘĂ.* Care îngrășă.

2. ÎNGRĂȘĂTOARE *sf.* ④ Mică plantă erbacee numită și „foaie-grasă", cu frunze cărnoase și flori albastre-violette sau albe cu pete gal-

Fig. 2707. Îngrășătoare.

Fig. 2708. Îngrășătoare.

bene înăuntru; *numită* și „foaie-grasă" (*Pinguicula vulgaris*; *P. alpina*) (2708) ¶ ⑤ Plantă ierboasă, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori mici albe ale căror peduncule, după înflorire, se recurbează în formă de cîrlig; numită și „grășătoare" (*Sagina procumbens*) (2707).

○ **ÎNGRĂUNȚA** (-țez) *vb. tr. Olfen.* (CIAUS.) A da grăunțe (ovăș) calului, vacii.

○ **ÎNGRĂUNȚOȘA** (-osez) *vb. tr.* A face grăunț oș: socotirea are de scop de a ~ brînză (PAMF.).

† **ÎNGRECA** (ecez, -ec) *1. vb. tr.* ① A însărcina, a face borțoasă: s'an culcat cu soară-sa și o a îngrecat (PRV.-MB.) ¶ ② *Maram.* A împovăra, a îngreuna, a apăsa.

2. vb. într. A deveni însărcinată, grea, borțoasă: cînd îngreacă, aciași stă înăuntru singele acela, ca să hrănească coconul (PRV.-MB.) [lat. 'ingrēvicare].

ING- + **INGRECĂT** *adj. p. INGRECA.* ① *Maram.* Împovărat, îngreunat: Nici am drăguț, nici bărbat, Fără suflut ~ (BRL.) ¶ ② *f.* † Însărciată, borțoasă: nepoată-sa... după câțiva vreme s'au aflat ~ă (CAR.).

INH

INGREOIA = **INGREUIA**.

INGRETOȘA (-oșez) *vb. tr. și refl. A* (i se) face greață, scîrbă, a (se) scribi, a (se) desgusta: acele uliști strimite care-ți... îngrețoșază nasul cu duhoarea (DLVR.); nu te poți opri să nu te îngrețosezi... de gugușcă la cărturarilor și a proopșilor păgînatăți (ISP.); fata nu se îngrețoșă de ce văsu (RET.) [g r e t o s].

INGREUIA (-uez; *pers. a 3-a: -uiază și -uie*) *vb. tr. și refl. A* (se) face (mai) greu, (mai) g r e o i u, a (se) împovăra: Incepu Constantin Duca-Vodă... și pe mazăli a-1 ~ cu dăjdi grele și dese (NEC.); i-am pus la nas niște mîrodenii... prin mijlocul cărora i-am îngreuiat somnul (GN.); un sentiment penibil... îi îngreua trupul și mintea (VLAH.); casa s'a mai îngreuiat ou un mîncu (CRG.).

INGREUNA (-unez, -un) *vb. tr. și refl. A* (se) îngreua, a (se) face mai greu, a (se) împovăra: atunci începu lupta grea pentru viață, care se îngreună și mai tare prin căsătoria lui (CAR.); se temeau că-și îngreună sufletul ou păcate (RET.) [lat. 'ingrēvīnare].

INGREUNĂT *adj. p. INGREUNA* ¶ ② *f.* Însărcinată, grea, borțoasă: din momentul acela ea puse ~ă (EMIN.); baba spuse unchișăului că se simte ~ă (ISP.).

INGREUNĂTOR *adj. verb. INGREUNA.* Care îngreunează; împovărător.

INGRIJA (-izez) *vb. tr. și refl. A* (se) îngriji, a (se) neliniști [g r i j].

INGRIJARE *sf.* Îngrijorare, neliniște [in-gri-jal].

INGRIJAT *adj. p. INGRİJA.* Îngrijorat, cu grijă în suflet, neliniștit: ochii ei... lungeau îngrijați pe pînza de umbră care se deslăsea (VLAH.).

INGRIJĂ (-ișez) *1. vb. tr. și intr. A* purta de grijă, a avea grijă (ca să nu ducă lipsă de ceva): ~ florile; ~ pe un bolnav; i-a îngrijit ou lemne; îi lipsa lui n'avea cine să-i îngrijască de casă și de vitătoare (CRG.).

2. vb. refl. ① A duce grijă, a căuta să nu ducă lipsă de ceva: se îngrijește de cele trebuitoare pentru iarnă ¶ ② *A* duce grijă de ceva, a se îngriji: nu te ~ de asta, mătușă dragă, că-i... trăi pe lingă noi ca banul cel bun (CRG.).

INGRIJIRE *sf.* ① Faptul de a (se) îngriji; grijă; căutare ¶ ② Băgare de seamă, precauțiune ¶ ¶ ③ **NEINGRIJIRE**.

INGRIJIT *adj. p. INGRİJI* ¶ ③ Îngrijit, îngrijorat: era ~ ou ce obraz să se înfățișeze înaintea lui Soarașchi (CRG.) ¶ ¶ ④ **NEINGRIJIT**.

INGRIJITOR, -TOARE *adj. verb. și sm. f. INGRİJI.* ① Care îngrijește, care poartă de grijă ¶ ② Care inspiră grijă, neliniște, teamă: se ațîă într'o stare îngrijitoare; aerul era plin de vești îngrijitoare (ALECS.).

INGRIJORA, INGRİJURA (-rez) *1. vb. tr. A* inspira grijă, teamă, a neliniști: greutatea atîtor lucruri de învîțat poate să înfrîsteze și să îngrijoreze... sufletul băiatului (BR.-VN.).

2. vb. refl. A duce grijă, a se neliniști, a fi cuprins de neliniște, de teamă: împăratul începu a se îngrijiura cînd îi spuseră strejarii cele ce se întimplase (ISP.).

INGRIJORARE *sf.* Faptul de a (se) îngriji-jora; neliniște.

INGRIJORAT *adj. p. INGRİJORA.* Cuprins de grijă, neliniștit.

INGROPA (-op) *1. vb. tr. ① A* băga în pămînt, în groapă, a înmormînta: au murit mulți oameni, cît nu-i puteau ~, și-l aruncau prin gropi de-i năruiau (NEC.) ¶ ② *A* ascunde un lucru în pămînt, într-o groapă; a acoperi cu pămînt: ~ o comoră; ~ vița ¶ ③ (F) *A* afunda, a cufunda: îngropîndu-și capul aprins în vîlnia albă și rece a omătului (CRIG.); își îngropă bărbia în palme (GR.).

2. vb. refl. A se băga într-o groapă, a se ascunde acoperîndu-se cu pămînt, a se vîrî adînc, a se înfunda: rîde ca un cloclu care s'ar duce singur să se îngroape (ALECS.); m'am îngropat în tărîm la rădăcina unui păpușolu (CRG.); îi se îngropa înierul (piciorul) în zăpadă pînă dincolo de genunchi (DLVR.).

† **INGROPĂCIUNE** *sf.* Însmormîntare: îndată ce s'a întors de la ~ (CAR.); proștii... începură... cîntecule de ~ (COOS.), [in-gro-pa].

INGROPAT *1. adj. p. INGROPA* ¶ ¶ ③ **NEINGROPAT**.

2. sbst. Faptul de a îngropa.

† **INGROPĂTOR** *sm. Trans.* Gropar [ingropa]. **INGROȘA** (-os) *vb. tr. și refl. A* (se) face (mai) gros: ~ laptele ou păsat; lupul cu slugi nu-și îngroșă gîtul (ZNN.); ¶ s'a îngroșat treaba, giuma, lucrul a început să devie serios, a luat o întorsătură îngrijitoare [lat. 'ingrossiare].

INGROZI (-ozesc) *1. vb. tr. A* băga, a vîrî în groază, a băga spaima în cineva, a înspăimînta: toate acestea n'au îngrozit pe volnice, nici nu l-au stîngerit din citire (SB.).

2. vb. refl. A-i fi groază, a-l lua (a-l apuca) groaza, a intra în groază, a se înspăimînta.

INGROZITOR *adj. verb. INGROZI.* Care îngrozește, care umple de groază, groaznic, spăimîntător: vîntul de noapte aducea din cînd în cînd vîete de larmă care deveneau îngrozitoare (ALECS.).

† **INGRUPA**... = **INGROȘA**...

INGRUZI, INGRUGA = **INGURZI**.

† **INGURGUTA** *vb. refl. A* se trufi: pentru vicleșugurile lor... oborîtu-l-al pre însăi cînd s'a îngurgutată (COOS.) [g u r g u t a].

○ **INGURGUTAT** *adj. Maram.* (BRL.) Tuguiat, gurguiat [in-gur-gu-ta].

○ **INGURLUI** (-uesc) *vb. refl. Mold.* (SEZ.) (PAMF.) *A* se da în dragoste cu cineva: are și ea onor P... de aceea v'ati îngurluit împreună P (ALECS.).

○ **INGURZI, INGRUZI** (-zes), **Trans. INGRUGA** (-gurg) *vb. tr. A* increți (cu ajutorul unei sfori petrecute prin mai multe găuri): ~ opincile; corzile țin margiile (voloculul) îngurzite... așa că mijlocul se lasă ca un stî (SEZ.); apoi le-a îngurzit frumos (opincile) și a petrecut alte o păreche de ată neagră de pîr de cal prin cele noște (CRG.); în zama aceea roșie băgau opincile, (și) după ușoare le îngurau (RET.); desigură curelușă cea ou o pleasă cu care era îngurată șerpărlul (RET.).

INGUST *adj.* ① Care nu e (destul de) lat, care n'are destul lățime: are un cap prea lunguț, prea ~ (VLAH.); ② frunte ~ă; ③ ochare ~ă ¶ ④ ⑤ Mărginit, care nu e destul de desvoltat: spirit ~ [lat. angustus].

INGUSTA (-tez) *vb. tr. și refl. ① A* (se) face (mai) îngust: o pălîie frumoasă asternută pe o vale care se îngustează din ce în ce (VLAH.) ¶ ② ③ *A* (se) micșora: nu îngustez nîoi defaim rolul Osmanilor (COOS.) [lat. angustare].

INGUSTIME *sf.* ① Însușirea lucrului îngust ¶ ② ③ Lipsă de desvoltare a minții, etc.: ~a minții. ○ **INHĂMURAT** *adj.* Împopotonat, îmbrăcat cu tot felul de țoale, cu haine nepotrivite pe trup: trențele în care era ~ (R.-COO.).

INHĂITA (-hăit, -hăitez) *vb. refl. A* se întovărăși (cu unul sau mai mulți oameni răi, stricați): se inhăitase cu oțîi-va feciori de boieri și băteau mahalalele ziua și noaptea (R.-GM.); se inhăitează în tinerețe cu mai mulți de teapa lui (CAR.); Midas... inhăit cu Pan, îi tot auzise cîntînd din nalu (ISP.) [h a i t a].

INHĂMA (-ham) *1. vb. tr. ① A* pune h a m u r i l e pe cal (spre a putea trage trăsura, căruța, etc.): du-te de spune surugilor să înhame postălonii la trăsura cea galbenă (ALECS.); ~ trăsura, apune calul sau caii la trăsura ¶ ② ③ *F Trans. A* inhăta, a înșfăca: mi-ți-l inhămă de guler și hai ou ei pe trepte în sus la împăratul (RET.).

2. vb. refl. ③ A se apuca de o muncă grea, serioasă: m'am inhămat la muncă serioasă (BR.-VN.); sprinten și harnic se inhăma la toate, (și) pe toate le face cu drag (VLAH.).

INHĂȚA (-hăț) *vb. tr. A* apuca cu violență, a înșfăca: ~ pe cineva de gît, de mîneacă; îi inhățase... cu ghiarele ca o gălă spurcată și nu-l slăbea nici oft ai da în cremene (ISP.); inhăță purcelul de coadă, să nu fugă (DLVR.); inhăț scripa din mîna lăutarului (GN.) [h a ț a].

INHÎRZOBAT *adj. 1* Încălțat cu hîr z o b i sau cu opinci de curele împletite.

○ **INHOBOTĂ** (-otez) *vb. tr. Mold. Trans. A* pune h o b o t u l, bațul pe capul miresei, a îmbălța, a înzăvoni.

○ **INHOLBA** (-holb) *vb. tr. și refl. Trans. Bucov. Băn.* *A* h o l b a, a căsa ochii, a se uita cu ochii holbați: bulaurii nu s'au apucat de dînsul, ei l-au înholbat numai

(ss.); ne înholbărăm și ne minunăm de ele (RET.); se înholbă cătră socru-său mai urât decât ieri (MERA).

○ **INHOLBĂT** *adj. p. INHOLBA*. Cu ochii holbați: se zice „blinzi” unul om care are o cântătură ~ă și fioroasă (MAR.); rămăsese înholbați cu ochii la el ca la o dihanie (CAT.).

INHORBOTAT = **HORBOTAT**: mumele uimite suspinau sub bonetele ~e (NEGR.).

○ **INIEPTA** (-iept) *vb. refl. Trans.* A se asvîrli, a se arunca: se avîrcoliră și se „nieptară” și se trîdură... da un ear chip să învingă (RET.) [comp. **AIEPTA**].

INIERBA (-bez) *vb. tr.* ○ **A** umplea cu iarbă de pușcă: înierbă și locul de la mănăstirea Radului-Vodă, cu gînd ca să-l dea foz (USR.) ¶ ○ **Băn.** ¶ A trece un fir de spînz prin pielea unei vite bolnave, a spînzui ¶ ○ **Olten.** ○ A necăji, a supăra rău de tot pe cineva.

INJGHEBĂ (-eb, -ebez) *vb. tr. și refl. A* (se) așeza laolaltă, a (se) împreuna, a (se) strînge (cu oare-care trudă), a (se) clădi, a (se) alcătui, cu lucruri de-strînsură, de puțină valoare, căpătate cu greu, a cîrpi: își lucrase un car și-l înjghebase în casă, în toată întregimea lui (CRG.); mai pe urmă și-a înjghebat și o căsuță (CRG.); sate se înjghebează pe văi bătute de soare (VLAH.); ¶ în mîntea lui își înjgheba planul (GRL.) [ghia b].

○ **INJITA** = **INVITA**.

IN JOS = **JOS**.

INJOSI (-ososo) *vb. tr. și refl. A* (se) umili: L-ai lăsa să te „înjosască”, să te calce în picioare (VLAH.) [j o s].

INJOSIRE *sf.* Faptul de a (se) înjosi, umilintă.

INJOSITOR *adj. verb. INJOSI*. Care înjosește; josnic: o faptă înjositoare.

INJUGA (-jug) *1. vb. tr. A* pune boul sau boii în jug (spre a putea trage carul, plugul, etc.): înjugă boii la car, zice Doamne-ajută și se duce la pădure (CRG.); și atîta robii le căzura în mînă, înolot li înjugară la plug ca pe vite (USR.); ~ earul, a pune boii la car.

2. vb. refl. A-și băga capul în jug; ○ a se inhăma, a se apuca de un lucru greu, obositor, de lungă durată [lat. in-jugare].

INJUGAT *1. adj. p. INJUGA* ¶ ○ **NEINJUGAT**. *2. sbst.* Faptul de a înjuga.

INJUMĂTĂȚI (-ățeo) *vb. tr. și refl. A* (se) împărți în două jumătăți.

INJUMĂTĂȚIRE *sf.* ○ Faptul de a (se) înjumătăți ¶ ○ ~ă praznicului, zi serbată de biserica creștină a 25-a zi după Paști, adică la jumătatea celor 50 de zile (=cincizecimea) dintre Paști și Rusalii.

INJUNGHIA (-ghiu) *vb. tr. și refl. A* (se) jungghia, a(-și) tăia gîtul, a (-și) înfige arma, cuțitul în bregată sau în altă parte a trupului: țărani volosi, în ziua de Iznat, după ce înjunghiau porcii și-l părășiau (OLVR.); ¶ *etol.*: laoc-tă-ne în Tîrgul-Frumos, unde am și înjunghlat ofi-va harbului (CRG.).

INJURA (-jur) *vb. tr. A* adresa cuiva vorbe urite, de ocară (*Mold.* a sudui): cea ce va înjura pre un om, cînd nu va fi de față, acela se va pedepsi... ca și cînd ar fi de față (PRV-MB.) [lat. injuriare].

INJURĂTOR *adj. verb. INJURA* și *sm.* Care injură: cea ce va trimite pe altul să îndemne pre neștine să înjure și să ocărăsă pre cineva... se va certa ca și un înjurătoru (PRV-MB.).

INJURĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Vorbă sau expresiune cu care se injură, vorbă urită care se adresează cuiva, spre a-l face de ocară (*Mold.* sudalmă).

INLĂCRĂMĂ (-ămez) *vb. refl. A* se umplea de lacrimi: de multe ori i se înlăcrămau boalerului ochii (GRL.).

INLĂCRĂMAT *adj. p. INLĂCRĂMA*. Plin de lacrimi, cu ochii înecați în lacrimi: cu ochii înlăcrămați de ris sau de plîns (BR-VN.) [lăcrăm a].

○ **INLĂCRAT** *adj. Otten. Trans.* ¶ Tesut în romburi (vorb. de scoarte, macaturi, etc.) [lăcră].

INLÂNTUI (-teso, -ulu) *1. vb. tr. ○ A* lega cu lanțuri ¶ ○ **A** lega, a împreuna: a-și ~ viața cu cineva; ~ idelle ¶ ○ **A** cuprinde cu brațele: cit de mici și olt de albe-s mîile iubite mele, și ce dulce mi-robta, cînd mă „înlanțue” cu ele (VLAH.) ¶ ○ **A** robi, a supune, a înclînta, a fermeca: ~ înimile, patimile.

2. vb. refl. A se lega (ca inelele unui lanț), a se împreuna: încep să se ridice și să se înlanțue gheburile din ce în ce mai mari ale Parîngului (VLAH.).

INLÂNTUIRE *sf.* ○ Faptul de a (se) înlanțui ¶ ○ **Șir** de lucruri legate unele de altele: ~a evenimentelor; nu știn cum s'a urmat ~a gîndurilor mele (BR-VN.).

INLĂTURA (-tur) *vb. tr. A* da în lătu ri, la o parte; a evita: mi-ai fi părut mai bine să înlătur gliceava cu el (GN.).

INLĂUNTRU = **ÎNĂUNTRU**.

INLEMNI (-nese) *vb. intr. A* înțepeni (de frig, de spaimă, sau de uimire), a încremeni, a înmărmuri: ar trebui să-mi dai lemne, că înlemnim pînă mîne (OLVR.); le-a înlemnit gerul ca pe niște buturugi (BAS.); cînd au văzut acela... mai înlemniră și se uitau uimiți unul la altul (RET.); celaiți popi, înlemniți... de frică și de rușinea arhiepiscopului (CRG.) [lem n].

INLESNI (-nese) *1. vb. tr. ○ A* face să fie mai lesne, mai ușor, a ușura: drumuri de fier... vor ~ transportul roadelor muncii noastre (ALECS.) ¶ ○ **A** ajuta bănește: am trimis la d-ta... să ne înlesnești, să ne împrumuți cu amanet (G-CH.).

2. vb. refl. ○ A se face mai lesne, a se ușura ¶ ○ **A** (se) putea ajuta (bănește), a avea destui bani spre a putea face față nevoilor: fi-ași da bucuros, dar n-oi eu nu mă înlesnesc acum.

INLESNIRE *sf.* Faptul de a (se) înlesni; ușurință; ~ de plată; am venit să fac o mare ~ celor încercați (USR.).

INLESNITOR *adj. verb. INLESNI*. Care înlesnește, ușurător.

INLOCUI (-uesc) *vb. tr. ○ A* pune pe alt cineva sau alt ceva în loc: vîzînd că nu s'a prezentat la post, l-au înlocuit; ~ berea cu vinul; ~ o vorbă cu alta ¶ ○ **A** sta în locul cuiva, a ocupa locul altuia: l-am hotărît să primescă leafa mea pe timpul cit m'o ~ (BR-VN.).

INLOCUTOR *sm.* Cel ce înlocuiește pe altul (într-o slujbă, etc.).

† **INLONTRU** = **ÎNĂUNTRU**.

INLUMINA (-inez) *vb. tr. A* împodobi un manuscris, etc. cu deseneuri, cu litere ornamentate și colorate: migăloși miniaturisti cari înluminau ou poleiele și ou vâpsale cîleose mulțimea de manuscrise (OOOS.) [r. en l u m i n e r].

† **INLUNTRU** = **ÎNĂUNTRU**.

† **INMĂ** (pl.-me) *sf.* Mamă.

INMAGAZINA (-inez) *vb. tr. ○ A* pune, a aduna într-o magazie ¶ ○ **A** grămădi, a acumula în sine: ~ cunoștințe [r. e n m a g a s i n e r].

INMĂNUȘAT *adj.* ○ Imbrăcat cu mănăuși.

INMĂRMURI, **IMMARMURI** (-uresc) *1. vb. intr. A rămînea pe loc, nemîșcat, înțepenit (de uimire, de spaimă, etc.), a încremeni, a înlemni: împărțitul socru rămasse înmărmurit, cînd văzu atîta vrednicie (USR.); înmărmuriră spăimîntate de ce le văzură ochii (OLVR.).*

2. vb. tr. A uimi, a face să încremenească de mirare: adesea înmărmurea pe înscuții ei îndecători (OOOS.) [m a r m u r ă].

INMĂRMURIT *adj. p. INMĂRMURI*. Uimit la culme, încremenit (de mirare, de spaimă): am rămas ~ă cînd l-am auzit (VLAH.); rămăsese înmărmurit de groază pentru ceea ce era să se întîmple (USR.).

INMĂRMURITOR *adj. verb. INMĂRMURI*. Care te lasă înmărmurit: brodeea uneori adevăruri de o profunditate înmărmuritoare (OLVR.).

† **INMICȘURA** = **MICȘORA**.

INMII (-miese) *vb. tr. și refl. A* (se) face de o mie de ori mai mare, mai numeros.

INMIIT *adj. p. INMI*. De o mie de ori mai mare, mai mult: Ipate se îmbogățise înscuții și ~ de cînd a venit Chirică în slujbă la dînsul (CRG.).

† **INMINUNA** = **MINUNA**.

INMINĂ (-min, -inez) *vb. tr. A da în mînă, a preda, a remite: l-am înminat scrisoarea boalerilor (G-CH.).*

† **INMINDRI** (-dresc) *vb. refl. A* se înțeleceți (PS-SCH.) [vsl. u m a d r i t i s e].

INMLĂDIA, (**IM**)**MLĂDIA** (-dlia) *vb. tr. și refl. ○ A* (se) face înlădios; ¶: adevărata iubire îndulgoasă și înmlădioasă și cea mai tare fire (BR-VN.) ¶ ○ **A** (se) încovoia, a (se) îndoi: goalezii își înmlădioa aripile

INH-
INM

și fug (D.-ZAMF.); bălețanu se ferește înmădiindu-se din sale (SAD.); cadinele serafului se mlație înainte lui ca niște trestii de bălă (OLVR.); Dacă botul mi-l înmădiu... (EMIN.); Veselă-ți mlații trupșorul (COSB.); Plopu nalt l'a lui suflare ca o creangă se mlație (ALECS.) [vsl. mlađu].

INMLĂDIERE, (IM)MLĂDIERE sf. ① Faptul de a (se) înmădi a ② Înșușirea lucrurilor mlađioase, flexibile.

INMORMINTA, INMORMINTĂ (-tez) vb. tr. mlt. A îngropa (un mort), a băga în mormint; ② și-a înmormintat iubirea.

INMORMINTARE, INMORMINTARE sf. ① Faptul de a înmorminta, îngropare, ducerea la groapă a unui mort și ceremonia făcută cu acest

Fig. 2709. În mormintare la țară (după o fotografie a Seminarului de Sociologie din București).

prilej, îngropăciune (2709): ① făcură o ~ d'ale împărăteștile (ISP.).

INMUGURI, INMUGURI (-uresc) vb. intr. & A da muguri: văzu o pomul înmugurește, înflorește... și roadele se arată (ISP.); mă uitam cum da să înmugurească lilacul (BR.-VN.); rămurile... încoetul cu încoetul înmugureau, dau tot și... chiar înfloreau (MAR.).

INMUIA, (IM)MUIA (-mou) 1. vb. tr. ① A face (mai) moale; ② F ~ spinarea cuiva, a-l bate sdvăn: să nu-ți mai calce piciorul prin curtea mea, că-ți voi înmua spatele cu bătaia (FIL.) ③ A face, a lăsa mai domol, a mai împlinzi, a îndulci; a potoli: i-a (im)muiat înima ④ A uda, a umezi; a întinge: ~ în apă; a ~ degetul în gură; i-a tot muiat (firul) cu limba, și... de ce-l muiă, de-ala firul se 'netrăntă și mai tare (CAR.); ~ condreul în cerneală; Eroule au grijă de a-și înmua virful săgeților sale în singele; jigăniei (ISP.) ⑤ A împodobi cu cusături, cu broderii de mătase, de fir, etc.: înmua în fir și în pietre scumpe hainele de pe dinăți (COOB.); muiat din cap până'n picioare numa 'n mătăsuri și 'n fireturi (CAR.).

2. vb. refl. ① A se face mai moale ② A se domoli, a se împlinzi, a se potoli: s'a muiat gerul ③ A slăbi, a pierde din vigoare, a-i scădea puterile, rezistența, a nu se mai împotrivi: mîna mea s'a muiat, nu mai poate rădăoa buzduganul (COOB.); picioarele i se moale și-l umeie o firică neînțeleasă (VLAH.); i s'a muiat glasul; Radul... văzînd că oastea i se înmoale, dete dosul (ISP.); oînd se mai muiă jocul (OLVR.) ④ A se uda, a se umezi [lat. molliare].

INMULTI, INMULTI (-tesc) 1. vb. tr. ① A mări, a face să crească, a spori numărul, cantitatea, a face să fie mai mult sau mai mulți: sămînța ta aya virtos voi înmulți, oam de mulți nu se vor putea număra (PAL.) ② ± A face operațiunea înmulțirii.

2. vb. refl. A deveni mai mult sau mai mulți, a crește, a spori (numărul, cantitatea): creștea și vă înmulți; grămizile de oase de om se înmulțeau (ISP.); înmulțiră-se mai vartos de părul capului mieu (PS.-SCH.).

INMULTIRE, INMULTIRE sf. ① Faptul de a (se) înmulți, sporire ② ± Operațiune care are de scop să facă un număr, numit „de-inmulțit”, de attea ori mai mare cîte unități se cuprind într'un număr numit „înmulțitor”; rezultatul a acestei operațiuni se numește „produs”, iar „de-

înmulțitul” și „înmulțitorul” se numesc cei doi „factori” ai înmulțirii; tabla înmulțirii sau tabla lui Pitagora, tablou care conține produsele înmulțirii între ele a primelor zece numere (2710).

INMULTIT, INMULTIT 1. adj. p. INMULTI.

2. & sn. & Plural.

INMULTITOR, INMULTITOR sm. ①

Care înmulțește ② ± INMULTIRE.

INMUNDIRAT

adj. ① Îmbrăcat în uniformă, cu un mîndir: flinta funcționarilor civili și militari, toți înmundați (NEGR.).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

Fig. 2710. Tabla înmulțirii.

INMURGI, INMURGI (-gește) vb. unipers. A a murgii: înmurgea bine oînd am ajuns la șirele de paie, unde aveam să dormim (BR.-VN.).

INMURGII sbst. Faptul de a înmurgii; pe ~, în amurg, cînd începe să amurgescă.

INNABUSEALĂ, NABUSEALĂ (pl.-geli) sf. ① Zăduf: la să intrăm înăuntru, că pe înnăbuseala asta te boînăvești chiar din senin (D.-ZAMF.); era căldură mare și năbuseală cumplită (RET.) ② ± Invaziune, incursiune, năvălire: de năbuseala lui Attila și a altor varvari carii au urmat după dînsul, pustie n'au rămas (CANT.) [innăbuseali].

INNABUȘI, NABUȘI (-ușesc, -uș) 1. vb. tr. ① A face să piarză răsufierea, a înneca (prin lipsă de aer): o înnăbuș în piepămă ou pericolul de a o înnăbuși (BR.-VN.); strîngînd pe draoul în brațe, de oîndea că o să-l năbusească (ISP.); bălăritile înnăbusească florile; ② bogăția ei năbusește ori-ce trezărie a omului (OLVR.) ③ A ascunde, a face să nu se vadă, să nu simtă: înnăbușîndu-și în piept mînia și ura ce-l sugrăma (VLAH.); pleacă năbuseîndu-și plîsul (OLVR.) ④ A împiedeca să crească, să se desvolte, să aibă urmări, a stinge: nu-l convenea să înnăbusească răscăla prin vărsare de sînge (I.-GH.) ⑤ A da năvăla, a face invazie: au năbuseit pre aceste locuri mai pre urmă Tătarii (M.-COST.) ⑥ Bucov. A năvăli, a se întinde cu furie: a deschis ușa oînd năbusea focul și în tindă (GRIG.) ⑦ Mold. A podidi: mă năbusea lacrimile de bucurie (ALECS.).

2. vb. refl. A-și pierde răsufierea, a se înneca (din lipsă de aer): noaptea am simțit că mă înnăbuș de tot (BR.-VN.); țesi repede din oasă, simțînd că se înnăbușe (GN.) [srb. n a b u š i t i].

INNABUȘIT, NABUȘIT adj. p. (IN)NABUȘI: se ridică năbușit din pat (CAR.); — adv.: plîngea năbușit pînă ce pleoapele li scriau luminile (OLVR.).

INNABUȘITOR, NABUȘITOR adj. verb. (IN)NABUȘI. Care înnăbușe: o căldură năbușitoare îmi învăluie capul (VLAH.).

INNĂDI, NĂDI (-ădesco) 1. vb. tr. A adăuga o bucată, o parte (spre a lungi; spre a mări); a coase capăt la capăt: tot trențele alea le cirpăse, le înnădește (BR.-VN.).

2. vb. refl. ① Mold. A se dedulci, a prinde poftă de ceva bun, a prinde nărav: niște porol, spărgînd gardul într'un loc, se înnădise în grădina la păpușoiu (CRG.); O vulpe la țaran se înnădise-odată la păsări în poată (COB.) ② F A se însoți, a se înoda în dragoste: dascălul... se dete pe lîngă muma copiliilor... și se înnădi ou dînsa (ISP.) [n a d ă].

INNĂDUSĂ (-ușesc, -uș) 1. vb. tr. ① A face să nădușescă: cînd tăla tata porcul... și-l învălea lute ou paie, de-l înnădușea (CRG.) ② Mold. Trans. A înnăbuși, a face să piardă răsufierea, a înneca: suspinele, grămădindu-se în sfînul ei, o înnădușeau (NEGR.); ③ datorita noastră de patrioți este să înnădușim ocmolotul în fașă (ALECS.) ④ Mold. A face să se stingă din lipsă de aer: începe a turna la țarnă peste foc și-l înnădușe (CRG.) ⑤ Mold. A supăra, a amări, a chinui.

2. vb. refl. ① A năduși, a-i curge sudoarea ② Mold. Trans. A se înnăbuși: i-a îngropat în gînoiu, de numai capul îi era afară, să nu se înnădușe (RET.) ③

Mold. A se amări, a se necăji, a se chinui: mînea-l-ar brîncă să-l mînece... că mult mă mai înnebun ou dînaul (CRG.) [= NADUȘI].

INNĂDUȘIT *adj.* ① *p. INNĂDUȘI* ② Care abia respiră sau gata să se stingă din lipsă de aer; — *adv.*: a arde ~; înfundat: a început a-și smulge părul din cap și a o boce! ~ (CRG.).

INNĂMOLI ~ **INNOMOLI.**

INNĂRĂVI ~ **NĂRĂVI.**

INNĂSCUT *adj.* Ce se posedă de la naștere: idel ~ [născut, după fr. *inné*].

INNĂSCUT ~ **NAUCI.**

INNEBUNEALĂ ~ **NEBUNEALĂ.**

INNEBUNI, **NEBUNI** (-nesc) 1. *vb. tr.* ① A face ne b u n ② A zăpăci, a ameți.

2. *vb. intr. și refl.* ① A deveni nebun, a-și pierde mintea: eu să nu fi știut a ceti, de mult aș fi înnebunit, cîte am avut pe capul meu (CRG.); se mira cum de n'a înnebunit înoc (VLAH.) ② F A se n-î plăcea, a iubi la nebunie: Hagi! Hristodul se nebunește după răciturii ou usturoiu (ALECS.).

INNEC (*pl.*-acuri) *sn.* ① Revărsarea apelor, inundație: din pricina dărilor ~uri ale Dimboviței (A.-GH.) ② Faptul de a (se) înneca: ...ou sufletul numai din ~ s'a mîntuit (PANN).

INNECA, † **NECA** (-eo) 1. *vb. tr.* ① A face să piardă răsuflarea, a înnebuni: vagonul era plin, fumul de la țigări mă înneca (VLAH.); un plîns amar mă 'nneacă (EMIN.); îl înneacă o tuse seacă (OLVR.) ② † *Trans.* A sugruma: ne înneacă ursul o vîită (VIC.) ③ A A face să piară, să moară (prin asfixie) subț apă: ~ o corabie; ~ un om, un cîine ④ A-și ~ amarul, setea; după ce-și... înneacă setea, unit cu vin, alții ou apă rece (OLVR.); feciorii de împărați și de erai necau mînia în sufletul lor (MERA) ⑤ A A inunda: de să vă prileji apa morii să înnece nîscare pămînturi sau vii (PRV.-LP.); de venea apa mare, arăturile lui le înneca (SP.); ⑥ un riu de lacrimi îl înneacă fața (GN.).

2. *vb. refl.* ① A-și pierde răsuflarea, a se înnebuni: a se ~ ou un os, ou o îmbucătură prea mare ② A pieri, a muri (asixiat) subț apă: corăbiile s'au înnecat; bălatul, neștiind să înnoate, s'a înnecat; ③: cine dă din mîini nu se înneacă; ④: cel ce se 'nneacă se-agață și de un patu; cel ce se înneacă se apucă de sable cu mîna goală (M.-COST.); ⑤: a se ~ (ca Țiganul) la mal, a fi biruit (de nevoile, de împrejurări, etc.) tocmai cînd era aproape să scape ⑥ A se inunda: din nou i se înneacă ochii în lacrimi (VLAH.) [lat. *in necare*].

INNECĂCIOS (**NECĂCIOS**) *adj.* Care (în) n e c ă, care înnebuse, înnebășor: mîrosul necăcios de silătră (CAR.).

INNECĂCIUNE *sf.* ① Faptul de a (se) înneca ② Inundație ③ Greutate de a răsufla, pierderea respirațiunii; sufocațiune.

INNECAT *adj.* ① *p. INNECA* ② Înnebășit ③ Prăpădit, pierit subț apă (sau subț alt lichid); *pr. eol.*: oraș ~ în moolătră dîintr'un capăt într'altul (A.-GH.); ④: ou ochii înnecați în lacrimi, plini de lacrimi; ⑤: ~ în datorii, dator vîndut, înglodat în datorii.

INNECĂTOR *adj. verb.* INNECA. Care înneacă.

INNECĂTURĂ, † **NECĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a (se) înneca; înnecc; înneccăciune: nu a vîntului sunet și vreaa iaste vina necăturii lui Petru (COR.) ② Inundație, revărsare de ape: de nu va face nici o înneccătură acea moară (LEG.-CAR.).

INNEGRI, **NEGRI** (-gresc) 1. *vb. tr. și refl.* ① A (se) face negru: apa... în multe chipure are firii, că înălbăște și negrește (COR.); cînd toca de utrină, se înnegrea o-gradă de călugări (VLAH.); vaserul oioarelor ce înnegreau grădina lui Vodă Sturza (GR.) ② A descrie în colorii negre, a ponegri, a defăima: caută a depreția și a ~ pe acel carl s'au ridicat prin muncă și prin talent (A.-GH.).

2. *vb. intr.* ① A se face negru: Corbule, cum îți sînt pulii? — Frumosi, pe cît merge, înnegresc (PANN) ② A se arăta ca ceva negru, ca o umbră sau o pată neagră: vîlau cam depărtîtor înaintea sa, ceva negrind (SA.) [lat. *in nigri*].

INNEGURĂ (-urez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) acoperi cu n e g u r ă: aburii, înălțîndu-se de pe apă, începeau a ~ orizontele amurgii (ODOS.); înălțîndu-se în albeștreala înnegurată a cerului (ODOS.) ② A A (se) împienjenii, a (se) acoperi ca și cu o ceață: omul ofta greu și ochii i se înnegurau (SAD.).

INNEMERI ~ **NEMERI.**

INNOBILA (-ilez) *vb. tr. și refl.* A (se) face (mai) n o b i l: virtuțile înnobilează pe om.

INNODA, † **NODA** (-od) 1. *vb. tr.* ① A lega cu un nod, a face un nod: ~ capătiele unor stori; ~ o fundă; îl înnodă două vite de pâr, fără să știe el (SP.) ② A A lega laolaltă, a înnădi: generalul o mințea... înnodînd neadevăr de neadevăr, plîn ce nu mai știa să iasă din încurcături (D.-ZAMF.) ③ A A înghetba bine rău, a cîrpi: Simion... înnoda o leturghie ca val de ea (VLAH.); nu știu, zău, de și-o mai ~ ea zilele (OLVR.).

2. *vb. refl.* ① A se lega cu un nod: ce nod cu gura se înnodă și cu mîini nu se desnoadă? (GOR.), *ghicitoare despre „cununie”* ② A se îngrămădi (formînd un fel de nod): plăcături mari de lacrimi i se înnodau în coada ochilor (D.-ZAMF.) ③ A se încălțera, a se lua la ceață: nu se înnodă la ceață ca moicului (PANN) ④ A se însoți în dragoste, a se înnădi ⑤ A se împreuna trupește (*verb.* de cîini).

INNODĂTURĂ, † **NODĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Lucri în n o d a t: acele lăcete se pot socoti ca niște nodături de panglice (C.-RAD.).

INNOI (-noesc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face (ia-răși) n o u, a (se) face ceva din nou, a (se) restaura: Și ploala cea pornită... Verdeța înnoește (DON.) ② A (se) pune un lucru nou în locul altuia vechiu, o persoană nouă în locul alteia: Vezirul... au chemat pre acel domn la Poartă cu bolerii dîmprenă, zicînd să le înnoiască domnia (NEC.) ③ A A (se) îmbrăca cu o haină nouă, cu un lucru nou, a întrebuița ceva, a se folosi de ceva pentru înția oară: să ne oțrim că nu putem tot să ne înnoim (PANN); cînd ai noite pe unghii, ai să te înnoești cu ceva (GOR.).

INNOMOLI, **NOMOLI**, (†) **NĂMOLI** (-oleso) *vb. tr. și refl.* ① A (se) băga în nomol, a (se) îngloda: îl luară calul și-l înnomoliră în lăcovițe (SP.); s'a nămolit în crivina luncii și n'a mai putut ieși (VLAH.) ② A se vîrî, a se băga, a se cufunda (în desfrîu, într-o situație rea, etc.): apoi trecu la Cracovia și se înnămolit în destrăbări (SP.).

INNOPTĂ (tez) 1. *vb. impers.* A se face n o a p t e: începuse a ~ cînd am ajuns într-o înfundătură de munți (CRG.).

2. *vb. intr.* A rămînea peste noapte, a mînea.

INNOPTĂT 1. *adj. p. INNOPTA.*

2. *adv., PE ~E, loc. adv.* Cînd începe a înnopta: acolo a ajuns ~ (VLAH.); ce căutați așa ~ pe la casele creștinilor? (ODOS.); pe 'nnoptate sosim la Durău, unde lumea 'ncepuse a se nestîniți (VLAH.).

INNORA, **Mold. INNOURA** (-rez) *vb. refl.* ① A se acoperi cu nori; ②: se lăcuu între dinții miei certe care înnoarau cîteodată cerul lor gospodăresc (ON.) ③ A se posomorî.

INNORAT *adj.* ① A *p. INNORA* ② Posomorit: cînd îl văzură... cu fața ~ă, nu îndrăzniră să zică nici pis! (D.-ZAMF.).

INNOROI (-oleso) *vb. tr. și refl.* A (se) băga în n o r o i u, a (se) îngloda.

INNOT, ○ **DE-A INNOTUL**, ○ **DE-A INNOATELE** *adv.* Înnotînd: Dimbovița în București, era o giră pe care nu fie-cine o putea trece înnot (A.-GH.); A scăpa înnot; de-a innotul nu se înnumeta s'o treacă, fiind apa foarte lată (RET.); nu era pod de trecut și trebuia să treacă de-a înnoatele prin apă (CAR.) [innota].

INNOTA (-not) *vb. intr.* ① A pluti, a înainta culcat pe suprafața apei, făcînd anumite mișcări cu mîinile și picioarele: boboci pe gîste vor să le învețe să 'nnoate (ZNN.) ② *Pr. ext.* A fi inundat: ochii lui înnotau în lacrimi (D.-ZAMF.) [lat. vulg. *innotare* = clas. *innatare*].

INNOTAT *sbst.* Faptul de a înnota.

INNOTĂTOR 1. *adj. verb. și sm.* INNOTA. Care înnoată, care știe să înnoate (□ 2711): doi înnotători vestiți cari au pus rămăgag să se ducă în mare, căle de doi kilometri (A.-GH.).

2. **INNOTĂTOARE** *sf. pl.*

3. Clasă de pasări care înnoată.

INNOTIȘ *adv.* Băn. = INNOT.

○ **INNOURA** ~ **INNORA.**

Fig. 2711. Înnotător.

INN- **INNUMĂRA** = **NUMĂRA**: innumără florile cari cad (OLVR.).

INS **INRĂDĂCINA** (-inez) 1. vb. tr. & A rădăsi, a face să prindă rădăcină; (P): de tutun... s'au îngrădit și l-au înrădăcinat în țară ca și alte lucruri rele (ION.).

2. vb. refl. A prinde rădăcină; (P): vițuile... se înrădăcinesc în sufletul său (NEGR.).

INRAI (-răsc) vb. refl. ① A se face mai rău ② A se supăra, a se necăji: cum e omul, oind se înrăște (OLVR.).

INRĂUȚĂȚI (-ătesc) vb. tr. și refl. A (se) face (mai) rău, răutăcios: înrăuți taurul... plină înrăuțit, înalt nu se mai putea apropla nimeni de dînsul (ASF.) [rău-tă-te].

INREGIMENTA (-tez) 1. vb. tr. ① A face să intre, a băga într'un regiment ② A afilia. 2. vb. refl. ① A intra într'un regiment ② A se afilia, a intra într'un partid [fr.].

INREGISTRA (-trez) 1. vb. tr. ① A înscrie într'un registru, a trece la conică, la catastră ② A nota, a însemna: istoria înregistrează șirul evenimentelor ③ A transcrie, a însemna, a menționa un act în registrele publice.

2. vb. refl. A se înscrie, a se trece în registru, la conică [fr.].

INREGISTRARE sf. ① Faptul de a (se) înregistra ② Transcrierea contractelor într'un registru special ③ Administrația care înregistrează actele publice sau private ④ Taxă ce se plătește pentru înregistrarea unui act.

INREGISTRĂTOR sm. Cel ce înregistrează [fr. enregistreur].

INRIURI (-uresc) vb. tr. A influența [riu, format după fr. influencer sau germ. beeinflussen].

INRIURIRE sf. Faptul de a înriuri; influență.

INRODI (-rodesc) vb. tr. A face să rodească, a face roditor [ro-di].

INROLA (-rolez) vb. tr. și refl. ① A (se) înscrie în rolurile armatei ② A (se) afilia, a (se) înregimenta (într'un partid) [fr. enrôler].

INROȘI, ROȘI (-șesc) 1. vb. tr. A face roșu, a văpsi în roșu: ~ ouăle de Paști.

2. vb. intr. și refl. ① A se face roșu: i se înroșea chiar negul de pe virful nasului (GN.). ② A deveni roșu la față (de rușine, etc.): ne-am înroșit ca niște demoezale de panson (ALECS.). ③ vedea sfîșioasă... roșinduse de cele dinții vorbe de dragoste ale lui (VLAH.).

INROȚI = **ROȚI**.

INRUDI, † **RUDI** (-deso) vb. refl. A se face rude, a fi rude.

INRUDIRE sf. ① Faptul de a se înrudi ② Rudenie.

INRUDIT adj. p. **INRUDI**. Care e rudă (cu cîcva) ④ @ **NEINRUDIT**.

INS, **INS** 1. sm. (mai adesea la pl. **INȘI**). Individ, persoană: cîți înși ai fost?

2. pron. pers. ① întrebuințat în compunere cu pron. enclitice -mi, -ți -și, etc., spre a adăuga o idee de identitate, sau spre a adăuga înțelesul de sigur, chiar (eu însumi, f. eu înșami; tu înșuți, f. tu înșuși; el înșuși, f. ea înșuși; noi înșine, f. noi înșene; voi înșivă, f. voi înșevă; ei înșiei, f. ele înșeși): iubeste pe aproapele tău ca pe tine înșuși; înșuși frate-său sau frate-său înșuși l-a omorît ② **INSUL**, **INSA**, **INȘII**, **INSELE**, pron. pers. întrebuințat în loc de dînsul, dînsa, dînești, dînele, cînd e precedat de prep. în, din sau prin, care se înlocuiesc atunci cu într', dintr', printr': într'insul, în el, în dînsul, dintr'insa, din ea, printr'înșii, prin ei [lat. ipsu m].

INSA pron. = **INS**.

INSA conj. = **DAR**². Se întrebuințează sau la începutul propozițiunii sau în interiorul ei: eu ti oartam, ~ el rîdea; eu îi ziceam să tacă, el ~ strîcea într'una; cînd a intrat ~ în casă n'a mai găsit pe nimeni [lat. ipsa].

INSĂCSĂNAT adj. ① Încărcat, împovărat: se întoarse cu mai mulți oameni însăcsănați cu bucățele folgorului său (ASF.) [săcsana].

INSĂLA (-ilez) vb. tr. ① A coase cu împunsături rare, a prinde provizoriu cu ață (albă), spre

a însemna pe unde trebuie cusut mai apoi ② **Pr. ext.** A împreuna, a înșira: femeile... înșălează mătăni largi la icoanatori (LUNG.).

INSĂLĂTURĂ (pl.-uri) sf. Faptul de a înșăla; rezultatul acestei acțiuni.

INSĂLBĂȚICI = **SĂLBĂȚICI**.

① **INSĂMA** (-săm) vb. tr. **Trans.** A agonisi, a dobindi, a procura: înșăma cele trebuincioase pentru traul casei (RET.) [să mă].

INSĂMĂRA vb. tr. A pune samarul (pe mugar sau pe catir).

INSĂMI = **INS**.

INSĂMÎNȚA (-mînt) vb. tr. A pune, a arunca să mîința, a semăna.

INSĂNĂTOȘI (-osez), **Mold. Bucov. INSĂNĂTOȘA** (-osez) vb. tr. și refl. A (se) face sănătos: după ce se înșănătosi, dete o masă mare la toți boierii (ASF.); cum te-î spăla cu dînsa, îndată te-î și înșănătosa (SB.).

INSĂRCINA (-inez, s. -saroin) 1. vb. tr. ① A încăra cu o sarcină ② A face grea, borțoasă ③ A da cuiva ordinul, a lăsa în grija cuiva, a-l trimite să facă o lucrare, să îndeplinească ceva: slujba cu care m'ai înșărcinat o voiu împlini (ASF.).

2. vb. refl. A lua asupra-și, a-și lua sarcina să îndeplinească ceva: am bună nădejde să isprăvesci cu bine slujba cu care te-ai înșărcinat de bună voie (ASF.).

INSĂRCINARE sf. ① Faptul de a (se) înșărcina ② Lucrarea, slujba, misiunea cu care a fost înșărcinat cineva, pe care a luat-o asupra-și ca să îndeplinească.

INSĂRCINAT adj. ① p. **INSĂROINA** ② **INSĂRCINATĂ** adj. f. Grea, borțoasă: peste oțeva zile împărăteasa n'a simțit ~ă (ASF.).

INSĂSI, **INSĂȚI** = **INS**.

INSCĂUNA (-nez) vb. tr. și refl. A (se) așeza pe tron, în scaunul domniei: Radu cel frumos, Domnul Țării românești, pe carele Turcii îl înscăunaseră (ASF.).

INSCĂUNARE sf. Faptul de a (se) înscăuna; așezare, urcare pe tron: ~a lui Cuza-Vodă (I.-GH.).

INSCENA (-enez) vb. tr. ① A pune în scenă, a pregăti un spectacol ② A prepara o acțiune numai de ochii lumii, cu scopul de a face să se creadă ceva: ~ o agitațiune, ~ o mișcare de stradă [it.].

INSCEPTRĂT adj. Care ține un sceptru: și la mîna-i ~ă, mîna ei îngustă, mică (EMIN.).

① **INSCHIMBA** = **SCHIMBA**.

INSCORTOȘA (-osez) vb. refl. A deveni scortș: ① S: pielea de oale (coloul) de se va ~, a se vreme bună (GRM.).

INSCRIE (-scriu) 1. vb. tr. ① A scrie un nume, a trece un lucru într'o conică, într'o listă; ~ pe un elev într'o școală, a-i trece numele în registrul școlii, dîndu-i-se dreptul de a urma cursurile ② A pune o inscripție ③ A ~ (un poligon) într'un cerc, a desena un poligon ale cărui unghiuri se află toate pe circumferența unui cerc.

2. vb. refl. A-și scrie sau a pune să-i scrie numele într'un registru, într'o listă: a se ~ în școală; a se ~ pe lista abonaților [în + scrie, după fr. inscrire].

INSCRIERE sf. Faptul de a (se) înscrie.

INȘRIS 1. adj. ① p. **INȘRIE**: vrînd să mă ajute la concursul ~, mi-a strecurat dinainte o foale (VLAH.). ② A Al cărui virf sau ale cărui unghiuri se află pe circumferența unui cerc: unghi ~ (2712); poligon ~ (2713).

④ @ **NEINȘRIS**. Unghi înșris. Poligon înșris.

2. (pl.-isuri) sn. Act scris și înscălit; adeverință; declarațiune: vîndal că nu o orede, ti dete ~ cu singele său (ASF.).

INȘRĂVENI (-enesc) 1. vb. tr. A întări, a reda puterile, a face iarăși s d r a v ă n.

2. vb. refl. A se întări, a-și recăpăta puterile: a se întrema, a se înșănătosi: era olog și nu știa cum să facă să se înșădrăvească (ASF.).

① **INȘEMA** = **INȘAMA**.

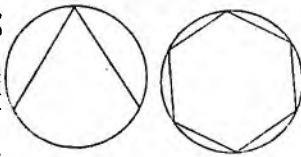

Fig. 2712. Unghi înșris. Fig. 2713. Poligon înșris.

INSEMNA (-semnez, -sema) 1. *vb. tr.* ① A face un semn: l-a însemnat Dumnezeu, lăsându-l obior; pe omul rău îl însemnează Dumnezeu (PANNI); cea ce va fura... și a doua oară să-l însemneze la nas de o parte (PRV.-LP.) ② A înscrie, a nota: cite greșeli va face, să i le însemneze cu carbune pe ceva (CRG.) ③ A avea un anumit înțeles: ce însemnează vorba asta?

2. *vb. refl.* A se distinge: niște oameni ce se însemnaseră prin multe vitejii (BALC.).

INSEMNAȚARE *sf.* ① Faptul de a însemna ② Lucru însemnat, înscris pe o hirtie, într-o carte, notă ③ Înțelesul unui cuvânt.

INSEMNAȚICĂ *sf. dim.* INSEMNAȚARE. Notă: însemnațica l-a dat-o amicei sale (CAR.).

INSEMNAȚ *adj.* ① *p.* INSEMNAȚ ② Care are un semn (un defect fizic: chior, schiop, etc): se crede că acel copil care se nase schiop, orbi, etc., sunt însemnați, adică foarte răi (GOR.); să te ferească Dumnezeu de omul ~ ③ Important, de seamă, distinct, cu vază: un ajutor ~; o carte ~; un om ~ ④ NEINSEMNAȚ.

INSEMNAȚATE *sf.* Înșurirea lucrului însemnat, distinct, de seamă, importantă: pe atunci, breasla lăutarilor dobindise o mare ~ (ALECS.).

INSENE = INS.

INSENIȚA (-inez) 1. *vb. refl.* ① A se face senin, limpede: cerul s'a însenițat ② ③ A se lumina, a se înviora: cînd îl văzu, fata ei se înseniță, cum se înseniță o undă de o rază (EMIN.).

2. *vb. tr.* ① A da seninătate, limpezală: E ca dărearea mea s'o' mpaio, însenițându-mi gîndul (EMIN.) ② A înviora: își înseniță privirea și se așază leneș pe un jilț (GN.).

INSERĂ (-serez) 1. *vb. impers.* am. și *refl.* A se face seară: începuse a ~, cînd am ajuns acolo; cînd inseră, baba se culcă în pat (CRG.); cum se inseră, plecă cam pitit (ISP.).

2. *vb. intr.* A-l apuca scara: săracul, unde înseroază, acolo doarme (FANNI).

INSERAT *adj.* ① *p.* INSERĂ ② PE ~E, PE INSERATELE, ③ PE LA INSERATE *loc. adv.* Cînd începe a insera: merge și merge, pînă cînd, pe ~e, ajunge la outhile cele (CRG.); lăcă-te, pe inseratele, că bate cineva la ușă (CAR.); numai ce vezi pre bălești alergînd pe la ~e încolo și încoace (MAR.).

INSEȘI = INS.

INSETA (-setez) *vb. intr.* A i se face sete, a suferi de sete.

INSETAT *adj. p.* INSETA. ① Căruia-i e sete: să mlie lapa mai tare, că-l ~ă foarte (SB.) ② ③ Setos; ~ de singe, crunt, singeros; făceau haz de... fierberea și abuciumul acestei lumi nouă. ~ă de viață (VLAH.).

INSETOȘA (-osez), **INSETOȘI** (-osevo) *vb. intr.* A înseta: însetoșind, se duse la o casă și ceru nițică apă (ISP.); fiind zădă și însetoșind, au venit la un izvor să se răcorească (MCM.) [setos].

INSEVĂ = INS.

INSMBRA (-brez) 1. *vb. tr.* Maram. (FAP.) A lua să-i slujască cu simbrie, a năimi, a primi ca slugă. 2. *vb. refl.* Băn. Trans. A se întovărăși [ung. szimbral].

INSINGERA = SINGERA.

INSMALȚA (-tez), **INSMALȚA** (-tez) *vb. tr. poet.* A împodobi: vâlecele însmalțate cu flori suave (DOB.); parter de gazon însmalțate cu florile cele mai delicate (N.-GH.) [it. smaltare + smalt].

INSOȚI (-oțesc) 1. *vb. tr.* ① A întovărăși, a petrece tot drumul pe cineva: i-am însoțit pînă acasă; cînd umbra, aluneoa ușor ca umbra ce însoțește pașii omului (OLVR.) ② A acompania: fata însoțea versurile de pe fluieră cu gura (RET.) ③ A da ca soț, ca soție, a însura, a mărita: dacă nu vei voi să-l mă însoțești ou el, să știi... că pe altul nu iau (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se întovărăși, a-și lua ca tovarăș: cînd călătorești, să nu te însoțești nici cu acela pe care-l ajungi, nici cu acela care te ajunge (SB.); nu te ~ cu cine nu te cunoști, și nu te împrieteni cu cel mai puternic decât tine (MCM.); ② spune-mi ou cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești ③ A lua de soț, de soție: apoi volnicul se însoți cu zina (ISP.).

INSOȚIRE *sf.* ① Faptul de a (se) însoți; întovărășire ② Căsătorire: vād niște mari pliciei la ~a noastră (NEGR.) ③ Căsnicie: a fost o ~ ce trăia în iubire (FANNI).

INSOȚIT *adj. p.* INSOȚI ① ② NEINSOȚIT.

INSOȚITOR, -TOARE *sm. f.* Cel ce, aceea care însoțește, întovărășește pe cineva.

INSOVONI (-oneso) *vb. tr.* A pune sovonul pe capul miresei, a înzăvoni.

INSOVONIT *adj. p.* INSOVONI: Pe o vale cotită, vine miera însovonită (GOR.), ghicitoare despre „ceată”. ① **INSPĂIMA** (-spăim, -spalm) *vb. tr. și refl.* A (se) spăimînta: pre Ghermani, rod amintrile nebriute, ... i-au înspăimant (CANT.) [spaimă].

INSPĂIMINTĂ, **SPĂIMINTĂ** (-mint, ~ mîntez) 1. *vb. tr.* A băga spaima în cineva, a umplea de groază: balaurul ce înspăimîntă soarele și-l face a se retrage în grabă (ALECS.).

2. *vb. refl.* A intra spaima în cineva, a-l cuprinde groaza [spăimînta < lat. *expavimentare; forma (in)spăimînta a fost influențată de spaimă].

INSPĂIMINTĂTOR, **SPĂIMINTĂTOR** *adj. verb.* (IN)SPĂIMINTĂ. Care înspăimîntă, îngrozitor: mulțime nenumărată de gînganii și jîgării înspăimîntătoare (CRG.).

INSPICA (-spic) *vb. intr.* ① A căpăta spice: Unde grapa rădica, Grul înspica (VOR.) [lat. spicare].

INSPICAT *adj.* ① ② *p.* INSPICA: desigur popușoalelor ~ (URG.) ③ Împestrițat, amestecat cu alte colori.

INSPIȚA (-in) *vb. tr. și refl.* A (se) înțepa cu un spin, cu spini: în drumul ce și-al ales, al să-ți înspini adeseori pictoarele (GN.) [lat. spinare].

INSPIȚA (-itez) *vb. tr.* A fixa spițele în roată.

INSPIȚAT 1. *adj.* ① ② *p.* INSPIȚA ③ ④ *Often.* (CIAUȘ.) Voinic.

2. *sbst.* Faptul de a înspici: ~ul roților; scaun de ~.

INSPLINA (-inez) *vb. refl.* ① A căpăta o boală de splină: oamenii, cari mănîncă splină de la animale, se însplinesc (ION.).

INSPLINAT 1. *adj. p.* INSPLINA.

2. *sbst.* ① O boală de splină la vite.

INSPRE *prep.* ① Spre, către: ~ munți; ~ miază-noapte ② Compus cu *prep.* din, DINSPRE, de către, din direcțiunea: dinspre miazănoapte, de sub un desic de sălci apare Oltul (VLAH.) [în + spre].

INSPUMAT *adj.* ① Acoperit cu spumă: a lergarea calilor înspumăți (ALECS.) ② Spumos: ulicica plină plină n buze cu vin roșu, suptire și ~ (OLVR.).

INSTĂRI (-ăresc) 1. *vb. tr.* A face cu stare, să aibă avere: plătea pungi de bani și adeseori înstărea pe feritețul Tigan (ALECS.).

2. *vb. refl.* A face stare, a se îmbogăți: vrei să te înstărești, să prinzi chlag, să ai rost bun? (JP.).

INSTĂRIT *adj. p.* INSTĂRI. ① Îmbogățit ② Cu stare, cu avere, bogat: aceștia sunt poate țărani plugari cei mai înstăriți din toată România (N.-GH.).

INSTELAT *adj.* Cu stele, plin de stele: sub cerul limpede și ~ (VLAH.) [după fr. étoilé].

INSTRĂINA, **INSTRĖINA** (-inez) 1. *vb. tr.* ① A face străin ② A trece alături stăpînirea asupra unui lucru, a aliena: și-a instrăinat averea; ③ A îndepărta de la sine, a pierde: și-a instrăinat simpatia.

2. *vb. refl.* ① A se face străin ② A se expatria, a pleca pentru totdeauna sau pentru multă vreme din țara sa.

③ **INSTRIMBA** = STRIMBA.

INSTRUNA (-un) *vb. tr.* ① A întinde strunele, coardele, a încorda: instrună lute arcu, puse săgeata și o luă la cîntare (ISP.); Începu Apolon a-și ~ lira și cîntă vr'o două cîntece (ISP.) ② A strînge, a întinde cît mai mult: puse saua pe Murga, o instrună bine, încăleacă și o șterse (OLVR.) ③ A înfrîna: și-al pierdut cîmpatul vorbel... rosti Doamna, instrunîndu-și minia (DOB.).

④ **INSTRUȚA** (-uș) *vb. tr. și refl.* Trans. Maram. A (se) împodobi cu un buchet [struț].

INSUFLEA = INSUFLEA.

INSUFLEȚI (-ețesc), **INSUFLEȚA** (-ețez) 1. *vb. tr.* ① A da suflet, (putere de) viață: trimisese duh de viață și insuflețise pe copilul de lemn (ISP.) ② A îmbărbăta; a înviora; a da putere; a anima.

2. *vb. refl.* ① A căpăta viață ② A prinde putere, a se înviora; a se îmbărbăta: cum bău vazu

ca se însufletește și se simte voioasă, ca un om plin de sănătate (asr.).

3. *vb. intr.* A prinde suflet, a se îmbărbăta: a mai însuflețit volnicul (r.-cod.).

INSUFLETIRE *sf.* Faptul de a (se) însufleții; vioiciune, animațiune: petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare ~ (crg.).

INSUFLETIT *adj. p.* **INSUFLEȚIT**. ① Care are suflet, viață ② Animat; plin de viață, vioiu ③ **NEINSUFLETIT**.

INSUFLETITOR *adj. verb.* **INSUFLEȚIT**. Care însufletește.

INSUL ➡ **INS**.

INSUMA (-sum) *vb. tr.* ① A strînge s u m a, banii ② A forma, a alcătui suma, totalul; a împlini suma.

INSUMI ➡ **INS**.

INSURA¹ (-sor) 1. *vb. tr.* A căsători, a da cuiva de nevastă: ~ un fecior cu o fată.

2. *vb. refl.* A se căsători, a lua de nevastă: l-a înșurat cu fata sa cea mai mare și l-a dat toate în stăpînire (sa.); s'a înșurat cu o fată din alt sat [lat. *uxorare].

INSURA² (-sor) *vb. tr.* 1. A încăputa [lat. *insolare < solum, "pingea"].

② **INSURĂCIUNE** *sf. Mold. Trans.* Înșurătoare: lăudînd plăcerile înșurătorului cu entuziasm (negr.); îl veni... vremea înșurătorului (ret.) [înșurat].

INSURAT 1. *adj. p.* **INSURĂT**. Căsătorit (*verb.* de un bărbat), care are nevastă ② **NEINSURAT**.

2. *sbt.* Înșurătoare: scutul de dimineată și ~ ul de tînră nu strică niciodată (znn.).

INSURĂTOARE *sf.* Faptul de a se înșura; căsătorie (*verb.* de un bărbat): tîncăul începe și el a se trece... și ~ a rămînea bătă (crg.); îi veni vremea de ~ și, ca tot creștinul, își făcu și el rîndul (asr.); ②: mîncarea de dimineată e ca ~ a de tînră (znn.).

INSURĂȚIT *sm.* ① Tînră înșurat de curînd: Luca Moșneagu, ~ de al dollea (crg.) ② **INSURĂȚEI** *pl.* Soți căsătorii de curînd: caftanele, după care alergau înșurății, îi ajutau mult la sporirea pungii (g.-gh.); cînd s'a înșurat, a împrăștiat dolaprezece înșurății pe moșia lui (vlah.).

INSURI (-uresc) *vb. intr.* A deveni s u r: înșurise pe cap (gn.); Pe murg pârul înșurește (vor.).

INSUȘI ➡ **INS**.

INSUȘI² (-ușesc) *vb. tr.* A lua pe seama sa, pentru sine însuși, a trece asupra-și, a reclama pentru sine, a-și atribui, a-și apropria: fusușindu-ți un drept pe care nu l-ai avut (alecs.).

INSUȘIRE *sf.* ① Faptul de a-și însuși ② Calitate.

INSUȚI (-teso) *vb. tr. și refl.* A (se) face de o s u t ă de ori mai mare, mai numeros: ai fi zis că tite-că bob se însuțise (dlvr.).

INSUȚIT *adj. p.* **INSUȚIT**. De o sută de ori mai mare, mai mult: Dumnezeu să-ți răsplătească ~; Ipate se îmbogățise ~ și înmîit de cînd a venit Chirica în slujbă la dînsul (crg.).

INSUȚI ➡ **INS**.

INȘAUA ➡ **INȘELA**.

INȘELA¹ (-șei), **INȘEUA**, ② **INȘAUA** (-uez) *vb. tr.* A pune sau pe cal: Făt frumos înșelă și înfrînă calul (asr.); merg să examinez dacă-s înșeuat bine (cal) (alecs.); au scos hărății pe căluț înșenat bine din grajdul (sa.) [lat. in-sella-re].

INȘELA² (-șei) 1. *vb. tr.* ① A întrebuița viclesug, ademeniți, făgăduințe, spre a îndupleca pe cineva să facă ceea ce voim sau spre a-l face să creadă ceva greșit, un lucru neadevărat; a amăgi ② A minți pe cineva cu privre la cele ce a făcut sau are de gînd să facă, a induce în eroare ③ A scoate din minți (pe ofemele), a seduce ④ A călca credința conjugală, a fi necredincios: tu ești făcut a fi, oit vei trăi, înșelat de femeia (negr.).

2. *vb. refl.* A greși crezînd un lucru neadevărat; a se lăsa a fi amăgit, ispitit, ademenit de ceva: am crezut că ești om de treabă, dar văd că m'am înșelat; așa se 'nșală copiii [înșela¹, făcînd aluziune la diferitele mijloace sau tertipuri întrebuițate spre a pune sau pe un cal năruș; comp. și a pune ipingea, a potcovi, cu același înțeles].

INȘELĂCIUNE *sf.* Faptul de a (se) înșela; faptă sau vorbă cu scopul de a înșela, amăgala.

INȘELĂTOR, TOARE *adj. verb. și sm. f.* **INȘELA**. Care înșală: în cele din urmă, detersă peste un înșelător carele la dete lapte (asr.).

INȘELĂTORIE *sf.* Înșelăciune (*in spec.* la joc): ce folos ti-a adus această ~? (crg.) [înșelător].

† **INȘELĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* = **INȘELĂCIUNE**: puține călugarile se fac de bună voia lor, iară mai multe se fac cu de-a sila și cu înșelături (prv.-mb.).

INȘEȚI (-teso) *vb. tr. și refl.* A (se) face de ș a p t e ori mai mare, mai numeros.

INȘEȚIT *adj. p.* **INȘEȚIT**. De șapte ori mai mare sau mai mult.

INȘESIT *adj.* De ș a s e ori mai mare sau mai mult.

INȘEUA ➡ **INȘELA**.

② **INȘEUA** (-ac) 1. *vb. tr.* *F. Mold.* A înhăța: o înșeacă de cozi, o trîntește la pămînt și-o ține bine (crg.); cîrmaciul înșeacă vîsla și-o împlîntă pieptuș în proptătoarentul (vlah.); înșealănd lute sabia, i a tăiat capul îndată (sa.).

2. *vb. refl.* A se înhăța: cele două puteri se 'nșeacă în orîncăna îmbrățișare a morții (vlah.) [onom.].

INȘINE ➡ **INS**.

INȘIRA (-șir) *vb. tr. și refl.* ① A așeza unul lîngă altul: ~ mărgele, mărgaritare, mătănii; a petrece mărgelele, etc. printro ată, spre a face din ele un șirag: sorise pe niște pietre scumpe otte o slovă, după aceea înșiră pietrele și... acest șir de pietre nestemate îl legă de gîtul copilului (asr.); de la obiceiul practicat la unele sezători de a se înșira mărgele, în timp ce fetele povestesc sau ascultă poveștile altora, s'a născut formula „înșir-te, mărgaritari” sau „înșir-te, mărgarite” care se repetă citeodată în basmele lungi care par a nu mai lua sfîrșit: a fost odată trei fete care munciau în cînepiște, înșir-te, mărgaritari, și treodînd p'acolo un fecior de boier mare, înșir-te, mărgaritari... (asr.); de aci, expr. înșir-te-mărgarite, întrebuițată cu înțelesul de povestire lungă, nesfîrșită, care n'are nici cap nici coadă ② ③ A îndruga: tu mi-ai înșirat verzi și uscate (crg.) ④ A povesti toate pe rînd: și încep să 'nșir ce pene are, oit de frumoasă e și mică (vlah.); să nu pierdem vremea înșirînd greutățile ce întîmpină bietul fecior de împărat în cale (asr.) ⑤ ⑥ A (se) așeza unul lîngă altul, în șir, în rînd; a (se) alinia: E ușor a scrie versuri, Cînd nimio nu ai a spune, înșirînd cuvînte goale (emini); trupele noastre se înșirau în linie de bătăie (gn.); eran curți mari cu două rînduri, și de jur împrejur se înșirau sute de ohilii (vlah.) [lat. in-serrare].

INȘIR-TE-MĂRGĂRITE ➡ **INȘIRA**.

INȘIRUI (-uesc, -uiu) *vb. tr. și refl.* A (se) așeza în șir, a (se) înșira: ceasul de slujitor înșirua oameni de jur împrejur (g.-gh.); poruncește călăreștilor a descălca și a se ~ cu sînețele la mîni, de-a lungul drumului printre copaci (asr.); cocorii se înșirue și ointă ascuțit... același cîntec jalea (dlvr.).

INȘIRI, INȘIVA ➡ **INS**.

② **INȘOLOMONIT** = **SOLOMONIT**.

③ **INȘOMOLTĂCI** (-ăcesc) *vb. tr.* *Mold.* A înfășura: să înșomolăciim motanul istic al meu cu niște petece (crg.) [ș o m o l t o c].

INȘTIINȚA (-țez) 1. *vb. tr.* A vesti, a da de veste, de știre, a face cunoscut, a anunța: a înștiința pe tate de a venit cu căruța și m'a luat acasă (crg.).

2. *vb. refl.* A lua cunoștința, a prinde de veste, a afla: de a cărnii patimă înștiințîndu-să Traian... toată socoteala și-au pus... pre toți Doahli să-i prăpădească (cant.) [știință].

INȘTINTARE *sf.* Faptul de a înștiința; anunț, avis.

INȘURUBA (-ubez), **INȘURUPA** (-upez) *vb. tr.* A prinde cu un șurub, a întoarce, a învîrți un șurub: domnul... înșurubează la loc dopul (crg.).

② **INTĂBULĂ** ➡ **INTABULĂ**.

INTĂRI (-ăresc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face (mai) tare, (mai) virtos, mai solid; a consolida: eu știu că binecuvîntarea părinților întărește casele fiilor (asr.) ② A face anumite lucrări de apărare (ziduri, șanuri, etc.), a fortifica: ~ o cetate ③ ④ A adevăra, a dovedi pe deplin, a confirma: au întărit ră-

mășagui cu martori (sa.) ¶ ① ② A da putere, a ratifica; a statornici: ~ o lege, o poruncă.

INTĂRIRE *sf.* ① Faptul de a (se) întări ¶ ② Întăritură, fortificațiune ¶ ③ Adevărire; confirmare; ratificare; statornicire.

INTĂRIȚ *adj. p.* **INTĂRIȚ**: era ~ cu ziduri și cu patru turnuri ridicate pe la unghiuri (ALECS.) ¶ ④ **NE-INTĂRIȚ**.

INTĂRIȚOR *adj. verb.* **INTĂRIȚ**. Care întărește care dă putere: băntură întăritoare.

INTĂRIȚURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a întări; întărire, confirmare, ratificare: părțile... se împacă și cu dămina unii cu alții și încă de multe ori fao ~ și cu giurământ (PRV.-LP.); pentru întăritura așezării de prieteg și a căzutei păci (N.-COST.) ¶ ② ✕ Lucrare (ziduri, șanțuri, etc.) făcută spre a apăra o cetate, etc. de dușmani; fortificațiune.

INTĂRIȚA (*-rit*), *Mold.* **INTĂRIȚA** (*-tărit, -tărit*) 1. *vb. tr.* A ațîța, a face să-și piardă cumpătul, să-și lase din fire, să se minie, a supăra rău: cuvîntul cel de sudală mai rău întărită pre om decît cînd l-ai bate cu nu toalmă (PRV.-MB.); îl orbi de la o astfel de treabă, ca să nu mai întărite pe Ștefan (ISP.); prințipul... care se temea să nu întărite mai rău pe Manea, începî a ride cu hohot (I.-GH.); la loc să-l mîngie, îl întăritau și mai tare (GN.).

2. *vb. refl.* ① A se aprinde de minie, a se supăra foc: leul se întăritase nevole mare (ISP.) ¶ ② A se întepi, a deveni mai aprig: vîntul se întăritase de tot și noaptea părea mai întuneoasă (S.-ALD.) ¶ ③ A se înflăcăra: noi atunci să nu ne întărim la Joe P (CRG.) [lat. "interritare"].

INTĂRIȚĂ (*-itea*) *vb. tr.* A pune tărnița pe cal: Am o iapă întărită: cînd iau tărnița, se văd mafele (GOR.); *ghicitoare despre „ladă”*: întăritînd bine măgarul... o pornă la drum (SEZ.).

○ **INTĂRIȚA** = **INTĂRIȚA**.

○ **INTĂRIȚIU** = **INTĂRIȚIU**.

○ **INTEIOȘA** (*-osea*) *vb. refl.* **Olten** (CIAUS.) A se face tare, ațos (*verb.* de carnea vitelor) [teio sl.].

INTEMEIA (*-ieia*) 1. *vb. tr.* A pune temelia; a înființa, a institui, a funda: întemeiază școale naționale pre care le înzestrează cu moșii (NEGR.).

2. *vb. refl.* ① A se înființa, a se institui, a se funda: așa steteau lucrurile cînd s'a întemeiat creștinismul (ISP.) ¶ ② A pune temelie pe ceva, a se bizui.

INTEMEIAT *adj.* ① *p.* **INTEMEIAT** ¶ ② Cu temelie, cu rost; cuprins, mare: Humulești... erau... sat vechiu, răzășos, ~ în toată puterea cuvîntului (CRG.) ¶ ③ **NEINTEMEIAT**.

INTEMEIERE *sf.* Faptul de a întemeia; înființare, instituire, fundațiune.

INTEMEIETOR *sm.* Cel ce întemeiază, ce a întemeiat; fondator.

INTEMNITA (*-itea*) *vb. tr.* A băga în temniță. **INTERI** = **INTERI**.

INTERȚIU, **INTĂRIȚIU**, **TERȚIU**, **TĂRIȚIU**, **TĂRIȚIU** *sm.* ① Berbecul de doi ani împliniți, pînă nu e lăsat între oi pentru reproducere ¶ ② Junc în al treilea an: malul cel negru i-au fost sănătos și înima sănătoasă, însă foarte mare, ca de giuncul interțiu (N.-COST.) [lat. *tertianus*].

INTEȚI (*-eșeci*) 1. *vb. tr.* ① A nu da pace, a stăruî mereu, a nu slăbi de loc, a da zor într'una: văzu împăratul că-l întălesc fetele cu rugăciunile (ISP.); la început fu cum fu, dară de ce mergea, d'alea o întălesc urîlul (ISP.) ¶ ② A obosi cu atacuri repetate, a hărțui; a ațîța mai mult, a face mai violent: cearta izbucni de la împărțirea tunurilor și-o întălei împărțirea puterii (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A deveni mai puternic, mai violent, mai intens, mai aprins, a crește din ce în ce mai mult în violență: din ce în ce mai mult crivățul se întălea și trigul mă pătrundea (I.-GH.); tunetele se întălesc și peste cîteva minute un adevărat potop s'abate vijeliilor asupra noastră (VLAH.) ¶ ② A se excita, a se întărita: au început să se întălescă femeile la vorbă (CAR.).

INTINA (*-tin*) *vb. tr. și refl.* ① A (se) umplea de tină, a (se) murdări cu noroiu: cum se tăvălește porc în tină și se întină și se împute (PRV.-MB.); Ce trece prin tină și nu se întină? (GOR.); *ghicitoare despre „umbră”* ¶ ② A (se) murdări, a (se) mînji, a (se) păta, a (se) prihăni, a (se) pingări: la plidă de la soare, că întră

prin cele mai spurcate louri, dar nîoi-cum se întină (ISP.); **Intinat** imi este trupul, sufletul nelegiuit (VLAH.).

INTINDE (*-tind; pf. -tinsei; part. -tins*) 1. *vb. tr.* ① A lăți, a mări, a da mai multă suprafață sau volum: ~ hotarele țării; a-și ~ stăpînirea peste o țară ¶ ② A lungi: ~ mina, brațui; ~ pasul sau piciorul (la drum), a-și grăbi mersul: întinșară pasul la drum ca să se întoarcă la împăratul (ISP.); întinșară piciorul la drum și... ajunseră și ei la porțile cetății (ISP.); ¶ ③ ~ vorba ¶ ④ A trage de ceva ca să stea cît se poate de drept, fără nici o cutăsau îndoitură; a încorda, a instruna: nu ~ așa, că se rupe; ~ o frîngie; ~ areni, coardele; ~ ocoșul unei puști; ~ de mină ¶ ⑤ A așterne, a desfășura în lung și în lat: ~ un covor; ~ aluatul; ~ masa, a pune masa; ~ la pămînt pe cineva, a-l doborî, a-l lăsa lungit; ~ rutele, a le atîrna pe o frîngie, pe gară, etc. ca să se usuce ¶ ⑥ A așeza, a pune: ~ o cură, lațuri ¶ ⑦ A o ~, a merge de-a dreptul, fără a ocoli, a merge strună, a se duce atî; a o ~ la drum, a porni grăbit: calii ascultă de gura lui și-o întind la drum (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se lăți, a se mări, a căpăta mai multă suprafață; a se răspîndi: de firea lui este ca să se întindă ca pecingenea (ISP.); umbrele serii se întindeau pe vîl (ALECS.); ¶ ②; beția se întinse în toată strălucirea ei (D.-ZAMF.) ¶ ③ A se lungi, a desfășura în toată lungimea lor brațele și picioarele: începură a se ~ și a căsa (ISP.); ¶ ④ s'au întins mai mult decît le ajungea toîl (JIF.); ¶ ⑤: cît îi-e pipoma, atît te întinde! ¶ ⑥ ~ la vorbă; nu te ~ntinde! nu-ți lua prea multe libertăți, nu te întrece cu măsura ¶ ⑦ A se desfășura în lung și în lat: înaintea lui se întindea un drum lung, alb și drept (VLAH.); *pr. ext.*: s'a întins o horă cît casa asta de mare (ALECS.) ¶ ⑧ A se trage (*verb.* de un lichid care se îngroașe): vinul a început să se întindă; moarea de varză... dacă nu-i păstrăă la răcoare... începe să se întindă (PAMF.) [lat. *intendere*].

○ **INTINDEICĂ** = **TINDEICĂ**.

INTINDERE *sf.* ① Faptul de a (se) întinde ¶ ② Mărimea, dimensiunea, măsura unui lucru în lung și în lat; suprafață: ~ a unei țări; pe toată ~a pămîntului ¶ ③ Loc întins, cuprins ¶ ④ Durată; lungime: ~ a vieții omenești; ~ a unui discurs ¶ ⑤ Desvoltare: comerțul a luat o mare ~ ¶ ⑥ Însemnătate.

INTINERI (*-ereso*) *vb. tr. și refl.* A (se) face (mai) tînăr: o șterse spre sat, sprinten și vesel, ca și cum ar fi întinerit (OLVR.); gîndul acesta îl întinerea (VLAH.); se întinerise cît putuse de ziua onomastică a soției sale (GN.) [lat. *intenerire*].

INTINGE (*-ting; pf. -tinsei; part. -tins*) *vb. tr.* A muia, a băga într'un lichid capătul, vîrfu unui lucru: ~ condeiul în cernelă; ~ o bucată de pîine în zeamă [lat. *intingere*].

INTINS 1. *adj. p.* **INTINDE**. De o mare întindere: un loc ~; o cîmpie ~ă ¶ ② **NEINTINS**.

2. *adv.* De-a dreptul, fără ocoli; cu pas grăbit; zorit: cu gazeta în buzunar, m'am dus ~ la redacție (VLAH.).

3. (*pl.-suri*) *sn.* Întindere: un ~ de apă (GRL.); S'a dus săpada albă de pe întineul țării (ALECS.).

INTINS *part. tr.* **INTINGE**.

INTINSOARE *sf.* ① Faptul de a o întinde la drum, mers zorit, fără oprire: încă două zile de ~ pe lunca... Frutului și ieșim în larg (VLAH.); într'o ~, cu pași grăbiți, în zor, mergînd grăbit, fără a se opri: bîl acum pe șes cu toții, într'o ~, să sfîrșie roțiile (ALECS.) ¶ ② Întinderea nervoasă a membrelor: un fel de leșin la inimă, amestecat cu întinsori (CRG.).

INTINZĂTOR 1. *adj. verb.* **INTINDE**.

2. **INTINZĂTOR** *sbst.* Bățul de la războiu cu care se strînge pe sulul dinainte pinza țesută; numit și „întorcător”, „crivea”, „zatcă”, etc. (— **RĂZBOIU**).

3. **INTINZĂTORI** *sf. pl.* Cele două funii sau lanțuri care leagă la fie-care capăt crucea carului de capetele osiei; numite și „lambe”, „vătraie”, „lanțuri”, „lanțușuri” sau „costișuri” (— 878).

INTIPĂRI (*-ăresc*) *vb. tr. și refl.* A lăsa o urmă pe o suprafață oare-care, a (se) imprima: fie-care vorbă a mea să se întipărească în creierii tăi, precum se întipărește pecetea pe ceara fierbinte (GN.); ¶ ② o descurajare adîncă se întipărise pe chipul lui (D.-ZAMF.) [tipări].

INTIPĂRIRE *sf.* Faptul de a întipări; impresiune, urmă lăsată de un obiect asupra altuia; efectul pe care o cauză oare-care îl pro-

ÎN-
TIN-
TIN

INT-duce asupra simțurilor sau asupra minții: două persoane numai înăi făcure o ~ neștearsă (NEGR.); aerul, lumina, verdețea făceau asupra-i o neșușă ~ (GN.).

INTIRI, INTERI (-rese) *vb. tr. Mold.* A lungina, a izgoni: porumel unui oomisar de poliție să-i întirească din oară (NEGR.); leșii alară ou binislor dacă nu vrei să pul Tiganii să vâ întorească (STAM.) [vsl. t.érjati].

INTIASI DATĂ *adv.* Intlia oară: pentru ~ pentru Intlia oară.

INTIETATE *sf.* Intliul rang, prioritate, supremație.

INTIU 1. *adj. num.* ① Care se află înaintea tuturor sub raportul timpului, locului sau rangului; rămâne invariabil cind urmează după substantiv: Carol ~; rangul ~; anul ~; ziua ~ (a lunii); clasa ~, banca ~; la zi ~ April ② Urmat de substantiv, e variabil și primește articolul: Intliul an, Intlia oară, Intlii oameni, Intliele rindunele; în cazul acesta, se întrebunțează adesea și formele cel (oia, cel, cele) dintliu: cel dintliu oameni; cele dintliu flori.

2. **INTIUL** (*f.* Intlia; *pl. m.* Intlii, *pl. f.* Intliele) *pron.* Primul: am fost Intliul în clasă.

3. *adv.* Înainte (de ceilalți, de toate): eu am ajuns ~; ~ să ne gândim ce e de făcut; repetat (pentru mai multă tărie): Intliu și Intliu; mai ~, mai 'nainte; repetat (pentru a da mai multă tărie expresiunii): el se împiedică mai Intliu și Intliu de acest tronșor (USR.); dltu'ntliu, înainte de toate, la început [lat. "antaneus < ante].

INTILNI, **INTILNI** (-neso) 1. *vb. tr.* A da în cale de cineva sau de ceva, a vedea venind pe același drum: n'am Intlinit pe nimeni tot drumul; Ilincea li leși înainte și-l Intlini în adevăr întorcându-se cu mărgelele în mîni (GN.); ② peste multe nevoi ai să dai și multe primejdii ai să Intlinești (USR.).

2. *vb. refl.* ① A se găsi cu cineva în același loc, pe drum, sau alurea, din întimplare sau cu intențiune; a-i ieși înainte: am venit pe același drum, dar nu m'am Intlinit cu nimeni; dacă te Intlinești cu popa, îți merge rău (GOR.); ② munte ou munte se Intlinește, dar încă om ou om (ZNN.); ne vom Intlini dleasă la teatru; ③ m'am pornit ou graba și m'am Intlinit cu zăbava (CRO.) ④ A se ciocni, a se încăiera (*verb.* de două armate): se Intlină oștile, se lovără din mai multe părți (USR.) ⑤ A se bate în duel: s'au Intlinit la Băneasa [ung. talni].

INTILNIRE *sf.* ① Faptul de a (se) Intlini: nu-și putea explica... llinește... ou care se întorcea acasă, după aolea Intliniri ascunse (VLAM.); a da ~ ouiva, a-i hotărî timpul și locul unde se pot vedea ② Locul hotărât pentru a se vedea, pentru a-și vorbi: n'a venit la ~ ③ Ciocnirea, încăierarea a două corpuri de trupe care se Intlinesc din întimplare.

INTILNIS (*pl.* -șuri) *sf.* Intlinire (*Intrebuințat* numai în urarea bun ~ ul adresată de țărani aceloră pe care-i Intlinesc în cale): bun ~ ul, om bun! (CRO.); bun ~ ul, frate! (sa.) [Intlini].

INTILNITURĂ (*pl.* -turi) *sf.* ① Boală provenită din răceală, un fel de paraliză a unei părți a corpului atribuită de popor Intliniri-rii cu vre-un duh rău.

INTIMPINA, TIMPINA (-pin) 1. *vb. tr.* ① A ieși înaintea cuiva spre a-l primi cu cinste: acolo unde-l tîmpinără năroadele, făcure lui cinste și slavă mare (VARL.); norodul li Intimpină cu bucurie (NEGR.) ② A ieși înaintea cuiva: l-au Intimpinat în ospul scării (CAR.); la capătul podului li și Intimpină un urs mormănd (CRO.) ③ A da peste ceva, a Intlini în cale: am Intimpinat multe piedici, greutăți, nevoi; li povestește pe lark... toate cite le-a Intimpinat (CAR.) ④ A preveni, a face față: vâzind că aolei bolierau Intimpinat răzburarea sa (COOB.); ține acest mic dar de la mine și Intimpină-ți nevoia (CRO.).

2. *vb. refl.* ① A ieși unul înaintea altuia, a se Intlini ② A se Intlini, a se ciocni, a se încăiera (*verb.* de două armate): Dumitrașcu-Vodă... ou slujitorii săi s-au Intimpinat ou Tătarii... și au început pre o seamă a-l și tăla (m. cost.) [i m p in ā, propriu „a bate toba” în semn de cinste].

INTIMPINARE *sf.* ① Faptul de a Intlini: a ieși înaintea cuiva: asta e ~ a ce-mi faci cind mă întorc acasă? (GRL.); a merge, a ieși în (tru) ~ a ouiva; lumea după lume ieșise întru Intimpinarea lui, cu buclume,

ou tobe și ou surle, înveselindu-se că împăratul se întorcea biruitor (USR.); ② obiecțiune ③ Intimpinarea Domnului, sărbătoare ce se prăznuște la 2 Februar; numită și „stretenie”.

INTIMPLA (-pin) *vb. refl.* ① A se petrece, a veni, a se ivi ceva din întimplare; povestește-mi tot ce s'a întimplat acolo; s'a întimplat o mare nenorocire ② A se nimeri, a se brodi, a fi undeva din întimplare: m'am întimplat să fiu și eu acolo, cind l-a sosit oasneș veste; stranie se mai bucura, cind se întimpla oaspeți la casa noastră (CRO.).

INTIMPLARE *sf.* Fapt ce se petrece în cursul vremii, ce vine, ce se ivește pe negîndite, fără amestecul voinței noastre, fără să ne așteptăm la el: o ~ fericită, nefericită, plăcută, neplăcută, neprevăzută; din ~, (într'un mod) întimplător, printr'un efect al norocului, pe negîndite, pe neașteptate; *loc. adv.* la ~, p la toată ~ a (CRO.), într'un noroc, într'o doară, ori-ce s'ar întimpla.

INTIMPLĂTOR 1. *adj. verb.* INTIMPLA. Care se întimplă, care se poate întimpla.

2. *adv.* în mod întimplător, din întimplare.

INTIRZIA (-ziu, -tea) 1. *vb. tr.* A face să ajungă, să stea tîrziu într'un loc.

2. *vb. intr.* A veni, a ajunge (mai) tîrziu într'un loc; a rămînea undeva prea tîrziu, a zăbovi prea mult: bine ai venit, că de mai Intirzias, și eu mă prăpădeam (USR.) [lat. "intardivare].

INTIRZIERE *sf.* Faptul de a întirzia; zăbavă.

INTOARCE (-tore) 1. *vb. tr.* ① A mișca, a îndrepta corpul sau o parte a corpului în altă direcție, *în spec.* cu fața în direcția opusă pozițiunii dinainte: ~ fața spre perete; pufnă de ris și-și întoarsă fețele către dîna (USR.); ② Domnul și-a întors fața de la noi, păcătoșii (OLVR.); întoarse capul spre mine; Inti întore ochii, privirile spre răsărit; ~ spatele; ~ ouiva spatele, a-și mișca corpul, arătîndu-i spatele (în semn de dispreț, de supărare, etc.); ③ ~ capul, mișcările ouiva, a-l face să-și piardă capul, mințile (din dragoste, etc.); ④ A-și ~ înlma spre Dumnezeu ⑤ A îndrepta ceva în altă direcție; a abate: postose ajunurile sărbătorilor de Iarnă... creștînd că ar putea ~ grîndina și ploala (MAR.) ⑥ A îndrepta: a întors arma spre mine ⑦ A învîrți, a suci: ~ cheia în broască; ~ un ceasornic, a strînge arcul ceasornicului (cu cheia, etc.), spre a-l pune în mișcare; ~ tocurile (de la ghetă, etc.), a le deforma, a le suci într'o parte sau alta, călcînd greșit; ~ toile (unei oări), a trece de la o foale la alta, a le învîrți de la dreapta la stînga sau de la stînga la dreapta; ⑧ ~ foala, ~ pe altă foale ~ FOALIE ⑨

⑩ A schimba, a face să se schimbe: nu fu ou puțință să întoarsă pornirea ei de la oasneș înșurătoare (USR.); ~ din hotărîrea sa ⑪ ~ ou porumbul, a-l săpa a două oară; ~ pămîntul, locul, a-l ara a două oară: au oules porumbul, au tălat oocenii și au întors locul (SR.-VN.) ⑫ ~ pe dos, a face să fie pe dos; ~ o halnă pe dos, a o îmbrăca pe dos; a o coase din nou, făcînd din față (care s'a învechit) dos, iar din dos față ⑬ A scopi: ~ un berbec, un juncan; să nu întorci buhalul Iarna, că nu ține (GOR.) ⑭ A aduce înapoi, a face să vie înapoi: Dar cînd se gătea să lasă, Vizirul l-a întors din drum (PANNI); ⑮ ~ la credință ⑯ ~ un copil de la țîță, a-i da iar să sugă după ce a fost întărcat ⑰ A-l ~ boala, a-i reveni, a-l apuca din nou boala, după ce-l trecuse ⑱ A-l da înapoi, a înapoia: l-a întors cele trei pungi de bani și l-a mai dat încă pe deasupra și o oală plină cu pietre scumpe (sa.) ⑲ A lua înapoi, a căpăta înapoi, a recîștiga: mi-am întors paguba; a-și ~ vorba, a-și lua vorba înapoi, a vorbi, a voi altfel de cît înainte, a strica învaloia: am zis că tu vei lua jumătate din bani ce se vor găsi și eu nu-mi întorci vorba (CAR.); abs.: de nu cum-va s'ar răzgîndi, dar parcă nu era Tigan să'ntoarsă (CRO.); ~ logodna, a desface, a strica logodna.

2. *vb. refl.* ① A se mișca, a se îndrepta în altă direcție (fără a-și schimba locul), *în spec.* cu fața în direcția opusă pozițiunii dinainte: a se ~ ou fața la perete; a se ~ ou spatele la cineva; întoarc-te, ca să văd cum îți vine halna; șarpele, pînă nu-l caloi pe coadă, nu se'ntoarsă să te muște (PANNI) ② A se îndrepta într'o direcție oare-care: încotro te întorci, tot de bogății străini... te lovești (USR.) ③ A se învîrți, a se suci:

Eroule se întorcea într'un călcîiu și stă față totdeauna unde era primejdia mai mare (ISP.); casa i se întorcea împrejur (OLVR.); ① A se schimba: s'a întors lucrurile pe dos; ②: s'a întors roata (norocului); s'a schimbat soarta ③ A veni înapoi, a se duce iar de unde a pornit: cînd gîndesc că, am să mă întorc iar la dînsa acasă, tîni vine să turbuez (CRG.); nu-ți merge bine, dacă te întorci din drum (GN.); mă tem să nu te întorci fără nici o ispravă (ISP.); ④: ~ la adevărata credință [lat. *intorquere*].

INTOARCERE *sf.* Faptul de a (se) întoarce.
INTOCMA (I) *adv.* ① Tocmai, la fel: toate obiceiurile este le avem noi, le au întocmai și țările noastre munteni (CRG.); sluga cea credincioasă făcu întocmai precum i se poruncise (ISP.); ② Deplin: s'a învîlt s'o cumpere cu o mie două sute de lei întocma (SB.).

INTOCMI (-mesu) *vb. tr. și refl.* A (se) orîndui, a (se) alcătui, a (se) organiza, a (se) institui: Ștefan își întocmi oastea și le leși înainte la satul Lipiței (GN.) [to cmil].

INTOCMIRE *sf.* Faptul de a (se) întocmi, orînduire, alcătuire, organizare, instituție.

○ **INTOGM...** = **INTOCM...**

INTONA = **INTONA**.

† **INTOPSICA**, **TOPSICA**, (IN) **TOPSECA** (-toapsio, -toapse) *vb. tr. și refl.* A (se) otrăvi, a (se) învenina (păstrat în descîntece) [lat. *intoxicare*].

INTORCĂTOR *sbst.* = **INTINZĂTOR**.

INTORCĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① † Răzvrătire; disidență ② *Trans.* Cale primară (la socri).

INTORS 1. *adj.* ① p. **INTOARCE** (în toate înțeleșurile); ②: a lua calea întoarsă, a se întoarce (din drum), a se duce iar la locul de unde a plecat ③ ④ Sucit; pervers: fire întoarsă ⑤ ⑥ Scopit: berbeco întors ⑦ ⑧ (Copil) ~ de la țîță, căruia i s'a dat din nou să sugă după ce a fost înfărcat ⑨ ⑩ **NEINTORS**.

2. *sbst.* ① Întoarcere, revenire: la ~ul lui de la prelimblare, îi ieșise înainte vr'o 100 de silmeni cu belidii (N.-cost.) ② ③ Scopire.

INTORSĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Chipul sub care se înfățișază lucrurile; starca deosebită, aspectul nou sub care se prezintă un lucru: era foarte mulțumit de întorsătura pe care o luau lucrurile (O.-ZAMF.); ② *Trans.* Felul cum sînt așezate cuvintele într-o frază [intors].

INTORSURĂ (pl.-suri) *sf.* ① Întorsătură: văzînd aceste datini înrădăcinate... le dela o ~ orestinească (ISP.) ② ③ Arătură [intors].

† **INTORT** *adj.* ① = **INTORS** ② ③ Sucit ④ ⑤ † Perfid; îndărătnic: cu aleșii alesu veri fi și cu întorții răzvrăti-te-veri (PS.-SCH.); ahi lume întoartă! (SB.-DEL.) [lat. *intortus*].

INTORTEȚ *sm.* = **TORTEȚ** [intort].

INTORTOCȚIA (-chiez), *Trans. Băn. INTORTOCĂ* (-toe) *vb. tr.* A suci, a învîrți în diferite chipuri spre a produce o confuziune, spre a încurca [lat. *intortoculare*].

INTORTOCȚIAT, *Trans. Băn. INTORTOCAT* *adj.* p. **INTORTOCȚIA**. Sucit, încurcat, cu multe cotituri sau sucituri: luîndu-se după crolala unor palate întortocțiate, ce văzuse el în Egipt (ISP.); mergem așa, în sus, pe marea întortocțiată a rîului (VLAH.); ②: are fraze mari, întortocțiate și scîlciate (NEGR.).

INTORTOCȚIETURĂ (pl.-turi) *sf.* Lucru, drum întortocțiat; sucitură; încurcătură: avu grijă a destășura ghemul înaintea lui prin întortocțieturile de poteci pe unde trecea (ISP.).

INTOVĂRAȘI (-ășese) 1. *vb. tr.* A fi tovarăș de drum cuiva, a-l petrece tot drumul, a însoți: făcu... să tresară de spaimă înimile doamnelor ce ne întovărașeau (GN.); ②: turburările cari au întovărașit moartea împăratului Alexandru (N.-GH.).

2. *vb. refl.* A-și lua ca tovarăș(i), a se însoți: Eroule se întovărași cu ofiț-va prieteni de-al lui (ISP.).

† **INTRĂ** = **INTRĂ**.

INTRĂMA = **INTREMA**.

INTRARIPA = **INARIPA**.

† **INTRARMA** = **INARMA**: un vînător bine intrarmat umbra printre munți după vînat (NICH.).

INTRAU = **AURI**.

INTRE 1. *prep.* AURE. AURE. A o situație intermediară în spațiu sau în timp: Basarabia este așezată ~ Prut și Nistru; te aștept ~ (seasurile) trei și patru; i-am vorbit ~

patru ochi; mi-a spus ~ altele ② *Pr. ext.*, arată și **INT**-reciprocitatea: nu-i nicio vrămășie ~ noi ③ **Prece-**
INT-dată de *prep.* de sau pre, se combină cu ele și formează compusele dintre, printre [lat. *inter*].

† **INTRE** 2. *adv.* Înainte [lat. *ante*].

INTREBA (-eb) 1. *vb. tr.* ① A se adresa cuiva cerîndu-i să răspundă: nu răspunde, pînă nu te întreb ② A cerceta, a cere informații cu privire la cineva sau la ceva: a fost pe la noi și m'a întrebat de tine; ③: mai bine să întreb de două ori decît să greșesci odată; ④: cine întreabă, nu greșește; ⑤: uită-te la față și mă întreabă de viață.

2. *vb. refl.* ① A cere unul altuia informații cu privire la ceva: copra... se întreba de sănătatea cu dînsul (SB.); ② ③ A avea o explicație cu cineva: atunci (stăpînului) va începe a se ~ cu slugile sale pentru talanții ce le-au dat (VARL.); ④ A se căuta, a fi cerut: sîmțînța de în se trimite la Galați unde se întreabă (NOM.) [lat. *interrogare*].

† **INTREBĂCIUNE** *sf.* Întrebare: răspuns-au la această ~ sîntința sa cu sîntința pravilă și cu alte pîile din sîntința scriptură (LET.) [intreba].

INTREBARE *sf.* Faptul de a întreba; vorbire adresată cuiva cu intențiunea de a căpăta un răspuns: nu vrea să răspundă la ~a mea; ②: ~a nu costă bani; ③: ~a n'are supărare = **NEMERI**.

INTREBĂTOR *adj. verb.* **INTREBA**. Care întreabă; interogativ.

INTREBUINȚĂ (-tez) 1. *vb. tr.* A se folosi, a se servi de ceva sau de cineva: a întrebuințat mai mult nisip decît var; a întrebuințat tot felul de mijloace ca să-l înduplece; întrebuințăm mulți lucrători la fabrică.

2. *vb. refl.* ① A servi, a sluji, a fi de trebuință, a fi de folos: tutul se întrebuințează la facerea oalelor ② A fi folosit: acest cuvînt nu se mai întrebuințează.

INTREBUINȚARE *sf.* Faptul de a (se) întrebuința, folosire; uz.

INTREBUINȚAT *adj. p.* **INTREBUINȚA** ① ② **NEINTREBUINȚAT**.

INTRECE (-ce) 1. *vb. tr.* A o lua, a trece înaintea altuia sau altora: a prins-o la fugă după Petre și... l-a întrecut (SB.); ②: o copilă... așa de silitoare, de întrecere mai pe toți băieții și din carte, dar și din nebunii (CRG.); tînu văduvei întrecuse pe toți boierii și împărații la boia și la stat (ISP.).

2. *vb. intr.* A fi, a avea de prisos, mai mult de cît trebuie: i-au întrecut bani de și-au luat și olteva pămînturi (RET.); ③: mai bine să întrecă decît să nu ajungă.

3. *vb. refl.* ① A căuta să treacă unul înaintea altuia: acum să ne întrecem din fugă, zise el (CRG.); *pr. ext.*: mai bine să ne întrecem din trîntă (CRG.); tinerii și tinerete... se întrecuseră care mai de care să le declare mai frumoși (N.-GH.); ② A trece peste marginile cuvenite: știu tu că te prea întreci cu gluma p' (ALECS.); la să-l fi pus păcatul să se întrecă cu dedeochiul (CRG.).

INTREȚERE *sf.* Faptul de a (se) întrece; a se lua la ~, a căuta fie-care să ajungă mai departe decît ceilalți, a căuta să întrecă unul pe altul (în fugă sau într-o însușire oare-care).

INTRECUȚ *adj.* ① p. **INTREȚERE** ② ③ **NEINTRECUȚ** ④ ⑤ De ~, mai mult de cît trebuie, de prisos: lemne sînt de ajuns și de întrecut în pădure (CRG.) ⑥ Pe ~(le), luîndu-se la întrecere, căuînd să întrecă unul pe altul, care de care: torceam, de-a mai mare dragul, pe ~e ou Măriuca (CRG.); întinde-te la vorbă și la săgă... pe ~ele, care mai de care (CRG.).

INTREDESCHIDE (-ia) *vb. tr.* A deschide pe jumătate, a căsca (gura, ușa, etc.): rămase împietrit, ou gura întredeschisă (GN.) [intre + deschide].

INTREG 1. *adj.* ① Căruia nu-i lipsește nimic, de la care nu s'a luat nici o bucată: un an ~, o zi întregă; o pline întregă; lumea întregă, toată lumea; ②: ~ la minte, cu mintea întregă, cu mintea sănătoasă, în toată firea: să le caute un om pe care-l va socoti el că este mai cu mintea întregă (ISP.); ~ întreguleț, *Trans.* ~ întreguț, în toată întregimea, fără să lipsească absolut nimic: un an ~ întreguleț o pline (ISP.); a podidit-o un plîns d'a mulat un ștergar ~ întreguleț (OLVR.); războiul fu gata, ~ întreguț din aur (RET.); podul era ~ întreguț din aur curat (MERA) ③ ④ † Teafăr, nevătă-

INT. mat. fugind Căzaci... puțin! ~i au scăpat, toți răniți și pedestri (LET.) ¶ ③ ± Număr ~, compus din unități, iar nu din fracțiuni ¶ ④ Curat, întocmai, în întregime: e Păcală ~; pe din afară mîi se vede, pe din lăuntru lup ~ (ZNN.) ¶ ⑤ Pe de-a 'ntregul, pe dîntreg, cu totul, în întregime; de-a dreptul: mineiuni... orote așa pe de-a 'ntregul (ISP.); dori... căsă-l uoca pe de-a 'ntregul (ISP.); nu vorbi pe dîntregul ca baba-ohioara (PANN).
2. *sbst.* ① Totalitate, întregime ¶ ② ± Număr întreg (lat. *intēgrum*).

INTREGI (-egeso) *vb. tr. și refl.* A (se) face întreg, deplin; a (se) completa: nu mi-a venit gren s'o întregesc în urmă din cele auzite (GRIG.); opri Domnul drăcistul... să se întregască de mînte (COR.).

INTREGIME *sf.* Stare întreagă, deplină; totalitate; în ~, cu totul: își luase un car și-l înghese în casă în toată ~a lui (CRE.); ¶ a albit... sub povara celor optzeci de ani pe care, cu toate acestea, îl duce în ~a minții (BR.-VN.).

INTREGIRE *sf.* Faptul de a întregi: ~a neamului.

± **INTREGIUNE** *sf.* (CANT.) = **INTREGIME**.

INTREGULEȚ, **INTREGUȚ** *adj.* ① *dim.* **INTREG** ¶ ② ~ **INTREG** ①.

INTREI (-treleso) *vb. tr. și refl.* A (se) face de trei ori mai mare, mai numeros.

INTREIȚ *adj. p.* **INTREI**. De trei ori mai mare, mai mult.

INTREMA (-sm, &-emesa), *Mold. Trans.* **INTRĂMA** (-am, -am), *Bucov.* **INTRĂMĂ** (-ărm) ① *vb. tr.* ① A întrarma; a pregăti o armă de apărare: Vinde de el să se ferească, toporul își intrămă (PANN) ¶ ② A întări, a fortifica cu mijloace de apărare: Priam... întrămîndu-și puterile... își toamă ostile, își întări cetățile și toate locurile stăpînirii sale (CANT.) ¶ ③ A face să-și recapete sănătatea, a face să mai prindă putere (după o boală): sederea îndelungată într-o oimă caldă l-a intremat; doftorii... te-or intrama mai bine ca babele (CIF.) ¶ ④ A reda puterile, a restabili: imbelșugarea holdelor și hărnicia brațelor intrerău țara fute și toate se rădăcu la loc (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A se înarma: Săteanul... începă la el cu gura și cu un lemn se 'ntremă (PANN) ¶ ② A se face iar bine (după o boală), a-și recăpăta sănătatea: a stat mult între viață și moarte, luni întregi am trecut plină să se poată intrama (CAR.) ¶ ③ A prinde putere, a se întări; mai bine te-oi părăsi pe vre-o cîteva zile, plină cu m'oiu mai intrămă-ova (SB.); porumburile uscate, prin unele părți, parcă se întremează (IRO.); ideea s'a hrănit, s'a intremat, a crescut și a pus stăpînire pe toată mîntea domnului Niță (BR.-VN.).

• **INTREPOZIT** = **ANTREPOZIT**.

• **INTREPOZITAR** *sm.* Cel ce ține, ce posedă un întreprizitor.

• **INTREPRINDE** (-prînd) *vb. tr.* ① A se apuca de făcut ceva, a hotărî de a face un lucru și a începe să-l pună în lucrare: a întreprins o călătorie în jurul pămîntului ¶ ② A lua asupra-și executarea unui lucru în anumite condițiuni [între + prînde, după fr. *entreprendre*].

• **INTREPRINDERE** *sf.* Faptul de a întreprinde; antrepriză.

• **INTREPRINZĂTOR** ① *adj. verb.* **INTREPRINDE**. Care se apucă lesne, cu curaj, cu îndrăzneală, fără a se codi, de o întreprindere (în spec. anevoioasă): are un spirit ~; condeit unui ignorant e tot ce poate fi mai ~, mai universal și mai fără frîu (VLAH.).

2. *sm.* = **ANTREPRENOR**.

• **INTREPUNE** = **INTERPUNE**.

• **INTRERUPĂTOR** *sm.* ① Cel ce întrerupe (vorbirea altuia, etc.) ¶ ② Aparat care slujește să întrerupă un curent electric (Fig. 2714).

• **INTRERUPE** (-rup) ① *vb. tr.* ① A oprila mijloc: vizita lui m'a întrerupt în mijlocul scrisului ¶ ② A tăia șirul vorbirii, a curma vorba: voia să urmeze povestirea, dar călăit îl întrerupse ¶ ③ A face să înceteze pentru cîteva timp: ~ studiile; ~ electricitatea.

2. *vb. refl.* A se opri la mijloc: era să continue,

dar se întrerupse, cînd îl văzu intrînd; din lipsă de fonduri, lucrările s'au întrerupt [între + rupe, după fr. *interrompre*].

• **INTRERUPERE** *sf.* Faptul de a (se) întrerupe; curmare; încetare.

• **INTRERUPT** *adj. p.* **INTRERUPE**. Oprit la mijloc, curmat, încetat, suspendat ¶ ③ **NEINTRERUPT**.

• **INTRETĂIA** (-tăiu) *vb. tr.* ① A tăia pe ici pe colo ¶ ② A întrerupe [între + tăia, după fr. *entre-couper*].

• **INTREȚESE** (-tes) *vb. tr.* A amesteca, a împesetri cu alte țesături la mijloc [între + țese, după fr. *entretisser*].

• **INTREȚINE** (-țin, -țiu) ① *vb. tr.* ① A păstra în bună stare, a ține bine ¶ ② A face să ție, să dureze ¶ ③ A îngriji de cele trebuincioase traiului, a hrăni: întreține o familie grosă ¶ ④ A vorbi cu cineva, a sta de vorbă cu cineva.

2. *vb. refl.* ① A se păstra (în bună stare) ¶ ② A se îngriji de cele trebuincioase traiului, a se hrăni ¶ ③ A sta de vorbă cu cineva, a convorbi [între + ține, după fr. *entretenir*].

• **INTREȚINERE** *sf.* ① Faptul de a (se) întreține; ținere în bună stare, păstrare ¶ ② Cele trebuincioase traiului (hrana, îmbrăcămintea, etc.) ¶ ③ Convorbire, întrevorbire.

• **INTREȚINUT** ① *adj. p.* **INTREȚINE**.

2. **INTREȚINUTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Țitoare, ibovnică.

• **INTREVEDEA** (-vâd) *vb. tr.* ① A vedea nedeslușit; a întezări; a vedea în treacăt: albastrul de sus parcă se deslăcea... lăsîndu-mă să întrevăd minunile cerului (GN.) ¶ ② A prevedea într-o clipă [între + vedea, după fr. *entrevoir*].

• **INTREVEDERE** *sf.* ① Faptul de a întrevede a ¶ ② Întîlnire ce și-au dat două sau mai multe persoane spre a-și vorbi, spre a discuta o afacere: ~a noastră a fost scurtă.

• **INTREVOBIRE** *sf.* Convorbire [între + vorbire, după germ. *Unterredung*].

• **INTREVOBORIT** *sm.* Persoană cu care se stă de vorbă [între + vorbi, după fr. *interlocuteur*].

• **INTREZĂRI** (-ăreso) *vb. tr. și refl.* ① A (se) vedea abia, a (se) zări în treacăt: figurile Domnilor deabia se 'ntrezăresc (VLAH.) ¶ ② A întrevede, a avea ca o licărire (de speranță), a prevedea oare-cum: întrezăream puțința de a pune iar mîna pe buclă de pămînt pierdută (BR.-VN.) [între + zări].

• **INTRISTA** (-lstez) *vb. tr. și refl.* A (se) face trist, a (se) mlîni: cu cît vedea cît se împlinesc întocmai cele scrise... cu atît fata împăratului se intrista și mai mult (ISP.).
± **INTRISTĂCIUNE** *sf.* *Bucov.* Intristare, tristețe, mlînire: s'au adunat toți... să le spuie boierul pricina intristăciunii sale (SB.) [intrista].

• **INTRISTARE** *sf.* Faptul de a (se) intrista; tristețe, mlînire: după ~ vine bucuria (PANN); nu voim însă a zice că ~a e singurul izvor de inspirațiuni poetice (DOB.).

• **INTRISTĂTOR** *adj. verb.* **INTRISTA**. Care intristează.

• **INTROIENI**, **TROIENI** (-oneso) ① *vb. tr.* A băga adînc în zăpadă, a acoperi de tot cu zăpadă.

2. *vb. refl.* A se afla în zăpadă, a nu se mai putea mișca de zăpadă ce-l cotopește [troian].

• **INTROLOCA**, **INTRULOCA** (-loc), **INTURLUCA** (-no) *vb. tr. și refl.* ① A (se) aduna, a (se) strînge într-un loc, a (se) întruni: se întorase și se introlocă cu oastea sa pe care o întocmi (ISP.); doi morcovi degerați și intrulocați sub o coroană de patlăgele (A.-GH.) ¶ ② A (se) întovărăși: cum îi eu buric, mai mai că m'as intruloca cu dumneata (FLOR.).

• **INTROLOCARE**, **INTRULOCARE** *sf.* Faptul de a (se) introloca; întrunire, adunare: aci este locul de ~a a tot ce este mai spălăit în oraș (ISP.).

• **INTRONA** (-onez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) așeza pe tron. în scaunul domniei, a (se) înscăuna ¶ ② ¶ A (se) instala.

• **INTRU** *prep.* ① Foarte des întrebuintată în limba veche, s'a păstrat astăzi numai în anumite expresiuni: a adormi ~ Domnului; a leși ~ împlinirea culva; ~ cît; ~ mulți ani; ~ nimic; glîndînd ~ sine; ~ toate ¶ ② Sub forma *intr'*, înlocuște totdeauna

Fig. 2714.
Intrerupător.

prep. în înainte de un(ul), o, una și adesea înaintea cuvintelor care încep cu a: într'o zi; într'un ceas; într'una din zile; într'una, neconținut; într'adine; într'acest chip; într'acolo; într'acasa; într'adevăr; într'atuea, într'altefel, etc. ¶ ③ Compusă cu *prep.* de, pre, a dat naștere *prep.* dintru (⇒ DIN ③), printru (⇒ PRIN), pentru [lat. intro].

○ **INTRUCHIPA** (-pea) *vb. tr. și refl. Mold. A* (se) înghetaba: lo! deasupra, parcă se intruchipa o frunzișoară lătrărea, ca o prispă (GRL.) [intru + chip; comp. închipui].

○ **INTROLOCA** = **INTROLOCA**.

INTR'UNA = UN.

INTRUNI (-unes) *vb. tr. și refl. A* (se) uni într'una, laolaltă, a (se) strînge la un loc.

INTRUNIRE *sf.* ① Faptul de a (se) întruni ¶ ② Rezultatul acestei acțiuni: persoane întrunite pentru a se sfătui, etc., adunare.

INTRUPA (-pez) 1. *vb. tr.* ① A da, a face să ia trup (omenesc); ②: vin să vadă minunata zidire care intrupează visul voivodului-artist de-acum patru sute de ani (VLAH.) ¶ ③ A încorpora, a alipi (intr'un singur trup): puse în gînd... a ~ țara lui cu Moldova (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se încarna: țărîna ou oasele bine-cuvîntate se vor ~ în ziua d'apoi (OLVR.); ②: sub povara amintirilor cari învluiau și se intrupau în mintea lui (GN.) ¶ ③ A se încorpora.

INTRUPARE *sf.* ① Faptul de a (se) intrupa; încarnățiune: anii de la ~a Mintuitorului ¶ ② Incorporare.

○ **INTUNCHINA** = **INTIMPINA**.

INTUNECA (-neo) 1. *vb. tr.* ① A face întunerec, întunecos, a lua lumina: fumul de la tunuri și pusti întuneca văzduhul (ISP.); zăriră... un nor mare de praf întunecă văzduhul (VLAH.); păduri seculare de sălcii întunecă mările (VLAH.); ②: n'au fost în stare să le întunece mintea și să-i împingă spre traiu rău (SS.) ¶ ③ A eclipsa: voesc să întunece prin grațiile tale pe toate doamnele noastre (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A se face întunerec, întunecos, a pieri lumina: se 'ntunece, începe să se facă noapte, să nu se mai vadă lumina; cînd dă iar de Ivan, i se întunecă lumea înaintea ochilor (CRG.); cînd și cînd mi se 'ntunecă și vederea ochilor (SB.); cerul se întunecă și munții luară forme fantastice (ALECS.) ¶ ② ☆ A se eclipsa: a doua zi... s'a întunecat și soarele... de ziceau oamenii că au înserat de către noapte (N.-COST.) ¶ ③ ④ A se posomorî: Mitrea... se 'ntunecă la față (S.-ALD.) [lat. in-tunescare].

INTUNECARE *sf.* ① Faptul de a (se) întuneca; rezultatul acestei acțiuni ¶ ② ☆ † Întunecime (de soare, de lună), eclipsă: a doua zi... s'au întunecat și soarele, de au tinut ~a mai bine de un efort (PR.-CIV.).

INTUNECAT 1. *adj.* ① p. **INTUNECA** ¶ ③ Lipsit de lumină, întunecos: ca într'o panoramă i se a-răta... lazul somnoros și pădurea ~ă (VLAH.) ¶ ④ Posomorît: obraji săi întuneceai i se luminau (OLVR.); în vremea veche trăia un împărat ~ și glânditor ca miez-a noaptea (EMIN.).

2. **INTUNECATUL** *sm.* ② Una din numeroasele numiri ale diavolului.

INTUNECIME *sf.* ① Întunerec adînc, de nepătruns, beznă: Turorii... căntau a scăpa ou fuga, favorizați de ~a nopții (BALC.); în lungile nopți de iarnă, ce ~ plină de groază! (ODOB.); un cîine cu două capete ieșit din ~a iadului (ISP.); parcă văd răsărit din ~a bolților marea lui umbră (GN.) ¶ ② ☆ Disparațiunea momentană pe un cer senin a soarelui acoperit de lună sau a lunii acoperite de pămînt, eclipsă: ~ de soare; ~ de lună ¶ ③ Multime nenumerată: războale mari purtau întunecime de oști peste pămîntul nostru (VLAH.) [Intuneca].

INTUNECOS *adj.* Lipsit de lumină: Mama-Păduri avea locuința într'o peșteră întunecoasă (MERIA) [Intuneca].

INTUNEREC, **INTUNERIC** (pl.-ce) *sn.* ① Lipsă de lumină: ~u nopții; ~e beznă; ②: Sîr de fulge i li străbate întunericul din suflet (VLAH.) ¶ ③ † Miriadă, număr de zece mii, multime nenumerată: dacă ti vor ridica pre toți, vor fi mai mulți, întuneric de oameni și or bate pre Sași (NEG.) [n + lat. tenebricus]. † **INTUNERECĂ** (-reo), **INTUNERICĂ**, **ERECI** (-lece)

ecese) *vb. tr. și refl. A* (se) întuneca, a (se) face întunerec: dar întunerecîndu-se, nu văzură că lumina înelului... mai tare era decît a soarelui (RET.); cînd începe a se întunereci, se string copiii... și aprind un foc (SS.); se întunericise bine (LUNG.) [lat. intēnēbricare].

○ **INTUNERECIME**, **INTUNERICIME** *sf.* Întunecime [Intunerec].

† **INTURNA** (-torn) 1. *vb. tr. Mold. Bucov. Maram.* ① A întoarce, a aduce înapoi, a face să vie înapoi: Dumnezeu să-ți ajute ca să te întorci cu bine (CRG.); din mijlocul capitalei sgomotoase, îmi întorci gîndurile pe unde am umblat (VLAH.) ¶ ② A da înapoi, a înapoia: de va scăpa, ea i-a ~ boui îndoit înapoi (SB.).

2. *vb. refl.* ① A se întoarce, a veni înapoi: m'am înturnat acasă, unde m'am pus să-ți sorii (NEGR.); neîndrăznînd a mai merge înainte, se întoarce ruginat înapoi (CRG.) ¶ ③ A se duce înapoi (de unde a venit): se 'ntorci ploile și se face secetă (GOR.) [† turna < lat. tornare].

† **INTURNARE** *sf.* *Mold.* Faptul de a (se) înturna, întorcere, revenire: broțacelui cîntă vesel ~a zilelor calde (ODOB.).

○ **INTĂPA** = **INTĒPA**.

INTĂRCA (-taro, -taro), **INTERCA** (-tero) *vb. tr.* ① A opri copilul, mielul, vițelul, mînzul, etc. de a mai suga lapte, a desvătă, a-i face să uite de țîță; nu-i bine să-ntărești copilul în zi de post, o în zi de fruct (MAR.); unde și-a-ntărcat dracul copilii ⇒ **DRAC** ② ¶ ③ ④ A lipsi pe cineva de ceva, a-l desvătă de un lucru: de trel luni fusese înfiorat de la masa bogată în mîncări bune... a măreșului boier (I.-GH.) [(a băga în) țarc (ca să nu mai sugă, *verb.* de vițel, etc.)].

INTĂRCĂTOARE *sf.* ① Locul unde se întărește mieii: cînd merge cu cîrul să pască la întărcători (ODOB.) ¶ ② Timpul cînd se întărește mieii: si-i vorbă multă și chiotă... cum numai la 'ntărcătoare se vîd și se aud (LUNG.).

INTĂSA = **INTESA**.

INTELEGĂTOR *adj. verb.* **INTELEGE**. Care înțelege ¶ ③ **NEINTELEGĂTOR**.

INTELEGE (-les; pf. -lesel; part. -les) 1. *vb. tr.* ① A cuprinde cu mintea, a pricepe: mai bine ce v'am tălmăcit, și un copil putea să înțeleagă (CRG.); înțeleg limba aceasta, dar n'o pot vorbi ¶ ② A asculta, a se supune; ③: cine nu înțelege de cuvînt, niol de ciomag ¶ ④ A ști ce însemnează ceva, ce vrea să spună cineva: ce înțelegi prin vorba asta? ¶ ⑤ A afla, a descoperi ceva: a fi val de capul tău, de-otu mai ~ ou ceva despre tine (SS.) ¶ ⑥ A-i veni la socoteală, a-i plăcea: așa ceva înțeleg și eu! ¶ ⑦ A avea un folos, un câștig, un ajutor din ceva, a se alege cu ceva: mi-a plătit cu țîrîta, și n'am înțeles nimic din munca mea.

2. *vb. refl.* ① A se pricepe, a ști fie-care ce vrea, ce spune celălalt: se înțelegeau din ochi (OLVR.) ¶ ② A se învoi; a cădea la învoială: dacă se înțeleseră la cuvinte, se învoia și lucrul se și săvîrși cu bine (ISP.) [lat. intēlligēre].

INTELEGERE *sf.* ① Faptul de a (se) înțelege ¶ ② Învoială: așa ne-a fost ~a ¶ ③ Unire deplină în ce privește părerile, sentimentele; acord: au trăit pînă la moarte tot în ~ și în voie bună (SS.) ¶ ④ Legături tainice: avea ~ cu completistii ¶ ⑤ **NEINTELEGERE**.

INTELENI, ○ **INTELINI** (-nes) 1. *vb. tr.* ① A prefăce în țelină; a usca pămîntul: soarele... ou căldura sa dogori și înțeleni huma cea jilavă (ODOB.) ¶ ② ③ A lăsa nelucrat; a lăsa să stea în loc, în neactivitate, amorțit: gura lumii cine-o poate înțeleni, oare? (D.-ZAMF.) ¶ ④ A înțepeni pe cineva într'un loc, ca să nu se mai poată urni: l-am trimis după țîrguși și acolo l-a înțelenit Dumnezeu.

2. *vb. intr. și refl.* ① A se prefăce în țelină; a se întări (pămîntul), a se usca; a se păragini: are să pule... să-l dea o săpătură japănă, căoi prea s'a înțelenit pămîntul (ISP.) ¶ ② ③ A rămînea nemîșcat, neîntrebunțat, a amorți; a se înțepeni: așa înțelenise, de pustia de vreme, mai tot satul (OLVR.); de cînd sintem ță-oute, n'a venit nimeni să ne deschiză, de înțelenisem așa (ISP.) ¶ ④ A se înrădăcina, a se fixa: toată dragostea lui se 'ntelenise în lucrul stăpînesc, și ori-ce altă simjire părea străină de inima lui (GN.).

INTELEPCIUNE *sf.* ① Însușirea, mintea omu-

ÎNȚ- lui înțelept; facultatea de a înțelege ¶ ① Cumpă-
INV tare, moderațiune, rezervă [lat. *intelligentia*-
nem].

INTELEPT 1. *adj.* Cu mintea luminată, cu-
minte, deștept: mai bine ~ între cei morți, de cît
prost între cei vii (ZNN.); un stat ~; o fată înțeleaptă ¶ ①
NEINTELEPT.

2. *sm.* Om înțelept; ② ~ul făgăduște și nebunul
(sau prostul) trage nădeide; — un nebun întreabă și zece în-
țelepți nu-l pot răspunde (ZNN.); — un nebun aruncă o piatră
în fîntînă și zece înțelepți n-o pot scoate; — ochii ~ului vîd
(mai) departe; — cei șapte înțelepți (ai Greolei), denu-
mirea celor șapte filosofi moraliști din secolul al
vi-lea în. de Chr. [lat. *intelligentus*].

INTELEPTESC *adj.* De înțelept, cu-
minte: un stat ~.

INTELEPTEȘTE *adv.* Cu un înțelept, cu-
minte: ai lucrat ~; ~ ai grăit, împărate, răspuneră cea
mai mare parte din stietnic! (asp.) [înțelepțesc].

INTELEPȚI (-țeso) *vb. tr. și refl.* A (se) face
înțelept; a (se) cuminți: cine păgubește se înțelep-
țește (ZNN.); cel nebun... să albe păză să fie pre lingă oa-
menii lui, pînă se va ~ (PRV.-MB.).

INTELEPȚIE *sf.* Înțelepciune, minte de om
înțelept: cea ce vor să judece drept, înțilu să ceară
de la Dumnezeu să le dea ~ și pricepere (PRV.-MB.).

INȚELES 1. *adj.* ① *p. INȚELEGE* ¶ ② Care se
poate înțelege; de ~, cu care se poate înțelege,
învoi cineva: e un om de ~ ¶ ③ **NEINȚELES**.

2. (pl.-auri) *sm.* Ceea ce se poate înțelege din
ceva; ceea ce însemnează un lucru, o vorbă, în-
semnare, sens, noimă: Dulci cuvinte ne 'nțesele, însă
pline de 'nțeles (EMIN.); pe ~, ca să se poată înțelege,
ca să poată fi priceput: a vorbi, a scrie pe ~ul tu-
tor; Deși vorbești pe ~, Eu nu te pot pricepe (EMIN.).

INȚELINI ~ **INȚELENI**.

INȚEPA (-țep), ① **INȚEPA** (-țep) 1. *vb. tr.* ① A îm-
punge ușor cu ceva ascuțit, cu un ghimpe, cu un
țep, cu un ac, etc.: l-a înțepat o albină; lînd sîlța,
înțepă fundul fîntînii de mai multe ori (asp.) ¶ ② ③ A
atinge, a împunge cu vorba: în prediole sale de pe
amvoanele bisericilor, înțepa ca viespea (CRG.) ¶ ④ A pune
în țepă: l-a înțepa lui Ion capul în par (sb.) ¶ ⑤ A
pișca (la limbă).

2. *vb. refl.* A se împunge ușor cu ceva ascuțit.

INȚEPAT *adj.* ① *p. INȚEPA* ¶ ② ③ Țeapăn;
țanșos: a trecut deci pe lingă mine cucoana cea mare, ~ă
și fudulă (GN.); se plimba prin oraș călare... stînd ~ cu mîna
în gold (G.-GH.).

INȚEPĂTOR *adj. verb.* ① Care înțepă ¶ ②
③ Împungător, atingător: își pregătea vorbe înțepătoare,
vindictive (VLAM.).

INȚEPĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a în-
țepa; rezultatul acestei acțiuni, împunsătură.

INȚEPENEALĂ *sf.* Starea unui lucru țeapăn,
înțepenit [înțepeni].

INȚEPENI (-enesc) 1. *vb. tr.* A face să stea țea-
păn, a face să nu se mai poată mișca din loc: ~
un oulu, un stilp, coada toporului; și înțepeniindu-și pic-
cioarele, rămase drept ca lumina (asp.).

2. *vb. intr.* ① A rămînea țeapăn, nemișcat:
strînea cît putea gîtul lui Mireea care înțepeneise ou limba
scoasă afară (OLVR.); mai dă-te și d-ta oleacă pe jos... că mă
tem că ~ în căruță (CRG.) ¶ ② A înlemni, a încremeni:
înțepeneise împellîta, agîndu-se acolo (asp.).

3. *vb. refl.* A rămînea țeapăn, înfipt: deschise usa
n lături și se 'nțepeni dirz dinaintea bătrînei (VLAM.).

INȚEPOS *adj.* Înțepător, pișcător: — *adv.*:
înțepa să ceară (ploșia) mărunt și 'nțepos (CAR.) [înțepa
+ țepos].

① **INȚEPOȘA**, **INȚAPOȘA** (-oșez), -UȘA (-ușez) *vb. tr.*
A înțepa (cu o țepușă), a lua în țepă: cu
dinții înțepoșo (GR.-N.); cu dinții înțepoșau (MAR.).

INȚERCA ~ **INȚĂRCA**.

INȚESA (-esez) *vb. tr.* A indesa, a ticsi: oamenii
altor nații îl înțesează pungașele ou bănet din negustorie (JF.).

INȚESAT *adj. p. INȚESA*. Indesat, ticsit, plin:
două mese lungi, înțesate de mesafiri (OLVR.); chinulul tău
ar gîtui ~ de sute și de mii de galbini (JF.).

INȚESTAT *adj.* Încăpățînat: dacă îl văzură attî
de ~, îl arstară drumul și-l lăsară să se ducă (asp.) [țea-
stă].

① **INȚIGLA** (-lez) *vb. tr.* A înțepa, a pune în fri-
gare: a prins o broască și, înțigînd-o, a venit la foc să și-o
prăjească și el (ss.) [țigla].

② **INȚIGLAT** *adj.* ① *p. INȚIGLA* ¶ ② Țipător, as-
cuțit, pițigăiat: pe munte... se văd cioșoare de oi și se
aud într'una strigăte ~e (LUNG.); glasul lui... pare pare ~
orășanului ce-și deprinde urechea la sunete streine (JF.).

③ **INȚINA**, **INȚINA** (-nez) *vb. tr. Mold. Bucov. Trans.*
A întări foarte puțin, a sprijini foarte slab, ca să
poată cădea ușor: să tale pădurea, să o înțineze, ca să o
poată porni să căză asupra ogîli (GR.-UR.) [lat. *intenu-*
are].

INȚINAT, **INȚINAT** *adj. p. INȚINA*. ① Foarte
puțin sprijinit sau întărit, gata să cadă jos: urmî
o stîncă din locul ei, care era numai înținată (CRG.) ¶ ②
Trans. Bucov. Desmierdat; arrogant, mindru, măreț:
nu aștia nici o fată pe plăcere, că el era fector de împărat
gingaș și înținat (RET.) ¶ ③ Gata să sară la bătaie (SEZ.):
țara sclerșă, pribegii stau înținați (GR.-UR.).

④ **INȚINȚELA**, **INȚINȚELA** (-lez) *vb. tr. Maram. A*
împodobi, a înfrumuseța.

INȚOLȚ (-oleso) *vb. tr. și refl.* ① F A (se) îm-
brăca cu haine nouă: de la care să capete cite ceva ou
care să se mai înțolească și el (asp.); se 'nțolește de la unul
și altul de pomană (CAR.) [țol].

INȚOPONĂ = **ÎMPOFOTONĂ**: stilul muzical cam
pipernicit și cam înțoponat al secolului din urmă (OOS.).

② **INȚOTONA** ~ **ÎMPOFOTONA**.

③ **INȚĂI**(E)GÎ (-gese) *vb. tr. Băn.* A bătuți în piuă,
a pune țesăturile (păturile, cioarecii, etc.) în v â i-
a g â (OUB.).

④ **INȚĂLĂTUȚI** (-neces) *vb. tr. și refl. Mold. Bucov.*
A (se) înfășura; a (se) încolăci: șerpele s'a înfășă-
lătuț de băț (VOR.) [vălătuț].

INȚĂLI... ~ **INȚELI**...

INȚĂLMĂȘAG = **VĂLMĂȘAG**: se face o larmă
și-un ~, de nu mai știu încotro să se miște (VLAM.).

INȚĂLMĂȘI (pl.-ășeli) *sf.* Faptul de a (se)
în v â l m â ș i; neorînduială, amestecătură, in-
cercătură, confuziune: profitînd de un moment de ~,
sări de pe capră și o rușe la fugă (O.-ZAMF.); în ~ nu bășea
de seamă oă, alergînd după iepure, trecuse în Valea Pîln-
gerii (ISP.).

INȚĂLMĂȘI (-ășesc) 1. *vb. tr.* A pune în neorîn-
duială, a arunca de-a valma unele peste altele (sau
unii peste alții), a amesteca clăie peste grămadă;
a zăpăci, a ului, a turbura: vrămașii... ce-i în-
treceau ou mult la număr, îl învâlmășise și-l puse pe fugă
(asp.); morile vuese... învâlmășid în spitele roatelor talazu-
rile albite de spumă (OLVR.).

2. *vb. refl.* ① A se amesteca de-a valma, în neor-
înduială: luptătorii se învâlmășeau și cad unii peste alții
(VLAM.); înainturii sufletului ei, amintirile se învâlmășeau
(GR.) ¶ ② A se zăpăci, a se încurca: Motoc... se în-
vâlmășea în vorbă (NEGR.) [comp. **DE-A VALMA**, **VĂLMĂ-**
ȘAG].

INȚĂLUI (-ăleso, -ăluu) 1. *vb. tr.* ① A înfăș-
șura, a învîrți ca un sul, ca o trîmbă ¶ ② A îm-
presura, a cuprinde de toate părțile, a năpădi:
umbra ne învâlăuie de toate părțile (VLAM.); legnat de trăsura
și de gîndurile ce mă învâlăuiau (GN.); bicul învâlăuie din-
tr'odată pe rotagi și pe înalțagi (O.-ZAMF.) ¶ ③ A înveli:
peste picior învâlăuit bine în oblele (N.-COST.); Dao'am vîst
că nu mai vîi, Focul ou învâlăui (N.-ARR.) ¶ ④ A face ne-
ajunsuri, a supăra, a necăji, a chinui: cea ce... îl
va ~ și nu-l va lăsa să-și împle slujba (PRV.-MB.); să ferte și
finul nostru... căci cite odată stîtem și noi mai învâlăuiți
(RET.); au înțînțit turme întregi de suflete pe care vîntul cel
rău le biclăuie și le învâlăuie (GN.).

2. *vb. refl.* ① A se înfășura; a se învîrți, a se
încolăci, a se rostogoli: din prăpaște ieșea bălauri și șerpi
de să'nvâlăuie printre picioarele lor (OOS.); ca marea învâlă-
uindu-se, așa vă veți turbura (SIEL.) ¶ ② A se munci,
a se chinui, a se sbate, a se frămînta căutînd să
se descurce, să scape din nevoie: și așa în șese zile în-
vâlăuindu-se prin munte, lîmînd și trudit, au nemerit la un
pîrau (GR.-UR.) [v â l].

③ **INȚĂLUIALĂ** (pl.-leii) *sf.* Neajuns, necaz,
chin: din toate aceste învâlăuiri, tot am rămas ou un oștig
(GN.) [în v â l u i].

④ **INȚĂLUITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Rostogolire,
învîrtitură, încolăcitură ¶ ② Frămîntare, neajuns

necaz, chin: erau bogate... învăluituri în biata țară (NEC.) [învăluit].

ÎNVĂLURĂ (-urez) 1. *vb. tr.* A împresura, a cuprinde de toate părțile, a năpădi: în răstimpuri, trecea prin el ofte o adiere de vînt, învălurindu-l ca pe un lac de smarald (S.-ALD.).

2. *vb. refl.* A se sbuciuma, a se frămînta, a se agita ca valurile mării: pădurile de sălcii din oastroave plîngeau, urlau, se învălurau (S.-ALD.).

ÎNVĂLURAT *adj. p.* **ÎNVĂLURĂ**. ① Agitat de valuri, de talazuri; care formează unde, care se mișcă ca agitat de valuri: peste aurul ~ al grîului, soarele revărsa potopul de aur al luminii lui fierbînt (S.-ALD.) ② ③ Accidentat: după vîr'o trei ceasuri de umbriet, tot pe locuri ~ (VLAH.).

ÎNVĂPĂIA (-ăiez) *vb. tr. și refl.* A (se) înflăcăra, a (se) aprinde ca o văpaie: înțelegînd dorul de țară ce-l învăpăia (USP.).

ÎNVĂPĂIAȚ *adj. p.* **ÎNVĂPĂIA**. Înflăcărat, aprins: își stergea lacrimile ce curgeau stîrînd lui ochii săi învăpăiați (MERAR); în zadar mălcă-sa căuta să stîmpe porțile lui ~ (GN.).

ÎNVĂPĂIERE, ÎNVĂPĂIERE *sf.* Faptul se a (se) învăpăia, înflăcărare: Aleargă la dînsa cu învăpăiere (STAM.); cînd învăpăierea patriotică trece peste fruntarii (A.-GH.).

ÎNVĂRA (se învărează) *vb. refl. unipers.* A se face *vară*.

ÎNVĂRGAT *adj.* = **VĂRGAT**: Merisor verde 'nvărgat, Dulce-al toat la sărutat (UK.-BRS.).

† **ÎNVĂSCUT** *adj. p.* **ÎNVEȘTE**. Îmbrăcat; *astăzi, mai adesea în colinde*: Dumnezeu cel nou născut, Cu flori de crîn ~ (PAMF.); Un Dumnezeu nou născut, În rîntii e ~ (BRL.); *pr. ext.*: pe la începutul acestei luni, pămîntul se află ~ cu înfățășat lărbă (ION.); erau ~ de mucegalu verde (STAM.) ④ ⑤ **ÎNVEȘCUT**, *gol*: s'a alegea firul pîlilor neînveșt, curat, și să le pună în vravuri (SB.).

ÎNVĂȚ (*pl.-ături*) *sn.* ① Deprindere rea, năray: la noi... s'au cam înrădăcinat niște... ury nesocotite (JIF.); ② ~ul are și desvăt (PANN) (CAR.) ③ Sfat, povață, învățătură: și nu fii prost, ține mințe ~ul ce ți-am dat (PANN); dacă e din ~ul altora, rău te-a povățuit (R.-COD.); ④: Nu cere de la prost ~ și de la bătrîn băț (PANN) [lat. *vitiūm* + *învăța*].

ÎNVĂȚA (-văt) 1. *vb. tr.* ① A deprinde pe cineva cu ceva: și cînd m'am făcut mai mare, M'a învățat a 'mbia călare (sev.); *verb. de animale*, a dresa: ~ boui la plug; ~ calul la trap ② A sfătui, a povățui, a îndemna să facă ceva: cele ce învățau sau îndeamnă pe alții de să tale pom (PRV.-LP.); tu stai să-l înveți de bine și el te 'nvăță pe tine (PANN) ③ A orîndui, a porunci, a dispune: se va certa mai puțin... de cum învăță pravila (PRV.-MB.); ighemonul învăță ~ o desbrace goală și să o bată cu tolege (OOS.) ④ A dobîndi cunoștințe, a studia: ~ gramatică; ~ să citească; ...îndată s'a apucat să învețe limbi și carte, muzică și ori-ce alt (PANN); ~ un meșteșug; ⑤: Ce înveți la tinerete? Aceea știi la bătrînețe (ZNN.); ⑥: Cine învăță la tinerete Se odhinește la bătrînețe (PANN) ⑦ A-și întipări ceva în minte ca să poată repeta la cerere sau să-și aducă aminte la nevoie, a ajunge să cunoască: ~ lecția; ~ o poezie; ~ pe din afară un discurs ⑧ A da cunoștințele necesare, a instrui: călîngărul îl învăță să citească și să scrie (USP.); cînd îl va învăța diavolul meșteșugul lui cel spurcat (PRV.-MB.); cine se apucă să învețe pe nerod, nu se osibește de nebun (PANN); ⑨: nevoia învăță pe om și nălua pe copil (ZNN.); ⑩: vremea învăță pe acela ce n'au dascăl (PANN); ⑪ ~ minte pe cineva, a-l cuminți (prin mustări sau pedeapsă); ~ pe cineva să trăiască, a-l sili să se poarte altfel; ~ pe cineva să vorbească, a-l mustra sau pedepsi pentru felu-i nepermis de a vorbi.

2. *vb. refl.* ① A se deprinde, a căpăta un obicei, o dispoziție: el se învățase cu bucate atumate și acum... credea că așa trebuia să fie (USP.); cine se învăță minciună, cînd spune adevărul, se bolnăvește (PANN); ②: cine trăiește cu ohiorii, se învăță a se uita chiorii; — **BU-LEȘTRU** ③ ④ A ajunge să știe, să cunoască, a se instrui ⑤ A se cuminți: a se ~ minte: De multe în lume am dat și tot nu m'am învățat (PANN) [lat. *in vitiare* < *vitiūm*].

ÎNVĂȚACEI *sm. Trans. Bucov.* Ucenic, discipol: băiatul a lutrat ~ la un țesător de pînă (MAR.);

Isus Christos nu era ~ ca ceilalți învățăcei (SB.) [în-vățăta].

ÎNVĂȚĂMÎNT (*pl.-minte*) *sn.* ① = **INSTRUCȚIUNE** ②-③: ~ul primar, secundar și superior ④ Învățătură: o noțiune statistică foarte curioasă și plină de învățăminte (CAR.) [în-vățăta, după fr. *enseignement*].

ÎNVĂȚAT 1. *adj. p.* **ÎNVĂȚA**. ① Deprins, obicnuit; dresat: cînd lăste omul ~ într'acest meșteșug a furtușagului (PRV.-LP.); cela ce va fura o... pasăre, pînă nu va fi ~, acela să nu albă nice o certare (PRV.-MB.) ② Care a învățat multă carte, care are cunoștințe adînci: un om ~ ③ ④ **ÎNVEȚAT**: porunci și aduse din herghelie doi armășari învețai: ⑤: omul cît trăiește învăță, și tot moare neînvățat (PANN).

2. *sm.* ① Cel ce a învățat multă carte, care are cunoștințe adînci, savant.

ÎNVĂȚĂTOR 1. *adj. verb.* **ÎNVĂȚA**. Care învăță.

2. *sm.* ① ② Magistru, dascăl (în stil biblic): necnicii lui grăiră: învățător, ce-au greșit acesta sau părinții lui, de-au născut orb P (COR.) ③ ④ Cel ce predă instrucțiunea într-o școală primară dintr'un sat (și / **ÎNVĂȚĂTOARE**).

ÎNVĂȚĂTORESC *adj.* ① De învățător, privitor la învățător: care arhieru se va schimbtoi, iase din... învățătoarea rînduială și mîrge în rîndul... ucnleului (PRV.-MB.).

ÎNVĂȚĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Deprindere: țărânu cel gros... de va grăi de învățătura lui cea rea, atunci se va certa tocmai ca și aliați (PRV.-MB.) ② Sfat, povață, îndemn: cela ce va face greșală cu învățătura mai-marelui său (PRV.-LP.) ③ ④ Precept, orînduială, ordin: după învățătura lu Dumnezeu să ne nevoim să 'mbilăm (COR.); cela ce nu va asculta de învățătura judecătorului (PRV.-MB.) ⑤ Ceea ce învăță sau a învățat cineva, cunoștințe dobîndite din carte sau de la dascăl, instrucțiune: toate învățăturile pe care alți copii le învățau într'un an, el le învăța într-o lună (USP.); ⑥: învățătura nu se cum-pără cu bani ⑦ ⑧ Faptul de a învăța, studiu: stătu pe oameni să-și dea copiii la ~ (CRG.); de va ti călugărul dus pentru învățătura cărții (PRV.-MB.) [în-vățăta].

ÎNVECHI (-eches) *vb. refl.* ① A se face vechiu: vinul... din ce în ce mai mult se învechește, din aceea și mai mult se împuternicește (ION.) ② A se trece, a se uza: hainele mele s'au învechit ③ A nu se mai întrebuița, a ieși din uz: expresiunea aceasta s'a învechit.

ÎNVECINĂ (-inez) *vb. refl.* A fi vecin, a se megiesi: cine i-a zis el cu el... să se învecineze P (TIC.).

ÎNVECINĂȚ *adj. p.* **ÎNVECINĂ**. Vecin, din apropiere.

ÎNVECINICI (-icesc) *vb. tr.* A face să rămîie, să se pomenească vecinic, a eterniza: una din cele multe care învecinicesc numele lui Elia... este că ne-a scăpat de atîtea litere prisoselice (NEGR.).

ÎNVEDERA (-erez) *vb. tr.* A arăta, în mod vădit, a dovedi pînă la evidență, a evidenția: în mănăstiri au scăpat neatîns... hirtile ce învederează pînă azi strănilor... că... sintem... nație de Ruman (JIF.) [vedere].

ÎNVEDERAT *adj. p.* **ÎNVEDERA**. Vădit, evident: e lucrul ~ că au ouprins o mulțime de țări și de cetăți (USP.).

ÎNVELI, † **ÎNVALI** (-lesc) 1. *vb. tr.* ① A înfășura: tăia tata porcul și-l prilea și-l opărea și-l învălea lute cu pale, de-l înnădusea (CRG.); ②: el o învăli într-o căutătură de-o nespusă înduioșare (VLAH.) ③ *Trans. Spec.* A îm-brobodi mireasa, gătînd-o ca nevastă: mireasa otnd pleacă la biserică, pune o cunună pe cap, pe care n'o aruncă, pînă ce n'o învălesc, adică pînă ce n'o împodobesc ca nevastă (MAR.) ④ ⑤ A înfășura urzeala pe sulul dinapoi al războiului ⑥ A acoperi, a întinde ceva pe deasupra ca să se ascundă sau să se adăpostesc un lucru; ~ focul, a-l acoperi cu cenușă: în sobă ar-sea un foc strănic, îl învălinsem și astupasem, căci era ger afară (CRG.); ~ o casă cu tînichea, cu sîndriă.

2. *v. refl.* ① A se înfășura; ②: pe înserate, cînd se învălea zluca cu noaptea... iaca numai că lase Crăilorul babei (MERAR) ③ ④ *Trans. Spec.* A se îm-brobodi ca mireasă: în timpul acesta mireasa se învălește ca nevastă (PAC.) ⑤ ⑥ A se înfășura (urzeala) pe sulul dinapoi al războiului: sulul împejurul cărui se învălește coarda (CUC.) ⑦ A se acoperi [vsl. *valiti*].

INV- INV **INVELIȘ**, † **INVALIȘ** (pl. -ișuri) *sn.* ① Ceea ce servește să învelescă, să înfășoare: și ascult cum ~ul Cărilor încet mi-l rod (EMIN.); *pr. ext.*: tirgul, cu învalișul său de colb... li se făcuse nesuferit (GN.) ② Acoperiș: învalișuri cu streșina înșită ca o umbrelă (L-GH.) [in-vel-iș].

INVELIT, † **INVALIT** 1. *adj. p.* **INVELI**, **INVALI**. ① Înșurător: un pachet ~ (Fig. 2715). *Spec.* Înșurător la cap, imbrobodit: dintr'acel doi Turci... era unul... învalit turește, pre carele apoi i-au tăcut Dumitrașco-Vodă agă (N-COST.). *Trans.* despre neveste: fetele umblă cu capul gol... pe oînd nevestele sînt învalite, adică imbrobodite cu stergare (UK-ERE.). ② Înșurător împrejurul sulului dinapoi ai războiului: sulul cu firele învalite... se așază pe picioarele dinapoi ale războiului (PAC.) ③ *Olten.* învult, îndesat (despre flori și creștele păsărilor) (CIAUS.) ④ Acoperit ⑤ **NEINVELIT**.

2. *sbst.* Faptul de a (se) înveli: ~ul cărților; învălțitul pînzei este operația ce urmează arzului (PAMF.).

INVELITOARE, **INVALITOARE** *sf.* ① Ceea ce servește să înfășoare sau să învelescă, înveliș: uitîndu-se la învelitoarea cu care dormise acoperit, văzu că e de catifea stacojie (CAR.) ② Ștergar, năframă cu care femeile-și imbrobodesc capul (Fig. 2715): ștergarul sau minștergura e în genere învelitoare de cap a nevestelor (MAR.) ③ Acoperiș: învalitoare era de acioane și de plumb (ASP.) [in-veli].

④ **INVELITURĂ** (pl. -turi) *sf.* ① Faptul de a înveli ② = **INVALITOARE**.

INVENINA (-inez) 1. *vb. tr.* ① A umplea de venin, a adăpa cu venin: ea se făcuse grădina și izvor ca să invenineze pe Gruceanu și să-l omoreze (ASP.) ② A face veninos.

2. *vb. refl.* ① A se umplea de venin; a se face veninos ② A se înrăi, a se înrătăci.

INVERGELAT *adj.* Prevăzut cu vergele.

INVERIGA (-ig, -igez) *vb. tr.* ① A pune în verigi, în lanțuri ② A lega în verigi de fier.

INVERSUNA = **INVIERSUNA**.

INVERZI (-zesu) 1. *vb. tr.* A face verde: Tu uști mîndra pașiste, Tu mi-o uști, tu mi-o 'nverzeste (UK-ERE.).

2. *vb. intr.* ① A se face verde ② A începe să crească frunzele sau iarba, a se împodobi cu verdeață: oodrul a înverzit.

INVERZITOR *adj. verb.* **INVERZI**. Care înverzeste: Ochiul vesel întîlnește, pe colnoile 'nverzitoare, Turnuri malte și pagode... (ALECS.).

INVESELI (-elesu) 1. *vb. tr.* A face vesel: un soare frumos, o noapte senină mă înveselește (NEGR.); nu știu ce voie să-l facă ca să-l mă înveselească (ASP.).

2. *vb. refl.* ① A se face veselie ② A petrece în veselie: pe cînd ei beau și se înveseleau... odată se despică zăul și se lvi o umbră (ASP.).

INVESELITOR *adj. verb.* **INVESELI**. Care înveselește: acel oare anunța Bătărețului această știre înveselitoare era un om între două vîrste (L-GH.).

INVEȘMÎNTA, ① **INVESTIMÎNTA** (-mînt) *vb. tr. și refl.* ① A (se) îmbrăca: fără o sdrăneșă... din marea bogăție care le înveșmînta odînoară (REG.); se apucă să înveșmînte cu hainele cu care era deprinsă (NEGR.) [ve-ș-mînt].

INVEȘMÎNTAT *adj. p.* **INVEȘMÎNTA**. ① Îmbrăcat: în clocotirea aceea de foc... leționarii par... o lume de uriași înveșmîntați în ilicoări (VLAH.).

† **INVEȘTE**, † **INVEȘTI** (-vâso; *pf.* -văsoul, -veștil; *part.* -văsout, -veștit) *vb. tr. și refl.* ① A (se) îmbrăca: Ce-l mai bun ca oala bună? Că te 'nvește, te hrănește și cu miel te dăruște (BRL.); C'o vînit o iarnă grea și ne-am învăsout cu ea (PL.); înveștiți-te în lumină ca în cămeșe, întîneși cerul ca o piale (PS-SCH.) [lat. v-e-s-t-i-re].

INVIA (-viu, & -viez), † **INVIE** (-viu; *pf.* -vis, -visel; *part.* -via) 1. *vb. tr.* A face iar viu, a se scula din morți: cu vorba ta ești în stare să învii și pe tata din groapă (LUNG.).

2. *vb. intr.* ① A se scula din morți, a se face iar viu: deștînese spre iad și a treia zi învise din moarte (PS-SCH.); din momentul oînd preotul a rostit pentru prima oară cuvîn-

tele „Christos a 'nviat'”, la înviera... și pînă la... înălțarea Domnului, Românii de pretutindeni... se salută... numai cu „Christos a 'nviat'” (MAR.). ② A muri și a învia de bucurie (ASP.), a nu mai putea de bucurie ③ A se redestepta în minte: sub povara amintirilor cari înviau și se intrupau în mintea lui, ei părea întristat (GN.) [lat. in-vi-v-e-re].

INVIERE *sf.* ① Faptul de a învia: ~a morților ② înviera (Domnului, lui Christos), slujba făcută la miezul nopții în Sîmbăta Paștilor spre Duminică, întru amintirea învierii Mîntuitorului.

INVIERȘUNA, **INVERSUNA** (-unez) *vb. tr. și refl.* A se îndrîji, a se porni cu minie: lupta se înviersunase: cel mai în vîrstă dintre copiii li apucă... și-l trînti cu fața în sus (CRG.); Alexandru se înviersună auzind acestea și căta vreme cu priile cum să plarză pe Mihai (ASP.) [comp. **VIERSUN**].

INVIERȘUNARE, **INVERȘUNARE** *sf.* ① Faptul de a se înviersuna ② Îndrîjire.

INVIERȘUNAT, **INVERȘUNAT** *adj. p.* **INV(1)ERȘUNA**. Îndrîjit, crîncen, neîmpăcat, fără cruțare: se tălau unii pre alții fără de nîc o milă, atîta erau de înviersunați ostașii (ASP.); sub simbolul prefătut al fricii, ascundeau setea de răzbunare a celor mai înviersunați urali (VLAH.).

INVIEȚOR *adj. verb.* **INVIA**. Care învie, care dă viață nouă: a resimți în sufletul său toate înviețoarele fremete ale vieții de plăcș (COES.).

INVIFORA (-orez) *vb. tr.* A goni cu înviersunare (ca împins de vi-fo-r), a îndrîji: lupte crîncene inviforează gloatele și le întorc la vechea lor sălbătăcie (VLAH.).

INVIFORAT *adj. p.* **INVIFORA**. Învișurător, ca gonit sau împins de vi-fo-r; furtunos: Ileana Cosinzeană pusă de soartă în calea zmeilor inviforați, răpiți de rumuseșea ei (VLAH.); valuri, valuri răsunătoare se răspîndeau prin limpezimea aerului... ~e ca minile Bistriței (GN.).

INVINGE = **INVINGE**.

INVINEȚI (-eșeu) *vb. tr. și refl.* A (se) face vî-n-ă-t, a (se) colora în vină: cerul de nori... înveșeșea și posomora drumurile șerpuite, frumoase (DEM.); bolerul Furtună se invinețea la față (GRU.); petițele acestea... sînt dintr-un început de culoare roșie, iar mai pe urmă se invinețesc (MAR.).

INVINGĂȚOR 1. *adj. verb.* **INVINGE**. Care învinge.

2. *sm.*, **INVINGĂTOARE** *sf.* Cel ce învinge, biruitor: învingătorul de la Călugăreni.

INVINGE (-ving; *pf.* -vinsel; *part.* -vins) † **INVINGE** *vb. tr.* ① A bate pe adversar, pe vrăjmași, a birui, a dovedi, a izbîndi: Mihai-Viteazul a învins pe Turci la Călugăreni; oînd văzu cum că nu poate învinge, lovi lui Iacov osul cîlcîului (PAL.) ② A putea isprăvi, a răzbi, a da de căpătîiu: am învins toate greutățile ③ A copleși, a covîrși, a doborî, a răpune ④ A stăpîni, a înfrîna [lat. v-i-n-c-e-re].

INVINGERE *sf.* Faptul de a învinge, biruință, izbîndă, victorie.

INVINOVĂȚI (-ășeu) 1. *vb. tr.* A arunca o vină cuiva, a-l arăta ca vîn o_văț de un lucru: să mă ferească Dumnezeu să învinovățesc pe cineva că voește cu tot dinadinsul să gonească obiceiurile noastre (ASP.).

2. *vb. refl.* A arunca vina asupra-și, a se declara vinovat.

INVINOVĂȚIRE *sf.* Faptul de a (se) învinovăȚi, acuzaȚiune, inculpare.

INVINS *adj. p.* **INVINGE** ⑤ **NEINVINS**.

INVINUȚI (-uesu) *vb. tr.* A învinovăȚi, a arunca vîn a asupra cuiva.

INVIOARA (-orez) 1. *vb. tr.* ① A da iarăși viață, a însufleȚi, a face să-și revină în simȚiri: o stropiră cu apă, și d'abia, d'abia o mai înviorară (ASP.) ② A înveseli: o veselie ușoară înviora lărași pe toată lumea (CAR.).

2. *vb. refl.* A căpăta viață, a se însufleȚi, a se îmbărbăta: inimile Daclor se înviorară și strigăte de bucurie sbucseser din toate părțile (VLAH.) [V i u].

INVIORĂȚOR *adj. verb.* **INVIOARA**. Care învioră: norocosul August, soarele ~ al Romei îmbătrînită (VLAH.); pădurea, cu mirosul ei ~ (CAR.).

③ **INVIOȘA** (-oșez) *vb. tr. și refl.* **Mold.** A (se) înviora: ochii ei se înviorară, scîldîndu-se în fle-care și în aer și lumină (GN.); mirosul cel umed al florilor înviorate o făceau să doarmă mult (EMIN.) [V i u].

INV- buri, a mișca în virtej: viața trăgea involburind apa în pîlîni mici (S.-ALD.).

INZ 2. *vb. refl.* A se mișca în virtej, a forma volburi: apa se înțește și se involburează (VLAH.); privlă pe întinderea apei în care se involburau joacă lumina asfințitului (SAD.).

INVOLBURAT *adj. p.* **INVOLBURĂ**: sfînt ni-riul acesta cu apa ~ și cu nisip de aur (VLAH.).

INVOLT, *f.* **INVOALTĂ** *adj. p.* **INVOALBE**. ① ♀ Plin, cu petale multe și îndesate: garoafă invoaltă (2716); *pr. ext.* înfioat, umflat: printre boltele invoalte ale malacoelelor și fustelor cusute; nu i se auzea decît înșușit mătăsos al rochiilor sale invoalte (OLVR.).

② Stufos: capul îi e înconjurat de părul ~ și bălău (OLVR.) [lat. *invol-tus].

INVOLTA *vb. refl.* A se umfla, a se înfioa, a fi stufos: părul bălău și luolos ca mătasea i se involta în umeri (OLVR.) [in volt].

INVRĂJBI (-beso) 1. *vb. tr.* A băga v r a j b a între doi sau mai mulți inși, a face să se dușmănească: Ca să plarz' o țară, cerul, cînd voește, Unii ostră alții fiii invrăjbește (BOL.); măgarul... au invrăjbit... și turburat toate vietătoarele dumesnice pre cîmp (RICH.).

2. *vb. refl.* A se face vrăjmaș cu cineva, a se dușmăni: cea ce va sfîșii pre altul să se invrăjbească cu cineva... se va pedesi după cum va fi voia judecătorului (PRV.-MB.); Doamne, cumățăică-băi, cum se pot ~ oamenii din nimica toată, lîndu-se după gurile cele rele? (CRG.); ③ Intr'acel loc, unde apele se invrăjbesc și se strefolesc în adînci virtejuri, vasul începu a șovăi (ODOS.).

INVRĂJBIRE *sf.* Faptul de a (se) i n v r a j b i; rezultatul acestei acțiuni, vrăjbă, dușmănie, vrăjmașie: și-a virit oada între dinții diavolului invrăjbirii (ISP.); nice să fie priolnă de ~ între chesarul și oraui leșec (N.-COST.).

INVRĂJBITOR *adj. verb.* **INVRĂJBI** și *sm.* Care (se) invrăjbește: țările birnice de-a pururea sînt invrăjbitoare (MUST.); fiind... și el vreme îndelungată puternic aice în țară, ~ de domni (N.-COST.).

④ **INVRĂJMAȘI** (-ăseso) *vb. tr.* A pune în primejdie (viața cuiva) prin fapte v r a j m a ș e: de să va arăta nemulțumitoriu cea ce va lua darul ostră cea ce l-au dăruit... sau îl va ~ viața... atunci se strică soele daruri (PRV.-MB.).

INVREDNICI (-iceso) 1. *vb. tr.* ① A-i ~ (Dumnezeu), a-i da harul, a acorda grația, favoarea: In-calte mă mingiu că m'a invrednicit Dumnezeu să învelesco ou cobza mea o lume întreagă (ALECS.); da laudă Domnului că l-a invrednicit a mai da peste filințe de oameni (ISP.); dînd grație cerului că țară l-a invrednicit Dumnezeu să vadă la putere pe oamenii de geniu (A.-OH.) ② A condescinde, a catadicsi, a acorda cinstea: nu m'a invrednicit cu nici un răspuns.

2. *vb. refl.* ① A avea parte, a avea norocul, cinstea, favoarea: părintele Duhu nu se invrednicise de o viață mai bună (CRG.); Fourier... nu s'a invrednicit să ri-

dice cel mai mic falanster (A.-OH.); ajunsese la cărunțe și nu se invrednicise a avea și el măcar un copil (ISP.). ② A condescinde, a catadicsi, a acorda favoarea: nu s'a invrednicit să vie s'o vadă măcar odată (S.-ALD.); se invrednicî a sîrta poala aceluia înalt funcționar (ALX.) [vrednic].

INVRÎSTA... = **INVRÎSTA**...

INZĂBĂLA (-ălez) *vb. tr.* A pune (calului) zăbala; ② M'a înzăbălat muierea și mă joacă oum i-e vrerea (PANN.).

INZADAR = **ZADAR**.

INZĂPEZI (-ezesc) *vb. tr. și refl.* A (se) întroieni: trenul s'a înzăpezit [zăpădă].

INZĂUAT, **INZĂOAT**, **INZEUAT** *adj.* Imbrăcat în zale, cu platoșe: 4000 de călăreți ce le zio panțiri înzăoți (M.-COST.); Văzu înaintea sa Cavaleri încremeniți, înzăoți și înarmați (STAM.); intrară... în lăuntrul codrului min-drele siruri de călăreți înzeuăți (VLAH.) [za (u)ă].

INZĂVONI = **INSOVONI**.

INZECHIAȚ *adj.* ① Imbrăcat cu z e c h e: țărani înzechiați (JIP.).

INZECI (-eceso) *vb. tr. și refl.* A (se) face de z e c e ori mai mare, mai numeros: abia ajunsese la jumătatea cărților și Pantazi își înzeceise capitalul (OLVR.).

INZECIT *adj. p.* **INZECI**. De zece ori mai mare sau mai numeros.

INZEIT *adj.* Indumnezeit, divinizat: ...un suflet ~ Privește fără spaimă l'al vieții asfințit (ALECS.); Din nou prin gloriile calcă cu fața ~... Poporul împărat (EMIN.) [zeu].

INZESTRA (-trez) *vb. tr.* ① A da zestre: tatăl este dator să înzestreze pe fiu-sa din averea lui (LEG.-CAR.) ② *Pr. ext.* A îngrij cu ceva, a prevedea, a dota: întemeiază școli naționale pre care le înzestrează cu moșii (NEGR.); cînd streinii volesc să înzestreze România cu instituții folositoare, trebuie să le întindem mințile cu dragoste (ALECS.) ③ ④ A împodobi cu daruri sufletești: inima te-a înzestrea frumuseților cu care te-a înzestrat natura (GN.).

INZESTRAT *adj. p.* **INZESTRA**. ① Care a primit zestre ② Îngrijit cu ceva, prevăzut, dotat ③ ④ Împodobit cu daruri sufletești ⑤ ⑥ **NEINZESTRAT**.

INZESTRĂTOR *sm.* Cel ce i n z e s t r e a z ă: care ~ făgăduiește bani în zestre, cînd la soroc nu va da, după soroc e dator dobîndă (SEZ.).

INZILI (-ileso) 1. *vb. tr.* A da viață lungă, a acorda multe zile (de trăit): de unde dai, milostivul Dumnezeu să-ți dea, zise baba, și mult să te înzilească, luminate crășor (CRG.); Dumnezeu să te înzilească și să te norocoască (FLOR.).

2. *Mold. vb. refl.* A-și ținea zilele, a trăi de azi pe mîine: n'are nici ou ce se înzili (SEZ.).

INZIMBI (-beso) *vb. refl.* A z i m b i a ride: Văzînd ghioțorul ce nici n'a stîndit, îi înfiori fața și i s'a 'nzimbit (PANN.).

INZORZONA (-onez) *vb. tr. și refl.* A (se) împodobi cu z o r z o a n e, a se împoțona.

INZORZONAT *adj. p.* **INZORZONA**. Împodobit cu zorzoane, împoțonat: îi vedeai... uitîndu-se... în dreptul vreunei case... ~ă cu fel de fel de leșituri (ORL.).

Fig. 2716.
Garoafă
invoaltă.

Sec. XV

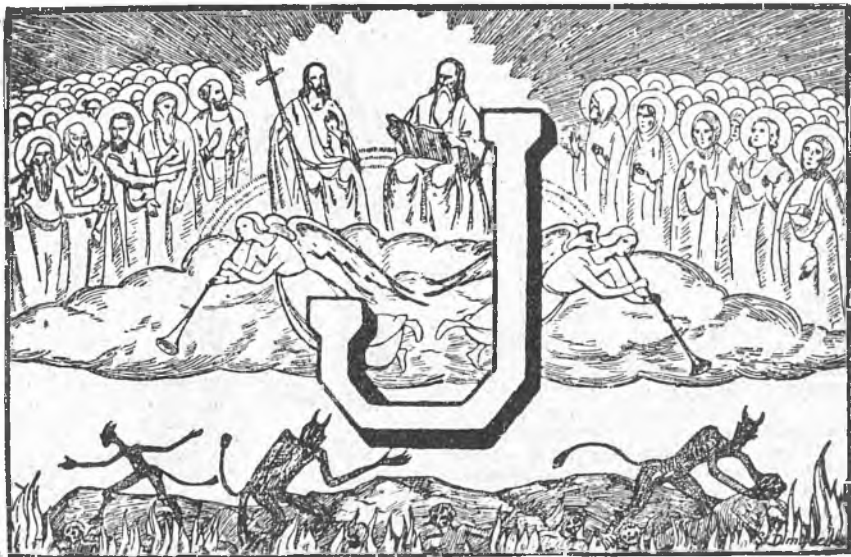
Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XIX

JUDECATA DE APOI (DUPĂ O PICTURĂ MURALĂ)

J sm. A zecea literă a alfabetului, a șaptea din seria conșonanțelor; purta în alfabetul cirilic numele de „jivete” (Ж, ж).

JABĂ sf. ① Boală a oilor caracterizată prin învinetirea cării ② Boală a cîinilor, un fel de vîrsat de care pătînesc mai ales în primul an al vîrsteilor [bg. ž a b a „broască; gușter; jigăraie”].

JABIE sf. ① Plantă ce crește prin pășunile alpine și prin păduri (*Polytrichum perigranale*) [vsl. ž a b i f „de broască”].

† **JAC** = **JAF**.

① **JACĂ sf.** Săculeț de pinză rară, în care se pune cașul, urda sau brînză de vacă: vîcarul sîrîst aoum de strîns urda în ~ (luno.) [comp. ung. z s á k].

† **JACĂȘ sm.** Mold. Jefuitor: Cel care, ~ fiind de moarte, A luat pîlea de pe sârman (ALECS.) [j a c].

***JACHETĂ (pl.-te) sf.** ① ② Haină a orașenilor, făcută pe talie și cu poale din-dărăt (2718): eu aveam sub ~ un bun revolver (l.-gh.); ③ Imboldiți în surtuce și jachete orote nu pe măsura lor (NEGR.)

④ ⑤ Haină a femeilor, făcută pe talie și care se poartă peste corsaj, peste o bluză, etc. (2717): gîndindu-se la bluzele de mătase, la jachetele... pe care și le-ar fi putut cumpăra (BR.-VN.) [fr. j aquette].

***JACHETUȚĂ (pl.-te) sf.** ① dim. JACHETĂ: purtau unii redîngoați, așii ~ scurta (CAR.).

Fig. 2717.

Fig. 2718.
Jachetă.

JACHI = JAPI Jachetă de damă.

JĂCMĂNI (-ănesco)

vb. tr. A jefui, a prăda: de aci pătrunse în Rumelia, copleșite, jăcmăni și pîrjoli toate cetățile în drumul său (SP.); doar și aci or fi legi și judecatori cari n'or lăsa să se jăcmănească oamenii (LUNO.) [ung. zsákmányolni].

† **JĂCUI (-uesco) vb. tr.** A jefui, a prăda: după pilda Măriei Tale, jăcuim și batem norodul (STAM.); Turcii... jăcuiau și chinuiau pe bieții țărani (BALC.); ...lupii răi pe noi De tot ne jănușesc (DON.) [j a c].

***JAD (pl.-duri) sm.** ① Numele generic al mai multor substanțe minerale, foarte tari și lucioase,

de culoare verzuie sau măslinie, căutate pentru frumusețea luciului lor: Plin de monștri albi de fildes și de jaduri prețioși (ALECS.) [fr.].

JAF (pl.-turi), Mold. Bucov. JAO (pl. -jacuri), † JAH sm. Faptul de a jefui, prădare, pradă: adu-ceau, în țara asta blîndă, ugia și jaful războiului ou toate urzîmile lui (VLAM.); și scootit voi că-i Moldova țară de jao (ODOB.); lan, o țară de jao, satul lui Cremine (ALECS.); au luat den nedreptăți și jahure și au strîns avuțile (PRV.-MB.) [pol. ż a k].

JĂFUI... = JEFUI...

① **JĂG = JEG.**

② **JĂGMĂNI = JĂCMĂNI.**

***JAGUAR = IAGUAR.**

† **JAH = JAC.**

JĂLANIE = JELANIE.

JALBĂ (pl. ieibi, jăibi, † ieiburi) sf. ① Plîngere, reclamațiune: parcă erau umbrele unor creditori cari mă ameteau cu jălbile (GN.); mai înțitu ieși cu ~ vornicul Lupu Falcă-lată, cerînd să i se facă dreptate (ODOB.); ② Petițiune, cerere, plîngere făcută în scris: începuse să se svo-nească prin sa de ieiburi către guvern, spre a li se da pămînt (D.-ZAMF.); an venit la Divan la București cu rogojina prinsă în cap și cu jalba în proțap (l.-gh.); de la acest vechiu obicei, prin care reclamantul atrăgea atențiunea celor sus puși de a i se face dreptate, a rămas locu-țiunea a veni cu jalba în proțap, a veni cu plîngere, a veni să reclame cu sgomot, sus și tare [vsl. ž a l i b a].

JĂLBAR, JELBAR sm. Cel ce scrie pentru plată, j a l b a, petiția cuiu-a: se făcu jălbar (FL.).

JALE, OJELE sf. ① Intristare adîncă: uitîndu-mă, la el, m'a apucat o jale, de să ferească

Dumnezeu (SP.); a-colo era o jale gro-zavă, toți oamenii plîngeau și se vîle-tau (RET.); de jale, jalmic, de plîns ② Doliu: mîla-rea care nu împlie anul cel de jale; ci se mîrîta de la alt bărbat, aceea are... pedeapsă (PRV.-MB.) [vsl. ž a l i].

***JALE² sf., JA-LES sbst.** ① Mic arbust mirositor, originar din su-

Fig. 2719. Jale.

Fig. 2720. Jale.

JAL-JAR -dul Europei, cu flori albastre, violete sau albe, cultivat adesea prin grădini; frunzele acestei plante sînt întrebuințate în medicină, iar poporul le aplică la gîlci, pentru a le vindeca (*Salvia officinalis*); numită și „salbie”, „sălvie”, „sălvie”, „jale-de-grădină”, etc. (□ 2719) ¶

① Plantă alb-linoasă, cu flori roșii-purpurii; numită și „pavăză” (*Stachys germanica*) (□ 2720) ¶ ② ~-DE-CIMP¹, plantă cu flori galben-deschise, avînd la baza inferioară a corolei puncte violete, cu dinții calicului acoperiți cu peri aspri; numită și „jaleș-sălbatic” (*Stachys recta*) (□ 2721); — ~-DE-CIMP² = SĂLVIE-DE-CIMPURI; — ~-DE-CIMP³ = COADA-VACII² ¶ ③ JALE-CLEIOAȘA, JALEȘ DE-PĂDURE = CINSTĂT [ung. z's á-lyal].

Fig. 2721. Jaleș-de-cimp.

JALES = JALE². **JALET** (pl.-ete) sn. Valet, bocet: i se citește... vecinilor pomenire, întovărită de lacrimile și ale bănelor (r.-om.) [j ale].

† **JALI** = JELI.

JALNIC adj. și adv. ① Foarte trist, plin de jale, de întristare: vîntul vijlie și gema ca niște ~ glasuri ce plîng din depărtare (omoz.); oțele ce ~ mîlase atît de ~ era al lui, el presimțise moartea stăpînului său (ALECA). ¶ ② În doliu, care duce doliul cuiva, care plînge moartea cuiva: ~ a adunare; jalinca soției.

JALOBA (pl.-be) sf. = JALBĂ: dreptatea și jaloba vinovatului poate să-i sprijinească la nevoia lui (PRV.-LP.); s'au vorbit... să dea ~ asupra lui cu feluri de clevețiri (NEER.) [pol. rut. rus. žaloba].

19.500 **JALON** (pl.-oane) sn. ① Par, prăjină ce se înfige în pămînt și servește pentru aliniere (□ 2722) ¶ ② Primul pas într-o direcție oare-care [fr.].

Fig. 2722. Jaloane.

JALONA (-onez) vb. A înfige jaloane în pămînt [fr.].

† **JALOZIE** = JALUZEA.

○ **JĂLUI**... = JELUI...

JALUZEĂ (pl.-zele) sf. Zăbrele de lemn sau de fier ce se pun la o fereastră, prin care cineva poate privi fără a fi văzut; scîndurele subțiri, așezate paralel de-a curmezișul unei ferestre care, fiind petrecute printr-o sfoară se pot ridica și coborî după voință (□ 2723) [fr. jalousie].

JAMBIERĂ (pl.-re) sf. 1. Ghetre înalte pînă la genunchi (□ 2724); și-a luat jambiere roșii de piele (BR.-VN.) [fr.].

○ **JĂMIȘCĂ** = JEMIȘCĂ.

JAMPITĂ, **JANCHITĂ** = JAPITĂ.

† **JANDARM**, (P)

JÂNDAR, **JENDAR** sm. *Soldat din jandarmerie (□ 2725): ~ călare, ~ pedestru, ~ rural; să-i văd deodată intrînd pe poartă cu doi jândari (ALECA). [fr. gendarme; comp. și rut. zandar].

JANDARMERIE sf. *Corp de soldați însărcinați cu paza liniștii și siguranței publice [fr. gendarmerie].

JANGHINOS adj. ① Păduchios, rîios; jigărit: să îndrăznești tu să mă bați, păcătosule, janghinosule și rîiosule! (CAR.); luîndu-i la goană 8000 de janghinoși de-al lor (ISP.).

Fig. 2724. Jambiere.

JANGHIȚĂ = JAPITĂ.

***JÂNILIE** sf. Fir de catifea de mătase cu care

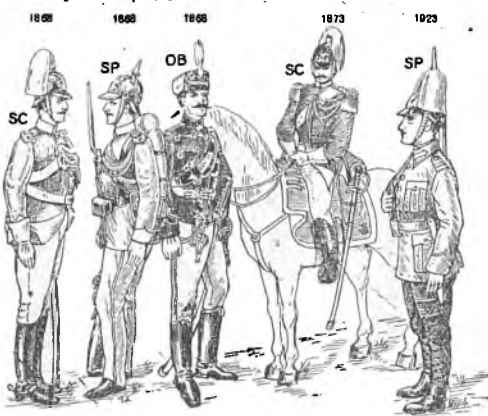

Fig. 2725. Jandarmi.

SC. Soldat călare.—SP. Soldat pedestru.—OB. Ofițer din Basarabia.

se brodează: un maimuțoiu de ~ fără un picior (BAS.) [fr. chenille].

○ **JÂNTITĂ** = JINTITĂ.

○ **JÂNTUI** = JINTUI.

JÂNTU¹ sbst. Cel din urmă zăr ce a mai rămas în caș, după ce acesta s'a stors bine prin frămîntare; din acest din urmă zăr, care se scurge din cașul pus sub teacă, se scoate apoi untul; numit și „jintuit” sau „jintuială”; s'a pus să frămînte apăsat, printre degete, cașul, ca să iasă ~ul (JP.); au sorbit, cît au sorbit cu toții, din bureții tocați mărunt și fierți în ~ (LUNE.).

○ **JÂNTU**² (pl.-turi) sn. *Olten. Băn.* Stîncă, colț de piatră: pentru a se face var, trebuie să se ducă omul la ~ și să scoată piatră de var (ION.).

JAP¹ sau **JOAP**¹ interj. Imită sgomotul lovirii, troscl ploscl

○ **JAPĂ** sf. *Trans.* Nuia subțire și elastică (vsc.).

JAPCĂ sf. *numai în loc.* cu **JAPCA**, cu **JAPCA**: 11 plăcu și lui o așa bucată și ai voi s'o la cu japca (ISP.).

○ **JAPCĂ**² (pl. țepci) sf. *Băn.* *Often.* Padină, loc. ȘES (CIAUS.) (R.-COD.) (CONV.).

JĂPCAN, **JEPCAN** sm. Cel ce ia cu japca, jefuitor, prădător: pe unde ajungea, curăța țările de ~ și de oameni răi (ISP.).

JĂPCĂNI, **JEPCĂNI** (-ănesc) vb. tr. A lua cu japca, a jefui: ou cît jepcănesc mai mult averea politică (JP.) [jăpcan].

JAPITĂ¹ (pl.-te) sf. Bucată de lemn, încovoiat la unul din capetele proțapului, și cu ajutorul căreia se prinde jugul de proțap: cătușă: japița este bucată de lemn de deasupra proțapului oare formează urechea în care se pune jugul (ION.) [bg. žabica].

○ **JAPITĂ**² (pl.-te) sf. *Băn.* Nuia [comp. **JAPĂ**].

JAPIU sbst. ① lîncă.

JAPLAN sm. Lungan, gălgan: Lungu Ion, un ~ de două ori mai înalt (BR.-VN.) [ZAPLAN].

***JAPONEZ**¹ adj. ① Din Japonia, a locuitorilor din Japonia: limba ~ă, scriere ~ă (□ 2726).

2. sm., **JAPONEZĂ** (pl.-ze) sf. Locuitor, locuitoare din Japonia.

○ **JAPȘA** (pl. jăpși) sf. Loc mai scufundat umplut cu apă rămasă de pe urma revărsărilor unui rîu: cite un corcodol se băga atînd în jăpșile apropiate, tulburînd liniștea cuprinsului (S.-ALD.) [comp. vsi. žaba „broască”].

JAR¹ (pl. jaruri) sn. ① Jăratec: cît de... frumos pare la lumina galbenă a ~ului care se stingea! (OLVR.) ¶ ② Dogoare, arșiță: săpăda... începînd a se topi de ~ul unui soare de primăvară (GRIG.).

¶ ③ FOC: nu pot astîmpăra ~ul din mine [sl.].

Fig. 2726. Scriere japoneză.

○ **JAR**² (pl.-aruri) sn. Jalon făcut dintr'o tufă cioplită (în pădure) (CIAUȘ.) [srb. žar].

○ **JĂRĂGAU, JERĂGAU** sbst. ① Jăratec de la un foc mare: Să vii și la poarta mea... Să-ți dau un bîld de mălaiu și două de jărăgalu (MAR.); fetișcana... svirle pe babă în sobă, în mijlocul jărăgalului (R.-COO.) ② Pr. ext. Arsuri pe gît (R.-COO.) [jar].

JĂRATEC, JĂRATIC, JERATEC, JERATIC sbst. Cărbuni aprinși, mangel aprins, jar: zice unei babe... să la cucoșul, să-i asvîră într'un cuptor plin cu jăratec (CRG.); la jăratul ce-l trăsese pe vatră, frigea o frișare de pul (USP.); ② norii aprinși se farmă, bulgări de jăratec se împrăștiu pe cer (VLAH.) [vsl. žaratik ū].

○ **JARCA, JARCHINĂ** s. Mold. ① Oaie bătrînă, fără lînă ② Piele de oaie (bătrînă) (PAMF.).

○ **JARCALĂU** sbst. Mold. ① Cojoc făcut din piei de calitate rea (SEZ.) [jar cāl].

○ **JARCALETE** sm. Olten. (CIAUȘ.) Vlăjgan, măgădău, lungan.

○ **JARDIE** = **JERDIE**.

○ **JARDINIERĂ** (pl.-re) sf. ① Mobilă de ornament, măsuță, gheridon pe care se așază un ghiveciu, sau un hîrdăiaș etc. cu o plantă verde sau cu flori (2727) [jr.].

○ **JARETIERĂ** (pl.-re) sf. ① Panglică sau elastic cu care se leagă sau se prinde ciorapul ca să stea întins pe picior (2728): îi cade o ~, și în focul valsului nu bagă de seamă (VLAH.) ② Ordinul Jaretieri, ordin instituit în 1349 de către Eduard al III-lea, re-

gele Angliei, în amintirea victoriei de la Crécy (2729) [jr.].

○ **JARGHIE**... = **JERBIE**...

○ **JARGON** (pl.-onuri, -oane) sn. ① Limbă stricată, schimonosită: urme de influența acestui ~ baroc ne-au mai rămas astăzi doar pe biletele... Băncii noastre... „Naționale” (CAR.) ② Graiu particular, adesea convențional, al unei anumite clase de oameni: ~ul hoților [jr.].

○ **JARIȘTE** sf. Incendiu; dogoare, arșiță: la ~ și omor orîd se prîseau ei amar de bine (GRG.); din ce se apropiau, din ce se lămură mai bine ~a (LUNG.) [vsl. žarištī].

○ **JĂRI** = **JERI**.

○ **JĂRPAȘ, JERPAȘ** sm. Mold. ① Mîrtoagă: hîi hîi bălan, hîi hîi jărpaș (ALECS.) [comp. jerpeli].

○ **JART** interj. Imită lovitura dată cu palma, ploșco!

○ **JĂRTĂVNIC** = **JERTFELNIC**.

○ **JASP** sbst. ① Varietate de cuarț compact, dur opac, colorat în galben, roșu, etc., de diferite substanțe străine și mai ales de oxizi metalici [jr.].

○ **JASCAU** sbst. Trans. Maram. Pungă sau saculeț de piele de oaie în care se ține tutunul: și zice că-i vinu rău, Dacă nu-s bani în ~ (BRL.) [ung. zacska ō].

○ **JAU** (pl.-uri) sn. Băn. = **JAF**.

○ **JĂUI** (-nesce) vb. tr. Băn. = **JEFUI**.

○ **JĂVĂLAIE** sf. Bucov. Droaie, mulțime (în spec. de Țigani) (SEZ.).

○ **JAVELCĂ** = **ZĂVELCĂ**.

○ **JĂVLĂ** (pl.-le) sf. Olten. (CIAUȘ.) = **JĂVRĂ**.

○ **JĂVRĂ** (pl.-re) sf. ① Cîine care latră într'una: n'am văzut de cînd sînt o ~ mai antipatică (CAR.); socotind biletele jăvre făcîndu o au dat peste vre-o mană (ODOB.); lupul cînd îmbătrînește, toate jăvrele îi latră (PANN) ② Bărbat sau femeie care nu mai tăce din gură, ca și cum ar latra într'una; om răutăcios, femeie răutăcioasă: și cum i-o dau în mînă, jăvra dracului... îi desleagă... așa de la pieilor (CRG.) [comp. rut. žavra].

○ **JDER** sm. ① Mamifer carnivor cu corpul

lung și picioarele scurte, foarte căutat pentru blana lui de culoare brună cu o pată portocalie la gusă (2730): Cum ai scăpat din labe de om? Întreba ~ul pe caom (DOB.) ② Blana acestui animal: se făceau din postav, blănțe cu ~i (tot în felul samurului, cu părul scurt, dar mai roșietic) (VOR.) [srb. ždero].

○ **JDERELI** (-esele) vb. tr. Olten. (RUT.) = **SDERELI**.

○ **JEANDRĂ** = **GEANDRĂ**.

○ **JEB, JAB** sn. Trans. Maram. Buzunar [ung.].

○ **JECHILĂ, JĂCHILĂ** sf. Mold. ① Toate uneltele trebuincioase la stîină; tărhat: porni cu nepotusă la tîr, lînd cu ei și un măgar, ca să le ducă jăchila (SEZ.); S'o băgat moșu 'n cămară și-a uitat jăchila afară (GOR.), ghicitoare despre „bostan” ② Lucrurile trebuincioase la cîmp plugarului (RV.-CRG.).

○ **JECMĂNI** = **JĂCMĂNI**: Turcii... au plecat pe la boieri să-i jecmănească (R.-COO.).

○ **JECUI** (-nese) = **JĂUI**: Cu o mînă te blagoslovesc, Cu alta dă avari te jecuesc (BO.-DEL.).

○ **JECUȚIE** sf. Trans. r. Execuție, urmărirea judecătorească (FR.-COR.).

○ **JEFUI**, ○ **JĂFUI** (-nesce) vb. tr. A prăda, a răpi bunul altuia, avuțurile unui oraș, etc.: mă prînsă că voi pune mîna pe acei țîhar care se jefuește (USP.); Cel mai mari te măgulesc și norodul jăfuesc (DOB.) [j a f].

○ **JEFUITOR** sm. Cel ce jefuește, ce comite jafuri.

○ **JEG** sbst. ① Murdărie depusă pe corp din sudoare, praf, etc.; lip ② Olten Băn. Jar [comp. sl. žeg ū].

○ **JEGAINE** sf. ① Un fel de sac de prins pește (2731) [srb. zagažnja].

○ **JEGHI(U)** sbst. Băn. Jar, jăratec: stăpîna pune jeghi... în o picior... merge la oimîr și tîmle morții (NOV.) [comp. JEG].

○ **JEGMĂNI** = **JĂCMĂNI**.

○ **JEGOS** adj. Plin de jeg: piele jėjoasă.

○ **JEGUI** (-nesce) vb. tr. Băn. A arde cu fierul roșu spre a însemna măsurile de capacitate făcute din lemn [jeg].

○ **JEGUIALĂ** (-leli) sf. Olten. Trans. Arsură pe gît (CONV.) (PAC.) [jeg ūi].

○ **JEGUIAȚĂ** sf. Olten. = **JEG** ②.

○ **JEHUI** (-nesce) = **JEFUI**: ori-carele se vs face a vina pe lîngă drum... să jăhuiescă pre cineva (PRV.-MB.) [j a h].

○ **JELANIE, JĂLANIE** sf. ① Plîns, vaiet, bocet: se făcu acolo la dînsii o plîngere și o jelanie de te luau fiori de miă (USP.); era ci-că o jălanie și o spaimă printre oameni, cum nu s'a mai pomenit (VLAH.) ② Jale: marea săptămîină a patimilor, săptămîina neagră de jelanie și pocăință (LUNG.) [vsl.].

○ **JELBAR** = **JĂLBĂR**.

○ **JELCUI** = **JELUI**: Jeloui-m'aș, jelui, Jeleni-m'aș cătr'o piatră, Nu m'ar ști lumuca toată (BRL.).

○ **JELE** = **JALE**.

○ **JELI**, ○ **JĂLI** (-lesc) l. vb. tr. A plînge pe un mort: îi jeliră al săi, îi jeliră boierii, îi jeliră și poporul, în cele de urmă trebuiră să-l îngroape (USP.); pr. ext.: jăleau pierderea timblu (NEGR.).

○ **JELI**, ○ **JĂLI** (-lesc) l. vb. tr. A se plînge, a se tîngui ② A purta, a ținea doliul: mulțarea... taste datoare pentru cîntărea bărbatului ei să jălească (PRV.-MB.) [vsl. žalitī].

○ **JELIȘTE** sf. Loc de ședere, locuință, numai în loc. ② În ~a vîntului [bg. žilište].

○ **JELITOR** adj. verb. JELI. Care jelește.

○ **JELNIC** = **JĂJNIC**.

○ **JELT**¹ = **JET**.

○ **JELT**² (pl.-huri) sn. Olten. ① Luncă îngustă și fertilă udată de mai multe pîraie: dăm peste o

JAR-JEL

Fig. 2730. Jder.

Fig. 2727. Jardinieră.

Fig. 2728.

Fig. 2729.

Jaretieră: Ordinul Jaretieri.

Fig. 2731. Jegajne.

JEL- mulțime de piraie care formează văi și lunci frumose și fertile și cari se numesc ~uri (RON.).

JELUI, † **JALUI** 1. vb. tr. † A plinge (pe cineva), a tîngu.

2. vb. intr. † A reclama: pîrăse și jeluese, dau jalbă și trag pe altul la judecată (LEG.-CAR.).

3. vb. refl. A se jeli, a se tîngu, a se plînge; a adresa o jalbă, a reclama: mi se jeluia că era persecutat de guvern (I.-GH.); văzînd pe cucoșii într'un cîrdac, ei începuseră să se jeluiască la dînsa (ISP.); ai băut cît șapte și mai ai obraz să te jeluești (ALECS.) [vsl. žalovat].

JELUIRE, † **JALUIRE** sf. Faptul de a jeli, plîngere, reclamațiune: sistemul lor era de a nu asculta niciodată o jălure (I.-GH.).

JELUITOR, † **JALUITOR** sm. Cel ce se jeluește, reclamant: n'am judecat pe acei jeluitori (ISP.); jăluitarul să fugă, de teamă să nu dea una și mai rea decît pricina pentru care venea să se plîngă (I.-GH.).

JEMIȘCA = **JEMIȘCĂ**.

○ **JEMLA** = **JIMBLA**.

JEMLUȚĂ (pl.-uți) sf. ➤ Lostriță [comp. ung. szemling].

○ **JEMNĂ** = **JIMBLA**.

JEMNIȘCĂ, **JEMIȘCĂ**, **JĂMIȘCĂ** (pl.-iște) sf. Băn. ✕ Plinișoară, franzeală: băgă în sin cîteva jămîște și cîrnați (CAT.) [jemnă].

* **JENĂ** (-nez) 1. vb. tr. ① A supăra, a stînjeni, a strîmtoare ② A strînge (verb. de încălțăminte).

2. vb. refl. A se sfii; a se sinchisi [fr. gêner].

* **JENĂ** (pl.-ne) sf. Supărare, strîmtoare, stînjeneală; sfială: îi privi în față ou o prietenie în care se vedea puțină ~ (VLAH.) [fr. gêne].

* **JENANT** adj. Supărător, stînjenitor, care jenează [fr. gênant].

* **JENDAR** = **JANDARM**.

JEP = **JNEPĂN**.

JEPCAN... = **JĂPCAN**...

JERĂGAIU = **JARĂGAIU**.

JERATEC = **JARATEC**.

* **JERBĂ** (pl.-be) sf. ✕ Mănunchiu: ~ de flori [fr. gerbe].

○ **JERBIE**, ○ **JĂRGHIE** sf. Mold. Bucov. Jurubiță [ung. zseréb].

○ **JERDIE**, **JĂRDIE** sf. = **JOARDĂ**... pe stăpin cu jerdia n'înă să-l dea afară din grădina (RON.); oia lusa o jărdie și te-oia orot (FLOR.).

○ **JERFĂ**... = **JERTFĂ**...

○ **JERȚI**, **JĂȚI** (-răso) vb. tr. A sgîndări focul, a răscoli jarul: se puse pe un scîmnaș înaintea focului... tot jărlindu-l cu un băț (SEZ.).

JERPAN = **JARPAN**.

JERPÊLI (-eleso) vb. tr. și refl. A (se) face sdrențe, a (se) rupe de tot, ca o sdreanță [comp. jerpăn].

JERPELIT adj. p. **JERPÊLI**. Sdrențaros, rupt.

JERTFĂ (pl.-te) sf. ① ▲ La popoarele din vechime, dar, prinose ce se aducea divinității și care consista dintr'un animal ce se junghia pe un altar, din roadele pămîntului, etc., sacrificiu: nu se mulțumi ei (Joe) să-l aducă ~ oamenii cîte o vită, ceru să-l aducă zece doadă (ISP.); ~ omenescă, cînd victima era o ființă omenescă ② P Părăsirea unui avut, unui drept, renunțare la un lucru care ne e scump, la care ținem mult; cheltuială mare pe care și-o impune cineva spre folosul cuiva [vsl. žrūtva].

JERTFELNIC, † **JĂRTĂVNIO** (pl.-oe) sm. ① † Altar: preotul... cînd va vrea să se pricească dumnezeiilor taini, să intre înăuntrul la jărtăvnio (PRV.-MB.); Eronie puse mina pe el și-l junghie... deasupra jertfelnicului nelegînitur sale (ISP.) ② Masa din altar, la stînga prestolului: episcopii îngeunohiară dinaintea sfîntului jertfelnic (ISP.) [vsl. žrūtvinikū].

JERTFI (-teso) 1. vb. tr. ① A aduce o jertfă, a sacrifica: el jertfe pe toți străinii pe cari îi prîndea pe moșia lui (ISP.) ② A părași ceva, a renunța la ceva scump, la care ținem mult, în folosul altuia: jertfește interesul său pentru fericirea a-proapelui (I.-GH.).

2. vb. refl. A se devota, a renunța la viață, la fericirea sa, etc. pentru cineva, pentru ceva, a [se] sacrifica.

JERUI (-ness) vb. tr. A sgîndări jarul, cărbunii aprinși: făcîndu-se spuză, jerui focul și puse turta să se coacă (ISP.).

○ **JERUIT** adj. Trans. Cu pielea sgîriată de împunsături cu coarnele (verb. de vite) (VIC.) (PAC.) - ○ **JERUITOR** (pl.-toare) sm. Trans. (PAC.) Cociorbă: băț cu care se j e r u e ș t e, se sgîndărește jarul.

† **JESTOC** adj. Mold. Iute de minie: omd... se va teme muierea de vr'o răutate sau n'acă bărbatul, fiind el om ~ și minșos (PRV.-LP.) [vsl.].

* **JETON** (pl.-oane) sm. Fisă; ~ de prezentă, sumă ce se plătește membrilor din consiliul de administrație al unei societăți, membrilor unei academii, etc., pentru fie-care ședință la care iau parte [fr.].

JET, ○ **JELȚ**, **JĂȚ**, **JILT**, **JILT** (pl.-țuri) sm. Fotoliu: jețurile lor de sîdet presărate ou pietre scumpe (DLVR.); jețul lui de mușama în cancelaria poliției (CAR.); m'am lungit într'un jălț elastic (ALECS.); Danili, bătrînul staret, Sade n'jluțu-l, răsturnat (VLAH.) [comp. germ. Sessel].

JGHIAB (pl.-buri) sm. ① Trunchiu de copac scobit sau piatră mare scobită în care se adapă vilele la fințînă; numit și „vălău” (Fig. 2732. V. Jghiab. de ape ② Vas în care se calcă strugurii; numit și „călcător” ③ Canal, țevă de lemn, de metal sau de piatră, pentru scurgerea apei dintr'un izvor ④ Canalsemicircular de metal, de-a lungul streășinei unei case, pentru scurgerea apei de pe acoperiș (Fig. 2733. Jghiab. din ~uri de pe streșină picură mereu (VLAH.) ⑤ Trans. Coșciug ⑥ pl. m. (în stil biblic) Cataracte: și jghia-burile cerului s'au deschis (BIBL.) [vsl. žlěb ŭ].

○ **JIB**, **JIBĂ** adj. și adv. Trans. Maram. Mare, sdra-vân (VIC.) (PSC.) (BRL.).

JICNI = **JIGNI**.

JIGNICER = **JITNICER**.

JICNITĂ = **JITNITĂ**.

○ **JID** = **JIDAN**.

JIDAN sm., **JIDANCA**, Mold. **JIDAUCĂ** (pl.-oe) sf. ① Evreu, Evreică (mai ales ca termen de dispreț) ② sm. = CORB-DE-NOAPTE [vsl. žid ŭ].

JIDĂNCUȚĂ (pl.-te) sf. ① dim. **JIDANCA** ② Joc cu lăutari (PAMF.).

JIDĂNIME sf. col. **JIDAN**. Neamul Evreilor.

JIDOV sm., **JIDO(A)VĂ** (pl.-oe) sf. ① = **JIDAN(CĂ)**: jidovii cel cu pricina de ieri o adus zece căpățîni de zăhar (ALECS.) ② Jidovul răzător, personaj legendar, numit și Ahasverus, despre care se zice că ar fi fost osîndit să rătăcească vecinic pe pămînt, pentru că ar fi insultat pe Isus, cînd purta crucea în spinare ③ sm. P Uriaș din timpurile preistorice: astea erau pe vremea Jidovilor cari pășeau pe munți ca pe mușuroale și useau riurile dintr'o sorbitură (VLAH.); rupt din Jidovi, (CIAUS.) (PAMF.), foarte voinic [vsl. židovin ŭ; comp. bg. žid ŭ, pl. židove „Evreu”; uriaș].

JIDOVESC adj. ① De jidov, evreesc ② P Uriaș, peste puterile omenescii, titanic: muncă jidovescă.

JIDOVEȘTE adv. Ca jidovii [jidovesc].

JIDOVÎ (-oveso) vb. tr. și refl. A (se) face jidov.

JIDOVIME sf. col. **JIDOV**. Neamul jidovilor.

JIDOVINĂ (pl.-ini) sf. ▲ Vălecea strîmtă [săpătură în munți făcută de Jidovi (de urieși)].

JIG sbst. Senzațiune ca de arsură pe piept, sau ca un fel de acereală usturătoare pe gît, produsă din îngrămădirea prea mare a acizilor în stomac; jîgăraie [sl. žig].

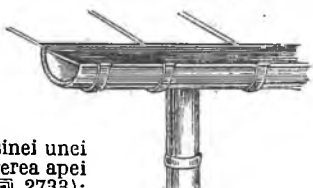
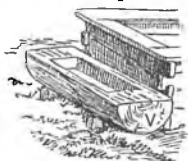

Fig. 2733. Jghiab.

○ **JIGAJNIE** = JEGAJNE.

JIGANIE *sf.* Nume generic pentru ori-ce soi de fiară sălbatică scrisboasă sau monstruoasă, pentru ori-ce animal tîrîtor sau de un aspect degustător; jivină, bală: atunci s'a adunat toate jigăniile, cîtă trunză și iarbă, unele mai fioroase și mai gretoase decît altele (SP.); o multime de jigăniți mîoi și urite la vedere (SP.); unde te ații?... într'o mișină de jigăniți pocite, cu fețe de om (ALECS.).

JIGĂRAIE *sf.* ① O boală a cîinilor: sar deodată niște cîini la mine, apuca-i-lar jigăraia! (ALECS.); are un cîine lung și slab, parcă-i bolnav de ~ (SAD.); *pr. ext.* cîine bolnav de jigăraie, cîine uricios: vedea-te-aș la Babes, ~ îndrăcită! (CAR.) ② Boală a vitelor, caracterizată prin umflarea capului și a gîtului, din care pricină vita nu mai mănîncă, slăbește și pierie ③ = JIG.

JIGĂRI (-ăresc) *vb. refl.* A slăbi de tot, a se pipernici, a se chircoi: nu știu cum, dar te jigărești în obrăzi (DLVR.) [comp. JIGĂRAIE].

JIGĂRIȚĂ *adj.* *pr. jigări.* Prăpădit de slab, pipernicit, chircoi: dacă mă vezi așa de ~, este că n'are cîine să mă hrănească (ISP.); ce slab e, și mic și ~ (VLAH.); este un mititel... ~, strejit și galben (CAR.).

○ **JIGĂRIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Băn. Plămîni de vite cornute (srb. džigerica).

○ **JIGHIREALĂ** *sf.* Mold. ① Usturime de gît (PAMF.) ② Pocinog, borboacă: pin' nu-mi făcuși jighireală, nu te lăsași (FLOR.).

○ **JIGLA** (pl.-le) *sf.* Olten. = BULFEU [bg. žegla].

JIGNI, *și* **JIGNI** (-ness) *vb. tr.* A aduce o vătămare, o pagubă, o atingere, a vătăma, a atinge: nu poți să mulțumești pe toți, fără să jignești pe nimeni (BR.-VN.); nu vroim să jignim drepturile nimănui (VLAH.); această mă jigni oare-cum în mîndria mea copilărească (GN.); această presupunere jignește caracterul meu (EMIN.); îl jignești adînc cerîndu-i fapte vinovate (CAR.) [srb. žignuti „a împunge”].

JIGNICER = JIGNICER.

JIGNIȚĂ = JIGNIȚĂ.

JIGODIE *sf.* ① Boală a cîinilor, numită și „rapan”, de pe urma căreia le cade părul, corpul li se acoperă de bubuile mici, roșii, slăbesc foarte mult și nu se mai pot ținea pe picioare: tremuri ca un cîiel bolnav de ~ (DLVR.); lovite-ar jigodia, potala draconului! (CAR.) ② *Pr. ext.* Javără, ciine, jiganie: nu-i venea la socoteală să mai țină pe lîngă sine niște jigodii ce nu-i foloseau (PAC.); Toate jigodiile, Cîte 'r baltă le vedea, Pe toate că le prîndea (MAR.).

JIEJU = JUJEU.

JILĂV *adj.* Pătruns de umezeală, umed: o humă sură și ~ă, pe care nu se prinde... niol trosot, niol ciulin (COOB.); dar oînd dau să le-aprîndă, pace! lemnușele erau ~e (RET.) [bg. srb.].

JILĂVEALĂ (pl.-velli) *sf.* umezeală [jila v.].

○ **JILĂVEȚE** *sm.* Olten. Băn. Reteveiu de lemn, scurtătură: au apucat carii bite, carii prăjini, carii cîte un ~ (TICH.).

JILĂVI (-ăvesc) *vb. tr. și refl.* A (se) face jilăv, a (se) umezi.

JILEȚCĂ, **GILEȚCĂ** (pl.-ci) *sf.* ① Vestmînt scurt pînă la sale, fără mîneci, ce se poartă peste cămașă, dedesubtul gherocului, jachetei, etc., vestă (2734): jilețca de catifele vișinie, cu gîltan de fir, de jur împrejur (I.-GH.); fmi pusei jilețca cea de zile mari (GN.) [rus. žiletik ū, bg. žiletka < fr. gilet].

○ **JILIP** (pl.-ipuri) *sm.* Trans.

○ Pat construit din blîrne și scînduri pe care curge apa din iaz la moară: butea s'a tot dus pe apă... pînă colo la moara împărătilui, acolo hai pe ~uri (RET.); apa vine de la iaz pe ~... iar de pe ~ curge pe seco (PAC.) ② A un fel de canal alcătuit din bușteni așezați în lungul pîrîmîșului unei coaste și pe care alunecă pînă în vale, buștenii de fag și de brad: îndemna oamenii să... la împingerea... buștenilor spre ~ (UR.) [ung. zsilip].

Fig. 2734. Jilețcă.

○ **JILIȘTE** *sf.* Trans. Loc deschis, neted (PSC.) [comp. JELIȘTE].

○ **JILOVEAȚĂ** (pl.-eșe) *sf.* Olten Trans. = JILĂVEȚE: cum gîta aceste vorbe, jiloveața se puse pe al și-l lovea peste cap, peste spate... și peste unde ajungea (RET.).

JILT = JET.

JIMBAT, **ZIMBAT** *adj.* Cu gura strîmbă, așa că se vîd dinții, nefiind bine acoperiți de buze [comp. vsl. z a b ū, bg. z a b a t ū].

○ **JIMBI** = ZIMBI.

JIMBLĂ, ○ **JEMBLĂ** (pl.-le), Mold. JEMNĂ (pl.-ne) *sf.* X Pîinea cea mai albă de grîu, franzelă: pe toată zloa se da mercuri, ~, vin și mîncare (C.-RAD.) [ung. j i m z e m l y e].

JIMBLĂR *sm.* Cel ce fabrică sau vinde jimb-lă.

○ **JINAPĂN** = JNEAPĂN.

○ **JINĂU** *sbst.* Trans. (PSC.) (SEZ.) Bănuială [ung. g y a n ū].

JIND *sbst.* Poftă, rîvnă, dor după ceva ce nu se poate căpăta: azi erai departe și nu duceai ~ul după fericiți atît de fătine (BR.-VN.); *mai ales în construcțiunea* a se uita (sau a privi) ou ~, a se uita rîvnind la ceva, dîcînd dorul unui lucru; a privi cu părere de rău: vara, n'ar mai privi eu ~... pe cei cari se veseleso la umbra deasă a nucilor (DLVR.); se uita ou ~ oîm se duceau atîtea lucruri de mîncare pe gîtlejurile muncitorilor (ASP.) [vsl. ž e n d a t i j].

JINDUI (-uiesc) *vb. tr. și intr.* A rîvni, a dori să aibă (un lucru greu de căpătat), a se uita cu jind: căprarul... ajunsese a fi jinduit de multe fete în sat (DLVR.); se 'nvoleo ou Domnul Moldovei pentru scaunul de la Tirgoviste, la care jîndula de-atîta vreme (VLAH.).

JINDUIT *adj.* *pr. jindui.* Ahțiat: ea, care nu văzuse oameni de-atîta mare de timp, era ~ă (ISP.).

JINTĂLAU (pl.-lao) *sn.* Bătul cu care se mestecă zărul pus la fiert pentru a se face urdă [j i n t ū i j].

JINTIȚĂ (pl.-te) *sf.* Urda amestecată cu zărul; ceea ce rămîne pe fundul căldării, după ce s'a fiert zărul și s'a ales urda: să pun o căldare pe foc pentru jintiță (ALECS.); Bine, nasule, mergem, Oă la stîină căpătăm jintiță și urdă dulce (RET.).

JINTUI (-uiesc) *vb. tr.* ① A stoarce janțul ② A lua urda ce se formează deasupra în căldarea în care s'a pus zărul să fiarbă.

JINTUIALĂ *sf.* = JANT.

JINTUIT 1. *adj.* *pr. jintui.*

2. *sbst.* ① = JANT ② Faptul de a jintui.

○ **JIP** *sm.* ① Băn. C. Copac tînar subțire și lung ② Trans. Mănunchiu (de paie, de cocenii, etc.) [ung. z s u p].

○ **JIP**, **JIP** *sbst.* Olten. Murdărie grămădită pe piele: stă ~ul pe poro (PSC.).

JIR, ○ **JIR** *sbst.* Fructul fagului, cu care se hrănesc porcii (2735): fagi stuloși ou ramurile încărca de jir (VLAH.); căntără... alune și jir și se hrăniră ou de acestea (RET.); se puseră pe alște sfîrșite, de păreau ca duo porci la fir (ISP.) [sl.].

JIREADĂ = GIREADĂ.

JIREAPĂN = JNEAPĂN.

JIREBIE *sf.* ① Loc, fâșie îngustă de arătură, lot de pămînt ② Jurubiță: Jos, lîngă porțișă, o virteloiță ou jirebia de tort (SLV.) [vsl. ž r e b i j].

JIRȚĂ = JERTĂ.

JITAR *sm.* Păzitor de țarină (care ia seama să nu intre vitele prin semănături, și să facă strîciuni): rămîn... hoidele fără ~ și nimeni nu se atînge de ele (CRO.); ~ul sîrî din colbă... și deschise sarta de nulele ce tăia drumul (D.-ZAMF.); lan, o țară de jao, sata lui Oremine, fără otîni și fără ~i (ALECS.) [vsl.].

JITĂRIE *sf.* ① Coliba jitarului (dela marginea satului): Imi adusesi amînte că drumul meu trecea pe lîngă jîtăria lui Acinsite (GN.); De la deal de ~, Otîni' o pasăre gălbie (VOR.) ② Plața ce primește jitarul ③ Meseria jitarului.

○ **JITIE** *sf.* Mold. Bucov. Șiru povestei, șiritenie

JIG-
JIT

Fig. 2735. Jir.

JIT - pățanie, întâmplare: și-am încălcat pe-o roată, și v'am spus jlitia toată (CRO.); li-au povestit toată jlitia, adecă pățania ei, din capăt, toamă după cum au fost (SB.) [vsl. žitije].

† JITNICER, JICNICER, JIGNICER *sm.* ① Administrator al hambarelor de grîne ce se strîngeau pentru Domn și pentru cetățile turcești mărginașe ② Răngul de boierie al acestui administrator: jltnicerul are în sama lui hambarele cu grîu (VLAH.); jltnicerul Simeon Durao e un bătrîn, pre attî de vesel cît și nesupărătoș (NEGR.) [jitniță].

† JITNICĂ, JIGNIȚĂ, JIGNIȚĂ (pl.-te) *sf.* Grînar, hambar cu grîu: poarte grîul în oraș în jltnicile lui Farao (PAL.); din ce jltnică au luat grăunțele ce împărășie (CANT.); stăruind toată ziua... la cămară și la jltnică (ODOB.); [vsl. žitnica].

JIVETE *sm.* Numele slovei Ж, ж din alfabetul cirilic [vsl.].

JIVINĂ (pl.-tî, -tine) *sf.* ① Animal, fiară sălbatică; jiganie: toate jivinele ote se tirăso prin țărîină și ote se ascund pe sub pămînt (ODOB.); ourăți mai multe țări de toate gadinile și jivinele sălbatice (ISP.); ②: ajută-mă, Doamne, să desbăr lumea de o ~ veninoasă! (ALECS.) [sl.].

JIG... = JIG...

○ JILT = JILT

○ JIND... = JIND...

○ JINT... = JINT...

○ JIR = JIR

○ JIRAV *sm.* Băn. ž = COCQR [srb. žerav].

○ JITAR = JITAR...

○ JITE = JITE

○ JIVINĂ = JIVINĂ

○ JMALT = SMALT

○ JNĂPĂI (-ăso, -ălu), **JNĂPUI** (-ăso, -ălu) *vb. tr. Mold. Trans.* A plesni (cu palma, cu un biciu, etc.): lua mama năpăso din coardă și iar ne jnăpăia (CRO.); în acoea minie turbată jnăpui de cîteva ori lapa cu un par (MERA) [onom.].

○ JNEAP *sm.* Băn. ž = SITAR [germ. Schnepfe].

JNEAPĂN, JNEAPĂR, JIREAPĂN, JNEP *sm.* ① Arbust totdeauna verde, din fam. coniferelor, cu frunze ascuțite și cu virful țepos, ce seamănă cu un brad pitic; fructele lui, numite „ienupere” se întrebuintează în medicină, la fabricarea unei esențe volatile și la prepararea unei băuturi alcoolice (*Juniperus communis*) (□ 2736): din jnepenii oulcați de vînturi se înalță de pretutindeni stîlpii uriașe (VLAH.); un vînt roșu... oulcă pe jnepi palele albe de nori (VLAH.); acălfîndu-se de jnepi și de rămurile luiellor (GRIG.) [lat. juniperus].

JNEPENIȘ (pl.-isuri) *sm.* ① Loc unde cresc mulți jnepeni: se făou nevăzînt prin ~ (UR.).

JOACĂ, ○ GIOACĂ (pl.-oe) *sf.* Joc (al copiilor); glumă, lucru ușor, jucărie: se căzuseau să-i adoarmă, pentru a o șterge mai repede la joacă (S.-ALD.); și încet, încet, din glumă, din joacă, azi a făcut un scăunel, mline o morică (BR.-VN.); ce stai dumnea de vorbești? ce, asta e joacă? (BR.-VN.); așa și-i gioaca, fa? (ALECS.) [juca].

JOAGĂR (pl.-ăre) *sn.* Ferestrău de munte cu care se taie buștenii, transformîndu-i în scînduri, grinzi, etc. (□ 2737): ghiduri, doage și alte unelte de ~ (ODOB.); mori, pive și ~, de al căror vînt răsună zăvoii de a-nini (VLAH.) [germ. Säger].

○ JOAMPĂ (pl.-pe) *sf.* ① Ofen. ② Vale; groapă; loc neted pe coasta muntelui (sez.) ③ Băn. Trans. Mîncătură de pămînt, groapă, surpătură provenită din ape (FR.-COR.) [comp. serb. žum-ba „gaură”].

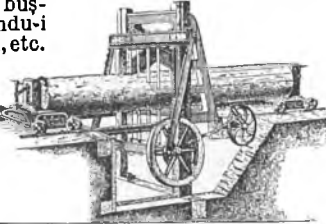

Fig. 2737. Joagăr.

○ JOAP! = JAP!

○ JOAPĂ (pl.-pe) *sf.* Trans. Nuia subțire, joardă (CONV.) (RV.-CRO.) (SEZ.).

JOARDĂ (pl.-de) *sf.* Nuia lungă și subțire: voinicul de onseru la și el o ~ în mînă (SP.); trebuie pedepșiți fără cruțare cu joarda (RET.) [jerdie].

○ JOAVINĂ (pl.-ăi) *sf.* Băn. Olten. Trans. = JIVINĂ.

○ JOBEN (pl.-enuri) *sn.* ① Pălărie înaltă în formă de tub, cilindru: un arap de ipsos, cu ~ galben, haină roșie și pantaloni albaștri (BR.-VN.); vizitînd... cu un ~ de-a lui Tănase în cap, ce-l cădea pe urechi (D.-ZAMF.) [Jobin, numele unui pălărier din București].

○ JOBENAT *adj.* Care poartă pe cap un joben: un tinăr spin și ~ (BR.-VN.).

JOC (pl.-ouri) *sn.* ① Petrecere după anumite reguli: ~uri copilărești; ~ul de-a baba-oarba; ~ul cu mingea; ~ de societate, petrecere în familie. În care jucătorii trebuie să răspundă repede la o întrebare, să imite o mișcare, un gest, etc., să ghicească anumite lucruri, să găsească iute o rimă, etc. ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿

Hora.

Bătuta.

Joc în doi.

Joc bătrânesc.

Ca la Breaza.

Sirba.

Briul.

† JOIMIR, JOINIR *sm. Mold.* ✕ Mercenar (*în spec.* la Poloni) [pol. żołnierz].

○ JOLFA = JULFA.

* JOLNĂ (*pl.-ne*) *sf. Mold. Bucov.* ✕ Un fel de umflătură la gît, scrofulă: dacă copilul are jolne la gît, să-l prindă nănaș... de gît peste fereastră, și-l trece (vor.) [rut.].

† JOLNIR = JOIMIR.

* JONCĂ (*pl.-ei*) *sf.* ☞ Mică corabie de o formă specială întrebuințată în China, în Japonia și în India ([*2739*]): lat-o ~ aurită pe albastrul apei lîne (ALECS.) [fr.].

* JONGLA (-glez) *vb. intr.* A face scamatorii, panglicării, jocuri dibace cu mingi, cu bastoane, cu cercuri, etc.; ☞ A învîrți în mod dibaciu, ca un jongleur: a ajuns să jongleze cînoi-șase sute de cuvinte dîintr-o limbă (VLAH.) [fr.].

* JONGLER *sm.* Cel ce exercită profesiunea de a jongla; scamator, panglicar, șarlatan ([*2740*) [fr.].

* JONGLERIE *sf.* Jocurile, panglicăriile jonglerului; scamatorii; șarlatanie [fr.].

○ JORDIE *sf. Mold. Bucov.* = JOARDA.

JOS, ○ GÎOS *adj.* 1. Puțin ridicat (de la pămînt): casă joasă; măsută joasă.

2. *adv.* În partea dedesubt, care e la pămînt sau mai aproape de pămînt (în poziție cu sus); a (se) da ~, a (se) coborî; a cădea ~ (de pe soară, din pat, etc.); pe ~, pe pămînt; (umblînd) cu picioarele: Da, sînu, vino și pe jos, Că te-ai primi bucurios (IK.-BRS.); a se lăsa mai pe ~, a fi întrecut de altul: nici la băutură nu se lăsa el mai pe ~ (ISP.); a rămînea pe ~, a rămînea inferior, mai slab, mai în urmă: dascălul Iordache rămăsese acum pe jos (CRU.); † (om) de ~, din popor, de rînd: de să va prileji vre-un om de jos să dea palmă vre-unui bolaren, atunci acela face sudală mare (PRV.-MB.); pre ~ = PREJOS..

3. *interj.* Strigăt de comandă, de desăburare, de ură, etc.: ~ pîlării! ~ tiranii! ~ guvernului!

4. *subst.* Partea de jos: în ~ul apei [lat. de o(r)sum; forma pe jos „cu picioarele” e refăcută prin etimologie populară din ngr. πόςος].

JOSEAN *sm.* ● Locuitor din Moldova de jos.

JOSNIC *adj.* Care înjosește pe cineva, nevrednic, nedemn, mișelesc [jos].

JOSNICIE *sf.* Faptă josnică; starea a tot ce e josnic.

* JOVIAL *adj.* Voios, foarte vesel: apare în usa berării o figură ~ de provincial (CAR.) [fr.].

* JOVIALITATE *sf.* Voloșie, fire voloasă, dispoziție veselă [fr.].

* JUBILA (-ilea) *vb. intr.* A-și arăta pe față bucuria, a da semne de o mare bucurie [fr.].

* JUBILAR *adj.* ○ De jubileu: an ~ ♀ ☞ Medalia ~ă „Carol I”, medalie comemorativă, creată pe ziua de 10 Mai 1906, cu ocazia aniversării a 40 de ani de domnie a regelui Carol I ([*2741*) [fr.].

* JUBILEU (*pl.-lee*) *sm.* ○ Sărbătoare mare pe care o serbau vechii Evrei la fie-care 50 de ani ♀ ☞ Indulgență plenară și universală acordată de papa la fie-care 25 de ani ♀ ○ Sărbătoare a 50 de ani de căsătorie, de domnie, de îndeplinirea unei funcțiuni, etc. [fr.].

Fig. 2739. Joncă chineză.

Fig. 2740. Jongler.

Fig. 2741. Medalia jubilară „Carol I”.

○ JUBRĂ (*pl.-bre*) *sf.* ○ Băn. ✕ Bubă (la om sau la vită) ♀ ○ Mold. Băn. ✕ Spuzeală ce iese pe piele (mai ales în jurul gurii) de pe urma căldurii [comp. ung. zsebre].

○ JUBRITA *sf. Băn.* ☞ Rămășița ce se rade de pe fundul căldării, după ce s'a fiert urda.

JUCA (joo) 1. *vb. tr. și intr.* ○ A petrece, a-și trece vremea cu un joc: ~ șah, billard, (în) cărți ♀ ○ A danța: ☞ ursul nu joacă de voie, el de nevoie, omul face de multe ori lucruri ce nu-i plac, fiind silit de împrejurări; ☞ CÎNTA 1 ○, HORA ○, PIȘICA ○; ~ pe cineva (în palmă, pe degete), a-l suiciși învîrți, a-l face să lucreze, să se poarte cum îi place: las' că te-ai juca eu! (NEGR.) ♀ ○ ~ calul, a-l face să salte ușor; ☞ a-și ~ calul, a-și face mendrele: te-a găsit pe dumneașă prost și-și joacă calul cum îi place (D.-ZAMF.) ♀ ○ ○ A reprezenta o piesă de teatru: trupa a jucat o comedie în trei acte; ~ un rol, a îndeplini un rol într-o piesă de teatru; ☞ A figura într-o afacere, într-un eveniment; ~ un rol mare, a avea o poziție însemnată; F: ~ oulva o festă, un renghiu, a face oulva o pozna, o păcăleală, o glumă răutăcioasă sau supărătoare pe seama oulva ♀ ○ A se mișca încoace și încolo: vād eu cum îți joacă ochii în cap (G.-N.); noaptea, joacă în virtutea ei o flacără albăstrie (S.-ALD.).

2. *vb. refl.* ○ A petrece, a se distra cu o jucărie, cu un joc copilăresc: a se ~ cu mingea, cu păpușa; a se ~ de-a baba-orba; ☞ nu te juca cu focul! ✕ FOC ○ ♀ ○ A face ceva în glumă; a lua prea puțin în serios: nu te juca cu sănătatea; se joacă cu viața oamenilor [lat. jocular].

JUCĂRIE, ○ JUCĂREA (*pl.-rele*), † JUCĂREE (*pl.-rei*) *sf.* ○ Lucru cu care se joacă un copil, obiect

menit să facă să petreacă copiii jucîndu-se cu el ([*2742*) și TAB. XXIX): tovarăși de jucării copilului îi erau florile cîmpului (ISP.); îi aducea jucărele și se juca cu ea (VLAH.); oconil... jucîndu-se cu jucărele lor, s'au miniat unul pre altul (PRV.-MB.) ♀ ○ ☞ Persoană, lucru de care cineva își bate joc, care nu se ia în serios: Bărbucio... devenise jucăria celor fără ocupațiune (I.-GH.) ♀ ○ ☞ Lucru foarte ușor de făcut ♀ ○ ☞ Persoană, lucru care nu se poate împotrivi, nu poate rezista de loc voinței oulva, mișcările ce i se impun, etc.: corabia ajunsese jucăria valurilor [j u c a].

Fig. 2742. Jucării.

JUCĂRIȚĂ (*pl.-rele*), JUCĂRIOARĂ (*pl.-oare*) *sf. dim. JUCĂRIE.*

JUCĂTOR 1. *adj. verb.* JUCA. Care joacă.

2. JUCĂTOR, -TOARE *sm. f.* Persoană care joacă, care ia parte la un joc.

JUCAȘ, -UȘA *adj. și sm. f.* Căruia (căreia)-i place să joace, dansator: La mîndruța jucăușă. E gunoial după ușa (IK.-BRS.); Să-mi găsești vr'un Neamț jucăuș bun (STAM.) [j u c a].

* JUDAIC, IUDAIC *adj.* Privitor la Evrei [fr.].

* JUDAISM, IUDAISM *subst.* Religia Evreilor [fr.].

JUDE, † GIUDE *sm. (pl.-deci)* ○ † Stăpînitor, domnitor ♀ ○ (pl.juzi) Căpetenie, judecător al Țiganilor robi: giudele, ou barba albă și ou fața neagră, merge pe un cal pag înaintea (ALECS.) ♀ ○ Trans. Judecător al satului; primar: Pentru mîndra care-mi place, Nici pînțîi n'au ce-mi face, Nici judele satului, Nici chiar domni satului (IK.-BRS.) ♀ ○ † Judecător: ~ de instrucție; aduceți-vă aminte că este colu sau un jude și pentru voi: (COBOS.) ♀ ○ Conducător al colindătorilor (PAMF.) (BIBL.) [lat. j u d e x].

JUDECA (-dec), ○ JUDICA (-le), † GIUDECA (-ee) *vb. tr.* 1. ○ † A da o hotărîre în calitate de judecător: zise că de cînd el este împărat așa pricină gros nu mai judecase (ISP.); lupul te păraște, lupul te judecă (MCH.) ♀ ○ A hotărî ca arbitru într-o neînțelegere ♀ ○ A-și da părerea despre cineva sau despre ceva: mulțimea judecă mai mult ou înima decît ou rațiunea (I.-GH.) ♀ ○ A fi de părere, a socoti ♀ ○ A dojeni,

a mustra aspru: Mița lîngă Ordoaneli judecă încet și-l agită (CAR.).

2. vb. refl. ① A-și da părerea, o judecă despre sine însuși: pune-ți călcuila înainte și te judecă singur (ZNN.) ② ③ A avea un proces, a se duce la judecată: baide să ne judecăm, și cum a zice judecata, așa să rămîie (CAR.); cine se judecă, adesea ori pierde un bou și cîștigă o pisică (ZNN.) [lat. *judicare*].

JUDECATĂ (pl.-căi) sf. ① ③ Faptul de a judeca; hotărîrea rostită de un judecător, de un tribunal; ② ③ mai bine o învolată strîmbă decît o ~ dreaptă ④ **LOPATĂ** ① ② ③ Proces: nu m'am tîrît prin judecăți de cînd sînt (CAR.); ④ **LOPATĂ** ① ② ③ Locul unde se judecă, judecătoria; tribunal; justiție: a da, a trage, a chema în ~, a chema înaintea justiției ④ ⑤ Judecata de apoi, ziua în care Dumnezeu va judeca pe vii și pe morți: o să ne apuce judecata d'apoi, o să plouă foc și pucioasă (OLVR.) ⑥ Hotărîrile Proviidenței: judecățile lui Dumnezeu ⑦ ⑧ Însușirea pe care o are mintea omenească de a deosebi binele de rău, de a judeca cu pricepere despre oameni și lucruri; minte, rațiune, înțelepciune: are o ~ sănătoasă; dintre toți copiii, tata cea mai mare are mai cu ~ (ISP.) ⑨ Pădere, socotină [lat. *judicata* < *judicatum*].

JUDECĂTOR 1. sm. ① ③ Cel ce, într-o judecatorie sau într'un tribunal, judecă pricinile dintre oameni: cel ce plînge înaintea ~ului își pierde lucrurile (ZNN.); ~ de pace, de ocol, la tribunal, la curte, de instrucție; ajutor de ~; ~ul suprem, Dumnezeu ④ ⑤ Magistrat suprem la vechii Evrei de la moartea lui Moise pînă la începutul domniei lui Saul.

2. ④ **JUDECĂTOARE** sf. Judecătoria; tribunal [lat. *judicatorius*].

JUDECĂTORESC adj. ③ De judecător, judiciar; putere, hotărîre judecătorească.

JUDECĂTOREȘTE adv. ③ Ca un judecător, în calitate de judecător.

JUDECĂTORIE sf. ③ ④ Dregătoria judecătorească ⑤ Locul unde se judecă, sediul unui judecător de pace: cum ajung într'un loc unde era ~, se înfățișază înaintea judecătoreștii (CAR.); ~ de ocol.

† **JUDECEASĂ** (pl.-ase) sf. (suo.) (IRE.) Nevasta unui judecător [judeci].

† **JUDECI** sm. pl. = **JUDE**.

† **JUDECIE** sf. ① Stăpînire, suveranitate ② ③ Judecată; tribunal ④ ⑤ Funcțiunea de judecător [judeci].

JUDEȚ, † **JUDEȚ** (pl.-ete) sm. ① + Judecată: giudețul în mina și socoteala cîltorului lăsdă, ori-ce sentenție ar da (CANT.); luă cartea lui Zoroastru... și începu a citi giudețul pămîntului (EMIN.) ② ③ Judecător: cea ce va endui sau va uide pe vre-un giudeț sau pe vr-o slugă a giudețului (PRV. UR.) ④ ⑤ Primul magistrat al unui oraș care-l ocîrmuia ajutat de pîrgari (mai adesea în număr de 12): orașele se... ocîrmuiau de o magistratură aleasă pe fle-care an și compusă de un județ și de doisprezece pîrgari (BALC.) ⑥ ⑦ Diviziune administrativă a țării ocîrmuită de un prefect și de un consiliu județean, district, ținut: România e împărțită în 71 de județe [lat. *judiciu* m].

JUDEȚEAN adj. ③ De județ, privitor la un județ; consiliu ~.

† **JUDICIAR** adj. ③ ④ Privitor la justiție, judecătorec: autoritate ~ă, reformă ~ă; carieră ~ă, carieră de magistrat; cronică ~ă, dare de seamă a proceselor și desbaterilor înaintea justiției ⑤ ⑥ Făcut prin autoritatea justiției: vinzare ~ă, anchetă ~ă [fr.].

† **JUDICIOS** adj. Cu mult bun simț, cu judecată sănătoasă: om ~, răspuns ~; călăuză de o ortică judicioasă și străgătoare (ODOB.); dînd consiliile sale judicioase asupra unei scrieri (I.-GH.) [fr.].

③ **JUFA** = **JULFA**.

JUG, † **JUG** (pl.-uri) sn. ① Unealtă de lemn care se pune pe gîtul boilor ca să poată trage (2743); boi de ~, boi care se înjugă pentru tras carul, plugul, etc. ② ③ La Popoarele italice, par așezat orizontal pe alți doi întîpi în pămînt, pe sub care vrăjmașii învinși erau siliți să treacă (2744); de aci,

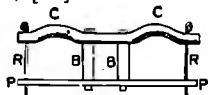

Fig. 2743. Jug. C. Ceafă, cerbice. — B.B. Bulfee, jigle, lopățele, fiutare. — R. R. Restee. — P. P. Policoară.

④ roble, supunere învingătorului, patimilor, nevoilor: găsi mai comod să mă plece la jugul căsătoriei (ALECS.) ⑤ ⑥ Fie-care din cele două stinghii de care se prînsă

JUD-
JUJ

Fig. 2744. Jug.

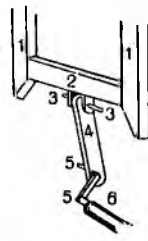

Fig. 2745. Jugul joagărului. 1.7. Vatale. — 2. Ceafă de jos. — 3.3. Circeie. — 4. Mitcă, iapă, tînjală. — 5.5. Coacă. — 6. Fulsul de lemn.

pinza ferestreului la joagăr (2745) ⑦ ⑧ **Trans.** ⑨ Birna mai groasă și mai lungă, așezată deasupra celorlalte birne care alcătuiesc pereții unei case (PAC.) ⑩ ⑪ O parte a pivei, numită și „răzămătoare” (DAM.) ⑫ ⑬ Colac de lemn, în genere îmbrăcat în piele, ce se pune în jurul gîtului calului de trăsura și prin care trec hamurile (2746) ⑭ ⑮ Măsură de pămînt cam de o jumătate de falce (RV.-CRG.) ⑯ = **JUGU** [lat. *jugum*].

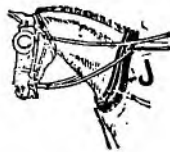

Fig. 2746. J. Jug.

JUGĂN, ③ **GIUGĂN** sm. Cal jugănit [j u g, nume dat probabil unelei primitive cu care se jugăneau odinioară caii, întrebuintată și astăzi pe alocuri].

JUGĂNAR, ③ **GIUGĂNAR** sm. Cel ce jugănește caii [j u g a n].

JUGĂNI, ③ **GIUGĂNI** (-ăneso) vb. tr. A castra (cal, porci): porcii de cîinci săptămîni trebuie să se giugănească (ION.) [j u g a n].

JUGĂNIT, ③ **GIUGĂNIT** sbst. Faptul de a jugăni.

JUGAR, ③ **GIUGAR** 1. adj. De jug; bou ~, bou care se înjugă, vită de tras: hăilele, boii giugari și arșii să fie gata a se apuca de muncă (ION.).

2. sm. Bou jugar.

③ **JUGĂR** = **JUGER** ③.

JUGĂREL sm. = **DUMBET**.

JUGĂRIT sbst. Plata pentru un car de lemnuc cărate din pădure: să string un ștînbet pînă de galben... de la ~ (CRG.) [j u g].

JUGASTRU sm. = **ARBUST** cu scoarța roșie, cu lemnul alb și tare din care se fac juguri (*Acer campestre*) (2747) [lat. *jugaster < jugum].

Fig. 2747. Jugastru.

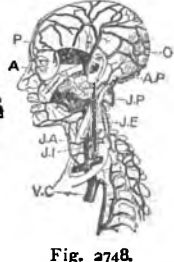

Fig. 2748. Vine jugulare. J.I. Vîna jugulară internă. — J.E. Vîna jugulară externă. — J.P. Vîna jugulară posterioară. — J.A. Vîna jugulară anterioară. — A.P. Vîna auriculară. — O. Vîna occipitală. — P. Vîna frontală. — A. Vîna angulară. — V.C. Vîna cavă.

† **JUGER** (pl.-ere) sm. ① Măsură agrară la Romani ② **Trans. Băn.** (și **JUGHER, JUGAR**) Măsură agrară de vre-o 50 de ari [lat.].

JUGLU = **JUNGLĂ**.

③ **JUGRAV**... **Olten.** = **ZUGRAV**...

† **JUGULAR** adj. ③ Care ține de gît: vîna ~ă (2748) [fr.].

JUJEU, **JUJAU**, **JUJEU** (pl.-jeu) sm. ① Un fel de jug triunghiular ce se pune în jurul gîtului porcilor spre a-i opri de a intra în grădini sau în țărîni și a face stricăciuni (2749) ② ③ Întîia Luni din postul Paștilor, cînd se dau cîinii în tîrbacă (în Dobrogea) [srb. *žožej*].

○ **JULFĂ**, **JUFA** (pl.-te) *sf. Mold. Bucov.* ✕ Un fel de mîncare de post făcută din sîmînța de cîneapă pisată cu apă și amestecată cu miere: gătitu-le-ai ova bob fier, găluște, turte ou julfă și vînzare? (CRO.); între turte presar mac ou miere sau julfă (VOR.); plăoante ou mac și ou ceapă sau ou julfă și unse ou uleiu (MAR.).

○ **JULI** (-leso) 1. *vb. tr. ① Mold. Trans.* A jupui puțin pielea, a sdreli: apoi întîmple-se să-i julească numai o leontă opînoa oriobeala, că-mă aprind pale în cap (RET.). ② A răni ușor ③ *① Olten.* A frige, a arde.

2. *vb. refl. ① Mold. Trans.* A se jupui puțin pielea; a se sdreli; a se răni ușor: s'au juit puțin el ou lancoa la mină (CANT.). ② *① Olten.* A frige, a se arde, a se opări: m'am juit la mină cu apă fieră (FSC.) [SRB.].

○ **JULITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ✕ ① *Mold.* Jupuitură; rană ușoară pe suprafața pielii: stralele l se lăusea ferfeniță și trupul nuna juituri (FLOR.). ② *① Olten.* Arsură [juli].

JUMALT = **SMALT**: boțiile se rupeau, ~ul lor albastru se despră (EMIN.) [germ. Schmalz].

JUMARĂ (pl.-mări, -mere) 1. *sf. ① ✕ Bucătică* virtuoasă sau cănoasă ce rămîne după topirea grăsimii de pasăre sau a slăninei ② *① Olten.* Om piper-nicit, uscățiv (R-COD.) (SEZ.).

2. *pl. ✕* Mîncare făcută din ouă bătute și amestecate cu unt sau grăsimi (*Mold.* „scrob”) [SRB. žmara < germ. Schmarren].

JUMARCĂ (pl.-mărci) *sf. Băn.* ✕ = **JUMARĂ** 1 ①.

JUMĂTATE *sf.* ① Una din părțile unui tot împărțit sau care se poate împărți în două părți egale: o ~ de pline; o ~ de ceas; un ceas și ~; la ~a drumului; ou ~ pret; pe ~, socotind o jumătate din două părți egale: a băut sticle pe ~; ② *F.* a vorbi ou gura pe ~ sau ou ~ de gură, a rosti cu glas slab, abia auzit (de fîcî sau de neplăcere): bun sosit la noi, volnice, zise orăul, cam ou ~ de gură (CRO.); un om (un prost, un bețiv, un viclean, etc.) și ~, un om (un prost, etc.) în toată puterea cuvîntului, care întrece pe alții: Finulet... pe atunoi eră un om și ~ (BR-VN.). ③ *F.* Soție, nevastă: ce și s'a înfîmplat, babo ? zise el, cînd își văzu oa (USP.). ④ *G.* Grămadă de (13-17) snopi; din două jumătăți se formează o clăie; numită, după regiuni, și „picior”, „cîrstă”, „cîrstac”, „clăiță”, „petiță” sau „cruce” [alb. g ū m e s s + lat. medietatem].

JUMĂTĂȚI = **INJUMĂTĂȚI**.

JUMULEALĂ (pl.-eii) *sf.* Faptul de a jumuli; ②: oel ce trăește din jafuri, din jumlell... ala este trîntor al nației și al omenirii (JP.).

JUMULI (-uleso) *vb. tr.* ① A smulge penele sau fulgii unei păsări: tocmal jumulea o gîscă nevastă-mea, cînd al venit d-ta (USP.). ② A smulge perii unui porc sau altui animal: a prins niște lepu'oi și vrea să-i jumulească (CRO.). ③ *Pr. anal.* A despuia de fructe, de flori, etc.: simți că cineva jumulește pomul de mere (USP.); să-mi jumulese ou grădina ca... să-și împodobească salonul (BR-VN.). ④ *F.* A despuia de bani: toți să jumulească, să jupuească, și noi să ținem ca buturuga? (JP.).

***JUNĂ** *adj. și sf.* Tinăr [june].

JUNC, ○ **GIUNC** *sm.*, **JUNCĂ**, ○ **GIUNCĂ** (pl.-oi) *sf.* ✕ Bou tinăr, vîcută de doi ani împliniți și pînă nu împlineste trei ani (☞ 2750): ou ră-măsegul l-a păpat nelchii junoul cel mai gras (OLVR.); junca aceasta imbla numai mugind pe lîngă garduri (SB.); nu scapi nici ou giunca asta de mine (CRO.) [lat. juvenecus; juvenca].

JUNCAN, ○ **GIUNCAN** *sm.* ✕ Bou tinăr, care a fost întors și începe a fi bun de jug: eu ti dau zestre o păreche de juncani și-o vacă (ALECS.) [junc].

JUNCANĂ, ○ **GIUNCANĂ** (pl.-ne) *sf.* ✕ Juncă: să la nouă piel de pe juncană (OLVR.) [juncan].

JUNCĂNAȘ, ○ **GIUNCĂNAȘ** *sm.* ✕ *dim. JUNCAN*: m'am gîndit să cumpăr ou păreche de juncănași tineri (GN.).

***JUNCTIUNE** *sf.* Unire, împreunare [fr.].

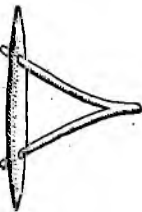

Fig. 2749. Juciu.

Fig. 2750. Junc.

JUNCUȚ, ○ **GIUNCUȚ** *sm.* ✕ *dim. JUNC.*

JUNE, ○ **GIUNE** *adj. și sm.* Tinăr; om (tinăr) nelnsurat; omul... volnic, adică june iaste den doăzeci și trei de ani pînă în 42 (PRV.-MS.); vedea pe un june flueră-vint umbilind de colo pînă colo (USP.) [lat. juvenis].

JUNEL *adj. și sm. dim. JUNE.*

○ **JUNELĂȘ** *adj. și sm. Băn. Trans. dim. JUNEL*: Dragostea de ~ E ca fella de cas (NOV.); cînd fură ei ~i cu mustăcioara mijind pre buză, le muriră amîndoi părinții (CAT.).

***JUNETE** *sf.* Tinerețe: cine nu știe cîte poate ~a și iubrea adunata la un loc! (OOS.) [fr. jeunesse, refăcut după june].

JUNGHIA, † **GIUNGHIA** (-ghiu) 1. *vb. tr.* ① A înfige arma, cuțitul în beregată sau în altă parte a corpului, a înjunghia: l-au lovit ou cuțitașul... și l-au junghiat de l-au omorit (PRV.-LP.); Săriti, mă junghie bărbatul, hoțul, tilharul de orîng (PANN); hoții leșiră din pădure, junghiară într-o clipă toți mieii (ML.) ② A jertfi, a sacrifica: în vreme de goană, l-au nevoit și au junghiat idollor (PRV.-MB.); puse mina pe ei și-l junghie și pe dinăul deasupra jertfelorului (USP.); ③ a (se) măcelări: singera inima lui Ștefan, cînd vedea pe frați cum se junghiau unli pe alții (USP.). ④ A produce junghiuri (între coaste, etc.): mă junghie într-o parte.

2. *vb. refl.* ① A-și înfige cuțitul în beregată sau în altă parte a corpului: De-aș vedea pe mîndra mea că dă gură altuia, Fără milă m'aș junghia (OK-BRS.) ② A se jertfi, a se sacrifica [lat. jugulare].

***JUNGHIER**, **JUNGHER** (pl.-ere) *sn.* ✕ Pumnal: va izbui poate să scape... de ~ul vinătorului care se apropie (OOS.); mi-a dat în inimă ou jungheru' (SAD.) [junghia].

JUNGHIERE, † **GIUNGHIERE** *sf.* Faptul de a junghia.

JUNGHIETOR, † **GIUNGHIETOR** *sm.* Cel ce junghie, sacrificator: semăna una ou alta oum seamănă cruntul ~ ou jertfa-i nevinovată (OOS.).

JUNGHIETURĂ, † **GIUNGHIETURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Încheietura gîtului ou restul trupului: capul ti bănădăla într-o parte și într'alta, de parcă-și rupsesse junghietura (USP.); l-a înbătat de urechi și scutură-l, de-i trosnea junghietura (CAR.) ② *J.* Junghiu, durere pătrunzătoare între coaste, etc. ③ *J.* Animal junghiat, jertfit: va mustra pre carele mîntîcă carne... mortăcină și junghetură de la idoli (PRV.-MS.) [lat. *jugulatura].

JUNGHIU, † **GIUNGHIU** (pl.-ghiu) *sn.* ① Înțepătură cu o armă, cu un cuțit ② *J.* Durere pătrunzătoare între coaste sau în altă parte a trupului asemănătoare cu o înțepătură de cuțit: cinepa de vară e bună pentru ~ (VOR.); ti cerca în răstimpuri un ~ în piept (VLAH.). ③ *J.* Pumnal, junghier: Eu înșă volu înclina Giunghiuul care porți la gold (STAM); nîoi o armă nu avea alta decît un mio junghiu cu plăselele de aur (NEGR.) [junghia].

***JUNGLĂ** (pl.-le) *sf.* ○ **JUGUL** *sm.* ✕ Nume dat în India și în Malesia unei cîmpii mlăștinoase acoperite cu trestii [fr. jungle].

JUNIȚĂ, **JUNINOĂ** (pl.-ce), **JUNI(N)CE** *sf.* ✕ = **JUNCA**: ce știe vițelul, junicea... de beldia tat! (JP.); din juniceă se făou vacă și da lapte mult și bun (RET.) [lat. junix].

JUNIE *sf.* Tinerețe: în iunie sa se vede că fusese balan (NEGR.) [june].

JUNIME *sf.* ① Tinerime ② Numele unei societăți literare, înființată la Iași în 1867, care s'a constituit mai tîrziu în partid politic [june].

***JUNIMIST** *sm.* Membru al partidului politic format de Junime.

JUNINCĂ, **JUNINE** = **JUNIȚĂ**.

○ **JUNIȘAN**, ○ **JUNIȘOR** *adj. și sm. dim. JUNE*. ○ **JUP** *sm. Bucov.* = **JIP**: vîntoasa la ~ul întreg de strujeni și toate frunzele cad (VOR.).

○ **JUPĂI** (-ăso, -ălu) *vb. tr. Bucov.* = **JNĂPĂI**: au început botica pe amîndoi să-i îmblățească și să-i jupăească (SB.).

† **JUPAN** *sm.* Titlatură a boierilor pusă înaintea numelui, mai ales în acte [vsl.].

† **JUPANIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Cucușă, doamnă, soția unui jupan: după cînd, boieri și jupanite se prinsă în horă (OOS.) [vsl.].

○ **JUPI** = **JUPUI**.

***JUPITER** *sbst.* ★ Cea mai mare din planetele sistemului nostru solar, care-și face revoluția în aproape 12 ani; diametrul lui e de 11,06 ori mai mare decât al Pământului (2751) [fr.].

JUPIN, ○ **GIUPIN** *sm.*

① Titlu de politeță dat boierilor, corespunzător actualului „domn”; — în *Maram.* și astăzi nemeșii poartă titlul onorific de *jupni* (BRL.) ② Astăzi: stăpîn, patron ③ Titlu de dispreț dat unui Evreu:

să mă aștept în noaptea Paștelui, să cloonim oară roșii, *jupne* (CAR.) [vsl. župan ū].

JUPINEASĂ, ○ **GIUPINEASĂ** (*pl.-nese*) *sf.* ① Țoție de boier, titlu corespunzător actualului „cucoană” (2752): *jupinease* boierilor, nevestele breslașilor se ocupau de toaletele lor (NEGR.); haine și podoabe... pentru domnișele și bogatele *jupinease* de pe vremea (VLAH.); E albă, da nu-i, *jupineasă*, E neagră, și nu-i Țigancă (GOR.), *ghicitoane despre „coțofană”* ② Astăzi: femeie din popor (locuind la oraș); titlu de dispreț dat Țoției unui Evreu: condurii nu se potrivea la nici o fată de împărat, la nici o ocoană, la nici o *jupineasă*, la nici o țărăncă, ba chiar la nici o roabă (ISP.) ③ Femeie măritată sau mai în vîrstă care slujește în casă, îngrijitoare: tu, ce ești cucoană protipenda, să fii tot una o’o *jupineasă* din casă! (ALECS.) [jupin].

JUPINEȘICĂ *sf.* *dim.* **JUPINEASĂ**.

JUPUI (-poin, -pueso), *Mold. Bucov. Trans.* **JUPI** (-pesc) *vb. tr.* ① A lua pielea de pe un animal sau de pe un om: Ercole n’asteptă să moară bine (leul) și-l *jupui* de piele (ISP.); să nu te mai prind prin grădină, că, pe legea mea, te *jupoiu* de viu (FL.) ② A belii, a curății de coaje: se apucă să *jupoe* la coaja de copaci (ISP.); s’au apucat de au *jupit* vr’o otțiva tei și au răcut o funie lungă (SA.) ③ A despuia, a jefui: țărani li apuseră cum li nedreptățeste pîrclăbul, li asuprește și-l *jupuește* (ISP.); I-a *jupuit* ca un tîlhar (D.-ZAMF.).

JUPUIALĂ (*pl.-leii*), **JUPUITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Locul de pe trup unde s’a *jupuit* pielea; rană făcută prin *jupuirea* pielei: tot trupul li era numai *jupuieli* și bube din pricina scărpînăturilor (CAR.); *pulpele-i uscate... sînt pline de jupuituri* (CAR.).

JUPUITOR *sm.* ① Cel ce *jupoe* aie ② ③ Cel ce despoaie.

JUR, ○ **GIUR** (*pl.-rari*) *sn.* Ocol: în ~ul meu, în ~ul meset; de ~ împrejur (ui) IMPREJUR 2 [lat. g y r u s].

JURĂ, † **GIURĂ** (-ur) 1. *vb. tr. și intr.* ① A afirma, a încredința în mod solemn, luînd ca martur pe Dumnezeu, cele sfinte, sau ceea ce are cineva mai scump, ceea ce veneratează mai mult: *jur pe Dumnezeu, pe sfînta Evanghelie, pe cruce, pe mormîntul mamei, pe copiii mei, pe ochii mei, pe cîntarea mea, etc. că ți-am spus adevărul*; ② hotul fură și *jură*; să se tale mina ce-luța ce va *jură* strîmb (PRV.-MB.) ③ A făgădui, a se îndatora cu jurămînt: ~ credință, supunere, iubire, răzbuinare; a *jurat* că nu mai bea vin ④ A conșura, a ruga cu stăruință; a pune să *jure* că va face sau nu va face ceva: mă *jură* pe ce am mai scump pe lume, pe tata, ca să nu o las la zmei (ISP.).

2. *vb. refl.* A face un jurămînt, a *jură*: cine se *jură* strîmb, de Dumnezeu se leapădă (PRV.-MB.) [lat. j u r a r e].

JURĂMÎNT, † **GIURĂMÎNT** (*pl.-mînte*) *sn.* Afirmațiune sau făgăduială făcută luînd ca martur pe Dumnezeu, cele sfinte sau ceea ce are cineva mai scump, ceea ce veneratează mai mult: a da, a deferi, a depune ~, a face (un) ~; a-și călca ~ul; ~ strîmb; de jurămînt să fugi, măcar de vei vrea să *jur* și drept (PRV.-MB.) [lat. j u r a m e n t u m].

***JURASIC** *adj. și sbst.* Se zice de un teren

sedimentar, din perioada secundară, care s’a format după trias și înainte de constituirea terenului cretaceu; i s’a dat această numire după munții Jura compuși în mare parte din roce de această natură [fr.].

JURAT 1. *adj. p. JURA.* ① Afirmat, făgăduit prin jurămînt ② ③ Afurisit, blestemat: oînd se desgroapă un mort și se găsește neputrezit se crede că-i ~ (GOR.); mi-au murit ~ele de gîini (LUNG.).

2. *sm.* ① † *Trans.* Consilier comunal ② *Maram.* Pretor ③ Ț Fie-care din cetățenii chemați să ia parte la judecarea unui acuzat învinovățit de un omor sau de altă faptă criminală și de a se pronunța dacă acesta este vinovat sau nu: *Curtea cu jurați*.

JURĂTOR, † **GIURĂTOR** *sm.* ① Cel ce *jură* ② Ț Fie-care din oamenii chemați să încredințeze cu jurămînt pînă unde se întindeau hotarele moșiei cuiva, sau să servească de martori în alte principii judecătorești: Aș *jură* cu *jurători* C’al purtat un car de fiore (KB.-BRS.).

JUREBIE *sf.* = **JIREBIE** ② Jurubiță.

***JURI** *sm.* Ț *Jurați*: *Curtea cu ~*.

***JURIDIC** *adj.* Ț Privitor la, conform cu procedura justiției; ce se atinge de dreptul judecătoresc: document ~; dovadă ~ă [fr.].

○ **JURINCĂ** = **JUNINCĂ**.

***JURISCONSULT** *sm.* Ț Persoană care cunoaște bine legile și care e chemată să-și dea părerea asupra chestiunilor de drept [fr.].

***JURISDICTIUNE**, **JURISDICTIE** *sf.* Ț ① Puterea judecătorească ② Competența judecătorească, sfera de acțiune a unui magistrat: ~ civilă, criminală; conflict de ~; grade de ~ [lat.].

***JURISPRUDENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Ț ① Știința dreptului și a legilor ② Totalitatea sentințelor judecătorești ③ Normele după care trebuie judecate anumite cazuri, cum trebuiesc interpretate anumite legi, stabilite prin sentințele date [fr.].

***JURIST** *sm.* Ț Învățat în materie juridică, cel ce scrie asupra materiilor de drept [fr.].

***JURIU** (*pl.-rii*) *sm.* Ț Cei doisprezece cetățeni chemați să se pronunțe asupra vinovăției unui acuzat la *Curtea cu jurați* ② Ț Comisiune însărcinată să examineze pe un candidat sau să clasifice pe concurenții dintr-un concurs după meritul lor [fr.].

***JURNAL** (*pl.-ale*) *sm.* Ț Ziar, gazetă, publicațiune zilnică sau periodică care face cunoscut publicului știrile politice, judiciare, literare sau științifice ② Ț Însemnare, relațiune făcută zi cu zi despre ceea ce se petrece: ~ de călătorie ③ Ț Registru în care un comerciant înscrie în fie-care zi ceea ce a cumpărat sau vîndut, ceea ce a primit sau a plătit [fr.].

***JURNALISM** *sbst.* Ț Ziaristică, gazetărie, ocupațiunea, profesiunea jurnalistului [fr.].

***JURNALIST** *sm.* Ț Ziarist, gazetar, cel ce scrie într-un jurnal sau care redactează un ziar [fr.].

JURUBIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Scul mic de fire de bumbac, de lînă, etc. (2753): ~ de ață; li mai trebuiau... cîteva *jurubițe* de mătase și o ~ de fir (SLV.); celelalte destăgurau *jurubițele* de peteală (A.-GH.) ② *Pr. ext.*

Înclicitură de sîrme: se împiedica cocoana în *jurubița* de sîrme de pe marginea lîneli (CAR.) [j irebie, jurebie].

○ **JURUI**, † **GIURUI** (-uesc) *vb. tr. și refl.* ① A făgădui: cîndu i-are dăruî neștine vre-un dar... sau să-i *giuruiască* ceva (PRV.-LP.) ② *Mold. Bucov.* A făgădui în mod solemn: vîzînd că m’am pus rău cu mama, li *giurui* eu că ce-am făcut, n’o lu mai face (CRG.); *juruește-i* carul și pămîntul, ca să-ți smonească pe nevasta d-tale (CRG.); copiii ou toții i-au *giurit* că s’or purta cît mai bine (SA.); s’au *giuruit* că, după ce va vini din războiul Perșilor, să dea pre creștinii iidoivilor să-i stărimă (CANT.) [j u r a].

○ **JURUINȚĂ**, † **GIURUINȚĂ** (*pl.-te, -ți*) *sf.* *Mold. Bucov.* Făgăduință solemnă, făgăduială: după multe lincote și *giurui*ne ce-i va fi *giuruit* (PRV.-LP.); nu ți-e milă de o ticăloasă fată pe care ai adimentit-o ou *giurui*ni mincinoase?

Fig. 2751.
Proportia lui Jupiter in raport cu Pămîntul.

Fig. 2752.
Jupineasă din sec. al XVIII-lea.

Fig. 2753. Jurubițe.

JUR- (NEGR.); căpătînd străinul juruînța, au înhățat cărul de osie (ss.) [jurui].

○ JURUIȚĂ, † **GIURUIȚĂ** (pl.-te) *sf.* *Mold. Bucov.* Lucru juruit, făgăduială: tilharul a trimis plugurile la boieru, ca să-l dea juruîta (ss.) [jurui].

***JUST** 1. *adj.* ① Drept, conform cu dreptatea ② Care lucrează sau judecă conform cu dreptatea ③ Nemerit, potrivit ④ Intemeiat, legitim: o temere ~ă ⑤ Care este așa cum trebuie să fie: a avea o idee ~ă despre ceva.

2. *sm.* Om drept.

3. *adv.* Drept, tocmai, întocmai.

***JUSTEȚĂ** *sf.* ① Însușirea a tot ce este just; dreptate ② Conformitate cu rațiunea ③ Precizie, exactitate [fr.].

***JUSTIFICA** (-tio) 1. *vb. tr.* ① A îndreptăți, a face legitim: purtarea lui justifică bănuielile noastre ② A dovedi că nu e vinovat ③ A arăta că un lucru e drept, că nu e fals, că nu e spus sau făcut fără socoteală: el a justificat speranțele noastre.

2. *vb. refl.* A se desvinovăți, a dovedi că nu e vinovat [fr.].

***JUSTIFICABIL** *adj.* Ce poate fi îndreptățit, justificat [fr.].

***JUSTIFICATIV** *adj.* Cu care cineva se poate justifica, ce slujește spre desvinovățirea cuiva, spre a dovedi cele susținute: probe ~e, plesse ~e [fr.].

***JUSTIFIABIL** *adj.* ① Care trebuie să se înfățișeze înaintea unor anumiți judecători, care urmează a fi judecat [fr.].

***JUSTIȚIE** *sf.* ① ② Dreptate, virtute care consistă în a da fie-căruia ce i se cuvine de drept și a respecta drepturile altuia ③ ④ Zeiță a mitologiei, reprezentată adesea

Fig. 2754. Justiția.

șezînd pe un tron, ținînd în dreapta o balanță, iar în stînga o sabie (□ 2754) ⑤ ⑥ Purtarea celui drept ⑦ ⑧ Puterea de a face dreptate fie-căruia, de a răsplăti și a pedepsi: justiția omenească ⑨ ⑩ Judecătorii, tribunalele, judecătorii și alți slujbași însărcinați să facă dreptate; a chema înaintea justiției, a chema în judecată ⑪ ⑫ Ministerul de ~, ministrul de ~, ministerul, ministrul de care depind afacerile judiciare și care dirijează curțile și tribunalele [fr.].

JUVAER... = **GIUVAER...**

JUVAȚ (pl.-vețe) *sn.* ① Laț la capătul unui ștreang, unei funii, pentru a prinde sau spînzura pe cineva: avea o groază de pușcă ca un oine de ~ul hîngherului (săd.) ② Lațul, ochiul ștreangului de la hamurile calului.

JUVELNIC (pl.-toe) *sn.* ① Un fel de coș de pescuit, horeț (□ 2755).

○ JUVENI (-eneso)

vb. tr. Olten. A roade,

a sdreli în spec. piciorul (vorb. de încălțăminte).

***JUVENIL** *adj.*

Care aparține tinerilor, tinereței, tineresc: veselie ~ă [fr.].

○ JUVETE *sm.* ① Pește mărunt, fiță ② Po-

reclă ce se dă Oltenilor.

○ JUVINĂ = **JIVINĂ**.

○ JUVINĂ = **JUVENI**.

***JUXTALINEAR** *adj.* Se zice despre traduceri făcute cuvînt cu cuvînt, reproducîndu-se alături și textul din care se face traducerea: traducere ~ă [fr.].

***JUXTAPUNE** (-pun) *vb. tr.* A pune unul lîngă altul, a alătura [fr. juxta p o s e r, refăcut după p u n e].

***JUXTAPUS** *adj. p. JUXTAPUNE.* Pus unul lîngă altul, alăturat.

Fig. 2755. Juvelnic.

K *sm.* A unsprezecea literă a alfabetului, a opta din seria consonantelor; se întrebuințează numai în cuvinte străine.

***KAKI** *sbst.* Coloarea galbenă-cafenie, extrasă din fructul unui arbore din Japonia; coloarea obi-cinută a uniformelor din armata engleză [fr.].

***KANTISM** *sbst.* ① Sistemul filosofic al lui Kant [fr.].

***KANTIST** *sm.* ① Partizan al filosofiei lui Kant [fr.].

***KEDIV** *sm.* ① Titlu dat vice-regelui Egiptului [fr.].

***KEFIR** *sbst.* Lapte de vacă sau de iapă fermentat sub acțiunea unui organism microbic special; întrebuințat în medicină [fr.].

***KILO** *sm.* Prescurtare din kilo-gram, întrebuințată în graiul comercial.

***KILOGRAM** (pl.-ame) *sm.* Greu-tate de 1000 de grame, echivalentă cu greutatea unui decimetru cub de apă distilată (prescurtat în scriere: kilogr.) (□ 2756) [fr.].

***KILOLITRU** *sm.* Măsură de capacitate de 1000 de litri, egală cu zece hecto-litri [fr.].

***KILOMETRIC** *adj.* ① De kilometru, privi-tor la kilometru ② ③ Foarte lung: discurs ~[fr.].

***KILOMETRU** *sm.* Măsură de lungime de 1000

Fig. 2756. Greutate de 10 kilograme.

de metri; ~ pătrat, măsură de suprafață de 1.000.000 de metri pătrați [fr.].

***KILOWAT** (Tr.)

sm. A Măsură a ener-giei electrice, egală cu 1000 de wați [fr.].

***KIMONO** (pl.-nouri) *sn.* ① Haină de origine japoneză, cu mîneci largi (□ 2757, 2758) [fr.].

***KODAK** *sbst.* ① Aparat fotografic portativ, fabricat de casa americană Kodak (□ 2759).

***KOLA** *sf.* ① Ar-bore din Africa tropicală, de unde a fost transportat și în America, al cărui fruct („nuca de Kola”) conține multă cafeină și e întrebuințat în medicină (*Sterculia acuminata*) (□ 2760) [fr.].

KYRIE ELEISON *interj.* Rugăciune scurtă ce se cîntă la începutul liturghiei [gr. κύριε ἐλέησον „Doamne miluiește”].

Fig. 2757. Kimono.

Fig. 2758. Kimono.

Fig. 2759. Kodak.

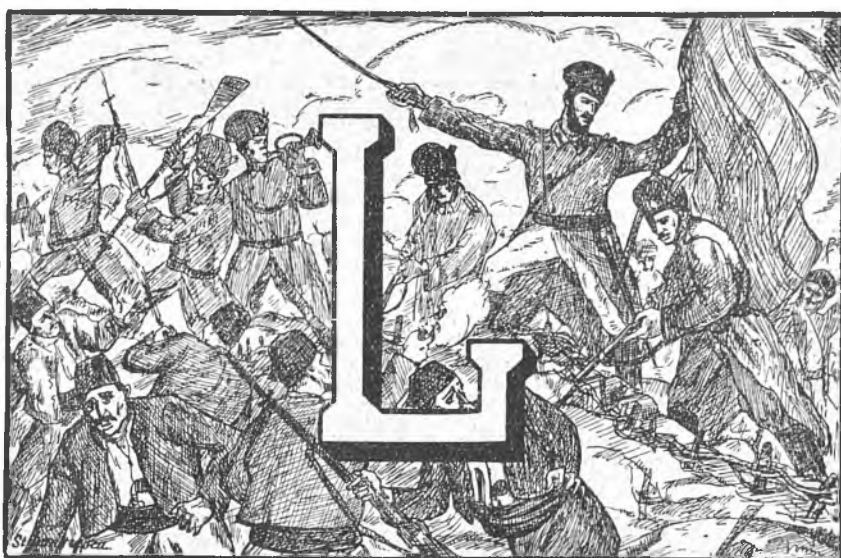
Fig. 2760. Kola.

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XIX

LUPA DE LA GRIVITA

L¹ sm. ① A douăsprezecea literă a "alfabetului", a noua din seria consonantelor ¶ ② L. cifră romană = 50.

L² pron. pers. (enclitic sau proclitic): dă-i altuia; i-am văzut [lat. illu mi].

L³ art. definit m. care se adaugă la sfârșitul substantivelor sau adjectivelor terminate în u sau într-o consonantă [lat. illu mi].

LA¹ prep. Indică mai ales raporturi de loc și de timp, iar la figurat, o mulțime de alte raporturi, din care vom cita pe cele mai de seamă. ① Exprimă locul: a) direcțiunea către un loc: a se duce ~ biserică; acest drum duce ~ oras; ~ dreapta; ~ stînga; vino ~ noi; b) apropierea de un loc: se opri ~ ușa; a sta ~ fereastră; ea stătu ~ capul lui; c) situațiunea, pozițiunea într'un loc: șade ~ țară, ~ oras; ~ jumătatea drumului; am fost ~ unchiu-meu ¶ ② Exprimă timpul: a) mișcarea către un timp: să ne vedem ~ anul; b) o coincidență în raport cu timpul: te voi ajuta ~ nevoie; ~ înțila chemare; cînd va veni ~ adică; c) săvîrșirea într'un timp anumit: se scoală ~ șase și se culcă ~ nouă; ~ vîrstă de 30 de ani; ~ miezul nopții ¶ ③ Exprimă o cantitate: a) o cantitate nehotărîtă, un număr aproximativ: erau ~ zece mil de oameni; se întrebuintează mai adesea cu acest înțeles expresiunile ca la sau la vre-o: am cheltuit ca ~ două sute de lei; am cîtit, ~ vre-o cînoisprezece pagini; b) o cantitate enormă, în unele expresiuni familiare: a spune ~ mîncîni; a îndruga ~ palavre; începui să-i care ~ pumni; a băut ~ apă pînă s'a răcorit (crg.); mîncă Stan ~ plăcintă cu carne friptă și bău ~ vin roșu, de glîdeal că n'o să se mai sature (ret.); c) o cantitate relativă, o proporție: cînoi ~ sută ¶ ④ Exprimă scopul: a) tendința către un scop: a sta ~ pîndă; s'a pus ~ joc; a cădea ~ învîlăd; a o lua ~ fugă; a lua ~ bătaie; a pleca ~ drum; a aduce ~ în-deplinire; b) conformațiunea în vederea unui scop: slitor ~ învățătură; plăcut ~ miros; umezdat ~ vorbă ¶ ⑤ Arată încă partea prin care atributul convine subiectului: mio ~ stat; sănătos ~ trup; copt ~ mînte; negru ~ suflet ¶ ⑥ Se pune uneori înaintea unui substantiv, unui adjectiv sau unui pronume, spre a înlocui dativul: a dat de mîncare ~ copii; sălului ~ flămînd nu credea; corb ~ corb nu scoate ochii; le-a dat bani și ~ celălalt ¶ ⑦ Intră încă în formațiunea unui mare număr de locuțiuni: ~ fel, ~ îndemînă, ~ întîmplare, ~ noroc, etc. [lat. illac a d].

LA² sm. ① ♪ A șasea notă a gamei lui do ¶ ②

Semnul care reprezintă această notă (□ 2770) [it.].

LA³ (lau; ps. 7 laul; part. lăut) vb. tr. și refl. + Trans.
Băn. ① A (și) spăla ¶ ② A (-și) spăla capul: ia să-mi lai copilașii... și să-l hrănești (crg.); flăcăul care se la Lunea nu se mai însoară (gor.) ¶ ③ Lă-mă-mamă, sm. ④ **iron.** Nătărău, om care nu se pricepe la nimic și așteaptă ca alții să vie să-l ajute: mărită de ourind după un ~ vîduvolu și-un lă-mă-mamă (crg.) [lat. lava-re].

Fig. 2770. La.

LABĂ (pl.-be) sf. ① **Partea piciorului unui animal pe care calcă** (□ 2771): ~ de ciine, de pisică, de găină; o ursoaică îi desmierdase obrazul cu labele ei (i.-gh.) ¶ ② **F. iron.** Mina omului: i-a dat peste labe; jos labele! a pune (on) botul pe labe ~ BOT ③ ¶ ④ **LABA-GIȘTEI**, mică plantă ierboasă, cu flori-cele roșii-purpurii, așezate câte două pe un peduncul comun (*Geranium dissectum*) ¶ ⑤ **LABA-MÎTEI¹ = BURETE-DE-CONOPIDĂ; LABA-MÎTEI² = CREASTA-COCOȘULUI¹ ⑥ LABA-URSULUI¹**, două varietăți de ciuperci mari, împărțite în ramuri groase de multe ori bifurcate, cilindrice, de culoare galbenă (*Clavaria aurea*; *Cl. condensata*); — **LABA-URSULUI² = BURETE-DE-CONOPIDĂ; LABA-URSULUI³ = CRUCEA-PĂMÎNTULUI; LABA-URSULUI⁴ = PEDICUTĂ¹; LABA-URSULUI⁵ = CUCURUZ ⑦ ⑧ ⑨ **pl. ⑩ Ghete** [ung. lăb].
LABAN sm. ♣ = CHEFAL-MARE [rut. lo-bán].**

Fig. 2771. Labe:

1. de păsări; — 2. de lup; — 3. de elefant; — 4. de urs; — 5. de tigru; — 6. de viezure; — 7. de ciine; — 8. de hipopotam.

○ **LĂBANAT** *adj.* Cu labe mari: Țătarul ~... e un țel de Țătar mare (MAR.) [la b a + (crăc) a n a t].

LĂBĂȚA (-țez) *vb. refl.* A se destinde, a se lăsa în jos.

LĂBĂȚAT *adj.* ① *p.* **LĂBĂȚA** Ț ② Lăsat în jos, destins: Țu ochii ceacătră, gura ~ă (FANN); Buze mari și ~e (K.-ERS.); o femeie... cu obrazii sbîrciți, gura ~ă... se coloroarăse cu fectoru-său (LUNG.).

***LABARUM** *subst.* Ț Stindard de culoarea purpuri al împăraților romani, pe care Constantin cel Mare, în urma unei viziuni, îl împodobi cu o cruce și cu monogramul lui Cristos: X. P. (2772): Labarum vechiu al luptei, simbol al biruinței (ALX.) [lat.].

Fig. 2772. Labarum.

***LABIAL** 1. *adj.* ① Care ține de buze Ț ② Care se pronunță cu buzele: sunet ~; vocale ~e, vocalele o și u; consonante ~e, consonantele: b, f, m, p și v.

2. **LABIALĂ** (pl.-le) *sf.* Ț Vocală sau consonantă labială [fr.].

***LABIAT** 1. *adj.* Ț Se zice despre corola monopetală cu limbul împărțit în doi lobi principali, așezați unul deasupra altuia ca două buze (2773).

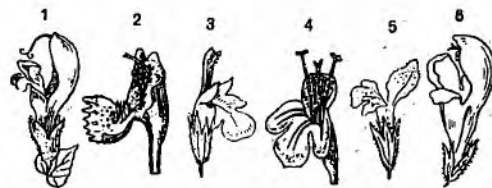

Fig. 2773. Corole labiate:

1. Jaleș-de-cimp; — 2. cătușnică; — 3. dumbet; — 4. sovirv; — 5. cinsteț; — 6. busuioc-sălbatic.

2. **LABIATE** *sf. pl.* Mare familie de plante dicotiledoane [fr.].

***LABIRINT** (pl.-turi) *sn.* ① Ț Clădire în care cineva se rătăcește ușor din pricina mulțimii odălor și gangurilor: cele mai cunoscute sînt labirintul din Egipt și acela din Creta pe care Dedal îl construise spre a închide într'insul Minotaurul: acestel scobituri în pîntecul zăuștului munte îi dăte numele de ~ (SP.); Ț Oînd simt, ca într'un groaznic ~, Că mintea mea se abate'n întinerie (VLAM.) Ț Drumuri încurcate, întortochiate: Don Pedro ne duce prin un solu de ~ de hudiți (ALECS.) Ț Mică pădurece într'un parc, unde se'necrucează numeroase alee (2774) Ț Ț Mare încurcătură Ț Ț Conduct interior al urechii [fr.].

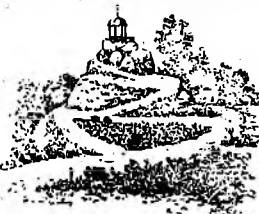

Fig. 2774. Labirint într'un parc.

***LABOARE** *sf.* Muncă [lat.].

***LABORANT** *sm.* Ț Ajutor al unui farmacist pentru lucrările de laboratoriu [germ.].

***LABORATORIU** (pl.-orii) *sm.* Local în care se află instalate diferite aparate și instrumente pentru lucrări practice de fizică, de chimie, de fiziologie, pentru preparațiuni farmaceutice, etc. [fr.].

***LABORIOS** *adj.* ① Stăruitor, silitor la muncă, care lucrează mult și cu trăgere de inimă: nu se poate împune unui om... de a fi milostiv, învățat sau ~ (G.-H.) Ț Care cere multă muncă, foarte obositor Ț Ț Greu, penibil: digestiune laborioasă [fr.].

○ **LABOS** (pl.-ose) *sn. Ofen. Maram.* Ț Tigăle de pămînt [ung. la b a s].

LĂBUȚA (pl.-te) *sf. dim.* **LABĂ.**

LAC (pl.-ouri) *sn.* Ț Mare întindere de apă stătătoare în mijlocul unui uscat (2775): ~ul Clămegiu; ~ul Greacă; ~ul Geneva; Ț a sări din ~ în put,

a cădea dintr'o nevoie în alta mai mare; Ț **BROASCĂ** Ț Ț un ~ de alinge încheșase pe eloburile viorii (DLVR.) [lat. lacus].

***LAC** (pl.-ouri) *str.*

① Rășină de culoare roșie care picură din ramurile unor copaci din Indiile orientale Ț Ț Lustru de China sau de Japonia, negru sau roșu, preparat cu această rășină: Se înșiră ohioșcuri albe cu ~ luciu smălușuri (ALECS.) Ț Ț Lichid cu care se unge suprafața unui corp spre a-i da un aspect lucios și a-l apăra de acțiunea aerului sau a apei: ghețe de ~ [fr. la que].

Fig. 2775. Lac.

LĂCĂRIE *sf.* Apărie [la c].

LĂCĂȘ = **LOCĂȘ.**

LĂCĂȚ, *Trans.* **LĂCĂȚ** (pl.-te) *sn.*, *Mold. Bucov.*

Maram. LĂCĂȚA (pl.-câți) *sf.* Închietoare mobilă care se trece prin unul sau două belouge spre a încuia o ușă, o ladă, etc. (2776): Mă uitai pe sub lăcăt, Văzui trei jocuri în sat (K.-ERS.); de... vor fi spart ușa sau scoriul au lăcăți... să nu aibă certare (PRV.-LP.); Tot pe ușa de la vale, Pus-a lăcăta cea mare (BRL.); Ț a-și pune lăcăt la gură, a tăcea din gură, a nu spune nimic din cele ce știe [ung. lak a t].

Fig. 2776. Lacăte.

LĂCĂȚOIU (pl.

-oale) *sn. augm.* **LĂCĂȚ**: oumpără... două belouge și un ~ sdavân (CRG.).

LĂCĂȚUI (-nese) *vb. tr.* A încuia cu un lăcăt: să lăcătuească ușa numai ca să se imbrace, nu-i părea lucru curat (D.-ZAMF.); Ț Își înouie intima și o lăcătuește (DOS.).

LĂCĂȚUȘ *sm.* Ț Cel ce face sau dregre lăcâte, broaște, etc. (2777): au fost odată un ~ bun carele, pentru uciderea ce făcuse, nu l-au omorît (PRV.-MS.) [ung. lakatos].

LĂCĂȚUSERIE *sf.* Ț Ț Meșeria sau atelierul lăcătuișului Ț Ț Obiecte lucrate de lăcătuiș.

Fig. 2777. Meșter lăcătuiș.

LACHERDĂ (pl.-de) *sf.* Ț Ț Pește de mare, înrudit cu scrumbia, care trăiește în Marea Neagră și în Mediterana; poate ajunge pînă la 50 cm. lungime; se consumă sărat sau conservat în untdelemn (*Pelamys sarda*) (2778) Ț Ț Carnea conservată a acestui pește [ngr.].

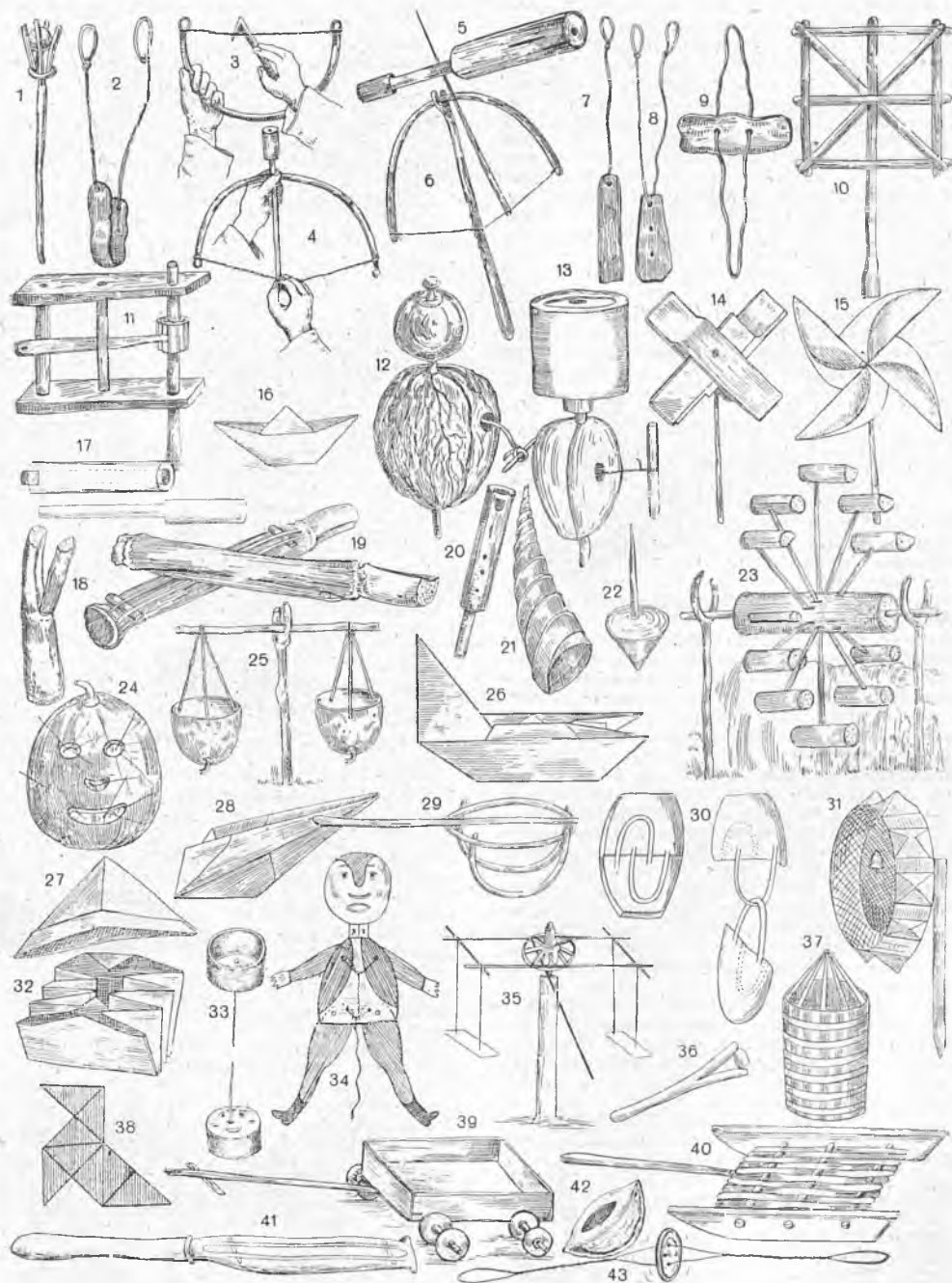

Fig. 2778. Lacherdă.

***LACHEU** *sm.* Fecior (de casă) îmbrăcat în livrea (2933): de ofte ori ~l anunța un mfasatir (G.-H.); în căzută trasurii sta o slugă galonată și înjobenată, ca ori-ce ~ de casă mare (D.-ZAMF.) [fr. la qu a is].

LACOM 1. *adj.* Ț Mîncăcios, căruia-i place să mănînce mult Ț Ț Care pofteste să aibă cît mai mult, nesățios, nesăturat, avid: ~ de bani, de avere; ea însă nefîind ~ă, își alege pe cea mai veche și mai urtă dintre toate (CRG.).

2. *adv.* Cu lăcomie: mănîncă ~; începe a bea ~ la

EXPLICAȚIUNI: 1.2. Prăști. — 3.4. Arcuri și săgeți. — 5. Proască, pușcociu cu apă. — 7.8. Sbirniitori. — 9. Scirșiitoare. 10. Cruce de testie. — 11. Sbirniitoare de vrăbii. — 12.13. Sfirniitori, sfirliace. — 14. Morișcă de vînt. — 15. Morișcă de hirtie. 16. Luntre, corăbioară de hirtie. — 17. Pușcă de soc, pușcociu. — 18. Pocăniitoare de cocean. — 19. Diplă, vioară (de cocean). — 20. Fluier. — 21. Tutoiu, sufloiu, tuturez. — 22. Sfirlează, prisnel. — 23. Morișcă de apă. — 24. Felinar (de pepene sau de dovleac). — 25. Cumpănă, cîntar. — 26. Corabie de hirtie. — 27. Chivără. — 28. Săgeată de hirtie. — 29. Căluș. 30. Desagi (de pepene). — 31. Steaua. — 32. Portofel. — 33. Telefon. — 34. Omul care joacă. — 35. Scrînciob. — 36. Lăcustă, greiere. — 37. Coif. — 38. Porumbel de hirtie. — 39. Cărucior. — 40. Sanie. — 41. Scripcă de hluj. — 42. Fluier de simbur. 43. Sfirlează, sfirliac de nasture.

LĂC - ap. și a-și linge buzele de dulceața și bunătatea ei (cro.) [vsl.].

LĂCOMESTE *adv.* Cu lăcomie, lăcom: Stă, lăcom ~, Ca un lup odat se priește (PANN).

LĂCOMI (-meso) *vb. intr. și refl.* A pofti cu lăcomie, a se arăta lăcom după ceva, a râvni: să nu lăcomești la nimic, numai la mărgeaua de după masea (RET.); cine lăcomește nu se pricopsește (ZNN.); lăcomindu-se a cuprinde ou plugul, ou sapa, olt poate mai mult loo, (U.-GH.).

LĂCOMIE *sf.* ① Poftea celui lăcom: mănăcă ou ~ ② ③ Rîvnă mare, poftă de a avea cît mai mult, nesățiu, aviditate; ④: lăcomia pierde omenia.

LĂCOMOS *adj.* = LĂCOM: el nu era ~ la averi (RET.).

LĂCONIC *adj.* ① Care se exprima sau este exprimat în puține vorbe, cum făceau Laconienii, scurt și cuprinzător: stil ~.

② *adv.* În puține vorbe [fr.].

LĂCONISM *sbst.* ② Fel de a vorbi sau de a scrie întrebînd cît mai puține vorbe [fr.].

LĂCOVIȘTE, **LĂCOVIȘTE** *sf.* ① ② Băltoacă: o scroafă care se tăvălește olt e zălucă într-o lăcoviște de lapte dulce (usp.). ③ ④

Un fel de plasă de pescuit ce seamănă cu chipceul (2779) [lac].

LĂCRĂ, **RĂCRĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Ladă (în spec. pentru ținut haine, rufe): pe lacra de sub locane, două plăpămî groase (OLVR.); Am o lacră: o încoale vîntul, o desecule vîntul (GOR.), ghicitoare despre „coada păsării” ② ③ Sicriu, coșciug: se pune în lacră, ou fața 'n sus, ou plocoarele întinse (cro.); în tînda biserică, într-o racă de sticlă, se păstrează capul lui Radu cel Mare (VLAH.). ④ ⑤ Olten.

Lature de ulucă, dintr'un par pină în celălalt (CIAUS.). ⑥ ⑦ Pinză urzită cu două feluri de bum-bac (R.-COD.) [bg.].

LĂCRĂMĂ, **LĂCRIMĂ** (*pl.-mi*) *sf.* ① Picătură de lichid limpede și sărat care picură din ochi în urma unei puternice impresii fizice sau morale: (a plînge ou) lacrimi fierbinți, ou lacrimi de sînge; șiroale de lacrimi; a vărsa lacrimi, a plînge; a storce lacrimi (de bucurie, etc.); a rîde cu lacrimi; ou lacrimi (le) în ochi (ott pumnul); a i se umplea ochii de lacrimi; limpede ca lacrima; ourat ca lacrima (OLVR.); ②: cel ce plînge înaintea judecatorului își pierde lacrimile (ZNN.); lacrimi de crocodil ③ ④ CROCODIL ⑤ ⑥ Plîngere, reclamație (PAP.). ⑦ ⑧ Trans. (vic.) ⑨ LĂCRĂMĂ-MIRESEI = MĂRGĂRIȚĂ-REL [lat. lacrima].

LĂCRĂMĂ¹, **LĂCRIMĂ** (-mez) *vb. tr. și intr.* A vărsa lacrimi, a plînge: a plecat ochii în jos și a început a lăcrăma (cro.); fața lăcrămă și mulțumii lui Dumnezeu că a scăpat-o (usp.); toată lumea lăcrăma de bucurie împreună cu dînsa (ODOB.) [lat. lacrimare].

LĂCRĂMĂ² = RECLAMĂ.

LĂCRĂMĂȚURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a lăcrăma, de a vărsa lacrimi: dragostea ei... nu-i dragoste de stîns cu un oțat și o ~ pe furis (S.-ALD.).

LĂCRĂMAȚIE *sf.* = RECLAMAȚIE (UNE).

LĂCRĂMIELE *sf. pl. dim.* LĂCRĂMĂ. ① Lacrimi ② ③ = MĂRGĂRIȚĂ-REL.

LĂCRĂMIOARĂ, **LĂCRIMIOARĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① *dim.* LĂCRĂMĂ ② ③ = Mold. MĂRGĂRIȚĂ-REL: Dar ca voi, mică lăcrămioară, N'are 'n lume nicio floare, Miros dulce, dulce nume (ALECS.); florile triste și turburi se nălbiră ca mărgăritarul și, din botezul de lacrimi, luară numele lăcrămioare (EMIN.).

LĂCRĂMIȚĂ, **LĂCRIMIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ④ Mică plantă erbacee cu floricele albe dispuse în ciorchină; crește prin pădurile umbroase de la munte (*Majanthemum bifolium*) (2780) [lăcrămă].

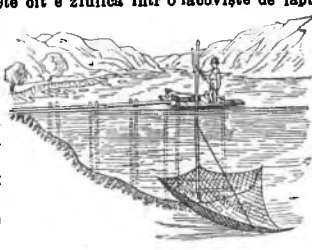

Fig. 2779. Lacoviște.

LĂCRĂMOȘ, **LĂCRIMOȘ** *adj.* ① Plin de lacrimi: întoarse niște ochi lăcrămoși și plini de focul dragostei (usp.); ochii spălăciți, albaștri, dulci și lăcrămoși (CAR.) ② Trist, jalnic.

LĂCRIMĂ... = LĂCRĂMĂ...

LĂCRIMAL *adj.* ① Compus din lacrimi ② ③ Care produce lacrimi: glandă ~ă [fr.].

④ **LĂCRÎȚĂ** (*pl.-te*) *sf. dim.* LĂCRĂ.

⑤ **LĂCȘĂ** (*pl.-șe*) *sf. Băn.* X Tăieței lungi și lați sau găluște lungi de aluat, ce se mănîncă mai adesea cu miere sau cu zahăr, cu ulei de sămînță de cîneapă, etc. [unc. lăksa].

LĂCSOR (*pl.-oare*) *sn.* ② *dim.* LĂC¹.

LĂCTĂT *adj.* Alcătuit, format din lapte: regim ~; dietă ~ă [fr.].

LĂCTEE *adj. f.* ★ Calea ~, calea laptelui, drumul robilor: deasupra, calea ~... stropită de stele, pare o răsfrîngere a Dunării pe cer (VLAH.) [fr.].

LĂCTIC *adj.* Care se furnică în lapte; acid ~, acid organic care se găsește în laptele înăcrit, întrebînd în medicină [fr.].

LACTOMETRU (*pl.-tre*) *sn.* Aparat cu care se constată apa introdusă în laptele natural (2782) [fr.].

LACTOZĂ *sf.* ② Substanță incoloră, solidă, dulce la gust, ce se găsește în laptele mamiferelor; numită și „zahăr de lapte” [fr.].

LĂCUI... = LOCUI...

LĂCULEȚ (*pl.-ețe*) *sn. dim.* LĂC¹.

LĂCUNĂ (*pl.-ne*) *sf.* Lipsă în textul unei lucrări, în memorie, etc., gol [fr.].

LĂCUSTĂ, **LOCUSTĂ** (*pl.-te*) *sf.*

★ Insectă

ortopteră,

de culoare

brună-ver-

zuie, cu pi-

cioarele di-

napii foar-

te lungi, cu

care saltă;

nu e stătătoare,

ci migrează în cete

atît de nume-

roase, încît seamănă

cu un nor negru;

aceste cete

sînt atît de lăcome

și de stricăcioase,

încît acolo

unde se coboară,

fie semănături

sau finețe, po-

mete, lunci sau

păduri, nu crută

nimic, ci mănîncă

tot, astfel că nu

rămîne decît

pămîntul gol,

ca și cînd ar fi

ars toată vegeta-

țiunea de pe

dînsul (*Acridium*

peregrinum) (2781)

; mai rău decît

lăcustele pre-

făoase belgului

în foamete

(VLAH.); sumedenii

de nelegiuiri

căzură ca

lăcustele pe

malul Dunării

(usp.); ⑥:

e'o octorosim

de lă-

custele din

Fanar

oare nu se mai

satură (U.-GH.);

veni o zi

cînd aceste

lă-

custe sălbatic

nu mai găsiră

ce prăda

(DĂLC.) [lat. vulg.

lacusta =

clas. locusta].

LĂCUSTĂR

sm. ② Pasăre de

22 de cm., cu

capul, gîtul, coada

și pulpele negre-

violete, restul

corpului tran-

dăfiriș și cu un

moț de peni-

șoare lungi pe

creștet; se adă-

postește prin

găuri stîncilor

și se hrănește

cu insecte și

mai ales

cu lăcuste

(*Pastor roseus*) (2783).

LACUSTRU *adj.* Care trăiește sau crește în-

tr'un lac: plante lacustre; locuințe sau cetăți lacustre,

Fig. 2781. Lăcustă.

Fig. 2782. Lactometru.

Fig. 2783. Lăcustar.

Fig. 2784. Locuințe lacustre.

Fig. 2780. Lăcrămiță.

grupuri de colibe construite de popoarele preistorice și sălbatice, pe lacuri și sprijinite pe stâlpi cu-fundați în apă (2784) [fr.].

LACUȘOR (pl. -șoare) *sn.* *dim.* **LAC'.**

LADĂ (pl. -ăzi) *sf.* ① Cutie mare, lungărească, de lemn, cu ca-pac, împodobită cu diferite zugrăviri, în care țărani păstrează haine, rufe, etc. (2785); ②

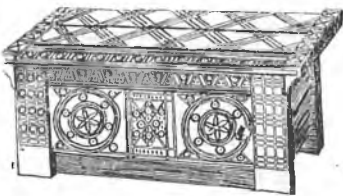

Fig. 2785. Lada.

ce-l pe dinșul, aceea-i și 'n ~, n'are alte haine, altă avere, etc.; ③ atita tot și lada 'n pod, nu mai e alt nimic (de adăugat, de povestit, etc.) ④ ~ de bani, ~ de fier, casă de bani; *Trans.* lada bisericii ⑤ ⑥ Cutie mare de scinduri pentru transport mărfuri, etc. (2786) ⑦ ⑧ *Băn.* Lada mesei, cutia mesei [germ. *L a d e*].

Fig. 2786. Lada.

LADĂTUIE, LADIȘOARĂ (pl. -re) *sf.* *dim.* **LADA.**

LADIN *adj.* *dim.* **LADA** ~, nume dat adesea limbii reto-romane vorbite într-o parte a Elveției [fr.].

LADIȘOARĂ ~ **LADĂTUIE.**

LADIȚĂ (pl. -te) *sf.* ① *dim.* **LADĂ** ② Cutia de la trăsura de sub capra vizitiului, chichiță: fura tingerile... și le ascunde în ladița trăsorii (A-GH.).

LADO *sf. voc.* Cuvînt care apare în cîntecele adresate miresei: Frunză verde lăcămloară, Lado, lado, surloară, Du-te 'n haine de mireasă La bărbatul tău acasă (ALECS. P.) [comp. refrenul bg. o j lado, lado, rut. pol. i a d o, i a d o (< i a d a „nevastă”), srb. i a d o (< l a d a „nevastă”), etc.].

LADOIU (pl. -oie) *sn.*, **LADOIE** *sf.* *augm.* **LADĂ**: abia trăgeau căruța cu lădoiu de marță (GRIG.); am vinat că m'am suit în pod și n'am găsit lăină în lădoiu (SAD.); De-acum pot să fim găzdoale, Numai grtu fie-n lădoie (BRU.).

LADUNCA (pl. -oi) *sf.* Cartușieră [rus.].

LADUȚĂ (pl. -te) *sf.* *dim.* **LADA.**

LAE ~ **LAIIE.**

LAF, mai adesea pl. **LAFURI** *sn.* F Palavre, tai-fas: Hîndă nu-l era somn... avea poftă de ~uri (CAR.); pe oînd ședeam cu soacru-meu la ~uri, după obloaful de la țară (CAR.) [tc.].

LAFĂI (-ăso), **LAFOI** (-oeso) *vb. refl.* A se în-tinde cu minile și picioarele în mod necuvîntos, fără să-i pese de alții sau de nimic: în rîtuleț... în undele căruia mă lăfăiam cu un păstrăv (GR.); voi să vă lă-făiți și să huzuriți de căldură, iar eu să crăp de frig (CRG.); Tigancă... se îmbracă în haine de împărăteasă și... se lăfoie în toate părțile (SB.).

LĂGĂR (pl. -ăre) *sn.* ① X Tabără: Ștefan... prinzînd limbă despre starea ~ului lui Mateias (usp.); Vodă, din ~ul Turcilor, oum au auzit de aceasta (NEGR.) ② ③ Parte a unei mașini, alcătuită din două bucăți cilindrice goale, pe care se sprijinesc capetele fusului u-nui cilindru, unei osii, etc.; sint destinate să înlesnească învîrtirea acestora în jurul axei lor (2787) [germ. *L a g e r*].

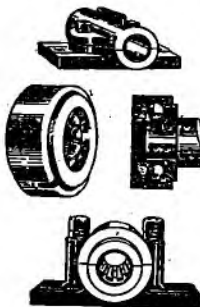

Fig. 2787. Lagăre.

LĂGUM (pl. -muri) *sn.* X Mină (pentru explozii) [tc.].

LĂGUNĂ (pl. -ne) *sf.* Lac cu apă sărată care comu-nică cu marea de care e despărțit prin fașii de pămînt sau prin bancuri de nisip: lagunile Veneției; La Giudeca, spre ~, Sbori, volinice gondolier (ALECS.) [it.].

LĂHUZĂ... ~ **LĂUZĂ...**

LAIAS, LAIES, LAIET *sm.* Tigan de la ie, no-mad (2788): ne scot oamenii din sat afară, ca pe niște lăieși (CRG.).

LAI BĂR (pl. -bere) *sn.* ① ② *Olten. Băn.* Mintean (pur-tat de țărani și de țărance) ③ ④ Haină lungă și largă purtată odinioară de boieri și de Evrei: un ~ larg și lung pînă 'n călcie, care la nevoie l-ar fi putut scuti de pantaloni (VLAH.); se îmbrăca ou ~ ovrelesc și mergea la prieten pentru petrecere (usp.) ⑤ ⑥ Îm-brăcămintă fără mî-neci, a țărancei, ca-re-i acopere bustul: ~ subțirel l-aș coase, Tot cu fir și cu mătase (K-SRS.) [germ. dial. *Le i b e l*].

Fig. 2789. Laiieși.

⑦ **LĂIBĂRAC, LAI-BĂRUC** (pl. -ce), **LĂIBĂ-RUȚ** (pl. -te) *sn.*, **LĂIBĂRIȚĂ** (pl. -ce) *sf.* ① = **LAI BĂR** ②: Zis-a mălco că mi-a face Un pieptar și-un lăibărac și m'a da după diac (K-SRS.); unde mai pui alop lăibăricele, mî-n-tele de postav... și cite alea toate (LUNG.).

LAI C *1. adj.* ① Mirean, mirenesc, care nu face parte din tagma bisericii: institutor ~ ② Propriu mirenilor: îmbrăcămintă ~ă.

2. *sm.* Mirean, care nu e nici preot nici călugăr [fr.].

LAI CER, LAI CER (pl. -ere) *sn.* ① Covor țărănesc de lînă, lung și îngust, lucrat de țărance, și care se așterne pe lăviți sau pe jos: o ladă veche brașovenească, ce sta într'un colț acoperită cu lăiere (GR.); se culcă în fun-dul odăii pe un lăvicer (GR.); ofte un petecut de lînășă, așternut, ca un lăvicer, pe sub poalele brădetului (VLAH.) [la (v) i ț a].

LAI CIOARĂ (pl. -re) *sf.* *dim.* **LAIȚĂ.**

LAI CIZA (-izez) *vb. tr.* A da unei instituțiuni un caracter laic, a o pune sub direcțiunea, sub su-pravegherea laicilor [fr.].

LAI E, **LAE** *sf.* ① Ceată de Țigani nomazi: într'un nor de praț trece pe drum o laie de Țigani (VLAH.); a cărți bo-gată zestre coprindea o laie de robi Țigani (COOS.); Țigani de ~, Țigani nomazi, spre deosebire de Țigani de vatră, mai toți robi boierești sau mănăstirești, și cari erau meseriași sau servitori: cînd m'a scotea cineva din răbdare, apoi nu-l trebuie nici Țigan de ~ împotriva mea (CRG.) ② Ceată de vagabonzi, haită de cîini: ne-a scăpat din mîinile acelei laie de carșetori (A-GH.); a leșt laie de cîini... și i-a tăiat drumul (CAR.) [comp. pol. rut. la ja „haită de cîini”].

LAI E ~ **LAIU.**

LAI ES ~ **LAI AS.**

LAI EȘITĂ (pl. -te) *sf.* Novasta unui lăieș; Țigancă de laie: Lăieșita aceea rea Cu a sale vrăji drăcești Fărmăcase pe boleri (STAM.).

LAI ET ~ **LAI AS.**

③ **LAINIC, -IGA** (pl. -ce) *sm. f. Mold.* ① Vaga-bond(ă), haimana: așteptînd cu neastîmpăr să vie un ~ de școlar de afară (CRG.) ② Obraznic; alintat (RV-CRG.) [comp. la ie i].

③ **LAINICI** (-icese) *1. vb. intr. Mold.* A umbra haima-na, ca un lainic: cînd sint fără treabă, îmi place a ~ pe ulițe (NEGR.).

2. *vb. refl.* A se alinta; a se obraznici: și striga Ovreul și se lăinicea (SPER.); ce te lăinicești așa, măi băiete ? (RV-CRG.).

LAIȚĂ ~ **LAVIȚĂ.**

LAIU, *f. LAIE* *1. adj.* ~ Negru-cenușiu (verb. de lîna oilor): lînă lăie; osie lăie; ~ **BĂLAIU** ②.

2. **LAI E** *sf.* Osie cu lîna neagră-cenușie: Avea turma 'ntreagă Două oi, o laie și-o băbană neagră (SPER.) [comp. alb. la j].

LALAI (-ăsc) *vb. intr.* A cînta emițînd sunete tremurătoare; a îngina un cîntec, a fredona: au-zîndu-i lălăind așa de cu chef (CRG.) [onom.].

③ **LALANGHIȚĂ** (pl. -te) *sf. Mold.* X Un fel de clătite [tc. la la g it].

LĂC-LAL

LĂLĂU — **LĂLŢU**.

LĂLEA (pl.-lele) *sf.* ① ♦ Plantă din familia liliaceelor, cu tulpina dreaptă, care face o singură floare mare, frumoasă, mirositoare, ce atârna în jos înainte de a se deschide (*Tulipa silvestris*) (□ 2790) ② ♦ ~ **PESTRITĂ**, plantă mare şi frumoasă din familia liliaceelor, originară din Persia, cu tulpina robustă şi cu flori mari, roşii, galbene, vărgate adesea cu alb (*Fritillaria imperialis*) (□ 2789) ③ ♦ = **BIBILICA** [tc. al.].

Fig. 2789. Lalea-pestriță.

Fig. 2790. Lalea.

LĂLŢU, **LĂLĂU** 1.

adj. F Lung, molatic şi prost; bleg, gură-cască: al văzut ce lung şi lălţu e? (BAS.); o slujnică urită şi lălţu, răstind ca o bestie (CAR.); o fată balotă şi lălţu, de şi-era trică să înnoptezi ou dină în casă (CRG.); ou ochii adormiţi, cu gura puţin oăsoată, lălţu (VLAH.).

2. *sm.* Gură-cască: lălţii oăsoă gura pe la măturile expuse (NEGR.).

LAMA *sm.* Preot budist în Tibet, în Mongolia şi la Calmuci (□ 2791) [fr.].

LAMĂ 1 (pl.-me) *sf.* ♦ Gen de mamifere rumegătoare, fără coarne, prezentând oare-care afinităţi cu cămilele; trăesc în America de Sud (*Auchenia lama*) (□ 2792) [fr.].

LAMĂ 2 (pl.-me) *sf.* ① Placă, foiţă subţire de metal: ~ de oţel ② Limba unui cuţit, fierul unei arme tăioase, costură: lama săbiei; o ~ scolitoare de oţel se ~mplintă în malul drept (VLAH.) [fr.].

LAMAISM *sbst.* Doctrina religioasă a unei secte budiste din Tibet, Mongolia, etc. [fr.].

LAMAIST *sm.* Sectar al lamaismului [fr.].

LĂ-MĂ-MAMĂ — **LA** 2.

LĂ-MANTÎN *sm.* ♦ Mamifer cetaceu erbivor

Fig. 2792. Lamă.

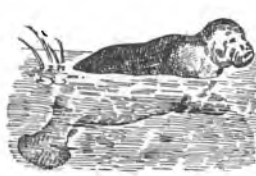

Fig. 2793. Lamantin.

ce seamănă cu foca; trăeşte în America centrală şi în Africa în apele mării în apropierea ţărmurilor, de unde trece şi în riuri (*Manatus*) (□ 2793) [fr.].

LAMBA *sf.* ♦ Uluc sau ciubuc, făcut de-a lungul marginii unei scindurispore a o îmbuca cu alta.

LAMBĂ 1 (pl.-be) *sf.* Fie-care din lanţurile sau frînghiile de la o căruţă care leagă, la un capăt şi la celălalt, crucea dinainte sau crucea dinapoi de cele două capete ale fie-cărei osii; numite şi „(în)tinzătorii”, „vătraie”, „lanţurile crucii”, „lanţşuri” sau „costişuri” (□ 878): lamba dinainte, lamba dinapoi; pune roata la loc, viră leuca, suceşte lamba şi o strînge la soară (CRG.).

② **LAMBĂ** 2 = **LAMPĂ**.

LĂMBAR *sbst.* ♦ = **LĂMBUITOR** [la m ba].

LĂMBRECHIN (pl.-ine) *sn.* Draperie care împodobeşte partea de sus a unei ferestre sau a unei uşi şi care serveşte în acelaşi timp să ascundă galeria, corniza, etc. de care sînt atîrnate perdelele (□ 2794) [fr. lam bre chin].

LĂMBRIŢU (pl.-uri) *sn.* ♦ Lucrare de timp_lărie, plăci de marmoră, etc. cu care se căptuşesc

peretii în interiorul unei odăi sau unei săli (□ 2795) [fr. la m bri s].

LĂMBUI (-uiesc) *vb. tr.* ♦ A face cu rîndeaua o lămba la o scindură.

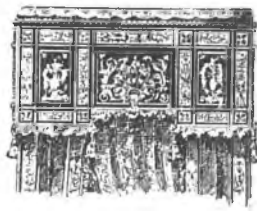

Fig. 2794. Lambrechin.

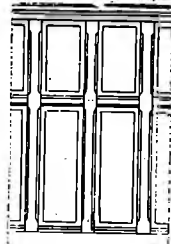

Fig. 2795. Lambriu.

LĂMBUITOR (pl.-toare) *sn.* ♦ Rîndeaua cu care se lămbuiesc scindurile; numită şi „lambur” (□ 2796).

LAMELĂ (pl.-le) *sf.* Lamă sau pătură subţire, foiţă de metal [fr.].

LAMELAR *adj.* Care se desface în lamele, care se prezintă sub formă de lamele: ghips ~ [fr.].

LAMELAT *adj.* Prevăzută cu lamele, cu foiţe subţiri suprapuse: pălăria multor ciuperei e ~ă [fr.].

LAMELIBRANCHIAT 1. *adj.* ♦ Se zice despre toate moluştele ale căror branchii, aşezate pe-rechi perechi între corpul animalului şi învelişul lui, se întind sub formă de lamele semi-circulare.

2. **LAMELIBRANCHIATE** *sf. pl.* Clasă de moluşte, caracterizate prin această dispoziţie a branchiilor, din care fac parte stridia, midia, etc. [fr.].

LAMELICORN 1. *adj.* ♦ Se zice despre orice insectă ale cărei antene se termină prin nişte prelungiri lameloase.

2. **LAMELICORNE** *sf. pl.* Familie de insecte coleoptere din care fac parte cărbuşul, bălgarul, gîndacul-verde, rădaşca, etc. [fr.].

LAMELIFORM *adj.* Care e în formă de lamelă [fr.].

LAMELIROSTRE *sf. pl.* 2. Familie de păsări palmipede ale căror cioc e acoperit de o membrană moale, lamelată, şi din care fac parte lebăda, raţa, gîsca, etc. [fr.].

LAMELOS *adj.* Care se desface în lamele, în părţi subţiri [fr.].

LAMENTA (-tez) *vb. tr. şi refl.* A (se) boci, a (se) tîngui [fr.].

LAMENTABIL *adj.* ① De jale, de plîns, jalnic, vrednic de milă: era într-o stare ~ă ② Înduioşător, care te umple de jale: scoase un strigăt ~ [fr.].

LAMENTAŢIUNE *sf.* Bocet, tînguire, văicăreală [fr.].

LAMINĂ (-inez) *vb. tr.* A întinde cu ciocanul un metal, prefăcîndu-l în lamă [fr.].

LAMINAR *adj.* Compus din lamele paralele [fr. la mi n a ire].

LAMINOR (pl.-oare) *sn.* ♦ Maşină ale cărei părţi de căpetenie sînt două cilindri orizontale de fier sau de oţel, suprapuse unul pe altul şi învîrtîndu-se cu aceeaşi iteală, dar în sens contrar; între ele se pune o placă de metal spre a o transforma în lamă, într-o foiţă subţire sau spre a-i da o formă determinată după scobiturile sau ridicăturile de pe cele două cilindri (□ 2797) [fr. la mi n o ir].

LĂMÎE, **Mold.** **ALĂMÎE** *sf.* ① ♦ Fructul lămiu-

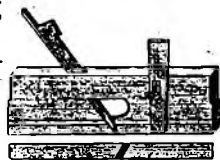

Fig. 2796. Lămbuitor.

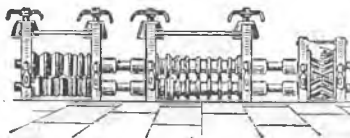

Fig. 2797. Laminor.

lui (2799): galben ca lămâia ① ② Sare de ~ SARE ④ [ngr. λειμών].

† LĂMIER *sm.* Vinzător de lămii.

LĂMIOARĂ (pl.-re) *sf.*

✱ Mic arbust, ale cărui flori aromatice se întrebuințează la bucate; numit și „cimbru

Fig. 2799. Lămioară.

Fig. 2799. Lămii.

(de grădină) sau „lămâia” (*Thymus vulgaris*) (2798) [lă mîie].

LĂMIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① ✱ Arbust, originar din America de Sud, ale cărui frunze frecate în mână răspindesc un miros plăcut de lămîie; face flori mici albe sau roze (*Lippia citriodora*) ② = SIRINDERIOA ③ = LĂMIOARĂ ④ = URECHEA-BABEI.

LĂMIU *sm.* ✱ Mic arbore, originar din Asia; cu flori frumoase albe și mirositoare, al cărui fruct, numit lă mîie, de culoare galbenă la maturitate, se întrebuințează pentru zeama-i foarte acră în bucate, pentru fabricarea limonadei, etc.

*LAMPĂ (pl. lampi) *sf.* ① Vas sau aparat, conținând ulei sau alt lichid combustibil, întrebuințat pentru luminat, aprinzându-se la capătul de sus fitilul muiat în acel lichid (TAB. XXX): ~ cu petrol; ~ de masă; ~ de atîrnat ② Pr. ext. Aparat care produce lumina electrică ③ Mașină de fierț apă, etc. care arde cu spirit (TAB. XXX, G); ~ electrică (TAB. XXX, C, D, F) [germ. L a m p e].

*LAMPADAR

(pl.-are) *sn.* Un fel de candelabru, purtînd mai multe lămpi (2800): în loc de ~ și lampe, featrul era peste tot iluminat cu lumînări de seau (PL.) [fr.].

LAMPAGIU

sm. Cel ce aprinde lămpile sau felinarele de pe străzi (2801) [lampă].

*LAMPANT

adj. Petrol ~,

petrol limpede

și bine purificat obținut prin distilarea țiteiului [fr.].

LAMPAS (pl.-asuri) *sn.* ① Fășie de stofă roșie cusută de-a lungul pantalonilor militaresci [rus.].

○ LĂMPAS (pl.-ase) *sn.* Trans. Lampă [ung.].

*LAMPION (pl.-oane) *sn.* ① Ciob, ulceșuș sau pahar în care se pune seau, untdelemn sau ulei cu un fitil și care servea la iluminat ② Pr. ext. Lanterna venețiană [fr.].

*LAMPIST *sm.* ① Cel ce face sau vinde lămpi ② Cel ce prepară și aprinde lămpile într'un mare stabiliment: dați-vă la o parte, domnilor, strigă ~ul gării (2. ZAMF.) [fr.].

*LĂMPȘOARĂ (pl.-re) *sf. dim.* LAMPĂ: în perete ardea o ~ afumată (CAR.).

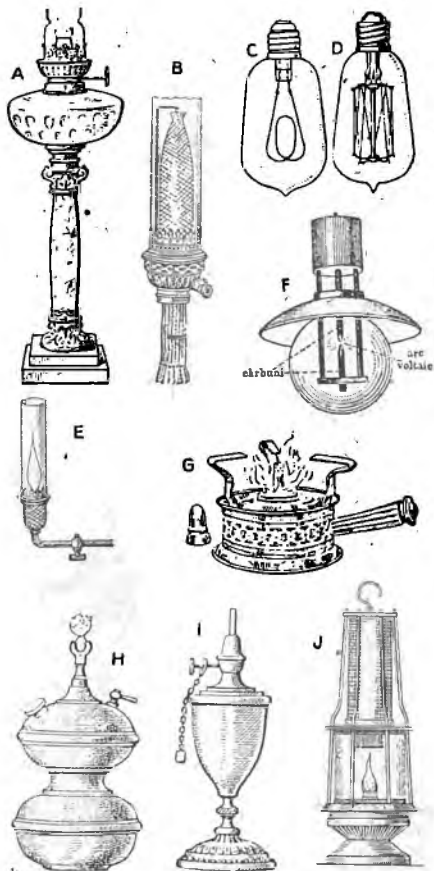
LĂMURĂ *sf.* Ceea ce este mai bun, mai curat, mai ales, mai de frunte în ceva: lamura făinii, grîului: ei (sînt)... lamura sufletului românesc (VLAH.); să sădim ~ curată de Român printre pălămidă (WP.); în raiu, nimene nu se sloboade Dacă nu e ~ curat (SO. DEL.); — *adv.*: vorbește ~ (VIRE.), vorbește curat, adevărat [lat. vulg. *la m - nula, *dim.* din la m (I) na].

LĂMURI (-ureso) 1. *vb. tr.* ① A curăți, a face

TABELA XXX.

LĂMPI

LĂM-LAN

A. Lampă cu petrol. — B. Lampă cu petrol cu manson incandescent. — C. Lampă electrică cu filament de cărbune. — D. Lampă electrică cu filament metalic. — E. Lampă cu gaz aerian. — F. Lampă electrică cu arc. — G. Lampă de spirit. — H. Lampă cu acetilenă. — I. Lampă cu esență. — J. Lampă de mineri.

curat (prin scoaterea tuturor necurătenilor), a limpezi: argintarul lucrează argintul lămurindu-l prin foc cu plumb (NON.) ② ③ A face să se vadă limpede: o lumină albă, intensă... lămurea vederea departe (VLAH.) ④ A desluși, a face să se înțeleagă, să priceapă limpede, a explica.

2. *vb. refl.* ① A se curăți, a se face curat, a se limpezi: ticăloșii aceștia merită a fi arși de vii ca... să se lămurească prin foc de fărâdelegea lor (NEGR.) ② A se arăta limpede: încep apele să se lămurească pe spin-teacăura văilor (VLAH.) ③ ④ A se desluși, a se pricepe clar: din convorbirea călătorilor se lămurea bine împrejurarea (CAR.) [la m u r ă].

LĂMURIRE *sf.* Faptul de a (se) lămuri, deslușire, explicațiune ① ② NELĂMURIRE.

LĂMURIT 1. *adj.* ① p. LĂMURI. Curățit, limpezit: încheagă o nouă putere... lămurit din focul lămpelor (VLAH.) ② ③ Deslușit, ușor de priceput, limpede ④ ⑤ NELĂMURIT.

2. *adv.* Limpede, clar, deslușit: vorbește mai ~; ei, scurt și ~, îi opri de la o astfel de treabă (SP.).

LAN (pl.-nuri) *sn.* Cîmp întins semănat cu aceleaș fel de cereale: si ~uri lungi de grîne coapte Scîlîesc oa aurul în soare (VLAH.); la stînga... ~uri galbene de grîu copt... ~uri de ovăz de un verde brumălu, ~uri de porumb de un verde închis (SR.-VN.) [rut. pol. l a n].

LANȚE *sf.* ① Suliță: Pe Mirzașe îl rețeau și

LAN-LAP în ~ că-1 lna (ALECS.-F.) (2803) ¶ @ *Maram.* Bita pe care se razimă ciobanul: Seda'n ~ răzămăt cu sumanu mblierat (PAP.) [ung. lăncsa].

***LANCEOLAT** *adj.* * Care are forma unui fier de lance (2802) [fr.].

***LÂNCER** *sm.* * Soldat din cavalerie înarmat cu o lance, sulitaș (2804): după un trup de lăncieri... urmau douăsprezece tunuri trase de boi (NEOR.); celele nesocote de armași și de lăncieri (POB.) [fr. lancier + lance].

***LANDĂ** (*pl.-de*) *sf.* * Șes întins și nelucrat, aproape șterp, pe care cresc numai mărăcini, scaeci, feregă, etc. [fr.].

***LANDAU** (*pl.-auri*), **LANDOU** (*pl.-ouri*) *sn.* Trăsură mare cu patru roți al cărei acoperemint, format din două coșuri, se poate coborî după plac, dîndu-se pe spate (2805): un frumos landau de Viena venea înhamat de patru telegari roșii (NEGR.) [fr.].

***LANDGRAV** *sm.* * Titlu'dai unora din principii germani: ~ul de Hessa [fr. < germ.].

Fig. 2804. Lănceri-români.

***LANDGRAVIAT** (*pl.-ate*) *sn.* @ * Demnitatea de landgrav ¶ @ * Țărișoara guvernată de un landgrav [fr.].

***LANDTAG** *sbst.* @ Numele parlamentului în diferite state germane [germ.].

○ **LÂNGĂLAU** *sbst. Trans.* * Lipie ce se coace pe lopată în vatra cuptorului, cînd acesta e bine încins (CONV.) (SEZ.) [ung. lăngolaj].

***LANGUROS** *adj.* Galeș: privirile languroase ale arendașilor și sublocotenenților cari suspină după zestrea mea (VLAH.) [fr.].

***LANGUSTĂ** (*pl.-te*) *sf.* * Animal crustaceu, un fel de rac de mare, asemenea staco-

Fig. 2805. Landau.

Fig. 2806. Langustă.

jului de care se deosebește prin lipsa celor două foarfece mari dinainte (*Palmurus vulgaris*) (2806) [fr.].

***LANSĂ** (-sez) *vb. tr.* @ A emite: ~ un decret, un mandat de educare ¶ @ A trimite în diferite părți: ~ invitațiuni ¶ @ A ajută pe cineva să ajungă la ceva, să se facă cunoscut în lume; ~ o afacere, a căuta prin reclamă sau în alt chip s'o facă cunoscută, s'o facă să izbutească [fr. lancier].

***LANSKET** *sbst.* * Vechiu joc de cărți [fr.].

***LANTERNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* @ Felinar; ~ venețiană, felinar de hirtie transparentă, de diferite forme, întrebuințat pentru iluminat (2807): era minunată privelește... la lumina lanternelor

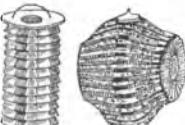

Fig. 2807.

Lanterne venețiene.

venețiene (BR.-VN.) ¶ @ * ~ magică, instrument de optică cu ajutorul căruia, se proiectează, într-o cameră întunecoasă, pe un perete alb sau pe o pinză întinsă, imaginea mărită a unui desen fă-

Fig. 2808.

Lanternă magică.

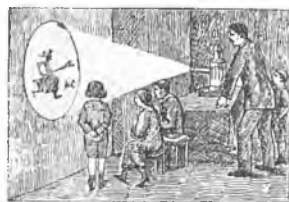

Fig. 2809. Lanternă magică.

cut pe o placă de sticlă în colorii transparente (2808, 2809) [fr.].

LANT (*pl.-turi*) *sn.* @ Legătură din verige, inele sau belciuge prinse unele de altele (2810): ~ de aur, de argint, de fier; ~ de ceașornio; a lega cu ~uri; a ținea în ~ (un dîne, etc.), a ținea legat cu un lanț ¶ @ Măsură de lungime, de 10 stînjeni, întrebuințată în măsurătorile agricole ¶ @ * Șir de munți ¶ @ Șir neîntreput de diferite obiecte: un ~ de dughene de lemn... alcătuesc una și singura uliță a Romanului (NEGR.); de-a lungul țărmlui ating se înșiră satele în ~ (VLAH.) ¶ @ * Succesiune neîntrepută: ~ul idelilor, evenimentelor; a se ținea ~, a urma a după alta fără întrerupere ¶ @ * Robie: să rupă lanțurile unei robi de șase veacuri (VLAH.); virtuțile acelea cari se cer de la un popor ca să poată sărbători ~urile (H.-GH.) [vsl. lantici].

Fig. 2810. Lanțuri.

***LANTETĂ** (*pl.-te*) *sf.* * Instrument de chirurgie cu care se lasă singe, se deschide o bubă, etc. (2811) [fr.].

LÂNTIȘOR (*pl.-șoare*) *sn. dim. LANT*: ceașornio din plete, aflîndu-și lăntișoarele ou grențăți, oltă „cucu” de nouă ori (VLAH.).

○ **LANTUȘ** (*pl.-ușe*), * **LANTUG** (*pl.-uguri*) *sn.* @ *Mold. Bucov. Maram.* = **LANT** @: Martin li un urs legat cu lanțug de un stîlp (ALECS.); punea lăntugurile de gîtlul copoilor (H.-GH.) ¶ @ = **LANT** @: acei voinici măsoară cu prăjina și lanțugul locul de prăinoi (STAM.) [sl.].

† **LANTUȘ**, **LANTUȘ** (*pl.-ușe*) *sn.* = **LANTUG**: hirtie boțurii ca zăvodul cel din ~ (ALECS.); ducînd oltă de șagă și curuți în lăntuș (POB.) [sl.].

○ **LANTUJEL**, **LANTUJEL** (*pl.-ele*) *sn. Mold. Bucov. dim. LANTUG*: Daoc n'ar fi fost legat De braț cu un lanțujel (STAM.); purta... verigi, lăntușele, patiale... și multe alte fleacuri ce scilpeau (GRIG.).

LANTUJ = **INLANTUJ**.

LANTUSOR (*pl.-oare*) *sn. dim. LANT*.

LAOLALTĂ *adv.* Impreună, la un loc: soldași și pași fug ~, lăsînd și arme și steaguri în minile Romanilor (VLAH.) [(u n a) la + a la ită].

LAOR = **LAUR**.

LĂOR *sbst.* * Fibrele textile ale cînepei și inului din care se scoate fuioarul: inul semănat des nu face ramuri, și toate așele lui din ~ sînt deopotrivă de lungi (CON.) [lat. liber].

† **LĂPĂDA...** = **LEPĂDA...**

LĂPĂI (-păin) *vb. tr.* A bea lingînd sau trăgînd cu limba (*vorb. de cîini*), a lăcăi, a limpi: cocoana apropiu paharul aplecat de botul favoritului care 'ncepe să lăpăie, și lăpăie, și lăpăie (CAR.) [onom.; comp. fr. laper].

***LAPARATOMIE** *sf.* * Operațiune chirurgicală care constă din deschiderea pîntecului [fr.].

○ **LĂPĂVIȚĂ** = **LĂPOVIȚĂ**.

***LAPIDĂ**, (-dez) *vb. tr.* A ucide cu pietre [fr.].

***LAPIDAR** *adj.* Propriu inscripțiunilor săpate în piatră: pentru citirea și transcripțiunea de inscripțiuni (H.-GH.); stil ~, stil concis, în fraze scurte, energice și grandioase [fr.].

***LAPIDAȚIUNE** *sf.* Faptul de a lapida; ucidere cu pietre [fr.].

***LAPIS, LAPIS-LAZUL** *subst.* • Substanță minerală de o frumoasă culoare albastră, de obicei opacă, dar uneori transparentă [fr.].

***LAPON** 1. *adj.* • Din Laponia.

2. *sm.*, **LAPONA** (*pl. -ne*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Laponia (2812) [fr.].

LAPOVITĂ (*pl. -țe*) *sf.* • Ploaie amestecată cu zăpadă: s'a lăsat deodată un ger, și-o ~, și-un îngheț de orăpau pietrele (VLAH.); spre primăvară, ploile și lapovițele strică foarte mult pe vite (ION.) [bg. serb.].

***LAPSUS** *subst.* Greșală făcută din înțeleală; ~ ca-lamă, greșală făcută în scriere din fuga condeiului; ~ linguae, greșală făcută vorbind [lat.].

LAPTA = **ALAPTA**.

LAPTĂGIU *sm.* • Lăptar, cel ce vinde lapte.

LĂPTAR *sm.*, **LĂPTAREASA** (*pl. -ese*) *sf.* • Acela, aceea care vinde lapte (2813) [lat. lactarius].

LĂPTĂRIE *sf.*

① • Locul, prăvălia unde se vinde lapte, brânză, ouă, etc. ② • Locul, celarul, cămara unde se păstrează laptele ③ • *pl.* × Mincări de lapte, bucate făcute cu lapte.

LAPTAȘ (*pl. -așe*) *sm.* • Un fel de plasă de prins pește (2814) [bg.].

LAPTE *sm.* ① Lichid alb, opac, secretat de mamele femeii și ale femelelor tuturor mamiferelor; constituie hrana exclusivă a copiilor abia născuți și a puilor animalelor timp de mai multe luni: a-i seca ~le; purcel de ~, vițel de ~, purcel, vițel care suge încă; frați, surori de ~, cari au supt laptele de la aceeași doică; dinți de ~, cei dinții dinți cari ies la copii și cari cad pe la vârsta de șapte ani ② Laptele de vacă, de bivoliță, de oaie, de capră, de măgar, întrebuințat ca aliment al adulților: ~ dulce, laptele proaspăt, mult dimineața; ~ orod; ~ fierț; ~ acru; ~ bătut; ~ de puțină; ~ prins; ~ încheșat; ~ covășit; oalea cu ~; ③ a stoarce ~ din piatră, a izbuti prin muncă, prin inteligență superioară, să facă lucruri de necrezut: este Român doșghefat care scoate lapte dulce din piatră seacă (ISP.).

④ • **MUSCĂ** ②; ⑤ • cu ~, adevărat: bine-ar fi, măi Chiriță, dacă ar fi toate cu ~ cîte le spui (CRE.) ⑥ • Sucul, zeama care se găsește în unele plante sau care se stoarce din anumite fructe: ~ de migdale; ~ de bou, a) zeama din prunele uscate puse la fierț; b) zeama din semințele de dovleac fierțe, care se mănincă de post ⑦ • Lichidul alb care se găsește în interiorul

unora din fructe: ~ de ocoo ⑧ • Ori-ce lichid care are aspectul lăptelui: ~ de var, lichidul alb care se separă topind varul în apă; ~ de pasăre, gălbenuș de ou proaspăt amestecat cu apă fierbinte și cu zahăr; ~ de piatră, picături de carbonat de calce, stăclărit: din încreșturile cărora se preling și cad picături de apă (~ de piatră) pe creștele stalagmitelor (VLAH.) ⑨ • Călea ~lui = **CĂLE** ⑩ • ⑪ • **LAPTELE-CINELUI**¹, numele mai multor specii de plante a căror tulpină dă un suc lăptos (*Euphorbia angulata*, *E. platyphyllos*, etc.) (2815); — **LAPTELE-CINELUI**² = **ALIOR** ⑩ ⑪ • **LAPTELE-CUCULUI**¹, plantă ierboasă cu flori galbene; cu suc lăptos ce iese din tulpina plantei, cînd se rupe, poporul vindecă negeii și pecinginea; numită și „aliior”, „buruiană-de-friguri”, „buruiană-măgărească”, „laptele-cucului”, etc. (*Euphorbia helioscopia*) (2816); — **LAPTELE-CUCULUI**² = **LAPTELE-CINELUI**¹; — **LAPTELE-CUCULUI**³ = **ALIOR** ⑩ ⑪ • **LAPTELE-LUPULUI**¹ = **LAPTELE-CINELUI**¹; — **LAPTELE-LUPULUI**² = **LAPTELE-CUCULUI**¹ ⑪ • **LAPTELE-PĂSĂRII**¹, mică plantă ierboasă cu flori galbene (*Gagea lutea*) (2817); — **LAPTELE-PĂSĂRII**² = **BĂLUȘCA** ⑪ • **LAPTELE-STÎNCII**¹, mică plantă păroasă cu flori alburii dispuse în umbelă (*Androsace archinoidea*); — **LAPTELE-STÎNCII**² = **LĂPTIȘOR** ⑪ • **SUDOAREA-~LUI** = **CAPTALAN** ⑪ • **LĂPTURI, LĂPTETURI** *pl. f.* × Diferite feluri de lapte sau de bucate preparate din lapte [lat. vulg. lacte = clas. lactis].

LAPTELE-CINELUI¹, plantă ierboasă cu flori galbene dispuse în mari și frumoase capitule la virful tulpinii (*Telekia speciosa*) (2820) [lat. lactuca].

LAPTELE-CINELUI², plantă ierboasă cu flori galbene dispuse în mari și frumoase capitule la virful tulpinii (*Telekia speciosa*) (2820) [lat. lactuca].

LAPTELE-CINELUI³, plantă ierboasă cu flori galbene dispuse în mari și frumoase capitule la virful tulpinii (*Telekia speciosa*) (2820) [lat. lactuca].

LAPTELE-CINELUI¹, plantă ierboasă cu flori galbene; cu suc lăptos ce iese din tulpina plantei, cînd se rupe, poporul vindecă negeii și pecinginea; numită și „aliior”, „buruiană-de-friguri”, „buruiană-măgărească”, „laptele-cucului”, etc. (*Euphorbia helioscopia*) (2816); — **LAPTELE-CUCULUI**² = **LAPTELE-CINELUI**¹; — **LAPTELE-CUCULUI**³ = **ALIOR** ⑩ ⑪ • **LAPTELE-LUPULUI**¹ = **LAPTELE-CINELUI**¹; — **LAPTELE-LUPULUI**² = **LAPTELE-CUCULUI**¹ ⑪ • **LAPTELE-PĂSĂRII**¹, mică plantă ierboasă cu flori galbene (*Gagea lutea*) (2817); — **LAPTELE-PĂSĂRII**² = **BĂLUȘCA** ⑪ • **LAPTELE-STÎNCII**¹, mică plantă păroasă cu flori alburii dispuse în umbelă (*Androsace archinoidea*); — **LAPTELE-STÎNCII**² = **LĂPTIȘOR** ⑪ • **SUDOAREA-~LUI** = **CAPTALAN** ⑪ • **LĂPTURI, LĂPTETURI** *pl. f.* × Diferite feluri de lapte sau de bucate preparate din lapte [lat. vulg. lacte = clas. lactis].

LAPTEȚURI = **LAPTE**.

LĂPTIȘOR *sm.* ① *dim.* **LAPTE**:

11 dedeam ~ și mîncărică bună (FLOR.) ②

③ • Plantă erbacee cu tulpini ramificate cu mai multe rozete de frunze, cu flori albe dispuse în umbelă; numită și „laptele-stîncii”; crește prin pășunile pietroase din regiunea alpină (*Androsace chamaejasme*).

④ **LĂPTOC, LĂTOC** (*pl. -oace*) *sm.* •

Mold. Bucov. Scoac (la moară) (2818); începui a-1 țîșni apa pe nări și pe urechi ca pe niște lăptoace de mori (CRE.); mergi pe lătoace

și-ți vei prinde acolo destulă (SB.); A luat moara de lătoc

și-a trîntit-o tronc la loc (VOR.) [rut. lotok y].

LAPTOȘ *adj.* ① Care

dă lapte mult: vacă lăptoasă; — **LINȘ** ② • De

culoarea, de aspectul lăptelui ③ • ④ Adevărat (comp. cu lapte): ma-

ma... crezîndu-le toate lăptoase... cum île spusese eu

(CRE.) [lat. lactosus].

LAPȚUȚĂ (*pl. -oți*) 1.

sf. • ① Plantă cu suc alb ca lap-

tele, întrebuințată ca salată (*Mold.*

„marole”) (*Lactuca sativa*) (2819) ② • = **VINETIȚĂ-CU-LAPTE**.

2. **LĂPTUCU-~II** *sm.*, frumoasă

plantă erbacee, cu flori galbene

dispuse în mari și frumoase ca-

pitule la virful tulpinii (*Tele-*

kia speciosa) (2820) [lat.

lactuca].

③ **LAPȚUȚĂ** (*pl. -oți*) 1.

sf. Trans. (vc.)

= **LAPȚUȚĂ** ①.

LAPȚI *sm. pl.* ① • Substanță albicioasă, la pești

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

de parte bărbătească, care slujește la fecundarea

LAP-
LAP

Fig. 2812. Laponi.

Fig. 2813. Lăptar.

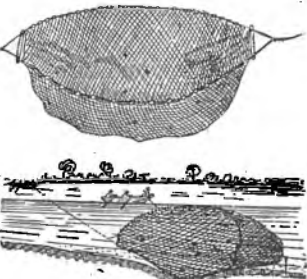

Fig. 2814. Lăptaș.

Fig. 2815. Laptele-cinelui.

Fig. 2816. Laptele-cucului.

Fig. 2817. Laptele-păsării.

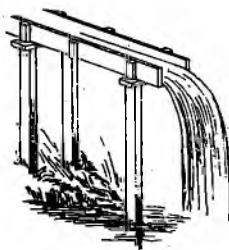

Fig. 2818. Lăptoc.

Fig. 2819. Lăptuță.

Fig. 2820. Lăptucu-oi.

LĂP-LAS icrelor ¶ ① X Ghindurile ce se găsesc sub gîtul vițelului și care constituie o mîncare delicată [lat. lactes].

○ **LĂPUÇ** *sm. Băn.* ♣ = **BRUSTUR** [comp. ung. lapu; srb. lopuh].

○ **LĂPUÇ** *sbst. Băn.* Ⓢ Piciorul de la glezne în jos, laba piciorului [comp. bg. lapa, „lăbă”].

LĂPUŞ *sm.* ① ♣ ~ **DE-ŌAIE** = **LĂPTUCU-ŌII** ¶ ① ~ **DE-ŌAPRA** = **CINSTET** [bg. lopuș].

* **LAR** 1. *sm.* △ ① Numele zeului domestic la vechii Romani [Ⓢ 2821] ¶ ② *pl.* Casa, locuința [lat.].

○ **LARD** *sbst. Băn. Trans.* X Slănină grasă [lat. lardum].

○ **LÂRDAR(IU)** *sm.* ⚡ Gîndăcel de 7-8 milimetri care roade pieile și blănușile și se hrănește mai ales cu slănină (*Dermestes lardarius*) [Ⓢ 2822] [lar d].

LARG 1. *adj.* ① Întins, de q mare întindere în toate direcțiunile, în care sau prin care poate încăpea mult, încăpător [Ⓢ lui „strîmt”]; deosebit de „lat”, care însemnează întins numai în direcțiunea transversală (Ⓢ lui „îngust”): haine, mîne, pantaloni; ciorapi largi; gură ~ă; poartă ~ă; casă ~ă ¶ ② Vast: (Mihal a fost un) erou în toată ~a putere a cuvîntului (VLAH.) ¶ ③ Darnic, generos: nu e sgitrolt, dimpotrivă e ~ la mînă (SR.-VN.) ¶ ④ Puiun scrupulos: are o conștiință ~ă.

2. *sbst.* ① Lărgime ¶ ② Loc deschis care se întinde departe în toate direcțiunile: cu totul alta era viața Scîților în ~ul oîmpilor (VLAH.) ¶ ③ Partea mării sau a unui rîu depărtată de maluri: în ~ul mării; se aruncă într-o mîcă întred... și o împlinesc la ~ (GN.) ¶ ④ În ~, din ~, în belșug, fără a duce lipsă de ceva: să-și vadă țara lui mare și... pe locuitorii ei trăind în ~ și în belșug (USR.); la ~ul meu, nesupărat, nestîngherit de nimeni sau de nimic: simțindu-mă atunoi la ~ul meu, rideam din bălărele inimii (ŌŌOS.).

3. *Pe ~, loc. adv.* Fără a omite ceva, dînd toate amănuntele: a făcut o descriere pe ~ a acestui țînt; pre ~ **PRELARG** [lat. largus].

LĂRGİ (-gesc) *vb. tr. și refl.* A (se) face (mai) larg; a (se) întinde: a mărit grădina, a lărgit țarinile, ompărînd da la vecinii (GN.); orizontul se deschide, se lărgeste din ce în ce (VLAH.) [lat. largire].

LĂRGİME *sf.* ① Întindere mare în toate direcțiunile; dimensiunea unui lucru larg: ~a porții, unui vas; ② ~ de vederi ¶ ③ Lățime.

LĂRGUT *adj. dim. LARG.*

* **LARINGE**, * **LARİNX** *sm.* Ⓢ Partea superioară a tracheei-artere și care este organul esențial al vocii, gîtlee [Ⓢ 2823].

* **LARINGİTA** (*pl.-te*) *sf.* ⚡ Inflamațiunea membranei mucoase a laringelui [fr.].

* **LARINGOSCOP** (*pl.-oape*) *sm.* ⚡ Instrument

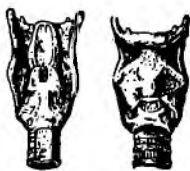

Fig. 2823. Laringe. Fața posterioară. Fața anterioară.

Fig. 2824. Laringoscop.

ce servă la laringoscopie [Ⓢ 2824] [fr.].

* **LARINGOSCOPIE** *sf.* ⚡ Explorațiunea laringelui [fr.].

LĂRMĂ *sf.* Gălăgie, sgomot mare: se auzi o ~ de oameni ce spărgeau porțile și năvăleau cu grîmadă în

curte (ŌŌOS.); o o ~, un sgomot înfloritor de scaune răsturnate, de uși trînite (VLAH.) [srb. larma; ung. larma].

LĂRMĂT *sbst. Larmă*: Cum făcea Ōvrelul ~ mare, gură, Oameni vin să vadă ce s'a întîmplat (SPER.) [lar mă + (strig)ăt].

○ **LĂRMUI** (-uisc) *vb. intr. Trans.* A face larmă: pasărele sălbătice... dacă zboară în ceru și lărmuesc mult, vremea e solumbăloasă (GRM.).

* **LARVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* ⚡ Starea, forma pe care o prezintă diferitele animale și mai ales insectele la ieșirea lor din ou și care se deosebește mai mult sau mai puțin de forma adultă [Ⓢ 2825]: mormolocul e larva broaștei; omida e larva fluturului; larva turnolei se numește cățel, a țîntarului, carabă [fr.].

Fig. 2825. Larvă.

LĂSA (las) 1. *vb. tr.* ① A se depărta de o persoană, de un lucru: cine... va trece pe născare drumuri nelăuate... de va lăsa drumul cel mare, atunce tot negoțul să-și pliază (PRV.-MB.) ¶ ② A părăsi: Dumnezeu însă nu lasă pe om (GN.); a lăsat casa și copiii și și-a luat lumea în cap; mai lasă jocul și apucă-te de carte; Lasă legea creștinească și te dă 'n legea turcească (ALECS.) ¶ ③ A transmite ca moștenire: a lăsat toată averea la săraoi; de va lăsa neștine cuiva averea sa la moarte (PRV.-MB.) ¶ ④ A face să rămîie ceva după sine, după moarte: ~ urme neșterse; a lăsat doi copii miei ¶ ⑤ A face să rămîie: a lăsat un loc gol; a lăsat o margine de două degete ¶ ⑥ A nu lua de undeva: ~ locului; a lăsat cartea pe masă ¶ ⑦ A nu lua cu sine: a lăsat copiii acasă ¶ ⑧ A nu lua cuiva ceva: luați-mi tot, dar lăsați-mi viața ¶ ⑨ A ceda pe un preț oare-care: i-am lăsat casa cu zece mii de lei ¶ ⑩ A scădea din preț: mai lasă ceva din preț, că prea e scump ¶ ⑪ A încredința: a lăsat casa în voia singurii; vorbind de griji, etc.: las această grijă în voia lui Dumnezeu ¶ ⑫ A se bizui, a se încrede: las' pe mine, că te scap eu ¶ ⑬ A amîna: a păstra pentru altădată: ce pofti face astăzi, nu lăsa pe mine; mînia de seară las-o pe dimineață ¶ ⑭ A nu schimba starea în care se găsește o persoană, un lucru: lasă-l așa cum e; m'a lăsat înmărcat ¶ ⑮ A uita: și-a lăsat ochelarii, umbrela acasă; a lăsat ușa descuiată ¶ ⑯ A da voie, a permite: a nu împiedeca, a nu opri: ai să dai samă, Doamnă... că lasi pe bărbatul tău să ne tale părinții, bărbatii și frații (NEGR.); nu mă lasă inima; a lăsat să se stingă focul ¶ ⑰ A nu ~, a împiedeca, a opri; ⑱ pe cine nu-l lasi să moară nu te lasă să trăiești ¶ **MURI** ¶ ⑲ A mai îngădui, a aștepta: lasă, că ți-oiu arăta eu! ¶ ⑳ A nureține, a da drumul: ~ hăturile în vole; lasă-mă de braț, că mă doare; lăsați-l, că e prost ¶ ㉑ A da răgaz, a nu turbura, a nu supăra, a da pace: nu mă mai lasă tusea; i-au mai lăsat frigurile; lasă-mă în pace; lasă-mă, să te las, se zice despre un om nepăsător, care nu vrea să-și creze supărări amestecîndu-se într-o afacere: fierbeam de ciudă, văzîndu-l așa de lasă-mă să te las (VLAH.) ¶ ㉒ A nu mai vorbi de ceva: să lăsam asta; mai lasă gluma ¶ ㉓ A se abține, a renunța: de aloe înaltele lăsam de a mai scriere (LET.) ¶ ㉔ A trece cu vederea, a omite: a lăsat afară două rînduri ¶ ㉕ A proceda, a lucra: las-o mai încet, mai domol ¶ ㉖ A hotărî; a crea, a face: așa a lăsat Dumnezeu; blînd și smerit cum l-a lăsat Dumnezeu (USR.) ¶ ㉗ ~ (jos), a da jos, a coborî: ~ perdelele; o vedea stîlcoasă, lăsîndu-și ochii în pămînt (VLAH.) ¶ ㉘ ~ pe jos, a întrece ¶ ㉙ ~ sec ~ SEC ¶ ㉚ ~ sînge, a lua sînge.

2. *vb. refl.* ① A se destinde, a se slăbi: areurile s'au mai lăsat ¶ ② A renunța, a părăsi: s'a lăsat de carte, de beție ¶ ③ A se încredința: s'a lăsat în voia Domnului ¶ ④ A se bizui, a se încrede: lasă-te pe mine; a se ~ în nădejdea cuiva ¶ ⑤ A nu împiedeca, a nu opri, a nu se opune, a răbda, a suferi: se lasă să-l bată toți; a nu se ~, a opune rezistență ¶ ⑥ A ceda: nu vâ lăsați, bălești ¶ ⑦ A se micșora, a scădea, a se muia, a se potoli: gerul s'a mai lăsat ¶ ⑧ A se așeza, a cădea: a se ~ pe spate, în genunchi; a se ~ la fund; m'am lăsat încet pe un scaun (VLAH.) ¶ ⑨ A se coborî, a se da jos: acum e rîndul meu să mă las în prăpastie (USR.) ¶ ⑩ A se coborî din văzduh, din atmosferă: s'a lăsat o ceață groasă; s'a lăsat un ger strănic; noaptea se lasă tăcută, vastă, solemnă (VLAH.) ¶ ⑪ A se ~ (mai) pe jos ~ JOS 2 [lat. laxare].

LĂSAT 1. *adj. p. LĂSA* ¶ ① **NELĂSAT**.

2. **LĂSAT** (pl.-aturi) *sn.*, **LĂSATĂ** *sf.*: lăsatul (lăsata) secului, lăsat de sec, ziua cea din urmă de dulce, care precede începerea unui post (*des spec.* a postului mare); 1-a abătut să nască tocmal despre ziua la lăsatul secului de postu mare (CAR.); pe la lăsaturi de sec și sărbători mari, săruta mal multe pahare cu apă de sapă (*isp.*).

LĂSATURĂ (pl.-turi) *sf.* Loc așezat, lăsat, adăncit: căutându-și o aible nouă pe lăsaturile gesurilor (VLAH.) [lăsa].

LĂSCAIE, LETCAIE, LIȚCAIE, LESCAIE *sf.* ① ② Odiioară mică monetă valorind $\frac{1}{2}$, de para ③ Ban de valoare cea mai mică: știa că nu era om să se atingă de o lăscalie (VLAH.); De la noi și pină la voi, Tot bani și lăscăi (GOR.), ghicitoare despre „stiele”; nu-s datori nici c'o letcaie (ALECS.); nu are cap nici de o lițcaie (ALECS.); dacă nu o lescaie, măcar o țărână de pline (CAR.) [comp. pol. l a c k i „polonez”].

LĂSCAIAȚĂ (pl.-iețe) *sf.* Băn. ① Oală cu două minuși (2826) [(oală vindută cu o) lăscalie].

LASCIV *adj.* Aplecat la desfrinare [fr.].

LASCIVITATE *sf.* Aplecare la desfrinare [fr.].

LĂSNICIOR *sm.* ① Plantă, cu flori violete, a cărei tulpină e întrebuințată în medicină ca depurativ și calmant; numită și „buruiană-de-dalac”, „vița-Evreilor”, „zîrnă”, etc. (*Solanum dulcamara*) (2827) [comp. srb. lasina „varietate de strugure”].

LĂSTAR, VLĂSTAR *sm.*, (V) **LĂSTARE** *sf.* ① ② Mlădiță, plantă nouă ce crește din alta mai bătrână, ramură nouă, crenguță crescută din rădăcina sau trunchiul unei plante: trecea pe lângă un gard să apuce cite vr'un lăstar de la vr'un pomior (*isp.*); umbilnd citeodată... după vlăstari sălbatiche și după zmeură (CRE.) ③ ④ Tufă de mai multe mlădițe, pădure de mlădițe ce cresc după tăierea unei păduri: sitarii sireți zboară fără a se înălța deasupra lăstarului (BR.-VN.) ⑤ ⑥ Viță tină, mlădiță de viță ⑦ ⑧ Odraslă, generație tină: Lăstar de nevoiesi, crescut la umbra unei locomobile (VLAH.); prin sărăcoaloasele infundături ale Panarului începură a se ivi lăstări scăpătate (ODOB.) [bg. lastar ū < ngr. λαστάρι].

LĂSTĂREL *sm.* ① *dim.* Lăstar.

LĂSTĂRI, VLĂSTĂRI (-ăresc) *vb. tr. și intr.* ① ② A scoate (vl) a star i ③ ④ A odrăsi, a da naștere: va lăstări în mintea fie-căruia credința... (ODOB.); vechile noastre aspirațiuni... așa de spornic vlăstărite (ODOB.).

LĂSTĂRIȘ (pl.-șuri) *sm.* ① Tufă de mai multe mlădițe, de mai mulți lăstari: să băgăm seama să nu cumva bălăria să năbusească ~ul ai crud și ai proaspăt (JUP.).

LASTIC *subst.* ① Satin de lână: purta pe umeri o scurțică de ~ (OLVR.); mobil nouă cu ~ (ALECS.) [engl. lasting].

†LASTRĂ (pl.-re) *sf.* ① Stofă scumpă de lână: Veșminturi cu porfiră și ~ (BD.-DEL.).

LĂSTUN *sm.* ① ② O varietate de rîndunică (*Chelidon urbica*) (2828); ~li s'afundau glonț în nemărginirea zarei (OLVR.); ele veniră citeși trele... vesele ca niște lăstuni (D.-ZAMF.); o umbră neagră de ~ rățoit care cădea din văzduh (ODOB.) ③ ④ DE-APĂ sau DE-MAL, altă varietate de rîndunică, numită și „rîndunică-de-ploaie” (*Hirundo riparia*): un lăstun-de-apă fițil ascuțit de două ori și trecu dincolo (SAD.) ⑤ ⑥ MARE, NEGRU = DREPNEA [vsl.].

~LAS *adj.* Mișel, fricos: În ochii lui era o privire ~ă, speriață, de om învins, umilit, pierdut (VLAH.); pe semne a fugit ca un ~ (CAR.) [fr. lâche].

Fig. 2826. Lăsciață.

Fig. 2827. Lăsnicior.

Fig. 2828. Lăstun.

~LASITATE *sf.* Mișelie, mîrșăvie: comisesse toate lașitățile și crimele cele mai îngrozitoare, numai că să ajungă la mîrșie (FIL.) [fr. lâcheté].

LAT 1. *adj.* ① De o mare întindere de-a curmezișul, în opoziție cu „îngust”: pinză ~ă; apete ~e ② ③ Verbe ~e, vorbe goale spuse cu un ton mareț ④ ⑤ A lăsa, a rămînea, a cădea ~, a lăsa, a rămînea întins, fără a se mai putea mișca: se lovi fără veste cu capul de o creangă și căzu larțăi ~ ca o broască (ON.); dacă nu era Negoită s'o apuce în brațe, cădea ~ă (CAR.); de foame, istovit de foame: s'au mirat de ce-s oile așa ~e de foame (SA.) ⑥ ⑦ Întins: o farfurie ~ă.

2. *sm.* **mai adesea LATI** *pl.* = FOAIE ①: Ian uitați, feciori, uitați! La poale din șase lați, Cumpărate din piață, Pe carne și pe cîrnați (VIC.).

3. (pl.-turi) *sn.* ① Partea lată, de-a curmezișul unui lucru: ~ul săbiei; lînoră ~ul lataganelor (OLVR.); în ~ul patului ② Lățime: de un ~ de palmă; nu se vedea de acolo marea aceea decît numai ca un ~ de pinză (MERA); în lung și în ~; de-a lungul și de-a latul, în lung și în lat: pentru dînsul am alegeat ca un năuc, vară și iarnă, de-a lungul și de-a latul pămîntului (ON.); Vesele din cale-afară, Iai cîmpile de-a latul (COȘA.) [lat. latus].

LĂTĂRET 1. *adj.* Cam lat: un insect frumuseț, ~ și lungăreț, de culoare roșie (MAR.); ② Stoica, liniștit, cu vorba lui lătăreață, pofti pe prefect să se urce fără teamă (D.-ZAMF.).

2. *sm.* ① O varietate de scrumbie de mare (*Scomber pelamys*) ② Peștișor scurt și lat ce trăiește în bălțile mari (VIC.).

LĂTĂUȘ 1. *adj.* Lătăreț: bătuțelul e ~ ca cîrșelul (MAR.).

2. *sm.* ① Nimfa țîntăru-lui (2829): ~ul trăiește mai mult unde e apă stătută (MAR.) [lat.].

LĂTEAȚĂ *sf.* ~ = BLEHNÎȚĂ [lat.].

~LATENT *adj.* Ascuns, nevăzut sau nebănuit prin vre-un fenomen exterior: în publicul nostru e un fond de simpatie ~ă... care doarme încă în sufletul lui neliniștit (VLAH.); foc ~; căldură ~ă, care nu e sensibilă la termometru [fr.].

~LATERAL *adj.* Lăturalnic, așezat de o parte: în fund, o seară de marmură urca la... un vast salon de primire și citeva odăi ~e, (VLAH.) [fr.].

LATES *adj.* Coarne ~e, sucite în lături și înapoi [lat.].

① **LĂTEȚE** *sm.* Băn. Sipcă, scîndurică lată: celalt capăt... în care vine băgat ~le cel cu găuri (UUS.); pre corni se prind lăteții, preste cari se prinde șindra (UUS.).

~LATICLAVĂ (pl.-ve) *sf.* ① Tunică albă de jur împerejurat, căreia era cusută o fâșie lată de purpură și pe care o purtau senatorii romani (2830) [lat.].

~LATIFUNDIAR *sm.* Proprietar al unei mari întinderi de pămînt [latifundiu].

~LATIFUNDIU (pl.-dii) *sn.* Vastă proprietate de pămînt, posesiunea unor moșii întinse [lat.].

~LATIN 1. *adj.* ① Din vechiul Latium, privitor la această țară: limba ~ă ② De origine romană, care se trage din Romani: popoarele ~e ③ ④ **~NELATIN** ⑤ ⑥ Biserica ~ă, Biserica creștină apuseană, al cărei sediu e la Roma și care recunoaște supremația Papei. Biserica catolică ⑦ ⑧ Velă ~ă, pinză de formă triunghiulară la o corabie, mai mică, la o barcă mare (2831).

2. *sm.* Locuitorii din vechiul Latium.

3. *sf.* **LATINA**. Limba latină [lat.].

~LATIN, **~LETIN**, *f.* **~LETINĂ** (pl.-ne) *adj.* și *sm.* *f.* ① *irôn.* Catolic: vai, bată-te Dumnezeu, holă spurcată și latină rea (RET.); daă-mi-te că ești letin, de spui Vi-nerea și Miercură (JUP.); dacă vede că nu ține posturile,

Fig. 2829. Lătăuș.

Fig. 2830. Laticlavă.

Fig. 2831. Velă latină.

11 zice spuroș-Miercuri ori latin (usp.) [srb. ung. latin].

***LATINEȘC** *adj.* ① Ce ține de limba latină: vorbă latinească ② **NELATINEȘC**.

***LATINEȘTE** *adv.* ① (In limba) latină: știe ~; vorbește, scrie ~ [latineșc].

***LATINIE, LATINE** *sf.* ① Limba latină: pe latinie le zicea „dominus”, cum zice la noi „domn” (m.-cost.).

***LATINISM** (pl.-me) *sn.* ① Fel de a vorbi sau de a scrie particular limbii latine [fr.].

***LATINIST** 1. *sm.* ① Cel ce știe bine latinește. 2. *adj.* Care tinde să latinizeze limba: curentul ~ [fr.].

***LATINITATE** *sf.* ① Modul de a vorbi și de a scrie latinește ② Calitatea de a fi de origine latină, însușirea de a fi la fel cu Latinii, cu ce era propriu Latinilor: ~a limbii române [fr.].

***LATINIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A da o formă, o flexiune latină unui cuvânt din altă limbă [fr.].

***LATINIZATOR** *sm.* ① Cel ce latinizează.

***LATITUDINE** *sf.* ① În-țindere, extensiune ② Libertate de a lăua, voie ③ Depărtarea unui loc de ecuator, măsurată pe meridianul ce trece prin acest loc și exprimată în grade, minute și secunde (2832): Bucureștii sînt situați la... de ~ nordică ④ *Pr. ext.* Climă (considerată în raport cu latitudinea unui loc) [fr.].

○ **LATIȚĂ** (pl.-țe) *sf. Băn.* = **LATEATA**.

○ **LATIȚĂ** (pl.-țe) *sf. Băn.* = **ALTIȚĂ** [srb. latică].

○ **LATIȚAR** (pl.-are) *sn. Trans.* ① = **LATIȚĂ** ② Colan de mărgelă măruntă pe care-l poartă fetele la gît.

○ **LATÎN(I)** *sm. Trans.* = **LATIN**²: Acolo-i o față de latîni, Aia e potrivă ta (NOV.).

LĂȚÎNG *adj.* La t, numai în expresiunea următoare întrebîndă în povești: cale lungă și ~.

LĂȚOC = **LĂȚOC**.

LĂTRA (-tru) *vb. într.* ① A scoate sunete sgomotoase din gură, vorbind de cîini: ② cîinele care latră nu mușcă = **CINE** ③ ca cîinele la lună = **LUNĂ** ④ ⑤ F A nu-i tăcea gura, criticind sau defăimînd necontenit: spune-1 să nu mai latre atîta [lat. latrare].

LĂTRAT *sbst.* Faptul de a lătra; sunetele sgomotoase scoase de cîinele care latră: se auzi deodată în jurul stînei un ~ de cîin (GN.); oîni își amestecă ~ul în chiotele lor (VLAH.).

LĂTRĂȚOR 1. *adj. verb.* **LĂTRA**. Care latră: lată și colo... luna cîinilor ~, slugă bîslănică a pămîntului (GN.).

2. *sm.* Cîine: începură să ne salute ~ii din satul Bisoca (ODOB.).

LĂTRĂȚURĂ (pl.-turi) *sn.* Lătrat prelungit: acel cîine ce se numea Cerber speria o lătrătură sa grozavă (usp.); lătrătură chelălăită a copoilor (ODOB.) [lătra].

LĂTREȚ *sbst.* = **LĂTRAT**: Lătreț, urlet, hreamăt mare (DOB.).

***LATRINĂ** (pl.-ne) *sf.* Privată, umblătoare [fr.].

LĂTUŢOAIĂ *sf.* ① Răritură produsă în ţesătură din pricina ruşierii unuiu sau mai multor fire din urzeală ② *Mold. Trans.* (Munt. **LĂTUŢOAIĂ**, **Băn. LĂTUŢEANIE**) Scindură plană de o parte și convexă de altă parte tăiată de la marginea unui bușcan: cumpără... două lătuţoi groase (CRO.). [lat. ure].

LĂTUŢOIOS *adj.* ① Cu lătuţoi, care produce lătuţoi (verb. de o ţesătură): pentru a scoate acum acele lătuţoase fire, trebuie a destrămă toată pinza (NEGR.).

○ **LĂTUŢOIU** (pl.-oale) *sn. Mold. Maram. (BRL.) (FLOR.)* = **LĂTUŢOAIĂ** ①.

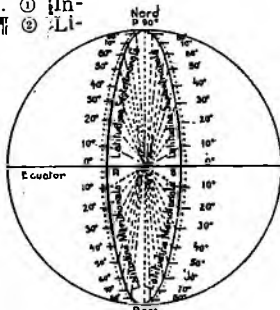

Fig. 2832. Latitudine.

LĂTURĂLNIC *adj.* Așezat mai la o parte, dosnic: Humulești... nu-i un sat ~, mocnit și lipsit de privilegiu lumii ca alte sate (CRO.); el umblau... tot prin căi pustii și ~e (ODOB.); de pe un drum ~ vede apropiindu-se... o ceață veselă de călători tineri (CAR.). [fr. latéral, refăcut după lat. ure].

○ **LĂTURĂRIU** (pl.-are) *sn. Trans.* ① Vas în care se toarnă lăturile.

○ **LĂTURĂRIU** (pl.-are) *sn. Băn.* ① Troaca, ciubărul pentru lăturile ce se dau porcilor.

LĂTURĂȘ 1. *adj.* ① Lăturălnic: 11 copleșise... într-o căsuță de pe o uliță ~e (BR.-VN.); o potecă ~e, ascunsă în pădure (ODOB.). ② Cal ~, cal înhamat alături de cel pe care se încalacă.

2. *sm.* ① Cal lăturăș: cei doi ~i, galopînd în fuga mare (I.-GH.); postau galopînd pe o scaiu de coama ~ului (ALECS.). ② Fie-care din dinții incisivi ai calului așezați la dreapta și la stînga cîestilor, alături de canini sau colți ③ Vecin de alături al unui moșii, alăturăș ④ Rudă de alături ⑤ Țăran scutit de anumite dări ⑥ Lucrător în oțele de sare ⑦ *Bucov.* Nimfa Țîntarului [lat. ture].

LĂTURE *sf.* ① Parte: s'au lătit vestea frumuseții ei în toate lăturile (SB.); aduse oști... în Moldova pe care o prădară și o arseră pe de toate lăturile (usp.). ② Parte lăturălnică, margine: Petrea... au făcut-o într-o ~ și s'au întors acasă (SB.). ③ Ținut, parte de loc ④ A Linie mărginașă: cele trei lături ale triunghiului ⑤ În latură, în latură, la o parte: Fă-țe 'n latură, măi creștine, Dacă vrei să mergi cu bine (ALECS.); dacă nu se da în latură lupul, în două 'n făcea cu paloșul (usp.). ⑥ DE LĂȚURI, DELĂȚURI, pe alături, de o parte, de margine: nu e vorba, adesea discutăm cam pe de lături (CAR.); mîierea așa a apucat de la pîrînt... să stea mai delățuri (usp.) [lat. vulg. *latura = clas. latera].

○ **LĂTUREAN** *adj. și sm. Trans.* Locuitor de la periferia satului (usc.) [lat. ure].

LĂȚURI = **LĂTURE**.

LĂȚURI *sf. pl.* ① Apa murdară în care s'au spălat vasele de la bucatărie, rufe, etc.: 11 plao cu deosebire ~le de la spălatul furturilor și tîngirilor (I.-GH.). ② *iron.* Mîncare prost gătită, zeamă proastă: în locul acestor ~, vei face o înneșă cu ceapă (ALECS.); 1 se desțepau în cap... cazarmă cu lăturile de la cazan și cu ghionturile pe sub făci (VLAH.) [lat. *lavatura e].

○ **LĂȚURI** (-ures) *vb. tr. Olten.* (CIAUȘ) A spăla (rufe) în lățuri, în apă murdară.

LĂȚURIȘ 1. *adj.* Lăturălnic: o tulă pe o cărare ~e (RET.).

2. *adv.* ① Mai de o parte, mai retras, mai dosnic ② Dintr-o parte; pieziș: 11 privea ~, cu feul de dispreț al femeilor semete și vanitose (D.-ZAMP.) [lat. ture].

LĂTUŢOAIĂ = **LĂTUŢOAIĂ**.

LĂTUŢOIU = **LĂTUŢOAIĂ**.

LĂȚUȚ *adj.* Cam la t; lătareț.

LĂȚ (pl.-turi, -țe) 1. *sm.* ① Ochiul de la capătul unei frîngii sau unei sfori întocmit așa ca să poată strînge gîtul cuiva, sau altceva, cînd se trage de celălalt capăt; juvăt; oînd să puia piciorul peste gard, mi-a și aruncat ~ul pe gît (CAR.); merge de anină un ~ în cuiul din păretele din dreapta (ALECS.). ② Ochiul de sfioră sau de strîmă pentru prins păsări, etc. (2833): cela ce va întinde ~uri sau va îngropa curse, pentru să vîneze jîgani!... cela o ~urile să nu aibă nice o pagubă (PRV.-LP.); vîna numai păsărele cu ~ul (usp.); să chibzuim lucrurile mai cu meșteșug, ca să nu cădem, vorba ceea, ca cloara în ~ (GN.). ③ Cursă: a da în ~; a prinde în ~.

2. *LATE* *pl.* ① Mițe, floace de lînă, pîr creț: se apucă și ea de scuișă în lătele Arăpocilor (usp.). ② Floacele ce se prind prin spini din lîna oilor (vc.) [lat. vulg. laceus = clas. laqueus].

LĂȚ *sm.* și (pl.-turi, -țe) *sn.* **LEAT** (pl.-leți) *sm.* și (pl.-leături, -leturi) *sn.* Scindură lungă și îngustă care se prinde de căpriorii de la acoperișul casei,

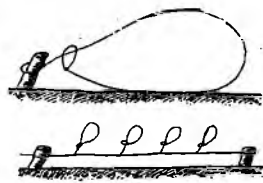

Fig. 2833. Lățuri.

cu care se fac îngrădituri, etc.: în fața unui maidan îngrădit ou late (OLVR.); (poarta) aceea era de lați de brad (RET.); costelul cel mare de leși (RET.); Mitru sta în mijlocul ogrăzii și oloplea un leaș (GRU.); o biserialouă și olteva chilii împrejmuite ou leașuri de brad (VLAH.); leșurile de la țareul oilor erau înlocuite cu nulele necojite (O-ZAMF.) [germ. L a t t e, ung. léc].

LATE — **LAT2**.

LAȚE — **LAT2**.

LAȚI (-teso) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face (mai) l a t ② A (se) întinde: ou est creștea, ou atit i se lătea stăpînirea (SLV.); oamenii se înmulțiră și începură a se ~ pe pământ (SA.) ③ A (se) răspîndi, a (se) împrăști: se lăți vestea cum că unul numai dintre fruntași lipsea (COOB.); obiceiul de care este vorba se lătește printre al noștri (ISP.).

LĂȚIME *sf.* ① Dimensiunea unui lucru l a t ② Întindere: împărăția Rîmului, căreia puterea și ~ n'au fost la neoi o împărăție asemenea, de cînd e lumea (M.-COST.).

LĂȚIȘ *adj. și adv.* De-a latul, de-a-curmecișul [l a t].

LĂȚIȘOR (pl.-oare) *sn. dim.* **LAT1**.

LĂȚOȘ *adj.* Cu l a ț e, cu păr lung și creț, floșos: capul unui călel ~, plin de funde de pangiliei roșii și albastre (CAR.); era îmbrăcat cu un mîtean de urs ~ (COOB.).

LĂȚUI, **LEȚUI** (-useso) *vb. tr.* ① A pune, a bate a ț(u)ri, l e ț(u)ri.

LĂȚUITOR (pl.-oare) *sn.* Spițelnic cu care se găuresc lății (R.-COB.) [l a ț u i].

LAUDĂ (laud) *1. vb. tr.* ① A aproba cu vorbe frumoase, a ridica în slăvi meritele, faptele cuiva: ~ curajul, virtutea cuiva; tapta bună laudă pe om; mai bine e să te bată un înțelept decît să te laude un nerod (PAMF.); altul să te laude, nu gura ta (ZNN.) ② A slăvi: ~ pe Dumnezeu.

2. vb. refl. ① A se fâli, a-si adresa cuvinte de laudă: cine se laudă singur se ocărăște pe sine (ZNN.); așa este, dar te prea lauzi, las' mai bine să te laude alții (CRO.) ② F: Cum te mai lauzi? ce mai faci? [lat. l a u d a r e].

LAUDĂ (pl.-de) *sf.* Cuvinte prin care se slăvesc meritele sau faptele cuiva, ①: lauda de sine pule; la ~ mare nu merge cu saoul (ZNN.); vrednic de ~; să dăm ~ lui Dumnezeu [lat. l a u d e m].

LAUDABIL *adj.* Vrednic de laudă [lat.].

LAUDĂN(UM) *sbst.* Medicament narcotic lichid, de culoare galbuie, în care intră opiu [fr.].

LAUDĂROS *adj.* Căruia-i place să se laude, să se fâlească [l a u d u r o s].

LAUDĂROȘIE *sf.* Obiceiul de a se lauda, de a se fâli [l a u d a r o s].

LAUDAT *adj. p.* **LAUDĂ** ① ② **NELAUDAT**.

LAUDĂȚOR *adj. verb.* **LAUDĂ** și *sm. f.* Care laudă.

† **LAUDOARE** *sf.* Laudă, fală [lat. l a u d o r e m].

† **LAUDUROS** *adj. Băn.* Laudăros: de-aș ti mai lauduros din fire (COOB.) [l a u d o a r e].

LAUNTRIC *adj.* Din launtru: se sculă... ou umerii sgîdușii de un plîns ~ (BR.-VN.); o voce ~ă.

LAUNTRU — **ÎNLAUNTRU**.

LAUR *sm.* ① * Plantă veninoasă, cu miros greșos, cu flori mari albe, al cărei fruct e o capsulă cu țepe moi și semințe negre; numită și „ciurnăfaie”, „mărul-porcului”, „turbare”, „bolindariță”, etc. (*Datura stramonium*) (2834): da ce, am mîncat ~ (= am înnebunit), ca să mă ostensesu eu ou tine, plînsă să te slăseo (ISP.) ② Dafin: cunună de ~, simbolul gloriei războinicilor sau poezilor [lat. l a u r u s].

LAUREAT *1. adj.* Încununat cu lauri: poet ~ ① ② **NELAUREAT**.

2. sm., LAUREATĂ (pl.-te) *sf.* * Care a fost premiat la un concurs, care a obținut un premiu acordat de o universitate, de o academie, etc. [fr.].

LAURUȘCĂ, LAURUȘCĂ *sf.* * Viță sălbatică [lat. l a b r u s c a].

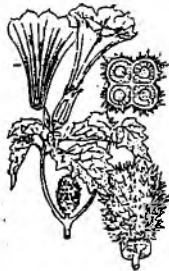

Fig. 2834. Laur.

LĂUT *adj. p. LA3*. Spălat la cap: a văzut copiii lăuți frumos (CRO.) ① ② **NELAUT**.
2. sbst. Paptul de a (se) spăla pe cap.

LĂUTĂ, **LAUTĂ** † **ALAUTĂ** (pl.-te) *sf.* ① * Instrument de muzică asemenea cobzei (2835) ② Vioară; numele generic pentru ori-ce instrument cu coarde: dol Tigani somnoroși, unni ou lănta și altul ou cobza, șirile într'un colț (CAR.); după dinșii pășeau olteva tacmuri de lăutari și Tigani trăgînd din alăutele lor (ISP.) [germ. L a u t e].

LĂUTAR *sm.* ① * Muzicant, de obiceiul Tigani, care cîntă din vioară (l a u t a), din cobză, din naiu, etc. (TAB. XXXI); ②: aduol pe draou ou ~i în oasă, îți creezi singur neajunsuri, belele; ③: nuntă fără ~i și ceartă fără bătaie

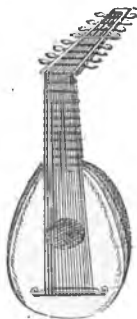

Fig. 2835. Lăută.

TABELA XXXI.

LĂUTARI

1. Taraf de lăutari de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea (după o miniatură). — 2. 5. Lăutari de la începutul veacului al XIX-lea. — 3. Tigani lăutar din Arad (după Valerio). — 4. Cimpoier în prima jumătate a veacului al XIX-lea (după Raffet). — 6. Lăutar din Cernați (după Raffet).

nu au haz *SAU* cearta fără bătaie, ca nuntă fără ~i ¶
② Trintor.

LĂUTĂRESC *adj.* ¶ De lăutar: se veseleau cu cântările cimpoalelor... și cu dibelele lăutărești (ODOB.).

LĂUTĂREȘTE *adv.* Ca lăutarii [lăutăreșc].

○ **LĂUTAS** *sm.* ¶ = LĂUTAR.

LĂUTOARE *sf.* Apă fierbinte pentru spălat pe cap: acum pune de ~ și grilește-l cum știi tu că se grisează băieții (CRO.) [lăut].

LĂUTURĂ (pl.-uri) *sf.* Spălătură pe cap cu apă fierbinte: cite lăuturi, cite leșii și alifii au trebuit... (CAR.) [lăut].

LĂUZA, LAHUZA, Mold. Bucov. LEHUZA (pl.-ze) *sf.* Femeie care a născut de curînd și stă încă în pat: femeia lehuză să nu se uite în oglindă, că i se poate arăta necuratul (VOR.) [ngr. λεχοῦσα].

LĂUZI, LAHUZI, Mold. LEHUZI (-uzesc) *vb. intr.* ¶ A fi lău ză.

LĂUȚIE, LAHUȚIE, Mold. LEHUȚIE *sf.* ¶ ① Starea de lău ză: să merg la prietina mea care acum ieșise din lehuze (ALECS.) ¶ ② Timpul cît femeia trebuie să stea în pat ca lău ză.

***LAVĂ** (pl.-ve) *sf.* Materie minerală topită și incandescentă pe care o aruncă un vulcan în activitate și care se întărește apoi ca piatra (2836) [fr.].

Fig. 2836. Lavă.

***LAVINĂ** (pl.-ne) *sf.* Avalanșă [germ.].

LĂVICER = LĂICER.

LĂVICIOARĂ, LAICIOARĂ (pl.-re) *sf.* ¶ *dim.* LĂ(VI)TĂ: l-au lăsat să se culce pe o lăcioară, lîngă țearăstră (RET.); pe o lăvioară... l-au așezat pe îndrăzneții noștri luptători (GRIG.).

LAVITĂ, LAITĂ (pl.-țeși laviti, laiti) *sf.* ① Bancă țărănească de-a lungul unui perete al casei, care servește adesea de pat: bolerul tu oulcat pe o lavită la fundul casei, sub fereastră (RET.); plînă și stegnicile, mesele și lavitele din casă săltau (ISP.); obosit, el se puse pe o laită, cu brațele încrucișate (GN.) ¶ ② Bancă: unii dintr'înșii putrezească toată ziua pe lavitele cafenelelor (VSL. Lavica).

***LAVOAR** (pl.-re) *sn.* ¶ Mobilă pe care stă ligheanul cu apă: de spălat și alte obiecte de toaletă (2837): același ~ de fier, cu lighianii și ibricul de tuciu (VLAH.) [fr. lavoir].

Fig. 2837. Lavoar.

LAVRĂ (pl.-re) *sf.* ① Mănăstire mare, condusă de un egumen, ai cărui călugări locuiesc în chilii construite la oare-care distanță unele de altele: egumenul mănăstrei lavre de la Tizmana, zidită pe o stîncă uriașă deasupra unei cascade (VLAH.) ¶ ② Simagogă: Cînd pornesc toți să vorbească Parcă-i ~ ovrească (PAMF.) [gr.].

LAVRACHISM

¶ Peste de mare, de culoare cenușie-argintie, cu solzi măricei, numit și „săluș - de - mare” (Morone labrax) (2838) [ngr.].

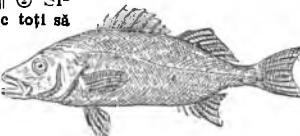

Fig. 2838. Lavrachi.

LAVRE *sf. pl.* Prescurtare din PALAVRE, numai în loc. (P.): ~ și palavre.

LAVRENTINĂ (pl.-ne) *sf.* ¶ = VINERIȚĂ.

***LAWN-TENNIS** *sbt.* Un fel de joc cu mingi care se bat cu rachetele (2839) [engl.].

***LAXATIV** *adj. 1.* ¶ Se zice despre o substanță care posedă ușoare proprietăți purgative.

2. (pl.-ve) *sn.* Medicament laxativ [fr.].

LĂZ (pl.-zuri) *sn.* ¶ Întindere de pămînt transformată în loc arabil sau de fîneată prin tăierea tufelor și scoaterea rădăcinilor: ori-cine să va afia c'au tăiat pădure sau au săpat, de au făcut ~ pre locul alina (PRV.-LP.) [ung.].

LĂZAR *npr. m.* ¶ Simbata lui ~, ziua înainte de

Florii, cînd fetele colindă satul cîntînd cîntecul numit „Lăzarel” [vsl. < gr.].

LĂZĂREL *sm.* = LAZAR.

***LAZĂREȚ** (pl.-ete) *sn.* Loc izolat unde rămîn

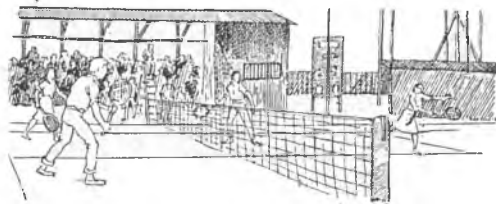

Fig. 2839. Lawn-Tennis.

în carantină oamenii cari vin dintr'o țară unde bîntue o boală molipsitoare sau au venit în atingere cu aceștia: ne întorseam numai de zece zile de la ~ul de la Plumbuita (A.-GH.) [fr. < it.].

○ **LĂZUI** (-uesc) *vb. tr. Trans. Bucov.* A curăți un loc de tufe și rădăcini spre a-l face arabil, a face la z, curătură: îi dădu o coastă plină de spină și o lăzuească și are cum va voi (RET.).

LE *pron. pers. de dat. și acuz.* [lat. illis; illas].

LEA *pers. a 3-a sg. și pl. a subj. prez. de la LA*.

LEAC (pl.-cui) *sn.* ① Tot ce e în stare să vindecă o boală, remediu: toți vrăcii se adunară și-i dădură ~uri (ISP.); ~uri ar fi, că fie-care boală își are ~ul său pe lume (SA.); ②: nu e boală fără ~; ③: a dat Dumnezeu și boala, dar a lăsat și ~uri; asta e boală cu ~, lucrul acesta se poate îndrepta, se poate găsi ajutor la lucrul acesta; BURUIANĂ-DE-~, IARBĂ-DE-~; IARBĂ; a căuta ca larba de ~; IARBĂ ¶ ④ ⑤ Mijloc de scăpare, de constrîngere: apoi așa ~ de sărăcie știam și eu (OLVR.); ei lasă, că-ți găsesc eu acuzi ~uli (CRO.) ¶ ⑥ De ~, a) foarte puțin, mititel, neînsemnat (de la obiceiul ce au descîntătoarele de a da cite puțințel din leacul descîntat): ce păcatele, parcă-mi dai de ~! (RV.-CRO.); un copil numai de ~ (CIAUS.); b) de loc, de fel, cîtuși de puțin: poate că în cer, dar aci pe pămînt, de ~ (ISP.) ¶ ⑦ Fără ~, fără un pic: toate îmi mergeau după plac, fără ~ de supărare (CRO.); mă lași tocmai la vremea asta, fără ~ de ajutor (CRO.) [vsl. l'èk ū].

○ **LEACĂ** *sf. Mold.* Cantitate mică de tot; mai adesea în construcțiunea o ~, puțințel: nu-i rău... să știe și băilei meu o ~ de carte (CRO.); parcă-i e necaz acum că n'are și el o ~ de mustăți (VLAH.); se dote nițel la umbră... să se mai odihnească o ~ (ISP.).

***LEADER** (cif. lider) *sn.* ① Șeful unui partid politic (în Anglia); oratorul de căpetenie care vorbește în numele unui partid politic [engl.].

LEAFĂ (pl. leafi, leturi) *sf.* ① Soldă, banii ce primește un ostaș pentru serviciile lui ¶ ② Bani ce se plătesc pe un timp determinat (o lună, un an) unei slugi, unui funcționar în schimbul serviciului ce face, simbrie, salar [tc. 0 le fê].

LEAFĂ *sf.* ① Partea tăioasă a unui topor, a unei barde, a unei tesle, a unei sape, etc. ¶ ② Mold. Lopățiță, ceva mai mare decît o lingură, cu care se tepește mămăliga, după ce s'a mestecat (sez.) ¶ ③ Trans. (vsc.) Lopățiță cu care se bate mingea.

LEAGĂN (pl.-ane, ț legene)

sn. ① Pătîșor, făcut din lemn, din metal ori din nuiele împletite, sau o simplă albăoară, în care se leagăna copilul; uneori e făcut din scoarță de copaciu și femeia îl poartă în spate; alte ori mai ales în unele părți ale Transilvaniei, se acată cu niște funii de grîndă din casă (= TAB. XXXII): ea făcu din ramurile unui copaciu un ~ în care își punea copilul ziua (ISP.); creștea... hrînit cu laptele de oale și legănat într'un ~ de cetină (RET.); cîntec de ~, cîntec cu care se adoarme copilul ¶ ② ③ Copilărie, vîrsta cea mai fragedă: din ~, de cînd era

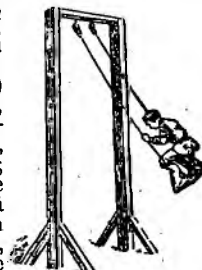

Fig. 2840. Leagăn.

în fașe ¶ ⑥ Locul de origine al unei persoane, al unui lucru: ~ul civilizației ¶ ⑥ Scindură sau

TABELA XXXII.

LEAGĂNE

scăunei legat de două funii atârinate și pe care se așază cineva ca să se legene (□ 2840) ¶ ⑥ ~ cu cai, lectică; acea giupineasă au gătit ~ cu cai cu 12 volnici intramăși și... an șezut în ~ numai cu acul aprod și au mers pe locuri fără de drum (GR.-UR.) ¶ ⑥ ~ Un fel de coș mare de nulele, întrebuințat la pescuit; numit și „speie” (□ 2841) [lat. vulg. *liginus < gr. λίγνος].

† LEAH (pl. Leși) sm., LEASCĂ (pl. Lește) sf. Polon, Poloneză: unde s'a mai văzut Leah și om de omenie P (ISP.); într-o zi, doilea noastră, care era Lească, m'a dus... în biserică (ORIC.) [vsl. L ê h ũ].

LEAHOTĂ, LEAOTĂ = LIOTĂ.

*LEAL adj. Cinstit și credincios: un amic sincer, ~, îndatoritor (A.-GH.) [it.].

*LEALITATE sf. Calitatea omului leal.

○ LEANGĂ (pl. lence) sf. Mold. Maram. ① Minteant subtil, săracăcios: întilnește din timpulare Pe-un Român o'o blătă ~ (SPER.); ② ~ boieru-i dase și cu ea se îmbrăcase (SEV.) [rut. l'janka].

*LEANDRĂ sf. ~ Floarea leandrului.

*LEANDRU sf. ~ Arbust, originar din regiunea mediteraneană, cu flori mari, frumoase, roșii sau albe; frunzele, scoarța și lemnul lui sînt întrebuințate în medicină (Nerium oleander) (□ 2842): folie de ~, ori-ott le-ai fierbe în apă sărată, tot mai bună e țințaura pentru friguri (OLVR.) [lat. oleander].

○ LEANGĂN = LEAGĂN.

LEAOTĂ = LEAHOTĂ.

LEAPȘĂ sf. ① Trans. (PSC.) Lovitură cu palma ¶ ② ~ Joc de copii în care, prin fugă, se ferește de a fi atinși cu mina de unul din jucătorii care aleargă după ei: jucîndu-se, cînd de-a baba-oarba, cînd de-a leapșa (ISP.).

LEASĂ¹ (pl. lese) sf. ~ Desiș, crîng, tufiș de arbuști: turme nenominate de mistreți... dau năvală prin ~ și prin moșieră (OCOS.) [vsl. l ê s ũ].

LEASĂ² (pl. lese) sf. ① Împletitură de nulele pe care se bate porumbul, se svîntă brînza, se usucă prune, etc.; se mai întrebuințează ca îngrăditură sau pentru formarea pereților la hambare, pentru înlocuirea loitrelor carului, etc. (□ 2843): Cozonac începui să curețe bălțile de nulele, iară popa să împletească la lese (SLV.); după asta așază o ~ de nulele numai înfinată și niște frunzari peste dins, (CRG.); Începu să mite oile spre o ~ a că s'apropia de iarnă și vrea să le facă țaro (R.-COB.); Am o oale brează De se uită seara prin ~ (GOR.), ghici-toare despre „lună” ¶ ② Zăgaz din pari și nulele pentru oprirea apei (R.-COB.) (□ 2844) ¶ ③ ~ Un fel de coș de nulele împletite în formă de opincă pentru prins pește (□ 2845) ¶ ④ ~ Împletitură de treștie ce se așază vertical în apă, spre a prinde pește (vsl. l ê s a).

LEASCĂ = LEAH.

LEAT (pl.-turi) sn. ① ~ An (cu care se exprimă data): au cumpărat la ~ 1812 o hirtă de loc de la răzeșul Toadîr Arbure (ALECS.) ¶ ② ~ F Camarad, termen cu care se adresează un soldat altuia care a intrat în același an cu dînsul în serviciul armatei; pr. ext. termen cu care ne adresăm ori-cărui soldat: nu și-e urit aici, leat P îl întreb, ca să intru în vorbă (ou dorobanțul) (VLAH.) ¶ ③ Pr. ext. ~ Soldat: otte un ~ pașnic stă pe prispă (URG.) [vsl. l ê t o].

LEAT = LAT.

○ LEAU sn., mai adesea LEAURI pl. Olten. (CIAUS.) Acaret(uri).

LEBĂDĂ (pl.-bede) sf. ① ~ Pasăre palmipedă de apă, ceva mai mare decît o gîscă, cu pennele albe ca zăpada și cu gîtul foarte lung; cei vechi susțineau greșit că, aproape de moarte, cîntă cu un glas jalnic și foarte melodios (Cygnus mustisus) (□ 2846): La moarte mă voi duce ca lebăda cîntînd (ALECS.-P.) ¶ ② ~ Cînteoul lebedei, ultima operă a unui mare scriitor, a unui mare compozitor ¶ ③ ~ Poet, scriitor, muzicant duios: lebăda din Mantua, poetul Virgiliu ¶ ④ ~ Gît de ~, conformațiune defectuoasă a gîtului calului (□ 2847) [vsl. l e b e d i].

LEBĂDEA = LIBADEA.

LEBEDIȚĂ (pl.-te) sf. ~ dim. LEBĂDĂ: Pin' eram eu copilă, lăseam seara pe uliță Albă ca o ~ (IK.-BRS.).

○ LEBENIȚĂ = LUBENIȚĂ.

○ LÊCRIC (pl.-ice) sn. Maram. ① Suman (PAP.) (PSC.) (BRL.) [l-e-c-r-i].

○ LÊCRU (pl.-cre, -cri) sn. Maram. (BRL.) ① = LÊCRIC [ung. l ê k r i].

○ LECȘOARĂ sf. dim. LEACĂ: lăsină numai în fundul oalei o ~ de zămă (CAT.).

*LECTICĂ (pl.-ce) sf. ① ~ La Romani, un fel de pat sau targă în care se așeza cineva și-l purtau doi oameni, transportîndu-l unde voia să se ducă (□ 2848) ¶ ② Un fel de pat acoperit, închis de toate părțile ca un cupeu, așezat pe o targă, care era purtat de doi cai sau catfri, unul dinainte și altul înapoi, pe vremea cînd nu existau sau nu se

LEASĂ² (pl. lese) sf. ① Împletitură de nulele pe care se bate porumbul, se svîntă brînza, se usucă prune, etc.; se mai întrebuințează ca îngrăditură sau pentru formarea pereților la hambare, pentru înlocuirea loitrelor carului, etc. (□ 2843): Cozonac începui să curețe bălțile de nulele, iară popa să împletească la lese (SLV.); după asta așază o ~ de nulele numai înfinată și niște frunzari peste dins, (CRG.); Începu să mite oile spre o ~ a că s'apropia de iarnă și vrea să le facă țaro (R.-COB.); Am o oale brează De se uită seara prin ~ (GOR.), ghici-toare despre „lună” ¶ ② Zăgaz din pari și nulele pentru oprirea apei (R.-COB.) (□ 2844) ¶ ③ ~ Un fel de coș de nulele împletite în formă de opincă pentru prins pește (□ 2845) ¶ ④ ~ Împletitură de treștie ce se așază vertical în apă, spre a prinde pește (vsl. l ê s a).

LEASCĂ = LEAH.

LEAT (pl.-turi) sn. ① ~ An (cu care se exprimă data): au cumpărat la ~ 1812 o hirtă de loc de la răzeșul Toadîr Arbure (ALECS.) ¶ ② ~ F Camarad, termen cu care se adresează un soldat altuia care a intrat în același an cu dînsul în serviciul armatei; pr. ext. termen cu care ne adresăm ori-cărui soldat: nu și-e urit aici, leat P îl întreb, ca să intru în vorbă (ou dorobanțul) (VLAH.) ¶ ③ Pr. ext. ~ Soldat: otte un ~ pașnic stă pe prispă (URG.) [vsl. l ê t o].

LEAT = LAT.

○ LEAU sn., mai adesea LEAURI pl. Olten. (CIAUS.) Acaret(uri).

LEBĂDĂ (pl.-bede) sf. ① ~ Pasăre palmipedă de apă, ceva mai mare decît o gîscă, cu pennele albe ca zăpada și cu gîtul foarte lung; cei vechi susțineau greșit că, aproape de moarte, cîntă cu un glas jalnic și foarte melodios (Cygnus mustisus) (□ 2846): La moarte mă voi duce ca lebăda cîntînd (ALECS.-P.) ¶ ② ~ Cînteoul lebedei, ultima operă a unui mare scriitor, a unui mare compozitor ¶ ③ ~ Poet, scriitor, muzicant duios: lebăda din Mantua, poetul Virgiliu ¶ ④ ~ Gît de ~, conformațiune defectuoasă a gîtului calului (□ 2847) [vsl. l e b e d i].

LEBĂDEA = LIBADEA.

LEBEDIȚĂ (pl.-te) sf. ~ dim. LEBĂDĂ: Pin' eram eu copilă, lăseam seara pe uliță Albă ca o ~ (IK.-BRS.).

○ LEBENIȚĂ = LUBENIȚĂ.

○ LÊCRIC (pl.-ice) sn. Maram. ① Suman (PAP.) (PSC.) (BRL.) [l-e-c-r-i].

○ LÊCRU (pl.-cre, -cri) sn. Maram. (BRL.) ① = LÊCRIC [ung. l ê k r i].

○ LECȘOARĂ sf. dim. LEACĂ: lăsină numai în fundul oalei o ~ de zămă (CAT.).

*LECTICĂ (pl.-ce) sf. ① ~ La Romani, un fel de pat sau targă în care se așeza cineva și-l purtau doi oameni, transportîndu-l unde voia să se ducă (□ 2848) ¶ ② Un fel de pat acoperit, închis de toate părțile ca un cupeu, așezat pe o targă, care era purtat de doi cai sau catfri, unul dinainte și altul înapoi, pe vremea cînd nu existau sau nu se

LEASĂ² (pl. lese) sf. ① Împletitură de nulele pe care se bate porumbul, se svîntă brînza, se usucă prune, etc.; se mai întrebuințează ca îngrăditură sau pentru formarea pereților la hambare, pentru înlocuirea loitrelor carului, etc. (□ 2843): Cozonac începui să curețe bălțile de nulele, iară popa să împletească la lese (SLV.); după asta așază o ~ de nulele numai înfinată și niște frunzari peste dins, (CRG.); Începu să mite oile spre o ~ a că s'apropia de iarnă și vrea să le facă țaro (R.-COB.); Am o oale brează De se uită seara prin ~ (GOR.), ghici-toare despre „lună” ¶ ② Zăgaz din pari și nulele pentru oprirea apei (R.-COB.) (□ 2844) ¶ ③ ~ Un fel de coș de nulele împletite în formă de opincă pentru prins pește (□ 2845) ¶ ④ ~ Împletitură de treștie ce se așază vertical în apă, spre a prinde pește (vsl. l ê s a).

LEASCĂ = LEAH.

LEAT (pl.-turi) sn. ① ~ An (cu care se exprimă data): au cumpărat la ~ 1812 o hirtă de loc de la răzeșul Toadîr Arbure (ALECS.) ¶ ② ~ F Camarad, termen cu care se adresează un soldat altuia care a intrat în același an cu dînsul în serviciul armatei; pr. ext. termen cu care ne adresăm ori-cărui soldat: nu și-e urit aici, leat P îl întreb, ca să intru în vorbă (ou dorobanțul) (VLAH.) ¶ ③ Pr. ext. ~ Soldat: otte un ~ pașnic stă pe prispă (URG.) [vsl. l ê t o].

LEAT = LAT.

○ LEAU sn., mai adesea LEAURI pl. Olten. (CIAUS.) Acaret(uri).

LEBĂDĂ (pl.-bede) sf. ① ~ Pasăre palmipedă de apă, ceva mai mare decît o gîscă, cu pennele albe ca zăpada și cu gîtul foarte lung; cei vechi susțineau greșit că, aproape de moarte, cîntă cu un glas jalnic și foarte melodios (Cygnus mustisus) (□ 2846): La moarte mă voi duce ca lebăda cîntînd (ALECS.-P.) ¶ ② ~ Cînteoul lebedei, ultima operă a unui mare scriitor, a unui mare compozitor ¶ ③ ~ Poet, scriitor, muzicant duios: lebăda din Mantua, poetul Virgiliu ¶ ④ ~ Gît de ~, conformațiune defectuoasă a gîtului calului (□ 2847) [vsl. l e b e d i].

LEBĂDEA = LIBADEA.

LEBEDIȚĂ (pl.-te) sf. ~ dim. LEBĂDĂ: Pin' eram eu copilă, lăseam seara pe uliță Albă ca o ~ (IK.-BRS.).

○ LEBENIȚĂ = LUBENIȚĂ.

○ LÊCRIC (pl.-ice) sn. Maram. ① Suman (PAP.) (PSC.) (BRL.) [l-e-c-r-i].

○ LÊCRU (pl.-cre, -cri) sn. Maram. (BRL.) ① = LÊCRIC [ung. l ê k r i].

○ LECȘOARĂ sf. dim. LEACĂ: lăsină numai în fundul oalei o ~ de zămă (CAT.).

*LECTICĂ (pl.-ce) sf. ① ~ La Romani, un fel de pat sau targă în care se așeza cineva și-l purtau doi oameni, transportîndu-l unde voia să se ducă (□ 2848) ¶ ② Un fel de pat acoperit, închis de toate părțile ca un cupeu, așezat pe o targă, care era purtat de doi cai sau catfri, unul dinainte și altul înapoi, pe vremea cînd nu existau sau nu se

LEA-LEC

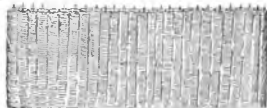

Fig. 2843. Leasă.

Fig. 2844. Leasă.

Fig. 2845. Leasă.

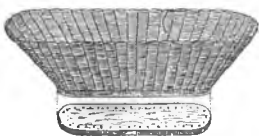

Fig. 2841. Leagăn de pescuit.

Fig. 2842. Leandru.

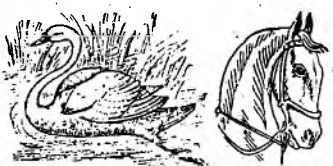

Fig. 2846. Lebădă.

Fig. 2847. Gît de lebădă.

prea obicinuiuau trăsurile pe roate; cronicarii po-
menesc acest
vehicul sub nu-
mele de „lea-
gân cu cai” (2849); Ea, în
de aur, Legănat
își merge mersul
(O.-ZAMF.) [lat.].

LECTOR
sm. Cititor
[fr.].

LECTOR
sm. Profesor de
limbi moderne
la o Universitate [germ. Lektor].

Fig. 2848. LECTICA.

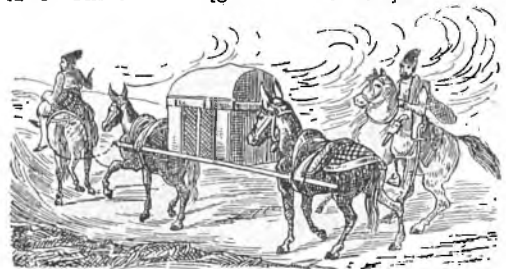

Fig. 2849. LECTICĂ.

LECTURĂ (pl.-ri) sf. Citire; faptul de a citi și
ceea ce se citește [fr.].

LECTIUNE, LECTIE sf. ① Învățătură, instruc-
țiune dată de un profesor: a da, a lua lecțiuni de
franțuzește, de vioară, etc. ② Ceea ce profesorul dă
școlarului de învățat pe dinafară: destul, că doar nu-s
profesor, să-mi spui lecția (ALECS.) ③ Pr. ext. Învă-
țăminte trase de pe urma unui lucru: lecțiunile
experienței [germ. Lektion < lat.].

LECUÎ (-neso) vb. tr. și refl. A (se) vindeca, a
(se) tămădui: leacă un chip minunat ca să-ți leonești
boba (ALECS.); de tot te poți ~, afară de scorbă (OLVR.).

LECUÎRE sf. Faptul de a (se) lecuî, vinde-
care; ②: năraul din fire n'are ~.

LECUÎTOR adj. verb. LECUI. Care lecuiește,
vindecător.

LECUȘOR (pl.-oare), ① LECUT (pl.-te) sn. dim.
LEAC.

LECUȚĂ sn. dim. LEACĂ. În construcțiunea
o ~, puțințel: pină ce cală să imbuze și ei o ~ (ISP.); musca
cinească e gălbie și o ~ mai măruță decât cea de oasă
(MAR.).

LEDĂR sm. Bân. ① Argusitor, tăbăcar [germ.
Leder ?].

LEFEGIU, LEFECIU sm. ① Soldat mercenar,
care primea leață și tain: călărima se alcătui din pa-
turi și lefecii (ISP.); curtea era plină de lefecii înarmați
(NEGR.) ② F Funcționar care trăiește din leață: lefe-
giul din ziua de astăzi se hrănesc din leață... de aceea-i nu-
mim lefecii (ALECS.); la urmă a și renunțat la cariera de le-
fegiu, mângâindu-se numai în modestul venit ce-i rămăsese
(GN.) [tc. ôlefegî].

LEFȘOARĂ, LEFUSOARĂ (pl.-re) sf. dim. LEAFĂ:
poate nu l'ei fi oumpărat din biata lefșoară (CAR.); lefșoara
mea am primit-o pe la sorocă (ALECS.).

LEFT (pl.-turi) sn. ① Medalion: speturi... cu
~uri de smaragd (ODOB.) ② (pl.-turi) sn. și (pl. lefti)
sm. ③ Monedă mare de aur sau de argint purtată
la gît: la gît purtau salbe de ~uri, bani mari de aur, uite
10 galbeni un ~ (VOR.); cu lefti mari lucind în salbă (ALECS.)
[ngr. λευτός „monedă mică”].

LEFTER adj. F Lipsit de bani, fără un ban
în pungă: a rămas ~ (de parale) [ngr. λειψός
„liber”].

LEFTERI (-arese) 1. vb. tr. A lăsa lefter.
2. vb. refl. A rămâne lefter: mai bine că te lef-
terai... tot n'aveai noroc (OLVR.).

LEFTERIE sf. F Mold. În locuțiunea a-și minca
letteria, a-și pierde cinstea, trecerea, crezarea:

de-acum să știi că ți-ai mincat letteria de la mine, spinzu-
ratulei (CAR.) [ngr. ἐλευθέρια „libertate”].

† **LEFTICĂ** = LECTICĂ.

LEGA (leg) 1. vb. tr. ① A înoda, a strînge
două sau mai multe lucruri cu o sfoară, cu o funie,
cu un lanț, etc.: l-au legat de mîini și de picioare;
e nebul de legat; nu poate nime să uiegi furul, cînd poate
să-l lege și să-l aducă la giudeț (PRV.-LP.); lega parana ou
zece noduri și tremura după ban (CAR.); ② ~ mîinile
cuiva, a-l pune în neputință de a lucra; ~ limba
cuiva, a-l opri de a vorbi ③ A prinde un lucru
de altul (cu o sfoară, cu o funie, cu un lanț, etc.):
l-au legat de un pom; ④ F: ~ pe cineva la gard
GARD ⑤ ~ vița (de araci), a o arăci ⑥ A înfășura,
a înconjura strîns, a încinge (cu o fâșie, cu o
basma, etc.): ~ la ochi OCHIU ⑦ ~ capul, mîna,
rana; printru copac se văd ostași legîndu-și rînila în pripă
(VLAH.); ⑧ F: a-și ~ capul, a se înșura; a-și aduce
neacă cu ceva: cum te jălește... că ți-ai legat capul cu
minuțiile ca aceste care ți-a făcut atîta solbă (SA.) ⑨
⑩ A uni, a împreuna: o mare prietenie îi leagă pe
acești oameni; ~ prietenie, a se împrieteni, a se face
prieteni; ~ cunoștință, a face cunoștință ⑪ ⑫ A
coase laolaltă foile unei cărți și a-i pune scoarțe
⑬ ⑭ A rosti: de slăbîtoare... nu putea ~ o vorbă
(VLAH.) ⑮ ⑯ A opri printr-o lege sau prin altă
dispozițiune: ori-ce vei ~ pe pămînt, va fi legat și în
ceruri ⑰ ⑱ A stabili, a hotărî (o dare) ⑲ ⑳ A
paraliza prin farmece, a face impotent: ~ gura
dusmanilor; pîce carnea de pe oase la cel ce mi-s legat teo-
cul (RET.); ~ ploile, a opri prin farmece venirea
ploii ㉑ ㉒ A da rod, a începe să se transforme
floriile în poame: mări se scuturaseră de floare... dar rod
nu legaseră (OLVR.); pomul înflori și mai frumos și legă
mai mult decât altă dată (ISP.); porumbul înalt așteaptă
încă binecuvîntarea unei ploii ca să lege rodul (ARO.).

2. vb. refl. ① A se înoda, a se strînge cu o
sfoară, cu o funie, cu un lanț, etc.: boul se leagă de
coarne și omul de limbă BOU ② A se prinde
un lucru de altul (cu o sfoară, cu o funie, cu un
lanț, etc.) ③ A se înfășura, a se înconjura
strîns, a se încinge (cu o fâșie, cu o basma, etc.),
a-și pune o legătură: a se ~ la cap cu un tulpin; a
se ~ la ochi, la mînă; ④: fie-care se leagă unde-l doare ⑤
⑥ A se uni, a se împreuna; a se ~ prietini, a se
împrietini, a se face prietini ⑦ A se paraliza
(prin farmec), a nu mai putea face o mișcare cu
ceva: i s'a legat limba ⑧ A se îndatora, a se obliga,
a lua asupra-și: se legă că el va prinde pe hoții care-i
făceau atîta supărare (ISP.); împărate, mă leg eu să-ți aduc
bucurie în casă (R.-COD.) ⑨ A se îngroșa, a se în-
chega: du-te de la mai dă o fiertură, pînă s'or ~ cum se
cade (dulcețile) (ALECS.) ⑩ ⑪ A nu da pace cuiva,
a-l supăra cu vorbe plictisitoare, cu clevetiri, a-i
căuta ceartă, a se alega: vre-un om domnesc... de să
va lega de altul drept, vîrînd să-l vatăme (PRV.-MB.); mă
bătea cîteodată el pe mine, dar nici atunci eu era supă-
rat, deși totdeauna eu mă legam de el (SLV.); da nu te-am
stătuț îndestul ? ce te legi de mine ? (ALECS.) [lat. li-
gare].

LEGA (leghez) vb. tr. și A hărăzi prin testa-
ment, a lăsa moștenire: prin testamentul său olograf...
îmi lega mie toate hîrtiile sale (O.-GH.) [fr. léguer].

LEGAL adj. și adv. ① Conform legii, legiuit,
după lege, după pravilă ② NELEGAL [fr.].

LEGALITATE sf. și Caracterul a tot ce este
legal ② NELEGALITATE [fr.].

LEGALIZA (-lează) vb. tr. și ① A face legal
ceea ce nu era înainte ② A adevăra că o sem-
nătură este autentică [fr.].

LEGALIZARE sf. și Faptul de a legaliza;
adeverire că o semnătură este autentică.

LEGĂMÎNT (pl.-mînte) sn. Îndatorare, obli-
gațiune: căntă d'a fi călător un ~ de ură (ODOB.); n'au
putut să-și îndeplinească legămîntele ce au făcut către Maria
ta (ISP.); dacă dușmanul vostru ar cere legămînte rușinoase
de la voi (VLAH.) [lat. ligamentum].

LEGĂNA (legăn) 1. vb. tr. ① A mișca încoace și
încolo legănaul, spre a adormi un copil: se
crede că legănaud (dănea)... un legănau doarg, legănau
duh neourat (GOR.) ② Pr. ext. A mișca încoace și
încolo: un vînt ușor legăna orengile ploilor (VLAH.); ~

în brațe; a-si ~ corpul, a-l mișca încoace și încolo umblind ¶ ⑤ A mișca încoace și încolo într'un leagăn atârnat, a balansa ¶ ⑥ A amăgi cu speranțe deșarte: somnul o cuprinde legănând-o... în visuri demersdătoare (GN.).

2. *vb. refl.* ① A se da în leagăn: ti plăcea... să se lege în scrinclob (GN.) ¶ ② *Pr. ext.* A se mișca încoace și încolo: trece pe deasupra lor un corb carele se legăna prin văzduh (ISP.); capul i se legăna ca după beție, și picioarele abia îi puteau sprîlîni (GN.); Ce te legeni, codrule, fără ploaie, fără vînt? (EMIN.) ¶ ③ A-si mișca corpul încoace și încolo umblind: i se părea că tî-nărul se leagăna a'-întredins cînd umblă (CAR.).

LEGĂNAȘ (pl.-se), **LEGĂNEL** (pl.-ele) *sn. dim. LEAGAN.*

LEGĂNAT 1. *adj.* ① *p.* **LEGĂNA:** stînd astfel pe ghindri, ~ de valurile apelor, adormea (ISP.) ¶ ② **NELEGĂNAT** ¶ ③ *Vorbă, boabă ~ă, vorbăluță, cuvînt:* Dar nu i-am zis așa dată Nicol o vorbă ~ă (RET.); bălătu nu știu deocamdată să zică două vorbe ~ă (ISP.).

2. *sbst.* Faptul de a (se) legăna.

LEGĂNĂTOR *adj. verb. LEGĂNA.* Care (se) leagăna: valurile, cu viștîitul lor ~ în ison orchestrei de pe mal (VLAH.); Dar mersu-i plin de farmec, cu pas ~ (ALECS.).

LEGĂNĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a (se) legăna: mișcarea făcută de acela care (se) leagăna: de legănătura mersului domol călare, copilul a adormit (CAR.).

LEGĂNEL = **LEGĂNAȘ.**

○ **LEGĂNIOR** (pl.-ioare), **LEGĂNUȘ** (pl.-ușe), **LEGĂNUȚ** (pl.-uțe) *sn. dim. LEAGAN.*

LEGAT 1. *adj.* ① *p.* **LEGA** ¶ ② **NELEGAT** ¶ ③ **ŌCHIUȚ** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō** ¶ ㊽ **Ō** ¶ ㊾ **Ō** ¶ ㊿ **Ō** ¶ ① **Ō** ¶ ② **Ō** ¶ ③ **Ō** ¶ ④ **Ō** ¶ ⑤ **Ō** ¶ ⑥ **Ō** ¶ ⑦ **Ō** ¶ ⑧ **Ō** ¶ ⑨ **Ō** ¶ ⑩ **Ō** ¶ ⑪ **Ō** ¶ ⑫ **Ō** ¶ ⑬ **Ō** ¶ ⑭ **Ō** ¶ ⑮ **Ō** ¶ ⑯ **Ō** ¶ ⑰ **Ō** ¶ ⑱ **Ō** ¶ ⑲ **Ō** ¶ ⑳ **Ō** ¶ ㉑ **Ō** ¶ ㉒ **Ō** ¶ ㉓ **Ō** ¶ ㉔ **Ō** ¶ ㉕ **Ō** ¶ ㉖ **Ō** ¶ ㉗ **Ō** ¶ ㉘ **Ō** ¶ ㉙ **Ō** ¶ ㉚ **Ō** ¶ ㉛ **Ō** ¶ ㉜ **Ō** ¶ ㉝ **Ō** ¶ ㉞ **Ō** ¶ ㉟ **Ō** ¶ ㊱ **Ō** ¶ ㊲ **Ō** ¶ ㊳ **Ō** ¶ ㊴ **Ō** ¶ ㊵ **Ō** ¶ ㊶ **Ō** ¶ ㊷ **Ō** ¶ ㊸ **Ō** ¶ ㊹ **Ō** ¶ ㊺ **Ō** ¶ ㊻ **Ō** ¶ ㊼ **Ō**

bărbatului, s'au potrivit de minune amândoi la un loc
 ③ Drăguță ④ Curvă: lele-i tie mamă-sa (RET.);
 fecior de ~, fată de ~, copil din flori: m'ai mîncat triptă
 fecior de ~ ce m'ai fost (USP.); ah! fată de ~ ce m'ai fost,
 cum m'ai scăpat! (USP.) ⑤ În doru(ți) leii, fără nici un
 rost, într-o doară: plecă și ei, stii, cam în dorul leii
 (USP.) [vsl. l'elja, bg. lei ja, „mătușă”].

○ **LELIȚĂ** *sf. Trans. dim. LELE*: Frunză verde, trun-
 zuliță, Ce să facem, tu ~? (IK-BRS.).

LELIȘOARĂ (pl.-re), **LELITĂ** (pl.-țe) *sf. dim.*
LELE: lelișoară, da ce bonești atîta? (ss.); Hop, leliță, le-
 lișoară, Nu lăsa voință să moară Pentru un pic de gurișoară
 (IK-BRS.); vai de mine, leliță, zise (sora) cea mai mică (USP.);
 cum fac lelițele ce umbli să momesească pe tineri (USP.).

LELIȚCANĂ, LELIȚICĂ *sf. dim. LELITĂ*.

LEMN (pl.-ne) *sn.* ① Substanța virtuoasă care al-
 cătușează trunchiul și ramurile unui arbore: ~ tare,
 moale, verde, uscat, putred; ~ de cer, de fag, de brad, de
 frasîn, de nuc, de salcie; ~ de construcție; a tăia ~e; ~e
 de foc; un stîljen de ~; ② pe lingă ~ul uscat, arde și cel
 verde; ③ la cuputorul cald puțin ~e trebuiesc (ZNN.); a
 ajunge la (sau în) săpă de ~, a ajunge sărac lipit; a
 aduce pe cineva la (sau în) săpă de ~, a-l sărăci; **PĂ-**
DURE ① ② Un ~, o bucată de lemn: l-a lovit cu un ~
 în cap ③ F ④ A dormi ~, a adormi adînc: puteai
 să tai ~e pe din sul, dormea bușten; ~e, e beat turtă;
 a rămnea ~, a rămînea încremenit, înlemnit; car-
 nea stă ~, fierțura șade ~, rămîne tare, nu se moaie
 de loc fierbînd ⑤ ⑥ și ○ Arbore, copaci: pe un ger de crăpau
 ~ele și pietrele (USP.); plîngeau și ~ele
 și pietrele de mila lor (USP.) ⑦ ○ Si-
 criu (R-COD.) ⑧ ○ **PĂDUȘCHE-DE-**
 ~ (Mold. ploșniță, Tr.-Carp. stelnită),
 insectă supărăcioasă care-și face
 cuibul în crăpăturile lemnului și
 mobilelor de lemn din casă, de
 unde iese noaptea și suge singele
 celor ce dorm
 (Acanthia lectu-
 laria) (2856) ⑨ ○ ~-CIÑESC
 sau ~UL-CIÑE-
 LUI, arbust culti-
 vat adesea prin
 grădini, pentru
 garduri vii; nu-
 mit și „mălini-
 ță” sau „mălin-
 negru” (*Ligustrum vulgare*) (2857); ~-DULCE,
 plantă ierboasă cu flori mici, albastrii sau albe,
 a cărei rădăcină este întrebuințată în medicină;
 numită și „iarbă-dulce” sau „rădăcină-dulce”
 (*Glycyrrhiza glabra*) (2858); ~-GALBEN = **DRA-**
GILĂ; ~-PUGIOS = **SCORUȘ-DE-MUNTE**; ~UL-BOBULUI,
 arbust cu flori galbene
 aurii ce crește pe coastele
 pietroase și pe stîncile din
 păduri; numit și „bobi-

Fig. 2856. Pădușche-de-lemn. Fig. 2857. Lemn-ciñesc.

Fig. 2858. Lemn-dulce. Fig. 2859. Lemnul-Maicii-Domnului.

țel”, „drob” sau „grozamă-mare” (*Cytisus nigri-
 cans*); ~UL-DOMNULUI, ~UL-LUI-DUMNEZEU, plantă
 cu miros pătrunzător de lălmie, cu flori galbene dis-
 puse în mici capitule sferice și cenușii, originară
 din Europa de miază-zi și din orient, cultivată
 adesea prin grădini; numită și „lemnus” (*Arte-
 misia abrotarum*); ~UL-MAICII-DOMNULUI, arbust
 foarte mirositor, totdeauna verde, cu tulpina
 foarte ramificată, cu ramuri rigide și fragile, for-
 mînd mici tufe cari ajung uneori pînă la 1 metru

înălțime; face flori galbene dispuse în mici capi-
 tute; numit și „iarbă-stîntă”, „limbricarită” sau
 „poala-Maicii-Domnului” (*Santolina chamaecy-
 parissus*) (2859); ~-RIȘOS, arbust cu ramurile acoperite
 cu negi, cu flori albe-verzi sau galbui, al cărui fruct e o
 capsulă cu semințe negre; numit și „cerceii-babei” (*Evony-
 mus verrucosus*) (2860) [lat. lignum].

LEMNAR 1. *sm.* ① Neguțător de lemne ② Dulgher, tîmplar ③ Cel ce face sicrie (R-COD.).

2. (pl.-re) *sn. Trans. Bucov.* (MAR.) Trunchiu pe care se spintecă lemnele.

LEMNARIE *sf.* ① Grămadă de lemne de cherestea, de lucru ② Materialul de lemn care intră într-o construcție ③ Loc unde sînt depozitate sau se vînd lemne (de foc, de cherestea); magazie de lemne: pe lingă zidul curții, în știr, cuhnii... livezi de pomi roditori, fînărie și ~ (A-CH.) ④ Negoț de lemne ⑤ Meseria lemnarului.

○ **LEMNET** *Olten., LEMNAT Băn. sbst. col.* Lemne multe, grămadă de lemne.

LEMNIE *sf.* = **RĂCHITAN** ① prin ei se săltau lei-
 colea flori albastre de ~ (S-ALD.) [lemn; comp. it. dial. erba legno].

LEMNÎȘOR (pl.-oare) *sn. dim. LEMN*. Bucată mică de lemn.

LEMNÎȘ *adj.* De natura lemnului, ce seamănă cu lemnul, ce cuprinde lemn [lat. lignosus].

LEMNÎȘ (pl.-șe) *sn. dim. LEMN*. ① Bucată mică de lemn ② *Trans.* Chibrit: își aprinse țigara și puse ~ul de chibrit în cenușnița ce sta pe pat (SLV.) ③ = **LOPĂȚIOĂ** ④ ⑤ = **LEMNUL-DOMNULUI**: De la noi pînă la Cluj, Vioarele și ~ (IK-BRS.) ⑥ = **BĂCAN**: cumpără ~ și-l fierb la un loc cu ouăle (LUNG.).

○ **LEMNÎȘCĂ** *sf. Bucov. = RĂCHITAN ①. ○ **LEMNÎȘEL** (pl.-ele) *sn. Băn. dim. LEMNÎȘ*. Bucată mică de lemn de alun: stăpina casei face focul, nu pe vatra uzitată, ci jos, cu lemne de alun, numite ~e (NOV.).*

○ **LEMNÎȚ** (pl.-ute) *sn. Trans. dim. LEMN*. Bețișor de chibrit.

LENCHIU, LENGHIU *sbst.* ① A da ~, a lovi cu ichiul în arșicele rămase în armean, spre a le scoate afară: sînt unii giolari care dau... „încep a da lenchiu, nu mai scapă nici un arșic, ci pe toate le scoate (USP.); se pune pe lenghin, de nu mai lăsa oselor pentru ceilalți băieți (A-CH.) [tc. len k j, leng j, „șchiop”].

LENE *sf.* Dispozițiune a aceluia căruia nu-i place munca, care șade ca un trîntor, trîndăvie; ②: ~e a cucușan mare (care n'are de mîncare), lenea aduce sărăcia; mi-e ~ să mă duc pîn'acolo [vsl. l'en j].

○ **LENEOS, LENIOS** *adj. Trans.* Leneș: ti scoasără vestea c'ar fi chiar leneos... că toată ziua țîța șade numai și mîncă (RET.) [l'enevos].

LENEȘ 1. *adj.* Căruia nu-i place să muncească, căruia i-e len e să lucreze, trîndav: de ~ ce era, nici îmbucătura din gură nu și-o mesteca (CRE.); lumea bucoareșteană, leneșă, ea de obicei, nu se scula încă (OLVR.).

2. *adv.* Alene: Moș Toma grădinarul ședea într'un cot dînd ~ din lopată (GN.).

3. *sm., LENEȘĂ* *sf.* ① Om leneș, femeie leneșă; ②: somnul mai mult păgubește, ~ul mai mult aleargă; ③: ~ul la toate zice că nu se poate ④ *sm.* Animal mamifer din America de Sud care se mișcă alene, acățîndu-se de ramurile copacilor, mulțumindu-se cu hrana pe care o găsește la îndemînă (muguri, fructe) și stînd zile întregi pe aceeași creangă (*Bradypus*) (2861).

LENEVI (-vesc) 1. *vb. tr.* A face leneș.

Fig. 2860. Lemn-rișos.

Fig. 2861. Leneș.

2. *vb. refl.* A-î fi lene să facă ceva, a se face leneș: el se va ~ și va lăsa pământul nelucrat (PRV.-MB.); hîl breazule, nu te lenevi (ALECS.); vicleana lună... se lenevi în așteptutul ei de noui și-și întirzie anume ora deșteptării (GH.) [vsl. lēn iv ū „leneș”].

LENEVIRE *sf.* ① Faptul de a (se) lenevi. ② Lene: hotărî să-î spînzure, pentru a nu mai da pildă la ~ și altora (CRG.).

† **LENEVOȘ** *adj.* Leneș: ...să nu sedem lenevoși, ci oam ne-a dat tata minte, să muncim mai înimosi (PANN) [vsl. lēn iv ū].

○ **LENGĂNA** = **LEGĂNA**.

LENGHIU = **LENGHIU**.

† **LENI** (-neso) *vb. refl.* A-î fi lene, a se lenevi: acesta s-a va ~ și va lăsa pământul nelucrat (PRV. LP.) [vsl. lēn iv ū].

LENIOS = **LENEOS**.

* **LENITIV** 1. *adj.* Care alină, potolește.

2. (pl.-ve) *sn.* & Medicament lenitiv [fr.].

LEŢOŞ *adj.* Leneş: ① făcea leneasă și îi imputa, Căci nu găsea seara gata de cină (PANN); de este ~, nu va el să-şi bată capul (ICH.) [len e].

* **LENT** *adj.* Încet, domol: natura îşi are rădăburile ei ascunse, ~e, dar totdeauna sigure (VLAH.) [fr.].

LENTĂ (pl.-te) *sf.* Panglică lată, cordon lat de mătase ce se poartă de la umăr curmeziş peste piept, de către suverani, de posesorii unor decorații înalte, de diferiți demnitari la solemnități, etc. (2862) [rus.].

* **LENTICULAR** *adj.* De forma unui bob de linte, ca linteia [fr.].

* **LENTILĂ** (pl.-le) *sf.* ① Sticlă circulară terminată prin suprafețe curbă, întrebuintată în optică spre a produce convergența sau divergența razelor luminoase (2863): ~ biconvexă; ~ plan-convexă; ~ biconcavă; ~ plan-concavă [fr.].

* **LEŢO** *adj.* și *adv.* Încet, rar (ca termen de măsură) [it.].

LEOACĂ = **LEUCA**.

LEOAICĂ, † **LEOAIE** *sf.* ♀

Femela leului: Luni dimineața s'a ridicat din pat ca o ~ (CAR.).

LEOAPĂ, **LEOARBA** = **LIOAPĂ**, **LIOARBA**.

LEOARCA = **LIOARCA**.

* **LEOPARD** *sm.* ♂ Un soi de panteră, cu blană galbenă pătată, care trăiește în insulele Sondei, în Asia și în Africa (*Felis leopardus*) (2864) [fr.].

○ **LEORBAI** =

LIOARBA.

LEORCĂ = **LIOARCA**.

○ **LEORDINĂ** (pl.-ne) *sf.* Oaș. & = **GHERGHINĂ**.

○ **LEORPĂI** (-ăso) *vb. tr. și intr.* Mold. A bea din ceva sorbind cu sgomot: leorpăim flămînzî din lingurile de lemn (VLAH.) [comp. lioarbă].

○ **LEORPĂIT** *sbst.* Faptul de a leorpa: ~ul atîtor guri dădea sgomotul fuselor dintr' o fabrică de tors (VLAH.).

○ **LEOSTEAN** = **LEUȘTEAN**.

LEOTĂ = **LIOTĂ**.

LEPĂDĂ (leapădă), † **LĂPĂDĂ** (lapădă) 1. *vb. tr.* ① A arunca de la sine: ~ hainele vechi; pînă nu vei vedea pe cel bun, nu lepădă pe cel prost (PANN); au lepădat armele și au luat-o la fugă; cerbul își lepădă coarnele; pe semne baba Dochia nu-și lepădase toate cojoacele (VLAH.); ai gîndit că vei putea... să mă lepezi ca pe o jucărie ce nu-ți mai place (NEGR.); ② a-și ~ potcoavele, a muri: își lepădă potcoavele și dăte ortul popii (ISP.) ③ A îndepărta, a alunga: de va fi și preot și-l vor prinde cu furtușag, să-l lăpede den preoțe (PRV.-LP.) ④ A părăsi: orășantul și orășanca au lepădat portul rumănesc și pun pe ei hanțe scumpe și putrede (I.P.) ⑤ Trans. ♀ A vărsa, a bori (VIC.) ⑥ ♀ A naște înainte de vreme un prunc mort, a avorta.

2. *vb. refl.* ① A renunța la ceva, a părăsi: pentru dragostea ta, mă leapd de puterea mea cea măiastră (ISP.); a se ~ de Satana ② A nu voi să știe de ceva, a nu primi, a nu recunoaște un lucru, a refuza: băietul începu a se desvinul în tot chipul și a se lepăda că lui nici nu l-a plesnit prin cap una ca aceasta (SS.) [probabil lat. lapidare „a arunca cu pietre”].

LEPĂDARE *sf.* ① Faptul de a (se) lepăda ② ③ pl. Citanile ce face preotul la botez, cînd pune catehumenului de trei ori întrebarea rituală „te lepezi de Satana?”

LEPĂDAT *adj.* ① p. **LEPĂDĂ** ② ♀ Născut mort înainte de vreme, avortat ③ ④ Apostat, renegat.

LEPĂDĂTOARE, **LĂPĂDĂTOARE** *sf.* Trans. & = **REMF.**

LEPĂDĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Lucru de lepădat, netrebnic ② Ființă netrebnică; stirpătură: se minună toți de atîta tărle pe o astfel de ~ a firii (ISP.); să fi văzut lepădătura cea de javră, nu dedea nici o lăscăle pe ei (CAR.) ③ ♀ Nașterea unui prunc mort înainte de vreme, avort.

○ **LEPĂI** (-ăso) *vb. intr.* A mișca picioarele tîrîș; a face să alunece picioarele: i-am auzit pașii lepăind și luncind prin mîzga drumului (SAD.).

○ **LEPEDEU** (pl.-dee) *sn. Tr.-Carp.* Cearșaf: Asta-i fată de birău cu poale de ~ (IK.-BRS.) [ung. lepedő].

* **LEPIDODENDRON** *sbst.* Plantă criptogamă fosilă, de mărimea unui arbore, cu trunchiul acoperit, pe locul unde fusese frunzele, cu niște urme rombice, lipite unele de altele, ca niște solzișori (2865) [fr.].

* **LEPIDOPTERE** 1. *sf.* pl. & Ordin de insecte, cu patru aripi acoperite cu o pulbere solzoasă, numite în genere „fluturi”.

2. **LEPIDOPTER** *sm.* Fluture (2866) [fr.].

○ **LEPOS** = **LIPOS**.

LEPRĂ (pl.-re) *sf.* ① ♀ Boală molipsitoare cronică caracterizată prin acoperirea pielii de bube care rod încetul cu încetul corpul (2867) ② ③ Lucru sau om desgustător, scîrbos, grețos: băieții... îi hulduiau și fugeau de dînsul ca de o ~ (ISP.); toate năsdărăniile le-am făcut să mă min-tul de lepra asta (FLOR.); să gonim din țară lepra omenească, jigodiile leneșe (I.P.) ④ ⑤ Ori-ce defect, vîtiu sau patimă care nimicește sufletul după cum lepra prăpădește trupul: lepra agrecenilor ⑥ ⑦ Denunțator [gr.].

LEPROȘ *adj.* ♀ Care suferă de lepră; ⑧ spre stînga, muntele, ~, creștea într'o cupolă uriașă (VLAH.).

* **LEPROZIE** *sf.* & ① Spital ce se construia în evul-mediu spre a adăposti pe leproși și în care trăiau departe de restul lumii ② Construcțiune modernă în care sînt izolați leproșii: leprozeria de la Tichilești, în județul Tulcea [fr.].

○ **LEPSIT** *adj.* Mold. Smintit: te-ai îmbătat se vede, ~ule (ALECS.).

LER 1. *npr. m.* ① Apare în unele basme în construcțiune Ler-împărat ② Cuvînt ce apare în refrenurile colindelor (~Doamne), uneori și sub formele **LEROI**, **LEROLOI**, **LERULUI**, **LERUI**, **LEROM**, etc., citeodată însoțit de una sau mai multe vorbe neînțelese (Leroloi măroloi roc., etc.) ③ Trans. ♪ Melodia după care se cîntă o colindă (DENS.).

○ **LER** 2. *sbst.* = **LERIU**: i-a trecut ~ul (R.-COD.).

LERGĂTOARE *sf.* = **ALERGĂTOARE**.

○ **LERIU** *sbst.* Mold. Vreme, timp: Mi-o trecut ~ de geaba (SEZ.); își trecu ~ cu toatele în cerdacul curților (FLOR.).

LEROI, **LEROLOI**, **LEROM** = **LER** 1. ②.

○ **LERUI** (-ueso) *vb. tr.* Trans. (DENS.) ♪ A cînta o colindă după melodia ei [ler 1. ③].

Fig. 2862. Lentă.

Fig. 2863. Lentile.

Fig. 2864. Leopard.

Fig. 2865. Lepidodendron.

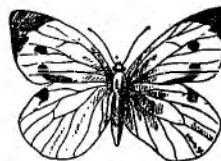

Fig. 2866. Lepidopter.

Fig. 2867. Bacilul leprei.

LERUI², LERULUI → LER¹ ②.

LESCAIE → LĂSCAIE.

LESNĖ *adj. invar. și adv.* ① Ușor, cu ușurință, fără osteneală: în aparență viața devine mai ~ (r.-gh.); ~ e a zice, anevoale a face; anevoale se obișnuie, ~ se obțineste ② Trans. Băn. Ieftin [bg. lesenŭ, lesno].

LESNĖ = INLESNĖ.

LESNICIOR = LĂSNICIOR.

LESNICIOS *adj.* Ușor, ușurel, lesne de făcut, de urmat: eu te voi călăuzi pe cărarea cea mai plăcută și cea mai lesnicioasă (usp.); față l se înșenă la ideea unei izbăviri atât de lesnicioase (NEGR.) [lesne].

LESNICIUNE *sf.* Ușurință [lesne].

LESPEDI *sf.* Tablă de piatră, placă lată dreptunghiulară de piatră pentru pardosit: tarba crescuse mare în ogrădă și acoperise lespezile mormintelor (ALECS.); ael chioșo de lemnărie... pardosit cu lespezi de marmură (ODOB.); să pule o ~ la gura cuptorului (CRG.).

LESPEJOARĂ (pl.-re) *sf. dim.* LESPEDE.

LEST (pl.-turi) *sn.* ① ② Pietrele, nisipul, etc. ce se pun în fundul unui vas, spre a-i da mai multă stabilitate ② Săculeț cu nisip ce iau cu ei aeronautii în nacelă și pe care-l aruncă, cînd vor să se urce mai sus [fr.].

LES (pl.-turi) *sn.* Cadavru, mortăciune, stîrv, hoit: sute de ~uri zăcînd neîngropate pe marginea drumurilor (VLAH.); ~urile de oameni înneceți se clătinau și se rostogoleau pe fața apelor (ODOB.) [tc.].

LESESC *adj.* Polon, al Polonilor [Lea h].

LEȘI *sm. pl.* → LEAH.

LEȘIA (-sîu, -slez) *vb. tr. și refl.* A (se) spăla cu leșie: Că dău m'oiu ~ cu frumoașă peana ta, Părul meu n'o mai cădea (NK-BRS.).

LEȘIE *sf.* Apa fiartă cu cenușă și limpezită pentru spălat ruiele: călepele s'au fiert cu ~, să se înalbească (CRG.) [lat. lixivā].

LEȘIER (pl.-ere) *sn. Mold. Trans.* = CENUȘAR² ② [leșie].

LEȘIN (pl.-inuri) *sn.* ① Starea unei persoane leșinate, căzute în nesimțire, sincopă: a-i venit ~; de-abia putu aduce puțin mină spre gură și îndată căzu într'un ~ grozav (CRG.) ② Sfirșală, oboseală, slăbire a puterilor: tot bocnă ea, o apuca ~ de supărare (CRG.); o apuca un fel de ~ la inimă, eu dureri de cap (CAR.).

LEȘINA (-sîn) *vb. intr. și refl.* ① A cădea în nesimțire, a pierde cunoștința: preotul care leșină și cade... nici o apărare să n'albă (PRV.-MB.); sârmana leșină de spalmă și de durere; era mai că să leșine de bucurie (SS.) ② A ajunge în ultimul grad de slăbiciune, a-i veni o sfirșală (din cauza foamei, setei, oboselii, etc.): ~ de foame; dăte peste ei o căldură, încît leșinau de sete (RET.); sînt trei după douăsprezece și mă leșin de somn (CAR.) ③ ~ de ris, a rîde din cale afară: oamenii ce priveau, și mai ales băieții, leșinau de ris (CRG.) [lat. "laesionare", "a vătămă" < laesionem].

LEȘINAT *adj. p. LEȘINA.* ① Căzut în leșin: ~ de durere ② Slăbit peste măsură (de foame, de sete, de oboseală, etc.): (copiii) jigăriti... leșinați de foame (usp.) ③ Moleșit, fără putere: o dicțiune monotonă, ~ă, imposibilă (VLAH.).

LEȘINĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Leșin ② F. Ființă foarte slabă, cu totul lipsită de puteri (de nemîncare, etc.): leșinătura de nevestă... îi leșea înainte și-l cerea pline (usp.); nu mă voi înjosi niciodată să cumpăr slujbă cu bani de la o ~ de clocoți ca tine (FIL.) [leșina].

LEȘITA → LIȘTA.

LEȘNI(E)C (pl.-ce) *sn.* → Un fel de plasă de pescuit: un bătrîn care pescuia cu leșnișorul (VC.).

LEȘUI (-ueso) *vb. tr. și refl.* A aduce o sfirșală, o slăbiciune, un leșin la inimă: și foamea îi leșuia și setea îi ardea (OLVR.); gura-i era uscată, amară, stomahul leșuit (VLAH.).

LEȘUALĂ (pl.-leli) *sf.* Sfirșală, slăbiciune, leșin la inimă: gura-i era uscată și buzele arse, în stomach avea o ~ (VLAH.).

LETARGIC *adj.* ① Ce ține de letargie: somn ~ ② Amorțit, nesimțitor, nepăsător [fr.].

LETARGIE *sf.* ① Somn adînc, neîntrerupt,

care poate dura mai multe ceasuri sau mai multe zile; în graiul de toate zilele, stare de moarte aparentă caracterizată prin lipsa aproape totală a respirațiunii și a circulațiunii singelui ② Amorțeață, nesimțire, nepăsare: a deșteptat pe Români din letargia în care se aflau (r.-gh.); Iată lumea se deșteaptă din adîncă-l ~ (ALECS.) [fr.].

LETCA (pl.-ce) *sf.* → Unealtă de depănare sculele pe mosoare, un fel de sucală mai simplă (2868): călepele... le-an pus pe virtelniță, de pe care au început a le depăna pe mosoare cu letca (CRG.) [bg. srb. letka].

LETEA (cu-) *loc. adv.* Băn. Cu încetul, pe indelete.

LETIN → LATIN².

LETOPISET (pl.-eje) *sn.* → Cronică veche [vsl. l'etopisic'i, "cronicar"].

LETURGHIE → LITURGHIE.

LEȚCAIE → LĂSCAIE.

LEȚUI → LĂȚUI.

LEU *sm.* ① Cel mai mare și mai puternic din

mamiferele carnivore din genul pisicii, supranumit "regele animalelor"; trăiește în Asia centrală și apuseană și în toată Africa (*Felis leo*) (2869); ② răs-nind ca un ~, se lău la luptă cu fata împăratului (usp.) ③ ~-DE-MARE = OTARIE ④ ☆

LEUL, constelațiune a zodiacului, de forma unui mare trapez, la unul din virfurile căruia se află o frumoasă stea de prima mărime, Regulul, socotită de cei vechi ca inima leului (2870) ④ ⑤ COADA LEULUI = TALPA-GÎȘTEI¹; GURA-LEULUI = GURĂ ⑥ ⑦ ~ paraleu → PARALEU ⑧ ⑨ ~ (vechiu), monedă de argint, care a circulat pînă la 1867, în valoare de 40 de parale; ~ (nou), moneda de astăzi de 100 de bani, corespunzătoare francului francez [lat. le o, pătruns pe cale cărțurărească; sensul de monedă, după tc. arslan y, "leu; piastru"].

LEUCA, LEOCA (pl.-ci) *sf.* → Lemnul încovoiat al cărui capăt de jos e virit în capul osiei iar capătul de sus sprijinește loitra carului: vaca... oltedată rupea leuca (CRG.); bocesc, fără să pule umărul la leuca carului, să-l scoată din fîgăș (MF.); pornesc într-o căruță mare de lemn, ale cărei lemi oltămpănoase asurzitor (SAD.); ② F lovit sau trîsnit cu leuca, smintit, zăpăcit: dumneața ori ești lovit cu leuca, ori ală treabă n'ai dect să rîzi de mine (CAR.); mi se pare cam trîsnit cu leuca că-l prea roș la față (ALECS.) [bg. le v k a].

OLEUCAȘ *adj. Mold.* Cu picioarele strimbe, încovoiate în afară [leucă].

OLEUCIT *adj.* ① Bătut rău (r.-cov.) ② Beat mort (psc.) [lovit cu leuca].

LEUCOCIT *sm.* → Fie-care din globulele albe din sînge [fr.].

LEUCOCITOZĂ *sf.* → Îngrămădire trecătoare a globulelor albe în sînge [fr.].

LEUCOMAINA (pl.-ne) *sf.* → Alcaloid septic, veninos, de aceeași natură ca ptomaina [fr.].

LEUCOREE *sf.* → Scurgere mucoasă de care sufer femeile de o constituție limfatică; numită vulgar "poală albă" [fr.].

LEU-PARALEU → LEU ②, PARALEU.

LEURDĂ *sf.* → Plantă cu flori albe ca zăpada, cu miros pătrunzător de usturoiu; crește prin

LER-LEU

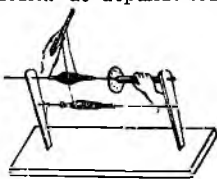

Fig. 2868. Letca.

Fig. 2869. Leu.

Fig. 2870. Leul.

LEU-pădurile umede și umbroase (*Allium ursinum*)
LIB (2871).

LEURUSCĂ = LAURUSCĂ.

LEUȘOR sm. ① *dîm.* LEU ②: și noi vă urmă Ca să căpătăm Cel puțin un ~, Sau, de nu, un pulșor (MAR.); se încă-păținează cu „o damă de caro” și pierde trei sute de ~i (VLAM.).

LEUSTEAN sm. ① Plantă aromatică cu miros pătrunzător, cu flori galbene dispuse în umbel; originară din America de Sud, e cultivată la noi pentru trebuințele culinare și pentru rădăcina ei întrebuințată în medicină (*Levisticum officinale*) (2872).

LEVA (pl.-ve) sf. ① Unitatea de monedă bulgărească, corespunzătoare leului nostru (2873) [bg. лев v.].

LEVANT, LIVANT sm., **LEVENTICĂ, LIVANTICĂ** sf. ① Mic arbust, originar din sudul Europei, cu flori albastre plăcut mirositoare, întrebuințate în medicină ca sti mulante și tonice (*Lavandula vera*) (2874); plină de mîreze de flori de tețu, de sulfina și de levantiță (BR.-VN.) [ngr. λεβάντα].

LEVANTIN adj. și sm. ① Originar din Levant, din țările de la răsăritul Mediteranei [fr.].

LEVATĂ (pl.-te) sf. ① În anumite jocuri de cărți, fiecare din pachetele strînse de către cîștigător din cîte o carte jucată de fie-care jucător [fr. levée].

LEVINT, LEVINT 1. sm. Fig. 2872. Leuștean. ② *✕* ③ Soldat în marina turcească, originar din Levant și în special din Grecia (2875); au ieșit levintii afară din galeioane pre uscat (NEC.) ④ *✕* Odinioară, în Moldova: voluntar dintr-un corp de călărași.

Fig. 2873. Leva.

2. adj. ① Voinic: stît la poartă o mie și mai bine de haramîn levintii, ou sînețele gata de foc (ODOB.) ② (*numai forma LEVENT*) F Cavaleresc: era mai ales levint și plin de atenție pentru mamele (fete)lor (VLAM.); odată ce nu e bărbatul levint, ce fel de casă să mai fie și alia? (CAR.) [tc. levent, „soldat voluntar”].

LEVENTICĂ = LEVANT.
LEVIATAN sm. Monstru marin despre care se vorbește în cartea lui Iov.

LEVINT = LEVENT.

LEVULOZĂ sf. ① Specie de zahăr necristalizabil, de natura glucozei, cu proprietăți chimice aproape asemenele cu ale acestuia; se extrage din anumite fructe și din miere [fr.].

LEXIC (pl.-ice) sn. ② Vocabularul cuvîn-

Fig. 2871. Leurdă.

Fig. 2874. Levant.

Fig. 2875. Levent.

telor întrebuințate de un autor, într-un manu-scris: ~ul psaltirii schelane ② *Pr. ext.* Cuvintele dintr-o limbă, dintr-un dialect ③ Dicționar [fr.].

LEXICAL adj. ② Privitor la lexic, la cuvintele unei limbi, unui dialect sau întrebuințate de un autor: cercetări lexicale [fr.].

LEXICOGRAF sm. ① Autorul unui lexicon, unui dicționar ② Cel ce se ocupă cu studii lexicale [fr.].

LEXICOGRAFIC adj. ② Privitor la lexicografie [fr.].

LEXICOGRAFIE sf. ② Știința, studiile lexicografiei [fr.].

LEXICOLOGIC adj. ② Privitor la lexicologie [fr.].

LEXICOLOGIE sf. ② Partea gramaticii care se ocupă cu etimologia și cu formațiunea cuvintelor prin derivațiune sau compunere [fr.].

LEXICON (pl.-oane) sn. ② Dicționar prescurtat, vocabular [gr.].

LEZAT adj. ① Vătămat ② Jignit, păgubit, nedreptățit [fr. lésé].

LEZIUNE sf. ① Rană, vătămătură ② Pagubă, daună, vătămare (a intereselor) [fr.].

LEZ-MAIESTATE sbst. Cîrmă de ~, crimă contra autorității suveranilor [fr. lèse-majesté].

LI pron. pers. enclitic, dat. pl. întrebuințat în loc de **LE** *numai înaintea unui alt pron.:* ~ se zice; li-i dă; ~ le aruncă [l e].

LIANĂ (pl.-ne) sf. ① Gen de plante cu vrej lung care se acată și se împletește cu altele sau se încolăcește în jurul arborilor din pădurile Americii: Căci scris a fost ca viața ta De doru-i să nu'ncapă, Căci te-a cuprins asemenea lianelor din apă (EMIN.) [fr.].

LIANDRU = LEANDRU.

LIAS sbst. ① Formațiune geologică secundară așezată între trias și sistemul oolitic [fr. < engl.].

LIBADEA, LEBADEA sf. ① Odinioară, haină boierească, un fel de anterie; mai tirziu, manta de dimie, purtată de țigoveți; fermenea: de la zaveră, ei (dascăli greci) lepdăse lebedeaua... și se îmbrăcașe nemțește (I.-GH.) imbrăcat... cu libadea de aba albă, împodobită cu găitan negru (FIL.); surteciile erau plină din sus de genunchi, și fermeneaua sau libadeaua, plină la brîu (VOR.) [tc. le b a d e].

② **LIBARCĂ** (pl.-ărol) sf. ① = ȘVAB.

LIBĂȚIUNE sf. ① Faptul de a vîrșa pe jos puțin vin sau altă băutură în cinstea zeilor, cum obișnuiau cei vechi ② Golirea mai multor pahare de vin la un chef, la o petrecere: libățuini sub razele lămpii albastre (CAR.) [fr.].

LIBEL (pl.-ele) sn. Pamflet [fr.].

LIBELA (-elez) vb. tr. ① A redacta cum se cuvine un act judecătoresc [fr.].

LIBELULĂ (pl.-le) sf. ① = CALUL-DRAOULUI: libelulele de apă le prind din fugă și-și fac din ele aripi (D.-ZAMF.); o ~ soai, surînd aglobie (GRL.) [fr.].

LIBER 1. adj. ① Care nu e supus nici unui stăpin, slobod: un om ~ ② Care nu e ținut închis, care nu e prizonier ③ Unde domnește libertatea politică: țară ~ ④ Care are voia, puterea de a face sau de a nu face ceva: omul e născut ~; ⑤ alegerei ~ = nestîngerite, neîmpiedecate ⑥ Independent, neatîrnat: a trăi ~ ⑦ Unde se poate merge, pe unde se poate trece neîmpiedecat, neoprit: intrunire ~ă; trecere ~ă; a avea intrarea ~ă la teatru ⑧ Neocupat: un loc ~ ⑨ Neînsurat ⑩ De care se poate dispune: are destul timp ~; am două ore ~ ⑪ Contrar bunei cuviințe, prea familiar, fără perdea: se exprimă la niște termeni prea ~i ⑫ ~ arbitru ~ ARBITRU ⑬ ~ cugetător ~ CUGETĂTOR ⑭ ~ Traducere ~ă, care nu e făcută cuvînt cu cuvînt ⑮ ~ Versuri ~ă, cari n-au toate aceeași măsură, același ritm ⑯ ~ NELIBER [fr.].

LIBER 2. sbst. ① Stratul de țesut fibros așezat între coajă și lemn, în trunchiul unui copac [fr.].

LIBERA (-erez) 1. vb. tr. ① A pune în libertate, a da drumul (din închisoare, etc.) ② *✕* A da drumul unui soldat care și-a terminat serviciul militar, a-l retrimite la vatră sa ③ A scăpa, a mîntui, a desbăra.

2. *vb. refl.* ① A-și recăpăta libertatea ¶ ② A înerge la vatră sa (*verb.* de un soldat care și-a împlinit anii de serviciu) ¶ ③ A se scăpa, a se desbăra, a se cotorosi [fr.].

***LIBERAL** 1. *adj.* ① Care se cuvine unui om liber: educațiune ~ ¶ ② Arte ~le ~ **ARTĂ** ¶ ③ Darnic, generos, căruia-i place să dea, să dăruiască ¶ ④ Favorabil libertății civile și politice: partid ~; ziar ~; ideal ~.

2. *sm.* ① Partizan al extensiunii libertăților ¶ ② Membru al unui partid liberal [fr.].

***LIBERALISM** *sbst.* Doctrină liberală, opinii, principii ale liberalilor: adevărul ~ este de a asigura fie-căruia... libertatea omgetării, a cuvintului și a acțiunii (A.-GH.) [fr.].

***LIBERALITATE** *sf.* ① Dărnicie, generozitate ¶ ② Darul însuși pe care-l face o persoană liberală, un om darnic [fr.].

***LIBER-ARBITRU** *sm.* **ARBITRU** ③.

***LIBERATOR** 1. *adj.* Care liberează, care dă libertatea.

2. *sm.* Cel ce liberează [fr.].

***LIBER-SCHIMB** *sbst.* ¶ Libertate absolută a comerțului între națiuni, fără a se plăti vamă pentru mărfurile care intră într-o țară sau alta [după fr. libre-échange].

***LIBER-SCHIMBIST** *sm.* ¶ Partizan al liberului-schimb [după fr. libre-échangiste].

***LIBERT** *sm.* △ Sclav roman căruia i s'a dat libertatea [lat.].

***LIBERTATE** *sf.* ① Stareă unui om liber, care nu e rob, asupra căruia nimeni n'are un drept de proprietate ¶ ② Stareă unui om, unei ființe care nu e ținut(ă) în închisoare sau în captivitate ¶ ③ ~ naturală, puterea pe care o are omul de a se folosi cum vrea de facultățile sale ¶ ④ ~ de constință, dreptul de a-și alege și de a practica o credință religioasă, fără a putea fi tras la judecată ¶ ⑤ ~ a cultelor, dreptul pe care-l are cineva de a practica cultul căruia-i aparține, toleranța tuturor cultelor într'un Stat ¶ ⑥ ~ a de a gândi, dreptul de a-și manifesta gândirea fără a fi oprit de nimeni; mod îndrăzneț de a gândi în chestiunile de religie, de morală sau de guvern ¶ ⑦ ~ a presii, dreptul de a tipări în ziare sau prin cărți tot ce-i place, tot ce gândește ¶ ⑧ ~ individuală, dreptul de care se bucură ori-ce cetățean de a nu fi lipsit de libertatea persoanei sale decât după formele determinate de lege ¶ ⑨ Puterea de a face sau de a nu face ceva, liber arbitru ¶ ⑩ Independență, neatîrnare ¶ @ *pl.* Drepturi, privilegii [fr.].

***LIBERTIN** *adj.* și *sm.* ① Desfrinat ¶ ② Berbant: primeau, cu cea mai destrămată răstătare, glumele, darurile și sărutările junilor ~i (FIL.) [fr.].

***LIBERTINAJ** *sbst.* ① Desfrinare, desfriu ¶ ② Berbantlic, crailic [fr.].

***LIBIDINOS** *adj.* Aplecat la desfriu: cei doi boieri... urțiți și libidinoși ca doi satiri (D.-ZAMF.) [fr.].

***LİBŌV** *sbst.* Iubire, dragoste; plăcere: cu mare voie și ~ primese (M.-COST.); au mîncat toți carne pentru ~ul împăratului creștinesc (NEC.) [bg.].

○ **LİBOVI** (-oves) *vb. intr.* *Trans.* (RV.-CRO.) A petrece, a se veseli: Cit trăshti, Tot libovesti (K.-BRS.).

***LİBOVNIC** *adj.* Căruia-i place să petreacă, să se veselească: Moldovenii... stăt... ~i la ospete (M.-COST.); ~ era la bănturi și la alergături de cai (N.-COST.) [vsl. ljubovînŭ].

○ **LİBRĂ** (*pl.-re*) *sf. Trans. Băn.* ① Monedă de argint de 20 de creștari [comp. srb. libra].

***LİBRAR** *sm.* ¶ Cel ce are o librărie, cel ce editează cărți [fr.].

***LİBRĂRIE** *sf.* ¶ ① Prăvălie în care se vînd cărți ¶ ② Profesiunea librarului ¶ ③ Negoțul exercitat de un librar [fr.].

***LİBRĖT** (*pl.-ete*) *sm.* ① Cuvintele unei opere muzicale [it. libretto].

***LİBRĖTIST** *sm.* ① Autorul unui libret [it.].

○ **LİBUȚ** *sm.* *Trans.* = **NAGIȚ**: a prins a se aduna pasări fel de fel: vulturi, uli, găl... libuți, cioare, corbi (RET.) [ung. libuc].

LİCĂRI (-ăresc) *vb. intr.* ① A luci, a scilpi: stîlpiți și ciubucele de pe lingă streșină licăreau de-și luau ochii

usr.) ¶ ② A da o mică lumină, a scintea, a clipi: zări într-o depărtare nespūsă o scintea ce abia licărea (usr.); departe cele două faruri... licăresc în întuneric, ca două candelă într'un cimitir (VLAH.) ¶ ③ Pe ochii trîști și rugători în cari Mai licărește o rază de speranță (VLAH.); făuse să-i licărească în minte puțina unei căsătorii (BR.-VN.) [comp. ALICI și LICURI].

LİCĂRIRE *sf.* Faptul de a licări; lumină slabă ce abia se zărește: ochipurile lor par umbre sub slaba ~ a candelor (VLAH.); ④ sugrumă ori-ce ~ a gîndului (DLVR.).

LİCĂRIȚ *sbst.* Licărire: fi scapără'n clipea din urmă un ~ de gînd (VLAH.).

LİCĂRIȚOR *adj. verb.* **LİCĂRIȚ**. Care licărește: muate în niște colori străvezii și licăritoare (DLVR.); Peste munți și peste mări, Numai ochi ~i (PAMP.).

***LİCEAL** *adj.* ¶ De liceu, privitor la liceu: studii ~e.

***LİCENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Permisie specială de a vinde sau exporta unele mărfuri: licența băuturilor spirtoase; a primit un denunț că Ovrelui ar fi vinzind spirit fără ~ (BR.-VN.) ¶ ② Prea mare libertate, destrăbălare: trecînd de la libertate la ~ și la anarhie (A.-GH.) ¶ ③ Mică abatere de la regulile gramaticale, mai ales în poezie: ~ poetică ¶ ④ Grad universitar între bacalaureat și doctorat: ~ în litere, în drept, în științe [fr.].

***LİCENTIA** (-lez) *vb. tr.* A concedia, a trimite la vatră, a da drumul (trupelor) [fr.].

***LİCENTIAT** 1. *adj. p.* **LİCENTIA**.

2. *sm.*, **LİCENTIATĂ** (*pl.-te*) *sf.* Care a obținut gradul de licență la o facultate: ~ în litere, în drept, în științe ¶ ③ **NELİCENTIAT**.

***LİCENȚIOS** *adj.* Prea liber, destrăbălat, desfrinat [fr.].

***LİCEU** (*pl.-ce*) *sm.* ① △ La vechii Greci, școală construită la marginea Atenei, unde Aristotel preda lecțiuni plimbîndu-se cu școlarii ¶ ② Astăzi: școală cu opt clase, a Statului sau sub controlul Statului, în care se predă întregul învățămînt secundar [fr.].

LİCHEA (*pl.-chele*) *sf.* F Secătură, om de nimic: era un flustareac și un ușurel de mînte d'ăi mari, cum adică am zice noi, un fleac de om sau o ~ (usr.); pe tronul Voievozilor... se cocotează tot felul de lichete și de mofuzi din gîndurile Fanarului (VLAH.); Voi, caprelor, în turnă stîntești niște lichete (DON.) [tc. l'ek è].

***LİCHEFIA** (-liez) *vb. tr.* A face lichid, a topi [fr. liquéfier].

***LİCHEN** *sm.* ¶ = **MUȘCHIU-DE-MUNTE** [fr.].

***LİCHE(U)R** (*pl.-ruri*) *sm.* ② Ori-ce băutură făcută cu spirit sau rachiu [fr. liqueur].

***LİCHID** 1. *adj.* ① Se zice despre ori-ce corp care nu e nici solid nici gazos, și ale cărui molecule, foarte mobile, alunecă fără greutate unele peste altele; care curge, apos: apa e ~; mercurul e un metal ~ ¶ ② Care nu e îngroșat, care curge ușor: siropul acesta e prea ~ ¶ ③ Se zice despre bunuri care nu sînt încărcate de datorii, despre bani liberi ¶ ④ Consonante ~e, sunetele i, m, n și r.

2. (*pl.-de*) *sm.* Ori-ce substanță lichidă.

3. **LİCHIDĂ** (*pl.-de*) *sf.* Consonanță lichidă [fr. liquide].

***LİCHIDA** (-dez) 1. *vb. tr.* ① A regula, a răfui o socoteală ¶ ② A-și plăti datoriile ¶ ③ A-și desface mărfurile dintr-o prăvălie, fără a mai cumpăra altele.

2. *vb. refl.* A-și plăti datoriile [fr.].

***LİCHIDARE** *sf.* ① Faptul de a (se) lichida ¶ ② Regulară, răfuirea socotelilor ¶ ③ Operațiune prin care o societate care se desface își plătește datoriile și împarte ceea ce rămîne între membrii ei ¶ ④ Epoca în care vinzătorii la bursă trebuie să remită titlurile și să primească în schimb banii.

***LİCHIDATOR** *sm.* Cel însărcinat de a face o lichidare [fr.].

***LİCHIOR** = **LİCHE(U)R**.

***LİCIT** *adj.* Permis, îngăduit de lege ¶ ③ **NELICIT**; = **LİCIT** [fr.].

***LİCITA** (-tez) *vb. tr.* A vinde prin licitație [fr.].

***LİCITAȚIUNE**, **LİCITAȚIE** *sf.* ① Vinzare publică a unui bun posedat în comun de mai mulți ¶ ② Mezat [fr.].

LIB-
LIC

LIC- LIL - **LICOARE** *sf.* * Ori-ce substanță lichidă, băutură [fr. *liqueur*].

LICORIN *sm.* **LICURIN**.

LICORN *sm.* * Animal fabulos reprezentat cu un cap de cerb, cu trup de cal și cu un corn foarte lung în mijlocul frunții; inorog (2876) [fr.].

○ **LICTAR** *sbst.* *Trans.* * Magiun, povidlă: mult ~ aveți voi, de se mințeso copiii atât de tare! (slv.) [lat. *electuarium*, împrumutat de popor din graul spîterilor].

LICTOR *sm.* * Ofițer subaltern care însoțea în public pe principalii magistrați ai Romei și purta pe umăr o secure înconjurată de un mănunchiu de nufele (2877) [lat.].

Fig. 2876. Licorn. Fig. 2877. Lictor.

LICURA *vb. intr.* = **LICURI**: pe limanul șei al Smîrdei Houa un foc de pale (odob.); o stea ce abia Houa desupra creștelui (GN.).

LICURI (-uresc) *vb. intr.* = **LICĂRI**: pe vatra cup-torului, în cenușă, mai Houe-reau olfiva cărbuni (EMIN.); zări o rază mică de lumină Houind din ferestruța unei căsioare (RET.).

LICURICIU *sm.* * Insectă coleopteră, gin-dăcel care produce în întunec o lumină vie fosforescentă (*Lampyrus noctiluca*) (2878): elimpia i se înălțasea luminată de solntelle strălucitoare ale Hourellor (odob.); luminile întiziate ale satelor clipso, ca niște Hourellor, printre cren-gile copacilor (VLAM.) [licuri].

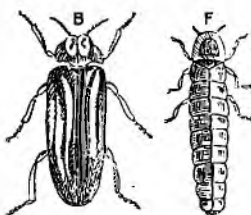

Fig. 2878. Licurici. B. Bărbătuș. - F. Femeiușcă.

LICURIN, **LICORIN** *sm.* * Varietate de chefal afumat: poruncă... să-i cumpere iore, Houirini și ghindennri (FIL.) [ngr.].

LICURIRE *sf.* = **LICĂRIRE**: razele lunii se resfringean, ou vii Houiriri, pe oulmea nestatornică a valurilor (odob.).

○ **LIFĂI** (-ăso), **LIFUI** (-neso), **LIFURI** (-uresc) *vb. tr. și intr.* *Băn.* A lingări.

LIFTĂ *sm.* **LITFA**.

○ **LIFUI**, **LIFURI** *sm.* **LIFAI**.

○ **LIFUROIU** *sm.* *Olten. Băn.* ① *iron.* Picu, mucos (caiaș). ② Ștrengar, băiat care se ține de fleacuri [comp. lifuri].

LIGA (*pl.-gi*) *sf.* ① Alianță ofensivă sau defensivă între mai multe state ② Asociațiune cu scop politic sau cultural: liga drepturilor omului; liga pentru cultura poporului român [fr. *ligue*].

○ **LIGA** (*pl.-gi*) *sf.* *Băn.*

Aluneă (pe obraz sau pe trup) [srb. *ljaga*].

LIGAMENT (*pl.-te*) *sn.*

Partea fibroasă care menține organele și leagă oasele între ele (2879) [fr.].

Fig. 2879. L. Ligament cervical al boului.

○ **LIGAV**, **LIGAV** *adj.* *Olten. Băn.* Căruia nu-i place să mănince ori-ce, care e mofturos la mîncare luînd cite puțin și pe alese [srb. *ljigav*].

LIGHENAȘ (*pl.-așe*), **LIGHENUȚ** (*pl.-ușe*) *sn.*

dim. **LIGHIAN**.

LIGHIAN (*pl.-ghene*) *sn.* ① Vas de metal, de porțelan sau de lut pentru spălat pe mîini sau pe obraz (2880) sau pe lut ou lbric, pentru spălat (CRG.). ② Farfurie de metal întrebunîțată la ras de către bărbieri [tc. *legén*].

Fig. 2880. Lighian.

LIGHIENAȘ (*pl.-așe*) *sn.* dim. **LIGHIAN**.

LIGHIOAIE *sm.* **LIGHIOANĂ**.

LIGHIOANĂ (*pl.-ne*), **LIGHIOAIE** *sf.* ① Animal, în spec. sălbatic, necurat, scrisbos: răsnea de oredeal că se luptă ou toate lighioanele pădurilor (usp.); să îi zis că e vre-un ocolu sălbatic, ori cine știe ce lighioană (CAR.) ② Bestie, fiară, ființă omenească (cu înțeles disprețuitor): Nu mă mai înored în lighioanele aste măjarnice ce se numesc oameni (ALECS.); o strîlă de lighioale, mai urîtă decît oluma, ou barba adusă (usp.) ③ *pl.* 3. Păsări de curte: paro'o vîz în ouretea din fund... înconjurată de o sută de lighioane: găini, gîște, rațe (BR.-VN.); lighiolele bă-tăturilor filifiră, speriate, în frunzișul pomilor (OLVR.) [sl. *gr. λεγεών*, „legiune” > *legheon*, *pl. legheoane*; înțelesul actual s'a desvoltat din acela de „legiune de drați” = mulțime de ființe necurate].

LIGNI *sm.* **LIGNI**.

LIGNIT *sbst.* ① Cărbune fosil provenit din descompunerea înceată a vegetalelor a căror esență se poate încă recunoaște citeodată [fr.].

○ **LIIHAI** (-ăso) *vb. intr.* ① *Trans.* A gîfii (FSC.) ② *Maram.* A face larmă, a scoate strigăte (FAP.) [comp. *LEHAI*].

LIIHNI, **LIGNI** (-neso) *vb. refl.* A simți o sîrșală, o slăbiciune, a-i veni leșin [ngr. *λεγειν*, *λεγεινός*].

LIIHNIȚ *adj.* *pl. LIIHNI*. Leșinat de foame: pocilit de foame, ou mațele chiorăind și ou burta ~ă (usp.); lată că găsesc o Tigănouță tinerică, sdrănteroasă și ~ă, stînd jos pe o buturugă (CAR.).

○ **LIIHOD** *sbst.* ① *Trans.* Stare de slăbiciune, de leșin din pricina foamei: Și ou cad de pe picioare, De ~, de flămînzit (RET.) ② *Mold.* (sez.) Starea stomacului după ce a fost îndopat cu mîncări dulci.

○ **LIIHOZI** (-ozoso) *vb. refl.* *Trans.* A se lihni, a simți un gol în stomac, de foame: înghețan la noduri secl, pînă îi se lihozise inima (MERA) [lihod].

○ **LIIHOD** = **LIIHOD** ②.

LILA *adj.* De coloarea liliacului, liliachiu [fr. *lilas*].

LILIAC *sm.* ①

Arbust ce înflorește foarte de timpuriu primăvara și face flori frumoase albastru-roșcate sau albe, dispuse în buchete mirositoare (*Syringa vulgaris*) (2881): mugurul ~ului se despică și n'averzește sub aburoasele sărutări ale soarelui (odob.); era o casă albă... ou tufe mari de soo și de liliac în față (VLAM.) ② ~DE-MUNTE = **ANINAS** [tc. *lejlak*].

Fig. 2881. Liliac.

LILIAC *sm.* * Un fel de șoarece înaripat, ou aripile forma-te din membrane, care locuște prin crăpături și locuri subterane, de unde iese sburînd numai noaptea (*Vespertilio murinus*) (2882): bufințele și liliacii... sburau îă-lînd în toate părțile, ou țipete ascuțite (odob.); Un ~, orbit de lună, în sbor, de strășini se lovește (VLAM.) [srb. *liljak*].

Fig. 2882. Liliac.

LILIACEU 1. *adj.* * Ce are analogie cu crinul: plantă liliacee.

2. **LILIACEE** *sf. pl.* Familie de plante monocotiledoane al căror tip este crinul [fr.].

LILIACHIU *adj.* De coloarea liliacului: cravată liliachie și gulier sorobit băț (u-gh.); raze ca de opal se ridica pe fundul ~ al cerului (D.-ZAMF.); onunni de zorele se împleteau, ou florile deschise, fragede, liliachii, bădînd în albastru (GRU.).

LILIE *sf. Trans.* * ① = **CRIN** ② = **STÎNJINEI** [germ.].

○ **LILIOIM** *sm. Trans.* * = **CRIN**: Frunză verde ~, Toate păsările dorm, Numai eu nu mai am somn (K.-BR.) [ung. *lillio m*].

LILIUȚĂ (*pl.-te*) *sf.* * Plantă din fam. lilia-

ceilor, cu flori albe, numită și „păinjel”; crește prin finetele uscate și prin poienile din pădure (*Anthericum ramosum*) (2884) [lilie].

LIMACE sf. 🐌 Melc fără casă, numit pe alocuri „babiță” (*Limax*) (2883) [lr.].

LIMAN (pl.-anuri) sn. 🌊 Port: Astfel corăbierul... Aleargă la ~ul ce- adesea l-a scâpat (ALX.); de-aici și din ~ul Brăilei porneau în răsărit corăbiile Turorilor (VLAH.); 🌊: să ne stătuim cu toții cum și ce fel ~ să facem a duce această țară la ~ul cel de mîntuire (ISP.); a ajunge, a leși la ~, a ajunge la locul de scăpare, a scăpa de primejdie: nici prin gînd nu-l trece să se pîngă de cîte a trebuit să sufere

Fig. 2883. Limace.

Fig. 2884. Liliuță.

pină s'ajungă la ~ (VLAH.); dă din mîini, dacă vrei să leși la ~ (PANNI) [tc.].

LIMB (pl.-buri) sn. ♂ ☆ Marginea unui astru: ~ul soarelui 🌞 ♂ Partea plană a unei frunze (2885) 🌿 ♂ Partea liberă a petalelor unei corole, a sealelor unui caliclu [fr.].

LIMBĂ (pl.-bi) sf. ♂ Partea musculară mobilă din gura omului și a multor animale, organul principal al gustului, care contribuie încă la producerea graiului, la mestecarea și înghițirea alimentelor (2886): a i se usca limba de sete; a scoate limba; a aștepta, a alerga, a umbra după ceva cu limba scoasă, cu limba de un cot, a aștepta, a căuta să capete un lucru de care cineva are mare nevoie: eiți sînt ou averi mari cari aleargă după pensie cu limba scosă (ALECS.); 🌿 ♂ X Limba animalelor considerată ca aliment: ~ de vițel, de bou, de porc; ~ fiartă, atumată 🌿 ♂ Limba considerată numai ca organ al vorbirii: a prinde (la) limbă, a deveni vorbăreț; 🌿: a-și ținea limba în gură, a-și pune friu limbii, a se feri de a vorbi (ceea ce nu trebuie, mai mult fecit trebuie); a fi sloboz la ~, a avea ~ lungă, a vorbi prea mult, a spune ceea ce nu trebuie; de aci, **LIMBĂ-LUNGĂ**, om prea vorbăreț (PAMF.); a avea mincărime de ~, a nu putea tăcea din gură, a avea chef să tot vorbească: avea, biet, mincărime de ~, dară îl era frică... să dea pe față taina (ISP.); parcă-l trage cineva de ~, parcă-l silește cineva să vorbească; a-și mușca limba, a se căi de a fi vorbit, de a fi spus ceea ce nu trebuia; nu l-a tors mama pe ~, are o mare ușurință de a vorbi; a i se deslega limba, a începe să vorbească după multă tăcere; îmi vine, îmi umbli, îmi stă pe ~, nu-mi pot aduce aminte imediat de acest lucru, de acest cuvînt, de acest nume, cu toate că-l știu bine: ajuta-ți-mi a spune, că nu-mi aduc aminte, dar îmi umbli prin ~ (MCA.); 🌿: limba tale mai mult deșit sabla; — limba case n'are și case stărmă; — limba îndulcește, limba amarăște, o vorbă poate face și bine și rău; — toată pasărea pe limbă al pîere, de multe ori omul dă de necazuri pentru că nu știe să tacă cînd trebuie; — **BOU** 🌿 ♂ Cu ~ de moarte, cu ultima voință exprimată, pe patul

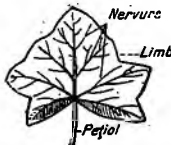

Fig. 2885. Limb.

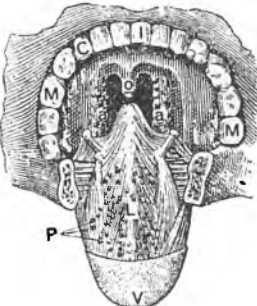

Fig. 2886. Limba. L. Limba. — V. Virful limbii. — P. Papile. — aa. Amigdale. — o. Omușorul. — I. Incisiv. — C. Canin. — MM. Măsele.

moșii: un om, la moartea lui, de-și va lăsa, cu ~ de moarte, mult puțin ce va avea (PRV.-MB.); ea lăsa cu ~ de moarte să-l facă coșogul din sofulurii clăvului (A.-GH.) 🌿 ♂ Totalitatea cuvintelor, formelor și construcțiilor întrebunțate de o colectivitate de oameni pentru a-și exprima gîndirea prin grațu sau prin scris: limba latină, română, franceză; ~ străină, literară, populară; ~ maternă, învățată în copilărie, vorbită acasă cu părinții; ~ moartă, care nu se mai vorbește (greaca, latina, ebraica, sanscrita, etc.); ~ vie, care se vorbește încă 🌿 ♂ Graiul convențional: limba mușilor, hoților 🌿 ♂ Informațiune cu privire la mișcările, la starea, la poziția dușmanilor; a prinde ~, a afla prin spionii: m'apropin de lagărul leșesc, ca să prind ~ și să aflu ceva (ALECS.); prinzînd ~ despre starea lagărului lui Matajaș (ISP.) 🌿 ♂ Popor (în spec. pîgin, sau considerat ca atare): oștile protivnicilor se alcătuiă din toate limbile păgîne din răsărit (ISP.); ~ rea (BRL.), neam rău 🌿 ♂ Ori-ce are o analogie sau o asemănare cu o limbă: limbi de foc; limba clopotului: nșile se izbeau, clămpînînd ca o ~ de clopot ce nu atinge arama (D.-ZAMF.); limba meltei, oumpenii, briceagului, etc.; — **LOPĂȚICĂ** 🌿: pe creasta casei... scîrtila, la fite-ce bătaie de vînt, două limbi de tinchea (DLVR.) 🌿 ♂ Fășie lungă și îngustă: ~ de pămînt; ~ de mal; ~ de pădure: portul cel vechi se află la marginea limbii de pămînt ce înaintază în mare (BOL.); oraș însemnat al Bulgariiei, împins în Dunăre pe o ~ de mal (VLAH.); tîlmînd și trudi străbătea o ~ de pădure (VLAH.); la, oft cole... un deal și-o vale și-o ~ de pădure (GN.); dincoace despre noi se închină ou o ~ de mare, care lese din marea Albă (M.-COS.) 🌿 ♂ **LIMBA-APEI** = **BROSCARITĂ**; **LIMBA-BĂLȚILOR** = **LIMBARITĂ**; **LIMBA-BOULUI**, plantă acoperită cu peri aspri și țeposi, cu frumoase flori mari, albastre (*Anchusa italica*); **LIMBA-BOULUI** = **MIRUȚĂ**; **LIMBA-BOULUI** = **ȘICĂ**; **LIMBA-BROASTEI** = **LIMBARITĂ**; **LIMBA-BROASTEI** = **LIMBA-BROASTELOR**; **LIMBA-CÎNELUI** = **ARĂRIEL**; **LIMBA-CERBULUI** = **NĂVALNIC**; **LIMBA-CUȘULUI** = **CUC** 🌿; **LIMBA-MĂRII**, mică plantă cu flori albe, trandafirii, purpurii sau violet, originară din Europa meridională, cultivată adesea ca plantă decorativă; numită și „limbușoară” (*Iberis umbellata*) (2887); **LIMBA-MIELULUI**, plantă acoperită cu peri aspri, cu flori frumoase albastre, rar albe, întrebunțate în medicină pentru proprietățile lor sudorifice și pectorale; numită și „atrățel”, „otrățel” sau „boranță” (*Borrago officinalis*) (2888); **LIM-**

BA-OII, plantă cu flori purpurii dispuse în capitul; numită și „pălămidă” (*Cirsium canum*); **LIMBA-OII** = **PĂRLĂGINĂ**; **LIMBA-PEȘTELUI**, plantă cu frunzele de un verde-albăstrui; face flori violet de un caliclu alb-albăstrui (*Statice limonium*) (2889); **LIMBA-PEȘTELUI** = **ȘICĂ**; **LIMBA-SARPELUI**, plantă cu o frunză mică ovală, care îmbrățișază tulpina (*Ophroglossum vulgatum*) (2890); **LIMBA-VACII**, **LIMBA-VECINEL**, **LIMBA-VECINĂ** (BD.-DEL.) = **NĂVALNIC**; **LIMBA-VĂRIELI**, mică plantă, cu flori verzui mitite, al cărei fruct e o nuculă cu o singură sămîntă (*Thymelaea passerina*) (2891) 🌿 ♂ = **CAMBULĂ**; — **LIMBA-DE-MARE**, pește de mare, foarte turtit, de felul

Fig. 2887. Limba-mării.

Fig. 2888. Limba-mielului.

Fig. 2889. Limba-peștelui.

LIM- cambulei; numit și „glosă” sau „soarece-de-mare” (*Solea impar*) (2892) [lat. lingua].

LIMBAGIU (pl.-sî) *sn.* Graiu, limbă [it. linguaggio, refăcut după limbă].

LIMBAREȚ *adj.* Vorbăreț, flecăreț: se strecoară pit-palacul ~ (odob.), [limbă].

LIMBARIȚĂ *sf.* Plantă, cu tulpina dreaptă, ramificată, cu flori mici albe sau trandafirii, ce crește prin bălți, șanțuri cu apă, pîraie, etc.; numită și „limba-bălților”, „limba-broaștei”, „pătla-gină-de-apă”, etc. (*Alisma plantago*) (2893) [limbă].

LIMBĂȚĂȚI *sf.* pl. *Ofen.* (virc.) Neamuri străine, lifte [limbă].

LIMBIST... = LINGUIST...

○ **LIMBOATĂ, LIMBOTENIE** *sf. Ofen.* Om de neam străin, lită (ciaus.) (PAMF.) [limbă].

LIMBRIC *sm.* Viermușor lunguieț ce trăiește în intestinale copioilor (*Ascaris lumbricoides*) (2894) [lat. lumbricus].

LIMBRICARIȚĂ *sf.* = LEMNUL-MAICH-DOMNULUI [limbric].

LIMBULIȚĂ (pl.-te) *sf. dim. LIMBĂ.*

LIMBURUȘ (pl.-use, -nșuri) *sn.* ○ *Ofen. Băn. Trans.* Omușor, oușor, împărățuș ○ *Trans.* Limba cîntarului.

LIMBUȘOARĂ (pl.-re) *sf.* ○ *dim. LIMBĂ* ○ = LIMBAMĂRII.

LIMBUT *adj.* Căruia-i place să vorbească mult, să flecărească într'una, guraliv, bun de gură: fiul... Tiğăncii este mai ~ și mai băpșin (ss.); vrăbile ~ oțripesc (odob.), [lat. *linguutus].

LIMBUTĂ (pl.-te) *sf. dim. LIMBĂ.* + **LIMBUTĂ** (-teso)

vb. intr. A flecări: Să vorbești tot adevărul, minciuni să nu limbuțești (PANN) [limbut].

LIMBUTIE *sf.* Flecărie, vorbăreție, defectul și vorba limbutului: voia fi dobîndit iertarea d-voastră pentru păcatul meu de ~ lungă (ssp.); oînd are omul patima limbutiei... vorbește și curate și spurcate (JIP.); spune basmele și snoavele bătrînești cu altă ~, că parcă ar citi pe slove (DLVR.).

LIMFĂ (pl.-te) *sf.* Lichid incolor care circulă în corp prin niște vase particulare numite „vase limfatice”; răcindu-se, poate să se închege ca și singele [fr. lymphes].

LIMFATIC *adj.* ○ Privitor la limfă: sistem ~, vase ~, niște tuburi analoage vinelor și arterelor, prin care circulă limfa ○ Temperament ~, temperament caracterizat prin defectul colorațiunii pielii, slab, anemic, fără vlagă: nevasta lui... o femeie ~ă, boînvăcioasă, sta mai mult în casă (VLAH.) [fr.].

LIMITA (-tea) *1. vb. tr.* ○ A forma, a stabili hotarele, granițele ○ A mărgini, a țarmuri.

2. vb. refl. A se mărgini [fr.].

LIMITĂ (pl.-te) *sf.* ○ Hotar, linie de separațiune între două terenuri, între două țări ○ Margine: are o ambițiune fără limite; toate se repetă cîoi au o ~ și miliardele de combinații ale materiei (VLAH.) [fr.].

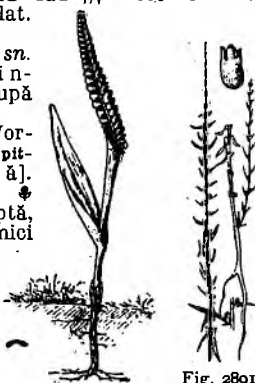

Fig. 2890. Limba-șarpelui.

Fig. 2891. Limba-vrăbiei.

Fig. 2892. Limba-de-mare.

Fig. 2893. Limbariță.

Fig. 2894. Limbric.

LIMITROF *adj.* Mărginaș, de lîngă hotar, care e la hotarele unei țări, unui ținut, vecin [fr.].

LIMONADĂ (pl.-de) *sf.* Ț Băutură făcută cu zeamă de lămîie, apă și zahăr: ea-i ridică puțin capul și-i duse la gură paharul cu ~ (VLAH.) [fr.].

LIMONADIER *sm.* Cel ce face sau vinde limonadă [fr.].

+ **LIMONGIU** *sm.* Vinzător ambuland de limonadă (2895): În Moldova vor domni mulți grecomani limongii (STAM.) [tc. limongiy].

LIMONITĂ *sf.* Sesquioxid de fier hidratat [fr.].

LIMONIU *adj.* Galben ca lămîia: una cam limonie la față și ou ochii în doi peri (ALECS.); și-a pus rochia de mătase, o rochie limonie (DLVR.) [tc. limoni].

LIMPEDE *1. adj.* ○ Curat și străvăzător: făceau cite o baie în rîulețul rece și ~ ca lacrima (GN.); apa... ca vioara și rece ca ghișa (ssp.) ○ =

CLAR 1 ○ are un glas ~ ○ Senin: sub cerul ~ și înstelat (VLAH.); un cer ~

○ Care pricepe sau care se pricepe cu ușurință; deschis, luminat, destept: stil ~; idee ~; cap ~

2. adv. Deslușit: au dovedit, ~ ca lumina zilei, veracitatea spuselor și observațiunilor sale (A.-GH.) [lat. limpidus].

LIMPEJOR *adj. dim. LIMPEDE.* Cam limpede.

LIMPEZEALĂ *sf.* Calitatea a tot ce este limpede, limpezime, claritate [limpezi].

LIMPEZI (-zeșco) *1. vb. tr.* ○ A face limpede (scoînd sau făcînd să se așeze la fund necurătenia sau ceea ce face turbure un lichid): ~ vinul; apa se limpezește cu piatră acră ○ ~ rușele, a le spăla pentru cea din urmă oară în apă curată, spre a se curăți de săpun ○ A goli, a deșerta, a curăți (un loc): are de gînd să dea pîrjol viei... și apoi să limpezească locul (ssp.); cînd se mai limpezea locul de dușmani (BALC.) ○ A lămurii, a desluși, a clarifica: bău de dușcă citeva pahare de vin spre... a-și ~ ideile (GN.); ~ o situațiune.

2. vb. refl. ○ A se face limpede: rîul... se limpezește, de poți număra în fundu-i toate argintăriile lui (EMIN.); vinul a stat de fierț și începe a se deosebi de drojdi și a se ~ (SLV.) ○ A se însenina: cerul s'a limpezit ○

○ A se lămurii, a se desluși, a se clarifica: mintea i se limpezi... și el putu... să ougețe la chipul scăpării (GN.); situațiunea s'a limpezit.

LIMPEZIUNE *sf.* Starea, însușirea a tot ce este limpede, limpezime: starea lui s'înlățească față de dînsa nu avea ~a pasiunilor mari (D.-ZAMF.); versul era corect... de o ~ de cristal (VLAH.) [limpezi].

LIMPEZIME *sf.* Limpeziciune: ~a glasului ei (BR.-VN.); în nebunia mea, tot aveam care-care ~ de vedere (GN.); ei singur nu-și putea explica această ~ a minții (EMIN.) [limpede].

LIMPEZIȘ (pl.-șuri) *sn.* ○ Loc gol, curat, neîmpiedecat sau neastupat de nimic: se streoura cu lîntrea lui... oprindu-se la ~uri (D.-ZAMF.); unde și unde vedem turme de oi presărate pe ~ul platurilor (VLAH.); oștroavele rășăreau negre, talnice, din ~ul de ape (S.-ALD.) ○

○ Fața senină a cerului: soarele împrășteie raze tot mai fierbinți din ~ul albastru al cerului (VLAH.) [limpede].

LIMPEZIU *adj.* Limpede, străveziu: apele sale limpezii se toacă cu vesiele în răsăfate încovoleturi (ODOB.).

LIMPI (-pesc), *Mold. Bucov. LINCHI* (-cheso) *vb. tr.* A bea lîngînd, a sorbi cu limba (cum fac cîinii, etc.), a lăpăi, a lîcăi: începeam a lînci groselorul de pe deasupra oalelor (CRG.); blidele numai decît sara să le speli, căci peste noapte limohește dracul din ele (VOR.) [onom.].

LIMPIDITATE *sf.* Limpezime, claritate [fr.].

LIMUZINĂ (pl.-ne) *sf.* Automobil închis (2896) [fr.].

Fig. 2895. Limongiu.

Fig. 2896. Limuzină.

LIN¹ 1. *adj.* ① Nemișcat sau care se mișcă foarte încet, ușor, fără sgomot; ②: apele ~e sînt adînci; o ~ă suflare de vînt adie peste grînele coapte (VLAH.) ③ Linistit, pîninc: Aoum lîsă viața-l ~ă, țara doarme 'n nepăsare (ALECS.); așă viață ~ă și neturburată doar cî în raiu poate să mai fi gustat cineva (ODOB.) ④ Neted: mergi pe cărare ~ă și dai drept în tînă (PANNI).

2. *adv.* Încetinel, ușurel, binișor, în lîniște, fără sgomot: ei calcă ușor și ~, ca și cum ar pluti (VLAH.); podul i-a răspuns... că nu s'a clătina, ci i-a trece ~ de ceea parte (SB.); și se lîu aora-sa la oale, ~ și chitlin (REY.) [lat. lenis].

LIN² *sm.* Pește de apă dulce cu solzi mici înfipti în piele și acoperiți cu o pătură băloasă: trăește mai mult prin lacuri și bălți (*Tinca vulgaris*) (2897).

LIN³ (*pl.-nuri*) *sn.* ① Vas în care se calcă strugurii la vie (2898) ② Locul unde sînt așezate toate vasele în care se storc sau se calcă strugurii [ngr.].

LINARITĂ (*pl.-te*) *sf.* Plantă ierboasă cu flori gal-

Fig. 2897. Lin.

Fig. 2899. Linariță.

bene dispuse în ciorchini dese în virful tulpinii; numită și „în-sălbatic”, „buruiană-de-în”, „înărică”, „gura-mîtel”, etc. (*Linaria vulgaris*) (2899) [cuvînt savant din lat. linaria].

○ **LINCERI** = LINCURI.

○ **LINCHI** = LIMPI.

○ **LINCIURI**, **LINCERI** (-reso) *vb. refl.* Mold. Bucov. Olten. A se bălăci: nu te-i mai ~ atîta în cele ape, ti scăpa de blăstămii broaștelor și-i da răgaz morilor să umble (CRG.); cum se lîncurește rața în apă, așă să se lîncurească el în băntură (VOR.); știu numai... să se lîncurească în apă (GRU.).

LINDINĂ (*pl.-ini*) *sf.* Ou din care se naște păduchele (2900): îi făou (pe volio) o ~ și-i asoune ohtar în oada țetei, fără să simță ea (ISP.) [lat. vulg. *lëndinem = clas. lendum].

LINDINOS *adj.* Cu lindini, plin de lindini: Piersică păroasă, Bucăciă Hindinoasă (GOR.), ghicitoare despre „smochină”.

Fig. 2900. Lindini.

LINEAMENT, **LINIAMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Tră-s(ă)tură a feței, linie ② Prima schiță a unei lucrări [fr.].

LINEAR, **LINIAR** *adj.* Privitor la linii: problemă ~ă; măsură ~ă, cu care se măsoară lungimile; desen ~, care se face cu linii, în care se întrebuițează construcțiuni geometrice [fr.].

○ **LINGĂ** = LINGA.

○ **LINGĂI** (-ăesc) *vb. tr.* Trans. (PSC.) = LINGUȘI [lingău].

LINGAREȚ, **LINGARIȚ** *adj. și sm.* ① Căruta-i place să lingă din bucate; care are obiceiul de a mîncă la mesele altora, lingă-talere, lingău: au nu-i mîța dobitoacul cel mai lingareț din toate ? (SB.) ② Lîngușitor: unii... lingariți domnești... toacă la ureche Domnului ote ale toate (JF.).

LINGĂRI (-ăresc) 1. *vb. tr.* ① A lînguși ② A mîncă, ca un lingău, cînd la unul, cînd la altul. 2. *vb. refl.* A se lînguși [ling-e].

LINGARIȚ = LINGAREȚ.

LINGĂTOR *adj. verb.* LINGE. ① Care lînge ② ~ de talere, lingău: de la ~ de talere... a ajuns astăzi bicul oamenilor cînstiți (ML.).

LINGĂU *sm.* ① Cel ce obicinuește de a mîncă cînd la unul, cînd la altul, lingă-talere, lingareț, parazit: nici țîpenie de ~ prin saloane și pe scări (ALECS.); să te ferești de clocoi lingăi și de nopărol lînguștoare (ALECS.); Ce-ți dă de pe mîsă, rozii ca un ~ (ISP.); Dar și tu mînte să îi, Măi ~ de fartiuri (GN.) ② Lîngușitor: nu știe el că lingăii o să-i ducă pe calea petrii ? (ISP.) ③ Căruta-i place să lingă din bucate: să nu fim lingăi și lacomi ca șoarecele (CRG.).

LINGE (*ling*) 1. *vb. tr.* ① A trece cu limba peste ceva: ~ o fartiure, a-și ~ buzele; Bălan, după ce mă lînge de două, trei ori pe obraz, se culoă lingă patul meu (GN.); a-și ~ degetele ~ DEGET ② ~ în bot pe cineva ~ BOT ③; F: lînge unde a sculptat, se lînguește, se umilește pe lingă acela pe care l-a hulit altădată; laudă ce a defăimat; P: ~ picloarele oulva, a se umili, a se înjosi ④ ⑤ A lînguși: în față te lînge, în dos te trîge (ZNN.).

2. *vb. refl.* A se lînge pe sine; a lînge unul pe altul; a se ~ pe bot de ceva, a se ~ în bot cu cineva ~ BOT ③ [lat. lîngere].

***LINGERIE** *sf.* ① Rufărie [fr.].

LINGE-TALERE, Mold. **LINGE-TALGER(E)** *sm.* Cel ce se hrănește de la mesele unora și altora, parazit; ciocoiu, slugă la boieri: cele mai din urmă și mai nevolage ~ îi dau poruncă și ea cu vole bună le făcea pe toate (POP.); așară, eu ? Ian, asouită, măi lingă-talger ! (ALECS.) [după germ. Tellerlecker; comp. fr. pique-assiettes].

LINGOARE = LINGOARE.

***LINGUAL** *adj.* ① Ce aparține limbii: nerv ~ ② Ce se articulează cu limba: conso-nantă ~ă [fr.].

***LINGUIST** *sm.* ② Învățat care se ocupă cu lingvistica [fr.].

***LINGUISTIC** *adj.* ② Privitor la lingvistică [fr.].

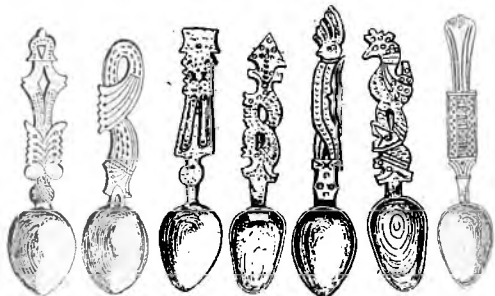

Fig. 2901. Linguri de lemn din diferite regiuni ale țării.

***LINGUISTICĂ** *sf.* ② Studiul limbilor, din punctul de vedere al raporturilor lor între ele [fr.].

LINGURĂ (*pl.-ri*) *sf.*

① Unealtă de masă cu care se mîntîncă supă sau alte mîncări lichide: ~ de lemn (2901); ~ de tînceș, de cositor, de argint (2903); lingura are un gîvan și o coadă; ②: cu tîngura îți dai dulceață și cu coada îți scoate ochii, se zice despre cei fătarnici; ~ OALĂ ③; ④: a mîncă banii, ave-rea cu lingura, a risipi, a cheltui nebuनेște: un bărbat care i-a mîncat toată ave-rea ~ ou lingura (ALECS.); ⑤: a-i pune, a-i atîrna, a-i spînzura lingura în (sau de, la) brîu, a-i lega lingurile de gît (CIAUS.), a nu-i da nimic de mîncare (pentru că a

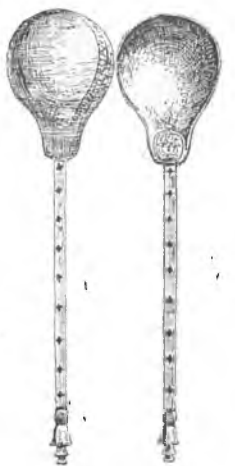

Fig. 2903. Lingură de argint a lui Ștefan Tomșa, Domnul Moldovei (Măn. Neamț).

Fig. 2902. Lingură.

venit prea tirziu, etc.): juptul bucatar ne spinzura lingurile la brtu și se duce la prinzabiere (ALECS.) ¶ ② Conținutul unei linguri: ~ de apă; F (P) a bea, a sorbi pe cineva într-o ~ de apă, a-i veni să-l mănince, de drag ce-i este: îi venea filăciului, de drag, să o soarbă într-o ~ de apă (ISP.) ¶ ③ Lingura (pieptului), apendicele cartilaginose al sternului, lingurea, lingurică ¶ ④ Unealtă a rotarului, un fel de sfredel cu care găurește căpățina roții, spre a face loc osiei (□ 2902) ¶ ⑤ = POPIVNO; REMF ¶ ⑥ LINGURA-MAICII-DOMNULUI (LAUG.), LINGURA-MAICII-PRCESTE (VLAH.), LINGURA-STRIGOAIIEI (VLAH.) = LINGURITA-ZINEI ¶ ⑦ Băn. Mormoloc [lat. lingula].

LINGURAR 1. sm. ① Meșter care face și vinde linguri de lemn (mai adesea Tigan): era odată un Tigan ~ și s'a dus în pădure ca să-și caute un paltin bun de linguri (ss.) ¶ ② Pr. ext. Nume dat unei clase de Tigani cari se ocupă cu fabricarea lingurilor și altor vase de lemn: el a fost unul din robii noștri, Tigan ~ de solul lui, însă pitar de meserie (H.-GH.).

2. (pl.-are) sm. Dulăpior sau poliță unde se țin lingurile și alte unelte de masă sau de bucatărie (□ 2904).

○ **LINGURAS** sm. Băn. Mormoloc [lingură].

LINGUREA sf. ① Apendicele cartilaginose al sternului, lingura pieptului, lingurică ¶ ② Golul mai jos de furca pieptului: a simțit un fel de slăbeteune la ~, parcă-l lua o apă (CAR.); ațrăla... oare-i vine omului oind simte un gol de haos la ~ (CAR.); m'apucă doru'n furca pieptului, la ~ (JIP.) ¶ ③ Mică plantă medicinală, originară din nordul Europei, cu frunzele în formă de linguriță, cu flori albe așezate în ciorchine (*Cochlearia officinalis*) (□ 2905) [lingură].

LINGURICA sf. ① = LINGUREA ①: rachiu de drojăli... îți ia durerea de la ~ cu mîna (O.-ZAMF.) [lingură].

LINGURITA (pl.-te) sf. ① dim. LINGURĂ. Lingură mică (□ 2906): ~ de cafea, de dulceață ¶ ② Conținutul unei lingurițe: acum îi dăm o ~ de revent și mîine... o să vedem (VLAH.) ¶ ③ LINGUREA ① ②: m'a pus un nod alcea, mă doare la ~ (LUNG.) ¶ ④ Linguriță de aur sau de argint, cu coada în chipul crucii, cu care se distribuie în biserică sfința cuminăcătură (□ 2907) ¶ ⑤ LINGURITA-ZINEI, un soi de ciupercă necomestibilă, de culoare galbenă-roșatică, cu coada lungă și miezul tare ca iasca; pălăria e concavă, avînd oarecare asemănare cu găvanul unei linguri; poporul o pune prin staule, unde sînt vaci ca să le ferească de strigoi; numită și „lingura-Maicii-Domnului”, „lingura-Maicii-Preceste”, „lingura-strigoaiiei” sau „urechiușă” (*Fomes lucidus*).

○ **LINGUROIU** (pl.-oale) sn. augm. LINGURĂ. Lingură mare; polonic: prindea ou un ~ spuma tranțăfirie (GHG.).

○ **LINGURUȘ** sbst. Băn. Mormoloc [lingură].

LINGUȘALĂ (pl.-soli) sf. = LINGUSIRE: se gîndea cam ce ~ să cîrpească împărțatul (DLVR.).

LINGUȘI (-ușeo) 1. vb. tr. A lăuda pe cineva peste măsură cu scopul de a-l seduce: începui s'o lingusăscu ou vorbe mîrlăitoare și să se ia

ou binele pe lingă dînea (ISP.); s'a lăsat... tras pe sfioră de toți șarlatanii cari îl lingusău (VLAH.).

2. vb. refl. A se lua pe lingă cineva cu binele, măgulindu-l sau lăudându-l peste măsură: nu se mai uita la acea bucatărie, ori-ori s'ar fi lingusit ea pe lingă dîneii (ss.) [linga].

LINGUSIRE sf. ① Faptul de a lingusi ¶ ② Laudă peste măsură cu scopul de a plăcea cuiva, de a-l seduce: ura și disprețuia lipsa de demnitate și ~a (H.-GH.).

LINGUȘITOR, -TOARE 1. adj. verb. LINGUȘI. Care lingusește: fetele acelea erau lingusitoare și știau să-și arate iubirea... mai mult deșit o aveau (ISP.); să te ferești de oiooii lingăși și de nopăroi lingusitoare (ALECS.).

2. sm. f. Cel ce, aceea care lingusește: fugi de lingusitori și de cari te laudă în fața (FANN); Cu ochii mari și limpezi, mă farmecă lingusitoarele (VLAH.).

* **LINIA** (-lez) vb. tr. A trage linii.

* **LINIAMENT** = LINEAMENT.

* **LINIAR** = LINEAR.

* **LINIATURĂ** (pl.-turi) sf. Tiparul liniilor orizontale sau verticale la caiete, registre sau alte imprimări [germ.].

* **LINIE** sf. ① Trăsătură făcută cu condeiul, cu creionul, cu creta, etc. socotită ca neavînd nici lățime nici grosime ¶ ② A ~ dreptă, trasă drept, fără a se abate într-o parte sau alta, cea mai scurtă între două puncte; ~ trîntă, compusă din mai multe linii drepte; ~ curbă, linie încovoiată, care nu e nici dreaptă nici trîntă (TAB. XXXIII) ¶ ③ Unealtă care servește pentru tras linii drepte, riglă ¶ ④ Veche măsură de lungime: în Muntenia, a zecea parte dintr'un „deget” = 0,00246 m.; în Moldova, a douăsprezecea parte dintr'un „palmac” = 0,0029 m. ¶ ⑤ Trăsătură: i se strîmbaseră toate liniile obrazului vorbind astfel (O.-ZAMF.); își schiță planul în linii mari (VLAH.) ¶ ⑥ Direcțiune: a merge în ~ dreaptă; ~: a urma linia datoriei, a urma calea datoriei, a se purta așa cum cere datorია ¶ ⑦ ~ de conduită, de purtare, regulă după care se poartă cineva ¶ ⑧ Rang: a pune pe cineva în prima ~; ~ armată de prima ~, aceea care e chemată să se bată mai întîiu ¶ ⑨ Șirul membrilor unei familii, urmașilor unei rase ¶ ⑩ Rînd de cuvinte într-o pagină scrisă sau tipărită, șir ¶ ⑪ Placă de metal ce se pune între rîndurile culese spre a le mai răsi sau spre a tipări linii (□ 2908) ¶ ⑫ Pozițiunea trupelor sau vaselor de războiu, în ordine de bătaie ¶ ⑬ Trupe de ~, infanterie (□ 2909) ¶ ⑭ ~ de apărare, aceea pe care o constituie locurile întărite așezate de-a lungul hotarului unei țări ¶ ⑮ ~ telegrafică, sîrma, firul care leagă stațiunile telegrafice între ele ¶ ⑯ ~ de drum de fier, cale ferată ¶ ⑰ ~ Șinele unui drum de fier, Fig. 2909. Soluțiunii tramvaiu, etc.: vagonul a sărit de dat român de pe ~ [lat. linea].

* **LINISOR**, ○ **LINISOL** adj. dim. LIN.

LINIȘTE sf. ① Stare liniă, neturburată de nimic: atîta ~ n' aer, că frunzele nemiscate ale sălciilor își par înmărmurite ca o vrajă (VLAH.); trăie în pace și în ~ on soția și oumatele sale (ISP.) ¶ ② Lipsă de sgomot, tăcere: în ~a nopții; în casă e o ~ adîncă ¶ ③ Pace: schela de grîne în timp de ~, oaste de apărare în războiu (VLAH.) ¶ ④ = NELINIȘTE.

LINIȘTI (-teso) 1. vb. tr. A face să fie liniște; a potoli ¶ ② = NELINIȘTI.

2. vb. refl. A se face liniște; a se potoli.

LINIȘTIRE sf. ① Faptul de a liniști ¶ ② Liniște: Frumoașă e oțmipa cu dulcea-l ~ (ALECS.).

LINIȘTIT 1. adj. ① p. LINIȘTI. ② Neturbat de nimic, lipsit de sgomot, tăcut; potolit; pacicnic: Noaptea-l dulcoș n' primăvară, ~ă, răcoroasă (ALECS.); marea e ~ă ¶ ③ = NELINIȘTIT.

2. adv. În liniște, în pace: dacă vrei să trăiești ~, să nu vezi, să n' auzi, să taci (FANN).

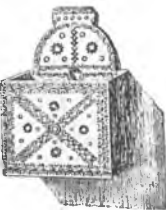

Fig. 2904. Lingurar (Bucovina).

Fig. 2905. Lingurea.

Fig. 2906. Lingurițe de lemn: A. din Muntenia; B.C. din Hațeg.

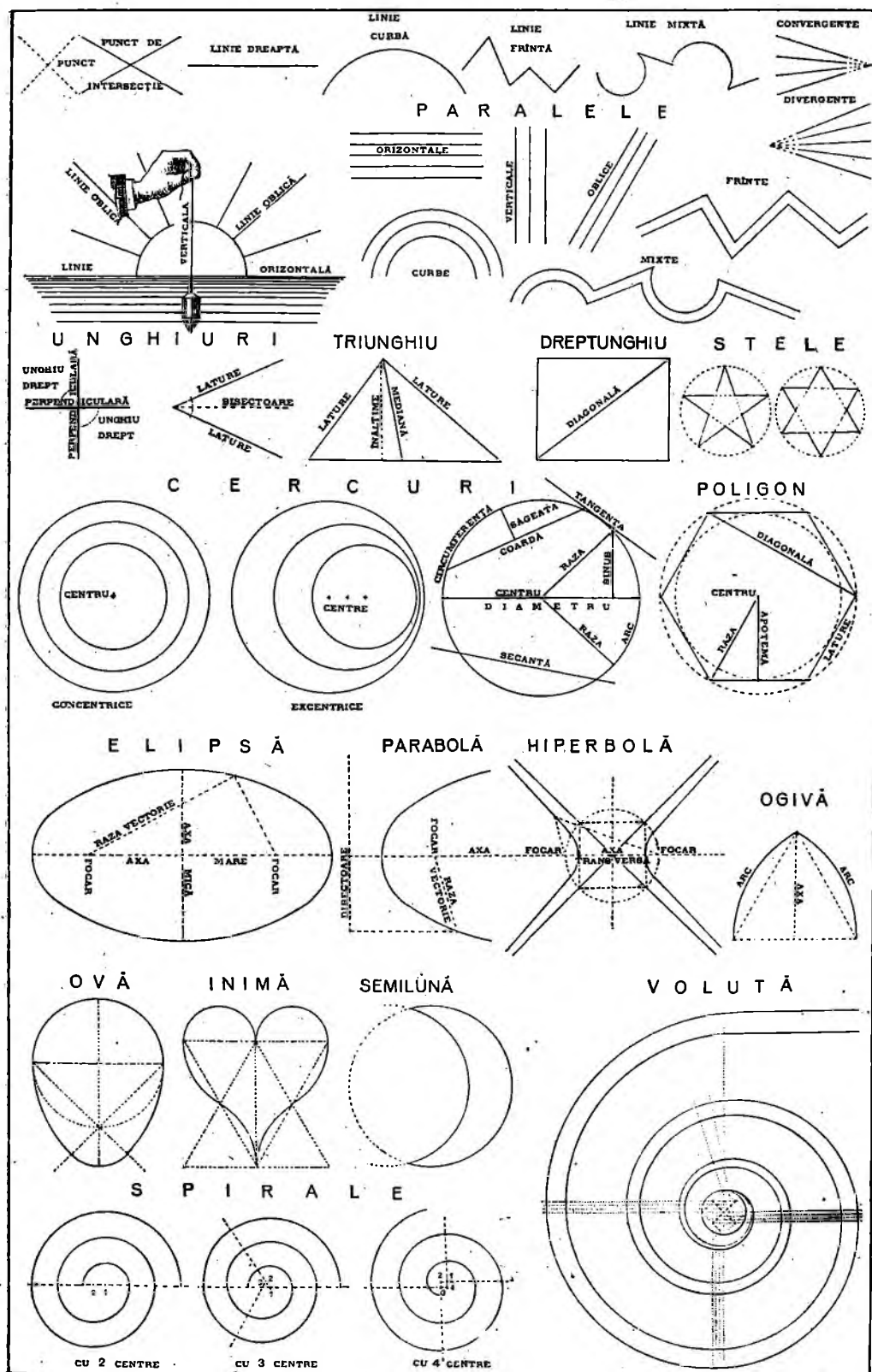
Fig. 2907. Linguriță.

Fig. 2908. Linie de cules.

Fig. 2909. Soluțiunii tramvaiu, etc.: vagonul a sărit de dat român de pe linie (1861).

LINIȘTITOR *adj. verb.* **LINIȘTI.** Care liniș-
tește; care potolește: sora cea mai mare alină frica
surorilor celor mici cu cuvinte liniștitoare (SP.).

LINIȘTĂ (pl.-te) *sf. dim.* LINIȘTE.

LINOLEUM *sbst.* Un
fel de mușama groasă, for-
mată din cauciuc ameste-
cat cu praf de plută și in-
tins pe o pinză; servește
ca așternut pe podeală, în
loc de covor (2910) [fr.].

LINON *sbst.* Pinză
de în foarte fină [fr.].

LINOTIP (pl.-ipuri) *sn.*

Mașină cu clape ca la
mașina de scris, cu ajuto-
rul căreia se culeg literele
de tipar, în loc de a fi
culese cu mina [fr.].

LINS *adj.* ① p. **LINGE** ① Cu părul ~, bine piep-
tat, neted, lucitor: un tânăr nalt și uscăcios, cu părul ~
(ON.); ② ~ râmăne cu părul ~ prelinș și tânăr ca un trefin
(CRG.) ③ ~ NELINS.

LINȘA (-sez) *vb. tr.* A aplica unui răufăcător
legea lui Lynch, omorându-l pe loc, fără judecată
[fr. lynch].

LINTE *sf.* ① Plantă leguminoasă, cu foile în
formă de pană, cu floare al-
băstruie, al cărei fruct e o
păstăie cu două semințe (*Lens
esculent*) (2911) ② ~ Bob-
ul acestei plante, comestibil,
care constituie un aliment a-
proape tot așa de hrănitor ca
și carnea ③ ~ **FRIGE** ~ ~ **FRIG-
GE-LINTE** ④ ~ ~ **BROȘTEASCĂ**,
~ **DE-BALTĂ**, ~ **A-BĂLȚILOR**,
~ **SĂLBATICĂ** = **LINTIȚĂ** ⑤ ~ ~
~ **A-PRATULUI**, ~ **DE-PRATURI**,
plantă leguminoasă, cu frun-
zele terminate printr-un cir-
cel ramificat, cu flori gal-
bene; numită și „măzărîche”
(*Lathyrus pratensis*) (2912)

⑥ ~ ~ **NEĂGRĂ** = **ORĂȘTICĂ** ⑦ ~
⑧ **LINTI** *pl.* (s și sg. ~) Boală
a porcilor, numită și „spurcă-
ciune” sau „măzărîche”, carac-
terizată prin niște boabe albi-
cioase de mărimea seminței de
cîneapă care se formează în
carnea lor; trichină: din stă sau
otur, de se dă mincare... la mascu-
rile... fac lînti (VOR.); să nu dai cu mătura
în capul porcului, că face lînte (PAC.)
[lat. linterem].

LINTEA (pl.-ele) *sn.* =
BOIANDRÎC: ușa aceasta are mai multe ciubuce în cadru și,
sus, un ~ mare (CRG.) [fr. linteau].

LINTIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Gen de
plante ce trăesc plutind la suprafața
apelor stătătoare sau care curg lin,
formînd colonii mai mult sau mai
puțin întinse; numite și „lînte-broș-
tească”, „lînte-de-baltă”, „lînte-bă-
lților”, „lînte-sălbatică” etc. (*Lemna*)
(2913) ② ~ *pl.* ③ ~ *Petișoare* roșii
ce se formează pe față și pe minți;
pistru [lînte].

LINTOLIU (pl.-liu) *sn.* Giulgiu:
Pe-un pat alb ca un ~ zace lebăda mu-
rîndă (EMIN.) [fr. linceul].

LINX *sm.* = **RIS** [fr.].

LIOARĂ, **LIOARBĂ** *sf.* F Gură:
tacă-ți lioapa sau lioarbă; și ar strînge
lioarbă acasă, n'ar mai dîrdăi de gamba
asupra călșorilor mei (CRG.).

LIOARCĂ *1. sf. Băn.* Broță-
cel.

2. **LIOARCĂ**, **LIO(Ă)RCĂ** *adv.* Udat pînă la piele,
plin de apă; paparudele... mulate lioarcă de donița vecinelor
(OOCB.); dacă aducea la gură o bărdacă de apă, peste poate să nu
se facă leoarță de sus pînă jos (CAR.); ud leoarță și tremurînd

Fig. 2910. Linoleum.

Fig. 2911. Linte.

Fig. 2912.
Lintea-pratului.

Fig. 2913.
Lintuță.

de frig (SP.); a început haba să-și lepede cojoacele, ude leoarță
(VLAH.); se deșteptă speriat, leoarță de sudoare (S.-ALD.).

③ **LIOARFĂ** = **LIOARĂ**.

LIOATĂ = **LIOTĂ**.

④ **LIOCEI** (-ceesc) *vb. intr. Trans.* A bălăci; a împroș-
ca cu apă: auzim ceva lioceind în fîntînă (RET.).

LIOP *interj.* Imită sunetul produs de un lucru
ud care se lipește cu sgomot de ceva, sau de un
lucru, de cineva care cade pe un loc ud ori alune-
cos: atunci plăcinta, llop! toamă în vîrtul capului (SB.);
îl trîntește llop! pe pavauza lașilor (NEGR.) [onom.].

LIOPIOFLEANDURĂ *sf.* F *iron.* Ciocoiu
de rangul cel mai de jos: din ~, ciocoiu de coada tră-
surii, am ajuns... vîstav de ogradă (ALECS.).

LIIOR = **LĂOR**.

⑤ **LIIORBĂI** (-ăse) *vb. tr. și intr. Mold. F iron.*
A flecări (SEZ.) [li oarbă].

⑥ **LIIORBĂU** *sm. Mold. (SEZ.)* Flecar [li oarbă].

LIIORCĂ = **LIOARCĂ**.

LIIORCĂ = **LIIORCĂ**.

⑦ **LIIORCĂ** (-ăse) *vb. tr. și refl.* A (se) uda cu
apă, a (se) face lioarcă; a bălăci.

⑧ **LIIORFĂ**, **LIOARFĂ** (pl.-te) *sf. Băn. Mască.*

LIOTĂ, **LIOATĂ**, **L(Ă)OTĂ**, **LEAHOTĂ** (pl.-te) *sf.*
Multime, droaie, gloată, grămadă: pînă și liota de
copii dau năvală ou întrebările (OLVR.); o liotă de cîni țărăști...
înaîntea pînă la o distanță respectuoasă (D.-ZAMF.); față lîntă
toată lioata lor zelăscă (SP.); dar de unde să poți răzbi cu două
mîini atîta leotă? (BAS.); Ștefan auzise și el de paguba ce face
țării leahota asta de desmetol (SP.) [srb. bg. li h o t a,
rut. ly h o t a, pol. lich o t a „lucru rău, netreb-
nic”].

⑨ **LIP** *sbst. Mold.* Murdărie grasă, lipicioasă; niol
nu i s'a dus ~ul de după ureche și duhănește ca un ursar
(SAD.) [vsl. lēp ū].

LIP *12* **LIP** sau **LIPA** *interj.* ① Imită sgomo-
tul produs de trîrlul picioarelor sau încălțămîntei:
ne-am pomenit cu oțetăi trel, lip! lip! ou piciorușele goale
pe scînduri (SR.-VN.); într'un papuc și-o opîncă, Lipa! lipa!
nea Stănică (FANN) ② Imită plescăitul lîmbii cînd
bea cineva apă: una, o căpruică subțirăteacă, lipa! lipa!
bea apă (UR.).

LIPACI *sm. pl. Mold.* Căpriorii alipiți de
acea cari alcătuesc sapa casei, numiți aiurea
„copileți”.

LIPĂI (-ăse) *vb. intr.* ① A țiri cu sgomot picioa-
rele sau încălțămîntea: mi-aș fi auzit tălpile lipăind
pe scînduri (VLAH.); vine... pe poteca dintre pruni cu papuci
lipăind (SR.-VN.) ② A sorbi ceva cu sgomot, plescăind
din lîmbă [lip a!].

LIPAN *sm. s. =* **BRUSTUR(E)** ①: cei mai răsăriți

îngălmează ote ceva din
fluter ori din frunză de
~ (LUNG.) ② Foale de
brusture: pune foale de
~ pe deasupra pietelor
albe (OLVR.); cu obioiei
de ~ (OLVR.); Aleargă ~
s'adune, Rupe, împrejur își pune (FANN); Vulpes, ca totdeauna,
veni la adunare... și cu un ~ mare la cap înfășurată (ALK.)
③ = **LUMINARE** ④ [bg. lēp a n ū].

LIPAN, **LIPANE** *sm.* Peste ce seamănă cu
păstrăvul, dar cu capul mai ascuțit și gură mult
mai mică; e cel mai gustos dintre toți peștii;
trăește în rîulețele de la munte (*Thymallus
vulgaris*) (2914) [srb. lip en].

LIPAN = **LIPCAN**.

⑤ **LIPANI** (-ănesc) *vb. refl. Olten.* A se usca de
foame, de nemîncare, a se face ca scîndura (CIAUȘ.)
(CONV.) [lip a n ū].

⑥ **LIPĂR** *sbst. Olten. (CIAUȘ.)* ⑦ Arșiță mare, căl-
dura dogoritoare.

⑧ **LIPCĂ** *adv. Mold. Bucov.* Alipit, lipit ca un scaiu,
nedespărțit: sezi ~ pe unde te duoi (CRG.); Zaharie... era
de față totdeauna și ședea acolo ~ (SAD.); el a rămas tot
una ~ cu ochii pe carte (SB.); a se ținea ~, a se ținea
scaiu, a sta nedespărțit: proșta și lenavia se ținea ~
de dînsii (FLOR.); cîte o bătrînică se ține ~ de vîcuța ei cu
lapte (LUNG.) [bg. lēp k a].

LIPCAN *sm.* ① Neam de Tătari originari din
Lituania stabiliți în ținutul Hotin din Basarabia:
Turcii îi întrebuntau în calitate de curieri: un

Fig. 2914. Lipan.

bătrîn ~ Tătar din Bugeac (0008.) ¶ ② ✕ Corp de trupe alcătuit din acești Tătari sub comanda marelui postelnic sau a pircălabului de Hotin ¶ ③ ✕ Curier, olăcar, stafetă: doi ~i de oiaș se trimiseră cu această veste banului și vâtafului Neagu (0008.); aștept din ceas în ceas să pice ~ul cu fidușia pașii din Ruscine (A-GH.) [tc. lipkă].

LIPEALĂ sf. Faptul de a lipi; lipitură; a casei cu pământ sau a ferestrelor cu hirtie.

LIPEAN ~ **LIPAN**.

LIPI (-pesc) 1. vb. tr. ① A uni strâns, a împreuna un lucru de altul cu cleiu sau cu altă substanță cleioasă: ~ o hirtie ruptă; ~ o scrisoare, o țigară; ~ tapetele pe pereți; ~ cu plumb, cu cositor ¶ ② ~ cu pământ, cu lut, cu humă, cu baligă, etc., a astupa găurile sau crăpăturile cu pământ, etc.: fata lipi și șterse cuptorul și-i cântă de drum (ASP.); în primăvară, luă un Țigan, îi puse să frământă imală și-și lipi casa (SLV.); ~ ferestrele, a astupa crăpăturile dintre cercevele ¶ ③ F ~ cuiva o palmă, a trage o palmă ¶ ④ A pune foarte aproape un lucru de altul, a-l așeza strâns de altul: a-și ~ fruntea de geam; ~ scaunele de perete ¶ ⑤ ✕ A alipi.

2. vb. refl. ① A se uni strâns cu o substanță cleioasă: fete se lipesc între ele cu gumă; tablele de tinichea se lipesc una de alta eu cositor; ¶ ② nu se lipeste învătătura de el ¶ ③ A se apropia strâns de cineva: de frică, s'a încețat de gîtul lui... și s'a lipit de dînsul (CRG.) ¶ ④ A se astupa găurile sau crăpăturile cu pământ, cu lut, cu plumb, etc.: pereții caselor se lipesc cu humă; găurile vaselor de metal se lipesc cu cositor ¶ ⑤ A se alipi: se lipise de noi doi cu inima și cu sufletul (A-GH.) ¶ ⑥ A se atinge: trase cu toate săgețile..., dară aș! unde să se lipescă săgețile de pielea lui? (ASP.); (în spec. verb. de o boală, de farmece) a se prinde (aducînd vătămare): făcîndu-se un porumbel, ca să nu se lipescă farmecele de el (ASP.) ¶ ⑦ A prîi, a aduce un folos: mînuie bine, dar nu se lipeste de mine [vsl. lăpiti].

LIPICIOȘ 1. adj. ① Care se lipeste, cleios; zeamă lipicioasă ¶ ② F Cu lipiciu: Ce folos de chip frumos, Dacă nu e ~? (FANN) ¶ ③ ✕ Molipsitor, contagios: boala de care mureau soldații cu mîile, nu era nici ciumă nici boală lipicioasă (A-GH.); risul e boală lipicioasă, se ia de la unul la altul (BR-VN.).

2. **LIPICIOASĂ** sf. ✕ ① Plantă cu tulpina culcată și ramificată, acoperită cu peri aspri și recurbați, cu flori mici albastre-roșietice (*Asperugo procumbens*) (2915) ¶ ② Plantă cu tulpina viscoasă, cu flori roșii, rar albe; se cultivă uneori prin grădini ca plantă decorativă (*Viscaria vulgaris*) (2916) ¶ ③ Plantă cu flori alburii, viscoase, dispuse cite trei sau mai multe la vîrfurile ramurilor (*Silene nemoralis*) ¶ ④ = **TURITĂ** [lipi].

LIPICIU (pl.-cluri) 1. sbst. ① Atracțiune, nuri, ceea ce în-cîntă, seduce, farmecă: el nu se puteau deslipi de dînsa, căoi și vorba-i și fața îi era o ~ (ASP.); în fața atîtor lipiciuri și a drăgălașelor sale forme (ASP.); se dă ea pe lîngă mulți..., da, ce face, ce dregă, că n'are ~ (DLVR.) ¶ ② ✕ ③ Boală din dragoste care face pe om să lincezească, să se topească d'a-n-picioarele: unui dînt'rîngii zise că-i e teamă să nu dobindească ~ (ASP.).

2. sbst. ✕ ① Plantă cu frunzele păroase, cu flori

albastre (*Lappula myosotis*) (2917) ¶ ② = **TORTEL** ¶ ③ = **TURITĂ** ¶ ④ = **LIPICIOASĂ** ¶ ⑤ = **HOLERĂ** [lipi].

⑥ **LIPIDEU** = **LEPEDEU**.

LIPIE sf. ① ✕ Pline rotundă și turtită făcută din cocă fără aluat: cine-mi aducea ~ caldă de la tîrg? (SP.) ¶ ② F Palmă peste obraz, labă, scatoalcă (CIAUS.) [srb. lepinja].

③ **LIPINĂ** (pl.-inf) sf. Băn. (MUS.) ✕ = **LIPIE** ①.

LIPIT 1. adj. ① p. **LIP** ¶ ② Sărac ~ (pămîntului), foarte sărac (aluziune la starea de servitute a țărânului, legat de pămîntul pe care-l locuia): era sărac ~, de n'avea după ce bea apă (ASP.); baba... a rămas de tot săracă, ~ă pămîntului (CRG.) ¶ ③ ~ de foame, lîhnit de foame: cum fu ~ de foame... se sătură de se făcu burduf (RET.) ¶ ④ **NELIPIT**.

2. sbst. Faptul de a lipi: ~ul caselor, ferestrelor, atîgelor.

LIPITOR 1. adj. verb. **LIP**. Care lipește.

2. **LIPITOR** sm. Cel ce lipește: ~ de atîșe.

3. **LIPITOARE** sf. ✕ Vierme negru care sugă singele aceloră de carse lipește; se întrebuintează spre a scoate singele de prisos la un bolnav (*Hirudo officinalis*) (2918): a pune cuiva lipitori; s'a încețat de gîtul lui moș Nichifor și s'a lipit de dînsul ca ~a (CRG.); se svîr-colea ca ~a cînd îi dai sare (ASP.);

Fig. 2918.
Lipitoare.

Fig. 2919.
Lipitoare.

Fig. 2920.
Lipitoare.

suge ca o ~ singele locuitorilor, se îngrășă din sudoarea lor (ALECS.) ¶ ④ Cămătar, speculant: într'un an... ~a l-a băgat în judecări și l-a lăsat sărac lipit (DLVR.) ¶ ⑤ = **PAPĂLUDĂ** ¶ ⑥ Plantă cu flori albastre (*Asperula arvensis*) (2920); ~ de vopsit, plantă cu flori albe așezate în vîrfurile tulpinei; se întrebuintează de boiagi pentru vopsit în roșu (*Asperula tinctoria*) (2919).

LIPITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a lipi i peretii casei cu lut, ferestrele cu hirtie, etc., lipeală; substanța cu care se lipește peretii casei, podeala, etc.: suprafața lemnului se tesnește ca să se prînză lipitura sau tencuiala (MAN.); argătelul lepăia cu picioarele descolte pe lipitura odăii (SAD.) ¶ ② ✕ ③ Boală din dragoste, sau din frică, care face pe bărbați sau femei să tinjească, să-i ia cu flori, să suferă de piroteală, etc.; bolnavul din lipitură sare din somn, biigue și slăbește vîzînd cu ochii.

LIPOVEAN, LIPOVAN sm. ① Comerciant sau birjar rus (așezat în Moldova) ¶ ② Locuitor rus de prin bălțile Dobrogei [rus. lipovanin].

LIPOVENIME sf. col. **LIPOVEAN**. Neamul, colectivitatea Lipovenilor: se vede că mireasa mea are cunoștință prin ~ (ALECS.).

LIPSA (pl.-se, -suri) 1. sf. ① Faptul de a lipsi de undeva, neafiare, absență: nu știu cum să-mi explic lipsa lui de la această întrunire; în lipsa mea, să nu vă mișcați de acasă; a osîndi pe cineva în ~, cînd nu se înfățișază înaintea judecății; în ~ de, nefîind; în ~ de altele, ne mulțumim și cu acestea ¶ ② Ceea ce lipsește; parte care lipsește; lacună, cusur, defect: n'a putut împlini lipsa banilor din casă; fle-oare dintre noi vede lipsurile și căsururile societății noastre (CAR.) ¶ ③ Nevoie. trebuință: multe lipsuri, multe necazuri, ce suferise muma viteazului (ASP.); a duce, a avea ~ de oeva, a nu mai avea un lucru de care e mare nevoie: duocm ~ de

LIP-
LIP

buni dascăli; am auzit că aveți ~ de sare... și am venit să fac o mare înlesnire celor încercați (usp.). ¶ ④ *Trans. Băn.* mi-a ~ am nevoie; e de ~, e nevoie: nu e de ~ să te duai acolo; nu este de ~ a grăi mult pentru dinsele (nich.). ¶ ⑤ *Sărăcie:* trăște în mare ~ ¶ ⑥ *F ~ de,* mă lipsesc de, renunț la: deotă să mă tot dojenesti, mai bine ~ de ajutorul tău; *abs.:* ba de găsit se găsește (o slugă)... dar mai bine ~! (BR.-VN.).

2. *adv.* Din care lipsește o parte, cu lipsă: am găsit marță ~; mi-a vindut ~ la cîntar; impune consumatorilor pline ~ la dram (N.-GH.) [gr.-biz. λιπω].

LIPSCAN *sm.* ¶ ① Negustor de mărfuri aduse de la Lipsca ¶ ② Cel ce vinde articole de manufactură.

LIPSCĂNIE *sf.* ¶ ① Marfa ce vinde un lipscan ¶ ② Prăvălia unui lipscan: eu îl urmaș până la o boltă de ~ (FIL.).

LIPSCĂNOAICE *sf.*

pl. ♀ Plantă, originară din America de Nord, cultivată la noi pentru florile ei galbene și roșii-negricioase dispuse în capitule (*Coreopsis tinctoria*) (¶ 2921).

LIPSI (-seso) 1. *vb. tr.* A lăsa fără ceva de care are trebuință, a-l împiedeca de a se folosi de un lucru, a face să ducă lipsă de ceva, a priva: m'a lipsit de ajutorul lui.

2. *vb. într.* ① A nu se afla undeva, a nu fi de față, a fi absent; a nu se înfrîțișa: a lipsit de la școală; nu era sărbătoare să lipsească el de la biserică (ORIC.); a lipsit de-acasă nouă ani și s'a întors cu doi bani (PANNI); ~ de la judecată ¶ ② A fi mai puțin, a nu fi, a nu avea cît trebuie: lipsește zece lei din carte; mai îmi lipsește cinci sute de lei, ca să împlinesc suma; *F:* îi lipsește o doagă, o simbătă ¶ ③ *DOAGĂ* ④, *SIMBĂTĂ* ¶ ⑤ *F A* o șterge, a pieri din ochi, a dispărea: mă, tălharule, nu și-am poruncit odată să lipsești de acilea P (ALECS.); lipsești din ochii mei, oă intru acouă într'un păcat (ALECS.) ¶ ⑥ A nu ~ de..., a nu uita, a nu se opri, a nu se abține, a nu se da înapoi: ciocilii... nu lipseau de a arunca sădrențe rupte de la otumași (N.-GH.) ¶ ⑦ A nu împlini: ~ de la datorie.

2. *vb. refl.* A se abține, a renunța, a se priva: nu se lipsește de nîlc o petrecere; deotă să mă închin lui, mai bine mă lipsoș; eu unul m'aș lipsi de asemenea frumusețe și ferioare (FIL.) [gr.-biz. viit. λείπω < λείπω].

LIPSIRE *sf.* ① Faptul de a lipsi ¶ ② Neafare într'un loc, absență, lipsă.

LIPSIT *adj.* ① p. **LIPSIT** ¶ ② **NELIPSIT** ¶ ③ Căruia-i lipsește ceva: ~ de inimă, de sentiment, de minte, de bani ¶ ④ **LIPSIT** de minte, ticnit, smintit: l-a dat să ~ năvele oarte la un nebun și ~ (PANN.).

① **LIPSIT** = **LEPSIT**.

LIRĂ (*pl.-re*) *sf.* ① Instrument de muzică, cu coarde, întrebuințat în vechime (¶ 2922): începuse Apolon a-și instruna lira și oltă vr'o două oltence (usp.); și din liră ougseau note și din ochi lacrimi amare (EMIN.) ¶ ② Talentul, verva poetică ¶ ③ **LIRA**, constelațiune din emisfera septen-

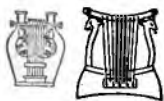

Fig. 2922. Lire.

Fig. 2923. Pasărea-liră.

trională alcătuită din 21 de stele, din care cea mai strălucitoare e Vega; poporul numește această constelațiune „Ciobanul cu oile” (— (¶ 1179) ¶ ④ Pasăre foarte frumoasă, cu coada în forma unei lire, care trăiește prin pădurile de eucaliptus din

Australia; numită și „pasărea-liră” (*Menura superba*) (¶ 2923) [fr.].

LIRĂ (*pl.-re*) *sf.* ① Monedă de argint italiană, corespunzătoare francului francez și leului nostru (¶ 2925) ¶ ② ~ (turcească), monedă de aur de 100 de piastri, valorînd, în timpuri normale, aproape 22 lei, 75 (¶ 2924) ¶ ③ ~ ster-

Fig. 2924. Liră turcească.

Fig. 2925. Liră italiană.

ling sau livra (sterling), monedă de aur engleză, de 20 șilingi, valorînd, în timpuri normale, 25,20 lei (¶ 2926) ¶ ④ ~ (egipteană), monedă de aur, întrebuințată în Egipt, de aceeași valoare ca lire

Fig. 2926. Liră sterling.

(sterling) engleză (¶ 2927) [it.].

LIRIC 1. *adj.*

① Se zice despre ori-ce poezie pe care cei vechi o cîntau pe liră sau, astăzi, despre poeziile compuse din stanțe sau strofe, ca odele, imnurile, etc., care pot fi cîntate sau puse pe muzică: poezie lirică; genul ~ ¶ ② Care face poezii lirice: poet ~ ¶ ③ Tragedie lirică, operă lirică ¶ ④ Comedie lirică, operă comică ¶ ⑤ Teatru liric, teatru unde se reprezintă numai piese puse pe muzică ¶ ⑥ Artist ~, actor la un teatru liric; ¶ SOPRANO ¶ ⑦ Plin de avînt, de inspirație poetică: răspundea pe un ton ~, să te rupă la inimă (GN.).

2. *sm.* Poet liric: irlind great [fr.].

LIRICĂ *sf.* Poezie lirică [fr.].

LIRISM *sbst.* ① Caracterul stilului poetic

¶ ② Avînt, entuziasm, căldură [fr.].

LIS *adj.* Cu părul alb (despre cai sau cîini).

LISARCA (*pl.-ărol*) *sf.* Băn. = LIȘIȚA [srb.].

LISEIU *sm.* Băn. Se zice unui cîine care e

lis pe frunte (VLACH.).

LISTA (*pl.-te*) *sf.* Însemnare de mai multe nume sau lucruri: ~ de bucate; ~ de cărți; ~ oltivă, suma votată de Adunările legiuitoare pentru cheltuielile de întreținere ale suveranului în monarhiile constituționale [fr.].

LISTAV, **LISTAV** (*adv.*) *Trans.* ① Lîmpede, curat (GENS.) ¶ ② Lucios (mc.) [comp. LISTAI, LISTEAV].

LISTRA = LISTA.

LIȘIȚA, **LEȘIȚA** (*pl.-te, -ți*)

sf. Pasăre din ord. picio-roangelor, de culoare negricioasă, care trăiește în cîlduri pe bălți, ascunzîndu-se printre sălcii sau în stuț (*Fulica atra*) (¶ 2928): din desigurii întuneceose de sălcii les lișiți și giște sălbatice (VLACH.); leșițele speriete se da afund și se ascundeau în stuțul și în papura de pe

Fig. 2928. Lișiță.

mal (COOS.) [comp. bg. liska, liškavec].

LIȘITE *pl.* Cele două lemne încovoiate și prînse cruciș de inima carului; numite și „furculițe”, „gemănări” sau „ciorobărițe” [srb. lisice].

○ **LIȘTAI** *adv. Mold.*, **LIȘTEAV** *Olten.* ① Intocmai, aidoma, curat: să te țiești de omul roș, căci e liștai draoul în picioare (creș.); lapte lișteav de vaoș (conv.) ¶ ② *Olten.* Liorcă, imbatat cu apă (conv.) [comp. **LIȘTAV**].
○ **LIȘTAV** *adj.* ① — **LIȘTAV** ¶ ② Intocmai, curat, sadea (rv. creș.) [comp. **LIȘTAI**, **LIȘTEAV**].
○ **LIȘTĂV** *adj. Băn.* Fără gust, searbăd (vorb. de mâncare).

○ **LIȘTEAV** — **LIȘTAI**.

LITANIE *sf.* ① Rugăciune în care se invocă, pentru o nevoie comună, ajutorul lui Isus, al Maicii Domnului și al tuturor sfinților, numindu-i pe rând ¶ ② Înșirare lungă, plicticoasă [vsl. < gr.].

LITARGĂ *sf.* ① Protoxid de plumb topit, care se prezintă ca o substanță cristalină, de culoare roșcată; se întrebuințează în laboratoare și în industrie la prepararea minilui, a acetatului bazic de plumb, în ceramică și sticlărie [fr. *litharge*].

LITCĂ *sf. Trans. (vc.)* ① = **MĂTCĂ**.

LITERĂ (*pl.-re*) *sf.* ① Fie-care din caracterele alfabetului, slovă: ~ capitală, majusculă sau mare; ~ mică sau minusculă ¶ ② Caracter de imprimărie care reprezintă în relief o literă a alfabetului: ~ de tipar; ~ italică sau cursivă; ~ grasă; ~ compactă (— **TAB. XII**) ¶ ③ ~ moartă, (decret, lege, act) care nu mai are valoare ¶ ④ *pl.* Științe, cunoștințe literare; literatură: facultate de litere; student în litere; om de litere, persoană care studiază literatura, compune scrieri literare [lat.].

LITERAL 1. *adj.* ① Conform, întocmai cum e scris în text: sensul ~ al unei fraze ¶ ② Traducere ~ă, făcută cuvint cu cuvint ¶ ③ Cantitate ~ă, cantitate algebrică reprezentată prin una sau mai multe litere.

2. *adv.* Vorbă cu vorbă: a traduce ~ [fr.].

LITERAR *adj.* ① Ce ține de literatură, ce se ocupă cu literatura: revistă ~ă ¶ ② Care cultivă literatura: luma ~ă ¶ ③ Proprietate ~ă, dreptul de proprietate al unui autor asupra scrierilor sale — **PROPRIETATE** ¶ ④ Îngrîșit, elegant: într-o formă ~ă ¶ ⑤ Limbă ~ă, limba scrisă, limba oamenilor cultivați, în opozițiune cu limba vorbită de popor ¶ ⑥ **NELITERAR** [fr.].

LITERAT *sm.* ① Acela care posedă cunoștințe întinse de literatură; om de litere [fr. *lettré*, refăcut după *literă*].

LITERATOR *sm.* ① Scriitor care se ocupă cu literatura [fr.].

LITERATURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Totalitatea cunoștințelor privitoare la regulile și materiile literare ¶ ② Totalitatea producărilor literare ale unei țări, ale unei epoci: literatura română, latină, greacă, franceză, germană, slavă; literatura veacului al XVII-lea ¶ ③ Tot ce s'a scris într-o ramură de știință sau literatură: literatura medicală, muzicală, poetică, dramatică ¶ ④ Literatura populară, totalitatea plăsmuirilor populare (cîntece și desene, basme, ghicitori, proverbe, etc.) care se transmit, din tată în fiu, de la unul la altul, fără intervenția cărților sau cărturarilor [fr.].

LITFĂ (*pl.-te*), & **LITVĂ** (*pl.-ve*), **LIFTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Termen de dispreț aplicat popoarelor păgîne sau socotite ca atare, celor de altă lege sau neamurilor străine cu care Românii aveau de luptat odinioară: și eu rîmîn să mor pe-aici cu litfele păgînei (coșea); ce prădăntul de litfă spurcată ai fi Hînd, de să nu știu tu rugăciunea? (usp.); oțîi Cazaci, căpoinți și alte litfe-spurcate au căzut morți aiot (creș.); Ion Ieși, blestemînd pe Nemți și pe toate litfele străine (D.-ZAMF.); litfele străine, Nemți, Turci și Muscali, care se băteau mereu pe blata țară (D.-GH.); multă litfă și norod din altă țară a mai văzut ei pe la vatra lui (GRIG.) ¶ ② Străin, venetic: litfa dracului! o'o mină fură și ou alta noide (ALECS.) [† Litfa, Litva „Lituania” < sl. Litva].

LITIAȚĂ (*pl.-ze*) *sf.* ① Boală caracterizată prin prezența unor calcule (pietre) în ficat, rinichi, plămîni, etc. [fr. *lithiasis*].

LITIE *sf.* ① Procesiune religioasă, cu rugăciuni și cântări: e datina ca Lunea, după Duminica Tomii, preotul să iasă cu litia în țarină și să facă rugăciuni împotriva grîndinii (GRM.) ¶ ② Slujbă făcută de către preot,

la biserică, după vecernic, avînd dinainte-i, puse pe o tablă, cinci plini, vin, grîu și untdelemn, pentru ca să înmulțească Dumnezeu roada creștinilor; cu acel untdelemn sfințit se ung pe frunte credincioșii: femeile cer de la ~, pentru leacuri, grîu sfințit (vor.) ¶ ③ Pîine sfințită la litie sau destinată a fi sfințită la litie: ~ se trimite în Moldova la sărbători mari de cîtră mai mulți credincioși (vor.) [gr.].
LITIER (*pl.-ere*) *sn.* ① Tabla, tavă pe care se pune litia (H.) 2929).

Fig. 2929. Litier de argint de la Mănăstirea Secu.

LITIGIOS *adj.* ① Ce se află în litigiu, ce poate face obiectul unui litigiu: afacere litigioasă; punct ~ [fr.].

LITIGIU (*pl.-gii, -giuri*) *sn.* ① Price, pricină de judecată: o înțelegere prealabilă asupra teritoriilor în ~ din Asia (D.-GH.); sint chemați a judeca toate aceste litigii (D.-GH.) [fr.].

LITINĂ *sf.* ① Hidrat de litiu (**LIOR**) [fr. *lithine*].

LITIU *subst.* ① Metal alcalin, alb ca argintul, moale și foarte ușor (**LI**) [fr. *lithium*].

LITOCROMIE *sf.* ① Un fel de cromolitografie [fr.].

LITOGRAF *sm.* ① Cel ce tipărește prin litografie [fr.].

LITOGRAFIA (*-țiez*) *vb. tr.* ① A tipări prin litografie [fr.].

LITOGRAFIC *adj.* ① Privitor la litografie, ce se întrebuințează în litografie [fr.].

LITOGRAFIE *sf.* ① Procedu prin care se reproduce pe hîrtie un desen, un scris, făcut pe o piatră specială cu un creion gras sau cu o anumită cerneală: litografia a fost inventată în Germania de Senefelder, în 1796 ¶ ② Foaie tipărită cu ajutorul litografiei ¶ ③ Atelierul unui litograf [fr.].

LITORAL (*pl.-aluri*) *sn.* ① Tărmul mării, regiunea unei țări ce se întinde de-a lungul mării: ~ul mării Negre [fr.].

LITOSFERĂ *sf.* ① Sfera solidă a pămîntului, cuprinsă între hidrosferă și piroferă [fr.].

LITOTĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Figură de retorică prin care se zice mai puțin spre a face să se înțeleagă mai mult; e contrariul iperbolei. Ex.: nu e frumos = e urît; nu e așa de prost = e deștept [fr.].

LITRĂ (*pl.-re*) *sf.* ① Veche măsură de greutate și de capacitate de 100 de dramuri = 1/4 de oca ¶ ② *Pr. est. Olten.* Măsură agrară (= 1/4 de pogon) [ngr.].

LITROȘI (*-oșoșo*) *vb. tr.* ① A prăpădi, a nimici, a distruge ¶ ② A mintui, a scăpa [ngr. *λετρώω*].

LITRU *sm.* ① Măsură de capacitate din sistemul metric egală cu un centimetru cub ¶ ② Sticlă ce conține un litru (H.) 2930 ¶ ③ Băutura conținută într-o astfel de sticlă: a băut un ~ [fr.].

LITURGHIE, LETURGHIE *sf.* ① Partea din

urmă a serviciului divin oficiat de preot în chip solemn, în care se săvîrșesc sfintele taine; dintre liturghiile scrise și practice în biserica ortodoxă e liturgia Sfîntului Ioan Chrisostom, care se săvîrșește în toate zilele, sîrbătorile și Duminicile de peste an, afară de unele zile prevăzute în tipicul bisericesc, cînd se întrebuintează aceea a Sfîntului Vasile sau a Sfîntului Grigore Dialogul: înainte de a se începe lupta, puse de se făc'o sîntă liturghie înaintea ostiilor (asp.); F (P) ~ cu bragă, lucru prost făcut; ca aluzie la plata preotului pentru facerea

Fig. 2930. Litri.

Fig. 2931. Din Liturghierul slavonesc, tipărit la Mănăstirea Dealului în a. 1646.

unei liturghii: vîndea și mai sump decît predecesorul său liturghiile și parastasele (л.-см.) ¶ ① Carte ce conține rînduiala liturghiei: numită și „liturghier” (□ 2931, 2932) ¶ ② F Înjurătură de cele sfinte (de cruce, de biserică, de liturghie, etc.): ridică piosarul oftava crucii și liturghii Moș Crăciunului, dar rămase și fără peste și fără coșuri (OLVR.) [ngr.].

LITURGHIER (pl.-ere) sn. = **LITURGHIE** ②. **LITURGHISI, LETURGHISI, LITURGISI** (-lisc) vb. tr. A săvîrși, a oficia liturghia: de astă dată fle-care preot este obligat să leturghisească (MAR.); au mers în biserică unde liturghisea fratele boierului (ss.) [vsl. < gr.].

***LITURGIAR, LITURGIER** (-re) sn. Cartecare conține rugăciunile pentru săvîrșirea liturghiei.

***LITURGIC** adj. Privitor la liturghie [fr.].

***LITURGICĂ** sf. Știința privitoare la administrarea cultului.

***LITURGIE = LITURGHIE** [fr.].

***LIȚĂ** (pl.-te) sf. Sirmă alcătuită din mai multe fire subțiri, întrebuintată la lucrările de electricitate [germ. Litze].

† **LIUBOV** sbst. Iubire, dragoste [vsl.].

† **LIUDE, LUDE** sm. (pl.-uzi) și sn. invar. la pl. Maram. ① Contribuabil; ~ birno, care plătește bir; ~ scutelnio, scutit de dări ¶ ② X Cel înrolat la jandarmii călări, care însă, din lipsă de cal, era nevoit

să alerge pe jos, de aci, loc.: ~ printre călărași, a cincea roată la car [bg. serb. lju d e].

○ **LIULEA, LIULE...** = **LULEA...**

○ **LIULIU** interj. Mold. Bucov. Trans. = **NANI!** [comp. rut. lju li-lju li].

○ **LIULIUT** (pl.-ute, -uturi) sn. Maram. Leagăn [liuliul].

○ **LIURCĂ, LIORCĂ** sf. Mold. ① Zeamă proastă ¶ ② Vin prost, băutură proastă [rut. lju r a].

LIVADĂ, LIVEDE, LIVADE (pl.-vezi) sf. ① Întindere de loc pe care crește numai iarbă de cosit pentru fin: ce livede e asta? 11 întrebam treodind prin niște gupi de vâl care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fin proaspăt coit (oos.) ¶ ② Grădină de pomi roditori: ~ de pruni; în spatele caselor vesele se 'ntind livezi mari de pomi roditori (VLAH.); părinții mei, oameni de jos, se 'țineau cu o livede mică de măsline (CAR.) [vsl. liv a d a].

† **LIVAN** sbst. Tămăie [vsl. < gr.].

LIVANT, LIVANTOIA = **LEVANT**.

LIVEDE = **LIVADĂ**.

***LIVID** adj. Vinăt, învinețit, plumburiu, albăstrui care bate în negru [fr.].

Fig. 2932. Titlul Liturghierului Mitropolitului Dosoftei, tipărit în a. 1679.

***LIVIDITATE** sf. Starea celui învinețit la față [fr.].

***LIVRA** (-rez) vb. tr. A preda, a furniza [fr.].

***LIVRĂ** (pl.-re) sf. ① Veche măsură de greutate în Franța, care varia după provincii; livra din Paris valora aproape 1/2 de kilogram ¶ ② Veche monedă franceză care valora aproape un franc ¶ ③ Măsură engleză de greutate, pentru cereale ¶ ④ = **LIRA** ② [fr.].

***LIVREA** (pl.-rele) sf. ① Costumul purtat de un lacheu, de o slugă de casă mare, adesea împodobit cu galoane (□ 2933): a văzut un om călare, îmbrăcat în livrea un curții (GN.); costumele acelor slujitori... livrele galoane și cu pueri pudrate (oos.) [fr.].

***LIVRET** (pl.-ete) sn. Cărtică, condică [fr.].

***LIZIBIL** adj. Citet ¶ ② = **ILIZIBIL** [fr. lisible].

LÎNĂ (pl.-ni) sf. ① Părul moale și elastic, mai mult sau mai puțin lung, mai adesea ondulat sau încrețit, care acoperă corpul oilor și a altor cîteva animale: haină de ~; postav de ~; lîna se tunde, se spală, se scarmănă, se plaptănă și apoi se toarce ¶ ② Toată lîna

Fig. 2933. Livrele.

de pe oale ① ② ③ LINA-BROAȘTEI — MĂTASE ① ② ③
pl. LÎNURI, diferite țesături sau varietăți de lînă
① ② ③ LINA DE AUR, a) ordin de cavalerie
înstituit în 1429 de Filip cel Bun, du-
cele Burgundiei și care constituie în
Spania și în Austria decorația cea
mai înaltă (□ 2934); b) — p. IST. [lat.
lana].

LÎNAR sm. ① Neguțator de lînă.
LÎNĂRICĂ, LÎNĂRIȚĂ, LÎNĂRIȚĂ
sf. ① = BUMBĂCARITĂ [lînă].

LÎNĂRIE sf. ① Filatură de lînă ①
② ③ Mărfuri de lînă și prăvălia unde
se vînd ① ② ③ Îmbrăcăminte de lînă: Fig. 2934.
femei îmbrăcate în cîtuși și lînărie murdare Lîna de aur.
(URG.) [lînă].

LÎNCED, LÎNGED adj. ① ② Bolnav ① ② Slăbit
din cauza boalei, lipsit de putere sau de vioiciune,
fără energie [lat. languidus].

LÎNCEZEALĂ, LÎNGEZEALĂ (pl.-ei) sf. ① Starea
unei persoane slăbite de boală ① ② Slăbiciune fizică
sau morală: Lincezeala de care pătimește mie nu-mi prea
place (SP.); oamenii mari cînd sunt pătimeși de lincezeală (SP.)
① ② ③ Lipsă de activitate, de mișcare, de energie,
toropeală: singurul mijloc de a scoate pe oameni din
lincezeala... vieții de toate zilele (BR.-VN.) [lincezi, lîn-
gezi].

LÎNCEZI, LÎNGEZI (-ezes) vb. intr. ① A fi într-o
stare de slăbiciune fizică sau morală, a tinji: ru-
șinea ce rămăsese asupra numelui său... o făcu de linceze
și se topea d'a'n-picioarele (SP.) ② A fi lipsit de activi-
tate, de mișcare, de energie, de vioiciune: spiritul
lîngezește într-o atmosferă urticioasă ce usucă inima (ALECS.)
[lînced, lînged].

LÎNETURI sf. pl. = LÎNURI: șandramale... pline
cu ~ (și) cu piei de tot felul (ORIG.).

LÎNGĂ prep. ① Exprimă apropierea, alăturarea;
aproape de, alături de: eram ~ dînsul; șede ~ palat;
băiatul de ~ mine ② Pe ~ loc. prep. Exprimă: a)
situațiunea aproape de ceva sau de cineva: rîul trece
pe ~ grădina noastră; se învîrtește mereu pe ~ dînsa; pe
~ lemnul cel uscat arde și cel verde; b) o exclusiune,
afară de: pe ~ aceste două case, mai are una la țară; să nu
ai alți Dumnezeu pe ~ mine; pe ~ aceea, afară de aceea;
c) o comparațiune: frumusețea ei nu e nimic pe ~ aceea
a nepoatei mele [lat. longō].

LÎNGED... — LÎNGED...

LÎNGOARE, LÎNGOARE, LUNGOARE sf. ① ② ③ Boa-
lă ① ② ③ Tișos: se bolnăvi de lîngoare... și în cîrind tiranul
se văzu la ușa mormîntului (NEGR.); lîngoarea neagră... devine
puțin violentă la acei cari ad mai fost loviți de ea (A.-GH.); cînd
am căzut bolnav de lîngoare la Iași (ALECS.) ① ② ③ IAR-
BA-DE-LÎNGOARE¹, FLOARE-DE-~, RĂDĂCÎNĂ-DE-~,
plantă erbacee, cu flori galbene, numită și „gâl-
binele” (*Lysimachia punctata*); IARBA-DE-LÎN-
GOARE² = USTUROIȚĂ; IARBA (FLOARE, RĂDĂCÎNĂ)-
DE-~³ = GĂLBĂJOARĂ ① ② Lincezeală (după fr.
languueur): feciorul de împărat se trezi din somn
îngreuiat de lîngoare și de inimă rea (ROSC.) [lat. lan-
guorem].

LÎNICĂ sf. ① Tort fin de lînă, de diferite co-
luri, cu care se coase sau se brodează: negrul des
al lînicii de pe rîurii albiștelor îi fac și mai negri ochii (LUNG.)

○ LÎNIȘOARĂ (pl.-re), LÎNIȚĂ (pl.-țe) sf. ① dim.
LÎNĂ ② = LÎNICĂ.

LÎNȘ adj. ① Care are multă lînă; ②: o vrei
și lînșă și lăptosă, să vie și de vreme acasă, se zice cînd
cineva caută un lucru sau o persoană care să aibă
toate calitățile și nici cel mai mic cusur ③ ④ Care
seamănă cu lîna ⑤ ⑥ Acoperit cu un fel de puf
ce seamănă cu lîna [lat. lanosus].

LÎNUȚĂ (pl.-țe) sf. ① dim. LÎNĂ ② = LÎ-
NICĂ.

○ LOADBĂ — LODBĂ.

○ LOATRĂ — LOTUR.

LOAZĂ (pl.-ze) sf. ① ② ③ Viță de vie ① ② ③ Ramură
verde, vîlstar ① ② F. Nerod, prost, secătură: vii să
mă rogi pentru vre-o ~ de elev de-al mei (CAR.); ~ îmbrăterată,
viță încălțată (PANN); toate secăturile, toate lăzile „îmbrăterate
ale satului și ale orașului” (JIF.) [sl. loza].

LOB sm. ① ② Partea unui organ despărțită de
alta prin cute sau creștături rotunjite: ~ii ficatului,

creierului ① ② ③ Capătul de jos, rotunjit și moale, al
urechii ① ② ③ Crestătură adîncă, tăietură largă și
rotunjită la unele frunze [fr.].

LOBAT adj. ① Care pre-
zintă lobi: frunză ~ă (□ 2935)
[fr. lobé].

○ LOBDĂ — LODBĂ.

○ LOBIDRAG sm.

Olten. ① = CONDURUL-
DOAMNEI [srb. lju-
bidrag].

LOBODĂ sf. ①

① Gen de plante
(*Atriplex*), una din
varietățile căruia
LOBODĂ-DE-GRĂDINĂ
sau ~ BUNĂ, adesea

roșie ca sîngele, se Fig. 2935.
cultivă, fiind între-
buințată în bucătă-
rie ca și spanacul (*Atriplex hortensis*) (□ 2937);
F se plimbă ca Vodă prin ~, se plimbă fără nici o
grijă ② ③ = CAPRIȚĂ ② ③ ④ ~
DE-DRUMURI, plantă cu frun-
zele verzi strălucitoare, pe
partea superioară, iar pe cea

Fig. 2936.
Loboda-de-drumuri.

Fig. 2937.
Loboda-de-grădină.

Fig. 2938.
Loboda-puturoasă.

inferioară, albe argintii (*Atriplex nittens*) (□ 2936)
① ② ~ PUTUROASĂ, plantă cu miros urit de
țiri, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele albe-
cenușii și făinoase pe o parte și pe alta (*Chenopo-
dium vulvaria*) (□ 2938) ③ ④ ~ SĂLBATICĂ, plan-
tă cu flori verzi dispuse într-un spic terminal
fără frunze; crește pe locuri incolte, umede și să-
rate (*Atriplex tataricum*) [vsl.].

LOC (pl.-cui) sn. ① Spațiul pe care-l ocupă un
lucru: un corp nu poate fi în același timp în mai multe ~uri
② Spațiul pe care-l ocupă o persoană; ③: nechemă-
tul n'are ~; ④: omul s'întîlnește ~ul (nu ~ul pe om),
omul face cîntecelea printre cari se află, iar nu
acea cu cari e adunat îi mărește cîntea; a nu-și
afla, a nu-și găsi ~ (ul), a nu-l încăpea ~ul, a nu avea
astîmpăr, odihnă (de supărare, de bucurie, etc.) ⑤
⑥ Parte din spațiu, luat în genere: ~ deschis, neînchis
între munți, dealuri sau păduri; ~ de trecere, pe unde
poate să treacă cineva; a-și face ~, a-și face ~, a căuta să treacă,
să pătrundă, să răzbată; a face ~, a se da în lături
ca să treacă cineva ⑦ ⑧ ~ de naștere, țara, orașul,
satul unde s'a născut cineva ⑨ ⑩ Condițiune so-
cială, situațiune, pozițiune; a se pune în ~ul cuiva,
a-și închipui că ar fi în situațiunea în care se află
celălalt ⑪ ⑫ Punctul, momentul, timpul potrivit: nu
e ~ul aiei să ne certăm ⑬ ⑭ Întindere de pămînt, ținut,
regiune: ~uri băltoase, păduroase ⑮ ⑯ Întindere, bucată
mai mare sau mai mică de pămînt destinată pentru
un anumit scop: ~ de pășune; o palmă de ~; a cumpă-
rat un ~ de casă; a arătat un ~ la cîmît ⑰ ⑱ Pasaj din-
tr'un scriitor ⑲ ⑳ A ~ geometric, totalitatea punc-
telor care au o proprietate comună: circconferența e ~ul
geometric al punctelor egale depărtate de centrul ei ⑲ ㉑
pl. Locurile afine, localitățile din Palestina unde a
trăit Mintuitorul ㉒ ㉓ Rînd, ordine, șir: în primul ~;
a ocupa ~ul al doilea ㉔ ㉕ Locul, pe loc, în același loc:
a lăsa, a sta, a rămîne ~ului; cînd o văzu, stătu ~ului,
temîndu-se să nu fie vre-o pălucă (SP.) ㉖ ㉗ La fața ~ului, pe
locul, la locul însuși de care e vorba, unde s'a pe-

LÎN-
LOC

trecut ceva ¶ ⑤ Din capul ~ului, de la început ¶ ⑥ În legătură cu unele verbe: a avea ~, a se întâmpla; a fi făcut: ceremonia a avut ~ la biserică; a da ~, a avea drept urmare, a da naștere, a ține ~ (de...), a ocupa o situațiune care e de fapt a altuia, a fi pus ca să înlocuească pe alt cineva sau altceva: uneori ~ sau fi ține ~ de tată; anunțul acesta ține ~ de invitațiune ¶ ⑦ În legătură cu unele prepozițiuni: 1. De ~, a) de fel, nicidecum: nu se domnea de ~, de ~, ca ce să însemneze un asemenea via (usp.); b) + îndată, imediat, pe loc: cum vine, de ~ îl cunoaște (RET.). — 2. Din ~, de pe locul obicinuit, unde se află sau s'a aflat înainte: nu se mișcă din ~; a umbra din ~ în ~, dintr'o parte în alta; a-i sări înima din ~ (de frică, etc.). — 3. În ~, a) pe același loc: a se opri în ~; a sta în ~; minte de stă soarele în ~ (RET.); b) în schimb: l-am dat alia în ~; în ~ de, a) arată raportul între două idei opuse: în ~ de a-și vedea de treburi, umblă toată ziua pe drumuri; în ~ de cuvinte de recunoștință m'am ales ou înjurături; b) țca, drept: în ~ de mulțămire, l-au îmbrăcat domnul ou contă de samur (LET.); în ~ să, arată raportul între două idei opuse, în loc de: în ~ să învețe, se joacă. — 4. La ~, iarăși pe locul dinainte: treci la ~! pune oărlie la ~; se minună... când văsu că, în locul capetelor tălate, creso altele la ~ îndolte (usp.); a-i veni inima la ~, a-i trece frica, sperieciunea, a-i reveni curajul; la ~ul lui, ei, lor, a) iarăși la locul dinainte; b) la locul unde se cuvine, bine pus, bine așezat, bine întrebuințat: acest om nu e la ~ul lui într'o astfel de casă; această expresiune nu e la ~ul ei aci; când da cite o vorbă dintr'insul, vorba era vorbă, la ~ul ei (CRO.); la un ~, în același loc, împreună, laolaltă. — 5. Pe ~, a) pe același loc: a sta, a se opri pe ~; b) la fața locului: să mergem acolo pe ~; c) îndată, imediat. — 6. Peste tot ~ul, pretutindeni, în toate părțile ¶ ⑧ Casa copilului, placență (lat. locus).

***LOCAL** 1. *adj.* ① Ce ține de un anumit loc, propriu unui anumit loc; din partea locului: obiceiurile ~; autoritățile ~; ¶ boală ~ă, mărginită la o anumită parte a corpului ¶ ② Coloare ~ă, culoare proprie fie-cărui obiect; adevăr în ce privește amănuntele și care, într'o operă de artă, reproduce timpul și locul acțiunii.

2. (*pl.-aluri*) *sn.* Clădire, încăpere, considerată în raport cu dispozițiunea, cu starea, sau cu destinația sa: un ~ încăpător, vast, prea strîmt; s'au clădit case frumoase în stil modern și ~uri pentru autorități (BR.-VN.); salonul său să fie ~ de întîlnire a făcătorilor de rele (U.-GH.) [fr.].

***LOCALITATE** *sf.* Loc, oraș, sat anumit, spațiu sau ținut deosebit: o ~ fertilă; diferitele localități ale țării [fr.].

***LOCALIZA** (*-izez*) 1. *vb. tr.* ① A face local, a fixa într'un loc: un incendiu ¶ ② A așeza cu gândul într'un loc determinat: frenologia localizează senzațiunile în orele ¶ ③ A da un caracter local: ~ o comedie.

2. *vb. refl.* ¶ A se fixa într'un loc: boala s'a localizat [fr.].

LOCALNIC 1. *adj.* Local, din partea locului: blajina ~ă stăpînire ne-a îngăduit să trăim ca în sinul lui Avram (ODOB.).

2. *sm.* Om din acea localitate, din partea locului: în această societate de emigrați și de ~i (NEGR.); ~ii... mersă îndată să-i arate biserica (VLAM.) [RUS. loka l'inyi].

LOCANDĂ, LOCANTA (*pl.-de, -te*) *sf.* Birt, ospătarie; han: această locandă nu are așt deolt un han: mulțime de camere nemobile și fără sobe (SOL.); vazeleuul trasurii... ne duse la cea mai bună locandă (ALECS.) [ngr. < it].

***LOCANDIER, LOCANTIER** *sm.* Cel ce ține o locandă, birtaș, hangiu: locantierul ne vorbea despre un vulcan ce s'ar fi aflînd în apropierea satului (ALECS.) [it. locandiere].

LOCAȘ, LAOȘ (*pl.-se*) *sn.* ① + Casa, locuința cuiu: de va fi mers cu ucigătorii... pînă la locașul lui (PRV.-MB.) ¶ ② Locuință, sălaș: (cu o nuanță de respect sau de solemnitate): tăcerea adîncă ce domnea în locașul dumnezeesc (ALECS.); peste trei zile aveam dureaua a-i întovărăși rămășițele la ultimul locaș (U.-GH.); acoperire eu bălării cel din urmă locaș al nostru (DLVR.) [ung. lakás, refăcut după loc].

***LOCATAR** *sm., -TARĂ* (*pl.-re*) *sf.* Chiriaș(ă) [fr.].

***LOCATIV** 1. *adj.* ① Care cade în sarcina chiriașului: reparațiuni ~e ¶ ② Valoare ~ă, venitul ce ar aduce o casă dacă ar fi dată cu chirie.

2. (*pl.-ive*) *sn.* ② Caz al declinării în unele iimbi, prin care se exprimă locul unde se găsește persoana sau obiectul [fr.].

***LOCAȚIUNE, LOCATIE** *sf.* ¶ ① Închiriere, dare sau luare cu chirie ¶ ② Chirie, prețul casei luate cu chirie [fr.].

***LOCH** *sbst.* ② Instrument cu care se măsoară iuțea călătoriei u-nui vapor sau unei corăbii (2939) [fr.].

LOCMA (*pl.-male*) *sf.* ① F Bucătică bună, gustoasă: nu-ți cere inima de ova locmale? (ALECS.) ¶ ② Chilipir: să stai tu la îndoaia, când îți cade așa ~ în mină! (O.-ZAMF.) ¶ ③ Sumă grasă: Pe cînd domnii greoi... Alci aștegau, Lipsea de parale, și se ~mboagău în ghîșind locmale (ALECS.) [tc.].

***LOCO** *adv.* Chiar în acest loc, în acest oraș [lat.].

① **LOCOMI...** = **LACOMI...**

***LOCOMOBILĂ** (*pl.-te*) *sf.* Mașină cu aburi așezată pe roate și care se poate muta din loc în loc; întrebuințată în industrie și la lucrările agricole (2940) Lăstar de nevoles, crescut la umbra unei locomobile (VLAM.) [fr.].

***LOCOMOTIVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* Mașină cu aburi sau electrică așezată pe roate care pune în mișcare

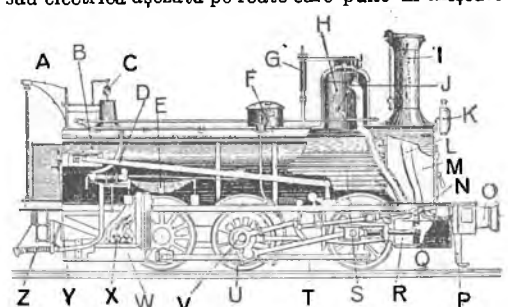

Fig. 2941. Locomotivă.
A. Marchiza. — B. Cazan. — C. Fluier. — D. Injector de apă. — E. Resort. — F. Nisipar. — G. Balanță (supapă de siguranță). — H. Dom. — I. Coș. — J. Regulator. — K. Felinar. L. Teava de emisiune. — M. Cutia de fum. — N. Săltarul de distribuție. — O. Tampon. — P. Scară. — Q. Piston. — R. Cilindru. — S. Tevi de fum. — T. Biela. — U. Roată. — V. Excentric. — W. Cenușar. — X. Focar. — Y. Schimbătorul de mers. — Z. Teava de cuplare.

vagoanele unui tren ce umblă pe șinele drumului de fier (2941) [fr.].

***LOCOMOȚIUNE** *sf.* Mișcarea, transportarea dintr'un loc într'altul: mijloace de ~; lăsînd călărețul liberă facultate... de a-și urma calea cu ori-ce alt mijloc de ~ (ODOB.) [fr.].

***LOCOTENENT** *sm.* ① Locuitor al domnitorului ¶ ② Ofițer de un grad inferior căpitănelui (2942): ~ de cavalerie, de artilerie, de administrație ¶ ③ Locotenent-colonel, ofițer de un grad superior maiorului și inferior colonelului (2943) [it. locotenente].

***LOCOTENENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Calitatea de loc-

țitor al domnitorului și durată acestei misiuni (în spec. despre interimatul după abdicarea lui Cuza, în 1866): locotenenta domnească [it.].

○ **LOCOTIȚĂ** (pl.-te) sf. ♀ = CLOCOTICI ☉.

○ **LOȚȘĂ** sf. Băn. Trans. X Tăie-ței [ung. laksa].

○ **LOCȘOR** (pl.-șoare) sn. dim. LOC.

○ **LOCȚITOR** sm., **LOCȚITOARE** sf. Persoană care ține locul alteia, care înlocuiește pe alta în mod provizoriu [loc + țitor].

○ **LOCUI**, † **LĂCUI** (-nesc) vb. tr.

și intr. ○ † A trăi: să lăcuască Fig. 2943. Loco-
neștine frumos și drept, ca să nu vi-
nuească pre nimenea (PRV.-MB.) ¶ ○ A ședea într'un loc
(cu casa), a-și avea locuința, domiciliul; a trăi
unde: îi primi să lăcuască în curtea palatului (usp.)
[ung. lakni, refăcut după loc].

○ **LOCUINȚĂ**, † **LĂCUINȚĂ** (pl.-te) sf. Casa în
care locuiește, unde șade cineva: un bordelu într'un
colț al curții îi se dăte spre ~ (usp.) [locui, lă-
cui].

○ **LOCUITOR**, † **LĂCUITOR** sm. Cel ce locuiește în-
tr'un loc, într'un oraș, într-o țară: România are
aproape 17 milioane de locuitori [locui, lăcui].

○ **LOCULEȚ** (pl.-ete), **LOCUȘOR** (pl.-șoare) sn. dim. LOC.

○ **LOCUSTĂ** = LĂCUSTĂ.

○ **LOCUȚIUNE** sf. ○ Fel de a vorbi particular,
expresiune deosebită ¶ ○ ~ adverbială, conjunctivă,
prepoziitivă, reunire de mai multe cuvinte care echi-
valează cu un adverb, cu o conjuncțiune, cu o
prepozițiune ¶ ○ ~ proverbială, expresiune care
se deosebește de proverb prin faptul că verbul poate
varia după împrejurări, după persoană, gen și
număr, etc. Ex.: a lăsa la sapă de lemn [fr.].

○ **LODBĂ**, ○ **LOADBĂ** (pl.-be), **LODBĂ** (pl.-de), Trans.
Bucov. **LODVĂ** (pl.-ve) sf. Bucată de lemn lungă de
1-2 m. despicată cu secură dintr'un trunchi
de copac: un car încărcat cu loadbe de fag (cro.); păreții
sînt înghesbați din loadbe grosolane ce se închele la muchi
(arg.); sârmanul nu era în stare să ducă nici o lodvă bună,
neam un copaciu întreg (sa.) [rut. lodva].

○ **LOGĂCEL** sm., **LOGĂCIȚĂ** (pl.-te) sf. Băn. 2 =
STICLETE [comp. LUGACIU].

○ **LOGARITM** sm. și (pl.-me) sn. ± Număr luat
într-o progresiune aritmetică, ce corespunde unui
alt număr luat într-o progresiune geometrică: ta-
bliă de ~i [fr.].

○ **LOGHIOTAT** sm. ~ Învațat grec (titlu dat
dascălilor greci din epoca fanariotă pînă în prima
jumătate a veacului al XIX-lea): dascălii greci, lo-
ghiotați care născuse pe bieleți școlari români (ALECS.); vezi,
~e, că am învățat a ceti (NEGR.) [ngr.].

○ **LOGIC** adj. ~ Conform cu logica ¶ ○ Analiză
~ ANALIZĂ ○ ¶ ○ NELOGIC [fr.].

○ **LOGICĂ** sf. ○ Știința care ne învață să ra-
ționăm ¶ ○ ~ Carte care tratează despre această
știință ¶ ○ Dispozițiune de a raționa just ¶ ○
Rationament, metodă; fel particular de a raționa
¶ ○ Sir de idei [fr.].

○ **LOGICIAN** sm. ~ Persoana care știe bine lo-
gica, care raționează just: îți filosofează rece, ca oel
mai sever ~ (VLAH.) [fr.].

○ **LOGODI** (-odose) 1. vb. tr. ○ A promite solemn în
căsătorie ¶ ○ A celebra logodna: venea popa acasă de-i
logodes (MAR.).

2. vb. refl. A-și făgădui reciproc să se căsăto-
rească împreună: făcură vorba și, iute inte, se logodi
și el cu dînsa (usp.) [vsl. lagoditi].

† **LOGODINȚĂ** (pl.-te) sf. (PRV. LP.) = LOGODNĂ
[logodii].

○ **LOGODIRE** sf. ○ Faptul de a (se) logodi
¶ ○ Logodnă.

○ **LOGODIT** adj. p. **LOGODI** ¶ ○ **NELOGODIT**.

○ **LOGODNĂ** (pl.-ne) sf. ○ Promisiune solemnă
de căsătorie: ~ se zice cea mai înfrînă cuvîntare de too-
menală a nunții (LEG.-CAR.) ¶ ○ Serbarea care se face
cu această ocaziune, cînd tinerii ce urmează a

se căsători împreună își schimbă inelele: bătrînul
adusesse verigile de ~ (VLAH.) [vsl. lagodinu].

○ **LOGODNIC** sm., **LOGODNICĂ** (pl.-ce) sf. Per-
soană care s'a logodit, mire(asă): dragul meu lo-
godnic, trebuș să ști că și eu sînt fată de împărat (usp.); după
ce se cununară filii împăratului cu logodnicele ce-și ale-
seseră fie-care (usp.) [vsl. lagodinu].

○ **LOGOFĂT** sm. ○ † Mare boier, dregătorul cel
mai înalt și prezidentul divanului domnesc în
Moldova, care se ocupa cu întocmirea hrisoavelor
și punea pe ele pecetea domnească păstrată tot-
deauna de dînsul; el ju-
deca și hotăra în prici-
nile privitoare la moșii
și era mai mare peste
ispravnicii Curții; în
Muntenia, marele ~, ve-
nea în rang după
„marele-ban” și
avea aproape ace-
leași atribuțiuni
ca în Moldova (Fig.
2944): ~ mare, giu-
decător și alesător de
oșini, ispravnic pe o
samă de oameni de
frunte, ce sînt cur-
teni la țară și jude-
cător tutulor cine sînt
cu strîmbătăți în țară
și luător de samă tu-
tulor ispravnicilor ce
sînt la Curtea dom-
nească (GR.-UR.) ¶ ○ Al doilea (sau vtor), al treilea
(sau tretii) ~, boieri, de un rang inferior, ce
făceau parte din cancelaria divanului ca aju-
tori ai marelui ~ ¶ ○ ~ al dreptății, mini-
strul de justiție; ~ al credinței, ministrul culte-
lor; ~ de obiceiuri, maestrul de ceremonii al Curții;
era în acea zi primire mare la Curte: ~ul de obiceiuri în-
grîșise de toate (FIL.); ~ de taină, secretar domnesc ¶
○ † Titlu onorific dat boierilor fără funcțiune
care stăteau la țară ¶ ○ † Scriitor de documente,
numit uneori ~ de divan; secretar; copist: ~ul
laste de-a scriere cuvintele lucrurilor bolarilor cele de cîinste
(PRV.-MB.) ¶ ○ ~ Notar într-o comună rurală: ~ de sat
¶ ○ ~ Mai marele peste ispravniciei sau feciorii
boierești la o moșie, sub directă ascultare a pro-
prietarului, arendașului sau vechilului (= Mold.
VATAV) ¶ ○ **FAT** ~ **FAT** ○ [gr.-biz. λογόθετης].

○ **LOGOFETEASĂ** (pl.-ese) sf. Soția unui (mare)
logofăt.

○ **LOGOFETEȘ** sm. dim. **LOGOFĂT**. Copist infe-
rior.

○ **LOGOFETIE** sf. † ○ Demnitatea, dregătoria,
cancelaria marelui logofăt: logofetie și vornic-
ieile cele mari... se mai dau pămintenilor (A.-GH.) ¶ ○ Slujba
unui logofăt.

○ **LOGOGRAF** sm. ~ Nume dat primilor scriitori
în proză ai vechilor Greci [gr.].

○ **LOGOGRIȚ** (pl.-te) sn. Un fel de ghicitoare care
constă dintr'un cuvînt ale cărui litere combinate
în felurite chipuri dau naștere la alte cuvinte care
iarăși trebuie ghicite; (F): Postelnicul... credea că
descifrase ~ul din inima Grecoacului (FIL.) [fr.].

○ **LOGOMAHIE** sf. Ceartă de vorbe (deșerte)
[fr.].

○ **LOGOR** sbst. Băn. 2 Drojdie [srb.].

○ **LOGOS** sbst. F iron. ~ Cuvîntare, discurs: cu
chin cu vai, ~ul se sfîrși
(O.-ZAMP.) [ngr.].

○ **LOIAL**... = LEAL...
[fr. loial].

○ **LOITRA** (pl.-re) c

sf. ~ Pie-care din
părțile laterale ale
unui car, avînd forma
unei scări așezate în
lat; ele se sprijinesc, în partea de sus pe leuce,
iar în partea de jos pe vîrtej și perinoc (Fig. 2945):
își legă calul de loitra unui car (SLV.) [srb.].

○ **LOJĂ** (pl.-ii) sf. ○ Odăiță, la intrarea unei

Fig. 2943. Loco-
tenent-colonel.

Fig. 2944. Mare-logofăt (după o
pictură din colecțiunea Academiei
române).

Fig. 2945. Loitra.
A. Cercei, scoabă, ghermec; -SS.
Speteze; - CC. Carimbii.

case mari, unde stă portarul ¶ @ Mic cabinet într'un teatru, într'o sală de spectacol (2946) ¶ @ Camera în care se îmbracă actorii ¶ @ Adunare de francmasoni [fr. loge].

LOJNITĂ = LOJNITĂ.

○ **LOJOTĂ** (pl. -te) sf. Trans. @ Sgomot confuz de glasuri, gălgăie: Vrea bietul atunei ceva să zică, Dar numa ~ neînțeleasă s'aude (BO. DEL.) ¶ @ Rachlu, basamac (FR. -COR.) ○ **LOLOȚI** (-otese) vb. într. Trans. A face sgomot [lo-lotă].

Fig. 2946. Lojă.

○ **LOLOȚI** sm. pl., **LOLOȚE** sf. pl. Lațe ce se desprind din lina oilor și se acată de spini: ~i culești dau oca mai bună calitate de lina (PAMF.).

○ **LOLOȚI** (-otese) vb. tr. și refl. Trans. (vic.) A (se) înclăi, a (se) înnoada [lolo a te].

○ **LOM** sm., mai adesea **LOMURI** pl. Băn. Maram. Arbori doborâți, crăci uscate și rupte îngrămădite pe pământ [srb. lom, rut. lîm, lom u].

* **LOMBARD** sbst. ¶ Imprumut sau avans de bani pe titluri depuse ca amanet [germ.].

* **LOMBARDA** (-dez) vb. tr. ¶ A imprumuta pe (t)luri depuse ca) amanet [germ.].

* **LONGEVITATE** sf. Viață lungă, îndelungată [fr.].

* **LONGITUDINAL** adj. În lung, în direcțiunea lungimii unui lucru [fr.].

LONGITUDINE s/.

Arculecuatorului pământesc cuprins între meridianul unui loc oare-care de pe suprafața pământului și între un alt meridian care trece printr'un loc anumit ales în mod arbitrar; acest din urmă meridian se numește „primul meridian” (2947): Francezii calculează ~a după primul meridian pe care-l socotesc că trece prin Paris [fr.].

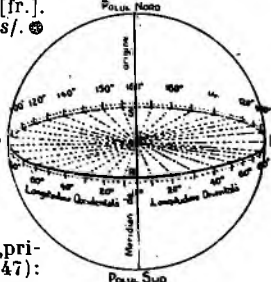

Fig. 2947. Longitudine.

LONTRU = LAUNTRU.

○ **LOPAR** (pl. -are) sm. Băn. Fund de mămăligă, scindură pe care se răstoarnă mămăliga din ceaur [srb.].

LOPATĂ (pl. -peti) sf. @ Unealtă de lemn sau de fier (mai adesea cu coadă de lemn) cu care se ridică de pe jos pământ, nisip, zăpadă, gunoiiu. băligar, cu care se vîntură griul, etc. (2948); @: lopată grămădește și sapa risipește (PAMN); cu ~, cu grămada, în cantitate mare: ouaj cu obila și mingelui cu lopata (VLAN); @: nu e cu lopata, ci cu judecata, dreptatea nu trebuie să ~i-o cante cineva cu bătaia; de-acum sapa și lopata, acum s'a sfîrșit cu mine, nu mai am nici o nădejde, nu-mi mai rămîne decît să aștept moartea ¶ @ Unealtă de lemn, cu coada foarte lungă, de băgat piinea în cuptor (2949) ¶ @ ~ Unealtă de lemn cu care se vislește o luntre, visla (2950): apucînd lopoțile cu putere, se îndepărtă de la mal într'o clipă (O. ZAMF.) [vsl.].

LOPATĂ (-ătez) vb. într. @ A visli: cîrmi luntrea... și încep a ~ din toate puterile (S. ALD.) [lo-pa-tă].

LOPĂȚAR sm. @ @ Cel ce face lopoți ¶ @

@ Cel ce vislește o luntre cu lopoțile, vislaș: nu băgase de seamă că ~i depărtaseră corabia de uscat (152.) ¶ @ @ Pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul lung și găvănat în formă de lingură; corpul e alb, pieptul gălbui, iar pe cap are un moț de pene lungi (Platalea leucorodia) (2951) ¶ @ @ **RATĂ-LOPĂȚAR** = RATĂ @.

Fig. 2951. Lopătar.

LOPĂȚEA (pl. -tele) sf.

@ dim. **LOPATĂ** ¶ @ Plantă cu flori mari liliacii (Lunaria rediviva) (2952).

LOPĂȚICĂ (pl. -tele) sf.

@ dim. **LOPATĂ** ¶ @ Mică lopată de fier, cu coada scurtă, de pus cărbuni în sobă ¶ @ Mold. = BUL-FEU ¶ @ Bucata de lemn cu care se strunește sfoara ferestrăului, numită și „struneală”, „lemnus”, „intinzător”, „răscuitoare”, „limbă”, „cordar”, „săgeată”, etc. ¶ @ Scindurică cu mai multe găuri, la războiul de țesut, în care se vîră un cuiu spre a împiedeca sulul de a se da înapoi (106) ¶ @ X Bucată de lemn sau scindurică îngustă cu care se tăpșește mămăliga în ceaur, după ce s'a meste- cat ¶ @ Lopățica umărului, numele popular al o-moplatului ¶ @ = **LOPĂȚEA** @.

Fig. 2952. Lopățea.

LOPETICĂ = LOPĂȚICĂ.

○ **LOPȚĂ** (pl. -te) sf. Băn. Minge.

LÔR 1. pron. pers.

2. @ adj. pos. ¶ @ Al, a, ai, ale ~, pron. pos. [lat. illorum].

* **LORD** sm. @ Titlu de înaltă noblete în Anglia: Ca mulți lordi de vîltă veche Din întunecatul Nord, Lordul John e 'nt'o ureche (COȘA) ¶ @ Camera lordilor, adunare parlamentară engleză, alcătuită din lordi și înalți funcționari ai Marel-Britanii, corespunzătoare întru cliva senatului nostru ¶ @ ~ mayor, titlu dat primarului Londrei și al altor orașe mari (Dublin, Liverpool, Manchester și Belfast) [engl.].

* **LORN** (I)ETĂ (pl. -te) sf. @ Ochian mic de teatru (2953): ~ cu care se uită esara obrăncioște prin toate lojele teatrului (NEGR.); doamnele și domnișoarele își luară lornelele de la ochi (GN.) [fr. lorgnette].

* **LORNIȚON** (pl. -oane) sm. @ Ochelari prinși pe nas cu ajutorul resorturilor (2954) ¶ @ Ochelari cu miner de care se servesc doamnele (2955) [fr.].

Fig. 2953. Lornietta.

LOSNIȘOR = LĂSNICIOR.

○ **LOSTOPANĂ** (pl. -ne) sf. Mold. @ Bucată mare de pământ ruptă dintr'un mal ¶ @ Bucată mare de lemn, buturugă; buștean: ea aduce lostopanele de brad pe care o mășină le taie în bucățele (M.C.).

Fig. 2954. Lornion.

Fig. 2955. Lornion.

LOSTOȚĂ, **LOSTRIȚĂ** (pl. -te).

○ **LOSTICA** (pl. -ici) sf. Soiu de păstrăv mare care poate ajunge plnă la 1 m., 20 lungime și la 10-12 kgr. greutate (Salmo hucho).

Fig. 2956. Lostrița.

([2956]: pădurile au câprioare, izvoarele păstrăvi, și Bistrița Iostriți (VLAH.) [comp. bg. srb. losos(ă)].
LOSTUN = LĂSTUN.

***LOT** (pl.-turi) *sn.* ① Porțiune dintr'un tot împărțit între mai multe persoane: la noi un ~ de pământ este de patru hectare (A.-GH.) ② Ceea ce se câștigă la o loterie: la amindonă am câștigat ~urile mari, ale mari de tot! (CAR.) [r.].

***LOTCA** (pl.-ci) *sf. Mold.* ③ Luntre depescuit: vre-o două bărol grecești și un șir întreg de lotci lipovenesti (O.-ZAMF.) [rus. lodka].

***LOTĂRIE** *sf.* ④ Joc de noroc în care se trag la sorți mai multe numere care dau dreptul la cîte un câștig acelorale ale căror bilete poartă numerele ieșite la sorți ⑤ ⑥ Joc de noroc [r.].

***LOTON** *sbst.* ⑦ ⑧ Joc de noroc compus din cartoane cu diferite numere tipărite pe ele și din 90 de numere înscrise pe niște bile care se scot unul câte unul dintr'un săculeț. Acela ale cărui numere de pe întreg cartonul pe care l-a cumpărat sau numai de pe o linie a cartonului, s'au tras mai înainte, câștigă partida (O) 2957) ⑨ Cartoanele și numerele acestui joc: al drag ~! îl aduce madama din odaia de alături și așază cartoanele pe masă (BR.-VN.) [r. lot o].

***LOTUR** *sm., LOTĂRA (pl.-re) *sf. Tr.-Carp.* ① Hoț (hoasă), tîlhar: noaptea să-l păzești bine casa de lotri (ICH.) ② Ștengar, ștengăriță ③ Istet [sl. lotrû].*

***LOTUS** *sbst.* ④ ⑤ Plantă ale cărei fructe, după credința celor vechi, făceau pe străini să-și uite de patrie ⑥ Plantă ce crește pe apă în Egipt și în India ([2958] [fr. < gr.].

***LOTIUNE** (*sf.* Spălarea unei părți a corpului în spec. a capului) cu un preparat farmaceutic [r.].
 + **LOVEALA** (pl.-ei) *sf.* Lovitură [lov i].

LOVELE *sf. pl.* ⑥ Bani.

LOVI (-vesc) *1. vb. tr. și într.* ① A atinge cu putere, cu violență, a izbi: l-a lovit cu parul în cap, cu muchia toporului, cu palma peste obraz; a doua oară flică-se lovî cu mărul în cap tot pe ocheș (ASF.) ② ✕ A ataca: oastea l-a lovit pe la spate ③ A da peste, a cădea peste cineva: l-a lovit o mare nenorocire; de cîte ori te va ~ dorul de ea, totdeauna voui merge și țî-o voui aduce (RET.) ④ ✕ A fi atins de o boală, a cădea bolnav: l-a lovit ciuma ⑤ ⑥ A jigni, a vătăma, a aduce o atingere, o pagubă: „Îașii în carnaval”... lovește în asei ce au mare interes a nu se forma la noi o opinie publică (ALECS.) ~ în interesele cuiva.

2. *vb. refl.* ① A se atinge cu putere, cu violență, a se izbi: s'a lovit cu capul de perete; te lovești la un deget și te doare trupul tot (ZNN.) cînd tunul înlîu, să te lovești cu o pietricică în cap, ca să ți se facă capul tare (GOR.) ② ✕ A se încăiera, a se ataca: oștile din amîndouă părțile se lovîră ca niște turbăți (ASF.) ③ A se potrivea, a se nemeri: cînd au cercat... păpușul pe piciorul fetei babel, au văzut că nu se lovește (SB.) Se levesc la duh, la minte, și trăsese ca frății (PAUN); se lovî ca nuca în perete și vorba tu (ASF.) ④ A se învoi, a cădea la învoială: ce zici, Jupine, ne lovim cu țîgu p (ALECS.) [vsl. lov i t i, a vîna].

LOVITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a lovi și rezultatul acestei acțiuni: dintr'o ~ îl făcu în două buoști (ASF.) ② loviturile soartei ③ ~ de burșă, speculație îndrăzneată sau schimbare bruscă a cursurilor bursiei, care îmbogățește pe unii și sărăcește pe alții.

***LOZ** (pl.-zuri) *sn.* ① Bilet de loterie ② Acțiune cu câștiguri care se trag la sorți [germ.].

***LOZI** (-zaso) *vb. tr. Olten.* A vorbi într'ăiurea, în neștiire, a aiura; a vorbi de clacă (CIAUS.) (R.-COD.)

LOZIE *sf. Mold.* ④ Numele unor varietăți de răchită (-MIJAE); RĂCHITĂ-ROȘIE: Prutul serpuște în desigur de trestie și de lozii (VLAH.) în poiană vede o căsuță umbrăită de niște lozii pietoase (CRG.) [sl. loz i je].

Fig. 2957. Loton.

Fig. 2958. Lotus.

LOZINCA (pl.-ci) *sf.* Parolă, cuvînt sau nume convențional pe care trebuie să-l rostească soldații dintr'aceiași armată, spre a se recunoaște între ei: lozincă sau parola de recunoaștere între soți era cuvîntul „opincă”, la care celălalt răspundea „par” (A.-GH.) se grăboa să rostească lozincă cu multă conștiință, ori de cîte ori îl oprea vre-o santinelă (O.-ZAMF.) [germ. Losung; comp. și srb. lozinka].

LOZNIȚĂ, LOJNITĂ (pl.-te) *sf. Mold. Trans.* Groapă deasupra căreia se pune o leasă de nuiele pentru uscat prunele ([2959]: la noi acasă... aveam o lozniță și uscăm poamele (GRIG.) [rut. loznică].

†**LU = LUI.**

LUA (iau, lei, la, luăm, luați, laui; -p. lual; -part. luat) *1. vb. tr.* ① A prinde cu mîna, a apuca ceva spre a ținea în mînă: ~ ou mîna, ou degotele; ~ armele, a se înarma; ② ~ în mînă o afacere, a se ocupa de aproape de ea ③ A prinde, a apuca pe cineva de o parte a corpului: ~ de mînă, de braț, de pîr, de piept, de gît, de mijloc; ~ în brațe, în ghilare; ④ ~ în unghii ⑤ A prinde, a apuca altfel decît cu mîna: ~ jar din sobă cu lopățica ⑥ A băga în gură, a bea, a minca; a respira: lei cu noi un pahar de vin? — Nu iau nimic dimineața; n'am luat nimic în gură astăzi; ~ aer, a se plimba spre a respira aer curat; *pr. ext.* ~ apă, a intra, a pătrunde apa în ceva (într'o încălțăminte, într'o încăpere, etc.): ~ apă la galoși; o corabie ce luase apă se legănă odată la dreapta (S.-ALD.) ⑦ A pune, a așeza pe o parte a corpului său: ~ pe genunchi; ~ în cîrcă, în spate ⑧ A cuprinde: vedeai numai focuri în toate părțile, cît luai cu ochiul (A.-GH.); a-l ~ flori, groaza, jalea ⑨ A pune stăpînire, a se face stăpîn pe ceva sau pe cineva; a ocupa cu sila; a cuceri: l-a luat Dumnezeu; să-l la dracul; ~ ou asalt; ~ un oraș, o cetate, un tun, un steag ⑩ A apuca cu sila, a răpi; ⑪ cu sila poți ~ omului, dar ou sila nu-l poți da; ~ cuiva plînea de la gură ⑫ A face să piardă, să se prăpădească: această lucrare mi-a luat prea mult timp ⑬ ~ viața, sufletul cuiva; ~ să nădîrni în ziua de Sîntin-Gheorghe, că lei somnul mieilor (GOR.); ~ auzul, a surzi: clopotele mari și mici sunau la o sută de biserică, de luau auzul (O.-GH.); ~ ochii, a orbi: scelipeau diamantele de pe dînsa, de luau ochii celor ce se uitau la ea (ASF.); ~ mintea, mințile, a face să-și piardă mintea ⑭ A paraliza, a poci: ~ o mînă, un picior, a rămînea olog, dambagi: telele l-au luat gura și picioarele (CRG.) ⑮ A pierde: lei luase nădejdea de la dînsa (ASF.) ⑯ A tăia, a reteza: zmei, cum intrau, el, hîrșel le lua capul (ASF.) Făt-frumos îi luă un picior cu săgeata (ASF.) ⑰ A fura: pungașul mi-a luat toți banii din buzunar ⑱ A ridica spre a duce undeva: l-au luat pe sus ⑲ A scoate: ~ din cutie, din dulap; a-și ~ pălăria din cap; ~ singe ⑳ A extrage, a imprumuta, a-și însuși: am luat acest pasaj din Seneca; am luat acest cuvînt de la Francezi ㉑ A duce cu sine: a-și ~ bastonul, pardestul, cărțile, te iau cu mine la teatru ㉒ A se îmbrăca: ~ do-lu, a se îmbrăca în haine de dolu ㉓ A se folosi, a se servi de ceva sau de cineva; a alege pentru un anumit scop: ~ un scaun, o trăsură, trenul, vaporul; ~ de martor, a invoca mărturia cuiva; ~ de model; ~ un titlu, a-și da un titlu: a luat titlul de domn ㉔ A alege, a dispune, a se hotărî într'un fel: ~ o hotărîre; ~ măsurile cuvenite ㉕ A face o anumită mișcare: ~ fuga; a-și ~ aburul ㉖ A merge, a apuca pe un drum, a se îndrepta într-o anumită direcție: ~ un drum greșit; să dăm foc satului și să luăm calea pădurilor (ASF.); a-și ~ cîmpii ㉗ Cîmp ㉘ a-și ~ lumea în cap ㉙ CAP ㉚ A cumpăra, a-și procura ceva, a se îngrijii cu ceva pentru uzul personal: a-și ~ o pălărie; ~ o casă cu chirie; ~ pe datorie; ~ informațiuni, note ㉛ A primi: ~ statul,

Fig. 2959. Lozniță.

LOS-LUA

păreră oală; ~ locuitori ¶ ② A tocmi, a primi în slujbă: ~ o bucatăreasă, o fată în casă, un rindag; ~ un profesor de muzică ¶ ② ~ de nevastă, de soție, a se însura; ~ de bărbat, a se mărita ¶ ③ A primi la sine (în gazdă, etc.): ~ în pensune; ~ un copil să-l orească ¶ ④ ~ asupra ¶ ~ ASUPRA ④ ¶ ⑤ ~ în pintece, a rămânea însărcinată ¶ ⑥ A socoti drept altul, a confunda cu altul: I-am luat drept secretarul școlii ¶ ⑦ A înțelege, a pricepe într'un fel sau altul, a înțelege, a interpreta: ~ în nume de bine; ~ în înțeles rău; ~ în serios, în glumă ¶ ⑧ A trata pe cineva, a se purta cu cineva: ~ în ris, în batjocură, în bătaie de joc, peste picior; ~ cu binșorul; cum o să știe el răbda, cînd I-or ~ cu răul? (VLAH.); nu mă ~ așa! ¶ ⑨ A cere (un preț): olt Ia pentru o pereche de ghete? ¶ ⑩ A primi (ceea ce se oferă): Ia tot ce I se dă; ~ mîltă, bacșiș ¶ ⑪ ~ înapoi, a retrage: a-și ~ vorba înapoi ¶ ~ INAPOI 1 ¶ ⑫ A căpăta, a dobîndi: a-și ~ licența, doctoratul ¶ ⑬ A-și însuși: ~ un obiect rău ¶ ⑭ A căpăta o boală prin molipsire ¶ ⑮ A se trage, a deriva, a purcede: a-și ~ naștere; a-și ~ numele ¶ ⑯ A începe: ~ ofensivă; ~ loc, a începe să ardă, a se aprinde; ~ la purtare, a începe să poarte; ~ la bătaie, la ceartă, a începe să bată, să certe; ~ ovințu, a începe să vorbească ¶ ⑰ A o ~, a apuca, a se îndrepta: a o ~ la dreapta, la stînga; zăriră niște palaturi care se învîrtura după soare și o luară într'acolo (SR.); a o ~ la picior, la fugă, la sănătoasă, a începe să alerge, a fugi ¶ ⑱ A-I ~, a-I cuprinde, a avea o anumită senzație: a-I ~ cu căld, cu frig, cu fiori ¶ ⑲ Construit cu anumite substantive, formează locuțiuni cari se pot înlocui adesea cu un verb simplu: ~ aminte ¶ AMINTE ②; ~ apărare, a ~ apăra; ~ fuga, a fugi; ~ îndrăzneală, a îndrăzni; ~ loc, a se așeza; ~ parte, a participa; ~ pielea, a despuia (de piele); a-și ~ rămas bun, ziua bună, a se despărți cu urările obicinuite înainte de plecare; a-și ~ răspunderea, a se face răspundător; ~ la răspundere, a face răspundător; ~ seama, etc. ¶ SEAMA; ~ cu vorba, a face să se gîndească la altceva; ~ la ochi(u) ¶ OCHIUL 1 ②.

2. vb. refl. ① A se prinde cu mîna, a se apuca de ceva: a se ~ cu mîinile de pîr ¶ ② A se ~ după cineva, a) a merge după dînsul, a-l urma, a-l urmări: văzîndu-l că iese din casă, m'am luat după el; se luă după un lepure, dete o săgeată, dete două, și nu-l nemeri (SR.); b) a imita pe cineva, a face ca dînsul, a-l asculta, a urma sfatul cuiva: rău e și citad a se ~ omul după gura satului (SR.); m'am luat după capul tău cel sec (CRG.) ¶ ③ A se căsătorii: deși sînt aproape zece ani de cînd ne-am luat... n'am ajuns încă să fim... preteni (VLAH.); de cînd se luaseră, duceau de geaba dorul unui copil măcar (CRG.) ¶ ④ A se purta: a se ~ bine, cu binșorul pe lângă cineva ¶ ⑤ A căpăta o boală molipsitoare: boala asta se la prin atîngere; risul e o boală lipicioasă, se la uita de la altul (SR.-VN.) ¶ ⑥ A se apuca să facă ceva: a se ~ la ceartă, la bătaie, la vorbă ¶ ⑦ F A se ~ cu toaleaua, a se ametei cu băutura, a se îmbăta ușor ¶ ⑧ A se ~ de gînduri ¶ GîND ② ¶ ⑨ A uita de griji, de urît, etc. ocupîndu-se cu ceva, a se distra: se luă cu treaba și uita de urît (CRG.); ne duceam băieții și fetele unii la alții cu lucrul, ca să ne luăm de urît (CRG.); ziua ca ziua, mă mai ten cu caprele, dar noaptea toate stihilele năpădesc pe mine (ALECS.) [lat. lēvare „a ridica”].

LUARE sf. ① Faptul de a (se) lua ¶ ② ~ aminte ¶ AMINTE ②.

LUAT 1. adj. ① p. LUA ¶ ¶ ② NELUAT ¶ ③ Ologit, paralizat: de dambă se trezește omul într'o bună dimineață cu o mînă sau cu un picior ~ din teie ¶ ④ ~ IELE ①.

2. sbst. Faptul de a lua, luare.

LUĂTOR 1. adj. verb. LUA. Care ia: începu să o dojenească cu niște vorbe cam luătoare în ris (SR.); vre-un cumătru îi făcea luători de samă la aceste deprinderi rele (SB.); ~ aminte ¶ AMINTE ②.

2. sm. f. Cel ce, aceea care ia.

○ **LUBĂ** (pl.-be) sf. = DOVLEAC [comp. LUBE-NITA].

○ **LUBENIȚĂ** (pl.-te) sf. Olten. Băn. Trans. = PEPENE-VERDE [srb. bg.].

LUBIT sm., **LUBIȚĂ** sf. = Plantă din familia Cruciferelor, cu flori galbene; numită și „gâlbe-

nuș(e)”, „gălbănușul-inului” sau „oul-inulu” (Carmelina sativa) (□) 2961 [srb. bg. ljubica].

LUBRIC adj. Care aștă poftele truștii, plăcerile de dragoste: privirile ~e ce se abăteau... pe brațele ei goale (VLAH.) [fr.].

LUBRICITATE sf. Pornire peste măsură la plăcerile de dragoste [fr.].

LUCARNĂ (pl.-ne) sf. Ferestruică verticală așezată pe povîrnișul unui acoperiș (□) 2960 [fr.].

LUCEAFĂR

sm. ① Numele popular al planetei Venus, și anume: ~UL-DE-DIMINEAȚĂ sau DE-ZIUĂ (zis și ~UL-PORCILOR sau ~UL-BOULUI), cînd se vededimineța. Înainte de a răsări soarele;

~UL-DE-SEARĂ sau DE-NOAPTE (zis și „steaua ciobanului”), cînd se arată seara pe cer: pe cînd se ridica ~ul de zîu, eram la Movilă (D.-GH.); de atunci a răsărit ~ul de zîu, îl împărțului, Busuloc, și ~ul de noapte, fiul roabei, Simlino (SR.); sprinten ca ~ul sculptor al dimineții (ODOS); cînd răsare ~ul de seară sau steaua ciobanului, atunci se începe seara (MAR.); mîine dimineața, cînd răsare ~ul bouli, noi adăpăm, și ziua ne prinde în cîmp (SLV.); mai înainte de a răsări ~ul porcelor, cînd toți porcii se deșteaptă (SR.) ¶ ② ☆ ~UL-DE-ZORI sau ZORILĂ, numele dat de popor stelei Sirius; ~ul cel mare de miază noapții sau ~ul cel frumos, numele stelei Vega, din constelațiunea Lirei ¶ ③ Se întrebuințează metaforic ca tipul frumuseții desăvîrșite: avea o fată ca un ~ de mîndră (MERA) ¶ ④ Reprezentant strălucit: literatura a pierdut în el pe unul din luceferii săi (D.-GH.) [lat. lucifer].

LUCEFEREL sm. ☆ dim. LUCEAFĂR.

LUCEFLINDER sm. ☆ Diformare populară a numelui Lucifer, dat lui Satan, tartorul dracilor: fugiți, zmeilor... căci iată că vine... ~u, să vă la suflengharu (SR.).

LUCERNĂ = LUTERNĂ.

LUCI (-oșo) vb. într. ① ☆ A lumina, a răspîndi lumină (verb. de soare, de astre) ¶ ② A străluci, a fi lucios: izbuti a face să lucească armele ca oglinda (SR.) [lat. vulg. *lucire = lucere].

LUCID adj. Luminos; limpede: spirit ~ [fr.].

LUCIDITATE sf. Limpezime: văzusem lucrurile cu atîta ~, încît nimeni... n'ar fi putut să mă încredințeze că nu era așa (D.-ZAMF.); ~a stilului [fr.].

LUCINUL sm. ⑤ P Sărbătoare băbească ținută în unele părți în ziua de 18 Octombrie (Apost. L. u. c.), pentru ca oamenii să fie feriți de lupi.

LUCIOLĂ sf. = LIORLIORU [it.].

LUCIOR adj. dim. LUCIU.

LUCIȘ adj. Cu luciul; (stră)lucitor: așa de frumos era oul și ~, ~, încît pară-l era milă să pui mîna pe dînsul (SR.); bîndivul lui Pitache, gras ca pepenele și ~ la pîr, pară ~ uns cu untdelemn (SR.-VN.).

LUCIRE sf. ① Faptul de a luci ¶ ② Lumină; strălucire.

LUCIT adj. ① p. LUCI ¶ ② Ofen. (virc.) Răspicat, limpede: vorbă ~ă.

LUCITOR adj. verb. LUCI. Care lucește.

LUCIU 1. adj. ① t Lucitor, strălucitor ¶ ② Care reștrînge lumina, lucios, cu lustru: fața apol lucie ca o oglindă (SR.); Albă ca zăpada iernii, lucie ca apa lină (EMIN.); pe pîreții căreia atîrnă mii de stalactite luoși și străvezii (VLAH.); roțile aburau pe pietrișul ~ al șoselei (ALECS.) ¶ ③ Neted, gol, pe care nu se află nimic: nu mai rămînea Turcilor decît o pustietate întinsă și lucie (SR.); Ce se ~ntrec pe oîmpul ~, scoînd aburi lungi pe nare (ALECS.) ¶ ④ sîrăcie luoie, sîrăcie goală, mare sîrăcie: în casa trîndavului e sîrăcie luoie (PANN); e sî-

Fig. 2960.
Lucarnă.

Fig. 2961. Lubiț.

raile lucie: strălucesc laifele lustruite goale (VOR.); de aci, pr. ext.: lipsă lucie de afaceri (BR.-VN.), lipsă desăvârșită de afaceri.

2. **LUCIU** (pl.-ciuri) *sn.* ① Strălucire: punea pietrele cele scumpe jos și la ~ lor își căuta hrana trebuincioasă (SR.). ② Suprafață netedă ca o oglindă: ici și colo pe ~ ai apoi tremură stropi de lumină (VLAH.); măsoară (cu ochii) ~ zăpezii fără de cărări (OOOS.) [lu ci].

† **LUCOARE** *sf.* Lumină; strălucire: neputând ține ochii în față la cupor, căci o orbise ~a (SR.); scoarțe de mestecăun scurte în jar sporă lucorile focului (SAD.) [lat. lucōrem].

LUCRA (crea) *vb. tr.* ① A face, a săvârși ceva dându-și mai mult sau mai puțin osteneală, a munci: gase zile să lucrezi și a șaptea să te odihnești; ~ opt ore pe zi; ~ cu ziua, cu săptămâna; cine lucrează și tace, mai multă treabă face; pară mi-a lucrat și nu i-am plătit (ZNN.); ~ pământul, a-l ara, a-l cultiva ② ✱ A da o formă: ~ fierul ③ A avea un efect: medicamentul a început să lucreze ④ A fi în mișcare, în agitație, a se frământa: cerealer lui lucrează fără încetare ⑤ A unelti: lucrează contra guvernului ⑥ F ~ pe cineva, a căuta prin diferite mijloace să-i faci rău: las, că te vreau ~ eu! [lat. lucrare] „a veghea noaptea pentru a lucra”].

LUCRARE *sf.* ① Faptul de a lucra și rezultatul acestei acțiuni, muncă; ceea ce se face, operațiune: o ~ grea, ușoară; ② ~a minții; lucrările cîmpului, toate operațiunile pe care le face cultivatorul ③ ~ NELUCRARE ④ Scriere, publicațiune, operă: e o ~ de mare valoare ⑤ pl. Discuțiuni, deliberațiuni: lucrările Camerei; lucrările Academiei ⑥ pl. Lucrări publice, acelea care se fac cu cheltuiala și sub privegherea Statului: Ministerul Lucrărilor publice.

LUCRAT 1. *adj.* ① p. LUORA ② Tăbăcit: opinel ~e ③ NELUCRAT.

2. *sbst.* Faptul de a lucra: ~ul linei.

* **LUCRATIV** *adj.* Care aduce câștig: o meserie ~ă ③ NELUCRATIV [fr.].

LUCRĂTOR 1. *adj. verb.* LUORA. Care lucrează; alina lucrătoare ~ ALBINĂ ①; zi lucrătoare, zi de lucru, în care se lucrează (în opoziție cu „sărbătoare”): sâracul n'are soare, nici zile de sărbătoare, ci tot zile lucrătoare (JP.).

2. *sm. f.* ① Acel care, aceea care lucrează la ceva, muncitor, muncitoare: ~ul mănăscă de unde lucrează (ZNN.); lucrătorii de la bina; lucrătoarele atelierului ② LUCRĂTOARE, zi lucrătoare, zi în care se lucrează ③ *Trans. Băn. LUCRĂTOARE*, atelier: se învață a lucra... și are bani cu ce să-și deschidă ~a (RET.).

LUCRIȘOR = LUCRUȘOR.

LUCRU (pl.-cruri) *sn.* ① Muncă, osteneală: zile de ~, zile în care se lucrează; ~ greu, ușor; a se apuca de ~; a se pune pe ~; a-și căuta de ~; a găsi de ~; a avea de ~; a da de ~; a lăsa ~ul; a ședea fără ~; leneșului îi e greu să se apuce de ~, căci de lăsat, lasă ~ ori-cînd; ② bun de gură, rău de ~; ③ la joc toate se adună, dar la ~ nici una; ④ la mînăscă ca lupul și la ~ ca butucul ⑤ Treabă, ceea ce este de făcut; ⑥ ~l de astăzi nu-l lăsa pe mîine ⑦ Ceea ce se lucrează sau s'a lucrat: ~ de mînă ⑧ ✱ Faptă ⑨ Tot ce e neînsușit (în opoz. cu „fîntă”), obiect: ~l rău nu piere cu una o două (CRG.); i-au vindut toate ~rile din oasă; ~ de preț, de mare valoare; ~ de nimica ⑩ Fapt, întîmplare (întrebuințat adesea în loc de „ceva”): e grozav ~, e ceva grozav; de un ~ mă mir, mă mir de ceva; e un ~ de mirare; nu-i ~ de glumă; (e) ~ mare, ceva neobicinuit, din cale afară: că n'amești ou stemă 'n frunte, ce-au scris ei e ~ mare! (VLAH.); cît un ~ mare, grozav, foarte mult, peste măsură: se necăji zmeul de această întîmplare cît un ~ mare (SR.) [lucra].

LUCRUȘOR, **LUCRIȘOR** (pl.-oare), **LUCRULET** (pl.-ete) *sn. dim.* LUCRU: în toate lucrătoarele din odale vede pe ființa aceea bîntă, răbdătoare, evlavioasă (VLAH.); în sin ține luleana, ștergarul... și alte lucrulețe (JP.).

LUCUM (pl.-muri) *sn.* ✱ Turtiță făcută din aluat de făină, unt și mîiere (1 o k m).

† **LUD** *adj. Trans. Băn. Ofen.* Prost, nătîng; naiv: se prefăcea ~ și firetă (MERA) [srb. bg.].

○ **LUĐAIE** *sf. Băn. Trans. & Dovleac, bostan* [srb.].

† **LUDE** = LIUDE.

* **LUFT** *sbst. Trans. Ofen. Maram.* ① Aer curat (FAP.) ② = CURENT ③ [germ.].

LUĞACIU *sm. Băn.* ① = VARGA-CIOBANULUI ② = BOT-ROS [bg. lug a čka].

LUGER = LUJER.

LUGOJANA *sf.* Numele unui joc popular, originar din Banat [L u g o j].

* **LUGUBRU** *adj.* Care te umple de jale, care impresionează în mod jalnic: un sgomot ~ se izbea de păștil gol (VLAH.) [fr.].

LUI *adj. pos. 1.* Întrebuințat cînd e vorba de un singur posesor masculin: calul ~; casa ~; copiii ~; cărțile ~.

2. Al, a, al, ale ~, *pron. pos.*

3. *Art. def. proclitic* ① Întrebuințat pentru formarea dativului: ~ Dumnezeu; ~ Ioan ② Al, a, al, ale ~, *art. def. proclitic* întrebuințat pentru formarea genitivului: al ~ Dumnezeu; a ~ Vasile, etc. [lat. Illui].

○ **LUICA** *sf. Ofen.* = LEAGĂN ①: a se da luea, a se da în leagăn.

LUJER, **LUGER** *sm.* = HLUJ, HLUJAN: tulpina spinului se prefăcuse în lujer verde (GRL.); lujerii după Ispas nu mai sînt buni pentru că-i scupă strigolile (FAC.).

○ **LUŁĂ** (pl.-le) *sf. Băn.* Lulea, pipă: Bănăneului zic, în glumă, că Ardeleanul a furat „lulă”, Bănăneului și a botezat-o „pipă”, ca să n'o cunoască; ~ LULEA [srb.].

LULACHIU 1. *adj.* Indigo.

2. *sbst.* Coloarea indigo [liliachiu].

LULEA, *Mold. Bucov.* LULEA, LULE (pl.-niete), *Băn. LUŁĂ* (pl.-le) *sf.* U nealtă de fumat alcătuită dintr-o leavă numită „ciubuc” și dintr-un capăt mai gros și scobit, numit „lulea”, în care se pune tutunul; pipă (2962): cată-ți de drum, pînă ce nu sosit luleaua de la ciubuc (ALECS.); toată ziua e cu luleaua 'n gură; caută luleaua și eleu ea 'n gură (ZNN.), despre cei ce caută un lucru pe care-l țin în mînă sau îl au la dîștii; F a se lua sau a se afuma cu luleaua, a fura sau a lua luleaua Neamțului (cu zale ou tot), a se cam îmbăta, a se ametei puțin de băutură: eu, se vede, că m'am luat ieri ou luleaua (CRG.); îi zicem pre limba noastră: „a luat luleaua Neamțului” și, cînd este mai matosil, adăogăm „cu zale ou tot” (SR.); de aci: beat lulea, beat mort, beat turtă; amorezat lulea, foarte îndrăgostit: într-un rînd căsu amorezat, dar amorezat lulea (GN.); lasă, dragă, că doar toate stuleți amorează lulea (O-ZAMF.) [lc. lū lē].

○ **LULEUȘA** (pl.-se) *sf.* = PITULICE ②.

○ **LULEUȚĂ**, **LULEUȚĂ** (pl.-te) *sf. Mold. Bucov. dim.* L(I)ULEA: colăcelul de tutun negru cu care-și umplea... luleuța galbănă (GRIG.). Numa 'n piele și 'n căciulă și ou luleuța 'n gură (VOR.).

○ **LUMĂR**... = NUMĂR...

LUMARIT *adj.* = LUMET.

LUME *sf.* ① Lumină: i se întunecă ~a înaintea ochilor (CRG.); nu-mi văd ~a înaintea ochilor de năcaz (CRG.); se scotoate unde s'ar duce, ca să lasă la ~a (SR.); ✱ ~a ochiului, ochilor, lumina ochilor, pupila; (p) ~a inelului, piatra (diamantul, etc.) inelului ② Totalitatea ființelor și lucrurilor create: Dumnezeu a făcut ~a în șase zile ③ Soarele cu planetele și stelele: ~a noastră e numai un punct în univers ④ Univers, întreg cerul și pământul: sfîrșitul lumii; F că (doar) nu piere ~a, nu se va întîmpla cine știe ce lucru mare, nu va fi o pagubă grozavă: vom merge altădată că nu piere ~a (ALECS.); pară toată ~a era a mea (a ta, a lui, etc.), eram (era, etc.) bucuroși, mulțumit, fericit din cale afară: îmi mergea după plac..., de pară era toată ~a a mea (CRG.); ~ albă = ALB ⑤ ⑥ Globul pămîntesc: a făcut înconjurul ochiului lumii; la capătul lumii; a-și lua ~a în cap = CAP ⑦ a porni în ~, în toată ~a, a pleca departe, fără gînd de întoarcere; ⑧ a îndrepta ~a cu umărul = UMĂR; a veni pe ~, a se naște ⑨ ~a veche, a) suprafața pămîntului cunoscută de cei vechi (părți din Europa, Asia și Africa); b) generațiunile, oamenii din trecut; ~a

LUC-
LUM

Fig. 2962. Lulea.

nouă, a) Amer ca; b) generațiunile de astăzi, oamenii de acum ¶ ① Intindere vastă și foarte populată: Parisul o ~ mică ¶ ② Neamul omenesc, omenire: Iesus Hristos e mlaștritorul lumii ¶ ③ Multime mare, sumedenie de oameni: niciodată n'am văzut atîta ~ la teatru; ~ după (sau de pe, peste) ~, foarte mulți oameni: venea ~ după ~ de se uita la dinși (isp.); vara, ~ de pe ~ se adună pe plajele albe (vlah.); s'a adunat ~a de pe ~ la această mare și bogată nuntă (arg.); vede alai mare, ~ peste ~ (i.-gh.) ¶ ④ Oamenii în genere: ~a e răutăcioasă; gura lumii ~ GURA ¶ ⑤ de ochii lumii, din considerație pentru ceilalți, pentru oameni; a (se) face de risul lumii; așa-i ~a, așa sint oamenii; toată ~a, toți oamenii; parcă toată ~a-i datorare DATOR ¶ ⑥ în fața lumii, în public ¶ ⑦ Totalitatea oamenilor cari au aceeași civilizație, aceeași doctrină, aceeași ocupațiune, etc.: ~a creștină, toți creștinii laolaltă; ~a savantă, intelectuală, toți învățații, intelectualii; ~a politică, persoanele care se ocupă de politică ¶ ⑧ Neam, popor: ~a cea sălbatică și îngrozitoare a Hunilor (vlah.) ¶ ⑨ Societate: a veni în ~; a purta, a scoate în ~; ~a mare, persoane din înalta societate ¶ ⑩ Persoane care vin în casă, în vizită, mosafiri: e ~ în salon; a primi ~; i-am scris o ~tine avem și noi ~ la masă (vlah.) ¶ ⑪ Viață: oînd tîre ~a mai dragă, mai amară; ~a de apoi, ~a ceaaltă, Mold. ceea ~, viața de apoi, viața viitoare, viața sau lăcașul sufletului după moarte; a se duce pe ~a ceaaltă, a muri; a trimite pe ceaaltă ~, a omori; duși de pe ~, cei morți ¶ ⑫ Viața seculară, în opozițiune cu cea monastică; cîntec de ~, poezie de dragoste: cîntecule de ~ erau bine primite, fiind cîntate de lăutari la mese, nunți, petreceri (alecs.); ~a albă ALB ¶ ⑬ În expresiuni de afirmare sau de negare, energice, exagerate: e omul cel mai bun din ~; pentru nimic în ~ sau pentru toată ~a, cu nici un preț; de oînd ~a (și pămîntul), de totdeauna, de cînd există lumea; niciodată: gîndeai că, de cînd ~a, acolo au fost (ret.); se duce și el... de pare că n'a fost de oînd ~a și pămîntul (isp.); cît ~a, cît e ~a (și pămîntul), totdeauna, vecinic: părea că are să trăiască oîlt ~a (arg.); doar n'am a trăi cît ~a, ca să moștenească pămîntul (arg.); bătrîn ca ~a, foarte bătrîn: Bătrîn ca ~a, gîrbov... El pare că de secolu au fost uitat de moarte (alecs.); este în ~ (sau în lună) și în soare, tot ce există, nenumărate lucruri: cînd se făcu ca de nouă ani, știa cîte 'n ~ și în soare (isp.); ne lăgăduese cîte în ~ și în soare (i.-gh.) ¶ ⑭ Ca ~a, cum se cuvine, cum se cade; ca vaî de ~, foarte rău, foarte prost [lat. lumen, 'lumină'].

○ LUME² = NUME.

○ LUMENICĂ sf. Băn. Foc de nuiele de alun ce se face lingă vatră în dimineața de Joi-mari și la care căsenii vin să se încălzească, cînd se scoală: scoală căsenii să se încălzească la ~ și le dă oîte un colac (nov.) [lumină].

LUMESC adj. ① Din lumen, privitor la lume. ¶ ② Profan, ce ține de lumea trecătoare, deșartă ¶ ③ Boală lumesă, boală venerică.

LUMET adj. Căruia-i place lumea, cu plăcerile, cu deșertăciunile ei; frivol; mama preotease, femele chipeșe și destul de lumaș în vremea ei (vlah.); dacă are cineva strungă între dinții deasupra... se zice că este ~ (gor.).

○ LUMI = NUMI.

LUMINA (-inez) 1. vb. tr. și într. ① A da, a împăraștia, a răspîndi lumină: soarele luminează pămîntul; soarele luminează ziua, iar luna noaptea ¶ ② A ținea cuiva lumina ¶ ③ A deschide mintea, a face să priceapă; a lămurii, a desluși: ~ mîntea copiilor; faoșei cum vă va ~ Dumnezeu mai bine (isp.); să ne luminăm unii pe alții și Dumnezeu să ne lumineze pe toți (arg.) ¶ ④ A călăuzi, a îndrepta: să ne ducem unde ne-o ~ Dumnezeu (isp.).

2. vb. refl. ① A se face lumină; s'a luminat de ziua, s'a revărsat de ziua ¶ ② A se înșenina: cerni s'a luminat ¶ ③ A i se deschide mintea, a pricepe, a se lămurii [lat. luminare, refăcut după lumen].

LUMINĂ (pl.-ini) sf. ① Efectul produs de razele soarelui sau de ori-ce alt corp luminos care ajută să se vadă și să se deosebească lucrurile (c., 'întunecere'): lumina soarelui, lunii, zilei; stelele au lumina lor proprie; o rază de ~; a da, a împăraștia ~; luminarea de seară mai puțină ~ decît cea de steașină; ¶ ② ce se naște pe 'ntunecere trebuie să se vadă la ~ (pann.); electrică, aceea produsă de electricitate; lumina lămpii, candeliei; ¶ ③ a ieși la ~, a ieși la iveală; a scoate, a da

la ~, a scoate, a da la iveală, în vileag; a publica ¶ ④ Ori-ce slujește ca să lumineze obiectele (lămpă, luminare, opait, etc.): a aprinde, a stinge lumina; a lăsa țără ~ ¶ ⑤ Trans. Băn. Bucov. Luminare: la înviere trebuie să aducă cu sine și o ~ pe care o aprinde (mar.); Fă-mă ~ de ceară și mă pune susuoară (k.-srs.) ¶ ⑥ Foc mic: fă o țără ~, că-i frig (vc.) ¶ ⑦ Efectele luminii imitate într'un tablou ¶ ⑧ Lumina casei, fațada ¶ ⑨ Ceea ce luminează mintea după cum lumina luminează corpurile; ceea ce lămurește, face să se priceapă un lucru: lumina științei, adevărului, filosofiei ¶ ⑩ Om de mare merit, foarte învățat, genial: n'au fost oprîți de a deveni niște lumini ale științei (i.-gh.) ¶ ⑪ spec. Lumina ochiului sau ochilor, pupila; a iubi, a-i fi drag, a păzi, a îngriji ca lumina ochiului sau ochilor, a-i fi foarte drag, a păzi, etc. cu cea mai mare îngrijire: un fecior pe care-l iubea ca lumina ochilor (oos.); am șapte feciori... și mi-a dragi ca lumina ochilor (vlah.); împărăteasa își iubea fata ca luminile ochilor (olvr.); ei aveau numai o față și o păzeau ca lumina ochilor lor (isp.); să-l îngrijești ca pe lumina ochilor tăi (isp.); de aci, pl. lumini, ochi: plîngea năbușit, pînă ce pleoapele îi sîgriau luminile (olvr.) [lat. 'lum (l) nina < lumen].

LUMINARE sf. ① Faptul de a lumina ¶ ② Luminăție, alteță: o scrisoare pentru ~a sa prințul (alecs.).

LUMINAT 1. adj. p. LUMINA ¶ ① NELUMINAT ¶ ② Cu lumină: odăie ~ă; străluc ~e cu electricitate; ¶ ③ spirit ~, deșteptat prin învățătură și experiență ¶ ④ săptămîna ~ă, săptămîna Paștilor (mîre Dumineca Paștilor și Dumineca Tomii) ¶ ⑤ Ilustru (epitet adăugat la titlul suveranilor): luminate împărate!

2. sbst. Faptul de a lumina.

LUMINĂTOR 1. adj. verb. LUMINA. Care luminează.

2. sm. ① Corp luminos: ~ul zilei, soarele; Te urmăresc ~, Ca soarele și luna (emih.) ¶ ② Cel ce luminează mintea, spiritele: un ~ al poporului, al bisericii.

LUMINAȚIE sf. ① Iluminați(un)e: nu m'am plimbat eu la ~ în trăsura cu Zoe (car.); mulțimea... privea cu gurile căscate o păcătoasă ~ (alx.) [rus. l'uminacii].

LUMINĂȚIE sf. ① Titlatură dată în trecut Domnilor români și familiei princiare; alteță: ai petrecut și ohefuit... ou luminăția sa împărăteasa (olvr.) [lumină].

○ LUMINICĂ (pl.-inele) sf. dim. LUMINĂ.

○ LUMINICICĂ = LUMENICICĂ.

LUMINIȘ (pl.-lenri) sf. ① Lumină mărginită, oprită de jur împrejur (de nori, de obstacole, etc.), petec de lumină: prin ~urile lăstate între norii fugari, soarele simbește vesel spre pămînt (oos.); ¶ ② A Rariște, loc gol în mijlocul unei păduri, de unde se poate vedea un petec de cer: dibuind prin codru... leși la un ~ și acolo, în mijlocul ~ului, zărește un foc mare (isp.).

LUMINIȚĂ (pl.-te) sf. ①

dim. LUMINĂ: vede noaptea o ~ mîltică, departe (vor.) ¶ ② Plantă, numită și LUMINIȚA-NOPTII, cu tulpina dreaptă acoperită cu perimoi, cu flori mari galbene (Oenothera biennis) (2963).

LUMINOS 1. adj. ① Plin de lumină; care dă, răspîndește lumină: căsuțele albe, luminoase ale satului se ivesc una oîte una de după perdelele de sălci (vlah.); un corp ~ ¶ ② Senin: mă uit la figura blîndă și luminoasă a moșneagului (vlah.) ¶ ③ Care luminează, deșteaptă mintea ¶ ④ Strălucit, de o inteligență vastă: un spirit ~.

2. LUMINOASĂ (pl.-se) sf. ① Plantă cu flori

Fig. 2963. Luminiață.

Fig. 2964. Luminoasă.

albe acoperite cu peri moi; numită și „năprasnic(ă)” sau „curpen-drept” (*Clematis erecta*) (2964) ¶ ② = CLOCOȚEL ¶ ① ¶ ③ = VITĂ-ALBĂ.

○ LUMIȚĂ *sf. dim. LUMINĂ*.

○ LUMIȚĂ *sf. dim. LUMINE*: Cit am trăit pe ~, N'am văzut verde frunzută Ca la mîndra n rădăcină (K.-B&S.).

LUMINĂRĂR *sm.* ① Cel ce face sau vinde luminări.

LUMINĂRIE *sf.* ① Fabrică sau prăvălie de luminări ¶ ② *col.* Cantitate mare de luminări.

LUMINARE *sf.* ① Pîtil de bumbac înconjurat de seu, de stearină sau de ceară, mai adesea în formă de sul, mai gros sau mai subțire, și care servă la luminat (2965): ~ de seu; ~ de ceară; a aprinde, a stinge o ~; la aprinsul luminărilor; un muc de ~; a da luminări de pomană; (a sta, a rămîne) drept ca ~; ~a de la Paști e bună de aprins cînd sînt furtuni și grindină (G&R); cel care va muri fără ~ în mîna, pe lumea cealaltă șade în întunecare (G&R); a ținea culva ~a, a sta lângă cineva care trage să moară; a căuta ou ~a, a-și da toată osteneala ca să găsească: și-a găsit gineri în sffrșit? slavă Domnului că mult o mai umblat căutîndu-i cu luminarea (ALECS.); a căuta ceartă, stădă, gliceavă, pricină cu ~a, a căuta ceartă cu ori-ce preț, pentru un lucru de nimic: **PICĂ 2** ¶ ① Prăjina de care atrînu-lă găleata puțului ¶ ② Plantă cu flori mari galbene dispuse într'un spic lung și dens; numită și „luminărică”, „luminărica-Domnului”, „coada-boului”, „coada-lupului”, „coada-mielului”, „coada-vacii”, etc. (*Verbascum phlomisoides*) (2966) [lat. luminaria].

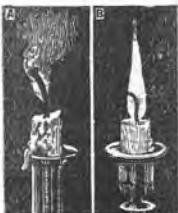

Fig. 2965.
A. Luminare de seu.
B. Luminare de stearină.

Fig. 2966.
Luminare.

LUMINĂRICĂ, ○ **LUMINĂREA** (pl.-rele) *sf.* ① *dim.* LUMINĂRE: Sava se întoarse cu o ~ de treiparale (I.-GH.); ținea cu mîna stîngă luminărele mici de ceară galbănă (ALECS.) ¶ ② Plantă cu frunze mari și cu flori galbene, aproape fără miros, dispuse într'un spic lung și drept; numită și „coada-lupului”, „coada-vacii”, etc. (*Verbascum thapsus*) (2967): cîmpul, acoperit mai tot de luminărică se întindea departe (G&R); luminărele, drepte și bătoase, întrecușu flin și stau de streaje... cu flori galbene și bătute pe același pîcleor (OLVR.) ¶ ③ = LUMINĂRICĂ ¶ ④ = LUMINĂRICĂ-PĂMÎNTULUI ¶ ⑤ = LUMINĂRICĂ-DOMNULUI = ALBASTRĂ, LUMINĂRICĂ-PĂMÎNTULUI, plantă cu tulpina înaltă, cu numeroase frunze și flori mari, albastre, cu puncte mai întunecate; numită și „luminărică”, „întură”, „beșicută”, „tăietură”, etc. (*Gentiana asclepiadea*) (2968).

Fig. 2967.
Luminărică.

Fig. 2968.
Luminărica-pămîntului.

LUNĂ (pl.-ni) *sf.* ① ☆ Satelit al Pămîntului care se învîrtește în jurul lui în 27 de zile, 7 ore, 43 de minute și 11 secunde și îl luminează în timpul nopții; luna e de 385 de ori mai apropiată de

Fig. 2969. Aspectul suprafeței lunii.

noi decît soarele și e de 49 de ori mai mică decît Pămîntul; ea n'are lumină proprie, ci o primește de la soare (2969, 2970); diferitele aspecte pe care le prezintă, după cum primește mai multă sau mai puțină lumină de la soare pe fața pe care o vedem noi, se numesc „fazele lunii”; se zice că e ~ nouă, cînd stă drept între pămînt și soare și nu se vede de loc pe cer; poporul numește însă ~ nouă, Fig. 2970. Luna (la dreapta) în comparație cu Pămîntul.

numai ca o secere (vezi mai jos); e ~ plină, (P) ~ veche, cînd pămîntul stă în linie dreaptă între lună și soare; se zice că e „primul pătrar” sau „ultimul pătrar”, cînd luna se arată numai ca un corn sau ca o secere; „primul pătrar” e numit de popor ~ nouă sau „craiu nou” (2956), **CRAIU** ②; luna răsare, apune, crește, descrește; răsăritul, apusul lunii; mînte, de stă soarele n'loc, iar luna se begă după nord de răsene (R&T); cearcănul (*Mold. fărâșlanul*) lunii; petele din ~; poporul vede în petele din ~ scena uciderei lui Avel de către Cain; eclipsă, întunecime de ~; cînd e întunecime de ~, poporul crede că o mîncîncă vîroaleci; cînd pe ~ o mîncîncă vîroaleci, va fi războiul ori răzmiriță (G&R); ②: cîte în ~ și în soare, tot ce-și poate cineva închipui, de toate: rugăciuni și cîte n'~ și în soare se făcuseră, ca să scape Dumnezeu pe blata omenire de acest nesățios balastr (SP.); ③: a lătra ca cîinele la ~, a striga împotriva aceluia căruia nu-i poate face nici un rău, a amenința pe cineva fără să-i poată face vre-un rău; a asvîri, a împușca cu barda în ~ **BARDĂ** ①; împușcă ~n-lună **IMPUȘCĂ-N-LUNĂ** ¶ ② Lumină lunii; pe ~, la lumina lunii, cînd strălucește luna pe cer: noaptea, pe ~, le spune povești (VLAH.) ¶ ③ ☆ Satelitul unei planete: lunile lui Jupiter ¶ ④ Fie-care din cele 12 părți ale anului, de cîte 30 sau 31 de zile (afară de Februarie, care are numai 28 sau 29 de zile: luna Marte are 31 de zile; în luna lui Marte cîmpul e presărat de flori; la începutul, la sfîrșitul lunii; pe ~, pe timpul unei luni: are o mie de lei pe ~; luna de miere, înflia lună a căsătoriei ¶ ⑤ P Soroc, menstruație [lat. luna].

LUNAIU *sm.*, **LUNAIA** *sf.* Nume dat de țaran vitei născute într'o Lună.

LUNAR 1. *adj.* ① ☆ Ce ține de lună, privitor la lună: vulcan ~; ciclu ~; an ~ **AN** ① ¶ ② Pe o lună, pe timpul unei luni: iacă ~a.

2. *adv.* Pe lună: primește o mie de lei ~ [fr.].

3. **LUNĂȚĂCI** (-ăcesc) *vb. refl.* A fi lunătec, a deveni lunătec (PRV.-MB.).

4. **LUNĂȚĂCIE** *sf.* Somnambulism, boala de care suferă cel lunătec (PRV.-MR.).

LUNATEC, **LUNATIC** *adj. și sm.* ① Somnambul, supus pretenției influența a lunii: ai noștri toți au adormit, Eu singur stau ca un lunatic (VLAH.) ¶ ② Cu idei ciudate, bizare, zănatec: mă bucur cînd văd în ceata noastră un lunatic mai mult (GN.); toate iluziile lunatec dinaintea căsătoriei se împrăștiară ca norii la vînt (O.-ZAME.); E nebună, lunatică, Umbă ca o zinică (FANN) ¶ ③ Născut în aceeași lună cu altul: cînd doi frați sînt lunateci, și unul moare, îl pune pe cel rămas în fiare cu cel mort, pentru că și el s'au moară (G&R); fata și băiatul care ar fi lunatici... să nu se căsătorească împreună (JIP.) [lat. lunaticus].

LUNCA (pl.-ci) *sf.* ① A Pădure pe lângă apă: prin luncile și dîmbrăvile cele pline de mîndrețe (CRG.) ¶ ② Cîmpie întinsă și joasă, acoperită cu iarbă, în apropierea unui rîu sau la poalele unui munte: o ~ veselă, luminoasă, se deschide jos la poalele codrilor (VLAH.).

LUNCULIȚĂ, ○ **LUNCUȚĂ** (pl.-te) *sf.* A ~ *dim.* LUNCĂ.

LUNEA ~ **LUNI**.

LUNECA... ~ **ALUNECA**...

LUNEL *sm.*, **LUNICA** *sf.* Nume dat unei vite născute într'o Lună.

LUNETĂ (pl.-te) *sf.* ① Instrument de optică alcătuit dintr'un tub în care sînt așezate diferite lentile, cu ajutorul căruia se pot distinge mai bine obiectele de la o mare depărtare; ochian: ~a astrono-

LUM-
LUN

-mică (2974) ¶ @ pl. Ochelari: un bătrîn cu lunete rîndu-
tunde, legate la oacă cu două gîitane (OLVR.) [fr.].

LUNG 1. *adj.* ① De o mare întindere de la un capăt pînă la celălalt, ale cărui capete sînt mult depărtate unul de altul (① lui „scurt”): pâr ~; barbă ~; coadă ~; nas ~; urechi lungi; picioare lungi; ② a avea mîna ~, degete lungi, a avea obicîul să fure; a căzut cît e de ~; o prăjină, o nua ~; haină ~; ③ femeia-l poate lungi și mînte scurtă; drum ~; cale ~; pozie ~; discours ~; F: vorbă ~, vorbire care nu se mai sfîrșește; om care vorbește mult, care nu mai isprăvește cu vorba; e ~ la vorbă, vorbește prea mult, spre a spune lucruri care se pot relata pe scurt; F (P): cîlorbă ~, zeamă ~, discours, vorbire care nu se mai sfîrșește; — despre timp: vreme ~; zilele de vară sînt lungi; viață ~; domnie ~; după o ~ așteptare; după cercetări lungi ¶ @ V Vocală ~, silabă ~, vocală, silabă a cărei pronunțare are mai multă durată decît una scurtă.

Fig. 2971. Lunetă astronomică.

2. *subst.* ① Lungime; își cunoaște ~ul nasului, își dă seama cît de puțin e în stare să facă cu cunoștințele, cu puterile lui, etc.; nu-și cunoaște ~ul nasului, nu-și dă seama de puțină lui valoare, de măsura pe care trebuie s'o păstreze față de alții ¶ @ În ~ul loc. *prep.* În direcțiunea, în sensul lungimii: am apucat în ~ul pădurii ¶ @ În ~ și în lat, în lungime și în lățime; scotînd niște metanili... începuse a se juca cu ele, pretinzîndu-se în ~ și în lat prin mica cămăruță (NEGR.) ¶ @ De-a ~ul loc. *prep.* Urmind direcțiunea lungimii; mergînd aproape de țarm, de margine, etc. de-a ~ul rîului, zidului, străzii; de-a ~ul și de-a latul, lungiș și curmeziș, în direcțiunea lungimii și a lățimii.

3. *adv.* Vreme lungă, mult timp: țaranii ceilalți au început... a se uita ~ unul la altul (CRO.) [lat. longus]. **LUNGAN**, **LUNGAN** (pl.-ne) *adj.* și *sm.* f. F Lung la trup, (om, etc.) cît o prăjină: să albă în-drăzneala să-mi spînie, mie, că lunganul lui lubește pe fata mea! (GRL.).

LUNGAREȚ *adj.* Mai mult lung decît lat; cam lung; era o slovă lungăreț și fină (VLAR.).

LUNGI (-geso) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face mai lung: alădătat așa se desira și se lungea de grozav, de ajușea cu mîna la lună (CRO.); Măliele li tremurau și buza de jos li se lungea din ce în ce (OLVR.); ~ viața, zilele, a da o viață mai lungă, a face să trăească mai mult: Dumnezeu să-ți dea noroc și să-ți lungescă zilele (ISP.); ~ vorba, a întinde prea mult vorba: hai, nu mai lungiți vorba și vă porniți acu 'ndată la lemne (ALECS.); ~ pasul, a o lua repede la drum: lungi pasul la drum și alde alde, trei zile și trei nopți (ISP.); F a i se ~ urechile de foame, a nu mai putea de foame (vorb. de cineva care așteaptă prea mult pînă să poată mîncea): vi s'or fi cam lungit urechile de foame, pentru că pe aici obicînuia a mîncea pe la amiază (ALECS.) ¶ @ A (se) întinde pe jos, pe un pat, etc. (cît e de lung): lungise trupul mori și alb al copilului (OLVR.); vîlpea... se lungeste în mijlocul drumului, ca și cum ar fi fost moartă (CRO.); Nu 'neceta în lături tot să se întindă, Să se mai lungescă, loc să mai coprinză (PANN); te lungesti pe canapeaua de catifea roșie (I.-GH.).

LUNGIME *sf.* ① Întinderea unui obiect socotită de la un capăt pînă la celălalt: ~a unei prăjini; măsură de ~ ¶ @ Întinderea unei suprafețe socotită după cea mai mare dimensiune a ei: ~a unui loc, unei pagini ¶ @ Durată, întinderea de la început pînă la sfîrșit: ~a nopților de iarnă; ~a unui discours ¶ @ Ră-țărăncă, înecetăncă: lungimile procedurii [lung].

LUNGȘI *subst. și adv.* În sensul lungimii, în lung: în ~ul ocrăzii, aceeași namilă... sta culcată la pămînt (DEM.); de-a ~ și de-a curmeziș sau (în) ~ și curmeziș, în lung și în lat, în toate direcțiunile: au trimis cărți prin toată lumea, de-a ~ și de-a curmeziș (SA.); cîntărea lumea în ~ și curmeziș (SEZ.); rar al mai alia, și de al umbla țara ~ și curmeziș (RET.).

LUNGÎT *adj.* ① p. **LUNGI** ¶ @ Întins pe jos, pe pat, etc. cît e de lung: zace ~ la pămînt.

LUNGOARE = **LINGOARE**.

LUNGUEȚ, **LUNGUAT**, **LUNGUEȚIO** *adj.* Mai mult lung decît lat, lungăreț; are un cap prea lungueț, prea îngust, prea nu știu cum croit (VLAR.); niște stuțisuri, unele rotunde și ou flori, altele lunguețe și cu pomșori (ISP.); în cîntec lunguețio... se stucumă încă o grămadă de oameni (GRIU.).

LUNGULEȚ *adj.* = **LUNGUEȚ**: începuse să-l imboldească cu un băț mal ~ (PANN); oțariul este o omidă lunguleață și subțire, de culoare cenușie (MAR.).

LUNGURICĂ *sf.* Plantă cu tulpina acoperită cu peri viroși, cu flori roșii sau alburii înconjurate la bază cu o aureolă galbenă pătată cu roșu (*Galeopsis tetrahiti*) (2972) [lungoare].

LUNI 1. (*art.* Lunea) *sf.* ① A doua zi a săptămînii între Duminecă și Marți: pleo ~; sârbătorea a căzut într-o ~; — *adv.* Lunea, în ziua de Luni: Lunea vîitoare, trecută; să nu dai nimic din casă Lunea, că toată săptămîna păgubești (CRO.) ¶ @ Lunea păstorilor, a doua zi după Dumineca lăsatului de carne; Lunea curată, a doua zi după Dumineca lăsatului de brînză; Lunea morților, a doua zi după Dumineca Tomii; Lunea rădăcită, Lunea între înălțare și Rusalii [lat. vulg. *lunis = luna e (dies)].

Fig. 2972. Lungurică.

2. **LUNI** 2. (-neso) *vb. refl.* A fi lunatic, a pătimi de somnambulism (CRO.) [vsl. lunitis e].

LUNICA = **LUNEL**.

3. **LUNIȚĂ** *sf.* Somnambulism (CRO.) [luni²].

LUNIȚĂ *sm. dim. LUNA*.

LUNTRĂS *sm.* Cel ce mîna o luntre, vislaș: ~ul primea să vislească (GN.).

LUNTRE

sf. ① Mic vas de lemn cu care se plutește pe apă, mîindu-se cu opeți, barcă. A. Bot, botniță, bour, pisc. — F. Fund, pod. — U. Usna, slaiu, vatră. — C. C. Carboși, cîrje, chingi, crivace, cujbe, cocirle. — L. Ladă, chichiță, chinalar, ciciu. — V. Visla, lopată. — P. Prăjină, șifan, sticiu, cecchie, opintitor, toiaș. Își făou vînt în-a-poii spre stuț (D.-ZAMF.). ② A se face (sau a se pune) ~ și punte, a întrebunța toate mijloacele posibile: se făcea ~ și punte și-și scopa țara de nevoi (ISP.); a umbra în două ~ (sau luntre) [lat. vulg. *lūnter < clas. lūnter].

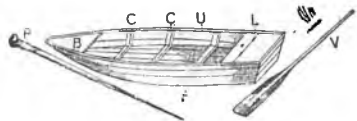

Fig. 2973. Luntre.

LUNTRĂ (-trec) *vb. intr.* A pluti cu luntrea, a mîna o luntre: s'au pus într-o luntre... și au luntrit către ostrovul acela (SA.).

LUNTRICĂ (pl.-icele), **LUNTRIȘOARA** (pl.-re), **LUNTRITĂ** (pl.-te) *sf.* ① *dim.* LUNTRE: zăriră o luntreică ce 'nainta, despîcînd valurile roșii; douăsprezece luntrișoare cu vislași mulți numai în fir... le așteptau la margine (ISP.); la început era numai întunec și apă, și Dumnezeu umbra cu o luntreică pe deasupra apei (RET.) ¶ @ **LUNTRIȘOARA**, plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori galbene, cu semințele închise în niște păstăi mici, ovale și umflate, acoperite cu mici peri negri (*Oxytropis campestris*).

LUNTRU = **ÎNĂUNTRU**.

LUP *sm.* ① Gen de mamifere carnivore, din familia cinilor, dușmanul cel mai neîmpăcat al turmelor de oi; e foarte de temut, iarna, cînd e flămînd, căci atunci umblă în cete numeroase, atacînd și oamenii (*Canis lupus*) (2974); viața aproape exclusiv păstorească, dusă în timpurile primitive de Români, i-a familiarizat mult cu acest animal, al cărui nume apare în o multime de expresiuni figurate, în proverbe și locuțiuni proverbiale: ~ bătrîn, om foarte șiret, cu multă experiență; are urechi de ~, are un auz foarte fin; a mîncea

ca un ~, a minca cu lăcomie; parcă se bat doi ~ la gura lui, se zice despre cel ce înghite cu lăcomie: minca, de parcă se băteau doi ~ la gura lui (asp.); la minoare ca ~ul și la lucru ca butucul, îi place să mănânce mult, dar la lucru e lenes; a scăpa (ca) din gura ~ului, a scăpa un lucru aproape pierdut, a salva din ghiarele răpitorului: trebuie să fac ce-o-lu face, ca să-l scap averea din gura ~ului (ALECS.);

①: ce intră în gura lupului nu se mai poate scoate; ②: ~ul mănâncă și din oile numărate, cu toate măsurile de pază pe care le ia cineva, se întâmplă un accident care strică tot; de omul răpitor nu te poți apăra de ajuns; ③: cine se face oale, îl mănâncă ~ul, cine e prea bun, cine se lasă prea moale, dă prilej celor răi să-l facă neajunsuri; a fi oale între ~i, despre cel bun, blând, moale, în mijlocul celor răi, celor hrăpăreți; a umbra ca ~ul pe lângă oi; a da oile în paza ~ului, a da un lucru în păstrarea celui de care tocmai trebuie să te ferești mai mult; a lăsa pe cineva într'un loc, într'o slujbă unde poate face mult rău, unde poate să jefuească nesupărat de nimeni; ~ îmbrăcat în piele de oale, om rău, șiret, care se prefacă că e bun și cu vorbe mieroase caută să-și ajungă scopul; ④: ~ul nu se sperie de pielea oii, cel tare nu se intimidează ușor, nu se lasă a fi speriat de ori și ce amenințare; ⑤: nici ~ul flămând, nici oala cu doi miei, nu trebuie să dai unuia tot sau prea mult, iar ceilalți nimic; ⑥: fie și un ~ mîncat de o oale; ⑦: ~ul își schimbă părul, dar năvălul ba, rare ori cel rău își schimbă năvălul, devenind bun; deprinderile cele rele și învechite nu se lasă cu una cu două; ⑧: ~ul, cînd îmbătrînește, îl lașă etinii, cînd un om mare scapătă, cînd cel puternic ajunge slab, cei mici îi încolțesc, își bat joc de dînsul; vorbim (sau vorbești) de ~ și ~ul la ușa, se zice cînd pomeniști numele cuiva și acesta tocmai sosește; ⑨: iarna n-o mănîncă ~ul ~ IARNA; de cînd ~ii albi ~ ALB ① ② ③ ④ Teama pe care a inspirat-o totdeauna lupul, mai ales păstorilor, a făcut ca oamenii de la țară, să consacre ca sărbători o multime de zile peste an (zilele ~ilor, sărbătoarea ~ilor) spre a fi feriți altii ei înșiși, cît și turmele și vitele lor de acest animal nesățios; astfel sînt, în ordinea calendarului: Ciocovii de iarnă (16-18 Ian.), Filipii (25-30 Ian.), Mărtini (1-3 Febr.), Stoborul Sim-Pietrolui (30 Iunie), Tecele (24 Sept.), Luolui (18 Oct.), Sf. Dumitru (26 Oct.), Filipii (12-21 Noemvrie), Sf. Andrei (30 Noemvrie), etc. ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿

Fig. 2974. Lup.

①: ~ul mănîncă și din oile numărate, cu toate măsurile de pază pe care le ia cineva, se întâmplă un accident care strică tot; de omul răpitor nu te poți apăra de ajuns; ②: cine se face oale, îl mănîncă ~ul, cine e prea bun, cine se lasă prea moale, dă prilej celor răi să-l facă neajunsuri; a fi oale între ~i, despre cel bun, blând, moale, în mijlocul celor răi, celor hrăpăreți; a umbra ca ~ul pe lângă oi; a da oile în paza ~ului, a da un lucru în păstrarea celui de care tocmai trebuie să te ferești mai mult; a lăsa pe cineva într'un loc, într'o slujbă unde poate face mult rău, unde poate să jefuească nesupărat de nimeni; ~ îmbrăcat în piele de oale, om rău, șiret, care se prefacă că e bun și cu vorbe mieroase caută să-și ajungă scopul; ④: ~ul nu se sperie de pielea oii, cel tare nu se intimidează ușor, nu se lasă a fi speriat de ori și ce amenințare; ⑤: nici ~ul flămând, nici oala cu doi miei, nu trebuie să dai unuia tot sau prea mult, iar ceilalți nimic; ⑥: fie și un ~ mîncat de o oale; ⑦: ~ul își schimbă părul, dar năvălul ba, rare ori cel rău își schimbă năvălul, devenind bun; deprinderile cele rele și învechite nu se lasă cu una cu două; ⑧: ~ul, cînd îmbătrînește, îl lașă etinii, cînd un om mare scapătă, cînd cel puternic ajunge slab, cei mici îi încolțesc, își bat joc de dînsul; vorbim (sau vorbești) de ~ și ~ul la ușa, se zice cînd pomeniști numele cuiva și acesta tocmai sosește; ⑨: iarna n-o mănîncă ~ul ~ IARNA; de cînd ~ii albi ~ ALB ① ② ③ ④ Teama pe care a inspirat-o totdeauna lupul, mai ales păstorilor, a făcut ca oamenii de la țară, să consacre ca sărbători o multime de zile peste an (zilele ~ilor, sărbătoarea ~ilor) spre a fi feriți altii ei înșiși, cît și turmele și vitele lor de acest animal nesățios; astfel sînt, în ordinea calendarului: Ciocovii de iarnă (16-18 Ian.), Filipii (25-30 Ian.), Mărtini (1-3 Febr.), Stoborul Sim-Pietrolui (30 Iunie), Tecele (24 Sept.), Luolui (18 Oct.), Sf. Dumitru (26 Oct.), Filipii (12-21 Noemvrie), Sf. Andrei (30 Noemvrie), etc. ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿

Fig. 2975. Lupul-vrăbiiilor.

① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿

Fig. 2976. Ochiul-lupului.

India (*Strychnos nuxvomica*), din care se extrage strichnina (lat. lupusj).

*LUPA (pl.-te)

sf. ① ② Bubă, bolfă, gilcă, umflătură sub piele care crește uneori foarte mare ③

④ Crescătura

lemnoasă ce apare pe trunchiul sau pe ramurile unor arbori ⑤ ⑥

Lențiță biconvexă

întrebuințată spre a se vedea prin ea mărite unele

obiecte mici, litere prea mărunte, trăsături prea

subțiri, etc. (2977) [fr. loupe].

*LUPAN sm., LUPANA sf. Nume dat unor vite cu părul de culoarea lupului [lup].

*LUPANAR (pl.-are) sm. Casă de femei desfrinate, pierdute; bordel [lat.].

① LUPARIȚĂ sf. = LUPOAIE ②

③ LUPAV adj. Olfen. (CIAUS) = HILFAV.

LUPESC adj. De lup, al lupului: de acum înainte val și amar de neamul ~ (COOB.); de năvălul cel ~ tare trebuie să ne temem (MICH.); foame lupoască.

LUPEȘTE adv. Ca lupul, în felul lupului: lungi pasul ~ de nu mai dăte mîna ou dînsul (asp.); a mînea ~, a înghiți lacom: lara eu, mîncînd ~, mă făceam smerit (CRE.) [lupesc].

LUP(S)DRAGI sm. pl. Olfen. = CONDURUL-DOAMNEI (srb. ljubidrag).

① LUPIS adv. Ca lupii, lupește.

LUPIT adj. Care seamănă cu lupul; iute: nu o'aveam cine țile ce lupii do cal (GR.-N.).

LUPOAICĂ (pl.-ce) sf.

① Femelă a lupului (2978).

LUPOAIE sf. Băn. Olfen.

① ② Lupoaică ③ ④ ⑤ Plan-

tă de culoare albăstrie,

care devine galbui după

înflorire, cu frunze mici ca

niște solzi, cu flori albe-gălbui sau albăstrii, dispuse în ciorchini la vîrfurile

tulpinii; crește parazită pe rădăcinile de tutun, de cîneapă, etc. (*Orobancha ramosa*) [lup].

LUPOIU sm. ① augm. LUP. Lup mare, bătrîn:

Un ~ cu plete sure (ALECS.).

LUPȚA (lupt) ① vb. refl. ① A se prinde piept la

piept cu cineva spre a-l doborî la pămînt: se luară la luptă dreaptă, se luptară ce se luptară și, înfrîngînd pe zmeu,

fi tăie și lui capul (asp.) ② A se încăiera ③ ④ A căuta să învingă unul pe celălalt, lovindu-se cu armele, a se bate (vorb. de doi adversari, de două oștri) ⑤ ⑥ A avea de îndurat; a-și da toate silințele ca să scape de o nevoie: împîndu-se cu foamea, ou setea și cu somnul (asp.); a se ~ împotriva vîntului, împotriva valurilor mării; a se ~ cu moartea, a trage de moarte, a fi în agonie.

2. vb. intr. A se sili din răspuțeri să stîrpească un rău, să înlăture pe un adversar, etc.; a combate: ~ împotriva corupțiunii, abuzurilor, alcoolismului, mizeriei; ~ împotriva dușmanilor țării; ~ împotriva conservatorilor; ~ pentru libertate [lat. luctare].

LUPȚĂ (pl.-te) sf. ① Încercare a

puterii în care doi adversari se prind

piept la piept și caută să se trîntească unul pe altul, trîntă (2979):

apoi se luară la ~: se sgrîndiau unul pe altul, de se cutremura pămîntul (asp.); ~ dreptă ② ③ Încăierare cu armele, bătăie, bătălie: lupta de la Grivița; o ~ pe viață și pe moarte; cumplică a fost lupta

Fig. 2979.

și mult sînge s'a mai vărsat (VLAH.) ④ ⑤ Luptă dreaptă

Silință din răspuțeri ce-și dă cineva (luptă romană).

ca să scape de o nevoie, ca să stîrpească un rău.

ca să înlăture pe un adversar, etc.: ~ împotriva mizeriei; lupta pentru libertate ⑥ Acțiunea a două

Fig. 2977. Lupe.

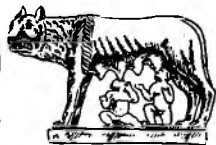

Fig. 2978.

Lupoica capitolina (simbolul Romei).

Fig. 2979.

LUP- forțe care lucrează în sens contrariu: lupta elemen-
LUZ telor; lupta luminii cu întunecului [lat. l u c t a].

LUPTĂCIU *sbst.* Plasă, voloc de prins pește
din cel mare [comp. **LĂPTAS**].

LUPTĂTOR, LUPTĂTOARE *adj. verb.* **LUPTA**
și *sm. f.* Care se luptă: ~ii sînt plept la plept (VLAH.).

LUPUS *sbst.* Boală a pielii, de natură tu-
berculoasă [fr.].

LUPUSOR *sm.* *dim.* **LUP.**

○ LURBAR *sm. Trans.* = **DAFIN** [germ. dial.
Lurber < Lorbeer].

LUȘCĂ *s. f.* Numce ce se dă unei oi cu
lină albă, frumoasă.

LUSTRAGIU *sm.* Văcsuitor, lustruitor de
ghete (2980) [l u s t r u].

*** LUSTRAL** *adj.* Care slujește la purificat
(la vechii Romani și Greci): apă ~ă,
apa de care se serveau pentru pu-
rificațiunile religioase **ZI** ~ă,
ziua în care un copil nou-născut își
primea numele sau era purificat
pentru întâia oară [lat.].

*** LUSTRAȚIUNE, LU-
STRATIE** *s. f.* Ceremonie
prin care vechii Romani și Greci
purificau o persoană,
o armată, un oraș, un cîmp,
etc. Ceremonie în care
se stropsea cu apă sfințită
un copil nou-născut [lat.].

Fig. 2980. Lustragiu.

*** LUSTRINĂ** (*pl.-ne*) *s. f.*

Stofă de bumbac sau de mătase lustruită, între-
buințată mai ales pentru căptușit haine [fr.].

LUSTRU (*pl.-turi*) *sn.* Luciu, strălucire, su-
prafață sclivisită: a da ~ **Materia,**
unsoarea cu care se freacă sau se ung
obiectele spre a le face lucioase
Spoială: ~l de învătătură ce li s'a dat
e tocmai de ajuns ca să-l umple de pretenții
(VLAH.) [ngr. < lat.].

*** LUSTRU** *sm.* Spațiu, interval de
5 ani; e în vîrstă de opt lustru, e de 40 de
ani [lat.].

LUSTRUI (*-uiesc*) *vb. tr.* A da lu-
stru, a sclivisi; a văcsui.

LUSTRUIT *adj. p.* **LUSTRUI.** Cu
lustru, sclivisit; văcsuit **NELU-
STRUIT.**

LUSTRUITOR *sm.* Cel ce lu-
struiește; lucrător ce lustruiește a-
numite obiecte în fabrici, ateliere,
etc.; văcsuitor, lustragiu.

LUȘCĂ *s. f.* O varietate de bă-
lușcă (*Ornithogallum pyrenaicum*) (2981).

Fig. 2981.
Lușcă.

LUT (*pl.-turi*) *sn.* Pământ galben și gras
din care se fac oale, cu care se lipesc pereții,
etc.: călcă ~ și lipi cuptorului, îl humui și-l griji
(CRG.); într'un sfeșnic de ~ ardea o luminare subțire de
ceară (VLAH.) **Trup:** Privește apoi ~ul... cul-
cat în storiu (EMIN.); el știa că ~ul lui se va duce acolo
de unde a fost luat (ISP.) [lat. l u t u m].

LUTĂRIE *s. f.* Loc, groapă de unde se scoate
lut: întăria a picat pe el (MAR.).

*** LUTERAN, LUTERANĂ** *1. adj.* Conform cu
doctrina lui Luter.

2. sm. f. Persoana care a adoptat religiunea
propovăduită de Luter.

*** LUTERANISM** *sbst.* Doctrina protestantă
a lui Luter; credința, religiunea luteranilor
[fr.].

LUTIȘOR *sbst.* Un fel de argilă, colorată în
roșu sau galben de compoziții fierului, foarte in-
trebuințată în pictură [lu t].

LUTOS *adj.* Care conține mult lut, plin de
lut [lat. l u t o s u s].

*** LUTRĂ** (*pl.-re*) *s. f.* **LUTRU** *sm.* Vidră
Blana acestui animal: știe el că e imitație nurca dină-
untru și tot imitație și lutrul de la guler, dar e blană (SR.-VN.)
[fr.].

○ LUTUNOAIIE = LĂTUNOAIIE.

*** LUTERNĂ** (*pl.-ne*) *s. f.* O varietate de cul-
beceasă, originară din regi-
nea mediteraneană, cultivată
ca plantă de nutreț (*Medica-
go sativa*) (2983) [germ.].

Fig. 2982. Luxațiune.

Fig. 2983. Luțernă.

*** LUX** (*pl.-turi*) *sn.* Fală, măreție, splendoare
desfășurată în îmbrăcăminte, la masă, în mobile,
etc. Belșug, îmbelșugare **Podoabă, orna-**
ment [fr.].

*** LUKAȚIUNE, LUKATIE** *s. f.* Scrintitură, scrin-
teala unui membru (2982) [fr.].

*** LUXOȘ** *adj.* Care desfășură lux, care arată
lux; bogat **NELUXOȘ** [fr.].

*** LUXURIANT** *adj.* Îmbelșugat, mănos, foarte
roditor, care produce cu prisos: vegetațiune ~ă
[fr.].

*** LUZERĂ = LUTERNĂ.**

Sec. XV

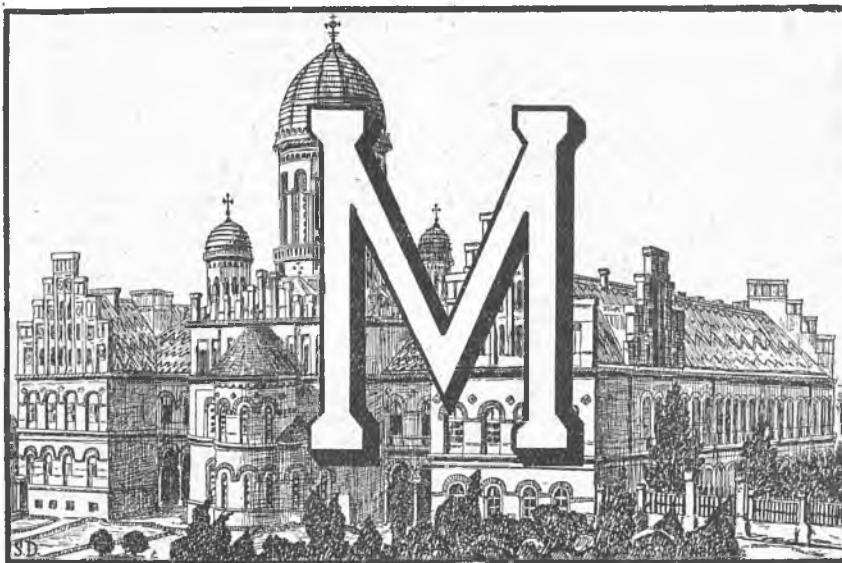
Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

MITROPOLIA DIN CERNĂUȚI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XIX

M sm. ① A treisprezecea literă a alfabetului, a zecea din seria consonantelor ¶ ② **M**, cifră romană = 1000.

M' pron. pers. = **MĂ**².

○ **MA** conj. *Bân.* Dar: corăbierii s'au mîntuit înnoțind, *ma mîsmuca se înneca* (rîm.) [srb.].

MĂ¹ = **MĂI**.

MĂ² pron. pers. enclitic. Pe mine [lat. *mē*].

MAC¹ interj. Ț. Imită strigătul rațelor [onom.].

MAC² sm. ♣ ① Plantă, cu miros și gust neplăcut, cu flori mari a căror culoare variază de la albu-roșu pînă la violet; semințele ei, închise într'o cap-

MAC-ROȘU, **MAC-IEPURESC**, **MAC-SĂLBATIC**, plantă narcotică, ale cărei flori numite „păpăroane” sau „păparune”, sînt de un roșu-aprins; petalele ei sînt întrebuintate în medicină, sub formă de infuziune (*Papaver rhoeas*) (□ 2987) ¶ ② **MAC-ROȘU-DE-GRĂDINĂ**, plantă, originară din Siberia, cultivată pentru frumusețea florilor ei, mari, de un roșu-închis (*Papaver bracteatum*) ¶ ③ **MACUL-CIOĂREI** = **ZĂMOȘITĂ** [vsl.].

MACA sf. ♣ Jocul în cărți numit și „bacara” [fr. *ma ca o*].

MACABRĂ adj. ♣ Dans ~, pictură sau desen care înfățișază Moartea jucînd hora cu o mulți-

Fig. 2984.
Mac-de-grădină.

Fig. 2985.
Mac-cornuț.

Fig. 2986.
Mac-de-cîmp.

șulă (măciulie), sînt uleioase, și se întrebuintează la prăjituri; prin inciziuni făcute în capsulele ne-coapte se extrage opiu; frunzele și florile sînt narcotice; e numit și „mac-de-grădină” sau „somniașor” (*Papaver somniferum*) (□ 2984): **MACUL** singur, roș la față, doarme dus pe ceea lume (ALECS.); fetele pun flori de ~ sub cap, ca să le îndrăgească flăcăii (GOR.) ¶ ④ **MAC-CORNUT**, plantă păroasă, cu flori roșii ca sîngele, ale căror petale au fie-care cite o pată neagră la bază; numită și „păpăroane” sau „păparună” (*Glaucium corniculatum*) (□ 2985) ¶ ⑤ **MAC-DE-CÎMP**, plantă cu tulpina și frunzele acoperite cu peri aspri cu flori roșii (*Papaver dubium*) (□ 2986) ¶ ①

Fig. 2987.
Mac-roșu.

Fig. 2988. Fragment dintr'un dans macabru (Chaise-Dieu, Paris).

me de schelete; tabloul cel mai vestit e cel zugrăvit de pictorul Holbein (□ 2988); de aci, ~ ⑥ care-ți dă impresiunea morții, grozăviei: părea o marmură fantastică, o furie macabră (VLAH.) [fr.].

MACAC sm. ♂ Gen de maimuțe din vechiul continent, care locuiesc mai ales prin Malesia și Asia meridională (*Inuus*) (□ 2989) [fr.].

MACADAM subst. Caldărim făcut cu pietre sparte și îndesate între ele: nu se găsește a li se da alta de făcut decît a sparge pietre pentru ~ul strădelor [a.-em.] [fr.].

MACADAMIZA (-lizez) vb. tr. A pava, a pietrui o stradă cu macadam [fr.].

Fig. 2989. Macac.

○ **MACĂDUI** (-ușe) *vb. refl.* A se căi (a. cob.).
○ **MACAGIU** *sm.* ~~slujbaş~~ Slujbaş la căileferate însărcinat cu mișcarea macazurilor, acar [tc. m. a. k. a. g. i.].

○ **MACĂI** (-ălu, -ăse), ○ **MACĂNI** (-ăni, -ăneșe) *vb. intr.* 1. A striga în a. c. maci ca rațele: se pomeni cu oftiva boboci de rață măcăni după dinșul aspe.; prin șanturi măcăneșe rațe (LUNG.).

○ **MACĂIT**, ○ **MACĂNIȚ** *sbst.* 1. Faptul de a măcăi (r) i; strigătul rațelor: întregul stol, la măcăitul grav al rășolilor, se ridică din bălă (SAD.).

○ **MACĂLEANDRU**, **MACĂLEANDRU** *sm. Mold.* 1. Păsărică insectivoră din ordinul păsărelelor, caracteristică prin penele ei roșii sau galbene-verzui desub gura; numită și „prigoare” sau „prihoriu” (*Rubecula familiaris*) (□ 2990): am asuzitat deunăzi o convorbire între un măcăleandru și un scătlu (GRL.); Sticlești, presuri, macaleandri, ce prin tufe se alungă (ALECS.) [rut. m. a. k. o. l. j. o. n. d. r. a., -l. j. a. d. r. a.].

Fig. 2990. Macaleandru.

○ **MACAR**, **MACARĂ** *adv.* 1. Cel puțin, barem, înalteea: îi rugă... să le lase și lor Fig. 2990. Macaleandru. ~ jumătate din țerțele ce i le aducea (SER.); nici n'am auzit ~ pomenindu-se de numele ei (CAR.) □ 2. ~ de, ~ să, chiar dacă: nu se cade... mireanului să osindească pe preot, măcar de ar fi popa și păcătos (PRV-MB.) □ 3. ~ că, ~ cu, toate că, deși: neputându-se învinge, măcar că Suonă murgă se părăsea... ceva mai tare (SA.) □ 4. Ori- (în legătură cu pronume sau adverbe): ~ care, ori-care, ~ cît, ori- cît, ~ ce, ori-ce, ~ cine, ori-cine, ~ cînd, ori-cînd, ~ cum, ori-cum, ~ încotro, ori-încotro, ~ unde, ori-unde: Măcar-încotrău pornose, Jalea și dorul găsese (K.-ARS.) [gr.-biz. μακάρι].

○ **MACARĂ** (*pl.-rate*) *sf.* 1. Rotiță de lemn sau de fier, avînd un șant de jur împrejur în care se trece o frînghie sau un lanț și servește la ridicarea greutăților mari, scripete (□ 2991) □ 2. *Mold.* Mosorel [tc.].

Fig. 2991. Macară.

○ **MACAROANĂ** *sf.*, mai adesea **MACAROANE** *pl.* X Pastă alimentară din făină de grîu, de forma unor tuburi lungi cilindrice [it.].

○ **MACARONIC** *adj.* Se zice despre o poezie burlescă alcătuită din cuvinte luate din diferite limbi, cărora li se dau terminațiuni latine [fr.].

○ **MACAT** (*pl.-aturi*) *sn.* 1. Acoperemînt de pat, cu broderii sau înfloritură: două paturi... peste care erau puse ~uri de lînă (FIL.); deretecînd prin casă de colo colo, ciugulind... un căpețel de ață de pe ~ (VLAH.) [tc.].

○ **MACĂU** (*pl.-cauă, -cae, -căse*) *sn.* *Trans. Bucov. Maram.* Ciomag: le numără și cu ~l cel de alun, pînă se mai coșeau de spate (RET.).

○ **MACĂUȘ** (*pl.-așe*), **MACĂUT** (*pl.-te*) *sn. dim. MACĂU*.

○ **MACAZ** (*pl.-zuri*) *sn.* 1. Porțiune de șine mobile care se învîrtesc în jurul unui punct fix, cu ajutorul cărora se poate face să treacă vagoanele unui tren sau unui tramvaiu de pe o linie pe alta (□ 2992) [tc. m. a. k. a. s.].

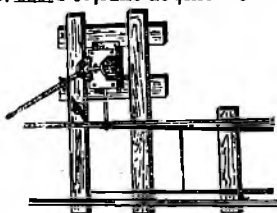

Fig. 2992. Macaz.

○ **MĂCEAȘ** (*pl.-ceșe*) *sf.* 1. Fructul măceșului.

○ **MACEDONIAN**

1. *adj.* 1. Din Macedonia.
2. *sm.*, **MACEDONIAN** (O) *sf.* Originar(ă) din Macedonia.

○ **MACEȚO-ROMÂN** *adj.* 1. Al Românilor din Macedonia: dialectul ~ □ 2. Român din Macedonia.

○ **MĂCEL** (*pl.-luri*) *sn.* Ucidere în masă, în mare

număr (într'un războiu, etc.), vîrsare mare de sînge, masacru [it. m. a. c. e. l. l. o.].

○ **MĂCELAR** *sm.* 1. Cel ce taie vitc și vinde carnea lor crudă □ 2. Om crud, brutal [lat. m. a. c. e. l. l. a. r. i. u. s.].

○ **MĂCELĂREASĂ** (*pl.-rese*) *sf.* 1. Femeia unui măcelar □ 2. Femeie care vinde carne crudă într'o măcelărie.

○ **MĂCELĂRI** (-ărese) 1. *vb. tr.* A tăia ca un măcelar, a ucide în mare număr.

2. *vb. refl.* A se tăia, a se ucide unii pe alții în mare număr: regii împinș popoarele a se ~ unele pe altele (L.-GH.).

○ **MĂCELĂRIE** *sf.* 1. Locul unde se vinde carnea crudă a vitelor tăiate, prăvălia măcelăriei

Fig. 2993. Măcelărie, în București, la începutul secolului trecut (după Lancelotti).

2. Măcel, masacru: Lăpușneanu... se trăsese în gît a fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse (NEGR.); printr'o orlincenă ~, adobîră cu desăvîrșire mica oaste bolerească (ODOS.).

○ **MACERA** (-erez) *vb. tr.* A lăsa să se disolve, să se plămădească o substanță într'un lichid [fr.].

○ **MACERAȚIUNE**, **MACERAȚIE** *sf.* Operațiune prin care se lasă să se plămădească o substanță într'un lichid pînă cînd se disolvă părțile ei solubile [fr.].

○ **MĂCEȘ** ~ **MĂCEȘ**

○ **MĂCFERLAN** (*pl.-ne, -nuri*) *sn.* 1. Un fel de par: deslu cu pelerină și cu gauri, în locul înflecilor, pe unde se scot brațele (□ 2994) [fr.].

○ **MACHE**, **MACHEA** *adv. Often.* Oare? de ce maches îi zicea lui lumea domn de rouș? (SEZ.).

○ **MACHETA** (*pl.-te*) *sf.* 1. Reproducerea în mic a unei statui sau sculpturi □ 2. Modelul de lut, de argilă, etc. pe care-l face sculptorul, înainte de a-și începe lucrarea [fr. m. a. q. u. e. t. t. e.].

○ **MACHIAS** ~ **MATIAS**

○ **MACHIAVELIC** (*pl.-leuri*) *sf.* Viclean, perfid, conform principiilor politice ale lui Machiavel: acele ~e răstălmăciri născute de isonștii lumii cari fac albul negru Macferlan, și ziua noapte (NEGR.) [fr.].

○ **MACHIAVELISM** *sbst.* 1. Vicleșug, vicleanie, perfidie, rea credință (mai ales în materie politică, conform principiilor lui Machiavel) [fr.].

○ **MACHIAVERLIC** (*pl.-leuri*) *sn.* 1. = **MACHIAVELISM**: ești tare, stimabil, la ~uri, n'am ce să zic (CAR.).

○ **MACHINAL** *adj.* și *adv.* Instinctiv, fără voie, ca și cînd ar fi executat de o mașină: buzele lui Leiba... urmau ~ gîndul, tremurînd repede (CAR.) [fr.].

○ **MĂCEȘ**, **MĂCEȘ** *sm.* 1. Arbust spinos, numit și „trandafir-sălbatec”, „ca(s)dăr”, „rug”, „ruje” etc., cu flori trandafirii, foarte plăcute la miros, numite „răsuri” sau „ruje” și cu fructe lungărețe sau globuloase, roșii, numite „măceșe” (*Rosa canina*) (□ 2995): ești frumosă... ofînd pîlîngi înșepăță de ghîmpii măceșilor (DLVR.); pe cite un ~ sălbatic, jărelle se adunau glicovitore (GRL.).

Fig. 2995. Măceș.

MĂCINĂ (maena) 1. *vb. tr.* ① A preface în făină grăunțele la moară: moara bună macină ori-ce (ZNN.); ②: două pietre tari nu pot ~ bine; ③: zece ani a trăit acolo... măolnind-și zi cu zi puterile (S.-ALD.); ④: măolnind cugetări peste cugetări în morişca creierilor tăi (GN.) ⑤ A preface lemnul într-o pulbere ca făina (*vorb.* de cari sau de insecte).

2. *vb. refl.* ① A se preface în făină (grăunțele la moară): atât făină se macină acum la moară ~ FĂINĂ ② ③ A se preface în pulbere (*vorb.* de pietre, de lemnul putred sau ros de cari, etc.) ④ ⑤ A se sfărâma, a se sdrobi: Tătărisea, cuprinsă de două părți, se macină și se mistuia ca pleava (GN.); puterile volvozelor se macinau între ele (VLAH.) [lat. vulg. *macinare* = clas. *machinari*].

MĂCINAT 1. *adj. p.* MĂCINĂ ① ② **NEMĂCINAT**. 2. *subst.* Faptul de a macina.

MĂCINĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a (se) macina ② Făina, pulberea rezultată din această acțiune.

○ **MĂCINIȘ** = MUCENIȘ.

MĂCINIȘ (pl.-isuri) *sn.* ① Macinat, faptul de a macina (grul, etc.): neauzind alt vuet decit vuetul ~ului (GN.) ② Cantitatea de cereale ce se aduce la moară ca să se macine, ce se macină (făină, mălaiu, pulbere de pietre, etc.): tratele pornește moara, oă ~ ai destul! (CAT.); lăsind două dungi rumene pe obraji săi prătuți de ~ul pietrelor (OLVR.).

† **MĂCINIȚĂ** = MUCENIȚĂ.

MĂCIUȚĂ (pl.-uți) *sf.* ① Bilită care merge îngroșându-se treptat de la un capăt la celălalt și se termină printr-o măciulie groasă, toroipan (2996); ②: ajunge o ~ la un car de oale, pentru cel ce pricepe ușor, o singură vorbă îi e de ajuns; a i se face (sau a i se ridică) părul ~ (în virful capului), a i se sbîrbi părul de frică ③ ④ **MĂCIUȚA-CIOBANULUI** = ROSTOGOL ⑤ ⑥ = MĂCIULIE: La cap ~, La coadă ~, La mijloc nemică (GOR.), ghicitoare despre „furnică” ⑦ ⑧ = TĂTĂRIȘĂ [lat. vulg. **matteuca*].

MĂCIUCAT *adj.* În formă de măciucă, cu o măciulie la capăt.

MĂCIUCHIȚĂ, MĂCIUCUȚĂ (pl.-țe)

sf. dim. MĂCIUȚĂ: el merge nălente cu măciuchița în mînă (JIP.); să-ți dee... măciucița cea de după usă (VOR.).

† **MĂCIUCOAIE** *sf. augm.* MĂCIUȚĂ: dar ce imbil cu măciucoala aceea mare? (RET.).

MĂCIULIE *sf.* ① Capăt mai gros și rotund al unui lucru: ~ de ceapă; măciulua fusului; ~ de chibrit; să-și facă un buzdugan cu măciulua mare de plumb (ISP.); poartă... baston înalt negru, cu ~ de os alb (CAR.) ② GĂRMĂLIE (de ac) ③ ④ ~ de maso, gogoșă cu semințe a macului (2997). † **MĂCMAHON** *subst.* ⑤ ⑥ Mișmaș, sprîț, pahar de vin amestecat cu apă gazoasă: s'a făcut roșie ca steaua și a băut un ~ pe nerăsuflăte (CAR.) [creațiune populară, după numele mareșalului francez Mac-mahon].

○ **MACORTEȚĂ** (pl.-țe) *sf. Bucov.* Strachină mare: s'a arătat pe masă două macortețe... cu plăcinte de brînză (GRIG.) [rut. *makortet*].

MĂCRIȘ *subst.* ① Plantă comestibilă, cu gust acru, ră-

Fig. 2998. Măcriș.

Fig. 2999. Măcriș-mărunt.

coritor, mult întrebuințat la bucătărie, adesea

împreună cu spanacul (*Rumex acetosa*) (2998)

② ~ **MĂRUNT**, varietate de măcriș, cu frunzele în formă de alebardă, cu flori mărunte roșietice (*Rumex acetosella*) (2999) ③ ~ **UL-CALULUI** sau ~ **CĂIEȘC**, varietate de măcriș cu florile verzi (*Rumex conglomeratus*) (3001) ④ ~ **IEPURELUI**, ~ **UL-CAPREI**, ~ **PĂSAREȘC**, ~ **TRIFOIȘ**, mică plantă ierboasă, fără tulpină, cu frunzele ca ale trifoiului, de un gust acru răcoritor, cu flori albe, uneori roșietice cu vinișoare roșii-purpurii sau galbene (*Oxalis acetosella*) (3000) ⑤ ~ **DE-BALTĂ** = NĂSTUREL ⑥ ⑦ ~ **DE-RĂURI**, ~ Măcrișul-iepurelui. Măcrișul-calului. IEPUREȘC, ~ **SPINOȘ**

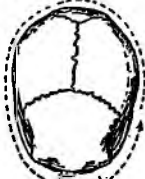

Fig. 3000.

Fig. 3001.

= **DRAULĂ**: era din sus de grădina lui o ripă mare și seacă, numai ~ iepureșc făcea (RET.).

***MACROCEFAL** *adj. și sm.* ① Care are un cap foarte mare (3002) [fr.].

***MACROCOSM** *subst.* Lumea mare, universal, în opoziție cu „microcosmul”, lumea cea mică, adică omul [fr.].

MACRU *adj.* ① Slab (*vorb.* de carnea de vită), lipsit de grăsime: și-a oprit pentru sine carnea cea mai grasă... iar celălalt i-a dat mai mult... macră (SA.) ② Slab (*vorb.* de carnea de pe trupul omului): slabi... cu făciile intrate unele într'altele, de macre ce erau (ISP.) [lat. *macrum*].

***MACULĂ** (-ulez) *vb. tr.* ① A păta, a minji, a murdări ② ③ A strica o coală sau o foaie de tipar, îmbălsind-o cu prea multă cerneală, murdărind-o, etc. [fr.].

***MACULATURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a macula ② Coala sau foaia de tipar stricăta printr-un exces de cerneală, prin murdărire, etc. ③ *Pr. ext.* Coalele unei cărți sau jurnalele rămase nevindute care se vînd cu kilogramul [fr.].

***MADAM** *sf.* Doamnă [fr.].

***MADAMA** (pl.-me) *sf.* ① (*mai mult iron.*) Doamnă, cucoană: eu m'as făsoi chiar ca o ~ (ALECS.) ② Dădăcă străină, guvernantă: madama dreghe rufele noastre (BR.-VN.); madamele așază copiii în semicere (BR.-VN.) ③ ④ Femeie publică [fr.].

○ **MĂDĂRAN** *subst. Maram.* (BR.) ⑤ = **MAGHERAN**.

○ **MĂDĂRI** (-ăresc) 1. *vb. tr. Mold. Trans.* A alinta, a desmierda, a răsfăța: Dorul tău e mādărit, Trebuie n brațe învălit (AK.-RAS.).

2. *vb. refl.* A se alinta, a se răsfăța; a face mofturi.

† **MADEA** (pl.-dele) *sf.* ① † Pricină, chestiune: să cercetăm cu băgare de seamă această ~ (FL.) ② Fel: sint mai multe madele de boale (R.-COD.) ③ ④ *Often.* (CIAUS.) Cusur, meteahnă [tc. *ma d d e*].

† **MADEM** (pl.-muri) *sn.* ① † Mină (de unde se scot metale) ② Metal ③ ④ Pacfon: lîngurite de ~ [tc. *ma d e n*].

***MADIPOLON** (pl.-nuri) *sn.*

⑤ Tesătură de bumbac, pinză foarte traicică care se fabrica odinioară la Madapolam (India).

***MADONĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Icoană, pictură sau statuă înfățișînd pe Maica Domnului: Ca o ~ sfîntă, scîldată în lumină (VLAH.); din minatul acela, el o tubi ca pe o ~ (ALECS.) [it.].

***MADREPOR** (pl.-ore) *sn.* ① Gen de animale marine de felul mărgeanului (3003) [fr.].

Fig. 3003. Madrepor.

MĂC-MAD

***MADRIGAL** (pl. -ale, -aluri) *sm.* ☞ Mică poezie ce cuprinde o cugetare ingenioasă și galantă [fr.].

○ **MĂDUȚĂ**, ○ **MĂDUȚĂ**, ○ **MĂDUȚĂ** = **MĂDUȚĂ**: Totuși acei mititel cărete... roade Măduța... pe îndelete (BD. DEL.).

MĂDULAR (pl. -ări, -are) *sm.* ① Membru (al trupului): ca un ~ putred să se tale de la bunul trup (PRV.-MB.) ② Membru al unei societăți, al unei corporații, etc.: nu ești un ~ al poliției? (ALECS.) ③ Sfredel mare care face găuri până la 2 cm. în diametru ④ Cuiul care unește piscul carului cu inima și cu virtutea, numit și „cuiu din inimă” sau „cuiu prin dricuri” ⑤ Băn. (vuj.) Cuiu de lemn [lat. mēdullaris].

○ **MĂDULARI** (-ăresc) *vb. tr. Bucov.* ① A rupe, a frînge (prin bătaie) mădularile trupului: ieri m'au opărit, astăzi m'au mădularit cu totul (SB.).

MĂDUȚĂ (pl. -e) *sf.* ① Substanța moale și grasă, de culoare galbui, ce se găsește în cavitatea oaselor: ne-a înghețat limba în gură și măduva în ciolane de frig (CRG.); măduva spinării, prelungirea creierului prin toată șira spinării până la osul sacru; ② a pătrunde pînă în măduva oaselor, a pătrunde cu totul, foarte adînc ③ Partea esențială, mai bună dintr-o scriere ④ Miezul moale, de țesut celular, ce se află de-a lungul tulpinei sau trunchiului plantelor dicotiledonice: ~ de sco [lat. mēdulla].

MĂDUVOȘ *adj.* Plin de măduvă: os ~.

MĂESTRĂ = **MĂESTRU**.

MĂESTREȚ *adj.* Ingenios, magistral: cu o măestreeță iscusință, izbutei a strămuta în Anatolia o mare parte din Românii Traciei (COLOS.) [măestru].

MĂESTRI (-treso) *vb. tr.* A lucra, a executa cu măestrie: lăutarii măestresc hore naite și urări adînci (EMIN.) [măestru].

MĂESTRIE *sf.* ① Dibăcie, iscusință, pricepere: o asvîriea ou afită ~, încît piatra sbura totdeauna pe deasupra sforii zmeului (G.-GH.); ou cîtă meșteșugire, ou cîtă ~ ajunge la împlinirea scopului ei (BR.-VN.) ② Artă, meșteșug iscusit: pe ușile de stejar sînt săpate, ou multă ~, iconițe și înfioruri migăloase (VLAH.) ③ Meșteșug: prin mecanică și prin chimie, a transformat toate artelile și măestiile (G.-GH.) [măestru].

MĂESTRIȚ *adj. p. MĂESTRIȚ*. Lucrat, executat cu măestrie, cu mult meșteșug, artistic: făcu un grajd ~ pentru lapă (ISP.); — *adv.*: văzu niște palaturi... așa de ~ lucrate, cum nu se văd pe pămîntul nostru (ISP.).

***MAESTRU**, **MAISTRU** *sm.* ① Cel ce se distinge în vre-o artă sau știință: legim însemnații din casa maestrului (Grigorescu), ca dintr-o biserică în care ne-am rugat (VLAH.) ② să-l recunoaștem maistrul în lingusiri, în injurii și în calomnii (G.-GH.) ③ Profesor: ~ de muzică, de desen, de gimnastică; ~ de conferințe, conferențiar la o universitate ④ Registru mare comercial [it. maestro; germ. Meister].

MĂESTRU, *f. MĂESTRĂ* 1. *adj.* ① Foarte dibaci, foarte iscusit, foarte priceput ② Înzestrat cu însușiri miraculoase (verb. de persoane și alte ființe din lumea basmelor): zina măeștră; pasăre măeștră, care poate lua diferite chipuri și e înzestrată cu darul vorbirii și cu un vîers fermecător: nîl pasăre măeștră nu poate răzbi pînă unde sîntem noi acum (ISP.); putere măeștră, putere miraculoasă, puterea și însușirile zinelor: mă leapă de puterea mea cea măeștră (ISP.) ③ Minunat, extraordinar: din spusele lor, o măeștră carte a izvodit (VLAH.) ④ Artistic, plin de meșteșug.

2. **MĂESTRĂ** (pl. măestre) *sf.* ① Zină măeștră, cu puteri miraculoase, pe care le încrebîntă spre a face rău: acolo sade o ~, și ori-cînd merge la dînsa, se întoarce caplu (ISP.) ② pl. Una din numeroasele numiri date leilor, zinelor, care pocesc oamenii: se sculă bîlgor, înolt să n'o simță nîl Măestrele (ISP.); După ce 'nchid ferestrele, Joaze-mi măcar Măestrele (FANN) [lat. vulg. *maister = clas. magister].

○ **MAFLER** = **MAHLER**.

***MAG** *sm.* ① Preot al religiunii lui Zoroastru sau al vechilor Perși ② Cel trei ~i, cei trei crai de la răsărit (Gaspar, Melchior și Bal-

tazar) cari, conduși de stele, veniră din Orient să se închine Mintuitorului, după nașterea lui: Unde ni-a semănătorii generoaselor ovine, Magii, ocrotiți de stele, mergători înainte? (VLAH.) [lat.].

MĂGĂDAU, ○ **MĂGĂDAN** *sm.* F Lungan, vlăjgan, om (sau copil) crescut foarte mare: după ce se rău măgădu mare, răsturnă pe tată-său din scaunul domniei (ISP.); dascălul din strana dreaptă, coșcogemite măgădanu de Român (VLAH.).

○ **MĂGĂLIE** *sf.* ① Mold. Trans. ☞ Măciulie de mac ② Mold. Gămălie: o musculă efit o ~... întră bîzînd (GR.) [prin metateză din gămălie].

○ **MĂGAN** (DE-) *loc. adv. Trans. Maram.* De voia lui, în mod liber (conv.) (SRL.) [lung. m a g a n].

○ **MĂGĂOAI**, **MĂGĂOANĂ** (pl. -ne) *sf. Mold. Olten.* Arătanie, mătăhală, ființă urtă cu care doicile sperie copiii: scootind că-i vre-o măgăoale ceva, vre-o arătare (FURT.); acolo văzu o măgăoană și s'a spărit popa (GR.-N.).

MĂGAR *sm.* ① Mamifer, înrudit cu calul, caracteristic prin urechile lui lungi, asin (*Equus asinus*) (P.) 3004: are urechi de ~; e prost, încapățînat ca un ~; a sberca ca un ~; min-
ta de ar crește pe toate cărările, ar paște-o și ~i (FANN); e ca ~ul între oi, se zice în ironie despre un om în vîrstă sau mare de trup ce stă între copii sau între oameni scunzi; s'a dus boușii a întors ~; BOU ② a ajunge, a (se) face din cal ~ CAL ③ ④

Om prost, nătîng; școlar prost, Fig. 3004. Magarleneș: fac prinoșoare... că și tu ai venit, să mă rogi pentru vre-un ~, vre-un leneș (CAR.) ⑤ pl. Boldurile, țepete, săgețile de pe acoperișul caselor țărănești [comp. alb. m a g a r].

○ **MĂGAREȚĂ** (pl. -ete) *sf. Băn.* ☞ Măgăriță [m a g a r].

○ **MĂGAREL** *sm.* ☞ dim. MĂGAR ①: leul, plecînd la vînat, an luat ou sine și un ~ (MCH.).

MĂGĂRESC *adj.* ① De m a g a r: stat ~; și acea puțină minte măgărească ce au avut au pierdut-o (MCH.) ② Tuse măgărească, tusea copilor, nervoasă, convulsivă și molipsitoare: copilul tușește de crezi că se înneacă, hîrle, se svîrcolește în chinuri grozave și abia își trage răsufierea; iar cînd răsufliă din leșinul tusei, scoate un fel de sberca ca al măgarului ③ ☞ BURUIANĂ-MĂGAREASCĂ = AIOR² ④

MĂGĂRI (-ăresc) *vb. tr.* ① A ocări pe cineva, tratîndu-l de prost, de m a g a r: pe ceilalți i-a poroit, i-a măgărit, vai de mama lor! (R.-COO.).

MĂGĂRIE *sf.* Prostie, neghiobie, vorbă sau faptă prostescă (m a g a r).

MĂGĂRIȚĂ (pl. -țe) *sf.* ① Femela măgarului: (la tuse neagră) bei lapte de ~ (PAMF.) ② Crucea dinapoi a carului ③ Floarea ce se cioplește la capătul stîlpilor unei case țărănești [bg. srb. magarica].

MĂGARUȘ *sm.* ☞ dim. MĂGAR: atunol trecea pe drum un cloban străin, călare pe un ~ (D.-ZAMF.).

MAGAZIE *sf.* ① Încăpere, clădire unde se depozitează mărfuri, produse, etc., depozit: ~ de lemne, de cereale, etc.: Duminecă, fmi vine vierul de la vie ou știre că s'a aprins magazia (BR.-VN.) ② Încăpere, adesea construită numai de lemn, separată de corpul casei, în care se păstrează lemne, diverse unelte sau obiecte, unde se spală rufe, etc.: să-i închidem într-o ~ (ISP.) ③ Mold. ☞ Prăvălie, magazin: ne-am oprit în Paris, și-om merge pe la magazii, pe la teatre (ALECS.) [ngr. μαγαζι < tc. m a g a z a].

***MAGAZIN** (pl. -ine) *sm.* ① ☞ Prăvălie: ~ de mode, de haine, de coloniale ② Partea pustiă cu repetiție care conține provizia de cartușe ③ Partea unui aparat fotografic care conține plăcile [fr.].

***MAGAZINAR** *subst.* ☞ ① Timpul cît o marfă soșită (cu trenul sau cu vaporul) stă într-o magazie, pînă a fi ridicată de destinatar ② Taxa ce se plătește pentru timpul cît stă această marfă în magazie [fr.].

***MAGAZINER**, ☞ **MAGAZIONER** *sm.* ☞ Cel ce păzește o magazie unde sînt depozitate mărfuri, produse, etc. [fr.].

○ **MĂGDĂLAN** 1. *sm. Trans.* ♣ Cais.

2. **MĂGDĂLANA** (*pl.-ne*) *sf.* Caisă.

MAGHERAN, **MĂGHERAN**, **MĂGHIRAN** *sm.* ♣

Plantă, originară din Africa de nord, cu flori mici roșietice, cultivată prin florării și prin case pentru mirosul ei plăcut (*Origanum majorana*) (□ 3005): acuma magheranul a crescut, s'a făcut stufos ca un pomuleț și mirositor de îmbată casa (BR.-VN.); M'a mînat maica la vie Să-mi ouleg măghiran mie (K.-BR.) [it. *maggiore* - na].

MAGHER-

NITĂ (*pl.-te*)

sf. ○ **×** Bucă-

tărie ○ **×** Că-

sută sau prăvălioară de schinduri, baracă, sandrama: maghernitele cele umilite ale preocupărilor (FL.) [bg. *magher* < ngr. *μαγείρεω*].

MAGHIAR 1. *sm.* ○ Ungur (numele național).

2. *adj.* Unguresc: limba ~ă (ung. *magyar*).

MAGHIARIZĂ (-izea) 1. *vb. tr.* ○ **×** A face să treacă la naționalitatea ungară ○ **×** A face Ungur.

2. *vb. refl.* A se face Ungur; a trece de partea Ungurilor (Maghiar).

† **MAGHICESC** *adj.* = **MAGIC**: nu e de lipsă să știe omul taine maghicești (MCH.).

MĂGHIRAN = **MAGHERAN**.

MAGIC *adj.* ○ Privitor la magie, ce ține de

magie, de vrăjitor, vrăjitoresc: în cercul cel ~ al

zării de foc (COȘA.); baghetă ~ă = **BAGHETĂ** ○ **×** ○ **×**

Fermecător, care încintă, amăgește: extraordinar,

miraculos: elect ~ [fr.].

MAGIE *sf.* ○ Vrăjitorie, pretinsa artă de a

produce efecte supranaturale ○ **×** Farmec, im-

presune extraordinară produsă asupra minții [fr.].

MAGISTRAL 1. *adj.* ○ De magistru: i-a vorbit

cu un ton ~ ○ **×** Vrednic de un magistru: o scriere

~ă ○ **×** Compoziție ~ă, medicament preparat de

un farmacist după rețeta unui medic.

2. *adv.* Ca un magistru, în mod magistrat.

MAGISTRAT *sm.* ○ **×** În sens general, ori-

ce funcționar investit de autoritatea publică, cu

dreptul de a judeca sau de a chema în judecată;

într'un sens restrîns, judecător sau consilier la

o curte (de apel sau de casație) [fr.].

MAGISTRATURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ○ Demni-

tatea, dregătoria magistratului ○ **×** Timpul cît

un magistrat își exercită funcțiunea ○ **×** Totali-

tatea magistratilor civili dintr'o țară [fr.].

MAGISTRU *sm.* ○ Maestru, cel ce se distinge

în vre-o artă sau știință ○ **×** ○ **×** Orașului, primar:

această orălașcă carte fusese citită... de către ~l orașului

(COȘA.) [lat.].

MAGIUN (*pl.-nuri*) *sm.* ○ **×** Pastă făcută din

poame fierte (*Mold.* „povidă”, *Trans.* „lictar”): ~

de prune, de gutul ○ **×** Pastă

preparată cu opiu, mac și sahur,

întrebuințată contra constipației,

mai ales la copii [tc.].

MAGNANIM *adj.* Mărinimos

[fr.].

MAGNANIMITATE *sf.* Mă-

rinimie [fr.].

MAGNAT *sm.* ○ Nobil, titlu

de nobletă (în Ungaria și odinio-

ară în Polonia) (□ 3006): palatini

poloni, magnați unguri... își disputau

mină el (NEGR.) [fr.].

MAGNET *sm.* ○ **×** Ori-ce

corp care posedă în mod firesc

sau artificial însușirea de a a-

trage fierul; ~ul natural e o com-

binăție de fier și oxigen, numită „oxid mag-

netic”; ~ul artificial e o bucată de oțel căreia i

s'a comunicat proprietatea de a atrage fierul,

fie prin frecare cu un magnet natural, fie prin

acțiunea unui curent electric (□ 3007) ○ **×** ○ **×** Ceea ce atrage ca un magnet [lat.].

MAGNETIC *adj.* ○ **×** Care e de natura magnetului, care are proprietățile magnetului; fluid ~, fluid închipuit cu ajutorul căruia se explică proprietățile magnetului (mai jos); pol ~, numele fie-căruia din cele două puncte de pe suprafața globului pămîntesc, unde acul busolei de înclinățiune ia de la sine o poziție verticală; ac ~ **×** **AC** ○ **×** ○ **×**

Care ține de magnetismul animal, care e efectul acestuia: somn ~, fluid ~, pretinsul fluid pe care magnetizatorul îl comunică persoanei magnetizate ○ **×** ○ **×** Care atrage prin efectul unei acțiuni puternice și misterioase: aștința asupra-mi o privire așă de ~ă, înalt toate simțurile mele năzluau spre dinșă (GN.) [fr.].

MAGNETISM (*pl.-me*) *sm.* ○ **×** Proprietatea magnetului natural de a atrage fierul sau nikelul ○ **×** Cauza necunoscută căreia magnetul îi datorește această însușire ○ **×** Partea fizice a care studiază magnetii și fenomenele în legătură cu proprietățile lor ○ **×** ~ terestru, influența pe care o are globul pămîntesc, considerat ca un magnet imens, asupra acului magnetic ○ **×** ~ animal, putere pe care susțin magnetizatorii că o au, asupra altor persoane, pe care le cufundă într'un somn artificial, le vindecă de anumite boale, etc. [fr.].

MAGNETITĂ (*pl.-te*) ○ Oxid de fier magnetic sau magnet natural, mineral de fier de culoare neagră sau cenușie-închisă; se găsește mai ales în Suedia [fr.].

MAGNETIZĂ (-izea) *vb. tr.* ○ **×** A da unui metal proprietățile magnetului ○ **×** A supune o persoană sau un obiect influenței pretinsului magnetism animal ○ **×** ○ **×** A dobindi o mare influență asupra cuiva [fr.].

MAGNETIZATOR *sm.* Cel ce magnetizează, care practică magnetismul animal [după fr. *magnetiseur*].

MAGNETO *sbst.* **×** Nume dat, prin abreviațiune, mașinei magneto-electrice care servește la aprinderea motoarelor cu explozie, în spec. la automobile (□ 3008) [fr.].

MAGNETO-ELEC-

TRIC *adj.* **×** Se zice despre un curent produs de mișcarea unui magnet în prezența unui circuit electric sau despre o mașină în care acest fenomen se

produce [fr.].

MAGNETOMETRU (*pl.-tre*) *sm.* **×** Aparat cu care se studiază magnetismul pămîntului [fr.].

MAGNEZIAN *adj.* ○ Ce conține magneziu [fr.].

MAGNEZIC *adj.* ○ Privitor la magneziu; ce conține magneziu [fr.].

MAGNEZIE *sf.* ○ **×** Oxid de magnezie, praf alb întrebuințat ca purgativ ușor [fr.].

MAGNEZITĂ *sf.* ○ Hidrosilicat de magneziu, numit și „spumă de mare”, întrebuințat la fabricarea pipelor [fr.].

MAGNEZIU *sbst.* ○ Corp simplu și metal ale cărui proprietăți chimice oferă mari analogii cu ale zincului; arde cu o lumină orbitoare, și e întrebuințat pentru aceasta de fotografi, spre a lumina locurile întunecoase ce vor să fotografieze [fr.].

MAGNIFIC *adj.* Măreț [fr.].

MAGNIFICENȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Însușirea a tot ce e măreț, măreție, splendoare [fr.].

MAGNOLIA *sf.* ○ Arbore, originar din Asia tropicală și din America de nord, cu frunze totdeauna verzi și cu flori mari, frumoase, cu miros foarte plăcut (*Magnolia grandiflora*) (□ 3009): aerul plin de miros de rozetă și de ~ prindea ori-ce șgomot (D.-ZAMF.) [fr.].

○ **MAGOPĂȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* *Mold.* Femeie desmă-

Fig. 3007. Magnet.

Fig. 3005. Magheran.

Fig. 3006. Magnat.

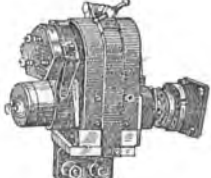

Fig. 3008. Magneto.

MAG-MAI -tă, desfrînată: Eu nu sînt o ~ Care [dă la toți prieteni (NEGR.) [comp. † magoș, „bucătar” < srb. ma-
gupač].

○ **MAGRIN** *sm.* *Băn.* *
= **SALCIM** [comp. **BĂGRIN**].

○ **MĂGUAȚĂ** (*pl.-le*)
sf. Mogldeată: a venit la
dînsul o ~ neagră și foarte
fioroasă (SS.).

○ **MĂGULEALĂ** (*pl.-eli*)
sf. Vorbă măgulitoare, lin-
gușitoare, amăgitoare: ma-
ma... crezîndu-le toate... cum
îi le spusese eu ou măgulele
(CRG.) [măguli].

○ **MĂGULI** (-ulesc) *1. vb.*
tr. ○ A linguși pe cineva
cu vorbe care-l încîntă
amorul propriu: a măguli
pe împăratul prințuțu, înclt
l-a făcut să-i țerte (SR.). ○ A atinge în mod plăcut, a
se simți onorat: alegerea pe care ai făcut-o în persoana
mea mă măgulește; se simțea măguliță că lumea vorbește de
supărarea lui (SLV.).

2. vb. refl. A fi măguliț: mă măgulesc ou nădejdea că
vor veni să mă roage [vsl. maguliti].

○ **MĂGULITOR** *adj. verb.* **MĂGULI**. Care măgu-
lește: Vladislav... îi răspunse printr-o carte măgulitoare,
în care-l numea „bunul său frate” (DOBOS.); — *adv.*: ne-
vestele... încep a-i lua cu vorba și a-i desmierda care de care
mal ~ (CRG.).

○ **MĂGURĂ**, ○ **MĂGURA** (*pl.-ri*) *sf.* ○ Movilă,
delușor izolat: iată-ne 'n dreptul orașelului Corabia, sen-
tinelă dîunărească așezată între măguri (VLAH.). ○ Ridicătură
de pămînt, mai adesea de formă rotundă, în preaj-
ma ruinelor de cetăți sau a drumurilor vechi, în care săpăturile descoper de multe ori obiecte din
timpul Dacilor sau Romanilor, ori antichități prei-
storice: vezi în depărtare... stetele împrăștiute pe poalele
măgurilor (VLAH.) [comp. alb. magule și ngr. μά-
γουλον, μαγούλα „bucă groasă”].

† **MĂGURICĂ** (*pl.-rele*), **MĂGURICE** *sf.* ○ *dim.*
MĂGURA.

† **MĂHAI** (-ăse) *vb. intr.* și *tr.* ○ A face semne, ges-
turi ○ A amenința [vsl. m a h a t i].

○ **MAHAL** *sm.* *Mold.* = **HAMAL**: scot pe gît țipete ră-
gușite... sub cuvînt de a îndemna ~ii patrușezii (= cămilele)
(ALECS.).

○ **MAHALA** (*pl.-halele*) *sf.* ○ Cartier situat la
marginea unui oraș sau departe de centru, subur-
bie: ce cauți tu prin ~ua noastră așa de dimineață? (CAR.);
în urma lor, toți cîntii mahalalei, lătrînd și chetînd (OLVR.) ○
Pr. ext. Locuitorii unei mahalale: s'a pornit co-
coana pe rîsnete, să ridice ~ua 'n picioare (CAR.) [tc.].

○ **MAHALAGISM** (*pl.-me*) *sn.* Vorbă sau ex-
presiune de care se servesc m a h a l a g i i i.

○ **MAHALAGIU** *sm.*, **MAHALAGIOACĂ** (*pl.-ce*),
Mold. **MAHALAGIȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* Persoană care locu-
ește într-o m a h a l a, în același cartier cu altul:
la țipetele îngrozitoare, toți mahalagiții se adunară în grabă
(CAR.): cocoana este îmbrăcată, cum purtau înalte vreme
mahalagioacele (CAR.).

○ **MAHĂLIȚ** *sbst.* *Mold.* Băgarea în (sau scoa-
terea din) pivniță a butoaielor de către hamali;
plata acestora pentru munca lor [m a h a l].

○ **MAHĂLOS** *adj.* *Mold.* Voluminos, mare la
trup, mătăhoș: copilă... ascuțit ținuturile unei femei
mătăhoase (SAD.).

† **MAHAR** *sm.* ○ Om deștept, dibaci [germ.
Macher].

† **MAHINĂ** *sf.* (CANT.) (BD-DEL.) = **MAȘINĂ** [lat.].

† **MAHLER**, **MAHLER**, **MAHLER** *sm.* *Mold.* Șar-
latan, înșelător: Eustratie Logofătul și... un mahler Mi-
sali Călugărul... s'au apucat ou basnelor lor de această po-
veste (M.-COST.) [rut. m a c h l j a r].

○ **MAHMUDEA** (*pl.-dele*) *sf.* ○ Veche monedă
de aur, bătută de sultanul Mahmud II (1785-1839):
mi-au luat... patru ceasornice de aur și olnor sute de mahmu-
de d'ale noi (D.-GH.) [tc. m a h m u d y e].

○ **MAHMUR** *1. adj.* ○ Amețit de băutura, de
somm: de se 'ntîmplă vre-odată să nu-și împlinească som-
nul, era a doua zi ~ (GH.). ○ Rău dispus, posomorît:

Fig. 3009. Magnolia.

orizontul poliției e posomorît cit un pașă ~ (ALECS.); oratorul
se așază la loc ~ (CAR.).

2. *sbst.* Amețeală, greutate ce simte cineva în
cap după prea multă băutura, după un somn lung:
mătușa Măriuca e una din cele care scoate ~ul din om (CRG.)
[tc.].

○ **MAHMURIE** *sf.* Mahmur, amețeală (din
băutura, din prea mult somn): să-i afumăm puțin,
să-i treacă mahmura (CRG.).

○ **MAHOMEDAN** *1. adj.* ○ Ce ține de religiunea
lui Mahomed.

2. *sm.* Cel ce profesază această religiune.

○ **MAHOMEDANISM** *sbst.* ○ Religiunea inte-
meiată de Mahomed, ale cărei dogme se află cu-
prinse în Coran; islamism [m a h o m e d a n].

○ **MAHON** *sbst.* ○ Lemnul foarte tare, de co-
loare gălbui-roșatică, al unui arbore (*Swietenia*
mahagony) din părțile tropicale ale Americii; din
el se fac mobile de preț: salon cu masă de ~ (D.-GH.);
toată plătăa cîntă am văzut-o avea țafa ~ului (C.-RAD.) [tc.].

○ **MAHORȚĂ** *sf.* Tutun de calitate proastă: unde
nu s'au apucat și el... de tras la ~ (CRG.) [rus.].

○ **MAHRAMĂ** = **MARAMĂ**.

○ **MĂHUIE** *sf.* *Trans.* (SC.) ○ Stafie, strigoaică.

○ **MĂI** *adv.* ○ † Mai mult, mai cînd, mai bine:

~ crede-se-va vrăciul dect măturlile (PRV.-MB.); ~ voese să
mor aici lîngă tine dect să trăso singură (MERA) ○ *Pus*
dinaintea unui adj., unui adv. sau unei locuțiuni
adverbiale, servă la formarea comparativului: ~
mare; ~ bine; ~ mult; ~ sus; ~ tîrziu; ~ de vreme; ~
de dimineață; ~ spre seară; ~ la mijloc; ~ spre coadă; ~ de
seamă; ~ ou băgare de seamă, etc. ○ *Precedat de*
cel, cea, cel, cele, servă la formarea superlativului:
cel ~ mare; cel ~ de seamă; cea ~ cum se cade; *fără ar-*
ticol: după mitropolit, boler ~ mare e banul cel mare
(D.-GH.) ○ *Formează anumite locuțiuni:* ~ ales, ~ ou
seamă, cu deosebire, în special; ~ intîlu, în primul
rînd, mai înainte; ~ apoi ~ APOI 1 ○; ~ așa ~ ASA ○;
care ~ de care ~ CĂRE 2 ○; și ~ și ~ SI 1 ○ ○ *Încă:*

~ are bani? ~ trăiește? ~ dă-mi; ~ pune banii îlesului, ~
dijma, ~ ascuți și cite dăndane toate (JIP.); *precedat de*
nu, arată o încetare a acțiunii: nu ~ scriu; nu ~ mi-e
somm; nu ~ vreau ○ ○ *Încă odată, altădată, o di-*
noară: a ~ fost pe aici; te-am ~ sculat adineanți; au ~
păit-o și alții; *precedat de negațiune, are înțelesul*
aproptiat de „niciodată”: zidul perii ca și cum n'ar fi ~
fost (SR.); ceva ne ~ auzit, ne ~ văzut, ne ~ pomenit ○
○ *Citva, intransitiv:* a ~ stat ploaia; s'a ~ muiat ge-
rul; s'a ~ potolit ○ ○ *Altceva, alta:* ce ~ știi? ce ~
lucrezi? ce ~ nou pe la voi? ce ~ faci? ○ ○ *Ce ~...* În
expresii de admirațiune: ce ~ bunăta de copil!
ce ~ bucate! *Expresiune* ce de ~ *întrebuintă în*
propozițiuni exclamative are înțelesul aproptiat de
„cite feluri de” sau „cît de multe”: de cînd sînt în
poște, ce de ~ fături de oameni am mai văzut! (ALECS.);
îi tăcută, ce de ~ bunăta! (ALECS.) ○ *Dinaintea unui ad-*
verb sau unei locuțiuni adverbiale de timp, are în-
țelesul aproptiat de „nu mai departe dect”, „abia”,
„încă”: ~ ieri; ~ alaltăieri; ~ deunăzi; ~ acum otteva
zile; ~ an, capitala noastră era în picioare (D.-GH.) ○ ○ *A-*
proape: ~ toți; ~ niciodată; ~ nimie; ~ cît mine de
mare; lupul... zăcea ~ mort lîngă un rin (PCH.); hainele de
pe dina... se putează rămînd ~ goală (SR.); acum la-
se pădurea ~ pe jumătate (SS.); ~ că, aproape că: ~ că
nu era om bogat... carele să nu fi fost călcat și prădat de
dîșii (SS.); de m'ai ține tu pe bere și pe minoare... ~ că
m'as înumește să fac un lucru bun (JIP.); *repetat, ~*
are înțelesul lui „cît pe-aci”, „pe-aci pe-aci”: ~
să se prădească de neoz ○ ○ *Mai... mai... parte...*
parte..., cînd... cînd..., ba... ba...: încetul cu încetul, ~
ou rugăciuni, ~ ou amenințări, ~ ou una, ~ ou alta, stre-
curară în Olimp... pe toți zeii popoarelor (SR.); și-amu laoa
trăso și eu, ~ pe lîngă feciori, ~ pe lîngă nepoți (VLAH.) ○
○ *Ca ~ ba ~ CA ○ ○ Cam ~ CAM ○ [lat. vulg.*
“m a i s = clas. m a g i s].

○ **MĂI** = **MAIU**.

○ **MĂI** sau **MAI** *interj.* ○ Strigăt cu care se
chiamă bărbații sau băieții: ce vrei să faci aici, mă
omule! (CRG.); mă(i)! Ioane! dară lungă noapte fu asta,
măi vrei! (SR.) ○ Exclamație de mirare: mă(i)!
dar mare meșter mai ești!

○ **MAI** *sf.* ○ Ori-ce substanță care are proprie-

tatea de a face să fermenteze, să dospescă cor-
pui în care se amestecă (drojdie, aluat acru, etc.) ¶
② Lapte prins, încheat, care se folosește în loc de
chiag ¶ ③ Ferment de oțet [tc. mai a].

MAIA² (pl. malele) sf. ¶ O parte a copitei ca-
lului: o bucată moale în trei colțuri așezată dina-
poia tălpii, ca și cum ar fi tocul unei încălțăminte.

MAIASTRĂ = MAEASTRĂ.

MAICA (pl.-ei) sf. ① Mamă (formă de îngiere):
Maica Domnului, Maica Preoista, Sfânta Fecioară: tem-
nului Maicii Domnului ¶ **LEMM** ②; mîna Maicii Domnului
¶ **MÎNA** ③ ¶ ② Călugăriță: mănăstire de maeici; mai
adesea ca titlu onorific: maica stăriță [bg. srb.].

MAICUȚA, MAICUȚA (pl.-te) sf. ① dim. MAICĂ.
Mamă (termen de îngiere) ¶ ② Călugăriță: în
pășe măicuțele spre biserică în mijlocul curții (VLAH.).

MAIDAN (pl.-ane, -anuri) sm. ¶ Loc liber, teren
neacoperit cu clădiri: locuitorii... campau de mai multe
zile pe străde și pe ~uri (U.-GH.); ¶ a scoate, a lăsa la ~, a
scoate, a ieși la iveală, a lumina, a (se) face cu-
noscut; Tîrziu... a scos la ~ cea mai fină prăsilă de
oameni mari (ON.) [tc.].

○ **MAIERAN** = MAGHERAN.

***MAIESTATE** sf. ① Mărire ce inspiră respect:
~a unui templu, unei ceremonii; toate acestea se făceau cu lux,
cu pompă, cu o solemnă ~ (OCOS.); și 'n ~a morții ea pare
că visează (VLAH.) ¶ ② Măria Ta, titlu ce se dă împăra-
ților, regilor și soților lor [fr.].

***MAIESTOȘ** adj. Care are maiestate, plin de
maiestate: se apropie de mine cu un aer ~ (U.-GH.); — adv.:
ei îi privea cu mult respect, cînd trece chipes și ~ pe lângă
dînsul (VLAH.) [fr.].

MAIESTRU = MAESTRU.

○ **MAIEȘ Băn.**, MAIETEC Trans. (vc.) sm. ¶ Un
fel de cartaboș (umplut cu ficat tocat) [m. a. u.].
○ **MAIETOARE** sf. Trans. (FR.-CDR.) Șură, con-
strucție pe lângă casa unei gospodării țărănești unde
se păstrează stogurile, nutretul, etc. [m. n. e. a].

MAI-MARE sm. Cel mai mare peste alții,
căpetenie, superior: nu-l va lăsa să-și împle stîmba
după învîțătura mai-marelui său (PRV.-MB.); ¶ cu ~le tău,
cazul nu-ți alțere (ZNN.).

○ **MAIMUȚA, MAEMUCA** sf., MAIMUȚ, MAEMUȚ sm.
Băn. ¶ = MAIMUȚA: satrul e om sălbatic sau mae-
mucă de cele mari asemenea omului (TICH.).

MAIMUȚA, Mold. MOMIȚA (pl.-te) sf. ① Grup
de mamifere din ordinul pri-
matelor, ca gorila, orangu-
tul, șimpanzeul, etc., numite
impropriu „cuadrumane”, căci
au două mîini și două picioare;
au mare asemănare cu omul,
sînt foarte sprintene și sînt
caracteristice prin spiritul lor
de imitație; trăesc în țările
calde (Simia) (3010): e
urît, șiret, sprinten ca o ~; cum
mă vede... sare ca o maimuță pe
armăsar (U.-GH.); se acapă pe stîncă întoarnă ca o momiță
(ALECS.); copilul e ca maimuță, ce vede face (PANN) ¶ ② ¶
Om foarte urît ¶ ③ ¶ Cel ce imită, fapte, cu-
vințele, gesturile sau apucăturile cuiva [comp.
ngr. μαϊμού, tc. alb. srb. majmun, ung. majom].

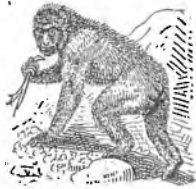

Fig. 300. Maimuța.

MAIMUȚĂRI (-ăresc), MAIMUȚI
(-țesc) vb. tr. A imita (ca maimuța)
gesturile, apucăturile altuia: o'o vio-
lență de gesturi și de ton, care nu ține de
lira lor, maimuțăresc revolta oamenilor de
convingeri (VLAH.); maimuțind pe Dumnezeu
orator, care poruncește să se facă lumină,
călugării răspîndind întineroul, strigînd:
„fiat noxi” (NEGR.).

MAIMUȚĂRIE sf. ① Strîmbă-
turi, gesturi, sărituri ale maimuței
¶ ② Imitațiune ridiculă a fapte-
lor, vorbelor sau gesturilor cuiva.
MAIMUȚOIU sm. augm. MAIMUȚĂ.
† **MAINTE** adv. Mai 'nainte: si ~ a
treacă un oțel răspunde surdul (VOR.) [mai
+ a inte].

***MAIOLICĂ** sf. Vechiu obiect de faianță ita-
liană din sec. al xv-lea și al xvi-lea (3011) [it.].

Fig. 301. Maiolică.

***MAIONEZĂ** (pl.-ze) sf. ¶ Sos rece făcut din gă-
benus de ou, untdelemn și lămie [fr. m. a y o n-
n a i s e].

***MAIOR**¹ sm. ¶ Ofițer superior cu gradul între
căpitan și locotenent-colonel;
poartă, ca semn de distincție,
un galon lat de aur și o tresă la
chiptu: la tunică, are un galon
de aur de-a lungul contra-epole-
tului și un inel de metal alb
în curmeziș (3012): ~ de infan-
terie, de cavalerie, de artilerie [rus. <
germ.].

***MAIOR**²... = MAJOR...

***MAIORAN** = MAGHERAN

[germ.].

○ **MAISTOR** sm. = MEȘTER:

~ul îi șopti încoace... la ureche (TICH.). Fig. 3012. Maior.

MAIU¹ (pl.-turi, -te) sm. ① †
Ciocan ¶ ② Ciocan mare de lemn cu care se
bat parii în pămînt; băător greu de care se ser-
vesc pietrarii la facerea caldari-
mului (3014): începe 'ngrădește, so-
fia iar ca toate... Dîndu-i cînd nulele,
cînd ~l să bată (PANN) ¶ ③ Ciocan de
lemn, de diferite forme, de care
se servesc dogarii, rotarii și dul-
gherii (3013) ¶ ④ Lopătică,
scindurică de lemn cu coadă, cu
care se bat rufe, cînd se spală
[lat. malleus].

○ **MAIU**² (pl.-turi)

sn. Mold. Bucov. Trans.

⑤ Ficat [ung. máj].

Fig. 3013. Maiuri.

Fig. 3014. Maiuri de pietrari.

MAIU³, MAI sm. ③ A cincea lună a anului: în
zece ~; în luna lui ~ [lat. m. a j u s].

MAIUG (pl.-ge) sm. ① Ciocan de lemn cu care
se bate cînepa de toamnă, uscată, pentru ca să se
frîngă ¶ ② Trans. Maiu de crăpat lemne (sc.)
[comp. și srb. m. a j u g a].

○ **MAIUT** (pl.-te) sm. Băn. Lopătică cu care se
bate cînepa [m. a i u t].

○ **MAJĂ** (pl. măi) sf. ① Trans. Bucov. Măsură de o
sută de oca (în spec. de sare), cîntar: pe fie-care car
erau încărcate ofte cincisprezece măi de sare (sa.); E mai
mică deolt un pucea și mai grea deolt o ~ (GOR.), ghicitoa-
re despre „scinteie” ¶ ② Maram. † Măsură de
greutate de 50 kgr. (= 100 fontii) [ung. m. a z s a].

† **MAJER**¹ sm. ¶ Pescar, neguțator de pește
[m. a j a, peștele fiind vîndut probabil în cantități
de cite 100 de oca].

○ **MAJER**² (pl.-ere) sm. Trans. (PAC.) = MOJAR.

† **MAJERIT** sbst. Dare ce se plătea de pescari
[m. a j a; comp. MAJER].

***MAJOLICĂ** = MAIOLICĂ.

***MAJOR**¹ adj. ① r. Vîrstnic, care a ajuns la vîr-
sta majorității ¶ ② Forță ~a, putere, împrejurare
căreia nu se poate împotrivici cineva, pentru care nu
este răspunzător ¶ ③ Tercă ~a, terță compusă din
două tonuri; MOD ④ ¶ ⑤ ♠ În jocul de cărți: terță,
cuartă, quintă ~a, serie de trei, patru sau cinci cărți,
începînd cu asul și continuînd cu popa, dama,
etc. de aceeași culoare ¶ ⑥ X Sargent ~ SERGENT.

2. MAJORĂ sf. †. Una din cele două premise ale
silogismului care conține atributul concluziunii
[fr.].

***MAJORA** (-orez) vb. tr. A mări, a spori, a urca:
~ prețurile, pedapsa [fr.].

***MAJORAT** (pl.-ate) sm. r. Vîrsta de 21 de ani
împliniți cu începere de la care o persoană începe
să se bucure de drepturile civile și politice în în-
tregime [fr.].

***MAJORDOM** sm. Persoană căreia îi e încredin-

MAI-
MAJ

tați administrațiunea unui palat princiar (în Spania și în Italia), maestru al palatului [fr.].

***MAJORITATE** *sf.* ① Cea mai mare parte, cei mai mulți, cel mai mare număr ② Numărul cel mai mare de voturi (într-o alegere, într-o adunare legiuitoare); ~ absolută, jumătate din numărul voturilor plus unul; ~ relativă, numărul cel mai mare de voturi obținut de un candidat în raport cu voturile obținute de fie-care din ceilalți candidați în parte ③ Starea unei persoane vîrșnice, majorat [fr.].

MAIUN = **MAGIUN**.

***MAJUSCULĂ** (*pl.-le*) 1. *sf.* Literă mare (A, B, C, etc.) cu care se scrie un cuvînt la începutul frazei sau cu care începe un nume propriu.

2. *adj.* Literă ~ [fr.].

MAL (*pl.-luri*) *sn.* ① Tîrm, marginea unei mări, unui rîu, etc.: pe ~ul mării; ~ul Prutului; ②: gras ca ~ul, rupt din ~ (CIAUS.), foarte gras: abia așteaptă Ignatul să-și taie grăsunul cît ~ul (OLVR.); ③: a se bîta ca apa de ~uri, a se trudi mult; i-a scos apa la ~, a scăpat de primejdie, de sărăcie; a da de ~, a) a cădea în apă, într-o groapă, etc.: cînd o oale dă de ~, toate se duc după ea (ZNN.); b) a cădea într-o mare nevoie; c) a prăpădi, a da de ripă: cu informațiuni ca ale dumitale, dăm de ~ gazeta (CAR.); a se îneca (toomai sau ca Tiganul) la ~. ~ INNECA 2 ② [alb. m a l'].

MALA *sf.* ① Unealtă a zidarului, formată dintr-o scindură lungă cu două mîne-re, cu ajutorul căreia netezește

Fig. 3015. Mala.

tencuiala pe ziduri; numită și „netezitoare” (3015) [tc.].

② **MALĂ** (*pl.-le*) *sf.* Băn. Mahala; uliță [srb. m a l a].

MALAC *sm.* ① Vițelul bivoliței: se pune a suga cu buzele ca un ~ (ALECS.) [bg.].

***MALACHITĂ** *sf.* ① Mineral, de o frumoasă culoare verde, constituit dintr-un hidrocarbonat de cupru; se întrebunțează la fabricarea unor obiecte artistice [fr.].

***MALACODERM** 1. *adj.* Care are pielea moale.

2. **MALACODERME** *sf. pl.* ① Una din familiile în care sînt împărțite insectele coleoptere: liouricii fac parte din ~ [fr.].

MALACOF (*pl.-oate, -ofuri*), **MALACOV** (*pl.-oave, -ovuri*) *sn.* ① Crinolină (numită astfel după turnul Malakof din Crimeea) (3016): printre boitele învoalte ale malacofelor și fustelor cuscute (ODOB.); las' că-i (îmbrăcăminte) națională, dar e și frumoasă și ne scapă de malacofuri (ALECS.); Mi-aș lua colo capela, Malacov și fermenea (SPER.).

***MALACOLOGIC**

adj. ① Ce ține de malacologie [fr.].

***MALACOLOGIE** *sf.*

① Studiul moluștelor [fr.].

MALADEȚ *sm.* Ti-năr, voinic: aplisplăci ca un ~ zaporojean (CAR.) [rus. m o l o d e c ū].

***MALADIV** *adj.* Bolnăvicios: i se păru o eternitate de rușine ~ă (OLVR.) [fr.].

MALAIAS, **MALAIOS** *sn. dim.* **MALAIU**.

MĂLAIȚ *adj.* Făinos, moale, dospit: Pică pară mălăiată în gura lui năstălească (PANN) [mălaiu].

MĂLAIU (*pl.-ale, -aiuri*) *sn.* ① ② Mold. Bucov. Trans. Meiu: ~ larăși se samănă și de vreme și tirziu (DRAGH.); numit și ~MĂRUNT (BUD.); unde fusese ieri pădurea... acum era numai o holdă de ~mărunt (RET.); ③: vrabia ~ visează (și calicul praznicul), omul pomenește, visează adesea lucrul care-i place mai mult, pe care-l are la inimă: cine se teme de vrăbii, nu seamănă ~; și-a trăit trairul, și-a mîncat ~, se zice despre un om care a îmbătrînit, care nu mai poate gusta din plăcerile

Fig. 3016. Rochie îmbrăcată pe un malacof.

vieții ④ ⑤ ~TĂTĂRESC = MĂTURI ⑥ ⑦ ~L-CUCULUR' ~ CUC ⑧; **MĂLAUL-CUCULUT**, mică plantă ierboasă, cu flori brune, dispuse la virful ramurilor: crește prin livezi de pomi și prin păduri; numită și „horști”, „părășin” sau „pănuță”

(*Luzula pilosa*) (3017) ④ Făină de porumb (= Mold. „făină de păpușoiu”), din care se face mămăliga; ⑤: cine fuge de la moară se întoarce fără ~ (ZNN.); cînd ~ are, sare n'are, cînd sare are, ~ n'are, n'are niciodată toate cele ce-i trebuie ⑥ ⑦ Turtă din făină de porumb coaptă în cuptor: du-te mai bine la cămară, să-ți dea o bucată de ~ (ALECS.) ⑧ ~ de cîneapă, turtă de cîneapă ⑨ Mălate *pl. Trans. Maram.* Pămînturi semănate cu porumb: mălatele le-a lăsat nesăpate (RET.).

⑩ **MALANCA** *sf. Bucov.* Doi inși deghizați într-un moșneag și o babă, însoțiți deseori și de alte personaje deghizate în mod grotesc, cari umblă pe la casele oamenilor Mălaul-cucului. în ajunul sfîntului Vasile [rut.].

MĂLĂOIU *sm.*, **MĂLĂOIE** *sf.* ① Numele a două specii de arbuști ce cresc pe stînci și fac flori galbene; numiți și „iarba-osului” sau „ruja-soarelui” (*Helianthemum alpestre*, *H. rupifragum*) ② = IARBA-OSULUI.

***MALĂR** *adj.* ① Os ~, osul craniului situat la partea laterală a feței, dedesubtul orbitei (3015) [fr. m a l a i r e].

***MALARIA** *sf.* Nume ce se dă de obicei paludismului sau frigurilor palustre [fr.].

② **MĂLCĂVIȚĂ**, **MILCAVIȚĂ** *sf. Olten. (LAU).* ③ Reumatism articular [comp. MALCEZ și MIRCĂVIȚĂ].

④ **MALCEZ** *sbst. Trans.* ⑤ O boală a iepelor (BUD.) sau a oilor (PSC.).

⑥ **MALDAC** (*pl.-ace*) *sn. Mold.* Încercătură mică de lemne, de fin.

⑦ **MALDĂGIȚ** *adj. Olten. (VIRG.)* ⑧ Bolnav.

MALDĂR (*pl.-re*), **MOLD. MALDUR** (*pl.-re*) *sn.* și ⑨ (*pl.-ri*) *sm.* ① Mănunchiu, legătură de coceni, de stuif, de trestii, de fin, etc.: deasupra carului pun este un maldăr de fin, ori pale și coceni (JIP.); găsi niște Români cari treceau... cu niște maldăre de papură în lîntre (S.-ALD.); Căsuțele nălbite... Lucesc sub a lor malduri de trestii aurite (ALECS.) ② *Pr. ext.* Grămadă, morman: lîte-ce fată mare și-au făcut poala maldăr de fuloare (OLVR.); Întăcă de grabă un maldăr de cărți și prinde a le deschide (VLAH.) ③ ~ (verde), iarbă verde cosită care se dă ca nutreț vitelor: alpi, cu căruțele goale și cu maldăr proaspăt în codriile (OLVR.); ④: stă pe maldăr (CIAUS.), trăește din belșug.

MALEA = **HALEA-MALEA**.

***MALEABIL** *adj.* ① Care se poate întinde în foi subțiri, dacă se bate cu ciocanul: aurul, argintul și cuprul sînt metale foarte ~e ② ③ Mlădios, docil: o fire ~ă; o ~, e delicat, e dulce, oum nu vă puteți închipui (VLAH.) [fr.].

***MALEABILITATE** *sf.* ① Însușirea ce au metalele de a se întinde în foi subțiri, cînd sînt bătute cu ciocanul.

***MALEDICȚIUNE** *sf.* Bolest [fr.].

***MALIC'** *adj.* ② Acid~, compus organic care se găsește în anumite fructe: în mere acre, în pere, etc. [fr.].

MALIC' = **MELIC**.

MALIGĂ, **MALIGUȚĂ** *sf.* ② = MĂMALIGĂ (UT) A.

MĂLIN *sm.* ① Ar-bust sau mic arbore, cu flori mici, albe, cu miros pătrunzător, dispuse în ciorchini ce atîrnă în jos, cu fructe negre, amare, de mărimea unui bob de mazăre, numite „măline” (*Prunus padus*) (3018) ② = VIȘIN-TURCESC ③ *Trans. Maram.* = LILIAC' ④ ~NEGRU = LEMN-CINESC ⑤ ~ROȘU = LILIAC' [srb. m a l i n a].

Fig. 3018. Mălin.

MĂLINĂ (pl.-ne) sf. ♣ Fructul mălinului
— **MĂLIN** ①.

MĂLINIȘ (pl.-șuri) sn. ♣ Loc unde cresc
mălini mulți: uite ~ul asta, tot în hoagă este (N.-UR.).

○ **MĂLINIȚĂ** (pl.-țe) sf. Mold. Bucov. = **LEMN-
CÎNTEȘC**.

— **MĂLIȚIE** sf. ① Pornire de a face rău, de a vâ-
tăma ¶ ② Mică răutate ¶ ③ Glumă răutăcioasă
[fr. malice].

— **MĂLIȚIOS** adj. Răutăcios, pornit spre fapte,
spre glume răutăcioase [fr.].

— **MĂLIȚIOZITATE** sf. Maliție: atins pînă 'n
sulțel de ~a contraților (CAR.) [malițios].

MĂLOS = **MİLOS**.

— **MĂLOȚEA** sf. ① Scurteică lungă, ce se purta
odinioară, sus strîmțată și jos largă,
căptușită cu blană scumpă, cu
minecile îmblănite în partea de
jos și cu guler de blană ca de un lat
de mină; purtată încă pe alocuri
de țărancele avute (□ 3019): își
scoses ~na sa blîntită cu samur (FIL.) [tc.
malloță].

— **MALT** sbst. ♣ = **MALT** [fr.].

○ **MALTĂR** sbst. Trans. (PAC.) ♣
= **MORTAR** [germ. Malter].

— **MALȚOZĂ** sf. ① Zahăr de
malt, o materie analogă cu zahă-
rul, care se formează prin acțiunea
diastazei malțului asupra amidon-
ului [fr.].

— **MALTRATA** (-atez) vb. tr. ① A
trata rău pe cineva, a se purta rău cu cineva cu
vorba sau cu fapta ¶ ② A chinui [fr. maltrait-
ter].

— **MALTUȚIAN** adj. și sm. Partizan al doctri-
nelor economice ale lui Malthus [fr.].

— **MALTUȚIANISM** sbst. Sistem al economis-
tului englez Malthus (1766-1834) care atribuie
cauza relelor de care suferă omenirea excesului
populațiunii [fr.].

— **MALȚ** sbst. ♣ Slad, orz încolțit artificial, in-
trebuțat la fabricațiunea berii [germ.].

— **MĂLURĂ** (pl.-ri) sf. ♣ ① O boală a grîului pri-
cînuită de o ciupercă (*Tilletia tritici*),
de pe urma căreia bobul de grîu con-
ține, în loc de făină, o pulbere ce-
nușie sau negricioasă care răspîndește
un miros neplăcut de pește stricat (□
3020): Mălura din grîu s'alege la rîu (PANN)
¶ ② MĂLURĂ-BĂLȚII = **PENIȚĂ** ①.

— **MĂLURICI** sm. pl. ♣ = **ORĂȘICA** ①.

— **MĂLURȚ** adj. ♣ Plin de mă-
lură.

— **MĂLURȚ** adj. ♣ Țărnuș (SUB.):
Aurelian... au fost născuți în Daohia ce-i zi-
cea mălurȚ (CANT.) [m al].

— **MALVACEE** sf. pl. ♣ Familie de
plante dicotiledoane, ai căreia repre-
zentanți sînt, nalba, bumbacul, baoba-
bul și arborele de cacao [fr.].

— **MAMĂ** (pl.-me) sf. ① Femeie care
are un copil sau mai mulți; termenul
cu care se adresează cineva aceleia
care l-a născut; ②: unde dă mama, carnea crește,
mama care-și pedesește copilul, nu caută să i-
facă rău, ci să-l îndrepteze spre bine; ③: ce-a
făcut mama și tata, o să facă fiul și fata; bun ca sinul mamei,
foarte bun; a trăi ca în sinul mamei, a duce un traiu
leric ¶ ④ Titlu dat unei femei bătrîne, maică: ma-
ma Seta; ⑤: soacra ¶ ⑥ Termen cu care o mamă își
desmăță copilul: „Dar pe ce prietnă, ~?” muma sa l-a
întrebat (PANN); ce te doare, ~ dragă? ¶ ⑦ F De mama fo-
oului, extraordinar, grozav, nevoie mare: a mai
născut o fetiță... urîtă de mama focului (CAR.); era un ger
de mama focului (SR.-VM.); comp. FOC ¶ ⑧ Cauză, pri-
cînă: nevoia e mama născocirii (ZNN.) ¶ ⑨ De-a mama
gale ¶ ⑩ GALE ③ ¶ ⑪ Lă-mă-mamă ¶ ⑫ LA ¶ ⑬ P MA-
MA-PĂDURI sau MUMA-PĂDURI, ființă închipuită de
popor avînd înfățișarea unei femei bătrîne, foarte
urîtă, cu păr lung pînă la pămînt, care totdeauna
bocește prin pădure; uneori apare ca o călugăriță

Fig. 3019. Malotea.

Fig. 3020. Mălură.

cu părul despletit, alături ca jumătate bărbat și
jumătate femeie, sau jumătate om și jumătate

**MĂL-
MĂM**

Fig. 3021. Mama-păduri.

lemn; numită și „mama-hu-
ciului”, „mama-codrului”, „vid-
ma-pădurii”, „vilva-pădurii”,
„pădureana” sau „păduroaica”
(PAMF.) (SEZ.) (VOR.) ¶ ④ **MAMA-PĂ-
DURI** sau **MUMA-PĂDURII**, mică
plantă ierboasă, de culoare pur-
purie, rar albă, cu tulpina fără
frunze, acoperită de solzi, cu
flori purpuri; crește părăsită
pe rădăcinile arborilor din pădu-
rile umede și umbroase (*La-
thraea squamaria*) (□ 3021);
— **MAMA-PĂDURII** = **VINARIȚĂ** ¶ ⑤
— **MAMA-SECĂRII** (VIC.) = **CORN-
DE-SECARĂ** [lat. m a m a].

— **MĂMAIE** sf. Mamă (termen de desmierdare).

— **MĂMĂLIȚĂ** (pl.-gi) sf. ① X Făină de porumb,
fiartă și amestecată la foc pînă s'a îngroșat, pe
care țărani o mănîncă în loc de pline; ②: unde
nu-l bărbat în casă, noli ~ pe masă; a prins mămăliȚă oasă,
a) s'a obrăznicit, a căpătat nas cel ce se arăta
moale, nătărău mai 'nainte; b) s'a îmbogățit, a
făcut stare, a prins chiag; F: am pus-o de ~ (ou
lemn verde, fără apă), aci mi s'a infundat, am dat de
piedică, nu mai e chip de înaintat, de scăpat, etc.:
am pus-o de ~, zice mos Vasile, scărpinîndu-se în cap
(VLAH.); noli am stat pe loc și am pus-o de ~ fără apă (CAR.);
a nu ști nici cum se mănîncă mămăliȚă, a fi prost, lipsit
de experiență: cum îți mai vine să vorbești de tine care nu
ști nici cum se mănîncă mămăliȚă? (USP.) ¶ ③ ④ ⑤ ⑥ Om
moale, baligă.

— **MĂMĂLIȚĂR** sm. F ⑤ Bădărăn, nume de
dispreț dat țăranelui (care se hrănește cu mămă-
liȚă).

— **MĂMĂLIȚOS** adj. F Moale (ca mămăliȚă),
molatic, fără viață: mai bine moartea deotă așa tigoare
de bărbat slăbit și ~ (VLAH.).

— **MĂMĂLIȚUȚĂ** (pl.-țe) sf. X dim. **MĂMĂLIȚĂ**:
~ cu brînză.

— **MAMAR** adj. ⑤ Privitor la țite: glande ~e [fr.].

— **MĂMĂRUȚĂ** (pl.-țe) sf. Mold. Trans. ♣ Una
din numeroasele numiri ale insectei cunoscute mai
ales sub numele de „boul-lui-Dumnezeu” [m a m a
+ m a r i u ț a].

— **MAMCĂ** = **MANCĂ**.

— **MĂMELĂ** (pl.-le) sf. ⑤ Țiță, uger [fr.].

— **MAMELĂR** adj. ⑤ Ce ține de mamele: glande
~e [fr.].

— **MAMELON** (pl.-oane) sn. ♣ X Termen to-
pografic militar: deal, ridicătură rotunjită la vîrf
[fr.].

— **MAMELUC** sm. X ① Soldat dintr'o trupă de călă-
reți egipteni ai căror
sefi guvernau Egiptul
din veacul al XIII-lea,
pînă cînd Mehemet-
Ali îi măcelări în 1841
(□ 3022) ¶ ② Soldat
dintr'un corp de cava-
lerie a armatei fran-
ceze sub Napoleon I
[fr.].

Fig. 3022. Mameluc (a. 1606).

— **MAMICĂ** sf. dim.

MAMA.

— **MAMIFER** 1. adj.
și sn. X (Animal) din
clasa mamiferelor.

2. **MAMIFERE** sf. pl.

Mare clasă de animale
vertebrate ale căror
femele au țite și-și alăptează puii [fr.].

— **MAMINĂ**, Mold. **MAMINA** (pl.-ne), Bucov. **BÂN**.
MAMILĂ (pl.-le), Trans. **MAMITA** (pl.-te) sf. Namilă,
colos: abia a trecut mamina greoaie (URO.); aș vrea eu s'o
văd cu două manine ca a mele (ALECS.); o mamilă așa de
mare, de înaltă și de groasă ca zmeu, se uită horțis la dînsul
(SB.); ce mamită de om! (RET.).

— **MAMITĂ** sf. dim. **MAMA**.

— **MĂMIȚE** = **MOMIE**.

MAMON, † **MAMONA** *sm.* ♂. ① Diavolul care personifică lăcomia de bani ¶ ② Diavol, drac: mamoni a pus pe mama aceea să-și omoreze copilul (RET); se minunează că oare ce vor fi făcut mamoni ou ei, de nu-i dă de urmă năcliri (RET); faceți-vă vouă prieteni din mamona, adică din avuția care vă prisoșește (TCH.). [sl.-gr.].

MAMORNIC *sm.* ♂. Gîndac lung și gros, de culoare albăstrie - neagră, numit și „gîndac - puturos”, „clăbuc” etc. (*Meloe proscarabaeus*) [3023] [comp. bg. m a m o r e n ŭ, srb. m r a m o r i n „marmorat”].

Fig. 3023.
Mamornic.

MAMORNIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① ♂ ② Un fel de duh rău (în credințele poporului) ¶ ③ *Pr. ext.* Termen de ocară dat unei femei: să te sooli, mamornito, că te ia „laca-cinei” (DLVR.).

MAMOS, **MAMOS** *sm.* ♂. Medic care dă ajutor la facere, la nașterea copilului [ngr. μάμως].

MAMUȚĂ, **MAMUȚUȚĂ** *sf. dim.* **MAMĂ**: mămăuă are la ceață un ochi neadormit, cu care vede tot ce facem (CRG.).

○ **MAMUȚĂ** = **MAMUȚĂ**.

○ **MAMUȚE**, **MAMUȚĂ** (pl.-lete) *sf.* Momie, mo- gîndeală: Pe cotirneală șade o mămuleță (GOR.).

† **MAMULAR** *sm.* ♂. Vinzător de mărunișuri, mai adesea ambulant, cercele, tolbaș, coropcar.

† **MAMULĂRIE** *sf.* ♂. Prăvălie de mărunișuri, negoțul mă- mularului:

ținînd cirotumă sau ~, adică fel de fel de mărunișuri (JIP.).

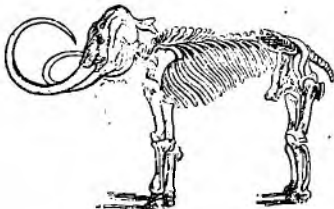

Fig. 3024. Schelet de mamut.

**MAMULI-
CĂ**, **MAMULIȚĂ**,
MAMUȘOARĂ (*sf.*
dim. **MAMĂ**).

○ **MAMUȚ** *sm.*

♂. Mare elefant fosil, ale cărui resturi s'au regăsit în mare număr în Siberia [3024, 3025] [fr.].

MAMUȚĂ *sf. dim.*

MAMĂ.

MÂNĂ (-ănez) *vb.* refl. ♀. A se strica de m a n ă, a se îngălbeni, a se opări: oină plouă pe soare... grîul se mănăză (PAC.).

MÂNĂ *sf.* ① Alimen-
tent pe care Dum-
nezeu îl făcea să cadă
în fle-care dimineată
din cer spre a hrăni
pe Israelii în pustiu,
după ieșirea lor din Egipt
și înainte de a intra în țara făgăduinții ¶ ② ♂
mă Mână cerească, cuvîntul lui Dumnezeu ¶ ③ *Pr. ext.* Hrană îmbelșugată: se repezără... scotînd bițele
jăvre flămînde că au dat peste vre-o ~ (COOA.). ¶ ④ ♂ Bel-
șug: lăasă că nu va fi mare ~ de oștegul meu (ISP.). ¶ ⑤ ♂
Nu-i vre-o ~, nu-i vre-o pripoc-
seală mare (CIAUȘ); nu e ~ mare
a spune de pe carte g'altu a asculta
(JIP.). ¶ ⑥ Esența,
tot ce e mai bun în
lapte, în rodul bu-
catelor, etc., despre
care poporul crede
că se poate răpi
prin farmece și
vrăji sau de către
strigoale: în Sim-
băta Paștilor, se face
și o păscuță a vitelor
care se dă vacilor să
mănișce, ca să aibă ~
(GOR.); nu se vinde, nu se dă nimic de sămîntă la alții,
pînă ce nu vei semăna tu înțîn, altfel îți dai mână, noro-
cul (GOR.); dacă vaca nu dă lapte, atuncl se crede că alții

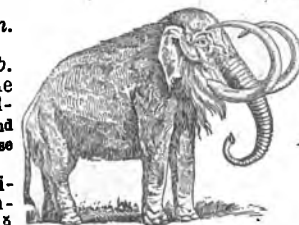

Fig. 3025. Mamut reconstituit.

Fig. 3026. Mână.

i-an luat mână (GOR.); poate o'au luat strigoalele mână
de la vaci (CRG.). ¶ ⑦ ♂ O boală a viței de vie
pricinuită de o ciupercă (*Peronospora viticola*), de
pe urma căreia frunzele se pătează, se sîbrcesc,
se îngălbenesc și apoi se usucă; sporii acestei
ciuperci se află în aer, de unde ajung pe frunzele
tinere ale viței și stau acolo pînă dă o ploale
caldă care-i face să germineze [3026]: piatra și
mână pe mine m'au bătut și m'au pălit (DLVR.). ¶ ⑧ ♂
DE-APE, mare plantă ierboasă, numită și „roua-ceru-
lui”, cu tulpina virtuoasă, care crește prin mlaștini,
prin lacuri și pe marginea apelor (*Glycyrra aqua-
tica*) ¶ ⑨ ♂ **MÂNĂ-JDOVULUI** = **ZMEUR** [gr. μάμνα, bg.
m a n a, care are toate înțelesurile din românește].

MÂNĂSTIOARĂ (pl.-re) *sf. dim.* **MÂNĂSTIRE**:
în mănăstioara aceea se afla multe locane (PRV.-MB.).

MÂNĂSTIRE *sf.* ♂. Locas unde trăsc laolaltă
călugări sau călugărițe (→ **TAB. VIII și IX**): ~ de călu-
gări; ~ de maici; mănăstiri închinăte ~ **ÎNCHINĂT** ♂; ~ n't-
r'un picior, ghici ciupercă ce e p' (GOR.), ghicitoare despre
„ciupercă” [vsl. < gr.].

MÂNĂSTIRESC *adj.* ♂. De mănăstire, ce
ține de mănăstire, privitor la mănăstire: moșii, bu-
nuri mănăstirești; nici unul din egumeni să nu poată sio-
bozi Tigan ~ (LEG.-CAR.).

MÂNĂT *adj. p.* **MÂNĂ**. Stricat de mână: holdele
noastre erau... ~e și pâlite, sau de ploale multă san de
secetă (A.-GH.).

○ **MÂNĂTARCĂ**, **MÎNĂTARCĂ** (pl.-ărei) *sf.* ♂ ①

Ciupercă cu pălăria brună-gălbuiă,
cu carnea albă, puțin roșietică sub
epidermă, cu miros și gust plă-
cut; numită și „burete”, „hrîb”
(Mold. Bucov.), „mitarcă” sau „pi-
tarcă” (Trans.) (*Boletus edulis*)
[3027] (→ și **PL. I, 21**) ¶
② ~ **URSEASCĂ** = **PÎTA-VACII** [ngr.
pavuta pi].

Fig. 3027.
Mănătarci.

○ **MÂNCA**, † **MAMCĂ** (pl.-ce) *sf.*
Mold. Bucov. Doică: aceea se înțelege
și spre mamce, carele aplicează prunii miel
(PRV.-LP.); această poroganie o spun mancele copillor, oină în-
cep ei a pricope și a vorbi (SS.); căuta cu limba scoasă pentru
stăpînul său o mance (CRG.) [rut. m a m k a].

MÂNDA (pl.-de) *sf.* ♂ = **MANDANEA**.

MÂNDĂLĂCI, **MÂNDĂNAȚI** *sm. pl.* ♀ = **ALU-
NELE** ♂.

MANDANEA *sf.* ♂. Banda, marginea elastică a
billiardului [tc. m a n d a n ă].

MANDARIN *sm.* Înalt funcționar civil sau mi-
litar în China și Annam [3028]:
avea un aer de ~ chinezesc sub fesul jughet
ce-i cădea pe nas (ALEOS.). [fr.].

○ **MANDARINĂ** (pl.-ne) *sf.* ♂. Soi
de portocală mică, cu coaja subțire,
de culoare gălbui-roșietică, origi-
nară din Cochinchina și cultivată
prin țările din regiunea mediterană
[fr.].

○ **MANDARINAT** (pl.-ate) *sm.* Tit-
lul, funcțiunea de mandarin [fr.].

○ **MÂNDAT** (pl.-ta) *sm.* ① r. Act prin
care o persoană dă alteia împuterni-
cirea de a vorbi sau de a lucra în
numele ei ¶ ② ♂ Hirtie prin care se dă
ordin să se plătească o anumită sumă persoanei
numite acolo ¶ ③ ♂ ~ postal, hirtie pe care se află
înscrisă suma depusă de un particular la un birou
postal și prin care acesta din urmă însărcinează
un alt birou postal să plătească această sumă des-
tinatarului ¶ ④ r. ~ de aducere, ~ de depunere, ordo-
nanțe date de un judecător de instrucție prin
care cineva e somat să se înfățișeze spre a fi cer-
cetată sau se poruncește ca să-l aducă cu forța, spre
a-l ținea la dispoziția judecătorului, sau ca să fie
arestat; mandat de aducere se poate da și împo-
triva unui martor care refuză să se prezinte ¶ ⑤ ♂
Linia de conduită indicată unui deputat de către
alegătorii săi [fr.].

○ **MÂNDATĂR** *sm.* r. Persoana căreia i s'a dat o
împuternicire, care a fost însărcinată cu un man-
dat [fr.].

Fig. 3028.
Mandarin.

***MANDIBULĂ** (pl.-ie) sf. ① Falcă, în spec. falca de jos ② Fie-care din cele două falci care constituie ciocul unei păsări ③ Numele celor doi dinți laterali cu care unele insecte sfărâmă alimentele [fr.].

***MANDOLINĂ** (pl.-ne) sf. ① Instrument de muzică cu coarde metalice care se fac să vibreze cu ajutorul unei pene (3029) ② TAB. XXXIX, 34 [fr. < it.].

***MANDRĂ** (pl.-re) sf. Băn. X Mămăligă.

***MANDRAGORĂ** (pl.-re) sf. ① Plantă din fam. solanaceelor (*Mandragora officinalis*) a cărei rădăcină juca un rol foarte mare în credințele superstițioase din antichitate până în evul mediu, credințe care s'au păstrat și la poporul nostru, însă cu privire la mătăgună (3030) [lat.].

***MANDRIL** sm. X

Maimuță de o înfățișare ciudată, cu coada ciuntită, cu fălcile albastre, nasul roșu și barba galbenă; trăiește prin părțile stincoase ale Guineei și, cu toată sălbăticia ei, ajunge a putea fi domesticită (*Cynocephalus mon*) (3031) [fr.].

***MANDULĂ** (pl.-le)

sf. Trans. ① Migdală (BUD.) (FR.-COR.) [ung.].

***MANEA** (pl.-nele) sf. ① Cîntec duios turcesc: oîntîndu-i din gură și cu tambura manele turcești (CAR.) [tc. man e].

***MANECHIN** (pl.-ine) sn. ① Figură de lemn sau de ceră care înfățișază corpul unui om și de care se servesc mai ales pictorii și sculptorii (3032): prea se mănau a ~i din vitrinele bărbierilor (VLAH.) ② Om fără voință pe care-l suiești cum vrei: din Român, vreau a-i sălimbe într'un ~ cosmo-

polit, sub cuvînt de progres (ALECS.) ③ Bust de carton de care se servesc croitorii și croitoresele, spre a încerca sau potrivi hainele ca pe trup (3033) ④ Femeie care, în casele mari de croitorie, se îmbracă cu rochiile cusute acolo, spre a le arăta clientelor [fr.].

***MANEJ** (pl.-euri) sn. ① Exercițiul ce se face unui cal spre a-l dresa

② Locul unde se dresază caii și unde se învață călăria ③ Mașină pusă în mișcare de animale ④ Tertip, viclenie [fr. man e ge].

***MANELĂ** (pl.-le) sf. ① Drug de lemn sau de fier care se prinde în două scoabe pe dinăuntrul ușii, ca să se încuie, cu deosebire la cramă și la moara de apă ② Drug de lemn care servește la învîrtirea cabestanului [comp. it. man o v e l l a].

***MANERCĂ** sf. Mold. (RV.-CRG.) ① Bidon de gaz pe care-l poartă găzarii atîrnat de cobiliță.

***MANEȘCĂ** (pl.-ești) sf. Mold. ① Un fel de încrețituri de o parte și de alta a gurii cămășii [comp. MANIȘCĂ].

***MANEVRA** (-vrea) vb. tr. ① A face să funcționeze, a pune în mișcare (o mașină, etc.) ② A cîrmui o corabie ③ A executa diferite mișcări (vorb. de trupe) ④ A întrebuița diferite mijloace spre a izbîdi într'o întreprindere [fr. man o e u v r e].

***MANEVRA** (pl.-re) sf. ① Totalitatea operațiilor ce se fac spre a cîrmui o corabie ② Paramele care servesc la manevrarea

pinzelor și la susținerea catartelor ③ Diferitele mișcări pe care le execută trupele, spre a se pregăti în arta războiului ④ Manoperă [fr. man o e u v r e].

***MANG** adj. și sm. Mold. Mare și prost, nătărău [mang a fa].

***MANGAFA** sf. F Prost, nătărău, om ridicul: atunel, dă-mi voie să-ți spun... că ești o ~ (CAR.) [tc.].

***MANGAFACHE** sm. = MANGAFA: ai văzut acu, ~ ? (CAR.).

***MANGAL** (pl.-aluri -ale) sn. ① Vas în care se pune jăratec (3034): un ~ de aramă, plin cu cărbuni aprinși, alușea de încălzit (FIL.); a poruncit de-le-a aprins zece ~e cu cărbuni (L.-GH.) ② Mold. Cărbuni (de lemn): sezi plecat cu capu pe-o tîpsle plină de ~ aprins (ALECS.) [tc.].

***MANGALĂU** (pl.-lae) sn. Mold. Bucov. Trans. Lemn crestat cu care se netezesc sau se calcă rufe, postavuri, etc.: Dumineea să nu tei ~i în mînă, că face vîntul în olnepe vîrtileșuri, o înclăcește (VOR.) [ung. mán g o l ó].

***MANGALIȚĂ**, și **MANGOLITĂ** (pl.-te) sf. X Rasă de porci, foarte răspîndită la noi, în Serbia și Ungaria, caracterizată prin părul alb și creț, prin botul și picioarele scurte (3035): Am o scroafă mangoliță, cu dinți de veveriță (PAMF.) [ung. mangalica < srb. mangolica].

***MANGAN** sbst. ① Metal foarte tare, care se topește cu greu, întrebuițat în anumite aliaje spre a le da o mare tărie [fr.].

***MANGANAT** sn. ② Ori-ce sare formată prin combinarea acidului manganic cu o bază: ~ de potasiu [fr.].

***MANGANIC** adj. ② Se zice despre compusele în care intră manganul: acid ~, acid format din oxigen, hidrogen și mangan [fr.].

***MANGEALIC** (pl.-touri) sn. ① Pirghie, par gros cu ajutorul căruia se ridică carul sau alte greutăți (R.-COD.) (RV.-CRG.) ② Ofen. (CIAUS.) Pană mare de lemn pentru despicarea trunchiurilor.

***MANGET** (pl.-eturi) sn. ① Volan (la rochie): o rochie... cu trei rînduri de ~uri pe poale (FIL.); printre falbalale, ~uri și volane... zării mai multe figuri rotunde și dragălașe (BOOS.) [fr. man ch e t t e].

***MANGÎR** sm. ① Cea mai mică monedă de aramă turcească (= 1/4 din aceea); ② a da ~ul oel de apoi, a da ortul popii, a muri ③ Pr. ext. pl. Bani: cine... va cere ~i sau altceva de la el ce se priceptușo, aceluia să i se la darul (PRV.-MS.) [tc.].

***MANGOSIT** adj. Ticălos, netrebnic; nătărău: se temea că l-or mînea zmeii, dacă vor afla cit de ~ii el (SB.); ce stal ca un butuc în capră, ~ule ? coboară de agîntă la trăsura ! (ALECS.); un ~ de sfetnic d'ai împăratului Roșu se făgăduise diavolului (ISP.).

***MANGURĂ** (pl.-uri) sf. Trans. (VC.) (PSC.) Bucățică, fărîmitură: n'am luat azi în gură nîoi o ~ de pîță.

***MANI**; **MANI** interj. X Strigăt cu care se chîmă bobocii de rață (R.-COD.) (PSC.) (GR.-N.).

***MANIA** (-leaz) vb. tr. A mîni [fr. man i e r].

***MANIABIL** adj. Ușor de mîniut [fr.].

***MANIAC** adj. Sucit (la fire), cu toane, care are apucături, deprinderi, gesturi ciudate: asei Domn ~ începe a plînge și a se bate cu pumnii în cap (L.-GH.) [fr.].

***MANIE** sf. ① Nebunie parțială în care imaginațiunea e mereu obsedată de o idee fixă: mania persecuțiilor ② Ciudățenie, obicei ciudat ③ Toană ④ Gust din cale afară, nebunesc, pentru ceva: are mania jocului [fr.].

***MANIERĂ** (pl.-re) sf. ① Fel de a vorbi, de a lucra ② Caracter distinctiv al unui scriitor, al unui artist ③ Fel de a se purta în societate, apucături: n'are maniere frumoase [fr.].

***MANIERAT** adj. ① Cu maniere frumoase, care ține seama de toate regulile etichetei și politetei: un om ~ ② Afectat: stil ~ ③ **NEMANIERAT** [fr. man i e r e].

Fig. 3029. Mandolină.

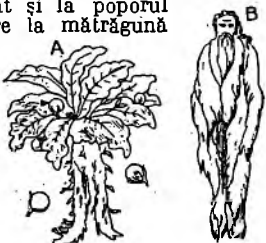

Fig. 3030. Mandragoră. A. Planta și fructul. B. Rădăcina sculptată în formă de om.

Fig. 3031. Mandril.

Fig. 3032. Manechin.

Fig. 3033. Mangal.

Fig. 3034. Mangaliță.

Fig. 3035. Mangaliță.

***MANIFEST** 1. *adj.* Vădit, învederat.

2. (*pl.-te*) *sn.* ① Declarațiune publică prin care un suveran, un guvern, un partid sau un personagiu politic își explică conduita: propuneam... un ~ prin care Sultantul declara că trimite oștile să se nămănească pe rășinari (r.-gh.) [fr.].

***MANIFESTA** (-tez) 1. *vb. tr.* A vădi, a arăta, a face cunoscut, a da pe față: a-și ~ ougetarea, voința, bucuria.

2. *vb. refl.* A se arăta [fr.].

***MANIFESTAȚIUNE**, **MANIFESTAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) manifesta ② Actul prin care se manifestă ceva, prin care se exprimă în mod public un sentiment: amenințările ei se schimbă în manifestări de bucurie (sol.) ③ Demonstrațiune, demers ce se face de popor, spre a arăta în public care sînt opiniunile lui [fr.].

***MANIHEISM** *sbst.* ① Doctrină creștină, concepută de Maniheu sau Manes, prin care se admiteau în lume două principii suverane, al binelui și al răului [fr.].

***MANIHEU** 1. *adj.* ① Ce ține de maniheism.

2. *sm.* Sectator al lui Maniheu, eretic care împărțea doctrina și credințele maniheismului [fr.].

***MANINĂ** → **MANINA**.

***MĂNIȘ** *adj.* Ca o m a n i n ă, colosal (STAM.).

***MANIȘ** *sm.* ①

Gen de plante, din a căror rădăcină se scoate o feculă alimentară; dintr'una din spețe se extrage tapioca (*Jatropha manihot*) (3036) [fr.].

Fig. 3036. Manioc.

***MANIPULĂ** (-lea)

vb. tr. ① A opera cu mîna asupra unei substanțe, spre a o descompune, spre a o transforma ② A mînu, a mania: acel cari au negociat și au manipulat operațiunile imprumuturilor (r.-gh.) [fr.].

***MANIPULARE**, **MANIPULAȚI(UN)E** *sf.* Faptul de a manipula [fr.].

***MANIPULATOR** *sm.* ① Cel ce manipulează

② Aparat pentru transmiterea semnalelor din telegrafia electrică (3037) [fr.].

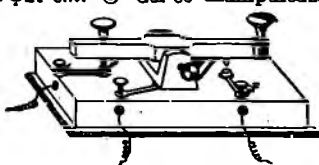

Fig. 3037. Manipulator.

***MANIȘCĂ**

(*pl.-le*) *sf.* ① ② Pieptar scrobbit, mobil, ce se pune peste cămașă: o fundă mare... la gît, ale cărei capete tîrîie la tie-care mîșoare pe ~ (CAR.) ③ Tivitura, refecul de la manșeta cămășii bărbătești (conv.) (r.-coo.) [rus.].

***MANIȘĂ** *sf.* ① Stofă din care se făceau anterie și rochii: anterie de ~ (VL.)

***MANIVELĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Mîner, de lemn sau de fier, încovoiat astfel încît să formeze de două ori cîte un unghi drept, cu care se învîrtește fusul sau osia unei unele, unui aparat, etc., coclîră, crivac (3038) [fr.].

Fig. 3038. Manivelă.

***MĂNINTEL** = **MĂRUNTUL**.

***MANOMETRU** (*pl.-tre*) *sm.* ① Aparat cu care se măsoară forța elastică a aburilor sau a gazelor (3039) [fr.].

Fig. 3039. Manometru.

***MANOPERĂ** (*pl.-re*) *sf.* Tertip, chitibuz, uneltire vicleană sau necinstită: poate că e... o ~ grosolană, ce ai întîmîndu pe altă nehotărîtă (CAR.) [it.].

***MĂNȘ** *adj.* ① Care dă mult lapte, mult rod; rodnic: vacă mîncasă; călătătorul respiră mai ușor, mîncînd prin bogata fînă și mîncase semănături (NEGR.); Cînd se află peste țară multă

chîdie pe pomi, pomii vor fi peste vară mîncosi, vor produce o mulțime de poame (MAR.) ② Plin de belșug, îmbelșugat: venești veniți, în țara asta bună și mîncasă, după un codru de pîine (r.-gh.) [m a n ă].

***MANȘ** *sm. Trans.* (SUD.) (FR.-CDR.) Arătător (la ceas), minutar.

***MANSARDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① Locuință joasă sub acoperișul unei case (3040) [fr.].

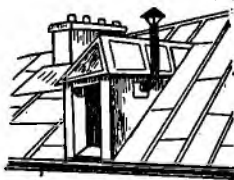

Fig. 3040. Mansardă.

***MANSUP** (*pl.-puri*) *sn.* Post, funcție: dîndu-le ~uri și întrebîndu-i ca slujbași ai bisericii, ca soli, ca vameși, ca dragomani (ODOB.) [tc.].

***MANȘETĂ** (*pl.-te*) *sf.*

① Bantă, fâșie de pînză, etc., prinsă sau care se prinde la marginea mincii cămășii (3041) [fr.].

***MANȘON** (*pl.-oane*) *sm.* ①

① Șul de blană, de postav, etc., deschis la amîndouă capetele, în care se vîră mîinile spre a le apăra de frig ② Un fel de sită conică, fabricată dintr'o țesătură de in și imbibată cu o soluție de corpuri cari nu se topește, dar devin incandescente; se întrebuintează la becurile de gaz, ca să dea lumină mai multă (3042) [fr. m a n c h o n].

Fig. 3041. Manșete.

MANTA (*pl.-tale*) *sf.* ① Veșmînt lung și larg ce se poartă deasupra celorlalte haine, spre a se apăra de ploaie, de frig, etc. (3043)

② F a-și găsi ~ua cu cineva, a-și găsi beleză: apoi nu mă faceți din cai măgar, că vă veți găsi ~ua cu mine (CAR.) [comp. fr. m a n t e a u].

***MANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Mantie: și manta lui Ișus așa de albă (VL.) ② Dar a nopții neagră ~ peste dealuri se lăpște (ALK.) [fr. m a n t e].

Fig. 3042. Manșon.

***MANTĂLUȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.*

MANTA.

***MANTELUȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Manta scurtă cu care femeile își acoper umerii și brațele: tivită pe margini un șiret de fir, ca și mantelulea de aceeași culoare (CAR.) [după fr. m a n t e l e t].

***MANTIE** *sf.* ① ① Veșmînt lung și larg, fără minci, dintr'o stofă bogată, pe care-l îmbracă suveranii la încoronare sau la solemnități mari: Mihail era îmbrăcat cu o ~ albă, țesută cu fir de aur (USP.); Feste gîlduri, îți lasi părul ca o ~ să cadă (VL.) ② ③ Veșmînt arhieresc, de aceeași formă, de culoare purpurie, pe care sînt cusute patru tăblițe de altă culoare, două sus și două jos (3044): manta închipuiește darul cel acoperit carele au venit de la Dumnezeu... de-1 stîni și acoperi (PRV.-MS.) ④ ⑤ *poet.* Acoperemint: muntii Pirenei se învîleau treptat cu o ~ roșietică (ALECS.) [vsl. m a n t i j a].

Fig. 3043. Manta de 'ploaie.

***MANTIȚĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Un fel de manteluleț mai lungă purtată de femei ② ③ Un fel de broboadă de dantelă, de origine spaniolă, purtată de femei (3045) [fr. m a n t i l e t].

***MANTIȘ** *sm.* → **MÎNĂLȚ**.

***MANUAL** 1. *adj.* De mînă, făcut cu mîna: lucru ~.

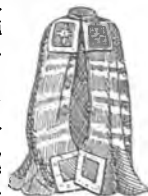

Fig. 3044. Mantie.

Fig. 3045. Mantișă.

2. (pl.-ale) *sn.* * Carte portativă care cuprinde pe scurt principiile unei științe sau unei arte [fr.].

MÂNUNCHIU — **MÂNUNCHIU**.

* **MANUFACTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Stabiliment, fabrică în care se lucrează în mare cantitate produse industriale: ~ de arme, de postavuri ② * Produsele fabricate în aceste stabilimente, în spec. mărfuri de lipsă și pinzeturi [fr.].

* **MANUFACTURIER** 1. *adj.* * Ce ține de manufactură.

2. *sm.* Stăpînul, întreprinzătorul unei manufacturi [fr.].

* **MANU MILITARI** *loc. lat.* Cu forța militară, cu sila: a expulsa pe cineva ~.

MÂNUN(Ţ)CHIAŞ (pl.-eşe) *sn. dim. MÂNUN(Ţ)CHIU:* scoate... două mănunchese de flori și mîngi la biserică (vor.).

MÂNUN(Ţ)CHIU (pl.-che, -chiri) *sn.* ① Cantitate de fire de grîu, de orz, etc. secerat, cît poate cuprinde secerătorul cu mîna: mănunchetele se leagă în snopi, snopiile se string în oîă ② Legătură de flori, de nuiele, etc. (Fig. 3046). Mănunchiu de nuiele.

3046): puse seara la capul fle-căruia din ei este un mănunchiu de flori (usp.); ~ de nuiele; *pr. ext.*: suflată de vîntul care aduce cu dînsul un mănunchiu de vîpale (sr.-vn.); ③ Împărățit de nevol, uniți înătr într-un singur mănunchiu suflătesc (vlah.) ④ = **MÂNUSĂ** ⑤ ⑥ Miner: ~ul căpîtuțului, oosorului, secerii, săbiei [lat. vulg. manuculus = clas. manipulus].

MÂNUN(Ţ)CHIULET (pl.-ete) *sn. dim. MÂNUNCHIU:* stîmba lui de căpetenie fu ca să facă în fle-care zi cîte douăsprezece mănunchiulețe de flori (usp.).

* **MÂNUNT**... = **MÂRUNT**...

* **MANUSCRIPT** (pl.-te) *sn.* Carte scrisă în întregime de mîna [lat.].

* **MANUSCRIS** 1. *adj.* Scris de mîna.

2. (pl.-ise) *sn.* Manuscript [lat. manu + scris].

MÂNUSĂ (pl.-uși) *sf.* ① Parte de îmbrăcăminte care acoperă mîna și fie-care deget deosebit (Fig. 3047, 3048): ~ de lînă, de bumbac, de mătase, de piele; ~ îmblăntită; o pereche de mînuși; ②: a arunca mînușa, a provoca la duel; a ridică mînușa, a primi provocarea ③ ④ Toată una oale, unui vas: oiarul unde vesește, acolo pune mînușa (col.); oia far' de mînușă ajunge după

ușă (znv.) ⑤ ⑥ Minerul, coada unei unelte ⑦ ⑧ Minerul, coarba, manivela vîrtelnicei ⑨ ⑩ Mold. Clanța unei broaște de ușa ⑪ ⑫ pl. Coțoalele sau stîlpușorii codrii de la car ⑬ ⑭ pl. Picioarele saniei ⑮ ⑯ Legătură de cîneapă, de altfel fire cîte poate cuprinde mîna la cules (cam de 10-12 cm. diametru); 12 mînuși alcătuiesc o „chită” (Fig. 3049) [m în ā].

MÂNUSĂR *sm.* ① * Cel ce fabrică sau vinde mînuși.

MÂNUSĂT *adj.* ① Cu mîinile îmbrăcate cu mînuși: ~ un lăchen galonat și ~ legi atară și ne huiului (cn.) ② ③ **NEMÂNUSĂT**.

MÂNUSERIE *sf.* ① Atelierul, prăvălia mănusurului.

* **MANUTANTĂ** (pl.-te) *sf.* * Stabiliment, brutărie unde se fabrică plina pentru armată [fr. manutention].

* **MAPĂ** (pl.-pe) *sf.* ① Scoarte de carton, în care se țin desenuri, foi volante, hîrtie de scrisori și sugătoare, etc. (Fig. 3050) ② ③ Hartă [germ. Mappel].

Fig. 3047. Mînuși. Fig. 3048. Mînușă de scrimă. Fig. 3049. Mînuși de cîneapă. Fig. 3050. Mapă.

* **MAPAMOND** (pl.-duri) *sn.* * Hartă care înfățișază întregul glob pămîntesc împărțit în două emisfere (Fig. 3051) [fr.].

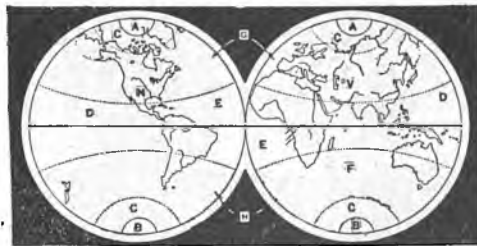

Fig. 3051. Mapamond. AA. Polul Nord.—BB. Polul Sud.—CC. Oceanul Glacial.—DD. Oceanul Pacific.—EE. Oceanul Atlantic.—F. Oceanul Indian.—G. Emisfera septentrională.—H. Emisfera meridională.—V. Continentul vechiu.—N. Continentul nou.

MĂR (pl. meri) 1. *sm.* * Pom, cu flori albe-trandafirii, ale cărui fructe sînt merele (*Pirus malus*) (Fig. 3052); ~ pădureț, varietate de măr, care crește prin păduri, ale cărui fructe acrișoare se numesc „mere-acre” sau „mere-pădurețe” (*Pirus acerba*); de florile ~ului = **FLOARE** ①.

2. (pl. mere) *sn.* ① * Fructul pomului cu același nume; dintre numeroasele varietăți cultivate cităm: merele creștate, domnești, coadese, leșesti, oălgărești, paradise, pătule, viești, etc.; mere acre sau mere pădurețe, fructele mărului pădureț care se dau mai ales porcilor de mîncare; ② F: ti cere și lui înlma mere acre sau pottește și el la mere acre, se zice de omul (mai ales bătrîn) care tot pottește lucruri nepotrivite pentru vîstsa și puterile lui; a se sătura de ceva ca de mere acre sau ca de mere pădurețe, a fi sătul pînă 'n gît de ceva, a fi scribit, desgustat de ceva; ③ Trecea fleanca, mere acre! vorbe goale! fleacurii a bate ~, a stîlci în bătăi: să ți-l calo eu sub picioare, să-l pîez, să ți-l las ~ (fann); ④: ~ul discordiei, pricina neînțelegerii, învîrăbirii, aluziune la mărul oferit de Paris zeitei Venus și care a fost pricina războiului Troiei ⑤ ⑥ ~ **AURIU** = **BULEVCI**; ~ **UL-CUCULUI** = **IARBA-DE-LINGOARE**; ~ **UL-LUPULUI** = **DALAC** ⑦, **REMF**; ~ **UL-PORCULUI** = **LAUR** ⑧; **MERE-DE-PĂMÎNT** = **NAPI-PORCEȘTI** ⑨ ⑩ ~ul lui Adam = **ADAM** ⑪ [lat. vulg. m elus = clas. malus].

⑫ **MĂRĂ** (pl. mere) *sf.* * **MĂR** 2.

* **MĂRABU** *sm.* ① * Preot musulman care trăește retras de lume; capela unde slujește; mormîntul lui: cîteva femei... stau în nemîncare lîngă acel marabu (alecs.). ② ③ Barză plesuvă din India și din Africa, ale cărei pene de sub aripi sînt foarte căutate ca podoabă (*Leptaptilus*) (Fig. 3053) [fr.].

④ **MĂRAC** *adj. Băn.* Sărac lipit pămîntului (mai ales în loc. * ~ sărac sau e sărac ~) [măr at + s a r a c].

* **MĂRĂCINĂR** *sm.* ① Păsărică vială de 12-15 cm. lungime, de culoare cenușie-neagră, cu pieptul roșu și pîntecele alb sau albicios, care se hrănește cu insecte; se cocotează pe mărăcină spre a-și pîndi prada (*Pratincola rubetra*; *Pr. rubicola*) (Fig. 3054).

MĂRĂCINE, Mold. Trans. Băn. **MĂRĂCINE** *sm.* ① = **PĂDUCEL** ② ③ = **PORUMBĂR** ④ ⑤: clobanul

Fig. 3052. Măr. Fig. 3053. Marabu. Fig. 3054. Mărăcinar.

MAN-MĂR

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

1. Cap de bou a. 1858.— 2. Cap de bou a. 1852.— 3. Cap de bou a. 1862.— 4. Cuza-Vodă a. 1865.— 5. Domnitorul Carol a. 1866—1867.— 6, 7, 8, 9. Domnitorul Carol a. 1868—1872.— 10, 11, 12. Regele Carol a. 1880—1890.— 13. Jubilara a 25 de ani de Domnie a Regelui Carol a. 1891.— 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Regele Carol a. 1893—1899.— 21, 22. Jubilare 1903.— 23. Binefacere 1905.— 24. Jubilară 1906.— 25. Jubilară 1906. (25 de ani de la înființarea Regatului).— 26, 27, 28, 29, 30, 31. Comemorativă a Expoziției din 1906.— 32, 33. Regele Carol 1907.— 34, 35, 36, 37, 38, 39. Comemorativă a Războiului din 1913.— 40, 41. Timbre de ajutor 1916-18.— 42, 43. Regele Ferdinand 1916-26.— 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50. Comemorativă a încoronării din 1922.— 51, 52. Regele Ferdinand 1926.— 53, 54, 55. Jubilară a 50 de ani de la Independență. 1927.— 56. Regele Mihai a. 1928.— 57, 58, 59. Jubilară a 10 ani de la Unirea Basarabiei a. 1928.— 60. Poșta aeriană 1928.— 61, 62, 63. Jubilară a 50 de ani de la înființarea Regatului a. 1928.— 64, 65, 66, 67, 68, 69. Jubilară a 10 ani de la Unirea Ardealului 1929.— 70. Urcarea pe tron a Regelui Carol al II-lea, 8 Iunie 1930.— 71, 72, 73. Regele Carol al II-lea 1930.

se facuse mijloc lingă un mărcioasă înflorit (usp.) ¶ ③ pl. Nume generic pentru tot felul de specii de arbuști spinoși: ca plugarul bun care curăță de mărcioasă țarina sa (NEGR.) [lat. vulg. *marrucina].

MĂRĂCINIȘ (pl.-iguri) sn. * Loc unde au crescut mulți mărcioși: dădu apoi într'un ~ care-l agriie mijlocle (S.-ALD.).

MĂRĂCINOȘ adj. * Plin de mărcioși, spinos: am dat în afrept peste coborișuri mărcioșoase (orig.); o curătură... părăsită... mărcioșoasă și plină de pădure (PRV.-MB.).

MARAFET (pl.-eturi) sn. ① Măestrie, artă, meșteșug: două lovituri de biolu lăsate ou ~ pe spatele armăsarilor (FIL.) ¶ ② Mijloc sărit, viclean: atunci gălise alt ~ de a-l neckii (L.-GH.); acesta e un ~ al reacțiunii care vrea astfel să adormă bănuiele guvernului (CAR.) ¶ ③ pl. Nazuri, mofturi, fasoane [tc. m a r a f e t].

MARAMĂ, **MAHRAMĂ**, **NĂFRAMĂ** (pl.-me, mărăm) sf. ① Fâșie lungă de pinză, lată de 40-50 cm., țesută din bumbac sau borangic, cu marginile împodobite cu flori brodate în diferite culori; se poartă pe cap de țărâncele măritate care-și înconjoară fața cu ea de mai multe ori sau o prind în păr și o lasă să atîrne pe spate pînă peste șale (□ 3055): femelle, ou marama albe pe cap, acoperite pînă peste gură (D.-ZAMF.); să se lege ou mahramă ochii voștri (PRV.-MB.); o năframă cusută trumou ou flori de mătăsă (CRG.) ¶ ② Basmă, broadă: ti zise... să înalțe o prăjină și în virtut ei să pule ou mahramă roșie (usp.); să anini ou năframă pe o prăjină (se.) ¶ ③ Vâl: zări o femeie sfodn înfășurată într-o lungă maramă de zăbranie negru (DOBOS.) ¶ ④ ¶ poet. Acoperemint: Copacii somnorosi ne chiamă, s'acopere iubirea noastră Sub parfumata lor maramă (VLAH.) [tc. m a h r a m a].

Fig. 3055. Maramă.

MARAR sbst. * ① Plantă aromatică, cu flori galbene dispuse în umbel, cultivată pentru trebuințe culinare (*Anethum graveolens*) (□ 3056): nu te amesteca ou ~ ul în toate bucatele (FANN) ¶ ② ~UL - BĂLȚILOR = MĂRĂRAȘ ¶ ③ ~UL - CÎNELUI = ROMONITĂ - FUTUROAȘA ¶ ④ ~UL - CÎMPULUI = PINTENĂȘI ⑤.

MĂRĂRAȘ sbst. * ① dtm. **MARAR** ¶ ② Plantă acvatică cu flori albe, ceseamănă cu mărarul; numită și „chimion-de-apă”, „chimion-de-baltă”, „mărarul-bălților”, etc.

Fig. 3056. Marar.

③ **MĂRĂȘIN** sbst. Trans. Semn rău, piază rea, rău augur: țigărea înaltă ou gol e ~; asta-l ~ rău... numai draoul m'a putut pălmiu așa de strășno (RET.) [lat. m a l e s a n u m, „nesănătoș”].

* **MARASM** sbst. * Slăbire foarte mare a organismului, topire d'a-n-picioarele, lincezeală [fr.].

* **MARAT** adj. Sărman, biet, nenorocit [lat. m a l e h a b i t u s; ~ MARAC].

MARAZ, **MARAZ** (pl.-zuri) sn. ① † Necaz ¶ ② *Olten.* (CIAUS). Cusur, defect (la vin) ¶ ③ pl. Mofturi, nazuri: oînd vād că mițu face marazuri, țî-o string de coadă (CRE.) [tc.].

* **MARCA** (marchez) vb. tr. ① A însemna, a pune un semn la un lucru spre a-l recunoaște: l-au marcat deja un loc printr-o tinerii de talent (VLAH.) ¶ ② A face un semn, a lăsa o urmă ¶ ③ A arăta, a da să se înțeleagă, a da dovezi [fr. m a r q u e r].

* **MARCA** (pl. mărei) sf. ① Semn pus pe un lucru spre a-l recunoaște, spre a-l deosebi de altul ¶ ② ¶ Figură, semn special ce pun fabricanții pe produsele lor: ~ de fabrică ¶ ③ Distincție; de ~, de seamă, cu vază, distins, marcant: cetățenii de ~ încep să facă prinosori (CAR.) ¶ ④ Fisă, jeton ¶ ⑤ Timbru postal

(~ TAB. XXXIV, XXXV) ¶ ⑥ Stemă, pajeră: marca județului Ilfov; marca României (~ PL. III) ¶ ⑦ ⑧ Ar-morii, blazon: bani mărunți de argint și de aramă ou mărcile banului Barbu Bazarab (DOBOS.) ¶ ⑨

⑩ Monedă germană de argint în valoare de 1 leu, 25 (valută aur) (□ 3057) [fr.].

Fig. 3057. Marcă germană.

* **MARCANT** adj. De seamă, cu vază, distins [fr.].

* **MARCAT** 1. adj. p. MARCA ¶ ② NEMARCAT. 2. sbst. Faptul de a marca.

* **MARCEȚ** sm. * = RODUL-PĂMÎNTULUI.

* **MARCHER** sm. ③ Cel ce marchează, însemnează punctele câștigate de jucători: juca pe un biliard cu buzunări... de se minunau marcherii (GN.) [fr.].

* **MARCHETĂRIE** sf. Artă de a aplica plăci

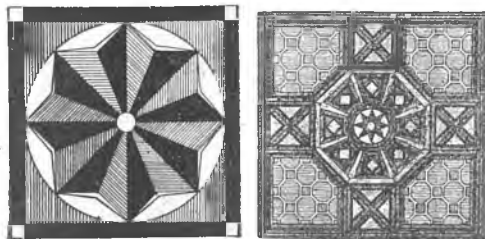

Fig. 3058. Marchetărie.

subțiri de lemn fin, de metal sau de marmură, adesea de diferite culori, astfel ca să formeze diferite deseneuri pe suprafața exterioară a unei mobile (□ 3058) [fr.].

* **MARCHEZ** (A) = MARCHIZ (A).

* **MARCHITAN** sm. ¶ Negustor de mărunțișuri [rus.].

* **MARCHITĂNIE** sf. ¶ ① Prăvăliașului m a r c h i t a n ¶ ② Negot, marfă de mărunțișuri.

* **MARCHIZ** sm. ③ Titlu de noblete inferior ducelui și mai mare decît conte (□ 3059) [fr.].

* **MARCHIZĂ** (pl.-ze) sf. ① Soția unui marchiz: desorînd admirabil rochia caraghioasă a unei marchize (VLAH.) ¶ ② Acoperiș, mai adesea la geamuri, deasupra ușii de intrare a unei case mari, a unui palat (□ 3060): ou pas moleșit se apropie de ușa marchizei (CAR.) ¶ ③ Inel cu poadoaba de pietre de formă lungă-reață [fr.].

Fig. 3059. Coroană de marchiz.

* **MARCOTĂ** (pl.-te) sf. * Ramură de viță sau de altă plantă ce se îndoaie și se culcă jos acoperind-o cu pămînt, ca să prindă rădăcină; după ce a dat rădăcini, se taie și constituie un vegetal nou, independent de planta mamă (□ 3061); marcota poate fi și naturală [fr.].

* **MARCOTĂJ** sbst. * Înmulțirea plantelor prin marcote [fr.].

③ **MARCOTCĂ** sf. Bucov. Tutun prost, mahorcă: marcotca la tules se scumpise rău de tot (GRIG.) [rut. m a r k o t k a].

* **MARCUȘA** (pl.-șe) adj. și sf. ¶ Se zice de oile albe cu gura neagră, buclăle [srb. mrkuša].

* **MARDA** (pl.-dale) sf. Lucru bun de aruncat, de lepădat; lepădătură [tc.].

Fig. 3060. M. Marchiza.

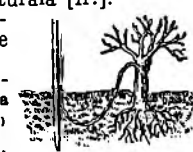

Fig. 3061. Marcotă.

○ **MĂRDĂGI** (-ăgese) vb. tr. și refl. ① A (se) strica, a (se) prăpădi: cine mărdaște limba... își ucide pe tata-său și pe mă-sa (JIP.). ② A (se) murdări.

MARDEALĂ (pl.-eli) sf. ④ Bătăie [fig.].

MARE adj. ① Care întrece măsura obicinuită în ce privește înălțimea sau întinderea în toate direcțiunile: un copac ~; o casă, o țară, o moșie ~; **DRUM** ①; literă ~, majusculă, literă cu care se scrie la începutul unei fraze sau cu care începe un nume propriu; ② an ~, an bisect ④ Care întrece cantitatea obicinuită, numeros: o avere ~; o oțire ~ ④ În vîrstă, bătrîn: frate, soră mai ~; de ani e ~ și minte n'are (FANNI); tata ~, bunic; **FATĂ** ④, **ȘOCURU** ④ rî ț Major: mîo se chiamă pînă în 25 de ani, iară de-acolea înainte se chiamă ~ (PRV.-MB.) ④ Cu mic cu ~, fără deosebire de vîrstă sau de stare socială, toți laolaltă: toată lumea se vesele, o mic cu ~, de ucidera balaurului (ISP.) ④ Lung: iarna nopțile sînt mari; **DEGET** ④ ④ Tare, puternic: un egomot ~ ④ Extra-ordinar, afară din cale, peste măsură: e un ~ bețiv, strengar, palavragiu; **LUORU** ④, **NEVOIE** ④ ④ Mult: cu ~ greutate; **CE** ② ④ ④ Zîna ~, lumina soarelui cînd acesta a apărut pe orizont: soală-te că e zîna ~; **AMIAZI** ② ④ **PRINȚ** ④ ④ Superior prin naștere, prin starea socială, prin talent, prin știință, etc.: un om ~; un ~ filosof; de neam ~, nobil; lumea ~ **LUMBE** ① ④; ④ tu ~, eu ~, cine să tragă cizmele? dacă fie-care ar vrea să fie mare, să poruncească, cine ar mai fi să-i slujească? oel mari, oamenii cu vază, cu situațiuni înalte, etc.; tare și ~, atotputernic, foarte influent; a se ținea ~, a se arăta mîndru; a trage a ~, a-și lua iose, a căuta să ajungă pe cei sus puși: trage tot a ~, se uită tot la ai mai de sus decît dînsul (ISP.) ④ Supranume dat principilor, suveranilor sau oamenilor iluștri: Ștefan cel Mare ④ Titlu dat aceluia care e în virful ierarhiei într-o demnitate, într-o dregătorie: ~le logofăt; ~le vornic; ~le vizir; ~preot **PREOT** ④ ④ Mărinimos: un suflut ~ ④ Însemnat, de seamă: a făcut fapte mari; la zile mari, la sărbători, la zile însemnate; **DUMINECĂ** ④, **JOI** ④, **POST**, **SAPĂMINA** [probabil lat. m a r e m „bărbat”].

MARE sf. ④ Totalitatea apelor sărate și amare care acoper aproape trei sferturi din suprafața pămîntului ④ ④ Fie-care din marile subdiviziuni în care se împarte imensa întindere de apă sărată, care udă coastele diferitelor părți ale continentelor: ~a Neagră; peste nouă țări și nouă mări, foarte departe, la capătul lumii; **DARE** ④, **DEGET** ④, **FĂGĂDUȘ** ④ ④ ④ ~ de nisip, se întins acoperit cu nisip ④ ④ Cantitate, multime imensă: se vedea o ~ de capete; din crîng am intrat... între două mări de oțină (BR.-VN.); cîștăli se aruncă... în ~a de popoare bătrîne, care-l sorbe și-l amestecă cu valurile ei (VLAH.) ④ Atîta ~ de... **AMAR** ③ ④ [lat. m a r e].

MARE Mold. **MĂRI** interj. Hei! bre! mări! ia ascultă! mări! ascultă la mine, că-s mai priceput nițel (JIP.); mări! omule, de ce nu te lepezi și tu de beleaua cea de vornice! (ALECS.); se repezi și unde se aruncă, mări! asupra balaurului (ISP.) [comp. MĂ, MĂI].

○ **MAREAS** **MARIAȘ**².

MAREȘAL sm. ④ Gradul cel mai înalt în armată ④ ④ ~ul palatului, ~ al Cîrșii, administrator al casei regale [fr.].

MĂREȚ adj. ① Mîndru, trufaș, semeț, care se ține m a r e: spun de Șpanoli, că de va fi careva dintr'înși și cîșgitor, tot e fălos și ~ (NICU.) ④ Arătos, falnic, impunător, superb: zidurile înalte și roșietice ale ~ului castel (VLAH.).

MĂREȚIE sf. ④ ④ Mîndrie, trufie ④ ④ Fală, splendoare: atîtea înfățișări mari... din a căror ~ n'au mai rămas decît cîteva pietre sfîrșite (BR.-VN.) [m a r e ț].

MARFĂ (pl. măruri) sf. ④ Ori-ce obiect cu care se face negoț, care se cumpără și se vinde: unde e ~, trebuie să fie și pagubă (ZNU.); prăvălie cu chirle și ~n datorie (FANNI) [= m a r f ă].

MARFAGIU sm. Negustor ambulant [m a r f ă].

MARGĂ sf. ④ Rocă compusă mai ales din carbonat de calciu și argilă în proporții aproape egale ④ ④ Pămînt calcaros, amestecat cu nisip și cu lut, întrebunțat la îngrășatul țărînelor [lat.].

MARGARIC adj. ④ Acela ~, compus organic care există în cea mai mare parte din corpurile grase [fr.].

MARGARINĂ sf. X Materie grasă preparată cu sau, întrebunțată în bucătărie și vîndută uneori fraudulos în loc de unt [fr.].

MĂRGĂRINT, **MĂRGĂRIȚ** (pl.-te) 1. sn. Mărgăritar; **INSIRĂ** ①.

2. sbst. ④ = **VISC-DE-ȘTEJAR** [ngr. μαργαριτης].

MĂRGĂRINTĂ = **MĂRGĂRIȚĂ**.

MĂRGĂRIȚ = **MĂRGĂRIȚĂ**.

MĂRGĂRIȚĂ (pl.-te) sf. ④ Plantă cu frumoase flori, mai adesea albe, dispuse în capitate; numită și „aurată”, „ochiul-boului”, „tătășie”, etc. (*Chrysanthemum leucanthemum*) (④ 3062): Donna Blanca ride și mărghăritele își scot capul dintre flori s'o vadă (D.-ZAMF.) [fr. marguerite].

Fig. 3062. Mărgăriță.

MĂRGĂRIȚĂR, ④ **MĂRGĂRIȚĂR** (pl.-are) 1. sn. ① Boabă, mărgea de culoare albă argintie, cu apea ca sidetul, produsă de anumite stridii sau scoici, și întrebunțată ca podoabă ca și pietrele prețioase: făcu oclac, adunînd pe toți copiii și fetele din sat, ca să înșire ~e (ISP.) ④ ④ Lucru perfect, fără nici un cusur: lucrul ce legea din mîna ei era ~, nu altceva (ISP.) ④ Alb ca mărghăritarul: diați de ~ ④ ④ = **VISC-DE-ȘTEJAR**.

2. **MĂRGĂRIȚĂRI** sm. pl. ④ = **MĂRGĂRIȚĂRELE** [ngr. μαργαριτάριον].

MĂRGĂRIȚĂRELE sf. pl. ④ Mică plantă cu flori mici albe, ca niște clopoței, de un miros foarte plăcut; numită în Mold. „lăcrămioare”, Trans. „sufletele” sau „clopoțele”, etc. (*Convallaria majalis*) (④ 3063) [mărgăritar].

Fig. 3063. Mărgărițarele.

MARGEA (pl.-gele) sf. ④ Boabă de piatră, de sticlă colorată, de mărgean, etc., care se înșiră pe o ață spre a forma un șirag sau se coase ca podoabă pe îmbrăcăminte (④ 3064): la gît poartă șiraguri de mărgele colorate (VLAH.); salbă de mărgele ④ ④ = **CLOCOTEL** ④ ④ = **RUTISOR** ④ ④ pl. ④ încrețiturile pielii, în formă de bobite roșii, de la gușa curcanului: curcanul... își roși mărgelele și își dădu capul pe spate (GRL.); mărgelele de curcan s'au nu le put în bors, căci n'ei noroc la curel (GOR.) [lat. m a r g e l l a].

Fig. 3064. Mărgele.

MĂRGEAN sbst. *

Gen de polipi cari trăesc pe un schelet calcar comun, în formă de arbust, de o frumoasă culoare roșie sau trandafirie; e înțepenit pe fundul mării și ajunge uneori pînă la suprafața ca o adevărată stîncă; se găsește în marea Mediterană și în oceanul Pacific; din substanța calcaroasă se fac mărgele, brățări și alte podoabe rare (④ 3065) [tc. m e r g ă n].

Fig. 3065. Mărgelan.

MĂRGEAT adj. Impodobit, cusut cu mărgele.

MĂRGELUȘĂ (pl. -uși) sf. ④ dim. **MARGEA**.

④ ④ Mică plantă, cu flori albe, albastre sau trandafirii; numită și „meiu-pășăresc” (*Lithospermum arvense*) (④ 3066).

○ **MĂRGHILĂ** sf. Trans. (FR.-CDR.) (VIC.) (PSC.) ④ Loc apăsos, mocirlă [comp. germ. M e r g e l].

MARGHILOMAN (pl.-ane) sn. 2. Cească de cafea cu puțin rom sau coniac [npr.].

MARGHIOL adj. și sm. Șiret, pișicher: Vol-

nleu ~, Tot merse domol (ED.-DEL.); deoit ou argintul in iada si ou nevasta nerodă, mai bine ou iada goală si ou nevasta marghioasă (ZNN.); prostii mănincă pestii si marghioali seama (ZNN.) [ngr.].

MARGHIOLI (-olese) *vb. refl.* ① A se izmeni, a se fișii, a se ghionghionii, a se fasoli: se tot marghioleu ou știnta lui (FLOR.) [marghioli].

MARGHIOLE *sf.* Prefăcătorie, șiretlic: lar o ieșinat? măril ce-s marghiolele aste? (ALECS.); acolo, ou prefăcătorii, ou marghioali, și ou violenți, li făou de spuse cum are altia stare (SP.) [marghioli].

MARGICĂ (pl.-gole) *sf.* ① = **MARGEA** ① ② ③ Plantă ierboasă, cu tulpina subțire, care crește prin pădurile umbroase (*Melica nutans*) (3067) ① ② ③ **MARGICĂ-ȚUCULUI** = **ȚUC** ③.

MARGICUȚĂ (pl.-te) *sf. dim.* **MARGICĂ**; **MARGICUȚA-ȚUCULUI** = **MARGICĂ-ȚUCULUI**.

MARGINAL *adj.* De (la) margine, pus la margine: notă ~ă [fr.].

MĂRGINĂȘ 1. *adj.* Care se află la margine, la hotar, limitof: ridică și aștele mărginașe... și totli... se scoală să vie în apărarea țării (SP.); dinte ~, dinte canin (la cal), colț.

2. *sm.* ① Locuitor de la margine, de la hotar ② ③ Dinte canin (la cal), colț. Fig. 3067. Mărgică.

MĂRGINE *sf.* ① Partea cu care se termină o suprafață: ~a pădurii, ~a caleului, cărții, râmășă albă, nescrisă sau netipărită ② ③ Lature: la ~a pământului ④ ⑤ Partea cu care se termină o groapă, o scobitură, etc.: ~a puțului; ~a groapei; ⑥: a sjunge la ~a groapei, a fi aproape de moarte; ~a prăpăstiei; ⑦: a fi la ~a prăpăstiei, a fi în mare primejdie ⑧ ⑨ Țărâm, mal: ~amării ⑩ ⑪ Hotar, graniță ⑫ ⑬ Sfârșit, capăt, punct sau loc de oprire, limită; îndrăzneala lui n'are margini; fără margini, peste măsură, afară din cale [lat. marginem].

MĂRGINEAN *sm.* ① Locuitor de la hotar, de la marginea țării ② ③ *pl. spec.* Locuitorii din partea meridională a Ardealului cari se ocupă mai ales cu creșterea oilor.

MĂRGINI (-inesc) 1. *vb. tr.* A pune un hotar, a forma marginea, a limita: în depărtare, desluri blinde mărgineau vederea (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A avea drept hotar: România se mărginește la răsarit ou Nistrul și ou marea Neagră ② ③ A se restringe, a se opri, a se înfrina.

MĂRGINIȚ *adj.* ① *p. MĂRGINI* ② ③ Puțin inteligent, nu prea deștept: un om ~ ④ ⑤ **NEMĂRGINIȚ**.

MĂRGRAV, **MARGRAF** *sm.* ① Titlu dat odinioară mai multor principii germani: prințșorii și margrafi nemtești... se umflau et puteau ca să aibă ambasadori și pași (DOB.). [germ. Markgraf].

② **MARHĂ** (pl.-he) *sf. Tr.-Carp.* Vită [ung.].

MĂRI ① = **MARE**.

MĂRI ① (-reso) 1. *vb. tr.* ① A face (mai) mare ② ③ A spori, a urca: ~ leata ④ ⑤ A slăvi, a glorifica, a ridica în slavă: poporul... azi te poartă pe sus, te mărește, mline... te ncarcă ou Doamne-ajută (SP.).

2. *vb. refl.* A se face (mai) mare; a crește, a se înălța: după ce se mări, li puse de învătă carte (SP.).

MARIAȘ, **MARIAȘ**, **MĂRIȘ** *sbst.* ① Un joc de cărți: se adunau... spre a juca între ei conțina, marlașul și cureaua (FIL.); tot ce metachirisea oțedată e concina sau mărieșul (ALECS.) [fr. mariage, pol. mąjasz].

MARIAȘ ① = **MARIAȘ**.

② **MARIAȘ**, **Băn. MAREAS** *sm.* ① ② Veche monedă austriacă, în valoare de 17 cruceri, care circula odinioară în Principate (3068) ③ ④ **Băn. Oală** de ~, oală mare de pământ cu o capacitate de 4 litri [ung. măriás].

MĂRICEL, -ioică *adj. dim.*

MARE. Cam mare, aproape mare: după ce se făou mai măricel, mă-sa li în- Fig. 3068. Mariaș. vătă la vinat (SP.).

② **MĂRICUȚ** *adj.* Măricel: mumele poartă odraslele mai ~e (LUNG.).

MĂRIE *sf.* ① Slavă, mărire: cămilavca închipuește...

măria deșartă, adică slava cea deșartă (PRV.-MB.) ② ③ În legătură cu *adj. pos.* (ta, sa, etc.), titlu dat unui domnitor, rege, împărat, etc.: li numește Măria ta, pentru că domni erau în adevăr mari și lungeșirea nu-l deprinsese a pretinde și alte titlute (NEGR.); prea mărite împărate și împărăteasă, fata Mărilor voastre are soarele în piept (SP.) [mare].

MĂRIEȘ ① = **MARIAȘ**.

MĂRIȘ *sf.* ① Întinderea în înălțime, în lățime, în lungime, în grosime: a căzut grîndină de ~a unei nucii ② ③ Cantitate care poate fi mărită sau micșorată ④ ⑤ Insemnătate, importanță, intensitate, gravitate: ~a primejdiei, pedepsei ⑥ ⑦ Mărimuri *pl.* Persoane însemnate, fețe înalte, obraze, mari (R.-COD.) (CIAUS.) [mare].

MĂRIȘ *adj.* ① De mare, privitor la mare: plantă ~ă ② ③ Care servă pe mare: hartă ~ă [fr.].

MĂRIȘ *sm.* ① ② Boală a vasilor, caracterizată prin umflarea ugerului, din care curge apoi sînge ③ ④ *pl.* ⑤ Bube ce se fac la șezut (după credința poporului) la aceia cari muncesc în ziua de Măriș (PAMP.).

MĂRIȘA (-nez) *vb. tr.* X A conserva cărnuri, pește într'un sos făcut cu oțet, untdelemn, lămile și diverse arome [fr.].

MĂRIȘA (pl.-ne, -ni) *sf.* ① ② Arta de a naviga, știința plutirii pe mare cu corăbii, cu vapoare, etc. ③ ④ X Serviciu militar pe o corabie sau vapor: oțter de ~ ⑤ ⑥ Puterea navală a unei națiuni (TAB. XII, XIII) ⑦ ⑧ X Marina militară, materialul și echipagiile vaselor de războiu ⑨ ⑩ Tablou care înfățișază o priveliște a mării [fr.].

MĂRIȘA *sf.* ① Sărbătoare ținută de femeile de la țară la 17 Iulie (st. v.), ziua martirei Mărișă, ca să fie ferite de boale și de lupi; circovi Mărișă, zilele de 15-17 Iulie (st. v.); = **CIRCОВИ**.

MĂRIȘAR *sm.* ② Soldat sau civil care trăește pe o corabie sau pe un vapor, unde face diferite servicii la manevra vasului, matelot, matroz (3069) [marinăr].

MĂRIȘAT *adj. p. MARIȘA*: peste ~ ① ② **NEMARIȘAT**.

MĂRIȘATĂ (pl.-te) *sf.* X ① Samură, sos de oțet sau lămile, untdelemn și diverse arome în care se conservă cărnuri sau pește ② ③ Carne sau pește conservat(ă) într'un astfel de sos [fr. marinade].

MĂRIȘIMIE *sf.* Înșușirea, fapta celui mărinimos [mare] + in imă, creat după lat. magnanimus].

MĂRIȘIMOS *adj.* Mare la suflet, cu sentimente înalte, generoase: era în privirea lui un fel de mărinimosă compătimire (BR.-VN.) [marc] + in imă, creat după lat. magnanimus].

MĂRIȘITĂ *adj. sf.* ① Se zice despre vaca bolnavă de măriș: se afumă ugerul vacii, cînd e umflat, cînd e (VOR.).

MĂRIȘETĂ (pl.-te) *sf.* ① Păpușă de lemn sau de carton care se mișcă, trăgîndu-se de niște sforicele legate de ea: teatru de marionete, teatru de păpuși ② ③ Persoană ușurată, fără caracter, secătură [fr.].

MĂRIȘ *sf.* ① Faptul de a (se) mări ② ③ Situațiune socială înaltă, plină de cinste: pe loc el plecă, împins de pofta mărișii (ALECS.) ④ ⑤ Mindrie, falfă: Apoi cu ~ astfel le vorbește (SOL.) ⑥ Slavă, glorie: mărie tie, Doamne!

MĂRIȘOR *adj. dim.* **MARE**. Cam mare, măricel: cînd a crescut fata mărieșară... a avut destul peitor (RET.).

② **MĂRIȘ** *sm.* ① ② Mire, ginere ③ ④ Cuvîntul s'a păstrat în loc. de ~, de măritat, de dat unui soț, de căpătat un bărbat: un vecin de a omului cu fata de (MAR.); De oști față de ~, Mă primești tu la petiș? (BRL.); Măști seara și Sîmbăta seara își fac fetele de ~ (= vrăji spre a căpăta un bărbat) pe vale (GOR.) [lat. maritus].

MĂRIT' 1. *adj.* ① *p.* **MĂRI**, ¶ ② ③ Înălțat, slăvit, glorios: ~e Doamnei!
2. *subst.* Faptul de a mări.

MĂRIȚĂ (-it) 1. *vb. tr.* ① A da în căsătorie (o fată, o femeie), a cununa cu un bărbat: a-și ~ fată; Milie și sutele Măriță slutele (PANNI) ¶ ② ③ A se scăpa de un lucru, a-l vinde pe un preț de nimic: în aflișit... unul mai dă, altul mai lasă, și Prepeleao măriță capra (CRG.).
2. *vb. refl.* A lua de bărbat [lat. *ma r i t a r e*].

MARITAL *adj.* Ce ține de bărbat, ce aparține bărbatului [fr.].

MĂRITAT 1. *adj. p.* **MĂRIȚĂ**.
2. *subst.* Faptul de a (se) mărita: se grăbește ca fata la ~ (ZNN.).

MĂRITIM *adj.* ① Așezat lângă mare: oraș ~ ¶ ② Care se face pe mare: comerț ~ ¶ ③ Cod ~, totalitatea legilor privitoare la navigațiunea pe mare [fr.].

MĂRITIȘ (pl.-iguri) *sn.* Faptul de a (se) mărita: ~ul te leagă de minți și de picioare (PANNI).

MĂRIUȚĂ (pl.-te) *sf. Trans. Bucov.* Insecta cunoscută de noi sub numele de „boului-Dumnezeu“, „vaca-Domnului“ sau „buburuză“ (→ **BOU** ②) [M a r i a].

MARMA(N)ZIU *adj.* Purpuriu: Mândră, buze marmazii. Dar pe-a cui samă le ții P (NK-BRS.); întrebuint mai adesea despre culoarea vinului: vin ~.

○ **MĂRMĂZEL** = **MĂRMĂZIU**: vin roșu ~ (SEZ.).

MARMELADĂ (pl.-de) *sf.* X Poame fierte multă vreme cu zahăr plin s'au făcut terciu; magiun, povădă, chisăliță: ~ de mere, de gutui, de prune [fr.].

MARMORA (-rez) *vb. tr.* A da înfățișarea, coloritul marmorei [după fr. *marbrer*].

MARMORA... = **MARMURĂ**...

MARMOREȘU, **MARMOREAN** *adj.* = **MARMURU**: ou brațe marmoree (EMIN.); ou găluț gol, alb, marmoreen (VLAH.) [lat. *ma r m o r e u s*, fr. *ma r m o r e e n*].

MARMOTĂ (pl.-te) *sf.* X Mic mamifer roză-

Fig. 3070. Marmote.

tor care trăiește pe înălțimile mari ale Alpiilor, Pirineiilor și Carpaților de nord, în regiunile unde iarna ține câte 7—8 luni, în timpul cărora animalul zace cuprins de un somn greu în locuința adâncă ce și-o sapă și o captușește cu iarbă moale; în amonțirea ei lungă, marmota se hrănește numai cu grăsimea adunată sub piele de cu vară (*Aritomys marmota*) (¶ 3070) [fr.].

MARMURĂ (pl.-ri), † *Ofen.* **MARMURE** (CANT.) (CIAUS) (GR.-N.) (VIRC.) *sf.* ① Piatră calcară, mai adesea de culoare albă ca zăpada, alteori cenușie sau colorată divers și străbătută de vine de diferite culori; e foarte virtuoasă și se poate lustrui: vine albastre se trăgeau pe fața ei albă ca o marmură vie (EMIN.); bala era pardoșită ou tot felul de ~ lustruită (USP.) ¶ ② Bucată de marmură cioplită și lustruită ¶ ③ Statue de marmură ¶ ④ ⑤ Suprafața netedă ca a marmurei: pe marmura vintă a apei, luna cerne o pulbere de argint (VLAH.) [lat. *ma r m u r e m*].

MARMURI = **ÎNMARMURI**.

MARMURIU, **MARMORIU** *adj.* Ca marmura, de culoarea, de înfățișarea marmurii: Frumoasă, albă, jună, ou formele rotunde, Cu pulpa marmurie (ALECS.); paloarea cea liniștită și marmorie a feței contrasta ou părul în desordine (EMIN.).

MARNĂ *sf.* = **MARGĂ** [fr.].

○ **MARNÉ** = **MARGNE**.

MARNOS *adj.* X Care conține marnă: pământ ~.

MAROCHIN (pl.-ine, -inuri) *sn.* Piele de țap sau de capră, argăsită în mod special, saftian: scootea sului de tînhoase învălț în piele roșie de ~ (GR.) [fr. *ma r o q u i n*].

MAROLĂ = **MARULĂ**.

MARONIT *adj. și sm.* X Creștin catolic de rit sirian care locuiește în văile Libanului și Anti-Libanului [fr.].

○ **MAROS** *adj. Trans.* (FR.-CDR.) Măreț, semet, trifas, fudul [ma r e].

MAROTĂ (pl.-te) *sf.* ① Sceptru, avind în vîrtr un cap acoperit cu o glugă și împodobit cu clopoței, pe care-l purtau bufonii regilor; e emblema nebunii (¶ 3071) ¶ ② ③ Ceva iubit nebunește, peste măsură. În mod ridicul: caii aceia au devenit pentru N. o ~, o idee fixă, o boală, cum vrei s'omunți (CAR.) [fr. *ma r o t t e*].

MARSILIEZA *sf.* X Cîntec de războiu și imnul național francez, compus în 1792 de Rouget de l'Isle [fr. *ma r s e i l l a i s e*].

MARSUIN *sm.* Mamifer marin din ord. cetaceelor ce seamănă cu delfinul, de care se deosebește prin mărirea lui și prin conformația gurii (¶ 3072) [fr. *ma r s o u i n*].

MARSUPIALE *sf. pl.* X Ordin de mamifere al căror pui, născuți în stare nedesvoltată pe deplin,

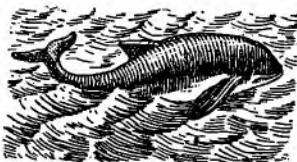

Fig. 3072. Marsuin.

Fig. 3073. Marsupial.

continuă să se desvolte alipiti de mamelele mamei care-l poartă într'un fel de pungă sub pînțele (¶ 3073) [fr.].

MARȘ (pl.-șuri) 1. *sn.* ① X Mișcarea trupelor: o armată în ~; ~ forțat, înaintare cu pași iuți, grăbiți; se zice cînd trupele fac mai mult drum decît de obicei ¶ ② Felul cum un alaiu, un cortegiu, o procesiune, etc. înaintează: mersul lui Ipsilante spre București a fost un adevărat ~ triumfal (I.-GH.) ¶ ③ X Arie de muzică care regulează mersul trupelor: răsună glasul stîșteilor al trîmbițelor, cîntînd ~ul soldatului mort (BR.-VN.) ¶ ④ X Poezie făcută spre a fi cîntată pe o astfel de muzică: ~ul anului 1849.
2. *interj.* Exprimă porunca de a porni înainte, de a pleca: țes! afară, puturosule, marș! dinaintea mea (VLAH.) [fr. *ma r c h e*].

MARȘANDĂ (pl.-de) *sf.* X Modistă: am avut de umblat pe la magazii de marșande de modă (ALECS.); gătelile... ce lipseau și marșandele din București vind cocoanelor de țară (ODOB.) [fr. *ma r c h a n d e*].

MART = **MARTIE** [vsl.].

MARTAC, **MARTAC**, **OMİRTAC** *sm.* ① Par gros ¶ ② *pl.* X Un fel de căprioară la învelșul unui bordei: pe grîndă... se pun martaci cu un capăt pe grîndă și cu altul pe pămîntul de la marginea bordelui (ON.) [tc. *m e r t e k*].

MĂRTĂCI (-ăceso) *vb. tr.* X A pune marta-cii la un bordei.

MARTE *sm.* X Numele planetei celei mai apropiate de Pămînt [lat. *Ma r t e m*].

MARTIE *sm.* ① ② A treia lună a anului ¶ ③ De oare ce o parte a postului Paștilor cade totdeauna în Martie, s'a născut *loc.* ~ din post nu lipsește, ce se aplică unei persoane care caută să nu lipsească niciodată de la nici o întrunire, de la nici o serbare, de la nici o petrecere, ca și cum nimic nu se poate întîmpla fără a fi și ea de față [vsl. < gr.].

MARTIN *npr. m.* X Nume familiar dat de popor ursului: dîna! Martine, strigau el necontenit, însă... ursul nu voi să lasă (ON.); avea pe moș ~, un urs mare, negru, pe care-l crescuse de mititel (I.-GH.).

MARTIN *sm.* ① = **PESCĂRUȘ** ② ¶ ③ ~MIC = **PESCĂRUȘ-PITIC** ¶ ④ ~GERCHEZ = **PESCĂRUȘ** ⑤ ¶ ⑥ ~MARE = **PESCĂR-MARE** ¶ ⑦ ~OU-CAPU-NEGRU = **PESCĂR** ⑧ ¶ ⑨ ~NEGRU = **PESCĂRUȘ-NEGRU** [fr.].

MĂRTIN *npr. m.*, **MARTINA** *npr. f.* X Nume dat de țărani boului sau vacii ce s'a născut într'o M a r ț i.

MAR-MAR

MARTINGALĂ (pl.-le) *sf.* ① Curea în formă de Y la hamurile calului, întrebuințată pentru a-l împiedeca de a se ridica în două picioare (3074) ② Parimă legată de bompre ③ ④ ⑤ Faptul de a juca îndoitul sumei pierdute în jocul precedent [fr.].

MARTINICĂ *sf.* ④ Căfea din (insula) Martinica [fr.].

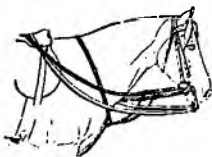

Fig. 3074. Martingala.

MARTINII *sm. pl.* ③ ④ Cele trei zile de la 1-3 Februarie pe care le serbează poporul spre a fi ferit de fiare sălbatice, în special de lupi și de urși [Martini].

MARTIȘ *sm.*, **MARTIȘĂ** (pl.-re) *sf.* ① Mucenic, muceniță: în fîltărea privirii ei... o vădită resemnare de sfînt și de martir (VLAH) ② Acela, aceea care îndură multe din pricina opiniunilor sale ③ ④ Care suferă mult [fr.].

MARTIRIU (pl.-rii) *sn.* ① Mucenicie ② ③ Chinuri morale sau trușteli, suferință grea [lat.].

MARTIRIZA (-izez) *vb. tr.* ① A face să suferă martiriul: această masă de piatră a fost mormîntul Sf. George, care, se zice, că aici a fost martirizat (BOL) ② A chinui, a tortura [fr.].

MARTIROLOGIU (pl.-gii) *sn.* ① Cartea sau catalogul în care sînt înscrise numele martirilor sau ale sfinților ② ③ Listă lungă cu numele acestora cari au avut de îndurat multe sau au murit în chip nenorocit [fr.].

MARTOR, **MARTUR** *sm.*, **MARTORĂ**, **MARTURĂ** (pl.-re) *sf.* ① Persoană care a auzit sau a văzut ceva și poate raporta despre cele ce știe, în fața judecătorilor sau altor persoane: cea ce... va auzi pre martur înaintea gîndepului... să va certa ca un suditoriu (PRV. LP.); dacă n'ai treabă, fă-te martor (PANN); Tu care-ai fost martur l'atlea rugămintă (ALX); a lua de ~; a martur ocular, acela care a văzut cu ochii lui cum s'au petrecut lucrurile; martur mincinos, acela care aduce o mărturie falsă; Dumnezeu mi-e martor, Dumnezeu știe că spun adevărul ② Persoană chemată să fie de față la îndeplinirea unor acte: ~ la cununie ③ Persoană, care în materie de duel, reprezintă pe una din părți, discută și hotărăște, împreună cu reprezentanții celeilalte părți în cauză, condițiunile duelului sau caută să împace pe adversari ④ ⑤ Semn, dovadă, lucru care adevărește, mărturie: acest templu este martor al măririi române [lat. vulg. martur = clas. martyr].

MĂRTURIE *sf.* ① Trans. Martur: mărturile carele vor mărturisă de noive... acelea nu se bagă în seamă (PRV. MB.); să nu făceți ceva, că am ~ și... vă prind cu minciuna (RET) ② ③ Declarațiunea sau depozițiunea făcută de un martur înaintea justiției sau în fața altor persoane: ~ minciunoasă, lucruri neadevărate, false, depuse sau declarate de un martur ④ ⑤ Dovadă, semn care adevărește, monument comemorativ: nu ni s'a păstrat măcar palatul acesta, ca o scumpă a vremilor trecute (VLAH) ⑥ ⑦ (de botez), medalie comemorativă pe care nașul o împarte fie-căreia din persoanele care asistă la botezul unui copil ⑧ ⑨ Mărturisire, confesiune: mărturia credinței, crezul, simbolul credinței ⑩ Maram. (BRL.) ⑪ Tîrg săptămînal.

MĂRTURISEALĂ (pl.-soli) *sf.* Faptul de a mărturisi, mărturisire (BUD.) (JIF).

MĂRTURISĂ (-iesc) *1. vb. tr. și intr.* ① A depune mărturie; a adevăra, a dovedi, a da încredințare, prin graiu sau în scris ② A spune, a face cunoscut ceea ce știe, simte sau gîndește ③ ④ A recunoaște: mărturisea că m'am înșelat; tatăl fetei mărturisea că n'a știut să prefusească duhul fetei sale (OSP.) ⑤ A-și spune păcatele: mărturisindu-și mul alături păcatele (CRE).

2. *vb. refl.* ① A se spovedi [vsl. marturisiati < gr.].

MĂRTURISIRE *sf.* ① Faptul de a mărturisi; ~ a păcatelor, spovedanie ② Declarațiunea făcută de cineva că a săvîrșit o faptă oarecare.

MĂRTURISITOR *sm.* Cel ce mărturisește; cel ce depune mărturie, martor: un an să fie neomînecat... ~ul strîmb (PRV. MB.).

MARTI *sm.* (P = MARTIE [lat. Martius]).

MARTI *sf.* **MARTI** *sbst. nimeni în loc.:* a face ~, a bate cu desăvîrșire (la jocul de table); a fi ~, a fi bătut cu desăvîrșire: să te ferească Dumnezeu... să dan un epic, că ești marti (O-ZAMF.); *pr. ext.* a face ~, a lăsa cu totul pe jos, a dovedi, a bate: eu argument din urmă, mă făcuse marti (NEGR.); sint chelneri... cari pot face marti pe un profesor de universitate (CAR.) [it. m a r c i o].

MARTAFOLIU *sm.* ① Netrebnic, îmbrăcat cu pretențiuni de eleganță, care supără lumea cu obrăznicile lui: ~acești trei golani, Marfaol porniți spre rele și de față hoțomani (PANN); îi detersă afară ca pe un ~ și beclins (OSP.); așteaptă, marfaoliule, să te nvăț eu a zădări fetele! (ALECS.); Niste marfaol, Cu căciule lustruite și cu cizme gmalnîte (SPER.).

MARTAGUȘ (pl.-ușe) *sn. Mold.* = **MARTIȘOR** 2.

MĂRTAIA *sf. Trans. (DENS.)* = **MARTICA**.

MARTELINA *sf.* ③ Taftă, materie de mătase foarte fină [fr. m a r c e l i n e].

MARTI *sf.* ③ ④ A treia zi a săptămîinii, între Luni și Miercuri; a sosit ~; s'a născut într-o ~; Marșea viitoare, treacă; Dumnezeu a început pămîntul Marșea (MAR.); marșea să nu pleci la drum, că nu-ți merge bine (GOR.) ② Marșea ciortilor, a treia zi după Dumineca lăsatului de carne [lat. m a r t i s].

MARTI = **MART**.

MARTIAL *adj.* ① Războinic; apare micui maior... și-i oprește trecerea, lînd o poză foarte ~ă (CAR.) ② ③ ④ Curte ~ă, tribunal militar în timp de războiu sau în timpul unei stări de asediu ⑤ ⑥ Lege ~ă, lege care autorizează întrebuințarea forței armate pentru a înăbui o răscoală [fr.].

MARTICA *npr. f.* Nume dat de țărani unei vișele născute într-o Marti.

MARTI-SEARA *npr. f.* ③ ④ = **MARTOLEA**: o babă lungă, seacă, gheboasă... de nu o poți numi mai potrivit ca „Miezul-noptii” ori „Marti-seara” (RET.).

MARTIȘOR 1. *sm.* ③ Numele ⑥ al lunii Martie.

2. (pl.-șoare) *sn.* Ban sau alt mic obiect de aur, de argint, etc., legat de un fir de mătase sau de lînă roșie, împletit cu un fir alb, care se dăruiește cuiva în ziua de 1 Martie, ca să-l poarte atîrnat la gît; persoana care-l poartă va fi după credința poporului, rumenă și albă peste an (3075) [dim. din Marti].

MARTOLEA (A) *npr. m.* ③ ④ Ființă răufăcătoare, în chip de babă, care umblă în noaptea de Marti spre Miercuri pe la casele oamenilor, spre a pedepsi pe femeile pe care le găsește lucrînd: fiind însă că întîmplarea o aduse chiar într-o Marti seara, Ileana credea că vede pe Martolea (RET.); Marti nici se toarce nici se coase, că vine Martole (GOR.).

MĂRTUICA *sf. Băn. (LUB.)* Nume dat unei vaci care s'a născut într-o Marti.

MARULĂ, **MAROLĂ** (pl.-le) *sf.* ④ Varietate de lăptuci cu frunzele dese, lungi și ciptice (3076): un pămînt bogat... aproape de casă este bun pentru marole (CON.) [bg. m a r u l j a].

MĂRUN *sm.*, **MĂRUNCA** (-NEAGRĂ) *sf.* ④ = **VETRICE** 1 [rut. maruna, maruňka].

MĂRUNCHIU = **MĂRUNCHIU**.

MĂRUNT 1. *adj.* ① Mic, mititel (vorb. de ființe, de lucruri sau de părțile strîns laolaltă ori cu care se formează o grămadă): cinci copii mărunți începură a plînge (OLVR.); ploale ~ă, formată din picături mici; lemne ~e, lemne tăiate scurt și subțiri; bani mărunți; parale ~e; grin ~, cu bobul mic; (a povești, etc.) multe și ~e, tot felul de lucruri, importante sau de mai puțină importanță ② Scund, mic de trup, de statură: un om ~; cal de munte, mărunți, puternici și cuminți (VLAH) ③ ④ Neînsemnat.

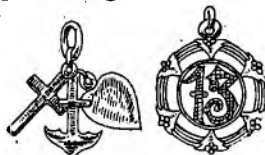

Fig. 3075. Mărtișoare.

Fig. 3076. Marula.

2. *adv.* ① Mic: a scrie ~, a avea un scris foarte mic; plouă ~, cu picături foarte mici; a toca ~, a toca în fărîme mititele ② Scurt: a tunde ~ [lat. *minutus*].

MĂRUNTAIE, MĂRUNȚAI *sf. pl.* ① Organele din interiorul corpului la om și la animale (mațe, ficat, plămîni, splină, etc.): ~ de porc, de pasăre; eu sed călare în inima (îmeltor) și... știu toate mărunțiile dintr'însule (CRG.); și mărunțiile din om tot se ceartă uneori (CAR.); aceeași stare m'a pătruns pînă 'n adîncul mărun-talelor (GN.) ② Adîncime: parc-ar fi voit să pătrundă cu vederile pînă în mărunțiile pămîntului (GN.); un glas adînc, puternic, ce părea că iese din mărunțiile munților (GN.) [lat. *minutalia*].

MĂRUNȚEL, f. -ȚICĂ 1. *adj.* ① *dim.* MĂRUNȚ. Cam mărunț, mărunț de tot, foarte mărunț: boabe mărunțele; cuvlosul bătrîn a plecat cu pasul ~ (CAR.) ② Scund: de trup ești ~, ... dar la fire ești mare (CRG.) ③ Neînsemnat: un gazetar de cel mărunțel (VLAH.).

2. **MĂRUNȚELE** *sf. pl.* ① Bani mărunți ② **MĂRUNȚICA - CRAIULUI**, un fel de dans țărănesc și muzica după care se joacă: trei Țigani... trăgeau mărunțica craiului, înșirînd, din cînd în cînd, chiole întocmite din seacă (OLVR.).

3. **MĂRUNȚEL** *adv.*: a scrie, a toca, a tăia, a tunde ~; ciocăniții... pășesc ~ pe marginea șanțului (VLAH.).

4. **DE-A MĂRUNȚELUL** *loc. adv.* Cu tot de-amă-nuntul: ea i-a spus toate cu de-a mărunțelul (SB.).

MĂRUNȚI (-țesc), **MĂRUNȚELI** (-țesc) *vb. tr.* A face măr-un-ț, a tăia măr-un-țel, a fărîma în bucăți foarte mici: în strachina cu cîr se mărunțesc mămăliga prăjită (SEZ.).

MĂRUNȚICĂ = **MĂRUNȚEL**.
MĂRUNȚIȘ, Mold. MĂRUNȚUȘ (*pl. -șuri*) *sn.* ① Monedă măr-un-ț, bani mărunți ② Cu ~ul, (a cumpăra, a vinde) în cantități mici, cu bucata: băcanul de la care cumpăra ou mărunțuși zahărul (I-GH.) ③ *pl.* Tot felul de lucruri mărunte, mărfuri mărunte, de puțină valoare: o să te pui... să tai lemne, să aduți apă... și alte mărunțușuri (FL.).

MĂRUNȚIȘAR *sm.* ~ Negustor de măr-un-țușuri.

○ **MĂRUNȚUȘ = MĂRUNȚIȘ.**

○ **MĂRŮȚ** *adj. dim. MARE.* Măricel: musca cînească e... olecuță mai ~ă decît cea de casă (MAR.).

○ **MĂRVĂ = MĂRHĂ**: feciorii slujiseră numai pre marve, și nu pre bani (CAT.).

MAS 1. part. trec. al lui MINEA.

2. *sbst.* Faptul de a minea: mai că-mi vine să zic și eu... că are să ne fie ~ul în pădure (CRG.) [lat. *mansus*].

***MASĂ** (-asez) *vb. tr.* A face masaj, a trage [fr. *masser*].

MĂ-SA ②. *Mumă -sa.*

MASĂ (*pl. mese*) *sf.*

○ Mobilă, de obicei de lemn, alcătuită dintr-o suprafață plană, în patru colțuri

Fig. 3077. Mese țărănești.

sau rotundă, așezată pe unul sau mai multe picioare: ~ de joc, de lucru, de scris; ~ de stelar, de marmură; în spec. mobilă de acest fel pe care se mîncă (3077): ajungi la masa altuia, nu poți mîncea cum îți place (ZNM.); a pune masă, a pune pe masă farfuriile, tacimurile, paharele, etc. și tot ce trebuie pentru mîncare; a sta la ~; a se așeza, a se pune la ~; a da la ~, a aduce bucatele pe masă; a se scula de la ~; a pofți la ~, a chema să mînce la masă cu alții; cînd ești pofțit la vre-o ~, pleacă sătul de acasă (PANN); cine... trecînd pe lîngă o ~ de țărani, au zis: ~ bună! fără a fi pofțit îndată la dînsa p (ALECS.); F: pofțim la ~, dacă ți-ai adus de-acasă! se zice în glumă cuiva care sosește pe neașteptate la cineva în timpul mesei; n'are casă, n'are ~, n'are unde să-și plece capul, n'are nici unde să se odihnească, nici ce să mînce; CAP¹ ①, FĂȚĂ ② ③ Ospăț: a da o ~; dau la mese și la ospete cunoscuților și

pritenilor lor (SP.) ④ Mîncările, felurile de bucate ce se pun la masă ⑤ Prinț: doarme după ~; F: e (cam) după ~, s'a cam cherchelit, a bătut cam mult ⑥ F Cu nepus (ă) tu ~, cu zorul, fără a sta mult de vorbă: vin eu înasuri la Iași, ca să vă umflu pe sus ou nepus în ~ (ALECS.) ⑦ Trans. și ⑧ Față de masă: bătrînu,

Fig. 3078. Masă de tras doage.

ti puse o ~ curată, și pe ~ niste pîine (SP.) ⑧ Sfînta ~, prestolul, masa în patru colțuri, așezată în mijlocul altarului, pe care sînt puse icoanele celor patru evangheliști, evanghelia, crucea, chivotul, etc. ⑨ Nume dat la diferite obiecte sau unelte care prezintă oare-care asemănare cu o masă: a) masa carului, perinocul, gresia carului; b) masa teasoului, partea de jos, dreptunghiulară, a teascului, răzimată pe cele patru picioare, numită și „strat” sau „albie”; c) discul cel mare de la roata olarului, pe care acesta pune bucățile de lut trebuincioase; d) masa de tras doage, de care se servește dogarul (3078); e) masa timplarului, tejgheaua [lat. *mensa*].

***MASĂ** (*pl. -se*) *sf.* ① Grămadă ② Corp solid și compact: o ~ de plumb; o gură neagră se cascade în masa neagră de piatră (VLAH.) ③ Totalitate: masa cunoștințelor ④ Multime: masa nemulțumirilor; masele, norodul, gloatele ⑤ Suma, averea la care se ridică o moștenire, capitalul unei societăți, activul unui comerciant [fr. *masse*].

***MASACRA** (-acrez) *vb. tr.* A măcelări [fr.].

***MASACRU** (*pl. -cre*) *sn.* Măcel [fr.].

○ **MĂSAIU** *sn. Olten. Băn. Trans.* Față de masă [bg. *mesalij*].

***MASAJ** (*pl. -aje*) *sn.* Faptul de a freca, de a frămînta mușchii cu mîinile și de a trage încheieturile, spre a le mîlăia și spre a activa circulațiunea sîngelui [fr.].

MASALA (*pl. -sale*) *sf.* Luminare lungă și groasă, alcătuită din sfîri unse cu rășină, care se poartă aprinsă, mai ales la procesiuni, faclă, torță: se întoarșea pe la casele lor cu faclii și cu masalele (DOB.); boilerii intrau unul după altul în butelii lor, fle-care precedată de două masalele (I-GH.) [ngr. < *tc.*].

MASALAGIU *sm.* Cel ce poartă o masă la într-o procesiune: o multime de masalele înfite în pămînt, cu masalagii roată pe lîngă dînele (I-GH.).

MĂSALAR *sm.* ③ Numele popular al lunii August.

MĂSALAR, **MĂSALARITĂ** = **MĂSELAR**.

○ **MĂSĂLUI** (-uesc) *vb. intr.* Oaș. A poposi [m. a.].

○ **MĂSAR** *sm. Trans. Băn.* ③ Timplar [m. a. s.], format după germ. *Tischler* < *Tisch*, „masă”].

○ **MĂSĂRIE** *sf. Trans.* ③ Timplărie [m. a. s. r.].

○ **MĂSĂRIȚĂ** (*pl. -țe*) *sf. Trans.* Față de masă [comp. m. a. s. i. u.].

MASAT (*pl. -te*) *sn.* Vargă rotundă de oțel pe care măcelarul își ascute cuțitul (3079): scoase cuțitul de la brîn, îl dete pe ~ și se făcu că vrea să-l jupoaie de viu (SP.) [tc.].

Fig. 3079. Masat.

***MASCA** (*maschez*)

vb. tr. și refl. ① A(-și) acoperi obrazul cu o mască ② A (se) ascunde (în spec. sub

Fig. 3080. Măști greco-romane.

aparențe înșelătoare): plăcerea pe care o căutam... maschează o adîncă melancolie (VLAH.).

***MASCĂ** (*pl. măști*)

sf. ③ Față falsă, mai

adesea de carton, uneori foarte caraghioasă,

cu care-și acopere cineva obrazul, spre a nu fi re-

cunoscut, pentru a înfățișa un personaj ri-

cul, etc.; se întrebuința, încă din antichitate, de către actorii Greci și Romani, în piesele ce jucau (3080); astăzi numai în timpul carnavalului, la balurile mascate, etc. (3081); ⑤: a ridica masoa, a-și da arama pe față, a lucra pe față după ce și-a ascuns intențiunile (3082) ⑥ Un fel de împletitură de sîrmă cu care se acopere obrazul, cînd se fac exerciții de scrimă (3082) ⑦ Persoană mascată: Fugit de zimbetul fălarnic și de stringerea de mînă A acestor mîști ce firea omenească o îngînă (VLAH.) ⑧ ⑨ Aparență înșelătoare, față prefăcută: astea nu erau deotî ~ soirboasă cu care volai să amăgești iumea (NEGR.) [fr. masque].

MASCARA sf. ① Bufo; caraghios: stuga veche, ~ bătrînă (PANN); na, ~, vino de sîruiți mîna! (D-CH.) ② (pl. -rale) Batjocură; a face de ~, a face de rîs și de ocară [tc.].

MĂSCĂRĂ, Băn. **MĂSCĂRĂ** sf. ① Batjocură; a face de ~, a face de rîs, de batjocură, de rușine ② Măscări pl. Fapte sau vorbe urite, murdare, obscene: care va vrea... să facă ceva blăstămății, măscări, acela să știe că s'a nascut spre rușinea celor de bun neam (TCH.); țărânul... (scoțeste) oă e păcat să hulească și să spuore sînta masă cu vorbe urite și cu măscări (VLAH.) [comp. mascara].

***MASCARADĂ** (pl.-de) sf. ① Ceată de oameni mascați: ce voluptuoasă arătare a fost mascarada aceea (CAR.) ② Deghizarea unei persoane mascate ③ ④ Caraghioslic; ipocrizie [fr.].

†MASCARAGIU sm. Bufo [tc.].

MASCARALÎC (pl.-teu) sn. ① Faptă sau vorbă de batjocură ② Caraghioslic [tc.].

†MĂSCĂRI (-ăresc) vb. tr. Băn. ① A batjocori ② A ocări, a sudui cu vorbe murdare: suduindu-l și măscărindu-l, i-au scos dintre dinsele afară (TCH.) [măscără; comp. și bg. maskarjă].

†MĂSCĂRICESC adj. De măscăriciu: se va întoarce din mestegul ~ întru viață bună (PRV.-MB.).

†MĂSCĂRICIE ~ **MĂSCĂRICIUNE**.

MĂSCĂRICIU sm. Caraghios: ~l, de se va întoarce spre poșanie, primit să fie la mîrturie (PRV.-MB.); oăsoa gura la învîrtelile și strîmbăturile pehlivanilor și ale măscăriciilor domnești (PIL.); este un mîtitel ~ foarte destrăbălat (CAR.) [măscărici].

†MĂSCĂRICIUNE, **MĂSĂRICIE**, **MĂSCĂRIE** sf. Caraghioslic: învîrtura ostentării sau schimbat-o în jocuri și în măscăriciuni (CANT.); să nu se îndemne iară a face mestegul măscăriciei (PRV.-MB.) [măscără, -cări].

***MASCAT** adj. p. MASCĂ. ① Care poartă o mască ② Bal ~ ③ ④ **NEMASCAT** ~ **BAL**.

***MASCOTĂ** (pl.-te) sf. Lucru sau persoană care aduce noroc [fr.].

***MASCULIN** 1. adj. ① Bărbătesc, al bărbatilor: sex ~ ② ③ De gen bărbătesc.

2. (pl. -ine) sn. ④ Substantiv masculin [lat.].

***MĂSCULIȚĂ** (pl.-te) sf. ① dim. MĂSCĂ ② Femeie mascată: măsculița poetului i se smulge de la braț (CAR.).

MĂSCUR, **○MĂSCOURE** sm. ① Porc castrat și îngrășat: bostanii... iarna sînt treburi pentru hrana ~ilor (DRAGH.) [lat. masculus].

MĂSCURĂȘ sm. ① dim.

MĂSCUR: un ~ și o puerluță și-a oprit lelea Nastasia (RET.).

MĂSCUROAICĂ (pl.-ce) sf. ① Scroafă: măscuroaica a avut mîitei, s'a înmulțit (sb.) [măscur].

MĂSEA (pl.-sele) sf. ① ② Fiecare din dinții cei mari, cu cîte una, două sau trei rădăcini, așezată după canini pînă în fundul gurii (3083); ~na de mînt, mă-M. Măseaua de mînt. seaua cea din fundul gurii; a clăna-țîn din măsele; începură... a se ghiontuli, de le scăpărau

măselele (usp.); a-1 dureau măselele, a avea durere de dinți; durere de măsele; ③: fie-care știe unde-l doare măseaua, fie-care știe necazurile sale proprii; a-și încălzi, a-și stropi măseaua, a se charcheli; a trage la ~, a bea virtos;

Fig. 3084.
Măseaua-ciutei.

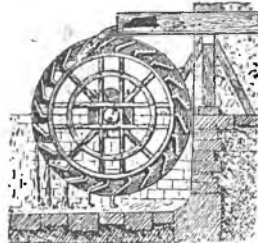

Fig. 3085.
Roată cu măsele.

a scoate cuiva și măselele (din gură), a-1 lua tot; a-1 crăpa măseaua (în gură) ~ **ORĂPA** ②; nici oit să pui pe-o ~, nimic; oit te-al scobi în ~, într-o clipă ③ ④ **MĂSEAUA-CIUTEI**, plantă cu flori mari, roșii-purpurii, plăcut mirositoare (*Erythronium dens canis*) (3084) ⑤ ⑥ a) Dinte de roată, în spec. ⑦ fie-care din bucățile de lemn dreptunghiulare prinse, la distanțe egale, de jur împrejurul obezilor roții de la moară (3085); —b) ieșitura de jos de la capătul superior al leucei carului, numită și „ureche”, „clenciu”, „bot”, „nod”, „copilul de jos”, „cioc”, „umăr”, „gt” sau „ceafă”; —c) cuiul ce trece prin cele două blăni care leagă proțapul de tălpile săniei; —d) partea de la capătul coasei care vine bătută în toporiște: de coasa fără ~, iarbă n'are trîcă (VIC.) [lat. m. x fil. a].

MĂSELAR ~ **MĂSELAR**.

MĂSELAR, **MĂSELAR** sbst., **MĂSELARITĂ**, **MĂSĂLARITĂ**, Băn. **MĂSĂLARITĂ**, (pl.-se) sf. ① Plantă cu miros greu și foarte veninoasă, cu flori galbene cu vinișoare și cu pete violete, întrebuințată de popor contra durerilor de măsele; numită și „nebnarică” (*Hysciamus niger*) (3086).

MĂSELAT adj. ① Se zice de o varietate de porumb cu bobul mare și alb [măsele]. Fig. 3086. Măselariță.

***MASEUR** ~ **MASOR**.

***MASEUZĂ** (pl.-ze) sf. Femeie care se îndelneticește cu masajul [fr. m. a s s e u s e].

***MASICOT** sbst. ① Pulbere amorfă, galbenă, care se obține încălzindu-se la roșu plumbul în aer și înlăturîndu-se poighițele de oxid pe măsură ce se formează [fr. m. a s s i c o t].

***MASIV** 1. adj. ① Care este sau pare plin, îndesat, greu: o poartă ~ă ② Care nu e gol pe dinăuntru sau umplut cu altă materie: o statuă de aur ~.

2. (pl. -ivuri) sn. ③ Șir de munți care formează o linie neîntreruptă ~ul Carpaților [fr.].

MASLĂ (pl.-le) sf. ① Coloare (la cărțile de joc):

masla cupelor, caralelor [vsl. m. a s l o „unsăore”].

MĂSLAD sbst. ①

Fructul, de forma unei boabe roșii, de mărimea unei alune mici, aluneiplante din Orient (*Anamirta cocculus*); fiind foarte toxic, e întrebuințat adesea, amestecat cu miez de pine, pentru a ameiți Fig. 3087. Ramură de măsline și omori pești [ung. m. a s z l a g].

MĂSLIN sm. ① Arbore totdeauna verde, originar din Asia Mică și din insulele Archipelagului, cultivat în Europa meridională pentru lemnul lui

Fig. 3083.

Fig. 3087. Ramură de măsline.

și mai ales pentru fructele sale numite „mășline” (*Olea europaea*) (3087); la cei vechi, măslinul era simbolul păcii, iar cel ce avea de făcut o propunere de împăcare sau o rugămintă se înfățișa cu o ramură de măslin în mână.

MĂSLINA (pl.-ne) sf. ♣ Fructul măslinului, din care se extrage uleiul de măsline, și care constituie, conservat prin anumite procedee, un aliment important în țările din sud-estul Europei [vsl. maslină].

MĂSLINĂR sm. ♂ Vinzător de mășline ♀ ♂ tron. Poreclă dată Grecilor.

MĂSLINIȚU adj. De culoarea măsliniei, verde bălind în negru.

MASLU (pl.-le, -luri) sn. ♂ Ungerea unui bolnav cu untdelemn sfânt, însoțită de rugăciuni făcute de 3 sau de 7 preoți, spre a obține vindecarea bolnavului: și a botezat, și a cununat, și a tăcut masluri, și toate cite se cer de la, un obraz bisericesc (VLACH); nu putea o pară să dea pentru sfintele masle (SAD.) [vsl. maslo].

MASLUI (-neso) vb. tr. ♂ ♣ A face cîte un semn abia văzut, pe cărțile de joc, spre a le recunoaște și a putea înșela în timpul jocului ♀ ♂ Pr. ext. A falsifica: acum cuconul îi dus la Curte, pentru ca să măsluiască alegerile deputaților (ALECS.).

MASLUIT adj. p. MASLUI. ♣ Pregătit dinainte (cu anumite semne), spre a putea înșela la joc: a juca cu cărți ~e.

MASLUIȚOR sm. ♣ Cel ce joacă cu cărți masluite, cel ce înșală la joc [măslui].

MASOR, **MASEUR** sm. Cel ce masează, cel ce se înolește cu masajul [fr. masseur].

MASS... = **MAS...**

○ **MĂSTACĂN** = **MESTECĂN**.

***MASTIC** sbst. ♂ Rășina ce curge din trunchiul unui copac (*Pistacia lentiscus*) din Asia, pe care femeile din Orient o mestecă, pentru a-și parfuma gura, specie de saciz: Mestecind odinioară Nastratin Hagea ~, Care Românii de obște saciz bun sau dulce-i zic (PANNI) ♀ ♂ Chit (intrebuințat de geamii) [fr.].

MASTICĂ (pl.-ci) sf. ♀ Rachiua aromatizată cu mastic sau saciz: bău un pahar de ~ și iamă de olteava ori din otubuc (FIL.) [ngr. μαστιχα].

***MASTICAȚIUNE**, **MASTICAȚIE** sf. Sdrobirea, fărîmarea, mestecarea alimentelor în gură [fr.].

***MASTODONT** sm. ♂ Solu de elefant fosil, de o mărime colosală (4-5 m. lungime, 3 m. înălțime), care trăia în epoca diluviană în nordul Americii; avea patru colțilungi, aproape drepti și niște măsele alcătuite în partea superioară din ridicături ascuțite care-i permiteau să mestece alimentele cele mai tari (3088, 3089) ♀ ♂ F Namilă de om [fr.].

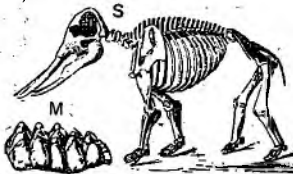

Fig. 3088. Mastodont fosil. — S Scheletul. — M. Masea.

Fig. 3089. Mastodont reconstituit.

MĂSURA (-sor, -sur) 1. vb. tr. ♂ A lua măsura: cu ce măsură vei ~, cu aceea și se va ~; ~ cu ochii, a socoti cu ochii depărtarea sau mărimea unui lucru; ♀ ~ pe cineva cu ochii, a-l privi de sus pînă jos, din cap pînă în picioare, în semn de provocare sau de amenințare ♀ ♂ A evalua, a-și da seama, a socoti cîte de mare: el putu să-și măsoare nenorocirea (GN.) ♀ ♂ ~ laptele, a evalua cantitatea de brînză ce se va cuveni fie-cărui stăpîn de oi la ridicarea stinei, după cantitatea de lapte dată de fie-care oaie a lui în ziua cînd se începe mulsul ♀ ♂ A străbate de la un capăt la celălalt: măsura oada cu pași mari ♀ ♂ A cumpăni, a modera: a-și ~ cheltuielile, vorbele ♀ ♂ F A bate, a croi: De-aș putea o'un melesteu să-l măsoar în lung și 'n lat (ALECS.).

2. vb. refl. ♂ A se compara: împăratul, că-i împărat, dar ou el nu se putea ~ în bogățiile (RET.) ♀ ♂ A se lua la întrecere, la luptă, a-și încerca puterile: nu te ~ ou cei mari (PANNI); ostașii creștinii erau însă plini... de dorința de a se ~ ou dușmanul (BALC.) [lat. mensurare].

MĂSURĂ (pl.-ri) sf. ♂ Ori-ce unitate care slujește să socotească întinderea, capacitatea, greutatea, volumul, etc. al unui lucru: metru este unitatea de ~ pentru lungimi; ~ de lungime, de suprafață, de volum, de capacitate, de greutate ♀ ♂ Dimensiune: a lua măsura (unui loc, unei haine); haine făcute după ~ ♀ ♂ Ceea ce servă la măsurat: metru, litru, baniță, etc.: ou ce ~ vei măsura, ou aceea îți se va măsura; ♀ ♂ a avea două măsuri, a judeca pe pînărie, a judeca pe unii într-un fel și pe alții într'al fel ♀ ♂ Cantitatea lichidului sau solidelor care încap într-un vas cu care se măsoară: o ~ de vin, de orz ♀ ♂ ♀ Una din diviziunile egale în care e împărțită o bucată de muzică: ~ la doi, la trei timpi ♀ ♂ Tact: a bate măsura ♀ ♂ Numărul și șezarea silabelor într-un vers după cerințele ritmului ♀ ♂ Limită, capacitate: în măsura posibilității; a-și arăta măsura ♀ ♂ Cumpănire, cumpăt, moderațiune: a face toate ou scotoasă și ~ ♀ ♂ pl. Precauțiuni, mijloace de a-și ajunge scopul, de a se feri de ceva: am luat măsuri ca liniștea să nu fie turburată ♀ ♂ Ou ~, cumpătat, cu moderațiune; în ~, în stare; pe ~ ou, cu cit, treptat cu; peste ~, afară din cale, prea mult, excesiv [lat. mensura].

MĂSURAT 1. adj. p. MĂSURA ♀ ♀ **NEMĂSURAT**. 2. sbst. Faptul de a măsura; ♀ ♂ auzi-l, toptrianii; el! apoi să nu-l iei la ~ ou pînă de falce p (ALECS.).

MĂSURĂTOARE sf. Faptul de a măsura, măsurat, luarea măsurii: cînd se măsoară o moșie să se facă ~ ou stînjelul (LEG.-CAR.); cînd la o muncii, lucrul meu scade și făina din copale scade (OLVR.).

MĂSURĂTOR sm. Cel ce măsoară.

○ **MĂSURIȘ** sbst. Trans. ♀ Măsurătoare, timpul cînd se măsoară laptele la stînjă (psc.) [măsură].

MĂSUTA (pl.-te) sf. ♀ dim. **MAȘA**.

MAȘALA ! interj. Strigăt de aprobare (intrebuințat de Turci), bravo! aferim! Anauștii strigă ~ ! închinîndu-se pînă la pămînt (NEGR.) [tc. ma-șallā].

MĂSCAT adj. ♂ ♣ Cu bobul mare, bine desvoltat, gros: Ea purta grunje întregi de orzul cel mai ~ (DON); noi cunoaștem două soluri de malaiu (=meiu): cel măruntel, roșu, și acel ~, tîrcat (ION.) ♀ ♂ Pr. ext. verb. de picăturile mari de ploaie: uite ce picături ~ (RV.-CRG.) ♀ ♂ Mare: fîntar ~ e un fel de fîntar mare (MAR.); lîngă ochi are muștepe mai ~ de deot pîrul (MAR.) ♀ ♂ Bîn. ♀ Cu firul rar: un măsăin ~ [*măcăt (păstrat în dial. meglenit) < lat. *maccica < *maccare].

***MAȘINA** (-inez) vb. tr. A unelti: măcă-sa n'a încoțat nici acuma să mășineze împotriva ticlорului său (SB.) [fr.].

***MAȘINĂ** (pl.-lnt) sf. ♂ Nume dat ori-cărui instrument care poate să pună ceva în mișcare, utilizînd forțele produse de apă, de aburi, de electricitate, etc.: ~ cu aburi, mașină care utilizează aburii ca forță motrice; ~ electrică, mașină care desvoltă electricitate; ~ pneumatică = **PNEUMATIC**; ~ **HIDRAULICĂ** = **HIDRAULIC** 1 ♂ ; ~ de cusut, uneltă care înlocuiește cusutul cu mîna; ~ de gătit, ~ de încălzit, etc., sobă pe care se gătesc bucatele, cu care se încălzește, etc. ♀ ♂ ~ infernală, aparat menit să producă, la un moment dat, o exploziune, în scop criminal ♀ ♂ X Mașini de războiu, instrumente care serveau odinioară să arunce săgeți, pietre, să dărîme ziduri, etc. ♀ ♂ Mașini agricole, a-celea care sînt întrebuințate la lucrările de agricultură: semănătoare, secerătoare, batoză, etc. ♀ ♂ Locomotivă ♀ ♂ Bă. Automobil ♀ ♂ Se zice despre organele omului: mașina corpului nostru e alcătuită din mii de resorturi ascunse ♀ ♂ ♀ Mașina Statului, guvernul unei țări ♀ ♂ Om fără vlagă, fără energie, fără duh: e o curată ~ [fr. machine].

***MAȘINAL** adj. Produs fără voie, în mod instinctiv și ca de o mașină [fr.].

***MASINALICEȘTE** adv. Fără voie, în mod instinctiv, mașinal: viri ~ mîna în sîn și scoase un pîlo sigilat (FIL.).

***MAȘINĂRIE** *sf.* ① Mecanism ② Locul unde sint instalate mașinile unui vapor sau ale unei uzine [fr.].

***MAȘINAT** *adj.* *Ofen.* ① Zahăr ~, zahăr cubic (CIAUS.) [mașin.].

***MAȘINIST** *sm.* Cel ce inventează, construiește sau conduce mașini [fr.].

① **MAȘINĂ**, **MAȘINA** (*pl.-ni*) *sf.* ① Băn. Chibrit ② *Trans.* (DENS.) Tren [mașin.].

† **MAȘTEH**, **MAȘTIE**, **MAȘTER** *sm.* *Mold. Tr.-Carp.* Tată vitreg: ce îndreptare se poate aștepta... de la un vitreg și mașteh ca acesta? (TCH.); — *adj.*: frate mașter (UUS.); frate vitreg [mașteh.].

† **MAȘTEHĂ**, **MAȘTIEHĂ** (*pl.-he*), **MAȘTIE**, **MAȘTERĂ** (*pl.-re*) *sf.* *Mold. Tr.-Carp.* Mamă vitregă: nu va putea să o la mutare... pre maștehă-sa (PRV.-MB.); înfrind în vătăbă ou maștehă-sa Martina, zio unii să-l fie otrăvit (CANT.); această maștehă ținea foarte rău pe băieții cei rămași de mlaedă (SS.); — *adj.*: soră mașteră (UUS.), soră vitregă [vsl. mașteh.].

① **MAȘTIOIU** *1. sm.* Băn. Tată vitreg.

2. **MAȘTIOAIE** *sf.* Băn. Mamă vitregă [mașt. e-h.].

***MAT** *adj.* Fără lustru [fr.].

***MAT** *sbst.* ① La jocul de șah, aducerea regelui într-o astfel de pozițiune, încît să nu mai poată face nici o mișcare, făcînd pe adversar să cîștige partida [fr.].

MATA *pron. pers.* F = DUMNEATA.

MĂ-TA ① M u m ă - t a.

MĂTĂCINĂ, *Mold.* **MĂTĂCIUNE** *sf.* ① Plantă aromatică, cu flori albastre sau albe, foarte căutată de albine; numită și „roinită” (*Mold.*); din frunzele acestei plante se prepară de călugări „apa de melisă” (*Dracocephalum moldavica*) (3090) [bg. srb. mate. c. i. n. a.].

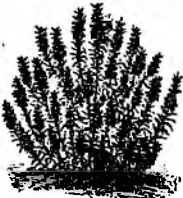

Fig. 3090. Mătină.

***MATADOR** *sm.* ① Acela care, la cursele de tauri, trebuie să omoare animalul (3091) ② ③ Om foarte însemnat printre cei de profesiunea lui: ~li finanței [fr. < sp.].

① **MĂTĂHAI** (-ăso) *vb. tr.* și *intr.* *Mold. A* (se) clătina, a (se) legăna încoace și încolo, a bănănai, a bălălai: după ce batjocori pe toată lumea, intră în casă mătăhăind și se culcă (D.-ZAMF.); vede un ostaș mătăhăind în toate părțile (CRG.); căpitanul a plecat mătăhăind după ea (S.-ALD.) [măt. h. n. a. i + măt. h. a. i.].

Fig. 3091. Matador.

MĂTĂHALĂ, **MATAHALĂ**, *Mold.* **MĂTĂHANTE** (PAMF.), *Trans. Bucov.* **MĂTĂHOTE**, **MĂTĂHULĂ** (BUD.) *sf.* ① Ființă enormă pe care privirea n-o poate desluși bine și care-ți inspiră groază; nemetenie: ochii noștri s-au ținut înaltele asupra unei matahale negre ce se zărea de-abia prin piclă (ALECS.); la poartă îi aștepta o matahală fioroasă (SS.); tot vine alte-o mătăhăuie, una după alta... și se tot așază pe cruce (RET.); Foșea, foșea, prin rogoz, Mare mătăhulă-a scos (GOR.), ghicitoare despre „păpușoiu” ② Namilă, colos: se lavi fără de veste... cu o matahală de om uns ou funingine (GN.); ajunse la poalele unei matahale de munte (FLOR.) [ung. măt. h. a.].

MĂTĂHĂLOS *adj.* Mare cît o mătăhălă, colosal: spinările mătăhăloase ale dealurilor acoperite de păduri (VLAH.); roșcoși la față, greoi și mătăhăloși la trup (VLAH.); îi vedeai... în dreptul vre-unei case mari... mătăhăloase (GRL.).

① **MĂTĂLĂI** (-ăso) *vb. tr. intr.* și *refl.* = MĂTĂHAI: un grefier scote la oitații, mătălăind din cap (LUNG.); de pe o ulucioară se ivise, mătălăindu-se... agentul sanitar și cu arhivarul judecătoresc (LUNG.).

MATALE *pron. pers.* și *pos.* ① = DUMNEATA; DUMTALÉ.

***MĂTALNIC** *adj.* *Mold.* Bîn de glume, glumeț, șagălnic: învață-l să fie șagălnic la vorbă, adică mătalnic (STAM.).

MĂTĂLUȚĂ *pron. pers. din. MATALE*: zezi ~ locului, pulule, și te învâlește cu contășul (ALECS.).

MĂTÂNĂ = MATAIE.

MĂTÂNĂI (-ăso) *vb. intr.* ① = MATAHAI: începui să mătănăso în stînga și în dreapta, ca și cum n'aș fi putut merge (MAR.) [a face] mătănii].

MĂTÂNIE (*pl.-ării*), **MĂTANE**, **MĂTANA** (*pl.-ări*), † **METANIE** (*pl.-ării*), ① **METANA** (*pl.-ne*) *sf.* ① Închinare pînă la pămînt, cu îndoierea genunchilor, cădere cu fața la pămînt dinaintea unei icoane, spre semn de mare smerenie: du-te acasă și bate o mie de mătănii (VLAH.); au zărit icoanele de pe perei... și pe oameni închinindu-se la ele și bătînd metane înaintea lor (SS.); pr. ext. închinare adîncă pînă la pămînt în fața unui superior: el făcu mătănii pînă la pămînt și sărută mîna vîstierului (FIL.) ② *pl.* Șirag de globulețe de os, de lemn sau de altă materie ce poartă în mînă călugării și cu care-și numără rugăciunile și închinăciunile (purtați și de alte persoane ca obiect de lux) (3092): într-o mînă el ținea tolașul de călugăr și în cealaltă o perche de metane (GN.); învîrtind pe degete niște mătănii de chihlibar (FIL.) ③ ④ Consacrarea unui preot la o anumită biserică, închinăciunea unui călugăr la o anumită mănăstire: plecase de la sohit de vre-o opt ani, cînd să-și ia metania (D.-GH.) [vsl. în e-tanija < gr.].

Fig. 3092. Mătănii.

① **MATARĂ** (*pl.-rale*) *sf.* ① Tigvă, vas în care țărănul duce apa la cîmp [tc.].

† **MATARAGIU** *sm.* ① X Sub-ofițer din suita unui Pașă (la Turci) ② Slujbaş la curtea domnească, care figura, într'un costum caracteristic, la parade (3093) [tc. matargyl].

① **MĂTASĂ** = MATASE.

MĂTASAR *sm.*

① ② ③ Cel ce lucrează sau vinde mătase ④ Pasăre de coloare cenușie-roscată; are gîtul negru, un moț pe creștetul capului, și aripi negre, brăzdate de o dungă albă; coada e neagră, cu vîrfuri galbene; are pene mătasoase; se vînează pentru carnea ei cea gustoasă (*Ampelis garrulus*) (3094).

MĂTASĂRIE *sf.* ① Tesătură, stofă de mătase: logodnica îi ceruse să-i facă o haină de o foarte scumpă (ASP.) ② ③ Atelier, prăvălie unde se lucrează sau se vînd mătăsuri.

MĂTASE, *Mold.* **MĂTASA**

(*pl.-ăsurii*) *sf.* ① Fir subțire, tare și lucios care se obține din depănarea gogoșilor de mătase ② Tesătură, stofă făcută din acest fir ③ ~artificială, materie textilă ce seamănă cu mătasea, obținută din celuloză ④ Părul mătăsos care învelește știuletele de porumb ⑤ GÎNDAC-DE-~, VIERME-DE-~ = GÎNDAC ⑥ MĂTASEA-BROAȘTEI, alge verzi filamentoase care formează mase plutitoare la suprafața apelor dulci și stătătoare; numită și „lina-broaștei”, „straiul-broaștei” sau „ata-apei” [comp. lat. meta + x.].

MĂTASIȚĂ *sf.* ① Stofă subțire de mătase amestecată cu bumbac: un corsaj de ~ roșie (CAR.); oămășă-l, cusută 'n ~ și fir de aur (LUNG.).

Fig. 3093. Mataragii.

Fig. 3094. Mătasar.

MĂTĂȘOS *adj.* Moale și lucios ca mătăsă; e a: veneau și păsări, ceva mai măricele, cu pene albastru și mătăsăose (eric.); iarbă mătăsăoasă.

MĂTĂUȘ *sbst.* ① Pământul, sfîștoc: în noaptea de Bobotează, ca să-și vizeze cineva urșitul, să la un fir de busuioac din rîu cu care botează în asea zi; și să doarmă cu el în urechi (sz.). ② Un băut cu cîrpe la un capăt cu care se mătură cuptorul.

MATCĂ (*pl.-ce, mătoi*) *sf.* ① Împărăteasa albinelor: rămaseră ca un rolu fără ~ Leșii (nec.). ② Stup vechiu de albine care a roit de mai multe ori. ③ Albă unui rîu: cea ce trage apa și o scoate den ~, de o duce... la pomelul lui... să se carte ca un fur (PRV.-MB.); rîul, cu apele sale gabine, curge pe o ~ de lut (odoa.); ④ **APĂ** ⑤ Partea năvodului care formează un fel de coardă în mersul lui prin apă și în care se string peștii. ⑥ În stil biblic: matca focului, focul iadului. ⑦ Jumătate de foaie rămasă într'un carnel sau într'o condică din care s'a tăiat afară o chitanță, o recipisă, etc., cotor: registru cu ~. ⑧ Matriculă [sl. m a t k a].

MATCĂ, MITCĂ (*pl.-ci*) *sf.* *Olten. Băn. Trans.* ① = BRIGHIDĂU [comp. bg. m a t k a „putineiu”]. ② **MATCĂLAU** *sbst.* *Băn.* ③ Sărbătoare populară ce cade Lunea, pe alocuri Marțea din săptămîna de după Paști; în această zi fetele se prind „surate” [ung. m a t k a „iubită, logodnică”]. ④ **MATCUȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* *Băn.* Surată [ung. m a t k a < sl.].

MATELOT *sm.* ③ Marinar, matroz [fr.].
MATEMATICĂ *adj.* ① ± Privitor la matematică. ② ③ Riguros, exact [fr.].

MATEMATICĂ *sf.*, *adesea MATEMATICE* *pl.* ± Știința care se ocupă cu studiul proprietăților numerelor și figurilor și care cuprinde aritmetica, algebra, geometria analitică, geometria descriptivă și calculul infinitezimal [fr.].

MATERIAL 1. *adj.* ① Alcătuit numai din materie: sufletul nu e ~. ② Privitor la materie, ce ține numai de materie: interese ~. ③ Grosolan, greoiu: spirit ~. ④ ~ Substantiv ~, nume ~, acela care poartă același nume, fie că e luat în întregime fie că e vorba numai de o parte din noțiunea pe care o reprezintă, precum: carne, lapte, miere, nisip, unt, vin, etc.

2. (*pl.-ale*) *sm.* ① Obiectele de ori-ce natură întrebuințate într'un serviciu public: ~ de cale ferată. ② Mașinele, unelte, etc., trebuincioase la exploatarea unei industrii: ~ agricole. ③ *pl.* ④ Tot ce se întrebuințează la clădirea unui edificiu: piatră, cărămidă, var, lemnărie, etc. ⑤ *pl.* ⑥ Documentele, notele, etc., ce se string în vederea compunerii unei scrieri [fr.].

MATERIALISM *sbst.* ④ Sistem filosofic al acelor cari neagă existența sufletului și susțin că totul e numai materie [fr.].

MATERIALIST 1. *sm.* ④ Partizan al materialismului. ⑤ *Pr. ext.* Om care nu se gîndește decît la foloasele materiale.

2. *adj.* Privitor la materialism: filosof ~ [fr.].
MATERIALITATE *sf.* Însușirea a tot ce este material [fr.].

MATERIALIZA (-izez) *vb. tr.* A face material; a considera ca material: ~ o idee [fr.].

MATERIE *sf.* ① Tot ce are formă și corp, ce se poate vedea, simți sau pipăi, în opoziție cu spiritul: materia nu se pierde, nu se creează, ci numai se transformă. ② Substanța din care e făcut un lucru: oasele sînt formate dintr'o ~ calcaroasă; materii animale, materii ale căror elemente au fost unite sub influența vieții unui animal; materii vegetale, corpuri compuse ale căror elemente au fost unite sub influența vieții unui vegetal; materii organice, materii ale căror elemente au fost unite sub influența vieții unei ființe organizate, animal sau vegetal. ③ Materii prime, acelea care n'au fost încă lucrate și care se întrebuințează în industrie. ④ ⑤ Stofă, țesătură: ~ de lînă. ⑥ Substanță evacuată din corp, excrement: materii fecale. ⑦ Puroiu. ⑧ Subiectul despre care se vorbește sau se scrie: a intra în ~; tabla de materii, înșirarea într'o listă, la începutul sau la sfîrșitul unei cărți, a cuprinsului, a capitolelor, etc. Întregii lucrări. ⑨ Ceea ce constituie

o crimă sau un delict: ~ civilă, criminală [lat. m a t e r i a].

MATERN *adj.* ① De mamă: dragoste ~ă. ② Din partea mamei. ③ Limbă ~ă, limbă părintească [lat.].

MATERNITATE *sf.* ① Calitatea de mamă. ② Casă, institut pentru moșirea femeilor sărace [fr.].

MATIAS, MATIES, MACHIAȘ *sm. Trans.* ① = GATĂ [ung. m á t y á s].

MATINAL *adj.* ① De dimineată. ② Care se scoală de vreme (dimineată) [fr.].

MATINEU (*pl.-euri*) *sm.* ① Sărbare, reprezentare teatrală ce are loc după amiază. ② Haină subțire de casă ce poartă femeile dimineată. ③ 3095 [fr.].

MATITĂ (*pl.-te*) *sf.* ① *Olten.* Matcă, partea năvodului sau a minciogului în care se string peștii. ② *Băn.* ③ Jumătatea din răboj care rămîne la vătăful stînei [srb.].

MATOFI (-ofeso) *vb. refl.* F A se vesteji, a se bacceli [m a t u f i]. Fig. 3095. Matineu.

MATOR, *astăzi MATOR* *adj.* ① Care a trecut de vîrsta tinereții, vîrstnic (despre om și animale): un om ~; omul... mator iaste de la 70 de ani pînă la optzeci (PRV.-MB.); boi matorii (conv.). ② Copt; bine chibzuit: o judecată matură; — *adv.*: cînd vei vrea să te însori, deschide ochii mator (PANN) [vsl. m a t o r ŭ].

MATOSI (-ososo) *vb. refl.* F A se îmbăta.
MATOSTAT (*pl.-aturi*) *sm.* ④ Varietate de iasp cu pete roșii ca sîngele: încep să scoată dintr'o cutie coliere de diamant... și ~ (FIL.) [ngr. ματωστάτος].

MATRĂGUNĂ (*pl.-ni*) *sf.* ④ Plantă cu flori brune-violete, care face niște boabe negre, strălucitoare, de mărimea unei cireșe, ce sînt foarte veninoase; întrebuințată de popor pentru desclintat și vrăjit; numită și „nădrăgulă”, „cîreșă-lupului”, „iarba-codrului”, „împărăteasa - buruienilor”, etc. (*Atropa belladonna*) (3096) [alterațiune din gr. μάδραγός].

MATRAPEZĂ (*pl.-touri*) *sm.* Înșelătorie, fraudă [tc. m a t r a b a z l y k].

MĂTRĂȘI (-ășese) 1. *vb. tr.* F A da gata; a mătura (de pe fața pămîntului), a expedia pe lumea cealaltă, a da răvaș de drum, a face de petrecanie, a omori: paralele cîștigăte... le-au mătășit repede și de grabă (PAMF.); săriră asupra slugilor și mi le mătășară pe rudă pe sămîntă (FLOR.).

2. *vb. refl.* A se cărăbăni; a se cotorosi.

MĂTRAT = MĂDRAT.

MĂTREĂȚĂ *sf.* ① Necurătenie în formă de tărîțe albișoare care se formează la rădăcina părului și produce multă mîncărime capului. ② Mold. = MĂTASEA-BROAȘTEI. ③ Trans. Mică plantă cu tulpina roșie culcată pe pămînt, foarte ramificată, cu flori mici trandafirii; crește prin locurile umede (*Peplis portula*) (3097). ④ MĂTREĂȚĂ-DE-ARBORI, un fel de lichen care crește mai ales pe brazi, unde se vede adesea spînzurînd în jos de pe crăci, ca niște firsoare alburii; numită și „pletete-muierii” (*Usnea barbata*). ⑤ = MĂTASEA-BROAȘTEI: Apa verde de ~, Dar n'oi apă cît verdeasă (SPER.) [lat. m a t r i c i a < m a t e r].

Fig. 3096. Matrăgună.

Fig. 3097. Mătreăță-de-arbori.

***MATRIARCAT** *sbst.* r. Stare socială în care mama este șeful familiei [fr.].
***MATRICE** *sf.* ① ② Mitra ① ③ Săpătură în aramă care servește de tipar pentru turnarea literelor de imprimărie, matriță ① ④ Tipar pentru turnarea medaliilor, monedelor, etc. ① ⑤ Registru original după care sînt stabilite rolurile contribuabililor [fr.].

***MATRICE** *sf.* ① ② Plintecele mamei ① ③ Colici, mai ales la copiii mici ① ④ *Trans. Maram.* ⑤ Reumatism: durerile reumatice, omonosute sub numele de ~ (GERM.). ① ⑥ = MUȘATEL ① ⑦ = GRANAT ① ⑧ = PARACHERNITĂ ① ⑨ = VENTRIȚĂ ① ⑩ Băn. Oaie care dă lapte [lat. matriem].

○ **MATRICER** *sm.* Băn. Ciobanul care are sub îngrijirea lui oile cu lapte [matrice].

***MATRICULĂ** (pl.-le) *sf.* ① Condiță, registru în care sînt înscrise toți elevii dintr-o școală, membrii unei societăți, soldații dintr-un regiment, etc. ① ② Numărul de ordine al soldaților dintr-un regiment înscrise într-un astfel de registru [fr.].

***MATRIMONIAL** *adj.* r. De căsătorie, privitor la căsătorie [fr. < lat.].

***MATRITĂ** (pl.-te) *sf.* = MATRIȚE ② ③ [germ.].

○ **MATRITĂ** *sf.* *Trans.*

④ Plantă acvatică cu tulpina filiformă cufundată în apă, cu frunze foarte înguste, de un verde frumos, ce se înnegresc prin uscarea (*Zannichellia palustris*) (3098).

***MATRONĂ**, **MATROANĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Doamnă romană (3099). ② Femeie în vîrstă, respectabilă [lat.].

○ **MATRUŢĂ** *sf.* Băn. ① = TALPA - URSULUI [srb.].

***MATUF** *sm.* F. Mold. Babalac, baccea, bătrîn ramolit: era un ~ răposatul, să fugi în lume, pare că era un snop de urzici! (ALECS.). [tc.].

MATUR = **MATOR**.

***MĂTURA** (-tur) *vb.* tr. ① A curăța, a strînge gunoiul cu mătura: ~ o dală, gunoiul; cînd mături dugheana, să nu mături din fund spre usă, că dai mușterii afară (GOR.); ~ coșul, a curăța coșul de funingine ① ② F A curăța, a deșerta, a goli: în puțin timp, unul din cîștigătorii mătura toți banii din punga celorlalți (FIL.). ③ A izgoni, a alunga: am măturat cîți Turci mai rămăsese la Cîreș (u.-GR.).

***MĂTURĂ** (pl.-ri) *sf.* ① Unealtă alcătuită dintr-un mînușchiu de nulele, de paie, de spini, de tufe și mai ales de tulpini ale plantelor numite „mături”, cu care se

Fig. 3100. Mături.

curăță gunoiul, praful, etc., grămădindu-l la un loc (3100): să nu dai cu mătura în copil, că nu crește (GOR.); ② mătura nouă mătura bine; ③ mătura veche ajunge la grajd; păzește-te să nu te mătore vreo față peste picioare, că nu te mai însoar (av.-CRG.). ④ Plantă mare și frumoasă, cu tulpina înaltă de 2-3 metri, cu flori verzi și violete; originară din Africa, se cultivă adesea la noi, servind la fabricarea măturilor (*Sorghum vulgare*) ①

⑤ pl. ⑥ Plantă originară din sudul Europei, cu tulpina foarte ramificată și stufoasă, cu flori verzi abia vizibile; numită și „mături-de-grădină” sau „mături-de-țară” (*Chenopodium scoparia*) (3101) [lat. mătula].

***MĂTURAR** *sm.* ① Cel ce face sau vinde mături (3102).

***MĂTURAT** *sbst.*

Faptul de a mătura: dacă mătura o copilă casa și întrerupe ~ul... se crede că ea va fi lăsată în mijlocul jocului (GOR.).

Fig. 3101. Mături.

Fig. 3102. Măturar.

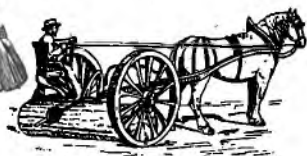

Fig. 3103. Măturătoare.

***MĂTURĂTOARE** *sf.* Mașină prevăzută cu o mătură mare circulară, cu care se mătura străzile (3103).

***MĂTURĂTOR** *sm.* ① Cel ce mătura străzile (3104). ② ~ de coșuri, cel ce curăță coșurile de funingine, hornar: ~ul de coșuri... diminuează își mătura coșul și într'insul cîntă (TICH.).

***MĂTURĂTURĂ** (pl.-ri) *sf.* ① Faptul de a mătura ② Gunoiiu strîns cu mătura.

***MĂTURICĂ** (pl. -urele, -urici) *sf.* ① dim. MĂTURĂ ② ③

= ALBĂSTRITĂ ① ② MĂTURICII pl. ③ = PLEVAITĂ.

***MATURITATE** *sf.* ① Starea unui fruct care e copt ② Starea unui buboiu gata să se spargă ③ Starea unui lucru care a ajuns la deplină dezvoltare [fr.].

***MĂTURITĂ** (pl.-te) *sf.* ① dim. MĂTURĂ ② ③ = SPORICI.

***MĂTUROIU** (pl.-oale) *sn.* augm. MĂTURĂ. Mătură mare: un muncitor își face datoria cu ~lul enorm (CAR.).

***MĂTUȘĂ** (pl.-si) *sf.* ① Sora tatălui sau a mamei; ~ mare, sora bunicului sau a bunicii; ~ mică, sora tatălui sau a mamei ② Termen cu care se adresează cineva unei femei bătrîne: hie, ~, de la mine puțin și de la Dumnezeu mult (CRG.). [lat. amita, cu suf. -ușă].

***MĂTUȘICĂ** *sf.* dim. MĂTUȘĂ: ~, împăratul îi trimete pinza și așa aceasta (SB.).

○ **MĂTUȘO(N)IU** *sm.* Băn. Unchiu [măturoșă].

***MAT** (pl.-te) *sn.* ① Partea tubului digestiv așezată în pîntece, care se întinde de la stomac pînă la șezut: ~ul gros; ~ul subțire; ~ de bou; oarde sau strune de mase; ② și ~ele în om se ceartă, dar om cu om (sau dar oamenii); ~ CHIORAI; ③ F peștiș la ~, cu ~e peștiș, se zice despre un om rău la inimă și URSUZ: sînt unii clocoșii cu ~e peștiș, seacă-le-ăr sîmțai (ALECS.); mai toți oamenii spînatii la pîștiș la ~ (RET.); nevastă... celui bogat era peștiș la ~ și foarte aglăită (CRG.); F ~e-fripte sau ~e-goale, om sărac lipit, lîhnit de foame, care n'are nici ce pune pe-o masea: apucăm spre Stabiliment, ~e-fripte după noi (CAR.). ④ pl. (pr. ext.) Mărutale ① ② Tub, țevă la o tu-

lumbă, la o mașină hidraulică, etc.: Turoli înarmu-
reau, unii cu gura pe ~ul narghilelor, alții cu gura oăs-
cată (DLVR.) [refăcut din pl. m a ț e < lat. vulg. m a-
tia].

MĂȚAR sm. ♂ Cel ce curăță și vinde
mate de animale pentru cîrnați.

MĂȚIȘOR (pl.-oare) sn. *dim.* **MAT**: trimise ma-
țele la pirău... să le spele, după ce numără și cel mai mic ~
(ISP.).

○ **MAU** *sbst.* *Olten. Băn.* Putere: 191 pierdu mau(1).

○ **MAUR** 1. sm. ♂ Locuitor din vechea Mauri-
tanie ¶ @ Musliman din Africa de Nord ¶ @ Mus-
sulman din Spania.

2. *adj.* Ce ține de Mauri [fr.].

○ **MAURESC** *adj.* După gustul sau obiceiurile
Maurilor: pictură, arhitectură ~ă; stil ~ (3105) [fr.].

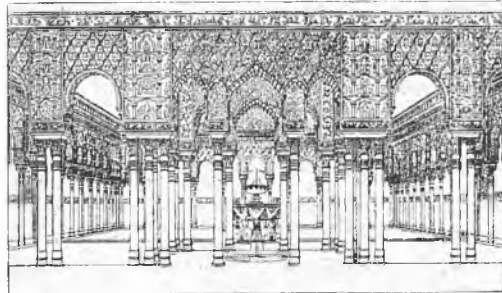

Fig. 3105. Stil mauresc (Alhambra).

○ **MAUS** *sbst.* ♠ Un joc de cărți: în oada din drap-
ta, aceeași doamnă... jucas ~ scump (BR.-VN.) [germ.].

○ **MAUSOLEU** (pl.-lea) sn. Mormint monumen-
tal (numit astfel
după mărșul mor-
mint ridicat de Ar-
temisa II soțului
ei Mausol) (3106,
3107): O dormi, o
dormi în pace... În ~
-ți minăru, al oerșilor
aro (EMIN.) [fr.].

MAUROFOR
sm. ♀ Tînăr Grec
care făcea parte din

Fig. 3106.
Mausoleul lui Mausol
(reconstituit).

Fig. 3107.
Mausoleul lui Șaguna.

batalionul sacru în armata lui Ipsilante (1821):
le-am spus că sînt dintre ~ii lui Ipsilant (FIL.) [ngr.
μαυροφόρος, „îmbrăcat în negru”, după costumul
purtat de acești legionari].

○ **MAXILAR** 1. *adj.* @ Privitor la falcă, ce ține de
falcă: artere ~e.

2. (pl.-are) sn. Falcă, os maxilar [lat.].

○ **MAXIM** *sbst.* @ Cel mai înalt grad: ~ul de energie
¶ @ Cea mai mare pedeapsă pe care o hotărâște
legea într'un anumit caz: a fost osndit la ~ul pe-
dopsei ¶ @ Prețul cel mai ridicat cu care se poate
vinde o marfă [lat.].

○ **MAXIMĂ** (pl.-me) *sf.* ω Propozițiune de mare
însemnătate care servește de normă în purtare,
în arte, în științe [fr.].

○ **MAXIMAL** *adj.* ω Preț ~, prețul cel mai ridicat
cu care se poate vinde o marfă [fr.].

○ **MAXIMUM** 1. *sbst.* Gradul cel mai înalt.

2. *adv.* În gradul cel mai înalt, cel mai mult
[lat.].

MAZ → **MAZU**.

† **MĂZAC** 1. sm. Scriitor, scriitor prost (CANT.).

2. **MĂZAC** *adj.* Mold. Necurat (din lenevie), mur-
dar: femela ~ă, mirșavă la suflet și necurată n'are poroc
la boale (PAMF.).

† **MĂZĂCIE** *sf.* Mold. @ Neștiință, ignoranță
(CANT.) ¶ @ Murdărie, necurătenie: numai la porci vezi
aga ~ (PAMF.) [m a z a c].

○ **MĂZAGRAN** (pl.-ane) sn. 2 Pahar de caieă
răcită cu ghiată [fr.].

○ **MĂZĂHAR** sm. Bucov. Insectă care se des-
voltă și trăește în mazăre (*Bruchus pisi*).

○ **MĂZĂRAȚ** *adj.* Ca bobul de mazăre, gră-
unțos.

○ **MĂZĂRE** *sf.* @ Plantă leguminoasă, cu flori al-
be sau trandafirii, care produce
niște boabe rotunde, de culoare
verde sau gălbuie, închise într'o
păstăie (*Pisum sativum*) (3108) ¶ @ ~DE-CIMP sau ~
MARE, varietate de mazăre, cu
florile roșii, și boabele sbrcite,
cenușii, verzui sau negricioase,
cultivată mai ales ca nutreț
pentru vite (*Pisum arvense*) ¶
@ ~SĂLBATICĂ, plantă agăț-
toare ce crește prin tufășurile din
locurile stîncose și calcaroase
(*Pisum elatius*) ¶ @ *Trans.*
Maram. (DENS.) (BRL.) = FASOLE ¶
@ Păstăia care conține fructul
¶ @ Bobul comestibil al plantei ¶ @ *Trans.* ω
boală a porcilor (PAC.) [înruđit cu alb. m o ŭ i e].

○ **MĂZĂRICĂ** *sf.* @ = MĂZĂRICHE @ ¶ @ =
OREȘNITĂ ¶ @ MĂZĂRICĂ-ŌUCULUI = ORĂȘTICĂ @ ¶ @
Băn. Varietate de fasole cu bobul mic și rotund
[m a z a r e].

○ **MĂZĂRICHE** *sf.* @ Plantă leguminoasă,
numită și „borceag”, al cărei fruct e o păstăie lungă-
găreată brună-gălbuie; e cultivată adesea pentru
nutreț (*Vicia sativa*) (3109) ¶ @ Plantă le-
guminoasă, agățătoare, cu flori roșii-violete, care
crește prin tufășurile și pădurile de la munte (*Vicia*

Fig. 3109.
Măzăriche.

Fig. 3110.
Măzăriche.

Fig. 3111.
Măzăriche.

dimetorum) (3110) ¶ @ Mică plantă legumi-
noasă, cu flori violet-deschise, cu frunzele termi-
nate printr'un vrf țepos; numită și „boboșor”
(*Vicia lathyroides*) (3111) ¶ @ Frumoasă
plantă ierboasă, cu tulpina agățătoare, cu flori
măricele, alburii și violete, ce crește prin pădurile
de la munte; numită și „măzărică” sau „borceag”
(*Vicia silvatica*) ¶ @ = BOB-DE-TARINĂ ¶ @ = LIN-
TEA-FRĂTULUI ¶ @ ~NEAGRĂ, ~MĂZĂRICHEA-ŌUCU-
LUI = ORĂȘTICĂ @ ¶ @ Un fel de grindină mărun-
tă și deasă care cade mai ales primăvara [m a z a r e].
○ **MĂZĂRŌIU** *sbst.* *Olten. Trans.* (VIC.) (DENS.) @ =
MĂZĂRICHE @-@.

○ **MAZDEISM** *sbst.* Religiuinea vechilor Persi [fr.].

○ **MAZDRAC** (pl.-ace) sn. Suliță căzăcească:
și ca fiarele sbiera... Cînd ~ele luoca (STAM.); odăță po-
nește pe urs cu ~ul în cap (R.-COB.) [tc. m y z r a k].

○ **MAZETĂ** (pl.-te) *sf.* ♠ Persoană care joacă
slab, care face greșeli la jocul de cărți: fugi, domnule,
d'alc!... joai ca o ~ (BR.-VN.) [fr.].

○ **MAZGĂ** (pl.-ghe) *sf.* Băn. Catircă: un om
au vrut să vinză o ~... dar... nu au dus-o unde se vindea
mazghele, ci unde caii cel buni (MCH.) [srb.].

**MĂȚ-
MAZ**

21.500

MAZIL, † **MAZIL** *adj.* și *sm.* ① Destituit, scos din domnie (*vorb.* de Domnii vechi), scos din slujbă (*vorb.* de boieri): Duca-Vodă s'au dus... la Tarigrad mazi la Poartă (*n.-cost.*) ② Contribuabil din clasa boierilor scoși din slujbă cari alcătuiau boierimea de la țară: în divan, sed toți boierii la rânduiala lor, și cel on boierii și cel mazi (*let.*) ③ Soldat din călări-mea moldovenească din care făceau parte toți boierii ieșiți din slujbă și cari se aflau sub comanda serdarului de ~ ④ Un fel de vătășel în slujba boierilor, plătit din banii birului: paznicul, vătășmanul și oltiva nepălați de mazi (*cro.*) [*tc. m a z u l*].

MAZIL (-ilese) *vb. tr.* ① A scoate din domnie: au zis împăratul să se mazilească Duca-Vodă... și l-au și mazilit (*n.-cost.*) ② A scoate din slujbă, a destitui: am auzit că s'a mazilit ispravnicul de Teleorman (*fil.*); pre Ivașco... l-au mazilit din aște (*neg.*) ③ A alunga, a îndepărta, a scoate de undeva: tu cauți să mă mazilești din inima copilului (*alecs.*) [*m a z i l*].

MAZILIE *sf.* Scoaterea din domnie sau din slujbă, destituirea: odată l-au venit mazilia, era legist Duca-Vodă la primărie (*neg.*) [*m a z i l*].

† **MAZILIME** *sf. col.* **MAZIL**. Clasa boierilor fără slujbă: an poștit pe toată boierimea și ~a, de la mic pînă la mare (*neg.*).

MAZ(U) *sbst.* ① ♠ Suma ce se adaugă la miza dinainte a jocului (de cărți) ② *Pr. exl.* Adaus, ceea ce se dă pe deasupra: două consumații și-o gurită mazu (*car.*) [*rus. m a z u* < germ. *M a s s*].

* **MAZURCĂ** (*pl.-ot*) *sf.* ① Dans național al Polonezilor introdus ca dans de salon ② Muzica după care se joacă [*fr.*].

MAZURIST *sm.* Cel ce dansează mazurca [*rus.*].

○ **MBREANĂ** = **MREANĂ**.

MEA = **MEU**.

MEAZĂ... = **MIAZĂ**...

* **MECANIC** 1. *adj.* ① Privitor la mașini, la mecanică ② Care se lucrează cu mașinile ③ Care se lucrează cu minile, cu corpul: ocupațiuni ~e; artele ~e, meșteșugurile ④ Care stă în legătură cu știința numită mecanică: o lege ~ă ⑤ Care se face fără să intervieze inteligența: o acțiune cu totul ~ă.

2. *sm.* ① Cel ce se ocupă cu mecanica ② Cel ce inventează, lucrează sau conduce mașini, mașinist [*fr.*].

* **MECANICĂ** *sf.* ① Știința care studiază legile echilibrului (=statica) și ale mișcării corpurilor (=cinematica), precum și acțiunea forțelor (=dinamica) ② Carte ce tratează despre această știință ③ Mașină, mecanism ④ Mecanica cerească, știința mișcării corpurilor cerești [*fr.*].

* **MECANICEȘTE** *adv.* În mod mecanic, ca o mașină, fără gândire: unele emoții... ochii le culegea ~ de pe chipul vorbitorului (*vlah.*).

* **MECANISM** (*pl.-me*) *sm.* ① Combinarea pieselor

sau organelor unei mașini, mașinarie: ~ul unui ceasornic (3112) ② Acțiunea combinată a acestor piese: un ~ ingenios ③ ~ul limbii, construcțiunea cuvintelor și a frazelor [*fr.*].

† **MECET** (*pl.-eturi*) *sm.* ① Geamie mică: Tureli... mltropoia au făcut-o ~ de se închina pașii într'însa (*neg.*) ② *iron.* Autoritate bisericească: ce mai zice ~ul despre popa voastră? (*cro.*) ③ *Often.* (ciaus.) Clădire mare, așezămînt falnic [*tc. m e c i t*].

* **MECENĂ** *sm.* Protector luminat al literelor, științelor și artelor [*lat.*].

○ **MECI** (-cece) *vb. tr. Often.* (conv.) ♣ A bătuci, a lovi și strica (merele).

○ **MECIȚ** *adj.* ① ♣ *p.* **MECI**: măr ~ ② Atins, bolnav (*ciaus.*).

MED = **MIED**

* **MEDALIAȚ** *adj.* și *sm.* ♣ Care a primit o medalie.

* **MEDALIE** *sf.* ♣ Piesă de metal bătută în onoarea unei persoane ilustre sau pentru a se păstra

amintirea unei acțiuni, unei întreprinderi sau unei întâmplări memorabile; ⑥: reversul ~i, partea nefavorabilă a unei persoane, a unui lucru ⑦ Decorație acordată pentru a răsplăti mai ales un slujbaş al Statului sau pe un militar (→ **PLANSA IV**): Răplata muncii, Serviciul credincios, Bărbăție și credință. Bene-merenti, Virtutea militară, etc. sluj medaliilor ⑧ Piesă de metal gravată ce se dă ca recompensă laureaților în anumite concursuri, la o expoziție, etc. [*it. medaglia*].

* **MEDALION** (*pl.-oane*) *sm.* ① ♣ Medalie mare pe care e gravat un portret sau un desen ② Basorelieful rotund sau oval ③ Bijuterie rotundă sau ovală în care e încadrat un mic portret, în care se păstrează părul unei ființe iubite, etc. (3113) [*fr. médaillon*].

○ **MEDEAN** (*pl.-nuri*) *sm. Mold.* = **MAIDAN**: să albă loc desăltat... adică ~ (*n.-cost.*); cu toată cărpănoșia lui, lese cine-chiește în ~ (*cro.*).

○ **MEDELEAN** *adj. Mold. Bucov.* ♣ Foarte mare (*vorb.* de un animal): Am un bou ~, Pe unde păște se cunoaște, Pe unde sare, Urmă n'are... (ciaus.), ghi-citoare despre "riu"; se zice în spec. de cîini: O'un om în casă intră un cine ~ (*don.*); Ca să se lupte mortii cu zăvozi ungurești Ce se numea medeleni (*stiam.*) [*rut. medeljan*, "mops mare"].

† **MEDELNICER** *sm.* ① Boierul care, odinioară, turna Domnului apa pentru spălătură minilor, înaintea mesei: ~ii... aduseră pe masă... un morman de pîlat alb (*odob.*) ② Rang de boierie [*m e d e l n i ț ă*].

† **MEDELNITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Lighean [*vs. m e d e n i c ă*].

* **MEDIAL** *adj.* ② Carese află la mijlocul unui cuvînt: o vocală ~ă [*fr. < lat.*].

* **MEDIAN** *adj.* Așezat la mijloc; înalt ~ă, linie imagină care împarte în lung corpul omului sau al unui animal în două părți simetrice [*fr.*].

* **MEDIANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* A Linia dreaptă BO care, unind vîrful unui triunghi cu mijlocul laturii opuse, împarte această linie în două părți egale: AO = OC (3114) [*fr.*].

* **MEDIAT** *adj.* Mijlocit, prin mijlocire [*fr.*].

* **MEDIATOR** *sm.* Mijlocitor, împăciuitor [*fr.*].

* **MEDIAȚIUNE** *sf.* Mijlocire, încercare de împăciuire [*fr.*].

* **MEDIC** *sm.* ① ♣ Doctor în medicină, cel ce practică medicina ② Ceea ce păstrează sau redă sănătatea: ocupărea ~ a un bun ~ ③ Ceea ce alină sau vindecă moralul: timpul ~ a un mare ~ [*lat.*].

* **MEDICAL** *adj.* ♣ Ce ține de medicină, de leacuri [*fr.*].

* **MEDICAMENT** (*pl. -te*) *sm.* ♣ Leac, doctorie [*fr.*].

* **MEDICINĂ** *sf.* ♣ Știința care se ocupă cu îngrijirea sănătății și cu vindecarea boalelor [*lat.*].

* **MEDICINAL** *adj.* ♣ Întrebuintat în medicină, ca medicament: plante ~e [*fr.*].

* **MEDICINIST** *sm.* ♣ Cel ce studiază medicina: student în medicină: ~ul era mai bine preparat decît filosoful (*car.*).

* **MEDICO-LEGAL** *adj.* ♣ Ce ține de medicina legală: Institutul ~, morga [*fr.*].

* **MEDICO-MILITAR** *adj.* ♣ Privitor la medicina militară [*fr.*].

* **MEDICO-VETERINAR** *adj.* ♣ Ce ține de medicina veterinară [*fr.*].

* **MEDIE** *sf.* ① Număr mijlociu, cantitate mijlocie ② Nota obținută de un elev, după ce s'au adunat între ele notele parțiale și s'a împărțit suma lor prin numărul notelor adunate [*lat.*].

* **MEDIEVAL** *adj.* ♣ Ce ține de evul mediu: istoria ~ă [*fr.*].

Fig. 3113.
Medalion.

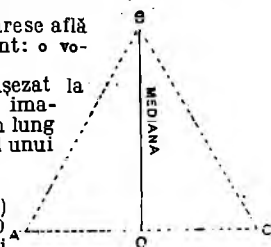

Fig. 3114. Mediană.

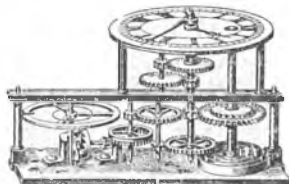

Fig. 3112. Mecanismul unui
ceasornic de buzunar.

***MEDIEVIST** *sm.* ② **Istoric** care se ocupă de evul mediu [fr.].

***MEDIOCRITATE** *sf.* ① Starea, calitatea a tot ce este mediocră ② Starea omului care nu e nici bogat nici sărac ③ Insuficiență din punctul de vedere al meritului, al calității ④ Om cu o capacitate, cu o inteligență mediocră, cu un talent neînsemnat [fr.].

***MEDIOCRU** 1. *adj.* ① Mijlociu, de mijloc, potrivit ② Nici prea prea nici foarte foarte, care nu e nici mare nici mic, care nu e nici bun nici rău, etc. ③ Care are puțină capacitate, puțină inteligență, puțin talent: *spirit ~*; nu învățase multă carte, ca să-și vătâme inteligența sa mediocră (OLVR.).

2. *subst.* Ceea ce e mediocră [fr.].

***MEDITA** (-itez) 1. *vb. tr.* ① A cugeta adînc asupra unui lucru ② A se gîndi să facă ceva: ~ o întreprindere ③ A prepara cu un elev lecțiunile sale, a da lecții particulare unui elev.

2. *vb. intr.* ① A se gîndi adînc ② A proiecta, a chibzui [fr.].

***MEDITATIV** *adj.* ① Gînditor, înclinat spre gîndire: *spirit ~*; firea lui ~ă... văzuse în moartea celui mai bun prieten un semn rău (D-ZAMF.) ② Ocupat cu meditațiunea, consacrat meditației: viață ~ă [fr.].

***MEDITATOR** *sm.* ① Preparator, repetitor de studii [med.ital.].

***MEDITAȚIUNE, MEDITAȚIE** *sf.* ① Faptul de a medita, gîndire, cugetare adîncă ② Scriere asupra unui subiect filosofic, moral sau religios ③ Gen de poem melancolic ④ Lecție preparată cu un meditator [fr.].

***MEDIU** 1. *adj.* ① Mijlociu ② Evul ~, timpul cuprins între căderea imperiului din Occident (475) și ocuparea Constantinopolului de către Turci (1453).

2. (*pl. -dii, -diiuri*) *sn.* ① Oamenii, lumea din preajma cuiva, persoanele în mijlocul cărora trăiește cineva ② Spațiul în care se găsește un corp; fluidul în mijlocul căruia trăesc ființele ③ Ori-ce substanță care poate fi străbătută de un fluid imponderabil: lumina se retrăcează treceînd dintr'un ~ într'altul [lat.].

***MEDIU(M)** *sm.* Persoană care, după spiritiști, poate să comunice cu spiritele și să servească de intermediar între ele și cei vii [fr.].

***MEDULAR** *adj.* ① Care alcătuiește măduva spinării: substanță ~ă ② Care conține măduvă: cavitate ~ă [fr.].

***MEDUZĂ** (*pl. -ze*) *sf.* ① Animal marin al cărui corp are înfățișarea unui glob gelatinos, transparent ca cristalul (3115) [fr.].

***MEETING** (*cit. mltng;* *pl. -guri*) *sn.* ① Întrunire publică în care se discută chestiuni politice sau sociale [engl.].

***MEFISTOFELIC** *adj.* Care are caracterul lui Mefistofel din legenda lui Faust, foarte răutăcios și perfid [fr.].

***MEFITIC** *adj.* Cu miros urit și vătămător: aer ~ [fr.].

***MEGAFON** (*pl. -oane*) *sn.* ① Instrument, inventat de Edison, care servește să amplifice sunetul, ca să fie auzit la distanțe mari [fr.].

***MEGALIT** *sm.* Ori-ce monument de piatră nelucrată, ridicat de oamenii din timpurile preistorice: dolmeni, menhiri, etc. [fr.].

***MEGALITIC** *adj.* Privitor la megaliti [fr.].

***MEGALOMAN** *adj. și sm.* Care e atins de nebunia măririlor, care se crede om mare [fr.].

***MEGALOMANIE** *sf.* Mania, nebunia măririlor [fr.].

***MEGATERIU(M)** *sm.* ① Mamifer fosil din epoca cuaternară, despeța leneșului, care întrecea în dimensiuni pe un Elefant (4 m. lungime pe 2 m. înălțime) (3116, 3117) [fr.].

Fig. 3116.
Megateriu fosil.

Fig. 3117.
Megateriu reconstituit.

***MEGERĂ** (*pl. -re*) *sf.* Femeie rea și artăgoasă: cade din ce în ce mai mult sub stăpînirea acestei megere (VLAH.) [fr.].

○ **MEGLAȘ, MEGIEȘ** *adj. și sm.* Vecin. Vecin: toți meglășii veneau la dînsul și-l întrebau despre păsările lor (SR.).

siंगeroasele războaie pe care au avut a le purta strămoșii noștri cu neamurile meglășe (VLAH.); copiii și copilele meglășilor erau de-a pururea în petrecere cu noi (CRG.) [SRD. m e d j a ș l.].

○ **MEGLIEȘI** (-eșeso) *vb. refl. Mold.* A se învecina,

Fig. 3118. Mehterhanea.

a fi vecin: moșia se meglieșește spre răsărit cu Ohaba (ION.) [m e g i a ș l.].

○ **MEGLIEȘIE** *sf. Mold.* Vecinătate: prietenia sufletelor lega pe semenii caselor mai mult... deotî meglieșia prispelor (CRG.); toată meglieșia se vâlta de furturile ce tăcea (SR.) [m e g i a ș l.].

MEGIT = MEZIT.

ME-HE-HE! *interj.* ① Imită sbieretul caprelor.

MEHENGHIU (*pl. -ghiuri*) 1. *sn.* Piatră cu care se încearcă aurul: ~ul metalurile de aurate și de aurate ispiteste (CANT.).

2. *adj. și sm.* ① Istet, deștept: te vîd că ești bun ~ (CRG.); fata, bună mehenghe, îi întoarce capul (CRG.); flacăra... luau cu ei și cite un ~ bun de gură (SEZ.) [tc. m e h e n k.].

② **MEHTER** *sm.* ① Muzicant (în muzica militară turcească): surlarii, trîmbicieri... aiaștea on ~li (N-COST.) [tc.].

② **MEHTERBAŞ(A)** *sm.* ① Șeful mehterilor, capelmaestru [tc. m e h t e r b a ş y.].

② **ME(H)TERHANEĂ** *sf.* ① Muzica militară turcească (3118): dînd cu tunurile și zîcînd mehterhaneau ca la o domnie nouă (LET.); boierul era călînit și mehterhaneau turcească îi trîla sub cerdac (ALECS.) [tc. m e h t e r h a n e ă.].

② **MEHTÛP** (*pl. -puri*) *sn.* Scrisoare oficială, adresă: Grigorie Ghica-Vodă... peceitula peșcheșul și ~ul (LET.) [tc. m e k t u b.].

MED-MEH

† **MEHTUPCIU** *sm.* Scriitor. Intr'o cancelarie (domnească): îl zicea ~, pentru că fusese scriitor de limba turcească la poștelele (A.-GH.) [tc. mektubgı].

MEI = MEU.

MEIDAN = MAIDAN.

MEIȘOR *sbst.* ♀ ① Plantă ierboasă, cu rădăcina tîrîtoare, cu tulpina lucitoare; crește prin pădurile umbroase (*Milium effusum*) (□ 3119) ② Plantă ierboasă din fam. gramineelor, cu frunzele păroase, cu florile înconjurate de peri moi; numită și „moșor-roșu” (*Panicum sanguinale*) ③ = **MEIU** - **MĂRUNT** [m e i u].

MEIȘTE *sf.* ♀ Meiu mult semănat pe un teren întins.

MEIU *sbst.* ① Plantă ierboasă din familia gramineelor, cu tulpina foarte ramificată, avînd flori mici albe-gălbui; se cultivă mai mult pentru nutreț; iarsămînța lui în formă de bob mititel și lucitor, se întrebuințează, decojită — și numită, în a-

Fig. 3119. Meișor.

Fig. 3120. Meiu.

ceastă stare, „păsat” — la pregătirea unor feluri de bucate; înainte de introducerea porumbului în Principatele române (sec. al XVII-lea), meiu era hrana de căpetenie a populației de la sate; e numit în *Mold.* și „mălaiu” (*Panicum millitaccum*) (□ 3120); nu risipi ~!, că anevole se adună (FANN) ② = **MEIȘOR** ① ③ ~ **LUNG** = **IARBA-CANARASULUI** ① ③ ~ **MĂRUNT**, plantă ierboasă, numită și „meișor” sau „meiu-pășăresc”, originară din America de Nord, și cultivată pe la noi (*Panicum capillare*) (□ 3122) ③ ~ **PĂȘĂRESC**, plantă ierboasă, cu semințe alburii, foarte lucitoare, care se dau ca hrană păsărilor (*Lithospermum officinale*) (□ 3121); — **PĂȘĂRESC** = **MĂRGELOȘA** ③; — **PĂȘĂRESC** = **MEIU** - **MĂRUNT**; — ~ **PĂȘĂRESC** = **MOȘOR** ① ② ③ ~ **L-CANARILOR** = **IARBA-CANARASULUI** ① ③ ~ **TĂTĂREȘ** = **MĂTURI** ③ [lat. milium].

MEIU *interj.* dit ai zice ~! într'o clipă: doi al liceani fugiră din baloon dit ai zice ~! (S.-ALD.).

① **MEJĂ** *sf.* ♀ Hat, răzor [bg. meža].

② **MEJDINA** (*pl.-int*) *sf.* *Olten.* ♀ Brazda, hotarul ce desparte pămînturile a doi săteni: a început să cotrească din ai meu, tîind ou plugul mejdina înțelenită (LUNG.) [bg. meždina].

③ **MEJDINAȘ** *adj.* și *sm.* *Olten.* ♀ Vecin cu pămîntul altuia (conv.) [m e j d i n ă ș].

④ **MEJDRI** = **MEZDRI**.

⑤ **MELANCOLIC** *adj.* ① Atins de melancolie: un nebun ~ ② Galeș, trist: tăcu un moment și înceură să-și la un aer ~ (VLAM.) ③ Care inspiră melancolie, duios: un cînteț ~; ce posomorîtă e vremea afară, ce ~ e vîntul (OLVR.) [fr.].

⑥ **MELANCOLIE** *sf.* ① Monomanie caracterizată printr'o mare tristețe, printr'o sfîcîiune excesivă, etc.: căzușem într'un fel de ~ ce mă vestejea cu repeziune (BOL.) ② Tristețe obișnuită ③ Reverie tristă și galeșă care nu e lipsită de farmec, duio-

șie: eră toamnă, și frunzele îngălbenite... aveau ceva din melancolia suflului lui (VLAM.) [fr.].

† **MELANHOLIE** = **MELANCOLIE** [gr.].

⑦ **MELASĂ** *sf.* ♀ Sirop care rămîne după cristalizarea zahărului [fr. m é l a s s e].

MELC, ① **MELCIU** 1. *sm.* ① Molusc tîrîtor, al cărui corp moale și viscos e închis într'o coajă sau scoică, de formă conică sau sferică; multe din numeroasele lui varietăți sînt comestibile (*Mold.* „culbec”) (*Helix*) (□ 3123); copiii întrebuințează anumite recitative spre a-l face să iasă din coaja lui și să-și arate coarnele; ② e ou casa în spîlare ca meloul, se zice despre cineva care se mută mereu din loc în loc, fără a avea o locuință stabilă ③ ④ Partea urechii interne, în formă de melc.

Fig. 3123. Melc.

2. (*pl.-ei* și *-cluri*) *sm.* și *sm.* ① Orbita, cavitatea ochiului ② Partea găunoasă a cornului.

③ **MELEAG**, mai adesea **MELEAGURI** *sm. pl.* *Mold.* Împrejurimi, coprinșuri: toate femeile din sat și de prin ~urile vecine (CRO.); sub arșița soarelui, tăiem spre răsărit ~urile pustii (VLAM.) [ung. mellék].

④ **MELEAN**, **MELIAN** *sm.* ① *Mold.* Om înalt și spătos: se acasă în plocoare, oft mi ti-i melianul (CRO.) ② *Trans.* Flăcău sdrașan: el purta pe melean prin mîndrenia grădini (RET.) [comp. MEDELEAN].

③ **MELEANDRĂ** (*pl.-ndre*) *sf.* *Trans.* (FSC.) ① Haină ruptă, sdreantă, buleandără.

② **MELENAȘ** *sm.* *Trans. dim.* **MELEAN** ③. Flăcăiaș: s'a trezit ~, de nu-l mai erau bune hainele, că-l erau prea mic (RET.).

MELES *sm.* = **RĂSPĂR**.

④ **MELESTEU** (*pl.-tee*) *sm.* *Mold.* Făcăleț, culeșer: De-aș putea o'un ~ să-l măsoar în lung și 'n lat (ALECS.) [comp. MELESTUI].

⑤ **MELESTUI**, **MELESTUI** (-ueso), **MELEȘTI** (-șteso) *vb. tr.* *Trans.* A schingiui, a prăpădi în bătai: tar se pun și-l apucă în pămîi și tot îi melestuesc (RET.); tot l-a melestit ou bătaia (FSC.); toată era melestită de bătaie (RET.) [ung. mellestzeni].

⑥ **MELEZ** *sbst.* ♀ Tesătură de mătase amestecată cu bumbac: Oleeoii l-au îmbrăcat cu cămașă de ~ (STAM.) [tc.].

⑦ **MELIAN** = **MELEAN**.

MELIČ, **MALIČ** *sbst.* ♀ Boală a cailor, caracterizată prin umflarea glandelor de la gîtlee sau printr'o rană la greabăn: cum erau caii lui Pescăruș ou melto... au sbughlat-o prin porțe (GR.-N.).

⑧ **MELIFER** 1. *adj.* ♀ Care produce miere sau un lichid dulce ca zahărul: plante ~e.

2. **MELIFERE** *sf. pl.*

♀ Grup de insecte himenoptere, care cuprînde albinele, viespele, etc. [fr.].

⑨ **MELINIȚĂ** *sf.* ♀ Explosiv foarte puternic întrebuințat în armata franceză L. Limbă, cuțit. — S. Strat, trup. — [fr.].

⑩ **MELISĂ** *sf.* ♀ ① = **ROINIȚĂ** ② ③ =

MĂTACINĂ [lat.].

MELIȚĂ (-iș) *vb.*

tr. ① A sfărîma (inul, cînepa) cu m e l i ț a: se strîng pe podele și încep a ~ (SAD.) ② ③ A snopi în bătai: au început să-l îmblățească și să-l melițe, oft îi scăpărau ochii bietului olgarmariu (SA.).

MELIȚĂ (*pl.-te*)

sf. ① ② Unealtă cu care se sdrobesc coatoarele de cînepă și de in (□ 3124, 3125) ③ ④ F: îi umbliă gura ca melița, se zice despre cineva căruia nu-i mai

Fig. 3125. Meliță (după T. Papahagi).

tace gura, care flecărește într'una: și-al fi bună de miresă, Dar te strică gura!; Că-ți umbli ca melița (K. SRS.); de aci, femeie limbută, flecară: mai taci, melițo! (CAIUS.) [bg. mēlica].

MELIȚAT *sbst.* Faptul de a melița.

MELIȚE = **MELIȚIE**.

MELIȚIU (*pl.-toale*) *sn.* Meliță cu limba mai groasă: îi marsea vesia că face din cînepa picată sub ~ uite de coți de pînză (SS.).

MELIȚUȚĂ (*pl.-oi*) *sf.* Meliță mică prin care se trece înul și cînepa, după ce au fost sdrobite cu melițoiul, spre a se scutura mai bine de puzderie.

***MELODIC** *adj.* ① Ce ține de melodie ② Melodios [fr.].

***MELODIE** *sf.* ① Șir de sunete muzicale plăcute și regulate care alcătuiesc un cîntec ② Șir de vorbe sau fraze armonioase care plac auzului [fr.].

***MELODIOS** *adj.* ① Plin de melodie: niște țipete neplăcute urechilor nededate cu melodiioasele lor concerte (BOL.) [fr.].

***MELODRAMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① Piesă de teatru, cu acțiuni dramatice, cu emoțiuni puternice, a cărei reprezentare era însoțită odinioară de o muzică instrumentală [fr.].

***MELODRAMATIC** *adj.* ① Ce ține de melodramă, în felul unei melodrame [fr.].

***MELOMAN** *sm.*, ***MELOMANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Persoană căreia-i place muzica la nebunie [fr.].

***MELOMANIE** *sf.* ① Pasiune excesivă pentru muzică [fr.].

***MELOPEE** *sf.* ① ② Artă de a declama la cei vechi ③ Astăzi: artă de a compune o frază muzicală, un recitativ ④ Melodie [fr.].

***MEMBRANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① ② Pielea sau țesătură subțire animală sau vegetală ce înfășură un organ ③ *Pr. ext.* Pergament: hrisoave de ~ (ODOS.) [fr. < lat.].

***MEMBRANOS** *adj.* ① De natura membranei: țesut ~ [fr.].

***MEMBRU** (*pl.-re*) *sn.* ① Termen general cu care se denumesc brațele și picioarele la om, picioarele sau labele animalelor, mădular: se ridică greoiu de pe scaun, întinzându-și membrele obosite (CAR.); membrele superioare, minile; membrele inferioare, picioarele.

2. *sm.* ① Fie-care din persoanele care compun un corp politic, o societate sau o familie ② Fie-care parte a unui period sau a unei fraze ③ Fie-care din cele două părți ale unei ecuațiuni separate prin semnul egalității [fr.].

***MEMENTO** *sbst.* ① Semn, însemnare ce se pune pe un lucru spre a-și aduce aminte de ceva ② ~ morii adu-ți aminte de moarte: ține minte că ești muritor! [lat.].

***MEMORABIL** *adj.* Vrednic de amintire, de pomenire [fr. < lat.].

***MEMORAND(UM)** *sbst.* ① Notă diplomatică pe care un ambasador o remite guvernului țării pe lângă care e acreditat, spre a-i arăta starea în care se află o chestiune: pe lângă acei memorand, alăturasem și un proiect de manifest (A. OH.) ② Foaie pe care se fac comunicări comerciale scurte [fr. < lat.].

***MEMORIAL** (*pl.-le*) *sn.* ① Culegere de memorii, lucrări în care sînt însemnate memoriile cuiva ② Condiție în care comercianții își înscriu afacerile din fie-care zi [fr.].

***MEMORIE** *sf.* ① Aducere aminte, ținare de minte, facultatea de a-și aduce aminte cele văzute, auzite sau citite în trecut ② Amintire ③ Amintirea pe care posteritatea o păstrează despre oamenilor mari ④ Reputația pe care o lasă o persoană după moarte [fr. < lat.].

***MEMORIU** (*pl.-rii*) *sn.* ① Scriere ce are de scop să reamintească sau să dea lămuriri cu privire la o chestiune politică sau literară, la un proces, etc. ② Însemnarea sumelor datorite pentru furnituri, pentru executarea unei lucrări, etc. ③ Disertațiune asupra unui subiect de literatură, de știință, etc. ④ *pl.* Culegere de disertațiuni citite înaintea unei societăți literare sau savante ⑤

⑥ *pl.* Povestirea evenimentelor la care cineva a luat parte sau la care a fost martur ocular: memoriile lui Cezar [fr.].

***MENADĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① Bacantă: menadele înfuriate i-au omorît pe Orfeu [fr.].

***MENAG**... = **MENAJ**...

***MENAJ** (*pl.-ajuri*) *sn.* Gospodărie, căsnicie [fr.].

***MENAJA** (-jez) 1. *vb. tr.* ① A cheltui cu economie și cu băgare de seamă: a-și ~ venitul ② A cruța, a nu osteni prea mult: a-și ~ puterile ③ A cum-păni, a vorbi cu băgare de seamă: a-și ~ vorbele ④ A înlesni, a pregăti cu dibăcie: ~ o întrevedere ⑤ A se purta bine, cu atențiune față de cineva: a-și ~ interloiri.

2. *vb. refl.* ① A se purta cu băgare de seamă ② A se îngrijii, a-și cruța sănătatea, a nu se osteni prea mult [fr.].

***MENAJERĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① Gospodină ② Femeie care îngrijește de gospodăria cuiva: cel d'al doilea este copilul... Păuni!... ~ care trădește cu lucrul pe la case bolerești (CAR.) [fr.].

***MENAJERIE** *sf.* ① Loc unde se arată fel de fel de animale din țări străine, și rare [fr.].

† **MENCIUNĂ**... = **MINCIUNĂ**...

MENDRE *sf. pl.* Poftă capricioasă; a-și face ~ le, a face tot ce-i place, fără să-i pese de nimeni și de nimic: te-am lăsat pînă acum de fi-al făcut ~ te cum ai vrut (CRG.); eu nu mă duc acolo ca să-mi fac ~ le pe banii țării (VLAM.).

***MENESTREL** *sm.* ① Poet și muzicant care, în evul mediu, umbla din castel în castel cîntînd și recitînd versuri [fr.].

② **MENGHELE** *sf. pl.* Băn. (ALIA.) Alcătuirea din stâlpi bătuiți în pămînt, în fața atelierului covaciului, între cari se pune boul spre a fi potcovit [srb. mengēle].

MENGHENEA, **MENGHINEA** (*pl.-nele*), ***MENGHINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Unealtă alcătuită din două făci de fier sau de lemn care se string prin învîrtirea unui șurub, și în care fierarii, lăcătușii, mecanicii, etc. înțepesc obiectele pe care trebuie să le lucreze (3126): căciuna parcă mă stringea de cap ca o menghines (CAR.) [tc. mengēnē].

***MENHIR** *sm.* Monument megalitic alcătuit dintr'un bolovan mare de piatră nelucrată, de obicei mai înalt decît lat, care se înalță în formă de coloană (3127) [fr.].

***MENI** (-enesc) *vb. tr. și intr.* ① A spune sau a segîndicepoate sau ce trebuie să se întîmple cuiva ② În spec., despre ursitoare: a ursi, a orîndui ursita, soarta cuiva: baba era ursitoare și-i menea a primejdie s'a moarte (SEV.) ③ A prevesti viitorul, a prezice; a cobi: Dar eu șie nu ți-am spus că nu meneați? (SPER.); ia nu mai ~ a rău... că doar n'am pătît eu asta numai odată în viața mea (CRG.) ④ A predestina [vsl. mēniti].

***MENINGE** *sm.* ① Fie-care din cele trei membrane care înfășură creierul, cerebelul și măduva spinării [fr.].

***MENINGITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Boală pricinuită prin inflamarea membranei ce înfășură creierul [fr.].

***MENIRE** *sf.* ① Faptul de a meni ② Soartă, ursită, osîndă ③ Predestinare, misiune.

***MENIT** *adj.* ① p. MENI ② Ursit ③ Predestinat ④ Destinat.

***MENSTRUATIE** *sf.* ① Sorocul femeilor, period [fr.].

***MENSUAL** *adj.* Lunar, ce se face sau ce apare în fie-care lună: revistă ~ă [fr.].

***MENSUALITATE** *sf.* Sumă care se plătește sau se primește în fie-care lună [fr.].

MEL-MEN

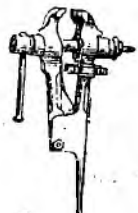

Fig. 3126. Menghenea.

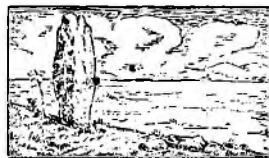

Fig. 3127. Menhir.

***MENTĂ** *sf.* ♦ Izrău [lat.].

***MENTAL** *adj.* ① ± Care se face în gînd, în minte: calcul ~ ② Restricțiune ~a, faptul de a ascunde o parte din ceea ce gîndește, cu scopul de a înșela ③ ♦ Care e în legătură cu mintea: alienațiune ~a, nebunie.

***MENTOL** *sbst.* ♦ Un fel de camfor care constituie partea solidă a esenței de mentă [fr.].

***MENTOR** *sm.* Preceptor, guvernor, povătuitor, călăuză: ~ii noștri se opriă un minut la vorbă (A.-GH.) [fr.].

***MENTINE** (-in) 1. *vb. tr.* ① A ținea tare și neclintit: acest stilp **mentine** bolta ② A păstra în aceeași stare ③ A afirma, a susține.

2. *vb. refl.* ① A rămînea în aceeași stare ② A păstra același loc, același post, aceeași poziție [fr. *maintenir*].

***MENTIONA** (-onez) *vb. tr.* A pomeni, a aminti despre ceva [fr.].

***MENTIUNE** *sf.* ① Pomenire, pomeneală, amintire, citațiune

② ♦ ~ onorabilă, răsplătă, distincțiune, citațiune elogiioasă în urma unui examen sau concurs [fr.].

***MENŪ** (*pl.* -nuuri) *sn.* ✕ Listă de bucate [fr.].

***MENUET** (*pl.-te*) *sn.* ① Danț francez obicnuit în veacul al XVIII-lea (□ 3128) ② ♪ Muzica ce însoțește acest danț [fr.].

○ **MENUNE**... = MINUNE...

± **MENZIL**, ± **MEZIL** (*pl.-luri*) *sn.* ✕ Poștă (căruta, caii, stația): au pueros din Tarigard spre Moldova în cai de menzil (N.-COST.); s'au așezat slujitori pre la mezluri și pre la margini (NEC.) [tc.].

***MERAR** *sm.* ♦ Vinzător de mere: se așezau pe vine în sir... ~ii, simigili și bragății (A.-GH.).

***MERAZ** = MIRAZ.

***MERCANTIL** *adj.* ♦ Negustoresc, privitor la negoț ② Care se gîndește numai la cîștig [fr.].

***MERCANTILISM** *sbst.* ♦ Tendință de a cîștiga cu ori-ce chip, folosindu-se de ori-ce mijloc [fr.].

***MERCEAN** 1. *adj.* ① Care se face cu plată, care (se) lucrează pentru bani ② Care face ori-ce pentru bani, în schimbul unei plăți ③ ✕ Trupe ~e, soldați înolați cu leafă, cu plată, lefegii.

2. *sm.* ① Lucrător care trăește din ceea ce cîștigă din salariul său, smîmbiaș ② Om pe care-l poți corupe cu bani ③ ♦ Soldat mercenar, lefegiu [fr.].

***MERCEOLOGIE** *sf.* ♦ Studiul mărfurilor [it.].

***MERCERIE** *sf.* ♦ Negoț, marfă, prăvălie de mărunțisuri (ace, ată, panglici, nasturi, etc.), mar-chitanie [fr.].

***MERCHEZ** (*pl.-ezuri*) *sn.* ① F Rost: cine nu-1 știe ~ul, poate scotoci în sertar cît poștește (CAR.) ② Socoteală: hal'afetmi frumoși așa-mi mai vine la ~i (ALECS.) ③ Terpit, marafet, șiretic [tc.].

***MERCUR** *sbst.* ♦ Metal lichid, de colorarea argintului, care se solidifică la -39° și fierbe la +360°; e foarte mobil, de unde și numele lui popular de „argint viu”; sîrurile lui sînt antisepice foarte active, dar și foarte otrăvitoare [fr.].

***MERCUR** *sbst.* ★ Planeta cea mai apropiată de soare [fr.].

***MERCURIAL** *adj.* ♦ Care conține mercur: alime ~a [fr.].

***MERCURIC** *adj.* ♦ Se zice despre unii compuși ai mercurului cari conțin mai puțin metal decît compuși mercurioși [fr.].

***MERCURIOS** *adj.* ♦ Se zice despre unii compuși ai mercurului foarte bogați în acest metal [fr.].

○ **MERE** = MERGE.

***MEREDEU** (*pl.-dee*) *sn.* ♦ Lemn zimțat într'o parte cu care se frămîntă cașul.

***MEREDEU** (*pl.-dee*) *sn.* ♦ Un fel de plasă în formă de sac pentru prins pește [ung. *merítő* (háaló); comp. și srb. *meredov* „undită”].

***MEREDUI** (-uesc) *vb. refl.* A amorți, a se înțepeni: tot mi se mereduesc mie oasele șezînd (A.-COD.) [ung. *meredni*].

***MEREMET** (*pl.-eturi*) *sn.* ① Reparație: nu știa de unde să înceapă ~ul grădinii (ASP.); casa-i dărăpănată, are trebuință de ~ (ALECS.) ② ♦ *Mold. Bucov.* Clacă pentru repararea șoselelor: birui plătesc, podhoadă tao, zile de ~ fac, ...de ce dar să mă tem? (VOR.) [tc.].

***MEREMETISEALĂ** (*pl.-eii*) *sf.* Faptul de a meremetisi, reparație: casa cu două etaje în ~ a lui Jupin Dumitrache (CAR.).

***MEREMETISI** (-iesc) *vb. tr.* A repara (în spec. o clădire); (P): o mai meremetisi, ce-1 făcu, că-și veni bobă în simțiri (D.-ZAMF.) {meremet; comp. ngr. *μερεμετισω*].

***MERET** (*pl.-eturi*) *sn.* ♦ Livadă cu meri (A.-COD.).

***MEREU** 1. *adj.* ± Neîntrerupt, continuu, care se întinde departe: și citu-i sîtu ~, Nu-i bădîță ca al meu (K.-ERS.); S'amîndoi se pierd de vii în codrii meriei, pustii (ALECS.); pod ~, pod (de la un mal pînă la celălalt), spre deosebire de pod umblător: venise... poroncă... ca să facă pod ~ peste Dunăre (N.-COST.).

2. *adv.* ① Neîncetat, fără încetare, într'una: ~ îi toacă gura; adesea precedat de tot: Poștește robul lui Dumnezeu, Dacă nu găsește tot ~ (PANN) ② *Trans. Băn.* Încet, domol: mînz ~ ③ *Olten.* Liniștit: stai ~, stai la un loc, lasă-mă în pace.

○ **MEREUȚ** *adv. Băn. Trans. dim. MEREU.* Încețșor: nu te-a putut lua han-tătarul, zise mulțarea ~ (CAT.).

○ **MEREZISTE** = MERIZISTE...

***MERGĂTOR** 1. *adj. verb. MERGE.*

2. *sm.* Cel ce merge: Mașii ocoțiti de stele, ~ii înainte (VLAH.).

***MERGE** (*merg*) *vb. într.* ① A se mișca dintr'un loc într'altul cu picioarele, a umbla: ~ pe jos; ~ drept înainte; ~ la întîmplare ② A se transporta într'alt loc cu o trăsură, călare, etc.: ~ cu căruța; ~ călare ③ A se duce undeva, a se îndrepta spre un loc anumit: ~ acasă, la teatru, la școală, la București ④ A pleca, a se duce: mergi sănătoasă, mămușă, zise cel mic, cu lacrimi în ochi (CRE.) ⑤ A se întinde pînă într'un loc: poteca ~ pînă în vîrfurile munților ⑥ A o duce, a continua: toate merg pînă la un timp (SR.-VN.) ⑦ A tinde spre o țintă, spre un capăt: lumea merge la pîrle (DLVR.) ⑧ A continua să aibă aceleași însușiri: toate merg după neam (PANN) ⑨ A fi pe cale să aibă, să ajungă la, să împlinească: sînt de 58 de ani, merg pe 53; laca cu sint om de merg pe șaptezeci și patru de ani (SR.-VN.) ⑩ A trece (vremea): pe zi ce merge; pe olt merge, cu cît trece vremea ⑪ A se apropia de un anumit timp: mergea spre toamnă (GRIG.) ⑫ A se desprinde, a se scutura: o lovi odată cu miștele de-1 merse fulgii (ASP.); îi jurnlește și pe acela, de-1 merg peticle (CRE.) ⑬ A se trece, a se întrebuința: ca să nu meargă miere multă (SEV.); ⑭ unde merge mla, meargă și suia, cînd s'au trecut; cînd am dat atîția bani, etc., nu mai joacă rol dacă mai trebuie adăogat ceva pe deasupra ⑮ A fi într'o stare bună sau rea, a o duce: sfacerile merg prost; semănăturile merg bine; tot așa îi mergea peste tot loul, pe unde se năimesa (SA.) ⑯ A o duce bine sau rău (cu sănătatea): cum mergi cu sănătatea? bolnavului îi merge mai bine ⑰ A se putea: nu merge cum vrei tu ⑱ A-i veni bine, a-i conveni: asta nu-mi merge la socoteală ⑲ Treacă-meargă! fii! să zicem că se poate, nu tin seama de asta: greu lucru mă întrebești, mamă, dară aște, treacă-meargă! (ASP.) [lat. *mergere*, „a se cufunda”].

***MERIDIAN** (*pl.-de*) *sf.* ♦ = CEST²: preotul... să... scoată meride, adică proscomidie, pentru sufletul celui ce-i plătește (PRV.-MB.) [ngr. *μεριδα*].

***MERIDIAN** (*pl.-ane*) 1. *sn.* ① ★ ~ (caresc), mare cerc al sferei cerești care conține verticala observatorului; pentru un loc determinat al suprafeței pămîntului, meridianul este invariabil (□ 3129) ② ♦ Mare cerc închipuit pe sfera pămîntului, care trece prin cei doi poli și prin zenitul observatorului și împarte globul în două emisfere: primul ~, meridianul de pe globul pămîntesc de la care încep să

se numere longitudinile; Francezii au adoptat ca prim ~ pe acela care trece prin Paris: Englezii calculează longitudinile după primul ~ care trece prin Greenwich ¶ ③ ④ ~ magnetic, plan vertical care trece prin direcțiunea acului magnetic și orizontală a unei busole; meridianul magnetic face cu meridianul geografic un unghi care variază după timp și după loc și se numește „declinațiune”.

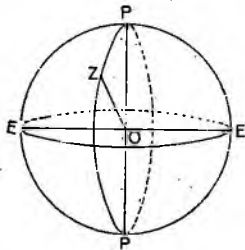

Fig. 3129. Meridianul ceresc. P. P. Linia polilor sferei cerești. EE. Ecuatorul ceresc. PZP. Meridianul ceresc al locului.

2. **MERIDIAN** *adj.* ① ☆ Care privește meridianul ceresc ¶ ② *Unle* ~ sau **MERIDIANA** (*sf.*), intersecția planului meridian al unui loc cu planul orizontului ¶ ③ ☆ *Lunetă* ~, lunetă mobilă în jurul unui ax perpendicular pe axa lui optică, întrebuintată ca să determine meridianul unui loc prin observarea unei stele circumpolare (¶ 3130) ¶ ④ *Cerc* ~, cerc gradat al cărui plan e fixat în planul meridianului.

3. **MERIDIANA** (*pl.-ne sf.* ~ **MERIDIAN** 2 ① [fr.].

***MERIDIONAL** 1. *adj.* ② Care e de la miazăzi: țările ~e.

2. *sm.* Locuitor dintr-o țară de la miazăzi [fr.].

③ **MERINDĂ** *sf.* = **MERINDE**: am scos... o bucată de friptură ce-mi dăduse nașa mea ca ~ de drum (*orig.*).

④ **MERINDARE** *sf.* *Trans.* X ~ Basma în care se leagă merindea pentru mîncat la cîmp: puse nește plăcinte într-o ~ (*RET.*).

MERINDE *sf. sg.* și *pl.* X Mîncare ce-și ia omul la drum, proviziuni: Cînd de fete și neveste de la sat aduc ~ (*ALECS.*); cînd ai să mergi în cale depărtată, totdeauna să-ți lei ~ de drum (*PANN.*); tocmai și el își isprăvisc ~le (*ISP.*) [lat. *merēnda*].

***MERINOS** *sbst.* ② Oaie creată a cărei rasă e importată din Spania (¶ 3131) [fr.].

③ **MERINTIC** *adj.* (*r.-cob.*) Neîndemnat.

④ **MERINZARI** *sm. pl.* Personajii la nunțile țărănești a căror atribuțiune e să îngrijească de cele necesare pentru gătitul miresei în ziua nunții (*r.-cob.*) [merinde].

***MERISOARĂ** (*pl.-re sf.* ~ **MERISOAR** ① *dim.* **MĂR** ¶

② **MERISOAR** (*pl.-oare sn.* ① *dim.* **MĂR** ¶ ③ Pomisor, originar din Siberia, cu flori albe sau trandafirii, cultivat prin grădini pentru fructele lui, numite „merișoare”, de mărimea cireșelor, de culoare roșie sau galbenă, din care se face dulceață (*Pirus baccata*) ¶ ④ Arbust cu frunzele totdeauna verzi, cu puncte negre pe partea inferioară, cu flori albe sau roșietice, cu fructe comestibile, în formă de boabe roșii, numite „merișoare”: numit și „coacăză”, „cocăzar”, „merișor-de-munte” sau „smîrdar” (*Vaccinium vitis idaea*) (¶ 3132) ¶ ⑤ ~ sau ~ **TURCESC** = **OMIȘIR** ¶ ⑥ = **PERIȘOR** ¶ ⑦ = **BĂRBĂNOȘ** ¶ ⑧ = **SCORȘ** - **DE** - **MUNTE** ¶ ⑨ = **SMIRDAR** ①.

⑩ **MERISTE** = **MIRISTE**.

***MERIT** (*pl.-te sn.* ① Ceea ce face vrednic de stimă, de răsplătă sau de pedeapsă, vrednicie ¶ ② Talent ¶ ③ Totalitatea bunelor calități ale unui

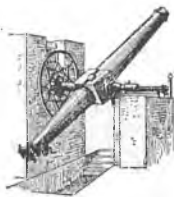

Fig. 3130. Lunetă meridiană.

Fig. 3131. Oaie merinos.

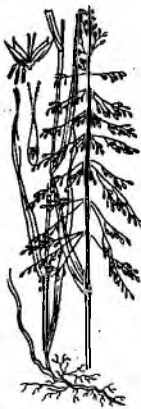

Fig. 3132. Merișor.

lucru ¶ ④ * **Meritul** comercial și industrial, medalie, ce se acordă comercianților și industrișilor care s'au distins în ramurile lor de activitate (¶ 3133); — **Meritul** sanitar, medalie ce se acordă persoanelor care s'au distins prin meritele lor în combaterea boalelor și epide-miilor (¶ 3134) [fr.].

***MERTA**

(-it) *vb. tr.* ① A

fi vrednic de:

~ o răsplătă ¶

② A-si atrage:

~ o pedeapsă

③ A avea tr-

buintă: aces-

tă știre merită

o confirmare ¶

④ A bine) ~,

afi adus mari

servicii [fr.].

***MERITAT**

adj. p. MERITA ¶ ③ **NEMERITAT**.

***MERITORIU** *adj.* Vrednic de stimă, de laudă,

de răsplătă [lat.].

***MERITOS** *adj.* Plin de merite.

① **MERIU** = **MIERU**: cînd e apa merle, mai ales

primăvara... prin... cine știe ce pești (*BR.-VN.*).

② **MERIZA** (-izez) *vb. intr.* *Oaș.* ~ A se odihni

la amiază (*vorb.* de oi, de vite) [lat. *meridia-*

re].

③ **MERIZĂTOARE** *sf.* *Oaș.*, **MERIZIS**, **MERIZUȘ**

(*pl.-uri sn.*, **MERIZISTE**, **MERIZISTINĂ** *sf.* *Trans.* ~)

Locul unde se odihnesc vitele la amiază [*meriza*].

④ **MERIU** = **MIERU**.

***MEROVINGIAN** 1. *adj.* ① Ce ține de prima

dinastie a regiilor Franței.

2. **MEROVINGIENII** *sm. pl.* Prima dinastie a regi-

ilor Franței [fr.].

***MERS** (*pl.-suri sn.* ① Faptul de a merge ¶

② Modul de a merge, umblat: ~ul calului; ~ul omnoșo

după ~ ¶ ③ Mișcarea celui ce merge: a-și grăbi ~ul

④ ⑤ Mișcarea unui mecanism: ~ul ceasornicului ¶

⑥ Înaintare, desvoltare: ~ul unei boale ¶ ⑦ ~

~ul trenurilor, foale, carte, etc. în care se află însem-

nate orele de plecare sau de sosire a trenurilor.

⑧ **MERSURĂ** (*pl.-suri sf.* = **MERS** ③: mersura lui

e că dă... în sus și apoi se lasă lărași în jos în apă (*MAR.*).

***MERTEPEA** *sf.* numai în loc.: de la ~, de-a

rîndul, cu rost, cum se cuvine: de om lua treaba

de la ~ (*ALECS.*) [*tc. mertepê*].

***MERTIC** (*pl.-ice sn.* ① Măsură mică cu care

se măsoară orzul sau ovăsul de dat calilor: cantita-

tea de ovăș ce intră în această măsură: celăule:

fi zise calul... nu-mi dai... obicnuitul ~ de ovăș (*ICH.*) ¶

② ~ Măsură cu care se ia oiemul sau vama la

moară de la cei ce vin să macine ¶ ③ Tain, porție:

pe toată ziua se da ~uri, jîmbă, vin și mîncare (*C.-RAD.*);

④ ~li plesnesc și-l trimt numai decît la agie să-și ia ~ul

și de acolo (*CAR.*) [*ung. mérték*].

***MERTĂ** = **MERTĂ**.

***MESAGER** *sm.*, **MESAGERĂ** (*pl.-re sf.* ① Perso-

ană care aduce un mesaj, care e însărcinată să

înștiințeze ceva, vestitor ¶ ② Persoană care duce

pachetele dintr-un oraș într-altul [fr.].

***MESAGERIE** *sf.* ① Întreprindere de trăsuri

pentru transportul persoanelor sau mărfurilor ¶

② Loc unde se primesc mărfuri spre expediare

[fr.].

***MESAGIU** (*pl.-gii*), **MESAJ** (*pl.-aje sn.* ① Însă-

rcinare de a duce sau de a spune ceva ¶ ②

Lucrul pe care trimisul trebuie să-l ducă sau

să-l comunice ¶ ③ ④ Comunicațiune oficială făcută

corpurilor legiuitoare de puterea executivă: ~ul

Tronului [fr.].

***MESCHIN** *adj.* ① Sărăcăcios, de înfățișare

păcătoasă ¶ ② Sgîrcit, calic, nedarnic ¶ ③ Strîmt,

lipsit de amploare: idei ~e [fr. *mesquin*].

***MESCHINĂRIE** *sf.* ① Caracterul a tot ce

este meschin ¶ ② Economie împinsă pînă la sgîr-

Fig. 3133. Meritul comercial și industrial.

Fig. 3134. Meritul sanitar.

cenie, calicie ¶ ① *pl.* Răutăți mărunte, josnice: începe să urzească pe sub acouș tot felul de înțirgi și meșchinării (VLAH.) [fr.].

MESCHU = MISCHU.

MESCIOARĂ (pl.-re) *sf.* ¶ *dim.* MASĂ: pe o ~ rotundă ședea... cinei pui de lup (A.-GH.).

MESEAN *sm.* Cel ce stă la masă, mâncând împreună cu alții: meseții se întreceau... să-mi dea o idee cât mai plăcută despre caracterul... poporului (A.-GH.).

○ **MESELNIC** *sm.* *Olt.* (CIAUS) = MESEAN.

***MESENTER** = MEZENTER.

‡ **MESER** *adj.* Sărac: scoateți meserul și mișelul... din mărure păcătosului (PS.-SCH.) [lat. miser].

‡ **MESERATATE** *sf.* ① Sărăcie: agută mișelului de ~ (PS.-SCH.) ¶ ② Milă [meser].

‡ **MESERCIU** *sm.* Măcelar [comp. serb. mesar-
če].

‡ **MESERERE** *sf.* ① Milă: făce meserere Domnului, și gludeți tuturor obiduiților (PS.-SCH.) ¶ ② Slujbă, dregătorie: rogu-te să scoți pre cutarele den cutare meserere (PRV.-MB.) [lat. miserere].

‡ **MESERI** (-eres) *vb. tr.* și *intr.* A săraci: nu poameni ale noastre fără-de-legi... că meserimu foarte (PS.-SCH.) [meser].

MESERIAȘ *sm.* ① Cel ce are o meserie, meșteșugar.

MESERIE *sf.* ① ② Îndeletnicirea cu o artă manuală, meșteșug: fete și băieți trebuie să învețe un meșteșug, să aibă o ~ (A.-GH.); ③: o ~ plătește cît o moșie, cel ce știe o meserie își câștigă cele necesare vieții; — douăsprezece meserii, treisprezece sărăcii, cel ce exercită prea mult meserii, moare adesea de foamă ¶ ④ Profesieune: meseria de medic; meseria armelor [comp. MESERERE ①].

‡ **MESERNITĂ**, *Băn.* MESARNITĂ (pl.-te) *sf.* Măcelărie: trunchiul de mesernită și prăvălie de carne deschise (CANT.); căsapul zăbovind-se în... mesarnită... după lucrul său (MCH.) [comp. serb. mesarnica].

***MESIA** *sm.* ① Mintuitor făgăduit de Dumnezeu în Vechiul Testament: lumea se aștepta la venirea unui ~, adică a unui Mintuitor (USP.) [lat.].

MESISOARĂ (pl.-re) *sf.* ¶ *dim.* MASĂ.

‡ **MESIȘ** *sm.* Trimis, emisar, mesager: nu treou însă mult și lată sosiră alți noi mesiiși ai vizitului (BALC.) [ngr. mesitric].

MESIȚĂ (pl.-te) *sf.* ¶ = MĂȘTĂ: la luminarea și-o pune pe mesița de lingă pat (VLAH.).

‡ **MESIȚĂ** (pl.-te, -ti) *sf.* Lună [vsl.].

***MESMERISM** *sbst.* Doctrina magnetismului animal, expusă în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea de medicul german Mesmer [fr.].

***MESOCARP** *sbst.* ① Partea căr-

noasă a fructului, cuprinsă între epicarp și endocarp (3135) [fr.].

***MESOTORAX** *sbst.*

① A doua parte (al doilea inel) a toracelui insectelor, de care sînt prinse aripile anterioare și picioarele mediane (3136) [fr.].

***MESOZOIC** *adj.* ① Calificativă dată terenurilor secundare [fr.].

MESTECĂN *sm.* ① Copac de pădure, ce crește în regiunile muntoase, caracteristic prin coaja-i albă ce se desface transversal (*Betula verrucosa*) (3137): își tremură frunzulița oțivă ~i subțiri, oreașuți pe virturile munților (VLAH.); mestecenii, drepti și albi ca niște luminări,

Fig. 3135.
Mesocarp.

Fig. 3136.
Mesotorax.

Fig. 3137. Mestecăan.

înconunau vâlcușua (SAD.) [lat. masticius].

MESTECA (-ec) *vb. tr.* ① A fărăma cu dinții și a amesteca bucelele în gură: de leneș ce era, nici îmbucătura din gură nu și-o mesteca (CAR.) [lat. masticare].

MESTECA (-eo) = AMESTECA...: aurl oel curat... el-l spurcă și-l mestecă (PRV.-MB.); mesteca o'un polonic mare grîni acela (SB.).

MESTECĂNAȘ *sm.* ① Varietate de mestecăan, cu coaja albă sau brun-cenușie cu pete albe (*Betula pubescens*) (3138).

MESTECĂNIȘ (pl.-isuri)

sm. ① Pădure de mestecăni: luna roșie zimbea mîrîtă prin ~ (SAD.).

MESTECĂTOR, -TOARE *adj.* și *sm. f.* Care mestecă.

○ **MESTECĂU** *sbst.* *Olt.* Trans. Făcălet, meșteșu, lemnul cu care se mestecă mămăliga [mesteca²].

‡ **MESTII** = MEȘI.

MEȘI, ‡ **MESTII**, ‡ **MESTI** *sm. pl.* ① Cizmulițe de piele fină ce se purtau odinioară încălțînd piciorul pînă la glezne și erau prinse de ceacășiri; înainte de a intra în casă, vizitatorul lăsa la ușă papucii și se prezenta numai în ~: în picioare purtau papuci cu mestii ascușiți la viri (VOR.); își asvîrlea papucii, de rălmnea numai în mestii (ALECS.); încălțat cu meși și papuci de saftian galben (FIL.) ¶ ② A-i da ~, a-i da mîna, a cuteza ¶ ③ Astăzi: pantofi țărănești făcuți din bucăți de postav [tc. mes-ti].

MEȘINĂ (pl.-ni) *sf.* ① Piele de oaie tăbăcită: cizme galbene de ~, cu botul ascuțit (A.-GH.) ¶ ② *pl. Mold.* ① Nădragi de meșină purtați de țărani chiaburi (MAN.) [tc. meș-in].

○ **MEȘNITĂ** (pl.-te) *sf. Mold.* ① Mincare preparată din meiu pisat și lapte dulce [comp. serb. mješnica].

‡ **MESTE** (meso) *vb. tr.* A turna (vin, etc.) în pahar [lat. mescere].

MEȘTER *sm.* ① Cel ce a învățat o meserie și o exercită: ~ dulgher, zidar, zugrav; ②: ~ul se cunoaște la lucru; ③: ~ul strică și dreg de frică, se zice în ironie unui meșteșugar prost; de aci: meșter(u)-strică, meșteșugar prost, care nu-și pricepe meseria ¶ ④ Lucrător îndemnat, dibaci ¶ ⑤ Meșteșugar care lucrează în atelierul lui propriu.

2. *adj.* ① Dibaci, îndemnat: a fost odată un vîntor foarte ~ (USP.); caută să le înfrumusețeze... din darul minilor lui ~e și răbdătoare (VLAH.) ¶ ② Femele sau băbă ~ă, și ca sf. meșteră, care se pricepe la vrăji și la farmece, vrăjitoare: o chinută de duhuri, și nu-l pot da de leac... toate babele ~e (CAR.); colindase pe furis prin satele dimprejur după meșter și cărturărese (OLVR.) [ung. mester < germ.].

○ **MEȘTER-GRINDĂ** (pl.-de) *sf. Trans. Oaș. Băn.* ① Grindă mai groasă și mai solidă la podul casei țărănești care susține celelalte grinzii ale tavanului: betega... s'o duce în mijlocul căsii sub ~ (CAR.) [ung.].

MEȘTERI (-eres) *vb. tr.* F ① A lucra, a fabrica (ca un meșter): Dan meșterea cu briceagul un cărucior pentru fetiță (VLAH.) ¶ ② A face, a executa.

MEȘTERIE *sf.* ① Măstrie: nime nu era harnic să-l întrecă în meșterla lui (SB.) [mester].

‡ **MEȘTERȘUG**... = MEȘTERȘUG...: o mare ~ si-l esc de scot ael izvor pînă în fața pămîntului (PRV.-MB.) [ung. mesterșeg].

‡ **MEȘTERȘUGI** (-uesc) *vb. tr.* și *intr.* A meșteșugi: sapă pămîntul și meșterșuguesc de găseșc de acele vine de izvor de apă (PRV.-MB.).

MEȘTER(U)-STRICĂ *sm.* = MEȘTER 1 ①. **MEȘTEȘUG** (pl.-guri) *sm.* ① Artă, măstrie, talent, pricepere: stau tolnăți pe niște... velințe, luorate cu ~ (USP.) ¶ ② Meserie: fete și băieți trebuie să învețe un ~, să aibă o meserie (A.-GH.); ③: ~ul la om e brăară de aur, cel ce cunoaște o meserie posedă un izvor de bogăție ¶ ④ Tertip, șiretenie; iscusință, dibăcie: se dă tute jos din capra trăsuri și, c'un felin de ~,

Fig. 3138.
Mestecănaș.

prinde cucoșul (CRG.); zmeul... știa alte ~uri prin care socotea că-i va pierde mai lesne (SB.) [meșter s.ug].

MEȘTEȘUGAR *sm.* ⊕ Cel ce exercită un meșteșug, meserias.

MEȘTEȘUGAREȚ, **MEȘTEȘUGARIT** *adj.* Dibaciu, îndeminatec, iscusit.

MEȘTEȘUGI (-gesc) *vb. tr.* ⊕ A lucra cu meșteșug, cu dibăcie, cu iscusință ¶ ⊕ ⊕ A u-nelti, a urzi.

MEȘTEȘUGIRE *sf.* ⊕ Faptul de a meșteșugi ¶ ⊕ Dibăcie, iscusință, pricepere; măiestrie: cu câtă ~, cu câtă măiestrie, ajunge la împlinirea scopului ei (BR.-VN.).

MEȘTEȘUGIT *adj.* ⊕ *p.* **MEȘTEȘUGI** ¶ ⊕ Lucrat cu artă, cu măiestrie, cu dibăcie ¶ ⊕ Artificial.

MEȘTEȘUGOS *adj.* Iscusit, dibaciu, care se pricepe la meșteșuguri: un tâlpoiu de babă, meșteșugosă la trebile sale, cum e stredelul dracului (CRG.).

MEȘTI, **MEȘTII** = MEȘI.

***METABOLISM** *sbst.* Totalitatea transformărilor pe care le încearcă organismele vii prin mișcarea nutritivă, prin efectul asimilațiunii și desasimilațiunii simultane [fr.].

***METACARP** *sbst.* ⊕ Cele cinci oase lungi care alcătuiesc scheletul palmei (Fig. 3139) [fr.].

***METACARPIAN** *adj.* ⊕ ⊕ Ce ține de metacarp: oasele metacarpale ¶ ⊕ Ce corespunde metacarpului [fr.].

***METACENTRIC** *adj.* ⊕ Privitor la metacentru, ce ține de metacentru: oarbă ~ă [fr.].

***METACENTRU** (*pl.-tre*) *sn.* ⊕ Punctul de întâlnire al verticalei centrului de gravitate al unui vas cu direcțiunea rezultantei presiunilor laterale pe care apa le exercită asupra vasului când se apleacă mai mult într-o parte decât în alta; pentru stabilizarea vasului, trebuie ca metacentrul să fie deasupra centrului de gravitate [fr.].

***METAFIZIC 1** *adj.* ⊕ ⊕ Ce ține de metafizică ¶ ⊕ Prea abstract.

2. METAFIZICĂ *sf.* ⊕ ⊕ Partea filosofiei care tratează despre primele principii ale cunoștințelor noastre și despre ideile universale ¶ ⊕ Abuzul abstracțiunilor; analiza amănunțită a sentimentelor, a pasiunilor ¶ ⊕ Partea cea mai înaltă a unei științe [fr.].

***METAFIZICIAN**, ***METAFIZIO** *sm.* ⊕ Cel ce se ocupă de metafizică: metafizicianul nostru se apropie să se uite (EMIN.) [fr.].

***METAFORĂ** (*pl.-re*) *sf.* ⊕ Figură de retorică prin care se transportă înțelesul propriu al unui cuvânt asupra unui alt înțeles care-i convine numai în virtutea unei comparațiuni subînțelese.

Astfel, când zicem: primăvara vieții, am înțeles înțelesul cuvântului primăvară prin metaforă; poezii lor nu găseau în univers destule metafore și comparațiuni pentru apoteoză eroilor (EMIN.) [fr.].

***METAFORIC** *adj.* ⊕ ⊕ Ce ține de metaforă ¶ ⊕ Plin de metafore [fr.].

***METAFAZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ⊕ Interpretarea sau tălmăcirea unei scrieri în altă limbă [fr.].

***METAHIRIS** (-lisse) *vb. tr.* A obicinui, a se folosi de ceva: nu mai metahirisea de mult căteia cu calmă (CAR.) [ngr.].

***METAL** (*pl.-le*) *sn.* ⊕ Ori-ce corp simplu, bun conducător de căldură și electricitate, opac și lustru, ductil și maleabil, precum: fierul, plumbul, aurul, argintul, etc.; toate sînt solide, afară de mercur, care e lichid, și de hidrogen, care e gazos; ~e prețioase, aurul, argintul și platina [lat.].

***METALEPSĂ** (*pl.-se*) *sf.* ⊕ Figură de retorică prin care se exprimă antecedentul prin consecuentul sau reciproc. Astfel: a trăit pentru a muri (antecedentul în locul consecuentului); îi jelim în loc de a muri (consecuentul în locul antecedentului) [fr.].

***METALIC** *adj.* ⊕ ⊕ Care aparține clasei meta-

lelor ¶ ⊕ De metal, ca un metal: luciu ~; sunet ~; o mare ușă de fier se învîrtește din ținți o'un scîrțit ~ (VLAM.) [fr.].

***METALICESC** *adj.* ⊕ Care conține substanțe metalice: și în satul Slatina... este apă metalicescă din care beau și fac și băi (C.-RAD.).

***METALIFER** *adj.* ⊕ Care conține unul sau mai multe metale: rocă ~ă [fr.].

***METALIZA** (-izez) *vb. tr.* ⊕ A face ca un corp să capete proprietăți metalice ¶ ⊕ A acoperi cu un strat subțire de metal ¶ ⊕ A acoperi cu un strat de plumbagină [fr.].

***METALOGRAFIE** *sf.* ⊕ Descrierea metalelor ¶ ⊕ Știința care tratează despre metale [fr.].

***METALOID** *sm.* ⊕ (*pl.-de*) *sn.* ⊕ Ori-ce corp simplu, rău conducător de căldură și electricitate, lipsit de luciu și metalic; mai toți metalloizii sînt gazoși sau solizi (oxigenul, clorul, fosforul, iodul, sulful, etc.); numai bromul este lichid [fr.].

***METALOTERAPIE** *sf.* ⊕ Metodă de vindecare a unor boale nervoase prin aplicarea pe corpul bolnavului a unor plăci metalice [fr.].

***METALURGIC** *adj.* ⊕ Care ține de metalurgie [fr.].

***METALURGIE** *sf.* ⊕ Artă de a extrage metalele din mine și de a le purifica [fr.].

***METALURGIST** *sm.* ⊕ Cel ce se ocupă de metalurgie [fr.].

***METAMORFIC** *adj.* ⊕ Cristalizat prin acțiunea căldurii centrale: rocă ~ă [fr.].

***METAMORFISM** *sbst.* ⊕ Calitatea unei roce metamorfice ¶ ⊕ Transformarea terenurilor prin acțiunea căldurii centrale [fr.].

***METAMORFOZĂ** (-ozez) *vb. tr. și refl.* ⊕ A (se) schimba, a (se) prefăce printr-o metamorfoză ¶ ⊕ A (-și) schimba, a(-și) prefăce exteriorul, caracterul propriu: simt că te iubesc în destul ca să mă metamorfozez îndată (ALECS.) [fr.].

***METAMORFOZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ⊕ Pretinsă transformare a unei ființe omenești în animal, în plantă sau chiar într-un obiect neînsușit, prin voința zeilor sau prin meșteșugurile vrăjitorilor; metamorfozele sînt frecvente în mitologie și în lumea basmelor ¶ ⊕ Prefacerile mai mult sau mai puțin numeroase suferite de corpul unei insecte, unui crustaceu sau unui batracian, de când a ieșit din ou pînă la starea-i perfectă ¶ ⊕ Schimbare desăvîrșită, prefăcere care intervine în existența unei persoane, în starea ei socială, în exteriorul sau în caracterul ei, etc.: am ascultat cu toată atențiunea, nopți întregi, povestirea acelei metamorfoze (I.-GH.) [fr.].

***METAN** *sbst.* ⊕ Gazu bălților sau protocarbura de hidrogen (CH₄) [fr.].

○ **METANĂ**, † **METANIE** = MĂTANIE.

***METAPLASM** (*pl.-me*) *sn.* ⊕ Modificarea formei unui cuvînt prin scoaterea, adăugarea sau schimbarea unei litere sau unei silabe [fr.].

***METAPSIHICĂ** *sf.* ⊕ Studiul faptelor care par supranaturale, în spec. din domeniul spiritismului [fr.].

***METARGON** *sbst.* ⊕ Corp simplu gazos descoperit (în 1898) de chimistul englez Ramsay [fr.].

***METASTAZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ⊕ † Deplasarea sediului unei boale ¶ ⊕ † Localizări secundare și generalizarea unei boli localizate la început ¶ ⊕ Figură de retorică prin care oratorul aruncă în spinarea altuia faptele pe care e silit să le mărturisească [fr.].

***METATARS** *sbst.* ⊕ Cele cinci oase de la talpa piciorului între încheietură și degete (Fig. 3704) [fr.].

***METATEZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ⊕ Mutarea din locul ei a unei litere într-un cuvînt. Astfel protopop în loc de protopop [fr.].

***METATORAX** *sbst.* ⊕ Segmentul sau inelul posterior al toracei insectelor (Fig. 3140) [fr.].

***METEHNĂ** (*pl.-tehnă*) *sf.* ⊕ Defect fizic sau moral, cusur: m'am vîndecat de metehnă

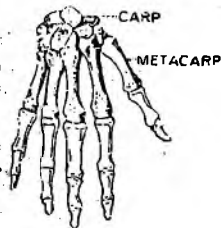

Fig. 3139. Metacarp.

Fig. 3140. Metatorax.

MEȘ-
MET

MET- poeziei și m'am înhamat la muncă serioasă (BR.-VN.) ¶ ② Stricăciune, vătămare.

○ **METEHAU** *sm.* Oas. Prost, nătărău (BRL.) (SEZ.).

○ **METELEU** *Trans.*, **METELEU** *Băn. sm.* Nătărău, prost: Era mut în patru dungi, Meteleu cu urechi lungi (RET.).

***METEMPSICOZĂ** *sf.* ✱ Doctrină care admite trecerea sufletului dintr'un corp într'altul, după moarte: Egiptenii aveau pe deplin dreptate cu metempsicoza lor (EMIN.) [fr.].

***METEOR** *sm.* ① ② Ori-ce fenomen ce se produce în atmosferă, precum: ploaia, grindina, ceața, vîntul, tunetul, curcubeul, etc. ¶ ③ ④ Persoană care are renume strălucit, dar trecător [fr.].

***METEORIC** *adj.* ① ② Privitor la meteori ¶ ③ ✱ Fier ~, bolovan de fier căzut din văzduh și numit adesea „aerolit” [fr.].

***METEORISM** *sbst.* ✱ Starea pînteceului meteorizat de gazele îngrămădite în tubul digestiv [fr.].

***METEORIT** *sm.* ✱ Aerolit [fr.].

***METEORIZA** (-izez) *vb. tr.* ✱ A umfla și distinde pîntecele prin îngrămădirea de gaze în tubul digestiv [fr.].

***METEOROGRAFIE** *sf.* ② Descrierea meteorilor [fr.].

***METEOROLOGIC** *adj.* ② Privitor la meteorologie; *semne ~*, semne convenționale adoptate (de la 1873 încoa) de meteorologiștii tuturor țărilor, spre a însemna figurat diferite stări ale atmosferei (□ 3141) [fr.].

☉ Ploale.	☼ Poleiu.
▲ Grindină.	☾ Curcubeu.
⚡ Rouă.	☼ Fulgere fără tunet sau fără trăsnet.
← Turturi de ghiață.	⚡ Tunete fără fulgere.
✱ Zăpadă.	☼ Brumă.
△ Măzăriche.	☼ Viscol.
▽ Chiciură.	☼ Auroră boreală.
☼ Furtună.	☼ Inel în jurul soarelui.
☼ Vijelie.	☼ Halo.
☼ Ceață.	

Fig. 3141. Semne meteorologice.

***METEOROLOGIE** *sf.* ② Partea fizice care studiază fenomenele ce se produc în atmosferă și chestiunile în legătură cu acestea [fr.].

***METEOROLOGIST** *sm.* ② Învățat ce se ocupă cu meteorologia [fr.].

***METEREZ** (*pl.-eze*) *sn.* ✱ ① Întăritură militară, bastion, șanț, redută: după ce luă un asalt un rînd de ~, căzu rănită în pîntec (ODOB.). ¶ ② Gaură, deschizătură într'un zid de apărare a unei cetăți, prin care cei asediați împușcă asupra năvălitorilor (□ 3142): în zile de neîmîniste... zăvorau uşile de fier și s'aseazău ou flinte la ~ (VLAH.) [c. mete- r iz].

† **METERHANEA** → **MEHTERHANEA**.

***METICULOS** *adj.* Migălos; prea scrupulos, care se teme de ori-ce lucru mic și neînsemnat [fr.].

***METICULOZITATE** *sf.* Caracterul unei persoane meticuloase [fr.].

***METIL** *sbst.* ✱ Radicalul alcoolului metilic [fr.].

***METILIC** *adj.* ✱ Alcool ~, lichid incolor, volatil și inflamabil extras din lemn prin distilarea într'un vas închis [fr.].

***METIS**, **METISĂ** *adj.* și *sm. f.* ① ② Născut(ă) dintr'un tată alb și o indiană (din America) sau dintr'un tată indian și o mamă albă ¶ ③ Născut din două animale de soiuri diferite, corcitură ¶ ④ Vegetal produs din amestecul a două specii diferite [fr.].

***METOC**, **METOH** (*pl.-toase*) *sn.* ① Sucursală a unei mănăstiri mari, pusă sub protecțiunea acesteia: plecărăm să vizităm un metoh al mănăstirii (ALECS.P.)

¶ ② Locuință destinată pentru șederea călugărilor, departe de sediul mănăstirii lor, într'un oraș, etc. [ngr. *metóχov*].

***METOD** (*pl.-oade*) *sn.* = **METODĂ**.

***METODĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① Modul de a spune sau de a face ceva cu oare-care orînduială, după anumite principii ¶ ② ③ Orînduirea materiilor și ideilor într'o carte sau în predarea instrucțiunii în așa fel încît cel ce citește sau învață să poată pricepe mai bine: metoda și programul lor de învățatură era același pentru toți (NEGR.) ¶ ④ ⑤ Titlul unor cărți elementare, în spec. pentru învățarea unei limbi: ~ de limba latină; ~ franceză ¶ ⑥ ⑦ Carte didactică muzicală după care se învață cîntul sau cunoștințele începătoare ale unui instrument de muzică: ~ de piano, de violă ¶ ⑧ În istoria naturală: clasificățiune ¶ ⑨ Fel de a fi, obiceiul, apucături particulare [fr.].

***METODIC** *adj.* ① Făcut cu metodă, cu orînduială ¶ ② Care are metodă ¶ ③ **NEMETODIC** [fr.].

***METODISM** *sbst.* ② Doctrina religioasă a metodistilor [fr.].

***METODIST** *sm.* ② Membru al unei secte religioase protestante (intemeiată în 1720 de Wesley) ale cărei doctrine sînt foarte severe [fr.].

***METODOLOGIE** *sf.* ② Partea științei care se ocupă cu metoda, în spec. cu metoda de predare a unei științe, a unei limbi, etc. [fr.].

METOH → **METOC**.

***METONIMIC** *adj.* ② Privitor la metonimie [fr.].

***METONIMIE** *sf.* ② Figură de retorică cu care se exprimă efectul prin cauză, cauza prin efect, conținutul prin conținător, lucrul prin locul unde se face, obiectul posedat prin posesor, concretul prin abstract: „Marte” în loc de „război”, „lauril” în loc de „victoria”, „a bea un pahar de vin”, „Pentelcu”, în loc de „cavalcad de Pentelcu”, „se citește în Homer” sînt exemple de ~ [fr.].

***METONOMAZIE** *sf.* ② Schimbarea unui nume propriu prin traducerea lui în altă limbă. Ex.: Samoil „Mlou” în loc de Samoil „Klein” [fr.].

***METOPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* ② Fie-care din spațiile dreptunghiulare sau pătrate, adesea împodobite cu ornamente, care, în friza dorică, separă triglifele unele de altele (□ 3143): eram admirînd frumosele metope dintre triglifele trizei exterioare ale Partenonului (NEGR.) [fr.].

***METOPOSCOPIE** *sf.* Pretinsă artă de a prezice cuiva viitorul după examinarea trăsăturilor feței [fr.].

***METRIC** *adj.* ① Privitor la măsurile și greutatele cari au ca bază metrul și unitățile care derivă dintr'însul: sistemele ~ (→ TAB. XXXVI) ¶ ② ③ Care stă în raport cu picioarele versurilor sau cu compunerea versurilor la vechii Greci și Romani: vers ~ [fr.].

***METRICA** (*pl.-ei*) *sf.* ③ Știința cantității silabelor în cuvintele grecești și latine [fr.].

† **METRICA** (*pl.-ce*) *sf.* Condiția în care se înscriseră numele celor născuți saubotezați [pol. *metryka*].

***METRITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ✱ Inflamațiunea matricei [fr.].

***METROLOGIC** *adj.* Privitor la meteorologie [fr.].

***METROLOGIE** *sf.* ① Studiul greutateților și măsurilor la toate popoarele ¶ ② Carte care tratează despre acestea [fr.].

***METRONOM** (*pl.-oame*) *sn.* ① Instrument cu pendul care indică după anumite gradațiuni mișcarea precisă ce trebuie să aibă execuția unei bucatii muzicale (□ 3144) [fr.].

***METROPOLĂ** (*pl.-ie*) *sf.* ① ② Scaunul țării, capitală ¶ ③ ④ Oraș unde se află o arhiepiscopie ¶ ⑤ ⑥ Statul în raport cu coloniile sale [fr.].

Fig. 3143. Metopă.

Fig. 3142. Meterez.

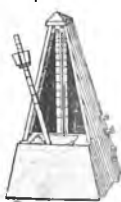
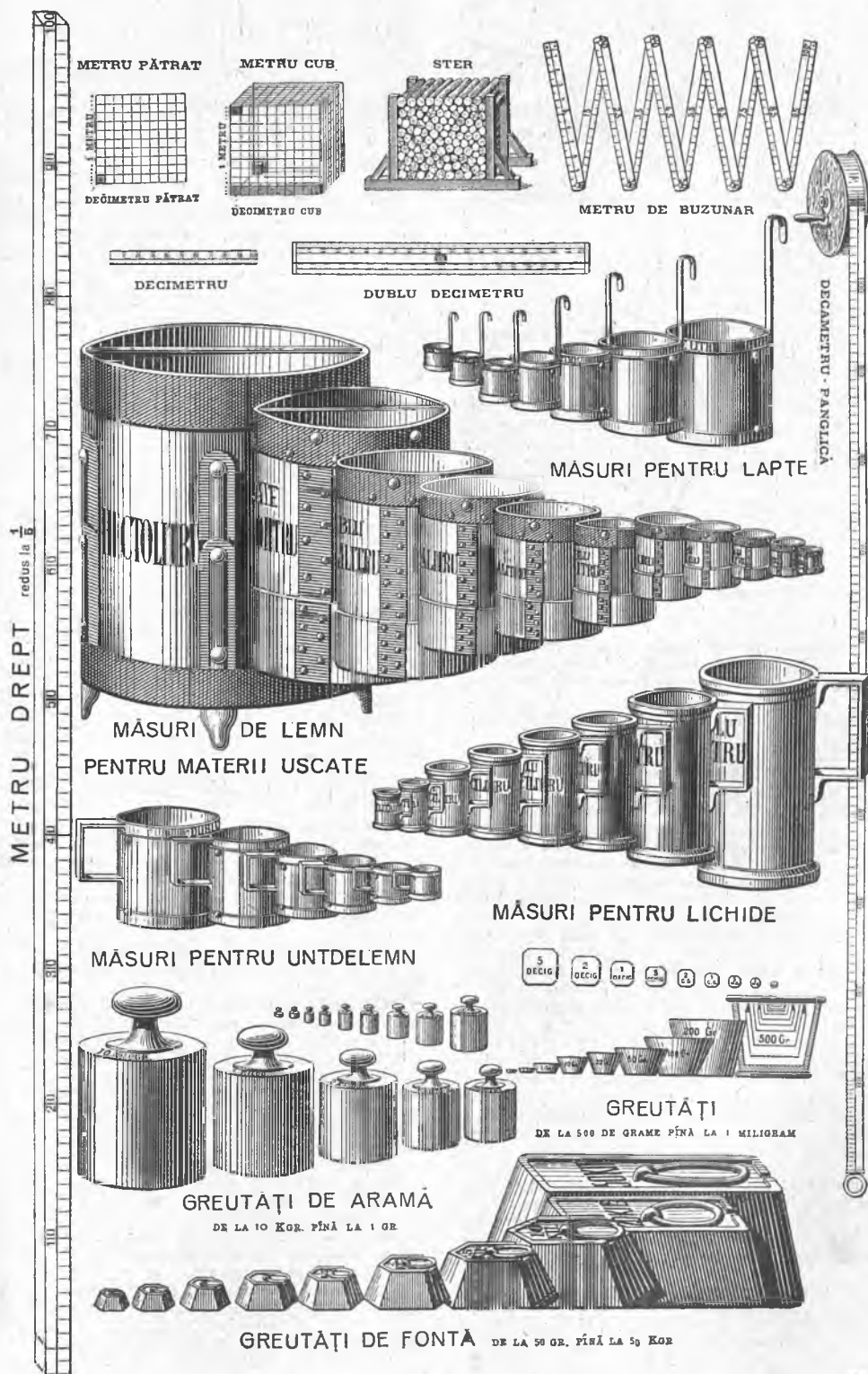

Fig. 3144. Metronom.

***METROPOLITAN** 1. *adj.* ① Ce are caracterul unei metropole: oraș ~ ② Arhiepiscopal: biserică ~.

2. (pl.-ne) *sn.* Drum de fier în interiorul unui oraș, cu trenuri care circulă mai mult pe sub pământ (3145) [fr.].

Fig. 3145. Metropolitan.

***METRU** *sm.* ① Unitatea care, în sistemul metric, servește la măsurarea lungimilor și de la care derivă toate celelalte măsuri întrebuințate în acest sistem. Metrul este a zece milioanea parte din sfertul meridianului pământesc ② Măsură de lemn, de metal sau de panglică care are lungimea unui metru (3146) ③ ~ curent sau ~ linear, de lungimea unui metru, în opoziție cu metrul pătrat sau cub ④ ~ pătrat, unitate de măsură de suprafață, egală cu un pătrat cu laturile de câte 1 metru ⑤ ~ cub, unitate de măsură pentru volume, egală cu un cub ce are laturile toate de câte 1 metru ⑥ Piciorul unui vers grec sau latin [fr.].

Fig. 3146. Metrul este a zece milioanea parte din sfertul meridianului pământesc.

MEU 1. *adj. pos. m.* (f. mea; — pl. m. mei, f. mele): alui ~; casa mea; copiii mei; cărțile mele.

2. Al ~, a mea, ai mei, ale mele *pron. pos.* [lat. meus].

***MEXICĂ** *sf.* Stofă de bumbac (adusă din Mexic).

***MEXICAN** 1. *adj.* ● Din Mexic.

2. *sm.*, **MEXICANĂ** (pl.-ne) *sf.* Locuitor (locuitoare) din Mexic.

***MEZALIANȚĂ** (pl.-te) *sf.* Căsătorie cu o persoană de un rang cu mult mai jos [fr.].

MEZAT (pl.-turi) *sn.* Vinzare publică, licitație: vinzare ce se face cu ~ să se întărească cu hotărâre (leg.-car.); oile ~ optzeci de mil de galbeni a numărât Grecul la ~ (vlah.); a scoate la ~, a scoate la vinzare prin licitație: acest cârmător îl scoate oile o moșie la ~ (u.-gh.) [tc.].

○ **MEZDREA**, **MEZDREAȚĂ** (pl.-drele) *sf.* Trans. Băn. (conv.) (pol.) (luis.) Cuțitoaie [mez d r i].

MEZDRI, **MIZDRI**, **MEJDRI** (-resc) *vb. tr.* ① A jupui de carne (piele), a cărnosi ② A jupui copacii de coajă (virc.): dă fuga, că oile mezdesc pomii (rv.-arg.) ③ Trans. (conv.) A ciopli cu cuțitoaia ④ A risipi, a toca, a păpa (banii) [sl. mezdriti].

MEZEL (pl.-luri) *sn.* ● Tot ce se mănâncă în mici cantități înaintea mesei (sărături, măsline, iere, sardale, etc.), spre a deschide pofta de mâncare: oile un ~, cite un păhăruț de vin (vlah.); băcanul a încărcat un coș mare cu fel de fel de ~uri și cu vre-o douăzeci de sticle de vin (car.) [refăcut din mez ele, pl. din "meze a < tc. meze].

MEZELIC (pl.-leuri) *sn.* ① X Mezel: a intrat în circulație... să-și primească înima cu un cloacan de rachiu și cu ova ~ (car.); oasești!... oăzură pe faturile cu ~uri, preum cad lăcustele peste holdele plugarilor (fil.) ② Seminte de dovleac muiate în sare și prăjite ③ Dres, aromă [tc.].

***MEZENTER**, **MESETER** *sbsl.* = BEZER.

MEZIL = MENZIL.

MEZIN 1. *adj.* ① Cel mai tânăr (din copiii aceleiași familii) ② Degetul ~ (vor.), degetul cel mic.

2. *sm.*, **MEZINA** (pl.-ne) *sf.* Copilul cel mai mic, cel din urmă născut: noi să rămânem aici, în casa bă-

trinească, ca mezinii ce sîmbem (arg.); mezină din ~ ce în ce se făcea mai slută (car.) [vs. m e z i n ū].

MEZIT *sm.* ● Pește de mare, numit și „me-git” sau „bacallar” (*Gadus caxinus*).

***MEZOZOIC** = MESOZOIC.

MEZUINĂ = MIEZUINĂ.

***MEZZA-VOCE** *sbsl.* ● Jumătate voce; cîntare cu intensitatea redusă, cu mai puțin volum de voce [it.].

MEZZO-FORTE *adj.* și *adv.* ● Potrivit, în ce privește tăria vocii; cu o voce mijlocie între „piano” și „forte” [it.].

MEZZO-SOPRANO *sf.* ● Cîntăreață cu vocea mai puțin flexibilă decât cea de soprano [it.].

MI, **-MI**, **MI-** *pron.* ① — EU ② F Se întrebuințează uneori în mod expletiv: las-o în turmă la mine, și ~!-oiu îngrăji-o ca și pe-ale mele (usp.); și odată ~!-o înșacă el, unul de-o mină și altul de cealaltă (arg.); prinde pe zmeu și ~!-i trîntește pînă la brîu în pămînt (sb.).

MI *sm.* ● Numele treptei a treia din scara muzicală (3147) [it.].

MIA (pl. miele) *sf.* ● Miel de parte femească: C'a mîncat carne de Fig. 3147. Mi. ~ și costă de purcea (rk.-brs.); mielele se rătăciseră pe oîmpie (usp.) [lat. agnēlla].

MIALĂ (pl. miele) *sf.* ● — MIA ① — ARȘIC de miel.

MIARȚĂ (pl. mîrte) *sf.* F O ~ de copil, un copil micuț, pipernicit: îi făcu o ~ de copil, pînă nu era încă de șapte luni (usp.).

***MIASMĂ** (pl.-me) *sf.* ① Termen cu care se denumeau altădată particulele invizibile provenite din descompunerea substanțelor organice animale sau vegetale, mai ales în bălți; se atribuie astăzi microbilor efectele care se atribuiau odinioară mias-melor ② Duhoare, emanățiune bolnăvicioasă: atmosfera e împuțată de miasme fetide (alecs.); ③ vîntul puternic al liberalismului... a curățit atmosfera de mias-me infecte ale slugăriei reacționare (car.) [fr.].

† **MIAS** *sm.* X Căpetenie peste o mică de oa-menii.

† **MIATĂ** *sf.* Băn. Oaș. ● Lingoare, tifos.

MIAU 1. *interj.* ● Imită strigătul pisicii: Se sperie și prin oasă însoape a alerga, și ~! ~! cu un glas groaznic a țipa și a striga (pann.).

2. *sbsl.* F ① Cît să zici ~! într-o clipă, cît ai clipi din ochi ② A nu zice nici ~! (car.), a nu rosti nici un cuvînt.

MIAUNĂ, **MIEUNĂ** (miaun, mieun) *vb. intr.* ● refl. ● A striga ca pisica, a miolăi: În pod miaună mo-tanții (emin.); motanul din castel mieună (emin.); mieunîndu-se ca o pisică cu coada tălăstă (ret.) [m i a u].

MIAUT (pl.-te) *sn.* ● Micunătură, strigătul pi-sicii: auzau ~ele lungi și îndoit ale motanului (emin.) [m i a u].

○ **MIAZĂ-CALE** *sf.* Jumătatea drumului: Cînd au fost în miez de ~, s'au întîlnit cu sînta Luni (brl.) [mie z + cale].

MIAZĂ-NOAPTE *sf.* ① ● Nord: dinspre ~, de sub un desă de săcii, apare Oltul (ilah.) ② ● P Un fel de nălucă ce umbă la miezul-noptii pe la răspîntii: și tot pe lîngă garduri, ca ~, ca să nu-l simți nici oînni, aîde, aîde, pînă ajunsă (usp.) ③ ● = GRU-NEGRU; CIORMOLAG ④; SOR-CU-FRATE [lat. mēdian noctem].

MIAZĂ-ZI *sf.* ● Sud: ocheanul de la ~ tîind pre uscat Aravia (n.-cost.) [lat. mēdian diem].

MIC *adj.* ① Care are puțină lungime, suprafață sau volum: un creion ~; o țară ~ă; o nucă ~ă; — DEGET ② ③ Literă ~ă, minusculă ④ A Cîrui statură e mai pre jos de cea obicinuită, scund: un om ~; — STAT ⑤ De o vîrstă fragedă: un copil ~; de ~, din copilărie; mai ~, mai tînăr: e mai ~ decît soră-sa; — MARE ⑥ ⑦ ~ Minor: ~ se chiamă pînă în 25 de ani, țară de-acolo înainte se chiamă mare (prv.-mb.) ⑧ Puțin numeros: o armată ~ă ⑨ Pu-țin important, puțin considerabil: un oraș mic; o avere mică ⑩ ⑪ Josnic, meschin: un suflet ~; la suflet [lat. vulg. *m i c u s = gr. dial. μικρός < μικρός].

***MICA** *sf.* ● Piatră strălucitoare care se des-

face în pături subțiri, transparente și cu luciu metalic; întrebunțată în loc de geamuri, pentru facerea sticlelor de lampă, etc. (3147): sticlă mobilă de nisip curat, în care seîntele puncte de ~ (ure.) [fr.].

† **MICĂ** *sf. Mold.* ① Minuță, clipă: într-o ~ de ceas, într-o clipă ¶ ② *Mold.* Pe ~ pe coasă, la fie-care moment, în fie-care clipă: mă simt eu cum mă sfîrșesc pe ~ pe ceas (ALECS.). [lat. mica „fărîmă”].

***MICACEU** *adj.* ① Care conține mica ¶ ② Care seamănă cu mica [fr.].

***MICASIST** (*pl.-turi*) *sn.* Rocă cu înfățișarea de pături suprapuse alcătuită din mica și cuarț [fr.].

MICHIDUȚĂ *sm.* ② Unul din numeroasele numiri populare ale necuratului.

MICIME *sf.* ① Puțina întindere în lungime, suprafață sau volum, micșorime ¶ ② Josnicie: ~ de suflet; văz, simț, înțeleg toate micimile lumii (OLVR.) [mic].

***MICR-**, **MICRO-**, prefix care se pune pe lângă un nume, spre a indica că e vorba de a milionimea parte a unității: *micro-tarad* [fr. < gr.].

***MICROB** *sm.* # Nume dat unor organisme microscopice, animale sau vegetale, care se desvoltă în fermentațiuni și cărora li se atribuie cele mai multe din boalele epidemice și molipsitoare (3148) [fr.].

Fig. 3148. Microbi: D. de dalaic; — T. de tuberculoză; — A. de angină difterică.

***MICROBIAN** *adj.* # ① Care e de natura microbilor ¶ ② Produs de microbi [fr.].

***MICROBICID** *adj.* # Care omoră microbii [fr.].

***MICROBIOLOGIC** *adj.* # Privitor la microbiologie [fr.].

***MICROBIOLOGIE** *sf.* # Știința care se ocupă cu studiul microbilor [fr.].

***MICROBIOLOGIST** *sm.* # Cel ce se ocupă cu microbiologia [fr.].

***MICROCEFAL** *adj.* și *sm.* ② Cu capul foarte mic (3149) [fr.].

***MICROCEFALE** *sf.* ② Micime a capului, desvoltarea insuficientă a craniului și a creierului, însoțită în genere de idiotie [fr.].

***MICROCHIMIE** *sf.* ② Aplicațiunea microscopului la analiza chimică [fr.].

***MICROCOC** *sm.* # Gen de microbi, de formă globuloasă, din care fac parte microbul meningitei cerebro-spinală, gonococul blenoragiei, pneumococul, stafilococul, streptococul, etc. (3150) [fr.].

***MICROCOSM** *subst.* ② ① Lume mică, redusă, prescurtată ¶ ② Nume atribuit omului de către filosofi vechi cari îl considerau ca un rezumat al universului [fr.].

***MICROCOSMIC** *adj.* ② Ce aparține microcosmului, omului [fr.].

***MICROFON** (*pl.-oane*) *sn.* ② Instrument care permite să se audă mai tare sunetele slabe, abia auzite altminteri (3151) [fr.].

***MICROFOTOGRAFIE** *sf.* ② Fotografiera unei imagini mărite cu microscopul [fr.].

***MICROGRAF** *sm.* ② Cel ce se îndeletnicește cu micrografia [fr.].

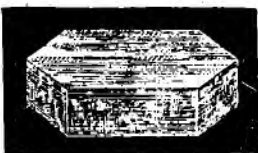

Fig. 3147. Cristal de mica.

***MICROGRAFIC** *adj.* ② Privitor la micrografie [fr.].

***MICROGRAFIE** *sf.* ② Descrierea, studiul obiectelor ce se pot vedea numai cu microscopul ¶ ② Scriere care tratează despre cercetările microscopice [fr.].

***MICROHM**, **MICROOHM** *sm.* # Unitate electrică de rezistență, echivalentă cu a o milioana parte dintr'un ohm (abreviat *po.*) [fr.].

***MICROLIT** *sm.* # Element cristalin microscop a cărui prezență se recunoaște în unele roce [fr.].

***MICROLITIC** *adj.* # Se zice despre o rocă ce conține microliti [fr.].

***MICROMETRIC** *adj.* ② Privitor la micrometru [fr.].

***MICROMETRIE** *sf.* ② Măsurarea dimensiunilor extrem de mici [fr.].

***MICROMETRU** *sm.* ② Nume dat mai multor aparate care au de scop să măsoare foarte exact obiecte și unghiuri extrem de mici sau imagini mititele observate la microscop sau cu ajutorul unui instrument optic [fr.].

***MICRON** *sm.* Unitate de măsură egală cu a mia parte dintr'un milimetru (abreviat *μm.* sau *μ.*) [fr.].

***MICROOHM** = **MICROHM**.

***MICROORGANISM** (*pl.-me*) *sn.* # Viețuitoare (microb sau bacterie) așa de mică, încît nu se poate vedea decît cu microscopul [fr.].

***MICROSCOP** (*pl.-oape*) *sn.* ② # Instrument de optică care mă-

rește foarte mult permițînd să se vadă lucrurile sau ființele cele mai mici cari nu se pot zări cu ochiul liber (3152, 3153) [fr.].

***MICROSCOPIC** *adj.* ② # Care se face cu ajutorul microscopului: observa-

țiune ~ă ¶ ② # Care se poate vedea numai cu microscopul: tință ~ă ¶ ③ Mititel, extrem de mic: lucrare ~ă; tablou ~; (era) de o statură ~ă (NEGR.); popor ~ [fr.].

***MICROSCOPIE** *sf.* ② # Știința care se ocupă de ființele vii studiate cu ajutorul microscopului ¶ ② Arta de a se servi de microscop [fr.].

***MICROTOM** (*pl.-oame*) *sn.* ② # Instrument cu care se pot tăia felii extrem de subțiri în vederea cercetărilor microscopice [fr.].

***MICROZOARE** *sf. pl.* # Clasă de animale de apă foarte mici care se pot vedea numai cu microscopul [fr.].

***MICSANDRĂ** (*pl.-re*) *sf.* ② ① Plantă cu frunzele acoperite cu peri linoși, cari le dau o culoare albă-cenușie, cu flori mari, albe, roșii sau violete, cu miros plăcut (*Matthiola incana*) (3154) ¶ ② ~ (-GALBENĂ) = **MICSUNELE**

RUGINITE ¶ ③ **MICSANDRE**.

SĂLBATICE, frumoasă plantă cu flori mari, galbene ca pucioasa, plăcut mirositoare; crește prin locuri pietroase.

***MICSOR** *adj. dim. MIC:* cea ce va ucidă cocon ~.

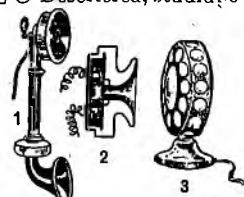

Fig. 3152. 1. 2. de telefon; 3. de radiofonie.

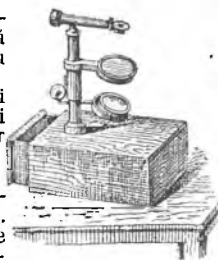

Fig. 3152.

Microscop simplu.

Fig. 3153.

Microscop compus.

Fig. 3149. Microcefal.

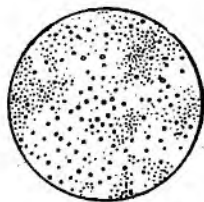

Fig. 3150. Micrococi.

Fig. 3154. Micsandră.

acela se va pedepsi mai cu rea moarte (PRV.-MS.); să le facă fe-
telor o zestre cît de micșoară (CAR.).

MICȘORA (-orez) *vb. tr. și refl.* A (se) face mai
mic [micșor].

MICȘOREL *adj. dim.* MICȘOR.

MICȘORIME *sf.* Micime: ~a zestrei ce aducea
fata (BR.-VN.); ~a de suflet să ne mustre... pentru opi-
niile noastre politice (SOL.) [micșor].

MICSUNEA, **†MICSUNEA** (*pl.-nele*) *sf.* ♀ ♂ = TO-
PORAȘI ♂ ♀ ♂ = TĂMIȚOARĂ ♂

♀ ♂ = NOPTICOASĂ ♀ ♂ = VIOREA-
NEMIROBITOARE ♀ ♂ ~-DE-BALTĂ,
~UA-APEI = ROSĂTEA ♀ ♂ ~-
GĂLBENĂ = MICSUNELE-RUGINITE
♀ ♂ *pl.* = MICSANDRĂ ♂; CA-
TIFELUȚĂ ♂ ♀ MICSUNELE-DE-
MUNTE = UNGHIA-PAȘĂRII ♀
MICSUNELE-GĂLBIOARE = TREI-
FRĂȚI ♀ MICSUNELE-RUGINITE,
plantă cu frunze ascuțite acoperite
de peri; are flori galbene-
aurii, cu miros foarte plăcut, a-
șezate în vârful ramurilor (*Cheir-
anthus cheiri*) (□ 3155) [tc.
mehekšē].

MICSUNIȚĂ (*pl.-nele*) *sf.* Mold. ♀ = MICSAN-
DRĂ ♂ : O gînașă ~ în tăcere Mă fixează c'o privire gîndi-
toare (VLAM.) [micsune].

MICSUNIȚU *adj.* De culoarea micșunelei,
ruginiu.

† **MICȘURA** = MICȘORA.

MICȘOR = MICȘOR: la dreapta este o cămară...
peștură femei, ca mai micșoară (ISP.).

○ **MICUTEL**, *f.* -TEA, -ȚICĂ *adj.* Băn. Trans. *dim.*
MIC: De micuță, micuțea, Drag mi-ai fost
ca inima (NOV.).

MICUȚ *adj. dim.* MIC: minușila
ala ~a... nu putea să fie decît de fată (ISP.).

○ **MICUȚEL** *adj. dim.* MICUȚ.

○ **MIDHAI**, **MIDHOC** = MIHALȚ.

MIDIE *sf.* Gen de moluște
care trăesc în mare și au corpul
închis, între două scoici ovale și
lungărețe (*Mytilus*) (□ 3156) [ngr.
mōdi].

MIE¹ *adj. num. și sf.* ♂ Zece
sute: o ~ de oameni; am plătit treizeci de lei mie de coale;
o ~ și una de nopti ~ **HALIMĂ** ♂ ♀ ♂ *Pr. ext.* Un
număr foarte mare, dar nedeterminat: Ți-am spus-o
de o ~ de ori; o ~ și o sută, foarte mult, un număr
considerabil [lat. milia].

MIE², ~ **EU** [lat. mīhi].

MIEȚ (*pl.-duri*) *sn.* ♀ ♂ = **HIDROMEL** ♀ ♂ Bău-
tură preparată din miere lăsată să fermenteze:
oupele ou ~, Oprite lung la gură, trec vasele... din om în
om (COȘA.) [vsl. mēdū].

MIEL (*pl. miei*) *sm.* ♂ Fătul mascul al oii,
astfel numit de cînd se
naște pînă la întărcarea
lui; e emblema blîndeței
și a timidității: blînd ca
un ~; ~ul lui Dumnezeu, om
foarte blînd (□ 3157); ♂:
~ul blînd suga de la două oi;
~ **OAIE** ♂ ♀ ♂ **LIMBA** ~ **ULUI**
~ **LIMBA** ♂ ♀ ♂ X Carne de miel
♀ ♂ Persoană foarte blîndă
și blajină [lat. agnēl-
lus].

MIELAR *sm.* ~ Ciobanul
care păzește mieii [miei].

MIELĂREA *sf.* Arbust,
originar din sudul Europei,
cu flori violetă cu miros foarte
aromatic; se cultivă ca plantă
decorativă (*Vitex agnus cas-
tus*) (□ 3158) [miei].

MIELUȘEL (*pl.-ei*) *sm.*,
MIELUȘEA (*pl.-sele*) *sf.* ♂ *dim.*
MIEL, **MIA**: viteazul... se supune
ca un mieluleț (ISP.); era blînd și supus
ca o mielulea (CAR.) ♀ ♂ **MIELUȘEL** ♀ = PAPANĂȘI.

Fig. 3155.
Micșunele-ruginite.

Fig. 3156. Midie.

Fig. 3157. Miel.

Fig. 3158. Mielărea.

MIELUȘIȚĂ (*pl.-te*), **MIELUȘICĂ** (*pl.-sele*) ~ =
MIELUȘEA.

MIELUȘOR *sm.* ~ *dim.* **MIEL**: Am un țarcușor Pînă
de ~1 (GOR.), ghicitoare despre „dînti”.

MIELUȚ *sm.* ~ *dim.* **MIEL**: Am un ~ tot venea dintr'un
pîrâu și-l stropes cu apă (VOR.); am un coșăraș plin ou ~1
albi (GOR.), ghicitoare despre „dînti”.

MIELUȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ~ *dim.* **MIA**: mielulea se
ținea în todeauna de bălet (SEZ.).

○ **MIERĂ** (mier) ~ *vb. refl.* = **MIRA**...: mă mieram
eu să fi mîncat lupul iarnă asta așa de în pripă (CRG.).

MIERCAN *sm.*, **MIERCANA** *sf.* ~ Nume dat
unui bou sau unei vaci ce s'a născut într-o Mier-
cufi: Miercana mugea, întorcînd capul cu niște ochi...
blînzi (OLVR.).

MIERCURI *sf.* ♂ ♀ A patra zi a săptămîinii,
între Marți și Joi: plec ~; Întîia zi de Crăciun cade în-
tr-o ~; Miercurea viitoare, trecută; Miercurea să nu rupi
castraveți, că se amărăso (GOR.); Lunea, Miercurea și Vi-
nerea să nu dai fruct din casă (VOR.); Miercurea strîmbă
sau frumoașă, a patra zi după Dumineca lăsatului
de brînză ♀ ♂ ♂ ♀ Sînta Miercufi, personifica-
rea zilei de Miercuri, în credințele poporului [lat.
mērcuris = mērcurii (dies)].

MIERE *sf.* ♂ Substanță semi-lichidă, de co-
loare gălbui, dulce ca zahărul, fabricată de albine
și depusă de acestea în alveolele fagurilor din stup:
dulce ca ~a; ~ **AC** ♂, **AGURDIA**, **BAN**¹, **MUSCĂ** ♂; **F**:
a unge (pe cineva) la inimă cu ~, a-i face o plăcere ne-
spusă cu vorbele ce i se adresează; **F**: să-ți taiu
cuvîntul cu ~ (ISP.), se zice cînd se întrerupe vorba
cuiva (=iartă-mă, că te întrerup); luna de ~, în-
țîia lună a căsătoriei ♀ ♂ **MIEREA-URSULUI**,
plantă, cu frunzele catifelate și moi, cu flori mici
albastre-violete (*Pulmonaria mollissima*) [lat. vulg.
mēle = clas. mēli].

MIERIOR *adj. dim.* **MIERIU**: Floricea mierioară,
Dulce-al fost la gurișoară (OK-BRS.).

† **MIERIU**, **MIERIU** *adj. Tr.-Carp.* Albăstriu, al-
bastru deschis, violet: le-au zis Grecii Savromați, de
pe ochii mieră-albinei (M.-COST.); Cucule, peană mierlie,
Spune mîndrului să vie (BRL.); Coderule frunză mierlie, Eu mă
cule, tu mă mîngie (OK-BRS.).

MIERLĂ (*pl.-le*) *sf.* ♂ Pasăre neagră cu
ciocul galben, care se hră-
nește cu fructe și cu in-

Fig. 3159. Mierla.

secte; învață ușor să fluiera, să repete unele cin-
tece și chiar cîteva vorbe (*Turdus merula*) (□
3159) ♀ ♂ ~ **SURĂ** sau ~ **GULE-
RATĂ**, varietate de mierlă, de
culoare brună închisă, cu o dungă
albă pe piept, cu pene sure pe
pîntece și cu un guler
alb-roșcat în jurul gîtului
(*Turdus torquatus*) (□
3160) [lat. mērula].

MIERLAI, **MIERLOI**...

= **MIORLAI**...: erau unsprezece
bursucel... mierlăind sub uge-
rul mamei (OOOS.).

MIERLEALĂ *sf.* ♂
Moarte.

MIERLESC *adj. Olten.* ♀ Strugure ~, varietate
de struguri mici și roșii (vinc.) [mierlă].

MIERLIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ~ *dim.* **MIERLĂ**: de volu
vina iarăși turturele, mierlițe... iarăși nu va fi treabă
mare (ISP.).

○ **MIERLIȚU** *adj. Olten.* Se zice despre o apă
care nu e nici turbure nici limpede (rv.-CRG.): nu
s'a limpezit bine riul, e cam ~ (PSC.); ~ *adv.*: a se
uita ~, a se uita gales (CIAUS.) [probabil din
lat. vulg. *mēr(u)lus < mērus „curat” +
suf. -iu].

Fig. 3160.
Mierla-gulerată.

MIERLOI ⇌ MIERLAI.

MIERLOIU *sm.* ① Bărbătușul mierlei: avea un ~ care fluiera căzăcesca (CAR.).

○ **MIERLOȘITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.* **MIERLĂ**: Ochii mei de ~. Limba mea de brîndușită (MAR.).

MIERLUȘCĂ (*pl.-uste*) *sf.* ① *dim.* **MIERLĂ**: O! tu, ~ dulce, tu trebul ai fil bună (DON.).

MIERLUȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.* **MIERLĂ**: te-ai învîtat minte, draguț! ~, pasăre murguță (TICH.).

MIERLUTĂ *sf.* ① Mică plantă cu tulpina foarte ramificată formînd tufe dese, cu flori albe, în formă destelute; numită și „rocina” (*Alsine verna*) (□ 3161) [comp. germ. dial. Miere].

MIEROS *adj.* (Dulce) ca mie-re-a, dulceag: ouvințele lui erau așa de mieroase, încît nu se putea opri de a nu-l asculta (ISP.).

MIERTĂ, MERTĂ (*pl.-te*) *sf.* *Mold. Trans.* Veche măsură de capacitate de 10 dimerli (= 1/2 chilă) întrebuințată pentru măsuratul grăunțelor (□ 3162): cea ce vor avea mierță sau vîdrea sau alte măsuri hicleâne... pre aceștia foarte să-i cîrte cu bătae (PRV.-LP.); dimerlia are 12 oca, 10 dimerlii fac o mertă, și 2 merțe fac o chilă moldovenească, care are 240 ocale (DON.); pentru mine... numai două merțe de orz și două de ovăș a dat tata (CRG.) [sl. „m ă r i c a < m ă r a „măsură”, comp. ung. m é r c e e].

MIEU = MEU.

MIEUŢA ⇌ **MIAUŢA**.

MIUNĂT *sbst.* ① Faptul de a mieuna, miorlăit: scotînd tipătu-l prelung şi tînguitor, ca un ~ (SAD.).

MIUNĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a mieuna; strigătul pisicii, miorlăit: au făcut... nişte mieunături schimosite, că s'au speriat ursul şi lupul (SB.).

MIEZ (*pl.-uri*) *sn.* ① Mijloc, partea din mijloc: la ~ de noapte (ISP.) (OLVR.) (COŞB.); Atunci mai dulce steaua luceşte 'n ~ de noapte (ALECS.); Era 'n amiazi şi 'n ~ de vară şi soarele-a scăzut spre seară (COŞB.); a adus el urfoiu verde în ~ de iarnă (RET.); la ~ de cale (MAR.); a tras în ~ul tirgului la hanul lui Manu (CAR.); În ~ul lumii reale, vedeam acum lumea fantastică... (a) poezilor (ON.); ~ul zilei, amiazi; ~ul nopţii, ceasurile 12 din noapte; la ~ de ~ de noapte (CIAUS.); În puterea nopţii; la ~ de miez-de-noapte (MAR.); cînd bat ceasurile 12 noaptea ① ② ③ Partea dinăuntru a poamelor: ~ de nucă ① ② ③ Partea moale a pîinii, spre deosebire de coajă: ~ de pîine ① ② ③ Cu ~, substanţial, temeinic; fără ~, fără valoare, gol, neînsemnat [lat. m ē d i u s].

MIEZII-PĂRESII, ○ **MIEZUL-PĂREȚII**, † **MIAZĂ-PĂREȚII** (*me*) *sbst.* ① Jumătătea sau mijlocul Păresimilor sau postului mare, care cade Miercurea, în a patra săptămîină după Duminica lăsatului de brînză: şi am dus-o noi așa pînă la Miezii-Păresii (CRG.); drept la mijlocul postului, a patra săptămîină, cade Miezul-păreței (VOR.); cînd au fost noaptea spre Miază-păresi... Alexandru-Vodă şi cu Căzaci au ieşit din curte (GR.-UR.) [miez + păresii].

MIEZOS *adj.* ① Cu miez, cărnos ① ② Substanţial, temeinic.

○ **MIEZUINĂ, MEZUINĂ** (*pl.-ne*) *sf. Trans.* ① Hotar; limita între două ogoare: de ce ai surpat miezuim? (LUNG.); a mai sădit şi un gir de solomi de-a lungul naieziniei (SLV.); Biharia, mezuina între Transilvania şi Ungaria (FR.-COR.) ① Spaţiul liber între două case [vsl. me z d i n a, refăcut după miez].

○ **MIEZURĂ** (*pl.-uri*) *sf.* ① Lîna decalitate mijlocie, inferioară „părului” şi superioară „codinei”; ce se scoate la pieptănăt (PAMF.) ① Bucov. ~ de grîu, tărîțe de grîu de al doilea (PAMF.) [refăcut din *pl. miezuri* < miez].

○ **MIGAI** ⇌ **MIGALI**.

MIGALĂ *sf.* Migăleală, minuțiozitate: apuofind repede coarda cea subțire cu o ~ de sunete asușite (OLVR.) [migăli].

MIGĂLEALĂ (*pl.-ești*), *Mold.* **MIGĂIALĂ** (*pl.-ești*)

sf. Faptul de a migăli (li); lucrare făcută încet, cu băgare de seamă, cu trudă și fără mult spor: la el versul se urzea încet, cu o ~ penibilă (VLAH.).

MIGĂLI (-ălesce), *Mold.* **MIGAI** (-ălesc) *vb. tr.* și *intr.* A lucra încet, cu mare băgare de seamă pentru cele mai mici amănunte și fără mult spor; a-și da prea multă osteneală, a se trudi prea mult timp pentru nimicuri: Tu petreol a ta viață Tot pe flori și pe verdețe, Migăind necontenit (DON.); Iși migălea fie-care frază și-și tortura capul pentru un epitet (VLAH.); De geaba gade-acasă, pierde vremea ticlînd, Prin cotruță migălînd (SPER.).

MIGĂLIȚ *adj. p.* **MIGĂLIȚ**. Lucrat cu multă minuțiozitate: (ciădrea) îmbrăcată ca 'ntr'o rețea de sculpturi ~e ou o rară măestrile (VLAH.).

MIGĂLITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a migăli, migăleală ① ② Lucrare făcută cu multă zăbavă, cu multă băgare de seamă pentru cele mai mici amănunte: pe pat, o scoară aleasă, în fel de fel de migălituri (OLVR.).

MIGĂLOȘ *adj.* ① Care cere prea multă zăbavă, care trebuie lucrat cu multă băgare de seamă în cele mai mici amănunte: pe uşile-l de stejar sînt să-pate cu multă măestrile iconile şi înfiorituri migăloase (VLAH.); cea mai migăloasă şi aleasă dulceață era... de miez de nucă (CRG.) ① ② Care lucrează migălînd: vîntoria n'a avut alți interpreți plastici decît pe migăloșii miniaturisti (COB.) [migăli].

MIGDAL *sm.* ① Arbore, originar din Turkestan și Asia centrală, cu flori trandafirii sau albe, cultivat și prin părțile noastre pentru fructul lui comestibil, numit „migdală” (*Prunus amygdalus*) (□ 3163) [vsl. < gr.].

MIGDALĂ (*pl.-e*) *sf.* ① Fructul migdalului, consistînd dintr'un simbur lunguleț, al cărui miez, gălbui-roșatic, la suprafață, și alb ca laptele în interior, e foarte gustos; cele mai multe migdale sînt dulci, altele au un gust amar și se numesc ~e amare.

○ **MIGOROȘALĂ** (*pl.-geli*) *Fig. 3163. Migdal.* *sf. Often.* (conv.) Migală, migăleală [m i g o r o ș i]. ○ **MIGOROȘI** (-oșese) *vb. tr.* și *intr.* *Often.* (conv.) (CIAUS.) (psc.) A migăi, a lucra încet.

***MIGRA** (-grez) *vb. intr.* A pribegi, a face migrațiuni [lat.].

***MIGRĂTOR** *adj.* Care pribegeste, care face migrațiuni: popoare migratoare [fr.].

***MIGRĂȚIUNE** *sf.* ① Părăsirea în masă de către un popor sau de o ceată numeroasă de oameni a țării locuite înainte, spre a se duce să se stabilească în altă țară ① ② Pribegirea, călătoria în alte țări pe care o fac unele animale și mai ales păsările, la anumite epoci ale anului: ~a rîndunelilor [fr.].

***MIGRENĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Durere care se localizează într'o jumătate a capului sau numai la tîmplă și e însoțită adesea de turburări digestive: se ferea și se sustrăgea de la judecare... sub pretextul unei subtile migrene (GR.-VN.) [fr.].

MIHALȚ, ○ **MIDHAI**, ○ **MIDHOC** *sm.*, *Trans.* **MI-**

HOALĂ *sf.* ① Pește de rîu ce seamănă cu somnul, cu capul mare, lat și turtit, cu corpul bălos, acoperit de solzi mici ce se văd numai cînd pielea e uscată; are coada rotundă; ficatul lui, foarte voluminos, e delicios și e cea mai gustoasă parte din el (*Lota vulgaris*) (□ 3164): aduseră două făruri lungulețe cu mihalți și cu păstrăvi rasol (ML.) [comp. ung. m e n y h a l].

MIHOHOL *1. interj.* ① Imită nechezatul cailor: de Bobotează... cînd merg cu iordanul, copiii strigă ~! (VOR.).

2. *sm. iron.* Cal; ⇌ **BEHEȚ** 2.

Fig. 3161.
Mierluta.

Fig. 3162.
Mierza.

Fig. 3163. Migdal.

Fig. 3164. Mihalț.

MIE-
MIH

MIHONA (-on), **MIHOTI** (-tesc) *vb. intr.* Anecheza: mihonă oș un mînz care sburdă (VLAH.) [comp. mihohol].

MIIME *sf.* ① Un număr de o mie de unități ② A o mia parte.

MIȘOARĂ (pl.-re) *sf.* *F. dim.* **MIȘ**¹: din două mișoare de lel, m'am ales numai cu două sute (FIL.).

MIJA *sf.* De-a ~, a) (jocul) de-a ascunsele; b) de-a baba-oarba: băiatul... parcă de-a ~ umbla jucînd (FANN) [mijil].

MIJI, *Mold. Bucov.* **AMIJI** (-ișeșo) *vb. intr. și refl.*

① A închide ochii pe jumătate (*vorb.* de cei somnoroși sau pe cari li supără lumina prea mare); a clipi: ochii-i mijeau somnoroși (VLAH.); cu oft mijesc ochii mai tare, ou atît bătrîna mea prietenă apare mai lîmpede (CAR.) ② A închide ochii, în jocul copiilor de-a mija: oînd se joacă copiii de-a mijloarea, cel ce vine mai de grabă la locul unde amîjește, stupește (*vorb.*) ③ A se ivi, a se arăta în așa fel, încît abia să se vadă: pe grinduri mijea colțul terbi (S.-ALD.); izvoarele ce mijesc pe sub dealuri (VLAH.); a-i ~ mustață, a-i rășări primele fire de mustață: mustăcioara abia mijea, de parcă era o umbră pe buza lui cea de sus (ISP.) ④ A (se) ~ de ziua, de zori, a se crăpa de ziua, a se revărsa de zori: de cum se mijî de ziua, norodul se grămădi în biserică (NEGR.); a alergat, plînă înoă nu mijea de zori, să bată la poarta lui Lotario (CAR.); mine dimineată, cum s'a amîji de ziua, să te scoli și să apuci încotro-i vedea cu ochii (CRG.) [vsl. mij-
zati].

MIJLOACĂ *adj. f.* Mijlocie, de mijloc: mî-nlînc pe fata cea mai mare, mînlînc și pe cea ~ (R.-COD.).

MIJLOC (pl.-loace) *sn.* ① Partea, locul care se află la o depărtare egală de amîndouă extremitățile; centru: ~ul drumului, orașului, pămîntului, unei fraze; ② la ~ul călătoriei; *vorb.* de timp: ~ul anului, zilei; a se pune la ~, a interveni spre a împăca sau a despărți doi înși cari se ceartă sau se bat: boterii din Tara-Românească se puseră la ~ ou rugăciuni și se făcu pace (ISP.); vîzîndu-nol că era cît pe să se încalere, ne punem la ~ și-l împăcam (CRG.) ③ La ~, a) între acestea, între timp, de atunci: stat ani la ~, de cînd n'a mai dat semne de viață; a trecut după aia o săptămînă la ~ (CAR.); b) la aceasta: vezi d-ata că-l un „dăcă” la ~ (ALECS.) ④ De ~, potrivit, mediocru, nici mare nici mic, nici bun nici rău, etc. ⑤ Partea de mijloc a corpului, taliei: a-si înclinge ~ul cu un brîu; a-si frînge ~ul; a prînde de ~; cu o mîină îi cuprînsese ~ul, iar cu cealaltă îi desmierdă încot fruntea și părul (EMIN.) ⑥ Ceea ce se face, ce slujește spre a ajunge la un scop: nu găseac nici un ~ de scăpare; a găsit ~ul de a se îmbogăți fără să muncească ⑦ A putîntă; chip: n'am ~ul să-ți ajut ⑧ Ajutor, intermediar: a căpătat acest post prin ~ul prietenilor săi ⑨ ~ Puntea fereștrăului ⑩ *pl.* Avere, stare: nu-mi permit mijloacele să cheltuesc atît [lat. mēdiu s locu s, influențat în fonetism de vsl. mēz d a].

MIJLOCAR *1. adj. Băn.* Mijlociu (*vorb.* de frați și surori): să meargă pre seară frațele ~ să-l păzească (CAT.).

2. (pl.-are) *sn.* Chinga, puntea fereștrăului.

MIJLOCĂȘ *1. adj.* De mijloc, mijlociu.

2. *sm.* ① Tăran cu care-care stare, nici codăș nici frunțas: claca era de trei mîini: frunțagii... și... și pîlmașii (GR.-N.) ② Calul înhamat la mijloc între alți doi.

MIJLOCEL ¹ (f.-CEA, -CICA) *adj. dim.* De mijloc, mijlociu.

MIJLOCEL ² (pl.-ele) *sn. din. MIJLOC.*

MIJLOCÎ (-oceso) *vb. tr.* A interveni, a se inter-pune.

2. *vb. intr.* A se amesteca, a lucra ca mijlocitor; a interveni: împăratul... va ~ a i se dă în căsătorie una din fetele arhiducelui (BALC.) [mijloc].

MIJLOCIE = **MIJLOCIU**.

MIJLOCIRE *sf.* Faptul de a mijloci, inter-venți(un)je ① **NEMIJLOCIRE**.

MIJLOCITOR, **-TOARE** *sm. f.* ① Care mijlocește, intermediar: și fără a pierde timp, puse mijlocitori de împăcătune (ISP.) ② Petitor, petitoare.

MIJLOCIU *1. adj.* ① De mijloc: de statură mijloole; al mai mare să fi avut șapte anșori, al ~ vre-o șase (CAR.) ② În ~, în termen mediu, în medie ③ Medieval.

2. **MIJLOCIE** *sf.* Starea, locul, prețul, etc. de mijloc, medic.

MIJOARCĂ *sf.* Jocul de-a mija, de-a ascunsele: învătător... puțin mă stingherea de la jocul mijoarcel, al zmelor și al oinel (GN.); *muj adesea* DE-A MIJOARCA: captiuror pe care mă ascundeam, cînd ne jucam noi băieții de-a mijloarea (CRG.) [mija; comp. rus. žmurki].

MIJOS *adj. și adv.* Cu ochii pe jumătate închiși: Se plimbau prin curte cu ochii în jos. Și ei și Tătărul se ulti ~ (FANN) [mija].

MIKADO *sn.* Titlu cu care străinii denumesc pe împăratul Japoniei [fr.].

① **MIL** (pl.-luri) *sn.* = **MILĂ**².

MILĂ ¹ (pl.-le, -li) *sf.* ① Sentiment de compătimire, de îndurare pentru suferințele sau nenorocirile altuia și pornirea de a le alina: a-i fi ~; a i se face ~; tatăl lui Alfred era așa de trist, că-mi făcea ~ (VLAH.); a-l plînge de ~; fă-ți ~ și pomănă cu mine! om fără ~; se hotără să plece unde mila Domnului o va duce (ISP.); ② de tîne mi-e ~, dar de mine mi se rupe inima, se zice cauza care-ți cere să-l ajuti, dar nu poți fără a-ți cauza fete însuși un prejudiciu; ③ unde omul bun a pus mîna, a pus și Dumnezeu mîla; ④ cine nu cruță paraua, nici de galben nu-i e ~, cei ce nu se arată ecconomi și la lucrurile mărunte risipesc ușor și averile mari ⑤ De silă, de ~, vrînd, nevrînd; cu voie, fără voie ⑥ Pomană, milostenie: a da ~; a cere ~; trăste din mila oamenilor; casa miilor, instituțiunea, locul de unde se împart milostenii săracilor ⑦ Har (dumnezeiesc), îndurare, grație, ⑧ unde pune mîna, pune și Dumnezeu mîla, se zice despre cineva căruia toate-i ies cu noroc, toate-i izbutesc în plin; cu sau din mila lui Dumnezeu, formulă întrebuintată în actele, hrisoavele, etc. emanate de la domnitorii României sau de la capii bisericii ⑨ **MILA-DOMNULUI** = **VENINARITA** [vsl. milil].

MILĂ² (pl.-le) *sf.* Măsură itinerară a cărei valoare variază după țări; mila engleză = 1609 m.; mila marină, comună tuturor țărilor maritime, e a șazeceea parte a unui grad dintr'un cerc terestru = 1852 m.; mila geografică = 7422 m.: el asvîrle buzdu-ganul de-o ~ de loc de departe înaintea sa (ss.) [pol. mila < lat. millia].

MILACOP *sm.* Pește de mare de 30-50 de centimetri, cu corpul lung-găreț și turtit, acoperit cu solzi măricei (*Umbra cirrhosa*) [ici 3165].

① **MILCOȘI** (-oșesc) *vb. refl.* A se milcui; a se linguși: uraul, la nevoie, își zice și nene, milcoșindu-se și tîrîndu-se în patru labe pe lîngă tine (MP.); se milcoșea lîghoșă aceea pe lîngă feciorul de împărat, să îi zis că toată lumea e a ei (R.-COD.).

MILCUI (-uesc) *vb. refl.* A se ruga, a cere să-i fie milă: M'am milcuit, m'am rugat De sărac și de bogat (ALECS.) [comp.-bg. milk a mî].

MILENAR *adj.* ① Care conține o mie: număr ~ ② Ce conține o mie de ani: perioadă ~ ③ Ce ține de zece veacuri: obicei ~ [fr. < lat.].

MILENIU (pl.-nii) *sn.* Interval de o mie de ani [lat.].

① **MILI** (-ișesc) *vb. refl. Ofen.* (CIAUS.) A se milostivi, a se îndura, a-i fi milă.

② **MILIAN** = **MELEAN**.

MILIAR *adj.* ① Se zice despre pietrele așezate la marginea șoselelor și drumurilor mari, spre a arăta distanțele; Romanii așezau astfel de pietre, în formă de coloană, din milă în milă, de-a lungul drumurilor principale [ici 3166]: ajunsî cam la a șasea piatră ~ă, deterăm peste un cort din zilele noastre (D.-ZAMF.) [fr. < lat.].

MILIARD (pl.-de) *sn.* O mie de milioane; au o limită și cele de combinații ale materiei (VLAH.) [fr.].

MILIGRAM (pl.-me) *sn.* A mia parte dintr'un gram [fr.].

MILILITRU *sm.* A mia parte dintr'un litru [fr.].

Fig. 3165. Milacop

Fig. 3166. Coloană miliară romană.

MILIMETRU *sm.* A mia parte dintr'un metru [fr.].

MILINO *sbst.* Pinză de în foarte subțire [fr. milinon].

MILION (*pl.-oane*) *sn.* ① O mie de mii ② *abs.* O mie de mii de lei: are un ~ [fr.].

MILIONAR, -ARA *adj.* și *sm. f.* Care posedă unul sau mai multe milioane, care e foarte bogat [fr.].

○ **MILIONIST** *sm.* (P) = MILIONAR.

MILITA (*-itez*) *vb. intr.* A fi, a lupta în favoarea cuiva, a veni în folosul cuiva: acest argument militează în favoarea mea [fr.].

MILITANT *adj.* ③ Care luptă, de luptă: politică ~ă [fr.].

MILITAR *1. adj.* ④ Privitor la război: exercițiu ~ ⑤ Ce ține de armată, ostășesc, soldătesc: autoritățile ~e; costum ~.

2. *sm.* Ostăș, oștean, soldat [fr.].

MILITĂRESC *adj.* ④ De militar, ostășesc.

MILITĂREȘTE *adv.* ④ Ca un militar, soldătesc.

MILITĂRIE *sf.* ④ Viața, meseria de militar: după șase ani de pîlă neagră de cazarmă, s'a lăsat și de ~ (VLAH.).

MILITĂRIE *sf.* ④ *côl.* Toți militarii, ostășime, soldăție.

MILITARISM *sbst.* ④ Predominarea armatei [fr.].

MILITARIZA (*-izez*) *vb. tr.* ④ A face militar, a transforma în soldați: ~ o națiune [fr.].

MILITIAN *sm.* ④ Soldat din miliție: imi dets în gînd să mă întorc în sat și să dau de știre la milițienii (S.-ALD.).

MILITIE, (P) **MELITIE** *sf.* ④ Corp de trupe nepermanente ⑤ Armată neregulată formată din orășeni sau țărani: pe la 1830, cînd s'a făcut miliția, n'am mai vrut să mă mai scriu (S.-OH.) ⑥ Serviciul militar: s'or răsti și s'or stui la dînsul, că ia meliție nu-i ca acasă (VLAH.) [rus. < fr.].

○ **MILJOČ**... = **MILJOČ**...: croște peste ~ c'o nuielușă de alun (VLP.).

MILOG *sm.* Cerșetor: toată ziua bună ziua, ~ilor! (OLVR.); (P): această mulțime de desmetici și de ~i intelectuali se împrăstie în țară (VLAH.) [milă, refăcut după olog].

MILOGEAȚĂ (*pl.-oii*) *sf.* Faptul de a se milogi, cerșire: ou un aer de ~ și o supunere de calie flămînd, ...își alintă vorbele (VLAH.).

MILOGI (*-gesc*) *1. vb. tr.* A cerși ca un milog: de n'ar fi ologul ca să cînte... și să-ți milogescă mămăliga... ai pieri (OLVR.).

2. *vb. refl.* A cere, a se ruga, cu un glas plîngător, înjindu-se: veni milogîndu-se la muma voinicului, ca să-și facă pomana cu el (ISP.).

MILORD *sm.* ④ Titlu ce se dă în Anglia persoanelor de cea mai înaltă nobleță [engl.].

MILOS *adj.* Plin de milă, compătitor, foarte îndurător: încă n'am văzut așa femeie să plîngă de toate cele: era miloasă din cale afară (CRE.) ④ NE-MILOS.

MILOSIRD *adj.* Milos, milostiv [vsl. milosrûdû].

MILOSIRDIE *sf.* Milă, îndurare ④ NE-MILOSIRDIE [vsl.].

MILOSTE *sf.* Milă, îndurare, grație [vsl.].

MILOSTENIE *sf.* Pomană, ceea ce se dă de milă săracilor: a cere, a da, a face ~; să vii Sîmbătă, moșicula, că astăzi nu face boierul milostenii (FL.); imbla adeseori pe la alți oameni cu dare de mină după ~ (SB.) [bg. srb. milostinja].

MILOSTIV *adj.* Care dă milă, care ajută pe săraci; care iartă, care se îndură, îndurător, iertător: vezi, soro, omul bun și ~ cum se prăpădește (VLAH.) ④ NE-MILOSTIV.

2. **MILOSTIVUL** *sm.* ④ Atribut al lui Dumnezeu: s'a cam umplut lumea de rele, d'ăia și ~ nu mai face minuni (OLVR.).

3. **MILOSTIVE** *sf. pl.* ④ Una din numeroasele numiri eufemistice ale lelelor.

4. **MILOSTIVA** *sf.* ④ = VENINARITA [vsl.].

MILOSTIVI (*-ivesc*) *vb. refl.* A se îndura, a se

arăta milostiv: de-ăia se fac slujbe peste slujbe la biserică, doar s'o ~ Maica-Domnului ou vre-o minune (CAR.); bazele s'au milostivit și i-au dat pace de la o vreme (SB.).

MILOSTIVIRE *sf.* ④ Faptul de a se milostivi ④ Îndurare; grație: doar unu-i împăratul Ros, vestit... pentru... ~a lui cea neuzită (CRE.) ④ NE-MILOSTIVIRE.

† **MILOSTIVNIC** *adj.* Binevoitor, îngăduitor 22.000 [vsl. milostivniâ].

MILUI (*-uesc*) *vb. tr.* ① A se arăta milostiv, a se îndura: Cînd rogi pre Domnul, munceste, Că atunci te miluește (PANN); Doamne, miluește! ② A face pomană, a da milostenie; a dăruii ceva de milă: văzîndu-l așa bolnav și neputincios... voi să-l miluească ou ceva (ISP.) [vsl. milovati].

MIM (*pl.-me*) *1. sn.* ④ Gen de comedie cu gesturi la vechii Greci și Romani.

2. *sm.* ④ Actor care juca în aceste comedii (3167) ④ ⑤ Cel ce imită gesturile, apucăturile altuia [fr.].

MIMA (*-mez*) *vb. tr.* ① ⑤ A reprezenta prin gesturi, prin pantomină ④ ⑤ A imita gesturile cuiva [fr.].

MIMETISM *sbst.* Înșușire pe care o posedă unele animale de a lua înfățișarea lucrurilor în mijlocul cărora trăesc, spre a nu fi văzute de dușmani [fr.].

MIMIC *adj.* ① ⑤ Privitor la comedii numite mime: post ~; scenă ~ă ④ ⑤ Care se exprimă, care imită prin gesturi: graiu ~; acțiune ~ă [fr.].

MIMICĂ *sf.* ④ Artă de a imita, de a înfățișa sentimentele și gândurile prin gesturi: gesturile și mimica sînt de o elocvență suficientă (VLAH.) [fr.].

MIMOSA *sf.* ④ Gen de plante exotice, leguminoase, din care cea mai cunoscută e „sensitiva” (*Mimosapudica*), ale cărei frunze se pleacă și se string, cînd sînt atinse (3168) ④ Nume dat unei specii de salcîm, originar din Australia, care se cultivă pentru florile sale galbene, din care se fac buchete frumoase larnă [fr.].

MINĂ *1. (pl.-ne) sf.* ④ Expresiune a feței, înfățișare, boiu: are o ~ plăcută, tristă; are ~ bună, arată bine, pare sănătos [fr.].

MINĂ *2. (pl.-ne) sf.* ④ Loc sub pămînt de unde se scoate sare, se extrag metale, pietre scumpe sau combustibile; ocină: ~ de sare, de aur, de diamant, de oarbuni; ⑤ Cășătoria... devine pentru dînsul o nouă ~ de exploatare (FL.) ④ ⑤ Galeria, gangulcese sapă spre a se extrage substanțele precedente sau spre a facesă sără în aer o întăritură, etc.: ~ de aur, de fier, de cărbuni (3169) ④ ⑤ Explosibil așezat în fundul mării spre a face să sară în aer corăbiile dușmane ④ ⑤ Cilindru subțire de plumbagină, de grafit, etc. din interiorul creionului ④ ⑤ Izvor nesecat: acest om e o ~ de erudiție [fr.].

MINĂ *3. (pl.-ne) sf.* ④ Măsură la vechii Greci, egală cu 324 de grame ④ ⑤ Veche monedă grecească valorind o sută de drahme [fr.].

MINAREA (*pl.-rele*) *sf.* ④ Turnul unei geamii, din înălțimea căruia hogaia chiamă credincioșii la rugăciune (3171): la o ~ a unei geamii... s'au arătat

Fig. 3167. Mim.

Fig. 3168. Mimosa.

Fig. 3169. Mină.

MIN: o cruce (LET.); lumina candelor ce aprind Turcii în Ramazan pe vase și pe minarele (EOL.) [tc. minarê].

MINARET (pl.-ete) *sn.* = MINAREA: departe înaintea se văd, între cer și apă, ~ele din Rusiuc (VLAH.) [fr.].

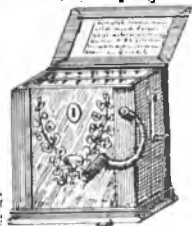

Fig. 3170. Minavet.

Fig. 3171. Minarea.

MINĂTARCA = MĂNĂTARCA.

† **MINAVET** (pl.-eturi) *sn.*, † **MINAVETĂ** (pl.-te) *sf. Mold.* ♪ Flășnetă mică (□ 3170): am să-i cînt toată ziua din minavet (ALECS.); nu te poți arăta la o fersastră fără să nu începă să-ți urle un minavet (A.-GH.); are două pistol foarte bine educate: una invită o minavetă mică ce cîntă mazurca și cealaltă joacă (CAR.) [probabil din pol. mienwet < fr. menuet].

○ **MINGE** = MINGE.

MINGINȚOȘ, **MINGINOASĂ** 1. *adj.* ① Care minte, care spune minciuni: cine se lăudă cu un ~, trebuie crezut pe jumătate (ZNN.) ♪ ② Fals, strîmb, neadevărât: măturile minginoase; bani minginoși ♪ ③ Plin de minciuni: laude minginoase ♪ ④ Înelător, amăgitor: un surle ~: lumea-i minginoasă ♪ ⑤ ADEVĂRAT, NEMINGINȚOȘ.

2. *sm. f.* Acela (aceea) care minte de obicei; ♪: ~ul nu se mai orade, nici cînd ar spune adevărul.

MINCIȚOȘ, **MINCIȚOȘ** *sbst.*

✶ Mică plasă, cit un coșuleț oval, cu ochiurile înșirate la gură pe o șirmă groasă și prinsă de o prăjină; servește spre a sprijini un pește mai mare, cînd îl scoate din apă sau pentru pescuitul scoicilor (□ 3172, 3173).

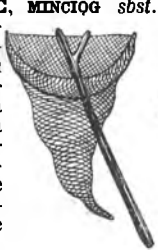

Fig. 3172. Minciog.

Fig. 3173. Minciog de scoici.

○ **MINCIUNĂ** (-unez) *vb. tr. Trans. (psc.)* A înșăila [minciună].

MINCIUNĂ (pl.-ni) *sf.* ① Spusă neadevărată cu scopul de a înșela, neadevăr: ce-i drept și adevărat, nici la dracul nu-i ~ (SLV.); ②: a spus o ~ cu coarne, o ~ oft toate zilele (sau oft Colțea) de mare; — o ~ bine tiolnă! plătește mai mult decît un adevăr; — gura mai lesne vorbește adevărul decît minciuna; — minciuna are loc și ea pe unde trece (PANN.); — **MINĂ** ②; **PLOȘCĂ** ①; a legi, a rămînea de ~, a se dovedi mincinos, a fi pedepsit ca mincinos: toate prorocțiile rămăseră zadarnice și leșiră de ~ (BALC.); a da de ~, a dovedi că a mințit: cărturarul mai dîncea nu voia... să dea... de ~ pe cărturarul cel vechi (USP.) ♪ ③ Obiceiu, deprinderea de a minți: minciuna e un vîltu; ④: ou minciuna n'o duci departe ♪ ⑤ Ficțiune poetică: minciunile poeziei ♪ ⑥ Înelăciune, amăgire: minciunile vieții ♪ ⑦ ADEVĂR [lat. vulg. *mentionem].

MINCIUNELE *sf. pl.* ✶ Un fel de prăjituri făcute din aluat copt și presărat cu zahăr [minciună].

† **MINCIUNOȘ**, **MINCIUNOASĂ** *adj. și sm. f. Mold.* = MINGINȚOȘ: minciunoișii oala ce fac bani răi (PRV.-LP.); deo Dumnezou ca să ies minciunos (ALECS.).

MINDIR (pl.-re) *sn.* Sac umplut cu paie sau cu lînă, care se așterne în loc de saltea: oțeaua a găsit-o oulcată pe un ~ de paie (DOB.) [tc. mindêr].

MINDIR = MONDIR.

MINDIRIGIU *sm.* ① Cel ce face mindire, saltele, plapomi, plăpomar [tc. minderegy].

MINE *pron.* = EU.

MINEIU (pl.-nee) *sn.* ✶ Carte bisericească cuprinzînd 12 părți (pentru cele 12 luni ale anului) în care sînt orînduite slujbele sfinților din toate zilele [gr.].

✶ **MINER** *sm.* ① ✶ Lucrător într-o mină, care extrage din ocne substanțele minerale (Tr.-Carp. „Băieș”) (□ 3174) ♪ ② ✶ Soldat care prepară minele ce slujesc pentru atacarea sau apărarea locurilor întărite [fr. mineur].

✶ **MINERAIU** (pl.-aiuri), **MINEREU** (pl.-euri) *sn.* ✶ Metal brut, așa cum se scoate din mină, amestecat cu alte substanțe [fr.].

✶ **MINERAL** (pl.-ale) 1. *sn.* ① Ori-ce corp neorganic care se găsește în interiorul și la suprafața pămîntului, precum pietrele, metalele, gazele, 2. *adj.* Ce ține de minerale: substanță ~ă; regnul ~, totalitatea mineralelor; apă ~ă, aceea care conține minerale dizolvate și are proprietăți terapeutice [fr.].

✶ **MINERALIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* ① A transforma un metal din sinul pămîntului în minereu: în acest filon, sulful mineralizează fierul. 2. *vb. refl.* A se încălca cu substanțe minerale în curgerea lor (vorb. de ape) [fr.].

✶ **MINERALOG** = MINERALOGIST.

✶ **MINERALOGIC** *adj.* ① Privitor la mineralogie [fr.].

✶ **MINERALOGIE** *sf.* ① Partea istoriei naturale care tratează despre minerale [fr.].

✶ **MINERALOGIST** *sm.* ① Învățat care se ocupă cu mineralogia [fr.].

✶ **MINEREU** = MINERAIU.

MINGE, ○ **MINGE** *sf.* ① Mică sferă (de cauciuc, de piele, etc.), elastică, cu care se joacă copiii sau care se întrebunțează la unele sporturi (□ 3175) [vsl. *mēti].

MINGHINEA = MENGHINEA.

MINGIȘOARĂ (pl.-re) *sf.* ① Fig. 3175. Minge.

dim. MINGE.

○ **MINI** = MENI.

✶ **MINIATURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① ✶ Pictură mică și delicată făcută cu culori foarte subțiri amestecate cu apă gumată (□ 3176): portret în ~ ♪ ② Mic obiect de artă de o lucrare delicată ♪ ③ Obiect, lucru, persoană de o proporție mică: un lac o mare în ~; un țaran în ~ scobora niște capre de vale (VLAH.) ♪ ④ Persoană mică și delicată: această fată e o adevărată ~ [fr.].

✶ **MINIATURIST** *sm.*

✶ Pictor care face miniaturi [fr.].

✶ **MINIER** *adj.* ✶ Pri-

✶ **MINIGOCIU** *sbst. Băn. f* Urcior (la ochiu).

✶ **MINIM** 1. *adj.* Mititel, foarte mic, cît se poate de neînsemnat.

2. *sbst.* ① Cea mai mică valoare pe care o poate lua o cantitate variabilă ♪ ② Pedecapsa cea mai mică; suma cea mai mică: i-au ostîndit la ~ul pedecsei [fr. < lat.].

✶ **MINIMUM** 1. *adv.* Cel mai puțin.

2. *sbst.* = MINIM [lat.].

✶ **MINISTER** (pl.-ere) *sn.* ① ② Funcțiune, slujbă, postul în care se află cineva: a abuzat de ~ul său ♪ ③ ④ ~ public, magistratură amovibilă stabilită pe lîngă fie-care tribunal spre a veghea asupra execuțiunii și aplicării legilor ♪ ⑤ ⑥ Func-

Fig. 3174. Miner.

Fig. 3175. Minge.

Fig. 3176. Miniatură (dintr-o Evanghelie din secolul al XVII-lea).

ținea de ministru într'un guvern: a ajunge la ~ ① ② Fie-care departament ministerial: ~ul de finanțe ① ② Totalitatea ministrilor dintr'un guvern: un ~ liberal ① ② ③ Timpul cît toți miniștrii unui guvern au stat la putere ① ② ③ Localul, biourile unui ministru [fr.].

***MINISTERIAL** *adj.* ① ② (Ce ține) de ministru: politica, banca ~ă ① ② ③ Partizan al ministerului: gazetă ~ă ① ② ③ De cea mai bună calitate: hirtie ~ă [fr.].

***MINISTREASĂ** (*pl.-ese*) *sf.* F Soția unui ministru: de cînd nu mai e ~, și-a mai venit în fire (VLAH.).

***MINISTRU** *sm.* ① ② Înalt funcționar însărcinat cu afacerile țării; toți miniștrii laolaltă alcătuiesc guvernul și sînt puși fie-care în capul unuia din departamentele Statului; ~ de Stat, ~ fără portofoliu, ministru care n'are departament și ia parte numai la consiliul miniștrilor. În România sînt astăzi 13 miniștri (~ de Interne, ~ de Finanțe, ~ Afacerilor străine, ~ de Război, ~ Justiției, ~ Instrucțiunii publice, ~ Cultelor și al Artelor, ~ Agriculturii și al Domeniilor, ~ Industriei și al Comerțului, ~ Lucrărilor publice, ~ Comunicațiilor, ~ Sănătății și Ocrotirilor sociale, ~ Muncii, Cooperației și Asigurărilor sociale) și doi miniștri de Stat (unul însărcinat cu afacerile privitoare la Bucovina și altul cu cele ale Basarabiei) ① ② ~ plenipotențiar, agent diplomatic cu depline puteri spre a trata cu guvernul altei țări afaceri determinate [fr.].

***MINIU** (*M*) *sbst.* ♂ Oxid de plumb de un roșu-portocaliu, întrebuințat ca vîpșea spre a apăra fierul de rugină [fr.].

MINOLOGHION, **MINOLOGHIU** *sbst.* ♂ Carte bisericească care cuprinde calendarul cu însemnarea tuturor sfinților și martirilor de peste an [gr.].

***MINOR** *1. adj.* ① Mai mic: Asia Minoră, Asia mică ① ② Care n'a împlinit încă vîrsta de 21 de ani, nevirstnic ① ② ③ Terța ~ă, compusă dintr'un ton și un semiton; mod ~ MOD ③.

2. **MINOR** *sm.*, **MINORĂ** (*pl.-re*) *sf.* ♀ Băiat, fată care n'a împlinit încă vîrsta de 21 de ani, nevirstnic(ă) [fr. < lat.].

***MINORĂ** (*pl.-re*) *sf.* ♀ Aceea din cele două premise ale unui silogism care conține subiectul concluziunii [fr.].

***MINORAT** *sbst.* ♂ Calitate, stare de minor, nevirstnicie.

***MINORIT** *sm.* ♂ Călugăr franciscan [germ.].

***MINORITAR** *adj.* și *sm.* ♂ Care ține de minorități.

***MINORITATE** *sf.* ① și Minorat ① ② Numărul mic în opozițiune cu majoritatea, cei mai puțini la număr ① ③ Partea cea mai puțin numeroasă a unei adunări ① ④ *pl.* ⑤ Populațiunile de altă rasă, cari au făcut parte dintr'un alt Stat, stabilite pe un teritoriu încorporat de o țară cuceritoare [fr.].

○ **MIȚOS**... = **MIRȚOS**...

MIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ♀ ① ~ **IZMĂ**: în ser e un imbatșor miros de ~ și de dumberavale (VLAH.). ② **MIȚĂMIȚEI** = **CĂTUȘNICĂ** ① ③ ~ **TURCEASCĂ** = **ROȘNIȚĂ** 2 [vsl. m e t a].

***MINTAL** = **MENTAL**.

○ **MINTAN** = **MINTEAN**.

***MINTE** *sf.* ① Facultatea omului de a cugeta, de a pricepe, de a învăța, de a cunoaște, de a judeca: om cu ~ă ageră; ascuțime de ~; a avea ~ de copil; e aproape de ~a omului, lucrul se înțelege de la sine, e cu totul firesc ② Dreaptă judecată, deșteptăciune, înțelepciune, pricepere: cu ~ **CUMINTE** ③; a-l (a nu-l) ajunge ~a, a (nu-l) duce ~a, a (nu) se pricepe, a (nu) avea destulă minte: pre cît mă duce ~a, nu cred să vie dușmanul, ca să ne calce chiar acum (ALECS.); ajuns de (sau la) ~ **AJUNS** ① ④; † fără minte, om lipsit de minte, smintit: fără-minte numim pe cei ce sînt într'adevăr nebuni sau lipsiți de minte și smintiti (LEG.-CAR.); cap al, ~ ce-ți mai trebuie? **CAP** ① ⑤; ~ de ane mare, dar ~ n'are, se zice despre un om care cu toată vîrsta lui, nu s'a deșteptat încă, și face multe prostii; are ~

dar n'are noroc; — are mai mult noroc decît ~; — unde-l ~ e și noroc; — la un car de ~, trebuie două de noroc; — mai bine un dram de ~ decît un car de noroc sau, invers, decît un car de ~, mai bine un dram de noroc; — (femeia-l) poale (sau plele) lungi și ~ scurte; — ~a de ar crește pe toate cărările, ar paste-o și măgarul, nu toți oamenii pot fi deștepti; — a (nu) fi în toată ~a sau în toate mințile, a (nu) fi cu ~a întreagă sau cu mințile întregi, a (nu) fi cu ~a sănătoasă; — a-și băga mințile în cap, a se cuminti, a prinde minte; a învăța ~ pe cineva, a-i da o învățătură, o lecție strașnică, a-l dojeni aspru, a-l pedepsi; ⑥: nevoia te învață ~; a (se) învăța ~, a se cuminti, a se deștepta, a se înțelege de pe urma celor păite; a lua ~a sau mințile, a înnebuni; ⑦: decît să ia Dumnezeu mințile omului, mai bine să-l ia viața; ⑧: cînd vrea Dumnezeu să piardă pe om, mai întâu îl ia mințile (ZNN.); a-și pierde mintea sau mințile, a-și pierde capul, a înnebuni; a-și pune ~a cu cineva, a-l se lua la întrecere, la ceartă, etc. cu cineva: Eroule nu vru deocamdată să-și pună ~a cu niște muleri (SP.); b) a lua în serios spusele cuiva: a-și pune ~a cu copiii (CIAUS.); ⑨: nu-ți pune mintea cu nebulul; a scoate din ~ sau din minți, a face să-și piardă capul, să se îndrăgostească; a amăgi ① ③ Gînd, cuget, intențiune: a avea în ~ ceva; a-l trece prin ~ ① ④ Atențiune, băgare de seamă: a-și înordă ~a sau mințile ① ⑤ Memorie, amintire: a ținea ~, a nu uita, a-și aduce aminte; ținare de ~, memorie, aducere aminte; **A-MINTE**; a-l leși din ~, a uita ① ⑥ Cunoștiință de sine, conștiință, sentiment, simțire, fire: a-și leși din minți; a-și bea ~a sau mințile, a bea foarte mult pină ce nu-și mai dă seama ce face: cine bea vin mult și bea și mințile (ZNN.); o să-ți bei cămașa din spate, ... o să-ți bei mințile (OLVR.) [lat. m e n t e m].

MINTEAN (*pl.-tane*) *sn.* ① ① Pieptar purtat înainte de Arnăuți și de ciocoi: era îmbrăcat cu un ~ de urs lăjos și înolcu cu o curea (ODOB.). ② ② Haină țărănească, cu minci, lungă pînă mai jos de briu, împodobită cu găitane pe la cusături (3177): îmbrăcat cu un fel de ~ cusut cu ceaprazuri (SP.); lmi puse o boccea drept căpățîlu și un ~ ca să mă ~nvălesc (VLAH.) [tc. m i n t a n].

○ **MINTENAS**, **MINTEN** (*1*) *adv.* *Tr.-Carp.* îndată,

Fig. 3177. Mintene.

pe loc, imediat: motocul... minten îl sugrumă și îl mîncă (TICH.); Cu curea brașovenească, Minteni să mă călărească (IK.-BRS.); Îl spusese că mintenas vor trimite după popă și-l va cunună cu fata împăratului (RET.) [ung. m e n t e n].

○ **MINTEOS** = **MINTOS**.

***MINTEUȚĂ** *sf.* ♀ = **SCINTEIȚĂ** ③.

○ **MINTIE** *sf.* *Băn. Trans.* ① Manta lungă îmblăniț: Clocirile cu ~, Om cuminte la bețe, Cine dracu-a mai văzut? (NOV.) [comp. srb. m a n t i j a].

***MINTOS**, *Mold. Bucov.* **MINTEOS** *adv.* F Cuminte, deștept, inteligent: cel mai mintos, călăuza lor... avea peste patruzeci de ani (DEM.); tot bogatul minteos și tinărul frumos (CRE.) [mintel].

***MINTI** (*mint, minți*) *vb. tr. și intr.* A nu spune adevărul, a vorbi minciuni; ⑥: cine a mințit odată nu se mai crede a doua oară; — cine minte, și fură, minciunosul dă de bănuț că e și hoț; minte de svîntă pămîntul, de stă soarele în loc, se zice despre cei ce croiesc la minciuni fără nici o rușine [lat. m e n t i r e].

***MINTIȚ** *sbst.* Faptul de a minți: arta ~ului, artă pe care o profesază omenirea întreagă ou atîta pasiune (CAR.).

***MINUNA**, **MINUNĂ** (-unez) *1. vb. tr.* A uimi, a umplea de mirare: slobozia lui Dragoș... sporește, de minunează pre istorie (NEGR.).

2. *vb. refl.* ① A rămînea, a sta uimit, a fi plin de mirare: văzînd-o, s'au minunat volinții de frumusețe ei (SS.); toți se minunau și se cruceau nedomîrîndu-se pe unde s'a fi intrat tîlharul (SP.) ② A sta nedumerit: mă minunez ce s'a fac (CANT.) [m i n u n e].

***MINUNAT** *1. adj.* ① *p.* **MINUNA** ① ② Vrednic de mirare, care te face să te minunezi: ~ lucru-i va-

porul! să vezi și să nu crezi (ALECS.). ¶ ⑤ Uimitor de frumos, de plăcut, etc., care te umple de admirațiune, admirabil.

2. *adv.* De minune.

MINUNĂȚIE *sf.* F ① Lucru minunat, vrednic de mirare, extraordinar, admirabil, de necrezut, uimitor (de frumos, de plăcut, etc.): toate minunățiile acestea trec pe dinaintea noastră cu repeziunea lucrurilor văzute în vis (VLAH.); nu se putea destul sătura... de privit... toate minunățiile ce se aflau grămădite aici (SB.) ② Ciudățenie: așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, se oftă mi-aduc aminte (CRG.).

MINUNE *sf.* ① Act al puterii divine, contrar legilor naturii, miracol: Isus Hristos a făcut multe minuni; făcător, făcătoare de minuni; a scăpat ca prin ~ de innee ¶ ② Lucru extraordinar, de necrezut, de neînțeles: mare ~i e de necrezut! ¶ ③ A face minuni, a face isprăvi mari: a făcut minuni de vitejie; îi spuse o sumedenie de minuni ce făcuse leacul ce zicea că ar fi bun pentru ea (ISP.) ¶ ④ Lucru, minunat la vedere, care umple de mirare, de admirațiune: cele șapte minuni ale lumii, monumentele cele mai vestite din vechime (Piramidele Egiptului, zidurile și grădinile atrnate ale Babilonului, templul Dianei din Efes, statua lui Jupiter Olimpicii de Phidias, mormințul lui Mausol, farul din Alexandria și colosul din Rhodos); chiar pe marginea malului e o movilă pe care, stnd te-î sul, ai înaintea ochilor o ~ de tablou (BR.-VN.) ¶ ⑤ Persoană demnă de admirațiune: e o ~ de frumusețe; împăratul nu mai putea de bucurie cînd văzu că... i-aduce în casă ~a minunilor (ISP.) ¶ ⑥ De ~ loc. *adv.* Vrednic de admirat, admirabil, uimitor, extraordinar de bine, de plăcut, de frumos ¶ ⑦ D'a ~ loc. *adv.* De curiozitate, curios ce are să se întâmple: pustnicul se luă după dînsa, d'a ~ să vază unde se duce (ISP.) [lat. vulg. *miriōnem < mirari].

○ **MINUNT** = **MINUT**: să fii eu boier, un ~ n'as lăsa-o la dînsul (VOR.).

***MINUS** 1. *adv.* Mai puțin.

2. *sbst.* ± Liniuță orizontală care arată scăderea [lat.].

***MINUSCUL** 1. *adj.* ① Mititel, foarte mic ¶ ② & Literă ~ă, literă mică (a, b, c, etc.) în opozițiune cu literele majuscule.

2. **MINUSCULĂ** (pl.-le) *sf.* & Literă mică [fr.].

***MINUT** (pl.-te) *sn.*, **MINUȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① A șazecea parte dintr-un ceas: ~ul (sau minuța) se împarte în șazezi de secunde ¶ ② Interval de timp foarte scurt: așteaptă-mă un ~ ¶ ③ A A șazecea parte din gradul unei circonferențe, care se însemnează, de obicei, prescurtat, printr-o liniuță pusă sus în urma cifrei care exprimă minutele: 25' se citește 25 de minute ¶ ④ & A la minut loc. *adv.* Care se execută imediat (vorb. de fotografii): legătorul meu și-a instalat o fotografie la la minut (VLAH.) [fr.].

***MINUȚĂ** (pl.-te) *sf.* 1. ① Textul original al unui act de notariat care rămîne la notar ¶ ② Originalul unei hotărîri judecătorești care se păstrează la grefă [fr.].

***MINUȚAR** (pl.-are) *sn.* A-rătătorul unui ceas care indică minutele (□ 3178): tie-care clipă a vieții lor o însemnau cu ceva, cum însemnau ~ul ceasornicului fie-care clipă (GRL.).

***MINUȚIE** *sf.* Lucru de nimic, de puțină însemnătate, bagatelă [fr.].

***MINUȚIOS** 1. *adj.* Migălos.

2. *adv.* Cu foarte mare băgare de seamă [fr.].

***MINUȚIOZITATE** *sf.* Caracterul unui lucru minuțios, migăleală.

○ **MIOARĂ** (pl.-re) *sf.* Mielușea în al doilea an, pînă nu s'a împreunat cu berbecul: numai o ~ av-am atunci și din mioară aceea mi-am înmulțit toată urma (RET.) [lat. *agnelliola].

○ **MIOARCĂ** *sf.* Broască [onom.].

○ **MIONI** (-onesc) *vb. intr.* Bîn. = MIEUNA: pe tine nimeni o bucurie nu te ascultă cînd mionești (RICU.).

***MIOPE** *adj.* și *sm.* f Care are vederea scurtă [fr. myope].

***MIOPE** *sf.* f Starea persoanei care are vederea scurtă, care poate vedea obiectele numai de aproape: miopia lui îi face să tresară la fie-care mișcare, de teamă să nu răstoarnă ceva (BR.-VN.) [fr.].

***MIOR** *sm.* Miel în al doilea an, cîrlan [lat. *agnelliolus].

***MIOARĂ** *sm.* Miel Ciobanul care păzește mioarele: Toma Duroi a luat de coarne un berbec și-l arătă unuia din ~i (LUNG.).

***MIORE** *interj.* Sunet care imită horecîitul sau orăcîitul broaștelor: Făceau pești numai ~i (SPER.).

***MIOREAI** (-oșu, -oșesc) *vb. intr.* Miorăi [miorei].

***MIOREAIȚ** *sbst.* Faptul de a miorăi; orăcîit.

MIOREA, MIOREIA, MIOREȚĂ *sf.* dim. **MIOARĂ**.

MIORELĂI (-lău, -lăeso) *vb. intr.* ① A striga ca pisica, a mieuna: unele miorlăiau ca mîta, altele covîtau ca porcul (CRG.) ¶ ② & F A oînta prost, a scoate sunete puțin armonioase: începu a ~ o barcarolă venețiană (ALECS.) [onom.].

***MIORELĂIT** *sbst.*, **MIORELĂITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a miorlăi ¶ ② Strigătul pisicii, mieunătură: de azi înainte visurile mele poetice nu vor mai fi îngrate de ~ul motanilor și de urletul dușilor (ALECS.); aud niște miorlăituri să îi zis că e vre-un cotoiu sălbatic (CAR.) ¶ ③ Cîntare nearmonioasă: Cuoara Calop: m'a asurzit cu miorlăiturile sale nemțești (ALECS.).

***MIORELĂITOR** *adj. verb.* **MIORELĂI**. Care miorlăie: glas ~.

MIORELĂITURĂ = **MIORELĂIT**.

***MIOSOTIS, MIOZOTIS** *sm.* f = NU-MĂ-UTTA [fr.].

MIR (pl.-ruri) *sn.* ① & Uleiul miroșitor, parfumat ¶ ② Uleiul sfîntit cu care se ung pe frunte copiii la botez, preoții la consacrarea lor și la moarte, suveranii la încoronare, etc.: îi citiră rugăciunile de încoronare... și-î unse fruntea cu sfîntul ~ (DOB.) ¶ ③ Miruit: la biserică, merse la ~, se ploconi în dreapta și în stînga, și leși (ISP.) ¶ ④ & Frunte (locul unde se unge cu mir); a lăzi, a lăvi (drept) la ~, a lăvi în frunte ¶ ⑤ & A lua cuiva ~ul, a-l omorî: cum aduse buzduganul său și lăvi pe zmeu, îi luă ~ul (ISP.) [vsl. miro < gr.].

MIR *sbst.* Lume: de ~, lumesc, care nu face parte din tagma călugărească: preot de ~; cîierul de ~; popilor de ~, pe cari îi numea Haldet, le cînta antifonele următoare (CRG.) [vsl. mir ū].

○ **MIR** *sbst.* Mirare: te-ai făcut de ~ul lumii; e de ~ (R.-COB.) [mirā].

MIRĂ (mir) 1. *vb. tr.* A pricinui mirare, a face să se minuneze, a uimi, a surprinde: întîmplarea aceasta ne-a mirat pe toți.

2. *vb. refl.* ① A se minuna, a se umplea de mirare, a fi uimit, surprins: începu a umbra, uitîndu-se prin toate prăvăliile, și mirîndu-se de toate cele ce vedea (ISP.) ¶ ② & A fi curios să știe, să afle ceva ¶ ③ & A nu ști, a fi nedumerit: mă mir ce să fac; te miri de unde o mai răsară și el ¶ ④ & Te miri cine, cineva fără nici o importanță, cel dintîiu venit; cine știe cine: vorba era vorbă, la locul ei, și nu-l putea răpune te miri cine (CRG.); te mirco, cel maimic lucru, maimic; cine știe ce: nu te-mai pune și d-ta ațita pentru te miri ce și mai nimica (CRG.); daă o întrebai ceva... și-ți trîntește te miri ce neobișnuit boacăna (CAR.); te miri unde, undeva, cine știe unde: fîdanul era dus de-acasă, te miri unde (RET.) ¶ ⑤ & Trans. A se uita: mergi, Ioane, miră-te de oi (VIC) [lat. vulg. mirare = clas. mirari].

***MIRĂ** (-rez) *vb. intr.* și *refl.* A se oglîndi, a se vedea în ceva ca într-o oglîndă: ...o fantastică grădină Ce mirează flori de lotus în oglinda unui lac (ALECS.); baba cochetă și sulementată se mirează în oglinda rîurilor înșegete (ALECS.) [fr.].

***MIRĂ** *sf.* ① Cătare, țintă, bumb la capătul unei puști sau unui tun, ce servește pentru ochit ¶ ② Țintă: punct de ~, punctul pe care-l ochetea cineva spre a-l atinge cu glonțul ¶ ③ Instrument întrebuințat în operațiunile de nivelare (□ 3179) [fr.].

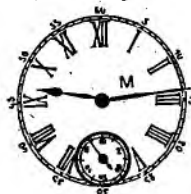

Fig. 3178.
M. Minutar.

Fig. 3179.
Mira.

*MIR¹ *sf.* Smirnă [fr. myrrhe < gr.].

*MIRACOL (pl.-le) *sn.* Minune [lat.].

*MIRACULOS *adj.* Minunat [lat.].

*MIRAJ (pl.-ajuri), MIRAGIU (pl.-gii) *sn.* ① ②

Fenomen optic, care se produce mai ales în țările calde, și prin care ochiului i se pare că zărește pe pământ ori sus, în atmosferă, suprafața unei ape pe care se resfringe imaginea răsturnată a obiectelor dinprejur (3180) ① ② ③ Închipuire, iluziune amăgitoare [fr.].

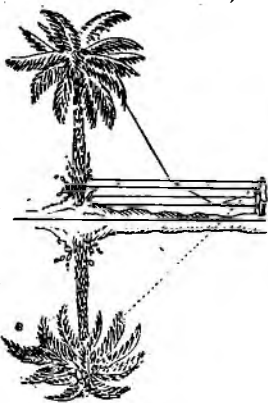

Fig. 3180. Miraj.

*MIRARE *sf.* ① Faptul de a se mira ②

③ Senzațiune pricinuită de un lucru neașteptat, de necrezut,

ne mai văzut sau ne mai auzit, extraordinar ④ ⑤ Mi-e de-a

~, sint curios să știu,

să aflu: mi-1 de-a ~ de unde ai să-l lei, dacă n'are ființă

pe lume (CRG.).

*MIRAS = MIRAZ.

*MIRAT *adj.* p. MIRA¹.

*MIRĂTOR *adj. verb.* MIRA și *sm.* Care se miră

(apare numai în descințele).

† MIRAZ, MIRAS *sbst.* ① r. Moștenire: în slujba mea

am rămas La tatăl Măriei tale moștenire sau miras (PANN) ②

③ Căștig neașteptat (R.-COO.) ④ ⑤ Olten. Trans. Pomni-

nă, minune (sur.): fire-ai de miraz să fii, năzdrăvan ce

estil (MERA) [tc. mirás].

*MIRE *sm.* ① Numele logodnicului, în timpul

serbării cununiei și cît ține nunta, ginere: mirii și

rudele lor erau în căruțe ferecate numai tu aur (ISP.) ②

③ Cal de ~, cal ce socruul dăruia odinioară mirelui

și pe care încăleca cînd se ducea la cununie [proba-

babil alb. mir = „frumos”].

*MIREAN *adj.* și *sm.*, MIREAN (C) *sf.* Care-i de

mir, lumesc, care nu e nici preot nici călugăr (ită),

laic: ori-cine o fi fost autorul, călugăr sau ~, ...ușor să-i

fie țărina! (A.-OH.); ceta ce va răpi pre vre-o miare... mi-

reancă (PRV.-LP.); ceta ce va apuca vre-o miare mireană de la

mănăstire, și acela se va certa cu moarte (PRV.-MB.); fac fii

de suflet numai mireni vîrstnici și mireniile cele vîrstnice

(LEG.-CAR.) [vsl. mirénin ū].

*MIREASĂ (pl.-rese) *sf.* Numele logodnicei în

timpul serbării cununiei și cît ține nunta: călugă-

rița să chlamă mireasa lui Dumnezeu (PRV.-LP.); F: șade ca o

~, șade liniștit (ă), cuminte; taci, ~, nu mai plînge,

începutul unui cîntec de nuntă care se cîntă mi-

resei cînd părăsește casa părintească (se zice și în

ironie, unuia sau unuia care plînge); de aci: a plînge

ca o ~, a plînge mult: șadea cu minile la ochi și plîngea

ca o ~ (CRG.); ② se potrivește ca mireasa la moară, se lo-

vește ca nuca în perete [mire].

*MIREAZMĂ (pl.-ezme) *sf.* ① Miros plăcut, îm-

bătător, aromă, parfum: mirezme dulci, îmbătătoare,

de sulcină și de dumbravie, se împrăstie în aer de pe fi-

nețele bătute de soare (VLAH.) ② Mirodenie, aromă:

ar căldi cu sînte mirezme, cu smirnă și cu tămîie altarui vî-

nătorilor (COBOA.) [vsl. mirizma < gr.].

*MIRENESC *adj.* De mirean: judecătorul cel

~ certa-l va după voia lui și-l va silii să o înzestreze (PRV.-MB.).

~ MIREZ *sbst.* Trans. ② = MERIZĂTOARE: dacă

vitele se joacă... sau de fug la ~..., are să se schimbe

vremea (ORM.).

*MIRIADĂ (pl.-de) *sf.* ① La cei vechi: zece mii ②

③ Astăzi: număr foarte mare și nedeterminat, mii

(și sute): miriade de stele [fr.].

*MIRIAGRAM (pl.-me) *sn.* Greutate de zece

mii de grame [fr.].

*MIRIOMETRU *sm.* Măsură itinerară de zece

mii de metri [fr.].

*MIRIAPOD (pl.-de) *sn.* ② Clasă de animale

ar iculate, ei căror corp e alcătuit dintr'un mare

număr de inele purtînd fie-care una sau două

părechi de picioare, cum e, de pildă, circăiaicul (3181) [fr.].

*MIRIFIC *adj.* Minunat, admirabil, măreț: cu cît suie, cu atît se desfașură la picioarele drumeților panorama ~ă a Sinaiei (CAR.) [fr.].

*MIRIȘTE *sf.* ① Pielea rămasă în pămînt, pe ogor, după ce s'au seccerat bucatele; locul pe care s'au seccerat grînele: de va fura neștie ~a altuia, să i-o plătescă îndoit (PRV.-LP.); din secceratul grîului și din ridicarea snopilor se scuturaseră pe ~ o groază de boabe (BR.-VN.) [bg.].

② MIRIȘTINĂ (pl.-int) *sf.* Trans. ① = MIRIȘTE: după ce seccerară o postate bună, adunară snopii la un loc și sloboziră vitele pe ~ (RET.).

③ MIRIU = MIERIU²: Am o sucnă mirie Plină de pozderie (SB.), ghicitoare despre „stele”.

† MIRIZMĂ (pl.-me) *sf.* = MIREAZMĂ ②.

④ MIRLĂ = MIERLĂ: Începu a trage un cîntec, de mirlele stau pe cloambele flagului ca mute și-l ascultau (RET.).

*MIRODENIE *sf.* ① Aromat: în mijloc sta ase-

zată o masă... cu mincări, din care se ridicau aburi de deo-

sebite mirodenii (CAR.); cînd regele murea, îl spintecau... îl

umpleau cu mirodenii și-l purtau într'un car descoperit pe la

toate triburile lor (VLAH.) ② ③ Plantă, cu tulpina pă-

roasă, cu frunze ascuțite; are flori galbene-verzui

cu vinișoare brun-violete, care răspîndesc noaptea un

miros plăcut de zambile; numită și „floarea-noptii” (*Hesperis tristis*) ④ ⑤ = NOPTICOASĂ [miro die].

*MIRODIE *sf.* Aromat, mirodenie: enibahar și alte mirodii (FIL.) [ngr.].

*MIRONESIȚE (pl.-te) *sf.* ① ② Nume dat

fie-căreia din femeile evlavioase care se duseră la

mormîntul lui Isus să-i ungă trupul cu mir (3182);

Fig. 3182. Mironosițele (după Triodul de la Buzău, din a. 1700).

săptămîna mironositelor, Întia săptămîna care urmează după săptămîna Paștilor ① ② ③ Femeie evlavioasă; se zice și, în ironie, despre o femeie făcătoare de milă, care caută numai să pară plină de pietate: multe mironosiți își boceau în urful lungilor nopți de iarnă risul și nebuliile vrăjitelor nopți de vară (VLAH.); dar tu, ce-mi stai ca o ~? (BR.-VN.); merge pe drum ca o ~, și cînd colo, uite ce-i plătește pielea! (LUNG.) [vsl.].

*MIROȘ, Mold. MIROȘ (pl.-rosuri, -roase) *sn.* ① ②

Sensațiunea produsă asupra mucoasei nasului de emanațiunile corpurilor ~ plăcut, neplăcut, urît, pă-

trunzător, îmbătător; Seara vine din ariniști, Cu mirose o

îmbată (EMIN.); odată se umplu locul de un ~ așa de frumos...

cum nu mai miroseie oamenii locului aceluia (ISP.) ③ ④ U-

nul din cele cinci simțuri prin care omul și anima-

lele percepe mirosul ⑤ MIROASE *pl.* X Aromate:

a pune miroase în bucate [mirosi].

† MIROSEALĂ (pl.-eli) *sf.* = MIROȘ [mirosi].

† MIROSENIE *sf.* = MIROȘ ①: dumnezeescul mir,

mirosenia lui Isus (PRV.-MB.) [mirosi].

*MIROȘI, Mold. Bucov. AMIROȘI (-os) *vb. tr.* și

într ① ② A percepe mirosul, a simți un miros: ~ o

Fig. 3181. Miriapod.

floare; Am o floare frumoasă, Bărbații o miroasă (PANN), *ghicitoare despre „femeie”*; zmei aveau un miros tare ager, amiroseau de departe pe om (SA). ¶ A da, a răspîndi un miros: miroase bine, plăcut, urît; miroase a ars, a pîrît, a fum, a ceapă, a raohlu; dulce miroase în aerul dimineții înal de pe luncă (VLAH). ¶ Văzduhul lin, răcoare, a orini amirosea (ALECS.). ¶ Și oununi de flori uscate fiesc amiroșind (EMIN). ¶ abs. A răspîndi un miros urît: carnea asta miroase ¶ A simți, a ghici: cotoșmanul mirosi îndată, cam cum merge șiretenia (ASF.); surugili... cari mirosiseră bașcișul gras, minau de olac de scăpărau copitele calilor (GN.). ¶ F A ise părea: așa-mi miroase treaba ¶ F A-i veni la socoteală, a-i conveni: asta nu-i prea miroase [vsl. mirosati < gr.].

MIROSITOR *adj. verb.* MIROȘI. Care miroase: scoțind din sin... un mănunchiu de flori bine mirositoare, i-1 deta ca semn de iubire (ASF.). ¶ **MIROȘITOR**. ○ **MIROZENIE** *sf. Trans.* Minunăție, ciudățenie: ne-a spus tot mirosenii de pe unde a umblat (ASF.); să vedem ce ~ a mai adus și acum (RET.).

○ **MIROZNĂ** (*pl.-ne*) *sf. Mold. Bucov.* = MIREAZ-MĂ: florile cele frumoase de prin marginea pădurii... umplu văzduhul de ~ (CRE.) [mireaz mă, refăcut după miros].

MIRT *sm.*, **MIRTA** *sf.* Frumos arbust, totdeauna verde, originar din sudul Europei; florile lui albe, foarte plăcut mirositoare, sînt simbolul castității (*Myrtus communis*) (3183): Tu îmi pari o a basanță ce-a luat cu nselăciune De pe-o frunte de fecioară ~ul verde de martir (EMIN.) [lat.].

MIRTACEE *sf. pl.* Familie de plante dicotiledoane, cu tulpina arborescentă, al căror tip e mirtul [fr.].

MIRUI¹ (-ueso) *vb. tr. și refl.* ○ **MIRUI** A (se) unge cu sfîntul mir: s'a dus de s'a miruit în biserica Curtea-veche, după obicei (A.-GH.). ¶ A lovi drept în frunte: ai înnebunit, ori vrei să te miruies în numele Tatălui (GN.) [vsl. mirovat].

○ **MIRUI**² (-ueso) *vb. tr. Trans.* A câștiga: după acela s'a mîrită oare i-a ~ banii în joc de cărți (RET.) [ung. nyerni].

MIRUIT *sbst.* Faptul de a mirui¹.

○ **MIRUȚA** (*pl.-te*) *sf. Trans.* Plantă cu flori purpurii sau violete, numită și „limba-boului” sau „iarbă-de-bou-sălbatică” (*Anchusa officinalis*) (3184).

MISA (*pl.-se*) *sf.* Liturghie [lat. missa].

MISANTROP... = MIZANTROP...

MISCELANEE *sf. pl.* Tipăritură sau manuscris cu materii variate [lat.].

MISCHET, **MISCHET** *sbst.* Varie-tate de struguri tîmioși, cu sim-buri foarte mici [tc.].

† **MISCHIU** *sbst.* Otel tare, între-buînat în special pentru ascuțitul săbiei [comp. tc. m y s k a l].

MISIE = MISIUNE.

MISIONAR *sm.* ○ Preot trimis spre pro-povăduirea credinței creștine ¶ Cel ce între-prinde să propage o doctrină [fr.].

† **MISIRLIU** *sm.* Soldat din Egipt [tc. mi-sirli].

MISIT *sm.* Samsar, mijlocitor [= MESIT].

MISITIE *sf.* Meseria de misit: trăeste din ~ și contrabandă (GRG.). ¶ Samsaric, plata ce primește-misitul.

MISIUNE, **MISIE** *sf.* Înșărcinare, impu-ternicire de a face ceva: a-și îndeplini ~a; în iarna tre-ouă, guvernul nostru mă înșărcină cu o misie la Chișinău (NEGR.); ~ etimologică, diplomatică ¶ Propovădui-

rea Evangheliei: ~a apostolică ¶ Chemare, ceea ce săvîrșește o persoană, un popor, etc., ca și cînd Dumnezeu i-ar fi dat acea înșărcinare ¶ Preoți trimiși într-o țară străină spre a converti pe păgîni și a instrui pe creștini ¶ Stabili-ment întemeiat de misionari în mijlocul necredin-cioșilor [fr.].

MISIVĂ (*pl.-ve*) *sf.* Scrisoare cu caracter per-sonal [fr.].

MISOGIN *sm.* Bărbat care urăște femeile [fr.].

MISTER (*pl.-ere*) *sm.* Δ La cei vechi: cere-monii religioase care erau expresiunea unei doc-trine secrete și la care puteau lua parte numai cei inițiați: ~ele din Eleusis ¶ Taină, adevăr al religiei creștine pe care nu-l poate pătrunde ra-țiunea omenească: biserica se umple de credincioși, veniți ca să asiste la sacral ~ al învierii Domnului (ALECS.). ¶ Ceea ce e ascuns, tănuît, secret: ~ele politice; ~ele Africii; e o nenorocire grozavă în familia noastră... și un mare, care mă turbură de ani (VLAH.). ¶ În evul mediu: piesă de teatru, germentul tragediei moderne, cu subiect biblic [fr. m y s t e r e].

MISTERIC *adj.* Misterios: O flacără ~ă Dă palidă lumină, iar stîlpii în biserică Păreau că se inclină (BOL.) [mister].

MISTERIOS *adj.* ○ Care stă în legătură cu misterele religiei ¶ Tainic, ascuns: o faptă mis-terioasă ¶ Care tănuiește toate sau face o taină din lucrul cel mai neînsemnat: un om ~ [fr.].

MISTIC *1. adj.* ○ Care conține o alegorie reli-gioasă, un înțeles nedelușit: sensul ~al Sfintei Scripturi ¶ Care rafinează asupra materilor de devoți-une și asupra spiritualității: scriere ~ă ¶ Care se adresează cu deosebire sentimentului: doctrină ~ă. 2. *sm.* Partizan al misticismului [fr.].

MISTICISM *sbst.* Credință religioasă sau filosofică care admite că divinitatea poate face omului unele comunicări directe [fr.].

MISTICITATE *sf.* Devoțiune rafinată [fr.]. **MISTIFICĂ** (-ție) *vb. tr.* A abuza de creduli-tatea cuiva spre a-l păcăli: de sigur, avînd cineva inspi-rație, poate minți și ~ pe altul ori în ce zi peste an (CAR.) [fr.].

MISTIFICARE = MISTIFICAȚIUNE.

MISTIFICATOR *sm.* Cel ce are obiceiul de a mistifica, de a păcăli, păcălicul [fr.].

MISTIFICAȚIUNE, **MISTIFICARE** *sf.* Faptul de a mistifica; rezultatul acestei acțiuni: să înceteze dar cu infamele lor mistificațiuni (CAR.) [fr.].

MISTRAL *sbst.* Vînt puternic care suflă dinspre nord-vestul Franței în valea Ronului și de la sud, pe coastele Mediteranei [fr.].

MISTRECIOR *sm.* dim. MISTRET. Puu de mistreț: erau mistrețe cu mistrețorii lor (UR.).

MISTRET *1. adj.* De coloare, de rasă ame-stecată; corcit ¶ **PORC** ~ (f. scroafă mistreță), soiul de porc sălbatic, cu capul mare, avînd doi colți lungi, cu cari se apără cînd e în-coltit și poate spînte-ca cîinii și chiar pe vînatîri (*Sus scrofa*) (3185) ¶ Ameste-cat: săptămîna mistreță, săptămîna dinaintea Duminicii lăsatului de carne, numită astfel pentru că e permis să se mănînce într-o zi de dulce și într-alta de post; numită și „săptămîna impestriată” ¶ De ca-litate mijlocie, nici prea bun nici prea rău: nu zie ba, înșă, știl, nici prea prea nici foarte foarte, ca vinul cel ~ (ALECS.). ¶ Pădureț, sălbatic: Poate verde măr ~, între Jișeni și Olteț Crește un mare nuculeț (VOR.).

2. *sm.*, **MISTREATA** (*pl.-ete*) *sf.* Porc mistreț, scroafă mistreță [lat. mixticius].

○ **MISTRICIONIU** *adj. și sm.* Băn. Olten. De rasă amestecată, de soiul amestecat, corcitură [mistreț].

○ **MISTRITĂT** *adj. Olten.* (VIRC.) Amestecat, cor-cit [mistreț].

Fig. 3183. Mirt.

Fig. 3184. Miruța.

Fig. 3185. Mistreț.

MISTRIE *sf.* ▲ Unealtă a zidarilor cu care toarnă tencuiala pe zid și bruftuesc peretele. (3186): Ce folos cu măstrele un perete-l vei spoi, Dacă nu e din ~, *noted* cum va trebui? (PANN) [ngr. *mistr*].

Fig. 3186. Mistrie.

MISTRUGANCA (*pl.-ce*) *sf.* ▲ Oale cu coada îngustă și lungă pînă la pămînt, corcitură din oale țușcă cu berbec cîrnău: sînt încă două sub-souri de oi ce s'au corcîit din cele de mai sus: mistrugancele... și stogomanele (ION.) [comp. **MISTRET**].

MISTUI (-tuu, -tueso) 1. *vb. tr.* ① ▲ A transforma alimentele în stomac, spre a le face asimilabile, a digera: ea mistuia tot așa de bine ca și cînd ar fi bătut un pahar de apă răcoritoare (GN.) ② ▲ A suferi, a răbda: inima le spunea că spinul nu le este văr și de aceea nu-l puteau ~ (CRG.); nu-l era lui destul că nu putea ~ rușinea ce pățise? (ISP.) ③ ▲ A consuma, a nimici, a prăpădi: și-a mistuit o mare parte a averii sale (A.-GH.) ④ ▲ A arde, a preface în cenușă: Cum din cer nu cade fulger să te arză, Să te mistulască, trăsnet să te piarză? (PANN); ce-a scăpat de sălbăticia ei au mistuit flăcările (VLAH.); ⑤: fi povestea izbînda din ziua trecută și dorul de-acasă care-l mistue (BR.-VN.); își scoase de la inimă bietul om focul ce-l mistuia cîmplit (ISP.) ⑥ *Mold.* A ascunde: țaci din gură! unde l-ai ascuns? unde l-ai mistuit? (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① ▲ A fi digerat ② ▲ A se nimici, a se consuma, a se prăpădi: de aceea, poate, s'au mistuit fără de vreme atîtea vieți prețioase (VLAH.) ③ ▲ A fi ars, a se preface în cenușă ④ *Mold.* A se ascunde; a dispărea: pupăza... se mistuise de frica mea prin cotoanele scorburi (CRG.); Tărînil, fără căpetenii, se mistuiau prin înfundăturile codrilor (VLAH.) [ung. *mészteni*].

MISTUITOR *adj. verb.* **MISTUI**. Care mistue: se aita la lemnele ce se topeau în puterea mistuitoare a focului (D.-ZAMF.).

○ **MISĂ** *sf.* Băn. ▲ Minge (vc.).

MISCA (*mişc*) 1. *vb. tr.* ① ▲ A porni din loc, a schimba dintr'un loc într'altul, a muta din locul pe care-l ocupă: ~ scaunul, masa, pîntecul, carul din loc ② ▲ A pune în mișcare, a agita: ~ mîinile și picioarele ③ ▲ A turbura, a sbuciuma, a sgudui suflătește: această veste m'a mișcat adînc.

2. *vb. intr.* ① ▲ A porni din locul pe care-l ocupă, a-și schimba locul, a se pune în mișcare: Miazănoptii atunci mișcă după fată, s' o găsească (R.-COD.); mișcă de aici! ②: cine mișcă, tot mai pișcă (cine șade, coada-i cade), cine nu stă loculii, ci alargă și face tot posibilul, se alege cu ceva ③ ▲ A face cea mai mică mișcare: cine îndrăznește să miște, cînd e o acasă?

3. *vb. refl.* ① ▲ A-și schimba locul, a porni din locul pe care-l ocupă: să nu te miști de-aici! ② ▲ A face o mișcare, a nu sta liniștit, a nu avea astîmpăr, a se agita.

MISCA *sf.* Basma răsucită și innodată la unul din capete cu care se lovește în cineva, la jocul copilor „de-a mișca”; numită aiurea „țușcă” sau „motroașcă” (TKT.) (DENS.) (PAMF.) [bg. *miška* „șoricel”].

MISCARÉ *sf.* ① Faptul de a (se) mișca ② ▲ Starea unui corp ce-și schimbă poziția în spațiu: ~ de rotațiune; ~ perpetuă ③ ▲ Activitate a corpului: copilul acesta e mereu în ~; își mîdea trupul după mișcările calului (VLAH.) ④ ▲ Mersul real sau aparent al unui corp ceresc: ~a lunii ⑤ ▲ Ori-ce schimbare a situației, a formei, a mărimii unei părți exterioare sau interioare a corpului: ~a stăgului ⑥ ▲ Manevră, evoluțiune, mersul unui corp de trupe ⑦ ▲ Variațiuni în urma schimbărilor, plecărilor, morților, etc.: ~a populației ⑧ ▲ Schimbare produsă într'un corp militar sau civil de pe urma înaintărilor în grad: ~ în armată, în magistratură ⑨ ▲ Variațiune a prețului alimentelor ⑩ ▲ Dusul și întorsul mulțimii și trăsăturilor ⑪ ▲ Mersul trenurilor: biroul de ~ al garii ⑫ ▲ Gradul de ținută sau de încetineală cu care un muzicant bate măsura ⑬ ▲ Pornire suflătească: ~ de compătimire; de minie ⑭ ▲ Agitațiune a spiritelor, întăritare, pornire spre re-

voltă: ~ populară ⑮ ▲ Ceea ce însuflețește stilul: mișcările elocutenței; discurs plin de ~ ⑯ **MIS- MIȘ**.

MISCAT *adj.* ① *p.* **MISCA** ② ▲ Turburat, sguduit suflătește: era adînc ~ ③ **NEMIȘCAT**.

MISCĂTOR *adj. verb.* **MISCA**. ① Care (se) mișcă: nispuri mișcătoare ② ▲ Care se poate mișca: avere mișcătoare; mișcătoare zicem acelea care au suflul, sau, și neavînd suflul, se mișcă și să strănută, cum: dobitoacul, hainele și celelalte (LEG.-CAR.) ③ ▲ Care turbură. care sgudue suflătește: o povestire mișcătoare; toate dedeau clipele acelor o măreție deosebit de sfîntă și de mișcătoare (VLAH.) ④ **NEMIȘCĂTOR**: avere nemișcătoare.

MISCHET → **MISCHET**.

MISCOCE(A) *sf.* F. ▲ Păduche (MAR.) [mişca]. **MISEL** *adj.* ① ▲ Sărac, sărman: cea ce va fura lucru puțin de la vre-un om ~, acela cînd va fura înfii, atunci să-l bată (PRV.-MB.) ② ▲ Lepros: mizeria se desparte de bărbat și de viață ~ sau gubav (PRV.-MB.) ③ ▲ Tîcălos, mizerabil, nemernic: da stii d-ta că asta-l o faptă de ~? (ALECS.) ④ ▲ Fricos, laș: cel ce fuge dinaintea dușmanului este ~ (BR.-VN.); ou cel volinlo și brav ou cel fugari (ALECS.) [lat. *misellus*].

○ **MISELA** → **MISELI**.

① **MISELAME** *sf. col.* **MISEL**. Sărăcime, oamenii săraci, nevoiași: popa să spună cuvîntul lui Dumnezeu... în limba pre carea grăesc oamenii, să putem înțelege noi ~a (COR.).

② **MISELĂTATE** *sf.* Sărăcie. Ierul acesta este ~a, neajungerea sau sărăcia (TCH.) [mişel].

MISELESC *adj.* De mișel: îi înfruntă pentru fapta cea mișelească ce era să săvîrșescă (ISP.).

MISELEȘTE *adv.* Ca un mișel; în mod laș: acolo a fost asasinat ~ eroul revoluției române de la 1821 (A.-GH.); surprîși ~ din dos, fără arme, cădeau fără a se mai împotriivi (NEGR.).

○ **MISELI** (-elesc), **MISELA** (-elez) *vb. refl. și intr.* A se vîlcăra: Și așa se mișeli că se toame și de miști (STAM.); S'a întors iar înapoi Vîlcărlind și mișelînd, Fața albă sgrîind (VOR.) [mişel].

MISELIE *sf.* ① ▲ Sărăcie, mizerie ② ▲ Faptă, purtare de mișel, tîcăloșie, nemernicie; lăși-tate: vedeam bine că ceea ce fac e o ~, dar nu mă puteam opri (VLAH.); cine-și poate închipi pînă unde poate merge mișelia omului! (CAR.).

MISELNIC *adj. și adv.* Mișeleșc, mișelește, ca un mișel: O, dar e ~ lucru singur zilele să-ți curmi! (VLAH.); nu-mi convine viața ~ cîștigată (ALECS.).

③ **MISELOS**, **MISĂLOS** *adj.* Mișeleșc; jălnic, de plîns: despoindul-l de pielea... în mișălos chip i-au lăsat suflul din oasă (CANT.) [mişel].

○ **MISENITĂ** (*pl.-te*) *sf. Mold.* Mare mulțime de oameni, de animale cari se mișcă de colo pînă colo ca furnicile, furnicar; Poziul lloalei, ~ de județii strem-țoși și puturoși (NEGR.) [comp. ceh *mišenice* < vsl. *měšiti* „a amesteca”].

MISINĂ → **MISUNA**.

MISINĂ¹, **MISUNA**, **MISUNA** (*pl.-ni*) *sf.* = **MISENITĂ**: unde te afli? într'un furnicar ciocoiesc! într'o mișină de jigăni cu fete de om (ALECS.); țest... o mișună îngrozitor de mare de furnici care se năpustiră pe pline (POP.) [comp. ceh *mišina* „amestec”, de nu va fi cumva identic cu **MISINĂ**].

MISINĂ² **MISINĂ**, **MISUNA** (*pl.-ni*) *sf.* ① Provi-ziuni de iarnă, tot ce se stringe de cu vară pe iarnă (alune, nucii, fructe, etc.): eu am făcut nouă mișini pe cîmp (SEZ.); și mișina, cît a fi de mare, scade, dacă nu pui de unde lei (FLOR.); stringe ~ de cu vreme (PANN) ② Grămadă de provizii ce adună soarecii sau furnicile sub pămînt pentru iarnă (CIAUS.) (TKT.) ③ *Pr. est.* Băn. Olten. Bogăție, avere strînsă, agonisită: pe el nu-l vait, că are mișună (R.-COD.) [lat. *messio-nem*, influențat în fonetism de *mișină*¹; comp. însă și rus. *myšyna*, slov. *mišina* „gaură de soarece”].

MISINĂ³, **MISUNA** (*pl.-ni*) *sf.* Scobitură, adîncătură în dinții calului, în fundul căreia se găsește o substanță cimentoasă negricioasă; la început are forma ovală lătareată de-a curmezișul gurii, apoi ajunge în forma unui bob de fasole; mai tîrziu devine rotundă, pînă ce dispare cu totul la bătrînețe, prin frecarea și tocirea dinților; numită și „mur-

să" sau „muşcă” [probabil de aceeași origine cu mișină].

***MIȘMAȘ** (pl.-așuri) *sn.* ☞ Pahar de vin amestecat cu apă gazoasă sau cu borviz: iau aperitive, țulcă, mastică, polin, ~ și gustă mezeluri (CAR.) [germ. *Mischmasch*].

MIȘUI ➞ **MIȘUNA**.

MIȘUALĂ *sf.* ① Faptul de a mișui: pretutindeni este o ~, o fortoteală, o fierbere, o pornire de trai proaspăt (CAR.) ☞ ② Grămadă, mulțime (de oameni, de animale) care mișue: mișuală discretă a insectelor prin păis (CAR.).

○ **MIȘULIE** *sf.* *Olten.* ☞ Boală lămească, venerică (CIAUS.) (psc.) [mișel ①].

MIȘUN *sm.* ☞ Hirciog, un fel de șoarece cunoscut pentru proviziile ce adună, de iarnă, sub pământ [mișină].

MIȘUNA (-un), **MIȘINA** (-in), **MIȘUI** (-uiu) *vb.* *intr.* A umbla de colo pînă colo în mare număr, a se mișca în toate părțile ca furnicile, a furnica, a foi, a fojgi, a viermii: lume peste lume... mișuna prin toate părțile (CAR.); i se părea că îi vede mișunind soldații prin curte (BR.-VN.); uliță... era ticăsită... de calici privilegiați cari mișuiau ca furnicile în toate părțile (CRE.); ② sub aceste valuri de flori, mișue, colcăie, se muncesc aceleași patimi (OLVR.) [lat. **missionare* < *messio*; comp. *MIȘINĂ*].

MIȘUNĂ ➞ **MIȘINĂ**.

MIȘUNĂ ²⁻³ ➞ **MIȘINĂ** ²⁻³.

***MIT** (pl.-turi, -te) *sn.* ① Povestire fabuloasă: ~ul lui Hercule ☞ ② Lucru imaginar sau extrem de rar [fr. < gr.].

MITĂ (pl.-te) *sf.* Bani, daruri ce se dau cuiva (*in spec.* unui slujbaş al Statului, unui judecător, etc.) spre a-l cîștiga de partea sa, spre a-l îndupleca să facă un lucru neonest, nedrept, împotriva legii sau cugetului său: a da, a lua ~; cade-se judecătorului... să fie... nemănos, nețărnice, neluătoru de ~ (PRV.-MS.) [vsl. *m y t o*].

☞ **MITARNIC** 1. *adj.* Care ia mită.

2. *sm.* Vameș: se apropiară lui toți ~ii și îi păcătoșii (COR.) [vsl. *m y t a r i*].

MITE *adv.* ① Cu cît mai mult, cu cît mai puțin; mai ales, mai cu deosebire; *in spec.* după dar, încă, pasă, etc. (➞ **DAR** 1 ②; **PASĂ-MI-TE** [bg.]).

***MITEL** *sbst.* ☞ Caracter tipografic de corp 14 (➞ **TAB. XIX**) [germ. *Mittel*].

***MITIC** *adj.* Ce ține de mit, din domeniul miturilor: povestire ~ă; Alfred... ajunsese un personaj ~, o legendă în casă la noi (VLAM.) [fr.].

MITTEL, ☞ **MITIUTEL** 1. *adj.* Micuț, foarte mic: ochii mitteli în fundul capului (A.-GH.); De ai venituri mittitele, Mai oprește din măsele (PANN); cînd îl văzu că vine, se făcu mittitică și nu știa cum să umble mai cu binisorul pe lângă dînsul (USP.); apostolii săi, pre carii cunoscîndu-l Domnul în curăție și în nerăutate, prunoi mittitel il numește (CANT.).

2. *sm.* ① Copilăș, prunc ☞ ② ☞ ③ ☞ ④ Una din numeroasele denumiri ale necuratului ☞ ⑤ ☞ ☞ Mic sul de carne tocată care se mănîncă friptă la grătar [“*michitel* < *micutel*”].

MITTELUT *adj.* *dim.* MITTEL.

MITOC = **METOC**: peste cîtiva ani pot s’ajung di-chiu la vr’un ~ și să string un stîmbelu plin de galbeni (CRE.).

MITOCAN *sm.*, **MITOCANCA** (pl.-ce) *sf.* F. Orășan(că) din clasa de rînd, lipsit(ă) de maniere, cu apucături de mahalagiu (mahalagioaică): bătă-ran, moic: cite un ~, cu capul lulea de vin, își făcea de vorbă cu păreții și cu viatul (EMIN.) [mitoc].

MITOCĂNESC *adj.* De mitocan.

MITOCĂNEȘTE *adv.* Ca un mitocan.

MITOCĂNIE *sf.* Faptă, vorbă, purtare de mitocan.

MITOCĂNIME *sf.* *col.* MITOCAN. Toți mitocanii, moicicii, bătăranii: cînd mai văd și toată ~a asta parvenită... Imi vin fel de fel de idei (CAR.).

○ **MITOCOSALĂ** (pl.-sali) *sf.* *Olten.* ① Încurcă-tură, zăpăceală ☞ ② Stricăciune [mitocosi].

○ **MITOCOSI** (-oseac) *vb.* *tr.* *Olten. Băn.* ① A în-curca, a zăpăci (conv.) ☞ ② A mușamaliza (CIAUS.) ☞ ③ A strica, a prăpădi.

MITOȚ = **METOC**.

***MITOLOȚ** *sm.* ☞ Învățat care studiază și interpretează mitologia [fr.].

***MITOLOGIC** *adj.* ☞ Ce ține de, privitor la mitologie: povestire ~ă [fr.].

***MITOLOGIE** *sf.* ☞ Totalul credințelor, po-vestirilor din antichitatea păgînă privitoare la di-vinități și la semi-zeii din epoca eroică: ~ greacă, romană, nordică, germană, slavă, etc.

MITORLAN *sm.* ☞ = CÎRTÎȚĂ.

MITRĂ (pl.-tre) *sf.* ☞ Acoperimînt al capului

Fig. 3187.
Mitra (ortodoxă).

Fig. 3188.
M. M. Mitre.

ce poartă arhieriei și mitropoliții cînd oficiază la ocazii solene; țare, la Ortodocși, o formă sferică cu o cruce în vîrf (☞ 3187); la Catolici se termină în partea de sus prin două virfuri ascuțite (☞ 3189):

Mitropolitul face pe părintele Duhu arhimandrit cu ~ (CRE.); trimite Voievodului Moldovei titlul de rege și coroană impe-rială, iar Mitropolitului ~ de patriarh (VLAM.) [vsl. < gr.].

***MITRĂ** (pl.-tre) *sf.* ☞ Acoperimînt al capului la vechii Persi (☞ 3188): El

pe capu-î poartă ~ și-i cu barba pleptănată (EMIN.) [fr.].

***MITRĂ** (pl.-tre) *sf.* ☞ Organul din pîntecele femeii în care se concepe și se dezvoltă fătul, ma-trice, uter [ngr.].

☞ ***MITRALIE** *sf.* ☞ Sfîrșimături de fier cu care se umpleau odinioară ghiulele: Românii uroind cu vi-jelie printre gloanțe și ~ dealul Griviței (A.-GH.); turele și opolele se umplură în curînd de obuze și șrapnele și de mi-tralii (S.-ALD.) [fr. *mitraille*].

***MITRALIERĂ** (pl.-re), **MITRALIEZĂ** (pl.-ze) *sf.* ☞ Teavă de tun de calibru mic, prevăzută cu un

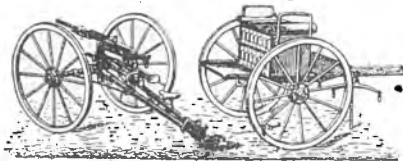

Fig. 3190. Mitralieră (pe afet de campanie).

mecanism, cu care se poate asvîrli într’un timp scurt un număr foarte mare de gloanțe (☞ 3190) [fr. *mitrailleuse*].

***MITROAČĂ** (pl.-ce), **MITROCAR** *sm.* ☞ = GU-VIDE.

MITROPOLIE *sf.* ☞ ① Biserică catedrală în

Fig. 3191.
Mitropolia din București.

Fig. 3192. Mitropolit.

care oficiază de regulă mitropolitul (☞ 3191) ☞ ② Reședința, palatul mitropolitului [vsl.].

MITROPOLIT *sm.* ① Nume purtat de fiecare din cei cinci înalți prelați ai țării, mai marii peste episcopii celor cinci regiuni ecleziastice ale României (~ul Munteniei, numit și ~ul Primat, care e în același timp Patriarhul țării; ~ul Moldovei; ~ul Ardealului; ~ul Bucovinei și ~ul Basarabiei) (3192); (**STEMA**) ② Numele vinătoare ironic, al droiciului [vsl. < gr.].

① **MITROȘI** (-osec) *vb. tr. Trans.* (PĂC.) A încurca, a pune în desordine.

MITUI (-uesc) *vb. tr.* A da mită, a cumpăra cu bani (constința unui slujbaş, unui judecător, etc.), a corupe: mitui pe toți vracii cari spuseră împărățului că... nu se va însănațosi (ASP.); potcașul... mituește pe judecător din banii boilor celor furați (RET.).

MITUALĂ (pl.-iei) *sf.* Faptul de a mitui: dacă ei s'apucă de mișeli și de ~, cine strică? (JIP.).

① **MITUTEL** = **MITITEL**.

MIT (pl.-te) *sn.*, **MITĂ** *sf.*, mai adesea *pl.* **MITE**.

① Lina ce se tunde pentru prima dată de pe miei: fi mitui și pe dinșul ca pe miei ceilalți și-l trimise mitele acasă (ASP.). ② *pl.* Smocul de păr de la pîntenul (partea dinapoi a chișiei) calului (3193) [lat. "agnicius", "de miel" < agnus].

MITI (-tesc) *vb. tr.* A mitui: după ce se mișcă miei și se tund oile, se pierd și checherile (MAR.) [mit e].

MITOȘ *adj.* Cu mit de lungi, cu lina lungă și creată; bogat Fig. 3193. M. Mite. în mite: un urs cu o blană lungă, mișoasă (GN.); bărbății, cu căciunile mișoase trintite jos, stau drept, ascultînd slujba cu smerenie (D.-ZAMF.); ...era un morăras buzat c'un coțec mare ~ (VOR.).

MITUI (-uesc) *vb. tr.* ① A tunde lina micilor: fi mitui și pe dinșul ca pe miei ceilalți și-l trimise mitele acasă (ASP.). ② *Pr. ext.* A tunde [mit e].

MITUIT *bst.*, **MITUALĂ** *sf.* Faptul de a mitui; tunsoarea mieilor.

MIXANDRĂ = **MICSANDRĂ**.

***MIXT** *adj.* ① Alcătit din mai multe lucruri de naturi deosebite: un corp ~ ② Comisiune ~ă, ai cărei membri aparțin unor corpuri sau unor țări deosebite ③ Tren ~, care e compus din vagoane de călători și din vagoane de marfă ④ + Număr ~, număr compus din întregi și din fracțiuni [fr.].

***MIXTURĂ** (pl.-turi) *sf.* Băutură, doctorie lichidă formată din amestecul mai multor substanțe [fr.].

***MIZA** (mizez) *vb. tr.* A pune miza [fr.].

***MIZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① Suma, banii ce fie-care din jucători pune în joc: își făcea miza grebiă și aduna mizele în bano cu o mișcare grațioasă (VLAH.). ② Miza în scenă, punerea în scenă, decorurile, costumele, etc. pregătite pentru reprezentarea unei piese de teatru [fr. mise].

***MIZANTROP** *adj. și sm.* ① Care urăște pe oameni ② Om ursuz, posac, care fuge de societatea oamenilor [fr.].

***MIZANTROPIC** *adj.* Care are firea mizantropului, ursuz, posac [fr.].

***MIZANTROPIE** *sf.* ① Ură de oameni, scribă de lume ② Firea omului ursuz, posac, care fuge de lume: mizantropia sa creștea în proporție cu ura ce înșula el societății venețiene (ALECS.) [fr.].

MIZDRI = **MEZDRI**.

***MIZER** *adj.* Sărman, nenorocit [lat.].

***MIZERABIL** 1. *adj.* ① Care e în mizerie, sărman, nenorocit, vrednic de plîns, jalnic ② Ti-căos, nemernic, mișav, păcătos.

2. *sm.* Om ticălos, nemernic [fr.].

***MIZERICORDIE** *sf.* Indurare, milostivire [lat.].

***MIZERICORDIOS** *adj.* Indurător, milostiv [fr.].

***MIZERIE** *sf.* ① Sărăcie lucie, calicie, mare lipsă ② Stare nenorocită, demnă de plîns, ticăloșie ③ *pl.* Supărări, necazuri mărunte făcute cuiva din răutate, din invidie, etc. ④ Fleac, nimic, bagatelă [fr. misère + lat. miseria].

MIZILIC = **MEZILIC**.

MIGLĂ (pl.-le) *sf.* ① Grămadă de bolovani de sare ② Grămadă, morman: i-arată strigolul o ~ de bani într'un zîmble (R.-COD.); a făcut un foc dintr-o ~ mare de lemne (PSC.) [comp. ung. magl'y a].

† **MIGLĂ** (pl.-le) *sf.* ③ Ceață [vsl. migla].

MIGLAȘ *sm.* Cel ce taie și scoate sare dintr-o salină [migla].

MIGLISI (-iesc) *vb. tr.* A ademini, a îndupleca cu vorbe lingușitoare: eu nu te voia ~ de loc cu răgădueli (ASP.); s'a luat cu binișorul pe lângă el, a început să-l mîngie și să-l mîglisească (CAR.); l-a mîglisit și l-a dus la tribunal, de l-a făcut o hirtie (BR.-VN.).

MÎHNİ (-nese) 1. *vb. tr.* A întrista adînc: laudele lor m'ar ~ peste măsură (EMIN.).

2. *vb. refl.* A se întrista mult: cînd auzi... de una ca aceasta, se mîhni pînă în adîncul sufletului (ASP.).

MÎHNICIOȘ *adj.* Care aduce mîhnire, întristător: mintea de sineși se pornește pe cugetări mîhnicioase (ODOB.); dacă cîndva vre-un nor ~ mă posomorăște (NEGR.) [mîhnit].

† **MÎHNICIUNE** *sf.* Mîhnire: asta o amără pe copilă... să moară de ~ și mai multe nu (CAR.); grîile și ~a lăsat-au vre-odată multă vreme pe om...? (ODOB.) [mîhni].

MÎHNIRE *sf.* Faptul de a (se) mîhni, întristare adîncă: de ce ascunzi de noi izvorul mîhnirilor tale, tată? (ASP.).

MÎHNIT *adj. p.* **MÎHNI**. Foarte întristat.

MÎHNITOR *adj. verb.* **MÎHNI**. Care mîhnește: îi pîru rău că aduse ~ se vorba despre lucruri atît de mîhuitoare sufletului împăratesc (ASP.).

MÎNE, (P) **MÎNI**, *Mold. Tr.-Carp.* **MÎNE**, **MÎNI** *adj.* Ziua care urmează după cea de astăzi; ziua de ~; ~ dimineată; ~ seară; ca ~ (poimîne), ~ poimîne, într-o zi foarte apropiată, n'o să treacă multă vreme, foarte curînd: ca mîne, parcă-l văd ministru (VLAH.); ca mîne poimîne mi se ~mplinesc anii și rămiți făr de mîne (CRG.); ești acum la ceaslov și mîne poimîne ai să treci la psaltire (CRG.); **ASTĂZI** 1 ①, **AZI** ②, **LASA** 1 ③ [lat. man e].

① **MÎL** *bst.* *Mold. Bucov.* Nomol: (mreana) a căputio... unde se afla ea ascunsă în ~ (ss.) [comp. rut. mul].

MÎLC(Ă) *adv.* în expresiunea a tăcea ~, a rămînea mut, a nu scoate nici o vorbă: am tăcut milcă și mi-am cîntat de treabă (ASP.) [mîl c o m].

MÎLCAVITĂ = **MÂLCAVITĂ**.

MÎLCI (-cesc) *vb. tr.* A nu scoate nici o vorbă, a rămînea mut (de uimire, de rușine, de spaimă, etc.): cînd îi văzură procopii (și) pînă de minsoare, o mîlcără (ASP.); o mîlcise și el, cit era de împărat (R.-COD.); a mîlciit-o boțeru și s'a făcut galben ca turtă de ceară (JIP.) [vsl. ml ŭ c a t i].

MÎLCUM, **MÎLCUM**, **MÎLCOM**, **MÎLCUM**, **MÎLCUM** 1. *adj.* Liniștit, domol, potolit: e lumină înăuntru, lumină albastră, un albastru molcom și leneș (CAR.); va fi o trecere molcomă și firească (de la viață la moarte) de care nu mă tem (EMIN.); în rugăciunea-i molcomă și tînguitoare (VLAH.).

2. *adv.* Lin, domol, încet: molcom îi cîntă și-i sar împrejur izvoarele (VLAH.); aci... (Oltul) se odihnește molcom... pe largi așternuturi de nisip (VLAH.); a tăcea ~, a nu scoate nici o vorbă: fata a tăcut milcum ca piticul (ss.); calul a tăcut milcum, n'a mai nechezat (ss.); liniștește-te acolo și taci molcom (CRG.): toți tăcuseră molcum, cînd auziră de o așa grea poruncă (ASP.); lingurarii... s'au așternut pe mîncare, tăcînd molcum (CRG.); a sta ~, a sta liniștit, a nu se mișca: ramurile pomului aceluia... nu stau milcum nici o clipă, el se tot mișcă necurmat (ss.) [vsl. ml ŭ k o m i; rus. m o l k o m ŭ].

MÎLCOMI, **MOLCUMI**, **MOLCUMI**, **MULOAMI** (-ămeso) 1. *vb. tr.* A face să tacă, să mă îngăduie, a liniști, a potoli: i s'au făcut și lui Busuic o jale și un dor... dar frate-său tot l-a mîlcmit (ss.); îi tot mîlcămește ca să aștepte pînă s'a face ziua, c'apoi pe toți îi îndestulește (RET.).

2. *vb. refl.* A se liniști, a se potoli, a nu mai zice nimic: preutul n'a vrut să-l mai usture și spatele și s'a mîlcmit (ss.) [m î l c o m, m o l c o m].

† **MÎLCOMIȘ** *adv.* Încet, pe tăcute, fără șgomot: să meargă... să spargă zidul ~, să nu știe nime (ODOB.); mai adesea: pe ~ Ioan Alexie îndată și pe ~ au cuprins toate cetățile care le au supt stăpînirea (BR.-VN.).

○ **MILĂ** (-leso) *vb. tr. și refl. Mold. Trans.* A (se) acoperi de nămol, de mil, de glod: din cînd în cînd, coasa prinde mil, se mîlește (PAMF.).

○ **MÎLOS** *adj. Mold. Trans.* Plin de mil, nămolos, gloduros: lîncureau apele lîne, cu funduri adînci și mîloase (RO.). Frutul, tulbură și ~ (VLAH.).

MÎNA (mînă, mînu) *vb. tr.* ① A face să pornească înainte, să apuce într-o direcțiune oare-care animalele, gonite din urmă sau îndrumate cu vorba, cu bățul, cu biciul, etc.: ~ oile la pășune; ~ oail; ② F ~ porci la fir (CRO.), a sfîrși ③ *abs.* A conduce cail înhamăți la o căruță, la o trăsură, etc.: mînă mai lute! nu știe să mîne; prin firg, așa mîna de tare moș Nichifor, de ti se părea că sboară lepele (CRO.) ④ A îndemna să meargă, a îmboldi: bătrîna plecă la biserică, mînău spre locașul mîntuirii de-o fărîmă de nădejde (OLVR.) ⑤ ⑥ ⑦ *Trans.* A trimite: a mînat pe albină la casa ariciului 'MARJ.'; baba sculă fata și o mînă cu oile la pășune (CAT.); cînd vine cineva și te găsește la masă, să-i chemi, că-i mînat de Dumnezeu (GOR.) [lat. *manare*].

MÎNĂ (pl. mîini, ○ mîni; † mînuri, ‡ mînu) *sf.* ① Partea corpului omenească cu care se termină brațul și cu ajutorul căreia se poate apuca sau atinge

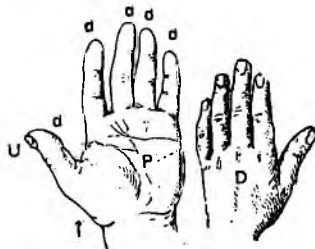

Fig. 3194. Mina. P. palma; D. dosul; U. unghie; I. încheietura; D. degete.

Fig. 3195. Scheletul mîinii. C. Carp. — M. Metacarp. — F. F. Falange.

ceva; *rr. ext.* tot brațul de la umăr pînă la extremitatea degetelor; mîna propriu zisă e alcătuită din „încheietura mîinii”, „palma”, „dosul mîinii” și „degetele” (□ 3194, 3195): a deschide, a închide mîna; a întinde mîna (spre a apuca, spre a lua ceva); ② a cere; a cere de pomană, a cerși; mîna dreaptă, mîna stîngă — **DREPT** ①; sîrut mîna! a) expresiune de salutare (bună ziua! bună seara! la revedere!); b) vă mulțumesc; ③ sîrută mîna pe care n-o poate mușca, se zice despre cei prefăcuți cari se arală umili pe lîngă cei pe cari ar voi să-i doboare. Cuvîntul mînă intră într-o mulțime de locuțiuni pe care, pentru a fi găsîte mai ușor, le-am clasat în trei grupe: A) acelea în care cuvîntul mînă e însoțit de un epitet; B) locuțiunile în care mînă urmează după o prepoziție; C) acelea în care cuvîntul mînă e precedat de un anumit verb. — A) A. avea ~ bună, a fi norocos în întreprinderile sale; a-și face ~ bună cu (sau pe lîngă) cineva, a căuța să-și câștige favoarea, simpatia cuiva, a se lua cu bine pe lîngă cineva: îmbrățișase legea lui Mahomet, numai și numai ca să-și facă ~ bună la Turci (D.-GH.); a avea ~ ușoară, sigură, a lucra cu ușurință, cu pricepere, a fi îndemnat (se zice în *spec.* despre un chirurg); chirurgul trebuie să aibă o ~ sigură; în cazul contrariu se zice: are o ~ grea; în mîni bune, în mîni sigure, în mîinile unei persoane de încredere, cinstite, pricepute; cu mîna goală, cu mîinile goale, fără a aduce nimic, fără a avea ceva în mînă: cu mîna goală nu mă mai întorc acasă (OLVR.); a avea mîna lungă, a avea multe și mari mijloace de a-și ajunge scopul, de a face tot ce vrea (spre binele sau spre răul cuiva); a avea ~ largă, a fi darnic; a fi ~ spartă, a fi risipitor: nu-mi place să fiu ~ spartă, ca palți alții (ALECS.); de aci, un mînă-spartă *sm.*, un risipitor; ~ moartă — **MÎNA-MOARTĂ**. — B) a) După *prep.* cu: A da cu mîna de cineva, a-l găsi (după multă căutare): glîndindu-se la cîte trebuia să fi pîit ea pînă să-și ceară cu mîna de dînsul (ISP.); ②: dă cu o mînă și la cu alta; a fi tot cu mîna în

buzunar, a fi silit să plătească, să cheltuească mereu a fi cu mîinile legate; a nu putea să facă ce vrea (din pricina ordinelor primite, a cuvîntului dat, etc.); a se lua cu mîinile de pîr, a da semne de disperare; a prinde pe cineva cu mîna în sac (sau în traistă), a-l prinde asupra faptului; a sta cu mîinile în brîu (sau în solduri), a sta cu mîna în stîm, a nu face nimic, a sta trîndav; a se ținea cu mîinile de tîm (de ris, de durere, etc.); parcă l-ai luat (durerea, boala, etc.) cu mîna, se zice despre durerile unui bolnav, care încetează curînd după întrebuintarea unui anumit leac; — b) după *prep.* de: e bun de ~, e cu noroc; a duce de ~, a lega de mîni și de picioare; a lua de ~; a se lua de ~ cu cineva, a fi de aceeași leacă, la fel cu cineva; a (se) ținea de ~; — c) după de la: e rău cînd aștepti de la mîna al-țuia; a trăi de la ~ pînă la gură; a uita de la ~ pînă la gură — **GURĂ** ③; — d) după *prep.* din: a da din mîni (și din picioare); a nu sta neactiv, a alerga, a munci, etc.; ②: dă din mîni, dacă vrei să ieși la lîman; ③: cine dă din mîni nu se ~ neneacă; a pierde, a scăpa din ~; a umbla din ~ în ~, a trece de la unul la altul: umbla ca paraua din ~ în ~ (PANN); bietul Făt-frumos umbla din ~ în ~, căci toți voiau să-l îmbrățișeze (ISP.); — e) după *prep.* în: a fi în mîna cuiva, a fi în puterea, la discreția cuiva; a sta cu căciula în ~; a fi cu zilele în ~, a nu fi sigur cu viața, a fi în primejdie de moarte; — f) după *prep.* la: a avea ceva la ~, a poseda, a avea în stăpînire; a avea pe cineva la ~, a-l avea la discreția lui: voia să albă pe Gică lui ~ (D.-GH.); a cădea la mîna cuiva, a încăpea în puterea cuiva, a ajunge sub stăpînirea cuiva; a da la mîna cuiva, a da în primire, a preda, a înmîna; a pune pe cineva la ~, a pune stăpînire asupra cuiva, a-l avea în puterea lui; a-l înșela: m'ai înșelat cu minciuni; pînă ce m'ai pus la ~ (ALECS.); te pune la ~ cu înserisuri ticluite și te apucă de-i muncăști vara întreagă pe nimica (ISP.); una la ~ două la ~ etc., am isprăvit cu una, cu două, etc., ne-am scăpat de una, etc.: una la ~ tăiați, copii, la răboi, spre știință (ISP.); cinci la ~ copii, tăiați virtos la răboi, ca să trecem la alta (ISP.); — g) după pe: a cădea, a încăpea, pe mîna cuiva, a ajunge în puterea, sub stăpînirea cuiva; a da pe mîna cuiva, a preda, a da sub stăpînirea cuiva: l-a dat pe mîna poliției; a lăsa pe mîna cuiva, a lăsa la discreția, în puterea cuiva: lasă-l pe mîna mea, că-l învâț eu mîinte; a se spăla pe mîni, a-și spăla mîinile; ②: mai jos C); — h) după peste: a-i veni peste ~, a-i fi greu, neplăcut să facă un lucru: simțea că necupe sub-i vie cam peste ~ călătoria asta (D.-ZAMF.); — i) după sub: sub mîna mea, sub stăpînirea mea; pe sub ~, pe ascuns, în тайнă: să lupte pe față și pe sub ~ împotriva dușmanilor (ISP.); proteja această acțiune pe sub ~ (D.-GH.). — C) După anumite verbe: a da mîna cu cineva, a lucra de acord, împreună cu cineva; a da o ~ de ajutor — **AJUTOR** ①; a (nu)-i da mîna, a (nu)-i conveni, a (nu)-i veni la socoteală, a (nu) fi în stare; cu dare de ~ — **DARE** ③; a-și freca mîinile (de bucurie, de mulțumire); a-și frînge mîinile (de supărare, de durere, etc.); a-și lua mîna de pe cineva (CIAUS.), a nu se mai interesa de cineva, a nu mai vrea să știe de el; a-și mușca mîinile (de necaz, de ciudă, etc.); a pune mîna pe ceva, a se atinge de ceva, a se apuca de ceva, a pune stăpînire pe ceva: unde puneai o mîna, puneai și Dumnezeu mîna (ISP.), avea noroc în toate întreprinderile sale; ②: l-a pus Dumnezeu mîna ~ cap, a dat de noroc, s'a procopsit; pe ce pune mîna, se usucă, n'are noroc la nimic, nimic nu-i izbutește; a pune mîna pe cineva, a-l prinde, a-l înhăța; a-și pune mîinile în cap, a da semne de disperare; a pune mîinile la (sau pe) plept, a muri; de cînd mama care m'a făcut a pus mîinile pe plept (CRO.); a pune ~ de la ~, a contribui ficcare cu ceva, a face o colecție: au sîrit cu toții și au pus ~ de la ~ de au durat pîrîntului casă bună (VLAH.); un sat întreg n'ar fi pus oare ~ de la ~, ca să poată face dintr'însul ceva? (CRO.); a ridica mîna asupra cuiva, a se pregăti, a amenința să-l lovească; a-și spăla mîinile (de un lucru), a declara că n'a luat parte la ceva, că e nevinovat de ceea ce s'a întîmplat sau de ceea ce poate să se întîmple; a se spăla pe mîni de ceva (CIAUS.), a se lipsi pentru totdeauna de un lucru (pierdut sau furat), a nu-l mai căpăta niciodată; a tăia cuiva mîinile și picioarele, a-i lua toate mijloacele de apărare, de a putea lucra într-o direcțiune

oarc-care ¶ ① ③: o ~ spală pe alta (și amîndouă obrazul), oamenii trebuie să se ajute unul pe altul, trebuie să-și făcă servicii reciproce; mai bine să pierzi un deget decît mîna toată, mai bine să sacrifici o parte, decît să pierzi tot; cinci degete sînt la o ~ și unul cu altul nu se potrivește ~~DEGET~~ ①; ce-1 în ~, nu-1 mîncîndu, ceea ce am în mîină, e sigur; doi pepeni într-o ~ nu se pot ținea, nu poți întreprinde cu succes prea multe deodată; sârcele mîinî multe! cînd lucrează mai mulți, treaba se isprăvește ușor ¶ ③ Se zice despre lucrul făcut, lucrat cu mîna, cu mîinile: lucru de ~; trăsce, iaca și eu... cu lucrul mîinilor mele (isp.); asta nu-1 de mîna lui, nu-1 scris, desenat, lucrat de dînsul ¶ ④ ⑥ Putere, autoritate: mîna de fier a guvernului ④ ⑥ Cît începe. în palmă, cît se poate ținea într-o mîină; mînunchiu: le da pe rînd fie-cărui cîte-o ~ de praf (ALECS.); își aduna o ~ de susalu și o pornea spre han (D.-ZAMF.); o ~ de iarbă, de fin, de nuiele ¶ ⑦ O cantitate mică: decît un bonjurist c'o ~ de învîltură, mai bine un ăran c'un car de mînte (CRG.); ou o ~ de suflet (CIAUS.); slab, prăpădit, gata să cadă jos ¶ ⑧ Mic număr de oameni: a'nfruntat adesea, c'o ~ de volinici, oștiri năvălitoare (VLAH.) ¶ ⑨ Cășătorie: a cere mîna cuiva, a cere în căsătorie ¶ ⑩ ♣ Rîndul de a împărți cărțile (la jocul de cărți): domnilor, e mîna la D-1 Morol! (OLVR.); a trece mîna, a trece altuia rîndul de a da cărțile ¶ ⑪ Calitate, fel: de mîna 'ntîiu; au fericirea de a vedea lume de toată mîna (CRG.); la asemenea loc se adună oameni de toată mîna (PANN); de multe mîini (CIAUS.); fel de fel, de tot felul ¶ ⑫ ⑬ Mîna anului, element cronologic care servește la determinarea zilei săptămîinii cu care începe fie-care lună dintr'un an ¶ ⑭ ♣ MîNA-MAICH-DOMNULUI, mică plantă, foarte curioasă, care crește prin pusturiile nisipoase ale Siriei și ale Arabiei, de unde a fost adusă în părțile noastre de către călugări; după căderea frunzelor și a fructelor, ramurile plantei, uscîndu-

Fig. 3196. Mîna-Maicii-Domnului.

le, formind o masă rotundă; pusă însă în apă, planta își reia forma primitivă (*Anastatica hierochuntica*) (☐ 3196) ¶ ① pl. ☞ Minușile codirlei; bratele ferestrelui [lat. m a n u s].

MINĂ-MOARTĂ *sf. f.* ① Starea bunurilor ce nu se pot înstrăina ② **Bunuri de ~**, care nu pot trece la moștenitori, precum bunurile orașelor, ospiciilor, comunităților, etc. [după fr. *m a i n m o r t e*].

○ MINĂȘTERGURĂ. MINȘTERGURĂ, MINȘTER-
GURĂ (pl.-uri) sf. *Trans. Bucov.* Ștergar, prosop: cînd
fuge roțul, femeia asvîrle cirpa și minștergura în sus (MAR.)
[mînă + șterge].

MÎN_ 1. *adj. p.* MÎN_.

2. subst. Faptul de a mîna.

MINĂTOR *sm.* Ciobănaş care mîină oile din strungă, una cite una, spre uşile unde şed mulgătorii: baciul şi ōul ..au rămas ca trăsniţi cînd m'au zărit (JIP.); dinspre stîină vine d'a-dura ōul (LUNG.).

MINĂTURĂ *sf.*, mai adesea **MINĂTURI** *pl.* Farmec(e) (mai ales în descintece) [mî n ă].

○ **MÎNC** (pl.-enri) *sn.* **Băn.** Adîncătura de sub talpa piciorului [lat. *mancus*].

MÎNCA (măninc, ○ minc) 1. *vb. tr.* ① A mesteca și înghiți un aliment: ~ bine, prost; ~ ca un lup, cit

patru, cît şapte: n'a mîncat de trei zile; s'au mîncîni din
oală, ca-ţi plouă la nuntă (GOR.); vitele mîncîniă fin, iarbă
şi grîu; ~ NEVOIE ①; PINE ①; altă mîiere nîc două zile
n'ar fi mîncat cu el dînr'un bîld (RET.); ②: cine nu lu-
crează nu trebuie să mîncîne; ③: omul nu trîeşte oa să
mîncîne, ci mîncîne ca să trîească; ④: cine are, bea şi
mîncîne, cine nu, stă şi se uită; ⑤: cine se amestecă în tîr-
tîci mîncîne porci; ~ GÂDNĂ ②; LUP ①; MĂMALIGĂ ①;
SEURA ① ① ② ③ ~ vorbele, a nu le rostî de loc, a le
pronunţa numai pe jumătate; ~ foc, a fi foarte
îute: ~ mîmînt, a fugi foarte repede: de omul rău

să fugi mincinoasă pământul (PANNI); ~ papară ~~—~~ PĂPARĂ; și-a mincat credința ~ CREDINȚĂ ① ② ③ A ședea la masă spre a prîzni sau spre a cîna: mănîncă numai odată pe zi; ~ la bîrl, în familie, acasă ④ ⑤ A risipi averea, a păpa: a mincat toată moștenirea rămasă de la părinți, un bărbat care i-a ~ toată averea cu lîngura (ALECS.); ⑥ A risipi, a cheltui banii publici, a delapidă ⑦ ⑧ A lua pe nedrept: ce mai încolo ? Vrei să-mi mănîcini stîljinii de pămînt (ALECS.); ⑨ ⑩ În blesteme: minca-l-ar cîntîl dar tăceți odată, mince-vă! amarul vostru! (RET.); minca-l-ar pămîntul să-l mănînce, Doamne iartă-mă! (CRG.); ⑪ A mistui, a consuma, a înghiți; soba asta mănîncă multe lemne ⑫ ⑬ A prăpădi; ~ fript pe cineva, ~ capul cuiva, ~ zilele cuiva, a-i curma viața, a-l duce în mormînt: de nu era el, te mincam fript, acum înșă m-am mincat tu pe mine (d.s.p.); am mincat zilele multor Turci (G-GE.); a-și ~ capul, a-și prăpădi viața: atîția hoții își mincaseră capul cu paza fetel (SB.); a-și ~ zilele, a) nu se prăpădi; b) a-și pierde vremea: își mincăm zilele lucrînd prin alte state învecinate (SLV.); ⑭ ~ bătaie, palme, etc., a fi bătut, pămîntul, etc.: cite bătai a mincat el sărmanul pe socoteala mea! (ALECS.); dacă pisica răsturna cratița cu lapte, el minca trînteală (SLV.); ⑮ A pătimi, a suferi, a îndura: cît neacăz o mincat el pin țări străine! (ALECS.); ⑯ A roade: rugina mănîncă fierul; moliiile mi-au mincat hainele; Prutul... mincîndu-și mereu malurile i-nșipoase (VLAK.); pe Rîpoasa, nici murele nu se fac, iar în vale apa mănîncă rodul (SLV.); ~~—~~ URECHE ⑰ ⑱ A-1 ~, a simți mincărime: a-1 ~ nasul, urechea; a-1 ~ spinarea, a avea poftă de a fi bătut: pe semne te mănîncă spinarea... și i-a auzat te scarpin, dacă vrei (CRG.); mă mănîncă palma, simt mincărime în palmă; am chef să bat pe cineva: cînd te mănîncă palma stîngă, ai să lei bani, iar dacă te mănîncă cea dreaptă, ai să dai.

2. *vb. refl.* (reciproc) ① A mânca unul pe altul: lupii nu se mănâncă între ei. ② ③ ④ A se certa, a căuta să-și facă rău unul altuia: ei se mănâncă între ei ca cîini; sade rău să vă mâncați între voi, frați ce sînteți (BR.-VN.); vecini care se mănâncă între dinșii pentru un deget de pîmînt (BR.-VN.) [lat. vulg. *manicare = clas. manducare].

MÎNCĂCIOS *adj.* Care mănincă mult și adesea [mîncă].

MÎNCĂRE *sf.* ① Faptul de a mîncă: a da de ~; a avea poftă de ~; a face poftă de ~; a tăia pofta de ~; a-l trece pofta de ~; la ~ ca lupul și la lucru ca butucul
~ **LUP** ①; ②: a da de dimineață și ca însoțitorii de tîndr sau însoțitorii de tîndr și ca ~ de dimineață (: mare bine prinde) ¶ ③ Ceea ce se mîncă; fel de mîncare (*pl. adesea mîncăruri*); fel de a prepara bucatile: se căra: de dimineață pînă seara, fel de fel de mîncăruri alese și bunăstări (*VLAH.*); ④: pîine și sare e gata ~; ⑤: băutura ce e, ~ e și fudule (se zice, în ironie sau de cei bețivi); ~ românească; ~ grecească; ~ **PEȘTE** ①; de ~ ~ **DEMÎNCĂRE** ¶ ① Prinț, cină, masă. ②: mai bine două mîncări decît o bătaie ~ **BĂTAIE** ①

MÎNCĂRIȚĂ sf. ① *dim. MÎNCARE*: cînd se întoarseră, găsiră ~ și fierțurică gata (ISP.) ② ✕ Un fel de bucate de carne cu legume; tocană.

MÎNCĂRIME *sf.* Iritațiune a pielii care face pe om să se scarpine: dă-mi voie să te consult asupra unei mîncărimi la frunte care mă supără foarte mult (ALECS.); (P): se vede că aveau ~ de bătaie, și de cite ori îi înțeșea ~, veneau la Ștefan să-și scarpine (USP.); (P): a avea ~ de limbă

LIMBĂ [mîncare].

MÎNCĂȚ 1. *adj.* ① *p.* **MÎNCA** "¶" ② **NEMÎNCĂȚ** "¶"
② *Ros:* ~ de carl, de viermi, de apă, de rugină.

2. *subst.* Faptul de a mânca, mîncare: s'an așternut pe ~e și pe băute (CRG.)

MÎNCĂTOR *sm.* Cel ce mănîncă: de nu-ți fi ~i și băutori buni, v'ați găsit beleaua cu mine (arg.) [mîn ca].

MÎNCĂTORIE s/f. F. Risipă, apropiere de
bani publici făcută de un funcționar necinstit:

scose pe sofragiu și pe stolnic, sub cuvînt de ~ (FIL.); nu se lăsa de mîncătorii și de viclesuguri, nici oînd ajunse om de frunte (OPOB.); clucerni Alecu făcuse mîncătorii, abuzuri sau prevaricațiuni, cum se zice astăzi (I.-OH.) [mîncător].

MÎNCĂTURĂ (pl. -turi) sf. ① Efectul mîncării sau roaderii, rosătură: ~ de apă; în stîncă... este o ~ adîncă (ALX.) ¶ ② ♂ P ~ (la inimă), colică (la copii) ¶ ③ ‡ Împilare [mînca].

MÎNCĂU *sm.* ① Cel care trebuie hrănit, care are nevoie să mănince (din mîncarea altuia sau altora); ar trebui ceva de făcut, să putem scăpa de cițiva mîncăi (CRG.); îi împăreșe pe mîncăii cei nepotțiți pe la gazde, cum știu ei (GRG.); ② Mare mîncăcios: era un mare ~ de plăcinte (NEGR.); era leneș ca un împărat, ~ ca un vîdlăoș (GN.) [mîncă].

MÎNDALĂCI = MÂNDALĂCI.

MÎNDRĂ = MÎNDRU.
① **MÎNDREȚĂ = MÎNDREȚE.**

② **MÎNDRENIE** *sf.* *Trans.* = **MÎNDREȚE**: o grădină..., plină de flori, plină de pasări și de mîndrenii (RET.); vestea merse... despre mîndrenia de fecior ce este feciorul peacariului (RET.).

MÎNDREȚE, ③ **MÎNDREȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Lucru mîndru, lucru sau ființă de o frumusețe aleasă, neîntrecută, splendoare: vorbese undele Argeșului... de mîndrețea platurilor, de rodnicia păsunilor și holdelor pe cari le scaldă (VLAM.); te las să-ți închipui o chef și ce mîndrețel (ODOB.); cum să ținem noi o mîndrețe de meri? (ISP.); o frumuseță și o mîndreță ca aceea nu se mai pominește pe pămînt (SS.).

MÎNDRI (-ărese) *vb. refl.* A se arăta, a se ținea, a fi mîndru, a se fuduli: cotoșmanul se mîndrea și se fălea cu bogățiile stăpînului său (SP.); Ca pămînt se mîndrește. Tot cu laude trăște (FANM).

MÎNDRIE *sf.* ① Înțelepciune ② Caracterul celui mîndru (în sens bun și în sens rău), măreție, semeție, trufie, fudulie: i se umplea inima de ~, căoi... adusesse o așa zînaș (SP.); vîd că n'ai nimic în sufletul tău deot o oarbă (ALECS.). ③ *Often.* = **MÎNDREȚE**: ce ~ de copaci frumoși! (VTRC.).

MÎNDRU 1. *adj.* ① Înțelept ② Care are un sentiment de nobilă încredere în meritul său: o ~ de fapta sa, de numele ce poartă, de fiul său ③ Care se ține mare, care se fălește, trufaș, fudul, infumurat, care umblă cu nasul pe sus: i se părea rece, mîndră de frumusețea și de rochiile ei (VLAM.); săracul ~ se uita la ceilalți ca la niște muște (FANM) ④ ⑤ Frumos (peste măsură).

2. *sm.* ① Om mîndru ② ③ Drăguț, iubit, ibovnic.

3. **MÎNDRĂ** (*pl.-re*) *sf.* ④ Fată frumoasă, drăguță, iubită, ibovnică: acolo aia o fată atît de frumoasă, cum nu mai era alta tu lume, numită Mîndra lumii (RET.); De cînd sint eu pe pămînt, Numaî trei mîndre-am avut (IK-BRS.) [vsl. nu a d r ū, „înțelept“].

MÎNDRU (LŪȚ), MÎNDRU (LŪȚĂ), MÎNDRULEANĂ, MÎNDRULIOA, MÎNDRUȚA *sm. f. dim.* MÎNDRU, MÎNDRĂ.

① **MÎNE = MÎNE.**

MÎNEA (*mlu, mîna; — pf. mîșet; — part. mas*) *vb. intr.* A rămînea, a poposi undeva peste noapte: își cântăra un onțon unde să mîșe peste noapte (ISP.); la noi mînea oînd venea din Pipirig la țig ca să-și cumpere cele trebuitoare (CRG.); mîi de noapte aici, pleci mîine pe lumină (CAR.) [lat. manēre].

MÎNECA (-ec) *vb. intr. și refl.* A se scula dis de dimineață, în zori, înainte de a răsări soarele: să ne mîneacă din des de dimineață, căoi așa vom ajunge departe cu lucrul (GR-N.); ② cine mîneacă nu întuneacă, cînt se apucă de ceva în zori de zi, nu-l apucă noaptea cu lucrul neîșprăvit [lat. manicare].

MÎNECĂ, MÎNICA (*pl.-ti*) *sf.* ① Partea hainei sau cămășii care acoperă brațul (3197): omul își șterse fruntea de nădușală cu mîneca cămășii (OLVR.); mîneci lungi, scurte, largi, strîmte; a sumete mînecele;

② a trage de ~, a rupe mîneca sau mînecele cuiva, a stărui mult pe lîngă cineva: se ținea după dînsul și-l trăgea de ~, chemîndu-l la întrecere (ISP.); mî-a tot rupt mîneca... ca să-i dau locșoru ăla (JP.); F a o băga pe ~ a o ștecli, a intra la grije mare, a prinde frică; a nu avea nici în cîin nici în ~ cu cineva = **CLIN** ③ [lat. manica].

Fig. 3197. Mîneci.

MÎNECAR (*pl.-are, -ări*) *sm.* ① *Trans.* ① Manșon ② *Trans.* ① Mîntean scurt, cu mîneci, purtat de țărani peste pieptar: la

Paști, (era gătut cu) ~ vînat, ca Mîrginenii (RET.); vara se îmbracă mai ușor cu niște mîneări de pînză sau de postav negru (PAC.); sta ghemuit în scoarța aiață, cu mîniile petrecute în mînecele ~ului (S-ALD.) ③ ④ *pl.* ① = **MÎNECUTE.**

MÎNECAT 1. *subst.* Faptul de a mîneca. 2. De ~, la ~ sau pe ~ *loc. adv.* În zori de zi, înainte de a răsări soarele: îmi iau merinde la desagă și pornesc de ~ călare (VLAM.); mîni de dimineață, la ~, Dumnezeu are să-ți trimeată sprînjitor bîtrînețelor tale (ISP.); se îndreaptă camenii... spre stîna, să se odihnească peste noapte și să pornescă la drum, în zori, pe ~ (LUNG.).

MÎNECĂTOARE, MÎNICAȚOARE *sf.* ③ Ajunul Sfîntului Gheorghe, zi ținută cu sîntenie, în unele părți, de către țărani, cîci în noaptea care precede mîneacătoarea, vrăjitoarele, după credința poporului, umblă să ia mana dela vaci [mîneca].

MÎNECŪȚĂ, MÎNCUȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.* **MÎNECĂ**: cămașa ei... cu mînece largi și scurte, se aduna toată în cuto la betelia rochiilor (OLVR.) ② *pl.* ① Două bucăți mici de stofă cu cari se string mînecele stîharului, pentru ca diaconul să umble mai cu înlesnire în serviciile sale; numite și „mînecare“ sau „ruca-vite“ (3198).

MÎNER (*pl.-ere*), ③ **MÎNEIU** (*pl.-ele*) *sm.* Partea unui instrument, unei unelte, unui lucru de care apucăm cu mîna (3199): ~ul cuștului; ~ul bastonului; ~ul

Fig. 3198. Mînecuță.

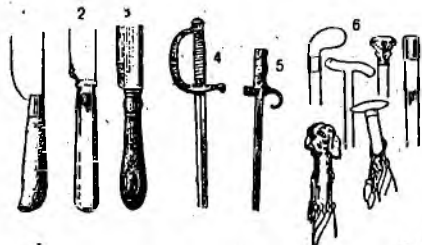

Fig. 3199. Mîner: 1-3, de cuțite; 4, de sabie; 5, de baionetă; 6, de bastoane și umbrele.

săbiei; ~ele fereștrăului, brațele fereștrăului; ostașii lui ucid cu mînerul, cînd li se rupe spada (VLAM.); în dreapta (poartă) baston cu mîner de aur (BR-VN.); [mîna].

MÎNE-SA, MÎNE-ȚA (p) Mamei sale, mamei tale. ② **MÎNEZI** *adv. Trans. Băn.* A doua zi: trăsăseră la gazdă pentru ca ~ să plece mai departe (SLV.); acolo așteaptă pînă ~ dimineață (MERA) [mîne + zi].

MÎNGÎIA (-gîiu) 1. *vb. tr.* ① A fermeca, ② A căuta să aline mîhnirea, să îndulcească întristarea cuiva, a consola: căuta bolnavii din sat și mîngîia pe săraci (ODOB.); după ce se desmetici din leșinul ce-i venise, de inimă rea, începură s'o mîngîie surorile (ASP.) ③ A desmierda, a netezi, în semn de dragoste, obrazul, capul, gîbul, etc.: ei mîngîie obrații coștului (SLV.); de va veni cineva la tine, tu să-l mîngîi cu mîna pe obrați (ISP.); pr. ext.: un vînticel adia, încît de abia îl simțea că vine să-ți mîngîie obrații (ASP.) ④ ⑤ F a bate: începe a ne potti pe fle-care la Eălan și a ne ~ cu sfîntul ierarh Nicolai (CRG.).

2. *vb. refl.* A-și alina mîhnirea, a-și îndulci întristarea, a se consola: Tugulea nu se putea ~ pentru că era olog (ASP.) [lat. mangancare < gr. μαγγανέω „lărmec“].

MÎNGIERE *sf.* ① Faptul de a mîngîia și rezultatul acestei acțiuni, consolațiune: ~a săracului e moartea (ZNN.); și totmai acum, la dică, n'am nici o ~ (CRG.) ② **MÎNGIEREA-APELOR = SILUR.**

MÎNGÎIEȚOR 1. *adj. verb. MÎNGÎIA.* Care mîngîie: acolo si-a regăsit... toată mîngîietoarea credință pierdută într-o vreme (BR-VN.); a alergat vesel și mîngîietoare înaintea bărbatului său (OLVR.).

2. *sin.* Cel ce mîngîie: ne mutăm la un fierar pește drum, dimpreună cu moș Bodringă, mîngîitorul nostru (CRG.).

MÎNGÎIOS 1. *adj.* Care aduce mîngîiere; duos:

auzi în colibă un glas ~ de copil (asp.); numai (minutele) acelea îmi erau mîngioase, cînd vocea cornului îmi legăna auzul (odob.).

2. *adv.* Plin de mîngiere, cu duioșie: se înduioșase pînă și lemnele și pietrele: așa de ~ ce cînta (asp.) [mîngia].

MÎNIA (-nin) *vb. tr. și refl.* A. (se) face mînios, a (se) umplea de mînie, a (se) supăra foarte: Neghină... se mînie foc (olvr.); s'a mîniat pe sat, și trei zile n'a mîncat (znn.).

MÎNICĂ... **MÎNECĂ**...

MÎNIEȘ *sf.* ① Supărare grozavă asupra cuiva, furie: se făcu foc și pară de ~, se turbură de neocaz și nu mai vedea înaintea ochilor (asp.); mînia ta... nu grăbi să o verși asupra cuiva, ca să nu te cîștești (pann) ② Lucru grozav, grozăvie: toată noaptea am auzit Oitul, ce ~ de apă! (olvr.); mînia pămîntului, mînia lui Dumnezeu, (ceva) grozav: era sluit mînia pămîntului (gn.); pe o vreme rea, mînia lui Dumnezeu, am mas o noapte la Florești (vlah.) [lat. vulg. mania < gr.].

MÎNIOȘ 1. *adj.* Plin de mînie, furios, supărat grozav: pe ochi... mînioși se întorcea cînd pe o parte, cînd pe alta (olvr.); Dunărea începe să vijile mînioasă (vlah.); am gîndit că ești mînioasă pe tătuca și pe mămuca, de nu te scoli (crg.).

2. **MÎNIOȘA** *sf.* Numele unui danț popular (p. frv.).

MÎNISTERGURĂ = **MÎNĂȘTERGURĂ**.

○ **MÎNINTEL** = **MARUNTEL**.

○ **MÎNINTUȘ** = **MARUNTIȘ**.

MÎNJALĂ (pl.-leli) *sf.* ① Văpsea, materie cu care e mînjit un lucru: Dar casa săracului în afară-i cu ~, dinlăuntrul-i cu tîneală (ik.-ere.) ② ③ Un fel de aluat de sămînță în ei sau de tărîțe fierțe în apă și amestecate cu untură cu care se udă și se perie urzeala de cîneapă la țesut [mînji].

○ **MÎNJĂLAU** *sn. Mold.* Lemn zimțat care, frecat cu săpun, servă la spălarea rufelor (3200) [mînji; comp. **MÂNGĂLAU**].

MÎNJI (-jesc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) murdări, a (se) păta cu unsoare, cu văpsea, cu negreală, etc.: ~ cu cărbuni; lău muc de luminare și mînji, pe toți oaspeții cari dormeau, pe obraz (asp.); ②: ca să nu-și mînjească mîinile cu niște singe... nevinovat (asp.) ③ A unge firele de cîneapă cu mînjală.

MÎNJIȚ 1. *adj. p.* **MÎNJI** ④ **NE-** Fig. 3200. **MÎNJIT**. **MÎNJIT**.

2. Faptul de a mînji.

MÎNJITURĂ (pl.-turi) *sf.* Pată, murdărie făcută cu unsoare, cu văpsea, cu negreală, etc.: mînji pe toți oaspeții... pe obraz, la fel cu mînjitura lui de pe față (asp.) [mînji].

○ **MÎNJOALĂ** *sf. Trans.* (pșc.) = **MÎNJA-LĂ** ⑤.

MÎNTUI (-tuesc, -tuiu) 1. *vb. tr.* ① A scăpa, a izbăvi, a libera: cruță-mi viața... și eu te voi ~ pe tine de la moarte (asp.); popa... îl povățui cu blîndețe... cum și-ar putea ~ și sufletul (sb.); credința ta te va ~ ② **Mold.** A isprăvi, a sfîrși, a fi gata: se decise să se ducă la Paris, ca să-și mîntuie studiile (negr.) ③ ④ A prăpădi, a da gata: era vai de capul fetei, o mîntuia în bătaie, nu alta (sb.).

2. *vb. refl.* ① A se scăpa; a se cotorosi: boierul a crezut că Ipate e nebun și voia să se mîntuie de dinșul (crg.) ② A se isprăvi, a se sfîrși: unde se mîntuie cîmpia asta? întrebai pe mama (gn.) [ung. menteni].

○ **MÎNTUIALĂ** (pl.-leli) *sf. Mold. Bucov.* ① Scăpare; de ~, numai pentru a scăpa (de o treabă, de un lucru ce trebuie făcut): școala era numai de ~ (crg.); el moște din cap și răspunde de ~ (s.-ald.) ② Isprăvire; pe ~, pe isprăvite: cînd tirgul era pe ~, mîncea repede o bucată de turtă de popoșoiu (crg.) [mîntui].

MÎNTUINȚĂ (pl.-lei, mîntuire *sf.* ① Faptul de a (se) mîntui, izbăvire, scăpare ② Răscumpărarea păcatelor: pentru mîntuința sufletului lui... cu multe lacrimi priveghind (cant.).

MÎNTUITOR 1. *adj. verb.* **MÎNTUI**. Care mîntuie, izbăvitor: nu afla un singur gînd ~, un singur chip de scăpare (slv.).

2. *sm.* ① Cel ce scapă, liberator: dacă se văzu scăpat,

îmbrățișe pe ~ul său și-i mulțumi (asp.) ② **Mîntuitorul**, salvatorul, izbăvitorul lumii, Isus Hristos.

○ **MÎNTUȘ** *sm. Mold.* = **MÎHALȚ** [rus. mântu-sul].

MÎNUI (-uesc) *vb. tr.* ① A se servi de ceva cu mîna, a mania: știe să mînuască sabia cu virtute (asp.) ② A lucra cu mîna: mînuiește bine oreionul ③ ④ A întrebuița cu mai multă sau mai puțină pricepere: ~ o limbă ⑤ A administra: dacă mînuiește cineva bani publici și nu este controlat la vreme, ...delapidarea... ar fi scuizabilă? (car.) [fr. manier, refăcut după mînă].

MÎNUIȚOR *sm.* Cel ce mînuiește; ce administrează: d-sea este ~ de bani publici într-o mare administrație (car.).

○ **MÎNUȚĂ** (pl.-uni) *sn. Olten.* ① O mînă de grîu secerat (ciaus.).

MÎNUȘIȚĂ, **MÎNUȚĂ** (pl.-te) *sf. dim. MÎNĂ*: mînușita aia micuță... nu putea să fie deotă de fată (asp.); privește în tăcere cum copilul se joacă cu mînuțele lui (slv.).

MÎNUȘTERGURĂ = **MÎNĂȘTERGURĂ**.

MÎNZ (pl. mîni) *sm.* ① Cal, măgar, cațir

pînă la vîrsta de un an (3201): a se ținea ~ de cineva, a umbla ca ~ul după iapă, a nu se deslipe de cineva, a se ținea scaiu de cineva; a bate sau a umbla calea ~ului, a umbla, a alerga încoace și încolo fără nici o isprăvă: știu că umblai, mamă, calea ~ului (mera) ② **Pr. ext. iron.** Copil, băiețuș: un ~ de copil se ținea după el (s.-ald.) ③ ④

Huba ~ului, boală molicșitoare de care sînt atinși cu deosebire caii tineri și mînji, caracterizată prin scursori de materie galbenă-verzuie pe nări, cu umflături la cap, la gît, la încheieturi și la alte părți ale corpului ⑤ ⑥ Lîr de urzeală care n'a avut loc să treacă prin ițe și spată, numit și „mînzălau”.

MÎNZĂ (pl.-ze) *sf.* ① Iapă, măgăriță pînă la vîrsta de un an [mînz].

○ **MÎNZAC** *sm. Bucov.* = **MÎNZOC**: s'a zărit în urma lor și o matabală călare pe un ~ spărios (crg.).

MÎNZALĂ = **MÎNZALĂ** ②.

MÎNZĂLAU *sm.* ① Vițel de un an (vic.) [mînz].

MÎNZĂLAU *sbst.* ② **Mînz** ③.

MÎNZĂLEALĂ *sf.* Faptul de a mînzăli, mînjitură.

MÎNZĂLI (-ălesc) *vb. tr.* A mînji.

MÎNZĂLITURĂ (pl.-turi) *sf.* = **MÎNJITURĂ** [mînzăli].

MÎNZĂRAR 1. *sm.* Ciobanul care păște mînzăriile: ~ii le lasă'n porneală prin preajma stîni (lung.).

2. (pl.-are) *sn. Oaș.* Despărțitura mai mare din staul în care se bagă oile care dau lapte.

MÎNZARE *sf.* ① Oile care se mulge, care dă lapte: pasc mînzăriile răstirate pînă sub poalele pădurii (lung.).

MÎNZĂRUȘĂ (pl.-se), **MÎNZĂRUȚĂ** (pl.-te) *sf. dim. MÎNZARE.*

MÎNZAT *sm.* ① Vițel de un an: începu să bată mînzății cu codrișca, de le plesnea pielea pe coaste (olvr.) [comp. alb. m e z a t].

MÎNZATĂ (pl.-te) 1. *sf.* ① Vițea de un an: a doua zi a pus mînzata gospodinei la teleguță (crg.).

2. *adj. Maram. Vacă* ~, vacă fără vițel (crg.) [mînz a t].

○ **MÎNZĂȚI** (-ălesc) *vb. intr.* ① A rămînea stearpă într'un an (verb. de o vacă) (ciaus.) (rv.-crg.).

MÎNZĂȚICĂ (pl.-tele) *sf. dim. MÎNZATĂ.*

○ **MÎNZĂȚISURI** *sf. pl. col. MÎNZAT. Juninci și mînzăți (ciaus.).*

MÎNZESC *adj.* ① De mînz.

MÎNZEȘTE *adv.* Ca un mînz; ② F a ride ~, a ride silit: încă te faci a ride? las' că te fac eu acuși să rizi ~ (crg.) [mînzesc].

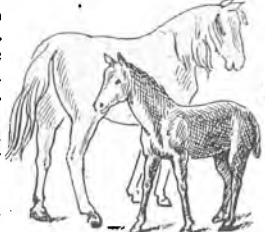

Fig. 3201. Minz și iapă.

Fig. 3200. Mînjălau.

MÎN- MÎZ **MÎNZIȘOR** *sm.*, **MÎNZIȘOARĂ** (*pl.-re*) *sf.* **dim.** **MÎNZ**, **MÎNZĂ**: Am lăsat o mînzîșoară să-și care cu ea la moară (IK-BRS.).

MÎNZOC *sm.* ① **Mînz** mai în vîrstă: nu era alt ~ mai frumos, în toată berghelia (CRG.) ② = **MÎNZ** ①: fată iară un ~ adravă și frumos (MERA).

MÎNZULEȚ *sm.* **dim.** **MÎNZ**.

MÎR *interj.* ① **Trans.** A nu zice (nici) ~, a nu rosti nici o vorbă, a nu scoate nici un sunet: care s'a cuteza a mai grămujda numai ~! cu mine o dă de popa Grigore (RET.) ② **Intrebuintat în loc.** că hîr! că ~! sau că (-i) cîr! că (-i) ~! sau ba cîr! ba ~! cu care se exprimă împotrivirea cuiva, șovăirea de a face ceva, etc.: că hîr! că ~! pace; zise împăratului nu se putea deszice (ISP.); popa se tot codăea: că-i cîr! că-i ~! (VLAH.); nu putu însă răzbi cu el: că cîr! că ~! că de nu i-o da și lui platra, zi bună cu ei n'o mai avea (PAC.) ③ **Gîr-mîr, cîr-mîr** = **GÎRA-MÎRA**.

MÎRA = **GÎRA-MÎRA**.

MÎRCĂ *interj.* = **CÎRC**: a nu zice ~! a nu rosti nici o vorbă, a nu scoate nici un sunet.

① **MÎRC** *sm.* **Băn.** Cal roșu la păr și cu coama neagră; murg [srb. m r k o v].

② **MÎRCĂV** *adj.* **Trans.** (suo.) Lînced, istovit, fără vlagă.

③ **MÎRCĂVIȚĂ** *sf.* ① **Băn.** = **MĂLCĂVIȚĂ**.

MÎRCET *sm.* ① = **RODUL-PĂMÎNTULUI**.

MÎRIȚ (*-ritu*), **MÎRIȚ** (*-ritu*) *vb. tr. și intr.* ① A scoate un sgomet, un gemet surd ca și ciinele înainte de a începe să lare, ca pisica, cînd se supără sau cînd vrea să-și arate mulțumirea: Miclăuș stătu în loc mîrînd ca în preajmă de vinat (ODOB.); Două pisici într-o casă... mîrîla și miula (PANN) ② ③ A bombăni, a mormăi, a cîrîti înfundat: fata împăratului începu a cam mîrîi și a cîrîti că și nu-i îndemînă aice de șezut (SB.); ne mai puțin suferi foamea, încep a mîrîi ugliit pînă gară (CRG.) [m r i ț].

MÎRIȚĂ (*pl.-lei*) *sf.*, **MÎRIȚ** *sbst.*, **MÎRIȚURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a mîrîi, gemătul cîinilor sau pisicilor; bombănit, mormăit: baba, oam cu mîrițală, cam de voie, cam de nevoie, primi darul fetei (ISP.); un mîrîit de cîine o face să tresară (DLVR.); auz o mîrîitură... (a) unui căței lăptos (CAR.); erau mîrîituri și urlete ce-mi vor rămînea în minte cît voiu trăi (S-ALD.).

MÎRIȚOR *adj. verb.* **Mîriț**. Care mîrîie: se gîndea... ce să facă dacă s'ar întîlni cu o jiganie mîrîitoare (ALECS.).

MÎRIȚURĂ = **MÎRIȚĂ**.

MÎRLĂCIU *sm.* Berbec bun de prăsilă [m r i l i].

MÎRLI (*-lesc*) *vb. tr. și refl.* A se împreuna (berbecul cu oaia) [bg. m a r l i a].

MÎRLIT *sbst.* Faptul de a se mîrli, împerecherea berbecului cu oaia.

MÎRLIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Oaie bună de dat la berbeci (R-COD.).

MÎRLIȚĂ (*pl.-te*), **MÎRLOAIE** *sf.* Știucă mică.

① **MÎRLOȘ** *sm.* **Olten.** Mirtoagă, gloabă, căzătură de cal (slab și prăpădit) (CIAUS.).

MÎRNII = **MÎRIȚ**.

① **MÎRNOAGA** (*pl.-ge*) *sf.* **Trans.** (PSC.) Femeie plîngăcioasă, care tot gemu, sentimentală [m i r n i i].

MÎRȘĂV *adj.* ① ~ Slab, uscat, prăpădit: cea ce... iaste foarte slab și ~... nu iaste vinovat să fugă de cea ce se scoală asupra lui (PRV-MR.); acum... e foarte ~... și el se va hrăni de se va îngrășa (TICH.) ② ~ Ticioș, păcătos: traiul vostru să fie ~ și nemernic (NEGR.); Grecii au... o făcărnică slugărie drept mijloc și o ~ făcomie drept țel (ODOB.) ③ ~ Murdar, scribos: să te ferească Dumnezeu de femeia leneșă, mîrșavă și risipitoare (CRG.); fi făcea propuneri ~, pe care Zamfiru nu i putea înțelege (ALECS.) ④ ~ Mișel, fricos, laș: moartea nu n'aspămintă decît pe ~ (BOL.) [vsl. m ū r ș a v ū].

MÎRȘĂVIE *sf.* Starea celui mîrșăv, fapta unui mîrșăv; ticioșie; mișelie: îi va ajuta să-și spele o rușine ce cu atîta ~ căzuase pe capul său (ISP.); să cunoască toată desertăciunea și mîrșăvia acestor urite clevețiri (NEGR.); să răsplătești cînelui de zmeu și cățelei de malcă mîrșăvia lor (SB.).

① **MÎRTAC** = **MARTAC**.

② **MÎRTĂC** *sm.* **Băn.** = **MÎRTAN**.

③ **MÎRTAN** *sm.* **Olten. Băn. Trans.** Motan, coțoiu: trecu multă vreme: cățelul se făcu cîne, pisicul se făcu ~ (RET.); ~ au venit într-o casă... unde se aflau mulți șoareci (TICH.).

④ **MÎRȚINĂ**, **MÎRȚINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* **Trans.** Mirtoagă: dusese ceva bucate la moară pe spatele unei mîrține (RET.) [vsl. m ū r ț i n a].

MÎRTOAGĂ (*pl.-ge*) *sf.* Cal slab și prăpădit de i se vād coastele și soldurile, gloabă, căzătură de cal: cumpără o ~ de cal răpicoși și bubos (ISP.) [m i r ț i n ă, prin schimbare de sufix].

MÎRZAC *sm.* ~ Căpetenie căzăcească: a pornit după dînești un ~ c'o mulțime de Tatari (NEGR.) [tăt. m i r z a k].

① **MÎRZAC** *adj.* **Trans.** ~ Lînged, cam bolnav (VIC.) [srb. m r z a k].

MÎRZĂCESC *adj.* De mîrzac.

① **MÎRZI** (*-zeso*), **MÎRZI** (*-zase*) *vb. intr.* **Trans.** A zăcea pe coaste (*verb.* de vitele bolnave), a trîndăvi (VIC.) (DENS.) [srb. m r z i t i, bg. m a r z i m e].

② **MÎȘĂI** (*-ătu*) *vb. tr.* **Olten.** ~ A mirosi urma, a adulmeca: mișăile copoiului (VIC.).

③ **MÎȘCII** (*-ctiu*) *vb. intr.* A se mișca cu greu, a șovăi: uite-l cum mișcile, de slab ce e (RV-CRG.).

MÎȘCOIU, **MUȘCOIU** *sm.*, **MÎȘCOAIE**, **MUȘCOAIE** *sf.* ~ Catir, catircă [comp. vsl. m i s k ū, alb. m u s k].

MÎȚCĂ = **MĂȚCĂ**.

MÎȚ *sm.* **Mold. Tr.-Carp.** ~ Pîsoiu: ogrîrîți ca niște ~! legînați (CRG.) [m i ț a].

① **MÎȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* **Mold. Olten. Tr.-Carp.** ① ~ Pîsi-că; ②: (a cumpăra, a vinde) mîȚă 'n sac, fără a avea obiectul (de cumpărat sau de vîndut); ③: a prinde cu mîȚă 'n sac, a prinde asupra faptului; ④: a umbla cu mîȚă 'n sac, a căuta să 'nșele, a umbla cu gîndul de a face rău; ⑤: mîȚă (*sau* pisica) blîndă agrie rău, nu te încrede în cei tăcuți, căci sînt mai primejdioși; ⑥: ~ blîndă, ipocrit, fățarnic; **Trans.** de-a mîȚă oarbă, de-a baba oarbă ⑦ ⑧ ~ ~ Ancoră ⑨ ~ **Băn.** Un fel de ancoră cu patru cîrlige cu care se scoate un obiect căzut într-o fîntină ⑩ ~ **Trans.** Cursă de șoareci (făcută de obicei din scîndurele și bețișoare de corn) (PAC.) [m i ț a].

③ ④ *pl.* **Trans.** (PAC.) ~ = **MÎȚIȘOR** ⑤ ⑥ ~ ⑦ *pl.* ~ Un fel de patine, cu virfuri ascuțite la talpă, de care se servesc plutășii, ca să nu alunece pe bîrme (PAMF.) ⑧ *pl.* ~ Mîțele mari, mîțele mici, cele două roți de fier, zimțate, una mai mare și alta mai mică, ale joagărului ⑨ ~ ~ **LARBA-MÎȚEI**, **MÎȚA-MÎȚEI** = **CĂTUȘNICĂ**; — **TALPA-MÎȚEI** = **PARPĂN** ⑩ ~ ~ **MÎȚA-POPI** = **CÎNELE-BĂBEI**; **Olten.** a se da de-a mîȚă-popii, a se da peste cap, de-a rostogolul, de-a berbeleacul [onom.].

MÎȚIȘOARĂ (*pl.-re*) *sf.* **dim.** **MÎȚĂ** ①.

MÎȚIȘOR 1. *sm.* **dim.** **MÎȚ**: ~ ni meu... stă năclintit în mijlocul bucatelor... și nici măcar capul nu-l mișcă (SB.).

2. *sm.* și (*pl.-oare*) *sn.* ① Flori în formă de muguri lînoși așezate pe ramurile flexibile ale salciei și altor arbori și care se împart la biserică în Dumineca Florilor; ament (3203): au și aninii ~ lungi și roșcați (UR.) ② **MÎȚIȘORI** *pl. m.* **Trans.** = **PAPANAȘI**.

③ **MÎȚIȚEL** *adj.* Mititel.

④ **MÎȚOIU** *sm.* **Mold.** ~ Cotoiu, motan (SEZ.) [m i ț].

⑤ **MÎȚDĂ** (*pl.-de*) *sf.* MîȚă: dînd ~ vre-unul cetățeanului său vre-unul slujnito (PRV-LP.) [vsl. m i z d a].

⑥ **MÎȚDI** (*-deso*) *vb. tr.* A mitui, a da mîȚdă: Alexandru Paris... pururea mîȚdea pe alți senatori domni să ție cu dînsul (M-COST.).

MÎȚGA *sf.* ① ~ Seva, suc, suc din organele plantelor: suc, suc din mîȚga care imblă numai prin coaja sau soara arborilor (ON.) ② ~ **Pr. est.** Alunecos, umezeală lipicioasă și alunecoasă, noroiu alunecos ce se face pe pămînt după ce a plouat: în pădure a plouat grozav și s'a făcut

Fig. 3202. Mița.

Fig. 3203. Mițori.

o ~ ...de nu te mai poți ținea pe picioare (CRG.); pornîrăm prin mîzga luncosă, între scîntelile baionetelor (SAD.) [comp. srb. m e z g a].

MIZGĂLEALĂ (pl.-ei) sf. Mizgălitură.

MIZGĂLI (-ăleso) vb. tr. A mînji, a sîmgăli (mai ales hirtia): alții mizgăleau hirtia... cu niște fleacuri, de parcă le vîndusea vre-odată hirtză (usr.) [comp. pol. m a z g a].

MIZGĂLITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a mizgăli ② Rezultatul acestei acțiuni: seara, cînd se întorcea acasă, ...nu mai vedea nici mizgăliturile din fața casei, nici gunoii din curte (slv.).

MIZGOS adj. Cu mizgă; noroios; lipicios și alunecos: măduva de floarea-soarelui e mizgoasă, că lese apa din ea, cînd o storei (conv.).

○ **MIZGUȘ** sbst. Băn. Olten. (conv.) = **MIZGĂ** ②.

MLACĂ (pl.-ăci) sf. ① Mlaștină: sui mlaca Cernatului pînă în virful muntelui (odob.) [srb.].

MLĂCI... = **IMELACI**...

MLADĂ (pl.-ăzi) sf. ① Pădure tinăra ② ③ Mlădiță [vsl. m l a d ū „tinăr”].

MLADIA... = **INMLADIA**...

MLĂDICIOARĂ (pl.-re) sf. ③ dim. **MLĂDITĂ**. **MLĂDIOȘ** adj. ① Care se îndoaie ușor, care se încovoie fără să sefrîngă, flexibil: era o copilă... gingașă și mlădioasă ca o răchită tinăra (NEGR.); au început să-l facă vînt cu niște apărători de pene mlădioase de păm (CAR.) ② ③ Supus, plecat, împăcaciios: ambițios, fără scrupule, dar dulce la vorbă și ~ cu toată lumea (VLAH.) ④ ⑤ **INMLĂDIOȘ** [vsl. m l a d ū „tinăr”; comp. IN-MLADIA].

MLĂDITĂ (pl.-te) sf. ① ② Ramură tinăra și mlădioasă, vîlstar ③ ④ Viță, progenitură: el se lăuda a fi ~ de zeu (usr.) ⑤ ⑥ Copil, om tinăr: din mlădița de copil crescuse acum un alt stejar mai falnic (GN.) [bg. srb.].

MLĂDIU adj. = **MLĂDIOȘ**: Mlădini trup 1-1 în-cingea un brîu de-argint (COSS.).

○ **MLĂDOACĂ** (pl.-ce), **MLĂDOAGĂ** (pl.-ge) sf. Olten. ① Ramură verde și mai groasă dintr'un copac; prăjină: Țiganul s'a suit într'un țeiu, a tăiat o mlădoacă și a început s'o jupeale (R-COD.) [m l a d ă].

MLAJĂ (pl.-ăzi) sf. ③ ④ Soi de răchită, din ale cărei ramuri flexibile se fac coșurile de nujie (*Salix viminalis*) (3204): se ridică via pe haragi de care se leagă vitele el sau ou ~ subțire (ON.) ⑤ = **RĂCHITĂ-ALBĂ** ③ = **RĂCHITĂ-ROȘIE** [bg. m l a j a].

MLĂȘTINĂ (pl.-ini) sf. ① Loc băltoș, mîcîrîlă: bivoli se răcoreau pe arșiță în mlăștinile sărate ale acestor bălți (VLAH.); locul ales e o ~ cu stuf și cu rîchită (odob.) [comp. m l a c ă].

MLĂȘTINIȚĂ (pl.-te) sf. ③ Plantă cu flori verzi-cenușii pe dinăuntru și roșietice la bază; crește pe locurile umede de la munte (*Epipactis palustris*) (3205) [mlăștină].

MLĂȘTINOS adj. ① Băltoș, plin de mlaștină, mîcîrîl: deși terenul e ~, hanul are zidurile și becurile bine uscate (CAR.); cit bate ochiul e o luncă mlăștină acoperită de papură și de sălcii (VLAH.).

○ **MLESNITĂ** (pl.-te) sf. Mold. Bucov. ① Lapte îngroșat cu croupe de porumb [bg. m l e c n i c a; comp. MEȘNITĂ].

MNEMONIC adj. ① Care ajută memoria, care înlesnește aducerea aminte: mijloc ~ ② Privitor la mnemonică [fr.].

MNEMONICĂ sf. Artă de a ajuta memoria, de a înlesni aducerea aminte [fr.].

MNEMOTEHNIC adj. ① Privitor la mnemotehnică ② = **MNE-MONIC** [fr.].

MNEMOTEHNIE sf. Mnemonică [fr.].

MOACĂ sf. ① Ciomag, măciucă, bită ciobă-nească: ciobanul... pune mîna p'o ~ și încolțește pe lup

într-o leasă (R-COD.) ② ③ Mormoloc ④ ⑤ Someteu, somn mărunț ⑥ ⑦ = **SGLAVOACE** ⑧ ⑨ F (și **MOACHE** Mold.) Femeie proastă, toantă, gîscă: ian vezi moachea, că s'o fudulit (ALECS.).

MOACHE = **MOACĂ**.

MOACHE sf. pl. Trans. ③ = **CIREAȘĂ** ①.

○ **MOAGĂR** adj. Trans. Slab, tras la față, bolnăvicios (VIC.) (PAC.) (PSC.) [germ. m a g e r].

MOALE 1. adj. ① Care nu e tare sau virtos, care se afundă cînd îl apeși: pămînt ~; pîine ~; carne ~; ceară ~; lare moi; ou ~; așternut ~; ② **CARNE** ③; ④ ~ la inimă, care se înduioșază lesne, care se înduplecă ușor ⑤ ⑥ F Care nu e aspru la pipăit: pâr ~; iarbă ~; ⑦ **IARBA** ② ③ A nu-i fi moale, a nu o duce bine, a se aștepta la o pedeapsă, la o dojană aspră: babel mele n'are să-i fie ~, cînd m'oiu întorace acasă (CRG.) ④ ⑤ Lipsit de vigoare, fără vlagă: un om ~; un guvern ~; ești prea ~; ~ de gură, care abia vorbește, încet la vorbă ⑥ ⑦ Care nu e aspru (vorb. de vreme), lipsit de ger: am avut anul acesta o iarnă ~; dacă dormi bine și dimineața ești în stare să-ți reamintești curat tot ce ai visat, e a vreme ~ (GRM.).

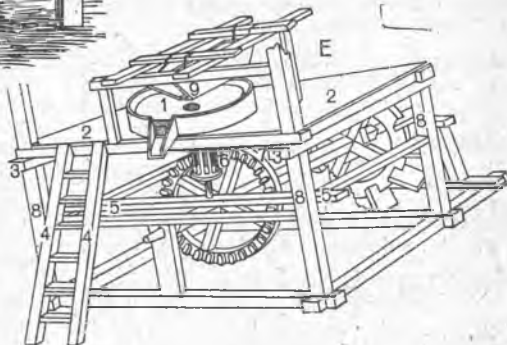
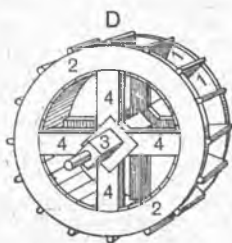
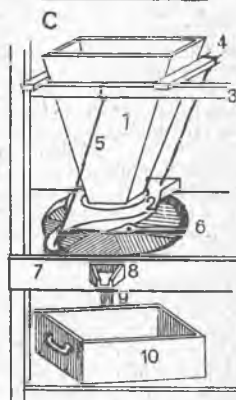
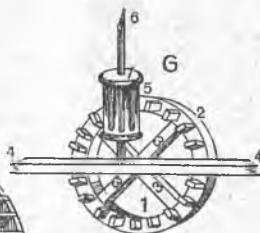
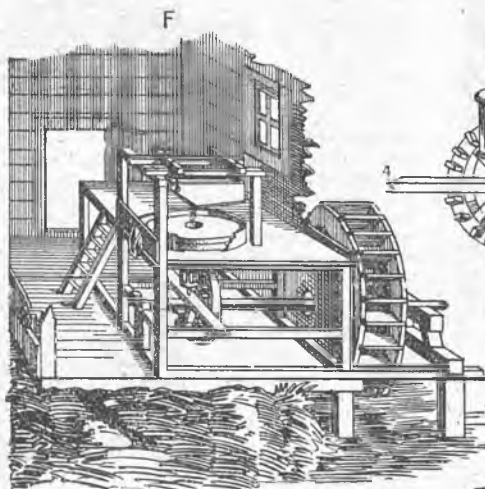
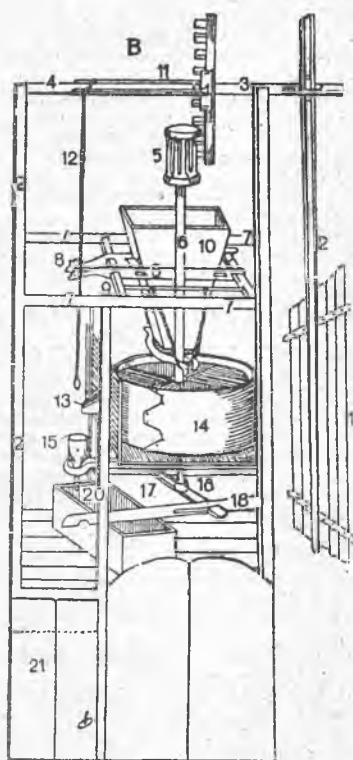
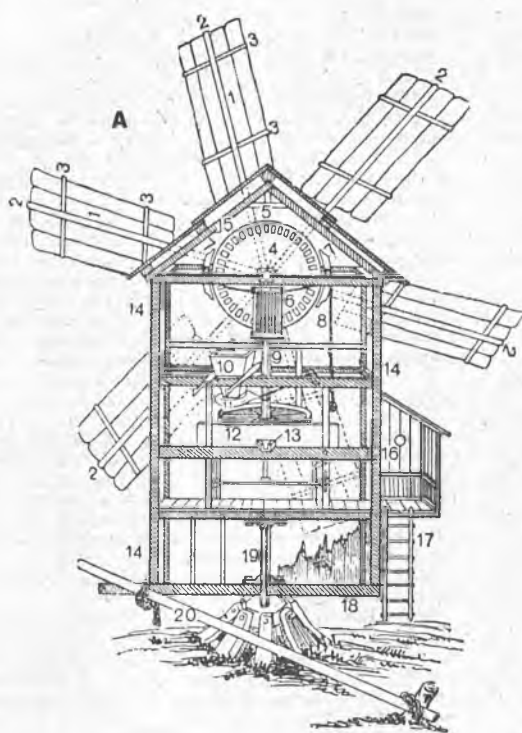
2. adv. În chip moale; a se lăsa ~, a fi fără e-nergie, a nu opune rezistență.

3. sbst. ① Partea moale a unui lucru: își afunda capul din ce în ce în ~le pernei (OLVR.) ② ③ ~le capului, părțile țestei capului, care, în momentul nașterii și cîva timp în urmă, sînt încă în stare de membrană; se întrebuintează și pentru a exprima aceleași părți ale capului la oamenii mari; pr. ext. timplică: omul căzu mototol pe o lavită, ca izbit cu măciuca în ~le capului (OEM.) [lat. m o l l i s].

MOALEȘ adj. Moale, lipsit de vigoare, de energie, fără vlagă.

MOARĂ (pl. mori) sf. ① Clădire cu diferite instalațiuni și mașini pentru măcinat grul, porumbul, etc. (TAB. XXXVII); după forța motrice care le pune în mișcare, morile se numesc de vînt (3207), de apă (3206); ~ cu aburi; platră de ~

PIATRĂ ① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜

- A: 1.1. Aripă. — 2.2. Culori, săgeți. — 3.3. Chingi, dreve. — 4. Grindeul. — 5. Roata cu măsele. — 6. Prisnel, cring, vâlg. — 7.8. Clește (de oprit moara), fringhia, piedica, lanțul, halatul. — 9. Fusul de fier, fierul prisnelului. — 10. Coșul. — 11. Teica. — 12. Fruntarul, stratul pietrelor. — 13. Piscoaia, piscoiul, gurița, vrană. — 14.14. Pereții morii. — 15. Acoperișul. — 16. Cerdacul, pridvorul, tindă. — 17. Scara. — 18. Talpa. — 19. Baba, babă. — 20. Proptăp, cirna, oiștea, pirghia sau drugul morii.
- B: 1. Aripă. — 2. Culorul. — 3. Grindeul. — 4. Roata cu măsele. — 5. Prisnelul. — 6. Fusul de fier. — 7.7. Podul sau stratul coșului. — 8.8. Caii, căluseii, războiul. — 9. Brațe, speteze, chingi, corzi, stinghii, curmezișuri. — 10. Coșul. — 11. Clește, piedica. — 12. Fringhia cleștelor. — 13. Piscoaia. — 14. Veșca (ce înconjoară pietrele). — 15. Piliua, leica. — 16. Tigaia (în care se învîrtește capătul fusului de fier). — 17. Masa sau talpa tigăii, puntea prisnelului. — 18. Cumpăna, virtejul, posada, schimbătoarea. — 20. Postava, covata, copaia, lada, lădioul. — 21. Chilia morii.
- C: 1. Coșul. — 2. Teica, copăița, covăcița, postăvița, scuturătoarea. — 3.4. Scara coșului (alcătuită din cal și spetează). — 5. Coarda teicii. — 6. Titirezul. — 7. Fruntarul, coruna, masa pietrelor. — 8. Piscoaia, vrană, ulucașul. — 9. Fusul de fier al prisnelului. — 10. Postava, covata, copaia, lădioul, lada.
- D: Roata: 1.1. Cupe, ciuturi, căuze, blide. — 2. Obezile, colacii. — 3. Fusul de lemn, grindeul, osia, osiacul. — 4.4. Crucile, răscrucile.
- E: F: 1. Pietrele. — 2.2. Podul morii. — 3. Stratul (pe care stă podul). — 4.4. Scara (ce duce la podul morii). — 5.5. Polița prisnelului. — 6. Prisnelul, cringul. — 7. Roata cu măsele. — 8.8. Babele, stilpii (ce țin podul morii și alcătuiesc „ursoaica morii”). — 9. Coșul.
- G: Roata cu măsele și prisnelul: 1. Fusul de lemn, grindeul. — 2. Roata cu măsele. — 3.3. Crucile, răscrucile. — 4.4. Polița prisnelului. — 5. Prisnelul, cringul. — 6. Fusul de fier. — 7. Tircăla de sus.

altuia o pagubă cît de mică ¶ ⊕ ⊕ Ceasornic [lat. mola].

○ **MOARE**¹ *sf. Mold. Bucov.* × Zeamă acră (de varză, de murături, etc.): într'un bîdă mămăligă cu ~, într'altul făci de porc atumate (so. del.). [lat. m'uria].

○ **MOARE**² *sf. Mold. Bucov.* ¶ Pire rea, nărav care inspiră teamă; arțag; efectul răutății, supărării, necazului: tu nu știi cine-i mămăuă, n'ai mincat niciodată ~a ei (cro). [lat. m o s. m o r e m].

MOARTE *sf.* ⊕ Sîrșitul vieții, încetare din viață: a muri de ~ tirească, năprasnică, tragică; a nu muri de ~ bună; spaima morții; a-i trece nădușile morții; bolnav de ~, a trage de ~, a fi pe ~, a fi pe patul morții; cu limbă de ~

○ **LIMBĂ** ⊕; a fi între viață și moarte; fără de ~, nemuritor; viață fără de ~, nemurire; a se lupta pe viață și pe ~; ⊕ ~a-i fără leac; boală lungă, ~ sigură; omul are și ~ și viață; nuntă fără minie (sau fără ceartă) și ~

fără bănuială, nu se poate; nuntă fără ris și ~ fără plins, nu se poate; după ~ și cal de ginere

○ **GINERE** ⊕: — tăcere de ~, tăcere adîncă, mor-mintală: un gemăt ușor de lîngă pom și așoi o tăcere de ~ se făcu (isp.). ¶ ⊕ Omor: a face ~ de cm, a omori pe cineva; F F a arunca ~a

în Tigani, a arunca vina pe altul ¶ ⊕ Moartea, considerată ca o ființă și înfățișată adesea printr'un schelet cu o coasă în mînă (⊕ 3208): a se lupta cu ~a; a-și vedea ~a cu ochii; a da mîna cu ~a; a-i trage ața la ~

○ **ATĂ** ⊕; a fi uitat de ~, e bun să-i trimiți după ~, se zice despre cineva care zăbovese foarte mult pînă se 'ntoarce de unde l-ai trimis; ⊕ ~a nu vine cînd o chemi ¶ ⊕ rî Osîndă prin care trebuie să i se ia omului viața, pedeapsa capitală: l-au osîndit la ~

○ **Durere, supărare, mîhnire adîncă: e ou ~a în suflul** ¶ ⊕ Frica de moarte, frică grozavă: a umbra cu ~a în sîn ¶ ⊕ Cauza pentru care un lucru se prăpădește, pierdere, înclutul cu înclutul: pedantismul e ~a învătă-mintului ¶ ⊕

○ **MOARTEA-PURICELUI**, plantă cu frunze eliptice ascuțite, acoperite cu peri moi, cu flori gălbii dispuse în capitule (*Imula conyzia*) (⊕ 3209); — **MOARTEA-STELNITELOR** = **PĂDUCHER-NITĂ** ⊕ [lat. m o r t e m].

Fig. 3208. Moartea.

Fig. 3209.

Moartea-puricelui.

pedantismul e ~a învătă-mintului ¶ ⊕

○ **MOARTEA-PURICELUI**, plantă cu frunze eliptice ascuțite, acoperite cu peri moi, cu flori gălbii dispuse în capitule (*Imula conyzia*) (⊕ 3209); — **MOARTEA-STELNITELOR** = **PĂDUCHER-NITĂ** ⊕ [lat. m o r t e m].

MOAȘĂ, MOAȘE (pl.-se) *sf.* ⊕ † *Trans.* Bunică ¶ ⊕ Femeie bătrînă: nu te desnădădui, dragul moașei, fi zise bătrîna (isp.). ¶ ⊕ Femeie care dă îngrijiri și stă într'ajutor femeilor cînd nasc; — **BURIC** ⊕ [m o ș].

MOAȘTE *sf. pl.* ⊕ Rămășițe din trupul unui sfînt, din vîșmintele lui sau din alte lucruri de care s'a slujit în viață: cu trupurile uscate ca niște

~ (isp.); slăbise de gîndea că erau sfînte moaște (r.-gm.). ¶ ⊕ Ceea ce a rămas din crucea pe care s'a răstignit Mîntuitorul ¶ ⊕ A păstra ca niște ~, a păstra cu îngrijire, cu sfîntenie ¶ ⊕ Ceea ce rămîne dintr'un lucru de seamă, din ceva demn de venerat: el este singurul depozitar credincios care păstrează cu sfîntenie ~le neamului său (vlah.). [vsl. m o ș t i].

***MOBIL** *1. adj.* ⊕ Mișcător, care se mișcă sau poate fi mișcat; bunuri ~e, care se pot ușor transporta ¶ ⊕ Schimbăcios: spirit, caracter ~ ¶ ⊕ Sărbători ~e, acelea a căror dată se schimbă în fiecare an, precum Paștile, Înălțarea, etc. ¶ ⊕ Truse ~e, coloane ~e, acelea care sînt organizate în așa fel încît să poată ușor fi îndreptate într'un loc sau într'altul.

2. (pl.-le) *sn.* ⊕ Cauza motrice, ceea ce face să lucreze: interesul e ~ul multor fapte ¶ ⊕ Lucru a cărui influență e preponderantă, îndemn: banii sînt singurul ~ al industriei [fr. < lat.].

MOBILA (-lez) *1. vb. tr.* A garnisi cu m o b i l e. 2. *vb. refl.* A-și cumpăra mobile, a-și găti casa cu mobile.

***MOBILĂ** (pl.-le) *sf.* ⊕ Fie-care din lucrurile trebuincioase într-o odaie, ca pat, masă, dulap, scaun, etc. ¶ ⊕ *pl.* Toate lucrurile de felul acesta ce garnisesc o odaie, un apartament, o casă [m o b i l].

***MOBILIAR** *adj.* rî ⊕ Care constă din bunuri mobile, mișcătoare: avere ~ă ¶ ⊕ Privitor la bunurile mobile: vînzare ~ă [fr.].

***MOBILIER** *1. sm.* ⊕ Vînzător de mobile. 2. (pl.-ere) *sn.* ⊕ Toate mobilele unei case (— **TAB. XXXVIII**) [fr.].

***MOBILITATE** *sf.* ⊕ Ușurință de a se mișca: ~a mercurului ¶ ⊕ Ușurință de a-și schimba expresia (feței, etc.): ~a fizionomiei ¶ ⊕ Ușurință de a trece de la un obiect la altul, de la o stare la alta, nestatornicie: ~a părților sale [fr.].

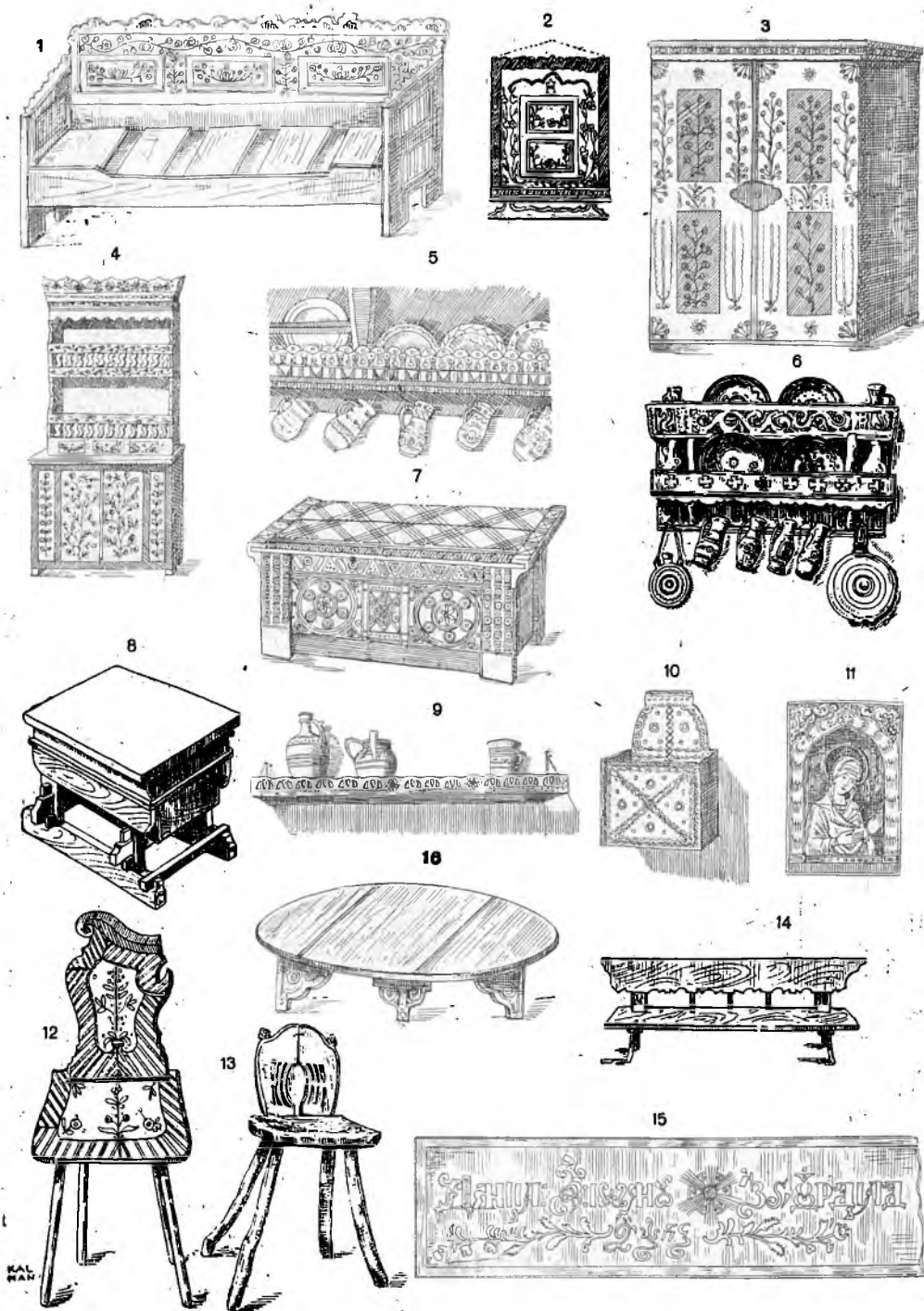
***MOBILIZA** (-lez) *vb. tr.* × ⊕ A pune o armată sau o flotă pe picior de război, gata să pornească la hotare împotriva dușmanului [fr.].

***MOCA** *sf.* ⊕ ☿ Căfea de cea mai bună calitate adusă din împrejurimile orașului M o c a din Arabia ¶ ⊕ Infuziune făcută cu această căfea: fumid din lungi clufube și sorbind delicioasă ~ (negr.).

○ **MOCĂI** (-ăse) *vb. in.tr.* ⊕ *Mold. Trans.* A migă(1)1), a lucra încet, a moșnindi, a tindăli, a mocoși ¶ ⊕ *Often.* A da din cap.

○ **MOCĂIT** *adj.* ⊕ *p. mocăi* ¶ ⊕ Migălos, căbavnic, încet la treabă: dar nu fi ~, umbilă repede, că sîntem grăbiți (br.-vn.).

MOCAN *sm., MOCANĂ* (pl.-ce) *sf.* ⊕ Cioban

EXPLICAȚIUNI: 1. Pat. — 2. Cornurar. — 3. Dulap. — 4. 5. 6. Blidare. — 7. Lădă, lădoiu. — 8. 16. Mese. — 9. Poliță. — 10. Lingurar. — 11. Icoană. — 12. 13. Scaune. — 14. Scaun lung. — 15. Păretar.

ardelean de la poalele Carpaților (3210): avea figura cea mai românească ce se poate vedea, ai fizis un ~ de la Brașov (A.GH.); după citiva vreme, se pomenește cu un argat de la stina ~ului (H.P.) ¶ ② Bădăran, țopirlan, mocirfan, mocofan, moșic: ce știe ~ul ce e sofrăniul omului prost, obicinuit cu lucruri ordinare, nu știe să pretunească lucrul bun, fin, delicat [poate de la moacă „ciomag, bită ciobănească”].

Fig. 3210. Mocani.

MOCĂNAȘ *sm.* ¶ *dim.* MOCAN.

MOCĂNECĂ (pl. -te) *sf.* ① *dim.* MOCĂNECĂ ¶ ② Un fel de horă țărănească.

MOCĂNEASCĂ ¶ **MOCĂNEȘCĂ** 2. **MOCĂNEȘCĂ** *adj.* ① De mocan, ce ține de mocani, al mocanilor: oi mocănești; care mocănești; se culca totdeauna în căruță, acoperindu-se cu zeghea lui mocănească (S.ALD.) ¶ ② Porumb ~, varietate de porumb, cu druga scurtă, cu bobul mare și spornic. 2. **MOCĂNEȘCĂ** *sf.* Un fel de horă țărănească, numită și „mocănește” sau „mocănețu”: nici un flăcău nu-l întrece la... mocănească (STAM.).

MOCĂNEȘTE *adv.* ① Ca mocanii ¶ ② **MOCĂNEȘTEA**.

○ **MOČERĂ** *sf.* Maram. Oaș. Loc băltoș, mocirlos [rut. močar].

† **MOČERITĂ, MOČIORITĂ** (pl. -te) *sf.* Băltă; mlăștină [bg. močor].

○ **MOCIOACĂ** *sf.* Băn. Trans. (FSC.) Măciucă [moacă + măciucă].

○ **MOCIOLE** (pl. Băn. Căpățînă de usturoiu [măciulie]).

MOCIRLA (pl. -le) *sf.* ① Băltă noroioasă: oraș înecat în ~ dintr-un capăt la altul (A.GH.); caii se duc în ~ pînă în piept (VLAH.) ¶ ② Stare decăzută, înjositoare, noroio: abia l-am scos din mocirla în care se afundase [refăcut din mocirlos < bg. močorliv, cu schimbarea sufuxului].

MOCIRLOS *adj.* De mocirlă, noroios, mlăștinos: locul este ~, oamenii nu pot să trăiască aici vara, din cauza frigurilor (BOL.) [~ **MOCIRLA**].

○ **MOCIROȘ** *adj.* Maram. (BRL.) = MOCIRLOS [moceră].

MOCIRȚAN *sm.* ① *iron.* Mocan ¶ ② Bădăran, mocofan, țopirlan, om necioplit: în fața atîtor pîclirilor... ce ~ul nu mai văzuse de cînd îl făcuse mă-sa (H.P.).

MOCLES! sau **MOCLES!** *interj.* Taci! să nu zici cîre! nu spuneți nimăru! moacles! (ALECS.).

MOCNI (-nesc) *vb. intr.* Mold. Bucov. ① A umezi, a lăsa să se moaie în apă: se la... apă neînțepuță și se pune într'însa pielea de la un ciur părăsit, să mocnească (MAR.) ¶ ② A arde înăbușit (ca lemnele ude, putregătoase) ¶ ③ A fierbe încet: adnc apă și turnînd-o într-o oală, o pun la foc ca să mocnească (MAR.) ¶ ④ A sta înăbușit (verb. de o patimă, etc.): atunci au izbușit, și la ei și la mine, toate cîte mocneau în noi și nu ni se spuneam (VLAH.) ¶ ⑤ A sta liniștit, fără a se mișca, fără a vorbi: destul am mocnit la țară, jân să mai fantaseze și eu prin tirg (ALECS.); Țigănilui, cînd i-a foame, cîntă... iar țigănilui nostru își arde luleaua și mocnește într'însul (CRG.) [vsl. moknuti „a se uda”].

MOCNIT *adj.* ① p. MOCNI ¶ ② Innăbușit: umeple groapa cu jerate și cu lemne putregătoase, ca să ardă ~ (CRG.); dă-i o pîclă bună cu niște chibrituri de ieste, care ard ~ (CRG.) ¶ ③ Afundat, ascuns: satul Humuleștii... nu-l un sat lătrălnic, ~ și lipsit de privilegiu lumii (CRG.) ¶ ④ Tăcut: Nu-lea noaptea cea ~ă și pustie din sicriu (EMIN.); Orăzul doarme în miezul zilei Mocnit, sub arșița de vară (VLAH.).

MOCOFAN *sm.* = MOCIRȚAN: ~ul de cioban ră-mase nimit (H.P.).

○ **MOCOȘI** (-oșesc) 1. *vb. intr.* Mold. Bucov. A lucra încet, pierzîndu-și vremea cu lucruri mărunte, de puțină importanță, a mocăi, a migăli: vreme trecuse

la mijloc... cit am bojbăit și mocoșit prin țelu să prind pîza (CRG.); Da ce mocoșești aici? — Ia, pîcotele mele! Nu pot scoate cărțul ăsta din înălă (SS.); și cîoplea și mocoșea și tîndălea, să tîndă zlua (RET.).

2. *vb. refl.* A se trudi: numai cată de nu te ~ atîta (CRG.); văzîndu-l pe Țigan că numai se mocoșește în zădar (SS.).

○ **MOCȘANDĂ** (pl. -enzi) *sf.* Băn. Movilă mică ce se face în jurul unui par sau unui pom spre a arăta hotarul între două comune sau între două moșii: Duminecă seara la Rusali, țoți nouă se adună la o ~ dintre hotarele comunelor lor (NOV.) [germ. Mark-scheide].

***MOD** (pl. -duri) *sn.* ① Fel de a fi, de a lucra, chip ¶ ② Formă, metodă: ~ de guvernămint ¶ ③ Felul cum se exprimă acțiunea unui verb, forma care arată dacă e vorba de o realitate, de o posibilitate, de o condițiune sau de un alt caracter particular al acțiunii; diferitele moduri sînt: indicativul, subjonctivul, condiționalul sau optativul, prezumtivul, imperativul, participiul și infinitivul ¶ ④ Anumită ordine în succesiunea tonurilor și semitonurilor cari alcătuiesc o scară muzicală: ~ul major, 2 tonuri, 1 semiton și 3 tonuri; ~ul minor, 1 ton, 1 semiton și 2 tonuri [fr. < lat.].

***MODĂ** (pl. -de) *sf.* ① Felul de a se îmbrăca particular unui timp anumit: a fi îmbrăcat după ultima ~; după moda din Paris; a fi, a nu fi la ~; a țese din ~, a nu se mai purta; jurnal de ~ ¶ ② Obiceiul trecător, nestatornic, în gusturi și în capricii: moda în literatură ¶ ③ pl. Obiecte de toaletă care sînt la modă: magazin de mode [fr.].

***MODAL** *adj.* ① Privitor la modul, la chipul de a face un lucru ¶ ② Propozițiune ~ă, care conține o restricțiune [fr.].

***MODALITATE** *sf.* ① Mod de a fi, chip, fel: ~a contractului, pedepsei ¶ ② Natura unui mod muzical: a determina ~a unei buci ¶ [fr.].

***MODEL** (pl. -ele) *sn.* ① Lucru făcut pentru a fi imitat sau reprodus prin imitațiune, izvod, tipar ¶ ② Persoană vrednică de imitat, lucru care merită a fi făcut la fel, pildă bună de urmat: e un ~ de virtute, de răbdare, de elocuență ¶ ③ Bărbat sau femeie care pozează în atelierul pictorilor și sculptorilor, spre a i se reproduce trăsăturile sau formele ¶ ④ Reprezentare în mic a unui obiect care urmează să fie reprodus cu dimensiunile lui reale [fr.].

***MODELA** (-elez) 1. *vb. tr.* ① A face în mic, din ceară, din lut, etc., modelul obiectului pe care sculptorul îl va reproduce apoi în mare: ~ o statuă ¶ ② A eda exact relieful figurilor ¶ ③ A regula, a orîndui, a potrivi după cineva sau ceva: a-și ~ purtarea după a altuia.

2. *vb. refl.* A se potrivi, a se lua după, a lua pildă de la [fr.].

***MODERĂ** (-erez) 1. *vb. tr.* ① A ținea o măsură dreaptă, a cumpăni, a înfrîna: a-și ~ minia, pasiunile, ambițiunea ¶ ② A micșora, a scădea, a cumpăta: ~ tuteala, cheltuielile.

2. *vb. refl.* A se ținea într-o dreaptă măsură, a se cumpăni, a se conține, a se înfrîna [fr.].

***MODERAT** 1. *adj.* ① p. MODERĂ ¶ ② Păstrat într-o dreaptă măsură, care păzește o măsură înțeleaptă, cumpănit, cumpătat: ~ muncă ~ă ¶ ③ Care nu e exagerat, care nu trece peste măsură: un preț ~; o căldură ~ă ¶ ④ **NEMODERAT**.

2. *sm.* Cel ce se depărtează de opiniunile extreme. ***MODERATO** *adj.* și *adv.* Care ține mijlocul între „lento” și „presto”: allegro ~ [it.].

***MODERATOR** 1. *sm.* Cel ce moderează. 2. (pl. -toare) *sn.* Aparat care regulează în mod uniform mișcarea unei mașini [fr.].

***MODERATȚUNE, MODERATȚIE** *sf.* ① Înșușirea aceluia care păstrează o măsură înțeleaptă în toate, cumpătare ¶ ② Lipsă de exagerațiune, de exces: ~a unei taxe [fr.].

***MODERN** 1. *adj.* ① Din timpurile din urmă, de mai încoace, nou: o căldură ~ă; istoria ~ă, istoria de la 1453 (anul căderii Constantinopolului) pînă în zilele noastre ¶ ② Limbă ~ă, limbă vie, în spec. limbă foarte răspîdită (franceza, engleza).

MOD-MOH germana, etc.) ¶ ③ *Invățămint* ~, care ține mijlocul între învățămintul real și cel clasic, și în care se dă o mare atenție limbilor moderne.

2. *sm.* Scriitor, învățat, artist, etc. din timpurile noastre, *în spec.* de la Renaștere încoace.

3. *sbst.* Ceea ce datează din timpurile moderne [fr.].

***MODERNISM** *sbst.* Afectiune excesivă pentru tot ce este modern, *în spec.* în arte, literatură și religie [fr.].

***MODERNIST** *adj.* și *sm.* Care ține de modernism; partizan al modernismului [fr.].

***MODERNITATE** *sf.* Caracterul a tot ce este modern [fr.].

***MODERNIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* A da un caracter modern, a întineri.

2. *vb. refl.* A se conforma obiceiurilor moderne [fr.].

***MODEST** *adj.* ① Moderat în purtare, cumpătat, lipsit de exces ¶ ② Plin de modestie, nepretențios, nelăudăros: un scriitor ~ ¶ ③ Mediocru, simplu, potrivit: o locuință ~ ¶ ④ Cuvincios [fr.].

***MODESTIE** *sf.* ① Moderațiune, cumpătare ¶ ② Rezervă, sfială în felul de a gândi sau de a vorbi de sine ¶ ③ Decență, cumpănat [fr.].

***MODIC** *adj.* Neînsemnat, de puțină valoare [fr.].

***MODICITATE** *sf.* Micime (a unei sume, a unui preț) [fr.].

***MODIFICA** (-tic) *vb. tr. și refl.* ① A (se) schimba starea unui lucru ¶ ② A (se) schimba în mai bine, a (se) îmbunătăți, a (se) îndrepta: ~ natura unui teren ¶ ③ A (se) îmblinzi, a (se) îndulci, a (se) atenua: ~ o pedeapsă ¶ ④ A determina, a preciza: adverbul modifică înțelesul verbului [lat.].

***MODIFICABIL** *adj.* Care poate fi modificat ¶ ⑤ **NEMODIFICABIL** [fr.].

***MODIFICARE**, **MODIFICAȚIUNE**, **MODIFICAȚIE** *sf.* Faptul de a modifica, schimbare [fr.].

***MODIFICATOR** *adj.* și *sm.* Care modifică; cel ce modifică [fr.].

***MODISTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Femeie care face sau vinde pălării de dame [fr.].

***MODILCĂ** (*pl.-ci*) *sf.* ① ♀ Gîlcă ¶ ② ♀ Umflătură pe corp; bubă: La cap ~, La șezut ~. La mijloc nemioacă (cor.), ghicitoare despre „furnică” ¶ ③ *Pr. anal.* ~ Ridicătură pe un șes: se vede cîmpul cu desăvîrșire șes, fără modilcele de movile (urc.).

***MODILCOȘ** *adj.* Plin de modilci: pe țerna modilcoasă sau crestată de dungii, cresc copaci rălești (s.).

***MODIRLĂ**, **MODIRLAN** *sm.* Bădăran, mocirțan, mocofan, om necioplit.

***MODIRLAN** *sm.* Bădăran, țărânoiu; mojić: nimeni n'a mai zis că e nioi limbă de furat, nioi limbă de ~ neros (JIP.).

○ **MODORAN** *sm.* Mold. = MODIRLAN.

○ **MODOROIU** *sm.* Mold. Trans. Om posac, vecinic posomorît, ursuz, morocănos: Uite cum stă ~, Gîndești că e un ~ (MAR.) [comp. modur].

○ **MODOSI** (-osec) *vb. intr.* Băn. A trîndăvi.

○ **MODRU** *sbst. Tr.-Carp.* Chip, mod; puțință: ce a văzut ei în acea odale, nu este ~ a vă spune în limba omească (MERIA); nu-i modru să mai pot merge pînă se luminează de ziuă (RET.); n'au vrut nici într-un ~ să se despartă de cal (sb.) [ung. in o'dor, modra].

***MODULĂ** (-ulez) *vb. tr.* ① A face una sau mai multe modulațiuni; a sui și coborî vocea ¶ ② A face sau a cînta versuri ¶ ③ A varia alura stilului [fr.].

***MODULAȚIUNE** *sf.* ♪ Trecerea de la un mod muzical la altul, de la un ton la altul [fr.].

○ **MODUR** *adj. Băn. Trans.* Seîn, albastru, sur închis (vorb. de colorarea unei oile) [srb. modar, bg. modurū].

***MODUS VIVENDI** *sbst.* ① Mod de a trăi ¶ ② Învoială, înțelegere de a se purta într'un mod anumit unul față de altul sau unii față de alții [lat.].

***MOFETĂ** (*pl.-te*) *sf.* Ori-ce gaz ce nu poate fi respirat [fr. mofette].

† **MOFLUZ**, **MUFLUZ** *adj.* și *sm.* ¶ rî Falit: cîți se vor dovedi mofluzi mincinoși, să se osîndească la pușcărie

(LEG-CAR.); au intrat la grîlă mare creditorii lui kir Iannulea, că rămîne mofluz (CAR.) [tc. mofluz].

† **MOFLUZI** (-uzesc) *vb. intr.* ¶ rî A da faliment, a deveni mofluz: cînd un datornic va ~, să se tragă la judecată (LEG-CAR.); Cîine-l prost și derbedeu Leana 'n lume mofluzăște (ALECS.).

† **MOFLUZIE** *sf.*, **MOFLUZLIC**, † **MOFLUZLUC** (*pl.-ouri*) *sn.* ¶ rî Faliment, starea de mofluz: a făcut mofluzluc mincinos și m'a lăsat pe drumuri (FIL.) [tc. mofluzlyk].

***MOFT** (*pl.-turi*) *sn.* F ① Fleac, bagatelă, lucru de nimic ¶ ② Minciună, palavă, brașoavă: astîmpără-te, omule, și lasă odată ~urile, avem lucruri mai serioase de vorbit (CAR.) ¶ ③ *pl.* Nazuri [tc. muft „gratuit”].

***MOFTANGIU** *sm.*, **MOFTANGIOAICĂ** (*pl.-ce*) *sf.* F Care umblă cu mofturi; palavragiu, flecar [tc. muftagi „chilipirgiu”].

***MOFTOLOȚ** *sm.* F Moftangiu, palavragiu [mofit].

***MOFTOLOGIC** *adj.* F Care se ocupă de mofturi [mofilog].

***MOFTOLOGIE** *sf.* F Moft, palavă, brașoavă [mofitologie].

***MOFTUREAN** *sm.* Moftangiu: cine să fie? ia un storșit, un ~, un frige-linte (GN.).

***MOFTUROȘ** *adj.* Care face mofturi, razuri, năzuros.

○ **MOGHILĂ** = **MOVILĂ** [vsl. mogyla].

***MOGILDEATĂ**, **MOGINDEATĂ** (*pl.-dețe*), **MOGILDA** (*pl.-de*) *sf.* ① Grămadă, ridicătură, movilă, etc. ce se arată din depărtare, în mod nedeslușit, pe întunec, și te umple de groază ¶ ② Mătăhăie, mătahuie, măguieșă: zăresc la cîțiva pași o mogildeată roșcată (UR.); o mogildeată neagră se desluși în întuneric (S-ALD.); vezi colo în munți două mogindețe?... e iapa cu minzul (R-COD.); String în brațe sloi de gheață, Pare că-i o mogindeată (K-ERS.) [comp. mohondă].

***MOGIRLAN** *sm.* = **MODIRLAN**.

○ **MOGLAN** *sm.* (P) Mold. Mojić, bădăran prost: tu, ~ule de Oslobene, care... nu-ți dai oțuși de puțină ostenală minții (CRE.) [comp. mogirlan].

***MOGODICIU** *sbst.* ♀ Miez de papură tină: papura era crudă și avea ~ (S-ALD.).

○ **MOGOROGI** (-ogesc) *vb. tr.* Mold. Trans. A fi îmbufnat; a năima împotriva cuiva: ce spui, cîrpaiole, ... și tu mă mogorogesti? (CRE.); ce tot mogorogesti acolo? (VC).

○ **MOGOȘI** (-ogesc) *vb. intr.* (R-COD.) = **MOCOȘI**.

***MOHAIR** = **MUBAIR**.

○ **MOHILĂ** = **MOVILĂ**.

○ **MOHOANDĂ** (*pl.-de*) *sf.* Trans. Femeie proastă, toantă (vc.) (psc.).

○ **MOHONDEATĂ** (*pl.-ețe*) *sf.* Trans. = **MOGILDEATĂ**: vîd pe fata de împărat ca o ~, cu haina ei de purei (MERIA).

***MOHOR** (*pl.-oare, -oară*) *sn.* ♀ ① Mai multe specii de plante ierboase de culoare verde-albăstrie, cu frunzele aspre pe margini, cu florile dispuse în spice cilindrice de culoare roșie închisă (*Setaria glauca*; *S. verticillata*; *S. viridis*) (□ 3211): în curînd se trezește cu lanul de porumb prefăcut în lan de ~ (GN.); Și departe i-am mutat, în tufa ~ului, Unde-l locul cîrbului (K-ERS.); (P) F: își drege ~ul, caută să se desvinovățească, după ce a greșit cu vorba ¶ ② = **IARBĂ-BĂRBOASĂ** ¶ ③ = **DUGHIE** ¶ ④ ~ **GROS** = **IARBĂ-BĂRBOASĂ** ¶ ⑤ ~ **MARE** = **DUGHIE** ¶ ⑥ ~ **ROȘU** = **MEIȘOR** [ung. mohar, srb. muhar].

***MOHORI** (-orăsc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) colora în roșu închis (ca speciile de mohor): închipuise un soi nou de înjunghieri și de sacrificii care mohorisă pămîntul cu sînge (COOE.); pulberea roșie se

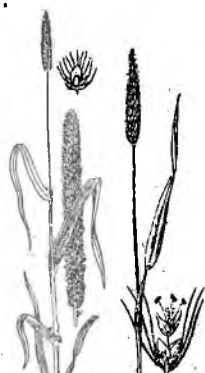

Fig. 3211. Mohor.

stingea, se mohora și ara lua' luciri de otel (S.-ALD.) ¶ (F) A (se) posomori, a (se) întuneca: tot cerul s'a mohorit de nori (LUNG.).

MOHORÎT *adj. p. MOHORÎ.* ① Roșu închis ca spicele mohorului: în loc de apă, începu a curge un singe ~ (USP.) ¶ ② ¶ Intunecat, posomorit.

~ **MOIĂ** (pl.-le) *sf. Băn. 2.* = **MOȘANDĂ** [m o - vilă].

~ **MOIMĂ** (pl.-me) *sf. Mold. Băn. Trans. 2.* Mai-muță: viu îl băga într'un sac și într'acel sac băga și un dulz și un cucoș și o năpârcă și o ~ (PRV.-LP.). Avea și o ~ îmbrăcată cu scurteică roșie (RET.) [ung. m a - jom].

~ **MOIMĂ** (pl.-te) *sf. (CANT.) 2.* = **MAIMUȚĂ**. **MOINĂ** (-nează) *vb. refl. și într. 2.* A se face m o i n ă: se moînase, și zăpada cădea mal deasă (OLVR.); cînd se încură boii, molnează (GOR.).

MOINĂ (pl.-ne) *sf. 1.* ① Timp moale, umed, iarna, după frig, cînd se topește zăpada: și a dat Dumnezeu iarnă trei zile de vară și pe urmă o ~ și o ploaie caldă, o'a început baba să-și lepede cojoacele (VLAH.); cînd nu-ți arde focul, o semn că se încălzește vremea, ori face a ~ (GOR.) ¶ ② *Mold. 2.* Cîmp care fusese semănat cu un an înainte și care acum e lăsat să se odihnească, pîrloagă, părăgină: în acest chip vom putea ara cu un plug într'o zi la ~ 40 de prăini și la felină, 20 (ION.); eu cu mulțea și cu copila mea lăzuirăm cîteva săptămîni la ~ (RET.); Boii mei, cînd au dolă, Ară felină și ~ (NEGR.) ¶ ③ = **GRINDEL** [probabil din *m o i u < lat. *mollis; comp. AMOIU].

MOIŢOŞ *adj. 2.* Moale, umed, cînd e m o i n ă: dacă... bobii de fasole... au fost bătuți pe o vreme moi- noasă (PAMF.).

~ **MOIŞTE** *sf. Olten. Trans. Băn. 1.* ① Moină, timp moale, iarna, după frig: cocoşii de vor cînta pe la cîna cea bună... e a ~ (GRM.) ¶ ② Băltoacă, mlaştină ¶ ③ *Băn. 2.* Tîmplă [comp. MOINĂ].

~ **MOIŞTI** (se molteşte) *vb. refl. Olten. (CIAUS.) 2.* A se moina [in o i şte].

~ **MOJAR** (pl.-are) *sm. Piuliță mică (mai adesea de faianță) pentru sfărîmat sarea și alte substanțe farmaceutice (3212) [ung. m o z s á r].*

MOJDEIU, MUJDEIU *sbst. 2.* Us-turoiu pisat amestecat cu oțet și sărat, în care țărănul întinge mă-mîliga: la carne mai erau puse în a-proprie și strîchînuțe cu usturoiu, pisat în sîtată, ce-i spune mujdeiu (GRIG.).

MOJDEAN *sm. 2.* Specie de frasin, cu flori albe, mirositoare, din trunchiul căruia se extrage, prin incizii, o substanță zaharoasă, numită „mană”, întrebuințată ca purgativ; numit și „frasin-de-munte” (*Fraxinus ornus*).

MOJIC 1. *sm., MOJICA (pl.-ce) sf. Om (femeie) din clasa de jos, rău crescut(ă), necioplit(ă), bă-dăran; om (femeie) grosolan(ă): cum să lase pe tîl sau să la o mojică (D.-GH.); 2.* nici salcia pom, nici ~ul om sau nici salcia ceru de bute, nici ~ul om de frunte; 3. ~ul e tot ~, chiar și în ziua de Paști.

2. adj. Grosolan, necioplit: cel ~ și măret, cu cit îl rădăc norocirea, cu atîta mai tare nebulnește (NCH.) [RUS. m u z i k ŭ].

MOJICESC *adj. De mojic: Dumnezeu să te ferească... de pîra mojicească (PANN).*

MOJICEȘTE *adv.* Ca un mojic.

MOJICIE *sf.* Păpă sau vorbă de mojic: femeia ta nu-i responsabilă de mojiciile tatălui său (ALECS.).

MOJICIME *sf. col. MOJIC.* Toți mojicii, gloata mojicilor: ~a și gloata de oameni proști... urlau, nu alt-ceva, de haz și plăcere (GRIG.).

MOJICOȘ *adj. MOJIC, grosolan: ofițerii lor mojicoși, fără milă de om (D.-GH.).*

MOL *sbst. = MIL:* se cufundă în apă și prinde cu mîna ~ și năsip din fundul apei (RET.).

~ **MOLAN** *sm. 1.* Olten. Om molatec ¶ ② = **GRINDEL** [m o a le].

~ **MOLĂNETE** *sm. Olten.* Om moale [m o - lan].

~ **MOLAR** *adj. 2.* Dinte ~ sau numai ~ *sm.* Măsea [fr. < lat.].

~ **MOLAȘ** *sm. Trans. 2.* = **MIHALȚ.**

MOLĂTATE *sf. Moliciune [m o a le].*
MOLATIC, MOLATEC *adj. 2.* Cam moale (în toate înțelesurile): ovăsul... acoperă goliciunea pămîntului, formînd un covor mîndru de pașiste molatecă (MERA); era un făcăciandru, care se vedea, după apucături, că era tot și molatec (USP.) ¶ ③ Care-ți dă sau îți deșteaptă senzațiuni plăcute: leșnărea molatică a corăbiei și întinderea orizontului îmi schimbă șiîrul ideilor (ALECS.).

~ **MOLĂTUI** (-ueac) *vb. refl. 0aș.* A se veseli.

~ **MOLĂU** *sm. Olten.* Om molatec [m o a le].

~ **MOLCĂLUT** *adj. dim. Olten. 2.* Moale, molatec: un om, un bou ~ ¶ ③ Moale la pipăit: părul aspru este bun pentru brîie, părul mai ~, pentru flanelă (PAMF.).

~ **MOLCELUȘ** *adj. dim. MOALE.*
MOLCOM..., **MOLCUM...** = **MILCOM...**

~ **MOLCUT** *adj. dim. MOALE:* ou ~ (CIAUS.); erau calde și ~e, cît le-ai fi mîncat și cu ochii (SA.).

~ **MOLDA** (pl.-de) *sf. Olten. Trans. 2.* Postavă mare; albie mare și largă ¶ ③ Postavă mare în care curge vinul din lin (VIC.) ¶ ④ Lada în care curge făina din piscoaic [germ. M u l d e].

~ **MOLDOVEAN 1.** *adj. 2.* Din Moldova.

~ **MOLDOVEANCA** (pl.-ence) *sf.* Locuitor, locuitoare din Moldova.

~ **MOLDOVENESC** *adj. 2.* Privitor la Moldova, ce ține de Moldova [m o l d o v e a n].

~ **MOLDOVENEȘTE** *adv.* Ca Moldova enii; în graiul Moldovenilor: spuneți veră, ~, ca la niște frați ce vă sîntem (CRG.).

~ **MOLDOVENISM** (pl.-me) *sn. 2.* Particularitate a graiului moldovenesc [m o l d o v e a n].

~ **MOLEA** *sm. Olten.* Poreclă dată unui om moale.

~ **MOLECULĂ** (pl.-le) *sf. 2.* Cea mai mică parte a unui corp, compusă din atomi, dar indivizibilă prin agenții fizici [fr.].

~ **MOLECULAR** *adj. 2.* Privitor la molecule: forțe ~e; atracțiune ~ă [fr.].

~ **MOLEȘAG** = **MOLOȘAG:** de a ger, se face ~, tot așa și cînd cîntă (cocoșii) ziua mult (vov.) [m o a l e].

~ **MOLEȘALĂ** (pl.-șeli) *sf.* Stare de slăbire a energiei însoțită de lenie, de indolență, etc.: o ducea, mai ales vara, într'un fel de ~ ca un om care abia stă de somn (SAD.) [m o l e ș i].

~ **MOLEȘI** (-eșec) *vb. tr. și refl. A* (i se) slăbi, a (i se) muia energia, vigoarea trupului: mulțumirea ei adîncă o slăbea, o moleșea, o făcea să tremure (OLVR.); tînarul se moleșește din toate încheieturile și se prăbusește pe prispă (CAR.) [m o l e ș i].

~ **MOLEȘITOR** *adj. verb. MOLEȘI.* Care moleșește: o proteală moleșitoare se alegă de ochii lui (USP.).

~ **MOLETE¹** *sm. 2.* = **MOLAN.**

~ **MOLETE²** *sm. 1.* Larva surdușului sau viermelui de făină (*Tenebrio molitor*) ¶ ② *pl. 2.* Boală a copiilor, caracterizată prin fierbințeală, urdinare și uscarea mucoasei nasale [bg. m o l e c ŭ „molie”].

~ **MOLETE³, MOLET** *sm. Băn. 2.* = **MOLDV.**

~ **MOLET** = **MOLETE³**

~ **MOLEVMA** (pl.-me) *sf. 2.* = **MOIIMĂ.**

~ **MOLEVSII** = **MOLIPSI.**

~ **MOLFĂI** (-ăsc), **MORFOLI** (-olesc) *vb. tr. A* mesteca cu fălcile, cu buzele, cu limba (vov. de persoane care nu mai au dinți): moș Bodringă... șezînd cucuit pe niște buci și molfăind la pere uscate (CRG.); (tutunul) îl molfăesc în gură, de dau o putoare mai proastă decît un hoit (RET.); o babă... morfolea 'n gingii un crîmpeliu de covrig (CAR.); din cînd în cînd rupea oite o frunză pe care o morfolea între dinți (S.-ALD.).

~ **MOLIBDEN** *sbst. 2.* Metal de colorarea și strălucirea plumbului, care se întrebuințează în laboratorii pentru prepararea unor reactive și, în industrie, la fabricarea oțelului [fr.].

~ **MOLICEL** *adj. dim. MOALE.* Cam moale: am ales din bulcile abrite... pe cele mai ~e și m'am întins pe mîncare (GRIG.).

~ **MOLICIUNE** *sf. 2.* Caracterul, însușirea lucrului m o a l e ¶ ③ Caracterul aceluia care se îndușează lesne, slăbiciune de caracter ¶ ④ Lipsă de energie, de vigoare, de vlagă: rise Ercule pînă se

Fig. 3212.
Mojar.

MOH-
MOL

strimbă de ~ a lui Euristeu (isp.) ¶ ④ Viață afemeiată, indolență, nepăsare.

○ **MOLID**, **MOLIDAR** = **MOLIDV**.

○ **MOLIDIȘ** (pl. -ișuri) *sn.* 4. Pădure de molidivi: se coboară din întinereșul ~ului... o ceață de oameni pe jos (orig.) [molid].

MOLIDV, **MOLID**, **MOLIFT**, **MOLITF**, **MOLIDAR** *sm.* 4. Specie de brad, cu frunzele ca acele, aproape în 4 muchi, al cărui lemn se folosește ca material de construcție, la instrumente muzicale și la fabricarea hirtiei (*Picea excelsa*) (□ 3243); în marginea cea mai de sus a muntelui crește un molidf (D-ZAMP.); i-a petrecut cu o tăiole de molid aprinsă o bucată bună prin pădure (orig.) [comp. bg. m o l i k a].

Fig. 3213. Molidv.

MOLIE *sf.* 4. ① Nume dat mai multor specii de mici fluturări ale căror larve rod blănurile, covoarele, materiile de lână și de păr, penele și animalele împiaiate (*Tinea*) (□ 3244) ¶ ② **MOLIA-MERELOR**, fluturas mic, ale cărui larve, în formă de viermișori mici, se desvoltă în mere și pere (*Carpocapsa pomonella*) (□ 3245) ¶ ③ **MOLIA-ALBINELOR** = **GASELNIȚA** ¶ ④ **Bucov.** (MAR.) = **CINELE-BABEI** ¶ ⑤ ⑥ Femeie bătrână [vsl. m o l i l].

Fig. 3214. Molie.

MOLIFT = **MOLIDV**. **MOLIFTĂ** = **MOLITFA**. **MOLIMĂ** (pl. -me) *sf.* 4. Boală lipicioasă, contagioasă, epidemie: prin Mai s'a încins o ~... și în două săptămâni au murit mai toți (VLAM.); o să vie o ~ odată din stîrurile olinilor oari se duo și mor acolo (GRL.) [ngr. μόλεμμα].

Fig. 3215. Molia-merelor.

○ **MOLIN** *sm.* Băn. 4. = **MOLIDV**. **MOLIPSI** (-seac) 1. *vb. tr.* 4. A comunica cuiva o boală prin atingere, a contamina; ②: o cale rlicasă molipsește toată turma.

2. *vb. refl.* A se uuplea de o boală prin atingere cu un bolnav; ③: molipsindu-se de boala patriotismului (A-GH.) [ngr. viit. molipsōw < μόλωω].

MOLIPSITOR *adj. verb.* **MOLIPSI**. 4. Care molipsește, contagios, lipicios: boală molipsitoare ¶ ④ ⑤ **NEMOLIPSITOR**.

MOLIȘOARE *sf. pl.* 4. Mică plantă ierboasă, din fam. orchideelor, cu tulpina în trei muchi, numai cu 2-3 frunze eliptice-lanceolate, iar celelalte rămase nedesvoltate; face flori verzi-gălbui, dispuse într'un spic la virful tulpinii (*Liparis Loeselii*) (□ 3246).

Fig. 3216. Molișoare.

MOLITF = **MOLIDV**.

MOLITFA (pl. -te), ① **MOLITVĂ** (pl. -ve), ② **MOLIFTĂ** (pl. -te) *sf.* 4. Rugăciune compusă anume pentru deslegarea și iertarea unui păcat și pe care o citește preotul pe capul celui greșit: bătrîni, pîrîndu-le că văd chiar pe Satana, își făceau cruce boscorodind molitfe (NEGR.); Mitropolitul, punînd omotorul pe capul lui Ștefan, citi molitva rîndu-lă la ungerea Domnului (isp.); îi puse patrahirul pe cap și-i citi molitfa deslegării de păcate (VLAM.); un cucernic oălugăr îi citea în toate diminețile molitfele sfîntului Vasile (A-GH.) [vsl. m o l i t v a].

MOLITFELNIC (pl. -ice) *sn.* 4. Evhologhiu, carte cu tot felul de rugăciuni ce se citesc de preot

la diferitele împrejurări ale vieții omenești de la naștere pînă la moarte (la naștere, la botez, la cununie, etc.) (□ 3217): duhovnicul, desfăcînd patrahirul

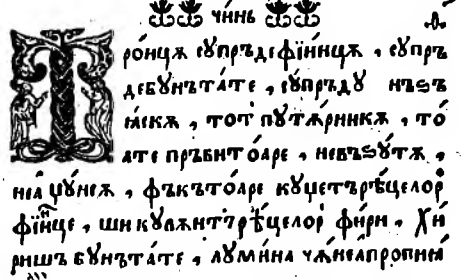

Fig. 3217. Începutul unei pagini din Molitfelnicul tipărit la Iași în a. 1681.

în care își ținea învîlît ~ul (VLAM.); Cere 'n grab' un ~ și începe a-i citi (PANN) [vsl. m o l i t v i n i k ū].

○ **MOLIU** *adj.* **Mold.** Molatic: de o parte și de alta, munții acoperiți cu păduri... ca niște monștri mătăhăloși, molii și toropiți de somn (VLAM.); e tîrziu la vorbă și ~ la pas (JP.) [m o a l e].

○ **MOLOMAN** *sm.* **Olt.** Om leneș și molatic (CIAUȘ.) [m o a l e].

○ **MOLOȘA** (-șez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face m o a l e, a se muia.

○ **MOLOȘAG** (pl. -guri) *sn.* **Mold. Trans.** 4. Moină, timp m o a l e, umed, iarna, după frig, cînd se topește zăpada: cînd ciocănelul își lasă ciocul pe spate, e semn că va fi ~ (GOR.); iarna, cînd cîntă cocoșii foarte mult peste zi, e semn cum că vremea are să se moale, va fi cald sau ~ (IMAR.).

MOLOTRU *sbst.* 4. ① Plantă cu flori de un albastru-deschis, dispuse în ciorchini lunguleți (*Melilotus coerulea*) (□ 3248) ¶ ② = **SULFINĂ** ③ ④ = **SULFINĂ-ALBĂ** ⑤ ⑥ = **MOLURĂ** [vsl. m o l o t r i].

Fig. 3218. Molotru.

MOLOZ *sbst.* Var provenit din dărîmăturile unor ziduri: în vatra satelor nu se mai vedea decît părăgini și mormane de ~ innegrite de fum (VLAM.) [tc.].

* **MOLȚON** (pl. -oane) *sn.* 4. Stofă de lînă sau de bumbac, părăoasă, moale și călduroasă [fr. molleton].

MOLURĂ *sf.* 4. ① Plantă originară din sudul Europei, cu flori galbene dispuse în umbel, ale cărei fructe aromatice sînt întrebuințate în medicină; numită și „anason-mare”, „chimen-dulce”, „secărea”, etc. (*Foeniculum vulgare*) (□ 3249) ¶ ② **MOLURĂ-BĂLȚI** = **PENITĂ** ③.

Fig. 3219. Molură.

* **MOLUȘC** (pl. -uște) *sn.* 4. Animal cu corpul moale, nearticulat și fără schelet intern osos, învelit mai adesea cu o scoică de calcar; astfel sînt: melcul, stridia, midia, ghiocul, nautilul, sepie, etc.; ele formează o mare despărțitură în regnul animal, aceea a Moluștelor (□ 3220) [fr.].

MOMEALĂ (pl. -meli, -mele) *sf.* ① Mijlocul, lucrul cu care se atrage un animal pe care vrei să-l prinzi, nadă: undița fără ~ nimic nu-ți dobindeste (COL.) ¶ ② Lucrul, făgăduiala, etc. cu care se ademenește, cu care se amăgește: pe drum necontenit ceream apă, iar tata mă amina cu momela de la o fîntînă la alta (CAC.); ③: a umbia cu (șoșele cu) momela, a întrebuința toate mijloacele spre a ademeni, spre a amăgi pe cineva: umbia cu șoșele, cu momela să înduplece pe fată a-l lua de bărbat (isp.) [m o m i].

***MOMENT** (pl.-te) *sn.* ① Clipă, timpul cel mai scurt: într'un ~; din ~ în ~; în ~ul de a pleca ¶ ② **Prie** favorabil: a profita de ~ [fr.].

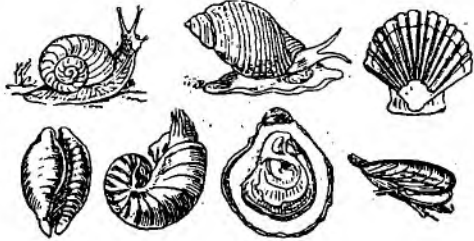

Fig. 3220. Moluște.

***MOMENTAN** *1. adj.* Care ține numai un moment, o clipă.

2. adv. Deocamdată, până una alta; chiar acum, îndată (după fr. momentané).

MOMI (-mesc) *vb. tr.* ① A atrage prin momeli un animal pe care vrei să-l prinzi ¶ ② A ademeni, a amăgi, a înșela cu vorbe bune, a ispiți prin bani, prin făgăduințe: de... se va afla..., să-i fie dăruit ceva să o momescă sau să-i fie făgăduit născare lucruri sau bani (PRV.-MB.); ...întinind din întâmplare pe al său copil urât, îl momii și l'n depărtare ducându-l, l-am omorât (PANNI); banul e ochiul necuratului: tare fură inima și momeste mîntea (JIF.) ¶ ③ A potoli, a astîmpăra pentru o clipă: să culeagă și cîteva pere, spre a-și mai ~ foamea (ISP.) [vsl. ma mîti].

***MOMIE**... = **MUMIE**...

○ **MOMIȚĂ** (pl.-te) *sf. Mold.* ♀ Maimuță: Pentru sine-a cumpărat Mare tinăre ~, Care-i zic orangutan (DON.); păcat numai că n'are vr'o ~ sau vr'un urs, că s'ar face stup de bani (ALECS.) [mo mîiță].

○ **MOMIȚĂRIE** *sf. Mold.* Maimuțarie: ce este progresul de astăzi?... o ~ generală de tot ce se petrece aiure (ALECS.) [mo mîiță].

MOMIȚE *sf. pl.* ✕ Anumite glande de la pieptul și de la gîtul vițelului sau mielului cari constituie o mîncare delicată [bg. mo mîci].

MOMIE, *Mold.* **MAMIE** *sf.* ① Prăjină, cu capătul de sus înfășurat în paie, avînd uneori înfățișarea unui om cu brațele întinse; se înfige în grădina sau pe cîmp spre a speria păsările (3221); conu Dumitrache se vedea acum plutind pe deasupra lanului ca o momie (D.-ZAMF.); cîteva bătrîne... stău încoțormănați în pridvor ca niște momii greoaie (UG.) ¶ ② *De aci:* ființă cu înfățișarea ciudată: bună vremea! zice o ~ de om, înalt și spătos, cu o glugă mare (CAR.); mai mergînd, ochii mi se izbeau de o ~ de om (ISP.); *verb.* de un animal: Uimiți azeultau trecătorii, privind la momia din cușcă (VLAH.) ¶ ③ Prăjină cu virful înfășurat în paie sau altceva ce se înfige la extremitatea unui cîmp sau unei moșii, cînd i se ridică planul.

○ **MOMIRLAN** *sm. Trans.* Topîrlan, om prost; epitet pe care-l dau cei de pe Jii celor din părțile de sus ale Țării Hațegului (DENS.).

***MONADĂ** (pl.-de) *sf.* ① Principiu simplu și activ care, după Leibnitz, există în ori-ce corp ¶ ② Infuzoriu format dintr'o singură celulă [fr.].

○ **MONAH** *sm.*, **MONAHĂ** *sf.* ♀ Călugăr, călugăriță: își făcea biata femele rugăciunile, în haină de monahă de rînd (CRIG.) [vsl. < gr.].

***MONAHAL** *adj.* ♀ Călugăresc, de monah: viața ~ă nu m'ar speria (D.-ZAMF.) (după fr. monacal).

†**MONAHIC**, **MONAHICESC** *adj.* ♀ Călugăresc [ngr. μοναχικός].

†**MONAHIE** *sf.* ♀ Călugăriță [gr. μοναχή].

MONARH, & **MONARCO** *sm.* ① Singurul stăpînitor, suveranul unei monarhii, care poartă titlul

de rege sau de împărat: Tu adorat și dulce al noștilor monare! (EMIN.) [gr.].

***MONARHIC** *adj.* ① Privitor la o monarhie [fr.].

MONARHIE *sf.* ① Guvernul unui Stat condus de un singur stăpînitor (rege, împărat, sultan); ~ absolută, în care stăpînitorul Statului are puteri nemărginite; ~ constituțională, în care puterea suveranului e mărginită printr'o constituție ¶ ② Țara guvernată de un monarh [gr.].

***MONARHISM** *sbst.* ① Sistemul partizanilor monarhiei [fr.].

***MONARHIST** *sm.* ① Partizan al monarhiei [fr.].

***MONASTIC** *adj.* ♀ Ce privește pe călugări [fr.].

○ **MONDĂNI** (-ănesc) *Olten. Trans.* **MONDĂI** (-ănesc) *Trans.* (vic.) *vb. într.* A lucra încet, a tîndăli.

MONDIR, *Mold.* **MUNDIR**, & **MINDIR** (pl.-re) *sn.* ① ✕ Tunica uniformei militare: numai căpitanul stă cu mondirul încheiat regimentar (OLVR.); C'o pușcă grea pe umăr, Cu trupul în mindir (ALECS.) [rus. mundirŭ].

MONDIRAȘ, **MUNDIRAȘ** (pl.-așe) *sn.* ① ✕ *dim.* **MONDIR**, **MUNDIR**: Soașioru era numai în mundirașul lui cel alb și tremura ca de năbădăci! (ALECS.).

***MONEDĂ** (pl.-ede, -ezi), **MONETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Bucată de metal rotundă, bătută de o autoritate suverană și care servește la schimb: ~ de aur, de argint, de aramă, de nichel, de bronz, de aluminiu; a bate ~; ~ de hîrtie, hîrtie ~, bani de hîrtie, bancnotă [lat. moneta].

***MONETAR** *adj.* ① Privitor la monede: sistemul ~; aliaj ~ [fr.].

***MONETĂRIE** *sf.* ① Locul, clădirea unde se bat monetele.

***MONGOL** *1. adj.* ① Din Mongolia.

2. sm. Locuitor din Mongolia (3222): Bîroz era... tipul de ~ cel mai bine caracterizat (D.-GH.) [fr.].

***MONITOR** *1. sm.* ♀ Școlar mai înaintat decît ceilalți din clasa lui și pus, în lipsa profesorului, să supravegheze pe elevi, să le controleze lucrările, etc.

2. (pl.-toare) sn. ① Titlu de ziar: ~ul Oficial; ~ul Petrolului [fr. moniteur].

***MONITOR** (pl.-oare) *sn.* ② Vas de război, înarmat cu cîteva tunuri puternice, destînat să scufunde vasele inimice (3223) (= și TAB. XLII) [fr. moniteur].

○ **MONIȚIE** = **MUNIȚIE**.

***MONO-**, prefix care dă cuvintelor cu care se compune înțelesul de „singur”, „unic” [gr.].

***MONOBAZIC** *adj.* ② Se zice despre un acid care nu se poate combina decît cu un echivalent de bază [fr.].

***MONOCLINIC** *adj.* ② Se zice despre un tip de cristalizație cu trei axe oblice suprapuse, din care două sînt egale între ele [fr.].

***MONOCLU** *sm.* Ochelar format dintr'o sticlă rotundă pentru un singur ochi (3224): de un fir negru de mătase îi atrîna ~ pe vesta albă de pîchet (VLAH.) [fr.].

***MONOCORD** (pl.-de) *sn.* ① Instrument de muzică și de acustică pe care e întinsă o singură coardă [fr.].

***MONOCOTILEDON** *1. adj.* ♀ Se zice despre ori-ce vegetal al cărui embrion are numai un singur cotiledon, ca sparanghelul, grîul, crînul, etc.

2. MONOCOTILEDONANE sf. pl. Grup de plante cu un singur cotiledon (3225) [fr.].

***MONOCROM**, **MONOCROMATIC** *adj.* De o singură culoare: pictură ~ă [fr.].

***MONOCROMIE** *sf.* ② Procedu de pictură

Fig. 3222. Mongol.

Fig. 3223. Monitor.

Fig. 3224. Monoclu.

care consistă în întrebuințarea unei singure colorii [fr.].

***MONOCULTURĂ** (pl.-turi) sf. Sistem agricol limitat la un singur fel de cultură [fr.].

***MONODIE** sf. ① Cântare cu o singură voce, fără acompaniament. ② Cu-piet liric, într'un dialog de tragedie [fr.].

***MONOFAZIC** adj. Se zice despre un curent electric care variază după o lege periodică și care schimbă sensul de două ori în fiecare perioadă [fr.].

***MONOFOBIE** sf. Frică bolnăvicioasă de a rămînea singur sau dorința de a avea totdeauna pe cineva lângă sine [fr.].

***MONOGAM** adj. ① Însurat cu o singură femeie; măritată cu un singur bărbat. ② Se zice despre o plantă ale cărei flori sînt toate de același sex [fr.].

***MONOGAMIE** sf. Căsătorie cu o singură femeie, în opoziție cu „poligamia” [fr.].

***MONOGRAF** sm. Autorul unei monografii [fr.].

***MONOGRAFIC** adj. Privitor la monografie [fr.].

***MONOGRAFIE** sf. Descriere amănunțită a unei familii din istoria naturală, a unui punct special dintr'o știință, a vieții unei persoane, a unui oraș, a unui monument, etc.: ~ istorică, medicală, arheologică, geografică [fr.].

***MONOGRAM** (pl.-me) sn. Reunire de două sau mai multe litere suprapuse și împletite care constituie un nume propriu sau inițialele numelui de botez și a celui de familie [fr.].

***MONOHIDRAT** sm. Primul hidrat al corpurilor cari formează mei mulți hidrați [fr.].

***MONOHIDRATAT** adj. Combinat cu cea mai mică cantitate de apă posibilă; care e în stare de monohidrat: acid azotic ~ [fr.].

***MONOIC** adj. Se zice despre o plantă care poartă pe unele ramuri flori mascule, iar pe cele feminine pe alte ramuri [fr.].

***MONOLIT** adj. și sm. Care e format dintr'o singură piatră, precum obeliscul, o coloană, colacul unei fîntîni, etc. [fr.].

***MONOLITIC** adj. Privitor la un monolit. ① Alcătuit dintr'o singură piatră: monument ~ [fr.].

***MONOLOG** (pl.-oage) sn. ① Scenă în care actorul e singur și își vorbește lui însuși. ② Bucată în versuri sau în proză recitată de o singură persoană [fr.].

***MONOLOGA** (-oage) vb. tr. A vorbi singur (ca într'un monolog) [fr.].

***MONOM** sm. ① Cantitate algebrică între părțile căreia nu se află nici semnul + nici semnul - : 3 ab este un ~. ② Plimbare pe care o fac studenții, în anumite împrejurări, umblînd înșirați unul în urma altuia [fr.].

***MONOMAHIE** sf. Luptă numai între doi oameni, duel prevăzut de jurisprudența medievală ca probă judiciară [fr.].

***MONOMAN** adj. și sm. Care suferă de monomanie [fr.].

***MONOMANIE** sf. ① Un fel de nebunie în care un singur gînd absoarbe toate facultățile bolnavului. ② Idee fixă, pasiune exclusivă: în străinătate, dorul de-a primi vești de acasă devine o ~ (ALECS.). [fr.].

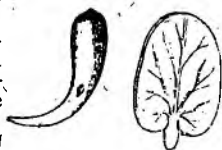

Fig. 3225.
Monocotiledoane.

Fig. 3226.
Monogram.

Fig. 3227. Plantă monoică.

Fig. 3228.
Corola monopetală.

***MONOMETALISM** sbst. Sistem monetar care admite numai un singur metal, aurul, ca etalon de monedă legală, în opoziție cu „bimetatismul” [fr.].

***MONOMETALIST** sm. Partizan al monometalismului [fr.].

***MONOPETAL** adj. Care-și are petalele toate împreunate, lipite laolaltă [fr.].

***MONOPLAN** (pl.-ne) sn. Aeroplan cu o singură suprafață plană [fr.].

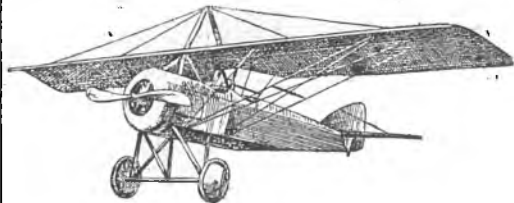

Fig. 3229. Monoplan.

***MONOPOL** (pl.-oluri) sn. Privilegiu acordat unui singur individ, unui singur corp, de a putea vinde numai el o anumită marfă, de a exercita o anumită industrie, etc.: Statul are ~ul tunurilor și al sării. ② Posesiune exclusivă [fr.].

***MONOPOLIZA** (-liza) vb. tr. A stabili un monopol [fr.].

***MONOPTER** 1. adj. Se zice despre un edificiu care are numai un rînd de coloane și mai ales despre o clădire rotundă formată dintr'o singură colonadă, fără alt zid: templu ~.

2. (pl.-ere) sn. Clădire monopteră [fr.].

***MONORADICULAT** adj. Care are o singură rădăcină [fr.].

***MONORIM** adj. Care n'are decît o singură rimă: poezie ~ă [fr.].

***MONOSEPAL** adj. Care are o singură sepală [fr.].

***MONOSILABĂ** (pl.-be) sf. Cuvînt format dintr'o singură silabă: da, ei, din, mic, scurt sînt monosilabe; băiatul ăsta... răspunde cu monosilaba la întrebările lui (DLVR.) [fr.].

***MONOSILABIC** adj. Format din monosilabe; limbă ~ă, ale cărei cuvinte sînt toate monosilabe (chineză, tibetana, etc.) [fr.].

***MONOSPERM** adj. Se zice despre fructele care au o singură sămîntă [fr.].

***MONOSTIH** 1. adj. Care se cuprinde într'un singur vers [fr.].

2. (pl.-thuri) sn. Epigramă, inscripție alcătuită dintr'un singur vers [fr.].

***MONOSTROFĂ** (pl.-te) sf. Compoziție poetică alcătuită dintr'o singură strofă [fr.].

***MONOTEISM** sbst. Închinare la un singur Dumnezeu [fr.].

***MONOTEIST** 1. sm. Acela care se închină unui singur Dumnezeu.

2. adj. Privitor la monoteism: religie ~ă [fr.].

***MONOTELISM** sbst. Doctrină eretică din secolul al vi-lea care admitea în Hristos cele două firi, dumnezească și umană, însă numai o voință divină [fr.].

***MONOTELIT** 1. adj. Privitor la monotelism.

2. sm. Eretic adept al monotelismului [fr.].

Fig. 3230. Monopter.

Fig. 3231.
Caliciu monosepal.

***MONOTIP** 1. *adj.* Care are un singur tip.
2. (*pl.*-turi) *sn.* * Mașină specială de cules litere de tipar [fr.].

***MONOTON** *adj.* ① Care e mai totdeauna pe același ton: vorbire ~; ② *ntec* ~ ③ A cărui vorbire e totdeauna pe același ton, plictisitor: actor ~ ④ Uniform, care e lipsit de varietate: peisaj ~ [fr.].

***MONOTONIE** *sf.* ① Lipsă de varietate în ton ② Uniformitatea plictisitoare: monotonia unui peisaj; niște orașelor europenești, trase cu sfârșit, au multă ~ și obosesc vederea (NEGR.) ③ Mod de a trăi totdeauna la fel: monotonia vieții [fr.].

***MONOTREME** *sf. pl.* * Ordinul cel mai de jos al mamiferelor ovipare, a căror gură e transformată într-un fel de cioc [fr.].

***MONOVALENT** *adj.* * Se zice despre un metal al cărui fie-care atom se combină cu cite un singur atom de hidrogen [fr.].

***MONSENIOR** *sm.* Titlu de onoare dat (în Franța) principilor și episcopilor [fr. monseigneur].

***MONSTRANTĂ** (*pl.*-te) *sf.* * Un fel de vas de cristal, mai adesea de formă cilindrică, în care se pune, în biserica catolică, sfința grijanie: păsea cu monstranța în mână, țănoș și mindru (ENG.) [germ. Monstranz].

***MONSTRU** 1. *sm.* ① Om, animal sau vegetal a cărui făptură e altfel decât cea firească: Un copil cu două capete, un miel cu cinci picioare sînt monștri ② * Ființă fabuloasă al cărei corp e compus din părți aparținînd unui om și unui animal sau unor animale de soiuri deosebite: centaurul era un ~, jumătate om și jumătate cal ③ Animal de o statură foarte mare, namilă, mătăhală ④ Persoană foarte urtă, neom, pocitanie, pocitură ⑤ Om crud și de-naturat: Neron a fost un ~.
2. *adj.* Foarte mare; o adunare monstră; un ospăț ~ [fr.].

***MONSTRUOS** *adj.* ① Făcut ca un monstru: animal ~ ② Contrar legilor naturii, pocit ③ Foarte mare, extraordinar ④ * Grozav, cumplit [fr.].

***MONSTRUOZITATE** *sf.* ① Caracterul a tot ce e monstruos ② Animal, lucru monstruos ③ Grozăv(en)ie [fr.].

***MONT** (*pl.*-turi) *sm.* ① Ciuntitură, bont, partea care rămîne după retezarea unei mîini, unei cozi: i s'au curmat mîinile... și ei au rămas ciunt, numai cu ~urile de mîni (ss.) ② *Pr. ext. pl.* Resturi, rămășițe: au rămas: niște ~uri de cafea neagră (PȘC.) [comp. BONT].

***MONTA** (-tez) 1. *vb. tr.* ① A împreuna, a așeza la locul lor, a potrive diferitele piese ale unui obiect: ~ o mașină ② A așeza piatra într'un inel: ~ un diamant ③ A întoarce un ceasornic ④ A procura cile trebuincioase: ~ un magazin ⑤ A pune la cale: ~ o afacere, o intrigă ⑥ * A asmuța, a întări pe cineva împotriva cuiva, a umplea capul cuiva, a-l îndemna la vrajbă.

2. *vb. refl.* A se irita, a se întărita [fr. monter].

***MONTĂ** (*pl.*-te) *sf.* * Împreunarea armăsarilor cu iepele, goană; stațiune de ~, herghelie de armăsari pentru reproducere [fr.].

***MONTAN** *adj.* Privitor la munte, de nunte: floră ~; muntos: regiune ~ă [lat.].

***MONTANISTIC** 1. *adj.* * Privitor la exploatarea minelor.

2. **MONTANISTICĂ** *sf.* Știința exploatarea minelor [it.].

***MONTGOLFIERA** (*pl.*-re) *sf.* * Aero-statul primitiv, inventat de frații Montgolfier, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, și care se umfla cu aer cald (3232) [fr.].

***MONTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Animalul (cal, iapă, măgar, etc.) pe care călărește cineva ② Ceea ce

slujește să suporte un obiect, să îmbine sau să întepenească părțile din care e alcătuit: montura unei umbrele [fr.].

***MONUMENT** (*pl.*-te) *sm.* ① * Lucrare de arhitectură sau de sculptură făcută spre a se păstra amintirea unui om mare sau a unui eveniment însemnat (3233) ② Clădire mărețată ③ Mormint: ~ funerar ④ * Ori-ce lucrare durabilă de literatură, de artă, de știință, care merită să treacă la posteritate: Odiseea e un ~ al timpurilor eroice ⑤ * Istorie, clădiri vechi cari, prin valoarea lor artistică sau literară, sînt puse sub ocrotirea Statului care îngrijește de restaurarea lor, le ferește de distrugere [fr.].

***MONUMENTAL** *adj.* ① Care are caracterul unui monument ② Măreț: o clădire ~ă [fr.].

***MOPS** *sm.* ① * Cline cu botul turtit, cîrn și arîgăos (3234) ② * Judecător de construcție [germ.].

***MORI** *interj.* Imită mormăitul ursului: odată se auzi prin pădure glasul ursului: ~! ~! ~! (ss.); ~! ~! ~! zise ursul, scuturîndu-și blana cu mînie (GN.).

***MORĂCĂNȘ** = **MOROCĂNȘ**.

***MORĂI** (-ăiu) *vb. intr.* * ① A mormăi ca ursul (făcînd mori mori): atunci Dumnezeu i-a blagoslovit ca așa să rămîie, tot să mormăie, și s'a făcut urs (VOR.) ② A mirii (*vorb.* de cîinii): cîinii: înșă numai morăia și toți le făceau cale (RET.).

***MORAL** 1. *adj.* ① * Privitor la moravuri: precept ~ ② Care are moravuri bune, purtări frumoase: un om ~ ③ Conform cu morala: discurs ~ ④ * Care aparține sufletului, iar nu corpului: facultate ~ă ⑤ * Certitudine ~ă, aceea care e întemeiată pe probabilități puternice ⑥ * Simț ~, cunoștința binelui și a răului.

2. (*pl.*-aluri) *sn.* Totalitatea facultăților noastre morale; a ridica ~ul ouiva, a reda facultăților sale morale toată vigoarea: Ispăntite crezu că va ridica ~ul soldaților săi aducîndu-i spre București (A-GH.) [fr.].

***MORALĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① * Știința care arată omului regulile de urmat pentru a face binele și a ocoli răul, știința moravurilor bune ② * Carte în care se dau aceste reguli, în care se tratează despre morală: Morală lui Aristotel ③ * Invățătură, pildă bună ce reiese dintr-o povestire, dintr-o fabulă, etc. ④ Dojană, mustrare: i-am făcut ~ [fr.].

***MORALICESC** *adj.* = **MORAL**: i-am făcut o mică bibliotecă de cărți moralicesci (NEGR.).

***MORALICEȘTE** *adv.* * Din punctul de vedere moral, în ce privește moralul: atîta frămîntare... în slăbea și fizicește și ~ (VLAH.) [moralicesc].

***MORALIST** *sm.* ① * Scriitor care tratează despre moravuri, despre chestiuni de morală ② * Cel ce face mereu morală altora [fr.].

***MORALITATE** *sf.* ① * Cugetare morală, învățatură morală ② * Înțelesul moral ce reiese dintr-o povestire, dintr'un apolog ③ * Alegerea, deosebirea binelui de rău ④ Caracterul moral al unui om, purtarea unei persoane: certificat de ~ ⑤ * Piesă de teatru în evul mediu, în care rolurile erau idei abstracte personificate [fr.].

***MORALIZA** (-izez) 1. *vb. intr.* A face reflexiuni morale.

2. *vb. tr.* ① A face morală, a perfecționa sub raportul moral: ~ un popor ② A face cuiva morală, a-i predica morală.

3. *vb. refl.* A deveni moral [fr.].

MON-MOR

Fig. 3233. Monumentul de la Adam-Klissi (reconstituit).

Fig. 3234. Mops.

Fig. 3232. Montgolfieră.

MOR- **MORALIZATOR**, -TOARE 1. *adj.* Care poate face moral.

MOR

2. *sm. f.* Care face morală [fr.].

MORALMENTE *adv.* = **MORALICEȘTE** [fr.].

MORAR *sm.* ①

● Cel ce exploatează o moară ②

● Gîndac, cu aripi

negre, lucitoare, cu

picioarele roșii-castan-

ii, ce trăște prin

mori și brutării; nu-

mit și „gîndac-de-

făină”; larva lui se

numește „surdumaș”

(*Tenebrio molitor*) (■)

3235) [lat. *molaris*].

MORĂRAȘ, MORĂREL *sm.* ③ *dim.* **MORĂR** ①:

...era un morăraș buzat C'un coșoc mare mișos (vor.); Mi te

cere-un morărel, Mere-i, mîndră, după el P (K.-BRS.).

MORĂREĂȘĂ (*pl.-reșă*), **MORĂRIȚĂ** (*pl.-ți*) *sf.*

① Nevasta unui morar ② Femeie ce ex-

ploatează o moară.

MORĂREL = **MORĂRAȘ**.

MORĂRESC *adj.* ① De morar ② De

moară, privityl la mori.

MORĂRIE *sf.* ① Meșteșugul morarului ②

Industria morilor.

† **MORĂRIȚ** (*pl.-turi*) *sn.* † Veche dare pusă pe

mori.

MORĂRIȚĂ = **MORĂREĂȘĂ**.

MORATĂRIU (*pl.-rii*) *sn.* † Prelungire de

termen, amîinare acordată unui comerciant, pen-

tru plata datoriilor, pe care i-o acordă tribunalul

[germ. < lat.].

MORAV *sn.*, mai adesea **MORAVURI** *pl.* ① De-

prinderi, obiceiuri, apucături bune sau rele ale

unei persoane ② Purtare conformă cu morala ③

Felul de trai al unui popor, obiceiurile par-

ticulare ale unui popor: a studia ~urile unui popor ④

Caracter: ~uri blînde ⑤ Obiceiurile instinctive

ale păsărilor: ~urile albinelor [u a r a v, refăcut după

lat. *mos*].

MORAV 2 1. *adj.* ● Din Moravia, al locuito-

rilor din Moravia.

2. *sm.* Locuitor din Moravia [fr.].

MORB (*pl.-buri*) *sn.* ● Boală [lat.].

MORBID *adj.* ● Bolnăvicios [fr. < lat.].

MORBIDEȚĂ (*pl.-ți*) *sf.* ① ● Moliciune și

delicateță a cărnilor într'un tablou, într'o sculptură:

creștinerea sa, modulată în linii unduloase și pline de ~

(toos), ② Pr. est. Delicateță, mlădiere în atitu-

dini, în mers, în maniere [fr.].

MORBOS *adj.* ● Bolnăvicios [m o r b].

○ **MORCELI** (-eleso) *vb. tr. și refl.* Băn. A (se) mur-

dări cu noroiu, a (se) întina.

○ **MORCOAȘĂ** (*pl.-șe*) *sf.* Băn. Trans. ① =

BLEAU¹ [srb. *morkvaša*].

○ **MORCO(N)IU** *sm.* Băn. ① = **MORCOV**.

† **MORCOTI** (-otesco) *vb. intr.* Mold.

① A: morînă, a cîrli ② A: cîcili

[rus. *morko-*

tati].

MORCOV *sm.*

● ① Plantă cui-

nară, a cărei ră-

dăcină groasă,

cărnosă și dulce,

de culoare roșie

sau gălbui, con-

stitutue o excelen-

tă legumă (*Dau-*

cus carota sativa)

(■) 3236): fața lui

roșie ca ~ul (NEGR.)

② ~SĂLBATIC

= **RUȘNEA-FETEI**

[bg.].

MORCOVEANCA *sf.* ● Plantă cu flori albe,

dispusă în umbel, ce crește prin locurile umbroase

din văile munților (*Pleurospermum austriacum*)

(■) 3237) [m o r c o v].

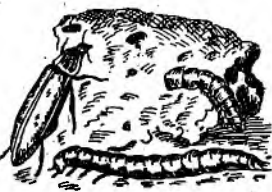

Fig. 3235. Morar și surdumaș.

MORDĂ (*pl.-de*) *sf.* Trans. ● Bot, rit; F gură [rus. *rut. morda*].

MORENĂ (*pl.-ne*) *sf.* ● Grămezi de sfărîmă-

turi de stînci, de lemne,

de pămînt ce cără cu ei

ghețarii, cînd alunecă,

Fig. 3237. Morcoveancă.

Fig. 3238. Morenă.

și care rămîn pe marginea de jos a acestora (■) 3238) [fr. *moraine*].

MORFINĂ *sf.* ● Unul din cei șase alcaloizi ce se găsesc în opiu; e un puternic soporific și calmant; întrebuițarea ei abuzivă produce morfismul [fr.].

MORFINISM *subst.* ● Otrăvire cronică uc pe urma desei întrebuițări a morfinei [fr.].

MORFINOMAN, -ANĂ *adj.* și *sm. f.* ● Se zice despre o persoană care abuzează de morfină și nu mai poate renunța la ea [fr.].

MORFINOMANIE *sf.* ● Boală nervoasă a aceluia care au abuzat de morfină [fr.].

MORFOLI = **MOLFAI**.

MORFOLOGIC *adj.* Ce ține de morfologie [fr.].

MORFOLOGIE *sf.* ① Studiul formei exte-

rioare a ființelor vii ② Studiul părților de

cuvînt [fr.].

MORGA (*pl.-gi*) *sf.* ① ● Clădire în care se ex-

pun publicului, spre a fi recunoscute, cadavrele

persoanelor moarte afară de domiciliul lor ② ●

Ocnă [fr. *morgue*].

MORGA 2 *sf.* Înfrățire de o seriozitate afec-

tată, mină trufașă: învătătorul să-și părăsască morgia

magistrală și să se scoboare lingă elev (VLAH.) [fr. *morgue*].

MORGANATIC *adj.* ● Se zice despre o că-

sătorie contractată de un rege sau de un principe

cu o femeie de o nobletă sau de o condițiune infe-

rioră; în cazul acesta soția nu are drept la nu-

mele și la rangul soțului, iar

copiii nu pot moșteni: Doamna

de Maintenon a fost soția ~ă a lui

Ludovic al xiv-lea [fr.].

† **MORICO** *adj.* De un roșu-

închis sau de un albastru-în-

chis: un junc... ou antieru de șama-

legea ~ (ML.) [ngr. *móroko*].

MORIȘCĂ (*pl.-ști*) *sf.* ①

Mașină mică de măcinat ca-

fea, rișniță (■) 3239) ②

Mică mașină de vînturî grî-

ne ③ Nume dat la diferite

jucării de copii, figurînd ari-

pile sau roata unei mori, care

se învîrtesc la vînt

sau sînt mișcate de

Fig. 3239. Morică de cafea.

Fig. 3240. Morică de vînt.

Fig. 3241. Morică de hîrtie.

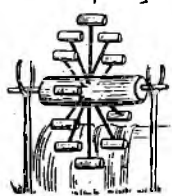

Fig. 3242. Morică de apă.

apă: morică de vînt (■) 3240); morică de hîrtie (■) 3241); morică de apă (■) 3242): a flcut... o ~ de speriat oțiorilor care

prăpădean cireșul din coastă (SR-VN.); ⑤ F a face cuiva o ~ (de vînt), a-i face ~ în păr sau în chioacă, a-l apuca de păr, invitîndu-l de jur împrejur: pînă o pune căprarul mîna în chioacă vrîndu-l, să-l facă ~ de vînt (OLVR.); ⑥ Iu jupînu Guiliș 1-am făcut o ~ în chioacă, ca să le pun mîntele (ALECS.); ⑦ Morică de vînt, scîndurică ce se învîrtește, la bătaia vîntului, în jurul unui fus și care se fixează pe acoperișul caselor [m o r a Ț].

○ **MORINCEALĂ** (pl.-celi) *sf.* *Olten.* (conv.) Faptul de a morînci; frămîntare; ⑤ scîrmanare.

○ **MORINCI** (-cesc) *vb. tr. Olten.* ① A lucra ceva cu greutate, cu trudă (PSC.); (conv.) ② A frămînta, a mesteca bine ③ ④ A păruși, a scărmana, a da o bătaie [comp. MORINCĂ].

○ **MORINDĂU** *sbst. Olten.* ① Grămadă de pămînt (sau de altceva) bine amestecat sau frămîntat ② ③ Mincare prea multă vîrită în gură și care nu se poate înghiți ④ ⑤ F Om mare și prost.

MORINGLAV *adj.* ⑤ Porumb ~, varietate de porumb cu știuletele mare și cu 8-10 rînduri de boabe.

MORMĂI, *Mold.* **MORNĂI** (-ăsc, -ăiu) *vb. tr. și într.* ① A scoate un glas infundat, *verb.* de urs, cînd e supărat de cineva sau cînd mîncîcă: ursul surerit se tupilă la pămînt și încetă de a mormăi (GN.); laea ce vede că vine ursul... mormăind înfricoșat (CRG.); aosește ursul la ușa și însepe a mormăi cu un grălu gros (SB.); ② *Vorb.* de oameni: a-și arăta nemulțumirea prin niște gemete sau sunete nedeslușite, a bombă(n)ji, a murmura, a bodogăni: începu a ~ niște cuvinte pe care abia le mai înțelegea (ISP.); bătea nervos cu degetele pe tabla de marmură a mesei, mormăind între dinții lui de fel de exclamații de indignare (CAR.).

MORMĂIALĂ = **MORMĂITURĂ**.

MORMĂIT, *Mold.* **MORNĂIT** *sbst.* ① Faptul de a mormăi ② ③ Glasul infundat al ursului: se auzi apoi un mormăit înăbușit (GN.).

MORMĂITOR *adj. verb.* **MORMĂI**. Care mormăie.

MORMĂITURĂ, *Mold.* **Bucov.** **MORNĂITURĂ** (pl.-turi), **MORMĂIALĂ** (pl.-leli) *sf.* ① Mormăit ② Glasul infundat al ursului: înalță spre locul... de unde înceuseră s'aud o mormăială (LUNG.); auzind leli mormăitura ursului, s'au străiat (SB.).

MORMAN (pl.-anie) *sn.* Grămadă, mulțime de lucruri grămădite unele peste altele: un ~ de zăpadă, adunat de vîrte, troienise scara (VLAH.); la gura sobei era un ~ de scrum de hîrtie (OLVR.); Vom face cît cerul de 'nalt Mormanul cadavrelor crunte (COȘB.); *adverbiat*: piramidele de noroiu grămădite ~ pe lingă ușile prăvăliilor (I.-GH.); vîntătorul căzu ~ de pe cal (ISP.).

○ **MORMÎNJALĂ** (pl.-leli) *sf. Mold.* ⑤ Spoială, învîlățată superficială: în scoile de la sate e o ~ de carte... care te umple de milă (VLAH.) [m o r m î n j i].

○ **MORMINJI** (-jesc)

vb. tr. Mold. ⑤ A învăța numai superficial.

MORMINT (pl.-minte) *sn.* ① Monument ridicat pe locul unde a fost îngropat cineva, spre a se păstra amintirea celui dispărut (3243, 3244);

② stîlputul mormint, locul unde a fost înmormîntat

Mintuitorul ③

④ Locul unde cineva își găsește moartea

⑤ Groapă: a s coori în ~, a muri; a băga pe cineva în ~, a fi pricina morții

lui ⑥ ⑦ Moarte ⑧ ⑨

Locuință întunecoasă care se poate asemăna cu

Fig. 3243. Mormintul lui Ștefan cel Mare.

Fig. 3244. Piatra de pe mormintul lui Ștefan cel Mare.

un mormint ['mărmint (arom. mărmin-tu) < *mīn mint < lat. mon(u)mentum].

MORMINTAL *adj.* De mormint: piatră ~ă; Din țerna ~ă răsar dulce floare (ALECS.); tăcere ~ă, tăcere adîncă, tăcere de moarte: o tăcere ~ă se răspîndește asupra faptului (FL.) [format după fr. sépul-cral].

MORMINTEL (pl.-ele) *sn. dim. MORMINT*: și pe

~ul men ai să vezi un lucru mare (SEZ.).

MORMOLOC *sm.* ①

② Puiu mititel de broască care n'are încă picioare, ci o coadă lungă și turtită care-i servește la înnotat (3245); numit dialectal „lingura - popii” ③ ④ *Olten.* (CIAUȘ.) Om leneș, molatec [comp. srb. m r m o l j a k].

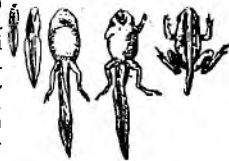

Fig. 3245. Mormoloci.

MORMONI (-onesc) = **MORMAI**.

○ **MORMONZAU** *adj. Oas.* = **MARMAZIU**.

○ **MORMOROȘI** (-osesc) *vb. tr. și într.* = **MORMAI** ①: care ce mormoroșește ursul? (ALECS.).

○ **MORNĂI**... = **MORMAI**...

○ **MORNĂIALĂ** *sm.* F Cel ce m o r n ă e într'una.

MORNITĂ (pl.-te) *sf.*, **MORNITĂ** *sm.* *Bucov.* ⑤ Soiu de țîntar foarte mic care mușcă rău (*Cerato-pogon pulicarius*): cînd are să fie vara ploie, umbliă mornitele seara cu droala (MAR.).

○ **MOROAGĂ** *sf. Olten.* Lucru sărat peste măsură: e ~ (CIAUȘ.) [srb. m o r e „apă de mare”].

MOROAIȚĂ = **MOROIU**.

MOROCĂNEALĂ (pl.-eii) *sf.* Faptul de a morocăni, de a bombăni, mormăit: II era lehamite de morocăneala lui moș Nichifor (CRG.).

MOROCĂNI (-ănesc) *vb. tr. și într.* A bombăni înipotrirea cuiva, a mormăi, a bodogăni: mucegaiul de babă... hojma mă morocănește și-mi scoate ochii cu cele tinere (CRG.).

MOROCĂNOS, ⑤ **MORĂCĂNOS** *adj.* Care m o r o c ă n e ș t e într'una, care bombănește, posac, ursuz: ghemuit în colțul meu, seadam tăcut și morocănos parcă mi se înnecease corăbille (GN.); ajunsese de la o vreme morăcănos (CRG.).

○ **MOROGI** (-ogesc) *vb. tr. Olten.* (CIAUȘ.) A săra peste măsură [m o r o a g ă].

MOROIU *sm.* ⑤ ⑥ Copil mort nebotezat care, după credința poporului, s'a făcut strigoiu și vine noaptea de o chinuște pe mamică-sa; în descîntece apare și f. **MOROAIȚĂ** (pl.-ee) [sl. m o r a].

MORON = **MORUN**.

○ **MORONCI** (-cesc) *vb. tr. și într. Mold.* A chinui; a necăji; a cicăli; a ocări: Un bătrîn ce cu femeia-l într'o zi se cîndănea S'a fost pus de-o moroncea (SPER.) [rut. m o r o ȝ y t y].

***MORSĂ** (pl.-se) *sf.*

⑤ Mamifer carnivor marin ce seamănă cu foca; trăiește prin mările înghețate de la polul nord; poate ajunge pînă la o greutate de 1500 de kilograme; se mai numește și „cal-de-mare” sau „vacă-de-mare” (*Trichechus rosmarus*) (3246) [r.].

Fig. 3246. Morsă.

○ **MORSOCĂ** = **MURSECĂ**.

MORT 1. *adj.* ① Care a murit, care nu mai trăiește, care a încetat din viață, răposat (*în opoz.* cu „viu”): a cădea ~; a adormi ca ~ ② Beat ~, beat cu desăvîrșire, în gradul cel mai înalt ③ Mort-cuopt = CCPT 1 ④; F ~ sau viu, în ori-ce stare s'ar afla; o să Țiu mînt și ~, nu voi uita niciodată; nici ~, cu nici un preț: a umbli ~ după ceva, a alerga, a umbli după ceva cu limba scoasă, ostenindu-se și făcînd tot posibilul ca să-l capete; a se face ~ în poșoi, a se preface că nu știe nimic despre un lucru; las' o moartă 'n poșoi! să nu-Ți pese de astal nu te mai ocupa de astal! ⑤ E un om ~, e un om pierdut, e în mare primejdie ⑥ ⑦ Prăpădit, istovit: ~ de oboselă, de foame, de sete ⑧ ⑨ Lipsit de activitate, de mișcare: un oras ~ ⑩ ⑪ Limbă moartă

LIMBA ③ ④ Literă moartă **LITERĂ** ③ ④ ⑤ rî Mină moartă **MINĂ-MOARTĂ** ④ ⑤ ⑥ Natură moartă, care înfățișază animale moarte, o natură neînsuflețită ④ ⑤ ⑥ Punct ~, de unde nu se mai înaintează, unde s'au oprit tratativele ④ ⑤ ⑥ Apă moartă **APĂ** ⑤.

2. **MORT** sm., **MOARTĂ** (pl.-te) sf. ① ② Om mort, femeie moartă: a învia din morți; ③: ou pilnșul nu se 'nvie morții; — morții cu morții și viii cu viii; — ~ul de la groapă nu se mai întoarce **GROAPĂ** ⑤; — a lua de pe vii și de pe morți, a lua (bani, etc.) de la toată lumea ④ ⑤ ⑥ Simbăta mortilor, a) Simbăta dinaintea Duminicii lăsatului de carne; b) Simbăta dinaintea Rusaliilor; Lunea mortilor, a doua zi după Duminica Tomii ④ ⑤ Convoiu mortuar: deodată unul dintre copiii se scosolă, zicînd: „trece ~ul i” (BR.-VN.) [lat. mortuus].

MORTĂCIUNE, **MORTĂCINĂ** (pl.-ini) sf. ① Trupul unui animal mort, hoit, stîrv: aruncîndu-l și mortăciune acestui și a calului său sub pod, se puse iarăși de se odihni (ISP.); măcelarul va striga în contra autorității care-l oprește de a vînde carne de mortăciune (A.-GH.); întinde de tînc ca cîlnii, cînd se 'ncolțesc și se 'ncalibără la mortăciună (JP.) ④ ⑤ Pr. ext. Cadavru (de om) ④ ⑤ F. Ființă foarte slabă, care abia își mai ține viața [lat. morticină].

MORTAL adj. ① Muritor, care poate sau trebuie să moară ④ ⑤ Care pricinuește moartea: rană, lovitură ~ă ④ ⑤ De moarte, capital: păcat ~ ④ ⑤ Care durează pînă la moarte: inimă ~ [fr.].

MORTALITATE sf. ① Starea omului și a celorlalte viețuitoare de a fi supuși morții ④ ⑤ Numărul oamenilor sau animalelor cari mor în timpul unei epidemii: cînd este o ~ mare, poporul zice că se iefinește pîinea (A.-GH.) ④ ⑤ Numărul de oameni cari mor anual în raport cu nașterile și cu numărul populației [fr.].

MORTAR sbst. Δ Amestec de var sau de ciment cu nisip și apă, care se întrebuintează la zidărie (fr. mortier).

† **MORTASIPIE** sf. Mold. † Zeciuială de la cîntărirea mărfurilor și taxă de la vînzarea vitelor [ngr. μούρτασις < tc. mûhtesib].

○ **MORTASÎNCĂ** sf. Mold. Smaț cu care olarul smălțuește oalele (PAMF.) (RV.-CRG.).

MORTIERĂ (pl.-re) sf. ① Tun foarte scurt, pivă (3247): mortierele se numeau pive (BALC.) [fr. mortier].

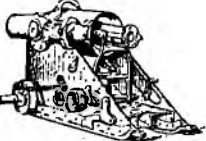

Fig. 3247. Mortieră.

MORTIFICA (-tia) 1. vb. tr. ① A-și munci, a-și chinui, a-și pedepsi trupul (prin austerități, prin posturi) ④ ⑤ ⑥ A umili, a face de rușine.

2. vb. refl. A se pedepsi trupește, a-și chinui trupul [lat.].

MORTIFICAȚIUNE sf. ① Faptul de a (se) mortifica, pedeapsă, chin ce-și impune cineva trupului (prin austerități, prin posturi) ④ ⑤ ⑥ Umi-lirea amorului-propriu ④ ⑤ Starea unei cărni desorganizate, cangrenate [fr.].

MORTUAR adj. Privitor la morți: convoiu ~; cameră ~; registru ~ [fr.].

○ **MORTEȘTE** adv. Ca după mort: împărăteasa rămasă boindu-se ~ și... smulgîndu-și părul de pe cap (RET.).

MORȚI adv. Cu încăpăținare, în ruptul capului, cu ori-ce preț: în loc să umble ~ ca alți popi după cerșitorii... zicea că este de altă părere (CRG.); ținea ~ să osîndească pe unul (BR.-VN.) [moarte].

MORȚIU adj. A urla a ~, a urla ca o prevestire de moarte: nu alungați halta cea... nu auziți cum urlă a ~? (ALECS.) [mortu-te].

○ **MORUĞA** sf. Bân.Often. = MOROGA.

Fig. 3248. Morun.

MORUN sm. Pește din marea Neagră și din Dunăre, ce seamănă cu nisetrul, dar mult mai mare decît acesta, greutatea lui trecînd uneori de 600 de kgr.; are o carne foarte gustoasă, icrele-i, de culoare cenu-

șie-neagră, sînt foarte prețuite, iar din bășica lui înnotătoare se prepară așa zisul „cleiu de morun”, întrebuintat la limpezirea vinurilor (Actipenser huso) (3248) [comp. srb. moruna, etc.].

MORUNĂ sf. = MUȘATEL.

MORUNAS sm.

Pește de Dunăre și din bălțile ei, de culoare cenușie-albăstrie, lung de 25-30 cm., cu carnea gustoasă și grasă (Abramis vimba) (3249) [bg. srb. moruna și (u)].

Fig. 3249. Morunaș.

MOSAFIR, **MUSAFIR** sm. Oaspe, persoană care vine în vizită, care e invitată la masă, etc.: mosafirii se așază pe cele două paturi (FIL.); a primi ~; a avea ~ la masă; cînd se vară chibriturile, au să-ți vie musafiri (GOR.) [tc. musafir].

MOSC sm. ① Mamifer rumegător, de mări-mea unei câprioare, care are sub pîntece un fel de pungă plină cu o materie mirositoare, numită și ea ~; animalul acesta trăiește în platoul central din Asia, în Tonkin, în Bengal, etc. (Moschus moschiferus) (3250) ④ ⑤ Substanță solidă, unsuroasă, de un miros pătrunzător, secretată de animalul cu același nume ④ ⑤ Produs artificial al cărui miros puternic seamănă cu al moscului natural: se zărea... o bucată de săpun ~ în formă sferică (FIL.) [ngr. μύσχος].

Fig. 3250. Mosc.

MOSCAL = MUSCAL.

* **MOSCHÉE** sf. Geamie (3251, 3252): își petre-

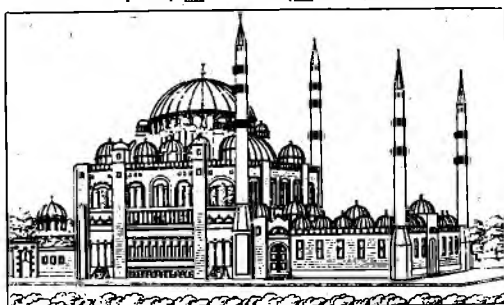

Fig. 3251. Moscheea Solimania (Stambul).

ce viața în rugăciuni pe la ~ și în apatie pe la cafenele (ALX.) [fr. mosquée].

† **MOSCHICESC**

adj. ● Rusesc, moscovit: apa Donu-lui... din inima țării moschicești iese și cade în marea Neagră (M.-COST.); îi trage un frez de cele moschicești, de-i tuzeza sufletul (CRG.) [rus. moskvitjanin].

* **MOSCOVIT** 1.

adj. ● Rusesc.

2. sm. Rus [rus. moskvitjanin].

MOSCUȘOR

sm. = FRĂGULIȚĂ [mosc].

MOSOR (pl.-soare) sm. Mic cilindru sau țevă de lemn pe care se deapănă

Fig. 3252. Interior de moschee.

tort, ată, mătase, etc. (3253): sezi acasă de-ți vezi de fuse și moscior (ISP.) [tc. mosur].

MOSORAȘ (pl.-așe), **MOSOREL** (pl.-ele) sm. dim. MOSOR.

○ **MOSORŢI** (-orŝo) *vb. refl. Mold. Bucov. Trans.* A se umfla, a căpăta umflături: poate... foarte uşor să li se mosorască (ţele) (MAR.) [m o s o r].
○ **MOSTOCHINĂ** (pl.)

Fig. 3253. Mosoare.

-ne) *s. f. Mold.* ☿ = **MOŞMOALĂ**.

☿ **MOŞTRĂ** (pl.-re) *s. f.* Probă, bucată, părţică luată dintr-o marfă spre a se aprecia calitatea ei [it.].

MOŞ 1. sm. ① Bătrîn: a fost odată un ~ şi o babă ☿ ② Titlu dat, *în spec.* la ţărani, unui om de o vîrstă înaintată: ~ Gheorghe; ~ Lazăr; toţi se sperlăra, pînă şi chiar ~ popa (usp.); ~ Martin, nume dat de popor ursului: avea pe ~ Martin, un urs mare, negru (A.-OH.); pun toţi cîlnşorii spinarea n lespede, dar mai on foc ~ Martin (R.-COO.) ☿ ③ Titlu pus şi înaintea numelor de sărbători personificate: ~ Ajun(ni) ☿ **AJUN** ①; ~ Crăciun ☿ ④ Bunic ☿ ⑤ Strămoş, străbun: din ~i, strămoşi; aţără arme fel de fel, rămase de la ~i strămoşi (RET.); de oînd cu ~ Adam ☿ **ADAM** ① ☿ ⑥ A spune ~i pe groşi, a vorbi fleacuri, a spune vrute şi nevrute, verzi şi uscate ☿ ⑦ *Mold.* Unchiu ☿ ⑧ ⑨ Parte de moşie stăpînită de un moşnean ☿ ⑩ ☿ = **PĂLĂMÎDĂ-DE-BALTĂ** ☿ ⑪ ☿ = **GHBORT**.

2. MOŞI sm. pl. ① ② Zilele cînd se pomenesc şi se cîntesc morţii, cînd se fac pomeni, etc.: moşii de vară, Simbăta moşilor sau Simbăta morţilor. Simbăta dinaintea Rusaliilor; moşii de toamnă. Simbăta dinainte de Sf. Dumitru; moşii de iarnă. Simbăta înainte de săptămîna albă sau Simbăta înainte de lăsatul secului ☿ ③ Mare bîlcu ce se ţine la Bucureşti în fie-care an în luna Maiu ☿ ④ ⑤ Zilele care urmează după cele 9 babe de la începutul lui Martie ☿ ⑥ F de cînd cu moşii verzi (sau putrezi), din timpuri străvechi; la moşii ai verzi, la Sîntu-Aşteaptă, niciodată: vei mai căpăta şi tu cap la ~i ai verzi ori la Pastile cailor (usp.); a îndruga ~i pe groşi ☿ **GROŞ** ② ☿ ⑦ X Un fel de cozonaci rotunzi şi lungăreţi, numiţi şi „babe” sau „moşnegi”, ce se fac pe alocuri de Paşti [comp. alb. m o ş s „bătrîn”].

☿ **MOŞAN sm., MOŞANCA** (pl.-ce) *s. f.* Moştenitor, moştenitoare [m o ş].

MOŞI (-şeco) *vb. tr. şi într.* ☿ A da ajutorul necesar unei femei cînd trebuie să nască [m o a ş].

MOŞIC sm. dim. MOŞ ☿ *ule*, fă bine de pune mîna pe-o oazma şi scoate-mi pustia de cîmăroş (PLVR.).

○ **MOŞICĂI** (-şeco) *vb. tr. Trans.* A lucra încet şi fără spor: moşicăia pe lingă un foc de vreasouri ude (PAC.).

MOŞIE sf. ① ② Pămînt moştenit de la părinţi, bătănie; de ~, moştenit ☿ ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙

știnaș Ț. ① Moșnean [probabil din moșnean, influențat de vsl. moști].

MOSTENESC *adj.* ① De moștean, de moșnean; răzesc Ț. ② Ereditar

MOSTENI, **†MOȘNENI** (-enesc) *vb. tr.* Ț. Ț. A căpăta ceva, a intra în stăpînirea unei case, unei averi, etc. În urma morții proprietarului acestora, a cliromonisi: doar n'am a trăi cît lumea, ca să moștenesc pămîntul (cra.); nice el nice feciorii lui nu vor încăpea să moștenească acele ocine (PRV.-MB.); feciorii ce să vor naște cîn călugăriță... nu vor moșteni nemică dentru averea mîine-sa (PRV.-LP.) [moștean].

MOSTENIRE *sf.* Ț. Ț. Faptul de a moșteni Ț. Ț. Tot avutul ce lasă cineva după moarte Ț. Ț. Avera moștenită de cineva.

MOSTENITOR 1. *sm.*, -TOARE *sf.* Ț. Persoana care moștenește: nu se poate spune cîtă tucurie simți împăratul cînd a văzut că dobindi un ~ (sr.).

2. *adj.* Ț. Prinț, prințul care urmează să se urce pe tron după moartea suveranului.

MOȘULEȚ, **MOȘUC** *sm. dîm.* MOȘ: găsim la un moșuleț slab... un docar spălat de ploa (cra.); acolo s'a dat peste cap și s'a făcut un moșno mititel... bătrîn, bătrîn (sa.).

MOȘUNOIU = **MOȘOROIU**.

MOȘUȚ *sm.* ① *dîm.* MOȘ Ț. Ț. Ț. = CIOCIRLIE-MOTATĂ.

① **MOTAN** *sm. Mold.* Ț. Cotoiu, piscoiu: avea un glas de ~ răgușit (ALECS.). [Inrudit cu motoc].

② **MOTCA**

(pl.-che) *sf.*

Olten. Băn.

Trans. Ț. Jurubită, scul de tort (3256): de mult, mule-
rile cerneau hainele, motchele,
etc. cu apă din acest izvor (rus.)
[srb.].

MOTIL-

TATE *sf.*

Facultate de Fig. 3256. Motcă din Hunedora a se mișca [fr.]. (după T. Papahagi).

MOTIV (pl.-ve) *sn.* ① Cauza, pricina care determină să se facă ceva, care împinge, îndeamnă la ceva Ț. Ț. Scuză, pretext Ț. Ț. Ț. Fază muzicală care predomină într-o compoziție Ț. Ț. Ț. de ornamente, subiecte de sculptură ornamentală [fr.].

MOTIVA (-vez) *vb. tr.* Ț. Ț. A arăta pricinile, motivele, pretextele Ț. Ț. Ț. absentele (unui școlar, etc.), a găsi interieate cauzele pentru care a lipsit, a scuza lipsirile Ț. Ț. A îndreptăți, a servi de motiv: purtările lui au motivat măsurile luate de mine [fr.].

MOTIVAT *adj. p.* MOTIVA Ț. Ț. Ț. NEMOTIVAT.

① **MOTICĂ** (pl.-ci) *sf.* Oas. Tîrnăcop [rut.].

② **MOTILCA** (pl.-ci) *sf.* Olten. (CIAUS.) Ț. Basma înnodată într'un colț în care s'au pus bani, semințe, etc. Ț. Ț. Umflătură, gîlcă [comp. MODILCA și MOTCSĂ].

③ **MOTINTAN**, **MOTINTOC** *adj. și sm. tron. Olten. Trans.* Prostolan, nălting, năltingoc: du-te, du-te, slăbiți... urgia fiarelor și motintane! (GICH.).

④ **MOTOC** *sm. Trans. Băn.* Ț. Ț. = MOTAN: șoareci nu sînt vrednici de ris pentru aceea că ei n'au legat clopoșel la grumazul ~ului (GICH.).

⑤ **MOTOCEL** *sm.*

Ț. Mold. Bucov.

Ghemuleț;

ciucure, ca-

naif: stilul hor-

nului unde lego

mama o stoard

ou motocel la ca-

păt (cra.) Ț. Ț.

MOTOCELI *pl.* Ț.

= GHIȚDEIU

(-MĂRUNT): — PAPANASI [rut. motok].

MOTOCICLETĂ (pl.-te) *sf.*, **MOTOCICLU** *sm.* Ț. Biciclă prevăzută cu un motor (3257) [fr.].

MOTOCICLIST *sm.* Ț. Cel ce umblă pe o motocicletă [fr.].

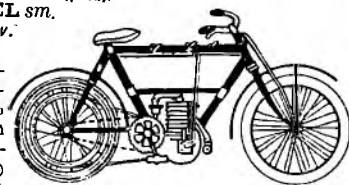

Fig. 3257. Motocicleta.

① **MOTOCOL** (pl.-oale) *sm. Bucov. Mătăuz, sfîștoc; pămătuț:* ~ul de busuloc cu care iordanăso pe oameni (MAR.).

② **MOTOCOSALĂ** (pl.-sali) *sf. Băn.* Confuzie, încurcătură, înclăcăală [motocosi].

③ **MOTOCOSI** (-oseco) *vb. tr. Băn. Trans.* A pune în desordine, a încurca, a înclăci.

MOTOCULTURĂ (pl.-ri) *sf.* Ț. Lucrarea mecanică a pămîntului, arătură; etc. cu mașini [fr.].

④ **MOTOFALI** = **MOTOFOLI**.

⑤ **MOTOFLEATĂ** *Trans.*, **MOTOFLETE** *Băn. sm. tron.* Nălting, năltingoc, năltafleată: voi, motofletii, nu-ți fi în stare să luai nătrama cu banii (RET.).

⑥ **MOTOFOLI**, **MOTOFALI** (-lesc) *vb. tr. și refl. Băn.* A (se) tăvăli în murdărie, în noroiu, a (se) murdări.

⑦ **MOTOLOG** *adj.* = **MOTOTOL** Ț. șarpele, lăcom și nemilos, sege din vr'o mesterilită de broască moale și motoloagă (OLVR.).

MOTOR *sm.* ① Ceea ce dă mișcare, ce pune în mișcare: aburul e un ~ puternic Ț. Ț. Ț. Cel ce sau ceea ce pune în lucrare, ce face să pornească o întreprindere Ț. Ț. Nume dat mușchilor ce fac să se miște un membru Ț. Ț. (și-sr. pl.-oare) Ț. Mecanism, mașină care transmite mișcarea dată de forța motrice: ~ cu gaz: ~ cu benzină; ~ electric; Bistrita dă puterea care mișcă vîinoșii ~i de oțel (RG.). [fr.].

② **MOTOȘCĂ** *sf. Mold. Bucov.* Ț. Ț. = MOTCA Ț. Ț. Legăturică (de bani sau de alte lucruri mărunte): mătura neconținut cu motoșca de urzici pe dinaintea coșnițelor (MAR.) Ț. Ț. Umflătură sub falcă la vite [rut. motocă].

MOTOTOL (pl.-toale) 1. *sn.* Ț. Lucru strîns ca un ghem, făcut ghem, cocoloș, ghemotoc: ~ de paie, o mină de paie făcute ghem, cu care se freacă ceva Ț. Ț. Astupus de cîrpe sau de altceva, făcute ghem Ț. Ț. Ghemuit, strîns și făcut ghem (ca o cîrpă): el sta lingă ușa, cu pălăria ~ în mînă (D.-ZAMF.); viri ~ în buzunarul pantalonilor patru hirtii de este douăzeci (OLVR.); a cădea ~, a cădea grămadă, ca un corp fără viață: omul căzu ~ pe o laviță, ca izbit cu măciuca în moalele capului (DEM.).

2. *adj. F* Greoiu la cap și la trup, trîndav, tembel, nălting: nu-i venea lui... să-l orează neștine că este neahnic, ~ și adormit (sr.); merge însoțit de-o mototoală de femeie pe vale 'n sus (LUNGU.) [mototoli].

MOTOTOLI (-olea) *vb. tr. și refl.* Ț. Ț. A (se) face mototol; a (se) cocoloși, a (se) stringe, a (se) boji ca un ghem: li cade sub mînă un petec de hirtie pe care-l mototolește (SR.-VN.); procopseala nu e cîrpă s'o mototolești și s'o bagă în sîn (PANU.) Ț. Ț. A (-și) strica forma, a (se) deforma prin stringere: se puse binisor în pat, ca să nu se mototolească albiturile (sr.) [comp. rut. motoliti].

MOTRICE *adj. f.* Forță ~, forța care pune în mișcare ceva [fr.].

③ **MOTROAȘCĂ** *sf. Trans.* Ț. Ț. = MOTOCȘĂ Ț. Ț. Ț. = MOTOCOL Ț. Ț. (rsc.) Copil mic și gras Ț. Ț. = MIȘCA.

④ **MOTROC** *Băn.*, **MOTRON** *Trans.* (PAC.) *adj.* și *sm.* Nălting, prostolan.

⑤ **MOTROȘI** (-oseco) *vb. tr. Trans.* (VIC.) (rsc.) Ț. A lucra încl și fără spor Ț. Ț. A stringe un lucru în grabă spre a-l ascunde [motroș].

MOTTO *shsl.* Ț. Zicere, maximă scurtă pusă în fruntea unei cărți, unei bucați literare, în josul unei steme, etc. [it.].

MOTU PROPRIO *loc. adv. lat.* Din propria voință, de la sine, fără a fi îndemnat sau silit.

Fig. 3258. M. Moș.

Fig. 3259. M. Moș (de pupăză).

Fig. 3260. M. Moșul curcanului.

MOT (pl.-turi) *sn.* Ț. Smoc de păr pe frunie sau pe creștet (la om, la cal, etc.) (3258) Ț.

③ Tufă de pene pe capul unor păsări (ca pupăza, ciocirlianul moțat, etc.) (Fig. 3259) ④ Pielă roșie care atrîna, ca un ciucure, de pe capul curcanului (Fig. 3260) ⑤ Ciucur de fir de mătase, de lînă, etc. ce atrîna la fes, la unele scufii, etc. ⑥ Virf ⑦ Spicul din virful porumbului ⑧ F (Mai) ou ~, (mai) cu cap, (mai) din cale afară, (mai) însemnat, (mai) deosebit (în ce privește deșteptăciunea, hărnicia, îndrăzneala, etc.); a crede că boierul e mai ou ~ ca ru-mânul este a crede că cîinele crescut în casă ...nu e tot una cu al cîobănesc (JIP.); de o bucată de vreme... o ducea numai în cheșuri și Fig. 3261. Moțul-curcanului. pozne, care de care mai ou ~ (SAD.); spune-le nițel mai ou ~, iar nu așa... ca din to-por, dacă vrei să te creadă lumea (SFP.) ⑨ **MOȚUL-CURCANULUI**¹, plantă mare și frumoasă, cu flori roșii, trandafirii sau albe, dispuse în spice cilin-drice (*Polygonum orientale*) (Fig. 3261); — **MOȚUL-CURCANULUI**² = BUSUIOC-ROȘU.

MOȚ² — PART. IST.

MOȚĂI (-ăsc, -ătu) *vb. intr.* ① A ațipi, a dormi șezînd sau d'a-n-picioarele, clătînd înșor capul îngreuiat de somn: se hotări a sta în picioare... astfel încît cînd i-ar veni somn și ar ~, să cază jos și să se deșepte (SFP.); ticălosul de călugăr somnă și-l face moțînd (C-RAD.) ② A da ușor din cap: el moță din cap și răspunde de mintuială (S-ALD.); cîntărețul a mulțumit foarte mîndru, moțînd cînd în dreapta, cînd în stînga (CAR.) [(a mișca capul ca un) m o ț (cînd se clati-nă)].

MOȚĂIALĂ (pl.-leii) *sf.* Faptul de a m o ț ă i: Rumâne, școală-te din ~! (JIP.); sfîșiră cu o ~ din cap drept „bună vremea” și „mulțămîn d-tale” (OLVR.).

MOȚĂLA *sm. f. iron.* Poreclă dată cuiva care are obiceiul de a m o ț ă i, care pare a fi mereu adormit.

MOȚĂIT *sbst.*, **MOȚĂITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a m o ț ă i: noaptea, nu mai vezi... moțăitului prefăcut al coccanelor (OLVR.); el răspunde cu o moțăitură ușoară din cap (S-ALD.).

MOȚAT *adj.* ① Care are un m o ț în frunte (vorb. de păsări): găină ~ă; ciocirlian ~; creștea sub pat și în podul casei porumbel... de cei moțați și de cei încălțați (A-GR.) ② Împodobit cu un moț; țiguitat: doi su-rugii... cu căciula ~ă de oale pe-o ureche (CDOB.) ③ F (Mai) ~, (mai) cu moț, (mai) cu cap: tu ești mai brează! te-aleseși mai ~ă! (JIP.).

MOȚIUNE *sf.* Propunere, individuală sau co-lectivă, făcută într-o adunare și care se pune la vot [fr.].

MOȚOC (pl.-oace) *sm.* Nod mare făcut în păr: o cucoană bătrînă cu zulufl dinainte, cu un ~ deasupra ca-pului (GN.) [m o ț].

MOȚOCHINĂ (pl.-ne) *sf.* ① = **MOȚOC** ② Moț mare ③ Nod în lemn: prin acea gaură trece un laț de țag cu ~ la un capăt (PAMF.) ④ *Mold.* Ț. Umflătură, ulceratie (SEZ.).

MOȚPAN *sm.*, **MOȚPANCĂ** *sf.* *F. Mold.* Ștren-gar, ștremgăriță: împingeți-l încoace pe ~ul cela, ca să ne cunoaștem la țete (ALECS.) [pol. m o s p a n].

MOUR *sbst. Olten.* Ț. = **MOHOR**.

MOVILĂ (pl.-le) *sf.* ① Ridicătură de pămînt, în formă de măgură, făcută de mina omului ② Ridicătură din pămînt sâpat ce se face ca semn de despărțire între hotarele unor moșii, unor pro-prietăți ③ *Pr. est.* Grămadă mare: pe tot toarnă o ~ de galbeni care strălucneau de soare de-ți luau ochii (CRG.) [m o g h i l ă].

MOVILĂ (-lesc) *vb. tr.* A așeza grămadă (ca o m o v i l ă): o parte din bucate erau secerate, legate în snopi și movilite în clăi (OLVR.).

MOVILĂȚĂ (pl.-te) *sf.* *dim.* **MOVILĂ**: în fun-dul grădini era o ~ cu flori pe de margini (CAR.).

MOVILOIU (pl.-loaie) *sm.* *augm.* **MOVILĂ**. Mo-

vilă mare: în zori găsit-am pe-amîndoi... Alături e'un ~ De isusuri musulmane (ALECS.).

④ **MOZAC** *Mold.*, **MOZAC** *Trans.* (mc.), **MOZO Băn.** Ursuz, tăcut, posac, bosumflat.

MOZAIC¹ *adj.* Ț. Ce vine de la Moise: legea, religiunea ~ă [fr.].

MOZAIC² (pl.-leuri, -ice) *sn.* ① Lucrare com-pusă din pietricele cubice sau prismatice, de dife-rite colori, lipite între ele cu ciment și alcătuint un desen geometric sau de ornament, sau înfăți-șînd figuri de oameni, de animale, etc. (Fig. 3262):

Fig. 3262. Mozaic.

nișele... erau altădată decorate cu ~e, înfățișînd pe cei 12 apostoli (SOL.) ② Scriere, operă alcătuită din bucați cu subiecte diferite ③ Amestec de tot felul de lucruri sau oameni de toate neamu-rile, de toate clasele: ~ curios de tot soiul de neamuri, afară de Români (ALECS.) [fr.].

MOZAIISM *sbst.* Ț. Legea lui Moise, religiunea mozaică [fr.].

MOZICĂ *sf.* Ț. = **MUZICĂ**.

④ **MOZOȚ** = **MOZAC**.

④ **MOZOȚ**² *sm. Băn. Olten.* Ț. Cîine mare, dulău: cum începea faurul a minca, ...lată ~ul... se uită cum mî-nîcă stăpînul lui (ICH.).

④ **MOZOLI**¹ (-oleso) *vb. tr. Mold. Trans.* ① A se munci să muște, să roadă, să rupă din ceva (*vorb.* de copii și de bătrîni fără dinți): i-a dat în-mînă fri-tura de covrig s'o molezească (S-ALD.) ② A mesteca multă vreme în gură: molezea în gură o ciubelcă fără tîntîn (SAD.) ③ A mototoli, a boji [rut. m o z o l i j u -v a t y].

④ **MOZOLI**² (-oleso) *vb. tr. Olten. Bucov.* A mînji, a întina; a terfeli: s'au mai strîns și alți cîni... și i-au mozolit prin gîod (VOR.).

④ **MOZOMAINĂ** (pl.-ne) *sf. Băn.* ① Mască urîtă; slujenie de om, caricatură ② Nălucă, arătanie; monstru.

MRAȚĂ, MRAHNITĂ (pl.-te) *sf.* Ț. Gunoiu (de animale, uscat și sfărîmat) pentru îngrășal pămîntul.

MRAȚĂ (-tez) *vb. tr.* Ț. A îngrășa pămîntul cu m r a ț ă.

MRAȚIȚOS *adj.* Ț. Îngrășat cu gu-noiu, cu m r a ț ă:

pămînt ~.

MREAJĂ, MREA-JE, **MREJE** (pl. mreji, mreje) *sf.* Ț. Plă-să de prins pește, compusă din trei rețele puse una pe alta, cu marginile înșirate pe frînghii; în partea de jos e prevăzută cu mici greutateți de plumb; se pes-cuește cu ea în riuri sau bălți, lăsînd-o în jos, verti-cal, în lungul sau în latul apei (Fig. 3263): prindea pește

Fig. 3263. Mreajă.

de pe Someș cu preacă-ori cu mrejea (RET.) ② *Pr. est.* Cursă, leț: un vîntător de pasări întindea o mreajă pentru pasări (ICH.); ③ pe vremea asta de cumpălită anaghie,

și întindea Rusia mrejele ei asupra țărilor noastre (VLAH.) ¶
① *Olten.* Cusătură cu acul de jur împrejurul unei
rupturi sau la mîneca cămășii (R.-COB.) (VIRC.) [vsl.
m r e ă a].

MREANĂ (pl.-ane)

sf. Pește de riu, de
culoare albă-cenușie sau
albăstrie, cu solzi și
mustăți mari; poate
ajunge la o greutate
de 5-6 kgr. (*Barbus fluviatilis*) (□ 3264) [srb.
m r e n a].

Fig. 3264. Mreană.

† **MREJER (IU)** sm. Pescar ce prinde cu
m r e a j a.

○ **MREJĖ** (-jeso) vb. tr. A urzi intrigi: au mrejit feluri
de intrigi asupra lui (NEGR.) [m r e a j ă].

MREJULIȚĂ (pl.-te) sf. dîm. **MREAJĂ**.

MUI **MUI** interj. Imită mugetul vacii și al vi-
țelului: feciorașul se făcea vacă și striga „mui mui” (RET.).

MUC 1. sm., mai adesea **MUCI** pl. Lichid gros
și cleios care iese din nările omului: a-și lua ~ul
(de la nas); a-și șterge ~ul; e încă cu ~ul la nas, e tânăr
de tot, fără experiență; la joc e foc, la lucru ti pică ~u
(ZNN.).

2. (pl.-curi) sn. ① Virful negru al feștilor unei
luminări aprinse: o țigancă frumusească lua din cînd în
cînd ~ul luminărilor, ca să dea mai multă lumină (FIL.);
luă ~ de luminare și mîini pe toți oaspeții cari dormeau
usp.) ¶ ② Bucăcișă rămasă dintr'o luminare arsă:
să nu se udure s'aprinză un ~ de luminare în casă (CAR.)
¶ ③ Căpătîiul rămas dintr'o țigară: ~ de țigară
[lat. m u c c u s].

MUCALIT adj. și sm. (Om) hazliu, plin de haz,
glumet, comic, caraghios: era mititelul ~ și, cînd se
plotisea împăratul... pe el îl chema să-i spună lafuri (CAR.);
cucocoanele, știindu-l cît e de ~, ridică ochii de pe lucru,
și se ulară să vadă dacă vorbește serios (BR.-VN.) [tc. m u k
a l i d].

† **MUCALITLĖ** (pl.-tecuri) sn. Haz, caraghios-
lic: Murat al III-lea (era)... amator de danț... și de ~uri
(BALC.) [tc. m u k a l i d l i k].

† **MUCAREL** (pl.-eluri), **MUCARER** (pl.-eruri) sn.
① Odinioară: firmanul de confirmare a domnito-
rului din partea Sultanului, cu care ocaziune
aceasta-i trimitea caftanul de domnie ¶ ② Birul
plătii Porții cu această ocaziune [tc. m u k a r e r].

MUCĂRI 1. sf. pl. ① Unealtă (un fel
de foarfecă) cu care se curăță mucul
ars al unei luminări (□ 3265): Două
așeznice de alamă, cu o păreche de ~ alătura
(A.-GH.) ¶ ② *Băn.* Mucuri, resturi [m u c].

MUCĂRI 2. (-ăreso) vb. tr. A rețea
virful: se obținuse, la legatul bobului
porumbului a-1 ~, ca și noi tutunul, ou scopul
de a se face mai rodid (NON.) [m u c ă r i].

MUCĂRIȚ sbst. Faptul de a m u c
ă r i: un asemenea obicei... nu este pînă în-
tr'atîta de bun cît să ne plătească cheltiala os
s'ar face cu ~ul porumbului (NON.).

MUCAVĂ (pl.-vale) sf. Foale de a-
ceeași compoziție ca a hîrtiei, dar groa-
să și tare, carton [tc.].

MUCED adj. ① Acoperit de mu-
cegaiu, mucegăit: pline ~ă; brînză ~ă;
vin ~; piele ~ă; Iar Negruzii șterge colbul de pe cronice
bătrîne, Cîoi pe ~ele pagini stau domniile române (EMIN.) ¶
② Cu părul amestecat bătînd în negru și vînat
(vorb. de cai) [lat. m u c i d u s].

MUCEGĂI (-ăeso) vb. tr. și intr. A (se) face mu-
ced, mucegăios, a prinde mucegaiu, a (se)
acoperi de mucegaiu.

MUCEGĂIOS adj. Plin, acoperit de m u c e
g a i u.

MUCEGAIU (pl.-aluri) sn. ① Un fel de vege-
tațiune, de culoare albă, cenușie sau verzule, care
se formează pe unele corpuri sub influența ume-
zelii și cînd încep a putrezi; această vegetațiune
e formată de diverse specii de ciuperci (în spec.
Mucor mucedo, *Mucor racemosus*) (□ 3266) care
cresc pe aceste corpuri ca parazite, producînd în
același timp descompunerea lor ¶ ② Lucru

Fig. 3265.
Mucări.

mucegăit, putred; ființă prăpădită de bătrînețe,
căzătură: m'am saturat pînă 'n gît de ~i de babă (CRO.)
[m u c e d].

MUCENIC sm. ① Acela ca-
re s'a lăsat a fi chinuit și și-a jert-
fit chiar viața mărturisind credin-
ța în Hristos și propovăduind le-
gea creștină, martir(ă) ¶ ②

MARTIR ③: adu-ți aminte de apostolii și
de ~ii științei (BR.-VN.) ¶ ④ pl. Mucenici,
Sfinții (40 de Mucenici, 40 de Sfinți,
ziua de 9 Martie, cînd se serbează
cei 40 de martiri din Sevastia; în
această zi se fac sfeștăni pentru
rodirea cîmpului, se fac focuri în
curți din gunoii măturat, se mî-
nîncă niște colăcei făcuți din aluat,
cu nuci pisate și cu miere, nu-
miți „mucenici” (□ 3267) și se
beau 40 de pahare de vin, pentru
fie-care din cei 40 de mucenici:
în seara de Mucenici, boierii cei mai
colțai erau adunați la sfat (A.-GH.)
[srb. m u c e n i k].

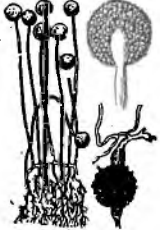

Fig. 3266.
Mucegaiu.

MUCENICIE sf. Moartea
sau chinurile suferite de un mu-
c e n i c, martiru.

† **MUCENIE** sf. = MUC-
ENIE [srb.].

† **MUCENIȚĂ** (pl.-te) sf. Martiră,
femeie care a fost chinuită sau omorî-
tă pentru credința ei în Hristos: cîte mucenice mari se
vor chema, acestea toate să se prăznuiească, cărîia cîndu-
i va fi ziua (PR.-GOV.) [srb.].

MUCEZEALĂ (pl.-eli) sf. ① Faptul de a m u c
e z i ¶ ② Mucegaiu.

MUCEZĖ (-zeso) vb. intr. și refl. ① A deveni
m u c e d, a mucegăi: hainele de pe dînsa... se mucezeră
(ISP.) ¶ ② A sta vreme îndelungată într'un loc:
bunul om mucezește în hanul lui Copolu sau a lui Petre
Bacalu (NEGR.); mă mucezeșem la țară, la Bîrzoleni (ALECS.).

MUCHE, **MUCHE** sf. ① Colț, unghiu: în patru
muchi (□ 3268) ¶ ② Dosul, partea opusă tăisului
unei cușii, unei săbii, unui topor, etc. (— □ 374,
1729): ușa... sări
din ștîlni, lovită
de-o ~ de topor
(GN.); mușaiți-le spi-
narea cu muchile ta-
taganelor (FIL.); a-
dormi, cum puse ca-

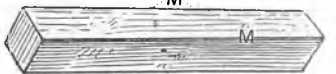

Fig. 3268. M. M. Muchii.

pul jos, de parcă l-ai fi lovit cu muchea lu cap (ISP.) ¶ ③
Muehea unei cărți, partea de jur împrejurul unei
cărți unde s'au tăiat foile (— □ 924) ¶ ④
Dunga, marginea unei monede ¶ ⑤ Creștet, crea-
stă, coamă (de deal, de munte); cînd e scoare de-o ~
(R.-COB.), cînd e aproape să sfințească [comp. lat.
m u t ū l u s].

† **MUCHELEF** adj. Dichisit, elegant, fercheș:
auzi acolo! să sperie cineva atît de mult pe un tîlăciș așă de
frumos și ~i (FIL.); un tînăr mărînșel, cam de talia mea, ~
la haine (A.-GH.) [tc. m ū k e l e f].

MUCHER (pl.-ere) sn. ① Rîndea mare cu
care duigherul îndreaptă scindura pe m u c h i e ¶
② Mold. † (Grlu, orz) ~ = COLȚS; ORZ ①.

MUCHE = MUCHE.

○ **MUCHILIPSI** (-ipseso) vb. refl. *Olten.* (CIAUS.) A
se fercheșui, a se dichisi [m u c h e l e f, printr'un
intermediu ngr.].

† **MUCILAGII** sf. pl. Substanțe viscoase, de
felul gumei, care se umflă în apă, fără să se di-
solve, și se găsesc în mare cantitate în rădăcina
nalbei, în semințele de in, în simburii de gutui,
etc. [fr.].

† **MUCILAGINOS** adj. De felul mucilagiiilor.
viscos [fr.].

○ **MUCOARĂ** sf. Trans. (DENS.) Mucegaiu [lat. m u c
o r e m].

† **MUCOASĂ** = MUÇOZA.

MUCOS 1. -oasă 1. adj. Căruia-i curg mucii,
plin de mucii ¶ ② Cu mucul mare (vorb. de o lumî-
nare: Mucosa lumînare sfîrșind sîul și-l arde (EMIN.).

2. sm. f. [Băiat, fată cu mucii la nas, tânăr(ă) fără experiență, tânguș: cînd vei vorbi de ~, nici tu să fii urdușos (FANN); tocmal tu, un ~ ca tine o să izbutească? (ISP.) [lat. m u c c ō s u s].

*MUCOȘ² adj. ① ② Care produce om ucozitate:

glande mucoase ¶ ① Membrană mucoasă, membrana sau pielea interioară care învâluie toată cavitatea digestivă, pieptul, etc. [după fr. m u q u e u x].

*MUCOZĂ (pl.-ze) sf. ① Membrană mucoasă: mucoza stomacului [după fr. m u q u e u s e].

*MUCOZITATE sf. ① Lichid cleios secretat de membranele mucoase [fr.].

MUCȘOR (pl.-oare), MUCULEȚ (pl.-ete) sn. dim. MUC 2.

MUERE = MUIERE!

MUEZIN sm. Strigătorul care, din viriul minaretului, vestește mahomedanilor, că a sosit ora rugăciunii (□ 3269) [tc.].

*MUFLON sm. ① Nume generic dat mai multor specii de oi sălbatice, cu picioarele lungi, cu coarne groase și răsucite, transversal de protuberanțe inelare, și cu coada scurtă; trăse numai pe munții înalți, în turme numeroase; în Europa trăsește astăzi numai în Corsica și în Sardinia. (Ovis mustimon) (□ 3270) [fr. m o u f l o n].

MUFLUZ = MOFLUZ.
MUFTIU sm. Interpretul suveran al legii, capul religiei mahomedane, reprezentantul religios al Profetului: noul Mare-vizir adună îndată la divan pe toți vizirii, pe ~ (SAUC.) [tc.].

MUGET (pl.-ete) sn. ① Strigătul, sbieretul animalelor bovine: ~ul bouului, vacii, taurului: din cînd în cînd... printră frunzele copacilor, se auzea ~ul unei vaci ori lătratul unui cîine (SLV.) ¶ ② Pr. ext. Ragetul, urletul, sbieretul fiarelor sălbatice ¶ ③ ④ Vuet, vijilit: ascultăm ~ul bătrînului Ocean (ALECS.) [lat. m u g i t u s].

MUGI (-gesc) vb. intr. ① ② A striga, a sbiera (vorb. de animalele bovine): boui, vaca mugește: Miercana mugii, și mugetul ei se pierdu cu un glas de jale (OLVR.); junca acasta imbla numai mugind pe lîngă garduri (SA.) ¶ ③ Pr. ext. A rage, a urla (vorb. de fiarele sălbatice): în linia omului aprig, răzbunarea mugete ca inorogul într-o pustie (SAD.) ¶ ④ ⑤ A vui, a vijili: Dunărea mugete mai tare (VLAH.) ¶ ⑥ ⑦ A geme, a scoate strigăte grozave de durere, de disperare, etc. [lat. m u g i r e].

MUGUR(E) sm. ♀ ① Organul din care se desvoltă frunzele și ramurile unei plante (□ 3271): a da muguri; și ~ii pe creangă se văd îmbobocind (ALECS.); Aș sbura din creangă 'n creangă, și-aș minca ~l de fag (NOV.) ¶ ② Întruvințat adesea în mod colectiv: caprelor, mugurul. A la voi o să-l mincați (FANN); a da mugur [comp. alb. m u g u l].

MUGURĂ (-rez) vb. intr. ♀ A înmuguri, a da muguri: primăvara mugură și încoții podoaba plașului (OLVR.).

MUGURĂȘ, MUGUREL sm. ♀ dim. MUGUR(E).
MUHAIER, MUHAIR, MOHAIR sbst. ① Postav lucrat de călugărie din lînă amestecată cu păr de capră de Angora [tc. m u h a y e r].

†MUHURDAR sm. Păstrătorul pecetei Sulta-

Fig. 3269. Muezin.

Fig. 3270. Muflon.

Fig. 3271. Muguri: 1. de plop negru; 2. de migdal.

nului sau a domnului țării: după ce a scris logofătul, domnul iscăli și ~ul puse pecetea (NEGR.) [tc.].

MUHUREL adj. ① Cu părul dinainte negru (vorb. de boi și de vaci) [probabil din m o h o r].

MUIA (mola) = INMUIA.

○ MUICĂ sf. Olten. Băn. Trans. Maică, mamă: Pîn' fusesi la muica fată, știu floarea cum se poartă (NOV.); mai adesea în exclamațiuni: ~, Doamne!

○ MUICHIȚĂ, MUICULIȚĂ sf. dim. MUICĂ.

MUIERATIC, MUIERATEC adj. ① De muier e, femeiesc: pasărea zise cu glas ~ (CRE.) ¶ ② Care aleargă după femei; afemeiat, efeminat: voinic... rușinîndu-se de fapta lui, ca să ajungă el așa de muieratic (ISP.).

MUIERCANĂ (pl.-ne) sf. iron. Femeie, muier e (cu o nuanță peiorativă), muierușcă: o ~ de fată învîrtește pe degete o sută de bărbați (FLOR.) [m u i e r c e].

MUIERCE sf. F ① Om muieratic, afemeiat ¶ ② Moleșit, slab ca o femeie, fricos, mișel [m u i e r c e].

MUIERE sf. ① Femeie; nevastă, soție (în limba orășenească, cu o nuanță peiorativă) ¶ ② ③ ~a bună e bărbatului cunună; bărbatul să aducă on acul, ~a să scoată cu acul, și tot se isprăvește; ~a îți judecă pe dracul și îți scoate și dator; unde e ~a, nu mai are dracul nimic de făcut; ~a a îmbătrînit pe dracul; ~a care nu vrea să plămădească, toată ziua cernă; ~a necertată e ca moara neferecată (nu macină bine); ~a multe face, bărbatul vede și tace; dect ~ de aur, mai bine bărbat de pale; ascultă din zece vorbe și una a muierii; două muieri și o gîscă fac Tîrgul Cucului [lat. mulierem].

MUIERESC adj. De muier e, femeiesc: să te ferească Dumnezeu de bătaia muierescă (ISP.).

MUIEREȘTE adv. Ca o muier e, femeiește: ele nu se luptă voinicește, cu puterea, ci ~, cu prețacătoria (SB.).

MUIERET (pl.-eturi) sn. col. MUIERE. Toate muierile, mulțimea femeilor; femeile în genere: bătrînețele cu statul, lăcăimea cu voioșia și ~ul on zarva (OLVR.); cînd auziră ~urile despre una ca asta, se adunară numai într-o clipă (ISP.).

MUIERI (-ereso) vb. tr. și refl. A (se) face ca o muier e.

○ MUIEROTCĂ sf. Băn. Bărbatul pe care-l stăpînește femeia, pe care-l poartă de nas muier e a lui.

MUIERUȘCĂ (pl.-uște) sf. ① dim. iron. MUIERE: se logodise cu o... ~ d'alea care zina fuge de bivoli și noaptea îi apucă de coarne (ISP.) ¶ ② ③ Femeiușcă, partea femeiască la un animal (în spec. la păsări și insecte): prind o ~ de cărbuș (MAR.) ¶ ④ Lopățița cu găurele de la războiul de țesut, în care se viră cuiul.

†MUJDEA (pl.-dele) sf. ① † Vestă bună ¶ ② F Vestă: ce mușdale-mi aduci despre bistul ouconu Dinu? (FIL.) [tc. m u z d e].

MUJDEIU = MOJDEIU.

MUJIC = MOJIC.

*MUL sm. ① Corcitură de măgar și iapă [lat.].

MULĂ (pl.-le) sf. Băn. ① = CATÎRCA [srb.].

*MULAJ (pl.-ajuri) sn. ① Scoaterea unui tipar în ghips de pe o sculptură ¶ ② Reproducerea sculpturii făcută cu ajutorul acestui tipar [fr.].

*MULATRU, MULTRĂ adj. și sm. f. ① Născut(ă) dintr'un alb și o negresă sau dintr'un negru și o albă (□ 3272) [fr.].

MULCOM... = MILCOM...

○ MULDĂ (pl.-de) sf. Trans. Albă, copăie [germ.].

MULGARĂ sf. ① Oaie mulgătoare, oaie cu lapte [mulge].

MULGAȘ sm. ① = MULGĂTOR 1.

MULGĂTOR 1. sm. ① Cioban care mulge oile la stîină ¶ ② ③ MULGĂTORUL-CAPRELOR = PĂPĂLȚDĂ.

2. MULGĂTOARE adj. f. Care se mulge, care dă lapte: vacă ~; oaie ~.

MULGE (mulg) vb. tr. A trage laptele din țîțele unui animal (oaie, capră, vacă, etc.): păstorul, cînd

Fig. 3272. Mulatru.

MUL - vrea, mulge și țapil, dar în loc de lapte, dă sînge (ZNN.) [lat. vulg. mulgĕre = clas. mulgĕre].

MUM **MULGE-CAFRE** sm. ♀ = PĂPĂLUDĂ.

MULS 1. *adj.* ① p. **MULGE** ¶¶ ② **NEMULS** ¶
③ Vacă de ~, vacă mulgătoare; ④ persoana, lucrul care constituie un izvor nesecat de foloase pentru alții.

2. *subst.* Faptul de a mulge: bucatărilor, boierului se afla la ~ul vacilor în ocol (ss.).

MULSOARE, MULSURA (pl.-ri) *sf.* ① Faptul de a mulge, mul's (□ 3273): bacii își pregătesc gă-

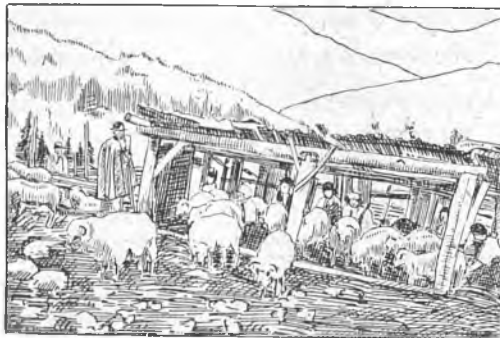

Fig. 3273. Mulsoarea oilor la stînă.

leile pentru mulsoare (VLAM.) ¶ ② Cantitatea de lapte obținută dintr'un singur mul's al unei vaci, al unei oi, etc.

MULT 1. *adj.* ① În cantitate mare, în mare număr (în opoz. cu „puțin”): ~ vin; ~ă vreme; ~ă lume; mulți oameni; mulți bani; multe lucruri; ~ele lip-suri, ~ele necazuri, ~a mîhnire ce suferise muma viteazu-lui (ASP.); ②: ce e prea ~ nu e sănătos; ③: mai bine puțin și bun decît ~ și prost ¶ ④ ~ puțin, cantitate mare sau mică pe care o are cineva, numărul mare sau mic care se află undeva: eu am rămas să-mi string ~ puțin ce am (FIL.).

2. **MULȚI** sm. pl., **MULȚE** *sf.* pl. Mulți oameni, multe femei: mulți cred în influența nefastă a cometelor; multe au venit în costum de bal.

3. (pl.-te) *sn.* ① Mulțime, cantitate mare, număr mare: ~ a fost, puțin a rămas; ②: vorba dulce ~ aduce; ③: cine începe ~, puțin se sfîrșește; ~e și de toate a înecat el în viața lui (CAR.) ¶ ④ Multă vreme: am lipsit ~ din țară; mai e ~ pînă' atînoi; de ~, de multă vreme: de ~ voiam să-ți vorbesc despre asta; mai de ~, de mai multă vreme, într'un timp îndepărtat din trecut; scris și într'un singur cuvînt, demult, e prece-dat adesea de prep. de în vremea de demult, în vreme de mult trecute ¶ ⑤ ~, mai adesea cel ~, a) cantitate, număr peste care nu se poate trece; b) cel mai tîrziu: ajunge un pahar de vin, (cel) ~ donă; va fi act cel ~ la 25 ale lunii ¶ ⑥ ~ ~, cel mult, maxi-mum ¶ ⑦ Cu ~ (mai...), mai mult decît ar crede, decît s'ar aștepta cineva: speranțele mele au fost cu ~ întrecute; casa e cu ~ mai înaltă decît crezi; a primit cu ~ mai ~ decît se aștepta; bolnavule e cu ~ mai bine ¶ ⑧ F ~ ou multu sau ~ul cu ~, foarte mult, peste măsură de mult, ori-cît de mult: ar fi dat ~ cu ~ul să poată scăpa de acolo; să fi dat ~ cu ~ul, nu găseai prin ea nici firicel de pălămidă (ASP.); împăratul... făgădui ~ul cu ~ volnicului ce se va încumeta să o răpuia (ASP.) ¶ ⑨ F ~ și mai ~e nu! nu altceva: căsănușe pe mine... să-mi dea pe fie-sa, și mai ~e nu! (A.-GH.); asta o amări pe copilă pînă'n fundul sufletului: să moară de mîhniciune, și mai ~e nu! (CAR.); hm! dihanțiile naibii, să ne răpuie, și mai ~e nu! (VLAM.).

4. *adv.* Foarte (mult): ~ mă tem că nu va veni; ~ mă mir că întîrzie atît; Mult vesel va fi oîmpul, cînd vecinica-i tăcere Mormintu-și va deschide la glasul de 'nviere (ALECS.) [lat. in ultus].

MULTICEL, f. **MULTICĂ** *adj.* dim. **MULT**. Cam mult; de ~, cam de multă vreme: Este caldă, mi se pare, O'am pus-o de ~ (PANN.).

MULTICOLOR *adj.* De un mare număr de

colori, cu multe fețe, împeștriat: un cerdac lung, um-brit și ~, răspunde c'o scară ce dă în curte (EMIN.) [fr.].

MULTIFORM *adj.* Care prezintă multe forme: natura omenească este ~ă [fr.].

MULTIPLICA (-ile) *vb. tr.* și *refl.* A (se) în-mulți: figurile lor se multiplicau, ce din reflectarea unor oglinzi paralele (VLAM.) [lat.].

MULTIPLICABIL *adj.* ± Ce poate fi înmul-țit, multiplicat [fr.].

MULTIPLICĂTOR sm. ① ± Înmulțitor ¶ ② Organ al galvanometrului care mărește acțiunea curentului asupra acului magnetic [fr.].

MULTIPLICAȚIUNE, MULTIPLICAȚIE *sf.* ± Înmulțire [fr.].

MULTIPlicitate *sf.* Foarte mare număr [fr.].

MULTIPLU 1. *adj.* Care nu e simplu, care nu e unic: acest cuvînt are înțelesuri multiple.

2. *sm.* ± Număr întreg care cuprinde în sine un alt număr luat odată sau de mai multe ori: 20 e un ~ al lui 5 [fr.].

MULTIȘOR *adj.* dim. **MULT**. Cam mult, mul-ticel; de ~, cam de multă vreme: a veni și el îndată, că s'a dus cam de ~ (SB.).

○ **MULTĂMI** *interj. Trans.* Mulțumesc: ~, Doam-nel [mulți ani (să trăiești)].

○ **MULTĂMI...** = **MULTUMI...**

MULTIME *sf.* ① Cantitate mare, număr mare: o ~ de oameni, de greseli ¶ ② Gloată, adunătură mare de oameni ¶ ③ Norodul, prostimea, partea cea mai comună a poporului: ~a judecă mai mult cu inima decît cu rațiunea (A.-GH.) [m ult].

MULTUMI, fr.-Carp. **MULTĂMI** (-mesc) 1. *vb. intr.* ① A-și exprima recunoștința prin vorbe, a aduce mulțumiri: îți mulțumesc pentru serviciul pe care mi l-ai făcut; mulțumesc lui Dumnezeu că am scăpat de primejdie ¶ ② A refuza cu politețe: mulțumesc, nu-mi trebuie acum; mai adesea iron.: foarte mulțumesc, n'am nevoie de statură.

2. *vb. tr.* ① A face pe plac, pe voie, a îndestula, a satisface, a împăca: Dumnezeu, că e Dumnezeu, și nu poate mulțumi toată lumea (ZNN.) ¶ ② A răsplăti; a despăgubi: mulțumi pe fiul vinătorului cu oțteva pungi de bani (ASP.); bunicul, fără vorbă, a mulțămit pe Iriauca cu patru galbeni (CAR.) ¶¶ ③ **NEMULTUMI**.

3. *vb. refl.* A se îndestula, a fi satisfăcut, mulțu-mit; ④: de puțin cine nu se mulțumește, nici de mult nu se învrednicește [m ult a m].

MULTUMIRE, ○ MULTĂMIRE *sf.* ① Faptul de a mulțu-mi, vorbe cu care se exprimă recunoștința: a aduce mulțumiri cuiva ¶ ② Plăcere, bucu-rie, satisfacție; faptul de a se mulțumi: slujba mi-litarsă are mai multe neplăceri decît mulțumiri; ~a su-fletească întrece pe cea trupească (ZNN.) ¶¶ ③ **NEMULTU-MIRE**.

MULTUMIT, ○ MULTĂMIT *adj. p. MULTUMI*. Care are de ajuns, care nu cere mai mult, care se arată îndestulat, satisfăcut: e ~ cu ce are, cu ce i-a dat Dumnezeu, cu soarta sa; cine nu-i ~ cu puțin, nu-i vred-nic de mult (ZNN.) ¶¶ ④ **NEMULTUMIT**.

MULTUMITĂ, ○ MULTĂMITĂ (pl.-te) *sf.* Vor-bele cu care se exprimă mulțumirea, recunoștința; răsplătă: la gît purta o salbă de galbeni pe care a dat o fetel ca mulțămită, pentru că a căutat-o la boală (CAR.); ②: după cum o bună ziua, așa e și mulțumita [m ult u mit].

MULTUMIȚOR, ○ MULTĂMIȚOR 1. *adj. verb.* **MULTUMI**. ① Care mulțumește, satisfăcător: mi-a dat un răspuns ~ ¶ ② Recunoscător: Dumnezeu să te miluiască, mulere bună, ...și ți-oiu fi mulțumitoare (MERA); O para chiar să-ți dea omul de pomană..., să fii ~ (PANN.).

2. *sm.* Cel ce mulțumește ¶¶ ③ **NEMULTUMIȚOR**.

MULURĂ (pl.-ri) *sf.* Δ ♀ = CIUBUC ③③; CIU-BUCĂRIE [fr. moulure].

○ **MULZARE** *sf. Băn.* Oaic mulgătoare, care dă lapte.

MUMĂ (pl.-me) *sf.* ① Mamă; mumă-tă, mumă-să, reduse P la mă-tă, mă-să; ②: pentru unii ~, pentru alții ciună, cu unii se arată foarte bun, iar altora le face toate mizeriile ¶ ③ Matcă, împărăteasa al-binelor ¶ ④ Δ P **MUMĂ-PĂDURII** = **MAMĂ** ○ [refăcut din pl. + mumi + < *māmini < lat. vulg. m a m m a, -a n i s].

† **MUMBAȘIR, BUMBAȘIR** *sm.* Slujbaş însărcinat odinioară cu împlinirea de bani și cu execuțiunile: hățmănia avea un stog de slujitori și mumbașiri, ou cari se slujea la împlinirea de bani și execuțiunile (PL.); despre acești noi mumbașiri ai țării, știm cu prisos ce soia de pasăre sint (OOO). [tc. m u b a ș y r].

***MUMIE** *sf.* ① Cadavru conservat prin îmbalsamare la vechii Egipteni [neagră 3274] ② Pîntă uscată și neagră ③ Persoană nepăsătoare, indiferentă [germ.].

***MUMIFICA** (-ho) *vb. tr. și refl.* ① A (se) transforma în mumie; a se usca, a deveni uscat ca o mumie ② A-și pierde însușirile, facultățile intelectuale [fr. m o m i f i e r].

† **MUMINI** *sf. pl.* Mame: Merg ~le gemind și tălmăci spîșind (K.-ORS.) [m u m i n i].

Fig. 3274. Mumii.

MUNCĂ (*pl.-ei*) *sf.* ① Chin, tortură, schinguire; muncile iadului, chinurile, pedepsele la cari sint supuși păcătoșii în iad ② Lucrare anevoioasă, grea, oboșitoare, muncă cîmpului; ar fi păcat s'o trezești, că acumă e somnul mai dulce, după atîta amar de ~ (REF.); munca e comoră (ZNN.); ~ silnică, pedepșă infamantă la care se osîndesc criminalii în ocnă [vsl. m a k a].

MUNCEL (*pl.-cel*) *sm.* și *(pl.-ele)* *sm.* Munte mic, deal, colină: căpățîntile acelea de curechi erau ca niște munceli de mări (SB.); arborii se cătără la dreapta, pe povîrnișii unor munceli joase (URG.) [lat. m o n t i c e l l u s].

MUNCĂ (-cesu) *1. vb. tr. și într.* ① A chinui, a tortura, a schingui: ziua, noaptea îi muncneau aceste gînduri și nu știa cum să facă să-și împlinescă pofta inimii (SG.) ② A lucra din greu, a face o muncă oboșitoare; a se trudi: omule, te vîz harnic, muncești de te speștești, și doi în tein te vîd că nu poți lega (SG.); roagă-te lui Dumnezeu și muncește tot mereu (ZNN.); ③: decît să muncești de geaba, mai bine să sezi de geaba; omul e dator să muncească, să nu-l găsească moartea sezînd (ZNN.).

2. *vb. refl.* ① A se chinui ② A se trudi [vsl. m a c i t i].

MUNCIT *adj. p. MUNCİ.* ① Chinuit, torturat ② Cîștigat prin muncă, agonisit cu greu: bani munciti ③ NEMUNCIT.

MUNCITOR, -TOARE *1. adj. verb. MUNCİ.* Care muncește.

2. *sm. f.* Acela, aceea care muncește (*in spec.* la cîmp).

MUNCITORIME *sf. col. MUNCITOR.* Toți muncitorii, clasa muncitorilor: ~a strînsă încordează brațele (LUNG.).

MUNCULIȚĂ (*pl.-țe*), **MUNCUȘOARĂ** (*pl.-re*) *sf. dim.* MUNCĂ: își căta de munculița lui, își plătea dajdia, se avea bine cu toți din sat (SG.).

MUNDIR = **MONDIR**.

○ **MUNGHERIE** *sf. Mold.* ① Fabrică de luminări de seau [m u n g i u].

† **MUNGÎU** *sm.* ① Luminărar [tc. m u m g y].

***MUNICIPAL** *1. adj.* ① În antichitate: ce ținea de, privitor la un municipiu ② Astăzi: care ține de o municipalitate: serviciu ~; administrație ~ă ③ Care emană de la o primărie: deciziune ~ă ④ Care intervine în administrația unei comune: consiliu ~.

2. *sm.* Slujbaş, servitor al unei primării: un ~ își face datoria cu măturtoai lui enorm (CAR.) [fr.].

***MUNICIPALITATE** *sf.* ① Toți funcționarii cari administrează o comună (primarul și consilierii lui) ② Comună ③ Localul primăriei [fr.].

***MUNICIPIU** (*pl.-pii*) *sm.* ① Oraș care depindea de guvernul vechii Rome, ai cărui locuitori se bucurau de drepturile cetățeanului roman, dar care aveau o administrație locală autonomă [lat.].

***MUNIFICENȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* Dărnicie mare: trăia din munificența celor ce petreceau cu prostia lui (L.-GH.) [fr.].

***MUNIȚIUNE, MUNIȚE** *sf.* ① Toate cele trebuincioase (praf de pușcă, gloanțe, obuze, etc.)

pentru aprovizionarea unei armate, unei cetăți; înțarite sau unui vapor de războiu [fr.].

○ **MUNTAR** *sm.*, **MUNTĂRIȚĂ** (*pl.-țe*) *sf. Trans.* ① Acela, aceea care, în fie-care seară, mulge oile și vacile duse la m u n t e și prepară laptele pe care-l aduc a doua zi acasă sau îl încheagă acolo; baciu, băciță.

MUNTE *sm.* ① Foarte mare ridicătură de pămînt sau de stînci, avînd o înălțime de peste 500 de metri deasupra nivelului mării: ~le Everest are o înălțime de 8840 de metri și e cel mai înalt ~ de pe glob; ②: ~ cu ~ nu se întîlneste, dar om cu om se întîlneste ③ Grămadă, morman foarte mare: un ~ de zăpadă, de ghiță [lat. m o n t e m].

MUNTEAN *sm.*, **MUNTEANĂ** (*pl.-ence*) *sf.* ① Locuitor: locuitor de la m u n t e (*in opoz.* cu „cîmpian”) ② Locuitor: locuitor de la Munte-*nia* ③ Munteanul, numele unui vînt rece ce suflă dinspre Carpați: ~ul a vîforit turbat (N.-UR.).

***MUNTE-DE-PIETATE** *sm.* Așezămint întemeiat cu autorizația și sub controlul Statului, unde se dau bani cu împrumut pe amanet [fr. m o n t e - d e - p i e t é].

MUNTENESC *adj.* ① De la munte, așezat la munte (*in opoz.* cu „cîmpie”): în satele muntenești, casele sint semănate neregulat (MAN.) ② Din Muntenia; Țara Muntenască, Muntenia [m u n t e n e n].

***MUNȚENISM** (*pl.-me*) *sm.* ① Vorbă sau locuțiune proprie Munteniei.

MUNȚICEL, MUNȚIȘOR *sm.* *dim.* MUNTE: pe piscul unui munticel... zări o căprioară sprintenă (SG.).

MUNȚOS *adj.* ① Unde se află mulți munți, plin de munți: țară muntoasă [m u n t e].

† **MUNUNĂ** (*pl.-uni*) *sf. Maram.* Cunună (mai adesea de flori artificiale sau de mărgelă) cu care se împodobeau fetele sau miresele pe cap (cuvînt păstrat mai ales în poezia populară și în descîntece).

† **MUNUNIȚĂ** (*pl.-țe*) *sf. dim.* MUNUNĂ.

MUR *sm.* ① Plantă cu tulpina acoperită cu ghimpi puternici; are frunzele acoperite cu peri moi, și florile albe sau trandafirii; produce niște fructe alcătuite din mici boboțe negre, lucitoare, reunite mai multe împreună, numite „mure (-negre)” (*Rubus fruticosus*) [3275] ② = DUD ③ = RUG [lat. m o r u s].

Fig. 3275. Mur.

***MUR** *sm.* Zid: despre apus se ridică o mîndăstire veche, înconjurată cu ~, asemenea unei cetăți (EMIN.) [lat.].

MURĂ (-rea) *vb. tr.* ① A pune legume, poame, etc. să se conserve în oțet, în saramură, etc.: ~ castraveți, pepenasi, varză, mere, etc. ② Băna A lăsa pielea să stea în apă sărată, a argăsi ③ A F A uda pînă la piele: ne murează pînă la ciolane (SAD.) [lat. *muriare < muria].

MURĂ (*pl.-re*) *sf.* ① Fructul negru și lucitor al murului; a avea ochi de ~ sau ochi negri ca murele, foarte negri; ②: așteaptă să-i pice ~ 'n gură, așteaptă să-i vie toate de-a gata, fără să se ostenească; ③: a da cuiva ~ 'n gură, a-i da totul pregăt, fără a mai avea nevoie să se ostenească ④ = DUDĂ.

MURĂ (*pl.-re*) *sf.* Rînză bolului [lat. *m ū l a].

***MURAL** *adj.* ① Care crește pe ziduri: plantă ~ă ② Dezid, de petre: pictură ~ă, făcută pe un perete; hartă ~ă, de alînat pe un perete [fr.].

○ **MURAR** *sm.* ① MORAR: face mare păcat acel ce înșală pe ~ și nu-l dă vama (SEZ.).

○ **MURĂRIȚĂ** = **MORĂRIȚĂ**.

○ **MURĂȘAN** *1. adj. și sm.* ① (Locuitor) de la M u r ă ș.

2. **MURĂȘANUL** *sm.* Vînt ce suflă dinspre Murăș: ~ul... entă în anotimpul de vară de la apus (PAC.).

MURAT *1. adj. p. MURĂ.* ① Conservat în oțet sau în saramură: castravete ~; varză ~ă ② Băna Argăsit ③ F Udat pînă la piele, ud leorcă: bunicul... scoțîndu-mă repede, ~ pînă la piele (CRG.).

2. *sbst.* Faptul de a mura.

○ **MURĂTOARE** *sf.* ① Maram. (BRL.) Apă sărată,

saramură ¶ ② *pl. Olten. Trans.* ✕ Legume conservate în saramură, murături [m u r a t].

MURĂTURĂ (*pl.-ri*) *sf.* ① ✕ Legumă conservată în oțet sau în saramură ¶ ② *Băn. Argăseală*, saramură în care se moaie pieile [m u r a].

○ **MURDAL** *adj. Olten.* = **MURDAR**.

† **MURDALIC** (*pl.-iouri*) *sn. Olten.* Murdărie [te. m u r d a r l y k].

MURDAR *adj.* ① Necurat; minjit, soios: apă ~ă; vase ~e; rufe ~e ¶ ② ③ Scirbos, rușinos, necuvințios, obscen: faptă ~ă; vorbe ~e ¶ ③ ④ Sgîrcit [tc.].

MURDĂRI (-ăresc) *vb. tr. și refl.* A (se) face murdar.

MURDĂRIE *sf.* ① Starea lucrului murdar, necurătenie ¶ ② Lucruri murdare ¶ ③ ④ Vorbă sau faptă murdară, scirboasă, rușinoasă, necuvințioasă.

† **MURDARISÎ** (-isea) = **MURDĂRI** [ngr. μωρδαρισω].

MURG (*pl.-guri*) *sn.* = **AMURG**: în ~ul zorilor, o giră de scintelă înconuna a sa creastă (odoa.); Duminică, în ~ul serii, năpădeste peste avangardia vrăjmașului (BALC.).

MURG ¹ *adj.* Castaniu, roșu-închis bătînd în negru; brun (despre cai și vite).

2. *sm.* ✕ Cal (sau ~ bou) murg: așteaptă, ~ule, să pști larbă verde ~ IARĂ ①.

3. **MURGA** *sf.* ✕ lăpă murgă; vacă murgă: Răge murga în cetate, N'au venit vacile toate și vițelii jumătate (GOR.), ghicitoare despre „clopot”.

MURGANĂ *sf.* ✕ Nume dat la o vacă m u r g ă.

MURGI (-gește) = **AMURGI**.

MURGIȚĂ ¹ *sm.* ✕ Personificarea crepusculului în basme: se duse, se duse, pînă ce dele de o pădure în care intrai pe ~ (SR.). [m u r g i].

○ **MURGIȚĂ** ² *sm.* ✕ Nume dat unui bou m u r g.

MURGIT *subst.* = **AMURGIT** 2: Cîndu-i coala în ~, Bădea din oodm-a leșit (UK-SRS.); pe ~ (VICC.), pe înserate.

† **MURGUI** (-neso) *vb. intr.* A cîrți, a murmura.

MURGUȘOR *sm. dim. MURG 2: Șapte unghieturi larbă crește Murgușor se ~mboînvește (VOR.).*

MURGUT ¹ *adj. dim. MURG 2: drăguț mlerluță, pasăre ~ă, acuma poți cînta slobod toată ziua (TICH.).*

2. *sm.* ✕ Cal (sau bou) murg.

3. **MURGUTA** *sf.* ✕ lăpă (sau vacă) murgă.

MURI (mor) *vb. intr.* ① A înceta din viață, a nu mai trăi, a răposa, a-și da sufletul (în opoz. cu „a trăi”): ~ de bătrînețe, de moarte bună; ②: pe cine nu-l lași să moară, nu te lași să trăiești, faci cuiva un bine, îl ajuți, îl împiedici de a se prăpădi, și acela, în loc de recunoștință, caută să-ți facă rău, să-ți ia plînea de la gură; ③: odată moare omul, se zice de către acela care întreprinde ceva greu, primejdios, unde poate să-și piardă viața; ④: de cîte ori se bolnăvește omul, nu moare, omul e mai tare decît fierul, nu moare de ori-ce boală; ⑤: ~ și a învia de bucurie ~ INVIA 2 ① ¶ ② A fi gata să se prăpădească, să se istovească, a nu mai putea răbda: ~ de foame, de sete, de frig, de frig, de urit ¶ ③ A iubi la nebunie, a se prăpădi de dragoste: moare după ea ¶ ④ ~ de ris, a se prăpădi de ris, a ride foarte mult de ceva sau de cineva ¶ ⑤ ⑥ A înceta de a fi, a se pierde, a fi uitat: faptele bune nu mor niciodată ¶ ⑦ ⑧ A se istovi, a se stinge: ochii unor bășilor... clipiră ca o candelă ce moare (ODOB.); cărbunii mureau, învîlăuți în scoapă rășnă de la cele dintîi cenuși (D-ZAMF.); Focul e ~nvelit pe vatră, iar opăile-au murit (COȘE) [lat. vulg. *m o r i r e = clas. moriri].

***MURIBUND** *adj. și sm. f.* Care trage să moară [lat.].

○ **MURISĂ** = **MORISĂ**.

MURITĂ, -TOARE ¹ *adj. verb. MURI*. ① Care poate sau trebuie să moară ¶ ¶ ② ✕ **NEMURITĂ** ¶ ③ Care e aproape să moară, care moare: e ~ de foame.

2. *sm. f.* Bărbat, femeie: e un ~ fericit.

3. **MURITORII** *pl. m.* Neamul omenesc.

***MURMUI** (-neso) *vb. tr.* A murmura, a mormăi, a șopti [m o r m a i + m u r m u r a].

***MURMUIȚĂ** *adj. verb. MURMUI*. Care murmuște, care scoate un murmur.

***MURMUR** (*pl.-re*) *sn.*, ✕ **MURMURA** (*pl.-re*) *sf.*

① ② Vuet, sgomot ușor și monoton al apelor, al vîntului: i se părea că prin ~ul apei aude portita din dosul lui (SLV.); se auzea numai surda murmură a râului din vale (ODOB.); ¶ ③ Miriș slab și surd al unor animale ¶ ④ Sgomot surd și confuz al mai multor persoane ce vorbesc laolaltă: E un ~ lung de șoapte, de mirare, de suspine (VLAH.); ¶ ⑤ Șoaptă ¶ ⑥ Plîngerile unei mulțimi nemulțumite, cîrtelea [lat.].

***MURMURA** (-ur) *vb. tr.* ① A scoate un murmur, a vui; a șopti ¶ ② A cîrți; a mormăi [lat.].

○ **MUROIU** = **MOROIU**.

MURSA ¹ (*pl.-se*) *sf.* ① ✕ Apa ce rămîne după spălatul fagurilor storși ¶ ② Miere subțiată cu apă; apă îndulcită cu miere: de Joia-mare se dă la biserică ~, de sufletul morților (VOR.) ¶ ③ Zeamă, lichid stors din ceva: să-i învîrăm pe oameni cum să stoarcă mursa aceasta (a poamelor) (SS.) [comp. lat. m u l s a „hidromel”].

MURSA ² (*pl.-se*) *sf.* ① Benghiu: își puneau murse și sbenghiuri (D-GH.); își făcea murse sau benghiuri false (FL.) ¶ ② = **MIȘINĂ** ³ [probabil lat. m o r s a „bucată ruptă prin mușcătură”].

MURSICA (-io), **MURSECA** (-eo), ○ **MURSACA** (-ăo) *vb. tr.* ✕ A mușca (vorb. de fiarele sălbatice); a rupe bucăți din carnea animalelor vii, a sfîșia cu dinții: un oține turbat s'a năpusit în curtea popii... mursecînd pe Joian, un taur frumos (FSC.); i-a luat scoarța de talpa piciorului de l-a murscat și i-a rupt o bucată (R-COB.); ②: cine e murscat de șarpe se teme și de șopîrlă [lat. m o r s i c a r e].

○ **MURUGĂ** = **MORUGĂ**.

MURUI (-nesc) *vb. tr.* ① ✕ A netezi pereții unei case cu humă, cu pămînt, etc. ¶ ② *Pr. ext.* A unge: colacii se viră în cuptor, după ce se mureau cu murială făcînd din făină de grîu mulată în apă (SEZ.) ¶ ③ ④ A minji, a mîzgăli: unii bulgăritori... pentru începătura neamului moldovenesc, cu basne au muruit hîrtia (CANT.) [SRB. m u r a „humă”].

MURUALĂ (*pl.-leii*) *sf.* ① Faptul de a mura ¶ ② Strat de humă, de pămînt, etc. cu care se netezesc pereții unei case: pîntecul ședei mai bucuros afară decît în casă, fiindcă din casă... nu se vede altă de bine muruală a casei (SLV.) ¶ ③ *Mold.* ✕ Un fel de terciu făcut din făină de grîu, cu care se unge mîlăiul înainte de a-l pune la copt (SEZ.).

MUSACA *sf.* ✕ Mîncare gătită din carne tocată cu pătlăgele vinete: cît despre bucate de cele să-nătoase, ca... ~, capama..., nici nu se pomeneste (ALECS.) [tc.].

MUSAFIR = **MOSAFIR**.

○ **MUSAI** *adv. Trans. Mold. Olten.* Neapărat, negreșit, fără doar și poate: era nevîtată blata mamă să ne facă ~ cîte un șurub, donă prin cap (CRG.) [ung. m u s z a j].

MUSCĂ (*pl. muște*) *sf.* ① ✕ Insectă dipteră, de culoare cenușie-albăstrie, cu corpul aproape cilindric, cu capul globulos, despărțit de torace printr'o tăietură adîncă; are doi ochi mari și două antene deasupra capului (*Musca domestica*) (□ 3276); afară de specia cunoscută sub numele de „muscă-de-casă”, Români deosebeste încă o mulțime de alte specii, precum: **MUSCA-MARE** sau ~ **ALBASTRĂ** sau ~ **DE-CARNE**, cu abdomenul de un albastru strălucitor (*Calliphora vomitoria*) (□ 3277); **MUSCA-VERDE**, ~ **DE-GUNOIU** sau ~ **DE-BALIGĂ** (*Lucilia caesar*); **MUSCĂ-DE-VIERMI** = **VIERMÂNAR**; **MUSCĂ-DE-CIREȘ** (*Trypeta cerasi*); **MUSCĂ-CĂLULUI** sau ~ **CÎNEASCĂ** (*Hippobosca equina*) (□ 3278), etc.; ~ **COLUMBACĂ**; muștele bîzlie sau abîrnăie ¶ ② ③: cînd ar face toate muștele miere, ar fi și cel cu coada calului sau nu toate muștele fac miere, nu poate fi munca tuturor rodnică și folositoare; mai multe

Fig. 3276. Muscă.

Fig. 3277. Muscă-de-carnă.

muște prinzi cu o lingură de miere dect cu o butie de oțet sau mai multe muște cad în miere dect în oțet (MAR.), cu vorbe dulci și cu blindețe, mai mulți prieteni capți dect cu vorbe aspre; ou mina înohișă, muște nu poți prinde, trebuie să muncești, să te ostenești, dacă vrei să izbutești; cine se ia după ~, îl duce la bălgar, cine se ia după proști, după nebuni, după povătuitori răi, ajunge de ocară sau în situațiuni neplăcute; a fi cu musca pe căciulă, a se simți vinovat; cine se ție cu musca pe căciulă se apără, cel ce se simte vinovat se dă singur de gol; pentru o ~, își dă palma, se zice despre omul iute, minios, îndărătnic; a lua cuiva musca de la nas, a-l înfrunta; a-i veni musca la nas, a se supăra; a se uita la alții ca la niște muște, a-i privi cu dispreț; se sperie de toate mustele, se sperie de cel mai mic lucru, de toate nimicurile; a se aduna ca mustele la miere, a se stringe în mare număr și cu plăcere; se lovi ca musca 'n lapte, se zice despre cuvinte nepotrivite; nu te băga ca musca 'n lapte, nu te vîri, nu te amesteca pre-tutindeni; îi sade ca musca 'n lapte, se zice despre un om negru la față și la păr, care se îmbracă în haine prea deschise; de cînd scria musca pe perete, foarte de mult (locuțiune întrebuințată dese ori în basme) ¶ Albină ¶ = MIȘINĂ² [lat. musca].

Fig. 3278. Musca-calului.

MUSCAL¹ sm. ① ● Moscovit, Rus: un moment, birjarul, un Muscal, vorbește cu misterul, apoi desprinde burduful (CAR.) ¶ ② Birjar (la origine erau cei mai mulți Ruși) (□ 3279) ¶ ③ Birjă, 'trăsură elegantă condusă de un muscal [rus. moskall].

Fig. 3279. Muscal.

MUSCAL² (pl.-le) sn. ① Naiu [tc. miskall].

MUSCĂLAGIU sm. ① Lăutar care cîntă din muscal, naingiu [tc. miskallgyl].

MUSCĂLESC adj. ① ● De Muscal, moscovit, rusește: omul a măriturist în graiu ~ (GRIG.) ¶ ② ♣ Spin ~; scalete ~ ♣ HOLERĂ ②.

MUSCĂLEȘTE adv. Ca Muscalii, rusește: Vodă rîde și dă poruncă... să-l tunză ~ (CAR.).

MUSCĂLIME sf. col. MUSCAL. Toti Muscalii, mulțimea Rușilor: eu m'am dat atînd pînă s'a dat ~a din țară (OLVR.).

○ **MUSCAN sm. Trans.** ● Muscal, Moscovit, Rus: Bate vîntul peste palt, Trece vîntul la bătaie, La bătaie Turcului, În țara ~ului (IK-BRS.).

MUSCAR sm. ① ♣ Insectă lungăreată și moale, cu aripile negre și acoperite cu peri, cu gîtul roșu avînd o pată neagră la mijloc; se hrănește cu musculițe (Telephorus fuscus) (□ 3280) ¶ ② ♣ Păsă-rică de 15 cm., de culoare cenu-

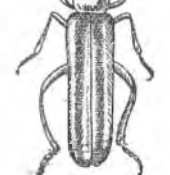

Fig. 3280. Muscar.

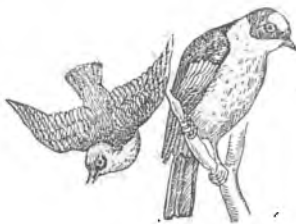

Fig. 3281. Muscari.

șie, care se hrănește cu insecte pe care le prinde cu multă ușurință, urmărindu-le în sbor; numită și ~cenușu; ~gulerat; ~roșu (Muscicapa griseola) (□ 3281) [muscă].

MUSCĂRIE, MUSCĂRIME sf. col. MUȘCĂ. Mulțime de muște.

MUSCEL, MUȘCEL (pl.-ele) sn. ① Munte de înălțime mijlocie, care e o continuare a unui lanț de munți înalți: o luăm spre răsărit, pe cărări de turme, peste muscele (VLAH.); brtele de muscele se zăreau într-o lumină lesioasă (OLVR.).

***MUSCHETĂ (pl.-te) sf.** ♣ Armă de foc portativă, lungă de aproape 1 m., 20 și foarte grea, întrebuințată înainte de inventarea puștii, căreia i se dădea foc cu un fitil aprins [fr. mousquet].

***MUSCHETAR sm.** ① ✕ Soldat înarmat cu o muschetă (în Franța) (□ 3282) ¶ ② ♣ Tînăr nobil care servea în cavalerie la una din cele două companii ale casei regale (în Franța), numite ~ii albi sau cenuși și ~ii negri; după culoarea căilor lor [fr.].

***MUSCHETĂRIE sf.** ♣ Descărcătură a mai multor muschete sau a mai multor puști deodată [fr.].

MUSCOIU sm. ♣ augm. MUȘCĂ. MUȘCĂ mare: o mare mulțime de muscol, de trîntori, de vîespi (ISF.).

***MUSCULAR adj.** ② Pri- [Fig. 3282. Muschetar. vitor la mușchi; torță ~ă, aceea care se naște din contracțiunea mușchilor [fr.].

***MUSCULATURĂ (pl.-ri) sf.** ② Totalitatea și dispoziția mușchilor corpului omenesc: Pravă, era voină, ou o ~ de atlet (VLAH.) [fr.].

MUSCULIȚĂ (pl.-te) sf. ♣ dim. MUȘCĂ.

***MUSCULOS adj.** ② Care are mușchi puternici sau numeroși [fr.].

MUSCURĂ sf. ② Nume dat unei oi sau capre cu botul alb împetrit cu pete negre.

○ **MUSCUTĂ (pl.-te) sf.** ♣ dim. MUȘCĂ.

***MUSELINĂ (pl.-ne) sf.** ② Tulpan, țesătură de bumbac, de lînă sau de mătase foarte subțire și străvăzătoare: sub tălăuța de ~, i se ghicea stîul frumos (S.-ALD.) [fr.].

† **MUSICIE sf.** ♣ Muzică [ngr. μουσική].

MUST (pl.-turi) sn. ② ① Zeama, proaspătă și dulce, stoarsă din struguri, care n'a început încă să fermenteze: Mustul spumează ~ uloiolă, Plin de duh, ca o făptură (D.-ZAMF.) ¶ ② Zeama stoarsă din alte poame: ~ de mere, de pere; chipul ei era ca ~ul de bozii (OLVR.) ¶ ③ Zeamă, suc în genere: puind-o iarăși la foc, o lăasă să se frigă pînă ce era ou ~ul într'însa (ISF.) ¶ ④ ~ul omătului, zăpezii, umezeala pămîntului după topirea zăpezii: miroseau florile de-abia născute din ~ul omătului (SAD.); cînd nu se poate semăna seacă de toamnă... se poate semăna... în ~ul omătului (GON.); logofătul pusese ovășul în ~ul zăpezii (S.-ALD.) [lat. mustum].

○ **MUSTĂCI (-ăsece) vb. într.** A ride pe sub mustăți, a zîmbi: bătrînul Stoica mustăcea, pe cînd ceilalți se foliau între ei, neîndrăzmind să rîdă (D.-ZAMF.).

MUSTĂCIOARĂ (pl.-re) sf. ② dim. MUSTĂȚĂ: mustăcioara abia mîiea, de parodă era o umbră pe buza lui (ISF.).

MUSTĂCIOȘ adj. ② Cu mustăți mari și dese: un arnăt ~ intră și întîne stăpînului său un lung ciubuc (NEGR.).

MUSTAR sm. ♣ Cel ce face sau vinde must.

MUSTĂREȚĂ (pl.-ete) sf. ① Suc, sevă, mizgă de mestecăn (primăvara) ¶ ② ♣ Lichidul care se scurge din bălgar sub podețele grajdului și care se întrebuințează la îngrășatul pămîntului ¶ ③ Zeamă, suc în genere: după Rusaliu intră mustăreț din lîna cea bătrînă în carnea oil (MAR.) [lat. mustaricia < mustum].

MUSTĂRIE sf. ♣ Locul unde se face sau se vinde must.

MUSTATĂ (pl.-ătă), Mold. MUSTEATĂ (pl.-ești, -ete) sf. ① ② Părul ce crește deasupra buzei superioare: parodă-i e necaz acum că n'are și el o leacă de mustată (VLAH.); a-l crește mustată; a-și rade mustățile; F a-l rîde, a-l zîmbi mustata. a fi mulțumit, vesel; a rîde, a zîmbi pe sub ~, a rîde, a zîmbi pe ascuns, fără a lăsa să se vadă; a trage la ~, a bea strașnic, a trage

MUS-
MUS

la măsă; mustățile îi enuță a oală, i-au oreșcut mustățile pe oală, i-a mustățile făcute pe oală, îi place să tragă la măsă ① ② *pl.* Fire lungi de păr prin prejurul gurii sau botului la animale: se crede că dacă se tale sau se pîrlesc mîtelor mustățele, apoi nu mai prind soareci (GOR.) ① ② *pl.* Antenele insectelor ① ② *pl.* ③ Tepii, țepușele spicului de griu sau altor plante [lat. vulg. *mustacea < gr. μύσταξ].

○ **MUSTEAȚĂ** = MUSTAȚĂ.

○ **MUSTECIOȘ** *adj.* Mold. Mustăcios.

MUSTI = MUSTUI.

MUSTOȘ *adj.* Plin de must, de suc, zemos: poama mustoasă... cuprinde în sine prea multă apă (ON.) [lat. *mustosus < mustum].

MUSTRA (-tru) *vb. tr.* ○ A dojeni, a face observații aspre cuiva: ① mustăra Avraam pe Avimelech pentru fîntînile apei ce au luat slugile lui Avimelech (BIBL.); Domnul se mira și apoi îi mustra... și-i amenința să-i pue de vii chiar în temeliile (ALECS.-P.) ① ② ③ A ocări, a injura: cînd ținea tîcînuile... mama îi mustra acolo în vatra focului (CRG.); cînd se înjură... va scăpa numai cîndu-și va da seama cum cuvintele ce au zis, de i-au mustrat, sînt adevărate (PRV.-MB.) [lat. monstrare].

MUSTRĂ, **MUSTRĂ** (*pl.-re*) *sf.*, Mold. Trans. **MUȘTRU**, **MUȘTRU** *sn.* ① Exercițiul militar: acia fac și soldații muștra cea obicinuită (C.-RAD.); de-o parte de cetate băteau dobele să se strîngă ostașii la muștră (SB.); bietu Ștefan-Vodă! unde-i să mă vadă făcînd muștră și să se bucure! (ALECS.); odată împăratul a mers la muștră cu cătanele pe oîmp (RET.) ② Serviciul militar: a fost un soldat care făcuse muștră vreme lungă (R.-COO.) ③ Trecere în revistă, inspecție [pol. m u s t r a; ung. m u s t r a].

MUSTRARE *sf.* ○ Faptul de a muștra, observațiune aspră făcută cuiva, dojană ① ② Remușcare (mai adesea ~ de enuț): mai multă ~ am simțit în cușetul meu de cît ori-înd (CRG.).

MUSTRĂTOR *adj. verb.* și *sm.* **MUSTRĂ**. ○ Care muștră, dojenitor: mă simțeam cuprins de-un fel de rușine față cu privirile lui muștrătoare ① (ON.) ② ③ Care ocărăște, care injură: cînd se va sudui pe omul cel domnesc... neffind în slujba Domnului, acela nu se va pedepsi ca un muștrătoriu de domnie (PRV.-MB.).

MUȘTRULUI, **Mold. MUȘTRULUI** (-nesc) *vb. tr.* F ○ ① A învăța muștra, exercițiul: ispravniții... ne dau pe mîna ofițerilor mușcali de ne muștrulă (N.-GH.) ② ③ A învăța, a instrui, a arăta cum și ce trebuie să facă: îi muștrulă și-i povățuia să fie mai cu răbdare (ISP.). ④ am să vă muștrulesc, de au să ridă și cîinii de voi (CRG.) [ung. m u s t r a l n i j].

MUSTUI (-nesc), **MUSTI** (-tesc) *vb. tr.* A frămînta strugurii cu mustuitorul: să lai strugurii și... curățînd broboanele cele putrede... muștește-i de-i fă must (GAST.) [m u s t i].

MUSTUIALĂ (*pl.-leii*), **MUSTEALĂ** (*pl.-leii*), **MUSTUITURĂ** (*pl.-luri*) *sf.* Strugurii storși sau frămîntați cu mustuitorul [m u s t (u) i].

MUSTUITOR (*pl.-toare*) *sn.* Unealtă (un băț cu clevea cioturi scurte la un capăt) cu care se frămîntă sau se sdrobesc strugurii (3283) [m u s t u i].

MUSTUITURĂ = MUSTUIALĂ.
③ **MUSUL** (*pl.-luri*) *sn.* Muselină [tc. m o s u l].

***MUSULMAN** 1. *adj.* Privitor la mahomedani, ce ține de mahomedani: religioș ~ă.

2. *sm.* Mahomedan [fr.].

MUȘAMA (*pl.-male*) *sf.* Pînză ceruită (3284): cămașa neagră și ună... strălucă ca o ~ în lumina asfințitului (ON.); ③ F a face ~, a se ascunde o greșală sau o faptă neiertată de către cei ce ar trebui s'o pedepsească, a mușamaliza, a cocoloși [tc. m u ș a m m a].

MUȘAMALIZA (-leza) *vb. tr.* F A face muș a - m a, a cocoloși.

MUȘĂTEL, **MUȘTEL** *sm.* ① Plantă, cu flori albe împrejur și la mijloc galbene, cu miros plăcut, care se întrebuintează în medicină sub formă de

infuziune; numită și „romonită”; „mătricea”, etc. (*Matricaria chamomilla*) (3285): adormi de veel ou un suris blînd pe ochipul ei alb ca floarea de mușeșel (OLVR.) [dim. din mușat „frumos”, cuvînt păstrat în dialectul arom.].

MUȘCA (*mușc*) *vb. tr.* ○ A-și înfige dinții, ciocul, etc. în ceva, a apuca și a rupe cu dinții: cîteodată mă mușcam de mîna, ca să mă încredințez dacă trăsese (OLVR.); ② cîinele care la-tră nu mușcă ③ **CINE** ④ ⑤ a-și ~ degetele, a-i părea rău, a se căi; ⑥ a-și ~ mîinile (de ciudă, de neacaz); ⑦ a-și ~ limbă, buzele, a se opri în momentul de a vorbi despre un lucru pe care nu trebuie să-l spună sau a se căi de a fi vorbit ⑧ ⑨ A pișca, a supăra cu vorba, a critica [m u ș c a < lat. *muccicare].

MUȘCAT 1. *adj. p.* MUȘCĂ.
2. *subst.* ① **MUȘCATUL-DRACULUI**, două genuri de plante, cu tulpina acoperită cu peri scurți și cu alții mai lungi și rigizi; face flori liliachii, albastre, trandafirii sau albe, dispuse în capitule mari (*Knautia arvensis*; *Scabiosa columbaria*) (3286) ② **MUȘCATUL-BROAȘTELOR** = **LARBA-BROAȘTELOR**.

***MUȘCAT** *sm.*, **MUȘCĂȚĂ** (*pl.-te*) *sf.*, **MUȘCĂȚEL** *sm.* ① Plantă, originară din Africa australă, cu tulpina scurtă, carnoasă și solzoasă, frunze catifelte și păroase, cu miros tare și aromatic; face flori mici, albe, trandafirii sau roșii, dispuse în mici umbеле de cîte 5-10 flori; numită și „indrișaim” (*Pelargonium odoratissimum*) [germ. Muskat (kraut)].

MUȘCĂTOR *adj. verb.* **MUȘCĂ**. ○ Care mușcă ① ② ③ Întepător, piscător, care vatămă din punctul de vedere moral; satiric: vorba mușcă toare.

MUȘCĂTURĂ (*pl.-ri*) *sf.* ○ Faptul de a mușca ② ③ Rana făcută mușcînd: ~ de cîine, de șarpe ④ ⑤ Vătămare adusă prin calomnie, prin birfeli.

MUȘCEL = MUSCEL.

○ **MUȘCHIA** = MUȘTEA.

MUȘCHIOS *adj.* ① Musculos: cărăușii lei cutundă trupurile mușchioase în răcoarea vie a rîului (CRG.) [m u ș c h i u].

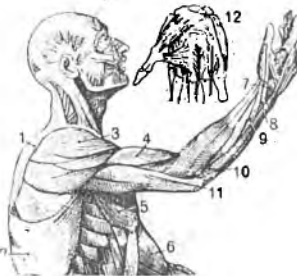

Fig. 3287. Parte din mușchii omului: 1. Trapezul. - 2. Marele dorsal. - 3. Deltoizidul. - 4. 6. Biceps. - 5. Marele pectoral. - 7. Ligamentul carpiului. - 8. 9. Radialii. - 10. Extensorul comun al degetelor. - 11. Triceps. - 12. Mușchii mîinii.

Fig. 3288. Mușchiu-de-pămînt.

MUȘCHIOS *adj.* ① Acoperit cu mușchiu. ② **MUȘCHIU** *sm.* ① Organ carnos, fibros, la om și la animale, care, prin contractiunile lui, produce mișcările corpului (3287) ② ③ Pai-

tea interioară a spinării boului, vacii, porcului, etc. între rinichi și coaste, cea mai bună carne pentru fripturi: ~ de vacă, de porc; ademenit de un ~ la frigare ce i-am oferit, s'a învoit să doarmă la mine acasă (GN.) [lat. m'usc'ul's].

MUȘCHIU² (pl.-turi) *sn.* ♂ ① Diverse specii de plante criptogame, care cresc pe pământ sau pe pietre, cu deosebire la munte, formind covoare întinse de un verde-închis sau de un verde-albăstrui: ~ **DE-PĂMÎNT** (*Polytrichum commune*) (□ 3288); ~ **DE-PIATRĂ** (*P. urnigerum*); ~ **STELAT** (*Mnium undulatum*) (□ 3289); ~ **DE-FÎNTINĂ** =

CĂLBAZĂ: călătorii... beau pe ~ l moale și blînd ca o cati-

Fig. 3289. Mușchiu-stelat.

Fig. 3290. Mușchiu-de-munte.

lea verde (DLVR); streășina porții, învîlită cu blăni-putrezite de stejar, se acoperise cu ~ (OPOS.); și piatra prinde ~, dacă se așază într'un loc (CRG.) ② **MUȘCHIU-DE-MUNTE**, mușchiu cartilaginós, ramificat, de vre-o 10 cm. înălțime, de culoare gălbuie, cenușiu-verzuie sau castanie, ce crește pe pământ în locurile uscate din munții cei mai înalți; în regiunea arctică, unde acest mușchiu crește pe mari întinderi, servește ca important aliment pentru om și animale; numit și „mușchiu-creț“ (*Lichen islandicus*) (□ 3290) ③ = **FRINGHIUȚĂ** ④ = **POMUȘEL** [lat. musculus < muscus].

MUSCOAIE, **MUSCOIU** = **MISCOIU**.

MUȘDEIU = **MUȘDEIU**.

MUȘTEL = **MUȘTEL**.

MUȘINĂ (-in) *vb. tr. și intr.* A adulmeca, a mirosi: cinele încep să mușine mlaștil (SLV.); trece pe-acolo un ogar răstăit, muștinind prin desimea codrului (MERU) [comp. AMUȘINĂ].

② **MUȘINĂ** (pl.-ne, -ni) *sf.* Musculiță, țintar (POS.) [pol. muszyn'a].

MUȘINOIU = **MOȘOROIU**.

MUȘIR *sm.* Generalisim (la Turci), pașă cu trei tuluri [tc.].

MUȘIROIU = **MOȘOROIU**...

MUȘIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Țintar ② Musculiță: în mrejele palngului albe lighiol nu s'au pot prinde, fără numai musculițe și... neintrarmate mușițe (CANT.) ③ col. Ouăle sau larvele muștei, care se depun pe carne sau în rănile vitelor [bg. srb. mušica].

○ **MUȘLUI** (-nece) *vb. intr.*

A adulmeca, a mirosi; a a-tinge numai deasupra cu ritul (*verb. de porc*): porcul... mergea în urma lui grohăind și muștinind pe jos (CRG.); mușlula pe sub garduri (SAD.) [comp. AMUȘLUI, MUȘINĂ].

MUȘMULĂ = **MOȘMOALĂ**.

MUȘTAR *sbst.* ♂ ① Diverse specii de plante erbacee, acoperite cu peri aspri, cu flori galbene, din ale căror semințe se prepară muștarul întrebuințat în bucătărie și în medicină: ~ **UL-ALB** (*Sinapis alba*) Fig. 3291. Muștar-alb. (□ 3291), din care se face muștarul întrebuințat la bucate, ~ **UL-NEGRU** (*Sinapis nigra*) (□ 3292), din semințele căruia, trans-

Fig. 3291. Muștar-alb.

formate în făină, se fac sinapisme: ~ **UL-DE-OLIMP** sau ~ **SĂLBATIC**, numit și „hrenoasă“ sau „rapită-sălbatică“ (*Sinapis arvensis*) (□ 3293) ④ Ma-

Fig. 3292. Muștar-negru.

Fig. 3293. Muștar-de-cimp.

terie gălbuie, puțin consistentă, preparată din semințele de muștar alb și din oțet; e întrebuințată în alimentație ca condiment: (F) F a-i veni ~ul la nas, a se supăra rău, a-i sări țandăra [ung. mustár].

MUȘTARNIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Vasul în care se ține muștarul pentru masă.

MUȘTEA¹ *sf.* Pumn, ghiont: ca să-și vază singele gligînd sub mușteata dușmanului (JIF.) [tc. mușt'e „pumn“].

MUȘTEA², **MUȘCHEA** *sf.* U-nealtă a cizmarului cu care se bate talpa (□ 3294): custuri tăioase, mușchea... și tot ce trebuie unui ciubotar (CRG.) [ung. musta].

MUȘTERIU, *Mold.* **MUȘTEREU** *sm.* ① Cumpărător, client: negustorii se întind și cască în fundul prăvăliilor fără mușterii (VLAK.); apoi în Războieni, apoi pe la mîtoace... aveai mușterel, de nu erai bucuros (CRG.) [tc. mușterii].

MUȘTIUC (pl.-ucuri) *sn.* ① Căpățul flautului sau altui instrument muzical, pe unde se suflă (□ 3295) ② Imameaua ciubucului ③ Zăbală [rus. muštuk < germ. Mundstück].

MUȘUNOIU..., **MUȘUROIU**... = **MOȘOROIU**...

MUT¹ *adj.* ① Care nu poate vorbi (din cauza unui defect fizic): după ce e ~ă, apoi e și slăt (PANN); ~ ca un pește ② Care, într'un moment dat, nu poate vorbi, dintr'o pricină oarecare: a rămînea ~ de spăimă ③ Care nu se manifestă prin strigăte, prin vorbe: o durere ~ă ④ Care nu se pronunță: literă ~ă.

2. *sm.*, **MUTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Acela, aceea care nu poate vorbi: (să te duci) unde a dus ~ul iapa = **IAPĂ** ② F Prost (proastă), năting(ă) [lat. mutus].

MUTĂ (mut) *1. vb. tr.* ① A schimba: i-au mutat numele, zicîndu-i Dachia (CANT.); dacă văzu cam încotro merge treaba, își cam mută gîndul și plecă în ale sale (ISP.) ② A duce, a transporta, a așeza într'alt loc, a schimba dintr'un loc într'altul: ~ scaunele, masa; ~ făcile (din loc); ~ capitala țării ③ A permite ④ ~ (din lume), a lua viața: domniră în pace și în liniște pînă ce, vînd Dumezeu, i-a mutat din lumea aceasta (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se schimba: mutîndu-se slova în k și k în x (CANT.) ② A se așeza cu locuința în altă parte (în altă casă, în alt oraș, etc.) ③ ~ (din lume), a muri [lat. mutare].

MUTĂLĂU *sm.* F Prost, năting: celălalt eră mai ~, mai abătut cu leuca, cum se zice (CAT.) [m u t].

MUTAT¹ *adj. p. MUTA*.

2. (pl.-aturi) *sn.* Faptul de a (se) muta: două ~uri prăpădesc mai rău ca focul (BAS.).

MUTĂTOARE *sf.* ① Plantă agățătoare, veninoasă, cu rădăcina groasă și cărnosă, cu flori albe-gălbui, care produce niște boabe roșii; crește pe gardurile viilor și ale grădinilor, prin tufișuri, etc. (*Bryonia dioica*) (□ 3296): de șerpe e bine să a-

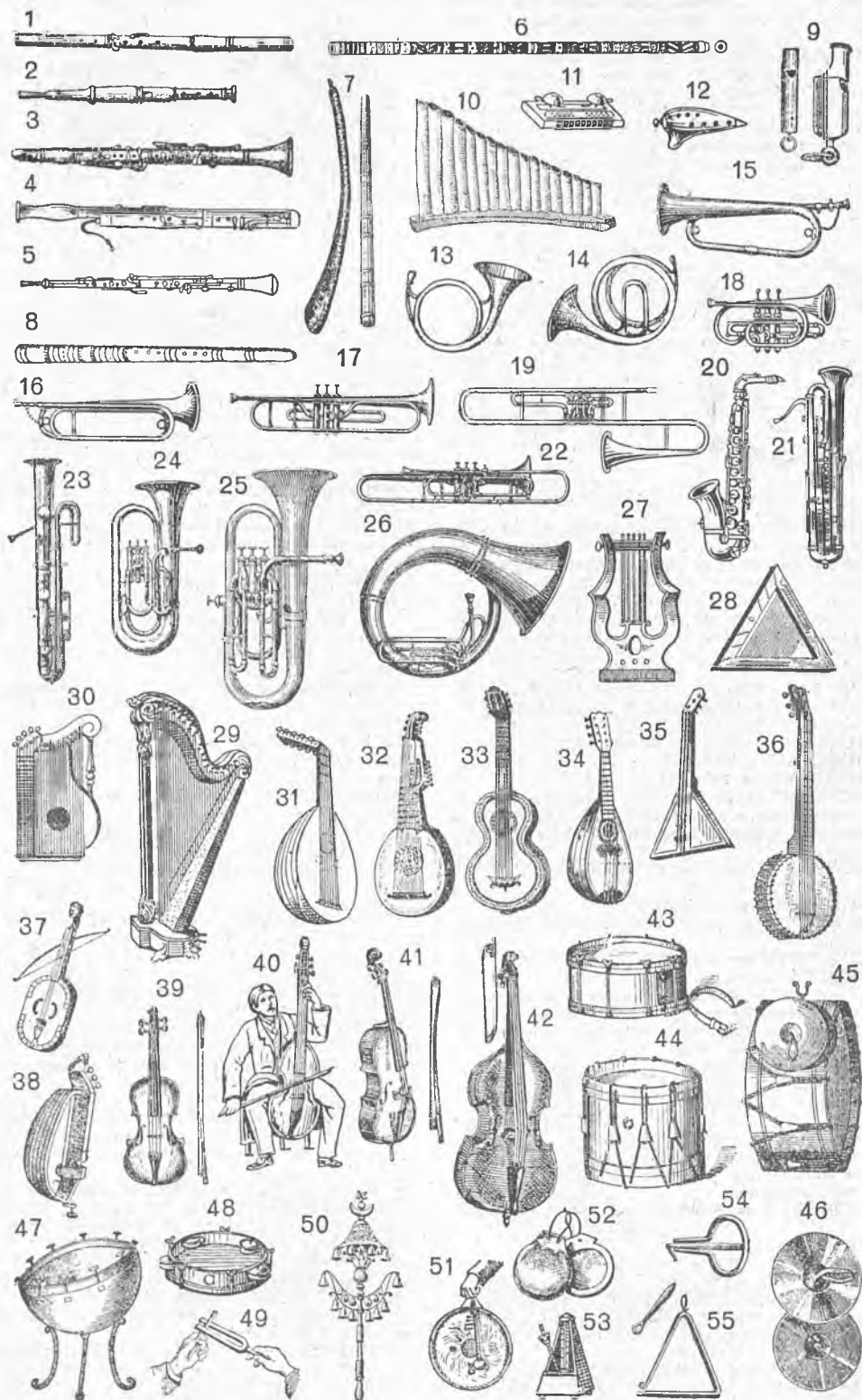

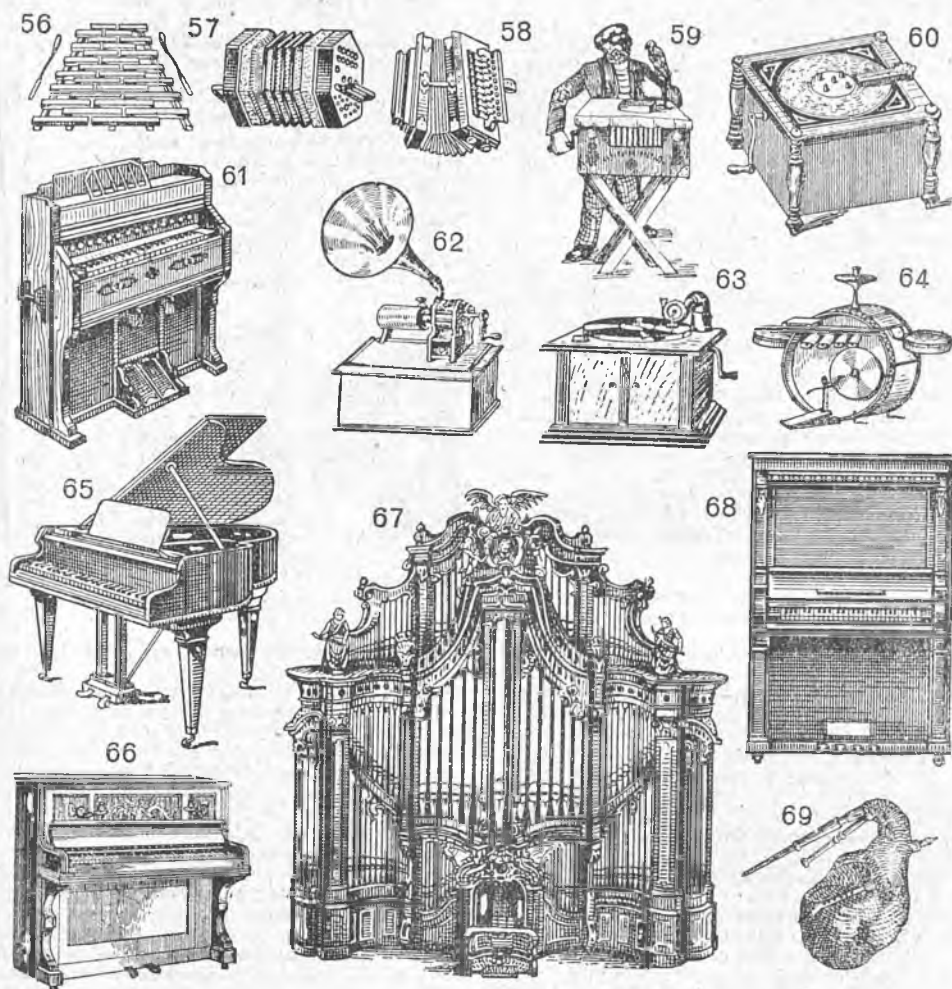
Fig. 3294. Mușteța.

Fig. 3295. Muștiuc.

**MUȘ-
MUT**

EXPLICAȚIUNI LA TABELELE XXXIX, XL:

1. Flaut.	18. Cornet cu piston.	36. Banjo.	53. Metronom.
2. Flageolet.	19. Trombon cu culisă.	37. Rebec.	54. Dring.
3. Clarinetă.	20. Saxofon.	38. Vielă.	55. Trianglu.
4. Fagot.	21. Sarusofon.	39. Vioară.	56. Xilofon.
5. Oboi.	22. Trombon cu piston.	40. Viola di gamba.	57. Concertină.
6. Fluier.	23. Oficleid.	41. Violoncel.	58. Acordeon (armo-
nică).
7. Buciume.	24. Bariton.	42. Contrabas.	59. Flașnetă.
8. Caval.	25. Saxhorn (bas).	43. Toba mică.	60. Ariston.
9. Fluier (șignale).	26. Helicon.	44. Darabană.	61. Armoniu.
10. Naiu.	27. Liră.	45. Toba mare.	62. Fonograf.
11. Armonică de gură.	28. Psalterjon.	46. Cimbale (tipsii, tal-
gere).	63. Gramofon.
12. Ocarină.	29. Harpă.	47. Timpan.	64. Jazz-band.
13. Corn de vânătoare.	30. Țiteră (țimbal).	48. Dairea.	65. Piano.
14. Corn de armonie.	31. Cobză.	49. Diapazon.	66. Pianină.
15. Goarnă.	32. Teorbă.	50. Pavilion chinez.	67. Orgă.
16. Trompetă (trîmbiță).	33. Gitară.	51. Gong.	68. Celestă.
17. Trompetă de ar-
monie.	34. Mandolină.	52. Castaniete.	69. Cimpoiu.
	35. Balalaică.		

MUT- MUZ -fumi cu frunze sau cu rădăcină uscată de ~ (VOR.). ¶ ③ = **IMPĂRĂTEASĂ** ③ ¶ ③ *Trans.* ¶ Stină [m u t a j].

† **MUTEFERICA** *sm.* Călăreț ce însoțea odinioară pe Sultan în călătorie [to.].
○ **MUTELCĂ, MUTEROA** (*pl.-ei*) *sf.* *Mold.* Piu-
lița surubului [pol. m u-
terka < germ. Mut-
ter].

Fig. 3296. Mutătoare.

MUTEȘTE *adv.* Ca un
mut, pe tăcute, pe ne-
vorbite: ceta ce-și va ride de
altul, arătînd ~, acela se va
pedepsi ca și cînd l-ar fi înju-
rat... cu cuvîntul (PRV.-MA.).

***MUTILA** (-ilez) *vb. tr.* A ciunți, a ciumpăvi, a
tăia un membru al corpului; a schilodi, a sluți
[fr.].

***MUTISM** *subst.* ① Muțenie, muție ¶ ② Tăcere
încăpățînată [fr.].

MUTRĂ (*pl.-re*) *sf.* ① F Obraz; înfățișare:
ochii foarte deschiși și... sprincoarele ridicate... îl fac o ~
de pîpușă speriată (SR.-VN.); Tîncuța intră în fugă, rîzînd să
se topească de mutra lui Scatin (D.-ZAMF.); nu e de mutra
lui, nu e făcut pentru dînsul, e mai pre sus decît
ceea ce i s'ar cuveni ¶ ② ¶ Indrăzneală: mai ai
~ să vorbești ¶ ③ *iron.* Personaj ¶ ④ *pl.* Grimase,
strîmbături; mofturi, nazuri: văzu pe un bătrîn mu-
calit silindu-se a tăia mutre evlavioase, pentru a impune
trecătorilor (EMIN.); a face mutre, a face mofturi [ngr.
muōtrpa].

***MUTUAL** *adj.* Reciproc, de la unul la altul:
vedea mintuirea muncitorilor numai în ajutorul lor ~ (I.-GH.)
[fr.].

***MUTUALITATE** *sf.* Starea celor mutuale, re-
ciprocitate [fr.].

MUTULICĂ *sm.* F Prost, nătîng, mutălău:
de cînd a luat pe ~ al ei, parcă s'a mai prostit (BAS.)
[mut].

MUTENIE *sf.* ① Starea celui m u t, muție ¶
② ¶ Tăcere: și toate, în muțenia odăilor, erau triste și
recl (VLAH.).

MUȚI (-țesc) 1. *vb. tr.* A face mut: sînt vînturi
rele care dau peste om și pot să-l muțască și să-l ologească
(VOR.).

2. *vb. intr.* A deveni mut; a amuți [lat. vîlg.
mutire = clas. mutescere].

***MUTIE** *sf.* = **MUTENIE** [mut].

MUTUNACHE, MUTUNACHI *sm.* ① † (Portret
în) miniatură: două callifuri de imamele cu mutunachi...
cusute cu fluturi de copile (ALECS.) ¶ ③ F Tinăr, scli-
visit și ridicol, cocoș, țafandache, fantă: parcă ești
un mutunachi (ALECS.) [ngr.].

○ **MUTUȚUIAT** *adj.* Băn. Țuguia: căciulă ~ă
[mutuțuiu].

○ **MUTUȚUIU** (*pl.-uie*) *sn.* Băn. Virf țuguiaț
(la o grămadă, la o căpiță, etc.) [m o t].

***MUZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ① ¶ Fie-care din cele nouă
zeițe, fiice ale lui Jupiter și ale Mnemosinei, care
prezidau artele liberale și aveau ca șef pe Apollon.
Ele se numeau: Calliope, Clio, Erato, Euterpe,
Melpomene, Polimnia, Terpsichora, Thalia, Ura-
nia ¶ ② ¶ Favoriții, iubiiți muzelor, poezii ¶ ③
Inspirațiunea poetică ¶ ④ ¶ Geniul fie-cărui poet,
caracterul poeziei fie-cărui poet ¶ ⑤ *pl.* Poezia,
literatura: a cultiva muzele [lat. m u s a].

***MUZEU** (*pl.-ze*) *sn.* ¶ Clădire în care sînt a-
dunate opere de pictură, de sculptură, obiecte an-
tice sau acelea care interesează științele, artele,
etc. (□ 3297): ~ de pictură, de anticități, de artă națio-

Fig. 3297. Muzeu.

nală, de istorie naturală, geologică, etc. [fr. < lat. m u-
saeum].

***MUZICĂ** (*pl.-ci*) *sf.* ¶ ① Artă de a combina su-
netele în chip melodios, într'un mod plăcut au-
zului ¶ ② Ori-ce operă care este un produs al
acestei arte ¶ ③ Cîntarea unei bucăți de muzică
cu vocea sau cu instrumentele ¶ ④ Companie de
muzicanți cari obișnuiesc să cînte împreună: muzica
regimentului [lat.].

***MUZICAL** *adj.* ¶ ① Privitor la muzică: com-
poziție ~ă; instrument ~ (⇒ TAB. XXXIX, XL) ¶ ②
Serată ~ă, serată în care se face muzică [fr.].

***MUZICANT** *sm.*; **MUZICANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Per-
soană care știe muzica ¶ ② Acela, aceea care exe-
cută sau compune bucăți de muzică: cîntau într-o
unire, de rămîneau morți cei mai buni muzicanți din lume
(ISP.); sed jos, cîntînd din harpe... bande de femei muzicante
(DOB.). [germ.].

MUZICUȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ¶ CAMERTON.

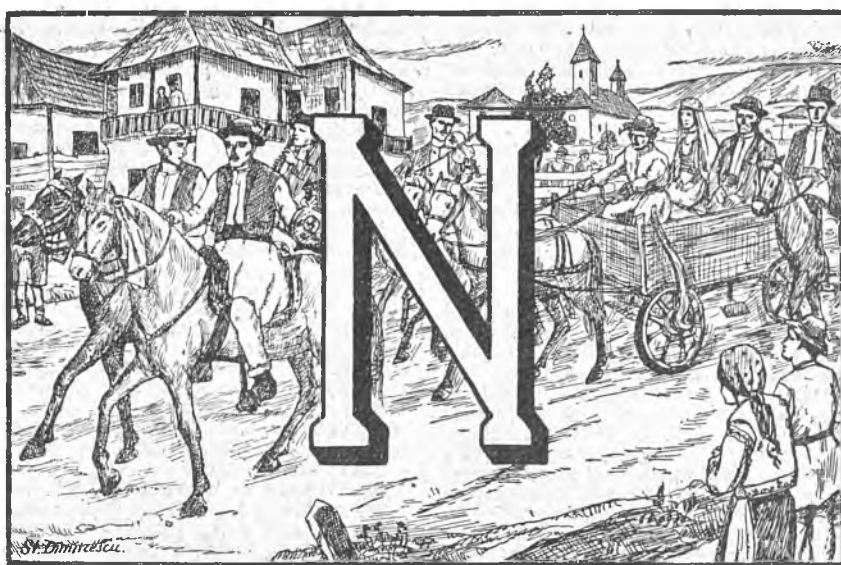

N
Sec. XV

H
Sec. XVI

H
Sec. XVI

H
Sec. XVII

H
Sec. XVII

H
Sec. XVIII

N
Sec. XVIII

H
Sec. XIX

NUNTĂ TARANEASCĂ

N sm. ① A paisprezecea literă a alfabetului, a unsprezecea din seria conșonanțelor; se numea în alfabetul cirilic „naș” ② N., abreviațiune pentru „nord”; N. B., prescurtare pentru „nota bene” (= însemnează-ți bine, ține minte).

N' = NU.

NA 1. adv. și interj. ① Iată, ține! lovește, ~ sinul, trane! barbar! (BOL.); scumpului niciodată să nu-l zici „dă-mi!” ci totdeauna „na!” (PANN). Adesea urmat de pron. și sau vă: Vizirul îi zise: „Na-ți-l pe toți, pin' la unul și du-te cu Dumnezeu (PANN); scoate cele două carboave, zicînd: „na-vă! Dumnezeu mi-a dat, eu dau și Dumnezeu iar mi-a da (CRG.); zicîndu-ne: „na-vă marfa noastră, dar plățiți-ne-o scump (JIP.); na-ți-o frîntă, că ți-am dres-o” **FRINT** ② ③ ④ Însoțeste gestul loviturii. bătaii: prinde cucoșul și-l dă o bătaie bună, zicînd: na! ori te ouă, ori du-te de la casa mea (CRG.) ⑤ ⑥ Exprimă uimirea, surpriza, ciuda: na! că mi s'a stins luleaua (ALECS.); na! că făci pacostea și țăține-meu! (CAR.).

2. Substantivat: decît doi „ți-ouă da”, mai bine un „na!” (PANN) [bg.].

***NABAB** sm. ① Prinț al Indiei musulmane ② ③ ④ Om foarte bogat [fr.].

NABĂDAIE, NABĂDAICĂ sf., mai adesea NABĂDAI, NABĂDAICI pl. ① Epilepsie; ② turbare de minie, furie; de parcă-l găsece toate năbădăile (PANN); face fel de fel de giumbușuri și de tîmbălăuri, băgînd în năbădă pe ismaii și mahalagii (CAR.); s'au spîriet de mine și-au fugit, parcă l-au umflat năbădălea (ALECS.); iar te-o apucat năbădăscile, vere Ghiftui? iar ți s'o înneccat corăbille? (ALECS.) [comp. srb. bg. n a p a d a n i j e „atac”].

NABĂDAIOS adj. (luat și ca sm.) ① ② Epileptic; ③ turbat de minie, furios; scos din fire, nebun: Dacă amîndoi sînt țarîși zănatci, năbădaioși. Se bat apoi ca nebunii și trăsese tot minioși (PANN); opintelile lui cele năbădăioase rămaseră deșarte (ISP.); ce viață putea ea să aibă în casa acestui bătrîn zuliar și ~? (VLAH.); hatmanul... începu să sbiere ca un ~ și închise ușa cu repeziciune (FIL.) [n a b a d a i e].

NABEDERNITĂ = BEDERNITĂ.

① NABIRGEAC adj. Prost, nătîng, bleg: dar ea, fată frumoasă, bogată și de neam, cum era să ia pe cioban, ărit și ~? (R.-COO.) [comp. srb. n a b r e k o „leneș, trîntor”].

NABOI (-oesc) vb. intr. ① A se revărsa, a inunda, a potopi: stîngele carbului a început a curge gîlgînd... îndreptîndu-se și năboind în groapă (CRG.) ② ③ A nă-

văli, a năpădi: de cîțiva ani au năboit în orașele noastre o mulțime de streini (ISP.); năboesc streinii peste tine cu măr-turile lor ale bune și frumoase (JIP.) [n a b o i u].

NABOIU (pl.-oale) sm. Revărsare de ape, potop: toți de năboiul potopului celui mare au perit (N.-COST.); ② năboiul de barbari ce a tot năvălit peste dînsul în cursul veacurilor (JIP.) [bg. srb. n a b o j].

① NABONIC (pl.-ice) sm. Băn. Maiu (în formă de sabie de lemn) cu care se bate cînepa (UUA).

NABUȘ... INNABUȘ...

NACAFĂ (pl.-fale), NAFACĂ sf. ① Ceea ce i se dă cuiva pentru a avea cu ce trăi, subsistență (numai sub forma primitivă *nafaca*) ② F Cerință, pretenție; nevoie; belea, pacoste (CAUS.) (nu-mai sub forma *nacafa*): popa are multe năcăfale, e greu de purtat (CRG.) ③ Soartă (numai sub forma *nacafa*): filosof, asta era nacafaua mea, nu negustor (CAR.) [tc. n a f a k a „subsistență”; comp. srb. n a f a k a „soartă”].

NACAJI... NECAJI...

NACAZ = NECAZ.

† NACEALNIC sm. Superior: Bîrzov era polițaiu ~ (U.-GH.) [rus.].

***NACELĂ (pl.-le) sf. ①** Coș atîrnat de un aerostat, și în care stau acronauții (3298) [fr. n a c e l l e].

① NACLAD sm. ① Trans. Butuc mare ce se pune pe vatră ca să ție focul toată noaptea (VIC.) (PAC.) (FR.-COR.) ② Olten. O piatră mare sau o ridicătură de zid pe care se sprijinesc lemnele puse pe vatră [srb. n a k l a d a].

NACLĂI (-ăesc) vb. tr. A umplea, a acoperi cu ceva cleios, lipicios, unsuros: sudoarea îi izvora și-l năclăia, din creștet pînă în tălpi (VLAH.) [bg. n a k l e j v a m ū, rus. n a k l e i t i].

NACLĂIT adj. p. NACLĂI. Aco-perit, umplut, imbibat cu ceva cleios, lipicios: balele cătrănite... se scurg ~e d'a-lungul moviștilor (COOS.).

NACLĂIOS, NACLEIOS adj. Năclăit, lipicios, cleios: rîul, cu apele sale galbene, curge pe o mîncă de lut năcleios (COOS.) [n a c l a i + cleios].

NACOVĂLA = NICOVĂLA.

NACRI... INACRI...

NAĐĂ sf. ① Momeală cu care se atrage un ani-

Fig. 3298.
Năclă.

mal pe care vrei să-l prinzi: arunc... cîte un pumn de grîu fierț ~ la peste (sr.-vn.); nada fiind prea mică, pește la înghițit-o cu undiță ou tot (vlah.). ¶ ② Mijloc de ademenit, farmec atrăgător: Pe cînd Rușii cel cu coadă, Pentru inimă aveam ~ (ALECS.). ¶ ③ Partea înădătită, alăturată, lipită, cusută la ceva: e bună pinza lungă, dar nada lungă nu (ZNN.); ¶ ④ ~ nu face ~ prieteg; Că nada e bună numai la plug (FANN); ¶ ⑤ *Olten.* (CIAUS.) Coadă sau coc din păr străin [bg. n a d a].

NĂDAI (-ăso) *vb. refl.* ① † A avea nădejde în cineva, a trage nădejde, a se bizui pe cineva ¶ ② *Trans.* A bănuî, a presupune; a da cu socoteala, a băga de seamă: un om de la ei ti tot făcea cu capul... dar ce nu se nădăia. (RET.); Neagră în grădină, vorbește ungu- rește, Nime ~ în lume nu se nădădește (COR.), ghicitoare des- pre „rîndiniciu” [vsl. n a d e j a t i].

NĂDĂDUÎ (-ușec) *vb. tr. și într. (refl.)* A avea, a trage nădejde, a spera: cine nădăduște la prea mult, pierde și ce are (ZNN.); cela ce va face o gresală, nădăduindu-se că nu se va certa, căso iaste bolaren (PRV.-MB.); zmeul, tot mai nădăduindu-se a scăpa cu viață (ISP.).

NĂDEJDE *sf.* ① Așteptarea unei împliniri fericeite, unei îndreptări la soarte, etc. pe care o dorește cineva și se mîngie cu gîndul că aceasta se va realiza, speranță: a avea ~; a trage ~; a trăi, a se hrăni cu ~; ¶ ② Isteptul făgăduiește și prostul trage ~; F trage ~ ca spinul de barbă, ca baba de dinți, ca propo- ziția (sau ca ursul) de coadă, nădăduiește în ceva ce nu se poate realiza; F slabă ~ i sînt puține șanse de scăpare, de izbîndă; cu ~a tragești, cu ~a și mori (ZNN.); a-și lua ~a (de la ceva), a pierde nădejdea de a iz- buti, de a căpăta ceva ¶ ③ Încredere, biziunță: pot să am ~ în voi P (CRG.); își luase ou el pe pîndarul Ion în care avea ~ (S.-ALD.); a se lăsa în ~a cuiva, a se bizui pe spusele, pe făgăduința, etc. cuiva; își puse ~a în Dumnezeu (ISP.); într’însul punea toată ~a sa pentru zile grele și de bătrînețe (SB.); ¶ ④ În ~a slugii, dai de fundul pungii ¶ ⑤ F A da, a lovi ou ~, a lovi din toate pu- terile: nici oă se mai mișoară din loc, fiindcă ti lovise cu ~ (ISP.) [vsl. n a d e j d a].

NĂDI ~ **INNADI**.

NĂDIȘCANĂ, NAITICEANĂ, NADIȘCANĂ (pl.-ence) *sf.* Brișcă, trăsuriță [construită la Neu- tischein (ukr.): nadiceanca se opri dinaintea unei orșice (GN.); înbăma bălanul la nadișcană și pîrceade pe moșii (GRU.); văz viind în goana mare, pe podul de aramă, nadișcana împăratului (FLOR.); o naiticeancă hîrbuită... era tot ce se vedea lîngă gara mică (GRG.).

***NADIȘ** *sbst.* ☆ Punctul serei cerești opus zeni- tului [fr.].

NADIȘCANĂ ~ **NADICEANĂ.**

NADOLEAN, -ANCA *adj.* Anadolean, din Anatolia: ocoos ~; Ana se uita la o gîină ~că (VLAH.); pulcele cele nadolence și boghete (CRG.).

† **NADPIS** *sbst.* Rezoluție, apostilă: ministrul... le întoarce jalba ou ~, zicînd că obiceiul pămîntului poate sluji de lege (ODOB.) [rus.].

NADRĂGI *sm. pl.* ① ② † Pantaloni ¶ ③ Pan- talonii purtați astăzi de țărani: cioa- recii, șalvarii, poturii, etc. (3299): cioarecii, numiți ~, se fac din postav alb (PAC.); și-au sumes ~ și s’au dus ca s’o scoată din norolu (ISP.) [ung. nadrag].

NADRĂGLIA *sm. iron.* Om îm- brăcat cu nădrăgi; țărăniou, o- pincar.

○ **NADRĂGULĂ** *sf. Trans.* ☆ = **MA- TRĂGULĂ** [ung. nadragulya].

NĂDUȘ, NADUȘ *sbst.* ① ¶ ② Înecăciune, astmă: m apucă tusea cu năduș (FANN) ¶ ③ Căldură înăbușitoare, zăduf, zăpușală: fie pe ger și ninsoare, fie pe năduș de soare: nici nu ne prinde veste ca ce timp mai este (ODOB.); curgea sudoarea șiroale de pe dinșul... nu știa ce să facă de atîta năduș (SB.) ¶ ④ Supărare, necaz (pl. -ufuri, -uhuri): aduc mare supărare și năduș Sultanului (U.-GH.); cite amaruri și nădușuri mi-a făcut (SAD.); scoate cite un oftat din adîncul plămînilor, mijloc prin care își ușura nădușul (GN.); ia numai olămpâni și tu din- gură, măi, răspunse Ion, plin de năduș (CRG.) [srb. neduh].

Fig. 3299. Nadragi.

○ **NĂDUȘALĂ** *sf. Trans.* (GRM.) ☉ = **ZĂDUȘ** [nă- duș].

NĂDUȘALĂ (pl.-ești) *sf.* Sudoare: nădușala soacote boala (ZNN.); își dădu ou socoteala că pentru această treabă are să verse multe nădușeli (ISP.); a-l trece nădușelile, a) a asuda mult; b) a munci din greu, a se osteni peste măsură; a-l trece nădușelile morții, a trage o spaimă de moarte, a vedea moartea cu ochii, a se osteni de moarte ¶ ② *Mold. Bucov.* † Astmă, înecăciune, năduș ¶ ③ *Mold. Băn. Trans.* ☉ Zăduș, zăpușală, căldură înăbușitoare: vara, nădușeli nu sint ca aice la noi, ci călduri curioase (M.-COST.); de va fi ~ mare... în ziua aceea are să ploaie (GRM.) [năduș].

NĂDUȘI (-șec) 1. *vb. într.* A se acoperi de sudoare, a-i curge sudoarea, a asuda, a transpira.

2. *Mold. Trans. vb. tr.* A înăbuși: cuconii micșori, ctudu-l nădușesc în asterut mîierile celea ce-i apleacă (PRV.-MB.); comp. **INNĂDUȘI** [năduș].

NĂDUȘIT *adj. p. NADUȘI.* ① Asudat ¶ ② *Mold. Trans.* Înăbușit.

NĂEM... = **NĂIEM...**

NAFACA ~ **NACAFĂ.**

○ **NAFARĂ** = **NAFURĂ.**

† **NAFEA** (pl.-tele) *sf.* Blănă de la pîntecele vulpii: purta... o glubea slooasă îmblănită cu ~ (U.-GH.) [tc. n a f e].

NAFORĂ ~ **NAFURĂ.**

NAFRAMĂ ~ **MARAMĂ.**

NAFRĂMIȚĂ (pl.-ești) *sf. dim.* **NAFRAMĂ.**

NAFT, NEFT *sbst.* ① † Catran ¶ ② Unt de ~, specie de catran lichid, ușor, alb-gălbui, transparent, foarte inflamabil și cu un miros pătrunzător; se obține prin distilarea petrolului [tc.].

○ **NAFTALINĂ** *sf.* ☉ Carbură de hidrogen solidă, de culoare albă strălucitoare, cu miros pătrunzător, care se extrage mai ales din gudronul de cărbuni de piatră: casele rentierilor și-au închis obloanele și dorm în ~ plină la toamnă (VLAH.) [fr.].

○ **NAFTOL** *sbst.* ☉ Un fel de fenol solid, derivat din naftalină, întrebunțat ca antiseptic [fr.].

NAFURĂ, NAFORĂ, ANAFURĂ, ANAFORĂ *sf.* ☉ Plina binecuvîntată care se împarte în biserică după sfîrșitul liturghiei: soarele care mîlăncă năfură din ziua de Paști se face liliac (SEZ.); prefaceuse sfîntul potir în oupă de plăcere și taigerul de năforă în disc de parale (ALECS.); bătrînele... țineau drumul casei, mesteolind a- năfora sfîntită (OLVR.); ¶ parauae ~, banul cel din urmă: lua parauae de năfură a văduvei și bucățioa de pline din gura orfanului (VLAH.) [vsl. (a) n a f o r a < gr.-biz. ἀναφορά].

○ **NAGARĂ** ~ **NEAGĂ-REA.**

NĂGARĂ *sf.* ☉ Plantă ierboasă, cu frunzele filiforme, rigi- de și răscuite, cu puf în vîrf; crește prin fi- nețele nisipoase și pe dealurile calcaroase; nu- mită și „păuș” sau „pănușită” (*Stipa cap- pillata*) (3300) ¶ ② = **COLILIE** ①.

NAGIȚ, NAGIȚ *sm.* 1. Pasăre de mărimea unui porumbel, cu capul negru, aripele verzi, negre la capăt, cu pîntecele alb, cu coada roșcată, neagră și albă; are ciocul scurt și subțire; pe cap are o creastă de penze; trăește mai mult pe lîngă bălți; numită și „ciov- (li)că”, „libuț”, etc. (*Vanelus cristatus*) (3301): și pe deasupra bălții, ~ li se năvîrtoae (ALECS.).

NAGODĂ (*întrebunțat aproa- pe numai l. pl.-de*) *sf.* ① Cuvînt care apa e mai mult în basmele muntenesti cu înțelesul de ciudă- țenie, minunăție, lucru ciudat, pocit, ființă ciudată: închipuia fel de fel de flori, de pasări și cite nagode toate (ISP.); se miră George... de toate nagodele ce-l pot povestea

Fig. 3300. Nagară.

Fig. 3301. Nagiț.

negustorul (isp.) ① ② Fleacuri; nimicuri: dect să flecăriți la glume și la cîte nagode toate, mai bine spuneți-vă fie-care basmul său (isp.) ① ② Neajuns, neplăcere: toate neville astea, nagode și greutăți (jup.) [srb. nagodba, rut. nagoda „întîmplare”].

○ **NAHAU** sm. *Maram. Nătarău* (ar.).

○ **NAHLAP** sm. *Mold. Val* (de apă curgătoare): Jiul trece malestos, sunîndu-și ~i de stînci, c'un sgomot de fanfară (vlah.); cînd îl bat ~ii și furtunile, fuge la mal și s'ascunde în covru de pîlădă (sac.).

† **NAHT** adv. în ~, peșin, bani gata, în măsurătoare: n'ai primit în ~ nici pe jumătate din soma cuprinsă în sineturi (alecs.); 1500 galbeni de fată, în ~, împărătești și cu zimți (alecs.); 1-a plătit cu șalzezi de franci în ~ (vlah.) [tc. nakt].

○ **NAHUI** adj. *Băn. Trans. (vic.) (dens.) (pac.)* Năuc, nerod, prostănac.

* **NAHUT** — **NAUT**.

* **NAIADĂ** (pl.-de) sf. ♀ Nimfă a izvoarelor și a rîurilor ([3302]: patru femei carele, fîtormai ca niște naiade, erau coperite numai cu vîlul cristalin al apei (alecs.) [fr. < gr.].

Fig. 3302. Naiadă.

* **NAIBĂ** sf. ♀

Drac: naiba, cînd n'are de ce rîde, face pe hoț judecător (dlvr.); eu te-aș sfătui mai bine să-ți cauți de treabă și să lași la naiba și zmeu și tot (isp.) [Scurtat din n'aibă parte (de mine, de noi, etc.) sau din n'aibă loc (aici, printre noi, etc.)].

○ **NAIBUI** (-uesc) vb. tr. *Olten. (ciaus.)* A drăcui [n'aiba].

* **NAICA** sf. *Băn. Trans. Lele, n. nă: Naica Marta* s'a dus cu copilul la stîna (slv.).

* **NAIE** sf. ♀ Corabie [lat. n'avem].

† **NAIEM** sbst. Chirie: e sărac, n'are nimic, stă în casă cu ~ (vic.); a lua cu ~, a închiria, a năimi [vsl. n'ajemul].

* **NAIER** sm. ♀ Corăbier [n'aie].

* **NAIMEALA** (pl.-ei) sf. Tocmeală (cu leafă, cu simbrie, ca slugă, etc.); angajament: pentru că și-au împlinit năimeala cum se cuvine (ss.) [n'aimi].

* **NĂIMI**, † **NĂIMI** (-mesce) 1. vb. tr. ① A închiria, a lua cu chirie: de cu seară năimim cai și ne pregătim merinde pentru trei zile (vlah.); trase la cel mai bun birt unde năimi cele mai frumoase odăi (negr.) ② A lua pe cineva cu leafă, cu simbrie, ca să-l slujească, a angaja, a tocni: eu te-aș năimi pe un an, dară pune-mi ce fel de simbrie mi-ai cere? (ss.).

2. vb. refl. A se tocni, a se băga (slugă, etc.) la cineva cu simbrie: i-a răspuns... că el este păstor și ar vopi să se năimească (ss.); s'a năimit la urmă la velniciu cu grajdurile și acareturile frosite (oric.) [vsl. n'ajmăti].

* **NĂIMIT**, † **NĂIMIT** 1. adj. p. și sm. **NĂIMI**, **NĂIMI**. Tocmit(ul) la cineva cu simbrie: năimitul do va sluji la un stăpîn și nu-l va plăti simbria (prv.-lp.).

2. sbst. Faptul de a năimi.

* **NĂIMITOR** sm. Cel ce angajează pe cineva cu simbrie: bino, dragă, îi zise năimitorul, iată eu îți dau de mîncat, de băut, de îmbrăcat, de încălțat (ss.) [n'aimi].

* **NAINGIU** sm. ♀ Cel ce cîntă din n'aiu.

* **NAINTĂ**... = **INAINȚĂ**...

* **NAITICEANȚĂ** = **NADICEANȚĂ**.

* **NAIU** (pl.-iuri) sm. ① Fluier de trestie, cu șapte găuri, cu sunet dulce și plăcut ② Instrument compus din mai multe fluieri, de diferite mărimi, lipite unul de altul ([3303]:

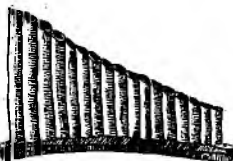

Fig. 3303. Naiu.

și 'n sunet de vioară, de cobze și de ~. Se 'ntoarce hora lîna, călînd pe verde plaiu (alecs.) [tc. n'aj].

* **NAIV** 1. adj. ① Care vorbește, care-și exprimă gîndire de-a dreptul,

fără înconjur, fără prefăcătorie, fără meșteșugire ② Lesne-crezător ③ Prost ④ Simplu și grațios.

2. sbst. ① Caracterul a tot ce e naiv (în pictură și în literatură) [fr. n'ait].

* **NAIVITATE** sf. ① Simplitate, nevinovăție, calitatea aceluia care spune fără prefăcătorie ceea ce gîndește ② Simplitate firească și grațioasă cu care se înfățișază sau se exprimă un lucru ③ Simplitate neroadă, prostescă ④ Vorbe neroadă care-i scapă cuiva din prostie, din neștiință [fr.].

* **NAJA** sf. ♀ = **COBRA**.

* **NĂJIT**, **NEJIT** sbst. ♀ ① Inflamațiune a urechii, pe care babele o vindecă cu descintece: am aicea... o prietenă meșteră care știe să tragă de gîlei și de năjit (car.) ② Durere de măsele, de gingii (r.-cob.) (ar.) [srb. nežit].

* **NALBĂ** (pl.-be) sf. ♀ ① Plantă acoperită cu

peri aspri, cu flori mari, roșii sau purpurii, rar albe, dispuse în fascicule axilare (*Malva silvestris*) ([3305] ① ② = **CAȘUL-POPI** ① ② ~ **DE-GRĂDINĂ** sau ~ **ROȘIE**, plantă cu flori mari, simple sau învolalte, roșii, galbene, albe, violete sau pestrițe, dispuse în lungi spice terminale; originară din Orient, e cultivată adesea prin grădinile noastre (*Althaea rosea*) ([3304] ① ② ~ **MARE**, plantă acoperită cu peri moi, cu rădăcina gălbuiă și carnoasă, cu frunze catifelate; are

Fig. 3304. Nalbă-de-grădină.

Fig. 3305. Nalbă.

Fig. 3306. Nalbă-mare.

flori trandafirii sau albe, dispuse în fascicule la supțioara frunzelor; frunzele, florile și mai ales rădăcina plantei sînt întrebuințate în medicină ca emoliente (*Althaea officinalis*) ([3306] ① ② ~ **MĂRUNTĂ** sau ~ **MICĂ** = **CAȘUL-POPI** [lat. m'alva].

* **NĂLBAN**, † **NALBANT** sm. ① Potcovar: Aici vîs pe un nălbăn, Avînd portul și organ. Unui doctor la consult (con.) [tc. n'alband].

○ **NALBAR** sm. *Bucov.* Plutură mic, cu aripi albe cu vînișoare negre, care zboară mai ales pe marginea bălților (mar.) (*Pieris crataegi*) ([3307].

Fig. 3307. Nalbar.

* **NĂLBI** — **INĂLBI**.

* **NĂLOAGĂ** sf. *Băn. Olten.* Îmbulzeală, îngrămădeală, mulțime mare (în spec. de oameni veniți la moară și mai macine) (vînc.) (nov.) (vic.) [srb. nalogaj].

* **NALT**... — **INALT**...

NĂLUCA (pl.-ci) *sf.* ① Vedenie (de noapte), arătare înșelătoare, fantomă, stafie, figură ce-și închipuiește cineva că vede și de care se sperie: oînd și oînd, un stejar nalt, răzbitînd picla, ni se arăta ca o ~ din altă lume (ALECS.); ea s'a speriat de această ~ și a prins a tremura (SB.); după ce se încredință că nu este ~ de noapte, puse mîna și luă dafinul (ISP.); cum gîta lucrul, se făcu nevăzută, pieri ca o ~ (RET.) ② Închipuire deșartă: acum simț, vai! că visu-mi a fost o ~ (ODOB.) ③ A-și face ~ a-l cuprinde o frică năprasnică, a se speria fără veste: de fus sîri în sus, de furcă îți faci ~ (ZNN.) [n. ă-luci].

NĂLUCI (-ucese) *vb. tr. și într.* ① A-și închipui, a i se părea că vede ceva: lui i se nălucea pare că timpul înflorise și cerul se luminase (ODOB.) ② A-și închipui ceva ce nu poate să fie, ce nu există: cînd vrem să arătăm... că cineva... își nălucește ceva, noi zicem că bate cîmpul, că visează deștept (ASP.) [bg. n. alu čam ŭ].

NĂLUCIRE *sf.* ① Faptul de a i se nălu-ci ② Năluca ③ Închipuire, iluziune, părere deșartă, idee fantastică: mi-au venit o mulțime de nălu-ci prin cap și m'am trezit (CRG.).

NĂLUCITURĂ (pl.-turi) *sf.* Nălucire.
○ **NĂMAIE** *sf.*, **NĂMATU** (pl.-male) *sn.* Băn. ① Oaic [lat. a n i m a l i a].

○ **NĂMALĂ** (pl.-le) *sf. Trans.* = **NĂMILĂ**: văzu apropiindu-se o ~ de pasăre cît un bivou, cu două capuri (RET.).

NĂMAZ (pl.-zuri) *sn.* Una din cele 5 rugăciuni ce trebuie să facă mahomedanul în fie-care zi [tc.].

† **NAMESNIC, NAMESTNIC, ○ NAMESTNEC** *sm.* ① Locuitor (în spec. de stareț, de egumen), vicar: ori-care vîlădic sau egumen sau namesstnic... va lua averea vîlăduinlei va rămînea după moarte... nu se va certa (PRV.-LP.); au sosit, pe rînd... starițul cu namesstnecul și cu toți oîngărții (CRG.) [vsl. n. a m e s t n i k i u].

† **NAMESTIE, NEMESTIE** *sf.* Acaret; dependență, cîldiri ce țin de o casă: stăpînii aceluia pămînt de pûrarea s'a fle biruitorii asupra acelei case, cu toate namestiile ei (PRV.-MB.) [vsl. n. a m e s t i e].

† **NAMESTNIC** = **NAMESNIC**.

NĂMET(E), NEMETE *sm.* ① Morman de zăpadă îngrămădită de viscol, troian; deta... peste munți de cremene... cîmpul de gheață cu nămetii de zăpadă (ASP.) ② *Pr. ext.* Valuri enorme: se luptă cu nămetii de apă și-și taie oale dreaptă pe marea învolburată (VLAH.) ③ ④ Uriaș, colos [bg. (srb.) n. a m e t ŭ].

NĂMETENIE, NEMETENIE *sf.* Mătăhală, ființă fantastică, spăimîntătoare: cînd văzu el o așa nemete-nie spurcată stînd ca o coabe rea în casa lui (ISP.); de geaba striga nămetenia de se cutremurau împrejurimile (R.-COD.) [comp. n. a m e t (e)].

NĂMI... = **NĂMI...**

NĂMAZĂ, NĂMEZI = **AMIAZI**.

NĂMILĂ (pl.-le) *sf.* ① Om, animal, monstru de o statură foarte mare, mătăhală, uriaș, colos: se pomeneste cu o ~ de om: capu-i era cît clătura și pieptul cît banița (R.-COD.); o ~ de leu cît toate zilele de mare (ASP.) ② Lucru extraordinar de mare, de o formă uriașă, colosală: erau două namile de case, cu pridvoare, săli mari, tinzi (A.-GH.); ne uităm ou groază în sus la namilele de stînci aninate de pîreții cheii (VLAH.) ③ **NĂMILĂ**.

○ **NĂMINĂ** *sf. Ofen.* (VIRC.) = **NĂMILĂ**.

NĂMOL, NOMOL (pl.-luri) *sn.* ① Noroiu, tînă de mocirlă, de bălți, de smircuri, etc.: se chinuia a țese din nămol (ASP.); văzu o blată căprioară rătăcită, căleind ou stălaș prin nomolul urtelor al mocirliei (ODOB.) ② ③ Masă, grămadă enormă, morman: figurile și ispră-vile volvoizilor se pierd sub un nomol de deta și de nume proprii (VLAH.) [comp. pol. n. a m u ł, rut. n. a m i l, -o lu, n. a m u l].

NĂMOLI, NOMOLI = **INNOMOLI**.

NĂMOLOS, NOMOLOS *adj.* Plin de nămol, care cuprinde nămol mult: locul unde maseră și noap-tea aceasta era aproape de o lăcovisă nămoasă (ASP.).

○ **NĂMORNIC** 1. *adj. Bucov. Trans.* Colosal, mătăhalos: Trecent-am pămînturi și pustii ~ (STAM.).

2. *sbst.* Namilă, mătăhală (PSC.).

○ **NAMPROR** = **IMPROOR**.

○ **NĂNĂ** *sf. Trans. Băn.* Titlu cu care se adresează cineva, la țărani, surorii sale mai mari sau unei femei mai în vîrstă, lele [bg. srb. n. a n a].

○ **NĂNĂI** (-ăesc) *vb. tr. Trans.* = **LĂLĂI**: fata ședea la

fereastră și cosea nănăind din buze alene un cîntec dulce (MERA).

○ **NANAS...** = **NANAS...**

○ **NANCHIN** *sbst.* ① Pinză de bumbac, de co-loare gălbui, fabricată pentru înția oară la N a n k i n (China): purta pantaloni de ~ galben (A.-GH.).

○ **NANDRALĂU, NANDRĂȘ** *sm. Mold.* Măgădău, vîlăjan; strengar: vrei să te busască cei nandralăi prin omăt? (CRG.) [comp. **HANDRALĂU**].

○ **NANDRĂȘLIC** (pl.-louri) *sn. Mold.* Strengărie; berbanțilic: umbli după ~uri (RV.-CRG.) [n. a n d r ă ș].

* **NANDU** *sm.* ① Pasăre mare din ordinul pi-cioroangelor, cu aripi scurte, care seamănă cu struțul; trăște în A-merica de Sud (*Rhea*) (A) 3308 [tr.].

○ **NANI!** *interj.* Dormi! (în graiul copiilor, între-buînat mai ales în cîn-tecele de leagăn): ~! ~! copilas, Dragul mamii telec-raș (ALECS.); a face ~, a dormi: încheide ochii și fă ~ (VLAH.).

○ **NANIE** = **ONANIE**.

NAOS (pl.-se) *sm.* ① Partea bisericii care se întinde de la pridvor pînă la altar (A) 487): la icoana Precistei, lîngă stegnicul mare din ~, a căzut ispi-tita fată ca frîntă pe genunchi (CRG.) [ngr.].

NAP *sm.* ① Plantă alimentară, cu flori gal-bene, a cărei rădăcină, cărnoasă, foarte groasă, de formă sferică, e comesti-bilă; numită și „broajbă” (*Brassica napus esculenta*) (A) 3309): F gol ~, gol de tot, despuat ② *Trans.* = **CARTOF** ③ ~ **FORCESC** sau ~ **TUR-CEȘC**, plantă, ori-ginară din Ame-rica boreală, cu tulpina dreaptă, foarte aspră, cu flori galbene, dis-puse în capitule, cu rădăcina for-mată din tuber-cule numite și

„mere-de-pă-mînt”, „gulii”, „broajbe”, etc. (*Helianthus tube-rusos*) (A) 3310).

④ ~ **SĂLBATIC**, plantă cu tulpina robustă, cu flori gălbui, cu rădăcina subțire; nū-mită și „rapiță-sălbatică” sau „rapiță-de-cîmp” (*Brassica rapa campestris*) [lat. n. a p u s].

† **NĂPADĂ** (pl.-ăzi) *sf.* Năvălire, incursiune: cîr-ătîndu-să locurile acestora de Tatari și de toate năpăzile altor varvari (CANT.) [n. a p ă d i].

NĂPĂDI (-ădesc) *vb. tr. și într.* ① A, da năvăla, a năvăli, a se arunca, a se repezi asupra cuiva, a da asalt: Ștefan năpădi în țara leșască și multă strîcosește făcu Leșilor (ASP.); năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap cu bolovani (CRG.); țara... nu o mai poate duce ou greu-țiile care au năpădit pe dînsa (A.-GH.); aerul rece năpădese înăuntrul și stînge lampa (CAR.) ② A podidi: e noapte... nu se pot vedea lacrimile care au năpădit în ochiișorii negri (RV.-VN.) [vsl. n. a p a s t i, -p a d ă].

NĂPĂDITOȘ *sm.* Cel ce năpădește, nă-văliitor.

NĂPĂSTĂ = **NĂPASTE**.

NĂPĂSTĂ *sf.* = **PROSTOVOL**.

NĂPASTE *sf.* ① Ispită: și nu ne duce în ~ (COR.) ② Nedreptate, neajuns, supărare (ce se face cuiva): au început a să plînge că i să fac multe nevoi și năpăsti pre pămînt (ICH.) ③ Dăre extraordinară, nedreaptă, neomenească, ce se scotea de Domn din spinarea țăranelui ④ Invinuire nedreaptă, acu-zare falsă, calomnioasă: toată comedia asta e o neru-șinată ~ a clevitorilor mei (NEGR.) ⑤ Belea, necaz, su-

Fig. 3308. Nandu.

Fig. 3310. Nap.

Napi-porecști.

părare ce cadă asupra cuiva pe neașteptate: mare ~ a căzut pe capul nostru, cuconșule! (PL.); ②: această femeie e o ~, un biciu asupra omenirii (GN.) [vsl. n a - p a s t i].

NĂPĂSTROC = NÂPÎSTOC.

NĂPĂSTUI (-nasc) vb. tr. ① A nedreptăți, a face vre-o nedreptate cuiva; a asupri ② A învinui pe nedrept, a arunca o năpaste asupra cuiva: Doamne, cum sînt unii de năpăstuesc omul chiar pe sfînta dreptate! (CRG.); e grozav gîndul c'ai năpăstuit omul care ți-a făcut un mare bine (slv.) [vsl. n a p a s t o v a t i].

NĂPĂSTUIRE sf. Faptul de a năpăstui.

NĂPĂSTUITOR 1. adj. verb. NĂPĂSTUI.

2. sm. Cel ce năpăstuește.

NĂPATCĂ sf. Mold. ~ = CRISNIC 2 ①: nu era decât pește și fel de fel de lighioi de apă prinse... cînd cu năpata, cînd cu cîrligile (FLOR.) [rut. n a p a t c a].

NAPIFORM adj. ~ Care are forma unui nap: rădăcină ~ă (RĂDĂCINA) [fr.].

NĂPÎRCĂ (pl.-ei) sf. ① Viperă: îmi cerceta mafele unui cîte unul și le declara peștrițe ca pielea de ~ (O.-CH.) ② Puiu de ~, om rău, femeie rea: vezi d-ta ce-i aicea... că și primaru-i un puiu de ~ (VLAH.) ③ Femeie rea, veninoasă, viperă, scorpie, aspidă, streche [comp. alb. n e p e r k e].

NĂPÎRLI (-leso) vb. intr. A-și pierde părul, a i se schimba penele sau pielea (verb. de mamifere, de păsări, de șerpi, de insecte): e un biet moșneguț ce năpîrlește de bătrînețe (URC.); ce năpîrlește vara și inverzește iarna? (GOR.), ghicitoare despre „cetina bradului”.

NĂPÎRSTOC, **NĂPĂSTROC** (pl.-oase) sm. Degertar: Am un năpîrstoc Sît în vatră la foc (slv.), ghicitoare despre „pisică” [vsl. n a p î r s t o c k i].

NĂPLAD sm. Băn. Olten. ~ = NÂPLAT.

NĂPLĂI (-ăso) 1. vb. tr. Olten. A chinui în somn, apăsîndu-i greu pieptul.

2. vb. refl. A se înnăbuși de căldură, a-i veni leșin de zăduf (CIAUS.).

NĂPLĂIALĂ (pl.-leli) sf. Olten. ① Un fel de apăsare și înnăbușire ce simte omul în somn din cauza îngreuerii stomacului, coșmar ② Zăduf, zăpușală [n a p l a i].

NÂPLAT sm. Olten. Băn. ~ = OBADĂ ① [bg. n a p l a t ū].

NÂPLOIALĂ sf. = NÂPLĂIALĂ: Ieșiți de la (cutare)... Cu toată amețala, Cu toată năploiala (MAR.).

NAPOI = ÎNAPOI.

***NAPOLÉON** sm. ① Monedă franceză de aur, în valoare de 20 de franci (3311) [fr.].

Fig. 3311. Napoleon.

○ NÂPOSTI (-post) vb. tr. Maram. A elibera, a slobozi, a, da drumul (slv.) [rut. n a p o s t y t i].

NÂPRAOR = ÎMPROOR.

NÂPRASNĂ, **NA-PRAZNĂ** adv. De ~, fără veste, pe neașteptate [vsl. n a p r a s n o].

NÂPRASNIC, **NA-PRAZNIC** 1. adj. ① Neașteptat, fără veste, subit: l-a venit căpitanului un somn așa de ~, cît a trebuit să se culce pe iarbă și să doarmă (slv.); moarte ~ă ② Iute, năvalnic, impectuare: Dunărea, însăși marea și năprasnică Dunăre, s'a îmbîlînzit și s'a dat învînsă în mîinile lor (VLAH.) ③ Spăimîntător, grozav, îngrozitor; cumplit, fioros:

Fig. 3312. Năprasnică.

temură înaintea lui ca înaintea unui judecătoriu năprasnic (MCH.) ④ Grozav de mare: Junona... trimise în ajutorul Idrei... un staco năprasnic, cît o dihanie spurcată (slv.).

2. sm. ~ = CURPEN-DE-MUNTE; LUMINOASĂ ①.

3. **NÂPRASNICĂ** sf. ① Plantă cu miros greu, cu flori roșii, azează cite două la virful pedunculilor; numită și „închegătoare” (*Geranium robertianum*) (3312) ② = LUMINOASĂ ① [vsl. n a p r a s i n ū].

NÂPRISTAN = NEPRISTAN.

NÂPROOR = ÎMPROOR.

○ NÂPRŪIU adj. și sm. Nătîng, prost, idiot: ~ul îmi face somn să nu mă mîsc (lung.).

† **NÂPUST** sbst. Trans. Băn. Duh rău; necuratul: ~ul care nencetat chinuie nevestele tinere (CAT.); a lăsa în ~, a lăsa sau a închina ~ului, a lăsa încolo, a nu se mai ocupa, a nu-i păsa de ceva: lasă-l ~ului, zise bătrîna, să te ferească Dumnezeu, să nu-l cunoști, ci să îți lădească ocolit de el (RET.); curțile zmeului le închină ~ului (MERA) [rut.].

NÂPUȘTI (-teso) 1. vb. tr. A părăsi cu totul, a lăsa în părăsire, în voia întîmplării, a abandona: Turcii... năpuștiră cetatea și fugiră peste Dunăre (BALC.); voinicul năpuștise codrii, urise izbiturile sale de mai nainte (ODOB.).

2. vb. refl. ① A năvăli undeva, a da năvală, a se arunca, a se asvîrli, a se repezi asupra cuiva: se năpuști peste Dunăre asupra Vidinului și-l bătîu cumplit (slv.); năprasnic în o vîjelie, se năpușteau peste alte neamuri, pustind totul în calea lor (VLAH.) ② A se lăsa în voia întîmplării; a se neglija (sez.) [vsl. n a p u s t i t i].

***NARĂ** (-rez) vb. tr. A povesti, a istorisi [lat.].

NARĂ (pl. nări) sf. ① Fie-care din cele două gări ale nasului (la om și la animale) (3313):

a se umfla în nări; uml' s'au înfundat nările;

Convulsiv își strînge mîna, la-com nările și dilată (VLAH.); sbura calul nebul, cu coama și cu nara N. în vînt (ODOB.); armăsarul suflă cu o ~ spre din- Fig. 3313. N. Nară.

sa răcoare, iară cu altă ~ în spre împărat asr înfocat (slv.) ② ③

Tubul de fontă sau fier în corpul vasului, din-spre proră, pe unde trece lanțul ancorei (3314) [lat. n a r i s].

NARACLÎȚĂ (pl.-te) sf. ① Rucaviță, minecar, mincufă [vsl. n a r a k v i c a].

NARAMGIU, **NÂRAMGIU** adj. Portocaliu: Fă-mă floare nărâmgie și mă pune 'n pâlărie (VOR.); ~ NÂRMZIU [tc. n a r e n g i].

NARAMZ, **NERAMZ** sm. ~ Portocal: în lac tremura răsturnat palatul și grădina lui de naramzi și portocali (OLVR.) [n a r a m z â].

NARAMZĂ, **NERAMZĂ** (pl.-ze) sf. ~ Portocală: Rodia alese, cum și pe Lămlia, Piersica, Naramza, pentru treapta 'ntîia (PANN) [ngr. v e p â r v t s.; bg. n e r a m z a].

NÂRAMZAT, **NÂRMZIU** adj. Portocaliu, de culoarea n a r a m z e i: Cu păr galben pînă 'n brîu și cu brîul nărâmgiu (UK-BRS.).

***NARATÎV** adj. ~ Ce ține de narațiune, care povestește, expune cu de-amănuntul: gen ~ [fr.].

***NARATOR** sm., **NARATOARE** sf. ~ Povestitor, povestitoare [fr.].

***NARAȚIUNE** sf. ① Povestire istorică sau poetică ② Partea unui discurs în care oratorul expune faptele ③ Povestirea unui fapt, ca lucrare de stil dată școlarilor de făcut [fr.].

NARAV (pl.-vuri) sm. ① Deprindere, obicei, fel de a se purta: greu și foarte neot... se desrădăcinează obiceiurile și ~urile vechi (CAR.); cite puțînt cite puțîntel, se face om cu ~ bun și desăvîrșit, de bună treabă și luiși și altora (MCH.) ② Deprindere rea, obicei rău: a prinde ~; a (se) învîta cu ~; și un ~ rău cu sine trage pe un altul mai rău (PANN); om bun, dar cu ~ul dracului (ZNN.); ③ ~ul din fire n'are leculire; ④: lupul își schimbă

NÂP-NÂR

părul, dar ~ul ba **LUP** ①; calul e cu ~, are deprinderi, apucături rele (se poticnește, se sperie, svirle cu picioarele, trîntește călărețul, etc.) [vsl. n. r. a. v. u].

NĂRĂVAȘ *adj.* Care are un n.ă.r.a.v., cu deprinderi, cu apucături rele: cal ~; Stolica e un ~ și așa i se cuvine (D.-ZAMF.).

NĂRĂVI, INNĂRĂVI (-vesc) *vb. tr. și refl.* A (se) deprinde rău, cu obiceiuri rele, a (se) învăța cu n.ă.r.a.v.: s'o alunge de la casă... pentru că poate să innă-răvescă și pe fata ei (CRG.); dă-i, să nu se nă răvescă (PANN).

NĂRĂVIȘ *sf.* Faptul de a se n.ă.r.ă.vi; deprindere rea: Dar reaua ~ Ce-o aveți din fire Nu se tă-măduște (ALK.).

NĂRĂVIT, INNĂRĂVIT *adj. p. (in)NĂRĂVI.* Care a prins un nărav, care s'a deprins rău, cu apucături rele: colegii mei, rău nă răvitiți, lacomi, intriganți (DLVR.).

***NARCIS** *sm.* ♀ Coprină, zarnacadea [fr.].

***NARCOTIC** 1. *adj.* ♀ Care adoarme (zorb. de medicamente ca: opiu, morfină, beladonă, etc.). 2. (pl.-ce) *sm.* Ori-ce medicament narcotic [fr.].

NARD *sm.* Rădăcină aromatică pe care cei vechi o întrebunțau ca parfum [gr.].

NARE = NARĂ.

NĂRGHELEA, NARGHILEA (pl.-lele) *sf.* Lulea orientală a cu o țevă lungă și flexibilă, al cărei capăt de jos e fixat de un vas cu apă parfumată prin care trece fumul (□ 3315): el mi-a făcut cinstea a-mi aduce nargheleaua, cînd am trecut odădă prin Smirna (D.-GH.); felengelele de cafea, ciubucile și narghilelele joacă roluri însemnate în acea sală (ALECS.); [tc. n. a. r. g. i. l. e].

○ **NARNĂ** *sf. Trans.* Stăruință, insistență; a sta ~, a stăruirii morții: el stă ~ de mine că, de nu vreau să mă mărit după el, să-l cant o fată chiar ca mine (RET.).

† **NAROC...** = **NOROC...**

† **NAROD¹** = **NOROD.**

○ **NAROD²** = **NEROD.**

○ **NAROIU** = **NOROIU.**

† **NART** (pl.-turi) *sn.* ① ♀ † Prețul fixat, tariful oficial cu care trebuiau să se vîndă mărfurile și alimentele: capanliti au tăiat ~ul grîului... pe sase lei chila (D.-GH.); carnea este cu ~, dar poți să încerci la suma ocalelor (PL.) ♀ ② *Mold.* Inițiativă: a făcut ~ la țarină, a fost cel dintîiu care și-a băgat vitele în țarină, iar ceilalți l-au imitat apoi (SEZ.) [tc. n. a. r. k].

NARTEX *sbst.*, **NARTECA, NARTICA** *sf.* ① Tinda bisericii, pronaos [ngr.].

NĂRTOS *adj. iron.* Cu nasul mare, năsos; fudul, îngimfiat: astăzi acela-i mai cuminte care-i mai ~ (ALECS.); [lat. vulg. *n. a. r. i. t. o. s. u. s. = n. a. r. i. n. o. s. u. s.].

NĂRUI (-uesc, -niu) 1. *vb. tr.* † A doborî, a prăbuși, a prăvăli: năruind copacii cei înfrînați asupra lor, multă oaste leagăscă au perit (GR.-UR.); întîlnește un om care năruia munții în mînă de-i făcea țărna (CRG.); năruise coscoveala de pe doi pereți cu bătaia pumnilor (DEM.).

2. *vb. refl.* ① A se surpa, a se prăbuși, a se prăvăli: podul se năruia sub mulțimea pedestrilor și călăreților (GRIC.) ♀ ② A se ruina: zidurile cetății s'au năruit, șanțurile s'au astupat (VLAH.).

NĂRUITURĂ (pl.-turi) *sf.* Dărîmătură, ruină: la năruiturile cetății de la Galați... s'au aflat un ban de aramă galbenă, și de mare era cit un ort (M.-COST.) [n.ă.r.u.i.].

***NARVAL** *sm.*

♂ Mare mamifer din ord. cetacelor care trăiește în mările înghețate de la nord (*Monodon*) (□ 3316) [fr.].

Fig. 3316. Narval.

NAS (pl.-surî) *sn.* ① ② Partea răsărită a feței, între frunte și gură, care servește la respirat și ca organ al mirosului (□ 3317): ~ ascuțit, cîrn, turtit, lung, gros, roșu, vînat; virtul ~ului; a-i curge singe din ~; a fi cu mucii la ~; a-și șterge, a-și sufla ~ul; a i se astupa ~ul; a cădea pe ~; a-și frînge ~ul; a vorbi, a cînta pe ~; a închide, cuiva ușa în ~ ♀ ③ Locuțiuni diverse: a (nu)

avea ~, a (nu) cuteza; a-și băga, a-și vîrî ~ul undeva, a se amesteca (unde n'are ce căuta); ④: nu-ți băga ~ul unde nu-ți fierbe oala **FIERRE** 1 ①; a-i cădea ~ul, a pierde cutezanța, semeția; a da ~ cui-va, a face pe cineva să se obrăznicească, pentru că i se permit, i se iartă prea multe: nu da ~ spurcatului să se întînză (ISR.); tu le dai ~ și le ții hangul (CRG.); ⑤: dă-i ~ lui Ivan, că se suie pe divan; a lăsa ~ul în jos, a rămînea rușinat; a se întoarce cu ~ul în jos, a se întoarce rușinat, cu coada între picioare: ce-aș mai rîde să te văz întorcîndu-te cu ~ul în jos! (ISR.); a-și lua ~, a-și lna ~ul la putare, a-și lungi ~ul, a-și ridica ~ul, a se obrăznicii, a-și permite mai mult decît se cuvine: nu-s datorii nici c'o lețea, pentru că nu-și rădica ~ul mai sus decît se cuvine (ALECS.); a tăia ~ul, a pune la locul lui înfrîindu-i semeția (aluzie la pedeapsa infamantă a tăierii nasului din legislația de demult); a da pe cineva cu ~ul de ceva, a-l împinge să văză un lucru pe care nu-l găsea sau nu-l vedea; a da cu ~ul pe undeva, a se arăta undeva, a se duce în treacăt pe undeva: mi-ar fi plăcut și mie să călătoresc, adică, cum se zice, să dau și eu cu ~ul prin a lume mare (ISR.); a umbla cu ~ul pe sus, a se arăta semeț, arrogant, fudul; a duce, a purta de ~ pe cineva, a) a purta cu vorba, a amăgi într'ună; b) a-l aduce să facă ce voim: crapă de neacă că nu pot... să-i poarte ei de nas, după cum le place lor (CAR.); a (nu) fi de ~ul cui-va, a (nu) fi de mutra lui, a (nu) fi mai pres decît ceea ce i s'ar cuveni: el vedea că nu e de ~ul lui așa bucătărică (ISR.); a-i rîde în ~, a-i rîde în față, fără a se ascunde, în bătaie de joc; nu-i ajungi cu prîjina, cu strămurarea la ~, e foarte înfumurat; a-i veni mustarul la ~ **MUSTAR** ②; e încă cu mucii la ~ **MUC** 1; a-i veni musca la ~, a lua cui-va musca de la ~ **MUSCĂ** ②; a strîmbe din ~, a face o mutră nemulțumită; a-i trece pe la ~, a-i trece pe dinaintea ochilor, a-i scăpa ceva din mînă: porțofoliul ministerial, după ce-i trecuse pe la ~ de vre-o două ori (VLAH.); a-i scoate pe ~, a-i reproșa, a-i face imputări amintindu-i serviciile făcute; slavă ție, Doamne, că n'am nici o rudă, că altfel mi le-a-i scoate pe ~ de cite o sută de ori pe zi (D.-ZAMF.); a-l țesti, a-l da pe ~, a i se întoarce împotriva, a o păți de pe urma unui lucru: vina nu era a lui și ce au căutat, pe ~ le-a dat (CRG.); a da cui-va peste ~, a-l înfrunta, a-l pune la locul lui; a fi cu ~ul de ceară, a fi sfios, timid ♀ ⑥ **NASUL-CURCĂNULUI** = **MOTUL-CURCĂNULUI** [lat. n. a. s. u.].

Fig. 3317. Oasele nasului.

NĂSĂDĂ *sf.* ① Firele de cereale desfăcute din snopi și împănate pe arie spre a fi treierate ♀ ② *Pr. ext.* Arie: Cum mi le-a apropiat, în ~ le-a băgat, Nouă zile le-a mînat, Jirezile-a trierat (MAR.); a băga cail în ~, a-i duce în arie, spre a începe treieratul [srb. n. a. s. a. d.].

NĂSĂDEALĂ *sf.* ♀ Faptul de a n.ă.s.ă.d.i., așezarea snopilor pe fața ariei pentru a fi treierați (PAMF.) (PAC.).

NĂSĂDI (-desc) 1. *vb. tr.* ♀ A așterne pe fața ariei firele de grîu, de orz, etc. desfăcute din snopi, spre a fi treierate. 2. *vb. refl.* *Trans.* (DENS.) A se închea [srb. n. a. s. a. d. i. t. i.].

NĂSĂDIT *sbst.* ♀ Faptul de a n.ă.s.ă.d.i.

***NASAL** = **NASAL.**

NĂSĂLIE, NASĂLIE *sf.* Patul sau targa pe care se așază mortul cînd e dus la groapă (□ 3318): năsa lla tu șezată jos, chiar lângă strana domnească (DOB.); vedeau pe tatăl lor, încăput într'un stîrn de brad, dus pe nă-sălii către cimitirul satului (DEM.); cei patru flăcăi, ce duceau nă-să-lia, se schimbau cu alți patru... fiindcă ureau la deal (D.-ZAMF.) [vsl. nosilo].

Fig. 3318. Nasalie.

NĂSĂLNIC — NĂSILNIC.

○ **NĂSĂRIMBĂ** (pl.-be) *sf.* *Olten. Băn. Trans.* ① Neghibie, prostie ② Bazaconie; borboată: ori-ce năsarimbe i-am învățat eu, ei toate le-au primit de grabă și mi le implinesc (MAR.) ③ Năting.

○ **NĂSĂRÎNGĂ** (pl.-inguri) *sf.* *Trans. Bazaconie;* borboată: acum umbra Sătana în dragă voia lui... și făcea cîte o ~ de cele drăcești (RET.); cînta în strună de mîngîia pe pîrîni pentru năsarîngurile de preste săptămînă (RET.) [năsarîmbă + năting].

NĂSB... = **NĂZB...**

NĂSCĂRE *sf.* Naștere: umbra cam caplu, zănatie din sperietură și cam prostănac din ~ (ISP.); ②: nă-ravul din ~ leac nu are.

NĂSCĂTOR *sm.*, **NĂSCĂTOARE** *sf.* Care naște, care dă naștere: se sile născătoarea în pod, se pune pe aceea borbă și așa naște (SB.); născători, pîrîni; ③ Născătoare de Dumnezeu, Sfînta Născătoare, Sfînta Fecioară, Maica Domnului: lacrimile jupînescelor văduve... strigă răsplătire... la Sfînta Născătoare, pentru singele care versă (NEGR.).

NĂSCIOR (pl.-ioare) *sm.* ① *dim.* **NĂS:** a băut pin' s'a turtit și, cîzînd, și-a belit ~ul (JUP.).

NĂSCOCI (-oceso) *vb. tr.* ① A afla cel dintîiu un lucru nou, a inventa: ce-am putea să născocim noi mai mult decît tine, care știi oțte în lume și în soare P (FIL.) ② A scorni: cine a putut ~ o bazaconie ca asta P (ALECS.); ~ minciuni [vsl. năskōčiti].

NĂSCOCIRE *sf.* Faptul de a născoci; invențiune.

NĂSCOCITOR *adj. verb.* și *sm.* **NĂSCOCI.** Care născocește, inventiv; inventor: așa trebuia să fie, pentru ca el să se facă din zi în zi mai vinjos, mai sprinten și mai ~ (SLV.); să trăească întru mulți ani ~ul mielului năbuzit (FIL.).

NĂSCOCITURĂ (pl.-turi) *sf.* Ceea ce se născocește, scornitură.

○ **NĂSCOCORÎ** (-orăso, -or) *vb. refl. Băn. Trans.* ① A se fâli, a se mindri: și vedeți-l cum să născocoră, Ca și cînd ar îmbraca tot plăcinte (BO.-DEL.) ② A se răsti.

NĂSCUT 1. *adj. p. NAȘTE.* Care a venit pe lume: ~ din pîrîni săraoi; ~ mort; întîiul ~ ③ **NENĂSCUT.**

2. *subst.* † Naștere (în spec. Nașterea Domnului): Da-i sara ~ului: S'a născut un tîiț stînt, Fiut sînt pe-acest pămînt (VIC.).

NĂSD... = **NĂZD...**

NĂSELE = **NĂSĂLIE.**

○ **NĂSFIROȘ** *adj. Olten. (CIAUȘ.) (PȘC.)* Năzuos, mofturos.

○ **NĂSILE, NĂSLIE** = **NĂSĂLIE.**

† **NĂSILNIC, NĂSĂLNIC, NĂSLNIC** *adj. Mold.* Grozav, cumplit, violent, brutal: mulara ce... va zice că (bărbatul ei) au fost năsilnic, de o au fost bătînd, fără de cale (PRV.-MB.); Căci nu răbda năsilnicia zînă Ca rîndu bnn oamnei să păzască (BO.-DEL.) [vsl. năsilinū].

† **NĂSILNICIE** *sf. Mold.* ① † Îndărătnicie ② Brutalitate [năsilnic].

† **NĂSIP...** = **NISIP...**

† **NĂSLI** (-leso) *vb. tr.* A-și pune în gînd, a-și propune: și-l muncea în tot chipul, năslînd să le dea ce le venea lor în ouget (N.-COST.) [vsl. năsiliti].

NĂȘOS *adj.* Cu nasul mare: Elefantul ~ și bivoliul pleptos Cu lupul coadă-lungă Multe izbînzî făcură (AL.).

NĂSPRI = **INĂSPRI.**

○ **NĂSTAȘNIC** *adj. Băn. Trans.* Sburdalnic, neastîmpărat; — *adv.*: îl fură pălăria din cap și fuge cu ea ~ (SLV.) *srb. năstašan*.

† **NĂSTAV** (pl.-vuri) 1. *sn. Mold.* Îndemn, îmboldire, impuls.

2. *adj. Trans. (DENS.)* Tare, strașnic, grozav [vsl. năstavū].

† **NĂSTĂVI** (-vese) *vb. tr. Mold.* ① † A duce, a conduce: năstăvește-mă spre oărrările ziselor tale (COR.) ② A îndemna, a îmboldi; a inspira: vrînd să încalece pe cal, după obiceiul, dobitoacul de la Dumnezănu poate-ți năstăvit fiind, noi-cum n'au primit să încalece (CANT.) [vsl. năstaviti].

† **NĂSTĂVIȚOR** *adj. verb.* și *sm.* **NĂSTĂVI.** Care năstăvește; conducător: strigară: Isuse, năstăvitoare, mîlăpăște-ne (COR.).

† **NĂSTAVNIC** *sm.* ① Conducător, administrator (al unei biserici, al unei mănăstiri), egumen: ~ii mănăstirilor sînt slobozi să schimbe lucru mănăstiresc nemîșcător cu nemîșcător (LEG.-CAR.) [vsl. năstavinik ū].

○ **NĂSTIMI** (-limesc) *vb. refl. Olten. Trans.* A răsări, a se ivi, a se isca, a se produce: moletele... se năstimesc în copil din deocheturile strigolilor și moroiilor (MAR.) [comp. *srb. năstajati, -ajem*].

† **NĂSTRAPĂ** 1. (pl.-ăpi) *sf.* ① Cană, vas de metal prețios (pentru apă, vin, etc.): apa ciuruita din țevi aurite și o lua cu năstrape și cu căușe de aur (ISP.) ② Cană înflorată de băut: toată ziua... a băut doar două, trei năstrape de zeamă de varză (CAR.) [tc. m-ăst-trapă; comp. *bg. năstrapă*].

○ **NĂSTRAPĂ** 2. (pl.-ăpi) *sf.*, **NĂSTRAP** *sm. Olten.* ① Strop de apă: așa fierbe în cloce cu năstrapi (RV.-CRG.) ② *Olten.* Picătură de apă ce trece prin oala nouă sau printre doagele unui vas; broboană de nădușală (CIAUȘ.) ③ *Băn.* Stropitură de noroiu.

○ **NĂSTRĂPAT** *adj.* = **NESTEMAT**: Dar în virful chitintei! Este-o plătă ~ă. Ca plătește-o lume toată (VLAH.).

† **NĂSTRĂPIOARĂ** (pl.-re) *sf. dim. NĂSTRAPĂ. **NĂSTRĂȘNIC** *adj. F. Mold.* Strașnic, grozav, extraordinar; minunat: o! Imi vine o idee ~ă (ALECS.); să-i pregătim o cinste din cele ~e care să-i ducă vestea dincolo de sat (GN.).*

NĂSTRĂȘNICIE *sf. F. Mold.* Grozăvenie, idee năstrășnică; ciudățenie, bazaconie: alții (zic) alte năstrășnicii, încît nu știi ce să crezi și ce să nu crezi (CRG.).

NĂSTUR(E) *sm.* ① Bucată rotundă de metal, de os, de sidel, de lemn, etc. care se coase pe o haină spre a o putea încheia, bumb (□ 3319).

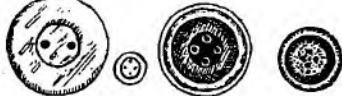

Fig. 3319. Nasturi.

NĂSTUREL 1. *sm. dim. NASTUR(E).*

NĂSTUREL 2. *sm.* † Plantă cu flori mici, albe, cu fructul în formă de teacă cilindrică, puțin încovoiată; se întrebuințează ca salată și în medicină, din cauza proprietăților ei diuretice și antiscorbutice; numită și „brîncuță”, „hre-niță”, „măcriș-de-baltă”, etc. (*Nasturtium officinale*) (□ 3320) [cuvînt semi-savant, refăcut din lat. *nasturtium*].

○ **NĂSUT** *adj.* Năsos, cu nasul mare [lat. *nasutus*].

NAȘ 1. *Mold. Tr.-Carp.*

NANAS *sm.*, **NĂȘĂ**, *Mold. Tr.-Carp.* **NĂNĂȘĂ** (pl.-se) *sf.* ① Persoana care ține pruncul la botcă și dă numele său copilului ② Persoana care botează pe un adult: ar fi voit și el, de! să-și boteze copilul cu vr'un naș mal de Doamne-ajută (ISP.); ③: tot nașul își are nașul, fie-care găsește pe cineva care să-i vie de hac, care să-l întreacă; F: și-a găsit nașul, a dat de (*sau* peste) nașul său, a găsit pe cineva care să-i vie de hac, care să-l înfrîneze; F: ou îl stut nașul lui, eu îi voi veni de hac; ④: cum e nașul, și fiul; ⑤: odată vede nașul buricul fiului, a doua oară nu va mai avea norocul acesta, o singură dată i s'a putut întîmpla acest avantaj ⑥ Persoana care propune pe cineva ca membru într-o societate ⑦ Nun, nună: boierul a fost naș la toate nunțile...cari s'au făcut pe valea Simlîii (VLAH.) ⑧ Nașă, nănașă, F Vargă, nuia: și iar lua mama nănașă din oară și iar ne înpăia (CRG.).

Fig. 3320. Năsturel.

NAȘ 2. *sm.* Numele slovei cirilice **Н**, **н** [vsl. năși].

NĂȘEL, NANĂȘEL *sm.*, **NĂȘICĂ**, ○ **NĂNĂȘICĂ** *sf. dim. (NĂNĂȘ, (NĂ)NĂȘĂ: ia vină ~noace la nănășeiu, să te pupe el (CRG.).*

NĂȘIE, ○ **NĂNĂȘIE** *sf.* Calitatea de naș(ă): că doară nănășia-i împreună cu cheltuleii (RET.); așa s'a în-

NĂS.
NĂȘ

surat Finuleț... nevoind să primească altă zestre decât nășia bolerulul (BR.-VN.).

NAȘTE (naso) 1. *vb. tr.* ① A da viață, a face (un copil): la nouă luni... baba, cu ajutorul Maicii Domnului, născu un dolean de copil (USP.) ② ③ A produce, a face să răsără.

2. *vb. intr.* ① † A veni pe lume, a începe să trăiască: oind m'am pomenit de-am născut pe pământ (VIRC.); ② **PISICA** ① ② ③ A se produce, a lua ființă, a se forma, a se desvolta.

3. *vb. refl.* A veni pe lume, a căpăta viață, a începe să trăiască: m'am născut în anul 1972; ④ gol m'am născut, gol o să mă duc [lat. nascēre].

NAȘTERE *sf.* ① Faptul de a (se) naște: oind sosi ceasul nașterii, fiul de boier nu era acasă (USP.); ziua nașterii; locul nașterii; a da ~, a naște, a face; a lua ~, a se naște, a se forma dintru început; act de ~ ② ③ Ca nume de sărbători: Nașterea Domnului, și *abs.* Nașterea, Crăciunul (25 decembrie); Nașterea Maicii-Domnului (8 septembrie); Nașterea Sf. Ioan Botezătorul (24 iunie) ④ ⑤ Origine, început.

⑥ **NAT SM.** ① *Trans.* Neam, rudă (RSC.) ② *Trans.* Individ: Și steinlei și feciori de crai Și ~ de rind (COȘA.) ③ *Băn.* Tot ~ul, ori-cine, fie-care: deta de știre... ca rîin în 30 de zile tot ~ul să vină (CĂT.) [lat. natus].

NĂTĂFLEAȚĂ *npr. m.* Poreclă dată unui nătăflet; ④: pică, pară mălăiață, în gura lui ~, se zice unuia care așteaptă să-i pice toate de-a gata, fără a-și da cea mai mică osteneală, și fără a le merita.

NĂTĂFLET, **NĂTĂFLETE** *adj. și sm.* ① Prost, nerod, găgăuță: lesne-i vine ori-gi-cui nătăflet să scrie la gazetarii (JIP.); Nerod, nătărău făcîndu-l, nătăflet, gugu-man, prost (FANN); dracul de zmeu... pe semne că el nu era tocmai atât de nătăflete (USP.).

NĂTĂRAIE *sf.* Prostie, neghiobie: stila lui o luă drept dovada statorniciei, măcar că era semnul nătărăiei (NEGR.) [nătărău].

NĂTĂRAU *adj. și sm.* **NĂTĂRAUCĂ** (*pl.-ce*) *sf.* Neghiob, timpit, nătîng: Și-o femeie simțitoare, de-o lua un nătărău, Ori un simțitor o proastă, nu poate fi alt mai rău (FANN); mai bine la pagubă cu un deștept decît la oștig cu un nătărău (ZNN.); am fost un nătărău pîn' acum, de-ți-am suferit obrăznicile și nebulniile (ALECS.); Și-en toată-a ei silință beșior de fin trăgea Sau vr'o muscă nătărăucă prinzînd tute împungea (DON.) [†netare „slab, fără putere”].

② **NĂTĂVALOȘ** *adj.* Grosolan, greoiu; mătăhălos: plugarile grele și nătăvaloase, înodămintele boccele (JIP.); minzările-s mari, nătăvaloase și unele din ele grele ca pămîntul (LUNG.).

③ **NATIMĂ** *sf. Olten.* ① Morman de pietre cărate de o femeie la hotarul unei moșii și care închipu-este mormintul aceluia pe care-l vrăjește; pe acest morman femeia-l țâmie regulat 40 de zile, cu credința că vrăjile ei vor aduce peirea dușmanului ei (CIAUS.) ② ③ Bubă mare și rea (R.-COO.) ④ ⑤ Namilă, ceva extraordinar ca mărime (R.-COO.) [a-natimă].

⑥ **NATIMOȘ** *adj. Olten.* Cît o namilă, mătăhălos, enorm de mare (CIAUS.) [natimă].

⑦ **NATIȘANCA** = **NADICEANCA**: o ~... își sună tălăncile la urma noastră (IRC.).

NATIV *adj.* ① Din naștere, înnăscut: virtute ~ă ② ③ Care se găsește în pămînt în stare pură: aur ~ [fr.].

NĂTÎNG *adj. și sm.* ① Timpit, tont, neghiob: prostul și ~ul cere egalitatea cu omul de geniu (A.-OH.); da 'ntelege-mă, ființă ~ă ce ești! (ALECS.) ② Neîndeminatec, nepriceput, stingaciu ③ Încăpăținat, îndărătnic.

NĂTÎNGI (-gesc) *vb. refl.* A se face nătîng; a se încăpățîna: alții mai nătîngiți în rătăcite... îi alungau cu sudalme (RET.).

NĂTÎNGIE *sf.* ① Timpenie, neghiobie, prostie: nătîngia bărbatului de care rîdea tot satul (USP.) ② Neîndeminare, nepricepere, stingăcie: lăsdănceastă... lucrare a se face cum se vor pricepe acei ce în nătîngia și sgircenia lor s'au scumpit la semănat (DON.) ③ Încăpăținare, îndărătnicie: cu toată nătîngia sa, am silit pe grădinarul meu să-mi răsădească de tot soiul de

flori (NEGR.); nu-l vorbă, că și nătîngia unor bătrîni era mare (CRG.) [nătîng].

④ **NĂTÎNTOC** *adj. și sm. Olten. Băn. Trans.* Om nătîng, timpit, neghiob: oi lerte-te Dumnezeu, nătîntocule, dar nu (†-ar fi chiar rușine să nu vrei tu a merge în pădure fără mine? (RET.); chiamă alt martor, o femeie cam nătîntocă (LUNG.).

⑤ **NĂTÎNTOȚ** *adj. și sm. Olten.* Nătîng [nătîng + mototol].

NATRĂ (*pl.-tre*) *sf.* ① Partea urzelei dintre ițe și sulul dinapoi: Tese-o ~, Rupe-o spată, Tese-un cot, L-aruncă 'n pod (R.-COO.) [srb.].

② **NATRIU** *sbst.* ① Vechiul nume al sodiului [fr.].

③ **NĂTRUȚ** *adj. Olten. Trans.* ① Nătărău, nepu-tincios (FAC.) ② Prostuț; într'o ureche, ticnit (CIAUS.) (RV.-CRG.) [nătărău + suf. -uț].

NATURĂ (*pl.-ri*) *sf.* ① Totalitatea creațiunii ② ③ Ordinea stabilită în univers: minunile naturii; legile naturii; fenomenele naturii; a-și plăti tributul naturii, a muri ④ ⑤ Natura organică, totalitatea animalelor și vegetalelor; natura neorganică, mineralele ⑥ Consecințele care rezultă din organizarea unei ființe: ori-ce animal creștează după natura lui ⑦ ⑧ Constitu-țiunea, temperamentul, firea unui individ ⑨ ⑩ Afecțiunile naturale ale omului ⑪ ⑫ Dispoziție, înclinațiune particulară a sufletului: o ~ blîndă, slabă ⑬ ⑭ Fel, soi, calitate: natura unui teren ⑮ ⑯ Ori-ce obiect care este un produs al naturii și nu al artei ⑰ ⑱ Obiect natural pe care ne propu-nem să-l imităm: a picta, a desena după ~ ⑲ ⑳ ~ moartă ㉑ **MORT** ⑲ ㉒ ㉓ A plăti în ~, a plăti cu pro-duse, cu lucruri, nu cu bani [fr. < lat.].

NATURAL 1. *adj.* ① Care aparține naturii; conform cu ordinea naturii: legile ~e ② ③ Știință ~ă, acelea care au ca obiect studiul celor trei regnuri din natură ④ ⑤ Istoria ~ă, știința care are drept obiect descrierea și clasificarea ființelor organi-zate și celor neorganizate ⑥ ⑦ Copil ~, copil ne-legitim, copil din flori ⑧ ⑨ Curat, neamestecat, neprefăcut: vin ~ ⑩ ⑪ Care e un dar al naturii: are spirit ~ ⑫ ⑬ Care e o consecință a legilor na-turii: fenomen ~ ⑭ ⑮ Conform cu rațiunea, cu uzul: purtare ~ă ⑯ ⑰ Adus odată cu nașterea: cali-tate ~ă ⑱ ⑲ Simplu, neafectat: grație ~ă ⑳ ㉑ Bo-găție ~ă, bogăție a solului, a produselor naturii ㉒ ㉓ **NE-NATURAL**.

2. *adv.* ① În mod natural, în mod firesc ② ③ Fi-rește.

3. *sbst.* ① ② Locuitor originar dintr'o țară: ~ii din Australia ③ ④ Proprietate înnăscută, fire ⑤ ⑥ Lipsă de afectare, simplitate [fr.].

NATURALETĂ (*pl.-te*) *sf.* Calitate firească, faptă, mișcare, etc. lipsită de afectare, nemeșteșu-gită: oțelii trei aveau în comun simplitatea, naturaleta, lipsa de... dorința de a produce efect (BR.-VN.) [it.].

NATURALISM *sbst.* ① Calitatea a tot ce este produs de o cauză naturală: ~ul unui fenomen ② ③ Sistemul acelor care consideră natura ca pri-mul principiu ④ ⑤ Sistem literar și artistic care are drept scop să reproducă exact natura și să în-lăture idealul, realism [fr.].

NATURALIST 1. *sm.* ① Cel ce se ocupă în special cu istoria naturală, cu studiul mineralelor, al straturilor pămîntului, al animalelor și vegeta-lelor ② ③ Cel ce prepară sau vinde obiecte de istorie naturală.

2. *adj.* ① ② Care e partizan al naturalismului: filosof ~ ③ ④ Care practică realismul (în litera-tură și în arte), cațe ia numai natura ca model: romancier ~ [fr.].

NATURALIZA (-izez) 1. *vb. tr.* ① ② A înce-tăteni, a împămînteni ③ ④ A introduce un ani-mal, un vegetal străin, într'o țară unde continuă să trăiască și să se reproducă ca în țara de origine ⑤ ⑥ A introduce un cuvînt dintr'o limbă într'alta.

2. *vb. refl.* ① A se împămînteni, a se încetă-teni [fr.].

NATURALIZARE *sf.* ① Faptul de a (se) na-turaliza; împămîntenire, încetățenire.

NA-ȚI = **NA**.

NAȚIE = **NAȚIUNE**.

***NAȚIONAL** 1. *adj.* Ce e propriu, ce aparține unei națiuni: armată ~ă; gardă ~ă → **GARDĂ** ②; sărbătoare ~ă; imnuri ~; bancă ~ă, instituțiune de credit a unei țări care emite hirtia-monedă ce circula în acea țară; port ~, costumul tradițional al sateanului și al sătencii; zice că nu se cuvine fetelor de boier să poarte halne ~e (ALECS.).

2. *sm. pl.* ③ Totalitatea acelorari cari alcătuiesc o națiune, în opoziție cu „străinii” [fr.].

***NAȚIONALISM** *sbst.* ③ Doctrină politică ce tinde să apere în primul rînd drepturile și aspirațiunile naționale [fr.].

***NAȚIONALIST** *adj. și sm.* ③ Partizan al naționalismului [fr.].

***NAȚIONALITATE** *sf.* ③ ① Condițiunea, calitatea unei mulțimi de oameni cari alcătuiesc o națiune: ~a română ④ ② Calitatea unei persoane cu privire la națiunea căreia-i aparține: e de ~ franceză [fr.].

***NAȚIONALIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* ③ ① A face național ④ ② A face să fie adoptat de o națiune: ~ o industrie.

2. *vb. refl.* ① A primi obiceiurile unei națiuni ④ ② A intra în obiceiurile unui popor [fr.].

***NAȚIUNE, NAȚIE** *sf.* ③ Totalitatea locuitorilor unei țări, cari sînt legați prin interese comune și trăesc de obicei sub același guvern; neam [fr.].

NAŪC *adj. și sm.* Zăpăcit, uluit, buimac: rămase ~ de bucurie, cînd văzu în flintă toate cele ce-l spusesese stîna în somn (ISP.); da oăciula de ce țî-o țî pe cap dinaintea mea, ~ule P (ALECS.). [bg. serb. neuk].

NAUCEALĂ *sf.* Năucie, zăpăceală: cită ~ de cap... pînă cînd în sfîrșit am ajuns să așterg ceva omenesco pe hirtie (GN.) [năuci].

NAŪCI, ÎNNAŪCI (-oseo) *vb. tr. și refl.* A (se) zăpăci, a (se) ului, a (se) buimăci: o să mă năucească trîntorul cu minăvelul lui (ALECS.); da mai lasă, omule, lingurițele cele, că m'ai înăucit (VLAH.) [năuc].

NAŪCIE *sf.* Zăpăceală, uluială, buimăceală: un lucru, cu toată năucia lor, nu putură să-l uite (GN.) [năuc].

N'AUDE, N'AVEDE, N'A GREUL PĂMÎNTULUI → **AUZI** 1②.

***NAUFRAGIA** (-giaz) *vb. intr.* ③ A face naufragiu [fr.].

***NAUFRAGIAT** 1. *adj. p.* **NAUFRAGIA**. ③ Care s'a înecat sau s'a prăpădit de pe urma unui naufragiu.

2. *sm.* Cel ce a scăpat dintr'un naufragiu.

***NAUFRAGIU** (-zi) *sm.* ① ③ Sfărîmarea, prăpădirea, înecarea unei corăbii sau unui vapor care s'a lovit de o stîncă, etc. ④ ② Pierzare [fr. < lat.].

③ **NAŪI** = **NĂHŪI**.

NAŪTRU → **ÎNĂNTRU**.

NAŪT, † NĀHŪT, † NOHŪT, Mold. NOHOT *sbst.* ④

Varietate de mazăre, cu bobul mai mare; se mănîncă fiert sau prăjit, ca alunele sau migdalele (*Cicer arietinum*) (3322): cîteva fărîfurii cu migdale curățite și cu năut prăjit (ML.) [tc. nohut]; comp. bg. nahutŭl.

***NAUTIC** *adj.* ③ Privitor la navigațiune [fr.].

Fig. 3321. Nautil.

Fig. 3322. Năut.

***NAUTIL** *sm.* ④ Gen de moluște cefalopode marine a căror scoică e învîrtită în spirală în același plan; trăește în Oceanul Indian (3321) [fr.].

NAŪTIU, Mold. NOHOTIU *adj.* De culoarea năului (galben-deschis): jilecŭ de dril ~ (OLVR.).

***NAVĂ** (pl.-ve) *sf.* ① ③ Corabie, vas ④ ② ③ Naos [lat.].

NĂVADI, Mold. NEVEDI, NIVIDI (-desc) *vb. tr. și intr.* ③ A trece firele urzelii printre ițe și spată: a urzit pinza... a năvădit-o și a țesut-o, de a făcut chiar trimbe (A-COD.) [vsl. năvesti, -vedaj].

NĂVĂDÎT, Mold. NEVEDÎT *sbst.* ③ Faptul de a năvădi.

***NAVAL** *adj.* ③ De corăbii, privitor la corăbii: stîncă ~ă, arta construirii corăbiilor; forțe ~e, armată de mare; luptă ~ă, luptă pe mare [fr.].

③ **NĂVAL** (pl.-aluri) *sn.* Pornire cu grămadă, năvălire: văzul un ~ de stînci și de pietre cari... se rostogoleau spre locul unde eram (GN.) [năvăli].

NĂVALĂ *sf.* ③ Pornirea, lovirea (mai adesea neașteptată) a dușmanului, prin care începe o luptă, atac; a da ~, a porni pe neașteptate, a se repezi dintr'odată, a se arunca deodată asupra cuiva: cînd înecă din cîntec, ei izbucniră în aplauze și, rîzînd, dădă ~ înăuntru (O.-ZAMF.) ④ ③ Invațiune, irupțiune; pornire impetuoasă: șoptirile, gonite din culcușurile lor, de năvala apei, tînse pe lîngă drum (VLAH.) ⑤ ③ Asalt [năvăli].

NĂVĂLI (-aleso) 1. *vb. intr.* ① A da năvală într'un loc sau asupra cuiva, a sări asupra cuiva cu armele, a lovi pe neașteptate; a ataca; a asalta: de trei ori se urcase în sus, cînd năvălise vrăjmașul asupra lui (ISP.) ② ③ A porni, a veni cu grămadă, dintr'odată într'un loc: simți că singele îi năvălește în obraji (SLV.) ④ ③ A pătrunde: spaima năvăli înăuntru în inima mea (GN.).

2. *vb. tr.* A cuprinde, a învălui de toate părțile: valuri de regrete surde o năvălau din toate părțile (VLAH.); simți că mă năvălesc din ce în ce mai irezistibile ideile negre (CAR.) [comp. vsl. năvaljati, serb. năvaliti].

NĂVĂLIRE *sf.* Faptul de a năvăli, incurșiune: năvălirile barbarilor.

NĂVĂLITOR 1. *adj. verb.* **NĂVĂLI**. Care năvălește, care dă năvală.

2. *sm.* Cel ce dă năvală: Sultanul declară că trimite oștile să năvălească pe ~i (A.-GH.).

NĂVALNIC 1. *adj. și adv.* (Care se mișcă) cu repeziune și cu violență, furtinos, impetuos: vîntul, tot mai larg, mai ~ sălta în cîmpie (DEM.); Erau o sută și-acum ei sînt o mie, Mai înți și mai ~i, mai plini de vitejie (COȘB.).

2. *sm.* ④ Plantă care crește prin pădurile umbroase și stîncose din regiunea montană și din care se face un ceaiu care se bea pentru tuse; poporul crede că dacă fetele o poartă în sin, această plantă are puterea de a face să năvălească pețitorii din toate părțile; numită și „limba-cerbului”, „limba-vacii” sau „limba-vecinei” (*Scelopendrium officinarum*) (3323): și n'tîlnește n'a sa cale o copilă cosînzăneă Ce-i scaldată în ~ și n' sin poartă odoleană (ALECS.); luceau flîntuși doi pitaci... descîntați cu ~ și menți să tragă la săltar arama și argintul (SAD.) ⑤ ③ Numele a două specii de ferigă (*Polystichum filix mas*; *Pteridium aquilinum*) [năvăli].

Fig. 3323. Năvalnic.

NĂVALOACĂ → **NĂVOLOACĂ**.

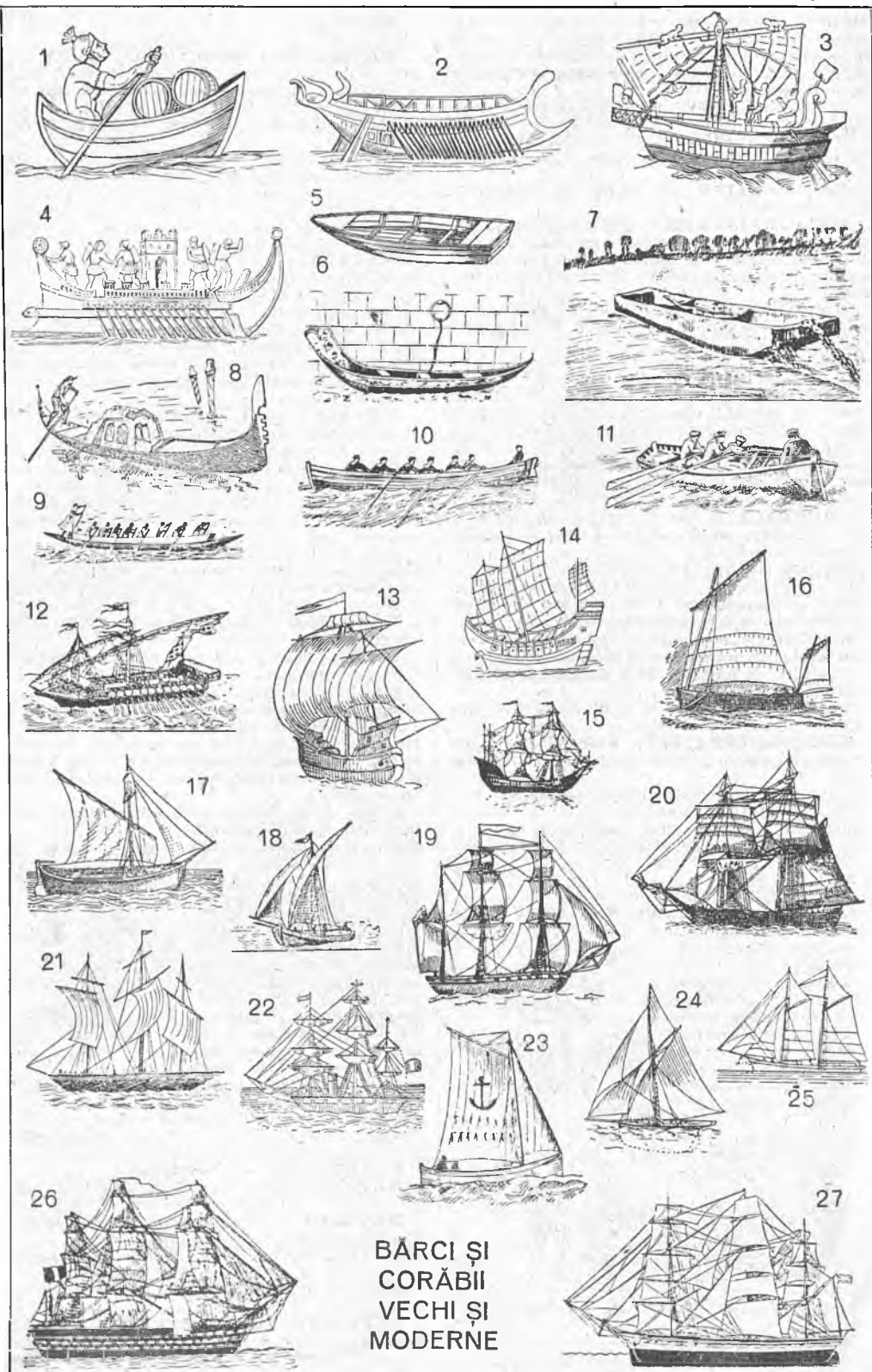
***NAVIGA** (-ighez) *vb. intr.* ③ A călători pe mare sau pe riuri, a pluti cu corabia [fr. < lat.].

***NAVIGABIL** *adj.* ③ Pe care se poate pluti cu corabia: un rîu ~ [fr.].

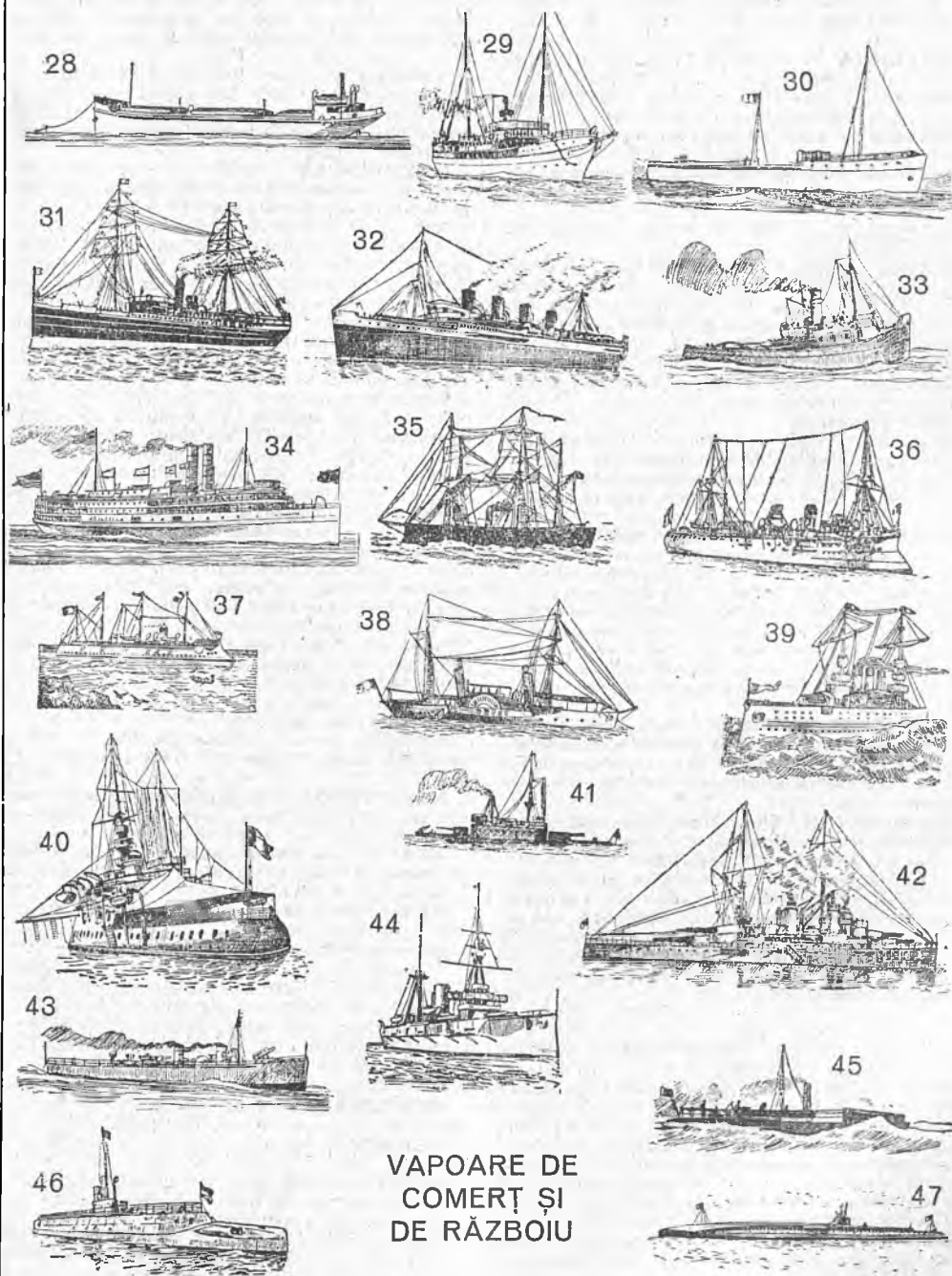
***NAVIGATOR** 1. *sm.* ③ Cel ce face călătorii îndepărtate pe mare.

2. *adj.* Care se îndeletnicește mai ales cu navigația [fr.].

***NAVIGAȚIUNE, NAVIGAȚIE** *sf.* ③ ① Faptul, arta de a naviga, de a pluti cu corabia ④ ③ Călătorie pe mare, pe un lac sau pe un rîu ⑤ ③ ~ aeriană, călătorie cu balonul, cu aeroplanul [fr.].

BĂRCI ȘI
CORĂBII
VECHI ȘI
MODERNE

EXPLICAȚIUNI LA TABELELE XLI, XLII:

1. Luntre română.-2. Galeră română.-3. Corabie de transport română.-4. Corabie de războiu română.-5. Luntre.-6. Caic.-7. Cin.-8. Gondolă.-9. Pirogă.-10. Yolă.-11. Șalupă.-12. Galeră.-13. Caravelă.-14. Joncă chineză.-15. Galion.-16. Barcă cu pinze.-17. Barcă.-18. Tartană.-19. Bric.-20. Brigantină.-21. Balenieră.-22. Corvetă.-23. Felucă.-24. Cuter.-25. Goeletă.-26. Corabie cu trei catarte.-27. Fregată.-28. Slep de mare.-29. Yacht.-30. Yacht cu motor.-31. Ca gobot.-32. Transatlantic.-33. Remorcher.-34. Vapor fluvial.-35. Fregată.-36. Crucia-tor.-37. Canonieră.-38. Avizo.-39. Cuirasat.-40. Aparător de coaste.-41. Monitor.-42. Dreadnought.-43. Torpi-
lor.-44. Cruciaștor cu rasat.-45. Vedetă.-46. Submersibil.-47. Submarin.

NĂVIRLIU *sf. pl.* Năbădăi: femele are ~ grozave: într'una sare și joacă tonforului, că trebuie s'o lege (CAR.).

NĂVIRLIQS *adj.* Năbădăios, cu năviriile (R.-COD.).

○ **NĂVLIG** (Ā) *sm. Olten.* Prostănac; bădăran; necioplit (CIAUS.) (PSC.).

NAVLU (pl.-luri) *sn.* ≈ Chiria, plata pentru transportul mărfurilor cu corăbiile [ngr.].

NĂVOĐ (pl.-voade) *sm.* Plasă foarte mare cu care se pescuește în bălți și în ape liniștite: grupe de țărani, grămădiți în câteva lunturi, trag prin apă năvoadele lor (DOBOS.); își întind năvoadele la soare (VLAM.) [vsl. ne v o d ū].

NĂVODAR *sm.* Pescar care pescuește cu năvodul.

○ **NĂVOLOACĂ, NĂVALOACĂ** (pl.-oace) *sf. Mold.* A semăna în ~, a semăna (grul, secara, etc.) prin porumbul uscat, fără arătură, săpind numai pământul cu sapă: Om sămăna și năvaloace A da Domnul și s'a face (PAMF.) [rut. n a v o l o k o m (s i j a t y)].

† **NĂVRAP** *sm.* Năvălitor, prădător [vsl.].

† **NĂVRĂPI** (-ăpesc) *vb. intr.* A năvăli, a se năpusti, a năpădi (STAM.) [vsl.].

NAZ ≈ NAZURI.

* **NAZAL** 1. *adj.* ○ Ce ține de nas: tosele ~e. ② Se zice despre sunetele modificate sau pronunțate prin nas: vocală ~ă; consonantă ~ă.

2. **NAZALĂ** (pl.-le) *sf.* Vocală sau consonantă nazală [tr.].

† **NAZAR** *sbst.* Hatir, favoare: ministrul mă are la ~ și... m'a chemat azi la cabinetul său (ALECS.) [tc.].

NĂZĂRI (-zar, -ăresc) 1. *vb. tr.* A zări.

2. *vb. refl.* și *intr.* A-i se părea că vede ceva, a-și închipui ceva din senin: în fle-care tuță i se năzărea ofte un hoț la pîndă (ON.); așa zular nlei o'am auzit să fi fost vr'odată: i se năzăre ca la call cei cu nărav (ALECS.); i se năzărește că vede în pragul din față două umbre albe (CAR.); din nimic îi năzărea și o bătea hain (BR.-VN.) [vsl. n a z - r é t i].

NĂZBUTIE, NĂZBŪTIE *sf. F. Mold. Bucov. Poznă.* bazaconie, parascovenie: ai cetit hirtia, cucoane Gălușcă p ce năzbutil mai cuprinde P (ALECS.); mai boscorodea și făcea apoi la semne și la năzbutil (GRIG.); stăi, mă, nu te-apura de năzbutil! (CRG.).

NĂZDRĂVAN, Olten. Trans. Băn. NAZDRĂVAN, NEZDRĂVAN *adj.* ○ Inzestrat cu puteri supraomenești, cu daruri supranaturale (*verb.* de personagiile sau de animalele din basme): caful, ca năzdrăvan ce era el, îi spuse cum să apuce lucrurile ca să meargă la izbindă (USP.); Mindra-lumii... era nezdărvăna, cum era și Făt-Frumos (RET.); oare călășul... era nezdărvăna (VICR.) ② Magic: fermecat ③ F Poznă, care spune sau se ține de năzdrăvăniile: și eu îl văd pe acest bătrîn cumințe și năzdrăvan la vorbă (VLAM.) [ne + z d r a v ā n, cu alte cuvinte „care nu e cu mintea zdrăvăna, care nu e în toată firea”].

NĂZDRĂVĂNIE, ○ NEZDRĂVĂNIE *sf.* ○ Pute-rea, darul, fapta celui năzdrăvan: niciodată nu te-am întrebat unde ți-ai tu puterea, de faci atîtea năzdrăvăni (RET.) ② Lucru, fapt de necrezut, ciudat, extraordinar: cu ce drag urmăream toate năzdrăvăniile din povești (ON.) ③ Poznă; bazaconie, parascovenie: Neghină... se pierdu din ochii tuturor, numai ca să se ție de năzdrăvăniile (OLVR.); ai umplea o bibliotecă cu cîte năzdrăvăniile se publică într-o săptămînă (VLAM.).

† **NAZIR, NAZIR** *sm.* ○ Comandantul unei cetăți turcești de lângă Dunăre ① Supraveghetor: Spre pîndă trebuie să ții! Că lupul s'au cerut la leu nazir pe oi (DON.) [tc. n a z y r].

NĂZUI (-uesc) *vb. tr. și intr.* ○ † A recurge, a apela la ajutorul, la protecția cuiva, a căuta scăpare pe lângă cineva: dac'ar fi pretutindene tot asemenea judecători... cel ce n'au deprelate n'ar mai ~ în veci... la judecată (CRG.) ② † A-și îndrepta pașii undeva, a căuta să ajungă undeva: de toți ai săi părăsit și... rînit fiind... au năzuit la o casă aproape (CANT.); pe călătorul strein ce năzuște la casa ta, nu-l gonii și depărta (PANIN) ③ A fi stăpînit de gîndul, de dorul de a dobîndi ceva, de a ajunge la ceva, a tinde, a aspira: ea aținea asupra-mi o privire așa de magnetică, încît toate simțurile mele năzuleau spre dînsa (GN.) [comp. vsl. nazyvati].

NĂZUINȚĂ (pl.-țe), **NĂZUIRE** *sf.* Gîndul, do-

rința de a dobîndi ceva, de a ajunge la ceva, aspirațiune: își cîștigă pîinea zînică, făcînd parte dintr-o tabără sau dintr'alta, după cum îi povățuiesc... năzuințele viitorului (BR.-VN.); trebuie să renunț cu totul la așa falnice năzuiri (NEGR.) [n a z u i].

NAZURI *sf. pl.* ○ Pretenții ② A face ~, a face mofturi, a se codi de a accepta o propunere, un dar, a refuza în mod afectat, prefăcut, răsfațat: a cerut-o Hagiului, iar acesta, țără ~ multe, i-a dat-o (CAR.) [tc. n a z i].

NĂZUROȘ *adj.* Care face n a z u r i, mofturos; pretențios: mie mi-ar fi vîla să stric logodna cu năzuroasa aia de fată cu care sînt în vorbă (USP.).

NE 1. *pref.* care se unește cu un substantiv, cu un adjectiv, cu un pronume, cu un verb, sau cu altă parte de cuvînt, spre a le da o valoare negativă: ① Dinaintea unui substantiv: n e liniște, n e dreptate, n e vinovăție, n e prieten, n e om, etc. — ② Dinaintea unui adjectiv: n e bun, n e curat, n e drept, n e plăcut, n e sănătos, n e vrednic. — ③ Dinaintea pronumelui altui, alta, în locuțiunile ca n e altui, ca n e alta, cum nu mai este, cum n'a mai fost altui, alta. — ④ Dinaintea unui verb: a) dînd naștere unui verb nou, cu înțeles negativ: a n e cinști, a n e liniști, a n e mulțumi, a n e noroi, a n e socoti; — b) dinaintea unui participiu trecut, întrebîndu-l ca adjectiv: n e copt, n e cunoscut, n e hotărît, n e isprăvit, n e supus, etc.; — c) dinaintea unui *part. trec.* la forma *f. pl.* și precedat de *prep. pe*, dînd naștere unei locuțiuni adverbiale: pe n e așteptate, pe n e gîndite, pe n e mincate, pe n e răsîlitate, pe n e simțite, pe n e știute, pe n e văzute; — d) dinaintea unui *part. prez.*: n e auzind, n e avînd, n e fiind, n e vîzînd; — e) dinaintea unui *adj. verb.*: n e ascultător, n e păsător, n e răbdător. — ⑤ Dinaintea ori-cărei alte părți de cuvînt, în anumite locuțiuni: ca n e altă dată, cum n e pum, un lucru n e la locul lui o îngheta (BR.-VN.). — ⑥ Se separă de forma verbală cu care e unit, în cazul cînd se inter pune *adv. mai*: n e mai avînd, n e mai știînd, n e mai auzit, n e mai văzut [vsl. n e].

NE 2. *pron. pers. enclitic și proclitic* ① *dat.* și *ac. pl.* de la EU ② NI [† NA < lat. n o b i s și n o s].

NEA 1. **NEAUA** *sf.* ③ Zăpadă: alb ca neaua; lepu-rele, pînă nu-l prinde cineva... paște seara prin desime-sau prin neaui (MCH.) [lat. n i v e m].

NEA 2. *sm. abreviat din NENE* (A): ~ Ioan; ~ Stan; să vorbească și ~ Ion, că și el e om; ce fel de vorbă fu aia a cucoanei, mă ~ asta! (USP.).

NEA 3. *interj.* Strigăt cu care se chiamă la sine caii, vitele, etc.

Dintre compusele cu **NE**-, se vor menționa la locul lor, în ordinea alfabetică, mai ales acelea care prezintă o semnificare deosebită; celelalte, care au numai înțelesul negativ al cuvîntului simplu, au fost trecute cu însemnarea ③ la cuvîntul respectiv.

NEADEVĂR (pl.-ăruri) *sn.* Spusă care nu corespunde adevărului, minciună.

NEADEVĂRAT *adj.* Care nu e adevărat; mincinos; fals.

NEADORMIRE *sf.* Veghere continuă: îi stră-julau cu ~ în vreme de război (USP.); priveghia cu ~ asu-pra neisptitilor ei tinereti (GN.).

NEADORMIT *adj.* ① Care nu doarme, care nu stă adormit: nu cumva să adoarmă, că le vede ochii cel ~ (CRG.) ② Neobosit, fără preget, pururea activ.

NEAGĂ *npr. f.* ① Bărbat încăpățînat, femeie îndrăgînă: Sui, ~, în teleagă! ② după ce e neagră, o mai chiamă și ~, se zice despre o femeie urîtă, rea și încăpățînată ③ **NEAGĂ-REA, Olten.** (CIAUS.) **NAGARA** (pl.-arale) *sf.* Om îndrăcil, rău; cobe, piață rea; belea; lucru sau persoană de care nu te poți scăpa: scăpăra de neaga-rea de subprefect (USP.); el ne-a scăpat de neaga-rea aia de zmeoacă (USP.); a fugi ca de neaga-rea (ZIN.) ④ ești ~-rea, bade Lungule (O.-ZAMF.).

NEAJUNS 1. *adj.* Care nu e ajuns.

2. (pl.-suri) *sn.* ① Lipsă: legea asta rurală... are mari ~uri, deși a dat un mare avînt agriculturii noastre

(1.-GH.) ¶ ③ Nevoite, supărare, neplăcere: ce-i pasă copilului, oind mama și tata se gîndesc la ~urile vieții? (CRG.); ea le cădea moșile și le făcea fel de fel de ~uri (ASP.).

NEAM (pl.-muri) *sn.* ① Generație: poporul ține rudenția de sînge pînă la al treilea ~ (MAR.); ~ de ~ (ul meu, tău, el, etc.), din generație în generație, toți sau nimeni din ai mei din trecut pînă astăzi: ai voștri sînt fie de vechi și ~ de ~ul vostru să-i stăpînească în pace (VLAM.); dropii de baștină cari ~ de ~ul lor au rădăcit prin Bărăgan (ODOS.); ~ de ~ul meu n'a mincat așa bucate (CRG.); ~ de ~ n'a cumpărat lăutru de tîrg (JIP.) ¶ ② Familie: murelora era foarte isteată și din ~ bun (RET.); bănuî că ajutoarea de ochelareasă nu poate să fie de ~ prost (ISP.); e de ~ mare, dar crescut în sîrăcie (ZNN.); dacă mirele și mireasa erau ~ de boier (1.-GH.) ¶ ③ Familie bună, nobilă, aristocrație: are casă frumoasă, nevastă de ~ (VLAM.); în sfîrșit m'as însura, pentru ca să intru în ~uri (ALECS.) ¶ ④ Rasă, popor: ~ul românesc ¶ ⑤ Gen. specie: ~ul orenesc; ~ul păsăresc; Ale păsărilor ~uri Cîrpeș pitite ~ ramuri (EMIN.) ¶ ⑥ Solu, fel: Alege alt ~ de pește și-l pune la cîntar (PANN); un gard viu... format de... mărșăcini de tot ~ul (1.-GH.) ¶ ⑦ Rudă, rudenie: e ~ cu mine; ~ de pe Adam ~ ADAM; cu ~urile să mî-ninzi, să bei, daraveri să n'ai cu ei (ZNN.) ¶ ⑧ Nimic: nu zise, nu găsi ~; (de) ~ sau nici de ~, de loc, de fel, cituși de puțin: mă hotărîsem să nu dorm ~ (LUNG.); nu l-am văzut ~ (VICC.); fără ~ de..., fără nici un: am o bute vîrultă, fără ~ de doagă (COR.), ghicitoare despre „ou” [ung. n e m].

NEAMT 1. *sm.* ① German, Austriac: mă mir ce gust poți găsi sî pufulești din gură ca un ~? (ALECS.); F: a merge, a umbla drept ca ~, a umbla pe două cărări; a fura luleana ~ului ~ LULEA; de cînd Nemții cu coadă ~ COADĂ ¶ ② Străin (din apus): Românul, oînd vede pe cîte cineva din neamurile apusene... îi zice ~ (ISP.).

2. **NEMTOAICĂ** (pl.-ce) *sf.* ① Germană, Austriacă ¶ ② Dădacă (cele mai multe erau în trecut Germane sau Austriace) ¶ ③ *pl. Trans.* ~ = CONDURUL DOAMNEI [vsl. n e m i c i].

NEANT (pl.-turi) *sn.* ① Ceea ce n'are existență, neființă: se vede pe fie-care zi adîncindu-se într'un ~, care-i seacă facultățile (ALECS.); această înfrîngă lume materială s'a cufundat în ~ (S.-ALD.) ¶ ② Puțina valoare a unui lucru; nimicnicie: ~ul mîrșirilor ¶ ③ Nimic: sub el, prăpăstie; deasupra, ~ (O.-ZAMP.) [fr.].

NEAOS *adj.* Curat, neamstecat, de baștină, pămîntean: puse să se gătească un ospăt înfricoșat, la care potți numai bolerime ~e (ISP.); sî împănăm așa dară orașele noastre înstreinate cu Rumăni ~i (JIP.).

NEAPĂRAT 1. *adj.* ① Lipsit de apărare, care nu e a părăt ¶ ② De care nu te poți lipsi, indispensabil: am trebuință ~ă de acest lucru; e de ~ă nevoie să vii.

2. *adv.* În mod neapărat, negreșit, fără doar și poate: trebuie ~ să plec acum; pedeapsa cea de moarte lasă oare folositoare și ~ trebuincioasă? (GAST.).

3. **NEARA** (pl.-rale) *sf.* r. Supliment de lege: nearea împăratului chir Leu înțeleptul (PRV.-MB.) [gr. veapă].

NEASEMĂNAT *adj.* și *adv.* Fără asemănare; fără seamă, incomparabil: săpăturile ce se fac descopăr... răzlețe amintiri dintr'o lume de neasemănăți viteji (VLAM.) [a s e m ă n ă t].

NEASTÎMPĂR *sbst.* Neliniste, lipsă de a s t î n p ă r, agitațiune: începe a se învîrți prin casă cu ~ (CRG.); un groznic ~ îi frămînta creierii (GN.); rămase într'un ~ ce-l chinula mai cumpit decît moartea (ISP.).

NEASTÎMPĂR *adj.* Care n'are astîmpăr, neliniștit, agitat, sburdalnic: copiii din firea lor, sînt sglobii, neastîmpărați, înclinați spre jucării (RET.) [a s t î m p ă r ă t].

NEASTEPTAT *adj.* La care nu se aștepta cineva; pe ~e, loc. *adv.* fără veste, deodată.

NEATÎNARE *sf.* Independență.

NEATÎRNAT *adj.* Independent.

NEAUA = NEA.

NEAUZIT *adj.* Cum nu s'a mai auzit, ne mai auzi, nepomenit.

NEAVENIT *adj.* r. Fără valoare: nul și ~ [d r ă n . n o n a v e n u t].

NEAVERE *sf.* Lipsă de a vere, sărăcie.

NEAȚUT *adj.* Care nu e a v ă t, sărac.

NEEACĂFE *sf.* ~ de seamă, lipsă de băgare

de seamă, neluare aminte, neatențiune; din ~ de seamă, din lipsă de atențiune.

NEBĂTUȚ *adj.* ① Care nu e bătut; ② femeia ~ă e ca moara neferecată ¶ ③ Neumbat: pe cărări ~e.

NEBEDERNITĂ = BEDERNITĂ.

NEBULOȘ 1. *adj.* ① Intunecat de nori sau de ceață, neguros, înnegrat ¶ ② Amenințător: orizontul e ~, sîntem amenințați de întimplări fusteste ¶ ③ Neînțeles; confuz: o povestire nebuloasă; redînd viață hotărîtă formelor nebuloase din preajmă-1 (CAR.).

2. **NEBULOASĂ** (pl.-se) *sf.* ☆ Nume dat unor îngrămădiri de stele foarte îndepărtate care apar ca niște nori mici alburii (3324): nebuloasa Orionului se poate vedea cu ochii liberi [fr.].

NEBULOZITATE *sf.* ① Aparența unui nor, unei neguri, unei îngrămădiri de a-buri: ~a stelelor ¶ ② Obscuritate, întunecime: ~a discursurilor sale [fr.].

NEBUN 1. *adj.* ① Care nu e bun: la Elenii acela, zeii cel buni ca și cel ~i, cei răi ca și cei nerăi, toți fierbeau într-o oală (ISP.) ¶ ② Care nu e cu mintea întreagă, care și-a pierdut mintea, smintit; ③ nu e ~ cine mîncă șapte pîini, cî e ~ cine le dă; ④ nu e ~ cel ce ia, oî e ~ cel ce dă; e ~ de legat; a fi ~ după cineva, după ceva, a iubi ca un nebun, a fi foarte îndrăgostit, a-i plăcea la nebunie: eram ~ după o vară a mea (OLVR.); erau ~ după joc (ISP.); a fi ~ de bucurie, a avea o bucurie nemărginită, a nu ști ce să mai facă de bucurie: mă repezii să-l înfrîm, ~ de bucurie (VLAM.) ¶ ⑤ Contrar rațiunii: o speranță ~ă ¶ ⑥ Din cale afară, excesiv, foarte mare: era de o veselie ~ă; (l-a apucat) un ris ~, un ris pe care nu-l putea opri nimeni; o lume ~ă, o mulțime foarte mare: o lume ~ă foia în toate părțile (GN.); a avut un succes ~.

2. *sm.*, **NEBUNĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Om nebun, femeie nebună: îmbucă cu așa poftă, de pare că se bat doi ~i la gura lor (JIP.); ② un ~ întreabă și zece înțelepți nu pot răspunde *sau* un ~ aruncă o piatră în cîine și zece înțelepți n'o pot scoate; ③ cine-și pune mintea cu ~ul e mai nebun; ④ înțelept (sau prostul) făgăduiește și ~ul trage nădejde; ⑤ ~ul făgăduiește și prostul trage nădejde; ⑥ cîinele îmbrățișează de drum și ~ul de grîie altora; ⑦ ~ul nu rîde de ce vede, ci de ce-și aduce aminte; ⑧ nu cerca vadul cu ~ul; bogat e Dumnezeu de ~i muți nebuni mai sînt pe lumea asta! ⑨ schimbarea Domnilor, bucuria ~ilor ¶ ⑩ Săptămîna ~ilor, săptămîna dinaintea postului Paștilor, săptămîna albă (MAR.) ¶ ⑪ **LARBA** ~ILOR = SPINZ ¶ ⑫ Bufonul, caraghiosul unui rege ¶ ⑬ Una din piesele jocului de șah (3325) [n e + b u n, adică „care nu e bun de nimic, care nu e cu mintea bună, întreagă”].

NEBUNARITĂ (pl.-te) *sf.* ~ = MĂSELAR².

NEBUNĂȚIC, **NEBUNATEC** *adj.* Sburdalnic, sglobiu: joc ~, copilăresc, la care soarele... se uita zîmbind (GN.); zile întregi putea medita asupra unui cuvînt leșit din nebunataca sa gură (EMIN.) [n e b u n].

NEBUNEALĂ (pl.-eli) *sf.* ① Faptul de a n e b u n i ¶ ② Nebunie: pe mulți îi băgase în nebuneli cu ochiul el azer (MEREA) ¶ ③ Toană, caprit, idee de om smintit: îi vine așa o ~ sergentului să spuie că el e stăpînul averii (CAR.).

NEBUNESC *adj.* Ca de nebun: gîndul de a mă întoarce... mi se părea atît de ~ încît îi îndepărtai cu groază și mă așina de altul și mai ~ (O.-ZAMP.).

NEBUNEȘTE *adv.* ① Ca un nebun, ca un smintit ¶ ② Din cale afară: cheltuește ~.

NEBUNI = INNEBUNI.

NEBUNIE *sf.* ① Starea unei persoane care și-a pierdut mintea, al cărei creier e vătămat ¶ ② A

Fig. 3324.
Nebuloasă.

Fig. 3325.
Nebun.

~ubi la ~, a fi foarte îndrăgostit; a-l plăcea la ~, a-i plăcea din cale afară, foarte mult ¶ ① Vesele sgomotoasă în care se fac sau se spun tot felul de lucruri hazlii ¶ ② Faptă nebulă, smintită, extravagantă ¶ ③ Idee ciudată, absurdă ¶ ④ Purtare ușurată, nesocotită, abateri în purtare: nebulă tinereții ¶ ⑤ Sburdălnicie, joc sgomotos al copiilor: Smărăndița... întrecuă mai pe toți bălești și din carte, dar și din nebulii (CRG.) [nebul].

† NECA = INNECA.

NECĂIRI, † NECĂIRI = NICĂIRI.

NECĂJI, ○ NACĂJI (-ăjeș) vb. tr. și refl. A (se) supăra foarte mult, a(-și) face necaz, supărări: dacă vr'un cuget de gelozie mă necăjește (NEGR.) [bg. n a k a ă a].

NECĂJICIOȘ adj. Supărător, supărăcios, care (se) necăjește: amorul e... plin de foc, dar ~ (NEGR.); o femeie uscată și înaltă, înfipită la vorbă, încăpăținată și necăjioasă (OLVR.).

NECĂJIT adj. p. NECĂJI. Supărat, plin de necazuri, chinuit: ~a lui viață Se ține 'ntr'un fir de stă (PANN).

NECĂLCAT adj. ① Care nu e călcat: ruie ~e ¶ ② Neumblat, pe unde nu s'a călcat: drumuri, locuri ~e.

NECĂPĂTUIT adj. Care nu s'a căpătuț.

○ NECĂRI = NICĂRI.

NECĂRTUR adj. și sm. Care nu e cărturar, care nu știe (multă) carte, neînvațat: cine o să stea să asculte la gura unui unchiș ~? (ISP.); tata a fost gospodă cinstit, dar ~ ca d-ta (RET.).

NECAZ, ○ NACAZ (pl.-azuri) sm. ① Supărare mare: ~urile sînt pentru oameni și oamenii pentru ~uri (ZNN.); ței potoli ~ul, sărutînd-o pe obrazii ei bălai (OLVR.); zmeul... se turbură de ~ și nu mai vedea înaintea ochilor (ISP.); tînăra nevastă, vîzîndu-și bărbăteful, mai uită din cele năcazuri (CRG.) ¶ ② Supărare împotriva cuiva, părere de rău pricinuită de cineva sau de ceva împotriva dorinței, așteptărilor cuiva, ciudă; mi-e ~, mi-e ciudă, îmi pare foarte rău; a avea ~ pe cineva; a face în ~ul cuiva, a-l face în ciudă, a face ceva dinadins, ca să-l supere [bg. n a k a z ū].

*NECESAR 1. adj. ① Trebuincios, de care e absolută nevoie ¶ ② Ceea ce nu poate să nu fie.

2. (pl.-re) sm. ① Lucru de neapărată trebuință pentru a-și susține traiul: a-i lipsi ~ul ¶ ② Cutie, lădiță cu obiecte trebuincioase la cusut, la brodat, la facerea toaletei în călătorie, etc. [fr.].

*NECESITA (-itez) vb. tr. ① A nevoi, a sili ¶ ② A cere neapărat, a face de neapărată trebuință [fr.].

*NECESITATE sf. ① Neapărată trebuință, nevoie absolută; lucru neapărat trebuincios ¶ ② Nevoie urgentă de bani ¶ ③ Lipsa celor de neapărată trebuință traiului [fr.].

NECHEZ (pl.-ezuri) sm. Strigătul calului: atunci auzi un ~ care-mi străbătu urechile (GN.); să auzi... ~uri de cal ce vin de la păscut (ALECS.) [necheza].

NECHEZA, † NECHIEZA, și NI(N)CHEZA (-ez) vb. intr. A striga (vorb. de cai): calul e alb necheza de clocoțea pădurea (GN.); calul unde n'a nechezat odată, oit s'au răsunat toate pădurile (SB.); caii voinici... ninchează, mîroșîndu-și din depărtare grădările (OLVR.).

NECHEZARE, și NI(N)CHEZARE sf., NECHEZAT sbst., NECHEZĂTURĂ (pl.-ri) sf. ① Faptul de a necheza: mugetul s'amesteca în ninchezarea calilor (OLVR.); clocoțea... vîzduhul de mugete, nechezături și de țipetele unui al patrulea solu de dobitoace (CRG.) ¶ ② Nechez.

NECHIBZUIT adj. Care nu e chibzuit în cele ce face sau vorbește, care face toate fără a chibzui bine, fără a judeca matur: omul ~ astăzi își vorbește nebușește și mîine îi pare rău și se căștie (PANN); era lenes, nechibzuit la minte și ~ la trebi (CRG.).

○ NECHIMULUIT adj. și adv. Mold. Grozav, strașnic, din cale afară; eu ~a, pe nemăsurate, foarte mult (șez.).

○ NECHITIT adj. Mold. Nesocotit: era lenes, ~ la minte și nechibzuit la trebi (CRG.) [chitit].

NECINSTE sf. Lipsă de cinste, desonore, neonestitate; rușine: necinșterul să se pedepsească după mărimea necinștei (LEG.-CAR.).

NECINȘTI (-tesc) 1. vb. tr. ① A nu arăta, a nu

da cîntea cuvenită ¶ ② A lipsi de cinste, a face de rușine, a desonora: cine să fie acel neamnit carele mi-a necinștit perii cei albi ai bătrînelor mele! (ISP.); cînd bate cineva, mai mult necinște decît cînd ocărășe (LEG.-CAR.); cum al făcut, tîlharule, să necinștești fata (BR.-VN.).

2. vb. refl. A-și pierde cîntea, a se desonora; a se face de rușine: al tu vrei să mă necinștesc, să învîț buchile tale! (NEGR.) [cînști].

NECINȘTIT adj. p. NECINȘTI. Care nu e cînștit, care e lipsit de cinste, neonest.

NECINȘTITOR adj. verb. și sm. NECINȘTI. Care necinștește: ~ii necinștesc sau cu cuvîntul sau cu fapta (LEG.-CAR.).

NECIOPLIT adj. ① Care nu e cioplit, nedat la rîndea ¶ ② Grosolan, bătăran, din topor: cine se uită la un ~ ca mine, dragii moșului? (ISP.); nu băgați de samă, bolierii, că-i un biet cioban ~ (ALECS.).

NECLINTIRE sf. Nemișcare, imobilitate: Totul e în ~, fără viață, fără glas (ALECS.); doar glasul apelor sbuciumate răsună ca un bocet în tăcerea și ~a ațtor rîmii (VLAH.) [clintire].

NECLINTIT adj. ① Care nu se clinteste din loc, nemișcat: întipse sabia în pămînt, se propti într'însa și rămase ~ (ISP.); timp de mai bine de un ceas am stat ~ (BR.-VN.) ¶ ② Neschimbat, statornic, nestrămutat.

*NECONDITIONAT adj. Care nu e supus la nici o condiție; fără nici o condiție [c o n d i ț i o n a t].

NECONTENT 1. adj. Necurmat, neîntrerupt, fără întrerupere.

2. adv. Neîncetat, într'una, mereu [c o n t e n i].

*NEC PLUS ULTRA loc. adv. lat. Limita peste care nu se poate trece, neîntrecut.

NECREZUT adj. Care nu e crezut; de ~, ce nu se poate crede.

*NECROLOG (pl.-oage) sm. ① Pomelnic, registru (într'o biserică, într'o mănăstire) în care sînt înscrise numele celor morți ¶ ② Scriere, notiță consacrată amintirii oamenilor de seamă morți de curînd [fr.].

*NECROLOGIC adj. Privitor la necrologie [fr.].

*NECROLOGIE sf. Biografie scurtă a unei persoane care a murit de curînd [fr.].

*NECROMANT sm. Cel ce pretinde că evocă spiritele morților spre a le pune întrebări [fr.].

*NECROMANȚIE sf. Pretinsă artă de a evoca spiritele morților spre a le pune întrebări cu privire la viitor sau la lucruri ascunse: păcat că știința necromanției și aceea a astrologiei s'au pierdut (EMIN.) [fr.].

*NECROPOLĂ (pl.-le) sf. ① Cimitir din timpurile antice; se întrebunțează mai ales vorbind de bolțile subterane în care se aflau mormintele vechilor Egipteni ¶ ② Pr. ext. mla Mare cimitir modern [fr.].

*NECTAR sbst. ① Băutură a zeilor din mitologie: zeii... mînceau ei amvrosie și beau la ~, acolo în Olimp, și se deslătau oit le cerea înima (ISP.) ¶ ② Ori-ce băutură delicioasă [lat.].

NECUM adv. ① Nici chiar, nici măcar: nu mai poate nice în viață, ~ după moarte să o plasec la judecătoria (PRV.-MB.) ¶ ② Cu atît mai puțin: nu mai țin minte de cînd n'am mai văzut nici urmă de dobitoac, p'aoi, ~ de om (ISP.); s'armanu nu era în stare să ducă nici o lodvă bună, ~ un copaciu întreg (SB.) [n e i + c u m].

NECUNOSCUT 1. adj. ① Care nu e cunoscut ¶ ② Care nu s'a simțit încă: senzațiuni ~e ¶ ③ Cantitate ~ă, aceea care se caută la rezolvarea unei probleme de matematici.

2. sm. Persoană pe care n'o cunoaște cineva.

3. sbst. Ceea ce nu se cunoaște, ce nu se știe: a merge de la cunoscut la ~; farneul ~ului, tulburătoare, atragere a păcatului... au amestit-o (VLAH.).

4. NECUNOSCUTĂ (pl.-te) sf. ① Femeie pe care n'o cunoaște cineva ¶ ② Cantitatea necunoscută dintr'o problemă.

NECURAT 1. adj. ① Care nu e curat, murdar ¶ ② Nefiresc: lucru ~ ¶ ③ Spurcat: duh ~ ¶ ④ Joia ~ă ~ JOI ②.

2. NECURATUL sm. ① Una din numeroasele denumiri ale diavolului.

NECURĂȚENIE sf. ① Lipsă de curăț

n ie; murdărie, spurcăciune ¶ @ pl. Murdării, gu-
noaie: necurățiile luate de apă curgeau prin gratii de
fier în canalul colector (U.-GH.); Arabii... aruncă aici necu-
rățiile colășii, împingi de ura fanatismului ignorant (SCU.).

NECURMAT 1. *adj.* Neîntrerupt, care se ține
lanț: fericirea este ~ a mulțumire, deplină, a înțeleptului
(U.P.); bărbății și vestele petreceau... în sunetul ~ al lău-
tarilor (U.P.).

2. *adv.* Neîncetat, neconștient, într'una, mereu: el
nu se uita nici într-o parte, ci ședea acolo și tot oțeta ~ (SLV.).

NECUVINȚĂ (pl.-te) *sf.* ○ Lipsă de bună
cuvîință ¶ @ Vorbă sau faptă necuviincioasă,
împotriva bunei cuvîințe; nepolitete, mojie: aceste
sărbători agomotoase, în care se petreceau fel de fel de necu-
vințe, se numeau Saturnale (U.P.).

○ **NEDEIE** *sf.* ○ † *Mold.* Iarmaroc, bilciu: mai
mare sudală să chiamă, cînd va sudui neștine prin altul...
unde vor fi mulți oameni strîși, cumu-1 n: mijlocul tîrgului
sau la vre-o ~ (PRV.-LP.) ¶ @ *Băn. Trans.* Petrecere fă-
cută de obicei în ziua hramului bisericii: cu fete
din alte sate fac ei cușoștină mai lesne... pe la hramuri,
rugi sau nedeie (MAR.) ¶ @ *Olten.* Horă ce se face într-o
localitate la o anumită zi de sărbătoare [vsl.
nedelja, „Duminecă; săptămînă”].

* **NEDEMN** *adj.* ○ Care nu e demn, care nu
merită, nevrednic ¶ @ De neiertat, care merită
a fi dojenit, de disprețuit, mișese: purtare ~ a.

○ **NEDER** *adj.* și *sm.* *Olten. Trans.* Om mare și
prost; ținut: rămi lămnat cu ochii ~ la ~ (UUNG.);
boleri hotărîtă să-l cunune pe ~ cu altă mireasă (R.-COD.);
tot așa era, cam ~, cam nea ntr-o parte (BR.-VN.).

NEDESLIPIT *adj.* Care nu se deslipește, nu
se desparte niciodată, nedespărțit: amicul intim și ~
al banului Pană Filipescu (U.-GH.).

NEDESPĂRȚIT *adj.* ○ Care nu se desparte
niciodată, inseparabil: izbuti a-și face o sabie și un buz-
dușan cari să-i fie tovarăși nedespărțiți (U.P.) ¶ @ Strîns
unît prin sentiment, nedeslipit: prieteni nedespărțiți
[despărțit].

NEDOMIRIRE... = **NEDUMIRIRE...**
NEDREPT 1. *adj.* și *sm.* Care nu e drept:
o judecată nedreaptă; ~ul se tace de toți.

2. *sbt.* Ceea ce nu e drept; pe ~, cu ~, *loc. adv.*
în mod nedrept, fără a avea dreptate: împăratul
crezu că pe ~ ar fi să omore pe acel oameni (U.P.).

NEDREPTATE *sf.* ○ Lipsă de dreptate ¶
@ Faptă nedreaptă.

NEDREPTĂȚI (-ăse) *vb. tr.* A face cuiva o
nedreptate (în folosul său propriu sau al al-
tuia): atunci țărani li apuseră cum li nedreptățește pără-
labul, cum li asuprește și iupuste (U.P.).

NEDUMIRIRE, NEDOMIRIRE, NEDOMIRIRE *sf.*
Stare de nesigurantă, de șovărire; neînțelegere, ne-
pricepere: nedumerirea dă pericolului năvălînt proporții
uriale (ALECS.); îmi explica nedumiririle ce aveau în geome-
tria descriptivă (U.-GH.) [dumeri].

NEDUMERIT, NEDOMERIT, NEDOMIRIT *adj.* Ca-
re nu se dumereste; nehotărît, șovăitor, ne-
sigur; uluit: chelnerul, curios și nedumerit ca și noi, s'a
uitat după ea pînă ce n'a mai văzut-o (VLAM.).

NEDUMNEZEIRE *sf.* Lipsă de săvîrșită de
respect față de cele sfinte, hulă; nelegiuire: Leon
Isavru, în mare nedumnezăire căzînd, el înțilu au scornit
goană asupra sfintelor icoane (CANT.) [n e-1 + d u m n e-
z e i r e].

NEFĂRTAT *sm.* ○ Una din numeroasele de-
nurniri ale diavolului (întrebuințată mai ales în
legende cosmogonice, de origine dualistă, în care
dracul li numește pe Dumnezeu „fărtate”, iar
Dumnezeu i se adresează diavolului, zicîndu-i „ne-
fărtate”) ¶ @ *Pr. ext.* Neprieten: zmeu!... i-a zis:
bun tîlnîl; fărtate! — Mulțămim dumitale, nefărtate!
(U.P.) [n e-1 + f ă r t ă t].

* **NEFAST** *adj.* ○ Se zicea la Romani despre
zilele în care nu era permis să se judece, să se
ocupe cineva de treburile Statului, și despre zilele
de doliu și de tristețe ¶ @ Astăzi: zi ~ă, aceea în
care s'a întîmplat ceva nenorocit; nenorocos ¶
@ Criminal, funest: război ~ [lat.].

† **NEFER** *sm.* X Simплу soldat (la Turci): nu e un
~ în oștirea noastră care să nu aibă cite un punguio plin
de mămulele (FIL.) [tc.].

NEFERICI (-lesc) *vb. tr.* A nenoroci: literatura
e o adevărată infirmitate care nefericește și degradează pe cel
ce-și dă viața ei (VLAM.) [ferici].

NEFERICIRE *sf.* Lipsă de fericire; ne-
norocire.

NEFERICIT *adj.* Care nu e fericit; nenor-
ocit.

NEFIINȚĂ (pl.-te) *sf.* ○ Lipsă de existență,
neexistență: de pe fața câmburilor se desprindeau palii de
flăcări ce mureau în ~ (D.-ZAMF.) ¶ @ Lipsă [n e-1 + fi-
in ț ă].

* **NEFLĂ** (pl.-le) *sf.* ♣ Carte mică, fără va-
loare (în jocul de cărți), exofilă: găsește regulat ta-
lon două nefle care nu-l trebuie (BR.-VN.) [fr. nefle].

* **NEFRETIC** *adj.* Care ține de rinichi: colici
~e [fr.].

NEFRICĂ *sf.* Lipsă de ferică: ochii lui... plini
de foc dovedeau ura și ~ (NEGR.); din nefrica de Dumnezeu,
se apucă de rele posomorite (U.P.).

* **NEFRITĂ** (pl.-te) *sf.* X Inflamațiunea rinichi-
lor.

NEFT = **NAFT**.
NEFTIU *adj.* De colorarea neftului, verde-in-
chis [tc. nefti].

NEG *sm.* X Mică crescătură rotundă, nedure-
roasă, care se formează pe piele [lat. n e v u s].

NEGA (neg) *vb. tr.* A tăgădui, a zice că un lucru
nu există sau nu e adevărat [lat.].

* **NEGATIV** *adj.* ○ Care arată că un lucru
nu există: propozițiune ~ă; particulă ~ă, prefix ~, prin
care se arată negațiunea ¶ @ Probă, dovadă ~ă, aceea
prin care se deduce posibilitatea unui lucru din
lipsa probelor care ar dovedi că nu există ¶ @ ±
Cantitate ~ă, aceea pe care algebra o înseamnă cu
— (minus), spre deosebire de „cantitatea pozitivă”,
însemnată cu + (plus) ¶ @ A Electricitate ~ă, una
din cele două feluri de electricități care se presu-
pună că există în corpuri (electricitate pozitivă
și electricitate negativă) ¶ @ clișeu ~, clișeu
fotografic în care albul e reprezentat prin negru și
viceversa [fr.].

* **NEGAȚIUNE, NEGATIE** *sf.* ○ Faptul de a nega,
tăgăduire ¶ @ Cuvînt care servește pentru a
nega: n u, n i c i sînt adverbe de ~ [fr.].

○ **NEGEL** *sm. Mold. Băn. Trans.* ○ X = NEG: nasul
lui cel mare... căci avea un ~ tocmat pe vîrf (GH.) ¶ @ X
BURUIANĂ-DE-NEGEI = AIOR² ○.

NEGELARIȚĂ (pl.-te) *sf.* X = ROSTOPĂSCA [n e-
gel].

○ **NEGELOS** *adj.* X Negos [negel].

NEGHINĂ (pl.-ni) *sf.* ○ Plantă cu peri
lungi și mătăsoși, cu flori roșii, purpurii, cu fructul
format dintr-o capsulă cu
semințe negre; crește prin
semănături și, dacă nu se
smulge la timp, semințele
plantelor comunică fainei de
grîu o culoare negricioasă,
un gust neplăcut și proprietăți
toxice (*Agrostemma githago*)
[3326]; @ nu e grîu tărâ
~, printre cei buni, vrednici,
trebuie să se aile și cite unul
rău, nevrednic; în toate lu-
crurile bune trebuie să fie ceva
cu cite un cusur; @ a alege
neghina din grîu ~ ALEGE 1 ○ ¶
@ X - SĂLBATICĂ = OURCUBEU
@ ¶ @ Zizanie, vîrjabă: a semăna ~.

Fig. 3326. Neghină.

* **NEGHINIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Ceva foarte mic (cît
un grăunte de n e g h i n ă): inima ei s'a făcut cît o ~
(SAD.); un cărăbuș... cu ochișorii ca două neghinite (ORL.).

NEGHINOS *adj.* X Plin de neghină:
grîu ~.

NEGHIQB, NEGHIQABĂ *adj.* și *sm.* f. Nerod,
prost: Toți ~ii ce-ți dau mina, socotind că-ți fac onoare
(VLAM.); arendasul, și mai ~, a tras cu revolverul (CAR.);
na! bine ț-a făcut, ~ule, dacă nu-l lași în pace (U.-GH.).

NEGHIQIE *sf.* Nerozie, prostie, dobitoicie,
vorbă sau faptă n e g h i o b ă: se mai căi el o toană
de neghiobia ce făcuse (U.P.); baba a făcut neghiobia să țipe
(CAR.).

NEC-
NEG

NEGINDIT *adj.* ① La care nu se gîndește sau nu s'a gîndit cineva ② **Pe ~** *loc. adv.* Fără de veste, pe neașteptate.

NEGLIGENT *adj.* ① Care nu are grije de nimic, care (se) neglijează ② Nesilitor: un școlar ~ [fr.].

NEGLIGENȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Lipsă de grijă sau de îngrijire; neglijare, negrije ② Nesilință la lucru, la învățătură ③ Greșală ușoară ce se face la scris cînd autorul nu-și îngrijește bine stilul [fr.].

NEGLIJA (*-tez*) *1. vb. tr.* ① A nu îngriji de ajuns, a nu duce destulă grijă, a nu ține seamă de ceva: a-și ~ interesele, treburile ② ~ pe cineva, a nu se duce să-l vadă, să-l viziteze mai des ③ ~ o ocaziune, a scăpa un prilej.

2. vb. refl. ① A nu se îngriji de ajuns, a nu purta destulă grijă de persoana sa, de îmbrăcămîntea sa, etc. ② A nu-și prea vedea de treburile [fr.].

NEGLIJABIL *adj.* Care poate fi lăsat la o parte, de care poate cineva să nu ție seamă: cantitate ~ă [fr.].

NEGOCIA (*-ciez*) *vb. tr.* ① A face negoț ② A trata, a mijloci o afacere cu cineva ③ A sconta efecte de comerț (polițe, etc.), a trafica efecte publice [fr.].

NEGOCIABIL *adj.* ① Care poate fi negociat: poliță ~ă [fr.].

NEGOCIATOR *sm.* ① Cel ce negociază; persoana care mijlocește să se încheie o afacere între particulari, mijlocitor ② Persoana însărcinată de un guvern să trateze o afacere importantă cu un alt guvern [fr.].

NEGOCIAȚIUNE *sf.* ① Faptul de a negocia ② Tratarea, mijlocirea unor afaceri între particulari sau care interesează Statul ③ Afacerea însăși care se tratează ④ Scontarea unor efecte de comerț, traficarea unor efecte publice [fr.].

NEGOS *adj.* ① Plin de negi: Peste tot negoașă și posomorită, Umbra ~ntunecată și tot înnoată (FANN).

NEGOȚ (*pl.-oate*) *sn.* ① Vînzare și cumpărare de mărfuri, comerț, negustorie, trafic ② *Trans.* Mărfă: cea ce va sări asupra vameșilor cîndu-l vor timpina cu ~ul în cale și nu va lăsa să cerce ~ul (PRV.-MB.) [lat. negotium].

NEGRĂIT *adj. și adv.* Nespus: o ~privilegie neașteptată, ~ de mîndră, se înfățișază ochilor (VLAM.) [g r a i].

NEGREALĂ (*pl.-eli*) *sf.* ① Negreată ② Culoare neagră, vîpșea neagră; vâcs: o dulce lumină... se ینگina cu negreală matorilor depărtate (ODOS.) ③ *Mold. Trans.* Cerneală: îndată am găsit calete, condeie nouă, ~ bună, nimic n'am uitat (NEGR.) [n e g r u].

NEGREAȚĂ *sf.* Înșușirea de a fi negru, calitatea a tot ce este negru; culoare neagră [lat. nigritia].

NEGRESĂ = NEGRU².

NEGREȘIT *adv.* Fără a greși, fără greșală; neapărat, fără nici o îndoială, fără doar și poate, în mod sigur.

NEGRI = INNEGRI.

NEGRICIOS *adj.* Cam negru, de o culoare ce se apropie de negru, care bate în negru; oacheș: e un tînar slab, ~, cu ochelari (VLAM.).

NEGRICIUNE *sf.* Înșușirea de a fi negru, negreată.

NEGRIJĂ (*pl.-ii*) *sf.* Lipsă de grijă, de îngrijire, negligență: cum am făcut, cum n'am făcut, destul că din ~ am băgat și pielea ta în loc (RET.).

NEGRILICĂ *sf.* ① Plantă cu flori albe-albăstrii; face niște fructe în formă de capsule, în care se află numeroase semințe negre, aromatice, care se întrebunțează ca condiment; numită și „cernușcă”, „chimion-negru”, „chimion-negru” sau „negrușcă” (*Nigella sativa*).

NEGRÎȘOR *adj. dim. NEGRU.* Cam negru: Ochii tăi cel ~i Umples-mi trupul de flori (OK-BRS.).

NEGRÎU *adj.* Care bate în negru, negricios: apa Tismanei, negrie, fuge în necontenite vîrtejuri albe (URG.).

NEGRU *1. adj.* ① De culoarea cărbunilor: ~ ca cărbunele, ca pana corbului; pată neagră; cerneală neagră; haine negre, a) de culoare neagră; b) cernite, de doliu; păr ~; ochi negri (= ALBASTRU 1 ①); ② Fără să zică: negri și-a ochii fără să rostească nici o

vorbă; = NEAGĂ ①; pline negră, pline de secară sau de grîu amestecat cu alte cereale, vin ~, vin roșu-închis ② ③ Rasa neagră, rasa Negrilor ④ Murdar: cămăși negre; abia acum m'am apucat și eu de zolit că... mi s'au strîns o mulțime de rufe negre (SA.) ⑤ Întunecos: noapte neagră; a i se face ~ înaltea ochilor, a i se face întunecet dinaintea ochilor, a nu mai vedea nimic (de supărare, etc.) ⑥ Nefericit, nenorocos, de jale; amărît, nesuferit: și tot așa și iar așa, pînă i se făcea viața neagră și aici, și apoi iar se întorcea la fadă (CRE.); zile negre; = ALB 1 ① ② Care prevestește sau pricinuște o nenorocire, funest: un presentiment ~ ③ ④ Trist, melancolic: nu vād ce te poate adîncia acum în așa de neagră mîhnire (CAR.) ⑤ Răutăcios: ~ la inimă, la suflet; a avea inimă neagră ⑥ Nelegiuit: Fără nici o grijă de ~i păcat, A stîns zile multe și legea-a călcat (ALECS.) ⑦ ⑧ Bucur. Postul ~, Dumineca lăsatului de brînză. cînd fetele stătute, rămase nemăritate, nu mîncîcă și nu beau absolut nimic pînă tirziu seara, cu speș-ranță că vor ajunge în curînd să se mărite ⑨ ⑩ = ALB 1 ① ② ③ IARBA-NEAGRĂ = IARBĂ ②.

2. subst. ① Culoare neagră; lucru de culoare neagră: se vedea în adevăr ceva ~ la poalele unui zid (S.-ALD.); face albul negru și ~l alb, înfățișază lucrul cu totul altfel de cum este de fapt ② Cît ~l sub unghie, mai nimic, cituși de puțin ③ A vedea, a zăgrăvi toate în ~, a vedea, a zăgrăvi toate sub o înfățișare rea, nefavorabilă, nenorocită ④ Haină cernită, de doliu: a se îmbrăca în ~ sau în negre ⑤ ~ animal, cărbune obținut prin calcinarea într'un vas închis a oaselor, cîrnii, singelui animalelor ⑥ ~ de fum, chinoros.

3. sm. ① Săptămîna negrilor, săptămîna care urmează după aceea a Paștilor, săptămîna mironosițelor [lat. n i g r u m].

NEGRU *2. sm., NEGRESĂ* (*pl.-se*) *sf.* ① Individ (ă)

Fig. 3327. Negri.

din populațiunea Africii, de l culoare neagră, cu părul creț, cu buzele groase (Fig. 3327) [fr.].

NEGRUȘCĂ *sf.* ① Plantă cu flori albe-albăstrii și cu vînișoare verzi pe dinafară; are ca fructe niște capsule cu numeroase semințe negre și sgrăbunțoase; numită și „cernușcă”, „chimion-de-cîmpuri”, etc. (*Nigella arvensis*) (Fig. 3328) ② = NEGRILICĂ [n e g r u].

NEGRUȚ, ① NEGRUȘ (CIAUȘ.)

*adj. dim. NEGRU*¹. Cam negru; oacheș: Tu, bădiș', așa-ai gîndit, Că eu pentru că-s negruț, Mă bucur să-ți fiu draguță (OK-BRS.).

NEGURĂ (*pl.-ri*) *sf.* ① ② Ceată groasă: deodată se ridică o ~ zăua în amiază mare, de nu se vedea om cu om alături fiind (ISP.)

③ ④ Întunecet, întunecime: căta-vom a descoperi, prin negura timpilor preistoriei, pe sălbaticii primitivi ai pămîntului (NLGR.) ⑤ ⑥ Multime nenumărată: cînd astă ~ de Turci va prăda și va pusili țara, pe ce vei domni Măria Ta ? (NEGR.) [lat. n e b ū l a].

NEGURAT *adj.* ① Înnegurat [n e g u r a].

NEGUREALĂ (*pl.-eli*) *sf.* ① Stare neguroasă [n e g u r a].

② NEGRUȚĂȚĂ, NEGURIME *sf.* Olten. Băn. ③

Nor negru, care întunecă cerul; îngrămădire de nori [n e g u r a].

④ NEGRUȚE *sf. Trans.* ⑤ ⑥ dim. NEGURĂ ⑦

⑧ Noruleț: norii mărunți răsfirați pe cer se numesc negurici și, de călduri mari, prevestesc ploie (GRM.).

Fig. 3328. Negrușcă.

○ **NEGURITĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* ① *dim.* **NEGURĂ**: Foate verde din costişă, ridică-te ~ (NK-BRS.).

NEGURŌS *adj.* ① ② Plin de negură, ceţos: în tăcerea dimineţii umede şi neguroase, se aud bine horoşelei (CAR.) ③ ④ Intunecat, întunecos: bătrnul a-vea un trecut destul de ~ (SAD.) [lat. nēbŭlosus].

NEGUSTŌR, † **NEGUTĂTOR** *sm.* -TOREASĂ (pl. -ese) *sf.* Acela, aceea care se ocupă de negoţ, comerciant(ă); ⑤: negustorul fricos nici nu cliştigă nici nu păgubeşte; *iron.* negustor greu ca fulgul pe apă sau negustor de piei de cloacă, se zice despre cel ce face negoţ de lucruri fără preţ sau care n'are nici un capital [Fig. 3329] [negu-
*ţ*al].

NEGUSTORAS *sm.* ① *dim.* **NEGUSTOR**: ~i altădată ne-băgaţi în seamă... au ajuns cu averi mari (BR-VN.).

NEGUSTORESC, † **NEGUTĂTORESC** *adj.* ① De negustor, privitor la negoţ, comercial: s'a hotărât ca de-acum înainte să aibă a face mai mult cu parte negustorească (CRG.).

NEGUSTOREŞTE *adv.* ① Ca un negustor, în felul negustorilor.

NEGUSTORI, † **NEGUTĂTORI** (-resc) *vb. tr. şi intr.* ① A face negoţ: Greoi forfoteau în toate părţile, negustorii şi sufletul din om (VLAH.); nici nu ştie cum se negutătoreşte în lume (SB.) [negustor].

NEGUSTORIE, † **NEGUTĂTORIE** *sf.* ① Meseria negustorului; negoţ, comerţ.

NEGUSTORIME *sf.* ① *col.* **NEGUSTOR**. Clasa negustorilor: alte mese erau puse pentru boierime, pentru ~ şi pentru prostime (USP.); azi ~a se ridică în locul aristocraţiei (VLAH.).

○ **NEGUSTORITĂ**, † **NEGUTĂTORITĂ** (pl.-te) *sf.* ① = **NEGUSTOREASĂ**: în zile de sărbătoare, negutătorile... vin de se răcoesc prin aleele livezilor (NEGR.).

† **NEGUŢĂ** (-got) 1. *vb. tr.* ① A face negoţ ② A tocmi.

2. *vb. refl.* A se tocmi: au prins... a se ~ cu dînsul ca să nu-i jupească... epatele (SA.) [lat. nēgotiari].

† **NEGUTĂRIE**... = **NEGUSTŌR**...
NEHOTĂRIE *sf.* Starea aceluia ce se co-deşte să ia o hotărîre, a aceluia ce stă la îndoială.

NEHOTĂRIŢ *adj.* ① Care nu e hotărît, care nu poate lua o hotărîre, şovăielnic; nedumerit; nesigur ② Care n'are hotar.

NEICĂ = **NENE**.
NEICUŢITĂ, **NEICULEANĂ**, **NEICUŢĂ** *sm. dim.* **NEICŌ**: mai soală-te, neiculiţă, că m'ai uscat (BR-VN.); mi se repezîră, neiculene, ai arapi, ca nişte zmei (USP.).

NEIERTĂŢ *adj.* ① Care n'a fost iertat ② Care nu merită a fi iertat ③ Nepermis, neîngăduitor de lege: într-o faptă ~ă fără voia ei căzu (PANN.).

† **NEIZAN** *sm.* ① Naingiu: adusesse pe cel mai vestit tacim de lăutari... scripcari, cobzari şi ~i din Scaune din Bnoureşti (A-GH.) [tc. n a j z e n].

NEIMPĂCAT *adj.* ① Care nu e împăcat ② Care nu poate fi împăcat: un duşman ~.

NEÎNCEPUŢ *adj.* ① Care nu e început ② Apă ~ă = **APĂ** ③.

NEÎNCETAT *adj. şi adv.* Fără încetare, neconţinut, mereu [inceta].

NEÎNCHIPUIT *adj.* ① Care nu e închipuit ② Care nu se poate închipui.

NEÎNDEMÎNĂ *sf.* ① Nepotrivire, prilej nefavorabil ② Stare nefavorabilă, incurcătură.

NEÎNDUPLECAT *adj.* Care nu se lasă a fi înduplecat.

NEÎNSEMNĂŢ *adj.* ① Care nu e însemnat ② De puţin importantă, fără însemnătate: niciodată n'am vrut să primesc un serviciu cit de ~ de la el (VLAH.).

NEÎNTRECUT *adj.* ① Care nu e întrecut ② Care nu poate fi întrecut, fără seamăn.

NEJIT = **NAJIT**.
○ **NELEAPCĂ** (pl.-lepos) *sf. Mold. Bucov. Trans.*

Fig. 3329.
Negustor român de la începutul secolului al XIX-lea.

Vacă ce fată înainte de a implini vîrsta de trei ani: să cante o vacă ~ a fîta (SB.) [rut. n e l i p k a].

NELEGIUIT *sf.* ① Necinstea a celor sfinte ② Faptă nelegiuită, criminală, păcat mare; crimă: se detără la nelegiuii, de care mintea omenească se întioară (USP.) [legiui].

NELEGIUIT *adj. şi sm.* ① Nepermis de lege ② Care necinsteşte legea sau cele sfinte ③ Care-şi necinsteşte părinţii, care ofensează morala şi tot ce trebuie respectat; criminal: împăratul nu-l da ră-gaz să pue în lucrare o faptă aşa de ~ă (USP.) [legiuit].

○ **NELEIU** (pl.-ele) *sm. Olten.* Pîlmie mare de lemn.

NELINIŞTE *sf.* ① Lipsă de linişte ② Neastîmpăr, îngrijorare, turburare.

NELINIŞŢI (-tesc) *vb. tr.* A lipsi de linişte; a umplea de nelinişte, a turbura, a îngrijora.

NELINIŞŢIT *adj.* ① Lipsit de linişte, care nu e liniştit ② Plin de nelinişte, îngrijorat, turburat.

NELIPSIT *adj.* Care nu lipseşte, care nu poate lipsi: ori-întocro se ducea, era ~ de el (USP.).

NELUCRARE *sf.* Faptul de a nu lucra; inacţiune.

NELUME *sf.* Ca ~a, ca nimeni altul în lume. **NE MAI** = **NE**.

NEMĂRGINIRE *sf.* Ceea ce n'are margini, care se întinde fără a avea vre-un sfîrşit, infinit: întreg pămîntul... se cutundă în ~a neagră şi mută (OLVR.) [mărgini].

NEMĂRGINIŢ 1. *adj.* Care n'are nici o margine, nici un hotar, care se întinde fără sfîrşit.

2. *adv.* Foarte, din cale afară, extrem.

3. *subst.* Nemărginire, infinit [mărgini].

NEMĂSURAT *adj.* ① Care nu e măsurat ② Care nu se poate măsura; care întrece orice măsură, extrem de mare, imens.

○ **NEMENIE** *sf. Olten.* Rudă, ru(be)denie, neam (CAUS.) (VIRC.).

NEMERI, **NIMERI**, **ÎNNEMERI** (-eresc) 1. *vb. tr.* ① A ajunge la ţintă; a atinge cu ceva din întîmplare, fără voie, un obiect depărtat: dete şi cu a treia săgeată, cu care fi şi nimeri (USP.); aruncînd platra, a nimerit într-un geam şi i-a spart ② A atinge ţinta călătoriei, a ajunge la locul spre care s'a îndreptat cineva; ③: orbul, cu întrebarea, a nimerit Brăila, cu răbdare, cu cercetări, cu pricepere, se poate găsi ori-ce: n'a ştiut cum să nimerescă uşa (PANN.) ④ A sosi din întîmplare într-un loc oare-care, a ajunge undeva: a nimerit la o casă bună de oameni evlavioşi cari l-au ospătat bine (VLAH.) ⑤ A atinge scopul urmărit, a ajunge, a izbuti: îşi întinse buzele să spuie ce voia, dar nu înnimeri (D-ZAMF.) ⑥ A ajunge la vreme, la timpul potrivit ⑦ A găsi ceea ce caută ⑧ A afla un lucru care să se potrivească ⑨ A ghici.

2. *vb. refl.* ① A se întîmpla, a se brodi: s'a nimerit că tocmal erau la masă; ②: nu e pentru cine se găteşte, ci pentru cine se nimereste; nu-l totdeauna cum se chiteşte, ci-l şi cum se nimereste (CRG.) ③ A se potrive [vsl. *n a m ē r i t i > srb. slov. n a m e r i t i, bg. n a m i r a m ŭ, etc.].

NEMERIT *adj.* ① *p.* **NEMERI** ② Atins, lovit ③ Potrivit: a făcut o alegere ~ă ④ Pe ~e loc. *adv.* Pe ghicite, pe brodit, la întîmplare: mergea treaba mai pe brodit, mai pe ~e (OLVR.).

NEMERNIC, ○ **NIMERNIC** *adj. şi sm.* ① Care umblă din loc în loc fără căpătîiu, pribeg, vagabond: pămîntul care se învîrte sub picioarele mele ca un glob nemernic pierdut în nolanul întinerului (GN.); mai aruncăm, nimerim de noi, ete o căntătură jalnică spre munţii Neamului (CRG.); vîspînd bieţii nimerim mult timp în cea mai mare iubire frăţească (SB.) ② Străin: nu te bucura aşa de grabă, că încă eşti nemernică pe aceste locuri (CRG.) ③ ④ Ticălos, păcătos, om de nimic: eu sînt prea nemernică, să pot ceti în viitor (GN.); un om care acum doi trei ani nu era deotî un ticălos clohodar..., iar acum înnoată în atazuri... nu poate fi deotî un nemernic (FL.) [vsl. *n a m ē r i n i k ŭ < *n a m ē r i t i; comp. srb. n a m e r n i k „cel ce vine întîmplător, care se brodeşte undeva“].

NEMERNICI, ○ **NIMERNICI** (-icesc) *vb. intr.* A umbla ca un nemernic, a vagabonda, a

NEG-
NEM

umbra fără căpățui, a rătăci printre străini, a pribegi: flori strălucitoare se vor deschide, în ori-ce loc vom ~ (NEGR.); nimerind el de colo până colo pe la uşile oamenilor (CRO.).

NEMERNICIE, ○ **NIMERNICIE** *sf.* ① † Străinătate: Mîna-l-ar casa pustia şi neamul nemerniciei (EMIN.). ② Starea celui nemernic, ce umblă fără căpățui ③ Ticalăşie, păcătoşie: Ziditorul carele ştia de alădăta nemernicia aostrii inger (ISP.); lăsfndu-l ontundat în cugetări adînci asupra nemerniciilor lumestii (ON.).

† **NEMESNIC** = **NAMESNIC**.
NEMES, **NEMESA** (pl.-se) *adj.* şi *sm. f.* Nobil(ă), de neam, în spec. nobil ungur: Toţi nemeşi să ohiamă Care nici dare plătesc nici vamă (SO-DEL.) [ung.].

NEMESUŞ *sbst.* Nobletă; nobilime [ung.].
NEMET *sbst.* Ne a m: de-or veni de bună-voie, îi prindem ou tot ~ul lor (ODOB.).

NEMET(E) = **NAMET(E)**.
NEMETENIE = **NĂMETENIE**.

† **NEMETET**, **NIMETET**, **NIMETEZ** *sbst.* Mold. Bucov. Vălu miresei; ori-ce vâl subţire [comp. bg. n a m e t e a m ū „a acoperi cu o haină”].

NEMETI (-teso) *vb. tr.* A îngrămădi (cu) n e m e t i de zăpădă: daoă o fi poarta nemetită, e greu de deschis (CAR.).

† **NEMICA** = **NIMIC**.
NEMILCŢIT *adj.* şi *adv.* Imediat, îndată [mijloci].

NEMILUIT 1. *adj.* ① Care n'a fost miluit ② În cantitate foarte mare, îmbelşugat: a dat Dumnezeu zăpădă ~ă (DLVR.).

2. *adv.* ① Pără milă ② Cu ~a loc. *adv.* Cu grămada, cu ghiotura, fără număr: flori, ou ~a, deasupra terbil tragedie şi moale (GRL.); trăsura din oraş cere bani ou ~a (LUNG.).

NEMISTUIT *adj.* ① Care n'a fost mistuit ② Nesecat: comori ~e.

† **NEMIS** = **NEMES**.
NEMINCAT *adj.* ① Care nu s'a mîncat ② Care n'a mîncat (încă); pe ~e, fără a mânca, înainte de a fi mîncat.

○ **NEMOTENIE** *sf.* Mold. Trans. Băn. ① Rudenie ② Rudă [neam].

NEMTEŞC *adj.* ① German ② Austriac sau din apusul Europei, europeneşco: haine nemteşti; un bălet, oa de opt ani, îmbrăcat ou strale nemteşti (CRO.); alerg de grab' în tirg, să-mi cumpăr haine nemteşti (ALECS.). ③ † **CAPRA-NEMTEASCĂ** = **CALCĂ-CALULUI** [Neam].

NEMTEŞTE *adv.* ① Ca Nemţii ② În limba germană ③ Europeneşte, ca cei din apusul Europei: a se îmbrăoa ~; lepădase lebedeua... şi se îmbrăcase ~ (I-GH.).

NEMŢI (-teso) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) germaniza, a (se) face Neamţ ② A adopta portul, cultura, deprinderile germane sau austriace.

NEMŢIŞOR *sm.* ① dim. **NEAMT** ② † Mare plantă erbacee cu flori albastre azurii (*Delphinium elatum*) ③ † **NEMŢIŞORI** (-DE-OLMP) = **PINTE-NAŞI** ④ † **NEMŢIŞORI-DE-GRĂDINĂ** = **SURGUCI**.

NEMŢOAIŢĂ = **NEAMT**.
NEMURI (-reso) *vb. tr.* A face nemuritor, a imortaliza [n e + m u r i].

NEMURIRE *sf.* Starea celui nemuritor, imortalitate: şi zăroso printr'nsa plaiul nemuririi, Unde ne aşteaptă Ingerul Iubirii (ALECS.) [m u r i r e].

NEMURITOR *adj.* şi *sm.* (Cel) ce nu moare, nu pierie niciodată, neperitor [n e + m u r i t o r].

NENE *sm.* ① † Mold. Tată, taică ② **NENE(A)**, **NEICĂ**, **NEICA**, titlu cu care se adresează cineva unui frate mai mare sau unui om mai în vîrstă: îi vedea lucrînd, oînd la alde neica Burilă, cînd la aleşii ori la frunţăii satului (ISP.); on rămăsegul, l-a păpat neiohii juncul oel mai gras (DLVR.) [comp. bg. n e n i, srb. n e n a].

○ **NENEACĂ**, **NINEACĂ** *sf.* Mold. F Mamă, maică: unde-i neneacă-ta să te vadă! (CRO.); nu mă pot înţelege ou ei, cum mă înţelegeam ou neneacă (ALECS.) [tc. n e n e, n i n e, m a m a].

○ **NENECUŢĂ**, **NINECUŢĂ** *sf.* dim. **NENEACĂ**, **NINEACĂ**: de oînd o murit biata neneacă (ALECS.).

○ **NENERI** = **NINERI**.
NENIŞOR *sm.* dim. **NENE**: răeni leul, ~nle, de se cutremurată toate prejmetele (ISP.).

NENOROC (pl.-oace) *sm.* Lipsă de noroc: se plimba... printr'o pădure bătrînă şi plîngea de ~ul ei (CAR.).

NENOROCI (-oace) 1. *vb. tr.* A lipsi de noroc, a face nenoroci, a aduce nefericire cuiu, a neferici: nmbă nişte duşmani să pună ghiara pe mine, să mă nenoroească (CAR.).

2. *vb. refl.* A atrage asupra-şi nefericirea, a-şi aduce nenoroc [n o r o c i].

NENOROCIRE *sf.* ① Faptul de a nenoroci ② Lipsă de fericire, nefericire ③ Intîmplare nenorocoasă.

NENOROCIŢ *adj.* ① p. **NENOROCI** ② Lipsit de noroc, nefericit.

NENOROCOS *adj.* Lipsit de noroc, nefavorizat de soartă [n o r o c o s].

NENUMĂRAT 1. *adj.* Ce nu se poate număra. 2. *adv.* Fără număr: ~ de mulţi [n u m a r a].

NEOBĂRĂZARE *sf.* Neruşinare [o b r a z].

NEOBĂRĂZAT *adj.* Fără o b r a z, neruşinat.

***NEO**, prefix ou înlesul de „nou” [gr.].

***NEOCATOLIC** 1. *adj.* Privitor la neocaticism.

2. *sm.*, **NEOCATOLICĂ** (pl.-ce) *sf.* Partizan al neocaticismului [fr.].

***NEOCATOLICISM** *sbst.* Doctrină politico-religioasă care aspiră să restabilească în toată rigoreea lor tradiţiunile catolice în viaţa socială şi în cîrmuirea Statului [fr.].

***NEODYM** *sbst.* Metal foarte rar, care se găseşte în natură mai totdeauna asociat cu praseodymium; e un corp simplu, cu greutatea atomică 144,3 şi s'a descoperit în anul 1885 [fr.].

***NEOFIT** *sm.* ① Om de curînd convertit (la creştinism), de curînd trecut la altă credinţă ② *Pr. est.* Persoană care aderă de curînd la o cauză, care s'a încorporat de curînd într-o colectivitate [fr. n e o p h y t e].

***NEO-GREC** *adj.* Grecesc modern, ce ţine de limba greacă modernă.

***NEO-LATIN** *adj.* Se zice despre limbile moderne derivate din cea latină şi anume: română, reto-romana, italiana, sarda, franceza, provensala, catalana, spaniola şi portugheza.

TABELA XLIII.

UNELTE NEOLITICE

1. Topor de cremene cu coada de lemn. — 2. Ferestrău de cremene. — 3. Virful unei seceri de cremene. — 4. Virfuri de sulită. — 5. ro. Ciocane. — 6. Cuţit. — 7. Pumnal de os (de la Cucuteni). — 8. Strachină de lut (Cucuteni). — 9. Figură de bou (Cucuteni). — 11. Vas ornat. — 12. Statuetă de femeie (găsită la Drăguşeni). — 13.14. Statuete (Cucuteni).

***NEOLITIC** *adj.* Care aparţine epocii preistorice cînd se întrebunţau arme şi unelte de piatră

lustruită, cînd oamenii au început să se ocupe de păstorit și agricultură și să fabrice oale de lut; e epoca care a urmat după cea paleolitică (**TAB. XLIII**) [fr.].

***NEOLOG** *sm.* Persoană care întrebuințează multe neologisme [fr.].

***NEOLOGIC** *adj.* Ce ține de, privitor la neologism [fr.].

***NEOLOGISM** (*pl.-me*) *sn.* Cuvînt nou introdus pe cale literară sau împrumutat de puțină vreme din altă limbă [fr.].

NEOM (*pl. neomeni*) *sm.* Unul care prin purtarea lui neobicinuită, sălbatică, prin înfățișarea lui ciudată, etc. se deosebește intratita de ceilalți oameni, încît te face să te îndoești dacă e o m sau nu: urt lucru mai e, Doamne, și băutura asta... și strică și minte și sănătate și viață și tot, de ajungi din om ~ (VLAH); slujenia de ~ se topea de dragostea fetei (ISP); Se ținea lumea după dînsul ca după urs; pasă-mi-te unde era îmbrăcat ca neomenii (ISP); le timpesc mintea și în doi, trei ani îi fac din oameni neomenii (I.-GH.).

NEOMENIE, **NEOMENIE** *sf.* Lipsă de omenie, de milă; cruzime, cumplitate, faptă sau purtare sălbatică: a rîde și a batjocuri pe aproapele tău, pare-mi-se a fi o neomenie (ISP); vreau să mă luminez singur despre mîșelă și neomenia lor (CAR.); toată oastea... să meargă să smerească neomenirea celor ghiauri (ISP).

***NEOMENIE** *sf.* ③ Prima zi a lunii nouă (la vechii Greci) [fr.].

NEOMENIT *adj.* Neomenos: cine să fie acel ~ carele mi-a necinsit perii cel albi ai bătrînelor mele? (ISP).

NEOMENOS *adj.* Fără milă, cumplit, crud, barbar: noi nu știm la sufletul nostru nîlci o faptă neomenoasă să fi săvîrșit, nici cu stîlniță nici cu neștință (ISP); cît e de ~ faptul de a lipsi pe un om de libertate (I.-GH.) [ne o a m e n i].

***NEON** *sbst.* Gaz nobil care se găsește în mici cantități în aer și în multe izvoare termale; e un corp simplu, cu greutatea atomică 20,2, care s'a descoperit în anul 1898 [fr.].

***NEOPLASMĂ** (*pl.-me*) *sf.* Tesătură celulară anormală de formațiune nouă [fr.].

***NEO-PLATONICIAN** *1. adj.* + Ce ține de neoplatonism.

2. sm. Partizan al neo-platonismului [fr.].

***NEO-PLATONISM** *sbst.* + Sistem filosofic care e un amestec din doctrinele lui Platon cu misticismul oriental [fr.].

NEOPRIT *1. adj.* Care nu e oprit.

2. adv. Fără a fi oprit.

***NEOSTOI** *adj.* Neîncetat, neîntrerupt: ploaia cade, cade, vijeliosă, ~ (VLAH) [Ostoi].

NEPĂRĂȘIT *1. adj.* Care nu e părăsit.

2. adv. Neconținut, mereu, fără încetare.

NEPĂSARE *sf.* Starea unei persoane căreia nu-i pasă de nimic sau care se sinchisește prea puțin de un lucru, indiferență: se dă cu ~ după usă și trage zăvorul (CRG.) [păsa-re].

NEPĂSĂTOR *adj.* Căruia nu-i pasă de nimic, care se sinchisește prea puțin de un lucru sau de ori-și-ce.

NEPĂTRUNS *adj.* Ce nu e pătruns; ce nu se poate pătrunde [ne + pătruns].

NEPERECHE, **NEPĂRECHE** *adj.* Fără soț, se zice despre numărul care nu poate fi împărțit exact în două [ne + pereche].

NEPILDUIT *adj.* Fără exemplu: el avea vre-o zece elini de o grăsimă ~ (ALX.).

NEPLĂTĂ *sf.* Faptul de a nu plăti [ne + plăta].

NEPOATĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Fiica fiului sau fiicei, în raport cu bunicii: dragii moșului nepoți și nepoate (ISP). ② Fiica fratelui sau a surorii [lat. nepota].

NEPOMENIT *adj.* ① Care nu s'a mai pomenit; cum nu s'a mai văzut: tînu vasele mare și ~ mai multe săptămîni (ISP). ② De care nu-și mai poate cineva aduce aminte, străvechiu, imemorial: din timp ~.

NEPOT *sm.* ① Fiul fiului sau al fiicei, în raport cu bunicii: dragii moșului nepoți și nepoate (ISP). ② Fiul fratelui sau al surorii: ~ de frate; ~ de soră; ③ ~ul e saiba dracului [lat. nepotem].

***NEPOTISM** *sbst.* Abuzul pe care-l comite un înalt funcționar favorizînd pe membrii familiei sale, dîndu-le slujbe: am fost și voin fi totdeauna contra ~ului (CAR.) [fr.].

NEPOTEL *sm. dim. NEPOT, NEPOTICĂ* (*pl.-tele*) *sf. dim. NEPOATĂ*: dragii moșului nepoți și nepoate (ISP).

NEPOVESTIT *adj.* ① Care nu s'a povestit ② Care nu se poate povesti, nespus: ~ă fu mîhnirea tatălui său, cînd auzi spunîndu-se astă întîmplare (ISP).

NEPRESCHIMBAT *adj.* Care nu e sau nu poate fi preschimbat.

NEPREȚUIT *adj.* Care nu e sau nu poate fi prețuit.

***NEPRISTAN, NAPRISTAN** *adv.* F ① Neîncetat, mereu, întruna: umbli fără rost prin curte... izbindu-se nepristan peste fața (LUNG). ② Numai dect, imediat: vin în goană cu 'naltă poruncă să-l aducă napristan la Craiova (CAR.); mă gîndeam de unde să-l găsesco napristan (BR.-VN.) [vsl. nepristanino].

***NEPTUN** *sm.* ① ☆ Planeta cea mai depărtată din sistemul solar, cu un diametru de 4,4 ori mai mare decît al Pămîntului, și de 30, de ori mai depărtată de soare decît planeta noastră; a fost descoperită în anul 1846 de astronomul german Galle ② poet. Marea [fr.].

***NEPTUNIAN** *adj.* Se zice despre terenurile și rocile formate de apele mării [fr.].

***NEPTUNISM** *sbst.* Ipoteză care atribuie exclusiv acțiunii apei formațiunea scoarței pămîntului [fr.].

NEPUȘ *adj.* Care nu e pus; cu ~ în masă ~ MASA' ③.

NEPUTINCIOS *adj.* și *sm.* Lipsit de putere, slab, bolnăvicios, beteag, infirm: ce ne întîlni cu o altă babă, parcă mai slabă și mai neputincioasă decît cea dintîiu (RET.) [neputință].

NEPUTINȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Lipsă de putere, slăbiciune; infirmitate, betesug: ce ne facem noi... de vom ajunge nîscav zile de ~ ori de nevoie? (ISP). ② Lipsă de puțință, de mijloace de a face ceva; cu ~, ce nu e cu puțință, ce nu se poate face, imposibil.

***NEREIDĂ** (*pl.-de*) *sf.* Fie-care din nimfele ce se credea de către Greci și Romani că ar locui în mare (3330) [fr.].

NERGHE-LEA = NARGHILEA.

NEROD, ***NAROD**, **-OADA** (*pl.-de*) *adj.* și *sm. f.* Prost (proastă), neghiob (neghiobă) [comp. vsl. nerodinū].

NERGHE-LEA = NARGHILEA.

NEROD, ***NAROD**, **-OADA** (*pl.-de*) *adj.* și *sm. f.* Prost (proastă), neghiob (neghiobă) [comp. vsl. nerodinū].

NEROZIE *sf.* ① Starea celui nerod, prostie: nerozia omenescă desparte sufletul în saltare cu un scriu (D.-ZAMF.). ② Vorbă sau faptă neroadă; ③ nerozia se ține cu chelnicul, cei ce fac prostii sufar de pe urma lor, prostia ce o face cineva o resimte adesea și punga lui.

NERUȘINARE *sf.* ① Lipsă de rușine: merg cu ~a pînă a-și rîde de gloriile noastre naționale (I.-GH.). ② Faptă sau vorbă nerușinată [rușina].

NERUȘINAT *adj.* ① Lipsit de rușine, care a pierdut ori-ce rușine ② Obraznic [rușina].

***NERV** *sm.* ① Fie-care din firicelele albicioase reunite la un loc care transmit creierului senzațiunile, iar mușchilor mișcările: ~ii ochiului; atac de ~, spasmiuri însoțite sau nu de mișcări convulsive și de țipete, ② nevrical, istericale ③ ④ Energie, vigoare: era atîta ~ în ritm, atîta suliare marșială în executarea bătrînului ointec popular (CAR.). ⑤ ~ul afacerilor, războiului, banii [lat.].

***NERVAȚIUNE** *sf.* + Totalitatea nervurilor unei frunze și modul lor de așezare [fr.].

***NERVOȘ** *adj.* ① Care are nervi, mușchi puternici, vîinos: brațe nervoase ② Care ține de nervi: boală nervoasă; sistemul ~ (3332) ③ Supărăcios, care se irită ușor: e un om foarte ~ [fr. < lat.].

Fig. 3330. Nereida.

NEO-
NER

NERVOZITATE *sf.* Stare nervoasă, starea, firea celui nervos, celui ce se irită ușor: toată lumea o cuprinsă de ~ (CAR.) [fr.].

NERVURĂ (pl.-ri) *sf.*
① Ciubuc la întretăiere-re arcurilor de bolti gotice (□ 3331): în pronaos, nervuri de piatră întreale... se ridică până sus în boltă (RG.)
② Fie-care din vinișoarele de pe suprafața frunzelor și care constituie aparatul conducător al sevei (□ 3334) ¶ ③ Fie-

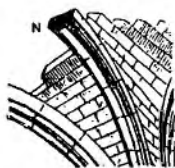

Fig. 333r. N. Nervuri.

care din tuburile cornoase și ramificate care împart aripa unei insecte în mai multe părți (□ 3333) ¶ ③ Fie-care din dungile, din ridicăturile din dosul unei cărți, formate din sforile cu care e legată cartea [fr.].

Fig. 3333. Nervuri.

NESĂBUINȚĂ (pl.-țe) *sf.* Faptă nesăbuită.

NESĂBUIȚ *adj.* și *sm.* Nesocotit, lipsit de cuminenție: ~a risipă a fostului Domn... fac viața... grea și... amară pe pământul Moldovei (VLAH.); cel ce umblă mereu cerșind este un ~, cărnă trebuie să-i lipsească vre-o doagă (ISP.).

NESAM ~ **NITAM**.

NESĂRAT *adj.* ① Care nu e sărat, lipsit de sare ¶ ② Lipsit de spirit, insipid; fără haz: încercură a-l lua cam peste picior cu vorbe în doi peri și cu glume ~ (ISP.).

NESAȚ ~ **NESAȚIU**.

NESAȚIOS *adj.* ① Care nu se mai satură, nesăturat: toată lumea omoacăse lupul, fiara asta carnivora și nesățioasă (ODOS.) ¶ ② Care nu se mulțumește niciodată, care ar vrea să aibă tot mai mult: astfel poticălește Dumnezeu pe cei mindri și nesățioși la inimă (ISP.) [nesaȚiu].

NESAȚIU, **NESAT** *sbst.* ① Firea, starea aceluia care nu se mai satură ¶ ② Lăcomie, poftă, dor fără margini: băura ou nesațiu și toți cămară morți (ISP.) un dor de viață curată și un nesațiu numai pentru lucrurile frumoase (BR.-VN.); copiii... se dau lingă pom și privesc cu nesaț (VLAH.) [ne' + saȚ].

NESCAI... ~ **NISCAL**...

NESECAT *adj.* ① Care nu e sau nu poate fi secat ¶ ② Care nu se mai isprăvește, care nu se silește niciodată: bogății ~; Dobrogea... al cărei pământ e o comoră ~ă de amintiri istorice (VLAH.).

NESFEEA ~ **NISFEEA**.

NESMINTȚIT 1. *adj.* Nemișcat, nestrămutat. 2. *adv.* Negreșit, neapărat, fără sminteală: altul, în locul lui Ercole de-ar fi fost, ~ că ar fi asurzit (ISP.) [smintit].

NESOCOTI (-teac) *vb. tr.* A nu ținea seamă de ceva; a nu pune preț pe ceva, a nu prețui cum trebuie; a disprețui; a înfrunța: Tudor nesocotește amenințările și-și urmează drumul (G.-GH.); Zina învârlă... bătea în palme de bucurie că-și izbîndise asupra celor ce o nesocotiseră (ISP.) [socoți].

NESOCOTINȚĂ (pl.-țe), **NESOCOTIRE** *sf.* ①

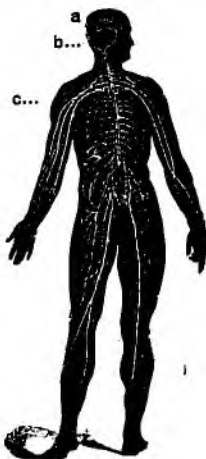

Fig. 333a. Sistemul nervos la om: a) creierul mare; b) creierul mic; c) șira spinării de unde pornesc nervii.

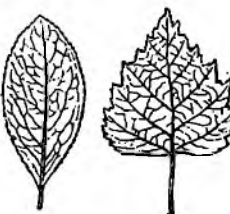

Fig. 3334. Nervuri.

Faptul de a nesocoti: n'a putut suferi o astfel de nesocotire (CAR.) ¶ ② Lipsă de socotință, de chibzuială, nechibzuință; ușurință: cîți alții pe lume își văd, ca dinșul, virtutea și norocul epulberate prin nesocotința lor! (ODOS.).

NESOCOTIT *adj.* ① *p.* **NESOCOTI** ¶ ② Care vorbește sau face ceva fără a se socoti, fără a-și da bine seamă (de ceea ce face): muliere ~ă! strigă Lăpușneanu, așind drept în ploioare (NEGR.).

NESOMN *sbst.* Lipsă de somn, greutate sau neputință de a adormi, insomnie: pe oînd se abătea în pat de ~, l se păru că aude în odaia... de alături vorbă (D.-ZAMF.).

NESPUS *adj.* ① Ceea ce n'u s'a spus sau nu se poate spune: Elena ridea cu o poftă ~ă (D.-ZAMF.) ¶ ② ~ de loc. *adv.* Foarte, peste măsură de: ~ de mult.

NESTĂVILIT *adj.* ① Care nu e sau nu poate fi oprit, stăvilat ¶ ② Irezistibil.

NESTEMAT, **NESTEMAT** 1. *adj.* ① Neprețuit, prețios, numai în expr. piatră ~ă: avea căpăstrul aurit și împodobit cu pietre ~e (ISP.).

2. **NESTEMATĂ** *sf.* ① Piatră scumpă: i-au dăruit Vodă și Doamna... un inel cu o nestemată cîră alună turcească (CAR.) ¶ ② *pl.* Scumpeturi [n c- + lat. a estimatus].

NESTEMAT 2 ~ **STIMAT**.

NESTINS *adj.* ① Care nu e stins ¶ ② Care nu se poate stinge.

NESTRĂBĂTUT *adj.* Care nu e străbătut; pe unde nu se poate străbate.

NEȘCHIT, **NIȘCHIT**, **NEȘCIT** *adv.* Puțin, cîtva [lat. nescio - quantum].

† **NEȘTE** = **NISTE**.

NEȘTERS *adj.* ① Care nu e șters ¶ ② Care nu se poate șterge: amintiri ~e.

NEȘȚINE (g.-dat. nescui) *pron. nedef.* Cineva, oare-cine: luă și dinșul niște haine, numai să nu zică ~ că nu s'a gătit (ISP.) [lat. nescio quem, nescio cui].

NEȘȚIRBIT *adj.* Neatins [știrbi].

NEȘȚIRE *sf.* ① Necunoștință, lipsă de știere ¶ ② În ~ loc. *adv.* Fără a-și da seama: ochii urmăriră în ~ făgia de lumină aurie (GRL.).

NET 1. *adj.* ① Curat, limpede ¶ ② Preț ~, suma de plătit după ce s'a scăzut rabatul sau scontul; cîștig, beneficiu ~, cîștigul care rămîne după scoaterea tuturor cheltuielilor.

2. *adv.* Curat, fără ocol, neted: i-a refuzat ~ ori-ce ajutor [fr.].

NETAM... ~ **NITAM**...

NETED *adj.* ① Care nu prezintă asperități, cu suprafața curată, linsă, sclivșită, lucioasă: încep să-l mingile cu minșulele ei cele grăsuții și ~ ca marmora cea bine lustruită (ISP.); apa s'azășă între maluri, potolită, ~ă ca o oglindă (VLAH.) ¶ ② Clar, limpede, deslușit, lămurit: pricina era ~ă (ODOS.) ¶ ③ Comod, fără greutate [lat. nitidus].

NETEJOR, ② **NETEGIOR** *adj. dim.* **NETED**.

NETEZI (-ezese) *vb. tr.* ① A face neted ¶ ② A trece ușor cu mîna peste ceva, a mingia (cu mîna), a desmierda: a-și ~ barba; și pîlingind îl netezește pe obrazii arși de boală (VLAH.); își netezi părul de pe frunte și-l dăte pe spate (EMIN.).

NETEZIȚE (pl.-isuri) *sn.* Suprafața netedă: Dorm șesuri leneșe și lînsa Ca ~ul unei ape (VLAH.).

NETEZITOARE *sf.*, **NETEZITOR** (pl.-oare) *su.* = **MALA** [netezi].

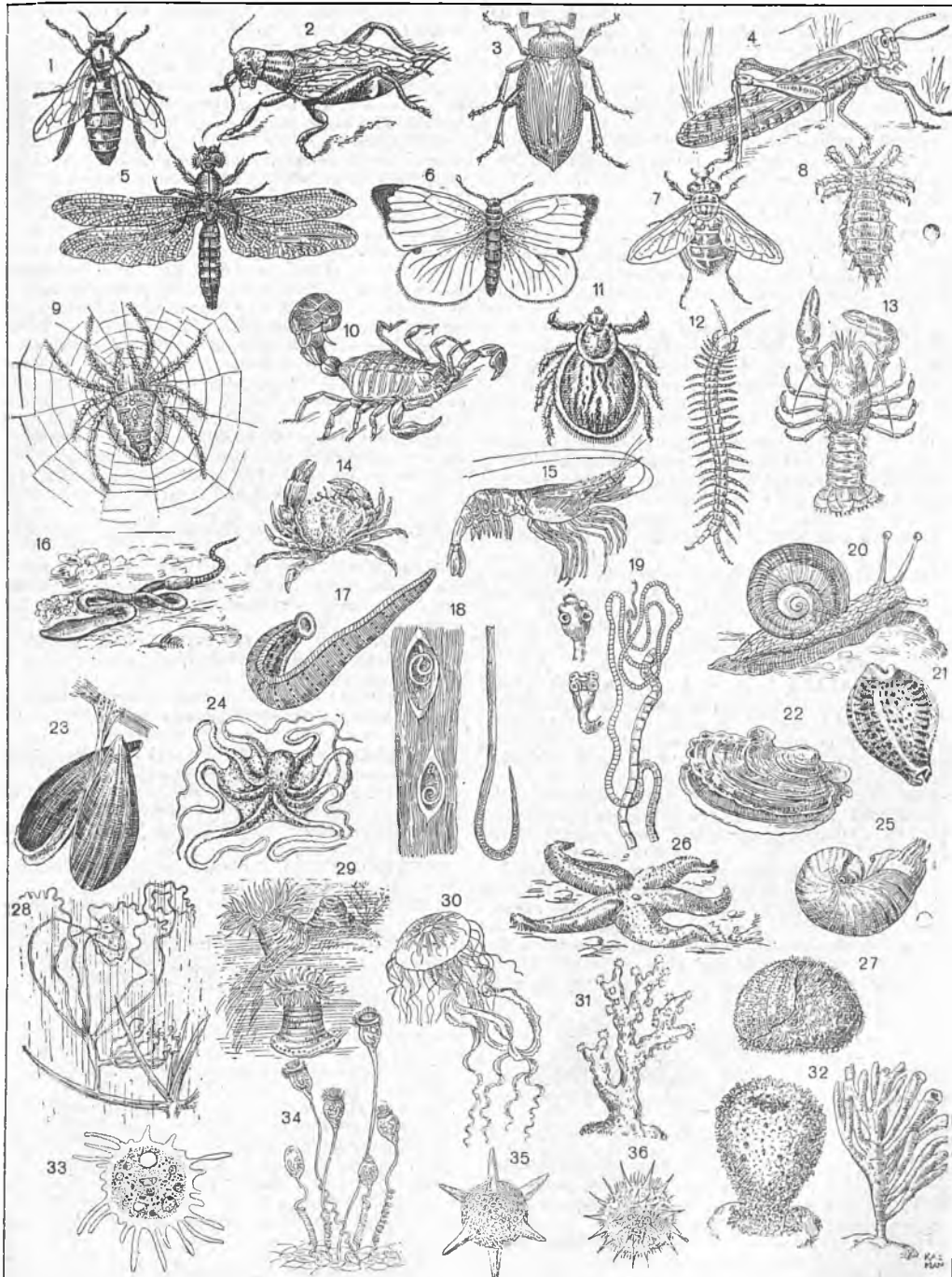
NETOT *adj.* și *sm.* ① Timpit, idiot: Esti un ~! Ti-e capul prost și-ți faci de cap, Ioane (COȘA.); Ce stai, mindruță, la poartă, Ori ești proastă și netoată? (IK.-BRS.) ¶ ② Țigan nomad, fără casă și fără sațră, umblînd cu capul gol, netuns, despletit și nepieptănat, îmbrăcat în sdrențe și hrînindu-se cu ce putea fura: lăseau toți afară înaintea lui, fîgîriți și hîrtăniți, ca niște netoți (ISP.) [ne' + tot, propriu ~, neîntreg (la minte)].

NETOȚIE *sf.* Idiotie, timpenie [netot].

NETREBNIC 1. *adj.* ① Ne folositor, netrebucios: li aruncă în gunoia cu pe niște vase ~e (RL.) ¶

② Care nu e bun de nimic: cu oft se gîndea mai mult, cu oft se vedea mai prost, mai ~ și mai fără noroc (VLAH.) ¶

③ Nevrednic, ticălos, păcălos: auzind aceasta ~ă de

NEVERTEBRATELE cuprind următoarele diviziuni:

I. ARTICULATELE sau ARTHROPODELE (1-15) care se împart în următoarele clase: A. INSECTE (1-8): 1. Albina (*Himenoptera*).—2. Greierele (*Hemiptera*).—3. Cărbușul (*Coleoptera*).—4. Lăcusta (*Orthoptera*).—5. Calul-dracului (*Neuroptera*).—6. Fluturile (*Lepidoptera*).—7. Musca (*Diptera*).—8. Păduchele (*Aptera*). B. ARACHNIDE (9-11): 9. Păianjenul. 10. Scorpionul. 11. Căpușa. C. MIRIAPODE.—12. Cîrcăciul. D. CRUSTACEE (13-15): 13. Racul.—14. Crabul.—15. Creveta.

II. VIERMII (16-19): 16. Limbricul.—17. Lipitoarea.—18. Trichina.—19. Panglica.

III. MOLUSTELE (20-25): 20. Melcul și 21. Ghiocul (*Gastropode*).—22. Stridia și 23. Midia (*Lamellibrance*).—24. Căracatița și 25. Nautilul (*Cefalopode*).

IV. ECHINODERMELE (26-27): 26. Steaua-de-mare.—27. Ariciul-de-mare.

V. POLIPII (28-31): 28. Hidra-verde.—29. Actinia.—30. Meduza.—31. Mărgeanu.

VI. SPONGIARELE: 32. Buretele.

VII. PROTOZOARELE (33-36): 33. Amiba.—34. Vorticela.—35. 36. Foraminifere.

malcă, s'a bucurat foarte (ss.); după norocosul August... urmează un şir de împăraţi ~ (VLAH.); omul face mai multe fapte pentru o femeie ~ decât pentru una cinstită (FIL.).

2. *sm.* Cel ce nu e bun de nimic [vsl. netrebnî].

NETREBNICIE *sf.* Starea celui netrebnic, a lucrurilor netrebnice: netrebnicia întocmirii de azi a lucrurilor (BR.-VN.).

NETĂRMURIT *adj.* Care nu e ţărmurit, fără margini, nemărginit: întinzându-şi aripile, îşi luă zborul în lumea cea ~ă (GN.).

NEUŢĂT *adj.* ① Care nu s'a uitat ② Care nu se poate uita.

NEUMĂ (*pl.-me*) *sf.* ① Semn cu care se nota în evul mediu cîntecul liturgic gregorian, înainte de a se fi întrebuiţat sistemul de notaţiune actual (3335) ② Grup de note la finele unui psalm

Fig. 3335. Neume.

ce se cîntă în cîntul gregorian şi care se vocalizează pe ultima silabă a celui din urmă cuvînt [fr.].

NEURASTENIC, -ică 1. *adj.* Privitor la neurastenie.

2. *sm. f.* Persoană bolnavă de neurastenie [fr.].

NEURASTENIE *sf.* Slăbire, istovire a sistemului nervos [fr.].

NEUTRAL *adj.* Se zice despre o ţară care stă de o parte, fără a se amesteca în războiul dintre alte două sau mai multe State [neutru].

NEUTRALITATE *sf.* Starea unei ţări care nu se amestecă în războiul dintre alte două sau mai multe puteri [fr.].

NEUTRALIZA (-izez) *vb. tr.* ① A face neutră o sare ② A zădărnici: ~ strădăniţele duşmanilor [fr.].

NEUTRU 1. *adj.* ① Care nu e nici masculin nici feminin: un substantiv ~; genul ~ ② Verb ~, verb intransitiv ③ Neutral ④ Sare neutră, care nu e nici acidă nici alcalină.

2. *subst.* ① Genul neutru al substantivelor.

3. **NEUTRI** *sm. pl.* State care nu iau parte la războiul dintre alte două sau mai multe puteri [fr. < lat.].

NEVASTĂ (*pl.-veste*) *sf.* ① Mireasă ② Femeie măritată ③ Soţie, femeia în raport cu bărbatul, cu soţul ei; ④ caută ~ să-ţi placă ţie, iar nu altora; — cine caută ~ fără curm, nelămurat rămîne; — taina să n'o spui nevastei; îşi bate dracul nevasta, se zice cînd plouă şi luceşte soarele [vsl. nevastă].

NEVĂSTUICĂ (*pl.-ce*) *sf.* ① *dim. iron.* NEVASTĂ: să rămîie între noi: Sordarul e însoţit O'o ~ cozi (ALECS.) ②

3. Mic animal carnivor, cu blana roşcată pe spinare, albă pe pîntece, care umblă noaptea şi atacă găşile, muşcînd uneori şi vitele (*Mustela vulgaris*) (3336): cînd se înveşte o ~, l se pune o furcă şi un fus, ca să fugă, să nu muşte vitele (GOR.).

④ **NEVĂSTUŢĂ** (*pl.-te*) *sf. dim.* NEVASTĂ: Dragostea de ~, Ca floarea de grădină (K.-BRS.).

NEVĂZUT *adj.* ① Care nu s'a văzut ② Care nu s'a mai văzut ③ A se face ~, a dispărea, a pieri din ochi: se înălţă în aer şi se făcu ~ cu tată cu tot (usp.) ④ Pe ~e loc. *adv.* Fără a fi văzut.

⑤ **NEVEDI** ~ NĂVEDI.

NEVERTEBRATE *sf. pl.* Diviziune mare a regnului animal, care cuprinde toate fiinţele lipsite de coloana vertebrală, precum sînt: insectele, viermii, moluştele, etc. (TAB. XLIV).

NEVESTESC *adj.* De nevastă: Dragostele nevasteşti Mîi te bagă pe fereşti (K.-BRS.).

NEVESTICĂ *sf. dim.* NEVASTĂ.

NEVOI (-oese) 1. *vb. tr.* A sili.

2. *vb. refl.* A se sili, a se strădui, a se opinti, a se trudi: Ştefan-Vodă mult s'a nevoit să nu-l lase să treacă Dunărea (GR.-UR.) [nevoie].

NEVOIAS *adj. şi sm.* Netrebnic, nevrednic, care nu e bun de nimic; neputincios; sârman: nu vlu, oftă de săracă, să-mi fie oasă închisă la oel ~ (ODOS.); ② mai bine cu un (om) vrednic la pagubă decât cu un ~ la câştig; ③ ~ la toate zice că nu se poate [nevoie].

NEVOIE *sf.* ① Trebuinţă, necesitate: a avea ~ de ceva; nu e ~ de nimic; nevoia învaţă pe om (*sau* pe odrăge) ② Lipsă mare, sărăcie: oraşul ducea ~ de apă; la vreme de ~; vremea vinde palele şi nevoia le cumpără (PANN) ③ Silă de ~, silît; ④ ursul nu joacă de voie, oi de ~; face voie de ~ şi haz de necaz, e silît să facă ce nu-i place şi totuşi e nevoit să se arate mulţumit; de voie, de ~, vrînd, nevînd; ⑤ de ~, mîncînci şi mere pădureşti şi *iron.* de ~, mîncîncă omul şi plăcînte ⑥

⑦ Incurcătură, belea, strîmtoare, supărare: nevoile îl năpădeau din toate părţile (usp.); se ţine ca nevoia de om; I-am scăpat de multe nevoi; ⑧ cînd vede omul nevoia vorbeşte ce nu-i e via ⑨ Greutate, dificultate, anevoinţă; trudă; cu ~, cu greu, anevoin; cu mare ~, cu mare greu ⑩ F ~ mare, ~ de cap, (lucru) grozav, din cale afară, peste măsură, extraordinar: ei erau răutăcioşi şi beţivi, ~ mare (usp.); fepele se sălbăticesc şi se făcuseră rele, ~ de cap (usp.) ⑪ F Zor ~, cu ori-ce preţ, fără doar şi poate: s'a sculat de pe soavan şi zor ~ să-i ia iar la danţ (CAR.) [vsl. nevoia].

⑫ **NEVOINŢĂ** (*pl.-te*) *sf.* Silă, trudă, străduinţă [nevoi].

NEVOLNIC *adj. şi sm.* Neputincios, infirm: cine e dator, înşelat... ală rămîne şi ~, coadă şi bolnav (JIF.); Mai rideţi, ~ă turmă, Mai rideţi, oă-i rîni din urmă (COŞA.) [bg.].

NEURALGIC *adj.* Privitor la neuralgie [fr.].

NEURALGIE *sf.* Durere acută simţită de-a lungul unui nerv [fr.].

NEVRICALE *sf. pl.* Atac de nervi: urechile îi vijilau de şipetele nevristel... apucată de ~ (DLVR.) [ngr. veprixa].

NEVRICOŞ *adj.* ① Nervos: cum sînt en nevri-coasă, Doamne-fereste, păteam alte-alea (CAR.) [ngr.].

NEVROLOG *sm.* Medic care se ocupă în special de boalele sistemului nervos [fr.].

NEVROLOGIE *sf.* Partea anatomiei care tratează despre nervi [fr.].

NEVROPAT *sm.* Medic care tratează boalele nervoase, neurolog [fr.].

NEVROPTERE *sf. pl.* Ordin de insecte a căror gură e dispusă pentru masticăţiune; au capul rotund, corpul lungăreţ şi patru aripi membranoase transparente; astfel sînt: calul-dracului (libelula), furnica-leu, etc. (3337) [fr.].

NEVROTIC *adj.* ① Privitor la nevroză ② Care pătîmeşte de nevroză (şi *sm. f.*) [fr.].

NEVROZĂ (*pl.-ze*) *sf.* Ori-ce boală a sistemului nervos fără vre-o leziune organică [fr.].

NEVRUT *adj.* Care nu e vrut; F vrute şi ~, tot felul de lucruri, de toate (fără deosebire): v'afi plictisit, auzindu-mă torosind la verzi şi uscate, la vrute şi ~ (usp.).

NEZAM ~ NIZAM.

NEZDRAVĂN... ~ NÂZDRAVĂN...

NEZNAI ~ NIZNAI.

NI¹ pron. pers. dat. pl. Întrebuiţat în loc de NE numai dinaintea unui alt *pron. pers.*: ~ l-a dat: ~ la la; ~ se spune [NE²].

† **NI² conj.** Nici [vsl.].

NI¹ interj. Strigăt cu care se alungă cîinii: şi făou încet la dînsul un ~ şi un odr! (PANN).

② **NIALCOŞ** *adj. Trans.* Fudul, semeţ, măreţ: feciori de orai... care de care mai sfîtos şi mai ~ (RET.) [lung. dialectal nyalkos < nyalka].

NICĂIURI, **NICĂIREA**, **NICĂIERI**, † *Mold. Băn.* **NICĂIURI**, **NICĂIUREA**, † **NICĂIURI** *adv.* Nici într'un

Fig. 3337. Neuroptera (= furnică-leu).

Fig. 3336. Nevăstică.

loc, în nici o parte: câtă într-o parte și într-alta și nu
văzu nicăieri lumină (usp.); ca la casa omului, nu-i nică-
torea (cre.) [lat. nec-aliubi; comp. AIUREA].

†NICE = NIČI.

NICHEZA = NECHEZA.

NICHIPERCEA sm. ♂ ① Unul din numeroasele
nume date de popor diavolului.

NIČI, †NICE, †NECE 1. conj. Separă propozi-
țiuni negative sau diferiți termeni ai unei propo-
zițiuni negative: nu e ~ bun ~ rău; ~ nu bea ~ nu
mănâncă; și ~ tu jungiui, ~ tu triguri, ~ altă boală nu
s'a lăpt de noi (cre.); ~ mai mult ~ mai puțin; ~ unul
~ altul nu și-a făcut datoria; ~ una ~ alta ~ ALTUL ② ③;
~ una ~ două DOI ②, ALB ②, BĂLAU ②, PREA
②; ~ în car ~ în căruță; ② ~ salcia pom ~ moșicul om.

2. adv. și conj. ① Servă ca negațiune: ~ mie
nu-mi place; ~ nu știu despre ce e vorba; ~ că m'am
gândit ca să-l aduc pagubă (usp.); n'am închis ochii ~ oit
ai scăpăra din amănăr (cre.); ~ măcar un ban nu mi-a
dat; ~ chiar o singură dată; ~ VORBA ① ② ~ UN, f.
~ O adj. nedef.: ~ un om, ~ o femeie; ~ o faptă fără
plată; ~ UNUL, f. ~ UNA pron. nedef.: ~ unul n'a
răspuns; ~ una n'a venit ① ② În legătură cu ad-
verbe, formează alte adverbe negative: ~cînd,
niciodată; ~cum ~ NICDECUM; ~odată ~ NICI-
ODATĂ; ~unde, nicăieri, etc. [lat. ne-que].

NICI(DEC)IT adv. De loc, de fel, nicidecum,
cîtuși de puțin: înceștiindu-i-se mina pe dinas... nu o
slăbi nici-oit (usp.); n'ar avea haz nicidecît, pentru că Tar-
sița mi-ar scoate ochii (ALECS.) [nici + (de) + cît].

NICIDECUM, O NICI-CUM adv. De loc, de fel,
în nici un chip [nici + (de) + cum].

NICIODATĂ adv. În nici un timp [nici +
o dată].

*NICKEL... = NIKEL...

NICOLAE, NICULAE, NICOLAI, NICULAI, NECULAE,
NECULAI npr. m. ① Sfîntul ~, sîrbătoare care se
prăznuște la 6 Decembrie ② F sfîntul ~, gîrba-
ci (cu care se pedepesc în special copiii): de
fie-cara greșală să-i ardă scolarului cite un sfînt-Nicolai
(cre.); de nu s'ar teme de sfîntu-Neculai cel din cuib, ar da
foc casii (ALECS.) [vsl. Nikolajce].

*NICOTINĂ sf. Alcaloid natural și foarte
toxic conținut în foile de tutun [fr.].

NICOREAȚĂ sf. ♀ Ciupercă alburie sau brun-
gălbui, cu slab miros de

Fig. 3338. Nicoreăță.

'Fig. 3339. Nicoreți.

anason, ce crește pe trunchiul și ramurile arbo-
rilor (*Lentinus cochleatus*) (□ 3338) [comp. NI-
CORETE].

*NICORETE sm. ♀ ① Ciupercă comestibilă, cu
pălăria galbenă, cărnăoasă, cu piciorul plin și gros;
are miros de făină și un gust dulce; numit și
„burete-de-spin" (*Tricholoma Georgii*) (□ 3339)

Fig. 3340. Nicoreți.

Fig. 3341. Nicovală.

① Ciupercă comestibilă, de un gust excelent, cu
pălăria albă-cenușie, cu suprafața uscată, brumă-
rie; carnea albă, fragedă, are un miros plăcut de
făină proaspătă (*Clitopilus prunulus*) (□ 3340)
[comp. NICOREAȚĂ].

NICOVALĂ, †NĂCOVALĂ (pl.-le) sf. ① U-
nealtă de fier sau de oțel pe care se bate cu cio-
canul fierul sau alt metal, spre a-l lucra (□ 3341);
②: a fi între ciocan și nicovală = CIOCAN ① ②; ③: cit ești
nicovală, suferi; cit ești ciocan, lovește, rabdă atîta timp
cit n'ai cum face altfel, cînd ești supus altuia,
lovește la rîndul tău, cînd ai puterea în mînă ④
⑤ Unul din cele trei oscioare din interiorul
urechii (= URECHE) [vsl. n a k o v a l o].

†NİCSIS = NIKIS.

*NICTALOP adj. Se zice despre o persoană
care vede mai bine noaptea decît ziua [fr.].

*NIELCOȘIE sf. Trans. Fudulie; cochetărie [n i-
a l c o ș].

*NİHILISM sbst. Sistem politic al acelorari
în Rusia (în a doua jumătate a veacului al
xix-lea) căutau să distrugă din temelii toate in-
stituțiunile pe care se întemeiază societățile mo-
derne, fără a se gîndi să le înlocuească cu altele
[fr.].

*NİHILIST sm. Partizan al nihilismului [fr.].

*NIKEL, NICKEL sbst. Metal alb-cenușiu, tare
și magnetic ca și fierul; se extrage mai ales din
minele din Noua-Caledonie și e foarte întrebunțat
în industrie [fr.].

*NIKELĂ, NICKELĂ (-elez) vb. tr. A acoperi un
metal, prin galvanoplastie, cu un strat subțire
de nikel ① adj. p. NIKELAT [fr.].

○ NİMA = NİMENI.

○ NIMARĂ sf. Nimereală; cu nimara, într-o ~, pe
nimărite [n i m e r i].

*NİMB (pl.-buri) sn. ① Cerc sau triunghiur de
lumină cu care pic-
torii înconjoară ca-
pul divinității, al in-
gerilor și al sfinților
(□ 3342): înconjurat cu
o aureolă circulară sau ~,
ca icoanele sfinților noștri
(odos, ①) Aureolă
[fr.].

*NİMBUS sbst. Nor de o culoare ce-
nușie uniformă, care
prevestește ploaia (□
3343) [fr.].

†NİME = NİMENI.

NİMENI, NİME-

NE(A), †NİMENILBA,

†NİME, Băn. Olten.

NİMA (gen., -dat. nimă-

nul, nimărul, nimului)

pron. nedef. Nici un

om, nici o femeie

nimenia nu poate să zică

acum le știu toate (PANN);

pe acela nu l-am spus

nimărul, m'am temut

(VLAR.); ca la noi, la

nimeni (cu mîreasa înainte), se zice cînd într'un loc,

într-o țară, se fac lucrurile anapoda, cînd se

petrec lucruri ce nu se mai văd

aiurea [lat. n e m i n e m].

NİMERI = NEMERI.

○ NİMERNIC... = NEMERNIO...

*NİMFĂ (pl.-te) sf. ① Zeiță

secundară, zîină, care, după

credința Grecilor și Romanilor, lo-

cua în rîuri, în izvoare, în

păduri sau

livezi (□

3345): ar

fi crezut o-

neva că vede

o soalătoare

a nimfelor

din mitologie

(sol.); și par

că știu și

zmei și zîne,

Tritoni și

nimfele halhiei, Că ce e azi nu va fi mine (D.-ZAMF.) ②

Fig. 3342. Nimburi.

Fig. 3343. Nimburi.

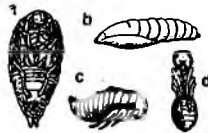

Fig. 3344. Nimfe
a) de cărăbuș; -b) de
gîrgăriță; -c) de purice; -
d) de furnică.

Fig. 3345. Nimfă
(după o statuă
antică).

poet. Fată frumoasă ¶ ③ Nume dat insectei care, după ce a ieșit din starea de larvă, n'a ajuns încă la dezvoltarea perfectă, ca „păpușile” sau „gogoșele” fluturilor, „sacii” sau „pernele” furnicilor, „lătăușii” sau „lăturașii” țințarilor, etc. (¶ 3344) [fr. n y m p h e].

NIMIC, NIMIȚĂ, Ț NEMIȚĂ 1. pron. nedef. ① Nici un lucru: a nu avea ~ pe lume; nu e ~ nou sau soare; mai bine ceva decît nimic (PANNI); dacă văzură... că nimic nu-i este pe plac... îi întrebă într-o zi, la masă, că de ce este supărat (ISP.); n'am nimic mai bun decît asta; nu înțeleg ~; alt ~ n'am ce-ți sorle; ~ alta n'am mai aflat; nu face ~, n'are nici o importanță; pentru ~ în lume nu l-aș da; ¶: ou ~, tot ~ sau din ~, tot ~, din nimic nu se poate face nimic ¶ ② Prea puțin lucru, de puțină valoare: a vindut oasele pe ~, cu un preț foarte mic; un lucru de ~, de puțin preț, de puțină însemnătate; un om de ~, un netrebnic, păcătos, ticălos: om de nimica e cine cîutează a strica obiceiurile țării (RET.); mai ~, prea puțin, aproape nimic: Ai mai strîns ceva din banii birului? — Te miri ce și mai nimic, vorba cea, că oamii sînt lipiți pămîntului (ALECS.).

2. adv. De loc, de fel, nicicum, cituși de puțin: nu-mi pasă ~; nu-mi folosește ~.

3. sf. O NIMIȚĂ sau NIMIȚĂ, un lucru de nimic; (o) nimica toată, mai nimic, un fleac: stăpînu... îi spune că e păcat de Dumnezeu, pentru o nimica toată, să ia trel lei de cai (VLAH.); lucra toată săptămîna, ca un bărbat, pentru nimica toată (CRG.); era să mă duc și eu să văz pîlea... dar aud că e o nimica toată (A.-GH.); într-o nimică de ceas (SS.); într-o mică de ceas; pe nimică pe ceas, pe mică pe ceas: pe nimică pe ceas, beam cîte un cofetier întreg de apă (CRG.).

4. NIMIȚ (pl.-leuri) sn. ① Lucru de nimic, de puțin preț, fleac, bagatelă: se mulțumește cu un ~; nu credea să se facă atîta tovară pentru nimicul ăsta de măruntăle (ISP.) ¶ ② pl. Lucruri, vorbe fără însemnătate, fleacuri: își pierde vremea cu nimiceuri; șoptindu-și unul altuia cine știe ce nimiceuri tîneșteți (CAR.); faci un haz copilăresc de toate nimiceurile (VLAH.) [lat. n e m i c a „nici o fărîmă”].

NIMICIȚ (-icesc) vb. tr. și refl. A (se) preface în nimic, a (se) prăpădi de tot, a (se) stinge de pe fața pămîntului, a (se) distruge, a (se) extermina: toată Hînta lui părea că se stinge, se nimicește într-un sentiment de supremă osteneală (VLAH.).

NIMICIȚE, NIMICIȚE sf. Nimicenie: cîți oameni își asound nimiceala sub pompoase numiri! (NEGR.) [nimic].

NIMICITOR 1. adj. verb. NIMICȚ. Care nimicește.

2. sm. Cel ce nimicește, distrugător.

NIMICNICIȚ (-icesc) vb. tr. și refl. A (se) nimici: înfrîngerea și influența ce avea în țară nimicnicile speranțele competițiilor săi (BALC.); Cu totul s'au schimbat și s'au nimicnicit (DON.).

NIMICNICIE sf. Neant, nulitate: nimicnicia fapturii noastre, față cu natura uriașă (D.-ZAMF.); Și cînd el ar avea o minte mai isteată, Atunce ar cunoaște și ar plînge amar a se ~ (DON.) [nimicnicie].

① NIMIEZ = NIMIEZI.

NIMITET = NEMETET.

① **NIMURIC, NIMURIG** sm. Trans. Schilod; pitic, prichindel, om pipernicit: să trăiești cu bine, nimuricule; înc' așa schilodă nu mi s'a dat în cale (RET.); să nu-l flu cunoscut de nimurig, că-i numai olt o nucă (RET.) [ung. n y o m o r é k].

NINCHEZĂ... = NECHEZĂ...

NINEACĂ... = NENEACĂ...

NINERȚ (-eresc), **NINERĂ** (-erez) vb. tr. Mold. Trans. Maram. A răzgîia, a răsfăța, a alînta; a desmierda.

NINGĂU sm. ① ③ Numele popular al lunii Decembrie ¶ ② Ninsoare mare: s'a porait un ~ și un vînt ca acela, de gîndea că se prăpădește lumea (GRM.); oamii... pe ~ acela încărcau sîntile cu lemne (SAD.) [ninge].

NINGE vb. intr. și tr. ① ③ A cădea zăpadă: Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară (ALECS.); ¶: plonă peste miriște și ninge peste pădure, adică acolo unde nu trebuie; ¶: parcă tot fi plonă și-l ninge (PANN.); e totdeauna posomorit, nu e nîciodată cu voie bună: acum lumea s' o posomorit, pare că-l tot ninge și-l plonă

(ALECS.); ¶: nici nu-mi plonă, nici nu-mi ninge, nu-mi pasă de asta, nu-mi ține de cald, nu-mi e de nici un folos ¶ ④ A face să cadă ca o ninsoare: Cren-gile-animale 'n cale ning stelute și se 'ndoale (ALECS.) [lat. n i n g e r e].

NINS adj. p. NINGE. ① ③ Acoperit cu ninsoare ¶ ④ ⑤ Cărunț: Ai rămas cu fruntea ~ă și cu fața clootrită (VLAH.).

NINSOARE sf. ③ Zăpada în momentul cînd cade; faptul de a ninge: se zicea că ~ a ce căzuse era de patru palme domoști (ISP.); ¶: se înfrîstează, sub ~ a trandafirie de petale, gîndindu-se că vacanța va pieri ca visul (BAS.) [n i n s].

NINSORIU adj. Alb ca ninsorea, ca zăpada: Șolimu tău, Mișioă dragă, poart' o zale ninsorie (ALECS.).

① **NIOARCĂ** (pl.-ce) sf. Băn. Broscuță.

NIPRALĂ (pl.-le) sf. Plantă cu flori galbene, plăcut mirositoare; are fructele alcătuite din păstăi cu seminte puțin turțite, peștrițe, cu pete purpurii-negricioase; e cultivată, mai cu seamă în terenuri nisipoase, pentru îngrășarea pămîntului (*Lupinus luteus*) (¶ 3346).

NIRVANA sf. În religie-ne budistă, fericire căpă-tată prin absorbirea și incor-porarea individului în esența divină [fr.].

NISAM = NITAM.

NISCAI, ① **NESCAI**, † **NIS-CARE**, † **NESCAR** pron. nedef.

Niște, oare-care (oare-cari), vre-un (vre-o, vre-unii, vre-unele): Pentru niscai boale, pentru 'ntim-plări rele (PANN.); pipăia banii, să vadă nu care cumva sint niscai fermece ori altceva (ISP.); nu trecu însă multă vreme și ulmerii pe-acole nescal viătoari, cu căpăi și cu ogari (RET.) [lat. n e s c i o q u a l e m].

NISCAIVA pron. nedef. = NISCAI: mi-o fi dat ceva să beu, mi-o fi flout ~ fermece (VLAH.); ce ne facem noi, babo... de vom ajunge ~ zile de neputință ori de nevoie? (ISP.) [n i s c a i + v a].

NISETRU sm. Pește ce trăiește în Dunăre, în marea Neagră

și în marea Caspică; seamănă cu cega, dar e cu mult mai mare, putînd ajunge pi-nă la doi metri lungime și la greutate de 80-100 de kgr. (*Acipenser Gluénstaedtii Brandt*) (¶ 3347) [(u) n + ' i s e t r u < bg. esetirü, srb. je-se-tar].

† **NISFEA** (pl.-tele), † **NIS(I)FIA** (pl.-fiele) sf. Veche monedă turcească de argint: olococu... în-groapă magmădele și nistele de-ale noi (JP.); a vărsat pe masă un pumn de mărunți: lousari, nistifiele, stănti, sfîn-toalce, firfirici și gologani (CAR.) [tc. nisfijê].

NISIP, † **NĂȘIP** (pl.-puri) sn. Pietriș mărunt, uneori ca pulberea, ce se găsește în fundul apelor, pe malul riurilor și al mărilor sau în interiorul pămîntului și care provine din măcinarea stîncilor: erau mulți ca stelele cerului și ca nisipul mării; pe jos, e asternut nășip neted și mărunt (OOO.); ¶: a clădi pe ~ a întemeia ceva pe o temelie puțin solidă [vsl. n a s ū p ū].

NISIPARIȚĂ (pl.-țe) sf. Olten. = VIALUGĂ [nisip].

NISIPERNITĂ, NĂȘIPERNITĂ, NISIPELNITĂ, NĂȘIPELNITĂ, NISIPARNITĂ (pl.-țe) sf. Vas mic cu nisip foarte mărunt care se presară pe o foaie scrisă, spre a usca cerneala (¶ 3348): Ce-i luna mîndră și frumoasă Pentru' un cenșer? O nășipelnită uriașă Spînzurată 'n

oier (CONV.).

NISIPIȚ, NĂȘIPIȚ (-pec) 1. vb. tr. A acoperi cu ni-sip.

2. vb. refl. A se preface în nisip, a se măcina, a se pulveriza: Piatra se nășipește și cît lumea nu trăiește (MAR.).

Fig. 3346. Niprală.

Fig. 3347. Nisetru.

Fig. 3348. Nisiparnită.

NISIPIT, NÄSIPIT *adj. p. NISIPI*: Lungi pusturi năsipite (ALECS.).

NISIPIŞ, NÄSIPIS (pl.-isuri) *sm.* Suprafaţă, întindere mare acoperită cu nisip.

NISPOŞ, NÄSIPPOŞ *adj.* Care conţine mult nisip, plin de nisip: Noroc că nu fuse apă, ci un puţ ~, seo (PANN).

NIŞĂ (pl.-se) *sf.* Adîncătură practică în trun zid spre a aşeza acolo o statuă, o sobă, etc.; firidă (3349): nişele... erau alăturate decorate cu mozaice, înfăţişate pe cei 12 apostoli (BOL.) [fr. niche].

† **NIŞANGIU, NISAMGIU** *sm.* Mare demnitar turc care era însărcinat cu desenaarea monogramei imperiale pe diplome (3350): noul mare vizir adună îndată la divan pe toţi vizirii... pe nişangiu... şi pe agii ianicerilor (BALC.) [tc. nişangy].

† **NIŞCHIT** = NESCHIT.

NIŞEŞTEA *sf.* Floare de fână întrebuinţată la facerea halvalei [tc. nişaste].

NIŞTE, NESTE *pron. nedef.* Întrebuinţat dinaintea unui substantiv, spre a arăta o cantitate oarecare nehotărâtă: ~ brînză; ~ oameni; uneori cu un înţeles apropiat de „un fel de, ceva asemenea cu”: apucîndu-l nişte răcori reci de frică, începu a citi pe cârticica lui (ASP.) [lat. nescio quid].

NIŞOTĂ (pl.-te), **NIŞOTALĂ** *sf.* Băn. Lipsă mare (în spec. de bucate) [comp. srb. ništ „sărac”, bg. nišetăt].

NIT (pl.-turi) *sm.* Cuiu neascuţit la unul din capete şi foarte turtit sau rotund la celălalt capăt, cu care se leagă cercurile de fier (3351) [germ. Nietel].

NITAM - NISAM, NETAM-NESAM, NISAM-NITAM *loc. adv.* Nici una nici alta, nici una nici două, fără multă vorbă, aşa deodată: d-ta ştii că-s tute şi vii nitam-nisam să mă lei în trîi parole (ALECS.); în nişte case neolocuite, unde culca pe toţi meseşii cari veneau aşa nitam-nisam (CRG.); Şi nitam-nisam, deodată... I-a mai tras şi două palme (SPER.) [rus. nita m ū n i s j a m ū „nici ici nici colo, nicăiri”; bg. ni t a m ū n i s a m ū „nici acolo nici aici”; comp. şi bg. n a s a m ū n a t a m ū „ici şi acolo”].

NITRAT *sm.* = AZOTAT [fr.] ~ de sodă, îngrăşămint natural foarte întrebuinţat [fr.].

NITRIC *adj.* = AZOTIC [fr.].

NITROBENZINĂ (pl.-ne) *sf.* Lichid uleios, cu miros de migdale amare, întrebuinţat ca materie primă la fabricarea anilinei [fr.].

NITROGEN *sbst.* Nume cu care se designa la început azotul, pentru că intră în compoziţia nitruului sau azotatului de potasă [fr.].

NITROGLICERINĂ (pl.-ne) *sf.* Substanţă explozivă rezultată din acţiunea acidului azotic asupra glicerinei; întrebuinţată la fabricarea dinamitei [fr.].

NITROŞ *adj.* = AZOTOS [fr.].

NITRU *sbst.* Azotat de potasă, silitră [fr.].

NITUI (-nec) *vb. tr.* A lega cu nituri [fr.] A turti virful unui cuiu după ce a fost bătut în ceva.

NITEL (f. niţică; pl. m. niţel, f. niţela) *1. adj. f.* Puţin: niţel vin; niţică pitne; niţei bani; niţele flori; suflam în nişte lemne ude, să aprind niţel foc în sobă (A-GH.); cu graiu stîna ceru niţică apă (ASP.); din fie-care fel de bucate... lua cîte niţele şi băga în sîn (ASP.).

2. NITEL *adv.* Puţin (timp): mai trece ~ şi mai intră un alt Cazac (A-GH.); sezură ~ de se odihni de drum (ASP.).

NITELUŞ *adj. şi adv. dtm.* NITEL. Puţinţel: cum te simt că ţi-e ~ rău (ASP.); mai aşteaptă ~, că o să treacă o apă pe dinaintea porţii (ASP.).

Fig. 3349. Nişă.

Fig. 3350. Nişangiu.

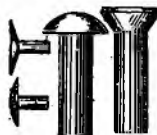

Fig. 3351. Nituri.

NIŢĂ (pl.-vi) *sf.* Băn. Luncă tînră (NOV.); livadă (NOV.) [srb. niŭa].

***NIVEL** (pl.-eluri) *sn.* ① Unealtă de care se servesc mai ales zidarii şi dulgherii, spre a vedea dacă un plan este orizontal, dacă un zid sau un stîlp este vertical, etc., cumpănă (3676) ② Unealtă cu care se dă o poziţie perfect orizontală unui instrument de observaţie, poloboc, boloboc ③ Instrument de care se servesc inginerii, topografii, etc. spre a recunoaşte dacă un plan este orizontal sau spre a determina înălţimea verticală a unui punct deasupra altuia (3352) ④ Starea unui plan orizontal sau a mai multor puncte care sînt într'un plan orizontal ⑤ Suprafaţa mării sau a unui flu: oraşul e situat la 325 de metri deasupra nivelului mării ⑥ Treaptă, grad, punctul pînă unde se ridică cineva sau ceva în raport cu altul sau cu altceva; a fi la acelaşi ~, a fi pe aceeaşi treaptă, a fi deopotrivă; lucrarea scola'ă trebuie să tindă a sui pe cel de jos la un ~ mai înalt de capacitate, de avere şi de moralitate (A-GH.) [după fr. niveau].

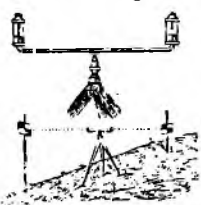

Fig. 3352. Nivel.

***NIVELA** (-elea) *vb. tr.* ① A îndrepta, a măsura cu nivelul ② A face orizontal, neted, şes: ~ un teren ③ A pune pe aceeaşi treaptă, a potrivi, a egala [fr.].

***NIVELATOR** *sm.* Cel ce nivelează.

○ NIVIDI = NĀDI.

† **NIŢIS** *sbst.* F. A Jungiu: Imi vine aşa un ~ pe la stomach (D-ZAMF.) ① ② Supărare: cuvintele d-tale pot să mă scoată din sîrite şi să-mi pricinuiască un ~ (ALECS.) [ngr. νόστις].

† **NIŢĂM** (pl.-muri) *1. sm.* Orînduială, organizaţie: oine va cuteza a face împotriva acestui ~, să se pedepsească străşnic (FIL.).

2. sm. Armată regulată în Turcia; soldat turc [tc.].

NIZNAI *adv.* F A se face ~, a se (pre)face că nu ştie (nimic despre ceva): cînd... te făcea! ~ şi nu ştia să potriveşti din git pe moş Niekhor (CRG.) [rus. n e z n a j u „nu ştiu”].

○ NIZUI (-nec) *vb. refl. Trans.* A se strădui: el şi ca om sărac, totuşi s'a năzuit să aibă o familie (RET.) [ung. n é z n i].

○ NIZUIŢĂ (pl.-te) *sf. Trans.* Străduinţă: dacă e aşa, zise Ţigancă, şi eu văd voi tu soafă întru nizuinţa de a ne scăpa de ea (RET.) [n i z u i].

○ NOAI *interj. Tr.-Corp.* Ei (bine)! noai! Imi dai banii acum? (SP.) [srb. n o].

NOADĂ *sf.* ① Osul cu care se termină şira spinării, osul şezutului: Prepeşiţa se ţine că e cu coadă, şi ea e numai pin' la ~ (PANN) [lat. noda < nodum].

NOAPTE *sf.* ① Timpul dela apusul soarelui pînă la revărsatul zorilor, cînd pămîntul e învăluit în întunec: ~ adîncă, întunecoasă, înstelată, senină, fără lună, liniştită, caldă, răcoroasă, furtunoasă; întunerecul nopţii; la miezul nopţii, în toată nopţii, în puterea nopţii; ~ de iarnă, de vară; n'am dormit, n'am închis ochii toată ~a; ~ de durere, de insomnie; as(ă) ~, azi ~; a petrece undeva ~a; se face ~, înnoptează; ~ şi zi şi ~, neconţine, pururea; a face ~a zi şi ziua ~, a lucra, a petrece, etc. în timpul nopţii şi a dormi ziua; ~ albă = ALB 1 ②; o mie şi una de nopţi, titlul unei culegeri de basme arabe, halima; ~ bună! urare la despărţire noaptea, înainte de culcare; e prost ca ~a, e foarte prost; ③: nu te prinde, Ioane (sau Stane), că e ~a mare, nu te bucura prea de vreme, căci lucrurile se pot întoarce altminteri; de ~, de cu ~, pe cînd e încă întunec, pînă nu s'a sfîrşit noaptea: a doua zi se sculă de ~ şi începu să mătore (S-ALD.); dimineaţa imi place să mă scol de cu ~ (A-GH.); la ~, în noaptea care vine; peste ~, în timpul nopţii; a minaa undeva peste ~, cu ~a în cap. în cap de ~ CAP 1 ④ Noaptea *adv.* În timpul nopţii: ziua doarme şi ~a chefulşte; ⑤: ziua fuge de bivoli şi ~a ti apucă de coarne CORN 1 ④ ⑤ ⑥ Întune-

NIS-
NOA

rec, întuneceam, ceea ce întuneacă mintea, inima, etc.: Cu-al tău zimbet luminează-mi Noaptea gândurilor mele (VLAH.); ~a timpurilor, vremile cele mai îndepărtate despre care nu se ştie nimic ¶ ① ② ~a vecinică, moartea [lat. *n o c t e m*].

NOATEN, **NOATIN** *sm.*, **NOATINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Mielul, mieluşeaua din momentul cînd se întarcă pînă împlineşte un an: ispravnicul tălare un noaten şi-l pusea la foc (ISP.); ¶ ② Noaten, noatin, lînă (mai ales neagră) de pe noateni sau de pe cirliani: la Humuleşti... se fac multe gîuri de suman, şi lînă şi de noaten (CRG.); moşneagul s'a fîmbrăcat cu suman bun de noatin (R.-COD.) ¶ ③ *sm.* Cal de doi ani: dar minzul creşte şi se face noaten, iar noatenul se face cal de şa (S.-ALD.) [lat. *a n n o t i n u s*].

***NOBIL** 1. *adj.* ① Care face parte din aceea clasă a societăţii care, prin naştere sau prin titlul acordat de suveran, se bucură de onoruri şi de privilegii speciale: om ~; familie ~ă ¶ ② Care are sau arată o mare perfecţiune morală, care are sentimente alese: o inimă ~ă ¶ ③ Care se serveşte numai de expresiuni înalte, alese: o vorbire ~ă; ti povesteşte... într'un stil ~ şi susţinut toate cîte le-a întîmplat (CAR.).

2. *sm.* Cel ce se trage dintr'o familie nobilă, care a fost făcut nobil de către suveran, boier [lat. *n o b i l i s*].

***NOBILIAR** 1. *adj.* Care face parte din nobilime, boieresc: ei nu formau o castă ~ă, ca în Europa (BR.-VN.). 2. (*pl.-are*) *sn.* Carte în care sînt înşirate numele tuturor familiilor nobile dintr'o ţară, arhondologie [fr.].

***NOBILIME** *sf.* Clasa nobililor, boierime. ***NOBLEŢĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Nobilime, boierime: unde merge nobleŢa mare, unde găseşti societatea cea bună (G.-GH.); în patria noastră, toţi filii nobleŢii obiceiuesc mai mult limba grecească (GOL.) ¶ ② ÎnălŢare morală, distincţiune [fr.].

③ **NOCSIRE** *sf.* Băn. ① Oală de noapte [germ. *N a c h t g e s c h i r r*].

***NOCTAMBUL**, **NOCTAMBULĂ** (*pl.-le*) *adj.* şi *sm.* f. ① ~ Care umblă noaptea dormind, somnambul ¶ ② Căruia-i place să se plimbe noaptea, să petreacă nopţile fără să doarmă [fr.].

***NOCTAMBULISM** *sbst.* ~ Starea celui care umblă noaptea dormind, somnambulism [fr.].

***NOCTURN** 1. *adj.* ① De noapte, care se face, care se petrece noaptea: ceremonie ~ă; plimbare ~ă ¶ ② Care veghează noaptea şi doarme ziua: păsări ~e, păsări de noapte.

2. **NOCTURNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ~ Bucată de muzică cu un caracter melancolic care se cîntă pe două voci [fr. < lat.].

NOD (*pl.-duri*) *sn.* ① Cocoloş, legătură ce se face la capătul sau la mijlocul unei afe, unei sfori, unei funii, etc., petrecîndu-se capătul printr'un ochiu şi stringînd tare (□ 3353): a face ~ la apă;

②: afa lungă face ~uri; a face un ~ la batistă (spre a-şi aduce aminte de ceva);

~ **PARA** ①; ~ul gordian ~ **GORDIAN** ¶

③ Legătură, fundă: a face ~ul la cravată ¶ ④ Încheietură (*în spec.* la degete), proeminenŢa articulaţiunilor: ~urile degetelor ¶ ⑤ ~ ProeminenŢă, îngroşetură, umflătură pe trunchiul unui copac, ciot; ciomag cu multe ~uri ascuŢite;

trăstie plină de ~uri; ⑥: a căuta, a găsi ~ în papură, a căuta, a găsi greşeli, cursuri acolo unde nu există de loc sau unde cu greu se pot găsi ¶ ⑦ ~ Parte foarte tare care se găseşte cîteodată în lemnul unui arbore: scindură plină de ~uri ¶ ⑧ ~ Isteric, senzaţiune particulară, frecventă la persoanele nervoase, care simt ca şi cum ar avea un nod în gît, care le astupă înghiţitoarea, care-i înnăbuşe, li înneacă: un ~ mi se pune în gît (S.-ALD.);

îmi stă un ~ în gît; un ~ de amarăciune i se sul în gît, iar leorămiile îi umplură ochii (O.-ZAMF.); mi-o venit ~uri în gît şi-am început şi eu a plînge (ALECS.); sîlindu-se să înghiŢă un ~ de obidă care i se urca în gît (BR.-VN.); a înghiŢi ~ul, a înghiŢi găluşca; a înghiŢi ~uri,

a suferi cu răbdare, fără să se împotrivescă, fără să cîrtească sau neavînd încotro: înghiŢi la ~uri şi lăasă să treacă cum or trece şi călăriile acestei re- strîgite (ISP.); nevasta, ne mai avînd încotro, tăcea şi înghiŢea ~uri (CRG.) ¶ ⑨ ~ Obşacol care dă loc intrigii într'o lucrare dramatică: ~ul unei tragedii ¶ ⑩ ~ ~ vital, punct care guvernează toate mişcările respira- torii ¶ ⑪ ~ Fie-care din cele două puncte de inter- secŢie a două mari cercuri în sfera aparentă ce- rească ¶ ⑫ ~ Lungime de 15 m. 43, a o sută douăzece-a parte dintr'o milă marină ¶ ⑬ ~ F Pitic, fiinŢă mititică: un ~ de copil [lat. *n o d u s*].

NODA = **INNODA**.

NODEA *sm.* ~ ① Unul din numeroasele nume date de popor diavolului [propriu „cel ce are n o a d ă”; comp. **CODEA**].

NODEU (*pl.-de*), **NODEU** (*pl.-ele*) *sn.* ① Fie-care din cele două oase rotunde de la gleznă, numite şi „ouăle picloarelor” [refăcut din „*n o d e i*, *pl.* din „*n o d e l* < lat. *n o d e l l u s*“].

② **NODIT** (*pl.-te*) *sn.* *Ofen.* Băn. = **NODEU** [n o d e u, refăcut sub influenŢa srb. *n o ž i c a*].

③ **NODOLAN** (*pl.-ane*) *sn.* Băn. ① Femur [n o d].

NODOROS, **NODUROS** 1. *adj.* ① Cu noduri, plin de noduri: pestii se strecurau... şi pluteau alături cu buşteni noduroşi de stejar (COOS.); torolpanul pe care şi-l clopotea el dintr'un lemn nodoros de măsline sălbatic (ISP.) ¶ ② Necioplit, grosolan.

2. **NODUROASA** *sf.* ~ = **GOLOMOZ** 2.

***NODOZITATE** *sf.* ① Starea a tot ce are no- duri ¶ ② Nodurile unei tulpine, unui trunchiu [fr.].

***NODULĂ** (*pl.-le*) *sf.* ~ Concreţiune de natură variabilă, de obicei fosfatată, care se întîlneşte în unele terenuri [fr.].

NODULEŢ (*pl.-ete*) *sn.* ① *dim.* **NOD** ¶ ② *F* tron. Copiaş, prichindel: la moartea bătrînelui, era un ~ abia de patru ani (BR.-VN.).

NODUROS = **NODOROS**.

NODUŢ (*pl.-te*) *sn.* *Trans.* ① *dim.* **NOD** ¶ ② *pl.* ~ = **GHIOCIE-MARI**.

NOEMVRIE, **NOEMBR**(I)E *sm.* ③ A unspre- zecua lună a anului, „brumar” [ngr.].

④ **NOHOT...** = **NAŢT...**

NOI = **INNOI**.

NOI *pron. pers. pl. de pers. 1-îu* (*dat. nouă, ac. de noi*) [lat. *n o s*].

NOI = **NOU**.

NOIAN (*pl.-anuri*) *sn.* ① Întindere nemărginită de apă, mare, ocean: ca o pasăre voloasă... zboară peste hotarele orizontului, se cufundă în ~ul mărilor (ALECS.) ¶ ② Cantitate nemărginită, multime fără număr, întindere imensă, imensitate: de-acum am intrat fără speranŢă într'un ~ de măcaşuri (GN.); strădele nepavate... ce trec prin ~ul de caese mici şi rău lădite (EMIN.); ~ul de vorbe ce zilnic se tipăresc şi se aruncă în public (VLAH.) ¶ ③ ~ Abis: aştept numai să mă spovedesc, apoi să intru în ~ul veciniei (NEGR.); ca un glob nemernic pierdut în ~ul întinericului (GN.).

NOIMA (*pl.-me*) *sf.* ÎnŢeles, sens (adînc): n'a voit să-mi spună ce ~ aveau cuvintele lui (ISP.); atunci Ion se în- cura, îngăima vorbe fără ~ (GN.); acoperind coale de hîrtie cu alureli nesărate, fără şir şi fără ~ (VLAH.) [ngr.].

NOIŢĂ (*pl.-te*) *sf.* Semn alb, pată mică albă pe unghie: cînd ai noiŢe pe unghii, ai să te înnoceşti cu ceva (GOR.); noiŢele de pe unghii sînt semne de noroc (GOR.).

② **NOJI** (-jese) *vb. tr. Ofen.* ① A pune ceva bani de-o parte, a economisi: nu mai noiŢeŢ paraua (CIAUŞ.); toŢi ne ciupesc, toŢi ne sără- cesc, nu mai noiŢim nimic (JUF.) ¶ ② A da înainte, a progresa, a-i merge bine: la vezi, dacă te-oiu blestema, nu mai noiŢeŢi tu, cît îi trăi (R.-COD.).

NOJIŢĂ (*pl.-te*) *sf.* 1 ① Cureluşă sau afa de cînapă, de pîr de cal sau de capră, ce se petrece prin găurile de la marginea opincii şi cu care apoi se leagă opinca de picior; tîrsînă (□ 3354): Catrina a înşenunohiat să-i lege mai strîns noiŢele de la opinca (VLAH.); purta... opinci cu noiŢele legate de picior, de socoteală cît sînt turnate acolo (ISP.) ¶ ② *Mold. Maram.* NoiŢe. Fie-care din găurile de la marginea opincii, prin care

Fig. 3353.
Noduri.

Fig. 3354.
NoiŢe.

se petrece așa cu care se leagă opinca de picior: a petrecut oite o păreche de apă neagră de păr de cal prin cele noște (cre.) [bg. *nožica* „curelușă, așa de legat opinca”, *nožicka* „fie-care din găurile opin- cii”].

***NOMAD** *adj.* și *sm.* ① Neasezat, pribeag, se zice în spec. despre popoarele care duc viața păstorească și care colindă mereu prin alte locuri cu turmele lor: Bătrina Tigană, acolo sub brazi, Desolătece 'nvață pe negrii nomazi (cosș.) ② *Pr. ext.* Om care n'are locuință statornică și care umblă pribegind din loc în loc [fr.].

***NOMADISM** *sbst.* Stare socială a epocelor primitive sau a popoarelor puțin civilizate care duc o viață nomadă [fr.].

***NOMENCLATURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Totalitatea cuvintelor explicate într'un dicționar ② Însemnarea tuturor cuvintelor întrebuițate într'o știință, într'o artă ③ ④ ~ chimică, termenii de care se servesc chimiștii pentru a denumi substanțele simple sau compuse [fr.].

***NOMINAL** *adj.* ① De nume, privitor la nume: a făcut o eroare ~ă ② *Apel* ~, strigare, chemare pe nume a tuturor membrilor unei adunări, a elevilor dintr'o clasă, etc. ③ *Valoare* ~ă, valoarea tipărită pe o hirtie-monedă sau pe o acțiune, care e însă superioară sau inferioară valorii reale, după cursul zilei [fr.].

***NOMINATIV** 1. *adj.* ① Care (de) numește, care arată numele: a dresa statul ~ al funcționarilor unei case de comerț ② *Titlu* ~, titlu pe care e înscris numele proprietarului, în opoziție cu „titlu la purtător”.

2. (*pl.*-ve) *sn.* ③ Cazul în care stă subiectul [fr.]. **NOMOCANON** (*pl.*-oane) *sn.* ④ Colecțiune de legi bizantine și de canoane ale sinoadelor [ngr.].

NOMOL... = **NĂMOL...**

***NOMAGENAR** *adj.* și *sm.* În vîrstă de nouăzeci de ani sau de mai mulți [lat.].

***NONPAREL** *sbst.* ⑤ Literă de tipar foarte mică (de 6 puncte) (= **TAB. XIX**) [fr. *non - pare il*].

***NON PLUS ULTRA** *loc. lat.* = **NEC PLUS ULTRA**.

***NON POSSUMUS** = (*nu putem*), formulă lat. întrebuițată pentru a da să se înțeleagă că cineva n'are libertatea de a face sau de a nu face un anumit lucru.

***NON-SENS** (*pl.*-suri) *sn.* ① Lipsă de sens, lucru fără înțeles, fără nici o noimă ② Absurditate, lipsă de judecată [fr.].

○ **NOOR** = **NOR**.

***NOPAL** *sm.* ⑥ Plantă din America, cu frunzele cărnoase, pe care trăește coșenila (*Opuntia vulgaris*) (3355) [fr.].

○ **NOPIRCĂ** = **NĂPIRCĂ**: să te ferest de clocoț lingă și de noptrici linguştoare (ALECS.).

○ **NOPTA** = **INNOPTA**.

***NOPTATIC** *adj.* De noapte, nocturn: un susur ~ se înalță de pe fața pămîntului (ODOS.).

***NOPTICĂ** *sf.* *dim.* **NOAPTE**: Toată noptrici de loc n'a dormit (PANN.).

***NOPTICOASĂ** (*pl.*-se) *sf.* ⑦ Plantă cu frunze ascuțite și dințate, cu flori mari albe sau liliachii plăcut mirositoare; numită și „micșunea”, „mîrodenie” sau „vioară-de-noapte” (*Hesperis matronalis*) (3357).

***NOPTIȚĂ** (*pl.*-te) *sf.* *Trans.* ① *dim.* **NOAPTE** ② ③ = **BARBA-ÎMPĂRĂTULUI**.

NOR¹, *Mold.* **NOUR**, *Băn. NUV*(v)AR, *NUOR*, *Olten.*

NOOR, ④ **NUAR** *sm.* ① ⑤ Îngrămădire de aburi de apă condensată în picături așa de mici că plutesc în atmosferă și se transformă apoi în ploaie, zăpadă, etc. (3356): cerul e acoperit de ~; ⑥: după ~ vine senin; pară a căzut din ~, e amețit, nu știe de face, de unde a venit, unde se află ⑦ *Pr. ext.* Multime nenumerată, deasă, care întuneacă lumina ca și un nor: un nor, deas, care întuneacă lumina ca și un nor: un nor galben se ridică de la pămînt (DLVR.); el vin... întunecînd pămîntul ca ~ii de lăcuste (VLAH.); un ~ de Turci înalță cu mers grabnic ca lăcustele spre curțile

domnești (ODOS.), ⑧ ⑨ ⑩ Întristare, mîhnire: o viață fără ~; un ~ îi acoperi fața [† *nu ar* < lat. *nubilum*].

NOR² = **NORĂ**.

***NORĂ** (*pl.* nurori), ⑪ **NOR** (formă păstrată încă în legătură cu un *adj.* pos.: *norumea*, *noru-ta*, etc.) *sf.* Soția fiului: vorbește soacrei să priceapă și nora (ZNN.); soacra cu trei nu-

Fig. 3356. Nori.

Fig. 3357. Nopticoasă.

rori, titlul unei povești de Creangă [lat. vulg. *norus* = clas. *nurus*].

NORAȘ, ⑫ **NOURAȘ** *sm.* ⑬ *dim.* **NOR**, **NOUR**: un nouaș ca de bumbac plutea prin aer (O-ZAMF.).

***NORCĂ**, **NUROA** (*pl.*-ci) *sf.* ⑭ Animal carnivor, lung de vreo 50 cm., cu o coadă de 14 cm., acoperit cu o blană de culoare cafenie-roșiatică foarte fină (*Mustela lutreola*, *Putorius lutreola*) (3358) ⑮ *Blana* acestui animal: gîle, ei că e imitație nurea dinăuntru (BR-VN.); mi-a fîgăduit rochie de nuroa (ALECS.) [rus. *norka*, pol. *nurka*].

Fig. 3358. Norcă.

***NORD** *sbst.* ⑯ Partea cerului aflată la stînga aceluia care stă cu fața îndreptată spre răsărit, miază-noapte; steaua ~ului, steaua polară ⑰ Partea țării care înaintea mai mult spre nord: ~ul României ⑱ Țările septentrionale ale Europei: popoarele de la Nord [fr.].

***NORDIC** *adj.* ⑰ De la nord.

***NORD-EST** (prescurtat **N.-E.**) *sbst.* ⑰ Partea cerului aflată între nord și est; porțiunea dintr'o țară situată între nord și est [fr.].

***NORD-VEST** (prescurtat **N.-v.**) *sbst.* ⑰ Partea cerului aflată între nord și vest; porțiunea dintr'o țară situată între nord și vest [germ.].

***NOREA** (*pl.*-rele) *sf.* ⑰ = **BARBA-ÎMPĂRĂTULUI** [n o r].

† **NORIE** *sf.* = **ENORIE** [vsl. *norija* < gr.].

NORIȘOR *sm.* ⑰ *dim.* **NOR**.

***NORMĂ** (*pl.*-me) *sf.* Ceea ce servă de regulă, rînduială: toate se petreceau în casa asta... după o ~ fixată (VLAH.) [fr.].

***NORMAL** *adj.* ⑰ Ceea ce servă ca normă, ca regulă, ca model ⑱ ⑲ Obicinuit, regulat, firesc: stare ~ă ⑳ ㉑ Școală ~ă, școală menită a forma învățători, institutori [fr.].

***NORMALĂ** (*pl.*-le) *sf.* ㉒ Linie perpendiculară pe o dreaptă, pe un plan [fr.].

***NORMALIST** *sm.* ㉓ Elev al unei școli normale.

***NORMALIZA** (-izez) *vb. tr.* A readuce în stare normală [fr.].

***NORMAND** 1. *adj.* ㉔ Din Normandia.

2. *sm.*, **NORMANDĂ** (*pl.*-de) *sf.* Locuitor, locuitoare din Normandia [fr.].

NOROȚ, ⑳ **NĂROȚ** (*pl.*-oace) *sn.* ㉕ Soartă (bună sau rea): ~u-i orb; ㉖: ~ule de la Dumnezeu; ㉗ ~ul e cum și-l face omul; ~ul e schimbător; s'a futors roata ~ului; cum și-o fi ~ul; așa i-a fost (partea și) ~ul; eu cît se gîndea mai mult, cu atît se vedea mai prost, mai nebrebnic și mai fără ~ (VLAH.) ㉘ ㉙ Ori-ce întîmplare fericită, dorită, soartă bună: a da peste ~; a-și cerca ~ul; joo de ~; a-l sluji ~ul; a fugi de ~; ㉚: ~ul un fuge după om, ci omul după ~; cum o da tirgul și ~ul; fatr'un ~, la ~, la întîmplare: încercăm, într'un ~, o nouă scoborîre de pe

**NOM-
NOR**

Ceahlău (VLAH.); se ținea ~ul după dinții ca pulbera după etni (usp.), n'aveau noroc de fel; ② F: e plin de ~ ca broasca de păr, n'are noroc; ③ F: e plin de ~ ca cîinele de purici, are mult noroc; ④: numai de ~ să se plîngă omul, se zice despre acela pe care-l slujește norocul în toate; ⑤: fâ-mă mamă cu ~ și m'asvîrle apoi și 'n foc, dacă are omul noroc, nu se teme de nimic; ⑥: nu sta (sau nu ședea) că-ți stă (sau că-ți șade) ~ul, nu sta cu minile în șolduri, fără să muncești, căci te părăsește norocul; ⑦ MINTE ②; ⑧ FIERBE ① ②; ~ să dea Dumnezeu! ~ (bun) urare la diferite împrejurări; iron. ~ (și bani) și moarte (sau și boală) în Tîgani! ② ③ ④ NENOROC [vsl. n a r o k ū].

NOROCI, NAROCI (-ocesc) vb. tr. ① A da n o r o c, a face NOROCOS: Drept cine slujește, Dumnezeu îl norocește (PANN); Dumnezeu să te nărocească, om bun ce ești (FAC.); Joe să te norocească și anii să-ți înmulțească (DON.) ② ③ NENOROCI ② ④ Ofen. (CIAUȘ.) A închina cu paharul, cu plosca.

NOROCIRE sf. ① Faptul de a noroci ② Fericire; noroc: ajunsă cu ~ la țară (usp.); ~ că noi mai avem încă mult pînă să ajungem la acest grad de civilizație (NEGR.); din ~, din fericire ③ ④ NENOROCIRE.

NOROCIT adj. p. NOROCI. Cu noroc, fericit ② ③ NENOROCIT.

NOROCOS adj. Plin de n o r o c, care are noroc, pe care-l slujește norocul, favorizat de soartă ② ③ NENOROCOS.

NOROD, NAROD (pl.-oade) sn. ① Popor: fost-au și alții dintr'acesta nărod, anume Aștie, carile... au sprejinit războiul cel vestit (CANT.) ② Gloată, droaie, poporul de jos, prostime ③ ④ Grămadă, mulțime: în urmă, peste norodul de măguri, în trei arcuiri mari, își tale spinările pe cer munții Oălimanului (VLAH.) [vsl. n a r o d ū].

NOROIOS adj. Plin de n o r o i u; p'aci prin prejor era o uliță noroiolosă (usp.).

NOROIU (pl.-oale) sn. ① Amestec de pămînt cu apă, care acopere adesea drumurile (= Mold. „glod”, Trans. „tină”); picioarele cailor pocneau de cîte ori leșeau din ~ gros, oleos și adînc (A-GH.); o trăsură cu coșul ridicat lupta cu noroalele mahalalei (OLVR.); e destept ca oala cînd dă în ~ (ZNN.); a umplea de ~; a (se) tăvăli în ~ ② ③ Stare înjositoare, mîrșavă: și cînd gîndești la ce rușine și 'n ce ~ te-ai scorbort (VLAH.); a scoate pe cineva din ~; a tăvăli în ~ a murdări, a necinsti; a asvîrli cu ~, a defăima: merg cu neruşinarea pînă... a asvîrli cu ~ în străbunii noștri (A-GH.).

NOROS, Mold. NOUROS adj. ② (Acoperit) cu n ori, plin de nori, înnoat: cer. ~; vreme noroasă.

NORULEȘ sm. ③ dim. NOR: cîțiva ~i, prigorîți de razele soarelui (VLAH.); din copitele calului se ridicau ~i de praț (S-ALD.).

NORVEĞIAN 1. adj. ③ Din Norvegia. 2. sm., NORVEĞIANĂ (pl.-lene) sf. Locuitor, locuitoare din Norvegia [fr.].

③ **NOST** = NOSTRU.

NOSTALGIC adj. Ce ține de nostalgie: dor ~ [fr.].

NOSTALGIE sf. Dor de țară, tristețe pricinuită de dorul de a-și revedea patria sau locul unde s'a născut: și-acele nostalgii ce-adeșea Ne vin fără să știm de unde, Or fi ecouri ostenite, Chemări din regiuni profunde (VLAH.) [fr.].

NOSTIM adj. F ③ Drăguț, frumușel, gingaș; plăcut: te găsesco ~, domnule, și-mi place! (ALECS.); învătă-l să știe cînd să tacă, ca să fie ~ (STAM.) ④ Ridicul, caricahios: dar ești că ești ~? [ngr.].

NOSTIMADĂ (pl.-de) sf. F Lucru nostim, drăgălăș(en)ie: Drăghiei... spunea, de sigur, nostimade și ghidușii de-ale lui (VLAH.); avea o rochiță de toată frumusețea și o pălărieoră de toată nostimada (BR-VN.) [ngr.].

NOSTIMIQR adj. dim. NOSTIM: Gogul mamii cel isteț, Nostimior era un stigiet (ALECS.).

NOSTROM(O) sm. ③ Șef de echipagiu pe un vapor [it.].

NOSTRU (f. noastră; pl. m. noștri; f. noastre) 1. adj. pos. Care ne aparține nouă, ce ține de noi: stăpînul ~; țara noastră; copiii noștri; casele noastre.

2. AL ~ (f. a noastră; pl. m. ai noștri, f. ale noastre) pron. pos.: acest loc e al ~; acea casă e a noastră; ai noștri, rudele noastre, partizanii noștri [lat. noster].

***NOTA** (-tez) vb. tr. ① A însemna, a pune o notă ② A însemna într'un mod nefavorabil ③ A băga de seamă, a observa: notează bine ce-ți spun ④ ⑤ A scrie notele care reprezintă un cîntec, o melodie [fr.].

***NOTĂ** (pl.-te) sf. ① Însemnare pe care o face cineva pe o carte, pe un manuscris ② Comen-tariu, tîlmăcire a unui pasaj dintr'un autor ③ Extras sumar, expunere pe scurt; notiță: a lua

Fig. 3359. Note:

a) notă întreagă (unime); - b) doime; - c) pătrime; - d) optime; - e) șaisprezeceime; f) treizecdoime; - g) șaiszeci-pătrime.

note de pe un discurs ② Socoteală: a achita o ~ ③ Declarațiune, comunicațiune oficială sau semi-oficială pe care guvernul o publică într-o gazetă ④ Adresă, comunicare ce-și trimite agenții diplomați unuia altuia ⑤ Observațiune, însemnare asupra purtării sau silinței la învățătură a unui elev, asupra muncii depuse de un subordonat: i-am dat nota 7 ⑥ ⑦ Semn care reprezintă un sunet muzical și durată lui (3359); fie-care din numele ce se dau acestor semne: do, re, mi, fa, sol, la, si sint cele șapte note ale gamei; pr. etl.: Sonia, vara lui Alfred, pare a fi adus o ~ de veselie în casă (VLAH.) [fr.].

***NOTA BENE** sbst. Însemnare într-o carte, într-o scrisoare menită să atragă luarea aminte a cititorului (se scrie mai adesea prescurtat N. B.); se întrebuințează și în convorbire cu înțelesul original latin: și nota bene că, că prin excepțiune de cailași oțieri de marină... el era un bonapartist (A-GH.) [lat. = „observă bine!”].

***NOTABIL 1. adj.** Însemnat, de care trebuie ținut seamă: o diferență ~ă.

2. sm. Frunț, om cu vază: ~ii orașului; pe tro-toarul catedralei, pe scaune și în picioare, stau ~ii (CAR.) [fr.].

***NOTABILITATE** sf. ① Însemnătate, însușirea a tot ce e notabil ② Persoană însemnată, cu vază: o ~ financiară; după drio sint toate notabilitățile orașului și cîteva figuri străine (BR-VN.) [fr.].

***NOTAR** sm. ① Funcționar de ordin judecătorec care primește toate actele și contractele că-rona particularii trebuie sau voesc să le dea auten-ticitatea (în Transilvania, Bucovina și Banat; în vechiul regat aceste autentificări se fac de tribu-nalele de notari) ② ③ Secretarul primăriei (la sate) [germ.].

④ **NOTARĂȘ** sm. Trans. = NOTAR: toată frunța satului, primarul... și ~ul era acolo (RET.).

***NOTARIAL** adj. r. Privitor la notari, ce ține de notari: act ~ [fr.].

***NOTARIAT** adj. r. Făcut în fața notarului: act ~ [fr. notarié].

***NOTARIAT** sbst. ① Exercițiul profesiei de notar; tribunal de ~, undese înscrisu, unde se trec în condică actele de cumpărare sau de vânzare, testa-mentele, etc. ② Totalitatea cor-porațiunilor de notari [fr.].

NOTĂȚIȚĂ (pl.-te) sf. 2. Pa-săre din ordinul picioaroangelor, cu picioarele nu prea înalte; are creștetul capului negru, împeștriat cu alb, penele negre, mărginite cu roșu, ciocul negru; trăește pe lîngă malul mării, și în no-ă tă foarte bine (Phalaropus hyperboreus) (3360).

NOTĂTOARE sf. ③ = BROSCARITĂ [(în) nota].

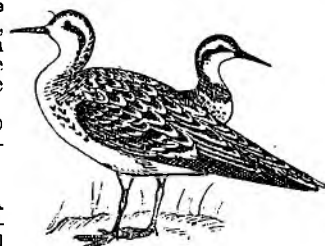

Fig 3360. Notăție.

*NOTAȚIUNE *sf.* Reprezentare prin semne convenționale: ~ algebrică, chimică, muzicală [fr.].

*NOTES (pl.-esuri) *sm.* Carnet de buzunar, în care se fac însemnări [fr. n o t e s].

*NOTIFICA (-tia) *vb. tr.* ~ A înștiința, a face cunoscut, a aduce la cunoștință în formele prescrite de lege: ~ o hotărâre judecătorească [lat.].

*NOTIFICARE *sf.* ① Faptul de a n o t i f i c a, punere în vedere, aducere la cunoștință în formele prescrite de lege ② Actul prin care se notifică.

*NOTIOR *sm.* ~ *dim.* NOATIN.

*NOTIȚĂ (pl.-te) *sf.* ~ Dare de seamă scurtă, extras sumar, expunere sau însemnare pe scurt: ~ biografică, nevrologică.

*NOTORIETATE *sf.* Cunoștință publică, generală a unui lucru: e de ~, e știut de toți [fr.].

*NOTORIU *adj.* Cunoscut obștește, știut de toți. Invederat: e un fapt ~ [lat.].

*NOTIUNE *sf.* ① Cunoștință dobândită, ideea pe care o are cineva despre un lucru: ~a binelui și a răului ② *pl.* ~ Titlul unor cărți elementare: notiuni de fizică, de geometrie [fr.].

NOU (*f.* nouă; — *pl. m.* noi; *f.* nouă, *Munt.* noi) 1. *adj.* ① Care există sau e cunoscut numai de curind, care e făcut, dobândit, întrebuintat de puțină vreme: carte ~ă; casă ~ă; pălărie ~ă; haine ~ă (*Munt.* haine noi); vin ~; lege ~ă; metodă ~ă; o idee ~ă; o descoperire ~ă; lumea ~ă, ~l continent, America; vorbă ~ă, neologism, vorbă introdusă de puțină vreme în limbă; ~l director, directorul venit sau numit de curind; slugă ~ă, slugă intrată de curind în serviciu ② Anul ~ ~ AN 1 ③ ④ Creați ~ ~ CREAȚI ⑤; lună ~ă ~ LUNĂ ⑥ ⑦ ⑧ Noul Testament, cărțile care vorbesc despre viața și învățăturile Mântuitorului și ale apostolilor săi ⑨ ⑩ : a rămânea ca vițelul la poartă ~ă ~ VITEL; mătura ~ă mătură bine sau sita (cit e) ~ă se pune în cuiu, a) ni se pare că un lucru, că un servitor, etc. e mai de preț, că ne aduce mai multe servicii, cînd îl avem de prea puțină vreme; b) un funcționar, o slugă își îndeplinește foarte bine slujba în primele zile ⑪ ⑫ Nou nouț ~ NOUȚ ⑬ ⑭ Non-născut, nou-venit, născut, venit de curind ⑮ ⑯ Din ~ loc. Adă. încă odată, iarăși.

2. *subst.* Lucru nou, noutate: ce mai (e) ~ pe la voi? nimic ~ sub soare [lat. n o v u s].

NOUĂ¹ ~ NOU.

NOUĂ² ~ NOI¹

NOUĂ³ 1. *num.* Opt plus unu (9, ix); ~ SINGE. 2. *sm.* Nota 9: am avut un ~ la geometrie [lat. n o v e m].

NOUĂLEA *num. ord.*: *m.* al ~, *f.* a noua, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul nouă.

NOUĂSPREZECE *num.* Număr egal cu nouă plus zece [n o u ă + s p r e (= peste) + z e c e].

NOUĂSPREZECELEA *num. ord.*: *m.* al ~, *f.* a nouăsprezecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul nouăsprezece.

NOUĂZECELEA, -CILEA *num. ord.*: *m.* al ~, *f.* a nouăzecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul nouăzeci.

NOUĂZECI *num.* Număr egal cu de nouă ori zece.

NOUĂZECELEA ~ NOUĂZECELEA.

NOULEȚ *adj. dim.* NOU.

NOUR... ~ NOR...

NOUSOR *adj. dim.* NOU.

NOUȚATE *sf.* ① Însușirea a tot ce e nou ② Ce e nou, lucru nou, ceva nou ③ Ceca ce a apărut de curind, ce e la modă sau se vinde de puțin timp în materie de îmbrăcăminte, de cărți, de fructe, etc. ④ ⑤ Spectacol, piesă de teatru care se reprezintă de puțină vreme și de care se vorbește mult ⑥ ⑦ Magazin de noutăți, prăvălie în care se vind stofe, rufe, etc. ⑧ ⑨ Vestă, știre proaspătă, fapt întimplat sau de care se vorbește de puțin timp [lat. n o v i t a t e m].

NOUȚ *adj. dim.* NOU; nou ~, nou de tot.

NOVAC *sm.* ~ ① Uriaș: ~ul avea darul de a culca la pămînt o oaste întregă [usp.] [bg. srb.].

*NOVATOR 1. *adj.* Căruia-i place să inoveze: spirit ~.

2. *sm.* Cel ce face sau încearcă să facă inovațiuni [fr.].

*NOVAȚIUNE *sf.* ~ Schimbarea unei datorii vechi cu alta nouă [fr.].

*NOVELĂ = NOVELA [it.].

*NOVICE 1. *sm. f.* ① ~ Acela, aceea care a îmbrăcat de curind haina călugărească ② ③ Persoană lipsită încă de experiență, ageamiu, neîndeminatec.

2. *sm.* ~ Ucenic de matelot.

3. *adj.* Lipsit de experiență, ageamiu, neîndeminatec [fr.].

*NOVICIAT *subst.* ① Starea, condițiunea de novice ② ③ Timpul de încercare în mănăstire al novicilor pînă nu sint călugăriți: a-și face ~ul ④ ⑤ Locuința destinată în mănăstire novicilor ⑥ ⑦ Ucenicie [fr.].

NOVITALE *sf. pl.* Știri proaspete, noutăți: ce mai ~ spun gazetele? (ALECS.); eucoana începe a-și arăta turbantul și boțorul a spune ~ (NEGR.) [it. n o v i t ă].

NOVOD = NĀVOD.

NU 1. *adv.* ① Exprimă negațiunea și e opus lui „da”: ~ știu; ~ vreau; ~ pot; ~ eu, ci tu; mă prind că ~; Ai fost pe-acasă? — Nu! ② ~ EA ③; CUMVA ④; NUMAI ⑤ ⑥ Pierde mai adesea pe u înainte de un cuvînt care începe cu a sau o: n'am nimic; n'aude bine; n'o să vie; n'oiu mai pleca; n'or fi aflat vestea.

2. *subst.* pentru un ~ e în stare să-ți dea palme [lat. n o n].

*NUANȚA (-tez) *vb. tr.* ① A potrivi colorile, nuanțele în așa fel ca trecerea de la una la alta să fie aproape nesimțită ② ③ A proceda prin tranziții ușoare: a-și ~ stilul [fr.].

*NUANȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Fiecare din variațiunile de intensitate prin care poate trece o culoare ② ③ Diferență ușoară și aproape nesimțită între două lucruri analoage: să-1 arate cuprinsul, țaria și nuanța fiecărei vorbe (VLAK.); o ușoară ~ de dispreț se amesteca în simțimintul ei (D.-ZAMF.) [fr.].

○ NUȚAR ~ NOR.

*NŪBIL *adj.* ~ Virstnic(ă), în virstă de a se însura, de a se mărita [fr. < lat.].

*NUBILITATE *sf.* ~ Starea unei persoane nubile [fr.].

NUC *sm.* ① Arbore, cu tulpina dreaptă, cu scoarța albicioasă, cu frunzele mari, al cărui fruct este „nucă”; frunzele sint întrebuintate în medicină ca stimulante, febrifuge și antiscorbutive; lemnul, tare și greu, servește la fabricarea mobilelor; scoarța servește ca astringent; cu frunzele și învelișul verde ale fructului colorează femeile de la țară diversele lor țesături (*Juglans regia*) (3361): au crescut doi nuci foarte mindri, cu frunzele și cu poamele de aur (SB.); (ce e) înalt cît casa, verde ca mătasea, dulce ca mierea, amar ca fierrea? (*ghicitoare despre ~*) ② Lemn de nuc: mobile de ~ [refăcut din pl. n u c i, sg. *nuce < lat. n u x, nucem].

NUCĂ (pl.-ci) *sf.* ① Fructul comestibil al nucului, de formă sferică, cu învelișul din afară verde și cărnos, dedesubtul căruia e o coajă tare în care e închis miezul, alcătuit din patru sferturi (3362); de aci, patru frați într'un cojoc, *ghicitoare despre „nucă”*; ② se potrivește, se lovește. se nemerește ca nucă în perete, nu se potrivește de loc: pe loc cîrpește o minciună care se potrivea ca nucă în perete (CRG.); spunînd nma la prostii și neghiobii nemerite ca nucă în perete (CAR.); se lovei ca nucă în perete și vorba ta (usp.); jocul în nuc, joc de copii cu nucile ③ ~-AMERICANĂ, fructul mare și globulos al

Fig. 336r. Nuc.

Fig. 336s. Nucă.

NUC... unui arbore (*Bertholletia excelsa*) ce crește în regiunea tropicală din America de Sud; miezul comestibil e alb și oleaginos ¶ ① ~ **DE-COCOS** = **COCOS** [n u c].

NUCAR sm. 1. **GAITA-DE-MUNTE** [n u c a].

NUCET (pl.-eturi) sn. 1. Livadă, loc plantat cu nuci: prin desigur unui ~ sălbatic (OLVR.) [lat. n u c ē t u m].

NUCIFORM adj. În formă de nucă [fr.].

NUCIVOR adj. 1. Care se hrănește cu nuci [fr.].

NUCLEAR adj. Privitor la nucleul celulei [fr.].

NUCLEOL sm. Mic corp rotund, unic sau multiplu, care se găsește în nucleul celulelor [fr.].

NUCLEU (pl.-lee) sn. ① 1. Miezul sau simbu-rele fructelor ¶ ② Miezul sau simbu-rele celulei (1045) ¶ ③ Partea sau punctul din centrul unui lucru material sau nematerial ¶ ④ ☆ Partea mai deasă și mai luminoasă a unui astru [fr. n u c l e u s].

NUCȘOARĂ, Mold. **NUCȘOARĂ** (pl.-re) sf. ① 1. **dim. NUCĂ** ¶ ② 1. Fie-care din semințele aromatice ale unui arbore (*Myristicamoschata*) (3363) din ținuturile tropicale; aceste semințe sînt întrebuințate în medicină și ca condiment: tronul că mi-o dat nucușoară în ochi (ALECS.) ¶ ③ 1. = **OLOCOTIOT** ¶ ④ 1. = **OODOF**.

NUCȘOR, **NUCOLET**, **NUCUT** sm. 1. **dim. NUC**.

NUD 1. adj. Gol, despu-iat.

2. (pl.-dari) sn. 1. Corp gol, despuiat, figură în pie-lea goală [lat.].

NUDITATE sf. ① Goli-ciune ¶ ② 1. Figură în pielea goală, nud [fr.].

NUEA = **NUIA**.

NUFĂR sm. 1. Plantă cu frunze mari cari plutesc pe suprafața apei; florile sînt mari, albe („nufăr-alb” = *Nymphaea alba*) saugalbene („nufăr-galben” = *Nuphar luteum*) și cu miros plăcut; din aceste flori se face dulceața și siropuri cari au proprietăți calmante și ușor narcotice (3364, 3365): ~ul din bălă vine întristat fără soție (ALECS.); În zădăr suspin și sufăr lîngă lacul cel albastru, înăcrat cu flori de ~ (EMIN.); Din lasuri își scot capul nufuri galbeni (VLAM.) [tc. nufar, nufur].

NUIA (pl.-lele) sf. ① Bețisor lung și sub-țire, flexibil, făcut mai adesea dintr-o creangă, mîlădă: ~ de saicie; cu o ~ infurată de alun se descoper adesea izvoare de apă, mine sau comori (3366); gard împletit cu nulele ¶ ② Vargă (de bățut): nevoia învătă pe om și ~na pe copil (PANN.); ③ aduni nulele pentru spînzarea ta, oferi singur mijloacele ca să fii pe-depsit ¶ ④ Bătăie, lovitură cu nuiaua: II se trăgea oțvea nulele la țîlpi. ca să le vie mintea la cap (I.-GH.) [lat. n o v e l l a].

NUIELUȘĂ (pl.-se); **NUIELUȘCĂ** (pl.-nște), **NU-TELUȚĂ** (pl.-țe) sf. **dim. NUIA**: pe șerpe să-l atingi cît

de ușor cu o nulelușă de alun și ei îndată moare (VOR.); caută un pătu sau o nulelușă subțire (MAR.).

Fig. 3366. Căutarea comorilor cu ajutorul unei nule de alun (după o gravură din sec. al XVII-lea).

***NUL** adj. ① Fără valoare, fără merit: un om ~ ¶ ② 1. Fără efect, care se reduce la nimic, care nu valorează nimic: un act ~ [fr.].

***NULĂ** (pl.-le) sf. ① Zero. ¶ ② Nulitate [germ.].

***NULITATE** sf. ① 1. Defect care face ca un act să fie nul, fără valoare: ~a unui testament ¶ ② 1. Lipsă desăvîrșită de merit, de capacitate: ~a unui scriitor ¶ ③ Om sec, cu totul lipsit de merit [fr.].

NUMAI, **F NUMA** adv. ① Nu mai mult decît: a rămas ~ unul; ② nu e ~ un cîine scurt de coadă ¶ ③ Nimeni altul, nu altul; nimic alta, nu altceva: ~ el știe cîte neozuri a îndurat; trupul lui ~ piele și oase; ④ gura lumii ~ pămîntul o astupă; ⑤ ~ cu vorba, nu se face clorba; adesea repetat, ~ și ~, pentru a da mai multă tărie expresiunii: odată se făcu între dînșii și zmeoalea un munte ~ și ~ de piatră (ISP.); nu se plîng decît numa și numa de soțiile lor (CAR.) ¶ ⑥ În nici o altă parte decît, nicăiri decît, nu mai departe decît, în nici un alt timp decît: astfel de lucruri se în-tîmplă ~ în țară la noi; ~ acolo te poți găsi; ~ primăvara și toamna poți călători în acele regiuni; dn-te numai pe aci încoolo, că-i vedea pe păcurarul lui (RET.) ¶ ⑦ Urmat de negațiune, are înțelesul de ori-ce, totul afară de: ⑧ chelului ~ chel să nu-i zici; ~ popă nu mă fac; ~ frumoasă nu e ¶ ⑨ ~ nu, aproape, mai mai, gata să: ~ nu țipă cînd se apropie de ea ¶ ⑩ Nu ~... ci și...; ~ nn ~... dar(ă) și (sau dară încă)...; nu ~ eu, ci și toți ceilalți; ~ nu ~ chiar, oi și șchio; nn ~ I-am plătit, dar încă I-am dat și ceva pe deasupra ¶ ⑪ Cu singura condi-țiie; ⑫ lasă să arză moara, ~ soarecii să arză; fie olt de mică, ~ să fie bună; afară ~ dacă ~ **AFARĂ** 1. ⑬ ¶ ⑭ În-să, cu singura deosebire; ⑮ ai dreptate, ~ nu te cauți; ~ de nu s'ar bolnăvi de supărare ¶ ⑯ ~ (bun, bine), toc-mai: o asemenea fată vitează ar fi ~ bună să ia el de soție (ISP.) ¶ ⑰ ~ sau ~ ce (lată), ~ lăcă, pe loc, îndată, deodată: cînd se mai mîla jocul, ~ ce-l auzai pe toți: hai! să ne fie de bine! (OLVR.); nu țesu mult și ~ ce aude că întră nusele în casă (SB.); nu știu unde se duse, ~ ce lată că se întoarce cu un merisor (ISP.); așa s'a gîndit de adînc la dînsa, că ~ lăcăt'o înaintea lui (CAR.); cînd mai în-co-lo, numai iaca flîntina grîlîta de dînsa (CRG.) ¶ ⑱ Atîta ~ (că) sau ~ atîta (că) ~ **ATT(A)** 2. ⑲ ¶ ⑳ ~ cît ~ **CÎT** 2. ¶ ㉑ ~ decît ~ **DECÎT** ⑳ [lat. non + magis].

NUMĂR (pl.-mere) sn. ① Unitate; colecțiune de unități sau de părți dintr-o unitate: ~ cu soț, fără soț; ~ **ABSTRACT** 1. ② **ORDINAL** 1. ③ **CONCRET** 1. **DE-CIMAL** 1. **FRACTIONAR**, **ÎNTEG** 1. ④ **ORDINAL**, **PRIM** ¶ ⑤ 1. Teoria numerelor, ramură a matematicilor în care se studiază proprietățile numerelor ¶ ⑥ Cantitate nedeterminată, mulțime: un mic ~ de cărți; un mare ~ de soldați: în ~, în cantitatea cerută, în cantitate

Fig. 3363. Nucșoară.

Fig. 3364. Nufăr-alb.

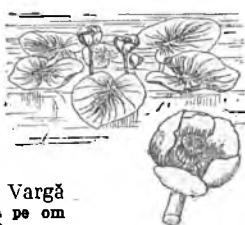

Fig. 3365. Nufăr-galben.

destul de mare: deputații nu mai sînt în ~; în ~ul, printre; fără ~, nenumărat; la ~, socotindu-se cantitatea, numărul: erau vre-o 40 la ~ ¶ ④ F ~ul unu, de prima calitate, neîntrecut, strășnic: răină ~ul unu; e nu bețiv ~ul unu; i-a tras vizirului o săpună ~ul unu (CAR.) ¶ ⑤ Se zice de formele pe care le iau cuvintele variabile pentru a exprima unitatea sau pluralitatea ființelor sau obiectelor pe care le numesc: ~ul singular; ~ul plural ¶ ⑥ Număr scris sau tipărit pe ceva spre a arăta ordinea pe care o ocupă un lucru într-o colecțiune de lucruri de același fel și cu ajutorul căruia se deosebesc de celelalte: ~ul unei case; ~ul paginii unei cărți; ~ul unui bileț de loterie ¶ ⑦ Bilet de loterie: ~ul 17.432 a cîștigat lotul cel mare ¶ ⑧ Exemplar dintr-o revistă periodică sau dintr-o gazetă ¶ ⑨ ~ul de aur, un ciclu de 19 ani, întrebunțat în cronologia din apus, și care corespunde întru cîtva cu „crugul lunii” ¶ ⑩ (SIBL.) Cartea Numerelor, a patra carte a lui Moisi, în care se cuprinde numărătura Israelitilor după triburi [lat. n u m ě r u s].

NUMĂRA (-ăr) *vb. tr.* ① A socoti unitățile dintr-o cantitate, o socoti cîți inși, cîte lucruri se află într-o mulțime: ~ elevii, stelele de pe cer; ~ bani; ~ pe degete ~ **DEGET** ② ¶ ② A socoti printre alții, a pune în același număr, în același rînd cu alții: îl număra printre prietenii lui [lat. n u m ě r a r e].

NUMĂRAT 1. *adj. p.* **NUMĂRA**: bob ~ **BOB** ¶ ② **NUMĂRAT**, care nu se poate număra, fără număr: o mulțime ~ă.

2. *sbst.* Faptul de a număra.

NUMĂRĂTOARE *sf.* Număratul, socotitul numărului de persoane, de lucruri; recensămînt; a face ~, a număra [n u m ă r a].

NUMĂRĂTOR 1. *adj.* Care n u m ă r ă; în (parale) numărătoare, în numerar, în bani (peșin).

2. *sm.* ① Cel ce numără ¶ ② ☆ † ~ de stele, cititor de stele, astrolog: de să va prileji neștine vre-un filosof sau vre-un numărătoriu de stele... și de-l va dzice „fur”, nu să va certa ca un sudutoriu (PRV.-LP.). ③ ~

3. (pl.-toare) *sm.* Un fel de stampilă pentru tipărit numere pe paginile unui registru, etc. (□ 3367).

NUMĂRĂTOR 2. *sm.* ± **FRACȚIUNE** [n u m ă r a].

NUMĂRĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① † = **NUMĂRĂTOARE** ¶ ② **Băn.** Un fel de rugăciune ce se face la patul unui bolnav, spre a ști dacă se va însănătoși [n u m ă r a].

③ **NUMĂRUS** (pl.-nguri,-use) *sm. Trans.* ① Număr (la casă): Jina e așa o comună aproape de opt sute de ~ (GR.-N.) ¶ ② = **NUMĂRĂTOARE**: Au venit cărți și pașus, să meargă la ~ (K.-SRS.) [lat. n u m ě r u s, cu pronunțare ugrească].

NU-MĂ-UITA *sf.* ① Plantă ce crește în pădurile de la munte, cu flori mici albastre sau rozetice; numită și „ochiul-șarpelui” sau „urechea-șoarecelui” (*Myosotis silvatica*) (□ 3368): culege ~, ca să facă un buchet pentru amorozei ei (NEGR.) ¶ ② = **OCHI-PĂȘĂRICH** [nu + mă + uita, trad. din germ. Vergissmeinnicht].

NUME (pl. ~) *sm.* ① Cuvîntul cu care numim, cu care arătăm cum se cheamă o persoană, un animal sau un lucru: Ioan, rege, cal, limbă, putere stat ~; ~ de loc, de munte, de rîu, de femeie, de bărbat; ~le animalelor și plantelor; ~le unei străzi; ~ de botez, nume dat copilului la naștere, la botez; ~ de familie, numele comun întregii familii; a da (un) ~; a pune ~; a parța un ~; a nu avea ~; a-l zice pe ~, a-l numi, a-l chema, a-l arăta cu numele pe care-l are, a-l zice cum îl cheamă; să nu-mi mai zici pe ~, formulă de întărire a celor spuse de cineva, spre a se da crezare; pe ~, numit, avînd numele de: era p'acolo și tartorul zeilor, pe ~ Joe (SR.) ; a striga pe cineva pe ~, a-l chema, a-l striga rostindu-i numele; a nu-i ști de ~, a nu

mai ști nimic cu privire la cineva, a nu mai avea nici o veste despre dînsul: la săptămîna am fugit încocoș și nu i-am mai știut de ~ (VLAH.) ; a nu-i mai auzi de ~, a nu se mai ști nimic despre dînsul, a nu mai avea nici o veste despre el: acum nu mai sta pe gînduri, oi te cară, și să nu-ți mai aud de ~ pînă nu mi-l aduci (RET.) ; i s'ă dus ~le, s'ă prăpădit, a pierit; veni-ti-ar ~le! veni-ti-ar ~le! să-ți rămile ~le! blestem adresat cuiva ca să se prăpădească, să moară ¶ ③ Pentru ~le lui Dumnezeu! pentru Dumnezeu! ¶ ④ În ~le, din partea, invocînd puterea, autoritatea: în ~le legii; în ~le regelui; în ~le tatălui ¶ ⑤ Numai on ~le, numai în aparență ¶ ⑥ Cu ~le, sub ~, sub cuvînt, așa zicînd ¶ ⑦ ⑧ Substantiv; **ABSTRACT** 1. ②, **COLECTIV** ②, **COMUN** 1. ②, **PROPRIU**, **MATERIAL** 1. ② ¶ ③ Vază, renume, reputație; ④: cine cere nu plere, dar nici ~ bun nu are; a scoate, a-l ieși cuiva ~ bun, ~ rău; ⑤: deoit să-ți iasă ~ rău, mai bine ochii din cap (FANN) ¶ ⑥ A lua în ~ de bine, de rău, a-i face o reputație bună, rea, a vedea cu ochi buni, răi: toți slujbașii curții o luară în ~ de bine, văzîndu-l vrednicia (SR.) ; fîlcăii, mai toți, o luaseră în ~ de rău (OLVR.) [lat. n o m e n].

***NUMERAL** 1. *adj.* Care arată un număr: adjectiv ~.

2. (pl.-ale) *sm.* ① Vorbă care exprimă un număr: ~ cardinal, ordinal, distributiv, multiplicativ (SR. ac. cuv.) [fr.].

***NUMERAR** 1. *adj.* Care servă la numărare; valoare ~ă, valoarea legală a titlurilor care au curs. 2. *sbst.* Bani (peșin), bani numărați [fr.].

***NUMERAȚIUNE**, **NUMERAȚIE** *sf.* ① Numărătoare, faptul de a număra ¶ ② ± Partea aritmeticii care se ocupă cu numirile numerelor și cu scrierea lor cu cifre [fr.].

***NUMERIC** *adj.* ① Privitor la numere, ce ține de numere: operațiune ~ă ¶ ② Care constă în număr, în ce privește numărul: superioritate ~ă [fr.].

***NUMEROS** *adj.* În mare număr ¶ ② **NENUMEROS** [lat.].

***NUMEROTA** (-otaz) *vb. tr.* ① A pune un număr ¶ ② A deosebi prin numere [fr.].

***NUMEROTATOR** (pl.-toare) *sm.* Aparat care servește să tipărească pe un registru, etc. numerele unui cîte unul în ordinea lor [fr. n u m ě r o t e u r; comp. **NUMĂRĂTOR**].

***NUMERUS CLAUSUS**, un număr restrîns [lat.].

NUMI (-meso) 1. *vb. tr.* ① A da un nume, a pune nume ¶ ② ~ moștenitor, a hotărî cel ce va urma ca moștenitor ¶ ③ A pune, a alege într-o slujbă, a ridica la o demnitate: i-a numit prefect.

2. *vb. refl.* A avea numele de, a-i zice pe nume, a se chema: cum te numești?

NUMIRE *sf.* ① Faptul de a (se) numi ¶ ② Nume.

***NUMISMAT** *sm.* ① Învățat care se ocupă cu studiul monedelor vechi: Generalul Mavru, filolog și ~ de frunte (G.-GH.) [fr.].

***NUMISMATIC** *adj.* ① Privitor la numismatică [fr.].

***NUMISMATICĂ** *sf.* ① Știința care se ocupă cu studiul medalilor și monedelor vechi [fr.].

NUMIT *adj.* ① p. **NUMI** ¶ ② Renunțit, vestit ¶ ③ **NENUMIT**.

NUMITOR *sm.* ± **FRACȚI(UN)E** [n u m i].

***NUMULIT** *sm.* ① Gen de fosile care au forma unor mici monede (□ 3369) [fr.].

***NUMULITIC** *adj.* ① Care conține numuliți: calcar ~ [fr.].

NUN *sm.*, **NUNA** (pl.-ne) *sf.* Martor (ă) la cununie, care stă cuminărea aprinsă în mină pe lingă miri în timpul cununiei; nunul și nuna se mai numesc „nuni mari”, cînd este numai o pereche de martori; cînd sînt însă două sau trei perechi de acești martori, se numesc „nuni mari” perechea mai de frunte, mai

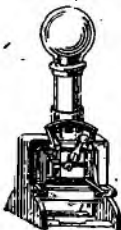

Fig. 3367. Numărător.

Fig. 3368. Nu-mă-uita.

Fig. 3369. Numuliți.

NUN-NUV cu autoritate, pe cînd celelalte perechi se numesc „nuni mici”: în donăzeol de ani, boierul a fost nun... la toate nunțile... care s'au făcut pe valea Simlîi (VLAH.) [comp. ngr. νουνός].

○ **NUNĂȘ** *sm.*, **NUNĂȘĂ** (*pl.-se*) *sf.* *Trans. Băn. = NAS, NASĂ.*

○ **NUNĂȘIE** *sf.* *Trans. Băn. = NAȘIE*: oamenii cari n'au nași sau, dacă și au, le umbli rău sub nunășia lor... (NOV.) [n u n a ș].

***NUNCIATURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ① Funcțiunea, demnitatea de nunciu ② Ambasada, locuința nunciului [fr. nonciature < it. nunziata].

***NUNCIU**, **NUNȚIU** *sm.* Prelat trimis ca ambasador, ca sol al papei pe lingă un guvern [lat. nunciūs, it. nunzio].

NUNEA (*pl.-nele*) *sf.* = **ALUNICĂ**² [(a) l u n e a].

NUNEASCĂ *sf.* (P) Un danț care se joacă la nunti [n u n].

NUNȚĂ (*pl. nunți*) *sf.* ① Serbarea, petrecerea care se face cu ocazia căsătoriei: ~ este tocmeala unirii bărbatului cu femeia spre facere de copii (LEG-CAR.); ②: cearta fără bătaie, ca nunta fără lăutari; — ~ fără ceartă și moarte fără bănuială nu se poate; — ~ fără ris și moarte fără plins nu se poate; — toate pe dos și nunta Marțea (sau Mieronrea), toate sînt făcute anapoda (căci după credința poporului, Marțea și Miercurea sînt zile nefaste pentru căsătorii); ~ de argint, serbarea care se face la aniversarea a 25 de ani de căsătorie; ~ de aur, aniversarea a 50 de ani de căsătorie ③ Toți cei chemați la nuntă, nuntașii: nunta se sparse (= nuntașii se împrăștiară) și îndată frunții zellor se adunară la sfat (SP.) ④ Cortegiul nupțial: încă și nunta intră pe poarta palatului (SP.) [lat. nuptia e].

NUNȚĂȘ *sm.* Cel chemat la nuntă, cel ce ia parte la serbarea, la petrecerea de la nuntă: ~ii nu mai osteneau într-una de la casa ginerelei la casa miresei (A.-GH.); Brazil și pălînași I-am avut ~i (ALECS.).

NUNȚI (-tesc) *vb. intr.* A serba nuntă, a petrece la nuntă: așa a nuntit biata babă (SA.); Și partruzeol de zile 'ntregi Au tot nuntit (COȘA.).

NUNTIRE *sf.* Faptul de a nunti; serbarea nunții: pe cînd se pregătea la curte pentru ~a flicel împăratului (SP.).

NUNȚISOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim. NUNȚĂ.*

NUNȚIT *i. adj.* ① *p.* **NUNȚI** ② Căsătorit: trăiră în pace și veselie perechea ~ă (SP.).

2. *subst.* Nuntire.

NUNȚU = **ÎNĂUNȚU**.

***NUNȚIU** = **NUNCIU**.

NUNȚ *sm. dim. NUN.*

NUOR... = **NOR**...

***NUPTIAL** *adj.* Privitor la cununie, la serbarea nunții; ceremonie ~ă, cununie [lat.].

NURCĂ = **NORCĂ**.

NURI *sm. pl.* Un anumit farmec, anumite în sușiri, drăgălășii, gingășii, atracțiuni care fac, mai ales la o femeie, să fie seducătoare, să placă din cale afară, grații, lipiciu: Afrodita o împresură de ~ și de vino 'nceace (SP.); desfăcîndu-i-se haina o lăscă, lăscă să i se vadă și ~i pîtoarelor (SP.); nici o femeie nu era în stare să se împotrivescă nurilor săi ademenitori (GN.); ~cu ~, atrăgător, seducător [tc. n u r].

NURLIU *i. adj.* Cu nuri, plin de nuri, atrăgător, grațios: flăcăul ăsta... mult e ~ și drăgălaș (SP.); cînd omul e ~, duce ziua după el (DLVR.); ou atît mai bine, că și eu te găseșu ~ (ALECS.).

2. *adv.*: țineți-vă mai drept și simbiți ~ (ALECS.) [tc. n u r l y].

NUȘCE *pron. nedef.* Cine știe ce, ceva: s'au bucurat mai mult deot le-ar fi dăruit cineva ~ bine (SA.); cînd l-a zărit, l-a și săgetat ~ prin inimă (SB.) [n u + ș (ti u) + ce].

NUȘCINE *pron. nedef.* Cineva, oare-cine, neștine: nu țesu mult și numai ce aude că intră ~ în casă (SB.); țîi scoorțește că te-a omorît ~ (JIF.) [n u + ș (ti u) + cine; comp. NEȘTINE].

○ **NUȘCUM** *adv. Trans. Bucov.* Nu știu cum: sarcina era grea, și el s'a opintit ~ și a scăpat pe dîndărapt un suflet (SA.); Dar ~ am nimerit, Că 'ntîrind repede de-afară, Eu m'am trezit în cămară (REV.).

NUTREȚ (*pl.-turi*) *sn.* Hrana vitelor și a păsărilor: finul e cel mai bun ~ pentru cai; lucerna, sparoceta, trifoiul, mazăricea, etc. sînt plante de ~ [lat. n u t r i - c i u m].

***NUTRI** (-tress) *vb. tr. și refl.* A (se) hrăni [lat.].

***NUTRIMENT** (*pl.-te*) *sn.* Hrană, aliment, ceea ce nutrește [lat.].

***NUTRITIV** *adj.* ① Hrănitor, care hrănește: substanță ~ă ② Privitor la nutrițiune: fenomen ~ [fr. < lat.].

***NUTRIȚOR** *adj. verb. NUTRI.* Hrănitor, care nutrește.

***NUTRIȚIUNE**, **NUTRIȚIE** *sf.* Operațiune prin care animalele și vegetalele își aproprie substanțele care le hrănesc și elimină particulele care nu mai sînt necesare vieții [fr. < lat.].

○ **NUVĂR** = **NOR**.

***NUVELĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Roman foarte scurt; povestire, narațiunea unei întîmplări interesante sau amuzante ② Noutate, știre [fr.].

***NUVELIST** *sm.* Scriitor de nuvele [fr.].

Sec. XV

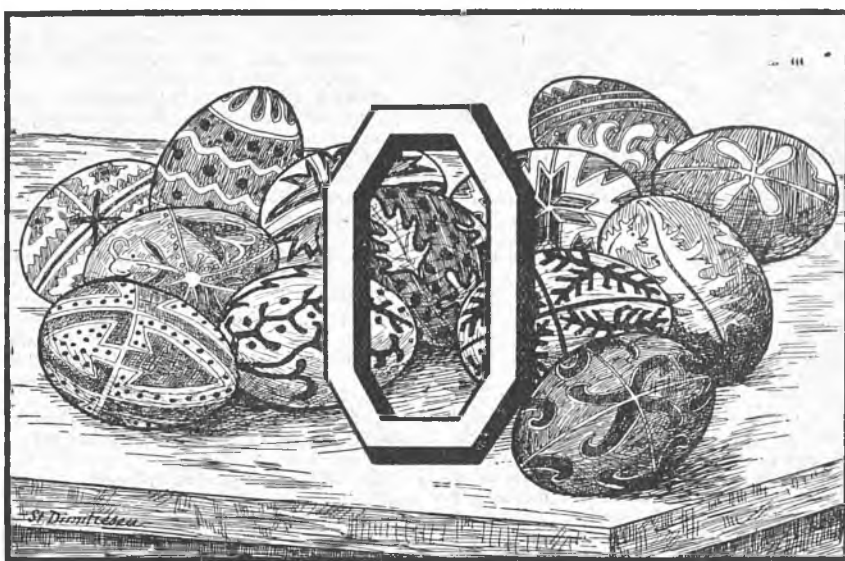
Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XIX

OUĂ ÎNCORDRIATE

O¹ sm. A cincisprezecea literă a alfabetului, a cincea din seria vocalelor.

O² art. nedef. și num. — UN.

O³ pron. pers. — EL.

O⁴ vb. ① Formă F și P pentru VA: ~ fi; ~ vedea ② Urmat de subjonctiv, servă la formarea viitorului F și P: o să merg; o să vie; o să știți ③ dial. = A⁴.

O⁵ conj. Ori, sau; o... o... sau... sau... [a u¹].

O⁶ interj. ① Intrebuințată dinaintea numelor puse la vocativ: oi Doamne! ② Mai exprimă și diferitele stări sau mișcări ale sufletului: mirare, groază, bucurie, minie, dorință, rugămintă, etc. oi oi stă!, că prea te pripești, voinicule! (asp.).

OAC! interj. — Imită ocăcăitul broaștei.

OACACA! — OACACA!

OACĂR adj. — Cu pete negre pe bot (vorb. de oile albe): oile... tătară pistrui și oacă și șute (PAL.) [comp. bg. vák kál ű].

OACHEȘ adj. ① — Cu un cearcăn negru în jurul ochilor (vorb. de oi): luă oia cea ~ă și merse o cel doi moșnegi (RET.); 1-a dăruit patruzeci și nouă de mioare ~e numai de oile un ochi (CAS.) ② Negricios la față (despre oameni), brun: Sofiana, fată numai de șase-sprezece ani, ~ă, sprincenată și trumoasă (A.-GH.) [o ch i u; comp. alb. s ű k u n „mîel oacheș”, s ű k e „oile oacheș” < s ű „ochi”].

OAGĂ = HOAGĂ.

OAIE sf. ① — Gen de mamifere rumegătoare care se cresc pentru laptele, carnea și lina lor (Ovis aries) (SE 3370): lapte de ~; carne de ~; blînd ca oaia; rasele de oi mai răspîndite la noi în țară sînt „țurcana”, „hala”, „etogosa” și „spanca” (— TAB. LXV); în spec. poartă acest nume partea femeiască a animalului, după ce a împlinit doi ani, spre deosebire de partea bărbătească, numită berbec; înainte de această vîrstă i se zice mia, apoi noatină și în urmă mioară (— ac. cuv.); ② — umblă și scoatăă donă pîi după o oale (FANN); tunde oala, dar nu-l lua și pielea; a suge de la donă oi, a trage foloase din două părți; o ~ ritoasă molliște turma întregă; a se lua ca oile una după alta, a imita, a urma orbește pe altul; cînd o ~ a dat în ripă (sau de mal), dau toate după ea; omul este ca oala, lesne se ia după altul (FANN); mai multe pîi de miel decît de oi, mai mulți tineri mor decît bătrîni; e șiret (sau viclean sau deștept) ca oala sau ca oala (ou jug), se zice în mod ironic despre cineva care e prost de dă în gropi;

F a o face de ~, a o face boacăna, a lucra prostie, a face o prostie; F prea e de ~! prea e din cale afară prostia făcută; F parcă te trezești la oi, se zice

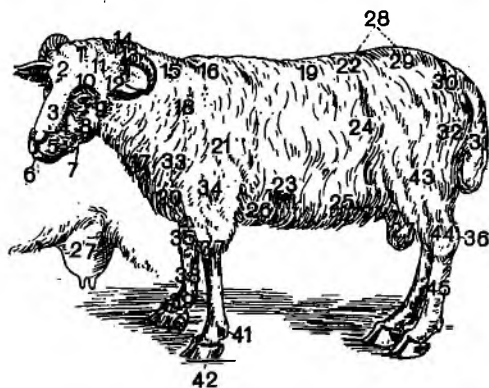
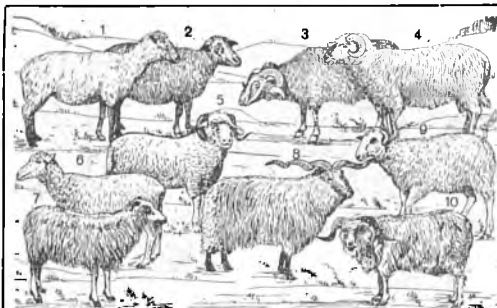

Fig. 3370. Oaie.

1. Creștetul. — 2. Fruntea. — 3. Botul, nasul. — 4. Nările. — 5. Buza de sus. — 6. Buza de jos. — 7. Falca de jos. — 8. Buca. — 9. Ochiul. — 10. Sprincena. — 11. Tîmpla. — 12. Urechea. — 13. Cornul. — 14. Ceafa. — 15. Gîtul, grumazul. — 16. Greabul. — 17. Bărbia. — 18. Coarda gîtului. — 19. Spinarea. — 20. Capul pieptului. — 21. Coșul pieptului și coastele. — 22. Șalele. — 23. Foalele, pîntecel. — 24. Flămînzarea. — 25. Buricul. — 26. Lile. — 27. Boașele (la partea femeiască ugerul). — 28. Crucea. — 29. Șoldul, coapsa. — 30. Rădăcina coziei, noada. — 31. Coadă. — 32. Bucile. — 33. Pieptul. — 34. Spata, umărul piciorului, lopăția (umărului). — 35. 38. Turloiu, fluierul piciorului dinainte. — 36. Cotul. — 37. Genunchiul. — 39. Chișta. — 40. Ungchia. — 41. Căciul. — 42. Talpa. — 43. Armul, ciortanul, ciosvirta. — 44. Coarda, cîrligul, cheia. — 45. Turloiu, fluierul piciorului dinapoi.

cuiva care se poartă ca un bădăran; — **ACĂTA** 2 @, **LUP** ① ② ③ Carne de oaie ④ pl. — Poporeni, creștinii în raport cu preutul lor ⑤ ⑥ **ȚITA-ŌI** = **DEGETAR** ⑦; **ȚITA-ŌI** = **CIUBOTICA-CŪCULUI**; **ȚITA-ŌI**, varietate de struguri [lat. o v e m].

† **OAJDĂ** (pl.-de) sf. Trans. (vic.) Funie, frînghie. **OALA** (pl.-le) sf. ① ② Vas de pămînt ars sau de metal pentru fierit bucatele sau pentru diferite alte trebuințe: ~ de pămînt, de fier, de tuci; ~ cu donă

1. Tîgaie albă. — 2. Tîgaie neagră. — 3. Tîgău negru. — 4. Tîgău alb. — 5. Berbec spancă. — 6. Oaie spancă. — 7. Turcană. — 8. Berbec de rasă siră. — 9. Oaie stogșă. — 10. Berbec turcan.

mănuși sau cu două torți; ~ de lapte, de vin, de apă, de supă; ~ cu unt, cu smîntînă, cu miere; ~ de flori, ghi-veciu; ~ de noapte; capacul, fundul oalei; să nu mîntînă din ~, că-ți plouă la nuntă (GOR.); — ⑩: oala fără de mînușă ajunge după ușă; oala dogită în zadar o mai legi; se laudă oala că va sparge oăldarea, cel slab se laudă că va birui pe cel mai tare; oala la foc și țepurele în pădure, face planuri cum să se folosească de un lucru pe care nu l-a dobîndit încă; oala acoperită nu dă gunoais în ea, omul prevăzător sau cel care nu lasă pe alții să se amestece în treburile lui, e ferit de multe neajunsuri; oala nu se umple cu vorbe, făgăduiele, vorbele numai nu țin loc de ajutor; se amestecă unde nu-i fierbe oala; nu te amesteca unde nu-ți fierbe oala sau nu-ți băga nasul (sau botul sau lingura) unde nu-ți fierbe oala, nu te amesteca unde nu ți-e treabă; ⑪: a surlat în fundul oalei, a tras la măsă, a băut strașnic; a lua, a prinde ca din ~, fără greutate, cu cea mai mare ușurință: de-a necheza un cal, atunci mai bine să nu furi, că te prinde ca din ~ (GOR.); se învîrtește ca mița, împrejurul oalei cu smîntînă; a pățit cîntea miței la oala cu smîntînă, a fost prins asupra faptului și a pățit rușinea, a mincat bătaie; s-a făcut oale și ulcioare, a murit: poate acuma a fi oale și ulcioare, și tot Nichifor Coteșarul i-a rămas bietului om numele (CRG.); a plăti oalele sparte (de altui), a plăti paguba făcută de altui, a plăti pentru faptele altuia; — CIOMAG ②, FIERBE 1 ①, HIRB ①, MUSTATĂ ① ① ② Conținutul unei oale: a dat oala 'n foc; a băut o oală de vin ① Olan [refăcut din pl. oale, sg. *o a < lat. olla m].

OARĂ¹ (pl. ori) sf. Dată: întâia ~; prima ~; a doua ~; ultima ~; cea din urmă ~; de trei ori; de cinci ori cîntă fac douăzeci și cinci; de multe ori; de nenumărate ori; de cite ori; de atîtea ori; — BUNĂOARĂ, ADEȘOARI, ALTE-ORI, ARAREORI, UNEORI [lat. h o r a].

○ **OARĂ**², HOARĂ, mai adesea pl. OARE, HOARE sf. ③ Păsări de curte: curtea este plină de oare și de vite (ISP.); trăia... înconjurată de fel de fel de pasări, hoare și alte dobitoace (MERA) [lat. o v a r i a „ouătoare”].

***OARDĂ** (pl.-de) sf. Hordă, gloată, popor rădăcitor, năvălitor, puhoiu: puhoiule de barbari, oardele sălbătice ale pustietăților de la miază-noapte și de la răsărit (VLAH.); Românii se războiesc odinioară cu Turcii și risipise oardele lor (GN.) [fr. h o r d e].

OARE¹ — **OARĂ**².

OARE² adv. ① Particulă întrebătoare cînd se pune o întrebare, mai adesea asupra unui fapt îndoielnic (se pune înaintea sau în urma verbului): dar ~ unde-am mai văzut eu figura asta? (VLAH.); ~ așa sa fie? va veni ~? nu undă s'o fi ascuns? ~ nu l-am dat cît mi-a cerut? ② ③ ~ se poate să fie cu puțință! ④ ⑤ ⑥ ~?... ~?... ~?... ~?... ⑦ De ~ ce, de vreme ce, fiindcă: el era bun bucuros că-l la beleaua din bățură, de oare ce n'aveau ei ce să mîncească (ISP.) ⑧ ⑨ Compus cu adverbele cînd, cît, cum, unde sau cu pronumele care, ce, cine, formează alte adverbe și pronume nehotărîte [pl. *o a r e < sg. OARĂ¹].

OARE-CARE, OAREȘI-CARE pron. nedef. Vre-un, anumit, niște (se pune înaintea sau în urma substantivului): oareea îți aduce și oare-care mîngiere

(CRG.); simplit o neliniște oare-care (NEGR.); a primit ~ vesti neplăcute [o a r e² + (și +) care].

OARE-CE, OAREȘI-CE pron. nedef. Ceva, un lucru oare-care; citva [o a r e² + (și +) ce].

OARE-CICĂ pron. nedef. F dim. **OARE-CE**: ră-mii, că am să-ți spun o ~ (ALECS.).

OARE-CINE, OAREȘI-CINE pron. nedef. Cineva, un om oare-care: am auzit că oare-cine s'ar fi lăudat... că el ar fi ucis pe balaur (ISP.) [o a r e² + (și +) cine].

OARE-CÎND, OAREȘI-CÎND adv. Odinioară, cînd-va [o a r e² + (și +) cînd].

OARE-CUM, OAREȘI-CUM adv. Întru citva: se sperie oare-cum fiul de împărat, cînd auz pe broască vorbind (ISP.) [o a r e² + (și +) cum].

OARE-UNDE adv. Undeva: un vîntător, tînd aci ~ ascuns, a săgetat pre vultur (MCH.) [o a r e² + unde].

OAREȘI... — **OARE**...

OARZÂN, OARZÎN, OARZIN 1. adj. ① Băn. Oacheș ② ③ Timpurii (despre poamele care se coc de vreme): mere ~, varietate de mere ④ ⑤ Olfen. (vînc.) Destrăbălat, cu purtări rele, necinstit: femele ~ă.

2. adv. Trans. Curat, lămurit, verde: de nu l-oiu face, mi-a spus oarzin că-mi tale capul ca la un guli de gîină (RET.).

OASPE, OASPETE (pl.-peti) sm. ① Persoană care e primită cu multumire în casa cuiva, care e poftită la masă, mosafir: îl primi după cum i se cu-venea, îl băgă în palat și-l omeni ca pe un oaspe (ISP.); ②: oaspele nu mîncă ce gîndește, ci mîncă ce găsește; ③: după trei zile, oaspetii se pun la risnîță; cînd cîntă cocoșii în prag, au să-ți vie oaspeții (GOR.); nu bănuia că soarta îi scosese în cale un oaspete așa de înalt (CAR.); eram oaspe-tele unui Rus bogat (S.-ALD.); bucurorii la oaspeți? întrebare pe care o pune cineva cînd sosește într-o casă și dorește să fie primit în gazdă sau la masă: cine, ajungînd noaptea la o casă țărănească, au întregat „bucuroși la oaspeți” și „n'au auzit îndată „bucuroși” sau, trecînd pe lângă o masă de țărani, au zis „masă bună!” fără a fi poftit îndată la dinse (ALECS.) ④ ⑤ Oaspeții primăverii, rîndunelele (sau alte păsări călătoare care se întorc odată cu venirea primăverii) [lat. h o s p e s, pl. h o s p i t e s].

OASTE¹ sf. ① ~ Totalitatea sau o parte a puterii militare a unui Stat, oștire, armată: ~a lui adrobătă de prin vîl adună (COL.); a lua la ~, a înrola (în armată): pe bădîța Vasile îl prinsese la ~ cu arcanul (CRG.) ② ③ Multime: fug oștile de arbori și stîncile speriate (VLAH.) ④ ⑤ ~ Războiu [lat. h o s t e m].

○ **OASTE**² = **OȘTIE**².

***OAZĂ** (pl.-zi) sf. ① ~ Loc roditor și acoperit cu verdeață în mijlocul unui pustiu de nisip (3371) ② ③ Loc incîntător, loc de odihnă [germ. O a s e].

OBADĂ (pl.-bezi, +bede) sf. ① Fie-care din bu-
căile de lemn încovoiate care, împreunate cu

Fig. 3371. Oază.

Fig. 3372. Obezi.

niște cuișoare de lemn, alcătuesc colacul ro-
ții (3372): lua stejarul olt de gros, îl îndoaia cu
mîinile și-l făcea ~ de roată (NEGR.); în preajmă... erau
aruncate obezi de roate, juguri de car, ghizduri (COBOS.) ②
pl. Două bucăți de lemn alăturate, prevăzute
cu niște găuri, în care se închideau picioarele cri-
minalilor, robilor, etc. la glezne, ca să-i împiedece
de a fugi; pr. ext. cătuși: pentru gregala ce va faoe...
li va închide în temniță cu obezi în picioare (PRV.-MB.);
Tigani... vînduți la mezat ca pe vite... schingiuliți... puși în
obezii (ALECS.); și ducîndu-l în obezi La ispravnic cu do-

vezi (PANN); (F): sînt sublime momentele cînd un popor martir sfarmă obedele și cătușele tiraniei (CAR.); uneori se încheideau și mîinile în obezi (3373) [vsl. o b e d ū].

OBĂDA, OBEDA (-dez) *vb. tr.* ① A face obezi la o roată [o b a d ā].

OBĂDAR, OBEDAR *sm.* Burghiu cu care se găurește obezile la roate [o b a d ā].

OBĂDĂ *adj.* ① *p. o-bada* ② ③ Fasole ~ă, care are bobul în formă de rinichi sau de obadă a unei roate.

OBAGIU... = **IOBAC** (IV)...

OBĂHT *sbst.* ① Cominduire, gardă: fu luat între baionete și dus la ~ul rusec (U-GH.) [germ. H a u p t w a c h t].

OBABE = **KOBABE**.

OBGINĂ = **OBGINĂ**.

OBEDA... = **OBADA**...

OBEDENIE = **OVIDENIE**.

OBELISC (*pl.-ouri*) *sn.* Piramidă înaltă, în patru muchii, ridicată pe un pedestal și formată de obicei dintr-o singură piatră (3374) [fr.].

OBERLIHT (*pl.-turi*) *sn.* Geam deasupra canaturilor unei uși sau așezat orizontal în mijlocul unui tavan, spre a lumina o încăpere întunecoasă [germ. O b e r l i c h t].

OBEZI = **OBADA**.

OBEZITATE *sf.* ① Îngrășare peste măsură a corpului, burtoșie [fr.].

OBIALĂ (*pl.-biele*), *Mold.* **OGHIALĂ** (*pl.-iele*) *sf.* ① Cîrpă, 'sdreanță; și oug obelele, cad sdrențele de pe el: se țiriau ațele și ougourg oghielele după dinșii (CRE.) ② ③ Bucată de pînză sau de postav cu care țărănul își înfășoară piciorul, ținîndu-i loc de ciorap (3375): dîndu-ne... cîte două pîrechi de obele de suman alb, ne-am încălțat cu opincile (CRE.); Mîndra mea, de mîndră mare, Nici obelele n' cizmă n' are (K-BRS.); oștenii, Eimului nu învălea în obele, ce gol piciorul încălțat cu piele (N-COST.).

OBICEIU (*pl.-euri, -ele*)

sn. ① Tendință de a face un lucru pe care l-a mai făcut cîineva adesea, cu care s'a învățat, cu care s'a deprins, de prindere, apucături: ~ bun, rău; ~ ri opoărlă;

rest; are ~ de a se culca îndată după masă; toate bune, dară ce-l faci ~ lui? (SP.); n'am ~ să intru în vorbă cu oameni pe cari nu-l cunosc (VLAH.); de ~, mai adesea, de cele mai multe ori, în genere ② ③ Fel de a se purta, de a îmbrăca, etc. comun unei țări întregi: oum e țara, și ~ (ZNN.); de la străini, ~ lă acesta a început a se pripăși și pe la Români (SP.); fi sărutară dreapta și o aduseră la frunte, după vechiul ~ al țării (ODOB.); om de nimioa e oina utoază a strica ~ rile țării (RET.); ④: ofte bordele, alțea obele ⑤ ⑥ ~ lă pămîntului, ~ lă locului, lege necrisă păstrată prin tradiție, din tată în fiu, și avînd putere de lege: unde nu e lege scrisă, acolo trebuia să pămînt obiciei locului (PRV-MB.) ⑦ ⑧ ~ lă Dare, bir: s'au scormit un ~ pe vite, căruia ~ zic munteneste „văcărîtul” (N-COST.) [vsl. o b y č a j].

OBICERI = **OBICEIU**.

Fig. 3373. Hoț în obezi.

Fig. 3374. Obelisc.

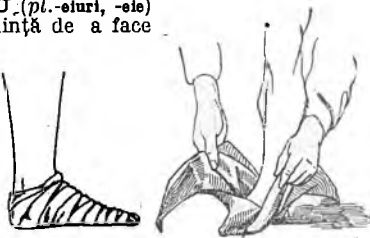

Fig. 3375. Obiele.

OBICINUI, OBISNUI (-uasc), ① **OBICINI** (-neso) 1. *vb. tr.* ① A deprinde, a face să ia un obicei bun sau rău: l-a obicinuit rău; fi obicinuește ou pîmbă-rile ② A lua obiceiul de a face, de a între-buîța ceva, a fi deprins cu ceva: nu prea obic-nuesc să fumez.

2. *vb. refl.* ① A căpăta un obicei, a se învăța cu ceva, a se deprinde: s'a obicinuit cu noi și nu mai vrea să plece ② A se folosi, a se întrebuința mai adesea: vorba aceasta nu se mai obicinuește.

OBICINUINȚĂ, OBISNUINȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Lucru cu care s'a obicinuit, s'a deprins cîineva, deprindere: o face din ~ ⑦ ⑧ **NEOBICINUINȚĂ**, lipsă de obicinuință.

OBICINUIȚ, OBISNUIȚ *adj.* ① *p. OBICINUI.* Deprins, care a prins obiceiul ② Comun, ordinar, care se vede sau se face adesea ③ Între-buînat, folosit adesea ⑦ ⑧ **NEOBICINUIȚ**.

OBIDA = **OBIDI**.

OBIDĂ (*pl.-de*) *sf.* Întristare adîncă, mîhnire, sdrobire a sufletului: se silea... să-și stăpînească pîn-sul și obida ce o înneacă (ODOB.); se sete jos cu sufletul pîn de ~ și de mîhnire (SP.); fără nici o muștrare, privea la suferințele și obida supușilor săi (VLAH.) [vsl. o b i d a].

OBIDI (-desc), ① **OBIDA** (-dez) 1. *vb. tr.* ① A obijdui ② A jeli, a tîngui: Una ~ncepu să ofteze și moartea să-și obideze (PANN).

2. *vb. refl.* A se tîngui amar: a arăta o întristare adîncă: a avut și el un frate și l-a pierdut, și acu... pîlînge și se obidește de atîta amar de vreme (R-COB.) [o b i d ā].

OBIDIȚ, OBIDAT *adj. p. OBIDI, OBIDA.* Adînc întristat, foarte mîhnit, cu inima sdrobită: face o figură foarte mîhnită: e așa de obidit, încît ai crede că vrea să pîlîngă (CAR.); ajungînd acasă, obidat de osteneală și fîl-mîndă (SP.).

OBIECT (*pl.-te*) *sn.* ① Tot ce se oferă simțu-rilor și mai ales vederii: un ~ plăcut ② Tot ce ocupă mintea, spiritul ③ Tot ce ocupă senti-mentul ④ Pricină, cauză ⑤ Scop, țintă ⑥ Materia unei științe, unei arte ⑦ Lucru ⑧ ⑨ Complementul direct al unui verb ⑩ ~ ~ Tot ce e în afară de suflet, de eu, în opoziție cu „subiect” [lat. o b j e c t u m].

OBIECTĂ (-tez) *vb. tr.* ① A găsi, a arăta cu-vintele, a invoca motivele, pricinile pentru care se contestă, nu se admite, se refuză ceea ce susține, ce pretinde altul, a întîmpina: Eliaș a deolînat (=n'a primit), obiectînd că era singurul susținător al numeroaselor sale familii (U-GH.); ar fi multe de obiectat, ar fi multe de zis împotriva ② A reproșa, a im-pu-ta, a găsi pricină [fr. o b j e c t e r].

OBIECTARE *sf.* ① Faptul de a obiecta ② Obiecțiune.

OBIECTIV *adj.* Privitor la obiect, iar nu la subiect: realitate ~ă; scop ~; judecată ~ă, care se ocupă numai de fapt, iar nu de făptuitor; judecată nepăr-tinitoare.

2. (*pl.-ve*) *sn.* ① ② Lentila unui instrument de optică cea mai apropiată de obiectul care trebuie examinat ③ ④ Lentilă biconvexă a unui aparat fotografic, care dă o imagine întoarsă a obiectului care ur-mează să fie reprodus (3376) ⑤ ⑥ Scop ⑦ ⑧ Ceea ce există în afară din noi, în opoziție cu „subiectiv” [fr.].

OBIECTIVĂ (*-ivez*) *vb. tr.* A considera un lu-cru ca obiectiv, ca fiind afară din noi [fr.].

OBIECTIVITATE *sf.* Calitatea a tot ce este obiectiv, a tot ce este afară din noi [fr.].

OBIECȚIUNE, OBIECȚIE *sf.* Întîmpinare, ceea ce se răspunde, pricina pe care o invocă cîineva spre a contrazice, spre a refuza ceva, spre a se împotrivi la ceva [fr.].

OBIELE = **OBIALĂ**.

OBIENZALĂ, OBINZALĂ (*pl.-zele*) *sf. Trans.* ① Pumnîșor chindisit la cămașă (vc.).

OBIJDUȚ (-uasc) *vb. tr. Mold.* A împila, a asu-pri: nu-l place să obijduască pe sâraci (ALECS.) [vsl. o b i d e ț i, o b i d ā].

OBĂ-
OBI

24.000

Fig. 3376. Obiectiv.

○ **OBIJDUIT** *adj. p. OBIJDUI*. Împilat, asuprit: țaranul ~, înneat pînă în gît în biruri și nevoi (VLAH.).

○ **OBINZALĂ** = **OBIENZALĂ**.

○ **OBIȘN...** = **OBIȘN...**

† **OBIȘI** (-șesc) *vb. tr.* A sfîrși, a duce la capăt [vsl. o b r ū s a t i].

○ **OBIȘIE** *sf.* ① Locul de unde izvorăște un rîu, izvorul din care-și ia naștere un rîu: parod s'ar fi răsturnat stînoile cele mari de la obișile Trotușului (ON.); un pîrîas, a cărui ~ venea dintr'un șipot de apă ce ieșea din coasta unui deluleț (ISR.). ② Locul, neamul din care se trage cineva, din care și-a luat nașterea, origine: nu vă fuduliți și nu uitați obișia voastră (CRO.); soanul vestiților Bani ai Severinului, a căror ~ se pierde în adîncimea vremii (VLAH.) [vsl. o b r ū s i].

○ **OBJURGAȚIUNE, OBJURGAȚIE** *sf.* Mustrare aspră, dojană [fr.].

○ **OBLĂDUI** (-uesc) *vb. tr.* A cîrmui, a guverna, a administra (o țară, etc.) [vsl. o b l a d o v a t i, -a d u j a].

○ **OBLĂDUIRE** *sf.* ① Faptul de a oblădui, cîrmuire, guvernare, administrare: Ungurii... se burzuluișeră urit de tot împotriva oblăduirii nemțești (CIG.). ② Guvern, administrațiune.

○ **OBLĂDUITOR** *sm.* Cel ce oblăduiește, cîrmuitor, guvernator, administrator: arhierul, ca un oblăduitoru, ce se zice ca un purtătoriu de grijă spăseniei oamenilor (PRV.-MB.).

○ **OBLĂNIC** *Trans.*, **OBLA(M)NIC** *Oltten. (pl.-ice) sn.*, **BLĂNNIC (pl.-ce) sf. *Oltten.* Colac făcut dintr'un ștergar sau din cirpe, pe care-l pun femeile pe creștet, cînd poartă greutatea pe cap (VLAH.) (CIAUS.) (DENS.).**

○ **OBLASTIE** *sf.* ① Țară, ținut, regiune ② Stăpînire, cîrmuire, administrațiune: partea Schythiei, carea era pre marginita mării Negre era tot supt oblastia împărășii Romanilor (CANT.) [vsl. o b l a s t i].

○ **OBLEAGĂ** *sf. Băn. Oltten.* ① Pămînt cultivabil pe care-l lași să se odihnească un an și servește ca pășune; pîrloagă ② *Băn.* Finul ce se culege de pe un astfel de loc ③ *Oltten.* Ceea ce rămîne din fin, după ce au mîncat vitele (CIAUS.) [comp. vsl. o b l e g a t i „a sta culcat”].

○ **OBLEȚ, OBLETE** *sm.* Peștișor de rîu, de culoare albă argintie, foarte comun la noi în apele din regiunea dobrogeană; numit și „albișor”, sau „albișoară”, „ocleiu”, etc. (*Alburnus lucidus*) (H) 3377).

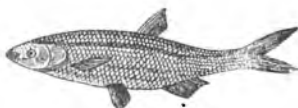

Fig. 3377. Oblet.

○ **OBLI** (-leso) *vb. tr.* A face o b l u, a netezi, a îndrepta, a aplană.

○ **OBLIC** 1. *adj.* ① Piezis, înclinat, plecat într-o parte: linie ~ă (TAB. XXXIII) ② Cazuri ~e, genitivul și dativul.

2. **OBLICĂ** (pl.-ce) *sf.* A Linie oblică [fr. < lat.].

○ **OBLICERI** = **OBIČERU** [o b i c e i u + o b l i c i].

† **OBLICI** (-leso) *vb. tr. și intr.* A afla, a descoperi, a observa; a zări: oblicind din non despre sosirea boierilor pribegiti (COOB.); au început ei a se vâlea, pentru că li era frică să nu-l oblicească cineva (SB.); se uita repede, să vadă de nu-l oblicește careva (CIG.); Eu din caste-am oblicat că putea s'a logodit (VOR.) [vsl. o b l i c i t i].

○ **OBLICĂȚIE** *sf.* ① Pozițiune oblică: ~a razelor solare ② ~a eclipticei, unghiul de 23° 27' pe care-l face ecliptica cu ecuatorul ceresc [oblic, după fr. o b l i q u i t é].

○ **OBLIGA** (-ig) 1. *vb. tr.* A îndatora, a sili. 2. *vb. refl.* A se îndatora, a se prinde, a lua asupra-și; a se pune chezaș pentru cineva-[lat.].

○ **OBLIGAT** *adj. p. OBLIGA*. Îndatorat, silit ① NEOBLIGAT.

○ **OBLIGATIVITATE** *sf.* Caracterul lucrului obligatoriu: ~a învățămîntului primar [obligat].

○ **OBLIGATORIU** *adj.* Care are puterea de a obliga; care este de datoria fie-căruia: serviciul militar e ~ [lat.].

○ **OBLIGAȚIUNE, OBLIGAȚIE** *sf.* ① Datoria pe care o are cineva față de altul, îndatorire ②

Motiv de recunoștință ③ Legătură de drep, care silește pe cineva față de altul să facă sau să nu facă ceva ④ Act notariat, înscris prin care cineva recunoaște o datorie, o îndatorire de plată față de altul ⑤ Titlu emis de o societate, de un oraș, etc. reprezentînd valoarea capitalului împrumutat: ~ comunală de 5% [fr.].

○ **OBLIGEANĂ, ABLIGEANĂ** *sf.* ① Plantă cu miros aromatic plăcut, cu frunze lungi și cu flori gălbui, ce crește pe marginile apelor; numită și „speribană”, „spetează-pestriță”, „trestie-mirositoare”, etc.; e întrebuințată în industrie pentru aromatizarea prăjiturilor și licheurilor (*Acorus calamus*) (H) 3378).

Fig. 3378. Obligeana.

○ **OBLITERĂ** (-erez) *vb. tr.* ① A șterge încetul cu încetul: timpul obliterază inscripțiunile ② A anula (cu o pecete, cu o iscălitură, cu o trăsătură de conducii) un timbru, spre a nu mai putea servi ③ A astupa, a închide [fr.].

○ **OBLÎNC** (pl.-ouri) *sn.* Partea dinainte, ieșită în afară și încovoială, a șelei (partea dinapoi se numește uneori ~, mai adesea „ciochină”) (H) SA); mergeau călări, cu frîul legat de ~ (COOB.); pe cal se afla o păreche de disagi... și niște puști la ~ (SB.); căciula am scos-o... și am pus-o pe ~ (CAR.); zicînd aceste, pune țarna pe cal, aninș armele la ~ (CRO.) [vsl. o b l a k ū].

○ **OBLÔC** (pl.-oace) *sn. Băn. Trans.* Fereastră [ung. a b l a k].

○ **OBLÔJALĂ** (pl.-jelt, -jele) *sf.* ① Cataplasma sau buruiană de leac aplicată pe pielea unui bolnav; compresă: ori-ce umflătură e mai bine s'o moie... cu ceapă coaptă și cu oblojele de lipan (OLVR.); fi bun de fier în oală și de făcînt oblojele (ALECS.); tot umblă din babă în babă cu desîntese și cu oblojele (CRO.) [o b l o j i].

○ **OBLÔJI** (-oșeo) *vb. tr. și refl.* ① A (și) pune oblojei, cataplasme: i-am oblojit, i-am legat la cap ca pe o jupinească... după bale (CAR.); cu zeama ei oblojesc și spală apoi vita șburătoată (MAR.) ② Pr. ext. F A (se) înfășura în blănuri [vsl. o b l o j i t i].

○ **OBLON** (pl.-oane) *sn.* ① Ușă în unul ori două canaturi, sau tăblie mare de fier cu care se astupă deschizătura ferestrei sau ușa unei case, galantarul unei prăvălii, etc., mai ales ca mijloc de pază împotriva spărgătorilor (H) 3379): a închide, a deschide obloanele; a trage, a ridica, a lăsa ~ul sau obloanele; de-o săptămînă casa și deschiesse obloanele ei, mari și albe (VLAH.); toate prăvăliile cu obloanele lăsate ca pleoapele în somn (CAR.); cîr-oiumarul... cînd lese dimineața să-și ridice ~ul de la prăvălie (BR.-VN.) ③ Ușoara unei trăsuri, portieră (H) 3380): sosi într-o trăsură închisă, cu patru cai, întovărășită de doi călăreți la ~ (ON.) ④ Maram. Deschizătura prin care se dă vitelor nutreț în iesle (BRL.).

○ **OBLONAȘ** (pl.-așo) *sn. dim.*

○ **OBLON**.

○ **OBLONG** *adj.* Lunguieț, lung-găret, mai mult lung decît lat [lat.].

○ **OBLONI** (-onese) *vb. tr.* ① A închide cu o blonul sau cu obloanele ② Pr. ext. A astupa lumina: Oblonitu-mi-a fereastră gerul cu-a lui flori de ghiță (VLAH.).

○ **OBLU** (f. obla) 1. *adj.* ① Netez, șes: toată acea lată și obla cîmpie se arată scaldată într-o lumină gălbui (COOB.). ② Drept: fagii și brazil cei mai obi și mai groși fi strimba de-i făcea gînji (RET.); Dar mîndra, cu gubela E obla că secerea (K.-BR.); pe asemenea coaste oblo sînt cărările caprelor și a hoților (SAD.).

2. *adv.* Drept: lăsam drumul mare și-o luam ~ pe cărări de codru și pe soursuri de puhoale (VLAH.); un surtuc, ale

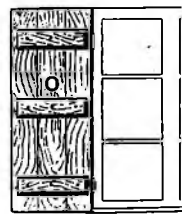

Fig. 3379. O. Oblon.

Fig. 3380. O. Oblon.

cărui poale lungi îi cădeau ~ pe genunchi (GN.); dar odată sare Tiganul ~ în picioare (RET.) [vsl. o blü „rotund“].
OBOLU *sm.* **OBOL** *Bân.* Rîndea [germ. H o b e l].
OBOD *sbst.* *Olten.* ① ② Văcălie, veșcă (la moară) ③ Cercul de lemn al sitei ④ *Bân.* Butie făcută într'un trunchi de copac [srb.].

OBŌE, OBŌU (*pl.-oale*) *sn.* ① Instrument de muzică, făcut din lemn, cu ancie dublă, cu digitația ca la flaut, poziția ca la clarinet, timbrul ca la cornul englez; de obicei, după sunetul „la“ al oboiului se acordează toate instrumentele din orchestră; se întrebuințează ca solo în scenele de duioșie sau melancolie. [□ 3381] [fr. haut-bois].

OBOL *sm.* ① ② Mică monedă la vechii Greci (a șasea parte dintr'o drăhmă), în valoare de aproape 16 centime [□ 3382] ③ ④ Bân. mărunt, sumă foarte mică; a-și da ~ul, a contribui cu o mică sumă, cu un mic ajutor (în scop de binefacere) [fr. < gr.].

OBOR (*pl.-oare, -oară*) *sn.* ① Împrejmuire, ocol pentru vite (pe lingă o casă țărănească): Am un ~ de boi roșii și unui negru: oînd bag boul negru între cei roșii, pe toți îi răcolește (GN.); *ghicitoare* despre „vătraiul și cărbunii“ ② ③ Tîrg de vite, de fin, de lemne (la marginea unui oraș): și măgarul se vinde în ~ul armăsarilor (PANN); în ziua de ~ săptămînal, cînd vin țărani din tot județul la tîrg (SR-VN.); F: parcă-i de la ~, e bătăran, moic [bg. srb.].

OBOR *sbst.* ① Sfoară, frînghiuță trecută prin ochiurile de la marginea prostovolului sau năvodului și pe care sînt înșirate din distanță în distanță, alice sau greutăți de plumb [rus. o b o r a].

OBORI (*obor*) *vb. tr.* A obori, a culca la pămînt: bugzandari armașului, lovindu-l drept în frunte, îl obori la pămînt (NEGR.); Rînduri întregi prăvale și oboară (BD-DEL.); dacă i se întîmplă să oboare vre-o păsăruică oarbă (ALECS.); să avem îndestul cossai spre a putea ~ iarba la pămînt în timpul cuvenit (GN.) [vsl. oboriti].

OBOROC, OBOROC (*pl.-oace*) *sn.*, **OBOROACA** (*pl.-ce*) *sf.* ① Vas mare, de formă cilindrică ca o baniță, făcut din scoarță de teiu și infundat la un capăt, cu care se cară porumbii, etc. și slujește încă la diferite trebuințe în casa țaranului: un om ținea... un oboroc desert, cu gura spre soare (CRG.); femeia a adus un oboroc de calere și Sf. Vinere s'a apucat de tors (SRB.); să se roage lui Dumnezeu să-i dea o oboroacă plină de bani (SRB.); pînă l-or fierbe oalele la foc, ca să toarne în obroc peste cămeși (SRB.); ② a pune lumina sub ~, a căuta să ascundă lumina, adevărul: trebuie să pui lumina în steagă, iar nu sub obroc (ISP.); faptele cele strălucite ale lui Ștefan nu putură sta sub obroc (ISP.); ③ despre ceva mare cît un oboroc: protipendistii se coronau cu oboroace... colosale (ALECS.); își îndesă în cap căciula cît o oboroacă și își aprinsă țelinaur (SAO.) [srb. uborak; rut. uborok].

OBŌEALĂ (*pl.-oale*) *sf.* Osteneală foarte mare: a cădea de ~; a nu mai putea de ~; o ajunsese oboeală, de nu mai putea sta în picioare (ISP.) [o b o s i].

OBOSI (*-osesc*) *vb. tr. și intr.* A osteni din cale afară: munca pe căldură mă obosese grozav; am obosit de atîta alergătură [srb. o b o s i t i, bg. o b o s e v a m ū „a rămînea desculț, a-și pierde picioarele (de multă alergătură)“].

OBOSIT *adj. p.* **OBOSI**. Foarte ostentit, ostentit peste măsură: ~ de munca zilei; ② ~ de viață ③ ④ **NEOBOSIT**.

OBOSITOR *adj. verb.* **OBOSI**. Care obosese: o luorare, o muncă obositoare ③ ④ **NEOBOSITOR**.

OBOT (*pl.-te*) *sn.* **Hobot**, partea saniei numită și „bot(niță)“ sau „cruce“ [bg. h o b o t ū].

OBRAJEL *sm.* **OBRAZ** *dim.* **OBRAZ**: minca-ți-aș obrazeli cel rumeni (GN.); nu cumva să străbată o rază de soare la obrazeli mei (SRB.).

OBRAJI = **OBRAZ**.

Fig. 338. Oboc.

Fig. 332. Obol din sc. alv-lea în. de Cr.

OBRAJŌR *sm.* **OBRAZ** *dim.* **OBRAZ**: toată lumea se mira de ~ul lui cel frumos (RET.).

OBRAȚ (*pl.-ate, -ături*) *sn.* **Mold.** ① Bucătă de loc lată de o prăjină și lungă de patru prăjini fâlcești (= 1/80 dintr'o falce): începînd a cosi, coasa merse cîteva ~e și odată sări din toporiște (SEZ.); la vr'o cîteva ~uri, gîrnețul s'a înfierbîntat... și... iar sare roata (CRG.) [comp. vsl. o b r a t ū].

OBRAȚIE *sf.* ① Loc îngrădit semănat cu pomi la poalele dealului cu vii: întinsele obrații ale Chioaldului din-Bîscă (VLAH.).

OBRAZ (*pl.-azi*) *1. sm.* ① ② Partea anterioară a capului omului, unde se află fruntea, ochii, nasul, gura, bărbia și bucle; față: ce folosește orbului ~ul frumos! (ZNN.); a-și spăla ~ul; ③ ④ o mină spală pe alta și amîndouă ~ul = **MINĂ** ⑤ ⑥ ⑦ cîine sculpa în sus, îi cade pe ~, cine face un lucru împotriva intereselor sale pătîmește cel dintîiu din această pricină; de nu era nasul, își belea ~ul, se zice în ironie despre cel ce a căzut cu fața în jos; ⑧ ⑨ parcă l-au luat pinza de pe ~, e alb ca varul, ca un mort (de spaimă, etc.); umerii ~ului, umerii obrazilor, fie-care din cele două ieșituri ale oaselor obrazului dedesubtul ochilor: umerii ~ului scoși și nasul numai o fîrîmă de sîrco (u-GH.); pe umerii obrazilor îi joacă și se schimbă două pete... de rumeneală (DLVR.) ⑩ ⑪ A-și scoate ~ul (în lume), a se arăta printre oameni: n'aveai cap să scoți ~ul în lume de rușine (CRG.); nu mi-ai scos ~ul pînă la oameni (NEGR.); a scăpa cu ~ul (u)curat, a scăpa cu fața curată, a scăpa teafăr, fără a păți ceva; a-i crăpa, a-i plesni ~ul de rușine, a nu mai putea de rușine; F: mi-ai belit ~ul, m'ai făcut să-mi fie rușine, să intru în pămînt de rușine; să-ți fie rușine ~ului expresiune cu care se muștră, cu care se ocărăște cineva care face un lucru necuviincios, nepermis, neomenos, etc.: nu ți-e rușine ~ului, om bătrîn, în toată firea! (u-GH.); a avea ~ subțire, a fi o persoană fină, sensibilă, care se rușinează de o faptă sau de o vorbă necuviincioasă; ⑫ ⑬ ~ul subțire cu multă chelălăie se ține = **CHELTUIALĂ** ⑭ a fi gros de (sau la) = **GROS** ⑮ ⑯ a avea ~ de scoarță, a nu se rușina de nimic, a nu-i păsa de ocările, de necuviințele, etc. ce i se adresează ⑰ ⑱ Lipsă de rușine, de pudoare; îndrăzneală: cu ce ~ am să mai ies eu în lume! (ISP.); era îngrijit cu ce ~ să se înfățișeze înaintea lui Scarasohi (CRG.); ian auzi-l că și ride! are ~ să ridă! (ALECS.); tu ești bun de talpa iadului și ai încă ~ să cauți loc în raiul (NEGR.); mai ai ~ să te atîngi de surorile tale cele mai mari! (ISP.); a fi fără ~, a fi fără rușine, cu totul lipsit de rușine, nerușinat; a da ~, a da nas: nu trebuie să dăm ~ cavalierilor (ALECS.); nu da ~ lui Ivan, oă se suie pe divan (ZNN.); a-și lua ~, a-și lua nas: e! parcă ei nu-și iau singuri destul ~? (ALECS.); a-i zice de la ~, a-i spune verde, curat, fără înconjur, fără a-i fi rușine ⑲ ⑳ Prestigiu; stare, condițiune: Acest bărbat de mă ține nu e de ~ul meu (PANN); Adela nu-i de ~ul DV. (ALECS.); a face ceva ceva pe ~, a-i face ceva după cum merită: na! înalta v'am făcut și eu pe ~ (CRG.); a căta ceva la ~, a ținea seama de condițiunea, de reputația cuiva: îți cat la ~, e'acou ți l-aș terfelii (JP.) ㉑ ㉒ **OBRAZUL-FETEI** = **LIPSCĂ-NOAICE** ㉓ ㉔ Bucle feței: cu obrazii rumeni; sudoarea curgea... pe obrazii lor grași și aprinși (DLVR.).

2. (*pl. ~e*) *sn.* Persoană: acesta s'a chiamă hiclean și hain cîinului și ~ului oă lăugăresc (PRV-LP.); facem fili de suflet ~o bărbătești, femelești, rude sau străini (LEG-CAR.); prîvighetorul, ca un ~ al cîinului, se crează dator... să închine el cel întîiu pahar (GN.); a făcut... toate cîte se cer de la un ~ bisericesc (VLAH.) [vsl. o b r a z ū].

OBRAZAR (*pl.-are*) *sn.* Mască: Un ~ de ceară părea că poartă el (EMIN.) [o b r a z].

OBRAZNIC, **ICA** *adj. și sm. f.* Care n'are respect sau rușine de cineva, care e îndrăzneț pînă la nerușinare: Iedul cel mare și cel mijlociu dau prin băț de ~i ce erau (CRG.); o barză ~ă a îndrăznit să-și așeze cuibul lîngă coșul bucătăriei (u-GH.); ② ~ul mîntîncă praznicul, cel îndrăzneț trage mai adesea folos de pe urma îndrăzneției lui [o b r a z].

OBRAZNICĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* **Mold.** Fîință obraznică: oînd ospătau bălții, ca niște obraznică-turi ce erau, laică că intră... călugărul (VAS.).

OBRAZNICEȘTE *adv.* Ca un obraznic, cu obraznicie: se uită seara ~ prin toate lojile (NEGR.)

OBL-
OBR

OBRĂZNICI (-icesc) 1. *vb. tr.* ① A face să devie o b r a z n i c, să-și ia nasul la purtare ② A numi obraznic, a trata de obraznic: nu numai pe vagmistrul... 1-a obrăznici cum se cade, dar chiar pe locotenentul (BR.-VN.). 2. *vb. refl.* A deveni obraznic; a-și lua prea mult nas, prea multă îndrăzneală: nu te ~ mai mult, căoi te voi ciupi (ON.); ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝 㿞 㿟 㿠 㿡 㿢 㿣 㿤 㿥 㿦 㿧 㿨 㿩 㿪 㿫 㿬 㿭 㿮 㿯 㿰 㿱 㿲 㿳 㿴 㿵 㿶 㿷 㿸 㿹 㿺 㿻 㿼 㿽 㿾 㿿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶

***OBSTINA** (-inez) *vb. refl.* A se încapățina [fr.].

***OBSTINAȚIUNE** *sf.* Încapăținare [fr.].

***OBSTRUCTIONISM** *sbst.* ① Tactica întrebuintă de minoritatea dintr'un parlament, de a împiedeca sistematic, prin vorbă multă, prin scandaluri, etc., continuarea lucrărilor [fr.].

***OBSTRUCTIONIST** *sm.* ① Cel care, într'un parlament, a adoptat tactica obstrucționii [fr.].

***OBSTRUȚIUNE, OBSTRUȚIE** *sf.* ① Piedică la circulația normală a substanțelor prin astuparea canalelor sau vaselor: ~a Hecului; ~ în testinală ② ③ Faptul de a împiedeca prin diferite mijloace, discuțiunile într'un parlament [fr.].

OBȘTE, OBȘTIE *sf.* ① Comunitate; mulțime, gloată, public, populație; popor: Așa-i și la omene, Cînd în obști nu-i unire (DON); obștia ne-a trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea (NEGR.); toată obștea cuvioasă, muleri și bărbați, asculta cîntările... bătrănelul (COOS.); ② De ~, comun, general, public ③ ④ În de ~ loc. *adv.* În genere, în mod general, de obicei: vremea rea a amozit satul în de obște șgomotos (DLVR.) [vsl. obîstî, -te, -tije].

OBȘTESC *adj.* Public; comun: binele ~; Obșteasca Adunare = **ADUNARE** ②; Numai tu să nu lei parte la obșteasca înfrîntre, La obșteasca fericire, La obșteasoul viitor (ALECS.); a-și da ~ul sfîrșit, a muri: sînt în clipa de a-mi da ~ul sfîrșit (ISP.) [o b ţ e ţ].

OBȘTEȘTE *adv.* În mod obșteștesc, în mod public; în comun.

† **OBȘȚI** (-tesc) *vb. tr.* A face cunoscut, a da în vi-leag, a revela, a divulga: Sinan-Pașa, ajungînd la Gîrlu... obști că va ședea acolo trei zile (BALC.) [vsl. o b î ţ t i].

OBȘTIE = **OBȘTE.**

***OBTURATOR** (*pl.* -toare) *sn.* ① Placă care astupă o deschizătură, un tub, etc. ② ③ Capac de aramă care se pune pe tubul obiectivului unui aparat fotografic, spre a împiedeca intrarea razelor luminoase în camera neagră (3386) ④ ⑤ Dispozitiv care, la armele ce se încarcă pe la culată, împiedică ieșirea gazelor [fr.].

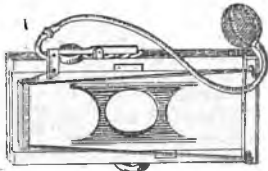

Fig. 3386. Obturator.

***OBTUȘ** *adj.* ① Teșit; tocit ② ③ Puțin pătrunzător: spirit ~; minte ~, care pricepe anevoie ④ ⑤ A Unghia ~, unghiu BAC, mai mare decît un unghiu drept (3387) [fr.].

***OBTUȘUNGHIU** *adj.* A. Se zice despre triunghiul în care unul din unghiuri e obtus [o b t u ţ + unghiu].

***OBTÎNE** (-tîn) *vb. tr.* A căpăta, a dobîndi [fr. o b t e n î r, modificat după tînea].

***OBŢŢ** (*pl.* -ze) *sn.* ① Ghiulea (de tun) cu formă cilindrică (3388): asupra acestui oraș s'au aruncat cele dintîi ~e turcești în primăvara anului 1877 (VLAH.) [fr.].

† **OBŢŢ** (*pl.* -zuri) *sn.* ① Tabără, lagăr ② Corp de armată [pol. o b ō z].

***OBŢIER** (*pl.* -ere) *sn.* ① Tun scurt ce se întrebuintă mai adesea odinioară pentru asvîrlirea obuzelor (3389) [fr.].

OCA (*pl.* -oale), † *Mold.* *Trans.* **OCA** (*pl.* -ci, † -ce), *Băn.* **OCA** (*pl.* -oche) *sf.* ① Veche măsură de greutate (= 400 dramuri = 1 kgr., 272) și de capacitate (= a zecea parte dintr'o vadră = 1 litru, 520, în Muntenia; 1 l., 288, în Moldova); *pl.* ocale se întrebuintează numai cînd e vorba de înșeși măsurile sau greutatele cu care se măsoară sau se cin-

Fig. 3389. Obuzier.

tărește; altminteri se întrebuintează la *pl.* oca: cinci ocale însemnează cinci măsuri sau greutate de cite o oca; dar se va zice: cinci oca de rînă, de vin, etc.; a vinde în ocaș; zece bani ocaș de vin; ocaș la Cuza; cînd se potcoavea puricele la un picior în nouăzeci și nouă de oca de fier (ISP.); aveam acum, la începutul postului... cîteva oca de pește sărat (CRG.); cîte trei patru oca de canău torceam pe zi (CRG.); bețivului și dracu-l iese cu oca 'nalinte (ALECS.); scorpiu... îl dăde buzugașul său cel de 99 (de) ocaș de fier (CĂT.); ~ **DARA** ② ③ ~ mică, măsură falsă (mai mică decît cea reglementară), cîntar fals: pe măcelari și pe brutari, cînd îi prindea cu ocaș mică, îi tin-tula d'o ureche în mijlocul tîrgului (G.-H.); de aci, ④ a prinde cu ocaș (*Mold.* cu oca) mică, a prinde asupra faptului, a prinde cu mîna 'n sac: de cînd îi pase eu, că doar i-oiu prinde cu oca mică și să-i frîntesc la dușă (ALECS.) [tc. o k a].

OACACA! sau **OACACA!** *interj.* ① Imită strigătul broaștelor: Brosca striga: „Oacaca! oacaca! Fugi, moșule că te-a minca!” (MAR.).

OACĂI, OCAI (-ăsc) *vb. intr.* ① ② A striga, a cînta ca broaștele, a orăcăi ③ ④ A măcăi (*verb.* de rațe): două rațe grase, pîntecoase, trecură ocăind deasupra capului meu (GN.) [o c a c a l -o a c i].

OACĂIT, OCAIT *sbst.* ① ② Strigătul, cîntatul broaștelor, orăcăit ③ ④ Măcăit: auzeam... cîte un mic ocăit lînăbușit a vre-unei rațe (GN.) [o c a (c a) i].

OARĂ (*pl.* oări) *sf.* Faptul de a ocări; vorbă sau faptă cu care se ocărăște, insultă, injurie: sudalmă și ~ mare lăste... cînd va tăia neștine barba altuia (PRV.-MB.); el în viața lui n'a luat o palmă, n'a suferit nici o ~ (VLAH.); bătaia și ocară nu se întore niciodată (PANN); cîinstea cu ocară nu pot fi împreună (ZNL.); vorbe de ~, a fi, a ajunge, a rămînea, a face (de ris și) de ~, a fi, etc. un obiect de batjocură, de necinste: prea făoură! neamul nostru de rușine și ~ (EMIN.); se vorbîră... să facă pe fratele lor mic de risă de (ISP.).

***OARINĂ** (*pl.* -ne) *sf.* ① Mic instrument de muzică de teracotă, cu găuri, de forma unui cap și bot de gîscă; inventat în Italia pe la 1880 (3390) [it.].

Fig. 3390. Ocarină.

OĂRI (-ăroș) *vb. fr.* A înfrunta cu vorbe urite, de necinste, rușinoase: oca ce-și va ride de altul... acela se va pedepsi ca și cînd l-ar fi înjurat și oărit cu cuvîntul (PRV.-MR.); Ci cînd postești, fă și bine, nu amăgi, nu fura, Nu plîm, nu uclde, nu ~, nu jură (PANN); *refl.* ② cine se laudă singur, se ocărăște pe sine [vsl. o k a r j a t i].

OĂRIȚOR *adj. verb.* **OĂRI.** Care ocărăște; de ocară: în zadar Sinan mustra pe ostași ce fugeau acum, cu cuvînte oărițoare (BALC.).

OĂRUȚ *adj.* ① *dim.* **OĂCAR.**

***OCAZIE** = **OCAZIUNE.**

***OCAZIONĂ** (-onez) *vb. tr.* A da prilej, a pricinui, a fi pricina, cauza unui lucru, a face să se întimple ceva [fr.].

***OCAZIONAL** *adj.* Întîmplător [fr.].

***OCAZIUNE, OCAZIE** *sf.* ① Prilej, împrejurare, întîmplare favorabilă pentru săvîrșirea unui lucru: a profita de ~, a căuta ~; cu ~a venirii mele; Englezii nu lăsară să le scape această ocazie ce le era așa de favorabilă (COOS.); ② Pricină, cauză, motiv: o ~ de ceartă ③ ④ La ~, la vremea cu prilej, cînd va fi momentul prielnic ⑤ De ~, se zice despre lucrurile vechi care se cumpără mai ieftin: mobile de ~ [fr.].

***OCCIDENT** *sbst.* Apus [fr. < lat.].

***OCCIDENTAL** *adj.* Din apus, de apus, apusean [fr.].

***OCCIPITAL** *adj.* ② Se zice despre osul cran-ului corespunzător occiputului: os ~ [fr.].

***OCCIPUT** *sbst.* ② Partea posterioară și inferioară a capului care e legată de vertebrele gî-tului [fr. < lat.].

***OCEAN** (*pl.* -ne) *sn.* ① ② Mare imensă ce desparte continentele; oceanul ocupă o întindere de 375 de milioane de km. pătrați, adică aproape trei sferturi din suprafața totală a globului (care e de 510 milioane de km. pătrați); se împarte oceanul în cinci părți: 1. ~ul Atlantic; 2. ~ul Pacific; 3. ~ul Indian; 4. ~ul Glacial arctic; 5. ~ul Glacial

OBS-
OCE

OCE-antropic ① ② ③ Noian, imensitate, întindere nemărginită, mulțime nenumărată: privind în ~ul a-dine al cerului albastru (OLVR.); ...doritul soare Strălucește și desmiardă ~ul de ninsoare (ALECS.); Lung ~ de lărbă, neunoscut în lume (ALECS.); soarele se coboară spre apus într'un ~ de flacări (ALECS.); Sau văd nopți ce ~ntind deasupra-mi ~ele de stele (EMIN.).

***OCEANIC** *adj.* ● De ocean, privitor la ocean [fr.].

***OCEANOGRAFIC** *adj.* ● Privitor la oceanografie [fr.].

***OCEANOGRAFIE** *sf.* ● Știința care se ocupă cu studiul și cu descrierea oceanelor [fr.].

‡ **OCEIANIE** *sf.* Desnădejde: pre cet căzuți nu-l lasă în ~ (PRV.-MB.) [vsl.].

† **OCEINIE** *sf.* ✕ Instrucție; exercitiu militar, mustră: p'atunci nu era ~ care învăța militarii mustră ou pușoa (GR.-N.); l-a mustruluit mai abtîr oa la ~ (R.-COD.) [rus. učenice].

‡ **OCEHAN** = **OCEAN** [gr.].

OCHELARI *sm. pl.* ① Sticle ce se pun la ochi spre a îndrepta defectele vederii (Fig. 3391): din cînd în cînd își ridică fața și cată la mine pe sub ~ (VLAM.) ② Două bucăți de piele prinse de căpețală ce apără ochii calului și-l împiedecă de a vedea în lături și în urma lui (Fig. 3392) [comp. pol. okulary < lat. oculus - Fig. 3391. Ochelari. larius, refăcut după ochiu].

OCHELARIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ● Plantă cu flori galbene, dispuse în ciorchini ale cărei fructe sînt niște păstăi în formă de ochelari (*Biscutella laevigata*) (Fig. 3393).

OCHENAT *adj.* Cu ochi mari, frumoși: se uită toșniș, ou ochii mari, lacom, la țărâncuțele acestora ~ (LUNG.) [ochiu + (sprinc) e-nat].

OCHENIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ●

= **OCHIANĂ**.

OCHESSEL (*f.-șoa, -șică*) 1. *adj.*

dim. **OACHES:** o'ochesică destul de frumoasă și durdulă (OLVR.).

2. **OCHESIOA**

sf. ① ② Nu-

me dat unei oi oachese ①

② *pl.* **OCHESSE-**

LE = **VIZDOA-**

GA ①.

○ **OCHETE** *sm.* ① *Olten.* Lat'făcut la capătul unei sfori sau frînghii: înnodătură care se poate desface ușor ② Fie-care din inelușele de ață, de lînă, etc. prin care se trec undrelele la împletit ③ ④ Inel lat de alamă care se pune la găurile făcute în pinzele unei corăbii, spre a le întări ⑤ ⑥ *Băn.* ⑦ Ochiu de fereastră, geam [ochiu].

OCHI (ocheșc). ✕ **OCHIA** (ocheșc) *vb. tr.* ① *intr.*

① A țînti, a lua la ochi, la cătare (cu arma):

învăta ...cum să întinză areul și să ochească (USP.); am ochit

adesea și în „clootrlia cea voioasă...” (ODOB.); m'a găsit un

pădurar care o ochiată și-a dat cu pușca în mine (GR.-N.);

pr. ext. a lovi cu un proiectil: începură a-l ochi cu

pietre (OLVR.) ② A trage cu ochiul, a privi cu coada

ochiului, a-și arunca ochii, privirea pe ceva, a pune

ochii pe ceva: seful său care-l ochia pe sub sprincene din cînd

în cînd, ou privirea plină de mustrare (CAR.); cel mai mic

dintre noi, ochind o firimitură de oleocată pe masă (BR.-VN.);

Merge, îl privește și tot îl ocheste. Stă în loc, se uită, îl mai

ocoleste (PANN); Mitropolitul ochia mereu pe gaura cheli, să

vadă însumtru (R.-COD.) ③ A zări: puil vulturului ochie

care-unde într'un lemn budugănos un ciuhurez (TCH.).

***OCHIAȚĂ** (*pl.-de*) *sf.* Căutătură cu coada ochiului, aruncătură de ochiu pe furiș: îl vede aruncîndu-i ochiade galeș pe sub ochelarii lui albaștri (CAR.) [fr. oeilade, modificat după ochiu].

OCHIAN¹ (*pl.-nuri, -ne*) *sm.*, *Mold.* **OCHIANĂ**¹ (*pl.*

-ne) *sf.* ① Instrument de optică format dintr'un tub în care sînt dispuse lentile și care servește la vederea lucrurilor depărtate, lunetă (Fig. 3394): văzu o ochian de sticlă: se uită prin el și văzu un palat ou totul și cu totul de aur (ISP.); uitatu-te-ai vre-odată printr'un ochian de inginer? (I.-GH.); intră în ureoșea învătutului care căuta în stele cu ochiane (OLVR.) [o chiu].

○ **OCHIAN**² *sm.* ✕ = **OCHIANĂ**².

○ **OCHIANĂ**¹ = **OCHIAN**¹.

OCHIANĂ² (*pl.-ne*) *sf.* ① Pește de baltă și de Dunăre, de culoare albastră cenușie, cu aripioare roșii, cu capul mic și cu ochi foarte mari; numit și „babușcă (-albă)” sau „țărăncă” (*Leuciscus rutilus*) (Fig. 3395) ② = **ROȘIOARA**.

OCHINCEA (*pl.-cele*) *sf.* ① = **GHINTURĂ** ① ② *pl.* = **CUPE**.

OCHIOS *adj.* ① ② Cu ochii mari Fig. 3394. și strălucitori: cocoana Marghioala era frumousă, volnică și ochioasă (CAR.); un băiet ~, sprincnat și frumuseț (CNC.) ③

Scelipitor, strălucitor (ca un ochiu): aburi deși aco-perau fața apeli... prin care nu străbăteau nici una din ochioasele stele, spre a se oglin-di (GN.).

OCHIRE *sf.* ① Fap-tul de a ochi ② Căntătură, uitătură, privire în treacăt, aruncătură de ochiu: Sub galia ~ a fetei ce-l suspină (ALECS.).

OCHISELE *sf. pl.* ● = **VIZDOAGĂ** ①: Vin' la noi la sărbători, Să-ți dea doilea două flori, Bosloc și ~ (NOV.) [= **OCHESSEL**].

OCHIȘOR *sm.* ① ② *dim.* **OCHIU**: avea niște ~i ca două scinte albastre (OLVR.) ③ ④ = **SCÎNTEIȚĂ**¹.

OCHIU 1. *sm.* ①

Organul vederii (Fig. 3396): ~ul drept,

stîng; ochi negri, al-

baștri, verzi, oăprii, ca

miura; ochi frumoși, u-

riți, holbați, duși în

fundul capului, sticloși,

stînși, turburi, umflați,

obosiți, înroșiți de la-

crimi, soăldați în lacri-

mi, ușați, umezi; ochi

mari, mici; ochi de bou,

ochi mari și cu pri-

viarea idioată; ochi de

broadă, de broscu, ochi holbați, bulbocați; ochi de

giscă, cu privirea prostească; ochi de pisică, ochi mici,

de culoare verzuie, ochi cari vād și noaptea; ochi

de șarpe, de serpoaică, ochi amăgitori, ademenitori,

răutăcioși; ochi de vasilisc, ochi cari te încremenesc,

te ținutesc pe loc; ochi de vultur, de șolm, ochi vii,

negri, pătrunzători ② ③ Albul sau albaștrul ~lui, scler-

otica care înconjoară irisul: se roși pînă în albul ochi-

lor (USP.); globul, gogoșoa ~lui; coada ~lui = **COADA** ⑤;

lumina (î lunea) ~lui, ochilor = **LUMEA**¹, **LUMINĂ** ⑥ ⑦ ⑧

A deschide, a închide, a crăpa, a căsca, a holba, a bleođi, a

beli, a pleoa ochii; a-și freca, a-și obosi, a-și strica ochii;

a-l dura ochii; a suferi de ochi, boala de ochi, durere de

ochi; ⑨ Izbuteste a face să se vază cu ochii sufletului ceea

ce... nu se mai vede cu ochii din cap (I.-GH.); El fac din noapte

ziua și-a zilei ochi închid (EMIN.) ⑩ ⑪ Cuvîntul ochiu se

întrebuințează cu înțelesul propriu și în sens fi-

gurat în o mulțime de locuțiuni din care pomenim

pe cele mai de seamă: a avea ochii mari decît pin-

tecele (*sau* burta), a fi foarte lacom, a dori să aibă

mai mult decît poate să cuprindă, decît poate să su-

porte; = **ALBI** ① ②, **ALUNECA** ① ②, **ARUNCA** ① ②; (a iubi,

a-îi drag, a păzi, a îngriji) ca ochii din cap, din tot sufletul,

cu toată ardoarea, ca lucrul cel mai prețios: caima-

camul își lubeste nevasta ca ochii din cap (CAR.); a cheltui și

ochii din cap, a cheltui foarte mult: am cheltuit și ochii

din cap pînă cînd am văzut-o mare (ALECS.); a-î ieși ochii din

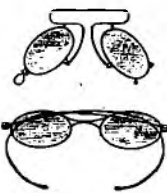

Fig. 3391. Ochelari.

Fig. 3393. Ochelariță.

Fig. 3392. O. Ochelari.

Fig. 3395. Ochiană.

Fig. 3396. Ochiu.

cap, a se tot uita să vadă dacă vine cineva, a aștepta cu cea mai mare nerăbdare; a nu crede ochilor, a nu crede ce văd ochii, a se îndoi de realitatea unui lucru: *fetei nu-i venea să creadă ochilor, elnd văzu pe tată-său înaintea ei* (OSP.); a da ochii (*sau* cu ochii) de cineva, a-l zări, a-l vedea, a-l înfîlîni: de cumva și-o scăpa, mai bine să te duci să te înnezi, decît să dai ochii cu mine (U-GH.); a (-și) da ochii peste cap, a muri, a leșina, a lăsa să se vază albul ochilor: indignat grozav și dîndu-și ochii peste cap (VLAH.); — **DEGET** ①; ② a deschide ochii, a fi cu băgare de seamă, cu luare aminte, a nu scăpa nimic din vedere (ca să nu greșescă, ca să nu se întîmple ceva neprevăzut); ③ cine nu deschide ochii deschide punga; a deschide ochii cuiva, a-l face să vadă limpede, să-și dea seamă de un lucru pe care nu-l vedea, pe care nu-l pricepea înainte; a deschide ochii pe cineva, a iubi pentru înția oară, a fi cea dintîi dragoste: deschisese ochii pe o copilă, cam de vîrsta mea (DLVR.); volnicul pe care deschisese o dată ochii și o fermecase cu fluturul (R.-COO.); încotro l-or duce ochii, la întîmplare, ori-unde ar fi să ajungă: se hotărî să se ducă... încotro l-or duce ochii (SA.); a face ochi, a deschide ochii, a se deștepta din somn: împăratul cel bătrîn... făcînd ochi și începînd să se miste (R.-COO.); a face ochi mici, a-i veni somn, a fi gata să adoarmă, a i se închide ochii de somn; a face ochi mari, a deschide ochii mari, a holba ochii (de mirare, de uimire, etc.); a face ochi dulci, a arunca priviri îndrăgoșite, a căuta să intre în dragoste: începe să facă ochi dulci fetei, pe care o oreda că e a împăratului Roșu (R.-COO.); — **FUGI** ①, **GEANĂ** ②; ③ a închide ochii, a) a adormi; b) a muri; c) a se prefăce că nu vede; a în ochi de ochii cuiva, a fi de față, a sta pe lîngă un muribund pînă în ultimele momente ale acestuia; — **JUCA** ①, **LUA** ②; a i se prînde ochii de ceva, a i se opri privirile asupra unui lucru, a-l alege din mulțime, a-i acorda preferința: se uită la toți cații... și nici de unul nu i se prîndea ochii (OSP.); a pune ochii pe cineva *sau* pe ceva, a-și opri privirile asupra unei persoane, asupra unui lucru, a-l distinge printre alții, a-i acorda preferința, a-l îndrăgi: în loc să pui și el ochii pe vrîna, d'o vreme înceaca umbilă craun (DLVR.); a pune ochi rîi pe cineva, a avea sentimente de dușmănie, de neîncredere, etc. față de cineva; a-i rîde ochii, a fi plin de bucurie, nespus de mulțumit, de volos; a-i rămi nea ochii la cineva, a nu-și mai putea desprinde privirile de la cineva (de drag ce-i este): era așa de bine făcută, înct ochii tuturor rămăseră la dîna (OSP.); — **SCĂPARĂ** ①; ② a scoate ochii cuiva, a-i scoate pe nas, a-l face imputărit, amintindu-i mereu și cu răutate serviciile făcute, a-i aduce aminte cu asprime, cu răutate, anumite fapte care-l privesc; a-și scoate ochii cu ceva, a-și prăpădi vederea cu un tipar sau un scris mărunt, cu o lucrare migăloasă, etc.; a-și scoate ochii cu cineva, a trăi în desfrîu cu cineva, a se da în dragoste în mod nepermis cu cineva: vezi bine că dumnea o s'o aperi, că vâ scoateți ochii unul la altul (CAR.); fuge de-și scoate ochii, fuge din răspuțeri, fără a se mai uita înapoi; a i se scurge (a-i scoli, a-i licări) ochii după ceva *sau* după cineva, a rivni din tot sufletul la ceva sau la cineva, a nu se mai sătura privind-l cu dorul de a-l avea: cum văzură ele condurii, li se surseau ochii după dîngii (OSP.); citeva fetisane ce nu s'au prins în hōră li se scurg ochii să fie și ele printre cele mari (DLVR.); — **STI-CLII**; a u n g e ochii cuiva, a-l mitui, a-l face (prin dăruiri, etc.) să treacă cu vederea, să închidă ochii; ce-mi văzură ochii expresiune print care-și arată cineva mirarea văzînd ceva neașteptat; n'am ochi să-l văd, nu-l pot suferi, mi-e urît să-l văd înaintea ochilor ⑤ **După prepoziții**. A face c u ~, a face semn cu ochiul: făcu eu ~i lui Vodă și ne dederăm jos din turn (U-GH.); a dormi numai c u un ~, a dormi rău; a ațipi ușor, dar stînd mereu de pază; c u ochii liberi, fără a se servi de ochelari, de un ochian, de un microscop, etc.; ⑥ c u ochii închiși, orbește, fără a cerceta mai de aproape; a visa o n ochii deschisi; a fi c u ochii pe ceva, pe cineva, a nu pierde un lucru sau pe cineva din vedere, a veghea, a fi cu toată luarea aminte asupra-i; a fi c u ochii în patru, a fi cu mare băgare de seamă, a nu scăpa nimic din vedere; a aștepta cu patru (zei) de ochi, a aștepta cu mare nea-

stimpăr (să vie cineva, să se întîmple ceva); a fi c u patru ochi, a fi om cu carte, învățat: se numesc oameni cu patru ochi, pentru că știu carte (OSP.); a sorbi c u ochii pe cineva, a-i fi drag, a-i plăcea peste măsură; a privi, a vedea c n ochi buni, rîi, a aproba, a desaproba, a-i fi, a nu-i fi pe plac ceea ce face cineva; cu ochii și cu sprîncele, vădit, învederat, real, manifest; am văzut o u ochii mei, se zice, prin emfază, spre a da mai multă tărie afirmațiunii; să-l vezi cu ochii mei, să-l vezi așa cum îl văd, cum îl judec eu; cît vezi cu ochii, cît de departe poți cuprinde cu privirea: oit vedeai cu ochii, cîmpul era acoperit cu trăsuri (U-GH.); văzînd o u ochii, foarte iute, ca și cînd ai putea urmări cu ochii evoluțiunile: purcelul începe a se înfîrpa și a crește văzînd cu ochii (CRO.); Se ducea, văzînd cu ochii, viața-i fărîmită n clipe (VLAH.); F cum mă (li, o, etc.) vezi c u ochii verzi, așa cum îți stă înaintea ochilor, așa cum sînt (ești, este, etc.) în realitate: i-am vindut cu două pungi de bani, oam fi vezi cu ochii verzi (OSP.); — **LOGODI**, **LUA**, **VIS**; — e rău d e ochi, areniște ochi care deoache ușor; — **ARUNCĂTORĂ** ①, **LUME** ①; — a pierde, a prăpădi pe cineva d i n ochi, a) a nu-l mai zări; b) a-i fi foarte drag: se tot uita la dîna, parcă o tot pierdea din ochi (OSP.); nafta te pierde din ochi, atît îi ești de drag (U-F.); a fura d i n ochi, a fura dinaintea ochilor, fără ca cel ce sta de față să-l fi văzut; mă tură din ochi, așa-i de meșter hoful (PAMF.); a urmări d i n ochi, a avea mereu privirea ațîntită asupra cuiva, a nu-l pierdedi din vedere, a nu-l slăbi; — **CLIFEALĂ**, **CLIFI** ①; — a-i fi (drag) ca sarea f n ochi, a nu-l putea suferi, a-i fi foarte urît; a-i sta f n ochi, a provoca invidia, nemulțumirea cuiva, a nu-i fi nicidecum pe plac: mîndra lui Dac... le sta f n ochi noroadelor vecine (VLAH.); abia îl văd f n ochi, mi-e silă să-l văd, nu-l pot suferi; a spune verde f n ochi, curat, fără înconjur; — **PRAF** ①; — f n a i n t e a ochilor, în față, dinaintea-i: de se mînie, nu mai vede înaintea ochilor (DLVR.); se turbură de neceaz și nu mai vede înaintea ochilor (OSP.); — **NEGRU** 1 ①; — f n t r e patru ochi, numai între două persoane; — a lega pe cineva l a ochi, a-i pune perdea l a ochi, a-l face să nu vadă, să nu judece drept (din pricina pasiunii ce i-a inspirat), a-l face să creadă lucruri ce nu sînt, a imbrobodi; a fi legat l a ochi, a fi orbit de pasiune, de un prejudiciu, a nu-și da seamă ce se petrece în jurul lui; a lua la ~, a ținti, a ochi: numai să-l iau la ~ cu săgeata, și-l voi uolca la pămînt (OSP.); a lua l a ochi, a atrage (cu interes, cu milă, cu neîncredere, cu dispreț, etc.) atențiunea cuiva sau a tuturor: am de trecut prin multe locuri, și nu vreu să mă tee oamenii la ochi (CRO.); a nu avea l a ochi buni pe cineva, a nu-l putea suferi, a nu-i fi pe plac, a privi cu ochi rîi pe cineva: nu-l prea are la ochi buni pe Chiriac (CAR.); — **BATE** ②, **FRECĂ** ②, **STERGE**; — p e ochii mei! formulă de jurămint, pentru a întări o afirmare; a-i lua perdea de p e ochi, a-l face să vadă limpede și fără pasiune, a-l face să-și dea seama de cele ce se petrec; — a-i scoate p r i n ochi, a-i scoate pe nas, a-l imputa cu asprime, amintindu-i serviciile făcute ⑦ ⑧ ⑨ Privire: ~l străbate adînc în platurile țării ⑦ ⑧ ⑨ Vedere: are ochi buni, slabi ⑦ ⑧ (O bucătă de) carne cu ochi, un boț cu ochi — **CARNE** ① ⑦ ⑧ ⑨: ~l lui Dumnezeu nu doarme, Dumnezeu vede ce facem și răsplătește la timp fie-căruia după faptele lui; — mai credincioși ochii decît urechile, mai multă crezare trebuie dată celor ce au văzut decît celor ce au auzit un lucru; — ochii ce nu se vād se uită, cei plecați departe sînt curînd uitați; — doi ochi vād mai bine decît unul, doi inși își dau mai bine seama de ceva decît unul singur; — gardai are (*sau* țestrele an) ochi și zidul (*sau* pereții) urechi, cele ce se fac sau se vorbesc pot ușor fi văzute sau auzite de alții, dacă nu se iau anumite precauțiuni; — ochii și sprîncelele fac toate păcatele, dragostea pornește dela o față frumoasă; — **ALBASTRU** 1 ①, **BAN** ①, **BÎRNĂ** ①, **CERE** 1 ①, **CORB** ①, **DINTE** ①, **FAINĂ** ①, **INGRĂȘĂ** ①, **INTEPEL** ②, **ORB**, **PLÎNGE** ⑦ ⑧ ⑨ **OCHIUL-BOLUL**, plantă cu frunzele acoperite cu peri moi, cu flori mari galbene; crește prin pășunile stîncose din munți (*Aster alpinus*) (③ 3397); **OCHIUL-BOLUL** = **AURAT**; **OCHIUL-BOLUL** = **CINCI-DEGETE**; **OCHIUL-BOLUL** = **LĂPTUCUL**; **OCHIUL-BOLUL** = **STELIȚĂ**; **OCHIUL-BOLUL** = **STELUȚE**; — **OCHIUL-LUPULUI**, plantă cu florile dis-

Fig. 3399.
Ochiul-sarpelui.

Ochiul-păunului-de-zi.

Fig. 3404.
Ochiu de
surub.

Fig. 3405. *Ocnasi*.

formă de fereastră (□ 3406): biserica are... trei ferestre mari gotice și un rând de ocnite (urc.) [comp. bg. o knica].

OCOL (pl.-oale) *sn.* ① Drum ce face cineva când nu urmează calea dreaptă sau cea mai scurtă, înconjur: porumbelul... fără nici un ~ veni și se puse drept pe capul bălăului (urc.) ② Drum, călătorie de jur împrejur: a făcut ~ul pământului; a da ~, a ocoli, a merge de jur împrejur: se ducea adesea prin grădina, da ~ mărului și tot plântuia (urc.) ③ Îngrăditură pentru vite: suri și ocale pentru boi și vaci (urc.); a făcut ficleul un ~ bun și tare și bine îngrădit și a închis într'însul doi bivoli (ss.) ④ *Mold. Trans. Maram.* Bătătură, curte, ogradă ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝 㿞 㿟 㿠 㿡 㿢 㿣 㿤 㿥 㿦 㿧 㿨 㿩 㿪 㿫 㿬 㿭 㿮 㿯 㿰 㿱 㿲 㿳 㿴 㿵 㿶 㿷 㿸 㿹 㿺 㿻 㿼 㿽 㿾 㿿 ̀ ́ ͂ ̓ ̈́ ͅ ͆ ͇ ͈ ͉ ͊ ͋ ͌ ͍ ͎ ͏ ͐ ͑ ͒ ͓ ͔ ͕ ͖ ͗ ͘ ͙ ͚ ͛ ͜ ͝ ͞ ͟ ͠ ͡ ͢ ͣ ͤ ͥ ͦ ͧ ͨ ͩ ͪ ͫ ͬ ͭ ͮ ͯ Ͱ ͱ Ͳ ͳ ʹ ͵ Ͷ ͷ ͸ ͹ ͺ ͻ ͼ ͽ Ϳ ̀ ́ ͂ ̓ ̈́ ͅ ͆ ͇ ͈ ͉ ͊ ͋ ͌ ͍ ͎ ͏ ͐ ͑ ͒ ͓ ͔ ͕ ͖ ͗ ͘ ͙ ͚ ͛ ͜ ͝ ͞ ͟ ͠ ͡ ͢ ͣ ͤ ͥ ͦ ͧ ͨ ͩ ͪ ͫ ͬ ͭ ͮ ͯ Ͱ ͱ Ͳ ͳ ʹ ͵ Ͷ ͷ ͸ ͹ ͺ ͻ

un gias, așa că octoiul se termină după opt săptămîni, potrivit celor opt glasuri bisericești, iar după aceea reîncepe din nou, repetîndu-se tot anul (□ 3412): marea preoteasă, cînd cînta preotul glasurile din octoi, îl asculita cu drag (asp.); dimineața buclie, otolcu și psaltire; după prînz, psaltichia (A-GH.) □ Pr. ext. Cîntare, cîntec: răsună mahalaua, cînd începea a dura la octolouri (ALECS.) [gr. ὀκτώηχος].

OCTOMVRIE, OCTOMBR (I)E sm. □ A zecea lună a anului, numită de popor „brumărul” [vsl. okto-vrii, bg. oktomvrii].

***OCTOSILABIC adj.** □ De opt silabe: cuvînt ~; vers ~ [fr.].

***OCULAR 1. adj.** □ Al ochiului, ce ține de ochi: mușchi ~i □ 2. *ri Martor* ~, martor care era de față, cel ce depune mărturie despre cele ce a văzut cu ochii lui.

2. (pl.-re) *sn.* □ Lentila unui instrument de optică pe care se aplică ochiul [fr.].

***OCULIST sm.** □ Medic de ochi [fr.].

***OCULT adj.** □ Ascuns, tainic, misterios: o putere ~ă □ 2. *Știință* ~e, prelinsele științe care dau adevărilor lor puteri supranaturale, ca alchimia, astrologia, magia, necromanția, etc. □ Neaccesibil spiritului omenesc: cauze ~e [fr. < lat.].

***OCULTISM sbst.** Știința celor oculte, lucrurilor supranaturale, nepătrunse de mîntea omenescă [fr.].

***OCULTIST 1. adj.** Privitor la ocultism.

2. *sm.* Persoană care practică ocultismul [fr.].

***OCUPA (-cup) 1. vb. tr.** □ A cuprinde (cu armele), a cucerii, a pune stăpînire: ~ o cetate □ 2. A lua în stăpînire □ 3. A cuprinde, a umplea un loc: patul ocupă jumătate din odăită □ 4. A cuprinde cu totul mîntea cuiva, a absorbi: acest proiect mă ocupă de o lună de zile □ 5. A locui, a sta undeva: ~ o casă □ 6. A da de lucru, a face să lucreze, a întrebuința: fabrica ocupă peste 30 de lucrători □ 7. A poseda: ~ un post □ 8. A sili să lucreze într-una, a-i lua tot timpul lucrînd: această lucrare m'a ocupat aproape cîntă ani.

2. *vb. refl.* □ A se îndeletnici, a-și consacra tot timpul □ 3. A se îngriji de ceva, a purta grije de ceva [lat.].

***OCUPANT sm.** Cel care a ocupat un loc, care a pus stăpînire pe un loc: primul ~ [fr.].

***OCUPARE sf.** Faptul de a ocupa; ocupațiune.

***OCUPAT adj.** □ *p.* OCUPA □ 1. Cuprins, stăpînit, luat în stăpînire □ 2. Care are mult de lucru □ 3. *NEOCUPAT.*

***OCUPATOR sm.** Cel ce ocupă, ce ia în stăpînire, ce cuprinde ceva [fr.].

***OCUPAȚIUNE, OCUPAȚIE sf.** □ Faptul de a ocupa; (lua în) stăpînire, cuprindere □ 2. Îndeletnicire, lucru, treabă de care se ocupă cineva; post, slujbă: i-am găsit o ~, i-am găsit de lucru, cu ce să se îndeletnicească, i-am găsit un post [fr.].

***ODĂ (pl.-de) sf.** □ 1. La cei vechi: poemă destinată a fi cîntată: Odele lui Pîndar □ 2. Astăzi: poezie împărțită în strofe egale și de un stil ridicat [fr.].

ODAGACIU, ODAGACIU sbst. □ 1. Scoarța unui arbust (*Croton eluteria*) din insulele Bahama și din peninsula Florida, cu un gust acru și amar, cu miros aromatic: profumul acesta-i pare mai bun decît odagaciul (CAR.); cocheta își alegea... o pernă de odagaci (FIL.); coana Anica a fumă prin casă cu odagaci (GRL.) □ 2. Lemnul acestui arbust: mătîni de odagaci □ 3. Plantă cu flori trandafirii, rar albe; rădăcinile ei, cunoscute sub numele de „ciuen”, sînt întrebuințate pentru scoaterea petelor de pe haine; numită și „săpunel(e)”, „săpunariță” sau „săpunul-popii” (*Saponaria officinalis*) (□ 3414) [tc. od-agağy].

Fig. 3413. Odagaci.

ODAGIU, ODĂIAȘ sm. □ Servitor într-o cancelarie, la o primărie, la un tribunal, etc. □ 2. Slugă la ciobani [tc. o d a g y; o d a i e].

ODĂIE sf. □ 1. Fie-care din încăperile unei case, cameră: ~ de mîncare, sufragerie; ~ de culoare, de dormit, iatac; ~ de primarie, salon □ 2. Locuință, apartament: niște sîruri de odăiri... stîneau de locuințe sau odăi copiii din oasă (POPA), □ 3. Loc la cîmp sau la pădure unde se adăpostesc vitele sau oile și unde îngrijitorii lor au toate cele trebuincioase pentru menajul lor: stăteau o săptămîină încheiată cu vitele la ~, lîngă apă (SAD.) [tc. o d â].

□ **ODĂIELNIC adj.** și *sm.* Care umblă din casă în casă, ușernic (CIAUS.) [o d a i e].

ODĂITĂ (pl.-te) sf. *dim.* ODĂIE.

ODĂJII sf. pl. □ 1. Vechimintele cu cari slujesc preoții: popii orasului, toți în ~, cu odăelnite și cu făcii aprinse în mînă (A-GH.); preotul se îmbracă în ~ și începu să citească rugăciunile (ISP.) [vsl. o d e ž d a].

□ ***ODALISĂ (pl.-ce) sf.** Femeie de serviciu în haremul Sultanelor [fr.].

□ **ODĂNĂOARĂ = ODINĂOARĂ.**

ODATĂ adv. □ 1. (singură) dată: e mai bine să întreb de două ori decît să greșesc (ZNN.); deoît de multe ori și puțin, mai bine ~ și mult (ZNN.) □ 2. Într-un timp, odinioară, cîndva: a fost ~ ca niciodată: Dumnezeu... va da ~, ~ la învătă nevinovăția sa (ISP.) □ 3. În același timp: a se culca ~ cu găinile ~ GĂINĂ □ 4. a venit ~ cu mine □ 5. cu capul ~ CAP □ 6. Deodată: cînd, ce să vezi d-ta □ 7. Îl leșină înaintea trei zmei (ISP.) □ 8. Mold. □ 9. În toată puterea cuvîntului, cum se cuvîne: sînt bărbat ~ sdrăvăn, dar tu, pace, turtă, olei (SPER.); noi sîntem ~ băieți, și ce-am vorbit, vorbit rămîne (CRG.) □ 10. Oite ~ CITEODATĂ □ 11. De ~ DEODATĂ □ 12. Vre ~ VREODATĂ [o' + d a t â].

ODĂȚICĂ adv. F. *dim.* ODATĂ: de mult doream să ne mai adunăm ~ măcar (ISP.).

ODAVANIE, ODOVANIE sf. □ 1. A opta zi după o sărbătoare: de la Crăciun în opt zile este odovania praznicului (VOR.) [vsl. o t ū d a v a n i e].

ODGON (-oane) sm. Mold. Bucov. Funie groasă și lungă (mai adesea de corabie sau de legat plutele la mal): prostimea... șede... îngrăit pe marginea unui ~ ce n'o lasă să se grămădească (NEGR.) [comp. srb. o d g o n].

***ODICOLON sbst.** □ 1. Apă de Colonia: stropeste-tu apă, dă-îou ~ la nas! (CAR.) [fr. eau de Cologne].

ODIHNĂ, □ ODINĂ, □ HODINĂ: să vor veseli și să vor duce spre odihnă și spre răpaosul cel cereș (VARL.); ne așezăm la puțină hodină pe un brad bătrîn (SAD.); sf. □ 1. Încetare de mișcare, de lucru, repaus; a-și pierde odihna, a-și pierde somnul, a nu mai putea dormi; a se da odihnei, a se culca; ~ odihna de vezi, moartea □ 2. Liniste, calm desăvîrșit al sufletului, tihnă □ 3. Suprafață așezată din distanță în distanță între treptele unei scări ce duce de la un cat la altul sau unde începe fie-care etaj □ 4. *NEODIHNĂ:* foamea, frigul, neodihna și examenele zilnice... mă adusesse la o disperare amară (A-GH.) [o d i h n i].

ODIHNI, □ ODINI, □ HODINI (-neso) 1. vb. tr. A lăsa să stea în odihnă, ca să-și recapete puterile ostenite: să ne oprim aici..., ca să ne mai odihnim și călătorii (ISP.); Dumnezeu să-l odihnească! se zice despre un mort: Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească întru împărăția cerească! (CRG.).

2. *vb. intr. și refl.* □ 1. A sta în odihnă, a sta fără să lucreze spre a-și recăpăta puterile ostenite, a se repausa: oine învătă la tinerete se odihnește la bătrînețe (FANN); mai hodinesc și eu, că viu foarte de departe și slut tare trudit (ss.) □ 2. A zăcea în pămînt, în mormînt: mănăstirea în care odihnesc casele acestui fecit bărbat (ISP.) □ 3. A dormi □ 4. A se potoli [vsl. o t ū d ū h n a t i].

ODIHNIȚ adj. *p.* ODIHNI □ 1. *NEODIHNIȚ.*

ODIHNIȚOR adj. verb. ODIHNI. Care odihnește: după un somn lung și ~ o să mi se pară că tot ce ți-am spus ți le-aș fi spus de un an de zile (OLVR.); o lumină dulce, odihnitoare, lîmpezește valea (VLAH.).

ODINĂ... = ODHINĂ...

ODINĂOARĂ, □ ODINĂOARĂ adv. □ 1. Altădată, în vremea de demult: limba ceastă de astăzi lătimească, odinăoară au fost hîrege elinească (CANT.); acest schit, odini-

oară adăpost de călugărie, era acum părăsit (ALECS., ¶ ② Odată, cîndva: într-una ea își începusea o el odinioară va fi doctor (GN.) ¶ ③ + NICE-(O) DINĂOARĂ, niciodată: feciorul nu va putea nice-dînoară să prască la giudeț pre ceea ce au suduit pre tată-său (PRV.-LP.); giurîndu-se precum de acum înainte hotărîe împărăției Romanilor nice-odînoară nu va mai călca (CANT.) [† dă nă o a ră; comp. ADINEAURI, DINIOAREA].

*ODIOS 1. *adj.* Mîrșav, scîrbos, urficios; care inspiră ură; nesuferit.

2. *sbst.* Ceea ce e odios [lat.].

*ODISEE *sf.* Călătorie lungă și plină de peripeții și de aventuri favorabile sau nefavorabile [fr.].

ODIR: *interj.* Cuvînt cu care se alungă cîinii; nil! și făcui încet la dînsul un nil! și un ~! (PANN).

○ ODÎRJA (pl.-je) *sf.* Trans. (FR.-COR.) Coadă îmblăciului [srb. o d r ŷ a].

○ ODÎRNÎ (-nego) *vb. tr. și refl.* Oten. A înțărca: la Ales se odîrnesc și se aleg mielii de oi și lezli de capre (LUB.) [srb. o d r e n u t i].

*ODOARE *sf.* Miroș [lat.].

○ ODOBAIE *sf. Mold.* Car mare cu patru boi pentru cărat snopii la arie: La măsură a ieșit Dintr-o oiaie O ~ (MAR.).

ODOBEALĂ *sf.* F închisoare: a pune, a băga la ~ (SP.) [d u b e a l ă; comp. ARGĂSEALĂ].

ODOGACIU = ODAĞACU

ODOLEAN *sbst.*, ODOLEANĂ *sf.* Două specii de plante, cu flori trandafirii sau albe, ce cresc prin fînețe și locuri umede; rădăcina ei, întrebuințată în farmacie, are un miros caracteristic, neplăcut; planta e purtată la briu de femeile din popor, căci cred că le aduce noroc în dragoste (Valeriana officinalis) (3414), (V. dioica): Bujorelul falnic, rumen, cu nălțuța odoleană (ALECS.); Foale verde odoleană, A-ta-l mîndra mîndruleană (IK.-BRȘ.) [srb. o d o l j a n].

*ODOMETRU *sn.* Instrument cu care măsoară cineva drumul făcut pe jos sau cu trăsura [fr.].

Fig. 3414. Odolean.

*ODONTALGIE *sf.* Durere de dinți [fr.].

*ODONTOLOG *sm.* Cel ce se ocupă cu odontologia [fr.].

*ODONTOLOGIE *sf.* Partea anatomiei care se ocupă cu studiul dinților [fr.].

ODOR (pl.-oare, -oară) *sn.* Giuvaer, sculă prețioasă, lucru de mare preț: scoase un gologan din buzunar și... îl privi cu drag pe amîndouă tejele ca un ~ (GN.); o sable... pe care o păstra fu prăvălie ca pe un ~ din vechime (SP.); avem bani destul, odoară de prisos, o avuție oft nu-l mai știm sama (SA.) ¶ ③ Despre persoane: ființă prețioasă, iubită, în spec. copil iubit la nebulie de părinți: Tat'o scoborînd la vale, galbănă și istovită, Cu ~ul strîns la sînu-i (VLAH.); Imi făcea apol ofte un benchiu în frunte, oa să nu-și prăpădească ~ul (CRG.); — iron. (comp. SCULĂ): acum pricep eu ce ~ de femeie am dobîndit (CRG.); baba și eu ~ul de fiică-sa tot nemulțumitoare și cîrtoare erau (CRG.); vai! sîracul omul prost, bun ~ la casă a fost! (ZNN.) ¶ ④ pl. Văminte bisericicești scumpe și alte obiecte prețioase întrebuințate în biserică: în mijloc e biserica, plină de scule și de odoare vechi (VLAH.); odoarele sfînte erau de batjocură (SP.) [srb. o d o r , - r a].

*ODORANT *adj.* Miroșitor [fr.].

*ODORAT *sbst.* Simțul mirosului [fr.].

○ ODORI (-orăsc) *vb. tr.* Oten. A sfîrși, a isprăvi cu munca (în spec. a termina cu aratul): am odorit de arat (VICR.) [srb. o d o r a t i].

ODOROAGĂ... = HODOBOAGĂ...

ODOROB (pl.-oabe) *sn.* Coș de nuiiele, de forma unui con trunchiat, fără fund, care servește la pescuit (3415).

ODORONC = HODOBONC.

ODOS *sbst.* Două specii de ovăș

sălbatic (Avena falua) (3416) și (Avena strigosa) (3417) ¶ ② = ZIZANIE ①.

○ ODOVAI (-ăso) *vb. tr.* Trans. A strica, a uza (hainele, încălțămînta); a prăpădi, a dărapăna; a nimici: făcutu-mi-am o-pinci de fier... și umblat-am pînă le-am odovăit (RET.).

ODOVAŢIE = ODAVANIE.

ODRASLĂ (pl.-le) *sf.*

○ Miădiță, (v)lăstar: Lăpușneanul rezease trunchiul, dar odraslele creșteau (NEGR.) ¶ ③ Progenitură, urmaș: un băiat rău la pîrîni... singura ~ bărbătească în casă (VLAH.); puse în ciur doi căței... spulădu-i că astfel de odrasle i-a născut soția (SP.) [vsl. o t r a s i l i].

ODRĂSLI (-ăso) *vb. tr.* și *intr.* ○ A da, a răsări: din trunchiul unui arbore: copacul voeste să tot odrăsească și bruma nu-l dă pas (PANN.) ¶ ③ A încolți; a crește: singele acesta stropește mai multe inimii în care odrăsește duhul vrajbei (NEGR.); popoare vechi s'au risipit, iar altele au odrăslit și s'au ridicat pe stărmăturile lor (VLAH.).

OE... = OIE...

OFI 1. *interj.* Exprimă durerea, amărăciunea suferinței, desnădejdea, etc.: ori de-ar veni iarna, să te mai dau odată la școală undeva (CRG.).

2. (pl. ofuri) *sn.* Exclamațiune de durere, etc., oftat: un ahi sau un ofi hîne trăgănat... înstărea pe fericiutul Tigan care posedă pîept sănătos și răsuflare lungă (ALECS.); îi răspunde tot cu ~uri și cu bocet și plîngînd (SPER.) ¶ ③ Mîhnire adîncă, amărăciune, desnădejde: Imi luai lumea 'n cap cu ~ul la inimă (FLOR.).

*OFENSA (-ăz) 1. *vb. tr.* ○ A insulta cu vorba sau cu fapta, a înfrunza ¶ ③ ~ pe Dumnezeu, a păcătuia ¶ ④ A igni, a atinge: ~ amorul propriu.

2. *vb. refl.* A se supăra; a ~se simți jignit [fr.].

*OFENSA (pl.-se) *sf.* Insultă cu vorba sau cu fapta, înfruntare; ocară [fr.].

*OFENSATOR *adj. și sm.* Cel ce ofensează.

*OFENSIV *adj.* ○ Care atacă sau servă la atacat: arme ~e ¶ ③ Alianță ~ă și defensivă, alianță făcută între două sau mai multe State prin care se obligă să-și dea unul altuia ajutor în caz de război, fie că-l declară unul din ele, fie că sînt atacate de un alt Stat [fr.].

*OFENSIVĂ (pl.-ve) *sf.* Atac: a lua ofensivă, a ataca, a porni la atac [fr.].

*OFERI (-er) 1. *vb. tr.* ○ A propune cuiva un lucru, a-l înmîia să primească ¶ ③ A propune un preț: mi-a oferit 50.000 de lei pentru locul acela ¶ ④ A arăta vederii, a înfățișa minții: Dunărea oferă pe alocuri priveliști de toată frumusețea.

2. *vb. refl.* ○ A se propune pe sine: s'a oferit să-mi servească de călăuză ¶ ③ A se înfățișa ochilor, minții [lat. o f e r r e, refăcut după suferi].

*OFERTA (pl.-te) *sf.* ○ Propunere, lucru: oferit ¶ ③ Nevoia ce simte un fabricant de a-și desfăce produsele, lucrătorul de a-și oferi munca, și care face pe unul sau pe celălalt să ceară un preț mai mare sau mai mic: valoarea lucrurilor determinată de legea cererii și a ofertei [fr.].

Fig. 3415. Odorob.

Fig. 3416. Odos.

Fig. 3417. Odos.

***OFICIA** (-ciez) *vb. tr.* A sluji la biserică, a celebra slujba bisericească: cu barba lui mare, roscată, avea un aer de preot care oficiază (VLAH.) [fr.].

***OFICIAL** *adj.* Care vine de la o autoritate recunoscută Care emană de la guvern, publicat de guvern: act Monitorul **NEOFICIAL** [fr.].

***OFICIANT** *sm.* Preotul care e de rând să facă slujba la biserică Funcționar, slujbaş al Statului Amplasat la poștă [fr.].

***OFICINĂ** (pl.-ne) *sf.* Laboratorul unei farmacie Locul unde se fac lucrări științifice Locul unde se urzesc intrigi, comploturi: acest ziar e o ~ de oalomiță [fr.].

***OFICIAL** *adj.* Plantă ~ă, buruiiană de leac, plantă întrebunătă în medicină [fr.].

***OFICIOȘ** *adj.* Îndatoritor, gata să facă un serviciu Ziar ~, ziar susținut și inspirat de guvern, însă nu pe față, nu în mod oficial [fr.].

***OFICIU** (pl.-ci) *sn.* Ori-ce datoric față de familie, de societate Funcțiune: ~l respirațiunii este să schimbe singele negru în singe roșu Post, slujbă: a-și îndeplini ~l de secretar Birou: ~ de publicitate Serviciu, ajutor: s'a notărit să primească bunel-offici ale Englezei (L.-GH.) Slujbă bisericească: ~l divin Avocat (numit) din ~, avocat numit de judecător, de tribunal, spre a apăra fără plată pe un acuzat Sstatul oficiu, tribunalul inchiizițiunii [fr. < lat.].

***OFICLEID** (pl.-de) *sn.* Instrument de alarmă care are, în orchestră, rolul de bas profund (și **TAB. XXXIX** [fr.].

OFILĂ, *Mold. OVILĂ* (-fleso) *vb. tr.* și *refl.* A (se) vesteji, a (se) păli, a (se) îngălbeni: vă vestejiți voi toate, plăpânde flori ale vieții!... în grabă vă ofiliți și periti toate (DOB.) A-și pierde colorile feței, a-și pierde vioiciunea: li se făcea frică ca nu cumva vintul să-i ofilească lumina feței (OLVR.); din rumenă și veselă ce era, ajunsese de se ofilise (SP.); ranele (poporului) erau... adinci, apăsarea despotică li ofilise (NEGR.) [comp. rus. o hil'eti „a slăbi, a se piernici”].

OFILIT, *Mold. OVILIT* *adj. p. OFILI*, *OVILI*. Vesteț, pălit, îngălbenit: acum totul era vesteț, totul era ofilit, totul se imbrăcase într'un giulgiu de ger și de întristare (DOB.); ~le veselle mare li tresări în fața ofilită (OLVR.); vă-zindu-mășaa mic șlovilit, mi-au pus numele Tindală (NEGR.).

***OFIS** (pl.-se) *sn.* Decret domnesc: îndată după cetirea ~ului de deschidere și verificarea titlurilor deputaților aleși (L.-GH.) [comp. fr. office].

OFITER *sm.* Militar de un rang superior plotonierului, și anume: sub-locotenentul, locotenentul, căpitanul, numiți laolaltă „ofițeri subalterni”, maiorul, locotenentul-colonel și colonelul, numiți „ofițeri superiori”, generalul de brigadă și generalul de divizie, numiți „ofițeri superiori”;

~ de infanterie,

de artilerie, de ca-

valerie, de Stat

major, de admi-

nistrație, de ma-

rină, etc.; „sub-

ofițeri”

sint nu-

miți în

mod co-

lectiv ca-

poralii, sergen-

ții, sergenții-

majori sau plo-

tonierii ~

al stării civile

~ **CIVIL** ~

Grad supe-

rior cavaleru-

lui, conferit de

o decorațiune:

~ al Coroanei-României, al Steii, al Legiunii de onoare;

Mare ~, grad de decorație superior comando-

ruului (3419) [rus. oficeru < germ. Offi-zier].

OFITERESC *adj.* De ofițer.

OFITERESTE *adv.* Ca ofițerii.

OFITERIME *sf.* col. **OFITER**.

***OFRANDĂ** (pl.-de) *sf.* Dar, pomană: ~ bene-volă Prinos [fr.].

OFT (pl.-turi) *sn.* Oftat, suspin [ofta].

OFTA (-tez) *vb. intr.* A scoate un oftat, a suspina: împreunându-și minile, ofta de te 'mnea plinsul (VLAH.); Dănilă însă ofta din greu înghă burduvul cu bani (CRO.); omul de n'ar ~, cu totul s'ar venina (ZNN.) ~ după ceva, a dori din adincul sufletului: boierii... a căror inimă ofta după libertate (BALC.); toată zălucia ofta omul după o vorbă mai bună ori după un zîmbet (CAR.) [o fi!].

***OFTALMIC** *adj.* Ce ține de ochiul: ganglion ~ [fr.].

***OFTALMIE** *sf.* Inflamațiune a părților super-ficiale și anterioare ale ochiului [fr.].

***OFTALMOLOGIC** *adj.* Privitor la oftalmolo-gie [fr.].

***OFTALMOLOGIE** *sf.* Partea anatomiei ce tratează despre ochi [fr.].

***OFTALMOSCOP** (pl.-oape) *sn.* Instrument cu care se poate examina interiorul ochiului (3420) [fr.].

OFTARE *sf.* Faptul de a ofta Oftat, suspin: năbușindu-și o adincă și caldă ~ (OLVR.).

OFTAT (pl.-at.) *sn.* Fig. 3420. Oftalmoscop. **OFTĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* Res-pirațiune puternică, adincă și lungă, pricinuită de o durere morală, suspin: numai cîte un oftat din vreme în vreme îmi ridica pieptul (ON.); Iartă-ți, Doamne, păcatul Cui a fost oftatul (K.-BRS.); oftăturile, blestemele mele, numai milostivul Dumnezeu le-o fi știind (LUNG.).

OFITICA (-icez), *Mold. OFITIGI* (-igese) *1. vb. tr.* A face ofiticos A amări, a face zile fripte. *2. vb. intr.* A deveni ofiticos, a căpăta of-tica A se amări: în zadar am ofiticat cu vorba, ba încă am și scris-o în gazetă (ALECS.).

OFITICĂ, *Mold. OFITIGĂ* *sf.* Tuberculoza plămînilor, ftizie, boală grea, molișitoare, caracte-rizată prin dezvoltarea în plămîni a unor pro-duse morbide, numite „tubercule”, datorite pre-zenței microbului lui Koch; bolnavul tusește me-reu, scuipă cu sînge și se prăpădește încetul cu încetul: un junghiu... care în puține săptămîni l-a dat în-tr-o ~ galopantă (L.-GH.) ~ Citație (la judecată) [ngr. *ὀφτικα*].

OFITICOȘ, *Mold. OFITIGOȘ* *adj.* Bolnav de ofitică: mine poimîne avem să ne trezim niște habațeli gubavi și ofiticoși (CRO.) F Slab, pipernicit: îți aduc vr'o doi răcușori în șapte luni, chitrești, ofiticoși, ca val de eii (ALECS.).

OFTIGĂ... **OFITICA**...

OFTOIC **OCTOIH**.

***OFUSCA** (ofuso) *1. vb. tr.* A împiedeca vede-rea, a ascunde lumina, a întineca A jigni.

2. vb. refl. A fi întinecat, ascuns vederii A fi jignit, a se supăra [fr.].

OGAR *sm.* Cline mare de vinat iepuri, înalt în picioare și foarte iute la fugă (3421): căpăți și ~i dau năvală asupra cerbului (RET.); Ce plăcere de-a fugi în fuga mare Pe-un cal sprinten, ușurel ca un ~ (ALECS.); m'ai făcut să alerg ca un ~ acum la bătrînețe (ON.); ~: nu e nici cîine nici ~, n'are nici un caracter deosebit, nici o însușire distinctivă [vsl.].

OGARATIC, **OGORATIC** *adj.* Cu trupul ca al ogarului (*în spec.* despre vite): vita de solu să se caute a fi lungă în trup, rădăcată la picioarele de dinainte, nu ogaratică (ORAGH.); solul vitelor un-gurești... lungi în trup, nați în picioare și ogoratio (ON.).

OGARCĂ (pl.-ce) *sf.* Femela ogarului.

OGĂREȘTE *adv.* Ca un ogar: aleargă ~ (ALECS.).

Fig. 3418.
Oficleid.

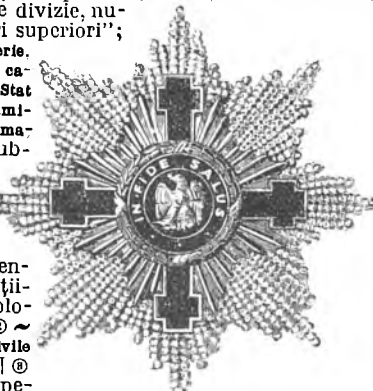

Fig. 3419. Placa de Mare-ofițer
al Steii-României.

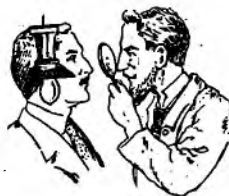

Fig. 3420. Oftalmoscop.

Fig. 3421. Ogar.

OGARNIC *adj.* Ca o gar ul, de felul ogaru-
lui: Un cal de solu ~, deprins a vina ciute (ALECS.).

OGĂS (pl.-se) *sn. Băn.* ① Vale îngustă ¶ ②
Pirău: pe această vale curge un ~ carele izvoare din Fa-
mare (UUS.) ¶ ③ Șanț făcut de puhoia pe drumuri
[ung. vá g ás; comp. FAGAS, HAUGAS, HOGAS].

OGĖAC (pl.-cui) *sn.* ① Toți oamenii care
faceau parte din aceeași casă, din aceeași breaslă ¶
② ✕ Corp de soldați: aveam odaie în curtea dome-
nească... lîngă ~ul neterilor (A.-GH.) ¶ ③ F Partid:
parcă-l auz proclamlîndu-mă candidat al ~ului (CAR.) ¶ ④
Mold. Coș (pentru fum): au dărâmat cuhnua cu ~ cu
tot și au zidit alta nouă din temelie (A.-GH.); are un lîn de po-
poulu... lîngă ~ul ce fumează fum albastru (ARG.) ¶ ⑤ Olfen.
Tinda casei, încăperea în care se află vatra: vine
sarpele... și bărbătește intră în ~ (R.-COD.) [tc. o g a k].

OGĖAG, HOĖAG (pl.-guri), **HOĖAO** (pl.-eacuri)
sn. Mold. Bucov. O g e a c, coș (pentru fum): toc-
mai atunci se aprînesse ogeaguri de la bucatărie (ALECS.); De
pen ogeaguri fum ca larna gălărește (DON.); niște hogaeguri
din care fumează pohoia mari de putori (ION.).

OGĖIAL (pl.-luri) *sn. Mold.* Plapomă: nu te ~n-
tinde mai mult deot ~i-i ~u (ALECS.) [vsl. o d e l o].

OGĖIALĂ ~ **OBIALĂ**.

***OGIVĂ** (pl.-ive) *sf.* Arcadă formată prin
intersecția a două arcuri de cerc care se în-
tînesc în vir-
ful unei verti-
cale ridicate la
o depărtare e-
gală de cen-
trele lor res-
pective; ogiva
e caracteristi-
ca monumen-
telor medieve-
le din Occident
construite de pe la mijlocul se-
colului al xi-lea pînă pe la mijlocul secolului al
xvi-lea (Fig. 3422): aceea casă este de stil mauresco, cu
~i în ogive sculptate (ALECS.) [fr.].

***OGIVĂL** *adj.* ① Care are forma unei ogive:
arcadă ~ă ¶ ② Caracterizat prin prezența ogivei:
stilul ~ mai e numit și stil gotic [fr.].

OGIRJI (-jeso) *vb. intr. Mold. Olten.* A slăbi foarte
mult, a se face numai piele și oase.

OGIRJIT *adj. Mold. Olten. adj.* ① p. **OGIRJI** ¶
② Foarte slab, pipernicit, chircit, jigărit: cal...
slabi și ogirjiți ca niște miți de cel leșinat (ARG.); erau...
ogirjiți și slabi de le numărui coastele (FLOR.); scroafa...
preface pe făt-frumos într'un purceluș ~, răpelișos și ră-
pănos (R.-COD.).

OGĖAVĂ, Trans. OĖAJE (pl. ogăji) *sf.* ~ Cu-
reava de la îmblăciu care leagă odîrja de hădărag
[vsl. o g l a v ŭ].

OGĖICĂ, OGĖICE = **AGĖICĂ**.

OGĖINDĂ ~ **OGĖINDI**.

OGĖINDĂ (pl.-înz) *sf.* ① Geam neted și lu-
cios acoperit pe una din fețe cu un amalgam de co-
sitor, sau de argint viu, ori cu un strat subțire de
argint sau de platină, spre a putea reflecta pe cea-
laltă față imagi-
nile obiectelor: ~
de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

~ de perete (Fig. 3423);
~ de buzunar; ~ ste-
rică, ogîndă ce
face parte din su-
prafața unei sfere
(Fig. 3424); a face
ceva ca ogînda, a
curăți bine, a face
foarte curat; a se
uita în ~; F: mai
bine te-ai uitat în ~,
mai bine ți-ai da
seama cum arăți,
ce urît ești, etc. ¶ ②
Tot ce reflectează lu-
mina ca o ogîndă:
ogînda ochilor ¶ ③ Imagi-
nea exactă: somnii e
ogînda morții (ZNN.);
④ ochii
sînt ogînda inimii [o g l i n d i].

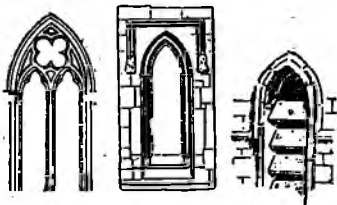

Fig. 3422. Ogive.

Fig. 3423.
Ogîndă.

Fig. 3424.
Ogînda sferică.

A reflecta în ogînda sau ca într'o ogînda: năzuința
de a ogîndi în tine o cît mai mare parte a lumii în care
trăiești (R.-VN.); Cele mături ce ogîndă fruntea lor în poști-
cele valuri A frumuseții Bostor (ALECS.).

2. *vb. refl.* A se uita într'o ogînda, a-și vedea
imaginea în ogînda sau ca într'o ogînda: se opreau
în stradă, se măsurau, ogîndîndu-se în vitrine (VLAH.); luna
răsărise dintre munți și se ogîndea într'un lac mare și lim-
pede (EMIN.); Ozana cea frumous curgătoare și limpede ca cri-
stalul, în care se ogîndește cu mîndrie Cetatea Neamului
(CRG.); Toată ziua se ogînda și gunoiu-i pînă 'n grîndă
(IK.-BRS.) [vsl. o g l e d a t i].

OGĖINJOARĂ, Mold. OGLINGIOARĂ (pl.-re) *sf.*
dim. **OGĖINDĂ**.

○ **OGNĂ** = **OGNA**.

OGOD (pl.-oade) *sn.* ① *Băn. Trans.* Fire, nărav,
deprindere ¶ ② *Trans.* Mulțumire; comoditate;
tihnă ¶ ③ *Olten.* Omenie, cinste: i-am căutat ~ului,
dar i-o făceam eu (R.-COD.) [vsl. u g o d i].

† **OGODI** (-deso) *vb. intr.* A afla mulțumire, co-
moditate, a-i fi pe plac [vsl. u g o d i t i].

○ **OGOI** (-oese, -oia), & **OGOA** (-oia) *vb. tr. și refl.*
Olten. Mold. Tr.-Carp. A (se) potoli, a (se) astîm-
păra, a sta liniștit locului: calul de sărituri și de
asvirlituri nu s'au ogoi, pînă nu i-au aruncat de pre sine
gîoa (CANT.); părinții au început s'o ogoasă și s'o mîngie
(SB.); ogoale copilul, nu vezi cît de tare plînge? (SEZ.);
la mai bine ogoește-te oleacă (CRG.); împărații nu se luptă
fac'ăsa ca ciobanii, să-și dea o trîntă, două ș'apoi iar să se
ogoaie (RET.) [comp. srb. u g o j i t i].

OGOIT, & OGOTAT *adj. p. OGOT(Ă)*. Potolit, li-
niștit ¶ ① **NEOGOT, NEOGOTAT**.

OGOR (pl.-oare, -oară) *sn.* ① Arătura făcută
pe un pămînt lăsat cîțva timp să se odihnească ¶
② Telină ¶ ③ Țarină, cîmp arat: o liniște religioasă
domnea peste întinderea imensă de șesuri late și de ogoare
(VLAH.) [srb. u g a r, influențat de u g o r e t i].

OGORATIC ~ **OGARATIC**.

OGORI (-orăsc) *vb. tr.* ① A ara adînc o g o r u l;
a mai ara odată pămîntul arat; a prăși a doua oară.

OGORIȚ *subst.* ① Faptul de a o g o r i; prășitul
de al doilea al porumbului: Sima Baltag aloa să strî-
gască de ~ (S.-ALD.); chîlpa... să se are de două ori, care
să cheamă ~ (DRAGH.).

OGRADĂ (pl.-răzi) *sf.* ① Îngrăditură pentru
vite, grajd, staul: i-am adus pe amîndoi în spinare toc-
mai de la ogrăzile ciobanului (A.-GH.) ¶ ② *Mold. Bucov.*
Curte: ograda era mare, împrejmuită cu zid (GN.); i-a zis
să iasă din ~ și să meargă unde știe (CRG.); cînd au văzut-o
părinții întîrînd în ~ (SB.) ¶ ③ *Olten. Trans.* Grădina
de poame, de legume: ogrăzile de pruni și mere se în-
dolau sub greutatea pomului (OLVR.) [vsl. o g r a d a].

OGRIȚI *sm. pl.* ① Rămășițe de fin, paie, etc.
lăsate nemincate de vite în iesle, în codriță, etc.:
am ațăr un cal... să aibă barem ceva ~ dinainte (RET.);
vaca îmi irosea ~i din căruță (CRG.); ce se mai găsea înăpe
~le din fundul harabalei, numai cai săraci și laiu (GRIG.)
[comp. srb. o g r i z i n e].

○ **OGRIȘTEANĂ** *sf. Băn.* Se zice unei oi cu
un cerc galben în jurul ochilor (UUS.).

OGUR *subst.* Piază bună sau rea, auspicii 'bune
sau rele; noroc: nu plînge, socrule, că cine samănă gal-
bini, are mină cu ~ (ALECS.) [tc.].

OGURLIU *adj.* Cu noroc, aducător de noroc,
de piază bună, de bun augur: pare-se, pentru că e
purnea verde... bradul ar fi ~ la casă nouă (ISF.); pasărea
asta gîngășă nu mi se pare ogurle pentru casa noastră (ISF.);
să trăiești... și să vă fie sfîntul Vasili ~i (ALECS.) [tc.
u g u r l y].

OH! *interj.* Oh!

† **OHABNIC, OHAVNIC, OHAMNIC** *adj.* De vechi,
care nu se poate înstrăina (verb. de o proprietate,
de o moșie): pierd proasele și cu ele pămînturile ohavnice
(UNG.) [vsl. o h a b n i ŭ].

***OHM** *sm.* ① Unitatea de rezistență electrică
[fr.].

OHOL *interj.* Hol ~i tată, zise feciorul de împă-
rat... că nu-i așa! (MERAR).

OHISGĂ = **OBISGĂ**.

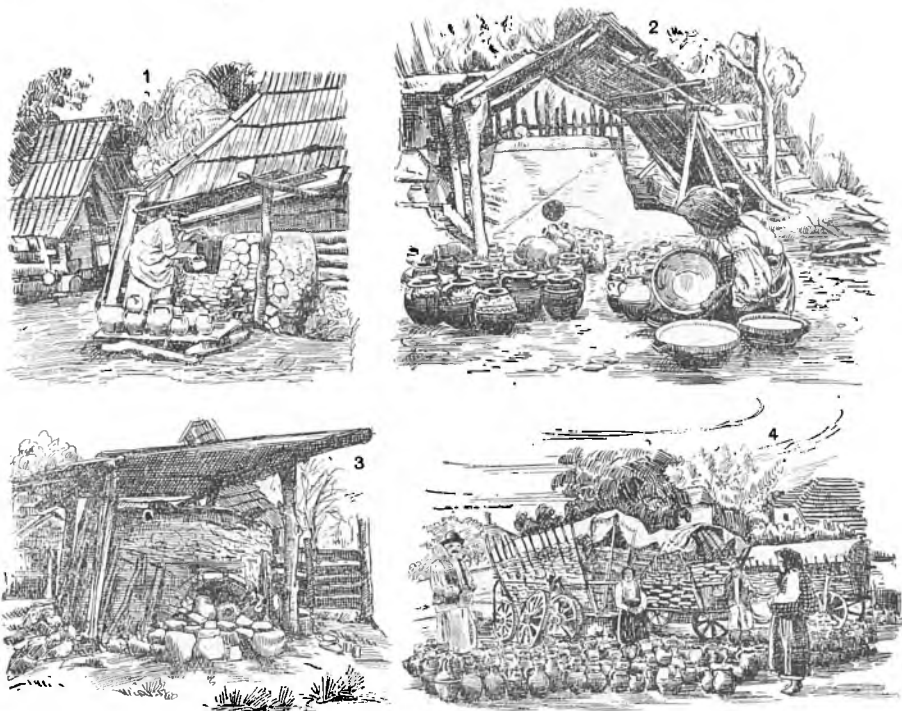
OHTA = **OFTA**.

OHTICĂ = **OFTICĂ**.

OHTOIC ~ **OCTOIH**.

OGA-
OHT

864

1-3. Cuptoare de oale. — 4. Olărie în târgul din Hălmgau (Arađ).

de ce nu te olicăești atîta? (CRG.); sunetul fiarălor și a obezilor jalnic glasul robilor olicăeși (CANT.); dacă vede și vede, plînge copilul, plînge și se olicăește (R-COD.).

***OLIGARHIC** *adj.* ① Ce ține de oligarhie [fr.].
***OLIGARHIE** *sf.* ① Sistem de guvernămint în care puterea e în mîinile unui mic număr de persoane [fr.].

***OLIGIST** *adj.* și (pl.-turi) *sn.* ① (Fier) ~, sesquioxid de fier anhidru, mineral opac, cu luciu metalic, de culoarea fierului sau a oțelului; pentru bogăția sa în fier, e foarte apreciat în siderurgie [fr.].

***OLIMPIADĂ** (pl.-de) *sf.* ① Perioadă de patru ani între două serbări succesive ale jocurilor olimpice, și de care Grecii se serveau spre a socoti anii. Întîia ~ datează din anul 776 în. de Cr.; cea din urmă se sfîrșește în anul 396 d. Cr. [fr. < gr.].

***OLIMPIAN** *adj.* ① Care face parte din Olimp: zelt ~i, cei doisprezece zei mari ② ③ Supranume al lui Jupiter și al Junonei: Jupiter ~ul ④ ⑤ Măret, maestuos, impunător: poezia ~ă înaintat pînă la masă și, ou glas ~, a tunat: pace! (CAR.) [fr.].

***OLIMPIC** *adj.* ① Jocurile ~e, jocurile pe care le serbau vechii Greci la Olimpia la fie-care patru ani în onoarea lui Jupiter [fr. < gr.].

OLIOLO! = OLEOLEO!

***OLIVINĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Silicat de magneziu și de fier, mineral grăunțos sau cristalin, de culoare verde, foarte strălucitor, mai puțin dur decît cuarțul și care se întîlnește mai ales prin rocile vulcanice; cristalele de culoare mai uniformă și transparente se întrebuintează în Orient ca pietre scumpe, dar de mică valoare [fr.].

***OLOCAUST** (pl.-te) *sn.* ① ② Jertfă pe care o aduceau vechii Evrei și în care se ardea în întregime victima adusă ③ Jertfă (în genere), sacrificiu [fr.].

OLOĞ, -OAGĂ *adj.* și *sm.* ① ② Căruia-i lipsește un picior sau amîndouă, care are picioarele difor-

matesau paralizate și nu poate umbla: era ~ de amîndouă picioarele (SP.); se nasc ciunți la mîni, ~i la picioare, care-s uscate și sbîrците ca fusele (SB.); Ciung nu sint, ~ nu stut, cap, mîini și picioare am (PANN); ③ Judecata-i e ologă, că-i lipsește 'n cap o doagă (PANN) ④ ⑤ FASOLE-
OLOAGĂ = FASOLE ⑥ [rus. sulogij, srb. uloga].

OLOGEALĂ (pl.-elt) *sf.* ① Paralizia picioarelor, starea celui olog [ologij].

OLOGİ (-ogesc) ① *vb. tr.* A face olog: cit pe ce era să ne ologescă boala cea îndrăcită (CRO.).

② *vb. intr.* ③ A deveni olog, a rămînea fără picioare: cînd doi inși răsucesc o ață, și unul șade jos, iar altul în picioare, cel care șade jos va ~ (GOR.); din care pricină ologesc vitele ce... se nutresc cu turtă de aceste de cînepe (ION.); ④ cînd țara n'are nici de unele, ologesc re-pede (JIP.).

***OLOGRAF** *adj.* ① Se zice despre un testament scris în întregime de mîna chiar a testatorului: prin testamentul său ~ ...imi lega mie toate hîrtiile sale (I.-GH.) [fr.].

***OLOIER** *sm.* Cel ce fabrică uleiul de semințe: sămînta de în se trimite la Galați... sau se vinde ~ilor (ION.) [oloiu].

***OLOINȚĂ** (pl.-te) *sf.* Mold. ① Teasc pentru fabricarea uleiului din sămîntă de cînepe [oloiu].

OLQISĂ *sf.* ① ② = ȘOALDINĂ ③ ④ = IARBĂ-DE-URECHI.

***OLQIU** (pl.-turi, -oale) *sn.* Mold. Trans. Uleiul: sămînta de cînepe se făcea ~, pîrînd sub talpele noastre (CRG.); un vechiu portret zugrăvit în ~ (EMIN.); fata... aduse neste oloate și-i unse (RET.) [ung. ola j].

† **OLTAR** (pl.-re) *sn.* ① = ALTAR: avem de gînd să completăm vre-o răscoală ou pacinici locuitori ai ~elor (ALX.); cînd în ~ul bisericilor, cînd la marginea orașelor (JIP.) [vsl.].

OLTEAN *sm.* ① ② Locuitor sau originar din Oltenia: tîneretea aceasta înflăcărată, prisosul acesta de viață, au făcut să se zică despre Olteni că au „24 de măsele” (VLAM.) ③

① Precupeț, ambulant (de zarzavaturi, de fructe, de păsări, etc.) originar din Oltenia (□ 3428): se auzea din mahalalele vecine glasul oltenilor precupeți (D.-ZAMF.) [Olt].

OLTEANCA (pl.-ence) sf.

① Locuitoare sau originară din Oltenia □ ② Dans țărănesc, ce seamănă cu Invrîta (P.PR.V.)

③ Rasă de oi: oltenele au mare asemănare cu țuștile, de care se deosebesc numai la frunte, unde au o creastă în chipul unei căciulite, de pelotă creastă (ION.)

[Oltean].

OLTENESC 1. adj. ● Ce ține de Oltenia, din, Oltenia.

2. **OLTENESCA** sf. Dans țărănesc.

OLTENESTE adv. ● Ca Oltenii, în felul Oltenilor: doi Țigani somnoroși... (șirile într'un colț ~ (CAR.).

○ **OLTOAN**... = **ALTOAN**...

○ **OLTOI** = **ALTOI**.

○ **OLTOIU** = **ALTOIU**: Așa negri, frumuseți Ca cireșele n ~ (IK.-BRS.).

OLUM (pl.-muri) sn. Adăpost pentru vite în Bărăgan: citeva saie și ~uri pentru vite (OOS.) [tc.].

OLUȚA (pl.-te) sf. O dim. OALA.

OM (pl. oameni) sm. ① Singura dintre ființele organizate înzestrată cu graiu și rațiune: Dumnezeu a creat pe ~ după chipul și asemănarea sa □ ② Ființa omenească din punctul de vedere al însușirilor ei bune sau rele, ori ținând seama de anumite particularități ale ei care o disting de altele: era un ~ ca toți oamenii, afla numai că avea dinții de oțel (D.-GH.); ~ bun, rău, milostiv, mare, mic, tinăr, bătrîn, bogat, sărac, de treabă, cinstit, necinstit, stricat, etc.; ~ul lui Dumnezeu, om foarte de treabă, fără păcate: atară din slujbă era omul cel mai plăcut, sufletul cel mai bun și mai milostiv, ~ul lui Dumnezeu, cum s'ar zice (D.-GH.); a face din ~ neom = **NEOM**; un ~ de nimic = **NIMIC** 1 ③; ④: să vorbească și nea Ion, că și el e ~, se zice cînd se amestecă în vorbă și cite unul mai prost și spune o neghibobie □ ⑤ Persoană cu calități deosebite, om de treabă, cum se cade: odinioară Glaba-Efendi fusese ~ ca toți oamenii (OLVR.); ⑥: ce folos că tată-tău a fost domn, dacă tu nu ești ~? se zice cuiva care se laudă cu neamul din care se trage sau căruia i se reproșează faptul că părinții lui au fost oameni considerați, pe cînd el însuși n'are nici o valoare; ⑦: haina face pe ~; un ~ și jumătate = **JUMĂTATE** ①; ⑧: Țiganul, plîd nu fură, nu se ține ~; a-și găsi, a-și afla ~ul, a da peste unul mai tare, mai priceput, etc. care să-l poată birui; a da peste unul mai slab, mai nepriecut, etc. care să se lase a fi biruit, înșelat, etc.: vrei să mă îngrozești ca pe un copil, dar nu ți-ai găsit ~ul, vere (ALECS.) □ ⑨ Cel ce a trecut de vîrsta copilăriei: acum nu mai ești copil, ești ~ în toată puterea cuvîntului sau în toată firea □ ⑩ Bărbat (în opoz. cu „femeie”): m'am înfrînt cu un ~ □ ⑪ Bărbat, soț: ~ul meu; cite o gospodină se învește, foarte în treabă cu ale casei, pe cînd ~ul ei lucrează la cîmp (URG.) □ ⑫ După concepția poporului, Țiganul nu e om ca toți oamenii; de aceea zice: erau acolo doi oameni și un Țigan □ ⑬ Acela care este sub ordinul altuia, soldat, lucrător, om cu leață, etc.: generalul acesta are sub comanda lui zece mii de oameni; oți oameni au venit astăzi la lucru □ ⑭ De oătre ~, din șînga (vorb. de roatele carului sau plugului, de calul sau boul înhamat sau înjugat): coținga are o roată mai mică, de oătre ~ (PAMF.) □ ⑮ Intrebunțat în foarte multe expresiuni cu înțelesul general de „cineva”: ①: nu e după cum vrea ~ul, ci după cum poate; ②: hainele nu fac pe ~ mai de treabă □ ⑯ Între două prepoziții, se ia cu înțelesul de „unul... altul”: se ridică o negură... de nu se vedea ~ cu ~ (ISP.); ⑰: rîde ~ de ~ și dracul de toți; ⑱: umbli din loc în loc ca căscatul din ~ în ~ □ ⑲ pl. Oamenii, lumea; ca oamenii, cum se cuvine, cum se cade, de treabă, cuvințios: dă și o farfurie de acolo, și niște furouile, să mîncăm ca oamenii (VLAH.); de sau din oameni,

Fig. 3428. Oltean.

de bună condiție, de familie bună, de neam: ce vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine știe ce împrejurări (CAR.); a țese la oameni, a se căpățui, a ajunge în rîndul oamenilor cu stare, cu rost, considerați: pe dinul l-au slujit norocul, au ieșit la oameni, și eu... tot la casa boierului, tot olococu (ALECS.) □ ⑳ Parța cocoșată a arșicului (cu care se joacă copiii) opusă găunăturii (→ **ARȘIC** ②) □ ㉑ **OMUL**, numele popular al constelației boreale pe care o denumesc astronomii Hercule (□ 3429) [lat. h o m o].

OM vb. Formă populară pentru **VOM**: ~ vedea; ~ fi.

OMAG, **OMEG**, **OMAC** sbst.

● Plantă veninoasă cu frunzele de un verde închis și lucitoare, cu flori albastre, rar albe sau purpurii; întrebuințată în medicină ca diuretic și calmant în afecțiunile reumatice; poporul se servește de ea pentru a otrăvi cîinii cei răi; numită și „toaie” (*Aconitum napellus*) (□ 3430) [vrus: o m e g u].

OMAGIU (pl.-gii) sn. ① Promisiunea de credință și de devotament ce o făcea vasalul către seniorul său □ ② Închinăciune, semn de respect, de venerațiune, de supunere □ ③ Prinos, dar respectuos, ofrandă [fr. h o m m a g e].

OMAN sbst. ● = **IARBA-MARE** [srb. bg.].

† **OMĂNAS**, **OMENAS** sm. ① dim. **OM** □ ② Om mai sărac, fără multă vază: cine și de unde ești tu, o omănasule p. (CANT.).

○ **OMĂT** (pl.-ături, omete) sn. Mold. Bucov. Băn. Zăpadă: avea... părul negru ca pana corbului și fața albă ca ~ul (ALECS.); De ce-asterni ~ul ferii peste floarea lui April p. (VLAH.); Intr-o iarnă nîsesse atîta, olt mai nu se vedeau să-rele din ~ (SB.); cînd au început să se topească ~urile (SAD.); dncea un drumuleț strîmt peste pîdeșul pe jumătate îngropat de omete (GHEG.) [srb. o m e t „măturătură”].

○ **OMĂȚOS** adj. Cu mult o m a t: dacă iarna va fi omătoasă... e semn că vara următoare va fi roditoare (MAR.).

OMĂȚUȚE sf. pl. ● = **GHIOCETI-MARI** [o m a t].

OMEG = **OMAG**.

OMEGA sm. Cea din urmă literă (ω) a alfabetului grecesc; ~ **ALFA** [gr.].

OMELIE sf. ① om = **OMILIE** □ ② Lecțiune de morală plicisitoare: stîrșea omeliile sale cu: „ce ție nu-ți place, altuia nu-i face” (D.-GH.); [fr. h o m é l i e].

OMENAS = **OMANAS**.

OMENESC adj. ① Ce ține de o a m e n i, privitor la oameni, de om: mintea, puterea, firea, fața omenească; neamul ~, toți oamenii □ ② Ce aparține țărânului, nu boierului (spre deosebire de „boieresc”): pe la capetele locurilor, erau căruțe omenești (S.-ALD.) □ ③ Străin, ce e al altuia: să nu lei lucrul ~, că e rău (R.-COD.) □ ④ Cuvincios, cum se cuvine, cum se cade: Iese bașcișul mai ~ (ALECS.) □ ⑤ Corect, deslușit, lămurit: scria într-o limbă mai omenească □ ⑥ **NEOMENESC**.

OMENEȘTE adv. ① Ca oamenii □ ② Cum se cade, cum se cuvine, cu omenie: de mă vei sluji înă ~, atunci ți dau în tot anul ote nn cal (RET.); te tocmește dușmănește și plătește ~ (PANNI) □ ③ **NEOMENEȘTE**: de ce mă privești așa de ~? (DEM.); să-ți fie milă și de vite: nu le pedepși ~ (PANNI) [o m e n e s c].

OMENI (-nec) vb. tr. ① A primi bine, cu omenie, cu cinste: împăratul porunci să-l omenească pe amîndoi ca pe niște mosafiri mari (ISP.) □ ② A ospăta; îl îmbie să șază, ba-l și omeni cu mîncare și băutură (RET.); primi pe volnicul ca pe un oaspe și-l omeni nouă zile de-a rîndul (S.).

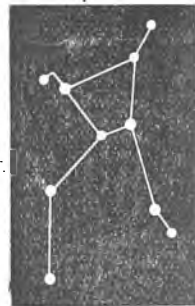

Fig. 3429. Omul.

Fig. 3430. Omag.

OMENIE *sf.* ① Fire și purtare de om bine crescut, bună-cuviință, politeță, delicateță, cinste: oamenii ajunseseră să nu mai cunoască ce este omenia, ce este cinstea, ce este mila (isp.); un vint de stricăciune sufla peste lumea întreagă; nu mai era cinste, nu mai era ~ (VLAH.); ②: lăcomia pierde omenia; ③: cine cere nu plare, dar nici ~ n'are; lipsit de ~, neomenos; lipsit de bună-voință, de delicateță: m'oiu duce... să încredințez cine știe cărui lipsit de ~ cinstea... liniștea și fericirea mea (CAR.). ④ De ~, cuviincios, politicos, bine crescut, de treabă, cum se cade: primesc cu voie bună oaspeții cei de ~ (isp.); chiamă-l înăuntru, să-l cinștim ca pe un om de ~ (RET.). ⑤ **NEOMENIE** [o a m e n i].

OMENIRE *sf.* Neamul omenesco, umanitate: albi milă de biata ~; căci ea este făptura minilor noastre (isp.) [o a m e n i].

OMENIT *adj.* ① *p.* **OMENI** ② ③ Onorat, onorabil: o! omenite cîntărețule, cît de cu greu iaste adevărîța minciunii a aila (CANT.).

OMENOS *adj.* Plin de omenie, afabil, blind, milostiv, cuviincios, cum se cade: boierimea noastră omenoasă, dreaptă și iubitoare d'ale nației (isp.); sluga lui are o înfățișare mult mai plăcută și samănă a fi mult mai ~ (CRG.). ④ **NEOMENOS** [o m e n i e].

OMEOPAT... = HOMEOPAT...

OMERIC = HOMERIC.

OMETE ① **OMĂT** ② = NĂMETE.

OMETEU *sm. augm. OM.* Om mare, mătăhălos: tu un ~ cît un urs și eu o uieire slabă (RET.).

OMETIȚĂ *sf.* Praful de făină care se prinde de părții morii sau se așază pe podelele ei, pospau: prin mori, unde se află de regulă multă făină și ~ (MAR.) [srb. u m e t i c a].

OMETI (-ețoso) *vb. tr. Olten. Băn. C.* A aduna la un loc o măt mult (cînd bate vîntul), a nă-meti.

OMICID (*pl.-de*) *sn.* Omor, ucidere, moarte de om [fr. < lat.].

OMIDA (*pl.-izi*) *sf.* ① Larva păroasă a fluturului (3431): fata... curăță părul de uscături și de omizi (CRG.); vederea

unui om al poliției îmi face impresia unei omizi ce ar cădea pe mine (ALX.); a minca ca omizile, a minca mult și fără saț; de aci: oopitul a ~ la casa omului (MAR.). ② Străin lacom de munca și averea omului, care nimicește totul ca și omizile: Frunză verde pălămidă, Plină-i țara de ~, De ~ ungurească Și de gîrgăre săsăscă (ALECS.). ③ Broderie, care caută să imite omida, pe țesăturile țărănești (3432) [o + ngr. mîdăc].

Fig. 343r. Omizi.

OMILIAR (*pl.-re*) *sn.* ① Carte bisericească cuprinzînd o colecțiune de omilii: ~ul lui Cornei. ② Predică, cuvîntare bisericească [ngr.].

OMISIUNE *sf.* Faptul de a omite, lăsaie afară, trecere cu vederea [fr.].

OMITE (-it) *vb. tr.* A lăsa afară, a trece cu vederea, a trece sub tăcere, a uita (să pomenească, să scrie ceva, etc.) [lat.].

OMIZI (se omizește) *vb. refl. Trans.* A se crăpa de ziuă: s'au tot dus... după pasăre plină se omizea de ziuă (RET.); își începură jocurile... și jucară plină se omizi de ziuă (RET.) [vsl. o m e z i t i].

OMNĂ = OČNA.

OMNIBUS (*pl.-use, -usuri*) *sn.* Trăsură mare, publică, pentru transportat, în schimbul unui preț moderat, mai multe persoane în cuprinsul orașului (3433) [fr.].

OMNIPOTENT *adj.* Atotputernic: puiod o stavilă acțiunii ~e a Rusiei (r.-om.) [fr.].

***OMNIVOR** *adj.* Care se hrănește cu de toate, care mănîncă și carne și vegetale [fr.].

OMOATE *sf.* ① Femeie cu înfățișarea unui bărbat [o m o i u].

OMOFOR (*pl.-toare*) *sn.* ① Veșmînt bisericesc,

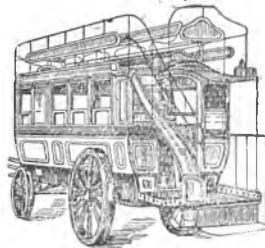

Fig. 3433. Omnibus.

Fig. 3434. Omofor.

în forma unei eșarfe, purtat de arhieru pe umeri în jurul gîtului în timpul serviciului divin (3434, 3435): Mitropolitul, punînd ~ul pe capul lui Ștefan, oit

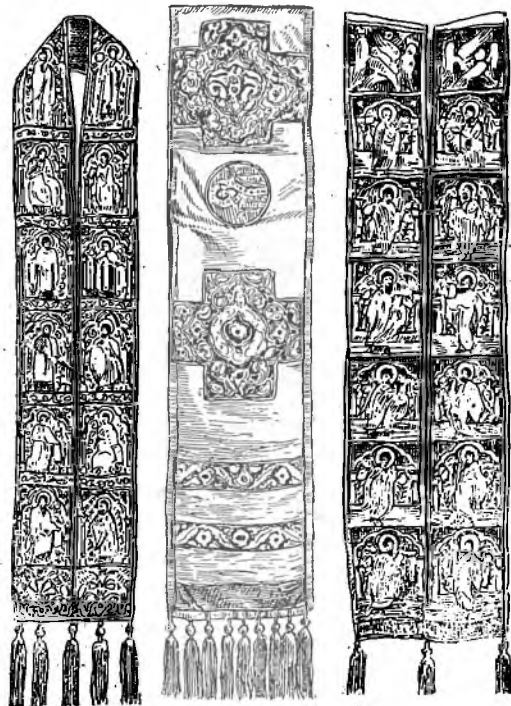

Fig. 3435. Omofoare.

molitva rînduită la ungerea Domnilor (isp.); a depuse, după obiceiul vechiu, ~ul pe altarul sfînt al bisericilor sale (CRG.) [vsl. < gr.].

***OMOGEN** *adj.* ① De aceeași natură, la fel, alcătuit din părți asemănătoare: două substanțe ~; trecerea animalului de la o stare ~ă la o stare eterogenă (VLAH.). ② Alcătuit din persoane care au aceeași idei sau principii, care sînt în toate asemenea: un minister ~ [fr. h o m o g e n e].

***OMOGENEITATE** *sf.* Calitatea lucrurilor omogene [fr.].

OMOIU *sm. augm. OM.* Om mare, mătăhălos; o namilă de om: Cînd iaca dădu sub poale de munte De un groaznic ~ o'un ochiu în frunte (BD.-DEL.).

***OMOLOG** *adj.* A Se zice despre două triunghiuri asemenea care sînt opuse unor unghiuri egale: Două triunghiuri asemenea au laturile lor omoloage proporționale [fr. h o m o l o g u e].

***OMOLOGA** (-oghez) *vb. tr. r.* A sancționa, a confirma: se zice despre un tribunal care, în anu-

mite cazuri examinează și aprobă hotărârile luate de un consiliu de familie, un concordat în materie de faliment, etc. [fr. h o m o l o g u e r].

***OMONIM** 1. *adj. și sm.* ① Care poartă același nume: ~ul lor ministru le rusea jalba (OPOB.); a făcut... să se adauge după numele amicului nostru și porecla, spre deosebire de ceilalți ~i ai săi (BR.-VN.) ② Cuvinte ~e, acelea care, fără a avea același înțeles sau aceeași origine, se rostesc în același fel. Astfel: c a r e (pron.) și c a r e (pl. lui c a r) sînt cuvinte ~e; tot așa: c e r (vb.), c e r (varietate de stejar) și c e r (bolta cerească).

2. (pl.-me) *sn.* Cuvînt omonim [fr. h o m o n y m e].

***OMONIMIE** *sf.* Călitatea a tot ce este omonim [fr.].

***OMOPLAT** (pl.-te) *sn.* ① Lopățica umărului, os lat, subțire și triunghiular, așezat la partea dindărăt a umărului, de care se articulează osul brațului (3436) [fr.].

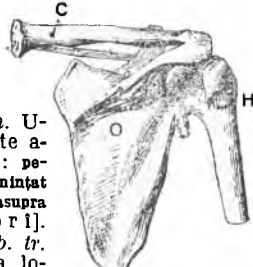

Fig. 3436. O. Omoplatul. — C. Claviculă. — H. Humerus.

OMOR (pl.-oruri) *sn.* Ucidere, asasinat, moarte adusă cuiva cu violență: pe-deapsa de care era amenințat pentru un ~ ce săvîrșise asupra unui Turc (A.-GH.) [o m o r i].

OMORI (-or) 1. *vb. tr.* ① A lua viața cuiva lovindu-l, rîndindu-l de moarte, a ucide: ~ cu toporul, cu un glonte, cu pietre ② A lua viața cuiva din întîmplare, a pricinui moartea cuiva, a-l lăsa să moară din lipsă de îngrijire: doctorii l-au omorî ③ A prăpădi, a istovi: munca îi omorî ④ ~ vremea, a căuta să-i treacă timpul în așa fel încît să nu-i pară prea lung: ca să mai omoare vremea... femeile se pun dis-dimineață să încondeleze... ouă (LUNG.) ⑤ ~ mustul, a lua mustului puțința de a fermenta, turnînd peste el o căldare de must fierț în clocote (CIAUS).

2. *vb. refl.* A-și lua viața, a-și face seama, a se sinucide [vsl. u m o r i t i].

OMORÎTOR 1. *adj. verb.* OMORI. Care omoară.

2. *sm.* Cel ce omoară sau a omorît pe cineva, ucigător, ucigaș.

OMULET *sm. dim. om.*

OMUȘOR *sm.* ① *dim. OM:* vîzu intrînd un tel de ~ pîros, sound, pîligăiat (O.-ZAMF.); Am un ~, Sade 'ntr'un pitlor (GOR.), ghicitoare despre „varză” ② Limbuța cărnăsoasă atîrnată de cerul gurii la deschizătura gîtlejului; numită, după regiuni, și „împărătuș”, „limburus” sau „oușor” (3486): gusatul căsăc gura, înctî i se vîzu ~ul (PLVR.).

③ **OMUȚ** *sm. Trans. dim. OM:* veni acolea un ~ numai cît un pruno (RET.); ~ul mititel face gardul frumusei (GOR.), ghicitoare despre „ac”.

ON *sm.* Cuvînt Numele slovei O, 0 în alfabetul cirilic [vsl.].

***ONAGRU** *sm.* Măgar sălbatic (3437) [gr.].

① **ONANIE, NANIE** *sf.* Arătanie, ființă diformă, slută, îngrozitoare la vedere, monstru: mîi! da al dracului de onanie de om e și acesta (CRG.); prididi cum putu o manie de iepure (FLOR.).

② **ONDROC = ANDROC.**

***ONDULĂ, UNDULĂ** (-lez) *vb. tr. și intr.* ① A produce o mișcare de undulațiune: muntii... își undulează coama pe poalele rubinii ale cerului (VLAM.); pâlăria ei de pale, ale cărei borduri largi undulau la fie-care mișcare (VLAM.) ② A încreți părul în așa fel încît să formeze undulațiuni [fr.].

***ONDULAT** *adj. p.* ONDULĂ: în dreapta, încep să se desfășure sesurile ~e ale Dobrogei (VLAM.): păr ~.

Fig. 3437. Onagru.

***ONDULAȚIUNE, ONDULAȚIE** *sf.* ① Mișcarea undelor unei ape cînd se aruncă ceva într'însa sau cînd suflă un vînt lin ② Vibrațiunile reperi ale unui corp, de pildă ale unei frînghii, produc undulațiuni în aer și acestea propagă sunetul ③ Mișcare lină care seamănă cu aceea a undelor: undulațiunile unei holde de grîu; întînderi nemărginite de holde și de fînețe, legănate în undulații dulci, largi, odihnitoare (VLAM.) ④ Ondulațiuni de teren, șir de mici ridicături și adîncături pe întînderea unui șes [fr.].

***ONEROS** *adj.* ① Împovărat, care cade greu în sarcina cuiva: un impozit ~ ② Costisitor ③ ~ Titlu ~, acela care se capătă cu bani sau cu obligațiunea de a achita anumite sarcini [fr.].

***ONEST** *adj.* Cînstit: unui om ~ (i) se zicea pe grecește „timios”, sau „om de treabă” (ALECS.) [lat.].

***ONESTITATE** *sf.* Cîinste: ~a nu găsea un substantiv analog în jargonul ce se vorbea (ALECS.) ① NEONESTITATE [lat.].

***ONIX** *sbst.* ① Varietate de agată care înfățișază o serie de straturi concentrice de diferite culori [fr.].

***ONOARE** *sf.* ① Cîinste ② Cîmp de ~, cîmp de bătaie, cîmp de luptă ③ Afacere de ~, duel ④ Damă de ~, doamnă atașată la serviciul unei regine, unei prințese ⑤ Cavalier de ~, tînar care însoțește pe mire la cununie ⑥ Legiunea de ~ LEGIUNE ⑦ pl. Onoruri, demnități, slujbe înalte; glorie; semne de cîinste, de respect: o primete cu toate onorurile cuvenite rangului și familiei sale (A.-GH.); onoruri funebre, ceremonii de înmormîntare [lat. h o n o r e m].

***ONOMASTIC** 1. *adj.* De nume de persoane: indice ~; zi ~ă, ziua numelui (serbată de cineva): se întîrîse cît putuse de ziua ~ă a soției sale (GN.).

2. **ONOMASTICĂ** *sf.* Știința care se ocupă cu studiul și cu originea numerelor proprii [fr. < gr.].

***ONOMATOPEE** *sf.* ① Formarea cuvintelor prin imitarea sunetului produs de obiectul reprezentat. Ex. bubus, fișă, gîgile, țîș, vîjăe, etc. ② Cuvînt format în acest fel [fr.].

***ONOMATOPEIC** *adj.* Cuvînt format prin onomatopee.

***ONOR** (pl.-oruri) *sn.* = ONOARE.

***ONORA** (-rez) *vb. tr. și refl. A* (se) cînsti [fr.].

***ONORABIL** *adj.* ① Care face cîinste, vrednic de cîinste; cînstit ② ~ AMENDĂ ③ [lat.].

***ONORABILITATE** *sf.* Înșușirea persoanei onorabile; cîinste.

***ONORAR** 1. *adj.* ① Care păstrează titlul unei funcțiuni, în mod onorific, după ce a încetat de a o exercita: profesor ~ ② Membru ~, președinte ~ (al unei societăți etc.), care nu e activ, care nu ia parte la lucrări, ci poartă acest titlu în mod onorific [fr.].

2. **ONORAR** (pl.-are), **ONORARIU** (pl.-arii) *sn.* Plata, salariul unei persoane ce exercită o profesiune liberă: ~ul unui medic, unui avocat, etc.; eu... care mă rușinam cînd îmi plăteau onorariile (BR.-VN.) [fr. < lat.].

***ONORAT** *adj. p.* ONORA. Cînstit, stimat.

***ONORIFIC** *adj.* ① Care aduce onoruri: titlu ~ ② Care nu e retribuit, fără plată: funcțiune ~ă [fr.].

***ONTOLOGIE** *sf.* ① Partea metafizice care se ocupă cu ființa în genere [fr.].

***OOLIT** *sm.* Calcar compus din concrețiuni ce seamănă cu ouăle de pește [fr.].

***OOLITIC** *adj.* Se zice despre terenurile formate din ooliți [fr.].

***OP** (pl. opuri) *sn.* Operă (literară sau științifică), lucrare, scriere [lat.].

***OPAC** 1. *adj.* ① Nestrăvăzător, prin care nu se poate vedea, prin care nu poate trece lumina: corp ~ ② Întunecos: o ceață ~ă [lat.].

③ **OPAC** *adj. Trans.* (DENS.) (VIC.) Nepriceput, nerod, fără judecată.

④ **OPĂCEALĂ** (pl.-eli) *sf.* ① Faptul de a opăci; stinghereală, zătîcnire: e cea dintîi zi din Cireovi Marini, rîi de ~ pentru cei cari muncesc (LUNG.) ② Ofen. Slăbire, tînjire, ofilire.

③ **OPĂCI** (-acece) *vb. tr. și refl. Trans. Băn.* ① A (se) opri în loc, a (se) zătîcni, a (se) stingheri: dă-mi

pace, nu mă ~, se răsti Tiganul (RET.) ¶ ④ A (se) turbura, a (se) zăpăci [srb. o p a č i t i j].

† **OPACINA sf.**, mai adesea **OPĂCINI pl.** ③ Vîslă: luntreană în opăcînile în mîini și cîrmi în loc (s.-ald.) [comp. rut. o p a č y n a].

○ **OPĂCIT adj. p. OPĂCI.** ① Oprit, zăcînit, stîngherit ¶ ② Turburat, zăpăcit, uluit; smîntit: nori după nori sbureau opăciți ca de spaima unei pedepse de mai sus (CAR.); să te prînzî ou boileri că răsară oolenă dinspre apus, că ei au să te facă ~ (R.-COO.) ¶ ③ *Olten.* (CIAUS.) Slăbit din cale afară, ofilit, prizărit, firav.

* **OPACITATE sf.** ① Starea lucrurilor opace ¶ ② Intunecare: ~ a ceșei [fr.].

OPAI(E)T (pl.-te) sn. ① Hirb umplut cu grăsimă topită, în care se aprinde un fitil (numit „șterț”); se întrebuințează, în loc de luminare, în casele țăranilor mai săraci (□ 3438): se

culea pe pat, cu fața la perete, ca să n-o supere lumina de la opaiț (CRG.); Lumina cu muoul negru, într'un hirb un roș opaiț (EMIN.); Focul e 'nvelit pe vatră, iar opaițele au murit (COȘS.). ¶ ② *Olten. Băn. (LUGA.)* = **FACH(I)E** ③: păstravii se prind ou undița ziua și cu ostia noaptea la opaiț (NON.).

OPAIȚA (pl.-te) sf. ① Plantă cu flori albe, rar trandafirii, care se deschid seara și răspîndesc un miros plăcut (*Melandryum pratense*) [o p a i ț].

* **OPAL (pl.-aluri) sn.** ③ Piatră scumpă de culoare lăptoasă, cu reflexe variate: cu frumoase flori de aur și cu nasturi de ~ (ALECS.); raze ca de ~ se ridicau pe fundul liliacului al cerului (D.-ZAMP.) [fr. < lat.].

* **OPALESCENT adj.** Care seamănă cu culoarea opalului [fr.].

* **OPALESCENTĂ (pl.-te) sf.** Calitatea unui corp care prezintă colori ca ale opalului [fr.].

OPĂREALĂ (pl.-eli) sf. ① Faptul de a o-pări ¶ ② Arsura produsă prin opărire.

OPĂRI (-ăresc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) frig, a (se) arde cu apă fierbinte: au turnat acel uncrop peste dinsele acolo și le-au opărit (srb.); și-a dat pielea popii, opărin-du-și gîtul c'un telegan de cafea clocotită (ALECS.); toate li-gioanele, ou gîturile întinse, se plîneră oă li s'au opărit gîtlejurile (srb.) ¶ ② A spăla cu apă fierbinte un animal junghiat, spre a-i scoate mai ușor părul de pe trup: la Crăciun, oînd tăia tata porcul și-l pîrlea și-l opărea (CRG.); găina mai întâiu se opărește și apoi se jumulește ¶ ③ A turna apă clocotindă peste ceva: ~ rufe; m'a trimis părintele să opăresc... lina cea din poloboc (srb.) ¶ ④ ~ stupii, a înnăbuși albinele cu fum de pucioasă aprinsă sub stup (vc.) ¶ ⑤ A trage o săpuneală, un perdaf: iau să îndrăznească cineva să zică ba, oă-l opăresc (ALECS.) [vsl. o p a r i t i j].

OPĂRIȚ adj. ① p. **OPĂRI.** Fript, ars cu apă fierbinte ¶ ② Zăpăcit, rușinat, ca o curcă ploată: acum stau ca opăriți amîndoi (RET.); baba a rămas ~ă și nu știa ce să facă de ciudă (CRG.).

OPĂRIȚURĂ (pl.-turi) sf. Opăreală: nu mai putînd suferi opăriturile, odăi leși de sub pat (srb.) [o-pări].

○ **OPĂCINĂ, OBCINĂ (pl.-ni, -ne) sf.** *Mold. Bucov. Trans.* ③ Culmea, coama munților care continuă lanțul de munți de la un pisc la altul și pe unde se poate umbra cu carul: toată valea tăcea, pînă la pictele fantastice de pe opocine (srb.); părțile muntoase ou obcinele și platurile... se învecinau spre hotarul unguresc ou moștile ătorva boileri (GRIG.) [comp. ceh o b č i n a].

○ **OPCIOARĂ (pl.-re) sf.** ③ *dim.* **OPCINĂ.**

* **OPERA** (-erez) *1. vb. tr.* ① A face, a lucra, a produce un efect ¶ ② A face o operațiune de război: abia am putut ~ ou retragea onorabilă pînă acasă la mine (u.-gh.) ¶ ③ A face un calcul; a manipula ¶ ④ A face o operație chirurgicală.

2. vb. refl. ① A se face, a se săvîrși ¶ ② A i se face o operație chirurgicală [fr.].

* **OPERĂ (pl.-re) sf.** ① Faptă, lucrare ¶ ② Lucrare literară a unui autor, scriere; *pl.* culegere de scrieri ale unui autor mai adesea tragică ¶ ③ Totalitatea compozițiilor unui muzicant, unui

gravor ¶ ④ Piesă de teatru, în care toate cuvintele sînt cîntate; ~ comică, comedie în care toate dialogurile sînt cîntate ¶ ⑤ Teatru în care se reprezintă opere [fr.].

* **OPERATOR sm.** ③ Cel ce face operațiuni de chirurgie [fr.].

* **OPERATORIU adj.** ③ Privitor la operațiuni; medicină operatorie, chirurgia [fr.].

* **OPERAȚIUNE, OPERAȚIE sf.** ① Faptul de a opera; lucrare prin care o putere produce un anumit efect ¶ ② Calcul; cele patru operațiuni, adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea ¶ ③ Acțiune întreprinsă pentru aducerea la îndeplinire a unui plan combinat dinainte: o ~ strălucită ¶ ④ Mișcarea unei armate în campanie, a unei flote ¶ ⑤ Ori-ce afacere de bursă sau de comerț ¶ ⑥ Tot ce face un chirurg, cu ajutorul instrumentelor, pe corpul omenesc spre a-l vindeca, precum tăierea unui braț, scoaterea unui os, deschiderea pîntecelui, etc. ¶ ⑦ Lucrare făcută într'un laborator: ~ chimică [fr.].

* **OPERCUL (pl.-cule) sn.** Un fel de căpăcel care închide unele cavități la animale și la plante [fr.].

* **OPERETĂ (pl.-te) sf.** ③ Operă comică în care vorbirea alternează cu cîntul [fr.].

* **OPIAT subst.** ③ Preparat farmaceutic în compunerea căruia intră și opiu [fr.].

* **OPINA (-inez) vb. intr.** A fi de părere, a-și da părerea: fie-care opinăază și hotărăște cum îi vine mai bine (u.-gh.) [fr. < lat.].

OPINCĂ (pl.-ci) sf. ① Încălțăminte purtată de țăranii, făcută dintr'o bucată dreptunghiulară de piele tăbăcită căreia i se dă forma piciorului și se leagă cu nojițe sau tirșine (□ 3439, 3440); ② fie-care știe unde-l stringe opinca, fie-care știe mai bine decît altul suferințele, necazurile lui proprii; ③

F pe unde și-a spart dracul opin-cile, departe de tot, în locuri necunoscute ¶ ④ Tără-nimea, talpa țării: boilerii... ridicăți firește tot din ~, stînt stîl-pii și frunțașii neamului (VLAM.); acum elntem chemați a purta îm-preună, tot noi opinca, o stîncă pe umerele noastre (CRG.); nu ești fiu al poporului, ieșit din

Fig. 3439. Opinci.

Fig. 4440.

Opinci din Huniedora (după T. Papahagi).

~, nepot, strănepot de plugar (u.-gh.); de la vîlăică pînă la ~, toți, de la mare pînă la mic [comp. bg. o p i n ŭ k ŭ].

OPINCĂR sm. ① Fabricant de opinci ¶ ② Purtător de opinci, fabricant: starea de mișcări sub care se abate ~ul d'atîta amar de vreme (JIP.).

OPINCĂRIME sf. Tărănime: unli cărturari și farisei, și chiar multă ~, au în inimă vicleșug (JIP.) [o-pin-car].

OPINCUTĂ (pl.-te) sf. ① *dim.* **OPINCĂ.**

* **OPINIȚUNE, OPINIE sf.** Păreră: nu-mi bat capul de politică și n'am nici o opinie (NEGR.); ~a publică, ceea ce gîndește poporul despre cineva sau ceva [fr. < lat.].

OPINTEALĂ (pl.-eli) sf. Faptul de a se o-pin-ti, străduință, silință, efortare: se amuci țiera sălbatecă, se abătu, dară toate opintelile îi fură deșarte (ISP.).

OPINTI (-tesc) 1. vb. tr. A împinge: oum a-junse, frecă rădăcina celor 8000 de Ardeleani... și-l opinti peste munți (ISP.).

2. vb. intr. și refl. ① A-și pune toate puterile, a se încorda ca să împingă sau să ridice o greutate: se agriase opintînd să ridice pe temela adormită (u.-gh.); îi înhătă de hartanele zăbunului, opintîndu-se să-l dea pe

opate (OLVR.); odată se opintă din toate puterile, ridică în sus pe zmeu... și-l băgă în pământ (asp.) ¶ A se sili, a se strădui: aprigi năvălitori se opintose să răzbată înainte (VLAK.) [vsl. *opetiti].

OPINTICI sm. pl. ♀ = **GREASTA-COCOȘULUI**; **RAMURELE**; **RÎSCOV**; **TOMGAGEL**.

OPINTIRE sf. Faptul de a se opinti, străduință, silință, sforțare: opintirile lui sici erau așa de supărătoare (D.-ZAMP.).

OPIS (pl.-se) sn. Condică, registru în care se înscriseră diferite acți. [rus. opis].

OPIU sbst. Afion, suc lăptos, amar și otrăvitor, extras prin incizuni din capsulele necoapte ale macului de grădină (*Papaver somniferum*); e întrebuințat pentru efectele sale calmante într-o multime de preparate farmaceutice; popoarele din Orient mănincă și fumează opiu; întrebuințat în felul acesta, produce turburări grave în organism, cauzând și moartea [fr.].

OPIRLIA sf. Sărbătoare băbească pe care o țin unii oameni de la țară în ziua de 23 Iulie, de teamă focului și arsurilor (R.-COD.) [Pălia + pirlă].

OPLEAN sm. și (pl.-ene) sn. Fie-care din scndurile groase ce leagă în curmeziș tălpile sâniei. (3441) [srb. oplen].

OPLOȘALĂ (pl.-soli) sf. Mold. Bucov. Adăpost, refugiu [oploși].

OPLOȘI (-oșesc) 1. vb. tr. Mold. Bucov. A da adăpost, a adăposti: să nu oumva să-mi oploșești pe haita asta (VOR.); ori-oe venetic, în țara asta, este oploșit de dumneavoastră (CRG.).

2. vb. refl. A se adăposti, a-și căuta adăpost; a se pripăși: părinții noștri aveau de unde, căci sârăcia nu se oploșise înăla la ușa lor (CRG.); pe vremea aceea se oploșise la casa noastră un Turc cu numele Ali (GN.); micul schit al lui Agathon, pe lângă care se oploșiseră cîteva călugări (URG.).

OPONENT adj. și sm. 1. Care face opoziție, care se opune unei sentințe, opozant ¶ 2. Care se opune unei măsuri, care combate o părere [germ.].

OPOPONAX sbst. Rășină extrasă din rădăcina unei specii de păstărnac ce crește în țările calde; e întrebuințată în medicină și în parfumerie [fr.].

OPOR sbst. Umărul osiei (la car), bucată de fier, în formă de cerc, ce se fixează pe osie, în partea dinspre caruță a căpătîinii roatei, acolo unde se înfășnește căpătîina cu partea mai groasă a osiei (R.-COD.); cînd se înămolește carul, țărani zic că s'a înămoleșit pînă la ~ (DAM.) [bg. opora; serb. upora].

OPOR sbst. Often. Impotrivire: eu pus ~ boli și nu vreau să mai mergă [comp. POARĂ].

OPORNIȚĂ (pl.-te) sf. Verigă de fier ce leagă osia de scaunul sau perinocul carului [comp. bg. oporen].

OPORTUN adj. Prielnic, priincios, potrivit cu timpul și cu locul, la timp sau la loc potrivit [fr.].

OPORTUNISM sbst. Sistem politic al acelor cari, în împrejurări grele, cred că trebuie să renunțe la unele principii și să aibă răbdare, pentru a ajunge astfel mai sigur la țintă, folosindu-se de un moment oportun [fr.].

OPORTUNIST sm. Partizan al oportunismului; cel ce-și schimbă ideile politice după împrejurări, după cum cere interesul momentan [fr.].

OPORTUNITATE sf. Moment priincios, ocaziune favorabilă [fr.].

OPOSUM sm. Mami-fer marsupial care trăiește în Statele-Unite ale Americii și a cărui blană e foarte căutăată (*Didelphys virginiana*) (3442) ¶ Blana acestui animal [fr.].

OPOZANT 1. sm. Oponent.

2. adj. Care se opune, care combate o părere, un partid politic: iau și eu două (gazete): una guvernamentală și una ~ (CAR.) [fr.].

Fig. 3441. Oplean.

***OPOZIȚIUNE, OPOZIȚIE** sf. 1. Oponere, împotrivire, piedică, obstacol ¶ 2. Impotrivire legală ce se pune la executarea unui act, unei hotărâri judecătorești, etc.; opoziția anulează judecata și readuce părțile protivnice în fața tribunalului: a face opoziție ¶ 3. Partea unei adunări, unei națiuni care nu împărtășește ideile și actele guvernului ¶ 4. Contrast, deosebire însemnată în chipul de a fi, de a simți, de a gândi, etc. între două sau mai multe persoane ¶ 5. Contrast de umbre și de colori ¶ 6. Figură de retorică prin care se alătură două idei, ce par a se contrazice una pe alta ¶ 7. Pozițiunea pe care o ocupă un astru cînd pămîntul se află așezat între el și soare [fr. < lat.].

OPREA interj. Stă! oprește-te: unchlașul zise încet: ~! nebuנו; îndată măciuchia se opri (asp.) [opri].

OPREALĂ (pl.-eli) sf. 1. Faptul de a opri, oprire: trage înainte la crăle și fără ~ (FLOR.); să n'aibă preotul canon de ~, ce numai post (PRV.-MR.) ¶ 2. Arest: iată-mă-si, Doamne, pusă la ~ (CRG.).

OPREG (pl.-ege, -eguri) sn. Often. Băn. Trans. 1. Cătrînță, totă dîndărătă formată, în partea de sus, dintr-o placă țesută de care atîrnă pînă jos niște fire groase de lînă de diferite colori (3443): femeii în cele mai scumpe cămăși și ~uri... erau lîngă grămăjoara de struguri (URG.) [srb.].

***OPRELIȘTE** sf. Oprise, opreală.

***OPRESIUNE** sf. Apăsare; a-suprire, asuprecală, împingere: revoluțiunea franceză... a garantat pe om în contra opresiunii, făcîndu-l egalul tuturor (A.-GH.) [fr. < lat.].

***OPRESIV** adj. Apăsător, asupritor [fr.].

OPRI (-esc) 1. vb. tr. 1. A face să stea pe loc, în nemișcare, a ținea în loc, a nu lăsa să meargă mai departe, a împiedeca de a înainta: eu mare greu hartoștea carul într-o parte, îl oprește în loc... și se așterne pe gînduri (CRG.); ~ moara ¶ 2. A prinde și a ținea închis, arestat, a pune la opreală ¶ 3. A păstra pentru sine, a reține pe nedrept ce nu e al său, a nu voi să dea, să lase din mînă: au mers la judecător de l-au pîrit cum le oprește el simbrînte (GAST.) ¶ 4. A reține: ~ o osale ¶ 5. A nu da voie, a nu îngădui, a nu lăsa să facă ceva, a împiedeca de a face ceva, a interzice: leapădă încoalele den besăreck... și oprește oamenii să nu se închine lor (MX.).

2. vb. refl. 1. A sta locului, a nu merge mai departe, a nu mai înainta, a înceta de a umbra, de a se mișca: vrînd Dumfetezu cu dînsa, corăblioara, într'una din nopți, se opri (asp.) ¶ 2. A înceta de a lucra, de a vorbi, etc.: îndată măciuchia se opri (de a lovi) și veni de se puse în mîna bătrînului (asp.); Sîmbătă din al optul ceas să se oprească de toate lucrurile (FR.-GOV.) ¶ 3. A se împiedeca, a se reține, a nu i se da voie, a nu-l lăsa să facă ceva: cuvintele lui erau așa de mieroase, încît nu se putură ~ de a nu-l asculta (asp.) ¶ 4. A rămînea fixat, a se fixa, a se așinti [vsl. oprét].

***OPRIMA** (-im) vb. tr. A asupri, a apăsa, a împila [fr. < lat.].

OPRIRE sf. 1. Faptul de a (se) opri ¶ 2. Locul unde se oprește cineva ¶ 3. Piedică, obstacol.

OPRIT adj. 1. p. OPRIT ¶ 2. Închis, arestat ¶ 3. Reținut (asp.) ¶ 4. Împiedecat; neîngăduit, interzis ¶ 5. NEOPRIT.

OPRITOARE sf. 1. Una din curelele hamurilor: bătut de un alt Tigan cu opritorile de la cai (D.-ZAMP.) ¶ 2. Lanț cu o scurtătură de lemn care se prinde între spițele roții, spre a împiedeca carul cînd coboară la vale (3444) [opri].

***OPRITURĂ** (pl.-turi) sf. 1. Partea unei păduri unde e oprit să se taie lemne; parte de loc unde

Fig. 3443. Opreg.

Fig. 3442. Oposum.

Fig. 3444. Opritori.

nu e permis să pască vitele sau să se cosească iarba: a rămas (din pădure) numai o ~, în care nu găsești decât pari și nule (mul.).

○ **OPSAS** (pl.-asuri) *sn. Mold.* 1. Călcîiul încălțămîntei: puțină tină din colbul adunat pe ~ul încălțării (CRG.) [germ. A b s a t z].

OPSIGA — **OBISGA**.

OPT 1. *num.* De două ori patru, număr între șapte și nouă (8, viii).

2. *sm.* Nota 8: am căpătat un ~ la aritmetică [lat. octo].

OPTA 1. **OPTULEA**.

***OPTA** 2. (-tez) *vb. tr. și intr.* A alege între două sau mai multe lucruri, între două sau mai multe partide, etc. [fr.].

***OPTATIV** *adj.* ① Care exprimă o dorință ② Modul ~, mod al verbului care servă a exprima dorința: aș vrea să plec; ar mînea toată ziua.

2. (pl.-ve) *sn.* Modul optativ [lat.].

***OPTIC** *adj.* ① Privitor la vedere, ce ține de organul vederii: nervul ~; iluzie ~ă ② ③ Putere ~ă, puterea de mărire a unui instrument de optică [fr.].

***OPTICĂ** *sf.* ① ③ Partea fizicii care studiază fenomenele luminoase ② Perspectiva, înfățișarea obiectelor văzute din depărtare: optica teatrală ③ ④ Percepțiune intelectuală a lucrurilor [fr.].

***OPTICIAN** *sm.* ③ Cel ce face sau vinde instrumente de optică, ochelari, etc. [fr.].

OPTIME *sf.* ① A o p t a parte dintr'un lucru ② ③ Nota de muzică (♯) care valorează o jumătate dintr'o pătrime sau a opta parte dintr'o notă întreagă.

***OPTIMISM** *sbst.* ① ④ Sistem de filozofie care susține că tot ce există, că tot ce se întîmplă e cît se poate de bine ② Tendința de a vedea cu ochi buni, sub o lumină favorabilă [fr.].

***OPTIMIST** 1. *sm.* ① ④ Partizan al optimismului filosofic ② Cel ce vede totdeauna în bine, care vede numai partea bună a lucrurilor și nu-și face inimă rea, nu se descurajează cu una cu două.

2. *adj.* Ce ține de optimism: teorii, idei ~e [fr.].

OPTSPREZECE *num.* Număr egal cu opt plus zece (18, XVIII) [opt + spre (=peste) + zece].

OPTSPREZECILEA *num. ord.* m. al ~, f. a optsprezecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul optsprezece.

OPTULEA *num. ord.* m. al ~, f. a opta, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul opt.

OPTZECI *num.* Număr egal cu de opt ori zece (80, LXXX).

OPTZECILEA *num. ord.* m. al ~, f. a optzecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul optzeci.

***OPTIUNE** *sf.* ① Faptul, puterea, facultatea de a opta, de a alege între două sau mai multe lucruri ② ③ Dreptul acționarilor de a căpăta alte acțiuni dintr'o nouă emisiune făcută pentru sporirea capitalului; dreptul de a cumpăra ceva, de a închiria o casă, etc. sau de a renunța la afacerea încheiată în intervalul unui timp stipulat în învoiala făcută între părți [fr.].

***OPULENT** *adj.* Bogat, îmbelșugat [lat.].

***OPULENȚĂ** (pl.-țe) *sf.* Bogăție, avere mare, îmbelșugare [lat.].

***OPUNE** (-un) 1. *vb. tr.* ① A așeza în față, a pune față în față ② A pune în cale ca piedică, ca protivnic ③ A obiecta: ~ un argument ④ A compara, a alătura.

2. *vb. refl.* A se împotrivi, a împiedeca, a ținea piept, a pune piciorul în prag [lat.].

***OPUNERE** *sf.* Faptul de a (se) opune; împotrivire.

***OPUS** *adj.* ① p. **OPUNE** ② Așezat în față, peste drum, de cealaltă parte: malul ~ ③ Contrar, protivnic ④ A Unguiuri ~e, două unguiuri care au același virf, iar laturile unuia din unguiuri

Fig. 3445. Frunze opuse.

sint prelungirile laturilor celui alt ④ ⑤ Frunze ~e, frunze așezate două câte două, una în fața alteia, de o parte și de alta a ramurii (3445).

***OPUSCUL** (pl.-le) *sn.* ① Cărticică, scriere mică științifică sau literară [lat.].

○ **OPUST** 1. (pl.-turi) *sn. Mold.* Zăgăz: bătrînul și Zaharia ridicară toate stăvile de la ~ (SAD.); Bola, turbure și neacăjită de ~urile făcute în calea ei (LUNG.) [rut.].

† **OPUST** 2. — **OTPUST**.

OR *vb.* Formă populară pentru **VOR**: ~ face; ~ vedea.

***ORĂ** (pl.-re) *sf.* Ceas [lat. hora].

ORĂCĂI (-ăse) *vb. intr.* ① A ocăcăi, a cînta ca broaștele: Și n'tr'o baltă mil de broaște în lung hor orăcăsco (ALECS.); unele orăcăiau ca broasca, altele mornăiau ca ursul (CRG.) ② *Pr. anal.* A scînci, a plînge ca un copil mic [onom.].

ORĂCĂIALĂ (pl.-ăleii) *sf.*, **ORĂCĂIT** *sbst.* ① Faptul de a orăcăi, cîntatul broaștelor, ocăcăit: cine n'ar fi ascultat cu plăcere... strigătele fiicărilor pierdute în orăcăitul broaștelor gălăgioase? (DLVR.) ② *Pr. anal.* Scîncet, plîns de copil mic: d'ala auzeam eu aseară... ohlomanse, orăcăială și răcnet prin bătătura ta (JEP.); auzi un orăcăit de copil (ISP.).

***ORACOL** (pl.-le) *sn.* ① ④ Răspuns ce păgînii își închipuiau că primesc de la o divinitate a lor pe care se duceau s'o consulte ② ③ Zeul care dădea oracole: ~ul de la Delphi ④ ⑤ Hotărîre, deciziune a unei persoane competente ⑥ ⑦ Ori-ce adevăr spus în Sfînta Scriptură sau proclamat de Biserică: ~ele profeților [lat.].

ORAJNIȚĂ — **OREȘNIȚĂ**.

***ORAL** 1. *adj.* ① ⑤ Ce ține de gură: cavitatea ~ă ② Care se transmite verbal, din gură în gură: tradițiune ~ă ③ ④ Care se face prin viul graiu, vorbind: învățămînt ~; examen ~, care se face prin întrebări și răspunsuri, în opoz. cu „examenul scris”.

2. *sbst.* ⑥ Examen oral [fr.].

***ORANGUTAN** (G) *sm.*

④ Maimuță mare, fără coadă, care locuiește în insulele Borneo și Sumatra (*Simia satyrus*) (3446): îmi mulțămeste rîzîndu-se grozav și sîrînd oa un orangutang (ALECS.); Pentru sine-a cumpărat Mare tinără momită Care-i zio orangutan (DOM.) [fr.].

ORANIST (pl.-te, -turi) *Fig. 3446. Orangutan(g).*

sn. Baldachin, uranisc: un fel de ~ d'asupra (paturilor)... așezat pe patru stîlpi lucrăți ca melcul (ISP.); ~ul, clătinîndu-și ceaprazurile de fir, intră în curtea bisericii (DLVR.) [uranisc].

***ORAR** 1. *adj.* Care arată ceasurile, privitor la ceasurile zilei.

2. (pl.-are) *sn.* ① Tablou care arată ceasurile stabilite pentru plecarea și sosirea trenurilor, pentru predarea lecțiilor într'o școală, etc. ② *Trans.* Ceasornic: seamănă cu ticetul unui orarlu de buzunar (MAR.) [fr. horaire].

ORAR 2. (pl.-are) *sn.* ① ④

Fășie lungă, țesută din lînă, mătase ori bumbac, pe care o poartă diaconul pe umăr în timpul serviciului divin (3447, 3448) [vsl. < gr.].

ORAȘ (pl.-șe) *sn.* ① Număr mare de case, clădiri publice, fabrici, etc. așezate de o parte și de alta a străzilor, căilor sau bulevardelor și al căror locuitorii au o administrațiune comună ② Locuitorii orașului: tot ~ul era în picioare [ung. város].

ORAȘAN *sm.*, **-ANCA** (pl.-ence) *sf.* Locuitor, locuitoare a unui oraș.

Fig. 3447. Orar.

OPS-ORĂ

ORĂSEL (pl.-ele) *sn. dtm. ORĂS.*

ORĂȘENESC *adj.* De oraș, privitor la oraș [orășan].

ORĂȘENEȘTE *adv.*
Ca orășenii [orășe-
nesc].

ORĂȘTIȚĂ, ORĂȘTIȚĂ *sf.* ♦ ① Plantă cu flori roșii-purpuri, la urmă albastre, foarte rar albe, dispuse în ciorchini de 4—8 flori; planta în-
treagă devine neagră, cînd se usucă; nu-
mită, după regiuni, și „lînte-neagră”, „mă-
lurici”, „măzărîca-
cucului”, etc. (*Oro-
bus niger*) (3449)
¶ ② = MĂLURICI ¶ ③ =
PUFEGIOARE.

○ **ORĂȚENII, ORĂȚENII** *sf.* 2 *pl. Olten.*
Păsări de curte, oare:
se vinjoleau orățenile
scăpate din prăpăd (LUNO.);
pînă și orățenile din coteț
au lînta gîturile și stau
cu ciocurile deschise (LUNO.);
au să iasă vite și orățanii,
cîta fronză și iarbă (R.-COO.)
[o a r ă].

***ORĂTOR** *sm.* ① Cel
ce compune și pronun-
ță discursuri; cel ce vor-
bește frumos asupra unui su-
biect [fr. < lat.].

***ORĂTORIC** *adj.* ① Ce
ține de elocuență, privitor la
discursuri: genul ~; începe pe un
ton ~ a expune... scopul pentru care
era trimis (A.-GH.) [o r a t o r].

***ORĂTORIU** (pl.-rii) *sn.* ①

Paracelis; mică
capelă într-o casă
particulară, într'un
palat, etc. unde se
fac rugăciunile (3450) ¶ ② ③ Un
fel de cantată reli-
gioasă cu mai multe
personagii, care se
execută la biserică
sau într'un concert
spiritual și care are
adesea întinderea unei drame [fr. oratoire ¶
it. oratorio].

ORĂȚIE *sf.* ② Cuvîntare în versuri pe care o
ține colăcerul la ospățul de la nuntă [de origine
cîrtărească din lat. oratio].

***ORĂȚIUNE** *sf.* ① ② Cuvîntare, discurs compus
spre a fi ținut în public; ~ tînebră, cuvîntare ținută
spre a se aduce laude unei persoane ilustre
decedate de curînd ¶ ③ ~ dominicală, Tatăl-no-
stru [lat.].

ORB, OARBĂ (pl.-be) 1. *adj.* și *sm. f.* ① Care și-a
pierdut cu totul vederea, lipsit de vedere, care
nu vede de loc (3451); — ~ pe ~ povățuind, cad amîn-
doi în groapă (PANN); ② ferească Dumnezeu de bătaia ~ului
(CRO.); — decît ~ și călare, mai bine șchiop și pe jos (PANN);
— a se ținea de ceva ca ~ul de gard, a nu îndrăzni să
se abată de la un lucru, a urma mereu același
drum, același fel de a lucra, etc., de teamă să nu
greșască; — prînde ~ul, scoate-l ochii, de geaba cauți
să iei cel mai mic lucru de la unul care n'are ni-
mic; — ~ul de la toți și de la ~ nimeni, el ia de la
toți dar nu dă nimănui nimic; — rîde ~ul de
șchiop, se zice cînd cineva își bate joc de un cu-
sur al altuia, pe cînd el însuși are destule cusur-
ruri; — a se bate ca ~ii (la tîrguri), a se bate
grozav între ei spre a apuca care de care cite

ceva (ca aceia care se reped să apuce banii
aruncați de pomană); — ~ului de geaba îi spui că
s'a făcut ziua, pe cel prost din naștere, de geaba

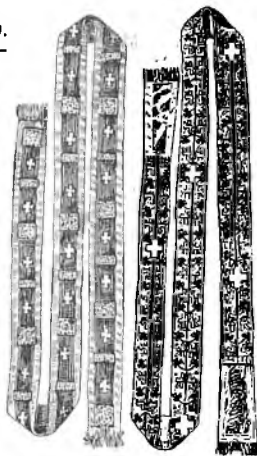

Fig. 3448. Orare (din colecția de odăjdii a mănăstirii Secul).

Fig. 3449. Orăștiță.

Fig. 3450. Oratoriu.

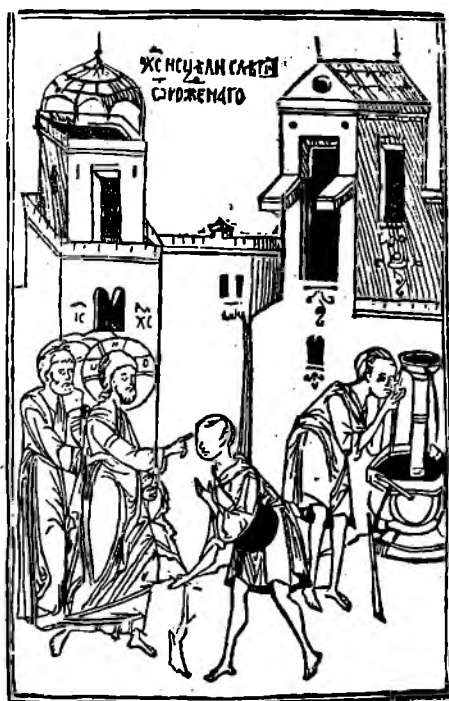

Fig. 3451. Vindecarea orbului (gravură în lemn din Triodul-Penticostar, tipărit în anul 1550).

cauți să-l mai povățuești; — cînd treci prin țara ~ilor,
închide și tu un ochiu, cînd ai de a face cu oameni cu
anumite cusururi, prefă-te, dacă ai nevoie de ei, că
și tu semeni cu ei, sau nu băga de seamă cusururile
lor; — **BABĂ** ①, **CHIOR** ①, **NEMERI** 1 ②; Alfabetul ~ilor,
alfabet alcătuit din puncte în relief, așezate în fe-
lurite chipuri, și cu care se fac cărți pe care orbii
le citesc pipăindu-le (— **TAB. XLVII**) ¶ ③ Lipsit de

TABELA XLVII.

ALFABETUL ORBILOR

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
a	b	c	d	e	f	g	h	i	l
k	m	n	o	p	q	r	s	t	
u	v	x	y	z					

lumină, astupat, acoperit, întunecos; ferească orarbă,
ferească astupată cu zidărie, cu scinduri, etc. sau
care simulează numai înfățișarea unei ferestre;
cameră orarbă, care n'are ferestre; felinar ~, lanternă
orarbă, care luminează numai înainte, lăsînd în in-
tunec pe cel ce-l (ce-o) poartă ¶ ④ ⑤ Lipsit de
lumina rațiunii, orbit de pasiune, care nu-și dă
seama de ce face, care nu vrea să știe de alt ni-
mic: vād că n'ai nimic în sufletul tău decît o minerie orarbă
(ALECS.); Tremurătoare viața bate, O'o frică orarbă ne'nțeleasă
(VLAM.); cineva peste care a dat vr'un noroc ~ (ISP.); o lîmbă
mult și avea o încredere orarbă în ea (VLAM.).

2. *subst.* Lipsă totală a vederii; a avea ~ul găinilor
GÂINĂ ② [lat. orbus].

ORBĂCĂI, ORBECĂI (-beso), **ORBECA** (-ec) *vb.*
intr. A umbla (ca un orb) pipăind în întunec, a dibui, a bijbii; ② a umbla în neștiere: orbăcăi pînă înmăeri scara (OLVR); pribegeste nu știu dect timp, orbăcînd prin acel buget de pădure (ISP.); în adîncimile întunecoase ale muntelui, în cari înaintezi orbăcînd (VLAH.); el încredinșă gîtejele pe vatră, orbăcînd în cotlon, în zorii zilei (DEM.); orbăcînd așa prin întineriul nopții, au picat într-o borbă foarte adîncă (SB.) [lat. orbicare].

ORBALT (pl.-turi) *sn. Mold. Bucov. Maram.* ① ♀ ② Brîncă ③ ④ Plantă veninoasă, cu frunze mari, cu flori mici albe-gălbui, cu fructul oval-globulos care devine la maturitate negru lucitor; numită și „iarbă-de ~”, „iarbă-sfîntului-Hristofor”, „iarbă-Hristoforului”, „iarbă-tîlharului”, etc. (*Actaea spicata*) (3452) [ung. orbanc].

① **ORBANT** (pl.-turi) *sn. Băn.* ② = **ORBALT** ①.

ORBEALĂ sf. = **ORBIE**.

ORBECA... = ORBĂCĂI...

ORBEȘTE *adv.* ① Ca orbi, pe dibuite: așa ~, ce naiba o să apuc ♀ mai bine ar fi să mă desleg la ochi (ISP.) ② ③ În mod nesocotit, în neștiere: a orde, a se supune ~; Românii lovesc ~ (VLAH.); animalul e avîntat ~ în fața loviturilor (CAR.).

ORBETE *sm. Olten. (R.-COD.) (FȘC.) = ORBET ①.*

ORBET 1. *sm.* ① Cerșetor orb; (om) orb: se bat ca ~ii; vîsul ~ului cînd zărește de-abielușă ca prin sită (JUF.) ② = **CĂTELUL-PĂMÎNTULUI**.

2. *adj.* Orb: pînă și cîrțile ~... i se arăta lui în oale (ODOB.).

ORBI (-beso) 1. *vb. tr.* ① A face orbi: de vor tura și a treia oară, atunci să le scoată ochii lor, să-l orbească (PRV.-MR.); Incepu a veni asupra volnicului, aruncînd înainte-l din gură vîpăi de foc, ca să-l orbească (ISP.); ② se vede că l-a orbit Dumnezeu, de nu m'au putut găbi (CRE.); ③ cît să orbești un soarece, foarte puțin, mai nimic ④ A lua vederile: această lumină te orbește ⑤ A lua mințile, rațiunea, dreapta judecată: pînă într'atîta îi orbi lăcomia, înct... zise: această sa fie partea mea (ISP.); vedeam bine că dragostea care mă orbiise era o curată nebunie (GN.).

2. *vb. intr.* A deveni orb, a-și pierde vederea.
ORBICULAR *adj.* Rotund, circular sau care se învîrtește de jur împrejur: mușchiu ~; mișcare ~ă [fr.].

ORBIE *sf.* ① Starea celui o r b: prostia e tot așa de rea ca și orbia (RET.) ② ③ Rătăcire, nesocotință, lipsă totală de judecată, întunecare a minții: cum ai putut tu; în orbia ta, să nu bagi în samă dorințele... oamenilor ♀ (SB.).

ORBIRE *sf.* ① Faptul de a o r b i ② Orbire, starea celui orb ③ Rătăcire; nesocotință; întunecare a minții: Nebun cine se ncrede în tine cu ~ (ALECS.).

ORBIȘ *adv.* Orbește: țărani cu coasele și cu securile dau ~, nu se mai uitau unde loveau (ISP.); se aruncă ~ înapoi (GRU.) [orb].

ORBITĂ (pl.-te) *sf.* ① ☆ Curba plană pe care fie-care planetă, în mișcarea ei de translațiune, o descrie în jurul soarelui de la apusul răsărit; timpul pe care-l pune o planetă ca să străbată toată această curbă constituie durata anului pentru această planetă ② ③ Gănușitura în care e așezat globul ochiului (3453): el admira ochii cei frumoși ai portretului ce luceau ca vîl din orbitele lor (EMIN.); ochii îi ieșeau din orbite [fr.].

ORBITOR *adj. p. ORBI.* Care orbește, care ia vederile: fulgere dese, orbitoare, spîntecă cerul (VLAH.); leane din viața lui de altădată îi scilipeau în creier, orbitoare de lumină (BR.-VN.).

ORBOTA = HORBOTA.

ORCĂI... = HORCĂI...

ORCAN (pl.-ne) *sn.* ② Uragan: Orcanul însuși stă

Fig. 3452. Orbalț.

domol (COȘB.); o luă calul la fugă ca un ~ (MERA); ③ ale patimilor ~e (EMIN.) [germ.].

① **ORCEAG** *sm. Olten. Trans.* ♀ = **HĂGIMĂ**.

② **ORCHESTRĂ** (-trez) *vb. tr.* ③ A orîndui o compoziție muzicală ca să poată fi cîntată de o orchestră [fr.].

④ **ORCHESTRĂ** (pl.-tre) *sf.*, † **ORCHESTRU** (pl.-tre) *sn.* ① ② ③ Partea teatrului grec unde corul executa dansurile și-și făcea evoluțiunile ④ ⑤ Locul unde se așază muzicanții în teatrele și concertele de astăzi ⑥ ⑦ Totalitatea acestor muzicanți (3453): împerejurii lui cîntă o numeroasă orchestră (ODOB.); imita... toate instrumentele unui or-

Fig. 3453. Orchestră.

chestru întreg (I.-GH.); Filomele-î tin orchestrul și izvoare spun povești (EMIN.); ⑧ se mai țineau cu frumusețea cîntecului și poezia munților și... întreg orchestrul naturii înoujurătoare (GN.) ⑨ ⑩ Locurile dintr'un teatru destinate publicului între orchestra muzicanților și parter [fr.].

⑪ **ORCHESTRAL** *adj.* Privitor la orchestră [fr.].

⑫ **ORCHESTRĂȚIUNE, ORCHESTRĂȚIE** *sf.* ③ ④ Orînduirea unei bucăți muzicale pentru orchestră ⑤ ⑥ Modul cum sint combinate părțile unei orchestre [fr.].

⑦ **ORCHIDEES** *sf.*

pl. ♀ Familie de plante monocotile-doane remarcabile prin frumusețea și forma ciudată a florilor; cele mai multe orchidee cresc prin pădurile tropicale ale Americii, iar unele se cultivă, ca plante ornamentale, și în Europa (3454) [fr.].

Fig. 3454. Orchidee.

⑧ **ORCIC** (pl.-icuri) *sn.* ♀

Răscrucăa unei căruțe de care sint prinse șleaurile hamului (3455) [rut. orčyk < germ. Ortscheit].

⑨ **ORCICAR** *subst.* Lațul sau ochiul ștreangului (la hamuri).

Fig. 3455. Orcic.

⑩ **ORDĂ = HORDĂ** [pol. o r d a].

⑪ **ORDALIE** *sf.* ③ Dovadă, încercare judiciară întrebuințată în evul mediu sub numele de „judecată dumnezească” [fr.].

⑫ **ORDIE, †URDIE** *sf.* ① ☆ † Oaste (în spec. turcească sau tătărească); tabără: ajunsese la înalte dregătorii, atît în divan cît și la oale (ODOB.); în ordia mușcălească se înolnăse boala (I.-GH.); să spar-gem ordia ce stă dina-ntea noastră (ISP.) ② Hordă [tc. ordy, urdy; comp. srb. ordija].

③ **ORDIN** (pl.-ne) *sn.* ① ☆ Grup de animale sau de vegetale care este o subdiviziune a clasei: ~ul ~ carni-vorelor ② Clasă socială: ~ul patricienilor ③ ~ul religios, asocia-ție de călugări care trăiesc după anumite reguli: ~ul franciscanilor ④ ⑤ Decorație: ~ul „Coroana României” ⑥ ⑦ Si-stem arhitectonic care, în ce privește proporții-

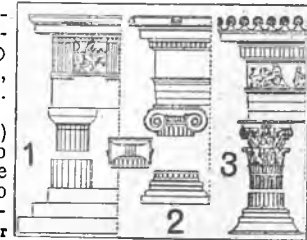

Fig. 3456. Ordine arhitectonice grecești: 1. ionic; 2. doric; 3. corintian.

ORB-
ORD

nile și ornamentația edificiilor, dispoziția particulară a capitulelor, speciale (□ 3456, 3457); — **CORINTIAN**, **DORIC**, **IONIC** □ Poruncă, porunceală: a da un ~ □ ① ~ de zi, proclamare făcută trupelor de o căpetenie □ ② Andosarea, girarea unei polițe: a plăti la ~ ul oniva, a plăti cu girul cuiva [lat. ordinem].

***ORDINAL** *adj.* Care indică rangul, ordinea; adjectiv sau numeral ~; întâi, al doilea, al cincizecelea, etc. snt numerele ~e [fr.].

***ORDINAR** *adj.* ① Obicinuît, care este în deprinderea tuturor, obștesc, comun; de ~, loc. *adv.* de obicei: de ~ își petrecea serile mai mult acasă (VLAH.) □ ② Ca toți oamenii, ca toate lucrurile □ ③ De rînd, mediocru, care nu trece peste nivelul comun: un talent ~ □ ④ Prost, de puțină valoare, grosolan [fr. < lat.].

***ORDINE** *sf.* ① (O)rînduială, (o)rînduire, întocmire, așezare, dispozițiunea lucrurilor după rangul sau locul cuvenit: în ~ alfabetică; după ~a materiei; a pune în ~, a rîndui, a așeza la locul cuvenit □ ② Bună orînduială, buna administrație a averii sau treburilor unui Stat, unui particular: a menține, a turbura ~a □ ③ A chema la ~, a da membrului unei adunări (de către președinte) un blam pentru faptul că a rostit anumite cuvinte nepermise, pentru turburarea ședinței, etc. □ ④ Lege stabilită de natură, de societate, de autoritate: ~a socială □ ⑤ Rang, categorie, calitate: de prima ~ □ ⑥ ~ de bătaie, felul cum e așezată o armată gata să intre în luptă □ ⑦ Regularitate, exactitate: a trăi cu ~ □ ⑧ ~a zilei, lucrările de care o societate, o adunare trebuie să se ocupe în acea zi; a trece la ~a zilei, a îndepărta o propunere spre a relua lucrările înscrise la ordinea zilei [lat. ordinem].

***ORDONA** (-on) *vb. tr.* ① A (o)rîndui, a întocmi, a pune la cale, a dispune: ~ o serbare □ ② A hîrtoni □ ③ A prescrie: medicul i-a ordonat o dietă absolută □ ④ A porunci, a da o poruncă [fr.].

***ORDONANȚĂ** (-țez) *vb. tr.* A da ordinul de plată, a scrie în josul unui act că se poate plăti suma cuvenită [fr.].

***ORDONANȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① (O)rînduire, întocmire: ordonanța unui ospăț □ ② Deciziunea, hotărîrea unui judecător □ ③ Ordin emanat de la o autoritate □ ④ Rețetă (medicală), medicamentul prescris de un doctor □ ⑤ Soldat atașat pe lîngă un ofițer, ca să-l slujească, vistavoiu: un general care-și îndeplinește o fostă ~, cam așa i-ar vorbi (BR.-VN.); ofițer de ~, ofițer atașat pe lîngă un general □ ⑥ Mandat de plată, ordin de plată [fr.].

***ORDONAT** 1. *adj. p.* **ORDONA**: ① (O)rînduit, întocmit, pus la cale, dispus □ ② Așezat, cu rînduială, cu ordine: a duce o viață ~ă; — **NEORDONAT** □ ③ Prescris □ ④ Poruncit □ ⑤ Hîrtonit.

2. **ORDONATĂ** (pl.-te) *sf.* A

AB(s)CISĂ.
***ORDONATOR** *sm.* ① Cel ce orînduiește, întocmește, pregătește: ~ul unei serbări □ ② Cel ce dă ordinele de plată [fr.].

***OREADĂ** (pl.-de) *sf.* Nimfă a munților [fr.].

OREȘNITĂ, ORAJNITĂ (pl.-te) *sf.* Plantă cu rădăcina terminată cu micul tubercule, de mărimea alunelor, cămoase și comestibile, cu florile roșii-purpuriu plăcut mirositoare; fructele ei snt niște pâstăi lunguiețe; numită și „bobușor”, „fasolică”, „mă-

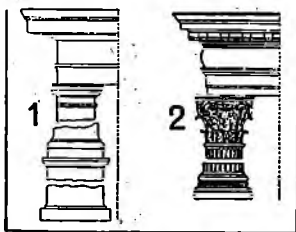

Fig. 3457. Ordine arhitectonice romane: 1. toscan; 2. compozit.

zărică”, etc. (*Lathyrus tuberosus*) (□ 3458): florile de orajnită etopeau cu sînge marginile lanului (S.-ALD.) [srb. orešac, bg. orešec].

○ **OREU** *sm. Băn.* = **AREU**.

OREZ, Trans. UREZ, Băn. ORIZ (pl.-zuri) *sn.* Plantă din fam. gramineelor, originară din China și din Asia meridională, ale cărei grăunțe, numite tot ~, servesc de hrană mai tuturor popoarelor orientale și constituie și la noi un aliment foarte sănătos; din paiul de ~ se fabrică pălării; din făina acestor grăunțe măcinate se face pudra de ~, întrebuințată la foaieța doamnelor (*Oryza sativa*) (□ 3459) [vsl. orizul].

ORFAN, **-ANĂ** (pl.-ue)

adj. și *sm. f.* Copil(ă) rămas fără părinți sau căruia i-a murit numai tată sau mama, □ copil(ă) sărman(ă): o bătă ~ă crescută de mine (ALECS.) [ngr.]; — **ORFANOTROFIE** *sf.* Orfelinat: d-ta care ai înființat o casă de ~, refuzi a lua parte la o binefacere? (ALECS.) [gr.].

***ORFELINAT** (pl.-ate) *sn.* Așezămînt, casă în care se cresc copii orfani [fr.].

***ORFEON** (pl.-oane) *sn.* Societate de muzică vocală [fr.].

***ORFEONIST** *sm.* Membrul unui orfeon [fr.].

***ORGĂ** (pl.-e) *sf.* Instrument de muzică cu clape și la care sunetele snt produse prin trecerea aerului în niște țevi (□ 3460): o soaptă acoperită de un acord de ~ (OLVR.); — în adnoimi întinse, voce asonantă orga pădurii (VLAH.) [fr. orgue].

***ORGAN** 1. (pl.-ane) *sn.*

Fiecare din părțile unei mașini: ~ de transmisie, de mișcare □ ② Mijloc de acțiune □ ③ Parte a corpului care îndeplinește o funcțiune trebuincioasă vieții: ochiul e ~ul vederii □ ④ Voce, glas: are un ~ trumos □ ⑤ Persoană prin mijlocirea căreia își declară cineva voința sau prin care face ceva: s'a tăcut ~ul nemulțumirilor □ ⑥ Ziar, gazetă: ~ conservator, liberal [fr.].

† **ORGAN** 2. (pl.-ane) *sn.* ① + (BIBL.) Harpă; liră; păstrat și în limba basmelor: ~, flaut, chitară... și alte multe d'al de astea cântau într-o unire (IS.) □ ② (În limba modernă) orgă: toată obștia cuvioasă... asculta... răsunetui marelui al ~ului (DOB.); glasul răsunător și plin de melodie al ~elor sbura prin noirul de tîmție (ALECS.).

***ORGANIC** *adj.* ① Care are organe, care lucrează sau se mișcă prin mijlocirea organelor: corp ~; să vadă copilul că limba e ceva viu, ~ (VLAH.) □ ③ Conformat în așa fel încît să facă viața posibilă: țesut ~ □ ④ Viață ~ă, totalitatea funcțiunilor care servă la nutrițiune □ ⑤ Defect, vîrta ~ă, care ține de organul însuși, care e înăscut sau căpătat în urma unei boale □ ⑥ Sustanță ~ă, compus natural sau artificial care conține totdeauna carbon □ ⑦ Chimie ~ă = **CHIMIE** □ ⑧ Care atinge, care atacă un organ trebuincios vieții: boală ~ă □ ⑨ Lege ~ă, lege care este dezvoltarea unui principiu înscris în Constituție; Regulament ~ P. IST. [fr.].

***ORGANISM** (pl.-me) *sn.* Totalitatea organelor care formează o ființă viețuitoare □ ③ Felul cum snt constituite și cum funcționează organele

Fig. 3459. Orez.

Fig. 3460. Orgă.

Fig. 3458. Oreșniță.

unui corp ¶ ① Ori-ce ființă care poate trăi prin ea însăși, cu ajutorul organelor sale: ințozoriile sînt niste ~ de o simplitate extremă [fr.].

***ORGANIST** *sm.* ¶ Persoană care cîntă din orgă [fr.].

***ORGANIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A dispune organele pentru regula lor funcționare ¶ ② A orîndui, a înghieba, a întocmi, a alcătui, a pune la cale cele necesare pentru ca un așezămint să funcționeze, pentru ca un lucru să aibă loc: ~ o fabrică, o societate; ~ o acțiune, politică, o partidă de viață [fr.].

***ORGANIZAT** *adj. p.* **ORGANIZA**. ① Înzestrat cu organe: ființă ~ă ¶ ② Întocmit, alcătuit ca să poată funcționa: un așezămint bine ~; ¶ ③ un cap bine ~, om cu scaun la cap, cu judecata sănătoasă ¶ ④ **NEORGANIZAT**.

***ORGANIZATOR, -TOARE** *adj. și sm. f.* Care organizează [fr.].

***ORGANIZAȚIUNE, ORGANIZAȚIE** *sf.* ① Structura ființei vii ¶ ② Stare mai mult sau mai puțin perfectă a acestei structuri: o ~ robustă, delicioasă ¶ ③ Dispozițiuni luate, întocmiri, orînduiri pentru buna funcționare a unui Stat, a unei instituții, etc. [fr.].

***ORGANOGRAFIE** *sf.* ① Partea zoologiei și a botanicii care se ocupă cu descrierea organelor animalelor sau vegetalelor ¶ ② Descrierea amănunțită a părților ce alcătuiesc un instrument muzical, precum și explicarea felului de funcționare a celui instrument [fr.].

***ORGANTIN** *sbst.* ¶ Tesătură foarte rară de bumbac, apretată sau întărită cu scrobeală [fr. organdi].

***ORGIE** *sf.* ① Beție la masă, desfrîu în special la mîncări și băuturi: Mi-i greu capul, ca de-o noapte petrecută 'ntr-o ~ (VLAH.) ¶ ② ~ de sînge, măcel groaznic: toată ziua și noaptea pînă țirziu a fost-o adevărată ~ de sînge (VLAH.) [fr.].

***ORGOLIOS** *adj.* Mîndru, trufaș, semeț, îngîmfat [it. orgoglioso].

***ORGOLIU** (pl.-iii) *sn.* Mîndrie, trufie, semeție, îngîmfare [it. orgoglio].

ORI ~ **OARĂ**.

ORI *sf. pl.* **Bucov. Trans. Băn.** A-și veni în ~, a-și veni în fire: fata în casă era mai mult moartă decît vie, abia și-a putut veni în ~ (sb.); Care-o fi scăpat din gloată Nu și-a mai venit în ~ Viața toată (cosb.); stai binișor, să-mi vin în ~, să-mi aduc aminte cum a fost (LUNG.)

ORI *conj.* ① Sau: da ~ ba; ... ~..., sau... sau... ~ unul, ~ altul; ~ mi-or da feolorit după moarte de pomană ~ ba, mai bine să-mi dau eu cu mina mea (CRG.); ¶ ② ~ te poartă cum îți-e vorba, ~ vorbește cum îți-e portul ¶ ③ **Compus cu adverbe** cînd, cît, cum, unde sau cu pronumele care, ce, cine, formează *alle adverbe sau pronume nehotărîte*: ori-cînd, ori-cît, etc. [oară].

***ORIBIL** *adj.* Groaznic, grozav, îngrozitor [lat.].

ORI-CARE, ORI-ȘI-CARE *pron. și adj. nedef.* Care vrei, care o fi, indiferent care [o ri³ (+ și) + care].

ORI-CE, ORI-ȘI-CE *pron. și adj. nedef.* Ce vrei, ce o fi, indiferent ce: eu sînt Dumnezeu și pot să-ți dau ori-ce-i care de la mine (CRG.); în cele din urmă se hotărî ca, ori-ce o fi să fie, el să se ducă să-și caute scrisa (ISP.) [o ri³ (+ și) + ce].

ORICEL *sbst. Olten.* Ceva, un lucru oare-care, un mărunt: am să-ți dau un ~ (VIRC.) [o ri³ + cel].

ORI-CINE, ORI-ȘI-CINE *pron. nedef.* Cine vrei, cine o fi, indiferent cine: ori-cine den plugari, de va intra în pămîntul altuia, de-l va ara (PRV.-MB.) [o ri³ (+ și) + cine].

ORI-CÎND, ORI-ȘI-CÎND *adv.* În ori-ce timp [o ri³ (+ și) + cînd].

ORI-CÎT, ORI-ȘI-CÎT *pron. și adj. nedef.* Cît vrei, cît o fi, indiferent cît: noi te lășăm să-ți iai din binele nostru ori-ce și ori-cît îi voi (sb.); ori-cîtî vor fi într'acel stat, nimea nici o certare nu va avea (PRV.-MB.) [o ri³ (+ și) + cît].

ORI-CUM, ORI-ȘI-CUM *adv.* Cum vrei, cum o fi, indiferent cum: va avea și pedeapsă, ori-cum va fi

voia judecătoria (PRV.-MB.); ori-cum ar 'i, tot la mai aproape dinții decît părinții (CRG.) [o ri³ (+ și) + cum].

ORIE *sf.* ¶ Un fel de plasă cu care se prind pești mari la adîncime (CRG.) 3461.

***ORIENT** *sbst.* ① Răsărit ¶ ② Tară în Asia răsăriteană: a face o călătorie în ~; extremul ~, țările din răsăritul îndepărtat al Asiei (China, Japonia, etc.) [fr. < lat.].

***ORIENTA** (-tez) *l.*

vb. tr. ① A așeza ceva în raport cu punctele cardinale ale locului unde se află ¶ ② A îndruma, a îndrepta (la drum).

2. vb. refl. ① A recunoaște pozițiunea punctelor cardinale în raport cu locul unde se află cineva ¶ ② A-și da seama de locul unde se află, pe unde trebuie să se îndrumeze, încotro s'o apuce ¶ ③ A lua cunoștință de o situațiune, a cerceta de-amănuntul, a studia bine împrejurările, spre a ști cum să apuce lucrul [fr.].

***ORIENTAL** *1. adj.* ① Răsăritean, de răsărit; limbi ~e, limbile din Asia.

2. ORIENTALI *sm. pl.* Popoarele din Asia, în spec. Turcii, Persanii, Arabii [fr. < lat.].

***ORIENTALISM** *sbst.* Totalitatea cunoștințelor, obiceiurilor, datinelor popoarelor răsăritene [fr.].

***ORIENTALIST** *sm.* ① Acela care cunoaște, care studiază limbile din răsăritul Europei și din Asia ¶ ② Pictor de scene din țările răsăritene [fr.].

***ORIFICIU** (pl.-cii) *sn.* Deschizătură, răsuflătoare, gaură (a unui vas, etc.) [fr. < lat.].

***ORIGINAL** *1. adj.* ① Care n'a fost făcut după un model, care nu e imitat; manuscris ~, care e scris dintru'nltu, care n'a fost copiat după altul ¶ ② Care n'are nimic împrumutat, care e propriu autorului: stil ~ ¶ ③ Singur în felul lui: caracter ~ ¶ ④ Care are apucături ciudate, un caracter bizar: e o persoană ~ă; izbuisem întru cîva să trec de om ~ (VLAH.) ¶ ⑤ Care datează de la origine: calitățile ~e ale unui popor ¶ ⑥ Păcatul ~, păcatul lui Adam, ale cărui urmări le suportă toți oamenii.

2. (pl.-ale) sn. ① Manuscrisul primitiv, original ¶ ② ~ul unui act, actul iscalit și întărit cu toate formele legale, spre deosebire de „copie” ¶ ③ Textul unei scrieri, în opoziție cu traducerea ¶ ④ Operă care este în realitate făcută de artistul cărui a se atribue ¶ ⑤ Persoana al cărei portret s'a făcut: un portret... care, indiferent de gradul de asemănare cu ~ul, dovedea un talent încercat (VLAH.).

3. sm. Om original, persoană ciudată prin apucăturile, prin firea ei [fr.].

***ORIGINALITATE** *sf.* ① Calitatea a tot ce este original: stil plin de ~ ¶ ② Cîudățenie [fr.].

***ORIGINALAR** *1. adj.* ① De fel din, care se trage din, care-și trage obîrșia din: cartoful e ~ din America de Sud ¶ ② De la naștere.

2. adv. La început [fr.].

***ORIGINE** *sf.* ① Început, obîrșie, izvor: ~a lumii; originile creștinismului; de la ~, de la început ¶ ② Neam, spiță, viața (unei rase, unui popor): de ~ nobilă, de neam mare ¶ ③ Cauza primă, pricina: ~a unei boale ¶ ④

Etimologie, cuvîntul de la care și-a luat naștere: ~a acestei vorbe e neunoscută [lat. originem].

ORI-ÎNCOTRO, ORI-ÎNCĂTRO *adv.* În ori-ce direcție, în ori-ce parte: iaste mulțarea datoare să lîmbe

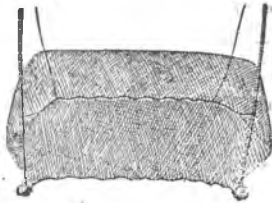

Fig. 346r. Orie.

Fig. 346z. Orionul.
B. Betelgeuse. — R. Rigel.

după bărbat ori-încoțoo va merge (PRV.-MB.); privitorii, cu căciulile în mână, îi urau drum bun, ori-încoțoo s'a întoarce (CRG.) [ori² + încoțoo].

***ORION** *sbst.* ★ Frumoasă constelație așezată jumătate în emisfera boreală, jumătate în cea australă și în care se află două stele foarte luminoase, Betelgeuse și Rigel; din ea fac parte constelațiile pe care țărânul român le numește „rariță”, „spitelnicul”, „trisetite” și „secerea” (3462) [fr.].

ORI-UNDE, ORI-ȘI-UNDE *adv.* În ori-ce parte ar fi: ori-și-unde te-î duce, să-ți supună, blajină și harnică (CRG.) [ori² (+ și) + unde].

***ORIZONT** (*pl.-turi*), *poet. ORIZON* (*pl.-nuri*) *sn.* ① ● Linie circulară unde cerul și pământul par că se unesc în ochii observatorului și unde se mărginește vederea lui, zare: soarele se iese la ~; sta să apună soarele după orizon, oînd vestea că ajutorul așteptat a sosit (BALC.) ¶ ② Partea suprafeței cerești sau pămîntești pe care o mărginește această linie circulară: orizontul se deschide, se lărgeste din ce în ce (VLAH.); acest întret și de munți ce se întind în amfiteatru pe orizon (NEGR.) ¶ ③ ④ Cîmp deschis activității, minții ome-nești, întinderea cunoștințelor și aspirațiilor noastre: venirea unei trupe de operă i-a făcut să vadă în arta muzicală orizonuri despre cari nu aveau nici o idee pîn'acel (A.-GH.); ~ul cunoștințelor noastre ¶ ④ Linia ~ului, linia pe care vin, în perspectivă, să se piardă liniile orizontale ¶ ⑤ ⑥ ~ul politio, starea actuală a vieții politice, liniștită sau turburată: ~ul politio s'a întuneat ¶ ⑦ ⑧ Partea unui tablou unde cerul urmează pămîntului [lat. horizon].

***ORIZONTAL** 1. *adj.* Paralel cu orizontul: poziție ~ă; plan ~, linie ~ă, perpendiculară pe verticală.

2. **ORIZONTALĂ** (*pl.-le*) *sf.* A Ori-ce linie situată într'un plan orizontal sau paralel cu acest plan [fr.].

ORÎND *sm.* Ursit, cel orînduit de soartă: dacă tu vei fi ~ul meu, nu șap eu de tine nici tu de mine (SP.) [orîndă].

ORÎNDĂ 1. (*pl.-tzi*) *sf.* ① Ursită, soartă, scrisă, destin: îi lăsară să se ducă unde îi va duce orînda lui (SP.) ¶ ② *Maram. Trans.* = **ORÎND**: fetele din Transilvania... din care parte and cel dintîu cocoș cîntînd sau cel dintîu oîne lătrînd, din cea parte cred ele că le va fi orînda (MAR.) [vsl. uredit].

③ **ORÎNDĂ** 2. (*pl.-tzi*) *sf.* *Mold.* Cîrciumă de sat (*în spec. ținută cu arendă*): nu cumva a ținut vre-odată tatăl d-tale ~ în sat? (CRG.); iar are să rămile orînda pustiie (SAD.) [rut. orendă].

④ **ORÎNDAR** *sm.* *Mold.* Cîrciumar (la sat), cel ce ține o cîrciumă cu arendă: ști d-ta oă atară decît orîndariu nu poate nîme să vîndă băutori în sat? (ALECS.); îi ispitea să afle cu ce se îndeletnicește ~ul cel nou (SAD.) [rut. orendar].

ORÎNDUI (-neso) 1. *vb. tr.* ① A așeza, a numi într'o slujbă ¶ ② A întocmi, a organiza; a rîndui ¶ ③ A pune la cale, a hotărî, a dispune: luă hotărîrea... a nu ~ nimic pentru împărțea lă plină aproape de moartea sa (CRG.).

2. *vb. refl.* A se așeza, a se rîndui [orîndă].

ORÎNDUIALĂ (*pl.-ieft*) *sf.* Întocmire, rînduială, ordine, regulă; organizare ¶ ③ **NEORÎNDUIALĂ**: ei înaintează meru... împrăștiind spaima și neorînduiala în oastea păgînă (VLAH.) [orîndui].

ORÎNDUIRE *sf.* Faptul de a orîndui; întocmire, organizație.

ORÎNDUIȚOR *sm.* Cel ce orînduiește.

④ **ORJOVENI** (-eneso) *vb. refl.* A se înzdrăveni, a se întreina după boală: s'a dus la un doctor de s'a căutat și într'o lună s'a mai orjoventit parcă (R.-COO.); de-abia se mai orjovenise o leacă și numai laca, altă boală-l oulcă la pat (PAMF.).

†**ORLIȘTE** *sf.* *Olten.* ① Loc lăsat nelucrat, pîrloagă (conv.) (CIAUS.) (VIRC.) ¶ ② Casă rămasă goală, cu geamurile sparte, în care suflă vîntul de toate părțile; vraște (R.-COO.).

***ORLOGIU** (*pl.-gii*) *sn.* = **OROLOGIU**: Un ~ sună noaptea jumătate (SOL.) [fr.].

④ **ORMAN** (*pl.-ane*) *sn.* *Băn.* Dulap: pun fleș-

ohele cu apa sfințită de la botaz pe un ~, chiar și neastupate (MAR.) [stb.].

***ORNA** (-nez) *vb. tr. și refl.* A (se) împodobi [lat.].

***ORNAMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Podoabă, tot ce slujește la împodobit, la înfrumusețat ¶ ② *Ex-*presiuni, figuri cu care se înfrumusețează vorbirea sau scrisul ¶ ③ ④ Ori-ce sculptură, pictură, desen, etc. cu care se decorează o clădire, o carte, etc. (3463) ¶ ⑤ ⑥ Semn, notă sau grup de note

Fig. 3463. Ornament din *Evangelheliarul slavonesc* tipărit în anul 1572.

legate, scrise mai mărunț, a căror execuție tinde a înfrumuseța efectul unei note: apogiaturile, trîlurile, ruladela, etc. sînt ~e [lat.].

***ORNAMENTĂ** (-tez) *vb. tr.* A împodobi, a înfrumuseța cu ornamente [fr.].

***ORNAMENTAL** *adj.* Care servă de podoabă, de ornament [fr.].

***ORNAMENTĂȚIUNE, ORNAMENTATIE** *sf.* Artă, modul de a aplica ornamentele [fr.].

***ORNAT** 1. *adj. p.* ORNA. Împodobit.

2. (*pl.-ate*) *sn.* ① *Mold.* Vestmintele sfinte ce îmbracă arhieriei la oficierea slujbei divine, odăjdii.

ORNIC (*pl.-oe*) *sn.* † *Mold.* Ceasornic: bate ~ul din roate (D.-ZAMF.) [oră].

***ORNITOLOG** *sm.* 1 Cel ce se îndeletnicește cu ornitologia [fr.].

***ORNITOLOGIC** *adj.* 1 Privitor la ornitologie [fr.].

***ORNITOLOGIE** *sf.* 1 Partea istoriei naturale care se ocupă cu descrierea păsărilor: seamănă... cu un porumb gușan, dacă vei cu ori-ce preț să rămi în ~ (D.-ZAMF.) [fr.].

***ORNITORINC** *sm.* Mamifer de o formă ciudată, cu botul ca de rață, care trăiește prin Australia și Tasmania (*Ornithorhynchus*) (3464) [fr.].

Fig. 3464. Ornitorinc.

***OROARE** *sf.* Groază, grozăvie, grozăvenie: ~a celor văzute îi reveni în minte (D.-ZAMF.); aștepta orori văzute în închipuirea lui, că se mira oîm de n'a înnebunit încă (VLAH.); a face ~, a îngrozi: munca-l făcea ~ (VLAH.) [lat. horrore].

***OROGENIE** *sf.* Partea geologiei care studiază formațiunea munților [fr.].

***OROGRAFIE** *adj.* ① Privitor la orografie [fr.].

***OROGRĂFIE** *sf.* ② Descrierea, studiul munților [fr.].

***OROLOGERIE** *sf.* Ceasornicărie [fr. horlogerie].

***OROLOGIU** (*pl.-gii*) *sn.* Ceasornic (de perete, de turn): un ~ zîngănește încet și subțire în părete (EMIN.) [lat.].

***OROPȘI** (-seso) *vb. tr.* ① A alunga, a izgoni cu dispreț, cu minie: soția... îi oropșise, fără să mai vrea să știe de el (BR.-VN.); împăratul... oropși pe fle-sa cu urgie (SP.) ¶ ② A arunca de-o parte, a părăsi cu des-

gust, cu dispreț: 1-au făcut... să-și oropsească chiar și cîntă favorită (odoba).

OROPȘIT *adj.* p. **OROPȘI**. ① Alungat, izgonit cu minie ② Părăsit, lăsat cu dispreț în voia înfîlării: a părăsit Sibul ~ chiar de guvernul său (A.-GH.); nu te teme, pom ~, că te voi curăța de omizi (ASF.).

OROSCOP = **HOROSCOP**.

ORPIMENT *sbst.* ① Mineral de colorare galbenă-portocalie, format dintr-o sulfură de arsenic (As. 2 S. 3) [fr.].

ORT *sm.* ① Un sfert dintr'un leu vechiu, adică 10 parale: un ban de alamă galben, lărași la acea oțate nărnită, am aflat, cît un ~ de mare (M.-COST.) ② F ③ A da ~ul popii, a muri (aluzie la paraua ce se pune în mîna mortului, ca să-și poată plăti trecerea prin vămile văzduhului): mîhnirea rozîndu-i inima și rărunchii, el își lepădă potecoavele și dăte ~ul popii (ASF.); cîți, din lăcomie, ori din junghiu, ori din nimie, nu dăți ~u popii (M.P.) [ung. < germ.].

ORTA (pl.-tale) *sf.* ① ✕ Regiment de ieniceri ② ✕ Ceață de ostași pămînteni ③ iron. F. Ceață, clică: am poruncă să-ți pui bumbașir două orte de slujitori (FL.) [tc.].

ORTAC *sm.* **Orten. Băn. Trans.** Tovarăș: Toți morții parcă s'au sculat să-și plîngă pe ~ul lor (COȘA); ce ție'a înfîmplat, ~e, de ești atît fără de voie? (MERA) [SRB.].

ORTĂCI (-ăcese) *vb. refl.* **Trans. Băn.** A se întovărăși, a lega tovarășie [o r t a c i].

ORTĂCIE *sf.* **Trans. Băn.** Tovărășie: trebuia, vrînd nevrînd, să meargă 'n ~ cu golani (RET.) [o r t a c i].

ORTODOX 1. *adj.* ① Drept credincios, conform cu adevărata dogmă religioasă ② Conform cu principiile, cu doctrinele sănătoase morale sau literare ③ Ce ține de Biserica răsăriteană, în opoziție cu cea catolică: religiuinea ~ă.

2. *sm.* Cel ce ține de Biserica ortodoxă, cel ce are religiuinea creștină răsăriteană [fr.].

ORTODOXIE *sf.* ① Conformitate cu adevărata dogmă, cu adevărata credință, dreapta credință ② Calitatea celui ortodox [fr.].

ORTODOXISM *sbst.* Religiuinea ortodoxă, în opoziție cu catolicismul.

ORTOEPIE *sf.* Pronunțare, rostire corectă [fr.].

ORTOGONAL *adj.* A Perpendicular: în geometria descriptivă, proiecțiunea ~ă a unui punct pe un plan este piciorul perpendicularei coborîtă din acest punct pe plan [fr.].

ORTOGRAFIA (-ție) *vb. tr.* A scrie cuvintele corect, după regulile ortografice [fr.].

ORTOGRAFIC *adj.* Ce ține de ortografie, privitor la ortografie: regulile ~e; semnele ~e, accentele [fr.].

ORTOGRAFIE *sf.* ① Artă de a scrie cuvintele corect, după regulile stabilite: greșală de ~ ② Sistem de a scrie după anumite reguli: fie-care își închipuise o ~ (NEGR.) [gr.].

ORTOLOGIC *adj.* Privitor la ortologie [fr.].

ORTOLOGIE *sf.* ① Artă de a pronunța bine, de a vorbi corect ② Carte care tratează despre această artă [fr.].

ORTOMAN = **ORTOMAN**.

ORTOPEDIC *adj.* Ce ține de ortopedie, privitor la ortopedie [fr.].

ORTOPEDIE *sf.* Partea chirurgiei care are de scop să previe și să îndrepteze deformitățile trupului [fr.].

ORTOPEDIST *adj. și sm.* Care se ocupă cu ortopedia: chirurg ~; un bun ~ [fr.].

ORTOPTERĂ 1. *adj. și sm.* Se zice despre ori-ce insectă cu patru aripi, din care cele două dinainte, virtuose, seamănă cu două jumătăți de elitre, iar cele două dinapoi, membranoase, se string în sensul lungimii ca un evantai (3465).

2. **ORTOPTERE** *sf. pl.* Ordin alcătuit din acest

fel de insecte, în care intră lăcusta, greierele, calul-dracului, etc. [fr.].

ORTOZĂ *sf.* Feldspat laminar, de culoare albă sau cenușie, opac și foarte abundent în rocile de granit; e un silicat de aluminiu și de potasiu [fr. orthose].

ORZ 1. *sm.* ① Plantă ierboasă, cu tulpina dreaptă și robustă, ale cărei grăunțe ce cresc pe spice, servesc de nutreț cailor; din ele se mai prepară arpăcașul, grișul, malțul ce servă la fabricarea berei, etc. Se cultivă la noi trei feluri de orz: ~ul românesc, moldovenesc sau ~ adevărat, care are spicul mare, iar în spic patru rinduri de grăunțe (*Hordeum vulgare*) (3466); ~ul mucheri(u) sau mu-

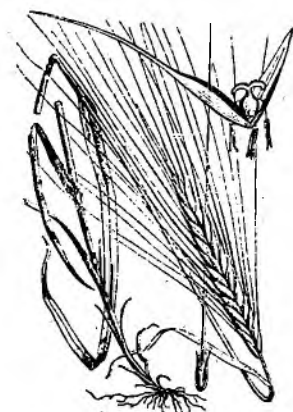

Fig. 3466. Orz.

Fig. 3467. Orz-iernatic.

cherul, numit și ~ iernatic, cu șase rinduri de grăunțe (*Hordeum hexastichon*) (3467) și ~orzoaica,

propriu zis ~ul de bere, cu două rinduri de grăunțe (*Hordeum distichon*) (3468); în Muntenia se înțelege sub numele de „orzoaică” varietatea de orz mucheriu: ~ul este lunguleț, cu o coajă cam gălbuiă și țesapă în virful (PANNI); ~ul a dat în copt; ~ul GIS-OA ① ② ③ ~PĂDURET, plantă ce seamănă cu orzul și crește prin pădurile umbroase și prin dumbrăvi (*Hordeum europaeum*) (3470) ④ Fig. 3468. Orzoaică.

⑤ ⑥ **ORZUL-ȘOARECILOR**, mică plantă ierboasă, din fam. gramineelor, cu spice ca ale orzului, ce crește prin dărmături și pe locuri incolte (*Hordeum murinum*) (3469) ⑦ ⑧ **Trans.** 1. Gurgui la opincă.

2. **ORZE** *pl.* Cîmp semănat cu orz: cît vedea cu ochii, nu înținea decât pete gălbui de orze secerate (O.-ZAMF.) [lat. *hordeum*].

ORZAR *sm.* Negustor care cumpără și vinde o r z: călătorul, după chip și port, e un negustor, vre-un ~ ori cîreaz (CAR.).

ORZIȘOR *sbst.* Arpăcaș [or z].

ORZOAIcă *sf.* ① ORZ ②.

OS (pl. oase) *sf.* ① Fie-care din părțile solide ce alcătuiesc scheletul vertebratelor și care se compun dintr-o materie organică unită cu fosfat și cu

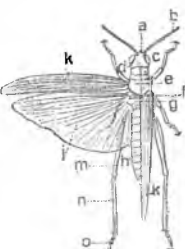

Fig. 3465.

Insectă ortopteră. a) Frunte; -b) antene; -c) ochi compusi; -d) vertex; -e) protorax; -f) mesotorax; -g) metatorax; -h) abdomen; -i) aripă; -k) elitre; -m, n, o) picior.

Fig. 3470. Orz-pădureț.

carbonat de calce: scheletul omului e alcătuit din 226 de oase; ~ cu măduvă; plină 'n măduva oaselor; a se înnece cu un ~; ~ul pieptului; ~ de pește; ~ de balenă; despre un om slab, de-i poți număra coastele, se zice: e numai piele și oase, e numai oase îngrate, îi numeri oasele (de slab ce e), e slab de-i flutură vîntul prin oase; cu oasele goale, gol de tot, despuat; ②: a rupe sau a mîia oasele cuiva, a-l snopi în bătaie; în carne și în oase, în persoană; a băga frica, fiori, spaima în oase, a umplea de groază; ud pînă la oase, ud pînă la piele, ud leonard; a-și odihni oasele, a se odihni; a da, a arunca, a fîgădui cuiva un ~ de ros, a-i da, etc. și lui un mic profit, spre a-i astupa gura, spre a-l mulțumi pentru moment; ③: ~ul gol nici cîinii nu-l rod; a sta, a ședea în capul oaselor, a ședea ridicat în așternut, pe jos: el făcea multe nopti albe, chinuit, în capul oaselor, ca să n'adoarmă (VLAM.); ④: CARNE ①, CUIT ①, LIMBA ① ② pl. Rămășițele trupului unui mort, oseminte: au văzut acum pe Ilias mergînd după oasele căline-său (NEC.); sub rotitoare stoluri de corbi, se văd cîmpurile albite de oase (VLAM.); mănăstirea în care odihnesc oasele acestui fericit bărbat (usp.); a-și lăsa, a-l rămînea oasele pe undeva, a-și pierde viața, a muri undeva ⑤ ⑥ Carnea și sîngele, trupul, progenitura cuiva: acest dar mai tîrziu sîilește pe un urmaș din ~ul lui, pe Petru Rareș, a se amesteca în treburile Transilvaniei (BALC.); ~ aștit, din semîntie domnească: a murit încredințat că-i ~ sînt (SAD.) ⑦ ⑧ Cherestea trupului (în spec. minile și picioarele): ~ul lui nu se deprindea nici cu o muncă (RET.); nu-i vine la scoțea cu cîrește copilul fără să pună ~ul la oșea (RET.); a ști cît (sau ce) poate ~ul cuiva, a ști ce e în stare să facă, cît prețuește cineva ⑨ ⑩ Os de animal lucrat: nasturi de ~; minier de ~; pleptene de ~ ⑪ ~ mort, a) Băn. osul craniului deasupra încheieturii falcilor; b) boală la piciorul calului numită și „osișor”: se coc în cuptor două pîni mici și; pînă-s încă fierbinți, se tale în două și se aplică pe ~ul mort (FAC.) ⑫ OŢten. Băn. ⑬ Simbure: ~ de prună ⑭ ⑮ OSUL-IEPURELUI ⑯ IEPURE ⑰ [lat. ossum]. ⑱ OSAMĂ (pl.-me) sf. Băn. Oseminte [lat. ossa mēn].

*OSANĂ (pl.-nale) sf. ① Exclamațiune de bucurie, de aprobare, de slăvire, etc. în imnurile religioase și în psalmi (= slavă țiel) ② pl. Strigăte de bucurie, de binecuvîntare, de preamărire: ca să ne cînte nonă osanale (C.-GH.) [fr. hosanna a cbr.].

*OSATURĂ (pl.-turi) sf. ① Totalitatea oaselor (la om sau la un animal), cherestea trupului ② ③ Scheletul, cherestea unei bolți ④ ⑤ Cherestea (grinzile, stilpii, etc.) unui vas [fr.].

*OSC ① adj. ② Ce ține de vechii Oscii: limba ~ă; altăbetul ~ (3471).

2. sm. Popor italic ce locuia în Samnium, Campania, Lucania, Brutium și cîteva ținuturi învecinate [lat.].

*OSCILA (-ilez) vb. într. ① A se mișca, a se clătina, a se legăna cînd într'o parte cînd într'alta ca pendulul unui ceas ② ③ A șovăi, a sta în cumpănă, a se codi [fr. < lat.].

*OSCILATORIU adj. Care e de natura oscilațiilor: mișcarea alternativă a pendulului se numește mișcare oscilatorie [fr.].

*OSCILAȚIUNE, OSCILAȚIE sf. ① Mișcare înceată încoace și încolo a unui corp în jurul punctului axei sale: oscilațiile pendulului ② ③ Variațiune în sens contrariu [fr. < lat.].

OSCIOR (pl.-cioare) sn. ① dim. OS.

OSEBI... DEOSEBI...

*OSEINĂ sf. ① Materia organică azotată din oase în care sînt înfîlțate substanțele minerale (carbonați și fosfați de calciu) [fr.].

*OSEMINTE sf. pl. Oase de (om sau de animal) mort: ...cale țernă de morminte, Sub care zac pierdute grămizi de ~ (ALECS.) [fr. ossements].

OSFESTANIE = SFESTANIE.

OSFICA (-ie) vb. într. și refl. OŢten. (CIAUȘ.) ① A oftica, a deveni ofticos.

○ OSFICĂ sf. OŢten. (CIAUȘ.) ① = OFTICA.

○ OSFICOS adj. OŢten. (CIAUȘ.) ① = OFTICOS.

○ OSLAC (pl.-leci) sm. OŢten. Cracă mare de copac de pădure uscat și cojit: să te duci la pădure și s'aduci un oar de osleci (RV.-CRO.); slab ca un ~ (CONV.); plouă, mă vere, că toacă ghionoaia pe ~ (R.-COB.).

OSIE sf. ① Bucată de lemn sau de fier care trece pe sub un car, căruță, trăsura, etc. și leagă între ele două roți; „fusul” osiei e partea virită în butucul roții, iar „podul” osiei e partea ce trece sub car (3472): m'am pomenit cu trăsura într'un pas: se rupsesse osia și rămăsesse în trei roate (C.-GH.); ② unge osia, să nu scrițe carul, trebuie să mitucești, să împarți daruri, favoruri, ca să închezi gura aceluia ce-ar putea să-ți strice ③ ④ Axă [vsl. o s i].

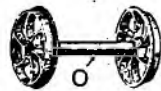

Fig. 3472. O. Osie.

*OSIFICA (-tie) vb. tr. și refl. A (se) preface în os, a (se) întări ca un os [după fr. ossifier].

OSIGA = OSIGĂ.

OSIȘOR (pl.-oare) sn. ① dim. OS.

OSINDĂ (pl.-do) sf. ① r. Pedepsa la care e condamnat cineva de judecători pentru faptele sale: și-l-a primit osînda; în loc de dobîndă, te pomenesti cu ~ (PANN) ② ③ Pedepsă dumnezească: Doamne, care cît are să mal ție osînda asta! (VLAM.); lăsand pe Tigani să-și mănînce amarul după osînda lor (usp.) ④ ⑤ OŢten. (CIAUȘ.) Arătanie, iazmă [o s i n d i].

OSINDI (-dese) vb. tr. A condamna: l-au osîndit la munca silnică; tînguește-mă, doamna mea, și nu mă osîndi (NEGR.); cum de mă osîndești astfel ca pe un vinovat de codru? (usp.) [vsl. o s a d i t i].

OSINDIRE sf. Faptul de a osîndi, condamna.

OSINDIT ① adj. ② p. OSINDI ③ ④ OŢten. Slab, prăpădit, numai pielea și oasele (CIAUȘ.).

2. sm. Cel ce a fost osîndit, condamnat.

OSINZA (pl.-za) sf. Grăsime de porc; ② F om cu ~ (or.), om cu stare, bogătaș [comp. lat. a x u n g i a].

OSIRDIE sf. Ardoare, înfocare, tragere de inimă, zel, sirguință: o chilio făcută cu cheistiala aștenilor, prin îndemnul și osirdia părintelui Ioan (CRO.); mustețele... le răuceam cu toată osirdia unui tînar de 16 ani (GN.) [vsl. u s r ū d i e].

OSIRDIOȘ adj. Plin de osirdie, zelos, sirguincios.

OSIRDNIC adj. = OSIRDIOȘ [vsl. u s r ū d i n ū].

OSIRDUI (-ueso) vb. refl. A se strădui, a pune tot zelul, toată sirguința [o s i r d i e].

OSMANLIU, OSMANLIU ① adj. Turcesc: această zicală este osmanlie (usp.).

2. sm. Turc. mînuind... țara de jugul nelegiuților Osmanlii (usp.); ședea pe sofa cu picioarele încrucișate ca un Osmanliu (FL.) [tc. o s m a n l y].

*OSMIU(M) sbst. ① Mineral ce seamănă cu platină, care se atacă ușor de acizi și formează împreună cu oxigenul un acid cu miros puternic și neplăcut; se găsește în pămînt asociat cu platină [fr.].

OSMOGLASNIC (pl.-ice) sn. ① Octoih [vsl.].

*OSMOZĂ sf. Totalitatea fenomenelor de endosmoză și de exosmoză [fr.].

OSOS adj. ① Care e de natura osului:

peut osos (3473) ② Care are oase multe sau mari, ciolanos; uscat de i se văd oasele: ti privea profilul ~ și deslucit, luminat de bătaia lunii (BR.-VN.); mina-i osoasă, dar slăbită (COOB.); și-ascunde ochii în umărul ~ al mamei Stanohii (DLVR.).

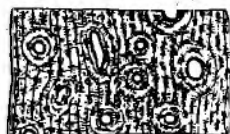

Fig. 3473. Tesut osos.

OSPĂTA (-ătez, ① oas-păt) ① vb. tr. ② A primi în casă ca oaspete, a-i oferi casă și masă: se duseră acasă... și ospăta pe Făt-frumos și-l omeni ca p'un călător (usp.) ③ ④ A da să mînce: seara vameșul ne ospătează cu păstrăvi proaspeți (VLAM.) ⑤ A mînce: după ce au ospătat cum se

cade, s'au culcat și ar. dormit (sb.); totdeauna ospătezi d-ta mincări de acele ce am văzut ieri pe masă? (GN.).

2. *vb. refl.* A minca bine, a benchetui, a chefui: vino înălăuntrul și te odihnește și te ospătează. (RET.) [lat. vulg. hospitare = clas. hospitari].

† **OSPĂTAR** *sm.*, **OSPĂTAREASĂ** (*pl.-ese*) *sf.* ♀ A-cela, aceea ce ține o ospătare, birtuș, birtășiță: ospătarul le dăte bors cu miel, cotlete de miel și friptură de miel (NEGR.) [ospăte].

OSPĂTAREȚ, **OSPĂTARIT** *adj.* Primitor, care primește bucuos oaspeți, ospitalier: și el și ea sînt oasmeni... ospătați și miloși (JUP.) [ospăta].

OSPĂTĂRIE *sf.* ♀ Birt: au intrat la un jidov foarte avut care ținea o mare (sb.) [ospătar].

OSPĂTARIT = **OSPĂTAREȚ**.

OSPĂTARNIC *adj.* = **OSPĂTAREȚ**: nașul... ~ ca tot Românul... îl poți la cină (RET.).

OSPĂTĂTOR *sm.* Cel ce (se) ospătează, ce la parte la un ospăț sau care dă un ospăț: Prie-tene, potim, zise veselul ~, Vinu și sezi de mîncîncă ca un flămînd călător (PANN.).

OSPĂȚOS *adj.* Ospitalier: se temeau a-i face pri-mirea ospătoasă și cordială de mai înainte (A.-GH.); într-o climă ospătoasă și plăcută (A.-GH.) [ospăte].

OSPĂȚ (*pl.-pele*) *sn.* Masă mare (la nuntă sau în alte împrejurări), banchet: porecleau cu numele de Amfitrion pe cei ce dau la mese și la ospăte (SP.); ②: cantă să-și cucerască un loc la ~ul vieții (BR.-VN.) [lat. hos-pitium].

OSPEȚIOR *sm. dim.* **OASPEȚE**: ~ii nici nu se așezaseră bine pe după mese (RET.).

OSPEȚIE *sf.* Ospitalitate: O căsuță dragălașă... Unde dulcea ~ îl întâmpină zîmbind (ALECS.); grațioasă voastră ~ ne face a uita supărările vieții (NEGR.); vă mulțumim foarte... pentru ospăția dumilorvoastre (sb.) [ospăte].

***OSPICIU** (*pl.-oii*) *sn.* ① Casa în care călugării găzduiesc și ospătează pe drumeți și pelerini; arhondaric ♀ ② Casa de caritate în care se primesc și se hrănesc săracii, bătrînii cari nu sînt în stare să-și agonisească traiul ♀ ③ ~ de nebuni, casă în care se adăpostesc și se îngrijesc nebulii [fr. < lat.].

***OSPITALIER** *adj.* ① Primitor, care primește bucuos oaspeți ♀ ② Unde se dă ospitalitate, unde găsește cineva o primire bună, unde i se oferă un traiu plăcut, priincios: o casă ~, o climă ~ă [fr.].

***OSPITALITATE** *sf.* Primire bună, găzduire și hrană dată fără plată și din toată inima călătoria și acelora cari n'au unde să se adăpostească: în Tirgul-Oenei tot se mai păstrează vechea ~ română (NEGR.); a acorda ~a, a) a primi la dînsul ca oaspe; b) a primi să se publice în gazeta lui: „Viața” îți va a-corda ~a pe care i-o ceri (VLAM.) [fr. < lat.].

† **OSTAFCA** *sf.* ✕ Concediu (din armată): Că ~n slujba împărătească A fost și-a luat ~ (PANN) [rus. o t s a v k a].

OSTAȘ *sm.* ✕ Soldat [o a s t aș].

OSTĂȘESC *adj.* ✕ De ostaș, soldătesc, mili-tăresc.

OSTĂȘEȘTE *adv.* ✕ Ca ostași, soldățește, militărește: boierii erau... capii și ofițerii armatei, fiind țara organizată ~ (EALC.) [o s t a ș e s c].

OSTĂȘI (-ășesc) *vb. intr.* ✕ A duce viața de o s t a ș.

OSTĂȘIE *sf.* ✕ Meseria, viața de o s t a ș.

OSTĂȘIME *sf.* ✕ *col.* **OSTAȘ**. Toți ostași, mulțimea de ostași, soldățime: ...se prelungeste-o strungă Prin care ~a curge ca un șivolul (ALECS.); după ce a dat poruncile curtenilor și ostășimii, a încălecat murgul și a ple-căt (MERA).

***OSTATIC** *sm.* ✕ Persoană dată ca zălog, în timp de război, aceluia cu care se încheie un tratat, spre a garanta executarea condițiilor tratatului [it. o s t a t i c o].

OSTEA, **OSTIA** (-iez), **OSTOLA**, **USTOLA** (-oiez), **Mold. Maram. Băn. OSTOI** (-oesc) *vb. tr. și refl.* A (se) potoli, a (se) liniști, a face să înceteze, a înceta: printr'aceasta... va ostia ciurma ce. bîntuia blata poporime (ISP.); ea crede ce-l spune și se ostină din pîns (A.-COD.); o ostoi povestindu-i și toate vîetele lui (FEL.); s'a ostoit fo-căria din îndurarea cerului care a turnat-asupra-i o mîlă de

plouă (LUNG.); dorul de binele nației... ustolază durerea sâr-manului prin mîlă și așezăminte de ajutor (JUP.) [vsl. u s t o j a t i].

***OSTEITĂ** *sf.* ✕ Inflamațiunea țesutului osos [fr.].

OSTENEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* ① Faptul de a se o s t e n i; slăbiciunea ce urmează după o muncă continuă, anevoioasă: Ieșenii iubesc ținuta... osteneala i-ar omori (NEGR.); atît de mult era ruptă de ~, înolt căzu și rămase acolo (ISP.) ♀ ② Muncă anevoioasă, care slă-bește puterile: fata... arătă dorința ce are a se odihni de osteneala drumului ce făcuse (ISP.); a-și da osteneala, a-și da multă osteneală, a munci din greu, a se sili din răsputeri.

OSTENI (-eneso) *1. vb. tr.* A produce osteneală, a slăbi printr'o muncă anevoioasă: drumul cel lung m'a ostentit grozav; nu-ți osteni ochii cu această lucrare mi-găloasă.

2. *vb. intr. și refl.* A simți slăbiciune, a-și pierde puterile după o muncă continuă, anevoioasă: mîntea lui 'ostenea oăntînd... un semn... care i-ar fi putut prevesti o asemenea nenorocire (VLAM.); cine se grăbește, cîrînd ostenește (PANN) [vsl. u s t a n a < u s t a t i „a în-ceta”].

OSTENICIOȘ *adj.* Ostenitor, care ostenește: pentru această ostenicioasă treabă (CRG.); cu oit de ~ este drumul, cu atîta e și pitoresc (NEGR.) [o s t e n i].

† **OSTENINȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* Ostenenie: ție unuia, sfîntului și marelui Dumnăzău, sudorile ostenințelor mele în loc de jirtvă de laudă aduc și închin (CANT.) [o s t e n i].

OSTENIT *adj. p.* **OSTENI**. Care simte osteneală, care se simte slăbit de pe urma unei munci anevoioase: ~ de munca zilei; nu pot merge mai departe, sînt prea ~ ♀ ♀ ♀ **NEOSTENIT**.

OSTENITOR *adj. verb.* **OSTENI**. Care ostenește: muncă, călătorie ostenitoare; Că zicea că-s mai ușoare, Nu-s așa ostenitoare (SPER.); picotind mereu în aceeași pusletate și monotonie ostenitoare a vieții de mănăstire (VLAM.) ♀ ♀ **NEOSTENITOR**.

***OSTENSIBIL** *adj.* ① Ce poate fi arătat ♀ ② Vădit, învederat, fățîș [fr.].

***OSTENTATIV** *adj.* Care face ceva cu osten-tațiune [it.].

***OSTENTAȚIUNE**, **OSTENTATIE** *sf.* Paradă ce face cineva cu însușirile sale, cu bogăția sa, etc.; a face ~, a se fâli, a face paradă cu ceva; a face ceva din ~, a face un lucru de fală, de fudulie, de ochii lumii [fr.].

***OSTEOLIT** *sm.* ✕ Os fosil [fr.].

***OSTEOLOGIC** *adj.* ♀ Privitor la osteologie [fr.].

***OSTEOLOGIE** *sf.* ♀ Partea anatomiei care se ocupă cu studiul oaselor [fr.].

OSTIA = **OSTEIA**.

***OSTIE** *sf.* ♀ Agnet, azimă care se dă la gri-janie (în cultul catolic și luteran) [fr. h o s t i e].

OSTIE *sf.* ✕ Uncaltă în chipul unci furci cu trei dinți cu care se prind anu-miți pești înfigînd-o în cor-pul lor (□ 3474): păstrăvii se prind cu undița zîna și cu ostia noaptea la opaiț (NON.) [bg. o s t i].

***OSTIL** *adj.* Dușmănesc, vrăjmănesc, hain [fr. < lat.].

***OSTILITATE** *sf.* Duș-mănie, vrăjmășie: pacea părea asigurată... și ori-ce bănuială de ~ dispăruse (A.-GH.) [fr. < lat.].

† **OSTIMPİ** (-pesc) *vb. intr.* A se da înapoi, a se da în lături [vsl. o t ū s t a p i t i].

OSTOI, **OSTOLA** = **OSTEI**.

○ **OSTOIU** *sbst.* ① Potolire, încetare: încapu să-și reverse amarul sufletului într'un pîns... făr' de ~ (LUNG.) ♀

② Șir, rînd: să mai dea un ~ de ploale (PSC.) [o s t o i].

***OSTRACISM** *sbst.* ① Judecată prin care ve-chii Atenieni surghineau pentru zece ani pe un ce-tățean pe care-l socoteau primejdios pentru libertă-țile publice; voturile cetățenilor se scriau pe o

OSP-OST

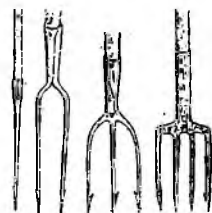

Fig. 3474. Ostii.

OST- scoică ¶ ③ ④ Proscripțiunea unui om, unei doc-
OTN trine [fr.].

*OSTREICULTURĂ... = OSTRICULTURĂ...

*OSTREȚE sf. pl. ① Pari, șipci, cu cari se în-
grădesc curțile, puțurile, balcoanele, etc.: oasele...
au început... a se îngrădi cu ~ de lemn sau de fier, dărimind
jos zaplazurile (ALECS.); secolora ograda plină de acareturi, în-
conjurață de gard de ~ (SAD.); ~le cari o despărteau de bă-
tătură erau rupte și culeate la pământ (OLVR.); II sprijini ușor
cu talpa de ~le ceardacului (VLAH.) ¶ ② ③ Gard de nuiele
sau de trestie așezat de pescari în apă pentru prinderea
peștelui: ne vom plimba pe la ~ și pe urmă pe că-
rarea nufurilor (GN.) ¶ ④ Plasa ițelor, cocleți [vsl.
ostricel, bg. ostrēcū].

*OSTRICULTOR, OSTREICULTOR sm. Cel ce se
indeletnicește cu ostriculatura [fr.].

*OSTRICULTURĂ, OSTREICULTURĂ (pl.-turi) sf.
Totalitatea mijloacelor întrebuintate pentru creș-
terea și înmulțirea stridiilor [fr.].

○ OSTRE sf. *Osten*. (VIRC.) = OSTIE².

*OSTROP (I)EL (pl.-sluri), Mold. OSTROPĂT (pl.
-ături) sn. X Mincare pregătită din vinat (în spec.
de iepure) sau din pui cu oțet și usturoiu: aveam
poftă să mâncăm un ostropăt de iepure (ALECS.); apoi vom cina
cu un ostropăt de iepure (NEGR.); Costachi bucătarul care
nimerea foarte bine sarmalele, ihnelele, ostropăturile
(A-GR.).

*OSTROV (pl.-oave) sn. ● Insulă: ostroavele,
grădini plutitoare, își răsting în valuri răchitele argintii
(VLAH.); ostroavele rădăreau negre, tainice din limpezisul de
ape (S.-ALD.) [vsl.].

*OSTROVEAN sm. ● Locuitor al unei insule, al
unui ostrov.

*OSUAR (pl.-are) sn. ● Clădire, monument sau
subterană în care sint depu-
se osemintele morților (□
3475) [fr. ossuaire].

*OSUȚ (pl.-țe) sn. □ dim.

OS.

○ OȘȚA (-tez) vb.
intr. și refl. Trans.
(DENS.) A ofta.

*OSTEAN sm. X
Soldat, ostaș: ~ a
fost și Sfântul Gheorghe
și Sfântul Dimitrie și
alți sfinți mucenici (CRG.)
[o aște].

† OSTENESC adj.

X De oștean,
ostădesc, soldădesc,
milităresc: trupurile
le îmbracăș cu port și
cu arme ostenești (CANT.).

† OSTENIE, OȘ-

TENIRE sf. X Ostă-

șie, militărie, me-

seria de oștean;

arta războiului: după

alalte nenumărate pe-

te se avea, și învățătura

ostenerii au schimbat-o în glouri și în măscăriciuni

(CANT.); Rimlenii... lua a zece din oameni tineri... și pre

aceia îi punea de învăță ostenia oa în scoale (N.-COST.).

† OȘȚI (-tesc) vb. tr. intr. și refl. X A se lupta, a

se război, a purta războiu [o aște].

*OSTIME sf. X Oaste, armată: Privește cu

ngimtare frumoasă lui ~ (ALECS.).

*OSTIRE sf. ① X Expediție, campanie, răz-

boiu ¶ ② X Oaste, armată: alte oștiri odihnite le vin

în ajutor (ISP.) ¶ ③ X Serviciu militar: după ce și-a fă-

cut ~a, s'a întors iar la moșie (S.-ALD.) ¶ ④ X Multime

mare... a început... a și ridica oștirile-i de valuri înaintea

noastră (VLAH.) [o ști].

† OT¹ prep. Din, de la [vsl.].

OT² sm. Numele slovei O, w în alfabetul ci-

rilic [vsl.].

† OTAC (pl.-ace) sn. Tabără, lagăr: și lăsați-vă de

pază ofinii singuri la ~e (D.-ZAMP.) [comp. tc. o t a k

..cort¹¹].

*OTALGIE sf. X Durere de urechi [fr.].

OTAR... = HOTAR...

Fig. 3475.

Osuarul lui Mihai-Viteazul.

*OTĂRACI sm. pl., OTĂRACE sf. pl. *Osten*. X
Lemnele încovoiate care alcătuiesc scheletul lun-
trii (CONV.) (RV.-CRG.).

*OTARIE sf. X Gen de mamifere carnivore ce
seamănă cu focile și
care trăesc în mările
polare (*Otaria*) (□
3476) [fr.].

Fig. 3476. Otarie.

*OTASNICĂ =
OTASNITĂ.

*OTASNITĂ (pl.

-te), † OTASTINĂ sf.

Diina plătită în na-

tură (anumite vedre

de vin) proprietaru-

lui moșiei, din via sădită de altul pe această mo-

șie (CIAUS.) (TUR.) [comp. srb. otistin a].

*OTAVĂ (pl.-avi) sf. X Iarbă crescută a doua

oară, după ce s'a cosit odată: dădura într-o poiană

frumoasă, unde erau cîteva câmpie de fîn și ~ groasă pe

lingă ele (RET.); Zău, ți-o crește iarbă 'n casă și ~ după masă

(UK.-BRG.) [srb.].

○ OTCĂ sf. *Osten*. X Țuica rămasă pe fund, fără

tărie, ce curge la urmă de tot din cazan [srb.

o t o k].

† OTCIRMUL... = OCIRMUL...

○ OTCOȘ sbst. *Osten*. Băn. X Polog, iarbă cosită

și lăsată să se usuce pentru fîn: Mi-arde inimioara 'n

coș ca fînă vara 'n ~ (TUR.) [srb. o t k o s].

† OTCPU (pl.-upuri) sn. Arendarea unora din ven-

iturile Statului, accizelor, etc.: i se va înlesni luarea

~ului, vâmlor, al oncelor și al poștelor (A-GR.); propun să

cumpere ~ul oncelor pe cinci ani (ALECS.); ¶ ②: ei sint și numai

ei adevărați Români cu iubire de patrie, căci au luat patrio-

tismul în ~ (ALECS.) [RUS.].

† OTCUPCIC, OTCUPCIU sm. Cel ce lua în otcup,

în arendă, un venit al Statului: mă rog, cine ține

poștele? cine-i otcupcelul ghicipanilor? (ALECS.); asei antre-

preneurilor sau otcupcilor erau cei mai mulți Armeni și Greci

(A-GR.) [RUS. o t k u p ș c i k ū].

† OTECINIC (pl.-ice) sn. m¹ = PATERIC [vsl.

o t i c i n i k ū].

*OTEL = HOTEL.

† OTEȘI (-eșeo) vb. tr. și refl. A (se) potoli, a (se)

alina, a (se) liniști: e mai bine... pre Turci în locul lor

cu alte daruri să-i oteșască (CANT.); lupoalca... aplecându-i,

țigile își storcea și de durerile ce trăgea să oteșia (CANT.)

[comp. srb. u t e š i ti].

† OTET sm. m¹ Părinte al Bisericii: sfinții ~i [vsl.

o t i c i].

*OTTEL sm. Băn. Cel ce conduce, în fruntea

altor tineri, mircasa la biserică; poartă într-o mină

o ploscă cu rachiu împodobită cu o năframă și cu

flori, iar în cealaltă, un băț împodobit cu pan-

glici.

*OTGON = ODGON.

*OTIC (pl.-ice) sn. X Lopătică, băț lat la un

capăt cu care se curăță de pe cormana plugului

pământul ce s'a prins de ea: Românul... curăța din

cînd în cînd cormana cu ~ul (S.-ALD.) [srb.].

*OTICNI, OTIENI (-neso) vb. intr. A face efortări

spre a respira, spre a vărsa: cînd otienii... un clăbuc

sărat și coorlit îi umplu gura (OLVR.); fata odată otienese și...

varșă pe gură un șarpe balaur (R.-COO.) [srb. o t e g n u t i].

○ OTINCI (-ose) vb. tr. *Osten*. ① A urni din loc

cu ajutorul unei pîrghii: ia un ciocan și otincește piatra

asta din cale (PSC.) ¶ ② A deschide cu forță, a

sparge (cu un drug, etc.): otinceti drevele do la fe-

restre și au intrat la casa cu bani (CIAUS.) ¶ ③ A face ca un

hou mai țeapăn să tragă mai mult carul (legind

cu un ștreang jugul de proțap), spre a se potrive

la tras cu un bou mai slab (TUR.) (CIAUS.).

*OTITĂ (pl.-te) sf. X Inflamațiunea urechii [fr.].

○ OTINJI (-jeso) vb. tr. *Mold*. A stîlci, a ciunti în

bătăie: acuzi te-oiu ~ cu ceva, de nu te-i putea hrăni

în toată viața (CRG.); cînd oiul lua o jărdie și ți-oiu ~ cîteva

acuzi! (RV.-CRG.) [vsl. *o t ū ț a ț i ti].

*OTIRNIE sf. m¹ Utrenie: cînd tocă de ~ la

schit, Neagoe intră în biserică (ODOB.).

*OTNOȘENIE sf. Raport oficial, comunicat:

asternu o ~ pe hîrtie, "tracape" (ALECS.); II înfîlteam în toate

zdelcile, în toate otnoșeniile, în toate pisaniile (A-GR.) [RUS.].

1. Brâu	7. Creasta găinei	13. Flori	19. Frunza bradului	25. Porcii în coteț
2. Broasca	8. Crucea	14. "	20. Frunză de turtea	26. Rîșchitorul
3. Cîrcel (de viță)	9. Drumuri	15. "	21. Greble	27. Steaua
4. Cîrlig	10. Fierul plugului	16. Flori de stejar	22. Grapa	28. Straiul broaștei
5. Cîrlig și drum	11. " "	17. Fluture	23. Naiul	29. Șopirla
6. Coadă pădăiei	12. " "	18. "	24. Piciorul broaștei	30. Vîrtelnița

***OTOLOGIE** *sf.* Ț. Partea patologiei care studiază boalele de urechi [fr.].

***OTOMAN** *adj.* Turcesc: imperiul ~; Poarta ~ă, guvernul turcesc [fr.].

***OTOMANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Ț. Canapea mare ca un divan (□ 3477) [fr.].

***OTOSCOP** (*pl.-oape*) *sn.* Instrument cu care se explorează interiorul urechii.

○ **OTOȘCĂ** *sf.* *Olten.* = *OTCĂ*.

OTOVA *adj.* *și adv.*

Neted, drept, oblu; uniform; tot într'un fel: era... dihania de gadină făcută ~ cu oap, cu trup, cu tot (isp.); gîtu lung și subțire ca de barză... și talia ~ (VLAM.); ocoarii se înșirase și cîntă ascuțit ~ același oînto jalnic (OLVR.); picăturile de ploaie ce se cerneau ~ din văzduh (D.-ZAMP.).

OTPUȘT, OPUȘT (*pl.-turi*) *sn.* Ț. Rugăciunea cu care se încheie slujba divină; poporul nu pleacă din biserică pînă nu primește binecuvîntarea prin otpușt [vsl.].

OTRĂTEL *sm.* ① = **LIMBA-MIELULUI** ① ② ~ **DE-APĂ** sau ~ **UL-BĂLȚILOR**, plantă acuatică, cu frumoase flori galbene, ce crește prin bălți și apele stătătoare (*Utricularia vulgaris*) (□ 3478) [ung. atracel].

OTRĂVĂ (*pl.-ăvi, -ăvuri*) *sf.* ① Substanță care, introdusă în organism, îi produce turburări grave sau poate provoca chiar moartea: a da, a lua ~; îi turnă pe gît otrava ce mai era în fundul paharului (NEGR.) ① ② Doctrină, discurs, scriere ce poate corupe inima sau mintea ① ③ Mîncare, băutură de proastă calitate ① ④ Tot ce turbură seninătatea sufletului, ce amărăște viața cuiva [vsl.].

OTRĂVĂ (-ăvesc) ① *vb. tr.* ① A da cuiva otrăvă, a omori cu otrăvă ② A pune otrăvă în ceva: dușmanii, în retragerea lor, au otrăvit apa puțului ① ③ A amări, a mîhni adînc: lipsești din ochii mei, să nu te mai văd, că-mi otrăvești zilele (ALECS.); cine este vîperea aceea care nu-ți dă pace și-ți otrăvește bătrînețele ? (ISP.).

② *vb. refl.* ① A lua otrăvă, a se omori cu otrăvă ① ② A se amări, a se mîhni adînc [vsl. otrăvit].

OTRĂVICIOS *adj.* Care otrăvește, veninos: cînd este necăjită, varsă din ea venin și fiere otrăvicioasă (ISP.).

OTRĂVITOR, -TOARE ① *adj. verb.* **OTRĂVI.** Care otrăvește, otrăvicios.

② *sm. f.* Cel ce, aceea care otrăvește, omoară pe cineva prin otrăvă.

OTREAPĂ (*pl.-epe*) *sf.*, **OTREP** (*pl.-epe*) *sn.* ① Cîrpă de șters, petică; dreanță: umblau... înveliti în cite o otreapă, o rogoiină sau un țol vechiu (D.-GH.); unii le tiran de coade, ca pe niște otrepe (ISP.) ① ② Secătură, lepădătură, netrebnic [vsl. o t r e p i].

○ **OTROCOL** *sbst. Mold.* A face ~ prin ceva, a pune pe goană, a goni ca pe un vinat: faceți ~ prin cele miște (CRG.); norocul gîștelor de acasă, că are să facă un ~ prin ele, de s'a duce vestea la (CRG.) [o (col) + tîrcol].

OTROTEL = **OTRĂTEL**.

† **OTURAC** ① *sm.* Ț. Veteran (la Turci): implînd-o de cetățeni și de ostași vîterani: aceștia era cum sint ~ii la Turci (CANT.).

② (*pl.-ace*) *sn.* Popas, oprire, haltă [tc.].

OTUZZIR *sbst.* Ț. Joc de cărți în care cel ce are 31 de puncte cîștigă partida: casa plină de jucători... ~, ghiordum, ba și stos (CAR.); să moșmîn de somn toată noaptea pentru cîteva mahmudele... cîștigat în ~! (FLU.) [tc.].

OTAPOC (*pl.-oace*) *sn.* Țandără, așchie.

OTĂRI, OTERI (-ăresc, -eresc) *sn.* Țandără, așchie. (-ăresc, -eresc) *vb. refl.* A se înfierbînta de minie, a se enfuria, a fi scuturat de fiori de minie, de spaimă sau de indignare: mi se otărește inima cînd gîndesc la ce o pătimit bieții locuitori (ALECS.); încrunță sprinceana și se otăre de supărare (ISP.); apoi toate au fost cum au fost, zise

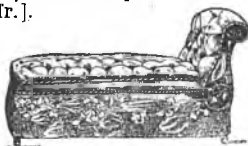

Fig. 3477. Otomană.

Fig. 3478. Otrătel-de-apă.

Fig. 3479. Oțetar.

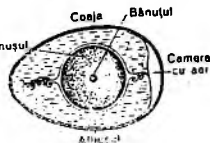

Fig. 3480. Ou.

mos Nichifor, încrețind din sprîncene și oferîndu-se (CRG.); popa cam venise puțin în minie și începu a se otări (SB.) [dg. o c ă r v a m ă t].

OTĂRIE, OTĂRIE, OTERIRE, OTERIRE *sf.* Faptul de a se otări; înfiorare, spaimă; furie: am rămas mut de oterire și de rușine (NEGR.).

OTEL (*pl.-eluri*) ① *sn.* Ț. Fier curat combinat cu o mică cantitate de cărbune și care capătă, prin călire, o foarte mare tărie; din el se fac arme, cuțite, instrumente chirurgicale, etc.: tare ca ~ul; ② braț de ~; inimă de ~.

② **OTEL** *pl.* ① Cocoșul cu cremenea și amnarul la o pușcă: gătiți-vă armele și trageți ~ele la carabine (ALECS.); întindă pușca, trage ~ele și vrea să sloboadă (SB.) ② *Pr. ext.* Armă de foc, pușcă: Ia-ți tătușul de plăsele, Pune mîna pe ~e (ALECS.) [vsl. o c ă l ă u].

OTELĂRI *sf.* Uzină unde se fabrică oțelul.

OȚELI (-elesc) ① *vb. tr.* ① A prefăce sau a îmbrăca un fier cu oțel; a căli ① ② A întări: să-ți oțelești sufletul în necazuri (D.-ZAMP.).

② *vb. refl.* ① A se întări ca oțelul, a se căli ① ② A se îmbrăta: tot pe rînd umbra ploaia de la unul la altul... pînă ce se oțeliră ca tunul (RET.).

OȚELIT *adj. p.* **OȚELI.** ① Îmbrăcat cu oțel; călit ① ② Tare ca oțelul, întărit, deprins cu toate greutatea: s'a izbîit, ca de un zid neclintit, de plepturile ~e ale Românilor (VLAM.).

OȚERI = **OTĂRI**.

OȚET *sbst.* Vin acrit prin fermentare: ~ul tare vasul și-l strică (ZNM.); ~ de vin, spre deosebire de oțel artificial, preparat din acid acetic amestecat cu apă; ② a face pe cineva cu ou(ă) și cu ~, a-l ocări stranic: după ce mă făcea ou ou și cu ~, îmi mai trăgea vrs-o cîteva sfîchituri (D.-GH.); pe toți oamenii de la putere îi tratam ou ou și ou (CAR.); ③ nu mai bea mîta (sau pîsica) ~, nu mai fac altădată prostia asta, nu mă mai prinde nimeni la așa ceva; ④ **INCET** ③, **MUSCĂ** ③ [vsl. o c ă l ă u].

OȚETAR ① *sm.* ① Cel ce fabrică sau vinde oțet ① ② Arbore, originar din America de Nord, cu fructe roșii-purpuri, cultivat adesea la noi ca plantă decorativă (*Rhus typhina*) (□ 3479).

② (*pl.-are*) *sn.* Ț. Vas, sticlă în care se păstrează oțetul.

OȚETĂRIE *sf.* Ț. Locul unde se fabrică sau se vinde oțet.

OȚEȚI (-ețeso), **Mold. OȚEȚI** (-ețesc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) înăcri ca oțetul, a (se) prefăce în oțet: se oțețea vinul în pivniță, de nu eram eu om priceput (OLVR.) ① ② A (se) supăra, a (se) irita, a scoate (a ieși) din sîrte: nu vezi că-mi crapă firea... de ciudă ? mai mă oțețisi și tu (IIP.).

○ **OTIRĂ** = **TIRĂ**.

OTOPINĂ (*pl.-ne*) *sf.*

Ț. Mirtoagă, gloabă, rablă (de cal): se înămolă otopina de cal, de nu mai putea nici picioarele să și le mai miște (ISP.).

OU (*pl. ouă*) *sn.* ①

Substanță gelatinoasă închisă într-o coajă calcaroasă, care se formează în corpul femeuștii pasări; prin clocire, adică prin supunerea oului, cităva vreme, la acțiunea unei călduri moderate, iese dintr'însul un pui de aceeași speță ca și mama; oul constituie un aliment aproape complet (□ 3480): ~ de găină, de rață, de gîscă, de struț; ~ moale, tare, răscopt, fiert; ~ proaspăt, clocit, stricat; ouă roșii, ouă de Paști (= **PLANȘA**); albul, gălbenușul, coaja, gîloaca ~lui; ~l lui Columb, lucrul ușor de făcut, dar la care nimeni nu s'a gîndit înainte ① ② A nu fi nici de zeama ~ălor, a fi prost, netrebnic, a nu fi bun de nimic; parcă are ~ în poale sau parcă calcă pe ouă, umblă încet și cu

băgare de seamă; a ajuns ~l mai cumințe decât găina, se zice cînd unul mic, tînăr, neexperimentat caută să se arate mai deștept decît altul mai mare, mai bătrîn, mai cu experiență; F: nu-ți cură ouă roșii, nu te bagă în seamă; cine fură azi un ~, mîine fură și un bou, cel ce fură la început un lucru de nimic se deprinde cu timpul și ajunge hoț în toată regula; — AN 1 @, OLOSCĂ 1 @, GAINĂ 1 @ 1 @ Se zice pr. ext. de germenul din care iese cu timpul puil ori-cărui animal, afară de păsări: ~ de turnet; ~ de șarpe 1 @ Tot ce are forma unui ou: femele se slujesc de un ~ de lemn ca să țină peștii ciorapii; ~l genun-ohinul, rotula 1 @ 1 @ OUL-NU-LUI = LUBIT; OUALE-POPII = SPINZ 1 @; — OUALE-POPII, plantă ierboasă, tuberculoasă, de un verde-deschis, din fam. orchideelor, ale cărei flori, albe-verzui, împetriteașă pe puncte și linii roșii-purpuri, răspîndesc un miros puternic și neplăcut (miros de țap) (*Himantoglossum hircinum*) [3481] [lat. o v u m].

Fig. 3481. Ouale-popii.

OUA (ouă) vb. tr. și refl. A scoate ouă: găina babel se oua de cite două ori pe fie-care zi (car.); să nu te uți la găina cînd ouă, că orbești (cor.); 1 @ 1-a ouat găina 'n căciulă (FANN), e norocos; 1 @: găina care cîntă seara nu se ouă dimineața (FANN) [lat. o v a re].

OUAT 1. adj. p. OUA.

2. sst. Faptul de a (se) oua.

OUATOARE adj. f. Care (se) ouă: găină ~.

OULET (pl.-te) sn. dim. OU.

OUSOR (pl.-oare) sn. 1 dim.

OU: întinzînd masa, puse pe dînsa

...vre-o oțetă oușoare (ASF.) 1 @ 1 @

= OUSOR 1 @ 1 @ Plantă cu

tulpina ondulată, cu frunze mari

foarte netede, cu flori albe-

verzui, care atrînă în jos, care

face niște boabe lunguțe, roșii,

pline de semințe; numită și „ou-

șoare” (*Streptopus amplexifolius*)

[3482].

OUT (pl.-te) sn. dim. OU.

*OVA (pl.-ove) sf. 1 Ornament

de arhitectură care are forma unui

ou și care se sculptează pe o mu-

lură rotundă [3483] [fr.].

*OVAL 1. adj. În formă de ou: Fig. 3483. Ova-

obrazul mai mult rotund decît ~ (A.-GH.);

la mijloc o masă ~, neagră, cu încrustații

(VLAH.).

2. (pl.-aturi) sn. 1 A Figură ro-

tundă, lungăreată, asemenea elipsei

[3484] 1 @ Forma ovală: ce trans-

parentă sufletească în ~ul obrazului acela

(O.-ZAMF.) [fr.].

*OVAR (pl.-are),

OVARIU (pl.-rii) sn.

1 Organul în care

se formează ouăle în

corpul animalelor [3485] 1 @ 1 @ Par-

tea pistilului unde

se formează ovulele

[fr.].

*OVARITĂ sf. 1 Inflamațiunea ovarelor [fr.].

OVAS (pl.-asuri), OVAZ (pl.-zuri) sn. 1 Plantă

de nutreț ce seamănă cu orzul, din care se cultivă

la noi mai multe varietăți, în special OVASUL-OBICI-

NUIT (*Avena sativa*), cu spicul răsfrînt în toate

părțile, ~UL-CU-SPICUL-INTR-O-PARTE (*Avena orien-*

talis) [3486] și OVASUL-GOLAS (*Avena nuda*)

1 @ ~ -DULCE = FLOCOȘICA 1 @ ~ -NEGRU, ~-PROST,

~SĂLBATIC = ODOS [vsl. o v i s ū].

○ OVASC = OVAS.

OVĂȘCIOR sbst. 1 Plantă din fam. grami-

nelor ce seamănă cu o v a s u l, cultivată uneori

pentru nutreț (*Arrhenatherum elatius*) [3487].

*OVAȚIUNE, OVATIE sf. 1 Δ Mic triumf acor-

dat unui general

roman pentru un

succes nu prea

hotărîtor; gene-

ralul, închinat de lauri, se ducea

călare la Capito-

liu și junglia a-

colo o oale 1 @

Onoruri făcute

cuiva însoțindu-l

cu alaiul, acla-

mindu-l, purtin-

du-l în triumf,

etc.: de la primele

acorduri, a robii toa-

tă sala, iar cînd a

terminat... i s'au fă-

cut ovații (BR.-VN.)

[fr. < lat.].

OVIDENIE,

OVEDENIE sf. 1 Fig. 3486. Fig. 3487. Ovăsior.

Sărbătoarea „In-

trarea în biserică” (21 Noemvre): Ovidenia e mare

zi, oă de ~ s'a vedît lumea (vor.) [v o v e d e n i e].

○ OVILI = OFILI.

*OVIN adj. 1 Ce ține de oi: rasa ~ă, rasa oilor

[fr. < lat.].

*OVIPAR adj. Se zice despre animalele care se

reproduc prin ouă (peștii, reptilele, păsările): ani-

mal ~ [fr.].

OVREIU... = EVREU [ngr.].

OVSIGĂ = OBSIGĂ.

*OVUL (pl.-le) sn. Germenul embrionului con-

ținut în ou [fr.].

*OXALAT sm. 1 Combinațiunea acidului oxalic

cu un radical: ~ potasie, sare compusă din acid

oxalic și potasiu [fr.].

*OXALIC adj. 1 Acid ~, zeamă de măcriș, com-

pus organic, foarte toxic, întrebuințat în solu-

țiune pentru a curăța arama [fr.].

*OXFORD sbst. 1 Solu de pinză de bumbac

[fr.].

*OXID (pl.-izi) sm. 1 Ori-ce combinațiune a

unui metal cu oxigenul; ~ de fier, rugină [fr.].

*OXIDA (-idez) vb. tr. și refl. 1 A (se) transforma

în oxid [fr.].

*OXIDABIL adj. 1 Ce se poate oxida, ce poate

rugini [fr.].

*OXIDANT adj. 1 Care oxidează un corp depu-

nînd pe el oxigen [fr.].

*OXIDAȚIUNE, OXIDAȚIE sf. 1 Fenomen prin

care un corp se combină cu oxigenul [fr.].

*OXIGEN sbst. 1 Metaloid gazos, incolor, care

se poate lichifica la o temperatură foarte joasă;

corpul simplu cel mai răspîndit în natură: intră

în compoziția aerului, a unui mare număr de mi-

nerale și în mai toate materiile organice animale

sau vegetale; oxigenul e agentul respirațiunii și

al combustiei [fr.].

*OXIGENA (-enez) 1. vb. tr. 1 A combina un

corp cu oxigenul 1 @ A decolora (părul) cu aju-

torul apei oxigenate.

2. vb. refl. 1 A intra în combinație cu oxigenul

[fr.].

*OXIGENAT adj. 1 @ p. OXIGENA 1 @ Apă ~ă,

lichid incolor compus din hidrogen și oxigen, în-

zestrat cu proprietăți foarte decolorante.

*OZOKERITĂ sf. 1 Mineral ce seamănă cu

ceara, și cu miros de petrol; se întrebuințează la

fabricarea lumînărilor [fr.].

*OZON sbst. 1 Varietate alotropică a oxigenului

obținută prin acțiunea electricității asupra acestui

gaz; se găsește în mică cantitate în atmosferă,

are un miros special care produce vărsături; pu-

terea lui oxidantă e superioară celeia a oxide-

mului și-i permite să ardă repede toate corpurile

organice [fr.].

○ OZOR (pl.-oare) sn. Mold. Bucov. Desen pe o țe-

sătură: țesutele de masă, șervetele se fac din cilișori, țe-

sute uniforme în ozoare sau în patru ițe (vor.) [rus.].

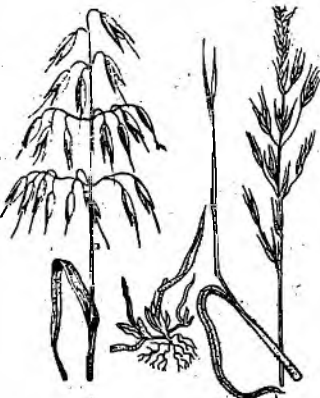

Fig. 3486. Fig. 3487. Ovăsior.

Fig. 3482. Ousor.

Fig. 3483. Ova-

Fig. 3484. Ovar.

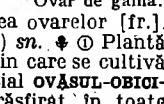

Fig. 3485. Ovar de găina.

Sec. XV

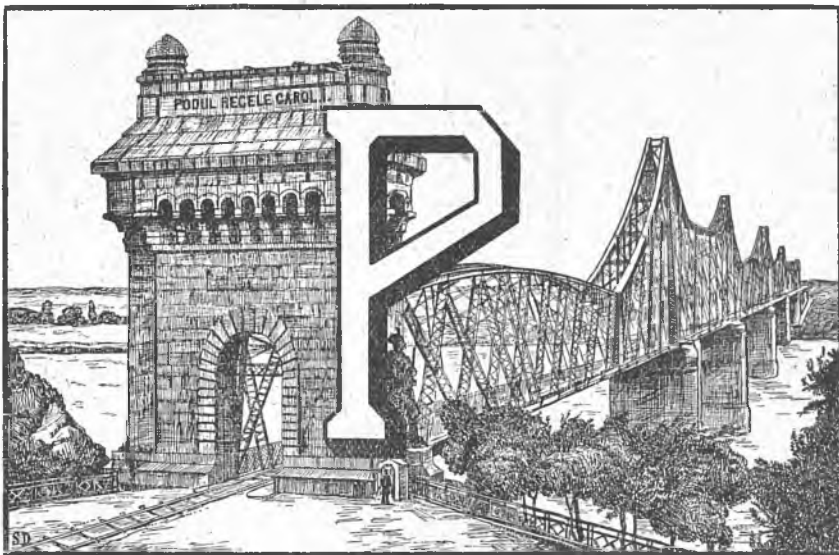
Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

PODUL PESTE DUNĂRE DE LA CONSTANȚA.

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVII

P *sm.* A șaisprezecea literă a alfabetului, a douăsprezecea din seria conșonanțelor; purta în alfabetul cirilic numele de „pocoj” (П,п).

PĂ *prep.* ① *dial.* = **PE**.

PAC (*pl.-cui*) *sm.* Pachet (de tutun, etc.): păstrează în fund și ~ul de tutun (VLAH.); îi pregătisem o sticlă cu rom și două ~uri de tutun (SAC.) [germ. Pack].

PĂCALĂ *sm.* ① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊀ ㊁ ㊂ ㊃ ㊄ ㊅ ㊆ ㊇ ㊈ ㊉ ㊊ ㊋ ㊌ ㊍ ㊎ ㊏ ㊐ ㊑ ㊒ ㊓ ㊔ ㊕ ㊖ ㊗ ㊘ ㊙ ㊚ ㊛ ㊜ ㊝ ㊞ ㊟ ㊠ ㊡ ㊢ ㊣ ㊤ ㊥ ㊦ ㊧ ㊨ ㊩ ㊪ ㊫ ㊬ ㊭ ㊮ ㊯ ㊰ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪

PAC-PĂD - de turburare, unire, concordie: a trăi în ~; ①: oine tace merge 'n ~; a lăsa în ~, a da ~, a lăsa liniștit, a nu supăra; ② pe ~ n'avea nici o griji, nu fii îngrijat ③ ④ Liniște sufletească ⑤ ⑥ și ~ (bună); loc. Intrebuințată ca un fel de încheiere a celor spuse mai înainte sau spre a arăta că lucrul s'a sfârșit într'un fel sau altul (= și nimic altă, și gata): tata a dat gloaba pentru mine și ~ bună! (crg.) ⑦ Intrebuințat în mod adverbial cu înțelesul de: nimic, de loc, nici gând, nici o urmă, nicăieri, etc.; că hiri oă miri ~! zisa împăratului nu se putea deslășei (usp.); mama... începe a striga...: Ioane! Ioane! și Ion ~! (crg.) ⑧ ⑨ NEFACE: cînd obștea întregă se otrăvește... ou așa groaznică obiceiului, cîtă nepace și turburare! (mch.) [lat. *pacem*].

PACEA sf. ① Bland din picioare de samur: botezîl cel mari îmbrăcau... vara și iarna scurtelea îmblănită cu ~ de samur (u-gh.) ② ③ Mincare făcută din picioare de vițel, cu ouă și oțet [tc. *p a c ă*].

PACE(A)RIȚ sm. Băn. Olten. ① Prichindel; ștengar mic și istet ② Slușenie [srb. *p a c a r i z*].

PACEAURĂ (pl.-re) sf. ① Cîrpă de șters ② ③ Femeie murdară și necinstită, buleandră, tirfă [tc.].

PĂCEL (pl.-ele) sn. ① ② dim. **PAT** ③ Trans. Pat mic, alcătuit din scînduri puse pe două capre de lemn, pe care se așază, frumos împăturate, țesăturile și straiele de zile mari ale femeii (pac.) [p a t + -cel].

PACESI ~ **PĂCIȘE**.

PACFON sbst. Aliaj din aramă și nikel, care imită argintul: frumos erau împodobite săsnițele, de la cele de aur pînă la cele de ~ (CAR.) [germ. *Packfong*].

PACHEBOT (pl.-oturi) sn. ② Vapor care transportă scrisori, pasageri și mărfuri [fr. < engl.].

PACHEȘTI, **PATEȘTI** sf. pl. ① Mold. Bretele, cozonaci [rut. *p i d t j a z k a*].

PACHET (pl.-ete) sn. Mai multe lucruri strînse și legate sau înfășurate laolaltă; legătură: un ~ de tutun [fr. *p a q u e t*].

PACHIDERM sm. ② Grup de mamifere erbivore cu pielea foarte groasă, cu pîntecele mare și cu picioarele terminate prin copite, ca elefantul, hipopotamul, rinocerul, boul, porcul, etc. [fr.].

PĂCICĂ sf. Bucov. Pachețel: o ~ mare cu marcotă de lulea (crg.) [rut. *p a c k a*].

PACIENT 1. adj. Răbdător.

2. sm., ~TĂ (pl.-te) sf. ② Bolnav(ă), în spec. persoana supusă unei operațiuni chirurgicale [fr.].

PACIENTĂ (-tez) vb. intr. A avea răbdare, a răbda [fr.].

PACIENTĂ (pl.-te) sf. Răbdare [fr. < lat.].

PACIFIC adj. Pacinic; potolit [lat.].

PACIFICĂ (-tie) vb. tr. A restabili pacea, liniștea, unirea, înțelegerea; a împăciui [lat.].

PACIFICATOR sm. Cel ce restabilește pacea, ce potolește turburările; împăciuitor [fr.].

PACIFISM sbst. ② Doctrina acelor cari aspiră la o pace universală [fr.].

PACIFIST 1. adj. ③ Privitor la pacifism.

2. sm. Partizan al pacifismului [fr.].

PĂCINIC, **PĂSINIC** adj. ③ Căruia-i place p a c e a, blind, potolit, care nu turbură, nu supără penimeni: aduci jalea și prijolul tu locașul unor locuitori pășnici (usp.); amar și val aceluia care e acolo pacinic și bun (mch.) ④ Liniștit, unde cineva trăiește în pace, neînturbat, nesupărat de nimeni și de nimic: un loc ~.

PACIOS sm. ② = CHEFAL-MARE.

PĂCIȘ sf. pl. Mold. Bucov., **PĂCȘI** sm. pl. Băn. (uus.) ~ **CILTIȘORI** [rut. *p a c e s j a*].

PĂCIȘELE, **PĂCIȘELE** sf. pl. Mold. Trans. = **PĂCIȘE**: ca vîpșeaua să capete un lustru frumos... (ouăle) se șterg ou o cîrpă... sau păcișele moi de cîmpă (PAMP.).

PĂCIUI (-ueso) vb. tr. A împăciui, a împăca [p a c e i].

PACIULIE sf. Plantă labiată din Indiile orientale, foarte mirositoare, din care se extrage un parfum îmbătător (*Pogostemon patchouli*) (3488): fanți de provincie... mirosind a ~ cale de-o poștă (VLAH.) [fr. *patchouli*].

PACLAȚA = **BACLAȚA**.

PĂCLIE sf. Băn. ① Cojoc lung fără mincei [srb. *o p a k l i j a*].

PĂCORNÎȚA (pl.-te) sf. Vas de lemn sau de scoarță în care țărânuț ține p a c u r ă (de uns osia) (3489): de inima căruței atrînau păcornița cu țelestocul și postuca (crg.).

PĂCOSTE sf. ① Belea, nevoie: cum auzi pîrcălabul de ~ a c e a r e să cadă pe capul lor (usp.); mă țeream eu într-o păreare să nu mai dau peste vr'o ~ (crg.); oăzu pe țară ~ a cea mare și grea a domniei fanariote (VLAH.) ② Pă-tanie: bietul drumet, neștiind de ~ a celor ce intră în puț, s'a scoborit într'însul (sa.) ③ Persoană, lucru care-ți aduce supărare, care-ți cade ca o belea în spate: ~ a de zmeu băgă de seamă oă voinicul se frămîntă cu firea pentru sănătatea mă-si (usp.); peste două luni iară-și lese înaintea ~ a de pîrcălab (usp.) [vsl. *p a k o s t i*].

PĂCOSTENIE sf. = **PĂCOSTE**: i-au spus bobii... oă scăpa-vă de această ~ (MERA).

PACT (pl.-turi) sn. Învoială, legătură, conven-tiune; ~ federal, constituția Elveției [fr. < lat.].

PACTIZA (-tez) vb. intr. ① A face o învoială, un pact, a face legătură ② ③ A face concesii, a cădea la învoială cedînd din condițiuni [fr.].

PĂCUINĂ (pl.-ni) sf. Băn. Trans. Oaș. ② Oaie [lat. *pecuina*].

PĂCURĂ sf. ① Lichid negru, uleios și infla-mabil, care iese din pămînt sau se scoate prin pu-țuri săpate anume; din ~ se extrage petrolul: ne fruntea sa... se rotocoleau inelele părului negru ca păcura (DLVR.); începu a curge din vițele tăiate niște sînge negru ca păcura (usp.) ② ③ Iad, infern [lat. *p i c u l a*; înțelesul de „iad”, după vsl. *p i c l u* „smoaltă”; „iad”].

PĂCURAR sm. ① Tr.-Carp. ② Cioban, păstor: Strigă dușmanii la noi Ca ~ul la oi (K.-BRȘ.) ③ ④ = **CIOCIARIE-MOTATĂ** [lat. *pecorarius*].

PĂCURAR sm. Cel ce scoate p a c u r ă din pămînt: Cu ~ul cînd trăiești, Trebuie să te minjești (PANN.).

PĂCĂRĂRESC adj. Tr.-Carp. ② De p a c u r a r i, ciobănesc, păstoresc: prinse țeciorul meu ploșca și trase din ea una păcărărească (RET.); vulpea vîzînd într'o colibă păcărărească lapte, brînză și carne (MCH.).

PĂCĂRĂREȘTE adv. Tr.-Carp. ② Ca p a c u r a r i i, ciobănește: bău odată apă ~ (RET.).

PĂCĂRĂRIȚĂ (pl.-te) sf. Tr.-Carp. ② Ne-vasta p a c u r a r u l u i.

PĂCĂROȘ adj. Ce conține p a c u r ă, ce sea-mănă cu păcura.

PĂDĂI (-sesc) vb. tr. și refl. Trans. (vc.) A (se) găti frumos, a (se) dichisi.

PĂDINĂ (pl.-ni) sf. Mold. Olten. Băn. ② Loc mai așezat pe creasta unui deal, pe unde se scurge apa după ploii ③ Loc așezat între dealuri, plă-tou: pe pădina dintre două ridicături de mînti, e adunătură multă (LUNG.) [comp. bg. rus. *p a d i n a*].

PĂDIOARĂ (pl.-re) sf. ② dim. **PĂDINĂ**: sus, pe o ~, pîrîntele svîrcolindu-se într'un stuțarîș (LUNG.).

PADIȘAH sm. Sultan: ~ul vostru, nu mă îndoesc, Va să faci țara un pămînt turcesc (sol.) [tc.].

PĂDUCEL sm. ② ③ Plantă ghimpoasă, cu flori albe-trandafirii, cu miros de migdale amare, cu fructele globuloase sau ovale, de culoare roșie; e cultivată a-desea ca plantă ornamentală; numită și „ghiorghin” (*Crataegus oxyacantha*) (3490): la umbra unui ~, Drăgan sta p'un buture de stejar (DLVR.) ④ ⑤ Un fel de boală de piele caracterizată prin mîncărimi la tăl-pi și între degetele picioarelor: ~ul se face în talpa piciorului la cei ce umblă desculți (sez.) [lat. „p e d u c e l - l u s < p e d u c u l u s „păduche”].

Fig. 3488. Păciulie.

Fig. 3489. Păcornița.

Fig. 3490. Păducel.

PĂDUȘCHE sm. ① Insectă parazită și gretoasă care trăiește pe corpul omului murdar, hrănindu-se cu singele acestuia, și se încheiează mai ales în cap (*Pediculus capitis*) (□ 3491); ② ~le, cînd se satură, lese în frunte, se zice de cel moic, care cînd dobindește oare-care stare, își la nasul la purtare ¶ ③ Parazit, om care nu muncește și se hrănește pe spinarea altora ¶ ④ Insectă parazită care trăiește pe corpul animalelor: ~DE-BOU (*Haematopinus curysternus*), ~DE-CINE sau CINESC (*H. piliferus*), ~DE-FORC (*H. suis*) ¶ ⑤ Nume dat la diferite insecte care se formează și trăiesc pe plante: (*Aphis*): ~DE-CIRES, ~DE-MAR, ~DE-PIERSIC, ~DE-PRUN, ~DE-SOC, ~DE-TRANDAFIR (□ 3492), ~DE-

Fig. 3491.
Pădușche.

Fig. 3492.
Pădușche-de-trandafir.

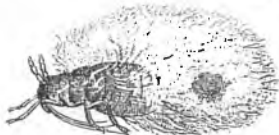

Fig. 3493.
Pădușche-roșu.

VARZĂ; PĂDUȘCHELE-ROȘU, care atacă mai ales merii (*Schinozaura lanigera*) (□ 3493) ¶ ④ ~DE-LEMN ⑤ ~LE-ALBINELOR, insectă foarte mică care se lipește de perii albinelor așa că nu se mai pot scăpa de el; e de culoare roșie-întunecată și acoperită cu perișori negri (*Braulta caeca*) (□ 3494) ¶ ④ ~DE-CAL = CO-NOCHIFTERITĂ ¶ ⑤ ~DE-CALULUI, PĂDUȘCHELE-ELEFANTULUI = COLTUL-BABEI ¶ ⑤ ~DE-DE-DE-TIGAN = DENTITĂ [lat. *pēdūculus*].

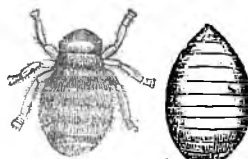

Fig. 3494. Pădușchele-albine-lor și larva lui.

PĂDUȘCHEL sm. *dim.* PĂDUȘCHE.
PĂDUȘCHERIE sf. Mare multime de păduși.

PĂDUȘCHERNITĂ (pl.-te) sf. ① Femeie plină de păduși ¶ ② Plantă cu tulpina ramificată, cu flori mici albe-gălbui, întrebuintată de popor pentru stîrpirea pădușilor de lemn; numită și „moartea-steințelor” (*Leptidium rudemale*) (□ 3495) ¶ ③ = COLTUL-BABEI.

Fig. 3495.
Pădușchernită.

PĂDUȘCHIA (-nohlu) vb. tr. și refl. A(-și) căuta pădușii: și-a băgat și el capul acolo ca să-l pădușche (sa.); au dat peste două babe pădușchindu-se pe prispă afară la soare (sa.) [lat. vulg. *pēdūculare = pedicularē].

PĂDUȘCHIAS sm. *dim.* PĂDUȘCHE.
PĂDUȘCHIOS, -oasă adj. și sm. f. ① Plin(ă) de păduși ¶ ② Om scribos, ticălos [lat. *pēdūculosus*].

PĂDURAR sm. ▲ Păzitor de pădure.
PĂDURĂRIE sf. ▲ Slujba pădurarului ¶ ② Paza pădurilor ¶ ③ Administrația pădurilor.

PĂDURĂRIȚ sbst. ▲ ① Slujba pădurarului ¶ ② Plata pentru paza pădurii; taxă asupra pădurilor.
③ **PĂDURĂRIȚĂ** (pl.-te) sf. Trans. Bucov. ▲ Nevasta pădurarului.

PĂDURATIC adj. ▲ Acoperit cu păduri, păduros: În peșteră de stîncă, pe munte ~ (ALECS.); trecu-ram... un munte mare ~ (GN.); am dat în sfîrșit peste o-borîșuri mîrșoase, prin părți mai puțin ~e (GRIG.).

PĂDURE sf. ① ▲ Întindere mare de loc aco-

perită cu arbori sălbatici: ~ de stejar, de brad, de fag, etc.; ~ mare, deasă, întincoasă; a se rătăci în ~; ② vulpea (*sau* ursul) în ~ și el îi vinde pielea în tirg sau vulpea în ~ și pielea în pod, se zice despre unul care face planuri cum să întrebuinteze un lucru pe care nu l-a căpătat încă și pe care poate nu-l va avea niciodată; ③ nu e ~ fără uscături, nu e familie, so-cietate, etc. care să nu aibă și elemente rele în si-nul ei; ④ a căra lemne la ~, a face un lucru de prisos, a duce un lucru acolo unde nu e lipsă de el, a căra apă la puț ¶ ⑤ Mama sau muma pădurii = MAMA ¶ ⑥ Totalitatea copacilor dintr-o pădure ¶ ⑦ Mare multime de obiecte lungi și subțiri: păduri de lănci și săbii (EMIN.) [lat. vulg. p-adūlem = clas. palūdem „baltă”; sen-sul se explică din vegetațiunea bălților, în spec. a papurei și trestiiilor celor dese, care făceau din depărtare impresiunea unor păduri].

PĂDUREAN 1. adj. ▲ De pădure, care locuiește într-o pădure.

2. sm., **PĂDUREANCA** (pl.-ence) sf. Locuitor, locui-toare dintr-o pădure, dintr-o regiune păduroasă sau muntoasă.

PĂDUREȚ 1. adj. ▲ Ce crește în pădure; sălbatic: mere, pere ~e = MĂR 1, PĂR 1.

2. sm. ▲ ① Pom de pădure, sălbatic; copac: pomul, de va fi bătrîn sau uscat, acela nu se chiamă pom; așjiderea și ~ul, carele nu va fi prisădit sau altmîd (PRV.-MR.) ¶ ② Măr pădureț.

PĂDURICE, PĂDURITĂ (pl.-te) sf. ▲ *dim.* PĂDURE.

PĂDUROIU sm., **PĂDURĂICĂ** sf. ⑤ ⑥ Un fel de geniu al pădurilor (de care se pomenește mai ales în descîntece); comp. mama pădurii, fe-tele codrului, etc.

⑦ **PĂDURU(N)IU** sm. Băn. ▲ = GRÎU-NEGRU.

PĂDURUȘ adj. ▲ Plin de păduri, acope-rit cu păduri: Valea-albă se află la poalele unor munți foarte păduroși (ISP.).

PAE... ~ **PAIE...**

PĂF interj. Îmită șgomotul unei lovituri (cu palma, etc.), unui pocnet, poc! plios!

PAFTA sf., mai adesea **PAFTALE** pl. Agrafa unei cingători: era încoasă cu un colan de aur ce se încheia cu mari pafdale de matotat (NEGR.); Ti-oiu da salbă de mărgele și pafdale și inele (ALECS.) [tc.].

PAFTĂLUTĂ (pl.-te) sf. *dim.* **PAFTA**: prinse cu oște donă pafțaluțe de aur (ISP.).

① **PĂFUGĂ** (-ug) vb. tr. și refl. Trans. A(se) alunga, a (se) goni, a (se) fugări: dă-le pace la cai, nu-i tot păfuga (VIC.); se păfugau fluturii și bibliau albinele (MERA) [p. e. fugă].

PAG adj. Mold. Bucov. Băn. ▲ Țîntat, cu pete mari albe pe o culoare închisă (despre cai și despre vite): semet pe calu-i ~ (ALECS.); aduce, cu calul cel ~, nulele de la pădure și droge gardul (SAO.); Am o vițelușă ~ă care tot cîmpul alseargă, numa 'n tuflă nu se bagă (GOR.), ghicitoare despre „coasă” [vsl. p. eg ū].

PAGANISM sbst. ▲ Religiuinea păgînilor, a vechilor Greci și Romani cari se închinau la mai mulți zei [fr.].

PAGINĂ (-inez) vb. tr. ▲ A numerota paginile unei cărți [fr.].

PAGINĂ (pl.-ni) sf. ① Fie-care din fețele unei foi de hirtie, a foilor dintr'un registru sau dintr'o carte: am lăsat o ~ albă ¶ ② Ceea ce e scris sau ti-părit pe o pagină: am citit cincisprezece pagini; ③ ~e cea mai frumoasă ~ din viața lui, e fapta căre-i face mai multă cinste; Calafatul își are de mult paginile lui de suferinți și de glorie în istoria țării (VLAM.) ¶ ④ A pune în pagini, a așeza rîndurile culesule unul după altul pînă la lungimea unei pagini [lat.].

PAGINAT sbst. ▲ Faptul de a pagina.

PAGINATOR sm. ▲ Cel ce așază în pagini textul cules într-o tipografie [p. a. g. i. n. a.].

PAGINAȚIUNE, PAGINAȚIE sf. ▲ Șirul nume-relor paginilor unei cărți [fr.].

PAGIU = PAJ.

PĂGIN adj. și sm. ① Care se închină mai multor zei, precum erau Grecii și Romanii, care se închină la idoli: în vremea cea veche, veche de tot, oa-menii se închinau la idoli, erau ~i (ISP.); legea ~ă ¶

**PĂD-
PĂG**

③ Care ține de păgini: divinitățile ~e; templu ~ ♀
④ Epitet dat de popor neamurilor necreștine sau neortodoxe: s'o temut să nu-mi pierd legea și să mă 'ntorc înapoi ~ (ALECS.); eu nu sint ~, să măninc carne Miercură în post (O.-ZAMF.) ♀ ④ Om care nu crede în religie, care-și bate joc de cele sfinte [lat. *paganus*].

PĂGINĂTATE *sf.* ① Cultul păginiilor, paganism: în vremea păgînatății, pre Apolon l-au ținut Grecii în loc de Dumnezeu (ICH.) ♀ ② Toți păgînii, mulțimea păgînilor, păgînime: ar fi bine ca și tu, în loc de a te certa cu creștinii, să te ridici cu ei asupra păgînatății (ISP.); singură puterea sa nu lasă să s'a pule împotriva a atîta ~ (CANT.) ♀ ③ ④ Cruzime, fărâdelege.

PĂGÎNESC *adj.* De păgîn, al păgînilor: obiceiuri păgînești; spune la cărțile păgînești... că la nuntia lui Joe cu Junona fu mare tîmbălau (ISP.); rămăsese în cea mai denaidă a lor păgînească lege (CANT.).

PĂGÎNI (-inesc) *vb. tr. și refl.* A (se) face p a g î n: vine să ne răpescă pămîntul, femeile și copiii noștri, ca să-i turcească și să-i păgînească (ISP.); să nu oumva să meargă de tot în peire, să se păgînească, să-și lepede legea (PRV.-MB.).

PĂGÎNIE *sf.* Păgînatate, paganism: Spun că'n vremea ~i ar fi fost un împărat... (PANNI) [p a g î n].

PĂGÎNIME *sf. col. PĂGÎN.* Mulțime de păgîni; toți păgînii: ~ era cită frunză și iarbă (ISP.).

PAGODĂ (*pl.-de*) *sf.* ① ② Templu, deo arhitectură specială, în India, China și Japonia (3496):

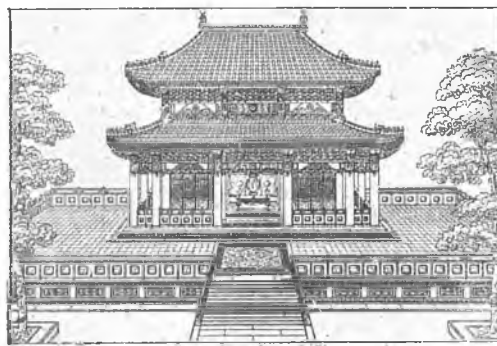

Fig. 3496. Pagodă chineză.

Turnuri nalte și pagode unde cîntă vechiul bonz (ALECS.) ♀ ② Idol adorat într'un astfel de templu ♀ ③ Mică figură grotescă de porțelan și cu capul mobil [fr.].

PAGUBĂ (*pl.-be*) *sf.* ① Pierdere materială sau morală suferită de cineva sau adusă altuia, daună, prejudiciu, detriment: a aduce, a face ~; a da de ~; a rămînea de ~; a vinde cu ~; în paguba mea, ta, lui, etc.; bleful om mergea din ~ în ~, de ajuns în săpă de lemn (ISP.); ca tovarăș, era părtaş la toate, și la ~ și la cîștig (CRG.); ②: cel cu paguba e și cu păcatul; ③: unde e marfă, trebuie să fie și ~; ④ **ATÎT(A)** ① ②, **FLUIERA** ① ②, **NEVOIAȘ** ♀ ③ Stricăciune, vătămăre: vitele au făcut multă ~ în cîmp [vsl.].

PAGUBAȘ *sm.*, -AȘA (*pl.-se*) *sf.* Cel ce, aceea care a suferit o pagubă: a rămînea ~; a lăsa ~; dîmneata tot nu rămîi ~, că... vinatul și-a picat din cer jumult gata (ODOB.); dacă n'ar fi ~i, n'ar fi nici hoji (PANNI); ②: hoțul e numai cu un păcat, iar ~ul cu două (sau cu zece, cu o sută), de multe ori, cel ce a suferit o pagubă învinuiește pe nedrept pe unul sau pe altul și-și încarcă sufletul de păcate; *iron.* hoțul de ~, se zice cînd e acuzat tocmai cel ce a fost furat, care a suferit paguba.

PĂGUBI (-ubesc) ① *vb. tr.* A aduce cuiwa p a g u b ă, a-l da de pagubă, a-l lipsi de cîștigul ce ar fi putut avea: m'ai păgubit cu o sută de lei.

② *vb. intr.* A suferi o pagubă, a pierde; ③: sounpul mai mult păgubește, ieneșul mai mult aleargă.

PĂGUBITOR *adj. verb. PĂGUBI.* Care păgubește, care aduce pagubă: nu se poate admite ca transacțiunile libere... să poată fi vre-odată vătămătoare și păgubitoare (A.-GH.); flintă netrebnică și păgubitoare omenirii, zise el (ISP.).

PAHĂ → PAVA.

○ **PAHAIE** *sf. Mold.* (SEZ.) (RV.-CRG.) ♀ Potaie, jăvră, cotărlă.

PAHAR, ○ **PAHAR** (*pl.-are*) *sm.* ① Vas, mai adesea de sticlă, de diferite forme, pentru băut: un ~ de apă, de vin, de bere; a ciocni ~ele; a spart un ~; a goli ~ul; a da ~ul peste cap; F (P): a suflat în fundul ~ului, s'a cam îmbătat; curat ca un ~, de aci, abs.: pe dinăuntru odăile erau pahare (OLVR.), foarte curate ♀ ② Conținutul unui pahar: am băut numai două ~ [srb. p e h a r].

PĂHĂRAȘ (*pl.-așe*), **PĂHĂREL** (*pl.-ele*) *sm.* ① *dim.* **PAHAR.**

† **PĂHARNIC** *sm.* ① † Rang de boierie: Marele ~, boierul de divan care avea însărcinarea de a turna Domnului, la zile mari, vinul pe care-l gusta el întîiu, și ocupa, în ce privește ierarhia, rangul după Marele postelnic, în Muntenia, iar în Moldova, după Marele spătar; în celelalte zile de peste an, această slujbă, în lipsa Marelui paharnic, o îndeplinea ~ul al doilea (Istor.) sau ~ul al treilea (treti ~): ~ mare, și pîrălab la Cotnar și la Hărlău, are obiceiul să dîreagă Domnului, la zile mari, la mese, cu pahar (GR.-UR.) ♀ ② **Maram.** (BR.) Cel ce toarnă de băut pe la nunți și ospete [vsl. p a h a r i n i k ŭ].

† **PĂHARNICEASĂ** (*pl.-ese*) *sf.* Soția p a h a r n i c u l u i.

† **PĂHARNICEL** *sm.* Boier de rang inferior, sub ascultarea Marelui p a h a r n i c, care sluja la mesele domnești, turnînd vin în pahare.

† **PĂHARNICIȘ** *sf.* Slujba, demnitatea de p a h a r n i c.

PĂHĂRUȚ (*pl.-țe*) *sm.* ① ② *dim.* **PAHAR** ♀ ③ *pl.* **Trans.** (vc.) ♀ = **LAGRĂMIOARE.**

PAHONȚ, **POHONȚ** *sm. tron.* ♀ Soldat rus: dar ce-ai pățit, mă pohonțule, de te-ai sculat cu noaptea 'n cap P (CRG.).

○ **PĂHUIE** *sf. Trans.* (DENS.) ♀ Căpiță mai mare de fin.

○ **PĂHUIU** *sm. Olten. Trans.* ♀ ① Copac grosier tăiat care sus și lăsat așa în pămînt (conv.) ♀ ② Pag subțire și înalt (vc.).

PAI → APOI.

† **PAIA** (*pl.-tele*) *sf.* ① Titlu de boier, rangul de boier ♀ ② Boier ~, boier numai cu rangul, dar fără funcțiune (în opoz. cu „halea” și cu „mazil”): Vodă adunase pe boierii halea și ~, ca să le spuie că Cazacii trecuseră Prutul (A.-GH.) ♀ ③ **Mold.** A da palele cuiwa, a-i da nas, a-l obraznici: încă te uita la ei, bărbate, ... și le dai palele (CRG.) [tc. p a j e].

PAIA(N)JEN, **PAIA(N)JIN**, **Mold. Bucov. PAIJEN**, **PAIJÂN**, **PAING(ÂN)** *sm.* ① Arahnid cu opt picioare, care, cu ajutorul unui lichid pe care-l secretează, țese o pinză foarte subțire ce-i servește de mreață cu care-și prinde prada (*Tegenaria domestica* și *Epeira diadema*) (3497): ȋia era de borangio subțire cum este casa de păianjen (ISP.); turti cu furle pe fundul unui butoi un păianjen ce-și urzea în tîenă ȋtele sale (ODOB.); iar de sus pînă'n podele, un painjen, prins de vrajă, A ȋesut subțire pinză, străvezie ca o mreață (EMIN.); doar va descoperi vre-o ață de păianjen (GN.); cine o-moară un păianjen, ȋi lartă Dumnezeu șapte păcate (GOR.); Păingănul urzește o pinză înfeliată (ALECS.); pe noi femeile, dacă un paing ne spărie, moartea nîl-cum nu ne îngrozește (NEGR.) ♀ ② ♀ Prăjină ce se pune pe claia de fin, mai adesea dintr'un lemn subțire de mesteacăn [vsl. p a a k ŭ, refăcut după p a i n j i n ă].

Fig. 3497. Păianjen.

PAIANTĂ (*pl.-te*) *sf.* ♀ Lemne ce proptesc stîlpii unei case și prin interstițiile cărora se pun cărămizile care alcătușesc pereții (3498): casa ruinată, în ale căreia ziduri se vedea pe tot pe colo paianța (SLV.) [tc.].

• **PAIATĂ** (*pl.-te*) *sf.*, **Mold. PAIAT** *sm.* ① Comediant de bîlcu care face pe cariagiosul (3499): atras de un paiat uns cu ȋlînă pe obraz care bătea toba... la ușa unui cort (GN.) ♀ ② ③ Om politic care-și schimbă partidul după interesele sale; panglicar [fr. p a i l a s s e].

† **PAIC, PEIC sm.** ✕ Soldat din garda Sultanului sau a Domnului țării: paicii stăteau lângă Domn și erau încoșși cu brine de argint (BALC.) [tc.].

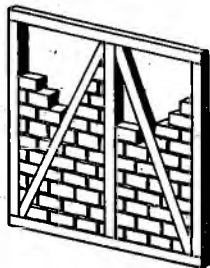

Fig. 3498. Paiantă.

Fig. 3499. Păiață.

○ **PAIDOS (pl.-oase) sn.** *Olten.* Somn după masa de amiază, tabiet, siestă.

PAIE ✕ **PAIU.**

PAIENJENIȘ ✕ **PAIJENIȘ.**

○ **PAIER (pl.-ere) sn.** Saltea de paie.

○ **PAIER(C)IC (pl.-ice) sn.** Apostrof ce înlocuiește, în vechia scriere cu cirilice, vocala obscură *z* sau *h* între două consonante [vsl.].

* **PAIETĂ (pl.-te) sf.** Fluture de metal [fr. *p a i l e t t e*].

○ **PAING, PAINGÂN, PAIJEN** ✕ **PĂIA(N)JEN.**

○ **PAINGĂNIȘ (pl.-isuri) sn.** *Bucov.* Pinză de păianjen: înconjurând grămăjoara de grăunțe... cu un fel de ~... o mănincă (MAR.).

PAIJENI, PAIJINI (-nese) *vb. tr. și refl.* = **IMPĂIE(N)JENI**: gerul îi îngheța pleoapele și-i păinținea ochii (EMIN.); ochii lui Pîrvu se păinținiră de vedeau ca prin oțur (GN.); ochii i se păințiseră de lacrimi (GRIG.).

PAIJENIȘ, PAIJINIȘ, PAIJENIȘ (pl.-isuri) sn. Pinză de păianjen: în odale, prin unghere, s'a țesut păinjenis (EMIN.); tot văzduhul părea un păienjenis încurcat (S.-ALD.) [păinjină].

PAIJENIȚ, PAIJINIȚ adj. p. **PAIJENI.** ① Acoperit cu pinză de păianjen: un colț întunecos și păinjenit din arhiva unei cancelarii (EMIN.); niște păreți păinjenite, acoperite cu hărți mari (GN.) ② Acoperit cu un vâl: ochii ei păinjenite de lacrimi se îndreptară spre el (EMIN.).

† **PAIJINĂ (pl.-ini) sf.** Păinjenis [vsl. *p a j a c i n a*].

† **PAIOARĂ (pl.-re) sf.** *Mold. Bucov.* Vâl subțire: aripile... sînt străvezii ca o ~ (MAR.); Aș putea fi domnișoară și pe obraz cu ~ (BRL.); Că cest felu de legi au sămănare Cu cea prea supțirică ~ A păingănușului (BO.-DEL.); Tăcerea zîină are un fel de aripă care le ajută la sburată și aripile acelea se cheamă păioare (FLOR.) [lat. *palliolum*].

PAIOS 1. adj. ✕ Care conține multe paie.

2. PAIOASĂ (pl.-se) sf. Cereale, plante din a căror tulpină uscată se formează paie.

* **PAIR sm.** ① Odinioară, în Franța, fie-care din marii vasali ai regelui ② ③ Membru al Camerei înalte în Franța și în Anglia [fr.].

* **PAIRE sf.** ① Calitatea, demnitatea de pair [fr.].

PAISPREZECE num. Număr egal cu patru plus zece [*p a t r u + s p r e (= peste) + z e c e*].

PAISPREZECELE num. ord.: m. al ~, f. a paisprezecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul paisprezece.

PAIȘ (pl.-șuri) sn. ① Paie multe pe cîmp netăiate: mîșlala discretă a insectelor prin ~ (CAR.) ② ✕ Paiele cu care se acopăr casele țărănești ③ ✕ = **PAIUS** ④ ⑤ ✕ = **DULCE** = **BĂRBOASĂ**.

PAIȘITĂ (pl.-te) sf. ✕ = **TAPOȘICA** ① [*p a i ș*].

PAIȘOR (pl.-oare) sn. ① *dim.* **PAIU** ② *Mold.* Bețioș cu care se înnelesc sprincenele: ti-am poroncit să-mi gătești pășoare cu bumbac pentru sprinoase (ALECS.).

PAIU (pl. paie) sn. ① ✕ Tulpina cerealelor, după ce s'au secerat, treierat și uscat: un fir de ~; o șiră de ~; paie de grîn, de orz, de ovă, de secară, de orez; scaun de paie; pălărie de paie; a arde ca paie; ② foc de paie, pătimă violentă, entuziasm puternic, dar de scurtă

durată; ③ om de paie, a) om de nimic, fără valoare, fără nici o considerație; b) om care-și împrumută numele, pe care-l pune cineva să intervie într-o afacere, fără a fi direct interesat la dînsa; F nu te pricepi să împarți trei paie la doi măgari sau nu te pricepi să împarți un ~ la doi boi (PANN) sau nu știi să înurezi două paie, ești foarte nepriceput, foarte neînțelept: așa mi se cade dacă cer sfat de la un cap de muiere care nu știe să nureze două paie (GN.); ④: tot ~ l își are umbra sa, chiar omul cel mai neînsemnat își poate fi de folos sau să-ți aducă vătămare; ✕ **A-CĂTA 2** ⑤, **APRINDE 1** ⑥, **ARDE 1** ⑥, **BÎRNĂ** ⑥, **FÎN** ⑥, **ÎMBĂTRÎNI 2**, **MOȘMOALĂ** ① ② Bețioș: un ~ de chibrit ① ③ *pl. Bân.* ✕ **PAIELE**, calea laptelui (căci, după legenda populară, fiul furind niște paie de la nașu-său, și ducindu-le acasă, acestea s'au risipit treptat și au lăsat urma după care s'a luat nașul ca să-l prindă pe hoț; această urmă lăsată de paie se vede și acum pe cer) [lat. *p a l e a*; *palu* e refăcut din *pl. paie*].

PAIUS (pl.-se) sn. ① ✕ *dim.* **PAIU:**

mi-ar fi rușine... dacă v'aș duce acasă numai un ~ de-acestea (SB.) ② ③ Păiș ④ ⑤

✕ Plantă din fam. gramineelor, cu flori violacee, dispuse în mari panicule piramidale; numită și „păiș”, „iarbă-bălții”, „pipirigută” sau „țirsoacă” (*Atra caespitosa*) (□ 3501) ① ② ✕ Plantă ierboasă cu frunzele răsucite, cu florile verzui sau violacee așezate într'un spic îngust (*Festuca ovina*) (□ 3500) ① ② ✕ = **IARBA-CÎMPULUI** ① ② ✕ = **NĂGARĂ** ①.

○ **PAIUT (pl.-ute) sn.**

Trans. (vic.) (Băl) de chibrit [*p a i u t*].

○ **PAIVAN (pl.-ane)**

sn. Bân. Trans. Pripon [srb.].

Fig. 3500. Păiș.

Fig. 3501. Păiș.

* **PAJ sm.** Tînăr nobil în serviciul unui rege sau 25.000 unui principe: și en crengi îl apăr ~ii de muscote și zădău (EMIN.) [fr. *p a g e l*].

PAJERĂ, PAJURĂ, PAJORĂ (pl.-ri) sf. ① ✕ Specia cea mai mare de vultur, acvilă imperială, vultur impe-

Fig. 3502. Pajeră.

Fig. 3503. Pajuri.

rial (*Aquila imperialis*) (□ 3502); despre această pasăre se pomeneste mai mult în basme ca de o pasăre uriașă și nădrăvană care poate înghiți un bou deodată și are graiul omenesc: Iată pajuri nădrăvane care vin din neagra lume (ALECS.); pajura, de bucurie, l-a înghițit și l-a scos mai mare ca înainte (R.-COO.) ① ② ✕ Vultur cu unul sau două capete, cu aripile întinse, care înfățișază stema sau armoriile unei țări, și figurează pe monede, pe diferite obiecte, etc. (□ 3503, 3504); *de aci, pr. ext.* stema, armorii, armătura: stana poleită... purtind pajera țării săpată în lemn (COOS.); își vîră mîna... în banii de argint și de aur... (și) se uita din la zîmții și la pajurile lor strălucitoare (GN.); purta... trac cateniu cu bumbi de metal cu pajură împărătească (R.-CH.) ① ③ Pată de altă culoare:

Fig. 3504. Pajuri romane.

sărutind-o pe obraji ei bălai, cu niște pajuri roșiatice ca niște răsurile de măceșe (OLVR.); iară deasă, presărată cu pajuri galbene de păpădie (OLVR.) [comp. rut. pa z e r a].
PAJISTE *sf.* Locașul acoperit cu un covor de verdeață, poiană acoperită cu o iarbă scurtă și deasă: din sat leștin într-o ~ frumoasă, așternută pe o vale care se îngustează din ce în ce (VLAH.); s'a întins... pe ~ aceea o masă îmbelșugată, de a mîncat copilul pînă s'a săturat (R-COD.) [vsl. p a s i ș t e].

PAJORA, PAJURĂ = **PAJERĂ**.

***PĂL** *adj. poet.* Palid, searbăd: Am văzut fața ta ~ă de o bolnavă beție (EMIN.) [fr. p â l e].

PĂLĂ *(pl.-le) sf.* ① Cantitatea (de fin, de paie, etc.) care se poate lua dintr'odată pe coarlecile furci: tot îndesa o ~ de fin la gura boului (R-COD.); a luat în furcă o ~ de ciulin, pe oari... și i-a așternut în loc de țol (R-COD.) ② Strat, pătură: finul cădea pale pale și din tîie-ce ~ făcea un snop (OLVR.); din palele finului coșit se înalță către soare tîmbla cîmpului (D-ZAMF.); un vînt rece... culea pe înepi palele albe de nori (VLAH.); pale de umbră se lăsează pe mături (VLAH.) ③ *Trans.* (PĂC.) Un strat de lînă pieptănată [comp. **PĂLEA**].

PĂLĂ *(pl.-le) sf.* Capriț, țicneală, toană: Dar pe lîngă asta, am și din natură Un arșag, o ~, de cam cert din guri (FANN); *mai adesea la pl.:* are pale (R-COD.), are toane.

PĂLĂ *(pl.-le) sf.* Un fel de paloș: Mercur... îi dăte o ~, de să pui firul pe tălgi ei și suflind să se răteze (ISP.); multe pale, hangeruri și alte arme... dobîndiră acolo ostașii săi (BALC.) [bg. srb. ngr. tc. p a l a].

***PALADIN** *sm.* ① Odinioară, cavalier care primea prin lume căutînd aventuri ② ③ Om voinic, îndrăzneț, cu sentimente cavaleresti [fr.].

***PALADIU** *(pl.-di) sn.* ① Statua de lemn a zeiței Pallas sau Minerva care trecea drept garanție a conservării orașului Troia ② ③ Garanție, cheazăș, ocrotire [fr. < lat.].

***PALADIU** *sbst.* Metal cu un aspect intermediar între argint și platină [fr.].

○ PĂLĂI *(-ăse) vb. tr. și intr. Mold. Bucov.* ① A flăcări, a pâlălăi: umbra para focului pâlăind într-o parte și în alta (MAR.) ② A vîntura; a flutura; a filfii: stîm-burii, după ce sînt bine uscați în cuptor și pâlăiți, se bat în plus (VOR.) [comp. vsl. p a l i t i].

PĂLĂLĂI *(-ăse) vb. intr.* ① A flăcări, a pâlăi, a vîpăi, a vilvăi ② A flutura, a filfii: ciobănașii păzeau lîngă focurile roșii ce pâlălăie în marginea porumbiștilor înguste (ARG.); apoi... la joc de-avalma cu noi, de-i pâlălăiau pletele (CRG.) ③ *Olten.* (PSC.) A flecări, a clorovăi, a vorbi verzi și uscate [p â l â l a i e].

PĂLĂLAIE *sf.* Flăcără mare, flăcăriie, vilvătăie: stînge pâlălăia din gura cuptorului (CRG.); de la o vreme, pâlălăi de fum și de flăcări se ridicară (OLVR.); p'împrejurul lui ardeau cu palălaie baleroa de păcură (ALECS.) ② Ceea ce se înalță dintr'un loc ca o coloană de flăcări: minunea minunilor este acel zid urias, aceea ~ de piatră ce se înalță la cer (UR.).

○ PĂLĂLAU *(pl.-lău) sn.* ① Ceva înalt și subțire ② Prăjină groasă pentru bătut (R-COD.) [refăcut din p â l â l a i e].

PĂLĂMAR, **PĂLIMAR** *(pl.-ar, -ări) sn.* Otgon, funie groasă, parimă: arșatii sloboziră butoalele pe pâlămări groase în pivniță (SLV.); catarturi, pinze, frîngii, palimari și altele (OBOS.) [ngr. παλαμάρη].

○ PĂLAMAR, **PALAMAR, PĂLIMAR** *sm. Mold. Bucov.* ① Tîrcovnic, paracliser: ambiția noastră era de a chiti și la suburăți cu pleticele... pe palamarul bisertoli Sf. Ilie (ALECS.); erau silite a danța numai cu scriitorul satului, cu palamarul și alții vr'o doi (NEGR.); an stîns pâlmarii luminările (CRG.); aghiasma pe care o duce pâlmarul într-o căldărușă (MAR.) [gr. παραμονάριος; comp. vsl. p o n a m a r i].

PALAMIDĂ, PALAMIDA *(pl.-de) sf.* ① Pește de mare ce seamănă cu lacherda (*Pelamys sarda*) (3505) ② ~ **DE-BALTĂ**, ~ **SĂLBATICĂ**, pește foarte mic (3-4 cm.), cu 9-10 spini înaintea aripioarelor dorsale, ce trăiește prin bălți; numit și „pie-troșel”, „pește-țigănesc”, „moș”, „sbors”, „ghel-ciur”, etc. (*Gasterosteus platygaster*) (3506) [ngr. παλαμίδα].

PĂLAMIDĂ *(pl.-de) sf.* ① Plantă cu tulpina ramificată cu numeroase frunze spinose, cu

flori liliachii, rar albe, ce crește prin semănături și pe lîngă drumuri; numită și „crăpușnic” sau „scalete” (*Cirsium arvense*) (3507): îngrijeau de grădina lor, încit... nu găsesc prin ea nici firicele de ~ (ISP.); avem ambiția a săpa și-a desrădăcina pâlămida din pămîntul nostru (ALECS.)

Fig. 3505. Pălămidă.

③ = **GALBINARE** ④ ⑤ = **HOLERĂ** ⑥ ⑦ = **LIMBA-ȚII** ⑧ ⑨ = **SCAIU-GALBEN** ⑩ = **SCAIU-MĂGARESC** ⑪ **PĂLAMIDA-BOIANGILOR** = **GĂLBINARE** ⑫ [srb.].

○ PĂLAMIDĂ *(pl.-de) sf. Mold.* Cutioară, desparțitură, chichiță (într-o ladă): tot ce mai pot scoate din fundul unei besectele, din pâlămida unei lăzi (VLAH.).

Fig. 3506. Pălămidă-de-baltă.

○ PĂLAN = **PĂLANT**.

***PĂLANC** *(pl.-ce) sn.*

Instrument alcătuit din două rînduri de macarale, întrebunțat la ridicarea greutăților pe vapoare (3508) [it. p a l a n c o].

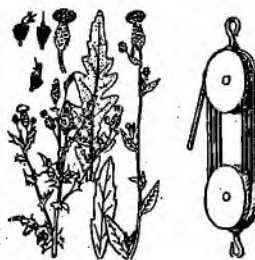

Fig. 3507. Pălămidă.

Fig. 3508. Palanc.

PĂLANCĂ, PĂLANCĂ *(pl.-ăno) sf.* ① Întăritură făcută cu copaci doborîți sau cu pari înfipti în pămînt: o făcut... pălăncă de-a noastră moldovenească și s'o pus la hodină la stejar în pădure (GR-N.); a da sau a face ~ (la pămînt), a doborî, a culca la pămînt: și eu fugă și ea fugă, pînă ce dăm cînepa toată pălăncă la pămînt (CRG.) ② *Băn. Olten.* Adăpost pentru vite la cîmp, alcătuit din furci înfipte în pămînt, peste care sînt puși parii acoperiți cu stuf sau paie (pol. < it.).

***PĂLANCHIN** *(pl.-ne) sn.* Un fel de pat cu baldachin, care servește în loc de trăsură, bogătașilor și nobililor din China și India și care e purtat pe umeri de slugile lor (3509) [fr.].

○ PĂLANET *(pl.-ete) sn. Trans.* ① Plăcintă groasă, umplută cu brînză și coaptă sub țest sau în cuptor (PSC.) [rut. p o l n i c a].

Fig. 3509. Palanchin.

○ PĂLANGĂ = **PALANCĂ** ①.

○ PĂLANT, PĂLAN *(pl.-turi, -nuri) sn. Trans. Olten.*

Zaplaz, uluci, gard de scînduri: colo cîrpea un pălant, la cîla făcea un cotet, la celălalt o șură (RET.); P'acolea pîngă pălănt Mă 'ntîlnii o'un bogătan (UK-BRS.); am făcut un pălănt bun (VIC.) [ung. p a l a n k].

○ PĂLANȚĂ = **BALANȚĂ**.

○ PĂLĂPĂI *(-ăse) vb. tr. și intr. Olten.* ① A filfii din aripi: Cum cocoșul din aripi o ~, Lumii Paștele-o vesti, Din somn toți s'or pomeni (MAR.).

PĂLĂRIE *sf.* ① Acoperemint al capului

(la bărbați și femei) făcut din pîslă, din paie împletite, etc. (TAB. XLVIII): ~ de pîslă; ~ de catifea; ~ de pînză; ~ de pale; a-și pune pălăria (în cap); a-și scoate, a-și lua pălăria (din cap); F a l o v i, a plesni, a pocni pe cineva în ~, a-l atinge, a-l înțepa cu vorba: a umbra cu flori la ~, a umbra fără nici o grijă ② ③ Partea superioară, în formă de acoperiș sau umbră, la o ciupercă ④ ⑤ **PĂLĂRIA-SĂRPELUI**, nume dat mai multor specii de ciuperci ⑥ ⑦ **PĂLĂRIA-CUCULUI**, plantă cu flori măricele, de un roșu sau de un violet închis, ce crește prin poienile din pădurele umbroase; numită și „de-dînsule”, „pliscăriță”, „priboiu” sau „sovir” (*Geranium phaeum*).

PĂLĂRIER *sm.* Cel ce face sau vinde pălării.

PAL- ○ **PALHĂ** *sf. Trans.* Finul care se adună dintr-o brazdă (psc.) [ung. pálha; comp. **PALĂ** ①].

PALȚ ① (-lesc) *vb. tr.* ○ A arde (vorb. de arșița soarelui); a dogori: arșița-i pâlște, îi fierbe și-i pîrpâlște (qpf.); soarele pâlsea așa de cumplit de te frigea numai (sa.) ¶ ○ A ofili, a vesteji, a usca: piatra și mana pe mine m'au bătut și m'au pâlțit (olvr.) ¶ ○ A lovi, a izbi: aducând toropanul mai iute decît fulgerul, pâlț pe unul la dreapta, pe altul la stînga (usp.); în răstimpuri își scăpăta capul spre genunchi, apoi brusc îl înălța, pîlindu-l de perete (sad.) ¶ ○ A-l cuprinde, a-l apuca, a-l podidi: deodată a pâlț-o un somn, că nu putea să se ție pe picioare (vor.); a pâlț-o o jale cumplită și a prins a plînge cu amar (sa.); m'a pâlțit așa un dor, o nebulă, că, fără să știu ce fac, am început să cînt (vlah.)

Fig. 3513. Paletă.

2. *vb. intr.* ○ A se arde (de soare), a se dogori ¶ ○ A se ofili, a se vesteji, a se usca: iarba și tufele prăfuite de pe marginea drumului pâlsec, ca bătute de pară (vlah.) ¶ ○ **Trans.** A sosi pe neașteptate, a nemi, a se abate într'un loc: Dumnezeu cu Sf. Petru au pâlț la stîna (vic.).

3. *vb. refl.* ○ A se arde (de soare), a se dogori: o croață cu doisprezece pueri... se pâlceau la soare (scg.) ¶ ○ A se ofili, a se vesteji, a se usca: a cărei verdeață începe a se ~ de suflările toamnei (oboa.) ¶ ○ A se lovi, a se izbi: bătea pîmîntul sau pîretele sau vr'un lemn de care mă pâlcam la osp (crg.) [vsl. p al i ti].

***PĂLI** ② (-lesc) *vb. intr.* ○ A deveni palid, a se îngălbeni (la față) ¶ ○ A-și micșora lumina: stelele încep a ~ [fr. p al i r].

***PĂLIA** (-tez) *vb. tr.* ○ A ascunde, a înfățișa o faptă rea sub o lumină mai puțin defavorabilă spre a o scuza ¶ ○ A atenua unele manifestațiuni ale unei boale [fr. p al i e r].

***PALIATIV** ①. *adj.* ¶ Care alină numai durerca, fără să vindece boala.

2. (pl.-ive) *sn.* ○ Medicament paliativ ¶ ○ Ceea ce ne scapă dintr-o incurcătură numai pentru moment, în mod trecător [fr.].

PALICAR *sm.* ○ ✕ Voluntar grec în războiul pentru independența patriei (3514): au luptat pentru liberarea Greciei alături cu cel mai eroic ~i (a.-gh.) ¶ ○ Voinic, viteaz: căpitanul, cît era de mare ~, ... s'a lăsat să-l podidească plînsul (car.) [ngt.].

○ **PĂLIU** (pl.-ciuri) *sn.* **Mold.** **Bucov.** & Păhărel (de vin sau de rachiu) de vre-o 50 de dramuri, cinzeacă: Vine doar la orișmă un ~ să tragă (sev.); dînd ~rile peste cap (sad.); sorbind din ~rile subțirele cu vin roș (grig.).

***PALID** *adj.* ○ Care și-a pierdut rumeneala o-brazului, galben la față, scorbăd: cu fața ~ă ¶ ○ Care luminează slab: o lumină ~ă ¶ ○ Fără lustru, fără strălucire [lat.].

***PALIDITATE** *sf.* Paloare: el voi să se scoale de pe covor, speriat de ~a ei (D.-ZAMF.) [lat.].

PĂLIE sau **ILIE-PĂLIE** *sm.* ○ Ziua de 21 Iulie (a doua zi după Sf. Ilie) pe care o păzește poporul de teama focului, trăsnetului și mai ales de frica arștelor prea mari care ar pâlți semănăturile: s'arată o ploaie în ziua de Pălie (gr.-n.); cum de munești dumnea în această zi? nu știu că astăzi e Ilie-Pălie? (R.-cod.).

PĂLIMAR ① (pl.-are) *sn.* ○ Galerie, cerdac; foisor: se urcă ou dinșii în ~ul unui turn ce avea în grădina (usp.); adineauri cînd cînta cucoana Steluța pe ~ (gr.-vn.) ○ Împrejmuirile de scînduri de la prispă unei case ¶ ○ Fie-care din stîlpii de la pridvorul unei case țărănești.

PĂLIMAR ② sau **PĂLAMAR** ②.

***PALIMPSEST** (pl.-te) *sn.* △ Manuscris pe pergament al unui scriitor din antichitate, care a fost

ras în evul mediu spre a se acoperi cu alte scrieri; ștergîndu-se această nouă scrisoare, s'a putut scoate la iveală vechiul text care n'a fost bine ras; cu chipul acesta s'au descoperit lucrări însemnate din vechime, necunoscute, sau socotite ca pierdute [fr.].

○ **PALINCĂ**, **PALNCA** (pl.-oi) *sf. Tr.-Carp.* & Rachiu [ung. p al i n k a].

○ **PALINCĂRIE** *sf. Tr.-Carp.* Rachierie, fabrică de p al i n c ă.

***PALINODIE** *sf.* ○ Poezie în care se retractează ceea ce s'a spus în alta ¶ ○ Retractarea unui lucru scris sau zis înainte [fr.].

***PĂLIȘADĂ** (pl.-de) *sf.* Îngrăditură, uluci, zaplaz: cum se săvîrși întărirea palisadelor cetății, Sînan- Pașa puse într'însa două turnuri mari (salc.) [fr.].

***PĂLISANDRU** *sm.* & Arbore din Brazilia și din Guiana (*Jacaranda obtusifolia*), al cărui lemn mirositor, foarte tare, de culoare neagră-violetă, e foarte întrebunțat în strungărie și în timpăriia fină: stă la micul ei birou de ~ și ciștește (vlah.) [fr.].

○ **PĂLIȘ** *adv. Olten.* Pieziș, oblic (R.-cod.).

○ **PĂLIȘAT** *adj. Olten.* Poncis, oblic, de-a curmezișul (ciaus.).

***PĂLIȚ** ① *adj. p. PĂLI.* ○ Ars (de soare), dogorit ¶ ○ Ofilit, vestejit, uscat: Bate-te focu, răchită, Ce ești neagră și ~ă, De nu ești mîndru 'ntrunșită? (srl.) ¶ ○ Lovit, izbit.

PĂLITURĂ (pl.-turi) *sf.* ○ Faptul de a (se) p al i ț ① ○ Ofilire, vestejire, uscăciune (de vînt, de brumă, etc.) ¶ ○ Lovitură, izbitură.

† **PĂLIȚĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* Par; băț [vsl.].

***PALLIUM** *sbst.* △ Manta purtată de vechii Greci și adoptată de Romani sub împărați (3515) [lat.].

***PALM** *sm.* & = **PALMIER**: ~ii, risipiți în cîrtinguri, aurii de-a lunii rază (emin.); abia se zăreau cîțiva copaci din aceia cu ramurile nalte și suie care se chiamă ~i (oboa.) [fr.].

***PĂLMĂ** ① (pl.-me, & p al m i) *sf.* ○ Partea dinăuntru a mîinii (3516): latul palmei;

podul palmei; nu-i bine ca mama să sărute pe copil pe ~, că se face tilhar (mar.); a-l mîncea palma, a) a avea poftă să bată pe cineva; b) a simți o mîncă-

rime pe palmă: cînd te mîncăna palma atînga, al să lei bani; iar (de te mîncăna) cea dreaptă, al să dai (gok.); a lucra cu palma sau cu palmele, a munci cu mîinile (nu cu carul, cu plugul, cu unelte, etc.); a bate palma, a-și da mîna bătînd unul Fig. 3516. Palma.

palma celuilalt, ca semn că s'a încheiat tirgul între ei, că au căzut la învoială; a se bate cu palma peste gură, a-i părea rău de a fi vorbit un lucru cu păcat; a pleasa din palme, a bate. În palme ~ BATE ① ○; a avea pe cineva în ~, a face din el ce vrea, a-l conduce după voia sa; a-i cădea în ~, a încăpea pe mîna cuiva, în stăpînirea cuiva, a pune mîna pe el; a căuta cuiva în ~, a-i ghici viitorul după liniile palmei; F otud mi-o crește pâr în ~, niciodată; ca în ~, a) neted, curat: au zobit pîmîntul netezîndu-l ca în ~ (olvr.); b) foarte bine, în toate amănuntele: cunoștea ca în ~ toate co-titurile munților (oboa.); c) nicăieri, nimic: dau să-l strige: „tată! tată!” dar tata nu-l ca 'n ~ (ret.); nevasta nu-era ca 'n ~ și balaurasca leși mîinoasă (mera); a ținea pe cineva ca pe ~, a-i face toate voile, a avea ghici: s'o ducă bine, să fie mulțumit, să nu ducă lipsă de nimic: pentru că mi-ai curățit casa de draci, am să te țin ca pe ~ (crg.) ¶ ○ Lovitură cu palma: a da, a trage o ~; de va da neștine cuiva o ~ prespre obraz, nu să chiamă sudală mare (prv.-l.); ○ pentru o mușcă-și dă palme, e foarte supărăcios, iritabil, susceptibil; a duce pe cineva în palme, a-i trage palme tot drumul ¶ ○ Măsură de lungime egală cu distanța de la extremitatea degetului gros pînă la virful degetului mic, ținînd degetele depărtate, unulde altul (= în

Fig. 3514. Palicar.

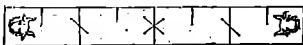

Fig. 3515. Palliu(m).

Fig. 3516. Palma.

Muntenia 0,2458 m., iar în Moldova = 0,27875 m., numită și ~ domnească (□ 3517); palma e a opta parte din stînjîn și se împărțea, înainte de introducerea sistemului metric, în 10 degete (în Muntenia) sau în 8 palmace (în Moldova); ninsorăa pe o cămuse era de patru palme domnești (usr.); fi-

na vine în urmă ca d'un stînjîn depărtare, adică de opt palmace domnești (usr.); Gerilă... trîntește o brumă pe păreți, de trei palme de groasă (crg.); locul este nisipos; griul crește cît palma și păpușoiul cît cotul (slv.); a doua zi, cald pe sus, se simte de șapte palme mai înalt (vlah.); F a fi de șapte palme în trunte *SAU* în piept *FRUNTE* ①; a scurta pe cineva de o ~, a-i tăia capul ① ④ ⑥ de loc, o suprafață mică de pămînt, o distanță mică: urmașul vechiului moșnean, stăpîn pe o ~ de loc (vlah.); de la Folțiceni la Neamț, era pentru noi atunci o ~ de loc (crg.) [lat. palma].

Fig. 3518. Palmelme academice.

***PALMĂ** *pl.-me sf.* ① * Ramură a palmierului ① ② * Motiv de ornamentație foarte întrebuințat în artele decorative ① ② * Palme academice, decorație franceză ce se dă literaților, artiștilor, etc. (□ 3518) [fr.].

○ **PALMAC** *pl.-ace sn.* Mold. Măsură de lungime, subdiviziune a palmei, din care era a opta parte (= 0,03484 m.); palmacul se subîmpărțea în 12 „linii”: am văzut că era un abecedar cu slove de-un ~ de mari (crg.); în pămînturile cele ușoare... se pot îngropa de-un ~ de adînc (don.) [tc. p a r m a k, refăcut după palma].

***PALMAȘ** *sm.* * Tăran care n'are boi și lucrează la cîmp cu palmele; ia un ~ trei cîincișoi trei și optzeci pe zi, după cum e și omul mai volnic de lucru (gr.-n.).

***PALMAT** *adj.* ① * Ceseamnă cu o mină ale cărei degete sînt depărtate unul de altul: frunză ~ă (□ 3519) ① ② * Picior ~, picior, labă de pasăre la

Fig. 3519. Frunză palmată.

Fig. 3520. Picior palmat.

Fig. 3521. Palmatifiid.

care degetele sînt împreunate printr'o membrană (□ 3520) [după fr. palma].

***PALMATIFIID** *adj.* * Se zice despre o frunză tăiată în lobi așezați ca degetele minii și ale cărei adîncituri ajung pînă la mijlocul limbului (□ 3521) [fr.].

***PALMIER** *sm.* * ① Curmal ① ② pl. Familie de plante monocotiledonane din care cele mai multe

Fig. 3522. Palmieri.

Fig. 3523. Paltin.

cresc în zona tropicală (□ 3522) [fr.].

***PALMIPED** *adj.* * Se zice despre ori-ce

animal acvatic, pasăre, reptilă sau mamifer; la care degetele picioarelor sînt împreunate între ele printr'o piele (□ 3520).

2. **PALMIPED** *sf. pl.* ② Ordin de păsări înnotătoare ale căror picioare sînt palmate, și din care fac parte rața, gisca, lebăda, etc. [fr.].

***PALMUI** (-ușe) *vb. tr.* ① A trage cuiva palme: te-am palmuit pentru fapta ce ai făcut (usr.); ② * Așt om necăstit... îl palmuia în fie-care zi cu o țelmea care-l înjunghia în inimă (br.-vn.) ① ② A izbi peste obraz: Pe vinăta lor față Necăntenit sînt palmuit De-un crivăț plin de ghiță (ALECS.).

***PALMUIALĂ** *(pl.-iei) sf.* Faptul de a palmuia.

○ **PALMUTĂ** *(pl.-te) sf.* * dim. PALMĂ: cînd copilul de țifă ține palmele întinse, are să fie dărnă, milostiv (sez.).

***PALOARE** *sf.* Coloarea a tot ce este palid, gălbeneală, sîrbezeală: rața ei de o ~ umedă oa ceară cea albă (EMIN.) [fr.].

○ **PALO(N)IU** *(pl.-oa(n)le) sn.* Băn. / = PALĂ ①.

○ **PALOS** *sbst. Băn. Trans. (dens.)* * = PALOȘ.

***PALOȘ** *(pl.-se) sn.* * Sabie tăioasă: Capul ce se pleacă, ~ul nu-l tale (BOL.); cădeau Turcii sub ~ele Românilor, cum oade iarba sub coasa secerătorilor (usr.); fiind în mînă o mică seacă și în oesaltă un ~ strălucitor (COOS.) [ung. pallos, srb. paloš].

○ **PALOȘTE** *sf. Băn.* * Staul.

***PALPA** (-pea) *vb. tr.* A pipăi [fr.].

***PALPABIL** *adj.* ① Ce se poate pipăi ① ② ③

Vădit, evident, limpede [fr.].

***PALPABILITATE** *sf.* Însușirea a tot ce e palpabil; evidență, limpezime: acest portret... l se redăptea acum în spirit o perfectă ~, pînă în cele mai nesemnate amănunte (CAR.) [fr.].

***PALPITA** (-pit) *vb. într.* ① * A bate (vorb. de inimă), a sviți, a avea palpațiuni: nici atunci și nici acum nu palpitase o inimă mai nerăbdătoare în pieptul ei, cum palbita inima Tincetel (O.-ZAMF.); ② Același dor, același suflet Palpită în fie-care floare (VLAH.) ① ② ③ A fi foarte mișcat [fr.].

***PALPITANT** *adj.* ① Care palpită ① ② ③ Foarte mișcător, emoționant, foarte interesant: se potrec atîtea drame ~e sub ochii noștri (VLAH.) [fr.].

***PALPITAȚIUNE, PALPITAȚIE** *sf.* * Mișcare convulsivă a unei părți oare-care a corpului; svițire; bătaie puternică și neregulată a inimii [fr.].

***PALTIN** *sm.* * Frumos arbore cu frunzele cenușii-verzui pe partea inferioară, cu flori mici, verzui așezate în ciorchini ce atîrnă în jos; crește în pădurile din regiunile muntoase și se cultivă uneori prin parcuri ca plantă ornamentală (*Acer pseudoplatanus*) (□ 3523) [lat. p l a t a n u s].

***PALTINĂȘ, PALTINEL** *sm.* * dim. PALTIN.

***PALTINELE** *sf.* pl. Bucov. * = COACAZĂ.

***PALTINIȘ** *(pl.-ișuri) sn.* * Pădure în care cresc mai ales paltini.

***PALTÎOR** *sm.* * ① dim. PALTIN ① ② Mold. Arbust ce seamănă cu coacăzul, și care crește prin pădurile umbroase de la munte; numit și „coacăz-sălbatic” sau „pomuşoară” (*Ribes petracum*).

***PALTŢON** *(pl.-toane) sn.* ① Haină lungă de postav gros, uneori îmblănită, ce se poartă iarna peste celelalte veşminte (□ 3524): strîngîndu-și la piept ~ul lung și larg, făcînt dintr'o scurtică veche (BR.-VN.) [fr. paletot].

***PALTONAȘ** *(pl.-așe) sn.* ① ② dim. PALTON ① ③ Ciupag.

***PALUDEAN** *adj.* * De baltă: tri-guri paludeene [fr.].

***PALUDIȘM** *sbst.* * Boală care se capătă mai ales în locurile mlăștinoase și e caracterizată în special prin friguri intermitente [fr.].

Fig. 3524. Paltin.

PAL- ○ **PĂLUI** (-ueso) *vb. refl. Olten.* (CIAUȘ.) / A se face pale (vorb. de fin).

PAN ***PALUSTRU** *adj.* Care trăește sau crește prin bălți: locuință palustră; plantă palustră [fr. < lat.].

○ **PALUTĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* Palat: nu-l luera mic... a te trezi într-o ~ mai pompoasă decât a împăratului (RET.) [ung. palota].

○ **PAMĂT** *sbst. Băn.* Minte, pricepere: n'are ~ la cap [srb. p a m e t].

PĂMĂTUȘ (pl.-ușuri), *Mold. PĂMĂTUȘ (pl.-ușuri), Trans. PĂMĂTUȘ (pl.-ușuri), Maram. PĂMĂTUȘ sn.* ○ Prăjină lungă de lemn, de fier sau de sîrmă împletită, cu cirpe prinse la vîrf, care slujește la curățirea cupturului, coșurilor, tunurilor, etc. (□ 3525): un pămătuș... din sîrmă împletită în cinci și la capăt împletite anumite fire de lerburi tari (RET.) □ ○ Penel, pensulă: coada lui cea lungă și stufoasă... leși ca un pămătuș la iveau (ODOB.) □ ○ Mătăuș, sfîștoc: pămătușul sau motocolul de busuloc cu care iordanese pe oameni (MAR.); bîgînd pămătușul de busuloc în apă, stropești pe acela sau pe acela, căreia-l desolnți (ERL.) □ ○ Puf de dat cu pudră: doar ti-am mai făcut eu pămătușuri și badanale de sprinoene (ALECS.) □ ○ ~ de pene, un fel de măturică de pene cu care se scutură praful de pe mobile: scoate o sticlă cu rom, o cutie de tutun și un pămătuș de pene (D-ZAMF.) [vsl. *p o m e t u h ū < p o m e s t i, - m e t a].

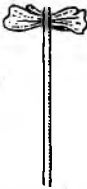

Fig. 3525. Pămătuș.

PĂMĂTUȘUL, *Mold. PĂMĂTUȘUL (pl.-ele) sn. dim. PĂMĂTUȘ.*

PAMBRIU *sbst.* ○ Stofă de merinos: o scurteică lungă de ~ verde îmblănită (U-GH.); gîmbașo de ~ albăstru blănită cu samur (NEGR.) □ ○ Testemel, basma de cap: aș vrea s'o ~ mbrac cu scurteică și să-l cumpăr și de un ~ (UJF.).

† **PAME(N)TE** *sf.* Pomenire: pre la zilele Mucenicilor să li se facă pametea (PRV-MB.) [vsl. p a m e t i, bg. srb. p a m e t].

○ **PAMET** *sbst. Olten. Trans.* (DENS.) Minte, pricepere, inteligență [srb. p a m e t].

***PAMFLET** (pl.-ete) *sn.* Broșură satirică și adesea defăimătoare [fr.].

***PAMFLETAR** *sm.* Scriitor de pamflete [fr.].

PĂMÎNCIȘOR *sbst. dim. PĂMÎNT* □ ○ *Olten.* (CIAUȘ.) Moșioară; ocină.

PĂMÎNT (pl.-turi) *sn.* ○ ☆ Planeta pe care locuim, care face parte din sistemul solar și e așezată între Marte și Venus: ~ul e rotund; ~ul se învîrtește împrejurul soarelui; Dumnezeu a făcut cerul și ~ul ~ CER? ○, FALCĂ ○, LUME? ○, MÎNE ○ □ ○ Substanța care alcătuiește scoarța solidă a globului pămîntesc, din care răsar toate vegetalele și pe a cărei suprafață trăesc oamenii și animalele: a cultiva ~ul; ~ galben, negru, virtos, argilos, etc.; oală de ~; a răsări din ~; a se face ca ~ul, a se îngălbeni la față; a cădea la ~, a cădea jos; a da la ~, a doborî: e slab de-î dă vîntul la ~; a pune (capul, ochii) în ~, a coborî, a pleca (capul, ochii): pune ochii în ~ și tăcea (VLAH.); a intra în ~, a) a dispărea, a se face nevăzut (ca și cînd l-ar fi înghițit pămîntul): mai iscodește ea pe noi pe colea... despre copii, dar copiii parcă intrase în ~ (CRG.); b) a nu mai putea de rușine: ti vine... să intre în ~ de vie (OLVR.); eu intram în ~ de rușine (CRG.); c) a muri; ○: ce intră în ~, curînd se uită, a leși ca din ~, a răsări, a se ivi, a se arăta deodată, fără veste: ca din ~ ieșiră trei lăutari (GN.); * LARBĂ ○; a băga în ~, a îngropa, a înmormînta; a amesteca cu ~ul, a face una cu ~ul, a doborî, a nimici, a prăpădi, a omori: curțile Domnului Gheorghe Ștefan... au bătut vijeliile vremii și le-au amestecat cu ~ul (VLAH.); vînturile... făcînd una cu ~ul copaci neclintîți de vînturi (OLVR.); îi era friol să nu dea peste dînsa zmeii, căci o făcea una cu ~ul (USP.); a fugi mincînd ~ul, a fugi cît se poate de iute: de omul rău să fugi mincînd ~ul (PANN); un ceas de dorobanți venea înaintea mincînd ~ul (CAR.); * ATINGE 1 ○, ÎNĂPEA ○, TEACĂ; a tăcea ca ~ul, a nu scoate nici o vorbă, a sta mut: lucrătorii tac ca ~ul de sub picturile lor (UJF.); a face umbră ~ului, a trăi (ca vai de lume): voui ca, pînă mai fac umbră ~ului, să știți și voi... oltе am aflat eu (SP.) □ ○ † Parle de moșie stăpînită de un țaran □ ○ † Tară; ~ul fîgăduinței, țara fîgăduită (în Sf. Scriptură) □ ○ Lo-

cuitorii pămîntului: Alexandru voia să supună tot ~ul □ ○ Lume: n'am pe nimeni pe ~ □ ○ CĂTELUL-PĂMÎNTULUI ~ CĂTEL ○ □ ○ RODUL-PĂMÎNTULUI ~ ROD ○; VIRTEJUL-PĂMÎNTULUI ~ VIRTEJ [probabil lat. p a v i m e n t u m].

PĂMÎNTEAN, -EANCĂ (pl.-ence) *adj. și sm. f.* ○ Care trăește, care locuiește pe pămînt: nu se poate să nu fie nime pe aici, că mie-mi miroase a om ~ (SS.) □ ○ Născut în acea țară, indigen: nu vă temeți, țe, că doar și eu sint om ~ (ALECS.); ...oi ni le face toate Un ~ d'ai noștri, o rudă sau un frate (ALX.); acu te-ai făcut și dumnea-ta Rumană, oă te-ai căsătorit cu o pămînteană (U-GH.).

○ **PĂMÎNTEȚI** (-eneso) *vb. refl.* ○ A căpăta pămînt: noi nu eram răzeși vechi, noi sintem de la Cuza 'noace pămînteni (GR-N.) □ ○ A se așeza, a se statornici într-un loc (VIC.) [p a m i n t e a n].

PĂMÎNTEȘC *adj.* Ce ține de pămînt, de pe pămînt: viața pămîntescă.

PĂMÎNȚIU *adj.* De culoarea pămîntului: ochii ei pămîntii obosiseră să mai prindă... țericlea atitor odrasle (BAS.); ou fața pămîntii... Năstase parea venit din alte locuri aci (LUNG.); a întors o față pămîntie către vite (SAD.).

PĂMÎNȚEL (pl.-ele) *sn.* ○ *dim. PĂMÎNȚ* □ ○ Un fel de humă: gospodinele mai foioase... și felurite feluri de pămînturi și ~e de pe la prăvălii, pe cari le moale în ulei sau ouă și cu cari apoi dau unde au nevoie (PAMF.).

***PAMPA** *sf.* ○ Imensă cîmpie ierboasă în America de Sud, care constituie aproape întreg teritoriul Argentinei [fr.].

○ **PĂMUȚĂ** *sf. Băn. Trans.* Vată: se întoarse cu un călcîț de pine albă și moale ca pămucia (MERA) [srb. p a m u k].

† **PAN** *sm.* □ Domn, titlu dat odinioară boierilor mari [pol.].

PANĂ *(pl. pene) sf.* ○ 1. Ceea ce acopere corpul păsărilor și care le servește la sburat (□ 3526): ~ de gîscă, de păun, de struț; negru ca pana corbului; a jumii de pene; pernă umplută cu pene; a se umfla în pene (ca un curcan); a se îngîmfă □ ○ 2. Pană mare din aripa ~ gîștei, corbului, etc. întrebuintată odinioară la scris; condei: De ce pana mea rămîne în cerneală, mă întreb? (EMIN.) □ ○ 3. Stilul, felul de a scrie al unui autor: Bălcescu... le-ar spune cu pana lui cea ageră (U-GH.) □ ○ 4. Foaia care învelește ștuletele porumbului, pănușă □ ○ Una sau mai multe pene de struț sau de alte păsări exotice, cu care se împodobesc pălăriile doamnelor, se fac evantaliuri, etc. (□ 3527) □ ○ *Trans.* Mănunchiu de pene (de păun, etc.) sau de flori artificiale cu care flacăii își împodobesc pălăria: la cușmă îi coase o ~ frumoasă, făcută din pene de păun (MAR.) □ ○ Bucătică de lemn sau de fier, mai adesea de formă prismatică și ascuțită la un capăt care se viră în crăpătura u-nui butuc ce trebuie spintecat sau care servește să umple un gol și să întepenească ceva înfipt undeva (□ 3528): Ia răși îndreptează

Fig. 3526. Pene.

Fig. 3527. Pene.

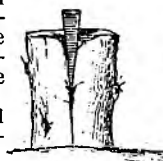

Fig. 3528. Pană.

Fig. 3529. Pana-sburătorului.

☉ **Bucăciță** de lemn, ascuțită la un capăt, cu care se înțepenește coada sapei, toporului, fierul rindelei, etc. ☿ **CORDAR** ☿ **Bucată** de lemn cu care se ridică piatra morii: dacă, pe dedesubt, ridicăm cu pene de lemn învîrticiul mai sus, depărtarea între cele două pietre se mărește și deci urtulaia va fi mai mare (PAMF.). ☿ **Pana** căpăstrului, ștreang sau curea cu care se prioncește calul ☿ **Felioară** de slănină cu care se împănază carnea ☿ **de somn**, bucată de somn de la pîntece sau de la coadă (care se prepară în saramură sau în oțet) ☿ **Maram**. **Bordul** pălăriei: și pe pana clopului Un bumbuț mîndru de-argint (BRL.). ☿ **PANA-SBURĂTORULUI**, plantă cu flori mari, violete, ce crește prin pădurile umbroase de pe munți; babele se servesc de ea pentru făcut farmece (*Luharia annua*) (3529) [lat. pinnal].

***PANĂ** (pl.-ne) sf. ① **Manoperă** de oprire a unei corăbii: am pus îndată pinzele în ~ (I.-GH.). ☿ **Oprirea** unui automobil din pricina unei stricăciuni [fr. panne].

***PANACEU** (pl.-ce) sn. **Leac** universal, remediu ce căutau să descopere vechii alchimiști, cu care să poată vindeca orice boală [fr.].

***PANACHIDĂ** (pl.-de) sf. **Tăbliță** ori **cărticică** de însemnat ceva [gr. παναχιδος].

PANAGHIAR (pl.-are) sn. **Taler** de metal, mai adesea de aur sau de argint, împodobit cu

Fig. 3530. Panaghiarul lui Ștefan cel Mare (Mănăstirea Neamț).

săpături artistice, pe care se pune panaghia (3530): celaltă ~ a fost lucrat în cea mai aleasă horboță de filigrană de aur din porunca lui Alexandru-Vodă III-aș (ARG.) [ngr.].

PANAGHIE sf. **Bucată** de prescură sfințită care se mănîncă cu ocazia slujbei religioase făcute la 40 de zile după înmormîntarea cuiva: cîte parastase și panaghii, toate i le-a rădicat (CRG.); noi îți rădicasem și panaghia și tu te întorci cu zile, flăcăiașul mami! (S.-ALD.) [ngr.].

PANAHIDĂ (pl.-de) sf. **Parastas** făcut la 40 de zile după înmormîntare [vsl. < gr.].

***PANAMA** (pl.-male) sf. ① **Pălărie** moale împletită din foile unui copăcel din America centrală ☿ **Delapidări** enorme făcute de mai multe persoane într-o mare întreprindere a Statului sau particulară (aluziune la risipa făcută cu banii strînși pentru săparea canalului de Panama) [fr.].

***PANARIS** sbst. **Sugiu** [fr.].

***PANAȘ** (pl.-așe, -așuri) sn. ① **Mînnunchiu** de pene cu care sint împodobite unele chipiuri sau coifuri (3531) ☿ **Ceea** ce filiiie ca un panaș: Ce arde ca ~ul de flăcăiri pe un munte (ALECS.) [fr. panache].

***PANAȘAT** adj. **Împodobit** cu un panaș: figurine mici, pălîde și buclăte, sub largi tricouri (VLAH.) [fr. panaché].

☿ **PANĂTA** vb. refl. **Trans.** A se tîngu, a se jeli (DENS.) [lat. poenitere].

***PANATENEE** sf. pl. **Sărbătorile** cele mai însemnate ce se celebrău la Atena în onoarea zeiței Minerva (Atena), patroana cetății [fr.].

☿ **PANCA** sf. **Băn.** **Măsuță** la care lucrează cizmarul și pe care-și ține sculele [germ. Bank].

Fig. 3531. Panaș.

***PANCARTĂ** (pl.-te) sf. **Afiș**, **hîrtie** sau **tăbliță** pe care se află scrisă sau tipărită o înștiințare oarecare: mi-a citit o ~ pecetluită cu armele Franței (I.-GH.) [fr.].

☿ **PANCLICĂ** sf. **Băn.** = **PANGLIȚĂ**.

☿ **PANCOVĂ** (pl.-ve) sf. **Bucov. Trans.** ☿ **Un fel** de călțunaș ☿ **Ochiuri** de ouă [ung. pankó < germ. Pfannkuchen].

***PANCREAS** sbst.

Glandă situată în abdomen, între ficat și splină, care secretează un lichid, numit „sucul pancreatic”, ce ajută la digestia alimentelor (3532) [fr.].

***PANCREATIC** adj.

☿ **PANCREAS** [fr.].

PANDALIÎ, PANDOLII

sf. pl. ① **Furii**, toane, arăg: cînd îi vin pandaliile... aprinde douăsprezece lumînări... și cîntă cîntece bisericesti (BR.-VN.); i-a venit pandaliile, era să-și tale gîtul cu brielii (CAR.); se țelea... că una dintre nepoțelele I. P. S. Săle începuse să aibă pandolii (CAR.); o mai și chinuște ca pe Domnul Ristos, cînd îi vin pandolii (LUNG.).

***PANDEȚE** sf. pl. **Culegere** de hotărîri ale vechilor jurisoconsulți romani, făcută din ordinul împăratului Justinian, care le dete putere de lege [fr.].

☿ **PANDELA** (pl.-le) sf. **Steagul**, **pavilionul** unei corăbii, **bandieră**: Turcii... veneau la vale cu pandela lăsată, pe urmă iar plecau spre Brăila și ridicau pandela (GR.-N.) [ngr. παντιέρα].

***PANDEMONIU** sbst. ① **Loc** închipuit unde se bînuiește că se adună demonii spre a ținea sfat ☿ ② **Adunare** de oameni cu gîndul de a face rău [fr. < gr.].

PANDISPAN (pl.-anuri) sn. **Turtă** dulce răcută din făină, ouă și zahăr: să n'o schimbăți nici pe ~ul din lumea toată (M.P.) [tc. pandespan < it. pandi Spagna].

PANDOCRATOR = **PANTOCRATOR**.

PANDOLII = **PANDALIÎ**.

PANDUR sm. ① **Soldat** de infanterie în Ungaria; un fel de doro-banț în Oltenia (3533) ☿ ② **Soldat** din oastea ridi-

Fig. 3533. Panduri.

cată de Tudor Vladimirescu în Oltenia: o mulțime de ~i bănești... se repeziră cu săbiile goale asupra lui (DOBOS); Jînnul... fugea de potîr și de ~i cît putea (I.-GH.); o față smeadă, cu nasul corolat, cu mînașă de ~ (BR.-VN.) ☿ **În** poezia populară: hoț de codru: Un hoț de căpitan Care îmblă prin păduri Cu doisprezece ~i (ALECS.) [ung.].

PANDURIME sf. col. **PANDUR**. **Mulțime** de panduri; oastea formată de panduri: Slugerul Tudor... ajunge în munții Gorjului și Mehedințului și începe a scula ~a (I.-GH.).

***PANEGIRIC** (pl.-ice) sn. ① **Discurs** public făcut spre a lăuda, spre a ridica în slavă pe cineva ☿ ② **Elogiu** excesiv: ar face cel mai minunat ~ al acestei arte (DOBOS); fără voia sa, făcea ~ul omului pe care voia să-l vinză (FIL.) [fr. < gr.].

***PANEGIRIST** sm. ① **Cel** ce face un panegiric ☿ **Acela** care laudă peste măsură pe cineva [fr.].

PANER (pl.-ere) sn. **Coș** (împletit): sub ferestre trecea o femeie din popor cu un ~ cu legume (I.-GH.); într-o seară ne strînsesem la școală, la împletit ~e (SAD.) [comp. fr. panier; comp. și bg. panerû].

PAN-PAN

PANERAS (pl.-ase) *sn. dim. PANER.* Coșuleț; văz apărând dintr'un ~ ...capul unui oștel lăptos (CAR.); se zărea un ~ împietit în stîrmă de aur (GRL.).

† **PANEVGHENIE** *sf.* † Panevghenia ta, Domnia voastră: alta mai am eu spul panevgheniei tale (FIL.) [ngr.].

○ **PANGANE** *sm. Băn.* = PAIA(N)JEN.

† **PANGANET** (pl.-ete) *sn.* † Baionetă; și în locul obiectului, Teaca ~ului (K.-BRS.) [srb.].

PANGEA (pl.-gele) *sf.* † Sfeclă roșie [tc. p a n g ă r].

† **PANGERMANNISM** *sbst.* † Tendința Germanilor de a-și întinde stăpînire. peste toate popoarele de rasă germană [fr.].

† **PANGERMANNIST** *adj. și sm.* † Ce ține de pangermanism; partizan al pangermanismului [fr.].

PANGLICĂ, *Trans. PANTIȚĂ, Băn. PLĂNTIȚĂ* (pl.-ici) *sf.* † Fâșie lungă și îngustă, colorată, de mătase, de bumbac, etc., care servește la împodobi (Mold. Bucov. „cordea”) † † † Panglică cusută la butoniera unei persoane decorate † † † Vierme ce se desvoltă în intestinele omului și ale animalelor carnivore (Tae-nia solium) (□ 3534) [ung. p.ántlik a].

PANGLICAR *sm.* † Cel ce fabrică sau vinde panglici † † F Sca-mător (care scoate panglici pe nas, dintr'o pălărie, etc.): se strîngea aco... ghi-tori, otărești și ~1 și palatole; și mai dintîu (CAR.); de aci, șarlatan, înșelător: N'avem... Panglicari în ale țării care joacă ca pe funii P (EMIN.).

PANGLICĂRIE *sf.* † † Fabrică sau negoț de panglici † † Multime de panglici, marfă con-sistînd din panglici † † † Șarlatanerie, înșelătorie [p anglicar].

PANGLICUȚĂ (pl.-te) *sf.* † *dim. PANGLICĂ:* o înouătură de bonete, de panglică... înfățișau ochiului o priveliște minunată (O.-ZAMF.); își pipăia mereu cărare, virtul nasului și panglicuța de la butonieră (VLAH.) † † † = IARBA-ALBĂ.

† **PANGOLIN** *sm.* † Mamifer nedîntat, aco-perit cu solzi vir-toși și tăioși pe care animalul îi poate sbrîli, cînd se face ghem ca ariciul și vrea să se apere; coada e lungă și puter-nică, acoperită și ea de solzi; tră-ește în Guinea, în India meridio-nală, în insulele Ceylan, Sumatra, etc. (Manis) (□ 3535) [fr.].

† **PANICĂ** 1. *sf.* Spaimă năprasnică și fără te-meiu.
2. *adj.* Teroare ~, panică, groază năprasnică: cărturarii... sîc, totîd vor să arate pe niște oa-meni ce se sperie de nimic, că sînt cuprîși de teroare ~ (asp.) [fr.].
† **PANICULĂ** (pl.-le) *sf.* † Ciorichină compusă; spic sim-plic sau compus (după alți botaniști) (□ 3536) [fr.].
† **PANIFICAȚIUNE** *sf.* To-talul operațiunilor necesare pentru a transforma făina în pline [fr.].

○ **PANJINE** = PAIA(N)JEN.

† **PANOPLIE** *sf.* † Ar-mura completă a unui cavalier din evul mediu † † Colecțiune de arme așezate

cu artă pe un perete (□ 3537): în perete, o ~ cu toate trebuințioasele pentru vînat (BR.-VN.) [fr.].

† **PANOPTICUM** *sbst.* Clă-dire în care ochiul poate îmbrățișa dintr'un singur punct tot ce e de văzut în părțile interioare; în spec. expoziție de figuri de ceară [germ.].

† **PANORAMĂ** (pl.-me) *sf.*

○ Mare tablou circular zu-grăvit sau aplicat pe pereții unei clădiri rotunde, care primește lumina de sus, asfel că spectatorului i se pa-re că vede, cînd e așezat la mijloc, pînă la o mare de-părtare † † Clădire în care se află o panoramă (□ 3538): de astă dată vedem pe deal tot o-rașul ca într'o ~

(VLAH.) † † Pri-veliste ce se des-fășoară o-chilor de pe o înălțime: de jur împrejur avem măreața ~ a munților (VLAH.) [fr.].

Fig. 3537. Panoplie.

† **PANORAMIC**

Fig. 3538. Panoramă.

adj. Ce ține de panoramă: vedere ~ă [fr.].

† **PANOU** (pl.-ouri) *sn.* † Tăblic; ori-ce parte a unei lucrări de arhitectură, de timplărie, etc., cuprînsă între pervazuri sau ciubucărie [fr.].

† **PANSA** (-sez) *vb. tr.* † A aplica pe o rană sub-stanțele ce pot s'o vindece, legînd partea bolnavă cu bandaje spre a o apăra de infecțiunea venită din afară; a obloji † † A țesăla (un cal) [fr.].

† **PANSAMENT** (pl.-te) *sn.* † Faptul de a pansa, oblojire † † Legătura, bandajul, medica-mentul cu care se pansează o rană; oblojeală [fr.].

† **PANSEA** (pl.-sele) *sf.* † = CATIFELUȚĂ †: uite ce frumos sînt făcute panselele și ce bine e lumina vasului (BR.-VN.) [fr. pensee].

† **PANSELUȚĂ** (pl.-te) *sf. dim. PANSEA.* † † = CATIFELUȚĂ † † † PANSELUȚE-DE-MUNTE = UNGHIA-PASĂRII.

† **PANSLAVISM** *sbst.* † Tendința Rușilor de a uni sub o singură stăpînire toate popoarele de rasă slavă [fr.].

† **PANSLAVIST** 1. *adj.* † Privitor la pansla-vism.

2. *sm.* Partizan al panslavismului [fr.].

† **PANTĂ** = BANTĂ.

† **PANTĂ** 2 (pl.-te) *sf.* † Povîrniș, cîlină: pan-ta mun-telui; pe această ~ gîndurile mi se rostogolesc de-a lungul istoriei (VLAH.) [fr. pente].

† **PANTAHUZĂ** (pl.-ze) *sf.* Registru pe care-l poartă cineva din loc în loc, cu autorizația au-torităților, și în care se înscriu diferite persoane cu sumele ce oferă în mod benevol pentru clădirea sau reconstruirea unei biserici, pentru o operă de binefacere, etc.: a) umbra cu pantahuza, a) a umbra din loc în loc, din casă în casă; b) a colporta știri mincinoase, defăimătoare [ngr. πανταχού].

† **PANTALON** (mai adesea ~oni pl.) *sm.* † † Haina care acopere corpul de la briu pînă la călcie, nădragi † † pl. † Gaură făcută cu tacul în postavul biliardului [fr.].

† **PANTALONAR** *sm.* † † Croitor care lucrează numai pantaloni † † F Poreclă dată de boie-rimea de pe la mijlocul veacului trecut tinerilor cari și-au făcut educația în Occident și care se îmbrăcau europenește, disprețuind vechiul port boieresc (cu anterior și ișlic): dădeau și ei tinerilor cîte un ibrișin pe la nas, numîndu-i bonjuriști, dueligii, ~i (CRG.); cu cine grăsești așa de obraznic, pantalonariule P (ALECS.); un ~, un oare-cine, cu ochii prioniți spre streșina crîșmei, sta lîngă ea (SAD.) [pantalón].

† **PANTALONAȘ** *sm.* † *dim. PANTALON.*

○ **PANTÂNOC** = PINTENOC.

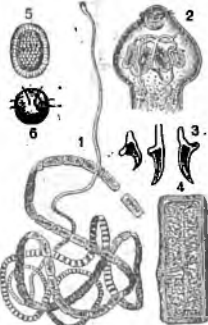

Fig. 3534. Panglică. 1. Corpul; 2. capul; 3. cîrlige; 4. inel mărît; 5. ou; 6. embrion.

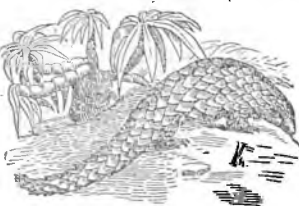

Fig. 3535. Pangolin.

Fig. 3536. Paniculă.

***PANTEISM** *sbst.* ✱ Sistem de filosofie care admite numai o singură substanță infinită ale cărei diferite moduri sînt ființele și care susține că universul însuși e Dumnezeu [fr.].

***PANTEIST** 1. *adj.* ✱ ① Ce ține de panteism: doctrină ~ă ② Care admite panteismul: filosof ~. 2. *sm.* Filosof panteist: partizan al panteismului [fr.].

PANTELIMON *npr. m.* ① Sf. ~ sau Pantelimonul, ziua Sf. martir Pantelimon, serbată în 27 Iulie și pe care o ține poporul ca să fie ferit de trăsnet: se făceau berzele, căci trecuse Pantelimonul (S. ALD.).

***PANTEON** (*pl.-onuri*) *sm.* ① △ Templu din Roma închinat tuturor zeilor de către Agrippa, ginerele lui August (☐ 3539) ② Monument național

Fig. 3539. Panteonul din Roma.

în care se depun rămășițele pămîntesti ale oamenilor celor mai însemnați dintr-o țară ③ Totalitatea divinităților unui popor [fr.].

***PANTERĂ** (*pl.-re*) *sf.*

✱ Fiară sălbatică din neamul pisicilor, a cărei blană galbuie e impestriată cu pete inelate de culoare roșie-închisă; trăiește în Africa, în Asia și în insulele Sondei (*Felis pardus*) (☐ 3540) [fr. < lat.].

Fig. 3540. Panteră.

***PANTILIMON** = PANTELIMON.

○ **PANTLICĂ** = PANGLICĂ.

***PANTOCRĂTOR**, **PANDOCRĂTOR** *sm.* ① I-

coana Mîntuitorului, care-l înfățișază ca împărat al lumii, zugrăvit pe bolta bisericii din mijlocul naosului [gr.].

***PANTOF** *sm.* ① ① În-călțămînt care acopere piciorul numai pînă la glezne (☐ 3541) ②

✱ **PANTOFUL-DOAMNEI** = PAPUCUL-DOAMNEI [germ. Pantöffel].

***PANTOFAR** *sm.*

✱ Cel ce face sau vinde pantofi.

***PANTOFĂRIE** *sf.* ✱ ① Atelier sau prăvălie de pantofi ② Meseria sau negoțul pantofarului.

***PANTOGRAF** (*pl.-ate*) *sm.* Instrument cu ajutorul căruia se copiază în mod mecanic un desen mărindu-l sau micșorindu-l la scara dorită (☐ 3542) [fr.].

***PANTOMETRU** *sm.* ① A Instrument pentru măsurarea unghiurilor și pentru tras perpendiculare ② Instrument inventat în 1752 pentru a executa după natură portrete în profil [fr.].

***PANTOMIM** *sm.* ① Actor care-și exprimă gîndurile numai prin gesturi ② Om care imită foarte bine gesturile altuia [fr.].

***PANTOMIMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① Exprimarea ideilor

prin mișcările și gesturile corpului fără ajutorul vorbirii ② Piesă în care actorii se ex-

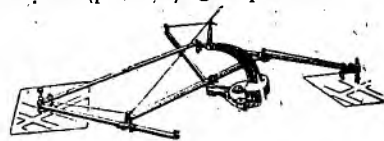

Fig. 3542. Pantograf.

primă numai prin gesturi: la teatru n'a dus-o decît odată, la un Crăciun, la ~ (A. GH.) [fr.].

***PANTAROLĂ** (*pl.-le*) *sf.* ♠ Un joc de cărți [pol. pancerola].

○ **PANTĂRUS** *sm.* Băn. ① = PITULICE.

***PANTIR** *sm.* ✱ Soldat din cavalerie îmbrăcat în zale: apoi urmau ~ii isprăvnicilor (NEGR.); călărimea se alcătua din ~i și leșegii, îmbrăcați în zale de oțel (RUS.) [rus. pancyr(ny)].

○ **PĂNURĂ** (*pl.-ri*) *sf.* Mold. Trans. Băn. ① Tesătură de lînă din fire toarse gros, din care se fac sumani, poclăzi, lăicere, etc.: se fac multe gîguri de sumani... care se vînd și pănuri și cusute (CRG.) ② Fel, soiul: copilul învătă la regiment... cum să omori mai iute și mai cu spor cît mai mulți oameni... și alte lucruri de pănura asta (RET.).

○ **PĂNUȘ** *sbst.* Băn. = BĂRDĂHAN ②: la casele din vechime... în loc de sticlă era ~... prin care străbătea vederea în chilii (LUS.).

***PĂNUȘĂ** (*pl.-uși, -ușe*) *sf.* ♠ Fie-care din foile ce înfășoară stuletele de porumb: traseră o sîrbă fierbute prin mormanele de pănuși (SAD.); dacă mălăiul (cucuruzul) e învîlît în pănușe multe, e semn de lărnă grea (GRM.); pănușele porumbului se întrebunțază la implutul mindirelor (ION.) [p a n ă].

***PĂNUȘIȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* ♠ = NĂGARĂ ① [p ă n u ș ă].

***PAOS**, **PAUS**, ① **APAOS**, **APAUȘ** *sbst.* ① Vinul, aghiasma sau apă amestecată cu puțină miere cu care preotul stropește în formă de cruce pe cel mort, înainte de a-i acoperi sicriul ③ Sticla cu vin, cu mied, cu mursă, etc. ce se duce la biserică cînd se face parastas pentru sufletul celui răposat: se dau ucele cu apă, cu vin, cu bere, cu lapte, cu mursă, paos de sufletul morților (IVOR.) ④ Colacul și vinul ce se duce la biserică de sărbători și mai ales pentru sufletul celui răposat (probabil lat. *p a u s u m < p a u s a r e).

***PAP** *sbst.* ① Cleiu întrebuințat de cizmari [germ. P a p p e].

***PAPĂ** *sm.* ① Capul Bisericii catolice, cu reședința la Roma și care se alege de cardinalii întruniți în con-clav (☐ 3543) [vsl. < gr.].

***PAPĂ** *sf.* ✱ ① Mîncare (în graiul copiilor): îi hrănea cu ~ și ou pline muiată în vin, întocmai ca o mămă (PANN); cobori iute, oă țî-am adus ~ (ALECS.); ② Oțen. ~ domnească, mîncare ideală, împărătească care, după concepția țărânului, numai la mesele domniilor se poate găsi: nu mîntînc se fie și ~ domnească (CIAUS.) ③ Mold. (P) Jumări (de ouă), scrob (RV. CRG.) [lat. p a p p a].

Fig. 3543. Papă.

***PĂPA** (*pap*) *vb. tr.* ① ✱ A minca (în graiul copiilor): Așa, papă frumos, fii gîlea, Papă cu mama, să crești mare (VLAH.); un dușman de lup... de mult plînde vreme ou prilej ca să pape lezi (CRG.); țî-ai trăit traul, țî-ai păpat mălăiul (OLVR.) ② ② A risipi, a prăpădi, a fura: moșia preuților a păpat-o ca și pe moșia Humulești (CRG.); ne înșală ca pe copii și ne papă banii, muncușuța noastră (VR.) [lat. p a p p a r e].

***PĂPĂDIE** *sf.* ♠ Plantă cu frunzele cam amare așezate în rozetă, din mijlocul căreia ies niște flori galbene ca ceara; se mănîncă uneori ca salată; rădăre primăvara, îndată ce se topește zăpada; numită și „curul-găinii”, „părăsita-găinilor”, etc.

PAN-
PĂP

PAP. (*Taraxacum officinale*) (■ 3545) [ngr. *καπαδιά* „preoteasă”].

PAPAGAL *sm.* ① 3 Pasăre, cu numeroase spețe variate, din fam. cățărătoarelor, cu ciocul gros, virtos și incovoiat, cu penele verzi sau de diferite alte culori, care trăiește în regiunile intertropicale și mai ales sub Ecuator; imită ușor glasul și vorbele omului (*Psittacus*) (■ 3544): Papagali verzi, roși și galbeni, iubitori de desmierdări

(ALECS.); repetă și cu vorbele lui

ca ~ul (A.GH.) ¶ Fig. 3544. Papagal. Fig. 3545. Papădie.

② 3 ~ **TIGA-**

NES = **CIOARĂ** ¶ ③ ④ Persoană care vorbește fără să priceapă ce spune, care repetă ceea ce a învățat fără să înțeleagă ceva: el vorbește ce a auzit de alții, ca ~ii (STAM.) [comp. it. *pappaglio*].

PAPAGALICEȘTE *adv.* Care repetă ca un papagal ceea ce a auzit sau a învățat, fără să priceapă ceva: el le învață și le spune ~, cum ar boscorodi versurile unei poezii neînțelese (VLAM.).

PAPAINOAGE *sf. pl.* Picioroange: umbra de pară era pus în ~ (ISP.).

***PAPAL** *adj.* ① Ce ține de papa (dela Roma): stemă ~ă (■ 3546); Statele ~e [fr.].

PAPĂ-LAPTE *sm.* F Om copilăros, naiv, prost, ca unul căruia nu i-a căzut încă cașul de la gură: așa să fiți toți..., dar nu ciufaliți, mîleitori, pierde- vară... cume anda Moșgiledei (WR.); ian faci tu, ~, că toate-s a tale lapte! (ss.) [(cel) ce) papă lapte].

Fig. 3546. Stemă papală.

Fig. 3547. Papălu.

PAPĂLĂU *sbst. f.* Plantă cu flori albe-gălbui aplecate în jos și dispuse cîte una la subțioara frunzelor; fructul e o boabă roșie, de mărimea unei creșe, închisă în caliculi roșu, umflat ca un balon; e întrebuințată de popor contra bubelor și durerilor de masele, numită și „papele”, „beșicuri”, „gogoase”, „iarba-bubei”, „buruiănă-de-abubă”, etc. (*Physalis Alkekengi*) (■ 3547).

***PAPALITATE** *sf.* ① Demnitatea de papă ¶ ② Timpul cît un papă ocupă această demnitate [fr. *papauté*, refăcut după *papal*].

PAPĂLUȚĂ (*pl.-de*) *sf.* 3 Pasăre de culoare cenușie, cu corpul lunguieț, cu gîtul scurt și ciocul mic puțin încovoiat, cu aripi lungi, înguste și ascuțite, cu coada trunchiată; numită și „lipitoare” sau „mulgătorul-caprelor” (*Caprimulgus europaeus*) (■ 3549).

○ **PAPALUGĂ**, **PAPĂLUȚĂ** *sf. Mold. Trans.* ① = **PAPARUDĂ**: copiii umblă cu papăluța la Sîn-Georgiu (GRM.); o papăluță era îmbrăcată toată cu boji și sârcă și juca (GR.-N.) ¶ ② Sperietoare, momie: papaluga sînt ca să o spariu! (ALECS.).

○ **PAPĂLUȚĂ** (*pl.-za*) *sf. Trans.* 3 = **BOBURUȚĂ**. ○ **PAPANAS** *sm. Mold.* ① 3 Gălușcă făcută din făină, ouă și brînză de vacă ¶ ② *pl.* 3 Varietate de trifoiu, cu flori mici, alburii sau trandafirii, dispuse în capitule singuratice; numită și „coada-

Fig. 3548. Papanas.

miței”, „mițșori”, „motocei”, „pufușor”, „mie-lușel”, etc. (*Trifolium arvense*) (■ 3548).

PAPARA, ○ **PAPARĂ** (*pl.-re*) *sf.* 3 Mincare făcută din felii de pline prăjită, acoperite cu brînză și opărite cu apă fiartă; *Olten.* ~ domnească (conv.) = **PAPA DOMNEASCĂ**; ④ F a minca o ~ sau papara, a o păti, a minca trînteală, a fi ocărit strășnic: aleargă înte, ca să nu mîncîni o papară de anul nou (ALECS.); mincau Muscalii o ~, de n'o mai uitau niciodată (A.GH.); împăratul Nemților ... ce se afla în războiu cu Turcii, și le mincase papara de atîtea ori (ISP.); a-i ști papara, a ști ce bătaie, ce ocară, ce pătanie îl amenință, a-i cunoaște firea răutăcioasă: cu omul împărătesc nu e de glumă, că-i știu papara (A.GH.); a face ~, a face fărîme: De le vom cădea în ghîară, Pe tot ne fac papară (PANN) [bg. *srb.* *p o p a r a*].

Fig. 3549. Papăluță.

○ **PAPARADĂ** *sf. Trans.* (DENS.) 3 Jumări (de ouă) [comp. **PAPĂ** ③].

○ **PAPĂRĂU** *sbst. Băn.* 3 Un fel de papară preparată din felii de mălaiu opărite cu apă fierbinte.

PAPAROANĂ (*pl.-ne*) *sf.* 3 Floarea macului roșu [ngr. *καπαρόβνα*].

PAPARUDĂ (*pl.-de*), *Mold.* **PAPĂLUȚĂ**, **PAPĂ-LUGĂ** (*pl.-ze*) *sf.* Fată de vîră o 10—12 ani, de obicei o Țigancă, desbrăcată mai adesea pînă la pielea și încinsă, în loc de fuste, cu frunze de boz și avînd pe cap o cunună de frunze verzi; ea cutreieră satul sau orașul, în caz de secetă, singură sau însoțită de altele imboldite la fel, cîntînd o invocațiune pentru ploaie, iar lumea o udă cu doniți de apă (■ 3550): lălețele noastre de paparude carele, acoperite cu frunze de boz și multate lioară de donița vecinelor, urează săltînd și chiînd (OOS.).

Fig. 3550. Paparude.

○ **PAPĂRUGĂ**, **PAPARUȚĂ**, **PAPĂRUȚĂ** *sf. Trans. Băn.* 3 = **BOUL-LUI-DUMNEZEU** (■ BQU ②): papăruga se pune pe deget și în care parte va abura, din acea parte își va lua ortac, mulere sau bărbat (NOV.).

○ **PAPĂRUGĂ** 2 *sf. Băn.* = **PAPARUDĂ**: ~, rugă, la iesi de ne udă (NOV.) (■ PAPĂLUȚĂ).

PAPĂ-TOT *sm.* F Om care mîncă foarte lacom, care ia sau fură tot, fără a mai lăsa nimic altuia [(cel) ce) papă tot].

○ **PAPELE** *sf. pl. Mold.* 3 = **PAPĂLĂU**.

***PAPETĂRIE** *sf.* ① Fabrică de hîrtie ¶ ② Prăvălie unde se vinde hîrtie și alte articole trebuincioase la scris [fr. *papeterie*].

***PAPETIER**, **PAPETAR** *sm.* 3 Fabricant de hîrtie; vinzător de articole de papetărie [fr.].

***PAPILĂ** (*pl.-le*) *sf.* ② Fie-care din ridicăturile de pe suprafața limbii, care-i dau o înfățișare catifelată (■ 2876) ¶ ③ Mică ridicătură formată pe suprafața epidermei [fr.].

PAPINĂ (*pl.-ne*) *sf.* Femeie destrînată [bg. *p a p i n j a*].

***PAPIRUS** *sbst.* ① 3 Plantă care crește în mlaștinile din Abisinia, Egipt, Siria, Sicilia și Calabria din tulpina căreia cei vechi fabricau un fel de hîrtie (*Cyperus papyrus*) (■ 3551) ¶ ② Hîrtia fabricată din tulpina acestei plante ¶ ③ Manuscris pe hîrtie de papirus [fr. < lat.].

Fig. 3551. Papirus.

***PĂPISM** *sbst.* Termen cu care protestanții designează doctrina și tendințele Bisericii catolice apusene [fr.].

***PAPIST** *sm.* Nume cu care protestanții designează pe catolici [fr.].

PAPISTAȘ *adj.* și *sm.* Catolic (mai adesea cu o nuanță de dispreț): dați știe că este de-al papii de la Roma, îl zice ~ (isp.); nu te-ai făcut ~, să măninci carne în postul Crăciunului (o.-zmf.); Iaca frumoasele isprăvi ale învățăturii ~ilor! (negr.); toate țările ~e din apus (isp.) [ung. p. p. a. i. s. t. a. s.].

PAPISTĂȘESC *adj.* Catolic, de papistaș: nu era deprins a vorbi cu dascălii papistașești (slv.); mulți, văzând această minune dumnezească, au venit la credința papistașească (balc.).

PAPISTAȘI (-ăseac) *vb. tr. și refl.* A (se) face catolic: călugări de-al papii outulerau țările și cereau să le papistașească (isp.) [p. a. p. i. s. t. a. s.].

PAPISTAȘIE *sf.* Credința, legea papistașilor, catolicism.

○ **PAPLOMĂ** = PLAFOMĂ.

○ **PAPORĂ** = PAPURĂ.

PAPORNITĂ (pl.-te) *sf.* ① Coș împletit din papură (□ 3552) ② Sticlă îmbrăcată cu o împletitură de papură: nu lipseau nici papornitele cu anason de Hio (fl.).

Fig. 3552. Papornită.

○ **PAPRICĂ** *sf. Trans.* ① Ardeiu roșu măcinat, boia de ardeiu ② Paprica [ung. p. a. p. r. i. k. a.].

PAPRICĂȘ (pl.-așuri) *sm.* Tocană gătită cu multă paprică: puse (pe masă) pline, o orătită cu ~ și mai multe căni cu vin (isp.).

Fig. 3553. Papuci.

† **PĂPRISTE**, **POPRISTE** *sf.* Stadiu, măsură itinerară [vsl.].

PAPUC, ○ **PAPUC** *sm.* ① Încălțăminte ușoară, care acopere numai talpa și căputa piciorului, ce se poartă în casă; pantof (□ 3553): se găsește mai multă judecată în ~ul meu decît sub pălăria d- tale (alecs.); cînd a pășit mai departe, a rămas păpucl pe prag (sb.); nu găsi pe nici o fată căreia să i se lovească păpucl (sez.); ② F (a fi, a sta, a pune, a ținea) sub ~, sub stăpînirea nevestei, ținut de scurt de nevestă: șapte ani a gustat din traiul căsătoriei, în care timp... a fost necontent sub ~ (gn.); a o lua (la) ~, a o lua la fugă, a o apuca la sănătoasă, a începe să alege de colo pînă colo: cum se făcea zîna, o lua ~ la drum prin sat (isp.) ③ **PAPUCUL-DOAMNEI**, plantă cu flori mari, curioase, în formă de papuc (*Cypripedium calceolus*) (□ 3554) [refăcut din pl. papuci < tc. p. a. p. u. c.].

Fig. 3554. Papucul-Doamnei.

PAPUCĂ *sm.* Bunic (în graiul copiilor) [ngr. παππούς].

PAPUCĂR, ○ **PAPUCĂR** *sm.* Cel ce face papuci, papugi, pantofar; cizmar: destul este papucarului numai pentru optîni aci să vorbească (rhc.).

PAPUCĂRIE, ○ **PAPUCĂRIE** *sf.* Pantofărie, cizmarie [p. a. p. u. c. a. r.].

PAPUCĂȘ, **PAPUCEL**, **PAPUCEL** *sm.* ① *dim.* **PAPUC**: găsi... sub pat un papucel ruf (grl.).

PAPUGIU *sm.* ① Cel ce face papuci, pantofar ② F Potlogar, pișicher, înșelător: a fugit ~l, țără să-mi plătească cele două zile de ședere în oțel (gn.); niste papugii... mînuiește pe datorie, bea pe veresie, trag lumea pe sfoară cu pișcherleuri (car.) [tc. p. a. p. u. g. y.].

PAPURĂ (pl.-uri) *sf.* ① Plantă ce crește în apele stătătoare și în locurile băltoase și din ale cărei foi se împletesc rogojinii, coșuri, etc. (*Typha angustifolia*) (□ 3555): leștele speriate... se ascundeau în stuful și în papura de pe mal (odob.); se oulă ~n valuri pădurea de ~ orescută pe rîu (vlah.); ② Pe vremea

lui Papură-Vodă, în timpuri foarte vechi, pe vremuri uitate (aluzie la porecla de „Papură-Vodă”, dată domnului moldovean Ștefăniță-Vodă, din pricina secetei și foametei ne mai pomenite de pe vremea lui, cînd oamenii au fost nevoiți să se hrănescă cu papură: în anul 1880 e o așa secetă și uscăciune în Moldova, că nu se zărește frunză pe oapac... și vitele mor pe cîmp, și oamenii mînuiește ~ uscată, de unde i s'a și tras porecla de „Papură-Vodă” (vlah.) [lat. vulg. *p. a. p. u. r. a., pl. din *p. a. p. y. r. u. m. = clas. p. a. p. y. r. u. s.].

Fig. 3555. Papură.

PĂPURI (-ureso) *vb. tr.* A pune papură între doagele vaselor de lemn (ciaus.).

PĂPURIČĂ *sf.* = ROȘATEA [p. a. p. u. r. i. c. a.].

PĂPURIȘ (pl.-ișuri) *sn.*, **PĂPURIȘTE** *sf.* Loc unde crește multă papură; papură multă crescută într'un loc: din păpurii de la heleșteu... făceau oamenii rogojinii (sr.-vn.); se 'nfundară acum în niște păpuris vechii din care nu te vedeai călare (s.-ald.).

PĂPUȘĂ (pl.-și) *sf.* ① Mică figură de om (mai adesea de fetiță) făcută din carton, din lemn, din ceară, etc. cu care se joacă copiii (□ 3556): Păpușa n'are nas, e cheală, și-un braț din umăr îi lipsește (vlah.); s'a gătit ea o ~; frumoasă ea o ~; ② ...prin saloanele bogate... Unde omul e-o ~ și viața o spioală (vlah.) ③ Jocul păpușilor, teatrul popular de păpuși înfățișînd tipuri sociale care mite viții și apucături urite sau caraghioase ale epocii; obicinuit pînă aproape de timpurile noastre, mai ales în Moldova, de la Crăciun pînă în ajunul sfinților Vasile: doar n'am făcut vre-un rău că m'am ținut de obiceiurile strămoșești, jucînd păpușile în oșlegi (alecs.) ④ Jucărie, lucru ușor: să nu-ți pară lucrul ~; el credea că oclăca este păpușă, dar văzu acum că nu încape pe usă (isp.) ⑤ Nimfă (în spec. de fluture) (□ 3557) ⑥ Legătură de foi de tutun (□ 3558): o ~ de tutun ⑦ Ghemușor de sfoară: o ~ de sfoară ⑧ Legătură de diferite obiecte înșirate pe o sfoară și formînd o cunună: ou cîteva bucați de pastramă... și trei patru păpușe de smochine, ținea băcănie (g.-gh.) ⑨ Coccen ținea de porumb, pînă nu are mătase; numit și „puică” ⑩ Jurubiță de douăzeci de fire de tort (vc.) ⑪ Ciocanul cu leașa sențuită de care se servește dogarul, numit și „bașchiu” sau „clochie” [comp. rus. p. a. p. u. s. a.].

Fig. 3556. Păpușă. bicicliu anu-

Fig. 3557. Păpuși.

Fig. 3558. Păpușă de tutun.

înșirate pe o sfoară și formînd o cunună: ou cîteva bucați de pastramă... și trei patru păpușe de smochine, ținea băcănie (g.-gh.) ⑨ Coccen ținea de porumb, pînă nu are mătase; numit și „puică” ⑩ Jurubiță de douăzeci de fire de tort (vc.) ⑪ Ciocanul cu leașa sențuită de care se servește dogarul, numit și „bașchiu” sau „clochie” [comp. rus. p. a. p. u. s. a.].

PĂPUȘAR, *Mold.* **PĂPUȘER** *sm.* ① Fabricant de păpuși ② Cel ce umblă cu un teatru de păpuși: păpușarii îmblau noaptea pe drum, ou o ladă mare ca un dulap, strigînd: „păpușii păpușii!” (vor.) ③ Șarlatan, cel ce întrebuintează toate mijloacele spre a-și ajunge scopul.

PĂPUȘERIE *sf.* ① Jocul păpușilor ② Șiretenie, înșelătorie, șarlatanerie: poporul n'alege, căci n'are timp să-și dea socoteala ce înseamnă aste păpușerii (lup.).

PĂPUȘICĂ (pl.-șele) *sf. dim.* **PĂPUȘĂ**.

PĂPUȘOIU (pl.-oate) *sn.* **AUGM.** **PĂPUȘĂ** ① ~ și **PORUȘIU** *Mold.* **BUCOV.** = **PORUMB**; a da ea în ~, a lovi cu putere, fără milă, a da ca la fasoale; **MORT** ② **pl.** **PORUMBISTE**: a stat în niște păpușoale pînă ce-a înserat (vor.) ③ Sfoară înșirată pe un bețișor (□ 3559).

Fig. 3559. Păpușoiu de sfoară.

PAR sm. Bucată de lemn sau prăjină ascuțită la un capăt care se înfige în pământ pentru diferite trebuințe (pentru făcut gandruri, pentru legat vița, pentru urzit, etc.): a bate ~; ~i înfișți în pământ; boala de om se leagă ca vița de ~ (COL.); a-l da cu ~ul în cap; ② F a pune cuiva ~ul la ușa, a nu-l lăsa să intre în casă sau să iasă afară; ③ CIOARĂ ②, FUNIE ① [lat. p al us].

PĂR sm. ① Frumos arbore spinos, cu frunze rotunde sau ovale, fin dințate, cu flori mari, albe, al cărui fruct comestibil e „para” (*Pirus communis*). (3560); ② la ~ul lăudat, să nu te duci cu saoul ① ② Lemnul tare al acestui arbore întrebuințat în strungărie [lat. p I r u s].

PĂR sm. ① ② Fir subțire ce crește pe pielea capului și pe diferite alte locuri ale trupului: un (fir de) ~; subțire ca firul de ~; oțți peri în cap sau în barbă, foarte mulți; ③ F a-l scoate peri albi, a-l necăji rău, a-i aduce mari supărări, a-l îmbătrâni de necaz; a-l leși peri albi, a îmbătrâni de multe necazuri: mi-o leșit peri albi de cînd am fată mare (ALECS.); din fir în ~ FIR ②; în ~, fără să lipească vre-unul, în cap: purreli erau toți în ~ la ugerul sorocalt (ASP.); rămneau unsoari numai patru, cinci sute... dar peste zece zile eram iar în ~ la loc (A.-GH.) ① ② Toți peri din capul omului, din barba lui sau de pe o parte a trupului a avea ~ lung, scurt, creț, rar, des, moale, mătăsoș, aspru; ~ negru, castaniu, bălan, blond, roșu, roșcat, alb; de omul cu ~ul roșu să fugi (că-i răutăcios); o suviță de ~; a-i crește, a-l cădea, a i se răli, a i se albi ~ul; a i se ridica (sau a i se abtrii) ~ul în cap; ④ MĂCIȚA ①; a-și tăia, a-și tunde, a-și încreți, a-și văpsi, a-și oăni, a-și înnegrii ~ul; a-și înnoada, a-și împleti, a-și despletii, a-și descurca ~ul; a-și smulge ~ul (din cap); a se lua cu minile de ~, a da semne de disperare; a-și încurca minile în ~ul cuiva; a înhăța, a trage de ~; ⑤ tras de ~, nefiresc, silit; a se prinde cu oțneva de ~, a se lua la bătaie, apucîndu-se de unul pe altul de păr; F de drag de mi-e, l-aș băga de ~ în sîn, nu-l pot suferi; a-i leși ~ul prin oăni, a îndura multe supărări; a-l lua ~ul foc, a-și atrage mari supărări, necazuri, primejdii: erau niște mulierușe cu oare nu se putea juca oțneva, oă-i lua ~ul foc (ASP.); a-l ținea pe oțneva de ~, a-l avea în putere, în stăpînire sa, a-l avea în mîna lui; oț ~ în cap, foarte mulți; cînd mi-o crește ~ în palmă, niciodată; oț ~ în palmă, nimic; fată în ~, fată bătrînă ① ② Fir de păr sau totalitatea perilor de pe corpul animalelor: ~ de cămilă, de oține, de oal, de bou, de capră, de porc, de urs; cînd ești speriat de un cîine, să te afumi cu un ~ de al lui (GOR.); o perină mare în patru colțuri umplută cu bumbac sau cu ~ de oal (A.-GH.); ③ LUP ②; ~ul porcului, păr mărunțel și ghimpos care crește pe spinarea copiii și care, după credința poporului, îi înghimpe așa de tare, că-i face să se vaete și să plîngă; pe ~ul calului, pe deselate ① ② In doi peri, nici așa, nici așa, nici de un fel, nici de altul; între două soări: a) nici de o vîrstă, nici de alta, nici tînăr, nici bătrîn; b) nici de o culoare, nici de alta; c) nici beat, nici treaz cum se cade; d) (cu vorbe) în două înțelesuri, echivoc: se prefăcu că nu le vede și-i tot răspundea în doi peri (ASP.); ~ pe ~, unul în locul altuia (verb. de schimb) făcut între două lucruri sau două ființe: se puse pe lîngă dînsul și-l lîmbi ca să schimbe stupii ~ pe ~ (MAR.). ④ Partea pîroasă la unele stoffe ① ② Trans. (DENS.) Lîină ① ② Mold. ③ ④ Bubă rea ce se face la deget, sugel ① ② Fie-care din firelece mici ce cresc pe frunzele sau pe tulpinile plantelor ① ② ③ PĂRUL-CIUTEI = VERIGAR ①; ~UL-FETEI, ~UL-MAICII-DOMNULUI¹, PĂRUL-MAICII-PRĂCESTEI, plantă ce crește prin crăpăturile stîncilor din pădurile umede și umbroase (*Asplenium adiantum nigrum*) (3561); — PĂRUL-MAICII-DOMNULUI² = STRĂSNIC; — PĂRUL-PORCULUI¹, plantă cu două feluri de tulpini, una noduroasă terminată printr-un virf negricios și alta netedă și albă sau verzuie, din care ies cite 30-40 de ramuri subțiri și aspre; crește prin pădurile umede și pe lîngă

Fig. 3560. Păr.

piraie; numită și „brădișor” sau „coada-calului” (*Equisetum maximum*) (3562); PĂRUL-PORCULUI² = BARBA-URSU-
LUI ①; — PĂRUL-SFÎNTEI-MĂRII = TORTEL ①
② Bîn. PĂRUL-ZINELOR = COLILE [lat. p I l u s].

OPĂR³ = PÎNĂ: astă noapte am oț, tît mai păr în zînă (STAM.).

PARA¹ (pl. -rale) sf. ① Mică monedă, de origine turcească, a patruzecea parte dintr'un leu vechiu (LEU); a nu avea (nici o) ~ chionă sau frîntă (în pungă), a nu avea nici un ban; ② pentru o ~, își pune ștreangul de git, e foarte sgîrcit; ③ a lega ~ua cu zece (sau cu nouă) noduri, a fi foarte econom: lega ~ua cu zece noduri și tremura după ban (CRG.); cînd îți intră ~ua în mînă, leag'-o în nouă noduri (FANNI); ④ cîte nu cruță ~ua, nici de galben nu-i e mîlă; ⑤ ~ua e mică, dar toc mare prinde; ea o ~, deplin, fără să te înșeli măcar cu o para: o moște care face 250 de mil de lei ca o ~ (CAR.); ca o ~ stearsă, ca un lucru fără nici o valoare: procese verbale... scrise într'un stil... impersonal, mori și neînsemnat ca o ~ stearsă (BR.-VN.); pînă la (o) ~ sau pînă într'o ~, fără să lipească nici o para, socotind și cea mai mică para: se dă dator să plătească pînă la ~ (CAR.); le-a făcut oțneotală pînă într'o ~ cît l-a ținut pe el judecata (BR.-VN.); nu face două parale, nu valorează nimic; F a face de două parale, a oări, a certa strasnic; F a lua la trei parale, a lua peste picior, a lua în bătaie de joc: o luară la trei parale... pînă ce ajunse de ris și de bătaie de joc (ASP.) ① ② Ban, centimă: cîtei parale, monedă de cinci bani ① ③ pl. Bani: n'am destule parale; a face parale, a) a cîștiga bani; b) a valora ceva; nu face parale, nu valorează (nimic); știu oțte parale face, știu cît valorează; nu-i ține gura parale, nu se sfîște să vorbească; ④ găsești parale în drum, și tot trebuie să le numeri, ori-cît de mulți bani ai avea, tot trebuie să trăiești cu socoteală, să nu-ți bați joc de ei [tc.].

***PARA**² (-rez) vb. tr. A înlătura, a preîntîmpina, a se feri: ~ o lovitură [tr.].

PARA³, prefix care intră în compunerea citorva cuvînte, pentru a arăta o repetițiune continuă sau pentru a da înțelesului lor mai multă intensitate: un leu p a r aleu; erau două namile de case, o prîdoare, săli mari, tinzi și p a r atinzi... (A.-GH.); ne ametește mintea cu legi p a r alegi (JIP.) [ngr.].

PARA⁴ (pl. pere) sf. ① Fructul comestibil al părului (3563): ~ pergumut; ~ tîmtoasă; ~ mătălașă; varietăți de pere: scrisoare de om leșez care așteaptă para mătălașă (VLAH.); ② NĂTĂFLEATĂ [lat. p I r a, pl. din p I r u m].

PARA⁵ sf. Flacără: roșu ca para focului; focul îndat s'a aprins și a umplut de ~ și de fum... cupitorul (NEGR.); în sobă trosnește lemnele prîdite de para unui foc laocm (VLAH.); din gura (iezm)ei lezeza foc și ~ (ASP.); ③ FOC ② [vsl. p a r a „abur”].

† **PĂRĂ** = PÎNĂ: Tîe căruia unuia să cuvîne toată slava și închinătoțnea... de acum și ~ în veol (CANT.).

***PARABOLĂ**¹ (pl.-le) sf. ① Pildă, alegorie morală cuprinsă în evanghelie: parabola fiului risipitor [lat.].

***PARABOLĂ**² (pl.-le) sf. ① A Curbă plană care rezultă din secțiunea unui con printr'un plan paralel cu latură lui; distanța fie-cărui punct al acestei curbe pînă la un punct fix numit „focar”

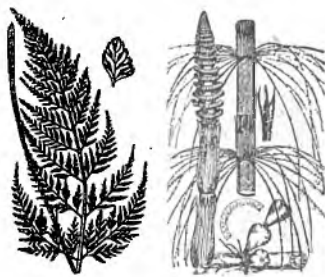

Fig. 3561. Părul Maicii-Domnului.

Fig. 3562. Părul-porcului.

Fig. 3563. Pară.

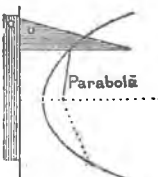

Fig. 3564. Parabolă.

e totdeauna egală cu distanța de la acel punct pînă la o verticală fixă numită „directrice”, situată în planul ei (□ 3564) ¶ @ Curbă pe care ar descrie-o un proiectil în vid [fr.].

“PARABOLIC” *adj.* ¶ Ce ține de parabolă¹, în felul parabolelor: vorbire ~ă [fr.].

“PARABOLIC” *adj.* ¶ Ce ține de parabolă², curbat ca o parabolă: ogîndă ~ă (□ 3565) [fr.].

PARACHERNITĂ *sf.* ¶ Plantă păroasă, cu frunzele acoperite de puncte străvănătoare, cu flori verzi, ce crește prin locurile umbrase și umede, pe lângă ziduri, etc.; numită și „grîul-potlîrnich” (*Parietaria officinalis*) (□ 3566) [părete].

PARACLIS¹ (*pl.-ise, -isuri*) *sn.* ¶ Rîugăciune adresată de preot Maicii Domnului sau unui sfînt spre a invoca favoarea divină asupra unei persoane sau asupra unei case: Dantile, ia-ți ceaslovul și mai și un ~! (VLAH.); mult a mai alergat ou acatiste și ~ pe la biserică și pe la iocane măcătoare de minuni (U-GH.); Ah, sfînte Panteleimona, scapă-mă din gharele lor, oă ți-oia de trei ~uri (ALECS.) [vsl. < gr.-biz.].

PARACLIS² (*pl.-ise*) *sn.* ¶ Bisericuță, capelă ortodoxă (□ 3567): în ziua ~ului s’a sfîșit ~ul spitalului.

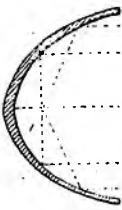

Fig. 3565.
Ogîndă parabolică.

Fig. 3566. Parachernită.

Fig. 3567. Paracelisul mănăstirii Tismana (după o gravură din a. 1855).

din Tirgu-Neamțului (CRG.); oeru împărătesei să-i aducă crucea din ~ul domnesco (DLVR.) [gr.-biz. παρακλήσιον].

PARACLIS (IER *sm.*) ¶ Persoană însărcinată cu paza obiectelor dintr-o biserică, a odoarelor preoțești și cu îngrijirea curăteniei și a bunei rînduiei în biserică (*Mold.* „palamar”, *Trans.* „crisnic”) [gr.-biz. παρακλησιαστής].

PARACLSIN = PARACLIN.

“PARADĂ” (*pl.-de*), **PARADIE** *sf.* ¶ ① X Serbare în care se trec trupele în revistă: Împăratul a făcut lîngă mănăstire paradă mare, bai și a chemat tot poporul (VOR.); Tineri partușai, de spirit, solvisiști ca de paradă (VLAH.); În truntea paradei, olinele pornește (ALK.); nu era paradă, ori vre-un alai sau serbare, ca să nu fie și el acolo (ISP.); la acest felu de paradă, unii injură, alții sculpă și muierile sculpă (C-RAD.) ¶ ② Înfațișare făloasă, plină de îngimfăre; a face ~ (ou averea sa, cu spiritul său, etc.), a căuta, plin de vanitate, să înfațișeze (bo-găția sa, spiritul său, etc.) spre a fi admirat de toți [fr.].

○ **PARADAIȘĂ** (*pl.-se*) *sf.* *Trans.* ¶ = PĂTLĂGEA-ROȘIE [germ. dial. P a r a d e i s (apfel)].

PARADIE = PARADĂ.

“PARADIGMĂ” (*pl.-me*) *sf.* ① Pildă: dacă voi ați fi urmat paradigma acestei istorioare, nu erați să vă plîngeți acum (FIL.) ¶ ② Model de declinare sau de conjugare [gr.].

“PARADIS” (*pl.-isuri*)

sn. ① Mănușiu ¶ ② Mănușiu de pene din coada pasării paradisului ¶ ③ PĂSĂREA-PARADISULUI, pasăre cu pene foarte frumoase, mai

Fig. 3568.
Păsărea-paradisului.

ales la coadă, de unde atîrnă ca un păr lung; trăește în insulele Maleiei, în China și în India continentală (*Paradisea apoda*) (□ 3568) [fr.].

“PARADISIAC, PARADIZIAC *adj.* ¶ Care ține sau pare că ține de paradis: plăceri ~e [fr.].

† **PARADOSI** (-ose) *vb. tr.* A preda (o învățătură): pentru a-ți ~ limba românească țara... se hotărî să pue căpătîiurilor cu Turcii (VLAH.); avusesse oare-care stare, dar o părădulse cu beția (SAD.); părădula de dimineață pînă ‘n seară gospodăria (GRIG.); îngrîșea de avere, care altminterea s’ar fi părăduit (GRL.).

“PARADOX” (*pl.-oxe*) *sn.* Păreră contrară opiniunilor curente: și d-ta ești tot oa mino, ou deosebire numai că-ți plac ~ele (D-ZAMF.); să nu se pară un ~ această zicere (NEGR.) [fr.].

“PARADOXAL *adj.* ① Ce ține de paradox: păreră ~ă ¶ ② Căruia-i plac paradoxele: spirit ~; scriitor ~ [fr.].

○ **PĂRĂDUI** (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* *Mold. Bucov. A* (se) prăpădi, a (se) năru, a (se) ruina, a (se) risipi: ca să nu-și părăduiască țara... se hotărî să pue căpătîiurilor cu Turcii (VLAH.); avusesse oare-care stare, dar o părădulse cu beția (SAD.); părădula de dimineață pînă ‘n seară gospodăria (GRIG.); îngrîșea de avere, care altminterea s’ar fi părăduit (GRL.).

“PARAFA” (-alez) *vb. tr.* ① A-și pune parafa pe ceva ¶ ② A pecetui sfurile cu care e cusut un registru, cu ceară roșie și cu sigiliu, spre a nu se putea scoate sau adăuga foi [fr.].

“PARAFA” (*pl.-te*) *sf.* Trăsătură de condeiu cu care se termină o încălțătură; încălțătură prescurtată [fr.].

PARAFERNĂ (*pl.-ne*) *sf.* ¶ Se zice despre averea soției care, sub regimul dotal, nu e cuprinsă în zestre și pe care ea însăși o administrează și se folosește de ea [ngr.].

“PARAFERNAL *adj.* ¶ Privitor la parafernă: avere ~ă [fr.].

“PARAFINĂ” (*pl.-ne*) *sf.* ¶ Substanță solidă, albă, extrasă din schisturile bituminoase și din gudron, întrebuințată la fabricarea luminărilor și ca izolatoare în aparatele electrice [fr.].

“PARAFRAZA” (-azez) *vb. tr.* ① A explica printr-o parafrază ¶ ② A desvolta pe larg [fr.].

“PARAFRAZĂ” (*pl.-ze*) *sf.* ① Explicare pe larg a unui text ¶ ② Traducere desvoltată și explicativă ¶ ③ Deslușire lungă și încolțită ¶ ④ Interpretare rău voită, făcută cu răutate [fr.].

PARAGINĂ, PARĂGINĂ *1. adj. f.* Părăsită, lăsată în părăsire, nelucrată, negrijită și sălbătică: într-o via parăgină își făcuse colunzul o vulpe (ISP.); o curte parăgină de mahală (CAR.).

2. (pl.-ăgini) *sf.* ① Părăsire: nu se însoară de mila florilor și a pomilor pe care i-e teamă că le-ar lăsa în parăgină (BR-VN.) ¶ ② Ruină: pe o stîncă înaltă se văd parăginile unei zidiri îndrăznește (VLAH.); se tîra pînă la parăgina de casă unde se adăpostea biata nănașă-sa (SAD.); dar parăgina averilor și sapa de lemn în care rămîn tîlhăriții? (IUF.) [ung. p a r a g + (t e l) i n ă].

“PARĂGINI” (-inesc) *1. vb. tr.* A lăsa în părăsire: obiecturile bătrînești le-ați cam parăginit și le-ați lăsat (IUF.).

2. vb. refl. și intr. ① A rămînea în părăsire, a se sălbătici din lipsă de îngrijire (*vorb.* de o vie, de o grădină, etc.): via din ce în ce se parăginea (ISP.) ¶ ② A se prăpădi, a se ruina: vedea de mînt că i se parăgînește toată starea (VLAH.); pe voi se face temelia, se înaltă, se dărimă și se parăgînește clădirea (IUF.); Dar via solului tău, Cu vremea parăgînată (STAM.) [p a r a g i n ă].

PARĂGINIRE *sf.* Faptul de a (se) părăgini: părăsire; ruinare, prăpădire.

PARĂGINIȚĂ *adj. p.* PARĂGINIȚĂ. Lăsat în parăgină: în via ~ă, iarba grasă acopere răzoarele (DLVR.); în drumul ei înfîlă o grădină ~ă (ISP.).

“PARAGOGE, PARAGOGĂ *sf.* ¶ Adăugarea unei litere sau unei silabe la sfîrșitul unui cuvînt. Ex.: atuncea în loc de atuncî, oevășlea în loc de oevăși [fr.].

“PARAGOGIC *adj.* ¶ Ce ține de paragoage, ce se adaugă prin paragoage [fr.].

“PARAGRAF” (*pl.-ate*) *sn.* ① Subdiviziune a unui capitol, a unui articol (de lege, etc.), a unui discurs, etc. ¶ ② Semnul § care se pune în capul acestei subdiviziuni [fr.].

† **PARAGRAFIE** *sf.* ¶ Prescripțiune: ~ numim

PAR-
PAR

PAR - sorocul prigonirii de cind și pînă cind are voie a se porni (LEG.-CAR.) [ngr. παραγωγή].

PARALACTIC *adj.* ☆ Ce ține de paralaxă: triunghi ~ [fr.].

† **PARALAGHIE** *s.f.* Solfegiu [ngr.].

PARALAXĂ (*pl.-axe*) *s.f.* ☆ Unghiul format în centrul unui astru de două raze care pornesc din cele două extremități ale aceleiași raze terestre, una din aceste extremități fiind la suprafața pămîntului, iar cealaltă confundîndu-se cu centrul globului nostru: prin paralaxă s'au putut determina distanțele de la pămînt la soare și la ceilalți aștri [fr.].

PARALEL 1. *adj.* A Se zice despre două sau mai multe linii (drepte sau curbe), despre două sau mai multe suprafețe, pretutindeni egal depărtate una de alta (□ 3569):

oglinzile, paralele, lumul/teu nestîrșit... mesele, soarele... și întreaga adunare (OLVR.); o mulțime de străde... paralele cu oleul (I.-GH.).

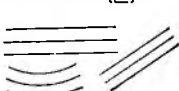

Fig. 3569. Linii paralele.

Fig. 3570. Paralele.

2. **PARALELĂ** (*pl.-ele*) *s.f.* ① A Linie paralelă cu alta ¶ ② ● Mic cerc, pe sfera cerească sau pămîntescă, care e paralel cu ecuatorul (□ 3570) ¶ ③ Comparatiune amănunțită între două persoane sau două lucruri ¶ ④ *pl.* Aparat de

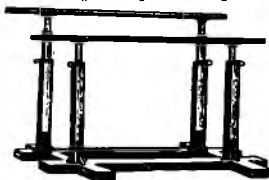

Fig. 3571. Paralele.

gimnastică, format din doi drugi paraleli susținuți de niște stâlpi, pe care se fac diferite exerciții susținîndu-se cu minile de drugi (□ 3571) [fr.].

PARALELIPED (*pl.-ede*) *sn.* A Corp solid geometric limitat prin șase paralelograme egale și paralele două câte două (□ 3572): o cărămidă este un ~ [fr.].

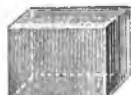

Fig. 3572. Paralelipiped.

PARALELIPEDIC *adj.* A Care are forma unui paralelipiped [fr.].

PARALELISM (*pl.-me*) *sn.* ① A Starea a două linii sau planuri paralele ¶ ② ③ Corespondență a însușirilor, a dispozițiilor a două lucruri [fr.].

PARALELOGRAM (*pl.-ame*) *sn.* ① A Cadrilater ale cărui laturi sînt egale și paralele două câte două (□ 3573) ¶ ② ③ ~ al forțelor, paralelogram construit pe două linii care reprezintă în direcțiune și în mărime două forțe aplicate la același punct; diagonală este rezultanta celor două forțe [fr.].

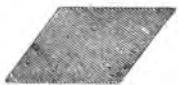

Fig. 3573. Paralelogram.

PARALEU *adj.* și *sm.* Mai tare decît un leu, mai străsnic, mai viteaz decît ori-și-cine (în graiul basmelor): un viteaz... care... să călătorească ca un leu ~ (ISP.); a se face leu ~, a se infuria peste măsură, a turba de minie: Cine, din miel ou blîndețe, te-a făcut leu ~? (ALECS.); zmeul e năbădășos și se face leu ~ (ISP.) [para- + leu].

PARALITIC *adj.* și *sm.* Damblagiu, lovit de dambă, de paralizie (□ 3574) [fr.].

PARALIZA (*-izea*) *vb. tr.* ① A lovi cu paralizie, a-l lovi damblaua ¶ ② ③ A stînjeni, a împiedeca o mișcare: singurul mijloc de a ~ acțiunea... era de a interesa gloata la susținerea revoluțiunii (I.-GH.); aural olocotului paraliza toate măsurile stăpînirii (FIL.) [fr.].

PARALIZIE *s.f.* Dambla care, lovind pe ci-

neva, îl împiedică de a se mișca sau de a se folosi de o parte a trupului [fr.].

Fig. 3574. Vindecarea paralizicului (din Triodul-Penticostar slavonesc, tipărit în a. 1550).

PARALIC *sbst.* (A cumpăra, a vinde) ou ~ul, în cantități mici de tot, pentru bani puțini, pentru o p a r a sau două: mărță de asta nu pot da ou ~ul: vrei să iei mai mult? (CAR.); a mai și vindut (pastramă) ou ~ul și cu bucată, să nu mai stea să cîntărească (CAR.).

PARALOGISM (*pl.-me*) *sn.* ① Raționament fals făcut din neștiință, fără intențiunea de a înșela [fr.].

PĂRĂLUTĂ (*pl.-te*) *s.f.* ① ② *dim.* PĂRĂ¹ ¶ ③ *pl.* ④ Bani, bănișori: mai avea strînse părălute albe pentru zile negre (CREG.); am trei băieți și am strîns și cîteva părălute (NEGR.) ¶ ⑤ *pl.* ⑥ = BĂNUT ④.

PARAMETRU (*pl.-tre*) *sn.* A Linie constantă și invariabilă care intră în ecuațiunea unora din curbe, și mai ales în a parabolilor [fr.].

PARANGINĂ *s.f.* ⑥ = VITELAR.

PARANIMFĂ (*pl.-te*) *s.f.* ① ② Prietenă a miresei care, la cei vechi, o însoțea în ziua nunții la ceremoniile căsătoriei ¶ ③ ④ Însoțitoare: a lumii ~, moartea (EMIN.) [lat.].

PARANTEZĂ (*pl.-ze*) *s.f.* ① ② Frază sau propozițiune care are un sens deosebit și e intercalată în altă frază ¶ ③ ④ Digresiune: aici deschid o mică ~, privitoare la fostul reprezentant al Principatului (I.-GH.) ¶ ⑤ Semnele () între cari se închid cuvintele unei paranteze ¶ ⑥ ~ + ~ pătrată, semnele [], întrebuintate mai ales în matematici [fr.].

PARANGHELOS *interj. Mold. F* S'a isprăvit! aleluia! vecinica pomenire! Iar privește cum se duce 'n fund, s'o dus! ~! și-am rămas noi stăpîni pe corabie (ALECS.).

PARAPEȚ (*pl.-ete*) *sn.* ① Ridicătură de zid; de înălțimea unui stat de om, pe marginile unui pod, unei terase, de-a lungul unui cheiu, etc.; parmacic ¶ ② ③ Partea superioară a unui meterez, a unei întărituri, care apără pe soldat de gloanțe: Ţrecăm, luptăm, iată-ne-acum Sus, sus, la ~e (ALECS.); Începură să bîzîie și sute de gloanțe mărunt de pe ~ele dușmănești (GRIG.) ¶ ④ ⑤ Obstacle artificial așezat la capătul unei linii ferate, spre a opri înaintarea trenului sau vagoanelor izolate [fr.].

***PARAPLEGIE** *sf.* Paralizie a membrelor superioare și inferioare [fr.].

PARAPON (*pl.-one*) *sn.* F. Supărare, mîhnire, neîncăz, ciudă: înecîndu-l deodată așa un ~, s'a lăsat să-l podidească pîlnsul (CAR.); își vărsau ~ul pe aceste persoane fără nîoi o creștere (VLAH.); de vreme ce al ~ asupră-l, sînt gata să-l pedepesc (ALECS.) [ngr. παράπον].

PARAPONISI (*-iasesc*) *vb. refl.* A se supăra, a fi ciudă pe cineva [p a r a p o n i].

PARAPONISIT *1. adj.* p. PARAPONISI. Supărat, nemulțumit, plin de ciudă: îndată i se răspunde că e ~, nebun, că vinează minister (I.-GH.).

2. sm.: orizontul politic e posomorît ca un ~ fără slujbă (ALECS.); flămînzii și paraponisiile de ieri reiau locul ocupațiilor de pînă acum (VLAH.).

PARASCOVENIE *sf.* Povestire, întîmplare, faptă ciudată, de necrezut; ciudățenie; năzbîtie: sînt povești bune la șezătoare... istorii de glumă și parascovenii, pentru că s'a trecut timpul și urful (I.P.); improvizații de fel de ode, elegii sau alte asemenea parascovenii și bocituri poetice (ALECS.); multe parascovenii... era limba noastră, mai ales în zicerile luate din slavona (NEGR.).

PĂRASI (*-asesc*) *1. vb. tr.* ① A nu mai sta cu cineva, a-l lipsi de tovarășia sa, a pleca de lîngă el, a-l lăsa singur, în viața întîmplării, a-l abandona: și-a părăsit nevasta și copiii ¶ ② A nu mai sta într'un loc, a pleca de acolo: a părăsit Bucureștii; Aurelian... părăsește astfel pentru totdeauna... cea mai bogată și mai pînernică țară din chenarul domniei romane (VLAH.) ¶ ③ A fi lipsit de un lucru, a-l lăsa: puterile m'au părăsit și am căzut jos leșinat (G.N.); Numai pe noi mîndria nu ne mai părăsește (ALX.) ¶ ④ A se lăsa de ceva, a nu se mai ocupa de ceva; a înceta de a mai face ceva: ~ studiile; ~ o idee; s'a părăsit tîlhăria și s'a ne gospodărim (SA.); părăsesc găinile de a se oua (VOR.); mulți părăsesc de a-și căuta leucirea în patria lor (NEGR.).

2. vb. refl. † A se lăsa, a se lepăda de ceva: în tot chipul s'a muncit stătuindu-l să se părăsească de betie (MCH.) [srb. parasiiti < gr. viit. παρῆσθω < παρῆσθω].

PĂRĂSIRE *sf.* Faptul de a părăsi; starea celui părăsit: a lăsa în ~, a părăsi.

PĂRĂSIT *1. adj. p. PĂRASI.* Lăsat în părăsire; dat uitării; care nu se mai întrebuințează ¶ ② Ou ~, ou mic, moale, mai adesea fără gălbenuș, ce-l ouă găina la urmă, cînd încetează de a se mai oua: ciud găina face ouă ~, nu merge bine gospodăria (GOR.).

*2. * PARASITA (sf.) - GĂINILOR = PĂPĂDIE.*

PĂRĂSITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Ou părăsit, numit și „ou de ~” [părăsi].

***PARASOL** (*pl.-ouri*) *sn.* Umbreluță de soare: oia lăsa și un ~ ca nu cumva să străbată o rază de soare la obrazul mei (SA.) [fr.].

PARASTAS, *** PARĂSTAS** (*pl.-ase*) *sn.* ① Slujbă pentru odihna sufletului unui răposat care se face la 3, la 9, la 21 și la 40 de zile, la 3, 6 și 9 luni de la înmormîntare, apoi la împlinirea fiecărui an pînă la al șaptelea: cu Sultăncia lăsată pe drumuri, n'a avut parte nici de parastasul de trei zile (OLVR.) ¶ ② Plata preotului pentru facerea unui parastas: vindea și mai scump decît predecesorul său liturghiile și parastasele (I.-GH.); Dau la popa sîrindare, Liturghii și părăstase (RET.) ¶ ③ Colac mare ce se dă preotului la masă și la îngropăciune (conv.): din făină de grîu se fac și parastasele după cei morți (șez.) [vsl. < gr.].

***PARASTISI** (*-iasesc*), **PARASTUI** (*-uesc*) *vb. tr.* ① A reprezenta, a juca (o piesă de teatru): zilele acestea o să parastisească „Italiana în Algir”, buoată ou cîntec (MIL.); la teatru au fost un scandal mare: se parastuia două piese nouă pline de „mpun-sături în ispravnică” (ALECS.) [ngr. viit. παρῆσθω < παρῆσθω].

***PARĂȘIN** *sm. Trans. ** = TREMURĂTOARE.

***PARĂȘUTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Aparat în formă de umbrelă cu care un aeronaut sau un aviator poate să se coboare fără primejdie pe pămînt, părăsindu-și balonul sau aeroplanul (3575) [fr. parachute].

***PARATONER** (*pl.-ere*) *sn.* Aparat, alcătuit dintr'o vergea de fier sau de aramă cu virful as-

cuțit, care se așază pe acoperișul unei case spre a o apăra de trăsnet; a fost inventat de Benjamin Franklin, în 1752 (3576) [fr.].

***PARĂTUȘ** = IMPARĂTUȘ.

***PARĂT** (*pl.-te*) *sn.* = IMPARĂTUȘ.

***PARAȘAN** (*pl.-ane*) *sn.* Mobilă alcătuită dintr'o cercevea sau din mai multe, articulate între ele și mobile, acoperite cu hîrtie sau cu stofă, care slujește spre a feri pe cineva de vînt, de dogoarea focului din sobă, etc. sau spre a ascunde vederii anumite lucruri dintr'o casă (3577): după un ~, copilul dormea în patul său cu gratii (D.-ZAMF.) [fr. paravent].

PARAXENIE *sf.* F. Ciudățenie: și ea avea paraxenii nevinovate (BR.-VN.) [ngr. παραξενία].

PARAXIN, **PARAXIN** *adj.* F. Ciudat, bizar, curios: boierule, să nu-ți fie ~, unde ne vezi că am venit numai amîndoi (ISP.); cucoana Luxia, soră-sa, ...era oam ~ă (BR.-VN.); asta-mi vine cam paraxin, arhon satrar, dar d-tale ? (ALECS.) [ngr. παραξενος].

***PARAZIT** *1. sm.* ① Cel ce și-a făcut obiceiul de a se hrăni la mesele unora și altora, răplătindu-i prin lingșuri, lingău, linget-alere: el trăscă ca un fel de paraziți intelectuali, bătînd în struna tuturor (VLAH.) ¶ ② * Animal sau vegetal care se hrănește trăind pe corpul altui animal, pe tulpina sau pe frunzele altui vegetal.

2. adj. ① Vegetal ~, plantă ~ă, plantă care trăește pe alta și se hrănește în paguba acesteia; animal ~, acela care trăește pe sau în corpul altui animal și se hrănește din substanțele lui (d. e. păduchele, puricele, etc.) ¶ ② ~ Care nu adaugă nimic înțelesului frazei: cuvinte ~e [fr.].

***PARAZITAR** *adj.* ① Care trăește ca un parazit: teatrul nostru... revistele... și gazetele cotidiene fără excepție, duc, sub raportul acesta, o viață aproape ~ă (VLAH.) ¶ ② Pricinuit de un parazit: boalele ~e sînt datorite microbilor [fr.].

***PARAZITISM** *sbsl.* ① Traiu de parazit ¶ ② Felul de a fi al unui animal sau vegetal parazit [fr.].

***PARC** (*pl.-curi*) *sn.* ① Grădină mare, publică sau particulară, cu pașiști, copaci bătrîni, alee, etc.: grădina lui, prin mărimea copacilor, seamănă acum mai mult a ~ decît a grădină (BR.-VN.) ¶ ② ~ de artilerie, loc în care o armată în campanie își așază artileria, munițiunile, nutrețul, etc. ¶ ③ ~ de strîdii, îngrădituri făcute în mare, aproape de țărm, unde se cresc și se păstrează stridile [fr.].

***PARCĂ** (*pl.-ce*) *sf.* ① Fie-care din cele trei divinități surori, Clotho, Lachesis și Atropos, cu locuința în infern, și dintre care înția torcea, a doua depăna, iar a treia tăia firul vieții omului (3578) ¶ ② * poet. Moartea [lat.].

PARCĂ *adv.* P a r e c ă, s'ar zice că, ca și cum: strigă, ~ aș fi surd; ~ nu-i venea să-și creadă ochilor; ~ i s'au înneecat corăbiile; toate-mi mergeau după plac... de ~ era toată lumea a mea (CRG.); ~ era un făcut, mergea din pagubă în pagubă, de ajunsă în săpă de lemn (ISP.).

PARCĂM = PARCĂN.

PAR-
PĂR

Fig. 3576. P.P. Paratoner.

Fig. 3577. Paravan.

Fig. 3578. Parcele.

Fig. 3575. Parășută.

PAR- + **PARCAN**, **PĂRCAN**¹ (pl.-ane) *sn.* Întăritură făcută cu pari și scinduri [pol. p a r k a n].

• **PARCAN**² (pl.-ane), **PĂRCAN** (pl.-amuri) *sn.* *Trans. Băn.* ① Un fel de îngrăditură de scindurele dinaintea ușii sau ferestrei; pervaz ¶ ② *Băn.* Stobor de îngrădit; gard [ung. p á r k á n y].

PARCEA¹ (pl.-cele) *sf.* Bucată [tc.].

PARCEA² = **HARCEA-PARCEA**.

• **PARCELA** (-elez) *vb. tr.* ① A împărți un teren în parcele [fr.].

• **PARCELĂ** (pl.-le) *sf.* Părțicioă, bucată dintr-un teren împărțit spre vânzare în mai multe porțiuni [fr.].

• **PARCHET** (pl.-te) *sn.* ① Pardoșeala, podeala, dușumeaua unei camere făcută din scindurele de stejar, de o mărime egală, îmbinate între ele și dispuse în așa fel încât să alcătuească diferite desenhuri geometrice (□ 3579): iarna-l aducea aminte de polioandreele saloanelor, ou ~ul lustruit (VLAH.) ¶ ② Fie-care din părțile în care e împărțită o pădure în exploatare: ciud sînt în apropiere ~e secase în tăiere, se duc, cu femeii, eu copii, și încrează la chereștea (VLAH.) ¶ ③ r. Spațiul dintr-o sală de tribunal unde se află scaunele judecătorilor ¶ ④ r. Locul unde-și țin sedințele magistrații cari fac parte din ministerul public: a fost chemat la ~ ¶ ⑤ r. Magistrații înșiși: procurorul, substitutul, etc.: membrii ~ului [fr. p a r q u e t].

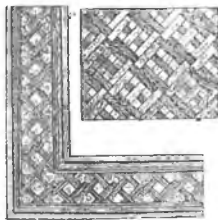

Fig. 3579. Parchet.

• **PARCHETA** (-etea) *vb. tr.* ① A pardosio camera cu un parchet [fr. p a r q u e t e r].

• **PARCIMONIE** *sf.* Economie dusă pînă la sgrîncenie; calicie [fr.].

• **PARCIMONIOS** *adj.* Care face economie pînă la sgrîncenie; calic [fr.].

• **PARGURGE** (-aurg) *vb. tr.* ① A străbate ¶ ② A citi în treacă, a răsoi [fr. p a r c o u r i r, refăcut după c u r g e].

• **PARCŪRS** (pl.-sur) *sn.* Drum străbătut de cineva [fr. p a r c o u r s].

• **PARDESIU** (pl.-luri) *sn.* ① Haină mai lungă ce poartă, mai ales bărbații, primăvara și toamna, pe deasupra celorlalte haine (□ 3580) [fr. p a r d e s s u].

• **PARDON** *sbst.* ① Iertare: si-a oerut ~ ¶ ② Formula de politeță întrebuințată de cineva cînd îl deranjează sau îl interrupe pe altul: mă iartă! mă ierțai! [fr.].

• **PARDOS** *sm.* ① Leopard: doi arapi... stau dinaintea lui, ageri și sprinteni ca niște pardosi (ISP.); voești să intru în vizuina pardosilor și să le taiu cozile? (ALECS.). Leul de multă vreme ridicase ostire să se bată cu riga ce se numea ~ (DON.) [Vsl. < gr.].

• **PARDOSEALĂ**, *Mold.* **PARDOSALĂ** (pl.-sali) *sf.* ① Faptul de a pardosi ¶ ② Dușumea, podeala făcută din scinduri, din cărămizi, din leșpezi, etc. (□ 3581): fmi împărțatul nu euteza să calce pe pardoșeala băii (ISP.); intră în curtea... mănăstirii, ou pardosala ei de pietre pătate (EMIN.).

• **PARDOSI** (-oseașo) *vb. tr.* ① A așterne o dușumea de scinduri, de leșpezi, etc.

• **PARDOSIT** *adj. p.* **PARDOSIT**: baia era ~ă ou tot felul de marmură lustruită (ISP.).

Fig. 3580. Pardesiu.

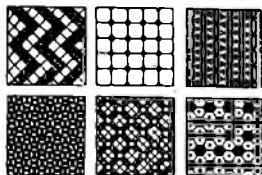

Fig. 3581. Pardoseli.

PĂREA (par) *vb. intr. refl. și unipers.* ① A se arăta în mod vag sau nesigur, a fi într'un fel sau altul, a avea o înfățișare ca și cum ar fi așa, a semăna întru citva cu cineva sau ceva, a avea o impresiune vagă, a crede oare-și-oum: lumea te socoțește după ce pari, nu după ce ești (VLAH.); după îmbrăcăminte, părea a fi un lucrător; pari a fi bolnav; pare mult mai tînar decît mine; fmi părea sîu mi se părea că visez; începui... a mîncă, de părea că se bat lupi la gura lui (ISP.); i se păru c'auze un glas (OLVR.); mi se pare că iar s'a îmbătut; cum îi se pare? ¶ ② A-1 ~ bine, a fi impresionat în mod plăcut, a simți oare-care bucurie: fmi pare bine că te văd sănătos; ne-a părut bine că a plecat; a-1 ~ rău, a fi impresionat în mod neplăcut, a simți oare-care mîhnire; a se căi, a regreta ¶ ③ **PĂR'CA** = **PĂR'CA**² [lat. p a r e r e].

• **PĂRECHE**, **PERECHE** *sf.* ① Două persoane însoțite prin dragoste sau prin căsătorie: a fost odată o ~ de oameni, muncitori, dei cum dă Dumnezeu (ISP.) ¶ ② Două animale de același fel: o ~ de pui, de gîște, de boi, etc. ¶ ③ Două lucruri asemenea care se întrebuințează numai împreună sau nu pot folosi de obicei unul fără altul: o ~ de mînuși, de ciorapi, de ghete, de opinci ¶ ④ Un obiect unic alcătuit din două bucați identice: o ~ de pantaloni, de ochelari, de toarșel, de călmări ¶ ⑤ O ~ de case = **CASĂ**¹ ¶ ⑥ O ~ O ~ de cărți, un pachet (de 32, 36 sau 52) de cărți de joc ¶ ⑦ O ~ de palme, două palme: îi sarti partii o pereche de palme fierbinți peste urechile degerate (CAR.) ¶ ⑧ Părechi părechi, doi cite doi, două cite două: pe o sîrmă... stau apînurați... părechi părechi de cîrpați proaspeți (BR.-VN.) ¶ ⑨ Fie-care din cele două persoane, animale sau lucruri care alcătuiesc de obicei o păreche: eu și ~a mea ou muri acum (SP.); turturica și-a pierdut ~a; ascultă instrucțiunile părechii lui de joc (VLAH.) ¶ ⑩ Cu soț: un număr ~; ⑪ **NEPERECHE** ¶ ⑫ A nu avea ~, a fi fără ~, a fi singur în felul lui, a nu se mai afla alături ca dînsul, a fi fără seamăn: e un om leneș care nu credem să mai fi avînd ~ în lume (CRG.); se însurase c'o fată frumoasă și harnică și cuminte, de nu mai avea ~ (VLAH.) [lat. p a r i c u l a].

• **PĂRECHIUȘĂ** (pl.-șe) *sf. Trans. dim.* **PĂRECHE**: mi-aș putea cumpăra o ~ de jucării (RET.).

• **PĂRELNIC** *adj.* Imaginar: prepusurile lui erau ~e, căci nimeni nu mai cuteza a-criți cît de puțin (MEGR.) [p a r e a].

PĂREMIE... = **PARIMIE**...

• **PĂREMIOLOG** *sm.* ① Cel ce se ocupă cu studiul proverbelor [fr.].

• **PĂREMIOLOGIC** *adj.* ① Privitor la paremiologie [fr.].

• **PĂREMIOLOGIE** *sf.* ① Studiu asupra proverbelor; culegere de proverbe [fr.].

• **PARENCHIM** *sbst.* ① Ori-ce organ ale cărui țesuturi sînt de consistență spongiosă, ca: ficatul, rinichii, glandele salivare, pancreasul, etc. ¶ ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫

tului de brinză și ține pînă la sfîrșitul săptămîinii patimilor, adică șase săptămîini; — **MIEZII-PĂRESII** [lat. quadragesima].

○ **PĂREȚAR** (pl.-are) *sn.* ○ **Mold. Bucov.** Mic covor de pîrețe: pe lingă pat și lăști, se află ~, altele lăsoare îngrate de lînă în cadrul, țesute în patru lîe (vorb.) ¶ ○ **Trans.** (— **TAB. XXXVIII, 16**) O scindură de-a lungul pîreților pusă pe lingă laviți, spre a nu se atinge de pîrețe cel ce șade (FR.-COR.) (PAC.).

PĂREȚE, PERETE *sm.* ○ **Suprafața** aparentă a zidului unei case; despărțitura de zid sau de scinduri dintre două odăi: a spoi pîreții cu var; a da, a deschide, a lăsa ușa de ~, a deschide ușa toată lă-sînd-o lipită de perete; a se da cu oapni de pîreți sau de toți pîreții, a se izbi cu capul de pîrețe (de durere, de desmădejde); ○ a rămînea ca scris pe ~, a rămînea înmărmurit: tilharii rămăseră ca scrisi pe perete și tăcură milo (ISP.); — **CAL** ○, **MUSCĂ** ○, **NUȚĂ** ○, **O-CHIU** ○ ¶ ○ **Pr. anal.:** la o cotitură a drumului, crengile se desfac, o fereastră se deschide în ~le de verdeață (VLAH.); ¶ ○ **Suprafața internă** a unui vas, a unui tub, etc. ¶ ○ **pl.** ○ **Părțile** care înconjoară un gol, o cavitare (in spec. a corpului): pîreții abdomenului, stomacului [lat. parietem, vulg. parētem].

† **PARETIS** *sbst.* — Demisiune (a mitropolitului, a episcopului) [ngr.].

† **PARETISI** (-lisseo) *vb. intr.* — A demisiona din demnitatea de mitropolit sau de episcop [ngr.].

○ **PARFUM** (pl.-muri) *sn.* ○ **Miros plăcut**, mi-rează: tubirea... mă înfioară ca un ~ de primăvară (VLAH.) ¶ ○ **Produs artificial** înzestrat cu un miros plăcut [fr.].

○ **PARFUMA** (-umez) *1. vb. tr.* A răspîndi un miros plăcut.

2. vb. refl. A-și unge sau a-și stropi corpul, hainele cu parfum [fr.].

○ **PARFUMAT** *adj. p. PARFUMA.* Cu miros foarte plăcut, plin de mirezme, impregnat cu parfum: Copacii somnoroși ne chiamă, s'acopere tubirea noastră sub ~a lor maramă (VLAH.) ¶ ¶ ○ **NEPARFUMAT.**

○ **PARFUMERIE** *sf.* — Fabricarea, comerțul de parfumuri, de cosmeticiuri, de săpunuri de toaletă, etc. ¶ ○ **Produsele** acestea înseși [fr.].

○ **PARFUMOR** *sm.* — Cel ce fabrică sau vinde parfumuri [fr.].

○ **PARHAITĂ, PĀRHAITĂ** (pl.-te) *sf. Mold. Bucov.* — Mică ciupercă, comestibilă în tinerețe; în stare de maturitate, se deschide la vîrf și lasă să lasă un praf brun-roșcat (*Bovista plumbea*): Deasupra hirtie, în mijloc praf și dedesubt pârhaîtă (se.), *ghiciloare* despre „ciocălau” [comp. rut. p o r h a v k a].

○ **PARHAL** *sm. Mold.* Poreclă dată Evreului, rîios: am adunat... tot galbeni unul și unul... ca să pui mina pe ei un ~ de jidan (ENJ.) [rut. p a r h].

○ **PARHELIE** *sf.* — Fenomen luminos, rar, care consistă în aparițiu-ne simultană a mai multor imagini ale Soarelui reflectate în nori și așezate în ge-nere simetric pe un halo (□ 3582) [fr.].

○ **PARI** (pl.-riuri) *sn.* — Prinsoare, rămășag; ~ mutual, prinsoare făcută pe cîmpul de curse pentru calul care va ajunge întîiu la alergare [fr.].

○ **PARI**: **AL** ~ *loc. adv.* — După valoarea nomi-nală, fără urcare sau scădere de preț (vorb. de efecte de bursă, etc.) [it.].

○ **PARIA** *sm.* ○ — Om din Indus-tan care nu face parte din nici o castă și e socotit infam, nimeni nevrînd să aibă relațiuni cu dînsul ¶ ○ — Om din clasele cele mai nenorocite ale societății sau res-pins din toate societățile, om disprețuit și ocolit de toți: eu voin trece neapăsător prin această viață, ca un exilat, ca un ~ (EMIN.) [fr.].

○ **PARIA** (-riez) *vb. tr.* A pune rămășag, a se prinde, a face o prinsoare: du-te colo lingă masă și pariază sume mari, eu le-oiu ținea în gîmă (ALECSA) [fr.].

○ **PARICID** *1. sm.* — Ucigaș de tată sau de mamă.

2. sbst. Crima făptuită de un paricid [fr. < lat.].

○ **PARIETAL** *adj.* ○ — Ce ține de perete: supra-față ~ă ¶ ○ Os ~, fie-care din cele două oase care formează laturile și creștetul craniului [fr.].

○ **PARIGINĂ** (pl.-re) *sf.* Sobă de încălzit, de fier, cu combustione lentă [it.].

○ **PARIGORIE** *sf.* Mingiere, vorbă de mingiere: ~ de om bolnav (PANN) [ngr.].

† **PARIGORISI** (-lisseo) *vb. intr.* A mîngia: ne-puțindu-se deprinde cu frumosele zloeri: parigorisese, catadicesco, s. o. l. (NEGR.) [ngr.].

○ **PARIMIAR, PARIMIER** (pl.-re) *sn.* — Carte bise-

Fig. 3583. Titlul *Parimiarului* mitropolitului Dosoftei (tipărit la Iași în a. 1683).

ricească cuprinzînd fragmente din *Parimiile* lui Solomon (□ 3583).

○ **PARIMIE** *sf.* — Proverb: *Parimiile* lui Solomon; paza bună trece primejdia rea, zice parimia (ENJ.) ¶ ○ **pl.** — Extrase din *Parimiile* lui Solomon ori din Epistolele sfinților Apostoli ce se citeș la biserică pe înserate [gr. παροιμία].

○ **PĂRINCIORI** *sm. pl. dim. PĂRINTI.*

○ **PĂRÎNG, PĂRÎNG** (*Parîng* *sbst. Mold. Trans.* — **MEIU** *1*) : nu o altă sămîntă adevărată, ce zizanie și pârîng, din sine născut și plodit, va sămăna (CANT.) [lat. p a n i c u m].

○ **PĂRÎNTE** *sm.* ○ — Tată (cu o nuanță solemnă, respectuoasă): de familie; nici un ~ nu-și înneacă copiii (PANN); unde dă ~le, crește, dar unde dă străinul, se usucă (ZANN.); — le poporului, binefăcătorul poporului; — Părintele cereș, Dumnezeu ¶ ○ **Intemeitor, creator, fondator:** Herodot e supranumit ~le istoriei ¶ ○ — Titlu cu care ne adresăm preoților și călugărilor sau cînd vorbim de ei: cînd a ajuns acasă... a strigat pe popa: „~! ~! vină de-mi deschide poartă!” (se.); blagoslovește, ~! venind ~le Duhu supărat foc de la mănăstire (CRO.); Părinții Bisericii, sfinții învățați ai Bisericii creștine, anteriori veacului al xii-lea, ale căror deciziuni fac autoritate; Dumnezeu sfinților părinți, a șasea Duminică după Paști ¶ ○ **pl.** — Tatăl și mama: blagoslovenia părinților întărește casele zilor (PANN); — **AGURDĂ** [lat. p a r e n t e m].

○ **PĂRÎNTEȘC, PĂRÎNTEȘC** *adj.* A părin-telui, a părinților: binecuvîntarea părintească; casa, moșia părintească; mă înneacă pîntul cînd gîndesc să-mi las eu casa părintească (ALECSA).

○ **PĂRÎNTEȘTE** *adv.* Ca un părinte, ca un tată.

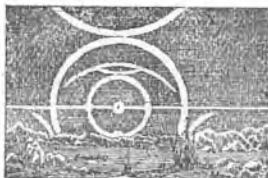

Fig. 3582a. Parhelie.

PĂRINTEL *sm.* Δ *dim.* **PĂRINTE** (*verb.* de un preot sau călugăr).

PĂRINȚE *sf.* Calitatea de părinte, de tată; *cu* (CAR.), părințește, cu glas părințesc.

○ **PĂRIP** *sm. Tr.-Carp.* Δ Telegar, armăsar: au dat ou pîloarele în căpîina cea de cal și odată a sărit un ~, de ți-era mai mare dragul de el (RET.); larba tot un creștea și ~ul a căzut jos la pămînt (VOR.).

* **PĂRIPINAT**, **PĂRIPENAT** *adj.* Δ Se zice despre frunzele penate al căror pețiol nu se termină printr-o foliole (Δ 3584) [fr.].

* **PĂRISILABIC** *adj.* Δ Se zice despre substantivele sau adjectivele grecești ori latinești care au același număr de silabe la nominativ, la genitiv și la acuzativ singular [fr.].

* **PĂRITATE** *sf.* Δ Egalitate, asemănare între obiecte de același fel Δ (RET.). Același număr de o parte și de alta: ~ de voturi [fr.].

* **PĂRIȚIAN** 1. *adj.* Δ Din Paris.

2. *sm.*, **PĂRIȚIANĂ** (*pl.-tence*) *sf.* Persoană originară din Paris sau care locuiește la Paris [fr.].

PĂRIMĂ (*pl.-me*) *sf.* Δ Frînghie groasă, odgon [comp. *tc.* *parimaj*].

PĂRINDA, **PERINDA** (*-dez*, *-rind*), **PERINDA** (*-dez*) *vb. tr. și refl.* A merge, a trece pe rînd de la unul la altul, de la un loc la altul, a colinda; a urma unul după altul: așa părideau toate tîrgurile din jur, oale de donă, trei zile (RET.); multe rînduri de oameni s'au mai părădat într'însa (RET.); va fi... lecție de patriotism pentru frașele generații ce se vor perinda pe dinaintea ei (VLAH.); toate aceste împrejurări mi se perindau prin minți (BR.-VN.).

PĂRING — **PĂRING**.

PĂRINGĂ (*pl.-ei*)

sf. Δ Prăjină ce poartă doi inși pe umăr spre a transporta ceva greu; prăjina ce se vîră prin urechile hîrdăului, spre a-l putea căra doi inși (Δ 3585): doi Cazaici oari duceau în ~ o desagă plină cu galbeni (VLAH.) Δ *Qas*. Targă [lat. *vulg.* *p(h)alanga* < *gr.* *φάλαγξ*].

* **PĂRLAGIU** *sm.* Ajutorul măcelarului care spînteacă la zălhana vitele junghiate: se umplu de sînge de sus pînă jos... ca un ~ de la zălhana (ISF.) [tc. *parlagi*].

* **PĂRLAMENT** (*pl.-te*) *sn.* Δ Corpurile legiuitoare alcătuite din reprezentanții națiunii într-o țară constituțională: în România, ~ul se compune din Camera deputaților și din Senat [fr.].

* **PĂRLAMENTĂ** (*-tez*) *vb. intr.* Δ Δ Δ A face propuneri și a asculta propunerile dușmanului în vederea încheierii păcii sau unui armistițiu, pentru cedarea unei cetăți, pentru schimbul de prizonieri, etc. Δ Δ Δ A intra pe calea unei înțelegeri într-o afacere particulară [fr.].

* **PĂRLAMENTAR** 1. *adj.* Δ Ce ține de parlament, privitor la parlament: *regim* ~; *guvern* ~; *comisiune* ~ă; *inițiativă* ~ă; *limbagiu* ~, *politic*~, *cuvîncios*, *potrivit cu demnitatea parlamentului* Δ Δ Δ

2. *sm.* Δ Δ Δ Membru al parlamentului Δ Δ Δ

Sol trimis spre a face dușmanului propuneri de pace, pentru încheierea unui armistițiu, etc. [fr.].

* **PĂRLAMENTARISM** *sbst.* Δ Regim parlamentar [fr.].

PĂRMAC *sm.* Δ Stilp (*în spec.* la prispa casei țărănești sau la gard): numără în spre stînga, cum îi vine gardul în față, pînă la ai zecelea ~, pe care-l leagă ou o cordoa (MAR.); ~ii prîdvorului erau îmbrăcați numai în trînzis de stejar (S.-ALD.) [tc.].

PĂRMACLIC (*pl.-louri*) *sm.* Δ Balustradă: un prîdvor rîndu cu ~ (ODOB.); aruncară bani albi de argint scînteietor peste ~ul podului (SAD.); ~uri de fier, elegante, apără pe alocurea trîsurile (URG.) [tc.].

* **PĂRMEZAN** (*pl.-anuri*) *sn.* Δ Brînză (italienească) făcută din lapte smîntînit și sofran [fr.].

* **PĂRODIA** (*-diaz*) *vb. tr.* Δ A face parodia unei bucați literare Δ Δ Δ A imita în mod hazliu gesturile, apucăturile, vorbirea cuiva: Mîlo a voit să-i

Fig. 3584.
Frunze
paripinate.

Fig. 3585. Păringă.

parodizea în rolul Paraciserului din „Florica” lui Alecsandri (I.-GH.); femeile ridionale își strîmbau gura cu gîndășle, parodind sursele (D.-ZAMF.) [fr.].

* **PĂRODIE** *sf.* Δ Imitație hazlie a unei bucați literare serioase Δ Δ Δ Imitație ridiculă, caraghioasă, schimonosură a unei lucrări serioase: Dumnezeu care îngăduie parodia de dreptate la a căreia desfășurare asistă zilnic la tribunal (BR.-VN.) [fr.].

* **PĂRODIST** *sm.* Δ Autor de parodii [fr.].

PĂROH, **PĂROF** *sm.* Δ Preotul unei parohii [ngr.].

* **PĂROHIAL** *adj.* Δ Ce ține de o parohie: cel ce locuiește mai aproape de casa ~ă sau de biserică (MAR.) [fr. *paroissial*, refăcut după *paroh*].

* **PĂROHIAN**, **PĂROFIAN** *sm.* Δ Enoriaș, poporan, cel ce aparține unei parohii: dnpă leturghie, fie-care preot... se pornește... cu botelul pe la oasele parohienilor săi (MAR.); preutul... s'a dus... pe cîmp să vadă cum ară parohienii săi (ss.) [germ *Parochian*].

* **PĂROHIE**, **PĂROFIE** *sf.* Δ Enorie Δ Δ Biserica parohiei Δ Δ Δ Cei ce fac parte dintr'o parohie, enoriași [germ. *Parochie*].

PĂROI (*-oese*) *vb. intr.* Δ A forma un *paroiu*; a roi din nou: roii oel dîntîi, daod timpul este bun, paroeso mai tîrziu, pîntre Sîntu-Măria (ION.).

PĂROIU *sm.* și (*pl.-ouri*) *sn.* Δ Roiul cel nou format din cel vechiu în aceeași vară: paroi... se produce de regulă în verile cele mai frumoase și mai mănoase (MAR.); de ai lumina de ~, nu-ți mai trebuie alt nimic (SEZ.) [srb. *paroj*].

* **PĂROLI** *interj.* Pe cîntea meal [fr. *parole*].

PĂROLĂ (*pl.-le*) *sf.* Δ Făgăduință solemnă, cuvînt de onoare: a-și ține parola, a se ține de cuvînt: n'au ținut parola, cum s'au apucat cînd l-au pus Domn (NEC.); pe parola mea de onoare, pe cuvîntul meu de cinste, pe cîntea mea; ți dau parola mea că ți-oiu împlini dorința (ALECS.) Δ Δ Δ Lozincă Δ Δ Δ Un dans vechiu: îi trînsăse prin oap să mă pue să-i joc parola (ALECS.) [rus. < fr.].

* **PĂROLI** *sbst.* Δ Îndoitul sumei jucate în jocul precedent (la anumite jocuri de cărți) [fr.].

* **PĂROLIST** *sm.* F Cel ce-și ține parola, făgăduiala dată, om de cuvînt.

* **PĂRONIM** (*pl.-me*) *sn.* Δ Cuvînt care în vorbire ar putea fi confundat cu un alt cuvînt, ca d. e.: iminent și eminent, emigra și imigra [fr.].

* **PĂRONIMIE** *sf.* Δ Împrejurare în care două sau mai multe cuvinte sînt paronime [fr.].

* **PĂRONOMASTIC** *adj.* Δ Privitor la paronomază [fr.].

* **PĂRONOMAZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* Δ Figură de retorică prin care se alătură două cuvinte de o formă asemănătoare, dar cu înțeles deosebit, ca d. e.: oine mînte, mînte n'are [fr.].

PĂROS *adj.* Care are mult păr, cu mult păr pe corp [lat. *pilosus*].

* **PĂROTIDĂ** (*pl.-de*) *sf.* Δ Nume dat fie-căreia din cele două mari glande salivare, așezate la dreapta și la stînga sub fălci, aproape de urechi [fr.].

* **PĂROXISM** (*pl.-me*) *sn.* Cel mai înalt grad al durerii, al boalei, al miniei, etc.: mulțimea ce intrase în ~ul beției (ALECS.); îi adusesse într-o stare grozavă de ~ și de furie (FLC.) [fr.].

PĂRPALCĂ *sbst.* Δ Carnă friptă pe cărbuni [comp. *părpăli*].

○ **PĂRPALATIC** *adj.* *Often.* (CIAUS.) Peltic, cu defect la vorbire [comp. *PARPALEC*].

PARPALEC *sm.* *iron.* Poreclă dată unui Grec: o leșinat ~u, bată-l ooncina! (ALECS.) [comp. *PĂRPALATIC*].

PĂRPĂLI, **PİRPĂLI** (*-ălesce*), Δ *Mold.* **PİRPOLI** (*-oleso*), *Often.* **PİRPORI** (*-oresce*) 1. *vb. tr.* Δ Δ A frige încet sau numai pe deasupra pe jăratec sau pe frigare: mama... părăpînd niste pîi tineri la frigare (CRG.); după ce începu a se ~ (oarne), bălătu lui frigarea din mîna soră-si (ISF.); Δ Involontele plugărești... te pîrpălesc și te frig de viu (LIP.) Δ Δ A pîrli, a arde pe deasupra: înjunghiară porcii și-i părăpîră în foc de pale (OLVR.) Δ Δ A dogori: Soarele aprinde, cîmpul pîrpălește Cu raze ~nfocate (STAM.).

2. *vb. refl.* A se frige, a se încălzi la dogoarea focului sau la soare: o dihanie de om... se părăpălea pe lîngă un foc de douăzeci și patru de stînjani de lemn (CRG.); Mama

Iana se pârpilea cu Irina la soarele care polea bătaura lor (OLVA.) [sl. pripaliti].

○ **PARPANDEL**, **PARPANGEL**, **PARPANGHEI** *sm.*
iron. Trans. Poreclă dată unui Țigan tânăr, unui copil de Țigan, dancier, dancier, puradeu, purde-las: cităva vreme se află bine Țiganul cu parpangeli lui lângă curtea împărătească (RET.).

PÂRPĂRĂ, **PÎRPĂRĂ** *sf.* ① ~ de ploale, ploaie deasă și repede; ~ de vînt, vînt puternic, vijelie ② ③ Dîrdoră: dăduse și el în pârpară însurătorului (CRG.) [srb. p.rpor].

PÂRPĂRIȚĂ, **PÎRPĂRIȚĂ**, **PÎRPĂLIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.*
 ④ Bucată de fier în care se prinde capătul fusului de fier care învîrtește piatra alergătoare dintr'o moară [vsl. p.r.p.r.ica].

○ **PARPIAN** *sm. Trans.* ⑤ Mică plantă, cu flori albe sau trandafirii, numită și „talpa-mitei” (*Gnaphalium dioicum*) (□ 3586).

PARȘIV *adj.* *gr. sm. vulg.* Scirbos, murdar, greșos [rus. p.arșiv y j „rîios”].

PART! = **ȘABT!**

PARTA = **HARTA-PARTA.**

○ **PARTĂ** *sf. Băn.* ① Țesătură de mărgele ce se poartă ca un colan în jurul gîtului sau la cîngătoare, cusută de opreg ② ③ Monede de aur sau de argint prinse pe o panglică ce se înnoadă apoi la coada fetelor și femeilor tinere, sau se leagă pe frunte (□ 3587): femeile tinere și fetele mari se îngroapă cu banii înșirați ca ~, legați pe frunte (VLJ.) [ung. p.arta].

PARTAJ (*pl.-ajuri*) *sn.* *ri* împărțire, împărțeală (a unei moșteniri, etc.) [fr.].

PARTAL (*pl.-ale*) *sn.* ① Sfert, ciosvîrtă ② ③ Petec de pămînt semănat sau acoperit cu vegetație: cînd și cînd vedeai oltă un ~ de grîu pășcut de oaile lor (S.-ALD.) [bg. partalav].

PARTAM (*pl.-muri*) *sn.* Bucată ruptă, sfîșiată din ceva [comp. PARTAL].

PARTĂȘ, **ĂȘĂ** *adj.* și *sm. f.* ① Care primește o parte din ceva ② Care ia parte la ceva; partizan(ă): călugărița... supuitoare... să fie... scosă din mănăstire ca o ~ a Satanei (PRV.-MB.) ③ Cel ce stăpînește ceva împreună cu altul, dăvălmas; doi sau mai mulți stăpîni ce se cheamă împreună ~i sau dăvălmasi stăpînesc un lucru de obște (LEG.-CAR.).

PĂRTĂȘIE *sf.* ① Condițiunea de p.artaș, tovărășie: cine va avea ~ cu necredinciosul, sau ce amestecare are lumina cătră întunecul (PRV.-MB.) ② Lucrul care urmează să se împartă între mai mulți p.artași.

PARTĖ *sf.* ① Fie-care din bucățile în care s'a împărțit un lucru întregr sau din care e alcătuit un tot: a împărți în părți egale; a treia ~; a plăti o ~ din datorie; mare ~, mulți; cea mai mare ~; în ~, deosebit, parțial; ~ **IMPĂRTIȚĂ** ②; părțile corpului omeneș; cele cinci părți ale lumii ③ ④ Fie-care bucată sau cantitate luată de mai multe persoane la o împărțeală: și-a primit fie-care ~a ce i se cuvenea din moștenire ⑤ ⑥ Lucru care, fără a fi împărțit, se poate comunica mai multor persoane: Cine n'are ~n lumea asta ~a lui de fetele (VLJ.) ⑦ ⑧ Cooperare, participare, intervenție: a lua ~ la război, la o sedință, la o serbare; a fi la ~, a beneficia din cîștig, a fi tovarăș ⑨ ⑩ Comunicațiune, încunoștințare: a face ~, a face cunoscut, a înștiința, a încunoștința ⑪ ⑫ Privință: din ~a mea, despre ~a mea, întru cît mă privește pe mine ⑬ ⑭ Loc, latură, direcțiune: în altă ~; în toate părțile; pe de altă ~; în nici o ~; de o ~ și de alta; din ce ~ de loc ești? de prin ~a locului; a (se) da, a (se) pune la o ~; a fi cam într-o ~, a fi cam smîșinat; în ~a dreaptă, atîngă; a se arunca în ~a culva ~ **ARUNCA** ⑮ ⑯; a se da de-o ~, a se da în lături, mai încolo, la oare-care dis-

Fig. 3586. Parpian.

Fig. 3587. Partă.

tanță; de aci, de-o ~ sau **DEOPARTE** *adv.* în loc. a pune ~, a pune bine, a păstra, a economisi: ohe-tuise tot ce pusesse deoparte (GRJ.); ⑦ F a pus mai mult de-o ~, a băut cam mult, s'a cherchelat ⑧ ⑨ **Partidă**: parcă tot m'aș însura, cînd aș da peste o ~ bună (CRG.) ⑩ ⑪ **Partid**: a fi de ~a ouiva; a lua, a ținea ~a ouiva ⑫ ⑬ Fie-care dintre cei interesați într'o afacere, într'o pricină: părțile contractante; părțile beligerante, popoarele care se războiesc între ele ⑭ ⑮ **ri** Cel ce pledează împotriva altuia, împrecinat: ~a adversă; a stabili un acord între părți; suadina se cheamă lertată cînd se toarnă amîndouă părțile și se împacă și dau mina unii cu alții (PRV.-MB.); ~ **CIVIL** ⑯ ⑰ ~ **CUVÎNT** ⑱ ⑲ Gen, neam, soi, tagmă: tînar în măsură de vîrstă se cheamă ~ bărbătească de la zece ani și jumătate pînă la 14 ani, iară ~ femeiască de la 9 ani și jumătate pînă la 12 ani (PRV.-MB.); ~e bisericăsoasă; s'a hotărît ca de-acum înainte să aibă a face mai mult ou ~ negustorească (CRG.) ⑳ ㉑ Ceea ce fie-care voce sau fie-care instrument trebuie să cînte, într'un ansamblu ㉒ ㉓ Noroc: ~a lui să trăsească bine! (CRG.); cum ți-o fi ~a (și norocul); îmi trimisese... doi cozonaci calzi..., însă n'am avut ~ de ei, ci i-a mincat pisica (ALECS.); aveam o fată și doi băieți, și ~ de ei n'am avut (ISP.); numai de cimpoieri și de tobogari să le facă Dumnezeu ~ (VLJ.); s'a n'am ~ de (viața mea, de ce mi-e drag, etc.), formulă de jurămint; ~ **CĂRTE** ㉔ ㉕ **NEPARTE**: nepartea lui: cum se brodi că locul ce-și alesese să fie alături cu al unui țaran bogat și mîndru (ISP.) ㉖ ㉗ **Ursit**(ă), soțul predestinat, viitoarea soție: fata... aprinde lumina și, dacă are să se mărite în acel an, își vede ~a (MAR.) ㉘ ㉙ **pl.** ㉚ Ori: pe olt era însă omul acesta de bogat, cu zece părți era el mai sgreit (MAR.) [lat. p.arte m].

PARTENER *sm.* ① Persoană cu care joacă cineva în tovărășie împotriva altora: cum... i-or mai necăji și ~ii, se supără foc (SR.-VN.) ② Persoană cu care dansează cineva [fr.].

PARTER (*pl.-ere*) *sn.* ① Partea unei grădini unde se cultivă flori: ~e de gazon... cu florile cele mai delicate, mai rare și mai frumoase (H.-GH.) ② ③ Rîndul de jos al unei clădiri, la nivelul solului ④ ⑤ Partea de jos a unei săli de spectacol care se întinde de la intrare pînă la orchestră ⑥ ⑦ Spectatorii din parter: aplausele ~ului [fr. p.arterre].

PĂRTICEA, **PĂRTICĂ** (*pl.-icele*) *sf. dim. PARTE*: de vor avea niscare bucate frații... și va vrea să le împartă... atunci să ia cineși p.ărticea ca ce i se va veni (PRV.-MB.).

PARTICIȚĂ (*-te*) *vb. intr.* A fi p.artaș, a lua parte la ceva: ~ la cîștig, la o întreprindere, la o serbare [fr.].

PARTICIPANT *adj.* și *sm.* Cel ce participă, p.artaș [fr.].

PARTICIPIAL *adj.* ① Format dintr'un participiu: substantiv ~ (d. ex.: așternut, înțeles, sfîrșit, spusă, etc.) [fr.].

PARTICIPIU (*pl.-pii*) *sn.* ① Vorbă care ține de natura verbului și a adjectivului; ~ul prezent, „gerundivul” sau „gerunziul” are terminațiunea -înd sau -înd: lucrînd, văzînd, făcînd, auzînd; ~ul trecut se termină în -at, -ut, -it, -s, -nt, -pt sau -rt: luor a t, văz u t, auz i t, mer s, fri n t, ru p t, fie r t [lat.].

PĂRTICULĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Părtică ② ③ Mic cuvînt, de obicei monosilabic, întrebuintat numai în compunere cu alte cuvinte; astfel în: con duo, des cos, răz bun, etc. ④ ⑤ **Pr.** ⑥ Cuvînt invariabil monosilabic ⑦ ⑧ Prepoziți de care se pune înaintea numelui de familie la cei cu titlu de nobleț: ducele de Richelieu, Alfred de Vigny [fr.].

PARTICULAR 1. *adj.* ① Care aparține numai unei singure persoane, unui singur lucru sau unei singure spețe ② Personal, privat: secretar ~; interer ~; a lua lecțiuni ~; profesor ~ ③ Deosebit, separat: are o odale ~ă ④ Care nu e public; care nu se comunică altora: o audiență ~ă; mi-a comunicat lucruri ~e ⑤ Extraordinar, neobișnuit: are un talent ~.

2. *sm.* ① Persoană privată, în opoziție cu o societate, cu un funcționar public ② ③ F Un individ oare-care: ce vrea de la mine ~ul ăsta?

3. *subst.* Ceea ce e particular [fr.].

PAR-
PAR

***PARTICULARISM** *sbst.* ① **Doctrină** după care I. Chr. s'ar fi jertfit numai pentru cei aleși, nu pentru toată omenirea ¶ ② **In Germania**, partidul care reclama ca Statele care o alcătuiesc să-și păstreze fie-care independența [fr.].

***PARTICULARIST** *sm.* ② Partizan al particularismului politic [fr.].

***PARTICULARITATE** *sf.* Împrejurare deosebită [fr.].

***PARTICULARIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A spune cu amănunte ¶ ② A restringe la un singur caz [fr.].

***PARTID** (pl.-de) *sm.* ② Grup de persoane care au aceeași linie de conduită, aceleași vederi și aspirațiuni politice, etc.: ~ politice; ~ul liberal; ~ul socialist [fr. parti, refăcut după partidă].

PARTIDĂ (pl.-de) *sf.* ① Cantitate mai mare sau mai mică de mărfuri ¶ ② Articol dintr-o socoteală, cont particular: a înscrise la partidă mea această sumă ¶ ③ Contabilitate în ~ simplă, în ~ dublă, feluri deosebite de a ține registrele de contabilitate ¶ ④ Proiect de petrecere, etc. între mai multe persoane: o ~ de plăcere, de vinătoare, de pescuit ¶ ⑤ Un fel de luptă dată între doi sau mai mulți jucători, supusă unor anumite reguli după natura jocului, pînă ce unul cîștigă sau pierde: o ~ de șah, de biliard, de crochet, de poker; era vre-un boler ce se ducea la o ~ de cărți (NEGR.) ¶ ⑥ **Partid:** de vreme ce ne-am îmbrăcat și noi în Irozi, revoluțanții ne vor crede din partidă lor (ALECS.) ¶ ⑦ Persoană de înșurată, fată de măritat: buna mumă... rămase în cințată de... o astfel de ~, văzînd că cere pe fiică-sa nu postelnic (NEGR.) [ngr. partida].

PĂRTINI (-inesc) *vb. tr. și intr.* A fi părtinitor: să întrebe pe profesor oare, ca străin, nu putea să părtinască pe nimeni (D.-ZAMF.); Auzind nevasta curgerea pîcinei, Biet, ca o femeie, părtini vecinei (PANN) [p arte].

PĂRTINIRE *sf.* Faptul de a părtini, preferință dată cuiva în paguba altuia, parțialitate: poruncile mele voiu să fie una pentru toată împărăția mea, la mine ~ nu este scris (ISP.); fi fără ură și fără ~, cuvinte ce rostește martorul în formula de jurămint ce-i dictează judecătorul ¶ ② **NEPĂRTINIRE**.

PĂRTINITOR *adj. verb.* **PĂRTINI**. Care arată o preferință în favoarea unei persoane, unei păreri, unui partid, care ține mai mult partea cuiva în paguba altuia, parțial ¶ ② **NEPĂRTINITOR**.

***PARTIȚĂ** *adj. f.* Se zice despre o trunchă ale cărei creștături adînci ajung pînă aproape de petiol, ca d. e. la cîneapă [fr.].

***PARTIȚIUNE** *adj. f.* Care exprimă o parte dintr'un tot: substantiv ¶ [fr.].

PĂRTIȚIUNE *sf.* Reunirea tuturor părților unei compozițiuni muzicale: vrafuri de partițiuni muzicale, scrisse cu mîna, stau împrăștiate pe jos (D.-ZAMF.) [fr.].

***PARTIZAN** *sm., -ANĂ* (pl.-ne) *sf.* Care e devotat unei persoane, unui partid; care împărtășește vederile unei persoane, părerile unei doctrine: ideile democratice și chiar republicane cîștigă din zi în zi aderenți și ~i (D.-GH.) [fr.].

***PARTNER** *sm.* Partener [engl.].

†PARTNIC *sm.* Părtaș: Partnicii să hulesc, să dețîmă, să luptă, să gonese și să stărnă (AO.-DEL.).

***PARȚIAL** *adj.* ① Care face parte dintr'un tot: sumă ~ă ¶ ② Care există, se întîmplă sau se face numai în parte: eclipsă ~ă; copie ~ă ¶ ③ Părtinitor; — ④ **IMPARȚIAL** [fr.].

***PARȚIALITATE** *sf.* Părtinire ¶ ② **IMPARȚIALITATE** [fr.].

†PARUCIC = **FORUCIC**.

○PĂRUGEAN *sm.* **Olten.** Par mai mare.

PĂRUȚ (-uesc) *1. vb. tr.* F ① A trage de pâr, a smulge părul ¶ ② A curăța părul de pe piei: părul din piele se scoate alară și se părușează, adică se curăță de păr cu ouștoala (GR.-N.).

2. vb. refl. A se lua de păr, a se încălăra: s'au părut de le-au mers la amîndoi fulgii (ORIO.).

***PĂRUȚALĂ** (pl.-le) *sf.* Faptul de a (se) pârui, încălăra; bătaie: după mai multe cuvinte proaste..., ajunsese la pumni și la ~ (D.-GH.); de nu-ți place că-ți-am călcat țara, la-te la ~ cu mine (RET.); ~ **CEARTĂ** ①.

PĂRULEȚ, PĂRUSOR, PĂRUSȚEAN, PĂRUT, ○PĂRUS *sm. dim.* PAR.

○PĂRUSCĂ *sf. f.* = **TĂPOȘCĂ** ① [pâr].

***PARVENI** (-vin, -vii) *vb. intr.* ① A ajunge la țintă, a-și atinge scopul ¶ ② **abs.** A ajunge la onoruri, la avere [fr.].

***PARVENIT** *1. adj. p.* **PARVENI**.

2. sm., PARVENITĂ (pl.-te) *sf.* Om de rînd, sărac, care a ajuns la onoruri, care a căpătat stare mare: parventitul și clocoțul voșeu numai dect să fie de viță (D.-OH.).

PAS *1. sm.* ① Mișcarea pe care o face o persoană sau un animal punînd picioarele unul înaintea celuilalt, spre a umbla: întinsă ~ul la drum ca să se întoarcă la împăratul (ISP.); a umbla cu pași grăbiți; a lungi ~ul; a umbla la ~; la tot ~ul; ~ cu ~; a face un ~ greșit, a călca greșit, a se poticni, a aluneca ¶ ② Lungime egală cu distanța între cele două picioare, cînd umblă cineva, întrebuintă ca măsură: șade la doi pași de-aici ¶ ③ Progres, înaintare: atacarea a făcut un ~ înainte ¶ ④ **Demers:** am făcut primul paș ¶ ⑤ Mod deosebit de a umbla (*verb. în spec. de trupe*): fl. cunoscut după ~; ~ gimnastic; ~ alergător ¶ ⑥ Mersul cel mai încet al calului (3588): a lăsa calul la ~; a treia zi, cîtră sară, pornește și el, mergînd în ~ul calului (CRE.).

Fig. 3588. Pasul calului.

⑦ Mișcarea picioarelor la dans: ~ de vals ¶ ⑧ Urma ce lasă piciorul pe pămînt: se vedeau pași de oameni, de cai ¶ ⑨ A (nu) da ~ culva (să facă ceva), a (nu)-i da puțină, a (nu)-i lăsa răgaz, a (nu)-i lăsa timpul, a (nu)-i îngădui să facă ceva: fi urmărea, fără a-i da ~ să se prea depărteze (ISP.); în case nu-ți dai nimeni ~ să vorbești cevași în taină (DOB.). [lat. passus].

***PAS** (pl.-suri) *sm.* ① Trecătoare, strîmtoare: Pasul de Calais; Pasul Turnului Roșu [fr.].

PAS (pl.-suri) *sm.* ② Compas de care se slujesc meșteșugarii (dogarii, dulgherii, etc.), numit și „pasnic” sau „capră” (3589).

PAS = **PASA**.

PAS (pl.-suri) *sm.* Strîmtoare, greutate ce apasă inima, grijă, necaz, mîhnire: aiol, la joc, își spun tare dorul și ~ul inimii lor (VLAH.); toți megiașii veneau la dînsul și-l întrebau despre ~urile lor (ISP.). [lat. pensum].

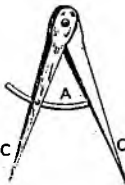

Fig. 3589. Pas. A. Arc, coardă, puncte. — C.C. Craci.

PASĂ = **PASA**.

PASĂ = **PASA**.

***PASĂ** (pl.-se) *sf.* ① Mișcare pe care un magnetizator o face cu mîna ¶ ② Serie de cîștig neîntreput la jocul de cărți: Am avut o ~ bună, cîștigam destul de mult (VLAH.) [fr. passe].

PASĂ (păse) *1. vb. intr.* † A apăsa.

2. (Imi PASĂ) vb. impers. A avea grijă, habar de ceva, a-l importa ceva, a se interesa de ceva: nu-mi pasă de nimic; ce-ți pasă? puțin îmi pasă; ce-mi pasă mie? eu sînt dator să spun povestea și vă rog să ascultați (CRE.); balaurul nici habar n'avea, nu-i păsa lui de nici una din armele lui Ercule (ISP.). [lat. pensare].

PASĂ *vb. intr.* păstrat numai sub forma de *imperfectiv*: pasă-i du-te (și) † pasă-ți duceți-vă: pasă cu Dumnezeu, filica mea, și adu-ți aminte de învîțăturile mele (ISP.); pleonastic: apoi lasă-ți, băiete, satul... și pasă de te du în loc strein (CRE.); — în limba modernă, *imperfectivul* acesta (*reduc* mai adesea la pas), urmat de de, se întrebuintează mai mult cu înțelesul de „caută de...”, „încearcă de...”, „poftim de...”: mai pasă de ține mînte toate cele... dacă te slujește capul, bade Ioane (CRE.); pas' de-ți mai dă moșia 'n posesie, ca să primești băgăciourii, în loc de cîșturi (ALECS.);

***PASĂ-MI-TE** [lat. passare].

***PASAGER** *sm.* ① Trecător, drumeț ¶ ② Călător care se urcă pe o corabie, pe un vapor, ca să plece undeva [fr.].

***PASAGIU** (pl.-gii), **PASAJ** (pl.-aje) *sm.* ① Galerie acoperită, între două rînduri de magazine, pe unde pot umbla numai trecătorii, nu și trăsurile: ~ Român din București ¶ ② Loc ce se citează, fragment dintr'un autor [fr.].

PASĂ-MI-TE *adv.* ② Se pare, pe semne, se

vede că: pleacă iarăși la marginea eleştului: ~ îl trăgea aia la ursita lui (USP.); se ţinea lumea după dînsul ca după urs: ~ unde era îmbrăcat ca necameii (USP.) [(imi) p a ş u + bg - mi - te].

PĂSĂRĂR sm. ① Cel ce prinde, dresază sau vinde păsări: ~ înuzoronaşi, cu şotimul pe mină (ODOB.); ② = **COROIU**.

PĂSĂRE sf. ① Animal vertebrat, cu două picioare, ovipar, al cărui corp e acoperit cu pene şi ale cărui membre anterioare sînt transformate în aripi, cu ajutorul cărora poate zbura ([3590]): omul fără bani e ca ~ fără aripi (PANN); mai bine o ~ în colivie deotî zace pe gard (ZNN.); carne de ~; ea îngrijea de păsările din curtea împărătească (USP.); ~ **LIMBĂ** ②, **MĂESTRU** ③ ④ ⑤ **Băn.**

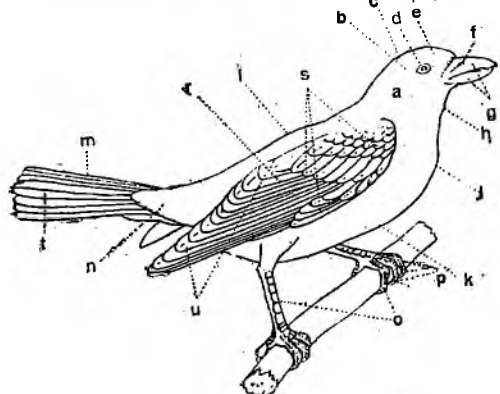

Fig. 3590. Pasăre: a) Ceafă; -b) falcă; -c) creşter; -d) ochi; -e) frunte; -f) nară; -g) cioc; -h) gusă; -i) piept; -j) pîntece; -k) spinare; -l) coadă; -m) tîrîşă, noadă; -n) picior; -o) labă şi degete; -p) aripă; -q) pene acoperitoare; -r) pene conducătoare; -u) pene circumtoare.

Trans. Oaş. ~ = **VRABIE**: într-o biserică bătrînă lăonia mare gutere de brăbeţi sau paseri, oare să înmulţea acia (ICH.). ① ~ = **DOMNEASCA** = **BOT-ROS**; ~ **DOMNEASCA** = **CINTEZĂ**; ~ **TĂTĂREASCĂ** = **NAGÎT**; ~ **TIGĂNEASCĂ** = **CODOBĂTURĂ**; **PĂSĂREA-PARADISULUI** = **PARADIS** ②; **Trans. (PAC.)** ~ **DE-GHIATĂ** = **PESCĂRUS** ①; **PĂSĂREA-LUI-HRISTOS** = **FORFECUŢĂ** ①; **PĂSĂREA-NULUI** = **INĂRITĂ**; **PĂSĂREA-LIRĂ** = **LIRĂ** ① ② ③ ④ ⑤ ⑥ Membreul genital al bărbatului, al calului, al taurului, etc. [lat. vulg. passerem = clas. passerem].

PĂSĂRE sf. Grija ① ② ~ **NEPĂSARE** [p a s a r e]. **PĂSĂREA** (pl.-rele) sf. ~ **din. PĂSĂRE**. **PĂSĂRESC** adj. ① De p a s a r e, ce ţine de păsări: neamul ~; ...insuşi să privească Cu ce chip îl slăveşte naţia păsărească (ALK.). ② Limbă păsărească, limbă convenţională, întrebuiţată în spec. de copii, neînţeleasă de cei neînţiaţi, prin faptul că se intercalează în fie-care silabă a unui cuvînt cite o consonanţă (mai adesea p) urmată de vocala precedentă. Astfel: nu p u m a p a l a p a s a p a i p i n p a p a c e p e = nu mă lasă în pace.

PĂSĂREŞTE adv. ① Ca o pasăre, ca păsările: Tîntă mîndră şade 'n grîndă şi grăste ~ (SB.), **ghicluoarea despre** „rîndunică” (C.). ② A vorbi ~, a vorbi o limbă neînţeleasă ca limba păsărească a copiilor: cei de la bucoavnă rîneau la dînsul cum vorbeau ~ (I.-GH.).

PĂSĂRET sbst. ~ col. **PĂSĂRE**. Multime de păsări, neamul păsărilor: soarele răsărise şi ~ul sălbatec se deşteptase (S.-ALD.).

PĂSĂRICĂ (pl.-rele) sf. ~ **din. PĂSĂRE**. **PĂSĂRIMESF.** ~ col. **PĂSĂRE**. Multime de păsări. **PĂSĂROIU** sm. ~ ① **augm. PĂSĂRE** ② **Băn. Trans.** Vrăbiolu: nu te ţinea aşă măreată cu cîntarea, au zis ~i către priveghitoare (ICH.).

PĂSĂRUICĂ (pl.-ce) sf. ~ **din. PĂSĂRE**: de mult plîns şi tînguire, s'au prefăcut întru aceste păsăruice (ICH.). **PĂSAT**, **Mold. PASAT** sbst. ① X Meiu curăţit de coajă şi pisat sau măcinat mare: să samene malaru mărune!... să-l piseze şi să-l facă ~ (SB.); se suie în pod şi scoboară vre-o două dimerlii de pasat (CRG.); se fierbe de obicei cu lapte, făcîndu-se o mîncare gustoasă,

numită ~ sau lapte cu ~: mîncă bulă şi păsat pe la casele oamenilor (MERA); de aci, ②: a-l ouge sau a-l odea, a-l se vîrsa laptele în ~, a da peste un noroc neaşteptat, a-i veni toată după pofta inimii ③ X Lapte cu păsat ④ Porumb pisat sau măcinat gros, uruială [lat. p i s a t u m].

PĂSCĂ (pl. paste, paşti) sf. X ① Captură din făină de grîu şi din brînză de vacă, de formă rotundă, înfrumuseţată cu împletituri şi cu una sau mai multe cruci făcute din aluat; se face, cu câteva zile înainte, spre a fi mîncată la Paşti, mai rar cu prilejul altor sărbători ([3591]): face ~ cu smîntînă şi cu ouă şi fel de fel de bucate (CRG.); părintele... cîntînd toată ziua... în nişte basmale... recolta de ouă roşii şi de ~ (CAR.); se zice că dacă pasteale cresc frumoase, va fi un an bun (GOR.). ② Anafură ce se dă la Paşti: să arunci peste şămăndătură natăra de la Paşti, pască (VOR.). ③ Azimă, turta de aluat nedospit ce mîncîncă Evreii la Paşti [lat. p a s c h a].

Fig. 3591. Fată din Bucovina ducînd pască.

***PĂSCAL** adj. ① Ce ţine de Paşti: mielul ~ ② ③ Cîciul ~, perioadă de 532 de ani, după care sărbătoarea Paştilor revine exact la aceeaşi zi a lunii [fr.].

PĂSCĂLI (-ăleso) vb. tr. A prezice norocul cu p a s c a l i a: cum să nu mă blăstăm, că acolo în casă îmi arde cartea cea de pascălit (RET.).

PĂSCĂLIE, **PĂSCĂLIE** sf. ① Calendar perpetuu cu tabele şi însemnări care ajută să se găsească data Paştilor şi a celorlalte sărbători mobile pentru ori-ce an; e întrebuiţată în popor şi pentru prezis norocul: C'am cătat în pascălie şi mi-o dă malcă-sa mie (IK.-SRS.); (mirii) îndăltinează a-şi căuta... norocul şi soarta la pascălie (MAR.); de aci: şi-a pierdut pascălile, nu mai ştie cum să iasă din încurcătură, nu-şi mai găseşte socoteala, face greşeli peste greşeli [gr.-biz. πασχαλία].

PĂSCĂLITOR sm. Cel ce p a s c a l e ş t e, cel ce ştie să caute în zodiac, ghicitor: vatu gîol, că doar de aceea-s ~ (RET.).

† **PĂSCAR**... = **PESCĂR**...

○ **PĂSCĂTOARE** sf. **Bucov.** Loc de p a s c u t, păşune: le-au lăsat (olile) alce să pască, pentru că era foarte bună ~a (SB.).

○ **PĂSCUI** (-uiu) vb. tr. **Trans. (FR.-COR.) (VIC.)** A presimţi ceva rău [p a ş t e].

PĂSCUŢ 1. adj. p. **PASTE**. 2. sbst. Faptul de a paste, păşunat: nu era cine să le facă demincare acasă, cînd mergea la ~ul vitei (SB.); vede de vite, seara, cînd se întorc la ~ (USP.).

PĂSCUŢĂ (pl.-te) sf. X **din. PĂSCĂ**. Pască mai mică ce se face de Paşti şi se dă de obicei la săraci: fie ţăranul cît de sărac, de Paşti... trebuie să aibă oţeva pascăuţe (SEZ.).

***PĂSENTĂ**, **PĂSENTĂ** (pl.-te) sf., **PĂSIANT** (pl.-turi), † **PĂSIANS** (pl.-se) sm. ♦ Distracţie pe care şi-o caută o persoană combinînd în diferite chipuri un joc de cărţi: scrie, combină vorbe, e o distracţie, ea şi cum ar face o păsentă (VLAH.); pe mescolară... era... o păreche de cărţi cu care făcuse pînă atunci pasienţa (BR.-VN.); Coana Anica îşi urmăreşte pasienţul (GRG.); jucînd stoc cu vîtaful lui şi făcînd pasienţi (NEGR.) [fr. p a t i e n c e].

PASERE = **PĂSĂRE**.

***PASIANS** = **PĂSENTĂ**.

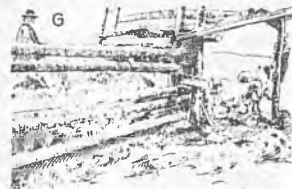
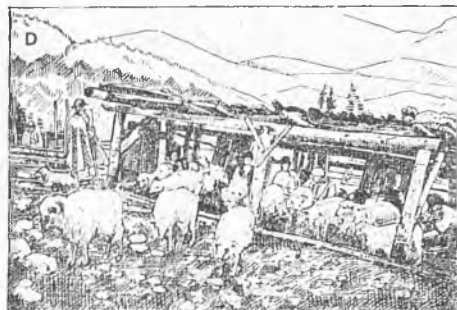
***PASIBIL** adj. ① Supus la o anumită pedeapsă, care merită să sufere o pedeapsă [fr.].

***PASIBILITATE** sf. ① Calitatea de a fi pasibil [fr.].

***PĂSIENTĂ** = **PĂSENTĂ**.

***PĂSIONĂ** (-onez) 1. vb. tr. A aprinde de dragoste, a umplea de entuziasm, a interesa cu pasiune: la noi nu s'au arătat încă scriitorii cari să pasiioneze publicul cu operele lor mari şi puternice (VLAH.).

2. vb. refl. A fi cuprins de o iubire ne bună, a se aprinde de interes, de entuziasm [fr.].

A. Stină.— B. Interior de stină.— C. Strungă.— D. Mulsoarea oilor.— E. Băcițe mulgînd oile.— F. Scaunele mulgătorilor.— G. Strungă.— H. Măsurarea laptelui.— I. Cîntărirea laptelui.— J. Fierberea zărului pentru urdă.— K. Săruni.— L. Frecarea sării pentru oi.— M. Celarul stinei.

A. Virteje.—B. Baci.—C. Ajutoarele baciului.—D. Cujbă.—E.E. Crinte.—F.F.F.F. Găleți de muls.—G. Raclă pentru brinză.—H. Cupă.—I.I. Chegornite.—J. Cață.—K. Burduf de brinză.—L. Lingură de amestecat laptele.—M.N. Răvare.—O. Virzob.—P.P. Bărbinte.—R. Săușcă.—S. Șteand de jiniță.—T. Răboj.—U. Strecătoare.—V. Putineie.—Y. Tunsul oilor.—Z. Rase de oi: 1—4. Țigăi 5—5 Spanco. 7—10. Țurcan. 8. Berbec sirb. 9. Stogoșă.

***PASIONAL** *adj.* Care caracterizează pasiunea, produs de o pasiune: o crimă ~ă; a fost viu emoționat de o senzatională dramă ~ă [fr.].

***Pasionant** *adj.* Care pasionează [fr.].

***Pasionat** *adj. p.* **PASIONA**. Plin de patimă, de pasiune, nebun de dragoste; cuprins de un entuziasm, de un interes nebun: cititor ~ de romane; un suflet... ~ de lumină, însetat parod de o viață nouă (VLAR.)

¶ ***NEPASIONAT**.

***PASIUNE** *sf.* ① Iubire înflăcărată, dragoste pătimașă, nebună, dor fierbinte, patimă; sentiment adinc, puternic de ură, de teamă, de speranță, etc.: ~ nobilă, generoasă, oarbă ¶ ② Afecțiune vie pentru ceva: are o ~ pentru joc ¶ ③ Obiectul acestei pasiuni: vinătoarea e singura lui ~ ¶ ④ Prevenție, parțialitate peste măsură ¶ ⑤ Via expresivă a caracterelor într-o operă literară [fr. < lat.].

***PASIV** 1. *adj.* ① Care primește sau suferă acțiunea: verb ~; conjugare ~ă ¶ ② Care nu lucrează: rezistență ~ă; rol ~; supunere ~ă, supunere oarbă, fără nici o împotrivire.

2. (*pl.-ivuri*) *sn.* ① Forma de conjugare a verbelor pasive ¶ ② Ceea ce e dator un comerciant, în opoziție cu „activul”: ~ul întrecut activul [fr.].

***PASIVITATE** *sf.* Înșușirea, starea celui pasiv: ~a Orientalilor [fr.].

***PASMANT** (*pl.-turi*) *sn.* ① Tesătură sau împletitură din fire de aur, de mătase, de lână, etc. cu care se împodobește o haină sau o mobilă; ceapraz [fr. *passement*].

***PASMANTERIE** *sf.* ① Ceaprazărie [fr.].

***PASMANTIER** *sm.* ① Ceaprazar [fr.].

***PASNIC** = **PASNIC**.

***PASPOAL** (*pl.-turi*) *sn.* ① Șiret sau fâsie îngustă de mătase, de bumbac, etc. ce se coase pe marginea unei haine, viușcă [fr. *passer-poil*].

***PASPORT** = **PASAPORT**.

***PASSIM** *adv.* Ici și colo, în diferite locuri [lat.].

***PASTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Aluat, cocă de făină ¶ ② Ori-ce materie pulverizată și frământată apoi cu apă: ~ de mîdăle, de porțelan, de hirtie, de dinți ¶ ③ Magiun: ~ul cîntecului cu o dulceață și-măi da o bucată de ~ de grăunți (G.-GH.) ¶ ④ Mold. X Prăjitură [ngr. < it.].

***PĂSTAIE, PĂSTARE** *sf., Oas. PĂSTĂU* (*pl.-ai*) *sn.*

Teacă în care sînt închise boabele sau semințele leguminoaselor sau altor plante (Fig. 3592): păstăia bobului, fasolei, mazării, linteii, etc.; semințele sînt todeauna depuse într-o păstare cu una sau mai multe semințe (MAL.); porcii mînănoși păstărie și hînușii / cu mare lăcomie (NON.) [comp. alb. *pištais*].

***PĂSTĂIOS** 1. *adj.* Ale căror fructe sau semințe sînt închise într-o păstăie: fructele păstăioase sînt bobul, fasolea, mazărea, lîntea, etc.

2. ***PĂSTĂIOASE** *sf. pl.* Fructe păstăioase.

***PĂSTARE** = **PĂSTAIE**.

***PĂSTĂRNAC, PĂSTĂRNAP**, ***PASTARNAC** *sm.* ① Plantă umbeliferă a cărei rădăcină, de culoare albă, e întrebuințată în bucătărie (*Pastinaca sativa*) (Fig. 3593): păstărnacul se seamănă tot odată cu morcovul (NON.) [bg. *pasternak*].

***PĂSTĂU** = **PĂSTAIE**.

***PĂSTEL** (*pl.-ele*) *sn.* ① Creion compus dintr-o pastă colorantă ¶ ② Desen, tablou făcut cu astfel de creioane.

¶ ③ (*pl.-eluri*) Poezie lirică în care se dă o copie fidelă și expresivă a naturii: ~urile lui Alecsandri [fr.].

***PASTELIST** *sm.* ① Artist care face descuri sau tablouri cu paste [fr.].

***PASTILĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Pastă mirositoare, mai adesea de formă conică, care se aprinde spre a parfuma aerul, călugăraș ¶ ② Bomboană, rotundă

sau de forma unui mic disc, compusă din zahăr, substanțe farmaceutice sau altele: ~ de aspirină, de ciocolată, de mentă [fr.].

***PASTIȘ** (*pl.-ise*) *sn.* ① Tablou în care un pictor imită genul și felul de a lucra al unui mare maestru ¶ ② Operă de artă sau literară în care se imită genul unui artist sau scriitor vestit ori al unei anumite epoci [fr. *pastiche*].

***PASTIȘA** (-izez) *vb. tr.* ① A face un pastiş [fr.].

***PĂSTOR** *sm.* ① Titlu ce are preotul la protestanți (Fig. 3594) [germ.].

PĂSTOR *sm.* ① Cel ce păște oile, cioban: sînt ca o turmă țără ~ ¶ ② ~ sufletesc, preot; episcop: ~ul sufletesc, care slujește altarului, din slujba sa, de pe altar, să trăiască (SLV.) [lat. *pastor*, refăcut după substantivile în -orius].

***PĂSTORAL** 1. *adj.* ① Păstoresc, ciobănesc: viața ~ă ¶ ② Cîmpenesc: poezie ~ă, poezie în care se descrie viața și obiceiurile păstorilor sau țăranilor ¶ ③ Cîne ține de păstori sufletști: scrisoare ~ă, scrisoare ce adresează un episcop către norod spre a-i da anumite sfaturi sau îndrumări.

2. **PĂTORALĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Piesă de teatru ale cărei personaje sînt păstori și păstorite [fr.].

PĂSTORĂS *sm.* *dim.* **PĂSTOR**.

PĂSTOREL *sm.* ① *dim.* **PĂSTOR** ¶ ② Codobatură galbenă (*Motacilla flava*).

***PĂSTORESC** *adj.* De păstor, ciobănesc: de va ucide naștina olinele ~, ce să zice dulău de turmă de oi (PRV.-MB.).

PĂSTORI (-oresc) *vb. tr.* ① A păste ¶ ② A fi păstor sufletesc, a conduce norodul ca un păstor sufletesc: care arhieru se va schimnic... mai mult nu oblađueste, nici în seacă seade, nici păstorește, numai ce-l păstoreaș alții pre dinai (PRV.-MB.).

***PĂSTORIE** *sf.* Starea de păstor, ciobănie.

PĂSTORIT *sbst.* Îndeletnicirea păstorului (TAB. XLIX, 1).

***PĂSTORIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Femeie ce păzește oile, ciobănică [păstor].

PĂSTRA (-tez) 1. *vb. tr.* ① A păzi cu îngrijire, a ține în bună stare, a feri de stricăciune, a conserva: a-și ~ sănătatea; păstrăm vinul în butoaie și în sticle ¶ ② A pune de o parte, a nu cheltui, a nu risipi, a economisi: păstrează oțete ceva din ce cîștigi; păstrează bani albi pentru zile negre ¶ ③ A ține, a opri pentru alt cineva, a lăsa pentru altădată, a rezerva: păstrează-mi și mie din mîncare; n'am nevoie de staturile d-tale, păstrează-le pentru alții ¶ ④ A nu pierde: ~ amintirea; a-și ~ singele rece.

2. *vb. refl.* A se păzi cu îngrijire, a se ține în bună stare, a se feri de stricăciune, a se conserva; a nu se pierde [comp. bg. *pastrija*].

PASTRAMĂ (*pl. păstrămuri*) *sf.* X Carne sărată și uscată la aer sau afumată: ~ de oale, de capră, de vacă, de gîșcă; hăngiul le pomeneste de niste ~ bună de capră (BR.-VN.); de-l nevoie în casă de dulceață, de plîză, de păstrămuri... Marghioia poartă de grije de toate (ALECS.); ② a face pe cineva ~, a-l pune la ~, a-l face bucăți [ngr. *pastrapaz*; < it.].

PASTRAMAGIU *sm.* ① Cel ce face sau vinde *păstrămă* ¶ ② Mojic, mitocan: bine că m'a scăpat Dumnezeu de traul cu ~ (CAR.).

***PĂSTRARE** *sf.* Faptul de a păstra: a da, a lua în ~.

***PĂSTRĂTOR, -TOARE** *adj. verb.* **PASTRA**. Care păstrează, căruia i se încredințează spre păstrare.

2. *sm. f.* Acela, aceea care păstrează, în păstrarea căruia (căreia) s'a dat un lucru: cea mai mare din surori, care era păstrătoarea cheilor (ASP.).

***PĂSTRĂV, O PĂSTRĂV** *sm.* ① Pește cu carnea foarte delicată care trăiește în apele rezezi de la munți (*Salmo fario*) (Fig. 3595) ¶ ② **PĂSTRĂV-DE-MARE**, pește de mare, numit și „alabaltic”

Fig. 3594.
Pastor.

Fig. 3592.
Pastaie de mazăre.

Fig. 3593. Păstărnac.

(*Salmo salar labrax*) ♀ ♂ **Mold. Trans.** Nume dat mai multor varietăți de ciuperci comestibile, ce cresc mai ales pe copaci (*Pleurotus* (□ 3596); *Merulius riveus*; *Polyporus cinnabarinus*) [comp.

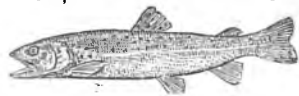

Fig. 3595. Pastrav.

Fig. 3596. Pastravi.

bg. p^ăst^ăr^ăv^ă < vsl. pistrū „pestrî”.
PĂSTRU¹ *sbst.* ○ Păstrare: cornul meu ^{ai} drept să-l (li) la ~ și să nu caști în el (R.-COB.) ♀ ○ Economie: Omul care stie a trăi ou ~, Paraua o are la galben că-păstru (PANN) [p^ăstr^ă].

○ **PĂSTRU²** *sm.* = PĂSTRĂV ○

PĂSTRUGĂ, PĂSTRUNGA (pl.-ei) *sf.* Pește de Dunăre și de mare, ce seamănă cu cega, dar mai subțire și mai lungăreacă decât a-aceasta; pielea ei e peștriță ca și a p^ăstrăvului, iar botul ca de o palmă de lung, are forma botului de rață; ajunge uneori la o lungime de aproape un metru și jumătate (*Acipenser stellatus*) (□ 3597) [srb.].

Fig. 3597. Pastruga.

PĂSTURĂ¹, Bân. PRESTURA *sf.* Materia groasă, negricioasă și amară care rămâne în fagur și nu se poate storce.

○ **PĂSTURĂ²** (pl.-turi) *sf. Trans.* = PINZĂ-TURĂ.

PĂSUÎ¹ (-neso) *vb. tr.* A-i da răgaz, a-i îngădui un termen, a-i admite o amănare: Ereule nu-l mai p^ăsui, ci întinzind areul, mi-l ochi toamei în piept (SR.); tot ce putea face... era să convingă pe cămătari să p^ăsuească, dîndu-le cîte un mic acout (A.-GH.) [p a s¹ ○].

PĂSUÎ² (-neso) *vb. tr.* A măsura circonferențele cu compasul dogarului (numit p a s).

PĂSUALĂ (pl.-leii), **PĂSURE** *sf.* ○ Faptul de a p^ăsui¹; răgaz ♀ ○ Aminare a unei plăți, vaden.

○ **PĂSULĂ** (pl.-le) *sf.* = FASOLE [srb. p a s u l j].

○ **PĂSULICĂ** *sf. Bân.* = REMF.

○ **PĂȘ** *sm. Tr.-Carp.* = PĂȘ¹.

○ **PĂȘ¹** *interj. Oas.* Du-te [p a s a²].

PĂȘĂ¹ (pl.-ei), **F** (P) **PĂȘĂ** (pl.-șale) *sm.* Guvernatorul unei provincii, la Turci; titlu oficial al vizirilor și al unor înalți funcționari (□ 3598): Ungurii aveau în Buda un p^ășă, cu putere de rege (VLAH.); Merge p^ășă pe uliță, Cu trei mii de sulite (GOR.); ghicitoare despre „ariciu”; se mărițaseră cu două p^ășale, vestile în toată împărăția (OLVR.) [tc. p a șă].

PĂȘĂ² *sf.* = ROGȚ ○ [bg. p a ș a „pășune”].

PĂȘALIC (pl.-teuri) *sm.* ○ Provincie (turcească) guvernată de un p^ășă: Turcii lăburați în statornicia lor dorință de a preface țara în ~ (BALC.); Sinan-Pașă cel grozav, cel ce venise să facă țara ~ (SR.) ♀ ○ Țară unde domnește despotismul: guvern îl aista? vă întreb, boieri, guvern regulamantar ori ~, în care domnește interesul și samavolnicia? (ALECS.) [tc.].

PĂȘAPORT, PĂȘAPORT, PASPORT (pl.-poarte) *sm.* Foie sau cartică, eliberată de autorități, în care sînt înscrise semnalmintele unui călător și care-i garantează libertății și siguranței, cînd trece în altă țară: a călători cu un ~ francez; a avut un ~ fals; F a da cuiva ~ul sau ~ de drum, a concedia, a da drumul, a da afară: oare n’as face bine să-i dau pasport de drum jupînelei Matilda? (ALECS.) [it. p a s s a p o r t o < rus. p a ș p o r t ŭ, p a s p o r t ŭ].

○ **PĂȘCĂ** *sf. Mold.* Tutun prost, mahorcă: pentru ... o leacă de ~... stînea toată casa (CRG.) [rut. p a ș c a].

○ **PĂȘCĂVI** (-ăvese) *vb. refl. Bân.* A se strica (în spec. despre brînză, cînd începe să prindă floare).

†PĂȘEAN *adj. și sm.* = PĂȘIN.

PĂȘI (-șese) *vb. intr.* ○ A face unul sau mai mulți p a ș i, a înainta pas cu pas, a umbla, a călca: mările p^ășeau înec spre șa biserică (VLAH.) ♀ ○ A trece peste: cînd să p^ășească pragul porții... v^ășlitorul li atînsse și pe dînsul ou tolagul (SR.); ce este lung oit tîmea și lat de-l p^ășeste gîlna? (GOR.); ghicitoare despre „v^ășagul roatei” ♀ ○ A trece înainte, a merge mai departe, a înainta: de Italia aitta ne ajunge istoriei noastre... să p^ășim de acuma la altele în rînd (M.-COST.).

○ **PĂȘIN, PİȘIN** *adj. Mold. Bucov.* Tănțos, infumurat, lădui: o v^ăzi oit e de pîșină, dar și asta are două coaste de drac înrînsa (CRG.) [vsl. p y š a n ŭ < p y š a t i s e].

○ **PĂȘLI, PĂȘLI** (-leşe) *vb. tr. Mold.* ○ A șterpeli, a fura: Moș Bodrină p^ășlise o grămadă de buci pentru aștat focul (CRG.) ♀ ○ A o ~, a o șterge. a o lua la s^ănătoasă, a spăla putina: mă puteam repezi din cînd în cînd (la Humulești), p^ășlind-o așa oam după toacă (CRG.) [rut. p o š l j a t i s j a].

PĂȘNIC¹, PĂȘNIC *sbst.* Compasul de care se servește dogarul: p^ășnicul ou carele se înseamnă linile cercenate după măsura și mărimea buților (LUG.).

PĂȘNIC² = PĂȘINIC.

PĂȘOL¹ *interj.* Marș! pleacă! bate din picior strîgînd: afară! afară! ~! ce te strîmbi la mine? (A.-GH.) [RUS.].

PĂȘTE¹ = PĂȘTI.

PĂȘTE² = PĂȘCA.

PĂȘTE³ (pase) *1. vb. tr.* ○ A minca iarbă (vorb. de animale): calului li d^ăte drum să p^ășoie pe unde va voi dînsul (SR.); **IARBĂ** ○ **2.** mîntea, de ar crește pe toate cărările, ar p^ăște-o și măgarul (PANN) ♀ ○ **3.** A duce la p^ășune, a p^ăzi animalele în vreme ce mîncă iarbă: ~ oile; toată zîlucia bate prundurile după scăldat, în loc să p^ășcă cel cîrlani (CRG.); v^ăcarul, de va lua bon de la plugariu să-l p^ășcă, și de va peri boul ... să nu albă nice o pagubă (PRV.-MB.); cîmpul alb, oile negre, cîine le p^ăște le cunoaște, ghicitoare despre „scris”; ♀ **F** ~ boboci, a fi nerod, prost: se vede că p^ășteți boboci, de nu v^ă pricepeți al cui fapt e acesta (CRG.); ♀ ~ vînt, a-și pierde vremea în zadar: (mulți nerozi) p^ășc vîntul, surda și ’n desert umblînd (PANN); **de aci, PĂȘTE-VÎNT** *sm.*, poreclă dată unui om care-și pierde vremea nefăcînd nimic, pierde-vară: Tot li defaltă ori-cine și-l zice p^ăște-vînt (PANN) ♀ ○ **4.** A pîndi: de cînd li p^ășc eu, că doar i-olu prinde ou oca mică (ALECS.); ~ vremea, prilejui, a pîndi momentul; a-l ~ păcatul, a fi pe cale să ispășească un păcat printr’o nenorocire ce-l lovește, a fi gata să i se împline o nenorocire: era să ne p^ășcă alt păcat: eit pe ce să ne toropească bradul aprins (CRG.).

2. vb. refl. **5.** A minca iarbă: lupul a v^ăzut pre un munte... o capră p^ășcîndu-se (MICH.) [lat. p a s c e r e].

PĂȘTEȚ (pl.-eturi) *sm.* X Pateu: un ~ din cele ce se chiamă „p^ăte de grives” (OOOA.) [RUS.].

PĂȘTE-VÎNT = PĂȘTE³ ○

PĂȘTI (art.-tla; gen.-dat.-tilor), **PĂȘTE** (art.-tele; gen.-dal. -telor, ○ **Păștelui**) *sf. pl.* ○ Sărbătoare solemnă ținută de Evrei timp de 8 zile spre aducere aminte a ieșirii lor din Egipt și în care timp ei mîncă, în loc de pîine, p^ășcă sau azimă nedospită ♀ ○ Sărbătoreala cea mai mare de peste an, prin care creștinii celebrează învierea Domnului; se serbează la ortodoxii timp de trei zile începînd cu Dumineca ce vine după luna plină care urmează echinocțiului de primăvară: acesta Pîl Papa au așezat Păștile să nu se facă de creștini ou iudovii... ce după Păștile jidovești, în Dumineca viitoare să serbeze creștinii Păștile (M.-COST.); sărbătoreala Păștilor; stîntele Păști; vacanța de Păști; Păștele în anul acela cădea în Iarnă de tot (CAR.); de ~ se fac ou roșii; Dumineca Păștilor, înțlia ’zi de Păști; **JOI** ○ **SÎMBĂRĂ** ○ la biserică mergi din Păști în Păști (CRG.); din Păște în Crăciun (OLVR.), foarte rar, din cînd în cînd; **6.** nu-l în toate zilele Păști sau odă pe an ls Păștile, nu avem totdeauna sau deseori prilejul să ne bucurăm, să dăm peste noroc; **CAL** ○ **7.** **CAL** ○ **8.** **CAL** ○ **9.** **10.** **11.** **12.** **13.** **14.** **15.** **16.** **17.** **18.** **19.** **20.** **21.** **22.** **23.** **24.** **25.** **26.** **27.** **28.** **29.** **30.** **31.** **32.** **33.** **34.** **35.** **36.** **37.** **38.** **39.** **40.** **41.** **42.** **43.** **44.** **45.** **46.** **47.** **48.** **49.** **50.** **51.** **52.** **53.** **54.** **55.** **56.** **57.** **58.** **59.** **60.** **61.** **62.** **63.** **64.** **65.** **66.** **67.** **68.** **69.** **70.** **71.** **72.** **73.** **74.** **75.** **76.** **77.** **78.** **79.** **80.** **81.** **82.** **83.** **84.** **85.** **86.** **87.** **88.** **89.** **90.** **91.** **92.** **93.** **94.** **95.** **96.** **97.** **98.** **99.** **100.** **101.** **102.** **103.** **104.** **105.** **106.** **107.** **108.** **109.** **110.** **111.** **112.** **113.** **114.** **115.** **116.** **117.** **118.** **119.** **120.** **121.** **122.** **123.** **124.** **125.** **126.** **127.** **128.** **129.** **130.** **131.** **132.** **133.** **134.** **135.** **136.** **137.** **138.** **139.** **140.** **141.** **142.** **143.** **144.** **145.** **146.** **147.** **148.** **149.** **150.** **151.** **152.** **153.** **154.** **155.** **156.** **157.** **158.** **159.** **160.** **161.** **162.** **163.** **164.** **165.** **166.** **167.** **168.** **169.** **170.** **171.** **172.** **173.** **174.** **175.** **176.** **177.** **178.** **179.** **180.** **181.** **182.** **183.** **184.**

beni", „găinușă (galbenă)", „plinea-peștelui", etc. (*Anemone ranunculoides*) (□ 3599) ¶ ② = FLOAREA-PĂȘTILOR ¶ ③ Păștilele *pl. Trans. (PAC.)* = BLAGOVESTENIA [P aș ti].

PĂȘUNA (-nez) *vb. tr.* A duce la pășune, a păște: pe năserat îl trimetea stăpînului la cai, pe hotar, să-l pășuneze (RET.); dincoace de apă e un cioban care pășunează o turmă (CAR.).

PĂȘUNAT 1. *adj.* p. PĂȘUNA.

2. *ssbl.* Faptul de a pășuna.

PĂȘUNE *sf.* Locul unde pasc vitele: oăntînd drumul muntelui Popău unde tatăl său își ținuase la ~ turmele de oi și cirezile de vite mari (OLVR.) [lat. pastio-nem].

○ **PĂȘUȘ** (*pl.-șuri*) *sn. Tr.-Carp. Olten.* Pașaport: ea să ne ducem... peste graniță sau peste Dunăre, ne trebuia pașuș nemțesc sau țecherea țurcoacă (U.-OH.); Au venit cărți și pașuș, Să meargă la numărș (UK.-ERS.); de unde ești P ce cauți pe-aiol P al pășuș P (RET.) [ung. p a s s u ș].

PAT 1 (*pl.-turi*) *sn.* Mobilă de lemn sau de fier pe care-și așterne cineva ca să se culce: a face ~ul, a pregăti așternutul unui pat, spre a se culca într'însul; a se ascunde, a se vîrî sub ~; a ședeia în ~; a se da jos din ~; a cădea la ~, a cădea bolnav; pe ~ul de moarte, aproape de amuri ¶ ② *Pr. ext.* Așternut, orice se așterne spre a se putea culca cineva, pe care poate sta cineva întins: pusesse pe bute un ~ de mărăcini pe care așezase iepurii (U.-OH.); *pr. anal.:* apa care, după ce gîrpește pe un ~ de frunziș, vine de se aruncă.... într'o bălțiță (MEGR.); o apă îngustă... luncă răpede între ele, pe un ~ de pietriș (IRO.) ¶ ③ Stratul puștii (□ 3600) ¶ ④ Lemnele pe care se razimă războiul de țesut, sucala, mașina tipografică, etc., strat, trup [gr. πάτος].

PAT 2 = PĂȚI.

PATĂ (*pl. pete*) *sf.* ① Urma pe care o lasă pe ceva o substanță grasă, o murdărie, etc.: ~ de grăsimă, de norolu, de sînge, de cernelă ¶ ② Semn natural, mai mare sau mai mic, pe piele, pe trupul animalelor, pe penele pasărilor, pe frunzele unei plante, etc., de altă culoare decît restul: are pe obraz pete de fîoat; cîlinele era negru cu pete albe; calul avea o ~ albă pe frunte ¶ ③ Parte întunecoasă ce se observă cu ochiul liber sau cu telescopul pe discul lunii, soarelui sau unei planete: poporul crede a vedea în petele din lună scena omorului lui Avel de către Cain; ④ a căuta pete în soare, a căuta cusururi la lucrul cel mai desăvîrșit ¶ ⑤ Cusur, mic defect într-o lucrare literară ¶ ⑥ Ceea ce atinge curățenia sufletului, ce vatămă cîntea, reputația, prihană: e o ~ în viața lui [lat. vulg. *pitta < gr. πίττα].

PĂȚA (-ătez) 1. *vb. tr.* ① A face o pătă, a umplea de pete, a minji, a murdări cu ceva: ~ cu grăsimă, cu cernelă ¶ ② A atinge curățenia sufletului, a vătăma cîntea, reputația.

2. *vb. refl.* A-și face una sau mai multe pete pe haine, pe mîini, etc.

PATAȚĂ (*pl.-oe*) *sf. F* ① Piesă de cinci lei: întinse o-o mișcare sîgîrlică și disperată cea din urmă ~ (OLVR.); s'a întors radios zornînd un fișic de patațe (BR.-VN.).

PATAGON 1. *adj.* ● Din Patagonia.

2. *sm.* Locuitor din Patagonia [fr.].

PATALAMA = BATALAMA: cele dintîi patru clase le dovedea cu ~ în regulă (SAD.).

PATARAMĂ (*pl.-me*), **PĂȚĂRIE**, **PĂȚĂRIE** *sf. F* Întimplare neplăcută, pățanie; istorie, povestire a celor întimplate sau pățite: pretăcitorii de vulpe bătrînă... parcă n'ar fi știut de patarama Sultăniehii (OLVR.); Începu să povestească toată pătania lui Aronovici (D.-ZAMF.); el cam știa pătania despre ceea ce păteau țărani de

Fig. 3599. Păștița.

Fig. 3600. Patul puștii.

pe la piroalabi (SR.); cînd ar avea codrul ista gură să spuie oite a văzut, cumplită pătărie ne-ar mai auzi urechile (CRO.); i-a povestit toată pătăria sa din capăt în capăt (SB.).

○ **PATAȘCĂ** 1 (*pl. păștiți*) *sf. Mold. mlt* Targă; pat pe care se transportă morții la groapă (□ 3601).

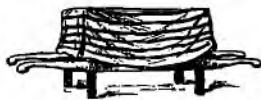

Fig. 3601. Patașcă.

PATAȘCĂ 2 *sf. F* Bancnotă, hirtie de 20 de lei: am pus... în mîinile sergentului-major... patașca de douăzeci (LUNG.).

PĂȚAT *adj. p. PATA.* Cu pete; minjit, murdărit ¶ ① **NEPĂȚAT**.

PĂȚCEAN (*pl.-cene*) *sn.* *dim.* **PAT:** surioara... s'a culcat, și-a stat mult, așa cuminte, în ~ul ei (VLAH.) [comp. PĂȚUCEAN].

○ **PĂȚEAC** = PĂȚUIAC.

***PATENT** 1 *adj.* Învăderat, vădit, ce nu se poate tăgădui: e un adevăr ~; o minciună ~ă [fr.].

***PATENT** 2 (*pl.-te*) *sn.* Clește special întrebuințat de mecanici, electricieni, etc. (□ 3602) [germ.].

Fig. 3602. Patent.

***PATENTĂ** (-tez) *vb. tr.* ① A supune pe cineva la patentă ¶ ② A da cuiu o patentă; a breveta [fr.].

***PATENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Bir la care e impus

Fig. 3603. Pateră de aur (din tezaurul de la Pietroasa).

cineva pentru comerțul sau industria ce exercită ¶ ② Certificat de sănătate dat într'un port corăbiilor care pleacă ¶ ③ Brevet, dreptul ce-l are un inventator de a fabrica sau exploata numai el invenția sa [fr.].

***PATENTAR** *sm.* ③ Cel ce plătește patentă, cel supus la patentă.

***PATENTAT** *adj.* ③ ① p. **PATENTĂ** ¶ ② Brevetat ¶ ③ **NEPATENTAT**.

***PATERĂ** (*pl.-re*) *sf.* Vas de formă circulară și puțin adînc, asemenea unei farfurioare, întrebuințat de cei vechi mai ales la facerea libăunilor (□ 3603) [lat.].

PATERIC (*pl.-toe*) *sn.* Colecțiune de vîiele cuvioșilor părinți, otecnic [vsl. < gr.].

PATERIȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* Cîrjă, toiaș arhieresc, avînd în partea de sus două capete în formă de șerpi între cari e un globuleț cu o cruce în vîrf; pe mî-

Fig. 3604. Pateriță.

nerul toiașului se înfășoară o mahramă cusută cu fir, pentru podoabă și pentru ca să poată fi mai lesne de purtat (□ 3604) [comp. rus. *p a t e r i c a*].

***PATERN** *adj.* Al tatălui, părintesc [lat.].

***PATERNITATE** *sf.* ① Calitatea de tată ¶

② *Pr. ext.* Calitatea de autor: își revendică ~ a acestor descoperiri [fr.].

○ **PATEȘTI** = **PACHEȘTI**.

***PATETIC** 1. *adj.* Mișcător, duios, înduioșător. 2. *subst.* Ceea ce mișcă sufletul, ce înduioșază [fr.].

***PATETISM** *subst.* Artă de a înduioșa, de a mișca sufletul [fr.].

***PATEU** (*pl.-uri*) *sn.* × Un fel de prăjitură făcută din aluat de făină umplut cu carne tocată sau cu tocătură de pește [fr. *p â t é*].

○ **PĂTIAC**, **PĂTIAG** = **PĂTUIAC**.

***PĂTIMĂ** (*pl.-mi*) *sf.* ① Suferință: se adunase în jurul lui Ivan tot satul, ca să vadă de patima dracilor [cro.]; ② *in spec.* vorbind de suferințele îndurate de Isus: *patimile Mântuitorului* (□ 3605); săptămâna pati-

virtii pe loc (*verb.* de roțile unei locomotive, unui automobil, etc.) [fr.].

***PATINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Încălțăminte de oțel cu o șină dedesubt, sau cu roțițe, care se fixează pe talpa piciorului spre a se da pe gheață (□ 3606) [fr. *p a t i n*].

***PATINAGIU**, **PATINAJ** *subst.*

① Faptul de a patina ¶ ②

Locul unde se patinează [fr.].

***PATINOR** *sm.* ① Cel ce se dă pe gheață cu patine (□ 3607) [fr.].

***PATISERIE** *sf.* ① Cofetărie; meseria, negoțul, prăvălia cofetarului [fr.].

***PĂTIȘOR** (*pl.-șoare*) *sn.* ¶ Fig. 3607. Patinori.

dim. **PAT.**

○ **PĂTÎRNICHE** = **POTÎRNICHE**.

PĂTLĂGEA, **PATLAGEA**, ① **PLATAGEA** (*pl.-gele*) *sf.* ① Plantă originară din Peru, mult cultivată la noi pentru fructul ei comestibil, de culoare roșie; numită și „~ roșie”, *Trans. Băn.* „paradaisă” (*Solanum lycopersicum*) (□ 3608) ¶ ② ~ **VINĂTĂ**, plantă

Fig. 3605. Patimile Mântuitorului (din *Triodul-Penticostar* slavonesc, tipărit în a. 1530).

mlor, săptămâna dinainte de Paști, numită și săptămâna marc ¶ ③ ④ Boală: ~ de picioare ¶ ⑤ Pasiune: a aștia patimile; are patima beției; urșile lor le dăruiesc cu patima jocului [usp.]; Păscuseau are patima vânătorii [br.-vn.] [gr. *πάθημα*].

***PĂTIMAȘ** *adj.* și *sm.* ① ② Suferind: ori-cine venea, ~ de boală trupească ori sufletească, aici îndată își găsea alinare [vlah.]. ¶ ③ Pasionat: un jucător ~ [p a t i m â].

***PĂTIMI** (-mesec) *vb. tr.* și *intr.* ① ② ③ A suferi de o boală: ~ de friguri, de ficat, de oftică; lincezeala de care pătimește, mie nu-mi prea place [usp.]. ¶ ④ A îndura suferințe, necazuri: alții sfînși mucenici... an pătimim pentru dragostea lui Hristos [cro.]; așa am fost noi urșiți să pătimim [usp.]; mult trăești, multe pătimești, multe greșești, multe înveți [pann.] [p a t i m â].

***PATINA** (-inez) *vb. intr.* ① ② A se da pe gheață cu patine ¶ ③ A se în-

Fig. 3606. Patine.

Fig. 3608. Pătlăgele-roșii.

Fig. 3609. Pătlăgele-vinete.

originară din India răsăriteană, cu tulpina dreaptă, adesea spinosă, cu flori violetă; e cultivată la noi pentru fructul ei mare și cărnos, de culoare violetă, care constituie o legumă excelentă (*Solanum melongena*) (□ 3609) [tc. *patly-gân*].

***PĂTLĂGIȚĂ** (*pl.-gele*) *sf.* ① *dim.* **PĂTLAGEA**.

***PĂTLAGINĂ**, **PATLAGINĂ**, ① **PLATAGINĂ** (*pl.-ni*) *sf.* ① Plantă cu frunzele dispuse în formă de rozetă din care ies unul sau mai multe lujere terminate prin cite un spic cu flori trandafirii; numită și „limba-oii” (*Plantago major*) (□ 3610); ~ **INGUSTĂ** (□ 3611), ~ **MOALE** (□ 3612), două va-

Fig. 3610. Pătlagină.

Fig. 3611. Pătlagină-îngustă.

Fig. 3612. Pătlagină-moale.

rietăți de pălăgină; ~ **DE-APĂ** = **LIMBARITĂ** [lat. *planta gînem*].

***PĂTLĂGINIU**, **PATLAGINIU** *adj.* De culoare vinată: larna găsește o petrecere de artist... vâpsind cu coajă patlaginie urechile și nasurile omenesti (a.-m.) [tc. *patly-gani*].

***PATOGEN** *adj.* ① Care dă naștere la boale: bacterii ~e [fr.].

PAT. PAT ***PATOGENIE** *sf.* $\frac{1}{2}$ Partea medicinei care se ocupă cu mersul boalelor în dezvoltarea lor [fr.].
***PATOLOGIC** *adj.* $\frac{1}{2}$ Ce ține de patologie; stare ~ă, stare de boală [fr.].
***PATOLOGIE** *sf.* $\frac{1}{2}$ Partea medicinei care tratează despre natura și simptomele boalelor [fr.].
***PATOS** *sbst.* $\frac{1}{2}$ ① Expresiune întrebuintă de orator pentru a mișca, pentru a înduioșa ② Emfază, stil emfatic [fr. < gr.].

PATRA $\rightarrow$ **PATRULEA**.

PĂTRĂȚIR, **PATRAȚIR** (*pl.*-ire), **EPITRAȚIL** (*pl.*

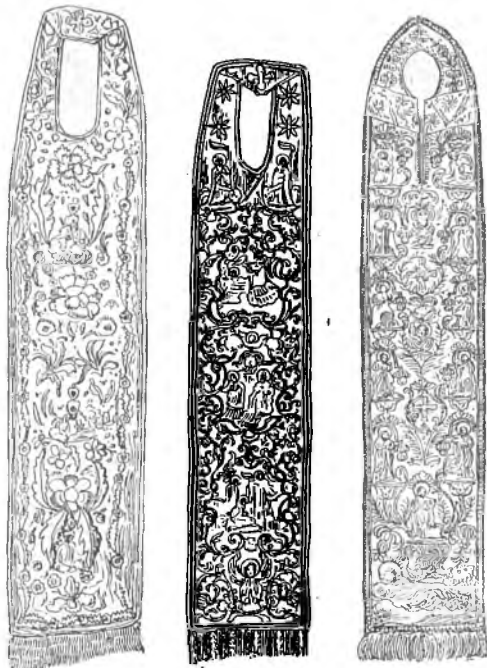

Fig. 3613. Patrafire.

-ile) *sn.* $\frac{1}{2}$ Una din odăjdile preoțești ce consistă dintr-o fâșie lungă, împodobită cu cruci și care se atâră de grumazi peste stihar (3613); celălalt preot... văzând icoana pe masă, își puse și el patrafirul (D-ZAMF.); Popa pune patrahirul și începe să-l citească (SPER.); barba lui strălucește mindră ca un fulger de borangie alb pe patrahirul roșu (CAR.); epitrahilul lăste în albul pînii... cu carele legară pro Hristos de grumazi și-l trăgea legat să-l răstignească (PRV-MB.); ori-oe oștișă cu epitrahilul împărătește la sâraci (NEGR.) [ngr. πατραχῆλι].

○ **PĂTRÂNJEI** = **PĂTRUNJEL**.

PĂTRĂR *adj.* $\frac{1}{2}$ În al patrulea an (vorb. de cai).

PĂTRĂR (*pl.*-re) *sn.* ① Sfert, a patra parte: un ~ de ceas; tipetele lor... țin câte un ~ de oră (BOL.); un ~ de veac ② ③ Timpul care se scurge între două faze consecutive ale lunii; $\frac{1}{2}$ **LUNĂ** ④ ***PĂTRĂRE** *sf.* *Trans. Bucov.* ① Baniță, dimerlic: împrumută-mi o ~ de făină și eu ți-o dau scote carul din tină (SS.) ② Măsură de capacitate cam de 4 litri [p a t r u].

PĂTRĂREL *adj. dim. PĂTRAR*.

PĂTRAT (*pl.*-ate) *sn.* ① A suprafață plană cu patru laturi egale și patru unghiuri drepte (3614) ② ③ Produsul unui număr înmulțit prin el însuși: 25 este ~ul lui 5.

$\frac{2}{2}$ *sm.* $\frac{1}{2}$ = **CUADRAT** ③.

$\frac{3}{3}$ *adj.* ① Care are forma unui pătrat: o odăie, o masă ~ă ② **METRU** ~, pătrat ale cărui laturi sînt de cite un metru ③ $\pm$ Rădăcină ~ă, număr care, înmulțit

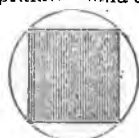

Fig. 3614. Pătrat.

prin el însuși,

reproduce un număr dat: 5 e rădăcina ~ă a lui 25 [lat. quadratus, refăcut după patru].

PĂTRĂȚEL (*pl.*-ele) *sn. dim. PĂTRAT* ① ② ③ Vencel se îmbracă... în negru simplu, ou dungi sau cu ~e mai deschise (NRG.).

PĂTRĂȚARH (*pl.*-arhi, ț-arși) *sm.* ① Fiecare din capii de familie, cu viață foarte lungă, pomeniți de Biblie pînă la Moise ② Bătrîn venerabil înconjurat de o familie numeroasă: înfățișarea de ~ pe care i-o da barba lui lungă și albă (BR-VN.) ③ ④ Capul Bisericii ortodoxe române, cu reședința în București (3615); $\frac{1}{2}$ **MITROPOLIT** ⑤ ⑥ Șeful Bisericii grecești și al celorlalte comunități ortodoxe din peninsula Balcanică și din Orient, a cărui reședință e la Constantinopol [vsl. < gr.].

***PĂTRĂȚARH** *adj.* $\frac{1}{2}$ ① Ce ține de patriarhii cei vechi ② Ce aduce cu simplitatea moravurilor acestora: ducea o viață ~ă ③ ④ Ce ține de demnitatea ecleziastică de patriarh: scaunul ~ [fr. patriarchal, refăcut după patriarh].

***PĂTRĂȚARHAT** *sbst.* $\frac{1}{2}$ ① Demnitatea de patriarh, patriarhie ② Teritoriul supus jurisdicțiunii patriarhului ③ Timpul cînt un patriarh a ocupat scaunul patriarhal [fr. patriarchat].

PĂTRĂȚARHIE *sf.* $\frac{1}{2}$ ① Demnitatea de patriarh, patriarhat ② Teritoriul supus jurisdicțiunii patriarhului ③ Biserica patriarhală ④ Reședința, palatul patriarhului [ngr.].

***PATRICIAN** *adj. și sm.* ① Nobil din Roma care se credea că se coboară din senatorii creați de Romulus ② *sm.* ③ Membru al primului ordin de cetățeni care constituia nobletea Romei ④ *sm.*, ~**CIANĂ** (*pl.*-ciene) *sf.* Nobil(ă), în unele țări (în spec. în Veneția): ne pupăm în gondola ca doi patricieni de pe timpul ilustrului doge (CAR.) ⑤ *sm.* ⑥ Cîrnat proaspăt, în formă de potcoavă, umplut cu tocătură de carne de vacă, care se frige pe grătar [fr.].

***PATRICIAT** *sbst.* ① Demnitatea de patriciu ② Demnitatea de patrician ③ Ordinul patricienilor din Roma [lat.].

***PATRICIU** *sm.* ① Titlul unei demnități instituite în imperiul roman de Constantin și care era cel mai înalt rang în imperiu după acela de Cezar [lat.].

***PĂTRIE** *sf.* ① Țara în care s'a născut cineva, de care e legat cu tot sufletul, ț., "moșie" ② Națiunea din care face cineva parte ③ *Pr. anal.* Locul unde a luat naștere o știință, o artă, etc.: Grecia este patria artelor ④ ⑤ Patria cerească, cerul, lăcașul celor aleși, raiul [lat.].

PĂTRIME *sf.* ① A patra parte din ceva ② ③ Sfert dintr-o notă întreagă (P sau J).

***PATRIMONIAL** *adj.* $\frac{1}{2}$ Ce face parte dintr'un patrimoniu: avere ~ă [fr.].

***PATRIMONIU** (*pl.*-nii) *sn.* ① Avere moștenită de la părinți, moștenire părintească ② *Pr. ext.* Tot ce aparține cuiva în mod firesc ca și o avere moștenită: ori-oe mare descoperire o ~ul omenirii [lat.].

PĂTRIOT *adj. și sm.*, -**OTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Cel ce, aceea care-și iubește patria și se devotează pentru dînsa [ngr.].

***PĂTRIOTIC** *adj.* De patriot; făcut din patriotism [fr.].

***PATRIOTICEȘTE** *adv.* În mod patriotic, ca un patriot: ne găzdui și ne ospăță ~ (NEGR.).

***PATRIOTISM** *sbst.* ① Iubire de patrie ② Caracterul patriotului [fr.].

***PATRIȘTICĂ** *sf.* $\frac{1}{2}$ Știința cărților Părinților Bisericii și a doctrinei conținute în ele, patrologie [fr.].

PĂTRIȘOR *sm.* $\frac{1}{2}$ Albitură a ori-cărui corp tipografic care are suprafața pătrată [p a t r u].

***PĂTRIȚĂ** (*pl.*-te) *sf.* $\frac{1}{2}$ Virful de oțel pe care

Fig. 3615. Patriarhul României.

s-a gravat o literă oare-care, cu ajutorul căreia se obține matrița necesară la turnatul literelor [germ.].

***PATROLOGIE** *sf.* ① Patristică ② Colectiune de cărțile părinților Bisericii [fr.].

***PATRON** *sm., -oană (pl.-ae) sf.* ① Persoană bogată, puternică, cu vază, în jurul căreia se grupează clienții ② Ocrotitor, protector ③ Sfinț (sfință) al cărui nume l-a primit cineva la botez ④ Sfinț (sfință) căruia îi e închinată o biserică și pe care o țară, un oraș, o breaslă îl invocă ca ocrotitor ⑤ Meșter, stăpînul unui atelier: grevele au reușit uneori a sili pe ~l să acorde o sporire de salarii (A.-GH.) ⑥ Tipar (după care se croește o rochie), model după care se confecționează unele obiecte [fr.].

***PATRON** *(pl.-oane) sn.* Cartușă: tmi făou atitea patroane, oă aș fi avut de unde să strîpsoa toate sburătoarele pin' la una (GH.) [germ. Patronen].

***PATRONA** (-onea) *vb. tr.* A ocroti, a lua sub protecțiunea sa [fr.].

***PATRONAGIU** (pl.-zi), **PATRONAJ** (pl.-ie) *sn.* Ocrotire, protecțiune acordată de o persoană bogată, cu mare vază [fr.].

***PATRONAL** *adj.* Ce ține de patronul unei biserici, unei localități: sârbătoare ~ă a bisericii, hramul bisericii [fr.].

***PATRONAT** *subst.* ① La Romani: dreptul patronului asupra clienților săi ② Astăzi: starea unui patron față de funcționarii sau lucrătorii pe care-i ocupă [fr.].

***PATRONEȘ** (pl.-se) *sf.* Se zice despre o doamnă care acordă sprijin și ocrotirea ei unei serbări sau opere de binefacere, ocupîndu-se în același timp de organizarea ei [fr.].

***PATRONIMIC** *adj.* De familie; nume ~, nume de familie, în opoz. cu numele de botez [fr.].

***PATRONTAȘ** (pl.-se) *sn., PATRONTAȘCĂ* (pl.-aste) *sf. Trans.* ① Cartușieră (3616):

mi-am înolins centuronul cu patrontașul peștelon (CAR.); lufund... și o patrontașă cu plumbi și toate cîte sînt de lînsă unei cătane (RET.) [germ. Patronentasche].

***PATRU** *num.* Număr egal cu de două ori două; DRAC ②, OCHIU 1 ③ [lat. quattuor].

***PATRULĂ** (-lez) *vb. intr.* ① A face patrulă, a umbla de patrulă [după fr. patrouiller].

***PATRULĂ** (pl.-le) *sf.* ① Raită făcută ziua sau noaptea de un mic detașament de soldați spre a preveni desordinele, spre a aresta pe răufăcători sau spre a împiedeca surprinderile dușmanului, strează ② Detașamentul de soldați care face patrulă [germ. Patrule sau rus. patrolj < fr. patrouille].

***PATRULEA** *num. ord.: m. al ~, f. a patra*, care ocupă locul, rangul arătat prin numărul patru.

***PĂTRUNDE** (-und) *1. vb. tr. și intr.* ① A străbate, a intra adînc, a trece prin, a răzbi pînă dincolo: glonțul a pătruns adînc în carne; apa a pătruns prin orășările zăului; trigul mi-a pătruns oasele ② A mișca adînc: aceste vorbe leșite din gura bătrînului tată mă pătruseră fără voie (GH.); nu puteți să-mi alinați durerea care-mi pătrunde sufletul (ISP.) ③ A înțelege, a pricepe, a descoperi, a ghici: ~ înțeleșul unei pîlde; ~ o taină; ~ viitorul, a-l prevedea ④ A înainta de parte, a ajunge după multe silințe, a răzbate: Alexandru cel Mare a pătruns pînă în India.

2. *vb. refl.* A-și umplea mintea, sufletul: a se ~ de un adevăr, de datoritiile sale [lat. pertunderē].

***PĂTRUNDERE** *sf.* ① Faptul de a pătrunde ② Agerime de minte, perspicacitate ③ NEPĂTRUNDERE.

***PĂTRUNJEL**, *Olten. PĂTRUNJEIU, Mold. PETRINJEL* *sm.* ① Plantă din fam. umbeliferelor, originară din regiunea mediteraneană, cu frunzele strălucitoare, aromatice, întrebuințate în bucătărie; florile, verzi-gălbui, dispuse în mici umbel, sînt reunite în umbel compuse (*Apium petroselinum*) (3617): nu te amesteca ca ~ul în toate

bucatele (ZNN.) ② **PĂTRUNJELUL-CÎNELUI**, plantă veninoasă ce seamănă cu pătrunjelul, cu flori mici albe, dispuse în umbel; crește pe lîngă garduri, prin locuri inculte sau cultivate și prin dărâmături; numită și „cucută-mică” (*Aethusa cynaptum*) ③ **PĂTRUNJEL-DE-CÎMP**, **PĂTRUNJEL-SĂLBATIC**, plantă din familia umbeliferelor, cu tulpina cilindrică, cu flori trandafirii, dispuse în umbel reunite ca la pătrunjel; rădăcina ei e întrebuințată în medicină (*Pimpinella saxifraga*) (3618) [ung. petrezselyem].

***PĂTRUNS** *adj. p. PĂTRUNDE* (în toate înfeșurile acestuia) ① ② NE-PĂTRUNS.

***PĂTRUNZĂTOR** *adj.*

verb. PĂTRUNDE. ① Care pătrunde: un frig ~ ② Care străbate adînc (în minte, în inimă, în suflet): se uită la dînsa... cu ochi ~i (ISP.) ③ Care are o mare perspicacitate, care pricepe ușor lucrurile cele mai grele: un spirit ~.

***PĂTRUSPREZECE**, 1. = PĂSPREZECE...

***PATRUZECI** *num.* Număr egal cu de patru ori zece.

***PATRUZECILEA** *num. ord.: m. al ~, f. a patruzecoa*, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul patruzece.

***PĂTUȚ**, **PĂTUCEAN**, ***PĂTUȚEL** (vic.) *sn. 1. dîm.*

PAT: își aducea aminte...aplecările peste pătutul lui, oă să-l asculte răsulirea (BR.-VN.); se-dea pe marginea unui pătucean de scinduri (A.-GH.).

***PĂTUIAC** (pl.-ace), ***PĂTUIAG** (pl.-lege) *sn.* Pătul mic, un fel de podină așezată pe furci sau într'un copac, pe care se pun, în timpul verii, coceni de porumb, fîn, etc., spre a se usca pentru iarnă (3619): fînul strîns cu îngrîțire și așezat în pătulaș (VLAH.); oel ce au fîn mai mult îl pun în stoguri, iar cel ce au mai puțin, în pătulaș (ION.).

***PĂTUL** (pl.-le) *sn.* ① Un fel de pat sau podină de scinduri așezate pe furci, legate între ele prin pari (3620) sau între crăcile unui copac și care slujește: a) pentru pus coceni de porumb, legume sau poame pentru iarnă, pentru uscat fînul, etc.; b) pentru a face culcuș păsărilor ca să clocească acolo; c) pentru șederea paznicilor pe cîmp, la vie, etc.: pot să prind șerpele din culcuș, cum ai prinde d-ta un puț de găină din ~ (CRO.); ~ele sînt numai de verzi și se sprîșnă simplu pe patul pîcloare de lemn (ARG.) ② *Mold.* Un fel de pat așezat pe pari în mijlocul apei, de unde pescarii prind noaptea peștele cu crîsnicul ③

Fig. 3617. Pătrunjel.

Fig. 3618. Pătrunjel-de-cîmp.

Fig. 3619. Pătuiac.

Fig. 3620. Pătul (după I. Papahagi).

PĂT-PAV - Hambar, coșar pentru porumb, făcut din scinduri sau din nuiele împletite, ridicat de la pământ, uneori până la 8-9 palme, pentru ca vîntul să poată străbate și pe dedesubt (□ 3621) [lat. patibulum].

PĂTULAS (pl. -ase) *sn.* ① *dim.* **PĂTUL** ② ③ Coteț de porumbel ridicat în virful unui stîlp sau așezat între crăciile unui copac (— □ 3920).

PĂTULI (-uleso) *vb. tr. și refl.* A (se) îndesa, a (se) turti: mămăliga, oînd o mestecei, să n'o pătulești de tot (vor.); fiinl trebuie să fie ușor bine mai 'nainte de a-i pune în oăpiti, spre a se ~ (ION.) [pătuli].

PĂTURA (-tur), **PĂTURI** (-reso) = **ÎMPĂTURA**: rochiile... le păturea bine și le pune la loc (GRL.); oînd dau să se uoile, păturesc stralele (MAR.).

PĂTURA (pl.-ri) *sf.* ① Înelitoare groasă de lînă, cergă, velință; ②: olt 'și-e pătura, atît te 'ntinde, nu face cheltuieli mai mari decît îți permite starea ③ ④ Înelitoare care se pune pe spinarea calului (□ 3622) ⑤ ⑥ Strat: pe toate oîmpile se întinde o ~ albă ca o pînă pe un mort (A.-GH.) ⑦ ⑧ X Foie de plăcintă: rătund e, măr nu-l, pături slat, plăcintă nu-l (GOR.), *ghicitoare despre „ceapă”* [lat. „pittula”].

① **PĂTURNICĂ**, **PĂTURNICHE** = **POTÎRNICHE**.

PĂTUT (pl.-turi) *sn.* — *dim.* **PAT.**

PĂTACHINĂ (pl.-ne) *sf.* ① ♣ = **CRUȘIN**: ROIBĂ; VERIGAR ② ③ Femeie desfrînată.

PĂTANIE, **PĂTENIE** *sf.* F. Întimplare neplăcută, ceea ce a pătît cineva, păteală: pătenia lui pe care o s'o istorisească tuturor (SR.-VN.); ascultați acum și vă minunați de pătenia bietului Grucoanu (SP.); se gîndea la pătenile celor ce pătise înaintea lui (SP.); fie-oare se rușina să-și spună pătenia adevărat (RET.).

PĂTEALĂ (pl.-eli) *sf.* Pățanie, ceea ce a pătît cineva; experiență: omul n'ar fi avut darul să învețe din păteala altuia (CAR.) [pătîl].

PĂTENIE — **PĂTANIE**.

PĂȚI (pat, păt, pătso) *vb. tr.* ① A suferi (ceva nemeritat, neașteptat), a pătimi, a îndura: unul face și altul pate; adesea cel bunl pat pentru cel răi; ~ o rușine; am pătît-o; a pătît-o rău; ce am pătît eu, să nu mai pătî nîl dușmanii mei; cine-a mai face altădată ca mine, ca mine să pătască (CRG.); cine-o mai face ca mine, oa mine să pătî (A.-GH.) ② ③ A i se întimpla (ceva rău sau neplăcut): după ce-si povesti toate întîmplările și tot ce pătî, se îmbrățișară (SP.); de-ar ști omul o-ar ~, dinainte s'ar pătî (CRG.) ④ ⑤ A i se întimpla ceva neașteptat: ce-al pătît de te-al sculat așa de dimineată? dar ce-a pătît de-a venit la mine? ⑥ ⑦ A trece prin multe nevoi, întîmplări, etc., a fi încercat multe, de pe urma cărora a tras învățăminte, s'a ales cu experiența: un om oare auzise, văzuse și pătise multe [lat. vulg. pătire = clas. patiri].

PĂȚIT *adj. p. și sm.* **PĂȚI**. Trecut prin multe nevoi, care a încercat multe, care a tras învățăminte din cele ce a văzut, cu multă experiență: oamenii cel bătrîni, pătîți și îmbiați prin lume se pricep la oîte una alta (SB.); ②: tot ~u-l priceput; Stan ~ul, om cu experiență la ori-oe treabă pe Stan ~ul întreabă (PANN) ③ ④ **NEPĂȚIT**.

PĂȚITANIE *sf.* ⑤ Pățanie [pătî + (păt)anie].

PAUCĂ (pl.-ce) *sf.* ♪ Timpină: începură a suna din tobe, din pauce, din trimble și din surle (OOOB.) [germ. Pauke].

PAUCENIE *sf.* ♪ Act, decret de hirotonie, de învoire de a sluji liturgia [rus. poučenie].

① **PAUȚI** (-jeoc) *vb. tr.* A îngrijii bine: el m'a orecut ca copil de suflet și m'a păuțit atîta timp (R.-COB.).

① **PAULĂ** (-lea) *vb. tr. Trans.* A pătimi, a îndura,

Fig. 3621. Pătul (în Maramureș — după T. Papahagi).

Fig. 3622. Pătură.

a suferi: multe a mai păulat și biata N. (VIC.); vai și amar de zilele mele, oă ce păulez eu cu el, să nu mai păuleze puia de șerpe (RET.).

***PAULICIAN** *sm.* ♀ = **PAVLICHIAN** [fr.].

PAUN *sm.* ① ♀ Pasăre domestică din ord. gallinaceelor, cu pene foarte frumoase și cu o coadă lungă de peste un metru și jumătate (*Pavo cristatus*) (□ 3623); pană de ~; mîndru ca un ~; ca ~ul se mîndrește (PANN) ② ♀ **OCHIUL-PAUNULUI** — **OCHIU** ③ ④ [lat. pavonem, printr'un intermediar slav].

PAUNĂ (pl.-ne) *sf.* ① ♀ Femeiușcă păunului ② ③ ④ Fată frumoasă.

PAUNAS *sm.* ① ♀ *dim.* **PAUN** ② ③ ④ Flăcău' mîndru, frumos.

PAUNEL *sm.* ♀ *dim.* **PAUN**.

PAUNȚI (-neso) *vb. refl.* A se fuduli, a se rătoi, a se mîndri ca un păun: Ce înveți tu? — Elînește, am răspuns, păunîndu-mă (NEGR.) [format după fr. se pavaner].

PAUNICĂ (pl.-nele) *sf.* ♀ *dim.*

① **PAUNĂ**.

PAUNIȚOR *sm.* ♀ = **FLORINTE** Fig. 3623. Păun.

[păun]. **PAUNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① ♀ *dim.* **PAUNĂ** ② ③ ④ *Bucov.* Specie de libelulă (*Calopteryx splendens*) ⑤ ♣ = **MĂLAIUȚ-CUCULUI**?

① **PAUNJÂN**, **PAUNJEN** *sm. Trans. Băn.* ♣ = **PĂLA(N)JEN**.

***PAUPERISM** *subst.* Stare permanentă de sărăcie în care se află o parte din populația unei țări [fr.].

***PAUPERTATE** *sf.* Sărăcie, calicie [lat.].

① **PAURE** *sm. Băn.* ♣ Plugar [germ. Bauer].

① **PAURESC** *adj. Băn.* ♣ De paur, plugăresc.

① **PAURIE** *sf. Băn.* ♣ Plugărie; plugărim: Împărate, nu te bate, Că-s cătane ne nvățate, Cătane din ~. La pugișită ei nu stie 'CAT, [paur].

① **PAURITĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* Țărancă; nevastă de plugar [paur].

PAUS — **PAOS**.

① **PAUȘ** *sm. Olten.* ♣ Prăjină cese pune pe claia de fin.

***PAUZĂ** (pl. -ze) *sf.* ① Oprire, întrerupere momentană a unei acțiuni, a unui exercițiu ② ③ Interval de timp, de durată unei măsuri, în care cel ce cîntă cu vocea sau dintr'un instrument se oprește din cîntare ④ ⑤ Semnul de muzică ce indică o pauză (□ 3624) ⑥ ♣ Trăsură de unire [lat. + fr. pause].

① **PAUZĂ** (pl.-ze) *sf. Olten.* ♣ Prăjină ce se pune pe claia de fin ② Sperietoare de pasări, momile: lei sămînta și o semeni și o pazești de pasări cu păuze (R.-COB.).

***PAVA** (-vez) *vb. tr.* A face caldarim, a așterne cu piatră, cu lespezi, etc., a pietrui.

PAVĂ (pl.-ve), ① **PAVĂ** *sf.* ① Clin, petic cusut la subțioara cămășii, sub încheietura minceii [ung. pálhaly].

***PAVAGIU** (pl.-agii), **PAVAJ** (pl.-aje) *sm.* Caldărim [fr.].

***PAVANĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Vechiu dans, de origine spaniolă sau italiană, cu mișcări lente și grave ② ③ Muzica pentru acest dans [fr.].

PAVĂZĂ (pl.-veze)

sf. ① Scut, platoșă (□ 3625): această piele de leu... o purtă în toată viața lui, slujindu-l drept scut, adică ~, fiindcă nu răzbea priatr'înea nici un fel de armă (SP.); ②: zadarnic flocoare, pînă du-se pavăza nedreptății lor împotriva norodului [asuprit (VLAH.) ③ ♣ = **JALEZĂ** ④ [it. pavesce].

Fig. 3624. Pauze.

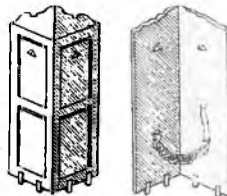

Fig. 3625. Paveze.

* **PAVEA** (pl.-vete) *sf.* Pavaj, caldarim: tropăind... cu pitorușele lor goale pe paveaua încinsă de soarele de vară (CAR.); zidurile de la uitiță... numai de trel sau patru palme de la nivelul pavelei (A.-GH.); pavelele răsună sub copitele lor (ALECS.) [fr. pavé].

* **PAVECERNIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Rugăciunea și slujba ce se face după vecernie: cîntarea pavecarniți laște oăci că spre odihnă ne-am așezat (PRV.-MR.) [vsl.].

○ **PAVELUI** (uesc) *vb. tr.* Mold. A pava [pavea].

* **PAVIAN** *sm.* Mai-muță din Africa (Ginea) (*Cynocephalus*) (L.) 3626 [germ.].

Fig. 3626. Pavian.

* **PAVILION** (pl.-loane) *sn.* ① Un fel de cort pătrat ② Chioșc, foișor, căsuță într-o grădină ③ Casă mai mică, izolată de clădirea cea mare ④ Tub cu o deschizătură mare, conică, ca o plinie ce au mai toate instrumentele muzicale de alamă (3627) ⑤ ~ chinezesc, instrument de muzică militară, format dintr-o pălărie conică de aramă, de care sînt atîrnați clopoței (3628) ⑥ Partea exterioară și cartilaginooasă a urechii ⑦ ~ Steag, drapel care filife pe cartutul unei corăbii, spre a-i indica naționalitatea; pavilioane de semnal, mici stegulețe de

Fig. 3627. P. Pavilion.

Fig. 3628. Pavilioane chinezești.

diferite colori, pentru făcut semnale între vase și uscat sau vasele între ele, după anumite convenții stabilite de codul internațional de semnale [fr.].

* **PAVLICHIAN** *sm.* Membru al unei secte manicheene din veacul al IX-lea, care avea o mare venerațiune pentru apostolul Pavel și căuta să readucă creștinismul la simplitatea primitivă [vsl.].

* **PAVOAZĂ** (-zez) *vb. tr.* ① ~ A atîrna steaguri și stegulețe pe o corabie ② A împodobi cu steaguri fațada unei case [fr. pavaiser].

* **PAZĂ** *sf.* ① Faptul de a păzi; a se pune de ~: a sta, a rămînea de ~; ② A da oile în paza lupului ③ ~ Ingrijire, băgare de seamă, luare aminte; feceală: vaporul merge mai încet, mai cu ~ (VLAH.); ④ Peza bună trece primejdia rea ⑤ ~ Cel ce păzește, pazitor; ceea ce păzește: cîinii sînt paza oilor (FANN) ⑥ Dietă, regim ⑦ ~ NEPAZĂ: cîii din ~ nu va călătorii fără voie p'altăntă lume P. (M.P.): de aici au început a avea rea cîrmă Dacia și Țara - ungurească... din nepaza împărătilor (N.-COST.).

* **PAZARGHIDEAN** *sm.* Comisionar pentru tirgurile de pîne, de carne și de zarzavaturi (în timpul lui Caragea): nu voi ca ~ul meu să poarte ceasuri și illo (FIL.) [= BAZARGHIDEAN].

* **PAZARLÎC** (pl.-leuri) *sf.* Tirguală, negustorie: știu că nu-l ajunge capul să facă asemenea ~uri (ALECS.) [tc.].

* **PAZARNIC** *sm.* ~ Polițaiul tirgului (în timpul ocupațiunii rusești): ~ul... urmat de trei Cazaci cu suflăle întinse cîtreiera tirg și noaptea (A.-GH.) [rus.].

* **PAZI** (-zesc) *1. vb. tr.* ① A băga de seamă să nu scape, să nu se piarză, să nu se fure, să nu i se întîmple ceva rău, a supraveghea: a un prizonier; ~ via; cîinele păzește casa; clobanul păzește oile; ~ FRICA ② ~ A veghia spre apărare: ~ cetatea ③ A fi cu luare aminte, cu băgare de seamă, a păstra cu in-

grijire: li s'a recomandat (copiilor)... să-și păzească hăinuțele (VLAH.); a-și ~ gura, limba, a nu vorbi ce nu trebuie: la mai bine păziți-vă gura (CRG.); cine-și păzește limba își păzește capul (ZNN.) ④ A feri: Dumnezeu să mă păzească de apa prietenii; păzește! ferește-te! dă-te la o parte! F: a lua la trel păzește, a) a mostra aspru; b) a lua la bătaie ⑤ A îngriji, a avea de grijă: apoi ce păzești tu alta, dacă nu știi nici măcar ceea ce vorbesc muritorii P. (CRG.) ⑥ A observa, a ținea cu sfințenie: a-și ~ cuvîntul, credința ⑦ A se ocupa de, a-și vedea de: a-și ~ calea, drumul; păzește-ți treaba! ⑧ ~ A pîndi: ~ vremea, a pîndi prilejul.

2. *vb. refl.* A se feri, a fi cu luare aminte, cu băgare de seamă, a se îngriji: de-ar ști omul ce-ar păți, dinainte s'ar păzi (CRG.) [vsl. p a z i t i].

* **PĂZIT** *1. adj. p. PĂZIT* ① NEPAZIT.

2. *subst.* Faptul de a păzi.

* **PĂZITOR** *1. adj. verb. PĂZII.* Care păzește: inger ~.

2. *sm.* Cel ce păzește, paznic.

○ **PĂZITURĂ** (pl.-turi) *sf. Trans.* X Fiertură; merinde (conv.) [p a z i].

* **PAZNIC** *sm.* Păzitor (în spec. de noapte): ~ii de noapte trec cu capetele infundate în mantale albe (EMIN.); toți ~ii, ...pe care-i pusesse împărțat cu să pîndească, n'au putut ca să prînză pe hoți (us.) [p a z a].

* **PAZVANGIU, PAZVANT** (LIT) *sm.* X Soldat de-ai vestitului P a z v a n t o g l u; jefuitor, tilhar: țara nu se mai poate apăra nici de bîntuirlile pazvangiilor carli... calcă orașele Olteniei, jefuind case și omorînd oameni ziua namiaza mare (VLAH.).

PE *prep.* Arată o mulțime considerabilă de raporturi, din care cele mai de seamă sînt: ① Situația pe suprafața sau în virful unui lucru: cartea e ~ masă; sade ~ scaun; s'a urcat ~ acoperiș; și-a pus pălăria ~ cap; călare ~ un mîgar; a călătorit ~ mare ② Direcțiunea: ~ dreapta; ~ stînga; ~ acolo; ~ ici ~ acolo ③ Situațiunea într-un loc: ~ stradă; ~ drum; orașul e așezat ~ malul Dimboviței; ~ trăște ~ spina-re mea ④ Lucrul sau partea pe care se face acțiunea: a scris ~ hirtie; a călca ~ picior; a se spăla ~ minii ⑤ Prin: a fugit ~ poartă; a sărit ~ fereastră; nu începe ~ usă; s'a uitat ~ gaura chelii; îi curgea singele ~ gură și ~ nas ⑥ ~ Momentul cînd se petrece acțiunea (verb. în spec. de starea atmosferică, de un fenomen de natură meteorologică): ~ soare; ~ lună; ~ întunerec; ~ ploale; ~ ninsoare; ~ vînt; ~ un frig grozav; ~ o căldură de 40 de grade ⑦ Mișcare către un timp: s'a amînat ședința ~ mine, a a doua zi, ~ altădată ⑧ O perioadă de timp: am de ajuns ~ opt zile; mi-am pregătit lemne ~ iarnă; m'am locmit ~ un an; cîștigă altă ~ ceas; ~ zi, ~ săptămînă; ~ lună, ~ an; de două ori ~ zi; ~ vaci; ~ vecie ⑨ Un moment aproximativ: ~ seară; ~ înserare; însoțită adesea de prep. la: ~ la amiază; ~ la aprinsul lumînărilor; ~ la cînel dimineța ⑩ Modul (= după): a face ~ voia, ~ placul cuiva; urmată de un adverb în-este, înseamnă, "înlimba" exprimată de acel adverb: ~ românește; ~ franțuzește; ~ turcește ⑪ Mijlocul (= după): îl cunosc ~ glas; s'a luat ~ spusele unora și altora ⑫ Scopul, destinațiunea: s'a pus ~ lucru; împărțat și împărțateasa se puseră ~ post și ~ rugăciuni (us.); am muncit ~ banii mei; strică orzul ~ giște ⑬ Raportul între două lucruri între care se face un schimb ori prețuri cu care se vinde sau pentru care se face un lucru: a schimbat boii ~ vaci; le-a vîndut ~ un preț de nimic; lucrează ~ mult și ~ puțin; ~ ce te prînzii? ⑭ Un raport de măsură, de întindere, de cantitate: odaia are 5 metri ~ 4; fracțiunea $\frac{5}{6}$ se citește 5 ~ 6; dă-mi banii ~ jumătate; i-am plătit de două ori ~ alta ⑮ În formule de jurămint, de încredințare: ~ Dumnezeu! meu! ~ cîntea mea; ~ viața mea; a se jura ~ toți stîfii ⑯ Se pune la acuzativul singular și plural, înaintea numelor de persoane (uneori și înaintea numelor de animale), adjectivelor întrebătoare ca substantive sau celor precedate de cel (cea, cei, cele) și dinaintea pronumelor: i-am văzut ~ Ioan; haina nu face ~ om mai de treabă; li joacă ~ marele; legaș pedepsește deopotrivă ~ bogat ca și ~ cel sărac; ~ care i-ai ales? ~ cine i-ai lăsat acasă? ~ cîți i-am rugat; ~ unii și ~ alții ⑰ Pe intră încă în formațiunea a numeroase locuțiuni adverbiale și prepozitive, în legătură cu: a) un substantiv: ~ dată; ~ dos; ~ fată; ~ rînd; ~

PAV-
PE

urmă; b) un adjectiv: ~ deplin; ~ sourt; c) un adverb: ~ atunoi; ~ furt; ~ dedesubt; ~ unde; d) un participiu trecut la forma de fem. plur.: ~ alese; ~ între-oute; ~ neașteptate; ~ negândite; ~ nerăsuflute ¶ Precedează adesea alte prepoziții, modificându-le sau complinindu-le înțelesul: ~ din afară; ~ la spate; ~ sub ascuns; ~ sub mână ¶ Pe e înlocuit uneori cu forma mai veche pre; alte ori e se elide dinaintea unui cuvânt începător cu a: p'afară; p'atunoi; p'ale mele [lat. p. er].

○ **PEAG** = **PAG**.

○ **PEANĂ** (pl. pene) sf. Trans. = **PANĂ**: Fă-mă ~ n'olopoi tău, Ca să te umbresc mareu (K. BRS.).

† **PEASNĂ** (pl. pesne) sf. Cîntare (bisericească) spre lauda Domnului [vsl. p. e s n i].

PECE = **PECIE**.

PECETAR 1. sm. Gravor de peceteți.

2. (pl.-bre) sn. = **PISTORNI**.

PECETE, **PECETIE** sf. ① Placă de metal fixată de un miner pe fața liberă a căreia e săpată o deviză, armoriile, emblemele, etc., ale unui suveran, ale Statului, ale unei societăți sau ale unui particular, care, reproduse pe ceașă roșie sau pe altă

Fig. 3629. Pecetea lui Alexandru cel Bun.

Fig. 3630. Pecetea lui Ștefan cel Mare.

materie, dau un caracter de autenticitate actelor, diplomelor, scrisorilor, etc. pe care sînt imprimate; sigiliu: ~ a orașului; ~ a Statului; ~ a Ministerului de Justiție; ~ a societății; ~ a lui Mihai Viteazul; ~ a banului ¶ ② Reproducerea în relief pe ceașă roșie, etc. a săpăturii de pe pecete (□ 3629, 3630) ¶ ③ pl. † Foile de birul ce urma să plătească contribuabilul ¶ ④ ⑤ Caracter particular care distinge operele unui scriitor sau unui artist ¶ ⑥ † **PECETEA-LUI-SOLOMON** = **COADA-COCOȘULUI** [vsl. p. e c a t i].

PECETLUI (-veso) vb. tr. ① A pune pecetea pe un act, pe o scrisoare, etc., a sigila ¶ ② A aplica pecetea din autoritatea justiției ¶ ③ ④ A confirma, a întări ¶ ⑤ † A înfiera (pe un criminal) cu bourul: oia ce va arde gardul vîel, pre acola să-l pecet-luasească în mînă (PRV.-MB.); să-l pecet-luasească și să-l bage în oana părăsită (FL.) [ung. p. e c s e t e l n i].

PECETLUIT 1. adj. p. **PECETLUI**.

2. sbst. Faptul de a pecetlui.

3. (pl.-ituri) sn. = **PECETE** ③.

○ **PECIE** sf. Ofen. Tr.-Carp. X ① Carnea (ce se gătește, în spec. de friptură): rar de tot mai poți gusta astăzi oite o limbă de oale sau ~ afumată (PAC.); un trandafir umplut cu tocătură rumenă de ~ și de mușchin (OLVR.) ¶ ② Ofen. Carne moale; carne slabă (VIRC.) (R.-COB.) [ung. p. e c s e n y e l].

○ **PECINE**, **PECINĂ** sf. Tr.-Carp. X Bucată (de carne slabă) [ung. p. e c s e n y e l].

PECINGINE sf. † Boală de piele, contagioasă, caracterizată prin bubulițe carc, uscîndu-se, lasă pe piele niște pete scorbouse; bolnavul simte o mîncărime grozavă, de-i vine să rupă pielea; boala se lățește cu repedeziune pe toată fața și pe brațe; numită și „cur-de-găină” (□ 3631): la pueri se vindecă ~ a... oă se unge cu gras de cartaboși (PAC.); a se întinde oă ~ a, a se lăia, a se întinde din ce în ce mai mult (vorb. de un rău, de un vițiu, etc.) [lat. (im) p e t i g i n e m].

PECINGINOS adj. † Care are p e c i n g i n e ¶ ① De natura pecinginii.

PECIU (pl.-cturi) sn. ② Foale de cununie, autorizate dată de protopop pentru celebrarea cu-

Fig. 3631. Peciingine.

nuniei: să meargă... să soacă un ~ pe numele lui Nîfu și pe-al meu? (ALECS.) [probabil scurta din p e c e t e].
○ **PECMEZ** sbst. Băn. X Magiun [bg. p e t m e z ū].

* **PECTORAL** 1. adj. ① De piept, privitor la piept: mușchiu ~ ¶ ② Bun pentru piept: sirop ~.

2. sm. ① Mușchiu pectoral.

3. (pl.-ale) sn. ① Placa armurei romane care apăra partea de sus a pieptului (□ 3632) ¶ ② Bucată de stofă împodobită cu pietre scumpe pe care faraonii și marele preot al Evreilor o purtau pe piept [fr.].

Fig. 3632. Pectoral.

* **PECUNIAR** adj. ① Care consistă în bani, bănesc: ajutor ~ ¶ ② Privitor la bani: interes ~ [fr.].

* **PEDAGOG** sm. ① Cel ce se ocupă cu pedagogia ¶ ② Cel ce, într-o școală, într-un internat, poartă grije de educațiunea elevilor și-i ajută la prepararea lecțiilor [fr.].

* **PEDAGOGIC** adj. † Privitor la pedagogie: ~ sistem ~; seminar ~ [fr.].

* **PEDAGOGIE** sf. † Artă de a instrui și de a educa copiii [fr.].

* **PEDALA** (-laz) vb. intr. ① A [pune în mișcare pedalele] ¶ ② A umbla cu bicicleta [fr.].

* **PEDALĂ** (pl.-le) sf. ① Scîndurică, mica placă de metal, etc. de la capătul unei manivele și pe care se apasă cu piciorul, spre a produce o mișcare de rotațiune (la o tociță, la un strung, la o mașină de cusut, la o bicicletă, etc.) (□ 3633) ¶ ② Mecanism analog, care se pune în mișcare cu picioarele, la o orgă, la un piano, etc., spre a produce sau a modifica anumite sunete (□ 3634) [fr.].

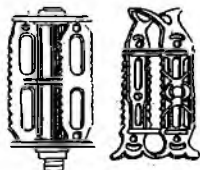

Fig. 3633. Pedale de bicicletă.

* **PEDANT** 1. sm., -TĂ (pl.-te) sf. Persoană cu pretenții mari de cunoștințe vaste, care face paradă cu știința ei, care se face ridiculă prin tonul impunător și prin minuțiozitatea-i exagerată în toate împrejurările, pînă și la lucrurile cele mai neînsemnate: Astăzi rîzi de o pedantă, mîine de o prețioasă (ALX.).

2. adj. De pedant, cu apucături de pedant: un ton ~; e numai un gogoman ~ (NEGR.) [fr.].
* **PEDANTERIE** sf. ① Defectul pedantului ¶ ② Erudiție pedantă [fr.].

* **PEDANTESC** adj. De pedant, în felul pedantului [fr.].

* **PEDANTISM** sbst. Felul de a fi al pedantului, apucături de pedant [fr.].

PEDEAPSA (pl.-apse) sf. ① † Educațiune, creștere ¶ ② Bătăie sau alt mijloc întrebunțat pentru a face pe un vinovat să sufere pentru greșala comisă, pentru fărădelegea sau crima făptuită, etc.: a da o ~; a-și lua, a-și face, a-și primi pedeapsa; ~ cu moartea; asta e pedeapsa oamenilor doritori de plăceri trupești (RET.) ¶ ③ Chin, supliciu: la drum, era o ~ de mers cu dînsul (GN.) ¶ ④ Urgie: pedeapsa lui Dumnezeu [ngr. παιδεύω, -δεύω].

* **PEDEȘ** sm. † Ușier la o facultate; servitor la un liceu: de voești să fii ~ la gimnaziu, vei avea să duci și să aduci poșta (RET.) [germ. P e d e l i].

PEDEPSI (-appeso) 1. vb. tr. ① † A da creștere, educațiune ¶ ② A da o pedeapsă: Dumnezeu pedeap-sea pe copii pentru păcatul părinților (SP.).

2. vb. refl. A se chinui: acela a înjurat pe Dumnezeu și pe alți oameni, iar acum se pedepsește după cum i se cuvine (RET.) [ngr. παιδεύω, viit. -δεύω, -δεψω].

PEDEPSIE sf. † ① Epilepsie: le umblau buzele, parcă erau cuprinși de ~ (CRG.) [epilepsie, refăcut prin etimologie populară după p e d e a p s a].

PEDEPSIT *adj. p. PEDEPSI.* ① ‡ Educat, instruit ¶ ② Care a primit o pedeapsă ¶ ¶ ③ **NEPEDEPSIT.**

PEDEPSITOR *adj. verb. PEDEPSI.* Care pedepsește.

PEDETRAS *sm.* ① ‡ Pedestru, care umblă pe jos, pieton ¶ ② ✕ Soldat pedestru, infanterist: era prea strînsă acea falangă și la greu se lega ~ de ~ (M.-COST.).

‡ **PEDESTRÎ** (-trase) 1. *vb. tr.* A face, a sili să descalece.

2. *vb. refl.* ✕ A descăleca (*verb. de soldații călăreți*).

PEDESTRIME *sf. col. PEDESTRU.* ✕ Soldați pedestri, infanterie: mare tîrîe și neînfrîntă avea și ostile Machedonenilor pre vremea lor, ales tocmalele pedestrimel lor, căria le zicea ei falangă (M.-COST.).

PEDESTRU 1. *adj.* ① ✕ Care umblă, care călătorește pe jos: oaste pedestră ¶ ② *Băn. Trans.* Nevoiaș, amarît; *pr. ext.* schiop; olog; chior.

2. *sm.* ① Cel ce umblă pe jos, pieton: deoit așa cal, mai bine ~ (CRG.) ¶ ② ✕ Infanterist [lat. *p. d. e. s. t. e. r.*].

PEDICĂ... = **PEDICĂ**...

PEDICEL (*pl. -ele*) *sm.* ✕ Suport imediat al unei flori într-o inflorescență compusă [fr.].

PEDICUR *sm.*

Cel ce taie bătaurile (de la picioare) [fr.].

PEDUNCUL

sm. ✕ Coadă unei flori sau unui fruct (□ 3635) [lat.].

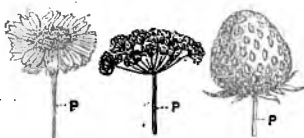

Fig. 3635. P.P. Peduncule.

PEDUNCULAT

adj. ✕ Se zice despre florile și fructele care au un peduncul [fr.].

PEGAS *sbst.* ✕ Constelațiune în emisfera boreală pe care țărânul nostru o numește „Toacă” sau „Puțul” (□ 1435, 1436) [fr.].

PEGMATITĂ *sf.* ✕ Rocă cristalină cu țesut laminar, compusă din feldspat și cuarț; se întrebuințează la smălțuitul porțelanurilor [fr.].

PEHLIVAN *sm.* ① ‡ Acrobat; saltimbanc: o adunătură de popor din lasele de jos oasă gura la învîrtăle și strîmbăturile ~ilor (M.L.) ¶ ② F Panglicar; șarlatan; pișcher: toți îngrizitorii săi de pe la moșii erau aleși pe sprînceană: unul mai ~ deoit altul (D.-ZAMP.) [tc.].

PEHLIVÂNIE *sf.* ① ‡ Acrobație; meseria saltimbancului ¶ ② F Panglicărie; șarlatanie; pișcherlic [p. e. h. l. i. v. a. n.].

PEIC = **PAIC.**

PEIORATIV *adj.* ① Luat în înțeles rău: expresiune ~ă ¶ ② ~ Care dă cuvîntului un înțeles defavorabil: sufix ~ [fr.].

PEIRE *sf.* ① Faptul de a *pe ri* ¶ ② Prăpăd, nimicire, ruină, moarte.

PEISAGIST, PEISAJIST, PEIZAGIST *sm.* ✕ Pictor care face peisajii [fr. *p. a. y. s. a. g. i. s. t.*].

PEISAGIU (*pl. -ii*), **PEISAJ, PEIZAJ** (*pl. -je*) *sm.* ① Priveliște, întinderea de pămînt ce se îmbrățișază cu o singură privire ¶ ② ~ Tablou ce înfățișază o priveliște cîmpenească ¶ ③ ~ Titlu dat unei compoziții muzicale descriptive care imaginează, prin onomatopoeie, tablouri din natură [fr. *p. a. y. s. a. g. e.*].

PEJMĂ *sf.* ✕ Plantă cu tulpina virtuoasă, ramificată, cu flori mărioare, galbene ca lămlia, cu miros plăcut, reunite în capitule; originară din Orient, se cultivă adesea ca plantă ornamentală (*Centaurea suaveolens*) ¶ ② = **SPOITORI** [ung. *p. é. z. s. m. a.*].

PELADĂ *sf.* ✕ Boală de piele care face să cadă pe alocuri părul [fr.].

PELAGRĂ (*pl. -re*) *sf.* ✕ Boală foarte gravă care se manifestă întîiu pe pielea minilor și a picioarelor, apoi pe mucoasa tubului digestiv și atinge și sistemul nervos; una din pricinile ei e mizeria și e răspîndită mai ales la populațiunea rurală [fr. *p. e. l. a. g. r. e.*].

PELAGROS *adj.* ✕ Bolnav de pelagră.

***PELASGIC** *adj.* ‡ Privitor la vechii Pelasgi [fr.].

PELÇICĂ = **PIELÇICĂ.**

PELE... = **PIELE**...

○ **PELEACĂ** (*pl. -ei*) *sf.* Par, prăjină: o înfață de păr, o trîntește și-l cară pe spî-nare cu o ~ (R.-COD.).

PELECAN = **PELICAN.**

○ **PELEĞ, PELEAG** *adj. Băn.* Chel, pleșuv: văzîndu-l capul tot fără păr, peleğ, începură a rîde de el (TICH.).

***PELERIN** *sm.* Cel ce face un pelerinaj (□ 3636); ~ la locurile sfînte, hagiul [fr. *p. e. l. e. r. i. n.*].

***PELERINĂ** (*pl. -ne*) *sf.* ① Un fel de haină fără mînece ce se prinde de gît și acopere pieptul și spatetele (□ 3637) [fr.].

***PELERINAĞIU** (*pl.*

-gii), **PELERINAJ** (*pl. -je*) *sm.* ① Călătorie ce se face din evlavie într'un loc sfînt; ~ la locurile sfînte, hagiatic ¶ ② Locul unde se face această călătorie [fr.].

PELEȘ *sm.* ① ‡ Ciucur, canaf ¶ ② *Olten.* ① Îndoitura de la partea de sus a pantalonilor țărănești pe unde se bagă brăcinarul [comp. *srb.* *p. e. l. e. ș.*].

PELETIC *sbst.* Pensula cu care olarul înfloreste vasele.

PELICAN, ‡ PELECAN *sm.*

3. = **BABITĂ** ① [gr.].

***PELICULĂ** (*pl. -le*) *sf.* ① Pielită; mătrează ¶ ② ~ Clișeu, placă fotografică subțire și flexibilă, făcută din celuloid [fr.].

PELIN *sm.* ① Plantă cu frunzele mă-tăsoase acoperite cu păr des, cenușii-verzui pe partea superioară, albe-cenușii pe partea inferioară, cu flori galbene, foarte mirositoare, de un gust amar, dispuse în mici capitule globuloase; frunzele plantei sînt întrebuințate în medicină, ca tonice și aperitive, iar cu frun-

Fig. 3636. Pelerin.

Fig. 3637. Pelerină.

Fig. 3638. Pelinaria.

Fig. 3639. Pelin.

zele și cu virfurile florifere ale ei se prepară vinul numit „pelin”; cu zeama de pelin fierț se spală ră-nile; în vreme de epidemii, poporul crede că, dacă poartă un mic mănunchiu de pelin în stî-n sau la bru, e ferit de ori-ce boală (*Artemisia absinthium*) (□ 3639) ¶ ② ✕ = **PELINIȚĂ** ¶ ③ ✕ ~-DE-MĂTURI, ~-DE-PURECI, plantă cu flori de culoare verzui, dispuse în mici capitule ovale; crește pe locuri nisp-oase; femeile de la țară mătură cu ea prin casă, ca să piară purecii (*Artemisia scoparia*) ¶ ④ ✕ ~-MIC = **PELINIȚĂ** ¶ ⑤ ✕ ~-NEGRU = **PELINARIȚĂ** ¶ ⑥ (*pl. -turi*) *sm.* 2. Vin, cu gust cam amar, în care s'au macerat frunze și virfuri de pelin [vsl. *p. e. l. y. n. ū.*].

PELINARIȚĂ (*pl. -te*) *sf.* ✕ Plantă ierboasă, cu frunze mici păroase ca plușul, cu flori galbene, dispuse în mici capitule ovale sau lungărețe; numi-tă și „pelin-negru” (*Artemisia vulgaris*) (□ 3638) [p. e. l. i. n.].

○ **PELINĂ** (pl.-ei) *sf.* Mold. Bucov. ○ Fașă (de înfășat copii), scutic ¶ ○ **Pelincoile** Domnului, un fel de turtă făcută din aluat, nuci și miere care se mănâncă de Crăciun: cîmpiră din pelincoile Domnului, turtă cu miere și miez de nucă (sac.) [rut. pelinka].
○ **PELINIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ♦ Varietate de pelin, de culoare cenușie și cu flori galbene; numită și „pelin (-mic)” (*Artemisia pontica*) (□ 3641).

○ **PELIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ○ † Carne, trup; ¶ ○ Pojghiță, coajă subțire, peliță ¶ ○ Pielea obrazului: pelița ei seamănă cu batista subțire, fără pic de viață (NEGR.).

† **PELIVAN** = **PEHLIVAN** ○ : dumnealul, ou mare sprinteneală, oa un ~, au sărit peste poartă în ogradă (STAM.).

PELM = **PIELM**.

○ **PELTAT**

adj. ♦ Se zice despre frunzele ale căror nervuri pornesc din mijlocul limbii (□ 3640) [fr.].

Fig. 3640.
Frunză peltată.

Fig. 3641.
Peliniță.

○ **PELTEA, BELTEA** (pl.-tele) *sf.* ○ × Gelatină de fructe, must de mere, lămli, gutui, etc. fierț pînă s'a îngroșat bine: un boroănăș ou peltea de gutui, făcută din toamna treută (BAS.); Știu să fac de toate bune, Vutoi, dulceturi de minune, și beltele de gutui, Care sînt dinții cei răi (ALECS.); scoase o bucată de rahat și o rupse în două, înținzînd aluatul ca o beltea legată (J.-ZAMF.) ¶ ○ F Polologhie [tc. peltê].

○ **PELTIC, -IOA** *adj.* și *sm.* j. Care nu poate rosti anumite sunete (*în spec.* și j. pe care le pronunță s și z), cepeleag, care vorbește în virful limbii; - *adv.*: Dănaoche vorbește peltic și sisit (CAR.) [tc. pelték].

○ **PELTICAI** (-ăso), **PELTICARI** (-ăreso) *vb. intr.* A vorbi peltic.

○ **PELTINERV** *adj.* ♦ Se zice despre frunzele peltate ale căror nervuri se împrăștie ca niște raze de la centru spre circumferență (□ 3642) [fr.].

○ **PELUNGOASĂ** *sf.* ♦ = **SP-LNIO**.

○ **PEMBE** *adj. invar.* ○ Trandafiriu, roz: un june... cu fermea de croazea ~ (FIL.); la amîndouă perechile de sfesnice, zambilele erau ~ (CAR.) ¶ ○ F Ciudat, bizar, fistichiu: gust ~ [tc.].

○ **PENAJ** (pl.-aje, -ajuri) *sn.* Mînunchiu de pene la chipiu, panaș: soldații aveau chipiul cu ~ (S.-ALD.); ~urile oad răsfirate în jos (S.-ALD.) [fr. pennage].

○ **PENAL** *adj.* și Care supune la o pedeapsă; codul ~, carte de legi care prevede pedepsele ce se cuvin pentru delictul sau crime [fr.].

○ **PENAL** *pl.-ajuri* *sn.* ♦ Cutioară în care școlarii păstrează penitele, tocurile și creioanele (□ 3643) [germ. Pen n a l].

○ **PENALITATE** *sf.* și Pelurile de pedepse stabilite de legi [fr.].

○ **PENAT** *adj.* ♦ Se zice despre frunzele compuse ale căror foliole sînt așezate ca firicelele unei pene, cum d. e. la frunza de salcîm (□ 3644) [fr. penné].

○ **PENATI**

sm. pl. ▲ Termen general cu care se denu-meau zeii casnici ai Romanilor, divinitățile ocrotitoare ale familiei sau ale orașului [lat.].

Fig. 3643. Penal.

Fig. 3644.
Frunză penată.

○ **PENCHIU** = **CNTEZA** ○ [ung. piny].

○ **PENDENT, PENDINTE** *adj.* r. Cenu s'a judecat încă, despre care nu s'a luat încă nici o hotărîre: proces ~ înaintea tribunalului [fr.].

○ **PENDUL** (pl.-le) *sn.* j. Ori-ce corp solid care poate să oscileze în jurul unui punct fix, astfel d. e. o greutate atîrnată de o axă orizontală și care, cînd e depărtată de pozițiunea ei de echilibru, face, în dreapta și în stînga, oscilațiuni regulate; limbă de ceasornic (□ 3645);

— ~ electro, mic cocloș de măduvă desoc atîrnat de un fir și care servește ca electroscop (□ 3646); —

~ compensa- tor COM- PENSATOR ○ [fr.].

○ **PENDULĂ** (pl.-le) *sf.* Ceasornic cu greutatea sau cu resort, a cărui mișcare e regulată de un pendul (□ 3647) [fr.].

○ **PENEL** (pl.-eluri) *sn.* ○ Pensulă pentru aplicat vâpșele sau cleiul pe o suprafață ¶ ○ F Felul de a picta: ~ul lui Grigorescu [it. pennello].

○ **PENIBIL** *adj.* ○ Obositor, anevoios, greu ¶ ○ Greoiu: stil ~ ¶ ○ Întristător, de nesuferit: un gând ~; ○ situațiune, o senzațiune ~ă [fr.].

○ **PENINERV** *adj.* ♦ Se zice despre frunzele cu nervuri penate (□ 3648) [fr.].

† **PENING** *sm.* ○ Ban mărunt [vsl. p ē n e g ũ < vgerm. pfennig].

○ **PENINSULĂ** (pl.-le) *sf.* ♦ Tară sau întindere mare de pămînt înconjurată de trei părți de apă, și care se împreună cu uscatul printr-o limbă de pămînt: peninsula balcanică, iberică [fr.].

○ **PENINSULAR** *adj.* ♦ Care ține de o peninsulă [fr.].

○ **PENIȘ** (pl.-șuri) *sn.* ○ 2 Toate penele unei păsări ¶ ○ Panaș, penaj.

○ **PENIȘOARĂ** (pl.-re) *sf. dim. PANĂ*: lăcă țîi dau această ~ de ici de sub aripă (MERA).

○ **PENITENCIAR** (pl.-are) *sn.* și Temniță, închisoare [fr.].

○ **PENITENT, -TA** *adj.* și *sm. f.* ○ Pocăit(ă), care se (po)- căește ¶ ○ Care face penitență ¶ ○ Care se spovedește preotului [fr. < lat.].

○ **PENITENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ○ Pocăință ¶ ○ Canon, pedeapsă impusă de preot sau pe care și-o impune cineva însuși pentru ispășirea păcatelor ¶ ○ Pedeapsă [fr. < lat.].

○ **PENIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ○ *dim. PANĂ* ¶ ○ Pană (de metal) de scris (□ 3650) [de

○ ♦ Plantă ierboasă, cu flori alburii, dispuse în verticile care formează spice; crește prin apele adînci, stătătoare sau care curg lîn; numită și „brădiș (-galben)", „mălura-bălții", „prisnel" sau

Fig. 3645. Pendul.

Fig. 3646.
Pendul electric.

Fig. 3647. Pendule.

Fig. 3648.
Peninervă.

Fig. 3649. Peniță.

Fig. 3650. Penițe.

„visc-de-apă” (*Myriophyllum spicatum* și *Myr. verticillatum*) (□ 3649) ¶ ⊕ = COLILIE.

***PENSIE** *sf.* ⊕ Sumă de bani ce plătește în fiecare an Statul sau o instituție particulară unei persoane, după un număr oarecare de ani de serviciu ¶ ⊕ ~ alimentară, viageră = **ALIMENTAR** ⊕, **VIAGER** [pensune].

***PENSIONARĂ** (pl.-re) *sf. dim. PENSIE.*

***PENSION** (pl.-oane) *sn.* ⊕ Pensionat [fr.].

***PENSIONA** (-onez) *vb. tr.* ⊕ A scoate la pensie ¶ ⊕ A face o pensie cuiva [fr.].

***PENSIONAR** *sm.*, -ARĂ (pl.-re) *sf.* ⊕ Persoană căreia Statul îi plătește o pensie anuală ¶ ⊕ Persoană care plătește un preț convenit spre a i se da casă și masă ¶ ⊕ Elevul (eleva) unui pensionat [fr.].

***PENSIONAT** (pl.-ate) *sn.* ⊕ Casă de educație, institut în care elevii sînt găzduiți și hrăniți [fr.].

***PENSIUNE** *sf.* ⊕ = **PENSIE** ¶ ⊕ Sumă ce plătește cineva pentru a fi găzduit și hrănit; ~ alimentară = **ALIMENTAR** ⊕ ¶ ⊕ Locul unde cineva e găzduit și hrănit în schimbul unei sume anuale: ~ burgheză [fr.].

PENSULĂ (pl.-le) *sf.* Unealtă formată dintr'un smoc de fire de păr de porc, de viezure, etc., strîns legate de un mîner, cu care se pictează, se dă cu cleiu pe ceva, etc., penel, condei (de păr) (□ 3651) [germ. Pinsel].

***PENTAEDRU** *sm.* ⊕ Poliedru cu cinci fețe sau cinci laturi (□ 3652) [fr.].

***PENTAGON** (pl.-oane) *sn.* ⊕ Poligon cu cinci unghiuri și cinci laturi (□ 3653) [fr.].

***PENTAGONAL** *adj.* ⊕ Care are forma unui pentagon ¶ ⊕ A cărui bază e un pentagon: prismă ~ă [fr.].

Fig. 3652. Pentaedru.

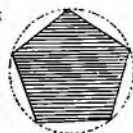

Fig. 3653. Pentagon.

***PENTAMETRU** *sm.* ⊕ Vers grecesc sau latin alcătuit din cinci picioare [fr.].

***PENTATEUC** (pl.-ouri) *sn.* ⊕ Nume dat celor dintîi cinci cărți ale Bibliei, atribuite lui Moise: Facerea (sau Geneza), Ieșirea (sau Exodul), Leviticul, Cartea Numerelor (sau Numerele) și A doua lege (sau Deuteronomul) [gr.].

***PENTICOSTAR** (pl.-are) *sn.* ⊕ Carte bisericească care cuprinde slujba și rugăciunile pe cele 50 de zile de la Paști pînă la Rusali [gr.].

***PENTRU** *prep.* Arată diferite raporturi: ⊕ Scopul, destinațiunea: leac bun ~ friguri; le-am adus ~ mine; ~ Dumnezeu! ~ bani și-ar vinde sufletul; ~ cînd ¶ ⊕ Pricina, motivul (= din pricina): l-am răspălit ~ silința lui; neputîndu-se apropia ~ adîncimea apei (mch.); ~ aceea, de aceea; ~ ce p de ce? din ce pricină? ¶ ⊕ O favoare, o preferință; a stringe ajutoare ~ săraci; a vota ~ cineva; de act, abs.: a vota ~; a fi ~ ¶ ⊕ O relațiune: e prea mare ~ vîrsta lui ¶ ⊕ O durată, un interval de timp: am de ajuns ~ opt zile; mi-am pregătit lemne ~ iarnă ¶ ⊕ În privința, cît despre: ~ mine, în ce vrei; cît ~ asta, n'am ce zice ¶ ⊕ Despre: îți fac știre ~ Ștefan Gheorghe că-ți este adevărat viclean (m.-cost.) ¶ ⊕ Spre a (dinaintea unui infinitiv): ~ a nu fi îngelat; ~ a se răzuna ¶ ⊕ ~ CĂ conj. Fiind că, din pricină că ¶ ⊕ ~ OĂ loc. conj. Cu scopul ca, spre a [lat. per - în tro].

***PENULTIM** *adj.* Înainte de cel din urmă, care precede pe cel din urmă: ~a silabă.

2. **PENULTIMĂ** (pl.-me) *sf.* ⊕ Penultima silabă [lat.].

***PENUMBRA** (pl.-re) *sf.* ⊕ Porțiune de spațiu luminată în parte în jurul umbrei unui corp și mai puțin întunecoasă decît umbra (□ 3654): ¶ ⊕ Semi-obscuritate: l-am zărit în penumbra odăii [fr.].

***PENURIE** *sf.* Sărăcie grozavă, lipsă desăvîrșită [fr.].

PEPELEA *npr. m.* ⊕ (P) = FĂCALĂ [vsl. p e l u „cenușă”; comp. CENUȘOTCĂ].

***PEPENĂRIE** *sf.* ⊕ Loc unde se cultivă sau se vînd pepeni.

PEPENAS *sm.* ⊕ *dim. PEPENE.*

***PEPENĂ** *sm.* ⊕ ⊕ Plantă din fam. cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare, ale cărei varietăți sînt: a) ~ **LE-GALBEN** (*Mold. zămos*), cu fructul mare, sferic sau eliptic, cu coaja netedă sau sgrăbunțoasă, cu miezul alb-verzui sau galben, vîrtos sau mălăieș, de un gust dulce (*Cucumis melo*) (□ 3655); b) ~ **LE-VERDE** (*Mold. harboz. Often. lubeniță*), cu fructul sferic sau lungăreț, cu coaja verde, cu miezul suculent și dulce, de culoare roșie sau galbenă (*Cucumis citrullus*) (□ 3656); gras ca un ~; (P): doi pepeni într'o

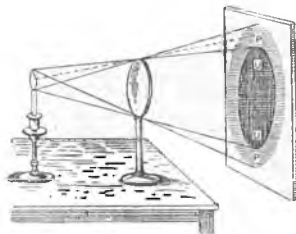

Fig. 3654. U.U. Umbra. - P.P. Penumbra.

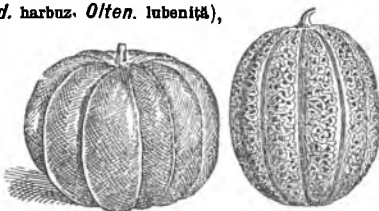

Fig. 3655. Pepeni galbeni.

Fig. 3656. Pepeni verzi.

mină nu se pot ținea, nu se pot face două lucruri deodată; = **FRICA** ⊕; (P) F a scoate pe cineva din pepeni (afară), a-l scoate din sîrite, a-l face să-și piardă cumpătul; a(-și) leși din pepeni (afară), a-și pierde sîrita, cumpătul ¶ ⊕ *Mold. Trans. (Oaș. Maram. ~-ritos)* Castravete [lat. vulg. *pēpīnem = clas. pēpōnem].

***PEPENE** *sf.* ⊕ = **CRETUȘOĂ**.

***PEPENEI** *sm. pl.* ⊕ ⊕ = **PAPANĂȘI** ⊕ ¶ ⊕ *Often. (vîrc.)* Varietate de pruni cari fac poame cămoase (pepe ne).

***PEPENOS** *adj.* ⊕ Gras și rotund ca un pepene, durduliu, dolofan: copiii lor cresc ca dolofanii, vînoși, sprinteni și pepenoși (OLVR.) ¶ ⊕ *Often. (vîrc.)* Se zice despre o varietate de prune cămoase: prune pepenoase.

⊕ **PEPERIG** = **PIPIRIG**.

***PEPINIERĂ** (pl.-re) *sf.* ⊕ ⊕ Plantație de puiet destinați a fi răsădiți în altă parte

¶ ⊕ ~ Terenul, grădina unde acești puiet sînt sădiți ¶ ⊕ Tară, așezămint care pregătește un mare număr de oameni în vederea unei profesii: școala normală este o ~ de institutori [fr.].

***PEPINIERIST** *sm.* ⊕ Grădinar, horticultor care sădește și îngrijește pepiniere [fr.].

***PEPITĂ** (pl.-te) *sf.* ⊕ Masă rotunjită de aur nativ sau de alt metal prețios ce se găsește în nisipurile de aluviune [fr.].

***PEPLU** (M) *sbst.* ⊕ Manta fără mîneci, prinsă numai pe umeri, pe care o purtau femeile în antichitate (□ 3657) [lat.].

Fig. 3657. Peplum.

***PEPSINĂ** (pl.-ne) *sf.* Ferment ce există în sucii gastrici și joacă un rol foarte însemnat în digestiune [fr.].

PEPT... = **PIEPT...**

***PEPTONĂ** (pl.-ne) *sf.* Substanță formată prin acțiunea sucului gastric asupra alimentelor azotate [fr.].

***PERCAL** (pl.-aluri) *sm.* Tesătură de bumbac albă și foarte subțire [fr.].

***PERCALINĂ** (pl.-ne) *sf.* Materie de bumbac, cu lustru, pentru căptușeli [fr.].

***PERCEPE** (-oap) *vb. tr.* ① A stringe, a aduna, a încasa: ~ birul ¶ ② A simți, a înțelege, a pricepe, a primi impresiunea unui lucru care a atins simțurile noastre, a pătrunde cu simțurile, cu mintea: ~ un sunet [lat. percipere].

***PERCEPTIBIL** *adj.* ① Ce se poate aduna, stringe, încasa: impozit ~ ¶ ② Ce se poate percepe cu simțurile, ce se poate prinde, ce se poate pătrunde cu mintea: un sunet abia ~ ¶ ③ **IMPERCEPTIBIL** [fr.].

***PERCEPTIBILITATE** *sf.* Înșușirea a tot ce poate fi perceptibil, ce poate fi prins cu simțurile, cu mintea ¶ ④ **IMPERCEPTIBILITATE** [fr.].

***PERCEPTIV** *adj.* Care e în legătură cu facultatea de a percepe [fr.].

***PERCEPTOR** *sm.* Funcționar însărcinat cu strângerea birului, impozitelor [fr.].

***PERCEPȚIE** *sf.* ① Percepera e impozitelor ¶ ② Slujba de percepător ¶ ③ Localul, biroul unde se percep impozitele ¶ ④ = **PERCEPȚIUNE**.

***PERCEPȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a percepe ¶ ② Actul prin care mintea ia cunoștință de obiectele exterioare care au lovit simțurile ¶ ③ Rezultatul acestui act ¶ ④ Înșușirea pe care o are sufletul de a pricepe, de a-și da seama de ceva [fr.].

***PERCHIZIȚIUNĂ** (-onez) *vb. intr.* A face perchiziții [fr.].

***PERCHIZIȚIUNE, PERCHIZIȚIE** *sf.* Cercetare judecătorească în casa sau în lucrurile celui bănuț de o crimă sau de un delict [fr.].

○ **PERCIĂ** (pl. percoale) *sf. Mold.* Moț (de păr): smulge trei fire de păr din percoala ta. (sev.) [perciun].

PERCIUN = **PERCIUN** (E).

PERCIUNAT 1. *adj.* Care poartă perciuni. 2. *sm.* Termen de dispreț aplicat Evreului.

PERCIUN (E) *sm.* ① Zuluț, în spec. fie-care din cele două bucle de păr răsucite ce poartă Evreii bigoți la temple și care atrăg de-a lungul obrăjilor [tc. perchem].

***PERCURGE** (-cure) *vb. tr.* ① A străbate, a cutreiera, a merge de la un capăt la altul ¶ ② A cîrî în treacăt, a răsfoi [lat. percurrere. refăcut după curge].

***PERCURS** 1. *adj. p.* **PERCURSĂ**.

2. (pl.-suri) *sm.* ① Faptul de a percurge ¶ ② Drumul străbătut: ~ul unui flaviu, unei trăsuri ¶ ③ Trecere: liber ~, trecere liberă [după fr. parcours].

***PERCUSIUNE** *sf.* ① Ciocnire, lovire ¶ ② **INSTRUMENT** ③ [fr.].

PERDAH (pl.-afuri) *sm.* ① Stropire foarte subțire a unei materii spre a-i dalustra a doua oară ¶ ② Răsătură în răspăr, de jos în sus, în direcțiunea opusă creșterii părului ¶ ③ F Mustrare aspră, săpuneală, răfuială, frecuş: a da oulva un ~ [tc. perdah „lustru”].

PERDE... = **PIERDE...**

PERDEA (pl.-ale) *sf.* ① Pinză sau stofă ce se pune sau se atrîne de niște vergele: a) dinaintea ferestrelor, spre a le împodobi, spre a opri trecerea luminii de afară, etc.; b) dinaintea ușilor, spre a ascunde deschizătura, spre a opri trecerea vîntului, etc.; c) dinaintea unei deschizături, la ușile unui dulap, etc., spre a ascunde vederii cele ce se află dîndărăt: a trage ~na; a lăsa perdelele; a se da după ~, a se ascunde ¶ ② Cortină, pinza de la teatru ce ascunde spectatorilor scena și pe actori ¶ ③ Pr. ext. Arbori sau arbuști sădiți în linie spre a produce umbră, spre a opri furia vîntului, etc.: se lungi pe lărbă, la umbra unei perdele de chiparoși (olva): ¶ ④ Ceea ce cade sau atrîne ca o perdea, ce asc-

cunde vederea ca o perdea: ploaia vine ~ spre noi (vlah.); se vede o biserică veche, lîngă o lungă ~ de zid rîlnat (urg.); o ~ de ceață; parcă mi s'a luat o ~ de minte; a pune oulva perdele la ochi, a-l amăgi, a-l împiedeca de a vedea lămurit, de a pricepe ceva; F ou ~, cu oare-care rezervă, păstrînd bunăcuviința, menajîndu-și expresiunile: mă așteptesc, adică îi vorbesc ou ~... oa să n'o rușinez (car.); fără nici o rezervă, în mod obscen ¶ ⑤ Pohăială, cataractă, pîeliță ce acopere ochii ca o perdea, împiedecîndu-i de a vedea: mie mi s'a lăsat o ~ peste amîndoi ochii (olva); ¶ ⑥ Adăpost de iarnă pentru oi (făcut din scinduri): vitele se strîngeau oap la cap în perdele și gopraane (sad.) [tc. perdê].

PERDELUÎ (-ueso) *vb. tr.* A ascunde cu o perdea: negurile se lasă perdelelul zărilor (grl.); nori întunecați perdelelul stelele (s.-ald.).

PERDELUȚĂ (pl.-te) *sf. dim.* **PERDEA**.

PERECHÉ = **PĂRECHE**.

***PEREGRIN** ... = **PELERIN**... [lat.].

○ **PEREAZ** = **PIREAZ**.

***PEREMPTORIU** *adj.* Hotărîtor, care nu poate fi tăgăduit [fr.].

PERET (pl.-eturi) *sm.* A Loc în care cresc mulți peri (ciaus.).

PERETE... = **PĂRETE**...

***PERFECT** 1. *adj.* Care intrunește toate calitățile fără să aibă vre-un cusur, desăvîrșit: din zi în zi, mai omînte, mai înțelept și mai ~ se face (rich.). 2. *adv.* ① Cu desăvîrșire ¶ ② Foarte bine.

3. (pl.-te) *sm.* Timp al verbului care arată trecutul: ~ul simpu; ~ul compus ¶ ¶ ④ **IMPERFECT** [lat.].

***PERFECTIBIL** *adj.* Care poate fi perfecționat [fr.].

***PERFECTIBILITATE** *sf.* Înșușirea de a fi perfectibil [fr.].

***PERFECTIONĂ** (-onez) *vb. tr. și refl.* A (se) desăvîrși, a (se) face mai perfect [fr.].

***PERFEȚIUNE, PERFECȚIE** *sf.* ① Desăvîrșire, înșușirea lucrului perfect în felul său; în ~, în mod desăvîrșit, perfect, foarte bine ¶ ② pl. Înșușiri excelente fizice sau morale: e înzestrată ou toate perfecțiunile ¶ ¶ ③ **IMPERFEȚIUNE** [fr.].

***PERFID** *adj.* Care-și calcă credința sau cuvîntul dat, care trădează încrederea ce i s'a acordat, viclean [fr.].

***PERFIDIE** *sf.* Lipsă de credință, călcarea cuvîntului dat, trădarea încrederii ce i s'a acordat, vicleșug [fr.].

***PERFOLIAT** *adj.* Se zice despre o frunză care înfășoară astfel tulpina, încît pare a fi străpunsă de ea (□ 3658) [fr.].

***PERFORĂ** (-orez) *vb. tr.* A găuri [fr.].

***PERFORATOR** (pl.-toare) *sm.* Mașină, unealtă cu care se perforază (□ 3659) [fr.].

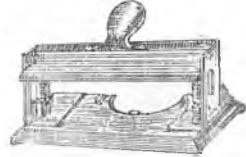

Fig. 3658. Frunze perfoliate. Fig. 3659. Perforator.

***PERFORAȚIUNE** *sf.* Găurire: ~a intestinelor [fr.].

***PERFORMANȚĂ** (pl.-țe) *sf.* ① Rezultate obținute de un cal de curs în alergările la care a luat parte ¶ ② Rezultatele obținute pe rînd de un șampion [engl.].

***PERGAMENT** (pl.-te) *sm.* ① Piele de oaie, de capră, etc., pregătută astfel ca să se poată scrie pe ea ¶ ② Hrisov, pitac [germ.].

***PERGAMUTĂ** (pl.-te) *sf.* Varietate de pere galbene, zemoase, cu gust foarte plăcut [comp. it. bergamotta].

***PERGHEL** (pl.-eluri) *sm.* ① + Circonferență: uși ou tocuri de piatră aduse sus în înăoiț ~ (ooba); ¶ ② Compas de măsurat grosimea ¶ ③ Mic cerc

insemnat pe pământ în care se aşază arşicele ce urmează a fi lovite cu ichiul [tc.].

PERI, PIERI (pier, pietu) *vb. intr.* ① A lua sfârşit, a se prăpădi, a se nimici: sînteţi ca floarea oimului şi ca iarba carea o usucă soarele şi piare (GAST.). **LŪME** ① ② A avea un sfârşit nenorocit; a muri de o moarte năprasnică, nefirească: ~ în foc, în valuri, de sabie, de toamne; pre coconi-i lepădăra cu un cin pre apa Tiveriei, să piară (MX.); nu multă vreme trecind, au perit nepotul lui Dispot la un războiu (LET.); **CERE** ① ② A muri, a se prăpădi (vorb. de animale): a pierit o voadă; de să va prileji să piară acele dobitoace sau să le mănince lupii, acela să le plătească (PRV.-MB.); **LIMBA** ① ② A dispărea: flapură diavolii den minile părinţilor lui şi periră cu dînsul (PRV.-MB.); tocmai cînd era să se spargă nunta, ea periră de lîngă dînsul din horă (ASP.); ~ ca o nălucă; piei dinaintea mea sau din ochii mei i-a pierit laptele; mi-a pierit pofta de mincinoare; i-a pierit glasul ③ A se eclipsa: s'an întunecă soarele într'acel an, în luna lui Iunie, ...cît perise soarele nu puţin... toamna amiezată (M.-COST.) [lat. pērire].

PERIA (-rin) *vb. tr.* ① A curăţa cu peria; a şterge de praf ② *Trans. Băn.* A pieptăna (vc.). **PERIANT** (pl.-te) *sn.* ③ Totalitatea învelișurilor florale la monocotiledoane [fr.].

PERIAT ① *adj.* p. **PERIA** ② **NEPERIAT**. ② *sbst.* Faptul de a peria.

PERICARD *sbst.* ③ Sac seros care împresoară inima [fr.].

PERICARDITĂ (pl.-te) *sf.* ③ Inflamaţiunea pericardului [fr.].

PERICARP *sbst.* ③ Partea din miezul unui fruct care înconjoară seminţele [fr.].

PERICENTRIC *adj.* Care e aşezat în jurul centrului [fr.].

PERICIŢUNE *sf.* Peire, pierzanie [lat. peritiōnem].

PERICLITA (-itea) ① *vb. intr.* A fi în primejdie. ② *vb. tr.* A pune în primejdie, a primejdi [fr.].

PERICOL (pl.-le) *sn.* Primejdie [lat.].

PERICULOS *adj.* Primejdios [lat.].

PERIOD *sbst.* ③ = OLIVINA.

PERIE *sf.* ③ Placă de lemn în care sînt prinse fire de păr de porc, de cal, etc. şi care serveşte pentru scos praful sau noroiul de pe haine, de pe încălţăminte sau de pe mobile, să cureţe, prin frecare, diferite lucruri, etc. (3660): ~ de haine; ~ de gheţe; ~ de dinţi; ~ de unghii; ~ moale, aspră ④ ⑤

Fig. 3660. Perie.

Unealtă în formă de perie, făcută din păr de porc, cu care se perie fuioarul ieşit din raşină [vsl. p erije ~, pene].

PERIER *sm.* ③ Cel ce face sau vinde perii. **PERIERGHIE** *sf.* Curiozitate de a afla, de a şti ceva [ngr.].

PERIERIE *sf.* ③ Atelier unde se fabrică, prăvălie unde se vînd perii.

PERIETURĂ (pl.-turi) *sf.* Frecare, curăţire cu peria [peria].

PERIFERIC *adj.* Ce ţine de periferie [fr.].

PERIFERIE *sf.* ③ A Conturul unei figuri curbilini ④ Suprafaţa exterioară a unui corp solid: periferia globului pămîntesc [fr.].

PERIFRASTIC *adj.* ③ De natura perifrizei: stil ~; expresiune ~ă ④ ⑤ Timp ~, timp compus în conjugarea verbelor [fr.].

PERIFRAZĂ (pl.-ze) *sf.* ④ Figură de retorică prin care se înlocuieşte termenul propriu prin mai multe cuvinte care laolaltă exprimă acelaşi înţeles. Ex.: elemental lichid în loc de apă; regele animalelor în loc de leu [fr.].

PERIGEŪ *sbst.* ③ Punctul de pe orbita unei planete care e cel mai apropiat de pămînt ④ A-POGEŪ [fr.].

PERIHELIE *sf.* ③ Punctul de pe orbita unei planete care e cel mai apropiat de soare ④ AFE-LIE [fr.].

***PERIMA** (-imez) *vb. intr. şi refl.* ③ A se pierde, a se stinge, a se anula (vorb. de un proces), pentru că nu s'a urmărit la timp, pentru că s'a lăsat să treacă prescripţiunea [fr.].

***PERIMETRIC** *adj.* ③ Ce ţine de perimetru [fr.].

***PERIMETRU** (pl.-tre) *sn.* ③ Conturul, ocolul unei suprafeţe [fr.].

○ **PERINĂ**... **PERNĂ**...

PERINDA... **PĂRINDA**.

○ **PERINIOARĂ** (pl.-re) *sf. dim.* **PERINĂ**. Per-niţă: Frunză verde sălcioară, Mîndra mea trage să moară, Cu capul pe ~ (NOV.).

PERINŢO (pl.-oace) *sn.* ③ Bucată groasă de lemn în care sînt virite capetele drişurilor carului (378) ④ ⑤ Stratul de lemn de care e prinsă broasca morii, numit şi „pernă” [perină].

PERINŢĂ (pl.-te) *sf. dim.* **PERINĂ**. Perniţă.

***PERIOADĂ** (pl.-de) *sf.*, **PERIOD**² (pl.-oade) *sn.*

③ ④ Durata revoluţiunii unui astru: perioada lunară e de 29 de zile şi jumătate ⑤ ⑥ Timpul trecuţiunii unui fenomen pentru a trece prin toate fazele sale ⑦ ⑧ Număr determinat de ani cu ajutorul căruia anumite naţiuni calcuiau timpul: perioada atică ⑨ ⑩ ~ geologică, timpul corespunzător formaţiunii unui etaj geologic ⑪ ⑫ Spaţiu de timp nedeterminat, răstimp: în perioada cea mai fericită a vieţii sale ⑬ ⑭ Durata fie-căreia din diferitele faze regulate ale unei boale: perioada de incubaţie; trigu-rile tiftoide au mai multe perioade ⑮ ⑯ Punctul, gradul cel mai înalt, culmea la care se poate ridica un lu-cru sau o persoană: a ajuns la cel mai înalt perio-d al (sau la cea mai înaltă perioadă a) mării ⑰ ⑱ Reu-nire de fraze dispuse în așa fel încît să formeze un înţeles complet şi un tot armonios ⑲ ⑳ Reu-nire de mai multe fraze muzicale, corect legate între ele, după legile teoretice ale ritmului şi ale melodiei [fr. p é r i o d e].

***PERIOD**² (pl.-oade) *sn.* ③ Sorocul femeii ④ ⑤ **PERIOADĂ** [fr.].

***PERIODIC** *adj.* ③ Ce se repetă, ce revine după un timp anumit: vînturi ~e; triguri ~e, ale căror ac-cese se repetă după un număr de zile totdeauna acelaşi ④ Care apare la date fixe: foale, soriere, pu-blicaţiune ~ă ⑤ ⑥ Fracţiune ~ă, fracţiune zecimală în care, începînd de la un anumit şir, aceleaşi cifre se reproduc indefinit în aceeaşi ordine [fr.].

***PERIODICITATE** *sf.* Înşuşirea de a fi pe-riodic, caracterul lucrurilor periodice [fr.].

***PERIOST** *sbst.* ③ Membrană fibroasă care în-conjoară oasele [fr.].

***PERIOSTITĂ** *sf.* ③ Inflamaţiunea periostu-lui [fr.].

***PERIPATETIC, PERIPATETICIAN** *adj. şi sm.* ③ Care urmează doctrina lui Aristotel [fr.].

***PERIPETIE** *sf.* Întîmplare care schimbă de-odată şi cu totul situaţiunea perso-nă-ilor dintr'o poemă epică, dintr'o piesă de teatru, dintr'un roman sau starea actuală a lucrurilor [fr.].

PERIRE *sf.* Faptul de a peri; peire.

***PERISCOP** (pl.-oape) *sn.* ③ Aparat compus din oglinzi, instalat pe bordul submarinelor, care permite celor închişi în vas să vadă ce se petrece la suprafaţa

Fig. 3661. Peristil.

Fig. 3662. Periscop.

mării, cînd submarinul e scufundat (3662) [fr.].

***PERISTIL** (pl.-iluri) *sn.* ③ Galerie de co-loane izolate care mărgineşte o clădire construită

PER- de jur împrejurul unei curți (□ 3661) ¶ ③ Totalitatea coloanelor izolate care împodobesc fațada unui monument [fr.].

PERIȘOARĂ (pl.-re) sf. ① ♦ dim. **PĂRĂ** ¶ ② X Cocoloș de carne tocată: ciorbă de perișoare ¶ ③ **Tr.-Corp.** X = **SARMA**.

PERIȘOR 1. sm. ① ♦ dim. **PĂR** ¶ ② Plantă cu frunze late, lucitoare, cu flori mici, roșietice, ale cărei fructe, lungărețe, de forma unor pere, sînt acoperite cu peri scurți; crește prin locurile umede și umbroase din pădurile de la munte (*Circaea alpina*) (□ 3664).

PERIȘOR:

sm. ① dim.

PĂR 2: de ar fi

aceea ce vede el

numai ~ ... îl să

pare lor că e bir-

nă mare (rîc.) ¶

② ♦ Plantă

ierboasă, cu

frunzele pă-

roase, ce crește

prin păsu-

nile uscate și

pe locuri stin-

coase; numi-

tă și „iarba-

părului”, „se-

căriță”, etc.

(*Hordeum caput Medusae*) ¶ ③ ♦ Mică plantă, cu frunzele ovale, cu florile albe-verzui, la început orizontale, pe urmă plecate în jos, dispuse în ciorchină; numită și „brăbănoc”, „merisor” sau „verdeța- iernii” (*Ramischia secunda*) (□ 3663).

PERIT, PIERIT 1. adj. ① p. **PERI** ¶ ② Mort ¶ ③ Dispărut ¶ ④ ~ (la față), tras la față, galben, palid, searbăd, ofilit: Zoe se primbă palidă și perită pe față prin odale (negr.); De-a morții gălbeneală pierită ei sînt la față (emin.).

2. **CEL-PERIT** subst. ♀ ⑤ Sifilis.

PERITONEU, PERITONIU subst. ♂ Membrană seroasă ce căptușește peretele cavității abdominului [fr.].

PERITONITĂ sf. ♀ Inflamațiunea peritoneului [fr.].

PERITOR, PIERITOR adj. verb. **PERI**. Care pier: a lăsat pe bîta femele nevinovată peritoare de foame (car.) ¶ ¶ ⑥ **NEPERITOR**.

PERITURĂ (pl.-turi) sf. ① Căzătură, ființă aproape de peire: dă-o, omule, peritură oela, oă batjocurește toate vîtele (sev.) ¶ ② **Trans.** / Holdă rară, mică în pău și în spice (vc.) [peri].

PERIUȚĂ (pl.-țe) sf. dim. **PERIE**.

○ **PERJ** sm. Mold. ♦ = **PRUN**: meri, peri și ~i, plini de rod bogat, destătau ochii tuturor (grio.).

○ **PERJĂ** (pl.-je) sf. Mold. ♦ = **PRUNĂ**.

○ **PERJAR** sm. Mold. Celce cultivă pruni [perj.].

○ **PERJERIE** sf. Mold. ♦ Plantațiune de pruni, prunet: moșioara mea de baștină cu ~ (alecs.) [perj.].

PERLĂ (pl.-le) sf. ① Mărgăritar ¶ ② ③ Om desăvîrșit, o grădină de om; lucru perfect [fr.].

PERLAT adj. ♀ Se zice despre execuțiunea unei bucăți muzicale în care fie-care notă e de o claritate desăvîrșită [fr. perlé].

PERMANENT adj. Statornic; care nu încețază; care nu se schimbă; care funcționează totdeauna [fr.].

PERMANENȚĂ (pl.-țe) sf. Statornicie, starea unui lucru care durează într-una; în ~, fără întrerupere, fără încetare [fr.].

PERMANGANAT (pl.-ate) sm. ♂ Ori-ce sare formată prin combinarea acidului permanganic cu o bază: ~ de potasiu [fr.].

PERMANGANIC adj. ♂ Acid ~, cel mai oxigenat din acizii manganului [fr.].

PERMEABIL adj. Ce poate fi pătruns de un

lichid sau de un fluid imponderabil ¶ ¶ ③ **IMPERMEABIL** [fr.].

PERMEABILITATE sf. Însușirea pe care o au unele corpuri de a lăsa să treacă alte corpuri sau fluide imponderabile prin substanța lor ¶ ¶ ③ **IMPERMEABILITATE** [fr.].

PERMIS 1. adj. p. **PERMITE** ¶ ¶ ③ **NEPERMIS**. 2. (pl.-ise) sm. Permisie scrisă, bilet de voie.

PERMISIUNE, PERMISIE sf. ① Voie, învoire, îngăduire de a face sau de a spune ceva ¶ ② X Învoire dată unui soldat de a lipsi de la cazarmă, de a pleca pentru cîteva zile [fr.].

PERMITE (-mit) 1. vb. tr. ① A da voie, a autoriza să facă sau să spună ceva ¶ ② A îngădui, a tolera ¶ ③ A da puțința: mijloacele mele nu-mi permit să plec la băi.

2. vb. refl. A-și ~, a-și lua libertatea [lat.].

PERMUTA (-mut) 1. vb. tr. A strămuta; a muta, a schimba, a pune pe unul în locul celuilalt.

2. vb. refl. ① A se muta într'alt loc, a-și schimba slujba cu alta ¶ ② A se schimba, a se pune unul în locul celuilalt [lat.].

PERMUTABIL adj. Care se poate permuta, care poate fi schimbat, mutat în locul altuia [fr.].

PERMUTĂRE, PERMUTAȚIUNE, PERMUTAȚIE sf. Faptul de a (se) permuta [fr.].

PERNĂ, PERINĂ (pl.

-ne) sf. ① Un fel de sac

umplut cu puf, cu fulgi, cu

păr de cal, cîlți, paie, iar-

bă de mare, etc. pe care se

odihnește, se razină sau

se culcă cineva, căpătîiu

(□ 3665) ¶ ②

♦ **FLOARE-DE-**

PERNĂ ¶ ③

FLOARE ③ ¶ ④

X **PERINOC** ③

[Bg.srb.peri-

na].

PERNICIOS adj. ① Primejdios, care pricinuște moartea ¶ ② Vătămător sănătății [lat.].

PERNICIOZITATE sf. Caracterul a tot ce este pernicios [fr.].

PERNIȚĂ,

PER(I)NUȚĂ (pl.-țe),

PERNIȘOARĂ (pl.-re) sf.

dim. **PERNĂ**

(□ 3666) : ~

de aoe, mică

perniță, um-

plută cu bum-

bac, cu lînă,

etc., în care

se țin acele

infipste (□

3667).

PERON

(pl.-onari) sm.

① **Tro-**

toarul unei

gări, de-a lung

gării căruia se

opresc trenu-

rile (□ 3668)

¶ ② Scară

de cîteva trepte la intra-

rea unei clădiri puțin ridicată de la pămînt (□ 3669) [fr.].

PERONEU subst. ♂ Os lung situat la

partea exter-

nă și poste-

rioră a pi-

ciorului, ală-

turi de tibia

cu care se ar-

ticulează la

cele două ca-

pete (□ 3670)

[fr.].

PERORA

(-orez) vb. într. A vorbi mult și cu un ton îngîm-

Fig. 3665. Pernă.

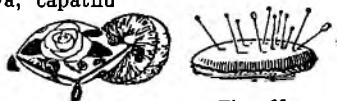

Fig. 3667.

Fig. 3666. Pernițe. Perniță de ace.

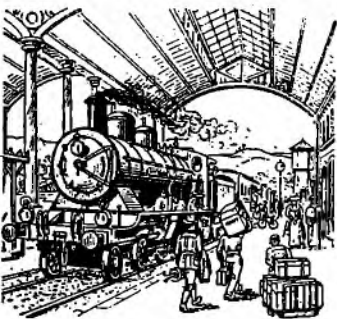

Fig. 3668. Peron.

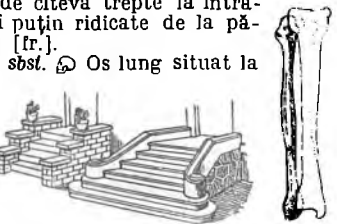

Fig. 3669.

Peron.

Fig. 3670

Peroneu.

***PERORAȚIUNE, PERORAȚIE** *sf.* ① Partea din urmă sau încheierea unui discurs [lat.].

***PEROXID** *sm.* ① Oxidul cel mai bogat în oxigen printre cei de speța lui [fr.].

○ **PERPELEALĂ** *sf.* *Olten.* Așteptare cu nerăbdare [per p e l i].

PERPELI (-elesc) 1. *vb. intr. Olten.* A arde de nerăbdare.

2. *vb. refl.* A se sbate, lovindu-se de pământ, cind pe o parte, cind pe alta: un pește mic... se perpelea pe uscat, fiind aruncat de apă (R-coo.) [comp. **PĂRPĂLI**].

○ **PERPELIȚIU** *sm. Olten.* Om, copil sburdalnic, care nu se mai astimpără, care se sbate sau aleargă incoace și încolo [per p e l i].

○ **PERPELIT** *adj. F Mold.* Sărăcăcios, sdrențaros: un Gheorghiu... rupt, sărman, și ~ de fi se făcea milă (ALECS., [p i r p i r i u, refăcut, prin etimologie populară, după part. trec. al lui per p e l i].

○ **PERPELIȚĂ = PİRPĂRIȚĂ.**

***PERPENDICULAR** 1. *adj. A* Care cade drept pe o linie sau pe un plan fără să se aplece de o parte mai mult decît de cealaltă parte; linie ~ă pe altă, care formează cu aceasta două unghiuri drepte (Fig. 3671); plan ~ pe altul, care formează cu acesta două diedre egale.

2. **PERPENDICULARĂ** (pl.-re) *sf.* Linie perpendiculară pe altă [fr.].

***PERPER** *sm.*

① Monedă de aur a împăraților bizantini ② Monedă sau sumă de bani de o valoare corespunzătoare celei bizantine (Fig. 3672) [vsl. < gr. *ὀπέρηρον*].

○ **PERPETĂ** (pl.-e) *sf. Trans.* ① Fota din față (în opoz. cu cea din spate, numită „zadie”) (Fig. 3673).

***PERPETUĂ** (-uez) 1. *vb. tr.* A face să dureze vecinic sau multă vreme.

2. *vb. refl.* A dăinui vecinic; a se trece, a se transmite pururea de la unul la altul [fr.].

***PERPETUITATE** *sf.* Durată vecinică [fr.].

○ **PERPETUU** 1. *adj.* ① Vecinic, de veci, care nu încetează, care nu se sfîrșește niciodată, necurmat, nepărăsit ② Pe viață: se creșter ~ ③ Neîncetat, care se reînnoește mereu.

2. *adv.* Vecinic, pururea, mereu [lat.].

***PERPLEX** *adj.* Nedumerit, nehotărît [fr.].

***PERPLEXITATE** *sf.* Nedumerire, starea unei persoane care Fig. 3673. Perpetă. nu știe ce hotărîre să ia [fr.].

***PERS** *sm.* ① Locuitor din Persia antică.

***PERSAN** 1. *adj.* ① Din Persia modernă, ce ține de Persia, al locuitorilor din Persia: covor ~.

2. *sm.* **PERSANĂ** (pl.-ne) *sf.* Locuitor, locuitoare din Persia modernă.

***PERSECUTĂ** (-ent) *vb. tr.* A prigoni, a supăra prin urmărire nedreptă și violentă, a asupri [fr. < lat.].

***PERSECUTOR** *sm.* Prigonitor, cel ce persecută [fr.].

***PERSECUȚIUNE, PERSECUȚIE** *sf.* Prigonire, urmărire nedreaptă și violentă, asuprire [fr.].

***PERSEU** *sbsl.* ☆ Constelația în emisfera boreală, numită de țaranul român „barda” (Fig. 375) [fr.].

***PERSEVERĂ** (-orea) *vb. intr.* A stăruia, a sta neclintit, a rămînea mereu în aceeași stare morală, în aceeași dispoziții [fr. < lat.].

***PERSEVERANT** *adj.* Stăruitor [fr.].

***PERSEVERANȚĂ** *sf.* Stăruință, neclintire [fr.].

***PERSIAN** *adj. și sm.* = **PERSAN**.

***PERSIANĂ, mai adesea pl. PERSIENE** *sf.* Oblon la ferestre alcătuit din scindurele așezate orizontal și depărtate unele de altele (Fig. 3674) [fr.].

***PERSIFLA** (-ilez) *vb. tr.* A lua în zeșlema, în rîs, în bătaie de joc, cu vorbe subțiri, ironice [fr.].

***PERSISTA** (-sist) *vb. intr.* ① A stăruia, a rămînea neclintit ② A dăinui [fr.].

***PERSISTENT** *adj.* ① Stăruitor, neclintit ② Care dăinuește; tot, frunze ~e, care nu cad în fie-care iarnă [fr.].

***PERSISTENȚĂ** (pl.-țe) *sf.* ① Stăruință, neclintire ② Dăinuire [fr.].

***PERSOANĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Om (bărbat sau femeie); pl. înși ② În Fig. 3674. Persiene.

~ însumi, însuși, însuși, etc. ③ ~ civilă, ființă morală care are o existență juridică: asociațiunile legal autorizate sînt persoane civile ④ ~ Rolul pe care-l joacă cineva în vorbire, ființa care vorbește, ființa sau lucrul către care se adresează cineva sau despre care se vorbește în propozițiune: persoana latînu, acela care vorbește (eu; noi; scriu; dormim); persoana a doua, acela către care se vorbește (tu; voi; lucrați; vorbiți); persoana a treia, acela despre care se vorbește (el; ea; din sul; dînsa; el; ele; iubeste; iubită) [lat.].

***PERSONAGIU** (pl.-giu), **PERSONAJ** (pl.-je) *sm.* ① Persoană însemnată, om mare, cu vază ② Persoană reală sau imaginară ce figurează într-o poemă, într'un roman, într-o piesă de teatru, etc. ③ Persoană care-care privită din punctul de vedere al calităților sale morale, al rolului pe care-l joacă în societate: e un ~ glumesc, ridicol; ~ alegoric, ființă neînsușită, metafizică, personificată de un scriitor, de un artist, etc. [fr.].

***PERSONĂ GRATĂ** *sf.* ① Persoană bine venită, primită cu plăcere (se zice, în limba diplomatică, de un ambasador care e agreat de guvernul țării pe lângă care e trimis) [lat.].

***PERSONAL** 1. *adj.* ① Particular unei persoane: merit ~ ② **IMPERSONAL** ③ Care atinge persoana, ce ține de o singură persoană, privitor la o anumită persoană: insultă ~ă; intrare ~ă, bilet de intrare ce nu se poate transmite altei persoane; contribuțiune ~ă, pe care o plătește cineva individual, pentru persoana sa ④ ~ Care arată persoana: pronume ~.

2. *adv.* În persoană, însuși.

3. *sbsl.* Totalitatea funcționarilor dintr-o administrație, a lucrătorilor pe care-i ocupă cineva: a mîrit lefurile ~ului; n'are destul ~ [fr.].

***PERSONALITATE** *sf.* ① Ceea ce e propriu unei persoane și o deosebește de ori-care altă ② Calitatea a tot ce e personal ③ **IMPERSONALITATE** ④ *pl.* Trăsături, vorbe înțepătoare, jignitoare la adresa unei persoane anumite ⑤ Personaj, om însemnat [fr.].

***PERSONIFICA** (-fic) *vb. tr.* A atribui unui lucru neînsușit caracterul, sentimentele unei persoane reale [fr. personifier].

***PERSONIFICARE** *sf.* ① Faptul de a personifica; rezultatul acestei acțiuni ② Persoană care realizează perfect o idee.

***PERSPECTIVĂ** (pl.-ve) *sf.* ① A Metodă geometrică prin mijlocul căreia se reprezintă, pe un plan vertical, un obiect așezat dincolo de acest plan, în așa fel încît desenul făcut să dea ochiului iluziunea pe care ar produce-o obiectul însuși

(Fig. 3675) ② Aspectul obiectelor văzute din depărtare ③ ~ Eveniment ce se poate întîmpla într'un viitor mai mult sau mai puțin îndepăr-

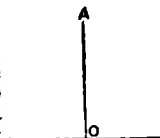

Fig. 3671. AO. Linie perpendiculară.

Fig. 3672. Perper din Ragusa.

Fig. 3673. Perpetă.

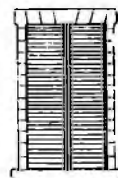

Fig. 3674. Persiene.

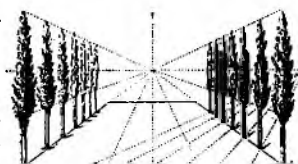

Fig. 3675. Perspectivă.

PER-
PER

tat: are perspectiva unei moșteniri ¶ ④ In ~, a) la o oare-care depărtare; b) în viitor [fr.].

***PERSPICACĂ** *adj.* Istet, ager la minte, pătrunzător [fr.].

***PERSPICACITATE** *sf.* Istetițe, agerime de minte, pătrundere [fr.].

***PERSUAZIUNE** *sf.* ① Convingere, credință neclintită ¶ ④ Dar de-a convinge [fr.].

***PERSUAZIV** *adj.* Convingător, care are darul sau puterea de a convinge, de a îndupleca [fr.].

***PERTINAMENȚE** *adv.* Cu siguranță, cu bună seamă [fr.].

○ **PERTRACTA** (-tez) *vb. tr. Trans.* ① A trata (despre ceva) ¶ ④ A desbata, a pleda [lat.].

***PERTURBARE, PERTURBAȚIUNE, PERTURBAȚIE** *sf.* ① ☆ Neregularitate în mișcarea planetelor pricinuită de atracțiunile lor mutuală ¶ ④ ☆ Turburare produsă în organism prin funcționarea vicioasă a unui organ ¶ ④ Turburare într'un Stat ¶ ④ Turburare, emoțiune a sufletului [fr. p e r t u r b a t i o n e].

***PERTURBATOR** *adj. și sm.* Care produce perturbări, turburări, dezordini [fr.].

PERTURBAȚIUNE — **PERTURBARE.**

***PERUČA** (pl.-uoi) *sf.* Coafură de păr fals (□ 3676) [fr. p e r r u q u e].

***PERUCHIER** *sm.* Cel ce face sau vinde peruči [fr. p e r r u q u i e r].

***PERUȘCĂ** (pl.-uște) *sf.* *Trans.* ♣ Cartof [pară].

***PERUVIAN** 1. *adj.* ④ Din Peru.

2. *sm.*, **PERUVIANA** (pl.-lene) *sf.* Locuitor, locuitoare din Peru [fr.].

PERUZEIA, Mold. PERUZICĂ (pl.-zele) *sf.* Piatră scumpă, opacă, de un albastru deschis sau verzuie: brățări de aur ou peruzele (VLAH.); o masă... peste tot luorată ou peruzele în argint (C.-RAD.) [tc. p i r u z e].

PERVANEĂ *sf.* ♣ Fluture de noapte [tc. p e r v a n e].

PERVAZ, ○ PRIVAZ (pl.-azuri) *sm.* ④ Cadrul de lemn fixat în deschizătura zidului și în care sint bătute țigănele ușii sau ferestrei, toc (□ 2071) ¶ ④ Deschizătura ocupată de o ușă sau de o fereastră: figura de măteler a lui Costachi... se arată în ~ul ușii (VLAH.); ea sta nemiscată... în ~ul ferestrelor (OLVR.) ¶ ④ Ramă, cadru în care se așază un tablou, o gravură, etc. (□ 3677); ④: în privazul negru-al vîilei mi-e locaș de lumină (EMIN.) ¶ ④ ① Deschizătură la pantaloni sau la izmene ¶ ④ pl. ♣ Spetezele ferestrelor [tc.].

***PERVERS** *adj.* Stricat, pornit la rele: oamehii din capitală sint atît de perversi, încît mint și sint mințiți fără a băga de seamă (OLVR.) [fr.].

***PERVERSITATE** *sf.* Fire perversă, stricăciune, răutate, depravare [fr.].

***PERVERSIUNE** *sf.* ④ Schimbare din bine în rău, stricare ¶ ④ Turburare [fr.].

***PERVERTI** (-tesc) *vb. tr.* ① A schimba din bine în rău, a strica (fire, moravurile): ~ tinerețul ¶ ④ A altera, a denatura [fr.].

***PERVERTIRE** *sf.* ① Faptul de a perverti ¶ ④ Perversiune.

***PERVERTITOR** 1. *adj. verb.* **PERVERTI.** Care pervertește.

2. *sm.* Cel ce pervertește.

***PESCAJ** *sbsl.* ♣ Înălțimea vasului cît intră în apă la încărcare; această înălțime se măsoară de obicei în picioare engleze [it. p e s c a g i o n e].

PESCAR *sm.* ① ♣ Cel ce pescuește, cel ce prinde pește; — cel ce vinde pește ¶ ④ ② Gen de păsări din ordinul palmipedelor, cu patru degete la picioare, cu ciocul scurt și încovoiat la vîrf, cu capul gros, gîtul scurt și pene albe, dese; se hrănesc cu pește viu sau mort și cu cadavrele

pe care le aruncă apa pe uscat; carnea lor are un gust foarte neplăcut și nu se poate minca; spețele mai cunoscute la noi sint: a) *Larus ridibundus*, de mărimea unei rațe, care are pe cap un fel de tichie brună-negricioasă și penele de pe corp cenușii deschise; numită și „porumbiel-de-mare”, „carabaș”, „martin-de-vară” sau „giușcă” (□ 3678); — b) *Larus minutus*, lungă numai de 25 de centimetri, cu penele de pe spinare cenușii-albăstrui; locuiește pe lîngă lacuri, fluviu și pe țărmurile mării; numită și „carabaș” sau „mar-

Fig. 3678. Pescar.

Fig. 3679. Pescar.

tin-cu-capul-negru” (□ 3679) ¶ ④ ③ = **PESCARUȘ**

④ ④ ④ ④ = **PESCARUȘ-NEGRU** ¶ ④ ④ ~ **MARE** sau ~ **DE-MARE**, diverse specii de pescari, numiți și „martin-mare”, „martin-de-iarnă”, „carabaș-de-mare”, etc. (*Larus argentatus*, *L. camus*, *L. fuscus*) (□ 3680) ¶ ④ ④ ~ **NEGRU** = **PESCARUȘ** ④ ④ ④ ~ **VERDE** = **PESCARUȘ** ④. Fig. 3680. Pescar-de-mare.

PESCARAȘ *sm.* ① ④ = **PESCARUȘ** ①.

PESCĂREASĂ (pl.-ese) *sf.* ♣ Vinzătoare de pește: virtutea pescăreșilor are datorită în parte mîlei Domnului (D.-ZAMF.) [p e s c a r].

PESCĂREL *sm.* ① *dim.* **PESCAR** ① ¶ ④ ④ = **PESCARUȘ** ① ④ ④ ~ **NEGRU**, ~ **VÎNĂT**, ~ **DE-GHIAȚĂ**, ~ **DE-PIRAIE** = **PESCARUȘ** ②.

PESCĂRIE *sf.* ♣ ① Meseria pescarului ¶ ④ Negotul de pește ¶ ④ Piața, prăvălia unde se vinde pește ¶ ④ Locul unde se pescuește și unde se conservă peștele prins.

PESCĂRIȚ *sbsl.* ♣ ① Pescuit ¶ ④ Ocupațiunea cu pescuitul: la coliba pescarului a trăit copilul pînă ce a orensat mare și a învățat și el meșteșugul ~ului (RET.) [p e s c a r].

○ **PESCĂREȘĂ** (pl.-te) *sf. Trans. Băn.* ① Pescăreasă ¶ ④ ♣ Putinică lătareată pentru lapte și smîntină (VC.) [p e s c a r].

PESCARUȘ *sm.* ③ ① Pasăre cu ciocul drept, virtos, foarte lung, cu capul gros și puternic, cu coada puțin dezvoltată; trăiește pe lîngă ape și se hrănește aproape numai cu pești, cu crabii și cu insecte acvatice; foarte răbdătoare, se cocotează mai ales pe malul apei, pe o creangă uscată și așteaptă ceasuri întregi ca un peștișor să se arate la suprafața apei și atunci se repede să-l înhațe; carnea ei are un gust foarte neplăcut și un miros respingător; numită și „pescăraș”, „pescărel”, „pescar-verde”, „pasăre-de-ghiață” sau „ivănușcă” (*Alcedo isipda*) (□ 3681): cînd și cînd, ~l albi preling lucind apoi (LUNG.) ¶ ④ Păsărică de mărimea

Fig. 3681. Pescăruș.

Fig. 3682. Pescăruș.

unui sturz, cu penele de colorii amestecate, cafenii, cenușii și albe; are facultatea de a înnota între două ape spre a-și căuta hrana; trăiește pe lîngă piraiele din ținuturile muntoase; numită și „pescăruș-de-munte”, „pescar-negru”, „pescărel-negru”, „pescărel-de-piraie”, „pescărel-de-ghiață”,

„prundar”, „prundăras”, etc. (*Cinclus aquaticus*) (3682) ¶ ③ Gen de pasări de mare, cu aripile lungi și ascuțite, cu coada înfuriată ca a rândunelilor, cu picioarele scurte și cu ciocul drept, turtit și tăios, mai lung decât capul; înnoată puțin și zboară aproape în continuu, când sus de tot în văzduh, când la suprafața apei ca să-și înhațe prada; speciile cunoscute la noi sînt: a) *Sterna caspia*, numită și „pescăruș-de-mare”; „pescar”; „chira” sau „chirigă”; — b) *Sterna caspia*, numită și „martin-cerchez” (3683); — c) *Sterna fuscicollis*, numită și „pescăruș-cu-capul-negru”; „martin” sau „rîndunică-de-mare”; — d) *Sterna minuta*, numită și „pescăruș-pitic” sau „martin-mic” ¶ ④ — NEGRU, pasăre de mare, numită și „pescar” sau „martin-negru” (*Hydrochelidon nigra*) [pescar].

Fig. 3683. Pescăruș.

PESCOȘ, † **PASCOȘ** *adj.* ¶ Cu mult pește, plin de pește: baltă pescosă [lat. piscosus].

PESCUI (-uesc) *vb. tr.* ① ¶ A prinde, a vîna pește: ~ cu undița, cu plasa, cu năvodul; — **APĂ** ② ¶ ③ A scoate din apă, din mare: ~ mărgean; vei căuta să pescuiești pe oamenii căzuți în apă (n.-gh.).

PESCUIT *sbst.* ¶ Faptul de a pescui.

PESCUȚ *sm.* ¶ *dim.* **PEȘTE**: se duse la rit, prinse ~ul și ceru de la el să-l facă împărat (CAT.).

PESEMNE — **SEMN**.

PEȘETA

(pl.-te) *sf.* ¶ Monedă de argint spaniolă, cores-punzătoare leului nostru (dinainte de 1916) (3684) [span.].

Fig. 3684. Peseta de argint și moneda de aur în valoare de 20 de pesete.

PESIMISM *sbst.* ¶ Felul de a vedea al pesimis-tului [fr.].

PESIMIST *adj. și sm.* ¶ Care crede că toate merg rău, care vede toate în colorii negre [fr.].

PESMET *sm.* ¶ Felie de pine sau de cozonac uscată sau prăjită (*Mold.* „posmag”) ¶ ③ Pine uscată, pisată sau măcinată, întrebuințată la bucate [ung. p e s z m é t].

† **PESPRE** *prep.* = **PEȘTE**.

PEȘTA *sf.* ¶ Ciumă [fr.].

PEȘTE *prep.* ① Pe deasupra: podul ~ Dunăre; a sări ~ gară; a avea de lucru ~ cap; a se da ~ cap ¶ ② Asupra: a domni ~ un popor ¶ ③ Dincolo de: ~ hotar; ~ munți; ~ drum; ~ nouă țări și nouă mări; a trece ~, a întrece, a depăși ¶ ④ Pe: 11 izbi cu biciul ~ obraz; a da ~ bot, ~ mină, ~ nas; a se bate cu mină sau cu palma ~ gură ¶ ⑤ În timpul: ~ zi; ~ noapte; ~ larnă; sărbătorile de ~ an; în toată săptămîna... să asculte dascălul pe fle-care de tot ce-a învățat ~ săptămîna (CRG.) ¶ ⑥ După: ~ un ceas; ~ trei zile; ~ puțin; și eu nădăj-duesc să mă întorc ~ curînd (SP.) ¶ ⑦ Mai mult decât, mai bine de: eram ~ patruzeci; l-am așteptat ~ trei cea-suri; ~ măsură; ~ tire ¶ ⑧ Mai presus de: ~ putință; ~ puterile mele; dacă aducea la gură o bîrdacă de apă, ~ poate să nu se facă leoracă de sus pînă jos (CAR.) ¶ ⑨ Arată o succesiune imediată, o mulțime: plătește dări ~ dări; face prostii ~ prostii ¶ ⑩ Întră în formațiunea mai multor locuțiuni: ~ tot, a) în totul, cu totul; b) pretutindeni; c) la ~ grămadă; a da ~ cineva sau ceva, a întîlni (din întîmplare), a găsi pe cineva sau ceva; a lua ~ picior [p r e + s p e].

† **PEȘTEALĂ** (pl.-te, -ele) *sf.* Zăbavă, întîrziere: va face stîlnia sa judecată curînd și fără ~ (PRV.-MB.) [pestil].

① **PEȘTELCA** (pl.-ci) *sf.* *Mold. Bucov.* ① Șort; era o slujnică... cu o ~ murdă dinainte, animată peste o rochie de cit (GN.); femeile... sînt îmbrăcate ca la oras, cu polențe, fuste și pestelci (ARG.) [bg. prěstilka].

② **PEȘTELCUȚĂ** (pl.-te) *sf.* *Mold. Bucov.* ① *dim.* **PEȘTELCA**. Șortuleț; îl chema la parmaiole de-l umplea pestelcuța cu bucăți de zahăr (GRU.).

† **PEȘTI**, † **APEȘTI** (-tesc) *vb. intr.* ① † A zăbovi,

a întîrzia: cum... vîsu nărodul cum Moisi pești în munte (PAL.); oft pestește apa pe streșină și oft pestește apa în cluj, atîta să pestească și bălăul sau fata (MAR.) ¶ ③ *Băn. A.* suportă, a răbda, a suferi.

† **PEȘTIFER** *adj.* ¶ Care bolnăvește de ciumă [fr.].

† **PEȘTILENT** *adj.* ① ¶ Ce ține de ciumă ¶ ② ¶ Care răspîndește ciuma ¶ ③ Primejdios, coru-pător [fr.].

† **PEȘTILENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ¶ Molimă, ori-ce boală molipsitoare [fr.].

† **PEȘTILENȚIAL** *adj.* ¶ ① Care are caracterele ciumei: boală ~ă ¶ ② Care poate da ciuma: emanățiuni ~e [fr.].

† **PEȘȚIT**, † **APEȘȚIT** *adj.* ① p. **PEȘȚI**, **APEȘȚI** ¶ ② Zăbavnic, lent, încet ¶ ③ ¶ Tirziu, cu întîr-ziere: cînd va auzi neștine pre altul și el se va face a nu auzi și după aceea oft de apestit nu-și va mai aduce aminte că l-au suduit... (PRV.-MB.).

† **PEȘTRE** = **PEȘTE**.

PEȘTEALĂ = **PİȘTEALĂ**.

† **PEȘȚEF** (pl.-efuri) *sm.* ¶ Preludiu (în mu-zica turcească) [tc. p e s e v].

PEȘȚICIOȚ *adj. dim.* **PEȘȚIT**: el îi aducea cele dintîi zarzărare pîrguite... și prune pesticioare (OLVR.).

† **PEȘȚICIOȘ** *sf.* Amestecătură de diferite colorii, pestițitură [pestițit].

PEȘȚIT, ① **PİȘȚIT** *adj.* ① Cu colorii dife-rite: o materie ~; scoase din sin ~ broșură cartonată cu hîrtie pestițită (NEGR.) ¶ ② *Pr. ex.* Amestecat: de jur împrejur, lumea pestițită, de toate treptele, sînt în semicerc (CAR.) ¶ ③ ¶ Răutăcios: venim ce-l răscolea inima pestițită (EMIN.); — **MAȚ** ④ [vsl. p i s t i c i c ū].

PEȘȚITĂ = **IMPEȘȚITĂ**.

PEȘȚITĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Amestecătură nepotrivită de colorii, varietate de colorii ce nu se potrivește laolaltă [pestițit].

PEȘȚUIAT, **PİȘȚUIAT** *adj.* Cu pestrii pe obraz: oamenii pîstrulești se spală cu apă în miezul nopții, cînd otîntă cucușul (GOR.).

PEȘȚUIE, **PİȘȚUIE** *sf.* ¶, mai adesea **PEȘȚUI**, **PİȘȚUI** *pl.* Mici petre roșcate pe obraz sau pe minii: avea ochi negri, vîoi și pestrii pe obraz (BAS.).

2. **PEȘȚUIU**, **PİȘȚUIU** *adj.* Cu pestrii pe obraz; cu pete pestrițe: volu alege oadările și pîstruile ol... și pîstruile capre (PAL.); pe plopul bătrîn... sîlta o olocăni-toare pestriue (GRIG.); Păsăriță pîstruie, Pe copaci în sus se aule (GOR.); ghicitoare despre „fasole” [vsl. p i s t r ū + suf. -u i u].

PEȘ *sbst.* Într'un ~, pe o coastă, pe o parte, într-o latură: m'am pomenit cu trăsura într'un ~, se rup-se osia și rămăse în trei roate (n.-gh.); șade rezemat în-tr'un ~ (CAR.) [tc.].

† **PEȘCHEȘ** (pl.-eșuri) *sm.* ① Dar către Poartă; haraciu ¶ ② Dar în genere ¶ ③ Plocon: era s'a-ducă ~ 40 de căpîlni de zahăr și 50 de oă de cafea (ALECS.); F iron. a da, a duce, a trimite ~ pe cineva, a-l preda prins, legat, etc. [tc.].

PEȘCHIR (pl.-ire) *sm.* ① Pinză de șters pe o-braz și pe minii, ștergar, prosop ¶ ② *Olten.* Maramă, basma cu care se leagă femeile la cap ¶ ③ Bilet de bancă de 100 de lei [tc.].

PEȘIN *adj. invar.* ¶ *adv.* Cu bani gata, plătînd banii pe loc: Cu bani ~ și-l plătim (ALECS.); Trebul să-ți dea banii toți coala ~ (SPER.).

PEȘMĂ = **PEJ-MĂ**.

PEȘTE *sm.* ①

Animal ver-tebrat, cu sînge roșu și rece, care trăiește în apă,

respiră prin bran-hii și are apirioare de înnotat (3685): ~ de ~

re, de ritu, de baltă; a prinde ~; mîncare de ~; ¶ F asta-l atît mîncare de ~, asta e cu totul altceva; a tăcea ca ~le sau ca un ~, a sta mut, a nu des-chide gura; — **BATE** ②; ③: ~le de la cap se ~mpute, corupțiunea începe de la cei mari, de la cei de

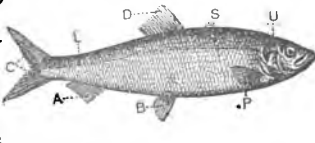

Fig. 3685. Pește. A. Aripioară ana-lă. — B. Aripioară abdominală. — P. Aripioară pectorală. — C. Aripioară caudală, coadă. — D. Aripioară dor-sală. — L. Linia mediană. — S. Solzi. — U. Urechii; branhii.

sus; ⑩: ~le cel mare înghite pe cel mic, cei mici, slabi, neputincioși sint prada celor puternici; ⑪: cu rima mică se prinde ~le mare, cu un lucru mic, neînsemnat, se pot ademeni altele mai mari, se poate pune mîna pe ceva însemnat ⑪ ⑩ ~CU-SPADĂ, pește de mare, de 1^m.50 pînă la 4 metri, cu corpul lunguieț, în formă de fus, cu capul mare, cu falca superioară prelungită ca o sabie (*Xiphias gladius*) (□ 3687) ⑪ ⑩ ~FERESTRĂU = FERESTRĂU ⑩ ⑪ ~DE-PIATRĂ = PIETRĂ ⑩ ⑪ ⑩ ~CU-GHIMPI, pește de riu și de baltă, de culoare verzuie, cu doi ghimpi ascuțiți în locul aripioarelor dorsale și cu un alt ghimp în locul aripioarei ventrale; numit și „chedrină”, „chin-derin” sau „moș-cu-trei-ghimpi” (*Gasterosteus aculeatus*) (□ 3686) ⑪ ⑩ ~JDOVEȘC = SOARECE-DE-MARE ⑩ ⑩ ~CU-SAȘTE-NUME; ~TIGĂNESC¹ = AVAT ⑩ ⑩ ~TIGĂNESC² = PĂLĂMIDĂ-DE-BALTĂ ⑪ ⑩ ⑩ ⑩ Biceps ⑪ ⑩ ☆ PEȘTI pl. Constelațiune din emisfera boreală și semn al zodiacului (□ 3688) [lat. p. lscem].

Fig. 3686. Pește-cu-ghimpi.

Fig. 3687. Pește-cu-spadă.

Fig. 3688. Peștii.

PEȘTERĂ (pl.-ri) sf. Scobitură adîncă și spațioasă într-o stîncă, într-un munte; adîncătură, vîgăună, grotă, cavernă (□ 3689): Tugulea intră într-o ~, să se adăpostească pînă va trece vremea (sc. nold.) [vsl.]. **PEȘTIMAN** (pl.-ane) sn. Mold. Bucov. Trans. ① Veșmînt al țărancilor, de stambă sau de altă materie cumpărată la țîrg, ce le înfășoară partea de jos a corpului ca și o fustă: mai de mult femeile purtau și ~e (vorb.); în loc de rochii cu falbalele, vă avea un ~ curat (NEGR.) [tc. peștiman].

PEȘTIȘOARĂ (pl.-re) sf. ♀ Frumoașă plantă cu frunzele păroase, ce plutește liberă la suprafața apelor stătătoare sau

Fig. 3689. Peșteră.

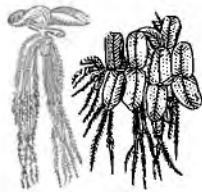

Fig. 3690. Peștișoară.

celor cu cursul lin (*Salvinia natans*) (□ 3690) [pește].

PEȘTIȘOR sm. ~ dim. PEȘTE. **PEȘTOAICĂ** (pl.-ce) sf. Olten. ♀ Femela p eștelui (CIAUS.); aproape de locul cu pășunea, uite o ~ mare ...se bătea pe uscat (R-COD.).

PETAC = PITAC¹. **PETALĂ** (pl.-ale) sf. ♀ Fie-care din părțile, adesea colorate, ce formează corola unei flori (□ 3691): și fluturi, ca [o] ~ însoare de] petale (GRL.) [fr.].

PETAS sbst. ~ Pălărie cu borduri largi, cu două aripioare, cu care e reprezentat foarte adesea zeul Mercur (□ 3692) [fr.].

PETEALĂ, BETEALĂ sf. Firele lungi de metal, galbene ca aurul sau albe ca argintul, ce se atîrnă mireselor, în ziua cununiei, peste vîl, de la cap

pînă aproape de glezne: a treia călîndureasă aducea o tavă cu peteală, semnul bogăției (R-GH.); oînd a intrat în biserică mireasa, ...cu flori și cu beteală de aur în părul-i negru... a rămas toată lumea încrămîntă (CAR.); liniile șerpuite ale rîurilor se desprindeau ca fire orețe de beteală argintie (COCS.) [ngr. petál].

PETEC, PETIC (pl.-ce) sn. ① Bucată ruptă sau tăiată dintr-o pînză, dintr-o stofă, dintr-o hîrtie,

Fig. 3691. PP. Petale.

Fig. 3692. Petas.

etc.: croitorul bun nici un petec nu leapădă (GOL.); nu aveau haine, toate li se rupsesse, de nu se mai țineau petec de petec (RET.); li dădu petecul de hîrtie scris pe de o parte (RET.); a-i merge ~ele, a se sdrențui, a se rupe în bucăți: zina... juca de-i mergea ~ele (ss.); de aci, ⑦ F an înșfăcat pe Țigan la bătaie și l-au îmblățit de l-au mers petecile (ss.) ⑦ ⑩ Bucată de pînză, de stofă, de piele, etc. cu care se cirpește o îmbrăcăminte sau o încălțăminte: am un colot plin de petice (GOR.), ghicitoare despre „varză”; ⑩: cum e sacul, și ~ul, se potrivește laolaltă, sint unul ca și altul (vorb. mai ales de bărbat și nevastă); ~ de ~, cirpit cu multe petece: un copil, ca de vr’ opt ani... îmbrăcat într-o cămașă petec de petec (OLVR.) ⑦ ⑩ ⑦ F: a-și da în ~, a cădea iar în greșelile, în păcatele de mai ’nainte ⑦ ⑩ Suprafață mică: odată, mi-aduc aminte că ridicam planul unui petic de moșie (R-GH.); isprăvnicul... căpătase... un petic de loo, ca să-l lucreze pe seama sa (ss.); el sîmăna în toți anii un petec de oîneapă în fața rateului (VLAH.); se uită... spre petioul de șosea care se zărește printre ramurile ulmului (BR-VN.).

PETECA, PETICĂ (pl.-ce) sf. Mold. Cîrpă (de șters praful, etc.) [petec].

PETECAR, PETICAR sm. ① Stringător de petece, de cirpe, de sdrențe ⑦ ⑩ ① Cîrpaciul, cel ce pune petice la încălțăminte: Cărbuș, un biet cîzmar, mai mult petecar (MAR.).

PETECĂRIE, PETICĂRIE sf. Multime de petece, de cirpe, de sdrențe, de boarfe: se cirpea cu feluri de peticărie eterogene (NEGR.).

PETECEL, mai adesea PETICEL (pl.-cele) sn. dim. PETEC: un ~ de hîrtie, un ~ de moșie.

PETECI, PETICI (-lece) 1. vb. tr. ① A cirpi cu multe petece: să ne petecim corcoazele (MF.); stia destul de bine să-i petecescă nadîșanca cu sbanțuri de fier (GRL.) ② A sdrențui, a rupe în petice.

2. vb. refl. A se cirpi: a fost nevoie să se petecescă sau să se prîndă cu un fir de ață (GRM.).

PETECIȚ, PETICIȚ 1. adj. p. PETECI. ① Cirpit cu multe petece: lucrul peticiț, cirpotit și moșmîndit e cirpeală goală (MF.); purta cămașă de pînză și pantaloni mitărești peteciți (S-ALD.) ② Sdrențuit, sdrențaros: asîzui tot petecitul ar trage să la: tot doamne (RET.).

2. sbst. Faptul de a peteci, cirpit: era mai gata cu petecitul unei cloboate (RET.).

PETECOS, PETICOȘ adj. Sdrențuit, cu multe petece: Vechi, ruptă, peticoasă și cirpită peste tot (PANN); Goli, mucosi și flenduroși, Dăraburi de petecoși (RET.).

PETECUȚ, PETICUȚ (pl.-ute) sn. dim. PETEC: un ~ de verdeță (VLAH.); un ~ de cer (VLAH.).

PETEICĂ (pl.-ce) sf. Băn. Trans. ① ① Copca ce prinde nasturele la cămașă: chiotoare ⑦ ⑩ Împletitura de sfoară de teiu în care se pune oala cu ciobră ce se duce la lucrători, la țarină (esc.) [PETEUCA].

PETEUCA (pl.-ce) sf. Ginj, gujbă, legătură de teiu ce prinde leuca de carîmbul de sus al carului [PETEICA].

PETIC... = PETEC...

PETICER (pl.-ere) sn. Locul pe care se pune petița (= capsă) la puștile cele vechi.

PETIMBROASĂ sf. = BĂTĂRNICĂ ⑩, ORUCIULIȚĂ ⑩, SPĂLĂCIOASĂ ⑩ [comp. it. pettimbrosa].

PETIOACĂ = PETEUCA.

***PETIT** *sbst.* * Caracter mic tipografic de 8 puncte (☛ **TAB. XIX**) [fr.].

○ **PETIȚĂ** *(pl.-te) sf. dim.* **PATĂ**: pielea se umflă, se roșește și se fac pe dinău un fel de petițe ca blinda (MAR.) [comp. *srb.* petici].

PETIȚĂ *(pl.-te) sf.* ☛ Capsa (ce se pune la puștile cele vechi): își lua... și pușca, o vechitură cu două levi, cu petiți (SAD.) [bg. *srb.* petica „călețias”].

***PETITIONĂ** (-onez) *vb. intr.* ☛ A înainta o petiție [fr.].

***PETITIONAR** *sm.* ☛ Persoana care înaintează o petiție, jălbaș [fr.].

***PETIȚIUNE, PETITIE** *sf.* ① ☛ Cerere în scris adresată unei autorități, jalbă ☛ ② ☛ de principiu, vițiu de raționament care consistă în faptul că cineva se întemeiază, spre a dovedi un lucru, pe însuși acel lucru [fr.].

PETR... = **PIETR...**

PETREȚ *sbst.* De-a ~ul, joc de copii [petre- c e].

PETRECANIE *sf.* ① ☛ Înmoșmântare, petrecerea la groapă a unui mort-☛ ② **FA** face cuiva de ~, a-l da pierzării, a-l prăpădi: lasă pe mine, bărbate, oă-i fac eu și aceluia de ~ (ISP.); a-l vedea de ~, a da gata: n'a moștenit decât vre-o cincizeci de mii de franci oărora le-a văzut iute de ~ (VLAM.) ☛ ③ Petrecere, veselie sgomotoasă: l-au scos cu alai și ~ de acolo, de un mal stîl de la o vreme dacă-i vin sau mort (GRIG.); să string și mulți streini, unde să urmează o ~ foarte veselă (C. RAD.) ☛ ④ ~ întâmplare [petre- c e].

PETRECĂTOR *adj. verb.* **PETRECE**. ① Care petrece ☛ ② Care petrece pe cineva, însoțitor: dinu-i și... boieri ~i pînă la margine, la Galați (M. COST.) ☛ ③ Care petrece pe un mort la groapă.

PETRECE (-trece) *1. vb. tr.* ① A face să treacă prin, pe după ceva, pe dedesubtul unui lucru, etc.: ~ ața prin urechea acului; a petrecut cîte o păreche de ață neagră de pâr de cal prin cele noițe (CRG.); se opra dinaintea oglinzii petrecîndu-și degetele prin părul cel bogat (GN.) ☛ ② A desface o marfă, a vinde: moșnenii și țărani stau binisor de pe urma vinului pe care-l petrec în județele Argeș și Muscel (OLVR.) ☛ ③ A păți, a i se întâmpla: iară Romul stînt deasupra trupului au zis: așa să petreacă toți carii ar vrea să ale zidurile aceste (M. COST.) ☛ ④ A-și trece vremea: petrecură o parte din noapte rugîndu-se mai fierbinte (ISP.); am petrecut vara la țară ☛ ⑤ A însoți (pînă într'un loc, o bucată de drum) pe cineva care pleacă, în semn de cinste, de dragoste, etc.: îmbrățul cu ai lui l-a petrecut cu cinste împărătească pînă la hotar (ISP.); nemernicia drumeșă, lăcrămlînd, îl petrecea cu ochii (CRG.); ea se îmbracă în negru... și așa merge de petreu pe frate-său la groapă (ISP.).

2. vb. intr. ① A-și duce viața, a trăi, a ședea într'un loc: astăzi petrece în liniște lîngă zidurile mănăstirii (CRG.) ☛ ② A se veseli, a se desfăta, a se distra: am petrecut bine așară la teatru.

3. vb. refl. ① A trece unul după altul printr'un loc ☛ ② A se desface, a se vinde: gîlgi pe gît... poșiroa treasă și drojdiile înăcrîte care nu se mai petrec la oraș (M.P.) ☛ ③ A se întâmpla: nu știu ce s'a petrecut aici în lînsa mea [lat. *pertra (j) icere].

PETRECERE *sf.* ① Faptul de a (se) petrece ☛ ② Însoțirea unui mort la groapă ☛ ③ Desfătare, distracție.

***PETRIFICA** (-rio) *vb. tr. și refl.* A (se) împietri, a (se) preface în piatră, a (se) face stîna de piatră [fr. pétrifier].

○ **PETRINJEL** = **PĂTRUNJEL**.

***PETROGRAFIE** *sf.* ☛ Partea geologiei care se ocupă cu studiul rocilor [fr.].

***PETROL** (*pl.-oluri*) *sn.* ☛ Păcură ☛ ① Lichid incolor extras din păcură, prin purificare, și care e un compus din mai multe hidrocarburi; se întrebuintează la iluminat, la încălzit, la diferite motoare, etc., ☛ gaz [fr.].

***PETROLIFER** *adj.* ☛ Care conține păcură, bogat în petrol: teren ~ [fr.].

***PETROLIST** *sm.* ☛ Persoană care se ocupă cu afaceri în legătură cu petrolul, cu extragerea lui din pămînt, cu cumpărarea și vînzarea de terenuri petrolifere, etc.

***PETUNIE** *sf.* ☛ Plantă de ornament, exotică,

cu flori mari, albe sau violet, foarte mirositoare (**Petunia**) (☐ 3693) [fr.].

PETI (-tase) *vb. tr.* A cere în căsătorie, o fată (pentru sine sau pentru altul): avea o fată singură la părinți: o peti de la tatăl ei, împăratul, și învoiala se și făc (ISP.) [lat. vulg. *pē- tīre = clas. pētēre].

Fig. 3693. Petunie.

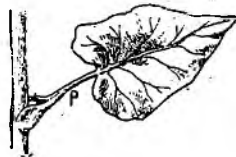

Fig. 3694. P. Petiol.

***PETIOL** (*pl.-oluri*) *sn.* ☛ Codița unei frunze (☐ 3694) [fr.].

***PETIOLAT** *adj.* ☛ Suportat de un petiol: frunză ~ă [fr.].

PETIT *1. adj. p. PETI.*

2. sbst. Faptul de a peti: a pleca, a se duce, a umbra, a veni în ~; comp. **IMPETI**.

PETITOR *sm., -TOARE sf.* Persoană care se duce în peti, care cere pentru sine ori pentru alt cineva o fată în căsătorie: au venit într'o sară niște petitori la fata cea mai mare (SS.); începuseră să-l ande mindrele pe cine vorbe ce-ar fi întrecut pe cea mai mesteră petitoare din lume (ISP.).

PETITORIE *sf.* Ocupațiunea, meseria, însărcinarea petitorului: mi-am isprăvit petitoria (ALECS.).

PEZEVENCHIU, PEZEVENGHIU *sm., -ENCHE, -ENGHE sf.* ① Individ (ă) care mijlocește corupea, prostituirea fetelor sau femeilor, verigaș (ă) ☛ ② Pungaș (pungașoacă), pișicher: un pezevenchiu care știa că baba are la gălbenași hăt multșiori (SS.) [tc.].

PEZEVENCLIC (*pl.-icuri*) *sn.* ① Meseria de pezevenchiu ☛ ② Pungașie, pișicherlic [tc.].

PEZIS = **PIEZIS**.

PEZMET = **PIESMET**.

***PFENIG** *sm.* ① Monedă germană care valorează a o suta parte dintr'o marcă (☐ 3695) [germ.].

PI *1. interj.* ① Exclamațiune de desgust, ptiu! ☛ ② ~! ~! ~! strigăt cu care se chiamă rațele: ocolii lacui strigînd: ~! ~! ~! dar rătoful nu-și scoate capul din apă (RET.).

***PI** *sm.* Litera grecească π (=p), întrebuintată în matematici pentru a arăta raportul între circumferență și diametru; acest raport e egal cu aproximativ 3,1416.

Fig. 3695. Monedă de 5 pfenigi.

Fig. 3696. Pianina.

Fig. 3697. Piano.

***PIA MATER** *sf.* ☛ Membrana mijlocie din cele trei care înfășoară creierul și măduva spinării [fr.].

***PIAN** = **PIANO**.

***PIANINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ☛ Piano mic cu coardele întinse vertical (☐ 3696): se așază la vechia ei ~ și-și arată talentul în cîteva bucăți din Chopin (VLAM.) [it.].

***PIANISSIMO** *adv.* ☛ Foarte încet [it.].

***PIANIST** *sm., -ISTĂ (pl.-te) sf.* ☛ Persoană care-și face o meserie din cîntarea la piano, care cîntă foarte bine din acest instrument [fr.].

***PIANO** (*pl.-anuri*) *1. sn.* ☛ Instrument de mu-

PIA- zică cu coarde și clape, clavier (3697): cînd se pune la ~, pare că genul muzicii o însușă (NEGR.).
PIC¹. 2. adv. Incet, dulce [it.].

* **PIASTRU** *sm.* ① Monedă de argint, de diferite valori, care se întrebuintă odinioară în unele țări și circula încă pe alocuri (3698) [fr.].

Fig. 3698.
PIASTRU turcesc.

* **PIATRĂ** (*pl. pietre, (p) pietri*) 1. *sf.* ① Materie neorganică, virtuoasă, compusă din diferite substanțe agregate, răspîndită pe suprafața și în sinul pămîntului; e întrebuintată la facerea zidurilor, la diferite construcțiuni, în industrie, la fabricarea de obiecte de artă, etc.; bucăți rupte din această materie: casă de ~; pod de ~; carieră de ~; ~ cioplită: ~ litografică; ~ de moară, piatră cilindrică, turcită, întrebuintată la moară pentru măcinatul grăunțelor (3699); ~ de asocuit, cutie; ~ filosofică ~ **FILOSOFALĂ**; a săpa în ~; a nu lăsa ~ pe ~; a dărîma pînă'n temelii; sănătos ca piatră, sănătos tun; a ținde cu piatră; a arunca, a asvîrli cu piatră; ② a arunca cu piatră în cineva, a-l pedepsi pentru păcatul comis; a număra pietrele, a umbla hainana, fără nici un rost, a bate podurile; fuge de scăpără pietrele, fuge foarte repede; e ger de crapă pietrele, e un ger strașnic; dădu Dumnezeu un soare de frigă pămîntul și asăduu pietrele (OLVR.); pîngeau și lemnele și pietrele de mla lor (ISP.); rămînd statornic o ~ în vorbele lui (ISP.); a scoate apă (lapte, etc.) din ~ seacă, a se sili din răspuneri să facă un lucru greu de îndeplinit, a căuta să dobîndească ceva de unde nu se află nimic, de unde nu poți căpăta cel mai mic lucru: a scoate bani și din ~ (seacă), a fi foarte destoinic, foarte harnic, a se pricepe să tragă foloase, să ciștige și acolo unde alții nu s'ar alege cu nimic; este Român deshețat care scoate lapte dulce din ~ seacă (ISP.); Aleargă, din ~ să scoți, Să dai deminare la toți (VLAR.); ③ a-și pune carul în piatră, a lua o hotărîre nestrămutată: cînd își punea carul în pietri, nu l-ai fi urnit la ceva, să te fi pus oit și oit (SB.); își puse carul în pietri să tale mărul cel mare din grădina (RET.); ④ F ~ în casă, fată de măritat: am să mă ootoroso de fată: slavă ție, Doamne, că-mi urnești piatră din casă (ALECS.); * **APĂ** ②, **CAP** ②, **MĂCINA** ①, **NEBUN** ①, **PI-CĂTORA** ① ② ③ ④ Lucru tare ca piatră: inimă de ~, om nesimțitor, nemilos, care nu se lasă a fi înduioșat, a fi de ~, a fi nesimțitor: de ~ de-ai fi fost și nu se putea să nu-ți salte inima de bucurie (CRG.); ⑤ ⑥ Greutate supărătoare, nelinește: grija aceasta le stă ea o ~ pe suflet (VLAR.); a i se lua, a i se ridica, a-l cădea o ~ de pe inimă; a avea, a i se pune o ~ pe inimă ⑦ ⑧ Jocul în cinci pietre ~ **CINCI** ⑤ ⑦ ⑧ ~ acor ~ **ACRU** ⑤; piatră tadului, nitră de argint întrebuintat în chirurgie; ~ pucoasă ~ **PUCIOASĂ**; ~ vinată, sulfat de cupru; ~ de var, carbonat de calce; ~ scumpă, prețioasă, nestemată, diamant, smaragd, safir, rubin, etc. ⑨ ⑩ Concrețiune care se formează în unele organe: ~ în pieat, în rinichi, la bășică ⑪ ⑫ Grindină: bate piatră; piatră și mana pe mine m'au bătut și m'au pălit (DLVR.).

Fig. 3699.
PIATRĂ de moară.

2. **PIETRURI** *sf. pl.* ① Diferite minerale întrebuintate la țară la boitul țesăturilor: dacă ocolarea nu s'a prins, operația se repetă, fără a mai adăuga alte ~ (PAMF.). ② **Oiten**. Diferite ingrediente, minerale sau produse chimice, întrebuintate de circiumar la prefacerea vinului (CIAUS.) ③ ④ **Oiten**. ⑤ Alifie, preparată de femeile de la țară, pentru vindecarea rîii; se face din diferite minerale (puccioasă, piatră-acră, piatră-vinată, săricică, etc.), topite în untură (CIAUS.) [lat. pētra].

* **PIAȚ** (*pl. țări*) *sn. Trans. Băn.* = **PIATĂ** [ung. piač].
* **PIATĂ** (*pl. pietre*) *sf.* ① Loc public descoperit, înconjurat de clădiri, în mijlocul unui oraș sau unui sat: Piața Ș. Gheorghe; trăsura de ~, birjă ② Loc de tirg: mă duc în ~; piața de zarzavaturi, de fructe ③ ④ Locul unde se string negustorii, banherii, spre

a încheia afaceri ⑤ ⑥ Totalitatea negusturilor și banherilor dintr'un oraș: a avea credit pe ~ ⑦ ⑧ Comandantul pieței, ofițer superior însărcinat cu supravegherea garnizoanei dintr'un oraș ⑨ ⑩ Garda pieței * **GARDA** ⑩ [it.].

* **PIAȚEȚĂ** (*pl.-ete*) *sf.* Piață mică [it.].

* **PIAUN** = **PIEUNA**.

* **PIAZĂ** (*pl. pieze, Mold. piezi, chezi, cheji*) *sf.* ① Prevestire (bună sau rea), semn (bun sau rău), augur: acest obiect... eu îl văz ca o ~ rea, ca o cobe, ca unul ce înfăptușește semnul jalei (ISP.); urmăreau ca piaza rea pe îmbîlînzitul tiran (ODOB.); Țiganul... are pieze bune, oăci, cînd te-î înfîlîni ou ei în drum, îți merge bine (SEZ.); au zis că glasul corbului tasta spre chezi bun (CANT.) ② *pl. CHEZI, Ț CHEZI. Mold.* Dispoziție, chef: nu-l prea vedeai în chezi buna (CRG.) [comp. PIEZ].

* **PIC** 1. *interj.* ① Imită sgomotul picăturii ce cade de sus pe ceva tare sau răsunător ② ③ Imită sgomotul ciocului păsărilor cînd ciugulesc din ceva: prepeția prindea oite o furnică... și ei (= puii) ~! ~! ou cioculește lor o mineau numai dect (BR.-VN.).

* **PIC** 2. (*pl.-ouri*) 1. *sn.* ① Picătură, strop: Fioala cade'n repezi ~uri, repezi fulgerele cad (COS.); lacrimile... îi cădeau în ~uri fierbinți pe frunte (SAD.) ② Un ~, puțintel, citva: un ~ de apă; am fost trimis ... să invăț... un ~ de franțuzească, un ~ de nemțească, un ~ de grecească și ceva istorie (U.-OH.); fără ~, fără nici o cîtîme cît de mică: dondănd foarte repede, bîlbăit și fără ~ de cugetare (CRG.); soarele rădărea înoc pe un cer de un albastru cald și fără ~ de nor (VLAR.); nici ~, nimic, de loc, cițuși de puțin: nu mai dăte nici ~ de somn în genele ei pînă dimineața (ISP.) [p i c¹].

2. *sbst.* Faptul de a p i c a, de a picura: au luptat ei... în arșia soarelui... și sub ~ul ploilor, pînă au dat lucrul pe seama altora (LUNG.).

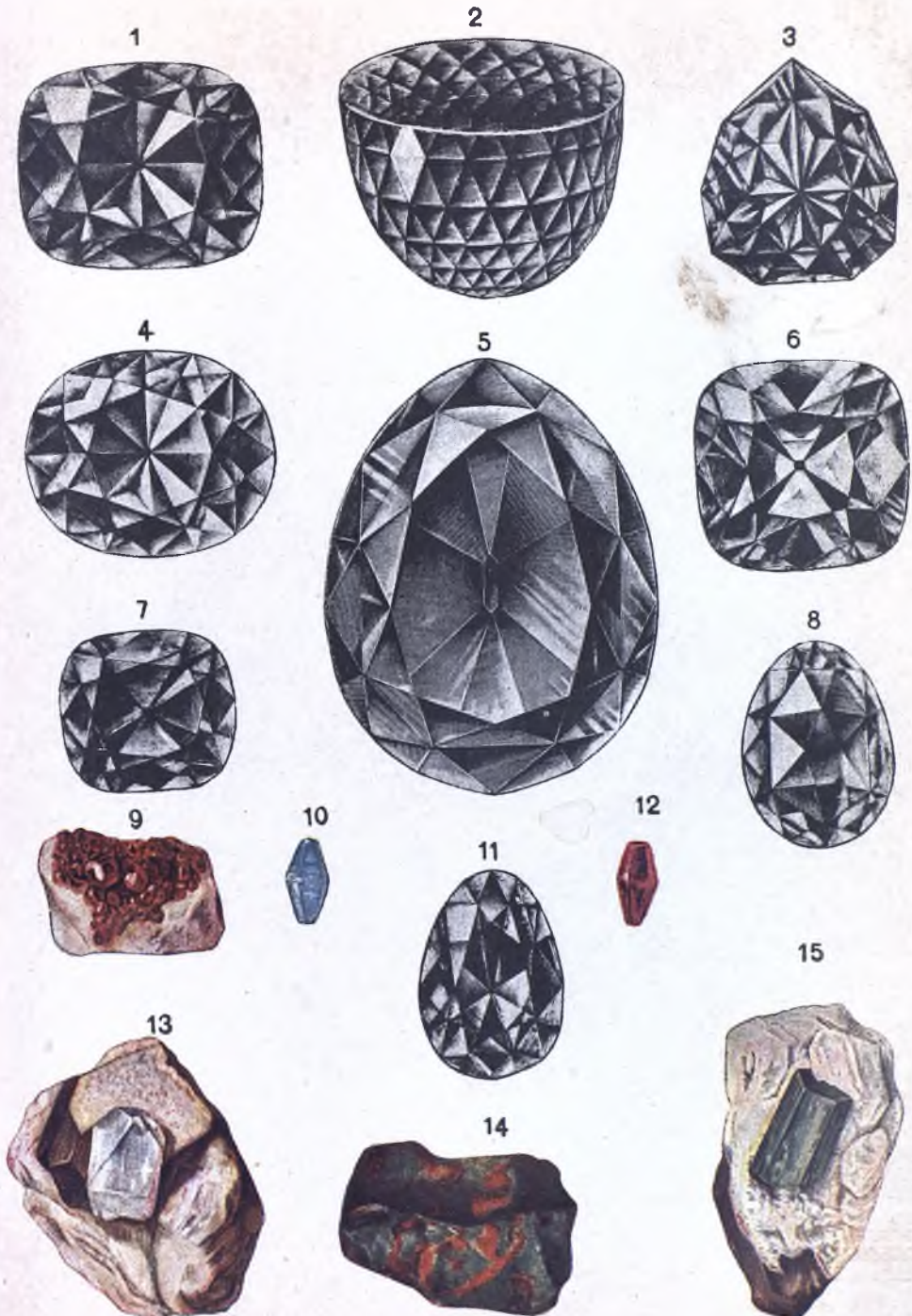
* **PICA** (*pio*) 1. *vb. intr.* ① A curge sau a cădea picătură cu picătură: picind, picind, baltă se face (PAMN); Sus la munte ninge, plouă, La Carlova pică ronă (ALECS.); oă doar n'o pica sînge... de vei vedea ce este înăuntru (ISP.); * **CURGE** ① ② F Frumos (frumoasă) de pică, de o frumusețe uimitoare: avea o fată... frumoasă de pica (ISP.); ochi negri ca mura, frumosi de pică (DLVR.) ③ = **CADEA** ① ④ ⑤: arma îi pică din mînă și el căzu mort la pămînt (ODOB.); orbecind așa prin întinericul nopții, an picat într-o borbă foarte adîncă (SB.); picam de oboseală și de somn (DLVR.); * **COPT** ①, **NĂȚĂLEATĂ** ① ② = **CADEA** ① ③: de mi-ți mai pica vîrădată în mînă, turbina are să vă știe de știre (CRG.) ③ ④ = **CADEA** ① ③ ④ ⑤ = **CADEA** ① ③: știe Românul cînd pică cutare sărbătoare (MAR.); în cutare zi pică ori cade cutare sfînt (JP.) ⑦ = **CADEA** ① ⑦: aștept din oas în oas să pică lîpcaul on țidna pașii de la Rusolno (U.-OH.); etai înoc un minut, acu trebuie să pică și nevastă-mea (CAR.) ⑧ ⑨ A-i încăpea în mînă, a-i veni din întimplare, pe neașteptate: Berendel... nădăjdînd să-l pică domnia Moldovei (ISP.); dacă i-or mai pica ceva curele bune, să mai facă... unul... ceva mai grosu (CRG.); norocul cînd pică omului, atunci să știe să-l apuce și să-l păstreze (ISP.).

2. *vb. tr.* A face să cadă pe cineva sau pe ceva picături dintr'un lichid sau dintr'o materie topită: să picăți trei picături de sînge peste morîciunea ce o pîngeți și va învia (ISP.); să-l picol ou lumînarea, ou ceară (roșie), de i-ai face ori și ce: să-l îi picat ou lumînarea, n'ar fi scos de bună voină un leu din buzunar (ON.); n'ar mai veni la mine, să-l pică ou ceară roșie (BR.-VN.); să mă picol ou ceară, de nu m'oiu face negustor de ace (JP.) [p i c²].

* **PICĂ** 1. *sf.* Ciudă, necaz: prinse și mai multă ~ pe dînsul, prigonindu-l pînă în pinzele albe (ISP.); cel mari, tot ou ~ pe Făt - frumos (R.-COD.) [fr. pique].

* **PICĂ** 2. (*pl. -oi*) *sf.* ① Una din cele patru culori ale jocului de cărți ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴

PIETRE PREȚIOASE

Diamantele celebre: 1. Steaua Sudului (125,5 de carate). — 2. Marele Mogol (280 de carate). — 3. Florentinul sau (Marele Duce de Toscana) (139,5 de carate). — 4. Koh-i-noor (186 de carate). — 5. Steaua Africii (Cullinan) (516,5 de carate). — 6. Regentul (136,25 de carate). — 7. Diamantul albastru (44,25 de carate). — 8. Diamantul verde (40 de carate). — 11. Sancy (53 de carate). (Toate aceste diamante sînt reproduse în mărime naturală). — 9. Granat. — 10. Safir. — 12. Rubin. — 13. Topaz. — 14. Heliotrop. — 15. Smaragd.

tor: vorbă ~ă: sos ~, sos acrișor, pișcător ¶ ② Care place prin finețea și vioiciunea ei: glumă ~ă ¶ ③ Nostim, plăcut la înfățișare: un tip ~, și niște ochi scintilețori, plini de vioiciune (CAR.) [fr. piquant].

PICAT 1. *adj.* ① *p.* **PICA**: ~ din pom, din cer; ~ cu oară ¶ ② Cu puncte albe sau de diferite culori (pe o țesătură).

2. *sbst.* Faptul de a pica: de la darea colțului teribil și pînă la ~ul omătului (ION.).

○ **PICĂTOARE** *sf.*

Trans. Băn. ① Vas de pămint sau de metal, în care pică grăsimea ce se scurge de pe carnea sau pasărea ce se frigă pe o frigare.

PICĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Parte mică, rotundă, care se desprinde dintr'un lichid, strop, pic: o ~ de apă, de vin, de stinge, deșrouă, de argint vin; seamănă cu două picături de apă, seamănă așa de mult încît nu se pot deosebi unul de altul; ~ cu ~;

②: picătura (mică) găurește piatra (Fig. 3702); ③: a scăpa ca printră picătură, a scăpa cu mare greu ¶ ④ ⑤ O cantitate foarte mică, un pic: nu-i trage tu nici un fum și nu-i sorbi nici o ~ (MERAR); pe la puț treou cu jînd, că nu-l dote măcar o ~ de apă ca să se răcorească (usp.) ¶ ⑥ *pl.* ⑦ Medicament lichid din care se iau numai cîte-

Picături de apă va picături: la tot ceasul lua hăpuri, murdare văzută și seara, picături (NEGR.) [pica].

○ **PICĂTURĂ** (-uresc) *vb. tr.* = **PICA** 2 [pică-tură].

PICĂTURICĂ (pl.-urele) *sf. dim.* **PICĂTURĂ**.

PICĂȚEA, **PICĂȚIȚĂ**, *mai adesea pl.-TELE* *sf.* Puncte albe sau colorate, ca niște stropituri (pe o țesătură, etc.): stambă cu picățele roșii; boul-lui-Dumnezeu este un insect cu arpicăarele pestrițate cu picățele roșii și negre (MAR.) [picăț].

PICĂȚEL 1. *adj. dim.* **PICĂȚE**.

2. *sm.* = **PICĂȚEA**: fac numai picățel (niște puncte mari) pe ouă, printre desene, de toate culorile (vor.).

***PICCOLO** *sm.* Ajudor de cheinel la o cafenea, la o berărie, la un restaurant [germ. < it.].

PICERE *pl.* ① = **PICIOARE**.

○ **PICEUCĂ** = **PICHEUCĂ**.

***PICHER** *sm.* ① Supraveghetor al lucrătorilor la o clădire, la construirea unor șosele, etc. ¶ ② Valet călare care conduce cîinii la locul de vîntătoare [fr. piqueur].

○ **PICHERE** *sf. Mold. Bucov.* 2 = **BIBILICĂ**: strînsă în fusta ei cu picățele... ~a aleargă dintr'un colț într'altul (GRL.).

***PICHET** 1 (pl.-eturi) *sn.* ① Materie de bumbac făcută din două țesături suprapuse [fr. piqué].

***PICHET** 2 (pl.-ete) *sn.* ① Punct întărit la graniță unde păzește un mic detașament de soldați, ca să împiedece trecerea hotarului de către cineva fără autorizație în regulă ¶ ② Mic detașament de soldați gata să pornească la primul ordin (③ germ. Pikett (introdus în timpul ocupațiunii austriace) < fr. piquet ¶ ④ fr.).

***PICHET** 3 *sbst.* ① Joc foarte răspîndit care se joacă cu treizeci și două de cărți [fr. piquet].

† **PICHETAȘ** *sm.* ① Soldat care păzește la un pichet de la hotar.

○ **PICHEUCĂ**, **PIC(H)IOCĂ** *sf.* ① Cartof [ung. pityókaj].

○ **PICHIRE** *sf. Mold. Bucov.* 2 = **BIBILICĂ**.

***PICHIRISĂ** (-lăsece) *vb. refl.* F A se simți atins, înțepat cu o vorbă [fr. se piquer].

○ **PICHIROIU** *sm. Mold.* 2 Bărbătușul pichirei: acum o săptămînă... zor, nevoie după un ~ (GRL.).

PICICĂ (pron. picică) *sf.* Fată mititică, scundă [piciu].

○ **PICIOACĂ** = **PICHEUCĂ**.

○ **PICIOARCĂ** *sf. Trans.* ① = **NAP-PORCESC** [ung. pityókaj].

○ **PICIOCĂ**, **PICIOCĂ** → **PICHEUCĂ**.

PICIOR (pl.-ioare, ① -cere) *sn.* ① Fie-care din membrele inferioare ale omului sau ale unui animal, pe care se razimă corpul și care-i slujesc la umblat sau la alergat (Fig. 3703, 3704): ~ul drept, stîng; degetele de la picioare; talpa piciorului; în virtul picioarelor; o lovitură de ~; a-1 aluneca ~ul; a bate din ~; a-1 dăgera, a-1 îngheța picioarele; a juca, a sări într'un ~; a lega de

Fig. 3703. Picior.

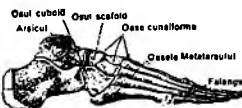

Fig. 3704. Scheletul piciorului.

~mîni și de picioare; a mișca picioarele; a ridica în picioare, a scula. a răscula; a se ridica în două picioare; a se scula, a sta, a umbla în picioare; a umbla on picioarele goale; ou un ~ în groapă, bolnav, prăpădit, gata să moară; a face picioare, a dispărea, a fi furat; a-și lua picioarele de-a umeri sau la spălare, a se pune pe fugă; a pune ~ul în prag, a se împotrivi, a opune o rezistență hotărîtă; a-și rupe picioarele, a obosi alergînd; a săruta picioarele cuiva, a se umili dinainte-i; a nu-1 sta picioarele, a nu sta locului, a umbla, a alerga într'una; unde-ți stai picioarele, îți va sta și capul, îți voiu tăia capul; a i se tăia picioarele, a simți slăbiciune mare în picioare, a fi gata să cadă (de spaimă, de durere, etc.): de spaimă și de slăbiciune mi s'au tălat picioarele și m'am lăsat încet pe un scaun (VLAH.); → **APUCA** ②; **GĂINĂ** ②; — ou ~ul, pe jos: ceva mai încoale, la zece minute cu ~ul, sînt binecuvîntatele izvoare... de la Că-otulata (VLAH.); a da cu ~ul, a) a lovi cu piciorul; b) ① a îndepărta, a dispune: fata proastă și țincoasă dă norocului cu ~ul (OLVR); vedea-te-aș cu picioarele înainte! vedea-te-aș mort! lute de ~, de picioare, care știe să umble, să alerge iute; a pune pe cineva în picioare, a-i ajuta să-și refacă starea, să se înavu-țească; a ridica (lumea) în picioare, a scula, a răscula; a se pune în cap și în picioare, a întrebuița toate mijloacele, a face tot ce e cu putință; a se în-virti într'un ~, a face, a lucra în grabă; a o lua la ~, a iuți pasul, a începe să umble iute, să alerge; a se arunca la picioarele cuiva, a cădea în genunchi di-naintea cuiva, spre a-l ruga, spre a-i cere iertare, etc.; a călca pe ~, a) a călca din greșală pe piciorul cuiva; b) ② a-i spune, a-i face ceva supărător; a sta pe ~ de două, a fi gata să plece; a nu se putea ținea pe picioare, a se topi, a se usca pe picioare sau de-a'n-picioarele, a slăbi, a se prăpădi, fără a zăcea bolnav în pat: rușinea... o făou de linoceza și se topea d'a'n-picioarele (usp.); ③ a pune armata pe ~, a pregăti de răz-boiu; pe ~ de pace, de războiu, în stare de pace, de războiu; a lua peste ~, a lua în zeflemea, în bă-taie de joc; a pune ~ peste ~, a încrucișa picioarele; a-1 tăia craca sau oreanga (de) sub picioare, a-1 lua mij-loacele de a putea lucra ceva, de a înainta; → **APUCA** ②; **ATINGE** ②; **CĂLCA** 1-②; **CAP** 1; **COADĂ** ② ¶ ③ Pas: a întinde ~ul la drum ¶ ④ ⑤ Urmă: nu se vedea ~ de om pe acolo; n'am lăsat ~ de Turc în Mehedinți și în Gorj (I.-GH.). ¶ ⑥ Situațiune, condițiune: a fi pe un ~ de egalitate ou cineva, a fi pe același ~ ou cineva ¶ ⑦ Ceea ce seamănă cu un picior, partea deasupra că-reia se razimă ceva: picioarele patului, mesei, scaunului, podului; ~ul proșapului; ~ul paharului; ~ul balanței ¶ ⑧ ⑨ Minerul coasei ¶ ⑩ ⑪ Partea de jos, din vale, a unui munte, a unui deal, a unui turn, a unui zid, a unui copac, etc.: el le-a minat (= oile) într'o pădure pînă pe un ~ de plaiu (sa) ¶ ⑫ ⑬ = **JUMĂ-TATE** ② ¶ ⑭ Veche măsură de lungime la unele po-poare (~ul francez = 0m,324, ~ul englez = 0m,3048; ~ul austriac = 0m,316, etc. ¶ ⑮ ⑯ Diviziune a ver-surilor latinești și grecești compusă dintr'un număr fix de silabe lungi sau scurte: un vers de șase picioare ¶ ⑰ ⑱ = **CAPRĂ** ②, **COCOȘ** ②, **VITEL** [lat. petio-lum].

† **PICIOARAȘ** = **PICIOR** (O) **ANGE**.

PICIOARAȘ (pl.-așe), **PICIOREL** (pl.-ele) *sn. dim.* **PICIOR**.

PIC-
PIC

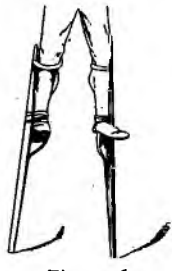

Fig. 3706.
Piciororange.

de țesut ④ ⑤ ⑥ Ordin de păsări cu picioarele foarte
lungi, id. e. cocostîrcul, dropia, struțul, etc. (□ 3705).

PICIORUȘ (pl.-ușe), **PICIORUȚE** (pl.-uțe) *sn. dim.*
PICIOR: li se făcea friolă ca... piciorușele în conuri de argint să nu-l scapeți în crăpăturile pământului (DLVR.); și-ți încălzește mințile și picioruțele (MAR.).

○ **PICIORUȘĂ** (pl.-se) sf. Băn. = PIROSTIE [p i-
c i o r].

PIÇIU *sm.* Băieţel, băiat mic, scund: vezi pe oite un ~ de cinci ani oă se duce cu trei cai să-l scalde (BR.-VN.) [comp. bg. pičŭ „bastard”].

○ **PICLUI, PITLUI** (-ușe) vb. tr. Mold. Bucov. A cerne (făina) [rut. p. *ptiljuvaty*].

PICLUI adj. p. **PICLUI**. Cernut bine, *vorb.* de făina întrebuințată la facerea pastelor făinoase: făina ~a, macaroanele, arpăcașul... steluțele vin din Austria (rom.).

PICNI *[-neac] vb. tr.* ① A izbi drept la țintă, așeneri o lovitură: *intinse arcu... și mi-l picni așa de bine, încât...* ② *incepu să glăjele singele dintr-unul (usq.)* ③ *A atinge (cu vorba) unde-l doare* [srb. *pipnuti*, bg. *pipnuv am ū*].

***PICNIC** (pl. -ouri) *sn.* Masă comună unde fiecare își plătește partea sa sau unde a adus fiecare mîncarea lui: Acolo sînt baluri, oluburi, e teatru, e ~ (PANN) [fr. pique-nique < engl.].

*PICOLINĂ PICULINĂ.

PICOTĂ (-otez), **PICOTI** (-otese) *vb. intr.* A **pică** de sonin, a picura, a moțâi: **moiu pana în oălmări și, pleotind on capul plecat pe masă, mă gindeseo** (CAR.).

***PICRAT** *sm.* Sare formată din combinarea acidului picric cu o bază [fr.].

• **PICRIC** *adj.* $\triangle$ Acid ~, compus organic obținut prin acțiunea acidului azotic asupra fenolului și întrebuințat ca exploziv și ca leac contra arsurilor [fr.].

PICROMIGDALĂ (*pl.-le*) *sf.* Migdală amară
[ngr. *πικραμύγδαλον*].

***PICTĂ** (-tez) *vb. tr.* A zugrăvi (un portret, un tablou) pe pânză, pe zid, etc. [lat.].

***PICTOR** *sm.* ① Artist care zugrăvește portrete, tablouri ② Cel ce reprezintă în culori vii lucrurile, prin scris sau prin viuul graiu [lat.].

***PICTURĂ** (pl. -turi) sf. ① ② Artă de a picta ③ ④ Tablou, portret făcut de un pictor ⑤ ⑥ Descriere fidelă și plină de viață făcută prin scris sau prin viu graiu. iconă (vie) [lat.].

***PICTURAL** *adj.* ☞ Privitor la pictură [fr.].

○ **PICUȚU** *subst. Trans.* (DENS.) Virf de munte, pisc [**pic „virf”*].

PICULEȚ (pl.-ete) *sn. dim.* PIC²: nu
găsiră nici un ~ de urmă (isp.).

***PICULINĂ, PICOLINĂ** (pl.-ine) *sf.* ♪
Flaut mic (☐ 3707): un glas ce răsună ca
piculina între instrumentele unui orchestru Fig. 3707.
(NEGR.); flutera cu picolina, bombardă cu toba Piculina.
(D.-ZAMF.) [comp. pol. pikkulina < it. piccolo-
lina]

PÎCUR *sm.* Picătură [refăcut din *pl.* p i c u r < p i c²].

PICURĂ (-ur) *1. vb. intr.* ① = **PICA** ①: lacrimăle
 îi picură oftele trei, plaură boabe d'odată (DLVR.); începe picură
 ploaia de pe ramuri (VLAH.); de nu curge, măcar picură (CRG.);
 ②: îi admirăm... în fle-oare conviat oare-i ploaia din con-
 dule (VLAH.) ③ ④ A pica de somn; a picoti: la uşă, pe
 prag, picură de somn o femeie bătrână (GRL.); vezeteul, oind
 plesnea cu biolul în aer... oind ploaia de somn (GN.) ⑤
 ⑥ ⑦ A se scurge unul după altul, a se perinda:
 Atâtea dulci vedenii îmi picură în minte (VLAH.) ⑧ ⑨
 A vibra: Peste farmeoul naturii dulcea ploară zăhăra (EMIN.)

2. *vb. tr.* = **PICĂ** 2: să picuri pe prag luminare (VOR.);
taoi din gură, oă te picur (RET.) [p i c ă].

PICURIȘ *subst.* Locul unde p i c u r ă un lichid:
la ~ul izvoarelor (OLVR.).

PICUȘ (*pl.-uși*) *sn.* ① Curgere picătură cu picătură ¶ ② Locul unde picură un lichid ¶ ③ Masă lichidă sau solidificată formată din picurarea unui lichid sau din curgerea picătură cu picătură a unei materii topite: *să picuri pe prag luminare* *flăcău din ~uri* (VOR.) ④ Mic profit ce-i pică cuiva din întâmplare [pic²].

PICUȚ *subst. dim.* **PIC**².

○ **PIDŢNIC** 1. *adj. Mold.*
(P) **Sucit**, care face treburile pe
dos: am văzut-o că este ~ă şi
voleşte... să se adăpe numai de la un
izvor (CRG.).

2. *sbst.* ♀ Plantă, cu frunze verzi-albăstrii, acoperite uneori cu pete albe, cu florile galbene; numită și „ceritică” sau „sornoroasă” (*Cerinte minor*) (☐ 3708).

PIEDECĂ **PIEDICĂ.**

*PIEDESTAL (pl. -aluri.-ale)

PIDOSNIC (pr. -suri-, -ale)
sn. ① Piatra, piciorul, baza
pe care stă o statuă, o coloană,
etc. (☐ 3710) ¶ ② Ceea ce ser-
vește cuiva ca să se înalțe, ca să
se ridice în ochii multinuii [fr.]

PIEDICA, PIEDECA (pl.-ei) *s.f.* ① Fringhie sau
lant cu belciuge cu care se leagă picioarele dinainte ale cailor când se

liber de animale (3709): și oail la pășune
sună Din pădilele lor de
fier (VLAH.) ¶ ③ Lanț
de care e legată o talpă
de fier care se strânge
de roată și servă s'o
oprească de a se în-
vîrți cînd carul se co-
boară la valc sau cînd
dă de un urcuș greu
¶ ③ = CORDENCI

① ② ③ Frînghea sau lanțul cu
 care se oprește în loc roata cu mă-
 sele a morii de vînt ④ ⑤ Tră-
 gaciul (la o armă de foc): lată pî-
 toli... n'ai deoit să tragi pîto-
 (NEGR.) ① ② ③ Curea cu care cîz-
 marul ține strînsă încălțămintea
 pe genunchi, cînd lucrează: muș-
 chea, pîdeoă, hască și elin (CRG.) ④ ⑤
 Mijloc de a face pe cineva să ca-
 dă, pîndind piciorul între picioa-
 rele adversarului: voimicul... îi puse
 (unohiașului) o pîdeoă și-i făcu vînt în
 cazan (ISP.) ⑥ ⑦ Tot ce se împotri-
 vește la săvîrșirea unui lucru, ob-
 stacol: a pune pîdică ① ② ③ = PIE-
 DICĂ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿

PIEDICUȚĂ (pl. - uțe) sf.

Plantă cu tulpina tritoare, cu ramuri scurte, cu frunzele îndesate și terminate printr'un fir lung, ce crește prin pădurile de la munte; cu praful galben al acestei plante, numit „praful strigoilor”, vrăjesc babele. (ca să ia laptele de la vaci [*Lycopodium clavatum*] (C3711) [piedică].

Fig. 3708. Pidosnic.

Fig. 3709.
Piedică.

Fig. 3710.
Piedestal.

Fig. 37II.
Piedicută.

PIEDIN (pl.-ine) *sm.* Partea urzelii de la capătul pinzel, care rămâne neșesută, uruoc: ~ul fiind la sfârșit, nu s'a putut țese (R.-COD.) [lat. *pēdinus < pes, pedis].

○ **PIEISTE** *sf.* *Olten* (CIAUS.) (R.-COD.) ○ Peire ¶ ○ Pierdere de vreme, zăbăvă [p e r i].

○ **PIEITOR** *adj.* ○ = **PERITOR** ¶ ○ Pentru totdeauna: îl cumpără ~ (R.-COD.).

PIELAR *sm.* ○ Cel ce lucrează pieile ¶ ○ Cel ce vinde piei [p i e l e].

PIELĂRIE *sf.* ○ Mărfuri de piele ¶ ○ Negot de piei ¶ ○ Atelier unde se lucrează pieile ¶ ○ Prăvălie unde se vînd piei [p i e l a r].

PIELCEA, **P(IE)LCIȚA** (pl.-cele), **P(IE)LOELUȘA** (pl.-ușe), **P(IE)LCUTĂ** (pl.-țe) *sf. dim.* **PIELE** (în spec. pielea mielului): ○ oăcutiță de pieletă de oaie (O.-ZAMF.); au o creastă în chipul unei căciulițe de pelocă creată (ROM.); nu putea... să-și pună în cap cîșma cu pielelele de îder (GAG.); în piețuța goală, golșoară (SO.-DEL.).

PIELE (pl. piei) *sf.* ○ Membrană care acopere toată partea din afară a trupului omului și al animalelor: boala de ~ a capului; a jupui ~; în ~a goală, fără nici o îmbrăcăminte pe trup; — (P) a ti numai ~ și oase, a fi foarte slab; a crește ~a pe ei, a nu mai putea de bucurie; a da ~a popii, a da otul popii, a muri; a-i da prin ~, a o păți (de pe urma unui lucru), a-i ieși pe nas; a i-o face pe ~, a se răzbuna, a-și scoate din capete: ~i-o fac eu prin ~, femele fără inimă ce mi-ai fost (ISP.); a-i face ~a toabă, a-l stîlci în bătaie; n'aș vrea să fiu în pielea lui, n'aș vrea să fiu în locul lui, să pățesc ce-o să pățească el; a ti gros la ~ sau cu ~a groasă, a fi nesimțitor, lipsit de rușine; a intra sau a se băga pe sub ~a cuiva, a căpăta dragostea, încrederea oarbă a cuiva, a se insinua; nu mai încap în ~ s'a îngrășat mult (mai ales vorb. de trîndav); (P) nu-l mai încap ~a, e foarte îngulmat: cel moțit și măret... nici încap în ~a lui (CMH.); a-și lăsa ~a undeva, a muri acolo; a lua ~a cuiva, a lua șapte (sau nouă) piei de pe cineva, a-i stoarce cît mai mulți bani, a-l despuia, a-l jupui: nu-i de glumit... căci vor să ne lee și ~a de pe noi (ALECS.); nu-i plătește ~a nici un ban sau nici o ceapă (degerată), nu e bun de nimic, n'are nici o valoare; știu cît îi plătește (sau cît îi face, cît îi poate) ~a, știu cît valorează, ce e în stare să facă; a-și pune ~a pentru cineva, a se expune la o neplăcere, la o primejdie, etc. pentru cineva; a-și pune ~a în saramură, a se sacrifica, a-și risca viața; a răbda în ~, a răbda fără să se plîngă: îi dorea de durut, dar răbda în ~ cu un drac (ISP.); numai ~a lui știe, numai el știe ce a pățit, cite a îndurat, etc.; val de ~a lui, val de el, sârăcul de el: val de ~a lui, ce-a mai tras și-acolo (VLAH.); a-și vinde și ~a, a vinde tot ce are, a-și vinde și cămașa; — **ATIRNA** 1; **CAMAȘĂ** ○ ¶ ○ Pielea unui animal jupuită de pe trup: ~ de tigră, de urs, de vulpe, de bou, de cal, de capră, de porc, de leupure, de șarpe, de crocodil; — **LUP** ○; **OATE** ○; **PĂDURE** ○ ¶ ○ Pielea unui animal tăbăcită și întrebuințată în industrie: mănuși de ~ (de căprioară, de antilopă, etc.); cărți legate în ~; cizme de ~ de porc ○ **PIEIR-ROȘU** *pl.* ○ Indieni din America de Nord (3712) ¶ ○ ~a draoului, pinză groasă de bumbac și haina făcută dintr'însa (comp. it. pelle di diavolo) [lat. pēlle m].

PIELIȚA (pl.-țe) *sf.* ○ *dim.* **PIELE** ¶ ○ = **PELIȚĂ**.

PIELM, **PIEMN**, ○ **CH(IE)LM** *sbst.* ○ Fînă de grâu ce se adaugă în frămîntătura de mălaiu, spre a da mai multă consistență: du-te, mă omule, la frate-tău, să-ți împrumute o lecută de pielm (R.-COD.); cînd pui pielm mai mult, se face mămăliga mai mare (PANN); rămîne în sapă de lemn și în casă fără pielm (PANN) ¶ ○ Fînă albă ce se presară pe o piine (DENS.).

PIEPT (pl.-turi) 1. *sn.* ○ Cavitatea corpului (la om și la animale) care conține plămîinii și inima: a) partea dinainte, exterioră, a acestei cavități, în opoziție cu partea dinapoi, numită „spate” (3713): cu ~ul gol; desfăcut a ~; a se bate cu pumnii în ~; sârăcul, umilit și strîns la ~, de sta să-l crape sucmanul

(ISP.); (P) cu ~ul deschis, cu îndrăzneală, fără teamă: moșneagul... se duce cu ~ul deschis drept la palatul împăratului (CAR.); cu minile la ~, umilit, smerit: ~ la ~, față în față; a da ~ (în ~) cu cineva, a se întîlni față în față, a se lovi, a se lua la luptă cu cineva: dacă... da ~ în ~ cu vre-unul și vrea să-l oprească să-l spună ceva (CAR.); văzu... că nu poate da ~ cu un asemenea viteaz (ISP.); a lua pe cineva de ~, a-l pune mina în ~, a-l înhăța: bogatul... îi luă de ~ și cu el, tîrîs, se duse în curtea boierului (ISP.); a ținea ~ calva, a se măsura cu cineva (la luptă), la o întrecere, etc.; a nu se da bătut; — **COLIVA** ○; **FRUNTE** ○; **MÎNĂ** ○; *pr. anal.*: ~ul lat al locomotivei s'arată la cotitura liniei (CAR.); — b) cavitatea în care se află plămîinii și inima, coșul pieptului: Românul are șapte vieți în ~-i de aramă (ALECS.); a-și sparge ~ul, a striga din răspuțeri; bolnav de ~, bolnav de plămîni ¶ ○ Sinul unei femei: copilul hrănit la ~ul mamei; întocmai ca o mămă cărelă i se usucă ~ul și izvorul lăptelui (PANN) ¶ ○ Coastă de deal, de munte: o luă razna p'un ~ de muscel (DLVR.); cînd ajungea pe cite un ~ de munte ses (ISP.) ¶ ○ Limbă de pămînt, promontoriu: ajunse pe un ~ de pămînt ce se întinde în mare (ISP.).

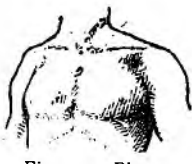

Fig. 3713. Piept.

2. (pl. piepți) *sm.* ○ Partea coastelor (la animale) cu carnea de pe ele: ~ de vițel; piepți de găină ¶ ○ *pl.* ○ Partea dinainte (de la piept) a unei cămăși, a unei bluze, etc. (3775) [lat. p e c t u s].

PIEPTĂNA, **PIEPTENA** (piaptăn, Mold. pieptăn) 1. *vb. tr.* ○ A descurea și netezi părul cu pieptenele: a-și ~ părul, barba ¶ ○ A trece lina, inul, cîneșă, etc. prin dinții pieptenilor sau daracilor, spre a deosebi părțile bune de cele rele ¶ ○ F A părui, a smulge părul din cap, a scărmana, a trage o bătaie ¶ ○ F A îngrijii de aproape: a-și ~ stilul.

2. *vb. refl.* A-și pieptăna părul; — **BABĂ** ○ [lat. p e c t i n a r e].

PIEPTĂNARIȚĂ (pl.-țe) *sf.* ○ Plantă cu tulpina subțire și înaltă, terminată cu cite un spic; crește prin livezi și e cultivată uneori ca plantă de nutreț (*Cynosurus cristatus*) (3715) [p i e p t e n ȝ e].

PIEPTĂNAȘ = **PIEPTENAȘ**.

PIEPTĂNAT, **PIEPTENAT** 1.

adj. p. PIEPTĂNA ¶ ○ **NEPIEPTĂNAT**.

Fig. 3714. Pieptănături. Fig. 3715. Pieptănariță.

2. *sbst.* Faptul de a (se) pieptăna.

PIEPTĂNĂTURĂ, **PIEPTENĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ○ Felul cum e pieptănat părul (3714); părul pieptănat: se n'atoarce cînd pe o parte, cînd pe alta, nemulțumită de cum își potrivește pieptănătura (DLVR.); vedea figurile, cu zîmbetele, cu pieptănătura, cu tîciturile lor nervoase (VLAH.) ¶ ○ Pieptănat: nu e bine să arunci în foc părul rămas în urma pieptănăturii, oă te doare capul (PAC.).

PIEPTĂNUȘ = **PIEPTENUȘ**.

PIEPTAR (pl.-are) *sn.* ○ Cojocel de piele de oaie, fără mîneci, purtat de țărani și de țărânce, ce acopere în întregime pieptul și spatele și se încheie în latură stîngă a toracelui (3716) ¶ ○ Piepți de cămașă scrobită ce se pun spre a acoperi partea corespunzătoare a unei cămăși nescrobite, plastron ¶ ○ Platoșă de metal sau pieptar de piele ce purtau odinioară soldații și ca-

Fig. 3712. Piele-roșie.

PIE- valerii spre a-și apăra pieptul, ca și cu o pavăză:
PIE Vulcan... Il dăruie un torolan și cu o platogă sau ~ de fier nerăzbătut (isp.) ¶ ① ② Îmbrăcăminte de piele cu care se acopere pieptul la exercițiile de scrimă

Fig. 3716. Pieptare.

cu floreta (□ 3717) ¶ ① Cureaua lată de la hamuri ce trece pe sub pieptul calului (□ 2507).

PIEPTĂRAS (pl.-ase) sm. ① dim. **PIEPTAR** ¶ ② Îmbrăcăminte a femeii, de pinză, de mătase, etc., fără minci, ce-i acopere numai bustul și care se poartă peste corset: avea pe dinșu un ~ cusut dinaintea cu florișoare (orig.) ¶ ③ Șortuleț ce se leagă pe sub bărbia copiilor de țiță, bărbăță (□ 266).

Fig. 3717. Pieptar.

† **PIEPTĂRUȚ** (pl.-ute) sm. Trans. ① dim. **PIEPTAR**.

PIEPTENĂ... **PIEPTĂNA...**

PIEPTENĂR sm. ¶ ① Cel ce face sau vinde piepteni ¶ ② Cel ce face piepteni de pieptenat lina, inul, etc.

PIEPTENAS, **PIEPTĂNAS** sm. ① dim. **PIEPTENE** ¶ ② Pieptene mic, de diferite forme, ce se infixe în păr, ca podoaabă sau spre a susține pieptănătura (□ 3718) ¶ ③ pl. dim. **PIEPTENI** ④: trebuia s'ajut acasă la torsi în pieptănăși (cro.) ¶ ⑤ ⑥ = CODROȘ.

PIEPTENE sm. ① Placă de os, de corn, de fildeș, de lemn, de metal, etc., prevăzută în tot lungul ei cu dinți deși sau rari, cu care-și piaptănă cineva părul sau barba: ~ des (□ 3720); ~ rar (□ 3719) = **BARBĂ** ¶ ② = **PIEPTENAS** ③ ¶ ③ (adesea la pl.) = Unealtă cu care

Fig. 3718. Pieptenași.

Fig. 3719. Pieptene rar.

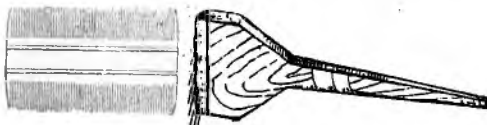

Fig. 3720. Pieptene des.

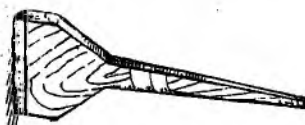

Fig. 3721. Piepteni.

se piaptănă lina, inul sau cînepa după ce s'au răgilat (□ 3721) [lat. pectinem].

PIEPTENEȘI sm. pl. Unealtă de scărmanat lina [pieptene].

PIEPTENUȘ, **PIEPTĂNUȘ** sm. ① ② = CODROȘ ¶ ③ pl. = **PIEPTENI**.

PIEPTIȘ adv. Piept la piept, cu pieptul în fața dușmanului: numai astfel... vom putea să ne împotrivim fășii și ~ model (isp.) n'aveți îndrăzneală să vă luptați față și ~ cu puterile asupritoare (ALECS.).

PIEPTIȘOR (pl.-oare) sm. ① dim. **PIEPT**.

PIEPTOȘ adj. Cu pieptul dezvoltat, lat: Elefantul năsoș și bivoliul ~... Multe izbindă făcure (ALK.).

○ **PIERCIT** adj. Bucov. = **CHIRCIT**: n'a merge după un ~ și slat ca dinșul (sb.).

○ **PIERCITURĂ** (pl.-turi) sf. Bucov. Chircitură, stîrpitură: cum au zărit zmeii pe Titirez, s'au umit cu toții de o ~ ca aceasta (sb.).

PIERDE (pierd, pierz) 1. vb. tr. ① A fi lipsit de un lucru pe care-l posedă, a înceta de a mai avea: a-și ~ averea, slujba; ②: cine nu se mulțumește de puțin pierde și cel mult (PANN); a-și ~ osteneta, numele cel bun; F ce-am avut și ce-am pierdut, nu-mi pasă de pierdere asta, căci nu-mi schimbă starea în care mă aflu ¶ ③ A fi lipsit prin moarte de o ființă iubită: a pierdut doi frați în război ¶ ④ A fi lipsit de o parte din trup, de un organ, de o funcțiune fiziologică, de o facultate: a pierdut două degete; și-a pierdut vederea, a orbit; și-a pierdut vîta, a murit; a pierdut capul, s'a zăpăcit; a-și pierde singele roșu, rădărea; a-și ~ mintea, a innebuni; = **CUMPAR** ⑤ ¶ ⑥ A rățăci, a nu mai avea ceva de pe urma uitării într'un loc, de pe urma căderii în drum, fără să știe, etc.: și-a pierdut punga ¶ ⑦ A lua un drum greșit: a pierdut drumul ¶ ⑧ A nu mai vedea, a nu mai găsi: i-am pierdut urma; ~ din vedere; ~ din ochi, a) a nu mai zări: fîlă împăratului se tot uita la dinșu: parcă o tot pierdes din ochi (isp.); b) a-i fi foarte drag: o lubeau împărăteasa și împăratul pe fată de o pierdeau din ochi (CAR.); tată-sîn și muma-sa se uitau la dinșul oa la soare, îl pierdeau de drag ce le era (isp.) ¶ ⑨ A întrebuința fără rost, fără folos: a-și ~ timpul, vremea, tineretele ¶ ⑩ A fi învins la joc, la un rămășag, la un proces: a pierdut la cărți; a pierdut partida, prînsorarea, procesul; ~ bătălia, a fi bătut, învins ¶ ⑪ A păgubi: am pierdut mulți bani în această afacere ¶ ⑫ A strica, a corupe, a cauza peirea: ambițiunea lui fără margini l-a pierdut ¶ ⑬ A avorta, a lepăda.

2. vb. refl. ① A se rățăci: s'a pierdut în pădure ¶ ② A nu semai vedea: se pierduse în mulțime; balonul s'a pierdut în nori ¶ ③ A nu mai fi, a dispărea: acest obiect se pierde din zi în zi ¶ ④ A se strica, a se prăpădi, a se ruina, a pieri ¶ ⑤ A se zăpăci: cînd se văzu înaintea unei ființe atât de fragedă și de plăpîndă, se pierdu cu totul (isp.); = **FIRE** ⑥ [lat. pērdere].

PIERDERE sf. ① Faptul de a pierde ¶ ② Lucrul pierdut ¶ ③ Întrebuințare fără folos: ~ de vreme ¶ ④ = **Neizbîndă**: ~ a bătăliei ¶ ⑤ **Pagubă** ¶ ⑥ Peire, pierzanie ¶ ⑦ = **Avort**.

PIERDE-VAȘĂ sm. Poreclă dată unui om ce-și pierde vremea fără rost sau nefăcînd nimic de seamă: ce-i un poet? ...un ~ care umblă să strîngă luna în brațe (EN.); ori-oare ~, ofud nu mai ție o să facă, se proclamă de la sine om de Stat (ALECS.); Umbă ca un ~, zăbovind din loc în loc (PANN).

PIERDUT adj. p. **PIERDE** ¶ ¶ ③ **NEPIERDUT**.

PIERI = **PERI**.

PIERSIC sm. = **Arbore**, originar din Asia, al cărui rod este „piersica” (*Amygdalus persica*) [lat. pērsicus].

PIERSICĂ (-ie) vb. tr. F A bate (cu varga, cu nuiaua), a biciui: Rumănu care nu-și pierdă... și nu-și stăpînește copiii de mici, mult păcătuște (JUF.) [piersică].

PIERSICĂ (pl.-oe) sf. = **Fructul piersicului**, acoperit cu peri scurți, catifelati, de culoare galbenă-verzuie sau roșie și cu sîmburele pietros (□ 3722) [lat. pērsica].

PIERSICEI sm. pl. = **CANALE** [piersic].

PIERSICIU adj. De culoarea (verde a) piersicii.

† **PIERZANIE** adj. ① Pierdere

¶ ② Prăpăd, pierzare, peire: ar fi știut să-l spuie vorbe de acelea cari... înaltă inimile din întunecare și din ~ (VLAH.) [pierde].

PIERZARE sf. ① Pierdere; pagubă ¶ ② Peire, pierzanie: toți fură într-o glăsură ca fîta să se dea pierzării (isp.); două rămeto o însoțiri, unul de ~, altul de triumf (CAR.) [pierde].

PIERZĂTOR 1. adj. verb. **PIERDE**. ① Care pierde ¶ ② Care aduce pierdere; păgubitor, vătămător.

2. sm. Cel ce pierde sau a pierdut ceva.

* **PIESĂ** (pl.-se) sf. ① ② Monedă: o ~ de un leu, de cinci lei; o ~ de argint, de aur ¶ ③ Document, act, notă: ~ justificativă ¶ ④ ⑤ Lucrare în versuri sau în proză menită a fi reprezentată la teatru: tragedie, dramă, comedie, etc.: o ~ de teatru; o ~ în trei acte

Fig. 3722. Piersică.

① ② ③ ~ anatomică, parte dintr'un cadavru preparată pentru studiu ① ② ③ ~ de artilerie, tun ① ② ③ Figură în jocul de şah: am pierdut trei piese [fr. pièce].

○ **PIESĂC** *sbst.* Băn. Nisip (LUNG.) [srb. p. e s a k].
***PIETATE** *sf.* ① ② Evlavie, cuvioşie ① ② Dragoste pentru părinţi, respect pentru cei morţi, etc.: ~ filială [lat.].

○ **PIETISM** *sbst.* ① Doctrina pietiştilor [fr.].

***PIETIST** *sm.* ① Membru al unei secte protestante răspândite în Germania, care admite că fiecare poate interpreta Sf. Scriptură în felul lui şi care afectează o morală austeră [fr.].

***PIEŢON** *sm.* Cel ce umblă pe jos, pedestru [fr.].

***PIETOS** *adj.* Pios, evlavios: plin de o pietoasă veneraţiune către datinile vechi (OPOS.) [piet (ate + p) i o s].

PIETRAR *sm.* ① ② Meşter care copleşte piatra întrebunţată la clădiri, etc. ③ Cel ce face caldarimul, caldarimgiu (3723) ④ *Mold.* ⑤ Zidar ⑥ ⑦ Peşte ce trăieşte mai cu seamă în Dunăre, la locuri adânci unde fundul e pietros sau nisipos; numit şi „fus”, „peşte-de-piatră” sau „sulă” (*Aspro zingel*) (3724) ⑧ ⑨ Pasăre de culoare cenuşie care stă mai totdeauna cocoţată pe o piatră sau pe un moşoroiu (*Saricola oenanthe*) (3725).

Fig. 3723. Pietrar.

PIETRĂRIE *sf.* ① Mulţime de piatră sau de pietre de orice soi ② Loc de unde se scoate piatră, carieră de piatră ③ Meseria, activitatea pietrarului, a cioplitorului de pietre, a caldarimgiului, a zidarului.

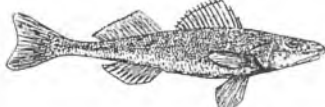

Fig. 3724. Pietrar.

PIETRICEA, PIETRICOIA (pl. -lele) *sf. dim. PIATRĂ.*

PIETRIS (pl. -isuri) *sn.* ① Grămadă de pietricele pe albile rîurilor sau pe coastele dealurilor: capu-i obosit oăzuse pe ~ul din mătă (OPOS.) ② Pietricelele rămase după trecerea prin ciur a nisipului, întrebunţate la zidărie, sau care se aştern în grădini, pe şosele, etc.: se juca cu bastonul prin ~ul aleii (BR.-VN.) [piatră].

Fig. 3725. Pietrar.

PIETROIU (pl. -oale) *sn. augm. PIATRĂ.* Bolo-van mare de piatră: ti îngropă trupul... şi puse deasupra un ~ mare oft un munte (USP.).

PIETROŞI *adj.* ① Plin de pietre, cu pietre multe ② Tare ca piatră: ~imbure ~; oireasă pietroasă [lat. petrosus].

PIETROŞEL *sm.* ① Peştişor de baltă, de culoare cafenie-închisă, cu solzi mari şi subţiri cari li acoperă şi oapul (*Umbra Krameri*) (3726) ② ③ = PĂLÂNDĂ-DE-BALTĂ ④ ⑤ ~ (ROŞU) = CÎNEPAR [pietros].

Fig. 3726. Pietroşel.

PIETRUÎ (-neso) *vb. tr.* A aşterne cu piatră (o stradă, o şosea, etc.), a pava: păreţii erau de piatră mică ca aceea cu care se pietruiesc fîntînile (EMIN.); se pietruiesc uliţele tirgului cu bolovani ascuţiţi (GR.).

○ **PIETRUÎ** = PIATRĂ 2.

PIEUNĂ (piaun) *vb. într.* ① A piui: prin curţi, plauă pul mărunţi de găină (LUNG.) ② Băn. A ţiui (urechea).

PIEUNAT *sbst.* Faptul de a pieuna; piuit: ~ul puilor de găină (LUNG.).

PIEZ *sbst.* În ~, oblic, pieziş; plecat, povîrnit: a tăia un lucru în ~.

PIEZE = PIAZĂ.

PIEZIŞ *adj. şi adv.* ① Oblic, plecat, povîrnit: aruncă o privire ~ă... şi trece înainte (VLACH.); aduse paloşul cam ~ şi-l reteză capul (USP.); soarele apunea în dosul colţului, lumină ~ miriştile roase (D.-ZAMF.) ② Lăaturalnic, pe de lături: hotărît astă dată să nu mai umblu pe căi ~e (ON.); se văzu dară nevoit a alerga la mijloace ~e (USP.) [piez].

PIFĂI (-ăiu, -ăesc) *vb. într.* A pufăi: Țiganii... pifăie din lulelele stîine (OLVR.) [onom.].

PIFTI, ○ **CHIFTI** = PIŞTI.

PIFTIE *sf.* X Zeama gelatinoasă obţinută din fierberea cărnii şi oaselor de viţel, de porc, de pasăre, de peşte, etc., solidificată prin răcire: pielea se făcu ca piftia, intrupîndu-se (USP.) [ngr. πηκτή; comp. şi bg. pihtija].

○ **PIGĂLI** (-ălesc) *vb. tr.* A aduna ori a lucra cu de-ămănuntul (R.-COD.) [comp. FIGULI; MIGĂLI].

***PIGMENT** (pl. -te) *sn.* Substanţă care dă culoarea pielii şi ţesuturilor omului şi animalelor [fr.].

***PIGMEU** *sm.* ① ② Nume dat de către cei vechi unui popor imaginar din Africa, ai cărui indivizi nu erau mai mari de un cot şi cari se luptau cu cocorii (3727): lo-cul unde ador-mi Ercule era pe moşia unor oameni pitoli ce se numeau pigmei (USP.) ③

Fig. 3727. Pigmei (după o pictură murală din Pompei).

④ *Pr. est.* Pitic, individ de o statură foarte mică ⑤ ⑥ Om de nimic, fără nici un merit, care se sileşte să pară mai de seamă şi atacă criticîndu-i pe cei cu vază: unii oameni... îi ştin că nu sînt şi n'au fost deoit nişte pigmei (A.-GH.) [fr. < gr.].

○ **PIGMEZ** = PEOMEZ.

○ **PIGULI** (-uleso) *vb. tr. Trans. Băn.* A ciuguli: pigulesc puil din pîită (VIC.); donă turturele mindre... piguleau cîte un fir de grăunte pe holde (MERA).

† **PIHOTĂ, PIOTĂ** (pl. -te) *sf.* X Pedestime, infanterie: Incepu să treacă, între gării oălări şi pihotă, sute de căruţe încărcate (CAR.); oînd treou pîota, aveam butoale cu apă la cîmp (GR.-N.) [rus. pehotă].

† **PIHOTĂŞ, PIOTĂŞ** *sm.* ① X Soldat pedestru, infanterist ② Calul ce merge înaintea altor doi din ham [pi(h)otă].

***PIJAMA** (pl. -male) *sf.* ① Haină de mătase sau de stofă, necăptu-şită, mai adesea cu guler şi mân-şete de altă culoare, ce se poartă în casă (3728) [fr.].

Fig. 3728. Pijama.

† **PIL** 1. *sm.* X Elefant.

2. *sbst.* Fildes [tc. dial. pil].

***PIL** 12 *interj.* X Strigăt adresat de vînatör cînelui ca să se arunce asu-pra vînatului: mă apropiu şi-l strig (cînelui): „pili” (BR.-VN.) [fr. pillel].

○ **PIL** 6 (pl. -luri) *sn. Ōten.* Biciu cu codriştea scurtă: te bătea cu ~uri de curea şi era şi plumb pe ele (VIC.); Muscalul ... sta călare ou ~ul (GR.-N.).

PILĂ 1 (pl. -le) *sf.* X Unealtă de oţel acoperită în întregime de asperităţi, care serveşte să netezească su-prafaţa metalelor sau scîndurilor, să roadă, sau să taie fierul, etc. (3729) [bg. srb.].

Fig. 3729. Pile:

○ **PILĂ** 2 *sf.* Băn. De-a „1. dreaptă; 2. triunghiulară; 3. rotundă.

***PILĂ** 3 (pl. -le) *sf.* ① Teanc, grămadă de lucruri suprapuse: un avocat... flutera o polcă şi zurala o ~ de napoleoni (OLVR.) ② A ~ (electrică). aparat destinat

PIL - să producă un curent electric prin reacțiuni chimice (□ 3730); **PIL** lui Volta sau voltaică, coloană formată din discuri de aramă alternind cu discuri de zinc, și care servește să producă un curent electric (□ 3731) [fr.].

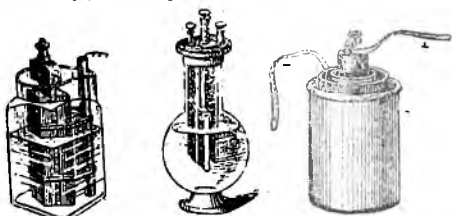

Fig. 3730. Pile electrice.

PILAF (pl.-afuri), ○ **PILAV** (pl.-avuri) *sn.* × Mincare, de origine turcească, din orez fiert, la care se adaugă unt sau grăsime și uneori bucățele de carne de pasăre, etc.: ce pilafuri-ne gătea la masă meșterul bucătar! (oobos.); pilav de orez ou pasăre (vor.) [tc. pilav].

PILAFGIU *sm. iron.* Despre Turci: mincător de pilaf [tc.].

○ **PILAR** *sm. Băn.* Precupeț, zarzavagiu [srb. piljar].

○ **PILARITĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* Precupeată (vco.) [pilar].

○ **PILASTRU** *sm.* Coloană pătrată mai adesea intrată aproape în întregime într-un zid (□ 3732) [fr.].

† **PILC** (pl.-cui) *sn.* Val de uns lăteare cu cerneală.

† **PILCAR** *sm.* Lucrătorul tipograf care dedea cu pilcul la teasc.

PILDĂ (pl.-de) *sf.* ① Alegorie, comparațiune, metaforă: a vorbi în pildă; *in spec.* alegorie morală cuprinsă în evanghelie, parabolă ② Proverb, maximă: Pildele lui Solomon ③ Model de urmat, exemplu: iată o ~ pe care toți oamenii ar trebui să nu o treacău on vederea (sc.); satul... hotări să-l epinzare (pe) lenes, pentru a nu mai da la lenesire și altora (crg.); de ~, spre ~, de exemplu; a lua ~ de la cineva, a urma exemplul dat de cineva, a-l imita, a face ca dînsul [ung. pelda].

PILDÎ (-desc) *vb. tr.* ① A vorbi în pildă, a face aluziuni.

PILDUI (-nesc) 1. *vb. tr.* A pedepsi pe cineva ca să servească de pildă altora, a-l învăța minte: am drept să-l pilduiesc pe acest nemernic care batjocorește fără rușine cinstita pomenire a părinților mei (CAR.).

2. *vb. intr.* A servi de pildă.

3. *vb. refl.* A lua pildă de la cineva, a-l urma ca pe un model: Cum nu te pildnești De-a mea viață lină. De desățare plină P (DON.).

PILDUIRE *sf.* ① Faptul de a pildui ② Pildă, exemplu.

PILDUIȚOR 1. *adj. verb.* **PILDUIȚOR**. Care pilduește, care vorbește în pildă, care servește de pildă: la Joe, își spun tare dorul și plauz înimii lor, în versuri scurte, glumețe și pilduitoare (VLAH.).

2. *sm.* Cel ce pilduește; cel ce servește de pildă: El sint ~ii de lege în popor (DON.).

PILÎ, *Mold. CHILÎ* (-lesc) *vb. tr.* ① A netezi, a freca, a roade cu pilă: pistea, lingind pila, și-a pilit limba (ZNN.) ② A ciopli pe cineva, a-l subția, a îndrepta într-o firea, purtarea sau mintea grosolană a cuiva ③ *Trans.* A șterpeți, a fura: copilul... făcu ce făcu și pili cheile de la brîul mămă-sa (RET.).

PILÎ = **CHILÎ**.

PILÎPI = **FILÎPI**.

PILITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a pili ② Praf de metal, etc. ce cade de pe obiectul freat cu pila: ~ de fier.

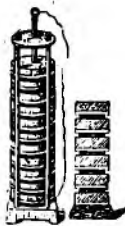

Fig. 3731. Pila lui Volta.

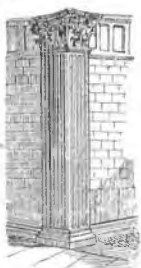

Fig. 3732. Pilastru.

***PILON** (pl.-oane) *sn.* ① Mare portal la vechile temple egiptene ② Motive decorative, în formă de stîlpi, puse la intrarea unui pod, unei alei, etc. (□ 3733) [fr. pylon].

Fig. 3733. Pilon.

PILOS, *Mold. CHILOS* *adj.* Răbdător, rezistent, care îndură cu răbdare munca și osteneala: femeile răbdă mai mult, sînt mai piloase decît bărbații (CAR.); oile donă mîrtoage piloase, două cîte două la ham, se supuneau (DEM.); Trăsnea fiind mai chilos și mai tare de cap, răbdă el cît răbdă (Crg.) [pila].

***PILOT** *sm.* ① Cel însărcinat să conducă o corabie, cîrmaciul: Iar pilotu'n depărtare Stă la oîrmă ne clintit (ALECS.) [fr.].

***PILOT** *sm.* Fie-care din stîlpii groși de stejar ce se înfig în pămînt și deasupra cărora se construiește un pod, o clădire, etc. (□ 3734): trecură în lungul înălțiturilor de piloți și săltară într-o involburare de aripi de apă (SAD.) [fr. pilotis].

***PILOTA** (-otez) *vb. tr.* ① A conduce, a cîrmui o corabie ② A călăuzi [fr.].

PILOTA, ○ **CHILOTA** (pl.-te) *sf.* Pernă mare cît patul, umplută cu fulgi sau cu puf: au pus-o într'un pat cu pilote și perini de mătasă (ss.); apoi o fi avînd chilioa multă, cum e treaba d-voastră (crg.).

PILUG, **CHILUG** (pl.-uge) *sn. Mold.* Pisălog; a tunde, a rade ~ (capul cuiva), a-l tunde pînă la piele: într-o clipă m'am văzut ras pilug de jur împrejur (ALECS.); profesorul a stat lingă noi pînă ne-a tuns chilug (crg.).

***PILUGĂ** (pl.-ugi) *sf.* Băn. Scobitură făcută cu dalta într-o grindă, spre a o îmbina cu alt lemn: în bulvani se fac atîtea pilugi... cîte sînt de lipsă, iară în aceste pilugi vin băgați căței (uua) ③ *Trans.* Scobitura pe care o fac băieșii în piatră spre a viri acolo capătul unui lemn (esc.).

***PILULĂ** (pl.-le) *sf.* ② Hap [fr.].

PIMNITĂ... = **PIVNITĂ**...

PIN *sm.* Frumos arbore rășinos, totdeauna verde, din fam. coniferelor, care poate ajunge pînă la 20 de metri înălțime (*Pinus silvestris*) (□ 3735) [lat. pinus].

PIN = **PREN**.

***PINACOTECĂ** (pl.-eci) *sf.*

Galerie de tablouri, muzeu de pictură: (pe acest pictor) cele mai multe cataloage de muzee și pinacotece îl trec în tăcere (oobos.) [fr.].

***PINATIFID** *adj.* Se zice despre o frunză penată ale cărei creștături ajung pînă la jumătatea limbului, ca d. e. la ciulin, muștar. etc. (□ 3736) [fr.].

***PINATILOBAT** *adj.* Se zice despre o frunză penată ale cărei stîrbături (lobi) sînt superficiale și largi, ca d. e. la stejar (□ 3737) [fr.].

***PINATIPARTÎT** *adj.* Se zice despre o

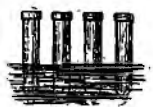

Fig. 3734. Piloți.

Fig. 3735. Pin.

Fig. 3736. Frunză pinatifidă.

Fig. 3737. Frunză pinatilobată.

frunză penată ale cărei stîrbături trec de jumăta-tea limbului, ca d. e. la cucută, macul-de-climp, morcov, mușătel, etc. (□ 3739) [fr.].

***PINATISECĂ** *adj.* ♦ Se zice despre o frun-ză penată ale cărei stîrbături ajung pînă la ner-vura mediană, așa că o frunză ca aceasta se re-duce aproape numai la nervuri, ca d. e. la coada-șoricelului, deditei, etc. (□ 3738) [fr.].

○ **PÎNGĂ** *prep.* Pe lin-gă.

○ **PÎNGĂLI** (-ălesc), **PÎNGĂLUȚ** (-ușcă) *vb. tr. Trans. Maram.* ♦ A zugrăvi, a picta: Bună-oară pe dracul Mi-l pîngăleau, săracul (RET.); De har-nic și de n'florit, Gîndești că-pîngăluit (BRL.) [ung. pin gálni].

PINGEA (*pl.-gela*) *sf.* 1. Jumătate de talpă pusă la o gheată sau la o cizmă (□ 3740): am trimis ghetelăi oțelmar, să-mi puie toconri și pin-gela; 2. F a pune cuiva ~ua, a-l înșela (tc. pengê).

PINGELI (-elesc), **PINGE-LUI** (-ușcă) *vb. tr.* 1. A pune pîngela la o încălțămînte 2. 3. F a înșela.

○ **PINGIȚĂ** (*pl.-gela*) *sf.* Mold. 1. = PINGEA.

***PINGUIN** *sm.* 1. Pasăre de mare din ord. pal-mipedelor, cu aripi scurte, care trăiește prin re-giunile arctice (□ 3741) [fr.].

PINTELEIU (*sau* **PINTILIE**, **PINTELE**)-CĂLĂ-TORUL *npr.*

m. 2. Nu-mele popu-lar al zilei de 27 Iulie în care se serbează Sf. Panteli-mon: hris-ca... o seamănă Românii cu o săpîmînă mai năntea Moși-lor... ca să în-floarească după ce trece Pintele călătorilor (ION.); unii, în loc de Pintilie-călătorilor, serbează pe Ilie-Pălie în această zi (PAMF.).

PINTEN, **PINTENE** *sm.* 1. Semicerc de metal, cu o rotiță dintată la mijloc, care se prinde la căl-ciul încălțămîntei călărețului și cu care acesta îmboldește calul (□ 3743): a da pinteni calului, a-l îm-boldi să meargă mai iute; 2. LAPĂ ○ 1. 2. Unghie vir-toasă și as-cuțită în par-tea dinapoi a piciorului co-cosului, deasupra labei (□ 3742) 3. 4. Ieșitură căr-noasă în par-tea dinapoi a piciorului ca-lului, deasupra gleznei 5. 6. *Trans.* Năframă ce ca-pătă mirele ca dar de la mireasă 7. 8. = CON-TRAFORT [vsl. petinol].

PINTENAȘ *sm.* 1. *dim.* **PINTEN** 2. *pl.* ♦ Plantă cu flori albastre, trandafirii sau albe, nu-mită astfel din cauza asemănării separei posterio-re a florii cu un pinten de cocos; numită și „nemțisori (-de-climp)”, „toporași”, „gilceavă”, „mărarul-climpului”, etc. (*Delphinium consolida*) (□ 3744).

PINTENAT *adj.* Prevăzut cu pinteni.

PINTENE = **PINTEN**.

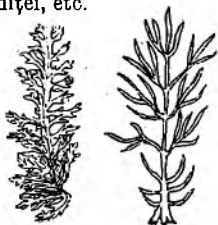

Fig. 3738. Frunză pî-natisecată (Coada-șori celului).

Fig. 3739. Frunză pînatipartită (Mușătel).

Fig. 3740. Pingea.

Fig. 3741. Pinguini.

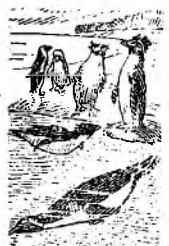
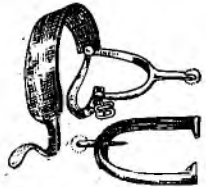

Fig. 3743. Pinteni.

Fig. 3742. Pintenaș.

PINTENOĞ, **PANTÂNOG**, *Ofen. Maram.* **PINTE-NOĞ** *adj.* ♦ Cal cu pete albe la un singur picior, ori la toate, la glezne sau pînă aproape de ge-nunchi: iapa aceasta era pin' la prînz pîntenoagă, iar pin' la amiazăzi brează (ss.); cit de bine îi ședea călare pe bi-diviul său cel roib și pîntenog (FIL.); Cu cal negru pîntănog, Priponit în bu-suloc (VOR.).

2. *sm.* ♦ Cal pîntenog: sub copită pîntenogu-lui, pietrele scă-părau (ODOS.).

3. **PINTENOA-GĂ** *sf.* 1. ♦ Plantă, cu tul-pina lînoasă cu florile gal-bene ca lămîia dispuse în capitule (*Carthamus lanatus*) (□ 3745) 2. 3. Oale cu picioarele albe sau cu o pată albă la partea de jos a pi-ciorului [comp. bg. petonož], e, srb. putonog].

PINTILIE = **PINTELEIE**.

PINTRE = **PRINTRE**.

○ **PINTREJEL**, **PINTRIJEL** = **PATRUNJEL**.

○ **PINTRU** = **PENTRU**.

PINTĂ (*pl.-te*) *sf.* ♦ Numele unui animal po-menit numai de Odobescu: pîntele, cu labe sourticlea la piept, iar la spate cu picioroange, care, oînd umblă, se saltă ca locustele; e vorba, probabil, de șoarecele să-ritor (*Alactaga saliens*).

○ **PINTĂL**, **PINTĂLUȘ** *sm. Trans. (VIC.) (PAC.)* Briceag [comp. ung. pengéel].

***PINULĂ** (*pl.-le*) *sf.* Mică placă de aramă ri-dicată perpendicular la fie-care extremitate a unei alidade și prevăzută cu o crăpătură pentru a lăsa să treacă razele vizuale [fr.].

PIOA = **PIUA**.

***PIOLET** (*pl.-ete*) *sm.* ♦ Baston întrebuintat de alpinisti, prevăzut la un capăt cu un tir-năcop pentru sparge-rea ghetii și facerea de trepte în zăpada în-ghetată (□ 3746): stăi niel... să-mi iau... mai

întîiu de toate ~ul (VR.) [fr.].

***PION** *sm.* 1. ♦ Fie-care din piesele[cele mai mici la jocul de șah (□ 3747): vîntură dînt'r-o mină într'alta ~ii mîncăci (ER.-VN.) 2. ♦ Fie-care din piesele de la jocul de table sau de dame [fr.].

***PIONIER** *sm.* 1. ♦ Soldat întrebuintat la lucrările de terasament, la săparea tranșeeilor, etc. 2. ♦ Se zice despre primii coloniști ai Americii de Nord 3. 4. ♦ Cel ce lucrează cu sir-guință pentru înaintarea unei științe, pentru propagarea culturii, etc.: ~ii civilizației [fr.].

***PIOS** *adj.* 1. ♦ Evlavios, cuvios 2. ♦ Inspirat de dragostea pentru pîrinți, de respectul pentru morți, etc.: o faptă pioasă [fr.].

PIOTĂ... = **PIHOTĂ**...

○ **PIPĂ** (*pîpez*) *vb. tr.* A fuma din pipă: a inserat lîngă un copaciu unde erau doi oameni lîngă foc și pipau de mergea colb (RET.).

○ **PIPĂ** (*pl.-pe*) *sf. Tr.-Carp.* Lulea [ung.].

PIPĂI (-pătu, -păseu) *1. vb. tr. și intr.* 1. A atinge ușor cu mîna: ~ pulsul; uneori mă pipăia la braț, ca să-mi vadă bătaia vinelor (GN.); Împăratul, mulțumit că pi-păise merele cele aurite (ISP.) 2. A atinge: mî se fîc_n tare dor de a vedea de aproape și de a ~ cu piciorul iarba otm-pului (ODOS.) 3. A căuta dibuind prin întunec, pipăind cu mîinile ori cu picioarele 4. 5. A în-cerca; ~ terenul, a lucra cu băgare de seamă, cu precauțiune.

2. *vb. refl.* A se atinge ușor cu mîna: acum se

Fig. 3744. Pîntenași.

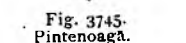

Fig. 3745. Pîntenoagă.

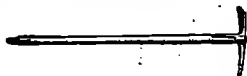

Fig. 3746. Piolet.

Fig. 3747. Pion.

PIP-PIR - șterse și ei la ochi, se pipăi să vază nu care cumva doarme (isp.) [vsl. pipăti].

† **PIPAIALA** (pl.-alt) sf. Pipăit (prv.-mb.) [pipăi].

PIPĂIT sbst. ① Faptul de a pipăi; pe ~e, pe dibuite ② ③ Unul din cele cinci simțuri prin care cunoaștem unele proprietăți fizice ale suprafeței corpurilor, ca temperatura, forma, duritatea, etc.; tact: multe pipăim în chip de unele și sint altele, și nu le putem cunoaște pe singur ~ul, fără vedere (M.-cost.).

PIPĂITURĂ (pl.-tur) sf. Faptul de a pipăi și rezultatul acestei acțiuni: se simțiră pipăiturile cu care omul de afară măsoară distanța pe lemn (CAR.).

PIPARA = **PIPERA**.

○ **PIPARCĂ** sf. *Trans. Băn.* ① ② Ardeiu (în spec. roșu) ③ ④ Ardeiu pisat, paprică (sez.) [ung. paprika, refăcut după piper].

○ **PIPARUȘ** sm. ① ② Mold. Ardeiu: i se făcuse nasul ~ și obrazul patlagă vînă (ALECS.). ③ ④ = **POPIVNIC** ⑤ ⑥ Un danț popular, numit și „piper”: trăgean ou foc la niște hori... ~ul și ofte jocuri toate (isp.) [piper].

○ **PIPAT** sbst. *Tr.-Carp.* Faptul de a pipa; fumat: Să stea 'n oasă la ~, Să nu meargă seara 'n sat (IK.-BRB.).

PIPER sbst. ① ② Plantă exotică, cu tulpina trifloră sau acățătoare, al cărei fruct e „piperul”, condimentul cunoscut și mult întrebuințat la bucate (*Piper nigrum*) (3748): boabe de ~ ③ ④ ⑤ Praful obținut prin pisarea sau măcinarea boabelor de piper; tute oa ~ul; a se iuțea ~ul; mi-e drag oa ~ul în nas, nu-l pot suferi; ⑥: cine are ~ mult bagă și în terolu (sau și în mămăligă, și în chisălită), cine are ~ mult, îl bagă în toate bucatele.

○ **CHISĂLITĂ** ① ② ③ = **UL-BĂLTI**, ~UL-BROAȘTE = **DEN-TELE-DRACULUI**; ~UL-LUPULUI = **TULICHIŢĂ** ④ ⑤ Danț popular, numit și „pipăruș” [ngr. πιπερί].

PIPERA, PIPARĂ (-rez) vb. tr. X A pune boabe sau praf de piper în bucate.

PIPERAT, PIPARAT adj. p. **PIPERA**. ① X în care s'a pus mult piper ② ③ F Foarte scump: ne soră la ocastă niște prețuri destul de piparate (GRIG.). ④ ⑤ Cu două înțelesuri, obscen: glumă ~ă; generalul, moaștit, spunea lucruri piparate (D.-ZAMF.).

○ **PIPERIG**, ○ **PIPIRIG** sm. *Bucov.* Om slab, pîrnicit, chirchitură, stîrpitură: să mă tem eu de un pipirig oa oasta? (ss.); un pipirig ca tine vrea să se lupte cu mine? (ss.) [rut. pidpîrk a].

* **PIPERMENT** sbst. ② Băutură alcoolică preparată cu frunze de izmă (*Mentha piperita*) [engl. peppermint].

PIPERNICI (-loase) vb. refl. A se stringe, a se usca, a se opri din creștere, din dezvoltare (vorb. de om, de animale și de plante), a se chirca, a se jigări [comp. **PIPERIG**].

PIPERNICIE sf. Starea celui pîrnicit: întemeindu-se pe... pîrnicia trupului... susținea că are cel mult olnolapzece ani (BR.-VN.).

PIPERNICIT adj. p. **PIPERNICI**. Slab, uscat, oprit din creștere, din dezvoltare, chirchit, jigărit: pe cit de gros și de volnic e Pitahe, pe atît de uscat și de ~ e Năță (BR.-VN.); vînu... o umbră de om... slab și ~ și cocoșat, de părău minoa numai Vînerea (isp.); beba sau fata pîzeo, pe jumătate goale, o vită ~ă (IRO.).

PIPERNITĂ (pl.-te) sf. ① ② Vas în care se ține piperul ③ ④ = **POPIVNIC** ⑤ ⑥ ~DE-GRĂDINĂ = **CIMBRU**.

PIPERUȘ = **PIPARUȘ** ①: Nasul roș oa ~, Fig. 3749. S'a ei bot, să nu cunoască, Le acopere cu mască Pipetă. (DON.).

* **PIPETĂ** (pl.-te) sf. Tub care prezintă o umflătură și cu care se trage un lichid dintr'un vas spre a-l transporta într'altul (3749) [fr.].

PIPIRIC = **PIPERIG**.

Fig. 3748. Piper.

PIPIRIG sbst. ① ② Mare plantă ierboasă, cu tulpina cilindrică, cu flori brun-roșcate dispuse în spiculete la virful tulpinei, ce crește prin apele stătătoare și pe cele cu cursul lin; numită și „tiperig” sau „rogoz” (*Scirpus lacustris*) (3750) ③ ④ = **PIPIRIGUȚ** ⑤ ⑥ = **RUĞINĂ** ⑦ ⑧ = **TIPIRIG** ⑨ ⑩ Plantă aspră și rigidă, cu tulpina cilindrică, cu cercuri negre din distanță în distanță și cu țepe ascuțite la spicul din virful tulpinei (*Equisetum hiemale*).

PIPIRIGUȚ sm. ① Mică plantă, cu tulpina cilindrică terminată printr'un spic de flori brune-verzui; crește prin mlaștină, prin bălți și pe malurile apelor; numită și „pipirig” sau „cipirig” (*Heloecharis palustris*) (3751) [pipirig].

PIPIRIGUȚĂ (pl.-ute)

sf. ① = **PAIUȘ** ②.

PIPITĂ sf. ② Stofă cu pătrățele albe alternind cu altele de o culoare închisă [germ. Pepita (stoff)].

PIPOIU (pl.-poale) sn. augm. **PIPĂ**: ou un olt un măturolu (RET.).

PIPOTĂ (pl.-ote) sf. ① ②

Stomacul pasărilor, rinză, (*Trans. „bătucă”*): le deta... celui milocioa pipota și celui mai mio inima (isp.) ③ ④ F Burtă, pîntece; a-și umplea, a-și înneoa pipota, a se îmbăta; Bea, pipota își înneacă, Altul oa să nu-l întreacă (PANN.).

○ **PIPTUI** sf. pl. *Băn.* X Piftie.

PIR sbst. ① ② Plantă din fam. gramineelor ce crește prin locurile cultivate și prin fînețe; din rizomul acestei plante, vătămătoare agriculturii, se face o băutură răcoritoare și diuretică (*Agropyrum repens*) (3752): îngrijeau de grădina lor, încît... nu găseai prin ea nici lăricel de... pir sau altă buruiană urticioasă (isp.) ③ ④ ~GROS = **LARBA-CINELUI** ⑤ ⑥ ~ROȘU, plantă cu frunzele lungi, păroase și dintate, ce crește prin fînețele nisipoase; numită și „rogoz” (*Carex hirta*) [srb.].

* **PIRAMIDĂ** (pl.-ide) sf. ① ② Monument cu patru fețe triunghiulare și cu baza dreptunghiulară care servea de mormînt vechilor regi ai Egiptului (3753) ③ ④ A Volum poliedric avînd ca bază un poligon oare-care și ca fețe laterale

Fig. 3750. Pipirig.

Fig. 3751. Pipirig.

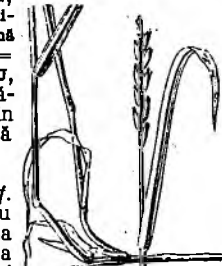

Fig. 3752. Pir.

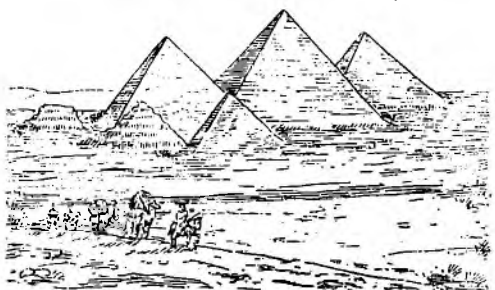

Fig. 3753. Piramide.

niște triunghiuri ale căror virfuri se întîlnesc în același punct numit „virful piramidei”; piramida poate fi triunghiulară, dreptunghiulară, pentago-

nală, etc., (după cum baza ei e un triunghi, un dreptunghi, un pentagon, etc.; se zice că o ~ e regulată, dacă baza ei e un poligon regulat și dacă înălțimea ei trece prin centrul acestui poligon; ~ trunchiată se numește aceea a cărei parte superioară n'a fost făcută sau a fost retezată (3754) ¶

Fig. 3754. Piramide:

dreaptă

oblică

trunchiată.

③ Grămadă de lucruri așezate în formă de piramidă: se înalță, pe o movilă, între patru tunuri, o ~ de platră (VLAH.); piramidele de noroi, grămadite morman pe lângă ușile prăvăliilor (A.-GH.) ¶ ④ Arbore tăiat de horticultori în formă de piramidă (3755) ¶ ⑤ ~ de arme, mai multe puști așezate în formă de piramidă, sprijinindu-se la vîrf una de alta (3756) [fr.].

PIRAMIDAL *adj.* ① În formă de piramidă ¶ ② F Colosal, grozav de mare: descălul acesta lua în ochii mei un chip mareș, academic, ~ (NEGR.) [fr.].

PIRAMIDON (*pl.-oane*) *sn.* ~ Succedaneu al antipirinei, praf galbeniu solubil în zece părți de apă [fr.].

PIRANDĂ = CHIRANDĂ.

PIRAT *sm.* ① Hoț de mare, tilhar ce colindă mările spre, a jefui corăbii, corsar: una din acele bande de pirați devenise... o calamitate pentru corăbii de transport (A.-GH.) ¶ ② Cel ce se învațușe jefuind pe altul [fr.].

PIRATERIE *sf.* ① Meseria de pirat, hoția pe mare: pe atunci... pirateria luase o mare desvoltare în Arhipel (A.-GH.) ¶ ② Fapta piratului [fr.].

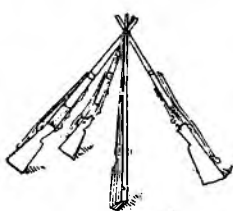

Fig. 3756. Piramidă.

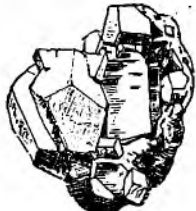

Fig. 3757. Pirata.

PIRATICESC *adj.* De pirat: am putut asista cu ochiul la mai multe vitejii piraticești (A.-GH.).

PIRITĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Mineral conținînd sulf combinat sau cu fierul, sau cu arama, sau cu cositorul, foarte important prin aplicațiunile sale (3757): ~ de fier, de cupru, de staniu [fr. pyrite].

PIROGĂ (*pl.-ogi*) *sf.* ~ Luntre întrebuințată de sălbatici, făcută dintr'un trunchiu de copac scobit ori din scoarțe sau piei cusute laolaltă (3758) [fr.].

Fig. 3758. Pirogă.

PIROGRAVA (*-avez*) *vb. tr.* ~ A face desenuri, săpături prin pirogravură: am poruncit la un tîmplar o ramă pe care s'o pirogravez (BR.-VN.) [fr.].

PIROGRAVURĂ (*pl.-uri*) *sf.* ~ Gravură, săpătură pe lemn făcută prin ardere, cu ajutorul unui fier roșit în foc sau cu un aparat special (3759) [fr.].

PIROȘU (*pl.-oate*) *sn.* = **PIROȘ**: urechile proțapului stînt părțile lui ce intră în plascul carului și-l trag cu cuiul numit ~ (ION.).

PIROMETRU (*pl.-tre*) *sn.* ~ Instrument de

fizică cu care se măsoară temperaturile foarte ridicate (3760) [fr.].

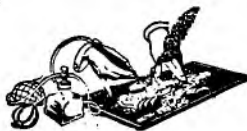

Fig. 3759. Pirogravură.]

Fig. 3760. Pirometru.]

PIROȘ (*pl.-oane*) *sn.* Cuiu mare și gros de fier, mai adesea recurbat la un capăt; ① F a face, a tăla la piroane, a clănțani din gură [bg. piron ū].

PIRONI (*-oneso*) *1. vb. tr.* ① A înțepeni cu piron o a n e, a țintui (pe loc): l-ar fi pironit pîrîntele Oslo-banu pe cruce (CRG.); ar fi voit să plece, dar pară-l pironise cineva locului (ASP.); un gromslo hohot de; ris... îl pironi în loc (GN.); în fușala izbiriți îl pironi ou fierul drept în pietrele bolții (ODOB.) ¶ ② A (-și) ~ ochii, privirile, a a-ținti: Midas... pironi ochii în pămînt (ASP.); privirea lui era pironită pe întinderea mării (A.-GH.); ③ a -și ~ mintea, gîndul, atențiunea, etc.: gîndul îl era pironit tot la preocup-situl de tron (ASP.); neputința... de a -și ~ întreaga atenție și putere de activitate asupra unui lucru (VLAH.).

2. vb. refl. A se aținti: toți ochii se pironeso asupra-mi (CAR.).

PIROSCAF (*pl.-afe*) *sf.* ~ Vapor [it.].

PIROSFERĂ (*pl.-re*) *sf.* ~ Nume ce se dă adesea de geologi miezului netopit, plin de foc, al pămîntului, spre deosebire de hidrosferă și de litosferă [fr.].

PIROȘ(R)II, **PIROȘ(R)EE**, **Băn. PIROȘTINE**

(MUS.) *sf. pl.* ① ~ Unealtă

de bucatărie pe care se așază oala deasupra focului (3761): dacă, după ce faci mămăliga, nu lei piroștrile de pe foc, ai să gezi în foc pe ceea lume (GOR.); piroștoale le puse ou plicioarele în sus (OLVR.); au aprins focul și au așezat un ceain pe piroște (GN.); era așezat pe piroște un ceain pentru fierberea mîncării (GRIG.) ¶ ② F Cununa ce se pune în capul mirilor, cînd se cunună; a (-și) pune ~le în cap, a (se) cunună: la cîșlegi îți poi piroștrile în cap (A.-GH.); o să-i îmbătrînescă țetelă la vatră... fără să pule piroștrile în cap (ASP.) [ngr. πυροστία].

PIROȘCĂ, **CHIROȘCĂ** (*pl.-oste*) *sf.* ~ Un fel de colțunaș sau plăcîntoară în tre' colțuri umplută cu brînză, cu magiun, cu fructe, etc.: s'aducă acasă plăcînte, vîrzări, chiroște și turte (PAMF.) [pol. pirożek, -ożek a].

PIROTEALĂ (*pl.-ali*) *sf.* Starea în care se găsește cineva cînd e gata să aștească, fără a se putea împotrivi somnului, somnolență: simțeam că amorteam, mă apucase un fel de ~ (A.-GH.); îl apucase o ~, de nu se mai putea ținea pe picioare (ASP.); o ~ a miușit, o împăiejenire a ochilor începură a o coprinde (ODOB.) [p. iro t i].

PIROTEHNIE *sf.* ~ Artă de a fabrica piese de artificii, proiectile incendiare și muniții de războiu [fr.].

PIROȚI, **Mold. CHIROȚI** (*-oteso*) *1. vb. intr.* A fi amețit de nesomn, a pica de somn: părăsit în voia slugilor, singur, neputîncios, piroșes în scaunul lui (D.-ZAMF.); piroșea la soare ou un om prins de friguri (S.-ALD.); doar nu s'abate, să chiroșească din picioare (CRG.); — ②: de cînd s'a deosebit oragul de sat, nașia piroștește (IUP.); Tulcea piroștește în aerul cald (IRO.).

2. vb. refl. Trans. (DENS.) A se trudi, a se osteni.

PIRPIRIU *adj.* ① Pipernicit, chirchit, jigărit: un gâlgan de școlar... tăbărise pe un băiat slab și ~ (A.-GH.) ¶ ② Imbrăcat sărac, cu haine subțiri și proaste: supleanțul era tînră... de familie bună, dar imbrăcat cam ~ (D.-ZAMF.); intră în băcănie un funcționar foarte ~, deși afară era destul de ger (CAR.) [tc. pîr pîrî].

PIRUȚ (*-ruți*) *vb. intr.* A face trîliri: numai o privighetoare își piruia povestea sa năsprăvită (OLVR.); undeva pornise să pîrue o privighetoare (GRU.).

PIRUȚ *subst.* Faptul de a pîruȚi; rezultatul

acestei acțiuni: e un cîrpiț, un ~ spre seară, de te crezi în rău (CAR.).

PISĂ *interj.* ① Strigăt cu care se chiamă pisica ② Nici ~! nici cîrpi! nici o vorbă, nici un sunet: blata față... mătura și scutura fără să zică nici ~! (usp.) nu îndrăzniră să-l zică nici ~! (D.-ZAMF.); bieții oameni dormeau duși, nu se auzi nici ~! (DLVR.).

PISA (*pisea*) *vb. tr.* ① A sdrobi cu pisălogul, cu ciocanul, etc., a preface în praf: ~ zabărul, sare, piperul; ~ mărunt; oînd te-ți sătura de strujit pene, vei ~ mălaia (CRG.) ② F A bate sdravăn: lasă să vă piseze, pînă ce n'a mai încopea în voi (ss.); Să ți-l calc cu pe picioare, să-l piseze, să ți-l las măr (PANN) ③ F A ciocmăni, a nu da pace cuiva, a-l sici, a-i repeta mereu același lucru ④ Pisea-mălaia, joc de copii în care, ținîndu-se spate în spate de subsuori, fie-care la rînd ridică și coboară pe celălalt, izbindu-l cu picioarele de pămînt [lat. pī(n)sare].

PISAGEALĂ, PISOGEALĂ, CHISAGEALĂ (*pl. -ei*) *sf.* F ① Faptul de a pisăgi, bătaie: după atîta pisageală, se culcase fără să se pîngă (CAR.) ② F Faptul de a toci cartea (în graiul școlăresc), de a repeta mereu un lucru pînă să-l învețe: toată spolia enciclopedică cu care lese înzestrat din cei patru ani de pisageală (VLAH.).

PISĂGI, PISOGI, CHISĂGI (-gesc) *vb. tr.* ① A ciocăni în mod repetat, ca și cînd ar pisa: se aud în saloi bînturiri înfundate, parcă pisăgi cineva ceva pe o masă (CAR.); ceilalți făcuseră roată în jurul lui, privindu-l cum pisăgea pămîntul în vîrful picioarelor (D.-ZAMF.) ② F A snopi în bătaie, a muia oasele cuiva, a-l buchisi: Moldovenii îi urmăreau și-l chisăgeau de nu mai știau pe unde se află (isp.) ③ F A toci cartea (în graiul școlăresc), a repeta mereu un lucru pînă să-l învețe.

PISĂLIȚĂ = CHISĂLIȚĂ:

PISĂLOG (*pl. -oage*), **PISĂLUG**, **CHISĂLUG** (*pl. -se*) *sn.* ① Unealta cu care se pisează ceva în piuliță (*Mold.* „pilug”) (3762) ② F Cel ce ciocmănește sau ciocălește mereu pe altul [p i s a + (p i) -l u g].

PISĂLOGI (-ogesc), **PISĂLUGI** (-ugesc) *vb. tr.* (R.-cod.) = **PISĂGI** [p i s ă -l o g].

PISANIE *sf.* Inscriptie veche (mai adesea în limba slavonă sau cu slove cirilice) la o biserică, clădire, etc. (3763): avea copii în ulei după pisanii de biserial din județ (BR.-VN.); pereții atumați, aoperți de vechi pisanii (VLAH.) [vsl.].

† **PISAR** *sm.* Scriitor într-o cancelarie, copist: doi slujesc în oaste, cel mai mic e ~ (NEGR.); numai pe urma învățurii... a ajuns să fie ~ hatmanesc (GRIG.) [rus.].

PISAT 1. *adj.*

p. **PISA**: zahăr ~; sare ~ă.
2. *sbt.* Faptul de a pisa.

③ **PISĂTOARE, CHISĂTOARE** *sf. Trans.* ① Unealtă de bucătărie cu care se pisează ceva ② ~ de mers, un fel de albăie în care se mișcă, împinsă cu ajutorul unei prăjini, o piatră de moară: prăjina e înțepenită cu un capăt în mijlocul pietrei, iar celălalt capăt e prins într-un cuiu deasupra unui stîlp înfipt în pămînt; servește la pisatul mezelor, simburilor, etc. (PAC.) (3764).

③ **PISĂTURĂ, CHISĂTURĂ** (*pl. -turi*) *sf. Trans.* = **PISAT** 2.

④ **PISAZĂ, PISEZĂ** (-ze) *vb. tr. Trans. Băn.* = **PISĂGI**: a soos pe dată înima din traistă, a pisăzat-o mărunt, mărunt (MERA); de te-ar fi pisezat barem bine la oase, să te saturi! (CAT.) [p i s a].

PISC, **CHISCO** (*pl. -curi*) *sn.* ① † Plise, cioc ②

Partea dinainte, ascuțită, a unei luntri, numită și „bot(niță)” sau „bour” (3761): pusese umărul în piseni luntri (S.-ALD.) ③ Furca carului (3787): sau furcă este capătul a două lemne ce trec printre oase și masă (ION.) ④ Drug de lemn prins de opleanul dinainte al sâniei; de el se leagă propățul; numit și „limbă” sau „spîlnă” (3765) ⑤ Vîr de munte: arătîndu-mi cu mîna un pisc ce se înălța stîncos dinaintea noastră (ON.); munți cu înalte piscuri își arată coastele lor aprigi, rîpșoare și surpate (ODOS.) [vsl. „pysk” > rus. pol. ceh etc. pysk „bot”].

PISCICULTURĂ (*pl. -turi*) *sf.* Artă de a înmulți și de a crește peștii [fr.].

PISCINĂ (*pl. -ine*) *sf.* ① Basin unde se păstrează și se hrănesc pești, heleșteu ② Mare basin pentru scăldat și înnotat [fr.].

PISCIVOR *adj.* Care se hrănește cu pește [fr.].
PISCOAIE *sf.*, **PISCOIU** (*pl. -oale*) *sn.* Deschizătura prin care curge făina măcinată, la moarele de vînt sau de apă; numită și „guriță”, „vrănă” sau „ulucă” (TAB. XXXVII, A, 13): Am o moară după casă Cu chiscolul pe țereastră (SEV.); Incepu a curge făina de pe chiscoale în ladă (FLOR.) [pisc].

PISCOAIE *sf.* Un fel de fluier făcut din soc [bg. piskun].

PISCOIU = PISCOAIE.

PISCOP = EPISCOF.

PISCU, **CHISCU** (-nesc, -uiu) *vb. intr.* ① A piui: Săracele minidre Chisnouse ca păsările Pe sub toate streșinile (K.-ERS.); nici cloște nu-i bine să pui la lună nouă, că chiscul pui și mor (vor.) ② *Trans.* (psc.) A sufla dintr'un fluierăș [vsl. piskati].

PISCULET (*pl. -ete*) *sn. dim.* **PISCA**.

PISCUP *sm.* ① Episcop (în spec. catolic, în opoziție cu „vlădică”).

PISCUPIE *sf.* ① Episcopie.

③ **PISEZĂ = PISAZĂ.**

PISI *sm.* = **CALCAN**.

PISIȘ *sm.* Pisiu, cotoias: un ~ care se strecurase sub soaun (D.-ZAMF.); cotoșmannul era un ~ cuminte (isp.); căpetni se făcu cîne, nu se făcu mîrtan (RET.) [p i s i c ă].

PISICĂ (*pl. -ici*) *sf.* ① Animal carnivor, de aceeași familie cu leul, cu tigru, cu panteră, etc., care trăiește domestic pe lângă casă, unde e ținut în spec. pentru stîrpirea șoarecilor pe cari îi vinează

Fig. 3766. Pisică.

Fig. 3767. Pisică-sălbatică.

cu multă dibăcie, *Mold. Băn.* „mîță” (*Felis domestica*) (3766); ② Pisica rîzgiată nu prinde șoareci niciodată (PANN); ③ de lese (sau ce naște) din ~, șoareci mîncîncă; ④ pisica cu olopotul nu prinde șoareci, dacă vrei să izbutești într-o întreprindere, unde se cere multă precauțiune, nu trebuie să știe mulți ce ai de gînd să faci; ⑤ cînd pisica nu-i acasă, șoarecii joacă pe masă, cînd stăpînii nu sînt de față, slugile își fac de cap; ⑥ pisica, unde nu ajunge, zice că pute, cînd lăudărosul nu poate căpăta un lucru pe care-l poartă, se scuza zîcînd că nu-i place; ⑦ a umbla cu pisica în traistă = a umbla cu mîța în sac; ⑧ a cumpăra (a vinde) pisica 'n traistă = a cumpăra (a vinde) mîța 'n sac; ⑨ CÎNE ①, MÎȚĂ ①, OCHIU ①, OTET, PLOUAT ① ② **PISICĂ-SĂLBATICĂ**, pisică mai mare decît cea domestică; care trăiește în pădure și se hrănește cu vînat, cu păsări, etc. (*Felis catus*) (3767) ③ Blană de pisică: o scurtelă mică de blană, captușită ou ~ (CAR.) ④ *Ofen.* Un fel de furcă de fier care servește să împiedice căruța [p i s i].

PISICEȘTE *adv.* Ca p i s i c a: pîndește ~ (CAR.).

PISICUȚĂ (pl.-ute) sf. ① *dim.* **PISICĂ** ②

♣ = **MITIȘOR**: se vâd copiii cîntînd din tîlîinci, cu pisicuțe de sălci la pîlării (LUNG.).

○ **PISOACĂ** sf. *Olten.* (CIAUS.) (CONV.) Lucru pisat mîrunt [pisoacă].

○ **PISOCA** (-oc) vb. tr. *Olten.* = **PISAGI** [pisa + (t)oca].

PISOGI... **PISAGI**...

PISOLAS sm. *dim.* **PISOIU**.

PISOIU, ○ **CHISOIU** sm. *dim.* Cotoiu (în spec. tî-năr): copilul ține în brațe un ~ cenușiu cu cercei roșii în urechi (OLVR.); detără peste un ~ jigărit... și urduros (usp.) [pis!].

PISOLIT sm. *dim.* Grăunte de calcar de mări-mea unui bob de mazăre [fr.].

PISOLITIC adj.

Se zice despre o rocă formată din pisoliți: calcar ~ [3768] [fr.].

PISTĂ (pl.-te) sf.

① Urmă ②

Terenul pe care a-aleargă caii la curse [fr.].

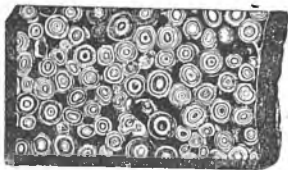

Fig. 3768. Calcar pisolitic.

PISTIL sbs. *×* Magiun de prune, de caise, de gutui, etc., uscat și transformat într-o pastă subțire [tc. pestil].

PISTIL² (pl.-uri) sn. ♣ Organul reproducător

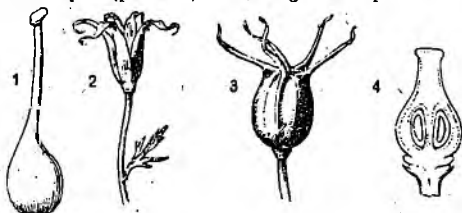

Fig. 3769. Pistiluri: 1. de cires; - 2. de negrușcă; - 3. de chica-voinicului; - 4. de strugure.

al plantelor fanerogame, compus din ovar, stil și stigmat [3769] [fr.].

PISTOL (pl.-oale) sn. *dim.* Armă de foc scurtă cu

care se trage ținînd-o c'o singură mînă [3770]; ②: cum e Turcul, și ~ul; F gol (ca un) ~, despuiat, în pielea goală [comp. pol. pistol, ngr. pistóli < fr.].

Fig. 3770. Pistol.

PISTOL² sm. ① Monedă de aur (spaniolă și italiană) a cărei valoare a variat în diferite epoci [fr.].

PISTOLAS (pl.-ase) sn. *dim.* **PISTOL**.

PISTON (pl.-oane) sn. ① Cilindru care se mișcă în corpul unei pompe, împingînd un fluid sau fiind împins de acesta [3771]: ~ de pompă, de mașină cu aburi ② Instrument de muzică, cu vînt și cu chei, numit și „trompetă” sau „cornet (cu piston)” [1484] ③ Tub cilindric ce se introduce în tubul unui instrument de suflare, spre a schimba dimensiunile tu-

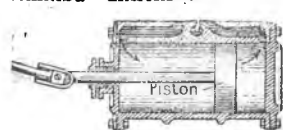

Fig. 3771. Pistoane.

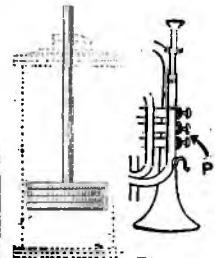

Fig. 3772. P. Piston.

bului, ca distanțe, diametru, etc., ceea ce dă posibilitatea de a produce sunete cu un semiton mai jos sau mai sus [3772] [fr.].

PISTORNIC, **PRISTORNIC**, **P(Ț)ISTOLNIC**, ○ **CHISTORNIC** (pl.-ice) sn. *dim.* Un fel de piramidă de lemn

cu baza dreptunghiulară, pe suprafața căreia sînt săpate o cruce și slovele cirilice I. H. P. I. sau IG. XG. NH KH; servește ca sigiliu sau pecete de imprimat pe aluatul prescurilor [3773]: preotul îi pomenea și'n altar la străpungerea pîstornicului (LUNG.); Lasă, mîndră, tubul s'apucă chistornic! (K.-BSE.) [comp. vsl. přestolník].

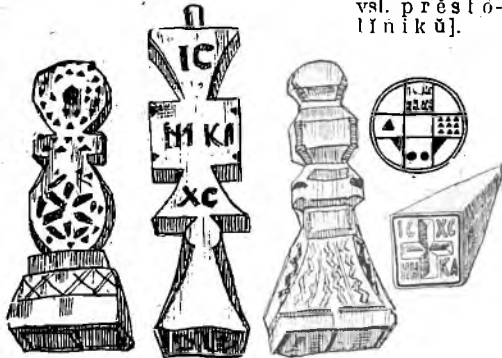

Fig. 3773. Pistornice.

PISTOȘI (-osesc) vb. tr. A sdrobi: a călca struguri.

○ **PISTRĂ** sf. *Olten.* *dim.* Nume dat unei oi albe împetrîțite cu pete negre pe bot.

† **PISTREALĂ**, **PESTREALĂ** (pl.-ele) sf. *Trans.* Distanța cit o aruncătură de săgeată, stadiu (măsură itinerară): mergeau pe apă în sus, ca o pistreală de loc (FAC.) [vsl. přestřelů].

PISTRIT *dim.* **PESTRIT**.

○ **PISTRU** sm. *Olten.* *dim.* Nume dat unui berbec alb cu pete negre pe bot (NOV.).

PISTRUIE... **PESTRUIE**...

PIȘA (-is) vb. refl. vulg. A urina [lat. vulg. *pissiare].

PIȘAT (pl.-aturi) sn. vulg. Urină [pișă].

PIȘCA (pisc) 1. vb. tr. ① A apuca și a strînge cu vîrful degetelor, cu cleștele, etc. pielea cuiuiva, a ciupi; pr. anal.: chitaristul... pișca patetic și cadentat coardele chitarei (OLVR.) ② A mușca (verb. de insecte): o mulțime de furnici de cele măruntele... au început a pișca din somn pe împăratul, de-l frigeau, nu alt-ceva (CRE.); mi se părea că un purice ceasă să mă piște (SS.) ③ A înțepa (verb. de senzație produsă de frig, de un vînt rece): vîntul pișca ușurei de vîrful nasului (p.-ZAMF.) ④ A înțepa (verb. de senzație produsă de o mîncare sau băutură piperată, prea tare, prea acră, etc.): vinul acesta cam pișcă limba ⑤ A înțepa, cu vorba: oftocșas de voie, nu se putea să nu piște el într'un chip pe ori-cine întîlnea (SP.) ⑥ A apuca, a rupe ici colo cite o fărîmătură din ceva: cine șade, coada-i cade, cine mișcă el tot pișcă (FANN) ⑦ A fura (cite puțin), a ciupi, a șterpele.

2. vb. refl. ☆ A descrește, a începe să scadă (verb. de lună): soarele și luna au fost frați și sf. Soare a pișcat luna, și de atunci luna se pișcă (VOR.) [lat. vulg. *picicare].

○ **PIȘCÂNFOARE**, **PIȘCANFLORI**, **PIȘCANFLORE** (A) sm. *Olten.* *dim.* = GRANGUR(E).

PIȘCAR = CHISCAR.

○ **PIȘCĂREL** sm. *Trans.* (FAC.) *dim.* = PESCĂRUȘ ②.

PIȘCAT 1. adj. ① p. **PIȘCA** ② F ~ la limbă, beat. 2. sbs. Faptul de a pișca.

PIȘCĂTOR adj. verb. **PIȘCA**. ① Care pișcă, care înțepă: vorbe pișcătoare ② Care fură: copilul... că nu fie băutor, trîndav, mîncinos, ~ (M.P.); om ~, hoț de măruntisuri (psc.).

PIȘCĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a pișca, ciupitură ② Mușcătură (de insecte): săgețile... nu-i făceau nici atîta strîcokolune ost o ~ de purice (SP.) ③ Înțepătură (verb. de gust, etc.) ④ Înțepătură cu vorba ⑤ Bucălică ruptă cu unghile, cu cleștele, etc., dintr'un loc; semnul ce se vede de pe urma lipsei acestei bucălici rupte: ~ la ureche: oiaș a avut o pișcătură în ureche (LUNG.) ⑥ F Ciupeală.

PIȘ- ○ **PIȘCAV** *adj.* *Olten.* Care înceapă la limbă [p iș-
ca].

PIT **PIȘCOACE** *sf.* *Olten.* (CIAUȘ.) Picică, pitcoace.
PIȘCOCIU *sm.* *Olten.* (CIAUȘ.) Picu, mărunțel.
PIȘCOT (*pl.-ouri*) *sn.* ✕ Un fel de pesmet fă-
cut din făină, ouă și zahăr [ung. p i s k o t a <
it. biscotto].

PIȘCURA (-ur) *vb. tr.* *Olten.* Ți A toarcă firul
cu noduri, cînd mai gros, cînd mai subțire (CIAUȘ.).

PIȘICHER *adj.* și *sm.* Șiret, rafinat: ca să fi
avocat iscusit și căutat, va să fi șiret, ~, chifibugar, să poți
ascunde cu meșteșug adevărul (BR.-VN.); ~ și bun de gură,
nevoile-mare, ...se băgă repede pe sub pielea căpitanului
(S.-ALD.) [tc. pișkjar].

PIȘICHERLIȚ, PIȘICHERLIȚ (*pl.-ouri*) *sn.* Și-
retlic, rafinării: trag lumea pe stoară cu pișicherlicuri
(CAR.) [tc. pișekjarlik].

○ **PIȘLEAG** (*pl.-ege*) *sn.* *Olten.* ① Cuiul care
unește obezile roții (MUT.), (CONV.) ② Cuiul care une-
ște două doage din aripi ale fundului unui butoiu
(CIAUȘ.).

○ **PIȘOALCĂ** *sf.* *Olten.* (CIAUȘ.) ✕ Zeamă lungă
[pișal].

○ **PIȘOLCEA** *Olten.* (CIAUȘ.), *Mold.* (PAMF.) **PIȘOTCĂ**
sm. Nume dat în batjocură copilului ce urinează
în pat sau aceleia care urinează des [pișaj].

✕ **PIȘTELNIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Baltă glodoasă și
puturoasă de unde p i ș t e s c pirăiașe (STAM.): am fi
intrat peste niște tinoase piștelnițe și glodoase tîni și bălți
(CANT.).

PIȘȚI, ○ CHITȚI, PIFTȚI (-tesc) *vb. intr.* ① A se
scurge încet, a țîșni cite puțin: stingește piștește din
rană; prin vâlcele Cerbului și Prahovei, apa piștește de prebu-
tindeni (UR.); pămîntul, ca un burete plin de apă, piștește
la fie-care călcătură (SAD.); cit despre apă, găsim ceva negru,
cald și puturos, care chitfește în urmele copitelor (ALECS.) ②
A asuda, a picura, a se prelinge: vinul piștește
printre doage.

PIT-, radical, de origine nesigură, din care s'au
format numeroase derivate: **PITȚI, PITȚIO, PITITEL,**
PITULĂ, etc.

! **PITĂ, ○ CHITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① *Trans. Băn. Mold.*

✕ Pline: în pămîntul negru se face
~ albă (ZNN.); după șase ani de
neagră de cazarmă, s'a lăsat și de mi-
litărie (VLAH.); bună-i plăcinta, dar
dacă nu-i, e bună și pita (MERA) ②
✕ **PITA-LUI-DUMNEZEU = RIȘ-
COV** ③ ✕ **PITA-VAOII**, ciupercă
comestibilă, cu pălăria roșcată,
cu carnea albă, care devine al-
băstrie în contact cu aerul
(*Boletus bovinus*) (3774) [comp. bg. serb. ung.
p it a].

Fig. 3774. Pita-vacii.

✕ **PITAC¹, PETAC** (*pl.-ace*) *sn.* (M.) ① ✕ Ban mare
de aramă austriac, care circula pe la noi ② ✕ *Mold.*
Bucov. Gologan (de zece bani): pârîntele... adncind pî-
taoi și colaci din biserică, a împărțit la fie-care (CRG.); țî
oăpătula și el pungulița ou oțîia argînți și pitaoi (GRIG.)
[comp. bg. serb. p e t a k].

✕ **PITAC²** (*pl.-ace*) *sn.* ① Ordin princiar, împără-
tesc: pe-alcî se întorceau domniile noștri cu ~ul împărătesc
de la Tarigard (VLAH.) ② Diplomă de boierie: ~ul
domnesc prin care îl numea vel-oămăraș (FIL.); el a trînit
~ul jos, strîgînd cu glas tare: „iar voi, oșlalți, pitari și
serdari” (A.-OH.) [vsl. < gr.].

○ **PITAN** (*pl.-ane*) *sn. Mold.* ✕ Pline făcută din
făină de orz sau de seacă; pline proastă [pită].

PITAR *sm.* ① *Trans. Băn. Mold.* Brutar ②
✕ Rang de boierie: el rugă pe Careaga de-l onoră ou ran-
gul de sluger pe care, mai în urmă, îl prefăcu în ace de ~
(FIL.); **MARELE** ~, boier de divan care avea însă-
răcinarea de a supraveghia brutăria domnească și
ocupa, în ce privește ierarhia, rangul după Ma-
rele jîtnicer [pită].

○ **PITARCĂ, CHITARCĂ** (*pl.-ăroi*) *sf.* ✕ ① *Mold.*
Nume dat mai multor varietăți de ciuperci comestibile
(*Boletus durtusculus*, *B. granulatus*, *B. lu-
ridus*, *B. scaber*) (3775) ② *Trans.* = **MÂNĂ-
TARCĂ** [pită].

○ **PITARCUȚĂ, CHITARCUȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ✕ Ciu-
percă comestibilă, cu pălăria emisferică, roșie-

cărămizie, piciorul solid, aproape de aceeași grosi-
mine, cu carnea albă (*Boletus versipellis*) (3776)
[pitarcă].

Fig. 3775. Pitarcă.

Fig. 3776. Pitărcuța.

PITĂREASĂ (*pl.-ese*) *sf.* ① *Mold. Trans.* Bru-
tăreasă; nevasta brutarului ② ✕ Nevasta Mare-
lui - p i t a r.

PITĂRIE *sf.* ① *Mold. Trans.* ② Brutărie: așteptin-
du-și odrasla cea mai mare, trimisă la ~ după pine (SAD.) ③
✕ Demnitățile, rangul de p i t a r.

PITCOACE *sf.* = **PICICĂ**: ce mi te-ai făcut așa ~
de pasăre? (ISP.) [probabil din p i t i c (ă)].

PITCOCIU *sm.* = **PICIU**.

PITȚI (-tesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) ascunde fă-
cînd(u-se) ghem, făcînd(u-se) mic, a (se) tupila,
a (se) pitula: se strecură fără a fi văzut de cineva și se
pîti într-una din acele asounători (ISP.); frica îl făcea să se
pitească între bolovanii drumului (DOB.); s'a pîtit sub pla-
pomă și... a adormit (VLAH.) [p i t -].

PITȚIC, -ICĂ, Mold. Bucov. CHITȚIC, -ICĂ *adj.* și *sm.*
f. ① Care e de o statură foarte mică, foarte scund
în raport cu alții de aceeași vîrstă sau de același
soiu: locul unde adormi Ercule era pe mîșia unor oameni
piticiel ce se numeau pigmei (ISP.); un ~ ghebos, care era
caraghiosul satului, se agăță deasupra porții (GN.); mama
Luxandra, bătrîna pitică... ou ochii mici și negri ca ochii de
păpușe (BR.-VN.); îi da de pămînt, cînd un picior, cînd altul,
[apoi] făcînd pitice (ISP.); Ar voi s'o mai oprescă printre ar-
borii pitici (ALECS.); marea biserică... pare o clădire uriașă în
mîijlocul locuințelor pitice (HRE.); ✕ **FASOLE** ① ② ③ Om
mic, neînsemnat, pigmeu: și 'n ce cumpănită învolburare
de vremei trăsesă piticii și nevoiații aceștia! (VLAH.) ④
⑤ Scund: tavanul este atît de pitic, de-l ajungi ou mîna
(ISP.) ⑥ ⑦ Peștișor mărunț: cite o fetiță se întoar-
ce ou volocul într-o mîină, țîind strînsă în cealaltă recoita-i
de chitici luncosii (HRE.); Chiticii de toată mîina undea ne-
încelată (DON.); ou piticel cel mic se prîinde cel mare (ZNN.);
a tăcea ca ~ul (în baltă), a tăcea ~, a sta mut, a nu
deschide gura: fata a tăcut mălounm ea piticula (SS.)
[p i t -].

PITȚIȘ, ○ CHITȚIȘ *adv.* Pe furis, făcîndu-se mic,
pitîndu-se, tiptil: cum se înseră, plecă cam pitȚiș... către
satul cel mai de aproape (ISP.); se luă chitȚiș... cătră ușa
curților (RET.) [p i t i].

○ **PITITEL** *adj. Trans. Maram. Oaș.* Mititel [p i t -
+ m i t i t e l].

PITLUI = **PICLUI**.

○ **PITOANCĂ** (*pl.-ce*) *sf. Trans.* ✕ = **MÂNĂTARCĂ**
[pită].

○ **PITOASCĂ** *sf. Mold.* ✕ Ciupercă comestibi-
lă, cu pălăria

Fig. 3777.
Pitoască.

Fig. 3778. Piton.

brună, cu piciorul
gălbui și pre-
sărat cu
puncte gra-
nuloase, cu
carnea acri-
șoară, cu
miros de
poame; nu-
mită și „pi-
tarcă” (3777) (*Boletus granulatus*) [pită].

PITOI (*pl.-oale*) *sn. augm. PITA*.
***PITON** *sm.* ✕ Gen de șerpi uriași, lungi de 7-8
metri, ce trăiesc în Asia (*Python*) (3778) [fr.].

***PITONISĂ** (pl.-se) sf. ① Preoteasa din Delphi care dădea oracole ② Ghicitoare [lat.].

PITONOG = **CHITONOG**.

***PITORESC** 1. *adj.* ① Care produce un mare efect în pictură, plăcut prin varietatea colorilor, care oferă un subiect interesant pentru un tablou frumos: mișcările febrile ale luminilor de deosebite culori... fac un minunat efect ~ (CAR.); drumul, de ce merge, se face mai vesel și mai ~ (NEGR.); figurile lor expresive, pletele lor lungi, costumul lor ~... compuneau un tablou demn de penele unui mare artist (ALECS.); ② Care produce asupra minții efectul unei picturi frumoase: stil ~.

2. *subst.* Ceea ce face vrednic de a fi pictat: ~ul unei situații [fr. < it.].

PITPALAC! 1. *interj.* Imită strigătul prepeiței: (puți de prepeiță) au auzit deslușit glasul mamei lor chemându-i din oușul mișcării: ~! ~! (SR.-VN.).

2. **PIT(P)ALAC**, **OPIT(P)ALAC** *sm.* = **PREPELIȚĂ**: neputând închide ochii din pricina cîntecului pitpalacilor (SR.-VN.); printră coștele aglobilor minții... se strecoară pitpalacul limbare; (OOB.); un om avînd doi cocoși, au cumpărat și un pitpalac (MCH.).

3. **PITPALACĂ**, **OPIT(P)PALACĂ** (pl.-ace, -ăci) sf. ① Femeiușcă pitpalacului: i se pareă clocoțirii că mai aude glasul pitpalacului (GRL.); cîntau pipălăciile pe cîmpuri (MERA); pitpalacă au scos pușorii ei în holdă (MCH.); ② Femeie fleacă, limbută: o cotoareanță și-o pitpalacă (DLVR.) [onom.].

OPITPEDICHE sf. = **PITPALAC(Ă)**.

OPITRECE... = **PETRECE**...

OPITRINJEL = **PĂTRUNJEL**.

PITROCI = **PRITOCI**.

PITULA (-ulez, -ul), **PITULI** (-ulesc, -ul), *Mold.* (răspîndit de aci și aiurea) **TUPILA** (-ilez, -il) *vb. tr. și refl.* A (se) ascunde, a (se) pîti, a se ghemui, a se stîrzi: Erenie... se pitulă oit coala într'un stuț (SR.); învățătorul trece afară peste gard și se pitulă în dosul crucii (CAR.); feciorul de împărat căta a se urni din scorbura unde stătuse pitulat (OOB.); la-a poruncit să se pitulească jos, lipiți cu pămîntul (SR.-VN.); pitulindu-se de o parte oare-unde, începu a-și plînge nenorocirea lui (MCH.); oerbi și căprioarele se tupilă în culcușurile lor (GN.); cățelul s'a tupilat blînd la picioarele lui (VLAR.); ohelesul ăla oare se tupilează printre dumneavoastră (SR.); o tui pe o cărare lăturisă... și se tupilă în tute (RET.) [dintr'un radical *pit- „mic“].

PITULI = **PITULA**.

PITULICE sf., **PITULIOIU** *sm.* ① Păsărică de 14—15 cm. ce stă ascunsă prin tufișuri, numită și „pivighetoarea-pitică“, „scrofiță“ sau „purcelușă“ (*Sylvia curruca*, *S. hortensis*) (3779) ② Păsărică cea mai mică din ținuturile noastre (abia de vre-o 10 cm.), foarte vioaie și dragălaşă,

Fig. 3779. Pitulice.

sare din loc în loc cu coada vecinic ridicată și se furisază, ascunzîndu-se prin tufișurile cele mai dese, cînd e urmărită; numită și „bourel“, „ochiul-boului“, „(pit-)împărățuș“, „ciolejel“, „gătejel“, „șofrac“, „(s-)pântăruș“, „sfredeluș“, etc. (*Troglodytes parvulus*) (3780) ③ ~VERDE, păsărică de 13—14 cm., de culoare măslinie, cu pîntecele galben, care trăiește prin grădini și livezi sau pe la marginea pădurilor, hrănindu-se cu insecte (*Hypolais icterina*) (3781) [pitula].

PITULIȘ, *Mold.* **TUPULIȘ** *adv.* Pe furis, pitiș, pitulîndu-se: cum căzușem, mă ridic de grabă, o iau pituliș pe lingă ulei (CAR.); sar în grădina... și merg tupilîș prin pășunioi (CRG.) [pitula, tupila].

PITULUȘ, **CHITULUȘ** 1. *adv.* = **PITULIȘ**.

2. *sm. Trans.* (FAC.) = **PITULICE** ②.

PITUȘCĂ (pl.-uste) sf. ① *dim.* **PITĂ** ② Plînșoară, franzeluță.

PITĂRAU *sm.*, *mat adesea pl. PITĂRAI*. ① *Olten. Băn.* Colindători (în ajunul Crăciunului) ② *Olten. Trans.* = **COLNDET** ③ *Olten.* (conv.) Bețișor de alun înflorit ce poartă tre-care colindător.

④ **PITIGA** (-ig) *vb. tr. Băn. Trans.* A pișca, a ciupi [comp. it. pizzicare].

PITIGĂIA (-ăiez), **PITIGĂI** (-ăiesc) *vb. tr.* A subția, a ascuți glasul: și-și făcea ochii dulci și-și pitigăia glasul (VLAR.); își face glasul moale... își trăgănează, își pitigăiește și-și alintă vorbele (VLAR.) [comp. pitiga].

PITIGĂLAT *adj. p.* **PITIGĂIA**. ① Subțire, ascuțit (vorb. de glas): îmi spune... c'un glas ~ ce n'are nimic din glasul omeneș (VLAR.); pare că și aude fantarele oîntate pe ton ~ de oarul vinătorilor (OOB.); ② Piper-nicit, slab, uscat: văzu întrînd un fel de omușor păsor, scund, ~ (D.-ZAMF.); leșeau... jigăriti și hărtăniți, ca niște netoți, subțirați și pitigăiați (SR.); s'a făcut așa de pitigălat și de prăzărît, că numai umbra a rămas dintr'însul (MAR.).

③ **PITIGANIE** sf. *Băn.* = **PITIGOIU** ①.

PITIGĂICA, **CHITIGĂICA** (pl.-ce) sf. ① Femeiușcă pitigoiului: se dă de trei ori peste oap, de se face un chitigoiu și ea o chitigăică (VOR.) ② = **PIETRAR** ③.

PITIGOIU, **CHITIGOIU** *sm.* ① Gen de păsărele mici și foarte vioaie, care sar mereu din loc

Fig. 3782. Pitigoi:

A. Pitigoiu-mare. — B. Pitigoiu-albastru. — C. Pitigoiu-negru. — D. Pitigoiu-sur. — E. Pitigoiu-mojat. — F. G. Pitigoiu-de-stol.

în loc căutîndu-și insectele pentru hrană (*Parus*); din numeroasele specii ce trăesc la noi în țară, cităm ca mai cunoscute: a) ~MARE sau ~DE-SAT, numit și „pitigiu“, „simțivar“, „domnișor“, „țiclete“ sau „țig(e)an“ (*Parus major*); — b) ~AL-BASTRU sau ~VINAT (*P. coerulescens*); — c) ~NE-GRU, ~DE-SCOARȚĂ, ~PUTUROS sau ~MIO (*P. ater*); d) ~SUR sau ~CENUȘU (*Parus* sau *Poecetes palustris*); — e) ~MOTAT, ~CU-MOT sau ~CU-CĂCIULĂ (*Parus* sau *Lophophanes cristatus*); — f) ~DE-STOL, ~DE-CIRD sau ~CODAT (*Parus caudatus*) (3782) ② F Om slab și deșirat [comp. pitiga].

③ **PITIGUȘ** *sm.*, ~ȘA (pl.-use) sf. *Băn. Trans.*

Maram. Oas. = **PITIGOIU** ②.

PIT-IMPĂRĂTUȘ *sm.* = **PITULICE** ②.

④ **PITUENE** sf. pl. *Băn.* Niște colăcei de aluat prăjiți în untură și presărați cu zahar.

⑤ **PITULĂ** (pl.-le) sf. *Tr.-Carp.* Monedă de 10 cruceri (în vechea împărăție austro-ungară); vă

dan... și ofteva pițule, ce sînt bani mărunți (RET.); domnii din țig, aruncînd la creștări și pițule (CRIG.) [ung.].

PIU! *interj.* Ț. Imită piuitul puilor: din lăstar i-a răspuns un glas stîns: ~! ~! (BR.-VN.).

PIUĂ, **○CHIUĂ** (pl.-uă, -ue), **PIVA** (pl.-ve) *sf.* ① Vas mare de piatră, de lemn sau de metal, în care se pisează ceva (în spec. sare, semințe, etc.) (□ 3783): piva-i în căsoala de alătură... oînd te-i satura de strujit pene, vei pisa malaiu (CRG.); Fetele lau piva 'n spinare s'atita o imblăteso, Pină toate cărunteso (BRL.); ~ **APĂ** ②; a se pune ~, a se sui pe spinarea sau pe umerii cuiva, spre a se înălța, spre a sări peste un zid, etc.; credințiosul lui pîndu-se ~. Făt-frumos se uoră pe dînsul (ISP.) Ț. ③ Ț. Ț. Ț. = **MORTIERĂ**: sînt peste cinci sute (de) tunuri, mari și mici... cum și pive cu care aruncă ouchmaralele (C.-RAD.) Ț. ③ **Băn.** = **TREASC**: cum poonește piva și s'aude de toți... așa să pocnească și să se vestească numele lui N. în tot locul (MAR.) Ț. ③ Ț. Un fel de moară în care se bate în apă abaua, dimia, postavul, etc., cu ajutorul unor ciocane de lemn; numită, după regiuni, și „dîrstă”, „dubă” sau „ștea-ză” (□ 3784, 3785): avu a descărca o sumă de bucați de dimie... pe cari le adusesse aici oă să le dea la ~ (ISP.); morile de pe Nemțîșor și plușle de făcut sumani (CRG.); trece Gîlortul, pînd în mișcare... mori, pive și joagăre, de al căror vuet răsună zăvoini (VLAH.) Ț. ③ Gaură, scobitură făcută într'un butuc, într'o piatră, etc., în care se înțepeneste ceva: acest

Fig. 3783. Piuă din Moldova (după T. Papahagi).

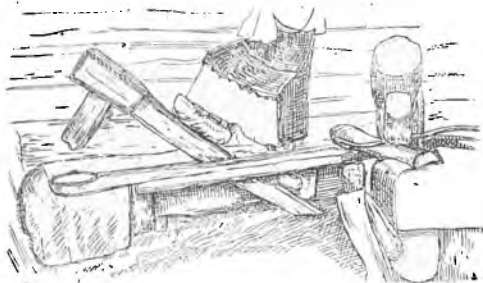

Fig. 3784. Piuă din Transilvania (după T. Papahagi).

loc e o cruce de piatră, strîmbată din pîoa ei (COOS.) [lat. vulg. *pîlla < *pîlula, *dim.* din pîla].

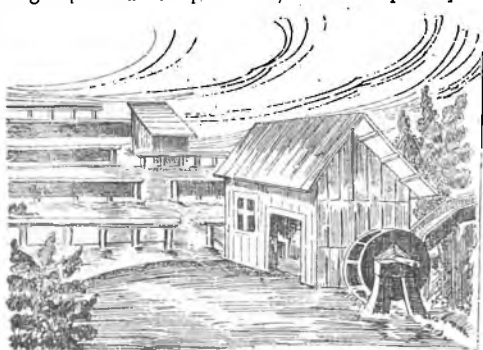

Fig. 3785. Piuă.

PIUAR *sm.* Ț. Cel ce are o piuă (de bătut postavuri), dîrstar: piuarii ocupați cu cele 22 pine ale satului (PAC.).

PIUI (-uesc, -niu) *vb. intr.* ① A face piul piul ca puii: zece pușori de găină pîind somnoroși sub tufelele lor umede (VLAH.) Ț. ② A scoate un sunet ascuțit, pițigăiat, a șuera, a țipa: șrapnelele... sburau pîind, fluind ca niște păsări nevăzute (S.-ALD.).

PIUIT *subst.*, **PIUIALĂ** (OLVR.) *sf.* Faptul de a pîui, tipătul puilor: toacă varză cu toporul în piuitul puilor de găină (CRG.); Ț. F a lua cuiva piuitul, a-l face să-i piară graiul (de uimire, de spaimă, etc.); cum năpustiră Muscalii peste noi... parcă ne luă piuitul (OLVR.).

PIUITOR *adj. verb.* **PIUI.** Care pîue; pițigăiat: glas ~.

PIUITURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a pîui; tipătul puilor.

PIULIȚĂ (pl.-ite) *sf.* ① Uncaltă de metal, în care se pisează, cu pisălogul, sare, piper, zahăr, etc. (□ 3787): cine pisează otravă în piulițe, acela face prepus că va să dea sau au dat cuiva (PRV.-MR.) Ț. ② Ț. Bucată de metal avînd în mijlocul ei o gaură cu creștături în spirală, în care intră șurubul învîrtindu-l; numită și „gîscă”, etc. (□ 3786) [piuă].

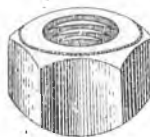

Fig. 3786. Piuliță.

Fig. 3787. P. Piuliță; -p. pisălog.

PIVĂ ~ **PIUA**.

PIVNICER *sm.* Ț. Persoană căreia i-e incredințată îngrijirea vinurilor din pivniță, chelar: acum chiamă pe ~ și să le bem aldămașul (COOS.).

PIVNICIOARĂ (pl.-re) *sf.* Ț. *dim.* **PIVNIȚĂ**.

PIVNIȚĂ, **PIMNIȚĂ** (pl.-ite) *sf.* Ț. Săpătură zidită sau neșidită sub pămînt, dedesubtul unei clădiri, în care se păstrează vin, lemne, proviziuni, etc. (□ 3788):

și-a adus aminte că a uitat polobocul destupat în pivniță (SA.); erau două nămile de case... cu arcade și bolte învîrtite, beciuri și pimnițe pe dedesubt (A.-GH.) [vsl. pivinica].

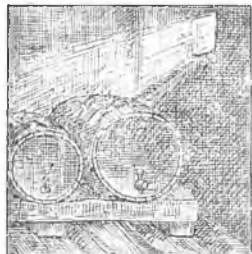

Fig. 3788. Pivniță.

PIVOTANT *adj.* Ț. Care are forma unui fus conic cu virful în jos: (Ț. **RĂDĂCINĂ**): morcovul ere o rădăcină ~ă [fr.].

○ **PIZĂRĂ** *sf.* *Trans.* Sorcovă; vergea de alun înflorit, întrebuințată ca sorcovă [comp. **PITĂRĂU**].

○ **PIZĂRĂ** *sm. pl.* *Trans.* Copii cari umblă cu pizăra, colindători [comp. **PITĂRĂU**].

PIZMĂ (pl.-me) *sf.* ① Necaz pe care-l are cineva împotriva altuia mai norocos, mai bogat, mai cu vază, etc., indivie, zavistie: cetăți tari... au fost zdrobite de zavistie și de ~, și așa va fi pînă în veac (ISP.): a avea, a prinde ~ pe cineva Ț. ② Ciudă: a face cuiva în ~ [vsl. Ț. (MAR.)].

Ț. **PIZMĂLUI** = **PIZMUÎ**.

PIZMAȘ *adj.* și *sm.* Cel ce are pizmă, ce pizmuește pe cineva, invidios: oameni fără judecată și ~i (CRG.); departe de sgomot și de făpturile ~e (OLVR.); Cine are ochiul ~ Luiși singur e vrăjmas (PANN.).

Ț. **PIZMĂTAREȚ**, Ț. **PIZMĂTARIȚ**, **PIZMĂTAR** *adj.* și *sm.* Pizmaș, invidios: zavistnicul și pizmătarețul trebuie să ștersi de pe fața pămîntului (ISP.); era om morocănos, rân sau pizmătareț, cum sînt obiceiuit oamenii sluiți (GN.) [ngr. πεισματάρης].

Ț. **PIZMĂTARNIC** *adj.* și *sm.* Pizmaș, invidios, pizmătareț: ce de folos poate fi omului celui bun și vrednic ~ul și neprietenul? (GN.) [pizmătar + (zavistnic)].

PIZMOȘ *adj.* Plin de pizmă, invidios.

PIZMUÎ (-uesc) *vb. tr.* și *intr.* A avea pizmă pe cineva, a privi cu jînd, cu ochi răi, binele, norocul, etc. cuiva, a invidia: tîncea avea darul de a fi curățel, toți tînceați din sat îl pizmălau (ISP.); sefiți se urau și se pizmălau între dîșii (A.-GH.).

PIZMUÎTOR *adj. verb.* **PIZMUÎ.** Care pizmuește, pizmaș.

PIC! *interj.* ① Imită sgomotul produs de o pocnitură, de ruperea unui lucru, etc.: ia o drughinecă!

groasă de stejar... și pte! la timpla drăcului (CRG); cînd s'a strîngă nodul, pte! se rupe așa (ASP). ¶ ② Imită pufăitului din lulea: se pune... jos lîngă foc și pte! pte! pte! pte! din lulea (CRG). [onom.].

○ **PICĂ** *sf. Mold.* (sez.) Lulea (termen ironic) [p te!].

PICII (-ești) *vb. intr.* A fuma cu luleaua: Ștefanache s'a foarte lîngăit... pte!nd din lulea (SAD). [p i!].

PICLĂ (pl.-le) *sf.* ① Năbușală, căldură sufocantă pe timp noros: Intr'o zi fierbinte a lunii lui Capto, pe la nămezi, apăsa deasupra mahalalei Mihai-Vodă o ~ strasnică (CAR). ¶ ② *Mold. Bucov.* Negură, ceață deasă: și tot ninsoră și ~ plină în pămînt, de nu se vedea om pe om (CRG); cînd se arată curcubee dimineața pe ~, atunci e semn că lung timp va fi tot picle cu bure (MAR.); în atmosfera caldă a sobelor... lămpile... răsplineau o ~ gălbui (D.-ZAMF.). [vsl. p i c l ū „iad; păcură”].

○ **PICLIȘIT, PICLIȘIT** *adj. Mold.* Închis la inimă și răutăcios; ursuz: căci era om hursuz și piclișit popa Oslobanu (CRG); împărțul Roș... era un om piclișit și răutăcios la culme (CRG). [comp. **PICLĂ**].

PICLOS *adj.* ① Neguros, cețos: în aerul ~ și greu al toamnei (VLAH.). ¶ ② În munte abia înălbește Crucea pe mormint (STAM.). [p i c l ă].

PINAR *sm.* Brutar, cel ce fabrică sau vinde pine.

PINE, *Mold. Tr.-Carp. PINE* *sf.* ① Aliment făcut din coccă de făină dospită și coaptă în cuptor; *pr. ext.* hrana de toate zilele, mijloacele de traiu: ~ albă (ALB 1 ③), neagră, crudă, coaptă, proaspătă, caldă, rece, uscată, prăjită; ~ de griu, de secară, de orz, ou oar-tofi; ~ de casă, o bucată, o felie, o coajă de ~; miez de ~; ~a de toate zilele; ~a lui Dumnezeu, (om, etc.) bun ca ~a (cea bună), bun ca ~a cea caldă, foarte bun; mai bine să mori de foame decît să fii ~a săracului (ZNN.); a minca ~a cuiva, a se hrăni, a se întreține de pe urma ajutorului sau plății primite de la cineva; a minca ~a de geaba, a se întreține de pe urma cuiva fără a-i aduce nici un folos; a pune în ~ pe cineva, a-i da mijloacele de a-și agonisi cele necesare pentru traiu, a-i da o slujbă, etc.: mi-am dat glasul unui deputat, pentru ca să mă pui în pine, să capăt un loc (ALECS.); a scoate din ~ pe cineva, a-i lua mijloacele de traiu, a-i lua slujba din care se hrănea; a minca ~ și sare ou cineva, a duce un traiu comun, a împărți cu cineva binele și răul: dacă nu-ți vei duce fata de aici, ~ și sare pe un taler cu tine nu mai mîncine (ASP.); a țesi înaintea cuiva cu ~ și cu sare, a-l întîmpina cu cinste, cu bucurie; a umbra cu ~a după cineva, a căuta să-i facă bine, să-l ajute: Ștefan umbra cu ~a după dinșii, și ei îi împorșeau cu pietre (ASP.); eu umblu cu pine după el și dînsul dă cu ciomagul în mine (ZNN.); ~ CUTIT ①; GURĂ ①; ②: fie-care pentru sine cîrtoare de ~, fie-care, după cum muncește, după cum se poartă, își făurește singur soarta; ③: gură de om, gură de cîine, cere ~, fie-care vrea să mîncine, să trăiască; ④: fie ~a cit de rea, tot mai bine 'n țara mea; ⑤: ~ și sare și să te uiti la soare, mai bine o bucăciță de pine în liniste și în libertate, decît bogății cu necazuri sau supus altuia ¶ ③ *Mold.*

Grîne, bucate (de pe cîmp) ¶ ① Cîmp semănat cu grîne, holdă: (dacă) bou... va intra în ninsoră pîini sau în vii... și va face pagubă, atunci s'a plătească vîcărului paguba (PRV.-MR.) ¶ ① & **PINEA-PĂDURII** = RÎȘCOV ¶ ③ & **PINEA-PORCULUI**, plantă din regiunile muntoase, cu flori frumoase purpurii sau trandafirii, cu miros foarte plăcut (*Cyclamen europaeum*) (3789) ¶ ④ & **ARBORELE-DE-PINE**, arbore din Asia și Oceania, cu tulpina groasă și fructe voluminoase, comestibile, compuse puțin înaintea de maturitate dintr'o carne albă cam făinoasă; se mîncă

Fig. 3789.
Pinea-porcului.

Fig. 3790.
Arborele-de-pine.

coapte în cuptor ca și pinea, fierțe sau gătite în diverse chipuri; constituie baza alimentației populațiilor din insulele Oceaniei (*Artocarpus incisus*) (3790) [lat. p a n e m].

PINIȘOARĂ (pl.-re) *sf.* ① & *dim. PINE* ¶ ② *pl.* & Ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnosă, roșie sau galbenă-roșietică, cu marginele subțiri; numită și „vinețică” (*Russula integra*) ¶ ③ *pl.* & = BUREȚI-DE-MESTECĂAN, HULUBIȚĂ.

○ **PÎJ** (pl.-juri) *sn. Mold.* Cep la obada unei roți; cuiu de lemn [rut. p ȷ i].

PÎLC (pl.-cui) *sn.* ① & Ceată mică de ostași: a zărit un ~ mare de călăreți în goană venind parcă pe urma lui (CAR). ¶ ② Mică ceață, adunătură, grup de oameni: pe drum, întîlniră mai multe ~uri de țărani (D.-ZAMF.); De la gîrlă 'n ~uri dese Sgomotoși copiii vin (COSB.); mai întîiu împărți poporul în ~uri, ~uri și luse dăpînat tot unul și unul (ASP.); ne aduceau ispravnicii ~uri, ~uri și ne dau pe mîna ofițerilor (I.-GH.); *adverbial*: fetele mai rușinoase sed ~ d'o parte (AP.). ¶ ③ & Stol de păsări: pe înserate se vedeau... ~uri de alte păsări călătoare (BR.-VN.). ¶ ④ Mică adunătură de lucruri, grămadă mică: privea la ~urile de stee de pe cer (VLAH.); în lungul cîmpiei arse, se înalță doar un singur ~ de sălcii (CAR.). [vsl. p l ū k ū].

PÎLNIE *sf.* ① Vas de metal, de sticlă, etc., de formă conică și terminat în partea de jos printr'un tub; se întrebuințează cînd e nevoie să se toarne un lichid într'o butie, într'o sticlă sau într'un alt vas cu gura strîmă (*Mold.* „leică”, *Trans.* „trînter”) (3791); F: a-și face burta butie și gura ~, a bea sdrăvăn; își face uneori mîna ~ peste ureche, ca să asculte (BR.-VN.). ¶ ② & Cavitate în formă de crater, înconjurată de dealuri sau de munți: descălecăm în pragul acestui raiu, as-cuns în pîlnia celor mai frumoși munți (VLAH.). [vsl. „pl ū n i e”].

Fig. 3791.
Pîlnie.

PÎLNIOARĂ (pl.-re) *sf. dim. PÎLNIE*.

PÎLPÎI (-tește, -tie) *vb. intr.* A flăcără, a arde cu flacără, a pălăli: la unele case... focul mai pîlpie în curte sau în cuptor (CRG.); o rădăcină cioturoasă pîlpie pe foc sub cean (D.-ZAMF.); ②: Vezuval, trăitoare, nu-i de-cet o ghetărie pe lîngă focul ce-pîlpie în pieptul meu (ALECS.); Ochii tăi visători în cari pîlpie Un dor de sărutări (VLAH.). [onom.].

PÎLPÎIALĂ (pl.-leii) *sf., PÎLPÎIT* *subst.* Faptul de a pîlpîi, de a flăcără: în sălta luminată de pîlpîială a cîțiva făcîndu de pe vatră (CAR.); pîlpîitul sfîos al făclîilor (DEM.).

PÎNĂ *prep. și conj.* ① Arată un termen, un hotar, în timp și în spațiu, dincolo de care nu se trece: așteaptă ~ mine, ~ Luni; I-am însoțit ~ la poartă ¶ ② Se întrebuințează neurnmată de altă prepoziție dinaintea adverbelor de timp sau de loc: ~ (sau pîn') acum; ~ (sau pîn') aci; ~ (sau pîn') atunci; ~ astăzi; ~ cînd; ~ dimineață; ~ diseară; ~ jos; ~ sus; ~ unde, etc. ¶ ③ Cînd urmează un substantiv, un adjectiv, un pronume sau un numeral, ~ trebuie să fie însoțit de o altă prepoziție: ~ după prînz; ~ în odaia mea; ~ în luna lui Mai; ~ în ziua de astăzi; ~ în ziua, dis-de-dimineață, înainte de a se lumina bine de ziua; ~ la mine; ~ la Paris; ~ la (ceasurile) cinci; ~ peste cap; ~ spre seară; ~ la unul, fără să lipsească măcar unul, în mod foarte amănunțit; ~ într'o pară, fără să lipsească măcar o pară; ~ într'altă, așa de mult, în așa grad: îi povățuia să fie cu răbdare... ca să nu amărăscă ~ într'altă pîrîntii (ASP.). ¶ ④ ~ una alta, deocamdată ¶ ⑤ *Mold.* ~ pe-acolo, așa de mult, într'altă, în așa de mare grad: doar nu eram așa de prost pîn' pe-acolo (CRG.). ¶ ⑥ Dinaintea unui verb, se întrebuințează simplul ~ sau *loc. conj.* ~ ce; ~ cînd: așteaptă-l ~ va veni de-acolo; ⑦: ~ vine cheful bogatului, iese sufletul săracului; trăiră o viață fericită... ~ ce se istori-vă toți cu toții (ASP.); a băut într'una pînă cînd s'a amețit ¶ ⑧ Dacă propozițiunea principală e negativă, se repetă nu după ~ în propozițiunea secundară: nu voui pleca ~ nu-mi vei spune ce ai de gînd să faci ¶ ⑨ ~ (ce), cît timp, cîtă vreme, atîta timp cît: sîta, ~ e nouă, se pune în cuiu (PANN.); ⑩: bate fierul ~ e cald; ⑪: ~ (ce) nu faci foc, fum nu iese; ⑫: pînă-l lumea, a) în veci; b) niciodată: pînă-l lumea ei nu știe ce e pocînta (ICH.)

† (ce) nu, ~ cînd, înainte de: ~ a nu merge acasă. Împăratul dăte laudă Domnului că-l ajutase asupra protiv-
nelor (isp.); Dan se sculase pîn' a nu se lumina bine de
stus (vlah.); ~ nu plînge copilul, nu capătă fîță (car.); nu
te ert, ~ ce nu te împaci cu dînsul † (ce) ~ și, chiar și:
~ și copilul își bat joc de dînsul.

○ PÎNĂ² sf. ① Trans. (psc.) = JEG ① † ② Bucov.
(MAR.) Multime de păduri (în spec. pe corp) † ③
Bucov. ① Haină sdrențuită și murdară (MAR.).

○ PÎNC (pl.-ouri) sm. Băn. Toană (bună), chef.

PÎNDĂ (pl.-de) sf. Faptul de a pîndi: își a-
lese un loc de ~ într'un colț pe lîngă pom (isp.); a sta la ~;
s'a pus la ~ și, în noaptea următoare, cînd a mai venit vul-
pea, el a prins-o (R.-cod.).

PÎNDACIU adj. Care stă la pîndă: îi vezi tre-
cînd... ou ochiul ~, ou urechea dreasă, ou inima 'n dinți
(ALECS.) [pîndi].

PÎNDAR sm. Cel ce stă la pîndă, în spec. cel ce
pîndește ca să nu se fure dintr-o vie, din bucatele
de cîmp, din lemnele unei păduri, etc.; jitar: ~ti
de pe mîguri zăriră dînspre Giurgiu un mare nor de praf în-
tînecînd vîzduhul (vlah.); ~și răsună ce pîșie și ceilalți ~i
dînaiea lui (isp.) [vsl. pîdări].

PÎNDAR sf. Plata pîndarului, jîtărit: încă
ne la și d'acolo trei coburi, patru, ~ul (R.-N.) [pîndă].

PÎNDAȘ sm. Cel ce stă la pîndă, pînditor:
~ul din chîndie a și dat veste că se apropie o gloată răz-
boinică (GRIG.); ~ul sosind lute din tufe, l-a și prins (CON.).

PÎNDI (-deso) vb. tr. A sta de pază într'un loc
ascuns, a sta într'un loc nevăzut spre a prinde pe
cineva sau spre a-i face rău: omul oel rău l-a pîndit
într-o uliță întunecoasă... și l-a lovit (vlah.); ca o miță cînd
pîndește la soare, se apropie înecător de Făt-frumos (isp.);
prostia pîndește mintea omului cum pîndeau lupii razna oilor
(OLVR.); toți paznicii... pe care-l pusesse împăratul ou să pîn-
dească n'au putut să prînză pe hoți (isp.); ~ vreme (ou pri-
le), ~ prilejul, a sta gata să profite de momentul
favorabil: pîndind vreme pe cînd sed ele plectate... o leu
la sănătoasă (CRG.); de mult pîndea vreme cu prilej ou să pape
lezii (CRG.); dușmanii săi... pîndeau prilejul să-i poată face
rău (NEGR.) [vsl. pîdăti].

PÎNDITOR adj. verb. PÎNDI. Care pîndește:
să petrec două luni... fără pedagogi ou ochi ~i (ON.).

○ PÎNE ~ PÎNE.

○ PÎNGĂ prep. = PE LÎNGĂ.

PÎNGĂRĂ, Ōten. PÎNGĂNE, PÎNGĂRIE (CIAUS.) sf.
Spurcăciune, ființă spurcată, pîngărită: pîngara de
cioară începu a se ciorovăi ou doamna sa (isp.) [pîng-
gări].

PÎNGĂRI (-ăresc), Ōten. PÎNGĂNI (-ăresc) vb. tr.
① † A spurca, a murdări, a întina, a mînji: eu să-mi
pîngăresc mîinile ou un tîluc de-astea (ss.) † ② A avea
ou purtare urîtă, spurcată, lipsită de respect față
de cele sfinte, a profana: acest nemernic, ...fără frică
de Dumnezeu, pîngărește sfîntul lăcaș (CAR.); destul ne-ai
pîngărit biserica și neamul (CRG.) † ③ A face de ocară și
de batjocură un lucru sau pe cineva care merită a
fi respectat: azi ou pîngărește pe una, mîine p'alta, pînă
și-o găsi stîlpînul (OLVR.); se însoară numai ou fete din nea-
mul lui, ou să nu-și pîngărească limba și legea (RET.) † ④
A ponegri, a defăima [*pîngin < pîgin].

† PÎNGĂRIȘORE sf. Pîngărire, profanațiune:
întîm lor e roasă de eresuri și de ~ (isp.) [pîngări].

PÎNGĂRIE sf. Faptul de a pîngări, pro-
fanațiune: ceea ce ou muncas, era ~a suflătească a omului
ou tîbea pe ea și tîbea și pe altele (D.-ZAMF.).

PÎNGĂRIȚ adj. p. PÎNGĂRI. Spurcat, întinat;
profanat; ponegriț: nelegiuitul ouă a cutezat să pună
mîna lui ~ă pe sfîntul vas ou botez (isp.); cîoară ~ă, lasă
ou te-ou învîta ou ou cine să vorbești tu așa! (ss.).

PÎNGĂRIȚOR sm. Cel ce pîngărește,
profanator.

○ PÎNTÂNOC = PÎNTEŢOC.

○ PÎNTEC = PÎNTECE.

○ PÎNTECARE, PÎNTECĂRIE sf. Mold. Bucov. &
Urdinare, diaree: oamenii... capătă scort timp după a-
coasta, mai întîlu ou mare pîntecare, și pe urmă vîntre (MAR.)
[pîntece].

PÎNTECE, PÎNTEC, Mold. PÎNTECE (pl.-ce) sm.
① ① Cavitatea corpului omului și animalelor în
care se află stomacul, intestinele, ficatul, rinichii,
etc., abdomen, burtă (Băn. „foale"): se ținea la piept

și la pîntece... de hohotele ce-l poddisse (ODOB.); în veșmint
de catifele, un bondar rotund în pîntec (EMIN.); ② ~le omu-
lui n'are fereastră, ou să se vază ce a mîncat; ③ ~le gol
n'are urechi de ascultat, cel fîlînd nu ascultă bucuros
de sfaturi; ④ ~le se satură, dar ochii niciodată, omul
lăcomește la tot ce vede și-l face plăcere, chiar
dacă are multe și de toate; ⑤ a avea ochii mai mari
decît ~le, a lăcomi să mînce în mai mult decît poate;
⑥ a se închina ~lui, a ținea la mîncare bună mai
mult decît la ori-ce; ⑦ F: a face cuiva ~ din coaste,
a-i face coastele, a-l fărîma în bătaie, a-i rupe coa-
stele; în ~le mamei; a lua în ~, a rămînea înșarci-
nată: nepotă-sa... din împreunarea fără lege să fie luat în
pîntec (CANT.); a fi ou ~le la gură, a fi foarte bortoasă,
a fi foarte înaintată ou sarcina; ⑧ ⑧ Partea bom-
botă a unui vas: ~le unei oale ⑧ ⑧ Partea dinăuntru,
scobitură: scobi în pîntecule acelu munte ou multime de că-
mări și cămăruțe (isp.) [lat. pânticem].

PÎNTEȚOS adj. ① ① Ou pîntecule mare, bur-
tos: preuții noștri... nu-l începe cureaua de pîntecoi ce sînt
(CRG.) † ② ② Despre vase mari, foarte bombate: mai
multe ulcioare pîntecoase pline de vin (NEGR.); scotînd, din
magaziile adînoi ale ~ului vas plutitor, baloturi și butoaie
ou mară (ODOB.) [lat. pânticosus].

PÎNZĂ (pl.-ze) sf. ① ① Tesătură din fir de in
sau de cînepă: ~ de in, de cînepă, de olandă, de casă;
pr. ext. țesătură făcută din ori-ce altă materie: ~ de
bumbac, de sîrmă; ~ GURĂ ① ① a zări ca prînt'o ~, a
vedea în chip nedeslușit; ~ și nevastă noaptea să nu-ți
alegi (PANN); ② ține-te, ~, să nu te
rupi fă-ți curaj și nu te lăsa!

dă-i ou curaj înainte! (se zice
mai ales cînd se pornesc relele
una după alta, de nu se mai op-
resc) ③ Pr. anal. Țesătura
păianjenului (3792): ~ de pă-
ianjen; țsi întind mreșile, subțiri
la început ca firele pinzei de păianjen
(vlah.); Păingănu! urzește ou ~ înclîci-
tă, Prin care nu răzbate nici o simțire
bună (ALECS.) † ④ ④ Pinza cu care
se acopere fața mortului, giulgiu: parcă era un mort
ce-și... stîfîșase pinza de pe obraz (OLVR.); gîlbău la față, de
parcă-l luase pinza de pe obraz (CRG.); pînă în pinzele albe,
pînă la moarte: prînsă și mai multă pică pe dînsul, pri-
gîndu-l pînă în pinzele albe (isp.) † ⑤ ⑤ Suprafața apei:
unde, verzu ale acestui rîu învîrtează pinza față a Oitului
(vlah.) † ⑥ ⑥ Fașie; lucru ce se desfășoară ca o pinză:
ochii ei... luneaou îngrijați pe pinza de umbră (vlah.); Sub
o ~ de lumină, lumea pare adormită (ALECS.); ochiul nu vede
decît pinza verde a ceteișului tînar (GRIG.) † ⑦ ⑦ Picături,
gloante, etc. ce prin desimea lor formează ca un
vâl neapătîrîns sau ca o pătură: ploaie curge ~, curge
des și neîntrerupt; cînd s'a pornit ou ~ mai repede de
ploaie, am putut să ne găsim astîmpăr (LUNG.); ou ~ mișcă-
toare de săgeți sîbrînte deasupra pămîntului (vlah.); de aci
~ de oști, oaste numeroasă, corp de armată: în
urma tutulor venea rămășița armatei... într'u tot șapte pinze
de oști (BALC.) † ⑧ ⑧ Lama fe-
restrăului sau coasei (3793)

Fig. 3792.

Pinză de păianjen.

† ⑨ ⑨ Țăișul, lăcaș bardei
sau toporului † ⑩ ⑩ Bucată
mare de pinză de cînepă le-
gată de catarele sau de ver-
gele unei corăbii care, umflată
de vînt, face să înainteze
vasul † ⑪ ⑪ Bucată de pinză
de in sau de cînepă pe care se
pictează; ⑫ tablou: ou ~ a lui Rafael s'a plătit mai
zilele treute... aproape două milioane (I.-GH.).

PÎNZAR sm. Cel ce țese sau vinde pinzeturi:

Nu-i bine cînd pinzarul se-apună de cusut (CON.) [pînză].

PÎNZĂRIE sf. ① ① Atelier, prăvălie unde se
lucrează sau se vînd pinzeturi; ② ② Negot de pin-
zeturi † ③ ③ Mărfuri de pînză.

PÎNZĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① ① Mold. Tr.-Carp.
Bucată de pînză; basma de pinză (cu care-și
acoper femeile capul), năframă: Mama-mi dă învîș-
tură Cum se țese-ou ~ (COȘA); am un bou ou mafele de ~
(GOR.); ghicitoare despre „ladă": Nevastă ou ~, Trecl
Murășul și-mi dă gură! (K.-BRS.) † ② ② Față de masă: pe-o
~ albă de in, bulzi de mămăligă caldă (LUNG.); au întins

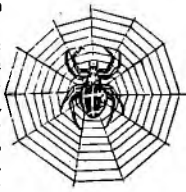

Fig. 3792.

Pinză de păianjen.

Fig. 3793.

Pinză de ferestru.

hoștinele fierbincioare pe o ~ și m'au înfășat cu ele (CRG.) ¶
 ③ *pl. Mold.* Pinzeturi: ne mai rămînd pinzături... pentru legăturile ranelor slujitorești (CANT.); se prefăcea că se minunează, ba de albea pinzăturilor, ba de trîniola șaiacului (GRL.).

PINZETURI *sf. pl.* ¶ Tot felul de țesături sau de rufe de pînză: era tîntul unui toptangiu de ~ (VLAH.).

PINZIȘOARĂ (*pl.-re*) *sf.* ¶ *dim.* PINZA.
PINZUI (-ușc) *vb. tr.* ① A înfășura în giulgiu, în pînză mortuării: Trupul să fi-l pinzușc, Poșurile să-fi gătesc (ALECS.) ¶ ② A oțeli leașă toporului, bardei, etc.

PÎR *interj.* Sunet ce imită un sgomot surd, un trosnet, un vijiiț, etc.: iată c'aud deodată ~! poel hop! buzdugane pe masă, și țup! în cuiu (SA.); bocănește el cît bocănește, cînd ~! cade copacul peste car de-l sfărîmă (CRG.).

PÎRĂ (*pl.-ri*) *sf.* ① + Judecată, proces ¶ ② Faptul de a pîri, plîngere, reclamațiune, jalbă, acuzațiune: unde să scoată ea un cuvînt de ~ sau zizanie? (ASF.); împăratul ascultă pîra Sasului pînă în capăt (RET.); ③: Dumnezeu să te păzească de urgia împărătească și de pîra moștească.

PÎRĂȘA, Mold. Trans. PÎRĂȘA (*pl.-așe*) *sn.* ② *dim.* PÎRĂU: își scoase știeuca capul din pîrășuș de alături (MERU).

PÎRĂU (*pl.-ale, -ăle*) *sn.* ① Rîu mic, apșoară: Pîrășele umilate curg luteșopotînd (ALECS.); ②: făcu să plouă un ~ de foc asupra Turcilor (BALC.); a oușe ~, a curge șiroaie: singele curgea ~; lacrimile-i curgeau ~ [comp. alb. perruaj].

PÎRĂUȘA — **PÎRĂIȘA**.

PÎRĂUȚ (*pl.-țe*) *sn.* ② *dim.* PÎRĂU: smulgînd un smoc de floricele ce creșteau pe malul ~ului (NEGR.).

† **PÎRCĂLAB, PÎRCALAB** *sm. Mold.* ① Boier mai mare peste un județ, un fel de prefect și în același timp căpitanul și judecătorul județului; titlul de ~ apare pentru întia oară în anul 6957 (1448-9), sub domnia lui Alexandru al II-lea; mai tirziu, începînd cu domnia lui Ștefan cel Mare, se pomeneșc cite unul sau cite doi ~i de Hotin, de Neamț, de Novograd (Roman), de Orhei, de Cetatea-Albă și de Chilia; la aceste două din urmă cetăți, numai pînă în anul 6992 (1483-4), cînd sînt cucerite de Turci; cu începere din anul 1484, în locul ~ului de Suceava, apare titlul de „portar” de Suceava; alți ~i mai sînt pomeniți la Iași, la Cotnari, la Cîrligătura, la Hirău, la Dorohoi, la Soroca și la Galați; la Cernăuți, la Tecuci și la Putna, în locul ~ului era un „staroste”; la Botoșani și la Chișinău, ~ul se numea „vornic”, după afirmațiunea lui Miron Costin ¶ ② *Munt. Trans.* Perceptor care aduna dările la sat: țăraniți îi spuseră cum îi nedreptățește ~ul... cum le ia biruri afară din cale, cum îi globește peste măsură (ASF.); ~ul nostru... tot cere, plătim și iară ne apucă cu veste de răvaș galben (CUP.); nu-l primește în sat și el întreaabă de casa ~ului (PANN) [ung. porkoláb < germ. Burggraf].

† **PÎRCĂLABEASĂ** (*pl.-ese*), **PÎRCĂLABITĂ** (*pl.-țe*), **PÎRCĂLABOARE** *sf.* Nevasta unui pîrcălab: alături de casele unde locuia pîrcălaboara... era gospodăria unei alte bătrîne (CRIG.); nașă pîrcălabită rîdea mereu (GR.-N.).

† **PÎRCĂLABIE** *sf.* ① *Mold.* Demnitatea și jurisdicțiunea unui pîrcălab ¶ ② Darea ce se plătea pîrcălabului ¶ ③ Slujba, demnitatea de perceptor sătesc.

④ **PÎRCĂLABIȚĂ, PÎRCĂLABOARE** — **PÎRCĂLABEASĂ**.

PÎRCI (-oșc) *vb. refl.* ¶ A se împreuna țapul cu capra [pîrciu].

PÎRCIT *sbst.* ¶ Faptul de a se pîrci.

PÎRCIU *sbst.* Miros particular pe care-l are sudoarea țapului [comp. alb. pîrc „țap”].

PÎRCIU *sbst. Trans.* ② Negură groasă de iarnă (PAC.).

③ **PÎRCIUI** (-ușc) *vb. tr. Ofen. (CIAUȘ).* A tunde prost, cu scări, cum se tund caprele [pîrciu].

④ **PÎRCIULĂ** (*pl.-leli*), **PÎRCIUITURĂ** (*pl.-turi*) *sf. Ofen.* Faptul de a pîrcui (CIAUȘ.).

PÎRDALNIC 1. *adj.* ② Afurisit, îndrăcit: scobi într'un munte... un sălaș numai bun pentru o astfel de ~ă de fiară sălbatică (ASF.); ~ă de vîită stătu pe loc și în-oșu să bată din picioare (GN.); ajută-mă ca să mă degăb

de ~ul meu de nărav (ODOS.); acumă ~ele de bătrînețe mi-au secat toată vîrteza (ASF.).

2. **PÎRDALNICUL** *sm.* ¶ Dracul: la lasă-mă la ~ul, stăpîne, că-l spîria oamenii cu vorbele d-tale (CRG.); bată-te ~ul, să te bată! șezi binișor (ALECS.) [probabil în loc de pîrdalnic].

PÎRG *sbst.* În ~ = în PÎRGĂ (— PÎRGĂ ①): pomul înflorea... rodul creștea și seara da în ~ (ASF.).

PÎRGĂ (*pl.-ge, -gi*) *sf.* ① Poamă aproape coaptă sau care tocmai s'a coapt: ciuda cea mai mare era că nici pîrga acestui pom nu o văzuse încă (ASF.); a da în ~, a fi în ~, a fi aproape să se coacă: tarlaoa aceea n'o secerăm în ~, (ci) lășăm grîul dintr'însa de se coace bine (G.-GH.); C'acumă-i vremea de fugă, Pînă sfîșit holdele 'n ~ (K.-BRS.) ¶ ② Cele dintîiu poame sau roade ale pămîntului din fie-care an; premii: cînd mîntînci pîrga, cînd bel vin nou întîiu..., faci cruce (CUP.); aceste poame și roade, oamenii din popor obicinuesc ale duce la anumite sărbători la biserica, ca prinos lui Dumnezeu, și le împart săracilor [vsl. pîrga].

† **PÎRGAR** *sm.* Fie-care din cei 6 sau 12 consilieri comunali cari împreună cu „șoltzul” (în *Mold.*) sau cu „județul” (în Muntenia) alcătuiau consiliul de administrație al orașului: cum ti auzîră pîrgariul și juraiți, îi iau... și-i duc la împăratul (RET.) [ung. polgár < germ. Bürger].

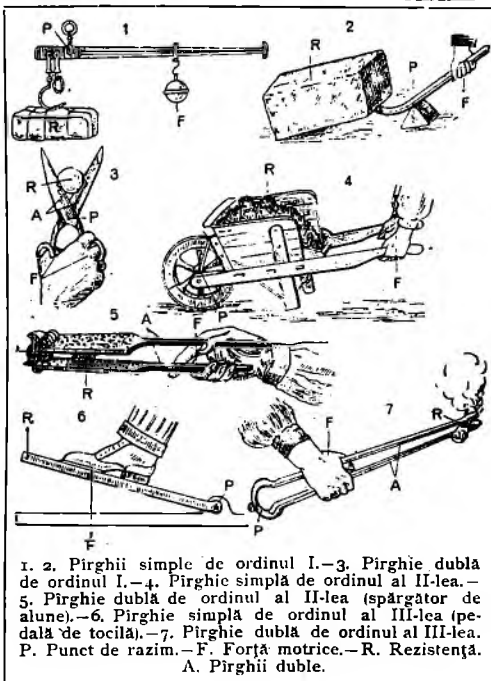
PÎRGHIE *sf.* ① Par sau drug țeapăn care, sprijinit pe un singur punct de razim, servește să ridice sau să miște o greutate (Fig. 3794) ¶ ② Corp solid, mobil în jurul unui punct fix (numit punct de razim) și asupra căruia lucrează două forțe, numite una forță motrice și cealaltă forță rezistentă (sau rezistență); după poziția ocupată de punctul fix sau de cele două forțe, se deosebesc trei ordine de pîrghii care pot fi simple sau compuse (— TAB.

Fig. 3794. Pîrghie.

TABELA LI.

PÎRGHII

1. 2. Pîrghii simple de ordinul I.—3. Pîrghie dublă de ordinul I.—4. Pîrghie simplă de ordinul al II-lea.—5. Pîrghie dublă de ordinul al II-lea (spargător de alune).—6. Pîrghie simplă de ordinul al III-lea (pedală de toci).—7. Pîrghie dublă de ordinul al III-lea. P. Punct de razim.—F. Forță motrice.—R. Rezistență. A. Pîrghii duble.

LI) ¶ ③ Braț de balanță ¶ ④ Ori-ce cauză care lucrează energic asupra omului moral, care-l face să se hotărască într'un sens sau într'altul: pîrghia ambițiunii.

PÎRGUI (-ușo) *vb. refl.* * A da în pîrgă, a începe să se coacă: timpul veni, merele începură a se ~ (uș.); pîrul legă pere carl orecură olt pumnul, se pîrguiră și se coapseră (uș.).

PÎRGUALĂ (pl.-le) *sf.* Faptul de a se pîrgui, pîrgă: vâgu că pomul înmugurește... apoi spre seară dă în ~ (uș.).

PÎRGUIT *adj. p. PÎRGUI.* Aproape copt, abia copt: struguri unit copti, alții pîrguiți și alții aguridi (uș.); * nu-ți spuneam eu că o să îmbătrânești nici coaptă, da nicio pîrguită? (uș.).

PÎRHAITĂ = PRAHAITĂ.

PÎRI (-răso) *1. vb. tr. r.* A aduce o piră împotriva cuiva; a reclama. a da jalbă împotriva cuiva; a acuza: cine m'a pîrit la Măria-ta nu m'a pîrit ca să mă orecască, ci m'a pîrit ca să mă prăpădească (uș.); lupul te pîraște, lupul te judecă (uș.).

2. vb. refl. * A se certa * @ r. * A avea judecată, proces [vsl. pr. ja < pr. ti].

PÎRII (-tiu, -teso) *vb. intr.* A trosni cu un sgomot surd: corabia pîrlia în toate încheieturile ei (uș.); strinec odată pe zmeu... de-i pîrliră oasele (uș.); se tot duce înainte și mergea de-i pîrliau călcăiele (uș.); pîrliau vreasourile... sub coptele ei oțelite (MERU); ploaia răpăie pe acoperișele de șindrilă și pîrlie pe cele de tiniohea (uș.); [pîrl].

PÎRIIT *sbst.* Faptul de a pîrli, trosnet, vijii: vîntătorul îi aude ~ul sbornului, se întoarce și trage (uș.-v.); cu un ~ oa de prăbușire năprasnică, trăsnetele cad (uș.).

PÎRITOARE *sf.* * Sfoară cu o hîrtie lipită de-a lungul ei, care, legată întins de cele două capete de sus ale spetezelor unui zmeu cu care se joacă copiii, produce un pîrlit puternic, cînd se înalță zmeul; vijiiitoare, sbîrniitoare: făcea niște pîrlitori, de gîndea o bate toba în aer, așa uria de tare zmeul nostru (u.-uș.) * @ Specie de lăcustă, de culoare cafenie sau neagră, care, cînd zboară, produce un fel de pîrlitură (*Psophus stridulus*) [pîrl].

PÎRITURĂ (pl.-turi) *sf.* Pîrlit, trosnet, vijii: nu auzea nimic, deotî cînd și oînd niste toscăituri și pîrlituri de vreasori (uș.). [pîrl].

PÎRIȘ *sm. r.* Cel ce pîraște pe cineva; reclamant, cel ce trage pe altul în judecată: bine a făcut Ștefan-Vodă de a porunci să se spînzure ~ul (uș.).

PÎRIT *1. adj. p. PÎRI.*

2. sm. r. Cel ce e pîrit, reclamat; acuzat înaintea judecării.

PÎRITOR *1. adj. verb. PÎRI.*

2. sm. r. Cel ce acuză, acuzator, reclamant * @ Denunțator.

PÎRJOALĂ (pl.-le) *sf.* * @ Bucată de carne sau de pește, friptă pe grătar * @ Mold. Carne tocată, făcută în formă de turtă, presărată cu pesmet și prăjită sau friptă pe grătar: zi să-mi facă de grabă niște pîrjoale (uș.). [tc. pyrzola; bg. pîrzoła].

PÎRJOI *sbst.* * @ Foc care arde ierburile uscate într-o cîmpie întinsă; *pr. ext.* foc mare care mistue păduri întregi, numeroase case, etc.: cînd va vedea că iaste vînt mare și va lăsa atunci ~, atunci să va certa (uș.-uș.); și cum de vînt se lăpșe ~ul pe-o miriște uscată, așa s'au întins numai deotî flăcările răscoalii (uș.); zise nepotului său să dea ~ unei păduri ce era p'acolo p'aproape (uș.); Olten. (uș.-uș.) a lua ~, a lua foc * @ Turburări mari într-o țară, răscoală, jafuri: oînd cădea oîte un ~ asupra țării sale... ei își soăpa țara de nevoile (uș.); și pe unde treceau, ~ făceau (uș.). [pîrjoli].

PÎRJOL (-oșo) *vb. tr.* * A arde pe o întindere mare ierburile uscate dintr-o cîmpie; *pr. ext.* a da foc pădurilor, caselor, etc., a incendia: ostașii Leahuș... ardeau și pîrjolea cătunele (uș.); Cîrliaș... veneau pînă la barierele Bucoareștilor tînd și pîrjolin (u.-uș.) * @ A arde: și focu-i hazului, dar tare te pîrjolește oîteodată (uș.); ațurista de cămașe se lipi de pielea lui și începu a-l frige... și-l pîrjolea de pîrăh oîte pus pe jăratec (uș.). * @ A jefui, a fura tot, a nu lăsa nimic celui prădat; a fura prin înșelăciune, a înșela: fiindcă nu ști legea, te pîrjolea toți de toate părțile (uș.); ai pîrlit mi deunăzi la cărți pe sărdarul Cuculeț (uș.); [comp. PRĂJI].

PÎRLACIU *sm.* F Cel ce are obiceiul de a pîrli, de a înșela, de a păcăli; *pr. ext.* găinar.

potlogar: vizitului... adauge că e vorba numai de pîrlaci, adică hoți mici (uș.).

PÎRLĂU (pl.-ae) *sn. Olten. Tr.-Carp.* Ciubăr în care se opăresc rufeile [ung. pîrló].

PÎRLAZ = PÎRLEAZ.

PÎRLE(A), PÎRLEO, PÎRLU *adv.* F Numai în anumite locuțiuni: a se duce ~, a o rupe la fugă; să te ții (sau să te duci, să te păzești) pîrleo! (sau ~i), fugi din răsputeri: o luseră la sănătoasa, de nu le zăreai călcăiele, dușu-s'au pîrle (ALEC.); dete dosul pe ușă afară și, să te ții pîrleo!-li sfîrliau călcăiele fugind (uș.); apoi rînd-o d'a fugă, să te păzești pîrleo! oă-i sfîrliau călcăiele de lute ce se ducea (uș.); atunci lapa, să te cam mai duci pîrlea! și s'au a-cuns tocmai în fundul mării (uș.); du-te pîrlu! du-te naibii pleacă, să nu te mai vād: du-te pîrlu! oă doar n'am să-ți toc la ureche pînă mine (ALEC.); [srb. pîrl].

PÎRLEALĂ (pl.-e) *sf.* * Faptul de a pîrli, arsură superficială: îi venise și ei miros de pîrleală pielor (uș.); dă-i o ~ bună cu niște chibrituri de țește, oare arî moenit (uș.); * @ Inșelătorie * @ Pierdere, pagubă: mi-am scos pîrleala.

PÎRLEAZ, Mold. PÎRLAZ, Bucov. PERELAZ (pl.-zuri) *sn.* Trecătoare la un gard de nuiele, formată din una sau mai multe scinduri sau birne așezate orizontal și sprijinite pe niște pari (Fig. 3795): femelle... se cheamă la pîrleaz, ca să-și spuie oău mai auzit (uș.); noaptea trîzlu, fata babel sărea lute peste pîrlaz (uș.); deprinși din copilărie a sări garduri și pîrlazuri (uș.); nu-l gard fără pîrlaz și oîm fără năceaz (uș.); i-a petrecut pînă la livadă, la perelaz, în pas lute (uș.); [vsl. *pîrlaz ū, bg. pîrlaz ū].

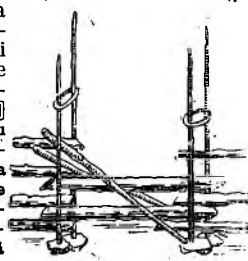

Fig. 3795. Pîrlaz.

PÎRLI (-lese) *1. vb. tr.* * A arde puțin pe deasupra: pe cine nu-l pîrlește soarele, nu-l dегără nici gerul (uș.); la Crăciun, oînd tăia tata porcul și-l pîrlea și-l opărea (uș.); * @ Inșelăciune * @ A o ~ la fugă, a o rupe la fugă: noi atunci am pîrlit-o la fugă (uș.); * @ F A păcăli, a înșela, a arde.

2. vb. refl. * A se arde puțin pe deasupra; a se înnegri la fața de soare: unul din ogari a dat cu coada prin foc, s'a pîrlit nițel și d'ală miroase greu (uș.); * @ F A păți ceva neplăcut, a se păcăli, a se înșela (la o cumpărătoare, etc.), a se arde, a se frige; * @ cine se pîrlește, se pîrlește, nu e bine să faci lucrurile în pripă, graba strică treaba [srb. pîrliti].

PÎRLIT *1. adj. p. PÎRLI.* * @ Ars puțin pe deasupra; înnegrit de soare: miroase a ~; fata, iarba ~ă de soare, de arșita soarelui * @ *adj. și sm.* F Prăpădit; sărac lipit; secătură: oum te știu ~, poate nu le-i fi cumpărat (hainele) din biata leșgoră (uș.); ce notă vre-i să-i dau ~ului tău de protejat? (uș.).

2. sbst. Faptul de a pîrli.

PÎRLITURĂ (pl.-turi) *sf.* * @ Faptul de a pîrli, pîrleală: valurile de iarbă... oîlitate sub pîrlitura soarelui (uș.); * @ F A da pe cineva pe ~, a-i face zile fripte, a-l chinui amar, a-l necăji rău * @ Mold. A Loc în pădure cu copaci pîrliti (deopriați de frunze de pe urma unui pîrlit) (sez.).

PÎRLOG (pl.-oage) *sn., Mold. PÎRLOGĂ (pl.-ge) *sf.* * @ Pămînt care a mai fost arat, dar, nefiind destul de gras, e lăsat unul sau mai mulți ani să se odihnească; pe el crește un fel de iarbă rară: lăstind să se vadă o margine de Bărăgan, ou pîrloagele sale neastăbăute (u.-ZAMF.); prepeșita s'a mutat ou puil... în niște pîrloage din marginea lăstarului (u.-uș.); tare mi-e teamă oă mi-a rămînea bunăstare de locog pîrlogă (u.-uș.); * @ Pr. ext. Iarbă și buruienile crescute pe un astfel de loc: dîndalele și pîrloagele crescuseră mai înalte decît pomușoara (u.-ZAMF.); [vsl. pîrlögŭ].*

PÎRLUI (-ușo) *vb. tr. Trans.* A opări (rufeile): căldări de pîrluit șochimburile (uș.); [ung. parlani].

PÎRMAC (pl.-aca) *sn. Olten. (uș.-uș.) = PÂRMAC* @ [srb. pîrmak].

PÎRNAIE *sf.* * @ Oală mare de pămînt (ca

de 4-5 litri): pîrnaia... servește numai pentru fierțuri în mare cantitate (MAN.); Mîdas împărat bău o ~ de sînge de taur (SRB.) ¶ ② ♦ Varietate de struguri.

PÎRNOJIE *sf. Mold.* Loc arat de mai mulți ani, însă pe care cresc spinii: baba ceea avea și ea o ~ de loc (FLOR.); cît mă costă pîrnojia asta de vie, numai să fie în sufletul lui socru-meu, oă el m'a procopsit ou dînsa (D-ZAMF.) [comp. bg. srb. p o d n o ž i e „loc situat la piciorul muntelui”].

PÎRPĂLI = PARFĂLI.

○ **PÎRPĂLIȚĂ** = PĂRPĂRIȚĂ.

PÎRPĂRĂ = PĂRPĂRĂ.

PÎRPĂRIȚĂ = PĂRPĂRIȚĂ.

PÎRPÎI (-pîiu, -păseo) *vb. intr.* A pîrîi.

○ **PÎRPOR** *sm.* ① Băn. ② Spuzeală; rapur. ¶ ③ *Olten.* (rsc.) Tăciune potolit cu apă, căldut, care se pune pe locul înțepat de un cuiu, ca să nu coacă rana (srb. p r p o r).

PÎRPORI = PĂRPĂLI.

○ **PÎRSNEL** = PRISNEL.

○ **PÎRSCĂU** *sbst. Olten.* Fulguală de zăpadă, primul strat subțire de zăpadă ce se cerne întîiu (CIAUȘ.): dete Dumnezeu un ~ de zăpadă (RV-CRC.) [comp. srb. p r s i t i „a fulgui”].

○ **PÎRTIC** (*pl.*-teuri) *sn. Trans.* Marfă mărunță, mărunțiș: Vîndea pipe, funi, tîmle, smochine și alămle și alte alte ~uri (RET.) [ung. p o r t e k a l].

○ **PÎRTIE**, ○ **PÎRTE** *sf.* ① Cărare făcută în zăpadă: oamenii... aruncînd zăpada din ușa și făcînd pîrtile adînci și înguste (OLVR.) ¶ ② *Pr. est.* Cărare, potecă: o luară apoi pe o pîrtie (SRB.); mare frica primejdiei ne lasă oa nu cumva pîrtia răstîcind și cărarea... pierzînd... (CANT.) ¶ ③ Răritură, gol: cu secura smulșă din mina unui oșaz, eroia pîrtie largă în gloata vrăjmașă (VLAH.) (srb. p r t i).

PÎRTAG *sbst.* Furie, minie cu toane, numai în ①: aragur! lei găsește ~ul = ARTAG.

○ **PÎRTĂGUȘĂ** (*pl.*-se) *sf. Olten.* (vc.) ♦ Soiu de prună mică, care se desghioacă de pe sîmbure (srb. p r t a v k a).

PÎRV *adj.* ① Se zice despre un berbec sau de o oale cu lina scurtă și creată.

PÎRVĂC (*pl.*-ace) *sn.* Stupul ce roește întîiu într-o vară [bg. p a r v a k ŭ].

PÎS! *interj.* = PIS ②: bietul Ercule nu mai zise nîoi ~! (SRB.).

PÎSLĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Materie de lînă sau de păr (de cămilă, de iepure, de castor, etc.) cu firele nețesute, ci frîmțate și lipite între ele cu clei și îndesate apoi la pîuș: pâlărie de ~ [vl. p l ū s t i].

PÎSLAR *sm.* ① Cel ce face pîsle.

PÎSLÎ (-leso) *vb. tr.* A transforma în pîslă.

PÎSLOS *adj.* Îndesat ca pîsla, îmbicsit.

PÎȘ! *sm.* ① Animal rozător, de mărimea unui șoarece, care trăiește în grădini și în păduri, hrănindu-se cu fructe și în special cu alune; numit și „alunar” sau „pricoliciu” (*Myoxus avellanarius*). [vl. p l ū s i < p l ū h ŭ].

PÎȘ! *interj.* Imită șgomotul ușor al pașilor înnăbușiți sau umbletul în virful degetelor: mai adesea reduplicat: sare jos de pe cal și, ~! ~! pîn laarbă, merge bînișor... către locul bănuît (CAR.); fata se duse bînișor, se strecură pe lîngă zid și, ~! ~! în virful degetelor, pîna la ușa (SRB.) [p a ŭ ŭ ŭ].

PÎȘIN = PĂȘIN.

○ **PÎZDARIE**, PÎZDERIE = PUZDERIE.

PLAC *sbst.* ① Plăcere, gust, voie, numai în expresiunile pe ~, după ~ (a fi ouiva pe ~: fata de împărat se silea în toate chipurile să-i fie pe ~ (SRB.); a face ouiva pe ~; după ~ul meu): oul nu-i place, să-și facă altul mai pe ~ (SLV.) ¶ ② Bunul (tradus din fr. „bon plaisir”), lucru făcut numai după voia, după capriciul cuiva, arbitrar, samavolnicie: regimul bubului ~; legea scrisă trebuie să fie locul voinței arbitrare și a bubului ~ (G.-H.) [plăcea].

PLACA (-achez) *vb. tr.* A acoperi un metal cu o foaie de aur sau de argint [fr. p l a q u e r].

PLACĂ! (*pl.*-ăci) *sf.* ① Foaie de metal mai mult sau mai puțin groasă ¶ ③ Bucată de metal, tăbiță pe care sint săpate niște cuvinte sau cifre ¶

Fig. 3790. Placă de scris.

③ ♦ Tăbiță de ardezic pe care se exercită a scrie școlarii începători (3796): aceasta îi ducea placa de scris și o carte (GRL.) ¶ ④

Fig. 3797. P. Placă de gramofon.

Fig. 3798. Placă turnantă.

~ de gramofon, disc de cauciuc pe care sint întipărite vibrațiunile vocii sau ale unui instrument și care se pot reproduce cu ajutorul gramofonului (3797) ¶

⑤ ♦ ~ turnantă, disc mare de fier, orizontal, care se învîrtește în jurul unui fus și pe sînele căreia se aduc locomotivele și vagoanele ce trebuie îndreptate pe altă linie (3798) ¶ ⑥ ♦ Gradul cel mai mare de decorație al unui ordin (3799) ¶ ⑦ ♦ ~ fotografică, bucată dreptunghiulară de sticlă acoperită cu o substanță sensibilă la lumină și pe care se obține negativul unei fotografii ¶ ⑧ ♦ ~ mucoasă, leziune sifilitică a mucoaselor sau a pielii [fr. p l a q u e].

Fig. 3799. Placă de Mare-Cruce.

○ **PLACĂ?** = PLĂCEA 2 ②.

○ **PLĂCAJ** (*pl.*-aje) *sn.* Lucrare de timplărie prin

care se aplică o foaie subțire dintr-un lemn mai scump pe altul de o calitate inferioară sau plăci de metal, de sider, etc. ca ornamente pe lemnul unei mobile (3800) [fr.].

PLACARD (*pl.*-de) *sn.* Foaie scrisă sau tipărită, cu un conținut de obicei injurios sau răzvrătit, lipită pe un zid, pe un gard, etc. [fr.].

PLĂCARDA (-dez) *vb. tr.* A afișa, a lipi un placard [fr.].

PLĂCEA (*plac*) 1. *vb. tr.* A găsi pe cineva pe placul său: vîzînd-o zi ou zi, a ajuns să o placă atîta, încît... a cerut-o în căsătorie (CAR.).

2. *vb. intr.* ① A fi conform cu gustul, cu dorința, cu voința cuiva, a-i fi pe plac: îmi place; nu-mi place; dacă-ți place; ②: ce ție nu-ți place, altuia nu-i face; ③: nu e frumos ce e frumos, ci e frumos ce-mi place mie ¶ ④ *Trans. Băn.* Placă! poftim! poftim! îi buclă! [lat. p l a c e r e].

PLACENTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① = CASA! ① ¶ ② ♦ Partea de pe suprafața ovarului pe care sint așezate ovulele [fr.].

PLĂCERE *sf.* ① Mulțumire sufletească: simt o ~ deosebită cînd îl văd; o fac ou ~, fără ~ ¶ ② Petrecere, distracție: ~a jocului ¶ ③ Lucru plăcut sau îndatoritor care se face cuiva: fă-mi această ~ ¶ ④ *pl.* Desfătările, bucuriile viciei: a renunța la plăceri ¶ ⑤ NEPLĂCERE [plăcea].

PLACHETĂ (*pl.*-te) *sf.* ① ♦ Broșurică, cârticică cu puține foi ¶ ② ♦ Mic basorelief pe o placă dreptunghiulară, de metal [fr. p l a q u e t t e].

PLACHIE *sf.* X ① Mîncare de pește, gătit cu ceapă și untdelemn: ~ de crap ¶ ② *Mold. Bucov.* Un fel de pilaf făcut cu orez (sau cu crupe ori cu păsat) și cu carne (sau numai cu grăsimi) de porc: vom face ~ ou costile de porc de cele afumate (CRC.) [ngr. π λ α κ ι].

PLACID *adj.* Care se arată blajin, potolit, pacinic, în ori-ce împrejurare: le luă locul o viață de provincie, ~ă, monotună (D-ZAMF.) [fr.].

PLACIDITATE *sf.* Fire blajină, placidă [fr.].

PÎR-
PLA

PLĂCINTĂ (pl.-te) *sf.* ① X Mai multe foi de aluat suprapuse, printre care sînt puse păture de brînză, de carne tocată, de felii de mere, etc., coapte în cuptor: tată-său s'a făcut vornic de batrînu unei plăcinte ce a trimis la masa domnească (ALECS.); bună-i plăcinta, dar dacă nu-1, e bună și pîta (MERA); F a-1 aștepta cu plăcinte calde, a-1 aștepta cu bucurie, cu toate bunățile pregătite; FOAIE ①; ÎNAINTE 1 ①; NEVOIE ① ① ① F Festă, renghiu, borboacă, poznă neplăcută: cum văzu ce ~ i se pregătește, înfipse sabia în pămînt... și rămase necîntît (ASP.) [lat. placenta].

PLĂCINTĂR *sm.* ① Cel ce face sau vinde plăcinte.

PLĂCINTĂRIE *sf.* ① Meseria plăcintărilor ② Locul unde se fac și se vînd plăcinte: spune-1 că nu-mi plac poeziile de ~ (ALECS.).

PLĂCINTIȚĂ (pl.-tele) *sf.* X *dim.* **PLĂCINTĂ.** **PLĂCUT** *adj. p.* **PLĂCEA.** Ceea ce place ochiului, gustului, care face plăcere: o țată, o înțîțîșare ~ă; ~ la vorbă; ou gust ~ ① ① ① **NEPLĂCUT.**

PLAFON (pl.-oane), **PLAFOND** (pl.-onduri) *sn.* ①

Tavan (3801): prin plafon vedeam cerul ca printr'un olur (BOL.); straturi de stiele albastre pe plafonduri argintose (EMIN.) [fr.].

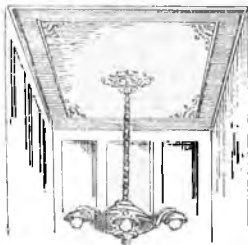

Fig. 3801. Plafon.

PLAGĂ (pl.-agi) *sf.* ① Rănă ① ① ① Urgie, pedeapsă dumnezească, calamitate [lat. plaga sau germ. Plage].

PLĂGHIE = **PLA-**

VIE. **PLAGIA** (-giez) *vb.*

tr. A publica pe numele său o operă sau fragmente dintr-o lucrare scrisă și tipărită de altul [fr.].

PLAGIAT (pl.-ate) *sn.* Fapta plagiatorului, furt literar [fr.].

PLAGIATOR *sm.* Cel ce a plagiat o scriere, care a comis un fur literar [fr.].

PLĂIAS, PLĂIEȘ *sm.* ① Locuitor din plaiu, din munți: gurgean plăieși roitori de pe sub poalele codrilor (VLAH.) ① X Grănicer, soldat ce păzea granițele țării în părțile muntoase (3802).

PLAIU (pl.-aluri) *sn.* ① Regiunea muntoasă a unei țări (în opoz. cu „șesul”): am colindat așurind ~rile și cîmpurile (ODOB.); în titulatura veche a unuiu din cei doi mitropoliti ai Munteniei: X., mitropolit al Tirgovîștii, exarhul Plaiului și a toată Ungrovlahia ① ① poet. Regiune, ținut: toate gîndurile își lăuseră aborul către ~urile cerești (ALECS.) ① ① ① Întindere mare de loc, fără păduri, pe coastele unui munte: unde și unde vedem turme de oi presărate pe lîmpezișul ~rilor (VLAH.) ① ① ① Diviziune administrativă a unui județ de la munte, corespunzătoare plășii de la șes ① ① Drum prin pădure pe coasta unui munte [lat. vulg. plagius].

Fig. 3802. Plăieș din Transilvania.

PLĂIVAS (pl.-ase), **PLĂIVAZ** (pl.-aze) *sn.* Creion: banii puși... într-o hîrtie pe care scrisese ou plăivazul: „leafă lui Marin” (BR.-VN.) [ung. plajbász, serb. plajvaz < germ. Bleiweiss].

PLĂJĂ (pl.-je) *sf.* Teren șes acoperit cu nisip mărunt pe care refluxul îl lasă descoperit pe țărîmul mării: vara, lume de pe lume se adună pe plajele ei calde (VLAH.) (3803) [fr. plage].

PLĂMĂDĂ *sf.* ① Plămădeală ① ① ① = **PĂSTURA** [plămădi].

PLĂMĂDEALĂ (pl.-eii) *sf.* ① Bucată de aluat dospit care se amestecă cu frămîntătura din care voește cineva să coacă pîine, spre a o face să crească și să se dospască, dospăală ① ① Frămîntătură, aluat: în ~, după ce s'a răcit, se pune aluat dospit, oprit de la altă pîine (VOR.); ② pămîntul Moldovei este

o ~ de singele veneticiilor ce an cercat să o robească (SP.) ① ① Lichidul în care s'a plămădit o substanță oarecare [plămădi].

Fig. 3803. Plaja.

PLĂMĂDI (-ădese) 1. *vb. tr. și intr.* ① A frămînta aluatul împreună cu plămădeala: Porolan a fost dat pe mina unui brutar, pentru ca să învețe a ~ pîni (ALECS.); ② mîierea care nu va să plămădească, toată ziua cerne (ZNN.) ① ① Pr. ext. A frămînta diferite amestecuri de substanțe: cînoana Marghioala plămădea pe prispă, la umbră, gogoși de risică pentru anliman (CAR.) ① ① A lăsa o substanță să stea în apă sau într'un lichid pînă se disolvă părțile ei solubile ① ① ① A zămîșii, a plămui, a urzi: mesterul omenirii, din nîmîo, numai gîndind, plămădi lumea (I.P.) [comp. vsl. pomladiti].

PLĂMIN *sm.*, **PLĂMINĂ** (pl.-ini) *sf.*, **PLĂ-**

MÎIU (pl.-ii) *sn.* ① Fie - care din cei doi saci cu pereții subțiri, plini de aer, spongioși, așezați în cavitatea toracică și cari constituie organul respirației (P. „bojoc”) (3804): ~ul drept, ~ul stîng; boală de ~i; au spălat frumusețea inimă, malul, plămîile, masele (SS.) [ngr. πνεύμονι].

PLĂMINĂRICĂ *sf.* ① =

CUSCĂRIȘOR ② [plămînă].

PLAN 1. *adj.*

① Șes, netaf, oblu, întins și fără încovoieturi, fără ridicături sau adîncături ② A Suprafață ~ă, aceea pe care o dreaptă se poate aplica în toate sensurile; unghi ~, intersecția a două drepte care sînt în același plan; figură ~ă, desenată pe o suprafață plană; geometrie ~ă, care studiază suprafețele plane.

2. (pl.-anuri) *sn.* ① Suprafață plană: ~ vertical; ~ înclinat = **INCLINAT** ② ① A Desen geometric reprezentînd proiecțiunea ortogonală a diferitelor puncte ale unui loc, ale unei clădiri, ale unui obiect pe o suprafață plană: ~ul unei case, unui oraș; odată, mi-aduc aminte că ridicam ~ul unui petio de moșie (I.-GH.) ① ① Distanța mai mare sau mai mică a părților unui tablou în raport cu spectatorul: primul ~ al unui peisaj ① ① ① Distribuția metodică a diferitelor părți din care e alcătuită o lucrare literară: ~ul unui discurs, unei tragedii ① ① ① Proiect:

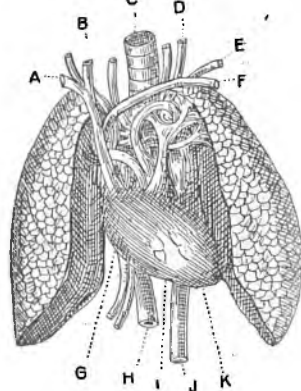

Fig. 3804. Plămînii.

A. Vîna brațului. - B. Vîna portă. - C. Traheea-arteră. - D. Vîna portă. - E. Artera brațului. - F. Vîna brațului. - G. Auriculă dreaptă. - H. Vîna cavă. - I. Ventriculul drept. - J. Aorta. - K. Ventriculul stîng.

În toate verile croia la ~uri cum să-și lucreze via (ISP.) ;
 ✕ un ~ de bătaie [fr.].

***PLANA** (-neaz) *vb. intr.* ① A sta în aer cu aripile întinse și fără a părea că se mișcă, vorbind de păsări (pr. anal. și despre un aeroplan, când e oprit motorul și aviatorul se lasă purtat de aer) ¶ ② ③ A privi de sus, de la o înălțime, a domina cu privirea ¶ ④ ⑤ A stăpîni cu mintea ¶ ⑥ ⑦ A fi iminent, a amenința să se întîmple, a pluti: o mare nenorocire planează peste capetele voastre [fr.].

***PLAN-CONCAV** *adj.* ¶ Se zice despre o lentilă plană pe una din fețe și concavă pe cealaltă (□ 3805) [fr.].

***PLAN-CONVEX** *adj.* ¶ Se zice despre o lentilă plană pe una din fețe și convexă pe cealaltă (□ 3806) [fr.].

***PLANETĂ** (pl.-ete) *sf.*, ✕ **PLANET** (pl.-ete) *sn.* ① ☆ Astru care se învîrtește împrejurul soarelui, descriind o elipsă în jurul lui și pe care-l vedem luminat de lumina ce primește de la soare; se cunosc astăzi peste patru sute de planete, din care cele mai însemnate sînt: Mercur, Venus, Pământul, Marte, Vesta, Junona, Ceres, Pallas, Jupiter, Saturn, Uranus și Neptun (□ 3807): toate te fac să te crezi departe de pămînt,

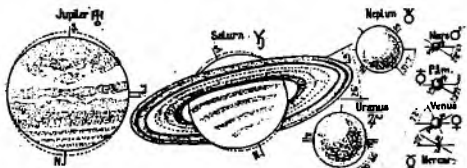

Fig. 3807. Planete.

într'o ~ nelocuită (VLAH.); orele o vede un om dintr'un alt planet (VLAH.) ¶ ② În astrologie: astru cărui a se atribue o influență asupra soartei omului, zodie: e născut sub o ~ fericită; de aci, pr. anal., bilețel cu însemnări tipărite privitoare la soartă, pe care-l scoate dintr'o cutie un papagal, un șoricel, etc.: pe urmă trag toți planeta de la o Italiană cu un papagalul (CAR.) [fr.].

***PLANETAR** *adj.* ☆ Ce ține de planete; privitor la planete; sistem ~, totalitatea planetelor care se învîrtesc în jurul soarelui [fr.].

***PLANIMETRIC** *adj.* ♣ Privitor la planimetrie [fr.].

***PLANIMETRIE** *sf.* ♣ Partea topografiei care se ocupă cu modul de a proiecta o porțiune de teren pe un plan orizontal [fr.].

***PLANIMETRU** (pl.-tre) *sn.* Instrument pentru măsurarea suprafețelor plane [fr.].

***PLANISFERĂ** (pl.-ere) *sf.* ● ☆ Hartă în care sfera terestră sau sfera cerească e reprezentată pe un plan [fr.].

***PLANISFERIC** *adj.* ● ☆ Privitor la planisferă [fr.].

PLANISĂ (-lasec) 1. *vb. tr.* A ademeni, a seduce, a supune volii și poftelor sale: încep să vorbească... ou niște cuvinte mieroase... de ar fi planisit nu numai pe oameni, dar și pistele (ISP.).

2. *vb. refl.* A se supune poftelor cuiva, a se lăsa a fi ademenit, a fi sedus: blata femele alabă ea toate femeile, se planisă dascălului (ISP.) [ngr. πλανώ „a seduce”].

***PLANȘĂ** (pl.-șe) *sf.* ♣ ① Scindurică de lemn, placă de metal pe care s'a săpat un desen, spre a fi reproduș prin tipar ¶ ② Tipar făcut de pe o astfel de planșă [fr. planche].

***PLANȘETĂ** (pl.-ete) *sf.* ① Scindură drept-unghiulară pe care se întinde și se fixează cu ținte hirtia pe care urmează să se deseneze ceva, să se ridice un plan, etc. (□ 3808) ¶ ② Instrument pentru ridicarea planurilor (□ 3809): o fetiță lăsase scara și venise lingă ~ (A.-GH.) [fr. planchette].

***PLANTĂ** (-tez) *vb. tr.* ♣ A sădi [fr.].

***PLANTĂ** (pl.-te) *sf.* ♣ Nume generic dat oricărui vegetal, iarbă, buruiană, copăcel, pom sau copaciu: ~ textilă, medicinală, veninoasă [lat.].

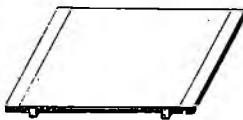

Fig. 3808. Planșetă.

Fig. 3809. Planșetă.

***PLANTĂTOR** *sm.* ♣ ① Cel ce plantează, săditor ¶ ② Cel ce cultivă o plantație în colonii [după fr. planteur].

***PLANTAȚIUNE, PLANTAȚIE** *sf.* ♣ ① Faptul de a planta, sădire, sădit ¶ ② Totalitatea vegetalelor sădite într'un loc ¶ ③ Locul însuși pe care sînt sădite aceste vegetale ¶ ④ Ori-ce stabiliment agricol în colonie: ~ de tutun, de cafea [fr.].

○ **PLANTICĂ, PLANTICĂ** (pl.-ici) *sf.* Băn. Olten. Trans. = PÂNGLICĂ: Frunză verde ș'o plântică, Mă iubii ou multă frioș (A.-GH.).

***PLANTIGRAD** 1. *adj.* Care calcă pe toată talpa piciorului.

2. (pl.-ade) *sn.* ♣ Mamifer carnivora care, umblînd, calcă cu toată talpa piciorului pe pămînt (d. e. ursul) (□ 3810) [fr.].

Fig. 3810. Plantigrad (L. Labă).

***PLANTON** *sm.* ♣ Soldat de serviciu pe lingă un superior spre a transmite ordinele acestuia [fr.].

PLĂNUȚI (-nesc) *vb. tr. și intr.* A face proiecte, planuri: proiectele le puse gînd rău și tot plănuia cum ar face ca să-l răpuie (ISP.); seara, oasuri întregi se primblă prin odăile și cugetă la Ana și plănuiește (VLAH.).

PLĂPĂMĂ... = **PLĂPOMĂ...**

PLĂPÎND *adj.* Care nu e destul de robust ca să poată suporta frigul, răceala, asprimea timpului, gingaș, delicat, fraged: Tureții, plăpînzii de țelul lor... începură a amorți și a dăgera (ISP.); avea o împărăteasă frumoasă... și blîndă, blîndă, ca un miel ~ (OLVR.); o floare ~ă; la vezi păsările ~e, unele golasă, ce s'ar face ele fără grija părinților? (BR.-VN.) [lat. *palpabundus < palpabare].

PLĂPOMĂ, PLĂPĂMĂ (pl.-me) *sf.* Învelitoare de pat de stofă colorată umplută cu lînă sau cu

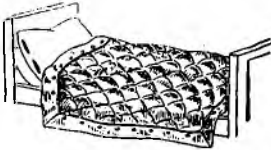

Fig. 3811. Plapome.

vată (Mold. „oghial”) (□ 3811): suflu 'n luminare și-mi trag plapoma peste cap (VLAH.); după ce m'am înfășurat într'o plapomă de flanelă groasă (A.-GH.); la fetița, o înfășură în plapomă, ou pericoulul de a o înăbuși (BR.-VN.); IN-ȚINDE 2 ②.

PLĂPOMAR, PLĂPĂMAR *sm.* ♣ Cel ce face plapome (Mold. „mindirigiu”): i-au tăiat bietului plăpomar funia pe care întinsese cîteva fețe de plapomă (GRL.).

PLĂPOMĂRIE, PLĂPĂMĂRIE *sf.* ① Meseria plăpomarului ¶ ② Prăvălia, marfa plăpomarului.

PLĂPOMIOARĂ, PLĂPĂMIOARĂ (pl.-re) *sf. dim. PLĂPOMĂ.*

PLAS' = **PLAZ.**

○ **PLAS'** *sbst.* ♣ Căpiță mai mică de fîn: a soos gârpele un cap oit un ~ de fîn (R.-COD.) [bg. plasti. srb. plast].

***PLASĂ** (-asez) 1. *vb. tr.* ① A așeza, a pune (într'un loc, într'un post): ~ pe un spectator; ~ într'un magazin ¶ ② A da cu dobindă: ~ bani ¶ ③ A găsi

PLA- un cumpărător pentru o marfă: 1-am plasat vinurile
PLA ④ A rosti, a spune la timpul, la locul potrivit: ~ o vorbă; ce mai ocazie pentru un tânăr cavalier... să-și plaseze cele mai galante și mai parfumate complimente (VLAM.).
 2. *vb. refl.* A se așeza într'un loc; a-și găsi un post, o slujbă, a se căpătuși [fr. *plac* e r].

PLASA (pl.-ăsi, -ase) *sf.* ① Împletitură de sfoară, cu care se prind pești; e mai mică decât năvodul și mai mare decât vologul; a da, a prinde cu plasa (□ 3812): băiatul intră cu plasa în grădă (asp.). ② Împletitură de sîrmă din care se fac împrejmuiri, despărțituri, etc.: împrejmuirea de la uliță e de sîrmă (SR.-VN.). ③ Plasa itelor, împletitura de sfori care alcătuiesc itele; numită și „ostrețe”; sau „cocleți” ④ ⑤ Diviziunea administrativă a unui județ, de la șes, corespunzătoare plaiului de la munte ⑥ Limbă de cuțit, tăiș: De grea moarte am murit, De plasa cuțitului, De pușoa împăratului (MAR.) ⑦ ⑧ Miner de cuțit.

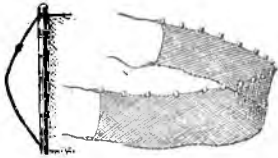

Fig. 3812. Plasa.

† **PLASA** (-ăsez) *vb. intr.* A bate din palme, a aplauda [comp. *srb. plasi* a ti].

PLASAMENT (pl.-te) *sn.* ① Faptul de a plasa, de a găsi de lucru muncitorilor, de a procura o slujbă cuiva, etc., plasare ② Depunerea unei sume de bani într'o întreprindere sau ca împrumut, spre a aduce un beneficiu sau un venit anual [fr. *placement*].

PLASARE *sf.* Faptul de a plasa; birou de ~, birou unde, în mod gratuit, sau în schimbul unei taxe, se găsesc adresele caselor unde e vacant un loc de servitor, de lucrător, etc.

PLASATOR *sm.* Cel ce plasează, ce procură de lucru sau o slujbă, etc. [după fr. *placeur*].

PLASCAVIȚĂ = PLESCAVIȚĂ.

PLASEA, PRASEA *sf.*, mai adesea **PLASELE, PRASELE** *pl.* Miner (de cuțit, de furculiță, de sabie, de pistol, etc.): nici o armă nu avea altă decât un mic jughiu cu plaselele de aur (NEGR.); pistoale cu plasele de argint și de sîdă (OLVR.); minile-l albe... netezesc... penele de struț ale unui evantaiu cu plaselele de baga (VLAM.); chimarul îngust din care ieșeau praselele groase ale unui cuțit (SLV.); cu mina dreaptă pe praselele hangerului din sileaf (CAR.) [comp. *plasa* a].

PLASMUI... = PLĂZMUI...

PLAST (pl.-te) *sn.* Băn., *Olten.* **PLASTĂ** (pl.-te) *sf.* Căpiță de fin [srb.].

PLASTIC *adj.* ① ② Privitor la formele corporale; arte ~e, care au drept scop să reproducă formele corpurilor (de e. sculptura și pictura); substanțe ~e, care pot lua felurite forme și servă la modelat (ceară, argilă, etc.) ③ ④ Sculptural: stil ~; — *adv.* o lume vie pe care postul o vede deslușit... și de aceea ne-o descrie așa de ~ (VLAM.) [fr.].

PLASTICĂ *sf.* ① ② Artă de a modela figuri, ornamente, etc. [fr.].

PLASTICITATE *sf.* Însușirea materiilor de a putea lua felurite forme (ca ceara, argila, etc.) [fr.].

PLASTOGRAF *sm.* Cel ce falsifică scrisul sau semnătura cuiva: cum putem noi să punem candidatura unui ~ (CAR.); ~i zicem celor ce fac scrisori mincinoase de tot sau în parte (LEG.-CAR.) [ngr.].

PLASTOGRAFIE *sf.* Scriere sau iscălitură falsificată: mi-au furat iscălitura, pentru ca să facă o ~; cu gînd de a mă calici (ALECS.); este atît de naiv, înocit crede că e ~ un document olograf (CAR.) [ngr.].

PLASTRON (pl.-oane) *sn.* Partea dinaintea a unei platoșe ① = PIEPTAR ② ③ ④ Bucată de piele căptușită cu care se acopere pieptul la scrimă [fr.].

PLASTUR... = BLASTUR...

PLASCĂ *sf.* ① ② Manta: iară Sim și Ialet luară o ~, puseră pre umere și... acoperiră trupul... tăti-ni-său (PAL.) ③ ④ *Olten. Trans.* ~ Un fel de plasă de pescuit ce seamănă cu prostovoul: plec sara pînă cînd întuneacă cu plasca după păstrăvi (GR.-N.) ⑤ *Trans.* ~ = CRETȘOARA ① [vsl. *plăști*].

PLĂȘCAR *sm.* *Olten.* ~ Cel ce pescuește cu plășcă (virc.).

PLAT *sbst. Trans.* (PAC.) Mașină (de fier) de bucatărie [germ. *Platte*].

PLATĂ (pl.-ăți) *sf.* ① Faptul de a plăti: zi de ~; plata impozitului ② Ceea ce se plătește pentru acoperirea unei datorii, pentru achitarea unei lucrări, etc.: ou ~, cu bani; țară ~, fără bani, fără a fi plătit, în mod gratuit ③ Simbrie, leață ④ Răsplată, recompensă; pedeapsă: să ții minte că fără ~ pentru nevinovățul singe nu vei ieși de la Dumnezeu (N.-COST.); și-a luat plata; a lăsa în plata Domnului sau în plata lui Dumnezeu, a părăsi în voia soartei: lumea înțelegea din vorbă că e cam prost și-l lăsa în plata Domnului (VLAM.); ~ FAPTĂ [vsl.].

PLATAGEA = PĂTLĂGEA.

PLATAGINĂ = PĂTLĂGINĂ.

PLATAN *sm.* ~ Specie de arbore exotic, foarte frumos, ce poate ajunge pînă la 20—25 m. înălțime; se cultivă la noi, ca plantă ornamentală, prin parcuri și alei (*Platanus occidentalis, Pl. orientalis*) (□ 3813): în plața orașului este un ~, a oăruia mărime este prodigioasă (BOL.) [fr. < lat.].

PLĂTANGER *sbst. Oaș.* ~ = PĂTLĂGINA.

PLATARIN *sm.*

~ = CHEFAL.

PLAT-BANDĂ

(pl.-de) *sf.* Fâșie îngustă de pămînt, răzor de jur împrejurul unei despărțituri dintr'o grădină și pe care, de obicei, sînt sădite flori, arbuști, etc.: toată grădina mea... începe într'o singură ~ a grădini d-voastre (NEGR.) [fr.].

PLATCĂ¹ (pl.-ăci) *sf.* ① Bucată de pînză sau de stofă de care e prins gulerul și celelalte părți ale unei cămăși, ale unei bluze, etc. [rus.].

PLATCĂ² (pl.-ăci) *sf.* = MART²; a pune ~, a face mîrt; a intra, a fi ~, a fi mîrt; pierd neatențit: nu mă pot scula odăi, fără ca să nu intru ~ (ALECS.) [srb. *plataka*, pol. *placka*].

PLATCĂ³ (pl.-ăci) *sf.* ~ = FLACĂ ③: copiii... să învețe slove noi... să scrie pe ~ (OLVR.).

PLATFORMĂ (pl.-me) *sf.* ① Acoperișul unei clădiri făcut în formă de terasă ② Locul de dinainte sau dinapoi al unui tramvaiu unde pasagerii stau în picioare: un vagon se oprește: doi tineri eleganți de pe trașpa platformei de dinainte se dau jos (CAR.) ③ Locul de pe o locomotivă unde stă mecanicul [fr.].

PLĂȚI (-tesa) 1. *vb. tr.* ① A da cuiva banii ce i-a împrumutat: 1-am plătit datoria ② A da bani în schimbul unui lucru vîndut, în schimbul unui serviciu, etc.: cine cumpără în dator plătește de două ori (PANN); 1-am plătit leață ③ ④ A ispiși: ai să plătești scump fapta ta; va plăti cu capul această crimă ⑤ F A valora, a pretui: știți, dragii moșului, cît plătește mîntea unor împărați (asp.); am cunoscut ce plătesc Moldovenii la înptă, cînd își apără țara (ALECS.); ~ PIELE ⑥

2. *vb. refl.* A se scăpa de o datorie, dînd banii cuvenii, a se achita [vsl. *plătiti*].

PLĂȚICĂ

(pl.-ici) *sf.* ~ Pește de baltă și de Dunăre, cu corpul tes-cuit și lat, cu capul mic și botul scurt, cu solzii moi; poate ajunge pînă la cel mult 60—70 cm. lungime; carnea e și foarte gustoasă (*Abramis brama*) (□ 3814) [bg.].

PLĂȚICĂ² *sf.* ~ Mare și frumos arbore spinos,

Fig. 3813. Platan.

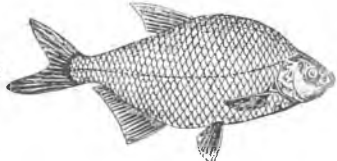

Fig. 3814. Platică.

de 15—20 m. înălțime; originar din Statele-Unite, cu flori mici, verzi, cu fructele în formă de teci turțite și puțin răscuite; se cultivă mult ca plantă ornamentală și pentru facerea gardurilor vii (*Gleditsia triacanthos*) (□ 3815).

PLATICOȚĂ (pl.-to) sf. = BEHILĂ.

***PLATINĂ** (-ine) vb. tr. ① A acoperi cu un strat de platină prin galvanoplastie: ~ o statuie □ ② A albi arama roșie cu un amalgam de cositor [fr.].

***PLATINĂ** sf. ① Metal prețios, aproape tot așa de alb ca și argintul, foarte ductil, cel mai dens dintre metalele uzuale, care se topește la o temperatură foarte ridicată (1800°) și nu se lasă a fi atacat de cei mai mulți reactivi; multumită acestor însuși, e întrebuințat în chimie și în fizică, la construirea aparatelor sau instrumentelor de precizie [fr.].

***PLATINIFER** adj. ① Care conține platină [fr.].

***PLATINOPIE** sf. ① Copie fotografică bazată pe acțiunea luminii asupra sărurilor de platină [fr.].

PLĂTIT 1. adj. p. PLĂȚI □ ② NEPLĂTIT. 2. sbst. Plată, faptul de a plăti.

***PLĂȚITOR** adj. verb. PLĂȚI. Care plătește.

***PLĂȚITUDINE** sf. ① Lucru anost, searbăd, fără vlagă □ ② Slugărie, josnicie [fr.].

***PLĂȚNIC** 1. adj. ① Care e dator să plătească (pentru sine sau pentru altul) □ ② Care poate plăti, care are cu ce plăti, bun de plată, solvabil.

2. sm. Cel ce e dator să plătească, datornic, debitor: bun ~, rău ~, om bun, rău de plată; de la un rău ~ și cu cenușa de pe vatră sau cu un sac de pale să te mulțumești (PANN).

***PLATONIC** adj. ① + Privitor la doctrina lui Platon □ ② Cu totul ideal: dragoste ~ă; concepție ~ă [fr.].

***PLATONISM** sbst. + Școala și doctrina filosofică a lui Platon [fr.].

***PLATOȘĂ** (pl.-se) sf. ① Pieptar de fier care acopere pieptul și spatetele și care servea odinioară să apere corpul de lovirile de armă ale adversarului (□ 3816): Vulcan, făurarul zeilor, îi dăruia cu un toroian și cu o platoșă sau pieptar de fier nerăzbătut (SEP.); Căpitani, ostași cu zale și cu platoșe de fier (ALECS.).

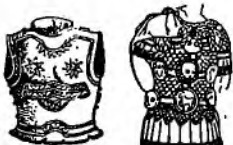

Fig. 3816. Platoșe.

***PLĂȚOU** (pl.-ouri) sn. ① Podiș, tâpșan: în toată liniștea surdă a platoului nu se auzea decât glasul ascuțit al copilului (OLVR.); [fr. plateau].

***PLAUZIBIL** adj. Ce se poate primi, ce poate fi admis, ce pare a fi adevărat pînă nu se dovedește contrariul [fr.].

***PLAUZIBILITATE** sf. Caracterul a tot ce este plauzibil [fr.].

PLĂVAIU, PLĂVAN 1. adj. ① Bălan, bălaiu. blond □ ② Alb-cenușiu (verb. de vite, de oi): Boi plăvani în cîte șase trag, se opintesc în juguri (ALECS.); Oțea cea plăvală (GN.) □ ③ + Poamă plăvală, varietate de struguri: soiurile de struguri cele mai spornice sînt la noi: poama grasă, poama plăvală și poama galbenă (GN.).

2. **PLĂVAN** sm. ① Bou plăvan: Plăvanii troianul despica și 'ntînda, să se rupă, din greu (VLAAH.).

3. **PLĂVAIE** sf. ① Varietate de struguri [vsl. p lavii].

***PLĂVCĂ** sf. ① Loc unde se află năvoadele ca să se usuce.

PLĂVIE, PLĂGHIE sf. Lemne și crengi, amestecate cu nămol, grămădite pe o apă curgătoare și care plutesc pe suprafața ei: Prutul pusese Nicolai-Vodă... de-1 curătea... de opaci și de plavil (NEC.); crenșute de salcie, coji de pline... buturugi-treceau cînd și cînd plavie în josul apei (S.ALD.); carele, va găsi pre mîrginea

unii ape mari fie-oe lucru... carele-1 va fi aruncat apa ca o plavie (PRV.-MB.) [vsl. p lavii].

PLĂVIȚ adj. Bălaiu, blond, de culoarea pălului: Aculța; cu coștale-1 ~e, rășirate (ODOS.); ~ă la față și vecinic cu risul pe buze (LUNO.) [comp. p lav a n].

PLĂVIU adj. Blond, bălan: Ea desface vâlul, fața-1 e plăvie (SOŁ.) [comp. p lav a u].

PLAZ (pl.-azuri) sn. ① Partea de lemn tare, din dosul cormanei, pe care se trăsese plugul cînd lucrează, numită și „talpă” sau „călcîiu”; e legată de grindeu prin birsă (□ 3831) [bg. srb.].

PLĂZMUȚ (-uesc) vb. tr. ① A crea, a da ființă, a face din nimic: am plăzmuț și eu o ființă care să vă facă să uitați uritul (SEP.) □ ② A născoci, a scorni, a închipui: Într-acele vîetări ale firii... închipuirea își plăzmuște vedenii cobitoare (ODOS.) □ ③ A falsifica [gr. πλάσσειν].

PLĂZMUIRE sf. Faptul de a plăzmuț; rezultatul acestei acțiuni: ① Creațiune □ ② Născocire, invențiune. închipuire □ ③ Falsificare, fals.

PLĂZMUITOR adj. verb. PLĂZMUȚ și sm. ① Care plăzmuște; creator □ ② Născocitor, inventator □ ③ Falsificator.

PLEAFTURĂ sf. PRAFTORITĂ.

○ **PLEAMĂ** sf. Mold. Soiu: e-o ~ rea, seamănă lui tată-său (RV.-CRO.) [bg. srb. p leme].

† **PLEAN** (pl.-nuri) sn. Pradă (de război): pe cînd biritorii își împărtau ~ul (VLAAH.); Robi un ~ de juni volnici și alt ~ de fete mari (PAMF.) [vsl. p l en ū].

○ **PLEANĂ** (pl.-ene) sf. Băn. (NOV.) Defect.

PLEASC! interj. Imită sgornotul pescăitului cu limba a celui ce mîncîncu cu lăconie: rupe o bucătică, îi face vînt: ~! ~! (OLVR.) [bg. p l e s ū k ū].

○ **PLEASNĂ** (pl.-esne) sf. ① Trans. Șfichiu (la biciu): desgurgă curelușă cea ca o ~, cu care era îngurcat șerpariul (RET.); Icuriculu e scînteia ieșită din pleasna sărită din biciul lui Sim-Pietru (MAR.) □ ② pl. Bucov. ③ Bășicuțe ce se formează pe limbă, la copii mici: pleasne... le capătă copiii atunci cînd mamele lor le dau țîță fiind despletite (MAR.) [p l e s n i].

† **PLEAȘĂ** (pl.-ese) sf. Chelic; parte pleșuvă [vsl. p l e s ū].

PLEAȘCĂ 1. (pl. plește) sf. ① Pradă, jaf: făcîndu-1 să rîvnească la libertatea de ~ de care se bucurau... căpitani din oștirea lui Ipsilanti (A.-GH.) □ ② F = CHILIPIR ③: mîroșile pleasca ce aveau să-1 cadă (GRIG.) [srb. p l j a š k a].

† **PLEAȘCĂ** 2 = PLAȘCĂ: sacosul iaste pleasca cu carea purtără pre Hristos la groaznicele patime ale lui (PRV.-MB.).

PLEATĂ (pl.-ete) sf. ① Păr împletit, coadă (de păr): Cu creștele albe, proști cu pleata rară (EMIN.); Popa ~, blăscică, iar pletele pe-afară (SB.), ghicitoare despre „legume”; fetele îmbîbă cu capul gol, „în plete”, cum le zice ele (VOR.) □ ② pl. Păr lung lăsat pe umeri: pletele lui albe și crețe parcă sînt niște cîrechini de flori albe (OLVR.); va săita în horă, vesel și cu pletele în vînt (ALECS.); MINTE □ ③ + PLETELE-MUIERII = MĂTEAȚĂ-DE-ARBORI [vsl. p l e s t i, p l e t a; comp. bg. p l e t k a].

PLEAVĂ sf. ① + Poighița care învelește bobul grîului, secării, ovăsului, etc. □ ② + Rămășițele suflate de vînt din grîul vînturat; pr. ext. ceea ce s'a scuturat din fin, după ridicarea lui: uneori bolnavii se aburesc cu ~ de fin (PAC.) □ ③ + Lepădătură, tot ce e mai prost, ce e bun de aruncat: ce e mai ~, mai lășinătură, mai stricat, cam adesea e capul bucatelor la oraș și la sate (MP.) □ ④ + = PLEVUȘCĂ □ [vsl. p l e v a].

PLEAZNĂ = PLEASNĂ.

***PLEBE** sf. Norod, prostime, poporul de jos: Copii săraci și sceptici ai plebei proletare (EMIN.) [fr. < lat.].

***PLEBEIAN** = PLEBEU [fr.].

***PLEBEU** adj. ① + Care aparține poporului de jos din Roma veche □ ② Astăzi: care nu face parte din nobilime: om vulgar în toată puterea cuvîntului, plebeu, pretentios și egoist (D.-ZAMF.) [lat.].

***PLEBISCIT** (pl.-ituri) sn. ① + Hotărîre a poporului roman, adunat în triburi □ ② + Sistem politic care încredințează votului poporului numirea șefului Statului și ratificarea legilor [fr.].

***PLEBISCITAR** adj. ① Privitor la plebiscit; de natura plebiscitului [fr.].

***PLEBISCITARISM** sbst. ① Doctrină care

PLĂ-
PLE

PLE- acordă poporului dreptul de a numi pe cei ce
PLE trebuie să ocupe puterile publice [fr.].

PLECĂ (pleo) *1. vb. tr.* ① A îndoi, a încovoia, a
apleca: nu făcea alta decât strimba toate lemnele, le prindea
de vîrî și le pleca la pămînt (RET.); ~ capul; ~ genunchii;
a-și ~ ochii în pămînt; ② a-și ~ capul, a se supune;
a nu avea unde să-și plece capul, a nu avea nici un că-
pătîiu, a nu avea unde să șază sau să doarmă, a nu
avea nimic: N'am unde să-mi plec nici capul, ajung din
rău în mai rău (FANN); ③ a-și ~ urechea, a asculta, a se
îndupleca: împărțat își plecă urechea la rugăciunea fiei
sale (SP.) ④ F A o ~, a o porni: mă iau și eu după
glas și-o pleo într'acolo (SP.).

2. vb. intr. ① A porni, a părăsi un loc spre a se
duce în altă parte: a plecat la Paris ② A-și lua în-
ceputul, a-și trage originea: un drumeac îngust... pleacă
din coasta Novacilor și urcă... pînă la Tîftele (VLAH.).

3. vb. refl. ① A se îndoi, a se încovoia, a se
apleca: se plecă asupra mă-sel ce în deșert se 'ncerca a mai
vorbi (OLVR.) ② A se lăsa într-o parte sau într'alta,
a se lăsa în jos, a se povîrni: De la Virelorova, malurile
se pleacă și se netezesc (VLAH.); corabia se pleacă într-o parte ③
A-și îndoi trupul pentru a saluta, a se inclina,
a se închina înaintea cuiva: după ce rosti aceste cu-
vinte, el se plecă și leși (GN.) ④ A ceda, a se îndupleca,
a se supune: Ștefan... se plecă la glasul de pace ce-l trimise
Albert (SP.) [lat. *pl.licare*].

PLECĂCIUNE *sf.* ① ~ Îndoire, aplecare, in-
clinare ② F (adesea iron.) Închinăciune, salu-
tare (formula de politetă, la sosire sau la plecare):
~, boierului ③ ~ Supunere, smerenie: veneau cu
multă ~ să-mi oară hîrtile ca să văză ce am scris (ALX.);
cu toată ~a rog pe dămele care nu vor avea o talie frumoasă
să mă lerte (NEGR.) [plecca].

PLECAT *1. adj. p. PLECA.* ① Îndoit, încovoiat,
aplecat: Trunchiul ~ al salciei pletoase (EMIN.) ② Lăsat
într-o parte, povîrnit ③ Supus, umilit, smerit;
④: capul ~ sabia nu-l tale ⑤ Pornit, dus de unde-
va ⑥ NEPLECAT.

2. PLECATE *sf. pl.* = **APLECATE**: acest leac este bun
cînd inima te doare din plecate (PAMF.).

PLECĂTOARE = **APLECĂTOARE**.

***PLED** (*pl.-eduri*) *sm.* Pătură de călătorie (3817):
fi aduse o haină blănită, oa
să nu răcească și un ~ să
puie pe picioare (VLAH.) [fr.
plaid < engl.].

***PLEDA** (-dea) *vb. tr.*
și *intr.* și A lua cuvîn-
tul într-o pricină jude-
cătorească, a lua apăra-
rea cuiva, a apăra o cau-
ză: am studiat și am pledat
procesul cît nu se putea mai bine (SR.-VN.); se oferea să se du-
că la Paris, să pledeze cauza țării (U.-GH.) [fr. *plaidier*].

***PLEDANT** *adj.* și Care pledează: avocat ~ [fr.].

***PLEDOARIE** *sf.* și Cuvîntarea avocatului
înaintea judecătii pentru apărarea cauzei clien-
tului său: fi ascultase pledoaria și aștepta nerăbdătoare
rezultatul (SR.-VN.) [fr. *plaidoirie*].

***PLEIADĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① Grup, reuniune de
poetii, de scriitori celebri; invitații de azi dau numirea
de ~ la o mină de oameni aleși care se deosebesc prin faptele
sau prin scrierile lor... zicînd: pleiada poetilor, pleiada eru-
diților (SP.); pe la începutul secolului s'a ivit în Moldova
o ~ de poeți (ALECS.) ② ☆ **PLEIADELE** *pl.* Grup de
stele în constelațiunea Taurului, numit de popor
„cloșca cu pui”, „găinușa” sau „cloța” [fr. < gr.].

***PLEN** *sbst.* Număr total al membrilor (unei
adunări, etc.) [lat. *plenum*].

***PLENAR** *adj.* Întreg, complet, în plin, în în-
tregime: sedință ~ă, în care sînt de față toți mem-
brii [fr. *plenier*].

***PLENIPOTENT** *sm.* ① = **PLENIPOTENȚIAR**:
înainte de intrarea plenipotențierilor (U.-GH.) [lat.].

***PLENIPOTENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Imputerni-
cire deplină de a trata cu un alt Stat chestiuni pri-
vitoare la țara sa: avînd fie-care actele de ~ de la suve-
ranii lor respectivi (U.-GH.) [it.].

***PLENIPOTENȚIAR** *adj.* și *sm.* ① Acela
pe care un guvern îl trimite cu depline puteri să
trateze cu guvernul altei țări ② Ministru ~, a-

gent diplomatic de un rang inferior ambasado-
rului [fr.].

***PLENIȘON** *adj.* ~ Care sună deplin: vocală ~ă
[lat. *plenus* + *sonus*].

***PLENITUDINE** *sf.* Întregime; stăpînire de-
plină, desăvîrșită: a se bucura de ~a facultăților sale
[fr.].

***PLENUI** (-ueso) *vb. tr.* A prăda, a face o pradă
de războiu: arseră și plenuri țara împrejur' (BALC.)
[plean].

***PLEOAPĂ, PLEOPĂ, PLOAPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* ① ②
Fie-care din cele două membrane mobile ce acop-
er ochiul și care se apropie una de alta cînd doar-
me omul sau animalul (3396): a închide pleoa-
pele, a dormi; a deschide pleoapele, a se deștepta;
Feste ochii mari și tulburi oad pleoapele-obosite (VLAH.); ri-
dioindu-și pleoapele ochilor cu mîștile (SP.); deschizînd le-
neși pleoapele cu gene rari și gălbui (OLVR.) ③ Capacul
siciului: parcă era un mort ce-și aruncase pleoapa coștu-
gului (OLVR.) [comp. bg. *po hlu pka* „capac”].

***PLEONASM** (*pl.-me*) *sn.* ~ Figură de retori-
că prin care se adaugă cuvinte de prisos pentru
înțelegerea frazei, cu scopul de a da acesteia mai
multă energie. Ex.: 1-am văzut cu ochii mei ③ În-
trebuințare de cuvinte de prisos pentru înțelegerea
celor spuse. Ex.: a se urca sus; a intra înăuntru [fr. <
gr.].

***PLEONASTIC** *adj.* ~ Privitor la pleonasm
[fr.].

○ **PLEOP** = **PLOP**.

PLEOSC *1. sau PLOSC* *interj.* ① Sgomotul ce
imită plesnetul palmei sau biciului: fi trîntește una...
pleosci peste faică, de-1 sare un dinte (R.-COB.); atunci Făt-
rumos, plosco! cu o palmă la vîntul presta obraz (RET.);
adesea precedată de tros: trosol plosco! mîna ei greoaie
lovi amîndoi obrații nenorocitului Urdilă (GN.); pe la orele
3 d. a., trosol plosco! intră în curte opt cai cu doi suragii
(U.-GH.) ② Imită sgomotul căderii unui corp
în apă: etne... scoase limba din gură și atunci plosca, plosc!
în apă (FAC.) [onom.].

PLEOSCĂI, PLOSCĂI (-ăesc, -ăin) *vb. intr.* ① A
bate din palmă sau cu palma peste obraz, a plesni:
Încep să plescoască din palme, strigînd toți: ura! (CAR.)
② A face un sgomot identic cu al stropilor de apă
cînd se izbesc cu putere: de atîră se azeaua ples-
cînd picături (de ploaie) mai mari și mai dese (VLAH.)
[pleosci].

PLEOSCĂIT, PLOSCĂIT *sbst.* Faptul de a
pleoscăi; sgomotul produs prin această ac-
țiune.

○ **PLEOSCĂNITĂ** *sf.* Bucov. ~ = **ROSTOPASCĂ**.

PLEOȘTI, PLOȘTI (-ștesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A
(se) turti: zădărie trosniră, se despicară, și acoperisul casei
se pleoști (OLVR.) ② A (se) pleca, a (se) lăsa în jos:
Un măgar mare ce-o ascultase... Capul pleoștise (ALX.) [SRB.
pljoštiti].

PLEOȘTIT, PLOȘTIT *adj. p. PLEOȘTI.* ① Turtit:
pe cap cu fes mare, grecesc, ~ într-o parte (U.-GH.); coșurile,
înfipte în spinărea ~ă a bordelelor (OLVR.); vîd... două de-
luri ~e, acoperite de pădure (VLAH.) ② Lăsat în jos:
Cu urechea ploștită, ... Cînele, trist și jalnic, me gea pe o
cărare (ALX.) ③ ④ Ghemuit, cu capul plecat, fără
curaj: Păru... se întoarce acasă pe jos, prin colbul drumu-
lui, ~ ca val de lei (GN.).

PLESCĂI (-ăesc, -ăin) *vb. intr.* ① A face un sgo-
mot caracteristic, lovind limba de cerul gurii (vorb.
de cei ce mîncă lacom) ② = **PLEOSCĂI** ③: Dom-
nii țării simțeau viața... cînd doreau de țărani... și cînd palme-
lor plescăla, strîngînd pînă a săteanului aspră (U.-GH.) ④ =
PLEOSCĂI ⑤: pînea rîpale pe acoperișul vagonului și plescăle
pe geam (CAR.); valul scîlbitor... cade plescînd pe o lespede
lată de piatră (VLAH.); lopata plescăla înoc în tăcerea apelor
(SAD.) [pleascl comp. și SRB. pljeskati].

PLESCĂIT *sbst.* Faptul de a plescăi; re-
zultatul acestei acțiuni: s'auzi șopotul izvoarelor as-
cuse și ~ul răsănător al casei (VLAH.).

PLESCĂ(VITĂ), PLESCĂGHIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Mold.
① ~ ② Boală de piele consistînd din niște bubu-
lițe sau răni ce se fac pe picioare și pricinuesc mîn-
cărime și usturime ③ **PLESCĂIȚĂ** ~ Plantă cu
flori albe ce crește prin locuri umede și umbroase,
pe lîngă pîraie și izvoare (*Malachium aquaticum*)

Fig. 3817. Pled.

(3819) ¶ ③ PLESCAIȚĂ ♣ = GUȘA-PORUMBULUI.
 ¶ ③ PLESCAIȚĂ ♣ = ȘOFRLAIȚĂ-ALBĂ ¶ ③ ♣ PLESCAIȚĂ-ROȘIE = ARĂRIELE [srb. dg. pljuska vica].

*PLESIOSAUR(US) sm.
 Reptilă uriașă fosilă, cu gîtul lung de peste un metru, care trăia în mările liasului inferior și în mările jurasice (3818) [fr.].

PLESNET (pl.-ete) sm. ① Sgomotul produs de un biciu, etc. ce plesnește; pocnet: din oină în cînd se auzeau ~e de biolu (VLAH.); sfîntul

Fig. 3819. Plescaita.

Ille, incurîndu-și armăsarul cu tunete și cu ~e (ODOB.); deodată se aude un ~ seo în toată casa (OLVR.) ¶ ② Pleoscăit: s'aude... un ~ de apă care cade pe lespezi (VLAH.).

PLESNÎ (-neso) 1. vb. tr. și intr. ① A bate din palme, a izbi cu palma peste obraz, a lovi cu palma peste ceva, a plescăi: l-a plesnit cu palma peste obraz; abs.: pe cine m'o supăra cu atîtica măoar, îi plesnesc și-l trimt numai decît la agie (CAR.); plesni de trei ori din palme și îndată sări de pe sobă o pasăre de aur (ISP.); nu se cade a drîngăi, adecă a ~ în palme (PRV-MR.); cît plesnești în pămîi, a fost carul lărsă la loc cum a fost (SB.) ¶ ② A lovi, a izbi, a pocni cu biciul sau cu ceva care produce un sgomot caracteristic plesnetului biciului: doi surugii... plesnind din bicale lor ce se împleteceau (ODOB.); un trăsnet plesnește ca un harapalic în vîrful unui munte (VLAH.); îi leși înaltele balaurul plesnind din coadă și încoadă cîndu-se (ISP.); bea pe jumătate paharul, își plesnește limba de cerul gurii și... zice: phili strasnic! (BR.-VN.); (F): unde-o plesnește mama și unde crăpă! (CRG.) ¶ ③ A (se) rupe sau a (se) crăpa cu sgomot: lăsdă să cadă o larnă grea de plesneau lemnele și pîstrele (ISP.); polobocul... a ploat jos și au plesnit două cercuri (SB.) ¶ ④ A (se) crăpa, a (se) rupe (vorb. de o țesătură, de piele, de un vas, etc.): trage una în spinarea Mitropolitului, așa de tare, că l-a plesnit antereul (CRG.); fanți de provinoale... strîngi să plesnească în redingota lor încheiată (VLAH.); îmi plesnește obrazul de rușine (CRG.); fracul îi strînge de la plesnesc ochii (NEGR.); unuia îi plesnesc ochii și celorlalți nu li se putea cunoaște unde le era gura (D.-GH.); oala a plesnit la foc; a plesnit o coardă la vioară; plesni fîierea într'însa de necaz (ISP.); îi plesnește rinza de necaz (RET.); îi scilpeau ochii în cap și plesnea de ciudă (CRG.); Din peșeni tîi te scoate, de îți vine să plesnești (PANN) ¶ ⑤ A-1 ~ prin (sau în) cap, prin minte, prin gînd, a-i trece deodată prin minte, a-i veni o idee subită, ciudată: le-a plesnit și lor prin cap oă ar fi bine să se închine la foc, la stele ori la soare (ISP.); atunci am văzut scîrînd fle-oare cum îi plesnea în cap (NEGR.); nici nu-i plesni prin minte că doar aceea ar fi preful Afîltului (RET.).

2. vb. refl. A se bate, a se lovi, a se izbi cu palma sau cu ceva analog: s'a plesnit on amîndouă pamele peste obraz (BR.-VN.) [vsl. plesnăti].

PLESNIT adj. ① p. PLESNI ¶ ② Crăpat: oală ~ă.

PLESNITOARE sf. ① Pleasna biciului; tot ce plesnește ca biciul: serpii cei veninoși on plesnitori la coadă (ODOB.); ¶ ② Capsulă care explodează; cocoloș de pămînt învelit în hîrtie imprevună cu un praf explozibil, care pocnește cînd e izbit de ceva tare ¶ ③

Trans. Cerculeț de fier pus între opor și capătul dinăuntru al osiei carului ca să nu se roadă

Fig. 3820. Plesnitoare.

oporul sau roata; numită și „făcălie” sau „strangalie” (vc.) ¶ ④ ♣ Plantă carnoasă, cu tulpina culcată, cu flori galbene; fructul, globular sau oval, acoperit cu peri aspri, se desprinde la maturitate de peduncul și aruncă cu putere, printr'o deschizătură, semințele dintr'însul (*Ecballium elaterium*) (3820) ¶ ⑤ ♣ pl. Ochi [plesni].

PLESNITURĂ (pl.-turi) sf. Plesnet, lovitură răsunătoare dată cu biciul, cu palma, etc.: vorbele astea... îi nstrăseră oă o ~ de gîrbaci pe obraz (BR.-VN.); s'aude un vîjîit de linie în gol... apoi șase plesnituri groase (VLAH.) [plesni].

PLEȘ adj. Mold. ① Pleșuv, chel: era ~ la cap oă un genunohe (GN.); un popă... amolit la față, cu capul ~ (CRG.) ¶ ② Pr. ext. Fără vegetație: Alergînd, unul spre codri, celălalt spre munți ~i (ALECS.) [rut. piș].

PLEȘCAN, PLEȘCAR sm. F Cel ce umblă după plească, chilipirgu; înșelător: pleșcanul de Joe... o îndrăgise grozav (ISP.); „oantă potcoave de oai morți” se zice despre pleșcari, ce umblă să înșele pe cei prosti (VOR.).

PLEȘCUI (-neso) vb. intr. ① A face plească, a umbla după plească, a prăda, a jefui ¶ ② ③ A căuta chilipir, a umbla după chilipiruri, după foloase ușor de căpătat: vezi... oțtu-l de-a dracului lumea asta? numai după pleșcui umblă (CRG.).

PLEȘCUITOR adj. verb. și sm. PLEȘCUI. Care pleșcuște, prădător.

PLEȘIV = PLEȘUV.

PLEȘNICAR (pl.-are) sn. Mică construcție de lemn în partea dîndărăt a surii, în care țaranul păstrează diferite unelte, ca d. e. coase, furci, greble, etc. (PAC.).

PLEȘTI (-tesc) vb. tr. și refl. ① Oaș. A (se) turti ¶ ② Băn. A se pîti, a se tupila.

PLEȘUG adj. Trans. Băn. Bucov. = PLEȘUV: fata... lîind ~ă, adecă cu capul gol ca o curecubetă (RET.); și-a smuls toți perii de pe cap, de a rămas ~ pînă astăzi (SB.).

PLEȘUGIIE sf. = PLEȘUVIIE: Iu-lie Oheșarul... au avut... plesugia sa cu ce acoperi (TICH.).

PLEȘUV 1. adj. ① Fără păr pe cap, chel (3821): Un bătrîn ~ și gîrbos, slab, nervos și mic de stat (VLAH.); moșneagul a rămas ~ de mult ce-l netezise baba pecap (CRG.); VULTUR ~ = ② ¶ ③ Pr. ext. Fără vegetație, pleș: în depărtare domnește Pionul, spîrgînd norii on ~ul său creștet (NEGR.).

2. sm. ① Om pleșuv: On ~ul cînd vorbești, Tigvă să nu pomenesti (PANN) ¶ ② ③ Specie de vultur mare cu capul golaș (*Vultur fulvus*) [vsl. pleșivă].

PLEȘUVI (-nvesc) vb. intr. A rămînea pleșuv, a-i cădea tot părul, a cheli.

PLEȘUVIIE sf. Starea celui pleșuv, chelie.

PLETE = PLEATĂ.

PLETEANCĂ (pl.-ence) sf. Mold. Trans. Oaș. Fire de lînă sau panglicute împletite în părul fetelor, spre a lungi coadele pînă la cîngătoare [rut.].

PLETER (pl.-ere) sn. Gard de nuiele mai groase împletite [sr.].

*PLETORĂ (pl.-ore) sf. ① Prea mare abundență de sînge ¶ ② ③ Îmbelsugare care aduce după sine o stare rea, neplăcută: în pletora asta de produceri „originale”... e o imensă, covîrșitoare majoritate de secături (VLAH.) [fr.].

*PLETORIC adj. Care are prea mult sînge: om ~ [fr.].

PLETOȘ adj. ① Cu plete lungi: suratele... rîdeau... după hîlăitul flăcăilor pletosi (OLVR.) ¶ ② ♣ Cu crengile atîrnînd în jos vertical: vede o căsuță umbră de niste lozii pletose (CRG.); SĂLCIE-PLETOASĂ = SĂLCIE ②.

PLETUR = PLETER: Incepu să smulgă ~e întregi (OLVR.); a tăiat ~ele făcute (LUNG.).

PLEU sbst. Trans. Băn. Tinichea: un turn acoperit cu ~ (RET.) [ung. pléh].

*PLEUAR sm. Trans. ② Tinichigiu [pleu].

*PLEUREZIE sf. ♣ Inflamația pleurei [fr.].

*PLEURITIC adj. și sm. ♣ Bolnav de pleurezie [fr.].

PLEVAIȚĂ, PLEVITĂ (pl.-te) sf. ♣ Plantă alb-

PLE-
PLE

Fig. 3821. Pleșuv.

PLE- linoasă, cu frunze puțin numeroase, cu flori mici, trandafirii; numită și „măturici”, „cununite”, „tăvnică”, etc. (*Xeranthemum annuum*) (3822) [pleavă].

PLEVI = **PLIVI**.

PLEVILĂ (pl.-le) sf. Pli-virea buruienilor ce cresc într-o grădină sau pe o arătură, plivit, pliveală: se zăresc toi și colo... muncitorii la ~ (BR.-VN.) [vsl. plēvilō].

PLEVIȚĂ (pl.-te) sf.

① Căptușala de fier ce îmbracă partea de jos a leucei
② *Olten*. Stinghie sau bucată de lemn ce se prinde cu cuie de fier peste un lemn care s'a rupt, spre a-l întări (CAUS.) [pleu].

PLEVIȚĂ = **PLEVAITĂ**.

PLEVRĂ (pl.-re) sf.

Membrană seroasă ce cuprinde interiorul pieptului și înfășură plămîinii [fr.].

PLEVUȘCĂ (pl.-uști) sf.

① Peștișor de bălă, cu corpul lung-găret, cu capul verde-cafeniu, spinarea galbenă-verzuie, cu o dungă lungă de culoare albastră-închisă, și cu un luciu metalic pe tot mijlocul corpului; numit și „pleavă”, „chisoarcă”, „sirmă” sau „sirmuliță” (*Leucaspis delineatus*) (3823) ② Peștișor mărunț, baboiaș ③ Om de puțin însemnatate: bietul Așluță... sta pitit pînă ~, măcar că era un drac și jumatate (CAR.) [pleavă].

PLIC (pl.-teuri) sn.

① Învelișul unei scrisori (3824) [ngr. πλίκος < it.].

PLICĂ interj. Sgomotul produs de izbirea palmei, etc.

① **PLICICĂ** sf. Băn. ② = **ODOBĂTURĂ** (= **PLIȘCĂ**). **PLICSIS**, **PLIXIS** sbst. F Plictiseală, urit: e plictis mare în București (GN.) [ngr.].

PLICTICOȘ adj. ① Care te face să te plictisești, să ți se urască, plictisitor ② Supărător, neplăcut, anost [ngr.].

PLICTISEALĂ (pl.-eii) sf. ① Neplăcere ce simte cineva cînd i se urăște, urit: plictiseala și stăbăria erau adevărații dușmani ai societății aceștia (D.-ZAMF.) ② Supărare, neplăcere, zăduf [plictisi].

PLICTISĂ (-isece) f. vb. tr. ① A aduce plictiseală: cartea asta mă plictisește ② A cauza mică supărare, plicterici: camenii prea buni ajung uneori să plictisească o bună parte lor (VLAH.).

2. vb. refl. A i se urî, a nu simți nici o plăcere: înfînse... înșuflețite de un singur gînd statornic, acela de a nu se ~ (D.-ZAMF.) [ngr. πλίκτω].

PLICTISITOR adj. verb. **PLICTISĂ**. Plicticos. **PLICUI** (-uesc) vb. tr. ① A pune (o scrisoare) într'un plic: după ce plicui și peceții această scrisoare (PL.).

PLIMB (pl.-buri) sn. Rampa unei scări: o femeie scoboară scările...; o mină îi alunecă pe ~ul scării (DLVR.).

PLIMBĂ (plimb), **PRIMBLĂ**, **PREUMBLĂ** (-blu) f. vb. tr. ① A duce dintr'un loc într'altul ca să faci mișcare, ca să ia aer, ca să petreacă, etc.: o copiii; Gondola, leagăn dulce, ne primblă împreună (ALECS.) ② A îndrepta ici și colo: el își primblă privirea pe oim-pul bălăii (BALC.).

2. vb. refl. ① A se duce dintr'un loc într'altul ca să faci mișcare, ca să ia aer, ca să petreacă, etc.: ca să-mi treacă de urt... am ieșit să mă primblu la port (DOB.).; el se primblă pe la poata cu păsări (GN.); ② F a trimite să se plimbe, a concedia, a-i zice să plece, a da dru-mul: pe fle-care din logofeți, cum venea, așa îi trimetea să

se plimbe (USP.) ③ A trece, a se îndrepta dintr'un loc într'altul: aerul și razele soarelui se plimbau liber printr'însule (A.-GH.) [pre + umbla].

PLIMBĂ (pl.-be) sf. Prăjină ce se pune la coteț spre a se sui gîinile pe ea (R.-COB.) [plimbă].

PLIMBARE, **PRIMBLARE**, **PREUMBLARE** sf. ① Faptul de a (se) plimbă: a (se) duce, a ieși la ~; a face o ~; ② A trimite la ~, a trimite să se plimbe ③ Locul unde se plimbă cineva, unde se duce lumea să se plimbe.

PLIMBĂTOARE sf. ② Privată, umblătoare [plimbă].

① **PLIMNICER** (IU) (pl.-ere) sn. Trans. (VIC.) = **PLEȘNICAR** [bg. plēvnica].

PLIN f. adj. ① Ce conține tot cît încapă înăuntru, în care n'a rămas nici un spațiu neocupat (③ *DESERT*, GOL): un pahar, un vas, un butoiu ~; ~ de apă, de vin, de nisip; măsura e ~ă; cu gura ~ă; cînd îți ieșe cu oafa ~ă înainte, îți merge bine (GOR.) ② În care nu sînt cavități sau lacune: un zid ~ ③ Care conține o mare cantitate, care are în belsug: grădina ~ă de flori; stradă ~ă de lume; un dulap ~ de ruie; o carte ~ă de învățăminte; e ~ de bani; ④ e ~ de noroc; ~ de greseli, de păcate, de griji, de iluzii; e ~ de viață ⑤ Gras: față ~ă; e ~ la față ⑥ În întregime, deplin, fără să lipsească nimic: lună ~ă LUNĂ ⑦ ⑧ F ⑨ Murdărit: ~ de noroiu, de praț, de cerneală: moșneagul îi băgă în traistă, așa ~ cum era (CRG.) ⑩ ⑪ Iarnă ~ă, iarnă cu multă zăpadă: deaia iarna va fi omătosoasă sau ~ă... e semn că vara următoare va fi roditoare (MAR.).

2. sbst. Lucru plin, vas plin; a ieși cuiva cu ~ (înainte), a ieși înaintea cuiva cu un vas plin (semn de izbîndă, după credința poporului): arendașii ne ieși cu ~ înainte (DOB.); a-i merge în ~, a izbuti, a-i merge bine într'o întreprindere: cînd cineva pleacă la drum, presară-i făină pe prag, ca să-i moară în ~ (GOR.); Fără muncă, fără eșec, Toate cele-l merg în ~ (VLAH.) [lat. plenus].

+ **PLINI** (-inesc) vb. tr. ① A împlini ② A îndeplini; a săvîrși: nici un lucru vrednic de stăpînitorii să nu plîneasă n'au lăsat (CANT.) [plin].

PLINUT adj. dim. **PLIN**.

+ **PLIOCEN** adj. ① Se zice despre partea superioară, cea mai recentă, a terenului terțiar ② Se zice și despre epoca în care s'au format depozitele pliocene [fr.].

PLIOȘC... = **PLEOȘC**.

+ **PLIROFORIE** sf. Informațiune; lămurire, des-lușire [ngr.].

+ **PLIROFORISI** (-isesc) f. vb. tr. A informa, a da informații; deslușiri, lămuriri.

2. vb. refl. A se informa, a lua informațiune; a se desluși [ngr.].

+ **PLISA** (-isez) vb. tr. ① A îndoi o stofă în crețuri sau cute regulate [fr.].

PLISĂ (pl.-se) sf. Un fel de catifea de bum-bac cu părul mai lung, pluș: bătrîniți își ridică pulpele giubelelor în oîngătătoare ~ de roșie (DLVR.); o sapcă de ~ neagră cu corozor de piele (CAR.) [RUS. plisū, bg. plisa].

② **PLISĂ** (pl.-se) sf. Bucov. Maram. Loc mai adînc în albia rîului; groapă adîncă plină de apă: lăstînd prețutindenea... bălți și plise, late cît niște heleșteu (ORIG.). Du-te, volnice, și cată Unde-a fi plisa mai lată (GR.-N.).

+ **PLISAT** adj. p. **PLISĂ**. Cu multe cute regulate: tustă ~ă.

PLISC (pl.-ouri) sn. ① Cioc (de pasăre), clonț: dă-te jos și vezi ce are cuoșul cîla în ~ (CRG.); avea un nas corolat ca un ~ de uliu (A.-GH.) ② F Gură, bot: ia sama la încurii bine și taie din ~ (ALECS.) ③ ~ -PĂ-SĂRESC = BĂLUȘCĂ ④ ~ **PLISCUL-COCORULUI** sau **PLISCUL-CUCOAREI** = COCOR ⑤.

① **PLISCĂ** sf. Băn. ② = **ODOBĂTURĂ** [srb.].

③ **PLISCOIAT**, **PLISCUTAT** adj. Mold. Trans. (cu viri, țuguit, ascuțit (PAMF.) (CONV.) [pliscuiu].

④ **PLISCOIU** (pl.-oale) sn. Trans. Tevișoară de paiu sau de gîscă (CONV.).

PLISCU (-nesc) vb. intr. ② = **PISCU**: Ei' caso din pliscușoare, cer milă pliscuind (DOB.).

PLISCUȘOR (pl.-oare) sn. ② dim. **PLISC**.

+ **PLISEU** (pl.-euri) sn. ① Țesătură (pînză,

Fig. 3822. Pleviță.

Fig. 3823. Plevușcă.

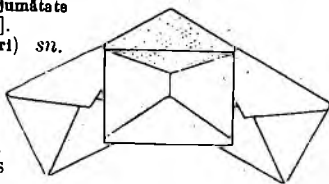

Fig. 3824. Plicuri.

stofă, etc.) cu indoituri, crețuri sau cute regulate, întrebuintată la gulerașe, fuste, etc. (3825) [fr. plissé].

○ **PLIT** *sn. Trans.* Rit (de porc):

...de-ar fi un porc întreg... Cu ~ul tot în vînt ne-ar arunca (vic.) [comp. FLIT].

○ **PLITĂ** (pl.-te) *sf. Mold. Bucov.*

① Placa de tuciu (cu găuri și roțițe) la o mașină de bucătărie: turia... se pune pe ~, tucul sobei de tinichea (PAMF.) ② *Pr. ext.* Mașină de bucătărie (de tinichea, cu placă de tuciu): i-a rămas în

Fig. 3825. Pliseu.

partea de dinainte încă destul loc pentru plita de bucate (oric.) [rut. plyta].

○ **PLIUHĂ** *sf. Mold. Trans.* 2 Rachiu prost (șez.) (psc.) [rut. pljuha].

○ **PLIUTA** = **PLUȚA**.

PLIVEALĂ (pl.-eli) *sf.* 1 Faptul de a plivi: s'a sculat în sfîrșit, sătula de atîta ~ (oric.).

PLIVI (-ivese) *vb. tr.* 1 A smulge buruienile care cresc într-o grădină sau pe o arătură: aîit de dragi îi erau florile... încît însuși... le plivea (șez.); unii agricultorii își plivesc holdele înainte de darea spicului (PAMF.) [vsl. plēva < plēti].

PLIXIS = **PLICISIS**.

PLINGĂCIOS *adj.* Care (se) plînge mai totdeauna fără motiv sau pentru un lucru de nimic.

○ **PLINGĂCIU** *adj.* Care pare că plînge, plîngător: aud, ca prin vis, sunetul arămiu și ~ al vechiului clopot (GRIG.).

PLÎNGĂTOR 1. *adj. verb.* **PLÎNGE**. Care plînge, care pare că plînge: un glas ~.

2. **PLÎNGĂTOARE** *sf.* Bocitoare.

PLÎNGE (plîng) 1. *vb. intr.* A vărsa lacrimi: ~ de durere, de necaz, de bucurie: ~ cu foc, cu lacrimi fierbinți; ~ în pumni; smărăndița... ședea cu mîinile la ochi și plîngea ca o mireasă (CRG.); ②: copaci plîng în curtea pustie (RG.); plîngeau și lemnele și piestrele de mîla lor (șez.); ③: le plîngea inima la amîndoi, dar n'aveau ce face (DLVR.); ④: cine cade singur nu plînge; cu un ochiul rîde și cu altul plînge, are o bucurie amestecată cu supărări, e bucurios de o parte și trist de altă parte; ⑤: rău e cînd plîng părinții; ⑥: decît să plîng eu, mai bine copilul; nu-mi plîng copiii de foame, n'am ajuns să fiu așa de strîmător, încît să fac cu ori-ce preț acest lucru care nu-mi convine; ~ **COPIL** 2.

2. *vb. tr.* ① A vărsa lacrimi de durere pentru moartea cuiva, a jeli pe un mort: a-și ~ mortii, neamurile ② A vărsa lacrimi de milă, de compătimire, de părere de rău pentru cineva sau pentru ceva: cadinele... fugeau desculțe... de le plîngea de milă (șez.); ③: cine pe altul plînge, ochii lui își plînge, a-și ~ păcatele, a se căi de cele ce a făcut.

3. *vb. refl.* ① A se jeli, a se îngui, a se văita, a se lamenta, a-și arăta nemulțumirea: de copii, de țară și de coate goale să nu te plîngi niciodată (PANN); ~ **NOROC** ② ③ A adresa o jalbă înaintea justiției, a reclama [lat. plangere].

PLÎNGERE *sf.* ① Faptul de a (se) plînge ② Cuvinte prin care-și exprimă cineva durerea sau nemulțumirea ③ ④ ⑤ r. Jalbă, reclamațiune (adresată unei autorități sau justiției).

PLÎNS 1. *adj. p.* **PLÎNGE**: o femeie, cu ochii plînsi, cu fața mîhnită (NEGR.); amîndoi, plînsi, și tăcuți, semănau duși pe jalenice gînduri (ODOB.); ~ de, toată mulțimea ② ③ **NEPLÎNS**.

2. (pl.-sur) *sn.* Plîngere: a-1 înneoa ~ul; a izbuoni în ~; îl podidî un ~, de nu se mai putea sfîrși (șez.); auzînd ~ de copil din scorbură (RET.); ②: după rîs vine și ~; cu ~ul nu se învie morții; jale, ~uri și suspine acuma în toate părțile (șez.); cu bocet neșus merg după oase, cu ~uri de mirat și cu cuvinte de jale (M.COST.).

PLÎNSET (pl.-ete) *sn.* Plîns, plînsoare, vîrsare de lacrimi: să fi văzut pe mă-sa jeliți și ~e (șez.); își plînge ~ul (CIAUS.); își destoaie inima, își spune păsurile; ②: ~ele de vîioră se prelungesc în noapte prin puea cîmpului (șez.) [plîns].

PLÎNSOARE *sf.* ① Faptul de a plînge, plîns, plînsset: dovedeau numai, prin suspine și prin plînsori năbușite, adîncea lor durere (ODOB.); Cînt amar și ~

v'asteaptă! (BO.DEL.) ② r. Plîngere, reclamațiune: de multe ori oamenii făceau plînsori (RET.) ③ (mai adesea pl. plînsori). Plîns necurmat al copiilor mici, atribuit de popor unui dușman care le-a luat somnul: mama copilului bolnav de plînsori trimite pe o altă femeie ca să-l la somnul (MAR.).

PLOA = **PLOUA**.

† **PLOADĂ** (pl.-de) *sf.* ① Roadă: Dachia... cu ploada pămîntului... alalte părți... cu multul a le covîrși poate (CANT.) [plod].

PLOAIE *sf.* ① Apă care cade pe pămînt sub formă de picături din aburul condensat în nori: ~ măruntă, repede, cu bășici; vremea e a ~; apă de ~; ②: după ~ vine și senin; ③: udul nu se teme de ~; ④: ou o stropitură de ~, pămîntul nu se moaie; ⑤: după ~, manta (sau căciula) de oale sau după ~, vine și ei, ou ippingea sau după ~, chepeneg, se zice cînd vine cineva cu remedii sau cu ajutorul prea tirziu ⑥ ⑦ Ceea ce vine în mare cantitate sau des ca o ploaie: am fost salutați cu o ~ de gloanțe (I.-GH.); o ~ de săgeți; nu mai auzi decît o ~ de sunete mărunte (VLAH.) [lat. vulg. 'ploja = clas. pluvia].

○ **PLOAPĂ** = **PLEOAPĂ**.

○ **PLOATĂN** (pl.-ne) *sn. Trans.* (DENS.) Mașină de bucătărie (germ. dial. Plattent.).

PLOCAD (pl.-ade), **PLOCAT** (pl.-ate) *sn.* Pătură

flocoasă pe care o pun țărani sub șa, care le slujește și de așternut: un ~ frumos, cu părul creț și dulce ca mătasea porumbului fraged (CAR.) ②

③ Tesătură de lînă pentru învelit: acel se pun, pe un fus cu cule, plocadele și procoavile (LUNG.); ~ și **POCLAD** [vsl. pokladu].

PLOCĂU, **POCLĂU**

sbst. ① Un fel de sac întrebuintat la pescuit (3826).

PLOCON, † **POCLON** (pl.-oane) *sn.* Dar făcut de cineva superiorului său: în cealaltă (mînă) purta o cușcă cu lepruși de casă, plocioane trimise de stăruinței unui schit vecin (ODOB.); o venit sătenii cu plocioane de ziua dumitale (ALECS.); bătrînii înaintau în frunte țîntind... plocioane ce mi se aduceau de bună venire (șez.) [vsl. poklonu].

PLOCONEALĂ (pl.-eni) *sf.* Faptul de a se ploconi; închinăciune plină de respect înaintea cuiva: cîte plocioane și plocioneli n'am făcut în lumea asta! (I.P.).

PLOCONI, † **POCLONI** (-onese) *vb. refl.* ① A se închina, în semn de politeță, a se pleca cu respect înaintea cuiva, a face temenele: intră respectuos în odăile la boieri, plocionindu-se în dreapta și în stînga (I.-GH.); intră în biserică... se ploconi în dreapta, se ploconi în stînga și tești afară (șez.) ② F A se căculi: să te rogi, să te ploconești la toate seacăturile de alegători (I.P.) [vsl. pokloniti].

PLOD (pl.-duri) *sn.* ① † Roadă, poamă: nu poate pomul pădurea ~ bun face (PRV.-MB.) ② *Mold F* Prunc, copil (mai adesea cu o nuanță peiorativă): am fost la Paris de mi-am așezat ~ul la școală (ALECS.); cu acest înțeles are și pl. plozi: Doamne! Doamne! ce păcat cu niște plozi! (ALECS.) ③ ④ Organul genital al vacii [vsl.].

PLODI (-dese) *vb. tr.* și *refl.* A (se) naște, a (se) prăsi; a se înmulți: a tăiat zmeoralei și celălalt cap, ca nu cumva... să plodească alți zmei (șez.); jidanii... prînd rădăcină și se plodesc ca viermii (ALECS.); lăcătoria... cu cursul vremii acolo înmulțindu-se și plodindu-se (CANT.) [vsl. ploditi].

○ **PLODICIOS** *adj.* F Care face copii mulți (PAMF.) [plodii].

○ **PLOIA** = **PLOUA**.

PLOICĂ *sf.* ① *dim.* **PLOAIE**.

PLOIER *sm.* ① Pasăre ca de 28 cm., cu capul alb, pătat cu negru, de asemenea și spinarea, fruntea, gîtul, pieptul și pîntecul sînt negre, iar coada e albă. Impestriată cu negru; trăiește în apropierea bălților (*Squatarola squatarola*) ② **PLO-**

PLI-
PLO

IER-DE-MUNTE = PORCOȘOR ② ¶ ③ **PIOIER-MARE**, **PIOIER-MIC** = FLUIERAR ② [ploaie].
POIŢINE sf. *Often.* ② Vreme ploioasă: la ~, vin apele mari și fco vărășturi și înneacări păgubitoare (ION.); de ~a nestăgălită, repede, i s'a mîncat pămîntul de sub rădăcină (AUG.). [lat. pluientem].

PLIOȘ adj. ② Cînd plouă adesea, cu multă ploaie: vară ploioasă; era vremea oam ploioasă și oamenii au rămas pe-acasă (SLV.).

PLOITĂ (pl.-te) sf. ② dim. **PLOIE**.

***PLOMBA** (-bez) vb. tr. ¶ A astupa găunoșitura unei masele cu plumbă [fr.].

***PLOMBĂ** (pl.-be) sf. ¶ Clorură de platină sau o pastă oare-care cu care se astupă gaura unei masele [fr. plomb (a)ge].

***PLOMBAGINĂ** sf. ② = GRAFIT [fr.].

PLOP sm. ② Arbore foarte înalt, cu scoarța crăpată, cu mugurii pîlîși, cu frunze albe ca zăpada în partea inferioară; numit și „plută” (*Populus alba*) (H 3828): lungi s'aștern peste luncă umbrele popilor înșirați pe marginea șoselei (VLAH.) ¶ ② ~DE-MUNTE, varietate de plop, cu frunzele mătăsoase-păroase, care se mișcă la cea mai mică adiere a vîntului (*Populus tremula*) (H 3827).

¶ ② ~NEGRU, frumos arbore al cărui lemn, alb și moale, e în-
trebuințat în industrie și a cărui scoarță se folosește uneori la tăbăcitul pieilor (*Populus nigra*) (H 3829) [lat. vulg. *poppus = clas. populus].

PLOPAR sm. ② Insectă ce trăiește pe popi și sălcii (*Saperda carcharias*).

PLOPIȘ (pl.-isuri) sm. ② Loc unde cresc mulți popi.

PLOP(U)ȘOR sm. ② dim. **PLOP**.

PLOSCĂ (pl.-ploști, ploște) sf. ② ¶ Vas de lemn, rotund și turtit, cu gîtul strînit, în care se ține rachiu, vin, apă, etc. și care se poartă atîrnat de o curea (H 3830): a tras o dușcă de rachiu din plosca lui cea de Brașov (CRG.); la deol în brațe cea ~ burduhoasă și-ți răcorește stîlbele (NEGR.); cu plosca plină umblă vătăjeii de se pottește la masa cea mare (SEZ.); ¶ F a umbla cu plosca, a umbla cu minciuni, cu birfeli pe la unii și pe la alții: eu sînt discret, nu-mi place să umblu cu plosca (CAR.); unii se închină aurlui, alții umblă cu plosca cu minciunile de la unul pînă la altul (SP.) ¶ ② ¶ Vas în care vinătorul ține praful de pușcă: se aprindea la lumina ochilor lor, cum s'ar aprinde o ~ de praf la focul unui chibrit (GN.) ¶ ② ③ Geantă [vsl. ploskva, bg. ploskŭ].

Fig. 3827. Plop-de-munte. Fig. 3828. Plop.

Fig. 3829. Plop-negru.

Fig. 3830. Ploști.

○ **PLOSCĂ**² sf. *Trans.* (DENS.) (VIC.) ② Căpiță de fin: boanca aia... era cît o ~ de fin (GR.-N.) [vsl. ploskŭ].

PLOSCAR¹ sm. ② Pungaș precoce [ploscă].

○ **PLOSCAR**² sm. *Trans.* (VIC.) ② Lemn cu care se apropie finul de pari, spre a-l face căpiță [ploscă²].

PLOSCAS sm. F, **PLOSCAȘ** (pl.-șe) sf. Care umblă cu plosca cu minciuni, care umblă cu birfeli, flecar(ă).

PLOȘCHIȚĂ (pl.-te) sf. dim. **PLOȘCĂ**¹: cu ploschița după gît, vensau la fete împetii (R.-CON.).

○ **PLOSCOAŢĂ** (pl.-ne), **PLOSCOAȚĂ** (pl.-ve) sf. *Trans.* (FAC.) (FSC.) ② = PLOSCĂ².

PLOSCULIȚĂ, **PLOSCUTĂ** (pl.-te) sf. ② dim. **PLOSCĂ**¹.

PLOȘNIȚĂ (pl.-te) sf. *Mold.* ② = PĂDUCHE-DE-LEMN [comp. rus. ploščica].

PLOȘTI... = PLOȘTI...

PLOȘTINĂ (pl.-ni) sf. ② Loc umerd (PAMF.) ¶

② *Trans.* Luncă, finat, rit (VIC.) [srb. ploštinaj].

○ **PLOTOAGĂ** (pl.-ge) sf. *Trans.* (FAC.) = POTLOĞ.

PLOTOG = POTLOĞ.

***PLOTON**... = PLUTON...

PLOUĂ (plouă) 1. vb. intr. unipers. ① ② A cădea ploaie: plouă eu găleata, ou donița, cu cofa; plouă de vară; plouă cu bășici, ou bulbuc; F de cînd ploua ou cîrnat, în vremuri uitate, cînd îi picau omului toate bunătațile de-a gata; F pară-i tot plouă și-i ninge, e rău dispus, posomorît: lumea s'o posomorît, pară-i tot ninge și-i plouă (ALECS.); ③ de nu plouă, măcar picură, dacă nu am, nu capăt, etc. cît îmi trebuie, tot mă aleg cu ceva ¶ ② A cădea în mare cantitate și des ca ploaia: ploua cu gloanțe.

2. vb. tr. ① ② A-l uda ploaia: m'a plouat de m'a făcut leacără; Cît o ninge, cît o plouă, Ea e tot mîndră și nouă (IK.-BRS.) ¶ ② A veni în mare cantitate: din toate părțile, prin odăi, plouau, pentru boieri, zaharicale (ODOS.) [lat. vulg. *pliovēre = clas. pluere].

PLOUAT adj. p. **PLOVA**. ② Udat de ploaie, muțat de ploaie ¶ ② ③ F Fără curaj, fără chef: fetele și Mihail... stau în balcon cam plouați, fiindcă era tirziu și le era foams (O.-ZAMF.); ursul... se 'ntoarce... ~ ca vai de dinșul și cu coada între picioare (ODOS.); a sta ca o curcă, gălnă, pîsioă ~ă, a sta fără chef, fără curaj.

PLUG (pl.-guri) sm. ① ② Unealtă de arat pămîntul, trasă de boi sau de cai; e alcătuită din „cormană”, „brăzdar” (numit și „fierul mare” sau „fierul lat”), „cuțit” (sau „fierul lung”), „bîrsă”, „plaz”, „grindeu” și „coarne” (H 3831, 3832); ③ a-și pune boii (sau a băga) în ~ cu cineva, a se întovărăși cu cineva, a avea dă-raveri cu cineva: pînă nu pui cu omul în ~, nu-i știi boii cum trag (ZNN.); ④ doar n'o să-mi ia boii de la ~, n'o să-mi facă cine știe ce pagubă mare ¶ ⑤ Plug mic, împodobit cu fâșii de hirtie colorată, cu flori, etc. cu care umblă băieții în ajunul Sfin-tului Vasile, su-nînd din clopote, pocnînd din bice și cîntînd anumite cîntece; numit și „plugușor” sau „pluguleț”: odată, la un sfîntul Vasile, ne prîndem noi v'r'o oțliva bălești din sat, să ne ducem cu ~ul (CRG.); sute de oameni cari colîndau cu ~ul pe la casele creștinești (ON.) ¶ ⑥ ~ de zăpadă, mașină de cu-

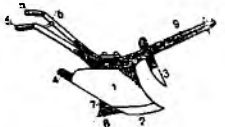

Fig. 3831. Plug.
1. Cormană. — 2. Fierul lat, brăzdarul. — 3. Fierul lung, cuțitul. — 4. Cormană mică, urechea. — 5. Coarnele plugului. — 6. Brăcina-rul. — 7. Birza, birsa. — 8. Plazul. — 9. Grindeiul.

Fig. 3832. Plug primitiv (de lemn).

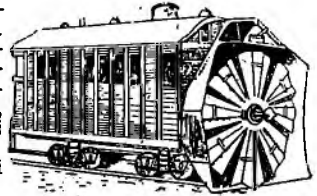

Fig. 3833. Plug de zăpadă.

rălat zăpada de pe străzi și în special de pe liniile de cale ferată înzăpezite (□ 3833) ¶ ① ☆ **PLUGUȘORUL**, una din numirile populare (în spec. în Bucov.) ale constelației Orionului [ysl.].

PLUGAR sm. ① Tăran ce se ocupă cu lucrarea pământului, agricultor ¶ ② Cel ce umblă cu plugul în ajunul sfântului Vasile (□ 3834): cum obolnuesc a zice ~ii pe la casele ce nu-i primesc (CRG.).

PLUGARĂȘ sm. dim. **PLUGAR** ① ②: toți așteaptă cu nerăbdare pe ocolnădători și pe ~i (MAR.).

PLUGĂRI (-ăresc) vb. într.

✓ A lucra pământul cu plugul, a exercita meseria de plugar.

✓ **PLUGĂRIE**

sf., **PLUGĂRIȚ** sbst.

✓ Lucrarea pământului, agricultura; meseria plugarului: pe semne

tu ai să mă înveți pe mine ce-i plugăria? (CRG.); Grindețul pin' i-am tocmît, S'a gătat de plugărit (IK.-BRS.).

PLUGULEȚ (pl.-ete), **PLUGUȘOR** (pl.-oare) sn. ①

dim. **PLUG** ① ¶ ② = **PLUG** ②: tinerimea din satele noastre întâmpină sosirea anului nou, și mîndă sara cu șgomot, cu plesnete și cu clopoțel, plugușorul... (ODOB.), ¶ ③ Cîntecul pe care-l cîntă băieții pe la casele oamenilor cînd umblă de sfîntul Vasile cu plugul.

PLUMB (pl.-buri) l. sn. ① Metal cenușiu-albăstriu, foarte moale, foarte maleabil, dar puțin ductil; e cel mai greu după aur și platină și se topește la 330°; e întrebuițat la facerea gloanțelor, a țevilor pentru apă, etc.: țevă de ~; greu ca ~ul; condei de ~, creion; apă de ~. **APĂ** ② ¶ ③ Mică bucată rotundă de plumb prin care se trec căpățile sforilor cu care s'a legat un pachet, o ladă, etc., întrebuițată mai ales la vamă ¶ ④ Mold. Condeiu de plumb, creion.

2. sm. **Glonț**: se opriă în pridvor ca să împartă praf și ~i la pușcași (ALECSA) [lat. plumbum].

***PLUMBA** (-bez) vb. tr. = **PLUMBUI**.

***PLUMBAGINĂ** = **PLOMBAGINĂ**.

***PLUMBIFER** adj. ② Care conține plumb [fr. plombifère].

PLUMBUI (-uesc) vb. tr. ① A garnisi cu plumb ¶ ② A pune plumburi la căpățile sforilor ce leagă un pachet sau o ladă ¶ ③ A plomba.

PLUMBUȚ l. adj. p. **PLUMBUȚ**.

2. sbst. Faptul de a plumbui.

PLUMBUȚOR sm. Cel ce plumbuește pachetele la vamă.

PLUMBURI adj. De culoarea plumbului: vultur furiosă pe care o făcea apa plumburie a Siretului (VLAH.); luna... plutea în văzduhul ~ și împede (OLVR.).

† **PLUMIN**... = **PLĂMIN**...

***PLURAL** l. adj. ② Care arată că e vorba de mai multe ființe sau de mai multe lucruri: număr ~. 2. (pl.-aluri) sn. Număr care arată că e vorba de mai multe ființe sau lucruri [lat.].

***PLURALITATE** sf. ② Cel mai mare număr, mulțimea cea mai mare: ~a voturilor ¶ ③ Multiplitate: ~a lumilor [fr.].

***PLUS** l. adv. Mai mult, care se adaugă la un număr sau la o cantitate.

2. (pl.-suri) sn. ± Semnul adunării(+) [lat.].

***PLUSQUAMPERFECT** (pl.-te) sn. ② = **MAI-MULT-APERFECT** [lat.].

***PLUS-VALUTĂ** (pl.-te) sf. ② Valoarea unui lucru care întrece suma cu care a fost prețuit sau cumpărat (prin faptul că i s'au adus îmbunătățiri, a devenit rar, etc.) ¶ ③ La regularea facturilor, mărire a prețului stabilit care se acordă pentru unele lucrări ca despăgubire pentru greutățile întâmpinate, etc. ¶ ④ În materie de impozit, diferența în plus a încasărilor impozitelor în raport cu prevederile bugetare [după fr. plus-value].

PLUS (pl.-suri) sn. ② = **PLIJA** [pol. plusz < fr. peluche].

Fig. 3834. Plugari.

○ **PLUȘȚI** (-tesc) vb. tr. și refl. Oltén. Trans. A (se) pleoști, a (se) turti (CIAUS.) (PSC.): Pe frunte-i să pluști ca ș'o broască (BD.-DEL.).

PLUTĂ (pl.-te) sf. ① Substanță solidă, elastică, mai ușoară decât apa, care se scoate din scoarța unor arbori, ca ulmul, mesteacănul, plută, etc. și din care se fac dopuri, pîngele, țesături impermeabile, etc. (□ 3835): dop de ~; tălpi de ~ ¶ ② Bucata sau dopul de plută care plutește deasupra apei, cînd se pescuiește cu undița (□ 3836) ¶ ③ Bucățiță de plută în care se înfige fitilul candeliei ¶ ④ Scinduri sau grinzi, prinse laolaltă cu scoabe de fier, care se transportă plutind pe apă (□ 3837):

Fig. 3835. Scoaterea plutei de pe copaci.

Fig. 3836. Plute.

Fig. 3837. Plută pe Bistrița.

ce ies aproape de la baza trunchiului, dînd astfel coroanei o formă de piramidă lungă și îngustă; numit și 'ploș', (Populus pyramidalis) (□ 3838) ¶ ② = **PIOP-ALB**: d'a-lungul/tulărilor dese și verzi, printre plute bătrîne... Rîul-Tîrgului își răstîră apele (OLVR.) ¶ ③ = **NUFĂR-ALB**, **NUFĂR-GALBEN** (SRB. pluta).

PLUTĂRI (-ăresc) vb. într. A umbla pe apă cu pluta: zina să vinăm, să pescuim, să plutărim (GN.).

PLUTAȘ sm. Cîrmaciul unei plute: ne duceam de grabă la plută și ~ii de cuvînt și porneau (CRG.).

PLUTĂȘIE sf. Meseria plutășului; indeletnicie cu conducerea plutelor pe ape.

PLUȚI (-tesc) vb. într. ① A sta, a înnota deasupra apei sau unui alt lichid fără a se scufunda: lemnul plutește pe apă; undelelele plutește deasupra apei ¶ ② A se mișca pe suprafața apei: numai Noe cu al săi rămase ferit în corabie, plutînd pe d'asupra 'naltilor munți (N.-COST.); iată-ne acum plutînd la vale în voia apei (GN.) ¶ ③ A sta în aer cu aripile întinse și fără a părea că se mișcă (vorb. de păsări), a plana: un vultur plutește, cu aripile 'ntinse, în creștetul zării (VLAH.) ¶ ④ Pr. anal. A fi dus ici și colo în aer: un dulce miros de flinte plutește în aerul răcoros (VLAH.) [srb. plutati].

Fig. 3838. Plută.

PLU-
POA

PLUTICĂ *sf.* ♀ Frumoasă plantă acvatică, cu frunze verzi lucitoare ce plutesc la suprafața apei, cu flori mari, galbene și frumoase (*Vallisneria spiralis*) (3839) [pluță].

PLUTITOR *1. adj. verb.*
PLUTI. Care plutește.

2. PLUTITOARE *sf.* ♀ = ROU-
RIȚĂ.

PLUTNIȚĂ (*pl. -te*) *sf.* ♀ = NUȚĂR-ALB: titlău se băga în apă, afindu-se sub foile de ~ (S.-ALD.) [pluță; comp. și srb. plućnica].

***PLUTOCRAT** *sm.* Care face parte din plutocrație [ir. ploutocrate].

***PLUTOCRAȚIE** *sf.* ① Preponderanța clasei bogate în cîrmuirea Statului ② Predominarea clasei bogate într-o țară [ir.].

***PLUTON, PLOTON** (*pl. -oane*) *sm.* ① ✕ Subdiviziune a unui escadron sau a unei companii de infanterie: șeful plutonului de execuție a vrut... să-l lege la ochi înainte de împușcare (S.-VN.) ② *Pr. ext. iron.* Cîrd: se înalță în aer plotoane cultivate de rațe sălbatice (oob.), [ir. peloton].

***PLUTONIC** *adj.* Se zice despre terenurile geologice cristalizate produse de focul central [ir.].

***PLUTONIER, PLOTONIER** *sm.* ✕ ① Subofițer care comandă un pluton; poartă două inele de fir lat la umăr (3840).

***PLUTONISM** *sbst.* Sistem care atribuie formațiunea globului acțiunii focului interior care dă naștere și vulcanilor [ir.].

***PLUVIOMETRIC** *adj.* ① Privitor la pluviometru [ir.].

***PLUVIOMETRU** (*pl. -tre*) *sm.* ① Aparat pentru măsurarea cantității de apă căzute într-un loc anumit într-un timp oare-care (3841) [ir.].

***PNEU** (*pl. -ouri*) *sm.* Colac de cauciuc umplut cu

Fig. 3839. Plutică.

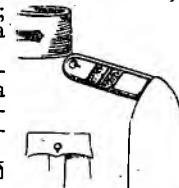

Fig. 3840. Plutonier.

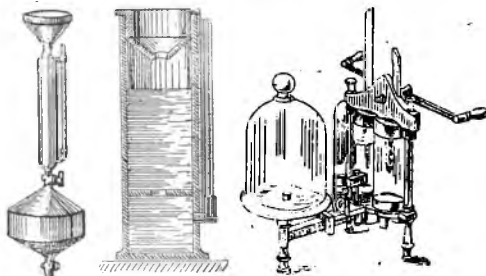

Fig. 3841. Pluviometre. Fig. 3842. Mașină pneumatică.

aer, care înconjoară fie-care din roțile unei biciclete sau unui automobil [ir.].

***PNEUMATIC** *adj.* Privitor la aer: experiență ~ă; mașină ~ă, aparat destinat să rărească sau să scoată cu totul aerul sau un gaz oare-care conținut într-un recipient (3842) [ir.].

***PNEUMOCOCC** *sm.* Microbul pneumoniei [ir.].

***PNEUMONIE** *sf.* Inflamațiunea plămînilor [ir.].

POALĂ (*pl. -le*) *sf.* ① Spațiul cuprins între partea de jos a pînteceului și genunchii, cînd șade cineva: mama-și ținea copilul în ~; puse capul în poala ei și adormi (S.-P.); leneș, cînd se soală, parcă are ouă în ~ (ZNN.) ② (*mai adesea pl.*) ① Marginea inferioară (de la brîu în jos) a unei haine, a unei rochii, a unei cămăși, etc. (3843): 1-au sărutat boterii mîna și poala, ca unui Domn tînăr (N.-COST.); 1-și așina poalele anterioare în brîu... și juca parola sau cordeana (ALECS.); cu două șiroale de singe de la nas pînă la poalele cămășii (OLVR.); ②: 11 trag copiii de ~, nu-i dau pace copiii, cu cerințele lor, din pricina nevoilor pe care le îndură, etc.; ③: (de omul rău, nebun, nrsuz, etc.) tale poala și

fugi (RV.-CRG.), scapă-te cu ori-ce preț; ④: n'a ajuns la rîu și și-a ridicat poalele la brîu, se zice despre cel grăbit, care face un lucru la momentul inoportun;

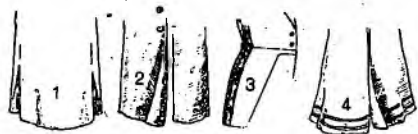

Fig. 3843. Poale: 1. de cămașă; 2. de redingotă; 3. de frac; 4. de fustă.

⑤: a-și da poalele peste cap, a pierde ori-ce rușine; ⑥: (femeia-1) poale lungi și mînte scurtă; ⑦: a se ținea de poalele cuiva, a nu se deslipi de cineva, neîndrăz-nind să se bizue pe sine însuși ⑧ *Pr. ext.* Partea de jos a unui munte, a unui zid, a unui copac, etc. (*mai adesea pl.*): la poalele muntelui... s'asternă o poiană de toată frumusețea (VLAH.); flăcăul rămăsese cu ochii pironiți spre o ~ de deal (S.-ALD.); oasele domestice... cu ziduri late în poale și fără tencuială (oob.), ⑨ ⑩ Fustă (numai la *pl.*): Fata de gazdă mare Vinde-o vacă și-și la poale (MAR.) ⑪ ~ de locană, bucată de stofă prețioasă care se prinde de partea de jos și la spatele unei icoane: făcînd... și trei rînduri poale de locane, unele cu semnul țării (LET.) ⑫ ~ albă, scîurgere la femei ⑬ ~ = BUBERIC ⑭ ~ POALA-MAICII-DOMNULUI = a) VOLBURĂ; b) LEMNUL-MAICII-DOMNULUI ⑮ ~ POALA-RINDUNCIU = VOLBURĂ ⑯ ~ POALA-SÎNTEI-MĂRII, a) plantă cu miros urit, cu flori albe (*Nepeta nuda*); b) = COADA-MÎTEI; c) = GRANAT² [vsl. p o l a].

POAMĂ (*pl. -me*) *sf.* ① Rodul crescut din floarea unui pom fructifer, și care se mîncă cînd a ajuns la maturitate, fruct, roadă: poame verzi, crude, coapte, dulci, acre, sălbatice; ②: poama nu cade departe de tulpină, copiii au mai adesea apucăturile părinților; ③: poama bună o mîncăsc porcii, cei răi, nevrednici au mai adesea parte de lucrurile bune; F iron. Soacră, soacră, ~ acră, De te-1 coace cît te-1 coace, ~ dulce nu te-1 face, zice nora despre soacră, făcînd aluzie la răutatea ei ④ *col.* Fructe (mere, pere, gutui, etc.) tăiate felii și uscate ⑤ ⑥ F Soiu rău (*vorb.* de oameni): 1-am aflat eu blăstămățiile, știu eu în sfîrșit ce ~ ești (ALECS.); te omnoșo ce ~ ești (FIL.) ⑦ ~ Mold. Bucov. Struguri: Un Tigan odată, auzind prin lume, Cît de bună-1 poama, s'a pornit anume Să mîncăce ~ (SPER.); ⑧: se duce la vie cu ~ n'bașma ⑨ *pl. Trans.* Fructe uscate ⑩ ~ POAMA-MOMITEI = VOIE-TOARE; POAMA-VULPII = DALAO ⑪ [lat. p o m a].

Fig. 3844. De-a poarca (după T. Papahagi).

○ **POANCĂ** (*pl. ponci*) *sf.* Băn. ① Ghiont ② în ~, ponciș, pieziș.

POARĂ *sf. Mold. Trans.* Împotrivire; ceartă, litigiu; a se pune 'n ~ cu cineva, a i se pune împotriva: nu te pune 'n ~... cu împăratul iadului (CRG.) [bg. p o r a].

POARCĂ *sf.* ① Olten. Vrana boteului în care se transportă la căldarea de fier prunele pentru țuică (ESC.) ② De-a poarca, joc de copii, în care

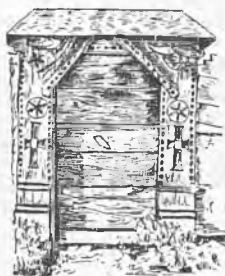
1

2

3

4

5

6

7

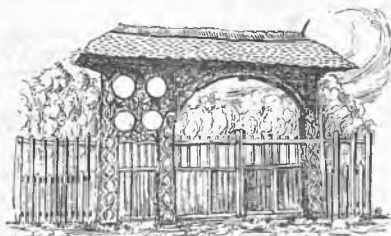
8

9

KAL
MAN

10

11

12

1. Poarta bisericii din Brădet (Bihor—după N. Oprescu).—2. Tâlpășești (Gorj—după Tzigara-Samurcaș).—3. Gales (Sibiu—după Stănculescu).—4. Drăguș (după o fotografie a Seminarului de Sociologie din București).—5. Costieni (Gorj—după N. Iorga).—6. Berind (Cluj—după Vuia).—7. Bălești (Gorj—după N. Iorga).—8. Bălești (Gorj—după N. Iorga).—9. Cornești (Maramureș—după T. Papahagi).—10. Bălești (Gorj—după N. Iorga).—11. Cindești (Buzău).—12. Peștiș (Hunedora—după Stănculescu).

mai mulți băleți avind fie-care cite un băț caută să împiedece pe unul din ei, numit „porcar” să ducă pînă la o gropiță (numită „ciur” sau „jir”) un os numit „poarcă” (3844): se alege un os... cit se poate mai gogoneț, pe care-l numesc poarcă; acum se alege cine să fie „porcar”, oa să ducă „poarcă la jir” (usp.) [lat. porca „scroafă”].

POARTA (pl. porți) sf. ① Deschizătură mare, înaltă și largă făcută într-un zid sau la o împrejmuire, pe unde se intră și se iese: poarta unei cetăți (3845); portile orașului ② Ușă mare într-unul sau două canale, la intrarea unei curți, unei case, etc. (TAB. LII): a închi- de, a deschide, a încuia, a descuia poarta; a sta, a aștepta la ~; a bate la ~; a intra cu oarul pe ~; ③ cine bate la poarta altuia, o să bată și altul la poarta lui, cine cere un serviciu altuia, trebuie să se aștepte să i se ceară și lui un serviciu; ④ **VITEL**; ⑤ portile cerului, rătălul, iadului; poet. portile zilei se deschid și, în valuri, curge lumina pe văi (VLAH.) ⑥ Poarta otomană, înalta Poartă, sublima Poartă, sau numai Poarta, curtea, guvernul Sultanului (în vechiul imperiu otoman) [lat. porta].

Fig. 3845. Poartă de cetate cu străjerii ei.

POATE **PUTEA**.

† **POBEDI** (-desc) vb. tr. A învinge, a birui [vsl. pobediti].

○ **POBIR** subst. Băn. ✱ Porumb încă necopt cu boabele rare.

POBREAJEN sm., **POBREJENI** sm. pl., **POBREJENIE** sf. ① = **PREOBRĂJENIE**.

POCI interj. Imită șgomotul izbirii, ciocnirii în ceva tare, răsunător, pocnetul puștii, etc.: zmei... ou un topor, pocl una în capul lemnului (usp.); odată s'a auzit pocl plesnise șarpele de neoz (R.-cod.); aud deodată ptrl pocl hop! buzduganul pe masă și, țop! în cuiu (sb.).

POCĂI (-ăseu) 1. vb. refl. A se căi de păcatele făcute, a se întoarce spre bine după o faptă sau viață păcătoasă: sint un păcătos... și tare aș voi să mă pocăiesc și eu (sb.).

2. vb. tr. A face pe cineva să se regrete păcatele comise, a-l îndrepta spre bine: lasă-l, că nu se sfîrșește el cu mine, jupine, îl pocăiesc eu (CAR.) [vsl. pokajati se].

† **POCA(Ț)ANIE**, † **POCĂNIE** sf. Pocăință: i-a lăsat să-și facă pocănia atât amar de timp, nebăut și nemîncat (R.-cod.) [vsl. pokajanie].

POCĂINȚĂ (pl.-te) sf. Căință pentru păcatele făcute, îndreptare spre bine după o faptă sau viață păcătoasă: părintele Trandafir ajunsese la acest canon de ~ (SLV.); văzînd Petrea pocăința... lor...! a tertat (sb.) [pocăi].

POCĂIT adj. p. și sm. **POCĂIT** ① Care s'a pocăit ② **NEPOCĂIT** ③ = **BAPTIST**.

POCAL (pl.-ale) sn. **BOCAL**.

POCĂNEA (pl.-nele) sf. ① O parte a joagărului, numită și „pîrguie” sau „terteleciu” [pocăni].

POCĂNI (-ăseu) vb. intr. A bocăni, a ciocăni: moara hîrlia și hadaragul toată ziua pocănea în telcă (SAD.).

○ **POCĂNIE** = **POCA(Ț)ANIE**.

○ **POCĂNITOARE** sf. Trans. (PAC.) Jucărie de copil făcută dintr-un cocean de porumb spintecat pînă aproape de nod; a fie-care smucitură, jumătatea despicată se ridică și se izbește pocnînd (3846) (și TAB. XXIX) [pocăni].

○ **POCĂZI** = **POCOZI**.

POCEALĂ (pl.-eli) sf. ① Înfățișarea celui pocit, slutenie: nu i-a mai luat seama la poceala trupului

Fig. 3846. Pocăni- toare.

și la slutenia chipului (CAR.) ② = **POCITURĂ** ①: trebuie să lase ova în apă, ca poceala sau pocitura să se lipească de acel semn și nu de dinul (PAMF.) [poci].

* **POCHER** = **POKER**.

○ **POCHI** sm. pl. = **POFIL**.

○ **POCHIECIU** (pl.-ciuri) sn. Mold. ① Amnar (la războiul de țesut).

○ **POCHILĂ** sf. = **POFIL**.

POCHIVNIC = **POPIVNIC**.

POCI, † **POTCI** 1. vb. tr. ① A schimba înfățișarea firească a cuiva, făcîndu-l urît, slut, schilod, etc. (mai adesea prin deochiu, din pricina unei boale, etc.), a schimonosi, a diforma ② A strica forma unui lucru, dîndu-i o înfățișare urîtă.

2. vb. refl. ① A deveni urît, slut, schilod, etc. de pe urma deochiului, boalei, etc. ② A căpăta o înfățișare urîtă prin stricarea formeii firești, a se urîți, a se sluți, a se schimonosi, a se diforma [poci].

○ **POCIE** sf. Olten. Băn. Araç de vie.

POCINOĞ (pl.-oguri, -oage), † **POCINOĞ** (pl.-ocuri) sn. ① Început; sateea: poțim de înalecă pe Bălan... să facem pocinoğ stîntului Nicolai cel din cuiu (CRG.); cînd a venit sufletul lui la iad, iadul era gol: el a făcut întîiu pocinoğul (vov.); a apucat-o spre crîșmuța satului, făcînd el singur juplîntul David pocinoğ la șpolocanie (CRG.) ② Bo- cluc, belea: voinicul simți de unde-i vine pocinoğul ăsta (ISP.); atunci mi-a dat în gînd că mi-a făcut popa pocinoğ (VLAH.) [vsl. počinuk].

POCIȚ, † **POTCIȚ** adj. p. **POȚCIȚ** ① Sluțit, schilodit, urît, diformat ② Slut, schilod, diform: într'o zi, nu știu cum făcu... și alunecă de călcă pe pămîntul ~ului de om (ISP.) ③ Ciudat; monstruos: cînd a auzit de poronca cea potcîtă a boierului (SA.).

POCITĂNIE sf. ① Om pocit, slutenie, monstru: pocitania pămîntului îi zise: toți nelegiții ce-mi calcă hotarul cad în robia mea (usp.); o ~ de om umbla cu areul după vinat paseri (CRG.); ce pocitănii sint aceste? strigă... afară, boaste, leșiți că pre toți vă omor! (NEGR.) ② Lu- cru pocit, ciudat, monstruos, ciudățenie, monstruo- zitate: (împărăteasa) epuse împăratului pocitania de vis (ISP.).

† **POCITĂNIE** sf. Povestire; versiune; citat: pocitania aceasta zice... să o fi luat din istoricul cel ungu- resc (CANT.) [vsl. počitanie].

POCITOȚ sm., **POCITOARE** sf. ② Duh rău ce pocește pe cineva (mai ales în descîntece).

POCITURĂ (pl.-turi) sf. ① Sluțire, schimonosi- tură, diformare pricinuită de deochiu sau de pe urma unei boale; boala venită ca din senin: nu-i bine să doarmă cineva pe fața ariei, de oarece pe acolo vin... Ielele... și-l pocesc, îl îmbolnăvesc de ~ (PAMF.) ② Ființă demonică ce provoacă omului această slutenie ③ Slutenie, ființă monstruoasă, pocitanie: îi lesse înainte un prichindel de om, schiop și cam ghebos, o ~ (CAR.); văzînd cum îi ia în rîa o stîrpitură și ~ ca aceea (ISP.); feolul de împărat mirîndu-se de această ~ de om (MERA) [poci].

POCIUMB, **POCIUMP** sm. Olten. Mold. Trans. Băn. Țăruș sau par băut în pămînt de care se leagă ceva: desprinzînd gînjul din pociumb... întige și el lopata'n valuri (VLAH.); bătrînul care-și cloplea frigarea și pociumbii pentru ceauș (SLV.); acolo află o luntășă legată de un po- ciump (RET.); Vrednic sint de spînzurat Pe pociump de pă- trînel, cu tunii de țolești (K.-ARS.) ③ Băn. Par băut în mijlocul ariei de care se leagă caii din treieră ④ Olten. Piciorul vîntului sfîrșit.

POCILTEALĂ (pl.-eii) sf. Stare de slăbiciune foarte mare, lipsă desăvîrșită de puteri [pocilti].

POCILȚI (-tesc) vb. intr. A slăbi de tot, a-și pierde toate puterile, a fi lîhnit de foame.

POCILȚIT adj. p. **POCILȚI**. Slăbit de tot, uscat de nemîncare, lîhnit, leșinat de foame: bătrîn... us- cat, ~ și ducea o viață de călugăr (OLVR.); de ce ești așa ~ și n'ai chef de loc? (CAR.); se duse într'un suflet... ~ de foame, cu mafele chlorînd și cu burta lîhnită (usp.).

POCÎNȚEU sm. Olten. Vornicel (la o nuntă ță- rănească).

POCLAD (pl.-ade) sn., **POCLADĂ** (pl.-ăzi) sf. = **FLOCAD**: Și-au ales un cal graur Cu șana de aur Cu poclăzile de-argint (VOR.); așterne deasupra o păreche de poclăzi (CRG.); i-a pus o pocladă (GRU.).

POCLĂU — PLOCAU.

POCLIT (pl.-turi) *sn. Mold.* ① Coș de trăsură: (din trăsură) n'a rămas... deot un ~ păt în tot ohipul (ure.); ② Tol sau rogojină ce se pune pe coviltir, spre a acoperi carul: un ~ de rogojină opra și soarele și ploala de a răbata în cârță (CRG.); săraril... își fac ~ la carele lor învâind covergile sau corcile (PAMF.).

POCLON — PLOCON.

○ **POCMATĂ** (pl.-mete) *sf. Oaș.* ① Cingătoare cu cusături pe care o poartă fetele, mai ales în zile de sărbătoare.

POCNEALĂ (pl.-eli) *sf. Pocnet* [p o c n i].

POCNET (pl.-ete) *sn.* Sgomotul răsunător pe care-l face ceva ce p o c n e ș t e, trosnet, plesnet: se auzi un ~ ca al unei bombe ce leze dintr'un tun (FIL.); nu mai auzi... ~ul teribil de pușcă și șuierătura alicelor (ODOS.); în depărtare s'auzeau ~e de bice (DLVR.); se aud niște ~e îngrozitoare, de răsunau văile și dealurile (USP.).

POCNI (-neso) *1. vb. într.* A răsună cu sgomot (vorb. de un lucru izbit cu putere de ceva tare, de sgomotul puștii care se descarcă, de lovitura dată cu biciul, de ceva care crapă, etc.), a trosni, a plesni: avea o biciușcă de cele de cîneapă... cu care pocnea de-ți lua auzul (CRG.); slobozi pușca asupra-i oare, pocnind, îi rupse aripa dreaptă (TICH.); îi plăcea să pocnească și să cînte din frunze (ALECS.); începe a roade la copaci bătrîni, de-i pocneau fălcile (CRG.); pocnind din limbă și scrișnind din dinți (D.-ZAMF.); avînd pe el... un surtucel care-i pocnea în spate (GN.).

2. *vb. tr.* A plesni, a izbi: porunci biciului să pocnească pe fie-care cîte odată (RET.); pocnindu-l cu patul puștii peste scătrile (GN.) [p o c l comp. serb. p u k n u t i].

POCNIT *sbst.* Faptul de a p o c n i: nu mai sta din ~ cu biciul (CRG.).

○ **POCNITOARE** *sf.* ① *Maram.* Pleasnă, capătul biciului care pocnește: Pune... ~ de mătăsă, să te-aud mindra din casă (BRL.) ② = **POCÂNITOARE**.

POCNITURĂ (pl.-turi) *sf.* Pocnet: s'auzi o ~ ca de pușcă (DLVR.); din toate părțile s'aud pocnituri de ghioage (VLAH.) [p o c n i].

POCOI *sm.* Numele slovei П, n din alfabetul cirilic: popă și profesor se încep cu ~, ca și substantivul porcule (CRG.) [vsl.].

POCOZI (-ozese) *vb. refl. Băn. Trans.* A se mira, a se minuna, a fi uimit, a rănlinea surprins: de s'ar scula moș Mihnea, tatăl lui Mihai pușcașul de la noi din sat, s'ar ~ lumea (RET.).

○ **POCRIȘ** (pl.-ișe) *sn. Mold.* Capac (de acoperit oala, etc.) [rut. p o k r y š k a].

○ **POCROAVĂ, PROCOAVĂ** (pl.-ve) *sf. Bucov.* ① Numele popular al sărbătorii Acoperimintul Măicii Domnului (1 Oct.): pe sf. Pocroavă... fetele o postesc, să le acopere capul, să le mărite (vov.) [p o c r o v].

② **POCROV, PROCOV** (pl.-oave) *sn.* ① Pinză, postav, etc. cu care se acopere un vas sfînt, acoperimint ② Pătură făcută din cîlți de cîneapă, țol gros de învelit: în bordelu... nici haine, nici procoave... nici nimic (R.-COO.) [vsl. p o k r o v ū].

POCROVĂȚ, PROCOVĂȚ (pl.-vefe) *sn.* ① = **ACOPERIMINT** ②: deasupra (discosului) acopere cu pocrovățul (vov.) [vsl. p o k r o v i c i].

○ **POCROVIȚĂ** (pl.-te) *sf. Olten. Trans.* Pătură, cergă (în spec. de cal) [serb. p o k r o v a c].

POD (pl.-duri) *sn.* ① Punte de lemn sau de piatră peste o apă mare, peste un rîu (3847): ~ul de peste Dunăre; într'o clipă trece ~ul de peste rîul Doamnei

între Jibla și Călimănești e un ~ umblător (VLAH.); trecem de partea cealaltă a Oltului pe un ~ plutitor (VLAH.) ② ~ de luntri, pod peste o apă mare făcut din luntri așe-

POC-
POD

Fig. 3848. Pod umblător pe Mureș.

zate una lingă alta și acoperite cu scinduri groase (3849): puse de arse și partea ~ului ce mai rămăsese, împreună cu luntrile pe care era făcut (BALC.) ③ Podul de scinduri, făcut pe uliți în loc de caldarîm, pînă pe la jumătatea veacului al XIX-lea

④ *De aci:* stradă, uliță; Podul Mogosoaiei, nume pe care-l purta odinioară Calea Victoriei; a bate ~urile

⑤ *BATE 1* ⑥: în loc să te silești a ieși la obraz, îmblî haimana pe ~uri cu derbedeii (FIL.);

F. iron. inginer de ~uri, haimana, om care umblă bătînd drumurile fără nici un rost, fără nici o căpătueală ⑦ ⑧ Suprafață: om ca Man tîlharul nu s'a mai pomenit pe ~ul pămîntului (RET.) ⑨ ⑩ Tavan ⑪ ⑫ Partea casei cuprinsă între acoperiș și tavan, în care se păstrează diferite obiecte și în care se pătrunde printr-o deschizătură numită „gura podului”: din ~ cobori pe scara răzămăci de gura ~ului (PAMF.);

⑬ **SLĂNINĂ** ⑭ ⑮ ~ul palmei, palma: își șterse buzele subțiri cu ~ul palmei (D.-ZAMF.) ⑯ ⑰ ~ul osiei, partea osiei ce trece sub car (3878) ⑱ ⑲ Fundul luntrii ⑳ ㉑ Parte a morii pe care sint așezate pietrele; altă parte a morii prin care trece coșul (TAB. XXXVII) ㉒

Bucată de pinză ce se așterne ici și colo, de la pragul casei pînă la cimitir, pe unde e dus un mort la locul de veci, spre a-i înlesni, după credința poporului, trecerea peste riuri și piraie, înainte de a ajunge în împărăția cerului [vsl.].

PODAGRĂ (pl.-re) *sf.* ㉓ Gută, durere arttrictică la picioare: ești bătrîn, batogit, ai ~ (ALECS.); junghiturile în picioare și podagra îmi obeză-

șuesc pentru restul vieții (ODOS.) [ngr.].

④ **PODĂN** *sm. Mold. Bucov.* Supus, birnic; clăcaș: acel Sloven... au rămas atuncea... supuși ~i Românilor (CANT.); ajunsese, sărmana, dintr'atîtea singi și atîția ~i, să-și măture singură casa (SB.) [pol. p o d d a n y].

PODAR *sm.* ① Cel ce stringe taxa podăritului ② Cel ce trece oamenii peste o apă pe un pod umblător ③ *Mold.* Măturător de stradă ④ ㉕ Pionier: ~i pe-destri cu topoarele pe umeri (FIL.).

PODĂRIT *sbst.* Taxa ce plă-

tesc în unele locuri persoanele, trăsurile și mărfurile la trecerea lor peste un p o d.

PODBEAL, ○PODBAL *sbst.* ㉖ ㉗ Mică plantă

Fig. 3850. Podbeal.

Fig. 3847. Podul lui Traian peste Dunăre (după Columna Traiană).

(DLVR.); scară la cer și ~ peste mare nu se poate (ZNN.); ⑤ Gerul face cu-o suflare pod de ghiață între maluri (ALECS.) ⑥ ~ umblător, ~ plutitor, grînzii și scinduri prinse laolaltă care plutesc pe apă și pe care se poate trece de pe țărîmul unui rîu pe celălalt (3848):

cu flori galbene, a cărei rădăcină posedă proprietăți sudorifice; frunzele și capitulele se întrebuintează, sub formă de infuziune, contra tusei; cu frunzele proaspete se fac cataplasme (*Tussilago farfara*) (□ 3850) ¶ ③ ~DE-MUNTE, plantă cu flori galbene-portocalii, ale cărei rădăcini, frunze și flori sînt întrebuintate în medicină ca stimulante, febrifuge și vulnerare; numită și „carul-pădurilor”, „carul-zinelor” sau „arnică” (*Arnica montana*) (□ 3851): cîtiva podbali-de-munte, cu boboci înăci închiși, proroceau lepădarea mînteanului (ur.) ¶ ③ ~DE-APĂ = LIMBARITĂ (bg. pod b e l i t i).

○ **PODEA** (pl.-dele) *sf. Mold. Trans.* ① Fie-care din scîndurile unei dușumele, podină: el mă asoune sub o ~ din oala lui, într-o oală îngropată în nășip (ALECS.); am ceva bani... îi veți afla ocol sub armar, dacă veți ridica o ~ (RET.) ¶ ② Dușumea, podeală: el căzuase, cîtera de lung, pe ~na camerei lui (EMIN.) [refăcut din *pl. podele* < *podcală*].

○ **PODEALĂ** (pl.-ale) *sf.* ① Dușumea; pardoseală: stropeau toată podeala de marmură a templului și-o măturau frumos cu aripiele (VLAH.) ¶ Ingenunohit și atingînd podeala ou fruntea (CAR.) ¶ ② Scîndurile cu care e pardosită o suprafață (un pod, o uliță, etc.), podină: podelele jucas ca clapele unui clavier sub roatele butcii (A.-GH.) ¶ ③ Tavan: acesta ofta și ridica ochii în podele (D.-ZAMP.) [p o d i].

○ **PODECIU** *sbsf.* (R.-COD.) = **PODET**.
○ **PODEREU**, **PODIREU**, **PODEREIU** (pl.-ree) *sn. Trans.* ① Platou: de la tîul cel fără fund... spre miază-noapte, este un poderelu spinos (RET.).

○ **PODET** (pl.-te, -e) *sf.* ① Pod mic peste o apsoară, peste un șant, etc.: trecînd... peste ~, alecăror scînduri jucas sub roatele trăsuri (GM.) ¶ am trecut peste ~ul stricat al drumului glodos (ARIO.) ¶ un erac al Troțusului aleargă violu și lîmpede sub ~uri de lemn și de piatră (ARG.).

○ **PODET** *sm.* = **SCOBAR** [p o d u t̃].
○ **PODEU** (pl.-dee) *sn. Trans. Băn.* Podul de la șură (CONV.).

○ **PO(D)GHIAZ** (pl.-azuri) *sn.* ① Prădăciune făcută de o ceată de năvălitori, incursiune făcută cu scopul de a jefui ¶ ② *Mold.* A lăsa în ~uri, a lăsa să umble în voie, fără nici un rost: stringe-ți gîndurile-acasă, nu le mai lăsa ~n poghlazuri (VLAH.) ¶ a umbla în ~uri, a umbla haimana: ai purtat ciubotele atîta amar de vreme, umblînd toată ziua în poghlazuri (ARG.) [ung. podgyász].

○ **PODGOREAN** *1. adj.* Așezat la poalele unui munte sau unui deal.

2. *sm.* -BANCA (pl.-ence) *sf.* Proprietarul unei podgorii: podgoreni buni nu culeg poama de dimineată (ZNN.).

○ **PODGORIE** *sf.* ① Ținut așezat la poalele unui munte sau unui deal ¶ ② Regiune plantată cu vii pe coastele sau la poalele unui deal: un țăran chipeș și destept din podgoriile Oreviții (VLAH.) [vsl. p o d ū g o r i e].

○ **PODGORIU** *adj.* Acoperit cu podgorii: Merg... alînt la Cotnaru luit și ~ (ALECS.).

○ **PODHOADĂ** = **PODVOADĂ**.

○ **PODHORNITĂ** (pl.-te), **POHODNICIOARĂ** (pl.-re) *sf.* = Policioara jugului.

○ **PODI** (-deso) *vb. tr.* ① A pardosi, a căptuși cu scînduri [sl. p o d i t i].

○ **PODIDI** (-ideso) *vb. tr.* A cuprinde, a stăpîni de tot, a copleși, a năpădi: îi podidi un plîns, de nu se mai putea sfîrși (ISP.); cînd ieșea din odale, o podideau laorimile (GRL.) ¶ se ținea la pîșt și la pîntec... de hohotele ce-l podidise (ODOB.) ¶ somnul îl podidise pe cînd Blisocanu lîmî povestea basmul (ODOB.) ¶ lîmî trădase palme peste gură, pînă mă podidese singele (VLAH.) [vsl. p o d ū i d a < p o d ū i t i].

○ **PODINĂ** (pl.-ini) *sf.* ① = **PODEALĂ** ②: o să avem vre-o cîteva podini lipsă la poduri (FIL.) ¶ Umbă drumurile 'n rîm Podinile numărînd (PANN) ¶ ② Dușumen, podeală, pardoseală ¶ ③ Tavan de scînduri: n'adăsta să-ți pice răspunsuri... nici din cer nici din podina casei (IF.) ¶ ④ Partea de jos a unui stog de fin ori de paie ¶ ⑤ *Trans.* (DENS.) Șale [srb.].

Fig. 385r. Pod-beal-de-munte.

○ **PODIREU** = **PODEREU**.

○ **PODIȘ** (pl.-șuri) *sn.* ① Loc întins și șes pe un munte sau deal; platou: nimic mai frumos decît situația acestui tîrg pe un vesel ~ îmbrășosat de Siret și Moldova (NEGR.) ¶ lată că se prăvale din ~urile Asiei un nou puhoiu de barbari (VLAH.) [p o d i].

○ **PODIȘCA** (pl.-ști) *sf.* ① Pod mic, podeț (în spec. peste un șant): trecu șantul pe o ~ (GRL.) ¶ se aude uruit de trăsură pe podișca de la poarta obraței (AR.-VN.) ¶ dinaintea porții era o ~ oare... se lăsa d'asupra șantului (ODOB.) ¶ ② Pod umblător.

○ **PODIȘOR** (pl.-oare) *sn.* ① *dim.* **POD** ¶ ② *Trans. Maram.* Dulăpior atîrnat pentru vase, blidar, etajeră: De mîncare nimic nu-l lăsa bîduca 'n ~, Plin de oale cu groșior (SRL.)

○ **PODIT** *1. adj. p.* **PODI**. Așternut, pardosit cu scînduri.

2. *sbsf.* Faptul de a podi.

○ **PODMET** (pl.-eturi) *sn.* Momeală, nadă [vsl. p o d ū m e t ū].

○ **PODNOJIE** *sf.* = Scaunel [vsl.].

○ **PODOABĂ** (pl.-be) *sf.* ① Asemănare, lucru asemenea ¶ ② Ceea ce slujește spre înfrumusețare, găteală, ornament, decor ¶ ③ F (P) Ori-ce boală urîtă de piele: m'au văzut... plin de rîie... și într-o săptămîna m'au izbăvit de ~ (ARG.) ¶ ④ *Mold. Bucov.* Păduchi și alte asemenea insecte (pe om): dacă e nespălat... va fi încălcat de oște podoaabe de toate (MAR.) [vsl. p o d o a b a].

○ **PODOARĂ** *sf.* Pătanie, întimplare (R.-COD.),

PODOBI = **IMPODOBI**.

○ **PODOBI** (-obesc) *vb. refl.* ① A se asemăna ¶ ② A se potrive, a se cădea [vsl. p o d o b i t i].

○ **PODOBIE** *sf.* ① Asemănare, potrivire ¶ ② Model de cîntare după a cărei melodie se cîntă alte cîntece bisericești: să cunoști cele opt glasuri și podobile (SLV.) ¶ Glasu'n'tîu pe ~, știi că bine nu-l prea pot (SPER.) [vsl.].

○ **PODOBNIC** *adj.* Asemenea, la fel [vsl. p o d o b n i c].

○ **PODOIMĂ** (pl.-me) *sf. Trans.* Rîcină, pretext, scuză: destul oă ou ceva ~, nu era și lăsată de Dumnezeu să nu calce odată pragul morărilor (RET.).

○ **PODOINITĂ** (pl.-te) *sf. Olten.* = **AFLECĂTOARE** (srb. bg. p o d o j n i c a).

○ **PODOMETRU** (pl.-tre) *sn.* Instrument care servește să înregistreze numărul pașilor făcuți de cineva și, pr. ext., distanța străbătută (□ 3852) [fr.].

○ **PODOROJNĂ** (pl.-ne) *sf.* Ordin de a se da cai de poștă: mi s'a dat de batir un surugiu ou gase cai, în loc de opt scriși în ~ (A.-GH.) [RUS. p o d o r o j n a j a].

○ **PODRUM** (pl.-umuri) *sn. Trans. Băn.* Pivniță: vinul din aceste buți e tocmai ca cel din gura ~ului (CAR.) [srb.].

○ **PODULEȚ** (pl.-ețe) *sn. dim.*

POD.

○ **PODUȚ** (pl.-uțe) *sn. dim.* **POD.**

○ **PODUȚ** *sm.* = **SCOBAR**: somnii și ~ii sînt pești scumpi, cine-l poate prinde (RET.) [ung. p a d u c].

○ **PODVADĂ** = **PODVOADĂ**.

○ **PODVĂL** (pl.-ale, -aluri) *sn.* ① Fie-care din căpătiele de lemne pe care se așază buțile în pivniță [srb.].

○ **PODVĂLĂ** (pl.-ale) *sf.* O parte a joagărului [srb.].

○ **PODVIG** (pl.-iguri) *sn.* Canon, chin, muncă ce-și impune cineva pentru iertarea păcatelor [vsl.].

○ **PODVOADĂ**, **PODHOADĂ** (pl.-oade), **PODVADĂ** (pl.-vezi) *sf.* ① Transport gratuit cu carul, ca prestație: satul mic îl ajunge podvoada des (PANN) ¶ birul plătesc, podhoadă fac, zile de meremet fac (VOR.) ¶ multă vreme răzeșii Vrancei bir n'au plătit, podvadă n'au făcut (VLAH.) ¶ locuitorii obosiți de podveză, angarele și biruri grele (ISP.) ¶ ② Car încărcat [vsl. p o d ū v o a d a].

○ **POEA**... = **FOIA**...

○ **POEM** (pl.-me) *sn.* = **POEMA**.

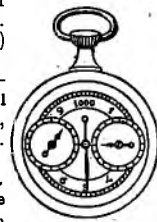

Fig. 385z. Podometru.

***POEMĂ** (pl.-me) *sf.* Compozițiune mai în-
tinsă în versuri: ~ epică, dramatică, lirică, satirică,
didactică [fr. < lat.].

***POET** *sm.*, **POETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Persoană
care se consacră poeziei, care scrie versuri: Citi ochi
trumoni și vizitatori, poete, N'or fi pilnind pe versurile tale!
(VLAH.) ② Persoană cu imaginațiunea poetică [fr.].

***POETAS, POETASTRU** *sm. iron.* P o e t prost.

***POETIC** *1. adj.* ① Care privește poezia, care
e din domeniul poeziei: stil ~; artă ~, poemă di-
dactică asupra poeziei; licență ~, fel de a scrie,
neobicinuit în proză, pe care și-l permit poeții ②
③ Care poate inspira pe poeți: subiect ~.

2. **POETICĂ** *sf.* Tratat asupra poeziei [fr.].

† **POETIC** *2. sm.* ~ = **POET**: Ovidie ~ul, carile pre vre-
mile lui August au trăit (CANT.).

***POETIZA** (-izez) *1. vb. intr.* ~ A face versuri.
2. *vb. tr.* A da un caracter poetic: a poetizat moartea
tragică a caribilor măreți (COOS.) [fr.].

***POEZIE** *sf.* ① Artă de a scrie în versuri ②
③ Fie-care gen de poemă: ~ lirică ④ ⑤
Compozițiune în versuri ⑥ ⑦ Imaginație foarte
poetică: această proză e plină de ~ ⑧ ⑨ Versifi-
cațiune: ~ armonioasă ⑩ Ceea ce e ideal, înalt,
duios în ceva: poezia amintirilor [fr.].

† **POFALĂ** *sf.* = **POHFALĂ**: Iar Turcii vor merge cu ~,
Rizîndu-și de-a noastră nelăzărneală (BO.-DEL.).

***POFIDĂ** (pl.-de) *sf.* Aluzie batjocoritoare; ciu-
dă: versuri... glumește și pilduitoare în pofida fetelor care
n'au rost la treabă (VLAH.) ~ el se făcea că nu înțelege vorbele
aruncate în pofida lui USP.; în pofida căpșunelor, mănincă
trunzele (PANN).

***POFIL** (pl.-ile) *sn.* Cureaia hamurilor care trece
pe sub coada calului (— [] 2507): e învătă ca calul
cu ~ (PANN) [comp. *srb.* p o v i, *rut.* p o v y l' e].

***POFTĂ**, † **POFTA** (pl.-te) *sf.* ① Dorință (sub
raportul fizic și material): a avea, a nu avea ~ de min-
care; a aștepta poftă; îmi face, îmi vine ~; I-am tăiat poftă;
mi-a trecut, mi-a pierit poftă; cînd țî-e ~ de ceva, mănincă,
ori cere, că nu-i păcat (GOR.); ~ bună! urare celor ce stau
la masă sau cari se duc să mănince; ~ **CUIU** ② ③
④ Dorință necumpătată, lăcomie: ~ de bani ⑤ ⑥
Păclere deosebită: a rîde cu ~ ⑦ *pl. Băn.* Dife-
rite gustări ce se aduc unei lăuze de către vecine
sau rude în primele zile după naștere [vsl. p o h o t i].

***POFTI**, † **POFTI** (-tesc) *1. vb. tr.* ① A dori, a
avea poftă: cere de la mine cît vei pofti și-ți voi da
(USP.); I-am dat tot ce-a poftit; ce poftesti? cum poftesti; fe-
mele îngreunată dacă pofteste ceva și cineva nu-i dă, acela
face un păcat (MAR.) ② ③ A ruga ④ A ruga să vie,
să intre, să șază, etc., a invita: se duce prin pădure să
caute pe cumătru-său și să-l poftescă la praznic (CRG.);
Pe măgar la nuntă cînd îl pofteste, Acolo ori lemne ori apă
lipsește (PANN); I-a poftit pe scaun, să șază, la masă ⑤ ⑥
A binevoi (să facă ceva): ne ruga cu stăruință să poftim
înăuntrul (VLAH.); poftim! *sau* poftiți! a) mă rog! te rog!
vă rog! poftim la masă! poftiți banii! primiți; vă rog,
banii; b) continuă, fă ceva, etc. dacă poți, dacă ești
în stare (exclamațiune de supărare, de ciudă, de
protestare): poftim de răspunde acum, dacă-ți dă mine! ⑦
⑧ A ura: fetele împăratului... îi poftiră biruință (USP.);
îi pofti bună dimineață.

2. *vb. intr.* ~ la ceva, a avea poftă de ceva, a
dori ceva [vsl. p o h o t i].

***POFTICIOȘ** *adj.* ① Lacom: moșneagul, ~ și hap-
sin, se la după gura babel (CRG.) ② Care aștepta poftă:
îmbibat de attea parfumuri grase și pofticioase (CAR.)
[p o f t i].

***POFTIRE** *sf.* ① Faptul de a pofti ② In-
vitație: cînd începură a face poftirile la nuntă (USP.).

***POFTITOR** *adj. verb.* **POFTI**. Care pofteste;
lacom: unii din boieri, ~i de slavă, umblară să turbure
poporul (ISP.).

† **POFTORI** (-oresc) *vb. tr.* A repeta: și astfel, poftorîndu-și unele ca acestea, aude, aduce la curtea împă-
rătească (USP.) [vsl. p o v ū t o r i t i].

***POGACE** *sf. Tr.-Carp.* X ① Turtă de mălăiu
presărută cu sare și coaptă în cuptor: mîncară și
cea din urmă ~ de cenșe (RET.); cîinească e gura și lăcomi
sînt ochii la ~ (PICH.); ~ rădă, sub streșină de casă (GOR.),
ghicitoare despre „fereastră” ② Azimă de grlu

coaptă în spuza din vatră (conv.) [ung. p o g á c s a; **POE-
POH**].

③ **POGAN** *1. adj. și adv.* ① *Mold. Bucov.* (se aude
și forma **POGÂN**). Urît: Tiganul îi urît și pogân și nu-i
place (fetei) să se mărite după dînsul (SA.); de vorbit, peca-
tele noastre, se vede că vorbim pogan și rău de tot (CRG.) ②
③ *Trans. Băn.* Strașnic, grozav: cînd era veselie mai
pogană, Ileana ieșea afară (RET.); cînele începu a lătra mai
pogan decît la lupi (RET.); în adevăr că Dîbiclei ara pogân de
tot (D.-ZAMF.).

2. *sm. Olten.* Copil răutăcios [vsl. p o g a n ū].

POGĂNICIU = **POGONICIU**.

POGHIAZ = **PODGHIAZ**.

④ **POGHIBALĂ** (pl.-le) *sf. Mold.* Ființă răută-
cioasă; ștregar: bine v'au mai făcut, poghibale spurcate
ce sînteti! (CRG.) [comp. *rut.* p o h y b e l' „prăpăd”].

⑤ **POGHIRCA** (pl.-ci) *sf. Mold.* (STM.-WB.) Prichindel,
om mic de stat [vsl. *p o g r ū č i t i „a sgrici, a
chirci”].

⑥ **POGHIRCI** (-ceso) *vb. tr. Trans.* ~ A aduna
spicele și alte rămășițe după cules (PAC.).

⑦ **POGÎRJIT** *adj.* ① *Mold.* (SEZ.) = **OGÎRJIT** ②
Trans. (FSC.) Sgricit.

⑧ **POGMATA** *sf. Maram.* ① Fie-care din cele

două ațe cu care se leagă cămașa la gît (BRL.).

⑨ **POGNI** = **POCNI**.

⑩ **POGOADĂ** (pl.-de) *sf. Băn.* Tocmeală, în-
voială, înțelegere cu privire la un lucru [srb. p o g o d a].

⑪ **POGODI** (-odesc) *vb. refl. Olten. Băn.* A se înțe-
lege, a se învoi, a fi de acord [srb. p o g o d i t i].

***POGON** (pl.-oane) *sm.* ① Măsură de suprafață
pentru pămînturi, de 24 de prăjini (de cîte 3 stin-
jenii) în lung și de 6 prăjini în lățime = 144 pră-
jini pătrate = 1296 stinjenii pătrați = 5011,79
m. p. ② *Mold.* Măsură de suprafață pentru vii,
numită și ~ fălesc, de 40 de prăjini în lung și de
4 prăjini în lățime = 160 de prăjini pătrate =
1440 stinjenii pătrați [vsl. p o g o n ū].

† **POGONĂRIT** *sbst. Mold.* Odinioară: dare pe
vii [p o g o n i].

***POGONEȘC** *adj. Munt.* Prăjină pogonească, mă-
sură de suprafață de 6 prăjini în lung și de 1 în
lat = 54 stinjenii pătrați [p o g o n i].

***POGONICIU, POGĂNICIU** *sm.* ① Băiețandru,
argat care mîină boii înjugăți la plug: viorelele înce-
puseră a se ivi pe ogoare și pogonicii le rupeau și le puneau
la pâlării (S.-ALD.); îi ducea tată-său la plug ca pogăniciei,
să mîia vitele (RET.) [vsl. p o g o n i č i].

***POGORI** (-gor) *vb. tr. și refl.* = **COBORI**: oumu-i
apa cea de ploaie ce să pogorâră din năuri pe pămînt (VARL.);
să se pogoare ca roca cuvintele mele, ca ploaia pe troscoț și
ca ninsoarea pe burulan (BIBL.); de vreme ce ocinele ucigă-
torului pogor den bătrîni... enconii ucigătorului nu-și vor
pierde ocinele (PRV.-LP.) [vsl. p o g o r i „jos”].

***POGORIRE** *sf.* ① Faptul de a (se) pogori
r i ② ~ Sfințitul Duh, sărbătoare care cade
în Duminica Rusaliilor.

***POGORIȘ** (pl.-șuri) *sn.* Coboriș [p o g o r i].

***POGORITOȘ** *adj. verb.* **POGORI**. Care se po-
goară: erau primiți în acel salon o ~i direcți din eroii
cîntați de Omer (D.-GH.).

† **POGREBANIE, POGREBANIE** *sf.* ① ~ Înnoimîn-
tare: îi făcură slujba pogrebaniei după obiceiul (GAST.); cîțiva
din boierii pribegii... sosise călări chiar în ziua pogrebaniei
Domnului (COOS.) ② *Băn.* Prohodul ce se face unei
lăuze pînă la șase săptămîni la ușa bisericii, în
caz de moarte (NOV.) [vsl.].

③ **POHACE** *sf. Mold. Bucov.* X Un fel de turtă sau
plăcinte făcută cu orez: un plăcîntar s'a dus ou o ~ s'o
vindă (NEGR.); se face și plăcîntă cu orez, numită ~ (VOR.)
[comp. **POGACE, BOGACIU**].

***POHĂIALĂ** = **POVĂIALĂ**.

④ **POHAR** *sm.* ~ Băiat ce servește la stîină ca
ajutor al ciobanilor: păcurarii își pun și oște un copil de
ajutor la păzirea oilor, care se numește ~ (NOV.).

† **POHFALĂ, POHVĂLA** (pl.-ăli, -ale) *sf.* Pompă,
fast, măreție; triumf: Traian împărat, după biruință,
cu mare pohfală la Roma întoreindu-să (CANT.); aceștia sînt
finicii biruințelor voastre celor cu pohvăla? (GAST.) [vsl.].

† **POHFALI** (-ălesc) *vb. refl.* A se lăuda; a triumfa
(CANT.) [vsl. p o h v a l i t i].

○ **POHIL** = **POFIL**.

† **POHIRNI** (-nesu) *vb. tr. și refl.* A (se) răsturna, a (se) surpa, a (se) dăra; a (se) p^ovîrni: Dumnăzu l-au p^ohîrnit din seauului împărăției (CANT.).

○ **POHOARĂ** = **POVARĂ**.

○ **POHOȚ** ¹ *sbst.* Marș (cuvînt rusec): ~ul la Sibir (ALECS.).

POHOȚ ² = **POVOȚ**.

POHOȚNIC = **POVOȚNIC**.

POHOȚNICIOARĂ = **PODEȚORNIȚĂ**.

POHOȚALĂ = **POVĂȚALĂ**.

POHOȚIU = **POVOȚIU**.

POHOȚ = **PAHOȚ**.

○ **POHOȚ** *sm.*, **POHOȚĂ** (pl.-te) *sf.* Mold. Ticălos, răutăcios: pohoȚa de babă o cheamă iarăși la dînea (CRG.) [comp. HOT].

POHTĂ... = **POȚTĂ**...

† **POHVALĂ** = **POHFALĂ**.

POI = **APOI**.

† **POIADE** = **PUIEDE**.

POIANĂ (pl.-teni) *sf.* ① Loc în pădure, lipsit de copaci, și acoperit cu iarbă și flori: ajunse la o ~ verde și frumoasă din marginea unei păduri (ASP.); pe malul drept al Bistriței, s'așterne o ~ de toată frumusețea (VLAH.) [vsl. poljană].

○ **POIAȚĂ** (pl.-teți) *sf.* ① Mold. ② Cotet pentru pășări: el se preumblă pe la poiața cu pășări (GN.); baba se duce în ~, găbuește găina (CRG.) ③ *Trans. Băn.* Staul, grajd mai mic pentru vite: taurul... au fugit și s'au ascuns într-o ~ streină (TRC.); am o ~ plină cu vaci albe (GOR.), ghicitoare despre „dintî” [vsl.].

○ **POIEDE** = **PUIEDE**.

○ **POIEȚI** = **PUIEȚI**.

POIENIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① *dim.* **POIANĂ**.

POIETIȚĂ (pl.-tele) *sf.* *dim.* **POIAȚĂ**.

POIMINE, ○ **POIMINE** *adv.* Ziua care urmează după ~ in fine [lat. post + m ane].

○ **POIVAN** = **PAIVAN**.

POJAR (pl.-aruri) *sm.* ① † Incendiu, foc ce cuprinde o clădire: pandurii se îmbrăsoau... cîntînd să scape din primădia ~ului (ODOB.); ~ul de la 20 Iulie prefăcuse în cenze mai mult de jumătate a orașului (NEGR.); fusese totul mistuit de un nemilos ~ (CRIG.) ② ③ Focul inimii: Să sting ~ul meu de dor și jalea mea adîncă (ALECS.) ④ ⑤ Vărsat ușor, molipsitor, de care sufăr mai ales copiii, caracterizat prin aparițiunea unor pete mici, roșii, pe corp (= Mold. „cori”, Olten. „bubatul-ăi-mic”) [vsl.].

† **POJARNIC** *sm.* Pompier: era înșirată muzioa orășenească... avînd în frunte un număr de ~i (CRIG.) [rus. požarnyj].

† **POJARNICIE** *sf.* Cazarma pompierilor: nefind pe vremea aceea pojarnicii, de unde să cumpere altele (CRG.); în dosul pojarniciei... se întindea... tîrgul de oale și sticlărie (CRIG.) [pojarnic].

POJARNIȚĂ (pl.-te) *sf.* Mold. ① Plantă cu flori galbene-aurii, cari, plămădite în rachi, sînt bune pentru răni și diaree; puse în untdelemn, se întrebuintează pentru vindecarea arsurilor și altor răni; numită și „sunătoare”, „sănătoare” sau „iarba-lui-St-loan” (*Hypericum perforatum*) (3853) [pojar].

POJGANIE *sf. col.* ① ②

Larvele unei insecte (*Sciara militaris*) care se tirăsc împreunate într'un număr considerabil, așa că seamănă, la prima vedere, cu un șarpe enorm care se tirăște alene încoace și încolo pe pămînt (MAR.) ③ *Trans.* (vc.) Multime ④ ⑤ *Trans.* (esc.) Rubedenii.

POJGHÎȚĂ (pl.-te) *sf.* Pielită, cojiță subțire, membrană ce se formează pe suprafața unor lichide, ce înfășoară unele legume, etc.: bălțile prindeau o ~ subțire de ghiță (D.-ZAMF.); arșarii au poighile roșii... creso amestecate cu fainăi jugastri (ODOB.).

○ **POJJIE** *sf.* Mold. F Toate lucrurile trebuincioase gospodăriei unei case, unei stîne, etc., cala-

balic: casa bătrînească cu pojjia el... alcătulau gospodăria babel (CRG.); să mergem la el și să-l slobozim cu toată pojjia lui asupra ținuturilor acestora (eAD.) [comp. rut. p ož yva].

○ **POJINAR** = **BUZUNAR**.

* **POKER** (pl.-ere) *sn.* ♠ Joc de cărți de origine engleză [fr.].

POL ¹ *sm.* ① Napoleon, monedă de aur de 20 de lei: el ce-l o'o încerca și el un ~? dar atît, numai atît (VLAH.) ② **POL-IMPERIAL**.

† **POL** ² *adj.* Jumătate [vsl. pol i].

* **POL** ³ *sm.* ① ☆ Fiecare din cele două puncte unde axa lumii străpunge sfera cerească ② ③ Fiecare din extremitățile axei pămîntului (3854): ~ul nord; ~ul sud ④ ⑤ Fiecare din cele două puncte (N = polul nord, S = polul sud) ale unui magnet, care atrag fierul cu mai multă intensitate (3855) ⑥ ⑦ Cele două extremități ale circuitului unei pile sau unei mașini electrice: ~ul PP pozitiv; ~ul negativ (3856) [fr. pôle].

POLAR *adj.* ① ☆ ● Vecin cu polul ceresc sau cu un pol al pămîntului: Steaua ~ă, stea din constelația Carului-mic, așezată aproape exact pe prelungirea boreală a axei de rotațiune a Pămîntului; e numită de popor „Candela-cerului”, „împăratul”, „Stil-pul”, „Steajă-rul”, etc. (3858) ② ③ Cercuri ~e, cele două mici cercuri paralele cu ecuatorul, presupuse că există pe suprafața pămîntului la o distanță de 23° 27' de fiecare din cei doi poli ai pămîntului (3854) ④ ⑤ Mări, ținuturi ~e, mări, ținuturi din vecinătatea polilor ⑥ ⑦ Privitor la polii unui magnet sau ai unei pile electrice [fr.].

* **POLARIMETRU** (pl.-tre) *sn.* ① Instrument de fizică cu ajutorul căruia se determină cantitatea cu care un corp deviază planul de polarizație [fr.].

* **POLARISCOP** (pl.-oape) *sn.* ① Instrument de fizică care servește să distingă lumina polarizată [fr.].

* **POLARITATE** *sf.* ① Proprietatea acului magnetic de a se îndrepta spre un punct fix al orizontului [fr.].

* **POLARIZA** (-izez) ¹ *vb. tr.* ① A da razelor luminoase polarizație.

² *vb. refl.* ② A deveni sediul fenomenului polarizației luminoase sau electrice [fr.].

* **POLARIZATOR** *adj.* ① Care polarizează [fr.].

* **POLARIZAȚIUNE**, **POLARIZAȚIE** *sf.* ① ② Modificare suferită de razele luminoase cînd sînt reflectate sub anumite unghiuri de suprafețe diafane sau cînd sînt refractate străbătîndu-le ③ ④ Fenomen care se produce în pilele electrice în urma unei îngîmădiri de hidrogen pe electrozi, fenomen care micșorează în mod simțitor curentul și îl face chiar să înceteze [fr.].

○ **POLATĂ** (pl.-te) *sf.* ○ Mold. *Trans.* Palat: să vor veseli... în curțile și în polatele cetății oile de sus (VARL.); pentru toată polata și curtea lui Domnului să ne rugăm

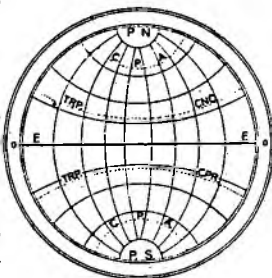

Fig. 3854. Poli. P.N. Polul nord. - P.S. Polul sud. - C.P.A. Cercul polar arctic. - C.P.A'. Cercul polar antarctic. - TRP. CNC. Tropicul Cancerului. - TRP. CPR. Tropicul Capricornului. - E. Ecuatorul.

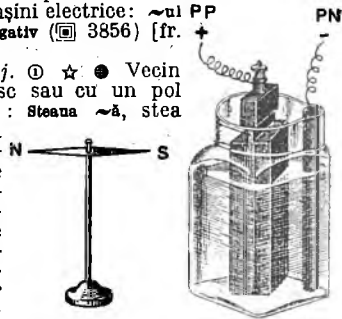

Fig. 3855. Poli magnetului (PP. Polul pozitiv. - (N. Nord. - S. Sud). (PN. Polul negativ).

Fig. 3853. Pojarniță.

(pos.) ¶ ② **Munt.** Clădire (mai adesea de scinduri) pe lângă casa țărănească, mai mică și mai joasă decât aceasta: înaintea hanului, o ~ încăpătoare, învelită cu gindrilă (BR.-VN.) [bg. polata].

○ **POLATRA** (pl.-tre) *sf.* (R.-COO.) (P.-PRV.) = **POLATĂ** ②. ¶ **POLC** (pl.-cari) *sn.* ② Regiment: un ~ de călăreți s'arată în capul măgurilor (OLVR.) ¶ ③ Legiune: din polcurile și colonile... pre carile Traian... i-au adus în Dacia, Valahia aceștia să trag (CANT.) (comp. PILC) [rus.].

POLCĂ (pl.-ce) *sf.* Mold. ① Un fel de jachetă ce acopere trunchiul și brațele femeilor de la țară, încheindu-se pe dinainte, ciupag [rus. poljka].

***POLCĂ** (pl.-ci, -ce) *sf.* ② Dans de origine poloneză și muzica după care se dansează: ambele vestale... îmbătându-se de plăcerea polcii (ALECS.); ai învățat de rost toate polcele ce le execută orchestra (NEGR.) [fr. polka].

† **POLCOVNIC** *sm.* ② Colonel, șeful unui regiment: nici să îmbracă nu ne lasă ~ul (U.-GH.) [rus.].

† **POLCOVNICEȘC** *adj.* ② De polcovicnic: avangarda se compunea din breșala ațelă alcătuită din călăreți polcovicnici (FIL.).

† **POLCOVNICEȘTI** *sf.* ② Starea, rangul de polcovicnic, misiunea polcovicnicului: n'am putut s'o slujesc de frica polcovicnelor (OLVR.).

POLCUȚĂ (pl.-țe) *sf.* Mold. ① *dim.* **POLCĂ**: femeile... sînt îmbrăcate ca la oraș, cu polcuțe (URG.).

POLEAC *sm.* ② Polonez [srb. poljak].

POLECNIȚĂ = **POLEGNITĂ**.

○ **POLECRA**... = **PORECLĂ**...

○ **POLEGNITĂ**, **POLECNITĂ** (pl.-țe) *sf.* Trans. Băn. ② = **POLEIU**¹ [srb. bg. poledica].

POLEI (-leese) *vb. tr.* ① A acoperi cu un strat subțire de aur sau de argint: nu s'ar mai uita înșepoi, s'o polești cu aur (OLVR.); privi țintă la ultima pată de lumină care poleia cu aur creștetul pădurii (VLAH.); Iată lacul: luna plină, Poleindu-l, îl străbate (EMIN.) ¶ ② (după fr. polir) A lustrui [vsl. polijati].

POLEIALĂ (pl.-leii) *sf.* ① Faptul de a polei ¶ ② Stratul de aur sau de argint cu care s'a poleit ceva: o butcă, numai bronzuri și poleieli... coboră la vale (U.-GH.); miniaturisti cari înflănuiau, cu poleiele și cu vâștele cleoșoare, multimea de manuscrise (ODOB.).

POLEIT 1. *adj. p.* **POLEI** ①. Acoperit cu un strat subțire de aur sau de argint: în fața unei oglinzi mari, cu pervazuri ~e (OLVR.); — ② **NEPOLEIT** ¶ ③ ④ Leit ~, de o asemănare perfectă, aidoma: Sultânica e leită ~ă răposatul (OLVR.).

2. *sbst.* Faptul de a polei.

POLEITOR *sm.* Cel ce poleiește.

POLEITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Poleială ¶ ② Lustrul poleit [polei].

POLEIU¹ (pl.-eturi) *sn.* ② Alunecus ce se formează pe drum prin înghețarea ploii sau a zăpezii topite, ghețuș: afară era un ~ grozav (CAR.) [comp. **POLEGNITĂ**].

POLEIU² *sbst.* Trans. ② = **BUSUIOCUL-CERBILOR** [ung. polaj < lat. pulejum].

○ **POLEJNITĂ** (pl.-țe) *sf.* Olten. ② Lapoviță [comp. **POLEGNITĂ**].

***POLEMICĂ** (pl.-iei) *sf.* ② Ceartă în scris: în polemica lor... îi atacă cu ată rădă și că au furat (U.-GH.) [fr.].

***POLEMIST** *sm.* ② Scriitor care polemizează [fr.].

***POLEMIZA** (-izez) *vb. intr.* ② A face polemică [fr.].

***POLEN** (pl.-enuri) *sn.* ② Pulberea fecundătoare care se află în antera florii (3857) [fr. pollen].

○ **POLEȘNIC** *adj.* Olten. ② Șes, neted, oblu (vorb. de un loc sau de un drum) (CIAUȘ.) (RV.-CRG.) [comp. srb. poležati „a zăcea întins”].

***POLIANDRIE** *sf.* ② Starea unei femei căsătorite în același timp cu doi sau mai mulți bărbați ¶ ③ Starea unei flori care are mai multe stamine [fr.].

POLICANDRU (pl.-dre) *sn.*, † **POLICANDELA** (pl.-le) *sf.* Candelabru cu multe brațe atârnat de

tavan (3858): mînea sare pînă la ~l din tavanul salonului (CAR.); în sală miștește un bec de la ~l de cristal (OLVR.); ardeau două mari policeanțele cu lumînări de ceară galbenă (NEGR.) [gr.-biz. πολυκάνδηλον].

***POLICAR** *sm.* ② Degetul gros al mîinii [lat.].

POLICIOARĂ (pl.-re) *sf.* ② *dim.* **POLITĂ** ¶ ③ Partea de jos a jugului (2743) ¶ ④ Băn. ② = **ARTAR** ②.

***POLICLINICĂ** (pl.-iei) *sf.* ② Cabinet medical condus de mai mulți specialiști, în care se caută bolnavii de boale diferite [fr.].

POLICNI = **POLIGNI**.

○ **POLICRĂ**... = **PORECLĂ**...

***POLICROM** *adj.* Care prezintă mai multe culori: pictură ~ă [fr.].

***POLICROMIE** *sf.* ② Aplicarea de culori pe pereții și zidurile clădirilor ¶ ③ Aplicarea de culori pe hirtie pentru afișe [fr.].

***POLIEDRIC** *adj.* ② Care se termină prin fețe plane: cristă ~ă [fr.].

***POLIEDRU** (pl.-dre) *sn.* ② Corp solid mărginit de mai multe fețe plane (3859); — TAB. LX): un cub, o piramidă, o prismă, un dulap, etc. sînt poliedre [fr.].

POLIELEU *sbst.* ② Nume dat psalmilor 134 și 135 care se cîntă la sărbători (primul la biserici, al doilea la mănăstiri) [gr.].

***POLIFONIC** *adj.* ② Ce ține de polifonie: muzică ~ă [fr.].

***POLIFONIE** *sf.* ② Într'un ansamblu de voci sau instrumente, exprimarea mai multor sunete sau combinațiuni de note simultane, care redau fic-care o idee proprie muzicală, dar formînd totuși un ansamblu armonic [fr.].

***POLIGAM** *adj.* și *sm.* Însurat cu mai multe femei sau măritat cu mai mulți bărbați [fr.].

***POLIGAMIE** *sf.* Starea unui bărbat poligam sau a unei femei poligame [fr.].

***POLIGENISM** *sbst.* Doctrină antropologică ce admite pentru specia umană o varietate de origini, în opoziție cu monogenismul [fr.].

***POLIGENIST** *sm.* Partizan al poligenismului [fr.].

○ **POLIGHITĂ** (pl.-țe) *sf.* Trans. (PAC.) ② Poleiu, ploaie înghețată [bg. srb. poledica].

***POLIGINIE** *sf.* ② Starea florilor care au mai multe pistiluri [fr.].

***POLIGLOT** 1. *adj.* ② Care e scris în mai multe limbi: Biblia ~ă; dicționar ~ ¶ ③ Care vorbește un mare număr de limbi: un învățat ~.

2. *sm.*, **POLIGLOTA** (pl.-te) *sf.* Persoană care vorbește un mare număr de limbi [fr.].

† **POLIGNI** (-nese) *vb. tr.* și *refl.* Mold. A (se) culca la pămînt: Așa lovind viteaza ostășoară, în Turcime trupuri polignește (DO.-DEL.) [vsl. „polegnati”].

***POLIGON** (pl.-oane) *sn.* ② A Ori-ce suprafață limitată de linii drepte și care are mai multe unghiuri (3860); ~ regulat, acela ale cărui toate laturile și toate unghiurile sînt egale între ele (TAB. LXII) ¶ ③

× Loc unde artileria face exerciții de tragere [fr.].

***POLIGONACEE** *sf.* pl. ② Familie de plante dicotiledoane apetaie (ex.: măcrișul, spanacul, etc.) [fr.].

***POLIGONAL** *adj.* A Care are forma unui poligon: o lungă clădire... cu un altă ~ (URG.) [fr.].

***POLIGRAF** *sm.* ② Autor care a scris despre mai multe materii ¶ ③ Aparat cu care se

Fig. 3858. Policandru.

Fig. 3859. Poliedru.

Fig. 3857. Polen (văzut la microscop).

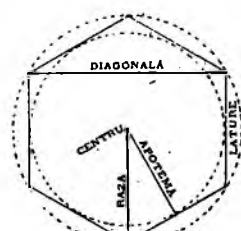

Fig. 3860. Poligon.

POL. reproduce un manuscris în mai multe exemplare [fr.].

POL. **POLILEU = POLIELEU.**

POLIOGHIE = POLOGHIE.

○ **POLIMAR** (pl.-are) *sn.* *Olten. Trans.* (VIRC.) (PAC.)
 Locul de lângă strungă unde șed ciobanii de mulg oile; pe jos are o podeală de lemn înclinată spre ușile de la strungă și pe deasupra (nu totdeauna) un acoperământ de scinduri sau de scoarță sprijinit pe patru sau mai multe furci bătute în pământ (→ [3273] p 1 l a m a r¹).

* **POLIMORF** *adj.* A cărui formă variază de multe ori ¶ ① Se zice despre corpurile care se prezintă sub mai multe stări sau se cristalizează în mai multe sisteme deosebite (d. ex. sulful, fosforul) [fr.].

* **POLIMORFISM** (pl.-me) *sn.* Felul de a fi al unui animal, al unui vegetal sau al unui corp oarecare a cărui formă poate varia în multe feluri [fr.].

* **POLINOM** (pl.-oame) *sn.* † Cantitate algebrică compusă din expresii separate unele de altele prin semnele + (plus) sau - (minus). Ex.: a² + b - c³ este un ~ [fr.].

* **POLIP** *sm.* ① Gen de animale nevertebrate, care trăesc mai ales în mare, al căror corp, moale, ovoid și fără scoică e conținut într'un fel de sac; capul, relativ mare, e înconjurat de brațe sau tentacule, cu ajutorul cărora animalul se mișcă și și prinde hrana; din acestea fac parte hidra-verde, actinia, meduza, mărgeanu, etc. (→ **TAB. XLIV**) ¶ ② Excreșcență carnoasă ce se formează mai ales pe mucoasa nasului, urechii sau laringelui [fr. p o l y p e l].

* **POLIPETAL** *adj.* ♦ Care are mai multe petale ([3861] [fr.]).

* **POLIPOD** *adj.* Care are mai multe picioare [fr.].

* **POLISEPAL** *adj.* ♦

Care are mai multe sepalare ([3862] [fr.]).

* **POLISILABIC** 1.

adj. ① Care are mai multe silabe.

Fig. 3861.
Corolă
polipetală.

Fig. 3862.
Caliciu
polisepal.

2. **POLISILABĂ** (pl.-be) *sf.* Cuvânt alcătuit din mai multe silabe [fr.].

* **POLISILOGISM** (pl.-me) *sn.* ♦ Două sau mai multe silogisme legate între ele în așa fel că concluzia celui dintâi devine premisa celui de al doilea și așa mai departe [fr.].

* **POLISINDETON** (pl.-ne) *sn.* ① Figură de retorică ce consistă în întrebuintarea repetată a conjuncțiunilor, spre a da mai multă forță și energie discursului [fr. < gr.].

* **POLISTIL** *adj.* ♦ Care are mai multe coloane: portic ~ [fr.].

* **POLITEHNIC** *adj.* Care privește, care îmbrățișază mai multe arte, mai multe științe: școală ~ [fr.].

* **POLITEISM** *subst.* ♦ Sistem religios care admite existența mai multor zei [fr.].

* **POLITEIST** *adj.* și *sm.* ♦ Care profesează politeismul [fr.].

* **POLITETĂ** (pl.-te) *sf.* Felul de a se purta și de a vorbi al persoanelor bine crescute, care țin seama de regulile bunei cuviințe și de considerația pe care trebuie s'o aibă față de alții: ocoli masa, privind și surtând, c'o ~ forțată, la fle-cu cocoană (OLVR.) ¶ ② **IMPOLITETĂ** [fr.].

* **POLITIC** 1. *adj.* ① Ce privește guvernarea Statelor și raporturile lor mutuale: sistem ~ ¶ ② Care se ocupă cu afacerile publice: om ~ ¶ ③ Drepturi ~, acelea care permit unui cetățean să participe la afacerile publice ¶ ④ Economie ~ă, știință care se ocupă cu producerea, împărțirea și consumarea averilor ¶ ⑤ Dibaciu, îndeminatec, iscusit, șiret care menajează persoanele în vederea intereselor sale proprii.

2. *sm.* ① Cel ce cunoaște bine treburile publice și guvernarea Statelor ¶ ② Om dibaciu, iscusit care se dă după voia persoanelor pe care are interes de a le menaja în vederea folosului său propriu [fr.].

* **POLITICĂ** (pl.-ici) *sf.* ① Artă de a guverna un Stat și de a dirija relațiile sale cu alte State: pentru mulți, politica este intrigă și minciună (A.-CH.); politica împărăției noastre cere ca să știm tot, fără greșală nici îndoială (CAR.) ¶ ② Știința care tratează despre această artă ¶ ③ Evenimentele politice ¶ ④ F Chip îndeminatec cu care se poartă cineva, manopere dibace la care recurge cineva spre a-și ajunge scopul [fr.].

† **POLITICĂLE** *sf. pl.* ③ Chestiuni, discuțiuni politice: ~le nu ne plac la amindoi (NEGR.) [ngr. πολιτικά].

† **POLITICESC** *adj.* ③ Politic: dacă ideile politicești mă turbură, un andante grazilos mă liniștește (NEGR.).

* **POLITICIAN** *sm.* ③ Cel ce face o politică proastă, nesănătoasă, nu în interesul general, ci în folosul său propriu sau al partidului său [fr.].

* **POLITICOS** *adj. și adv.* Cu bună cuviință, cu maniere de om bine crescut, cuvinčios: ~ nu prea e ~ a spune omului în față asemenea adevăruri (A.-CH.); ar fi dorit să se poarte mai ~ și să vorbească mai cuvinčios cu lumea (VLAH.) [ngr. πολιτικός].

† **POLITIE** *sf.* ① ② † Stat ¶ ③ † Oraș: farmecul unei politii ce are două fețe, una orientală și alta evropeană (ALECS.); zarva negustorilor adunați din toate polițiile lumii (VLAH.) [ngr. πολιτεία].

* **POLITĂ** (pl.-te) *sf.* ① Scindurică așezată (bătută cu cuie, lipită, etc.) orizontal la o suprafață verticală (pe rețe, dulap, etc.) pe care se așază diferite obiecte ([3863]: cărți

Fig. 3863. Poliță.

multe ticsite pe nouă polți mari (VLAH.); Am o găină perstriță, șade numai pe ~ (GOR.), ghicitoare despre „carte” ¶ ② Raft ¶ ③ = **POLICIOARĂ** [vsl.].

* **POLITĂ** (pl.-te) *sf.* ① Bilet prin care se obligă cineva a plăti la termen o sumă oarecare menționată pe el; cambie ([3864]: care din plat-

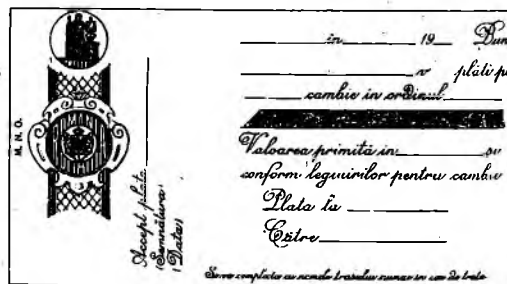

Fig. 3864. Poliță.

nici va primi poliță este dator negreșit să o plătească la soroc (LEG.-CAR.); a plăti, a amina, a protesta o ~; ¶ F a-i plăti polița, a nu lăsa nerăzbutată o faptă ¶ ② ~ de asigurare, contract de asigurare (pe viață, contra incendiului, grîndinei, etc.) [lit. p o l i z z a].

* **POLITAIU** *sm.* ③ Șeful poliției într'un oraș din provincie [germ. P o l i z e i (meister)].

* **POLITIE** *sf.* ③ Mișloacele ce se întrebuintază spre a păstra ordinea și a veghea asupra siguranței, liniștii și comodității locuitorilor ¶ ③ Slujbași, funcționarii însărcinați cu această misiune: agent de ~; comisar de ~; prefect de ~ ¶ ④ Localul unde sînt instalați acești agenți ai ordinii publice ¶ ⑤ Regulament de ordine intern stabilit de o adunare, de o societate [rus. p o l i c i j a < fr. police].

* **POLITIENESC** *adj.* ③ Depolitic, privitor la poliție: agent ~; pedeapsă polițienescă.

* **POLITIST** *sm.* ③ Agent de poliție [germ.].

* **POLITMAISTRU** *sm.* ③ Polițaiu (în Rusia): în momentul acela, vîzul pe ~ oă veni de afară (NEGR.) [rus. p o l i c i j m e j s t e r ũ < germ.].

***POLIURIE** *sf.* Secrețiunea unei mari cantități de urină [fr.].

○**POLIVITĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans. (vic.)* ⊕ = **POLIGHITĂ**.

○**POLMESENIC**

≡ **POMESELNIC**.

***POLO** *sbst.* ✕

Joc analog cu footballul, dar care se joacă călare (□ 3865) [engl.].

POLOBOC, **BOLOBOC** (*pl.-oace*) *sn.*

① ☞ Butoiu (de 70-100 de vedre): în curte... erau trei poloboace desfundate pline de vin (NEGR.); poloboacele golite se rostogolesc hodorogind departe (CAR.); am un poloboc cu perje, sade cu gura 'n jos și nu se varsă (GOR.); ghicitoare despre „coș” ¶ ②

Cumpănă orizontală, nivel cu apă (□ 3866); rus. *polubocka* „jumătate butoiu”].

Fig. 3865. Polo.

Fig. 3866. Poloboace.

POLOBOCEL, **BOLOBOCEL** (*pl.-ele*) *sn.* ☞ *dim.* **POLOBOC**, **BOLOBOC**: porunci... să le așeze înaintea casei pe două scinduri puse pe niște poloboace (SLV.); a adus nuntășilor ca poolon un polobocel de vin (GRIG.).

POLOĞ (*pl.-oage*) *sn.* ☞ ① Mânunchiu alcătuit din spice de grâu, orz, etc. cite s'au tăiat odată cu coasa, grămada de iarbă ce cade dintr'odată de sub coasă, numită și „brazăd”; din poloage se fac apoi snopi: mălăul... după secerare se cuvine să stee în ~ până se va usca, și apoi se va lega în snopi (ION.) ¶ ② Pînul uscat înainte de a se face căpiță: Pentru tine, mîndră hăi, am ~ de nouă clii (ERL.); a doua zi mă duc la ~, îl string, îl fac copită (GR.-N.); a sta, a zăcea (în) ~, a zăcea întins la pămînt [vsl.].

POLOĞ (*pl.-oage, -oguri*) *sn.* ① Baldachin, uranic (deasupra unui pat) (□ 3867) ¶ ② *Mold.* Un fel de cort ce-și fac țărani vara la cîmp, spre a se apăra de țințari, cînd dorm (RV.-CRO.) [rus.].

POLOĞI (*-ogesc*) *vb. tr.* ✕ A face poloage, a culca la pămînt grîul, etc. cosit.

○**POLOĞI** (*-ogesc*) *vb. refl. Olten.* A se strîmba, a se frînge: s'a pologit roata carului [srb. *položiti*].

POLOĞIT *sbst.* ✕ Faptul de a pologi.

POLOJENIE *sf.* ① *Trans.* Povestire hazlie, glumă, snoavă: bea și fuma și mîncea, cînd avea ce și spunea polojenii (RET.) ¶ ② ☞ Glumă proastă, răutăcioasă; pămînt: cea ce va face polojenii ca aceea cu ocări și cu sudălmă asupra altuia, aceluia să i se taie capul (PRV.-LP.) (PRV.-MB.) [vsl. *položeni*].

POLOLOGHIE, **POLLOLOGHIE** *sf.* Vorbărie, vorbă lungă: vînzînd că hirtia lui moș Roată cuprinde multă polologhie (CRO.); fire-ar ca poliloghia mea să nu-ți pară a-nostă (N.-U.) [ngr. *polologhia*].

○**POLOMEAC** (*pl.-eae*) *sn.*, **POLOMITĂ** (*pl.-te*) *sf.* *Olten.* ☞ Căldare de aramă (ca de 12 oca), cositorită peste tot, cu care se aduce apă de la fîntină și servește ca măsură (RET.) (RV.-CRO.) [srb. *polovnjak*].

POLOMIDĂ = **PĂLAMIDĂ**.

○**POLOMITĂ** = **POLOMEAC**.

POLON, **POLONEZ** *l. adj.* ① Din Polonia, privitor la Polonia.

2. **POLON(EZ)** *sm.*, **POLON(EZ)Ă** (*pl.-ne, -eze*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Polonia.

***POLONEZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ① Arie și dans de origine poloneză ¶ ② Îmbrăcăminte femeiască, talie mai lungă ce acopere în parte și rochia ¶ ③ I Ghetete înalte de damă [fr.].

POLONIC (*pl.-ice*) *sn. Mold. Bucov.* Lingură mare de lemn (de paltin, cireș sau plop), cu găvanul rotund (□ 3868): turna cu ~ul marea în craston apă (VR.); mesteca c'un ~ mare grîul acela (SC.); du-ndu la mal da prin topitura de zahăr cite o ră-suceală cu ~ul (GRIG.) [rut.].

POLONOȘNITĂ, **POLONOȘNITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ☞ Slujbă bisericească făcută după miezul nopții, înainte de utrenie: polunoșnita lăste cîntarea pentru învierea Mîntuitorului și a doua venire a lui (PRV.-MB.); Cum și-au fîrșit polunoșnita, auzel glas din ceru (DOS.) [vsl. *polunoștnica*].

○**POLOȘTE** *sf. Băn. Trans.* ☞ Locul unde se odihnesc oile sub cerul liber (VIC.) [srb. *pološke*].

***POLTRON** *adj. și sm.* Fricos [fr.].

***POLTRONERIE** *sf.* Frică, lășitate:

te: să mă pocășc de ceea ce d-ta numești ~ și pre care eu o numesc bărbăție (NEGR.) [fr.].

✕ **POLONOȘNITĂ** = **POLONOȘNITĂ**.

***POLUX** *sbst.* ✕ Una din cele două stele mai luminoase din constelațiunea gemenilor (□ 2327) [fr.].

POM *sm.* ① ☞ Arbore roditor: ~ul de va fi bătrîn sau uscat, acela nu se cheamă ~; așlădiera și pădurețul, carele nu va fi prisădit sau altuit, acela nu se cheamă ~ (PRV.-MB.); ~ul înflorea în fle-care zi, se scuturau florile, ro-ndul creștea și seara da în plîg (ISP.); ② ~ul după roade se cunoaște; ③: nici salcia ~, nici moicul om; ④: ~ul dacă 'mbătrînește, pune paie de-l pîrlește ¶ ⑤ ~ de Crăciun, ~ul Crăciunului, brad ce se împodobește cu diferite jucării și luminărele, de sărbătorile Crăciunului, pentru bucuria copiilor (□ 3869): după 'ce m'am făcut mare, am văzut că obiceiul ~ului de Crăciun se întinde (ISP.) ¶ ⑥ ☞ Copăcel împodobit cu fructe, cu luminărele, cu zaharicale, etc. ce se duce înaintea mortului cînd îl pornește la cîmîtir și care se înfige la mormînt după astuparea groapei [lat. *pomus*].

***POMADĂ** (*pl.-mezi*) *sf.* ✕ Amestec de substanțe grase (măduvă, grăsimi, vaselină, etc.) cu diferite ingrediente sau medicamente, cu care-și unge cineva părul sau se freacă pe pielea pentru a vindeca o parte bolnavă a corpului; alifie: un tînar care-și petrece viața la ogîndă între pomez, pieptîni și cimblăste (GN.) [fr.].

***POMĂDA** (*-ădeș*) *vb. tr. și refl.* A (se) unge cu pomadă [fr.].

***POMĂDUI** (*-uasc*) *vb. tr. și refl.* = **POMĂDA**: să se pule dumnealui cu cucoanași pomăduiți din ziua de astăzi? (GR.) [p o m a d a].

○**POMĂI** (*-ădeș*) *vb. refl.* A slăbi mult, a se sbîrci ca o p o a m ă uscată (de boală, de foame, de necazuri): slăbise săracul, se uscasc și se pomăise, și el nu se lăsa (R.-COO.).

POMANĂ (*pl.-menii*) *sf.* ① ☞ Amintire: pentru oare să albă numele Mării tale ~ neuitată în vezi (GASTR.) ¶ ② ☞ Praznic, comînd(are) în amintirea unui mort (după înmormîntarea sau după un parastas), distribuire de hrană săracilor întru amintirea și pentru odihna sufletului celui mort (□ 3870): am pus pomana după bărbatul meu, fie lertat, oare a murit sînt acum șase săptămîni (RET.): după ce va pieri, nu va mai avea cine să-l facă ~ (ISP.); F a mîncat din pomana dracului, e spin ¶ ③ *Mold. (SEZ.)* ☞ Colac ce se dă de sufletul morților ¶ ④ Milostenie: trăia din pomana tuturor (OLVR.); a cere de ~, a cerși; de ~, a da, de geaba, fără plată, de sufletul morților; b) în zadar, fără folos ¶ ⑤ Milă: milogîndu-se la muma volnicului să-și facă ~ cu el să-l primească la curtea ei (ISP.); fă-ți milă și ~ de-ți

Fig. 3868. Polonic.

Fig. 3869. Pom de Crăciun.

Fig. 3867. Pat cu polog.

POM - aruncă ochii cei frumoși la aste plăcinte (ALECS.). ¶ ② Ocaziune rară, neașteptată, chipir: nnde e pomana aia? [vsl. p o m e n ŭ].

Fig. 3870. Bătrine (din Drăguș-Transilvania) dînd de pomana (după fotografia a Seminarului de Sociologie din București).

POMANAGIU *sm.* F Cel ce umblă să capete toate de pomana.

○ **POMĂRELNIC** *adj.* Băn. Căruia-i plac mult poamele.

○ **POMĂRIE** *sf.* Oaș. * = **POMET** [p o m].

POMĂRIT *sbst.* * Cultura pomilor.

○ **POMĂT** = **POMET**.

POMĂTUF = **PĂMĂTUF**.

† **POMĂZUI** (-uesc) *vb. tr.* A unge (cu mir) un împărat, un episcop, etc.: cu voia tuturor l-au rădicat Domn, și l-au pomăzuit de domnie Theoctist mitropolitul (GR.-UR.) [vsl. p o m a z o v a t i].

† **POMEANĂ** = **POMANĂ** ①.

POMELNIC (pl.-ice) *sn.* ① m. Listă, condică de numele persoanelor decedate sau în viață pe care le pomeneste preotul în biserică, rugîndu-se pentru sufletele lor: episcopul era un suflet bun, vrednic ca să fie pus în toate ~ele de fața pămîntului (slv.). ¶ ② m. Plata ce se dă preotului pentru pomenirea unui mort din familie ¶ ③ F Listă lungă, nesfîrșită, înșirare de vorbe care nu se mai sfîrșește: are alături un ~ de postulăni (D.-ZAMF.); halda! iar o început ~ul (ALECS.); de cite ori nu ascultase dînsul ~ele acestora (GRL.) [vsl. p o m e n i k ŭ].

POMENEALĂ (pl.-eli) *sf.* F numai în expr. nici ~, a) nici o amintire, nici vorbă: pe la noi de pomul Crăciunului nici ~ nu era (SR.); b) nici o urmă: el cată lung în zare către rădărit: nici ~ de diligență (CAR.); nici ~ de luntre sau mîoar de cin pe malul apei (S.-ALD.); c) nici un chip: dar nici ~ nu era să se apropie cineva de această lapă (SR.) [p o m e n i].

POMENETĂ, **POM(D)NEATĂ** (pl.-ete, -eți) *sf.*, **POMNETE** *sm.* m. Fâsie de pinză albă, avînd la un capăt legată o luminare, iar la altul un gologan; se dă de pomana la intrarea mortului în biserică: nici pomana, nici sorocac, nici căpețele, nici pomnete, nici prescură... la sufletul lui (JMP.).

POMENI (-eneso) 1. *vb. tr.* ① † A păstra în amintire, a-și aduce aminte, a ține minte: i-a tras o bătaie, s'o pomenească cît va trăi; nu pomeni mulțimea păcatorilor mele (GAST.). ¶ ② A vorbi în treacăt despre cineva sau ceva, a numi pe cineva sau ceva în cursul unei convorbiri sau scriind despre ceva, a aminti: cînd sughiți, te pomenește cineva (GR.); acest Ștefan-Vodă au avut doi feciori, cum s'au pomenit mai sus (GR.-UR.); să vă spu basmul cu Eroule... despre care am pomenit în basmul cu grădina Esperidelor (SR.); i-a pomenit în testamentul său ¶ ③ m. A se ruga pentru cineva, pentru sufletul cuiva ¶ ④ A auzi despre cineva, despre ceva: nnde ai mai pomenit tu ca o fată de împărat să se mărite după un porc? (SR.). ¶ ⑤ (cu verbul întrebuințat la un timp trecut) A fi trăit pe acele vremuri, a fi avut prilejul să vadă în trecut unele evenimente, o anumită stare de lucruri, etc., a fi apucat: așa zăpadă n'am pomenit de cînd eram cu nasul în sinul mamei (DLVR.).

2. *vb. refl.* ① A se păstra în amintire: din vreme

veche nu se pomenise atîta prisos de bucate (DLVR.). ¶ ② A se vorbi (în treacăt) despre cineva sau ceva, a se face amintire: nici n'am auzit măcar pomenindu-se de numele ei (CRG.); dei unde se mai pomeneste de-alde astea prin orașe! (ALECS.). ¶ ③ A se afla într'un loc, într'o anumită stare de cînd își poate aduce aminte: așa îl cunosc, de cînd l-am pomenit ¶ ④ A se afla deodată, fără veste, pe neașteptate într'un loc oare-care, într'o anumită situațiune, a se trezi: mă pomenesc pînă în ziuă că mă chiamă Vodă (D.-GH.); n'apucă să facă zece, douăzeci de pași, și iacă se pomeni cu dînsul dinaintea lui (SR.). ¶ ⑤ *Oiten.* A se deștepta din somn: peste noapte nici nu m'am pomenit (CIAUS.) [vsl. p o m i n e t i].

POMENIRE *sf.* Faptul de a p o m e n i; amintire, aducere aminte: după moarte, ~a lor nu se uită, ci rămîne lăudată în vece de vece (SR.); a rămîne de ~, a se păstra în amintirea tuturor: acest viteaz... a rămas de ~ (SR.); fericitul întru ~, răposatul; vecinicia ~, rugăciune ce se face la înmormîntarea cuiva; (F) F a-l cînta vecinicia ~, a-l da gata, a-l prăpădi.

POMENIT *ati.* p. **POMENI** ¶ ① **NEPOMENIT**, **NE MAI** ~, neauzit: o întimplare ne (mai) ~ă; nepomenit de leftin.

○ **POMESELNIC**, **POLMESENIC** (pl.-ice) *sn.* *Trans.* ① Văl de pinză albă ce poartă femeile pe cap și al cărui unul din capete e trecut sub pieptar (3871); și leși mortul... și fața lui (era) legată cu un pomeselnic (GAST.); epitrachilul iaste în chipul pinzei, adecă a pomeselnicului cu carele legară pre Hristos de grumaz și-l trăgea (PRV.-MB.).

○ **POMESTI** (-teso) *vb. tr.* A lipi cu lut pe jos (R.-COD.) [POMESTI].

POMET (pl.-eturi, -ete), *Mold. Oaș. Băn. POMAT (pl.-ături, -ete) *sn.* * ① Grădină*

de arbori roditori: cea ce vor intra în vie sau în pomăt, pentru să mănînce numai poame, să nu să certe (PRV.-LP.); grădinarul Simion nu birula de o vreme 'nceace ou îngrijit pomătului (GRG.). ¶ ② Mulțime de poame: ogrăzile de pruni și mere se îndoaiau sub greutatea pometului (DLVR.) [lat. p o m e t u m].

* **POMETE** *sf. pl.* ② Umerii obrazului: fața foarte roșie, mai ales la ~ și alte proeminente (CAR.); sub a căreia piele subțiată albeau dunga nasului și ~le obrașilor (DLVR.) [fr. p o m e t t e s].

POMETURI *sf. pl.* ① Tot felul de poame: ~, dulceturi și alte mîncări (PANN) ¶ ② **POMET**.

POMINĂ *sf.* F ① Amintire; a rămîne de ~, a se păstra în amintirea tuturor: s'a întimplat o istorie care a rămas de ~ în casă la noi (BR.-VN.). ¶ ② Vestă: se'm-pinzise pomina 'n lume despre groza lui zgîrcenie (VLAH.); a se duce pomina, a se duce departe vestea: ti dete un ospăt, de să se ducă pomina (SR.); a trîntit o cumentrie, de s'a dus pomina peste nouă sate (VLAH.) [p o m e n i].

POM(IN)EATĂ = **POMENETĂ**.

† **POMINOC** (pl.-oace) *sn.* Prinos, dar (făcut unui superior): și veniți ou pominocacie pregiur Domnul (DOO.) [vsl. p o m i n o c ŭ].

POMIȘOR *sm.* * *dim.* **POM**.

POMIȚĂ (pl.-țe) *sf.* * ① *dim.* **POAMĂ** ¶ ② Fructul bun de mîncat al unei tufe (mură, zmeură, etc.): a aflat o buruiană ou niste pomițe ca alunele (SB.).

○ **POMINT** = **PĂMINT**.

POMINEATĂ, **POMNETE** = **POMENETĂ**.

○ **POMNI** = **POCNI**.

○ **POMNOCI** = **PODNOCI**.

○ **POMNOL** (pl.-oale) *sn.* *Trans.* ① m. Talpa de la prispă: sfînta Duminecă ședea înaintea casei la umbră pe un ~ și scărmana pene (MERA) ¶ ② Lavița de liagă cuptor: își puse pălăria pe virful cuptorului și se așeză pe ~ (slv.) [bg. p o d m o l ŭ].

† **POMOJNIC** *sn.* Șef de birou într'o subprefectură, ajutorul zăpiciului: era raiu, nu viață, pînă se pri-păși, ca ~, pe plaiurile noastre, iuda de cajaon (DLVR.); fi căutară pe badea Gheorghe un ~ și doi călărași (CAR.).

* **POMOLOĞ** *sm.* * Cel ce se ocupă de pomologie.

Fig. 3871. Femeie cu pomeselnic (după T. Papahagi).

* **POMOLOGIE** *sf.* ① Partea horticulturii care se ocupă cu creșterea și îngrijirea arborilor fructiferi ② Carte despre fructe [fr.].

○ **POMOROGAE** *sf. pl. Băn. Trans.* ① Tot felul de pom: bătu platra așa de tare, de pomorogaele era să le iei cu lopata (vic).

○ **POMOST** (*pl.-turi*) *sn.* Avere formată din pământ cultivat și din livezi: a fost odată un om care avea un copil și un bou, ba avea și niște ~ (R.-COO.).

† **POMOSTI** (-tăso) *vb. tr.* A așterne un strat de lut (ca pardoseala, ca tencuială, etc.) [rut. p o m o s t y t y, srb. p o m o s t i t i l].

† **POMOSTINĂ, POMOSTINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① ② † Pardoseală ③ *Mold.* ④ Podul carului, scindurile alăturate care se razimă pe dricul dinainte și dinapoi, al carului: iată că dă de seure, de o fanie și de un sfredeleac pe pomostina căruței (cre.) [rut. p o m o s t y n a].

○ **POMOTUF** (*pl.-ușe*) *sn. Bucov. Mold.* = **PAMATUF**: apucă năcăjita femele ~ul... mîndu-l în galeata cu apă (oric); două bucătărite înarmate cu polonice, cociorve, pomotufe și alte unelte gospodărești (STAM.).

* **POMPA** (-pez) 1. *vb. tr.* ① A scoate apă cu o pompă ② A atrage ca și cu o pompă, a sorbi: soarele pompează apa mării.

2. *vb. intr.* A manevra o pompă [fr.].

* **POMPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* ① Fală, măreție, pregătiri luxoase, alaiuri: acolo se făcu încoronarea lui cu cea mai mare ~ (ODOB.); soarele... cu toată pompa lui de raze aurite și veselițoare (ALECS.) ② ③ ~ funebă, ceremoniile ce se fac la înmormintarea cuiva; pompe funebre, societate care îngrijește de înmormintări în orașele mari [lat.].

* **POMPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* ④ Aparat de ridicat și de a-

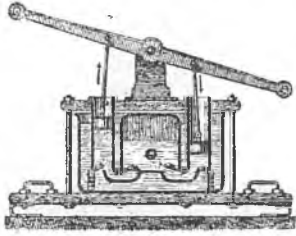

Fig. 382. Pompă. Fig. 383. Pompă de incendiu.

runcat apa, aerul, gazele, etc. (□ 3872): ~ aspirantă = **ASPIRANT** 1; ~ de incendiu, aparat de aruncat apa la o mare depărtare spre a stinge un foc (□ 3873) [fr.].

* **POMPEIAN** *adj.* ① Privitor la marele Pompei ② Privitor la orașul Pompei (acoperit de lava Vezuviului): stil ~ [fr.].

* **POMPIER** *sm.* ① Soldat sau membru al unui corp special care are în sarcinarea de a da ajutor la stingerea incendiilor († „pojarnic”) (□ 3875) [fr.].

* **POMPON** (*pl.-oane*) *sn.* ① Ciucure mare de lână ce poartă militarilor înfipt la chipiu (□ 3874) [fr.].

* **POMPOȘ** *adj.* Măreț, falnic, plin de pompă: ctind vei fi poștit la vre-o adunare pompoasă, îmbracă-te în haină pompoasă (PANN); episcopul sta în strana arhierască, îmbrăcat ~ și cu mitra pe cap (CRE.). ② Stil ~ [fr.].

* **POMULET** *sm.* ① *dim.* POM: modestia... e un ~ ale cărui roade stau ascunse în frunze (M.P.).

* **POMUȘEL** *sm.* ① Mică plantă ierboasă verde-albăstrie ce crește pe ziduri, acoperiș și pe marginea drumurilor în locuri umbroase, formînd adesea mici tufe albicioase; numită și „mușchiu” (*Bryum argenteum*) (□ 3876) [p o m].

Fig. 384. Pompon.

Fig. 385. Sub-locotenent de pompieri (a. 1868).

* **POMUȘOARĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① *dim.* **POAMĂ** ② pomușoara ei (= a drăceii) o întrebuițează damele noastre la facerea de dulceață (ION.) ③ *Mold.* = **COACAZA**: du-da-le și pîrloagele crescuseră mai nalte decît pomușoara (O.-ZAMF.) ④ = **PĂLTIOR** (*Ribes petraeum*).

* **POMUȘOR** *sm.* ① *dim.*

POM: să se semene porumb, pepeni, crastavefi și alte legumi pîntre ~i (ION.).

○ **PONC**, *f.* **POANCĂ** *adj.* ① *Băn.* Chiorș, chiondoriș, cruciș ② *Olten.* (CIAUS.) Tont, bleg, nătîng.

* **PONCE** *adj.* ① Piatră ~, rocă eruptivă, de culoare deschisă, spongioasă și foarte ușoară; se întrebuițează în industrie, la șlefuitul lemnului, etc.; numită impropriu, de meșteșugari, și „spumă de mare” [fr. pierre ponce].

* **PONCIȘ** *adv.* ① Pieziș: din pridvor, la dreapta și la stînga, porneau ~ două meterezi (I.-GH.) ② au izbit pe țap... în coaste (ICH.) ③ Chiorș, chiondoriș, cruciș: a se uita ~ la cineva [p o n c j].

○ **PONCIȘA** (-ișez) *vb. refl. Trans.* (PAC.) = **IMPONCIȘA**.

* **PONCIU**, **PUNCIU** (*pl.-ciuri*) *sn.* ② O băutură formată dintr'un amestec de ceaiu, rom sau rachiu, zahăr, scorțișoară și lămîie: hai să bem un pahar de ponciu la bufet, ca să înneacă gurațului (ALECS.); căpitanul mă așteaptă cu un vas de ponciu înfiăcărât pe masă (ALECS.) [fr. p u n c h < engl.].

○ **PONDEALĂ** (*pl.-eli*) *sf. Trans.* (DENS.) ① Podeală, dușumea [comp. **PONDILĂ**].

* **PONDERABIL** *adj.* Care se poate cîntări, care e destul de greu spre a putea fi cîntărit ④ **IMPONDERABIL** [fr.].

* **PONDERAȚIUNE** *sf.* ① Echilibru între mai multe puteri, cumpănire: ~a color trei puteri ale Statului ② Proporție justă între părțile unei opere de artă [fr.].

○ **PONDILĂ** (*pl.-le*) *sf. Olten.* ① Podeala dintre grinzile casei (CIAUS.).

○ **PONEAVĂ** (*pl.-evi*) *sf. Băn.* ① Cearșaf: au văzut... o ~ așternută, pre care se ruga ei lui Dumnezeu (ICH.) [srb. p o n j a v a].

* **PONEGREALĂ, PONIGREALĂ** (*pl.-eli*) *sf.* Defăimare, calomnie: ce-mi umbli ou minciun și cu ponegri și cu iscodiri de-ale tale? (CAR.) [p o n e g r i l].

* **PONEGRI, PONIGRI** (-gresu) *vb. tr.* ① A în- negri ② A vorbi de rău pe cineva înaintea altuia, a-l defăima, a-l calomnia: văd eu că am greșit, de-am ponegriț-o așa de tare către d-ta (CRE.); pizmașii... nu știau cum să-l ponegrească înaintea lui Vodă (SP.); ponegresc bunătața lui Dumnezeu și frumusețea lumii olădă de dînsul (BR.-VN.) [n e g r u, după modelul vsi. p o - c r u n i t i l].

* **PONEVOȘ, PONIVOȘ** *adj. și sm.* ① Cu vederea slabă, care nu vede bine, miop: face pe frumos că-i ponevos (PANN); cine iaste cu un ochiu sau ponivos... și va fi vrednic slujbei preoției, acela să-l faci (PRV.-MB.) ② F Care face toate ca și cum n'ar vedea bine, nătîng: nu te uita, fine, la gura ponivosului, lasă-l... să latre la lună (M.P.); nu trîni obloanele, ponvosule, că nu sînt de fier (DLVR.) [p o n e a v ă, propriu „cu o pătură pe ochi”].

* **PONEY** *sm.* ① Cal foarte mic, cu păr lung, de rasă engleză (□ 3877) [fr.].

* **PONIVOȘ** = **PONEVOȘ**.

○ **PONOAVĂ** *sf. Olten.* ① Bucatele de pe cîmp: nu te lăsa să ridici un bob, pînă nu-i cărai ponoava lui (LUNG.) [srb. p o n o v a; comp. **PONOV**].

○ **PONOJI** *sm. pl.* = **PODNOGI**.

* **PONOR** (*pl.-oare, -oară*) *sn. Mold.* ① Coastă plecată, prăpăstioasă, cu mincături de ape: peste dealuri și prin ponoare, pe care nu le poți străbate decît cu piciorul sau călare (VLAH.); ponește el și se duce tot înaintea pe niște ponoare, pînă ce dă peste un bulhac (CRE.); să nu

Fig. 386. Pomușel.

Fig. 387. Poney.

POM
PON

se adapă din bălți... în care se adună apa din ponoară (ION.) [vsl.].

† **PONORI** (-orăse) 1. *vb. tr.* ① A rostogoli, a prăvăli pe o coastă prăpăstioasă, pe un ponoar.

2. *vb. refl.* A se prăvăli, a se prăbuși: Se urcă pe pisouri a stinelor oable... Să se ponorască în adânci prăpăstii (STAM.).

PONORIȚ *adj. p. PONORI.* ① Plin de ponoare; prăbușit: Iocurile rele și se au făcut pe cărași să recurgă la un mod barbar de a transporta dulapii (VLAH.); soări înalte coborau printre coaste prăbușite, printre bucăți de pădure ~ în fundul râpelor (EMIN.).

PONORIȚURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Loc ponoarit, prăpăstios, cu prăbușituri.

PONOROS *adj.* ① Plin de ponoare.

PONOS (pl.-oase) *sn.* Hulă, nume rău, de ocară ce se scoate cuiva pentru apucăturile sau faptele sale nevrednice, rușinoase, etc.: ce e frumos poartă și ~ (PANN); unul duce ponoasele și altul trage foloasele (ZNN.); e păcat... să port eu... tot ~ul păcatelor cu care domnia-ți îți încarci de bună voie sufletul (COBOȘ.); numele-ți va rămânea pingărit cu ~ul de tîlhar (USP.) [vsl.].

PONOSI (-osese) 1. *vb. tr.* ① A defăima, a scoate cuiva un ponos: gâspărita de cloară, ce să facă ea ca să ponosească pe doamna sa P (USP.) ② *Mold. Olten.* A învechi, a strica după multă purtare, a uza de tot. 2. *vb. refl.* ① *Mold. Olten.* A se învechi, a se uza de tot ② *Maram.* A se îngălbeni și urîți la față (de boală, de slăbiciune) [vsl.].

PONOSIT *adj. p. PONOSI. Mold. Olten.* Uzat de tot, învechit: hainele despre care ți-am vorbit sînt vechi și ~e (CRG.); era îmbrăcat cu un pardesiu rupt și ~ (SAD.).

PONOSLUI (-ueso) *vb. tr.* ① A ocări, a vorbi de rău, a defăima: cînd se va dovedi că unul spre altul ponosluște și oare-cum îl defăimă (LEG.-CAR.); Că aseară am auzit Matei-ia cum m'a vorbit și cum m'a ponosluit (IK.-BRS.) ② A scoate un ponos: Ungurii și Nemții îl ponoslulau zicîndu-l oă e barbar (USP.) [ung. panaszlani, influențat de ponoș în ce privește sensul ③].

○ **PONOV** (pl.-oave) *sn.* ① *Olten. Băn.* Bucatele de pe cîmp ② *Băn.* Porumbiște (NOV.) [PONOAVĂ].

PONT (pl.-turi) *sn.* ① Moment oportun, tocmai cînd cere trebuința: a, bravo, mi-ai venit la ~, șezi colea și ascultă (VLAH.) ② *Prilej favorabil:* trebuie să mergă... în oada d'alturi, unde e ~ mare de elstig (CAR.) ③ *Articol, paragraf, condiție de tratat:* uite, cocoane, la ~ul acesta nu mă uneso cu părerea domnelitale (FIL.) ④ *Aluziune:* cite ~uri nu da dînt'r'însul, de-l era și lui lehamete citeodată (CRG.) [ung.].

* **PONT** *sm.* ① = **PONTATOR** [fr. p.onte].

* **PONTĂ** (-tez) *vb. tr.* ① A juca o sumă de bani împotriva bancherului la jocul de bacara sau la altele: unii sorîsneau din dinți și rupeau cu necaz cărțile cu cari pontau (VLAH.) [fr.].

* **PONTATOR** *sm.* ① Cel ce p.ontează, cel ce joacă împotriva bancherului la bacara sau la alte jocuri: eu, bancher, mestec cărțile, tu, ~, tai și cei o carte (VLAH.); începu a lua sesama ~ilor și-i văzu oă umbiau cu furat (NEGR.).

* **PONTIC** *adj.* ① Privitor la Pontus Euxinus (astăzi marea Neagră) ② Privitor la Pont, regiune din Asia veche [lat.].

* **PONTIF**, **PONTIFICE** *sm.* ① Preot; marele ~, marele preot la vechii Evrei, urmașul lui Aron ② *Episcop, arhieru, prelat; suveranul pontifice, papa* [fr. pontife; lat. pontificem].

* **PONTIFICAL** *adj.* ① Privitor la pontifice ② Ce aparține demnității de episcop; ornamente ~e, cirja, mitra, inelul, etc.; tronul ~, tronul papei [fr.].

* **PONTIF**

(pl.-ate) *sn.* ① Demnitatea de mare pontifice, de papă ② Timpul cît un papă a ocupat această demnitate [fr.].

* **PONTIFICE**

PONTIF.

* **PONTON** (pl.-oane) *sn.* ① Pod așezat pe luntri și care servește la încărcarea sau descărcarea unei corăbii sau unui vapor, etc. (3878) ② Pod

așezat pe luntri pentru trecerea unei armate peste o apă [fr.].

* **PONTONIER** *sm.* ① Soldat care lucrează la construirea podurilor mobile pentru o armată (3879) [fr.].

POP *sm.* ① Stîlp care sprijinește streșina casei de tăpile prispei: de pe talpa prispei, din distanță în distanță, se ridică stîlpi sau ~i (MAN.) ② Scurtătură de lemn care apasă asupra

Fig. 3879.
Pontonier.

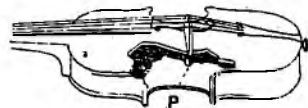

Fig. 3880. P. Pop.

semințelor puse la strînit în olăiniță ③ ~ Bu-
cată rotundă de lemn în care se fixează bătă sau
nicovala de bătut coasa ④ ~ Fusul vîrtelniței ⑤
~ Bețioș pur înăuntru vioarei, violoncelului,
contrabasului, etc., în dreptul călușului, ca să
sprijine peretele deasupra (3880) ⑥ ~ Stîn-
ghia, chinga unui fund de butoiu ⑦ ~ Grămadă,
maldur de coceni de porumb sprijiniți unul de al-
turi în picioare, ca să se usuce, glugă, ciuculă (cu
acest înțeles are și pl. popuri) [vsl. p o p ū „papă”;
cu înțelesul ③ și în bg. p o p ū].

* **POPĂ** (pl.-pi) *sm.* ① Preot creștin, în spec.
ortodox (3881): de cînd murise popa Vasile, satul ră-
măsese fără preot (VLAH.); F burță de ~, pîntece volumi-
nos; a călca a ~, a) a-și lua acri, a-și da ifose, a-l face pe marele,
pe grozavul; b) a avea purtări bune,
cuvîntcioase: acest tînar, care de
mic nu prea călca a ~, fiind totdeauna
arțăgos, batjocoritor și lepădat de cele
sfinte (CAR.); a-i ședea popa la cap, a
fi pe moarte; i-a cîntat popa, a dat
ortul (sau pielea) popii, a murit; nu-
mai ~n'am fost, am făcut de toate
în viață, am încercat toate mese-
riile, etc.; nu-l era a cumpăra lemne,
cum nu mi-e mie acum a mă face ~
(CRG.); nu lei tu pe lîlca, cum nu-s eu
~ (VLAH.); a-și găsi popa, a găsi pe
cineva care să-i vie de hac; eu îi
sînt popa, am eu leac pentru dînsul,
îi vin eu de hac: e trîndav ursul...
nu-l scoți ou una cu două..., dar eu i-s
popa (GN.); cînd te întîlnești ou popa, îți
merge rău (OOR.); anapoda lucrul! se vede că azi dimineață
mi-a ieșit înaintea vr'un ~ (CRG.); plătește ca popa, plătește
fără doar și poate, pînă la un ban; a-i merge (sau a
i se duce) vestea ca de ~ tuns, a afla toată lumea (pozna,
etc.) ce a făcut: ai tras un guleau, de ți s'a dus vestea ca
de ~ tuns (CRG.); uite popa, nu e popa, ba într'un fel. ba
într'altul; ba e albă, ba e neagră; ②: popa are mină
de luat, nu de dat; ③: fă ce-ți zice popa, dar nu face ce
face popa sau ce face popa, să nu faci norodul, cei mici
trebuie să asculte de saturele celor mari, dar nu le
e permis să facă ceea ce fac ei, deși fac împotriva
acestor sature; ④: unuia-i place popa, altuia preotăsa
(și altuia fata popii), gusturile sînt diferite; ~ BABĂ
①, FUIOR ②, IAPĂ ③ ④ ⑤ ~ Popicul cel mai mare
în jocul de popice ⑥ ~ *Trans.* ① Snopul care se
pune în virful clăii (FSC.) ② ~ CĂLTUNĂȘUL-POPII =
CONDURUL-DOAMNEI; COLTUNII-POPII = VIORELE-
SĂLBATICE; PUNGA-POPII = TRAIȘA-CIOBANULUI;
~ BARBĂ ③, CAȘ ④, SCĂPTE ⑤ ⑥ ~ FESUL-POPII =
FESUȘOR; MĂRIȚA POPII = BOUL-LUI-DUMNE-
ZEU; ~ CAL ① ② ③ ~ Figură în jocul de cărți,
rigă, rege: popa de cupă, de treflă, de caro, de pică ④
⑤ *Mold.* ⑥ Zi de ~, zi de post: în zile de ~... se la-
mămăligă moale (și) se face o turță (SEZ.) [vsl. p o p ū].

* **POPĂ** (pl.-pi) *sm.* ① Preot creștin, în spec.
ortodox (3881): de cînd murise popa Vasile, satul ră-
măsese fără preot (VLAH.); F burță de ~, pîntece volumi-
nos; a călca a ~, a) a-și lua acri, a-și da ifose, a-l face pe marele,
pe grozavul; b) a avea purtări bune,
cuvîntcioase: acest tînar, care de
mic nu prea călca a ~, fiind totdeauna
arțăgos, batjocoritor și lepădat de cele
sfinte (CAR.); a-i ședea popa la cap, a
fi pe moarte; i-a cîntat popa, a dat
ortul (sau pielea) popii, a murit; nu-
mai ~n'am fost, am făcut de toate
în viață, am încercat toate mese-
riile, etc.; nu-l era a cumpăra lemne,
cum nu mi-e mie acum a mă face ~
(CRG.); nu lei tu pe lîlca, cum nu-s eu
~ (VLAH.); a-și găsi popa, a găsi pe
cineva care să-i vie de hac; eu îi
sînt popa, am eu leac pentru dînsul,
îi vin eu de hac: e trîndav ursul...
nu-l scoți ou una cu două..., dar eu i-s
popa (GN.); cînd te întîlnești ou popa, îți
merge rău (OOR.); anapoda lucrul! se vede că azi dimineață
mi-a ieșit înaintea vr'un ~ (CRG.); plătește ca popa, plătește
fără doar și poate, pînă la un ban; a-i merge (sau a
i se duce) vestea ca de ~ tuns, a afla toată lumea (pozna,
etc.) ce a făcut: ai tras un guleau, de ți s'a dus vestea ca
de ~ tuns (CRG.); uite popa, nu e popa, ba într'un fel. ba
într'altul; ba e albă, ba e neagră; ②: popa are mină
de luat, nu de dat; ③: fă ce-ți zice popa, dar nu face ce
face popa sau ce face popa, să nu faci norodul, cei mici
trebuie să asculte de saturele celor mari, dar nu le
e permis să facă ceea ce fac ei, deși fac împotriva
acestor sature; ④: unuia-i place popa, altuia preotăsa
(și altuia fata popii), gusturile sînt diferite; ~ BABĂ
①, FUIOR ②, IAPĂ ③ ④ ⑤ ~ Popicul cel mai mare
în jocul de popice ⑥ ~ *Trans.* ① Snopul care se
pune în virful clăii (FSC.) ② ~ CĂLTUNĂȘUL-POPII =
CONDURUL-DOAMNEI; COLTUNII-POPII = VIORELE-
SĂLBATICE; PUNGA-POPII = TRAIȘA-CIOBANULUI;
~ BARBĂ ③, CAȘ ④, SCĂPTE ⑤ ⑥ ~ FESUL-POPII =
FESUȘOR; MĂRIȚA POPII = BOUL-LUI-DUMNE-
ZEU; ~ CAL ① ② ③ ~ Figură în jocul de cărți,
rigă, rege: popa de cupă, de treflă, de caro, de pică ④
⑤ *Mold.* ⑥ Zi de ~, zi de post: în zile de ~... se la-
mămăligă moale (și) se face o turță (SEZ.) [vsl. p o p ū].

Fig. 3881. Popă.

Fig. 3878. Ponton.

③ Locul unde se oprește cineva în călătorie ¶ ③ ✕ Locul unde trupele în marș se opresc spre a potrece noaptea [vsl.].

POPAZ *sbst.* ♀ Plantă cu flori albe-verzui ale cărei semințe sînt întrebuințate în medicină contra viermilor intestinali, a reumatismelor și contra păduchilor (*Sabadilla officinalis*).

POPENCHIU *sm. Mold.* ♀ Numele a două varietăți de ciuperci comestibile, ce cresc mai ales toamna (*Coprinus atramentarius* și *Coprinus comatus*) (□ 3882).

POPESC *adj.* ♂ De popă, preotesc: să fie lipsit de episcopie și să slujască slujba popească, lară nu episcopească (PRV.-MR.); veghinte popești; apoi se culoa... și... trage Ivan un somn de cele popești (CRG.).

POPEȘTE *adv.* Ca popii: mîncă și bău boierește, apoi dormi una ~ (RET.); carte nu știe, dar calcă ~ (FANNI).

POPI (-pesc) 1. *vb. tr.* ♂ A face popă, a hirotonisi: m'ați popit voi, dar, de mă volu îndrepta, pre mulți am să popeso și eu (NEGR.); Să popim pe toți acela Car! fac vinului oară (COȘ.).

2. *vb. refl.* A se face popă.

POPIC (pl.-ice) *sm., Mold. POPIȚA* (pl.-ici) *sf.* ① Fie-care din bucățile de lemn (în număr de 9), date la strung, care se așază în picioare și pe care jucătorii caută să le doboare din depărtare cu niște ghiulele de lemn, cheglă; cel mai mare din aceste lemnuc, așezat la mijloc, se numește „popă” (□ 3883): a (se) juca în popice ¶ ② ♫ = POP ③ [comp. și srb. popik].

POPICAR *sm.* ♀ Jucător în popice.

POPICĂRIE

Fig. 3883. Popice.

Fig. 3884. Popicarie.

sf. ♀ Loc pregătit anume pentru jocul în popice (□ 3884).

POPICIU *sbst. Olten.* ♂ Butuc cu trei crăci care alcătuiesc scaunul virtuții [pop].

POPICIU *sm. iron. Olten.* ♂ Popă tinăr.

POPIE *sf.* ♂ Demnitatea de popă, preoție: mai trăese ei oamenii și fără ~ (CRG.); care preot lăste vinătoriu... acela să fie lipsit trei luni de la popia lui (PRV.-MR.).

POPILNIC = **POPIVNIC.**

POPIME *sf.* ♂ *col.* **POPĂ.** Multime de popi, toți popii, preoție.

POPINCI *sm. pl.* ♀ ① Ciupercă comestibilă, cu pălăria galbenă-roșatică, ruginie sau brună, netedă, rar solzoasă; piciorul, galbeniu-feruginos, acoperit adesea cu solzi negricioși, este virtuos, curbat sau răsucit și mai lung decât diametrul pălăriei; carnea e alburie, cu slab miros de fructe (*Pholiota multabilis*) (□ 3885) ¶ ② Ciupercă cărnoasă, comestibilă, cu pălăria brună sau roșcată, piciorul alburui, acoperit cu mici fibre cenușii sau negricioase; carnea moale, cu miros puternic, este puțin gustoasă (*Pluteus cervinus*) (□ 3886) ¶ ③ = **GHEBE** ① [comp. srb. popić „specie de ciupercă”].

Fig. 3885. Popinci.

POPIVNIC, POCHIVNIC, POPILNIC *sbst.* ♀ ① Mică plantă, cu miros de piper, cu tulpina foarte scurtă, cu frunze mari de un verde lucitor pe partea superioară, care face o singură floare de un roșu închis la vârful tulpinei; poporul fierbe rădăcinile

Fig. 3886. Popinci.

Fig. 3887. Popivnic.

acestei plante și le bea contra tusei și a slăbirii puterilor trupesti; planta, tăiată mărunt, se dă în ovăs cailor spre a-i vindeca de suspin; numită și „pipăruș”, „pipe-rui-lupului” sau „lingura-popii” (*Asarum europaeum*) (□ 3887) ¶ ② ~ **IEPURESC**, mică plantă cu flori violacee, mai rar trandafirii sau albe; numită și „foaie-de-vioară” sau „trei-râi” (*Anemone hepatica*) (□ 3888) [comp. srb. k op i t n i k].

POPIC 1 sau **POPUȚ**

interj. F Exprimă ivirea nedorită, neașteptată, ca din senin, a cuiva, tronci da de unde ai ieșit deodată, popici! ohir Manole? (ALECS.); Toamă cînd se pun la masă, Popici! și ei intră în casă (SEV.); cînd flăcăii și fetele joacă..., popuci! și moartea, cu sabia scoasă, se amestecă printre oameni (R.-COD.).

② **POPILNI** (-neso) *vb. tr. Trans. Olten.* A umplea pînă în vîrf (sup.) [vsl. popluniti].

③ **POPILNIT** *adj. p. POPILNI.* Plin ras, plin pînă în vîrf (sup.) (CIAUȘ.) (VIC.).

POPÎNDĂU, POPÎNZAC, POPÎNZOIU *sm.* (P) ① Momie (de speriat păsările); (P): mai aveți de arat, lele Ilince? întrebă un popîndău de nevastă p'o matusă (LUNG.) ¶ ② *Olten.* (TUT.) = **POPONETE** ③ ¶ ③ *Olten.* Om care nu aduce folos, trîntor (PSC.).

④ **POPÎNDI** (-deso) 1. *vb. refl. Olten. Băn.* A se duce în lume, a i se pierde urma, a se înstrăina (PSC.).

2. *vb. tr. Olten.* A îmbrînci, a împinge cît colo: l-am popîndit, de a ajuns cît colo în gard [comp. srb. popadati].

⑤ **POPÎNDOC** *sm. iron. Mold.* Copil: nu este casă care să n'albă trei, patru ~i de toate vîrstele (GRU.) [Popîndău].

⑥ **POPÎRTAC** *sm. Mold.* (STM.-WB.) = **POGHIRȚA**. **POPLINĂ** (pl.-ne) *sf.* ♂ Tesătură (pinză, stofă) cu urzeala de mătase și băteala de lînă [fr.].

POPOLAC *sm. iron.* Popă tinăr: popolaci se pricepe mai mult la cântec pe condac, pe tipic... (MR.).

POPONDOC *sm.* ♂ Fie-care din grinzile care alcătuiesc scheletul prispiei la o casă țărănească, talpă, bundac, parmac [comp. **POPÎNDĂU**].

POPONETE *sm., POPONET* (pl.-ete) *sm.* ① Momie (de speriat păsările), popîndău ¶ ② Opați: doar nu-s un poponet, să m'aprină și să mă sting pe mică pe ceas (ALECS.); toți ocellați din sat se serveau de poponete sau opaite, în care se puneau untură de porc (PAMF.) ¶ ③ ♀ Un fel de plantă cu frunze subțiri, care face un spic ca de grîu în vârful tulpinii; crește în balta Dunării ¶ ④ ♀ = **VOLBURĂ** ¶ ⑤ ♂ Soarece de cîmp și de pădure, lung de vre-o 12 cm., cu părul roș-

cat pe spinare și pîntecele alb; coada de 12 cm., e acoperită cu peri lungi; trăște în galerii săpate în pămînt, de unde iese făcînd mari stricăciuni pe cîmp (*Mus sylvaticus*) (□ 3889) [comp. srb. p o p o n a c „volbură”, ceh, slov. p o p o n e c „silnic”].

POPOR (pl.-oare, f.-oară) *sn.* ① Enoriași, toți credincioșii ce sînt de o parohie: parohia le era mică, dar ~ul nu ou puțin dăre de mină (RET.) ② Toți oamenii cari trăesc în aceeași țară și se supun aceluiași legi, norod: ~ul român ③ Toți oamenii cari au aceeași origine, aceeași limbă primitivă sau aceeași religie: popoarele musulmane ④ Locuitorii unui oraș, unui sat: ~ul din Paris ⑤ Partea cea mai puțin înstărită; cea mai puțin instruită a unei națiuni: un om din ~; a lumina ~ul ⑥ Mîlțime: un adevărat rain de verdeață în care cîntau... un ~ de gîndaci și păsărele (GM.); un ~ de stînci se ridică din fundul rîului clocoțitor (VLAM.) ⑦ ⑧ pl. Diferitele fracțiuni ale unui Stat a cărui populațiune e cu totul eterogenă: popoarele Rusiei [nu din lat. p o p u l u s, căci cuvîntul apare abia în veacul al XVII-lea, ci mai curînd un împrumut din it. p o p o l o].

POPORAN, † **POPOREAN** *l. sm.* Enoriaș, credincios care aparține unei parohii: ni s'au împrăștiat poporenii: nîoi chioară de babă nu mai dă pe la biserică (CRG.); despre aceste fericiri... făcea odată un arhieru predică poporenilor săi (CAR.).

2. *adj.* Popular [p o p o r].

POPORIME *sf. col. POPOR.* Norod, poporul de jos: învăța ~a oum să-și muncească cîmpurile mai cu folos (ISP.); Vechiul Luvru e deschis Poporimii din Paris (ALECS.).

POPOȘI (-oșesc) *vb. intr.* A face p o p a s: la drum e bine să pornești cit de dimineață, țară sara să popoșești de vreme (CRG.); corăbioara popoșise pe marginea unei păduri (ISP.).

***POPOTĂ** (pl.-te) *sf.* ✕ Masa luată în comun de ofițeri [fr.].

POPOTĂ (-oțez) *vb. tr. și refl.* A (se) cocoța, a (se) cucuia: s'a popotat ca o pupăză (ZNN.); cu gîndurile popotate pe piscul minții (ISP.).

† **POPREA** = **PROPTEA**: în toate primejdiiile unui altuia popreana răzămîrîl... să-și fie (CANT.).

POPREALĂ, PROPEALĂ, PROPREALĂ (pl.-eli) *sf.* ① Opreală, oprire: un car... pe care-l trăgea cu mîinile, la vale ou propele și la deal ou opintele (CRG.) ② Închisoare, arest: s'au rugat lui oraul să-l sloboază pre Illas-Vodă de la popreală (M.-COST.); vinătorilor li se impune pe-deapsa poprellii (COBO.) [p o p r i].

POPRI (-presc), ② **PROPI** (-peso) *l. vb. tr.* ① A opri: n'avam lege care să ne poprească de a vina pe moșia altuia (COBO.); ② rî A face poprire, sechestra ③ Mold. Bucov. A propti: ei popresc o cărămidă pe trei bețigoare și intr'unul infig o bucoățică de slănină (CRG.); l-a dus la cîmp și l-a proptit în patru propte, ca să nu cadă (VOR.).

2. *vb. refl.* A se opri [vsl. p o p r e t i].

POPRIRE *sf.* ① Faptul de a (se) p o p r i ② rî Secuestru: a face ~.

POPRIȚOARE, ② **PROPTOARE** *sf.* Obiect ce se pune ca să oprească sau să proptească ceva: ~a de la moară, de pe pîrau, ceea ce oprește apa, s'o îngropi în poartă, oă nu-ți fură nîoi un pulu (VOR.); ~ăgazul mare de lîngă moară ou propriorile ridicate (CRG.) [p o p r i].

③ **POPTĂ**... = **POFTĂ**...

POPUCI = **POPIC**.

***POPULĂ** (-vlez) *l. vb. tr.* ① A așeza mulți locuitori, a aduce multe animale într'o țară unde nu se aflau de loc sau în puțin număr ② A umplea. 2. *vb. refl.* ① A se înmulți numărul locuitorilor sau animalelor într'o țară ② A se umplea (cu oameni, cu animale) un spațiu gol: sala teatrului s'a populat [lat.].

***POPULAR** *adj.* ① Care aparține poporului, privitor la popor: poezie ~ă; literatură ~ă; guvern ~, acela în care autoritatea e în mîinile poporului ② Făcut pentru popor: scriere ~ă ③ Iubit de popor: un rege ~ ④ = **IMPOPULAR** [fr.].

Fig. 3889. Poponeice.

***POPULARITATE** *sf.* ① Starea aceluia care se bucură de favoarea poporului ② Considerațiune, stîmă, dragoste de care se bucură cineva din partea poporului [fr.].

***POPULARIZA** (-izez) *l. vb. tr.* ① A răspîndi, a face să pătrundă în popor, să fie înțeles de popor: ~ o știință ② A face să cîștige dragostea poporului.

2. *vb. refl.* ① A pătrunde în popor ② A cîștiga dragostea poporului [fr.].

***POPULARIZATOR** *sm.* Cel ce p o p u l a r i z e a z ă (o știință, etc.).

***POPULAȚIUNE, POPULAȚIE** *sf.* ① Totalitatea locuitorilor dintr'o țară, dintr'un ținut: ~a României; ~a globului pămîntesc; biroul populațiunii, birou instituit pe lîngă poliția unui oraș, unde fie-care locuitor e obligat să se înscrie, spre a se putea urmări mai cu ușurință mișcarea (venirea și plecarea) străinilor sau stabilirea în oraș a locuitorilor din alte părți ale țării ② Toți oamenii de aceeași condițiune dintr'o țară [fr.].

③ **POPUȘOISTE** *sf.* ✕ = **PORUMBIȘTE**: grîul... poți să-l sameni și în ~ (ORAGH.).

④ **POPUȘOIU**... = **PĂPUȘOIU**...

***POR** *sm.* ① Fie-care din găurele (invizibile cu ochiul liber) de la suprafața pielei prin care iese sudoarea ② Mic interval între moleculele unui corp: ~ii oțetului; olane de pămînt, prin porii cărora asudă apa dintr'lusele (G.-H.) [fr.].

③ **POR** *sm.* ④ = **FRAZ.**

PORANICI, PORONIC *sm.* ✕ ① Numele a două plante din fam. orchidaceelor, cu tulpina dreaptă și robustă, cu frunze mari, lucitoare și de un verde frumos, cu flori mari, purpurii, reunite într'un mare și frumos spic lunguieț; din tuberculele acestor plante se prepară salepul (*Orchis speciosa*, *O. fusca*) (□ 3890) ② = **GEMANARITĂ** ③ = **UNTUL-VACII**.

④ **PORAV** *adj. Tr.-Carp.* Iute, harnic; aprig [PURAV].

PORC *sm.* ① Animal pachiderm domestic care se crește pentru carnea și grăsimea lui (*Sus scrofa domestica*) (□ 3891): ~ul grohăsește; ~ul rimă

Fig. 3890. Poranici.

Fig. 3891. Porc.

Fig. 3892. Porc-spinos.

cu rîitul; pâr de ~; gras ca un ~; prin unele părți tăiatul ~ilor se face la Ignat, ...prin altele, datina aceasta se amînă pînă la Crăciun (PAMP.); la Crăciun, cînd tăia tăta ~ul, și-l pîrlea și-l opărea (CRG.); în ajunul Crăciunului, popa cî-tește molifta ~ilor, oă să-l ferească de boale (GOR.); ②: și ou ~ul gras în bădătură și ou slănină 'n pod, nu se poate; ③: cine se bagă (sau se amestecă) în țările li mîinîcă ~ii, cine are de a face cu oamenii răi, necuvîncioși, obraznici, etc., se alege cu multe neajunsuri de pe urma acestui amestec; ④ a da năvală ca ~ul, a se îngîmădi în mod obraznic: nădejdea... nu este ca păcătoarele ce dau năvală ca ~ul (ISP.); F n'am pîzit ~ii în preună, nu sîntem de aceeași seamă, n'am fost crescuți împreună (se zice aceluia care se obraznicește sau se arată prea familiar cu altul); tron. a mîna ~ii la fir, a sfîrși foarte tare: pe urmă se așterne pe somn și... începe a mîna ~ii la fir (CRG.); cînd ~ii se joacă sau se încură cu fin în gîră, se strîdă vremea (GOR.); = **ALBIE** ⑤ ⑥ = **PORC-MISTRET** = **MISTRET** ① ② ③ = **PORC-SPINOS** sau = **GHIMPOS**, mamifer rozător, cu corpul gros, cu mișcări greoaie și cu spinarea acoperită cu țepi; trăște prin ținuturile calde ale globu-

lui (*Hystrix cristata*) (■) 3892) ¶ ④ Carne de porc: olmați de ~ ¶ ④ ⑤ F Om murdar, lacom, grosolan ¶ ④

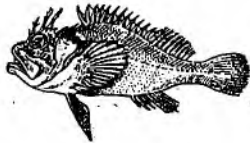

Fig. 3893. Porc-de-mare.

④ ☆ P STEAUA-PORCULUI sau LUCEAFĂRUL-PORCULUI, steaua Aldebaran din constelațiunea Taurului (■) 2533) ¶ ④ ☆ PORCII, constelația Hiadelor, numită și „vierii” sau „scoafa-cu-purcel” ¶ ④ ⑤ BASNA ②, BRINCA ④, IARBA ②, MAR ② ⑥ PAR ② ⑦, PINE ④, URECHE ¶ ④ ~ de cîine CINE ④ [lat. porcus].

PORCAN 1. sm. ① F Porc, om grosolan, murdar, lacom: stăi, măi ~e, că te căpușește ea Mărioara acului (CRG.) ¶ ④ = **PORCUȘOR** ② ¶ ④ Ciupercă comestibilă, cu pălăria carnoasă, acoperită cu solzi concentrici, cu piciorul scurt, neted, cenușiu (*Hydnum imbricatum*) (■) 3894).

Fig. 3894. Porcan.

2. sm. și (pl.-ane) sn. ① Grămadă mare de fin sau de paie, căpăți: cel mai bun mijloc... este de a lăsa trifoiul în ~i numai o zi sau cel mult două (NON.); ardeau ~ele și căpățele de fin... și girezile de grîu (A.-GH.) [porc].

PORCAR, P PORCĂRIE sm. Cel ce păzește porcii: mi-otu ținea și eu porcariu, ca să-mi pasec turmele de porci (SB.); se dușe în satul său și se bădă purcar la oameni (MERA) [lat. porcarius].

PORCĂRAȘ, PORCĂRAȘ sm. ① dim. PORCAR ¶ ④ = FLUIERAR ② ¶ ④ ⑤ PRUNDAS.

PORCĂRIE sf. Vorbe sau fapte de om murdar, grosolan, obraznic: ce citești porcăria aia, domnule? (CAR.) [p o r c].

○ **PORCĂS** sm. Trans. = **PORCUȘOR** ② [porc].

PORCELAN (A) = PORTELAN.

PORCESC adj. ① De porc, privitor la porc; grosolan, obraznic, murdar: de va venit într'acea viață porcescă a patra nuntă, acela să fie afurisit (PRV.-MB.); Ca p'o albite porcescă m'a făcut și m'a gonit (PANN); F are un noroc ~, are un noroc neauzit și pe care nu-l merită ¶ ④ ☆ LUCEAFĂRUL ~ = STEAUA-PORCULUI (■) 3890) ¶ ④ ⑤ = BURUIANĂ ②, CURCUBĂTĂ ②, NAP ③.

PORCESTE adv. Ca un porc, ca porcii.

PORCI (-cesc) 1. vb. tr. P A ocări în termeni vulgari, a trata de porc: pe ceilalți i-a porcit, i-a măgărit, vai de mama lor! (R.-COB.).

2. vb. refl. A se face porc, a se obraznici.

PORCIE sf. Porcărie [p o r c].

PORCIN subst., **PORCINA** sf. = IARBA-GRASĂ ② [ung. porcini].

† **PORCINĂ** sf. Mold. X Carne de porc; cărnuri de porc afumate [lat. porcina].

PORCOIAȘ 1. sm. = **PORCUȘOR** ②.

2. (pl.-ase) sn. ① dim. PORCOIU ② ③.

PORCOIU 1. sm. ① augm. PORC ¶ ④ = **PORCUȘOR** ②.

2. **PORCOIU**, **PURCOIU** (pl.-oale) sn. ① Grămadă mare de fin sau de paie (cît pot lua doi inși pe două prăjini), porcan, porșor, căpăți: din mai multe pale puse una lângă alta și acoperind-le cu alte pale, se face o grămadă care se numește porcoiu (PAMF.); tirșurile de paie... se îngrămădeau mai încolo porcoale, porcoale, ca niște mușuroale aurii (S.-ALD.) ¶ ④ Grămadă, morman: pedepșa înceta îndată ce starosteale venea la curte cu un porcoiu de mahmudele (A.-GH.); sub căpătîiul patului steteau banii porcoale (DEM.).

PORCOS adj. Ca de porc, ca porcul, murdar, grosolan, trivial: Muscalul ~, cu ritual d'un cat... în toate alea își bagă botul (A.-GH.); vorbe porcoase.

PORCȘOR, **PORȘOR** (pl.-oare) sn. ① = **PORCAN** 2: cel patru boi... rumegau împrejurul porșorului de fin (SLV.) ¶ ④ = **PORCOIU** ② ③: din carnea lui... făcu 12 porșoare în jurul întinii (MERA) [p o r c].

PORCULEȚ sm. ① dim. PORC ¶ ④ ⑤ **PORCULEȚ**, **PORCULEȚE**, **PURCULEȚE** = **PORCOIU** ② ③ ④ ⑤ = **PORCUȘOR** ②.

PORCUȘOR sm. ① dim. PORC ¶ ④ ⑤ Peste cu corpul lunguț și rotund, asemenea unui fus, cu capul grosier, de culoare verde-cenușie pe spate și albicioasă pe burtă; crește pînă la cel mult 20 de cm.; trăește mai mult, prin apele mloase; numit și „porcușor-de-vad”, „porcoiu”, „porcan”, etc. (*Gobio flavitalis*) (■) 3895): ~i sînt destinați a împogora piraieale cale cu apele mici (NON.) ¶ ④ ⑤ Pasăre din ordinul picioroangelor, înaltă de 32 de cm., cu capul negru, amestecat cu roșu, spinarea cenușie-verzuie, împeștrată cu pete roșcate, gîtul cenușiu-ruginiu, cu o dungă neagră și un guler alb, pieptul roșcat, și pîntecele negru; numită și „ploier-de-munte” (*Charadrius morinellus*) (■) 3896).

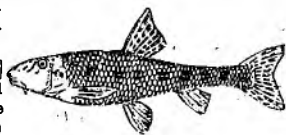

Fig. 3895. Porcușor.

PORCUȚ sm. = **PORCUȘOR** ② [porc].

PORECLĂ, ○ **PORICLĂ**, **PORIGLĂ** (pl.-le), ○ **POLECRĂ**, **POLICRĂ** (pl.-re) sf. ① † Nume de familie, pronume: I-am întrebat întîiu și 'ntîiu de nume și poreclă (CRG.); ca să se supune model polone, mai adăugi un „sohi” la porecla sa, și din Scavini se făcu Scavinschi (NEGR.); pe acele timpuri erau mulți împărați: unul Roșu, altul Verde, altul Negru, așa le erau poriclele din bătrîni (RET.) ¶ ④ Supranume dat mai ales în bătăle de joc: avea fie-care din căseni cîte o poreclă: ei mai niciodată nu se chema pe numele său de botez, ci totdeauna pe porecla ce o căpătaseră în casă (SB.); Ne dase nume de „Curoani” Un hitru bun de glume; Noi am schimbat lîngă Balcani Porecla în renume (ALECS.) [vsl. poreklo].

PORECLI, ○ **PORICLI**, ○ **POROCIL** (-clesc), ○ **POLECRI**, **POLICRI**, **POLOCRI** (-resc) vb. tr. A da o poreclă, a supranumi: pe ceilalți îi poreclise Zlateauz, pentru că vorbea tot în sentințe (A.-GH.); numiri sălbătice cu care tu ai poreclit bietele litere (NEGR.); ca să mă porcloască mi-au zis Cornea, și Cornea am rămas și pînă azi (FLOR.).

PORFIRĂ 1. (pl.-re) sf.,

PORFIR (pl.-tre) sn. ① Rocă eruptivă care conține cristale de feldspat; piatra de ~, lustruită, e de culoare roșie-aprinsă sau bătînd în violet, cu pete albicioase și se întrebuintează în arhitectură (■) 3897): îi arătau două statuete de bronz... și o ocolonă de porfir (NEGR.) [fr. porphyre].

PORFIRĂ 2. (pl.-re) sf.

Purpură: baba și moșneagul se trezesc îmbrăcați în ~ împărătească (CRG.) [vsl. < gr.].

② Care conține porfiră ①

③ Care are aspectul porfirii [fr.].

PORFIRIU = **PROFIR**.

PORFIROID adj. Se zice despre o rocă

ce are înfățișarea porfirului [fr.].

PORGHIC sm., **PORGHICE** sf. Mold. ① Fir de cinepă care n'a putut crește mare (PAMF.): M'am uscat ca porghicea, M'am topit ca cinpea (SEZ.) [comp. PORGHICĂ].

○ **PORICALE**, **PURICALE** sf. pl. Mold. ① Tot felul de poame (mere, pere, etc.): cumpăra-ne el... cote de zmeură și fel de fel de poricale (CRG.) [ngr. ὀπωρ:μά].

PORICLĂ..., **PORIGLĂ**... = **PORECLĂ**...

○ **PORIMB** sm. Mold. ① = **PORUMB** ① ② [p o r u m b + golimb].

○ **PORIMBĂ** (pl.-be) sf. Mold. ① ② = **PORUMBĂ** ① ② ③ = **PORUMBEA** ② [p o r u m b ă + golimb].

Fig. 3896. Porcușor.

Fig. 3897. Porfiră.

1. Oltenia (Gorj). — 2. Muntenia (Argeș). — 3. 4. Moldova. — 5. Transilvania (Făgăraș). — 6. Transilvania (Hunedora). — 7. Maramureș. — 8. Bucovina. — 9. Bănat. — 10. Dobrogea. — 11. Basarabia. — 12. Macedonia (Pind).

1. Căciulă.
2. Cămașă.
3. Izmene.
4. 5. Mintene.
6. Suman.
7. Zeghe.
8. Giubea.
9. Șubă.
10. A. Pieptar. B. Bitușcă.

11. Cojoc.
12. Ipîngea.
13. Fermenea.
14. Sarică.
15. Anteriu.
16. Glugă.
17. Îtari.
18. Cioareci.
19. Nădrăgi.

20. Bete, brăciri.
21. Chimir.
22. Opinci.
23. Maramă.
24. Chischineu.
25. Ie.
26. Ciupag.
27. Bitușcă.
28. Salbă.

29. Dirmea.
30. Scurteică.
31. Bundiță.
32. Sarică.
33. Fotă.
34. Zabun.
35. A. Pieptar. B. Ca-
trintă.

† **PORÎNCĂ...** ➡ **PORÎNCĂ...**

PORNEALA (pl.-ei) *sf.* ① Faptul de a por-
ni, pornire, plecare, mers: duce acea, sculându-se, o
lă, în ~ (CRG.) ② ~ A duce oile lui ~, a le duce la
păscut noaptea: mai 'nainte de a le duce în ~, este bine
să li se dea oă să apuce în tiră puține pale sau fin (ON.).

PORNI (-neso) 1. *vb. tr.* ① A pune în mișcare,
a da drumul să lucreze: ~ o mașină; După morar nu
m'oiu duce, Că somnul cînd e mai dulce, El moare că și-o
pornește și pe mine mă trezește (IK.-BR.). ② A începe să
lucreze ceva: a mers ceva mai la deal și a pornit un lășos
dumnezeesc (LUNG.) ③ A duce, a conduce: nu mă mai
boci atîta, că doar nu mă pornești la groapă (VLAH.) ④ ~
oile, a duce oile la pășune ⑤ A intenta un proces:
și-a lăsat nevasta și a pornit divorț a doua zi (CAR.) ⑥
slobod este!-care să-și pornească judecata (LEG.-CAR.) ⑦ A trimite,
a face să plece undeva: Mihai porni... numeroase cete,
spre a lua în goană pe dușman (SALC.) ⑧ A îmboldi,
a îndemna, a împinge să facă ceva; a ațîța: simțea
un avînt nelăstrinat ce-l pornea să meargă... la chemarea po-
rumbiței (ODOB.); cea ce va porni tot nărodul... asupra judecă-
toriului... ca un suduitoriu de domnie să se pedepsească (PRV.-MA.)
⑨ ~ A o ~, a pleca, a purrede, a o lua la drum:
o porni la sănătoasă, călare pe calul lui cel ou aripi (ASP.).

2. *vb. intr.* ① A se pune în mișcare: și unde nu
pornește stîlca la vale, săltînd tot mai sus de un stat de om
(CRG.) ② A începe să lucreze ceva: Românele nu
îndătimează în această zi... a urzi, a ~ pinza, a oroi o că-
mașă. mai pe scurt nimic nu încep din nou a lucra (MAR.);
toți bețivii... porneau pe hoție din casă în casă (I.-GH.) ③
A da năvală, a se repezi: rîndurile noastre ca valuri-
le apei porniră în spre Grivița (GN.) ④ A pleca la
drum: acum porniți în știrea Domnului, că se zărește de
ziua (RET.); la drum e bine să pornești cît de dimineață, iar
sara să poposești de vreme (CRG.) ⑤ ~ (de la ceva),
a purrede, a pleca: a pornit de la un principiu fals ⑥ *Trans.*
~ grea, a rămînea însărcinată: după oțiva timp, băgară
de seamă, atît împărăteasa cît și bucătăreasa, că au pornit
grele (RET.); ~ Intr'adaus ➡ **ADAUS** 2 ⑦.

3. *vb. refl.* ① A se pune deodată în mișcare, a în-
cepe deodată, cu putere, o acțiune: a se ~ pe ris, pe
pline; s'a pornit cocoana pe răcnete, să ridice mahalaua 'n pi-
cloare (CAR.); s'au pornit și certurile în casă, tocmai acum
la vreme de bătrînețe (VLAH.); îndată s'au pornit grele ploi
cu fulgere și trăsnete asupra vrăjmașilor, cît i-au înneot
ploaia (N.-COST.); ca să se pornească ploile, femeile prind co-
coșii și-i scufundă de trei ori în apă (GRM.); îndată după
încoțarea boalei, lumea s'a pornit pe nunți (I.-GH.) ② A
începe, a-și lua începutul: Marțea nu-i bine de pornit
în pește, pentru că în această zi s'a pornit lumea (MAR.) ③
A pleca la drum: ne pornirăm vasele către mal (ODOB.);
m'am pornit cu graba și m'am înfluit cu zăbava (CRG.) [vsl.
porinați „a împinge”].

PORNIRE *sf.* ① Faptul de a (se) porni ②
Plecare ③ Aplecare, înclinațiune: cu hotărîrea
...de a mă vîdeca... de toate pornirile, de toate apucăturile
de pînă atunci (BR.-VN.) ④ Avînt, impuls; furie: o faptă
la care o împinsese o ~ furioasă de gelozie (NEGR.); cea ce
va fi suduit prc cineva pentru ~a miniei... acela să nu se
certe ca un suduitoriu (PRV.-MB.).

PORNIȚ *adj. p. PORNI.* ① Pus în mișcare ②
Plecat; purrec ③ Aplecat; îndreptat într-o
anumită direcție: bărbia subțiată și ~ în sus (VLAH.) ④
Predispus, înclinat: ~ spre bine, spre rău ⑤ ~
Supărat: e ~ împotriva mea.

***PORNOGRAF** *sm.* Cel ce scrie sau povestește
lucruri obscene [fr.].

***PORNOGRAFIC** *adj.* Obscen [fr.].

***PORNOGRAFIE** *sf.* Literatură obscenă [fr.].

○ **PORO(A)M)BĂ** (pl.-be) *sf. Olten. Trans. &* Fruc-
tul porumbului, porumbă.

† **POROBOC** *sm. Trans.* Prunc, copil: cine să va
smeri în sine ca acest ~, acela iaste mai mare întru împă-
răția certurilor (GAST.).

† **POROBOCIE** *sf. Trans.* Pruncie, copilărie: tu
din ~ ai știut scripturile sfînte (GAST.) [p o r o b o c].

○ **POROCLII** ➡ **PORECLI.**

○ **POROGANIE** *sf. Bucov.* Poveste, pătăranie, si-
retenie: la amiezăzi au ospătat cu toții împreună, tot în săgi
și poroganii (sa.); apoi începe a-i spune toată porogania (sa.)
[comp. rus. poruganije „batjocură”].

PORŢINIC ➡ **PORANICI.**

† **PORONCĂ...** ➡ **PORONCĂ...**

***PORŢS** *adj.* Care are porți: corp ~ [fr.].

***PORŢITATE** *sf.* Insușirea unui corp, poros
[fr.].

PORŞOR ➡ **PORCSOR.**

PORT¹ (pl.-turi) *sn.* ① Felul cum e îmbrăcat ci-
neva, îmbrăcămintea pe care o poartă: aproził atunci
nu era din oameni prosti... și ~ul lor era... șervanale cu ca-
banile (NEC.); ~ul țărănesc ➡ **TAB. LIII, LIV**; ② ~ vred-
nicia omului se cunoaște după ~ (ZNN.); ③ ~ ori te poartă cum
ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e ~ul [p u r t a].

***PORT**² *sbsl.* ① ~ Plata pentru o scrisoare trimisă
prin poștă, pentru transportul unor mărfuri, etc. ② ~
~ul armelor, autorizație de a purta o armă
[fr.].

***PORT**³ (pl.-turi) *sn.* ① ~ Locul la marginea
mării unde corăbiile se pot adăposti ② ~ Locul

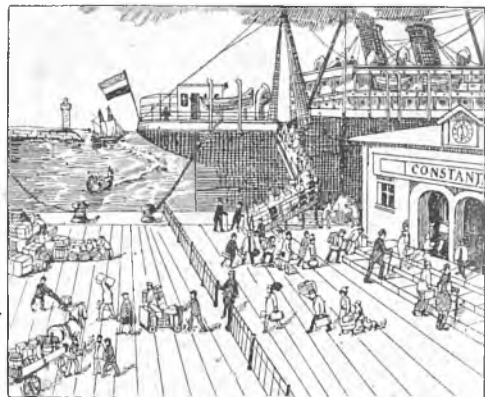

Fig. 3898. Port.

de pe malul mării, unui fluviu sau unui rîu unde
corăbiile își încarcă sau își descarcă mărfurile
[cf. 3898] ③ ~ Oraș clădit lingă un port [fr.].

***PORTAL** (pl.-aluri, -ale) *sn.* Totalitatea or-
namentelor de arhitectură

Fig. 3899. Portal.

Fig. 3900. Portal venețian.

care încadrează ușa principală de la intrarea unei
biserici [cf. 3899, 3900]: Pe scări de marmură, prin
vechi ~uri Pătrunde luna, înălbînd părășii (EMIN.); ~e nalte,
galerii de-o marmură ca ceara (EMIN.) [fr. portail].

***PORT-ALTOIU** (pl.-oale) *sn.* Pom care nu
dă roade bune și care se altoește [a l t o i u, după
fr. porte-greffe].

PORTAR *sm.* ① Acela căruia-i e încredințată
paza porții, intrării unei clădiri: sosind la poartă,
l-au întrebat portarii de unde iaste (GAST.) ② ~ *Munt.*
~ul cel mare sau ~ bașa, titlul unui înalt fun-
cționar care avea misiunea să introducă la Curte
pe oaspeții turci și să aibă grijă de ei; titlu cores-
punzător lui „capugi-bașa” ③ ~ *Mold.* ~ Gu-
vernator al unei cetăți (în spec. al Sucevi); căpet-
lenie a oștirilor (titlu înlocuit mai tirziu prin nu-
mirea de „hatman”) ④ ~ ➡ **FUNDAȘ** [p o a r t a].

PORTĂREASA (pl.-ese) *sf.* ① Nevasta unui

portari 1. ① Femeie căreia-i e încredințată paza porții, intrării unei clădiri.

PORTĂREL *sm.* ① 1. Funcționar inferior care asculta de portarul cel mare (**PORTAR** ②) 1. ② 2. Funcționar însărcinat cu notificarea actelor de justiție și cu aducerea la îndeplinire a sentințelor: peste trei zile va veni ~ul, să pună în stăpânire pe noul proprietar (VLAH.).

PORTATIV 1. *adj.* Ușor de purtat.

2. (*pl.-ive*) *sn.* 1. Cele cinci linii paralele pe care se scriu notele de muzică (3901) [fr.].

PORT-DRAPEL

sm. 2. Militarul care poartă drapelul unui regiment (3902) [după fr. port-drapeau].

PORTER *sbst.* 2. Bere englezescă, neagră, foarte tare: vei

Fig. 3901. Portativ.

Fig. 3902. Port-drapel.

gusta ~ul oare mi l-a adus chiar astăzi de la Galați (NEGR.) [fr. < engl.].

PORTIC (*pl.-ice*) *sn.*

1. Galerie acoperită, a cărei boltă sau al cărei acoperiș se sprijinește, într-una sau mai multe din laturile ei, pe coloane sau arcade; acest fel de galerii înconjură majoritatea clădirilor publice la cei vechi (3903): Traian, în tunică scurtă... fese... de sub un ~, ținând calul de frâu (COBES.) [fr. < lat.].

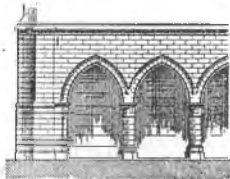

Fig. 3903. Portic.

PORTIERĂ (*pl.-re*) *sf.* ① Ușa unei trăsuri sau unui vagon de drum de fier (3905) 1. ② Perdea, draperie atârnată dinaintea unei uși (3904) [fr.].

Fig. 3904. Portieră. Fig. 3905. Portieră.

PORTIȚĂ

(*pl.-te*) *sf. dim.*

POARTĂ. Poartă mică (3906); 1. a-și păstra, a-și lăsa, a-și deschide, a-și găsi o ~ de scăpare, a-și păstra, etc. un mijloc de scăpare, în caz de nevoie.

PORTMONEU (*pl.-nee*) *sn.* Portofel [fr. porte-monnaie].

PORTO *sbst.* 2. Plata pentru o scrisoare trimisă prin poștă, port [germ.].

PORTO *sbst.* 2. Vin negru, foarte dulce, originar din Portugalia (din valea fluviului Duero) numit astfel după orașul Porto, de unde se exportă [fr.].

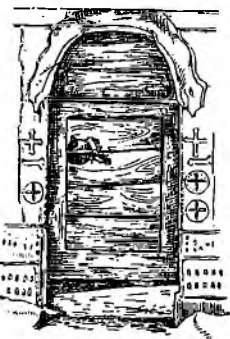

Fig. 3906. Portiță (din Drăguș-Transilvania).

PORTOCAL *sm.* 2. Arbore totdeauna verde cu flori albe, plăcut mirositoare, al cărui fruct, e portocala; originar din Asia, se cultivă mult în țările din regiunea mediteraneană (*Citrus aurantium*) (3907).

PORTOCALĂ (*pl.-le*) *sf.* 2. Fructul foarte gustos, cu miros plăcut, globulos, de culoare galbenă-roșiatică, al portoca-

POR-POR

Fig. 3907. Portocal.

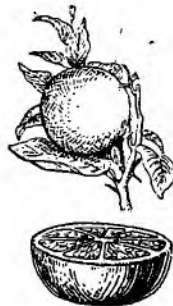

Fig. 3908. Portocală.

lului; numit și „năramză” (3908) [ngr. πορτοκάλι].

PORTOCALIŢU *adj.* De culoarea portocalei: perdeaua de creton ~ tresaltă (GRL.).

PORTOFEL (*pl.-ele*) *sn.* Obiectul (pungă, etc.) în care se țin banii ce se poartă în buzunar (3909): duce mîna la buzunar să-și scoată ~ul (BR.-VN.) [fr. portefeuille].

Fig. 3909. Portofel.

PORTOFOLIU

(*pl.-lii*) *sn.* ① Carton îndoit în două sau ghiozdan (de piele, etc.) în care se țin hîrtii, deseneuri, etc.: Brody intră... cu ~l ambasadorului său la subțioară (L.-GH.) 1. ② ③ ④ Funcțiune de ministru: i s'a dat ~l finanțelor, justiției [fr. portefeuille].

PORT(O)-FRANC *sbst.* 2. Port în care mărfurile venite din străinătate sînt scutite de vamă: Odessa, fiind port-franc, se însărcinează a îmbrăca pe Chișineu (NEGR.) [port + franc].

PORTRET (*pl.-ete*) *sn.* ① Imaginea unei persoane reprodusă prin picturi, prin desen sau prin fotografie, chip, icoană 1. ② ③ ④ Chipul leit, icoana vie, persoană care seamănă în totul cu alta: acest copil e ~ul tatălui său 1. ⑤ Descrierea exteriorului sau caracterului unei persoane 1. ⑥ Descriere oarecare: ~ul moravurilor de la începutul veacului trecut [fr. portrait].

PORTRETIST *sm.* 2. Pictor de portrete [fr.].

PORT-TIGAR *sbst.* Cutie, tabacheră în care se țin țigări: scoate un ~ din buzunar (ALECS.) [fr. portecigares].

PORTUGHEZ 1. *adj.* 2. Din Portugalia, a locuitorilor din Portugalia.

2. *sm.*, **PORTUGHEZA** (*pl.-ze*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Portugalia [fr.].

PORTULAN (*pl.-ane*) *sn.* 2. Carte

care cuprinde descrierea hidrografică a porturilor și a coastelor [fr. < it.].

PORT-VIZIT (*pl.-te*) *sn.* Obiect

portativ care se ține de obicei în buzunarul hainei de la piept și în care se pun bani de hirtie, cărți de vizită, etc. (3910) [fr. porte-visite].

PORTELAN, PORCELAN (*pl.-anuri*) *sn.* 2. **PORCELANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Vas sau alt obiect alb și fin, translucid, la fabricarea căruia intră în cea mai mare parte caolin și feldspat (3911) 1. ② Pasta din care e fabricat vasul sau obiectul de porțelan:

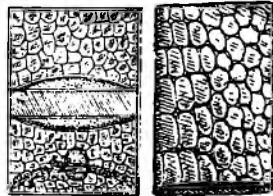

Fig. 3910. Port-vizit.

POR- POR- lămpi mari de bronz, cu globuri de porțelan (VLAH.); același ingerași de porțelan, același papuc bătut în perete... nimic nu se schimbasse (D-ZAMF.) [germ. Porzellan, fr. porcelaine].

Fig. 3911. Porțelanuri: A. de Copenhaga; -B. japonez; -C. de Sèvres (Franța).

○ **PORȚIE** *sf.* Olten. *Trans. Maram.* Dare, bir, impozit [srb. porcija].

* **PORȚIE** = **PORȚIUNE**.

○ **PORȚIE** *sm.* *Maram. (SRL.)* Iobag, om de rînd [porție].

* **PORȚIUNE**, **PORȚIE** *sf.* ① Parte dintr'un tot ② Cantitate determinată de mîncare (piine, carne, fel de bucate); tain, mertic; ③: soarbe în ei o săravănă porție de aer (VIC.) [fr.].

† **PORȚOLAN** = **PORȚELAN**: vase multe de cristal, porțelane de China... și alte mii de lucruri ce nu le-am însemnat (C-RAD.); cîntata, ... fiind frumoasă și de ~, plătește mare lucru (CAT.) [comp. srb. porcelan].

† **PORUCIC** *sm.* ✕ ① Ofițer (la Ruși) ② Locotenent [rus.].

PORUMB *1. sm.* ① *h* Gen de păsări, cu ciocul drept, care se hrănesc cu grăunțe și cu fructe; cele mai multe specii sînt domestice și se cresc în porumbar; numit mai adesea „porumb(i)el (gulerat)”,

„~de-ca-

să”, *Mold.*

„hulub”

(*Columba*

palumbus)

([3912]):

mai așteptă încă 7 zile și slobozi iară alt ~ a sbura din corabie (FAL.); i-a plăcut fața gușii de ~, fiindcă e dulce (SV.); printre diferitele

varietăți de porumbi, poporul deosebește în special două, numite ~ **SĂLBATIC**, ~ **DE - CIMP** sau ~ **POFESC** (*Columba oenas*, *C. livia*), cu cor- pul ceva mai înic, de

culoare cenușie - albă- strie, cu coada mai secur- tă decît a porumbului de casă ([3913]) ①

✕ Plantă din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă și virtuoasă, cu un spic în vîrf, cu foile lungi și ascuțite; pro- ducе mai mulți știuleți înveliți în „pănuși”, înăuntrul cărora se află cite un coccen acoperit cu rinduri dese de boabe; numit în *Mold.* „pă- pușoiu” sau „popușoiu”, în *Trans.* „cucuruz” (*Zea Mais*) ([3914]); dife- ritele varietăți cunos- cute la noi sînt: ~ul- românesc ([3917]), zis și

~măselat sau ~alburii, ~ul-moldovenesc, ~ul-hângă- nesc, ~ul-mocănesc, ~ul-moringlav, ~ul-turcesc, ~ul-tă- țaresc, ~ul-scorumnic sau ~secuiesc ([3916]); ~ul-din- te-de-cal (✕ [1831]); ~cincantin ([3915]), etc. În-

trodus din America în Europa prin secolul al xvi-lea, a început să fie cultivat în Muntenia abia pe la sfîrșitul veacului al xvi-lea, sub dom- nia lui Șerban Cantacuzino, iar în

Moldova, pe la începutul secolului al xviu-lea, sub domnia lui Constantin Mavrocordat. Po- rumbul alcătuiește hrana de căpetenie a poporului nostru, așa cum a fost meul înainte de introdu- cerea acestei plante ①

✕ Ștulete de porumb: fu silit să înghită gălușca, aflînd că zeul zeilor îi luase ~ul de pre loc (USP.).

2. *adj.* De co- cincantin. Porumb- scorumnic. Porumb- românesc.

loare cenușie-albă- strie, suriu, ca porumbul sălbatic (*corb.* mai ales de păsări, de cai sau de vite): Să-mi aleg d'un cal ~. Lung în trup și scurt în gît (GR-N.); avea și el o păreche de bol... ~i la pâr (CRG.) [lat. *p a l u m b u s*].

PORUMBĂ (*pl.-be*) *sf.* ① *h* = **PORUMBITĂ** ② ✕ = **PORUMBEA**; ③: dracul rîde de porumbe negre și pe sine nu se vede [lat. *p a l u m b a*].

PORUMBAC *1. adj.* = **PORUMB** 2: dă grăunțe la cocoșul cel ~ și la găini (SAD.); Că le cunosc, măică, calul, Că îi-i calul ~, Eu le mor, măică, de drag (NOV.).

2. *sm.* ✕ Flutu- re, cu a- ripile di- nainte măslinei- verzui, cu dungi

gălbui, iar cele dîndărăt ne- gre și pe margini cu dungi trandafirii; zboară mai ales în lunile Iunie și Iulie (*Sphinx euphorbiae*) ([3918]).

PORUMBAR *1. sm.* ① Cel ce crește porumbiei ① *h* = **ERETE** ① ② ✕ Arbust spinos, cu flori albe, ale cărui poame se numesc „porumbe”, „po- roambe”, „porumb(re)le” sau „sco- roambe” (*Prunus spinosa*) ([3919]).

2. (*pl.-are*) *sm.* ① *h* Porumbărie ② ✕ Hambar, coșar, pătul de po- rumb [p o r u m b].

PORUMBĂRIE *sf.* Cotețul în care se cresc porumbiei, porumbar ([3920]): aducea (porumbiei), vrînd nevrînd, drept în ~ la noi (A-CH.) [p o r u m b].

PORUMBAȘ *sm.* *h* *dim.* **PORUMB** ①: vâ în- chid în cușcă ca pe niște ~i (ALECS.).

PORUMBEA (*pl.-bele*) *sf.* ① *h* = **PORUMBITĂ** ① ② ③ ✕ Fructul globulos, de culoare nea-

trofus din America în Europa prin secolul al xvi-lea, a început să fie cultivat în Muntenia abia pe la sfîrșitul veacului al xvi-lea, sub dom- nia lui Șerban Cantacuzino, iar în

Moldova, pe la începutul secolului al xviu-lea, sub domnia lui Constantin Mavrocordat. Po- rumbul alcătuiește

hrana de căpetenie a poporului nostru, așa cum a fost meul înainte de introdu- cerea acestei plante ①

✕ Ștulete de porumb: fu silit să înghită gălușca, aflînd că zeul zeilor îi luase

~ul de pre loc (USP.).

2. *adj.* De co- cincantin. Porumb- scorumnic. Porumb- românesc.

loare cenușie-albă- strie, suriu, ca porumbul sălbatic (*corb.* mai ales de păsări, de cai sau de vite): Să-mi aleg d'un cal ~. Lung în trup și scurt în gît (GR-N.); avea și el o păreche de bol... ~i la pâr (CRG.) [lat. *p a l u m b u s*].

PORUMBĂ (*pl.-be*) *sf.* ① *h* = **PORUMBITĂ** ② ✕ = **PORUMBEA**; ③: dracul rîde de porumbe negre și pe sine nu se vede [lat. *p a l u m b a*].

PORUMBAC *1. adj.* = **PORUMB** 2: dă grăunțe la cocoșul cel ~ și la găini (SAD.); Că le cunosc, măică, calul, Că îi-i calul ~, Eu le mor, măică, de drag (NOV.).

2. *sm.* ✕ Flutu- re, cu a- ripile di- nainte măslinei- verzui, cu dungi

gălbui, iar cele dîndărăt ne- gre și pe margini cu dungi trandafirii; zboară mai ales în lunile Iunie și Iulie (*Sphinx euphorbiae*) ([3918]).

PORUMBAR *1. sm.* ① Cel ce crește porumbiei ① *h* = **ERETE** ① ② ✕ Arbust spinos, cu flori albe, ale cărui poame se numesc „porumbe”, „po- roambe”, „porumb(re)le” sau „sco- roambe” (*Prunus spinosa*) ([3919]).

2. (*pl.-are*) *sm.* ① *h* Porumbărie ② ✕ Hambar, coșar, pătul de po- rumb [p o r u m b].

PORUMBĂRIE *sf.* Cotețul în care se cresc porumbiei, porumbar ([3920]): aducea (porumbiei), vrînd nevrînd, drept în ~ la noi (A-CH.) [p o r u m b].

PORUMBAȘ *sm.* *h* *dim.* **PORUMB** ①: vâ în- chid în cușcă ca pe niște ~i (ALECS.).

PORUMBEA (*pl.-bele*) *sf.* ① *h* = **PORUMBITĂ** ① ② ③ ✕ Fructul globulos, de culoare nea-

trofus din America în Europa prin secolul al xvi-lea, a început să fie cultivat în Muntenia abia pe la sfîrșitul veacului al xvi-lea, sub dom- nia lui Șerban Cantacuzino, iar în

Moldova, pe la începutul secolului al xviu-lea, sub domnia lui Constantin Mavrocordat. Po- rumbul alcătuiește

hrana de căpetenie a poporului nostru, așa cum a fost meul înainte de introdu- cerea acestei plante ①

✕ Ștulete de porumb: fu silit să înghită gălușca, aflînd că zeul zeilor îi luase

~ul de pre loc (USP.).

2. *adj.* De co- cincantin. Porumb- scorumnic. Porumb- românesc.

loare cenușie-albă- strie, suriu, ca porumbul sălbatic (*corb.* mai ales de păsări, de cai sau de vite): Să-mi aleg d'un cal ~. Lung în trup și scurt în gît (GR-N.); avea și el o păreche de bol... ~i la pâr (CRG.) [lat. *p a l u m b u s*].

PORUMBĂ (*pl.-be*) *sf.* ① *h* = **PORUMBITĂ** ② ✕ = **PORUMBEA**; ③: dracul rîde de porumbe negre și pe sine nu se vede [lat. *p a l u m b a*].

PORUMBAC *1. adj.* = **PORUMB** 2: dă grăunțe la cocoșul cel ~ și la găini (SAD.); Că le cunosc, măică, calul, Că îi-i calul ~, Eu le mor, măică, de drag (NOV.).

2. *sm.* ✕ Flutu- re, cu a- ripile di- nainte măslinei- verzui, cu dungi

gălbui, iar cele dîndărăt ne- gre și pe margini cu dungi trandafirii; zboară mai ales în lunile Iunie și Iulie (*Sphinx euphorbiae*) ([3918]).

PORUMBAR *1. sm.* ① Cel ce crește porumbiei ① *h* = **ERETE** ① ② ✕ Arbust spinos, cu flori albe, ale cărui poame se numesc „porumbe”, „po- roambe”, „porumb(re)le” sau „sco- roambe” (*Prunus spinosa*) ([3919]).

2. (*pl.-are*) *sm.* ① *h* Porumbărie ② ✕ Hambar, coșar, pătul de po- rumb [p o r u m b].

PORUMBĂRIE *sf.* Cotețul în care se cresc porumbiei, porumbar ([3920]): aducea (porumbiei), vrînd nevrînd, drept în ~ la noi (A-CH.) [p o r u m b].

PORUMBAȘ *sm.* *h* *dim.* **PORUMB** ①: vâ în- chid în cușcă ca pe niște ~i (ALECS.).

PORUMBEA (*pl.-bele*) *sf.* ① *h* = **PORUMBITĂ** ① ② ③ ✕ Fructul globulos, de culoare nea-

trofus din America în Europa prin secolul al xvi-lea, a început să fie cultivat în Muntenia abia pe la sfîrșitul veacului al xvi-lea, sub dom- nia lui Șerban Cantacuzino, iar în

Moldova, pe la începutul secolului al xviu-lea, sub domnia lui Constantin Mavrocordat. Po- rumbul alcătuiește

hrana de căpetenie a poporului nostru, așa cum a fost meul înainte de introdu- cerea acestei plante ①

✕ Ștulete de porumb: fu silit să înghită gălușca, aflînd că zeul zeilor îi luase

~ul de pre loc (USP.).

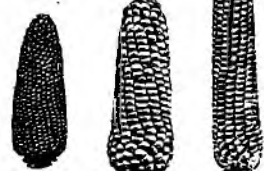

Fig. 3915. Porumb- cincantin. Fig. 3916. Porumb- scorumnic. Fig. 3917. Porumb- românesc.

loare cenușie-albă- strie, suriu, ca porumbul sălbatic (*corb.* mai ales de păsări, de cai sau de vite): Să-mi aleg d'un cal ~. Lung în trup și scurt în gît (GR-N.); avea și el o păreche de bol... ~i la pâr (CRG.) [lat. *p a l u m b u s*].

PORUMBĂ (*pl.-be*) *sf.* ① *h* = **PORUMBITĂ** ② ✕ = **PORUMBEA**; ③: dracul rîde de porumbe negre și pe sine nu se vede [lat. *p a l u m b a*].

PORUMBAC *1. adj.* = **PORUMB** 2: dă grăunțe la cocoșul cel ~ și la găini (SAD.); Că le cunosc, măică, calul, Că îi-i calul ~, Eu le mor, măică, de drag (NOV.).

2. *sm.* ✕ Flutu- re, cu a- ripile di- nainte măslinei- verzui, cu dungi

gălbui, iar cele dîndărăt ne- gre și pe margini cu dungi trandafirii; zboară mai ales în lunile Iunie și Iulie (*Sphinx euphorbiae*) ([3918]).

PORUMBAR *1. sm.* ① Cel ce crește porumbiei ① *h* = **ERETE** ① ② ✕ Arbust spinos, cu flori albe, ale cărui poame se numesc „porumbe”, „po- roambe”, „porumb(re)le” sau „sco- roambe” (*Prunus spinosa*) ([3919]).

2. (*pl.-are*) *sm.* ① *h* Porumbărie ② ✕ Hambar, coșar, pătul de po- rumb [p o r u m b].

PORUMBĂRIE *sf.* Cotețul în care se cresc porumbiei, porumbar ([3920]): aducea (porumbiei), vrînd nevrînd, drept în ~ la noi (A-CH.) [p o r u m b].

PORUMBAȘ *sm.* *h* *dim.* **PORUMB** ①: vâ în- chid în cușcă ca pe niște ~i (ALECS.).

PORUMBEA (*pl.-bele*) *sf.* ① *h* = **PORUMBITĂ** ① ② ③ ✕ Fructul globulos, de culoare nea-

trofus din America în Europa prin secolul al xvi-lea, a început să fie cultivat în Muntenia abia pe la sfîrșitul veacului al xvi-lea, sub dom- nia lui Șerban Cantacuzino, iar în

Moldova, pe la începutul secolului al xviu-lea, sub domnia lui Constantin Mavrocordat. Po- rumbul alcătuiește

hrana de căpetenie a poporului nostru, așa cum a fost meul înainte de introdu- cerea acestei plante ①

✕ Ștulete de porumb: fu silit să înghită gălușca, aflînd că zeul zeilor îi luase

~ul de pre loc (USP.).

2. *adj.* De co- cincantin. Porumb- scorumnic. Porumb- românesc.

loare cenușie-albă- strie, suriu, ca porumbul sălbatic (*corb.* mai ales de păsări, de cai sau de vite): Să-mi aleg d'un cal ~. Lung în trup și scurt în gît (GR-N.); avea și el o păreche de bol... ~i la pâr (CRG.) [lat. *p a l u m b u s*].

PORUMBĂ (*pl.-be*) *sf.* ① *h* = **PORUMBITĂ** ② ✕ = **PORUMBEA**; ③: dracul rîde de porumbe negre și pe sine nu se vede [lat. *p a l u m b a*].

PORUMBAC *1. adj.* = **PORUMB** 2: dă grăunțe la cocoșul cel ~ și la găini (SAD.); Că le cunosc, măică, calul, Că îi-i calul ~, Eu le mor, măică, de drag (NOV.).

2. *sm.* ✕ Flutu- re, cu a- ripile di- nainte măslinei- verzui, cu dungi

gălbui, iar cele dîndărăt ne- gre și pe margini cu dungi trandafirii; zboară mai ales în lunile Iunie și Iulie (*Sphinx euphorbiae*) ([3918]).

PORUMBAR *1. sm.* ① Cel ce crește porumbiei ① *h* = **ERETE** ① ② ✕ Arbust spinos, cu flori albe, ale cărui poame se numesc „porumbe”, „po- roambe”, „porumb(re)le” sau „sco- roambe” (*Prunus spinosa*) ([3919]).

2. (*pl.-are*) *sm.* ① *h* Porumbărie ② ✕ Hambar, coșar, pătul de po- rumb [p o r u m b].

PORUMBĂRIE *sf.* Cotețul în care se cresc porumbiei, porumbar ([3920]): aducea (porumbiei), vrînd nevrînd, drept în ~ la noi (A-CH.) [p o r u m b].

PORUMBAȘ *sm.* *h* *dim.* **PORUMB** ①: vâ în- chid în cușcă ca pe niște ~i (ALECS.).

PORUMBEA (*pl.-bele*) *sf.* ① *h* = **PORUMBITĂ** ① ② ③ ✕ Fructul globulos, de culoare nea-

trofus din America în Europa prin secolul al xvi-lea, a început să fie cultivat în Muntenia abia pe la sfîrșitul veacului al xvi-lea, sub dom- nia lui Șerban Cantacuzino, iar în

Moldova, pe la începutul secolului al xviu-lea, sub domnia lui Constantin Mavrocordat. Po- rumbul alcătuiește

hrana de căpetenie a poporului nostru, așa cum a fost meul înainte de introdu- cerea acestei plante ①

Fig. 3920. Porumbărie.

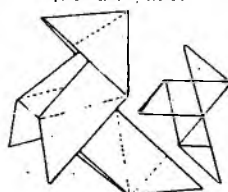

Fig. 3921. Porumbei.

Fig. 3922. Porumbci.

gră-albăstrie, de un gust acru, al porumbarului; ③: rîde dracul de ~ și-l mai negru decît ea (ZNN.) [p o r u m b].

PORUMBEL *sm.* ① *dim.* **PORUMB** ① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝 㿞 㿟 㿠 㿡 㿢 㿣 㿤 㿥 㿦 㿧 㿨 㿩 㿪 㿫 㿬 㿭 㿮 㿯 㿰 㿱 㿲 㿳 㿴 㿵 㿶 㿷 㿸 㿹 㿺 㿻 㿼 㿽 㿾 㿿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝

POSNA... = POZNA...

† POSNIC = POSTNIC.

† POSOACĂ *sf.* *Olten. Trans.* Singe (sau puroiu amestecat cu singe) ce curge din gură, dintr-o rană, etc.: veni măică-sa la dînsul de-l ştergea posoaca cea cu singe de pre ranele fiului său (ocs.). *Olten.*: l-o porbit posoaca (din nas), l-a năpădi singele [comp. srb. p o s u k a t i „a năpădi, a înşni”].

○ POSOMANT (*pl.-turi*) *sn.* *Trans.* Pasmanterie: în altă chilie altă haine împărăteşti... toate numai ~uri şi pietre scumpe (ret.) [ung. p a s z o m á n t].

POSOMORI (*-orâse*) *1. vb. tr.* ○ A întunece: nişte cămăşi bărbăteşti de stambă văpăsită posomorăse locul (sas.) ¶ ○ A întunece faţa cuiva, a întrista: e curios cum ne posomorise deodată prezenţa acestei femei (vlah.); ajuns în sat, auzii felurite şmote cari posomoraui fetele (gn.).

2. *vb. refl.* ○ A se întunece (*vorb.* de cer, de vreme): cerul se posomorî, frunzele şi orengile copacului... se ciătînară înfiorate (gn.) ¶ ○ A i se întunece faţa, a se întrista, a se arăta îngrijorat, posac: apoi se aşază grav la birou... se posomorăste şi începe a se uita absorbit prin cărţi (vlah.) [comp. ung. s z o m o r ú].

POSOMORIŢ *adj. p.* POSOMORI. ○ Întunecat, fără soare, fără lumină: într-o ~ă zi de toamnă, ningea şi bătea vîntul, de gîndea că piere lumea (ret.); fulgere dese, orbitoare, splăcete cerul din ce în ce mai ~ (vlah.) ¶ ○ Întunecat la faţă, întristat, îngrijorat, posac: noi am înţeles, Măria ta, că n'ai voie bună, că eşti supărat şi ~ (sas.).

POSPĂI (*-ăsece*), POSPĂIA *vb. tr.* ○ A presăra, a acoperi, a tencui cu un strat subţire; a aşterne un strat afinat şi subţire: cel ce dăde zăpada sa ca lîna, negura cu cenuşa pospăit (cor.) ¶ ○ A da o spoială, a face, a învăţa, etc. în mod superficial: Căci voi nu trebuie numai să vă siliţi întru ştiinţe multe pe fii să-i pospăiţi (dion.) [vsl. p o s p a j a < p o s p a t i i].

POSPĂIAL (*pl.-ăleii*) *sf.* ○ Strat subţire, afinat ¶ ○ Spoială, lucru făcut, învăţat, etc. în mod superficial [p o s p a i i].

POSPĂIT, POSPĂLAT *adj. p.* POSPĂI, POSPĂIA. ○ Acoperit cu un strat subţire, afinat: cărbunii erau pospăiţi numai pe din afară cu galbeni (r.-cod.) ¶ ○ Superficial: lume pospăită şi deşartă (alecs.); — *sm.*: aproape cincizeci la sută din pospăiţii şcolilor primare sînt scoşi din sfera de activitate a naţiunii (vlah.).

POSPAII *sbst.* ○ Praful subţire ce iese la măcinat şi se depune în toate părţile prin moară ¶ ○ Strat subţire, afinat: în timpul nopţii căzuse un ~ de zăpadă (n.-ur.); ¶ ○ trâm ca nişte nenorociţi, cu un ~ de cultură pe care-l suflă vîntul (s.-ald.) [srb. p a s p a j + p o s p a i i].

† POSPOLITĂ (*pl.-te*) *sf.* ✕ Nume dat odinioară corpului de armată alcătuit de nobleţia polonă: în sfîrşit venea dumului oastei... pedestraşi, gleahţă, ~, amestecaşi, în neregulă (negr.) [pol.].

POST¹ (*pl.-turi*) *sn.* Timpul de peste an (alcătuit dintr'un număr oare-care de zile), care precede anumite sărbători mari, în care creştinului ortodox nu-i e permis să mănînce carne, peste, ouă, lapte sau brînzetură, ci numai legume, raci, scoici, midii, melci, etc.; posturile ortodoxe sînt: a) Postul mare sau Postul Paştilor, care ţine şapte săptămîni, începînd de la lăsatul secului... pînă la Paşti; b) Postul Sim-Pietrului, care începe Luni după Duminica tuturor Sfinţilor şi ţine pînă la Sim-Pietru (29 Iunie); c) Postul Sîntă-Măriei, cu începere de la 1 August pînă la Sîntă-Mărie (15 August); d) Postul Crăciunului, de la 15 Noemvrie pînă la Crăciun (25 Decembrie); mare fermecătoare şi strigoaje mai spun că era: îngheta apa în bîld în postul Sim-Pietrului (ret.); mîncare de ~: supă de ~, care nu e făcută cu zeamă de carne; gîncele de ~: se uita prin talerete tuturor să vadă oine mîncăre de ~ şi cine de dulce (o.-zampf.); zi de ~; zile de ~; a mîncea ~, a posti [vsl. p o s t ũ].

POST² (*pl.-turi*) *sn.* ○ Locul unde un soldat a fost pus de şeful său şi de unde nu trebuie să se depărteze ¶ ○ Poziţia ocupată de trupe ¶ ○ Corp de gardă ¶ ○ Staţi(un)e: ~ de telegrafie fără fir ¶ ○ Slujbă, funcţi(un)e [fr.].

POSTA (*-tez*) *1. vb. tr.* ○ A aşeza pe cineva într'un loc ¶ ○ A aşeza o santinelă ¶ ○ A

aşeza un corp de trupe într'un anumit loc spre a se lupta, spre a se apăra sau spre a observa pe inimic.

2. *vb. refl.* A se aşeza într'un loc oare-care [fr.].

○ POSTAIE, Bân. POSTAICĂ *sf.* ✕ = PASTAIE.

† POSTAMENT (*pl.-te*) *sn.* Baza unui monument, unei statui sau unui şir de coloane ([3923] germ.).

POSTAS = POSTAS.

POSTATĂ (*pl.-ate, -ăti*), Mold. POSTĂTA (*pl.-ăti*),

Trans. POSTATE *sf.* ○ Bucată de loc pe care o prăsecă sau o seceră unul sau mai mulţi prăşitori sau secerători: Oare on dreapta trăgea, Postata mi-o şigătea (mar.); după ce secerară o postate bună, adunară snopii la un loc (ret.) ¶ ○ Pr. escl. Bucată de loc, de cîmp, etc.: vara trecu şi nici o postată de pămînt nu fu ridicată din vîie (asp.); mai mergînd ei o postată (crg.); după ce a mers o postată de drum, ajunse la cuptoriul de pine (car.) [vsl. p o s t a t ũ].

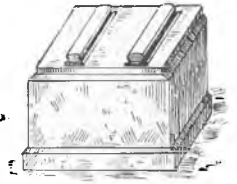

Fig. 3923. Postament.

POSTAV (*pl.-avuri*) *sn.* Materie de lînă, mai adesea păroasă [vsl.].

POSTĂVA (*pl.-ăvi*) *sf.* ○ *Olten.* Covaie, covată: şi-o creştea, şi-o plămădea, cum creşte ou 'n găină... Aluatul 'n ~, Pita 'n cuptoriu (gr.-n.) ¶ ○ Lada în care cade făina măcinată la moară: caută să ia din coş grăunţe şi din ~ mălău (pann.) [vsl. p o d ũ s t a v a, srb. p o s t a v a].

POSTĂVAR *sm.*, POSTĂVAREASA (*pl.-ese*) *sf.* Care fabrică sau vinde postavuri.

POSTĂVĂRIE *sf.* Tesătorie, prăvălie, negustorie de postavuri.

POSTĂVIŢA (*pl.-te*) *sf.* Bân. *Trans.* ✕ = POSTAVĂ.

† POST-DATĂ (*-atez*) *vb. tr.* A pune pe un act, pe o scrisoare, etc. o dată posterioară celei adevărate [fr.].

† POST-DILUVIAN *adj.* Posterior potopului universal [fr.].

† POSTELNIC *sm.* ✕ ○ Unul din marii boieri de divan, un fel de mareşal al Curţii, care îngrijea de camera de dormit a Domnului, primea solii şi introducea la audienţe; numit şi marele ~ sau ~ mare: cîcă venea la noi să se îmbogăţească şi s'atungă ~ mare (alecs.) ¶ ○ Ministru al afacerilor străine, sub Făraioşi: Domnii aveau fle-care un ~ pentru relaţiunile cu consuli (n.-gh.) ¶ ○ Rang de boierie [vsl. p o s t e l n i k ũ].

† POSTELNICEASĂ (*pl.-ese*) *sf.* ✕ Soţia unui postelnic: din fetele postelnicilor se deschise o galerie (negr.).

† POSTELNICEL *sm.* ✕ Slujbaş al Curţii sub ordinul Marelui postelnic.

† POSTELNICIE *sf.* ✕ ○ Rangul, demnitatea de postelnic ¶ ○ Ministerul Afacerilor străine.

† POSTERIOR *1. adj.* ○ Care vine în urmă, după ceva: dată posterioară ¶ ○ Care se află în partea dîndărât: partea posterioară a capului.

2. (*pl.-loare*) *sn.* ○ Partea dîndărât, dosul ¶ ○ Sezutul [fr. < lat.].

† POSTERIORITATE *sf.* Starea unui lucru posterior altuia [fr.].

† POSTERITATE *sf.* ○ Şirul celor ce se coboară din aceiaşi părinţi, urmaşi, descendenţi: semîntie ¶ ○ Toţi oamenii cari se vor naşte după o anumită generaţiune, generaţiile viitoare [fr. < lat.].

POSTEUCĂ (*pl.-ca, -ci*) *sf.* Scurtătură de lemn pe care se sprijineşte osia carului cînd se unge: de inima căruţii atrînau păcoriţa cu feşteleloc şi posteuca (crg.) [comp. rut. p o s t a v k a, bg. p o s t a v k a].

† POST-GLACIAR *adj.* Se zice despre formaţiunile care au urmat după perioada glaciară [fr.].

POSTI (*-tesc*) *1. vb. tr.* ○ A ţineca post, a nu minca de dulce ¶ ○ A nu minca nimic, a se ali-

ține de la ori-ce hrană; ①: postește robul lui Dumnezeu, că n'are ce mînea, se zice despre cel ce, de nevoie, face un lucru bun, folositor, pe care, nefiind silit de împrejurări, nu l-ar fi făcut.

2. *vb. refl.* + A posti: ce-ți tecești gîndurile rugîndu-te și te uști postindu-te? (isp.) [vsl. p o s t i t i].

○ **POSTIȚĂ** = **POSTEUȚĂ**.

POSTIȚOR *adj. verb.* și *sm.* **POSTR.** **ma** Care postește.

***POST-MERIDIAN** *adj.* și *adv.* După amiază [lat.].

†**POSTNIC**, **POȘNIC** *adj.* și *sm.* **ma** Care postește, care ține postul: aceștia pun lege și legătură și hotărîsc celor poșnici și celor ce nu se postesc (PRV.-ME.) [vsl. p o s t n i k ū].

○ **POSTOMOL** *sbst.* **Olt.** Grămadă de lucruri (virc.); — *adv.* ~ sau de-a postomolu, îngrămădinindu-se unul peste altul în neorînduială: Tătarii... au început să răcnească, duîndu-se ~ spre Dimbovița (R.-COD.).

○ **POSTOR(O)ANCA** (*pl.-onei*) *sf.* **Mold.** ① Ștreangul sau lanțul cu care se leagă leuca de carimbul carului ② ③ Lichea, pungaș, om bun de ștreang: postorona de dascălul Simion Frosă... care este trei huseși pe lună (cro.) [rut. p o s t o r o n o k].

***POST-PALAT** *adj.* **ω** = **VELAR** [fr.].

***POST-POZITIV** *adj.* **ω** Care se post-pune, care se pune în urmă: particulă ~ă [fr.].

***POST-PUNE** (*-pun*) *vb. tr.* **ω** A pune în urmă: ~ articolul p une, după fr. postposer].

POST-PUS *adj. p.* **POST-PUNE**: articol ~.

***POST-REȘANT** *sbst.* ① Formulă ce se scrie pe adresa unei scrisori spre a arăta că destinațarul va veni s'o ia singur de la poștă ② Secțiune în localul poștei unde sînt depuse aceste scrisori [fr.].

†**POSTRIG** *sbst.* ① **ma** Călugărie; călugărire ② Stare, situațiune, rang [vsl.].

POSTRU(N)GĂ *sf.* **z** = **PĂSTRUȚĂ**.

***POST-SCRIPTUM** *sbst.* Ceea ce se adaugă la o scrisoare, după ce a fost isprăvită și încălțată; se scrie în mod abreviat P.-S. [fr. < lat.].

***POST-TONIC** *adj.* **ω** Se zice despre o silabă atonă care urmează într'un cuvînt după silaba tonică [fr.].

***POSTULĂ** (*-ulez*) *vb. tr.* A cere un post, o slujbă [fr.].

***POSTULANT** *sm.*, **POSTULANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Cel ce, aceea care cere un post, o slujbă: e un furnicar de lume de toată mîna:... postulanti de slujbe și studenți și elevi de licee (BR.-VN.) [fr.].

***POSTULAT** (*pl.-ate*) *sn.* ① ~. Ceea ce se cere adversarului să fie admis ca adevărat la începutul unei discuțiuni filosofice ② A Propozițiune de geometrie care pare evidentă, dar care nu poate fi demonstrată [fr.].

***POSTUM** *adj.* ① Născut după moartea tatălui său ② Apărut, întîmplat după moartea persoanei de care e vorba: operă ~ă [lat.].

***POSTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Atitudine, situațiune a corpului: streinul se repede la ușă... și ia în fața mea o ~ întepată (A.-GH.) [fr.].

POȘ (*pl.-se*) *sn.*, **Băn. POȘĂ** (*pl.-se*) *sf.* Basmă de mătase neagră brodată cu fir (pentru legat la cap sau la gît) [tc. > srb. p o š a].

○ **POȘERCA** = **POȘIRCA**.

POȘIDIC, **POȘINDIC** *sm.* și (*pl.-teuri*) *sn.* ① Gloată, droaie, spuză de copii muci ② Copil mic, broscuț: hai să ne întorcem acasă, să dăm poșindoul ~ste pe mîna unei femei (CAR.); poșidicuri, strîine în jurul meselor, miel, rotunde, așteptînd măcinile mult dorii (LUNE.) ③ Om mic și urît, prichindel: un poșidic de nici nu te-ai fi uitat la el (R.-COD.) ④ Mulțime de animale mărunte: nu băga în seamă poșidicul de vinat ce-l tot leșea înaltele (ISP.).

POȘIRCĂ, **Olt.** (CIAUS). **POȘERCA** *sf.* ② ③ Terciul rămas din prunele fierte și din care s'a scos țuica ④ *Pr. ext.* Rachiul sau vin prost: gîgli pe gît la vale poșircă trezită și drojdiile 'năorite (MIP.).

○ **POȘMÎNDRI** (*-dresu*) *vb. intr.* **Băn.** A face glumie: a povesti fleacuri: încep a ~ cu fetele, care nu-și încăpeau în piele de bucurie (CAT.).

POȘODIC = **POȘIDIC**.

○ **POȘOR** = **POȘOR**.

○ **POȘOVAICĂ** *sf.* **Băn.** ① Glumă; înșelătorie: nu umbra un poșovaica ② Un joc ce seamănă cu al călușarilor: el au niște jocuri a lor proprii, asemenea laoului numit poșovaica (NOV.).

POȘTĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Stabiliment așezat din distanță în distanță, de-a lungul drumurilor, unde se țineau cai la dispoziția călătorilor (3924, 3925): pe vremea mea nu era ~ de cal, ulci telegraf, nici drum de

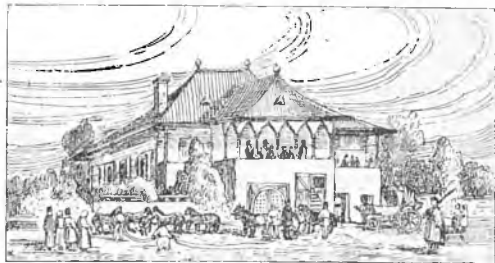

Fig. 3924. Poșta veche (după Doussault).

fier (GN.); te duceau într'o goană de la o ~ la alta (A.-GH.); cal de ~; am obosit ca un cal de ~ ce nu-și are tainul la vreme (ALECS.); de aci, a fi (sau a ajunge) calul(de ~ al cuiu, a fi trimis să alerge încoace și în colo, să

Fig. 3925. Schimbul de poștă în Moldova (după Demidoff).

facă tot felul de drumuri pentru cineva ② Călătorie cu cal de poștă ③ Căruța trasă de cai de poștă (3926): cui nu-i place să vadă alergînd pe un șos întins o ~ românească cu opt cai? (ALECS.) ④ Distanță între două stații de poștă (circa 10 km.): am mas

Fig. 3926. Poșta trecînd apa Buzăului (după Demidoff).

o noapte la Florești, două poște de la Birlad (VLAH.) ⑤ ⑥ Administrațiune publică însărcinată cu transportul și cu distribuirea scrisorilor la domiciliu. reunită astăzi cu administrațiunea telegrafelor și telefoanelor ⑦ ⑧ Localul, biroul unde se depun scrisorile, spre a fi trimise la destinație (3927) ⑨ ⑩ Curierul, factorul care împarte scrisorile ⑪ **Mold. Bucov.** Glonte mijlociu pentru vinat: eu griță a strîns dar pusa încărcată cu poște țapene (GRIG.) ⑫ **F** Bucată de hîrtie unsă cu său, care se pune între degetele picioarelor unui om adormit; aprinzînd cineva hîrtia, cel adormit sare din loc și aleargă ca un nebun: noaptea, cînd vor dormi toți, să punem ~ la talpe (CRG.) [rus. p o š t a].

Fig. 3927. Poștă.

***POȘTAL** *adj.* ① Privitor la poșta de scrisori: serviciul ~; factor ~ [fr. postal, refăcut după poștă].

POȘTALION 1. *sm.* ① Cal ce se înhamă împreună cu alți trei, cinci sau chiar șapte la o trăsură de călătorie, cal de poștă: du-te de spune surugilor să înhamă ~ll la trăsura oia galbenă (ALECS.) ② Surugiu ce mină o trăsură de călătorie înhamată cu poștalioni: și-a cumpărat nn cal și s'a prins ~ la oficiul din Darabani (GRIE.) ③ ④ ⑤ Poștaș.

2. (pl.-ioane) *sm.* Trăsură de călătorie înhamată cu poștalioni, trăsură de poștă (□ 3928): boțeri noștri... aveau poștaloane de ote șase sau opt cal (I.-GH.); într'un ~, în chibul surugilor (GRL.); auzi clopoțele unui ~ ce venea de la deal (D.-ZAMF.) [rus. poštalion].

POȘTAR *sm.* ① Dirigintele unui oficiu poștal la țară ② Poștaș [rus. poštari].

POȘTAS, **POȘTAS** *sm.* ① ② Cel ce distribuie la domiciliu scrisorile trimise prin poștă, factor, curier (□ 3929) ③ ④ Surugiu, poștalion: poștagul pocnea din bieu necontenit (ALECS.).

POȘTE, **POȘTIE** *sf.* = **POȘTĂ**: Domnii... ordonă să-l așeze într-o căruță de poștie (ALX.); cai de poștie, mic și slab oia niște pisici, sburau cu trăsura după el (I.-GH.); așa mă gonea poștii întregi (DLVR.).

***POTABIL** *adj.* Bun de băut, ce se poate bea: apă ~ă [lat.].

***POTAGER** *adj.* Întruibuțat ca legumă: ~ plantă ~ă; grădină ~ă, grădina de zarzavaturi [fr.].

POTATIE *sf.* ① Ceată numeroasă de câini sau de lupi, haită: dacă sare asupra ouiva o ~ de cini, e hinc a zice: „mut și orb te-a făcut mă-ta, mut și orb să fi!” și el imediat se împrăstie, care încotro (GOR.); o ~ de cini sta împrejurul parilor (ALECS.); ca un om gonit din urmă de o ~ de lupi (GN.) ② ③ Cîrd: în oțiva ani oiu avea potă de potă de gîștii, fără număr și fără samă (SB.) ④ ⑤ Javtră, cline leșce (termen de dispreț): lovi-te-ar jigodia, potala dracului (CAR.); noi, frații tăi, potale ? (ALX.) ⑥ ⑦ F Om leneș, nesuferit, supărător.

***POTANȚĂ** (pl.-te) *sf.* Trans. Poznă, năzbîtie: am știut eu că sluga iar mi-a face o ~ (VC.).

***POTASĂ** *sf.* ① Compus alcătuit din potasiu, oxigen și hidrogen, numit și ~ caustică, spre deosebire de potasa din comerț care e un carbonat de potasiu extras din vegetale [fr.].

***POTASIC** *adj.* ① Se zice despre sărurile derivate din potasiu: săruri ~e; îngrășăminte ~e [fr.]. ***POTAȘIU** *sbst.* ① Metal alcalin alb și strălucitor ca argintul, foarte moale, care descompune apa în stare rece și care se extrage din potasă; numit și „kaliu” [fr.].

○ **POTBAL** = **FODBEAL**.

POTCĂ (pl.-ce) *sf.* ① ② ③ Boală, cu durere de cap și curgere de sînge din nas, care-i vine cuiva prin deochiu sau fără cauză aparentă, din chiar senin; pare a fi identică cu „întîlnitura”; poporul caută s'o vindece prin descîntece ④ ⑤ ⑥ Pocitanie: nu țî-e rusine, potca lumii, să-mi vorbești mie așa ? (D.-ZAMF.) ⑦ ⑧ Supărare, bocluc, belea; păcat ce paște pe om: ce vom face acuma, că... dedei de ~ ? (TCH.); Dar cu galantomul ăsta toți de ~ o să dăm (PANN) ⑨ ⑩ ⑪ Frunză de ~, plantă cu tulpina ramificată la bază, cu flori verzui dispuse în ciorchine (*Chenopodium murale*) [vsl. p o t ŭ k a „întîlnire”].

POTCAP (pl.-apuri), **POTCAP** *pl.-pii*, **POTCAP** *pl.-ce* *sm.* ① ② Acoperimint al capului, de formă cilindrică, purtat de preoți (□ 3930): pe larbă, la rădăcina unui copac... văzu un potcap de popă (VLAH.); pe cînd el vorbea, se lvi în spatele lui potcapului popii (D.-ZAMF.); cea ce va leși den mănăstire... și-și va fi ascuns potcapocul și oămilavha... a-cela se chiamă hiclean și hain cînu-lui și chipului călugăresc (PRV.-MB.); Mogorogea, nădăj-duindu-se în potcapicul tătine-său, adormise înalntea lui Pavel (GRE.) ③ ④ **POTCAPUL-CĂLUGĂRULUI**, plantă, cu frunze păroase, cu flori galbene dispuse într'un capitol (*Leontodon hispidus*) (□ 3931) [vsl. p o d ŭ k a p (o k ŭ)].

POTCAPIER *sm.* ① Cel ce fabrică sau vinde potcapuri.

POTCAȘ *adj.* și *sm.* Bocluș, (om) supărător: un ~ de logofăt, înă, îi veni de hac (USP.); ~ul cel de hoț... îi mîncase merindea și-l furase hoi (RET.) [p o t c ă].

† **POTCI** = **POCI**.

POTCOAVĂ

(pl.-ve) *sf.* ① Pier încovoiat în formă de semicerc care se bate cu cuiu sub copitele cailor, măgarilor, catîrilor și uneori a boilor (□ 3932): fata, ca să se mărite, bagă o potcoavă de cal în foc, și nu o scoate pînă ce se mărită (GOR.); ca să-ți cadă gîntile la cloceală, caută o potcoavă ce cade de la cal pe drumuri, și o pune în cuiul gîntilor (GOR.); F a-și lepăda potcoavele, a-1 nica potcoavele, a mu-ri: stau să-1 pice potcoavele și tot cere să mai trăsască (PANN); a umbila după potcoave de cal morți, a umbila după treburi cari nu-i pot aduce nici un folos, a-și pierde timpul de geaba; pentru un cuiu pierzi potcoava (PANN) ② ③ Fier de aceeași formă care se prinde în cuiu sub toter cizmei (□ 3933): sub potcoava cizmei mele Joacă draclul și-o mulere și mă nvață să fac rele (ROC.) [sl. p o d k o v a].

Fig. 3929. Poștaș.

Fig. 3930. Potcap.

Fig. 3931. Potcapul-călugărilor.

Fig. 3932. Potcoavă.

Fig. 3933. Potcoavă.

Fig. 3934. Potcovar.

POTCOVAR *sm.* ① Cel ce face potcoave și potcovește caii (□ 3934).

POTCOVARIE *sf.* ① Fierăria unde se fac potcoave ② Mestesugul potcovarului.

POTCOVEALA (*pl.-ei*) *sf.* Faptul de a potcovi.

POTCOVI (*-oveso*) 1. *vb. tr.* ① A pune potcoave la cai sau la cizme ② ③ F A înșela prin viclenie, a amăgi: taci, că-l cu buche, l-am potcovit bine (CRG.).

2. *vb. refl.* A-și pune potcoave; ➡ **PURICE** ①.

POTCOVIT 1. *adj. p.* **POTCOVI** ① ② **NEPOTCO-**

VIT.

2. *subst.* Faptul de a potcovi.

POTECĂ, Mold. POTIȚĂ, Băn. POTEACĂ (*pl.-eci*) *sf.* Cărare îngustă prin pădure, pe deal sau pe cîmp: o potecă strîmtă, cît trece omul cu piciorul, străbătea de la poartă pînă în bădătura locuinței stăpînului (ODOB.); lupul fălînd leșise din pădure și ținea poteca (ASP.); Iese hoțul din potică, Singur, vessel, fără frică (ALECS.)

[comp. bg. pătēka, rut. putyk].

③ **POTECAS** *sm.* ① Soldat care păzea potecile din munți: ~ii pe cari îi însărcinase cu prinderea șoimilor se întorseseră cu mîinile goale (N-UR.).

POTECUȚĂ, Mold. POTIȚUȚĂ (*pl.-țe*), ① **POTECUȚĂ, POTICEA** (*pl.-cele*) *sf. dim.* **POTECĂ, POTIȚĂ**: atîtea uliți și ulicioare, poteci și potecute făcu el de la o cămară pînă la alta (ASP.); Cîte drumuri sînt mai rele, Le-ai făcut tot potecele (SEZ.); Fărăși cucu bu(n)getu și turtureață vâlceașă și mîndruța potecioasă (MAR.).

POTENȚĂ *sm.* Domn, stăpînitor atotputernic care se face temut prin despotismul său: popoarele îi aveau ca pe cel mai liberal dintre potenți (A-OM.) [fr.].

POTENȚIAL 1. *adj.* ① A cărui forță este în stare latentă: ② ③ Care exprimă numai puțința de a lucra: particulă ~ă.

2. *subst.* ② Mod verbal care exprimă posibilitatea [fr.].

POTENȚIALITATE *sf.* Caracterul a tot ce este potențial [fr.].

POTERĂ, Mold. POTIRĂ (*pl.-re, -ri*) *sf.* ① Ceată de soldați sau de oameni înarmați însărcinați cu urmărirea și prinderea tilharilor ascunși prin păduri: l-ou învâța eu să ne alunge cu poteră ca pe niște hoți (ALECS.); fugea de potiră și de panduri cît putea (A-OM.) [bg.].

POTERAȘ, Mold. POTIRĂȘ *sm.* ① ② Soldat sau om înarmat care făcea parte dintr-o poteră: scăpase din cursa întinsă la capătul pădurii..., amintiri puneau mîna poterăși și pe el (CAR.) ③ ④ Arac; bețișor cu crăcane la un cap ce se pune la viață ⑤ ⑥ = **CIOCALĂU** ②.

① **POTICĂ** 1... ➡ **POTECĂ**...

② **POTICĂ** 2 *sf. Tr.-Carp.* ① Spițerie, farmacie: În ~ cum se bagă, Ea de rumenile n'treabă (AK-BRS.) [germ. A p o t h e k e].

③ **POTICALĂ** *sf.* ① Piedică; supărare, neajuns ② ③ Înfrîngere, biruință [vsl. p o t y k a t i].

POTICALI (*-ălesu*) *vb. tr.* A abate (de la calea dreaptă), a amăgi, a păcăli, a înșela: cînd văzură cum i-a poticalit ciobănașul, se luară cu mîinile de păr (ASP.); Dumnezeu, cînd vrea pe cineva să-l poticlească, mai întîi îi ia mîntea (VOR.) [p o t i c a l ă].

④ **POTICARĂȘ** *sm. Maram.* ① Spițer, farmacist: Poticărășu mi-o spus Că leacuri la urît nu-s (BRL.) [p o t i c ă ă].

⑤ **POTICEA** ➡ **POTECUȚĂ**.

POTICNEALA (*pl.-ei*) *sf.* Faptul de a se. p o t i c n i.

POTICNI, ① **POTIGNI** (*-nesc*) 1. *vb. tr.* ① A lavi de ceva ② A face să se poticnească.

2. *vb. refl.* ① *intr.* ② A fi aproape să cadă lovindu-se de ceva cu picioarele sau împiedecîndu-se de ceva: fata... se poticnea lovindu-se de copacii cel răsturnați (ASP.); popa... nevăzînd bine înaintea ochilor, se poticni spre moș Crăciun (DLVR.); odată poticni și se rostogoli jos cu călărețu tot (BRL.) ③ ④ A se scăpăta din genunchi la umblat: Murgul să se poticnească, De pămînt să te izbească (AK-BRS.); ⑤ : calul, de e cu patru picioare, și tot se poticnește, eu sînt bătrîn de aci înainte și mi-e să nu poticnesc (ASP.) ⑥ A se apleca într-o parte (verb. de car) ⑦ ⑧ A fi nesigur, a șovăi în mers, a da greș [vsl. p o t ũ k n ă t i].

⑨ **POTILAT** (*pl.-ate*) *sn. Trans.* ① Văl; pînză fină,

foarte subțire: S'am avut și-un ~, Si ăla că l l-am dat Pe pipă și pe tăbac (AK-BRS.) [ung. p o t y o l a t].

② **POTINTEU** *subst. Ofen.* Piedică, obstacol: — *adv.* a sta ~, a sta nemîncat (ca o stănă de piatră) în drumul cuiva, fără a se da la o parte.

POTIR (*pl.-ire*) *sn.* ① ② Vasul de metal în forma unui pahar cu picior sau a unei cupe, în care se pune în timpul sfîntei liturghii vinul amestecat cu apă, pentru a se preface în corpul și sîngele Domnului (□ 3935): se crede că spre a scăpa de durere de cap, este bine a se uita în sfîntul ~ (GOR.) ③ ④ *Pr. ext.* Cupă, pahar: cînd ouparul îi aduse ~ul de aur din care beau Domnii (ODOB.) ⑤ ⑥ ⑦ Caliciul florii: Din ~u 'n care tainic își deschide Ca de aur prăfuita a ei petale, O gingașă micșunică... mă fixează (VLAR.) [vsl. p o t i r i].

POTIRĂ... ➡ **POTERĂ**...

POTIRĂȘ (*pl.-așe*) *sn.* ① *dim.* **POTIR** ②: își deschideau cu drag ~ele lor pline de rouă dulce (MAR.) ③ ④ = **DEGETĂRUȚ** [p o t i r i].

POTING, ① **POTING** *subst.* ① Legătura (de ginj, de nuia subțită, de piele sau de fier) care prinde cîtiga plugului de grindciu: potingul de va fi țapăn, e a vreme uscată; de va fi vinjos, e a vreme moale (GRM.) [vsl. *p o t e g ũ].

② **POTINGOȘ** *adj. Mold.* Noduros, cioturos, tare la pipăit (SEZ.) [p o t i n g].

③ **POTINJI** (*-jese*) *vb. tr. Trans.* A cirpoci, a coase rău (PSC.).

④ **POTINJIȚĂ** (*pl.-țe*) *sf. Trans.* ① Gaura de dinapoi la opincă, prin care se leagă cu curcaua de picior (vsc.).

POTIRNICHE, ① **POTIRNICĂ** *sf.* ① Pasăre din ordinul galinaceelor, de mărimea unui porumbel, foarte căutată ca vînat pentru carnea ei gustoasă (*Perdix cinerea*) (□ 3936); a se împraștia, a se risipi ca pui de ~, a se împraștia în toate direcțiunile: să vă risipiți ca pui de ~ care încotro va vedea cu ochii (ASP.) [Corespunde unui prototip latin *pertur nica, care pare a fi rezultatul unei fuziuni din per(dix) + *(co)turnicula].

② **POTLAGINĂ** = **PĂTLAGINĂ**.

POTLÔG, ① **PLOTÔG** (*pl.-oage*) *sn.* ① Bucată de piele veche și uscată ② Bucată de piele, petic cu care se cirpește o încălțăminte: lucrul petic... e cirpeală goală... cînd o dregi cu potloage băltoșate (JIF.) [srb. p o d l o g].

POTLOGAR, ① **PLOTGAR** (RU) *sm.* ① *Trans.* Circaci, cel ce pune potloage la încălțăminte: Nu-s fată de potlogar, Să dau gură pe creștari (AK-BRS.); nici la un plotogariu nu poți intra, pînă nu i te-i comăncă de o sută de ori (RET.) ② ③ Hoț de lucruri mărunte, hoț ordinar: pungăș: săcușor meu de vola!... mi-l șterse potlogarul drept suvenir (ALECS.) ④ ⑤ Înșelător; șarlatan.

POTLOGARI (*-ărese*) *vb. intr.* F A fura lucruri mărunte; a pungăși [p o t l o g a r i].

POTLOGĂRIE *sf.* F Hoție ordinară, pungășie; înșelătorie: cu potlogăril să nu umbli, că te 'ngrop într-o movilă (S-ALD.); cu toate potlogăriile și relele lui... era strășnic de fricos (SAD.) [p o t l o g a r].

POTMET = **PODMET**.

POTMOL *subst.* Nămol, pămînt sau nisip mărunț adus de ape [bg. p o d m o l ũ].

POTMOLI (*-olese*) 1. *vb. tr.* A acoperi, a astupa cu potmol, cu nămol: nesiguranta, în care simțeam că mă aflu, potmolise ca o grîlă leșită din mătăc toale lăzorele curate ale sufletului (O-ZAMF.).

2. *vb. refl.* A se nămoli [➡ **IMPOTMOLI**].

POTMOLIT *adj. p.* **POTMOLI**. Astupat cu potmol, nămolit: Jiul... părăsindu-și vechea albie ~ă de nisip, își sapă alta nouă (VLAR.).

POTNOGI, ① **PONOGI** *sm. pl.* ① Iepele, tălpile răsboiului de țesut [srb. p o d n o ž i].

Fig. 3935. Potir.

Fig. 3936. Potirniche.

POTNOJĂ *sf.*, **POTNOJ** *sbst.* ① Perniță rotundă ce se pune sub picioare când stă cineva în biserică ② Roată de papură împletită, pusă la ușa de intrare a bisericii, pentru curățitul încălțămintei [bg. podnožie].

POTOLI (-oleso) *1. vb. tr.* ① A astîmpăra, a alina, a liniști, a calma, a îmblinzi: ~ foamea, setea, durerea, mînia, neazul, dorul, etc.; nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pămîntului (CRG.); astăzi cu ce să potolească eu opt guri? (OLVR.) ② A încetini: leșind la șes, își potoli pasul cătînel (VLAH.); se așază jos să-i potolească mișcările inimii (CAR.) ③ A înăbuși, a stinge, a face să înceteze: însărcinându-l să trimită oștire ca să potolească cu ori-ce preț revolta (D-GH.).

2. vb. refl. A se astîmpăra, a se alina, a se liniști, a se calma [vsl. potuliti].

POTOLIT *adj.* **POTOLI**. Astîmpărat, calm, lin, liniștit ① **NEPOTOLIT**.

POTOP (*pl.*-opuri, -oape) *sh.* ① Innece foarte mare, revărsare mare de apă; *in spec.* Innece în întregii lumi care, după povestirea Bibliei, a prăpădit toată omenirea și toate animalele, afară de acelea care au scăpat cu Noe și familia sa în arca lui: eu voiu aduce ~ul amei spre pămînt, să pierz tot trupul (PAL.); s'au fîgăduit Dumnezeu așa lui Noe, cum nu va mai certa lumea cu ~ (N-COST.) ② Ploaie foarte mare, în stare să producă inundații: cînd e rumpere de nor, se zice că e ~ (GRM.); a venit peste noapte un ~ de ploaie (CAR.); peste cîteva minute un adevărat ~ s'abate vijelios asupra noastră (VLAH.) ③ Multime nenumărată, grîmadă foarte mare: vîzînd ei ce ~ de oaste vine asupra-l (VLAH.); ~ de vorbe (VLAH.); un ~ de impresii și amintiri (CAR.); Lupii suri les după pradă, Alergînd, urînd în urmă-i prin ~ul de zăpadă (ALECS.); au și începuit oamenii să urgă ~ la taraba cea nouă (ORIG.); cînd văzu atîta ~ de ban (RET.) ④ Prăpăd, peire, nenorocire: mare foc și ~ a căzut pe capul nostru (CRG.) [vsl.].

POTOPENIE *sf.* F Prăpăd, peire, nimicire, pustiire [sl. potopljienije].

POTOPI (-opesc) *1. vb. tr.* ① A inunda, a ineca ca un potop: în vremea rea, de credeai că o să potească Dumnezeu pămîntul (usp.) ② A coplesi, a acoperi ca un potop: în toamna anului 1950 Tătarii potopesc Moldova (VLAH.) ③ A prăpădi, a nimici, a pustii: așa potopi tot ce era spre fața pămîntului, din oameni pînă la dobitoac (PAL.); să nu vadă sîmînță de călugăr pe la biserică lui, că-i potopește (CRG.); fericirea oamenilor le amîna viața, le rodea inima și-i potopea, nu alta (sa.).

2. vb. refl. A se prăpădi, a se nimici, a pieri: alaiți Schiții, cu de năprasună oimă potopindu-se, așa s'au împrăștiat (CANT.) [vsl. potopiti].

POTOR *sm.* ① Veche monedă măruntă de aramă: Toată gurița o vind... și pe bani și pe ~i, în ordinea la feciori (BRU.) [vsl. poltŭ vŭtora; comp. ung. poltor].

POTOROANCĂ (*pl.-ce*) *sf. Trans.* ① Monedă de 4 cruceri, dulcă [comp. **POTOR** și *pol. poltorak*].

POTOU (*pl.-ouri*) *sn.* ① Punctul de plecare și de sosire la alergările de cai [fr. poteau].

POTPURI (*pl.-ruri*) *sm.* ① Bucată de muzică alcătuită din diferite arii cunoscute ② Amestecătură: nu știu cît ținu acest ~ de vedenii, căci, cînd am deschis ochii, era ziua mare (NEGR.) [fr. pot-pourri].

POTRICALĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Unealtă de fier pentru făcut găuri la opinci, la ciur, la urechile oilor, etc., preducea (3937) ② Gaură făcută la urechea oil, ca semn de recunoaștere [comp. rus. protykalŭ < sl. protykati „a găuri”].

POTRICĂLI (-ăleso) *1. vb. tr.* A găuri (cu potricală sau în alt chip): lucrămile lui Laslău... atîta să fie fost de fierbinți... cît stîlpul acelor de marmure... să-i fie potricălit (CANT.).

2. vb. refl. A se găuri: stîlpul cel de marmure cu picăturile lacrimilor s'au potricălit (CANT.).

POTRIVĂ, **PROTRIVĂ** *sf.* ① Lucru, persoană la fel, asemenea, de aceeași stare, de aceeași vîrstă, de aceeași putere; cu care să se potrivească, cu

care să formeze păreche: dar unde să-i găsească potrivă? șopti împăratul în urechea împărătesei (OLVR.); nu și-a găsit în nimenea ~, așa de ușor i-a pus la pămînt pe toți cîți s'au cercat la trîntă ou dinuul (VLAH.) ② DE O ~, scris și DEOPTRIVĂ, la fel, asemenea, egal ③ IN ~ = IMPOTRIVĂ ④ DIN ~ sau DIMOTRIVĂ, a) din contra; b) din față: Oătre țărnu din ~ se întind, se prelunge (ALK.) [vsl. protivŭ].

POTRIVEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* ① Faptul de a (se) potrive ② Asemănare, conformitate, lucru potrivit, stare potrivită: cine știe cînd se va mai pomeni o asemenea ~ (SLV.); era o simplă ~ de nume, dar nici o legătură de rudenie între eroul grăi și bancherul de astăzi (D-ZAMF.) ③ **NEPOTRIVEALĂ**.

POTRIVI (-ivesc) *1. vb. tr.* ① A pune o anumită măsură între două lucruri, a cumpăni, a echilibra, a proporționa: ~ cheltîfelele cu venitul ② A compara, a asemăna: potrivește mirosul trandafirului cu puțtoarea porcului (ZNN.) ③ A aduce un lucru în stare bună, a-l face așa cum trebuie să fie, a-l așeza la locul cuvenit, a drege, a ajusta: ~ ceas(ornio)ul; ~ cafeaua din zahăr; ~ o haină; ④ surdul n'aude, dar le potrivește; cînd... nu știi să potrivești din gît pe moș Nichifor, nu-l prea vedeai în cheji buni (CRG.) ⑤ A pune în rînduială, a așeza cu îngrijire la un loc, a aranja: a-și ~ părul, cravata, etc. ⑥ A întocmi ⑦ F *iron.* A i-o face cuiva: l-a potrivit cum se cade (FANN) ⑧ A nemeri.

2. vb. refl. ① A fi de aceeași stare, vîrstă, putere, etc. cu cineva sau cu ceva, a corespunde; a se asemăna, a fi la fel, deopotrivă: cei ce se potrivească, lesne se împletinesc (ZNN.); ② cinci degete sînt la o mînă și unul cu altul nu se potrivește ~ DEGET ③ socoteala de acasă nu se potrivește ce cea din tîrg ④ A se compara ⑤ A se nemeri: tronul se potrivește ca nuca 'n pîrele (ALECS.) ⑥ A-i ședeia bine, a i se cuveni ⑦ A se lua după vorba cuiva, a-i da ascultare, a-i face pe voie, pe plac: Îți vine oțtoada să-i cosești în bătaie, dac'al sta să te potrivești lor (CRG.) ⑧ Ce se potrivește! ce-are a face! nu-ți face grije pentru atîta lucru (de nimic!) [potrivă].

POTRIVIRE *sf.* ① Faptul de a se potrive ② Asemănare ③ **NEPOTRIVIRE**.

POTRIVIT *adj.* *p.* (și *adv.*) **POTRIVI**. ① Care se potrivește cu ceva, corespunzător, convenabil, conform: puînd asupra fie-cărui sătean o dare ~ cu starea... (D-GH.) ② Nemerit: cine te-a invățat pe tine să răspunzi așa de ~? (usp.) ③ Mijlociu, nici prea (într'un fel) nici prea (într'altul): ~ de cald, de rece, de dulce, de slab, etc. ④ **NEPOTRIVIT**.

POTRIVNIC = **PROTRIVNIC** ¹⁻².

POTROACĂ (*pl.-ce*) *sf.* ① = FIEREA-PĂMÎNTULUI ② = VENINARITĂ ③ *pl.* X Ciorbă acră din picioare, aripi, ficiți, etc. de pasăre ④ X Ori-ce mîncare prea sărată [rus. potrohu „mate, măruntaie”].

⑤ **POTROÇ** *sbst. Mold.* X = POTROACĂ ⑥: borșul cu carne de gîscă... se mai numește și ~ (SEZ.).

⑦ **POTROCEA** *sf.* Oaș. = FIEREA-PĂMÎNTULUI [potroacă].

POTROCUTĂ (*pl.-te*) *sf.* = FIEREA-PĂMÎNTULUI [potroacă].

⑧ **POTROMOCI** (-ocesc) *vb. tr. Trans.* (PSC.) A mușamaliza, a cocoloși, a acoperi o afacere scandalosă.

POTRONIC *sm.* ① Veche monedă de aramă, identică cu „costanda”, a cărei valoare a variat între 9 și 10 bani (= 1/12 dintr'un leu) ② Veche monedă de argint care valora 6 aspri: să plătească pe toată dzua cîte 12 aspri, caril fac 2 ~i de argint (PRV-LP.) [comp. **POTOR**].

POTROPOP = **PROTOPOP**: ~ul de la Neamț, de pe vremea aceea (CRG.).

③ **POTURĂ** (*pl.-turi*) *sf. Olten.* ① = **POTOR** ② Oală de ~, oală de 5-6 litri [numită astfel după prețul cu care se vindea în vremea veche].

POTURI *sm. pl.* ① Un fel de nădragi largi purtați odinioară de arnauți, de haiduci, de surugii, etc. pe cari li poartă și astăzi țărani din unele regiuni; sint strînși pe picior, se încheie

Fig. 3937.
Potricăli.

Fig. 3938.
Poturi.

cu copci și au marginile garnisite cu găitane și cusături (3938): am să-mi dures o pereche de ~ arnău-
jești (ALECS.); parcă-l văd... ou ~ scurți pînă la genunchi
(G.-GH.); îmbrăcat cu... niște ~, de se 'mpledeca în el (ISP.)
[tc. poturl].

○ **POTVAL** = **PODVAL**.

○ **POTOȚ** *sm. Trans. (CONV.) (SEZ.)* = **GUZGAN**
[ung. p a c z a k].

POVĂIALĂ, POVOIALĂ, POHĂIALĂ, PUHĂIALĂ
(*pl.-iei, -iele*) *sf.* **POVĂIALĂ** Boală de ochi, perdea, al-
beață (la oameni și la cai). pohoalele se fac la ochi; ochii
celui oprim de pohoale sînt curați (SEZ.); știu că n'ai pu-
hăile pe ochi (SB.).

POVARĂ (*pl.-veri*), ○ **POVOARĂ** (*pl.-re, -ră*) *sf.*
○ Sarcină grea de transportat cu carul, cu cora-
bia, etc.; încărcătură grea: aolea pornise 12 cară cu
povară la moară (VOR.); cal de ~, cal ce se înhamă la
car sau pe care se transportă poveri (spre deos-
cobire de cal de călărie) ¶ ○ ○ Ceea ce apasă greu
asupra cuiva din punctul de vedere moral: gîndurile
altora... îi ușurau sufletul de povară. Îndolelii (D.-ZAMF.); sub
povară amintirilor... el părea tristat (ON.) ¶ ○ ○ În-
sărcinare grea, obligație, sarcină: ce grea a trebuit să
fie în vremea aceea povara de dascăl și povara de școlar
(VLAH.) ¶ ○ ○ Sumă de zece mii de bani. de aur
[vsl. p o d ū v o r a „targă”].

POVARĂS 1. *adj.* Cal ~, cal de povară:
prin acele sălbătăci, nici vorbă nu putea să fie o potecă pen-
tru cai povarăși (ORIG.).

2. *sm.* = **POHAR**.

POVARNĂ (*pl.-verne*) *sf.* Fabrica unde se face
rachiu, spirit, etc. (Mold. „velniță”) [vsl. p o v a r-
n i n j a „bucătărie”].

POVERNAGIU *sm.* Cel ce are o povarnă
(Mold. „velnicer”).

○ **POVĂȚ** (*pl.-vețe*) *sn. Mold.* Povăț: doar nu vin
eu înțelși dată la Iași, să-mi dea ~ unul ca dînsul (CRG.).

POVĂȚ (*pl.-vețe*) *sf.* ○ **Conducător**, îndru-
mător, călăuză: Eu sînt povăț în lume oștre drumul fe-
riei (PANN) ¶ ○ **Conducere**, îndrumare ¶ ○ Sfat,
sfătuire, consiliu: povețele ce ți-am dat să nu le uiti
niciodată (ISP.); Altor le dă ~. Dar pe sine nu se 'nvăță
(PANN) [comp. pol. p o w o d c a „conducător”].

POVĂȚUI (-use) *vb. tr.* ○ A conduce, a în-
druma, a călăuzi: orh pe orh povățuind, cad amindoi fu
groapă (PANN); Dumnezeu... m'a povățuit de-am nimerit la
casa dumitale (CRG.); oștile române întimpină pe Turcii
ce povățuiau acel convoi (BALC.) ¶ ○ A da povăț, a
sfătui: popa... a înepuit a-i ~ cu blîndețe cum ar putea
trăi bine (SB.); îi povățui cum să facă oa să scape din robie
(ISP.); Dumnezeu v'a dăruit cu minte, ca să ne povățuiți și
pe noi prostimea (CRG.).

POVĂȚUIRE *sf.* Faptul de a p o văț u i, în-
drumare, conducere: sfat, povăț.

POVĂȚUITOR *sm.* ○ **Conducător**, îndru-
mător, călăuză ¶ ○ Cel ce dă povețe, sfătuiitor:
se gîndi mai întîiu pe care din boieri căl bătrîni să ia de ~
(ISP.).

○ **POVEDI, POVIDI** (-deso) *vb. tr.* A stoarce (la-
crimi), a face să curgă; a-l podidi (single, lacrimi-
mili): Single mi-l povidea și pe toți mi-l uidea (GR.-N.)
[comp. vsl. p o d v e s t i, -v e d a „a duce”].

POVESTĂS *sm.* Cel ce spune povești: re-
cunoscut pe Moș Toma grădinarul, ~ul de la gura sobei
(ON.); dintre ~i, am fost numai eu chemat (MERA).

POVESTE *sf.* ○ **Istorie**, istorie, povestire,
narațiune ¶ ○ Basm, fabulă, povestire mincinoasă:
acest Mîl de istorie laște a babelor, carele spun noaptea
povești, pentru ca să-și adoarmă copiii (CANT.) ¶ ○ Povestea
vorbei, ~a alina, proverb, zicătoare ¶ ○ Faimă,
veste: Îl se ducea vestea și ~ în lume că s'a oameni hăr-
tăgoși (SB.); a fi, a ajunge de ~, a fi, a ajunge vestit,
a se duce pomină, a ajunge în gura lumii: el ajun-
sesse de ~, din pricina stîngăciilor lui la vorbă și la lucru
(ISP.) ¶ ○ F Ce mai veste, ~? ce mai e nou? ce nou-
tăți mai aduci? așa ți-e povestea? așa stau lucrurile?
așa te porți? așa vorbești? dacă ți-l ai... apoi
stai c'aveam de furcă împreună (ON.) [vsl. p o v e s t i].

POVESTI (-teso) *vb. tr.* A istorisi, a nara, a ex-
pune cu de-amănuntul întîmplări adevărate sau
mincinoase: a spune o p o v e s t e.

POVESTIRE *sf.* ○ Faptul de a p o v e s t i ¶

○ Expunere cu de-amănuntul a unei întîmplări
adevărate sau mincinoase, istorisire, narațiune.

POVESTITOR *sm.* Cel ce știe să povestească,
narrator [p o v e s t i].

○ **POVIDI** = **POVEDI**.

○ **POVIDLĂ** (*pl.-le*) *sf. Mold.* X Magiun: dă-mi o
bucată de pine ou ~ (ALECS.); la fiertul... povidile... cine credeți
că avea cuvîntul cel mare P (GRIG.) [pol. p o w i d l o].

POVRINI (-nesc) *vb. tr. și refl.* A (se) pleca, a
(se) inclina într-o parte: trăsura... se povrini și se răs-
turnă (SOL.) [srb. p o v r n i t i].

POVRINIȘ (*pl.-șuri*) *sn.* Drum inclinat,
coastă repede și lunecoasă: casele domnești din Bucu-
resti se înălțau pe ~ul malului stîng al Dimboviței (COOS.);
ne tot coborîm cu mare greutate pe niște ~uri primejdioase
(CRG.); ○ cînd nu este înzestrat cu o mare doză de filosofie,
aluneacă pe ~ul minii (G.-GH.) [p o v r i n i].

POVRINIȚ *adj.* p. **POVRINI**. Inclinat, aplecăt
într-o parte: case mici... ~e sub copieriiș de olane (VLAH.);
cîmplă vastă care se întinde, ușor ~ă, pînă departe în Du-
năre (CAR.).

○ **POVIRȚI** (-tesc) *vb. tr.* A înfășura o funie sau
o sfoară pe un lemn (RV.-CRG.) [srb. p o v r t a t i].

POVOARĂ = **POVARĂ**.

POVOȚ, POHOȚ *sbst. In ~, dus de căpăstru* (*vorb.*
de un cal): duceau cai — ce erau acum un obiect de lux —
în pohoț (NEGR.) [srb. p o v o d, rus. p o v o d ū „că-
păstru”].

† **POVOĐNIC, POHOĐNIC** *sm.* Cal ținut de că-
păstru: Unde-s calaraiș grozneli, Ou țugarii lor pohođnici?
(STAM.) [srb. p o v o d n i k].

POVOIALĂ = **POVĂIALĂ**.

POVOIU, POHOIU, Mold. PUHOIU (*pl.-oale*) *sn.* ○
Apă ce se năpustește în valuri furioase nimicind
totul în drumul ei, torent: Iar printre prăpăstii, po-
voale repezi, Prăvălind butuci (STAM.); cerc în toate chi-
purile să străbat aceste povoi turbat (MERA); chioțele a tîlfea
gloate deodată slobozite se părea că taste huetul a mari pu-
hoale după ploaie din dealuri în văi răpezi (CANT.); o luăm
oblu pe cărări de codru și pe scursuri de puhoale (VLAH.);
cum se timpă de sirg și adăoge pohoii apei și larăși de sirg
scade... așa s'au adăos și Moldova (GR.-UR.); peste vară au
fost ploii grele și povoaie de ape, oft s'au făcut multă înne-
care (GR.-UR.) ¶ ○ ○ Ploaie torențială: ploaia cădea în pu-
hoale, deasă... împrăștiind un ropot trișt și prelung (OLVR.) ¶
○ ○ Val de oameni, mulțime nenumerată ce se
năpustește asupra unui loc: puhoii noroadelor neou-
nesute începe v'a înnece cîmpile Europei (VLAH.) ¶ ○ ○
Mulțime, grămadă: puhoii necurmat ai săgilor (ON.);
niște hoșaguri din care fumează pohoale mari de putori
(ON.) [vsl. p o v o i n i].

* **POZA** (-ze) 1. *vb. intr.* ○ A lua o atitudine spre
a i se face portretul, spre a se fotografia ¶ ○ ○ A
lua o atitudine afectată, spre a produce efect.
2. *vb. refl.* ○ A se fotografia [fr. p o s e r].

* **POZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ○ Atitudine: Îl opreste trecerea,
întînd o ~ foarte marțială (CAR.) ¶ ○ Atitudine afectată,
menită să producă efect ¶ ○ ○ Fotografie: în
odaia în care sînt locanele, nu încap poze (GRL.) ¶ ○ ○
Ilustrație, gravură: carte cu poze [fr. p o s e].

○ **POZĂNAR** = **BUZUNAR**.

POZDERIE = **PUZDERIE**.

* **POZITIV** 1. *adj.* ○ Sigur, real, netăgăduit: un
fapt ~ ¶ ○ Intemeiat pe fapte, pe observație și
experiență: științele ~e ¶ ○ Care consideră mai
ales partea materială a lucrurilor și folosul ce poate
trage din ele: un spirit ~ ¶ ○ ± Cantitate ~ă, aceea
care e precedată (sau se subînțelege că e prece-
dată) de semnul + ¶ ○ ± Electricitate ~ă, aceea
care se desvoltă cînd se freacă sticla; ~ **POL** ○
○ ± Filosofie ~ă, aceea care admite ca sigure nu-
mai faptele intemeiate pe observație și experiență ¶
○ ○ Gradul ~, acela dintre cele trei grade de com-
parație ale adjectivelor și adverbilor care e ex-
primit prin adjectivul sau adverbul însuși: bun și
bine exprimă gradul ~, pe cînd mai bun și mai bine sînt la
gradul comparativ.

2. (*pl.-ive*) *sn.* ○ Ceea ce este real, ce se înteme-
iază pe fapte, pe observație și experiență ¶
○ ○ Gradul pozitiv al unui adjectiv sau unui ad-
verb ¶ ○ ○ Imaginea obținută pe hîrtie, pe sti-
clă, etc. de pe un clișeu fotografic [fr. < lat.].

***POZITIVISM** *sbst.* ☆ Sistemul filosofiei pozitive creat de Auguste Comte [fr.].

***POZITIVIST** 1. *adj.* ☆ Care ține de filosofia pozitivă.

2. *sm.* Partizan al acestei filosofii [fr.].

***POZIȚIUNE, POZIȚIE** *sf.* ① Locul unde și felul cum e așezat un lucru, așezare, situație ② ③ Condițiune socială ④ ⑤ Situațiune (în care se află cineva), stare, hal: e într-o ~ critică ⑥ ⑦ Atitudine ⑧ ⑨ Teren ales pentru așezat trupele ⑩ ⑪ În ~, înscărunat, grea, gravidă [fr. p o s i t i o n < lat.].

○ **POZINAR = BUZUNAR.**

***POZNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Năzbittie, năzdrăvănie, faptă la care nu te aștepti săvârșită de cineva din nepricepere, din prostie, din greșală: prost cum e, acela înod nu poate face o ~ (RET.) ② Greșală mare, faptă gravă: să nu cumva să faci poznă să te descheideți, că-l vai de noi! (CRG.) ③ ④ Întimplare ne mai auzită: poznă i s'a întâmplat cam pe la anul 1807 (A.-GH.) ⑤ Bocluc, belea, pricină: de pădurea cea bătrână să nu te-atingi, că-l ~ (CRG.) ⑥ Neajuns, necaz, rău: faca poznă, că eu mi-am uitat belteana pe foc (ALECS.) ⑦ Farsă, festă, renghiu.

○ **POZNAR = BUZUNAR.**

***POZNAȘ** *adj.* și *sm.* ① Care face pozne: Trifon ți lăși din răbdare, și era ~ oînd pierdea răbdarea (RET.) ② Mucalit, glumet, hazliu, păcăliciu: era un scriitoras... mucalit... ~, bun de gură și minelinos, lucru mare (VLAH.) ③ Ciudat: ce idei ~e ai citeodată, madam Frant (ALECS.) ④ Boclucaș: mult mai bine era de nu vedeam nă așa ~ de tron (USP.).

○ **POZUNAR = BUZUNAR.**

† **POZVOLENIE** *sf.* *Mold.* Permisune, voie: avea Vasiliie-Vodă pozvolenie de la Turci, însă era acea pozvolenie din bani, nu din inima Turcilor (M.-COST.) [RUS.].

† **POZVOLII** (-oiese) *vb. tr.* *Mold.* A permite, a îngădui, a da voie (LET.) (RV.-CRG.) [RUS.].

***PRĂBUȘI** (-ușese) 1. *vb. tr.* ① A doborî, trînti la pămînt ② ③ A surpa, a dărîma, a năruî ④ ⑤ A scufunda: Sf. Ilie... răpezi asupra mea o stîncă uriașă care mă prăbuși în pămînt (GN.) ⑥ A sdruncina: așa îl scutură odată de prăbusește lumea (RET.).

2. *vb. refl.* ① A.cădea grămadă la pămînt, a se asvîrli jos: tînașul se moleșește din toate încheieturile și se prăbusește pe prispă (CAR.) ② Jui... se prăbusește urînd în săritorea de la Zăval (VLAH.) ③ ④ A se surpa, a se dărîma, a se năruî: zidurile cetății, ca de un cutremur mare, se prăbușiră peste leșurile apărătorilor ei (VLAH.) ⑤ A se scufunda: mintea i se clătina de apalma ce te cuprinde cînd te prăbusești într-o vultoare (OLVR.) ⑥ ⑦ A se sdruncina [srb. p r o b u š i t i].

***PRĂBUSITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Grămadă, morman de lucruri prăbușite, năruitură, dărîmătură: trecem anevoie peste prăbușituri de stînci (VLAH.) [p r â - b u - ș i].

***PRACRITĂ** *sf.* ① Graiul vulgar din India, în opoziție cu sanscrita sau limba clasică [fr.].

***PRACTIC** *adj.* ① Care pune în execuțiune, care arată cum trebuie să se lucreze: știință ~ă: studii ~e, studii de aplicațiune ② ③ Care nu se mulțumește numai cu teoria, care știe să tragă folos din ceva: om ~, care știe cum să procedeze în viață și să-și ajungă scopul, care urmărește realitatea lucrurilor ④ ⑤ Comod, ușor de minuit, de întrebuințat: odăznă ~ă ⑥ ⑦ **NEPRACTIC** [lat.].

***PRACTICĂ** (-ie) *vb. tr.* ① A pune în practică, în aplicare: ~ virtutea ② ③ A exercita, a profesa, a se îndeletnici cu: ~ medicina, avocatura ④ ⑤ A face: ~ o gaură ⑥ ⑦ A ținea strict ceremoniile cultului [fr. p r a t i c u e r, refăcut după p r a c t i c].

***PRACTICĂ** *sf.* ① Aplicarea teoriei, principiilor unei științe, unei arte ② ③ Săvîrșire, îndeplinire, punere în lucrare: a pune în ~, a pune în execuțiune ④ ⑤ Metodă, procedeul pentru a face un lucru ⑥ ⑦ Datină, obicei ⑧ ⑨ Experiență, obiceiuință a lucrurilor ⑩ ⑪ Profesare, exercitarea unei profesiuni: a obține liberă ~ a medicinelor ⑫ ⑬ Săvîrșirea actelor exterioare privitoare la cult [fr. p r a t i c u e r, refăcut după p r a c t i c].

***PRACTICABIL** *adj.* ① Care se poate pune în practică ② ③ Pe unde se poate umbla, pe unde se poate trece: un drum ~ pentru care ④ ⑤ **IMPRACTICABIL** [fr.].

***PRACTICANT, -TA** *adj.* și *sm. f.* ① Cel ce observă cu strictețe practicele cultului ② ③ Care practică o meserie, o profesiune: medic ~ ④ ⑤ Cel ce lucrează ca începător într-un birou, etc., care caută să învețe din practică o profesiune: nu erau aici în oraș deotî doi avocați, și ăia practicanți, fără titlu (BR.-VN.) [fr. și germ. P r a k t i k a n t].

***PRACTICIAN** *sm.*, **PRACTICIANĂ** (*pl.-lene*) *sf.* ① ② Medic experimentat: exceleanta practiciană are tot singele roșu cerut (CAR.) ③ ④ Om foarte priceput în afacerile judiciare [fr.].

† **PRACTICOȘ** *adj.* F. Priceput, îndemînat, rafinat [ngr.].

***PRĂDĂ** (*pl. prăzi*) *sf.* ① Animalul pe care o fiară sălbatică îl prinde pentru hrana lui: pasăre de ~, pasăre mare, cu instincte de fiară sălbatică, care se hrănește cu alte păsări mai mici sau cu alte animale, pe care le prinde în ghiare ② ③ Ceea ce iau, răpesc, jefuiesc ostașii în timp de războiu: a face ~; ~ de războiu; pradă acestei biruințe fu mare pentru soldați (BALC.) ④ ⑤ Ori-ce lucru pe care-l răpește sau și-l însușește cineva cu sîla ⑥ ⑦ Lucru dat peirii: a cădea ~ focului, a fi nimicit de foc; tot sînt eu prost... să las eu bolii ~ vulturilor, și acasă n'am nimic (RET.) ⑧ ⑨ † Prăpăd, devastare: după pradă Troadei, Enia... se mută cu toată ruda lui... în țara Veneției (MX.) ⑩ ⑪ Rob, supus: fu pradă ambițiunii, lăcomiei sale [lat. p r a e d a].

***PRĂDĂ** (*prăd*) *vb. tr.* ① A jefui, a răpi, a-și însuși cu de-a sîla: ălharil l-au prădat în pădure; toată viața lor nu făceau altă deotî furau și prădau (SA.); prădă cu mîințe țara grecească pînă lingă Tarigrad (MX.) ② ③ A prăpădi, a nimici, a sărăci: Pe oțîi prădă rocul, pe oțîi apa ~neacă (PANN) [lat. p r a e d a r e].

***PRĂDĂCIUNE** *sf.* Jaf: au intrat între răsculați numai pentru prădăciuni și omoruri (VLAH.) [lat. p r a e d a t i o n e m].

***PRĂDĂLNIC** *adj.* Jefuitor, care prădă: și vulturi mari, ~i, cu ghiare înarmați (ALECS.).

***PRĂDĂTOR** *adj. verb.* și *sm.* **PRĂDĂ.** Care prădă: acel om iaste rău, tîlharlu și prădătoriu (PRV.-MB.); Băutor și ~ și la lucru n'are spor (K.-BR.).

***PRAF** (*pl.-turi*) *sm.* ① Pămînt redus în particule așa de mici, încît cel mai mic vînt îl ridică în aer, pulbere, țărînă, (*Mold.* „colb”); a nu se alege nici ~ul de ceva, a se nimici cu totul: ~ul s'a ales pînă n'ziu din oastea cea grozavă (VLAH.); ~ și pulbere să se aleagă de capul lui (USP.); ② a arunca ~ în ochii cuiva, a-l amăgi, a-l înșela cu vorba, a-l face să creadă lucrurile altfel de cum sînt în realitate; a face ~, a sfărîma, a sparge în mici bucățele: scăptînd uclelor de pe colaoul de piatră îl făcu ~ și țărîme (OLVR.) ③ ④ Piatră sau substanță minerală pisată sau redusă de la sine în mici particule asemenea prafului de pămînt: ~ de cărbuni ⑤ ⑥ Substanță oare-care pisată sau măcinată mărunt; medicament sub formă de praf; ~ de orez; ~ de chinină ⑦ ⑧ ~ de pușcă, iarbă de pușcă, amestec de silitră, pucioasă și cărbune pisat care se aprinde ușor și face explozie: se oprî în pridor ca să împartă ~ și plumbi la pușcași (ALECS.) [vsl. p r a h ūl].

***PRĂFĂRIE** *sf.* ① Praf mult grămădit într-un loc sau care se ridică în aer (*Mold.* = „colbărie”): Țigani păcătoși umblă alene prin prăfăria secetelor (RG.) ② ③ Depozit de praf de pușcă și de alt material de războiu explozibil, pulverărie: a preferat mai bine să pule foc prăfăriei, să sale în aer cu palat cu tot (A.-GH.).

***PRAFȘO** *adj.* ① Plin de praf: mahalalele, cu case mici, pe laturile soarelui foarte prafșoase (RG.) ② ③ Ca praful.

***PRAFTORIȚĂ** (*pl.-te*), **PRAFTURĂ**, ○ **PLE(A)FTURĂ** (*pl.-ri*) *sf.* Uncaltă a fierarului, cu care stropște para cărbunilor cînd înfierbîntă fierul în foc (○ 3939): botezînd cu Fig. 3939. Praftoriță. praftoriță cărbunilor cari își aștiau din ce în ce flăcările lor albăstrii (OLVR.); Și cu praftoriță udă mai adesea să-l lovești (PANN); dacă n'ar fi fost focul, foile, pleaftura... ați fi rămas mult și bine în fundul pămîntului ruginit (CRG.); Patru împlîinate, patru spinzurate și o pleftură (GOR.), ghicitoare despre „vacă”.

***PRĂFUI** (-ușe) *vb. tr.* și *refl.* A (se) umplea, a (se) acoperi de praf.

PRĂFULEȚ (pl.-ete) *sn. dim.* **PRAF**: nu mai găsi ră din trupul lui nici ~ (isp.).

PRĂFURIU *adj.* De culoarea prafului: muma, slabă, oțilită, prăfurie, și totuși plăcută (BR.-VN.).

PRAG (pl.-guri) *sn.* ① Grindă sau bucată de lemn ori de piatră așezată în partea de jos a unei uși sau a unei porți și peste care se pășește când intră sau iese cineva (= ~ul de jos); bucată de lemn sau de piatră așezată în partea de sus a unei uși sau a unei porți, paralelă cu pragul de jos (= ~ul de sus) (Fig. 3940): sta așa încercim între ~uri (sa); tipicul se învață călcând des ~ul bisericii (ZNN.); i-a poruncit să nu-i mai oalce ~ul, că-l rupe picioarele (CAR.); pe ~ nu e bine a minca, căci se zice că acela își mănâncă norocul (GOR.); când cineva pleacă la drum, presară-i făină pe ~, ca să-i meargă în plin (GOR.); plină nu dai cu capul de ~ul de sus, nu vezi pe cel de jos (isp.); a dat omul cu capul de ~ul de sus (BR.-VN.), a pățit-o și s'a învâtat minte; ~ PICIOR ① Treaptă, ridicătură, înălțătură peste care trebuie trecut în mers, sau peste care curge o apă: sunind din unde, s'aruncă prăul pe ~uri de stînci (VLAH.); ② Locul unde o apă curgătoare cade cu furie dintr'un punct mai înalt: în amelițoarea iuteală cu care trecem colții și ~urile strîmtorii (VLAH.); ③ Soclu: Traian... peste Dunărea au făcut pod... a cărui pod și astăzi se cunosc ~urile în apă (M.-COȘT.); ④ Preajină, margine, hotar, intrare, început: aici sîntem în ~ul Moldovii (VLAH.); în ~ul dealului dai de cascade bolerului (D.-ZAMF.); au găsit pe bătrînul spovedit și grîit, gata să treacă ~ul veciniei (CAR.); S'atunci pe ~ul morții la mine ai gîndit (ALEC.); ⑤ Partea de jos a pînteclui, în dreptul soldurilor: i s'a lăsat vîntămeșura în ~, ca să nu te doară în ~, să nu mînlinoi spîlnă de porc (PAMF.); Femeia îngreunată să nu curva sa doarmă pe pragul casei, căci i se lasă copilul în ~, și-l greu de ea (GOR.); ⑥ Bucătică de fîldeș sau de lemn de abanos aplicată la capătul de sus al lîmbii unei viori, și pe care sînt patru creștături care susțin coardele, ca să nu atingă puntea; numit și „prăguș” (Fig. 3941) [vsl. p. r. a g u].

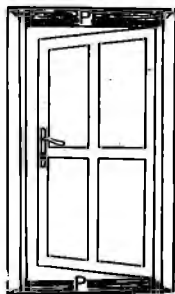

Fig. 3940.
P. P. Praguri.

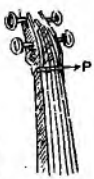

Fig. 3941.
Prag de vîcoară.

⑦ **PRĂGAR** (pl.-are) *sn. Ofen.* Grinda care formează praful de sus al ușii (VIRC.).

***PRAGMATIC** *adj.* ① Sancțiune ~ă, regulament emanat de la o adunare și de la un suveran privitor mai adesea la materii eclesiastice; *in spec.* legea emanată de la Carol al vi-lea al Austriei în anul 1713, prin care se îngăduie succesiunea la tron a femeilor, în lipsă de moștenitori de parte bărbătească [fr. < gr.].

PRAGMATIE = **PRAMATIE**.

PRĂGUȘ (pl.-ușe) *sn.* ① **PRAG** ②.

PRĂGUȚ (pl.-uțe) *sn. dim.* **PRAG**: Din ~ pînă 'n gîrdut, Toată fața-i c' un drăguț (GR.-N.).

② **PRAH** = **PRAF**.

PRAHAIȚĂ, *Mold.* **PRAHAGHIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Mică ciupercă, comestibilă cînd e tînă, cu carnea albă, mai tîrziu mîslinie și brună-roșcată; după coacere, se deschide la vîrf, lăsînd să iasă un praf brun-roșcat sau galbeniu-închis, format din sporii ciupercii; poporul întrebuintează acest praf ca leac împotriva bubelor numite „plescaîț” (*Bovista plumbea*). ② **PRAJ** = **PRAZ**.

PRĂJI (-ăjese) ① *vb. tr.* ① X A frige, a coace în unt, în grăsimi, în untdelemn: ~ pește (Fig. 3942) ② A frige pe cărbuni, pe jar, etc.: ~ castane, alune ③ A rumeni prin frigere ④ A încălzi tare, a înfierbînta ⑤ F. A chinui, a tortura: i-a dat în cap cocoanei... să-l prăjescă și pe altă parte (CAR.).

② *vb. refl.* A se încălzi tare la para focului sau la arșița soarelui: sta baba de se prăjea la foc (R.-COȘT.) [vsl.].

PRĂJINĂ (pl.-ini) *sf.* ① Par lung, joardă, beldie: pînă umea ce se înghesuia... se zărește o hîrtie flitind... în vîrtul unei prăjini (CAR.); ② **NAS** ③; poporul crede că, făcîndu-se anumite vrăji, poate fi adus cineva prin vîzduh, călare pe o ~, acolo unde e dorit cu înfocare: uite-asa am văzut eu cum au venit pe ~ coșcogeamite oameni cît munții (SAB.); ④ Veche măsură agrară de 3 stînjini (= 5 m., 899 în Muntenia, 6 m., 69 în Moldova); prăjina pătrată avea 9 stînjini pătrați; ⑤ **FĂLCESC**, **POGONESC** ⑥ ⑦ F Om foarte înalt și subțire: n'avea 17 ani împliniți și era coșcogeamite ~ (VLAH.) [dg.].

PRĂJIT *adj. p. PRĂJI*. ① Copt, fript, rumenit la foc sau în grăsimi: cafea ~ă; alune, castane ~e; pește ~; ② F a minca, a înghiți rădări ~e, a răbda, a înghiți în sec ③ Ars de soare.

PRĂJITURĂ (pl.-turi) *sf.* X ① Aluat (din făină amestecată cu zahăr și unt), preparat uneori cu ciocolată, nuci, migdale, fructe, etc., copt în cuptor ② Un fel de mîncare țărănească din mălaiu prăjit în unt sau untură, în care s'a rumenit ceapă (CIAUS.) (SEZ.) [p. r. a j i].

***PRĂJINĂ** (pl.-te) *sf.* X Migdale prăjite în zahăr [fr.].

PRAMATIE, **PRAGMATIE** *sf.* F Făptură, soi de om, poamă, sculă: nu trebuie să știu eu ce pramatie de călător primesc noaptea 'n gazdă? (CAR.); pramatia noastră... își urmează calea apucăturilor din vechime, dînd cîstig celor cari se scoală mai de dimineată (LUNG.) [ngr. *πραματεια*].

② **PRĂMÎNDI** (-desc) *vb. tr. și inlr.* ① F A petrece, a locui: prămîndește prin codri ca pasărea (PS.-SCH.); ② **Trans.** A lăsa în rezervă, la o parte, la pașune (VIC.) [vsl. prēbada + prēmāditi].

③ **PRANIC** (pl.-ice) *sn. Trans. Maram.* (BRL.) (PSC.) = **MAIT** ④ [rut. p. r. a n y k].

PRĂPAD *sbst.* Nimicire, peire, risipă, pagubă mare: s'a pornit un vînt de sus... vine ~ (CAR.); dacă vre-un... cădea peste semănăturile megasilor, apoi pe ale lui le amesteca cu pămîntul (isp.); s'a făcut mare ~ de oameni (isp.); după ce... a văzut el ~ul și risipa norodului lui (VLAH.); a venit ~, a venit în număr mare, cu furie, să prăpădească tot; un călăreț aduce vestea că vine ~ greimea cea de temelie a împăratului (VLAH.) [p. r. a p a d i].

PRĂPĂDENIE *sf.* Nimicire, peire, prăpad: dar cum să te cobori, căci jos era ~ (CAR.); minia grădinărilor trecu ori-ce hotare, cînd veni și văzu acea mare ~ (isp.) [p. r. a p a d i].

PRĂPĂDI (-ădesc) ① *vb. tr.* ① A nimici, a face să piară, a extermina: Turcii n'au de gînd să mi-l crească, ci să mi-l prăpădească (isp.); m'ar prăpădi pentru această îndrăzneală (MERU) ② A strica de tot: mi-am prăpădit bănele pe pîcle ③ **Mold.** A pierde: Ce se vaită și nu-i doare și caută și nu prăpădește? (COR.), *ghicitoare despre „porc”*; ~ din ochi pe cineva, a-l iubi peste măsură: o prăpădești din ochi, de dragă ce-l era (CAR.).

② *vb. refl.* ① A se nimici, a pieri, a muri: p'aci p'aci era să se prăpădească biata femeie (isp.); nu mă prăpădesc de dragul meseriei mele (BR.-VN.); a se ~ de ris, a nu mai putea de atîta ris, a se strica de ris, a face un haz nespus: să-l vezi ce caraghios e cu țigara în gură, să te prăpădești de ris (CAR.); ② A se strica de tot ③ A se pierde: banul muncit nu se prăpădește (PANNI); a se ~ cu firea, a se pierde cu firea: lăntarul se prăpădea cu firea, trîntind capul p'un umăr și pe ceilalți (OLVR.) [vsl. p. r. a p a d i].

PRĂPĂDIT *adj. p. PRĂPĂDI*. ① Nimicit, pierit; stricat de tot; pierdut ② Decăzut, ticălos, păcătos, nenorocit: un ~ de argat... cheles și dosădit, de n'are seamăn pe lume (isp.); un ăla, un ~ de ampoi, n'are chioară în pungă (CAR.).

PRĂPĂDITOR *adj. verb. PRĂPĂDI*. Care prăpădește.

PRĂPĂDOAMNĂ = **PREAPODOBNA**.

PRĂPASTIE *sf.* ① Ripă foarte adîncă, adîncătură ripoasă de toate părțile, al cărei fund nu se poate vedea: merge ea oft merge... pînă ce dă de o ~ grozavă și întunecoasă (CAR.) ② Desprăjitură denetrecut, deosebire grozav de mare: Dan rămase pe deplin convins că între el și Ana e o ~ (VLAH.) ③ Gol, imensitate de nepătruns, fără margini: ce ~ trebuie să fie în inima acestei femei! (GN.); numai atunci a înțeles ce ~ de durere se ascundea sub înfățișarea lui de liniște

(BR.VN.) ¶ ④ pl. ① F Lucruri grozave, de neînchipuit: n'auzi tu ce prăpăstii spun frații tă? (ISP.) [vsl. prăpastii].

PRĂPĂSTIOS *adj.* ① Plin de prăpăstii, răpos: ne scoborim în adâncul ~ al văii (VLAM.); nîci prin vis pîclorul nu mi-a călcat prin asemenea prăpăstioase locuri (ODOS.); ¶ ② F Floros, care te umple de groază ¶ ③ F Pîc care o minte sănătoasă n'o poate concepe; de neînchipuit: ne spune lucruri prăpăstioase; peste ce-a făcut natura de ~, numai genul și proștia stăpînesc (OLVR.).

PRĂPĂSTUI (-uesc) ④ *vb. tr.* A arunca într'o prăpastie.

2. *vb. refl.* ① A cădea, a se arunca într'o prăpastie ¶ ② A se arunca, a năvăli asupra cuiva.

PRAPOR, PRAPUR *sm.* și (pl.-re)

sm. ① ✕ Steag ostășesc prins de virful unei lînci: de două laturi se

întindea oastea pedestră cu purpurele plecate, cu sănețele lu jos (ODOS.); copiii

din casă purtînd purpurele Tării (FIL.) ¶

② Băn. *Bucov.* ✕ Steag bisericesc care se poartă la procesiuni (3942)

¶ ③ Membrana care învelește stomacul și mațele animalului: ~ de miel; se face înouătură

~ în mațe, de se sparge praporul (CAR.); din plămîile fierțe și tocate... învîlîndu-se în prapur... se face plăcintă de

cîghir (VOR.) [vsl. praporul].

PRAPURCIC *sm.* ✕ Portdrapel în armata ruscască: polcovnicul și ~li bănărlău d'anoietele Prapor de Biserica.

(OLVR.) [rus. praporščik].

PRĂSEA = PLĂSEA.

***PRASEOLIT** *sm.* ✕ Silicat hidratat natural de aluminiu, magnezie și fier, de culoare verde [fr.].

PRĂȘI (-ăsesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) înmulți prin naștere sau reproducere: tot în locul acesta mi-am

prăsit oile (RET.); dă-le focul de iocane! d'abia prăsesc

carl și păduchi de lemn (CAR.); unde nu este lac, nu se prăsesc

broaște (U-GH.); zeul vinului... umbra... învîlînd și pre

bun și pre rău cum să prăsescă și să lucreze vița (VIR.); în-

tr'însul trăiește și se prăsesc... cel mai frumoși bărbați din

tot platul (ODOS.); de atunci s'au prăsit în țara aceea lenegii

(R-COD.); (P): nu mă slăbesc neville să prăsesc bani în pungă

(VIR.) [srb. prasiiti].

PRĂȘILĂ *sf.* Soiu, rasă, progenitură (de animale): am auzit că are o ~ de cîini, de s'a dus vestea

(D-ZAMF.); *pr. ext.* (despre oameni): Tirgoviște... orașul

de desoalecătoare, care a scos la mîndan cea mai fină ~ de

oameni mari (GN.); această ~ volinică și vioale umplea ma-

halaua de veselie și năzdrăvăni (OLVR.) [sl. *prasilă <

prasiiti].

② **PRĂȘILOȘ** *Often. adj.* Care face prășilă numeroasă, prolifică, puicoș (CIAUS.).

***PRĂȘIU** *sbst.* ✕ = PRASEOLIT [it.].

③ **PRĂȘTĂVALĂ** *sf.* *Often.* numai în *loc. adv.*

DE-A PRĂȘTĂVALĂ, rostogolindu-se peste cap, de-a berbeleacul [comp. tăvălii].

PRĂȘĂ *sf.* ✕ Prășilă: cum ne vom mai apuca și de

lucrul cartofilor ce cer tot atîta ~ olt și porumbul? (ION.)

[prăși].

④ **PRĂȘCĂ** *sf.* *Trans.* = PLĂSCĂ: căută mreața și

prășca socru-șo și hai cu ele la Someș (RET.).

⑤ **PRĂȘCĂU, PRĂȘCĂU** *sm.* *Mold. Băn. Trans.* Hol-

teiu (care umblă hoinărind pe ulițe); ștregar; desmățat, destrăbălat, stricat: cam tîrziu vii, prăș-

căule, ce mă lași să te aștept cu cîna n' masă (RET.); un

prășcău, un om de nimica ...poate încă să le facă și alte ne-

plăceri (MAR.).

⑥ **PRĂȘCHIE** = PRĂȘTIE.

⑦ **PRĂȘCHILĂ** (pl.-le) *sf.* Băn. = PRĂȘTILĂ.

PRĂȘI (-ăsesc) *vb. tr.* ✕ A săpa ogorul de po-

rumb, via sau straturile de legume, curățîndu-le

de buruieni: într'o zi poate ~, după loc, de la patru pînă

la opt prășini (ION.) [vsl. prășiti].

PRĂȘILĂ, PRĂȘILĂ *sf.* ✕ Faptul de a prăși,

săparea porumbului, viei, etc.: trebuie să le dăm (mor-

covilor) înțila prășilă îndată ce-i putem deosebi dintre

buruieni (ION.); sculați, vore, o'a zis boieru să mergeți azi

la prășilă (VIR.) [sl. *prasilă < prasiiti].

Fig. 3942.

PRĂȘIT ④ *adj. p.* PRĂȘI ¶ ④ NEPRĂȘIT.
2. *sbst.* Faptul de a prăși: ~ul bobului va fi răsplătit prin îmbelșugata lui rodire (ION.); nu fac nici moșinoale cum trebuie la ~ul lor (DRAGH.).

PRĂȘITOARE ④ *sm.* ✕ Lucrător tocmît casă a prășească ogorul: mama mă trimite la niște lingurari ce-l aveam tocmîți ~i în Valea-sacă (CRG.); ~ii li tale înadîns... să nu aibă multă muncă la cules (DRAGH.).

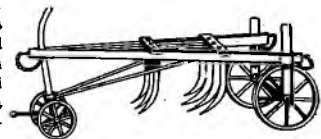

Fig. 3943. Prășitoare.

2. **PRĂȘITOARE** *sf.* Mașină agricolă întrebuințată la prășit (3943).

PRĂȘTIA *sm.* ① Cel ce aruncă cu prăștia ¶ ② Cetițiaș, cal lăturaș, cal de prășie: ne-zărînd... nîci cîrța... nîci ~li lui cari sfîrșeau (OLVR.).

PRĂȘTIE *sf.* ① Instrument alcătuit dintr'o bucată de piele prinsă de două căpătîie de sfoară sau de elastic, cu care se asvîră pietre sau pietricele la o mare depărtare (3944): Voialeculei învîriti repede prăștia ca s'o izbească în flără (ODOS.); și grindină din mîi de prăștii Oprește ceată după ceată (D-ZAMF.); a da cu prăștia, a) a arunca

pietresau pietricele cu prăștia; b) a se duce rar pe undeva; c) a căuta să fure: nîci pomeneală nu era... să dea cu prăștia prin bucătelele de friptură (ISP.); pă-zești casa cu prăștia (FAMN), NU

esti mai niciodată acasă ¶ ② Curmeiu ce se leagă de leucă ori de capătul osiei și de care se prinde un cal lăturaș; cal de ~, cal lăturaș, cetițiaș ¶ ③ Frînghie, căpăstru de care se ține calul spre a-l dresa: a da un cal la ~, a-l face să alerge în cerc, ținîndu-l de căpăstru: un geambaș de la ~ un cal neînvațat (OLVR.) [vsl. prăștia].

④ **PRĂȘTILĂ** (pl.-le) *sf.* *Often. Mold. Trans.* Șindrîlă [comp. bg. prăstilo].

PRĂȘTINĂ *sf.* Boștină tescovină [bg.].

PRĂȘINĂ (pl.-ini) *sf.* ✕ Prăjină ce se înfige în virful stogului sau clăii de fin, în stuful sau paiele de pe acoperișul casei.

② **PRĂU, PRĂV** = PRĂF: palatul și urleșul se prefîmîură în prăv și pulbere (CAT.).

PRĂVAL (pl.-aluri) *sn.* ① Coastă repede de munte, povîrniș, repeziș ¶ ② Cascadă mică ¶ ③ Rostogolitură [p r a v a l i].

PRĂVALĂ *sf.* *Often.* numai în *loc. adv.* DE-A PRĂVALĂ, de-a rostogolul (VIR.) [p r a v a l i].

PRĂVĂLAC (pl.-ace) *sn.* (POL.) (STAM.) ✕ = PRĂVĂLIȘ.

PRĂVĂLATEC, PRĂVĂLATIC *adj.* ✕ Foarte povîrniț, cu repeziș mare la vale: Ele trec ou harnici unde și suspînă n' flori molatic, Cînd coboară n' ropot dulce din tăpșanul prăvălatic (VLAM.); pe drumul prăvălatic... înainta calul în trapă-i domol (SAD.) [p r a v a l i].

PRĂVĂLI (-vălesc, -val) ④ *vb. tr.* ① A răsturna: Făt-frumos prăvăli peste piulă o bucată de stîncă (EMIN.); te rog să mi-l cu băgare de samă, ca să nu-mi prăvăli nora (CRG.) ¶ ② A rostogoli la vale: Enejdui, rîuleț lin și tînicș, se înflă, prăvale ori-ce li iese înaintea (NEGR.).

2. *vb. refl.* ① A se răsturna, a cădea de la o înălțime: Meste-oare dintre noi se cumpănea în toate chipurile, pentru oa să nu se prăvale brișca (ALECS.); luntrea urmărită se prăvăli în apă (GN.); Stînoa stă să se prăvale în prăpastia măreață (EMIN.) ¶ ② A se rostogoli la vale: acești copaci, prăvălindu-se, sfîrau după sine tot ce întîneau în calea lor (ISP.); nn moment am crezut că are să se prăvale și el ca pietrele asupra mea (GN.) [vsl. provaliti].

PRĂVĂLIAȘ *sm.* ✕ Negustor ce are o prăvălie.

PRĂVĂLIE *sf.* ✕ Local în care un negustor

își expune și-și vinde marfa, magazin (= *Mold.* „dugheană”): cîrlioul s'a n'albă ~ de vînzare de vin, carea se chiamă prost cîrlioul (PRV.-MB.); se ulla prin toate prăvăliile și se mira de toate cele ce vedea (VSL.) [comp. vsl. prăvălîi ie „administrație”].

PRĂVĂLIOARĂ (pl.-re) *sf.* *dim.* **PRĂVĂLIE**: cum poate el să lucașă, lung cum e, în prăvălioara aia joasă P (BR.-VN.).

PRĂVĂLIȘ (pl.-iuri) *sn.* *Coastă repede de munte, povîrniș, repeziș: la ~uri îi culc de-a rîndul* (ALECS.) [prăvăli].

† **PRĂVĂT**¹ *sbst.* *Mold. Olten.* Tel, țintă, scop final [vsl. prăvîcl].

○ **PRĂVĂT**² *sbst.* *Bân.* ✕ Puțul de intrare la o mină ce se coboară drept în jos [srb. prava c].
† **PRĂVI** = **PRIVI**: Săde mîndra și-l prăvește, De lăcrimi abia-l zărește (VOR.).

PRĂVILĂ (pl.-le, -ii) *sf.* ① ✎ r̄ † Lege; cod, codice: el îi advocat, cunoaște toate prăvilele și-l în stare să lucreze cum se cade în Senat (ALECS.); prăvilele împărătești; prăvila lui Matei Basarab ¶ ② Regula, regulamentul: și a pus părintele ~ și a zis că în toată Simbăta să se proci- tească băieții și fetele (CRG.) ¶ ③ ✎ Carte care cuprinde îndatoririle monahale și preoțești, canoanele, etc.: prăvila de la Gova; ca dintr'un vis depărtat i se desprăta în cap crîmpele de prăvili și glasuri bisericești (VLAH.) ¶ ④ ✎ Canon, pedeapsă [vsl. pravilo].
† **PRĂVILNIC** *adj.* r̄ ① Legal, după prăvili: dobindă ~ă ¶ ② Major: o damă engleză, cu o femele ce o servea, în vîrstă de două ori majoră, sau, după cum zic logofetii, ~ă (SOL.) [sl.].

† **PRĂVILNICESC** *adj.* r̄ Legal, prăvilnic.
† **PRĂVILNICEȘTE** *adv.* r̄ În mod legal, conform cu prăvilele [prăvilnicesc].

† **PRĂVOSLAVIE** *sf.* ✎ Ortodoxie [vsl.].

† **PRĂVOSLAVNIC** *adj.* ✎ Ortodox, dreptcredincios: ~a mîrturisire; ~a credință; de va lua bărbatul ~ mîulare eretică, sau ~a mîulare să la bărbat eretic, atunci să se despartă (PRV.-MR.); gospodari cuprînsi și creștîni ~i, cu frica lui Dumnezeu (VLAH.) [vsl. pravoslavni].

PRĂXĂ *sf.* ⑥ = **PRAXIS**.

† **PRĂXIS** *sbst.* ⑥ Practică, experiența vieții, rutină: Măria Ta ești luminat și cu ~, și știi mai bine decît mine prin cîte primejdii am să trec (FIL.) [ngr.].

PRĂXIU *sbst.* ✎ Carte bisericească conținînd Faptele Apostolilor, Apostol: ~i lui Gheorghe [gr.].

PRĂZ, *Mold.* **PRĂZ** *sbst.* ① Plantă din familia Hiliaceelor, cu tulpina cilindrică și cu frunze pînă în partea mijlocie; originară din regiunea mediteraneană, e cultivată la noi ca plantă culinară (*Althium porrum*) (Fig. 3945) ¶ ② **PRĂZUL-IEPURELUI** = **AIUL-SĂRPELUI** [vsl.].

† **PRĂZDNIC**... = **PRĂZNIC**...

PRĂZNIC (pl.-ice) *sn.* ① ✎ Sărbătoare mare bisericească: în ziua de ~e, cum e la Paști și Crăciun, nu (se) mîtură în casă (GOR.) ¶ ② Ospăț, masă mare pentru pomenirea unui răposat: acumă trebuia să se gătească de comîndă și să-l facă bieteii babe și un ~ (SR.) ; să dea Dumnezeu tot anul să fie sărbători și numai o zi de lucru, și atunci să fie ~ și nuntă (CRG.); omul care este harnic, totdeauna are ~ (PANN.) ; ③ vrabia mîlălu vîsează și calicoul ~ul ~ **MĂLĂIU** ④: săde la dracul în ~, săde foarte departe, unde și-a înfărcat dracul copii [vsl. prazdnik].

PRĂZNUI, † **PRĂZNUȚI** (-uese) *vb.* tr. și refl. ① A (se) sărbători, a (se) serba, a (se) ținea ca o sărbătoare: să fi văzut ce era aici la Sfîntul Ilie, cînd se prăznua hramul bisericii (VLAH.); Joile după Paști se prăznuesc pînă la înălțarea Domnului, ca să nu strice grîndina țarinei (GOR.) ¶ ② F A benchetui, a se ospăta: am cheltuit, dar barîm am prăznuit (SR.) [vsl. prazdnovat].

PRĂZULIU *adj.* Verde ca prăzul: își ținea soarele într'o basma prăzului ou vîrgi roșii (BAS.).

PRE = **PE**.

PREA *adv.* ① Peste măsură, afară din cale, mai

mult decît trebuie sau decît se cuvine (*servește la formarea superlativului absolut la adjective și ad- verbe*): e ~ mic; am ~ mult; e ~ departe; se întrebun- țează adesea la titulaturi: ~ stimată Doamnă; ~ mîrite Doamne; ~ înălțate împărate; ~ bunul Dumnezeu; în lo- cuțiuni: ~ de tot; ~ din cale afară; ~: omul nu tre- buie să fie nici ~, nici foarte foarte (PANN.); De n'am măt- săsuri, am ce pot. Nici bun ~, nici rău de tot (COȘA.) ¶ ② Prea mult (*dinaintea unui verb*): voinice, ~ o iel repede, răspunse părintele Știubel (VLAR.) ¶ ③ Nu ~, nu tocmai, nu de tot, nu atît cît ar trebui, cît s'ar cuveni: moș Ion Roată nu ~ punea temelii pe vorbele bole- rești (CRG.); aduc legi d'afară 'n țară, căci pe la noi nu ~ ne tale capu cum să le croim (JUP.); împăratul cel poftit, adecă tatăl miresei, mîncea și nu ~ (SR.) [vsl. prē].

PREACURĂTĂ *adj.* f. ✎ Neprihănită, epitet al Sfintei Fecioare: ~ Fecioară, Maica Domnului [prea + curată, traducere din sl. pre- cista].

† **PREACURVĂ** (pl.-ve) *sf.* Femeie adulteră: cînd va pîrl bărbatul pre mîulare-ș la judecătoriu cum laște ~ (PRV.-MB.) [format după vsl. prē (ljubodějka) + curvā].

† **PREACURVAR** *adj.* si sm. Adulter, care co- mite un adulter: acela să chiamă hotru și să va certa ca un hotru și ca un ~ (PRV.-LP.) [format după vsl. prē (ljuboděj) + curvar].

† **PREACURVI** (-vesc) *vb.* intr. A comite un a- dulter: cînd îndeamnă... pre mîlarea lui să preacurvească (PRV.-MR.) [format după vsl. prē (ljubodějti) + curvi].

† **PREACURVIE** *sf.* Adulter: nu-și va piarde nu- mai zestrele mîlarea ceea ce va fi făcut ~, ce încă-și va piarde și darurile cîte i-au fost dăruit bărbatul (PRV.-MS.) [format după vsl. prē (ljubodějstvo) + curvie].

PREAJMĂ, ○ **PREJMĂ** *sf.* ① Apropiere, veci- nătate: în ~, sub niște vechi tulpine de nucii... erau arun- cate obezi de roate (ODOB.); aici ne odîhnim pe mușuroaiele de iarbă din preajma șipotului (VLAH.); prin preajma locului acelaia trăia un pustnic (SR.) ¶ ② Locul, ținutul de jur împrejur, împrejurime: cît ține preajma casei, nu se găsea nimeni mai presus de Marta (SLV.); preajma e așa de tăcută în oraș, încît din ulla se aude... planul (BR.-VN.) ¶ ③ Ajun, timpul apropiat de ceva: vorbind ou greață de meazul de conștiințe din preajma alegerilor (BR.-VN.).

PREALABIL *adj.* Care trebuie zis, făcut, cer- cetat înainte de a se ocupa de altceva: vesele ca, mai 'nainte de intrarea plenipotenților, să existe o în- țelegere ~ă asupra teritoriilor în litigiu (G.-GH.); chestiune ~ă, hotărîre pe care o ia o adunare de a nu' voi să treacă la examinarea unei chestiuni [fr.].

PREAMĂRI (-ărese) *vb.* tr. A ridica în slavă, a proslăvi, a glorifica: toți îi preamăreau cu strigăte voioase (VLAH.) [prea + mări, după sl. pro- slaviti].

PREAMBUL (pl.-ule) *sn.* ① Cuvîntare, scriere care servește ca introducere, care se rostese sau se scrie înainte de a intra în fondul chestiunii ¶ ② Expunerea motivelor care precede un proiect de lege [fr.].

PREAPODOBNA, ⑥ **PRĂPADOAMNA** *adj.* f.: ~ Parasciva, sfiinta Parasciva [vsl. prēpodo- bna].

PREASENĂ *sf.* Cureaua sau chinga de sub pieptul calului [srb. prsina].

PREASFÎNȚIE, **PREASFÎNȚIE** *sf.* = **SFÎNȚIE** ② [format după vsl. prēosvēštenū].

PREASFÎNȚIT *adj.* = **SFÎNȚIT** ① ② [format după vsl. prēosvēstistvo].

PREA-SFÎNTA *adj.* f. ✎ Maica Domnului.

† **PREASTOL** = **PRESTOL**.

PREATCĂ (pl. pretce) *sf.* ✎ Fie-care din beți- soarele ce se pun în stup și pe care albinele își construiesc faguri [comp. Srb. pritka].

PREBENDĂ (pl.-de) *sf.* ✎ Venitul unui cano- nic [fr.].

PRECĂDERE *sf.* Prioritate, înțietate, pre- ferință [formațiune modernă din lat. prae + cedere].

PRECĂR *adj.* Care depinde de voința altuia sau a unor împrejurări nestatornice, nesigur: nu

Fig. 3945.
Prăz.

PRE- ni- i foame de literatură, pentru că altă foame bate la poarta existenței noastre ~o (VLAH.) [fr. précaire].

PRECAUȚ *adj.* Băgător de seamă, cu luare aminte, atent ¶ ¶ **NEPRECAUȚ** [lat.].

PRECAUȚIUNE, PRECAUȚIE *sf.* Băgare de seamă, pază, fereală: se social înestinel și cu cea mai mare precauție lese (CAR.) [fr.].

PRECEDA sau PRECEDE (-ced) 1. *vb. tr.* ① A merge înainte: ~ pe cineva ¶ ② A fi, a se întâmpla înainte: războiul balcanic a precedat războiul mondial.

2. *vb. intr.* A se afla, a fi, a veni imediat înainte: lecțiunea ce precede [fr.].

PRECEDENT 1. *adj.* Care este sau a fost imediat înainte: anul ~.

2. (pl.-ente) *sn.* Obicei, uz, exemplu stabilit printr-un fapt identic petrecut odată, și care îngăduie să se poată face iar așa; (un fapt) fără ~, cum nu s'a mai întâmplat [fr.].

PRECEPT (pl.-te) *sn.* Învățătură, povață, regulă [fr. < lat.].

PRECEPTOR *sm.* Cel ce e însărcinat cu instruirea și educația unui copil, în particular [fr.].

PRECESĂ = PRECISTĂ.

PRECESTANIE = PRICESTANIE.

PRECIPITA (-pit) 1. *vb. tr.* ① A arunca dintr-un loc ridicat într-o adâncime, într-o prăpastie, a da de ripă, a prăvăli ¶ ② A face vînt, a da brînci, a repezi ¶ ③ A grăbi, a zori, a pripri: el aducea mașini electrice pentru a ~ fecundarea semințelor (VLAH.) ¶ ④ A determina precipitarea unui corp într'un lichid.

2. *vb. refl.* ① A se arunca dintr'un loc înalt într-o adâncime, a se da de ripă, a se repezi, a-și face vînt ¶ ② A se năpusti, a năpădi, a năvăli, a da năvală ¶ ③ A se grăbi, a se zori, a se pripri ¶ ④ A se depune la fundul unei soluțiuni [fr. < lat.].

PRECIPITARE *sf.* ① Faptul de a (se) precipita ¶ ② Grabă, zor, pripă ¶ ③ Formarea unui corp solid în sinul unui lichid sub influența unui fenomen fizic sau chimic (răcire, descompunere dublă, etc.).

PRECIPITAT 1. *adj. p.* **PRECIPITAT.**

2. (pl.-ate) *sn.* Corp solid obținut într'un lichid prin precipitare; ~ roșu, oxidul roșu de mercur.

PRECIPITIU (pl.-ții) *sn.* Prăpastie, ripă [lat.].

PRECIS *adj.* ① Lămurit, limpede, exprimat clar: ordin ~; — ② **NEPRECIS** ¶ ③ Care cuprinde tot ce trebuie, fără nimic de prisos: discours ~ ¶ ④ Hotărît, fix, bine determinat: la ora ~ă [fr.].

PRECISTĂ *adj. f.* m. Precurată; Maica ~, Maica Domnului [vsl.].

PRECIZĂ (-lez) *vb. tr.* ① A hotărî limpede, lămurit, scurt și cuprinzător: ~ un ordin ¶ ② A arăta întocmai, a hotărî, a fixa: ~ o dată [fr.].

PRECIZIUNE, PRECIZIE *sf.* ① Mare exactitate ¶ ② Regularitate ¶ ¶ **NEPRECIZIUNE** [fr.].

PRECOCE *adj.* ① Copt înainte de vreme, timpuriu ¶ ② Desvoltat înainte de vreme, înainte de vîrstă: copil ~; minte ~; copiii erau gravi, de o seriozitate ~ (VLAH.) [fr. < lat.].

PRECOCITATE *sf.* Calitatea a tot ce este precoce, desvoltarea prea timpurie, înainte de vîrstă [fr.].

PRECONCEPUT *adj.* Conceput, fixat în minte, adoptat fără a fi cercetat mai de aproape, fără a fi pătruns mai adînc: idee ~ă [după fr. préconçu].

PRECONIZA (-izez) *vb. tr.* A lăuda, a recomanda peste măsură: demagogii găsesc un mijloc de a se face populari preconizînd libertăți stravagante (A.-GH.) [fr.].

PRECUVIȘI (-șes) *vb. tr.* A covîrși: numai răbdarea și bunătatea lui Dumnezeu cea fără de margini poate să precuvîrșască fărădelegile și îndărătnicia ta (cne.).

PREUGETA (-et) *vb. tr.* A premedita [lat.].

PREUGETARE *sf.* Faptul de a preugeta, premeditare.

PRECUM *conj.* ① Așa cum, după cum: fie voia ta, ~ în cer, așa și pe pămînt ¶ ② Pe cît, după cît: ~ bag de seamă; ~ se aude [pre + cum].

PRECUMPĂNI (-ănesc) *vb. intr. și refl.* ① A

prepondera, a avea mai multă greutate, mai multă trecere, a întrece, a covîrși: părerea lui Alina de a ne opune cu arma... precumpănî asupra ideii de supunere (GN.) ¶ ② A ținea cumpăna, a sta în cumpănă: după șase ani de luptă crîncenă, în care victoriile se precumpăneau (A.-GH.) [cumpăni, format după lat. praeponderare].

PRECUMPĂNIRE *sf.* Faptul de a (se) precumpăni, preponderență.

PRECUMPĂNITOR *adj. verb.* **PRECUMPĂNI.** Preponderent.

○ **PRECUȚ = PROCUȚ** ②.

PRECUȚEȚ, sm.. PRECUȚEȚA (pl.-e) *sf.* ¶ ① Negustor care cumpără de la țărani legume, păsări, ouă, etc. și le vinde apoi, speculîndu-le mai adesea, în piață ¶ ② Vinzător ambulant de zarzavaturi (□ 3946) [bg. прѣкупец].

Fig. 3946. Precupeți.

PRECUȚEȚI (-eșec) *vb. tr. și refl.* ① A (se) vinde cu mărunțișul: posturile se precupeșesc, se hărecliușe în piață (ALECS.) ¶ ② A (se) vinde cu preț de speculă, a (se) vinde scump, a (se) specula, a (se) trafica: Mihai Iua înțelegea cu Aron-Vodă și cu Sigismund care-și precupeșea ajutorul (VLAH.) ¶ ③ A se tocni pînă la o para, a nu lăsa din preț: greața nevrol... de a se ~ pentru onorariu (BR.-VN.) [precupeț].

† **PRECUȚI** (-upesc) *vb. tr.* ① A vinde cu mărunțișul: a face negoț de precupeț ¶ ② A specula cîntecul unei femei: ticălosul să-și precupească soția pentru ca să aibă cu ce-și îndestula patimilei (ALECS.) [srb. prekupiti].

PRECURMA (-curm) *vb. tr. și refl.* A (se) întreprinde, a (se) curma: această întâmplare precurmă plăcerea poeziei de a mai declama (SOL.); melodiioasa cîntare a creștoasei ciocolii... pre care o precurmă din cînd în cînd cristelul (NEGR.); Speranța mea din lume de moarte se precurmă (ALX.).

PRECURSOR *adj. și sm.* Premergător, înainte-mergător [fr.].

PRECUVÎNTARE *sf.* Prefată, cuvînt înainte [format după sl. прѣдѹсло́вїе].

PREDĂ (-dau) 1. *vb. tr.* ① A da în primire, în mîna cuiva, a remite, a transmite: ~ o scrisoare; ~ complimente ¶ ② A da în putere, pe mîna cuiva: ~ pe vinovat în mîna poliției ¶ ③ A da în mîinile vrăjmașilor: ~ o cetate ¶ ④ A da la lecții despre o materie oarecare, a învăța pe școlari: predă limba latină la liceu.

2. *vb. refl.* A se închina, a se supune, a se da pe mîna dușmanului (după o luptă): orașul s'a predat asediaților; Osman Pașa s'a predat Românilor [vsl. p redati].

PREDARE *sf.* Faptul de a (se) preda; limba de ~, limba în care se învață diferitele materii într-o școală.

PREDECESOR *sm.*, **PREDECESORE** *sf.* ① Acela, aceea care a precedat pe cineva într'un post, într-o demnitate ¶ ② pl. Cei ce au trăit înaintea noastră într-o țară [fr.].

PREDESTINA (-inez, -in) *vb. tr.* ① A hotărî, a destina dinainte la fericirea, la mintuirea vecinică ¶ ② A destina pe vocii vecilor să săvîrșescă lucruri mari (verb. de Dumnezeu) ¶ ③ A meni, a urși, a sorti ¶ ④ A rezerva pentru un anumit scop, pentru ceva inevitabil [fr.].

PREDESTINARE, PREDESTINAȚIUNE, PREDESTINAȚIE *sf.* ① Faptul de a predestina ¶ ② Doctrina în virtutea căreia unui oameni sint destinați pierzării sau mîntuiri printr-o hotărîre a lui Dumnezeu ¶ ③ Desfășurare, înlănțuire fatală a evenimentelor: ursită, menire, soartă, scrisă [fr.].

PREDICĂ (-dio) *vb. tr.* ① A ținea o predică, a vorbi din amvon, a învăța de pe amvon pe popor cuvîntul lui Dumnezeu, a propovădui ¶ ② A sfîșui, a îndemna, a recomanda: ~ în pustiu, a nu avea cine să-l asculte, a nu fi ascultat, a bate toba la urechea surzilor [fr.].

PREDICĂ (pl.-lei) *sf.* ① Cuvîntare rostită

de pe amvon credincioșilor, propovădanie, cazănie ¶ ③ ④ Muștrare, dojană [predica].

***PREDICAT** (pl.-ate) *sm.* ① Ceea ce se zice, ce se afirmă sau se neagă despre subiectul unei propoziții [lat.].

***PREDICATIV** *adj.* ① Care stă în raport cu predicatul; verb ~, verb care poate forma singur predicatul, spre deosebire de verbele ajutoare [fr.].

***PREDICATOR** *sm.* ① ② Cel ce predică ¶ ③ Cel ce propovăduiește o doctrină oare-care, propovăduitor [fr.].

***PREDICAȚIUNE, PREDICAȚIE** *sf.* ① Faptul de a predica, predică, cuvântare bisericească: preotul... străluciește... în biserică... ou predicația mai tare decât 100 de lumini (nich.) [lat.].

***PREDICȚIE** *sf.* Prezicere, prorocie [fr.].

***PREDILECT** *adj.* Cel mai iubit, cel mai plăcut, mai preferit [lat.].

***PREDILECȚIUNE, PREDILECȚIE** *sf.* Preferință, aplecare, dragoste deosebită pentru cineva sau ceva: oamenii din popor executau hora, danțul lor de predilecțiune (fil.); predilecțiunea lui Nicu Bălcescu era mai cu deosebire pentru studiile istorice (d.-gh.) [fr.].

***PREDISPOZIȚIUNE, PREDISPOZIȚIE** *sf.* ① Înclinare, aplecare firească, dispoziție naturală de a face unele lucruri ¶ ② Dispoziție naturală de a căpăta anumite boale [fr.].

***PREDISPUNE** (-pun) *vb. tr.* A pregăti pe cineva pentru o anumită stare, pentru a căpăta cu timpul o anumită boală: copierurile caselor sînt albe, de un aspect moale, vaporos, ce predispoaze la virusuri (vlam.) [refăcut după fr. predisposer].

***PREDMET** (pl.-eturi) *sm.* ① Privință: eu vreau să-ți scriu tocmai în ~ul acesta (o.-zamp.) [rus.].

***PREDOMINĂ** (-min) *vb. intr.* A sta mai presus, a stăpîni, a avea un rol mai însemnat, o influență de căpetenie: politica predominantă, literatura amănunțită (negr.) [fr.].

***PREDOMINANT** *adj.* Care predomină [fr.].

***PREDOMINAȚIUNE, PREDOMINAȚIE** *sf.* Faptul de a domina, de a fi predominant [fr.].

***PREDOMNI** (-nese) *vb. intr.* A domina: ideea care predomină în acel partid... (d.-gh.); Libertatea predomină în tot ce-i viștorului (oon.) [d o m n i, după fr. prédominer].

***PREDOSLOVIE** *sf.* Pre-cuvîntare [vsl. prědŭslovije].

PREDECEA, PREDECEA *sf.*

① ② Gaură făcută cu potricala în urechea oii (□ 3947): furciliță 'n dreapta și predecea 'n stînga, (e) semnul nostru de cînd lumea (lung.) ¶ ③ ④ Unealtă cu care se fac găurile la opinci [comp. PREDUF].

***PREDUF** (pl.-uturi) *sm.* Mică gaură ce se face lîngă vrana unei buți; ~ PRO-DUF [comp. slov. preduf].

***PREEMINENT** *adj.* Care e mai presus decît alții, superior în rang, în merit [fr.].

***PREEMINENȚĂ** *sf.* Superioritate prin rangul, prin demnitatea ce ocupă cineva [fr.].

○ **PREER** = **PREIER**.

***PREIERIE** *sf.* ① Pășune vastă în apusul Americii de Nord [fr. prairie].

***PREEXISTĂ** (-ist) *vb. intr.* A exista mai 'nainte [fr.].

***PREEXISTENȚĂ** *adj.* Care există înainte de altul [fr.].

***PREEXISTENȚĂ** *sf.* Existență anterioară altuia [fr.].

***PREFA** = **PREFERANȚĂ**.

PREFĂCĂTORIE, ○ PREFĂCĂTORIE *sf.* ① Faptul de a se prefăce ¶ ② Mod de a se înfățișa, de a vorbi, de a lucra, contrariu adevărului, spre a înșela buna credință a cuiva, fățarnicie, ipocrizie: fata de împărat stîu să se arate și să vorbească din inimă curată, fără prefăcătorie (isp.); femeia 'era zugrăvită ca un monstru de minotaur și de prefăcătorie (o.-zamp.); ele nu

se luptă voinicește, ou puterea, ci mulerește, ou prîfăcătoria (ss.).

PREFĂCĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Prefacere, schimbare: sărmanul o ajuns de cloacă de cînd ou prefăcăturile aeste nouă (alecs.) [preface].

PREFACE (-fao) *1. vb. tr.* ① A face, a schimba în alt fel, a preschimba, a transforma: Tureții au prefăcut Sfînta Soție în moschee; ~ coții în metri ¶ ② A reînnoi: si-a prefăcut casele ¶ ③ A schimba în așa fel încît să nu se cunoască ce este sau ce a fost în realitate: si-a prefăcut glasul ¶ ④ A falsifica: ~ vinul.

2. *vb. refl.* ① A se face, a se schimba în altfel, a se preschimba, a se transforma: fata împăratului se prefăce într-o păsărică și aboară nevăzută (cra.); ¶ ② A-și schimba firea, înfățișarea, graiul, felul de a lucra, etc. în așa fel încît să se arate cu totul contrariu realității, a simula: se prefăce că doarme, că nu știe nimic, că nu mă pricepe [format după vsl. prětvoriti < t voriti „a face”].

PREFĂCERE *sf.* Faptul de a (se) prefăce: schimbare, preschimbare, transformare; reînnoire; simulare; falsificare.

PREFĂCUT *adj. p. PREFACE.* ① Schimbat într-alt fel, preschimbat, transformat ¶ ② Reînnoit ¶ ③ Care-și dă o înfățișare, care vorbește sau lucrează altfel de cum este în realitate, fățarnic, ipocrit: dină este fată, și încă din cele mai ~e (isp.) ¶ ④ Falsificat: vin ~.

***PREFĂȚĂ** (pl.-fete) *sf.* Cuvîntare a autorului la începutul unui cărți, în care dă cititorului anumite lămuriri, precuvîntare [fr.].

***PREFECT** *sm.* ① ② Persoana pusă în capul unei prefecturi, la Romani ¶ ③ ④ Înalt funcționar pus în capul administrației unui județ și ca reprezentant al puterii centrale (numit odinioară „ispravnic”) ¶ ⑤ ~ de poliție, șeful poliției din cele mai însemnate capitale de județe (București, Brăila, Craiova, Galați, Iași, Cluj, etc.) [lat.].

***PREFECTORAL** *adj.* ③ ④ Ce emană de la un prefect ¶ ⑤ Ce ține de o prefectură [fr.].

***PREFECTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① ② Numele mai multor funcțiuni publice la Romani ¶ ③ ④ Fiecare din cele patru împărțiri ale imperiului roman sub Constantin cel Mare: Prefectura Orientului, Iliriei, Italiei și a Galiei ¶ ⑤ ⑥ Astăzi: funcțiunea de prefect și durata ei ¶ ⑦ ⑧ Localul, birourile prefectului ¶ ⑨ ⑩ Întindere teritorială administrată de un prefect ¶ ⑪ ⑫ ~ de poliție, funcțiunea de prefect de poliție; localul unde se află instalat acesta împreună cu birourile lui [fr.].

***PREFERA, PREFERĂ** (-ter) *vb. tr.* A-i plăcea mai mult, a prețui mai pre sus, a ținea mai mult la ceva [fr.].

***PREFERABIL** *adj.* Care trebuie iubit, ales mai mult decît altul sau decît altceva, care merită a fi preferat [fr.].

***PREFERANȚĂ** (pl.-te), **PREFERANȘĂ** (pl.-se) *sf.*, + **PREFERANT** (pl.-te), **PREFERANS** (pl.-se) *sm.*, **PREFĂ** (pl.-te) *sf.* ① Numele unui joc de cărți: el mergea adeseori să joace preferanță la alt boler (br.-vn.); un joc niel otos, niel vist, niel preferanță (negr.); avea trei prieteni ou cari făcea de obicei partida de preferans (on.); aici este masă de prefă unde joacă Conu Costache (br.-vn.) [fr.; comp. și bg. prefat].

***PREFERĂ** = **PREFERA**.

***PREFERINȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Faptul de a prefera o persoană sau un lucru ori-cărei alte persoane sau ori-cărui alt lucru, precădere; a da ~, a prefera, a da pasul, precădere; de ~, cu deosebire, mai curînd decît ori-cărui altuia ¶ ② *pl.* Semne de dragoste sau de cinste mai deosebite ce se dau unei persoane [fr.].

PREFIRA (-fir) *1. vb. tr.* ① A întinde, a desfășura rînd pe rînd înaintea ochilor, minții, etc.: această mîlastră melope... prefiră în inima omului... și dorul și veselia (oon.) ¶ ② A trece prin mîini, a lua la cercetare rînd pe rînd: multe a văzut, multe a prefirat el prin ai București (olvr.); Prefira toate cu toate și mormăla fetei cîntînd (pamn.).

2. *vb. refl.* ① A se întinde, a se desfășura rînd pe rînd, a defila: în oțtva momente se prefira pe dinaintea ochetei toate boarele... ingeniosului bogasier (fil.) ¶

PRE-
PRE

Fig. 3947. PREDUCEA.

PRE- ② A se strecura: urtut în inima copilei se prefira și pe
PRE flo-ce zi mai adînc o pătrundea (COOS.) [fr.].

PREFIRAT *adj. p.* **PREFIRA.** Întins, desfășurat, înșirat: casele sînt albe, ~e pe tăpșanele onprinsse de livezi (VLAH.).

***PREFIX** (*pl.-ize*) *sn.* ② Particulă care se adaugă la începutul unui cuvînt spre a-i schimba înțelesul: în cuvintele de esclut, între zăresc, pre gătesc, re fac, particulele des-, între-, pre- și re- sînt prefixe [fr. < lat.].

PREGĂTI (-ătesc) *vb. tr. și refl. A* (se) gătii, a (se) prevedea cu cele necesare sau în vederea unui lucru ce trebuie să-l facă, a (se) prepara: ~ merinde pentru drum; a se ~ de plecare; eram vecini... pregăteam lecțiile noastre împreună (G.-GH.); cum văzu ce plăcintă i se pregătesc, înfipse sabia în pămînt (ASP.); ③ nu e pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimereste [format după lat. praeparare < parare „a găti”].

PREGĂTIRE *sf.* Faptul de a (se) pregăti, preparatiune ④ **NEPREGĂTIRE.**

PREGĂTITOR *adj. verb.* **PREGĂTI.** Care (se) pregătește, preparator.

PREGET *sbst.* Lăsare alene, trîndăvie, lipsă de voință, de energie, de activitate, zăbăvă: Ștefan era la osteneală fără ~ (ASP.); toate vieșuitoarele... se luptă fără ~ ca să-și câștige un loc mai prielnic la masa vieții (BR.-VN.) [p regela].

PREGETA (-et) *vb. tr. și intr.* ① A se lăsa lenei, a se lenevi, a fi lipsit de voință, de energie, de activitate, a se codi să facă ceva: nenea Gută nu pregătă niciodată să vie în ajutorul cuiva (BR.-VN.); de l-ar fi spus brutarul că-i dă o pîine, dacă-i va sluji un an, el n'ar fi pregătat să primească (S.-ALD.) ② A zăbovi, a întîrzia: nici n'au pregătat mult, ci s'au grăbit și de unele și de altele, și apoi au venit acasă (SS.) [lat. vulg. *prigitare < pigrigare].

PREGUSTĂ (-gust) *vb. tr. și refl. A* gusta, a minca sau a bea prea puțin din ceva: oodănacele numa-i pun pe limbă (rachiu), abia-l pregustă (JIP.); an împărțit pe goarece, dar nici nu s'au pregustat (R.-COD.).

***PREISTORIC** *adj.* ① Dinainte de timpurile istorice: timpuri ~e ② Privitor la preistorie [fr.].

***PREISTORIE** *sf.* Studiul epocelor care au precedat timpurile despre care avem știri istorice [fr.].

PREINNOI, PRENOI (-ooso) *vb. tr.* A înnoi, a reînnoi.

PREINTÎMPINĂ (-pin) *vb. tr.* A preveni, a întîmpina: ea veni la postelnicul ca să preîntîmpine furtuna ce bănuia că poate să se ridice asupra capului ei (FIL.).

PREJMETE *sf. pl.* Împrejurimi: leul răcni de se cutremură toate ~ele (ASP.) [p re a j m â l].

PREJOS *adv.* Mai ~, inferior, mai coborît, de o însușire, de o stare mai puțin bună, ridicată, etc.: boierilor de dincoace nu le plăcea a fi mai ~ (COOS.); dragostea ce am pentru tine este, dacă nu mai presus decît a sorozilor mele, dar nici mai ~ decît mierea și zahărul (ASP.); — JOS 2 [pre + jos].

***PREJUDECA** (-eo) *vb. tr.* ① A da, asupra unui punct secundar, o judecată care influențează asupra hotărîrii ce urmează a se da în chestiunea principală ② A judeca, a hotărî asupra unui lucru înainte de a-l fi cercetat de ajuns ③ A prevedea prin conjectură [j u d e c a, format după fr. préjuger].

***PREJUDECĂTĂ** (*pl.-căți*) *sf.* Prejudiciu: nimeni nu ridică glasul, fiindcă prejudecățile societății erau cu sîințenie păzite (D.-ZAMF.); prejudecățile din veacul de mijloc au pierit (SOL.) [j u d e c a t ă, format după fr. préjugé].

***PREJUDEȚ** (*pl.-ețe*) *sn.* Prejudiciu: mult am luptat noi tinerii de pe atunci cu ~ele și cu obiceiurile cele rele (G.-GH.) [lat. praedjudicium, refăcut după județ].

***PREJUDICIA...** = **PREJUDIȚIA...**

***PREJUDIȚIA** (-ție) *vb. intr.* A cauza prejudicii [fr.].

***PREJUDIȚIU** (*pl.-ții*) *sn.* ① Părere adoptată u ușurință, fără temeu, fără a cerceta mai de aproape lucrurile: nu pot nici linguaș patimile și hrăni

urile, nici înnoiaza eresurile și prejudițiile mult[imii] (G.-GH.) ②

③ rî Pagubă, daună, vătămăre [fr. < lat.].

PREJUR *1. adv.* Împrejur: trăgea cu oada ochiului spre a vedea dacă o bagă în seamă cel de prin ~ (ASP.).

2. **PREJURUL** *prep.* (construită cu *genit.*): Moș Nichifor stătuse în loc și nu știu ce bichirea și ciștia prin prejurul cărului (CRG.) [pre + jur; comp. ÎMPREJUR].

PRELARG *1. adj. și adv.* Desvoltat, vast: a scrie, a vorbi mai ~ (comp. LARG 2).

2. *sbst.* Întindere vastă, întins: trecut bariera... și mă văzui în ~ul cîmpiei (GN.) [pre + larg].

***PRELĂSTI** = **PRILESTI.**

***PRELAT** *sm.* ① Înalt demnitar bisericesc, arhieru, episcop, vicărică: în cea dintîi noapte ce noui ~ petrecu în palatul vicăriatului (G.-GH.) [fr.].

***PRELEGERE** *sf.* ① Curs, lecție ce face un profesor într-o școală superioară, într-o universitate [lat.].

PRELESNE = **LESNE.**

***PRELESTI** = **PRILESTI.**

***PRELEVA** (-ovez, -ev) *vb. tr.* A lua, a ridica înainte de împărțea o parte oare-care dintr'un total [fr.].

***PRELIMINAR** *1. adj.* Care precede subiectul principal și servește să dea anumite deslușiri, pregătitor: discurs ~.

2. *sn.*, mai adesea ~ sau ~ii, *pl.* Ceea ce servește ca bază la o înțelegere, la o învoială: ~ille de pace [fr.].

PRELINGE (-ling) *1. vb. tr.* A linge de-a lungul: vezi tu... trupul acesta? să mi-l lingi, prelingi, ca să nu se cunoască că au fost bucăți (SS.).

2. *vb. refl.* ① A se scurge încet de-a lungul unui vas, printre doage, etc.; a piști: doabele de apă prelingindu-se de pe streșini și ploind în clipe ritmate pe fundul unui batoiu (CAR.); satul e... străbătut de apa Sîlănciului în care se preling lăzaroșele ce mijesc de sub dealuri (VLAH.); sudearea... i se prelingea în șiroaie pe obrăii (S.-ALD.) ② ③ A se strecura, a se furișa: trupuri pitice și inimi goale se prelingeau pe sub umbra palatelor (D.-ZAMF.); o adiere de vînt se prelinge pe ramurile fără de frunze (LUNG.) [pre + lingel].

PRELINS *adj. p.* **PRELINGE.** Neted și lucitor (*verb.* de pâr, de pene): Rănoă intră în cerul luptei cu pârul de pre dînsul lins și ~ (COOS.); calul se scutură de trei ori și îndată rămîne cu pârul lins ~ și tînar ca un trefin (CRG.).

***PRELUĂ** (*prelau*) *vb. tr.* A preleva [refăcut după lua].

PRELUCĂ (*pl.-ci*) *sf. Tr.-Carp.* ① Poiană mică într-o pădure [bg. proluka].

***PRELUCRA** (-orez) *vb. tr.* ① A reface o lucrare, făcînd unele schimbări sau îndreptări ② ③ F A vorbi pe cineva de rău, pe ascuns, spre a-i aduce neajunsuri [lucra].

***PRELUD** = **PRELUDIU.**

***PRELUDA** (-udez, -ud) *vb. intr.* ① A ~ și încerca vocea, instrumentul, înainte de a executa o bucată de muzică ② ③ A face o improvizație muzicală ④ ⑤ A face un lucru de puțină importanță spre a se pregăti în vederea unei alte lucrări, unei alte acțiuni mai importante [fr.].

***PRELUDIU** (*pl.-dii*), *PRELUD* (*pl.-de*) *sn.* ① Sunete cîntate sau scoase dintr'un instrument spre a ~ și încerca glasul sau spre a se pregăti la executarea unei bucati muzicale: și pe crengile uscate se încearcă un prelud (ALECS.) ② ③ Improvizație muzicală ④ ⑤ Ceea ce se pregătește în vederea executării unei acțiuni: asta era numai un preludiu de vîntătoare (G.-GH.) [fr.].

PRELUNG *adj.* ① Lungăreț: e ~ă la chip, codalbă, cu ochii viorii (VLAR.) ② Care ține mult, care nu se sfîrșește curînd, durabil, continuu: tunete ~e și aud bîmbîni în depărtare (VLAH.); boala e sîrăcie ~ă (JIP.); — *adv.*: cîinele urla ~ și dureros (BR.-VN.); Anna plîngea, înocet, ~ (D.-ZAMF.) [lat. perlongus].

PRELUNGÎ (-gesc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face mai lung, a (se) lungi: a prelungi strada pînă la barieră ② A face să dureze mai mult: ~ viața ③ A pune un termen mai lung, a amîna: ~ o poartă [pre + lung].

PRELUNGIRE *sf.* ① Faptul de a (se) pre-

lungi ¶ ② Continuarea unei porțiuni de întindere: ~ a unei străzi ¶ ③ Timpul ce se mai acordă peste un termen dat: ~ a unui termen.

○ **PREMAR...** = **PRIMAR...**

○ **PREMĂTUR** *adj.* ① Ce vine, ce se întâmplă sau se face înainte de vreme, prea de vreme, prea de timpuriu: fructe ~e; moarte ~ă ¶ ② Prea precoce, prea dezvoltat în raport cu vârsta: minte ~ă [fr. *prématuré*].

○ **PREMEDITA** (-itez) *vb. tr.* A se gândi la un lucru, a chibzui asupra-i înainte de a-l pune în lucrare [fr.].

PREMEDITARE, PREMEDITAȚIUNE, PREMEDITAȚIE *sf.* Faptul de a premedita, chibzuirea asupra unui fapt înainte de a-l săvârși, precugetare: orimă cu ~ [fr.].

PREMENI = **PRIMENI**.

○ **PREMERGĂTOR** *adj. și sm.* ① Cel ce vine înainte de altul spre a vesti sosirea ¶ ② Om celebru care pregătește calea altuia mai mare decât dînsul, care prepară spiritele pentru o idee nouă ¶ ③ Prevestitor, care anunță dinainte: viitorul premergătoare de furtună [mergător, format după fr. *précurseur*].

○ **PREMIA** (-miez) *vb. tr.* A da un premiu.

○ **PREMIANT** *sm.*, **PREMIANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Elev(ă) care a obținut cu premiu: Dan își pune la încercare tot talentul lui de ~ la desen (VLAH.) [premia].

○ **PREMIAT** *adj. p. PREMIA.* Care a câpătat un premiu: lucrare ~ă de Academie ¶ ④ **NEPREMIAT.**

○ **PREMIER** *sm.* ③ Primul ministru [fr.].

○ **PREMIERĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① Prima reprezentare a unei piese ¶ ② Aceea care conduce atelierul și comandă diferitelor lucrătoare și ucenice într-o casă de croitorie sau de modă [fr.].

○ **PREMISE** *sf. pl.* Cele două dintîi propoziții ale unui silogism, din care se deduce a treia sau concluziunea [fr.].

○ **PREMIU** (*pl.-mii*) *sm.* Sumă, recompensă dată pentru încurajarea sîrguinței, capacității, meritului [lat.].

○ **PREMINDĂ** (*pl.-de*) *sf. Trans.* ① Hrană dată gratuit un timp determinat: Îi dădu o casă pe vecie și ~ pe viață (RET.) ¶ ② Partea cuvenită cîntărilor bisericești din prinoase (FR.-COR.).

PRENOI = **PREINNOI**.

○ **PRENUMĂRA** (*pl.-ăr*) *vb. tr. și refl.* ① A (se) număra, a (se) socoti printre alții: aceste cuvinte au fost pe mulți să prenumere pe principele Bismark între adepții lui Lassalle (A.-GH.) ¶ ② A subscrie, a (se) abona [germ.].

○ **PRENUME** (*pl.-me*) *sn.* ① Numele care preceda numele de familie la Romani: ~le lui Cezar era Calus ¶ ② Numele de botez [lat.].

○ **PRENUMERANT** *sm.* Subscriitor, abonat [germ.].

○ **PREOBRAJENIE** *sf.* Sărbătoarea numită de obicei „Schimbarea la față” (6 August) [vsl.].

○ **PREOCUPĂ** (-up) *1. vb. tr.* A absorbi cu totul mintea.

2. *vb. refl.* ① A se ocupa în deosebi de ceva, a se adînci cu cugetarea la ceva, a avea mintea cu totul absorbită de ceva ¶ ② A fi îngrijorat, a se îngria [fr.].

○ **PREOCUPARE, PREOCUPAȚIUNE, PREOCUPAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) preocupa ¶ ② Starea unei minți absorbite în așa fel de o idee, încît nu se mai poate ocupa de altele: ele cer... o concentrare și o așternere de muncă neîntreruptă și neînteruptă de alte preocupări (VLAH.) ¶ ③ Îngrijare pricinuită de ceea ce absorbe mintea [fr.].

○ **PREOPINENT** *sm.* Cel ce emite o părere, care vorbește într-o adunare înaintea altuia [fr.].

○ **PREOT** *sm.* ① Cel ce prezidează ceremoniile cultului, cel ce oficiază după ritualul unei religii ¶ ② În Biserica creștină, persoana care are darul, prin hirotonie, să săvîrșească toate tainele cultului, popă (3948) ¶ ③ Cel ce-și închină viața pentru înfăptuirea unui ideal: acolo a trăit blîndul ~ al Unitii (VLAH.); oltă visuri nu-ți întunece tu, cîstit ~ al artei (VLAH.) ¶ ④ Mare-preot, șeful religiu-

nii la vechii Evrei (3949) [lat. *pre(s)byterum*].

○ **PREOTEASĂ** (*pl.-ese*) *sf.* ① Femeie consacrată serviciului cultului într-un templu pămînt ¶ ② Soția unui preot; POPĂ ①.

○ **PREOTESICĂ** *sf. dim. PREOTEASĂ.*

Preoteasă tină: vîitoarea ~ nu mai lua ochii de la strană (LUNG.).

○ **PREOTEȘC** *adj.* De preot; popesc: vestimente preotești; moș Nichifor se mai temeă să nu cadă sub blăstămuri (CRO.).

○ **PREOTEȘTE** *adv.* Ca un preot, popoște.

○ **PREOȚI** (-teso) *1. vb. tr.*

1. A face, a sfinți preot, a popi.

2. *vb. intr.* A fi preot.

3. *vb. refl.* A se face

preot: vîzînd că se îngroșase gluma, s'a fost hotărît el să se preotească (LUNG.).

○ **PREOȚIE** *sf.* ① Starea, caracterul de preot: toate acestea ne măguleau pe noi, cei ce ne pregăteam pentru ~ (SLV.) ¶ ② Darul preoțesc: popie: de va afla vină celuia ce va să ia darul... preoției..., atunci să nu-l hirotonească (PRV.-MB.).

○ **PREOȚIME** *sf. col. PREOT.* Multime de preoți, toți preoții.

○ **PREPALATĂL** *1. adj.* Se zice despre unele consonante (d. e. ș. i) al căror punct de articulație e partea dinaintea a cerului gurii.

2. **PREPALATĂLĂ** (*pl.-le*) *sf.* Consonantă prepalatală [fr.].

○ **PREPARAȚIE** *sf. Trans.* ① Licență, permis de a fabrica și de a vinde băuturi spirtoase ¶ ② Pr. ext. Depozit de băuturi spirtoase, cîrciumă: își și cînta el cînteca, colo printre cei bețivi, la ~ (RET.) [germ. *Propination*].

○ **PREPARĂ** (-par) *vb. tr. și refl.* ① A (se) pregăti, a (se) prevedea cu cele necesare sau în vederea unui lucru ce trebuie să-l facă ¶ ② A face lucrarea necesară pentru a căpăta anumite cunoștințe: ~ un examen ¶ ③ A da lecții, a medita.

2. *vb. refl.* ① A se pregăti ¶ ② A studia, a căuta să capete cunoștințe pentru un anumit scop [fr.].

○ **PREPARANDIE** *sf. Trans.* Școală normală de învățători: d-ța al zis că trebuie să mă duc la ~, ca să mă fac învățător (SS.); cînd eram eu la ~, de învățam meștegulul dascălilor, a venit și el acolo (RET.) [germ.].

○ **PREPARANDIST** *sm. Trans.* Elevul unei preparandii.

○ **PREPARAT** *1. adj. p. PREPARĂ* ¶ ④ **NEPREPARAT.**

2. *subst.* Faptul de a prepara.

○ **PREPARAT** (*pl.-ate*) *sn.* Substanță chimică preparată [germ.].

○ **PREPARATIVE** *sf. pl.* Pregătiri: ~ de plecare [fr.].

○ **PREPARATOR** *sm.* ① Cel ce prepară ceva ¶ ② Persoana care prepară experiențele pe care un profesor trebuie să le facă la un curs, care pregătește obiectele pe care profesorul trebuie să le arate auditorilor [fr.].

○ **PREPARATORIU** *adj.* Pregătitor: școală preparatorie [fr.].

○ **PREPARAȚIUNE, PREPARAȚIE** *sf.* Faptul de a (se) prepara, pregătire [fr.].

○ **PREPELEAC** (*pl.-lece*), **PREPELEAG** (*pl.-lege*) *sn.* ① Par gros cu mai multe crăci retezate pînă la o palmă de tulpină, înfipt în pămînt, pe care se atîrnă oale ca să se usuce sau pale de fin ca să se svințe ¶ ② = **SĂRCINER** ¶ ③ Scară formată dintr-un stîlp prin care sînt petrecute cuie lungi de lemn, ca să se poată urca cineva în vîr: căsuta loitre și prepelece, ca să dea năvală la Cetățuie, să salte peste zid (NEC.) ¶ ④ **Bîn.** Par cu crengi pe care se clădește stogul de fin.

○ **PREPELICAR** *sm.* Cline de vinat bun mai ales pentru adîlmecarea prepelitelor, potirni-

PRE-
PRE

chilor, etc. (□ 3950): presupunem deocamdată că a-dulmea vinatul ou ~ul (GN.).

○ **PREPELIȚIU** *sm. Trans. (vic.)* = **PREPELEAG**

① ②.

PREPELIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Pasăre călătoare din fam. galina-ceelor, deco-loare galbe-nă-cafenie, cu dungi pe spinare, foarte sprintenă și cu glas plăcut; se vinează pentru carnea-ifoar-te gustoasă; numită și „pitpalac” (*Coturnix communis*) (□ 3951); *F*: a prinde prepelița de coadă, a se îmbăta; *F* prepelița 'n stul, se zice în glumă acelaia căruia i s'a prins în barbă o fărîmă de pline sau ceva din bucate.

Fig. 3950. Prepelicar. Fig. 3951. Prepeliță.

○ **PREPENATIE** = **PREPARATIE**.

○ **PREPEȘTENIE** *sf. Olten. Trans. ①* = **PRĂPASTIE**: i-au tăiat mințile și i-au dat drumul într-o ~ (R-COD.) ¶

② ③ **Prăpăd**: prepeștenia ca a trecut peste ei (GRM.).

○ **PREPIŢE** (*-ping*) *vb. refl. Olten. A* se compensa; a se cumpăni (CIAUS.) (RV-CRG.).

* **PREPONDERĂ** (*-erez*) *vb. intr.* A fi preponderant [lat.].

* **PREPONDERANT, PREPONDERENT** *adj.* Care are mai multă greutate, mai multă autoritate, influență sau importanță [fr.].

* **PREPONDERANȚĂ, PREPONDERENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Superioritate de greutate, de autoritate, de vază, de importanță: Englitera... temîndu-se... să nu-si piardă preponderanța ce dobîndise în Turcia (A-GH.) [fr.].

* **PREPOZIT** *sm.* ① Căpetenie, mai marele peste ¶ ② Cel pus în fruntea administrației unei biserici catolice [lat. praepositus].

* **PREPOZITIV** *adj.* ① ② Care se întrebuițează ca prepoziție: particulă ~ă ¶ ③ Care se pune la începutul unui cuvînt, protetic: articol ~ [fr.].

* **PREPOZIȚIUNE, PREPOZIȚIE** *sf.* ① Cuvînt invariabil care servește să exprime raportul între doi termeni: oa, de, în, la, pe, prin, sub sînt prepoziții [lat.].

PREPUERNIC *adj.* Bănuitor [prepune].

† **PREPUITOR** *sm.* Cel ce pre-pune, ce face să se nască bănuiele nedrepte asupra cuiva: ~ se obișnuiește cel ce pornește piră de învinovățire asupra unui nevinovat (LEG-CAR.).

† **PREPUŢE** (*-pun*) *vb. tr.* ① A pune înaintea cuiva ¶ ② A bănuia, a avea bănuiele: să cerce prin toate casele pre unde-și va ~ sau va cunoaște nicoare semne de furtuşag (PRV-MB.) ¶ ③ A traduce: a lui Matei evanghelie... de pre ovrelește o au prepus Ioan grecește (PRV-MB.) [lat. praepone].

† **PREPUNERE** *sf.* Faptul de a prepune; bănuială, prepus: să nu crează lesne, fără de întrebare, prepunerile și pirăle și bănuiele (PRV-MB.); face ~ de furtuşag și acela om ce face pre altul că lăste vrăjtoriu (PRV-MB.).

○ **PREPURȚĂ** (*-port*) *vb. refl. Băn.* A se plimba [purta].

PREPUS 1. *adj. p. PREPUNE.* ① Pus înaintea cuiva ¶ ② Pus peste, mai mare peste cineva, în fruntea cuiva: tîlhăriile oamenilor... prepusi la serviciul elimațiilor au fost nepomenite (A-GH.) ¶ ③ Bănuie: prepunătorii să se osindească la pedeapsa ce era să pătîmească cel ~, cînd s'ar fi găsit vinovat (LEG-CAR.) ¶ ④ Tradus. 2. (*pl.-usuri*) *sm.* Bănuială; îndoiială; presupunere: oare slugă... va fugi din casă... dă ~ oare-cum cum să fie făcut el acel furtuşag (PRV-MB.); și-au deschis inimile unul altuia fără nici un ~ și fără nici o grijă (VLAH.); imi vîile fel de fel de ~uri prin cap (ALECS.); eugetînd că a putut să aibă ~uri nedrepte, el se simți rușinat (GN.).

* **PREROGATIVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* ① Avantagiu, drept deosebit, excepțional de care se bucură posesorul unei demnități, titularul unei funcțiuni, etc.: urmașii Domnilor și boierilor vechi... nu aveau alte prerogative sau privilegii (A-GH.) ¶ ② Facultate de

care o ființă se bucură în mod exclusiv: omul are prerogativa rațiunii [fr.].

* **PRERUMPE** (*-rump*), **PRERUPE** (*-rup*) *vb. tr.* A tăia vorba cuiva, a întrerupe [lat.].

* **PRESĂ** (*-sez*) *vb. tr.* A apăsa, a indesa, a îngheșui, a tescui [fr. presser].

* **PRESĂ** (*pl.-se*) *sf.* ① Mașină care servește ca să preseze; ¶ ~ hidraulică = **HIDRAULIC** ① ②; ~ de copiat, mașină care servește la copiatul scrisorilor, facturilor, etc. într'un registru special cu foi subțiri de hîrtie de mătase (□ 3952) ¶ ③ ④ Mașină de tipărit; a pune sub ~, a da la tipar ¶ ⑤ Tipar, imprimerie; libertatea presel, dreptul de a tipări o carte, un ziar, etc., fără a avea nevoie de o autorizație specială; presa periodică, ziarele, revistele ¶ ⑥ Ziariștii; gazetăria: toată presa era reprezentată la această festivitate [fr. presse].

Fig. 3952. Presă de copiat.

* **PRESĂDI** (*-ădese*) *vb. tr.* A răsa: după ce a crescut aduș, se presădește și de loc se începe și udul (GN.); bătrînul are ici de plîvit o buruiănă... ori de presădit o floare (BR-VN.) [ysl. prăsăditi].

* **PRESANT** *adj.* Grabnic, urgent [fr.].

PRESĂRĂ, PRESERĂ (*-sar*), *Mold. Bucov. PRESURA* (*-sor, -sur*) *vb. tr.* ① A împrăștiă peste ceva sare mărunță, făină, mălaiu, cenușă, nisip, etc.: a presărat mălaiu prin locul unde văzuse vrăbiile (BR-VN.); fetița-și umplu șurtul de cenușă și tot presărat pe cale, pînă'n pădure (RET.); bălătul a mers cîțiva pași pînă unde presăraseră negustorii cenușă pe dinaintea prăvăliilor (CAR.); se presăroară mac în jurul vacilor, ca să nu le ia strigoacele mana (VOR.); Păt-Frumos presură cîteva flori albastre, apoi șezu alături cu ea (EMIN.); ② zielele se mai îndulcesc dacă le presuri cu ceva chef și voie bună (GN.) ¶ ③ A împrăștiă, a risipi [săra].

PRESĂRAT *adj. p. PRESĂRĂ.* ① Pus împrăștiat (*vorb.* de sare, de făină, de nisip, etc.) ¶ ② Așezat împrăștiat, risipit: boia ~ă de stelu; în toate părțile voci cîmpia verde ~ă cu case (A-GH.); casele albe ~e printre copaci te înveselește (VLAH.).

PRESĂRĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Ceea ce s'a presărat: zăpada izbea ca o ~ mărunță în fețele flăcăilor (S-ALD.).

* **PRESAT** 1. *adj. p. PRESA.* Apăsat, îndesat, îngheșuit, tescuit.

2. *sbst.* Faptul de a presa, îndesare, tescuire.

* **PRESBIT** *adj. și sm.* Care vede mai bine de departe decît de aproape: el își fixa privirea în palma-i deschisă, ou aerul unui ~ care citește (VLAH.) [fr. presbyte].

* **PRESBITER** (*pl.-ere*), **PRESBITERIU** (*pl.-rii*) *sm.* Casa în care locuiește preotul unei parohii (la catolici) [fr.].

* **PRESBITERIAN** *sm.* Membru al unei secte religioase în Anglia care nu admite episcopi, ci numai preoți [fr.].

* **PRESBITERIANISM** *sbst.* Doctrină anti-episcopală introdusă în Scoția de către Knox, discipol al lui Calvin [fr.].

* **PRESBITERIU** = **PRESBITER**.

* **PRESBITIE** *sf.* Vederea presbitului, defectul presbitului, starea de presbit [fr.].

PRESCHIMBA (*-schimb*) *vb. tr. și refl.* ① A (se) schimba, a (se) transforma ¶ ② A-și transmite reciproc: Cerul și pămîntul preschimbă sărutări (ALECS.) [pre-+schimba].

○ **PRESCORNIC** = **PISTORNIC** [pistornic + prescură].

PRESCRIE 1. (*-scriu*) *vb. tr.* A scrie ceva pe curat sau de pe un model, a copia [scrie, refăcut după sl. prepsati].

* **PRESCRIE** 2. (*-scriu*) 1. *vb. tr.* A ordona: înstruțiunile trimise lui O. A. Rosetti de către Lamartine prescriu ca să nu facem nici o mișcare (A-GH.) ¶ ② ③ A da o rețetă: ~ un medicament ¶ ④ A dobîndi prin prescripțiune.

2. *vb. refl.* ① A fi ordonat ¶ ② A se pierde prin prescripțiune [fr.].

***PRESCRIPTIBIL** *adi.* r. Care poate fi prescriptibil. **PRESCRIPTIBIL** [fr.].

***PRESCRIPTIUNE**, **PRESCRIPTIUNE** *sf.* ① Ordonanță, obligațiune impusă: trebuie să se respecte prescriptiunile autorității, adică ale legii (a.-g.). ② R. Rețetă, ordonanța unui medic. ③ r. Mijloc legal de a dobândi un drept, sau de a se libera de o obligațiune după trecerea unui anumit timp și sub anumite condițiuni [fr.].

PRESCURĂ, **PRESCURĂ** (*pl.-curi*) *sf.* Plinișoară rotundă din aluat dospit deasupra căreia se imprimă, înainte de coacere, abreviațiunile IG. XG. HI. KI.; din prescură se scoate „agnețul” care servește la liturghie și „anafora” care se împarte credincioșilor (3953): din mina popii, multă vreme n'a luat nici colac nici prescură nici artos (DLVR.); Tremură popa să moară Cu prescură

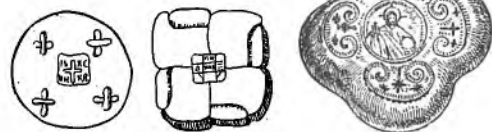

Fig. 3953. Prescuri.

subsuoaară (K.-BRS.); Sfânta Miercuri... a dat drumulei un corn de prescură și un păhăru de vin (CRG.); Sus pădure, Jos prescură (SP.); ghicitoare despre „ceapă” [vsl. proskura].

PRESCURĂREASĂ (*pl.-ese*), **PRESCURĂRIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Femeie bătrână care face prescuri pentru biserică.

PRESCURȚĂ (*-tez*) *vb. tr.* A face mai scurt, a scurta, a abrevia [pre + scurt].

PRESCURTARE *sf.* ① Faptul de a prescurta. ② Scriere, lucrare prescurtată; cuvânt scris în mod prescurtat, abreviațiune.

PRESEARĂ (*pl.-seri*) *sf.* Seara dinaintea, din ajun [lat. prae + seară].

PRESEN, **PRESEN** (*pl.-ne*), **PRESENĂ**, **PRESINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Cureașă hamului ce trece pe sub pieptul calului (3954) [comp. srb. prsina < vsl. prŭsi „piept”].

PRESENTIMENT (*pl.-te*) *sn.* Presimțire [fr.].

PRESERĂ **PRESEARĂ**.

***PRESIMȚI** (*-simt*) *vb. tr.* A prevedea instinctiv și confuz un lucru ce trebuie să se întâmple [fr. presensir, refăcut după simți].

***PRESIMȚIRE** *sf.* ① Faptul de a presimți. ② Prevedere instinctivă și confuză a unui lucru ce trebuie să se întâmple.

***PRESIUNE** *sf.* ① Acțiunea de a presa, apăsa, stringere. ② r. Constrângere [fr.].

†**PRESPRE** *prep.* Peste: de nu va da bani ~ doo trei zile, să-l facă moarte și acestuia (PRV.-LP.) [lat. per super].

***PRESTA** (*-tez*) *vb. tr.* r. A depune: ~ jurământ [lat.].

***PRESTANȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Înfățișare, atitudine plină de demnitate și de gravitate [fr.].

***PRESTARE** *sf.* r. Faptul de a presta, depunere: sub ~ de jurământ.

***PRESTAȚIUNE**, **PRESTAȚIE** *sf.* ① r. Prestare, depunere: ~ de jurământ. ② r. Impozit ce constă în zile de lucru pentru repararea căilor vicinale și comunale care poate fi redat și în bani [fr.].

†**PRESTĂVI** = **PRISTĂVI**.

†**PRESTE** = **PESTE**.

***PRESTIDIGITATOR** *sm.* Scamator [fr.].

***PRESTIDIGITAȚIUNE**, **PRESTIDIGITAȚIE** *sf.* Artă prestidigitorului, scamatorie [fr.].

***PRESTIGIŌS** *adj.* Care te farmecă, uimitor [fr.].

***PRESTIGIU** (*pl.-gii*) *sn.* ① Iluzie atribuită magiei, vraiei, farmecului. ② Iluzie produsă de un mijloc natural. ③ Vază, autoritate morală:

simțindu-se micșorată în ~ ei de soție de presedinte (BR.-VN.) [fr.].

PREȘOL, **PRISTOL**, **PREASTOL** (*pl.-oluri*) *sn.* Sfânta masă din mijlocul altarului pe care se pune Crucea și Evanghelia (80): preșol la copilul... îl cuminică și-l pune la preastol jos (R.-COO.); Iși reză mă capul gol de sfintul preastol (COOS.); ocoliră sfintul pristol de trei ori (ISP.); Și au făcut o mănăstire mare Cu nouă pristole Cu nouă altare (vor.) [vsl. preștol].

○ **PREȘURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Băn. = **PĂSTURĂ**.

***PRESUPUNE** (*-pun*) *vb. tr.* ① A admite provizoriu ca fiind adevărat, a închipui ca adevăr, a lua de adevărat. ② A crede, a admite fără probe. ③ A fi nevoit să admită: ori-ce efect presupune o cauză [fr. présupposer, refăcut după supune].

***PRESUPUNERE** *sf.* ① Faptul de a presupune. ② Lucru admis provizoriu ca adevărat.

○ **PRESURA** = **PRESĂRA**.

PRESURĂ (*pl.-ri*) *sf.* ① Familie de păsărele cu ciocul tare și scurt, de culoare roșatică, cu pete cafenii sau negre: Deasupra noastră două presuri Pe-o ramură se giugulesc (VLAR.); varietățile cunoscute la noi sînt: **PRESURĂ-GALBENĂ** sau **PRESURĂ-DE-CIMP** (*Emberiza citrinella*) (3955), **PRESURĂ-DE-VRĂ** (*Emberiza hortulana*) (3956) și **PRESURĂ-SURĂ** (*Emberiza miliaria*) (3957) [fr.].

Fig. 3955. Presură-galbena.

Fig. 3956. Presură-de-vară.

Fig. 3957. Presură-sură.

② **PRESURĂ-DE-TRESTIE** = **VRABIE-DE-TRESTIE** [fr.]. *Often.* Fie-care din prăjinile ce se pun pe claie, ca să n'o sboare vîntul (CIAUS).

PRESUS *adv.* Mai ~, superior, mai ridicat, mai sus pus (vorb. de o însușire, de o stare mai bună, mai înălțată, etc.): dragostea ce am către tine este, dacă nu mai ~ decît a surorilor mele, dar nici mai prejos decît mîrea și zahărul (ISP.); mai ~ de toate, mai mult decît ori-ce [pre + sus].

†**PRESUSTVIE** *sf.* r. Pretoriu [rus.].

PREȘ (*pl.-șuri*) *sn.* ① Covor lung și îngust care se întinde într-o sală sau pe treptele unei scări: a intrat cu galoșii în sală, mi-a murdărit ~ul (BAS.); ② Fâșie (cam de 50-80 cm. lățime) lungă de pînză care se așterne peste un covor, spre a-l apăra de murdărie sau de a se roade.

***PREȘEDINTE** = **PREȘEDINTE**.

***PREȘINȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Cunoștință pe care o posedă Dumnezeu despre lucrurile viitoare [fr. prescience].

PREȚCĂ (*pl.-ce*) *sf.* Fie-care din bețișoarele dinăuntrul stupului pe care albinele își clădesc fagurii [srb. pritka].

PREȚCAR (*pl.-are*) *sn.* Un fel de sfredel al dulgherului (3958).

○ **PREȚEN**... = **PREȚEN**...

***PREȚENDENT** *sm.* ① Cel ce rivalizează, ce aspiră la ceva. ② Principi care pretinde a avea drepturi la un tron ocupat de altul. ③ Cel ce aspiră la mîna unei femei, petitor [fr.].

***PREȚENȚIŌS** *adj.* ① Plin de pretențiuni; năzuos: noi stăpîniți sintem mult mai pretențioși decît stăpîniți de altă dată (BR.-VN.); ② Care se crede, înfumurat [fr.].

***PREȚENȚIUNE**, **PREȚENȚIE** *sf.* ① Dreptul ce are sau pe care-și închipuie cineva că-l are

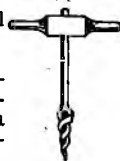

Fig. 3958. Prețcar.

PRE- de a obține ceva; cerință ¶ ③ **Reclamațiune**, cerință neîndreptățită ¶ ④ **Idee exagerată** despre sine însuși, înfumurată, îngimfăre [fr.].

***PRETERIT (pl.-te) sn.** ① **Tempul** verbului care exprimă trecutul (perfectul simplu, perfectul compus) [fr.].

***PRETERITIUNE sf.** ① **Figură de retorică** prin care se declară că nu se va vorbi de ceva în momentul tocmai când se insistă asupra acelei chestiuni [fr.].

***PRETEXT (pl.-te) sn.** Motiv neadevărat scornit pentru a ascunde adevărata pricină: **Poloni nu cântau deotî ~ spre a intra în Moldova (NEGR.)**; **Dan se scobori să oumpere două sticle de sampanie: mai mult un ~ ca să-l vorbească (VLAH.)**; sub ~, sub cuvînt [fr.].

***PRETEXTA (-tez) vb. tr.** A lua de pretext [fr.].

① **PREȚI, PRITȚ vb. tr. și intr. Trans.** A atrage atenția, a preveni; a amenința: **Îl pretește să spună tăine-ău oă el a omorît balaurul (MERA)**; **I-am prîtut eu să stee acasă, să nu-l prindă jăndarii (PEC.)** [srh. prețiti].

① **PREȚIN... = PREȚEN...**

***PREȚINDE (-tind) vb. tr. și intr.** ① A reclama ca un drept, a cere ca și cum i s'ar cuveni ¶ ② A aspira, a rivala la ceva; a peți ¶ ③ A susține, a afirma: **pretinde oă i s'a furt cartea** ¶ ④ A vrea, a cere cu stăruință: **pretinde să i vâ supuneți** [fr. prétendre < lat.].

***PREȚINS adj. p. PREȚINDE.** Care trece sau vrea să treacă drept ceea ce nu este: **pretinsa știință.**

PREȚOC... = PRITOC...

***PREȚOR sm.** ① **Magistrat** care judeca la Roma sau care guverna o provincie romană ¶ ② **Trans.** ③ **Adminstrator** de plasă, subordonat prefectului de județ ¶ ④ **Persoană** numită de ministrul de război pe lângă marile comandanțe, cu însărcinarea de a îndeplini toate atribuțiunile de poliție administrativă și judiciară; funcționează numai în timp de mobilizare și de război [lat.].

***PREȚORIAN 1. adj. Δ** Care aparține pretorului sau gărzii împăraților romani.

2. **sm.** ① **Soldat** din garda împăraților romani (□ 3959) ¶ ② **Soldat** dintr'o miliție care dispune de guvernul unei țări [lat.].

***PREȚORIU (pl.-orii) sn.** ① **Partea** unei tabere romane unde era așezat cortul generalului ¶ ② **Tribunal**, locuința pretorului ¶ ③ **Asăzi: loca-** calul, incinta tribunalului sau judecătoriei [lat.].

PREȚUTINDENI, PREȚUTINDENE(A) adv. Peste tot, în toate părțile, în tot locul: **pretutindeni erau cunoscute multele mișcări ale fâcuse (OPOS.)**; **dao' ar fi pretutindene tot asemenea judecători...** **cel ce n'au dreptate u'ar mai năzu în veci și n'pururea la judecată (CRE.)** [lat. per tot & inde].

PREȚ (pl.-țuri) sn. ① **Valoarea** unui lucru: **Inoru de ~, de nici un ~; ceta ce vor fura carul altuia sau de-l vor arde, aosta să plătească doao prețuri (PRV.-MB.)** ¶ ② **Suma** ce se cere pentru un lucru de vânzare: **~urile au scăzut, s'au urcat; a vinde cu ~ fix; cu ori-oe ~, neapărat, fără doar și poate, ori-cît ar costa; cu ~, scump; fără ~, ieftin** ¶ ③ **Merit, excelență, importanță:** **~ul timpului** ¶ ④ **Ceea ce se cheltuiește, ce se face cu oare-care sacrificiu spre a obține ceva:** **a plătit victoria cu ~ul a zece mii de soldați căzuți în luptă** ¶ ⑤ **Interval:** **pîndind el așa ~ de o oră, lată oă vine o pasăre foarte frumoasă (SB.)**; **a mers așa ~ de vre-o zece luni de zii (CAR.)** [lat. prētium].

① **PREȚĂLUI, PREȚELUI (-nec) vb. tr. Mold.** A prețui, a evalua [preț].

① **PREȚĂLUIRE, PREȚELUIRE sf. Mold.** Prețuire, evaluare: **după două ceasuri de prețălui și operații aritmetice (VLAH.)**.

① **PREȚĂLUITOR, PREȚELUITOR sm. Mold.** Cel

ce prețăluiește, ce evaluează valoarea unui obiect: **Nae Peruzesou... fusese prețeluitor la vama din Burdujeni (ON.)**.

***PREȚIOS 1. adj.** ① **De mare preț, scump:** **stofă prețioasă; pietre prețioase, pietre scumpe, nestemate (diamantul, rubinul, smaragdul, safirul, topazul, etc.)** ¶ ② **La care se ține foarte mult, scump, neprețuit:** **o amioșie prețioasă.**

2. **PREȚIOASĂ (pl.-se) sf.** Femeie pedantă, afectată în vorbirea și manierele ei: **Asăzi rizi de o pedantă, mline de o prețioasă (ALX.)** [fr. précieux].

PREȚUI (-nec) 1. vb. tr. ① A arăta cît face, cît valorează ceva, a evalua, a stabili prețului ¶ ② A stima, a aprecia, a judeca pe cineva după adevărata-i valoare: **d-ta, în loc să știi a ~ un odor ca Adeluța, îți bați joc de dînsa (ALECS.)**; **mi-e teamă oă soția ta nu va ști să te prețuească (VLAH.)**.

2. **vb. intr.** A avea preț, a valora, a face: **lucrul la timp dăruit prețuește îndoit.**

PREȚUIT adj. p. PREȚUI ¶¶ ① **NEPREȚUIT. PREȚUITOR sm.** Cel ce prețuește, ce evaluează prețul unui lucru.

PREUMBLA... = PLIMBA...

PREURSI (-nec) vb. tr. A predestina, a urși [pre & ursi].

PREUT... = PREOT...

***PREVALA (-alez) 1. vb. intr.** A avea mai multă putere, mai multă valoare, mai multă greutate. 2. **vb. refl.** A trage folos [fr. prévaloir].

***PREVARICATOR sm.** ① **Cel ce trădează** cauza, interesele ce i s'au încredințat ¶ ② **Cel ce, ca slujbaş, a comis delict** în exercițiul funcțiunii sale: **judecătorul ~ (NEGR.)** [fr.].

***PREVARICAȚIUNE sf.** ① **Trădarea** cauzei, intereselor aceluia pe care are cineva datoria să-l susțină ¶ ② **Delict** comis de un slujbaş în exercițiul funcțiunii sale: **Slugerul Tudor, vrăjmas aprig al abuzurilor și al prevaricațiilor (A.-GH.)** [fr.].

***PREVĂZĂTOR adj. verb. PREVEDEA.** Care prevede cele ce au să se întîmple și ia măsuri dinainte ¶¶ ① **NEPREVĂZĂTOR.**

***PREVEDEA (-văd) 1. vb. tr.** ① A-și da seama, a vedea dinainte ceea ce are să se întîmple ¶ ② A lua dinainte măsurile necesare în vederea unui lucru ce poate să se întîmple ¶ ③ A îngriji cu, a lua precauțiuni ca să aibă cele necesare.

2. **vb. intr.** A străvedea, a vedea prin.

3. **vb. refl.** A se străvedea, a se vedea prin: **Soarele rotund și palid se prevede printre nori (ALECS.)** [fr. prévoir & pourvoir, refăcut după vedea].

***PREVEDERE sf.** ① **Faptul de a (se) prevedea** ¶ ② **Facultatea de a prevedea** ¶ ③ **Precauțiunile** luate în vederea unui lucru ce poate să se întîmple ¶¶ ④ **NEPREVEDERE.**

***PREVENI (-vin, -vlu) vb. tr.** ① A o lua înainte, a apuca înainte; a face dinainte și în mod spontan ceea ce e de folos sau plăcut cuiva ¶ ② A preîntîmpina, a înlătura: **~ o nenorocire** ¶ ③ A influența, a dispune în mod favorabil sau nefavorabil: **i-au prevenit împotriva mea** ¶ ④ A înștiința, a da de știre, a da de veste, a preveni: **i-am prevenit de sosirea ta** [fr.].

***PREVENINȚĂ (pl.-țe) sf.** Îndeplinirea dorințelor cuiva înainte ca acesta să și le fi exprimat: **i-a făcut să uite toate prevenințele de cari era înconjurat (A.-GH.)** [fr. prévenance].

***PREVENIȚ 1. adi. p. PREVENI.** Preîntîmpinat; influențat; care are prevențiuni; înștiințat, informat, prevenit.

2. **sm.** **Împrecinat, persoană** adusă înaintea judecării pentru o crimă sau un delict.

***PREVENTIV adj.** ① **Care are de scop să înlătore, să preîntîmpine, să împiedice un rău:** **medicament ~** ¶ ② **Arrest ~, areștul** în care e ținut un prevenit pînă să fie judecat [fr.].

***PREVENȚIUNE, PREVENȚIE sf.** ① **Faptul de a preveni, preîntîmpinare** ¶ ② **Opiniune** nemotivată pe care și-o formează cineva despre o persoană sau despre un lucru ¶ ③ **Ținerea** unui împrecinat în stare de areșt pînă să fie judecat [fr.].

PREVESTI (-nec) vb. tr. ① A vesti dinainte, a anunța cele ce au să se întîmple în viitor, a prezice

Fig. 3959. Pretorieni.

vlitorul ¶ ③ A preveni, a înștiința: prevestit de tată-so... a fugit la Brașov (d.-OH.) [pre + vesti].

PREVESTIRE *sf.* Faptul de a preveni: prezicere, anunțare dinainte a celor ce au să se întâmple; prevenire.

PREVESTITOR 1. *adj. verb.* **PREVESTI.** Care prevestește: în mijlocul unui freamăt surd, ~ de furtună (OH.).

2. *sm.* Cel ce prevestește: E cocostirul tainic, în lume călător, Al primăverii dulce labit ~ (ALECS.).

○ **PREVEȘTEALĂ** *sf.* ① *Trans.* (PAC.) Pielită subțire deasupra laptelui fierț ¶ ② *Trans. Băn.* Ceată ce se pune pe ochi [prevești].

○ **PREVEȘTI** (-tasc) 1. *vb. tr. Bucov.* A acoperi puțin (vorb.) de apă ce trece peste ceva: în vasul în care s'au pus gălbinele, se pun sculele, însă în așa chip, ca acestea să preveștească sculele (PAMF.).

2. *vb. refl. Trans.* (DENS.) A se usca, a se ofili, a se îngâbeni [lat. *perviescire < viescēre].

○ **PREZAJ** (pl.-aje) *sn.* Prevestire, semn prevestitor [fr. présage].

PREZENT 1. *adj.* ① Care se află în locul despre care se vorbește, de față, de aci ¶ ② Care există în momentul de față, de acum: în momentul ~.

2. *sbsl.* ① Momentul, timpul de față, de acum ¶ ② ③ Timpul verbului care arată că acțiunea se petrece în momentul de față.

1. *sm.* Cel prezent, cei de față, cei ce se află aci.

2. (pl.-turi) *sn.* Dar, cadou: n'ai avut galantomie să-mi faci un ~ cît de mîlo (ALECS.). [fr.].

PREZENTĂ (-zent) 1. *vb. tr.* ① A apropia un lucru de cineva pentru a se servi de el: ~ un scaun ¶

② A oferi: ~ un buchet ¶ ③ A adresa: ~ o petiție ¶

④ A introduce: ~ pe cineva într-o societate ¶ ⑤ A expune, a arăta: ~ greutățile unei afaceri ¶ ⑥ A înfățișa: ~ un aspect frumos ¶ ⑦ A avea: acest cuvînt prezintă două înțelesuri ¶ ⑧ A întoarce spre, către: ~ flancul inamicului ¶ ⑨ ~ armele, a pune pușca la pîect în semn de apărare sau de cinste.

2. *vb. refl.* ① A apărea în fața cuiva ¶ ② A se înfățișa ¶ ③ A se arăta: această afacere se prezintă bine ¶ ④ A se ivi, a apărea înaintea ochilor: satul se prezintă privitorilor noastre [fr.].

PREZENTABIL *adj.* Care se poate prezenta, care poate fi prezentat ¶ ③ **NEPREZENTABIL** [fr.].

PREZENTAȚIUNE *sf.* ① Faptul de a (se) prezenta ¶ ② Introducerea cuiva într-o societate [fr.].

PREZENȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Starea unei persoane care se află, care se arată sau locuiește într-un anumit loc, starea de față; în ~, în fața cuiva ¶ ② În-fățișare ¶ ③ Existență, ființă ¶ ④ ⑤ ~ de spirit, facultatea ce o posedă cineva de a fi totdeauna stăpîn pe sine însuși, de a nu se pierde cu firea și a lucra pe dată fără a-și pierde capul sau violența minții [fr.].

PREZERVA (-zerv) *vb. tr. și refl.* A (se) feri, a (se) păzi, a (se) apăra de un rău, de un accident de care cineva e amenințat [fr.].

PREZERVATIV 1. *adj.* Care are puterea de a prezerva, de a feri, de a apăra: Leac ~ contra frigurilor.

2. (pl.-ive) *sn.* Leac ce prezervă: el purta vin de sampanie în tot locul cu dînsul ca ~ împotriva frigului (SOL.) [fr.].

PREZICE (-zie) *vb. tr.* A vesti dinainte, a pro-roci [refăcut după fr. prédire].

PREZICERE *sf.* Faptul de a prezice, pro-rocire.

PREZIDA (-idez) 1. *vb. tr.* A ocupa locul cel dintîiu într-o adunare spre a păzi buna orînduială și a dirija desbaterile: venise ca să prezideze Curtea cu juri (VLAH.). O tu ce prezidezi senatul cînesc, Te rog să mă ascuți (ALX.).

2. *vb. intr.* A avea direcțiune, a supraveghia: Dumnezu prezidă la destinele noastre [fr.].

PREZIDENT, ○ **PRESEDINTE** *sm.*, **PREZIDENTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Persoana din fruntea unei adunări, unei întruniri, etc. care dirijează desbaterile ¶

② ③ Magistratul care prezidează un tribunal, o Curte ¶ ④ Persoana pusă în capul unei comisiuni de examen, de concurs, etc. ¶ ⑤ ⑥ Șeful eligibil al puterii executive într-o republică [fr.].

***PREZIDENȚIAL** *adj.* ③ Privitor la pre-**PRE-**zidentul unei republici [fr.].

***PREZIDENȚIE** *sf.* ① Funcțiunea de pre-**PRI**zident și durată ei ¶ ② Diviziune administra-tivă în India.

***PREZINTĂ** = **PREZENTA**.

PREZIUA *sf.* Ziua din ajun, ajunul zilei: ei își spunea mulțumiri gheșterile din ~ (OLVR.) [lat. prae + ziua; comp. **PRESEARA**].

***PREZUMA** (-zum) *vb. tr.* A presupune, a socoti ca probabil după unele indicii [fr. pr és u m e r.]

***PREZUMPT** *adj.* ③ Presupus [lat.].

***PREZUM(P)ȚIV** *adj.* Se zice despre orice moștenitor firesc al unei persoane, și mai ales despre principele care urmează să moștenească tronul: principele Mircea este moștenitorul ~ al tronului [fr.].

***PREZUM(P)ȚIOS** *adj.* Care se crede, infumurat, care are o părere prea bună despre sine: nu sînt nici destul de naiv, nici atât de prezumțios... ca să-mi permit a-mi face iluzii (d.-OH.) [fr. pr és o m p t u e u x].

***PREZUM(P)ȚIUNE, PREZUM(P)ȚIE** *sf.* ① Presupunere, părere întemeiată pe fapte aparente, pe începuturi de dovadă ¶ ② ③ Ceea ce, în justiție, e presupus ca adevărat, cît timp contrariul n'a fost probat ¶ ④ Părere prea bună despre sine, infumurare, îngimfăre [fr.].

***PRIAN** *adj.* ③ Cu una sau mai multe pete albe (despre vitele mari): bou... de departe se părea că este ~ (se.); Am o vacă ~, Toată noaptea paste 'n polană (GOR.), ghicitoare despre 'lună" [p r i u].

PRIAR = **PRIER**.

PRIBEAG, Mold. PRIBAG 1. *adj.* ① Care umblă rătăcind din loc în loc departe de țara lui ¶ ② Rătăcitor: Să mă duc în lumea 'ntreagă Ca o pasăre pribagă (ALECS.); ofte o privighitoare pribagă... sloboade niște sonuri tinjtoare și regulate (NEGR.); gîndul meu pribag... își luă zborul în lumea cea neîmămurată (OH.).

2. *sm.* Cel ce rătăcește prin țări străine: pribegii se 'ntorc pe la vetrele lor (VLAH.) [vsl. pr ē b ē g ū].

PRIBEGI (-egese) *vb. intr.* ① A fugi din țara lui și a umbla sau a se stabili în alte țări, a se expatria: se luseră vecinii de gînduri și se gîteau să pribegască prin a lume mare și necunoscută (ISF.) ¶ ② A fugi departe de casa lui și a umbla prin alte locuri; a umbla rătăcind din loc în loc: toți locuitorii și-o părăsîră casele de-o pribegit prin fundul codrilor (ALECS.); șapte ani a pribegit prin păduri și prin munți (d.-OH.); Haide, mîndro, să fugim, Amîndoi să pribegim (OK.-BRS.) [p r i b e a g].

PRIBEGIE *sf.* ① Starea de pribeg ¶ ② Plecare departe de țara, de orașul lui, etc. spre a umbla pribeg prin alte locuri; exil: își luă ziua bună de la părinți și de la frați și o porni în ~ (ISF.).

PRIBOIU 1. (pl.-oale) *sn.* ① U-

nealtă a șelaruului, a dogarului, a fierarului, etc. cu care se găuresc cerelele, cercurile de fier, etc. ¶ ② *Trans.* (DENS.) Deal ti-

nos ¶ ③ *Olten.* Loc unde stîncă muntelui dă de-a dreptul în apa riului, fără a ră-

mînea loc măcar de o potecă (conv.) ¶ ④ ⑤ Plantă cu frunze plăcut mirositoare, adesea pătate cu roșu, cu flori mari, de co-

lora singelui; crește pe stînci și locuri pietroase; numită și „floarea-vinului”, „mușcată”, „poala-

Sîntei-Mării”, etc. (*Geranium macrorrhizum*) [3960] ¶ ⑥ ⑦ = **PLIS-**

CUL-COCORULUI ¶ ⑧ ⑨ = **PĂLĂRIA-CUCULUI** ¶ ⑩ ⑪ ~ **CĂPRESC** = **NĂPRASNICĂ** [srb. p r i b o j].

Fig. 3960. Priboiu.

Fig. 3961. Priboiu.

Fig. 3962. Priboiu.

Fig. 3963. Priboiu.

Fig. 3964. Priboiu.

Fig. 3965. Priboiu.

Fig. 3966. Priboiu.

Fig. 3967. Priboiu.

Fig. 3968. Priboiu.

Fig. 3969. Priboiu.

Fig. 3970. Priboiu.

Fig. 3971. Priboiu.

Fig. 3972. Priboiu.

Fig. 3973. Priboiu.

Fig. 3974. Priboiu.

Fig. 3975. Priboiu.

Fig. 3976. Priboiu.

Fig. 3977. Priboiu.

Fig. 3978. Priboiu.

Fig. 3979. Priboiu.

Fig. 3980. Priboiu.

Fig. 3981. Priboiu.

Fig. 3982. Priboiu.

Fig. 3983. Priboiu.

Fig. 3984. Priboiu.

Fig. 3985. Priboiu.

Fig. 3986. Priboiu.

Fig. 3987. Priboiu.

Fig. 3988. Priboiu.

Fig. 3989. Priboiu.

Fig. 3990. Priboiu.

Fig. 3991. Priboiu.

Fig. 3992. Priboiu.

Fig. 3993. Priboiu.

Fig. 3994. Priboiu.

Fig. 3995. Priboiu.

Fig. 3996. Priboiu.

Fig. 3997. Priboiu.

Fig. 3998. Priboiu.

Fig. 3999. Priboiu.

Fig. 4000. Priboiu.

PRI-PRI **PRIBOIU*** (pl.-oale) *sn.* **Un fel de ciur de sirmă împletită, întrebuințată de pescarii la frecatul icrelor de morun** (3961) [srb. preboj].
PRIC *adj.* **Olfen.** (pec.) **Bălțat, pestriț (verb. de vite comute)** [comp. **PRU**].

PRICĂJI (-ăsece) *1. vb. tr.* A spurca, a pingări, a minji ceva prin fafte rușinoase.

2. vb. refl. **1.** A se spurca printr-o faptă de rușine **2.** A căpăta o boală spurcată, rușinoasă [vsl. **prikažati**].

PRICĂJIT *adj.* **1. p. PRICĂJI** **2.** Supărat, necăjit, amărît de pe urma unei nenorociri sau a unei pagube suferite: nu mai era ~ul de altădată... oă-i mersese... bine (FLOR.) **3.** *Trans.* Afurisit: lucrul ăsta gîndești că-i ~ (VIC.).

PRICAZ *sbst. Mold. Bucov. Trans.* Lucru, întîmplare ce atrage asupra-ți un necaz, o pagubă, o nenorocire; *pr. est.* pagubă mare (*în spec.* la oi sau la vite), stricăciune, nenorocire ce dă peste cineva: o slugă de țî-a tura o bucoacă de mămăligă, fără eă știi, e ~ (IVOR.); nu-i bine să furi sarea de la oi, căci se întîmplă ~ (GOR.); dacă vre-un cloban țîu ceva de la stîna, dă ~ul între oi (PAC.) [comp. pol. **prekaz**].

PRICE SF. Ceartă, gîlceavă; discuțiune aprinsă: femeia știa tonelele lui și nu s'a mai pus cu dînsul la ~ (SA.); Șașii au ~ între sine cu Nemții... și zic că Nemții au luat limba de la dîșii, din Sasonia (M.-COST.); acumă și bieșii oameni nu se mai puneau de ~, se dedeau jos și între-bau pe bătrîn de sănătate (SAD.) [vsl. **pritučal**].

PRICEPĂTOR, **PRICEPĂTOR** *adj. verb.* **PRICEPE.** Care pricepe, priceput, înțelegător: și-i dăruî minte slobodă și pricepătoare pre chipul obrazului său (MK.) **4.** **NEPRICEPĂTOR.**

PRICEPE, **PRICEPE** (-cep) *1. vb. tr.* **1.** A-și da seama, a lua cunoștință, a recunoaște **2.** A înțelege; **3.** bate saus, să priceapă, lapa.

2. vb. refl. **1.** A ști, a avea cunoștință, a discuta necesară: vorbește și scrie care oum se pricepe și cum îi vine (G.-GH.); nu te pricepi să împarți un palu la doi boi (FANN) **2.** A trage folos, a se simți mai bine de pe urma unui lucru: m'am priceput din doftoria aia (CAUS.) [lat. **pērcipere**].

PRICEPERE, **PRICEPERE** *sf.* **1.** Faptul de a (se) pricepe **2.** Înțelegere, facultatea de a pricepe; cunoștința lucrurilor: mai puțină pricepere de-ot tîne n'are decât nici o gîsă (RET.); să ne deschizi ochii cel suțietest și înțelegătoare și cu pricepere, ca să facem judecată dreaptă (CAUS.) **3.** **NEPRICEPERE.**

PRICEPUT, **PRECEPUT** *adj. p.* **PRICEPE.** Care are pricepere; inteligent; iscusit **4.** **NEPRICEPUT.**

PRICESTANIE, **PRICESTANIE**, **PRICESTENIE** *sf.* **1.** Împărățanie (cu sfintele taine), grijanie: poruncim arhierilor să nu desparță pe nimea de sfînta pricestentie fără vină (PRV.-MR.) [vsl. **pricjaštaniej**].

PRICESTU, **PRICESTU** (-nec) *vb. tr. și refl.* **1.** A (se) împărtași (cu sfintele taine): care episcop... nu se va pricestu dumnezeștilor taine, acela să-și spuie vină, căci nu s'a pricestat (PRV.-MR.); să-l pricestuească cu sfintele taine (GAST.) [vsl. **pricještovati**; **pricjaštati**].

PRICHI ~ **PRIFI.**
PRICHICIU (pl.-ice) *sn. Mold.* Ciubucul, marginea ieșită în afară la vatră sau la sobă: pune talgerul pe ~l cuptoriului sau la un alt loc cald (ION.); ~l vtrei cel humuit de care mă țineam oînd începuse a merge (CRO.); lumina slabă a unui opăci ce sfîrșea pe ~ (VLAH.); *pr. est.* și despre ieșitura ferestrei: se suie, sprintenă, pe ~l ferestrei (GRL.) [rut. **pryk dka**, „adaus”].

PRICHINDEL *sn.* **F** **1.** Om foarte scund, pitic: fata se pomeneste că-i lase înalțe un ~ de om (CAR.); e un ~ scurt, ou niște pîcioare subțiri (VLAH.) **2.** Copil mic și zgîlbui: m'aș mulțumii eu și pe un ~ de băiat (DLVR.); un ~ de copil i-a adus și omului de mîncare (GRL.); cu toate că eram un ~, colindam ziua întreagă pădurea (FLOR.).

PRICI (-cese) *vb. refl.* A se certa; a avea, a căuta price: cînd se vor pricei toti oamenii și va zice unul altuia niscare cuvînte rele asupra lui... atunci ca un suduitorin se va certa (PRV.-MR.); vulpea și crocodilul au început a se ~ pentru nobilitate, care va fi mai de bun neam (ICH.).

PRICINĂ (pl.-ni) *sf.* **1.** Tot ceea ce poate produce un efect oare-care, cauză: poamele s'au stricat

din pricina omizilor; turburata stăpînire a Papei Iaste ~ deajghinării beșeriilor (GAST.) **2.** Ceea ce determină să se facă ceva, care împinge sau îndeamnă la ceva, motiv: a trăla ~ ce îndeamnă pre gîndeș să mai micșoreze certarea celui vinovat, Iaste vîrista (PRV.-LP.) **3.** Vină: din pricina lui mi-am prăpădit toată averea; acel cu ~ șade în odihnă, și cel fără vină pîlinge și suspînă (ZNN.) **4.** Pretext: cînd era la adăptatul vacilor, fetele care de care se întrecea să-l dea ~ de vorbă (USP.) **5.** Ceartă: a pus înadîns pe feciorii boieresti să-mi caute ~ (CRO.); arme nu purta niciodată cu sine, căci nu era om să se pule de ~ (GN.); a oăuta ~ cu luminarea (aprinșă) **6.** *Pr.* Proces: sint judecatori... fără pricină, precum sint și medicii și avocați fără clientelă (G.-GH.) **7.** Afacere, chestie; cu pricina, în chestie, de care e vorba: fata, care ochise cutia cu pricina,... puse mîna și o luă (USP.) [bg. **srb. pricina**].

PRICINAS *sm.* **1.** Cel ce caută pricină (de gîlceavă) **2.** Împriinat **3.** *Pr.* Cel ce se înfățișază cu o pricină la judecată: ~li au trebuit să se supună la judecata împărătesei (RET.).

PRICINI (-ineso) *1. vb. tr.* A pretexta: Adrian... pricina că ou greu Iaste a să stăpîni și a să păzi țări atîta de depărtate (CANT.).

2. vb. refl. A se price; a se pune de pricină; a se împotrivi: bălătu începă a-l spune... cum a venit mamonul, și cum, pricinindu-se, l-a omorât (RET.) [pricină].

PRICINUÎ (-uesc) *1. vb. tr.* **1.** A fi pricina, a cauza, a da naștere: poate vedea aicea un casnic bun cîte necazuri și ofte primejdii pricinuieste zarva (GAST.); an supușii Măriei Tale sint răi și arțăgoși de-ți pricinuesc atîta mîhnire? (USP.) **2.** A invoca, a căuta pretexte.

2. vb. refl. A se certa, a se lua la ceartă, a se gîlcevi: vărul Culișă și cumătrul Pahon pricinuiindu-se la birt, am voit să-i despart (RET.).

PRICINUITOR *1. adj. verb.* **PRICINUÎ.** Care pricinuesțe.

2. sm. Cel ce pricinuesțe.

PRICOÎTĂ (pl.-te, -ți) *sf. Băn. Trans.* = **PROCOVITA**.

PRICOLICIU *sm.* **1.** Mort, ieșit din groapă, în chip de lup sau de cîine, vîrcolac: Să tață, că-i mîncă vîrcolacul sau pricolici (FANN); acolo an' văzut strigoale prefăcîndu-se în gîini și strigoi, în pricolici (ICH.); ~ se zice că se face dacă sint nouă frați nășonți tot într-o lună: fratele al nouălea e ~ (GOR.) **2.** **PRIS** **3.** **COADA-PRICOLICILOR** = **BARBA-POPII** [comp. și forma **TRICOLICIU**].

PRICOP ~ **PROCOF.**

PRICOPSI ~ **PROCOPSI**...

PRICOVITA = **PROCOVITA**.

PRICULICIU = **PRICOLICIU**.

PRIDIDI (-idesc) *vb. tr.* **1.** A coplesii, a da năvală peste cineva fără ca acesta să se poată împotrivi: ea nu putu să-și ție lacrimile care o prididisera (USP.); Il prididesse vre-un somn în cărăuș și i se risipise gologanii (SR.-VN.); în față-i năvălește poporul, în spate-i pridideau jandarmii călări (CAR.); Goții bîntuie laturile împărăției române, ale cărei oști nu mai pot ~ atîta sodom de barbari (VLAH.) **2.** A stăpîni, a opri: apropiindu-se de oasă, Maria Sandului nu-și mai putu ~ plînsul (DLVR.) **3.** A răzbi, a dovedi, a birui, a fi în stare să ajungă, să ducă la capăt: cînd o pedepsi soarta cu spurcatul de Muscal, nu mai putu ~ (DLVR.); patru mîini tinere și zăravene n'ar fi putut ~ atîta lucru oîd dovedea ei ou o mîna și jumătate (SR.-VN.); ori-cît de mult se silea dînsul ca să-l apuce înalțe, Iaste Iadului prididesc cu fuga (CRO.); postelnicul de abia a prididit să citească numele celor din protipendadă (G.-GH.) [vsl. **prēdati**].

PRIDIDIT *adj. p.* **PRIDIDI.** Coplesit, în neputință de a se mișca, de a merge mai departe, din pricina îmbulzelii, mulțimii, etc. care-l înghesuie de toate părțile: în sobă trosnesc lemnele ~ de para unui foc (VLAH.); cînduri de corbi, ~e de vînt, cronobe cîntînd spre păduri (DLVR.).

PRIDVOR (pl.-voare) *sn.* **1.** **2.** **3.** Galerie de jur împrejurul unei biserici (3962) **4.** **5.** Tînda unei biserici: altarul, ~ul, clopotnița fură cercetate (GN.) **6.** **7.** Galerie acoperită sprijintă pe stîlpi în partea dinainte sau de jur împrejurul unei case de la țară; ceardac; verandă (3963); era mînuată privelistea din ~ul casei peste curtea plină

de lume (BR.-VN.); din ~ se vedea pe fereastră foarte bine în odaia ciucerului (A.-GH.) [vsl. pritvor].

PRIELNIC *adj.*
Priincios, favorabil: primăvara e vremea cea mai ~ pentru o așa călătorie (BR.-VN.)
¶ **NEPRIELNIC** [prii].

PRIER, **PRIAR** *sm.* ① Numele popular al lunii April: Prier, priește, dară și jupește (MAR.); ② Prier fără ploale Cheful Românului moare; încoțise larba, să ti zis că a sosit Prier (OLVR.) [lat. Aprilis].

PRIETEN, **PRIETIN** *sm.*, **PRIETENĂ**, **PRIETINĂ** (pl.-ne) *sf.*
Acela, aceea pentru care, fără să ne fie rudă, avem multă dragoste și care are pentru noi aceeași afecțiune, amic(ă): ~ (ă) din copilărie; F ~ la cataramă sau la toartă, foarte bun prieten; decît o rudă în depărtare, mai bine un ~ în apropiere (ZNN.); ② ~ul la nevoie se cunoaște; ③ ferește-mă, Doamne, de ~, căci de dușmani mă voi feri singur, un prieten îți poate face uneori un rău mai mare decît un dușman.

2. *adj.* Favorabil, binevoitor ¶ **NEPRIETEN**, **DUȘMAN** [vsl. priiatell].

PRIETENESC *adj.* De prieten, amical; binevoitor: îți dau un stat ~.

PRIETENEȘTE *adv.* Ca un prieten; cu bunăvoință: tata îl primește vesel și ~ (A.-GH.).

PRIETENIE *sf.* Prieteșug [prieten].

PRIETENȘOS *adj.* Afabil: era părtaş la toate, și la pagubă și la câștig, și ~ cu fle-care (CRG.) [prieten].

PRIETEȘUG (pl.-uguri) *sf.* Legătura dintre prieteni, dragostea ce are un prieten pentru celălalt, prietenie, amicizie: așa țin Turcii ~ul pentru vola banilor (NEC.).

○ **PRIFONT** (pl.-turi) *sn. Trans. Bucov.* ✕ Piine cazonă: De cînd plugșorul am lăsat, Piine dulce n'am mîncat, Numai ~uri nesărate, Cu picioarele călcate (VOR.) [ung. prófont < germ. Proviant].

○ **PRIGITOARE** *sf. Olten. Trans. Bucov.* ① Fotă ce acopere de jur împrejur partea de la mijloc în jos a trupului: acum am început a cunoaște că cu zevelile și cu prigorile ele nu sînt destul de bine îmbrăcate (ION.): femeile cele bătrîne... se lîncu cu catrințe și prigori (MAR.); ~a... era o prostire albă pe care o purtau împrejurîndu-se ea și cu catrința (VOR.).

○ **PRIGODĂ** *sf. Băn. (Nov.)* Întîmplare [srb. prigoda].

PRIGOANĂ (pl.-ne) *sf.* ① ~ Ceartă ¶ ② Persecuțiune, prigonire [p r i g o n i].

PRIGOARE, **PRIGORIE** *sf.* 1. ① Pasăre cu ciocul lung și ascuțit, cu coada de 11 cm., fruntea albă, spina-roșie-castanie, gusa galbenă-portocalie, petelele verde; se hrănește mai ales cu insecte; numită și „furnicar”, „vies-par” sau „albinărel” (*Merops apiaster*) (3964): prigori ou

Fig. 3962. Pridvor (al Mănăstirii din Rimnicul-Sarat).

Fig. 3963. Pridvor.

Fig. 3964. Prigoare.

pene albastre chlușe mereu în zborul lor neastîmpărat (ODOB.); din cînd în cînd prigorile le făceau să-ți mai aduci aminte că trăiești pe lume (ISP.) ¶ ② = MASALEANDRU [comp. p r i g o r i].

PRIGONI (-oneso) 1. *vb. tr.* ① A urmări cu dușmănie, a persecuta: Joe... prinse a mai ~ lumea o toană (ISP.); ② Il spunea mereu femeii că rău face de-l prigonește pe prietenul lui cel mai iubit (CAR.) ¶ ③ A nu da pace, a urmări într'unu: pe el îl prigonea gîndul că în casa asta trebuie să se fi petrecut o crimă (VLAM.).

2. *vb. refl.* 1. A se judeca, a fi în proces unul cu altul [vsl. prigoniți].

PRIGONIRE *sf.* ① Faptul de a (se) prigoni ¶ ② Urmărire du dușmănie, persecuțiune: ce lipsă de noroc, ce ~ de soartă (VLAM.) ¶ ③ ~ și Judecată, proces: ~a cea pentru călcarea de pămînt și de hotare între vecini nu are soroc (LEG.-CAR.); ei se găsesc în ~ pentru un pogan de pămînt (BR.-VN.) ¶ ④ Neînțelegere, diferend, ceartă dușmănoasă: era între dinșii o veche ~ (ALX.).

PRIGONIT *adj. p. PRIGONI*: tot însă mai rămăse o școală pre care acești buni bătrîni o priveau ca singur azilul prigoniților limbi (NEGR.) ¶ **NEPRIGONIT**.

PRIGONITOR 1. *adj. verb. PRIGONI*. Care prigonește: Medea, oa să scape de corabla prigonoitoare... uicide pe Absirt (VLAM.).

2. *sm.* Cel ce prigonește, persecutor: Dumnezeu... a izbîndit-o, prelăcînd în urs pe ~ul ei (ISP.).

PRIGORI (-oreso) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) dogori, a (se) arde, a (se) frige (la soare, la un foc mare): toată noaptea visează că se frigorește la un foc mare (OLVR.) ¶ ② A se usca de sete: se frigorea de sete (BAS.) [vsl. prigorėti].

PRIGORIE = PRIGOARE.

PRIGORIT *adj. p. PRIGORI*. Dogorit, ars (de arșița soarelui, de un foc mare): oțiva noruleți, prigoriti de razele soarelui, se frîng încet în bulgări de rubin (VLAM.); în insula cea pustie și ~ă de soarele african, abia se zăreau oțiva copaci (ODOB.).

○ **PRIGORUIE** *sf. Băn.* 1. = PRIGOARE ①.

PRIHANĂ (pl.-ăni, -ane) *sf.* ① ~ Faptă nepermisă, păcătoasă, spurcată ¶ ② Înăcinăciune, necurăție ce lasă păcatul în suflet, pată sufletească: ea nu se știu la sufletul ei cu nici o ~ (ISP.): fără ~, fără pată, curat (la suflet), neîntinată [comp. ceh p r i h a n a].

PRIHANI (-ăneso) *vb. tr.* ① ~ A dojeni, a mustra ¶ ② A păta cîntea, sufletul; a mînji, a spurca [p r i h a n a].

PRIHANIT *adj. p. PRIHANI*. Pătat, mînjit, întințat, spurcat ¶ **NEPRIHANT**: rămas-a ceva ~ în țară ? (ALECS.).

PRIHOR(IU) *sm.* 1. = MACALEANDRU [comp. PRIGOARE].

PRII (priesc) *vb. intr.* ① ~ A se arăta binevoitor, a avea gînduri prietenești ¶ ② A-i fi favorabil, a-i merge bine, a-i conveni: o să ținjească ca o floare scoasă din locul ce-i priea (NEGR.); nu știu nici doctorii ce să-i mai dea, că nimic nu-i priește (VLAM.); nu știu, zău, dacă-i priește laptele (ALECS.); ce-ai făcut ? de te-a învățat cineva, rău ți-a priit (CRG.); April și priește și priește (VOR.) [vsl. prijati].

† **PRIATEL**, **PRIATEN** = PRIETEN.

PRIMI... = PRIMI...

PRINCIOS *adj.* ① ~ Mold. Binevoitor, prietenos ¶ ② Care priește, favorabil: vîntul ținînd ~, mergea ca gîndul (ISP.) ¶ **NEPRINCIOS** [p r i n i ț a].

PRINȚĂ (pl.-te) *sf.* ① ~ Mold. Bucov. Bunăvoință, gînd binevoitor, purtare prietenoasă; credință: el nu se prea încredea în prințea țărtaților săi (SS.) ¶ ② Folos; prosperitate; faptul de a fi priincios: am văzut multe și pot să-ți dau statuti de ~ (GN.) ¶ **NEPRINȚĂ**, necredință: astfel s'a vădit neprințea lor cătră Teu-legănat (SS.) [p r i i].

PRIITOR *adj. verb. PRII*. Care priește; priincios, favorabil: mămăliga... dă o mîncare săfioasă, ușor de mistuit și priitor sîntății (ION.).

○ **PRII** (-jesc) *vb. tr. Trans.* A cerceta des, a vizita, a frecuenta (FR.-COR.).

○ **PRIJINI**... = SPRIJINI...

○ **PRIJITOARE** = PRIGOARE: femeile au așternut cîte un tulpă, cîte o cătrîntă, cîte o ~ (SS.).

PRILĂȘTI = PRILEȘTI.

PRILAZ = PRILEAZ.

PRILEJ (pl.-ajuri) *sn.* ① Întîmplare, faptă, situațiune de care te poți folosi spre a săvîrși ceva, moment priincios, ocaziune: dușmanii săi cari pîn-

PRI-
PRI

deau ~ul să-i poată face rău (NEGR.); Turcii cântau vreme
~ ca să-și scoată din capete (USP.); cum a dobândit vreme
~ se duse în grădina bătrânului (MCH.); aceasta s'a în-
timplat ~ul înconșării || ③ + Pretext, pricină: cauză
~ de vorbă [prileji].

PRILEJ (-leso) 1. *vb. tr.* A da prilej, a ocaziona: a
prileja niște scene de tot comice (ALECS.); un concurs de îm-
prejurări fatale... prilejise scăparea lui Sinan (BALC.).

2. *vb. refl.* ① A se întâmpla: de să va ~ să dea lupul
în ol... atunci să plătească toată paguba (PRV.-MR.) || ② A se
afia undeva din întâmplare, a se întâmpla cîndva: a
mers prin lume și-a pofit (la nuntă) pe cine a văzut, și,
fiind-o odată pe oînd potea ei, se prilejise și împărțitul, l-a
pofit și pe el (VOR.); vedea prilejindu-se prin zidurile măn-
ăstirii oameni pripășiți din toate colțurile lumii (ERIG.)
[vsl. priležati].

PRILEȘTI, PRILĂȘTI, PRIOȘTI, + PRELĂȘTI,
+ **PRELEȘTI** (-teso) *vb. tr.* A amăgi, a înșela, a ade-
meni, a scoate din minți: Că e lume 'nșelătoare... și
pre toți îi prileștește (REOD.); un om bogat a fost avînd numai
o față și s'a înțimplat că a prileștit-o zmeul (R.-COO.); de vom
zice că păoat întru noi nu e, înșine ne prelăștim (PRV.-MB.)
[vsl. prělštiti].

PRILEȘTIRE, PRILĂȘTIRE, PRIOȘTIRE sf. Fap-
tul de a prileși, amăgire, înșelăciune, ademe-
nire, scoatere din minți: lepădînd de la sine prileștirea
în care căzuse, fugi de acolo (USP.).

PRILEȘTIT, PRILĂȘTIT, PRIOȘTIT adj. p. PRI-
LEȘTI. Amăgit, înșelat, adement, scos din minți,
zăpăcit: a alergat să îngrăbească de prileștitul său prileș
(CAR.); prileștit de nurel Evel și pierdut de dragoste, deșerta
mereu la cane ou vin (CAR.).

PRILÔG (pl.-oage) sn., PRILÔGĂ (pl.-ge) sf. =
PRILÔG: de s'ar prileji să cumpere neștine un loc sau un pri-
log... și de va găsi o comoară... (PRV.-MR.); lăni să samănă ori
în toloacă, sau în priloga tolocă (DRAGH.).

PRIOȘTI... PRILEȘTI...

PRIM 1. *adj. num.* ① Întîiu, cel dintîiu:
~a oară; ~ul vanit; ~ele încercări || ② ± Număr ~,
număr care nu se poate împărți decît cu el în-
suși sau cu unitatea; — **NEPRIM.**

2. *adv.* ② De întîia calitate.

3. *sbst.* ± Semnul ' întrebunțat în algebră spre
a deosebi două cantități corelative reprezentate
prin aceeași literă: a și a' [lat. p r i m u s].

④ **PRIM** 2 *sbst. Trans.* Fașie de pielică de miel ne-
gru, cusută la marginea cojocului sau altor haine:
(pleptarul) pe margini avea ~ negru (SEZ.) [ung. p r é m].

***PRIMA** (-imez) *vb. într.* A avea înțietatea, a
covârși, a întrece [fr.].

***PRIMĂ** 1 (pl.-me) *sf.* ① Sumă ce se plătește
anual sau odată pentru totdeauna unei societăți
de asigurare || ② Sumă acordată de Stat, de o au-
toritate sau de o societate particulară pentru în-
curajarea agriculturii, creșterii vitelor, exportării
produselor indigene, etc.: a acorda o ~ de încurajare ||
③ Cărți, obiecte, etc. date de administrația unui
ziar pentru a spori numărul abonaților [fr.].

④ **PRIMĂ** 2 (pl.-me) *sf. Tr.-Carp.* Panglică (de mă-
tase sau de catifea) [comp. **PRIM** 2 și **PRIMURĂ**].

***PRIMADONĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Cîntăreață care
cîntă rolul cel mai de seamă într'o operă: ti vorbește
de nona trupă a operi, de o ~ celebră care vine într'adins,
numai de dragul nostru (OLVR.); iron.: nu te poți arăta la o
fereastră lără să nu înceapă să-ți urle un minavet sau o ~
de doi, trei anșiori (G.-GH.) [it.].

PRIMAR 1, + **PREMAR** 1 *adj.* Întrebunțat nu-
mai în expresiunile: a) văr ~, vară ~ă, fiul, fiica
unchiului sau mătușii: copiii care se nasc dintrul cel
doi frați se cheamă veri primari (PRV.-MB.); b) cale ~ă (la
sori) — **CALE** ②.

2. *sm.* ① Căpetenia unei comune (urbane sau ru-
rale) care o administrează împreună cu consilierii
municipali [lat. p r i m a r i u s; în înțelesul 2
după fr. m a i r e].

***PRIMAR** 2 *adj.* ① De primul grad, începător:
scoală ~ă || ② De gradul cel mai înalt: medic ~,
medic șef al unui spital, al unui oraș sau al unui
județ || ③ Terenuri ~e, cele mai vechi terenuri
de sediment (laurențian, cambrian, silurian, de-
vonian, carbonifer, permian) [fr. p r i m a i r e].

PRIMĂREASĂ (pl.-ese) *sf.* Soția unui primar.

***PRIMARIAT** (pl.-ate) *sn.* ① Funcțiunea, cali-
tate de p r i m a r || ② Timpul cît se ocupă acea-
stă funcțiune.

PRIMĂRIE sf. ③ Clădirea unde e instalat p r i-
m a r u l și administrația comunei.

④ **PRIMĂRIU adj.** + Pere primării, soiu de pere:
bătrînul venea cu cîte o traistă de cîreșe, de pere primării
(SLV.).

***PRIMAT sm.** ① Primul arhieru într'o țară
|| ② Mitropolitul ~, titlul dat pînă mai deunăzi Mi-
tropolitului Munteniei, astăzi șeful bisericii române,
patriarhul [fr. < lat.].

***PRIMATE** 1. *sf. pl., PRIMĂTI sm. pl.* Ordinul
mamiferelor care cuprînde omul și maimuțele.

2. **PRIMAT sm.** Cel ce face parte din ordinul pri-
matelor (omul, maimuța) [fr.].

PRIMĂVARĂ (pl.-veri) *sf.* ① ② Cel dintîiu din
cele patru anotimpuri ale anului, care începe pe la
20 Martie și sfîrșește pe la 21 Iunie; ③: cu o rîndu-
nică nu se face ~ || ④ *poet.* An (al tineretii): ea numără
15 primăveri || ⑤ ⑥ Vîrsta tineretii: tineretea sînt
primăvara vieții (ZNN.) [lat. vulg. p r i m a v e r a].

PRIMĂVĂRATIC, PRIMĂVĂRĂTEC adj. De
p r i m a v a r ă; care se desvoltă, care se coace pri-
măvara: porumbiștile primăvăratiche erau o podoabă (OLVR.);
sub adierea încoprită a zefirului primăvăratic (COOS.); bol-
navul... cînd vede cîmpul primăvăratic... i se pare că n'a
mai văzut niciodată această minunată frumusețe (VLAH.).

PRIMĂVĂRIȚĂ (pl.-te) *sf.* + **GHIOCET** ②
[p r i m a v a r ă].

PRIMĂVĂROȘ adj. poet. Primăvăratic: Ești
dulce ca seninul de zi primăvărăoasă (ALECS.) [p r i m a -
v a r ă].

PRIMBLA... PLIMBA...

① **PRIMBLĂ** (pl.-le) *sf. Trans.* ① Balustradă la o
scară, la un pod, etc. (FR.-COR.) || ② Fie-care
din scîndurele de la spătarul unui scaun (FAC.)
[comp. PLIMB].

② **PRIMBURĂ** + **PRIMURĂ.**

PRIMEJDIE sf. Situațiune, întîmplare de care
trebuie să se teamă cineva, care poate să-i facă
mult rău, care poate să-l coste viața, pericol: a fi,
a pune, a cădea în ~; a-și pune viața în ~; a fi în ~ de
moarte — **PAZĂ** ②; F de ~, grozav de bine, de mi-
nune: sînt toți de păcere că-i sade (costumul) de ~ (BR.-VN.)
[vsl. p r é m é j d i e].

PRIMEJDIOS adj. Care pune în p r i m e j -
d i e, care poate face mult rău, pericolos.

PRIMEJDUI (-ueso) 1. *vb. tr.* A pune în p r i-
m e j d i e, a periclită: au nu știu cît copilul și l-ai lăsat
singurel în casă, și ea și l-a periclitat ? (SS.).

2. *vb. refl.* ① A fi în primejdie: șoarecii cînd au pace
ou plăcea, se primejduesc buatoale (PANN.) || ② A-și risca
viața; a cădea în primejdie: cunoșteam cutare stîncă,
cutare potcoi, unde se primejdusesc iarna vr'un călător (GN.).

PRIMENEALĂ, PRIMINEALĂ, PREMENEALĂ (pl.-
eti) sf. ① + Schimb(are); înnoire: cu vreme, cu vea-
ourile, cu priminele am dobîndit și alt nume... carele este...
Român (M.-COST.); haine de ~, haine curate de schimbat:
luă haine de primineală și bani de cheitula... și... porni la
drum (USP.) || ② *pl.* ① Albituri, rufe de schimbat:
una-i anima flori în pălărie, alta-i așeza priminele și me-
rindele în desage (VLAH.) [p r i m e n i].

PRIMENI, PRIMINI, PREMENI (-neso) 1. *vb. tr.*
① A schimba, a preschimba; a înlocui: ea stia să
umblă blîșor, cînd îi primenea ranele (USP.) || ② A re-
înnoi, a curăța, a înproșpăta: aerul curat, plin de
miros de sulfînă... primenește singele (BR.-VN.); se apucă îndată
de curăț și primeni apa din fîntînă (USP.) || ③ A îm-
brăca cu rufe sau haine curate: ~ petul, a schimba
rufeale patului, punînd altele curate; călîngăru lău
copitul... și-l primeni cu niște rupturi de haine (USP.).

2. *vb. refl.* ① A se (pre)schimba; a se reinnoi,
a se înproșpăta: de acest tur, cum i s'au primenit nu-
mele laste de mirat, de-isto Severin (M.-COST.); e o priveliște
frumoasă, de parcă și se primenește surlețul uitîndu-te la ea
(BR.-VN.); primăvara se primenește singele || ② A se îmbrăca
cu rufe sau cu haine curate: preotul ce va vrea să slu-
jască liturgie... să se îmbrace în cămașă noă, adică să se
primenească (PRV.-MB.); nu mai aveam vreme nici să mă pri-
menez (VLAH.) [vsl. p r é m é n i t i].

PRIMENIT adj. p. PRIMENI || ④ **NEPRIMENIT.**

PRIMETI, PRIMITI (-teso) *vb. tr.* A mătura (pleava) [dg. p r e m e t a t i].

○ **PRIMEZ** (pl.-ezuri) *sn.* ① Băn. Prăjină, drug de lemn ce se pune în grajd între doi cai, ca să nu se bată ¶ ② Oten. Băn. Trans. Zid sau perete despărțitor [lat. p e r m e d i u m; comp. și IMPRIMEZ].

PRIMI (-meso) *vb. tr.* ① A lua ce se oferă, ce se predă, ce se trimite: ~ o scrisoare, o veste; Dumnezeu să primească! bogdaproste, Dumnezeu să-ți răsplătească (binele)! ¶ ② A lua ce se datorește: ~ leasă, restul datoriei; de la un rău plătitor primește și un sac de pale (ZNN.) ¶ ③ A accepta, a admite, a consimți: nu primesc această condiție ¶ ④ A căpăta: ~ ajutor, o palmă, o lovitură strânsă ¶ ⑤ A-i veni: odala primește lumina de surs ¶ ⑥ A lăsa, a admite să intre: ~ o vizită, musafiri; nu-l primesc în sat și el întreabă de casa vornicului (ZNN.); ministrul primește între orele 1 și 2 ¶ ⑦ A întâmpina: sînt trimis de împărat ca să te întâmpin și să te primesc o clasă (PANN) ¶ ⑧ A admite într'un corp, într-o societate, la un grad [vsl. p r i j e t i, p r i m a; srb. p r i m i t i].

***PRIMICER** *sm.* ① Căpetenia călușarilor ¶ ② Superiorul cîntăreților bisericești [lat. p r i m i c e r u s].

PRIMIRE *sf.* Faptul de a p r i m i (în toate accepțiunile lui): a da, a lua în ~; la ~a scrisorii; i s'a făcut o ~ frumoasă.

PRIMITI = PRIMETI.

***PRIMITIV** 1. *adj.* ① Care este dintru întîiu, de la început, mai vechiu: starea ~ă a omenirii; lumina ~ă ¶ ② Terenuri ~e, terenuri de cristalizație ¶ ③ Cuvînt ~, cuvînt din care, cu ajutorul sufixelor sau prefixelor, se formează alte cuvinte, numite „derivate” ¶ ④ Colori ~e, cele șapte colori principale ale curcubeului.

2. *sn. pl.* ① Pictorii vechi din fie-care școală.

3. *adv.* La origine, la început [lat.].

PRIMITOR 1. *adj. verb. PRIMI.* Care primește: era bun la inimă, ~ și totdeauna glumeț (GN.).

2. *sm., PRIMITOARE* *sf.* Acela (aceea) care primește: ~ul acestor scrisori; prîmitorul de furi ca și furul să se canonească (PRV.-MB.).

***PRIMIȚII** *sf. pl.* ① Pîrgă, primele roade ale pămîntului aduse ca prinos; cea dintîiu prăsilă ce se dobîndește din vite ¶ ② Întîiele producțiuni ale minții; începuturi [lat.].

***PRIMO** *adv.* Întîiu, în primul rînd [lat.].

***PRIMOGENITURĂ** (pl.-uri) *sf.* Întîietate de naștere: dreptul de ~, dreptul de întîiu născut [fr.].

***PRIMORDIAL** *adj.* Cel mai vechiu, care este la obîrșie, care este mai întîiu la rînd: libertatea, egalitatea și autoritatea sînt elementele ~e ale vieții sociale (O.-GH.) [fr.].

***PRIMURĂ, PRIMBURĂ** (pl.-ri) *sf. Trans.* (FR.-COR.) (OENS.) = PRIMĂ².

PRIN *prep.* Exprimă diverse raporturi. ① Ideea de trecere: am trecut ~ București; cînd ai zile, treci ~ foc și ~ apă și n'ai habar (OLVR.); s'a plimbat ~ grădina; s'a uitat ~ fereastră; ~ mijlocul drumului ¶ ② Intermediarul prin care un lucru e făcut: vru să se încredințeze ~ sine însuși; ~ mijlocul lui ¶ ③ Cauza, mijlocul, chipul: volau să-l pliază ~ violențe; ~ îndemnul fratelui său; ~ urmare ¶ ④ Prin devine printr' înainte de un(n), una, o și adesea dinaintea adjectivelor demonstrative care încep cu a: printr' o furtivă întîmplare; printr' acest mijloc [lat. p e r + i n].

***PRINCIPES** *adj.* ① Ediție ~, întîia ediție a unui autor vechiu [lat.].

***PRINCIAR** *adj.* ① Privitor la un principie, ce aparține unui principie, unei principie: coroană ~ă (3965) ¶ ② Vrednic de un prînt, măret: lux ~, un palat ~ [fr.].

***PRINCIPAL** 1. *adj.* ① De căpetenie, de frunte, cel mai însemnat ¶ ② Propoziție ~ă, propoziția care stă mai adesea în capul frazei, are un înțeles de sine stătător și de care depind celelalte propozițiuni secundare.

2. *sbst.* Ceea ce e mai însemnat, lucrul de căpetenie [fr.].

***PRINCIPAT** (pl.-ate) *sn.* ① Țară guvernată

de un principie: ~ul de Monaco; ~ele dunărene, România (înainte de ridicarea ei la rangul de regat) ¶ ② Demnitatea de principie [fr.].

***PRINCIPE** *sm.* ① Cel ce posedă o suveranitate sau face parte dintr'o familie domnitoare ¶ ② Întîiul în merit, în talent: Demostene este ~le oratorilor ¶ ③ Principii Bisericii, cardinalii [lat. p r i n c i p e m].

***PRINCIPESĂ** (pl.-ese) *sf.* ① Aceea care posedă o suveranitate sau face parte dintr'o familie domnitoare, prințesă, domniță ¶ ② Soția unui principie.

***PRINCIPIAL** *adj.* De p r i n c i p i u, ce privește un principiu.

***PRINCIPIU** (pl.-pii) *sn.* ① Cauza primă ¶ ② Început, obîrșie, origine: Dumnezeu este ~l tuturor lucrurilor ¶ ③ Ceea ce alcătuiește lucrurile materiale: atomii sînt principiiile corpurilor ¶ ④ Ori-ce forță naturală care lucrează asupra corpurilor: căldura este un ~ ¶ ⑤ Fie-care din legile fundamentale ale unei arte, ale unei științe: principiiile mecanicii ¶ ⑥ Carte care cuprinde noțiunile elementare ale unei științe ¶ ⑦ Propoziție privită ca adevărată și pe care se sprijinește cineva spre a stabili alte propozițiuni ¶ ⑧ Maximă, regulă de morală, de purtare ¶ ⑨ pl. Idei sănătoase în morală, în religie: vine o zi cînd simțul moral se revoltă văzînd... principiiile moralei și justiției nesocotite și călcate în picioare (O.-GH.) [lat.].

PRINDE (prînd) 1. *vb. tr.* ① A pune mîna pe cineva: aleargă așa de iute, că nu-l poți ~; ②: prînde orbul, scoate-l ochii; ③: cu mîna închisă, muște nu poți ~; ④ **TEPURE** ⑤ ¶ ⑥ A apuca cu un instrument: l-a prins cu cleștele; ⑦: cu rîma mică se prînde peștele mare ¶ ⑧ A apuca cu ghiarele, cu gura, cu dinții ¶ ⑨ A apuca de o parte a corpului: l-a prins de mîină; să faci ce te-ai lăudat pe timp, că de nu, te prînd de urechi (RET.) ¶ ⑩ A ocupa: au prins toate scaunele din fața ¶ ⑪ A pune mîna pe un vinovat: prînde hotul, plîm nu te prînde el pe tine (ZNN.) ¶ ⑫ A surprinde, a apuca fără veste asupra faptului: l-a prins cu minciuna; te-am prins cu ocaua mică, cu mîta 'n sac ¶ ⑬ A lua cu sila, a răpi ¶ ⑭ A găsi pe cineva pe neașteptate într'un loc: m'a prins noaptea în pădure ¶ ⑮ A ajunge la timp pentru a găsi pe cineva sau ceva ¶ ⑯ A ajunge să ia, a se folosi de un lucru, a fi de folos la ceva: cu banii cîți s'au dat pe lei pe ocolă, ai fi prîndea tata altă nevoie (CRG.) ¶ ⑰ A lua un preț oare-care pe un lucru (vinzîndu-l): o parte din banii ce-oi prînde pedînșii (=pe boi) (NEGR.); ou ce va ~ pe dîneul (=pe ou), ia nițel mîlaia (USP.) ¶ ⑱ A căpăta, a dobîndi: ~ minte; ~ miros greu; ~ rădăcină; ~ putere, a se întări; ~ inimă, a căpăta curaj; ~ de veste, a afla; ~ limbă, a căpăta știri, a spiona: am încercat să m'apropie de lagărul leșesc, ca să prînd limbă și să aflu ceva (ALECS.) ¶ ⑲ A cuprinde: cîmpurile se întindeau mai mult decît poate ~ ochiul (BALC.); mă prînde mirarea ¶ ⑳ A cuprinde cu mintea, a pricepe, a înțelege; a auzi: n'am prins nîl o vorbă din cîte a spus ¶ ㉑ A începe a simți, a-l cuprinde, a-i veni deodată un sentiment oare-care: ~ dragoste de cineva; ~ ură, pîzmă pe cineva ¶ ㉒ A-l cuprinde, a-l ajunge, a-i veni pe neașteptate: fiind obosită de ședere îndelungată, o prînsese somnul (USP.) ¶ ㉓ A fi apucat de o boală: l-au prins frigurile ¶ ㉔ A începe: mă bursucai ca un urs și prînd a face gură mare (RET.); Ileana... prînsa a certa pe neguțător că o înșelase (USP.); așa spaimă grozavă băgă el în inimile vrăjmașului, încît prînseseră a fugi (USP.) ¶ ㉕ A agăța, a lega, a înnați, a drege ceva rupt, a coase: ~ haina de un ou; ~ vița de araci; zi-l să prînză ca la căruță (USP.); ~ ou un ac cu gămălie; ~ mincea ruptă ¶ ㉖ A potoli, a astîmpăra: dă-mi și mie niște ouă, ca să-mi prînd pofta măcar (CRG.) ¶ ㉗ A se consolida prin frig, a se închea: bălțile prîndeau o poiză subțire de gheață (O.-ZAMF.); lăptele a prins; ~ COAJĂ ¶ ㉘ A-i sedea, a se potrive: toată ființa ei avea un aer strîngăreș care-o prîndea de mî: nune (VLAM.); vă întreb, surloare, care haină poate să ne prîndă mai bine pe noi? (ALECS.); ocolula țurcoanească, trîntită pe-o ureche, îi prîndea ca pe-un haiduc (OLVR.); nu face pe nebunul, că nu te prînde.

2. *vb. intr.* ① A izbui, a i se trece: stratagema mea a prîns (CAR.) ¶ ② A aduce folos, a-i fi de folos: lasă

Fig. 3965.
Coroană princiară.

că și noi țî-om ~ bine odată (RET.); mai bine dă-mi drumul în apă, că mult bine ți-oiu ~, cînd cu gîndul n-ai gîndi (ISP.) ¶ ① A primi, a accepta: prînsu bucuos să-l facă această slujbă ¶ ① A căpăta: ~ la suflet, la inimă. 2. *vb. refl.* ① A se apuca cu mîna de ceva; a se agăța: Ea se prinde de grumazul-i cu mînuțele-amîndouă (EMIN.) ¶ ② A se opri, a rămînea agățat, lipit: se nita la toți caii din grăduri și nici de unul nu i se prindeau ochii (ISP.) ¶ ③ A începe, a se apuca să facă ceva: s'ar fi putut ~ și el la vr'o mînușă undeva (VLAH.) ¶ ④ A lua asupra-și, a se obliga, a se, îndatora: oliriculi ca-rele vrea să se facă protot... să se prînză cu zăpis mai mult lucru fără de lege ca acela să nu facă (PRV.-MR.) ; mă prînd eu să ți-l secer (CRG.) ; hai să ne prîndem ca să nu purtăm altă îmbrăcăminte cît om ședea la țară (ALECS.) ¶ ⑤ A pune ră-mășag, a face prînsoare: eu mă prînz oă nîoi nu vîsați ce blăziganie mai este și ala (ISP.) ; pe ce te prînzî ? ¶ ⑥ A se lega, a se întovărăși: ei din copilărie se prînseseră frați de cruce (SS.) ; odată, la un sfîntul-Vasile, ne prîndem noi vr'o cițiva băleți din sat, să ne ducem cu plugul (CRG.) ¶ ⑦ A intra: fata cea frumoasă se prînsese în horă lîngă feciorul împăratului (ISP.) ; ¶ ⑧ cine se prînde în horă trebus să joace ¶ ⑨ A se trece, a fi valabil: nu umbra o morturi, că nu se prînde (VLAH.) ; vîzînd oă i s'au prins minciunile (CRG.) ¶ ⑩ A-i prii: nîoi mîncarea nu se mai prîndea de dînsul (CRG.) ¶ ⑪ A izbui ¶ ⑫ A se potrivi, a se nemeri ¶ ⑬ A se lega, a se lipi: vol-nicul ...-a pus ochii la locul lor și i-a uns... cu apă moartă și s'au prins (SS.) ¶ ⑭ A se lega, a deveni consistent, a se închea: gîrlă s'a prins [lat. p r e - (h) e n d e r e].

PRINDE-MUȘTE *sm. f.* Căscăund, gură-cască [prinde + muște].

PRINDOARE *sf. Trans.* Bună-stare (șec.); condițiune socială, stare bună sau rea (bănăscă): au făcut ospățul vesel, dar oam sărăcoșioi, după cum îi era omu-lui ~a (MEREA) [prinde].

PRINOS (*pl.-oase*) *sn.* ① Dar oferit divinității, unui sanctuar, ofrandă ¶ ② Jertfă: ~ul de laorămîi ce se aduc mormintelor (VLAH.) ¶ ③ Omagiu: ea s'a închinat respectuos dinaintea lor, le-a dat ~ul cuvenit de admirare (ALECS.) [vsl.].

PRINS 1. *adj. p. PRINDE* (în toate accepțiunile lui) ¶ ② **NEPRINS**.

2. *sm.* Captiv, prizonier.

3. *sbst.* Faptul de a (se) prinde.

PRINSOARE *sf.* ① + Închisoare: tu vei oădea în ~ oă și frații tăi (RET.) ¶ ② Convenție prin care două persoane care sînt lucruri contrare, se îndatorează a plăti o sumă anumită celuiia care va avea dreptate, rămășag: a face ~, ori-ce ~ îi propunei, o prîmă și era mulțumit (CAR.) ¶ ③ Suma hotărîrită a fi plătită celuiia care cîștigă prînsorea [prins].

PRINTRE *prep.* Arată situația în mijlocul mai multor obiecte sau persoane: am lăsat-o ~ cărți; mi-a scăpat ~ degete; ~ cei buni se află și cite unul rău; ~ prietenii sîi [lat. p e r + i n t e r].

PRINT *sm.* Principe [fr. prince].

PRINTESA (*pl.-ese*) *sf.* Principesă [fr. p r i n - c e s s e].

PRINTȘOR *sm. dim.* PRINT.

PRINZARE *sf.* Prindere: Ca la masă ce mî-nînoș ? Numă... nîsătru de-l mărunt... Că e lesne de ~ și ușurel la purtare și e dulce la mînoare (GR.-N.).

PRINZĂTOR 1. *adj. verb.* și *sm.* PRINDE. Care prinde.

2. **PRINZĂTOARE** *sf.* ① Unealtă de prins, cursă ¶ ② Niște lemne ce prînd stativele (șez.).

PRIOD *sbst. Băn.* ① Locul de unde se începe drumul stîncos peste un deal (vîia) ¶ ② Drumul pe unde trece vînatul (MOV.) [srb. p r e - h o d].

PRIORITATE *sf.* Întîietate, precădere (în ce privește timpul) [fr.].

PRIOT *sbst.* Ugerul vacii cînd depune (R.-COD.).

PRIOT... = PRIOT...

PRIPA *sf.* Grabă mare, iuteală, zor: în prîpa de a părăsi casa, ți rămăsese jurnalul agățat de căptșala sur-tucului (A.-OH.) ; ¶ ② oăteaua de ~ își naște cățeli fără de ochi, cine se grăbește prea mult, nu face nici o is-pravă bună; în ~, în grabă: mă mîerăm eu să ți mîncea

lupul iarna asta așa de în ~ (CRG.) ; Mihai făcu ce putu în ~ (ISP.) [p r i p i].

† **PRIPAC** = PRIPEC.

PRIPALĂ *sf. Băn.* ① Dogoare, arșită, căldură năbușitoare [srb. pripaliti „a aprinde”].

PRIPAS (*pl.-asuri*) *sn.* ① Progenitura unui animal domestic: am de la lapa asta două ~uri (GR.) ; ¶ ② Vîită răcîcită, fără stăpin, găsită prin holde, pe drumuri sau amestecată cu vitele cuiua: vîită de ~; îi plăcu și lui un așa dobito... mai cu seamă că era și de ~ (ISP.) ¶ ③ Copil de ~, copil găsit, străin, pe care-l crește cineva împreună cu al lui: se lipeau unul de altul orîna Călina și Sandu Fulor, copli de ~ acesta, acuma tîlău de douăzeci de ani (DEM.) [vsl. p r i p a s ū „tăt.”].

PRIPAS *sm. Băn. Trans.* ① Miel mic abia făt ¶ ② Miel de la o oaie bătrînă [PRIPAS].

PRIPĂȘI (*-ășese*) 1. *vb. tr.* A prinde de pri-pa s, a lua pe lîngă sîne un animal sau un copil găsit: de unde l-ai mai pripășit și pe sbricatul ăsta ? (BAS.)

2. *vb. refl.* ① A veni de aiurea și a se așeza undeva, pe lîngă alții, a se opoși: odată, de hramul bis-ericii, nu știu de unde, se pripășeste pe acolo un calic (CRG.) ; Baltag s'a pripășit numai de cinci ani în satul Vîl-goarei (S.-ALD.) ¶ ② A se încuiba; de la străini, obiceiul acesta a început a se ~ și pe la Români (ISP.).

PRIPĂȘIT *adj. p. PRIPĂȘI*. ① De pripa s: vîită ~ă ¶ ② Venit de aiurea și așezat, alipit pe lîngă cineva, pe undeva, opoșit: aci în oraș e ~ de vr'o gase luni (CAR.) ; s'a las pe un venetic ~ din toată lumea să vie și să-mi calce toate drepturile ? (CRG.).

PRIPAELĂ (*pl.-eli*) *sf.* ① Pripă, grabă mare: el, ori din lenevie, ori din ~... s'apucă de rele (JIF.) ; cine n'a vîntur cu cîtă... ~ nu caută să-și închele nasturele de la piept ? (OLVR.) ¶ ② Băn. ③ Dogoreală, arșită [p r i p i].

PRIPAELĂ 2. (*pl.-ele*) *sf.* ¶ ① Vers care se cîntă la urma unui psalm [vsl. p r i p e l o].

† **PRIECE** *sbst.* ① Dogoare, arșită [bg.].

PRIPI (*-pese*), *Mold. Bucov. PRICHI* (*-cheso*) 1. *vb. tr.*

① A zori, a grăbi, a face în grabă mare: ea pripă pasul spre ușa onasiului (OOB.) ; cînd... acest blajîn sfînt este supărat cu ova... el prichește grînele, adică le grăbește uscarea înainte de maturitatea lor (PAMF.) ¶ ② X A coace sau a frige la un foc repede; a coace prea în pripă (*verb.* de căldura soarelui) ¶ ③ A surprinde, a prinde asupra faptului: se temea... să n'o prîpească cineva lîngă patul împăratului (SS.) ; ne-a prichit un afurisit de căprar (GRIG.).

2. *vb. intr.* ① A se grăbi, a da zor: Mihai-Vodă... prîpește de le șese înainte la hotarul Țării (BALC.) ¶ ② A dogori; a arde prea tare (*verb.* de soare): Soarele înăolțește și deslăță, iară nu prîpește nîcolodată (BO.-DEL.) ; dacă frige sau prîpește tare soarele, ploaia e ca aloi (GRM.).

3. *vb. refl.* A se grăbi, a se zori; ¶ ④ cine se prîpește se prîpește; nu te pripă oă neghioaba la argea (ZNN.) ; des ne pripim să osîndim pe Rumân, fără nîfătigare-i la judecată (SS.) [vsl. "priprieti"].

PRIPICIU = PRICHEIOTU: au uitat de ceașca lăsată sub ~i hornului (GRIG.).

PRIPIȚ, **PRICHIȚ** *adj. p. PRIPI, PRICHI*. ① Grăbit, zorit, făcut în grabă: mergem o bucată bună pe marginea Motrului, ale cărui unde verzul, ~e, se sparg de bolovan (VLAH.) ¶ ② Dogorit, ars (*verb.* de soare): dragăca stuloasă rîspîndea, ~ă de soare, un miros oă floarea de teiu (OLVR.) ¶ ③ Fiert sau copt în grabă, la un foc prea iute: mămăliga prichită e numai pentru leac (SEZ.).

PRIPON (*pl.-oane*) *sn.* ① Funie, ștreang cu care se leagă calul sau vita de un țărșu, cînd paște: cal... scot pripoanele și o croacă la fugă (LUNG.) ¶ ② Pr. ext. Țărșul de care se leagă funia sau ștreangul; pr. ext. țărșu de care se leagă o luntre: cînd pornîră ei în vasiu lor ușor, se desprînsă de la pripoane și alte lotol (SAD.) ¶ ③ Șir de cirlige prîns de o sfoară, în care se pune nadă, srb. a ademini și prînde pește [vsl. p r e p o n ū, srb. p r i p o n].

PRIPONI (*-onese*) *vb. tr.* ① A lega un cal sau o vită cu pripoană de un țărșu: clobănașul stia oă-și prîponea calul bine (ISP.) ; Costia mi-oiu despletă și murgul ți-oiu ~ (VOR.) ¶ ② Pr. ext. A lega o luntre de un țărșu: ajunse o luntre la mal, o pripoană (SAD.) ¶ ③ A întepeni: după ce-și pripoană ochelarii pe nas (O.-ZAMF.).

PRIPOR (*pl.-oare*) *sn.* Suis sau coborîș

foarte povîrnit, coastă repede, povîrniș: *îlîndă* ~ul era foarte repede, veneau copaci la vale mai iute decît vir-tețul (ISP.); pădurea-i deasă și pripoarele repoase (VLAH.); la crucul ~ului, toată lumea se coborî din trăsuri (D.-ZAMP.). [comp. rus. *pripor*ŭ, rut. *prypir*, -poru].

PRIPOROS *adj.* ▲ Foarte povîrnit, cu pri-por: muntele Babelor... nu-i așa nalt, da-i ~ grozav (VLAH.).

○ **PRIPȚICIU** (*pl.-icuri*) *sn.* *Maram.* Laviță de dormit așezată lingă vatră (ERL.) [comp. *PRICHICIU*, *PRIPICIU*].

○ **PRIPUNE** = **PREPUNE**.
○ **PRISACĂ** (*pl.-aci*) *sf.* *Mold. Bucov.* ▲ Stupină, locul unde sint așezați stupii cu albine (3966); stupii se lernează în ~ afară, fără ca să de-gere (ON.); prin apropiere este o pădure și în mijlocul pădurii celele o ~ cu știube (FLOR.); dacă husea albi-nele ziua și noaptea la ~, însem-nează cum că timpul cel frumos se va schimba în posomorit (MAR.) [vsl. **p rēsēka*].

○ **PRISĂCAR** *sm.* *Mold. Bucov.* ▲ Stupar, cel ce îngrijește de stupi, de *prisăci*: acolo, pre același loc, au găsit o *prisăc* o stupișun moșneag bătrîn *prisă-cariu* (M.-COST.); plugurile rămîn singurele... *prisăcile* fără ~... și nime nu se atînge de ele (CRO.).

○ **PRISĂCĂRIE** *sf.* *Mold. Bucov.* ▲ Stupărie, ocu-pațiunea *prisăcarului*, creșterea albinelor.

† **PRISĂCĂRI** (*pl.-icuri*) *sn.* ▲ *Mold.* Dare ce se plătea odinioară pentru stupi [*prisa* că].

○ **PRISCORNIC** = **PISTORNIC** [comp. *PRESCORNIC*].

○ **PRISLÔP** *subst.* *Bucov. Băn.* ▲ Poiană între munți: poleni verzi și frumoase... despărînd cu ~ul lor valea Sucevitel de cea a Moldovitel (GRIG.) [vsl. **p rēslopŭ*].

* **PRISMA** (*pl.-me*) *sf.* ○ A Corp solid ale cărui

baze sint două poli-goane ega-le și para-lele și ale cărui fețe

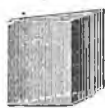

Fig. 3967. Prismă dreaptă.

Fig. 3968. Prismă oblică.

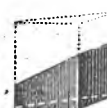

Fig. 3969. Prismă trunchiată.

laterale sint para-lelegrame; o *prismă*

este *dreaptă* (3967) sau *oblică* (3968), după cum muchiile ei laterale sint perpendiculare sau oblice la baze: se numește ~ *trunchiată* sau *trunchiu* de ~ corpul obținut prin rețezarea tuturor muchilor unei *prisme* pe un plan nepa-ralel cu bazele ei (3969) ¶ ○

Prismă triunghiulară, dintr'o materie transparentă, care are proprietatea de a descompune lumina naturală în cele șapte co-ri fundamentale (3970) ¶ ○

A vedea lucrurile printr'o anumită ~, a ie judeca după prejudecățile sau după pasiunile sale [fr.].

* **PRISMATIC** *adj.* Care are forma, figura unei *prisme*; care cristalizează în formă de *prismă*; sulf ~; colorii ~s, cele șapte colorii fundamentale în care se descompune lumina albă a soarelui treind printr'o *prismă* de sticlă [fr.].

† **PRISNE** *adj.* și *adv.* *Mold. Bucov.* Curat, neame-stecat: măcar de-are face neștine bani cît de buni, galbeni ~ de aur curat... tot o certare va să aibă (PRV.-LP.); o căsuță cu sîndrîlă nouă care stecelea în astîntîl soarelui ca argint ~ (ROLO.) [vsl. *prisnŭ*].

PRISNEL, **PRISNEL** (*pl.-ele*), *Trans. PRI-STEN*, **PRISTIN** (*pl.-ne*) *sn.* ○ Capătul de jos al fusului care se învîrtește foarte repe-de la tors (3971) ¶ ○ Partea de jos a fusului morii, întepē-nită în piatra alergă-toare, care e pusă în mișcare de roata cu măsele;

Fig. 3971. Prismet de fus (Transilvania).

Fig. 3972. Prismet.

numită și „*cring*” (TAB. XXXVII, B, 5) ¶ ○ **Mold.** *Trans.* Sfirlează, titirez (3972): a început să ne spună că pămîntul se învîrte ca *prismelul* și-dă mereu o-coale împrejurul soarelui (SLV.); moșneagul, întē ca un *prismel*, așterne tolu (CRO.); așa de iute îi umbra *pristenul*, înct mama lui Petru n'avea timp să se mire *indestul* (RET.) [bg. *pŭrsten*].

PRISOS (*pl.-ose*) *sn.* ○ Ceca ce e mai mult decît trebuie, ceea ce trece peste cantitatea nece-sară: dați sâracilor din ~ul vostru; ~ul veniturilor peste cheltuieli; bani, argintării, mătăsuri erau cu ~ în mîinile tie-căruia (ISP.; de ~, a) mai mult decît trebuie: avem bani destui, odoare de ~ (SA.); b) în zadar, zadar-nic, nefolositor: *Minidia* ce arăți cu noi e de ~ (ALX.); nu mai stărui, totul e de ~; cheltuieli de ~ ¶ ○ Belșug: din vreme veche nu se pomenise atîta ~ (OLVR.) [ngr. *περισσός*].

† **PRISOSEALĂ** (*pl.-eli*) *sf.* (SUD.) = **PRISOSINTĂ** [*prisos*].

PRISOSELNIC *adj.* De *prisos*, nefolositor: *Eliad*... ne-a scăpat de atîtea litere ~e (NEGR.) [*priso-seală*].

PRISOȘI (-ose) *vb. intr.* ○ A fi cu *prisos*, a rămînea de *prisos*: adesea leșea Aleodor la vinătoare, oa să-și petreacă ceasurile ce-i *prisoșeau* de la trebile împă-răției (ISP.) ¶ ○ A fi, a avea în belșug.

PRISOSINTĂ (*pl.-te*) *sf.* *Prisos*, îmbelșugare: ou cîtă bunătațe și ~ nu mă servea ea! (OLVR.); cu ~, în belșug: natura le dădea cu ~ mijloacele de viațuire (ON.) [*prisos*].

PRISOȘITOR *adj. verb.* **PRISOȘI**. Care *priso-sește*, care rămînea de *prisos*.

PRISPĂ (*pl.-pe*) *sf.* ○ Unfel de terasă de

pămînt bătătorit ce se întinde de-a lungul peretelui din față și uneori de jur împrejurul casei țărănești (3973); uneori *prispă* închisă cu o ba-lustradă (3974): Stanca vede zilele se-nine și nopțile petre-cute pe ~ afară (OLVR.); Muncitorii pe-a lor *prispă* dreg unelele de muncă (ALECS.); de-a lungul *pris-pelor* atrîrnă pe culmi velinți văr-gate (VLAH.) ¶ ○ *Pr. ext.* Plat-formă: malul din dreapta se pleacă desvîlînd *prispē* largi de pajiste (VLAH.) [vsl.].

Fig. 3973. P. P. Prispă.

* *prispă*! **PRISPU-ȘOARĂ** (*pl.-re*) *sf.* ▲ *dim.* **PRISPĂ**: Sub *pris-pușoara* din jos, să-ți petreacă os prin os (VOR.).

○ **PRISTÂN** = **PRISNEL**.

PRISTANDA *sf.* Un dans țărănesc ce seamănă cu „*briul*”.

† **PRISTANIȘTE** *sf.* ○ Port: ies cu corabia afară din ~ (PRV.-MB.) [vsl.].

PRISTAV *sm.* ○ † Ispravnic, administrator: mîierea văduv... plarde-și-va dzeșteale toate și la vor lua ~li pre carii au lăsat bărbatul să fie socotitori casei-si (PRV.-LP.) ¶ ○ *Trans.* (SUD.) rî Portărel ¶ ○ *Odăiaș*: acum cite un bolnav pirotește, și ~ul fie-cărei odăi pri-meste pe vizitatori (ARG.) ¶ ○ *Trans.* Slugă, argat: arîndașul și slugile lui, *pristavii*, se îngrijesc de ploște și pahare (PAC.) ¶ ○ Crainic, strigător public: un ~, cu o chivără mare de hirtie, striga din fundul bojocilor ca să vie diseară ori-cine poțtește în grădina împărătească (CAR.) [vsl.].

† **PRISTĂVI** (-ăvesc) *vb. refl.* A muri: dacă se va ~ episcopul, în locul lui nu vor vrea să pue altul (PRV.-MB.); oînd

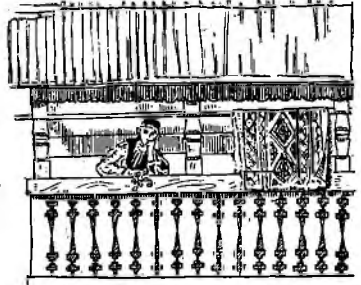

Fig. 3974. Prispă.

fu aproape a se ~, ochemă la dînsul pe Mitropolitul țării (usp.) [vsl. prĕstaviti se].

PRISTĂVOAIE *sf.* Nevasta unui pristav: care din voi vrea să fie ~? (ALECS.).

PRISTEN ~ **PRISNEL**.

○ **PRISTINȚI** (-inesc) *vb. tr.* *Often.* A tolera, a îngădui, a permite [srb. pristati, -tanem].

PRISTOL ~ **PRESTOL**.

PRISTOLNIC, PRISTORNIC (*pl. -ice*) *sn.* ① **PISTORNIC** ¶ ② **Plantă** cu tulpina pină la un metru și jumătate înălțime; face flori galbene iar fructul, în formă de capsulă, poartă numeroase semințe; cu fructele plantei se însemnează prescurile; numită și „crucea-plinii” sau „floarea-crucii” (*Abutilon avicennae*).

PRISTOS... = **PRISOS**...: l-a mai rămas o țîrșoară de pîmint de pristos (MAR.).

○ **PRITCĂ** (*pl. -toche*) *sf.* Băn. Spiță (de scară) [srb.; comp. PREȚCĂ].

○ **PRITI** ~ **PREȚI**.

PRITOACĂ *sf.* Vas de lemn, în formă de cadă, în care se pun strugurii mustuiți la vie, spre a-i căra acasă [pritoici].

PRITOC *sbst.* Faptul de a pritoci, transvazare.

PRITOCI (-oese) *vb. tr.* A turna dintr'un butoiu într'altul, a transvaza: miți și sute de brațe nu birutau să pritocască șampaniile și vinurile (CAR.); la 7-8 zile după ce s'a pus (curechinal) la murat, se pritoceste (SEZ.) [srb. pretočiti].

PRITOCIT 1. *adj. p.* **PRITOCI**: vin ~ ¶¶ ② **NE-PRITOCIT**.

2. *sbst.* Faptul de a pritoci: ~ul vinului.

○ **PRIU** = **PRIAN**.

***PRIVA** (-vez) 1. *vb. tr.* A lua cuiva ceea ce posedă; a opri pe cineva de a se bucura de ceva, a-l lipsi de ceva.

2. *vb. refl.* A se lipsi: a muncii ca un hamal... și de cîte plăceri nu s'a privat! (VLAH.) [fr. priver].

PRIVAL (*pl. -aluri*) *sn.* ① Drum mîncat, mîncătură de șiroaie, de pîraie: o lună mare, sorîlălată de ~uri și spartă de bălți, s'asternă într'aceste brațe (VLAH.); străbătută pădurea de sălci și dădura de un ~ (S.-ALD.) [vsl. *prĕvalŭ; comp. slov. privál, serb. pre-vala].

○ **PRIVALĂ** ~ **PRIVEALĂ**.

○ **PRIVARIU** (*pl. -are*) *sn.* *Trans.* ① = **PRIDVOR**: la fața despre curte a oasei, lipit de aceasta, se află privariul (FAC.).

***PRIVAT** *adj.* ① Care nu exercită nici o funcțiune publică: un om ~ ¶ ② Particular, exclusiv unei persoane și de care publicul n'are a se ocupa: viața ~ă [fr. privé].

***PRIVATĂ** (*pl. -vâți*) *sf.* Umblătoare [fr. privé].

***PRIVATIV** *adj.* ② Care exprimă lipsa, privațiunea de un lucru: particular ~ă; „ne” e o particulă ~ă în cuvintele „neavut”, „nesimțire”, etc. [fr.].

***PRIVAȚIUNE** *sf.* ① Lipsire de ceva necesar, abținere ¶ ② Lipsă de cele trebuincioase vieții: duceau o viață sărăcinată, plină de privațiuni (A.-GH.) [fr.].

○ **PRIVAZ** ~ **PERVAZ**.

PRIVEALĂ, Mold. PRIVALĂ (*pl. -veli*) *sf.* ① Faptul de a privi, privire, vedere: orudul Turc... porunci să-l ducă să le tale capul în priveala tuturor (BALC.); Vitorla, mai jos de Golgota, e terită de priveala lumii (VLAH.) ¶ ② Privelește.

PRIVEGERE, PRIVIGHERE *sf.* ① Faptul de a priveghia; nedormire; pază, luare aminte: el se duse cu oărticula lui în mînă și stătu în priveghere (usp.) ¶ ② Slujbă de noapte ce se face la biserică în ajunul unei sărbători: de la biserică din vale s'aude tocnăd de priveghere (VLAH.) ¶ ③ Slujbă de noapte ce se face la mănăstiri.

PRIVEGETOR, PRIVIGHETOR 1. *adj. verb.* **PRIVEGHIA**. ① Care priveghiază ¶ ② Care veghiază, care nu doarme: face pre om de ține răcoarea și (e) om amar și priveghetor, adică fără somn (PRV.-MA.).

2. *sn.* ① Cel ce priveghiază ¶ ② Supraveghetor, paznic: beciul priveghetorului Pirvu... putea să tăi neașcă la nevoie o domniță (CAR.) ¶ ③ Bărbătușul priveghetorei ¶ ④ **Mold.** Sub-prefect: după dînsul veni catihetul, apoi priveghetorul de ocol (ON.).

3. **PRIVEGHETOARE, PRIVIGHETOARE, PRIVIGHITOARE** *sf.* ① Femeile care priveghiază; nevasta unui priveghetor ¶ ② *Trans.* Luminare de ceară care arde la căpătîiul unui mort, toiag, stat ¶ ③ Gen de păsărele de coloare brună-roșcată, cu pîntecele și gușa alb-roșcate, care cîntă foarte frumos (*Erithacus luscinioides*) (¶ 3975): ce stie măgarul ce e cîntarea priveghetorei? (ZNN.) ¶ ④ ~ **-DE-STUF**, păsărică de 14 cm., de coloare cafenie-măslinie, care trăește mai ales prin stuf, hrănindu-se cu insecte

Fig. 3975.
Priveghetore.

Fig. 3976.
Priveghetore-de-stuf.

(*Locustella luscinioides*) (¶ 3976) ¶ ⑤ ~ **-CENUȘIE**, păsărică de coloare cafenie-roșcată, cu capul cenușiu, care trăește prin livezi și grădini; are obiceiul de a se înălța în văzduh cîntînd și de a se întoarce în stuful ei fără a-și întrerupe cîntarea (*Sylvia cinerea*).

PRIVEGHIA, PRIVIGHIA (-ghiez) *vb. tr.* ① A sta deștept și a păzi în timpul nopții: nopțile le făcea priveghindu-l la boală (usp.) ¶ ② A sta de pază, a păzi, a supraveghia, a observa: voiu priveghia nărilorile... și nu le-oiu lăsa nîl pas a țepi din casă (CAR.) [lat. pervig (i)lare].

PRIVEGHIU (*pl. -ghiori*) *sn.* ① Faptul de a rămînea treaz noaptea stînd de pază: cine spre ziua de Bobotează stă de ~ noaptea vede cerurile deschizîndu-se (CAR.) ¶ ② Veghere funebă făcută în cele trei seri

Fig. 3977. Petrecere curioasă de priveghiu
(după T. Papahagi).

după moartea cuiva la casa celui mort; bărbații și femeile, în spec. flăcăii și fetele își petrec vremea cu tot felul de jocuri și glume, cu povestiri, etc. (¶ 3977): și s'au adunat cu toatele la ~ și... s'au asternut pe mîncate și pe băute, veselindu-se împreună (CAR.) ¶ ③ = **PRIVEGERE** ② [priveghia].

PRIVELIȘTE *sf.* ① Tot ceea ce atrage privirile, băgarea de seamă, spectacol: din toate părțile te chiamă privelyști, oare de care mai fantastice (VLAH.) ¶ ② = **PRIVEALĂ**: erau mulți... veniți așa de ~ (GRIG.).

○ **PRIVEȘTI, PRIVIȘTI** (-tesc) *vb. tr. și intr. Mold.* ① A trece peste, a întrece; a se revărsa peste un vas prea plin ¶ ② A întoarce o tivitură, făcînd-o dublă, spre a fi mai trainică (CAR.) [comp. **PREVEȘTI**].

PRIVI (-vesc) *vb. tr. și intr.* ① A-și arunca ochii într'o parte oare-care, spre a vedea, spre a examina pe cineva sau ceva, a se uita, a că(u)ta: smă-rîndița îi privi țîntă în ochii (VLAH.); Pe car un copilăndru privește n'apărtare (ALECS.); ¶ ~ cu ochi buni sau răi, a aproba, a dezaproba, a-i fi, a nu-i fi pe plac ce face cineva: el nu putea ~ cu ochi buni bună starea cea ferită a băiatului (SA.); volineul începuse a-i ~ cu ochi bun (usp.) ¶ ② A socoti, a considera: lumea îi privește ca smîntit; tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrîni o priveau ca singur asilul prigoniței limbi (NEGR.) ¶

○ A se raporta la, a se atinge de, a interesa: asta mă privește pe mine, cit despre mine, întru cit mă interesează pe mine; ce te privește unde am fost p [vsl. p r a v i t i „a îndrepta, a atinși”].

PRIVIGH... = **PRIVEGH...**

***PRIVILEGIA** (-glez) *vb. tr.* A acorda un privilegiu; a părtini [fr.].

***PRIVILEGIAT** *adj. și sm.* ① Care se bucură de un privilegiu: clasă ~; creditor ~, creditor care are dreptul de a fi plătit înaintea celorlalți; datorie ~ ② Care a primit, care e înzestrat de la natură cu un dar particular ¶ ③ **NEPRIVILEGIAT** [fr.].

***PRIVILEGIU** (pl.-gii, -gturi) *sn.* ① Drept sau folos particular de care se bucură unul sau mai mulți indivizi și care e interzis celorlalți: boierănașii... erau scutiți de dări către Stat, dar nu aveau alte prerogative sau privilegii (n.-cost.) ¶ ② Actul, înscrisul ce conține acest drept ¶ ③ Dar particular cu care natura a înzestrat pe cineva ¶ ④ r. Drept de care se bucură unii creditori [fr.].

PRIVINȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Considerațiune, raport: în această ~; în toate privințele, din toate punctele de vedere ¶ ② Gînd, intenție: primește dar, iubite ceterorile, această a noastră osteneală care o închin ou bună ~ și voie plecată (n.-cost.) [privi].

PRIVIRE *sf.* ① Faptul de a privi ¶ ② Spec-tacol: Duminică și pre la praznic să nu se strîngă la priviri (PRV.-MR.) ¶ ③ Aruncătură de ochi, uitătură, cău-tătură: a arunca o ~; o ~ încurată ¶ ④ † Privință: în toate privirile.

PRIVISTI = **PRIVEȘTI**.

○ **PRIVITĂ** (pl.-te) *sf.* ① *Olten.* Nuia de alun su-cită cu care se leagă lemnele ¶ ② *Olten.* Sarcină de fin ce duce omul în spinare ¶ ③ *Trans. (DENS.)* Fierul ce îmbracă partea de jos a leucei cărlui [comp. srb. p r e v i j a t i „a lega, a suci”].

PRIVITOR 1. *adj. verb. PRIVI.* Care privește. 2. *sm., PRIVITORE* *sf.* Cel ce, aceea care privește: dintre toți privitorii, o babă bătrînă... aduse cu dînsa o furcă și un toleag (usr.).

3. *adv.* Relativ la, în privința: ~ la ceea ce ți-am spus.

***PRIZA** (-zez) *vb. tr.* A trage (pe nas): bătrînă... purta ochelari și priza tabac (NEGR.) [fr. p r i s e r].

***PRIZA** (pl.-ze) *sf.* ① ~ de tabac, cantitatea de tabac ce se ia odată cu degetele spre a trage pe nas: Bogonos, lutul o mare ~ de tabac, mă privi ou un aer îngîmîat (NEGR.) ¶ ② A Dis-pozitiv (la un perete, o masă, etc.) pentru a face legătura cu curentul electric (□ 3978) [fr. p r i s e].

○ **PRIZĂRI** (-ărese), **PRIZĂRI** (-ărase) *vb. refl. Mold. Bucov.* A se pipernici, a se chir-ci [comp. vsl. p r e z r e t i].

○ **PRIZĂRIȚ**, **PRIZĂRIȚ** *adj. p. PRIZĂRI, PRIZĂRIȚ.* Pipernicit, chirchit: știu că eram atunci un băiet strîjit, prizărit și fricos și de umbra mea (CRG); țințarul... e tot-deodată și foarte pîtișăiat, prizărit și mie, că mai nu-l vezi (IMAR).

***PRIZMĂ...** = **PRISMĂ...**

***PRIZONIER** *sm., PRIZONIERĂ* (pl.-re) *sf.* ① În-chis, intermiat, arestat(ă): țirîn am aflat că mama trăia ca o prizonieră în casa asta (VLAH.) ¶ ② ✕ Om, mili-tar prins în războiu, captiv [fr. p r i s o n n i e r, -iêre].

○ **PRÎNGĂ** = **PE LÎNGĂ**.

PRÎNZ (pl.-zuri) *sn.* ① Mîncarea de la amiazi: a mîncea de ~ ¶ ② Timpul de la amiazi, amiaza: înainte de ~, după ~, înainte, după amiazi ¶ ③ În graul țărănilor: ~ul cel mic sau „prînzisorul”, tim-pul și mîncarea de pe la orele 9 dimineața; ~ul cel mare, *Trans.* ~ul cel bun, timpul și mîncarea de pe la orele 10-11 dimineața: după șase ceasuri de umblet... sosim pe la ~ul cel mare în Cîmpulung (VLAH.); lepele fiind hrănite și odihnite bine, pe la ~ul cel mare i-au pus în Piatra (CRG); dîte că-i soarele pe la ~ul cel bun și eu numai acum mă ridic (RET.) ¶ ④ *Băn.* ~ de pămînt, bucată de pămînt cit o poate lucra un om pînă la prînz ¶ ⑤ A ~ = **APRÎNZ** [lat. p r a n d i u m].

† **PRÎNZARE** *sf.* Prînz [p r i n z i].

○ **PRÎNZICIOR** *sbst.* = **PRÎNZISOR** ②: a adormit, ou fața spre răsărit... pe la ~ul al mic (LUNG.).

PRÎNZI (-zezo) *vb. tr. și într.* A mîncea de prînz, la amiazi: trebuia să prînzească ades la tulpina brazilor (GN.); cum și-a gătit, așa a prînzit (PANN) [lat. p r a n d i r e = clas. p r a n d e r e].

PRÎNZISOR (pl.-oare) *sn.* ① *dim. PRÎNZ* ¶ ② Prînzul cel mic (= **PRÎNZ** ③): în Iași, oamenii... dorm pînă la ~ (NEGR.); uite că-i soarele la ~ și eu numai acum mă scol (RET.); înjugă boii, zice un Doamne-ajută, și pe la ~ pornește spre casă (CRG.).

○ **PRÎNZSOR** = **PRÎNZISOR**.

PRÎNZULEȚ (pl.-ește) *sn. dim. PRÎNZ:* Așa el de la femeie ~ul cîștigînd (PANN).

○ **PRÎNZUȚ** *sbst.* ① *dim. PRÎNZ:* Pasă, Văllane, în oasă, Că-i prînzuț cald pe masă (GR.-N.) ¶ ② = **PRÎNZISOR** ③.

PRÎSLEA *sm.* Cel din urmă copil născut, cel mai mic dintre copii: al mai mare (copil) să fi avut șapte anșori, al mijlociu vre-o șase și ~ vre-o patru (CAR.); de sigur ~ cere ceva mămăcil și căpitanul îl dojenește ou degetul arătător în sus (GR.-VN.); — *pl. PRÎSLE:* bunicle și mumele își luau... prîslele în poală (OLVR.).

○ **PRÎSLUC** (pl.-uce) *sn. Băn. (LUS.)* ① Pieptar [srb. p r s l u k].

PRÎSNEL = **PRISNEL**.

***PRO** *prep.* Pentru: în favoarea [lat.].

○ **PRO** *pref. Băn.* Se compune cu verbe cărora le dă înțelesul unei acțiuni repetate, făcute din nou: procos „cos din nou”, profler „fierb încă o dată”, prostring „string la loc”, etc. [sl.].

PROASPĂT *adj.* ① (Făcut, pregătît, adus, venit, etc.) de curînd, de puțină vreme: pîine ~ă; ouă proaspete; apă ~ă, apă adusă de puțină vreme de la fîntînă, care n'a avut timp să se încălzească sau să se strice; peste ~, peste prînz de curînd, care nu s'a alterat încă; prin zăpada ce sofrîla sub picioarele sale... se vedea urme proaspete de iepuri (GN.); Adrian... trecînd oareși-ce vreme pînă a-și tocmi altele a împărăției, fiind ~ împărat (n.-cost.) ¶ ② ¶ Aflat, apărut de curînd, recent: știri proaspete; o carte ~ă ¶ ③ Care n'a suferit nici o preparare spre a fi conser-vat: unt ~; carne ~ă ¶ ④ Care nu e obosit: trupe proaspete; Turol tot adăogîndu-se cu oaste ~ă (GR.-UR.) ¶ ⑤ Din ~ loc. *adv.* De curînd: el venise în gazdă la noi din ~ (CRG.) [gr.-biz. p r o s p a t o c].

PROAȘCĂ (pl.-ste) *sf.* ① † Tîntă (în care se trage) ¶ ② Teavă de cu-cuț sau de lemn de soc înfundată la un capăt și din care, cu ajutorul unui piston făcut din lemn tare, se im-p r o a ș c ă cu apă, pușcociu (□ 3979) ¶ ③ A face ~, a risipi, a decima: îl vezi făcînd ~ în această comoră națională (ALECS.); fac ~ în cel mai scump vitej al lui (VLAH.); la acum mă duc la masă și fac ~ printre ei, Ca un lup printre cei miei (sev.).

***PROB** *adj.* Cînstît, integru [fr. < lat.].

***PROBA** (-bez) *vb. tr.* ① A dovedi ¶ ② A arăta, a manifesta ¶ ③ A pune la în-cercare, a cerca [lat.].

***PROBĂ** (pl.-be) *sf.* ① Dovadă, ceea ce dovedește adevărul unui fapt, unei afirmări: a face ~ cu martori; a aduce probe ¶ ② Măr-turie: mi-a dat destule probe de prietenie ¶ ③ Încercare: calul se urcă, făcu ~ și fu în minut fu aproape de pădure (ISP.) ¶ ④ Mostră: ~ de mărturie ¶ ⑤ ± Operațiune de aritmetică pentru a verifica exac-titatea unei operațiuni prealabile [lat.].

***PROBABIL** 1. *adj.* Care pare a fi, care poate fi adevărat.

2. *adv.* Pe semne: ~ el a simțit că-l observ (VLAH.) [fr.].

***PROBABILITATE** *sf.* ① Aparență de ade-văr, puțința de a fi adevărat ¶ ② ± Calculul proba-bilităților, partea matematicilor care se ocupă cu calcularea numărului de șanse ce există pentru ca un lucru să se întimplă [fr.].

○ **PROBAJE** (*e*) *sbst., ○ PROBAJENI* *sf. pl.* = **PREO-BRAJENIE**: și vreme frumoasă de Probai nici că se mai poate (ORIG.); în ziua de Probajeni, se probăjenesc frunzele copa-cilor (SEZ.).

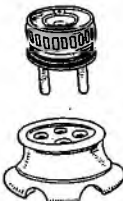

Fig. 3978.
Priza.

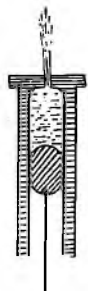

Fig. 3979.
Proașcă.

○ **PROBĂJENI** (-enesc) *vb. refl.* A-și schimba fața, a începe să se ofilească, să se îngălbenescă [fr. **PROBĂJENI**].

† **PROBĂLUI** (-uesc) *vb. tr.* A proba, a încerca, a verifica; a examina de aproape: *șază și probăluiescă*. Numai să nu-și bănuiescă (uk.-srs.) [ung. próbálni].

* **PROBANT** *adj.* Care probează [fr.].

* **PROBĂTORIU** *adj.* și Propriu a dovedi: act ~ [fr.].

* **PROBITATE** *sf.* Cinste, onestitate, curăție de inimă și de suflet: *Manoa era un om de mare ~ și discrețiune* (vlah.) [fr.].

* **PROBLEMĂ** (pl.-me) *sf.* ① Chestiune, întrebare ce-și propune cineva s'o rezolve, s'o deslege după principiile științei: ~ de aritmetică, de geometrie, de fizică ¶ ② ¶ Tot ce e greu de înțeles, de explicat, de delegat: ce are să fie peste un ceas, ce poate să se întâmple mâine, sint probleme pe care... nu prea-mi bat oapul să le descurc (vlah.) [fr.].

* **PROBLEMATIC** *adj.* ① Despre care nu poți spune ceva pozitiv, din lipsă de dovezi suficiente, despre care nu se știe nimic pozitiv: *dincoace de apă e un cioban care pășunează o turmă de o speță destul de ~* (car.) ¶ ② Îndoios ¶ ③ Suspect [fr.].

○ **PROBOJENIE** *sf. Trans.* (dens.) = **PREOBRAJENIE**.

* **PROBOSCIDA** (pl.-de) *sf.* ① ¶ Trompa elefantului: profesorul român avea un nas... mare... olrigat, înelt semăna mai mult a ~ decît a nas (negr.) ¶ ② ¶ Trompa diferitelor insecte [fr.].

○ **PROBOTEAZĂ** *sf. Băn.* Molitva ce se citește pruncului și mamei la șase săptămîni de la naștere (nov.) [pro- + botez].

* **PROBOZ(E)ALĂ** (pl.-eii) *sf. Mold. Trans.* Ocară; musturare aspră: *Supărare și rușine, Probozeală 'n toate zile* (uk.-srs.); *Mult răbd scribă și rușine, Probozeală 'n toate zile* (gr.-n.) [probozi].

○ **PROBOZI** (-oșes) *vb. tr. Mold. Tr.-Carp.* A ocări, a înfrunta, a mustura aspru; a face de rușine: *Toma grădinarul a trebuit să-l probozească de prea neocumpătatul său prietșug* (gn.); *vornicul o tot probozea pe lelea Prohira* (enig.); *începu a-l ~ și a-l face troacă de porci* (ret.); *de Probojine, să te ferești să nu te probozească nime, căci ești probozit...* tot anul (vor.).

○ **PROCATĂR, PROCATOR** *sm. Trans.* Advocat: dintre cei trei dleii foarte învățați, al doilea era procatăr, adică încredător de trebi (ret.) [ung. prókátor].

* **PROCEDA** (-edez) *vb. intr.* ① A purcede, a proveni, a-și trage începutul, a izvorî ¶ ② A începe să se ocupe de: ~ la cercetarea unei afaceri ¶ ③ A lucra într'un fel oare-care ¶ ④ și A face acte, cercetări, etc. într'o afacere judiciară [fr.].

* **PROCEDARE** *sf.* ① Faptul de a proceda ¶ ② Chip de a lucra, de a se purta.

* **PROCEDEU** (pl.-des) *sn.* ① Metodă ce se urmează pentru a face oare-care operație în arte sau în științe ¶ ② Bucătică rotundă de piele prinsă în virful unui tac de biliard [fr. *procédé*].

* **PROCEDURĂ** (pl.-uri) *sf.* și ① Rînduială judecătorească, chip de a urma într'o pricină de judecată: am amînat pentru un cînelou de ~ procesul unuia (gr.-vn.) ¶ ② Cercetarea judecătorească a unui proces ¶ ③ Toate actele făcute într'o instanță [fr.].

* **PROCENT** (pl.-te) *sn.* ① Dobînda la sută: mi-a împrumutat banii cu un ~ de zece la sută ¶ ③ Proporția la sută: avem în țară un ~ de peste 50% de analfabeți [germ.].

* **PROCES** (pl.-ese) *sn.* ① și Ori-ce pricină adusă înaintea judecătii: a intența un ~; a câștiga, a pierde ~ul ¶ ② Toate hîrțile produse de o parte și de alta într'un proces ¶ ③ Chestiune de aplanat ¶ ④ Lucrare, înaintare, desvoltare a unei acțiuni: Zitat privește fără să clipească ~ul de descompunere a minii (car.) [fr. *procès*].

* **PROCEȘIUNE, PROCEȘIE** *sf.* ① ¶ Alaiu bisericesc, ceremonie religioasă în care poporul, condus de preoți, și purtînd icoane, cruci și steaguri, merge în ordine, citind rugăciuni sau cîntînd, litanie (3980): unii în trăsuri, alții pe jos, semănăm cu o procesie (bol.) ¶ ③ Pr. eat. Șir lung de persoane care merg în ordine [fr.].

* **PROCEȘT** (pl.-te) *sn.* ¶ ① = **PROCES** ¶ ② = **PROCES-VERBAL**.

* **PROCES-VERBAL** (pl. *proces-verbale*) *sn.* ① Act prin care un funcționar public constată ce a făcut sau ceea ce s'a făcut în prezența sa. ¶ ② Dare de seamă asupra discuțiilor și hotărîrilor luate în-

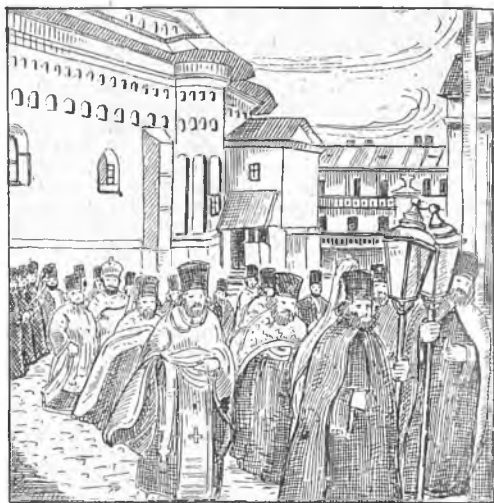

Fig. 3980. Procesiune.

tr'o ședință a unei adunări publice, a unei societăți savante, etc. [fr.].

† **PROCEȚI...** = **PROCIȚI**.

* **PROCHIMEN** (pl.-ene) *sn.* ① F Obiectul convorbirii: să venim la ~ (negr.); Să o lăsam încredută și să venim iar la ~ (pann) ¶ ② ¶ Verset dintr'un psalm care se citea înainte de a se citi un pasagiu din Sfînta Scriptură: sfîntia sa... cînta pe ~ glasul al optulea (gn.) [ngr. προχίμενον].

† **PROCIȚANIE** *sf.* ¶ Repetitie (alecțiunilor): băieții schimbau tabla în toate zilele ~ și Simbăta ~ (crg.) [rus.].

† **PROCITEALĂ, PROCETEALĂ** (pl.-eii) *sf.* Faptul de a prociti.

† **PROCIȚI, PROCETI** (-tesc) *vb. tr.* ① A citi din nou, de mai multe ori, a repeta o lectură: cînd avea ote o leacă de timp, procițu lăua octoșul și mai procitea glasurile (usp.) ¶ ② A repeta: Fiind mult pînă la ziua, am avut timp de prisos Ca să procetesc în minte mil de spîneri de volos (pann) ¶ ③ ¶ A spune lecția, a asculta pe cineva lecția: părintele a zis că în toată Simbăta să se procitească băieții și fetele, adică să-asculte dascălul pe fiecare de tot ce a învățat peste săptămîină (crg.) ¶ ④ ¶ F A certa, a dojeni, a cicăli; a face zile fripte [vsl. *prociťati*].

* **PROCLAMA** (-am) 1. *vb. tr.* ① A publica, a declara în public cu glas tare și în mod solemn: ~ un rege ¶ ③ ¶ A vesti, a încunoștința, a face cunoscut.

2. *vb. refl.* A se declara sus și tare: a se ~ împărat [fr.].

* **PROCLAMAȚIUNE, PROCLAMAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) proclama ¶ ② Publicație solemnă. încunoștințare publică ¶ ③ Scriere care cuprinde ceea ce se face cunoscut publicului [fr.].

* **PROCLEȚ, PROCLEȚĂ** *adj. și sm. f.* ① Afurisit(ă): ~a de cloară, cum văzu fata, îi puse gînd rău (usp.); dă-te jos d'acole, ~e, că dă tat-tu peste tine și-ți moale oasele (gr.-vn.) ¶ ② GROZAV: îi cuprinsese un somn așa de ~, de adormi ca mort (ret.): — *adv.*: am fost procleț de bețegă (ret.) [vsl. *prokleťu*].

† **PROCLEȚENIE** *sf.* Afurisanie, blestem (mch.) [procleť].

† **PROCLEȚI** (-tesc) *vb. tr.* A afurisi, a blestema: cei sătuli... de multă beție, încep a sudui, a ~ pîmîna (mch.) [procleť].

* **PROCLICĂ** *adj.* ¶ Se zice despre un cuvînt lipsit de accentul tonic și care se razimă pe cuvîntul următor: pronumele *mi, ti, i, l, etc.* sint ~ (mi-a spus, ti-am luat, i-oiu vorbi, i-ar crede) [fr.].

○ **PROCOASE** (-cos) *vb. tr. Băn.* A coase din nou, a coase la loc [pro-² + coase].

○ **PROCOAVĂ** = **POCROAVĂ**.

○ **PROCOJOR** (pl.-oare) *sr. Eș dim. PROCOV.* Pătură mică: mi-a asternut ~ul de la sa (LUNG.).

* **PROCONSUL** *sm.* ▲ Magistrat roman care guverna o provincie cu autoritatea de consul [lat.].

* **PROCONSULAR** *adj.* ▲ De proconsul, privitor la proconsul; provincie ~ă, provincie guvernată de un proconsul [fr.].

* **PROCONSULAT** (pl.-ate) *sn.* ▲ ① Demnitatea, însărcinarea de proconsul ② Timpul cît dura această demnitate [lat.].

PROCOPI, **PROCOPIE**, **PRICOP** ① *npr. m.* ① ② ③ ④ Ziua mucenicului Procopie serbată la 8 Iunie și păzită de popor cu nelucrare, pentru ca sfîntul să ferească semănăturile de grîndină.

PROCOPEALĂ, **PRICOPSEALĂ** (pl.-eli) *sf.* ① Folos, treabă, scofală: dacă este așa, iată îți dau și tie voie, să vedem ce procopeală ai să-mi faci (ISP.); procopeală mare nu mă așteptă pe-acasă (ORIG.); te-au făcut copist, mare ~! ② Stîință, învățătură: procopeala nu se cumpără cu bani, ci se câștigă cu ani (FANN); toate sînt trecătoare pe pămînt, tinerețe, pricopseală, frumusețe, etc. (COOP.); dascălul meale cu nasu n gramatică și crede c-a-colo-i toată pricopseala (VC.) ③ A lua pe (de) ~, a lua pe un băiat ca slugă, ca ucenic, a-l crește, a-l da învățătură, spre a-l căpătuî mai tirziu: și-a făcut pomană căpitanul de m'a luat pe procopeală înțilu slugă, pe urmă ajutor (CAR.); sîntei prosti ca niște băieți luați de procopeală (FIL.) ④ **NEPROCOPEALĂ**, **NEPRICOPSEALĂ** [procopsi].

PROCOPIȘI, **PRICOPȘI** (-sesc) ① *vb. tr.* ① A face pe cineva să se îmbogățească, să ajungă la o situațiune bună, să tragă foloase, să înainteze în învățătură, etc., a-l căpătuî: el se întorceau acasă cu gînd să procopească pe toată lumea (ISP.); ce mai răpesc eu el de cînd mi l-a pus pe cap tatăl meu ca să mă procopească (ALECS.); Deci îl luă omul ca să-l procopească, și plecă cu dînsul ca să tirgusească (FANN) ② F A aduce într-o stare de plîns, a face un mare neajuns, a da gata: m'a procopisit cu țelul cum mi-a administrat averea.

2. *vb. refl.* ① A ajunge la o situațiune bună, a ajunge departe, a se îmbogăți, a se căpătuî; a ajunge învățat: m'am săturat să mă chinuiesc atîtea ceasuri pe zi și să nu mă procopesc toată viața (CAR.); s'a hotărît să ia în arendă moșia... la care s'au pricopsit cîți au știut-o (BR.-VN.); a sosit vremea să te procopesci și tu după urma mea (L.-G.); el veniseră la Folcieni să se pricopsească de învățătură (CRG.) ② F A ajunge în stare de plîns, a fi dat gata, a se duce pe copcă: dacă mă prinde acolo, m'am procopisit! [ngr. προκόψω < προκόπτω].

PROCOPSIT, **PRICOPSIT** *adj. p. și sm.* **PROCOPSI**. ① Ajuns bine, cu stare, într-o situațiune bună, căpătuî: are un frate la București, învățat, însurat, procopisit (VLAH.) ② Învățat, care știe multă carte: unul din egumeni care va fi mai precopisit la învățătură (LET.); toată împărăția se făcea că o să aibă un împărat înțelept și pricopsit ca Solomon împărat (ISP.); Toți te vorbesc de bine, toți zic că ești pricopsit (FANN) ③ F Prăpădit, netrebnic ④ **NEPROCOPSIT**, **NEPRICOPSIT**: copilul nepedepsit rămîne neprocopisit (FANN).

PROCOV = **POCROV**.

PROCOVĂT = **POCROVĂT**.

○ **PROCOVITA** (pl.-te) *sf. Trans. Băn. Olten.* Tol gros de învelit: aci se pînă, pe-un fus cu cule, plocadele și procovitele (LUNG.) [vsl. pokrovici].

* **PROCREA** (-creez) *vb. tr.* A naște, a zămisi [fr.].

* **PROCREAȚIUNE**, **PROCREAȚIE** *sf.* Faptul de a procrea, naștere, zămislire [fr.].

* **PROCURĂ** (-ur) *vb. tr.* ① A face să capete, a mijloci ca să aibă, a înlesni cuiva să dobindească ceva: ~ un post ② A fi cauza, pricina, a produce: aceasă băutură îl procură o mare alinare a durerilor [fr.].

* **PROCURĂ** (pl.-ri) *sf.* ① Împuternicire, putere dată de cineva cuiva de a lucra în numele său ② Act prin care se dă această împuternicire [fr. procuration].

* **PROCURANT** *sm.* ① Cel ce lucrează în baza

unei procuri, cel împuternicit prin procură de a trata anumite afaceri [it.].

* **PROCURATOR** *sm.* ▲ Magistrat care administra bunurile unui împărat roman într-o provincie și strîngea birurile destinate fîscului ② Fiecare din cei 9 magistrați ai Veneției cari administrau bunurile bisericii San-Marco ③ Cel ce procură ④ ⑤ Cel ce e împuternicit de a lucra în numele altuia: se căsătoriea ~ al stăpînului său (BALC.) [fr.].

* **PROCURAȚIUNE**, **PROCURAȚIE** *sf.* ① Procură [fr.].

* **PROCURIST** *sm.* ① Cel ce are o procură și poate semna în locul șefului unei case de comerț [germ.].

* **PROCUROR** *sm.* ① Magistrat alipit pe lingă curți și tribunale spre a cere, în numele societății, pedepsirea celor ce calcă legile țării: prim-procuror; ~ general [fr.].

* **PRODIGALITATE** *sf.* Risipă, cheltuială peste măsură [fr.].

* **PRODIGIOS** *adj.* Uimitor, minunat, extraordinar: în plața orașului este un platan, a cărui mărime este prodigioasă (SOL.) [fr.].

* **PRODIGIU** (pl.-gii) *sn.* ① Minune, lucru uimitor, extraordinar ② Persoană care excelează în felul ei, în bine sau în rău [lat.].

○ **PRODOC** = **PRODUF**.

* **PRO DOMO(SUA)** *loc. lat.* Pentru casa sa, în favoarea propriei sale cauze: pledează pro domo (sua).

* **PRODROM** (pl.-omuri) *sn.* Introducere în studiul unei științe: ~ul florei române [fr.].

* **PRODUCĂTOR** ① *adj. verb.* **PRODUCE**. Care produce ② **NEPRODUCTOR**.

2. *sm.* Cel ce, prin munca sa, crează produse industriale.

* **PRODUCE** (-duc) *vb. tr.* ① A da naștere: Grecia a produs artiști fără seamă ② A face să crească, a rodi: România produce mult grîu ③ A fabrica, a crea prin muncă ④ A aduce un venit, un folos ⑤ A pricinui, a cauza, a face ⑥ A arăta, a înfățișa: ~ acte ⑦ A aduce: ~ martori [lat.].

* **PRODUCT** (pl.-te) *sn.* ① Tot ce produce agricultura sau industria, rod, produs ② Folos, venit, recoltă ③ Ceea ce rezultă dintr-o operațiune naturală sau artificială: ~ chimic [lat.].

* **PRODUCTIV** *adj.* Care produce; rodnic, roditor ① **NEPRODUCTIV** [fr.].

* **PRODUCTIUNE**, **PRODUCTIE** *sf.* ① Faptul de a produce ② Orice lucru produs de natură, de artă, de spirit ③ Cele ce produc solul și industria unei țări [fr.].

PRODUF (pl.-ufuri), **PRODUH** (pl.-uhuri), **PRODUV** (pl.-uvuri) *sn. Mold. Bucov.* Gaură, spătură făcută în ghiață, copcă: el deschidea produții peștilor pe sticla iazului (SAD.); vîzînd strigoiul că ghiața de pe lac îi destul de groasă, a tăiat într'însa un produh (SA); per alții îi băgau în produh și-i scoteau pre alt produh (MUST.) [vsl. produh].

* **PRODUS** ① *adj. p.* **PRODUCE**.

2. (pl.-se) *sn.* ① Tot ce produce agricultura sau industria ② Folos, venit, recoltă ③ Ceea ce rezultă dintr-o operațiune naturală sau artificială: ~ chimic ④ ± Rezultatul unei înmulțiri: 15 e ~ul lui 3 prin 5.

PRODUSCĂ *sf. Mold. (RV.-CRG.)* = **PRODUF**.

PRODUF = **PRODUF**.

* **PROEMINENT** *adj.* Care e mai ridicat, mai ieșit decît părțile dimprejur [fr.].

* **PROEMINENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Starea a tot ce este proeminent ② Partea proeminentă, ridicătură, ieșitură [fr.].

† **PROERES** *sbst.* Bună voie; bună intențiune: mai adaug... de bun ~ul meu, zece suflete de Țîrani (ALECS.) [ngr. προαιρεσις].

* **PROESTOS** = **PROISTOS**.

○ **PROFACE** (-fac) ① *vb. tr. Băn.* A face din nou, a reface, a face la loc.

2. *vb. refl.* ① A se schimba ② A se trudi, a se chinui [pro-² + face].

* **PROFAN** ① *adj.* ① Ce nu privește religia ② Ce e împotriva respectului cuvenit celor sfînte: acțiune ~ă.

**PRO-
PRO**

2. *sm.* ① Cel ce nu respectă, ce pingărește, ce necinstește lucrurile sfinte ¶ ② △ Acela care, la cei vechi, nu era inițiat în mistere ¶ ③ ④ Cel ce n'are nici o cunoștință despre o artă, despre o știință, neștiutor, necunosător, ageamiu.

2. *sbst.* Lucru profan ¶.

***PROFANA** (-anez) *vb. tr.* ① A pingări, a necinsti, a spurca cele sfinte; a nu da respectul cuvenit celor sfinte ¶ ② ③ A întrebuința rău lucruri rare și prețioase [fr.].

***PROFANATOR** *sm.* Cel ce profanează, pingăritor [fr.].

***PROFANAȚIUNE, PROFANAȚIE** *sf.* ① Faptul de a profana cele sfinte, pingărire ¶ ② ③ Întrebuințare rea, abuz ce se face cu lucrurile rare și prețioase [fr.].

***PROFERA** (-erez, -er) *vb. tr.* A rosti: nenorocitul... a putut de-abia ~ numele aceluia care-l lovisa (i.-GH.) [fr.].

***PROFESA** (-esez) *vb. tr.* ① A mărturisii, a declara în public: ~ ocreștinismul ¶ ② A exercita o meserie: ~ medicina; arta mințitului... pe care o profesează omenirea înțelegă cu atita pasiune (CAR.) ¶ ③ A predă (în calitate de profesor): ~ dreptul [fr. professor].

***PROFESIE** ~ **PROFESIUNE**.

***PROFESIONAL** *adj.* Privitor la o profesiune: secret ~; școală ~ă, în care se învață diferite meserii [fr.].

***PROFESIUNE, PROFESIE** *sf.* ① Mărturisire, declarație publică și solemnă privitoare la credință, la sentimentul obicinuit: ~ de credință ¶ ② Meserie, ocupațiune [fr.].

***PROFESOR** *sm.* **PROFESORĂ** (*pl.-re*) *sf.* ¶ Cel ce, aceea care predă lecțiuni într-o școală sau în particular: ~ universitar; ~ de liceu; ~ de geografie [fr.].

***PROFESORAL** *adj.* ¶ (Ce ține de profesor: corpul ~ [fr.].

***PROFESORAT** (*pl.-ate*) *sn.* ¶ ① Ocupațiunea, cariera de profesor ¶ ② Timpul cît se exercită această ocupațiune [fr.].

***PROFESORIME** *sf. col.* **PROFESOR.** ¶ Toți profesorii. corpul profesoral.

***PROFESURĂ** *sf. Trans.* Profesorat: încet încet isprăvi și copilul... al treilea medicina, al patrulea profesura (RET.) [germ. Professur].

***PROFET** *sm.* ① Proroc ¶ ② Titlu dat de musulmani lui Mahomet: mormintul Profetului [fr. prophète].

***PROFETEASĂ** (*pl.-tase*) *sf.* Aceea care prezice viitorul printr-o inspirațiune divină [fr.].

***PROFETIC** *adj.* ① Ce face pe cineva profet: inspirațiune ~ă ¶ ② De profet, ce ține de profet: vorbele baciului aveau o gravitate ~ă (D.-ZAMF.); mă simteam mișcat în fundul inimii de acest glas oarecum ~ (GN.) [fr.].

***PROFETIZĂ** (-izez) *vb. tr.* ① A proroci ¶ ② A prezice [fr.].

***PROFETIE** *sf.* ① Prorocie ¶ ② Precizie făcută de oameni cari pretind că pot cunoaște viitorul [fr.].

○ **PROFIERBE** (-fierb) *vb. tr.* *Băn.* A fierbe din nou [pro- + fierbe].

***PROFIL** (*pl.-luri*) *sn.* ① Conturul și trăsăturile feței privite de o parte (□ 3981): ti privea ~ul osos și deslușit, luminat de bătaia lunii (SR.-VN.) ¶

② Vederea, înfățișarea unui oraș sau a altui lucru privit dintr-o parte ¶ ③ Reprezentarea unei clădiri, unui detaliu de arhitectură, unui corp geometric, ca și cînd ar fi tăiate de un plan perpendicular (□ 3982)

Fig. 3981.
Profiluri.

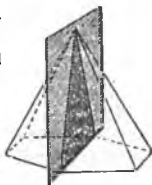

Fig. 3982.
Profil.

Fig. 3983. Profilul geologic.

¶ ④ Sețiune a unui teren geologic în care

se poate vedea așezarea straturilor (□ 3983) [fr.].

***PROFILĂ** (-ilez) *vb. tr. și refl.* A (se) înfățișa în profil, a(-și) arăta conturul: în depărtare... se profilează, ca morosale de ărlite urlage, movilele (VLAH.) [fr.].

***PROFILACTIC** *adj.* ① ¶ Ce leste de o boală: erau în contact... ou tot ce era molipsit, fără a se lua nici o măsură ~ă (D.-GH.) ¶ ② Care prezervă de ceva su-părător [fr. prophylactique].

***PROFILAXIE** *sf.* ¶ Măsurile medicale ce se iau spre a se feri de o boală molipsitoare [fr. prophylaxie].

***PROFIR** (*pl.-iruri*) *sn.* ① Tivitură, fâșie tivită la marginea unei haine, bîrdură [it. profilo, refăcut după fir].

***PROFIR** (*pl.-ire*) *sn.* = **FORFIR**.

***PROFIR** *adj.* Vin ~, vin de un roșu-deschis, obținut dintr'un amestec de struguri albi cu negri: Mihnea mergea și gusta... pelinurile stîlfoase și ~e (ROCA); își dregse gîtlejul cu un păhar de vin ~ (URG.) [ngr. πορφύρα „purpură”].

***PROFIRIU, FORFIRIU** *adj.* = **PROFIR**: sorbind cu lăcomie din vinul profiriu (LUNG.)

***PROFIT** (*pl.-turi*) *sn.* Folos, cîștig, beneficiu: a nu avea, a nu trage nici un ~ [fr.].

***PROFITA** (-tit) *vb. intr.* ① A trage folos, a cîștiga, a se folosi ¶ ② A fi de folos, a aduce folos ¶ ③ A face progrese, a spori, a înainta în ceva [fr.].

***PROFITABIL** *adj.* De care te poți folosi, ce poate aduce folos [fr.].

○ **PROFONT** *sm. Trans.* (BUD.) = **PRIFONT**.

‡ **PROFORĂ** *sf.* Pronunțare, rostire: dascălii a-tale...-ți-au stricat proforaia, nu poți rosti pe „i” (NEGR.) [ngr. προφορά].

***PRO FORMA** *loc. adv. lat.* Pentru formă, ca simplă formalitate.

***PROFUM** = **PARFUM** [it.].

***PROFUND** *adj. și adv.* Adînc: acolo se petrece o dramă de o ~ă, sfîșietoare tristă (VLAH.) [lat.].

***PROFUNDITATE, PROFUNZIME** *sf.* Adîncime: brodea uneori adevăruri de-o profunzitate înmărmuritoare (DLVR.); oare în ce profunzimi întinse se retrăgea atunci blîndețea...lui ¶ (VLAH.) [profund].

***PROFUZIUNE** *sf.* Risipă, prea multă dărnicie, exces de cheltuieli; belșug [fr.].

○ **PROGAĐIE** *sf. Olt.* *Băn. Trans.* ¶ Cimitir, țințirim.

***PROGENITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ① Urmașii unui om, seminție, odraslă ¶ ② Prăsilă [fr.].

***PROGNAT** *adj.* Care are fălcile ieșite și aduse înainte (*vorb.* de Negri) [fr.].

***PROGNATISM** *sbst.* Caracterul, înfățișarea celor prognati (□ 3984) [fr.].

***PROGNOȘTIC** (*pl.-icuri*) *sn.*

① Păreră, dare cu socoteala despre cele ce au să se întîmple: ochii publicului caută... în această arenă... urile zilei de mîine (VLAH.) ¶

② Semn după care se poate da cu socoteala cam ce are să se întîmple ¶ ③ Ceea ce prevede medicul cu privire la mersul și urmările unei boale ¶ ④ Prevestire [fr.].

***PROGNOSTICA** (-ichez) *vb. tr.* A face un prognostic, a(-și) da cu părerea, a prevesti după anumite semne ceea ce are să se întîmple [fr.].

○ **PROGRAD(IE)** = **PROGAĐIE**.

***PROGRAM** (*pl.-nme*) *sn.* ① Scriere afișată sau distribuită în care sînt însemnate amănuntele unei ceremonii, unui spectacol, condițiunile unui concurs, etc. ¶ ② Expunere sumară a conduitei politice ce o persoană sau un partid își propune să urmeze [fr. programme].

○ **PROGRAMĂ** (*pl.-me*) *sf.* = **PROGRAM**.

***PROGRES** (*pl.-ese*) *sn.* ① Înaintare, mers înainte ¶ ② Creștere, sporire, extensiune: ~ul unui incendiu ¶ ③ Înaintare spre bine, perfecțiune intelectuală sau morală, propășire ¶ ④ Desvoltarea treptată a civilizațiunii, a științelor, a artelor, etc. [fr.].

***PROGRESA** (-esez) *vb. intr.* A face progrese. a înainta, a propăși [fr.].

Fig. 3984.
Prognatism.

***PROGRESIST** *sm.* Partizan al progresului bine priceput [fr.].

***PROGRESIUNE, PROGRESIE** *sf.* ① Înaintare, mers înainte ② Șir neîntrerupt ③ $\pm$ ~ aritmetică, șir de numere așezate astfel încît fie-care din ele e egal cu numărul precedent mărit cu o cantitate constantă. Astfel, de pildă, numerele 5, 10, 15, 20, etc. formează o ~ aritmetică; ~ geometrică, șir de numere așezate astfel ca fie-care din ele să fie egal cu numărul precedent înmulțit cu o cantitate constantă. Ex.: 4, 16, 64, 256, etc. Fie-care număr al unei progresiuni se numește termenul acestei progresiuni [fr.].

***PROGRESIV** *adj.* ① Care se face înaintînd mereu: mișcare ~ă ② Treptat, care se face puțin cîte puțin [fr.].

PROHAB (*pl.*-ba, -buri) *sn.* ① ① Despicătura, deschizătura dinapoi a unei fuste ② Despicătura dinainte a pantalonilor: niște pantaloni largi cu ~, încrețiti la mijlocul trînzului (GN.) ③ *Trans.* Fie-care din cele două petece ce astupă deschizăturile dinainte ale ciocarelor, ca să nu se vadă cămașa (FR.-CDR.) (VIC.).

***PRO(H)IBI** (-bese) *vb. tr.* A opri, a interzice [fr. prohiber].

***PRO(H)IBIT** *adj. p.* **PRO(H)IBI.** Oprit, interzis: import ~; arme ~e, arme oprite de poliție de a fi purtate.

***PRO(H)IBITIV** *adj.* ① Care oprește. care interzice ② Care oprește sau interzice importul unor mărfuri: sistem ~ [fr.].

***PRO(H)IBIȚIUNE, PROHIBIȚIE** *sf.* ① Opreire, interzicere ② ③ Opreire de a importa o marfă streină: dările vamale și prohibițiile au creat industria în Statele cele mari (A.-GH.) [fr.].

PROHOD (*pl.*-oade) *sn.* ① Slujba îngropăciunii; a cînta, a cînta, a slui, a face ~ul; un arhieru în-oungurat de un numeros cler slujea ~ul (NEGR.) ② Slujba (înmormintării Mintuitorului) și cîntările ce se fac la biserică în Vinerea Paștilor la priveghere: oînd s'a întors înapoi, leșeau tocmal preoții cu ~ul din biserică (oric.) [vsl. prohod].

PROHODI (-odese) *vb. tr. și intr.* ① A cînta prohodul: pune preoți să-l prohodească și femei să-l bocască (VLAH.) [vsl. provoditi].

***PROHORISI** (-lase) *vb. intr.* A progresa. a face progrese [ngr. προχωρήσω < προχωρῶ].

***PROHORISIRE** *sf.* Progres: am avut cîinate a înfătoșo d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie (NEGR.) [prohorisi].

***PROIBI...** ~ **PROHIBI...**

***PROIECT** (*pl.*-te) *sn.* ① Ceea ce se și propune cineva să facă, plan, întreprindere ② ③ Prima gîndire, prima redacțiune a unei scrieri ④ ⑤ Desen care reprezintă planul unei clădiri ce urmează a se construi [fr. projet].

***PROIECTA** (-tez) *1. vb. tr.* ① A arunca înainte ② A plănui, a avea de gînd ③ A a desena, a reprezenta un corp pe un plan sau pe o suprafață oare-care după anumite reguli geometrice.

2. *vb. refl.* A se arăta înainte, a se întinde: la amiază umbra se proiectează la nord [fr. projeter].

***PROIECTIL** (*pl.*-ile) *sn.*

① Ori-ce corp greu aruncat în spațiu de o forță oare-care ② ③ Glon, ghiulea, obuz, etc. [fr.].

***PROJECTOR** (*pl.*-toare) *sn.* ① Aparat cu care se proiectează cu mare intensitate lumina dintr'un focar (3985) [fr.].

***PROIECȚIUNE, PROIECȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) proiecta ② A Reprezentarea geometrică a unui corp pe un plan, făcută după anumite reguli ③ Reprezentarea pe hîrtie a suprafeței pămîntului sau a unei părți din suprafața lui ④ ⑤ Razele proiectate de un focar luminos; imaginea proiectată

prin acest mijloc pe un ecran; lanternă de ~, aparat cu care se fac astfel de proiecțiuni (3986) [fr.].

***PROISTOS, PROESTOS** *sm.*

① Mai marele în rang peste preoții unei biserici, peste călugării unei mănăstiri [ngr. προεστώς].

***PROJECTIL = PROIECTIL.**

○ **PROLECĂ = PORECLĂ.**

***PROLEGOMENE** *sf. pl.*

Precuvintare, introducere lungă pusă la începutul unei cărți [fr. < gr.].

***PROLEPSĂ** (*pl.*-se) *sf.* ① Figură de retorică prin care se preîntîmpină obiecțiunile posibile ale adversarului [fr.].

***PROLETAR** *sm.* ① ② Cetățean roman din clasa cea mai de jos și mai săracă ③ Cetățean sărac care trăiește numai din produsul muncii brațelor sale: Încet deschies usa, cu stîlă. Era un ~ (VLAH.) — *adj.*: Copii săraci și sceptici al plebei ~re (EMIN.) [fr. < lat.].

***PROLETARIAT** *sbst.* ① Condițiunea de proletar ② Clasa proletarilor [fr.].

***PROLIF** *adj.* Care are puterea, însușirea de a naște, de a zămisi, de a face prăsilă [fr.].

***PROLIX** *adj.* Prea lung (la vorbă, la scris), vorbăreț: discurs ~ [fr.].

***PROLIXITATE** *sf.* Defectul oratorului, scriitorului, discursului prolix, prea lung, cu multe amănunte ce nu se mai sfîrșesc [fr.].

***PROLOG** (*pl.*-oguri) *sn.* ① ② Poezie sau muzică ce servă de introducere unei piese de teatru ③ ④ Prefață, precuvintare [fr.].

***PROLOG** (*pl.*-loage) *sn.* ① Povestire a vieților sfinților [vsl.].

***PROMENEAR** (*pl.*-oare) *sn.* ① ② Partea dintr'o sală de spectacol unde nu sînt scaune sau bănci și unde publicul stă în picioare sau se plimbă [fr.].

***PROMIS** *adj. p.* **PROMITE.** Făgăduit [fr.].

***PROMISCUITATE** *sf.* Amestecătură, amestec confuz și fără rînduială [fr.].

***PROMISIUNE, PROMISIE** *sf.* Făgăduială [fr.].

***PROMITE** (-mit) *1. vb. tr.* ① A făgădui ② A prezice, a vesti, a anunța: calendarul ne promite o vreme frumoasă.

2. *vb. intr.* A da speranțe: acest școlar promite mult [lat.].

***PROMONTORIU** (*pl.*-orii) *sn.* ① Limbă de pămînt înălțat, înalțată în mare, cap: acest ~ se coboară în valuri ca un zid de stîncă (ALECS.) [lat.].

○ **PROMOROACĂ** *sf. Mold. Bucov.* ① Chiciură: pe pragul ușii se înfățișă Cozma... cu barba albă de ~ (GN.) ② Brumă [vsl. primrakū; comp. și rut. pomorož].

***PROMOTOR** *sm.* ① Cel care-și dă toată silința, care pune totul în mișcare ca o întreprindere să izbutească ② Cel ce dă primul îndemn, care pune o afacere în mișcare [fr.].

***PROMOȚIUNE, PROMOȚIE** *sf.* ① Ridicarea la o demnitate, la un grad ② ③ Toate persoanele ridicate laolaltă la același grad, la aceeași demnitate ④ ⑤ Toți școlarii cari au terminat în același timp o clasă sau cursurile unei școli: din cea dintîi promoție este neobosit și entuziastul muncitor Ioan Hellade Rădulescu (VLAH.) [fr.].

***PROMOVA** (-ovaz) *vb. tr.* ① A ridica la o demnitate, a înalța în grad ② ③ A trece pe un elev într'o clasă superioară [lat.].

***PROMOVAT** *1. adj. p.* **PROMOVA** ② ③ **NEPROMOVAT.**

2. *sm.* ③ Școlar trecut într'o clasă superioară.

***PROMPT** *adj.* Repede, iute, grabnic: serviciu ~ [fr. < lat.].

***PROMPTITUDINE** *sf.* Repezițiune, iuteală, grabă (în executarea unui lucru): îl descria ~a și curătenia serviciului (BR.-VN.) [fr.].

***PROMULGA** (-mulg) *vb. tr.* ① A publica în mod oficial o lege nouă [lat.].

***PROMULGARE, PROMULGAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a promulga, publicarea în mod oficial a unei legi nouă [fr.].

Fig. 3986.
Lanternă de proiecțiune.

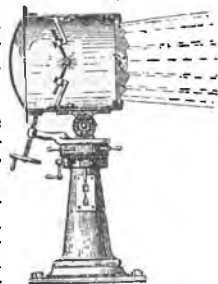

Fig. 3985.
Proiecteur electric.

PRONAOS *sbst.* Tinda bisericii, partea dinspre ușa bisericii unde stau femeile: în ~ se află piața scrisă ce acopere rămășițele lui Stroe Buzescu (arg.) [gr.].

PRONIE *sf.* Providență: pronia cerească; s'a îndurat pronia și nu l-a lăsat să plîngă prea mult pe robul iubitorului de oameni (CAR.) [ngr. *πρόνοια*].

PRONOMINAL *adj.* Ce ține de pronume; ce are unele caractere ale pronumelui [fr.].

PRONOMION (*pl.-onii*) *sn.* Privilegiu [ngr.].

PRONOSTIC = **PROGNOSTIC**.

PRONUME (*pl.-me*) *sn.* Cuvînt care ține locul unui substantiv: eu, tu, cine, acesta, etc. sint ~: ~ personal, posesiv, relativ, interogativ, nehotărît Numere de familie [lat.].

PRONUNCIAMENT(O) (*pl.-te*) *sn.* Răscoală a trupelor împotriva guvernului (*in spec.* în Spania și în republicile spaniole din America): împărșit, baronii, toate revoluțiunile și toate... pronunțiamentele... au jurat și jură în numele sacru al libertății (A.-GH.) [sp.].

PRONUNȚA (-nunț) *1. vb. tr.* A rosti, a reda literale, silabele, cuvintele prin sunete: pronunță rău pe 1 A recita, a spune: ~ un discours A declara ceva în virtutea autorității cu care e investit: ~ o sentință.

2. vb. refl. A se rosti, a-și da părerea [lat.].

PRONUNȚARE *sf.* Faptul de a pronunța, rostire: ~a unui cuvînt, unui discurs, unei sentințe.

PRONUNȚĂT *adj. p. PRONUNȚA*. Rostit Foarte marcat, însemnat, înfățișat cu tărie: trasături ~e FERM și decis, hotărît cu neclintire: are un caracter ~.

PROOR, PROUR = **IMPROOR**.

PROOROC... = **PROOROC**...

PROPAGA (-pag) *vb. tr. și refl.* A (se) înmulți prin reproducere, a (se) prăsi A (se) răspîndi, a (se) împrăști, a (se) lăți; a propovădui: ~ idei revoluționare [lat.].

PROPAGANDĂ (*pl.-de*) *sf.* Congregațiune stabilită la Roma pentru propagarea credinței (= Colegiul de propagandă fide) Străduirea unei persoane, unei societăți, etc. de a răspîndi anumite idei, păreri politice, credințe: făcea o ~ foarte activă printre muncitorii din fabrică (A.-GH.) [fr.].

PROPAGANDIST *sm.* Membru al Propagandei din Roma Cel ce face propagandă [fr.].

PROPAGATOR *adj. și sm.* Care propagă (o credință, o părere) [fr.].

PROPAGATIUNE *sf.* Faptul de a (se) propaga, înmulțire prin reproducere, prăsi: ~a soarecelor Răspîndire, împrăștiere, lătare. întindere; propovăduire: ~a unor idei Modul cum se transmit diferitele forme ale energiei (căldura, lumina, electricitatea) de la un punct la altul [fr.].

PROPĂȘI (-pășesc) *vb. intr.* A progresa [păși, format după lat. *progređi*].

PROPĂȘIRE *sf.* Faptul de a propăși; progres: era o fierbere de muncă, o dragoste de ~ (OLVR.).

PROPĂȘITOR *adj. verb. PROPĂȘI*. Progresiv; de progres.

PROPEA = **PROPTEA**.

PROPENSIUNE *sf.* Aplecare, pornire, inclinare Tendința de a se apropia de [fr. < lat.].

PROPI... = **POPRI**...

PROPI = **PROPTI**.

PROPIȚE *adj.* Prielnic, priincios, favorabil; nimerit: în momentul ~; un vînt ~ [fr. < lat.].

PROPILEȘ *sf. pl.* Vestibul cu coloane la temple și la alte clădiri din antichitate. Celebru vestibul al Acropolei din Atena [fr. < gr.].

PROPOADĂ (*pl.-de*) *sf.* *Băn. Trans. (LUB.)* (DENS.) = **BROBOADĂ**.

PROPODELNIC (*pl.-ce*) *sn. Trans.* Învetoare de cap, năframă cu care se îmbrobodește femeia: mîreasa poartă de cap ~ul (AC.) [p r o p o a d ă].

PROPORȚIE = **PROPORTIUNE**.

PROPORTIUNĂ (-onez) *vb. tr. și refl.* A (se) face proporțional; a potrivi [fr.].

PROPORTIONAL *adj.* Privitor la o pro-

porție, care e în proporție cu cantități de același fel $\pm$ *Medie* ~ă, număr care formează cele două medii ale unei proporții: în fracțiunile $\frac{2}{3} = \frac{4}{6}$, numărul 4 e *media* ~ă [fr.].

PROPORTIONALITATE *sf.* Condițiunea cantităților proporționale între ele [fr.].

PROPORTIONAT *adj.* *p. PROPORTIUNĂ* Cu părțile bine potrivite între ele: corp bine ~ *NEPROPORTIONAT* Care se cuvine, care se potrivește bine: averea lui e ~ă cu rangul ce ocupă.

PROPORTIUNE, PROPTIUNE *sf.* Raportul exact între dimensiunile părților unui întreg sau între fie-care din aceste părți și acest întreg: biserica Curții de Argeș... înfățișază o desăvîrșită armonie de linii și de proporții (VLAR.) Potrivire, raport just între lucruri: face chelutellul în ~ cu veniturile sale $\pm$ Egalitate între două raporturi. Ex.: $\frac{2}{3} = \frac{4}{6}$, care se enunță „2 se are către 3, precum 4 către 6”; cei doi termeni, 2 și 6, se numesc termeni extremi ai proporției, iar ceilalți sînt numiți termeni de mijloc; produsul termenilor extremi e egal cu produsul termenilor de mijloc A Soară de ~, linie împărțită în părți egale, pentru a măsura distanțele pe o hartă, sau pentru a raporta în mic și într-o justă proporție planurile ridicate pe teren *pl.* Dimensiuni, extensiuni: incendiul a luat proporții vaste În ~ cu *loc. adv.* În raport, potrivit cu, proporțional cu [fr.].

PROPOVĂDUI... = **PROPOVEDUI**...

PROPOVEDANIE *sf.* Faptul de a propovădui; cuvîntare de propovăduire, predică [vsl.].

PROPOVEDUI, PROPOVĂDUI (-uesc) *vb. tr. și intr.* A revela, a desvălui: aice se vede că au propovăduit Dumnezeu lui Noe de zloa județului și de învîierea morților (N.-COSR.) A propaga în norod cuvîntul lui Dumnezeu A vorbi din amvon; a predica: biserica catolică, de sus după stîntul Scaun, propovăduia toleranța (A.-GH.) *Pr. ext.* A răspîndi, a împrăștia, a lăți, a propaga [vsl. p r o p o v e d u i].

PROPOZIȚIUNE, PROPOZIȚIE *sf.* Propunere, lucru propus spre examinare, spre deliberare Exprimarea unei cugetări sau unei acțiuni, care cuprinde subiectul și predicatul sau subiectul, verbul și atributul. Ex.: soarele a răsărit; pămîntul e rotund: se numește ~ independentă aceea care nu depinde de alta, ci are un înțeles desăvîrșit prin ea însăși; ~ principală se numește propozițiunea dintr-o frază care are un înțeles de la sine, dar care e completată de o altă propozițiune, numită secundară sau subordonată, al cărei înțeles depinde de acela al propozițiunii principale $\pm$ Adevăr care poate fi demonstrat, enunțarea unei teoreme: teoremele de geometrie sînt propoziții [fr.].

PROPEA (*pl.-rele*) *sf.* = **PROPTEA**: la propele l-a legat (GR.-N.) = **POPREA**.

PROPREALĂ = **POPREALĂ**.

PROPRETOR *sm.* Locuitor de pretor.

PROPRIETAR *sm., PROPRIETARĂ* (*pl.-re*), **PROPRIETĂREASĂ** (*pl.-eas*) *sf.* Care e stăpîn(ă) pe un lucru; stăpînul, stăpîna unei case, unei moșii, etc.; mare ~, stăpînul unei moșii întinse, moșier [fr.].

PROPRIETĂREASĂ = **PROPRIETAR**.

PROPRIETATE *sf.* Însușire firească și esențială a unui lucru, fără de care n'ar exista: impenetrabilitatea este ~a materiei Acțiune particulară pe care un corp o exercită asupra organelor noastre: proprietățile nutritive ale cărnii Caracter distinctiv; ceea ce, face ca un lucru să se deosebească de un altul de același fel: apa mării are ~a de a fi sărată Întrebuintarea termenului propriu, limbajului, stilului care convine anume pentru ceea ce trebuie exprimat: ~a cuvîntelor, termenilor *fr.* Dreptul ce are cineva de a se bucura și a dispune de un lucru în mod exclusiv și absolut (COO.-CIV.), stăpînire Lucrul însuși pe care-l stăpînește cineva Casă, moșie: proprietățile lui adău venituri mari *fr.* literară, dreptul de care se bucură un autor de a dispune după voie de operele sale, de editarea lor, de venitul ce aduc, etc., și pe care-l transmite moștenitorilor săi pentru un timp limitat de lege [fr. p r o p r i e t ă t e < lat.].

***PROPRIO MOTU** sau **MOTU PROPRIO** *loc. adv. lat.* De la sine, fără a fi îndemnat sau silit de cineva, fără a consulta pe altul.

***PROPRIU** *1. adj.* ① Care aparține exclusiv unei persoane sau unui lucru, care este numai al cutăruia, numai al lui însuși: s'a instalat în propria mea casă; a scris cu propria sa mână; calitățile lui proprii; i se părea că-și vede propriile lui gânduri (VLAH.) ② **AMOR** ~ **AMOR-PROPRIU** ③ Nume ~, nume ce se dă individual unei singure persoane sau unui singur lucru, spre deosebire de numele comun ④ ☆ Mișcarea proprie a unui astru, mișcarea reală a astrului, în opoziție cu mișcarea-i aparentă ⑤ Exact, cu totul asemenea; chiar, tocmai: ți-am repetat propriile lui cuvinte ⑥ Particular: poezia și proza au fie-care o armonie care le e proprie ⑦ Care poate servi la: e un remediu ~ contra frigurilor; e un teren ~ pentru cultura legumelor ⑧ ⑨ Sens ~, semnificație proprie, însemnare reală, înțeles adevărat al unui cuvânt, spre deosebire de înțelesul figurat, metaforic ⑩ Cuvânt ~, termen ~, acela care singur redă exact ideea ce trebuie exprimată.

2. *sbst.* Calitate distinctivă; ceea ce aparține în particular cuiva: ~i libertății este de a nu se închina la presupunțiile nedrepte (L.-GH.) ① ② ~ **IMPROPRIU** [lat., în parte cu înțelesurile fr. *propre*].

③ **PROPTĂ** (pl.-te) *sf. Mold. Bucov. Olten. Trans.* ① Par, lemn, proptea ce se pune oblic la un gard, la un stîlp, etc., ca să-l sprijinească, ca să-l împiedece de a cădea: gardul cu ~ nu cade la vremuri grele (rut.); l-a dus pe timp și l-a proptit în patru propte, ca să nu cadă (vor.) ② ③ Sprijin, reazăm ④ ⑤ Impotrivire, opunere, rezistență; cine s'a stea în propta valului acestuia? (VLAH.); a se pune ~, a se împotrivi, a opune rezistență: eram singurul care m'am pus ~ plăcerilor lui (LUNG.) [comp. **PROPTEA**].

PROPTEA (pl.-tele), ⑥ **PROPEA** (pl.-pele). ⑦ **POPREA** (pl.-rele) *sf.* ① Par, lemn ce se pune ca să sprijinească un gard, un stîlp, etc., proptă (□ 3987): proptele și mănunchi de tufiș, legați cu frînghii, sprijină și întăresc taracii (ODOB.); lașă, mamă, că merg eu la pădure s'aduc pari și-i voi pune propele (vor.); gardurile vechi se întăresc cu poprele sau proptele (PAMF.); ②: gardul cu proptele nu cade de vînturi rele (ZNN.) ③ ④ Sprijin, reazăm, protecție: parohiile mai bune sînt ale oamenilor cu proptele (RET.); ⑤ Icolorul boierului își trecea clasele cu propteli (BR.-VR.) ⑥ Picdică, optitoare: venea... cu un oar nou... pe care-l trăgea cu mînele, la vale cu propele și la deal cu opintele (CRG.) ⑦ ⑧ F

Pumn dat în falcă: își toarnă niște propele la tălci de-ți strămută căpriorii (ALECS.) [p r o p t i].

PROPTI (-tesc), ⑥ **PROPI** (-pesc) *1. vb. tr.* ① A pune o proptea unui gard, unui zid, ca să-l sprijinească, ca să-l împiedece de a cădea: mă duc s'o proptesc (oasa cu un lemn (RET.) ② A sprijini, a răzima: rădăc-te și stăi drept, proptindu-ți picioarele cele dinainte pe pîrele (ICHC.); cal... proptiră capetele în lătele lor plepturi (DLVR.).

2. *vb. refl.* A se sprijini, a se răzima: înfipse sabia în pămînt, se propti într'însa și rămase neclintit (USR.) [vsl. p o d ū p r e t i].

PROPTIȘ (pl.-șuri) *1. sn.* Proptea; tot ce slujește spre a (se) p r o p t i: dincolo de cruce este un ~, lăsat din cîteva lemne, pentru că nu cază vitele în pîrău (SLV.).

2. *adv.* Sprijinit, răzimirîndu-se.

PROPTIT *adj. p. PROPTI* ① ② **NEPROPTIT** ③

PROPULSIUNE *sf.* ~ Mișcare înainte, împingere [fr.].

PROPULSIUN *adj.* ~ Care produce propulsiunea: elice ~ă [fr.].

PROPULSOR *adj. și (pl.-oare) sn.* ~ Se zice despre ori-ce organ mecanic care imprimă o mișcare înainte [fr.].

PROPUNE (-pun) *1. vb. tr.* ① A supune cercetării, deliberării, hotărîrii: ~ o modificare a unui

articol din lege ② A pune înaintea ochilor: ~ un exemplu ③ A da să se trateze un subiect, să se deslege o problemă, etc.: ~ un subiect, o problemă ④ A oferi: ~ pacea: i s'a propus un milion pentru casă ⑤ A prezenta, a recomanda pe cineva ca mai capabil decît alții pentru o slujbă, pentru înaintare, etc. ⑥ A-și pune în minte, a avea de gînd ⑦ A lua o hotărîre: omul propune și Dumnezeu dispune ⑧ ⑨ + A preda, a face lecții ⑩ ⑪ În jocul de „ecarté”: a cere să i se mai dea cărți.

2. *vb. refl.* A se oferi: s'a propus martor: se propune pentru acest post [lat. p r o p o n e r e, în parte cu înțelesurile fr. *proposer*].

***PROPUNERE** *sf.* ① Faptul de a (se) p r o p u n e ② Lucrul propus; ofertă.

***PROPUȘ** *adj. p. PROPUNE* ① ② **NEPROPUȘ**.

***PRORĂ** (pl.-re) *sf.* ~ Partea dinaintea a unei corăbii, a unui vapor [it.].

PROROC. + **PROOROC** *sm.* ① La vechii Evrei: persoană, inspirată de Dumnezeu, care prezicea viitorul: ~ul Daniil ② ③ Acela care prezice viitorul ca și prorocii din Sfînta Scriptură; ④: tă-mă Doamne, prooroc, să te fac năzdrăvan (ZNN.); ~ mincinos acela care prooroceste lucruri ce nu se realizează; ⑤: nimeni nu e ~ în țara lui sau nici un ~ nu e cinstit în țara sa (ZNN.); cineva are mai puțină influență, găsește mai puțină crezare în țara lui decît aiurea [vsl. p r o r o c ū].

⑥ **PROROCEA**, **PROOROCEA** (pl.-oale) *sf. Olten. (PAMF.) (PSC.)* Ultima recitare pe care o fac colindătorii la Crăciun, după ce au terminat la o casă colindele [p r o r o c i].

PROROCESC, **PROOROCESC** *adj.* De p r o r o c, profetic: acel glas proorocesc ce vestea moartea vecină a fiicei sale (ODOB.).

PROROCI, **PROOROCI** (-oesc) *vb. tr. și intr.* ① A prezice viitorul printr-o inspirație divină, a profetiza: și caii lui Achil care prooroceau Negreșit că au fost, de vreme ce-l trăgeau (ALK.) ② *Pr. ext.* A prezice: țiți proorocesc că ai să cîștigi mult în astă sară (ALECS.) ③ A prevesti: dacă soarele, cînd răsare, ni se pare mai mare decît de obicei, prooroceste ploaie (GRM.) [p r o r o c].

PROROCIE, **PROOROCIE** *sf.* ① Prezicere a viitorului făcută prin inspirațiune divină, profetie: prorociile lui Daniil; *pr. ext.*: vorbele mamei-si... aveau farmecul unei prorocii (GN.) [p r o r o c].

+ **PROROCÎTĂ** (pl.-te) *sf.* Femeie care, la vechii Evrei, prezicea viitorul printr-o inspirațiune divină, profeteasă: și luă Mariam prorocîta, sora lui Aaron, timpăna în mîna ei (BIBL.) [vsl. p r o r o c i c a].

***PROROGA** (-og) *vb. tr.* ① + A amîna, a prelungi un termen ② ③ A decreta prorogarea Camerelor legiuitoare [fr. < lat.].

***PROROGARE**, **PROROGATIUNE** *sf.* ① Faptul de a p r o r o g a, amînare ② ③ Act prin care puterea executivă suspendă ședințele Camerei și Senatului și amînă pentru mai tîrziu redeschiderea lor [fr.].

+ **PROSCALISI** (-iesc) *vb. tr.* A invita, a pofti: țiți cer de o mîle de ori lertăciune cu nu te-am proscălisit la masă (FIL.) [ngr. *προσκαλίσω* < *προσκαλῶ*].

***PROSCENIU** *sbst.* Δ ① Partea teatrului antic, corespunzătoare scenei și avant-scenei de astăzi, pe care jucau actorii și unde se așezau decorurile [lat.].

+ **PROSCHINITAR(IU)** *sbst.* ~ Măsuță înaltă cu placa deasupra înclinată puțin înainte, pe care stă icoana învierii, a hramului sau a vre-unei sîrbători, pentru a o sîrta poporul; analoghion, iconostas: Mitropolitul... stă lîngă icoana proschinitariului... și miruște pe Domn (LET.) [ngr. *προσκωνιτάρι*].

PROSCOMIDI, + **PROSCOMEDI** (-desc) *vb. tr.* ~ A sfinți pîinea și vinul de la liturghie: preotul de va avea prescuri proscomidite... să nu între înăuntrul bisericii cîini să le mînce (PRV.-MB.) [p r o s c o m i d i e].

PROSCOMIDIE, + **PROSCOMEDIE** *sf.* ① Prima parte a liturghiei în care preotul sfințește pîinea și vinul ce urmează a fi prefăcute în corpul și sîngele Domnului: și dăde dentru avuția lui proscotilor ca să se pomenească de dînșii... la dumnezeiasca proscomidie (PRV.-MB.) ② Masă scobită în peretele despre miază-noapte a sfîntului altar, pe care stau pregătite sfin-

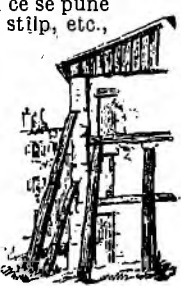

Fig. 3987. Proptea.

tele daruri (vinul, apa, prescurile) pentru jertfa euharistică; numită și „jertfelnic”: s'a adaus... o vesmintărie de-o parte și o proscomidie de alta (neg.) [vsl. proskomidiā < gr.].

***PROSCRIE** (-scriu) *vb. tr.* ① ▲ A osindi la moarte fără forme de judecată, înscrind numai numele celui condamnat pe un afiș ¶ ② *Pr. ext.* A lua măsuri violente împotriva persoanelor, în timpurile de turburări civile ¶ ③ A alunga, a izgoni ¶ ④ A desființa, a opri, a condamna: ~ întru buințarea unui cuvânt; cuvântul progres era proscris (l.-gh.) [fr. proscire].

***PROSCRIPTIONE, PROSCRIPTIE** *sf.* ① ▲ Osindire la moarte fără judecată și care putea fi executată de cel dintâu venit: proscriciunile lui Sylla și Marius ¶ ② Măsură ilegală și violentă luată împotriva unor persoane în timpurile de turburări civile: se pregătește pentru voi o listă de proscriciune și de confiscare a averilor (l.-gh.) ¶ ③ Desființare, oprire, condamnare: ~ a unui obiect, unor cuvinte [fr.].

***PROSCRIS** *adj. p.* **PROSCRIE** și *sm.*: Belzadea Grigore Shurza avea ziaf de zina lui și ne poțtise pe toti Romanii proscrisi (l.-gh.).

***PROSECTOR** *sm.* ■ Persoana însărcinată să prepare piesele de anatomie necesare pentru cursurile unui profesor [fr.].

○ **PROSIE** *sf. Mold.* ① Pământ arat pentru înțlia oară, după ce a fost lăsat nearat timp de 2-3 ani: această ~ este pământul cel dintâu și cel mai bun pentru grul de toamnă (ion).

PROSLĂVI (-ăvesc) 1. *vb. tr.* A ridica în slăvi, a preamări, a glorifica: dăsmantii tăi înșeli te proslăveau (BALC.); Dumnezeu proslăvește pe sfinți.

2. *vb. refl. Mold.* F ① A se întinde în voie, fără să-i pese de nimic, a se lăfăi: gazda, robotind și și noapte, se proslăvea pe cupitor (CRG.) ¶ ② = **LĂUDA** 2 ③: noi sintem bine, dar d-la oum te mai proslăvești cu slujba dicanțoasă (ALECS.) [vsl. proslaviti].

PROSOMIE *sf.* ■ Cîntare bisericească din mineiu ori octoihi [ngr. προσομία].

○ **PROȘOP** (pl.-oape) *sn. Mold.* Ștergar, peșchir: o adiere de seară... făcu să filite... ~ul alb, curat, aninat sus la ușa bărbieriei (CAR.) [ngr. πρόσωπον „față” > προσώφ, „ștergar”].

***PROȘOPOEE** *sf.* ■ Figură de retorică prin care oratorul face să vorbească, în discursul său, o ființă imaginară, o persoană moartă sau absentă, un lucru neînsuflețit [fr. < gr.].

PROȘPĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* F Mincare gătită de curind, alimente proaspete; marfă proaspătă: îi înșlă, toate volubil, toată lista proșpăturilor sosite de dimineață (CAR.).

***PROSPECT** (pl.-te) *sn.* ① Foaie sau broșură în care se expune în mod sumar planul unei lucrări ce urmează a se publica arătîndu-se formatul, caracterelor întrebunțate, gravurile, condițiunile de punere în vînzare, etc. ¶ ② Se zice și despre anunțurile privitoare la deschiderea unui stabiliment destinat publicului, despre întreprinderile comerciale, etc. [fr. prospectus].

***PROSECTOR** *sm.* Indivd care se duce prin țări depărtate, abia exploreate, ca să descopere producțiunile ei și în special minele de aur [fr.].

***PROSPER** *adj.* ① Favorabil, norocit: o soartă ~ă ¶ ② Înfloritor: o stare ~ă [fr. < lat.].

***PROSPERA** (-erez) *vb. intr.* ① A fi favorizat de soartă ¶ ② A-i prii (vorb. de animale sau de plante) ¶ ③ A fi într'o stare înfloritoare, a înflori (vorb. de lucruri): afacerea lor prosperază [fr. < lat.].

***PROSPERITATE** *sf.* Stare prosperă, înfloritoare [fr. < lat.].

PROST 1. *adj.* ① Simplu, de rînd: soldat ~, soldat de rînd, care n'are nici un grad ¶ ② De jos, din popor, dintr'o treaptă socială inferioară, moic: ea bănu că ajutoarea de chelăreasă nu poate să fie de neam ~ (isp.); milostive Doamne, nu-l asculita pre niște prosti, pre niște moic (NEGR.) ¶ ③ De calitate ordinară, de soiu rău: Cain... din roada țarinei sale ce era mai proastă... jertfa lui Dumnezeu (n.-cost.); haine proaste; mincare proastă; marfă proastă ¶ ④ Vulgar, trivial, de moic: o glumă proastă; îi apucase pe bietul cucoșel o tuse de cele cu urechile lungi, ca să nu zic vorbă proastă

(ALECS.) ¶ ⑤ Comun, obicînit (de toți): să le ~ prefac de pe elinește pre cuvînte proaste rumânești (PRV.-MS.) ¶ ⑥ Fără minte, neghiob, stupid: oamenii pe atunci dedeau în gropi, de prosti ce erau (isp.); — ⑦: după ce e ~, îi chiamă și Vlad, se zice despre acela care, după ce face o prostie, se mai supără sau se încăpățînează în prostia lui; ~ se naște, ~ crește, ~ moare (ZNN.).

2. *sm.*, **PROASTĂ** (pl.-te) *sf.* Om, femeie fără minte, stupid(ă); — ①: deit cu un ~ la oștiș, mai bine cu un șiret la pagubă; fum fără foc și ~ fără noroc, asta nu se poate; prostu-i prost și în ziua de Paști; ~ul rîde singur de prostia lui; ~ul crede pe ori-oine mai prost deit dînsul; ~ul înțiu vorbește și apoi se gîndește; ~ul se cunoaște după ris; ce mi-e ~ul, ce mi-e nebunul; deșteptul (sau șiretul sau nebunul) făgăduiește și ~ul trage nădejde; ~ulul zi-i prost, oă se supără; din gura ~ului află adevărul [vsl. prostū].

† **PROSTAC** *adj.* și *sm.* (Om) simplu, de rînd (OCS.) [CANT.] [sl. prostak ū].

○ **PROSTĂLĂU** *adj.* și *sm.* (Om) prost, neghiob.

PROSTĂNAC, Mold. PROSTAN *adj.* Mărginit la minte, prostuț: fiind la țire foarte prostan, l-au scos din împărăție (M.-COST.); Mărica, minunată femeie, groasă și frumoasă, dar oam prostănă (NEGR.); Mîdas împărat... cam prostănac din născare, tot ce făcea îi ieșea d'andoașele (isp.) [prost].

PROSTĂNĂU *adj.* = **PROSTĂNAC**: N'a fost păcălă... Ci un ~ prea mare, vită vorbitoare chiar (FANNI).

***PROSTATĂ** *sf.* ① Glandă situată la locul de înținire a bășiceii udului cu uretrul [fr.].

† **PROSTATIC** *adj.* ① + Simplu, naiv, lipsit de experiență: Vornicul... pre care-l țineau el mai ~ dintre alții de stat (M.-COST.) ¶ ② Prostesc, neghiob: așa! așa! adăugă hatmanul Cărbuș cu un ris înghembit și ~ (FIL.); are un obraz pe care se citește o ~ă rîvnire la măriri (OCS.) [prost].

***PROSTATITĂ** *sf.* ■ Inflamațiunea prostatei [fr.].

PROSTEALĂ (pl.-eli) *sf.* ① F Faptul de a prosti ¶ ② ✕ Sustragerea de la diferite obligațiuni impuse de serviciul militar ¶ ③ Cersit: haba mergea mereu în ~, cum învățase ea (isp.).

***PROSTERNA** (-ern) *vb. refl.* A cădea cu fața la pămînt, a cădea în genunchi înaintea cuiva, cu capul plecat, în semn de rugăciune, de închinăciune [fr.].

PROTEȘC *adj.* ① De prost, ce dovedește prostie: un ris ~ ¶ ② Simplu, ordinar: un talger rudăresc, cu două fețe, ~ (FANNI).

PROTEȘTE *adv.* ① + În mod simplu, cu naivitate ¶ ② Ca un prost, în mod prostesc: a rîde ~.

***PROTETIC** = **PROTETIC**.

PROȘTI (-tesc) 1. *vb. tr.* ① A face prost, a îndobitoci ¶ ② F A căuta să înșele pe cineva, tratîndu-l ca pe un prost ¶ ③ F ✕ A se sustrage de la anumite obligațiuni impuse de serviciul militar: ~ armata, miliția.

2. *vb. refl.* A deveni prost, a se năuci: între dînele se zăpăcesc, se prostea ca cel mai nemernic copil (GNI); Dan simțea că se prosteste (VLAH.).

† **PROȘTI** (-tesc) 1. *vb. tr.* + A permite, a da voie, a îngădui: de-l vor ~ pre dînsul... el să mîntuie (pește) (PR.-GOV.).

2. *vb. intr.* ① A cersi.

3. *vb. refl.* + A se demite, a-și da demisiunea, a abdică [sl. prostiti „a ierta”].

PROSTICEL, f. PROSTICIOĂ *adj.* Cam prost, prostuț.

PROȘTIE *sf.* ① + Simplitate, naivitate ¶ ② Lipsă de minte, neghiobie, nerozie, dobitocie: Proștia și nerozia se rudescu ou nebunia (FANNI); ③: fudulia e soră bună cu prostia (ZNN.). ④ F Faptă sau vorbă prostească: începe să mă roare să-l lert, recunosolind oă a făcut o ~ de care-l pare foarte rân (VLAH.); nu vorbi prostii [prost].

***PROȘTIL** (pl.-luri) *sn.* ■ Edificiu antic care are coloane numai pe fațada principală [fr. prostyle].

PROȘTIME *sf.* ① Poporul de jos, gloata: cîlă țară au și rămas pe loc, ~a, țărani, toată au scos-o Tralan

de pre aceste locuri peste munti (M.-COST.); împrejurul mesei împărătești, o mulțime de alte mese erau puse, pentru boierime, pentru negustorie și pentru ~ (ISF.); îmi vine să poruncesc să dea cu tunurile în ~ a aceea (NEGR.) ¶ ② ~ Simplitate, naivitate: să nu fie avut cap... a tocmii minciună ca aceea, ~ a vorovei îl arată (CANT.) [pro st].

○ **PROSTIRE** *sf. Mold.* Cearșaf: ducea își întinse telurile saluri și prostiri (GN.) [rut. pro sty ra].

* **PROSTITUA** (-tuez) *1. vb. tr.* ① A pângări, a spurca prin desfrâu ¶ ② A necinsti printr'o întrebuințare nedemnă.

2. *vb. refl.* ① A duce o viață rușinoasă, a trăi în desfrâu, a-și vinde trupul ¶ ② A senecinsti vinzându-se, făcând lucruri înjositoare pentru bani [fr.].

* **PROSTITUATĂ** (pl.-te) *sf.* Femeie desfrînată ce-și vinde trupul pentru bani [fr.].

○ **PROSTITUȚIUNE, PROSTITUȚIE** *sf.* ① Meseria, condițiunea josită a prostituției ¶ ② Corupțiune adincă, desfrâu fără margini [fr.].

○ **PROSTOLAN, PROSTOVAN** *adj. și sm.* = **PROSTANAC**.

○ **PROSTOVATIC** *adj. și sm. Băn.* = **PROSTANAC** [prostov (an) + (prost)atic].

PROSTOVOL (pl.-oluri, -oale) *sn.* ~ Un fel de plasă de pescuit, de formă conică, cu plumbi de jur împrejur la marginea de jos, care permit scufundarea lui în apă;

cînd e tras afară de funia legată la celălalt capăt, plumbii fac ca marginea de jos să se strîngă în formă de sac, împiedecînd astfel peștii prinși de a ieși din plasă (□ 3988): de și-ar atîrna de gît un ~ și s'ar arunca în Dunăre, ar putea să pescuească... pe împăratul peștilor (comp. serb. pro strica „un fel de plasă”).

* **PROSTRĂȚIUNE, PROSTRĂȚIE** *sf.* ① Stare de oboseală peste măsură a nervilor, de abatere extremă morală ¶ ② Sleire, istovire totală a puterii [fr.].

○ **PROSTRÎNGE** (-ing) *vb. tr. Băn.* A strînge la loc.

PROSTULEȚ, PROSTUȚ *adj. dtm. PROST.* Cam prost, prostănac: verișorul era... destul de nostim, dar cam prostuț din fire și cam obrazno din creștere (ALECS.); știu că mă privești ca pe-un negustoraș, ca pe-un prostuleț (ALECS.).

○ **PROȘCĂ** = **PROAȘCĂ**.

* **PROȚ** *sm.* ~ Șeful lucrărilor într'o tipografie; cel ce se ocupă cu corecturile tipografice [fr.].

○ **PROȚA** *sm. Tr.-Carp.* ~ = **PROTOPOF** [srb.].

○ **PROȚAC** (pl.-ce) *sn. Băn.* (vlah.) ~ Un fel de ciur, făcut din piele, cu găuri mari, pentru cernut grîul [srb. pro t a k].

* **PROTAGONIST** *sm.* ① Actor care joacă rolul principal într'o piesă de teatru [fr.].

○ **PROȚAL** (pl.-ale) *sn.* ~ Lamă verde ca o frunză, întinsă pe pămînt, rezultată din încolțirea unui spor [fr. pro t h a l e].

* **PROTARGOL** *sbst.* ~ Sare de argint obținută prin acțiunea azotatului de argint asupra unei soluții amoniacale de albumină; întrebuințată ca antiseptic [fr.].

* **PROTAZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① Prima parte a unui poem dramatic (în literatura antică), expoziție ¶ ② Prima parte a unui period [fr.].

* **PROTECTOR** *1. sm.* ① Cel ce ocrotește, ocrotitor, apărător ¶ ② Titlu sub care Cromwell a guvernat Anglia de la 1653 pînă la 1658.

2. *adj.* Care protejează, ocrotitor: îl salută cu un ton măreț și ~ (A.-GH.); Vecinic fețele senine, Drepti, înfămurări, o'n zîmbet ~ privesc la tine (VLAH.) [fr.].

* **PROTECTORAT** (pl.-ate) *sn.* ① ~ Demnitatea, guvernarea lui Cromwell în Anglia (de la 1653 pînă la 1658) ¶ ② Rolul de ocrotitor pe care-l exercită un Stat într'o țară mai mică, pe care n'a încorporat-o și în care continuă să funcționeze autoritățile proprii ale popoarelor autohtone: ~ul Franței asupra Tunisiei ¶ ③ Teritoriul, țara în care se exercită acest rol [fr.].

* **PROTECȚIE** = **PROTECȚIUNE**.

* **PROTECȚIONISM** *sbst.* Doctrină economică după care se ocrotește agricultura și industria unei țări, punînd taxe mari de impozit peste produsele străine și favorizînd prin alte mijloace pe cele naționale [fr.].

* **PROTECȚIONIST** *1. adj.* Privitor la protecționism: sistem ~.

2. *sm.* Partizan al protecționismului: aș întreba pe protecționisti sau pe partizanii sistemului vamal dacă, ...stabilindu-se liberul-schimb... România a păgubit ceva (A.-GH.) [fr.].

* **PROTECȚIUNE, PROTECȚIE** *sf.* ① Faptul de a protege, ocrotire, apărare a intereselor cuiva ¶ ② Sistemul protecționist al producțiunii naționale, în opoziție cu liberul-schimb [fr.].

* **PROTEGE** (-eg), **PROTEJA** (-elez), † **PROTEGUI** (-uesc) *1. vb. tr.* ① A ocroti, a apăra, a lua sub scutul său ¶ ② A feri, a păzi.

2. *vb. refl.* A se apăra; a se feri, a se păzi [fr. pro t e g e r].

† **PROTEGUIȚOR** *adj. și sm.* Protector, ocrotitor: marea umbră a lui Ștefan va pluti peste noi în adîncă viitorime ca un spirit ~ (GN.) [pro t e g u i].

* **PROTEGE** = **PROTEGE**.

* **PROTEJAT, -ATĂ** *adj. și sm. f.* Care are un protector, care e ocrotit(ă) de cineva ¶ ② **NEPROTEJAT** [fr. pro t e g é].

* **PROTEST** (pl.-teste) *sn.* ① Faptul de a protesta, protestare ¶ ② r. Actul prin care purtătorul unei polițe face să se constate că debitorul a refuzat plata ei la scadență: ~ul pentru neplată trebuie să fie făcut în ziua ce urmează după aceea a scadenței (COD.-COM.).

* **PROTESTA** (-est, -este) *1. vb. tr.* ① A incredînta, a adevări, a declara în mod public: a protestat că e nevinovat ¶ ② r. A face protestul unei polițe: nu mi-a plătit polița la scadență și l-am protestat-o.

2. *vb. intr.* A declara în mod solemn că nu admite un fapt, că nu acceptă o hotărîre, că nu se unește cu o măsură luată, considerînd-o ca nelegală: protestă sus și tare în contra intențiunilor ce i se atribuiau (A.-GH.) [fr.].

* **PROTESTABIL** *adj.* Ce poate fi protestat [fr.].

* **PROTESTANT** *1. sm., PROTESTANTĂ* (pl.-te) *sf.* ~ Nume dat înțilu luteranilor cari, în anul 1529, protestară împotriva dietei de la Spira, și care apoi s'a întins la calvinisti și la celelalte secte creștine născute de pe urma Reformei.

2. *adj.* Ce ține de protestanți, propriu protestanților: religîntea ~ă [fr.].

* **PROTESTANTISM** *sbst.* ~ ① Credința religioasă a protestanților ¶ ② Totalitatea popoarelor sau țărilor protestante [fr.].

* **PROTESTARE** *sf.* Faptul de a protesta.

* **PROTESTATAR** *sm.* Cel ce protestează [fr.].

* **PROTESTAȚIUNE, PROTESTAȚIE** *sf.* Faptul de a protesta, protestare, protest: găsrăm mijlocul de a redîta o protestație și a o trimite la Constantinopol, în favoarea Țării (BOL.) [fr.].

* **PROTETIC** *adj.* ~ Ce ține de proteză: a din „astîmpăr”, a din „scobor” sînt ~e [fr.].

* **PROTEU** *sm.* Persoană nestatornică, care-și schimbă ușor caracterul și părerile (comp. P. IST.) [fr.].

* **PROTEZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① ~ Operațiune chirurgicală prin care se înlocuiește un organ sau o parte a corpului printr'o imitațiune artificială: proteza unui braț (□ 3989), unui picior; ~ dentară, punerea unor dinți artificiali [fr. pro t h e s e].

* **PROȚIE** *sf.* ① Întieitate, rangul de frunte: neamul acesta a Elînilor... slava neamului și lauda armelor nu le-au tășăduit, ce cu toții această ~ lor au dat (CANT.) ¶ ② ~ Calitatea de protos în jocul de cărți [ngr. pro t e i a].

Fig. 3988. Prostovol.

Fig. 3989.

Proteză unui braț.

PRO- **PRO-** **PROTIMIE** *sf.* Zel, bunăvoință [ngr. προθυμία].

† **PROTIMISI** (-iesc) *vb. tr. și refl.* A (se) prefera, a da (a avea) precădere; a (se) privilegia: obșteile și domeniile datorii se protimisesc a se plăti mai întâi decât cele particulare (LEG.-CAR.) [ngr. προτιμίζω < προτιμω].

† **PROTIMISIS** *sf. invar.* Precădere, preferință: în vizările ce se fac cu meșat, ~ nu se dă (LEG.-CAR.) [ngr. προτιμῖσις].

† **PROTIPENDADĂ** (pl.-de), **PROTIPENDA** *sf.* ① Rang de frunte în clasa boierilor: postelnicul de abia a prididit să citească numele osilor din protipendadă și citeva din starea a doua (H.-GH.); clasa I, poreclită grecește protipenda, fiindcă era compusă din oinci ranguri înalte (ALECS.); ② Calitatea de boier de primul rang: mândria lui merge pînă la protipendadă (FIL.) [ngr. ἡ πρώτη πέντας, τὰδος].

† **PROTIPENDIST** *sm.* Boier din protipenda (dă): noi boierii cei mari, Stilpenii, Hırzobenii, protipendiști sîntem lăsați la o parte ca niște netrebnici (ALECS.); protipendiști se coronau cu oboarea atît de colosale, înct nu se găsea în Iași rădvan destul de înepător ca să conție doi logoteți mari în costumul lor de paradă (ALECS.).

† **PROTIVĂ** = **POTRIVĂ**.

† **PROTIVNIC**, † **POTRIVNIC** *adj.* și *sm.* Care stă împotriva, adversar, opozant, rival, dușman: oastea protivnică se însufletește și se înclătează la o luptă de cum nu s'a mai văzut (SER.); dacă judecătorul ti-e protivnic, cu cine o să te judeci? (ZMN.); cel ce n'are dreptate plătește mult mai bine decât protivnicul său (BR.-VN.); Evanghelia lăste sabia oare biruiește toate armele protivnicului (GAST.) [vsl. protivnikū].

† **PROTIVNIC**, † **adeșea POTRIVNIC** *adj.* De o seamă, egal, la fel cu: în veci nu va mai naște nime dintru oameni potrivnic ție (GAST.); Potrivnică n'am găsit Ori-și-clit m'am ostentit (MAR.) [potrivă].

† **PROTIVNICIE** *sf.* Calitatea de protivnic; opunere, rivalitate, dușmănie: tot lucrul carele se face cu de sila sau de frică sau de altă ~, acela n'are nici o putere (PRV.-MS.).

† **PROTO-** *pref.* Intră în compunerea cuvintelor, adăugînd înțelesul de „întîiu” la sensul primitiv [gr.].

○ **PROTOANIE** *sf.* Băn. Soția unui protopop [protal].

† **PROTOBROMURĂ** (pl.-re, -ri) *sf.* Combinațiune a unui corp simplu cu bromul, care conține cea mai mică cantitate de brom din toți compușii acestuia [fr.].

† **PROTOCOLCARBONAT** *adj.* Care este combinat cu cea mai mică proporție de carbon: hidro-gen ~ [fr.].

† **PROTOCOLCARBURĂ** (pl.-re, -ri) *sf.* Combinațiune cea mai săracă în carbon pe care un corp simplu o poate forma cu carbonul [fr.].

† **PROTOCOLCARBURAT** *adj.* Care formează o protocolcarbură [fr.].

† **PROTOCOLORURĂ** (pl.-re, -ri) *sf.* Combinațiune cea mai săracă în clor din toți compușii unui corp simplu cu clorul [fr.].

† **PROTOCOLORURAT** *adj.* Care formează o protocolorură [fr.].

† **PROTOCOL** (pl.-oale, -oluri) *sm.* ① Formular după care se redactează actele publice, tipic ② Proces-verbal al unei conferențe diplomatice ③ Hotărîrea luată într-o astfel de conferență asupra chestiunilor de politică internațională ④ Regula de ceremonialul ce trebuie observat în afacerile de diplomație, în scrisorile și actele de tot felul întrebîndu-se în relațiunile oficiale între State și între împuterniciții acestora, între șefii de Stat și reprezentanții lor [fr.].

† **PROTOCOLAR** *adj.* Conform cu protocolul, după tipic [fr.].

† **PROTOCOLI** (-olasc) *vb. tr. și refl.* A încheia un proces-verbal de constatare: a colationa: protocolindu-se (copiile) de judecătorec în cuvînt în cuvînt cu originalele lor (M.T.) [germ. protokollieren].

† **PROTODIACON** *sm.* = **ARHIDIACON** [ngr.].

† **PROTOIEREU** *sm.* = **PROTOPOP** [ngr.].

† **PROTOIODURĂ** (pl.-re, -ri) *sf.* Combinațiunea cea mai săracă în iod din toți compușii unui corp simplu cu iodul [fr.].

† **PROTOISTORIC** *adj.* Ce ține de preistorie [fr.].

† **PROTOISTORIE** *sf.* Epoca din istoria omenirii cuprinsă între perioada preistorică și cea istorică [fr.].

† **PROTONIC** *adj.* Care se află înaintea accentului tonic: vocală ~ă; silabă ~ă [fr.].

† **PROTONOTAR** *sm.* Titlu dat fie-căruia din cei doisprezece prelați de la curtea papală superiori notarilor apostolici: ei sînt însărcinați să înregistreze actele pontificale și să supravegheze expedierea lor: această demnitate exista pe vremuri și în Biserica răsăriteană; ~ul lăste usă celor de afară și pre pitaure, și mai mare notarilor, adică cărturarilor (PRV.-MS.) [gr.-biz.].

† **PROTOPLASMA** (pl.-me) *sf.* Substanță albuminoidă conținută în celulele vie ale animalelor și vegetalelor și din care se formează materiile ce apar ulterior în celulă; ea este purtătoarea fenomenelor vitale [fr.].

† **PROTOPLASMIC** *adj.* Ce e de natura protoplasmiei [fr.].

† **PROTOPOP** *sm.* Preot investit cu demnitatea de inspector al bisericilor și preoției dintr'un județ (în vechiul regat) sau unui teritoriu numit „protopopiat” (în ținuturile de dincolo de Carpați); semnul distinctiv al protopopului e briul roșu (în vechiul regat și potcapul roșu) [vsl.].

† **PROTOPEAȘĂ** (pl.-ese) *sf.* Soția unui protopop: el avea... o ~, un fecior ca de douăzeci de ani... și două lăte mari (SLV.).

† **PROTOPEPESC** *adj.* De protopop.

† **PROTOPOPIAT** (pl.-ate) *sm.* = **PROTOPOP**.

† **PROTOPOPIE** *sf.* ① Demnitatea, rangul, calitatea de protopop: nîci eu însumi, cu toată protopopia mea, n'am mai auzit evanghelie... ca cea de azi (SER.) ② Teritoriul pus sub jurisdicțiunea unui protopop.

† **PROTOPREZVITER** *sm.* = **PROTOPOP** [ngr.].

† **PROTOPSALT** *sm.* Cel dintîiu psalt la biserică; avea odinără conducerea generală a învătămîntului și cîntării bisericești, a rînduiei din timpul serviciului divin: ~ul și cu alt cîntăre... încep a slavoslovi pre Dumnezeu cu obicinuite cîntări (LET.) [ngr.].

† **PROTORAX** *sbst.* Inelul toracelui insectelor care e cel mai apropiat de cap (3990) [fr.].

† **PROȚOS** *sm. invar.* Cel ce are dreptul să se pronunțe și să joace cel dintîiu (în jocurile de cărți) [ngr. πρωτός].

† **PROTOSINGHEL** *sm.* Grad monahal inferior arhimandritului [ngr. πρωτοσύγκελλος].

† **PROTOSULFURĂ** (pl.-re, -ri) *sf.* Cel mai puțin bogat în sulf dintre derivații sulfurați ai unui corp [fr.].

† **PROTOTIP** (pl.-ipuri) *sm.* ① Tipul original, primitiv ② Modelul desăvîrșit, pilda perfectă a virtuții, vîtiului sau a unei calități oarecare: Căci femeia-i ~ul tîgerilor din senin (EMIN.) [fr.].

† **PROTOXID** *sm.* ① Primul grad de oxidațiune al unui corp simplu sau compus combinat cu oxigenul [fr.].

† **PROTOZOAR** (pl.-oare) *sm.* ① Animal rudimentar, microscopic, care trăiește în grupe numeroase în ape, în pămînt umed sau ca parazit; astfel sînt: infuzoriile, amibe, rizopodele, etc. (3991); — *adj.* animal ~ ② pl. Diviziune a regnului animal care cuprinde ființele cele mai elementare și constituie trecerea între regnul vegetal și regnul animal [fr.].

† **PROTUBERANT** *adj.* Care formează o ieșitură, o creșcătură [fr.].

† **PROTUBERANȚĂ** (pl.-țe) ① *sf.* Ieșitură,

Fig. 3990. Protorax.

Fig. 3991. Protozoare.

crescătura, umflătură: protuberanțele oraniului; ② muntii sînt protuberanțele scoarței pămîntului ③ ☆ Protuberanțele soarelui, limbile de foc, de formă conică și neregulată, lungi unele de 400.000 de km., care inconjoară discul solar (3992) [fr.].

PROȚAP (pl.

-apuri, -ape) sn. ① Drug gros care se leagă în partea dinainte a carului sau a sîniei, prinzîndu-se de pisc cu un cuiu ce trece prin urechile proțapului; de capătul liberal al lui este prins jugul (3993, 3994): voină să scoată carul afară, trăgea de ~ cu toată puterea (CRG.); cărțile stau mai cît colo cu ~le strîmbate de trasul boilor (LUNE.) ② Prăjină cu jalba în ~ ③ JALBA ④ ⑤ PP. Proțapul.—J. Japița.—C. Cuiul apîței, ciocăleu.

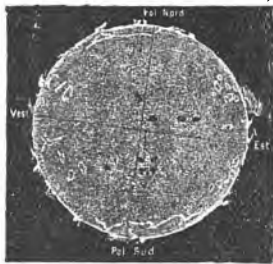

Fig. 3992. Protuberanțele soarelui.

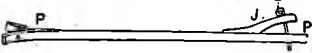

Fig. 3993. Proțap de car. PP. Proțapul.—J. Japița.—C. Cuiul apîței, ciocăleu.

⑥ Drug întrebuintat la moara de vînt, numit și „oște”, „cirmă”, „pirghia” sau „drugul morii” (TAB. XXXVII, A. 20) ⑦ ⑧ Băn. (LUNE.) Lemn crăpat pînă la mijloc în două întrebuintat la melișatul cînepei ⑨ ⑩ Olten. (CIAUȘ.) Instrument de tortură, întrebuintat înainte de unii învățători, spre a sili pe copii să se tundă; era format dintr-un băț crăpat la unul din capete care se vira în părul școlarului netuns și se răsucea ⑪ ⑫ Bucătică de lemn întrebuintată spre a ținea îndepărtate făclile sau buzele (in spec. ale cailor) ori marginile unei deschizături: după ce adormă, se scoală și ciobănașul... (sc) la puna (armăsariilor) ote un ~ în gură, oa să stea cu dinții rîniți (usp.) [bg. procep, srb. procep].

Fig. 3994. Proțap de sanie.

PROȚAPEL (pl.-ele) sn. ① dim. PROȚAP ② = JAPIȚA. PROȚĂPI (-ăpesc) 1. vb. tr. ① A înțepeni, a face să stea țepăn, nemiscat (ca și cînd i s'ar fi pus un proțap) ②: mai bine mi-ai fi proțăpit gura, decît să vorbești (usp.); își proțăpesc greu cărțile prin hopuri (LUNE.) ③ ④ Mold. (sez.) A sili pe cineva să facă un lucru de frică. 2. vb. refl. A sta drept, țepăn ca un par (de îngîmfare): se proțăpăște grav și solemn în vaza tuturor (VLAH.).

PROȚĂPIT adj. p. PROȚĂPI. Teapăn, înțepenit, drept și nemiscat: puse toți sacii, (dar) cumpăna pare oă era ~ă acolo sus (usp.); lată la Drăgan, zise morăreasa, ce ~ e (DLVR).

PROUR ~ IMPROUR. PROVĂ (pl.-ve) sf. ③ = PRORĂ [it.]. ④ PROVALISI (-lasec) vb. tr. A propune: o parte din cele prigonitoare... nu poate ~ celelalte să facă jurămint (LEG.-CAR.) [ngr. προβαλλισω < προβαλλω].

PROVENI (-vin, -viu) vb. intr. A se trage, a lua naștere, a rezulta: unele boale provin adesea din necumpătarea la mîncare și băutură [fr.].

PROVENIENȚĂ (pl.-te) sf. Origine, se zice in spec. de mărfurile și produsele duse dintr-o țară într-alta: mărfuri de ~ străină; pr. ext.: cuvînt de ~ latină [germ. Provenienz].

PROVENȚAL 1. sm., PROVENȚALĂ (pl.-le) sf. ① Locuitor (locuitoare) sau persoană originară din Provența (veche provincie din sudul Franței).

2. adj. Din Provența, relativ la Provența: limba ~ă [fr. provençal].

PROVENȚALISM (pl.-me) sn. ② Vorbă, expresie împrumutată sau imitată din limba provențală.

*PROVERB (pl.-be) sn. ① Zicală, zicătoare, vorbă adîncă, maximă exprimată în puține cuvinte, de origine populară sau devenită populară și citată adesea în vorbire, + parimie ② ③ Mică comedie care este dezvoltarea unui proverb ④ pl. Proverbele lui Solomon, culegere de reguli privitoare la viața practică sub formă de maxime și care face parte din cărțile Vechiului Testament [fr.].

*PROVERBIAL adj. ① Ce ține de proverb, în felul proverbelor ② Ajuns de pomină, despre care s'a dus vestea, ce a trecut ca proverb: în Tirgul-Ocnei se păstrează vechea ospitalitate română ce era odinioară ~ă (NEGR.) [fr.].

PROVIANȚ (pl.-tari) sn. Proviziuni (de hrană), merinde (in spec. pentru armată): boierii cei mai mulți erau trimiși pe-afară, unii după coasa flăului... alții după ~ (L.-GH.). S'avință trapele pe poduri, De hurnie a gol pămîntul, Și trec ostași ~uri (D.-ZAMF.); ②: cînd oare vom înceta de a gava pe copil ca pe gîșta c'un ~ pe care el nu-l pot mistui? (VLAH.) [pol. prowiant].

*PROVIDENȚĂ (pl.-te) sf. ① Înalta înțelepciune cu care Dumnezeu ocîrmuiește lumea, pronia cerească... glasul Providenței te-a rechemat în ceturi (ALECS.) ② ③ Pr. ext. Dumnezeu însuși, considerat ca ocîrmuitor al universului ④ ⑤ Acela care contribuie, prin sprijinul său, prin îngrijirea sa, la fericirea cuiva: sâracyi îi binecuvîntează ca pe o ~ a lor [fr.].

*PROVIDENȚIAL adj. ① Al Providenței, al pronoiei cerești ② Ce se poate atribui Providenței: o întimplare ~ă [fr.].

PROVIDEȚ adj. Prevăzător, care are multă prevedere: Școlul, în multe isle și ~ într'aceasta... lesne orezător se arăta (CANT.) [vsl. providei].

*PROVINCIAL 1. adj. ① De provincie, privitor la o provincie ② Al locuitorilor din provincie, din orașele, din tirgușoare: moravuri ~e. 2. sm., PROVINCIALĂ (pl.-le) sf. Locuitor, locuitoare din provincie [fr.].

*PROVINCIALISM (pl.-me) sn. ② Vorbă, locuțiune întrebuintată numai într-o anumită provincie, precum sint, la noi, termenii și expresiunile ce se aud în Moldova (moldovenisme), în Oltenia (oltenisme), în Ardeal (ardelenisme), etc.: în acest dicționar ~ele sînt precedate de semnul O [fr.].

*PROVINȚIE sf. ① Ori-ce țară cucerită de Romani afară din Italia, supusă legilor romane și administrată de un guvernator roman ② ③ Împărțire teritorială în unele State; ținut ④ Ori-ce parte a teritoriului unei țări în afară de capitală: locuiește în ~; și-a păstrat apucăturile și felul de viață din ~ [lat. provincia, cu înlesuirile fr. province].

PROVINȚIAL adj. și sm. = PROVINCIAL: tirgul fierbe pînă seara, cînd toți ~ii se adună și se așază la prețanț (NEGR.) [provincial + provinție].

PROVINȚIE sf. = PROVINCIE: Traian... deșertind Dacia de toate puterile... an făcut-o ~ (CANT.) [pol. prowincya].

PROVIZIE ~ PROVIZIUNE.

*PROVIZION (pl.-oane) sn. ② Plată (de atîta la sută) pentru mijlocirea sau încheierea unei afaceri [germ.].

*PROVIZIUNE, PROVIZIE sf. ① Tot ce se stringe ca merinde sau altele pentru trebuințele casei: a face proviziuni pentru iarnă; ~ de lemne; provizii de drum, merinde de drum; în lunca aceasta a fost vechinul oraș Turris, de unde se oărau în sus pe apa Olului proviziile armatei (VLAH.) ② ③ Grămadă, cantitate mare [fr.].

*PROVIZOR sm. ② Directorul unui liceu (în Franța) [fr.].

*PROVIZORAT (pl.-ate) sn. ① Demnitatea, funcțiunea de provizor; durată ei ② Starea a tot ce e provizoriu; durată unei funcțiuni provizorii [fr.].

*PROVIZORIU adj. ① Ce se face pînă una alta, pînă să se ia o hotărîre definitivă, vremelnic: instalațiune provizorie ② Ales, stabilit temporar, pînă a fi înlocuit cu ceva definitiv: guvern ~ ③ Profesor ~, care nu e încă numit definitiv la catedra ce ocupă [fr.].

PROVLIMĂ (pl.-me) sf. ② Cauză, pricină: pîrșul nu poate să silească pe pîrș să dovedească provlima pentru care el ieluește (LEG.-CAR.) [ngr. προβλημα].

PRO-
PRO

***PROVOCA** (-oo) *vb. tr.* ① A ațita, a stîrni, a în-lărita; a îndemna: ~ la răscoală ¶ ② A căuta ceartă cuiva, a se purta în așa fel cu cineva încît acesta să-și ceară socoteală, să caute să se războie: ~ la duel ¶ ③ A pricinui, a cauza: ~ somnii [fr.].

***PROVOCARE, PROVOCĂȚIUNE** *sf.* Faptul de a provoca, ațitare, întărire; îndemnare [fr.].

***PROVOCATOR** *adj. și sm.* Care provoacă, ațîțător [fr.].

***PROVOCĂȚIUNE** = PROVOCARE.

PROVOD... = PROHOD...

***PROXENET** *sm.*, **PROXENETĂ** (*pl.-te*) *sf.* = PEZEVENCHIU [fr.].

***PROXIM** *adj.* Cel mai de aproape, foarte apropiat [lat.].

***PROXIMITATE** *sf.* Apropiere, vecinătate [fr.].

***PROZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* ① Felul de a vorbi și a scrie obicnuit, firesc, fără ca fraza să fie supusă, ca în versuri, măsurii sau cadenței: a scris mai multe tragedii în ~ ¶ ② Limbă prozaică în poezie ¶ ③ F Aspect al lucrurilor care se opune laturii ideale [fr.].

***PROZAIC** *adj.* ① Ce ține de proză, propriu prozel, scris în proză: expresiune ~ă ¶ ② Se zice despre o lucrare poetică în care unele părți păcătuiesc prin prozaismul lor ¶ ③ Lipsit de ideal și de înălțare sufletească; vulgar, comun: omul, copleșit de preocupări ~e, se simți ridicat deodată într-o atmosferă senină, simpatice (D.-ZAMF.); el s'ar lăsa bucurios la o dulce reverie, dacă peocelele biciuștel postillonului și ~ele lui răcnete nu l-ar turbura (NEGR.) [fr.].

***PROZAISM** *sbst.* ① Lipsă de avînt poetic, de armonie și de celelalte calități cerute unei scrieri în versuri și care apropie lucrarea de o compunere în proză ¶ ② Vulgaritate, banalitate [fr.].

***PROZATOR** *sm.*, **PROZATOARE** *sf.* Scriitor, scriitoare în proză [fr.].

***PROZELIT** *sm.*, **PROZELITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Odi-nioară: păgîn convertit la religieuna iudaică ¶ ② Astăzi: persoană care a trecut de la o religieună la alta ¶ ③ Persoană cîștigată de curînd pentru un partid, care a aderat de puțină vreme la o doctrină [fr.].

***PROZELITISM** *sbst.* Zel, rivnă de a face cit mai mulți prozeliti [fr.].

***PROZODIC** *adj.* ① Ce ține de prozodie, privitor la prozodie: accent ~ [fr.].

***PROZODIE** *sf.* ① Pronunțarea corectă a cuvintelor conform cu accentul și cantitatea fiecărei vocale ¶ ② Totalitatea regulilor privitoare la cantitatea silabelor și la compunerea versurilor în limbile greacă, latină, etc. ¶ ③ Carte care cuprinde aceste reguli [fr.].

***PRUĂ** (*pl.-ne*) *sf.* = PRORĂ: vaporul bătea bandiera franceză în ~ și la pupă (A.-GH.) [fr. proue].

PRUBĂ = PROBĂ.

***PRUBULUI** (-uesc) *vb. tr.* ① A proba, a dovedi: boierul... le spuse cîte 'n lume și în soare... ca să le prubluiescă lor cit e de bună și scump lucru unirea (JIP.) ¶ ② A pune la probă, la încercare: amu nu mai rămăsesse nime, pin' și pe slugi le-a prubuluit (vor.) ¶ ③ A socoti, a-și da cu socoteala: se vede lucru că lui Ionică îi trăsni prin cap altă drăcie, cum prubluiesc eu (FLOR.) [ung. próbálni].

***PRUDENT** *adj.* Băgător de seamă, chibzuit, care știe să se păzească, care se ferește de vorbe sau de fapte ce ar putea să-i aducă vre-un neajuns sau să-l pună în primejdie ¶ ④ IMPRUDENT [fr.].

***PRUDENTĂ** *sf.* Băgare de seamă, chibzuială, cumințenie care ne face să ne ferim de vorbe sau de fapte care ne-ar aduce vre-un neajuns sau care ne-ar pune în primejdie ¶ ⑤ IMPRUDENTĂ [fr.].

***PRUJ** (-jesc) *vb. intr.* **Mold.** A glumi, a face glume: umbra de ocol-oocol, rînduind ucelele și prujind cu muierile (SAD.); și ca să nu crezi că prujesc, să știi că peste trei zile... te aștept (FLOR.); Moș Vasile... prujind a ris, clătina din cap (VLAH.) [rut. prużyty].

***PRUJITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* **Mold.** Glumă, șagă: cu prujituri de-a tale, ia acuși se duce noaptea, și val de odihna noastră! (CRG.); (Flăcăii) spun povești, cîmilituri, prujituri și fac fetele de rid (SEV.) [pruji].

PRUN *sm.* ① Pom, originar din Asia, nu prea înalt, ce face flori albe-verzui, acoperite cu peri moi, și niște fructe gustoase, numite „prune”; în **Mold.** se zice „perj” (**Prunus domestica**) [3995] ¶ ② **Trans.** ~SĂLBATIC = MĂLIN ③ [lat. prunus].

Fig. 3995. Prun.

PRUNĂ (*pl.-ne*) *sf.* ① Fructul comestibil, de forma unei drupe lungărețe, foarte gustos al prunului; numită în **Mold.** „perjă”; prin cultură, s'au obținut numeroase vârietăți, ce se deosebesc prin forma, mărimea, culoarea și gustul lor, dintre care menționăm: prunele albe, brunării, gogonețe sau goldane, poești, rumene sau roșii, vâratice, vinete, ringiole, etc.; ② A fi cu pruna 'n gură, a bilbi, a vorbi nedeslușit, ca și cînd ar avea gura plină; F: nu e nici de zeama pranelor (ZNN), nu e bun de nici-o treabă, de nimic; ~ GLUMĂ [lat. pruna].

PRUNAR *sm.* ① Cel ce crește pruni: Val, săracul ~ul, Dacă-l fură cîora pruna, El o jalește cu luna (BIB.) ¶ ② Insectă mititică, de culoare cafenie, acoperită cu puțini peri suri, care atacă pruneele (**Rhynchites cupreus**) [3996].

Fig. 3996. Prunar.

PRUNC *sm.*, **PRUNCĂ** (*pl.-ce*) *sf.* ① Copil(ă) de țîță, sugaciun: adunați pruncii ce sug la țîță (OOS.); cîia ce va ucide prunc micșor să va certa mai cu rea moarte decît cîia ce are fi ucis bărbat dălin (PRV.-LP.) ¶ ② **Trans.** Oaș. Copil(ă): Eu sint prunc de nouă ai, Tu măsele 'n gură n'ai (OK.-SRS.); acești doi, ca pruncii, jucîndu-se pre lîng o ogîndă, au început a se uita într'însa (MCH.) ¶ ③ **Trans.** Oaș. Flăcău, fată tînără: Halde, bade, de mă ia, Pin' ce-s pruncă tînera (OK.-SRS.).

PRUNCESC *adj.* De prunc, copilăresc: mintea cea pruncească nu e vrednică să gîndească la cele din urmă (MCH.).

***PRUNCI** (-oesso) *vb. intr.* **Trans.** (SUD.) A-și petrece pruncia, a copilări [prunc].

PRUNCIE *sf.* ① Vîrstă de copil de țîță, de prunc: sărmana bătrînă... care-l crescuse din a sa ~... îi săruta milinile (OOS.); Săndă... o hrănise ou sinul său în ~ și o crescuse în copilărie (NEGR.) ¶ ② Copilărie, vîrstă fragedă: ou ce m'am datat și am învățat din ~, aceea așa vom să fie și să rămîie (MCH.).

***PRUNCOTEAN** *sm.* **Trans.** Oaș. (SUD.) Copilaș, băiețaș mărișor [prunc].

***PRUNCUCIDERE** *sf.* ① Ucidere a unui prunc, a unui copil născut de curînd, infantilid.

***PRUNCUCIGAȘ** *sm.*, **PRUNCUCIGAȘĂ** (*pl.-se*) *sf.* Cel ce comite o pruncucidere.

PRUNCULEȚ, PRUNCUȘOR, PRUNCUȚ *sm.*, **PRUNCUȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* (SUD.) *dim.* PRUNC(A): Ea la brîu-l poartă furcă și la sin un pruncușor, Cu gurita lui lipită de al lăptelui izvor (ALECS.); un om au avut un pruncuț foarte frumos și o fetișoară oam urîță (MCH.).

PRUND (*pl.-duri*) *sm.* ① Pietriș mărunt (*in spec.* pe fundul sau pe malul apelor): aceleasi ape tuți se neastîmpărate ale Trotașului care curg fără repaus pe așternutul lor de ~ (GH.); Vîno 'n codru la izvorul Care tremură pe ~ (EMIN.) ¶ ② Pietriș așternut (pe drum, pe aleele unei grădini, etc.): Sub piciorușele (copii)lor sună ~ul de pe aleele dispuse în amfiteatru (VLAH.) [vsl. prādū].

PRUNDAȘ *sm.* ① = PESCĂRUȘ ②: ~ii saltă 'ntr'un picior (LUNG.); stete în loc să privească abegurile ~ului (N.-UR.) [prund].

PRUNDĂRAȘ *sm.* ① *dim.* PRUNDAȘ ¶ ② = FLUIERAR ③.

PRUNDĂREL *sm.* ① *dim.* PRUNDAȘ.

PRUNDAȘ *sm.* ① Pasăre cu pene ruginii, cu ciocul lung și puțin subțiat la mijloc, cu coada mai lungă decît aripile, cu pîntecele și marginile

penelor de culoare albă; se hrănește cu insecte și trăește pe lângă ape; numită și „purcârăș” (*Calidris arenaria*) (□ 3997).

PRUNDI (-desc) *vb. tr.* A așterne cu pietriș, a prundi [prund].

PRUNDIȘ (*pl. -șuri*) *sn.* ① Îngrămădire de pietriș mărunt: cum mergea, iață că în mijlocul Dunării dădu de un ~ gol, ca un ostrov mic (RET.) ♀ ② = PRUND ①: un rîuleț limpede ce fuge pe patul său de ~ mărunt ne îndreaptă către Rîșca (URG.); mai încolo, pe un pestrîț ~, se leagănă trîndava Moldovă (NEGR.) ♀ ③ Pietriș așternut pe drum: topoiul calilor pe ~ produse larma ce de donă ore ținea în uimire pe apărătorii schitului (ALECS.) [prund].

Fig. 3997. Prundași.

PRUNDOS *adj.* Nisipos, acoperit cu pietriș, cu prund: toluca aceasta era prundoasă și uscată (SN.).

PRUNDUI (-ușe) *vb. tr.* A așterne cu pietriș, cu prund: spunea vătavul de la Peșelești c'au să prundăsească cu el șoselele cele nouă (ALECS.).

PRUNDUIȚ *adj. p. PRUNDUIȚ.* Așternut cu pietriș, cu prund: prin mijlocul satului se întinde ulița ~ă (GRL.); un tirgusor mic... cu strade drepte, largi, bîne ~e (GN.).

PRUNDULEȚ (*pl. -eșe*) *sn. dim.* PRUND: Colea jos în ~ A crescut un nuculeț (IK-BRS.).

PRUNDUNEL *sm.* (GR.-N.) (SEZ.) ♀ = PRUNDAȘ.

PRUNDUREL (*pl. -ele*) ♀ *sn. dim.* PRUND: Colea 'n vale 'n ~e, îmi sint două foșoarele (R.-COD.); Colo 'n jos pe ~e, Florile dalbei (MAR.).

2. *SM.* (SEZ.) (VIR.) ♀ = PRUNDAȘ.

○ **PRUNDUȚ** *sbst. dim.* PRUND: Și tu să-mi sprîjonî Cest ~ mărunt, Să nu-ți cadă gren Pe trușorul tău (GR.-N.).

PRUNET (*pl. -euri*) *sn.* ♀ ♀ Livadă sau grădină de pruni, loc unde cresc mulți pruni: dunga vi-năță a drumului ce țalea în curmeziș dealul ~ului (VLAH.).

PRUNIȘOARĂ (*pl. -re*) *sf.* ♀ *dim.* PRUNĂ.

PRUNIȘOR *sm.* ♀ *dim.* PRUN: Mă chiamă sub ~i, Să mă scoată din flori (IK-BRS.).

PRUNIȘTE *sf.* ♀ = PRUNET: atît țarinile, cît și pruniștile erau date cu învoială la săteni (SLV.) [prun].

○ **PRUNTĂRAȘ**, **PRUNTĂREL** *sm.* ♀ = PRUNDĂRAȘ, PRUNDĂREL.

† **PRUS** *sm.* ① ② † Prusian: s'au așezat deasupra mării Prușilor (N.-COST.) ♀ ③ Bucov. ♀ = RUS 1 ④ [vsl. prusîn].

PRUSAC *sm.* ② Prusian [rus.].

PRUSIAN 1. *adj.* ② Din Prusia, al locuitorilor din Prusia.

2. *sm.*, **PRUSIANCA** (*pl. -tence*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Prusia [fr. prussien].

PRUSIAT *sbst.* ♀ Sare formată de acidul prusic [fr.].

PRUSIC *adj.* ♀ Acid ~ = CIANHIDRIC [fr.].

○ **PRUSLI(UC)** (*pl. -ce*) *sn.* Băn. ① Laibăr de lînă albă de oaie, lung pînă mai jos de briu, deschis la piept (NOV.) [ung. pruszlík < germ. Brustfleck].

○ **PRUTUC** (*pl. -ce*) *sn.* Maram. (BRL.) ♀ Traistă de pînă ce poartă soldații [germ. Brodsack].

PSALM *sm.* ♀ Cîntare sacră la vechii Evrei; ~ii lui David, cei o sută cincizeci de psalmi compuși de regele David sau cari i se atribue [vsl.].

PSALMIȘT *sm.* ♀ ① Autor de psalmi ♀ ② Psalmistul, regele David [lat. med. psalmista].

PSALMODIA (-dize) *vb. intr.* ① A cînta psalmi fără a ridica sau coborî vocea, mereu pe aceeași notă ♀ ② A recita în chip monoton; a bogonisi [fr.].

PSALMODIC *adj.* Privitor la o psalmodie [fr.].

PSALMODIE *sf.* ① Mod de a cînta sau de a recita în biserică psalmi sau alte rugăciuni ♀ ② Declamațiune sau recitare monotonă [fr.].

† **PSALMUI** (-ușe) *vb. intr.* A cînta cîntări de slavă: Psalmuții Domnului în ceteră (COS.) [psalm].

† **PSALOM** *sm.* = PSALM [vsl. psalom].

PSALT *sm.* ♀ Cîntăreț la biserică: Împăratul... au stănut pînă ce au cîntat psalții, axion și ecstena (N.-COST.); acu învăt psaltichia, ca să mă fac ~ la biserică la sîntu Ono-

trei (ALECS.) [ngr. ψάλτης].

PSALTERION (*pl. -oane*) *sn.* ♀ Instrument vechiu de muzică, de formă triunghiulară, cu coarde, întrebuințat pînă în evul mediu (□ 3998) (— și TAB. XXXIX) [fr.].

PSALTICHIE *sf.* ♀ Muzică vocală bisericească: acu învăt psaltichia, ca să mă fac psalt la biserică (ALECS.); Anton Pann a fost dascăl de ~ [ngr. ψαλτική].

Fig. 3998. Psalterion.

PSALTIRE *sf.* ① ♀ Carte care cuprinde psalmii lui David: ~a lui Corei (□ 4002); ~a Scheiană (□ 4003) e un manuscris care cuprinde una din cele mai vechi traduceri ale psalmilor ♀ ② ♀ = PSALTERION: lăpovediți-vă Domnului în ceteri, în ~ cu zece mîțe cîntați lui (PS.-SCH.) [ngr. ψαλτήριον, vsl. psaltir].

PSEUDO- *pref.* Adaugă înțelesul de „fals” noțiunii cuvîntului cu care se compune [fr. < gr.].

PSEUDONIM 1. *adj.* ♀ ① Se zice despre un autor care scrie sub un nume fals, plăsmuit de dînsul sau împrumutat de la altul ♀ ② Carte ~ă, al cărei autor a luat un nume fals.

2. (*pl. -ime*) *sn.* Nume fals pe care-l ia un autor [fr.].

PSISM ① Numele literei grecești

Ψ, φ ♀ ② Numele slovei cirilice Ψ, φ care se pronunță „ps” și avea, ca număr, valoarea de 700 [gr.; vsl.].

PSIHE *sf.* ♀ Oglindă mare mobilă în care se poate vedea cineva din cap pînă 'n picioare (□ 3999) [fr. psyché].

Fig. 3999. Psihe.

PSIHIATRIE *sf.* ♀ Știința medicală care studiază boalele mentale [fr.].

PSIHIASTRU *sm.* ♀ Medic care tratează boalele mentale [fr.].

PSIHIC *adj.* Sufleteșc, privitor la suflet și la facultățile sale: femeia asta are toate calitățile de inimă, cum ar zice un autor de romane, iubitor de amănunte ~e (CAR.) [fr. psychique].

PSIHOFIZIC 1. *adj.* ♀ Care privește fizica sufletului.

2. **PSIHOFIZICĂ** *sf.* Studiul manifestățiunilor exterioare care însoțesc exercitarea facultăților noastre spirituale [fr.].

PSIHOFIZIOLOGIE *sf.* ♀ Partea filosofiei care studiază raporturile între suflet și corp; în spec. studiul fenomenelor psihologice în raporturile lor cu fenomenele fiziologice [fr.].

PSIHOLOG *sm.* Cel care ocupă de psihologie [fr.].

PSIHOLOGIC ① ② Privitor la psihologie ♀ ③ Moment ~, moment de așteptare cu îngrijorare a unui eveniment [fr.].

PSIHOLOGIE *sf.* ♀ Partea filosofiei care tratează despre suflet, despre facultățile și operațiunile sale [fr.].

PSIHOMOTOR *adj.* ♀ Centru ~, regiune a scoarței cerebrale care se presupune că intră în acțiune sub influența unei excitații cerebrale fizice [fr.].

PSIHOZĂ *sf.* ♀ Termen general pentru orice boală mentală.

PST! *interj.* Întrebuințată pentru a reclama tăcerea.

Fig. 4000. Pterodactil (fossil).

Fig. 4001. Pterodactil reconstituit.

PTERODACTIL *sm.* ♀ Gen de reptile sburătoare, prevăzute cu două membrane ca ale lili-

cului și ale căror fosile se găsesc în terenurile lias și jurasic (□ 4000, 4001) [fr.].

***PTIALINĂ** *sf.* ① Ferment solubil care există în salivă și care are proprietatea de a transforma în glucoză, în materii amidacee [fr. ptyaline].

PTIU: *interj.* Imită gestul sau sgomotul scui-

КѸ мнла лѸ доумнезеѸ Ѹ дѸ
 кѸнъ кѸр есн . дѸкѸзѸю
 кѸ мѸн тоѸ те лѸмненлѸ кѸ
 вѸнтѸл лѸ доумнезеѸ лѸмнѸ
 лѸ . нѸмѸннѸн рѸмѸннѸн нѸвѸмъ .
 шн хс знсе . мѸфен . рѸ . чѸне
 четѸсе сѸлцелѸтѸ . шн пѸвелъ
 Ѹ пѸл лѸкѸ скрѸне лѸкорѸнѸ . рѸне
 кѸ лѸнтрѸ бестреклѸ мѸн вѸтѸсѸ
 чѸнчѸн кѸвѸнтѸ кѸ лѸцелѸсоцѸл мѸ
 Ѹ сѸгрѸѸскѸ кѸ шн лѸлѸцнсѸлѸ
 цѸ дѸкѸтъ оѸнтѸнтреклѸ дѸкѸвѸн
 тенѸлцелѸтсе лѸнтрѸлте лѸмнѸ .
 лѸчѸпѸтѸсѸт ѸсѸскрѸне ѸчѸтѸсѸф
 нте ѸзѸлтнрн . лѸлоѸна лѸфеврѸ
 арѸе , Ѹ . знле . шн сѸсѸфѸшн
 тѸ лѸлоѸна лѸ мѸн . кѸзѸ . знле . лѸ
 чѸтѸте лѸбрашѸвъ . ѸзѸлѸто . ѸѸн

Fig. 4002. Epilogul *Psaltirii lui Coresi* din a. 1570.

pării (în semn de dispreț sau pentru alungarea diavolului, pentru evitarea deochiului, etc.): ptui! mă! zise frate-său... se vede că Dumnezeu a împins lumea asta ou ce-a putut (CRG.); ptui! bă!-le norocul de copii! (O.-ZAMF.); ptui! pie! drace! ce-! asta păcatele mele (SEV.).

***PTOMAINĂ** (pl.-ne) sf. ☞ Nume generic a diferiți alcaloizi, foarte otrăvitori, care se formează în timpul putrezirii cadavrelor [fr.].

PTRU! & **PTRU!** *interj.* Intrebuințată pentru a opri calul în loc: oind îi vedea că vine lapa, atunci să-î lăși înainte și să strigi pe ea: **ptru!** **ptru!** lapa babeli și ea va sta pe loc (să.); la frînă asta în mână și te du la marginea calilor și strigă: **ptru!** calul tău din tinerie! (a-coo.).

PUBER *adj.* ① Vîrtnic, care a ajuns la vîrsta pubertății ¶ ② * Care a ajuns la vîrsta cînd se poate căsători [lat.].

***PUBERTATE** *sf.* ① Vîrsta la care încetează
cineva de a fi copil ¶ ② ~~ri~~ Vîrsta pubertății, vîrsta
îngăduită de lege pentru a se putea căsători (18 ani
pentru bărbat, 15 ani pentru femeie) [fr.].

***PUBLIC** ¹. *adj.* ① Obştesc, care este al unui popor întreg: bunuri $\sim$ $\parallel$ veniturile $\sim$ $\parallel$ ② Care priveşte pe tot poporul: interesul $\sim$ $\parallel$ ③ Datoric $\sim$ $\parallel$ toate datoriile pe care le are un Stat $\parallel$ ④ Autoritatea $\sim$ $\parallel$ toţi funcţionarii şi magistraţii $\parallel$ ⑤ Drept $\sim$, ştiinţa politiceii şi organizaţiunii Statului $\parallel$ ⑥ Vlasta $\sim$, lucrările făcute de un dregător, de un funcţionar în exercitiul slujbei sale $\parallel$ ⑦ Minister $\sim$ $\parallel$ **MINISTER** ². *o* $\parallel$ ① În folosul tuturor, de care oricine se poate folosi: grădina $\sim$ $\parallel$ ② Cunoscut de toată lumea, văzut şi ştiut de toţi: acest svon a devenit $\sim$ $\parallel$ ③ Unde oricine are dreptul să asiste: curs $\sim$ $\parallel$ sedinţă $\sim$ $\parallel$ la şcoala $\sim$ se învaţă numai greceşte

2. *subst.* ① Obște, norod, poporul în genere: această nouă dispoziție a nemulțumit ~ul ② Număr

mai mare sau mai mic de persoane care asistă la un spectacol, la o întrunire, etc.: sala era ocupată de un ~ numeros și ales ¶ ③ În ~, în vileag, înaintea tuturor, de față cu toți [fr. p u b l i q u e].

'PUBLICA (-lo) *vb. tr.* ① A face cunoscut. tuturor, a aduce la cunoștința obștii: ~ o lege ¶ ② A

[illegible]

Fig. 4003. Fragment dintr-o pagină a *Psaltirii Scheiene*.

da în vîileag, a împrăstia cu sgomot (o veste, un
svon) ¶ ③ ✍ A da la lumină, a tipări și a pune în
vinzare: ~ o carte, o gazetă [lat. publicare].

† **PUBLICĂ** s/f. Republică (CANT.) [lat. (res) pu-
blica; comp. și pol. publika].

† **PUBLICARISĪ** (-īeso), † **PUBLICUĪ** (-ueso) *vb.*
tr. = **PUBLICA** [lat. publicare; rus. publi-
kovatĭ].

***PUBLICAȚIUNE, PUBLICAȚIE** sf. ① Faptul de a face cunoscut tuturor, de a aduce la cunoștință publicului: ~a unei legi ¶ ② ✍ Tipărirea și punerea în vânzare a unei scrieri: ~a operei lui Vlahuță ¶ ③ Publicațiuni de căsătorie, anunțuri puse la

ușa primăriei, în care se arată numele persoanelor care au de gînd să se căsătorească; strigări [fr.].

***PUBLICIST** *sm.* ✎ Persoană care publică scrieri sau articole prin ziare, reviste, în genere despre diferite materii [fr.]..

***PUBLICISTICĂ** sf. Îndeletnicirea publicistului.

***PUBLICITATE** sf. ① Calitatea sau starea a tot ce este public sau de notorietate publică ¶ ② Anunț, reclamă și ori-ce mijloc întrebuițat pentru a face cunoscut, spre a răspîndi cît mai mult un obiect de comerț sau altele [fr.]

○ PUCHINĂ (pl.-ini) *s.f. Mold.* ♀ = URDOARE:
dacă te uiti nespălat în oglindă, faci puchini (GOR.).

○ **PUCHINȚOȘ**, **PUCHINȚOȘ** *adj.* *Mold.* ♀ = URDUȚOȘ.
Lumea-mi zice puchinos, Mindra-mi zice că-s frumos (PAMF.).

○ **PUCHÎTEL** sm., mai adesea **PUCHÎTEI** pl. ■
= **PICĂTEA**: tirgul uncheșii... ba un bariz undelemniiu,
mai o baschină cu puchitel (FLOR.); fetele mari... cu fuste

de stambă cu puchițel... stau mai mult în picioare (D.-ZAMF.)
[comp. PICATEL].

PUCIOAGNĂ ➔ **PUCIOCNĂ**.

PUCIOASĂ — PUCIOS 2.

PUCIOCNĂ (POL.), **PUCIOGNĂ** (SUD.), **PUCIOAGNĂ** sf. ♀ = **IARBA-PUTUROASA**: aerul e plin de miros de asfură sau de pucioagnă (GERM.) [pucios].

PUCIOS 1. adj. ① **Puturos**: (1) prefăce, după cum o apuca-o toanele, în buruiună pucioasă sau în floare mirositoare (OLVR.) ② ♀ **BURETE-PUCIOS** = **BURETE** ③ ♀ **BURUIANĂ-PUCIOASĂ** = **IARBA-PUTUROASĂ** ④ ♀ **LEMN-PUCIOS** = **SCORUS-DE-MUNTE**; — **LEMN-PUCIOS** = **SINGER** ⑤ ③ **CIOARĂ-PUCIOASĂ** = **DUMBRĂVEANCA** ⑥ ③ **IARBA PUCIOASĂ**, ⑦ **PIATRĂ PUCIOASĂ** = **PUCIOASĂ 2** ⑧: mustele... în agonistă altora ca focul în paie și ca scânteia în iarbă pucioasă intrată (CANT.); atunci Domnul în chip de ploaie trimise din ceru piatră pucioasă și foc pre Sodoma și Gomora (PAL.).

2. **PUCIOASĂ (pl.-se) sf.** ① Metaloid solid, de culoare galbenă ca lămia, fără miros și fără gust; se poate electriza lesne prin frecare, se topește ușor la foc, dar e insolubil în apă; se găsește liber, în mare cantitate, în stare de pulbere amestecată cu substanțe pămîtoase, mai cu seamă în regiunile vulcanice, sau, mai rar, în stare de cristale galbene-verzi (4004); se mai găsește, combinat, în stare de sulfure metalice (de plumb, de zinc, etc.) sau în stare de sulfat (de calciu, etc.); are o mare întrebuințare în industrie la fabricarea prafului de pușcă, a chibriturilor, a acidului sulfuric, a obiectelor de cauciuc vulcanizat, etc. ② ③ **Floare de ~** = **FLOARE** ④ ③ **Trans. (vc.)** = **CHIBRIȚ** [lat. 'putiosus < putire]. ⑤ **PUCULI** (-ulesc) vb. intr. **Trans. (vc.)** (psc.) A dovedi, a răzbi, a birui [ung. pakolni].

***PUDEL** sm. ♂ Rasă de cîini cu părul lăptos și creț (4005): își amintescți pe nedespărțit nostru tovarăș de lozintă, frumosul ~ Caro? (ALECS.) [germ.].

***PUDIBUND** adj. Foarte rușinos, care arată o pudoare extremă [fr.].

***PUDIC** adj. Care are sau arată pudicitate, curat, nevinovat, rușinos ① ③ **IMPUDIC** [fr. pudique].

***PUDICITATE** sf. Curăție, nevinovăție în fapte sau în vorbe ① ③ **IMPUDICITATE** [fr.].

***PUDING** sbst. X Un fel de budincă englezească, în care, pe lângă ingredientele obicinuite, se adaugă și măduvă de vacă, prune și rom [engl. pudding].

***PUDOARE** sf. ① Rușinea de a zice sau de a face ceva împotriva bunei-cuviințe, a modestiei sau a cinstei ② Sfială, modestie care împiedică pe cineva de a spune, de a auzi sau de a face unele lucruri [lat.].

***PUDRĂ** (-drez) 1. vb. tr. A da, a acoperi cu pudră: a-și ~ obrazul, părul.

2. vb. refl. A da cu pudră pe obraz [fr. poudrer].

***PUDRĂ (pl.-re) sf.** Praf de orez sau de scrobeală cu care-și albește femeile părul, sau îl dau pe față și care se mai întrebuințează pentru a frăgezi sau răcori pielea, inflamațiunile, etc. [fr. poudre].

***PUDRIERĂ (pl.-re) sf.** Cutioară sau mic vas în care se ține pudră de obraz (4006) [fr.].

***PUDRUȚ** adj. Acoperit cu pudră, ca și cum ar fi presărat cu pudră: iar în lunca ~ă cu mănunt mărgăritar, Salt' o verveță mlaș pe o creangă de stejar (ALECS.).

***PUERICULTURĂ (pl.-uri) sf.** Știința care se ocupă cu creșterea pruncilor [fr.].

***PUERIL** adj. ① Copilăresc: vîreță ~ă ② Copilăros, care e la nivelul minții copilului: naivitate ~ă; prelate ~e [fr.].

***PUF** (pl.-furi) sm. ♂ Scaun rotund, fără spătar, de formă cilindrică, îmbrăcat cu stofă capitonată (4007) [fr. pouf].

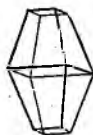

Fig. 4004. Cristale de pucioasă.

Fig. 4005. Pudel.

Fig. 4006. Pudrieră.

PUF interj. = **BUF** 1: dracul făcu puf! cu capul de părete (RET.).

PUF interj. Imită pufăitul celui ce fumează sau bufnetul celui ce izbucnește în ris.

PUF (pl.-furi) sm. ① Fulgi moi și ușori de gîscă (și de la unele specii de rațe) cu cari se umplu pernele: coana Marghiolitea umplea un coș de pernă cu ~ (D.-ZAMF.); împărăteasa porculi ca ~ul de la gîste... să fie întrebuințat la așternutul ei (ISP.); Vin' la mine... Să te culci pe ~ de pene (PAMF.); a crește un (copil) în sau pe ~, a-l crește cu multă îngrijire, nelăsîndu-l să ducă lipsă de nimic, cocoloșîndu-l și înconjurîndu-l cu toate bunățile: nu pot zice că loviturile lui mă dureau, căci crescut pe ~ cum fusese, neatinș de vînt și de soare, avea sărmanul casei moi (GN.) ② Primii fulgi ai puiilor: după trei săptămîni i-au ieșit niște pui drăguți... Imbrăcați cu ~ galben, ca puii de găină (BR.-VN.) ③ ♀ Perişori mici și moi ce acoper unele frunze sau fructe: ~ul frunzelor de mușcată; ~ul pierici ④ Perişori mici, abia vizibili, ce cresc pe obraz și pe alte părți ale corpului ⑤ ♀ Un fel de scamă ce se desprinde din inflorescențele unora din plante: ~ de păpădie, de saicie ⑥ Pămătuf cu care se pudrează (4008) = de pudră [sl. p u h ŭ].

Fig. 4007. Puf.

Fig. 4008. Puf de pudră.

PUF sm. ♀ = **GOGOASĂ** ③ [comp. srb. p u h a r a].

PUF = **BUF** 2: el mă îndemna să ne jucăm în ~ (ALECS.).

PUFAI interj. Imită pufăitul din lulea: scoate o lulea, o infundă cu tutun și pufai! pufai! pufai! (GRL.) [p u f a i].

PUFAI (-ăscu, -ănu) vb. intr. ① A trage fumul dintr-o lulea sau țigară și a-l da afară cu sgomot: amîndoi steteau la gura sobei, adînciți cîte într'un jilt și pufăiau din lulele (GN.); pufăia dintr-o havană și regula politica exterioară (VLAH.); își răsuca o țigară groasă, o aprinsă și începu a ~ (GRL.) ② A sufla cu sgomot aburi pe nări (vorb. de cai și de vite): oail... pufăiau cu nărlie în trunzele uscate de pe jos (VLAH.) [p u f a i; comp. și srb. p u h a t i].

PUFAIU sbst. ♀ = **GOGOASĂ** ③ [p u f a].

PUFĂRIE sf. ① Multime de puf; așternut de puf: cocoana orașului se tolănește în mătăsuri, poartă nestemate, se culcă pe ~ (JIP.).

PUFNI (-neso, -ănu) vb. intr. ① = **PUFAI** ①: nenea Guță, pufnind dintr'un cogeșmit țigaret de chilimbar, își rotește ochii peste mulțime (BR.-VN.) ② = **PUFAI** ②: Dufnău! pre gaura ce deasupra capului are atîta pufnea, cît stropii apei în corabie... sărea (CANT.); O dihanie postrită! Ce mergea și tot pufnea (SPER.) ③ = **BUFNI** ③: zicînd acestea, ne-am uitat unul la altul și am pufnit amîndoi de ris (NEGR.); boierul îl asculta cu mare înare amînte și se tot aștea ca să nă pufnească de ris (SA.) [comp. srb. p u h n u t i].

PUFOS adj. Moale ca puful: muntele, cu lăbna lui pufosă... te năuștește, te curăță parod de rele (JIP.).

PUFUI (-uasc, -uiu) vb. intr. = **PUFAI** ① ③: mă mir ce gust poți găsi să pufuiești din gură ca un Neamț? (ALECS.); și a aprins luleana la plecare și pufnă rar (LUNG.); săracii bouleni au început a rumega și a ~ și s'au culcat alături (PAMF.); în curte, Flăvița pufnea pe nări a foame (OLVR.).

PUFULETE sm. ♀ = **GOGOASĂ** ③ [p u f a].

PUFULEȚ (pl.-ete) sm. dim. **PUF** 4: ține acest ~ din aripioara mea, și cînd vei gîndi la mine, eu voi fi la tine (ISP.); are... buza de sus cu o umbră de ~, și un început de gușuliță (BR.-VN.).

PUFULITE sf. pl. ♀ Mare și frumoasă plantă ierboasă, cu tulpina acoperită cu peri, cu flori mari roșii-purpuri; numită și „limbricăș” sau „șburătoare (-de-apă)” (*Epilobium hirsutum*) (4009).

PUFUȘOR (pl.-oare) sm. ① dim. **PUF** 4: Eu cam ades vedeam Că tu pe botșor Aveai și ~ (OON.); el pretind

PUC-
PUF

PUG- PUI totodată a cunoaște, de pe mulțimea... pufușorului cu care (cărăbușul) e... acoperit pe pîntece și picioare, cum va fi vara ce urmează (MAR.).

○ **PUGHIBALĂ** = **POGHIBALĂ**.

* **PUGILAT** (pl.-aturi) *sn.* ①

▲ Luptă cu pumnii care se obișnuia în exercițiile gimnastice ale celor vechi ① Bătaie cu pumnii, încăierare [fr.].

* **PUGILIST** *sm.* Cel ce se luptă cu pumnii [fr.].

○ **PUGN** *sm. Trans.* ② = **PUMN**.

○ **PUHĂ** (pl.-be) *sf. Mold.* Biciu lung: pune pe oală de-i bătea cu puha (NEC.); Că-i broasca ca scafa, Pul de șerpi ca puha și șerpoaica ești grîndă (GR.-N.); Surugiu ager, alerg pămîntul, Din puha lungă merou pocnind (ALECS.) [pol. pu- ha, rut. puga].

○ **PUHAB, PUHAV** *adj.* ① = **BUHAV**: Slab e, puhab, o tigoare, Să-l lovești odată, moare (SPER.); chipuri puhabe sau costelive de bătrîne, cu ochii morți, înlăcrămăți (RG.); Cum se strimbă, se sucește, Parcă-i puhavă la gură (DON.) ② *Pr. ext.* Umflat, înfoiat: cu cît pămîntul arat este mai mîndunt, mai înfoiat și mai puhav, cu atît holdele se fac mai rodite (ION.); picioarele li se afundau pînă la glezne în lutul galben și puhav (GRL.).

† **PUHACE** *sf.* (CANT.) ② = **BUENIȚĂ** [comp. te. buhač].

PUHAIALĂ = **POVAIALĂ**.

○ **PUHAV** = **PUHAB**.

* **PUHĂVI** (-ăvesc) *vb. tr.* A face pu h a v, a umfla, a înfoia: munca asta... puhăște mintea și-i slăbește arsurile pentru totdeauna (VLAM.) [comp. BUHĂVI].

PUHOIALĂ = **POVALIA**.

PUHOIER *sm.* ② = **GAIE** ① [căci poporul crede că ea bea apă numai de pe stînci sau din cea adunată de pe urma puhoaielor].

PUHOIU = **POVOIU**.

PUI (-uesc) ① *vb. tr.* A rupe copileții de la rădăcina porumbului.

② *vb. refl.* ① A se împreuna (*vorb.* de cîini sau de lupi) ② A se propaga: focul se puește de la un tucur la altul (PAMF.) [p u i u].

PUI² mai adesea repetat **PUI**: **PUI**¹ *interj.* Strigăt cu care se chiamă p u i sau găinile: oare unde-i cloșca cu găintele? P uil! mamei! p uil! p uil! (ALECS.).

PUI *ind. pr.* a 2-a pers. *stuy.* de la **PUNE**.

PUIA (-lez) *vb. tr.* ① A face căței; a scoate pui (*vorb.* de păsări, pisici, șoareci, etc.) (CIAUS.); oșteaua puiase încă de mult șase căței (RET.); muma (scriitoroale) puiază aci de nouă ani și lăse un șarpe un 9 capete și mînlîncă pui cînd se fac mari (R.-cod.) ② *Băn. Trans.* A se înmulți, a crește ca număr ③ *Olten. Trans.* = **IM-PUȚA**: mi-a puiat urechile cu... (CIAUS.); De aceste lui în mîntă puiază Fierbințala (BD.-DEL.).

○ **PULAC** (pl.-leci) *sm. Băn. &* Cepșoară măruntă ce se sădește ca să crească [p u i u].

○ **PUIAG** *sbst. Trans.* (VIC.) (DENS.) Podul grajdului.

PUIA-GAIA *sf.* De-a ~ **GAIE** ③.

○ **PUIANDRĂ** (pl.-tendre) *sf. Băn. Olten.* ② Puică, puicută; cățelușă [p u i u].

○ **PUIANDRU** (pl.-tendri) *sm. Băn. Olten.* ① P u i u, puișor (de cîine, de fiară sau de pasăre) ② P u i u, pom tinăr, copăcel abia răsărit din pămînt (R.-cod.) (VIC.).

PUIAT *sbst.* ① Faptul de a p u i a ② Timpul cînd puiază animalele sau păsările (CIAUS.).

PUICĂ (pl.-ce) *sf.* ① Puiu de găină (de parte femeiască): de pui sare în gînoici de după năș, își scoate cloșoa pule ouăle (GOR.); ② p u i c a: p u i c a se creastă se cunoaște ce neam o să lăse (PANN) ③ *Mold. Olten.* ② Găină de un an: se la oul cel dintîiu de la o ~ neagră care se ouă pentru prima oară (RV.-CRO.) ④ A face mîna sau piciorul ~, a strînge, a împreuna virfurile degetelor: înălță niste cîpici, de-i lăcea piciorul ~ (ISP.) ⑤ Fată dragă, iubită, ibovnică (termen de desmiereare, de gingășie): trage dușcă din cana neseacă și fî cu ochiul puielor din horă (MERAI); Cîit mi-ți-l lumes de largă, Nu-l ca p u i c a mea cea dragă, Cîit e lumes de întoarsă, Nu-l ca p u i c a mai frumoasă (PAMF.) ⑥ *pl. Mold.* X

Fig. 4009. Pufulițe.

Boabe de porumb rămase neflorite printre cele făcute floricele sau cocoșei.

○ **PUICHIȚĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* ① *dim.* **PUICĂ** ② *pl.* X = **PUICĂ** ②.

PUICULEANĂ *sf. dim.* **PUICĂ** ②: Puică, puiuleana mea, Viră mîna 'n stînul meu, Să vezi tu de ce mor eu (VOR.).

PUICULIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① *dim.* **PUICĂ** ② ③ = **PUICĂ** ②: Și m'asteapt'o ~, Ca un crin, ca o crălă, Cu gura de lămîlă (PAMF.).

PUICUȚĂ (pl.-te) *sf.* ① *dim.* **PUICĂ** ② ③: Trei puiute ouăle Ștan la lelea sau părete (GOR.), ghicitoare despre „fereastră” ② = **PUICĂ** ② ③ *pl. Mold.* (SEZ.) X = **PUICĂ** ②.

PUIEDE, PUIEDIE, PUIED (I)E, † POIADE, † POIAȚĂ *sf.* ① Mulțime nenumerată de animale (cai, vite, păsări, insecte) sau de oameni: a ieșit din corn puiede pămîntului: cal, herghelii multe (RET.); ② *Pr. ext.* † Năvălire, incursiune, invaziune: arată-să poiazea varvarilor dîntul (CANT.).

PUIETE, PUIET *sm.* ① P l V lăstar; copăcel tinăr abia răsărit din pămînt: sute de copăceli tineri, puleți de brad și molid... împeștrău ou tufele lor cetinoase... covorul verde și neted dimprejur (GRIG.) ② *Trans.* (BUD.) col. ③ P u i abia ieșii din ghioace [p u i u].

PUIEZI, PUEZI (-ezesc) *vb. tr. și refl.* A (se) lăți peste tot, a năpădi, a potopi, a (se) înmulți fără număr, a se spuzi: cînd ducea pe cele (= vitele) ieșite, a polezit pămîntul ou altele (R.-cod.); Ruși din această lavră românească s'au pulezit ca și holera, adusă în Moldova pe cozile calilor rusești, la 1828 (CRG.) [p u i e d (i) e, p o i e d (i) e].

○ **PUIȚ** *sm.* ② P u i u de animal, cățel de fiară: își prînsu ~ de urs și mai prînsu unul de lup (MERAI).

PUIȚ *adj.* ① Care face mulți p u i; ②: vîitorul e ~, are 'n pîntece azi mulți p u i (MP.) ③ *Pr. ext.* Care face mulți copii, prolific: nu e nici ~ ca Ovreli, că n'are copii (BR.-VN.).

PUIȘOARĂ (pl.-re) *sf.* Fetiță draguță: trei zmei... au pus mîna pe puișoarele împărăului și le-au dus în lumea lor depărtată (MERAI); noa, puișoara mamei, acum poți umbla toată lumea, că ești gata, du-te cu Dumnezeu (RET.) [p u i u].

PUIȘOR¹ *sm.* ① *dim.* **PUIU**¹ ①-④: cînd moare vara cineva din familie, să acoperi cloșca, că de nu, atunci mor toți ~ii din ouă (GOR.); Si să sbor din nuc în nuc Ca un ~ de cuc (PAMF.) ② Fată draguță: oam ajung acolo, Ipate se și prînde în joc lîngă un ~ de fată (CRG.) ③ C o p l draguț, iubit: mam'-mare se hotărăște... să păzească pe Goe, să nu se mai întîmple ceva ~ului (CAR.) ④ P e r n i ț a mică (PUIU²) ⑤ *Mold.* X Mușchiuleț, fraged de porc ⑥ *pl. Trans. Mold.* Cusături cu flori, alesături ce se fac pe diferite țesături, pe cămăși, cojocole, etc.: cloarecii... la glezne stînt... tivivi ou ~i de arnicu roșu (FR.-CDR.).

PUIȘOR² *sm.* ② Vechi monedă de argint austriacă care valora în *Mold.* 15 parale, iar în *Trans.* și *Bucov.* 10 creițari: De-or-ce păcat mai mare să-l plătească-un imilic, Iar leiță, ~ul oite-un păcăleț mai mîlo (SPER.); drumetul plăti ~ul, lăa locuina o șterse bine... ieși și se duse (PAMF.); de 12 ori tot cite 8 ~i fac odată 90 de ~i, apoi 18 ~i, adică 9 ti (orini) și 60 de grifari (RET.) [p u i u²].

PUIȚ *sbst.* ① Faptul de a se p u i i ② Timpul anului cînd se împerechiază cîinii cu cățelele.

PUIȚOR¹ *sm.* ① Care p u n e ② ~ de porumb, cel ce seamănă boabele în cuiburile făcute ③ ~ de Cel ce pune coalele de tipărit la mașină.

② (pl.-toare) *sm.* ~ automat, aparat care pune coalele la mașină în mod mecanic.

○ **PUIȚURĂ** *sf.* (R.-cod.) ① Timpul cînd se seamănă porumbul sau fasolea ② Cusătură cu fluturi sau cu fir pe o cămașă [p u n e].

PUIȚĂ (pl.-te) *sf. Mold.* Haită de cîini ce aleargă după o cățea în timpul p u i t u l u i.

PUIU¹ *sm.* ① Păsărica pînă a nu ieși sau abia ieșită din ghioacea unui ou de găină (4010): să nu învâlești focul cîit timp al cloșcă, că-ți învâdușă p u i u (GOR.);

să nu săruți puii, cît la mîci, la plîsc, că-i mîncă uliul (GOR.); — cloșca cu pui **CLOȘCĂ** ③ ③ ③ ③ Puiul de găină pînă la un an; carnea acestor păsări: triptură de ~ ③ ③ Pui de ori-ce altă pasăre: deodată se făcu o pădure înaltă și deasă, de nu se putea strecura nici ~ de pasăre (ISP.); ③ vrabia tot ~ rămîne, nu tî uita la el că e mic, căci e mult mai în vîrstă decît pare: apoi dar bine-a zis cine-a zis că vrabia-l tot ~, dar numai dracul o știe de cînd îi (CRG.); ③ **POTÎRNICHE** ③ ③ Ori-ce animal, șarpe, etc. abia născut sau în prima fază a dezvoltării: îndată se făcu o pădure mare și deasă, de nu putea să treacă prin ea nici ~ de fiară (ISP.); Un lup pe puiul său volînd să-l ispitească... L-au fost trimise odată La margine, să vadă Pe unde-s oile? (DON); ~ de năpîrcă

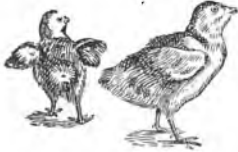

Fig. 4010. Pui.

③ **NĂPÎRCA** ③; ce-am suferit eu, nici puiul de șerpe nu suferă (PAMF.) ③ ③ Ou, larvă de albină, de furnică sau de ori-ce altă insectă: în unul din acești saci... se zice că au furnicile pui, iar în altele domnăre (MAR.) ③ ③ **F** ~ de lele, a) copil din flori, bastard; b) hoțoman, pișcher ③ ~ de om, ființă omenească, tipenie de om, cineva: să buzunărești și pe dracul, fără să te vadă nici ~ de om sau de altă gadină (ISP.); arar se vede ~ de om trecînd prin sat (DLVR.); ③ ~ de drac, fecior rău din oameni răi (PAMF.) ③ ~ de, urmat de un substantiv: a) înlocuiește forma diminutivă a cuvîntului; ~ de mămăligă, mămăliguță (SEZ.); făcusem un ~ de mămăligă, că eram flămînd, nevoie mare (S.-ALD.); ~ de per(t)ină, pernă; ~ de ceașcă (CIAUS); cepșoară; ~ de vînt, vîntșor, adiere: ~ de vînt trecea suerînd peste cîmp (S.-ALD.); b) adaugă înțelesului substantivului calificativul de „voinic”, „sdravăn”, „strașnic”, „în toată puterea cuvîntului”: Macrogheni era un ~ de om, măi (I.-GH.); îi plăcea lui moș Fancu să se uite la dînsul, căci el îl fusese un ~ de Românaș (ISP.); Vasile era un cărpănos și un ~ de agîrlă-brînză (CRG.); am pornit pe un ~ de ger (GRIG.); și era un ~ de ger în dimineața aceea, de crăpau lemnele (CRG.); în loc de bani, se pomenea bietul om cu cîte un ~ de bătaie bună (ISP.); ③ **BĂTE** ③; trăsul de bucurie și chiulînd un ~ de dant românesc (OPOB.); ciobanul adormi și trase un ~ de somn pînă a doua zi, de să se ducă vestea (ISP.) ③ **Drăguț**, iubit (termen de desmierdare pentru copii sau tineri); puiul mamei; bucurios și le dau, puiul moșului... și altele joare și bunătați își mai dau (RET.); Împăratul Verde l-a dat puiul său de fată (MERA) ③ ③ = **COPILET** ③ ③ ③ Copăcel tinăr, în spec. abia răsărit din pămînt: ~ de brad; acolo vei găsi doi pui de dafini, unul cîrșiu și altul trandafiriu (ISP.); în Martie se face și tăiatul puilor de dud, cu scop... de a îndrepta creșterea crengilor (ION.); Poate verde ~ de nuc, Geaba beau, geaba mîncî (CĂ.); n'am eu cin' să mă culc (PAMF.) ③ **Trans.** (SUD.) Grăunte, boabă de fasole, de bob, etc.) ③ **Trans. Băn.** Cutie, lădiță: puiul mesei, sertar; în interiorul lădițelor se află uneori și cîte o cutioară... puiul lăzii (PAC.) ③ **pl.** = **PUIȘOR** ③: (pe cotrințe) se împletresc niște figuri, imitațiuni de flori, frunze, etc., ce se zic pui (LUS.); sînt cămășa cusută cu pui (GRIG.) ③ **pl.** Picăte, punctulețe: un insect împietrit cu pete negre și pui albi (MAR.) ③ **pl.** Bucată de pînă adausă la turii izmenelor spre a-i mai lărgi (SEZ.) (PAMF.) ③ ③ Barcă mică ③ **pl.** Acțiune dintr-o a doua sau din ultima emisiune ③ ③ = **GIOL** [lat. „p u l l e u s < p u l l u s”].

PUIU² sm. ③ = **PUIȘOR**² [srb. pulja < tc. pul (trecut și în rus. bg. pul)].

PUIUC sm. dim. **PUIU**: bucuros și le dau... de mă vei slobozi tu afară din temniță, că vai! rîn e alcea, pulcule! (RET.).

PUIUȚ sm. dim. **PUIU**: cloștie și ~i gălbui înfundă buruienile (LUNG.); se puseră să tragă un ~ de somn pînă una alta (CĂ.).

PULBERĂRIE sf. ③ = **PRĂFĂRIE** ③: în stînga (e) o fabrică mare, pulberăria Statului (VLAH.) [p u l b e r e].

PULBERE sf. ③ = **PRAF** ③: se ținea, vezi, norocul după dinșii ca ~a după olini, cum se zice (ISP.); departe, de arte, se zărea, sub un nor de ~ aurie, ceva ca

un sat (VLAH.); a nu se alege nici ~a de ceva **SĂU** de cineva, a se nimici cu totul: îi bătu, de nu se alegea nici ~a de el, în două bătălii ce le dăte (ISP.); ③: Surugiu! obîntă, cal! aboară ca doi zmei Prin o ~ de raze, prin un nor de scînteie (ALECS.); ③: rare-ori îi se provoacă curiozitatea și nevoia de a... căuta în ~a de vorbe un grăunte de înțele (VLAH.) ③ ③ ~ de pușcă, praf de pușcă [lat. p u l v e r e m].

PULMĂ (pl.-me) sf. **Băn.** Minge [comp. ung. p u m a „bombă”].

***PULMONAR** adj. ③ ③ Ce ține de plămîni: arteră ~ă ③ ③ Ce atinge plămîni: catar ~; ftizie ~ă, oftică [fr.].

***PULMONIC** adj. și sm. ③ Bolnav de plămîni [fr.].

***PULMONIE** sf. ③ ③ Pneumonie ③ ③ Ftizie pulmonară, oftică [fr.].

PULPĂ¹ (pl.-pe, -pi) sf. ③ ③ Partea cărnosă dîndărul piciorului, de la indoitura genunchiului pînă mai sus de gleznă (4011): coștele ei (erau) lungi și stufoase de-i băteau pulpele (ISP.); De-ai fi văzut cum am jucat... Cu rochiile scurte pînă n pulpi, Cu pîr buclat (COȘA) ③ ③ **Mold. Băn.** ③ = **UGER**: vacilor tinere, cînd fată pentru prima oară, li se umflă pulpa (SEZ.); cu această untură se ung oile și vacile între coarne și la ~, în forma crucii (CĂ.); ③ ③ **X** Carne moale, fără oase și fără grăsimi (de la piciorul vacii, porcului, etc.) [lat. p u l p a].

***PULPĂ**² (pl.-pe) sf. ③ ③ Carnea moale de la unele fructe sau rădăcini: pulpa cireșii, sfeclei ③ ③ Partea moale, alcătuită din vase sanguine și nervi, ce intră în golul din mijlocul dintelui (4012) [fr. p u l p e].

PULPANĂ (pl.-ne) sf. ③ ③ Poala sau poalele unei haine bărbătești (ghoroc, redingotă, anterior, etc.) (4013): căzu la picioarele directorului, sfîșindu-i pulpanele hainei de sus pînă jos (DLVR.); se dan jos, scuturîndu-și pantalonii și pulpanele redingotelor (CAR.); era foarte curios lucru a vedea pe ciocoi noștri cu pulpanele anterioare ridicate în briu (PL.); el își mototolea o ~ a sucmanului (D.-ZAMF.) ③ ③ **Mold.** Clapa care acoperă gluga mocanilor și păzitorilor de vite (PAMF.) [p u l p a²].

PULPAR (pl.-are) sn. ③ ③ Ciorap ce acoperă numai p u l p a piciorului; fașie lungă de postav ce se înfășoară în jurul pulpei piciorului.

PULPISOARĂ (pl.-re) sf. ③ dim. **PULPĂ** ③.

PULPOȘ adj. ③ ③ Cu pulpe groase ③ ③ **Mold. Băn.** ③ Cu ugerul mare.

***PULS** (pl.-suri) sn. ③ Bătaia arterelor produsă de fie-care contracție a ventriculului stîng al inimii; ③: dintr-o schimbare de ~ în congestiunea noastră capitală, o adîncă desordine... se revarsă peste toată țara (VLAH.); ③: a pipăi ~ul cuiva, a căuta să-i pătrundă cugetul, să-i afle dispozițiile [lat. p u l s u m].

***PULSAȚIUNE, PULSAȚIE** sf. ③ ③ Bătaia, svîcnirea inimii; ③: condetul său original și plin de spirit și de grație nu s'a inspirat decît de pulsațiile mari și patriotice ale sufletului său (I.-GH.) ③ ③ **pl.** Svîcniri ale singelui care corespund pulsațiilor arteriale și care se simt într-o parte bolnavă a trupului.

Fig. 4012. Pulverizator pentru viță.

Fig. 4013. Pulverizatoare.

***PULVERIZA** (-lez) vb. tr. ③ A pisa mărunț, a pface în praf ③ ③ A spulbera [fr.].

***PULVERIZABIL** *adj.* Care se poate prefăce în praf [fr.].

***PULVERIZATOR** (*pl.-toare*) *sm.* ① Instrument întrebuințat pentru a prefăce o substanță în praf (4012) ② Flacon sau tub cu care se stropesc sub formă de picături mărunte și dese un lichid conținut într'insul (4013) [fr.].

***PUMA** *sf.* = **CUGUAR**.

PUMN *sm.* ① Mina închisă (4014): a stringe ~ul; a se bate cu ~ul în plect; odată încep ele a se boi înădușit și a se bate cu ~ul peste cap (cre.); a bate cu ~ul în masă; din ~ul străluni nu te saturi cînd bel ai (PANN); a plînge în ~i, a plînge amar: eu cu Dumitru mergeam scribăluți și plîngeam în ~i de frig (cre.); cît ~ul, cît grosimea pumnului: mi-l strîns în brațe așa de tare, însoțit îl leșăse ochii din cap olt ~ul (isp.); ② cu ~la-crimile cît ~ul ③ ④ Lovitură cu pumnul, ghiont: i-a tras un ~ ⑤ ⑥ Lovitură brutală: Sub ~ul grosolan al forței, Dreptatea celui slab se stărnă (VLAH.). ⑦ De-a ~ii, luptă cu pumnii, box: i zise numai să se ia on dînsul la luptă de-a ~ii, și cine va birui, al lui să fie dobitocul (isp.) ⑧ Altită cît poate cineva lua sau ținea cu o mină strînsă: veniți lîngă mine, porunci el, scoțînd din buzunar un ~ de irlmici (GN.); vărăs în mina stăruțului un ~ de bani de aur (DOB.); lău în gort vr'o dol ~i de mălălu și presără pe drum plînă în pădure (isp.); pr. ext. cantitate cît pot conține amîndouă minile împreunate și strîns în formă de căuș ⑨ ⑩ Mic număr de oameni, o mină de oameni, o cantitate mică: numai noi, Români, un ~ de oameni, am ținut plînă a venit generalul Pangratiu cu oștirea nouă din Rusia (A-GH.); un ~ de vieți aruncate într-o margine de oodru și lăsate acolo, în plată lui Dumnezeu (VLAH.).

Fig. 4014. Pumn.

***PUMNAL** (*pl.-ale*) *sm.* Armă în formă de cuțit ascuțit și tăios (4015) [p-u m n, după fr. p o i n t a r d].

PUMNAS *sm. Trans. Bân.* ① Marginea încrețită de la mineca unei cămăși țărănești, împodobită adesea cu cusături de arniciu, manșetă: în zile de lucru, bărbății poartă ~ii de la mineca întorși, sufloați (NOV.) [p-u m n].

PUMNASEL *sm.* ① *dim.* PUMNAS.

PUMNEALĂ (*pl.-ei*) *sf.* Faptul de a p-u m n i, lovituri cu pumnii.

PUMNI (-neso), **PUMNII** (-vesc) *vb. tr. și refl.* A (se) bate cu pumnii, a (se) ghionti: zării printre dinșii-pe Mihăiță, oși oare mă pumnise în grădina noastră de la țară (GN.); acolo se certain și se pumneau trei copii negri de drac (RET.).

Fig. 4015. Pumnal.

PUMNICEL, **PUMNIȘOR** *sm.* ① *dim.* PUMN: Mă-lău nu lăsase nîl un pumnicele (PANN); dă-mi măcar un pumnishor (VOR.) ② ③ (WC.) (FR.-CDR.) (PSC.) = PUMNAS.

PUMNUI = PUMNI.

PUMNUȘEL *sm. Trans. (vc.)* ① = PUMNAS.

PUNĂTOR *sm.* Care p-u n e, puitor.

***PUNCIU** = PONGIU.

***PUNCT** (*pl.-e*) *sm.* ① Cea mai mică întindere ce se poate închipui, cît o împunsătură de ac: în zărea îndepărtată, unele stele apar ca un ~ abia vizibil ② A Cea mai mică părțică ce se poate concepe, considerată prin abstracțiune ca fără întindere: printr'un ~ putem duce ori-cîte linii drepte voim; ~ de întar-sectie = INTERSECȚIE ③ Loc fix și determinat: ~ central; ~ de plecare ④ Loc: în d-merite ~ ale orașului ⑤ a) ~ de sprijin, punct fix pe care se sprijinește o pîrghie (ve. PîRGHIE); b) ~ proptea; c) ~ sprijin, ajutor ⑥ ☆ ~ cardinal = CARDINAL ⑦ ⑧ În optică: ~ de incidență, punctul de pe o suprafață unde cade o rază luminoasă ⑨ ~ de vedere, a) punctul către care se îndreptează privirea sau unde se oprește; din acest ~ de vedere, din această privință; b) gradul de lungime ce trebuie dat unui ochian pentru ca vederea să fie clară ⑩ ⑪ A pune la ~, a da unui ochian, unui aparat fotografic gradul de lungime necesar pentru ca imaginea să fie clară ⑫ ~ Locul presupus sau

calculat unde se găsește o corabie la un moment dat, pe mare ⑬ ⑭ Gradul de temperatură la care un corp își schimbă starea: ~ul de îngheț al apei; ~ul de fierbere, de topire ⑮ Pată mititică: avea un ~ roșu pe ochiul drept ⑯ ⑰ ~ negru, nor gros și amenințător care se ivește pe cer; ⑱: e un ~ negru pe orizont, e ceva amenințător care se pregătește, care e de temut ⑲ ⑳ Mic semn ce se pune pe litera i; ㉑: a pune punctele pe i, a) a da toate lămuririle, a nu omite nimic; b) a fi foarte exact, a lua toate precauțiunile ㉒ Mic semn ce se pune la sfîrșitul propozițiilor sau frazelor spre a arăta că se sfîrșesc acolo două ~e (s), semn întrebuințat dinaintea unei citațiuni, unei enumerațiuni, etc.; ~ și virgulă (s), semn care se pune între două fraze care au o legătură între ele; ~ de întrebare (?), semn întrebuințat după propozițiunile sau frazele întrebătoare: ~ de exclamați(un)e (i) = EXCLAMAȚIUNE ㉓ ㉔ Punct pus la dreapta unei note spre a-i prelungi intonarea cu încă o jumătate din valoarea ei ㉕ ♣ Număr atribuit fie-cărei cărți de joc: în unele jocuri, fie-care figură valorează zece ~e, iar asul unsprezece ~e; ㉖ OCHIU ㉗ ㉘ ㉙ Fie-care din punctele însemnate pe cele șase fețe ale unui zar; ㉚ OCHIU ㉛ ㉜ ㉝ În unele jocuri de cărți, număr ce se însemnează după fie-care lovitură sau partidă, iar suma mai mare a numerelor adunate arată la urmă cine a cîștigat partida ㉞ ㉟ Obiect; articol; materie; lucru de căpetenie: ~ul principal al conversațiunii noastre ㊱ Chestiune, greutate mai însemnată: a lămări un ~ din istorie ㊲ Parte esențială, de căpetenie, care interesează mai mult: a veni la ~ul esențial ㊳ Stare, situațiune, hal: iată la ce ~ am ajuns ㊴ Grad: nu știu plînă la ce ~ mă interesează acest lucru ㊵ Moment, clipă: e pe ~ul de plecare ㊶ La ~, la momentul oportun: ai sosit la ~; comp. PONT ㊷ ㊸ F ~ul lui Iuda, numărul 13 ㊹ ㊺ Unitatea de măsură pe care sînt turnate toate caracterele și întreg materialul tipografic; unui metru îi corespund 2660 de puncte tipografice: acest dicționar e tipărit cu caractere de 7 ~e ㊻ ㊼ *pl.* ~e de toc, operațiune chirurgicală care consistă în aplicarea, pe o rană sau pe o parte bolnavă a corpului, a virfului incandescent al unui aparat anume construit [lat. p u n c t u m, cu înțelesurile fr. p o i n t].

***PUNCT** *adv.* Tocmai, precis, exact, fix: trenul pleacă la zece ~; ~ la anul a murit și frate-său [gerîn. P u n k t].

***PUNCTA** (-tez), **PUNCTUA** (-inez) *vb. tr.* A pune semnele de punctuațiune la locul unde se cuvine [fr. p o n c t u e r].

***PUNCTAT** *adj.* ① *p. PUNCTA* ② Cu puncte, cu picături ③ Notă ~ă, care are un punct alături, ceea ce-i mărește valoarea cu un semiton.

***PUNCTUAL** *adj.* Care lucrează cu exactitate, care face ceva la vremea hotărîtă, care vine la momentul făgăduit: să fii ~ la întîlnire [fr. p o n c t u e l].

***PUNCTUALITATE** *sf.* Exactitate, regularitate în execuțiunea unui lucru făgăduit [fr.].

***PUNCTUAȚIUNE**, **PUNCTUAȚIE** *sf.* ㉗ ㉘ Arta de a separa frazele sau membrele unei fraze prin semne convenționale, numite *semne de ~* (punctul, virgula, punctul și virgula, două puncte, semnul de întrebare, etc.) ㉙ Totalitatea acestor semne și felul de a le întrebuința: ~a e greșită în acest text [fr.].

***PUNCTIUNE** *sf.* ㉚ Operațiune chirurgicală care constă în străpungerea unei rani sau unei părți bolnave a corpului spre a face să se scurgă puroiul sau lichidul îngrămădit acolo [fr. p o n c t i o n].

***PUNE** (*pun, F pui; pf. pus; part. pus*) 1. *vb. tr.* A. ① A așeza ceva sau pe cineva într'un loc: ~ ceanul la foc; ~ la loc; ~ lemne în căruță; ~ o roată la car; ~ prima piatră la o temelie; carele va să zidească ceva ...întin pune temelie vîroasă (GAST); 1-au pus în capul meșei; ~ față în față; ~ cloșea pe ouă ② A așeza într'un anumit fel, într-o anumită ordine: ~ la rînd; ~ în linie ③ A face pe cineva să stea, a-l stabili undeva pentru un timp oare-care: ~ un soldat de

pasă; ~ o santinelă la poartă; călugărița ce să va răpi de la mănăstire o vor pune de va lăoui la altă mănăstire (PRV.-LP.) ¶ ④ ~ Domn, ~ pe scaun (ul domnesc), ~ pe tron, a așeza pe tron, a face, a ridica domn: au trimis boierii... să-l aducă mai în grabă, să-l pui domn (DOB.); se rădăcoră ostașii și puseră pe Filip la împărăție (N.-COST.) ¶ ⑤ A face să ocupe o anumită demnitate, a orîndui pe cineva într-o anumită slujbă: ~ pe cineva ispravnic, logofăt, judecător; seos-au atuneo și pe Velleclo din hătmănie și l-au pus vornic mare de Tara-de-sus și hatman au pus pre ginere-său Bogdan (NEC.) ¶ ⑥ A face să stea undeva (vorb. în spec. de o parte a corpului): ~ minile în solduri; ~ coatele pe masă; ~ brațele pe piept, a muri; ~ capul pe pernă; ⑦ ~ capul, a atîpi; CAP¹ ⑧; ~ mîna pe ceva, a apuca, a lua în stăpînire; MINĂ ⑨ ¶ ⑩ ~ piciorul, a călca: bagă de seamă undu piciorului; ~ piciorul în prag ¶ ⑪ A sili să stea într'un loc, a face să intre cu sila: ~ la arest, la închisoare ¶ ⑫ A sili să stea într-o poziție oare-care, drept pedepsă: ~ pe cineva în genunchi; pe Bădița Vasile... îl cetuiasu aom sdravăn și-l puneau în cîștii, să-l trimeată la Pătră (CRG.) ¶ ⑬ A băga, a viri: ~ dop la o sticlă; ~ bețe în roate; ~ un căluș în gură; ~ un cep la un butoi; ~ sula în coastă ¶ ⑭ A instala, a întinde: ~ o cursă, o pîdică ¶ ⑮ A acoperi cu ceva: ~ un capac ¶ ⑯ A coase: ~ o blană la o haină; ~ o căptușală ¶ ⑰ A lipi: ~ mărci pe o scrisoare; ~ un afiș ¶ ⑱ A aplica: ~ tocuri și pîngele la cizme; și am pus pecetea orașului, ca să-l fie de credință (EAST.) ¶ ⑲ A ținti, a fixa: ~ ochii pe ceva ~ OCHIUL ⑲ ¶ ⑳ A scrie, a însemna, a nota: ~ un accent ascuțit; ~ un punct, o virgulă; ~ punctele pe i; ~ data, adresa; ~ o iscălitură; ~ viza pe pașaport; ~ pe curat, a prescrie, a recopia; ~ pe hîrtie ¶ ㉑ A insera, a introduce: ~ o clauză ¶ ㉒ A trece: ~ în cont; ~ la socoteală ¶ ㉓ A întocmi, a rîndui, a stabili (o lege, o măsură administrativă, etc.); ~ lege: a pus pîrîntele pravilă... în toată Sîmbăta se se proclamează băleții și fetele (CRG.) ¶ ㉔ A cere să se ție seamă de ceva: ~ o condiție ¶ ㉕ A impune, a sili să plătească: ~ dări, biruri grele; ~ la patentă; ~ o tară pe spirit ¶ ㉖ A admite, a presupune: pune cazul că nu vrea să-ți plătească, ce te faci atunci? ¶ ㉗ A înbrăca: ~ cămăsa, haina, cojocul, căciula ¶ ㉘ A încălța: ~ ciorapii, cizmele, opinciile ¶ ㉙ A purta: iarna pune blană și soșoni ¶ ㉚ A acăța, a atîrna: ~ haina, pălăria în ouiu; ㉛ a-și ~ porța ~ în ouiu ¶ ㉜ A amesteca, a adăuga: ~ zahăr la cafea; ~ sare, piper, ardei în bucate ¶ ㉝ A turna: ~ cerneală în călămlări ~ apă în vin ¶ ㉞ ~ pe cale, a îndruma; ~ la cale CALE ㉞ ¶ ㉟ ~ capăt, a sfîrși, a încheia ¶ ㊱ A face să umber, a întoarce, a regula: ~ ceasul ¶ ㊲ A sili să facă ceva: m'a pus la cheltulală ¶ ㊳ A tocmi să facă ceva: ~ lăutari să-l cînte ¶ ㊴ A însărcina să facă ceva, a stăruî să lucreze, a porunci să facă ceva: l-am pus să-mi facă haine; m'a pus la coasă, la furcă; etud îl pui la treabă, zice că e bolnav; după ce se măiri, îl puse de învăță carte (CRG.) ¶ ㊵ A împinge să facă ceva, a-l îndemna: l-a pus păcatul să se întoarcă în satul lui, să se facă om așezat (SLV.) ¶ ㊶ A întrebuința: se leagă că ea-și va pune toate puterile... să-și sfîrșască slujba (SR.) ¶ ㊷ ~ în gînd ~ GîND ㊷ ¶ ㊸ A fixa, a hotărî: Pun soroc, hotărîsc ziua, între ei s'alcătuesc (LET.); oel împrumutat fără a ~ soroc otud să-și plătească datorita este dator a o plăti cînd i se va cere (LEG.-CAR.) ¶ ㊹ A păstra, a ascunde: ~ bine; ~ de o parte; Ieremia-Vodă au fost pus multă avere la mănăstire la Suceviță, într'un beciu (DOB.).

B. ① A pregăti cu cele necesare: ~ masa, a așeza pe masă farfurii, tacimuri și cite trebuesc pentru mîncare ¶ ② A da drumul: ~ în comert, în vînzare, în consumație, a începe să vîndă un lucru ¶ ③ A depune, a da, a plasa: ~ bani la dobîndă; a-și ~ banii la bancă, la casa de economie ¶ ④ ~ înainte, a) a așeza dinaintea cuiva: Atunci lufud moșul copăile date, Le puse înainte pîne și bucate (PANN); b) a invoca ca motiv, a pretexta ¶ ⑤ A socoti: dacă pun și banii ce i-am dat de cheltulală, îmi datorește o sumă bunicească ¶ ⑥ A-și ~ mintea ~ MÎNTE ⑥ ¶ ⑦ A-și întemeia, a se bizui: a-și ~ nădejdea în cineva ¶ ⑧ A risca, a jertfi: a-și ~ cineștea în joc; pentr'înea stîinții și-au pns, nu numai avuția, ce și sănătatea și viața și mai apoi și oul și-au pns (VARL.); să-și pule cineva obrazul pentru unul ca tine... mare minune-i și asta! (CRG.) ¶ ⑨ A spune: ~ un cuvînt bun pe

lingă cineva ¶ ⑩ ~ la index, a interzice (o carte) ¶ ⑪ A ținea; ~ parte, a ținea parte, a pîrîni: baba puneas parte fetei sale și pîra la unchișag pe fîica lui și o tot ocăra (SR.) ¶ ⑫ A se prinde, a paria: eu pun rămășag pe ce vrei că sluga mea are să-mi aducă pielea cerbului acelela (CRG.); îmi pun capul dacă nu-l așa, mă prind pe capul meu ¶ ⑬ A atinge: ~ degetul pe rană ¶ ⑭ A face să ajungă, a aduce într-o anumită stare: ~ pe drumuri pe cineva, a-l sărăci, a-l aduce la sapă de lemn ¶ ⑮ A face să apară, să iasă: ~ în evidență ¶ ⑯ A zăbovi, a lăsa să treacă un timp oare-care: a pus două ceasuri plină să se întoarcă de-acolo ¶ ⑰ A aduce, a prezenta: ~ martori ¶ ⑱ A sădi, a răsădi, a planta: ~ vită; ~ o floare în pămînt ¶ ㉑ A semăna: ~ grîu ¶ ㉒ Urmat de prep. în, la care însoțesc un substantiv, are înțelesul de „a face să...” (urmat de verbul corespunzător substantivului): ~ în circulație, a face să circule; ~ în comunicație, a face să comunice; ~ la contribuție, a face să contribuie; ~ la vot, a face să voteze; altelei, întreaga locuțiune are înțelesul verbului simplu: ~ în cumpănă, a cumpăni; ~ în libertate, a libera; ~ în încercătură, a încurca; ~ la încercare, a încerca; ~ în primejdie, a primejdi; tot astfel, cînd ~ e urmat de prep. pe care însoțește un substantiv: ~ pe fugă, a fugări; ~ pe goană, a goni ¶ ㉓ Urmat imediat de un substantiv sau de un adverb, are înțelesul verbului derivat din acestea: ~ amanet, a amaneta; ~ zălog, a zălogi; ~ friu, a înfrina; ~ grabă, a grăbi; ~ nume, a numi; ~ vină, a învinui; ~ împreună, a împreuna.

2. vb. refl. ① A se așeza undeva sau pe ceva: a se ~ la masă, pe scaun; aleseră un loc aproape de groapă și se puseră la pîndă (SR.); a se ~ călare, a ingenunchia ¶ ② A se apuca să facă ceva cu toată stăruința, a începe ceva și a nu mai contenii: a se ~ pe treabă, pe lucru, pe carte; se pune cu cei doi colți ce-l avea a roade la zid (RET.); împăratul și împărăteasa se puseră pe post și pe rugămintă (SR.); copilul se puse pe pîns, de n'a putut nici un vracu să-l împace (SR.); a se ~ pe fugă ¶ ③ A se ~ pe gînduri ~ GîND ③ ¶ ④ A se băga, a se viri: a se ~ în primejdie ¶ ⑤ A se ~ cu cineva, a se măsura cu cineva, a se lua la ceartă, la luptă cu cineva: ou mine te pui? cu mai marii tăi nu te pune, c'o pășești; a se ~ de pricină (și în price) cu cineva, a se lua la ceartă cu cineva, a căuta pricină: stîința sa, ne mai puindu-se de pricină, încercușază minile după obiceiul (CRG.); nu va putea nimeni să se pule în price sau să stea împotriva judecătorului (PRV.-MB.) ¶ ⑥ A se ~ împotriva, a se împotrivi ¶ ⑦ A se ~ pe lingă cineva, a stăruî pe lingă cineva: femeia se pune pe lingă bărbat fel și chipuri, că doar ar afla taina (SR.); a se ~ pe capul cuiva, a stăruî din răspuțeri pe lingă cineva, fără a-i mai da pace: peste iarnă, mama iar s'a pus pe capul tatii, să mă dea undeva la școală (CRG.) ¶ ⑧ A se ~ pentru cineva, a interveni în favoarea cuiva, a întrebuința toată influența, toată puterea în folosul cuiva: măcar că erau Greci, dar se puneau tare pentru țară (NEC.) ¶ ⑨ A se ~ bine, rău cu cineva, a și-l face prietin, dușman: vîșind că m'am pus rău cu mama, îl glumesc eu că ce-am făcut n'ou mai face (CRG.) ¶ ㉑ A se tocni la cineva, a se năimi, a intra în slujbă: s'a pus cloban la oi ¶ ㉒ A se lega prin cuvînt, a făgădui, a se îndatora că va face ceva: a se ~ obeză ¶ ㉓ A se lăsa (frig, ger, iarnă, ceață, etc.): se pusesse prin locurile acele, într'un an, o iarnă grea (CRG.) [lat. p o n ă r e].

PUNERE sf. Faptul de a (se) p u n e.

PUNGA (pl.-ei) sf. ① Săculeț (mai adesea de piele), de diferite forme, uneori cu mai multe des-părțituri, în care se țin bani; săculeț de pinză sau de piele de oaie ce se strînge sau se leagă cu baleri la gură (4016); nu e mai grea boală deot punga goală (PANN); dă gînsaoul pe o ~ de oele pe talger și cu balerile lungi, de pus în gît (CRG.); n'are nici o para în ~; ② În nădejdea slugii, dal de fundul punga; ③ cine nu deschide ochii, deschide punga; ④ Cine o cu mîna lungă Pierde și ce are ~ n ~ (ZNN.); se zice despre cei prea darnici sau risipitori; ⑤ Te pupă 'n bot și-ți la din ~ tot, despre cei ce linguesc pe alții spre a le stoarce bani; ⑥: și s'atîl și cu punga plină nu se poate, despre cei ce vor să aibă de toate fără să cheltuească; ⑦ ba că-i teacă, ba că-i ~, ba una, ba alta, fie-care susține

PUN:
PUN

sau pretextează cite ceva, fără a putea cădea la învoială: unul zicea că-i teacă, altul că-i ~ (RET.); la urma urmelor, că teacă, că ~, pînă ce Mitrea se ridică vesel și grăi (SLV.); ①: umbliu cu doi bani în trei punși, despre săracul mindru sau rușinos care caută să-și ascundă sărăcia; e gros la ~, e (putred de) bogat; a lega balerile punșii = BALER ④; mie nici nu-mi intră în ~ nici nu-mi iese (PANN); mie nu-mi pasă, pe mine nu mă atinge aceasta, nu-mi aduce nici folos nici pagubă; ②: a face gura ~, a strînge gura, buzele ④ ⑤ Cantitatea de bani care încapă într-o pungă: și-o ~ de galbeni încă-ți dăruiesc, să faci cum vei face să nu mă vîdești (PANN) ④ ⑤ (de bani), monedă turcească, în valoare de 500 de piaștri (= 1784 lei aur), care circula în veacurile trecute prin țară:

Fig. 4016. Pungi.

Fig. 4017. Pungă de hirtie.

au dat ea la 30 de punși de bani și așa au scăpat fără de nioi o pricină (LET.); Vasile Lupu... aduse moaște sfintei Parascheva de la Eplavata, pentru care dotea trei sute punși de bani (NEGR.); mulțumi pe fiul vinătorului cu oțvea punși de bani (ISP.) ④ Săculeț în care se păstrează tutunul: își puse punșa de tutun în buzunar (ISP.) ④ ⑤ ~ (de hirtie), săculeț de hirtie (4017) ④ ⑤ PUNGA-BABEI' = TURTA ④; — PUNGA-BABEI' = TĂ-TĂȘA ④ ⑤ ⑥ PUNGA-POPIU = TRAISTA-CIOBANULUI (= CIOBAN ④) [comp. gr.-biz. ποῦγγ, lat. med. punga și vsi. pagva].

○ PUNGĂLEALĂ (pl.-ei) sf. *Olten.* (CIAUȘ.) Faptul de a punga și rezultatul acestei acțiuni.

○ PUNGĂLI (-ăleso) vb. tr. și într. *Olten.* (CIAUȘ.) A coase rău, făcînd crețuri în pînă (ca gura pungașii).

○ PUNGĂLITURĂ (pl.-turi) sf. *Olten.* (CIAUȘ.) = PUNGĂLEALĂ.

PUNGAȘ sm. Hoț ordinar, borfaș, cel ce fură punga cu bani: în fundul curții se vedeau diferite grupe de mesalagii și ~ (FIL.).

PUNGAȘEALĂ (pl.-geli) sf. ① Faptul de a punga și ② = PUNGAȘIE: oameni pe cari uneori îi vezi noaptea la pînă gata la pungașeli (JUP.).

PUNGAȘI (-ăseso) vb. tr. ① A fura: așa e vr'un pungaș, a aflat că nu-i dumealui acasă și umbliă să ne pungașească (CAR.) ④ ⑤ A face o pungașie.

PUNGAȘIE sf. ① Meseria de pungaș ④ ⑤ Faptă de pungaș: să faci bine și cinstit, să nu-mi umbli cu pungașii (VLAH.).

PUNGAȘOACĂ (pl.-ce) sf. Hoată ordinară [pungaș].

○ PUNGHIȚĂ (pl.-țe) sf. *Trans. Olten. dim.* PUNGĂ: băgînd mina în buzunar, scoase două pungițe de bani și i le dote lui Petru (CAR.).

PUNGI (-geso) vb. tr. ④ A pungași (în spec. la jocul de cărți): petrecea o mare parte a zilei... iscodind fel de fel de tesmecherii... spre a ~ pe pontatori (ALECS.); slujindu-se, cînd ou cărțile cele blagoslovite, clud cu sealele, a hotărît să-și răzbuie... pungiînd pre oei mari boieri (NEGR.) [pungă].

PUNGIȚĂ adj. Strîns ca o punga, încrețit, sbîrcit: pe gura ei ~ă reveni pentru o clipă un zîmbet fin de neîncredere (D.-ZAMF.).

PUNGOȚIU (pl.-oace) sn. = PUNGOIU: negustorul se sculă în picioare, scoțînd din buzunar un ~ unsuros, destul de greu, plin cu mărunțiș (CAR.).

PUNGOIU (pl.-oate) sn. *augm.* PUNGĂ. Pungă mare: nu e nefe în oștirile noastre care să nu aibă oțve un ~ plin cu mahmudele și dodecaci (FIL.).

○ PUNGUI (-ueso) vb. refl. A se încreți (ca o punga), a se sbîrci (vorb. de fructele ce cad înainte de a se coace) (PAMF.).

PUNGUIT adj. ① p. PUNGOI ④ ⑤ ⑥ *Olten.* (CIAUȘ.) Sgîrcit, avar.

PUNGULIȚĂ, ○ PUNGUȚĂ (pl.-țe), PUNGUȘOARA (pl.-re) sf. ① *dim.* PUNGĂ: a plecat... c'o pungiuliță plină de poli (GRIG.); Scoate colea pungiuliță, fă-o să-și caste gurita (PANN); doamna scoate pungașă și plătește secoteala toată (CAR.); și oum mergea el pe-un drum, numa iaca găsește o pungașă ou doi bani (CRE.); Cînd mi-i pungașoara plină, Mă onlc cu mîndra pe mînă (FLOR.) ④ ⑤ PUNGULIȚĂ, plantă cu miros neplăcut, cu flori mici albe; numită și „tășculiță”, „tășcuța-cio-banului”, „buruliana-viermelui”, etc. (*Thlaspi arvense*) (4018) ④ ⑤ PUNGULIȚĂ-PĂSTORULUI = TRAISTA-CIOBANULUI.

Fig. 4018. Punguliță.

PUNOIU... = PUNOIU...
PUNT = PUNOT. ④ ⑤ ⑥
PUNTA = PONTA: tot meșteșugul de-a juca gros, de-a ~ bine și de-a nu pierde (ALECS.).

PUNȚĂ (-tez) vb. tr. ④ A îndrepta spre țintă (o armă de foc, în spec. un tun): se duse Ploocolomni să vadă cetatea și apoi punțară tunurile spre dîna (BALC.) [fr. p o i n t e r, refăcut după p u n t].

PUNȚE sf. ① Pod de lemn, îngust, aruncat peste o apă sau peste o ripă și care servește numai pietonilor (4019); ②: a se face luntre și ~ LUNTRE; ③: fă-te frate cu dracul, pînă treci ~a, tolerează tovarășia ori-cui, pînă scapi de greutate;

Fig. 4019. Punte.

dracu nu face nici pomeni nici punți nici uși de biserică (JUP.) ④ ⑤ ~ (a ferestrăului), lemnul cel lung de la mijlocul ferestrăului, în dăltuiturile de la capătul căruia sînt virite brațele (4076) ④ ⑤ Stinghia pusă de-a curmezișul unui fund de butolu (4229) ④ ⑤ Parte a morii (TAB. XXXVII, B, 17) ④ ⑤ Pluta în care se viră fițitul candeliei ④ ⑤ = POD: de la un datornic rân nu vei lua nimic decît la ~a raluului (ZNN.) ④ ⑤ = PODEALĂ de-a lungul unei corăbii sau unui vapor, înțiu la oare-care înălțime de fund și apoi la fie-care etaj; covertă (lat. p o n t e m).

PUNȚICĂ (pl.-icele) sf. *dim.* PUNTE.

† PUNȚURĂ (pl.-turi) sf. Înepătură, împunsătură (BIBL.) [lat. p u n c t ū r a].

○ PUP 1. sm. ① *Trans. Băn.* ④ Bobocel de floare: era... frumos ca un ~ de trandafir (CAR.) ④ ⑤ *Olten.* Punc-tuleț, pată mică (ca o stropitură): ~ de tînă ④ ⑤ *Trans.* (DENS.) ④ Mălaiu copt în cenușă, turtă ④ ⑤ *Mold.* ④ = CIUCIULETE ④ ⑤ *Mold.* ④ = SBIRCIOG ④ ⑤

2. (pl.-puri) sn. ① *Trans.* (BUD.) = PUP 1 ④ ⑤ pl. Desenuri rotunde în broderie (DENS.) [srb. p u p a].

PUPĂ (pup) vb. tr. ① F ② = SĂRUTĂ: în-tr'acea zi să nu se apropiie... cătră trupul oare-cărui sînt... nice să-l sărute nice să-l pupe, ce departe să stea și să i se închine (FR.-GOV.); I-o rădicat pe bătrîn, i-o pupat mina și l-o pus pe divan (VAS.); Ghîță, Ghîță, pupă-i în bot și-l papă tot, că sătului nu crede la al flămînd (CAR.); BOT ④ ⑤ ⑥ A căpăta, a pune mina pe ceva; a face cunoștință mai de aproape cu ceva: Tu de la vizirul tot nu pupai banii (PANN); cîți s'au prins cu mina 'n sac... toți au pupat duba (JUP.) [lat. vulg. „p ū p p a re < „p ū p p a „sfirc”; înțelesul primitiv de „a suge” s'a păstrat în it. p o p p a r e, vîr. p o u p e r, etc.]

*PUPĂ (pl.-pe) sf. ② Partea dîndărăt a unei corăbii, a unei luntri, etc., în opoziție cu „prora”:

vaporul bătea bandiera franceză în prună și la ~ (n.-GH.) [fr. p o u p e].

PUPĂCIOS *adj.* F Căruia-i place să p u p e.
PUPĂGIOARA (pl.-re) *sf.* ① 3 *dim.* PUPAZĂ ① ② ③ = PUPAZĂ ②.

○ **PUPĂI** (-ăse, -ău) *vb. intr.* ① A striga ca pupăza (p u l p u l): Ce ai, pupăza, cu mine? ...cînd îi ~, Toată lumea te-a urî și cu bulgări or svîrlî (vor.) ② ③ *Trans.* A vorbi (psc.); a flecăli (L.-M.); du-te 'n treabă-ti și nu mai ~ alina (VAS.).

PUPĂJOARĂ (pl.-re) *sf. dim.* PUPAZĂ.
PUPAT *sbst.* Faptul de a p u p a, sărutat: De ~, de sărutat, Popa nu ne dă păcat (ZNM.); tu s'o poonești cu mălcoșea și lăsa, dacă i-a mai trebui (VAS.).

PUPĂTOR *adj. verb. și sm.* PUPA. Care pupă, căruia-i place să pupe, pupăcios.

PUPĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Sărut: cu pupăturile voastre supărați copilul (L.-M.) ② = PUPAT: cînd încețea Martac, fu o ~ universală, o spargere de sticle pe toată linia (D.-ZAMF.) [p u p a].

PUPĂZĂ (pl.-peze) *sf.* ① 3 Pasăre insectivoră, cu ciocul lung, roșcată, de mărimea unei mierle, și care are un moț de pene pe creștet, ca un evantai; e nesuferită din cauza mirosului urît ce răspîndește și a strigătului ei monoton (p u l p u l); numită *iron.* și „cuc armenesc” (*Upupa epops*) (42020): de ce, în acest amestecător vălmășag de cloare și de pupeze, n'auzi niciodată puternicele bătaii de aripi ale unui vultur? (VLAH.); dacă auzi pupăza, diminuează, și ești pe nemîncate, atunci te spurcă și-ți pute gura toată vara (GOR.); ca pupăza își umple cuibul (PANN); ②: taci, pupăzo, se zice cuiva ce vorbește mult (vor.); Spinalul îi mergea gura ca pupăza, de-a amestec pe împăratul (CRG.); *de aci*, F: tacă-ți pupăza (ZNM.), tacă-ți gura ③ ④ X Un fel de cozonac lung, ce seamănă cu cuibul unei pupeze; se face la hotezuri, nunți, înmormîntări, etc. (42021): și 'n sin și-oiu pune ~ și 'n poală co-laci: și cu oțli îi rîde, Pupeze li-l întinde, Cu oțli li sta, Colaci li-l da (BRIL.); ⑤: colac peste ~ COLAC ① ② ③ *Băn.* Un fel de ciocan, ascuțit la un capăt, cu care se cioplesc pietre sau se scobesc lemne

Fig. 4020. Pupăză.

Fig. 4022. Pupăză.

Fig. 4021. Pupăză.

(VIC.) ④ *Olten.* Ci-catrice, semn lăsat de o rană sau de o sgritură, după ce s'a vindecat (CIAUS.) ⑤ ⑥ *Olten.* Semn convențional, întrebuintat de dogari, ce se pune pe fundurile vaselor (CIAUS.) ⑦ ⑧ Plantă ierboasă din fam. leguminoaselor, cu flori roșii-purpurii, mai apoi albastre și la urmă verzi; crește prin pădurile umbroase, mai cu seamă la munte; numită și „pupăgioară”, „pupezele”, „orăstică”, etc. (*Orobis vernus*) (42022) [p u p a < lat. p u p a + suf. alb. -z e].

PUPĂZOIU *sm.* 3 Bărbătușul pupezei (MAR.) (VOR.).

○ **PUPEGIOIU** *sm.*, **PUPEGIOARĂ** (pl.-re) *sf.* = PUPAZĂ ②.

PUPEZELE *sf. pl.* = PUPAZĂ ③.
***PUPILĂ** (pl.-le) *sf.* ① 2 Deschizătura rotundă sau ovală din ochiu, în mijlocul irisului, și prin care se zărește fundul negru al ochiului; lumina ochiului (42679) ② ③ Fată minoră, căreia i-au murit părinții, și care se află sub îngrijirea unui epitrop [fr. p u p i l l e].

***PUPITRU** (pl.-tre) *sm.* ① Măsuță, cu su-

prafața înclinată și cu o stinghie la margine, pe care se pun cărți, caiete, note de muzică, etc. (42023) ② Cutie în care se țin hîrții sau cărți și a cărei fațetă de sus e înclinată; se așază pe o masă, pe un birou, pe o bancă, spre a se putea scrie sau citi mai cu înlesnire (42024) [fr.].

PUPOIU (pl.-oale) *sm.* F Sărut grosolan, răsunător: la urma urmelor, unde nu-i dă și Trăsnea cel urticlos un ~ fără veste (CRG.) [p u p a].

○ **PUPUI** (-neso) *vb. refl.* *Olten.* (CIAUS.) A vorbi în taină, gură în gură; a conspira [comp. p u p a i].

○ **PUPUICĂ** *adj. f.* Mold. Drăguț, gingaș: da știi, zău, că-i ~ de tot! (ALECS.); pară-i ~ din ontle, zău, așa-i de ~ (NEGR.); — *adv.*: dați brațul și mergeți ~, tot pe virtul soarpilor (ALECS.).

○ **PUPUIU** *sbst. Trans.* Coccoașă, gheb: o babă oarabă, ochioapă, ou ~ în spate (CONV.) [comp. ung. p u p sau ngr. πούρι, „coccoașă”].

***PUR** 1. *adj.* ① Curat, nemestecat: aur ~; vin ~; rasă ~; — **PUR-SÎNGE** ② Nesticat, nealterat: aer ~ ③ Senin, limpede, fără nori: cer ~ ④ Neturbat de nimic: o bucurie ~ ⑤ Nepătat, neprihănit, neîntinat: o conștiință ~ ⑥ Corect, fără vre-un amestec străin sau rău: un stil ~ ⑦ Gol, desert: vorbe ~; ~ invențiuni ⑧ = IMPUR.

2. **PUR** și **SIMPLU** *loc. adv.* Numai și numai, fără rezervă sau condiție [lat. p u r u s, cu înțelesurile fr. p u r].

○ **PUR** 3. *sm.* ④ Plantă bulboasă, cu flori purpurii dispuse în umbelă globuloasă; numită și „aiu” (*Allium rotundum*) (42025) ⑤ = AȚUȘARPELUI ⑥ = LUMINARE ⑦ [comp. lat. p o r r u m].

PURADEL, PURDEL *sm.* Copil de Tigan: pe cînd eram un puradel mai mîtitel deoit barosul tăcutăi, am apucat eu pe bunicul lui tata al meu (SAB.); Ganul Tiganul... avea și-o mulere cu care căpătase vre-o șase puradel, va să zică pui de Tigan (RET.); intră apoi în casă și spuse purdelor și hornelei lor cum a înecuit pe Român (MAR.) [ung. purdél].

○ **PURAV** *adj. Trans.* Iute la mînie, arțăgos, rău la fire (CONV.) (PSC.); *pr. ext.* despre animale: mare nevoie am de un slujitor volnic care să-mi păzească o lapă ~ă ce am (MER) [comp. PORAV].

○ **PURCAR**... **PORCĂR**...

PURCĂREȚĂ (pl.-e) *sf.* Locul unde zac, unde se odihnesc porcii: cînd a ajuns pe grîndul purcăreții, și-a zărit porcarul dormind ou fața 'n sus (S.-ALD.) [lat. vulg. porcaricia].

PURCEA (pl.-oale) *sf.* Scroafă tină; F: a luat purceasa de ooadă, s'a îmbătut [lat. porcella].

PURCEDE (-ced, ț-ceg; *pf.* -cesei; *part.* -ces) 1. *vb. intr.* ① A porni, a pleca dintr'un loc, a pleca la drum: Dumitrașco-Vodă avea porcon de la Mehmet-Pașa... să purceagă mai de strîg la oaste (N.-COST.); așa s'au strîns ou totli și au purces asupra Sașilor (NEC.); care arhieru... va purcede de la scaunul lui, de se va duce într'alt loc, ca să se tîmăduiască, ...nu se pedepsește (PRV.-MB.); și luîndu-mi rămas bun de la părinți, am purces ou bunicul spre Pipirig (CRG.); Purcesul sara d'acasă, Purcesul prin bă-tătură Cu Iuleanu-aprînsă 'n gură (MAR.) ② ~ grea, îngreunată, a rămînea însărcinată: s'au desmîlerat ou un ibovnic al ei și au purces grea (OAST.); din momentul acela ea purcesse îngreunată (EMIN.); ootoleața, cum numai a mîncat oscioarele, a și purces pe loc îngreunată (SB.) ③ A izvorî, a-și lua naștere: au luat în glos de la Podul-Inalt prin pădure și au leșit unde purcede apa Smilei, în tinutul Tutovei (CR.-UR.); urlești munți, ou virtutile ascunse în nouri, de unde purced izvoarele și se revărsă pîraiele cu răpejune

PUP-
PUR

Fig. 4023. Pupitru de muzică.

Fig. 4024. Pupitru.

Fig. 4025. Pur.

(CRE.); toate scorniturile... care purced și curg din neștiințe, lesne le putem lăpăda (MCH.) ¶ ④ A emana: Duhul cel adevărat care de la Părintele purcede (COS.).

2. *vb. tr.* A porni pe cineva, a-l trimite undeva: au purces Nicolai-Vodă pre frate-său ...la Țarigrad (LET.) [lat. *procedere*].

† **PURCEGĂTOR(IU)** *adj. verb. și sm.* **PURCEDE.** Care purcede (N.-COST.).

PURCEL *sm.* Porc tinăr: purcelii leașea or crește mari și iar... și-or face purcel (SA.); ~ de lapte, purcel care suge încă; — **CATEL** ② [lat. *porcellus*].

○ **PURCELAȘ** *sm.* ① *dim.* **PURCEL:** Măi bădișă, du-te acum, Că te-asteaptă hida 'n drum, Tot cu vin roșu 'ndulcit și cu ~ul fript (IK.-BRO.) ¶ ② ♣ = **SOĂȘTELE-POPII**.

○ **PURCELI** (-elesc) *vb. refl.* A se împerechia (*verb.* de porci): tot așa s'or ~ și-or face purcel și-om avea o turnă mare mare de porci (SA.) [purcel].

○ **PURCELUȘĂ** *sf.* *Trans.* *dim.* **PURCEA:** un măsurăș și o ~ și-a oprit lelea Nastasia: purcelușul să-l aibă de Crăciun și purcelușă s'o țină de sămânță (RET.).

PURCELUȘ *sm.* *dim.* **PURCEL:** Purceluși cu coada stredel și ou bețe 'n loc de labă, Cum mai bine i se șede unul ~ de treabă (EMIN.); am un ~ cu mafele de otel (GOR.), *ghicitoare despre „lăcăt”*.

PURCELUȘĂ (*pl.-se*) *sf.* ① *dim.* **PURCEA** ¶ ② ♣ = **PITULICE** ②.

PURCES *sbst.* Faptul de a purcede, pornire, plecare: scăpase din robie în becurile curții la ~ul din Iași a Moscalilor (N.-COST.).

† **PURCEZĂTOR** *adj. verb.* **PURCEDE.** Care purcede (VARL.).

PURCĂ (*pl.-cele*) *sf.* = **PURCEA:** purcelă a arește mare... și a face purcel (SA.); Am o ~ mică și nu 'ncepe 'n poietică (GOR.), *ghicitoare despre „lingură”*.

PURCIUȚĂ (*pl.-te*) *sf.* *dim.* **PURCĂ:** Am o ~ vișneată, Cînd o prinzi de urechi, Face fîștii în coștăreață (SA.), *ghicitoare despre „cheie”*.

PURCOIU = **PORCOIU** 2.

PURDĂLNIC = **PÎRDĂLNIC:** apoi s'au întîmplat și niște ~e de friguri (CAR.).

PURDEL = **PURADEL**.

○ **PURCE** = **PURICE**.

PURECĂ = **PURICA**.

○ **PUREC** = **PURICE**.

PURGA (-gez) 1. *vb. tr.* A da o curățenie; a deșerta pîntecele cu ajutorul unei curățenii.

2. *vb. refl.* A lua o curățenie [fr. *purger*].

PURGATIV 1. *adj.* ♣ Care purgează, care are proprietatea de a provoca deșertarea pîntecelui.

2. (*pl.-ive*) *sn.* Medicament care slujește de curățenie [fr.].

PURGATORIU (*pl.-orii*) *sn.* Locul unde, după învățătura bisericii catolice, se duc sufletele morților mai întîiu, spre a se curăți prin foc de păcatele pe care nu le-au ispășit în viață; ②: nerod (e) acel ce landă holțea, ~l acest mîrșan, unde-și riscă cineva punga, cîntea și viața (NEGR.) [fr. *purgatoire*].

PURICA (-le), **PURECĂ** (-ec) 1. *vb. tr.* ① A căuta să prindă și să ucidă purici, a curăța de purici: ~ cămașa, colocol, așternutul ¶ ② ③ F A căuta cu de-amănuntul; a scotoi: de cumperi lucrul, îl purici s'apoi toamești (M.); chivutele... cînd cumpără haine vechi, le purică prin toate îndoiturile (CAR.) ¶ ③ A bate, a trage o bătaie (ca și cînd ar scutura puricii de pe cineva): Trifon... porunci bîtel să le lăsa înainte: aceea nu glîmî, ci mi-l putecă olt se poate de bine (RET.).

2. *vb. refl.* A se curăța de purici [lat. **pulicare* < *pulicem*].

○ **PURICALE** = **PORICALE**.

PURICĂRIE *sf.* ♣ Mulțime de purici: noi, ea niște călători înțelepți, nu luarăm în seamă această ~ (BOL.).

PURICĂRIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ♣ Mică plantă cu miros neplăcut, care face flori galbene, dispuse în mici capitule la virful ramurilor; numită și „purică”, „puricioasă”, „iarba-puricelui”, etc. (*Pulicaria vulgaris*) (4026) [purice].

○ **PURICAȘ** *sm.* ♣ *dim.* **PURICE** ¶ ② Insectă mititică, ce seamănă cu puricele de casă; e de culoare neagră - verzuie și trăiește prin păduri și

dumbrăvi, sîrind încolo și încoace pe zăpada de sub tușișe sau stînd pe sub lemnele putregăioase de sub omăt; numit și „purice-de-omăt” (*Podura nivalis*).

PURICĂTURĂ, PURECĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* F Faptul de a purica; bătaie sdvrăvănă.

PURICE, ② PURECE, Băn. Trans.

PURCE *sm.* ② Insectă mititică, fără aripi, de culoare cafenie, care trăiește ca parazit pe corpul omului și al animalelor, hrănindu-se cu singele lor (*Pulex irritans*) (4027): dacă vrei që nu te mîntuie purcili peste an, să nu le zici pe nume, nici să-i omori în luna lui Mart (GOR.); cînd vezi lîntila oară (primăvara)... miei negri, ai să faci purcel (GOR.); elefantul îi se părea purece pe lîngă acest cucoș (COR.); ③: cît un ~, foarte mic; ④: a l se face lîntila cît un ~, a nu mai putea de frică; de cînd se potcovea ~le, în vremurile de demult (formula întrebuintă în basme, spre a se arăta timpul cînd s'au întîmplat cele ce se povestesc); F: a nu

Fig. 4026. Puricariță.

face (mulți) purcili într'un loc, a nu face ispravă într'un loc, a nu se ținea de ceva, a nu fi statornic: vara nu făceam purcili mulți pe la școală (COR.); Frînză nu făcea mulți purcili pe-acasă (VAS.); ⑤: e plin de parale ca cîinele de purcili (ZMN.), e foarte bogat; *iron.* a scutura de purcili, a trage o bătaie; mîncea-te-ar purcili! un fel de blestem ironic; — **PURICELE-DE-CIMP**, mică insectă, de culoare neagră, foarte stricăcioasă, care mîncă inul, trifoiul și varza; numit și „purice-de-in”, „purice-negru” sau „purice-de-pămînt” (*Halicta nemorum*) (4028); — **PURICELE-DE-GRĂDINĂ**, mic gîndăcel, de culoare oțelului sau verde, care mîncă legumele și în special varza; numit și „purice-de-varză”, „purice - de - curechiu”, „purice - de - răsăd” sau „purice-verde” (*Halicta olivacea*) (4029) ¶ ② ♣ **IARBA-**

Fig. 4027. Purice.

PURICELUI = **PURICĂRIȚĂ** ¶ ② Tîntă mică, cuișor de lemn sau de fier [lat. *pulicem*].

○ **PURICEAȘ** *sf.* (POL.) (L.-M.) ♣ = **PURICĂRIȚĂ** [purice].

PURICEL *sm.* ① ♣ *dim.* **PURICE** ① ¶ ② = **PURICE** ② (PAMF.).

PURICI (-lece) *vb. tr.* A bate cuișoarele numite purici, a prinde cu cuișoare, a țintui: peretiți casei, înainte de a se lipi... se puricesc cu niște penișoare miei numite puricel (PAMF.).

PURICĂ, PURICIOASĂ *sf.* ♣ = **PURICĂRIȚĂ** [purice].

PURIFICĂ (-tă) *vb. tr. și refl.* A (se) face pur, a (se) curăța, a (se) scoate toate substanțele necurate sau străine din ceva: ~ aerul, hainele; ~ aurul; nimie nu intra în curte decît după ce se purifica la fum (L.-GH.); ⑤: ~ moravurile [lat.].

PURIFICARE, PURIFICĂȚIUNE, PURIFICĂȚIE *sf.* ① Faptul de a (se) purifica: ~a aerului, aurului ¶ ② Datină religioasă prin care omul se curățește în anumite împrejurări: ~a mîntuiri ce a născut se face după patruzeci de zile (L.-M.) [fr.].

PURIFICATOR *adj. și sm.* Care purifică [fr.].

PURISM *sbst.* Sistemul aceluia care exagerează cîntind să vorbească sau să scrie în limba cea mai pură, cea mai corectă din punctul gramatical, și care evită tot ce e străin genului și originii acestei limbi [fr.].

PURIST *sm.* Partizan al purismului, cel ce se ține de purism [fr.].

PURITAN *sm.* ② Membru al unei secte

Fig. 4028. Purice-de-cimp.

Fig. 4029. Purice-de-grădină.

presbiteriene engleză care pretinde că practică singură religionea cea mai pură; persecutați în Anglia, puritani emigrară apoi în America (1630); — *adj.*: un ministru ~ 1) 2) Persoană care, în literatură, în politică, în viața de toate zilele afectează principiul din cale afară de austeritate [fr.].

***PURITANISM** *sbst.* 1) Doctrina, secta puritanilor 2) Rigoism împins la exces [fr.].

***PURITATE** *sf.* 1) Inșușirea a tot ce e pur, curățenie perfectă: ~ a aerului, apei; ~ a limbii, a stilului 2) Nevinovăție, castitate, curăție: ~ a moravurilor, sufletului 3) Corecțiune, eleganță; delicatețe: ~ a desenei; ~ a gustului 4) ~ IMPURITATE [fr. pureté].

PURIOIA (-olez) *vb. intr.* 3) A scoate purioiu, a coace.

PURIOINIC = PORANIC.

PURIOIOS *adj.* 3) Plin de purioiu.

PURIOIU, 0 **PUNOIU** (*pl.-uale, t.-oi*) *sm.* 3) Materie cenușie sau gălbuie ce se formează în răni sau în bucele coapte. Căptură: cîinii... purioile și ranele mișelului lîngea-l și nu-l vătămă (cor.); mergea la cel bolnav de-l spăla... și-l ștergea pe acel beteș, stricăți de rane și stricăți de punciole (cos.) [lat. *purionium* < pus, puris; forma puncioiu e refăcută după gunoiu].

***PURPURA** (*pl.-re, -ri*) *sf.* 1) Materie colorantă de un roșu închis, foarte prețuită în vechime, care se scoate înainte dintr'un molusc, iar acum se extrage din coșenilă 2) Culoare purpurie 3) Porfiră, stofă văpsită cu purpură, purtată înainte vreme numai de suverani sau de cei mai înalți demnitari ai Statului: mantie de ~; de aci, 4) demnitatea consilierilor, împăraților și înalților funcționari, la Romani; mai tirziu, demnitatea regală; purpura romană, demnitatea de cardinal [lat. *purpura*, cu sensurile fr. *pourpre*].

***PURPURIU** *adj.* De culoarea (roșie - închisă) a purpurei: cealul vîrsat prin pahare lăua vîpsese purpurie, amestecîndu-se cu rumul de Jamaica (NEGR.).

***PUR-SÎNGE** *sm.* 3) Cal de rasă nobilă, de origine arabă sau engleză [fr. *pur-sang*].

PURTA (*port*) 1. *vb. tr.* 1) A duce, a ține în mîini sau pe o parte a corpului, a fi încărcat cu ceva: ~ un copil în brațe; ~ o povară; ~ un sac în spinare; 2) ~ Jugul, a fi supus cuiva, a fi stăpînit de cineva 3) A căra, a transporta, a duce dintr'un loc într'altul: ~ sacii cu grîu la moară; venit un lup den pădure și purta găteji de băga în foc (MX.); pre unii ca aceștia carii lau doacă muleri, poartă-l pre ulițe cu pielea goală, sezînd cîlare pe măgaru (PRV.-MR.); își povestesc... cum l-a amăgit pasărea vicleană, cum l-a purtat din loc în loc (COS.); F: ~ pe la icoane ~ ICOANĂ 2) 3) A conduce, a mîna, a face să meargă după sine, a duce de mîină: ~ de mîină; orb pre alt orb poartă și amîndoi cad în groapă (FR.-GOV.); leagă cînele de grumaz, apoi îl poartă după tine (ICH.); ~ pe cineva de nas ~ NAS 2) 3)

4) A conduce, a avea privileghe peste ceva, a fi căpetenia, a fi în capul unei lucrări, unei administrații, etc.: ~ trebile; de donăcel și mai bine de ani de cînd port vornicia în Pipirici, am adus-o cam anevoie numai cu răbunul (CRG.); ~ dantul, a conduce dantul, a fi în capul dantului: un vornic mare purta un cap de dant și alt vornic mare purta alt cap de dant (NEC.); într'o horă trebuie să fie unul să o poarte... uneori poartă dantul și un om prost (GAST.); Gad, intrarmîndu-se, va purta oștile înaintea lui (PAL.) 5) ~ în pîntece, a fi grea, însărcinată (despre femei și despre animale) 6) ~ cu cineva, a mîna, a tîrîgăna, a face fîgădueli deșerte: tot l-au purtat cu voroave și nu l-au mai dat oaste, plînă ce l-au tîmpilat de au murit acolo (NEC.); ~ cu mincîni, a nu se ține de vorbă, amăgind cu nîncîniuni 7) A avea pe corp o îmbrăcăminte, o podoabă, etc., a fi îmbrăcat sau încălțat cu ceva: ~ haine frumoase; ~ doțu, a fi îmbrăcat în haine negre; ~ mînuși, ghete de lac: ~ un înel, ochelari, o floare la butonieră 8) A îmbrăca pe cineva: o purta cu sîlbii de galbeni și cu haine de galmarand și cu șile de sobol și cu multe odoare împodobită (NEC.); De cînd m'a luat, Bine

Fig. 4030. Puritan.

m'a purtat, Cu cămeși de în, Cu guler de fir (BUR.) 9) A păstra neatins: ~ barbă, plete lungi 10) A ține (vorb. despre atitudinea corpului): ~ oapul sîns; ~ nasul în vînt 11) A avea la sine, asupra-și: carele va ținea drumurile și oșile oamenilor de va fura, însă arme nu va ~ cu sine, pre acesta... să-l gonească dintr'acel loc (PRV.-LP.); cine poartă la sine otrăvă face prepus o'au otrăvit el pre neștine (PRV.-MR.); ceea ce poartă și îmblă cu bani răi, acela face prepus cum să fie și el soție cu calpuzanii (PRV.-MB.) 12) A avea: ~ numele, a se numi 13) A avea anumite sentimente: ~ frică de cineva; ~ dragoste pentru cineva; ~ grije de cineva; ~ respect cuiva; N'am dat în viață nimănui Priiei să-mi poarte dușmănie (COS.); dacă vei avea vecin rău... nu purta contra-i ură (PANN) 14) A întreprinde, a face: ~ războiu 15) A îndemna, a împinge la ceva: de atîtea orim'a înălțat și m'au purtat la faptele cele de rușine (GAST.) 16) A suporta: ~ toate obelzilele casei; venit-am... întocma cu acela ce au purtat zădurnul zilei (GAST.) 17) ~ în gură pe cineva, a-l cleveți, a-l vorbi de rău 18) A aduce: ~ noroc; ~ prejudețiu.

2. *vb. refl.* 1) A fi dus, susținut ca o povară: în unele părți, donița cu apă se poartă pe cap 2) A se transporta, a umbla, a se duce dintr'un loc într'altul: cîțiva nespălați de mazăli se purtau printre oameni de colo pînă colo (CRG.) 3) A plana, a pluti: dubul lui Dumnezeu se purta deasupra apei (BISL.) 4) A se îmbrăca, a fi îmbrăcat sau încălțat cu ceva: împăratul... o au urgisit să nu mai fie volnică a să mai ~ în portul împărătesc (GAST.); căciula nu se poartă vara; Ia vezi cheala cum se poartă Cu papuci de lapă moartă, Cu cîroei numai d'o toartă, Cu panglice ceadirii, Atîrnate de obelii (NEO.) 5) A se păstra neatins: nu se mai poartă plete lungi 6) A se conduce, a avea purtări bune sau rele: Dacă știi cum să te porți, Bunăoia chiar din gura lupului poți să o scoți (PANN); 7) ori te poartă cum îți e vorba, ori vorbește cum îți e portul 8) A trata bine sau rău pe cineva: se poartă aspru cu slugile; s'a purtat rău cu mine [lat. *portare*].

PURTARE *sf.* 1) Faptul de a purta: ~ a unei poveri; ~ a Jugului; ~ a treburilor; ~ a pălăriei de pale 2) Faptul și felul de a se purta, conduită: ~ bună, rea; certificat de bună ~; ~ a dîmitale lasă de dorit.

PURTAREȚ *adj.* 1) Ușor de purtat, portativ 2) Care se poartă în toate zilele, care se poate purta mai multă vreme fără să se strice (vorb. de îmbrăcăminte sau de încălțăminte): scurtelea asta e bună s'o ai și pentru biserică și la horă și să fie și purtareț (JIF.) 3) Mobil, mișcător: lucruri ~e (COS.).

PURTAT 1. *adj.* 1) p. PURTA 2) Care s'a purtat multă vreme (vorb. de o îmbrăcăminte sau de o încălțăminte), care nu mai e nou, învechit, uzat: haine, cîmze ~e 3) Întrebîntat multă vreme, prelucrat adesea: cu cît locui va fi mai vechiu și mai ~, cu atîta este mai bun pentru hrișcă (ION.) 4) Umbat prin lume, cu experiență, care a văzut multe: d-ta, moș Nichifor, ești om ~, știi mai bine decît mine (CRG.); Bălat ~ și ferches, Știe traul pe la băl (VLAH.) 5) NEPUR-TAT.

2. *sbst.* 1) Faptul de a purta 2) Fel de a se purta, de a se îmbrăca; port: nu e deosebire între dînele nici la stat nici la ~ (CRG.).

PURTĂTOR *adj. verb.* și *sm.* PURTA. 1) Care poartă: episcopul lăste și să chlamă... purtătoru de griță tuturor creștinilor (PRV.-MR.) 2) Persoana căreia trebuie să i se plătească acțiunea sau lozul la prezentare; acțiune la ~, acțiune care trebuie plătită ori-cui la prezentare, spre deosebire de „acțiunile nominative”: proprietatea acțiunilor la ~ se transferă prin simpla tradițiune a titlului (COO.-COM.).

***PURULENT** *adj.* 3) Puroios, în care se produce puroiu: oftalmie ~ă [fr.].

PURUREA, **PURURE**, **PURURI**, adesea precedat de de-(a): DE-(A) **PURURE**(A), DE-A **PURURI** adv. Mereu, ori-cînd, totdeauna, în veci: bradul este sim-bolul generației... pentru că e pururea verde, iar na ce și vara (ISP.); ei își rădăc în slăvi bogata lor podoabă de oștini pururea verzi (VLAH.); apoi zi că nu-ți venea să pornești la drum... cu asemenea om vrednic și de-a-pururea vesel (CRG.); darni este de la Dumnezeu și rămîne de-a-pururi, iar omul e lut și piere (VLAH.); de-pururea se va certa cela ce învață

PUR-PUR

pre altui să facă vre-ogreșală (PRV.-MB.); rădăcoar-s'au o samă de Oăzaci ca niște lupi învâșiți de-purarea la pradă (OR.-UR.) [comp. lat. p. orro].

PUS 1. adj. p. PUNE ¶ ¶ ① **NEPUS**.

2. **subst.** Faptul de a pune.

† **PUSĂTURĂ** (pl.-turi) **sf.** ① † Poziție, așezare, situație: acele trei părți... de pe pusătură locului...le-au numit... măluroasă, muntoasă și din mîlloc (CANT.) ¶ ② ¶ ③ Boală pusă prin vre-un farmec: Tu ștei de toate adusăturile, De toate făcăturile, De toate pusăturile (P.RV.).

○ **PUSCEA** — **PUSOEBA**.

PUSNIC... **PUSNIC**...

† **PUSOARE** **sf.** ① † Așezare, poziție, situație: locul aduce de le caută lăcitorilor a-și face haîne... cum este firea cerului și ~a vre-unui părți de loc (N.-COST.) ¶ ② † Sad: acela ce va tăia via roditoare sau și pusori (= sau și seduri (PRV.-MB.)), acestuia să-l taie mîlne (PRV.-LP.) ¶ ③ **Trans. Băn.** ¶ Curmătură pe unde trec fiarele sălbatice și unde stau la pîndă vînătorii (PAC.) [p. u].

***PUSTĂ** (pl.-te) **sf.** ① Cîmpie întinsă cu pămînt nisipos, stepă (în Ungaria)

([4031]: este tot o vină de pămînt în toată lungimea Ungariei, pe care le numesc românește cîmpurile Ungariei, și ungurește ~ (C.-RAD.);

Fig. 4031. Pustă.

— **P. IST.** ¶ ① **Maram.** Loc pustiu: Mîndra mea de mult mă mustră Ce-am făcutu dramu prin ~ (BRL.) [ung. pusztai].

PUSTIE **sf.** ① ② Ținut întins, neroditor și nelocuit, deșert, pustietate, pustiu: pustia Saharei; toți căzură și muriră în ~ carii leșese din Eghipt (PAL.); nu se va chema oă hiclenește mănăstirea... cînd se va face călugărul schimnic sau sihastru în pustii (PRV.-MB.); — **DUCA-SE-PE-PUSTII** ¶ ③ Pustia, naiba, dracul: Gătat-al, flică, holda? — Gătat-o pustia (BRL.); o știu eu olt e de dulce și de amară, ba't-o pustia s'o bată! (CRG.); de ce nu l-am rugat s'o lase la pustia de pușcă! (CAR.); comp. **PUSTIU** 1 ① [† pustinie < vsl. pustyni, bg. pustinja].

PUSTIETATE **sf.** ① Loc pustiu, nelocuit de nimeni; singurătate: și a stat această mănăstire aproape două veacuri pîlîită în ~a codrului (VLAH.); ar fi cîntărețat toată noaptea, dacă tîcerea și ~a stradelor nu l-ar fi obosit (OLVR.); ~a goală sub arșița de soare în patru părți a lumii se ~ntinde ~ngrozitoare (ALECS.) ¶ ② Ținut sălbatic, neroditor: drumește... a mers lărași un an de zile prin niște pustietăți și mai grozave decît cele de pînă aici (CRG.) ¶ ③ Pustiu, deșert: glasul nenorocitului se pierde în ~ (A.-GH.).

PUSTII (-tieso), **♂ PUSTIA** (-tiez) 1. **vb. tr.** ① A lăsa p u s t i u, a face să rămîie pustiu: bleții oameni și babele și alți cărdoime pustiau casele și fugeau în lume pîlîgînd (N.-COST.) ¶ ② A nimici, a distruge tot în cale, a devasta: noroadele sălbatice ale Asiei se năpusteau... jefuind orașele și pustind pămîntul pe unde treceau (VLAH.); astfel și lupul cu puil săl pustiiază codrii, fără de-a bănuî lațul ce-l va instruna într-o zi pe toți (ODOB.).

2. **vb. refl.** A rămînea pustiu, a se goli (de oameni, de vite): s'au pustit locurile aceste nunde se chiamă Dacia, ce era așezată cu Rimleni de Traian, împăratul Rimului (N.-COST.); ca prin farmec ograda se pustii (ORL.).

PUSTIRE **sf.** Faptul de a (se) p u s t i i, nimicire, devastare: pe ori-unde treceau, ~a rămînea în urma lor (ISR.).

PUSTITOR **adj. verb.** **PUSTII.** Care pustiește: sute de ani au bătut în părțile acestea vijeliile noroadelor flămînde și pustitoare (VLAH.).

PUSTIU 1. **adj.** ① Deșert, gol, nelocuit, neumbat: seriu alte istorii pentru țara noastră, Moldova, cum au stătut pustie peste 600 de ani (OR.-UR.); de atunci au rămas țara pustie din Prut pînă în Nistru pînă astăzi (MUST.); de-abia înserase, uliile erau încă pustii (NEGR.); casa omului fără oaptă e oasă pustie (OLVR.); așa dar goala a rămas pustie pentru o bucată de vreme (CRG.) ¶ ② Singuratec: de le va uicide (dobitoacele) și le va belî în pădure sau fie în ce loc ~,

atunce stăpînul aceluia să plătească toată paguba (PRV.-MB.) ¶ ③ Lipsit cu desăvîrșire; lăsat în părăsire, părăsit de toți: părăsind vatra părăntescă, pustie de farmecile de odinioară (OLVR.); multă vreme a trecut... de cînd sîntem pustii fără de dînsa (MERA); Tu, inimă pustie, Stai tot la vatră 'noet pîlîgînd (COSA.) ¶ ④ ⑤ Desnădăduit: Toată jalea mea pustie Mi-oiu prefăce-o 'n rugăciune la plocoarele Prea-Sfinței (VLAH.) ¶ ⑥ ⑦ Afurisit, păcătos: așa de m'a săgetat ~l de ghimpe, înfoc am tipat și m'am desepțat (ISR.); trageți mai bine tot înaltele, ce mai atîta grijă pentru astă pustie de gură? (CRG.); o pustie de tuse... Ii înțelege și mai tare (D.-ZAMF.); ce să am? ale pustii de bătrîneți! (OLVR.) ¶ ⑧ A ~, plin de jale, ce înfioară; cobînd, prevîstind ceva rău, a moarte: aud... un glas femelesc cîntînd, a ~, o doină (UR.); cînd lătră cînele a ~, trec duhuri rele pe lingă oasă (GOR.).

2. (pl.-turi) **sn.** ① = **PUSTIE** ①: și se ridică Avram și mergînd, tîhărit în pustiu (BRL.); ~l Saharei; și mergînd așa prin niște pustii, au dat de-un om bătrîn (SB.); treou pustii, dumbrăvi, munți și vâlcele (ISR.) ¶ ② Singuratec, pustietate: fata din piatră, sătulă și de ~l munților și de tubiera singuratecă...se gîndea ziulăța în-treagă la locuri desfrătate și pline de lume (ODOB.); ③: se afundă mai mult în ~l uitării și al nepăsării (A.-GH.); ~l amintirilor (OLVR.) [vsl. pustyni].

PUSNIC, PUSNIC

sm. Om, mirean sau călugăr, care s'a retras de lume și trăiește singur într'un loc pustiu, petrecînd în rugăciuni și ducînd o viață foarte severă, sihastru, schimnic ([4032]: a fost odată într-o pustie mare un pustnic și petrecea singur, singurel (ISR.); olt era de puenio Dănilă, tot mai mult se bizuia în drogihinească decît în sfînta cruce (CRG.); Ii vîd palid, blînd, viațor, într-o oădăță retrasă, trînd o un puenio cu oărțile, cu gîndurile lui (VLAH.) [vsl. pustynnik].

Fig. 4032. Pustnicul de pe muntele Pionul (după o gravură veche).

PUSTNICEȘ **adj.** De pustnic: își încheie firul vieții în rugăciune și smerențe pustnicească (CRG.).

PUSTNICI, PUSNICI (-icese) 1. **vb. intr.** A trăi retras ca un p u s t n i c: un singur schimbleț era ascuns într'un luminis pe brîul muntelui, unde pustniceau cîțiva călugări (CRG.).

2. **vb. refl.** ① A se face pustnic: Hotărit să meargă la o mănăstire să se pustnicească și a și plecat (SPER.); te-l face popă o tată-lău olt s'or pusnic toți bivoliți din mănăstirea Neamului (CRG.) ¶ ② A-și face un sălaș de pustnic: în fundul Izvorului-Alb se pustniceau într-o vreme un sihastru (CRG.).

PUSTNICIE, PUSNICIE **sf.** ① Viață, traiu de pustnic; condițiunea de pustnic: aveți noroc... că-mi stînt mai dragi banii decît pusniciu, că v'as arăta en vouă (CRG.); acolo, în sălbăticia și pustietatea aceea, trăses patru schimnici în adevărata pusnicie, ca pe vremea sfîntilor (VLAH.) ¶ ② Sălaș, așezare de pustnic.

***PUSTULĂ** (pl.-le) **sf.** ♀ Băscuță pe piele, bulbiță [fr.].

***PUSTULOS** **adj.** ♀ Plin de pustule, băscos, bubos [fr.].

○ **PUȘCA** (puso) 1. **vb. tr. și intr.** ♀ A trage cu pușca, a împușca: nu-l putem nici ~ nici spînzura și nici închide, că-l singe împărătesc (RET.); cînd trîznește, pușcă st. Iile după dracul, pe care-l urmărește (SEZ.).

2. **vb. refl.** A se împușca: olt se pușcă, se spînzură sau se înneacă cineva de bună voie, atunci trebuie să se schimbe vremea (MAR.).

PUȘCĂ (pl. pusti, și puste) **sf.** ♀ ① † Tun: cînd dau puștile lui Matel-Vodă într'însii, toți cădeau la pămînt (M.-COST.); oaste turcească este multă, patru sute de mil și puște mari patru sute, tot tunuri mari (NEC.); praf de ~ **PRAF** ② ③ ~ de apă, pompă de incendiu: avînd puște de apă aol Cazacel... au stîns fooul (NEC.) ¶ ④ Armă de foc modernă, cu țevă lungă și cu care se împușcă cu gloanțe, alice, etc. ([4033]) — **CARABINĂ**,

Fig. 4033. Puști.

Fig. 4033. Puști.
 ① *adv.* Gol ~, în pielea goală, despuiat. ② *Mold.* ~ de soa = PUȘCOCIU ① ③ ~ cu apă = PROAȘCA ② [sl. pușka, ung. puška].

④ **PUSCAR** *sm.* ✕ *Tunar*: ca acela prah se făcuse... că nice ~li nu mai știau unde mai da (GR-UR.) [p u ș c ă].
⑤ **PUSCĂRI** (-ăresc) *vb. tr. și intr.* ✕ A trage cu pușcă sau cu tunul: începuri din nou tunurile a bubui și puscărită cetatea (BALC.); Unșurii or puscărit în toate părțile (GR-N.).

⑥ **PUSCĂRIAS** *sm.* Cel osindit la pușcărie; cel ce a stat la pușcărie.

⑦ **PUSCĂRIE** *sf.* ① ✕ ② Artilerie: Izvodul de ofițeri al puscăriei (N.-COST.) ③ Închisoare, temniță pentru criminali: eu te povățuiesc prilezneyte să-ți cânti de treabă, că altfel ai să putrezești în ~ (D.-ZAMF.); Trăscu sărăveni și les derbedei că să infunde puscăriei (BR.-VN.) [p u ș c a r].

⑧ **PUSCAȘ** *sm.* ① ✕ ② = PUSCAR: nice mai știau ~li în cine dau cu puștile (N.-COST.) ③ ④ ⑤ Odinioară: corp de 500 de soldați, sub comanda marelui Armaș, cari păzeau la puscăriei ⑥ ⑦ ⑧ Soldat înarmat cu pușcă: în vremea asta, iată că sosește în tabăra Românilor o ceată de trei sute de ~i Ardeleni (VLAH.) ⑨ ⑩ Vinător înarmat cu pușcă: se mai văd încă astăzi tipurile și costumele acelor slujitori, ~ii... cari compuneau personalul vânătorilor din secolul trecut (COST.).

⑪ **PUSCĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① ② Împuscătură: eu o ~li și doborî la pămînt (RET.) ③ Bătăie de pușcă: după ce se depărtară de o ~ bună (RET.) [p u ș c a].

④ **PUSCEA**, **PUSCEA** (pl.-cele) *sf.* ✕ = PUSCHEA: cînd ai pusea sau pusea pe limbă, svirile-ți o călugărită peste cap, că-ți va trece (MAR.) [lat. *pustella < pustula].

⑤ **PUSCHEA** (pl.-chele) *sf.* ✕ Bubulită dureroasă ce se face pe limbă: cînd hucște focul, te vorbesc dușmanii de rău: presură atunci iute sare pe foc și el vor face ~ (VOR.); pusechele se trec dacă le arzi cu piatră acră (PAMF.); ~ pe limbă-ți! exclamă acela căruia i se spune un lucru neplăcut, pe care n'ar dori să-l vadă împlinit: Dare-ar Dumnezeu să și se usuce gîtu! ~ Puschea pe limbă-ți! (D.-ZAMF.); Adeleuța mea face mauveire ~ pe limbă-ți, cucăna (ALECS.) [dim. din *pusche < lat. pustula].

⑥ **PUSCHINEAȚĂ** (pl.-țe) *sf. dim.* PUSCHEA: și i-au crescut 70 de puschine pe limbă (ALECS.).

⑦ **PUȘCHITĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* ✕ *dim.* PUȘCĂ ③: Împărate, nu te bate, Că-s cătane ne-nvătate, Cătane din paurile. La ~ el nu știe (NOV.).

⑧ **PUȘCHIU** *sm.* F Ștergar înalt: mîi puschile! Ia să vedem ce ai făcut tu mai mult deotîi noi? (CRG.); auzi, să vie un ~ din lume ca să fure mîștile copilei! (ALECS.) [tc. p u ș t].

⑨ **PUȘCOCIU**, *Ofen. PIȘCOCIU* (pl.-oace) *sn., Mold.* PUȘCOACE (PAMF.), Băn. PIȘCOANIE *sf.* Jucărie făcută de copii dintr'o țevă de lemn de soc sau dintr'o tulpină de cucută și dintr'un bețișor de grosimea goului din țevă, numit „arbiu” sau „climpuș” (Trans.), cu ajutorul căruia se împușcă cu gloanțe făcute din cîlți (4034): el tăia în liniste cu briceagul... un pușcoțiu într'un lemn de soa (BAS.) ① ② ~ de apă, ~ cu apă = PROAȘCA ③.

③ **PUȘCULIȚĂ** (pl.-țe) *sf.* ① ✕ *dim.* PUȘCĂ ③ ④ ⑤ Ulciică sau cutiuță închisă, cu o crăpătură în

partea de sus, pe unde se bagă banii, de care se slujesc în special copiii cînd vor să strîngă încetul cu încetul o mică sumă (4035): plîdă și banii copilor adunați în pușculițe îi scosese rînd pe rînd cu cutiut (BR.-VN.).

⑥ **PUȘCUTĂ** (pl.-te) *sf.* ① ✕ *dim.* PUȘCĂ ③: pe cît creștea copilul, și hainele pe dînsul creșteau și pușcuta și sabia tot așa (VOR.) ② Cutioară, colivioară: Aicea pun oanarașul în aurita ~ (STAM.).

Fig. 4035. Pușculiță.

⑦ **PUȘLAMA** (pl.-male), ⑧ **PUȘ-LĂ** (pl.-le) *sf.* Secățărie, lichea: bine, mă, pușlama, că n'am să-ți zic mai frumos! (CAR.); toată mulțimea asta de pușlamale e așa crescută (D.-ZAMF.); nil potale, în casă ți-ai găsit să stai, pușla? (R.-COD.).

⑨ **PUȘLAU** *sm.* Dezertor (STAM.) [comp. PUȘLA].

⑩ **PUȘTEA** (pl.-tele) *sf. Trans.* ✕ = PUSCEA: puștea pe limbă-ți! răspundea lelea Solomia repede (RET.); Stea, ~, Du-te de pe limbă mea! (PAC.).

⑪ **PUTEA** (pot, ① potiu) ② *vb. tr.* ① A fi în stare să facă ceva: nu putea în grabă încaleca Stefan-Vodă, fiind om mic (NEC.); nu pot descula lacătul; daos n'au putut frații tăi să facă ispravă, cum, păcatele tale, voi putea tu izbuiți (MERA); puteai prinde iepuri cu ea de volaoasă ce era (RET.); *abs.* leneșul la toate ziosă cu nu poate (PANN); au plecat steagurile lui Vasile-Vodă însoțit fuga... oarile încoace au putut (M.-COST.) ② ③ A avea destulă minte, dreptul, autoritatea necesară, putința, mijloacele de a face ceva: ai ajuns într-o vîrstă cînd să poți cunoaște și deosebi albul de negru (PANN); nu vor putea să zică nimica celalaltă megiași căce au făcut moara (PRV.-ME.); *abs.* voi nu puteți nimic față de mai-maril voștri; unde nu va Dumnezeu, omul nu poate (GR.-UR.); ④ oine poate oase roade, cine nu, nici carne moale = CARNE ⑤ ⑥ A-i fi îngăduit, a avea voie să facă ceva: puteți pleca; nu va putea nime să cerce pre loc strein pentru să găsească comoră (PRV.-LP.) ⑦ ⑧ A nu mai ~, a) a nu mai avea putere, a nu mai fi în stare s'o ducă, a fi sleit, gata să cadă: nu mai pot de căldură, de frig, de foame, de sete, de somn, de friid, de urî; b) tron. a nu-i păsa: să ști că mă supăr. — Ei nu mai pot! ⑨ ⑩ A nu mai ~ (de bucurie, de neceaz, etc.), a nu mai ști cum să-și manifesteze bucuria, neceazul, etc., a simți o bucurie nepusă, a avea un neceaz mare: cînd auzi fata că tată-său fi dă voie să meargă, nu mai putea de bucurie (SP.) ⑪ ⑫ Cînd verbul care urmează după ~ e reflexiv, pronumele acestui verb se pune mai adesea înainte de ~: după acel săbor, atîta urlicune stătu între amîndouă besericele, de nu se pot vedea cu dragoste (GR.-UR.); cu toată măiestria mea, nu te putui pune bine (MERA); li apucase o pirotaală de nu se mai putea ținea pe picioraș (SP.); aceste douăsprezece mi sînt de dat... de ne-om putea ajunge din preț (RET.); *abs.* trei înoruri nu se pot: soară la cer, măduvă la fier și punte pe mare (ZNN.) ⑬ ⑭ Poate (că)..., poate să..., ⑮ poate fi, e cu putință, e posibil (arătînd îndoiala): vă multumesc... de îngrijirea oia bună ce mi-ați dat: fără voi poate ag fi pierit (SP.); poate că și acum a mai fi trăind, dacă n'a fi murit (CRG.); poate fi că avea și prepus despre o samă de svetnic (GR.-UR.); poate fi au fost și alte pricină (N.-COST.); poate fi n'au vrut Dumnezeu să-i mai lase să se verze atîta singe (NEC.); *abs.* Cu poate și cu dacă, Nimeni nu se îmbracă (RV.-CRG.); fără doar și poate = DOAR ⑯ ⑰ E peste. poate, e cu neputință, e imposibil: să stea acolo era peste poate (SP.); dacă aducea la gură o bărdacă de apă, peste poate să nu se facă leacără de sus plîdă jos (CAR.).

⑱ *vb. refl.* A fi cu putință, a fi posibil (întrebuințat numai unipersonal, se poate, se putea, etc.): mîngiere pe cît se poate și ocotire să-i arătăm (MAR.); nu știu dacă așa ceva se poate; decît să porți pe om cu vorba, spune-i mai bine că nu se poate (ZNN.); Cum se poate una oia asta? Iacă, se poate și se prea poate (SP.) [lat. vulg. *potere = clas. posse].

⑲ **PUTERE** *sf.* ① Tărie trupească, forță fizică, vigoare, ② virtute: a-i slăbi puterile; el vrea mai puțin să ne cercăm puterile și apoi să lei banii (CRG.); flacăul mînoș și bău și prinziud ~, răsturnă pe scroacă... și-l tăie capul (SP.); Unde-i unul nu-i ~, La nevoi și la durere (ALECS.); a se lupta, a se împotrivi din toate puterile; în (toată) puterea vîrstei, la vîrstă cînd omul își păstrează încă

Fig. 4034. Pușcoțiu.

toată tăria trupului: erau... oameni la toată puterea virstei (SAD.); (om, bărbat, femele) în ~, în cei mai frumoși ani ai virstei; puterile omului, omenești, ceea ce omul în genere e în stare să facă sau să îndure: asta e peste puterile omenești, întrecute puterile unui om oamane; (P) în (toată) ~ a cuvîntului, în înțelesul deplin al cuvîntului; pe deplin, desăvîrșit: erou în toată lărgă ~ a cuvîntului, Mihai rămîne una din cele mai strălucitoare figuri în istoria omenirii (VLAH.); Ghiftă... era om cu inima la loc și bărbat în ~ a cuvîntului (SLV.); (era) sat vechiu, răzășes, întemeiat în toată ~ a cuvîntului (CRG.) ¶ ② Tăria unui Stat, unei națiuni, unui guvern: acest pod... aievea semn e de nespusa-1 ~ ce au avut acea împărăție (LET.) ¶ ③ ✕ ④ Oștire, oaste, armată: Împăratul Mosoului... au și purescu cu toată ~ a lui tocmă la Persi (NEC.); sculindu-se Traian cu toată ~ a-l... mare și tare războiu cu Decabal... s'au făcut (LET.); astăzi: ~ a armată (a unei țări), armata de care dispune, pe care e în stare s'o pună pe picior de războiu ¶ ④ ⑤ Multime: într-o biserică bătrînă lăcuia mare ~ de vrăbii (MCH.) ¶ ⑥ Silă, violență, constringere: ferască-mă Dumnezeu să-l fac eu ~ a să se ducă (RET.) ¶ ⑦ ⑧ Pricerepe de a concepe, de a născoci, de a imagina, tărie intelectuală: are o mare ~ de imaginație ¶ ⑨ ⑩ Energie morală: ~ a sufletului; ~ sufletească ¶ ⑪ Trăinicie, soliditate ¶ ⑫ Putința de a face un lucru, facultatea de a putea face ceva: de la om nece o ~ nu lăste, de la Dumnezeu totul se poate (COR.); și noi deocîr ne lăste ~ a spunem cu adevăr (MX.); ou ce ~ faci acestea? și cine ți-au dat tie ~ a a-cestea? (GAST.); a-și pune toate puterile, a întrebuița toate mijloacele posibile: se leagă oă ea își va pune toate puterile cum să-și strîngă slujba ce lua asupră-și (ISP.) ¶ ⑬ ⑭ pl. ~ Minuni, fapte minunate: cine va putea spune toate puterile tale, Doamne P (GAST.); cu numele tău multe puteri am făcut (BIBL.) ¶ ⑮ Stăpînire, posesiune: a avea pe cineva sau ceva în ~ a sa, a fi stăpîn pe cineva sau pe ceva ¶ ⑯ Dominațiune, imperiu; stăpînire: Grecia trecu sub ~ a Romanilor; de bolari și de ceta ce sînt supt ~ a lor... învătămu-l după învătătura lui Dumnezeu (PR.-GOV.) ¶ ⑰ Ascendent, influență, înrlurire, mijloc de a lucra asupra gîndirii sau simțirii cuiva: draclii au ~ mare în cei oameni ce îmblă în păcate (COR.) ¶ ⑱ Dreptul de a stăpîni, de a porunci, de a-și impune voința, autoritate: a ta e împărăția și ~ a ei slava în vecie, amin! (COR.); ~ suverană; ~ absolută; nu știu oă ~ am a te răstigni și ~ am a te lăsa P (COR.); ceta ce-si va trimite pre fiu-său cel bolnav la casa unde zac calicii și o a menli bolnavi, acela-si va plarde ~ a cea pînăpescă carea are asupra fiilor (PRV.-MB.) ¶ ⑲ Împuternicire, mandat, dreptul de a face ceva în numele altuia și actul ce dă acest drept: a avea depline puteri; acesta dă ~ și trimite pre acel om să facă acea ucidere, drept aceea ca un ucigătoru s' a certa (PRV.-LP.) ¶ ⑳ rî Drept legal, destoinicie ¶ ㉑ Voie, învoire, permisiune, autorizăție: tot omul are ~ să se bată cu vrămașul ceta ce vine asupra lui să-l uoigă (PRV.-LP.); ceta ce face bani să albă ~ și voie de la împărăție sau de la domnul locului acelaia (PRV.-MR.) ¶ ㉒ Voință: ou de la cine ~; mularea poate să se desparță de bărbatul ei ou ~ a ei, oind o va bate des și țără vină (PRV.-MB.) ¶ ㉓ Guvern, cîrmuire, a ajunge la ~; a lua ~ a; a cădea de la ~ ¶ ㉔ Acela sau aceia ce guvernează Statul, cîrmuitor, cîrmuire, stăpînire ¶ ㉕ Stat suveran: marile puteri ale Europei ¶ ㉖ Autoritate ce guvernează un Stat; cele trei puteri ale Statului sînt: ~ a legislativă sau legiuitoare, care face legile; ~ a executivă (= EXECUTIV) și ~ a judecătorească sau judiciară, exercitate de Curți și tribunale ¶ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㋀ ㋁ ㋂ ㋃ ㋄ ㋅ ㋆ ㋇ ㋈ ㋉ ㋊ ㋋ ㋌ ㋍ ㋎ ㋏ ㋐ ㋑ ㋒ ㋓ ㋔ ㋕ ㋖ ㋗ ㋘ ㋙ ㋚ ㋛ ㋜ ㋝ ㋞ ㋟ ㋠ ㋡ ㋢ ㋣ ㋤ ㋥ ㋦ ㋧ ㋨ ㋩ ㋪ ㋫ ㋬ ㋭ ㋮ ㋯ ㋰ ㋱ ㋲ ㋳ ㋴ ㋵ ㋶ ㋷ ㋸ ㋹ ㋺ ㋻ ㋼ ㋽ ㋾ ㋿ ㌀ ㌁ ㌂ ㌃ ㌄ ㌅ ㌆ ㌇ ㌈ ㌉ ㌊ ㌋ ㌌ ㌍ ㌎ ㌏ ㌐ ㌑ ㌒ ㌓ ㌔ ㌕ ㌖ ㌗ ㌘ ㌙ ㌚ ㌛ ㌜ ㌝ ㌞ ㌟ ㌠ ㌡ ㌢ ㌣ ㌤ ㌥ ㌦ ㌧ ㌨ ㌩ ㌪ ㌫ ㌬ ㌭ ㌮ ㌯ ㌰ ㌱ ㌲ ㌳ ㌴ ㌵ ㌶ ㌷ ㌸ ㌹ ㌺ ㌻ ㌼ ㌽ ㌾ ㌿ ㍀ ㍁ ㍂ ㍃ ㍄ ㍅ ㍆ ㍇ ㍈ ㍉ ㍊ ㍋ ㍌ ㍍ ㍎ ㍏ ㍐ ㍑ ㍒ ㍓ ㍔ ㍕ ㍖ ㍗ ㍘ ㍙ ㍚ ㍛ ㍜ ㍝ ㍞ ㍟ ㍠ ㍡ ㍢ ㍣ ㍤ ㍥ ㍦ ㍧ ㍨ ㍩ ㍪ ㍫ ㍬ ㍭ ㍮ ㍯ ㍰ 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝 㿞 㿟 㿠 㿡 㿢 㿣 㿤 㿥 㿦 㿧 㿨 㿩 㿪 㿫 㿬 㿭 㿮 㿯 㿰 㿱 㿲 㿳 㿴 㿵 㿶 㿷 㿸 㿹 㿺 㿻 㿼 㿽 㿾 㿿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝

decum, mai pre sus de puterile omenești, imposibil: la oameni aceasta peste ~ este, iară la Dumnezeu toate să pot (BIBL.); se jeluiu... pentru strîmbătăți și nevoi cu dările preste ~ ce le face lor (LET.) [lat. *potentia*].

PUTOARE *sf.* ① Miroso foarte urît: aerul se împușcă de o mare ~ (BĂLC.); a apucat-o la fugă... și s'a oam mai dus, lăsînd în urma sa o ~ a om mort (SB.); potrivește mirosul trandafirului cu ~ a porcului (ZNN.) ② ③ **F** Ființă puturoasă, trîndavă, leneșă din cale afară: Să mă duc la geșătoare, Să nu zică că-s ~ (BIB.) [lat. *putorem*].

PUTRED *adj.* Descompus, stricat sub influența aerului, umezelii, căldurii și a unui ferment (*vorb.* de vegetale și de mortăciuni): piecioarele și le pusese pe niște ramuri uscate și ~ (GAST.); *pr. ext.* stricat: am văzut... lipsacii și bogasieri cari împodobesc magazinele cu marfă ~ă (FIL.); ② ~ de bogat, are o bogăție imensă: un boier așă de mare, ~ de bogat și cu învătășură, să-și pule mintea cu unul ca mine! (CRG.) ③ ④ ⑤ **NEPUTRED**: va suna trîmbița și morții să vor scula neputrezi (GAST.) [lat. *putridus*].

⑥ **PUTREDI** ~ **PUTREZI**.

PUTREFAȚIUNE, PUTREFACTIE *sf.* Faptul de a putrezi, putreziciune: a intra în ~ [fr.].

PUTREGĂIOS, Băn. PUTREGĂIT *adj.* Plin de putregaiu, intrat în putrefacție: Harap-Alb... găsește un buștian putregăios, îl scobește cu ce poate și-l face urdînis (CRG.); parul legat e cîtoros, fără coașă și putregăios (MAR.); instituțiile făcute de mina omului sub acest sistem de guvernare sînt putregăite (IUF.).

PUTREGAIU, PUTRIGAIU (*pl.-aturi*) *sn.* ① Lemn putred, plantă intrată în putrefacție: dacă vede cineva cucul geșind pe un putregaiu, se crede că acela va muri sigur în acel an (GOR.); Cară de cele moacănite... Cu butucii de scaiu, Cu spițele de putregaiu (GAST.); putregaiuri de plante și frunze (VR.) ② Putreziciune, putrejunie: la o sută de ani, un alt mesteacăn se puse în locul aceluia (pe) care putregaiul începuse a-l roade (USP.) ③ *Pr. ext.* Ori-ce lucru putregăit, învechit, stricat: I s'a rupt în bucățele și putregaiul de frîu (PANN); na, porumbacule, pentru putregaiul tău de durătoare! (GN.); ④ **F** despre oamenii prăpădiți de bătrînețe, căzătură: cum ? și ei umblă după înșurat ? putregaiu dracului! (ALECS.).

PUTREJUNE, † PUTREGIUNE *sf.* Putreziciune: din ce să nasc lucrurile toate, din ouă au din putrejunea altui lucru ? (CANT.); sînteți putrejunea și mucegaiul ce sapă din temelii și răstoarnă împărățiile și domniile (FIL.); ②: ce vremuri de ticloșie ! ce moravuri rusinoase ! ce putrejunie socială ! (CAR.) [putred].

PUTREZI (-ezese), † **PUTREDI** (-edese) 1. *vb. intr.* ① A deveni *putred*, a intra în putrefacție (*vorb.* de plante sau de mortăciuni): ghinda..., jirul... și alte seminte... să se păstreze în locuri uscate, spre a nu putrezi (ION.); în șase zile să grăjii de hrana trupului ce va muri și va putrezi (COR.); de eram eu om rău, aici îți putrezea holtul (FOR.); ②: datorită cea veche nu putrezește (ZNN.) ③ A zăcea închis pînă la moarte: ~ în pușcărie; o să te lase să putrezești în ona părăsită, ca să slujești de pildă și altor hoțomani oa tine (FIL.) ④ ⑤ **F** A trîndăvi: unii dintr'îngii putrezește toată ziua pe lavifele cafelelor (USP.).

2. *vb. tr.* A face să putrezească: (intrînd apa în țevile) o putrezește (SEZ.).

PUTREZICIUNE *sf.* Faptul de a *putrezi* și rezultatul acestei acțiuni: lucru putrezit.

PUTREZIT *adj. p.* **PUTREZI**: plante ~e ③ ④ **NEPUTREZIT**.

PUTREZITOR *adj. verb.* **PUTREZI**. Care putrezește: toate și cu toții tot dintr'un neam, dintr'o înepătură de fărîmă, dintr'un părinte... sînt (CANT.) ③ ④ **NEPUTREZITOR**.

PUTRIGAIU ~ **PUTREGAIU**.

PUTUROȘ 1. *adj.* ① Ce răspindește *putore*, care miroase foarte urît: Izvor de apă puturoasă; ② **IARBA-PUTUROASĂ** ~ **IARBA** ② ③ ④ **F** Trîndav, leneș din cale afară: mincinoși, puturoși și hoți, astfel de oameni erau Obălenii (S.-ALD.); Bădea dește peste o muiere a dracului, leneșă, puturoasă și guralivă (USP.).

2. *sm.* ① Ființă puturoasă, trîndavă ③ ④ **NEPUTUROȘ**. Animal mamifer care răspindește din corpul său o duhoare foarte urîtă și care persistă luni întregi;

se hrănește cu insecte, cu mici vertebrate și cu rădăcini; trăiește în America de Nord (*Mephitis chinga*).

PUTUROȘIE *sf.* ① Starea lucrului sau ființei *puturoase*: ne înneacă sufletul cu puturoșia purtării și a trupului lor (IUF.) ② ③ **F** Trîndăvie.

PUȚ (*pl.-turi*) *sn.* ① Groapă adîncă săpată în pămînt spre a scoate apă, fîntînă: ~ cu roată (④ 4038), cu cumpănă (④ 4039), cu scripete (④ 4040); ou funia altuia nu te lăsa în ~ (PANN); ② **APĂ** ②; **LAO** ②: ~ artezian ~ **AR-**

Fig. 4038. Puț cu roată.

TEZIAN ③ Săpătură adîncă făcută în pămînt pentru a extrage păcură, etc.: ~ de petrol [lat. *puteus*].

PUTAR *sm.*

③ Cel ce sapă puțuri, fîntînar [put].

PUȚI (*put*)

vb. intr. ① A mirosi urît, a răspîndi o duhoare impușcată: ~ a ceapă, a ouă clocește; ②: lauda de sine pute; gura carea

singură pre sine se laudă, pute (CANT.) ③ ④ *Pr. ext.* A mirosi: mie-mi pute a om pămîntean (SB.) [lat. *putire* = *putere*].

PUȚIN 1. *adj.* ① În mică cantitate, în mic număr (*în opoz.* cu „mult”): ~ vin; ~ sare; ~ oameni; ~ zile; în se cîvinte; ~ li bani ce i-au mai rămas ② Scurt, de o scurtă durată: ~ vreme ③ ④ Insuficient, care nu e de ajuns: e ~, nu ajunge ⑤ ⑥ **Mult** ~ **MULT** 1 ③ ④ ⑤ ⑥ ~ la minte, cu mintea necoaptă, naiv.

2. **PUTINI** *sm. pl.*, **PUȚINE** *sf. pl.* ① Puțini oameni, puține femei: mulți chemați, ~ li aleși; la faptă bună ~ li s'adună; ~ li numai, favorizați de noapte, putură scăpa prin păduri (BĂLC.) ③ ④ Puține, puține lucruri: cine începe multe, ~ se sfîrșește.

3. *shst.* ① Mică cantitate, număr mic: mai bine ~ cu dreptate decît mult cu strîmbătate (PANN); cine nu poate avea mult e bucuros și de ~ (ZNN.); a se mulțumi cu ~; lucrează pe mult și pe ~ (PANN); de la mine ~, de la Dumnezeu mult, se zice cînd, dîndu-se cuiva de pomană, se exprimă regretul că nu i se poate da mai mult; pentru ~ li se răspunde cuiva care mulțumește pentru un lucru oare-care ③ ④ Scurt timp, puțînă vreme: ~ a lipsit de acasă; mai stai ~; peste ~, în scurt timp, peste puțînă vreme, în curînd; de ~, de scurt timp; ou ~ înainte ③ ④ Cel ~, măcar, barem ③ ④ Cît de ~, cîtăși de ~, ori-cît de mică cantitate, cît se poate de puțîn: cea ce va tura din casa stăpînului său macar olt de ~... se va certa mai cumplit (PRV.-LP.); copiii se ampușară fără a cîrîi cîtuși de ~ (USP.) ③ ④ Cîte ~, cîte ~, cîte ~, încetul cu încetul, încet încet; cîte o mică cantitate la fiecare dată ~ cîte ~ a bătut toată sticla; cîte ~, drumul făcîndu-se mai greu, am început a simți oboseala (REGR.).

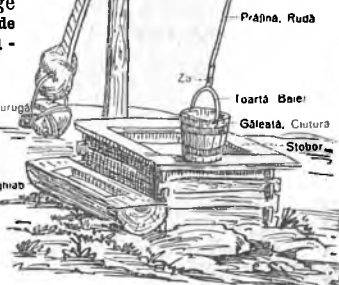

Fig. 4039. Puț cu cumpănă.

Fig. 4040. Puț cu scripete.

4. *adv.* ① În mică cantitate, în mic număr: a minoa ~; mai ~: pre ouonil ce nu-s de vîrstă, pre acela mai puțin-î oeară pravila (PRV.-MB.) ¶ ② ~ de nu, mai mai, aproape sū, puțin a lipsit: de inimă rea, ~ de n'au murit (GR.-UR.); aloi, pe prisa unui rotariu, ~ de nu era să rămînem chiori (CRG.) ¶ ③ Ceva, citva: poate soră-mea să știe, oare gade ~ mai departe de aici (ISP.).

†PUTINA (-inez) *vb. tr.* = IMPUTINA.

PUTINĂȚATE *sf.* Mică cantitate, mic număr, puținime: Radu-Vodă, cum văzu ~a Moldovenilor, căzu ou tot greul asupra lor (ISP.) [p u ț i n].

†PUTINEL, PUTINICĂ = PUTINTEL.

PUTINIME *sf.* Puținătate: fi mătură curind din viață... ~a singelui și puerilor (JIF.) [p u ț i n].

PUTINTEL, f. PUTINTEA, PUTINȚICĂ (pl.-tele),

†PUTINEL, f. PUTINEA, PUTINȚICĂ (pl.-inele) *adj.* și *adv. dim.* PUTIN. ① În foarte mică cantitate, în foarte mic număr, nițel: îmi veni puțințel suflet, dar tăceam și ascultam (PANN); erau ou ai noștri și puțințel Tătarl (M.-COST.); cum s'au întîmplat, au dat puțințel războiu într'acea zi (N.-COST.); Stefan-Vodă tocmise puțințel oameni despre lunea Birladului, ou să-l amăgească ou buclune și ou trimbițe (GR.-UR.); ougea oă mai bine să odihnească puțințel pînă dimineața (RET.) ¶ ② ③ ~ (la trup), mititel, slăbuț, subtil: au curs mereu pe drum Olteni puțințel la trup și sărăcuți la îmbrăcăminte (LUNC.); era așa de puțințel la trup, încit ar fi bătut-o într'un pahar de apă (ISP.); oam puțințelă, dar ou să-i faci? cînd omul e nurlu, duce ziaa după el (DLVR.) [p u ț i n, influențat de (m i t i) t e l].

PUTINTELUȘ, †PUTINELUȘ *adv. dim.* PU-

TIN(TEL): Iși mai scoase capul (din gaură), să mai vadă puțințeluș încă și mai bine (ICH.).

PUTINTIME *sf.* = PUTINĂȚATE: pretind... a cunoaște de pe mulțimea sau ~a perigoșilor...ou oare e... (cără-bușul) acoperit pe pîntec și picioare, cum va fi vara ce urmează (MAR.) [p u ț i n, influențat de puțin-tel].

PUȚOIU *sm.* F ① Băiețas mic, picu ¶ ② Olten. (CIAUȘ.) Sticlucă mică și lungăreată (pentru țuică, etc.), țoiu, ciocănel [p u ț ă „organul genital al copillor”].

PUȚULET (pl.-ete) *sn. dim.* PUT.

○ PUȚULUI (-nese) *vb. tr.* și *refl. Trans.* (RV.-CRG.) (DENS.) A (se) împodobi, a (se) găti [germ. putzen].

○ PUVOIU (pl.-oale) *sn.* = PUHOIALĂ: pară mi se pusea un ~ pe ochi (S.-ALD.).

PUZDERIE, ○POZDERIE *sf.* ① Partea lemnosă a cinepei ce cade jos cînd se melită; e întrebuințată de țărani ca să aște focul: Dar tot mai bine să nserăm Pe la bordelele noastre, Oă-s ou baligă lipite, Cu pozderie-acoperite (MAR.); Tu în cap nu ai grăunțe, numai pleavă și puzderii (EMIN); Am o sucnă mierle, Plină de pozderie (PAMF.), ghicitoare despre „cer și stele” ¶ ② ③ Pleavă și tot ce cade sau se împrăști ca pleavă: de pe genele lui albe și lungi se scutură puzderie de ninsoare (DLVR.) ¶ ④ ⑤ Mulțime nenumărată: strînge împăratul Galben oameni puzderie și țin'te după fugari cu oaste multă (R.-CDB.); din puzderia de pești de toate neamurile, nici unul nu putea spune oă... a văzut așa minune (PAC.); era o nuntă aleasă, holerească și nuntași pozderie (SB.) [vsl. pozderije].

Q *sm.* A șaptesprezecea literă a alfabetului, a treisprezecea din seria consonantelor; se întrebuințează numai în cuvinte străine; inițial, e urmat totdeauna de u.

*QUADR... = CUADR...

*QUADRIENAL *adj.* ① Ce ține patru ani ¶ ② Ce se repetă la fie-care patru ani, ce se întîmplă odată la patru ani: premiu ~ [fr.].

*QUAKER *sm.* ¶ Membru al unei secte religioase (intemeiate pe la mijlocul secolului al XVII-lea), care e răspîndită mai ales în Anglia și Statele-Unite [engl.].

*QUANTUM (pl.-umuri) *sn.* Cantitate, sumă, total [germ. < lat.].

*QUART... = CUART...

*QUARTO *adv. lat.* ① Al patrulea, în al patru-lea rînd ¶ ② IN-QUARTO = IN-QUARTO.

*QUART = CUART.

*QUASI *adv. lat.* Aproape, mai mai, puțin lipsește.

*QUATERNAR = CUATERNAR.

*QUAT(U)OR = QUAT(U)OR.

*QUIDAM *sm.* Un ~, oare-cine, o persoană oare-care (pe care nu putem sau nu voim s'o numim) [lat.].

*QUIETISM *subst.* ¶ Doctrină mistică după care perfecțiunea creștină consistă în adîncirea spiritului într'o rugăciune mută, pentru ca sufletul să se absoarbă în Dumnezeu, într'o inerție a tuturor facultăților și într'o nepăsare desăvîrșită față de ori-ce i s'ar putea întîmpla [fr.].

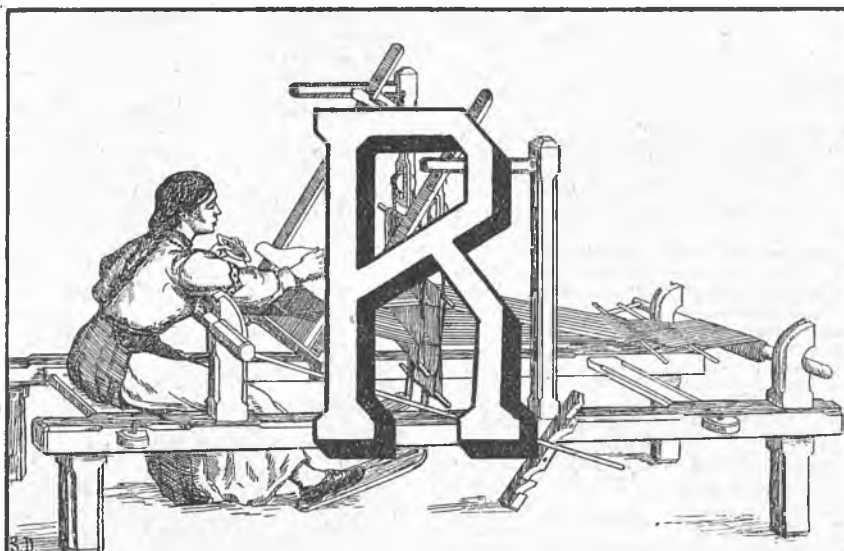
*QUIETIST 1. *sm.* ¶ Adept al quietismului.

2. *adj.* Privitor la quietism: doctrina ~ă [fr.].

*QUINT... = CHINT...

*QUIPROQUO *subst.* Neînțelegere, greșală provenită din confundarea unui lucru cu altul, unei persoane cu alta [fr < lat.].

RĂZBOIUL DE ȚESUT

R sm. A nouăsprezecea literă a alfabetului, a patrusprezecea din seria consoanelor.

RABAT (pl.-aturi) sn. Mic scăzământ din prețul de vânzare: mi-a făcut zece la sută ~ [germ. *Rabatt*].

RĂBDA (raba) vb. tr. ① A suferi, a îndura în tăcere și cu resemnare: *Răbdăm poveri, răbdăm nevoi*, și ham de oal și jug de bot, Dar vrem pământ! (COȘA); a răbdat olt a răbdat pînă n'a mai putut (CAR.); ② să nu dea Dumnezeu omului olt poate ~; îl durea de durut, dar răbda în plele ca un drac (ISP.) ¶ ③ A suporta intemperii: vitele de acest soi... răbdă la frig și la ploaie (A.-GH.) ¶ ④ A lăsa, a îngădui, a tolera: nu-l mai răbdauseră puterile să-și lăseze copilă pe genuchi (OLVR.); nu mă răbdă inima să plec fără să-l văd; să nu te răbde pământul blestem popular.

RĂBDARE sf. ① Faptul de a răbda ¶ ② Dispozițiune firească de a îndura cu resemnare durerile, ocările, necazurile: a avea ~; a suferi ou ~; a-și pierde ~a; Trifon își leși din ~ și era poznaș cînd pierdea ~a (RET.); procurorul, însoțitor șiret, eare are un dar deosebit de a-l scoate din răbdări (BR.-VN.); F a minca răbdări prăjite, a aștepta zadarnic, fără a se alege cu ceva: de acu înainte n'or mai trebui să ducă nevoi și să mănînce răbdări prăjite (SS.) ¶ ③ Stăruință într-o lucrare grea și de lungă durată: a lucra cu ~; ④ ou ~ și cu tăcere se face agurida miere ¶ ¶ ⑤ **NERĂBDARE**.

RĂBDĂTOR adj. verb. RĂBDA. Care răbdă: filia aceea bună, răbdătoare, evlavioasă, care a fost pentru ea mai mult ca o mamă (VLAH.) ¶ ¶ ⑥ **NERĂBDĂTOR**.

† **RĂBDURIU** adj. Care a răbdă, răbdător.

RĂBEGI, RABIGI = REBEGI.

RABIN sm. ① Învățătorul legii la Evrei (4041) ¶ ② Șeful spiritual și predicatorul unei comunități israelite; mare ~, șeful unei sinagoge sau al unui consistoriu israelit [pol.].

RABINAT sbst. Demnitatea de rabin [fr.].

RABINIC adj. Particular rabinelor [fr.].

RABLĂ (pl.-le) sf. ① F Lucru vechiu, uzat, de lepădat, vechitură: niște rable de mînuși (MAR.); o ~ de cuțit ¶ ② Mîrtoagă, gloabă, căzătură (de

Fig. 4041.
Rabin.

cal); după ce însoară căruța, înhămă la dînsa rabla lui de cal (ISP.).

RĂBLĂRIT adj. F Uzat, prăpădit, învechit: la minister e îmbrăcat în hainele cele mai ~e (VLAH.).

RĂBOJ (pl.-boaie), **RĂBOȘ** (pl.-oaie), **Mold. Trans. RĂBUȘ, Băn. RABOȘ** (pl.-se) sn. Lemnișor despicat în două pe care se fac diferite creștături (r, v, x) ce arată cantitățile sau sumele primite ori predate în daraverile de cumpărare și de vânzare, de furnituri de materiale, etc.; o jumătate de răboj rămîne la primitor, iar cealaltă jumătate o ia cel ce predă sumele sau furniturile, așa încît să poată servi și unuia și altuia ca mijloc de control la încheierea socotelilor (4042): și ca să nu pierdeți șirul, luați în mînă oltu un răboj, și să tăiați de cîte ori vă vultu zice eu, pînă s'o împlini numărul (ISP.); Bades Niculae... își ia răboajele și pleacă să-l găsească ca să-și încheie socotelile (A.-GH.); știu că la răbuș tragi o creștătură și asta vrea să zică o zi de lucru ori o oale (SLV.); a-și leși din ~ (afară), a-și pierde sărta; a crede după ~, a crede tot ce i se spune: mama... orezîndu-le toate lăptoase, după răbuș, cum i le spusese eu (CRG.) [comp. srb. *raboš*, *rabuș*, bg. *raboš*].

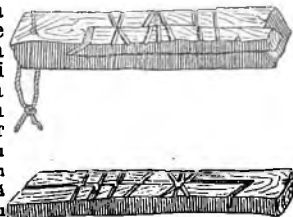

Fig. 4042. Raboaje.

RĂBONIT = RĂBUNIT.

RĂBUFNEALĂ (pl.-eli) sf. Izbitură sgomotoasă: deasupra acestui învălmășag de strigăte și de răbufnell, cerul se întuneacă deodată (VLAH.); numai din cînd în cînd răbufnelele vifornice aduceau țipetele porțitei (SAD.) [răbufni].

RĂBUFNI (-nese) 1. vb. tr. ① A izbi, a trînti cu sgomot: înțîgîndu-l ouțul pîn' la miner, îl răbufni la pămînt (OLVR.); Ercule... îi căra mereu la chilomi... pînă ce mi-l răbufni și mi-l culcă binișor la pămînt (ISP.) ¶ ② A izbucni cu sgomot.

2. vb. intr. A se izbi cu sgomot: slăbina răbufni de niște străchini și ceașane pe care le spase (OLVR.); pumni înfundați răbufniră în șelele cailor (DEM.) [b u f n i; comp. RĂBUFNI].

RĂBUNÎT *adj. p. RĂBUNÎ.* ① Izbit, trinit cu sgomot ¶ ② Izbucnit cu sgomot: o stană albă de sare, ~ă din stîlul pămîntului (VLAH.).

RĂBUÎ (-uesc) *vb. tr.* A unge cu răbuială: găseam pe moș Chiorpece răbuiind ciubotele cu dohot de cel bun (CRG.) [comp. germ. reiben „a freca“].

RĂBUIALĂ (pl.-le) *sf.* ① Faptul de a răbui: îmi trăgea un pui de ~... pe la bot (CRG.) ¶ ② Unsoare, extrasă din păcură, cu care se ung curelele, încălțămîntea, etc., ca să se moaie (RV.-CRG.): Moș-Preou își purta trupul mare de lei colo, tîrînd cu ciubotele grele, unse cu ~ (SAD.).

○ **RĂBUNÎT**, **RĂBONÎT**, *Băn. RĂBUNAT* (NOV.) *adj.* Culcat, trinit: coporila ride o a soapă de ger, stînd din oînd în oînd răbunîtat pe verdeată (JIP.); Sub umbra de aguridă, Doarme Leana răbunîtată (R.-COD.).

RĂBUȘ = **RĂBOȘ.**

RAC 1. *sm.* ① Gen de crustacee decapode, cu corpul acoperit de o coajă negricioasă sau verzuie, care devine roșie prin fierbere; trăiește în apele pietroase și e căutat pentru carnea lui cea gustoasă (*Astacus fluviatilis*) (□ 4043): mîncar de te-ar arde o zămă bună, dar o zămă de ~! (RET.); a se face (roșu) ca ~ul, a se roși la față; F: a da tot înapoi ca ~ul, a merge ca ~ul, a-i spori ca la ~, a nu progresa de loc, a da îndărăt, a regresa, a-i merge rău; ② cu un ~, tot ~-rac, se zice de omul nevoiaș pe care un mic folos, un mic ajutor, nu-l poate scoate din nevoie; ~ de mare, stacoaj ¶ ③ ☆ **RĂCUL**, unul din cele 12 semne ale zodiacului, numit și „cancer”; numele unei constelații (□ 4044) ¶ ④ Furcă de oprit căruța pe un suie, ca să nu dea înapoi ¶ ⑤ Boala numită de obicei „cancer”.

Fig. 4043. Rac.

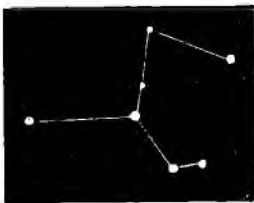

Fig. 4044. Racul.

2. (pl.-acnri) *sn.* ① Trăgător de dopuri de la sticle astupate ¶ ② † Ancoră: vaporul stete la adăpost și aruncă ~ul (BOL.); nu fi ca anghira sau ~ul corabiei care ușor se aruncă în apă și cu anevole se arde (PANN) [vsl. rak ū]. ○ **RACACICIU** *sm. Trans. (FR.-COR.)* = **RĂCĂNEL.** ○ **RĂCĂDUÎ** (-uesc) *vb. refl. Mold.* A năvăli asupra cuiva cu pumnul, cu cionagul, cu o armă, gata să lovească: Ivan... se răcăduiește el cu punga, dar an prins el acum dracii la mînt (CRG.) [comp. RĂCĂDUÎ].

RĂCAN *sm.* ✕ Soldat nou, recrut: așa e, măi ~e? (BAS.); ești boboc, ~e! (DEM.) (în opoz. cu „deșcă”) [comp. RĂTAN].

RĂCĂNEL *sm.* ✕ Broatec, brotăcel: cînd... răcănell cel verzi se suie sus pre lemne, atunci are să vie ploaie (NOV.) [lat. vulg. *racanus; comp. it. raganella].

RĂCAR *sm.* ✕ Cel ce se îndeletnicește cu prinsul racilor: pesoari, ~i... și dirvari (FIL.).

○ **RACĂTEȚ**, **RĂCĂȚET** *sm.* ✕ = **RĂCĂNEL**: racătețel e bun prevestitor de ploaie, vară, pe cînd e secetă, (MAR.). ○ **RĂCE** = **RECE.**

RĂCEALĂ (pl.-eu) *sf.* ① Faptul de a răci: însușirea de a fi rece ¶ ② Frig ¶ ③ Boală căpătată din pricina frigului ¶ ④ Lipsă de însufletire; indiferență, nepăsare: l-a primit cu ~; el stătu de față și privi cu ~ această tragedie (BALC.).

***RACHETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Instrument întrebuințat în unele jocuri cu mîngea (□ 4045) ¶ ② Teavă de carton umplută cu materii explozibile care, cînd se aprinde, se înalță foarte sus în văzduh producînd efecte speciale de lumină (fr. raquette).

RACHIAȘ (pl.-aș) *sm.* ✕ *dim. RACHIU:* și ~ul rece și tare aluneacă pe gît ca untdelemnul (S.-ALD.).

Fig. 4045. Rachetă.

***RACHIDIAN** = **RAHIDIAN.**

○ **RĂCHIE** *sf. Băn.* ✕ Rachiu [srb. rakije]. **RACHIER** *sm.* Cel ce fabrică rachiu, povarnagi: toți știau pe dinafară satira... adresată unui fin de ~ îngîmțat (G.-GH.).

RACHIERIE *sf.* ✕ Fabrică de rachiu; depozit de rachiu.

RĂCHISOARĂ (pl.-re) *sf. Bucov.* ✕ = **CĂTINA-DE-GĂRDURI.**

RĂCHITĂ, **RICHTĂ** (pl.-ți) *sf.* ✕ ① Numele mai multor varietăți de salcie ce cresc pe malurile rîurilor și prin locurile umede: a) (*Salix fragilis*) (□ 4046, 4047); b) = **MLAJĂ** ①; — c) ~**ALBĂ**¹ (*Salix incana*); — d) ~**ALBĂ**² sau ~**MARE** = **SALCIE** ①; — e) ~**ALBĂ**³ = **MLAJĂ**

Fig. 4046. Răchită.

Fig. 4047. Răchită.

①; — f) ~**MOALE** sau ~**PUTUROASĂ** = **IOV**; — g) ~**ROȘIE** (*Salix purpurea*); răchita, ca și salcia slujesc... gospodinelor noastre pentru dobîndirea colorii galbene (PAMF.); și răchitile se îndoale, lovindu-se de pămînt (ALECS.); înălțor așa pe nua și o bag într'un tufiș de richită (BR.-VN.); locul ales e o mlaștină cu stîl și cu richită (ONOB.).

RĂCHITAN *sm.* ✕ ① Mare plantă cu tulpina dreaptă, virtuoasă și ramificată, cu flori roșii-purpurii, așezate într'un spic mare și dens la virful tulpinii și al ramurilor; crește prin locuri umede, fînețe mlaștinoase, pe lîngă bălți și tufisuri umede: numită și „lemnîe” sau „lemnuscă” (*Lythrum salicaria*) (□ 4048) ¶ ② Varietate a plantei precedente, cu florile așezate în virful tulpinii și al ramurilor în spice lungi și subțiri (*Lythrum virgatum*) [răchită].

RĂCHITAR *sm.* ✕ Fluture de noapte, de culoare brumărie, a cărui larvă, numită „sfredeluș” sau „sfredel(uş)ul-lemnului” e lungă pînă la 9 cm., goală și de culoare trandafirie: e foarte stricăcioasă, căci găurește tulpinile pomilor, plopilor, stejarilor, teilor și mai cu seamă ale răchitelor celor bătrîne (*Cossus ligniperda*) (□ 4049) [răchită].

RĂCHITIS, **RĂCHITIS** (pl.-isuri) *sn.* ✕ Loc unde cresc multe răchiti: tot prin răchitișuri și staturi de bălți (LUNG.); răchitișul ce umbra sărăcăcioasă clădire (CRG.).

RĂCHITEA *sf.* mai adesea **RĂCHITELE** *pl.* ✕ Mic arbust, totdeauna verde, cu tulpina tritoare, cu frunze ovale, ascuțite și cu marginea răsucită, verzi, pe partea superioară și albe-cenușii, pe partea

Fig. 4048. Răchitan.

Fig. 4049. Răchitar.

inferioară; face flori trandafirii, plecate în jos; fructele, comestibile, sînt niște boabe roșii, cu un gust acrișor; crește prin văile umede și umbroase de la munte (*Vaccinium oxycoccus*) (4050) [răchită].

○ **RĂCHITEL** *sm.* Oaș. ➤ = RĂCĂNEL.

RĂCHITELE ➤ RĂCHITEA.

RĂCHITĂ (*pl.-tele*) *sf.* ♂ ① *dim.* RĂCHITĂ. Răchită sau salcie tină: se fierb cam patru litri de apă ou tot atîtea kilograme de vîrfuri de saiele tină, numită ~ (PAMF.); d'apoi vara, în zilele de sărbătoare... după oules ~ de făcut gălbenele... cine umbra? (CRG.)

Fig. 4050. Răchitea.

Fig. 4051. Răchită.

¶ ② Mic arbore, originar din Europa meridională, cu frunze ascuțite, acoperite pe o parte și pe alta cu mici solzi stelați ce dau un aspect argintiu; face flori mici, mirositoare, galbene pe dinăuntru, și alburii pe dinafară; se cultivă ca plantă ornamentală; numită și „sălcioară” (*Elaeagnus angustifolia*) (4051) ¶ ③ = RĂSCOAGE ¶ ④ ~ ALBA = MLAJA ⑤.

RĂCHITIS ➤ RĂCHITIS.

RĂCHIU (*pl.-turi*) *sn.* ② Băutură spirtoasă, îmbătătoare, fabricată din alcoolul ce se extrage din vin sau din porumb, prune, cireșe, etc. și amestecată cu apă, uneori și cu alte esențe, *Mold. Bucov.* „horelă”, *Trans.* „vinars”: și după ce ca tot omul un clocan de ~ trax, O lan pe jos la drum... (PANN); ~ de drojdie [tc. raky].

RĂCI (-cece) 1. *vb. tr.* ① A face rece; ② F a-și ~ gura de geaba, de surda, de pomană, a vorbi în zadar, a nu fi ascultat: dacă nu ți se trece vorba, nu-ți mai ~ gura (PANN); ③ întrebările și rugăciunile mele le făceam în seo, căci îmi răceam gura de surda (USP.).

2. *vb. intr.* A prinde răceală: se vede c'au răcit pe drum, oind s'au întors de la fară (ALECS.).

3. *vb. refl.* ① A deveni rece: s'a răcit elorba, cafeaua, mîncarea, bala ¶ ② ③ A deveni indiferent; a-și pierde însuflețirea.

RĂCILĂ, RĂHILĂ (*pl.-le*) *sf.* ♂ ② Boală lăuntrică, veche, cronică, care nu se mai vindecă: fel de fel de doftori l' s'arătă..., da mai ncl unu nu putu afla ce răhilă s'ă albă (JIF.); m'am tîmăduit de vîtmătură, dar tot simt o răcilă aici sub pîntece (PAMF.); ③ acolo s'a dat bătaia, ... o bătaie crîncenă, invenînată de racilele trecutului (VLAM.); era o răcilă veche între Stolca Bivolaru și Năstase Beldie (S.-ALD.).

RĂCILĂ (*pl.-le*) *sf.* ➤ Unăaltă de pescuit racii (4052) [srb. račilo].

○ **RĂCINĂ** *sf. Trans.* (FAC.) = RĂCILĂ.

RĂCIT 1. *adj. p.* RĂCI. ① Făcut rece ¶ ② Care a prins răceală ¶ ③ Care a devenit rece.

Fig. 4052. Răcilă.

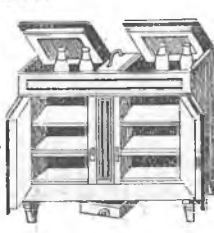

Fig. 4053. Răcitoare.

2. *subst.* Faptul de a răci. **RĂCITOARE** *sf.* ➤ Vas, dulăpior, etc. în care se pune gheață, pentru a răci băuturile

sau a păstra mîncările, ca să nu se strice de căldură (4053): pelinul ou sifon ținut la ~ (BR.-VN.).

RĂCITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* × ① Mîncare rece ¶ *pl. Mold.* Pitfie: în locul acestor lături, vei face... niște răcitură cu usturoiu și un curoan fript (ALECS.); toate cîrnurile de pe dinșa tremurau întocmai ca niște răcitură (GN.) [răci].

RĂCIUINĂ, RĂCIUNĂ (FSC.) *sf.* ♂ Mică plantă ierboasă, cu flori albe, dispuse în panicule; crește prin pădurile umbroase de la munte; poporul o întrebuintează a oblojei (*Galium angustifolium*).

RACLĂ (*pl.-le*) *sf.* ① ➤ LĂCRA ¶ ② *Mold. Bucov.* Cutioară de lemn cilindrică ce se închide ermetic cu un capac și în care se păstrează brînză, unt, etc. (SEZ.) (4054).

RĂCLIȚĂ (*pl.-te*) *sf. dim.*

RĂCLĂ: oare-oine fură de la un bolaren o ~ cu bani (PRV.-MB.).

RĂCNET (*pl.-ete*), *Mold. RĂCNIT* (*pl.-ite*) *sn.* ① Strigătul leului ¶ ② F Sbieret, strigăt puternic, furios: s'a pornit cocoana pe răcnete, s'ă ridice mahalaua ~ pîcleare (CAR.); atunci se aude un răcnit spăimîntător (CRG.) [răcni].

RĂCNI (-nese) *vb. intr.* ① ➤ A striga tare (*verb.* de leu și de tîgru): leul... răcnea de ordeală că se luptă cu toate lînghelele pădurilor (USP.) ¶ ② F A sbiera, a striga tare, turbat, ca o fiară: oind l-a ajuns arsura la os, a sărit din somn răcnind ca un taur (CRG.); popa a răcnit așă de tare, ca cum i-ar fi fost pus pe frigare (SB.) [vsl. ryknati].

RĂCOARE *sf.* ① ② Vreme rece, frig plăcut care temperează o prea mare căldură: o ~; noaptea, pe ~; ~a se schimbă în frig (OLVR.); Răule, grădina dulce, Nu mă 'ndur a mă mai duce... De cîntecul cucilor, De ~a apelor (PAMF.) ¶ ③ F Închisoare, arest: Tătarul au dus pe Români departe... în cetatea Căpăunilor (și) acolo i-au pus la ~ (R.-COD.); de multe ori jandarmii îl scoteau dintr-o capete sparte și-l duceau legat la ~ (SAC.) ¶ ④ *pl.* Flori de groază: a băga în răcori pe cineva, a-l umplea de spăimă: a-l apuca răcorile, a-l apuca groaza: numai glîndindu-se cineva, îl apuca răcorile morții (USP.).

RĂCOINĂ *sf.* ① ➤ = RĂCOVINĂ ¶ ② *Olten.* Pinză rară, proastă, rău țesută (CAUS.).

RĂCOREALĂ (*pl.-eli*) *sf.* ① ② Răcoare, boare răcoaroasă: Vinătorul soarbe 'n cale-l răcoreala dimineții (ALECS.); ③ F Închisoare, arest: pușcărași!... după ce scapă de la ~ (JIF.) [răcori].

RĂCORELE *sf. pl. Olten.* ➤ = ZORELE-PITICE [răcoare].

RĂCORI (-oresc) 1. *vb. tr.* ① A produce răcoare: ploaia a mă răcorit vremea ¶ ② ③ A produce o senzațiune plăcută, de ușurare: bietul călugăr întîndea tremurînd paraua care-l răcorise și lui palma o clipă (VLAM.); ~ înima, sufletul, a ușura inima (de o suferință, de o supărare): o lăsați-mă să plîng, oa să-mi mă răcoresc sufletul (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A deveni răcoros: s'a răcorit vremea ¶ ② A se face răcoros, a se răci: și toarnă el toată apa cea din țință pe lăratele, pînă ce stînge focul de tot (și se răcorește cuptorul (CRG.) ¶ ③ ④ A se ușura (de o supărare, etc.): nu știu cum scosea el vorbele astea din gură, că parcă mi se răcori inima, mă lîngă (USP.).

RĂCORITOȘ *adj. verb.* RĂCORI. Care răcorește: băuturi răcoritoare.

RĂCOROȘ *adj.* ① Ce răcorește, ce aduce răcoare: un vînt ~; după ce intră în baie, porunci să-l aducă armăsarul, ca să-i sufle aer ~ (USP.) ¶ ② Cam rece: vreme răcoară.

† **RĂCOȘI** ➤ ROCOȘI.

RĂCOVINĂ, RĂCOINĂ, Bîn.

RĂCUNĂ (*pl.-ne*) *sf.* ♂ ① Mică plantă cu tulpinile cilindrice, întinse pe pămînt, ou flori mici albe, cu fructul constînd dintr-o capsulă lungă-reată, ale cărei semințe sînt mult căutate de

Fig. 4054. Răclă.

Fig. 4055. Răcună.

RĂC-
RĂC

RĂC- gâini (Stellaria media) (4055) ¶ @ = MIERLUTĂ²
RAD ¶ @ = SCINTEIUTĂ @ [comp. sl. rakovina].

RĂCULET sm. @ dim. RAC ¶ @ ¶ Plantă cu rizomul gros, trilitor și răscut, cu flori albe-roșietice, dispuse într'un spic terminal; crește prin pășunile umede din munți; numită și „cîrligat”, „cîrligatică”, „iarbă-roșie”, „rădăcina-șerpilor”, etc. (Polygomonum bistorta) (4057).

Fig. 4056. Răcșor.

Fig. 4057. Răculeț.

RĂCȘOR

sm. @ dim.

RAC: lți aduo vre-o doi ~... ohirelți, otligoși, ca val de al (ALECS). ¶ @ Insectă, cupînteele roșu, cu picioarele dinainte asemenea cleștelor de rac, ce trăste printre pietrele apelor stătătoare și pe la izvoarele reci, unde se hrănește cu viermușori (Nepa cinerea) (4056).

***RĂCUT sm. (P) ✕ = RECRUT.**

***RĂCUTĂ (-utez) vb. tr. (P) ✕ A recruta (CIAUS) (GR-N.) (VIRC.).**

***RADĂ (pl.-de) sf. @ Portiune de mare lîngă țarm unde corăbiile pot ancora la adăpost de unele vînturi [fr.].**

‡RĂDĂCINA = ÎNRĂDĂCINA.

RĂDĂCINĂ (pl.-ni) sf. @ ¶ Partea plantelor și arborilor, de obicei ascunsă în pămînt, care le servește ca să sugă din sol elementele cu care se hrănesc: rădăcinile unui copac; după forma lor, rădăcinile se numesc filiforme, pivotante, napiforme, ramificate, fasciculată, etc. (4058); a se ușa de la ~; (P) a prinde ~, a se așeza bine și pentru mai multă vreme într'un loc, întărindu-se și dezvoltîndu-se acolo ¶ @ ¶ Principiul unui lucru: a

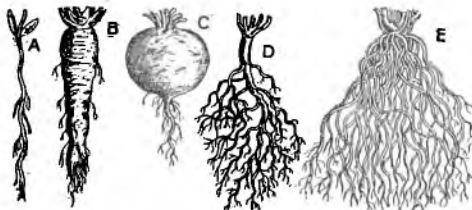

Fig. 4058. Rădăcini:

A. filiformă; — B. pivotantă; — C. napiformă; — D. ramificată; — E. fasciculată.

tăia răul de la ~; rădăcina învîtăturii este amară, dulci sînt însă rodurile ei (NEGR). ¶ @ Pr exf. Partea de jos a unui lucru fixat în pămînt, unde se ivește la suprafață: coliba babel ilino... are un brîu ca de-o palmă, lăsat ou bola roșie, jos la ~ (SP.). ¶ @

¶ Partea plantei, ascunsă în pămînt, întrebuințată în alimentație, în medicină, etc.: ceapa, morcovul, stelea, napul, etc. sînt rădăcini comestibile ¶ @ ¶ Numiri de plante: RĂDĂCINA-OTUMEI = CAPTALAN @; — ~DE-LÎNGOARE¹ = LÎNGOARE @; — ~DE-LÎNGOARE² = GĂLBĂJOARĂ; — ~DULCE = LEMN-DULCE; — ~SĂLBATICĂ = BREAN; — RĂDĂCINA-ȘERPILOR = RĂCULET @; — ~DE-MICSUNEA, rizomul cărnos, plăcut mirositor al unei specii de stînjini (Iris florentina), întrebuințat în medicină, la fabricarea pudrelor și a săpunurilor parfumate, etc. (4059) ¶ @ ¶ O-rigine: din ce ~ și lavod sînt numele (neamurilor) care au și înde sine și la alte țări străine (M-COST). ¶ @ ¶ Partea prin care unele organe țin de restul corpului: rădăcina unui dînte, a părului, a unghiilor ¶ @ ¶ Cu-

Fig. 4059. Rădăcină-de-micsunea.

vînt primitiv din care cu ajutorul sufixelor și prefixelor, derivă alte cuvinte: rădăcina lui „îmbunătăți” e „bun” ¶ @ ± Număr care, înmulțit odată sau de mai multe ori prin el însuși, reproduce un număr dat: 4 e rădăcina pătrată a lui 16; ~ cubică, numărul care, înmulțit succesiv de două ori prin el însuși, reproduce un număr dat: 5 este rădăcina cubică a lui 125, pentru că 5×5×5=125; a extrage rădăcina pătrată sau cubică a unui număr [lat. radicina].

RĂDĂCINOS adj. @ Care are rădăcini mari sau numeroase.

RĂDĂCIOARĂ (pl.-re) sf. @ dim. RĂDĂCINĂ.

***RADAN (pl.-ane) sn. ✕** Lucrare de fortificație cu unghiuri ieșite în afară spre cîmpie: Solman ~ eade rădăcină (ALECS). (4060) [fr. redan].

RĂDAȘCĂ (pl.-aște, -aști) sf. @

Gîndac mare, negru-castaniu, ale cărui făci seamănă cu coarnele unui cerb; numit și „răgace”, „rodășcă”, „rudășcă”, „cornac”, „boul-lui-Dumnezeu”, „boul-Domnului”, „vaca-Domnului”, etc. (Lucanus cervus) (4061): de vreî să ai pâr mare, pune todeauna coarne de

Fig. 4060. Radan.

Fig. 4061. Rădaște.

~ în apa ou care te speli pe cap (MAR.) [comp. RĂGACE].

RĂDAȘCAT adj. Ce seamănă cu coarnele de rădăscă (vorb. de coarnele vitelor mari).

RADE (rad) 1. vb. tr. @ A tăia pămînt pînă la piele cu briciul: a-și ~ barba, mustățile, capul; cînd au ras barbele împărțat Moscoailor, atunci cînd și-au schimbat porul, atunci singur împărțat i-au ras barba ou mina lui (NEC.); popo, ce nu gludeci drept, cînd îți vin cărțile mele? (ti-ou rade pletele! (M-COST.); coasa în minile lui rădea ca briciul (OLVR). ¶ @ A reteza: cînd a dat zmeul să lasă, i-a și ras capul (SS.). ¶ @ A răzii, a scoate, a îndepărta cu un cuțit, cu o unealtă tăioasă, pămînt (de pe un animal), pojghița, coaja sau un mic strat de deasupra: cînd tăia tata porcul și-l pîrlea... ou să se poată ~ mai frumos, ou încălecam pe poro deasupra paletor (CRG.); ~ coaja de pe rădiche; ~ vîpșeaua de pe zid ¶ @ A șterge (ceva scris): ~ ou guma; Dumnezeu i-a ras din cartea viilor (LET.). ¶ @ F A face să piardă (un proces), a trînti la un examen, a scoate dintr'o slujbă: tribunul i-a ras; se zice că dascălii noștri au de gînd să-l radă (VLAH.); F ~ fără săpun, a face cuiva neajunsuri, fără a-l menaja ¶ @ A dărima din temelie, a tăia pînă la pămînt: ei rădeau totul de pe fața pămîntului (SP.). ¶ @ ¶ A câștiga cuiva în jocul de cărți toți banii ce-i avea: Toderică i-a ras pe toți și peste noapte a'a făcut nevîzut ou aurul și ou juvaerurile (NEGR.). ¶ @ A trece cu o scîndurică peste banița sau-altă măsură plină cu grîu, porumb, etc. ¶ @ A trage: a-i ~ o palmă ¶ @ A o ~, a o șterge, a o lua la fugă: o rase la fugă (SS.). ¶ @ A atinge ușor ou suprafață: întocmai ca pasărea care rade apa ou arpile...așa de fute lucemai și ou deasupra apei (GR.); rînduilele zburau, rîzînd pămîntul, de-a lungul uliții (GR-VN.).

2. vb. refl. A-și tăia pînă la piele, cu briciul, barba, mustățile sau pămîntul de pe cap: spînzul se rade leme (ZNN.) [lat. radêre; înțelesurile 5 și 10, după fr. raser].

***RADIA (-diaz) 1. vb. tr. A șterge (de pe o listă, dintr'un registru): ~ un nume.**

2. vb. intr. A răspîndi raze luminoase [fr. radier].

***RADIANT adj.** Care trimite raze în toate direcțiunile [fr.].

***RADIAR 1. adj.** Dispus în raze.

2. RADIARE sf. pl. @ Vechi diviziune a regnului animal care cuprindea echinodermele, etc. [fr.].

***RADIAT 1. adj. @** Ale cărei părți sînt așezate ca spițele unei roți ¶ @ ¶ Se zice despre florile

ale căror petale formează o coroană, ca d. e. floarea soarelui, ochiul-boului, etc. (4062).

2. **RADIATE** *sf. pl.* ☼ Tip de plante din fam. compozelor, cum e ochiul-boului, etc. ☼
 ③ ☼ Animale nevertebrate care prezintă o dispozițiune radiată, precum sînt stelele de mare, polipii, etc. [fr. radié].

Fig. 4062. Flori radiate.

***RADIATOR** (*pl.-toare*) *sn.* ① Aparat întrebuințat la motoarele automobilelor pentru a răci cilindul ☼ ② Aparat destinat să mărească suprafața de radiare la încălzirea cu caloriferul (4063) ☼ ③ ☼ Aparat întrebuințat în telegrafia fără fir [fr.].

Fig. 4063. Radiatoare.

***RADIAȚIUNE, RADIAȚIE** *sf.* ① Radiarea luminii sau a căldurii ☼ ② Intensitatea razelor prea arzătoare ale soarelui [fr.].

***RĂDICA...** — **RĂDICA...**

***RADICAL** 1. *adj.* ① Ce ține de rădăcină, ce aparține rădăcinii: fibre ~ ☼ ② Deplin, desăvîrșit: vindecare ~ ☼ ③ Care este la temelie a unui lucru, ce este inerent la un lucru: principiul ~ ☼ ④ Care caracterizează democrația înaintată, care vrea să desăvîrșască o transformare completă a organizațiunii politice și sociale: opiniunea ~; politică ~ ☼ ⑤ Care aparține rădăcinii unui cuvînt: litere ~ ☼ ⑥ ± Semn ~, semnul ✓ care se pune înaintea cantităților a căror rădăcină trebuie extrasă; cantitate ~, aceea care e scrisă sub semnul radical.

2. *adv.* ① Cu desăvîrșire, cu totul ☼ ② În termeni tehnici, cu neologisme: a vorbi ~.

3. *sm.* ☼ Partizan al ideilor radicale în politică.

4. (*pl.-ale*) *sn.* ① Rădăcina unui cuvînt ☼ ② ± Semnul radical (✓) ☼ ③ Grup de atomi care subsistă fără a se altera într-o serie de reacțiuni și se comportă ca și un corp simplu: clorul este ~ul colorului de sodiu [fr.].

***RADICALISM** *sbst.* ☼ Opiniunea politică a radicalilor [fr.].

***RADICAL-SOCIALIST** *sm.* ☼ Membru al unui partid politic intermediar între radicalism și socialism [fr.].

***RADICELĂ** (*pl.-le*) *sf.* ☼ Rădăcioară, fie-care din firicelele secundare ale unei rădăcini [fr.].

***RĂDICHE** = **RĂDICE**.

***RADICIFORM** *adj.* ☼ Care are forma unei rădăcini [fr.].

***RĂDICULĂ** (*pl.-le*) *sf.* ☼ Partea inferioară a axei embrionului unei plante, care va forma mai tîrziu rădăcina (4064) [fr.].

***RĂDINĂ** (*pl. rădini*) *sf.* ☼ Rădăcini sau crengi de copaci cari se rup din malul apei și se infing în nisipul din albie, ori rămîn aninate cu un cap în mal și pe celălalt îl bate mereu apa: ☼: pară ești prins pe rădăni, se zice celui udat learcă (caus).

***RADIO** *sbst.* ☼ Cuvînt prescurtat din radiofonie și radio telegrafie [fr.].

***RADIO-ACTIV** *adj.* ☼ Capabil de radioactivitate: radiul e un corp ~ [fr.].

***RADIO-ACTIVITATE** *sf.* ☼ Proprietate ce au unele corpuri de a emite radiațiuni de căldură, de lumină, de electricitate, precum radiul, polonium, thorium, etc. [fr.].

***RADIO-CONDUCTOR** *sm.* ☼ Aparat destinat să primească undele hertziene și care e întrebuințat în telegrafia fără fir [fr.].

***RADIOFON** (*pl.-oane*) *sn.* ☼ Instrument de

Fig. 4064. Radiculă.

fizică servind la transmiterea sunetelor prin razele luminoase [fr.].

***RADIOFONIC** *adj.* ☼ Privitor la radiofonie [fr.].

***RADIOFONIE** *sf.* ☼ Transmiterea sunetelor prin ajutorul undelor hertziene (4065, 4066) [fr.].

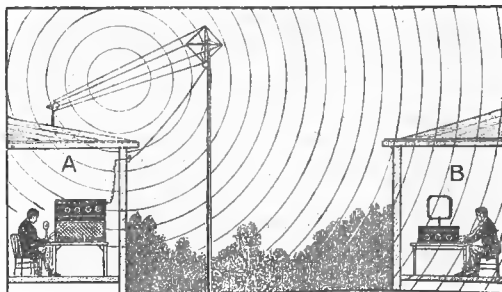

Fig. 4065. Radiofonie.

A. Post de emisiune. — B. Post de recepție.

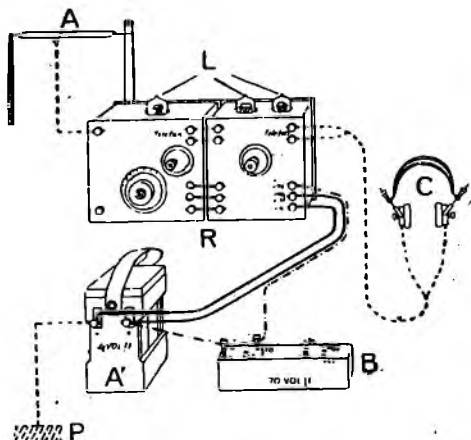

Fig. 4066. Instalațiunea unui post receptor de radiofonie. A. Antenă. — P. Legătura antenei cu pămîntul. — A'. Acumulator. — B. Baterie anodică. — R. Aparat de recepție L. Lămpi. — C. Cască.

***RADIOGRAFIA** (*-tiaz*) *vb. tr.* ☼ A fotografia cu ajutorul razelor Roentgen [fr.].

***RADIOGRAFIC** *adj.* ☼ Privitor la radiografie [fr.].

***RADIOGRAFIE** *sf.* ① Studiul razelor luminoase descoperite de Roentgen (4067) ☼ ② ☼ Fotografie obținută cu ajutorul acestor raze [fr.].

***RADIOGRAMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ☼ ☼ Telegramă trimisă prin telegrafia fără fir [fr.].

***RADIOARE** *sf. pl.* ☼

Grup de protozoare care cuprind mici animale marine prevăzute cu o carapace de unde pornesc niște țepușe dispuse în felul unor raze (4068) [fr.].

***RADIOMETRU** (*pl.-tre*) *sn.* ① Instrument care servea odinioară la măsurarea înălțimii soarelui, fiind pe mare ☼ ② ☼ Instrument care servește

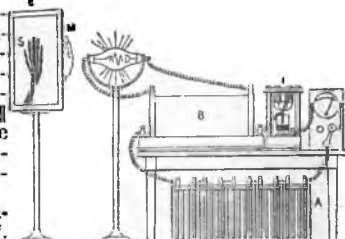

Fig. 4067. Radiografie.

A. Acumulator. — B. Bobină. — I. Interupător. — T. Tuburi Crookes. — M. Mina. — E. Ecranul de platinocianură de bariu. — S. Umbra radiografică.

RAD-RAD

29.000

și le-au făcut fuier frumoș (CRG.); baba... îl da și trei chite de oinăp să le răghile (VOR.).

RĂGILAT, RĂGHILAT, RAVILAT *sbst.* Faptul de a răgila.

RĂGILUICĂ (pl.-oe) *sf.* **RĂGILA.**

RAGLAN (pl.-ane) *sn.* [4073] [tr. < lat.].

RĂGNI = **RĂCNI**: o pocnătură de pușcă și boierul se răstoarnă răgînd ca un bou (R.-COD.).

RĂGOZ = **ROGOZ.**

RĂGULA (-ulez) *vb. tr.* = **REGULA.**

RĂGUȘ(E)ALĂ (pl.-se) *sf.* Starea celui răgușit: dacă ești doftor, vin de mă tîmăduște de ~ (ALECS.) [răguși].

RĂGUȘI (-ușesc) *vb. intr.* A i se strica, a i se stinge glasul din pricina răcelii, a prea multei strigări, etc.: elnd... te vede lupul, fără ca tu să-l vezi pe el. a doua zi vei răguși (GOR.).

RĂGUȘIT *adj. p.* **RĂGUȘI.** Cu glasul stins (din pricina răcelii, etc.).

RĂGUTĂ *sf. Tr.-Corp.* = **RECURT.**

RAHAGIU *sm.* Vinzător de rahat (.

RAHAT (pl.-aturi) *sn.* Pastă consistentă și elastică făcută din zahăr și făină, în care se adaugă uneori și migdale, alune, fisticuri, vanilie, etc. [rahat locum].

RAHATLOCUM *sbst.* =

RAHAT: bătrînul dervîș al se înfățoază cu o cutie de ~ (ALECS.) [tc.].

RAHIDIAN *adj.* Ce ține de coloana vertebrală: nervi rahidieni [fr.].

RAHILĂ = **RACILĂ.**

RAHITIC *adj. f.* Care suferă de rahitism: nu mai un bist copil ~... privește către desfășurarea trăsurilor (RO.) [fr.].

RAHITISM *sbst. f.* Boală a copiilor, caracterizată mai ales prin încovilirea șirii spinării [fr.].

RAHNĂ (pl.-ne) *sf. Mold. f.* Epilepsie, boala copiilor (SEZ.) (RV.-CRG.).

RAHNET (pl.-ete) *sn. Oas.* = **RACNET.**

RAHTIVAN *sm.* Camerele de rafturi la caii domnești: după aceștia veneau comișii, ~ și postelnicii călări (PL.) [tc. rahtevan (agasy)].

RAI = **INRAI.**

RAIA (pl. ralele, -iale) *sf.* Creștin supus Porții (în spec. poporul din Țara-românească și din Moldova): care plătea tribut Turcilor Cetate sau ținut sub stăpînire sau sub suzeranitatea Turcilor: i-au făcut de plăteau toată paguba ce făcuse raialei la Tighinea și la Reul (NEC.); biruital s'a strecurat noaptea 'n taină și a scăpat la Giurgiu, în raiala Turcilor (VLAH.); satele de prin prejurul acestor cetăți se numeau raiale (USP.) [tc. rayâ].

RAINĂ (pl.-ne) *sf. Olten. Băn. Trans.* Cratiță cu trei picioare.

RAION (pl.-oane) *sn.* Cuprins, spațiul circular pînă unde se întind direcțiunile, raza unui loc: în ~ul orașului Grup de măruri de aceeași categorie într-o prăvălie, secție: ~ul măturilor [fr. rayon].

RAIPELT (pl.-te) *sn. Trans. (mc.)* Chibrit [germ. Reißholzchen].

RAITA *interj.* dinioară: strigare a paznicilor de noapte în inspecțiile ce făceau pe lângă casele oamenilor: nici un pedestru nu era pe uliți, atară de lanaragii care strigau regulat ~! (NEOR.) [ung. rajtai].

RAITĂ (pl.-te) *sf.* Vizită scurtă, abatere pe la un loc: voinește din cînd în cînd mergea la vinătoare și da și ofte o ~ pe la zine (USP.); Seatu se sculă de dimineață, defe o ~ pe la grajd (O.-ZAMF.) Ocol, tîrcol: dînd mereu raită și tîrcolale în jurul butoiului (ODOB.); mă folosec de vremea bună și dau o ~ prin împrejurimi (VLAH.) [raitai].

Fig. 4073. Raglan.

Fig. 4074. Rahagiu.

RAIU (pl. raiuri) *sn.* Grădină în care a așezat Dumnezeu pe Adam și pe Eva, paradis: ~ul pămintesc; **ADAM** **IARBA** **PARADIS**   Loc incântător, de toată frumusețea: se făcea că el era într-o grădină frumoasă, frumoasă ca un ~ (USP.); pe valea Lotrului, într'un adevărat colț de ~, e așezat satul Brezoiu (VLAH.)   Locul unde suflutele celor drepti vor merge după moarte și se vor desfăta în mijlocul cetelor îngerești: sufletul bucurosul să intre în ~, numai păcatele nu-l lasă (N.-COST.); cine moare în săptămîna luminată, merge în ~, ocol ~l n'are porți atunoi (GOR.); a se grămădi, a se îndesa ca baba la ~, a se înghesui să apuce ceva de pomană; casa omului e și lad și ~, femeia poate face bărbatului casa fericită sau nesuferită; răbdarea e din ~, cu răbdarea omul poate să-și indulcească viața: **BĂTAIE** **FRICA**   Pomeni ce se dau la o înmormîntare [vgl. r a j].

RAJAH *sm.* Prinț indian (.

[fr.].

RAJGHINA, RĂSGHINA (-in) *vb. tr. și refl.* A (se) desface, a baba la ~, a se înghesui să apuce ceva de pomană; casa omului e și lad și ~, femeia poate face bărbatului casa fericită sau nesuferită; răbdarea e din ~, cu răbdarea omul poate să-și indulcească viața: **BĂTAIE** **FRICA**   Pomeni ce se dau la o înmormîntare [vgl. r a j].

RAIA (-ilez) *1. vb. tr.* A aduna, a strînge (pe cei ce sînt înprăștiati): ~ oastea fugărită A întruni.

2. vb. refl. A se aduna, a se strînge, a se întruni A adera la un partid, la o părere [fr. rallier].

RALITĂ = **RARITĂ.**

RĂM (pl.-muri) *sn.* Ramură: Teiul vechiu nu ~ întins-a (EMIN.) Diviziune, parte a unei științe, a unei industrii: un singur ~ de producțiune, pictura, dă Parisului patrăzeci de milioane pe an (I.-GH.) [lat. ramus].

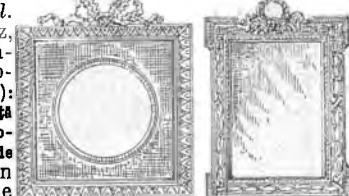
RAMĂ (pl. -me) *sf.* Pervaz, cadru (de tablou, de fotografie) (portretul lui Gică Coșcodan în ~ poletă (ALECS.); ~ de copiat, cadru în care se expune la soare chișul fotografic spre a se copia pe hîrtie sau pe o placă de sticlă ([germ. Rahmen].

Fig. 4076. Rame.

RAMADAN *sbst.* A noua lună a anului musulman în timpul căreia credincioșii nu mîncă nimic toată ziua de cînd răsare soarele pînă apune [ar.].

RĂMAS *1. adj. p.* **RĂMÎNEA** (în toate accepțiunile acestuia): ~ de bărbat, văduvă: Mulișle cu copil în spate, Văzîndu-se de bărbat ~e (BO.-DEL.).

2. (pl.-asuri) sn. Rămășiță, ceea ce rămîne A-și lua ~ bun, a se saluta la plecare, a se despărți urîndu-și sănătate: după ce-și luă ~ bun, fata împăratului își căută de drum (USP.) Rămășag, prinsoare   Arbitraj, hotărîrea arbitrilor [lat. remansus].

RĂMĂȘAG (pl.-asuri) *sn.* = **RĂMĂȘAG**: de nu crezi, hai! prîndem ~ că de azi în un an să ne întîlnim iară (PAMF.); ohemară și nește vecini ca martori și să le tale ~ul (CAT.).

RĂMĂȘAG (pl.-asuri) *sn.* Prinsoare: a pune, a face, a se apuca ~; să vezi doi înnoțitori vestiți cari au pus ~ să se ducă în mare, cale de doi kilometri (I.-GH.); un flăcăr s'a apucat ~ pentru un lucru mare (VOR.); și așa au pierdut privighetoarea ~ul (NICU.) [rămăș + suf. -șag].

RĂMĂȘI (-ășesc) *vb. refl.* A se prinde, a face

Fig. 4075. Rajah.

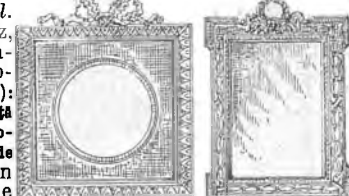

Fig. 4077. Ramă de copiat.

prinoare: "dacă nu mă crezi, hai să ne rămăși!" (CAT.); vrei să ne rămășiți oă ou oint mai frumos decit tine? (TICH.); Treburile tale, ou mă rămășișc oă într'un ceas toate și le is-prăvesc (FANN) ¶ ③ † Ră a se supune judecării unui arbitru [rămas].

RĂMĂȘIȚĂ (pl.-te, †-țuri) sf. ① Ceea ce rămâne dintr'un tot, rest: tăgăduște cum Valahii... nu pot fi rămășițe din Romanii ce au adus Traian de l-ân așezat în Dacia (LET.); mlinile și rămășița de trup fi înghețară (OLVR.); rana aceea l-au scurțat rămășița zilelor (M.-COST.) ¶ ② pl. Ceea ce rămâne de la un ospăț ¶ ③ Parte dintr'o datorie rămasă neplătită: apol peste o lună de zile să trimite mumbașul după rămășițuri (C.-RAD.) ¶ ④ † Avereă și toate cile lasă cineva după moarte: dacă moare omul și nu va avea feciori sau alte rude, lau judecătorii rămășița toată a mortului (LET.) ¶ ⑤ † Rezultatul unei scăderi; suma care trebuie adăugată la produsul dintre cit și împărțitor pentru a avea pe deimpărțit ¶ ⑥ pl. Trupul unui mort: peste trei zile aveam durerea a-i întovărăși rămășițele la ultimul locas (G.-GH.); rămășițele pămîntaști [rămas].

RĂMĂȚ, RĂMĂȚ sbst. Gălăgie, larmă, sgomot mare, tărăboiu, hre am l t: ce ramăt s'aude 'n co-dru? (SEZ.); ou ramăt lung... trece furtuna năvalnică printre ramurile 'nvirțelile ale stejarilor (LUNG.); se făcea ramăt mare, ou să nu se lase (lăcuste) pe bucate (GR.-N.).

RAMAZAN sbst. = RAMADAN: postul se face în timpul ~ului pentru sărbătoreala Baieramului (EOL.) [tc.].

RAMBLEU (pl.-ouri) sn. Pămînt adus din altă parte pentru a astupa o groapă sau spre a ridica un teren: era să se facă undeva un pod, un podeț, un debiet, un ~ sau o împletire (G.-GH.) [fr. remblai].

RAMBURS (pl.-ouri) sn. ① Faptul de a rambursa ¶ ② Plata de către destinatar a unui obiect, trimis prin poștă sau cu drumul de fier, la primirea lui [fr. rembourser (ment)].

RAMBURSA (-sez) vb. tr. A plăti, a da înapoi banii cheltuiți de altul [fr. rembourser].

RAMCĂ (pl.-ce) sf. ¶ Rama de fier în care se închi-de forma pentru mașina de tipar (4078) [germ. Rahme; comp. și bg. ramka].

Fig. 4078. Ramcă.

***RAMIFICA** (-rio) vb. refl. A se împărți în mai multe ramuri [fr. ramifier].

***RAMIFICAȚIUNE, RAMIFICAȚIE** sf. ① ¶ Totalitatea ramurilor în care se împarte tulpina unui vegetal ¶ ② Dispozițiunea acestor ramuri ¶ ③ ¶ Totalitatea arterelor, vinișoarelor, fibrelor nervoase în care se subdivide o arteră, o vină mai groasă sau un nerv ¶ ④ Ori-ce mod de diviziune analog ace-luia al ramurilor unei plante ¶ ⑤ ¶ Numeroasele subdiviziuni ale unei secte, ale unei științe, etc. [fr.].

RĂMINEA (-mîn, -mîiu) l. vb. intr. ① A sta locului și a nu pleca: ~ pe loc, acoasă; rămiți sănătoși rămiți ou binei rămiți ou Dumnezeui formule de despărțire, adio! rămiți ou Dumnezeu, tată, și să te găsească sănătos! (SP.) ¶ ② A păstra aceeași stare: a învătă oarte, dar tot prost a rămas ¶ ③ A ajunge într'o anu-nită stare: ~ sărac, dator, pe drumuri; ~ multumit, încremenit, ou gura căscată; ~ pe jos, de ris (și de ocară), de rușine; ~ pe gînduri; ~ de povește; la atia rămasese lucrul, de se domnea țara Moldovei în trei părți (M.-COST.) ¶ ④ A dura, a persista, a stăruia; a trăi în amintirea oamenilor: omul moare, dar faptele lui de seamă rămîn ¶ ⑤ A mai avea ceva, o parte, un prisos din cit a avut, a mai exista încă o parte din tot ce a fost; a se alege cu ceva, cu puțin: și-a pierdut averea în cărți, asta-i tot ce-i mai rămîne; mult a fost, puțin a rămas; am oîtit cîncîzeal de pagini, mi-au mai rămas zece; a rămas singur din toată familia; — AJUNS 2 (2); alți boleri ce trăgeau nădejde de domnie au rămas numai ou nădejdea (NEC.) ¶ ⑥ A fi lăsat în urmă-i după moarte: n'a rămas nici un ban de pe urma lui; Ilas-Vodă... după ce s'au tureit, zic să-i fie rămas o fată creștină după moartea lui (NEC.) ¶ ⑦ ~ de, a fi lipsit de, a nu mai avea, a pierde; † ~ de judecată, a pierde procesul: cea ce va ~ de judecată, după isprăvirea judecării, acela nu se mai primește la alta a se mai judeca

(PRV.-MR.); † ~ de bărbat, a rămînea văduvă: toate pra-vilele împărătești dau vole muerii să-și la ai dotile bărbat, oînd va ~ de bărbat o samă de vreme (PRV.-LP.); lelea Nastasia rămăsese de bărbat ou oînei copii (RET.).

2. vb. tr. ① A întrece, a birui, a dovedi: luîndu-se la întrecere, Ercole i rămăse pe toți (ASP.); lui parcă-i spu-ne înima oă pe Roibuleful lui nu-l va ~ nici un cal (S.-ALD.) ¶ ② A câștiga o prinoare, un rămășag ¶ ③ rî † ~ (ou județ), a câștiga procesul: de se pîrau-lui oameni la dînsul la divan, și rămînînd ou gludeț unul pe altul... (N.-COST.) [lat. rēma nēre].

***RAMOLİ** (-olesc) vb. tr. și refl. A (se) muia, a (se) timpi, a (se) matofi [fr.].

***RAMOLISEMENT** (pl.-te) sn. Starca celui ramolit [fr. ramolissement].

***RAMOLIT** 1. adj. p. RAMOLİ. Țîmpit, matofit. 2. sm. Țîmpit; baccă.

***RAMPĂ** (pl.-pe) sf. ①

¶ Balustradă de lemn, de fier sau de piatră de-a lungul unei scări sau unui pod (4079): rezemați de ~, priveam amîndoi în jos (VLAH.) ¶ ② Loc povîrnit pe unde se poate urca cineva ca pe o scară; ~ de vinuri, loc unde sint depozitate, la descăr-carea lor într'o gară, bu-toaiele ou vinuri de vin-zare ¶ ③ ¶ Șir de lumini așezate de-a lungul în partea dinainte a scenei unui teatru [fr.].

***RAMS** (pl.-suri) sn. ¶ Un joc de cărți [germ.].

RAMURĂ (pl.-ri) sf. ①

¶ Creangă, cracă, fie-care din subdiviziunile trun-chiului unui arbore: mierlele și pițigoii gueră și cir-peso, sîltînd din ~ în ~ (ODOB.); frunze galbene cădeau încet de pe ramuri (VLAH.); de va sta un pom într'o mar-gine de vie... și ou ramurile lui va face umbră alții vil... stăpînu-l cea ou pomul să-și tale ramurile pomului (PRV.-MB.); ¶ ② ramura de măslin, propunerea de pace ¶ ③ Pr. ext. Tot ce, prin asemănare, poate fi comparat cu ramurile unui copac: ramurile unui steșnic, unui can-delabru; ramurile unui corn de cerb ¶ ④ Subdiviziune a unui curs de apă principal, a unui masiv mîn-tos: ramurile Carpaților ¶ ⑤ ¶ Subdiviziune a unei artere, a unei vine, a unui nerv ¶ ⑥ Fic-care din familiile ieșite din același trunchiu, spiță ¶ ⑦ Parte, diviziune, împărțire: deosebitele ramuri ale activității omenești: diferitele ramuri ale științelor naturale [refăcut din ramuri, pl. din ram].

RĂMURĂ (-urez), RĂMURI (-urese) vb. refl. A se ramifica: virtul mantelului... se ramurează în mai multe oînmulte (JUP.); fac din oîrpe un cap din care se rămurase două coarne făcute din lemn (PAMP.) [ramură].

RĂMURAT adj. p. RĂMURĂ. Ramificat, acoperit cu ramuri, despărțit în mai multe ramuri.

RĂMUREA, RĂMURICĂ (pl.-rele) sf. ¶ ① dim. RĂMURĂ: rușe ou clocol o rămurică din acel pom (ASP.) ¶ ② RĂMURELE pl. Ciupercă comestibilă cu tul-pina groasă, cărnăoasă, foarte ramificată, cu aspec-tul unei conopide; are carnea albă și e foarte gu-stoasă; numită și „barba-caprei”, „burete - creț”, „creasta-cocoșului”, „me-loșel”, „opintici”, etc. (Clavaria botrytis) (4080).

Fig. 4080. Rămurele.

RĂMURIȘ (pl.-țuri) sn. ¶ col. RĂMURĂ: de după niște ~ străbătu o lumină tur-bure, roșie (DEM.).

RĂMURUȘ adj. Cu ramuri numeroase: perit au fost mari, înalți și ră-muruși și plini de pere frumoase (RET.); Cerbil ou coarne rămurușe (EMIN.); lată crailă codrului, pintat în frunte ou coarnele rămurușe ca crengile unui stejar (GN.).

RANĂ (pl. rânt) sf. ① ¶ Ruptură exterioară

sau internă însoțită de desorganizarea țesuturilor într-o parte a corpului, produsă de o tăietură, de un glonț sau de o boală oarecare: o ~ adîncă; a desohide, a vindica o ~; F e bun de pus la ~, are o inimă foarte bună: Ștefan Domnul era așa de bun, încît să mi-l pui la ~ și să se vindecă (usr.); F: a pune degetul pe ~, a arăta în mod lămurit pricina unei stări de lucruri supărătoare, a unei primejdii F ③ F Supărare, mîhnire, suferință: rana de cuțit se vindecă lesne, dar cea de la inimă niciodată (zmn.) F ③ F Cicatricea, semnul ce rămîne de pe urma unei răni F ③ F IARBA-RĂNEI = VĂTĂMATOARE; IARBĂ-DE-RĂNE = VINDECĂ [vsl.].

○ RANĂ^a = HRANĂ.

○ RÂNCOTE sf. pl. *Ofen. Trans.* Crăci tăiate și aruncate grămadă la un loc; vreascuri (FR.-CDR.) (PAC.)

* RANG (pl.-guri) sn. ① Rînd: loje de ~ul întîlu F ② Loc ce ocupă cineva sau ceva, după meritul său, după stîm în care e ținut F ③ X Grad militar F ④ Treaptă, clasă a societății: persoană de un ~ înalt [fr.].

RÂNGĂ (pl. rânți) sf. Druggeros de fier ce servește ca pirghie, etc.: îndemna oamenii săi, cu rânșile în mînă, la împingerea... a buștenilor (ur.).

RÂNI (-nesc) vb. tr. ① A produce o rană: cea ce ~ se va scula de va ucide pe cea ce l-au rânit, și-l va omori, acela nu va avea nîce o certare (PRV.-MB.) F ② A vătămă; a sfîșia F ③ ④ A jigni adînc: m'a rânit pînă în adîncul sufletului [vsl. raniți].

RÂNIT adj. p. RÂNI. ① Care a căpătat o rană: ~ în bătăie, soldatul căzușe (ALX.) F ② Vătămă; sfîșiat F ③ ④ Jignit F ⑤ NERÂNIT.

† RÂNITURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a rânî și rezultatul acestei acțiuni: de l se va prileji moarte dînt'r'acea ~, atunci vor vedea toți cum au murit de acea rană (PRV.-MB.).

RANIȚĂ (pl.-te) sf. X Sacul, ghiozdanul de piele pe care-l poartă soldatul pe spate (4081): în spate aveam ranița cu schimburi și pe umăr, pușoa (GN.); își desinginea ranița de pielea de vițel (GN.); [rus. ranečû < germ. Ranzen].

○ RÂNTIE sf. Mold. ① ① Un fel de manta lungă: în sat la Broșteni mai era un preot... cu o barbă cit un mătușol, un fel de baldic în ~ (SAD.); și-l aruncă peste șale Rantieile lorucale (ALEC.); F ② Maram. Scute: Nu v'aduc nici un rîu, Ce v'aduc pre Dumnezeu... Un Dumnezeu nou născut, în rânții e învâșat (BRL.).

† RÂNTUNĂ (-tun) vb. tr. A rostogoli, a răsturna [prefixul re- + înturna].

RÂNUNCHOARĂ (pl.-re) sf. F = SILNICĂ.

RÂNUNCHIU^{1,2} = RÂRUNCHIU^{1,2}.

* RAPACE adj. Răpăret, răpitor [fr.].

* RAPACITATE sf. ① Lăcomia cu care o fiară se aruncă asupra prăzii ei F ② ③ Lăcomia de a răpi avuțul altuia [fr.].

○ RAPĂG, RAPĂGUS (pl.-ușuri) sn. Băn. Ghețuș, loc unde se poate da cineva pe ghiată [r â p â g a; comp. REPEGUS].

○ RAPĂGA (rapăg) vb. refl. Băn. A se da pe ghiată.

○ RAPĂGUS = RAPĂG.

RĂPĂI (-păiu), RĂPÎI (-ptiu) vb. intr. ① A izbi cu sgomot în ceva, a lovi în cadență (vorb. de stropii de ploaie, de grindină, etc.): ploaia răpăie pe acoperișele de șindrilă și pîrte pe cele de tînchea (OLVR.); cîzmele lor răpăiau în cadență pe pămîntul înghețat (S.-ALD.); pr. ext.: bătăia cadențată a vorbelor care-mi răpăiau regulat pe timpan (VLAH.); F ② A trosni: venea, nene, ursul, de duduia pădurea... și răpăiau ramurile pe unde trecea (usr.) [onom.].

* RĂPĂLĂ (pl.-ăleii) sf., RĂPĂIT sbst. Faptul de a r â p â i; izbitură sgomotoasă (a stropilor de ploaie, etc.): un șuer ca de vijelie și-o răpălă de grindină cutremură valea (VLAH.); cîdruri întregi de păsări se scula în drumul lor, umplînd văzduhul cu răpălăla arîpelor (O.-ZAMP.); cali aleargă... speriați de răpăitul stropilor cari cad, repezi și grei (VLAH.).

RĂPĂITOR adj. verb. RĂPĂI. Care răpăie: și ploaia cade, cade vijelioasă, neostoită, răpăitoare ca o... grindină (VLAH.).

Fig. 408r. Raniță.

RĂPĂITURĂ (pl.-turi) sf. R â p â i t: se desluse acum răpăituri dese (LUNG.).

RAPĂN¹ sbst. ① Răia cailor, porcilor și cîinilor F ② F Boală de piele provenită din murdărie: poate copilul să capete piele ca de broască, așa ca ~ul pe trup (vor.) [comp. it. rappa; ~ și RĂPURI].

○ RAPĂN² adj. *Ofen. Plin*, încercat (cu flori sau fructe): prunți slăt rapeni de prune (CIAUS.).

RAPANGHELE sf. pl. ① *numai în loc.*: a lua la ~, a trage o bătaie strașnică.

○ RĂPĂNÎ (-ănesc) vb. intr. *Ofen.* = RĂPĂI.

RĂPĂNOS adj. ① Plin de rapăn: purcelul cel ogrîrit, răpănos și ~ (CRG.); cailor răpănoși li se fac cataplasme ou apă rece sau cu gîlle (PAC.) F ② F Bolnav de rapăn: ~ul își face scîldător cu leșie și se unge ou untură (PAC.).

RĂPAOS = REPAUS.

RĂPCIGOS = RĂPCIGUȘ.

RĂPCIUĞĂ sf. ① Boală a cailor, aproape fără leac, caracterizată prin curgerea nasului; e molipsitoare și poate fi transmisă omului: toate bubele și răpăcușă căzura de pe dînsul și rămase... nu cal gras (usr.); pr. ext.: o ~ de cal, un cal răpăcuș, prăpădit de boale.

RĂPCIGUȘ, RĂPCIGOS adj. F Bolnav de răpăciuğă și plin de bube (despre cai, porci, etc.): scroafa... prefăce pe Făt-frumos într'un purceluș ogrîjit, răpăcuș și răpănos (R.-COD.); cumpără o mirtoagă de cal, răpăcuș și bubos și slab (usr.).

RĂPCIUŢE sm. ③ Numele popular al lunii Septembrie.

RĂPEDE... = REPEDE.

RĂPI, Mold. HRĂPI (-pesc) vb. tr. ① A lua, a apuca, a smulge cu sila: a răpit copilul din brațele mamei; cea ce vor merge să răpăscă vre-o fată, pe acela se cade pre toți să-i omoară (PRV.-MB.) F ② A lua pe nedrept, a jefui: mi-a răpit toată averea F ③ A smulge dintre cei vii: sărmanul băiat a fost răpit în floarea vîrstei F ④ A în-cînta, a umplea de bucurie, de plăcere, de admirație: frumusețea ei m'a răpit [lat. vulg. rapire; înfeșul ④ după fr. rar].

RĂPIRE sf., † RĂPIR sbst. ① Faptul de a r â p i, apucare cu sila; jefuire: răpirea Sabinelor; la vremea răpîtlui, n'au strigat să-i vie cineva aghutoriu (PRV.-LP.) F ② Încîntare, extaz, starea celui transportat de bucurie, de plăcere, de admirație.

RĂPITOR 1. adj. verb. RĂPI. ① Care răpește: răpăret, lacom de pradă: pasăre răpitoare F ② ③ Încîntător, fermecător.

2. sm. Cel ce răpește:

cel ce va răpi copil, acela ca un răpitoriu se va certa (PRV.-MB.); mă-sa crăpase de neaz, pentru că nu putuse să-l scape de la ~ pe iubita lui (usr.).

Fig. 408a.

3. RĂPITOARELE sf. pl. Cioc și ghiară de pasăre răpitoare.

4082).

† RĂPITURĂ (pl.-turi) sf. = RĂPIRE: mai mare iaste răpitura, cînd va fi ou soții multe și cu multe feluri de arme (PRV.-LP.); nu-l face și pre dînsul pârtaș furțagului și răpitorului lui (mch.).

RĂPIȚĂ (pl.-te) sf. F Gen de plante crucifere, cu rădăcina lungă și subțire, cu flori galbene, din ale căror semințe se extrage un ulei întru-bușinat în industrie și la luminat (Brassica napus) (4083), (Brassica rapa); ~ALBĂ = MUSTĂR; ~SĂLBATICĂ = BRÎNCUȚĂ²; ~SĂLBATICĂ² = NAPI-SĂLBATICI [bg. rapica].

* RAPORT (pl.-poarte și -porturi) sn. ① Dare de seamă despre o misiune sau o lucrare, despre o chestiune politică, judicioară, etc.: i-a făcut un ~ favorabil; a face un ~ despre un proleat de lege F ② Spusă, zisă, afirmațiune, mărturie F ③ Conformitate, potrivire, asemănare: chelutăile ce face nu sînt în ~ cu averea sa F ④ Legătură, relațiune (firească sau lo-

Fig. 4083.

Rapita.

RAN-
RAP

gică) între lucruri: această plecare precipitată n'are nici un ~ cu venirea ta ¶ ⑤ Legătură între persoane: ~uri de prietenie, de rudenie; a pune o persoană în ~ cu alta ¶ ⑥ Relatiunea cuvintelor între ele în construcțiune: ~ul adjectivului cu substantivul său ¶ ⑦ Relatiunea între două mărimi sau cantități față de altă; ~ul aritmetic a două cantități, diferența lor; ~ul geometric a două cantități, citul lor ¶ ⑧ Venit: moșie în pila ~ ¶ ⑨ În ~ cu loc. *prep.* Cît privește, în comparațiune cu; sub ~ul, din punctul de vedere al... [fr. rapport].

***RAPORTA** (-tez) *1. vb. tr.* ① A aduce (un venit), a produce ¶ ② A povesti ceea ce a văzut, a auzit sau a aflat ¶ ③ A face un raport (științific, politic, judiciar, etc.) ¶ ④ A lua ca termen de comparație: ~ măsurile străine la metru ¶ ⑤ A atribui: ~ un efect la cauza care l-a dat naștere.

2. *vb. refl.* A fi în conformitate cu, a se asemana [fr. rapport].

***RAPORTOR** *1. sm.* Cel ce face raportul asupra unui proiect de lege, asupra unei scrieri, etc.

2. (*pl.-toare*) *sn.* A Semicerc de corn sau de celoid, împărțit în 180 de grade, cu care se măsoară unghiurile pe hirtie (4084) [fr. rapporteur].

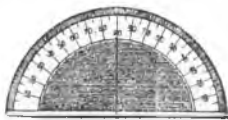

Fig. 4084. Raportor.

***RĂPOSA**, **RĂPOȘA** (-osez) *1. vb. tr. și intr.* ① A (se) odihni: să răposase Domnul Dumnezeu sufletul gerbului său (GAST.) ¶ ② A muri: în al patrulea an al domniei lui, răposat-au și Nicolai-Vodă... și l-au îngropat în mănăstirea... Văcărești (NEC.); într-oare-care oraș petrecind vr'o șapte luni, ou pace au răposat (DOS.).

2. *vb. refl.* A se odihni [lat. repausare].
***RĂPOȘAT**, ***RĂPOȘAT**, -ATA (*pl.-te*) *adj. p.* RĂP(Ă)OSA și *sm. f.* Mort: ~ul frate-meu; o amintire de la răposata; ~a mama era foarte bună, dar o femeie de modă veche (CAR.) [răposat].

***RĂPOTIN(I)**, **ROPOTIN(I)** *sm.* ***RĂPOTENII** *sm. pl.* ③ ④ Sărbătoare băbească ce cade în a treia Marți după Paști: Nouă Marți și Răpotinii 1-am ținut cum am putut (PANN); a treia zi de Răpotinii femeia are deslegare să-și bată bărbatul (RV.-CRG.).

***RĂPOS** *sm.* ~ Nume dat la vechii Greci aceluia care colinda orașele cîntînd fragmente din poemele lui Homer [fr. < gr.].

***RAPSODIE** *sf.* ~ Episod din poemele lui Homer cîntate de rapsozi [fr. < gr.].

***RĂPȘTI** (-teso) *1. vb. intr.* ***RĂPȘTI** a murmura, a călta: și toamna ca nește fieri surpe Răpștînd merg (ED.-DEL.).
2. *vb. refl. Mold. Bucov.* A se răști: Pepelea, mințos, se răpști oătră dînsa (SS.) [vsl. rūpūtati > rūpūstati].

***RAPT** (*pl.-turi*) *sn.* Răpire. [fr. < lat.].
***RĂPUITOR** *sm.* Cel ce răpune: era înzestrat cu tot ce trebuie unul om, pentru a fi un adevărat ~ de femei (GN.).

***RĂPUŢE** (-pun, -putu) *1. vb. tr.* ① A doborî, a da gata, a învinge, a dovedi: văzu el că nu poate altfel să răpuie pe volnic decît prin violențe (SP.); și cu această tocmală a oștilor sale, Rîmnenii au răpus toată lumea (M.-COS.); vorba era vorbă, la locu ei, și nu-l putea ~ te miri cine (CRG.); la examen, de asemenea, 1-am răpus în toate materiile (GN.) ¶ ② A prăpădi, a omori: Stați, creștini, nu mă răpuieți, și-ascultați al meu cuvînt (PANN); hm! dihanile naibii... să ne răpuie, și mai multe nu! (VLAH.); ~ capul, viața, a omori: nu știa ce treabă grea să-l mai dea, numai și numai să-l răpuie capul (SP.); Ipsilant credes pe Tudor înțeles cu Turcii și căuta să-l răpuie viața (A.-GH.).

2. *vb. refl.* A se prăpădi, a-și pierde viața, a muri: muncasă se răpuie și-și făcea casa cu roșul ei (OLVR.); împăratului i se făcu milă de tineretele lui și-l stătui să-l caute mai bine de treabă decît să se răpuie (SP.) [lat. reponere].

○ **RAPURI**, **RĂPURI**, **RĂPURI** *sm. pl. Băn. Trans. #* Bășciute ce se fac pe piele de pe urma tierbintelii.
***RĂPUȘ** *adj. p.* RĂPUŢE. Doborît; prăpădit; omorît.

***RAR** *1. adj.* ① Care nu e strîns, îngrămădit: o barbă ~ă; Flopii ~i vîile 'n vînt (COS.); pieptene ~, ai cărui dinți nu sînt lipiți unul de altul ¶ ② Care

se întîmplă numai din cînd în cînd; la intervale mari: vizitele cele mai plăcute sînt cele mai ~e; ~a vedere e mai cu plăcere (ZNN.); momentele de fericire sînt ~e în viața omului ¶ ③ Care se găsește cu greu, care nu se vede ori-unde sau ori-și-cînd: o pasăre ~ă; o frumusețe ~ă; la noi, ministri buni sînt ~i ca burlana de leac (JUF.) ¶ ④ Superior, de un merit deosebit, excepțional: e un om ~ ¶ ⑤ **RARE-ORI** *loc. adv.* Nu adesea, numai cîteodată (comp. **ARARE-ORI**).

2. *adv.* ① Lăsînd să treacă oare-care timp de la unul la altul, făcînd cîte o pauză între una și alta, fără a se grăbi: vorbește ~ și răspicit ¶ ② Nu adesea, numai cîteodată, la mari intervale: vine ~ pe la noi; ¶ ③ mai la ~, rare-ori: flăcău'ca Mădăruz împărțat, ba, ba, (se găsește) mai la ~ (SP.) ¶ ④ **DES** [lat. rarus].

***RARA** *adv.* Agale, încet, cu pași mărunti: a pornit-o într-o bună dimineață, așa ~, pe ulița mare (VLAH.); Tiganul pune sorocă 'n car și folie și-o la ~ la drum (GR.-N.); dese ori repetat: numai ce o vezi, la revărsatul zorilor, că o la ~, ~, prin fineață (OLVR.); apoi iar o lua ~, ~, pe nisp (D.-ZAMF.); o luă ~, ~, către o pădure ce era p'acolo p'aproape (SP.) [rar].

***RAREFACTIUNE**, **RAREFACTIE** *sf.* Rărire, stare a tot ce e rărit: ~a aerului [fr.].

***RAREŢI** ~ **RAR** *1. ①.*

***RĂRI** (-reso) *1. vb. tr.* ① A face (mai) rar: ~ copacii; ~ pașii; Ziua scade, noaptea crește și frunzișul mi-l rărește (EMIN.) ¶ ② A veni, a se duce mai rar: cînd era de fînt ceva treabă, o cam răream, de pe-acasă (CRG.).

2. *vb. refl.* A se face (mai) rar: mi s'a rărit părul [lat. vulg. rarire = clas. rarescere].

***RĂRICEŢI**, *f. -icea, -icea* *adj. dim.* RAR. Cam rar.

○ **RĂRIME** *sf.* ① Însuşirea a tot ce e rar: ~a lacurilor... să pricinueşte din străină, nesuferită și vrîmă-şoasă otrăvire (C.-RAD.) ¶ ② **Băn.** Rărişte, răritură.

***RĂRISIM** *adj. și adv.* Foarte rar [fr. < lat.].

***RĂRIŞ** (*pl.-işuri*) *sn.* ***RĂRIŞTE**: Tace cucul la ~, La ~, la oărpens (ALECS.) [rar].

***RĂRIŞTE** *sf.* ***RĂRIŞTE** Loc în pădure unde copacii sînt foarte rari: rîul curge repede și sgomotos printr-o ~ de aniuri subțiri și svelți (VLAH.); Pe cînd lese dulcea lună Dintr-o ~ de lag (EMIN.); rărişti de sălcii rotunde cuprind zările (JUF.).

***RĂRITATE** *sf.* ① Însuşirea a tot ce e rar, ce nu e obicinuit ¶ ② Lucru ce nu se întîmplă adesea ¶ ③ Lucru rar, ce nu se găseşte ori-cînd sau ori-unde ¶ ④ Densitate slabă, *vorb.* de aer [lat.].

***RĂRITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a rări, rărit: la a doua prăşială se va săvîrşi răritura maoului (ION.) ¶ ② ***RĂRIŞTE**: Cucule, cu pana sură, Nu-mi cînta la ~ (VOR.) [rări].

***RĂRIȚĂ**, **RĂRIȚĂ** (*pl.-te, răriți*) *sf.* ① Plug primitiv, mic, care n'are fier lung, ci numai un brazdar mic și două cormane; se întrebuințează ca să ușureze prășitul de al doilea al porumbului sau al cartofilor, afinind pămîntul (4085); pluguri, rărițe, brazdau pămîntul, parcă n'ar fi fost zdăvăn (SP.) ¶ ②

Fig. 4085. Răriță.

☆ **RĂRIȚĂ** sau **RĂRIȚELE** *pl.* Parte din constelațiunea Orionului (4086); gălănuș-a spre asfințit, rărițile de-asemine și luceafărul de ziuă de-acum trebuie să răsară

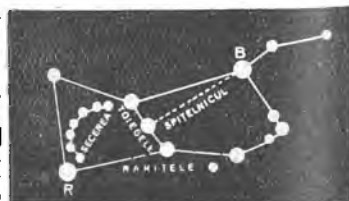

Fig. 4086. Rărițele (R. Rigel, - B. Betelgeuse).

(CRG.); rărițele străluceau în cerul limpede ca seninul albastru al unei pietre scumpe (S.-ALD.) [bg. raričica].

***RĂRIȚĂ** (-itez) *vb. tr.* ***RĂRIȚĂ** A afina pămîntul cu rărița.

RĂRITAT *sbst.* / Faptul de a rărita.

RĂRUNCHIU¹, **RĂNUNCHIU**¹ *sm.* ① Rini-
chiu: au mai aflat și la rărunchiul lui, de către stînga, alte
două pietre (N.-COST.). ② Măruntaie, mațe, organele
interne ale omului: Prometen, pe carele pe nedrept îl oslin-
dise Joe ca să-l chinuască un vultur, roțindu-l rărunchiul
(USP.). ③ Adîncul sufletului: opintindu-se din fun-
dul rărunchiilor, animalul s'avînta orbește în fața loviturii-
lor (CAR.); începu a se boi de țî se rupea rărunchiul de moll
(USP.) [lat. *renunculus*].

RĂRUNCHIU², **RĂNUNCHIU**² *sbst.* ① = **BOL-
GLARI** ② = **UNȚIȘOR** ③ [lat. *ranunculus*].

RĂRUT *adj. dim. RAR.* Cam rar: ...să ne cumpă-
răm Cite-o mîntăluță, Fie cît de ~ă (VOR.).

RAS¹ *1. adj. p. RADE.* ① Tăiat cu briciul,
tuns pînă la piele, bărbierit: cu barba și mustățile ~e;
cu capul ~ ② Răzuit (cu cuțitul, cu un obiect
tăios): dintr-o ridiche patru feluri de mîncare se fac: ~ă
și nerasă, cîte și felii (PANN) ③ Șters (verb. de ceva
scris): un ovănt, un nume ~ de pe listă ④ F Trinit,
scos din slujbă ⑤ Dărîmat din temelie, tăiat
pînă la pămînt, cosit ⑥ Plin pînă la margine:
plin ~; m'am dus la putina cu apă și i-am trînit pe oămase
două căni pline ~ (OLVR.) ⑦ **NERAS**.

2. adv. Atingînd ușor o suprafață ③ **RADE** ① ④:
după cîteva clipe, prepeșița zboară ~ cu pămîntul (BR.-VN.).

3. sbst. Faptul de a rade: ~ul bărbii.

RAS² *part. tr. RAGE.*

RAS³... **RĂZ**...

RASĂ¹ (*pl.-se*) *sf.* ① Veshmint larg de postav,
lung pînă la călcie, ce poartă călugă-
rării și maicele (4087): (un călugăr)
de frică, luă rasa în cap, se făcu ghem și se
culecă în zăpădă (USP.); imbrobodile peste co-
manac, în lungi rase de spăc, lin pășesc mîl-
cutele spre biserică (VLAH.) [vsl. *rasa*].

'RASĂ (*pl.-se*) *sf.* ① Toți cei ce se
trag din același strămoș, semînanță,
neam, viață, gînte: S'ar zice că în tine
urăște-o n'treagă ~ (VLAH.); de ~ nobilă, de
viață boierească, de neam bun ②
Varietate a unei spețe animale sau
vegetale ale cărei caractere distinc-
tive se transmit dintr-o generație la
alta, soiul: rasa bovină; rasa cîinilor; un
cal de ~, un cal de solu (bun) ③
Varietate a speței umane; rasa umană,
neamul omenească: rasa albă, totalita-
tea oamenilor cu pielea albă: rasa gal-
benă, neagră, etc. [tr. *ra* c e].

RĂSAD (*pl.-aduri*) *sm.* ① Plantă
linară ce se scoate din pămînt spre a fi răsădită
aiurea: ~uri de flori, de ceapă, de varză; lau luminarea
și-o înfig într-o oală cu ~ (ORL.); ② un nou ~ din viața
română prinde rădăcină 'n mîntul și 'n văile Dunării (VLAH.)
[srb. bg. *razsad* (ŭ)].

RĂSADI (-ădesc) *vb. tr.* ① A scoate un răsad
din pămînt și a-l sădi în altă parte, a transplanta:
Joe aiese această grădină în care-și răsădi el pomii lui ce fă-
ceau mere de aur (USP.); îndată ~ au apucat Noe a lucra pămî-
ntul... și au răsădit vie (N.-COST.); l-a găsit în grădina răsă-
dind niște verbe (BR.-VN.); ② pe-aici au curs... legiunile ro-
mane, menite a ~ un popor nou fu cîmpurile pustiite ale Da-
ciei (VLAH.) [srb. *razsadi*].

RĂSADNIȚĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Strat.
de pămînt în care se
seamănă plante ce ur-
mează a fi răsădite și
care se acopere cu ro-
gojini, cu geamuri,
etc., spre a fi ferite
de răcoarea nopții (4088):
stecelale, cure-
chul și alte rădăcini din
~ trebuiesc plivite îndată
ce se pot cunoaște din du-
nă (ION.); Imi fac ~ în odaia asta (ALECS.) ② **Pepi-
niară** [srb. *razsadnica*].

RĂSĂRI (-sar, -satu) *vb. intr.* ① A ieși din
pămînt (verb. de plante): grîul, iarba a răsărit; F

răsare unde nu-l semeni (PANN), îl găsești în tot locul,
fără să te aștepti ② A crește: Imi răsărise mîstăea
și eram acum om în tot locul (GN.); pînea pentru colaci se
plămădește... se frîmîntă și se lasă ca să răsăre, adică să în-
ceapă a crește (PAMF.) ③ F A crește mare: cum a
răsărit fetița ④ A se ivi, a se arăta pe neaștepta-
tate: la o răsăpînt, îi răsăre în cale un băleț (R.-COP.);
de unde a răsărit omul acestor (CAR.); copaci s'au abătut...
și un oras a răsărit, ca în basme, pe coastele muntelui Furnoa
(VLAH.) ⑤ A apărea la orizont (verb. de soare,
lună, stele): soarele răsare 'ncet de după dealurile Măcinu
(VLAH.); a răsărit luna, luceafărul de seară ⑥ A ieși
în evidență, a apărea mai ridicat, mai vizibil decît
cele dimprejur: dintre ochii ei stînsi... răsărea un năș
corolet (GN.) ⑦ A apărea, a se naște: oameni ca
Eminescu răsăr la departări de veacuri în existența unui po-
por (VLAH.) ⑧ A tresări, a sări în sus speriat: nu
trecu mult și împărăteasa dăte un tipăt, răsărînd din somn
(USP.); m'ai făcut din om neom, oă răsălu neaptea din somn
(R.-COP.) [lat. *re-salire*].

RĂSĂRIT *1. adj. p. RĂSĂRI.* ① Ieșit din
pămînt: grîul ~ ② Crescut ceva mai mare, mă-
ricel: numai pe-alcoouri, o fetiță mai ~ă se necăie pe că-
rările alburii (SAD.) ③ Ieșit mai în evidență, mai
ridicat, mai înalt, mai desvoltat: în fața unui mai-
dan, îngrădit cu lațe, o casă mai ~ă decît celelalte (OLVR.);
în mijloc era o luminare mai mare, ~ă din celelalte (R.-COP.) ④
Deștept, isteț.

2. (pl.-ituri) sn. ① Momentul cînd soarele, luna,
etc. apare la orizont: de la ~ul soarelui pînă la apus ②
Partea cerului unde răsare soarele, est, orient
(904): copilul cîndu-l botez, trebue să caute cu fața
cătră ~, ...și spre ~ noi creștinii ne închinăm, și raiul
spre ~ s'au sădit (PRV.-MB.); să nu dai gunoii spre ~, că e
păcat (GOR.).

3. f RĂSĂRITĂ *sf.* Răsărita soarelui = **RĂSĂRIT** ②:
Simbătă, în răsărita soarelui... au intrat Petru-Vodă în ce-
tatea Cîceului și au închis porțile (OR.-UR.).

RĂSĂRITEAN *1. adj.* ① De la răsărit, o-
riental.

2. sm., RĂSĂRITEANCA (*pl.-ence*) *sf.* Locuitor (lo-
cuitoare) de la răsărit, oriental(ă).

RĂSĂRITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Tresărire: o ~
a inimii îi avîntase spre locul unde ochii săi puteau să zărea-
scă pe zîna (ODOB.) ② Ieșire în evidență [r a s a r i t].

RĂSĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Ras, faptul de a
rade: la așa barbă, așa ~ (PANN) ② Ceea ce se scoate
prin radere cu cuțitul, cu un obiect tăios, răză-
tură, răzuitoră: mîncă tot ce rămîne de la ospetele
noastre: coji și răsături de legume (N.-GH.).

RĂSE... **RĂZB**...

○ **RASC**... **VREASC**.

RĂSCĂCĂRA (-cacăr), **RĂSCĂCĂNA** (-craoăn) *vb.*
tr. și refl. A desface cît mai mult picioarele, a le
îndepărta unul de altul: tocmai venea o birjă 'n cali
răscăcărî de teama alunecășului (CAR.) [r a s - + c r a -
c â n a].

RĂSCH... **RĂSCH**...

RĂSCHEȚĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Daltă de fier înco-
voiată cu care se rade vâșeaua și se curăță ru-
gina de pe corpul vasului [it. *raschiato*].

RĂSCITI (-itesc) *vb. tr.* A citi de mai multe ori:
nu mă puteam oprir... de a-mi citi și ~ numele (GN)
[r a s - + c i t i].

RĂSCOACE (-coc) *vb. tr. și refl.* A (se) coace
prea mult [pref. *r a s - + c o a c e*].

RĂSCOAGE *sf.* ① Plantă cu
flori mari, frumoase, roșii-purpu-
rii, rar albe, ce crește prin păduri;
numită și „iarba - sfîntului-Ioan”,
„răchitică” sau „sburătoare (-de-
pădure)” (*Epilobium angustifo-
lium*) (4089).

RĂSCOALĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Ri-
dicarea, răscurarea poporului îm-
potriva stăpînirii, revoltă, rebeli-
une: răscoala nu mai aștepta decît un
semn, ca să izbucnească (VLAH.) ② Tur-
burare, neorînduială: și se făcu o
tulburare și o ~ între dîșii, de nu-i
putea da nimeni de căpătîiu (USP.) [vsl. *raskoia*].

RĂSCOL (*pl.-coale*) *sn.* ① Drug de lemn cu

**RAR-
RĂS**

Fig. 4087.
Rasă.

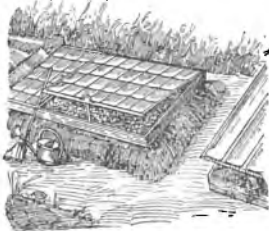

Fig. 4088. Răsadniță.

Fig. 4089.
Răscăce.

cite o ureche la fie-care capăt în care intră carimbii de sus ai loitrelor carului (4090): ① A trece peste răsoane, a împinge prea departe lucrurile, a se trece cu: Epimeteu... vedea că prea trece peste răsoane Pandora ou atlea înnebări (usp.) ② Alopătica cu care se scoate apa din luntre, numită și „căus” sau „scăfiță” ③ Cotet pentru pășări: să-i ții la păștru și nu ouăți în el, plină nu ți-l face răsoane, magazii, grajduri și cotețe (R.-COO.) ④ Separatiunea oilor dintr-o turmă, după proprietarii lor, când încep să coboare de la munte, pe la mijlocul lui Septembrie: de toamnă, când este anul, cu ușurință se pot despărți oile de către olăță (BRU.) [vsl. raskolŭ].

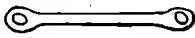

Fig. 4090. Răscol.

RĂSCOLI (-oale) *vb. tr.* ① A răsturna din locul lor, a pune în neorânduială lucrurile, căutând ceva: după ce răscoli trei zile și trei nopți, găsi în sfârșit, în fundul unui tron vechiu, arma și hainele tatine-său (usp.) ② A scormoni, a zgîndări: n'as fi răscolit de sub vâlu treoutului aceste amintiri (GN.); răscolind cenușa satului mistuit (OLV.); ③ A separa oile dintr-o turmă, luându-și fie-care stăpîn pe ale lui: haldei de om ~ oile, halde să împărțim turma, să ne alegem fie-care oile noastre (SEZ.) [vsl. raskoliti „a desface, a spîntece”].

RĂSCOLIT *sbst.* Faptul de a răscoli.
RĂSCOLNIC, RĂSCOLNIC *sm.* Adeptul unei secte de schismatici ruși: răscolnicul sîrmanul tare crede că are la răde barba, ou totul pierde chipul și asemănarea lui Dumnezeu (MCH.) [RUS.].

RĂSCOPT *adj. p. RĂSCOACE.* ① Prea copt: spicele răSCOapte și țepoase, înălcate ou bob mare și greu (OLV.) ② Întărit prin fierbere, tare: era vara, pe la Iuliu, ou vară de aole unde gălăie fac ouă răSCOapte (ALECS.).

RĂSCOTE *sf. pl.* Crengi uscate, vreascuri: olătorul adunase niște ~, surcoale și așchii de lemne (usp.); flăitul frunzelor și trosnetul găteilor, al ~lor uscate, mă înflorau (LUNO.) [comp. vsl. h(v) rastŭ].

RĂSCRĂCANA — **RĂSCĂCARA.**
RĂSCROI (-oale) *vb. tr.* ① A croi într'alt fel: ② A tăia, a scobi (o cămașă, ou bluză, etc.) la gît sau la minci.

RĂSCROIT *adj. p. RĂSCROI.* ① Croit într'alt fel ② Scobit la gît sau la minci: decolat.

RĂSCRUȚE *sf.* ① Locul unde se încruciază două sau mai multe drumuri, răspîntie: cum ți a-junge în răscruțile drumului, ai să dai de grădina ursului (CRO.); Năruja... așternută sub măguri de sare, la ~a apelor, unde s'aruncă prăui Năruja în marea Zăbali (VLAH.) ② Partea carului de care se prind șleurile ③ Încrucșarea stînghiilor de la ferestre ④ pl. Spetezele (așezate cruciale) virtelniței [răs-+cruce].

RĂSCULA (-sool) *1. vb. tr.* A face să se ridice ou toții împotriva stăpînirii.

2. vb. refl. A se ridica ou toții împotriva stăpînirii, a se revolta, a face ou răSCOală [răs-+scula].

RĂSCUMPĂRA (-păr) *vb. tr.* ① A cumpăra un lucru vîndut înainte de el însuși: am răSCUMPĂrat moșia; de va ținea cineva niște ocine zălog pentru datorie... și nu le va ~... (PRV.-MB.) ② A libera în schimbul unei sume anume: ~ nn rob. ou captiv ③ A scăpa, a mîntui, a izbăvi ④ A despăgubi, a compensa: limbile se desmorțesc prin glume, prin risuri ou hohote, ele răSCUMPĂra lungile ore de tăcere (OOOS.) ⑤ A răzbuna, a-și izbîndi: Bogdan-Vodă au socotit că are vreme să-și răSCUMPĂre rușinea sa despre cratul leșesc (GR.-UR.) [răs-+cumpăra].

RĂSCUMPĂRARE *sf.* ① Faptul de a răSCUMPĂRA ② Răzbunare.

RĂSFĂȚA (pl.-ături) *sm.* ① Faptul de a (se) răsfăța, alintare, alintăre: după ce-i spunea ou un copil țărăsc că-i era somn, ca adormea (BR.-VN.) ② Sbe-guială: te pomeneai că se arunca pe ~ (OLV.).

RĂSFĂȚA (-iat) *1. vb. tr.* ① A mîngia, a atînge ușor cu mîna (pe obraji, pe păr, etc.), în semn de dragoste: ~ copilul pe obraji; ~ calul pe coamă; ② un vînt lin și dulce răSCOrea și răsfăța frunțile noastre arse de soare (BOL.) ③ A desmierda, a dragosti, a giu-

giuli ④ A alinta, a răzgăia: mă-sa îi răsfăța și nu-l lăsa niciodată să se joace ou băieți de seama lui (VLAH.) ⑤ A înveseli, a desfăta: ea nu mai era copilă zburlinică ou răsfăța lumea prin neastîmpărul veseliei (SLV.).

2. vb. refl. ① A se alinta ② A se desfăta, a duce ou viață plină de plăceri, lipsită de griji, de supărări, a se lăfăi: perechea iubitoare putea să se restele în brațele fericiților fără leao de grije (GN.); se răsfăța în atîtea priviri dragăstoase (OLV.); a se ~ ca peștele în bălta (ZNN.) [răs-+făȚa, propriu „a desmierda pe făt”].

RĂSFĂȚARE *sf.* Faptul de a (se) răsfăța, răsfăț.

RĂSFĂȚAT *adj. p. RĂSFĂȚA.* ① Mingliat, desmierdat ② Alintat, răzgăiat: ce vor deveni acești copii răsfățați, ale căror simțuri se blazează așa de timpuriu! (VLAH.) ③ Desfătat, înveselit: niciodată n'au văzut ei locuri așa deschise și ~ de soare (VLAH.).

RĂSFĂȚĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Alintătură: răsfățările ei de copil dragălas (VLAH.) [răsfățătura].

RĂSFIRA (-fir), **RĂSFIRA** (-hir) *1. vb. tr.* ① A desface, a desfășura, a depăria unul de altul: răsfirîndu-și părul pe spinare, ele se uitau ou jînd la dînsul (usp.); pînunul își răsfiră ou mîndrie coada ② A împărștia, a risipi.

2. vb. refl. ① A se desface, a se desfășura: niște coame oasteni undolose se răsfirară peste umerii și plep-tural lui înfărat (NEGR.) ② A se împărștia, a se risipi: oștirile otomane se răsfirară pe lungul unui șant la poalele dealului (BOL.); stolurile de ciori se răsfiră, se amestecă, se gonesc, oronăse (OLV.); în zorile zilei a doua, negura se răsfira de tot (SLV.) [răs-+fir, propriu „a desface firele unul de altul (la țesut)”].

RĂSFIRAT *adj. p. RĂSFIRA.* ① Desfăcut, desfășurat, depărtat unul de altul: ți le viră sub nas cu cele zece degete ~ (OLV.) ② Împărștat, risipit: satul este ou adunătură de case ~ (BOL.).

0 RĂSFLOCȚI (-oesc) *vb. refl.* A se răsfăța, a se răzgăia [răs-+floc].

RĂSFOL (-foase) *vb. tr.* A întoarce foile unei cărți, unui registru, etc., căutînd ceva sau citînd în treacăt: răsfolc un carnet în care treceam note aproape zilnice (BR.-VN.); Dan răsfolcose dosarele pe care i le adusese de ou seară ajutorul (VLAH.) [răs-+fol].

RĂSFÎNGE (-frîng) *1. vb. tr.* ① A îndoi, a ridica în sus: moș Gavril își răsfînge buzele ou dispret (SAD.) ② A sufleca, a sumete: ~ minciile ③ A retrînti lumina, imaginea, a reflecta, a oglîndi: oastroavele — grădini plutitoare — își răsfîng în valuri răchitele argintii (VLAH.).

2. vb. refl. ① A se îndoi în sus: (buza) cea de deasupra se răsfîngea în sus peste soafîrîla capului (CRO.) ② A se reflecta, a se oglîndi: Se răsfîngea ca 'n oglindă a copilei umbră (EMIN.); ③ gloria lui se răsfînge asupra urmasilor săi ④ A se refracta: ochetele lor răsfăteau pînă 'n adîncul bătrînelor păduri... răsfîngîndu-se de două, trei ori (SAD.) [răs-+frînge].

RĂSFÎRÎNT *adj. p. RĂSFÎNGE.* ① Îndoit în sus; sumes, suflecat: pisoiul... dormea ou picioarele împletite și cu gîtul ~ în sus (OLV.); cu minciile ~ ② Oglîndit, reflectat.

RĂSFUG, RĂSFUG *sbst.* ① Boală de care pătîmesc oile, caracterizată prin umflarea ugerului: înecarea unui să tîmăduiească de răsfug freolad oala bolnavă cu lapte sau ou un ban de argint (FAC.) ② a) Plantă cu tulpina ramificată, ou ramurile lungi și aproape fără frunze, ou flori galbene dispuse în mici capitule lungărețe (*Chondrilla juncea*); — b) = DALAC.

RĂSFUGI, RĂSFUGI (-gesc) *vb. refl.* A se bolnăvi de răsfug (lg).

RĂSG... = RĂZG...
RĂSHIRA — RĂSFIRA.

RĂSL... = RĂZL...

RĂSM... = RĂZM...

RĂSNA... = RĂZNA...

RASOL (pl.-oluri) *sn.* X ① Carnea fiartă din care s'a făcut ciorbă sau supă: la amiază, prînz țapăn cu ciorbă și cu ~ (A.-GN.) ② Pește fiert ③ Legu-mine fierțe: fasolea verde în păstăi... ou consumă sîtenii... dată ~ (MAN.) ④ F Rasolcală: a da ~, a face ceva în grabă și fără îngrijire [srb. bg. r a z s o l (ŭ)].

RASOLEALĂ (pl.-ei) *sf.* ① A tencuiă groasă aruncată pe zid și netezită prost cu mistria ② ③ F Lucrare făcută în grabă și fără îngrijire [rasoli].

RASOLI (-oiesc) *vb. tr.* ① A tencui gros, a runca tencuiela pe o perete și a o netezi prost cu mistria ② ③ F A face o lucrare în pripă și fără îngrijire: un număr de lux, îngrisit, nu rasolit ea nmerile cotidiene (CAR.) [rasoli].

RĂSPĂR 1. *sm.*

Varietate de ghibor, cu aripioarele și spinarea foarte spinose; are carnea albă și e foarte bună de mincare (Acerina Schraetser) (4091).

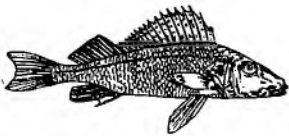

Fig. 409r. Răspăr.

2. *sbst. in ~*, în direcția opusă așezării sau creșterii părului: oind ou mîna trecăm în ~ blana unei pisici (ODOB.); început... a-l netezi pre spate și pre coaste, în păr și în ~ (MCH.); ③ aspru: în bătaie de joc: oale două femei răspund în ~ (LUNC.); a lua în ~, a lua la trei parale, a trata aspru: văzîndu-se luat în ~ de dabele satului... se apără în dulcea limbă a poeziei. (ODOB.) [ră s - p ă r].

RĂSPĂS 1. *sbst.* Răgaz; interval de timp: coșmanul nu-l dădu ~ să se mai gîndească (USP.); veniți s'a primim țigările, oit om faoe și noi nifel ~ (RV.-CRO.); unde am eu pas și ~ să mîncîm o bucătică de trestie ? (R.-COD.) [ră s - p a s].

② **RĂSPĂS** 1. = SPAS.

***RĂSPEL** (pl.-ele) *sn.* Pilă groasă pentru lemn, raspă [germ.].

† **RĂSPICA, RESPICA** (-ic) 1. *vb. tr.* ① A despica ② A rosti, a glăsi, a cuvînta: oind să-l pule (paharul de rachiu) la gură, răspica...: să fie de sănătatea dumitalei (VAS.); moșneagul... nu putu ~ un cuvînt (SEV.).

2. *vb. refl.* A se desluși, a se lămuri: istorioara cea de la tară... mi se respica din ce în ce mai limpede înaintea ochilor (GN.) [d e s p i c a, prin înlocuirea prefixului d e s - cu r a s -].

RĂSPICAT 1. *adj. p. RĂSPICA.*

2. *adv.* Deslușit, lămurit: a fost ou desăvîrșire de prios să vorbească ministrului ~, cum se hotărîse în ajun (BR.-VN.); și, ~ le-a spus că Florică al ei nu poate lua pe ori-oine (CAR.).

RĂSPÎNDI (-desc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) împărstia, a (se) risipi ② A (se) duce departe, în toate părțile: florile răspîndeau un miros de te îmbăta (USP.) ③ A (se) lăți, a (se) propaga: ~ o știre, o doctrină [vsl. raspădit].

RĂSPÎNTIE, Mold. RĂSPÎNTENE *sf.* Locul unde se încruciază drumurile, răscruce: aici la han, în drum, la răspîntie, trebne un bălat înt, spir (BR.-VN.); dracul... nu face biserică ori puturi pe la răspîntii (USP.); ca să scapi de friguri, tale unghie, bagă-le într'un ou și pune-le la răspîntie (OOR.); la toate răspîntiile, cîto un zăpaci al așiei oprea carele... pînă după trecerea alaiului (NEGR.); dar suflatul ei cine știe pe la: cîte răspînteni stă (EMIN.); ③ Rumănu, înlocă e pus la răscruce, în răspîntia popoarelor sălbatice (M.P.) [vsl. raspătije].

RĂSPLATĂ (pl.-ate, -ăți) *sf.*

① Ceea ce se dă cuiva drept mulțumită pentru o faptă frumoasă sau pentru o slujbă, recompensă; ② după faptă, și răsplată; ③ nîc o faptă fără ~; Răsplată Munoi (pentru învățămînt, pentru Biserică), numele a două decorații românești (4092, Răsplată muncii 4093) ④ Pe-deapsă: Răsplată pentru învătămînt. unei crime; cine fură își la răsplată [ră s p l a t i].

Fig. 4092. Răsplată muncii pentru învățămînt.

Fig. 4093. Răsplată muncii pentru Biserică.

Dumnezeu să-ți răspîlătească ou bine mila ce ai arătat către noi (FIL.) ② A pedepsi: Dumnezeu nu răspîlătește ca dășmanul, el gonește cu anu! (PANN); țără mila îi răspîlătește nelegiuirea ce făcuse. (USP.) ③ A răzbuna [srb. razplatiti, bg. rasplatom].

RĂSPĂTIRE *sf.* ① Faptul de a răspăti, răspăti ② Pedepsă: singele cel nevinovat ce atîta mare de timp al vîrșat cere ~ (USP.) ③ † Răzbumare.

RĂSPOPI (-popesc) 1. *vb. tr.* ① A scoate din popie, a lua darul preoției.

2. *vb. refl.* A înceta de a fi preot [ră s - p o p i].

RĂSPUNDE (-pund, -punz) *vb. tr. și intr.* ① A da un răspuns la o întrebare: mai mare nebulne lasă a ~, fără de a te întreba cineva (ANT.-IV.) ② A repeta sunetele, cuvintele: ecoul răspunde singur la aceste strigate ③ A vorbi aceluia cari chiamă, cari se prezintă: am bătut la ușă, dar nu mi-a răspuns nimeni ④ A scrie unei persoane de la care s'a primit o scrisoare: nu mi-ai răspuns la ultima mea scrisoare ⑤ ⑥ A da examen: a răspuns bine la geografie ⑦ A se apăra opunînd alte argumente aceluia aduse de adversar, a întîmpina, a obiecta ⑧ A opune o acțiune alteia: i-a răspuns printr'o lovitură de picior ⑨ A se arăta obraznic: nu mai răspunde, că te dau afară ⑩ A arăta că împărtășește aceeași sentimente: copilul meu nu răspunde la dragostea ce am pentru el ⑪ A garanta pentru cineva, pentru ceva ⑫ A da seamă, a fi răspunzător: fie-care răspunde de faptele sale ⑬ A plăti, a achita: visteria țării îți va răspunde cheltuielile înșutit (GN.) ⑭ A duce la, a ieși, a se întinde pînă la: (poștera) sparge pe dedesub două șiruri de munți și răspunde tocmăi în Transilvania (VLAH.); ⑮ A pătrunde: oului a răspuns dincolo de perețe ⑯ A se simți prin comunicațiune într'o parte oare-care a corpului: simțea între timple o durere... cu svîcnituri care-l răspundeau în ceafă (VLAH.); ⑰ A da spre, a comunica: ferestrele răspund spre stradă ⑱ A realiza speranțele puse: succesul nu răspunde așteptărilor [lat. respondere].

RĂSPUNDERE *sf.* ① Faptul de a răspunde ② Garanție ③ Îndatorirea de a răspunde de un fapt și de a repara paguba eventuală, responsabilitate.

RĂSPUNS (pl.-suri) *sn.* ① Ceea ce se spune aceluia care întreabă ceva: a da un ~ afirmativ, negativ; și tăcerea e un ~ ② Scrisoare prin care se răspunde la o altă scrisoare ③ Intîmpinare, obiecțiune [lat. responsus].

RĂSPUNZĂTOR *adj.* ① Care ia asupra-și să ră s p u n z ă de altul sau de datoritiile acestuia, garant ② Care e dator să dea seamă de un fapt, să dea socoteală de o pagubă și s'o repare, responsabil: ministrii constituționali sînt ~i de administrațiunea lor ③ **NERĂSPUNZĂTOR.**

④ **RĂSPUTEA** (-pot) *vb. intr.* A face ceva din toate puterile, cît îl iartă puterile: calul fugea cît ce răsputea el, dar zmeul mai mal să-l ajungă (VAS.); să lei apă într'o clipă și să fugi cît îl răsputea și să nu te uiți înapoi (SB.) [ră s - p u t e a].

RĂSPUTERE *sf. numai în loc. din ~, mai des din răsputeri*, din toate puterile: a strigat și afînta Duminecă odată din răsputeri și îndată s'au adunat toate vîlețele (CRO.); i-a lovit... din toată ~a, chîtînd că nu s'a scula mai mult de jos (SB.) [ră s p u t e a].

RAST *sbst.* ① Umflătură cronică a splinei la cei ce pătîmesc de friguri: eu postesc Mierourea și Vîneroa și metahirisesco sîrături de oind pătîmesc de ~ (ALECS.); cînd tai pînza din războiu, pui copiii bolnavi (de ~) pe sulul de dinapoi și, oit tai uruolocul, zici de trei ori: nu taiu pînza, oi taiu ~ul lui N. (PAMF.) [vsl. r a s t ū, ung. r á s z t].

RĂSTĂGOL = ROSTOGOL.

RĂSTĂLMĂCI (-ăcesc) *vb. tr.* A tălmăci în alt chip, a interpreta într'alt fel, a întortochia înțelesul: căpătase convîngerea că fie-care lege se poate ~ în mai multe sensuri (ALECS.); a doua zi, cădeam în vecinlea îndolă, ~tălmăcind și răstălmăcind... fie-care cuvînt al ei (GN.) [ră s - t ă l m ă c i].

② **RĂSTĂU** = RESTEU.

RĂSTĂV (pl.-avuri) *sn.* ① Șină de fier dințată care servește la închisul formelor cînd se pun în mașină (4094).

RĂSTĂV 2. (pl.-avuri) *sn.* Ofen. ① Distanța din-

RAS-
RĂS

RĂS- RĂS- tre culburile de porumb [comp. srb. *rastaviti* a separa].

○ **RĂSTEU** = **RETEU**.

RĂSTI (-tase) *vb. refl.* A se adresa cuiva cu glas tare și aspru; a sări cu gura la cineva: se răsti la femeia sa, zicându-i că nu îngrîștește să fie înorurile puse la locul lor (usp.); cum o să-știe el răbda, cînd l-or lua cu răul, cînd s'or răsti și s'or sfuși la dînsul? (vlah.).

Fig. 4094. Răstav.

RĂSTIGNI (-nese) *vb. tr.* ① A pune pe cruce, a crucifica: că doar Dumnezeu cel mare și puternic nu s'a răstignit numai pentru un singur om (crg.). ② A țintui de ceva membrele depărtate unul de altul ale unui animal: e foarte bine de a împușca un uliu și a-l ~ pe poarta curții (mar.). ③ A face pe cineva să stea cu brațele și picioarele întinse: pînă să se ridice hangul într-un cot, îl răstigniră jos (car.). [vsl. *rastegnati*].

RĂSTIGNIT *adj. p. RĂSTIGNI*. ① Pus pe cruce, crucificat. ② Țintuit de ceva, cu membrele depărtate unul de altul (*verb.* de un animal). ③ Cu brațele întinse: Mîni se pusese în dreptul ușii, cu brațele ~e (D.-ZAMF.).

RĂSTIMP, + **RĂSTIMP** (*pl.-puri*) *sn.* Interval (de timp); distanța de la un timp la altul: Făt-frumos se așină pe el și: în răstimpul citorva gînduri ferioase, ajunse la castelul înconșit al Generalului (EMIN.). de departe s'aude în răstimpuri (făpălit) ascuțit și răsunător al unui herăstrău (vlah.); nu se mai auzea decât... nechezatul cailor și, prin răstimpuri, strigăutul ostașilor (usp.); Pe la porci veni bolerul, Ca să-i vadă vr' un răstimp (SPER.). [vsl. *rastapû*, refăcut după timp].

RĂSTIȚ *adj. p. RĂSTI*. Cu glas tare și aspru: tonul ~, aproape disprețuitor cu care-mi aruncă acest răspuns, îmi ridică stînga în obraz (vlah.); — *adv.*: D-na Moroi... îi răspunse ~, nevoind să-și trădeze mulțumirea (DLVR.).

RĂSTITURA (*pl.-turi*) *sf.* Vorbire răstită, aspră: la mînia lui, tot cu cinste grația și cu îngăduială, nu cu răstituri, prostăcie (NEC.).

RĂSTIMP = **RĂSTIMP**.

○ **RĂSTINDI** = **RĂSTIGNI**.

RĂSTOACĂ (*pl.-ce*) *sf.* Braț de riu, abătut din mîncă lui și secat, spre a putea prinde peștii din el: mușimea răstoacelor și a răgăliilor oferă ascunzători suficiente pentru păstrăvi (PAC.); Cînd a fost pe la răstoace, Ochul stîng a prins să joace (COȘA.) [răstocici; comp. rus. *rastokû*].

RĂSTOARCE (-tore) *vb. tr.* A întoarce înapoi; a răscumpăra: cu asta am vrut să-mi răstoresc cele trei lovituri (crg.); (armele) din minune lor răstăroindu-le, ...pre neplătinii cu ale lor arme a bate și a birui vor putea (CANT.) [răs- + (in)toarce].

RĂSTOCI (-oceso) *vb. tr.* A abate cursul unei ape, spre a putea prinde peștii rămași în mîncă secată a râului (VIC.) (PAC.). [vsl. srb. *rastoci*].

RĂSTOGOL... = **ROSTOGOL**...

RĂSTOPASCA = **ROSTOPASCA**.

○ **RĂSTORNIS** = **RĂSTURNIS**.

RĂSTRISTE, **RESTRISTE** *sf.* Soartă nenorocită, crudă, nemiloasă, tristă: în zadar se oțărea împotriva răstiristii și oțta în capul său... un mijloc de împotrăvire (TOCOS.); pînă în cer se înălța răsunetul restristii de pe pămînt (GN.) [răs- + tristă].

RĂSTURNA (-torn) *1. vb. tr.* ① A întoarce cu capul, cu susul în jos: ~ o luntre; ~ ou fața în jos. ② A da jos, a trîni jos (pe o latură): am răsturnat masa omului cu bucate tot în mijlocul casei (crg.); ~ oală cu lemne: ~ BUTURUGA. ③ A doborî, a culca la pămînt: cam pe la amiazi, deodată s'a schimbat vremea... într-o vijelie cumplită, ei răstoarnă brazil la pămînt, cu altă ceva (crg.); Sufiă, Doamne, un vînt, Sufiă-l pe pămînt... Muntii să răstoarnă, Mîndra să-mi întoarnă (ALEC.P.). ④ A rostogoli, a prăvăli: acolo puseră trupul lui Isus și răsturnă p piatră mare spre ușa groapei (CANT.). ⑤ A întoarce: ~ brada cu plugul. ⑥ A produce o mare desordine: a răsturnat toată odaia, dar n'a găsit nimic. ⑦ A vărsa (cîzînd jos): a răsturnat paharul cu apă, sticla. ⑧ A înlătura de la putere: ~

guvernul; ~ de pe tron. ⑨ A nimici, a distruge: ~ o teorie, o doctrină.

2. vb. refl. ① A se întoarce cu capul, cu susul în jos: (de) răpăgiunea apeli... (oacii) poate să se răstoarnă cu fundul în sus (CANT.). ② A se da jos, a se trîni jos, a se prăvăli: carul s'a răsturnat. ③ A se vărsa (cîzînd jos). ④ A se așeza răzîmat pe spate și într-o pozițiune comodă: s'a răsturnat în trăsură [răsturna].

RĂSTURNAT *adj. p. RĂSTURNA*. ① Trînit, așezat comod, cu spatele răzîmat de ceva: se așezară la ghiordum, cu elucur în mijloc, ~ pe sofa (A.-OH.).

RĂSTURNĂTOR *adj. p. și sn. RĂSTURNA*. Care răstoarnă, cel ce răstoarnă: ~ al ordinii sociale; pre ~ul și risipitorul monarhiei... așa îl numește (N.-COST.).

RĂSTURNIS (*pl.-isuri*) *sn.* Povirniș, loc aplecat, cu gropi, cu bolovani, unde ușor se poate răsturna a carul.

○ **RĂSUCEĂ**, **RĂSUCĂTOARE** *Trans.* (DENS.), **RĂSUCEA** *Ofen.* (CIAUS) *sf.* Unealtă de lemn, ca un fus mare, avînd jos un cîrlig de care se leagă ața, lîna sau mosorul cu borangic pentru a se putea răsuici [răsuci].

RĂSUCEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* ① Faptul de a răsuici: Duduia mai dă prin topitura de zahăr cite o ~ cu polonicul (CIG.). ② Fîrul răsucit din două fire, care slujește la împletit (PAMF.).

RĂSUCI (-uceso) *1. vb. tr.* ① A întoarce un fir, o nuia sau ori-ce corp lung și flexibil de cele două capete în sens contrar, sau la un singur capăt, celălalt fiind fix, a suci: bătrîna răsucea un fir de borangic (DLVR.); apucă cocoșul de gît și i-l răsucii, de nu mai zise nîoi pîsi (usp.); a-și ~ mustața; ~ brațul cuiva. ② A scriinti: mi-am răsucit un picior venînd cu carul de la pădure (GN.). ③ A face sul: ~ o țigară, a-și face o țigară: își răsucii o țigară, fără a zice nimic, și intră s'o a-prîndă (D.-ZAMF.). ④ A învîrți: femeia, dîsă pe gînduri, ge-dea pe pat cu căciula mea în mîna, o tot învîrtea și-o răsu-cea (CAR.); ~ cheia în broască. ⑤ A învîrți: numai un vileaz mă poate mîntui, oare să-știe să răsucească buzduganul (usp.). ⑥ A întoarce în toate chipurile: începură a-l ~ și a-l buchisi înfundat, de și-era mai mare mîla de dînsul (usp.).

2. vb. refl. A se suci, a se învîrți, a se îndoi: cucurbăta se întinde de a lungul... și pe alourea se răsucesce pînă în virful parilor (SLV.); eu atunci iute mă răsnesc într-un picior (crg.); eu mă răsuceam în toate părțile ca 'n gurub, privind în fie-care copac cite un dușman (GN.) [răs- + suci].

RĂSUCITOR *1. adj. verb. RĂSUCI*. Care răsucesce.

2. (pl.-oare) sn. Cheia șurubului de la tejgheaua timplarului.

3. RĂSUCITOARE sf. Pana, întinzătorul, cor-darul ferestrăului de mîină (CANT. 2076).

RĂSUFLA (-flu) *1. vb. intr.* A introduce aerul în plămîni prin aspirațiune, și a scoate apoi afară aerul modificat ce conțin, a respira: nu puteam să adorm, pentru că nu găseam în ce poziție să stau ca să răsuflu mai slobod (BR.-VN.); ~ pe nas, pe gură. ② A se odihni puțin după o ostenală mare: pe culmea Coli-bașilor oprim, să răsuflie caii (VLAH.); venisem ca să mai răsuflu cîteva zile la moșloara mea (NEGR.). ③ A sufla: îl veni pofta să bea: întinse mîna, luă sticla și îi răsuflă în fund (= o goli) (usp.). ④ A-și ușura inima, destîmînuind altuia ce are pe suflet: oînd era aproape de a împlini bălătul dolsprezece ani, nu mai putu unchelași, trebuia să răsuflie (usp.). ⑤ A transpira, a ajunge să fie cunoscut (*verb.* de o taină): secretul deliberați-unilor a răsuflat. ⑥ A-și vărsa focul, minia. ⑦ A ieși la suprafață, a izbucni, a se ivi pe pie-le (*verb.* de bube): bubele au răsuflat în alt loc. ⑧ A lăsa să pătrundă în afară aerul sau lichidul: sticla astă răsuflă.

2. vb. refl. ① *Mold. Bucov.* = *1* ①: îl estlură din nou așa de cumplit, înelt abia se mai răsufla (GN.). ② *Mold. Bucov.* = *1* ②: ajungînd Țiganul gîfînd la curtea împăratului, a stătut puțin de a mai răsuflat (SB.); mult au stătut Vasile-Vodă stătîndu-l să rămie acea zi ca să se răsuflie oastea (M.-COST.). ③ = *1* ④: Budelea era amarit și trebuia să se răsuflie și el cîteodată (SLV.). ④

③ = 1 ④ ⑤ ⑥ A-și pierde importanța, a deveni comun, banal, a nu se mai trece: frazele și parafrazile s'au răsufliat și cad (VLAH.) ⑦ ⑧ A se trezi, a (re)venea: vinul s'a răsufliat; moarea de varză... dacă nu-i păstrată la răcoare, începe să se răsufle (PAMF.) [ră-s + sufla].

RĂSUFLARE *sf.* Faptul de a răsufla (în toate accepțiunile lui), respirațiune; a-și ținea, a-și pierde ~; dintr-o ~.

RĂSUFLAT *adj.* ① *p.* RĂSUFLĂ (în toate accepțiunile lui) ② Trecut, trezit, învechit: de multe ori omul înșeși cele ce vede cu ochii săi nu poate să le poată pe rând... dar cele de demult și ~e de altă vreme de ani! (GR-UR.) ③ Pe nerăsuflete, fără a răsufla: a golit paharul pe nerăsuflete; se desclintă în apă neîncrepută, pe nerăsuflete (PAMF.).

RĂSUFLĂTOARE *sf.* ① Deschizătură, fcrestruică, pe unde intră aerul într-o pivniță, într-o peșteră, etc.; gura, intrarea unei ocne, unei gropi foarte adânci: din canaluri, de prin răsuflători de pivniți... leese în răstimpuri o duhoare grea (VLAH.); frații săi de cruce trebulau să aștepte la ~, plină când vor căpăta semn ca să-l tragă (CRG.); tustrele au sosit la ~a Lumii-negre (SB.) ② ③ **RĂSUFLĂTOAREA-PĂMÎNTULUI** = GO-GOȘĂ ④ [răsufla].

RĂSUFLĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Fie-care răsuflare, fie-care trăsătură a aerului în plămîni: Scoase o ~ lung din inimă oftînd (FANNI) [răsufla].

RĂSUFLET *subst.* Răsuflare, respirațiune: Și vorba-i e tunet, ~ul ger, iar barda din stînga-i ajunge la cer (COSB.); ...cînd sorb al tău ~ în suflarea vieții mele (EMIN.); Mitrea porni în ~ greu (SLV.); își trăgea plapoma peste ochi și-și ținea ~ul cald (S.-ALD.) ④ ⑤ Putîna odihnă după o muncă grea: un răstimp de ~ și valurile reîncap (VLAH.) [răsufla, format după sufla].

† **RĂSUFLU** (*pl.-fluri*) *sn.* Răsuflare, respirațiune: din această ameteală, a legi..., un nădu care-i astupă ~ și-l mîntuie zilele (MF.); a da ~, a da răgaz să mai respire, să se mai odihnească: de acolo le-au dat mai ~, văzînd că nu i-au putut sparge (N.-COST.) [răsufla].

RĂSUNĂ (*-sun*) *vb. intr.* ① A reda, a retrimite sunetul: sala acesteia răsună bine ② A suna tare, a produce un sunet puternic, a vui: codrii începură a ~ de niște urlete bizare (ALECS.); ecouri lungi aueșe prin coridoare... și: toată mînașirea răsună ca o vioară (VLAH.) [lat. resonare].

RĂSUNĂTOR *adj. verb.* RĂSUNĂ. Care răsună: un muget lung, ~, dă ecou dumbrăvilor depe ostroave (VLAH.); cîntă... din gură și din scripoa ca răsunătoare (CRG.); cu un ropot ~ de copite, toată ceata mînașcă paștea fugind (RG.).

RĂSUNET (*pl.-ete*) *sn.* ① Sgomot în care se transformă un sunet care se prelungește, sunet prelung: Încet ~ul de clopot se risipește tremurînd (VLAH.); plînă în cer se înalță ~ul restrîgînd pe de pămînt (GN.) ② ③ Vîlvă [răsună].

④ **RĂSUNOIU** (*pl.-oale*) *sn. Trans. Băn.* X Aluatul ce se rade de pe copaia în care s'a frămîntat plînea; plînișoara ce se face din acest aluat: lăsa corfa cu pita jos și merge tot într-un suflet acasă după răsunole (RET.) [răsură].

RĂSUR = RĂSURĂ.

RĂSURĂ (*-sură*) *sf.* ① = RĂSĂTURĂ ② ③ ④ Răsunoiu ⑤ *pl. Băn.* ⑥ Boturile de brînză ce se formează în zăr ⑦ ⑧ ⑨ Dureri ce simte lăzuza după ce a născut: mulearea care are ~ în trup după naștere (SEZ.) ⑩ ⑪ Dare suplimentară ce se plătește pentru lefiile slujbașilor și boierilor: au găsit toți cu cale ca să scoată vîscăritul cîte pol leu de vîită, bani vechi, și ~ patru parale de vîită (LET.); casa răsurilor, administrațiune care încasează aceste dări și plătește lefiile [răsa].

RĂSURĂ (*pl.-ri, -re*) *sf.*, *RĂSUR* *sm.* ① Măceș, trandafir sălbatic: păsărica se opri pe o răsură îmbobolăită (COOB.); Pentr-o mură și-o răsură, De trei ori se sterg la gură (DLVR.).

RĂSV... = RĂZV...

RĂȘCHIA, RĂȘCHIA (*-chit*) *vb. tr.* ① Băn. A scurma cu picioarele (*verb.* de găini) ② ③ A depăna tortul pe rășchitor: a împrumutat de la o vecină un rășchitor și a rășchiat fusul de tort (VOR.) [lat. "răsc-lare"].

RĂȘCHIRĂ, RĂȘCHIRĂ (*-ir*) *vb. tr. și refl.* ① A

(se) împrăștiă, a (se) risipi: au rășchirat oastea toată pre la sate (M.-COST.); înmulțindu-se neamurile în cîmpli... cit nu încăpea în locurile acele, s'au rășchirat (N.-COST.) ② A se infiltra, a se desfășura, a se întinde în toate direcțiunile: izvorăsc și ies toate apele din mare și, împrăștiindu-să, să rășchiră prin toate vinele pămîntului (PRV.-MB.); e acoperită de crînguri și păduri... de țag; care-și rășchiră plînă departe ramurile cu frunze lucioase (RG.) [lat. "re-ex-clarare" < clarus (comp. it. rischiare), în înțelesul primitiv de „a face să treacă lumina prin ceva, a rări (ramurile, etc.), spre a face un luminis"]].

RĂȘCHIRAT, RĂȘCHIRAT *adj. p.* RĂȘCHIRĂ. Împrăștiat, risipit: fiind Cazaci, în pradă rășchirată și, lovindu-i noaptea fără veste, rămaseră biruiți Cazacii (GR-UR.); de-aici pornesc și se desfac în zare solnărele rășchirate ale munților (VLAH.).

RĂȘCHITOR, RĂȘCHITOR (*pl.-toare*) *sn.* X Unealtă cu care se deapănă tortul (4095): în picioare, la umbra duzilor, femei înalte... întind pe rășchitor firele galbene de bo-ranglo (VLAH.); nevastăica fuge numai cînd pui rășchitorul de-a curmezisul la gura cotenetei (GOR.); La cap pleptene, La milloc pepene, La coadă secere și la picioare, Rășchitoarea uscr., ghicitoare despre „cocoș” [răschia].

RĂȘGHINĂ = RĂJGHINĂ. **RĂȘINĂ**, Mold. RĂȘINĂ (*pl.-ini*) *sf.* X Materie inflamabilă, grasă, unsuroasă, de culoare gălbuie, ce curge din unii copaci (brazi, pini, molifiți, etc.): rășina se topea pe coala brazilor și răspîndea în aer un miros plăcut de cămle (VLAH.); dacă va fi rășină multă pe brazi, va fi iarnă grea și zăpadă mare (GRM.); rășina pleură mirositoare din frunchiurile doborîte ale brazilor (RG.) [lat. resina].

RĂȘINOS *adj.* ① Ce produce rășină: arbori rășinoși ② Ce aduce cu rășina: mirops ~ [lat. resinosis].

③ **RĂȘLUI** (*-ueso*) *vb. tr. Mold.* A rupe, a tăia, a despărți o parte dintr-un lucru, lăsîndu-l micșorat, scurta, ciuntit: a ciunți; a șterpele: Tîncii își rășluiau tot cîntul dinspre Dunăre... plînă în gurile Nistrului (VLAH.); burniențele... rășlînd nestripite... creșc, rășlînd din pămînt hrana ce ar fi slujit la creșterea porumbului (ION.).

RĂȘPĂ (*pl.-pe*), RĂȘPILĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Pîlă groasă (întrebuită de fierari, rotari, cizmari, etc.) (4096) [srb. rasp, germ. Raspe], comp. RĂȘPEL].

RĂT = RÎT.

* **RATA** (*-tez*) *vb. tr.* A nu nemeri; ② a nu ajunge, a nu izbuti [fr.].

* **RATĂ** (*pl.-te*) *sf.* Parte proporțională dintr-o sumă, dintr-o datorie care trebuie plătită la un anumit termen, cîșt; a plăti în rată; dătoarește o ~ la Creditul funciar [germ.].

③ **RĂTĂCANIE**, RĂTĂCANĂ (*pl.-ăni*) *sf. Mold.* X Șcufundătură, groapă, prăbușitură de teren; drum întorcîtochiat: mergînd noi în pasul calilor, din hop în hop, tot înainte prin rătăcăniile de pe ulițele Iașilor (CRG.); după o cale acrobatică prin tot soiul de rătăcăni, ne-am găsit deodată îngră Vîlcuș (ALECS.) [rătăci].

RĂTĂCI (*-ăcesc*) *1. vb. tr. și intr.* ① A greși drumul și a umbla încoace și încolo, neștiind încotro s'apuce: fata împăratului le spuse că este un negustor care a rătăcit drumul pe mare (ISP.); multă vreme el rătăcise pe poteci (COOB.); mai bine să te întorci decît să rătăcești (ZNN.) ② ③ A pierde, a nu ști unde a pus un lucru: mi-a rătăcit cărțile ④ ⑤ A turbura, a face să piardă: această nenorocire l-a rătăcit mințile ⑥ ⑦ A greși.

2. *vb. refl.* ① A pierde drumul drept și a nu ști încotro s'apuce: s'an rătăcit prin pădure ② ③ A

RĂS-
RĂT

Fig. 4095. Rășchitor.

Fig. 4096. Răspă.

RĂT-RAU - umbla pe cărări greșite [derivat dintr'un *adj.* dis-părut * (a) ratec < lat. erraticus].

RĂTĂCIRE *sf.* ① Faptul de a (se) rătăci, de a greși drumul ② ③ Abateră de la calea dreaptă, căderea în greșeli: Iesus Christos... văzînd ~ a ce orîbse pe oameni, binevoi a se pogori din ceruri (isp.) ④ ⑤ ~ a mlaștil, turburare a minții.

RĂTĂCIT *adj. p. RĂTĂCI.* ① Care a greșit drumul și nu știe încotro s'apuce ② ③ Cares' a abătut de la calea dreaptă, care a căzut în greșeli; amăgit, înșelat în părerile sale ④ ⑤ Turburat, alurit.

RĂTĂCITOR *adj. verb. RĂTĂCI.* Care rătăcește.

RĂTAN — **RITAN.**

***RĂTĂT** *adj. p. RATA.* Neajuns la scop, neizbutit: un poet neizbutit, ~ ... s'apucă de critică (VLAH.).

○ **RATES** — **RATOS.**

RĂTEZ... — **RETEZ...**

***RATIFICA** (-*ia*) *vb. tr.* A întări, a aproba și a confirma ceea ce a făcut sau a făgăduit un mandatar [fr. ratifier].

○ **RATINA** (*pl. rătini*) *sf. Otten.* Bucată de lemn rotundă (rv.-crg.): rup cîte o cracă mare de brad, grămădesc rătini desupra-i și... o tirăsc de vale (FAMF.).

○ **RATOS, RATUȘ, RATES** (*pl.-se*) *sn. Mold. Bucov.* Han la drumul mare: a tinut multă vreme ratosul de la Bodești (crg.); avem cale de jumătate oasă înaintea de ratuș, ocliar în drum, unde ne putem foarte bine odihni (GN.); într'o zi sosește un negustor... și se oprește de ceea parte la rates (VLAH.) [rut. ratuș].

***RĂTUȘ** (-*ușec*) *vb. tr.* A scăpa, a salva: pravoslavnicii au îndemnat pe Vitalian ca cu arme să rătuească orthodoxia (CANT.); iară Moscali, călări cu toc danapola Moldovenilor să-i rătuească nu erau (NEC.) [pol. ratować].

RĂTUND... — **ROTUND...**

RATUȘ — **RATOS.**

○ **RĂTUȘI** (-*ușeci*) *vb. refl.* A-și pierde cumpătul; a se zăpăci cu firea (R.-cod.).

○ **RĂTUȘIT** *adj. p. RĂTUȘI.* Zăpăcit (rv.-crg.): se ducea acasă ~, ca sculat după boală grea (LUNG.).

RATĂ (*pl. rate, Mold. rate*) *sf.* ① ② Familie de păsări înnotătoare, palmipede, din care unele spețe se cresc în curțile

oamenilor pentru carnea, ouăle și puful lor (*Anas*). Dintre varietățile mai răspîndite în țară, menționăm: **RATA-BĂȘINOASĂ** (*Anas querquedula*) și **RATA-FLUTERĂTOARE**

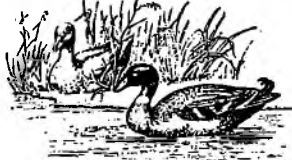

Fig. 4097. Raje.

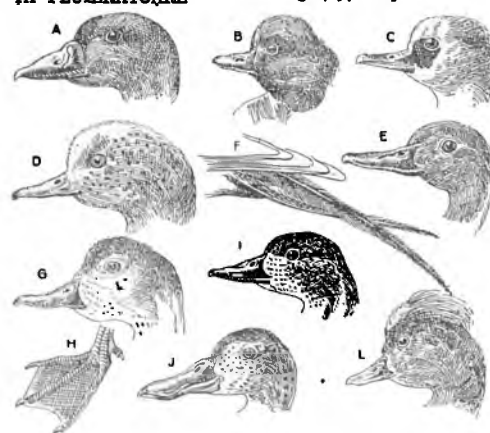

Fig. 4098. Raje.

A. Rată-cu-oglină. — B. Rată-sunătoare. — C. Rată-fereștrău. — D. Rată-flutărătoare. — E. F. Rată-cu-frigare. — G. H. Rată-sălbatică. — I. Rată-bășinoasă. — J. Rată-lo-pătar. — L. Rată-moțată.

(*A. penelope*); **RATA-CU-FRIGARE** (*A. acuta*); **RATA-LESEASCĂ**; **RATA-PESTRITĂ** (*A. strepera*); **RATA-SĂLBATICĂ** sau **RATA-MARE** (*A. boschas*); **RATA-FE-**

RESTRĂU (*Mergus albellus*); **RATA-SUNĂTOARE** (*Clangula clangula*); **RATA-OU-OGĂDA-LUNGĂ** (*Erimaturus leucocephalus*); **RATA-MOTĂTĂ** (*Fuligula cristata*); **RATA-OU-OGLINĂ** (*Oedemia fusca*); **RATA-NEAGRĂ** (*Oedemia nigra*); **RATA-LOPĂTAR** (*Spatula clypeata*), etc. (□ 4097, 4098); ~ **RINDUNICĂ** — **RINDUNEA** ③; boboc de ~; onă de ~; tîlnăru are... pantalonii de coloarea oului de ~ leșească (CAR.); F ba e ~, ba e rătoin, se zice despre cei ce se ceartă și nu vor să cedeze unul altuia nici în ruptul capului; ④: îi mănîncă rătiele din traistă, e prost, zvezec; ⑤: a-i intra rată în traistă, a o sfecli, a-i intra frica în oase ⑥ ⑦ Dans popular ce se joacă la țară [comp. sl. raka, alb. rose].

***RAȚIONA** (-*oază*) *vb. tr.* A se servi de rațiune spre a cunoaște sau judeca ceva [it.].

***RAȚIONABIL** *adj.* ① Înzestrat cu rațiune; înțelegător, care înțelege ② ③ Conform cu rațiunea, cu dreptă judecată, cu minte ④ ⑤ Cu cale, potrivit; convenabil, suficient [lat.].

***RAȚIONAL** *adj.* ① Ce nu se poate concepe decît prin rațiune ② ③ Intemeiat pe rațiune sau pe raționalism ④ ⑤ Conform cu rațiunea ⑥ ⑦ ⑧

***RAȚIONALISM** *sbst.* ~ Sistem filosofic care nu admite ca adevărate decît faptele probate prin rațiune [fr.].

***RAȚIONALIST** *adj. și sm.* ~ Ce ține de raționalism; partizan al raționalismului [fr.].

***RAȚIONAMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Înșușirea, faptul de a raționa ② Operațiune a minții, prin care luarea în seamă a unuiu sau mai multor adevăruri ne duce la afirmarea unui alt adevăr; judecată, cugetare, socoteală ③ ④ Demonstrațiune [fr. rai-sonnement, refăcut după rațional].

***RAȚIONAT** *adj. p. RAȚIONA.* ① Conform cu regulile raționamentului ② ③ Metodic, tratat în așa fel încît să dea seamă de regulile pe care le enunță: aritmetică ~ă; gramatică ~ă.

RĂȚISOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim. RATA.* ① ② Rață mică; două rățișoare, călugărițioare, pe unde mergea, malul se surpa (isp.). *ghiciloare* despre „foarfeci” ③ ④ *pl.* ⑤ Mică și frumoasă plantă ierboasă, cu tulpina foarte scurtă, cu flori violacee, de un albastru deschis sau galbene (*Iris pumila*) (□ 4099).

Fig. 4099. Rățișoare.

***RAȚIUNE** *sf.* ① Înșușirea prin care omul cunoaște sau judecă; minte, judecată: multimea judecă mai mult cu inima decît cu ~a (A.-GH.) ② ③ Dreaptă judecată, bun simț: expresia lor e un citad amestec de vis și ~ rece (EMIN.) ④ ⑤ Cauză, pricină, motiv; ~ de Stat, de familie, considerațiuni de interese care dictează conduita unui Stat, unei familii [lat.].

***RĂȚOI** (-*oesc*) *vb. refl.* A-și da ifos, a face pe grozavul; a lua o atitudine amenințătoare, a se răsti: a doua zi îl vezi rătîindu-se pe trei coloane și forfecind în dreapta și în stînga nopțile de osteneală ale vre-unui nenorocit de scriitor (VLAH.); ei! nu te mai ~ așa, că nu-ți șede bine (ALECS.); elnd o vede zmeul cu mătura dinainte, se răfoște la ea: ce stai cu mătura? (R.-cod.); odată mă încrun-tai și mă rătîi la dînsul (FLOR.) [rătîoiu].

***RĂȚOIALĂ** (*pl.-oieti*) *sf.* Faptul de a se rățoi: rătioleli ridicule și nesocotite de criticăstri ignoranți (VLAH.).

RĂȚOIAS *sm.* ~ *dim. RĂȚOIU.*

RĂȚOIU *sm.* ~ Bărbătușul r a ț e i.

RĂȚUSCĂ (*pl.-uște*) *sf.* ~ *dim. RATA:* se ivi din launtrul tufișului un cîrd de rățuște (O.-ZAMF.).

RAU (*f. rea; pl. m. răi, f. rele*) ① *adj.* ① Care n'are însușirile pe care ar trebui să le aibă; prost: vin ~; apă rea de băut; purtare rea; un tată ~; un școlar ~; nici un meșteșug nu e ~, ci oamenii sînt răi; ②; decît multe și tot rele, mai bine una și bună ③ ④ Fals, culpă: oala ce va ținea la dinul bani răi, știindu-i că sînt răi, acela să se pedepsească (PRV.-MB.) ⑤ Defavorabil: prezoare rea; semn ~; un an ~; vreme rea. cu vînt, cu ploaie, cu

ninsoare, etc. ¶ ① Pornit să comită fapte neîngăduite de legile morale, care fac rău, în paguba altora; vătămător: un om ~; e ~ la inimă, la suflet, la fire; un cline ~, care mușcă ¶ ② Aspru, fără milă, lipsit de indulgență: învârtitorul e foarte ~ cu noi ¶ ③ Nedrept: un judecător ~ ¶ ④ BUBA ①, CEAS ① ②, GURĂ ②, INIMĂ ②, MINĂ ① ¶ ⑤ BUN, NERĂU: zeli cel bun, ca și cel nebuli, cel răi ca și cel nerăi, toți tierbeau într-o oală (usr.).

2. sm. Cel ce e rău, ce e pornit să comită fapte neîngăduite de morală, vătămătoare altora: cum cad perele, așa cad răii (ZNL.); a da (tuturor) răilor, a da dracului: hotul, dacă văzu că nu e nimie în crîng, dete tuturor răilor și lepure și tot (usr.).

3. adv. ① Altfel de cum s'ar cuveni: a vorbi, a se purta ~; a trăi ~ cu cineva; a-i veni ~, a-i veni amețită, leșin, a da semne de îmbolnăvire; ②: ~ e cu rău, dar mai ~ fără rău; ③: greu la deal, ~ la vale, ori-cum ai vrea să faci, tot rău e; iron. unde găsește pus ~, el pune bine, se zice despre cel deprins a fura; ④ FACE 1 ①, PĂREA ①, PUNE 2 ②, ȘEDEA, UITA ① ② Foarte (tare), grozav: m'am lovit ~; l-a bătut ~ ¶ ⑤ BINE.

4. (pl. reale) sn. ① Ceea ce nu e îngăduit de legile morale, ceea ce aduce vătămare altora; ②: ~ se învârtă lesne ¶ ③ Faptă rea: ~ul nu trebuie răs-plătit cu ~ ¶ ④ Lucru care aduce vătămare, stricăciune, supărare: lăcustele au făcut mult ~ bucatelor; fuge de un ~ și dă de altul; mulțumim lui Dumnezeu și de bine și de ~; de a fi auzit ceva, ori de bine ori de ~: să le facă știre (NEC.); ~ faoi, ~ găsești; lăcător de rele ¶ ⑤ Asprime; silă, forță: cu ~ nu faci nimic; Doamne, și oam o să știe el răbdă, cînd l-or lua cu ~? (VLAH.) ¶ ⑥ Răutate; supărare; vătămare: nici o lighioale nu se poate acutia pe lângă casă de ~l vostru (CRG.) ¶ ⑦ Boală: ~l copililor; ⑧ ATIT 1 ①, BINE, FACE 1 ①, LUI 1 ②, NUME ②, TINEA, VORBI ¶ ⑨ BINE [lat. reus 'acuzat'].

RĂUFĂCĂTOR adj. și sm. Care face rău, făcător de rele: semnul azei tunsuri... au fost semn tălhăresc cu care însemna Rîmieni pre oamenii cei ~ (M.-COST.) [rău + făcător].

RĂURUȘĂ → LAURUȘĂ.

RĂUTĂCIOȘ adj. Plin de răutate, rău din fire: nu știi tu olt e de ~ împăratul nostru (MERAN); era un om plătgit și ~ la culme (CRG.).

RĂUTATE sf. ① Caracterul celui rău, celui pornit a face rele: toți oamenii locului se tînguiau de ~ și de frica balaurului (usr.) ¶ ② Vorbă sau faptă rea: răutățile voastre au întrecut ori-ce măsură; el e capul tuturor răutăților; Iernud Leșii în Iasi, multe răutăți au făcut oamenii (M.-COST.) ¶ ③ Pacoste, nenorocire: toate semnele (întunecarea soarelui, lăcustele) bătrîni și astronomii... a mari răutăți că sînt acestor fari menia (M.-COST.) ¶ ④ Bir: plăti daidea și toate răutățile ote-s preste an (PRV.-MB.).

RĂUVOITOR adj. și sm. Care voește răul cuiva, care caută să-i facă rău [rău + voitor].

RĂVAC, **RĂVAC** sbst. ① Partea cea mai curată a mîrieri ce se scurge din fagurii expuși la soare ¶ ② Must scurs din struguri (fără a-i strivi anume): vinul făcut din acest must: voia să dea mîistrului un banchet de 50 de persoane, cu vinuri răvac (D.-ZAMF.) [tc. ravak].

○ **RĂVACI**... → RĂVĂȘI...

RAVÂN, **REAVÂN**, ○ **RAVEN** adj. ① U-med, iilav (vorb. de pămînt): din pămîntul reavân se ridică mireasma dulce a încolțirii (VLAH.); un miros de pămînt reavân și proaspăt plutea în urma plugului (S.-ALD.); Cît zici doi se ridică-un moșinolu De țărîna reavănă (RET.) [comp. vs. r a v i n ū, 'șes'].

RĂVAR (pl.-are) sn. ① O Ț Oală de ut cu fundul găurit pentru strecurat mazărea, fasolea, cartofii, etc. (VIC.) (PAC.) ¶ ② Băt crestat cu care se freacă brînză, numit și "crestălu" (4100) ¶ ③ Trans. Ghiveciu, oală de flori: Dragostea de fată mare Ca garoafa din ~ (K.-BR.) [srb. rovar].

RĂVARSA, **REVARSA** (-vârs) 1. vb. tr. ① A vărsa afară, peste margini, împrăștiind, în belșug, în toate direcțiunile; a inunda: rîul leze din albie și-și

revarsă apele peste țarină ¶ ② A răspîndi, a împrăștiia: Iana revarsă ote o dungă lungă și îngustă în umbra ultii (EMIN.); Dumnezeu să-și reverse mila asupra noastră; ...al lor cîntec să reverse peste inimile noastre min-giere și iubire (VLAH.).

2. vb. refl. ① A ieși din albie și a se vărsa peste țărîmuri, a se împrăștiia, vîrsîndu-se, în toate direcțiunile: rîurile s'au umflat în urma ploilor și s'au ră-vărsat peste cîmp ¶ ② A veni grămadă și a se împrăștiia în toate părțile, a năpădi peste cineva: ne-legiuitii Agareni se revărsau ca un potop peste țînturile creștinilor (usr.) ¶ ③ spec. A se ~ de zori, de ziuă, a se crăpa de ziuă: noaptea, pe la cîntători, plînă a nu se re-vărsa bine de zori, el purces la vîntătoare (ODOS.); a doua zi, cînd se revărsau zorile, ei se pregăteau să treacă pădurea (usr.) [lat. revērsare].

RĂVARSAT, **REVARSAT** 1. adj. p. **RĂVARSA**. ① Vărsat peste margini, ieșit din albie ¶ ② Împrăștiat, risipit: satele de la munte în genere sînt răvarsate pe suprafețe mari (VLAH.); grîu (seamnă) ~; morcovii... cel dintîiu se seamănă mai deș, iar cel de pe urmă mai răvăr-sați (ION.).

2. sbst. ① Faptul de a (se) răvărșa ¶ ② ☆ ~ul zo-rilor, ~ul de zori, ~ de ziuă, ~ul zilei (MAR.), zorii zilei, cînd se răvărșă de zori: a doua zi, pe la revărsatul zo-rilor, eram cu toții călări (GAL.); pe la revărsat de zori, se auzi un ușor fișit prin grădină (usr.); visurile... încep... să se lumineze ca un peisaj frumos într-un răvărșat de ziuă (VLAH.).

RĂVAȘ (pl.-așe) sn. ① Bilet, hîrtie scrisă (act, chitanță, etc.): nu m'a lăsat plînă nu l-am dat ~ că-i sînt dator treizeci de lei (FIL.); ~ de drum, pașaport: am venit fără a fi întreb de ~ de drum, că n'am întîlnit nici țîpenie de om pe margine (ALECS.); F a da ~ de drum cuiva, a-l face să se care, a-i da pașaportul: poate mă mai așteaptă și alții să le dau ~ de drum (CRG.) ¶ ② Scri-soare: cea ce va da vre-un răvaș la mîna Domniei și va scrie într'nsul hulă... (PRV.-MB.); abia de trei zile mă întur-nasem din Rusia... cînd am primit un ~ de la el (NEGR.) ¶ ③ Petiție: vre-o oinoi, șase logofeți de taină... stau și ceteau răvașele și le făceau oamenilor răspunsuri de jaloze (NEC.) ¶ ④ Trans. Maram. Crestătura, dungă: (laptele) se măsoară cu o bită cîlărită în dungă... făcînd cu cuțitul un ~ pe locul plînă unde a ajuns laptele (BRL.) ¶ ⑤ Trans. (psc.) = RĂVAR [comp. srb. rovaš, ung. rovás].

RĂVĂȘ(E)ALĂ, ○ **RĂVĂCEALĂ** (pl.-eli) sf. Neorînduială, desordine produsă prin răscolirea și împrăștierea lucrurilor prin casă: în tot timpul acesta era același șagot și răvăceală prin odăi (VLAH.) [răv + aș + i].

RĂVĂȘEL (pl.-sele) sn. dim. **RĂVĂȘ**. ① Bile-țel; scrisorică: fi scrie ~ o franțuzește ca în ziuă de as-tăzi? (ALECS.); ea, oam ajunse sus, arată un ~ ce-i dase Pris-la (usr.) ¶ ② Ră ~ Codicil: aceea ce an scris mai pe urmă (în testament) se ohrâmă cataștigul sau ~ (PRV.-MB.).

RĂVĂȘI (-ășese), ○ **RĂVĂCI** (-ășese) 1. vb. tr. A împrăștiia în desordine, scotocind lucrurile (spre a căuta ceva): înșac de grabă n'm maldăr de cărți și prinde a le deschide și a le răvăși pe scanele (VLAH.).

2. vb. refl. A se împrăștiia [comp. srb. rovašiti].

RĂVĂȘIT adj. p. **RĂVĂȘI**. Împrăștiat în neorînduială: înaintea lui erau ~e zîlare din provincie și din Transilvania (VLAH.).

RĂVENEALĂ = **REVENEALĂ**.

RAVILĂ... → **RAGILĂ**...

RAZ (pl.-zuri) sn. ① Drug rotund de fier, ascuțit la capătul de jos, întrecuînat la săpături, la urnirea bolovanilor, la scoaterea rădăcinilor, etc. ¶ ② U-nealtă de fier a dogarului, de aceeași formă, dar foarte scurtă (4104) [sl.].

RAZ-, **RAS-**, prefix care intră în compunerea multor cuvinte, și în special verbe, pentru a arăta în special o repețire deasă a acțiunii: sînt bucoars și răz bucoars de ceea ce-am aflat; am citit și răscitit scrisoarea; acum cred o'afî in-teles și răscititales (CRG.); uneori arată o acțiune repetată, dar făcută în alt chip: RĂZGÎN-DI, RĂSTĂLMĂCI, etc. [vs. r a z -, r a s -].

RAZĂ (pl.-ze) sf. ① Fie-care din trăsăturile de lumină ce pornesc de la un astru sau de la un alt corp luminos: o ~ de lumină; au început a se batere prea

RĂU-RAZ

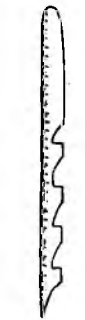

Fig. 4100. Răvar.

Fig. 4101. Raz.

vrămăș, cit nu se vedeau razele soarelui și se întunecease în-
mea, de nu se vedeau om cu om (NEC.) ¶ ③ Razo X sau raze
Boentgen, raze obscure care im-
presionează plăcile fotografice
și nu străbat anumite corpuri
(metale, sticlă, etc.) ¶ ④ ⑤
Licărire, emapătuire: o ~ de
speranță ¶ ⑥ ⑦ A. Linia dreaptă
dusă din centrul unui cerc
sau unei sfere până la un punct
oare-care al circumferenței sau
al suprafeței sferei (4102) ¶
⑧ pl. ■ Fofezele virtuelniței
sau ale urzițoarei [lat. vulg. {radia = clas.
radius].

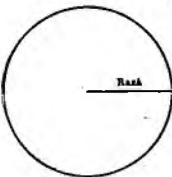

Fig. 4102. Rază.

RAZACHIE sf. ♦ Varietate de struguri cu
boabe mari, lungărețe, albe sau roșii [tc. r a -
z a k i j].

① **RĂZAI** = RAZUI.

② **RĂZĂITOARE** sf. Trans. (PAC.) = RAZĂTOARE ①
② [r a z a i l].

③ **RĂZĂLAU** sbst. Băn. = RAZĂTOARE ① ② [r a -
z u i].

④ **RĂZĂLUI**, (-ueso) vb. tr. Mold. =
RAZUI.

RAZĂM... = RAZIM...

RAZĂȘ = RAZEȘ.

RAZĂTOARE sf. ① ✕ Unealtă de
bucătărie, din tinichea, pe care se
r a d e hreanul, ridichea, cartofii,
coașa de lămție, etc. (4103) ¶ ②
Unealtă de fier sau de lemn, bătută
în fața unei uși de intrare, de care se
rade noroiul de pe talpa încălțămin-
ței ¶ ③ ④ Băt cu care se netezește o
banită plină de cereale, ca să nu
treacă peste măsură ¶ ⑤ ✕ Cuțit de
lemn cu care se rade aluatul de pe covată.

Fig. 4103.
Razătoare.

RAZĂTOR sbst. / = OTIC [r a d e].

RAZĂTURĂ (pl.-uri) sf. = RASĂTURĂ ② [r a d e].

RĂZBATE (-bat) vb. tr. și intr. ① A pătrunde:
cuiul răzbate pînă dincolo de perete; frigul răzbate pînă la
oase; un poclit de rogozini oprea și soarele și ploaia de a ~ în
căruija lui moș Nichifor (CRE.); nici un sgomot nu mai răzbă-
tea dinspre oraș (VLAM.) ¶ ② A răzbi, a-și face loc spre
a trece undeva: de aici încolo nu mai poți ~ decât cu
pieiorul (VLAM.); acolo mare înghesuială și tîmbălău, de
nu puteai răzbate cu sufletul (GN.); ③ A ajunge, a izbui:
am să muncesc și am să răzbăt (VLAM.) ¶ ④ A străbate
(de la un capăt pînă la celălalt), a cutreiera: vestea
despre moartea lui Ștefan se dîse ca fulgerul și răzbătuse toate
țările (SP.) ¶ ⑤ = RĂZBI ②: acumă îl oam răzbătuse
toamea (SB.). [r a z - b a t e, format după vsl.
r a z b i t i - r a z - b i t i „a bate”].

RĂZBI (-besc) vb. tr. și intr. ① A pătrunde din-
colo, a răzbate: cuiul a răzbit dincolo de perete ¶ ②
A-și face loc spre a trece, spre a ajunge un-
deva, a găsi loc pe unde să pătrundă undeva:
nici cu tunul nu poate ~ la dinsul (A-GH.); nici pasăre
mălastră nu poate ~ pînă unde stîntem noi acum (SP.); m'a
răzbit umezeala (CAR.) ¶ ③ A învinge, a birui, a do-
vedi: după o luptă orlencă, Ștefan Vodă dovedi pe Radu
și-l răzbi (SP.); pe tine e aproape să te răzbesce eu, dar
nenea Murgilă. cînd a răzbit el alții mai mari și mai țapeni
(R-COD.) ¶ ④ A n-o mai putea duce, a nu mai putea
lupta împotriva: îi veni tu acoasă, corcopolare, dacă
te-a ~ toamea (SB.). [vsl. r a z b i t i].

⑤ **RĂZBICI** (-besc) vb. tr. Ofen. ① A sfredeli, a
găuri un lemn: am răzbit lemnul cu sfredelul (SC.) ¶
② A scoate măduva dintr-un lemn de soc [srb.
r a z b u č i t i].

③ **RĂZBICIU** sbst. Ofen. ① Bețișor sau cuiu cu
care se destupă măduva din soc, cu care se scoate
un lemn întepenit undeva, etc. (RUP., RV-CRG.) ¶ ②
Bețișorul de la pușcociu [r a z b i c i].

RĂZBOI (-cesc) vb. refl. ✕ A purta r a z b o i u,
a se lupta, a se bate: împăratul se războie în patru părți
ale lumii (OLVG.); șase ani se războiește cu Polonia (VLAM.);
opăliu... care avea darul de a se ~ moștenit de la tatăl său,
învinge pe Tătări (GN.).

RĂZBOINIC 1. sm. ✕ Oștean ce se luptă în
războiu, luptător.

2. adj. ① Care se luptă în războiu; care poartă
războiu ¶ ② Privitor la războiu, de războiu: viața
~ă ¶ ③ Căruia-i place să se lupte, să poarte răz-
boiu: popor ~ [vsl. r a z b o j n i k ū].

RĂZBOITOR adj. verb. RĂZBOI. Care se răz-
boiește; beligerant: se numără spre acest sfîrșit parlamen-
tari din ambele părți răzbitoare (SALC.).

RĂZBOIU 1. (pl.-oale) sm. ① ✕ 1. Bătălie, luptă ¶
② ✕ Luptă cu armele între oștirile a două națiuni:
pe urma lui au început Macedonienii a bate ~ cu Rimlenii
(M.-COST.); Ștefan-Vodă... se gîti să des ~ Radulul-Vodă
(GR.-UR.); a purta ~, a intra în ~; a declara ~; ~ul de
treizeci de ani; ~l mondial; ministrul de ~; ③ după ~,
mulți viteji s'arătă; ~ oivil, acela care izbucnește în-
tre cetățenii aceleiași țări; ~ sfînt, acela pe care-l
propovăduiesc fanaticii musulmani împotriva creș-
tinilor; consiliu de ~, tribunal care judecă după co-
dul militar; ✕ ÎNAINTE 1 ① ¶ ② ✕ Arta militară:
Ștefan cel Mare era meșter în ale ~ului; Napoleon avea geniul
~lui ¶ ③ Ori-ce luptă, atac, ceartă: e vecinic în ~
cu vecinii ¶ ④ Atacul fiarelor sălbatice asupra ani-
malelor cu care se hrănesc [vsl. r a z b o j].

RĂZBOIU 2. (pl.-oale) sm. ① ✕ Unealtă cu care se

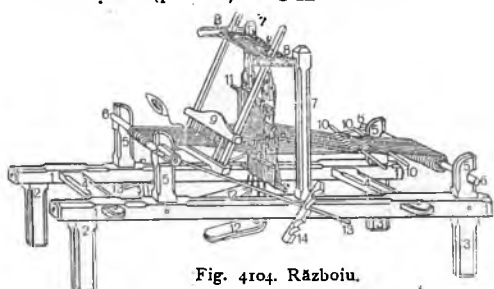

Fig. 4104. Războiu.

1. 1. Patul, stratul, trupul războiului (alcătuit din butuci,
craci, drugi, fofeze, grindele, tălpi, etc.) — 2. 2. Picioarele
dinainte. — 3. 3. Picioarele dinapoi. — 4. 4. Blăni, chingi,
scinduri, spezețe, stinghii. — 5. 5. Picioare de sul, brațele,
furcile sulului. — 6. 6. Suluri. — 7. 7. Furci, miini, stîlpi.
8. 8. Carafe, cioace. — 9. Vatale, briglar, briglă, jug.
10. 10. Fuscei, joarde, vergele. — 11. 11. Ițe. — 12. 12. Iepe,
călători, tălpițe, tălpiși, po(d)noși. — 13. Zăvor, slobozi-
tor, întorcător, zatăc. — 14. Scaun, tocalie, piedică, scară,
răzuș, cordenciu.

țese, Mold. „stative” (4104, 4105) ¶ ② Carul joa-
gărului ¶ ③ ✕ Călușei morii
devînt ¶ ④ ✕

Puntea fere-
străului [proba-
bil acelaș cuvînt
ca și cel prece-
dent; comp. bg.
srb. r a z b o j
„stative”].

† **RĂZBOLI**

(-bolesc) vb. refl.

✕ A cădea bol-
nav, a se îmbolnăvi deodată: s'au războlit marea
le împărat Petru Alexievici al Moscului și au murit în anul
7233 (NEC.) [vsl. r a z b o l e t i].

RĂZBUBUI (-uia) vb. intr. A bubui puternic:
cele cînoi tunuri răzbutură într-un singur tunet (S.-ALB.); în
tăcerea neclintită, răzbutue... nu tînet (CAR.); pocnetul bubul
și răzbutul în poalele cu mînte cînte ale Piclei (DEM.) [r a z -
b u b u i].

RĂZBUCUROS adj. și adv. Foarte bucu-
ros: biata băbușca lui era bucuoroasă, uneori și răzbucoasă, în
sufletul ei să-l vadă... urînt de-aosă (CRG.) [r a z -
b u c u r o s].

RĂZBUN 1. (-nesc) 1. vb. tr. A bîfni de mai
multe ori, a izbi puternic de pămînt: țărana întră
cu amîndouă în mîină... bîfînd și răzbutînd pe sărăcie
(SP.).

2. vb. refl. A se trîfni cu sgomot la pămînt: s'au
întar la pămîntul ei... s'au tot suțit și răzbutînt în biserică
(R.-COD.) [r a z -b u f n i; comp. RĂBUNFI].

† **RĂZBUN** sbst. ① Mold. Măram. Odihnă, răgaz:

dușmanii nu-i mai da ~ niciodată (NEC.); bălețul ceru ~ de trei zile (SEV.) ¶ ② **Maram** Voie bună, voioșie: La Paște și la Crăciun, Toată lumea-i cu ~ (BRL.) ¶ ③ **Maram**. Vreme bună, timp frumos, senin [răz b u n a].

RĂZBUNA (-bun) 1. vb. tr. și intr. ① ② A face iar bun ¶ ③ A-și răzbi inima, a-și vărșa focul, a-și scoate din capete: și-a răzbutat pe zilele de nemăcare îndopându-se cît s-aște; oînd ai vr'o minie, s'o lași pe minie și să n'o răzbuni astăzi (ss.) ¶ ④ A-și facesingur dreptate, pedepsind pe cel ce i-a făcut un rău, a întoarce răul cu rău: a răzbutat moartea fratelui său împușcînd pe ucigaș; Ileana... se hotărî să-și răzbută asupra împăratului (usp.).

2. vb. refl. ① = 1 ② ¶ ③ A se îndrepta (vorb. de vreme), a se însenina: vremea s'a răzbutat; cerul nu s'a mai răzbutat de o săptămîni; peste vr'un ceas se răzbută, bolta se limpezește, pădurile încropte de soare încep să aburască (VLAH.); Norii s'au mai răzbutat spre apus, dar stau grămadă Peste sat (coșș.) [lat. *reexbonare < bonus].

RĂZBUNĂRE sf. ① Faptul de a (se) răzbuta: Iși ascunde setea de ~ ¶ ② Dorul de a se răzbuta: El vin călări, în grabă, aprinși de ~ (ALECS.) ¶ ③ Răul comis, fapta săvîrșită de acela care vrea să-și răzbută pe dușman de ceea ce a suferit din pricina acestuia: o ~ crudă ¶ ④ Pedepsă: ~a cerului; singele nevinovat cere ~ (ZNN.).

RĂZBUNĂTOR adj. verb. și sm. RĂZBUNĂ. Care se răzbută.

RĂZBUNIC sm. Străbunic: acumă cu greu se cred poveștile cele vechi, întâmplările bunicilor și ale ~ilor (SAD.); se vede că ispașim păcatele bunicilor și ~ilor (FLOR.) [ră z + b u n i c].

RĂZDA (-dau) vb. tr. A da mereu, de mai multe ori: Rugăte... și Mariucă... găsești să le dai și să le răzda ¶ (CRG.) [ră z + d a].

RĂZEM... = RĂZIM...

○ **RĂZEȘ, REZEȘ, REZAS, † RĂZAS** sm. Mold. Bucov. Moșnean: într'acel sat vor fi toți răzeși (PRV.-LP.); răzeși din ziua de astăzi au fost cele mai mari familii în vremea veche (ALECS.); moșneni sau rezeși, adică proprietari mici, geozători la țară în pămînturile lor (G.-GH.) [ung. részes].

○ **RĂZEȘESC, RĂZĂȘESC** adj. Mold. Bucov. De răzeș (i): Humulești... erau... sat vechiu, răzășesc (CRG.); se deosebea în multe de ceilalți locuitori de baștină răzășescă de pe acolo (GRIG.).

○ **RĂZEȘIE, RĂZĂȘIE** sf. Mold. Bucov. Proprietatea unui răzeș, moșioară: ca să-și scape răzeșia, pierde tot și, din gospodărie de frunte... se vede la săpă de lemn (VLAH.); o răzeșie destul de mare... vite și multe păsări alcătulau gospodăria babei (CRG.); în răzeșia lui văzuse lumina lumii acestuia (SAD.).

RĂZEȘIME, RĂZĂȘIME sf. Mold. Bucov. col. RĂZEȘ. Toți răzeșii: boierii cu răzeșimea și cu țărani de prin prejur au început să se împrietenească (GRIG.).

○ **RĂZEȘITĂ, RĂZĂȘITĂ** (pl.-te) sf. Mold. Bucov. Nevasta unui răzeș: de cînd o știu tot așa de bolnavă, intrase grîia de biata răzeșită în toate suflurile (GRIG.).

RĂZGLIA, RIZGLIA (-gîtu) vb. tr. A răslăța, a alinta peste măsură: vinovată era și mă-sa, că prea l-a răzglit de mîo (VLAH.); i! tată și d-ta... iar îl răzglit, o să îi se suie în cap! (OLVR.); Creșteți pe copiii voștri întru bune cuvînt, nu-l răzgliați niciodată, tot s'arîntuindu-i mereu (PANN.).

RĂZGLIALĂ, RIZGLIALĂ (pl.-leii) sf. Faptul de a răzglia, răsfăț(are): Părinții în răsfățare și n răzglieți l-au crescut (PANN.).

RĂZGLIAT, RIZGLIAT adj. p. RĂZGLIA. Răsfățat, alintat peste măsură: pisica rîzglieată nu prinde soareci niciodată (PANN.).

RĂZGÎNDI (-desc) vb. refl. ① A se gîndi matur înainte de a lua o hotărîre: Prometen se gîndi, se răz-gîndi, ca ce ar face el să vie și aci în ajutorul fiintelor lăp-tute de dînsul (usp.) ¶ ② A-și schimba părerea, a reveni asupra hotărîrii luate înainte: stăpînu-men s'a răzgîndit: el vrea mai întîiu să ne cercăm puterile și apoi să le banii (CRG.) [ră z + g î n d i].

RĂZIM, RAZEM, RĂZAM, REAZAM, REAZEM (pl.-me) sn. ① Sprijin, proptea ¶ ② ③ Ocrotire, protecțiune ¶ ④ ⑤ Sprijinitor, ocrotitor: Ștefan... era răzîmul cel mai credincios... al legii noastre celei sfînte (usp.) [ră z i m a].

RĂZIMĂ, RĂZEMA, RĂZĂMA (razim, -em, -ăm),

REZIMA, REZEMA, REZĂMA (reazim, -em, -ăm) vb. tr. și refl. ① A (se) sprijini, a (se) propti: ~ scaara de zid; își răzîmă ceața de perete (VLAH.); baba Ilina lmi rezema scaune, de frică să nu cad (GN.); își alesse un loc... depărtat de ori-ce pom și de ziduri, astfel ca să n'albă de ce se rezema (usp.); ② pe dînsa se răzîmă tot edificiul social al responsabilității omului (G.-GH.) ¶ ③ ④ A (se) întemeia, a se bizui: Mihail... se răzîmă pe credința nobililor unguri (VLAH.); nevrînd să dea acei bani, rezemîndu-se și într'acea nădejde căci se afla la slujba cetății (LET.).

RĂZIMĂTOARE, RĂZEM-, RĂZAM-, REZIM-, REZEM-, REZĂM- sf. Lucru care răzîmă, pe care sau de care se răzîmă cineva sau ceva: ~ de scaun, partea scaunului de care se răzîmă spinarea, spătar; partea unui fotoliu, unei strane pe care se răzîmă brațul: Berta era așezată la piano, pe un soaune fără răzîmătoare (D.-ZAMF.); scaunele eran de nuc, cu spătare înalte și cu rezemători pentru mîni (GN.).

RĂZISOARĂ (pl.-re) sf. dim. RĂZĂ. Răsari, soare, frățioare, Cu nouă răzisoare! (MAR.).

RĂZJUDECA, † RĂZJUDECA (-ec) vb. tr. ① A judeca din nou, cu multă băgare de seamă: gîndecă-mi, Dumnezeu, și răzgiudecă pira mea (N.-COST.) ¶ ② A judeca altele: ceea ce va răzgiudeca și se va împovăra tuturor încurților ce s'au făcut la săborul de la Efeș... (PRV.-MR.) [ră z + judeca].

RĂZLĂȚA... = RĂZLEȚI...

RĂZLEȚ, REZLEȚ adj. Care se separă de ceilalți și stă singur, izolat; singuratic: și cum stam și priveam la lupta flăcărilor, răzleț, străin între ai mei, îmi venea să rîd (GN.); Frumoasă ca un gînd răzleț, Cu trupul nalt, cu părul creț (COȘȘ.); — sm.: Amar e de rezleț cel n urma lor rămîne (ALECS.) [ră z lă ț a].

RĂZLEȚI, RĂZLĂȚI, REZLEȚI, REZLĂȚI (-țesc), † **RĂZLĂȚA** (-tez) vb. tr. și refl. ① A (se) depărta de un grup, a (se) izola: pentru a nu rezleții feciorii de pe lîngă sine, mai dură încă două case alături (CRG.); mai drag îi era să se răzlețescă de o parte și să se uite cu băgare de seamă la terburii și la lighioni (BR.-VN.); mai la deal ajunseră pe Ana care se răzlețise și-l aștepta sub un țag bătrîn (VLAH.) ¶ ② A se separa apucînd diferite direcțiuni: apele ei se răzlețesc și se împrăstie ca vîtele unei funii despletite (VLAH.); ea își răzlețeste ramurile, aburios înfrunzite (UR.); ei s'au răzlețit de Duca-Vodă, de la Brașov, și s'au coborît în Tara-muntească (NEC.) ¶ ③ A (se) împrăștia, a (se) risipi: ostașii Leahului rozlățîndu-se prin sate, spărgeau și strîcrau tot ce întîlneau (usp.); nealîndu-l pe Dablia-Vodă, i s'au răzlețit și oastea sa (NEC.) [ră z lă ț e].

○ **RĂZLOG SM. Mold. Bucov.** Scîndură despicată cu toporul dintr'un trunchi: căsuțe albe, șindilite și împrejmuite cu ~i (SAD.); ~ii cu cari era îngrădită gospodăria (GRIG.); cel doi frați mai cuminți și-au făcut niște ocoale frumoase de ~i (ss.); ne sîm pe munte la deal de casa ei, cite cu o bucată de ~ în mînă (CRG.) [vsl. razlog].

○ **RĂZMA**... = RĂZIMA...

RĂZMIRIȚĂ, RĂZMERIȚĂ (pl.-te) sf. Răscoală, revoltă, revoluțiune: sînt niște calici cari s'au sculat cu răzmiriȚă împotriva împărației (ML.); Grecii... vroiau să ne ia cu de-a sila în răzmiriȚa lor (G.-GH.) [vsl. razmirica].

RĂZNA adv. ① La o parte (de alții), despărțit, singuratec, izolat: clasele și generațiunile se apropiiau, în loc de a sta ~ unele de altele (G.-GH.) ¶ ② A o apuca, a o lua, a umbra ~, a o apuca, etc. într-o doară, drept înainte, singuratec și fără nici o țintă: mocani... o apucaseră ~ prin mahalale (CAR.); am lăsat drumul cel bun și cunoscut ~ am luat-o ~ peste cîmp (VLAH.); fata umbra mai adesea ~ prin păduri și prin livezi (COȘȘ.) [vsl. razna].

○ **RĂZNĂ** (pl.-ne) sf. Felie (de măr, de pară, etc.) (SEZ.) (CONV.).

RĂZNET = RĂZLEȚ.

RĂZNI (-nesc) 1. vb. tr. ① A despărți, a separa, a lăsa izolat, a răzleț ¶ ② A împrăștia: desunirea ne-a răznit ca pe țigani... pe toate potecile (usp.) ¶ ③ **Mold.** A răslui (în spec. pămînt) (PAMF.) ¶ ④ A lua cu sila, a răpi: lupul mi-a răznit un miel (PAMF.).

2. vb. refl. ① A se despărți, a se separa, a rămînea singur, izolat, a se răzleț: unul din taurii cirezii s'a răznit de turmă (usp.) ¶ ② A se împrăștia [razna].

RĂZOR (pl.-zoare) sn. ① Loc lăsat nearat

RĂZ-
RĂZ

spre a servi de potecă sau de hotar între două holde, între două rinduri de vii, etc.: ochii lui... l-au urmărit cum se ducea înoat la mal pe ~, până a pierit (sr.-vn.); bătrânii... în răzoreale și se îndesă la drumul mare care duce la vatra satului (vlav.) ¶ ③ Strat de flori, brazdă de pământ semănată cu flori: nu se aude decât susurul... apoi, ce pare că stă s'adoarmă, culcată între răzoreale de flori (vlav.) [sr. r a z o r].

RĂZORAȘ (pl.-ase) *sn. dim. RĂZOR*: lei întindea crengile sale peste o fîntînă înconjurată de un ~ de lărbă verde (gric.).

RĂZORI (-orec) *1. vb. tr.* A mărgini, a încadra: cerulelele Chirei răzorate cu ariciu și cu beteală (vlav.).

2. vb. refl. A se mărgini, a forma hotar: de pe culmea Tătarului, unde se răzoresc hotarele noastre cu ale Ardealului, ne luăm rămas bun (vlav.) [r a z o r].

RĂZUI (-ușe) *vb. tr.* A rade cu o răzătoare, cu un instrument tăios sau cu ceva analog: geamurile îi sînt înghețate... de nu le-al ~ nici cu eustura (vlav.); apoi, iupulul pielea de pe aceste capete, o răzuia cu o oacă de bou (vlav.) [vsl. r e z a t i].

RĂZUITOARE *sf.* Răzătoare ¶ ③ Unealtă de lemn sau de fier cu care se curăță sau se răzuiesc diferite obiecte, scinduri, piei, aluatul de pe covată, etc. [r a z u i].

RĂZUITURĂ (pl.-turi) *sf.* Răzătură [r a z u i].

RĂZUȘ (pl.-ușuri) *sn.* ① Răzătoare ¶ ③ Daltă (*în spec.* a dogarului) [4106] ¶ ④ *Mold.*

Scindurică cu creștături în care se oprește slobozitorul (Intorțătorul, zatca) războiului de țesut, pentru ca sulurile să nu se dea înapoi; numită și „scaun”, „tocălie”, „scară”, „cordenciu”, etc. [4104] ¶ ④ *Trans.* / Otic ¶ ④ *Mold.* R a z, drug de fier de care se servește morarul în loc de pîrghie.

Fig. 4106. Răzuș.

○ **RĂZUȘĂ** (pl.-uși) *sf. Trans. Maram.* (brl.) (vic.) (dems.) Lopațică sau un fel de lingură de fier cu care se rade aluatul de pe covată.

○ **RĂZVALĂ** *sf. Olten.* Răsturnare [bg.].

○ **RĂZVEDI, RĂZVIDI** (-desc) *vb. tr.* A lămuri, a face să priceapă: îi roagă să-l răzvidească el ce însemnează (vor.); chipul lui îi văd răzvidit înaintea ochilor (lung.) [sr. r a z v i d e t i].

RĂZVOT (pl.-turi) *sn.* Votarea din nou a unei propuneri, a unei legi, etc., care a fost respinsă printr'un vot anterior [r a z - v o t].

RĂZVRĂȚI (-ătesc) *vb. tr. și refl.* A (se) răscula, a (se) revolta [vsl. r a z v r a t i t i].

RĂZVRĂȚIRE *sf.* Faptul de a (se) răzvrăți, răscolă, revoltă, rebeliune.

RĂZVRĂȚIT *1. adj. p. RĂZVRĂȚI.* Răsculat, revoltat; rebel.

2. sm. Cel ce s'a răsculat; rebel.

RĂZVRĂȚITOȘ *adj. verb. și sm. RĂZVRĂȚI.* Care răzvrătește, care ațîță la răscolă: mișei de Greci l-au bănuț de ~ (fil.).

RAZZIE *sf.* ○ Năvălire într'un teritoriu dușman, spre a răpi turne, produse, etc. ¶ ③ Năvălă neașteptată a unui grup numeros de poliști spre a prinde pe răufăcătorii sau pe cei bănuți a fi comis vre-o infracțiune [fr. r a z z i a].

RE-, prefix care intră în compunerea verbelor spre a exprima o repetiție, o restabilire a stării de mai înainte, etc.; mai toate aceste verbe sînt formate spre a reda în românește verbele franceze compuse cu re- sau ré-. Ex.: a re alege, a re citi, a re face, a re pune, a re vedea, etc., formate după fr. r é a lire, r é lire, r é faire, r é mettre, r é voir, etc.

RE *sm.* ¶ ④ A doua notă a gamei lui do ¶ ④ A treia cordă a vioarei [fr.].

REA = RĂU.

REABILITA (-tez) *1. vb. tr. r.* A restabili pe cineva în drepturile, în prerogativele pe care le pierduse înainte printr'o condamnare: ~ memoria unei persoane, a recunoaște, a declara, după moartea acesteia, că a fost osîndită pe nedrept.

2. vb. refl. A-și recăpăta drepturile pierdute, a redobîndi stima pierdută [fr. r é h a b i l i t e r].

REABILITARE *sf. r.* Faptul de a (se) reabilita, restabilirea unei persoane în toate drepturile și prerogativele de care a fost lipsită printr'o hotărîre judecătorească.

REACTIV *1. adj.* Care produce o reacțiune. *2. (pl.-ive) sn.* ○ Corp care servește să se recunoască prezența unei substanțe, fie în stare liberă, fie în stare de amestec [fr.].

REACTIONĂR *1. adj.* Care caracterizează reacțiunea: răposată mamă era... un spirit ~ (car.).

2. sm. ○ Partizan al reacțiunii în politică [fr.].

REAȚIUNE *sf.* ○ Acțiunea exercitată de un corp asupra altuia care a lucrat asupra lui: ~ nui aîd asupra unei mingi elastice ¶ ④ ○ Manifestarea caracterelor distinctive ale unui corp provocată prin acțiunea unui alt corp asupra lui ¶ ④ ○ Rezistența unui organ la acțiunea unui remediu sau din pricina unei boale, sau din cauza acțiunii unui organ asupra altuia ¶ ④ Ingrămădirea singelui la piele, care se produce în urma unei băi reci ¶ ④ ○ Tot ce face un partid politic care din asupra devine asupritor; actele unui partid politic care se silcste să revie la starea de lucruri de mai înainte [fr.].

READORMI (-dorm) *vb. tr. și intr.* A adormi din nou [re - + a d o r m i].

READUCE (-duc) *vb. tr.* A aduce iar la locul, la starea dinainte [re - + a d u c e].

REAL *1. adj.* ○ Care există într'adevăr, aievea ¶ ④ ○ **IREAL** ¶ ④ + Număr ~, se zice în opoziție cu un număr imaginar ¶ ④ ○ Cu aplicațiune practică: *Moșu* ~, în care se dă o atenție deosebită matematicilor.

2. sbst. Ceea ce este aievea, de fapt, în opoziție cu „idealul” [lat.].

REAL *sm.* ○ Mică monedă spaniolă de argint în valoare de 25 de centime [sp.].

REALIZE (-leg) *vb. tr. și refl.* A (se) alege din nou [re - + a l e g e].

REALIPI (-lipo) *vb. tr.* A alipi din nou, a alipi la loc [re - + a l i p i].

REALISM *sbst.* ○ + Doctrina filosofică a realităților ¶ ④ ○ Fel de a lucra, de a scrie, al artiștilor și literaților contemporani cari vor să reprezinte natura așa cum o văd și fără a introduce nimic ideal [fr.].

REALIST *1. sm.* ○ + Nume dat unor filosofi scolastici cari susțineau realitatea idicilor universale ¶ ④ ○ Partizan al realismului în literatură și în artă.

2. adj. + Ce ține de realism: doctrină ~ [fr.].

REALITATE *sf.* ○ Existență aievea, reală, efectivă ¶ ④ ○ Lucru real: a lua o imagine drept o ~ ¶ ④ ○ În ~, într'adevăr [fr.].

REALIZA (-izea) *1. vb. tr.* ○ A împlini, a face real: a-și ~ făgăduieli; a-și vedea visul realizat, a-și vedea visul cu ochii ¶ ④ ○ A-și schimba toată ave-rea în bani peșin.

2. vb. refl. ○ A deveni real ¶ ④ ○ A se împlini [fr.].

REALIZABIL *adj.* Ce se poate realiza ¶ ④ ○ **REALIZABIL** [fr.].

REAMĂȚI = RAMĂȚI.

REAMÎNTI (-tesc) *vb. tr.* A (-și) aduce iar aminte [re - + a m i n t i].

REANIMA (-mea) *vb. tr.* A reînsofleți [fr.].

REAPARE, REAPĂREA (-par) *vb. intr.* A apare din nou [re - + a p a r e].

REAPARIȚIUNE, REAPĂȚIȚE *sf.* Aparițiune din nou, faptul de a se ivi iar [fr.].

REAPUCA (-puo) *vb. tr. și refl.* A (se) apuca iar [re - + a p u c a].

○ **REASĂ** = RASĂ.

REASIGURA (-gur) *vb. tr. și refl.* A (se) asigura din nou [re - + a s i g u r a].

REASEZA (-sez) *vb. tr.* A așeza din nou [re - + a ș e z a].

○ **REATĂ** = RATĂ.

REAVĂN = RAVĂN.

REAVOINȚĂ (pl.-țe) *sf.* Răutate, dispoziție, intenție rea față de cineva; voință de a face rău [rea + v o i n ț ă].

REAZĂM, REAZEM, REAZIM — RAZIM.

*REBARBATIV *adj.* Respingător (la înfățișare); aspru; ursuz [fr.].

*REBEC *sbst.* Vechiu instrument de muzică cu trei coarde, în formă de lăută; e strămoșul viorii de astăzi; s'a introdus de Arabi în Europa, cam prin veacul al viii-lea (4107) [fr.].

REBEDENIE — RUDEENIE.

REBEGI, ○ RABEGI, RABIGI (-gesc) *vb. intr.* A înțepeni de frig: o ti rebegit de ploate, că e gol ca un deșt (olvr.) [comp. ung. rebegni „a tremura”].

REBEGIT, ○ RABEGIT, RABIGIT *adj. p. REBEGI.* Înțepit de frig: umblind baba, de colo colo, rebegit de frig (VLAH.); ne-am despărțit unul de altul, răbigit de frig și hămisiți de foame (CRO.).

*REBEL 1. *adj.* ① Care se răzvrătește împotriva autorității legitime: trupe ~e ② Care nu e ușor de năruit, de tratat: un subiect ~; o materie ~ ③ Care nu cedează remediilor, greu de vindecat: o tuse ~ă.

2. *sm.* ① Răzvrătit, cel ce s'a răsculat cu armele împotriva guvernului legitim al țării sale ② Cel ce se revoltă împotriva unei autorități oarecare [fr. rebelle].

*REBELIUNE, ○ REBELIE (SEZ.) (DENS.) *sf.* Răscoală, răzvrătire [fr.].

*REBUS (pl.-usuri) *sn.* ① Reprezentarea unei silabe, unui cuvânt sau a unei fraze prin figură sau semne ale căror nume corespund, în ce privește sunetul, silabele, cuvintului sau frazei (4108)

Fig. 4108. Rebus.

(Lenea e cucoană mare, care n'are de mâncare).

② Echivoc, prost joc de cuvinte [fr.].

RECĂDEA (-cad) *vb. intr.* A cădea la loc [re + cădea].

○RECĂL (pl.-ăle) *sn. Trans.* ① Haină scurtă de postav ce poartă femeile iarna în locul cojocului: recălele și cheptarele le poartă astăzi bogatul oa și săracul (PAC.) [ung. rekli].

*RECALCITRANT *adj.* Îndărătnic, dîrz, care rezistă cu încăpăținare [fr.].

RECĂPĂTA (-capăt) *vb. tr.* A căpăta din nou, a redobîndi [re + căpăta].

*RECAPITULA (-ulez) *vb. tr.* A spune încă o dată mai pe scurt ceea ce s'a spus sau s'a descris odată pe larg, a rezuma [fr.].

*RECAPITULAȚIUNE, RECAPITULAȚIE *sf.* Repetiție sumară, pe scurt, a celor spuse sau descrise mai înainte pe larg; rezumat scurt [fr.].

RECE, ○ RĂCE 1. *adj.* ① Lipsit de căldură: apă ~; ~ ca ghița, ca slolul de ghiță; mîini reci; climă ~; vreme ~ ② Care-ți dă senzația de frig: ti trecu un fior ~ prin sîn ca un serpe (RET.) ③ Care aduce frig, friguros, înghețat: un vînt ~ ④ Care nu s'a încălzit, care nu e destul de cald: o baie ~ ⑤ Ceea ce și-a pierdut căldura după ce a fost supus acțiunii focului: supa, cafeaua e ~; mîncări reci; cîrnuri reci, cîrnuri gătite spre a fi mâncate fără a fi încălzite ⑥ Care nu apără de frig: o haină ~ ⑦ Care nu e proaspăt: pine ~ ⑧ Care se emoționează greu, flegmatic, nepăsător: om ~; caracter ~ ⑨ SINGE ⑩ ⑪ Lipsit de însuflețire, de strălucire: stil ~ ⑫ Plin de rezervă: i-a făcut o primire ~ ⑬ Pămînt ~, pămînt ușor, nisipos, chisaiu: hrîșca este o holdă foarte prețioasă, mai cu samă pentru pămînturile cele sărace, muntoase și răci (GR.-N.) ⑭ ⑮ ⑯ Sărac lipit (CIAUS.) ⑰ ⑱ CALD.

2. *RECI sf. pl. Trans. Bucov.* X = RĂCITORI [lat. recens].

*RECENSEMÎNT (pl.-mînte) *sn.* ① Numărătoarea locuitorilor unei țări ② Numărătoarea cailor, itelor, etc. dintr-o țară ③ Catagrafie [fr.].

*RECENSENT *sm.* Autorul unei recensțiuni [germ. Rezensent].

*RECENSIUNE, RECENSIE *sf.* ① Compararea edițiilor unui autor vechiu cu manuscrisele ② Text fixat de o critică ③ Pr. ext. Dare de seamă critică asupra unei scrieri [fr.].

*RECENSOR *sm.* Cel însărcinat să facă un recensment [fr.].

*RECENT *adj.* Făcut, petrecut, sosit de urînd, proaspăt, nou: o întâmplare ~ă; toată istoria, încă ~ă, ti reveni în minte (VLAH.) [fr.].

*RECEPIȘĂ (pl.-se) *sf.* Adeverință de primire a unui act, a unei scrisori sau telegrame, etc. [fr. réception].

*RECEPTACUL (pl.-le) *sf.* ① Loc, cavitate unde se string lucruri venite din diferite părți ② Fundul potirului unei flori (4109) [fr. < lat.].

*RECEPTIVITATE *sf.* Aptitudinea pe care o au unele organe de a primi impresiunea, contagiunea agenților interni sau externi [fr.].

*RECEPTOR 1. *adj.* Care primește (o acțiune mecanică, un curent, un semnal, etc.): post ~.

2. (pl.-toare) *sn.* ① Aparat care primește o acțiune, o impresiune oarecare (4110): ~ telefonic ② Partea unei mașini căreia i se aplică direct forța motrice ③ Aparat care, în telegrafia electrică, primește semnalele transmise de manipulator [fr. récepteur].

*RECEPȚIUNĂ (-onez) *vb. tr.* A verifica o furnitură spre a vedea dacă corespunde condițiilor cerute [fr.].

*RECEPȚIUNE, RECEPȚIE *sf.* ① Faptul de a primi, primire ② Felul în care e primită o persoană ③ Primirea, într-o zi fixă, a mai multor persoane deodată, cu oarecare ceremonial ④ Ceremonia prin care o persoană este instalată într-o funcțiune înaltă sau este primită într-o societate ⑤ Verificarea și acceptarea unei lucrări executate în urma unei licitații [fr.].

RECHEMA (-chem) *vb. tr.* ① A chema îndărăt; a chema din nou ② A ordona să se întoarcă de la postul său (un ambasador) [re + chema].

*RECHEMARE *sf.* Faptul de a rechema: chemare îndărăt sau din nou; ordin dat să se întoarcă de la postul său: ~a unui ambasador.

RECHIE *sf.* Plantă cu flori mici galbene-verzii, numită și „rezedă-sălbatică” (Reseda lutea) (4111).

*RECHIN *sm.* Pește de mare, foarte vorace, cu schelet cartilaginous, care trăiește în mai toate mările, cu deosebire însă în ma-

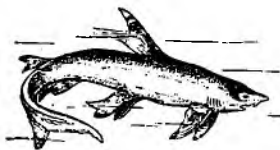

Fig. 4112. Rechin.

Fig. 4113. Falcile rechinului.

rea Mediterană și în oceanul Atlantic (Carcharias glaucus) (4112, 4113) [fr. requin].

*RECHIZITORIU (pl.-torii) *sn.* Scriere sau discurs prin care organul ministerului public cere unui tribunal osîndirea unui acuzat [fr. réquisitoire].

*RECHIZIȚIUNE, RECHIZIȚIE *sf.* ① Cerere de oameni, de cai, de trăsuri, de alimente, etc. fă-

REA-
REC

cută de autoritatea publică ¶. ② Cerere de aceeași natură făcută de autoritățile militare sau civile într-o țară dușmană [fr. *réquisition*].

***RECIDIVĂ** (pl.-ive) *sf.* ① ♀ Repariția unei boale ¶ ② *ri* Recăderea în aceeași greșală, ceea ce atrage după sine o pedeapsă mai mare [fr.].

***RECIDIVIST** *sm.* Cel ce a comis din nou același delict, aceeași crimă pentru care mai fusese odată osândit [fr.].

***RECIPIENDAR** *sm.* Cel ce e primit cu oarecare solemnitate într-o societate [fr.].

***RECIPIENT** (pl.-te) *sn.* ① ♀ Vas destinat să primească produsul unei distilări sau volatilizări ¶ ② Clopot de sticlă așezat la o mașină pneumatică și în care se face vidul [fr.].

***RECIPROSPOLITĂ** *sf.* ♀ Stat, regat; suită; coborât-s'au orălni leșese, Sobieski... cu toți hatmanii fărți leșești și cu toată recipospolita (neg.) [pol.].

***RECIPROC** 1. *adj.* ① Care merge într'un sens, apoi într'altul: mîncare ~ă a unui piston ¶ ② Mutual, care se face de la unul la altul: o prietenie ~ă ¶ ③ Termeni ~i, termeni cari pot fi întrebuințați unul în locul altuia: o m și b i m e a sînt termeni ~i.

2. **RECIPROCĂ** (pl.-oe) *sf.* Propoziție inversă alteia: reciproca e adevărată [fr. *réprocque*].

***RECIPROCITATE** *sf.* Caracterul a tot ce este reciproc [fr.].

***RECITA** (cit, -citez) *vb. tr.* ① A pronunța cu glas tare o poezie sau o bucată în proză învățată pe de rost [fr.].

***RECITATIV** (pl.-ive) *sn.* ♀ Un fel de cîntec ce nu e supus măsurii: dintre prunii din grădina pornește deodată ~ul amelor al privilegiilor (car.) [fr.].

***RECITATOR** *sm.* Cel ce recită [fr.].

***RECINTĂRI** (-ăresc) *vb. tr. și refl.* A (se) cîntări din nou [re - + cîntări].

***RECIȘTIGĂ** (-ig) *vb. tr.* A ciștiga la loc ceea ce s'a pierdut, mai 'nainte [re - + ciștiga].

○ **RECLĂ** (pl.-le) *sf.* *Băn.* ① = **RECAL**.

***RECLĂDI** (-ădesc) *vb. tr.* A clădi la loc, din nou: a reclădit biserică dărîmată de cutremur; ② unii jurăți... știu să-și reclădească cu închinuirea toate împrejurările în care s'a săvîrșit fapta (br.-vn.) [re - + clădi].

***RECLAMA**, ② **LĂCRĂMĂ** (-am) 1. *vb. tr.* ① A cere cu stăruință: a reclama indulgența ¶ ② A cere un lucru la care are drept: a reclama banii ce i se datorează ¶ ③ A avea trebuință de: bolnavul reclama multe îngrijiri.

2. *vb. intr.* A se plînge, a se jeli împotriva unui lucru sau unei persoane; a protesta: a reclamat împotriva nedreptății; dacă nici acu n'o înțelege, lăcrămați la județ (mp.) [fr.].

***RECLAMĂ** (pl.-me) *sf.* ① Mic articol publicat într'un ziar și prin care se face elogiu unei cărți, unui produs industrial, etc. ¶ ② Ori-ce alt mijloc întrebuințat pentru a face cunoscut și a lăuda o carte, o marfă, etc.: a făcînt multă ~ pentru preparatul său [fr.].

***RECLAMAGIU** *sm.* F Cel ce face multă reclamă în jurul numelui său, pentru o scriere a sa, pentru un preparat al său, etc.

***RECLAMANT** *sm.*, **RECLAMANTĂ** (pl.-te) *sf.* *ri* Acela, aceea care reclamă înaintea justiției [fr.].

***RECLAMATOR** *sm.* Cel ce reclamă [fr.].

***RECLAMAȚIUNE**, **RECLAMAȚIE**, ② **LĂCRĂMATIE** *sf.* Faptul de a reclama; cerere; plîngere, jeluire: înțeleg să dai cîțiva gologanei pentru scrierea lăcrămației (mp.); să fi poțit la mine, la despărțire, cu lăcrămație, că-i împlineam eu cît îi mai lipsea (car.) [fr.].

***RECLUZIUNE** *sf.* *ri* Pedeapsă afflictivă și înfămîntă de o durată de cinci pînă la zece ani, care consistă în închiderea cuiva într'un penitenciar și supunerea lui acolo la anumite munci [fr. *réclusion*].

***RECOASE** (-oos) *vb. tr.* A coase la loc [re - + coase].

***RECOLTA** (-tez) *vb. tr.* ① ♀ A face o recoltă ¶ ② ③ A aduna, a culege, a strînge: în cariera lui a recoltat mulți lauri [fr.].

***RECOLTĂ** (pl.-te) *sf.* ① ♀ Adunatul, culesul, strînsul bucatelor de pe cîmp, seceriș ¶ ② Produsele astfel adunate, bucatele strînse de pe cîmp;

fructele culese dintr'o grădină ¶ ③ ④ Culegere, lucruri de tot soiul adunate: a făcînt o mare ~ de observațiuni interesante; stînt... tipuri de garlanți cari... extrag... cea mai îmbelugată ~ de foloase și de mulțumiri personale (vlah.) [fr.].

***RECOMANDĂ** (-mand) 1. *vb. tr.* ① A ruga pe cineva să fie binevoitor cu cineva, să-i acorde sprijinul sau favoarea sa, a vorbi de bine pe cineva: îți recomand pe acest tînăr care merită toată atențiunea ¶ ② A ruga pe cineva să aibă grije de cineva sau de ceva: îți recomand această afacere ¶ ③ A prezenta pe cineva altuia: vă recomand pe domnul X ¶ ④ A sfătui energic: îți recomand să te porți bine cu el ¶ ⑤ A face demn de stimă: meritele sale îl recomanță ¶ ⑥ ⑦ ~ o scrisoare, a asigura remiterea ei pătînd o taxă suplimentară.

2. *vb. refl.* ① A se prezenta cuiva, a-și spune numele spre a face cunoștință cu cineva ¶ ② A fi demn de stimă [fr.].

***RECOMANDABIL** *adj.* Care merită a fi recomandat; stimabil [fr.].

***RECOMANDAT** *adj.* ① *p.* **RECOMANDA** ¶ ② ③ Scrisoare ~ă, scrisoare pentru care s'a plătit o taxă suplimentară spre a fi sigur de remiterea ei.

***RECOMANDAȚIUNE**, **RECOMANDAȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) recomanda ¶ ② Sfat stăruitor [fr.].

***RECOMPENSA** (-sez) *vb. tr.* A răsplăti, a da o recompensă, a mulțumi [fr.].

***RECOMPENSĂ** (pl.-se) *sf.* Răsplată, mulțumită [fr.].

***RECOMPUNE** (-pun) *vb. tr.* A compune la loc, din nou [re - + compune].

***RECONCILIA** (-liez) *vb. tr. și refl.* A (se) împăca [fr.].

***RECONDUCE** (-duc) *vb. tr.* A petrece, a însoți, a întovărăși pe cineva, din poliție, pînă la ușă sau pînă la poartă [re - + conduce].

***RECONFORTA** (-tez) *vb. tr.* A întări, a da (mai multă) putere [fr.].

***RECONFORTANT** *adj.* Care dă putere, întăritor [fr.].

***RECONSTITUANT** *adj.* și (pl.-te) *sn.* ♀ (Medicament) care redă puterile, sănătatea [fr.].

***RECONSTITUI** (-stitui) *vb. tr.* ① A constitui, a întocmi, a înghieba din nou ¶ ② A reda puterile, sănătatea [fr.].

***RECONSTRUCȚIUNE**, **RECONSTRUCȚIE** *sf.* Faptul de a reconstrui, reclădire, rezidire [fr.].

***RECONSTRUI** (-uesc) *vb. tr.* A reclădi, a rezidi, a construi la loc, din nou [fr.].

***RECOPIA** (-plex) *vb. tr.* A prescrie, a scrie din nou, a copia iar [fr.].

***RECORD** (pl.-duri) *sn.* ① Constatarea timpului pus de cineva ca să străbată o distanță oarecare sau însăși distanța parcursă într'un timp dat, *verb.* de un alergător, de un ciclist, etc. ¶ ② *Pr. ext.* Timpul cel mai scurt întrebuințat de cineva ca să străbată o anumită distanță sau distanța cea mai lungă parcursă într'un timp dat ¶ ③ ④ Punctul, gradul cel mai ridicat al unei însușiri sau al unui defect, culme: noi țineam ~ul gazetelor bine informate (car.) [fr.].

***RECREA** (-creaz) 1. *vb. tr.* ① A reînsufleți ¶ ② A înveseli ¶ ③ A odihni.

2. *vb. refl.* ① A se odihni (după o osteneală mare), a răsufla ¶ ② A petrece [fr.].

***RECREATIV** *adj.* Care recrează, care te face să petreci [fr.].

***RECREAȚIUNE**, **RECREAȚIE** *sf.* ① Odihnă după o muncă încordată: oînd erau fetele la recreație, țî se pîrea că ești la nuntă (mp.) ¶ ② Timpul în care se odihnește cineva după o muncă încordată [fr.].

***RECRIMINA** (-inez) *vb. intr.* A răspunde unor acuzațiuni, unor mustări prin alte acuzațiuni, prin alte mustări [fr.].

***RECRUȚ** *sm.* ① ♀ Soldat de curînd incorporat, răcan ¶ ② ③ Persoană intrată de curînd într'un partid, într-o societate [fr.].

***RECRUTA** (-tez) *vb. tr.* ① ♀ A face recruți, a înscrie, a incorpora soldați noi ¶ ② ③ A atrage alți partizani sau membri într'un partid, într-o a-

sociațiune, etc.: Domnii greci își recrutau în casele lor ginerii și nuroile pentru domnițe și belzadele (u-gh.) [fr.].

RECRUTARE *sf.* ✕ Faptul de a recruta, tragere la sorți.

RECRUTOR *sm.* ✕ Cel ce face recrutări [fr.].

RECTANGULAR *adj.* A Dreptunghiular [fr.].

RECTIFICA (-lio) *vb. tr.* ① A îndrepta ② A purifica printr-o nouă distilare [fr.].

RECTITUDINE *sf.* ① Însușirea a tot ce este în linie dreaptă ② Calitatea a tot ce este conform cu judecata dreaptă, cu morală [lat.].

RECTO *sbst.* Prima pagină, pagina din față a unei foi, în opoziție cu „verso”, pagina din dos [fr. < lat.].

RECTOR *sm.* ① Unul din profesorii unei universități ales ca șef al tuturor facultăților acelei universități [fr.].

RECTORAT (*pl.-ate*) *sn.* ① Demnitatea, funcțiunea de rector ② Timpul cit ocupă această demnitate ③ Biroul rectorului [fr.].

RECTUM *sbst.* Partea intestinului gros care se termină la anus [lat.].

RECUCERI (-eres) *vb. tr.* A cuceri la loc [re- + cuceri].

RECULCA (-cule) *vb. tr. și refl.* A (se) culca iar [re- + culca].

RECULEGE (-leg) *vb. refl.* A-și concentra atențiunea spre a se gândi numai la un singur lucru, a-și aduna gândurile: matorul se oprește o clipă, oa și cum ar vrea să se reculegă, fiind surprins de înamie (CAR.) [re- + culege, format după fr. recueillir].

RECULEGERE *sf.* Faptul de a se reculege, concentrarea gândurilor asupra unui singur lucru: pe figura lui se vede ~a, grija omului care va să stea în fața unei primejdii mari (VLAM.).

RECUNOAȘTE (-noas) *1. vb. tr.* ① A constata, a-și aduce aminte că o persoană sau un lucru e chiar persoana sau lucrul ce cunoaște: dacă l-ai vedea, nu l-ai mai ~, atât de mult s'a schimbat ② A constata după oare-care semne identitatea unei persoane sau unui lucru: l-am recunoscut după glas ③ A ajunge să descopere adevărul despre ceva: ~ nevinovăția unui acuzat ④ A admite ca adevărat, ca netăgăduit: ~ nemurirea sufletului ⑤ ✕ A face o recunoaștere militară ⑥ ~ un copil, a declara prin act autentic că e tatăl sau mama copilului ⑦ A mărturisii: a-și ~ gresala ⑧ A se arăta recunoscător: numai cel ce merită o binefacere știe s'o recunoască.

2. *vb. refl.* ① A-și vedea chipul, a-și găsi asemănarea într-o oglindă, într'un portret ② A-și regăsi sentimentele, părerile într'altă persoană: se recunoaște în fiul său ③ A se declara, a mărturisii: a se ~ vinovat [re- + cunoaște].

RECUNOAȘTERE *sf.* ① Faptul de a (se) recunoaște ② Examinarea amănunțită a oare-care obiecte spre a constata felul sau numărul lor: a face ~a locurilor ③ ✕ Operațiunea militară care are de scop examinarea terenului, situațiunii inamicului, etc. ④ ✕ Soldații cari fac această recunoaștere ⑤ Călătorie de explorațiune ⑥ Mărturisire: ~a unei greseli ⑦ Acordarea drepturilor politice, printr'un vot al Corpurilor legiuitoare, Românilor din alte State, după renunțarea lor la supușenia străină.

RECUNOSCĂTOR *adj. verb. RECUNOAȘTE.* ① Care recunoaște ② Care poartă recunoștință: a se arăta ~ ③ NERECUNOSCĂTOR.

RECUNOȘTINȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Aducerea aminte cu mulțumire, cu dragoste, cu devotament a binefacerilor primite ④ NERECUNOȘTINȚĂ [re-cunoaște].

RECURBA (-bez) *vb. tr.* A încovoia, a îndoi capătul, marginea unui obiect [fr.].

RECURENT *sm.* ① Cel ce face recurs [fr.].

RECURGE (-cure) *vb. intr.* ① A cere ajutorul cuiva: ~ la un protector ② A se servi, a face uz: ~ la mijloace energice [re- + curre, format după fr. recourir].

RECURS (*pl.-suri*) *sn.* ① Cerere de ajutor ② Scăpare, refugiu: Dumnezeu e singurul său ~ ③

④ Adresarea la o instanță superioară spre a revedea și a judeca din nou un proces de a cărui deciziune e nemulțumită una din părți: plerând procesul, a făcut ~ la tribunal [fr. recours].

RECURSORIU *adj.* ① Care deschide un recurs: acțiune recursorie [fr.].

RECUZA (-ouz) *1. vb. tr.* ① A refuza de a primi pe cineva ca judecător, jurat, martor, expert, etc., pentru că se suspectează nepărtinirea acestuia. 2. *vb. refl.* ① A refuza de a judeca o pricină, de a da o hotărâre într-o chestiune [fr.].

RECUZABIL *adj.* ① Care poate fi recuzat: martor ~ ② Căruia nu i te poți încrede: scriitor ~; autoritate ~ ③ ~ RECUSABIL [fr.].

RECUZARE, RECUZAȚIUNE *sf.* ① Faptul de a recuza [fr.].

RECVIZITE *sf. pl.* Cele necesare într'un birou, într-o cancelarie (hîrtie, cerneală, condeie, etc.) [germ.].

REDA (-dau) *vb. tr.* ① A da din nou același lucru ② A da cuiva un lucru pe care l-a mai avut odată; a face să recapete: aerul curat îl redată sănătatea; ~ vederea unui orb ③ A reprezenta, a exprima, a reproduce: această copie redă bine originalul [re- + da, format după fr. redonner].

REDACTA (-tez) *vb. tr.* A rezuma în scris, a așterne în scris în mod clar și în cea mai bună ordine, a redija: intra în tipografie, unde rînduia materia, redacta în ormații, făcea corecturi (VLAM.); ~ un jurnal, a compune articolele de fond într-o gazetă, a fi redactorul-șef al jurnalului [lat. redactum].

REDACTOR *sm.* ① Cel ce redactează o gazetă [fr.].

REDAȚIUNE, REDACTIE *sf.* ① Faptul de a redacta ② Felul cum e redactat ceva ③ Cuprinsul unui lucru redactat ④ Totalitatea redactorilor unei gazete ⑤ Sala, biroul unde lucrează redactorii [fr.].

REDESCHIDE (-id) *vb. tr. și refl.* A (se) deschide din nou [re- + deschide].

REDEȘTEPTA (-tept) *vb. tr. și refl.* A (se) deștepta iar [re- + deștepta].

REDEVENI (-vin) *vb. tr.* A deveni din nou, a se face iar [fr.].

REDEVENȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Rentă sau ori-ce sumă datorită care trebuie plătită la epoci fixe [fr.].

REDIBITORIU *adj.* ① Privitor la redibițiune; care poate anula o vînzare: caz ~ [fr. rédhibitoire].

REDIBIȚIUNE *sf.* ① Anularea unei vînzări cînd lucrul cumpărat e defectuos [fr. rédhibition].

REDIE *sf.*, **REDIȘ** (*pl.-isuri*) *sn.* ① Partea unei păduri care e mai deasă, mai încurcătă și mai grea de străbătut: făcînd oamenii poteră, o încolțiră într-o redie și o prînsă (R.-cod.); se mai ascunde el prin redie, prin buturîș, prin niște scorburi, da ascunde-te dacă poți (RET.) [re- + rădiș].

REDIJA (-tez) *vb. tr.* A redacta: găsîrăm mijlocul a ~ o protestafiie și a o trimite la Constantinopol (BOL.) [fr. rédiger].

REDINGOTĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Haină de bărbat, cu două rînduri de nasturi, cu poalele lungi (4114): tinărul institutor poartă o ~ neagră foarte lungă 'n poale (CAR.) [fr.].

REDIȘ = REDIE.

REDIU = RADIU.

REDOBÎNDI (-desc) *vb. tr.* A dobîndi iar, a recăpăta [re- + dobîndi].

REDUCE (-duc) *1. vb. tr.* ① A micșora, a împușina, a scădea: ~ cheltuielile ② A reproduce, a copia o figură geometrică, un desen, etc. dîndu-i dimensiuni mai mici: ~ un desen, o statuă ③ A constrînge: ~ la tăcere ④ A aduce într-o stare mai mult sau mai puțin supărătoare: l-a redus la mizerie ⑤ A prefăce, a transforma: ~ grîul în făină; ~ stînjînii în metri ⑥ A scoate dintr'un oxid tot oxigenul sau numai o parte din el ⑦ A schimba

Fig. 4114. Redingotă.

prin calcul; ~ o fracțiune la cea mai simplă expresiune, a o exprima prin numărătorul și numitorul cei mai mici posibili; ~ o expresiune algebrică.

2. *vb. refl.* ① A se pune însuși într-o stare micșorată, inferioară ¶ ② A se prefăce: apa s'a redus în vapor ¶ ③ A fi descompus ¶ ④ A se micșora [lat.].

***REDUCERE** *sf.* Faptul de a (se) reduce.

***REDUCTIBIL** *adj.* Ce se poate reduce, ce poate fi micșorat ¶ ¶ ② **IRREDUCTIBIL** [fr.].

***REDUCTIBILITATE** *sf.* Caracterul sau starea a tot ce e reductibil [fr.].

***REDUCTOR** 1. *adj.* ② Corpuri reductoare, acelea care iau oxigenul altor corpuri spre a forma compuși noi.

2. (*pl.*-toare) *sn.* Corp reductor: oărbunele este ~ul industrial prin excelență [fr.].

***REDUCȚIUNE** *sf.* Faptul de a reduce, reducere [fr.].

***REDUPLICA** (*-ie*) *vb. tr.* A repeta (într'un cuvânt) o silabă sau o literă [lat.].

***REDUPLICARE, REDUPLICĂȚIUNE, REDUPLICAȚIE** *sf.* Repetarea unei silabe sau a unei litere [fr.].

***REDUPLICATIV** *adj.* ② Care exprimă repetarea unei acțiuni: „re-” este o particulă ~ă [fr.].

***REDUȘ** *adj. p.* REDUCE. Micșorat, împuținat, scăzut: s'au vîndut cu prețuri ~e.

***REDUȚĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① ✕ Mic fort stabilit pe un punct important de apărare

([4115]: Rușii ridicaseră o ~, ca să serve de retragere la înlăturare de nevoile bol.) ¶ ② Mare serbare, cu dans, cu persoane mascate, făcută în afară de epoca carnavalului [fr.].

***REEDIFICA** (*-ție*) *vb. tr.* A re-clădi [re- + edifica].

***REEDITĂ** (*-tez*) *vb. tr.* ① ✕ Fig. 4115. Reduță. A scoate o nouă ediție a unei cărți ¶ ② A repune în circulație: ~ un svon, o calomnie [fr.].

***REELIGIBIL** *adj.* Care poate fi reales [fr.].

***REELIGIBILITATE** *sf.* Calitatea de a putea fi reales [fr.].

***REFAȚE** (*-fac*) 1. *vb. tr.* ① A face din nou, a prelucra ¶ ② A îndrepta, a îmbunătăți; a întrema.

2. *vb. refl.* ① A se face din nou ¶ ② A se întrema ¶ ③ A-și îndrepta starea ¶ ④ A-și schimba firea [re- + face].

***REFEC** *sbst.* ① Tiv, cusătură făcută pe marginea răsucită a unei stofe, spre a nu se destrăma ¶ ② ① Îndoitura pentru brînșor la izmene (CIAUS.) ¶ ③ ② F A lua la ~, a mustra aspru: Furiș se 'nchide 'n casă și-i la cartea la ~ (VLAM.) [refeca].

***REFECA** (*-teo*) *vb. tr.* A coase marginea răsucită a unei stofe, spre a nu se destrăma; a tiv: femeia toarce, urzește... și refecă obielele (LIP.); cămașa de borangio subțire și refecată cu bibluri (PL.) [lat. *orificare < orificium].

***REFECĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a refeca; rezultatul acestei lucrări.

***REFECTORIU** (*pl.*-orii) *sn.* Sală unde se ia masa în comun într-o mănăstire, în internate, etc. [fr.].

† **REFENEA, RĂFENEA** (*pl.*-enele) *sf.* ① † Partea, contribuția, cotizația plătită de fie-care din aceia ce iau parte la o masă în comun, la o petrecere ¶ ② ② Petrecere în comun, cu mîncare și băutură: răfenea s'a nu facă nici mîncare nici cîntec (PRV.-MB.); intru în otrolumă, unde fac refenea oameni mulți (CAR.) [tc. refenē].

***REFERA** = REFERI.

***REFERAT** (*pl.*-ate) *sn.* ① r Recurs la președintele tribunalului de primă instanță, în caz de urgență ¶ ② Raport depus, scris, asupra unei chestiuni [fr. référé].

***REFERENDAR** *sm.* r Magistru la Curtea de Conturi însărcinat să facă rapoartele asupra pieșelor de contabilitate pe care le-a verificat [fr.].

***REFERENDUM** *sbst.* ② ② Recurgere la votul popular pentru legile votate de parlament sau chiar pentru proiectele de lege ce urmează a fi

supuse parlamentului ¶ ③ Depeșă expediată de un agent diplomatic guvernului său spre a cere alte instrucțiuni [fr.].

***REFERENTE** *sf. pl.* Informațiuni scrise asupra capacității, onorabilității sau solvabilității unei persoane [fr.].

***REFERI, REFERA** (*-ter*) 1. *vb. intr.* A face un raport, a raporta.

2. *vb. refl.* A se raporta, a sta în legătură cu, a privi [fr.].

***REFERITOR** *adj. verb.* REFERI. Care se referă la, privitor la, relativ la.

***REFLECTS** = REFLEX.

***REFLECT** (*pl.*-te) *sn.* Reflexiunea slăbită a luminii sau a colorii: candelă cu ~ul ei roz-alb (EMIN.) [fr. reflet].

***REFLECTĂ** (*-tez, -flect*) 1. *vb. tr.* ① A retrimite lumina sau culoarea pe un corp vecin ¶ ② A se gândi lung și serios, a chibzui.

2. *vb. refl.* ① A se resfringe ¶ ② A se oglindi [fr. réfléchir].

***REFLECTOR** 1. *adj.* Care reflectează (lumina sau culoarea).

2. (*pl.*-toare) *sn.* Oglindă metalică destinată să reflecte lumina ([4116]) [fr.].

***REFLECȚIUNE, REFLECȚIE** = REFLEXIUNE.

***REFLEX** 1. *adj.* ① Care se face prin reflexiune: viziune ~ă ¶ ② Care se face fără a ne da seama, în mod involuntar (*verb.* de mișcare nervoasă ale corpului): o mișcare ~ă.

2. (*pl.*-eze) *sn.* Reflect, reflexiunea slăbită a luminii sau a colorii: ochii acela mic și întuneceți, cu ~e de oțel, dedeau nu știu ce flori de primejdie asonată (VLAM.); un lan de porumb își mișca virtul folior nervoase, dînd vîndului un ~ de culoare verde (D.-ZAMF.) [fr.].

***REFLEXIBIL** *adj.* ¶ Care are proprietatea de a se reflecta [fr.].

***REFLEXIBILITATE** *sf.* ¶ Proprietate pe care o posedă lumina, căldura, sunetul, corpurile elastice de a se reflecta [fr.].

***REFLEXIUNE, REFLEXIE, REFLECȚIUNE, REFLECȚIE** *sf.* ① Schimbarea direcțiunii unei raze luminoase, calorice sau sonore, produsă prin înțînirea unui obstacol ¶ ② Operațiune a minții care meditează adînc și examinează cu atențiune propriile gândiri: a rămas oțeva momente gînditor cu ochii în jos într-o stare de reflecțiune melancolică (D.-GH.) ¶ ③ *Pr. ext.* Gîndire, cugetare adîncă: reflecții insipide de ale oșilor cari nu pot cugeta încot (VLAM.) [fr. réflexion].

***REFLEXIV** *adj.* ② Pronume ~, pronumele se, își, sine; verb ~, acela care exprimă o acțiune făcută și primită de subiect: mă bucur, se gîndește, te superi, etc. sînt verbe ~e ¶ ③ Făcut sau zis cu reflexiune [fr.].

***REFLUX** (*pl.*-uxori) *sn.* ① ✕ Mișcare a apelor mării care se retrag după flux ¶ ② ② Întoarcere în sens contrar a unei mari mulțimi [fr.].

***REFORMA** (*-mez*) *vb. tr.* ① A reduce la forma primitivă ¶ ② A da o formă mai bună: ~ calendarul ¶ ③ A îndrepta, a îmbunătăți: ~ moravurile ¶ ④ ✕ A scoate (pe un soldat, pe un ofițer) din cadrele armatei pentru infirmități sau din cauză de boală ¶ ⑤ ~ call, a-i scoate din serviciu (ne mai fiind buni), a brăcu [fr.].

***REFORMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ① Restabilire în vechia formă sau într-o formă mai bună: reforma calendarului ¶ ② Reforma abuzurilor, suprimarea lor ¶ ③ Religionea protestantă; schimbările aduse doctrinei catolice de către protestanții din secolul al xvi-lea ¶ ④ Modificare, schimbare: reforma electorală ¶ ⑤ Îndreptarea, îmbunătățirea moravurilor ¶ ⑥ ✕ Starea unui militar, unui cal, unui obiect aparținînd armatei și socotit incapabil de a mai servi; reforma unui ofițer, scoaterea lui din cadrele armatei pentru infirmități sau ca măsură disciplinară: a fost silit... să ceară punerea sa la ~ pentru infirmități incurabile (D.-GH.) [fr.].

Fig. 4116.
Lampă cu
reflector.

Fig. 4115. Reduță.

***REFORMAT** ¹. *adj. p. REFORMA.* ① Pus de o parte, scos din întrebuințare, brăcut ① ② X Scos din serviciu, din cadrele armatei: ofițer ~ ① ② m Religia ~ă, protestantismul.

***REFORMAT** ². *REFORMAȚI* *sm. pl.* m Protestanți.

***REFORMATOR** *sm.* Cel ce aduce reforme; reformatorii, promotorii protestantismului [fr.].

***REFRACTA** (-tract, -tez) ¹. *vb. tr.* ① A face ca o rază să aibă refracțiune, a produce refracțiunea. ². *vb. refl.* A devia trecind dintr'un mediu în altul [fr.].

***REFRACTAR** *adj.* ① Care refuză să se supună, rebel ① ② Care suportă, fără a se topi, temperaturi ridicate; pământ ~, cu care se fac cărămizi pentru construirea sobelor, etc. [fr.].

***REFRACTIUNE, REFRACTIE** *sf.* ① Schimbarea direcțiunii pe care o suferă o rază luminoasă, calorică sau sonoră, cînd pătrunde oblic într'un mediu transparent de densitate diferită, de ex. din aer în apă sau în sticlă (□ 4117) [fr.].

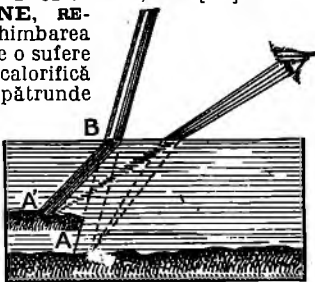

Fig. 4117. Refracțiune.
BA. Raza incidentă.—BA'. Raza refractată.

***REFREN** (*pl.* -enuri) *sn.* ①

② Cuvintele care se repetă la sfîrșitul fie-cărui cuplet sau fie-cărei strofe dintr'un cîntec, dintr'o baladă, etc. ① ② Ceea ce repetă cineva într'una: începea să-i fie silă de întrebarea asta, oare mereu îi revenea ca nu ~ al gândurilor lui chinute (VLAM.) [fr. refrain].

***REFRINGENT** *adj.* ① Care deviază, care refractă razele luminoase: mediu ~: puterea ~ă a unui corp [fr.].

***REFUGIA** (-gitez) *vb. refl.* ① A se retrage într'un loc sau pe lingă o persoană spre a se pune la adăpost de o urmărire, spre a căuta siguranță, a se aciola, a se opoși ① ② A recurge [fr.].

***REFUGIAT** ¹. *adj. p. REFUGIA.*

². *sm.* ① ② Cel ce și-a părăsit țara spre a scăpa de persecuțiuni politice ① ③ *pl.* m Protestanți cari au părăsit Franța după revocarea edictului de Nantes, în 1685 [fr.].

***REFUGIU** (*pl.-giu*) *sn.* ① Loc unde se retrage cineva spre a scăpa de o urmărire, spre a fi în siguranță ① ② Sprijin, ocrotitor: d-ta ești singurul meu ~ ① ③ Mijloc de scăpare; pretext [lat.].

***REFUTA** (-utez) *vb. tr.* ① A combate, a nimici prin argumente solide ceea ce a susținut altul ① ② A demonstra netemeinicia, falsitatea unui sistem, unei maxime [fr.].

***REFUZ** (*pl.-uzuri*) *sn.* Faptul de a refuza; neprimire [fr.].

***REFUZA** (-fuz) *vb. tr.* ① A nu primi ceea ce se oferă ① ② A nu da ceea ce cere cineva ① ③ A nu da voie ① ④ A nu asculta, a nu se supune, a nu voi să faci ceea ce s'a poruncit [fr.].

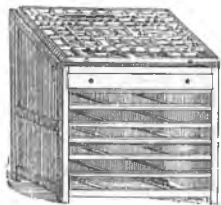

Fig. 4118. Regal.

Fig. 4119.
Coroană regală română.

***REGAL** ¹ *adj.* ① ② De rege, regesc, crăiesc: familia ~ă; alteță ~ă; coroană ~ă română (□ 4119) ① ③ Apă ~ă, amestec de acid azotic și de acid

clorhidric care dizolvă aurul și platina în stare de cloruri [lat.].

***REGAL** ² (*pl.-aluri*) *sn.* ① Un fel de scrin cu mai multe sertare în care se păstrează casele cu liere (□ 4118) [germ.].

***REGALĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① ② Pahar de bere, mai mic decît un țap ① ③ O specie de țigarete de calitate superioară [regal].

***REGALIST** *adj. și sm.* ③ Care e partizan al regelui, devotat regalității [regal, format după fr. royaliste].

***REGALITATE** *sf.* ③ Demnitatea de rege [lat.].

***REGĂSI** (-ăsec) ¹. *vb. tr.* ① A găsi iar ① ② A găsi ceea ce a pierdut, ceea ce a uitat ① ③ A întâlni iar pe cineva.

². *vb. refl.* ① A se afla iar, a se găsi din nou ① ② A recunoaște unde se află, după ce s'a rătăcit [re- + găsi].

***REGAT** (*pl.-ate*) *sn.* ③ ① Stat guvernat de un rege ① ② Vechitul ~ sau simplu ~, România dinainte de războiul de întregire, în ce privește hotarele ei [regel].

***REGATĂ**

(*pl.-te*) *sf.* ① ① Formă de cravată care se înnoadă și cade vertical de-a lungul plastronului cămășii: totdeauna în jachetă neagră, purtînd la gît regate de

Fig. 4120. Regate.

colori nesigure (BAS.) ① ② Cursă de bărci, de luntri de diferite forme și mărimi (□ 4120) [fr.].

***REGĂȚEAN** ¹. *adj.* Din vechiul regal, din România dinainte de războiul de întregire.

². *sm., REGĂȚEAN(c)A sf.* Locuitor, locuitoare din vechiul regal.

***REGE** *sm.* ① ③ Suveranul unui Stat care are titlul de regal, craiu: ~le României; ~ absolut; ~ constituțional ① ② Cel dintîiu, cel mai bun în felul său: ~le poeziei ① ③ Animal privit ca cel mai nobil din toate; leul e ~le animalelor; vulturul e ~le păsărilor ① ④ *poet.* ~le zilei, soarele; ~le creațiunii, omul ① ⑤ ♠ Figură în jocul de cărți, rigă, popă ① ⑥ ♣ Figura cea mai de seamă în jocul de șah (□ 4121): Cade 'n șahul de pe masă și răstoarnă pe covor Doi nebuni peste un ~ și un turn peste regină (ALECS.) ① ⑦ *pl.* m Regii sau

Cartea Regilor, cele patru cărți din Vechiul Testament care cuprind istoria poporului evreu de la Samuel pînă la captivitatea Babilonului [lat. regem].

† **REGEA** *sf.* Rugămintea: cucoanașule! Iașo bina d-tale care vrea să-și facă o ~ (ALECS.) [tc. reğal].

† **REGEAL** (*pl.-ale, -aluri*) *sn.* Mare demnitar al Porții: diavolii cei de aleli... aleargă... pe la toate regealele (A-ON.); peșterii de domnie ațîțaseră asupra-i nra regealuri (FIL.) [tc. riğal].

† **REGEALIC** *sbst.* Rugămintea; intervenție: prin ~ul lui Belzadea Costaki... dobindi de aci înainte mult mai mare influență la Caragea (FIL.) [regeal].

***REGENERA** (-erez) *vb. tr.* ① A da o nouă naștere, o nouă viață ① ② A reforma, a îmbunătăți; a preînnoi: ~ moravurile [fr.].

***REGENERARE** *sf.* ③ Faptul de a regenera ① ② Reproducerea unei părți distruse dintr'un animal sau dintr'un vegetal ① ③ Reformare, preînnoire: ~a unui popor.

***REGENT** *sm.* ① ③ Persoana care guvernează un Stat în timpul minorității sau absenței suveranului ① ④ Numele unui diamant celebru cumpărat de regentul Franței Philippe de Orleans și care aparținea Coroanei (— PL. IX) [fr.].

***REGENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ③ ① Demnitatea de regent ① ② Timpul cît durează această demnitate ③ ③ Timpul în care ducele Philippe de Orleans guvernă Franța în numele lui Ludovic al xv-lea minor (1715-1723) ① ④ Nume dat State-

REF-
REG

lor din nordul Africii, Tripolitania, Algeria și Tunisul, înainte de stabilirea protectoratului francez [fr.].

***REGESC** *adj.* ③ De rege, regal.

***REGESTE** *sf. pl.* Nume dat în evul-mediu registorului în care erau trecute, în ordine cronologică, actele, documentele, izvoadele, etc. emanate de la o aceeași cancelarie și de același personaj, însoțite de note explicative și de extrase din cronică [fr.].

***REGESTE** *adv.* Ca un rege.

***REGIMENT** (*pl.-te*) *sn.* (P) = **REGIMENT** [germ.].

***REGICID** 1. *adj. și sm.* Care asasează pe un rege, omoritorul unui rege.

2. *sbst.* Asasinatul unui rege [fr.].

***REGIE** *sf.* ① Administrarea unor bunuri ale altuia cu obligațiunea de a da socoteală de felul administrării ② ③ **Lnorări publice** în ~, lucrări pe care Statul, județul sau comuna le fac pe socoteala proprie sub privileghearea agenților săi ④ ⑤ Administratiune însărcinată să perceapă impozitele indirecte (tutun, cărți de joc, etc.): **regia monopolului tutunurilor** ⑥ ⑦ **Birourile, personalul acestei administrațiuni** [fr.].

***REGIM** (*pl.-luri*) *sn.* ① Formă de guvernământ: ~ absolut, despotic, constituțional, feudal, monarhic, republican ② Mod de a administra unele stabilimente publice; ~ul penitenciar; ~ul închisorilor, spitalelor ③ ④ Regule privitoare la bunurile soților în timpul căsătoriei: ~ul dotal; ~ul comunității ⑤ Mod de a trăi, de a se hrăni, de a se îngriji din punctul de vedere al alimentațiunii și al igienei: a urma un ~; ~ alimentar; ~ compătat ⑥ ⑦ Cuvînt care depinde de altul și formează complementul lui: ~ direct, indirect, circumstanțial [fr.].

***REGIMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① ✕ Corp de trupe compus din mai multe companii de cavalerie sau de infanterie și comandat de un colonel ② ③ Multime: un ~ de slugi [fr.].

***REGIMENTAR** *adj.* ✕ Care aparține unui regiment [fr.].

***REGINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① ③ Soția unui rege, crăiasă ② ④ Suverana unui regat ⑤ Persoana cea mai de seamă, cea mai distinșă, etc.: **regina balului; regina model** ⑥ Lucrul cel mai bun, cel mai de seamă, cel mai frumos în felul lui: **regina oțetilor; regina florilor** ⑦ ⑧ **Regina** Fig. 4122. albinelor, matcă, împărăteasă ⑨ ⑩ **Regina**. Piesa cea mai însemnată în jocul de șah, după rege (4122) ⑪ ⑫ **FLOAREA-REGINEI** = **FLOAREA-DOAMNEI** (→ **FLOARE**) [lat.].

***REGIONAL** *adj.* ③ Privitor la o regiune, care se întinde la o regiune teritorială [fr.].

***REGIONALISM** *sbst.* Spirit regional; doctrină care tinde să creeze în diferitele provincii ale unei țări o activitate cu totul independentă de capitală [fr.].

***REGISOR** *sm.* ③ Cel ce administrează o trupă de teatru [fr.].

***REGISTRATOR** *sm.* Cel ce înregistrează hîrțile într-o administrație: ~ul ~trecer tactice în registrul de intrare hîrțile soșite (sr.-vn.) [fr.].

***REGISTRATURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Birou, într-o administrație publică, unde se înregistrează hîrțile soșite: în biroul registraturii generale a unei mari administrațiuni, impiegatul își pregătește registrul (CAR.) [germ. **Regist ratur**].

***REGISTRU** (*pl.-tre*) *sn.* ① Carte în care se inscriu actele intrate sau afacerile zilnice, condică, catastif: ~ de stare civilă ② ③ Întinderea pînă unde ajunge vocea fără a schimba timbrul ④ ⑤ Semnele care regulează călcătura exactă a tiparului [fr.].

***REGIUNE** *sf.* ① ② Mare întindere de țară, ținut: regiunile polare; ~ temperată, tropicală ③ Grad, punct la care se ridică cineva într-o știință: cele mai înalte regiuni ale matematicilor ④ ⑤ Pozițiune socială ⑥ ⑦ Parte determinată a corpului sau a unui organ: ~a lombară; ~a inimii [fr.].

***REGLEMENT** (*pl.-te*) *sn.* Regulament [fr.].

***REGLEMENTA** (-tez) *vb. tr.* ① A supune unor regulamente ② ③ A face reglemente [fr.].

***REGLEMENTAR** *adj.* ③ Ce privește regulamentul: legi ~e ④ Conform cu regulamentul: trenul a plecat din Sinaia la ora regulată și a ținut strict mersul ~ pînă la Ploesti (CAR.) [fr.].

***REGLETĂ** (*pl.-te*) *sf.*, **REGLET** *sm.* ③ Bucalță de plumb, de o lungime ce variază de la 3 milimetri pînă la 20 de centimetri, care servește, în imprimerie, să completeze garniturile (4123) [fr. **r è g l e t t e**].

Fig. 4123. Regletă.

***REGN** (*pl.-nuri*) *sn.* ① ③ Domnie ② Fie-care din cele trei mari diviziuni în care sint clasate toate corpurile: ~ul mineral, ~ul vegetal și ~ul animal [fr. **r è g n e**].

***REGRES** (*pl.-ese*) *sn.* Dare înapoi, mîngere îndărăt: în loc să progreseze, face ~e [lat.].

***REGRESA** (-esez) *vb. într.* A face regrese, a da înapoi, a merge îndărăt.

***REGRET** (*pl.-ete*) *sn.* Pădere de rău [fr.].

***REGRETA** (-gret) *vb. tr.* ① A-i părea rău: a se căi ② ③ A duce dorul [fr.].

***REGRETABIL** *adj.* De care poate să-ți pară rău, care merită a fi regretat: o pierdere ~ă [fr.].

***REGULĂ** (-ulez) *v' r.* ① A conduce după anumite reguli, a supune unor anumite reguli: a-și ~ viața, purtarea ② A pune în ordine, a îndui: ~ a-țacerile; a-și ~ hîrțile ③ A potrive, a pune în stare să meargă bine: ~ o mașină, un ceasornic ④ A orîndui, a hotărî dinainte: ~ ordinea unei ceremonii; a-și ~ întrebunțarea timpului ⑤ A răfui o socoteală, a plăti, a achita: ~ o socoteală ⑥ ⑦ F A pune la locul său, a-i da pedeapsa meritată. a-i învăța minte: las ~ă te-o! ~ eu! [lat.].

***REGULĂ** (*pl.-le, -li*) *sf.* ① Tot ce servă să conducă, să dirijeze, principiu, maximă, lege, învățătură: ~ de onanță; ~a păzi regulile dateriei ② Ordine, orînduială: a pune în ~ hîrțile ③ Pildă, exemplu, model: purtarea lui îmi servește de ~ ④ Ceea ce prescrie legea, obiceiul: regulile politice ⑤ Principii, metode, precepte ce trebuiesc urmate în științe, în arte, în jocuri, etc.: ~ de gramatică; regulile jocului de cărți; ⑥: nu e ~ fără excepție ⑦ ⑧ Operațiune de aritmetică: cele patru reguli, adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea; regula de trei (simplă, compusă), problema de aritmetică prin care, fiind date trei cantități cunoscute, trebuie să se găsească o a patra cantitate necunoscută ⑨ ⑩ *pl.* Menstruație ⑪ ⑫ De ~ loc. *adv.* De obicei; în ~, așa cum se cere, cum trebuie să fie; în ~ generală, de obicei, în genere ⑬ ⑭ **NEREGULĂ** [lat.].

***REGULAMENT** (*pl.-te*) *sn.* ③ Ordonanță, statut care hotărâște și prescrie ce trebuie să se facă: ~ de poliție ④ Statutele unei adunări legislative ⑤ Indicațiune a ordinii, a exercițiilor, a lucrărilor ce se fac într-o școală, într-o manufactură, într-o comunitate religioasă, etc.: ~ul școalelor secundare ⑥ ~ul organic → P. IST. [lat.].

***REGULARISI** (-lesco) *vb. tr. F* ① A regula, a învăța minte pe cineva ② A pune la cale [fr. **r è g u l a r i s e r**, cu sufixul de origine greacă -i-s i].

***REGULARITATE** *sf.* ① Calitatea a ceea ce se face totdeauna în același fel ② Uniformitate ③ Simetrie ④ ⑤ Proporțiune exactă ⑥ Păzirea legilor moralei: ~a condutlei ⑦ ⑧ **NEREGULARITATE** [fr.].

***REGULAT** *adj. p. REGULA*. ① Supus regulii, potrivit regulilor: o viață ~ă ② Unde domnește buna orînduială: casă bine ~ă ③ Potrivit ca să meargă bine; care merge bine, normal: un ceas bine ~; un puls ~ ④ Hotărît, terminat, încheiat: o afacere ~ă ⑤ ⑥ Care urmează regula generală, care nu se abate de la regulă: nn verb ~ ⑦ ⑧ **NEREGULAT**.

***REGULATOR** 1. *adj.* Care regulează, care servește de regulă, de normă.

2. (*pl.-toare*) *sn.* Aparat adaptat la o mașină ca să facă mișcarea ei uniformă și regulată (4124) [fr.].

Fig. 4124. Regulator.

***REIEȘI** (-les) *vb. intr.* A rezulta [re + ie + și], format după fr. *ressortir*.

***REIMENTAR** *sm.* ✕ Comandant al unui regiment (la Poloni): Moise Sărdarul care era ~ la cetatea Neamțului (n.-cost.) [pól. regimentar z].

***REIMPRIMA** (-im) *vb. tr.* ✕ A retipări [fr.].

***REINSTALA** (-alez) *vb. tr.* A instala din nou [fr.].

***REINTEGRA** (-grez) *vb. tr.* ① A întregi din nou ♀ ② A pune la loc: a restabili pe cineva într-o funcțiune: am avut neapusa mulțumire de a-l ~ iarăși în postul său de pitar al casei (l.-gh.) [fr.].

***REINTRA** (-tru) *vb. intr.* A intra iar, a intra la loc [re + intra].

***REINTRODUCE** (-duo) *vb. tr.* A introduce iar [re + introduce].

***REIS-EFENDI** *sm.* ✕ Mare Logofăt al Imperiului turcesc, mai târziu ministru de externe (Fig. 4125): trimis-au pe ~ la craiul găzesc, de l-au chemat (let.) [tc.].

***REIMPRIETENI** (-tenesc) *vb. tr. și refl.* A (se) împrieteni iar: ne-au reimprietinit astă dată de-a binele (cn.) [re + împrieteni].

***REIMPROSPĂTA** (-ătez) *vb. tr. și refl.* A (se) improspăta iar [re + improspăta].

***REINCĂLZI** (-călzeso) *vb. tr. și refl.* A (se) încălzi iar [re + încălzi].

***REÎNCEPE** (-cep) *vb. tr. și intr.* A începe iar [re + începe].

***REÎNCHEGA** (-cheg) *vb. tr. și refl.* A (se) închega iar: îmbărbătat se ~ntoarce Ștefan să-și reînchega oastea-l sfărmată (vlah.) [re + închega].

***REÎNFĂȚIȘA** (-îșez) *vb. tr. și refl.* A (se) înfățișa iar: mi se reînfațișă deodată întreg trecutul meu (cn.) [re + înfățișa].

***REÎNFIINȚA** (-tez) *vb. tr.* A înființa din nou [re + înființa].

***REÎNFLORI** (-oresc) *vb. intr.* A înflori din nou [re + înflori].

***REÎNNOI, RENOI** (-oesc) *vb. tr.* ① A înnoi iar, a înlocui un lucru vechiu prin altul nou de același fel: a-și ~ mobilă ♀ ② A înlocui o persoană prin alta nouă: a-și ~ personalul, slugile ♀ ③ A face să simtă din nou: ~ durerea ♀ ④ A face să reapară: ~ o modă ♀ ⑤ A reînchege: ~ o coartă ♀ ⑥ A restabili: ~ o alianță; ~ cunoștința, prietenia cu cineva ♀ ⑦ A da o nouă vigoare, o nouă viață [re + înnoi].

***REÎNSUFLEȚI** (-eșesc) *vb. tr.* A însufleți iar: chipul ei... avu darul de a-l ~ (D.-ZAMF.) [re + însufleți].

***REÎNTEMEA** (-melez) *vb. tr.* A întemeia iar [re + întemeia].

***REÎNTINERI** (-oresc) *vb. tr.* A întineri iar [re + întineri].

***REÎNTOARCE** (-tore) *vb. tr. și refl.* A (se) întoarce iar: e și mai trist să te reîntorci, după mai mulți ani, ... în mahalaua în care ai născut (olvr.) [re + întoarce].

***REÎNTREGI** (-egesc) *vb. tr. și refl.* A (se) întregi iar [re + întregi].

***REÎNTURNA** (-torn) *vb. tr. și refl.* A (se) înturna iar, a (se) întoarce la loc: anul 1821... reînturna Moldaviei drepturile și privilegiile vechi (NEGR.) [re + înturna].

***REÎNVERZI** (-zesc) *vb. tr. și intr.* A inverzi iar [re + inverzi].

***REÎNVIA** (-vlez, -vlu) *vb. tr. și intr.* A învia din nou, a reînsufleți [re + învia].

***REÎNVIEȚOR** *adj. verb.* **REÎNVIA.** Care reînvia, care reînsuflețește: numele acestui preot mare la suflet... a rămas legat de reînvietoarea mișcare de la 48 (vlah.).

***RELATA** (-atez) *vb. tr.* ① A povesti, a istorisi, a expune ♀ ② A pomeni, a menționa [fr.].

***RELATIV** *1. adj.* ① Care are raport cu, privi-

Fig. 4125. Reis-efendi.

tor la ♀ ② Care depinde de împrejurări ♀ ③ Pronume ~, acela care leagă o propozițiune subordonată de un substantiv sau un pronume precedent pe care îl înlocuiește: „care”, „ce” slut pronume ~e; propozițiune ~ă, aceea care depinde de o propozițiune absolută și formează împreună cu aceasta o propozițiune compusă.

2. *sbst.* Ceea ce există numai sub anumite condițiuni: absolutul e opus ~ului.

3. *adv.* ① Într'un mod relativ ♀ ② Privitor la, cu privire la [fr.].

***RELATIVITATE** *sf.* Calitatea a tot ce este relativ: ~a cunoștințelor noastre; teoria lui Einstein asupra relativității [fr.].

***RELAȚIUNE, RELATIE** *sf.* ① Dependință de o persoană, de un lucru, în raport cu alta, cu altul ♀ ② Legătură, corespondență între două persoane: ~ de prietenie; relațiile între oameni ♀ ③ Povestire, istorisire, expunere: ~a unei călătorii [fr.].

***RELEVA** (-vez) *vb. tr.* ① A scoate la iveală, a da mai multă strălucire ♀ ② A observa, a însemna [fr.].

***RELICVIE** *sf.* Moaște: biserica... făcută de Alexandru cel Bun... stă pe lângă ele ca o sfință ~ (NEGR.) [lat.].

***RELIEF** (pl.-furi) *sn.* ① Ieșitură, parte răsărită pe o suprafață netedă; a pune în ~, a scoate la iveală; ② versul lui Eminescu răsare într'un ~ izbitor (vlah.) ♀ ③ Sculptură cu părți mai mult sau mai puțin ridicate, scoase în afară ♀ ④ Strălucire, considerațiune: urîtenia dă ~ frumuseții [fr.].

***RELIGIONAR** *adj.* ✕ Bisericesc, care aparține bisericii: fondul ~ [fr.].

***RELIGIOS** *adj.* ① ✕ Ce ține de religie, bisericesc: slujbă religioasă; — ② ✕ **RELIGIOS** ♀ ③ Cuvios, evlavios, pios: om ~; viață religioasă ♀ ④ Exact, scrupulos; plin de sfințenie: o liniște religioasă domnea peste întinderea imensă de gesuri (vlah.); auditorul se alcătura... din dame bătrâne... care ascultau într-o religioasă tăcere (NEGR.) [fr.].

***RELIGIOZITATE** *sf.* ✕ Sentiment, instinct religios: cu ~, cu sfințenie: urmam cu ~ miile de observațiuni și experiențe... (ale lui) Humboldt (n.-gh.) ♀ ♀ ② **IRELIGIOZITATE** [fr.].

***RELIGIUNE, RELIGIE** *sf.* ✕ ① Totalitatea credințelor privitoare la divinitate, modul de a i se închina și de a o cinsti, cult, lege: ~a creștină, mozaică, mahomedană, brahmană, budistă, etc. ♀ ② Doctrină religioasă [fr.].

***RELIIPI** (-pesc) *vb. tr.* A lipi la loc [re + lipi].

***RELOCAȚIUNE** *sf.* ✕ Închiriere din nou, subînchiriere [fr.].

***RELUȚA** (relau) *vb. tr.* ① A lua din nou, a lua înapoi ♀ ② A urma, a începe iar: ~ convorbirea [re + lua].

***REMANIA** (-aniez) *vb. tr.* A prelucra, a prefăce, a aduce schimbări (unei opere literare, în constituirea unui guvern, etc.) [fr.].

***REMANIERE** *sf.* Faptul de a remania, modificare, schimbare în parte: ~a guvernului.

***REMARCA** (-marc) *vb. tr.* ① A băga de seamă, a observa; a însemna ♀ ② A distinge, a deosebi [fr.].

***REMARCABIL** *adj.* Demn de a fi remarcat; deosebit, ales, însemnat [fr.].

***REMEDIA** (-ediez) *vb. intr.* ✕ A îndrepta: a vindeca, a lecu [fr.].

***REMEDIABIL** *adj.* ✕ Carese poate îndrepta, ce se poate lecu ♀ ♀ ② **IREMEDIABIL** [fr.].

***REMEDIU** (pl.-edii) *sn.* ✕ Leac, mijloc de vindecare, de îndreptare [lat.].

***REMEMORA** (-orez) *vb. tr.* A(-și) aduce aminte, a(-și) aminti: găseso o mulțumire nespă a-mi ~ faptele și cavintele lor (n.-gh.) [fr.].

REMF *sbst. Trans.* ✕ Plantă cu flori galbene, de o formă curioasă, dispuse în fascicule la subțioara frunzelor; fructul ei e o capsulă în formă de pară, care atrărnă în jos; e întrebuințată de popor pentru oblojeli (la brîncă, răni, tăieturi, etc.); numită și „cucurbețea”, „fasolea-cioarei”, „lepădătoare”,

Fig. 4126. Remf.

„lingura-popii”, „mărul-lupului”, etc. (*Aristolochia clematidis*) (□ 4126).

***REMINISCENȚĂ** (pl.-te) *sf.* Amintire vagă; lucru de care-și aduce cineva aminte în mod vag: era o zi căldicioasă și n' aer ceva neînțeles, așa ca o ~, ca un dor de primăvară (VLAH.) [fr.].

***REMIS** *adj. p. REMITE*. ① Pus la loc □ ② Predat □ ③ Aminat □ ④ Fără rezultat, neciștigat nici de unul nici de altul (*verb.* de anumite partide de joc): cînd jucătorii sînt toți de talie, se ~ntîmplă adesea să se joace o contra și adesea partida să fie ~ă (CAR.).

***REMITE** (-mit) *vb. tr.* ① A pune la loc □ ② A preda, a înmîna: ~ o scrisoare □ ③ A amîna [lat. *remittere*].

***REMIZĂ** (pl.-ze) *sf.* □ ① Rabat □ ② Comision [fr.].

***REMONTĂ** (pl.-te) *sf.* ✕ ① Caii cumpărați pentru cavalerie: oai de ~ □ ② Administrațiunea militară care se ocupă cu procurarea acestor cai [fr.].

***REMONTAOR** (pl.-oare) *sn.* Mecanism cu ajutorul căruia se întoarce un ceasornic fără cheie [fr. *remontoir*].

***REMORCA** (-oro, -oroch) *vb. tr.* ③ A trage după sine (*verb.* de o corabie, de un vapor care trage altele, de o locomotivă care trage vagoanele, etc.): dîrînta... agentului era să ne remorcheze de pe malul stîng al Banatului (BOL.) [fr. *remorquer*].

***REMORCĂ** (pl.-ce) *sf.* ① ③ Oțgon ce leagă un vapor, o corabie de vasul pe care-l trage după sine □ ② Vagon de ~ (sau simplu ~), vagon de tramvai atașat de altul care-l trage după dînsul (□ 4127) [fr. *remorque*].

***REMORCHER** (pl.-ere) *sn.* ③ Vapor ce trage după sine o corabie, un șlep, etc.

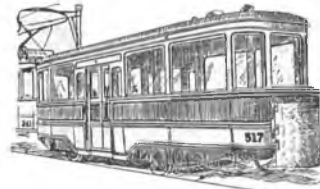

Fig. 4127.
Vagon de remorcă.

Fig. 4128.
Remorcher.

pentru a merge în susul apei, pentru a ieși dintr'un port, etc. (□ 4128) [fr. *remorqueur*].

***REMUNERA** (-eren) *vb. tr.* A răsplăti [fr.].

***REMUNERATOR** *adj.* Care răsplătește, care aduce folos, cîștig [fr.].

***REMUNERAȚIUNE, REMUNERAȚIE** *sf.* Plată, răsplată: remunerația titularului era lăsată în seama vredniciei sale (A.-GH.) [fr.].

***REMUSCARE** *sf.* Muștrare de cuget, muștrarea ce-și face cineva de a fi făcut ceva rău și mîhnirea ce simte din această pricină [re- + mușcare, format după fr. *remords*].

***REN** *sm.* ✕ Animal rumegător, ce

seamănă cu cerbul, care trăiește prin Europa de miază-noapte, în Asia și America, dincolo de cerul polar (*Rangifer tarandus*) (□ 4129) [fr. *renne*].

***RENAL** *adj.* ⑤ Care aparține rinichilor, privitor la rinichi: nerv ~ [fr.].

***RENAN** *adj.* ⑥ De pe malurile Rinului: Prusia ~ă [fr. *rhénan*].

***RENĂSCĂTOR** *adj. verb.* RENĂȘTE. Care renaște, care face să renască: Tu n'ai iubit, nu știi ce va să zică Puterea asta 'n veol renăscătoare (VLAH.).

***RENĂȘTE** (-nase) 1. *vb. intr.* ① A se naște din nou; a învia: secolul al XIX-lea... a văzut renăscînd ca din cenușă State noi, ca Grecia, Belgia, România, Serbia și Bulgaria (A.-GH.) □ ② A crește din nou; a se ivi iar: frunzele renase.

2. *vb. tr.* A face să se nască din nou; a învia; a învia: gîndul acesta îl întînărea, îl renăștea (VLAH.) [re- + naște].

Fig. 4129. Ren.

***RENAȘTERE** *sf.* ① Faptul de a renaște; preînnoire; ivire din nou: zile din ce în ce mai grele curg pentru sărmana Dacie, așa de fericită în zorii renașterii ei (VLAH.) □ ② RENĂȘTE-

REA, perioadă cu-prinsă între cădere-rea Constantinopolului (1453) și sfîrșitul veacului al XVI-lea, cînd se produce, în arte și în științe, o preînnoire inspirată de antichitate (□ 4130).

***RENEGA** (-neg)

vb. tr. ① A declara că nu cunoaște pe cineva sau ceva, cu toate că persoana sau lucrul îi sînt cunoscute □ ② A renunța la □ ③ A se lepăda de; a deveni renegat: ~ pe Dumnezeu [lat.].

***RENEGAT** *sm.*, **RENEGATĂ** (pl.-te) *sf.* ① Cel ce, aceea care s'a lepădat de religia creștină spre a trece la altă lege, în spec. mahomedană □ ② Cel ce, din interes, își schimbă opiniile sau trece la alt partid [fr.].

***RENGHIU** (pl.-ghiuri) *sn.* Festă, pozna, păcăleală: cînd aud bolerii de una ca asta, se temură să nu le fi jucat lărași vr'un ~ (SR.) □ ③ Așa n'a apucat să aile de ~ jucat amicului său (A.-GH.); înăd de pe cînd era copil i-a jucat ~ri (BR.-VN.) [tc. *rengji*].

***RENIFORM** *adj.* ④ În formă de rinichi: frunză ~ă (□ 4131) [fr.].

***RENOVA** (-vez) *vb. tr.* A reînnoi [lat.].

***RENOVATOR** *sm.* Cel ce reînovează, înnoitor, cel ce prefăce în sensul progresului [fr.].

***RENOVAȚIUNE, RENOVATIE** *sf.* Faptul de a renova, reînnoire, prefăcere în mai bine [fr.].

***RENTA** (-tez) *vb. tr.* A da o rentă, a aduce un venit [fr.].

***RENTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Venit anual: a trăi din rente: ~ viageră, rentă ce se plătește cît timp e în viață persoana în favoarea căreia se dă venitul anual □ ② Dobîndă anuală ce se plătește cuiva pentru un capital plasat; ~ TITLU (fr. *rente*). □ ③ ***RENTIER** *sm.*, ***RENTIERĂ** (pl.-re) *sf.* Persoană ce trăiește din venit, din rentele ce are: se instalează în acasturi mari la moale... și tace pe ~ul (VLAH.) [fr.].

***RENUME** (pl.-me) *sn.* Nume bun, reputație, celebritate, faimă: Noi am schimbat lîngă Balcani Poceala în ~ (ALECS.) [re- + n u m e, format după fr. *renom*].

***RENUMIT** *adj.* Vestit, cu renume, faimos.

***RENUNȚA** (-nant) *vb. intr.* ① A se lăsa de, a părăsi (de bună voie): ~ la plăceri, la o moștenire, la tron □ ② A se lepăda de [lat.].

***REOCUPA** (-cup) *vb. tr.* A ocupa din nou [fr.].

***REORGANIZA** (-izez) *vb. tr.* A organiza, a întocmi din nou [fr.].

***REORGANIZATOR** *sm.* Cel ce reorganizează [fr.].

***REORGANIZAȚIUNE, REORGANIZATIE, REORGANIZARE** *sf.* Faptul de a reorganiza [fr.].

***REOSTAT** (pl.-ate) *sn.* ③ Aparat care, mărind sau micșorînd lungimea unui circuit, micșorează sau mărește intensitatea unui curent electric (□ 4132) [fr. *rhéostat*].

***REOSTATIZATIE** *sf.* ③ Privitor la reostat [fr.].

***REPAOS, REPAUS, REPAOS** (pl.-suri) *sn.* Odihnă: în repausul nopții se auzea numai clătirea undelor ce se lăbeau încetîtor de mal (BOB.) [lat. *repausum* < *repausa*].

***REPARĂ** (-par) *vb. tr.* ① A drege, a îndrepta □ ② A facesă seuite, a sterge amintirea: ~ o greșală [fr.].

***REPARAȚIUNE, REPARATIE** *sf.* ① Faptul de

Fig. 4130. Stilul Renașterii.

Fig. 4131.
Frunză reniformă.

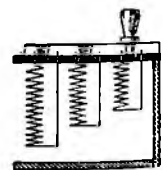

Fig. 4132. Reostat.

a repara, dregere, îndreptare ¶ ③ Lucrările ce se fac pentru a readuce în bună stare o clădire, o corabie, etc., meremet ¶ ③ Ori-ce procedeu la care recurge cineva pentru ca să ierte sau să uite insulta ce i s'a făcut: a cere ~ prin arme [fr.].

***REPARTIȚIE** *sf.* Distribuire, împărțire [fr.].
***REPARTIȚA** (-izez) *vb. tr.* A distribui, a împărți [fr. repartir].

***REPAUZA** (-auzez) *vb. tr. și refl.* A (se) odihni [lat.].

REPEDE, **ORĂPEDE**, **ORĂPIDE** 1. *adj.* ① Care are o mare iuteală, iute: unde cură apa rapide, anevoale este împotriva repegiunii și a înnoată (n.-cost.) ¶ ② Care se face iute: în lini repezi schița figurile scriitorilor mai însemnați (VLAH.) ¶ ③ Care are o coastă foarte înclinată, povîrnit: un oboorîș ~.
2. *adv.* Iute, în mare grabă: vină ~; calul se urcă ~ ca săcreata (SR.); adesea repetat: Setilă, dînd fundurile afară la cîte o bute... răpede, răpede mi ți le-a supt pe toate de-a rîndul (CRG.).

3. *sf.* Gîndăcel, de culoare arămie, pe deasupra verde-deschis, cu cîte cinci picățele albe pe latură fie-cărei elitre, care aleargă foarte repede încoace și încolo, căuțin-du-și hrana; numit și „dragobete”, pentru că, în unele părți, fetele își fac de dragoste cu dînsul (*Cicindela campestris*) [4133] [lat. rapidus].

Fig. 4133. Repede.

REPEGE... **REPEGE**...
***REPEGE** (*pl.-usuri*) *sn.* Olten. (CIAUS.) Loc înclinat mult, coastă rea, povîrniș repede [comp. RĂPĂGUS].

REPEJOR, **ORĂPEJOR**, **RĂPEJOR** *adj. și adv.* *dim.* REPEDE: cu fustăta scurtă, albastră, venea răpejor (SAD.); hai mai răpejor, că mi-l de grabă (RV.-CRG.).

REPEJUNE, **REPEJUNE**, **ORĂPEJUNE** *sf.* ① Repeziune, iuteală: coborî astfel scările cu o repeziune miraculoasă (n.-GH.); unde cură apa rapide, anevoale este împotriva repegiunii și a înnoată (n.-cost.); El întrec în răpeziune rîndunica speriată (ALECA.) ¶ ② Starea unei coaste repede, povîrniș: lupți, urendu-te nu numai cu răpeziunea coastei, ci și cu înecugul cîleului negru (MG.) [repe de].

***REPERCUSIUNE** *sf.* ① Resfrîngerea, retrimiteră sunetului ¶ ② Urmările unei fapte, unei întîmplări prin contra-lovitură: grevele miniere au o ~ asupra industriei metalurgice [fr.].

***REPERCUTA** (-tez) 1. *vb. tr.* ① A retrimite, a reflecta sunetul, lumina ¶ ② A face să intre în corp umorile care tîneau să iasă.
2. *vb. refl.* A fi retrimis, a se resfrînge (sunetul, lumina, etc.): un sunet de corn, grav, prelung, se repercută pe vîli (D.-ZAMF.) [fr.].

***REPERTORIU** (*pl.-orii*), **REPEDITOR** (*pl.-toare*) *sn.* ① Inventar, listă, tablă, catalog, în care materiile sînt așezate în așa fel încît să poată fi găsite cu ușurință: ~ alfabetic ¶ ② Persoană foarte bine informată care poate da lămuri despre tot felul de subiecte ¶ ③ Titlul unor culegeri ~ de jurisprudență ¶ ④ Lista pieselor ce urmează să se joace din cînd în cînd într-un teatru [fr.].

***REPETA**, **REPETI** (-pet) 1. *vb. tr.* ① A mai spune odată sau de mai multe ori ceea ce a mai spus ¶ ② A spune ceea ce a spus altul ¶ ③ A face din nou, a reîncepe: ~ o experiență, un semnal ¶ ④ A reda sunetul: ecoul repetă sunetele ¶ ⑤ A face exerciții în particular la ceea ce urmează a fi spus sau făcut apoi în public: ~ lecția, rolul, un dans, etc. ¶ ⑥ A mai urma un an în aceeași clasă.
2. *vb. refl.* ① A fi spus din nou ¶ ② A tot spune același lucru: se repetă mereu ¶ ③ A se întîmpla din nou, a avea loc adesea: istoria se repetă [fr.].

***REPETENT** *sm.*, **REPETENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Elev(ă) ce repetă clasa: a rămas ~ [germ.].

***REPETITOR** *sm.* Cel ce explică elevilor lecția dată de profesor în clasă [fr.].

***REPETIȚIUNE**, **REPETIȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) repeta ¶ ② Repetarea aceluiași cuvînt, aceluiași vorbe, aceluiași acțiuni ¶ ③ Figură de

retorică ce consistă în întrebuițarea de mai multe ori a aceluiași cuvînt sau aceleiași întorsături de frază ¶ ④ Lecție particulară dată pentru a desvolta ceea ce s'a predat într-o lecție comună ¶ ⑤ Exercițiu făcut în particular despre ceea ce urmează a fi spus sau făcut apoi în public: repetiția unei pieșe, unor dansuri ¶ ⑥ Reproducere, copie: repetiția unui tablou ¶ ⑦ Arme cu ~, arme de foc cu cari se pot trage mai multe gloanțe fără a fi nevoie să se încarce la fie-care dată arma [fr.].

***REPETI** **REPETA**.
***REPEZEALĂ** (*pl.-eli*) *sf.* ① Iuteală; grabă; la ~, iute, în fugă ¶ ② Împinsătură, brînci ¶ ③ Repeziură [repezi].

REPEZI, **ORĂPEZI** (-ped, **ORĂPĂD**) 1. *vb. tr.* ① A arunca cu putere, a asvîrli: i-am înfîpt pumnii în ceață și i-am repezit pe ușa afară (OLVA.); ~ o săgeată ¶ ② A lovi cu putere, a trînti: repezind ușa de părete (VLAH.) ¶ ③ A trimite în grabă: au repezit Grigorie-Vodă oamenii săi... de an prins pre giupneasa lui Șerban (NEC.) ¶ ④ A lua la goană: de să va prileji... să afle în viaa lui vre-un dobitoc, răpedi pagubă, și...-i va răpedi de să va împăra în gard, atunci acela să plătească boul deplin (PRV.-MB.).
2. *vb. refl.* ① A merge repede, a da fuga: mă puteam repezi din cînd în cînd... la clăci în Humnești (CRG.); nu s'ar putea răpezi careva... să-l spule împărătesei să vie pînă la dînsul? (VAS.); s'a repezit odată și la Iași (VLAH.) ¶ ② A da năvală, a se năpusti: cu paloșul în dreapta, se repezi asupra acului balaur (SR.); numai iaca ce vede că se răped oîni să rupă omul, nu altceva (CRG.); Mibatu-Viteazu... aștepta... să se repeadă ca o vijelie în oștile turcești (VLAH.) [repe de].

REPEZICIOȘ *adj.* Foarte repede (vorb. de o coastă), foarte povîrnit: era cogenimă deal și înec cu suis destul de ~ (GRG.).

REPEZIȚIUNE *sf.* Grabă foarte mare, iuteală, repejune: totul se petrece cu ~ fulgerului (D.-ZAMF.); se urcau cu ~ pînă în vîrful cel mai înalt al caselor (n.-GH.) [repe de].

REPEZIȘ (*pl.-isuri*) *sn.* ① Coastă repede, povîrniș foarte înclinat ¶ ② Loc unde apa curge cu mare repeziune.

REPEZITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a se repezi ¶ ② Năvală, năpustire: el însă deta o ~ înainte (SR.).

***REPLICĂ** (-ie) *vb. tr.* ① A răspunde la ceea ce a răspuns acela cu care se vorbește ¶ ② A răspunde puțin respectuos, a face obiecțiuni în loc de a se supune [fr.].

***REPLICĂ** (*pl.-iei*) *sf.* ① Răspuns la răspunsul dat de partea adversă ¶ ② Ultimile cuvinte rostite de un actor înainte de a începe să vorbească interlocutorul său [fr.].

***REPORT** (*pl.-turi*) *sn.* ① Trecerea unei sume, unui total la pagina următoare, într-o socoteală ¶ ② Suma reportată ¶ ③ Operațiune de bursă care constă în faptul de a-și procura bani prin vînzarea cu bani gata a unor titluri pe care vînzătorul le răscumpără apoi la termen cu un beneficiu convenit [fr.].

***REPORTAJ** (*pl.-aje*) *sn.* ① Meseria de reporter ¶ ② Informațiunea dată de un reporter [fr.].

***REPORTER** *sm.* Acela care într-o gazetă aduce știri despre fapte diverse, despre procesele de la tribunale, despre ședințele academiilor, despre serbări, etc.: pătunci nu erau jurnale, nici ~, o să poată lumea afla cine se bate și cum se bate (n.-GH.) [fr.].

***REPORTERAS** *sm.* *dim.* REPORTER. Reporter de puțină importanță: are strîine legături de prietenie cu ~ul unei mari gazete bucoarene (CAR.).

***REPOVESTI** (-tese) *vb. tr.* A povesti din nou: parcă-l aud repovestindu-mi groaznica întîmplare (VLAH.) [re- + povesti].

***REPREHENSIBIL** *adj.* Vrednic de mustrare: nu vîd pentru ce m'as apără de o pretențiune care nu ar avea nimic de ~ (n.-GH.) [fr.].

***REPRESIUNE** *sf.* Faptul de a reprimă, reprimăre; înfrînare, înăbușare [fr.].

***REPRESIV** *adj.* Care are de scop să reprime: măsuri ~e [fr.].

***REPREZALII** *sf. pl.* ① ✕ Stricăciuni, rele făcute inamicului ca răzbunare pentru cruzimile săvârșite de acesta ② ③ Tot răul ce face cineva unei persoane ca răzbunare pentru răul făcut de aceasta [fr.].

***REPREZENTA** (-ent, -int) *1. vb. tr.* ① A înfățișa din nou ② A pune înaintea ochilor, a înfățișa ③ A arăta, a reproduce imaginea unei persoane, unui obiect: această oglindă reprezintă imaginea fidele ④ ⑤ A figura prin sculptură, prin pictură, prin desen, etc. ⑥ ⑦ A juca o piesă de teatru înaintea spectatorilor ⑧ A ținea locul de, a vorbi sau a lucra în numele cuiva, a fi mandatarul cuiva: un ambasador reprezintă țara sa în străinătate; ~ o casă de comerț ⑨ A-și înfățișa în minte: a-și ~ o scenă de vânătoare.

2. vb. intr. ① A face cheltuielile convenabile pozițiunii sale; a primi cum se cuvine situațiunii sale: un ministru e ținut să reprezinte ② A avea o înfățișare nobilă și care inspiră respect: acest ministru reprezintă bine.

3. vb. refl. A se înfățișa (din nou) [fr.].

***REPREZENTANT** *sm.* ① Cel ce reprezintă o persoană, o casă comercială, o națiune, etc. și primește de la dinsa putere de a lucra în numele ei: ~ de comerț; ~ul națiunii ② ③ Cetățean numit prin alegere într-o adunare legislativă, deputat, senator: ~ul poporului; ~ul Țării ④ ⑤ Moștenitorul sau legatarul universal care reprezintă pe defunct [fr.].

***REPREZENTATIV** *adj.* ① Care are proprietatea, menirea, misiunea de a reprezenta ② ③ Guvern ~, acela în care reprezentanții națiunii votează impozitele și iau parte la alcătuirea legilor [fr.].

***REPREZENTAȚIUNE, REPREZENTAȚIE** *sf.* ① Faptul de a reprezenta, înfățișare ② Imagine, figurațiune, desen ③ ④ Reprezentarea, jucarea unei piese de teatru ⑤ Luxul la care e obligat cineva prin pozițiunea ce ocupă: cheltuieli de ~ ⑥ Obiecțiune, mustare făcută cuiva cu blindețe, cu măsură ⑦ ⑧ ~ națională, totalitatea deputaților și senatorilor aleși de națiune [fr.].

***REPRIMA** (-im) *vb. tr.* ① A împiedeca întinderea, dezvoltarea unui lucru; a înfrina; a înăbuși ② A opri prin pedepse sau amenințări: guvernul este hotărât să reprime cu toată energia mișcarea populară (CAR.) [fr.].

***REPRIMI** (-mesc) *vb. tr.* A primi iar [re - + primi].

***REPRIZA** (*pl.-ze*) *sf.* ① ② Reluarea unei piese de teatru ③ ④ Partea unei bucati de muzică ce trebuie executată de două ori în sir ⑤ Însemnări pentru repriza. (Fig. 4134.) ⑥ Fiecare din părțile unui asalt de scrimă sau ale unui duel [fr.].

Fig. 4134.
Însemnări pentru repriza.

***REPROBA** (-ob) *vb. tr.* A dezaproba, a respinge, a osîndi: o politică reprobă de națiune (A.-G.) [lat.].

***REPROBARE, REPROBAȚIUNE** *sf.* Faptul de a reprobă, dezaproba, osîndi: purtarea Rusiei în Principate merită reprobarea lumii întregi (A.-G.) [fr.].

***REPROBATOR** *adj.* Care exprimă reprobarea [fr.].

***REPRODUCĂTOR** *adj. verb.* REPRODUCE. Care reproduce.

***REPRODUCE** (-duo) *1. vb. tr.* ① A produce din nou ② A imita fidel; a repeta ③ ④ A tipări, a publica un fragment, un articol extras din altă scriere ⑤ A plodi, a prăsi, a produce alte ființe de aceeași speță.

2. vb. refl. ① A fi produs din nou ② A se plodi, a se prăsi [lat.].

***REPRODUCTIBIL** *adj.* Ce poate fi produs din nou [lat.].

***REPRODUCTIV** *adj.* Care poate da o nouă producțiune: forță ~ă [fr.].

***REPRODUȚIUNE, REPRODUȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) reproduce, reproducere ② Produc-

țiune nouă ③ Imitație fidelă ④ Acțiune prin care animalele sau vegetalele dau naștere altora de aceeași speță și asemănătoare cu acestea, prăsire, prăsilă [fr.].

***REPROȘ** (*pl.-oguri*) *sn.* Imputare, mustare: a face ~uri [fr. reproche].

***REPROȘA** (-ogez) *vb. tr.* A imputa, a face cuiva imputări, F a-i scoate pe nas [fr. reprocher].

***REPROȘABIL** *adj.* Care merită reproșuri: faptă, purtare ~ă ② ③ REPROȘABIL [fr.].

***REPTIL** (*pl.-ele*) *sn.*, **REPTILĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① ② ③ Tîrîtoare, animal vertebrat cu singe rece, cu respirațiunea numai pulmonară, dar incompletă, pentru că singele roșu se amestecă cu cel negru; constituie o clasă din care fac parte broaștele, crocodilii, șopîrlele și șerpii ④ ⑤ Om care întrebuițează toate mijloacele josnice ca să-și ajungă scopul, ca să se înalțe sau să aducă vătămare cuiva [fr.].

***REPUBLICĂ** (*pl.-lei*) *sf.* ① ② Stat în care puterea executivă e încredințată unui sau mai multor magistrați aleși și nu ereditari, și în care toți cetățenii sau o clasă de cetățeni numesc membrii temporari ai adunărilor legislative: republica franceză ③ ④ ⑤ Republica literelor, clasa scriitorilor [fr.].

***REPUBLICAN** *1. adj.* ② Care aparține unei republici: guvern ~.

2. sm. ③ Cetățean al unei republici ④ Partizan al unui guvern republican [fr.].

***REPUBLICANISM** *sbst.* ③ ④ Calitate, opinie de republican ⑤ Afectarea de opinii republicane [fr.].

***REPUDIĂ** (-diaz) *vb. tr.* ① A se lepăda de, a părăsi ceva; a renunța la: ~ o opinie, o moștenire ② ③ A se despărți de soția sa, a divorța. (în Roma veche) [fr.].

***REPUGNĂ** (-pugn) *vb. intr.* ① A fi opus, contrar, a nu se potrivi cu ② A-i fi scribă, greață, de ceva, a-l scribi ③ A produce greață, scribă [fr.].

***REPUGNANT** *adj.* ① Contrar, opus, nepotrivit cu ② Grețos, scribos [fr.].

***REPUGNANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Scribă, greață, desgust, aversiune [fr.].

***REPULSIUNE** *sf.* ③ Forță în virtutea căreia două corpuri sau două molecule se resping mutual; rezultatul acestei forțe ④ Respingere, desgust, aversiune instinctivă pentru cineva [fr.].

***REPULSIV** *adj.* Care respinge, respingător [fr.].

***REPUNE** (-pun) *vb. tr.* A pune la loc [re - + pune].

***REPURTA** (-tea) *1. vb. tr.* ① A transporta în altă parte ② A câștiga: ~ o victorie.

2. vb. refl. A se transporta cu mintea în alte vremuri: spre a găsi în Italia pieturi vînatoresti... trebuie să ne raportăm în timpuri antice (odos.), [fr. reporter].

***REPUTAT** *adj.* ① Considerat ca, privit ca ② Cu nume bun, prețuit, renumit [fr.].

***REPUTAȚIUNE, REPUTATIE** *sf.* ③ Părerea (bună sau rea) pe care o are publicul despre cineva: fi cunoscut din ~; se bucură de o bună ~ ④ Nume bun; vază: om cu ~ [fr.].

***REQUIEM** *sbst.* ③ Parastas, rugăciune pentru cei morți [lat.].

***RESBEL** (*pl.-ele*) *sn.* ✕ Războiul [cuvînt diformat de școala latinistă, spre a-l apropia de lat. bellum].

***RESCIȚIUNE** *sf.* ③ Anularea unui contract, unei împărțiri, în urma unei erori, unei fraude, etc. [fr.].

***RESCRIPT** (*pl.-te*) *sn.* ③ ④ Răspuns al împărăților romani la chestiunile de drept ce le erau adresate de guvernatorii provinciilor, de judecători sau de particulari ⑤ ⑥ Deciziune a papei ca răspuns la chestiuni privitoare la teologie ⑦ ⑧ Lege, ordonanță (în unele țări), ucaz: un ~ al țării [lat.].

***RESEMNA** (-nez) *vb. refl.* A răbda (neavînd

incotro), a se supune fără a cîrî [re- + sem-
na, format după fr. *resigner*].

***RESEMĂNARE** *sf.* Faptul de a se resemna,
răbdare, supunere: e o vătădă ~ de sfîntă și de martiră
(VLAH.).

***RESENTIMENT** (*pl.-te*) *sn.* Amintirea unei
ofense, unei nedreptăți cu dorința de a o răzbuna,
ură, pică [fr.].

***RESFRINGE...** = RĂSFRINGE...

***RESIMȚI** (-simt, -sint) 1. *vb. tr.* ① A simți: ~ o
durere, o insultă ¶ ② A fi însuflețit de: ~ afecțiune
pentru cineva.

2. *vb. refl.* ① A simți încă urmărilor unui rău
de care a suferit cineva ¶ ② A suferi urmărilor, in-
fluența unui lucru bun sau rău: țara s'a resimțit multă
vreme de urmărilor aceluia război [re- + simț, i], format
după fr. *ressentir*].

***RESIMȚIMINT** (*pl.-minte*) *sn.* Resentiment.

***RESORT** (*pl.-turi*) *sn.* ① Fir sau lamă, mai
adesea de metal, care revine de la sine la poziția
primitivă cînd încetează de a fi scos din această
poziție printr'o apăsare, arc, coardă: ~ de trăsură,
de cessoric ¶ ② Mijloc de acțiune, resurse de ene-
gie fizică sau morală, bold, îmbold: interesul este
unul din principalele ~uri ale acțiunilor noastre; se simți o-
prînă de frig și oare-cum slăbită în ~urile ei sufletești
(D.-ZAMF.) ¶ ③ Activitate, forță, energie: a da ~ spi-
ritului [fr.].

***RESORT** (*pl.-turi*) *sn.* ① Întinderea unei ju-
risdicțiuni: ~ul unei curți de apel ¶ ② Competență:
această afacere e de ~ul curții cu jurați [fr.].

***RESPECT** (*pl.-te*) *sn.* ① Stimă, cinste, vene-
rațiune pentru cineva sau ceva care impune prin
situațiunea sa, prin caracterul său, prin calitățile
sale: a avea ~ pentru bătrînețe; ne uităm cu ~ la zidurile
aceleia albe (VLAH.) ¶ ② A ține în ~, a impune, a in-
spira teamă ¶ ③ *pl.* Omagii de politeță: primiți ~ele
mele [fr.].

***RESPECTA** (-pect) *vb. tr.* ① A avea respect
pentru cineva, a cinsti: respectați bătrînețea ¶ ② A
avea considerațiune pentru: ~ durerea ouiva ¶ ③ A
crușa; a nu vătămă, a nu strica: moartea nu respectă
nici pe bogat nici pe sărac [fr.].

***RESPECTABIL** *adj.* De cinstit, care merită a fi
respectat: bătrînețea e ~ă ¶ ④ ***NERESPECTABIL**
[fr.].

***RESPECTABILITATE** *sf.* Calitatea unei perso-
ane respectabile, a unui lucru vrednic de res-
pect [fr.].

***RESPECTIV** *adj.* Privitor la fie-care în parte:
ocupaiți fie-care locurile ~e [fr.].

***RESPECTUOS** 1. *adj.* Care arată respect,
plin de respect: copil ~; soritoare respectuoasă; frunții
săului stau în picioare dinaintea lui, smeriți și respectuoși
(D.-GH.) ¶ ② ***NERESPECTUOS**.

2. *adv.* Cu respect: l-a salut ~ [fr.].

***RESPINGĂTOR** *adj.* Care inspiră aversiune,
degust, scîrbă [re + pingere].

***RESPINGE, + RĂSPINGE** (-ping) *vb. tr.* ① A im-
pinge înapoi, departe de la sine ¶ ② A îndepărta,
a alunga, a gonî: ~ pe vrăjmași; l-au bătut Nemții și l-au
răspînat, că îl se supărase Turorii a mai oști (NEC.) ¶ ③
A nu primi, a nu da urmare, a refuza: ~ o cerere
¶ ④ A rezista cu succes: ~ un atac ¶ ⑤ A combate
cu energie: ~ o calomnie ¶ ⑥ A inspira aversiune,
degust, scîrbă [neologism din it. *respingere*,
întrebuințat întîiu de cronicari pe la începutul
veacului al XVIII-lea].

***RESPIRA** (-ir) *vb. tr. și intr.* ① = RĂSUFLA ① ②:
trăzește în mine o nouă viață, o respir... ca un parfum de primă-
vară (VLAH.) ¶ ③ A apărea, a străluci în: patriotismul
respiră în toate acțiunile sale ¶ ④ A răspîndi un mi-
ros: trandafirul respiră un miros suav ¶ ⑤ A anunța,
a manifesta, a arăta: totul aci respiră bucuria ¶ ⑥ A
dori din suflet: respiră numai războiul [fr.].

***RESPIRABIL** *adj.* Care poate fi respirat: aer ~
¶ ④ ***NERESPIRABIL** [fr.].

***RESPIRARE, RESPIRAȚIUNE, RESPIRAȚIE** *sf.* ①
Faptul de a respira. Răsuflare ¶ ② Funcțiunea or-
ganismului caracterizată prin absorbirea oxige-
nului din aer și prin eliminarea acidului carbonic,
care are drept rezultat prefacerea singelui negru

în singe roșu; ③: nu se mai aude decît respirația puter-
nică a mașinei (VLAH.) [fr.].

***RESPIRĂTOR(IU)** *adj.* ④ Care slujește la
respirațiune, care are raport cu respirațiunea:
aparate respiratorii, plămîni, branchiile, tracheele
[fr. *respiratoire*].

***RESPONSABIL** *adj.* Răspunzător ¶ ④
***RESPONSABIL; NERESPONSABIL** [fr.].

***RESPONSABILITATE** *sf.* = RĂSPUNDERE ④
[fr.].

***REST** (*pl.-turi*) *sn.* = RĂMĂȘITĂ [fr.].

***RESTABIL** (-ilesc) 1. *vb. tr.* ① A stabili din
nou, a reaseza ¶ ② A pune iar o persoană sau un
lucru în starea dinainte, într'o stare mai bună: ¶
③ A reda sănătatea, a întrema, a însănătoși ¶ ④
⑤ A face să renască: ~ disciplina.

2. *vb. refl.* ① A se statornici din nou, a reveni la
o stare mai bună: creditul său s'a restabilit ¶ ② A se
întrema, a prinde putere, a se însănătoși [re- +
stabil, i], format după fr. *retablir*].

***RESTATORNIC** (-leasc) *vb. tr. și refl.* A (se)
restabili [re- + statornic].

***RESTAURA** (-rez) 1. *vb. tr.* ① A pune iar în
bună stare, a reda puterea de mai înainte: ~ pute-
rile, sănătatea ¶ ② A repara, a reconstrui: ~ o bi-
serică ¶ ③ A face să renască, să prospereze din
nou: ~ arta ¶ ④ A reaseza pe tron: ~ o dinastie.

2. *vb. refl.* A-și recăpăta forțele, a prinde iar
putere printr'o hrană îndestulătoare [fr.].

***RESTAURANT** (*pl.-te*) *sn.* Local unde se măn-
nîcă cu plată, birt, ospătarie [fr.].

***RESTAURARE** *sf.* Faptul de a (se) restau-
ra.

***RESTAURATOR** *sm.* ① Cel ce restaurează;
cel ce face să renască, ce dă o nouă strălucire: ~ al
artelor; ~ de tablouri ¶ ② Cel ce ține un restaurant,
birtar [fr.].

RESTEU, ***RĂSTEU** (*pl.-tee*) *sn.* Fie-care din
cele două bețe lungi (adesea și de fier) ce trec, la
dreapta și la stînga, prin ceafa jugului și prin po-
cicioară; ele opresc gîtul bouului de a ieși din jug
(☞ 2743): îi trăsese una în cap cu restul (S.-ALD.); cum?
zisera bărbății înspăimîntați, scîldind restele din mînă
(CRG.); patru restee duc un car de fin (PAMF.), *ghicitoare*
despre „berbece”.

***RESTITUI** (-tuta) *vb. tr.* ① A înapoia, a da
înapoi, a întoarce: l-am restituit banii ¶ ② A resta-
bili, a reface în starea dinainte [fr.].

***RESTITUȚIUNE, RESTITUȚIE** *sf.* ① Înapoiere,
întoarcere ¶ ② Restabilirea unui lucru în starea
lui dinainte [fr.].

***RESTRICȚIUNE, RESTRIȚIUNE** *sf.* ① Condi-
țiune ce restrînge, rezervă: a primi fără ~ ¶ ② ~
mentală, rezervă pe care o face cineva în minte, dar
pe care n'o exprimă, cu scopul de a înșela pe acela
cu care vorbește [fr.].

***RESTRÎNGE** (-string) 1. *vb. tr.* A mărgini; a
micșora: ~ autoritatea unui șef.

2. *vb. refl.* ① A se mărgini ¶ ② A-și micșora
cheltuielile [re- + stringe, format după fr.
restreindre].

***RESURSA** (*pl.-se*) *sf.* ① Mijloc de a ieși din
încurcătură ¶ ② *pl.* Mijloace bănești, bani: are
resurse modeste ¶ ③ *pl.* Forțe, mijloace de care se
poate dispune: bogatele resurse ale Statului [fr. *res-
source*].

***RESEDINTĂ** = REZIDENTĂ.

RETEVEIU (*pl.-vele*) *sn.* Bîtă groasă și scurtă:

Luă și asvîrîl unul asupra-l c'un
~, și tocmă în cap lovindu-l la
pămînt l-a doborît (PANN); ~ de
teiu, limbă de balaur, (SP.), *ghic-
itoare despre* „săbie”; înhăță
un ~ și se repezi pe scară în sus
(DLVR.).

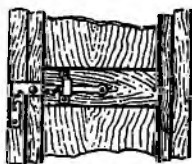

Fig. 4135. Retez.

RETEZ, RĂTEZ (*pl.-eze, -ezuri*) *sn.* Limbă de fier sau
bucată de lemn fixată la o ușă
și care, răsîmîndu-se pe un
clempus înțepenit în ușor, servește să închidă ușa
(☞ 4135): au intrat doi Turci drept la odale, unde este
închis Iordaki Vornicul, de au sfărîmat rătezele și au în-

RES-
RET

trat înăuntrul (N.-COSR.); Sărind porți de sochii și rătăcirii groase, într-o un stragiu (STAM.); Titirez, rez, Calcă pe retez (GOR.), ghicitoare despre „cîntar” [rut. re t a z i].

RETEZĂ, RĂTEZ *subst.* ① Partea rasă a capului: La retezi părul, Pe din dosul fesului (ALECS.). ② Diametrul: drugul (de porumb) nu are decât un palmec în rătze la coadă (ION.) [re t e z a].

RETEZA, RĂTEZA (-tez) *vb. tr.* ① A tăia virful, coada, capătul: îi retează capul și-l lăasă acolo corbilor să-l mănince (ISR.); Vîno capul să-î rătze, Așa cum am rătzeat Pe-a tăline-tău cap (STAM.); s'o cam țîi din friu și să-î rătzezi unghiile din oînd în cînd (CRG.). ② A tăia de la rădăcină: ~ un copaciu ③ A tăia de-a curmezișul: trenul i-a retezat picioarele; îi deta o pală, de să pui firul de păr pe tășul ei și sufînd, să se rătzeze (ISR.). ④ A curma: ~ vorba, risul ⑤ A scoate o parte din fagurii stupului: ea să le meargă bine stupilor preste an, trebe să-î retezi la Sînt-Ilie (MAR.). ⑥ A o ~, a tăia drumul de-a curmezișul, spre a scurta din cale: de la Brebu o retează călări peste cîmea Negrașului (VLAH.). ⑦ A o ~ de (sau la) fugă, a o lua la fugă: din vale de Fărcaș... Bistrița o rătzează de fugă (VLAH.); o retează la fugă la deal, de-abia mă țineam de dînsul (D.-GH.) [lat. „retundiare” (din „retundus” „rotund”) > „retiza” > reteza].

RETEZĂȚ, RĂTEZĂȚ 1. *adj. p.* RETEZA ④ ⑤ NERETEZĂȚ.

2. *subst.* Faptul de a r e t e z a: ~ul se face tăindu-se virfurile fagurilor ca de-o palmă în adîncime sau și mai puțin (ION.).

RETEZĂȚURĂ, RĂTEZĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a r e t e z a odată ② Loc unde s'a retezat ceva ③ Tăietură la urechile oilor, ca semn de recunoaștere.

RETICENȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Omitere voluntară a unui lucru ce trebuia spus ② Lucrul omis ③ Figură de retorică prin care acela care vorbește întrerupe deodată șirul ideii, pentru a trece la alta, lăsînd însă să se înțeleagă lămurit ceea ce suprimă [fr. < lat.].

RETICULAR *adj.* În formă de rețea [fr.].

RETINĂ (pl.-ne) *sf.* ①

Membrană sensibilă formată în fundul ochiului printr-o expansiune a nervului optic și pe care imaginile obiectelor se formează răsturnate (4136) [fr.].

RETIPĂRI (-ăresc) *vb. tr.*

① A tipări din nou [re- + tipări].

RETOR *sm.* ① Profesor de elocvență la cei vechi ②

Astăzi: orator slab care-și ascunde lipsa ideilor printr'un stil declamator și plin de emfază [fr.].

RETORIC *adj.* ① Ce ține de retor ② Privitor la retorică.

RETORICĂ (pl.-ici) *sf.* ① Artă de a vorbi bine ② Discurs pompos, dar gol, lipsit de idei ③ Figuri de ~, forme ale vorbirii întrebuintate spre a înfrumuseța discursul și a-i da mai multă vigoare [fr.].

RETO-ROMAN *adj.* ① Ce ține de locuitorii unei părți din sudul Elveției, a căror origine e romană: grăul ~ [fr.].

RETORTĂ (pl.-te) *sf.*

① Vas de sticlă sau de pămînt, în formă de balon, cu o țevă recurbată, întrebuintat în chimie pentru a încălzi unele corpuri sau amestecuri, ori pentru a distila mici cantități de lichide (4137); în industrie, se întrebuintează retorte mari de tuciu, de plumb, etc. [germ. < fr.].

RETRACTĂ (-tez) 1. *vb. tr.* A retrage o părere, a se lepăda de ceva zis sau scris înainte.

2. *vb. refl.* A-și lua vorba înapoi [fr.].

RETRĂGE (-ag) 1. *vb. tr.* ① A trage la sine, a trage înapoi: ~ mina ② A scoate o persoană, un lucru de unde era: ~ un elev din școală; ~ oheia din broască; ~ o sumă de la bancă ③ A-și ~ vorba, a-și lua vorba înapoi ④ A extrage: se retrage zahăr din sfeclă.

2. *vb. refl.* ① A se duce, a pleca, a se depărta dintr'un loc: s'a retras în odaia lui ② A se lăsa de o meserie, de o ocupațiune, de o slujbă: s'a retras din serviciu, din afaceri ③ A părăsi un loc spre a se duce să locuiască în altă parte: a se ~ la moșie, în străinătate ④ A se da înapoi dinaintea năvalei dușmanului, a bate în retragere: armata s'a retras mai spre nord ⑤ A intra iar în albie după ce s'a revărsat: rîul s'a retras [re- + t r a g e, format după fr. retirer].

RETRĂGERE *sf.* ① Faptul de a (se) re- t r a g e ② Mișcare de înapoiere a unei armate dinaintea dușmanului; a bate în ~, a) a se trage înapoi dinaintea dușmanului; b) a ceda ③ Intrarea obligatorie a militarilor în cazarma lor, seara, la un ceas anumit; semnalul acestei intrări: a bate, a suna ~ ④ Starea unei persoane care se retrage din lume, din afaceri, dintr'o slujbă: a trăi în ~; ofier în ~ ⑤ Locul unde se retrage cineva.

RETRANȘAMENT (pl.-te) *sn.* ① Lucrare de fortificațiune făcută spre a se apăra de atacurile inamicului [fr.].

RETRAS *adj. p.* RETRAGE. ① Care s'a tras înapoi ② Care s'a scos de unde era ③ Dostnic, singuratec, care stă mai la o parte: o stradă ~ă; oînd vine la biserică, se așază în strana cea mai ~ă (VLAH.).

RETRIBUI (-bui) *vb. tr.* A plăti, a-i da leafa, a-i da răsplată cuvenită [fr.].

RETRIBUȚIUNE, RETRIBUȚIE *sf.* Plată, leafă, răsplată ce i se cuvine [fr.].

RETROACTIV *adj.* Care se aplică la lucrurile trecute: legea n'au putere ~ă [fr.].

RETROACTIVITATE *sf.* Caracterul a tot ce este retroactiv [fr.].

RETROCEDA (-cedez) *vb. tr.* ① A da îndărăt, a reda cuiva un drept ce i-a fost cedat [fr.].

RETROCESIUNE *sf.* ① Act prin care se retrocedează ceva [fr.].

RETROGRAD *adj.* ① Care merge dandaratele ② ☆ Se zice despre o cometă care înaintează de la apus la răsărit ③ Care merge în contra progresului: politică ~ă ④ Care tinde să readucă starea de lucruri, credințele, etc. din trecut: spirit ~; își bat joc de părinții lor, numîndu-i retrograzi (STAM.) [fr.].

RETROGRADA (-adez) *vb. intr.* ① A se întoarce înapoi; a da înapoi ② A da cu un grad înapoi, a da unui militar, unui funcționar un grad, un post inferior celui pe care-l are ③ ☆ A se mișca în sens invers față de mersul soarelui, vîrb. de astre ④ A reveni la vechea stare de lucruri [fr.].

RETROGRADARE *sf.* Faptul de a re- t r o g r a d a: trecerea... din tribunal la o judecătorie de plasă, e o adevărată ~ (BR.-VN.).

RETROSPECTIV *adj.* Care privește înapoi; care are raport cu evenimente trecute: a arunca o privire ~ă; printr'un fel de conștiință ~ă văzu că ea era de mult acolo (VLAH.) [fr.].

RETUȘĂ (-ușez) *vb. tr.* A face unele îndreptări [fr. re t o u c h e r].

REȚEA, RĂȚEA (pl.-tele) *sf.* ① Țesătură de ață, de mătase, de sfoară, etc., cu ochiuri, în formă de plasă: reflexul copacilor, trecînd prin perdelele de rățea, dădea și mai mult farmec acestui interior (CAR.); aveam simțirea stranie a unui om prins într-o rețea din care nu știe cum să scape (GN.); leși în drum cu rățeaua plină de peste (SAD.) ② Țesătură de vine, de artere, de fibre, de nervi, etc. ③ Totalitatea drumurilor, căilor ferate care pun în comunicație diferitele localități dintr'o țară [lat. „rētēlia” < retis].

REȚETĂ (pl.-te) *sf.* ① Formula unui medicament, ordonanță ② Mod de a prepara un fel de bucate ③ Procedu pentru a face un amestec, o preparațiune [ngr. *ῥετα* < it.].

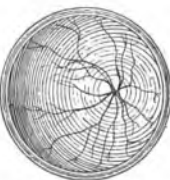

Fig. 4136. Retină.

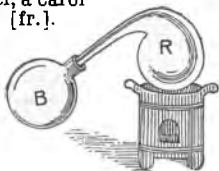

Fig. 4137.
R. Retortă.—B. Balon.

***REȚINE** (-tin, -țin) 1. *vb. tr.* ① A opri la sine, a nu lăsa din mână, a păstra ce e al altuia: ~ lașea unui servitor ¶ ② A scădea dintr-o sumă: ~ dobinda ¶ ③ A rezerva dinainte: ~ un loc la teatru ¶ ④ A opri în loc: un zăgaz care reține apa ¶ ⑤ A face să stea, a nu lăsa să meargă: boala îi reține în pat; m'a reținut să nu plec ¶ ⑥ A înfrina, a modera: a-și reține mînia ¶ ⑦ A păstra în minte, a ține minte: am reținut câteva versuri din acea poezie.

2. *vb. refl.* ① A se opri, a se ține cu oare-care sfortare: s'a reținut să nu cadă ¶ ② A se înfrina, a se modera ¶ ③ A se întipări în minte [re- + ține-a, format după fr. *retenir*].

***REUMATIC** *adj.* Ț. De reumatism, privitor la reumatism: dureri ~e [fr. *rhumatique*].

***REUMATISM** (*pl.-me*) *sn.* Ț. Boală caracterizată mai ales prin dureri la încheieturi: boala de ~, petrecerea ceasuri întregi singur (D.-ZAMF.) [lat.].

***REUMATISMAL** *adj.* Ț. Pricinuit de reumatism: dureri ~e [fr.].

***REUNI** (-nesc) *vb. tr. și refl.* A (se) aduna, a (se) strînge, a (se) întruni, a (se) împreuna [fr.].

***REUNIRE** *sf.* ① Faptul de a (se) reuni ¶ ② Adunare, întrunire.

***REUNIUNE** *sf.* = **REUNIRE** [fr.].

***REURCA** *vb. tr. și refl.* A (se) urca din nou [re- + urca].

***REUȘI** (-gesc) *vb. tr. și intr.* A izbuti, a o scoate la căpătîi [it. *riuscire*].

***REUȘITĂ** (*pl.-te*) *sf.* Ispravă, sfîrșit bun, izbîndă ¶ ② **NEREUȘITĂ** [it. *riuscita*].

***REVANȘA** (-seaz) *vb. refl.* A-și lua revanșa, a se răzbuna, a întorci cuiva raul ce i-a făcut acesta [fr. *revancher*].

***REVANȘĂ** (*pl.-se*) *sf.* ① Faptul de a întoarce altuia binele sau raul, ca răsplătă sau ca răzbunare: a da revanșă, a-și lua revanșă ¶ ② Partida a doua ce joacă pierzătorul spre a recîștiga ceea ce a pierdut în prima partidă [fr. *revanche*].

REVARSA = **RĂVARSA**.

***REVĂZUT** *adj.* p. **REVEDEA**. Văzut din nou, examinat din nou; îndreptat, îmbunătățit.

***REVEDEA** (-vad) 1. *vb. tr.* ① A vedea din nou ¶ ② A examina din nou, a supune unei revizii.

2. *vb. refl.* ① A se vedea iar așa cum a fost odinioară, în starea în care a fost altădată: mă revăsuai atunci, ca prin vis, copil vesel și fără griji (ON.) ¶ ② A se vedea unul cu altul, a se întîlni iar după cîtăva vreme de despărțire [re- + vedea].

***REVEDERE** *sf.* Faptul de a (se) revede a; la ~i formulă de despărțire între două persoane: să ne vedem sănătoși!

***REVELA** (-lez) 1. *vb. tr.* ① A desvălui, a destăinui: ~ un secret ¶ ② A face cunoscut oamenilor (vorb. de Dumnezeu).

2. *vb. refl.* A se face cunoscut, a se ivi, a apărea, a ieși la lumină: un geniu s'a revelat [fr.].

***REVELATOR** 1. *sm.* ① Cel ce revelează un complot, o asociație secretă ¶ ② Substanță chimică ce face să iasă la iveală pe o placă imaginea obținută prin fotografie.

2. *adj.* Care revelează: indicu ~ [fr.].

***REVELAȚIUNE, REVELATIE** *sf.* ① Faptul de a (se) revela; desvăluire, destăinuire: ~a unui secret ¶ ② Ori-ce inspirație prin care Dumnezeu face ceva cunoscut omului ¶ ③ Lucru revelat [fr.].

***REVELIŢON** (*pl.-ioane*) *sn.* Petrecere în noaptea de 31 Decembrie spre 1 Ianuarie: vrea să zică oia juca și eu la ~ (ALECS.) [fr. *réveillon*].

***REVENDICĂ** (-dio) *vb. tr.* ① A reclama un lucru ce ne aparține și care se află în mîinile altuia ¶ ② A cere pentru sine: ~ onoarea, meritul unei descoperiri [fr.].

***REVENDICARE, REVENDICAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a revendica ¶ ② Reclamațiunea unui lucru scoscut ca un drept: oăntau să se afirme și el... prin revendicarea drepturilor autonomice ale Transilvaniei (D.-GH.) [fr.].

***REVENEALE** (*pl.-eli*) *sf.* ① Umezeală (a pămîntului): apă din drenuri, strecurîndu-se prin porii olanelor, ține ~ (D.-GH.) ¶ ② *Often*. (рут.) ③ Adiere ușoară [re-a-văn].

***REVENI** (-vin, -vîu) *vb. intr.* ① A mai veni, a veni iar ¶ ② A se întoarce din nou: ~ asupra unui subiect ¶ ③ A se întoarce (unde a mai fost): ~ în țară ¶ ④ A se ivi iar: a revenit primăvara; au revenit zilele frumoase ¶ ⑤ A veni iar în minte: ne revin adesea în impresii aduceri aminte din vîilele noastre anterioare (VLAH.) ¶ ⑥ A-și ~, a-și veni în fire, a se deștepta dintr-un leșin ¶ ⑦ ~ asupra unei hotărîri, a-și schimba hotărîrea ¶ ⑧ A costa: chiriia îmi revine la 100.000 de lei pe an [fr.].

***REVENT** *sbst.* ① Plantă, originară din Tibet, cu rădăcina groasă, cu frunzele mari ce pot ajunge pînă la 1 m. diametru, cu flori mici, verzui; rădăcina ei e întrebuințată în medicină ca purgativ (*Rheum officinale*) (4138): rodește acea țară... scoarță dulce, pipier, ~, sahar (LET.) ¶ ② Purgativul extras din această plantă: acum îi dai o linguriță de ~ și mîine... o să vedem (VLAH.) [tc. *ra vent*].

Fig. 4138. Revent.

***REVER** (*pl.-eruri*) *sn.*

① Îndoitura unei haine de la guler în jos, de o parte și de alta a pieptului: ~ de mătase; paltonul are un guler de imitație de astrahan și la marginea mînieilor, ~uri de aceeași stofă (BR.-VN.) [fr. *revers*].

***REVERBER** (*pl.-ere*) *sn.* Oglindă de metal ce servește să reflecteze lumina sau căldura [fr.].

***REVERBERĂ** (-erez) *vb. tr.* Ț. A retrimite, a reflecta lumina sau căldura [fr.].

***REVERBERAȚIUNE, REVERBERAȚIE** *sf.* Ț. Reflectarea luminii sau căldurii de un corp care nu le absoarbe [fr.].

***REVEREND** *adj.* Cucernic [fr.].

○ **REVERENDĂ** (*pl.-de*) *sf. Tr.-Carp.* ① Haină lungă preoțească, antereu: Preacucernicia sa părintele Avessalom... îmbrăcat în ~ de mătase, căptușită cu roșu (SLV.) [germ.].

***REVERENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Respect adînc, venerație ¶ ② Temenea, plecăciune: îi făcu o ~ adîncă, trimîindu-i o sîrutară pe vîrfurile degetelor (D.-ZAMF.) [fr.].

***REVERENȚIOS** *adj.* Care exagerază dovezi de respect: compliment ~ [fr.].

***REVERIE** *sf.* ① Starea spiritului care dă curs liber imaginației și se gîndește la lucruri vagi, plăcute sau triste; visare: cînd se deșteptă din reveria sa, fereastra de sus a palatului era deschișă (EMIN.) ¶ ② A lăsa bucuria la o dulce ~, dacă pomezele bîcînștei postilionului... nu i-ar turbura (NEGR.) ¶ ③ Idee himerică, extravagantă [fr.].

***REVERS** (*pl.-suri*) *sn.* Dosul unei monede sau medalii, partea opusă efegiei; ¶ ~ul medaliei, partea rea a unui lucru, defectele unei persoane [fr.].

***REVERSIBIL** *adj.* ① Ț. Se zice despre bunurile care trebuie să se întoarcă proprietarului sau moștenitorilor săi: rentă ~ă ¶ ② Se zice despre o transformare fizică, chimică, etc. capabilă de a-și modifica sensul, la un moment dat, sub influența unei schimbări infinitezimale în condițiunile fenomenului [fr.].

***REVERSIBILITATE** *sf.* Ț. Însușirea a tot ce este reversibil: ~a unei mișcări; ~a dinamurilor [fr.].

***REVERSIUNE, REVERSIE** *sf.* Ț. Dreptul prin care bunurile de care a dispus o persoană în favoarea alteia îi revin în cazul cînd aceasta moare fără copii [fr.].

***REVİNDE** (-vind) *vb. tr.* A vinde ceea ce s'a cumpărat [re- + vind-e, format după fr. *revendre*].

***REVIRIMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Schimbare totală, fără veste, a părerilor, a purtării: s'a produs un ~ în opinia publică ¶ ② ~ de fonduri, modul de a se achita de o datorie către cineva cedîndu-i o creanță echivalentă cu suma datorită [fr.].

***REVISTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Ț. Inspecțiune a trupelor care trec defilînd în linie de bătaie, spre a se vedea dacă sînt în ordine; ¶ a trece în ~, a cer-

RET-
REV

-ceta pe rînd: trece în ~ situațiunea diferitelor State față de războiul de izbucnirea (i.-GH.) ¶ ① Titlul unor publicații periodice: *Revista literară, politică, săptămînală* ¶ ② ③ Piesă de teatru în care defilează, personificate, evenimentele la ordinea zilei sau cele petrecute în cursul anului [it. rivista].

***REVIZIONIST** *sm.* ① Partizan al reviziunii Constituției țării sale [fr.].

***REVIZIUNE, REVIZIE** *sf.* ① Cercetare din nou, revizuire: ~ a unui text, unei constituții ¶ ② ③ Consiliu de revizie, a) tribunal militar permanent însărcinat să revizuească judecățile consilierilor de război din punctul de vedere al regularității procedurii; b) consiliu chemat să se pronunțe asupra cazurilor de scutire a tinerilor recrutați de curînd [fr.].

***REVIZOR** *sm.* ① Cel ce revizuește (o lege, un regulament, etc.) ¶ ② ③ Inspector al școalelor primare dintr'un județ [fr. reviseur].

***REVIZORAT** (*pl.-ate*) *sn.* ① Funcțiunea de revizor ¶ ② Timpul cît se ocupă această funcțiune ¶ ③ Localul unde sînt instalate birourile revizorului.

***REVIZUI** (*-ness*) *vb. tr.* A cerceta din nou [fr. reviser].

***REVIZUIRE** *sf.* Faptul de a revizui; reviziune.

***REVOCA** (*-voo*) *vb. tr.* ① A scoate din slujbă, a rechema dintr'un post, a destitui ¶ ② A desființa, a anula: ~ o lege, un testament [lat.].

***REVOCABIL** *adj.* Ce poate fi revocat, care poate fi scos din slujbă ¶ ① ② **IREVOCABIL** [fr.].

***REVOCARE** *sf.* Faptul de a revoca, scoatere din slujbă, destituire; desființare, anulare.

***REVOLTA** (*-volt*) *1. vb. tr.* ① A răscula, a răzvrăti ¶ ② A îndigna, a scoate din fire: soacra-sa o revolta prin simpla ei fîntă, buhară și trivială (D.-ZAMP.).

2. *vb. refl.* A se răscula, a se răzvrăti [fr.].

***REVOLȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Răscoală, răzvrătire ¶ ② ③ Mare turburare morală: primele lui poezii sînt un strigăt de neliniște, de ~ artistică (VLAM.), [fr.].

***REVOLTANT** *adj.* Care revoltă, revoltător, care indignază, care te scoate din fire, prea din cale afară: unele cuvinte create de dînsii... poartă semnele trivialității celei mai ~ (ALECS.), [fr.].

***REVOLTĂTOR** *adj. verb.* **REVOLTA.** Care revoltă, revoltant.

***REVOLUTIONA** (*-onez*) *vb. tr.* ① A agita propagînd ideile revoluțiunii: ~ țara ¶ ② ③ A schimba din temelii: ~ știința, industria ¶ ④ ⑤ A turbura grozav [fr.].

***REVOLUTIONAR** *1. adj.* ① Care acceptă și propagă principiile revoluțiunii.

2. *sm.* Partizan al ideii de revoluțiune [fr.].

***REVOLUȚIUNE, REVOLUȚIE** *sf.* ① ☆ Înțelegerea unei planete, unui astru la punctul de plecare ¶ ② A Mișcarea unei linii care se învîrtește în jurul unei axe și dă naștere în același timp unei suprafețe și unui solid ¶ ③ Fie-care din învîrtirile unei roți ¶ ④ ⑤ Sguduire morală, puternică și neașteptată ¶ ⑥ ⑦ Schimbarea formei de guvern într-o țară printr-o răscoală triumfătoare, răzmișă, zaveră: ~ a de la 1821, de la 1848 ¶ ⑧ ⑨ **Revoluțiunile globului**, seria de schimbări care au modificat, de la origine, relieful și suprafața pămîntului [fr.].

***REVOLVER** (*pl.-ere*) *sn.* ① Pistol cu o singură țevă, încărcat cu mai multe gloanțe care se pot descărca ușor și repede unul după altul (4139) [fr.].

② **REZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* Băn. Zăvor (srb.) [reza].

③ **REZBEL** = **REBEL**.

***REZEDĂ** (*pl.-de*), ②

ROZETĂ (*pl.-te*) *sf.* ①

Fig. 4139. Revolver. Fig. 4140. Rezedă. Plantă originară din nordul Africii, cu flori mici, galbene-verzui, foarte mirositoare; numită și „smeurică” sau

„smeuriță” (*Reseda odorata*) (4140): aerul, plin de miros de rozetă și de magnolia, prindea ori-ce șgomot (D.-ZAMP.); cînd și cînd rozeta, care-și sutura sămîna coaptă, împrăștia mireasma ei (GRU.) ¶ ② = **RECHIE** [fr.].

REZEMA... = **RAZIMA**...

***REZERVĂ** (*-zerv*) *vb. tr.* ① A pune la o parte, a opri, a reține ceva dintr'un tot ¶ ② A păstra, a lăsa pentru altădată, pentru altă întrebuintare ¶ ③ A destina [fr. réserver].

***REZERVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* ① Faptul de a rezerva, păstrare, oprire ¶ ② ③ Evitarea cu băgare de seamă de a spune sau face ceva ce ar putea compromite; cumpănare, discrețiune: a lua o ~ ¶ ④ ⑤ Restricțiune: a primi fără rezerve ¶ ⑥ ⑦ Lucru rezervat; ~ legală, parte din avere de care testatorul nu poate lipsi pe unii moștenitori ¶ ⑧ ⑨ Partea armatei active care e chemată în activitate numai în caz de război sau, în timp de pace, pentru perioada de exercițiu: ofițer de ~ ¶ ⑩ ⑪ Trupe pe care comandamentul le păstrează disponibile în caz de mare nevoie ¶ ⑫ ⑬ Sub toate rezervele, loc. adv., a) rezervîndu-și toate drepturile asupra lucrurilor nespecificate; b) fără garanție: ziarul publică această știre sub toate rezervele [fr. réserver].

***REZERVAT** *adj. p.* **REZERVĂ.** ① Pus la o parte, oprit, păstrat: loc ~ ¶ ② Discret, circumspect.

***REZERVIST** *sm.* ① Cel ce face parte din armată de rezervă [fr.].

***REZERVORIU** (*pl.-orii*), **REZERVOR** (*pl.-oare*) *sn.* Căvitate, basin, etc. unde se strînge apa destinată a fi distribuită pentru diferite întrebuintări (4141): o să poți vedea ce rezervor mare a așezat lîngă șosea fabrica Aurora (BR.-VN.) [fr.].

***REZIDA** (*-zid*) *vb. intr.* ① A locui, a fi așezat, a sta într-o localitate ¶ ② A consta; a se afla, a exista în [fr. résider].

***REZIDENT** *sm.* ① ② Trimis al unei țări pînă la guvernul unei țări străine cu un grad inferior ambasadorului ¶ ③ Funcționar care, într'un proectorat, administrează ținutul în numele puterii troctoare: ~ul general (al Franței) din Tunisia, din Maroc [fr.].

***REZIDENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Locuința obișnuită a cuiva: rezidența metropolitană din Cernăuți (4142) ¶ ② ③ Localitatea în care locuiește șeful Statului [fr.].

***REZIDUU** (*pl.-duuri*) *sn.* Orice produs rămas de pe urma unei operațiuni industriale sau unui preparat de laborator, și care nu se poate utiliza direct [fr. résidu].

***REZIGNA**... = **RESEMNA**...
***REZIL, RIZIL** (*pl.-ilari*) *sn.* Un fel de rețea cu care se înfășură pînă (4143): roua se întinde, ca un rizil presărat de diamante (DLVR.) [fr. résille].

***REZILIA** (*-iliz*) *vb. tr.* A strica o învoială, un contract [fr. résilier].

***REZISTA** (*-zist*) *vb. intr.* ① A nu ceda la acțiunea unui alt corp ¶ ② A se împotrivi, a ține piept ¶ ③ A suporta lipsurile, necazurile, munca, etc.; F a o duce la tăvăleală [fr.].

***REZISTENȚĂ** *adj.* ① Care rezistă la acțiunea unui alt corp ¶ ② Trainic; care o duce la tăvăleală [fr. résistant].

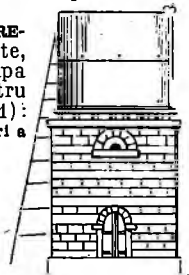

Fig. 4141. Rezervoriu.

Fig. 4142.

Rezidența metropolitană din Cernăuți.

Fig. 4139. Revolver. Fig. 4140. Rezedă.

Fig. 4143.

***REZISTENȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Proprietatea ce are un corp de a nu ceda la acțiunea altui corp ② ***Obstacol** pe care un conductor electric îl opune unui curent; unitatea practică cu care se măsoară rezistența electrică se numește „ohm”; eutle de ~, aparat compus dintr-o serie de rezistențe constante care se pot întrebuința împreună unul separat (4144) ③ ***PIRGHE** ④ ⑤ Piedică, obstacol, greutate ⑥ Impotrivire; ***PASIV** ① [fr. r é s i s t a n c e].

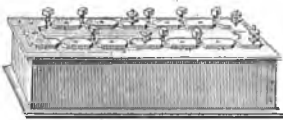

Fig. 4144. Cutie de rezistență.

***REZOLUTORIU** *adj.* ***r.** Care produce anularea unui act: clauză rezolutorie [fr.].

***REZOLUȚIUNE, REZOLUȚIE** *sf.* ① Hotărâre ② Țările de caracter, bărbăție, curaj [fr.].

***REZOLVA, REZOLVI** (-zolv) *1. vb. tr.* ① A descompune un corp în elementele sale; a disolva ② A prefăce, a schimba: căldura rezolvă apa în vapori ③ ***r.** A anula un act ④ A se pronunța asupra unei chestiuni, asupra unui caz îndoiește, a aduce o hotărâre: ~ o dificultate ⑤ ± A deslega (o problemă) ⑥ A micșora treptat și a face să dispară: ~ o tumoră:

2. *vb. refl.* ① A se descompune în elementele sale, a se disolva ② A se prefăce, a se schimba [lat. r e s o l v e r e].

***REZON** (pl.-oaze) *sn.* ① Dreptate: are ~ ② Motiv [fr. r a i s o n].

***REZONABIL** *adj.* ① Drept ② Cu minte, cu judecată; cu cale; potrivit [fr. r a i s o n n a b l e].

***REZONANȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Sgomot în care se transformă un sunet care se prelungește, răsunet ② Proprietate ce au unele corpuri, unele încăperi de a prelungi sunetele restrângându-le [fr.].

***REZULTA** (-ult) *vb. intr.* A fi produs de, a urma, a reieși, a izvorî [fr.].

***REZULTANTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Forță care rezultă din compunerea mai multor forțe aplicate la un punct dat [fr.].

***REZULTAT** (pl.-ate) *sn.* ① Efectul unei acțiuni sau unei cauze; urmare ② ± Numărul ce se obține la urmă după facerea unei operațiuni de aritmetică [fr.].

***REZUMĂ** (-um) *vb. tr.* A spune pe scurt, a prescurta, a expune în puține cuvinte ceea ce e esențial într-o cuvîntare sau într-o scriere [fr.].

***REZUMAT** (pl.-ate) *sn.* ① Expunere pe scurt, în puține cuvinte ② Prescurtare [fr. r é s u m é].

RIBIGI = REBEGI.

○ **RÎCĂ**: *interj.* 1. Cuvînt cu care se cheamă rațele (conv.).

RICHITĂ = RĂCHITĂ.

***RICIN** *sbst.* ① = CĂPUȘĂ ② ③ ***RICINĂ** [lat.].

***RICINĂ** *sf.* ② Uleiul purgativ extras din ricin, numit și „unt de ricină” sau „unt de ricin” (= CĂPUȘĂ ②).

***RICOȘĂ** (-oșez) *vb. intr.* A sări, a sălta înapoi, vorbind de o piatră aruncată pieziș pe suprafața apei sau de un proiectil cînd atinge pămîntul sau se lovește de un obstacol [fr. r i c o c h e r].

RIDICA, RĂDICA, ① AR(I)DICA (-ie) *1. vb. tr.* ① A lua de jos, a lua ceva căzută jos: ridică-mi batista ② A îndrepta în sus: ~ o greutate; ~ rochia; ~ ochii spre cer; ~ mințile ③ ④ ~ mîna asupra cuiva, a se pregăti să-l lovească, a-l lovi: cine va rădica mîna pre părinții lui și-l va bate... să-l omorî (PRV-MR.) ⑤ A duce: Domnul cînd rădica paharul la gură, îndată se face... slobozirea a toate tunurile (LET.) ⑥ ⑦ ~ capul, fruntea, a se arăta dirz, plin de curaj, îngîmfat: să nu-și mai poată a-și rădica cap Daclii împotriva Rîmelenilor (N-COST.); ~ nasul ***NAS** ②; ③ ~ în slăvi, în slava cerului, a lăuda peste măsură: Alfred povestește isprăviile mele din licen, mă ridică în slăvi (VLAM.) ④ A scula în picioare: Fă bine și mă ardică, mîna de-ajutor să-mi put... Ca să vie să-mi ajute cu lemnele să mă scol (PANNI); ⑤ Dumnezeu nimic altă nu poțeste, numai asupriții și oăzuții să-l rădice (LET.) ⑥

⑦ A strînge de jos și a duce în altă parte: ~ gunoai ⑧ A trage sus: ~ cortina, perdelele, storurile ⑨ A înălța: ~ o statuă, un monument ⑩ A zidi din temelii, a clădi, a face din nou: ~ o oasă, o biserică, un gard ⑪ A înainta în rang, în grad: ~ la rangul de boier; ~ domn, a alege, a numi, a proclama domn: boierii și lăcuitorii țării se sfătuiseră și și-au rădicat domn pre Ștefan-Vodă (GR-UR.); au strigat ou toții în gura mare oă, oit va trece hotarul, or rădica alt orain (M-COST.) ⑫ A urca, a mări, a spori: ~ pretul, chiria ⑬ A crește: ~ pui ⑭ A rosti mai tare: ~ glasul ⑮ A scoate, a lua de unde a fost depus: ~ bani de la bancă ⑯ A lua cu sila (spre a duce la închisoare sau aiurea): au trimis fără veste vr'o cinci sute de spahii de l-au rădicat din Iași și l-au pornit cu toată casa lui (M-COST.); să rădice mulțarea într'un loc, să o ducă într'alt loc (PRV-LP.) ⑰ A răpi: ~ viața cuiva, a-i lua viața, a-l omori ⑱ ~ ~ ancora ***ANCORA** ① ② ③ ~ masea, a se da pe față, a nu mai lucra pe ascuns ④ A face să înceteze: ~ o pedeapsă; ~ un asediu; ~ sedinta, a o declara terminată ⑤ A înrola: ~ trupe, oaste ⑥ ~ arme, a se pregăti de războiu, a face războiu: au răspuns că la oameni ce nu rădică arme asupra lor, nici ei n'or rădica arme (LET.) ⑦ A răscula: ~ poporul, țărînimia împotriva asupritorilor ⑧ A desena: ~ un plan; odată, mi-aduc aminte că ridicam planul unui petle de moșie (I-GH.) ⑨ ± ~ un număr la pătrat, a-l înmulți cu el însuși; ~ un număr la cub, a înmulți pătratul unui număr prin numărul simplu.

2. *vb. refl.* ① A se scula în picioare: a se ~ de pe scaun; a se ~ în două picioare ② A se înălța, a se îndrepta în sus: stăt acolo mîniți cari se rădică pînă la 3000 de metri înălțime; soarele s'a ridicat de două suflite ③ A înainta în rang, în grad: s'a ridicat pînă la rangul de paharnic; ou dau ou părărea oăste împărătească să se dea lui Tugulea... să se ridice la rangul de boier din dolaprezece (SP.) ④ A se urca, a se mări, a spori: prețurile s'au ridicat ⑤ A crește: începusem și eu... a mă ~ bălețag la casa părinților mei (CRG.) ⑥ A se răscula; a ridica mîna asupra cuiva: s'a ridicat tot satul împotriva lui; de-l va fi prea trefoln ou bătaia... atunoe poate fiul să rădice asupra tătine-său (PRV-LP.) ⑦ A porni războiu: Papa de Rim, dacă ar aoi că... le faceți aostet lucru, toată creștinătatea ar sili asupra voastră să se rădice (NEC.); ou un mai 'nainte s'au rădicat Hmil, batmanul căzăoese, asupra Leșilor (M-COST.) ⑧ A se termina, a lua sfîrșit: vezi oel boier bătrîn Moldovan... să-l iei și să-l duoi la oada ta, pînă s'a rădica divanul (NEC.) [lat. e r a d i c a r e].

RIDICAT, RĂDICAT *1. adj. p. RIDICA.* ① Luat de jos ② Îndreptat în sus ③ Sculat în picioare ④ Strîns de jos și dus în altă parte ⑤ Înălțat ⑥ Zidit din temelii, clădit ⑦ Urcat, mărit, sporit, crescut: temperatură ~ă; prefuri ~e ⑧ Răsculat ⑨ ⑩ ***NERIDICAT.**

2. *sbst.* ① Faptul de a (se) ridica ② ± Plecare dintr'un loc: la rădicatul lor, nici au rămas lapă, nici cai, nici boi, și de-atunci au rămas țara la mare slăbiciune (N-COST.).

***RIDICATĂ** *sf.* CU RIDICATA, ou ghiotura, ou toptanul: au într'însele mărituri și stau pînă le vînd, unii ou ridicată și alții ou mărunțisul (C-RAD.) [ridica ①].

RIDICĂTURĂ, RĂDICĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a (se) ridica: el se ferea de rădicături, pentru că se temea de supurtură (CRG.) ② Ceva ridicat, înălțat, înălțătură: ~ de pămînt ③ ± Plecare dintr'un loc: aga au chinuit bieții oameni două luni, țară la rădicătură lor au robii și oamenii pre une locuri (N-COST.) ④ ± Înălțare în rang: Domnul și boierii îi vor căuta cu rădicături, ou soutiri și alte mili (LET.).

RIDICHE, ① RĂDICHE *sf.* ① Plantă originară din Asia, a cărei rădăcină cărnoasă și foarte umflată se mănîncă crudă (*Raphanus sativus*) (4145); varietățile obținute prin cultură sint: ~A-NEAGRĂ, cu rădăcina foarte mare și cu coaja neagră (4146) și ~A-DE-LUNĂ, cu ră-

Fig. 4145. Ridiche.

dăcina mică, rotundă sau lungăreată, cu coaja albă, roșie, violetă sau negricioasă (Fig. 4147); (P) a freoa ~a culiva, a trage o bătaie sdравăna: cum ajunsese, freoa ridichea celor 8000 de Ardeni ce veniseră cu sare și cu piper, și-l opinați peste muntii (isp.); F a tunde ~, a tunde mărunt de tot: pe cine dintre isnați ori opneți or prinde, să-l tunăz ridiche (CAR.) ¶ (2) ~SĂLBATICĂ, plantă ier-

Fig. 4146.
Ridichi-negre.

Fig. 4147.
Ridichi-de-lună.

Fig. 4148.
Ridiche-sălbatică.

boasă, cu rădăcina pivotantă, lungă și subțire, cu tulpina acoperită cu peri rigizi; face flori galbene sau albe, cu vinișoare violete, dispuse în ciorchină (*Raphanus raphanistrum*) (Fig. 4148) [ngr. řabini].

RIDICHIOARĂ (pl.-re) sf. ♀ = CERENȚEL [ridiche].

***RIDICUL, RIDICOL** 1. adj. (Vrednic) de ris, ce merită a fi luat în ris: nu văd oamenii aceștia cît sînt de urcioși și de ridicoli, așa liniși, înfrizurați și lustraiți ca păpușile de porțelan (VLAH.).

2. sbst. (2) Ceea ce e ridicul, ce e de risul lumii: sînt oare-care nume care poartă ridicolul în sine (NEGR.) ¶ (2) Faptele, vorbele cu care luăm în ris pe cineva [lat.].

RIERUNCA = IERUNCA.

○ **RIF** sm. Mold. Tr.-Carp. Măsură de lungime analogă cotului (= 0 m., 777): cu ea la 3-10 rîfi de plază fină (MAR.) [tc.; comp. și ung. r ö f].

RIGĂ sm. (2) Rege: righil... toamea cetățenii, avînd putere a dona după împărat (PRV.-MB.); Leul de multă vreme ridicase oștire, Să se bată cu riga ce se numea Pardos (ALX.) ¶ (2) ♣ În cărțile de joc: rege, popă (Fig. 4149): Cînd eu am dat pe riga, bați cu alta mai mare P (ALX.) [ngr. ρήγας].

Fig. 4149.
Riga de treală.

○ **RIGAI** = RIGAI.
***RIGID** adj. (2) Teapăn: Sub privirea lui duraoasă, tu stai ~ă și mută (VLAH.); se încoară în lungul trupului și îngheță ~, ca o pîrghie (OLVR.) ¶ (2) Dîrz, strășnic: morală ~ă [fr. < lat.].

***RIGIDITATE** sf. (2) Starea a tot ce e rigid, teapăn; înțepeneală: ~a unui drug de fier; ~a membrilor, trupului ¶ (2) Strășnicie, severitate neînduplecată [fr. < lat.].

RIGLĂ (pl.-le) sf. (2) Linie ¶ (2) Unealtă de tras linii drepte [ngr. ρήγλα].

† **RIGLAT** adj. Liniat: hirtie ~ă [fr. r é g l é, refăcut după riglă].

***RIGOARE** sf. (2) Strășnicie, severitate ¶ (2) Asprime: ~a termii ¶ (2) Severitate minuțioasă în aplicarea unei legi, unei reguli; fracul e de ~, se cere neapărat ca persoana să poarte frac; loc. adv. la ~, la adică, la o nevoie absolută [lat.].

***RIGORISM** sbst. Morală prea aspră [fr.].

***RIGORIST** sm. Cel ce împinge prea departe strășnicia în observarea aminiilor principiilor de morală [fr.].

***RIGUROS** adj. (2) Strășnic, prea sever în purtare, în principii, care nu îngăduie nici o abatere de la regulă: nu funcționar, un magistrat ~ ¶ (2) Dîrz, sever, auster: maximă riguroasă ¶ (2) Aspru, greu de suportat: pedeapsă riguroasă; ger ~ ¶ (2) Evident, vădit, neîndoios: demonstrațiune riguroasă [fr. < lat.].

RILĂ (pl.-le) sf. (P) L i r ă (turcească): acolo a hoinit oai și ne-a dat la toți ofte-o ~ (GR.-N.); te pomenești că se joacă cu rilele, cu lousari (M.F.).

***RIMĂ** (-mez) 1. vb. intr. (2) A forma o rimă, a avea aceeași rimă: noroc r i m e a ză cu soroc ¶ (2) A face, a compune versuri: s'a apucat să rimeze.

2. vb. tr. (2) A pune în versuri: poate că și eu am rimat în viața mea o strofă (BR.-VN.) [fr.].

***RIMĂ** (pl.-me) sf. (2) Potrivirea întocmai a sunetelor la sfîrșitul a două sau mai multe versuri: rima de obicei nu-l preocupă, era sigur că ea va răsări la sfîrșitul versului (VLAH.) [fr.].

***RIMESĂ** (pl.-se) sf. (2) Poliță dată drept plată [it.].

○ **RINGHEZĂ**... = RINGHEZA...

***RINGLOTĂ** (pl.-te) sf. ♀ Varietate excelentă de prune, sferice, cu carnea verzuie (Fig. 4150) Ringlote. [fr. Reine-Claude].

RINICHIU sm. (2) Numele fie-căreia din cele două glande, de un roșu-închis, așezate adînc în abdomen, de o parte și de alta a vertebrelor lombare, și care secretază urina (Fig. 4151) ¶ (2) X Aceleasi glande de la animale. S. întrebuintate ca aliment: rinichi de vacă, de purcel [lat. reniculus].

***RINOCER** sm. (2) Mare mamifer sălbatic din ordinul pachidermelor, caracterizat prin unul sau două cornuri de materie fibroasă pe nas; trăește prin ținuturile calde ale Asiei și ale Africei (*Rhinoceros indicus*) (Fig. 4152) [fr.].

***RINOPLASTIE** sf. (2) Operațiune chirurgicală care are de scop refacerea nasului, cînd a fost distrus, cu ajutorul unei bucați de piele luată de la frunte, delabră, etc. [fr.].

RIPIDĂ (pl.-de) sf. (2) Apărătoare de metal, în forma unui serafim, cu care se face vînt spre a alunga muștele de pe sfintele daruri (Fig. 4153) [vsl.].

***RIPOSTA** (-tez) vb. intr. A răspunde îndată și cu vîioiciune; a răspunde pe loc unei insulte [fr.].

***RIPOSTĂ** (pl.-te) sf. Răspuns pe loc și cu tărie (unei zeflemele, unui atac) [fr.].

RIPS (pl.-sori) sn. (2) Stofă de mătase, de lînă, etc. cu mici șanțulețe formate de țesătură [germ.].

RIPSAT adj. (2) Cu șanțulețe ca la rips.

***RISC** (pl.-enri) sn. Primejdie posibilă: cu ~ul vieții [fr. risque].

***RISCA** (risc) 1. vb. tr. (2) A primejdui, a pune în primejdie, a expune unui pericol posibil: a-și ~ viața ¶ (2) A încerca la noroc.

2. vb. refl. (2) A se pune în primejdie ¶ (2) A-și încerca norocul, a se încumeta [fr. risquer].

RISIPĂ, ORISIPĂ, †RASIPĂ (pl.-pe, -pi) sf. (2) Faptul de a risipi, risipire ¶ (2) Dărămare: Omer filosofat, în două sute și cincizeci de ani au scris după risipa Troadei, războaiele ce au fost (N.-COST.) ¶ (2) Desordine, neorîndueală: Turcii... au plecat în risipă, uni... pe podul ce era peste Nistru, alții pe dinaintea cetății (MUST.) ¶ (2) Desorganizare: obiceiurile cele nouă fac risipa țării

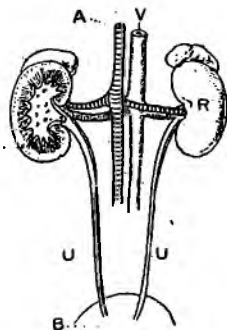

Fig. 4151. Rinichii.
S. Secțiunea unui rinichiu.
R. Rinichiu. A. Arteră renală.
V. Vină renală. U. Uretere.
B. Bășica udu-lui.

Fig. 4152. Rinocer.

Fig. 4153. Ripida.

și peirea Domnilor (NEG.) ¶ ⑥ Cheltuială fără socoteală, peste măsură: rispa banilor publici; când își aducea ea aminte... de rispa ce s'a făcut cu munca ei... orăpă de ciudă (CRG.) ¶ ⑦ pl. Risipuri, risipuri, ruine, dărâmbături: tipetele spărioase a unei bufnițe ascunse în risipuri (ALECS.); potlogarii, de care gema orașul, șezind ascunși printre risipuri, pînă de pe nesocotitul pedestru care zăbovește a se întoarce acasă (NEGR.).

RISIPI, ○ RISIPI, † RASIPI (-ipesco) 1. *vb. tr.* ① A imprăștiia pe jos: ou aoul le strînge și ou lopata le risipește (ZNN.) ¶ ② A imprăștiia în toate părțile; a răvăși: ciobanul nădrăvan oile sale risipește (OOL.) ¶ ③ A pune pe fugă: Petru-Vodă... au intrat la Săcul... și i-au spart și i-au risipit și orașele le-au făcut (GR-UR.) ¶ ④ A a nimici, a distruge, a prăpădi ¶ ⑤ A dărâmba, a ruina: nu s'a putut plînge că... i-am risipit oasa (CRG.); cea ce vor risipi oasele altora fără de voia judecătorului... aceluia să li se taie mințile (PRV-MR.); pămînteni mulți și-au stricat căscioarele de le-au risipit din temelie, alții risipeau hornurile de pen oăscioare (N-COST.) ¶ ⑥ A sparge, a sfărîma: s'au porcit ou toți și, într'un foisor sus în cetate, unde odihnea, au risipit ușa (GR-UR.) ¶ ⑦ A cheltui fără socoteală, peste măsură: mare stare trebuie să ai tu, fiore, de o risipești așa (SP.) ¶ ⑧ A întrebuița, a consuma mult, peste măsură: ai risipit atîta vîpsea pentru un singur perete.

2. *vb. refl.* ① A se imprăștiia; a fugi care încotro: norii s'au risipit; fără zăbavă au început a se risipi gloata boierilor (N-COST.); să vă risipiți ca puii de potrnale care încotro va vedea cu ochii (SP.) ¶ ② A se nimici, a se distruge, a se prăpădi: cînd începu a învîrți oirja în dreapta și în stînga, credesă o să risipește pămîntul (CRG.) ¶ ③ A se dărâmba, a se ruina, a se năruși; a se strica, a se distruge: oieacă numai de nu s'a risipit bolta cerului (CRG.); se risipea acoperîmintul și fumul se ridica în vîrtejuri turbate (ON.) [vsl. r a s y p a t i].

RISIPIȚ, ○ RISIPIȚ, † RASIPIȚ *adj. p. RISIPI.* ① Imprăștiat; răvășit: rămășițele frunzelor risipite în orăcele copacilor din Innea Vitaului (OLVR.) ¶ ② Nimicit, distrus, prăpădit ¶ ③ Dărâmat, ruinat, nărușit: vînzînd mănăstirea așa de risipită și veche, m'am întors îndărăpt (RET.) ¶ ④ Cheltuit peste măsură: o avere ~ă.

RISIPITOR, ○ RISIPITOR, † RASIPIȚOR 1. *adj.*

verb. RISIPI. Care risipește: să te ferosească Dumnezeu de femeia leneșă, mîrșavă și risipitoare (CRG.).

2. *sm.* Cel ce risipește; risipitorii sînt cîți își prăpădesc fără cuvînt averea lor (LEG-CAR.); fîni ~ din Evanghelle (4154); ②: banii strîngătorului pe mîna ~ului.

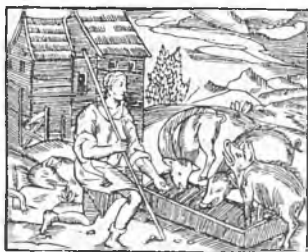

Fig. 4154. Fiul risipitor (după Triodul-Penticostar din a. 1350).

RISTIȚ, ○ RI-
STIȚ, † RASTIȚ *sbst.* ① Suliman de înnegrit sprincele, format dintr'un amestec de antimoniu și de gogoși de stejar: Marghola... plămădea pe prispă, la umbră, gogoși de ristic pentru suliman (CAR.) ¶ ② Gogoasă de ~ GOGOȘĂ ③ [tc. r a s t y k].

④ **RIȘCĂ** = **HRISCĂ**: porumbul să împuținează și rișca larăși începe a să înmulți (C-RAD.).

RIȘCĂ 2. *sf.* ① Joc de noroc cu o monedă aruncată în sus; cîștigătorul e acela care ghicește cum va cădea piesa, adică cu pajura sau cu inscripția în sus.

RIT (*pl.*-turi) *sn.* ① Rînduiala prescrișă pentru ceremoniile unei religii ¶ ② *pl.* Ceremoniile unui cult [lat.].

RITM (*pl.*-muri) *sn.* ① Armonie care rezultă din distribuirea simetrică a accentelor tonice într'o frază muzicală sau într'un vers, cadența în bălăile unei tobe, etc.: pară-! apucase dorul... de un vers cald, puternic și sonor, în ~ul oăruia să simtă bălăile propriiei lui inimă (VLAR.) [lat.].

RITMIC *adj.* ① Ce ține de ritm, produs de ritm: armonie ~ă; vers ~; — *adv.*: Ritmic valurile cad, Cum se sbate 'n dulce ropot Apa 'n vad (COȘA.) [fr.].

† RITOR *sm.* ① Retor; orator [ngr.].

***RITORNELĂ, RITURNELĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① Mică bucată de muzică instrumentală care începe sau termină un cîntec [fr.].

† RITOS *adv.* F Categoric, hotărît: mi-a spus-o ~ că o să te lase să puzrești în oena părăsită (FIL.) [ngr.].

***RITUAL** 1. *adj.* ① Privitor la rituri.

2. (*pl.*-ale) *sn.* Tipic, trebnic, carte care conține rugăciunile și rînduiala ceremoniilor în exercițiul unui cult religios [lat.].

***RITURNELĂ** = **RITORNELĂ**.

***RIVAL** *adj. și sm.* Care aspiră la aceleași foloase, la aceleași succese ca altul, protivnic: două popoare ~e; fără ~ fără seamăn, fără pereche [fr.].

***RIVALITATE** *sf.* ① Întrecere, concurență ¶ ② Luptă pentru supremație: a făcut să inaugureze o politică de ~ și ostilitate între Engiltera și Rusia (I-CH.) [fr.].

***RIVALIZA** (-izez) *vb. intr.* A se lua la întrecere cu cineva în ce privește talentul, meritul, puterea, vaza, etc. [fr.].

***RIVERAN** 1. *adj.* Care locuște sau e așezat la marginea unui rîu, unui lac, unei străzi, unei păduri; țarmurean; mîrginean.

2. *sm.* ① Cel ce locuște la marginea unui rîu, unui lac ¶ ② Cel ce are o proprietate de-a lungul unei străzi, unei șosele, unei păduri [fr.].

***RIVIERĂ** (*pl.*-re) *sf.* Colan de diamante [fr.].

RIZEAFĂ *sf.* ① Un fel de scrumbie; mică de Dunăre (Alosa Nordmanni) (4155).

***RIZIBIL** *adj.* ①

Ce ne face să rîdem

② De ris, de batjocură [fr.].

Fig. 4155. Rizeafă.

RIZIC (*pl.*-leuri)

sn. Risc: mă hotărîsc

să-ți răspund, cu ~ul

de a-mi face și din tine un vrăjmaș (VLAR.) [ngr. < it.].

***RIZIL** = **REZIL**.

RIZILIC *sbst.* Dispreț;

înfurtare; ocară [tc. r e -

z i l i l i k].

***RIZOM** *sm.* ① Tulpină ce

crește sub pămînt, întocmai

ca o rădăcină (4156) [fr.

r h i z o m e].

RICĂ *sf.* Ceartă, gilceavă: ce, umbli să faci ~?

(R-COD.); să răpi pe toți oîți îi înfîlîi în cale și cari s'or

pune în ~ cu tine (FLOR.).

② **RICĂLUI** (-neco) *vb. tr. și intr.* (sez.) = **RICI**.

RICIȚ (-itu), **RICĂȚ** (-ătu) *vb. tr. și intr.* ① A

răzii, a scurma (țărîna, etc.) cu unghile, cu ghia-

rele, cu labele: găina, cînd se vede în grămadă, riclește

cu picioarele (PANN); cîlul neîntrerupt se preumblau în jurul

stoborului flintîlîi ricleștî cu picioarele în pămînt (RET.) ¶

② A scurma pămîntul, a scobi în pămînt cu un

lemn, etc.: nu-și mai învîrtește oăciula și nu mai riclește

cu băfu 'n pămînt (MF.); un om... cînu... un băf lung... ricle-

cînd printre pietre, sparie peștii și-l face să iasă din ascun-

zători (PAC.) ¶ ③ A produce un sgomot ca și cînd

s'ar sgîria, s'ar răzii ceva sau s'ar produce o fre-

cătură pe ceva aspru: ia vezi cine riclește la ușă (D-ZAMP.);

ricile de mai multe ori niște chibrite pe părălîi oăli (OLVR.)

¶ ④ A roade: îi riclește la inimă.

RICIȚ *sbst.*, **RICITURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de

a ricleși: o ricleștură de chibrit se auzi (OLVR.).

RIDE (*rid, rîz*) *vb. tr. și intr.* ① *Often.* Băn. *vb. refl.*

① A-și exprima veselia sau bucuria printr'o con-

tracțiune caracteristică a mușchilor feței, scoțînd

în același timp, din gura larg deschisă, unele su-

nete sgomotoase nearticulate: ~ cu poftă, cu hohote,

în gura mare, cu lacrimi; cu un ochin ride și cu altul plînge,

bucuria lui e amestecată cu tristețe; ②: cine ride

la urmă ride mai bine, urma alege, nu trebuie să ne

bucurăm prea de vreme, căci lucrurile mai pot lua

altă întorsătură; ③ **INIMĂ**, **MUSTATĂ** ④ **NAS** ⑤ **CHIUI** ⑥ **PUMN** ⑦ A-și bate jos. a batjocori, a lua

în ris: taci, că te rid și copiii, de te-or auzi (MF.); a-l ride

și cîinii, a-l batjocori toată lumea; ⑧: ride om de om

și dracul de toți sau noi ridăm de năni, de doi, și patrulei

rid de noi, fie-care are cite un cusur de care pot să-și

bată joc alții; ⑨: ride dracul de porumbe negre și pe

RIS-
RID

sine nu se vede sau rîde Tanda de Manda. se zice unuia care-și bate joc de altul pentru un cusur pe care-l are și el; F: rîde dracul de noi, a) ajungem de ocară, ne facem de risul lumii; b) ni se întimplă ceva foarte neplăcut: rîdă-te și te cară, că azi rîde dracul de noi (RET.) ¶ ③ A glumi: vrei să rîzi, ori vorbești serios ¶ ④ A-și ~ de o femeie, a o necinși: ca niște păgîni, multă răutate au făcut oamenilor... și de femei și de fete rîzîndu-și alegea (N.-COST.) [lat. rîdēre].

RIGII (-ești) vb. intr. A da afară prin gură, cu sgomot, gaze din stomac [vsl. rygati].

RIGIALĂ (pl.-iei) sf. Faptul de a rigii; rezultatul acestei acțiuni.

RÎIA (-lez) vb. intr. ♀ A căpăta rîie: la tinerețe cine nu înorează, la bătrînețe rîiază (PANN.).

RÎIE sf. ① ♀ Boală de piele, foarte molipsitoare (la om și la animale) caracterizată prin niște bubulețe ce se formează mai ales între degete și palme încheieturi și care produc o mîncărime nesuferită (④ 4157); ② F se ține ca rîia de om (CRO.); nu-l slăbește de fel, se ține scaiu după el: da-o faci lăutoare ori speli cămeși Lunea, ai să te îmbolnăvești de ~ și de rapăn (CRO.) ¶ ③ ④ F Capră nărușă (R.-COD.): de-aș ajunge mai de grabă în țîrg, zise Prepeleac, să soap de rîia asta (CRO.) [lat. vulg. a rîia].

Fig. 4157.
Rîie.

RÎIOS adj. ① ♀ Plin de rîie: o oale lioasă molipsește turma 'ntreagă (ZNN.); ② calul ~ găsește copacii scorbos (NEC.); ③ capră rîioasă; broască rîioasă = BROASCOA; lemn ~ = LEMN ④ ¶ ⑤ Murdar, scîrbos, respingător ¶ ⑥ F Care se ține mare, fudul, înfumat.

RÎJNICĂ sf. ① Plantă ierboasă cu flori mici, albe, ce crește prin pădurile umede și umbroase, pe lângă izvoare și pîraie (Cardamine impatiens) (④ 4158).

RÎJNITĂ = RÎSNITĂ.

RÎLA = RÎNĂ.

RÎMĂ (rim) vb. tr. și intr. ① A scurma pămîntul cu ritul (vorb. mai ales de porci): porcii rîmă pămîntul, scot rădăcinile buruienilor și să hrănesc ou dinsele (ION.); ② o rîmă prin pămînt și nu se vede? (PAMF.), ghicitoare despre „furnică” ¶ ③ ④ A roade: pe mine mă rîmă la inimă să știu ceva despre istoria aceluia bisericii (ISP.); ⑤ de la o vreme, începui a-l ~ pe Pădură, ceva prin inimă (MERA) [lat. vulg. rîi-mare].

Fig. 4158. Rîjnică.

RÎMĂ (pl.-me) sf.

♂ Vierme lung, roșcat, ce trăiește în pămînt, pe sub pietre și apare la suprafață după ploaie; se întrebuințează la pescuitul cu undița (④ 4159): se țirise ca o ~ dinaintea lui Andrei (BR.-VN.); ♀ PESTE ⑥ [rima].

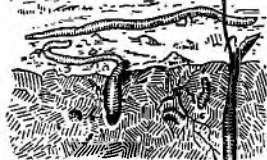

Fig. 4159. Rîme.

RÎMĂTOR sm. ♂ Porc: țîrg de ~; luaram cu noi o spăță grasă de ~ afumat... și ne pornirăm veseli către mal (CRO.); năemînt unul om, de va strîca dobitoacul cuiva, bon... sau rîmătorin... stăpînul aceluia să plătească toată paguba (PRV.-MB.) [rima].

RÎMĂTURĂ (pl.-turi) sf. Pămînt care a fost rîmă t, grămădă de pămînt scoasă prin rîmarea lui de porci.

⊕ **RÎMBÎTĂ** = RÎNCHITĂ.

⊕ **RÎMLEAN** adj. și sm. ♂ Roman [vsl. rymljanin].

⊕ **RÎMLENEȘ** adj. ♂ Roman: au apucat o samă de Daci limba rîmlenească (M.-COST.) [rimleani].

⊕ **RÎMNĂ** sf. ① = RÎVNĂ ¶ ② Băn. Deochlu.

RÎMNI = RÎVNI.

⊕ **RÎMNIC** (pl.-ice) sn. ♂ Iaz cu pește [vsl. rybničk].

RÎNĂ, **RÎLA** sf. numai în expresiunea într'o ~ sau pe o ~, a) pe coaste, pe o latură a trupului: el nu mînînoa niciodată culcat sau într'o rînă, ci în capul oaselor, „ca oamenii” (VLAH.); el se ținea pe cal cu mare îndemînare, călărînd pe o rînă, în mod strengăresc (D.-ZAMF.); Mai mult ședea pe o rînă Deotî lucra „n săptămîină (PANN.); Moș Nichefor... așterne colocolul și se pune într'o rîlă jos, lângă foc (CRO.); b) inclinat într'o parte (vorb. de lucruri): șopronul se apăsă într'o rînă, adăpostind porci slabi (CRO.); o bucatărie povîrînită pe o rînă (D.-ZAMF.) [lat. „rēna (în loc de renēs), pl. din ren].

RÎNC = RÎNOCIU.

RÎNCĂ (pl.-ei) sf. Fînă sau lanțul ce leagă leuca de carimbul carului; numită și „postoroancă” sau „postorincă” (④ 878).

RÎNOCĂCIU, ♂ **RÎNCAU**, **Often. Băn. RÎNO** (CIAUȘ) adj. și sm. ♂ (Bou sau cal) rău castrat: un armăsar rînocăciu o ducea numai într'un nechezat (LUNG.) [lat. ramicosus > rîncos, în care s'a produs apoi o schimbare de sufix].

RÎNCAI (-aiu), **RÎNĂLUI** (-uesc) vb. intr. A rage, a sberia ca rîncăii (vorb. de vitele cornute).

RÎNCED adj. Cu miros urît și acru (vorb. de unt, de slănină sau untură stătută): Tutulenii veniți din Ardeal, carii mînînoa slănină ~, se țin de coada oilor (CRO.); F: s'a strîns ~ lângă mușed (PANN.); ~ul cu muședul (CIAUȘ), ce mi-e unul, ce mi-e altul (se zice cînd e vorba de doi inși de aceeași teapă, cu aceleași cusururi) [lat. rancidus].

RÎNCEZALĂ (pl.-ești) sf. Starea a tot ce e rînced; slănină rîncedă: ceru... și o țîr de ~ (RET.) [rîncezi].

RÎNCEZI (-eșese) vb. refl. A deveni rînced.

RÎNCHEZ (pl.-ezuri) sn. Mold. Nechez.

RÎNCHEA (-ohez) vb. intr. A necheza: Boli rag, oali rînchează, oali lătră la un loc (ALECS.); o herghelie de cai trupeși și sburdalnic venea în fuga mare rînchezînd și svîrlînd din picioare (MERA) [lat. „rhonechizare, influențat în fonetism de necheza].

RÎNCHEZAT sbst., **RÎNCHEZĂTURĂ** (pl.-turi) sf. Nechez(at); faptul de a rîncheza: rînchezat vreu-ni minz venea ascuțit despre pădure (D.-ZAMF.); se auzi un rînchezat oa de armăsarul (PAC.); Dete o rînchezătură după muma-să strîgînd (PANN.).

⊕ **RÎNCHITĂ**, **RÎMBÎTĂ** (pl.-te) sf. = BEBLÎTĂ.

RÎND (pl.-duri) sn. ① Totalitatea persoanelor, lucrurilor așezate pe aceeași linie, șir: un ~ de fete, de copaci, de case; nu mă duce la Socoloa... ziceam eu, plîngînd cu zece ~uri de lacrimi (CRO.); a pune în ~; a sta la ~; a fi în ~ cu cineva, a fi pe aceeași treaptă; pe ~ sau ~ pe ~, unul după altul, succesiv: stelele ochioase ~ pe ~ se sting de pe bolta abîstrite (GN.); ♀ **MOARĂ** ② de-a rîndul, unul după altul fără întrerupere, în șir: de bucurie, ținu masa trei zile de-a ~ul (ISP.); să moară trei ani de-a ~ul numai oameni bătrîni (CRO.) ¶ ③ X Linie de soldați așezați unul lângă altul: a strînge ~urile ¶ ④ Totalitatea persoanelor care se prezintă în același timp, grup succesiv: trei ~uri de flăcăi și de fete primi craini Mînos de la cel din Atena (ISP.); Încep vederat să fugă, rînduri-rînduri se pornesc (RET.) ¶ ⑤ Timpul, momentul în care trebuie să se prezinte cineva, să facă ceva, etc., în urma altora: e ~ul meu; mi-a venit ~ul; fie-care la ~ul său; a fi de ~, a fi de serviciu; a-și face ~ul, a-și face datoria, cele cuvenite la momentul hotărît. Iși veni vremea de înșurătoare și, ca tot creștinul, își făcu și el ~ul (ISP.) ¶ ⑥ Șir scris sau tipărit: scrie-mi oțeva ~uri; a citi printre ~uri, a ghici, din cele scrise, ceea ce nu se exprimă lămurit ¶ ⑦ Ordine socială, clasă de indivizi: mergeți de vă căutați urstiele, ca să întrețiți și voi în ~ul oamenilor (ISP.) ¶ ⑧ ① Un ~ de haine, de rufe, de schimburi, etc., toate hainele, rufe care trebuiesc pentru a se schimba odată, costum de haine, etc.: se uită la cușar, acolo era tot ce-avea el: un rînd de haine, schimburi, și cărți de literatură și de filosofie (VLAH.); I-o adus slujitorii un ~ de straie împărătești (VAS.) ¶ ② Mold. Cat, etaj: curtea lui Talpan era cu două ~uri, pe temelii înalte (GN.) ¶ ③ Dată, oară: în multe ~uri; în alt ~; într-un ~; nu înștăoa așa de mult odată, adă-l în două ~uri (SEZ.); cînd dote în amurg, ca și de alt ~, ea perli (ISP.); pin' a împlea Nemții sinetele de-al

doile ~, au intrat cești-alți cu sabile smulțe în pedestreime (M.-COST.) ¶ ④ ⑤ Fel, fire, obicei; rînduială: așa e ~ul felelor; Ci horese, mă tîngueso, Așa-rîndu nevasteso (BRL.) ¶ ④ ⑤ ⑥ Menstruație: femeia care nu e curată... să nu meargă la fîntînă, că seacă izvorul; tot astfel și femeia care are ~urile (VOR.) ¶ ④ ⑤ Trans. Ordine, regulă ¶ ④ ⑤ De ~, a) obicnuit, comun, vulgar, din clasa de jos: un om de ~; ea era o biată fată săracă, din oameni de ~ (SAD.); b) de obicei (vsl. r. ④ ⑤).

RÎNDAȘ sm. Slugă pentru lucrările de rînd, servitor pentru curte, la bucătărie, la grajd: oicocoli își începe uneori cariera de la postul de ~ (FL.).

RÎNDEA (-dele) sf. ¶ ④ ⑤ Unealtă a dulgherului și a

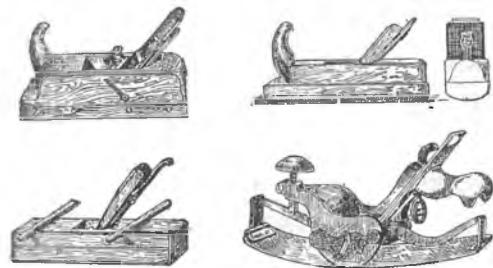

Fig. 4160. Rînde.

timplarului cu care netezește lemnele sau scîndurile (4160): a da la ~ [tc. r. ④ ⑤ d. ④].

RÎNDUI (-nesc) ①. vb. tr. ① A așeza în rînd, cu ordine: ~ cărțile în rafturi ¶ ① A hotări, a prescrie; a fixa: rînduiește-mi canon să mă mintuesc (PANN) ¶ ② A destina, a hotări prin soartă: mamă, ce-a rîndui Dumnezeu, aceea să fie cu mine (RET.) ¶ ③ A arăta, a porunci ce trebuie să facă ¶ ④ A pune, a așeza într-o slujbă, a da o anumită însărcinare, a ordina: să rînduiești oameni ca să nu scape din ochi pe Pîrvu (ODOS.).

②. vb. refl. ① A se așeza în rînd, cu ordine ¶ ② A se fixa, a se hotări ¶ ③ A se schimba cu rîndul.

RÎNDUI (-nesc) vb. tr. A da la rîndea.

RÎNDUIALĂ (pl.-le) sf. ① Ordine, așezare la rînd, la locul cuvenit: ea începu să deretice... și să pule fie-care lucrător la ~ (USP.); după ce s'a înșurat, ficleorul și-a pus toate în rînduială cea mai bună (SE.) ¶ ② Întocmire, orînduială; regulă; disciplină ¶ ③ Destinație, menire: băgă de seamă oă fie-care lucru își are rînduiala sa (USP.) ¶ ④ Poruncă, ordin ¶ ⑤ Întocmire, hotărîre: după rînduiala vremii, cel care vine tale, capul celui care trebuie să plece (VLAH.) ¶ ⑥ Purtare, săvîrșirea unui lucru după o normă stabilită: sfînta Dîmnezeo a primit-o cu aceeași ~ și tot așa de bine ca și surorile sale (CRE.) ¶ ⑦ Ceremonial, ritual: prin sîrguiala lui întru a învăța rînduiala bisericii, ajunsese să se facă și popă (USP.); pe urmă a făcut toată rînduiala morților, după dătină (SAD.) [rîndui].

RÎNDUIT ①. adj. p. RÎNDUI: aci erau ~e cu meșteșug tot felul de arme (USP.) ¶ ② NERÎNDUIT.

②. sbst. Faptul de a rîndui.

○ RÎNDULUI (-nesc) vb. tr. Maram. A orîndui, a meni, a urși, a sorti: Bată-to focu urit, Mult mi-ai fost rînduluit Tot să mîncăm dintr'un bîld, Să lucrăm dintr'un pămînt (BRL.) [ung. r. ④ ⑤ d. ④].

RÎNDUNEA, RÎNDUNEA (pl.-nele), RÎNDUREA, RÎNDURICA (pl.-rele) sf. ① ② Pasăre călătoare, din ord. păsărelelor, care sosește odată cu venirea primăverii, își face cuibul pe sub streșini sau pe lîngă coșurile de pe case și ne părăsește toamna spre a emigra în ținuturile calde (Hirundo rustica) (4161) ¶ ③ ④ RÎNDUNICA-DE-POATE = LĂSTUN-DE-APĂ ¶ ④ Trans. ① RÎNDUREA-DE-PĂDURE (PAC.) = DREFNEA ¶ ② ③ RÎNDUNICA-DOMNULUI = CODOBĂTURĂ ¶ ④ ⑤ RĂTĂ-RÎNDUNICA,

Fig. 4161. Rîndunea.

pasăre de mare, cu ciocul mai scurt decît capul, cu aripile terminate printr'un virf lung și ascuțit; trăiește în regiunile boreale (Harelda glacialis) (4162) ¶ ③ ④ RÎNDUNICA-DE-MARE¹

Fig. 4162. Rață-rîndunică.

③ ④ RÎNDUNICA-DE-MARE², pește de cm., cu spinarea tecele alb-trandafiriu și aripioarele roșii; are niște plăci osoase foarte dezvoltate care acoper creștetul și laturile capului, care e foarte mare (Trigla hirundo) ¶ ③ ④ ROCHIȚA-RÎNDUNELEI, FOALA-RÎNDUNICII = VOLBURĂ ③: În polană mai vin încă elegante floricele, Unele-n condurii-Doamnei și n rochițele-rîndunele (ALECS.); un fir de rochiță-rîndunică îți atrase băgarea de seamă (S.-ALD.) ¶ ③ ④ Prima pinză din virful catartului ¶ ③ ④ = MATA² [lat. hirundinella].

RÎNDUNEL adj. Sprinten, ușor ca o rîndune: Shoară calul ~, Costea tot cu jalea ~ nel. (COȘA.).

RÎNDUNEA (-rele) sf. ① = RÎNDUNEA.

RÎNDURICA, RÎNDURICA (pl.-rele) sf. ① = RÎNDUNEA.

RÎNJI (-nesc) vb. tr. A curăți (murdăria, noroiul, gunoiul, balega, zăpada): fata rînește fîntina și o grîjește foarte bine (CRE.); una a apucat o lopată și se făcea că rînește tot în prag (SAD.).

RÎNJE(Ă)LA (pl.-le) sf. Faptul de a rînji, rînjeț: mult a suferit în ochi rînjeala acelei fiare (CAR.).

RÎNJET (pl.-ete) sn. Faptul de a rînji: Trufas împăratul călare, cu ~ privind și isprava, Prin riuri de lacrimi și sînge, pe puncte de lesuri trecea (VLAH.); și în jalea gustatului se amesteca mînia cu un fel de ~ (OLVR.).

RÎNJI (-lesc) vb. tr. și intr., ① refl. ① A-și arăta dinții, colții (vorb). În special de cîini sau de fiare sălbatice: fiara răcnea cu turbare, rînjea și-și arăta colții (ODOS.); lupul... clănțănind din colți, își arăta dinții rînjind către curtenii împăratului (USP.); ② privitorul ei, de scînduri noi, rînjea în întinerec, ca un șir de dinți urlași (OLVR.); ursul... se rînji la dînea (GN.) ¶ ② A ride cu răutate (arătîndu-și dinții): mă simții atins în onoare de această ironie a Tiganului care-și rînjea dinții și se uita fîntă la mine (GN.); zîna învîrăbirii rînjea, sălta și bătea în palme de bucurie (USP.); înăo se rînjea la mine cîitoada și-mi făcea cu mîseava (CRE.) [comp. bg. r. ④ ⑤ m. ④ z. ④ < vsl. r. ④ ⑤ g. ④ n. ④ t. ④].

RÎNJIȚ sbst., RÎNJIȚURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a rînji, rînjeț: rînjea ea și de astă dată, dară ti dete rînjețul prin piele (USP.); Ea elăci cu capul și 'ntre rînjețură îi arăta colții cei pociți din gură (PANN.).

○ RÎNSĂ (pl.-se) sf. Olten. Băn. Trans. ① ② Fructul aninului; mugurul lung de mestecăan, de salcie, de carpen, etc., mișior (4135, 137, 3137) ¶ ③ Pr. ext. Bucov. Fie-care din căreleușele ce atîrnă de la gura pungii de tutun: Cine trece prin grădina Vasalle rujă plină, Cu jașcan cu rînsa multe, Cu păruțu creț pe frunte (BRL.) [vsl. r. ④ ⑤ a. ④].

RÎNȚĂȘ (pl.-așuri, -așe) sn. ✕ Făină prăjită în untură sau în unt, care se amestecă în bucate [ung. r. ④ ⑤ n. ④ t. ④].

RÎNȚĂ (pl.-ze) sf. ① ② Pipotă: I-am doftorit... cu ~ de drople ară (ALECS.) ¶ ③ ④ Stomac: ti plesnește rînză de necaz, de obosală și de altă apă ce băuse (RET.); Auzind nevasta-i, se porni să rînză, Cît o apucase s'o doară la ~ (PANN.); nesăturată rînză al tu, Să poți ficeații din pîntecel meu a-i mîncea (GHC.) [comp. alb. r. ④ ⑤ n. ④ d. ④].

RÎNȚĂ (pl.-ze) sf. ③ = RÎNȚĂ.

RÎNȚIȘOARĂ (pl.-re) sf. ③ ④ = GĂLBENELE ② ¶ ③ = CRETUȘCA.

RÎNZOS adj. Rău la inimă, răutăcios, arțăgos: rînză de la păsări nu-i bine s'o mînlnoi, nici inima, căci oști ~, întimos, rău (VOR.); soacă-să... o aștepta să sosească, să-și mai desearce veniul, că era rînzosă rău (GRM.) [r. ④ ⑤ n. ④ z. ④].

○ RÎP sbst. Olten. Băn. Trans. Murdărie pe corp, jeg, lip, slim (la oameni și animale).

RÎPĂ (pl.-pe) sf. ③ Coastă de munte deasupra

RÎN-
RÎP

pra unei prăpăstii; prăpastie: era... tras zidul den
ripa unui munte pînă în ripa altui munte (M.-COST.); se reze-
mă și stete privind cum apa cade și se izbește în ~ (SLV.); deo-
dată se văd grămădiți cu toții într-o ~ adîncă și mlăstinoasă
(VLAM.); ② : a da de ~, a prăpădi: dacă fratele nostru... nu
intră pe altă cale, o să-și dea împărăția de ~ (CAR.); a se
da de ~ (pe, la) ~, a se prăpădi, a-și lua viața:
dacă nu le vel tăia, eu mă duc și mă dau pe ~ (SER.) [lat.
ripa].

○ **RIPANĂ** (pl.-ne) sf. Mold. ② *augm.* **RIPĂ**: cam
pe la jumătatea pădurii, dă de-o ~ mare și adîncă (VAS.).

○ **RIPCĂ** (pl.-ce) sf. Mold. ② Viță de vie uscată.

RİPOȘ¹ adj. ② Plin de r i pe, prăpăstios, ab-
rupt: malul se înalță ~ și acoperit cu păduri vechi și stu-
foase (ODOB.).

○ **RİPOȘ**² adj. Olten.

Băn. Trans. Plin de r i p,
jegos, răpănos.

RİS¹ sm. ① *Augm.* Ani-
mal carnivor, un fel de
pisică sălbatică, cu ochii
foarte pătrunzători (*Felis lynx*) (4163) : o giubea de postav albastru blănuță
ou blănă de ~ (FIL.) ② Blana de ris: el poartă... malo-
tea îmblănită cu ~ (ALX.) [vsl. r y s i].

RİS² 1. part. trec. **RİDE**.
2. (pl.-sur) sn. ① Faptul de a r i d e: după ~ cu-
noști pe nebului; ~ amestecat cu plins; ② : ~ul aduce
plins sau după ~, plins; a leșina de ~; a se strimba de ~;
a-și stăpîni ~ul; a-1 umfla ~ul; acump la ~, serios ③
Batjocură, bătaie de joc: a fi de ~; a lua în ~;
a (se) face de ~, de ~ul lumii; a ajunge de ~, de ~ul lumii;
așa rămîne de ~ și de batjocură și neamurilor din urmă
(TICH.) [lat. risus].

RİSET (pl.-ete) sn. R i s pre-
lungit, hohot de ris: i se păru că
aude de a binele șoapte și ~e infun-
date (D.-ZAMF.).

† **RİSIPI**... **RİSIPI**...

RİSCHIA... **RĂSCHIA**...

RİȘCOV, **ROȘCOV** sm. ② Ciu-
percă comestibilă, de culoare
portocalie sau gălbuie, numită
și „opintici”, „burete-dulce”,
„pita-lui-Dumnezeu”, etc. (*Lac-
tarius deliciosus*) (4164) : o
friptură de găinușă sălbatească cu rîșcovi trecea în ochii igu-
menului... ca mîncarea cea mai faimoasă în lume (GRIG.)
[rut. r y z o k, r y z k a, „rîșcov”].

RİȘNÎ, ○ **RİNÎ** (-neso) vb. tr. A măcina cu rîș-
nița, cu morișca (cafea, piper, etc.) [rîșniță].

RİȘNICIOARA (pl.-re) sf. dim. **RİȘNITĂ**: am
o ~, toată ziua rîșnește și noaptea s'oprește (GOR.), *ghici-
toare despre „gură”*.

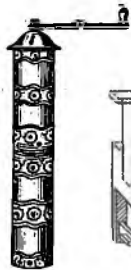

Fig. 4165.
Rîșniță
de cafea.

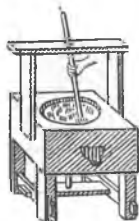

Fig. 4166.
Rîșniță de sare
(Râșinari-
Transilvania).

Fig. 4167.
Rîșniță de grăunțe
(Fălciuceni - după
T. Papahagi).

RİȘNITĂ, ○ **RİNITĂ** (pl.-te) sf. ① Morîșcă de
măcinat cafea, piper, etc. (4165) ② Morîșcă
de măcinat sare sau grăunțe (4166-4168); ③
F ④ : a ajunge de la moară la ~, a scăpăta, a ajunge
din mare mic, dintr-o situație înaltă într-alta
cu mult inferioară: Fie-l moara rîșniță și hodina 'n tem-
niță (K.-BRG.); ⑤ : armăsarul, oînd îmbătrînește, ajunge la
rîșniță (PANN) [comp. vsl. ž r ū n ū v i n i c a].

RİȘNITAR sm. ② Cel ce vinde rîșnițe de
cafea (4169).

RİT¹ (pl.-turi) sn. ① Botul porcului (4170);

purcelul... mai răstoarnă
olteva oale cu ~ul (CRG.); Am un
purcel cu ~ul de fier (GOR.), *ghici-
toare despre „sfrede”* ② Pr. ext. Trompă de ele-
fant: un șireag de elefant... cu
~urile întinse, cu colți ascu-
țiți... dau năvală prin leasă și
prin moiră (ODOB.) [vsl. r ū -
t ū].

○ **RİT**², **RAT** (pl.-turi) sn. ①
Trans. / Livadă, luncă; loc
șes, cîmp neted pentru pă-
șunatul vitelor sau de unde
se cosește iarba pentru fin:
Mă dusei ou coasa n rit, Cosii
iarbă și urit (K.-BRG.) ② Băn.
Loc moierilor: au început
stîrcul... a spune ce ape, ce bălți,
ce ~uri în India și în Egipt se
află (TICH.) [ung. rét].

○ **RİTAN**, **RATAN** sm. Mold. ②

Porc, moic, mi-
tocan: în casă te
calicești pînă la le-
scale, ~el (CAR.)

[r i t].

RİTOS adj. ②

Obraznic, îndrăg-
neț (PAMF.) [r i t].

† **RİȚĂ** sf. Nu-
mele slovei cir-
lice P, p [vsl.
r i c i].

RİȚU (pl. rîuri)

① ② sn. Apă mare
curgătoare ce
se varsă într'un fluviu, într'alt rîu sau într'un lac:
~ul Olt se varsă în Dunăre; peste de ~ ② ③ Ori-ce li-
chid ce curge în belșug; șiroiu:

Iar la ospăt, un ~ de
vin! (COȘA); un ~ de la-
orămii îi înăeșă fața (GN.)

④ ⑤ pl. ① Flori cu-
sute în linii șerpui-
toare pemnecleliilor
(4171, 4172): etia
să împuleze la rîuri pe
fi și pe oămăși (LUNG.);
tăbliște sau cusături
roșii și albe pe man-
tia arhierească: rîu-
rile oarile sint la mantie
albe și roșii (PRV.-MB.)

[lat. r i v u s].

RİULEȚ (pl.-ete) sn. ② dim. **RİU**: în fie-care zi
făceam cite o baie în ~ul rece și limpede (GN.).

RİURA (-rez) 1. vb. tr. ① A împodobi cu cusă-
turile numite „r i u r i”: Cu ille rîurate (ROC.).

2. vb. intr. A cădea în unde, a undula: A zinelor
crălasă Venea cu părul rîurat (COȘA).

RİURÎ (-nresc) vb. intr. ① A curge ca un rîu ②
= **RİURA** 2 [r i u].

RİVNĂ, **RİMNĂ** (p.-ne) sf. ① Dor aprins, do-
rință vie; poftă nesăturată: Imi zise să mă întorc, oăol
rîvna noastră a ascultat-o Dumnezeu (SER.); Inflerbință...
de frica pierderii și de rîvna cîștigului (OLVR.); oala ce va să-
ruda copil ou rîmnă, acela să se certe după voia judecătorului
(PRV.-MB.) ② Osirdie, tragere de inimă, ardoare, zel:
femeia, biet, se puse cu mai mare rîvnă să facă bucatele care
să placă bărbatului (SER.); nu numai spre binele lui îl im-
brîncește pe om rîvna stîntii (SR.-VM.) [vsl. r i v n a].

RİVNÎ, **RĂVNÎ**, **RİMNÎ**, **RĂMNÎ** (-neso) vb. tr. și intr.

① A dori, a pofti cu înfocare (să aibă ceva, să
ajungă la ceva), a năzui, a i se scurge ochii după
ceva: cel ce rîvnește la mîla moare flămînd (ZNM.); orbul
rîvnește la ceea ce-i lipsește (COL.); desigur frunzelor sale
făcea o umbră, de parcă rîvnea la ea (SER.) ② A jîndui,

Fig. 4168.
Rîșniță de grăunțe
(Padureni-Transilvania
după T. Papahagi).

Fig. 4169.
Rîșnițar.

Fig. 4170.
Rîuri:
A. de porc;
B. de mistreț.

Fig. 4171.
Rîuri.

Fig. 4172. Rîuri.

a se uita cu jind, a invidia: cei de la bucovină rîneau la dînzii cum vorbeau pășărește (R.-GH.) [vsl. *rîvînitii*].

RÎVNITOR, RÎMNȚOR *adj. verb. și sm. RÎVNI*. Care rîvinește; cel ce rîvinește: au fost rîvnitori și her-bînți nu numai ale sale să scrie, ce și cele străine (GR.-UR.).

○ **RÎZĂ** (pl.-ze) *sf. Trans. Băn.* Sdreanță, haină ve-che și ruptă: a vîndut mulțea o găină și vre-o 4-5 pui și a dat banii pe o *~* (RET.) [vsl. *rîz a*].

ROABĂ (pl.-be) *sf.*

○ **ROB** ¶ ○ Căru-cioară cu o singură roată dinainte și pe care o împinge cineva tî-nînd-o de cele două minere asemănătoare cu coarnele plugului: se întrebunțează pentru cărat pămînt, gunoii, nisip, materiale de construcție, etc. (4173).

ROADĂ (pl.-de) *sf. ♀*

Rod, fruct: tot satul leșese la clacă, ca să-l strîngă roada de pe cîmp (SA.); singele unuia mai mult n'ar spori întru nimic roada pămîntului nostru (GN.); Căin... din roada țarinei sale ce era mai proastă plină și plevă aprindea și fertile lui Dumnezeu (N.-COST.); ce se prinde de grabă și nu face *~* (GOR.), *ghicitoare de spre „salcie”*.

ROADE (rod, roz) 1. *vb. tr. și intr.* ○ A căuta să taie, să rupă din ceva tare, mușcind de repetate ori cu dinții: n'are dinți să roadă pline și-l cere inima mere aore (FANN); Moartea... începe a ~ la copaci bătrîni, de-l pocneau făclie (CRG.); ○ Inse ○; ○ F a-l ~ la ficăți, la inimă, a-l chinui, a nu da pace, a umplea de supă-rare, de neliniște: bărbate, ce vierme te roade la inimă, de tot oftezi? (SP.); ○ ~ urechile cuiva, a chinui cu vorba, a nu da pace împuind urechile cuiva: mulțea tot nu îneca să-l roade urechile ca să-l prăpădească (SA.).

¶ ○ A chinui: ce gînduri negre îl roadeau, de umbra cu atîta neastîmpăr (VLAH.); indignarea și neozul care-l roadeau (BR.-VN.).

○ A uza incetului cu incetul frecînd de ceva. a toci: și-a ros coatele de masă; și-a ros tălpile alergînd ¶ ○ A mînea din ceva, a măcina, a găuri: apa roade stînoile; rugina roade fierul.

2. *vb. refl.* ○ A fi ros ¶ ○ A se toci prin frecare ¶ ○ A se ciopli: îl trimet la domnia-taca să se mai roadă, să poată leși și el... la obraze (FL.); am hotărît să introduc în provincie obiceiurile de la Ieși, doar ne-om mai roade puțintel și noi (ALECS.) [lat. *ro d e r e*].

ROATĂ (pl. roate, roți) *sf.* ○ Cerc de lemn sau de metal care se învîrtește în jurul unei osii sau unui fus ce trece prin centrul lui: roata carului (4174, 4175);

○ BĂT ○, CAR ○; bătri-ne pleacă cu donițele spre puțul cu donă roate (OLVR.); roata morii; ○ roata norocului, schim-bările, în bine sau în rău, în soarta omului; s'a întors roata, s'a schimbat norocul: a face ~, a-și răsfira penele ca o apără-toare (vorb. în spec. de păuni, de curci, etc.); a face roata, a se face ~, a se da peste cap, a se învîrți, sprijinindu-se pe rînd cu mîinile sau cu picioarele de pămînt: copiii alergară în gloate, unii să se dea peste cap, alții să se facă ~ (SP.).

○ Tortura întrebunțată odinioară care consta în legarea osînditului pe o roată înșepe-nită pe un par, după ce i s'au sdrobit brațele, picioarele și sol-duurile (4176) ¶ ○ *Pr. anal.* Ceva rotund ca o roată: este o ~ de fum... se ridică pînă în pinza depărtării (D.-ZAMF.) ¶ ○ Cerc format de oameni ce stau de jur împrejur: oamenii se făcuseră ~ în jurul lui Tolpa și-l împulzeau

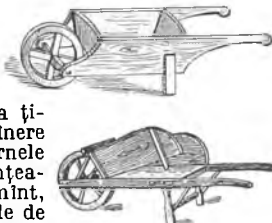

Fig. 4173. Roabe.

Fig. 4174. Roată. 1. Obadă. 2. Spiță. 3. Căpățînă, butuc, butuc, butuc, butucium. 5. Cuiu, cocoșel.

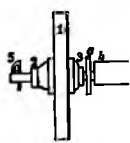

Fig. 4175. Roată.

Fig. 4176. Suplicul roatei.

(SP.); oameni buni, faceți roata mai mare și lăsați-ne în mijloc mai mult loc de joc (SP.): de aci, *adverbial*, (a sta, a se așeza) ~, de jur împrejur: în curte... stau o mulțime de masalele înțipe în pămînt, ou masalegi ~ pe lîngă dinsele (R.-GH.); ceilalți, ~ în jurul popii, ce făcea popa făceau și ei (OLVR.); a se uita ~, a-și face ochii ~, a se uita de jur împrejur: Nevoită s'a suit într'un dud mare și s'a uitat pretutindeni ~, să se ~ noredințeze dacă s'au depărtat bine (CAR.); cît coprindeau ou ochii roata împrejur (GN.) ¶ ○ Învințitură, rotocol: paloșul Radului sbură un minut, făcînd ~ împrejurul-i (OOOB.); în limpezul cerului, se învîrte încet, în roata largi... un vultur cu aripale întinse (VLAH.) ¶ ○ Virtelniță ¶ ○ Disc care se învîrtește orizontal în jurul unui fus și pe care olarul rotunjește lutul și dă forma oalelor ce fabrică (4177) ¶ ○ Uneață întrebunțată la tors: trebuia s'ajut acasă... la făcut țevi cu sucala și la tors cu roata (CRG.); aceste mașine, cît de utile, au ajuns cum era odinioară roata de tors (R.-GH.) ¶ ○ *Trans. (PAC.)* Luminare, de lungimea mortului, ce se în-călăcește pe sicriu, ca o roată, în-ainte de a porni cu mortul la cimi-ter ¶ ○ De-a roata *loc. adv.* De-a ro-ștogolul: păcătoșii dedeau drumul la cîte o stîncă de-a roata în vale (GN.); se da de-a roata peste cap (SA.) [lat. *ro t a*].

2. **ROATĂ** (pl.-te) *sf.* ♀ Companie de soldați: au dat... cu toate ostile năvală asupra Leșilor și înfrînse o ~ de Leși (M.-COST.); regele, dîndu-l pe seama ei o ~ de ostași, ea plecă călare pe un armăsar negru (OOOB.) [pol. *ro t a*].

ROB *sm.*, **ROABĂ** (pl.-be) *sf.* ○ Bărbat, femeie ajuns(ă) în stăpînire cuiva prin cucerire, prin cum-părare sau prin moștenire, pe care stăpînului îl (o) pune la muncă, putea dispune de el (ea) în mod absolut, avînd dreptul de viață și de moarte asu-pra lui (ei), sclav(ă): cîți numai din mamă roabă se vor naște sînt robi (LEG.-CAR.); pînă pe la jumătatea veacului al XIX-lea, Țiganii erau robi în Țara-românească; în urma năvălirii barbarilor, robii romani se transformară pretutindeni în robi ai pămîntului (BR.-VN.); în cale se înfîlînră cu trei roabe de ale zmeului, care păzeau pe Ileana Simziana (MP.);

○ POSTI 1 ○ ¶ ○ Înălțuit de, supus: ~ul datoriei, pasivului ¶ ○ ☆ Calea sau drumul robilor, calea lactee: calea robilor ce se află pe cer, de atunci se numește astfel, de cînd luau Țăarii oameni robi și cei ce scăpau, numai pe stelele acestea se uitau și puteau nimeri înapoi în țara lor (IVOR.); o povățui să se la după drumul robilor care se vede noaptea pe cer (SP.) [vsl. *ro b ū*].

***ROBĂ** (pl.-be) *sf.* ○ rî Haină lungă, cu minci largi, ce poartă magistratii (4178) [fr.].

○ **ROBĂCIU** *adj. Mold. Bucov.* Muncitor, harnic: noroc de la Dumne-zu că era o fată robace și răbdătoare (CRG.); noroc că dăduse peste o femeie robace la treabă și gospodină (FURT.) [r o b].

***ROBANC** *sbst.* = **GEALĂU** [germ. *Rauhbank*].

ROBER (pl.-ere) *sm.* ♀ Cele două jocuri ce trebuiesc cîștigate la fie-care partidă de whist sau de bridge: după cîteva ~e de vist, m'am culcat (NEGR.) [engl. *rubber*].

ROBI (-besc) 1. *vb. tr.* ○ A face rob (roabă) ¶ ○ A lua captiv(ă): o mulțime de oaste tădărească a năvălit în țară... robind femeile și copiii (GN.) ¶ ○ A cap-tiva, a cuceri, a răpi: zina... vorbi astfel încît robi toate inimile (SP.); de la primele acorduri, a robit toată sala (BR.-VN.) ¶ ○ A pune stăpînire pe, a subjuga, a încătușa: o patimă care robește și umple toată viața acestui om (VLAH.).

2. *vb. intr.* A fi rob, a munci din greu, ca un rob.

3. *vb. refl.* A se face rob: el începuse a se supune și a se ~ unii pe alții (SA.); s'ar ~ Turcilor, numai s'o stie bine (OLVR.); ○ te robești pîntecele și nu-ți dai cîtuși de pînă osteneala minții (CRG.).

ROBIE *sf.* ○ Starea, condițiunea de rob,

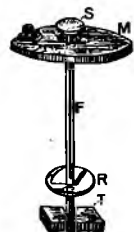

Fig. 4177. Roata olarului. S. Străgălic. — M. Masa. — F. Fusul. — R. Ro-tiță. — T. Tigaie.

Fig. 4178. Robă.

sclavie; Alții, deprinși cu robia, de ea greu se despărțesc (ALX.) ¶ ③ Captivitate: toți nelegiuții ce-mi oalcă hotarul cad în robia mea (ISP.).

***ROBINET** (pl.-ete) *sn.* Canaava de metal de la o fântână sau de la o instalație de apă; ¶: n'are deocît să întoarce ~ul, și vorbește curg cu nemiluita (VLAH.) (□ 4179) [fr.].

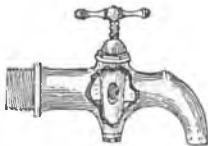

Fig. 4179. Robinet.

○ **ROBOTĂ** (pl.-te) *sf.* ① *Trans.* Clacă ¶ ② *F* Muncă neîntreruptă, activitate asiduă: Cazaucul se apucă de ~ prin curte (S.-ALD.) [vsl.].

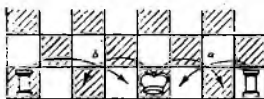

Fig. 4180. Rocardă.

ROBOTEALĂ (pl.-eli) *sf.* Faptul de a roboti; muncă neîntreruptă, activitate: moș Talpos, omul de ~ al lui, sare 'n sus, se pune stană 'n față (LUNGU.).

ROBOTI (-otes) *vb. intr.* A se afla în treabă, a se ocupa cu diferite lucrări, a munci: gospodarii robotesc pe lângă casă, în așteptarea mămăligii (VLAH.); nu știu ce roboteam prin grădina (CAR.); în vreme de iarnă, țărani robotesc prin prejurul casei, mai drag cîte ceva (D.-ZAMF.) [sl. robotiti].

○ **ROBȘAG** (pl.-aguri) *sn.* Maram. (BRL.) Robie, sclavie; captivitate [ung. r a b s á g].

***ROBUST** *adj.* Tare, sdrăvan, voinic, virtuos, viguros: un om ~; o sănătate ~ă [lat.].

○ **ROC** *sbst. Băn.* Termen, soroc: slugile își tocmesc ~ul la Sf. Gheorghe (NOV.) [srb. r o k].

***ROCĂ** (pl.-ce) *sf.* ① Masă de piatră, stană de piatră, stîncă ¶ ② Masă minerală virtuoasă sau fărâmițoasă, care face parte din scoarța pămîntescă [fr. r o c].

***ROCADĂ** (pl.-de) *sf.* ③ În jocul de șah: schimbarea simultană a regelui și unuia din turnuri, în locuri anume indicate (□ 4180) [germ. Rock a d e].

ROCHIE *sf.* ① ① Haina femeilor de la oraș care acopere tot corpul sau e alcătuită separat din bluză (corsaj, talie, laibăr, etc.) și fustă: ~ de mireasă; ~-a rădica rochia; Am o ~ mirie, Plină de pozderie, (GOR.), ghicitoare despre „cerși stele” ¶ ② Fustă, foi [srb. r o k l j a].

ROCHIOARĂ (pl.-re) *sf.* ① *dim.* ROCHIE: Ia-ți papuci și ~, și te du la chilloara (VOR.).

ROCHIȚĂ (pl.-țe) *sf.* ① *dim.* ROCHIE ¶ ② ② Hăinuță de copilă, de fetiță: avea o ~ de toată frumusețea și o pălărioară de toată nostimada (BR.-VN.) ¶ ③ **ROCHITA-RÎNDUNELEI** = **VOLBURĂ** ③.

ROCIU (pl.-ciuri) *sn.* Un fel de plasă în formă de sac pentru prins pește (□ 4181): pestii cel mai mulți se prind cu rociul (FAC.) [comp. ung. r á c s a „plasă de prins raci”].

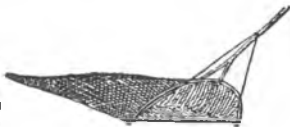

Fig. 4181. Rociu.

***ROCOÇO** *adj. invar. și sbst.* ① Stil de ornamentațiune din timpul lui Ludovic al xv-lea, caracterizat prin profuziunea liniilor încoavate, aghirlandelor împletite, etc. (□ 4182) ¶ ② **Lucru învechit, ieșit din modă, de prost gust: oțeva conferință la Ateneu, cu subiecte ~, vor fi indispensabile (VLAH.) [fr.].**

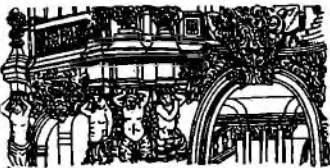

Fig. 4182. Stil rococo.

ROCODELE *sf. pl.* Lucruri de mină (horbote, etc.) [comp. **ROGODELE**].

ROCOINĂ = **RĂCOVINĂ**.

***ROCOȘ(E)AN** *sm.* Răzvrătit, răsculat, rebel:

au trecut asupra Ghetilor... oarile făcuse răcoșeani asupra împărației (CANT.); după așezare și potolitul acelor răcoșeni, se bolnăvese în oraș în Sas-Sebeș (LET.) [pol. r o k o - s z a n i n].

***ROCOȘELNIC** *sm. și adj.* = **ROCOȘ(E)AN**: l-au luat ou toți mirzații carii mai rămăsese cu dînsul ~i (N.-COST.).

***ROCOȘI**, **RĂCOȘI** (-oșe) *vb. refl.* A se răscula, a se răzvrăti: în zilele lui Domestian împărat s'au răcoșit dacii asupra împărației Rimului (N.-COST.); Parthii gonise pre împăratul și iarăși s'au răcoșit (CANT.) [pol.].

***ROCOȘIRE**, **RĂCOȘIRE** *sf.* Faptul de a se răcoși; răscolă, răzvrătire: așa au fost răcoșirea Ungurilor cu Racoși împotriva Nemților (MUST.).

***ROCOȘITURĂ**, **RĂCOȘITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Răscolă, răzvrătire, rebeliune: rădîcindu-se asupra Nemților pentru răcoșiturile lor... l-au ucis... împreună ou mună-sa (N.-COST.); carele din boieri se afla în nșoai fapte rele, cu răcoșituri asupra domniei și-l prindea, într'acel turn îl încheidea (MUST.) [R o - c o ș i].

Fig. 4183. Rocoșea.

ROCOTEL *sbst.* ¶ ① = **CUÎȘORITĂ** ¶ ② = **RĂCOVINĂ**.

ROCOȚEA (pl.-țele) *sf.* ¶ Mică plantă, cu flori albe, dispuse în cime multiflore; crește prin fînețe, tufisuri și grădini; numită și „rocovină”, „steluță” (*Stellaria graminea*) (□ 4183).

ROCOTEL *sbst.* ¶ = **RĂCOVINĂ**.

ROCOVINĂ (pl.-ne) *sf.* ¶ ① = **MIERLUȚĂ** ¶ ② = **ROCOȚEA** ¶ ③ = **RĂCOVINĂ**.

ROD (pl.-duri) *sn.* ① ① Generație, neam: din ~ în ~; ~ul omenesc; de va fi om de ~ bun, să-l scoată din locul lui o samă de vreme (PRV.-LP.) ¶ ② (pl. roade, ¶ roduri) ¶ Poamă, fruct, roadă: porumbul înalt așteaptă înoc binecuvîntarea unei ploii, ca să lege ~ul (ROG.); protul tale copacul, ca să-l mănînce ~ul (ZNN.); privește-a oaselor albe ce se ivesc dintre pomii în-oțreacă de ~ (VLAH.); hrînindu-se... ou roadele unor copaci (ISP.); rădăcina învătăturii este amară, dulci sînt însă ~urile sale (NEGR.) ¶ ③ **RODUL-PA-**

Fig. 4184. Rodul-pămîntului.

ÎNȚULUI, plantă veninoasă, cu frunze lucitoare, acoperite adesea cu pete brune; crește prin păduri și dumbrăvi; numită și „cocoșoaică”, „barbă-lui-Aron”, „mărceț”, „piciorul-vîtelului”, „porumbul-cucului”, „ungureancă”, etc. (*Arum maculatum*) (□ 4184) ¶ ④ (pl.-duri, roade) Ceea ce se produce, ce se naște; ¶ urmare, rezultat, folos: ~ul pîntecelui; mal tirzul începu a prinde dragoste de dînsul, cînd simți ~urile căsătoriei (ISP.); toamna avea s'aducă roadele atîtor frămîntări (VLAH.) ¶ ⑤ Testicul [vsl.].

RODAN (pl.-ane) *sn.* = **SUCALĂ**: Irina lăasă ~ul și lei după măsă care robotea tîntă (DLVR.).

RODAȘCĂ = **RĂDAȘCĂ**.

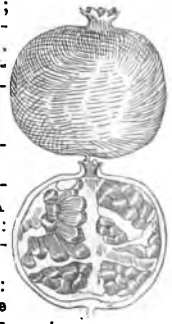
ROD-DE-ZĂHĂR = **RODOZAHAR**.

RODI (-deso) 1. *vb. tr.* ① A naște, a produce, a da rod ¶ ② A face să dea rod, să fie roditor: s'ar zice că singele vărsat de mine rodește pămîntul (GN.).

2. *vb. intr.* A da rod, a produce: rodește acea țară grîn, orz și de altă pine (LET.); furca nu se lasă goală, oă nu rodește cînepa (VOR.) [vsl. r o d i t i].

Fig. 4185. Rodie.

RODIE *sf.* ¶ Fructul rodului, de forma și mărimea unui măr, plin cu seminte roșii, zemoase și foarte gustoase (□ 4185): fețele noastre se roșiseră ou niște rodii coapte (ALECS.) [ngr. řódí].

RODIER, RODIU *sm.* ♀ Frumos arbore, originar din sudul Europei, al cărui fruct este *rodia* (*Punica granatum*) (4186); şirurile de lauri înfloriţi şi de rodieri crescuţi pe malurile lui (ALECS.).

† **RODINI** *sf. pl.* ♂ † Naștere, ziua nașterii ♀ ♂ † Creațiune ♀ ♂ † Sfințire, afierosire, tîrnosire ♀ ♂ Daruri aduse lăuzei: pîne se duce ~ la femele ce-au născut (SEZ.); a se duce, a merge, a veni în ~, a face vizită lăuzei (de la naștere pînă la botezul pruncului) aducîndu-i daruri: la ea s'au coborît soarele, luna și stelele și au venit la ~ (VOR.) [vsl.].

RODITOR *adj. verb.* RODI. Care rodește, care face roade: pămînt ~; pom ~; acela ce va tăia vie roditoare... acestuia să-i tale minile (PRV.-LP.) ♀ ♀ ♂ **NERODITOR.**

RODIU = **RODIER.**

RODNIC *adj.* Roditor, care aduce mult rod, fecund, mănăs: culmea Comarnicului... își întinde spinarea... între cele două vîi frumoase și ~ ale acestui județ (VLAH.).

RODNICI (-icese) *vb. tr.* A face rodnic, a fecunda, a fertiliza.

RODNICIE *sf.* Calitatea de a fi rodnic, fertilitate, fecunditate: vorbesc undele Argeșului... de rodnicia pășunilor și holdelor pe cari le scaldă (VLAH.).

RODODENDRU *sm.* ♀ = **OLEANDRU**: vîd aici grădini în care înfloresc mirtul și creșcu... cedri și rododendri (G.-GH.) [fr.].

RODOȘ *adj.* Roditor, mănăs: cînd plouă la zile mari e anul ~ (GOR.) [rod].

RODOZAHAR, (P) **ROD-DE-ZAHĂR** *subst.* X Dulceață de trandafiri: fel de fel de dulceturi: rodozahar, șerbături de trandafiri și de vișine (G.-GH.); îmi găsi pricină de la te mîeri ce, de la nu rod de zahăr care se zăhărisise (G.-GH.) [ngr. *ῥοδοζάχαρη*].

⊙ **ROFI** (-tase) *vb. tr. Olten.* X A fierbe (prea) puțin o legumă, a nu o fierbe de ajuns (CIAUȘ.).

ROFII, ROHII, ROHINI *sf. pl.* ♀ (P) Bube ce se fac uneori pe capul și fața copiilor, îndată după naștere; se întind și se prefac în rîni umede și grețoase [comp. serb. *rohav*, „ciupit de vărsat“].

ROGATORIE *adj. f. r.* Comisi(un)e ~, cerere pe care un tribunal o adresează altuia spre a-l invita să facă, în județul său, o anchetă sau oarecare acte de procedură pe care nu le poate face însuși [fr.].

ROGOADE = **ROGODELE.**

ROGODELE, **ROGOADE** *sf. pl.* (P) Tot felul de poame: casele vîrulte se ațundau în grădini cu rogoade (OLVR.); de Sînt-Ilie nu-i bine să lucre omu, că bate piatra rogoadele (GR.-N.) [comp. **ROCODELE**].

ROGOJINĂ (*pl.-ini*) *sf.* Împletitură de papură ce se așterne pe jos, pe scîndurile unui pat, etc. (4187); un car cooperit cu o ~ ..dele să lasă în ulița mare (NEGR.); în vremea veche, cînd poporul voia să atragă atențiunea Domnului asupra unei nedreptăți, aprindea unul sau mai mulți cîte o rogojină făcută sul și o așeza pe cap, cu partea aprinsă în sus: nefîind veșitul, dat-au boierii rogi la singur împăratul, aprinzîndu-și și o ~ în cap (N.-COST.); Tîrgoviștenii... au venit la divan la București cu rogojini aprinse în cap și cu falba în poșap (G.-GH.) [srb.].

ROGOJINAR *sm.* ♂ ♀ Cel ce face sau vinde rogojini.

ROGOZ, (O) **RĂGOZ** *subst.* ♀ ♂ Plantă ierboasă cu tulpina dreaptă, în trei muchi ascuțite; crește prin mlaștini și bălți, pe malul lacurilor și al riurilor (*Carex riparia* (4188); (*C. vulpina* (4189): facu să crească din aceea groșă niste trestie și niste rogoz mai frumos decît pretutindeni (SP.); Ulecută usă. În rogoz asoună (GOR.), *ghicitoare despre „lepure“*; Iese moșul din rogoz, Cu colcoan 'ntors pe dos (PAMF.), *ghicitoare*

Fig. 4186. Rodier.

despre „popușoiu“ ♀ ♂ Plantă cu tulpina țepăună și înaltă de peste un metru, cu numeroase tubercule globuloase de mărimea alunelor sau a nucilor, care constituie un excelent nutritiv pentru porci; crește prin mlaștini și pe malul apelor, formînd adevărate stu-

Fig. 4188. Rogoz.

fării; numită și „pașă” (*Scirpus maritimus*) (4190) ♀ ♂ =

Fig. 4190. Rogoz.

PIR-ROȘU ♀ ♂ = **CIPIRIȘ** ♀ ♂ = **PIPIRIȘ** [vsl. *rogoz*].

⊙ **ROHATCĂ** (*pl.-ăteți*) *sf. Mold. Bucov.* Barieră (la marginea unui oraș): tocmai cînd am intrat în Iași, pe rohataca Păcurari (CRG.); cînd s'a văzut la ~, s'a așezat jos pe troscoț (VLAH.); patașea venea să poarte... pe conul Iordache spre ~ (GR.) [rus.].

ROHII, ROHINI = **ROFII.**

ROHMANII *sm. pl. Bucov.* ♂ (P) = **BLAJINII** [rut. *Rochmanny*].

† **ROHMISTRU, ROHMISTRU** *sm.* X Căpitan de cavalerie (la Poloni): ieșit-au îndată la harț polcoavnicul Gilgoraș Ivanenco cu rohmistril lui și cu tovarășii de la stăngul lui (N.-COST.) [pol. *rotmistrz*].

ROI (*roșce*) *vb. intr.* ♂ ♀ A se înnuți și a ieși din stupi, sburînd în roiuri, spre a căuta un nou, locaș (*verb.* de albine): pentru ca să roșcească stupii bine, să se semene aproape de prisacă... hrîscă (ORAGH.) ♀ ♂ A sbura, a alerga în număr mare, de colo pînă colo; a furnica; a se revărsa: florile erau în straturi verzi... iar printre ele roiau fluturii roșii (EMIN.); iarăși izvorăsc din codri cete de țărani ce roșce spre tabără (VLAH.) [srb. *roiti*].

ROIB 1. *adj.* X Cu părul de culoare roșatică (*verb.* de cal). roșcat: cei doi cai măruntii, ~i, ședeau cuminți în drum, cu capetele plecate (SAO.).

2. *sm.* Cal roib [lat. *rubeus*].

ROIBĂ (*pl.-be*), *Olten.* **ROIBIE** (CIAUȘ.) *sf.* ♀ Plantă cu tulpina aspră și acățătoare, cu flori albe-gălbui, grupate în ciorchini, cu fructele alcătuite din niste boabe roșatice, ce devin mai tirziu negre; e întrebuințată ca plantă tinctorială; numită și „brociu”, „patachină” sau „rumenele” (*Rubia tinctorum*) (4191) [lat. *rubia*].

ROINIC *adj.* Care zboară de colo pînă colo, ca un roi u de albine fără stup: Domnind sumeț și tînr pe ~ile stourii (EMIN.).

ROINITĂ 1. (*pl.-te*) *sf.* ♀ Plantă cu miros plăcut, cu flori albe, mult căutată de albine; e întrebuințată în medicină pentru

Fig. 4191. Roibă.

Fig. 4192. Roiniță.

proprietățile ei stimulante și digestive; numită și „iarba-stupului”, „mătăcină”, „melisă”, „roiste”, etc. (*Melissa officinalis*) (4192) [roiu].

ROD-ROI

ROINIȚĂ² (pl.-te) *sf.* Mic stup purtăret, în care se prinde noul roiu [sr.b.].

ROISTE *sf.* ① Faptul de a roi (verb. de albine): (hrisca) pe vremea roiului să fie todeauna înflorită (ORACI); hrisca să se seamene de timpuriu, ca așa pe timpul roiului să fie înflorită și să ajute ~ a albinelor (ION.). ② = ROINIȚĂ¹.

ROIȚ *sbst.* Faptul de a roi: după ce a roiu stupul odată sau de două ori... trebuie a se opri ~ul rotețindu-se (ION.).

ROIU (pl.-turi) *sn.* ① *sm.* ① Multime de albine, ieșite din stup, ce zboară în grup compact, împreună cu matca lor, spre a-și căuta un alt locas ([4193]): un ~ de albine se învîrtea în sbor pe deasupra oapului său și umbiau bezmetice de colo până colo, neavînd loc unde să se așeze (CRG); ce tocmală să hie la o oaste ce era ca un ~ fără matcă (M.-COST.); bățul pe care s'a așezat roiul înfîn și tare bun să-l porți, cînd mergi undeva (VOR.). ② *Pr. anal.* Multime mare de insecte, de păsări, etc. sburînd în grup compact: un ~ de fluturi albi (ALECS.); mii de liurici... trec în roluri (VLAH.); roiuri de rîndunele (GN.); un ~ de grauri (D.-ZAMF.); Pe crengile pădurii, un ~ de păsărele, cu-o lungă odihire, la soare se ~noăzese (ALECS.); tot astfel, despre o multime mare de oameni sau de alte ființe: Venit-au roluri de ~mpărați (COȘB.); o mișcare generală se face în roiul de oameni (D.-ZAMF.); aici e ~ de cloot (ALECS.); curgeau plăieșii roiuri de pe sub poalele codrilor (VLAH.); adesea repetat: oolo, după oina cea bună, prînd a veni roiuri, roiuri de draoi și zmei (MET.); de asemenea, despre o multime mare de lucruri de același fel: nu ~ puternic de scînteie (GN.); roiuri de unde (EMIN.); ③ Roiuri de gînduri și amintiri din tinerețe (ORIG.) [vsl. r o j].

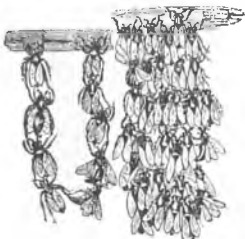

Fig. 4193. Roiu.

④ **ROJMALIN** = ROSMARIN: Tot cu în și cu pelin și o'un fir de ~ (K.-ERS.).

ROL (pl.-luri) *sn.* ① Listă, însemnare, catalog ② ③ Listă de contribuabili ④ ⑤ Tablou pe care sînt înscrise, la tribunal, procesele în ordinea în care urmează a fi judecate ⑥ ⑦ Ceea ce un actor are de învățat dintr'o piesă de teatru spre a recita pe scenă: nu-și știe ~ul ⑧ ⑨ Personajul reprezentat de actor ⑩ ⑪ Chipul cum se poartă cineva în anumite ocazii; partea ce ia cineva într'o afacere: a jucat nu mare ~ în această afacere ⑫ ⑬ Atribuțiune specială: nu-și pricepe de ajuns ~ul de învățător [fr. rôle].

ROLĂ (pl.-le) *sf.* = **ROL**: a jucat o ~ însemnată în patria sa (NEGR.); pare un palazo într'o ~ de intrigant (EMIN.); al-
cea vulpoiul nu joacă rola persoanei vrednice de osîndire (TCH.).

ROM¹ (pl.-muri) *sn.* ② Rachiu foarte tare obținut prin fermentarea melasei sau sucurilor trestiei de zahăr: ar fi fost un om prețios, dacă nu era atît de devotat ~ului de Jamaica (I.-GH.); îl frecă pe minil, pe ploioare și pe oaste cu ~, amestecat cu vin (OLVR.) [fr. rhum, pron. „rom“].

ROM², mai adesea **ROMURI** *pl. Trans.* ② Nisip care conține aur (v.c.) (psc.) [comp. ung. rom „dărăbături“].

ROMAN¹ *adj.* ① Care aparținea Romei din vechime: dreptul ~; poporul ~; cetățean ~, cel ce se bucura de aceleași drepturi civile și politice ca și cei născuți la Roma; cifre ~e, literele cu care Romanii scriau numerele: I (1), II (2), III (3), IV (4), V (5), VI (6), VII (7), VIII (8), IX (9), X (10), XL (40), L (50), XC (90), C (100), D (500), M (1000) ② Care aparține Romei moderne; Biserica ~ă, Biserica catolică ③ ④ Limbă ~ă, limbă modernă derivată din limba latină vulgară: limba română e o limbă ~ă ⑤ ⑥ Caractere ~e, litere de text obicnuite, cu trăsăturile perpendiculare, spre deosebire de „cursive“ sau „italice“, ale căror trăsături sînt oblice.

⑦ *sm.* Locuitor al Romei vechi sau moderne [lat.].

ROMAN² (pl.-ane) *sn.* ① Povestire închipuită, scrisă în proză, în care autorul caută să excite interesul, fie prin jocul pasiunilor, fie prin descrierea moravurilor, fie prin ciudățenia aventurilor: ~ filosofic, social, istoric, de aventuri, etc. ② ③ Povestire în care faptele relate nu par a fi cu puțință; serie de aventuri extraordinare [fr.].

ROMAN³ *sbst.* ① = ROMONITĂ-PUTUROASĂ ② = AURATĂ.

ROMANCIER *sm.* Autor care scrie romane [fr.].

ROMANESC *adj.* ① Ce ține de roman: stil ~ ② ③ Așa cum există numai în romane, nu însă în viața reală: asepturi romanești; idei romanești [fr.].

ROMANIC *adj.* ① Limbile ~e, limbile derivate din latina vulgară (română, sardă, italiană, reto-romana, franceza, provenșala, catalana, spaniola și portugheza); popoarele ~e, popoarele care se trag din Romani ② ③ Arhitectură ~ă, stil arhitectonic care a predominat în sec. al xi-lea, al xii-lea și o parte din al xiii-lea, inspirat de stilul basilicilor latine și în care se găsesc amestecuri de elemente orientale și bizantine ([4194] r o m a n¹).

Fig. 4194. Stil romanic.

ROMANIST *sm.* ① Învățător care se îndeletnicește cu studiul limbilor romanești [fr.].

ROMANISTICĂ *sf.* Filologie romanică [romanișt].

ROMANITATE *sf.* ① Calitatea, caracterul de Roman sau de descendent al Romanilor: aceste neamuri... s'an opintit să steargă din fața pămîntului ori-ce urmă de ~ (isp.) ② col. Popoarele romanești.

ROMANIȚĂ, ROMANIȚĂ (pl.-te) *sf.* = ROMONITĂ: Eu pe-un fir de romanișt Vălu cerca de mai iubesci (EMIN.); șanțuri înflorite cu romaniște înstelate (RO.).

ROMANIZA (-izez) *vb. tr. și refl.* ③ A (se) face Roman [fr.].

ROMANTIC *adj.* ① Pitoresc, care-ți amintește frumusețea locurilor descrise în poeme și romane: trecurăm și Valea Putnei, cea mai ~ă vale ce e dat ochilor să vază (GN.) ② Romanesc ③ Gen de literatură care, renunțînd de a imita în mod servil literaturile greacă și latină, își întinde privirile și cercetările la toate timpurile, căutînd emoțiunea în toate subiectele și sub toate formele, fără a-l pîsa de regulile și tradițiunile consacrate de autorii clasici: școală ~ă; poet ~.

④ *sm.* Partizan al școlii romantice, scriitor în genul romantic [fr.].

ROMANTISM *sbst.* Școala literară a scriitorilor romantici care luă naștere pe la începutul veacului al xix-lea [fr.].

ROMANȚ (pl.-turi) *sn.* Roman: nu sînt niște ~uri în cari să se desfășure peripețiile unei intrigi (I.-GH.); fata nu-și strică mintea și sufletul cu ~uri (SAO.) [it. romanzo].

ROMANȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Cîntec duios sau melancolic: am să-ți cînt o ~ pe care am scris-o ieri noapte (OLVR.) ② Bucată de muzică scurtă, naivă și grațioasă, compusă mai adesea pentru cuvintele dintr'o romanță [fr. romançe].

ROMANȚIOS *adj.* ③ Cu un spirit visător, cu idei ee nu cadrează cu viața reală, doritor de aventuri ca cele descrise în romane: foarte romanțios, ea ținea mult la societatea tinerilor studenți (CAR.); — *sm.*: pe lei pe colo trecea cîte un ~ fluterînd (EMIN.) [romant].

ROMÂN *1. sm., ROMÂNĂ* (pl.-ce) *sf.* ① Locuitor (locuitoare) sau originar(ă) din România ② Născut(ă) din părinți români ③ F ④ Om: fă-te om dacă poți, ~ verde în fața prigonirii (ALECS.) ⑤ F ⑥ Țăran: ~ e țăranul, en sînt boloi Moldovan, declamau ou mîndrie elevii lui Cucoș și Chiriac (ALECS.); ~ pentru gura de iarbă, lua via ~ului din băștînină (VLAH.); ~ bolerul, cînd îl e foame, se plîmbă, ~ul fluteră, iar Țiganul cîntă (ZNN.) ⑦ ⑧ RUMÂN.

2. *adj.* Românesc: poporul ~; limba ~ă; literatura ~ă [lat. *romanus*].

ROMÂNĂȘ *sm. dim.* ROMÂN: cînd voim să arătăm viteja oulva, zicem... puțin de ~ sau volnic, nu glumă (ISP.).

ROMÂNCA = ROMÂN.

ROMÂNESC *adj.* ① Original din România ② Privitor la România, la locuitorii ei sau la limba vorbită de aceștia: obiceiul ~; Tîra Românească, România; limba românească; carte românească [R o m ă n e s c].

ROMÂNEȘTE *adv.* ① Ca Românii ② În limba românească: vorbea ~; F a spune ~ în ochi, a spune verde, fără înclinare [r o m ă n e s t e].

ROMÂNICA *sm. dim.* ROMÂN. Cuvînt pus mai ales în gura Tiganilor, în snoave:

† ROMÂNIE *sf.* Limba românească: pe ~, românește [r o m ă n i e].

ROMÂNIME *sf. col.* ROMÂN. Toți Românii.

ROMÂNISM *sbst.* ① Spiritul românesc, sentimentul național al Românilor: ~ deșteptat în lupta contra Dîmilor fanarioți a început a cluța slava strămoșească (D.-CH.). ② Particularitate a limbii române [R o m ă n i s m].

ROMÂNIZA (-izez) 1. *vb. tr.* ① A da o formă românească unui cuvînt împrumutat dintr-o limbă străină ② A deprinde cu obiceiurile românești, cu felul de viață și de gîndire al Românilor.

2. *vb. refl.* A se face Român, a adopta firea, felul de viață, obiceiurile Românilor [R o m ă n i z a].

ROMB (*pl.* -buri) *sn.* A Figură geometrică compusă din patru laturi egale, un fel de paralelogram cu două unghiuri ascuțite și două unghiuri obtuse (Fig. 4195) [fr.].

ROMBIC *adj.* A Care are forma unui romb [fr.].

ROMBOEDRIC *adj.* A Care are forma unui romboedru [fr.].

ROMBOEDRU *sm.* A Paralelipiped al cărui toate fețele sînt niște romburi (Fig. 4196) [fr.].

ROMBOID *sm.* A Vechiul nume al paralelogramului [fr.].

ROMBOIDAL *adj.* A În formă de romboid: prismă ~ă; frunză ~ă (Fig. 4197); tin în mină lănci înalte, cu ascuțit ~ la vîrf (ODOB.). [fr.].

ROMON *sm. Băn. Oaș. & = ROMONITĂ.*

ROMONITĂ (*pl.* -te)

sf. ① = MUȘATEL:

prin curte acum prindea a orește ~ și troscoțel (RET.). ②

~ DE-CIMP sau ~

PROASTĂ, plantă cu flori

ca ale mușătelului, ce

crește prin locuri niso-

poase și prin fînețele sterile (*Anthemis arvensis*)

(Fig. 4198) ③ = PUTU-

ROAȘA, plantă, cu miros

neplăcut, cu flori ca ale

ROSĂTURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a roade; parte roasă: furnicariul furnicilor de pădure... se întrebun-
tează la roșături de picloare (MAR.) [r o s]:

***ROȘBIF** (pl.-ituri) sn. × Bucată de carne de vacă coaptă în cuptor, în așa fel încât să rămie roșie la mijloc [fr. < engl.].

***ROȘBRAT**, **ROȘBRAT** (pl.-ate) sn. × Carne friptă în tigare (mai adesea cu ceapă) [germ. Rostbraten].

○ **ROSCOL** = **RĂSCOL**.

***ROSMARIN**, **ROZMARIN** sm. ♀ Mic arbust plăcut mirositor, totdeauna verde, cu flori albastre, rar albe, dispuse la subțioara frunzelor (*Rosmarinus officinalis*) (□ 4202) [lat.].

○ **ROSOLIE** sf. Trans. ♀ Un fel de rachiu îndulcit cu zahăr sau cu miere [it. rosoglio].

ROST (pl.-turi) sn. ① † Gură: Abi o frumoasă vorbă din ~ul lui răsar! (COSB.); așint să-ți fie ~ul, moș Ioane, că ai vorbit din durere (CRG.); (a învâta, a ști, a spune) de ~, (pe) de-a ~ul, pe din afară: știa pe Arghir pe de ~, din scoară pînă în scoară (U.-GH.).
② Golul dintre firele încrucișate ale urzelii în care se aruncă suveica, când se țese ③ Δ Golul rămas între cărămizile așezate una lângă alta, la zidit, între scindurile puse alături, la dușumea, la acoperiș, etc.: o miță... face să curgă printre ~urile bagdădei sămînță de oîneapă (SAD.); a umplea ~urile ④ Deschizătură în unghiu formată de nulelele împletite ale gardului ⑤ ⑥ Sens, înțeles, noimă, rațiune, scop: nu înțeleg ~ul acestor vorbe; nu știu ou ce ~ a venit aici; toate lucrurile își aveau ~ul lor; măi, ou ce ~ tulburi tu apa, de nu poț să bee vitele? (VAS.); îndoielile neliniștitoare despre ~ul lumii (BR.-VN.); a-l da de ~ ⑦ ⑧ Ordine, regulă, rînduială, așezare, dispozițiune; socoteală: om ou ~; le face toate ou ~ ⑨ ⑩ Pregătiri, preparative: a face ~ de plecare, de mîncare; a face ~ (de bani, de un bileț, etc.), a căuta să-și procure: țărani... se duc să mai facă ~ și de alte parale (VLAH.) ⑪ ⑫ Mijloc, plan, metodă: s'a dus să cerceteze de nu e vr'un ~ de scăpare ⑬ ⑭ Căpătuală; folos: să te mai ajut și eu... să-ți faci și tu ~ aici ca toți megieșii (ASP.); rămase slugă la casa popii, ca să albă și el ~ în lume (SLV.) ⑮ ⑯ Mers, felul alcătuirii, modul de a se folosi, mecanism: nu-i știe ~ul ⑰ ⑱ Urmă: nu-i știa de ~ de vre-o trei zile (ASP.) [lat. rostrum].

Fig. 4202.
Rosmarin.

ROȘĂ vb. intr. A forma rostul cu firele urzelii.

***ROȘBRAT** = **ROȘBRAT**.

ROȘȚI (-teso) 1. vb. tr. ① A scoate din gură, a exprima, a pronunța: ~ un cuvînt, o silabă ② A spune, a cuvînta: ~ un discurs ③ A pune ordine, a face cu bună rînduială.

2. vb. intr. ① A schimba itele la țesut: la sut sînt două femei care rostesc și au bună grijă ca să nu se strice sau înclănoască rostul (LUS.) ② A lărgi o gaură cu sfredelul ③ A face rost de ceva, a pregăti: vezi de rostesc de masă, să mîncăm și să ne veselim (ASP.); să mergem, o'am roștit și o țiră de mîncare și-l păcat să rămie (LUNG.)

2. vb. refl. ① A se pronunța: ou ce mîndrie trebuie să se fi roștit a doua zi printre camarazii lor (VLAH.) ② A se înjgheba, a se alcătui: s'a fost roștit, pe vremea ocupării rusești, o școală aci (LUNG.) [r o s].

ROȘTIRE sf. Faptul de a (se) roști, pronunțare.

ROSTOGOL, **RAȘTOGOL**, **RAȘTĂGOL** sbst. ① Dăre peste cap; cădere de-a dura, învîrtindu-se ca o roată: oînd i-am tras un pumn... o căzut de-a rostogol în celalalt colț al vagonului (ALECS.); oînd puse, mare, ursul umărul lui, se dete bolovanul de-a rostogolul și ursul peste el (ASP.); calii luncău și se duceau de-a răstăgolul (CRG.); S'au dus lute răstăgo! După trupul ce fugea (STAM.); Rostogol după ocol, gliscă albă ntr'un picior (GOR.), ghici-toare despre „curcubeu” ② ♀ Plantă cu flori alburii, cu antere albastre, dispuse într'un capitol globulos; numită și „măciuca-ciobanului”, „scaiu”, etc. (*Echinops sphaerocephalus*) ③ ♀ = **TĂTARNICĂ**.

ROSTOGOLI, **RAȘTOGOLI**, **RAȘTĂGOLI** (-oleso) vb. tr. și refl. A (se) răsturna peste cap, ca o roată, a (se) da de-a rostogolul: stîncile începură a se rostogoli din înălțimi și toată falnicia lui oaste... pieri în fundul acolei ripi (VLAH.); lăcrămile li se rostogoliră pe obrații săi albi-galbeni (OLVR.); pandurii se îmbrăceau și se rostogoleau pe scară (ODOB.); ④ banul e făcut rotund, leane se rostogolește; plata care se răstogolește din loc în loc nu prinde mușchi (PANN.); ⑤ frînturile de gînduri ce se rostogoleau în capul său (CAR.).

ROSTOPASCĂ, **ROSTOPASTĂ** sf. ♀ Plantă care conține un lapte galben-portocaliu, acru și foarte veninos, cu tulpina dreaptă, acoperită cu peri lungi și rari, cu flori galbene; e întrebuințată în medicina populară pentru vindecarea tăieturilor, contra tusei și contra negilor; numită și „calce-mare”, „crucea-voinicului”, „iarba-rîndunelei”, „iarbă-de-neg”, „negelariță”, etc. (*Chelidonium majus*) (□ 4203); Frunză verde rostopască, L-om mîna în cîmp să pască (BRL.); bube (le) dulci... uneori se ung cu suc de rostopastă (PAC.) [rut. rostopast].

Fig. 4203.
Rostopască.

***ROSTRAL** adj. ♀ Coloană ~ă, împodobită cu ciocuri de corabie, embleme ale unei victorii navale (□ 4204) [fr.].

ROȘURĂ (pl.-suri) sf. Rosătură: furnicarea se întrebunțează... și ca leac contra mai multor boale, precum rosuri sau roșături de picloare... și pentru multe altele (MAR.); împărțatul... ne mai păfund răbda roșura urechilor din partea Tigăncii (SA.) [r o s].

ROȘ = **ROȘU**.

ROȘALĂ, **ROȘEALĂ** (pl.-șeli, -șele) sf. ① † Roșată, rumeneală ② Văpșea roșie, în spec. aceea obținută prin fierberea băcanului, cu care se roșesc ouăle de Paști: (ouăle) în roșele se fierb în clocot, după care se scot (PAMF.) [r o ș i].

ROȘATIC = **ROȘIETIC**.

ROȘATĂ, **ROȘEATĂ** (pl.-șeti) sf. ① Coloare roșie ② Colorațiune roșie a feței sub efectul unei emoțiuni vii, rumeneală: roșata obrazului ③ Pată roșie pe trup ④ ♀ ⑤ Roșii: boala numită ~ sau roșii (MAR.).

ROȘĂȚEA sf. ♀ Plantă ierboasă, cu flori frumoase, trandafirii; numită și „crin-de-baltă”, „flinul-cămilei”, „micșuneaua-apei”, „păpurică”, etc. (*Bulotus umbellatus*) (□ 4205)

[r o ș a ț a].

ROȘCĂ sm. ⑥ Cel ce are obrații roșii din fire, roșcovan.

ROȘCAT adj. Cam roșu, de o culoare ce bate în roșu, roșietic: stînci ~e, care se numesc Pîetrela Fetei (ODOB.); oărturarii vremilor acolora ni-l arată roșcați la față, grecii și mătăhăloși (VLAH.); vorb. de pâr: după ce-și netezi favoritele ~e (OLVR.) [r o ș c a].

ROȘCOBAN, **ROȘCOBAN**, **ROȘCOVAN**.

ROȘCOV sm. ♀ Mic arbore, originar din Arabia, ce produce niște fructe foarte dulci, numite „roșcove”, de forma unor teci negricioase, cu numeroase semințe (*Ceratonia siliqua*) (□ 4206) [vsl. r o ŝ i k o v ŭ].

ROȘCOV = **RIȘCOV**.

ROȘCOVĂ (pl.-ve) sf. ♀ **ROȘCOVAN**, **ROȘCOBAN**, **ROȘCOVAN** adj. Roșu la față, cu obrații roșii (din fire): nn roșcovan grăsulă, ou fața vioasă (CAR.); ~m: n'apucă să plece fata și roșcovanul

Fig. 4204.
Coloană rostrală.

Fig. 4205.
Roșățea.

Fig. 4206.
Roșcov.

intră 'napoi (CAR.); despre colorarea părului: mustață roșcovană, tună puțin pe buze (VLAH.); cu o barbă roșcovană, îmbosțit de praf și de fum de tutun (D.-ZAMF.) [r o ș c ă].

ROȘALĂ și ROȘALĂ.

ROȘI (-eso) 1. *vb. tr.* A face roșu, a vâpsi în roșu, a înroși: ~ ouăle de Paști.

2. *vb. intr.* A se face roșu la față, a i se urca roșea în obraji: Nu nita o'aci se cere să roșești de modestie (VLAH.); mă faci să roșesc de rușine.

3. *vb. refl.* ① A se face roșu ② A i se colora obraji în roșu prin efectul unei emoțiuni vii, de rușine, de plăcere, etc.: o vedea sfîlcoasă... roșindu-se de cele dinlău vorbe de dragoste ale lui (VLAH.); se roși pînă în albul ochilor (ASP.).

ROȘIATIC, **ROȘIATEC**, **ROȘATIC**, **ROȘATEC**, **ROȘETIC** *adj.* Care bate în roșu, cam roșu.

ROȘIOR 1. *adj. dim.* ROȘU. Cam roșu.

2. *sm.* ✕ Soldat din cavalerie îmbrăcat în tunică roșie (4207): în urma lor veneau ~ii și verzișorii călări (DOB.).

3. **ROȘIOARĂ** (pl.-re) *sf.* ① ✕ = **FILIMICĂ** ② ✕ Pește de 15-25 de cm., cu corpul lătareț și turtit, capul scurt, gura mică; e de culoare verzie-albăstrie pe spate, argintie pe coaste și albă pe pîntece; aripioarele sînt roșii, iar ochii, aurii, au cite un mic cercăncă roșu; trăește mai ales prin bălți și în apele curgătoare line; numit și „babușcă-roșie”, „ochiană” sau „ochenită” (*Scardinus erithroptalmus*) (4208) ③ ④ = **BEELIȚĂ**.

ROȘIT *sbst.* Faptul de a roși.

○ **ROȘMALIN** = **ROSMARIN**: Tie ~ clontat, Că ești copil blăstămat (K.-BRS.).

○ **ROȘTEIU** (pl.-ele) *sm. Trans.* ① Ușă de scindurele sau de lemne cioplite (conv.) ② Gratie de fier la fereastră (DENS.) [ung. rostély].

○ **ROȘTINE** *sf. pl. Trans.* Nuiele de îngrădit, din care se mai fac coșuri și funduri de car (vc.) [comp. ROȘTEIU].

ROȘU (f. roșie), **ROȘ** (f. -eș) 1. *adj.* ① De culoarea singelui: vin ~; ~ ca sîneala; marea Roșie; ~ IARĂ ② ③ Roșit în foc: fier ~ ④ De un galben bătînd în roșu (*vorb.* de colorarea părului): păr ~; să te ferească Dumnezeu de omul spin și ~ (ZNN.) ⑤ ⑥ Raza roșie sau arămie, raza alcătuită de indigenii din America de Nord, numiți și Piel roșii (= **PİELE** ④) ⑦ De aramă: ban ~ ⑧ ⑨ Ce ține de partidul liberal: zărele, unele sînt albe, și altele roșii (I.-GH.).

2. *sm.* ① ② Membru al partidului liberal, în opoziție cu „alb” (= „conservator”) ③ ④ *pl.* ✕ Corp de călăreți îmbrăcați în haine roșii ⑤ *pl.* ✕ = **MIRUȚĂ**.

3. *sbst.* ① Culoare roșie ② Suliman roșu; rumeneală ③ ④ Cupă (în jocul de cărți): fantele de ~ [lat. roseus].

ROȘULIȚĂ (pl.-e) *sf.* ✕ = **FILIMICĂ** [roșu].
ROTACISM *sbst.* ① Schimbarea unei consoante în r ② în *spec.* În filologia română, schimbarea lui n, așezat între două vocale, în r, cum se întîlnește în cîteva texte din veacul al xvi-lea, și astăzi în graiul Moților bătrîni și în dialectul istro-român [fr.].

ROTACIZĂ (-izez) 1. *vb. tr.* ① A schimba pe n intervocalic în r.

2. *vb. refl.* A se schimba în r (*vorb.* de n intervocalic) [rotacism].

ROTACIZANT *adj.* ① Care rotacizează, care prezintă particularitatea de a prefăce pe n intervocalic în r: text ~; grai ~.

○ **ROTĂLIE** *sf. Olten.* ✕ Virful mai gros al fusului (vrc.) [r o a t ă].

○ **ROTAN** *sbst.* ✕ Rotița de la sucală, în formă de cerc (R.-COB.) [r o a t ă].

ROTAR *sm.* ① ② Cel ce face căruțe, roți, etc.

(4209): pe la jumătatea drumului, venea ~ul poștilor călare, aducînd un drag de lemn la spîlare (I.-GH.) ③ ④ Omul care odinioară învîrtea roata unei mașini tipografice; astăzi: cel ce bagă și scoate formele, spală și îngrijește mașina [r o a t ă].

ROTĂREA-

SĂ (pl.-rese), **ROTĂRIȚĂ** (pl.-țe) *sf.*

Nevasta unui rotar: născu rotărița

și făurița împăratului (ISP.).

ROTĂRIE *sf.* ① Meseria rotarului ② ③ Atelierul rotarului ④ Obiecte fabricate de rotar.

ROTĂRIȚĂ = ROTĂREASA.

ROTAȘ *sm.* Calul de la roate, de lingă oiște: dădu ghies ~ilor și urni din loc căruța (DLVR.); bicul învîluia dintr'odată și pe ~i și pe înaintași (D.-ZAMF.); F (P): sări-ți-ar ~ii, să-ți rămîie înaintașii (RV.-CRG.), se zice în glumă celor ce poartă ochelari.

ROTĂT *adj.* ① Rotund (ca un disc): Sade tată-tău umflat Pe-un deal mare și ~ (GOR.), *ghicitoare despre „bostan”*; Un cort mare și ~ (ALECS.); mă spăru de creasta ei (= a puzei) cea ~ă de pene (CRG.) ② ③ Cu peterotunde de culoare mai închisă (*vorb.* de cai) (4210); u-neori și despre țesături (DENS.) [r o a t ă].

*ROTA-

TIV *adj.* ①

Care (se) învîrtește: pompă ~ ② ③ Mașină ~ă, mașină în care mișcarea rectilinie a pistonului e transformată în mișcare de rotațiune; ✕ presă ~ă sau mașină ~ă, mașină tipografică la care zatul e turnat pe un cilindru, iar hîrtia de tipărit se desfășoară din suluri și se învîrtește în jurul acestui cilindru (4211) [fr.].

*ROTATORIU

adj. Care alcătuește o rotație: mișcare rotatorie [fr.].

***ROTAȚIUNE, ROTĂȚIE** *sf.* ① Mișcarea unui corp care se învîrtește în jurul unei linii drepte numite axă de ~, învîrtire: ~a zărilor a pămîntului ② Învîrtirea unui organ, unui corp în jurul axei sale: ~a proiectilelor ③ ④ Succesiunea semănăturilor pe același cîmp ⑤ ⑥ Trecerea institutorului sau profesorului împreună cu elevii săi în clasa superioară, în fie-care an, pînă la terminarea tuturor claselor [fr.].

ROȚI, și **INROȚI** (-tase), și **INROȚA** (-otez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) învîrți ca o r o a t ă: un vultur colosal se rotește deasupra noastră (ALECS.); bîltăniți, ou cataligele lor întinse, se roteau în cerouri mari deasupra apei (GN.); se rotea pe lingă dînea și se învîrtea ca un curcan (ISP.); pînănu răsarî în virful acoperîșului și-și înroți pe-nale (GRU.); tot se pîrmba pe sub ferești, rotîndu-și coada cea lungă și frumoasă (SB.); ochii i se rotiră în orbite (DLVR.) ② A-și ~ ochii, a privi de jur împrejur: De-ți

Fig. 4207. Roșior.

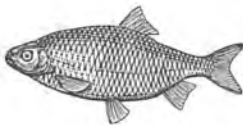

Fig. 4208. Roșioară.

Fig. 4209. Rotari.

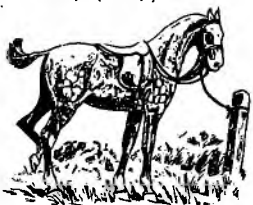

Fig. 4210. Cal rotat.

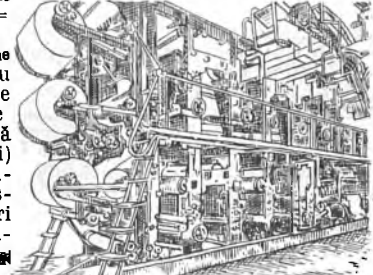

Fig. 4211. Mașină rotativă.

rotaei pe lanul vieții ochii mari și vișători, Nu 'ntilneai decât podoahe, flinturi, pașiste și flori (VLAH.); Ochișorii-și înrota, Din ei lacrimi că-l curgea (SEZ.).

ROTICEA, ROTIOA (pl.-ticele) sf. dim. ROATĂ. Rotiș: o mașinărie complicată cu atâtea roate și roticele (O.-ZAMF.).

ROTILĂ (pl.-le) sf. dim. ROATĂ. ① Rotiș: se plimba prin oraș călare p' o scindură, pusă pe patru rotile (A.-GH.). ② ③ Fie-care din cele două roți ale cotiugii, legate între ele printr' o osie, și pe care se razimă grindeul (■ 1535).

ROTILAT adj. Rotund (ca o rotilă): în dreptul sfintului Soare Este-o masă ~ă, De ingeri împjurată (BRL.); Băn. ♀ mere ~e, varietate de mere.

ROTILITĂ (pl.-te) sf. dim. ROTILĂ.

ROTIȘ adv. În cerc (ca o roată), de jur împrejur: vulturi și cocoare... se 'nvirteșc în șor sub cerul ce se 'ntoarce ~ deasupra lor (ALECS.); băieții jucători se pun ~ pe scaune (MAR.).

ROTIȚOR adj. verb. ROTI. Care se rotește: sub rotițoarele stoluri de corbi, se văd olmpile albite de oase (VLAH.).

ROTIȚURĂ (pl.-turi) sf. Învirtitură, ocol: (fata) făcînd o ~ cu rădvanul pe lingă lac (SB.); [ro ti].

ROTIȚĂ (pl.-te) sf. dim. ROATĂ.

† **ROTMISTRU** = ROHMISTRU.

ROTOCOL, ROTOGOL (pl.-oale) 1. sn. ① Cerc, disc mic: ciliați îi trimeteau rotocoale de fum care-l făceau... să-l vie ameteți (BR.-VN.); din coșurile 'nalte ale fabricilor gligile rotogole negre de fum (VLAH.); în juru-i se desface un rotocol de lumină alburie (VLAH.). ② Hirtie tăiată în cercuri, spre a împodobi ceva (un zmeu, etc.): se albise luna ca un rotocol de hirtie (OLVR.); rotocolul, colțurile și celelalte podoahe (ale zmeului) se fac din hirtie fețe (ASP.). ③ Feliie rotundă: rotocolul de lămție ce plutește în fie-care pahar (OLVR.). ④ Obiect rotund, de formă cilindrică: Rotocolul rotund strînge p'ăru 'n fund (ASP.), ghicitoare despre „căciulă” ⑤ Învirtitură, trăsătură rotundă; cerc descris de ceva: și-a pus isocălitura complicată cu fel de fel de rotocoale și de puncte (BR.-VN.); un vultur, alunecînd în largi rotocoale pe aripile întinse (OLVR.).

2. adj. Rotund: Satul mic și rotocol, îi dau și curînd ocol (PANN) [roată + vsl. kolo „roată”].

ROTOCOLI, ROTOGOLI (-oleso) vb. tr. și refl. A (se) roti: stoluri de berze se rotocoaleau prin văzduh (S.-ALD.); ape limpezi... se răsfărau și se rotocoaleau pe după dealuri (OLVR.); tigrului i se urlise cu această goană rotocolită încoamă o a-lergătura cailor cînd treieră la arie (ODOB.); Mircea își rotocoalea privirea, căci nu vedea nici puț de capră neagră (UR.) [ro to col].

○ **ROTOFEIU**

adj. Mold. F. Rotund, bondoc, dolofan: cu trupul ~; și Stolca, ~ și îndesat rămase locului cu gura căscată (GRL.) [ro a ț].

ROTOGOL

○ **ROTOCOL.**

○ **ROTONDĂ**

(pl.-de) sf. ① Clădire rotundă cu acoperișul în formă de cupolă (■ 4212)

② ③ Sală mare circulară (■ 4213) [r.].

ROTOPITOȚOR adj. Greșit în loc de **ROPOTITOȚOR**. Care ropotește: Un tropot de copite, potop ~ (ALECS.).

ROTOȚELE sf. pl. ① ROTOȚELE-ALBE, plantă cu

flori albe-gălbui, numită și „iarbă-de-strănutat”, pentru că, uscată și pisată în praf fin, se întrebuința citeodată la tras pe nas, ca să provoace strănutul (*Achillea ptarmica*) (■ 4215) [ro a ț].

○ **ROTOCEA (pl.-cele) sf. (SEZ.) = ROTICEA.**

○ **ROTULĂ (pl.-le) sf.** ① Oul genunchiului, osul scurt și rotunjit de la încheietura genunchiului (■ 4214) [r.].

ROTUND, † RĂTUND

adj. Care are forma unui cerc sau unei mingi: p'ă-mintule ~; o masă ~ă; ① banul e făcut rotund, lesne se rostogolește (PANN) ② Număr ~, socoteală ~ă, sumă ~ă, în care nu intră fracțiuni sau subdiviziuni [lat. vulg. *rētun- d u s = clas. r. otun- d u s].

ROTUNJI, † RĂTUNJI (-jese), † RĂTUNZI (rătund) vb. tr. și refl. ① A (se) face ro t u n d: la miez de noapte, munții Călimanului își rotunjesc spinările goale (VLAH.). ② A tăia rotund: îi țin ca pre niște eretici, pentru ce-și rătund barbele și le rad pe din jos (ICH.). ③ ④ A (se) lăși, a (se) întinde, a (se) mări: a-și ~ moșile ⑤ ⑥ A tăia, a scădea, a micșora: ~ lăfăriele; ~ o parte din cheltăli.

ROTUNJIME sf. Calitatea a tot ce este ro t u n d, sferic sau cilindric: ~a p'ă-mintului (■ 4216); seamănă la toa-

te: la gură, la ~a feței, dar mai ales la ochii negri (BR.-VN.).

ROTUNJOR 1. adj. dim. ROTUND. Cam rotund: În prăul ~ șade-o țară 'ntr' un picior (GOR.), ghicitoare despre „varză”.

2. **ROTUNJOARE sf. pl. ① Mică plantă, cu flori roșii-purpuri, ce crește prin părțile muntoase (*Homozyne alpina*) (■ 4218)**

② = SILNIC.

ROTUNZI... = ROTUNJI...

ROUĂ sf. ① ② Picături

de apă ce se condensează, după nopțile liniștite și senine, pe plante și pe obiectele lăstate descoperite pe suprafața solului: Sorbind rona dimineții de pe cîmpul înverzit (ALECS.); cade ~; ③ ridică senină, drăgălași ei ochi albaștri, murați într' o ~ de lacrimi (ODOB.); ④ ⑤ **ROUĂ-CERULUI**, plantă insectivoră ale cărei frunze secretează o substanță viscoasă care rămîne ca niște picături lucitoare de rouă de care se lipesc micile insecte pe care apoi le suge spre a se hrăni (*Drosera rotundifolia*) (■ 4217); **ROUĂ-CERULUI** = MANĂ-DE-APE (comp. lat. r. o r e m.).

ROURĂ (-urez) vb. tr. și intr. ① ② A cădea rouă, a acoperi cu rouă: a rourat azi noapte ③ ④ A pica, a picura ca roua, a acoperi cu picături ca de rouă; fac uneori ca o lacrimă de dor... să-l rouraze geana (ODOB.); sudoarea rona melancolică lui frunte (NEGR.) [comp. lat. r. o r a r e].

ROURAT adj. p. ROURĂ. ① Acoperit cu rouă: Pe olmpia ~ă, pasul lasă urmă verde, Ce 'n curînd sub raze caldă se usucă și se pierde (ALECS.); ② ③ Umed: S'apucase de arat pămîntul ce era încă de al său sînge ~ (NEGR.).

Fig. 4215. Rotoțele-albe.

Fig. 4216. Dovada rotunjimii pămîntului.

Fig. 4212. Rotondă.

Fig. 4213. Rotonda Ateneului din București.

Fig. 4217. Roua-cerului.

Fig. 4218. Rotunjoare.

ROURICĂ (pl.-urele) sf. ♀. Plantă ierboasă ce crește prin ape și ale cărei fructe dulci sînt comestibile; numită și „firuță”, „iarbă-dulce” sau „plutitoare” (*Glyceria fluitans*) (4219) [rouă].

ROUȘOARĂ sf. ♂ dim. RO-Ū: au... ochi ca și nevasta unui împărat și trup ca și roușoara de pe flori (SLV.).

ROVINĂ (pl.-ini, -ine) sf. ♂. Loc mîncat, șentuit de ape sau de ploii și plin mai adesea de mociară: o luăm... prin meleaguri pustii, scrijelate de rovine (VLAH.); tăbărită pe o ~ seacă, al cărei mal despre Turci era nalt (D.-ZAMF.); în rovina unui prâu, găsi satul (SAD.) [comp. vsl. ro vū, „groapă”].

ROVINOS adj. ♂. Plin de rovină, mocirlos.

ROZ adj. Trandafiriu: pe o sofa ~ă (EMIN.) [fr. rosé].

ROZĂ (pl.-ze) sf. ♂ ♀. Trandafir ♀ ♂ Gen special de șlefuire ce se dă diamantului, cînd nu e prea gros: diamant în ~ ♀ ♂ Fereastră circulară, la catedrală, mai adesea de dimensiuni colosale, formată dintr-un ochiu central, în jurul căruia se întind niște lobi, ca petalele unei flori (4220) ♀ ♂ Roza vînturilor, totalitatea celor treizeci și două de raze în care se

Fig. 4219. Rourică.

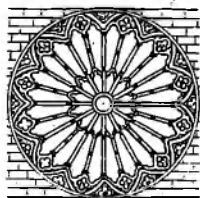

Fig. 4220. Roză.

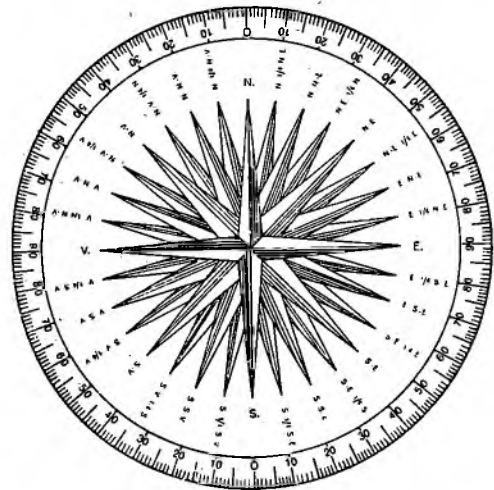

Fig. 4221. Roza vînturilor.

împarte circumferența orizontului, spre a se putea stabili pe mare direcțiunea vîntului (4221) [fr. rose].

ROZACEE sf. pl. ♀ Grup de vegetale dicotiledoane al căror tip e trandafirul [fr.].

ROZĂȘĂ (pl.-se) sf. ♂ = ROZETĂ ♂ [fr. rosace].

ROZATIC adj. Trandafiriu: Loviți ca de lumină ~ă din zorii (ALECS.) [fr. rose + rosiatic].

ROZĂTOR 1. adj. verb. ROADE. Care roade. 2. ROZĂTOARELE sf. pl. ♂ Ordin de manifestare prevăzute cu dinți incisivi foarte lungi cari le permit ușor să roadă: iepurii, cârțile, soarecii, vervețele, etc. sînt rozătore.

ROZĂTURĂ (pl.-turi) sf. = ROSĂTURĂ.

ROZETĂ (pl.-te) sf. ♂ Nod de panglică în formă de roză ♀ ♂ Nod de panglică, de formă cilindrică, ce se pune la butonieră sau de care atîrnă unele decorațiuni cu gradul de ofițer, de comandor, etc. ♀ ♂ Ornament de alamă, de bronz,

etc. în formă de roză, ce se pune la fereastră ♀ ♂ Nasture de alamă, în formă de roză, la tunica și la cizmele roșiorilor și călărașilor ♀ ♂ Săpătură ornamentală în piatră, de formă circulară, ce seamănă cu un trandafir cu petalele răsfrînte (4222): o splendidă sală cu bolți gotice pe care le pectulau la încheieturi delicate rozete de piatră (RG.) [fr. rosette].

ROZETĂ (pl.-te) sf. ♀ = REZEDĂ.

ROZEU adj. Trandafiriu [fr. rosé].

ROZMARIN, O ROZMALIN = ROSMARIN.

ROZOLIE, ROZOLE sf. Trans. Băn. = ROSOLIE: Și dă-i vin cu rozolie, Ca să-l tragă la beție (CĂT.); ...ce-o să se îmbete Matei De rozole de cea roșie... (RET.).

ROZOR = RĂZOR: La flintina ntre rozoare, S'a'nneacă o fată mare (IK.-BR.).

ROZOVĂ sf. ♀ = PURICARITĂ.

RUBEDENIE = RUDENIE.

RUBIĂ (pl.-biele) sf. ♂ Mică monedă turcească (a patra parte dintr'un irnilic): îi aducea sacul cu rubiele și cu licoșari (A.-GH.); numără cele cincizeci pungi de bani cu mahmudele, dodecari, funduci și rubiele (FL.) [tc. rubije].

RUBIDIU (M) sbst. ♂ Metal, alcalin, analog cu potasiul [fr.].

RUBIN (pl.-ine, -inuri) sn. ♂ Piatră prețioasă, foarte transparentă, de culoare roșie, mai tare decît toate celelalte pietre scumpe, afară de diamant: păreții... cu dungi de aur, împodobite cu zamfiruri și ~uri (SR.); îi sticleau în lumină penele bătute parcă în ~uri și smaranduri (SAD.) [it. rubino sau germ. Rubin].

RUBINIU adj. Roșu-inchis, ca rubinul: muniții... își ondulează coama pe poalele rubinii ale osului (VLAH.).

RUBLĂ (pl.-le) sf. ♂ ♂ Monedă rusească de argint (în valoare de 4 lei; mai tirziu, mai mică, în valoare de 2,70 lei; înlocuită astăzi prin rubla sovietică (4223); nu slăbește din ochi rubla aruncată pe masă (DLVR.); (F) F ~ stearsă, lucru de puțină valoare, de nici un preț: m'am plictisit să mai trîdesc cu o ~ stearsă ca dumnezeale (CAR.) ♀ ♂ F Rit de porc [rus. rublj].

RUBRICĂ (pl.-lei) sf. ♂ Un fel de pămînt roșu de care se serveau odinioară chirurșii pentru a opri sîngele ♀ ♂ Un fel de cretă roșie de care se servesc dulgherii ♀ ♂ Titlul paginii sau capitoului care se scria cu litere roșii în manuscrise și în cărțile de drept ♀ ♂ Ori-ce fel de indicațiune servind la clasarea materiilor într-o scriere, într'un dicționar, etc.: altul muncește la un tablou cu rubrici încurcate (BR.-VN.) ♀ ♂ Titlul, data care, într'un jurnal, indică locul de unde a venit o ~știre [fr.].

RUCA (pl.-cale) sf. Petiție, jalbă, suplică adresată Sultanului: venind împăratul de la Scudari... l-au ținut calea bolerii și... au dat rucana (LET.) [tc.].

RUCAVITĂ sf., mai adesea RUCAVITE pl. ♂ ♂ Minecare, naraclite, minecute de stofă, cusute cu fir ce poartă preotul sau diaconul, cînd oficiază: rucavitele sînt legăturile cu carele-l legară de mîini, cînd îi duseră la arhiereul Calata (PRV.-MR.) [rus. Srb.].

RUDĂ (pl.-de) sf. ♂ ♂ Nearn, seminție, generație, familie: de va fi om de ~ bună, atunci să-l scoată den locul lui o seamă de vreme (PRV.-MR.); A fost odată... Din rude mari împărătești, O prea frumoasă fată (EMIN.); — O oi de ~, oi fătătoare, care au miei ♀ ♂ F Pe ~ pe sîmîntă, a) fără milă, fără cruțare; b) pe toți, cu mic cu mare: eu vă voi bate pe ~ pe sîmîntă, ca să prindeți la mînte (CRG.); l-au scos plîm ~ n capul satului din sus și l-au tăiat pe Muscali, pe ~ pe sîmîntă (R.-COD.) ♀ ♂ Care e de același sînge, din aceeași familie: se împart rudele în rude de sus, din jos și de alături (LEG.-CAR.);

Fig. 4222. Rozetă.

Fig. 4223. Rublă sovietică.

mi-e ~; e ~ cu mine; ~ de aproape; cu bogatul fle-care voeste să fie ~ (ZNN.); ruda omului este punga ou banii (PANN) ¶ ④ Soiu, neam bun: herbecule ăsta, bagă samă, oă-i de ~ (LUNG.) [comp. ROD].

○ **RUDĂ²** (pl.-de) *sf. Mold. Tr.-Carp.* ① Prăjină: ~ lungă fără umbră (GOR.), *ghicitoare despre*, „vale” ¶ ② *în spec.* Prăjină de întins hainele (în casele țărănești), culme ¶ ③ Oiste: Dragă, hai de mă sărută, oă-ți dau boii de la ~ (IK.-BR.S.) [srb. r u d a].

RUDAR *sm.* ① Țigan aurar ¶ ② Țigan nomad care face linguri, copăi, albiu, etc., lingurar (4224): ~ii... fac o mulțime de lucruri de lemn, de la cele mai groase până la cele mai fine (ION.) [r u d a].

RUDĂRESC *adj.* ① De rudar, făcut de un rudar ¶ ② Grosolan, lucrat din topor: Talger ~, Cu două fețe, prostesc (PANN).

RUDĂRIE *sf.* ① Meseria rudarului ¶ ② Scule de rudar. ③ Groapă de unde se scot metale.

RUDAȘCA = **RADAȘCA**.

RUDENIE, RUBEDENIE, F REBEDENIE *sf.* ① Înrudire, legătura între persoane din aceeași familie, de același singe: rudenia de singe se împarte în trei, în cel ce merg în sus, în cel ce merg în jos și în cel de laturi (PRV.-MB.) ¶ ② Legătură strinsă între două lucruri asemănătoare: o să pricepi ce grozav de strinsă rudenie e între ocupațiile ocoanei Leonorei și frământările celui mai mare geniu (BR.-VN.) ¶ ③ = **RUDĂ** ①: toți sint rudă, rudenie, rubedenie, cuscri, fini, nași, că pe nume curat nu-și zic (OLVR.); nu-i vezi cum stau, parcă și-au îngropat rubedeniile (GN.); un toptanglu din Călărași se găsisse ceva rebedenie, după o soră vitregă a nevastei-sol, un moșier din Ilfov (VLAH.) [r u d a].

† **RUDI** (-desc) = **IRUDI**: Italienii țirziu și-au scornit limba din latinescă... și întru unele peste samă își rudește cu a noastră (N.-COST.).

***RUDIMENT** (pl.-te) *sn.* ① Primele noțiuni dintr-o știință, dintr-o artă: sint sigur că nici ~ele limbii latine... nu le cunoștea (OOCOS.); ~ele geometriei, picturii ¶ ② Ceea ce constituie un organ în momentul când începe abia să se formeze și să devie vizibil: avea un ~ de codă; (P): o ~ de om (CAR.) [fr.].

***RUDIMENTAR** *adj.* Ce abia începe să se formeze, să se nască, care e încă la începutul dezvoltării: vietățile încep să capete simțuri ~e (BR.-VN.) [fr.].

○ **RUEN, RUIN** *sbst. Băn. ** Plantă cu tulpina acoperită cu peri rigizi, cu flori albastre, rar albe; numită și „floarea-văduvilor” (*Succisa pratensis*) (4225) [comp. srb. r u j a n „galben-inchis”].

RUFĂ (pl.-te) *sf.* ① Tot ce e făcut din pînă pentru îmbrăcăminte corpului (cămașă, izmene, etc.) sau a așternutului (cearșaf, față de pernă, etc.); *mai adesea pl. rufe*, albituri, schimburi: rufe curate, murdare; a spăla, a usca rufele; rufe de pat; preotul, la Botează, să-ți boteze rufele, ca să nu ți le roadă molliile (GOR.); spală-ți rufele în ograda-ți și le lătinde pe funia ta [Fig. 4225. Ruen. (ZNN.)] ¶ ② Cămașă ¶ ③ *Mold. Bucov. Sdreanță*: s'a dus la o vecină, să facă din două rufe o cămașă bună (SA.) [vsl. ru ho].

RUFĂRIE *sf.* ① *col. RUFĂ*. Toate rufele de îmbrăcat, de așternut, albituri, schimburi: copilul are rufăria întreagă făcută de mîna Elenei (BR.-VN.).

RUFE = **RUFĂ**.

† **RUFET** (pl.-eturi) *sn.* ① Breaslă, corporație rui mică de meseriași: impart celelalte luminări...

Fig. 4224. Rudar.

boierilor mazili, la ~uri, oum și norodului celui ce se află în biserică (LET.) [tc.].

† **RUFETAȘ** *sm.* ① Țăran, membru al unei corporații de meseriași ¶ ② Țăran care lucra la ocele de sare: curteni, savgăi, țirgoveți, ~i, în crismă sint toți egali dinaintea lui Baous (NEGR.) [r u f e t].

○ **RUFOS** *adj. Mold. Bucov. Sdreanțos*: Am o babă rufosă, bade ou Vodă la masă (GOR.), *ghicitoare despre*, „varză” [r u f a].

RUFUȘOARĂ (pl. -re) *sf.* ① *dim. RUFĂ*: Să ți-o milueș și eu c'o ~ le-pădăță (VOR.); la o ~, O strînge grămăgloară și lute-o a-runcă n foc (SEV.).

RUG *sm.* ① Arbust spinos, cu tulpina culcată, cu flori albe sau trandafirii, care produce un fruct comestibil numit „mură” (*Rubus caesius*) (4226): suia către culmea dealului, fără să-i pese de clujinii și rugii ce-i tălau picioarele (OLVR.); un ~ de mure și-a întins ramurile (GRL.); vulpea... s'au prins cu gîrlăre de un ~, și aci toate labele și-a sgriat (ICH.) ¶ ② = **MACIEȘ** [lat. r u b u s].

RUG *(pl.-guri) sn.* ① Grămadă de lemn pe care cei vechi ardeau morții (4227) ¶ ② Grămadă de lemn pe care se ardeau cei osîndiți la moarte: gîdele puse foc lemnelor de la ~ (OOCOS.) [lat. ro g u s].

RUGA (-rog) *vb.* *tr. și refl.* ① A se adresa lui Dumnezeu cerindu-i să-și reverse harul, să aibă îndurare, a-și face rugăciunea: ~pe Dumnezeu; a se ~ la Dumnezeu; Domnului să ne rugăm; Cînd rogi pre Domnul, muncete, că atunci te miluește (PANN) ¶ ② A cere cu respect, cu umilînță, cu lacrimi în ochi, a implora: I-am rugat să mă scape din încurcătură; cine se rugase cu cerul și cu pămîntul de mă-sa s'o lase să culce vițelul plîpînd ou ea în casă (CAR.); se rugă cu lacrimi fierbinți să nu plece; ai suferit atîtea necazuri de pe urma acestui pom, mai lasă-l, rogu-te, și anul acesta, să-mi încero și eu norocul (ASP.) ¶ ③ F Mă rog, propozițiune inciză, fără înțeles special, întrebuintă în cursul unei povestiri, cam cu sensul de „vezi dumneata”, „auzi dumneata”, „într'un cuvînt”, „scurtă vorbă”, etc.: se încuibase (tucea), mă rog, în el ca în casa ei (ALECS.) ¶ ④ A pofti, a invita: I-a rugat la masă [lat. r o g a r e].

RUGĂ (pl.-gi) *sf.* ① *dim. RUGĂCIUNE*: poroncînd Domnul la toate mănăstirile ca să se facă ~ și să tragă toate clopotele cele mari (LET.); casa mea, casa rugii se va chema, iară voi o faceți peștera tilharilor (MUST.) ¶ ② Rugă-minte: Decebal... atunce au trimis soli de pace la Traian cu mulță ~ (LET.); A mea ~i ascultă și durerea mea-l crezută (VLAH.) ¶ ③ *Often. Băn. Trans.* ④ Serbarea hramului bisericii: hramul bisericii este Tăierea capului Sfîntului Ioan, o zi în care se face aici ~ sau nedeia, adică întrunire de oameni din mai multe sate din munți (ION.) ¶ ⑤ *Trans. Troiță*: lîngă Rîpîța este o ~, lîngă ~ este o fîntînă, iar lîngă fîntînă sint opt paltini frumoși (SLV.) [r u g a].

○ **RUGACE** *sf.*, **RUGĂCIU** *sm.* = **RADAȘCA**.

RUGĂCIUNE *sf.* ① Cerere umilă adresată lui Dumnezeu, Maicii Domnului, sfinților, ca să-și reverse harul, să aibă îndurare, etc.: bărbăți, femei și copii, împreună cu moș popa, se adunară la biserică pentru ~ (ASP.); ~a omului beat Dumnezeu nu o primește (PANN); a face ~ ¶ ② Cerere făcută cu respect, cu umilînță, cu lacrimi în ochi, rugămintă: toate rugăciunile celor trei femei... n'au fost în stare să-l potolească dorul părinților (ASP.) [lat. r o g a t i o n e m].

RUGĂMINTE *sf.* Cerere făcută cu respect, cu

Fig. 4226. Rug.

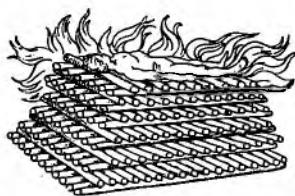

Fig. 4227. Rug.

Fig. 4225. Ruen.

umilintă, cu lacrimi în ochi, rugare, rugăciune: n'a vrut să asculte de ~ a mea; căsăt-au cu ~ la batmanul și multe daruri i-au dăruit (NEC.); ~ a Domoulor iaste ca și cînd ar îngrozii pre neștine (PRV.-MB.) [r u g a].

RUGARE *sf.* Paptul de a (se) rugă; rugă-minte: am, înălțate împărate, ... două rugări (RET.).

RUGĂTOR *adj. verb.* RUGA. Care (se) roagă: cu glas ~.

"RUGBY *sbst.*

Una din cele două forme ale jocului de foot-ball, jucat după regulile practicate la școala din Rugby (4228) [engl.].

Fig. 4228. Rugby.

RUGET (*pl.-ete, -eturi*) *sn.* A Loc unde cresc mulți rugi (GR.-N.).

RUGI (-gesc) *vb. intr.* A sbiera ca leul [lat. rugire].

RUGINĂ (*pl.-ini*) *sf.* ① Materie prăfoasă de un roșu-gălbui (hidrat de sesquioxid de fier) care se formează pe suprafața fierului sub influența oxigenului și umezelii din aer: scoase... un paloș și un buzdugan, toate pline de ~ (CRE.); pe gît simți un gust de ~, amăru și ocolit (OLVR.); a prinde ~, a rugini: mă tem să nu-mi prinză gîtul ~ (ISP.) ② F Obiect ruginit: o ~ de pușcă pe care ori-ce vînător ar fi asvirlit-o în gunoia (ODOB.) ③ F Om cu idei învechite, din alte vremuri, tombatăr: vin în sfîrșit conservatorii, astă veche ~, care strigă... că se strică limba (NEGR.); între cei poștiți se afla și o ~ de moșnean (ISP.); din această pricină... numeau pe cei bătrîni: rugini învechite, iglicari, strigoi (CRE.) ④ F Concepțiune învechită, din alte vremuri, idei retrograde: multă ~ am onărat de pe mulți (A.-GH.) ⑤ F Plantă ce crește prin mlaștini, pe malul apelor sau pe lîngă bălți, cu flori galbene-ruginii; numită și „pipirig”, „spetează”, „iarba-mlaștini”, etc. (*Juncus efusus*) (SPEC. 4229) ⑥ F Boală a cerealelor (în spec. a grîului, secarei și orzului) cauzată de ciuperca *Puccinia graminis*; numită și „rugină-grîului” (4230) [lat. aerugină].

Fig. 4229. Rugină.

Fig. 4230. Rugină-grîului.

⑦ Boală a cerealelor (în spec. a grîului, secarei și orzului) cauzată de ciuperca *Puccinia graminis*; numită și „rugină-grîului” (4230) [lat. aerugină].

RUGINARE *sf.* F Mic arbust de 30 de cm. înălțime, cu flori albe sau roșietice (*Andromeda polifolia*) (4231) [rugină].

Fig. 4231. Ruginare.

RUGINI (-inesc) *vb.*

intr. și *refl.* ① A se acoperi de un strat de rugină, a prinde rugină: fierul care nu se întrebuințează ruginește (PANN); plugul se ruginește, dacă nu lucrezi cu el (ZNN.) ② F A altera, a strica, a slăbi din lipsă de exercițiu: Vechile-i instituții se sterg, s'au ruginit (ALX.) ③ A căpăta rugină (*verb.* de grîu, orz, etc.).

RUGINIT *adj. p. RUGINI.* ① Acoperit cu rugină, ros de rugină ② Alterat, stricat, slăbit din lipsă de exercițiu ③ Cu idei învechite, din alte vremuri, retrograd: cîțiva boieri ruginiți în romanism (NEGR.) ④ Atacat de rugină grîului.

RUGINITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* F Obiect ruginit, rugină: o ~ de sable.

RUGINIU *adj.* De colorarea ruginii, roșietic: un păr aspru și des de colorare castanie, bălînd în roșcat ~ (CAR.); ȋderii pădurei! ou blana ruginie (ODOB.); — *sbst.* verdele și ~-l frunzelor (DEM.).

RUGINOȘ *adj.* Acoperit cu rugină, ruginit: cere... pușca care ar fi mai ruginioasă în tot magazinul de puști (RET.).

RUGULET *sm. dim. RUG¹.*

① **RUGUMĂ** (-um) *vb. tr. Mold. Bucov.* A rume-ga: să îți oa vîta, să tot rugumi și saț să nu mai ai (VOR.) [comp. și it. rugumare].

② **RUGUMĂTURĂ** (*pl.-turi*) *sf. Mold. Bucov.* = RUMEGĂTURĂ [r u g u m a].

RUGUȘOR, ① **RUGUȚ** *sm. dim. RUG¹.* Rugușorul s'a întins, Lozloara mi-a cuprins (VOR.).

RUIN ~ **RUEN**.

"RUINĂ (-nez) *1. vb. tr.* ① A dărăpăna; a nărui, a dărâma: ~ un palat ② A prăpădi sănătatea, puterile, averea, creditul, cinstea, etc.; a săraci: a-și ~ sănătatea; jocul de cărți l-a ruinat.

2. *vb. refl.* ① A se dărăpăna, a cădea în ruine ② A-și pierde sănătatea, puterile, creditul, cinstea, etc., a-și prăpădi averea, a săraci, a ajunge sărac: s'a ruinat la burșă [fr.].

"RUINĂ (*pl.-ne*) *sf.* ① Dărăpănare, năruire, dărâmare ② Rămășițele dintr-o clădire care s'a dărâmat, năruturi, dărâmături (~ TAB. LV): ruinele unui palat, unei cetăți ③ Prăpădire, risipire: ruina unui imperiu, unei instituții ④ Pierderea averii, a puterii, a sănătății: jocul l-a dus la ~ ⑤ Ceea ce cere o mare cheltuială de bani, o mare risipă, care e prea costisitor: luxul e o adevărată ~ [fr.].

"RUINAT *adj. p. RUINA.* ① Dărăpănat, năruit, dărâmat ② Prăpădit: o sănătate ~ă ③ Ale cărui puteri sint sleite ④ Care și-a pierdut averea, săracit: un bancher ~.

"RUINĂTOR *adj. verb. RUINA.* ① Care ruinează ② Prea costisitor.

RUJĂ, RUJE (*pl.-ji*) *sf.* F ① Plantă ierboasă, grasă, cu flori galbene-purpurii, grupate într-un buchet; crește pe stîncile din regiunea alpină (*Rhodiola rosea*) (4232); ~ sau RUJA-SOARE-LUT¹ = MĂLĂOAI ② RUJA-SOARE-LUT² Oaș. = FLOAREA-SOARELUI ③ = MACIEȘ ④ = IARBA-ŢOȘULUI ⑤ ~DE-RUSALII = BUJOR ⑥ RUJA-MUNȚILOR = SMIRDAJ ⑦ Trandafir; ⑧ roșată pe obraji, rumeneală: le mai ciupește, le mai sărută, de le scot ruji în obraz (OLVR.); atunci ruile femei li veniră iar în obraji (SAD.) [srb. bg. ruža].

Fig. 4232. Rujă.

RUJALINĂ (*pl.-ne*) *sf.* F = NALBĂ-DE-GRĂDINĂ [ru j a].

RUJAN, RUJANĂ (*pl.-ne*) *adj.* și *sm. f.* Se zice despre un bou, o vacă cu părul roșcat: Am un bou rujan, unde se culcă, nu mai crește iarbă un an (GOR.), ghicitoare despre „loc” [ru j a].

① **RUJDA** (*pl.-de*) *Often.*, RUJDUȚA (*pl.-le*) *Trans.* (PSC.) *sf.* Cuțit stricat, rău ascuțit, cioarsă.

RUJE ~ **RUJĂ**.

RUJIOARĂ (*pl.-re*) *sf.* F ① *dim.* RUJĂ ② = BUJOR, BUJOR-ROMĂNEC.

RUJNICĂ *Maram.* (PPL.), RUJNICEA (*pl.-cele*) *sf.* F = GĂLBENELE ③ [ru j a].

RUJULIȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* F ① *dim.* RUJĂ ② = GĂLBENELE ③.

① **RUJUȚĂ** (*pl.-țe*) *sf. dim. RUJĂ.*

"RULĂ (-lez) *vb. intr.* ① A (se) desfășura, a (se) proiecta pe pînză (*verb.* de un film cinematografic) [fr. rouler].

"RULADĂ (*pl.-de*) *sf.* J Mai multe note ce execută vocea cu repeziune pe aceeași silabă: imitînd ruladele unei demoezele vădane ce are obiceiul a cînta prin adunări (ALECS.) [fr. roulade].

"RULANT *adj.* Material ~, locomotivele și vagoanele unei căi ferate [fr.].

"RULETĂ (*pl.-țe*) *sf.* ① J Joc de noroc care consistă în învîrtirea unei bile mici în jurul unei roți împărțite în mai multe (de obicei 36) compartimente numerotate și de colorii diferite (roșu alterînd cu negru); compartimentul în care se oprește bila arată numărul cîștigător (4233) ② Cutia circulară în care e înfășurată, în jurul unui fus,

A. Ruinele de la Tirgoviște.— B. Ruinele Cărtii lui Const. Brincoveanu din Potlogi —C. Ruinele din Suceava.— D. Ruinele Cetății Neamțului.

o panglică pe care sînt însemnate diviziunile metrului; această panglică, lungă de 10-20 de m. servește la măsurătorile terenurilor, etc. (□ 4234) [fr. *roulette*].

Fig. 4233. Ruletă.

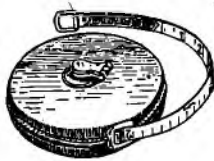

Fig. 4234. Ruletă.

•**RULIU** *sbst.* ☞ Clătina, balansarea alternativă a vasului de la dreapta la stînga și de la stînga la dreapta [fr. *roulis*].

•**RULOŢ** (*pl. -ouri*) *sn.* Ceva în formă de sul [fr. *rouleau*].

•**RUM** = **ROM**: Ian mai toarnă dară vr'un pahar de ~ (mch.); am cerut un ceal fierbinte cu mult ~ (i.-gh.).

○ **RUMĂGA**... = **RUMEGA**...

○ **RUMĂGUŞ** *sbst. Mold.* Rumegătură de fereastră [rumăga].

RUMÂN = **RUMEN**.

RUMÂN *sm.* ① Forma tradițională și populară pentru **Român** ☞ ② Țăran neliber (*Mold.* „vecin”, *Tr.-Carp.* „iobag”), moșnean sau mic proprietar de pămînt care, spre a scăpa de biruri și angarale, se vindea Domnilor, boierilor sau mănăstirilor, și era obligat să rămîie vecinic pe moșia stăpînului, fără a se putea muta vre-odată, să-i muncească un anumit număr de zile, să-i dea dijmă din produsele pămîntului, etc.: mai în lături era o colibă, învelită cu sovar, în care trăiau doi, trei ~i scăpătați (oos.). [lat. *Romanus*].

RUMĂNIE *sf.* Starea, condițiunea de rumăn, de țăran neliber (*Mold.* „vecinătate”, *Tr.-Carp.* „iobăgie”).

RUMEGA (-eg) *vb. tr. și intr.* ① ☞ A mesteca și a înghiți din nou alimentele ce au fost odată mestecate și înghițite (*verb.* de bou și de alte ani-

male): Am un bon: cu gura rumegă și cu coarnele flutură (sa.), *ghicitoare despre „sîredel”* ☞ ② A medita asupra unui lucru sucindu-l și învîrtindu-l în minte: panglicul, posomorît, se puse să rumege în minte tot ce auzise (CAR.); m'am întors acasă încet, rumegînd în mine provizia impresiilor de peste zi (VLAH.) [lat. *rumigare*].

RUMEGĂTOR 1. *adj. verb.* **RUMEGA**. Care rumegă.

2. **RUMEGĂTOARELE**

sf. pl. ☞ Ordin de mamifere, caracterizat prin conformațiunea dinților și a stomacului lor, împărțit în patru despărțituri, astfel că le permite să rumege alimentele (□ 4235): bivolul, cerbul, căprioara, oaia, capra, etc. fac parte din ordinul rumegătoarelor.

RUMEGĂTURĂ (*pl. -turi*) *sf.* ① Hrana rumegată ☞ ② Pulberea de lemn, asemănătoare tăriteilor, ce cade cînd se taie cu fereștrăul [rumăga].

RUMEIOR 1. *adj. dim.* **RUMEN**. Cam rumen: buzele ei fragede și rumeloare (oos.).

2. **RUMEOARĂ** (*pl. -re*) *sf.* ☞ = **CIRMÎZ**.

○ **RUMEJI** (-elesc) *vb. refl.* *Olten.* (CIAUȘ.) ☞ A se umcezi, a fi burat de ploaie.

○ **RUMEJINĂ** *sf. Olten.* ☞ Bură de ploaie [rumăji].

RUMEN, *Mold.* **RUMÂN** *adj.* ① Roșu-închis (*verb.* în spec. de colorarea feței): era un bătrîn bine conservat, grăsean și rumen la obraz (i.-gh.); e rumân la față, cu ochii mari, albaștri (VLAH.) ☞ ② Roșit prin prăjire, prin coacere (*verb.* de pine, de fripturi, etc.), colorat puțin în roșu (*verb.* de poamele coapte): pine ~ă; oînd a scos-o, ea era drept o turtă de grîn, rumănă și frumosă (VAS.); niște merișoare mici... rumene de păreu că erau prăjite (USF.) [vsl. *rumenû*].

RUMENEALĂ (*pl. -nelt*) *sf.* ① Coloare rumenă,

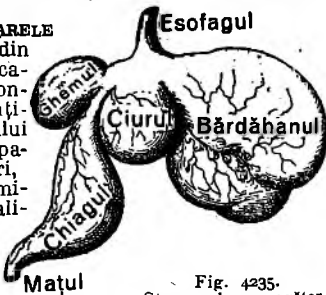

Fig. 4235. Stomac de rumegător.

de un roșu-închis: rumeneala din obraji se ștersese de mult. eram slab și galben (OLVR.) ¶ ② Suliman, vâpsea roșie pentru obraji: sulimanul și rumeneala cu care se vâpsea... au tras largi și adânc brazde pe obraji ei (A.-GH.) ¶ ③ Plantă cu tulpina întinsă pe pământ, cu flori galbene (*Potentilla procumbens*) ¶ ④ RUMENELE pl. ♀ = ROIBA [rumeni].

RUMENI (-enesc) vb. tr. și refl. ① A (se) face rumen, a (se) colora în roșu-închis: un zîmbet de surpriză rumenește pușin fața ei distrasă (VLAH.); vara, toată palștea se rumenea de fragi (SAO.) ¶ ② A (se) vâpși cu rumeneală, cu suliman ¶ ③ A se coace bine, a se prăji (căpătînd o culoare roșie-închisă): pinea, friptura s'a rumenit.

***RUMOARE** sf. Vuet; svon [fr. rumeur].

RUMPE — RUMPE.

RUNC (pl.-enri) sn. ♀ Parte de loc unde s'a tăiat pădurea, spre a sluji ca loc de pășune, în spec. pentru oil: acest schit nou a fost așezat la loc mai ferit... adică chiar pe ăul verde (GRIG.) [lat. vulg. runcus < runcare].

RUNCULEȚ (pl.-ete) sn. ♀ dim. RUNC: biserică... a fost făcută... sus pe ăul ce se prelungește din muntele Ceahlău (GRIG.).

***RUNE** sf. pl. ① Cele mai vechi caractere de scriere de care se serveau vechii Scandinavi și care au fost întrebuințate în inscripțiile ce se văd pe unele stînci din Scandinavia (4236) [germ.].

Fig. 4236. Runc.

RUPE, † **RUMPE** (rup, † rump; pf. ruseși, † rups, † rumpsel, † rumsel; part. rupt, † rumpit, † rump) 1. vb. tr. ① A curma, a separa prin violență continuitatea, unitatea, legătura strînsă ce există între părțile unui tot, a frînge în două sau mai multe bucăți: ~ un baston pe spînzarea cuiva; îi ziceau și Potcoavă, pentru că au fost rumpind potcoavele (GR.-UR.); *vorb.* de diferitele părți sau organe ale corpului: ~ oasele, picioarele cuiva; ② a-și ~ picioarele, a obosi de mult umblat; a-și ~ gîtul, capul; trăgeau cu foc la niște hiori... de puteai să-ți rupi boțocii jucînd (ASP.) ¶ ② A desface, a deslipi, a desprinde ceea ce forma un tot, ce era strîns unit: ~ urechile cuiva, a) a le deslipi trăgînd de ele; b) ③ a trage o bătaie; c) ④ a supăra cu cereri, cu vorbe, cu cîntece nesuferite: de-atunci îmbuc trîmbița și rup urechile celor ce mă asolită (ALECS.); ~ dinții cuiva; bălatul... rupsse o rîmurică din copacii cei cu frunzele de aur (SP.); Vreau de-aici să rump o floare... și cîciora vreau să rump, Mai știu eu ce-aș vrea să rump! (COȘ.); — **MI-NEOĂ** ¶ ③ A face din ceva două sau mai multe bucăți, trăgînd cu miinile: a rupt scrisoarea, după ce a citit-o; a rupt pinza în două ¶ ④ A face bucăți, a sfîșia: intrînd în biserică, își rupsesă veșmintele și-și pusă rălnă în capete (COȘ.); ~ ghețele; bietul popă... unde n'a început a țupăi și el și a se sfărma jucînd, cît și-a rupt cojocul bucățele (SA.) ¶ ⑤ A sfîșia cu dinții, a mușca: Ercule... cum zări pasărea rupind cu lăcomie ficății bietului Prometeu, încordă areul (SP.); Pentru tine, ruja 'nvoaltă, Mă rup cîinii și mă latră (K.-BRS.) ¶ ⑥ A sfărma, a desface cu violență: se rumpem legăturile lor și se lepădăm de la noi glugul lor (PS.-SCH.); ~ lanțurile (robiile), a scăpa din robie ¶ ⑦ A smulge, a scoate trăgînd cu putere: catanele sosise în fași fără de veste, și cît ai rumpe un pîr din cap, n'e au luat pe Mihai-Vodă de grumaz din curțile domnești (NEC.); îi rump plete, îi rump barbă, îi bat încît le-au plăcut (LET.) ¶ ⑧ A răpi: pe mireasă o înbătă zmeii de mijloc, o rupsse dintre ai săi... și se făcu nevăzut cu față cu tot (SP.); Cum oare din noianul de neguri s'a te rump, Să te ridice la pieptu-mi, iubite inger scump? (EMIN.) ¶ ⑨ A strica ordinea, șirul; ~ rîndurile, a nu mai fi așezați în linie, în ordine (*vorb.* de soldați): oamenii rupsesă rîndurile, stricaseră cadența și se strînseră din mers, cete, cete (S.-ALD.); Oastea la pradă acum invitată Să desface, rîncete (S.-ALD.)

⑩ A curma, a separa prin violență continuitatea, unitatea, legătura strînsă ce există între părțile unui tot, a frînge în două sau mai multe bucăți: ~ un baston pe spînzarea cuiva; îi ziceau și Potcoavă, pentru că au fost rumpind potcoavele (GR.-UR.); *vorb.* de diferitele părți sau organe ale corpului: ~ oasele, picioarele cuiva; ② a-și ~ picioarele, a obosi de mult umblat; a-și ~ gîtul, capul; trăgeau cu foc la niște hiori... de puteai să-ți rupi boțocii jucînd (ASP.) ¶ ② A desface, a deslipi, a desprinde ceea ce forma un tot, ce era strîns unit: ~ urechile cuiva, a) a le deslipi trăgînd de ele; b) ③ a trage o bătaie; c) ④ a supăra cu cereri, cu vorbe, cu cîntece nesuferite: de-atunci îmbuc trîmbița și rup urechile celor ce mă asolită (ALECS.); ~ dinții cuiva; bălatul... rupsse o rîmurică din copacii cei cu frunzele de aur (SP.); Vreau de-aici să rump o floare... și cîciora vreau să rump, Mai știu eu ce-aș vrea să rump! (COȘ.); — **MI-NEOĂ** ¶ ③ A face din ceva două sau mai multe bucăți, trăgînd cu miinile: a rupt scrisoarea, după ce a citit-o; a rupt pinza în două ¶ ④ A face bucăți, a sfîșia: intrînd în biserică, își rupsesă veșmintele și-și pusă rălnă în capete (COȘ.); ~ ghețele; bietul popă... unde n'a început a țupăi și el și a se sfărma jucînd, cît și-a rupt cojocul bucățele (SA.) ¶ ⑤ A sfîșia cu dinții, a mușca: Ercule... cum zări pasărea rupind cu lăcomie ficății bietului Prometeu, încordă areul (SP.); Pentru tine, ruja 'nvoaltă, Mă rup cîinii și mă latră (K.-BRS.) ¶ ⑥ A sfărma, a desface cu violență: se rumpem legăturile lor și se lepădăm de la noi glugul lor (PS.-SCH.); ~ lanțurile (robiile), a scăpa din robie ¶ ⑦ A smulge, a scoate trăgînd cu putere: catanele sosise în fași fără de veste, și cît ai rumpe un pîr din cap, n'e au luat pe Mihai-Vodă de grumaz din curțile domnești (NEC.); îi rump plete, îi rump barbă, îi bat încît le-au plăcut (LET.) ¶ ⑧ A răpi: pe mireasă o înbătă zmeii de mijloc, o rupsse dintre ai săi... și se făcu nevăzut cu față cu tot (SP.); Cum oare din noianul de neguri s'a te rump, Să te ridice la pieptu-mi, iubite inger scump? (EMIN.) ¶ ⑨ A strica ordinea, șirul; ~ rîndurile, a nu mai fi așezați în linie, în ordine (*vorb.* de soldați): oamenii rupsesă rîndurile, stricaseră cadența și se strînseră din mers, cete, cete (S.-ALD.); Oastea la pradă acum invitată Să desface, rîncete (S.-ALD.)

⑩ A curma, a separa prin violență continuitatea, unitatea, legătura strînsă ce există între părțile unui tot, a frînge în două sau mai multe bucăți: ~ un baston pe spînzarea cuiva; îi ziceau și Potcoavă, pentru că au fost rumpind potcoavele (GR.-UR.); *vorb.* de diferitele părți sau organe ale corpului: ~ oasele, picioarele cuiva; ② a-și ~ picioarele, a obosi de mult umblat; a-și ~ gîtul, capul; trăgeau cu foc la niște hiori... de puteai să-ți rupi boțocii jucînd (ASP.) ¶ ② A desface, a deslipi, a desprinde ceea ce forma un tot, ce era strîns unit: ~ urechile cuiva, a) a le deslipi trăgînd de ele; b) ③ a trage o bătaie; c) ④ a supăra cu cereri, cu vorbe, cu cîntece nesuferite: de-atunci îmbuc trîmbița și rup urechile celor ce mă asolită (ALECS.); ~ dinții cuiva; bălatul... rupsse o rîmurică din copacii cei cu frunzele de aur (SP.); Vreau de-aici să rump o floare... și cîciora vreau să rump, Mai știu eu ce-aș vrea să rump! (COȘ.); — **MI-NEOĂ** ¶ ③ A face din ceva două sau mai multe bucăți, trăgînd cu miinile: a rupt scrisoarea, după ce a citit-o; a rupt pinza în două ¶ ④ A face bucăți, a sfîșia: intrînd în biserică, își rupsesă veșmintele și-și pusă rălnă în capete (COȘ.); ~ ghețele; bietul popă... unde n'a început a țupăi și el și a se sfărma jucînd, cît și-a rupt cojocul bucățele (SA.) ¶ ⑤ A sfîșia cu dinții, a mușca: Ercule... cum zări pasărea rupind cu lăcomie ficății bietului Prometeu, încordă areul (SP.); Pentru tine, ruja 'nvoaltă, Mă rup cîinii și mă latră (K.-BRS.) ¶ ⑥ A sfărma, a desface cu violență: se rumpem legăturile lor și se lepădăm de la noi glugul lor (PS.-SCH.); ~ lanțurile (robiile), a scăpa din robie ¶ ⑦ A smulge, a scoate trăgînd cu putere: catanele sosise în fași fără de veste, și cît ai rumpe un pîr din cap, n'e au luat pe Mihai-Vodă de grumaz din curțile domnești (NEC.); îi rump plete, îi rump barbă, îi bat încît le-au plăcut (LET.) ¶ ⑧ A răpi: pe mireasă o înbătă zmeii de mijloc, o rupsse dintre ai săi... și se făcu nevăzut cu față cu tot (SP.); Cum oare din noianul de neguri s'a te rump, Să te ridice la pieptu-mi, iubite inger scump? (EMIN.) ¶ ⑨ A strica ordinea, șirul; ~ rîndurile, a nu mai fi așezați în linie, în ordine (*vorb.* de soldați): oamenii rupsesă rîndurile, stricaseră cadența și se strînseră din mers, cete, cete (S.-ALD.); Oastea la pradă acum invitată Să desface, rîncete (S.-ALD.)

RUPERE sf. Faptul de a (se) rupe; ~ de nori, ploaie torențială.

RUPT, † **RUMPT**, † **RUMT** 1. adj. ① p. RUPE, RUMPE (în toate înțelesurile): un băț ~; oase rupte; Ahi da-u-ar Domnul să-mi îndrept Această mină ruptă! (ALECS.); argatului... ascuse cu meșteșug rămurica ruptă în mănunchiul fetei celei micuțe (SP.); — **BUCAȚICA** ②; **SOARE** ③ ¶ ③ Sfîșiat, făcut bucăți, sdrănit; așezat, în loc de peste mare, un buclume, de care mteja era toată rumpită (NICU.); Vă văd așa de rup și goi, De latră cîinii după voi (COȘ.); Și bietul om, slab, palid, avînd umanul rupt, Și o cămeasă ruptă bucăți pe dedesubt (ALECS.) ¶ ④ Prăpădit, istovit; pleca dinminea și... se întorcea acasă... de obicei foarte tîrziu și rupt de oboseală (VLAH.); — **COȘ** ⑤.

2. **RUPT** sbst. ① Faptul de a rupe ¶ ② † Închidere, disolvare: după ăul seismului Leșilor, îndată au puresc hatmanul... la tabără (M.-COST.) ¶ ③ În ăul capului, a) cu nici un preț, pentru nimic în lume: nu, asta nu se poate în ăul capului! (CAR.); safu!, văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ăul capului, hotărî să-l spînzure (CRG.); b) mort; ținea în ăul capului o Moș Crăciun l-a învățat să nu doarmă toată noaptea (OLVR.); c) în fugămare, într'un suflet: obosit și nu prea tare, că n'am mai venit eu în ăul capului, am mai și pășit, m'am mai și odihnit (RET.); tot astfel de-a ăul capului: mișcă, bălete! să mi

RUM-
RUP

te duce de a ruptu osului (ALECS.) ¶ ④ *Trans.* Cu ~ul, cu toptanul, cu ridicata: **Mă bate** 'n toate zile și-mi dă luoră cu ~ul și minoare cu pumnul (M.-BRS.); nu se prea îndesau coșagii să-și bată coșele: erau cu ruptu (1) (S.-ALD.).

2. † **RUPȚĂ** (pl. te) *sf.* Dare personală (în sec. al XVIII-lea) ce trebuia să plătească fie-care, în patru sferturi, și care varia după starea omului: scosse și ~ pe țară de-l așeza pre-oameni pe puțină ou peostulurii roșii domnești pe fețe, de tot omul anume și ou giurământ mare că vor da de patru ori într'un an (MEC.).

† **RUPȚĂȘ** *sm.* Contribuabil (în sec. al XVIII-lea) care, plătind darea numită r u p ț ă, era scutit de ori-ce alt bir.

RUPTOARE, † **RUMPTOARE** *sf.* ① Rupere, sfîșiere: **carlea-i numai o ruptoare de inimă** (CAT.) ¶ ② † ~ **păcii**, stricarea păcii, ruperea tratatului de pace încheiat: **nevinoși voi fi întru ruptoarea de pace** (N.-COST.) ¶ ③ Început, primul pas făcut: de oînd boierul Manolache Moldoveanu a făcut ruptoarea, s'au stins unul oîte unul (BR.-VN.); de atunci s' a și făcut ruptoarea oarbescii și oîlesă fie jefuite de lupi (COB.) ¶ ④ ~ (prețului), stabilirea prețului de vânzare al alimentelor, în spec. a cerealelor: la ziua, a început a furnica negustorii printre care și a face ruptoarea prețului (S.-ALD.); și de-ai zălogit porumbul, țî-i la plîu nu se face ruptoarea (LUNG.) ¶ ⑤ † Instituția dării numite „ruptă” (în sec. al XVIII-lea): ori bogat ori scăpătat, le-au făcut (preșilor) ruptoare ca să dea pe an numai doi ug. la bir (N.-COST.) ¶ ⑥ *Maram.* † Ruptoare de apă, hidropisie: ou apa din vas să speli tot trupul acela cu suferă în ruptoare de apă (BRL.) [r u p ț].

RUPȚURĂ, † **RUM(P)ȚURĂ** (pl. -turi) *sf.* ① Rupere; sfîșietură: a făcut o ~ în postavul billardului ¶ ② ~ de nor(i), ploaie torențială: săgețile începură a curge ca dintr'o ruptură de nor (VLAH.) ¶ ③ Stricarea păcii, ruperea prieteniei: în cեսtinea Vixenului... duse lucrurile pînă la o ruptură între Rusia și Engliera (A.-GH.) ¶ ④ Spărtură, crăpătură: cînd se rupe mămăliga în două... vei face drumuri înotro țî arată ruptura (GOR.) ¶ ⑤ Surpătură de pămînt, de mal, loc surpat: dincolo de rîu, de sub o ruptură de mal, țînește binefăcătoarele izvoare de pucioasă și de apă (VLAH.) ¶ ⑥ Bucată ruptă din ceva, fragment, frîntură: acugi găsea o ruptură de potcoavă, acugi niște așchii de lemn (MERA); a Schilții înghețate rumpături... pre singură Italia... au cuprins-o (CANT.) ¶ ⑦ Loc unde s'a rupt o bucată: generalul... luă petecul de postav... (și) îl fixă pe ruptura de la tunica harapul (D.-ZAMF.) ¶ ⑧ ① Lucru (de îmbrăcăminte) rupt, sdrențuit, sdreantă: tu ai chiar nebulit de tot, de porți ruptura aceea de pălărie pe cap (RET.); primește cît face într'adevăr ruptura ta de antereu și nu te obrăzneli mai mult (ON.) ¶ ⑨ ② Femeie stricată, țîră (PAMF.) [r u p ț].

* **RURĂL** *adj.* Sătesc, de sat: școală ~ă; faotor ~ [r.].

RUS 1. *sm.*, **RUSOACĂ**, ② **RUSCĂ** (pl. -oe) *sf.* ① Locuitor, locuitoare din Rusia ¶ ② ~ **RUS**, gindec, de culoare galbuie-roșiată, ce trăește, ca și șvabul, prin bucătărie; numit și „libarcă (-galbenă)” sau „prus” (*Blatta germanica*).

2. *adj.* ③ **Rusesc**: poporul ~; limba ~ă [rus. r u s ū].

RUS 2. *adj.* Roșcat (verb. de părul animalelor sau de lina oilor) [vsl. r u s ū].

RUSALII, ② **RUSALE** *sf. pl.* ① ~ **Una** dintre cele mai vechi și mai mari sărbători creștine, prăznuită a cincizecea zi după Înviere, întru amintirea pogoririi sfîntului Duh; numită și „Duminică-mare” sau „Duminică-Rusalilor”; în această zi se împart în biserică de către preot foi de nuc, de teiu ori de alte plante și se împodobesc bisericile și casele cu această verdeată; poporul serbează de obicei întreaga săptămînă a Rusalilor; în ziua care precedă Duminică-Rusalilor, se pomenește și se cîntecș mortii, împărțindu-se pomeni pentru sufletele răposaților (vin și minoări în vase nouă); această zi se numește Sîmbăta-Rusalilor sau „Sîmbăta-moșilor”, „Sîmbăta-mortilor”, etc.: în ziua de Rusalii, se pune la brîu pelin și-l poartă toată ziua, iar noaptea se pune la cap și în așternut (GOR.) ¶ ② Strat-de-Rusalii, Stratul-Rusalilor, ③ Strada-Rusalilor sau Todorusale, sărbătoare ce cade 24 de zile înainte de Rusalii, în Joia a patra după Paști, și pe care femeile de la țară o țin cu sfîntenie și nu lucrează nimic, de teamă să nu le doară minile și picioarele, să nu

înnenească sau să li se întîmple vre-o altă nenorocire (MAR.); în această zi se leagă cu jurămint călușării (R.-COB.), feciorii se prind frați de cruce, iar fetele se prind surate (PAMF.): în Stratul-Rusalilor, stropeste-ți vaele cu usturoiu, ca să nu le plară laptele (GOR.) ¶ ③ ~ ④ Zine, asemenea lelelor, cu care adesea sint confundate, care, cînd se supără, ologesc oamenii, le iau graiul, deslănțuiesc furtuni groaznice, etc.: în spre Rusalii, seara, trebuie să pui pelin sub cap, altfel Rusaliele descopăr oasa și te iau (GOR.); cînd copilul e luat din Rusalii, joacă călușării de nouă ori ou el în brațe și-l trece (GOR.); omul care e bun vede oînd les Rusaliele, cum zboară și cum chiușe pe sus (GOR.) ¶ ④ *Pr. ext.* Femeie rea, îndrăcită [vsl. rusalija < lat. rosalia].

RUSCĂ 1. **RUS** 2. ①.

RUSCĂ 2. (pl. -oe) *sf.* ~ Nume dat unei oi (u lina roșcată [r u s]).

RUSCEA, **RUSCEA** (pl. -cele) *sf.* ① = **BRÎNDUȘĂ** ① ¶ ② ~ **DE-POIANĂ** = **BRÎNDUȘĂ** ② [r u s].

RUSCUTĂ (pl. -te) *sf.* ① Plantă ierboasă, cu flori solitare la virful ramurilor lungi, cu separele galbene-verzii și păroase lipite de corola, formată din 3-5 petale ascuțite. de culoarea focului; numită și „co-coșel” (*Adonis flammea*) ¶ ② ~ **PRIMĂVĂRATICĂ**, mică plantă, cu flori frumoase, de un galben-deschis, de 4-5 cm. în diametru; numită și „spînt” (*Adonis vernalis*) (4237) ¶ ③ ~ **TOMNATICĂ**, plantă cu flori solitare la virful ramurilor, calicul cu 5 separe roșii-gălbui, iar corola formată din 5 petale, roșii ca singele și păte cu negru la bază (*Adonis autumnalis*) (4238) ¶ ④ ~ **VĂRĂTICĂ** = **COCOSEȘ DE-CIMP** [r u s c ă].

RUSESC *adj.* ① Al Rușilor, privitor la Ruși: alfabetul ~ (TAB. LVI); F aghiasmă rusească ¶ **AGHIASMĂ** ② [r u s].

* **RUSIFICĂ** (-ție) 1. *vb. tr.* ① A face pe cîineav să-și piardă naționalitatea și să devie R u s. 2. *vb. refl.* A-și pierde naționalitatea și a deveni Rus.

③ **RUSNAC**, **RUSENAC** *sm.* Mold. Bucov. ④ Rutean; Rus [rut. Rusn'jak].

* **RUSOFIL** *adj. și sm.* Care are simpatii exagerate pentru Ruși [r.].

* **RUSTIC** *adj.* ① De cîmp, țărănesc: viață ~ă ¶ ② Sălbatic, incult, nemeșugit: loc ~; locuință ~ă; obiceluri ~e ¶ ③ Grosolan, necioplit, mojie: om ~ [r.].

† **RUSUMAT** (pl. -aturi) *sn.* Contribuție indirectă [tc. r u s u m a t].

③ **RUSURONȚU** (pl. -oante) *sn.* Băn. Trans. X = RASURONȚU.

RUȘĂ = RUJA.

③ **RUȘALĂ** = ROȘALĂ.

③ **RUȘATĂ** = ROȘATĂ.

RUSCĂ 1. (pl. -ste) *sf.* Băn. ① Mic vas de lut în care se pune jar și tămie pentru afumat, cătuie, afumătoare (4239) [srb. ručka].

RUSCĂ 2. = DRUȘCĂ.

RUSCEA = RUSCEA.

† **RUSFET** (pl. -eturi) *sn.* Bacșiș dat unui slujbă pentru a se arăta binevoitor, mită, sfîntuială: și ei cîștigau cît puteau și minceau ~uri destule, cîzînd la boierii (LET.); am zis oă isprăvnicile se dau ou ~, ai înțeles ori ba? (FIL.); noi nu știm ce-s dăjdiile și ~urile (LUNG.) [tc. r ū š v e t].

RUȘI = ROȘI.

Fig. 4237.
Ruscută-
primăvăratică.

Fig. 4238.
Ruscută-
tomnatică.

Fig. 4239. Rușcă.

Tipar	Scris	Numele	Valoarea
А а	А а	a	a
Б б	Б б	be	b
В в	В в	ve	v
Г г	Г г	ghe	g, gh
Д д	Д д	de	d
Е е	Е е	ie	e, ie
Ж ж	Ж ж	je	j
З з	З з	ze	z
И и	И и	i	i
Й й	Й й	ka (ke)	k
К к	К к	le (el)	l
Л л	Л л	me (em)	m
М м	М м	ne (en)	n
Н н	Н н	o	o
О о	О о	pe	p
П п	П п	re (er)	r
Р р	Р р	se (es)	s
С с	С с	te	t
Т т	Т т	u	u
У у	У у	fe (ef)	f
Ф ф	Ф ф	ha (he)	h
Х х	Х х	te	t
Ц ц	Ц ц	ce	c(e)
Ч ч	Ч ч	şa (şe)	ş
Ш ш	Ш ш	şcea	ş(c)
Щ щ	Щ щ	ier	î
Ъ ъ	Ъ ъ	ierî	î
Ы ы	Ы ы	ieri	î
Ь ь	Ь ь	iati	ie, e
Э э	Э э	e	e
Ю ю	Ю ю	iu	iu
Я я	Я я	ia	ia
Ө ө	Ө ө	fita	f
В в	В в	ijiţa	i

RUŞINA (-inez) 1. *vb. tr.* ① A face de ruşine, a da de ruşine; a dojeni pe cineva în aşa fel încât să-i fie ruşine de toţi, a face de ocară: pînă nu-i vor ~ înaintea judecătorului, nu sînt volinte! ou avuţia lor la moartea lor să o dea cui vor vrea (PRV.-MB.); ou versul său aspru, dar virtute, ruşina agloneia şi desfrînarea (ODOS). ② † A necinste, a răpi cîinstea (unei fete, unei femei): pre călugărită ... cine o va ~, veri cu voie, veri fără voia ei, acela ruşinează cu adevărat pre soru-sa (PRV.-LP.); pre giupinesela boierilor săi, de la masa Doamnei sale, le scoate şi le ruşina (GR.-UR.).

2. *vb. refl.* A-i fi ruşine; era împodobită de firească curăţenie, ou ochii aplecaţi, de parcă se ruşina de oeva (ISP.); De oameni cine nu se ruşinează, Nici de Dumnezeu nu se înrîcoşază (PANN).

RUŞINARE *sf.* Faptul de a (se) ruşina; ruşine: cine are adunare ou cel fără ~, e tot într-o defăimare (PANN) ① ② **NERUŞINARE**.

RUŞINAT *adj. p.* RUŞINĂ. Cuprins de ruşine; făcut de ruşine: (vracii) rămaseseră însă ruşinaţi, căci n'au văzut ce-i face (ISP.) ① ② **NERUŞINAT**.

RUŞINE *sf.* ① Sfală de a zice sau de a face ceva împotriva bunei-cuviinţe, modestiei sau cîinstei şi care se manifestă uneori prin roşirea obrazelor, pudoare: cînd sînt fetele şi unii flăcăi, le e ~ de tot... să ia sticlău (de rachiu) (JF.); mînte, de stă soarele în loc, iar luna se bagă după nor de ~ (RET.); ②: omul

cu ~ plere (PANN); vorbă de ~, vorbă necuviinţioasă, trivială; a-i crăpa obrazul de ~ **OBRAZ** ② ③ Sentiment penibil de care e cuprins cineva de teamă să nu se facă de ris sau de ocară: nu ţi-ar fi chiar ~ să nu vrei tu a merge n' pădure fără mine, tu, un ometeu olt un urs şi eu, o muliere alabă? (RET.); nu cumva să-mi lăse tata ciubotele şi să rămîn de ~ înaintea tovarăşilor (CRO.); vezi să mă dai iar de ~, ca mai deunăzi, de ai lăsat bunătaţea de lup să treacă pe lingă tine şi să se ducă sănătos (L.-GH.); om fără ~, care nu se ruşinează de nimic, căruia nu-i pasă de ocările, de necuviinţele, etc. ce i se adresează ④ Necinste, ocară: cînd rămîne fără de cîinste, ce să zice de ocară şi de ~ a ceştii lumii, şi de a ceea n'are nime nice o credinţă nioe într-un loc (PRV.-MB.); este cu ~ împărăţiei să dea zăloage (M.-COST.); Mateiaş, înghiţind ~ a ce păţise şi văzînd că n'are încotro, căzu la pace (ISP.); Prea făcărăţi neamul nostru de ~ şi ocară! (EMIN.); a fi ~ a neamului său, a aduce necinste neamului său; **BĂŞI**; a da cîinstea pe ~ **CINSTE** ① ② ③ Organul genital (al bărbatului sau al femeii) ④ **RUŞINEA-FETEI**, plantă cu tulpina acoperită de peri rigizi, cu flori albe sau trandafirii, dispuse în mici umbel; în mijlocul fie-căreia din acestea se găseşte cite o florică de un roşu închis; umbela, după înflorire, se strînge, prezentînd astfel aspectul unui cuib de pasăre; numită şi „morcov-sălbatic” (*Daucus carota*) [truşune < lat. „rosionem < roseus + suf. -ōnem].

RUŞINOS *adj.* ① Sficios, plin de ruşine, care se ruşinează de a face, de a zice sau de a auzi lucruri necuviinţioase sau împotriva modestiei, cîinstei, etc.: n'a mai găsit un bătută Vasile, cuminte, harnic şi ~ ca o lată mare (CRO.); femeile însă nu-s îndemna-tice la băut... le ruşinoase şi le e teamă să nu le iaşă nume „n sat că le place pleuşul (JF.) ② De ocară, care face de ruşine: beţia e o patimă ruşinoasă; ③: fuga e ruşinoasă, dar e sănătoasă.

RUŞIOARĂ (pl.-re) *sf.* = BUJOR ② [roşu].
○ **RUŞMALIN**, **RUŞMARIN** = ROS-MARIN.

RUŞNICĂ *sf.* = GĂLBENELE ②.

○ **RUŞULICĂ**, **RUŞULITĂ** *sf.* Plantă ierboasă, cu tulpina acoperită în partea de jos, cu peri lungi şi orizontali; face flori roşii-portocalii, dispuse în capitule, grupate într-o umbelă în virful tulpinii; numită şi „singeroasă” sau „struguraş” (*Hieracium aurantiacum*) (4240) [roşu].

RUTĂ (pl.-te) *sf.* Plantă aromatică, cu miros pătrunzător, cu flori galbene, dispuse în corimbe terminale; originară din sudul Europei, e mult cultivată şi vulgarizată prin părţile noastre, pentru uzul ei medicinal; se întrebuinţează de popor în contra absceselor la măsele şi a mirosului greu în gură; se mai fac cu ea oblojele la pîn-tece, cînd e bolnav omul de vătămătură; e considerată şi ca leac bun pentru creşterea părului, ba chiar pentru limpezirea creierilor (sez.); numită şi „vîrnăţ”; (*Ruta graveolens*) (4241) [lat. ruta].

RUTĂ (pl.-te) *sf.* Drum, cale [fr. route].

RUTEA *sf.* Moment cînd se favorizează norocul (în jocul de cărţi): tot meşteşugul îl să pontariseşti la vreme şi să găseşti ruteaua norocului (ALECS.) [tc. rute].

RUTEAN 1. *sm.*, **RUTEANŢA** (pl.-ence) *sf.* Locuitor, locuitoare din Ucraina, Galiţia de S.E., nordul Bucovinei şi al Basarabiei, care vorbesc o limbă apropiată de cea polonă.

Fig. 4240. Ruşulică.

Fig. 4241. Rută.

RUT- 2. *adj.* Al Rutenilor: limba ~ă [germ.].

RUT- **RUTES(E)** *adv.* Din nou, iarăși.

RUTHENIUM *subst.* Mineral, asemănător cu platina, pe care o însoțește în natură; e foarte refractar și se topește la 1900°. [fr.]

RUTILANT *adj.* ① De un roșu aprins ca focul ② **Gaz** ~, peroxidul de azot [fr.].

RUTINĂ (*pl.-ne*) *sf.* ① Dibăcie, pricepere dobândită printr-o practică îndelungată ② Obiceiu înrădăcinat; deprindere de a face, de a lucra mereu în același fel [fr. *routine*].

RUTINAT *adj.* Care are rutină, care face toate din rutină.

RUTIȘOR *subst.* ① Plantă cu tulpina înaltă pînă la 1 m., cu flori galbene, numeroase, dispuse în panicule la vârful ramurilor; crește prin pășuni și livezi umede (*Thalictrum angustifolium*) (□ 4242) ② Plantă cu flori gălbui, mici și plecate în jos, reunite în panicule piramidale la vârful ramu-

Fig. 4242. Rutishor.

rilor (*Thalictrum minus*) (□ 4243) ③ Plantă cu flori trandafirii, purpurii sau albe, ale căror caliciuri au câte 4—5 sepaluri verzi sau liliachii și numeroase stamine, liliachii sau purpurii, mai rar albe; numită și „clecoței”, „mărgea” sau „vol-tinel” (*Thalictrum*

Fig. 4243. Rutishor.

Fig. 4244. Rutishor galben.

Fig. 4245. Rutishor.

aquilegifolium) (□ 4245) ④ ~**GALBEN**, plantă cu rizomul galben, tîrîtor, cu flori galbene dispuse în mici umbеле; crește prin livezile umede (*Thalictrum flavum*) (□ 4244) [r u t ă].

DIN CHEIA ÎNȚELESULUI (1678).

Sec. XV

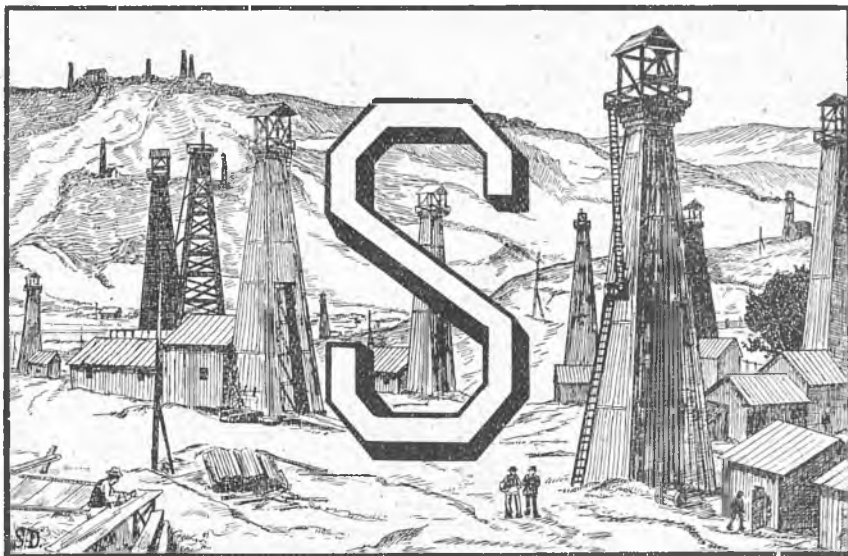
Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVIII

SONDE

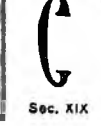
Sec. XIX

Sec. XX

Sec. XXI

Sec. XXII

S sm. A douăzecea literă a alfabetului, a cinci-sprezecea din seria consoanantelor. Abreviațiuni: s. = Sud; s. s. = Sfinția Sa.

S¹ = SA.S² = SE.

SA = SĂU.

SĂ conj. ① † Dacă: să veri face bine, lua-veri plată (PAL.); se păstrează încă cu acest înțeles în anumite construcțiuni: ~ vreau, aș face-o (= dacă aș vrea...); ~ fi știut (= dacă aș fi știut); ~ deschiză cutia, se temea să nu o certe (ASF.) ¶ ② *Servește la formarea subjonctivului:* ~ fac; ~ fi venit; poți ~ pleci; ~ ști că te-a văzut; *cu verbul la pers. a 2-a sau a 3-a sg. și pl. poate forma propozițiuni imperative independente:* ~ nu pleci! ~ plei din ochii mei! ~ ferească Dumnezeu! ¶ ③ Să nu (care) cumva = CUMVA ④.

† SĂ = SE.

SĂBĂREL(UL) sbst. Numele unui danț popular [ritul S a b a r].

○ **SABAȘ** (pl. -se) sn. Mold. Bucov. Bacșiș ce se dă lăutarilor: o mulțime de ~ ne-au plătit (VOR.) [tc.].

○ **SABAȘ** sbst. Olten. Chip, făptură; port: îl cunosc după ~ (CIAUS.) (psc.) [ung. szabás].

○ **SABAȘAG** (pl. -aguri) sn. Maram. (ERL.) Libertate; vacanță [ung. szabás g].

* **SABAT** (pl. -turi) sn. ① A șaptea zi a săptămânii la Evrei, consacrată odihnei și ceremoniilor cultului; coincide cu Sămbăta noastră ¶ ② Adunare a vrăjitorilor care, după credințele din evul mediu, avea loc într'un loc singuratec de la miezul nopții până la cîntarea cocoșului ¶ ③ Tărăboiu, gălgăie, sgomot mare: toate acestea formau un ~ infernal (FIL.) [fr. sabbat].

○ **SABĂU** sm. Trans. Băn. ① Croitor [ung. szabó].

* **SABEISM** sbst. m. Religie care adora ca zei corpurile cerești [fr.].

○ **SABIA** (-blez) vb. tr. A tăia ca și cu sabia sau în formă de sabie (SEZ.).

○ **SABICIOARĂ** (pl. -re) sf. = SABIOARĂ ②.

SABIE sf. Armă tăioasă alcătuită dintr'o

lamă lungă de metal și dintr'un mîner; vîrită într'o teacă, se poartă atîrnată de cîngătoare, în partea stîngă a corpului (4246): a scoate sabia (din teacă); a înținge sabia; a băga sabia în teacă; ~ cu două ascuțite, cu două tăguri; cu sabia goală în mînă (ASF.); numai pentru un cuvînt, cu sabia smulțită da ca într'un cîine într'insul (M.-COST.); a trece († a pune) sub ~, a trece pe sub ascuțitul sabiei, a omori pe cineva străpungîndu-l cu sabia: trecu sub sabie tot ce-i lăsa înaintea (BALC.); i-au pus pre acei Tătari pre toți sub ~, ou copii, cu femei ou tot (NEC.); Românii îi treoură pe sub ascuțitul sabiei, și nici picior de Turo nu scăpă cu viață (ASF.); ② limba tale mai mult decît sabia (PANNI); ③ cel ce se înneacă și de sabie goală se prinde (M.-COST.); ④ cine scoate sabia, de ~ va pieri; ⑤ nu încap două săbii într'o teacă, nu se poate să stăpînească, să poruncească doi inși într'un loc; CAP' ⑥ [vsl. sablja].

SĂBIER sm. ② Fabricant de săbii.

○ **SĂBII** (-blesc) vb. refl. Olten. (CIAUS.) A se îngusta,

a se face ca o sabie.

SABIȚĂ (pl. -te)

sf. = SABIOARĂ ②.

SABIOARĂ (pl. -re) sf. ① dîm.

SABIE ¶ ② Pește

caracteristic prin forma-i îngustă, lungueață, tescuită; are capul mic și ochii mari, aproape de bot; solzii sînt mici și cad ușor; e de culoare verde-albăstrie pe spate și argintie, cu reflexe roșii-trandafirii pe laturi; crește cel mult pînă la 40-50 cm. lungime, și greutatea lui rare ori ajunge pînă la un kg.; trăiește mai mult în Dunăre sau în apa sălcie a mării din fața gurilor fluviului; numit și „sabiță”, „săbioară”, „sabiță” (*Pelecus cultratus*) (4247) ¶ ③ = SABIUTĂ ②.

SABIOIU (pl. -oale) sn. augm. SA-

BIE. Sabie mare și grea: alege un

~ ce de abia cîmîntă cellaltă îi ținea în

mînă (ASF.).

SABIȚĂ = SABIOARĂ ②.

SABIUTĂ (pl. -te) sf. ① dîm. SABIE: o văzut în cutu aproape de usă o ~ (VAS.) ¶ ② Plantă bulboasă, cu frunzele în formă de sabie, cu flori pur-

Fig. 4247. Sabioară.

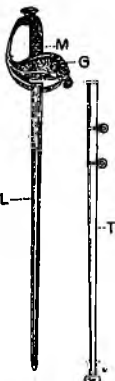

Fig. 4246.

Sabie.

M. Miner.—G.

Gardă.—L.

Limba.—T.

Teacă.

Fig. 4248.

Sabiută.

purii dispuse într'un spic terminal; numită și „săbioară”, „spâtează”, „seceruie”, „săgetea”, „crinvinăt”, etc. (*Gladious imbricatus*) (4248): *taina se săvîrși în grădina noastră, printre mael și săblațe* (ur.).

† **SĂBLAZNĂ** (pl.-ne) sf. Supărare, necaz [vsl. s ū b l a z n ū].

† **SĂBLAZNÎ** (-neso) vb. tr. și refl. A (se) supăra, a (se) necăji [vsl. s ū b l a z n i t i].

SĂBOR = SĂBOR.

SĂBOR... = **SOBOR...**

† **SĂBOR** (pl.-duri) sn. = Deschizătură pătrată sau rotundă în flancul unui vapor de război, prin care se trage cu tunul (4249) [fr.].

† **SABREȚĂȘ** (pl.-așe) sn. = Un fel de tașcă de piele, turtită, pe care o purtau atârnată de centuron unele uniforme de cavalerie [fr. sabretache].

SĂBOR sbst. Sucul solid, foarte amar, extras din diferitele specii de aloe; e întrebuințat în medicină și în leacurile băbești [tc. s a b r].

SAC sm. ① Obiect de pînză, de piele, etc., de formă cilindrică, cusut de toate părțile, cu o gură numai la capătul de sus prin care se toarnă grîu, porumb, făină, mălaiu, etc. (4250); ~ *fără fund*, a) om foarte lacom, nesăturat, nesățios: *burtă popii, ~ fără fund*; b) foarte risipitor; *F ~ ul ou mînciunile*, provizia de mînciuni; a-i *întra vulpea în ~*, a nu mai ști ce să facă, a nu se mai putea dumeri; n'au *întrat zilele în ~* (CAR.), nu s'au sfîrșit toate fără nădejde de îndreptare; ② ~ *ul gol nu stă în ploaie*, cel ce n'apăuș nimic de o parte, cei săraci nu pot lupta cu nevoile; ③ ~ *ul de lagură se leagă*, trebuie să facem economie cînd avem mult, iar nu cînd cantitatea e pe isprăvite;

† **FUND** ①, **GURĂ** ②, **LAUDĂ**, **MÎNĂ** ①, **MÎTĂ** ①, **PETEȚ** ① ④ Continutul unui sac: un ~ de făină; la un ~ de învătătură, trebuie un oarde mînte (ZNN.) ⑤ Pînză groasă din care se fac saci: *Lele ou trei ruji la cap și ou poalele de soa* (K.-BR.). ⑥ Un fel de geantă de pînză sau de piele în care se pun obiecte necesare în călătorie: *repede-mi lau ~ ul de drum și mă duo la cel mai apropiat vagon de oclasa a dona* (CAR.) ⑦

⑧ Geantă mică pe care o poartă cucuanele în mîină și în care țin batista, punga, etc. ⑨ ~ Un fel de sac cu ochiuri ca de plasă, cu care se prinde pește (4251): s'a desbrăoat în pielea goală și, înfășurîndu-se ou un ~ de pește, s'a pus ou un picior oclare pe un țap (SB.) ⑩ ~ *Mold. Bucov. (MAR.)* = **NÎMFA** ⑥ [lat. s a c c u s].

SACA (pl.-oale) sf. Butoiu așezat pe două roate și tras de un cal, cu care se cară apă (4252): *Mos-caliu... n'an obloclu, oa Turcii, să le care apă ou saocalele (NEC.)*; *peste drum s'a oprit o ~*, la care era înhămat un oal înalt (BR.-VN.) ② *F dop de ~*, om scurt și îndesat, bondoc: *era... gras și gros ou un butou, adicu, om i-am zice noi astăzi, dop de ~* (ISP.) [tc. s a k a „sacagiu”].

○ **SĂCĂ...** = **SECA...**

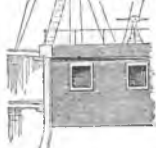

Fig. 4249.
Sabord.

Fig. 4250 Sac..

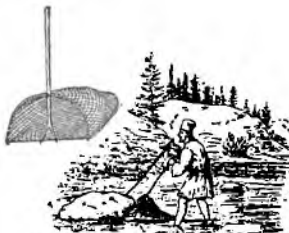

Fig. 4251. Sac de pescuit.

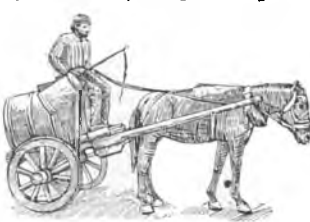

Fig. 4252. Sacagiu.

* **SACADĂ** (pl.-de) sf. Smucitură; mișcare bruscă [fr.].

† **SACADAT** adj. ① Cu smucituri; brusc și neregulat ② ~ stil ~, cu fraze scurte, tăiate, fără legătură [fr. s a c c a d é].

SACAGIU sm. Cel ce cară apa cu saca ou a (4252): *argatul se făcu ~ l onții* (ISP.); *sacagii mîină la deal oal sfîrșii de zile* (CRG.).

† **SĂCALUȘ**, **SĂCALUȘ** (pl.-ușe, -ușuri) sn. *Bucov.* ① Un fel de tun foarte mic care se umplea cu praf și i se da foc; se întrebuința mai adesea la parade și serbări: *au slobozit tirgoveții... un saocaluș, den care saocaluș glonțu foarte pe aproape de Vasillie-Vodă au lovit* (M.-COST.). *Într'o zi de... Jole verde, oînd lși tao Leșii... oale patru prohoduri, împușcînd din săcălușe* (CRG.); *pun pe alți oameni... să așeze mai multe saocalușuri în rînd, anume oa să albă din ce împușca în decursul sfîntirii* (MAR.) ② ~ *Mold. Bucată groasă* (de lemn, de mămăligă, etc.): *face oite-nn saocaluș, de te sperii cum îi înghite* (RV.-CRG.) (ung. s z a k a l l á s).

○ **SĂCARĂ...** = **SECARĂ...**

SACĂȚ, **SĂCĂȚ** adj. Vătămat: *Boul fiind sacăț, la un picior rănit* (ALX.) [tc. s a k a t].

○ **SĂCĂTEU** = **SĂCOTEIU.**

SĂCĂȚUI = **SECĂȚUI.**

○ **SĂCEALĂ** (pl.-cele) sf. *Mold.* = **TESALĂ**: n'a cunoscut săceala și ovasul pînă la intrarea lui în oaste (SAO.).

○ **SĂCELA** (-cel) vb. tr. *Mold.* = **TESALA**: *dacă nu v'am săcelat astăzi... dați la om oa oînit prin băț* (CRG.).

† **SACERDOTAL** adj. Preotesc, popesc, privitor la sacerdoțiu [fr. < lat.].

† **SACERDOȚIU** (pl.-ții) sn. ① Darul preoției, popie ② Preoție, corpul ecleziastic [lat.].

○ **SACFIU** sm. *Trans.* = **GAROAFĂ** [ung. s z e g i ű].

SACHELAR(IU) sm. Grad onorific preotesc: *sachelarul iaste de ține toate mănăstirile de călugări și călugărițe, iaste ispravnic și preînepătorul mănăstirilor* (PRV.-MB.) [gr.-biz.].

† **SACIZ sbst.** ① Rășina ce se scurge din trunchiul unui arbore ce crește în Orient și care se întrebuințează la fabricarea masticii și a altor băuturi spirtoase: *Mihnea mergea și gusta... rachiurile de ~ și de anason* (OOS.) ② ~ (de vioră), rășină solidă, galbenă, transparentă, care rămîne după distilarea terebentinii, colofoniului: *lși trecă arcușul ou ~* (DLVR.) [tc. s a k y z].

○ **SACNĂ** (pl.-ne) sf. = **SĂGNĂ**; ② *lasă-l, că crește al mare și-l mai roade sacna, de mai capătă mîinte* (PSC.).

† **SACNASIU**, **SAGNASIU** (pl.-sle) sn. Un fel de balcon, scos la uiliță, închis cu geamuri și cu persiene (la casele domnești sau boierești) de unde se putea privi în stradă, fără a fi văzut: *casa unde se deam... avea un sacnaslu scos la uiliță* (D.-GH.); *ficele Chialnei... treceau... în oclau ou sacnasiu, unde se adunau la lucrul toate femeile Doamnei* (OOS.); *Vodă l-a împins pe Negoită pînă 'n sagnasul din fundul sălii* (CAR.) [tc. s a k n i ș i n].

SĂCŢIU sm. *augm.* SAC. Sac mare: *văzîndu-se... ou un ~ de galbini, nu mai ştia ce să facă de bucurie* (SB.).

SĂCOS (pl.-se) sn. ① ~ Veșmint arhieresc, de mătase, lung pînă la genunchi, cu mîineci largi, cu galoane și cu broderii de aur; se poartă peste stihar (4253): ~ *l iaste pleasoa ou carea purtară pe Hristos la groaznele pămînte ale lui și-l bătea loc de dînsul* (PRV.-MR.) [gr.].

○ **SĂCOTEIU**, **SĂCĂȚEU** sm. *dim.* SAC. Săculeț; traistă: (*șolomonarii*) *umblă ou o tîndră albă și ou săcătou de grumazi, în care e un topor* (GRM.).

† **SĂCOU** (pl.-ouri) sn. ① Haină bărbătească, gheroc croit drept, fără pulpane: *buzunarele sacoului erau înțesate cu franzelețe și mere* (BAS.) [germ. S a k k o].

Fig. 4253. Sacosul Mitropolitului Varlaam (a. 1642), conservat la mănăstirea Secul.

***SACRAL** *adj.* ① Regiune ~ă, partea inferioară a şirii spinării, în care vertebrele sînt unite, formînd un singur os [s-a-c-r-u-m].

***SACRAMENT** (pl.-te) *sn.* ① Taină bisericească, în spec. sînta cuminăcătura [fr. < lat.].

***SACRAMENTAL** *adj.* ① Ce ţine de sacrament ② ③ Solemn; hotărîtor, deciziv: amorul de patrie, libertatea, egalitatea şi devotamentul sînt vorbele ~ ale ciocotului (ML) [fr.].

○ **SĂCRET** *1. adj. Trans.* ① Neumblat, singuratec, pustiu: sus în cei munţi săcreţi trăla odată... un silnastru (RET.) ② ③ Blestemat, afurisit, ticălos: un biet de tume rămasă văduv... cum rămin mulţi în astă săcresă de tume mare (RET.).

2. **SĂCRETUL** *sm.* ① Necuratul, dracul [lat. se-crēt-u-s „secret”].

***SACRIFICIU** (-tie) *vb. tr. şi refl. A (se) jertfi* [lat.].

***SACRIFICATOR** *sm.* Cel ce sacrifică, ce jertfeşte [fr.].

***SACRIFICIU** (pl.-tii) *sn.* Jertfă [4254, 4255] [lat.].

***SACRILEG** *1. adj.* Fig. 4254. Sacrificiu] omenească. Nelegiuit: faptă ~ă.

2. *sm.* Cel ce comite o nelegiuire, un sacrilegiu [lat.].

***SACRILEGIU**

(pl.-gii) *sn.* ① Nelegiuire, fără-de-lege, faptă care pingăreşte cele sfinte; mare păcat ② Vătămarea, huliarea unei persoane venerabile şi respectate [lat.].

***SACRISTIE** *sf.* ① Clădirea de lângă biserică sau încăperea din biserică unde se ţin odoarele şi vasele sfinte: sacristia era adică căsuţa cea lipită de biserică, unde într-o odăliţă se află vîntărlăroara (GRIG.) [fr.].

***SACRO-SANCT** *adj.* Prea-sfînt [lat.].

***SACRU** *1. adj.* ① Sfînt: biserica se umple de credincioşi, veniţi ca să asiste la ~l mister al învierii Domnului (ALECS.) ② ③ Destinat în special cultului divin: vase sacre ④ ⑤ Privitor la religie: ordine sacre ⑥ ⑦ Foc ~, zel, entuziasm, inspiraţie, geniu ⑧ Ce trebuie să fie venerat, care inspiră un sentiment oare-cum religios: o datorie de familie, sacră şi dureroasă, mă chema la Bucureşti (A.-GH.) ⑨ De care nu trebuie să te atingi: un depozit ~ ⑩ Inviolabil.

2. *sbst.* Ceea ce e sacru: a deosebi ~l de profan [lat. sacru-m].

***SACRUM** *sbst.* ① Os simetric şi triunghiular compus din cinci vertebre lipite între ele, aşezat la partea posterioară a basiniului şi formînd o prelungire a şirii spinării, crucea şalelor [4256] [fr. < lat.].

***SACSIIE** *sf.* Ghiveciul de flori (smăltuit), glastă [tc. s-a-k-s-y].

***SĂCŞOR** *sm. dim. SAC.* deasupra acelor inimă sînt scrise slove... pre nişte cănafe sau ~l de lastră (RET.); ~l albi sub streasă roşie (SS.), Fig. 4256. Sacrum.

ghicitoare despre „dînti”.

***SĂCUESC, SECUESC** *adj.* Ce ţine de Săcu i.

***SĂCUIŢĂ** *sm. dim. SĂCUIŢ*: i-a dăruit nu numai viaţa, dar şi un ~ cu galbină (SS.); frunzele... se păstrează pentru nevoie într’un ~ des la ţesătură, ca să nu-l străbată praful (PAMF.).

***SĂCUIŢE, SECUIŢE** *sf. col. SĂCUIŢ*: ① Toţi Săcuil; neamul, populaţia Săcuilor ② Locurile populate cu Săcu i.

***SĂCUIŢ** *1. adj. P. IST.*

***SĂCUIŢ** (pl.-uie) *sn.* Săculeţ; trăistuţă: mîierea se stoarce, pîindu-se în săcule şi acestea într’un teasc, făcut într’adins, pentru a stoarce mîierea şi ceara (ION) [lat. *sacculeus < sacculus].

○ **SĂCULETE** *sm. Olten.* ① Săcuşor mic, de cel mult 40 de cm. înălţime şi de 15-20 de cm. în diametru, făcut din pînză groasă şi rară; se întrebuinţează mai ales pentru caş; sădila ② = SĂCULEŢ: avea în mînă un ~ de bani (R.-COO.).

***SĂCULEŢ** (pl.-ete) *sn. dim. SAC.* cu un ~ de galbini se sui pe o trăsură (SEZ.); ~l punea prin buzunări ~e cu boabe de pipir şi tutun (GRU.).

○ **SĂCULTEAŢĂ** (pl.-te) *sf. Bucov. Mold.* ① Săc înalt şi îngust: într-o săptămînă (surzile) sînt gata, le pui în săculete şi le păstrezi la loc uscat (VOR.) ② Pungă mare [comp. SĂCULEŢ].

***SĂCULEŢ** *sm. dim. SAC* [comp. SĂCULTEAŢĂ].

***SĂCŞOR** *sm. dim. SAC.* oamenii n’aveau ce mîna, că era ~ul de fîină ote cincisprezece lei, şi încă nu se nîci găsea (NEC.); baronu... o dispărut... împreună cu ~ul meu de volagiu (ALECS.) ② Larvă de furnică: larvele de furnică se numesc... ~l... pentru că ele, cînd sînt deplin dezvoltate au forma unor săcşori (MAR.).

***SAD** (pl.-duri) *sn.* ① Plantă tină (de arbore, de floare, de legumă) crescută din sămînţa semănată şi care urmează a fi răsadită: cînd ~ul (de steclă) a crescut pînă ce a ajuns să albe şase frunzişoare, atunci se scoate (ION) ② Vie sădită de curînd: acela ce va tăia vie roditoare sau şi ~uri, aceluia să-i tale mîinile (PRV.-MB.) ③ Tot ce e sădit: soarele... înviorază pînă şi barulente şi toate ~urile (USP.) ④ Livadă cu pomi sădiţi: toţi moşenii şi călăşii au ~uri întinse de pomi şi de vîl (ION.) [VSL.].

○ **SADĂ** (pl.-de) *sf. Trans. Băn.* = SAD ①: ooli şi coasta cea mare şi stărpă cu sade de salcă (RET.).

***SADEA** *adj. invar. şi adv.* Fără amestec, fără podoabă, curat, simplu: apă ~, neamestecată cu vin sau cu altecva; cafea ~, neamestecată cu lapte sau cu zahăr; oi albe ~, fără amestecul unei alte colorii; un plug ~ numai de oţel (R.-COO.); o cală plă... covrigi uscaţi pentru bogaciu, ~ proaspăt (CAR.); din ~ Isala, s’a pomenit deodată gogoea Isailor (A.-GH.); daoi n’apucam să-ţi plătesc acum, îmi ziceai „Alecule” ~, şi nu-mi place (BR.-VN.); Cine ~ îmi zice, iar nu domnia-voastră (ALK.) [tc. s-a-d-e].

○ **SĂDELCA, SEDELCA, SIDELCA** (pl.-ci) *sf. Mold.* Perniţă prinsă cu chinga la spinarea calului înhamat la o trăsură [4257] [rus. sēdelka].

***SADI** (-dese) *vb. tr.* ① A băga partea inferioară a unei plante în pămînt, pentru ca să prindă rădăcină şi să crească, a planta; ②: cine se teme de brumă să nu sădească vie (ZNN.) ③ ④ A semăna, a în-cuiba: toate astea sădesco încoet în sufletul judecătorului un dispreţ şi un desguşat de oameni (BR.-VN.) [VSL. s-a-d-i].

***SĂDILĂ, SEDILĂ, SIDILĂ** (pl.-le) *sf.* ① Sac, de formă conică, ţesut din cînepă, şi în care ciobanii pun caşul ca să se scurgă zărul [4258] [srb. cedilo].

***SADINĂ** *sf.* ① Frumoaşă plantă, cu frunzele acoperite cu peri lungi şi albi; e foarte abundentă prin locurile aride, pe Bărăgan, etc., unde formează masa preponderantă a vegetaţiei (*Andropogon gryllus*) ② = BĂRBOASĂ ③ ④ Pepinieră [bg. sadina].

***SADIT** *1. adj. p. SADI.*

2. *sbst.* Faptul de a sădi.

○ **SADNITĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* = Pomuşor de curînd sădit [srb. s-a-d-n-i-c-a].

***SAEGIU, SAIGIU** *sm.* Funcţionar care cumpără oile destinate a fi trimise Porţii [tc. s-a-j-i-g-y „cel ce numără”].

***SAFIR** (pl.-re, -ruri) *sn.* = Piatră scumpă, de culoare albastră, numită de popor „zanfir” [fr. s-a-p-h-i-r].

***SAFTEA, ○ SEFTEA** *sf.* ① Cea dintîiu vinzare făcută de un comerciant, cînd deschide prăvălia; cea dintîiu vinzare dintr’o marfă nouă adusă de negustor; a face ~, a) a primi cei dintîiu bani

SAC-
SAF

Fig. 4255. Sacrificiu în vechia Grecie.

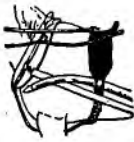

Fig. 4257. Sădelcă.

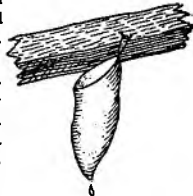

Fig. 4258. Sădila.

Fig. 4256. Sacrum.

de pe o marfă vindută în acea zi: n'am făcut încă ~ astăzi, n'am vinzut încă nimic astăzi; b) a cumpăra cel dintîiu de la un negustor: n'aiți s'au dus fără a-mi face sefta (ALECS.); ¶ ② F Inceput, prima întrebuintare: i-am pus (biolului) sferele nou de ibrisim, să nu-l fac sefta pe spinarea ta (CAR.) [tc. seftă].

SAFTEREA, SÄFTEREA, SEFTEREA sf. ♀ = FUMĂRIȚĂ [ngr. *σαφής*; < tc. sahterê].

SAFTIAN, ① **SÄFTIAN** (pl.-anuri) sn., ② **SAFTIELE** sf. pl. Marochin: saftianii se face din piei de capră și de oaie (ON.); înolăit cu meși și papuci de saftian galben (FL.); țafa-l strălucirea ca o piele de săftian (GN.); ei aveau obraz de săftian, după vorba Românilui (ALECS.); și să mă îmbraci cu oămășă de dragoste, Cu clobote de săftiele (P. PRV.) [tc. sahtian].

***SAGACITATE** sf. Agerime a minții, pătrundere, iscusință [lat.].

SĂGEATĂ (pl.-geți) sf. ① Mică vargă de lemn terminată printr'un virf ascuțit de fier care constituie o armă ce se asvire cu ajutorul arcului încordat [4259]: scoase o ~ din tolbă, o așază la arc și, tracî trase o ~ (ISP.); lute ca săgeata; ...îndeamnă calul meu să mă poarte ca săgeata, unde el șteie și eu (ALECS.); — adv. (lute) ca o săgeată: plută... trece ~ prin cotul arcului spre stînga (VLAH.) ¶ ② ③: săgețile dragostei, invidiei, satirilor ¶ ④ Obiect ce seamănă cu o săgeată: a) semn în formă de săgeată care indică direcțiunea drumului, mai ales la răspintii: cătunul Vula tot nu se arăta, cu casa lui Tolea din săgeata potecii (DEM.); b) pana, sucitorul, cordarul ferestrăului [4276]; c) fie-care din boldurile sau țepușele de pe coama caselor țărănești [4293, C. 1.2]; d) fie-care din pirghiile scrincio-bului, de care sînt atrîrnate scaunele; e) brad tînar cu ramurile rețezate pînă sus, lăsîndu-se numai cîteva la virf, ceea ce-i dă o înfățișare de săgeată; se înfige pe mormint la capul mortului și anume la flăcăul mort în puterea vîrstii și la fetele și nevestele care au murit în floarea tineretii; numit și „suliță” (LAUG.) ¶ ⑤ A Perpendicularatrasă din mijlocul unui arc pe coarda acestuia. [4213] ¶ ⑥ Plantă acuatică cu frunzele în formă de săgeată, cu flori mari, albe, cu centrul purpuriu; numită și „săgeata-apei” (*Sagittaria sagittifolia*) [4260] ¶ ⑦ SĂGEATA-LUI-DUMNEZEU = VERIGEL [lat. sagitta].

SĂGETA (-get, Ț -getez) vb. tr. și într. ① A arunca săgeți cu arcul; a răni, a ucide cu săgeata: acum încep a ~ la căprioare și la ciute (ISP.); ②: după ce o săgetai bine cu privirile (GN.); se uită cu niște ochi din cari parcă ieșeau niște săgeți de mîi săgetau la inimă (ISP.) ¶ ③ ④ A junghea, a produce niște dureri în țepătoare (în spec. în cap sau în inimă): îi săgetează prin creierii (VLAH.); zări merele cele de aur la prunc și numai decît îl săgetă ca cu un cuțit în inimă (RET.) ¶ ⑤ ⑥ A strîbate ca o săgeată: unșuer a săgetat ouprinsul (VLAH.) [lat. sagittare].

SĂGETAR, SĂGETAȘ sm. Arcaș, săgetător: pușoași... lănceri și săgetari (BALC.); vînatorii cel mai vestiți de săgetași dibaci (ISP.) [săgetă].

SĂGETAT sbst. Faptul de a săgeta: foarte erau iscușiți în meșteșugul ~ului (RET.).

SĂGETĂTOR 1. adj. verb. SĂGETA. Care săgeată: Apolon, zeul soarelui, îl dote un arc mîi ~ decît razele soarelui (ISP.); o-ohi ~l ai frumosei Zamfirite (GN.). 2. sm. ① Arcaș, cel ce aruncă săgeți cu arcul ¶

Fig. 4261. Săgetătorul.

Fig. 4259. Săgeată.

Fig. 4260. Săgeata-apei.

② ☆ **SĂGETĂTORUL**, al nouălea semn al zodiacului; numele unei constelațiuni [4261].

SĂGETĂTORĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a săgeta ¶ ② Lovitură cu săgeata ¶ ③ ④ Dureri năprasnice cu înțepături, cu junghieri ¶ ⑤ ⑥ Boala ce lovește fără veste pe omul sănătos, cînd lucrează: pe unii îi lasă damblagii de o mină ori de un picior; buruienile de săgetătură, strîșne de babe în Ziua-Crucii și descîntecele sînt leacurile contra acestor boale năprasnice: nu este alt leac spre a scăpa de ~ și de junghii decît sau sapa și țîrlețul, sau să-și facă îndată o scăldușă din buruiana ce-l zic „șurătoare” (IS.).

***SĂGETEA** (pl.-tele) sf. ① dim. SĂGEATĂ ¶ ② ♀ = SĂRIUȚĂ ③

SĂGETIȚĂ (pl.-tele) sf. ① dim. SĂGEATĂ: pierdu o ~ de care punea el în arcuțelul lui (ISP.) ¶ ② ♀ = GREGETIN.

***SAGETAT** adj. ♀ Care are forma unei săgeți: frunză ~ă [4262] [fr.].

SAGNA (pl.-ne) sf. ♀ Rosătură, rană făcută pe spinarea calului de șaua de lemn: cel cu sagna 'n spate vede musca 'n cer (ZNN.) [srb. s a d n o].

SAGNASIU = SACNASIU...

***SAGO** = SAGOTIER.

***SAGOTIER** sm. ♀ Gen de palmieri ce cresc în Asia, Africa și America tropicală, al căror trunchiul are o măduvă moale, plină cu materie făinoasă care, uscată și frecată pe sită, dă „sago-ul”, substanță făinoasă foarte hrănitore și ușoară de mistuit, care se întrebuintează la supă și mai ales pentru hrana copilor (*Metroxylon*) [4263] [fr.].

SAHAIDAC, SÄHÄIDAC

(pl.-ace) sn. Tolbă [pol.].

○ **SÄHÄIDAN** (pl.-ane) sn.

Trans. Leagăn de copii ce poartă țărancele în spate (PSC.).

SAHAN, SÄHAN (pl.-ane)

sn. Vas mare de metal, rotund și cu margini, întrebuintat în spec. pentru plăcintă: aduseră pe masă în sahan de argint un morman de pîlă (OOOS.); au adus pe masă... sahanale cu cele două feluri de carne (GRIG.); Unu 'n munte s'a suit, Cu singele într'un sahan, Cu mațele 'ntr'un pahar (GOR.) [tc.].

SÄHÄNEL (pl.-ele) sn. dim. SAHAN: și le vară 'n ~ și le strînge 'n păhărele (VOR.).

SÄHÄSTRU... = SÄHÄSTRU...

○ **SÄHÄ** = SAGNA.

○ **SÄI** = SII.

SÄI = SAU.

SAIA (pl.-tele) sf. Cusătură provizorie cu împunsături rare, șular: au niște scurteleci vîlute cu lîă și trase cu saiele (VOR.) [comp. ÎNSÄILA].

SAIA (pl.-tele) sf. ① Un fel de haină purtată de țărani [tc.].

SAIA (pl.-tele) sf. Îngrăditură de nuiele, cu acoperemint, care servește ca adăpost pentru boi, vaci, oi, capre, etc.: d'a-lungul zidului... se adăposteau saielele au vite (OOOS.); Mă dusei în ~, Lual de-a-colo o nuia, Ocolii lumea cu ea; Mai rămase un crîmpeliu, Făcui ou el țaro la miel (PAMF.), ghicitoare despre „o-pincă” [tc. s a j e „umbră”].

○ **SÄIALÄ** = SÄIALÄ.

† **SÄIGIU** = SÄIGIU.

SÄIN, SEIN adj. ① Cenușiu, sur' (vorb. de lîna oilor): îndată le tunde pînă la pielea, Necușind de-i bălale, säinä (SO-DEL.); Gäinä, seinä, Moțul de säinä... (PAMF.), ghicitoare despre „moară”.

SAITOC (pl.-ocuri) sn. Săritură: sburdă... roțul de țete și băleți sălînd tot în ~uri (LUNG.).

† **SAIVAN, SAIVAN** (pl.-ane), **SAIVANT** sn. ① † Cort deschis: dacă au descălecat împăratul supt saivan, Duca-Vodă i-au închinat multe daruri (NEC.); i-au ieșit Grigorie-Vodă înainte la șorogari, așteptîndu-l cu saivant, și vîind

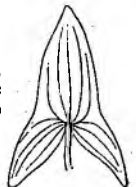

Fig. 4262.

Fig. 4263. Sagotier.

Page, s'au împreunat sub salvant (L.E.T.) ¶ ② Adăpost de iarnă pentru oi sau vite: scotea apă cu burduful pentru vite și dormea în salvanul lor (S.-ALD.) ¶ ③ Dobr. Magazie de adăpostit tutunul pe timpul umed [tc.].

*SALA (pl. salii) sf. ① Gang, coridor ¶ ② Antreu, vestibul ¶ ③ Încăpere mare într'un apartament: ~ de așteptare; ~ de mâncare, sufragerie ¶ ④ ~ de arme, locuință, încăpere în care se dau lecțiuni de scrimă ¶ ⑤ Încăpere spațioasă în care se adună publicul pentru un anumit scop: ~ de ședință; ~ de audiență; ~ de spectacol ¶ ⑥ Încăpere într-o școală avind o anumită destinație: ~ de clasă; ~ de desen; ~ de gimnastică [ngr. σάλα și fr. salle].

*SALADă = SALATA.

SĂLĂGEA sf. * = UNTIȘOR ① [salatǎ].

SALAHOR sm. ① * Demnitar al Curții domnești, probabil comis: sacagii domnești și ~ii cu bețele în mînă (PL.) ¶ ② * Sătean scutit de dări, în-sărcinat cu repararea cetăților turcești și cu întreținerea drumurilor: nefind ~i, au pus slujitorii la săpat (N.-COST.); cetatea lui Vlad Teșea, la zidurile căreia se zice c'au muncit ca ~i boierii Tirgovistenii (VLAH.) ¶ ③ Δ Muncitor, muncitoare cu ziua care, cară var și cărămizi la o clădire [4264] [tc.].

Fig. 4264. Salahori.

SALAHORI (-orese)

vb. într. A munci ca salahori; ② a munci din greu: nu erați deprinși deoaltă să salahorîți prin tirguri și să scurmați pămîntul pe la țară (GN.).

SALAHORIE sf. Muncă de salahori; ② muncă din greu: s'au mai orînduit și la alte ținuturi care pentru ~ (MUST.); armașul cel mare... profita de salahoria lor ca să-și facă pe leștin o căseloară (N.-GH.).

SALAM (pl.-amuri) sn. X Cîrnat lung și gros, cu carnea afumată și uscată (germ. Salmi < it.).

SALAMALEC, SELAMALIC (pl.-curi) sn. Formulă de salutare turcească (= pace vouă!); temenea, ploconeală, plecăciune [tc. selamalekin].

*SALAMANDRĂ, ② SĂLĂMÎZDRĂ, SOLOMÎZDRĂ (pl.-dre) sf. * Gen de batracieni, cu coada lungă, ce trăiește prin locurile umede; cei vechi aveau credința că acest animal nu arde în foc (Salamandra maculosa) [4265]; Morunu'n apă-și face casă și sălămîzdra trăiește 'n foc (ALECS.); l-a dat dușmanca cenușă de solomîzdră în ra-chiu (SAD.) [gr.].

Fig. 4265. Salamandră.

SALAMURĂ,

SARAMURĂ sf. ① X Apă sărată, apă în care s'a pus sare, spre a conserva sau prepara pentru mîncare carne, pește, etc.: ce este oceanul alta deoalt un vas imens, un pahar plin de salamură? (ALECS.); pescarii le dădură saramură de pește proaspăt (S.-ALD.); ② F: a-și pune pielea în ~ PIELE ① ¶ ③ Un fel de sos țărănesc preparat din usturoiu și ceapă tocată, pește care se presară sare și se toarnă oțet (PAC.) ¶ ④ Cașul din lapte de vacă sau de oaie, tălat felii și sărat bine, pus într'un vas ca să se păstreze ¶ ⑤ Soluție de piatră vinată, amestecată cu apă de var, cu care se stropește vița sau grînele, spre a le feri de mană sau de mîlură [ngr. σαλαμπούρα].

○SALAOR... = SALAHOR...

*SALARIA (-riez) vb. tr. A plăti o leafă, a da simbrie [fr.].

*SALARIAT, adj. p. SALARIA și sm. Care primește un salariu, lefegiu, simbriaș.

○SALARITĂ (pl.-te) sf. Bucov. Maram. = SĂRĂRITĂ: și le pune 'n sălărită cu sare (P.PR.V.).

*SALARIU (pl.-rii) sn. Plată dată pentru serviciu, pentru muncă, leafă, simbrie [fr. salaire, refăcut după lat. salarium].

SALAȘ, Mold. Bucov. SALAȘ (pl.-așe, -așuri) sn.

① Loc de adăpost, gazdă, locuință: Trase... la o casă, femeii sălăș cerind (PANN); o roagă să-i dea sălăș pe cîteva zile (MERA); ¶ în spec. locuința ciobanilor la munte: bună-i brînză, bunu-i cașu, amaru-i sălășu (ZNN.) ¶ ② Un număr de 10-15 familii de Țigani robi: s'adaugă încă două sălășe în foala de zestre (ALECS.) ¶ ③ Trans. Maram. Coșciug, sicriu: dacă moare fiul, nănașul trebuie să-l ducă sălășul la mormînt (MAR.) [ung. szász].

SĂLĂȘITOARE sf. Trans. * = OSUL-IEPURE-LUI.

SĂLĂȘLUI (-lueso), † SĂLĂȘUI (-guesc) 1. vb. tr. A da adăpost, s'ala și, locuință; a primi în gazdă, a găzdui: Dumnezou... (pre Adam și pre Eva) i-au sălășluit în ratu pre amîndoi (N.-COST.).

2. vb. într. A-și avea sălășul, locuința, a locui: sălășluia într-o casă mai mică, alături de curte (SAD.); iată Sihla păduratică unde și astăzi sălășluiește un bătrîn sihastru (GN.).

3. vb. refl. ① A trage în gazdă: drumarii mei se sălășluiră în casa văduvei (MERA) ¶ ② A se așeza, a se stabili într'un sălăș, într-o locuință, într'un loc: n'am gîndit niciodată că sînta poezie va veni să se sălășluască în casa mea (NEGR.); s'a sălășluit cu dînsa în pustie, la moștile sale (SB.).

SĂLĂȘLUIȚĂ (pl.-te) sf. Locuință, sălăș: ce să văză? niște palaturi ca de domn: era sălășluința unui zmeu (SP.) [sălășlui].

SĂLĂȘLUIRE sf. ① Faptul de a (se) s'ala și-lui ¶ ② Sălăș, adăpost, găzduire: am nimerit la casa d-tale și te rog să-mi dai ~ (CRG.) ¶ ③ Lăcaș, locuință: Romani lăcașurile și sălășlurile Troadelor... cu o poftă și dragoste nesățioasă ceroasta și le privea (CANT.).

SALATĂ (pl. sălăți) sf. ① X Mîncare alcătuită din unul sau mai multe feluri de ierburi sau legume, în care s'a pus sare, piper, undelemn, oțet, și uneori și muștar:

~ de lăptucl, de castraveți, de pătlăgele (roșii sau vi-nete), de ardei, etc. ¶ ② * Numele a diferite ierburi din care se prepară salată: a) = LĂPTUȚOI; b) ~ DE-CÎMP = UNTIȘOR ①; c) ~-CREATĂ = LĂPTUȚOI; d) ~-DE-IAZNĂ = BARBACAPREI ①; e) SALATA-MIE-LULUI = FETICĂ ②; f) SALATA-IEPURELUI, plantă cu tulpina lungă și subțire, cu flori roșii-purpurii; numită și

Fig. 4266. Salata-iepurelui.

„creșteața” sau „tilhărea” (Prenanthes purpurea) [4266] [ngr. < it.].

*SALATIERĂ (pl.-re) sf. ¶ Vas, castron în care se prepară salata [după fr. saladière].

SALATRĂ sf. ② = SALATA.

SALBĂ (pl.-be și sălbi) sf. ① Șireag, colan de monede (de medalii, de mărgele, etc.) ce femeile (în spec.

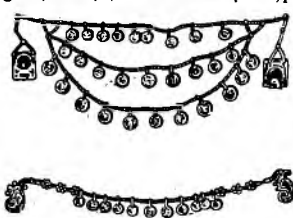

Fig. 4267. Salbe.

Fig. 4268. Salbă-moale.

țărăncile) atîrnă de gît ca podoabă, sgardă [4267]: la gît avea o ~ numai de bani vechi de aur (SP.); la gît purta o ~ de galbeni pe care a dat-o fetei ca mulțămîntă (CRG.); ② în mijlocul acestei salbe de stînci se înalță Panaghia (VLAH.) ¶ ③ Trans. (VIC.) Bucată de catifea, împodobită cu cusături de flori și mărgele pe care o pun fetele ca găteală pe cap ¶ ④ F Salba dracului,

nepot ① ② ③ Arsic de capră ① ② ③ **SALBĂ-MOALE**¹, arbust înalt de 2-5 metri, cu frunze mari, dințate, cu flori verzui, cu marginile roșii; fructul e o capsulă de culoare roșie-purpurie plină cu semințe roșii; din lemnul acestui arbust se face un cărbune întrebuit pentru desenat (*Evonymus latifolius*) (4268); — **SALBĂ-MOALE**² = **VERIGAR** ①; — **SALBĂ-MOALE**³ = **VONIGERIU** (lat. subalbal).

○ **SALBAN** sm., **SALBANĂ** sf. *Olten.* (CIAU.) (PSC.) ① Nume de bou, de vacă [salbă].

SĂLBĂTĂC... = **SĂLBATIC...**

SĂLBATIC, **SĂLBATIC** 1. *adj.* ① Care nu e domesticit, nelăblințit, *verb.* de animale: rață ~ă; fiară ~ă ② Nelucrat, necultivat, părăginit, necoluit, pustiu: locuri ~e ③ Care n'a părăsit încă starea primitivă a omenirii, lipsit cu totul de civilizație: popor ~ ④ ⑤ Căruia-i place să trăiască singur, retras, departe de ceilalți oameni ⑥ ⑦ Crunt: o privire ~ă ⑧ ⑨ Neomenos, crud, barbar: o purtare ~ă ⑩ ⑪ Necioplit, grosolan: purtări, apucături ~e ⑫ ⑬ Care a crescut de la sine, nelăgrijit, nealotit, pădureț: măr ~; cires ~; ⑭ **AIU** ⑤, **BUSUIOC** ① ②, **CASTAN** ②, **IN** ① ②, **LINTE** ④, **MAC** ② ④, **MAZARE** ④, **MORCOV** ④, **MUSTAR** ①, **NAP** ④, **OVAS** ④, **PRUN** ⑤, **RĂPIȚĂ**, **SPANAC** ④, **TRANDAFIR**, **TRIFOIU**, **VANILIE**, **VIOREA**, **VIȘIN**, **VIȚĂ**.

2. *sm.* ① Cel ce aparține unui popor sălbatic, necivilizat: ~ii din Africa centrală ② Cel ce se ferește de societatea celorlalți oameni, căruia-i place să trăiască singuratec, retras [lat. vulg. salbaticus = clas. silvaticus].

SĂLBĂȚICI, **OSĂLBĂȚICI** (-ăcese) 1. *vb. tr.* A face s'albăte c: sălbătefi și înfrunțăți pe taurul leșit din mare plină înfrunțit, înfrunț nu se mai putea apropia nimeni de dînsul (USP.).

2. *vb. refl.* A deveni sălbatec: isepile se sălbătețiseră și se făcuseră rele, nevoile de cap (USP.); la de mănăstirea Hoerz în sus, locurile se sălbătețeau (VLAH.).

SĂLBĂȚICIE, **OSĂLBĂȚICIE** sf. ① Stare, fire sălbatică, apucături sălbate: sălbățicia tigrului, popoarelor din Africa centrală ② Stare de părăginit, de pustietate a unor locuri necultivate, nelăgrijite de mina omenească: pustietatea, sălbățicia acestor locuri neumblate... fao să te orezi departe de pămînt, într-o planetă nelocuită (VLAH.) ③ ④ Cruzime, brutalitate, purtare de sălbatic: bălățul, văzînd sălbățicia, deta un țipăt de alarmă (CAR.) ⑤ ⑥ Fieea persoanei căreia-i place să trăiască singuratec, departe de societatea oamenilor: se făcea oă nu n'țelege sălbățicia ei de a se înclina în oale și a fugi așa de toată lumea (VLAH.) ⑦ ⑧ *Trans.* = **SĂLBĂȚICIUȚE**: mergea la vinat și aducea... oăprioare... și alte sălbățici bune de mînăre (RET.).

SĂLBĂȚICIME, **SĂLBĂȚICIME** sf.

① *Mold. Bucov.* = **SĂLBĂȚICIUȚE**: s'a fost împușinat... sălbățicimea înfrunțita, oft arare ori... mai da ei peste vr'o fiară (ss.) ② = **SĂLBĂȚICIE** ① ②: se minună cînd văzu așa oasă înfrunțita de 'sălbățicime (USP.); (fata) avea... un aer de sălbățicime înclintătoare (ALECS.) [sălbatic].

SĂLBĂȚICIUȚE, **SĂLBĂȚICIUȚE** sf. Fiară sălbatică; vinat (de fiară sălbatică): o mulțime de oameni și de sălbățiciuni zac fără suflare în pădurea lui (CRG.); as vrea să am sălbățiciunea în bătaia puștii (SAD.); cînd sălbățiciunile intră în sat zrua, nu-l a bine (GOR.).

SĂLBĂȚICĂ *adj. f.* Cam sălbatică: Să n'ai nici o frică, Fată ~, Că te-oîu lua n'brață, Să mai prind la viață (usp.).

SĂLBĂȚIE sf. ① Plantă din fam. gramineelor cu tulpina virtoasă; cu florile reunite într'un spic lung și îngust; fructele ei, eliptice, sînt un narcotic veninos; numită și „obsigă” sau „zizanie” (*Lolium temulentum*) (4269).

SĂLBIOARĂ (pl.-re), **SĂLBULITĂ** (pl.-te) sf. *dîm.* **SALBĂ** ①: C'am să plec mine la țară, Să vînd grîul și seacă, Să-ți cumpăr o sălbioară (IVOR.).

○ **SALCĂ** = **SALCIE**.

SĂLCE = **SĂLCE**.

SALCE² = **SALTĂ**.

SĂLCE³ sf. ① Rădăcina mai multor specii de plante exotice (*Smilax*), de un gust amar-acrișor; întrebuințată în medicină, sub numirea de „*Radix sarsaparillae*”, ca sudorifică și depurativă; e folosită și de popor ca leac împotriva singelui stricat și a altor boale (4270) [germ. Salsa (p-arilla)].

SĂLCE (pl. sălci), **SĂLCE**, *Trans.* **Băn. SALCĂ** (pl. sălci)

Fig. 4271. Salcie.

sf. ① Mic arbore cu ramurile mlădioase, cu frunze înguste și lungărețe, mătăsoase și păroase pe partea inferioară, cu flori galbene-verzui; crește pe lîngă ape și în locurile umede; numită și „răchită-albă” sau „răchită-mare” (*Salix alba*) (4271): Lolea naltă oă o sălcă, Dac'o pui la saș, o oală (K.-B&B.);

② **MOJIO** ①, **POM** ① ② Fig. 4272. Salcie. Fig. 4273. Salcie. Arbust cu ramuri lungi și mlădioase, cu frunzele lungărețe și dințate, de un verde închis, lucitor pe partea superioară, cu flori galbene-verzui (*Salix triandra*) (4272) ③ Mic arbore, cu scoarța brun-închisă, cu frunzele eliptice, mirositoare, viscoase și lucitoare, cu flori galbene-verzui (*Salix pentandra*) (4273) ④ = **RĂCHITĂ** ① a ⑤ = **MIROSITOARE** = **RĂCHITĂ** ② ③ ⑥ = **MOALE** = **IOV** ⑦ ⑧ = **PLETOASĂ**, numită și ~ **JALNICĂ**, ~ **PLINGĂTOARE**, ~ **MOARTĂ**, varietate de salcie cu ramurile foarte lungi, mlădioase și plecate la pămînt; originară din Orient, se cultivă mult prin parcuri și cimitire (*Salix babylonica*) (4274): vulturul i-a clădit un cuib de puf în vîntul unei sălci pietoase (CLVR.) ⑨ Ramură de salcie cu mîlț-

Fig. 4274. Salcie-pletoasă.

șori: De ote ori la biserică am mers, Popa sălcie mi-a dat (PANNI); dacă în ziua de Florii umbli încins cu sălcie dușă la biserică, nu te mai doare mijlocul (GOR.) [lat. salicem].

○ **SĂLCIN** *adj.* *Băn. Trans.* = **SALCIU**.

○ **SĂLCINER** = **SARCINER**.

SĂLCIOARA (pl.-re) *sf.* ♀ ① *dim.* **SALCIE** ¶ ② = **RĂCHITICA** ③.

SĂLCIȘ (pl.-șuri) *sn. col.* **SALCIE**. ♀ Sălcii multe crescute într'un loc: pe lângă bălți cresc răchite și se îmbulă ~ul (SLV.).

SALCIU *adj.* Care n'are gust bun (*vorb.* de apa de puț, etc.), de un gust acru-amărui (ca frunza de sălcie): apă sălcie; Nici e dulce, nici sălcie, Fără oum îmi place mie (UK.-BRS.) [lat. *sal (l) cneus].

SALCIM *sm.* ♀ ① Frumos arbore, originar din America de Nord, care poate ajunge pînă la 25 de metri înălțime; are ramurile prevăzute cu spini puternici și florile albe, cu miros foarte plăcut, dispuse în ciorchini ce atrîă în jos; numit și „a-caț” *Trans.*, „băgrin” *Băn.* sau „dafin” *Often.* (*Robinia pseudacacia*) (4275) ¶ ② ~ **GALBEN**, frumos arbust, originar din regiunea mediteraneană, cu flori galbene-aurii dispuse în ciorchine ce atrîă în jos; e cultivat adesea prin parcuri ca plantă decorativă (*Cytisus laburnum*) (4276) ¶ ③ ~ **MIC**, arbust originar din America de Nord, cu flori purpurii-violette dispuse în ciorchine (*Amorpha fruticosa*) ¶ ④ ~ **ROȘU**, două varietăți de arbori (*Robinia hispida*, *Rob. viscosa*), originari din America, cu flori mari, roșii sau trandafirii, dispuse în ciorchine; se cultivă ca plante ornamentale [c.].

Fig. 4275. Salcim.

○ **SĂLCUȚĂ** (pl.-te) *sf. dim.* **SALCĂ**: Cînd o face plopii nucii și sălcuța mers dulce (UK.-BRS.).

○ **SALDO** *sbst.* ~ Restul unei șocotei încheiate [it.].

○ **SALEAC** *adj. Mold. Bucov.* = **SARAC**: acuma-i pierdut ~ul pînă la a doua venire! (SB.).

SALEP *sbst.* ① Feculă extrasă din tuberculele uscate ale mai multor specii de orchidee, care, preparată cu lapte sau cu bulion de carne, constituie o mâncare foarte bună pentru convalescenți (4277) ¶ ② ♀ Băutură gustoasă preparată din salep, miere și apă [c. s. aleb].

Fig. 4277. Salep.

SALEPCIU, **SALEPGIU**, **SALIPGIU** *sm.* ~ Vinzător de băutură numită salep: își petrecea timpul mai mult la poarta școlii, între plăcintari și salepeli (A.-GH.); brăgălii și salipgii Arnăuți făceau contrast cu alunorghi.

SALHANA = **ZALHANA**.

SALIC *adj.* ③ *Leges* ~ă, lege prin care femeile erau excluse de la succesiunea la tronul Franței [fr.].

SALICILAT *sbst.* ~ Ori-ce sare rezultată din combinarea acidului salicilic cu o bază [fr.].

SALICILIC *adj.* ③ *Acid* ~, compus organic întrebunțat în industrie și în medicină ca antiseptic [fr.].

○ **SĂLIE** *sf. Trans. Băn.* ① Văl subțire; voaleță ¶ ② Giulgiu [comp. ung. s. zál, „fir”].

SĂLIN *adj.* ① Ce conține sare ¶ ② Ce are în sușirea sau gustul sării: gust ~ ¶ ③ Care crește într'un pămînt ce conține sare: plantă ~ă [fr.].

SĂLINĂ (pl.-ne) *sf.* ① ♀ Oină de sare: stă în una din cele mai bogate saline din lume (VLAH.).

¶ ② Lac sărat din care se scoate sare prin evaporarea apei.

SĂLINDAR = **SĂRINDAR**.

SALIP = **SALEP**.

SALIPGIU = **SALEPCIU**.

SĂLIȘTE = **SILIȘTE**.

SĂLITRU *sbst.* ~ Sulfat de magneziu (adus din Bolivia) [fr.].

SĂLIȚĂ (pl.-te) *sf. dim.* **SALĂ**: tot norodul acesta se revără în unica ~ de așteptare ce se găsea (D.-ZAMF.).

SĂLIȚĂ (pl.-ve) *sf.* Scurpat [lat.].

SALIVAR *adj.* ② Glandele ~e, toate glandele situate în gură (parotide, sub-linguale, sub-maxilare) care secretă saliva (42407) [fr.].

SALIVATIUNE, **SALIVATIE** *sf.* ~ Curgerea scuipatului sau a balelor [fr.].

SALMIAC *sbst.* ~ Clorhidrat de amoniac natural [fr.].

SALOL *sbst.* ~ Salicilat de fenol, corp solid antiseptic, întrebunțat la boalele infecțioase [fr.].

SALON (pl.-ane) *sm.* ① Încăperea cea mai mare și mai luxos mobilată dintr'un apartament, în care se primesc oaspeții ¶ ② Societatea bună: ete să se poarte prin saloane ¶ ③ ~ Expoziție anuală de pictură și de sculptură la Paris [fr.].

SALONAȘ (pl.-așe) *sn. dim.* **SALON** ①.

SALPETRU *sbst.* ~ Silitră [fr.].

SALT (pl.-turi) *sn.* ① Săritură, săltătură: Voinicilor oai spumau în ~ (COȘC.). ¶ ② ~ Săritură făcută, în exercițiile de gimnastică, de la un trapez la altul, depefus, etc. (4278): ~ mortal, săritură foarte primejdioasă [s. l. t. a].

Fig. 4278. Salt.

SĂLTĂ (salt) 1. *vb. tr.* ① A urni din loc ridicînd puțin în sus (ceva greu): dă parul, Toadere, să sălțăm grinzile (VLAH.); apoi sălțindu-le (lemnule) și aburindu-le oam anevoale, le umflă 'n spate și la gazdă o dînele! (CRO.) ¶ ② A face să sară ușor, a mișca în sus și în jos: ~ ooplit pe genunchi, în brațe; Dăduca... nu simțea deolt săruncolul calului ce o sălta cu necontenire pe ga (GH.) ¶ ③ ~ A ajuta pe cineva să mai scape puțin de nevoi, să se ridice puțin dintr'o stare decăzută: o să mă rog de el... să m'ajute a mă ~ din starea nenorocită în care am căsūt (CAR.).

2. *vb. intr.* ① A sări în sus; a se ridica în sus și a se lăsa iar jos (de mai multe ori): mlei se joacă și sălț pe pașete; Racul înapoi se da, Broasca tot în sus sălta (DON.); nu era chip să stea la un loc, fără a ~ oînd oînta muzica aia (ISP.); ~ pe cal; au visat un vis precum dealul... cu dumberăvi oî totul... tot sălțau, gînceau și se pleacau, se închinau lui Rareș (NEC.); Luntrea lui ca palul sălțînd peste valuri (PANNI); a-i ~ pleptul; Pe alinul tîu eu sălță aprins de dulcedor (ALECS.); a-i ~ înîima de bucurie, a fi cuprins de o mare bucurie: îi sălta înîima de bucurie, pentru că acuma era grîlîă pentru totdeauna și n'avea grîlîă că nu s'a mărită (SB.) ¶ ② ~ A se mai ridica puțin dintr'o stare decăzută, a mai scăpa puțin de nevoie, a mai progresa puțin, a-i merge ceva mai bine: destul am argătit și pînă acuma nu văz nîci un semn ca să pot și eu ~ ceva (ISP.); negoțul a mers bine... flăcăul a sălțat, văzînd cu ochii (LUNG.).

3. *vb. refl.* ① A se ridica puțin în sus: albe, ourate, se sălță oășutele dintre livezi (VLAH.) ¶ ② A sări puțin în sus ¶ ③ A crește puțin, a se face ceva mai mare: și așa, cu cît mă sălțam, mai mai să-i ajung umărul cu capul, ou atît ne împleteneam mai tare (SAD.); oînd m'am sălțat și puteam alerga în grădînă (OLVR.) ¶ ④ = 2: vreau să te 'nvăț ceva ou care, la prilej, să te sălți bine din lipsă (CAR.) [lat. Saltare].

† **SALTANAT** *sbst.* F Alaiu; pompă: ~ul țoș din cîrcumă și se îndreptă, pe ulița mare, spre poliție (D.-ZAMF.); Căci fiind ciocou de curte, făcea haz de ~ (LET.) [c.].

SALTAR = **SERTAR**.

SĂLTĂREȚ *adj.* ① Care face salturi, care saltă într'una: Capra sălțărăă. Nu scăpa ou viață (COȘC.) ¶ ② ~ Cu un ritm ușor: muzică sălțărăă; versuri ~e.

SĂLTĂȚĂ 1. *adj.* ① p. **SALTA** ¶ ② Puțin ridicat: prilepa, ca de han boleros, era ~ă numai de-o palmă dea

SĂL-
SĂL

supra curții (DEM.) ¶ ② Crescut, măricel: ietițe ~e cari țarîșază alte o ochire pe cine mai stie ce flăcău volnic (OLVR.).

2. *subst.* Faptul de a sălta.

SALTĂTOR *adj. verb.* **SALTA.** Care saltă: 11-ghioile trîitoare și saltătoare ale pădurii s'au ascuns (MRC.).

SALTĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a sălta; săritură ușoară; ridicare în sus și lăsare în jos în mod repetat: intră în curțile domnești în saltăturile... unui armăsăruș arăbesc (DOB.); pe drumul prăvălic... înainta calul în trapa-i domol, în saltăturile-i regulate (SAD.).

SALTEA (*pl.-te*) *sf.* ① Așternut format dintr'un sac mare de pînă, de forma unui paralelipiped dreptunghiular, umplut cu paie, cu fin, cu

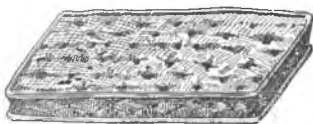

Fig. 4279. Saltea.

păr de cal, cu lînă, etc. (4279): ~ de paie, de lînă; nu i-a lăsat nici saltea sa pe care să poată dormi (GRL.); ② F a sta, a ședea pe ~, a sta pe moale, a duce o viață ușoară, fără muncă, fără griji ¶ ③ *Pr. ext.* Așternut: noaptea să dormim pe ~ de mușchiu (GN.) [ngr. < tc.].

SALTELUTĂ (*pl.-te*) *sf. dim.* **SALTEA.**

SALTIMBAN *sm.* ① Comedian de circ, panglicar, pehlivan ¶ ② Șarlatan politic, orator bufon: Cine vrei să te înțeleagă, ~ nenorocit P (VLAH.) [fr. < it.].

SALȚĂ (*pl.-te*) *sf.* X Sos: îl ungea (mieiul) c'un fel de ~ făcută cu vin amestecat cu usturoiu pisat și cu băcăni (U.-OH.) [ngr. *saltsa*].

SALȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Mic con care din cînd în cînd scvire afară un noroiu argilos printr'o deschizătură, ce seamănă cu craterul unui vulcan, sub acțiunea gazelor; aceste gaze, mai adesea de metan, se aprind uneori, dîndu-le astfel înfățișarea unor erupțiuni vulcanice; asemenea salțe, vulcani glodoși sau picle, se găsesc la noi mai ales în județul Buzău, în Rîmnicul-Vîlcii, precum și în alte locuri petrolifere [it. s a l s a].

SALUBRITATE *sf.* Însușirea a tot ce este favorabil sănătății; ~ publică, rezultatul măsurilor luate pentru a conserva sănătatea publică [fr. < lat.].

SALUBRU *adj.* Sănătos, favorabil sănătății: aer ~; apă salubră [fr. < lat.].

○ **SALUP** (*pl.-puri*) *sn.* *Mold. Bucov.* ① Un fel de scurteică fără mîneci [comp. rus. s a l o p ū].

SALUT (*pl.-turi*) *sn.* Faptul de a saluta, salutare, cuvintele ce se rostesc sau gestul ce se face salutînd pe cineva: ~ milităresc (4280); ~ul

Fig. 4280. Salut milităresc.

Fig. 4281. Salutul în epoca fanariotă (după Ad. Midy).

se deosebește mult de al nostru la unele popoare și a variat după timpuri (4281) [fr.].

SALUTA (*-lut*) *vb. tr.* ① A da cuiva, întîlnindu-se cu el sau adresîndu-i în scris, dovezi de politeță sau de respect, prin scoaterea pălăriei, prin înclinarea capului, etc. ¶ ② A da semne de respect față de unele lucruri: ~ mormîntul unui eroi; ~ pămîntul patriei ¶ ③ A complimenta prin scris: salută din parte-mi pe părinții tăi [lat.].

SALUTAR *adj.* Folositor pentru păstrarea sănătății, vieții, averii, cinstei, etc.: o comunitate de idei politice bazate pe principii adevărate ~e (U.-OH.) [fr. < lat.].

SALUTARE *sf.* ① Faptul de a saluta ¶ ② *interj.* Exclamațiune de politeță, de respect, de admirațiune, plecăciune! te salut!

SALVA (*-vez*) *vb. tr. și refl.* A (se) scăpa, a (se) mîntui [lat.].

SALVĂ (*pl.-ve*) *sf.* ① Descărcare de tunuri sau depuși în semn de bucurie sau în onoarea cuiva: o ~ de revolvere lăcu să răsună munții (GN.) ¶ ② ~ de aplauze, aplaus simultan al unui mare număr de persoane într'o adunare: o ~ de aplauze îl întîmpină (VLAH.) [fr.].

SALVARE *sf.* ① Faptul de a salva, scăpare, mîntuire ¶ ② Societatea de ~ sau Salvarea, instituțiune particulară (ajutată de Stat) cu scopul de a da ajutoare grabnice răniților în cazuri de accidente.

SALVĂTOR *adj. și sm.* Care salvează, mîntuitor [lat.].

SALV-CONDUCT (*pl.-te*) *sn.* ① Permis acordat cuiva de a se duce într'un loc și de a se putea întoarce de acolo nesupărat de nimeni ¶ ② X Permis de a trece, în timp de război, pe tînutul ocupat de dușman, fără a fi supărat de trupe [fr. s a u f - c o n d u i t].

SALVE! *interj.* Salutare! [lat.].

SALVIE, *Mold. SALVIE*, ○ **SALVIE**, *salvie* *sf.* ① = JALE ② ¶ ③ ~ **-DE-CIMPURI**, plantă ierboasă, cu miros tare, cu frunze ovale, acoperite cu peri moi pe partea inferioară; face flori albastre, roșii sau albe, așezate în spice întrerupte la vîrfurile tulpinei; numită și „jale” sau „jaleș-de-cimp” (*Salvia pratensis*) (4282) [comp. *srb. salvac*].

○ **SAMĂ** = SEAMĂ.

○ **SAMACHIȘĂ**, *SAMACHIȘĂ* *sf.*

① *Mold. Bucov. Maram.* X

Un fel de lapte de vacă,

după ce a fost smîntînit, și

care s'a acrit tare, chîșleag:

brînză cu smîntînă sau samachi-

șă, unt, ouă... (MAR.) ¶ ② *Trans.*

X Brînză de vacă (DENS.)

(CONV.) ¶ ③ **SAMACHIȘĂ**, **SAMA-**

CHIȘTE *Trans.* ④ = CORONIȘTE

[*srb. s a m o k i š*].

○ **SAMĂDAU** *sm. Trans.* X Cel ce ține socotelile,

contabil; casier [ung. s z a m o d o].

○ **SAMĂDUSĂG** (*pl.-aguri*) *sn. Trans.* (GR.-N.) X

Ținerea socotelilor, contabilitate [ung. s z a m a d o s a g].

○ **SAMALIC** (*pl.-leuri*) *sn. Mold.* (PAMF.) (RV.-CRG.) Șopron; șură de păstrat paie.

† **SĂMĂLUI** (*-uesc*) *vb. tr. și refl.* ① *Trans. Maram.*

A (se) socoti, a calcula, a face socoteală: cursul anilor,

nu numai istoricește, ce încă și astrologicește foarte

ourat sămăluind (CANT.); Dacă ne-am ~ bine, Da-s mai gazdă

eu ca tine, Nu-s gazdă de avuție, Ci-s gazdă de omenie (BRL.)

¶ ② A (se) compara; a (se) asemui: Și noi adeseori

pe patîmne sîlim Cu ale celor mari să ie sămăluim (CONV.)

[ung. s z a m o l n i].

† **SĂMĂLUIRE** *sf.* Faptul de a sămălui, socotire, calcul(are): greșala ce fac istoriile noastre în ~

anilor (CANT.).

† **SĂMĂLUITOR(IU)** *adj. verb. și sm.* Care sămăluiește; socotitor, calculator: urmat-am trei

vestiți (scritorii) și a vremilor lăcusli sămăluitori (CANT.).

SĂMÂNĂ... = SEMÂNĂ...

SAMANIU *adj.* Galben deschis (ca paiul): o

Fig. 4282. Salvie-de-cimpuri.

teioară albă ca laptele, cu părul ca un abur ~ (DLVR.) [tc. s a m a n i].

SAMAR (pl.-are) *sn.* ① Un fel de sa mare ce se pune pe măgari și pe catiri [4283]: Se scoală, își ia măgarul, îi pune 'n spate ~ul (PANN); Are coarne și bou nu e, ~ are și măgar nu e (GOR.), ghicitoare despre „melc” ②: bate ~ul, să priceapă măgarul, bate șaua, să priceapă iapa ③ ④ O pereche de traiste care se pun pe spinarea unui cal sau măgar și în care se viră greutăți, pentru ca să-și păstreze echilibrul ⑤ ⑥ Culmea casei țărănești [bg. serb.].

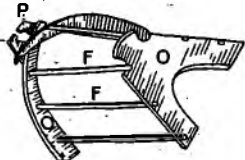

Fig. 4283. Samar. O.O. Oblinuri. — F.F. Falcele. — P.P. Ploscari.

***SAMARĂ** (pl.-re) *sf.* ① Fructul uscat, turtit și lătit ca niște aripi, al ulmului, arțarului, paltinului, etc. [4284] [fr.].

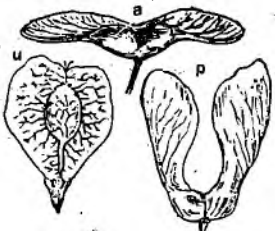

Fig. 4284. Samare: a) de arțar; — u) de ulm; — p) de paltin.

SAMAVOLNIC, **SAMOVOLNIC** *adj.* Arbitrar, cu de la sine putere: Nu se găsea copac în drum, în ~ care să nu fi rămas de amintire alte un stăreng pe urma samavolnicilor spinzurați (GHEG.) [rus. s a m o v o l n y i].

SAMAVOLNICEȘTE, **SAMOVOLNICEȘTE** *adv.* În chip arbitrar [s a m a v o l n i c]. **SAMAVOLNICEȘTE**, **SAMOVOLNICEȘTE** *sf.* Permisuina de a face ficcare ce vrea, cu de la sine putere, act arbitrar, purtare s a m a v o l n i c a: guvern țiaista... în care domnește interesul și samavolnicia? (ALECS.).

○ **SAMCA** *npr. f. Bucov.* ① ② Ființă mitologică care omoară sau vatămă lăuzele și copiii lor ③ ④ **SAMCA** = **SCAIU-VINAT** [comp. **SAMODIVA**].

SAMCUTĂ (pl.-te) *sf. Bucov.* ① = **BRINCUTĂ** ② ③ ④ = **CUCUȚA-DE-PĂDURE** [s a m c a].

○ **SAMEDRU**, **SUMEDRU** *subst.* ③ Sărbătoarea Sf. Dumitru; — **SINT** ① c.

† **SAMEȘ** *sm.* Casier; administrator financiar: leri dimineață o venit la Roman, la ~ 'n gazdă (ALECS.); Val cel alunge lupul ~ la oii (PANN) [s a m e].

† **SAMEȘIE**, **SĂMIȘIE** *sf.* ① Casierie; administrație financiară: ne sfătuiam să luăm oala, pentru ca să un putem da de urma tilharilor care o furat banii sămișiei (ALECS.); ② Funcțiunea de s a m e ș: trăiau... fără... să aspire la slujbe mai înalte decât... o vătășle de plaiu sau o sâmeșle (GHEG.).

† **SĂMEȘOAIIE** *sf.* Soția unui s a m e ș: eu eram acolo de făceam dulceii sămășoaili (ALECS.).

SAMFIR = **ZAMFIR**.

SĂMÎNCER = **SEMÎNCER**.

SĂMÎNCIOARĂ (pl.-re) *sf.* ③ *dim.* **SĂMÎNȚĂ**: Busuioace, nu te coace, Că din sămîncioara ta s'a născocit dragostea (SEZ.).

SĂMÎNȚĂ (pl. semințe) ① *sf.* ① ② Ori-ce fir, grăunte, bob, simbură ce se seamănă spre a se reproduce: ~ de în, de cineapă, de pătlăgele, de flori; grîu, porumb, etc. de ~, grîu, etc. păstrat anume pentru a fi semănat; — **RUDĂ** ① ② ③ Simbură: semințe de dovleac ④ ⑤ Materia din care se reproduc animalele; tauri, găini, etc. de ~, tauri, etc., destinați pentru reproducere; n'ai nimerit-o, că nu-i glăscă, ci-i glăscă, l-am cumpărat de ~ (CRE.); ⑥: niște oameni tot unul și unul, ~ de volnic, nu glumă (ISP.); ⑦ ⑧ Seminție: pre obiceiul țării, nu se cădea altuia să dea Domnia, fără de căruia nu vrea fi ~ de Domn (GR.-UR.); ⑨ ⑩ Soiu; de toată sămînța, de tot soiul: oții clocoți... și Ruși și Nemți și Turci, de toată sămînța (ALECS.); ⑪ ⑫ Urmă, cantitate cît de mică: să nu vadă ~ de călugăr pe la biserică lui, că-i potopește (CRE.); nu mai rămase prin părțile astea măcar ~ de Turc (ISP.); ⑬ ⑭ Pricină, pretext; a avea ~ de vorbă, ~a avea mîncărime de limbă, a avea poftă

să tot vorbească: căldăzul meu carele... avea ~ multă de vorbă, mă deșteptă (GHEG.); ⑮ ⑯ Ori-ce pricină care poate da naștere la efecte mari: lucrului pentru care se învîrălesc oamenii, noi îi zicem sămînța de glăceavă (ISP.); au rămas nedumeriri, ~ de glăceavă cum s'ar zice (GHEG.).

2. **SEMÎNȚURI**, **SĂMÎNȚURI** *pl.* ③ Tot felul de semințe de semănat: atunci le-a dat Dumnezeu sămînturi și i-a învățat cum să-și lucreze pămîntul (VOR.) [lat. vulg. s e m e n t i a].

○ **SAMOCHEȘ** = **SĂMĂCHEȘ** (A).

SAMODIVA *sf.* ③ ④ Un fel de zînă răutăcioasă, de o frumusețe rară, care ademenește femeile și tinerii și le stoarce ori-ce putere de viață; răpește și copiii și le soarbe singele pînă mor; numită și **SILA** ~.

SAMOVAR (pl.-are) *sn.* Aparat în care se fierbe apa pentru ceaiul [4285] [rus.].

SAMOVOLNIC... = **SAMAVOLNIC**...

SAMSAR *sm.* ③ Mijlocitor între vinzător și cumpărător, misit: să stai să te cerți cu ~li care fortosea de colo pînă colo și întind clienții de mîncă (GR.-VN.) [tc. s i m s a r; comp. serb. s a m s a r].

SĂMSĂREȘC *adj.* ③ De s a m s a r: solul acesta are creșterea lui samsărească, școala și dascălul lui (IMP.).

SAMSARLÎC (pl. -lîcri)

sn. ③ Meseria de samsar

④ Plata, comisionul samsarului [tc. s i m s a r l y k].

SAMSAROAICĂ (pl.-ce) *sf.* Femeie care mijlocește plasarea slugilor la stăpîni [s a m s a r].

SĂMUÎ = **SEMUÎ**.

SAMULĂSTRĂ = **SAMURASLĂ**.

SAMUR *sm.* ① ② Specie dejder din Siberia (*Mustela zibellina*), cu părul foarte fin, a cărui

blană este foarte căutată [4286] ③ ④

Blană de samur: șlicul de ~, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguiciu alb (NEGR.); (pl.-uri) *sn.*: sangiacul Nicopolei... trimise atunci Domnului stofe țesute cu aur și argint, ~uri frumoase (BĂLC.) [tc.].

SAMURASLĂ (pl. -le), **SAMULĂSTRĂ** (pl. -re) *sf.* ③ ④ Plantă de

cîmp răsărită de la sine din boabele sau semințele scuturate înainte de recoltă: dacă să va întimpla... să se scuture malaiul, atunci această samulăstră de malaiul de toamnă poate să rămîie pe la anul, căci malaiul nu degeră peste iarnă (GHEG.); ⑤ ⑥ Fir de ceapă sau de usturoiu crescut din ce a rămas în pămînt de cu toamnă [vsl. s a m o r a s l ū, „crescut de la sine”].

SĂNĂTATE *sf.* ③ Starea aceluia care nu pătimește de nici o boală și ale cărui organe execută regulat toate funcțiunile; ④: nu e nimic ca ~a și banii; — goală, jumătate de boală (IMP.), pe lingă sănătate, îi trebuiește omului și ceva stare; boala lui e ~a mea (sau noastră, etc.), cu cît îi merge lui mai rău, cu atît e mai bine pentru mine (pentru noi, etc.); oasă de ~, ospiciu, spital în care se îngrijesc bolnavii în schimbul plății ⑤ ⑥ Bună stare: ~a minții, buna stare a minții, a spiritului ale cărui toate facultățile sint bine echilibrate ⑦ ⑧ Urare de a fi sănătos, de a avea noroc: a bea, a închina în ~a cuiva, a ridica paharul și a ura cuiva, înainte de a-l goli, multă sănătate și noroc; pe la mijlocul mesei începura sînătățile (= urările de sănătate, toastrurile) (GHEG.); ⑨ ⑩ Salut, salutare, compliment: să spună cîmătrului multă ~ și să auzim de bine! (ISP.); de aci: ~i sau ~ bună! să ne vedem sănătoși! la revedere! salutare! ⑪ F ~ (bună): a) pace bună! bine și așa! b) s'a stîrșit: nimic de făcut! de geaba toată

Fig. 4285. Samovar.

Fig. 4286. Samur.

truda: voia încerca norocul, de voia izbuti...; Iară de nu, ~ bună! (isp.); bietul tată-său a umbat în cheltuleli s'o îndrepteze: fă-i, dreg-e-i, ~! (R.-COO.); mă duă să-mi cer dreptul meu și pe urmă, ~! (PAMF.) [lat. san itatem].

SĂNĂTOARE = POJARNITĂ.

***SANATORIU** (pl.-torii) *sn.* Casă de sănătate, spital particular în care se îngrijesc bolnavii cu plată [fr. sanatorium].

SĂNĂTOS *1. adj.* ① Care e în deplină sănătate, al cărui corp nu pătimește de nici o boală: ~ tun, ~ oa piatră, oa fierul, deplin sănătos, de o sănătate robustă; ② cine-l ~ e destul de bogat; mergi ~! rămi! ~! să te grăsești ~! să ne vedem sănătoși! urări la plecare, la despărțire, adio! la revedere! ~! urare celui ce strănută ③ Care e în bună stare, care nu e vătămat sau stricat, *vorb.* de o parte a corpului, de plante, de lucruri neinsufletește: are numai un picior ~, celălalt e paralizat; în pragul dealului, dai de oasele bolerului Dinu Murguleț, oase bătrânești și sănătoase (D.-ZAMF.) ④ Ale cărui facultăți intelectuale sînt intacte: o minte sănătoasă ⑤ Care nu e corupt, moralizator: cârți sănătoase ⑥ Bun pentru sănătate, priincios: un aer ~; ⑦ ce-l prea mult, nu-i ~ ⑧ Folositor, profitabil; ⑨ țuza-i rușinoasă, dar e sănătoasă ⑩ **NE**SĂNĂTOS.

2. *sm.* Cel ce e sănătos; ⑩ bolnavul multe zice, ~ul face ce știe.

3. **SĂNĂTOASĂ** *sf.* în loc. a o lua (s' a o rupe) la sănătoasă, a o lua la fugă: începură a se da îndărăt și se găteau a o lua la sănătoasă (isp.) [lat. vulg. *sanitosus < *sanitatosus < sanitatem, înlocuiri ca lat. vulg. *virtosus < *virtutis < virtutem].

† SĂNĂTOȘ = ÎNSĂNĂTOȘI.

SĂNĂTOȘEL *adj. F dim.* SĂNĂTOS: cînd te-1 întorcea ~ ...pune de chiamă pe popă... să ți-o oștească (M.F.); știi o'o să te faci bine, volinte, ~ (OLVR.); să-mi fii tu sănătoșelă, fata mea, cum erai odată, știi (GRIG.).

SANCHE, **SANCHI** *adv. F* Așa zicînd, cum s'ar zice, chip(urile): niște patrioți fără posturi se încercaseră a face, sanchi, o revoluție (ALECS.); m'am dus pe ocoluri să-ți aduc, sanchi, copii de suflet (CRG.) [tc. s a n k i].

SANCHIU *adj. F* ① Artăgos, morocănos, încăpăținat, posac, ursuz: așa mulere leneșă, risipitoare și sanchie, nioi o'am mai văzut (BR.-VN.); — *adv.*: toamal aștia fmi plac, făcu ~ dricarul, tîindu-și un zîmbet pe buze (DEM.) ② *Often*. Leneș, trîndav (VTRC.) (CIAUS.).

***SANCTIFICĂ** (-tic) *vb. tr. și refl.* A (se) face sfînt [lat.].

*SANCTITATE *sf.* Sfințenie [lat.].

***SANCTUAR** (pl.-are) *sn.* ① Locaș sfînt, clădire sau loc consacrat divinității ② Sfînta sfințelor, partea templului din Ierusalim unde era așezat chivotul legii ③ Altar ④ Loc consacrat pentru un anumit lucru: ~ul legilor, judecătoria, tribunalul ⑤ Azil inviolabil [lat.].

***SANCTIONĂ** (-onez) *vb. tr.* A consfinți, a da sancțiune, a aproba, a confirma [fr.].

***SANCTIUNE** *sf.* ① Aprobarea dată de șeful unui Stat unei legi votate de Cameră și Senat, pentru a o face executorie ② Pedepsă sau răsplată prevăzută de o lege pentru a asigura executarea ei ③ Aprobare [fr. < lat.].

SANDAL¹ (pl.-ale) *sn.*

③ Un fel de luntre lungă (la Turci) [tc.].

SANDAL², SANTAL *sm.*

④ Arbore din India și din insula Java cu lemnul aromatic, din care se extrage o esență înțebunătățită în medicină (*Santalum album*) (4287): Intr-o joncă aurită... Cu vîntrell de rogojină și cu visle de sandal (ALECS.) [tc.].

SANDAL³ *sbst.* ⑤ Un fel de stofă de mătase: zăbun de ~ de Veneția (COOS.) [tc.].

***SANDALĂ** (pl.-le) *sf.* ① Un fel de opincă a celor vechi, alcătuită dintr-o talpă de piele și cu

curelușe ce o legau de gleznă (4288) ② Un fel de opincă ce poartă unii călugări [fr.].

SANDOMIRCĂ *sf.* ③ Varietate de grîu moldovenesc, foarte alb [S a n d o m i r, oraș în Polonia].

*SANDWICH (pron. sandvîc) (pl. -iche)

sn. ④ Două felioare de pîine unse cu unt, între care s'a pus o felie de șuncă, de salam, de friptură rece sau iere, etc. [engl.].

SĂNEATĂ, SĂNEȚ

*SINEATĂ.

SĂNECA = SINECA.

SANGEAC, **SANGIAC** (pl.-eacuri) *1. sn.* ① Steag verde cu semiluna (4289): copiii din casă purtau ~ul și două tîluri date de la împărăție (COOS.) ② Diviziune administrativă a vechiului imperiu otoman, subîmpărțire a unui pașalic sau a unui vilaiet.

2. *sm.* Guvernatorul unui sangeac, mai mic în rang decît beul: Zamoiskî dăru ~ului o halnă de mătase cusută cu aur (BALC.) [tc. s a n g a k i].

***SANGUIN** *adj.* ① Ce ține de singe; sistemul ~, tot aparatul circulațiunii ② Singeros, ce are mult singe ③ De culoarea singelui [fr.].

***SANGUINĂ** (pl.-ne) *sf.* ④ Un fel de pămînt încărcat cu oxid de fier, numit astfel din cauza colorii sale roșii ca singele; întrebuintat pentru facerea unor creioane de desenat, etc. ⑤ Creion făcut din acest pămînt ⑥ Desen făcut cu un astfel de creion ⑦ Litografie ce imită desenul cu sanguina [fr.].

SANGULIE *sf.* ① Maramă vîrgată cusută cu mătase și fir: pe cap avea un fes alb de sangulii (D.-GH.); le învîța cusături de vapeluri, de gevred și de sangulii (D.-GH.); fata își ouso povestea pe două sangulii (isp.).

***SANHEDRIN** *sbst.* Tribunal de 70 de membri care, la vechii Iudei, judeca pricinile importante, interpreta legea și delibera asupra afacerilor publice; își avea reședința la Ierusalim și se aduna în templu [fr.].

SĂNICIOARĂ *sf.* ⑧ Plantă din fam. umbeliferelor, cu frunze mari, dințate, cu flori mici, albe-roșietice, reunite în mici capitule globuloase; numită și „cinci-foi (-mari)” (*Sanicula europaea*) (4290): [probabil formațiune savantă din lat. san icula].

SANIE *sf.* Un fel de trăsură sau căruță, fără roate, așezată pe niște tălpi de lemn sau șine de fier, ca să poată aluneca ușor pe zăpadă sau pe gheață (4291); în unele locuri (în Vrancea, de

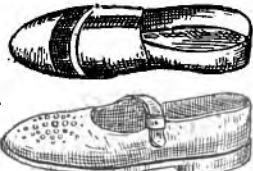

Fig. 4288. Sandale.

Fig. 4289. Sangeac.

Fig. 4290. Sânicioară.

Fig. 4287. Sandal.

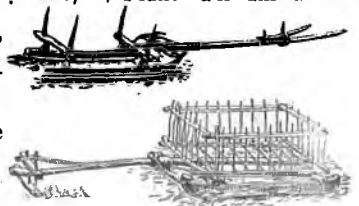

Fig. 4291. Sânie.

plădă), din pricina drumurilor rele, se întrebun-
tează și vara sania pentru căratul lemnului, etc.:
de acest Domn zic că imbla vara cu ~ de os (GR.-UR.); omul
înțelept își cumpără vara ~ și larna car (PANN); a se plimba
cu sania [bg. s a n j a].

SĂNIȘ, SĂNIȘ *sbst.* ① Loc lunecos pe o coastă
de deal, unde se dau copiii cu săniuțele iarna: în
spatele caselor părințești era un deal minunat pentru săniș
(BR.-VN.) ② Alunecarea pe zăpadă cu săniuța; da-
rea pe ghiță cu picioarele sau cu patinele; în zile
geroase de iarnă, mă deslătam pe ghiță și la săniș (CR.);
bine-l de dat de-a sănișul (ALECS.) [s a n i e].

○ **SĂNIȘĂ** *sf.*, mai adesea **SĂNIȘURI** *pl.* = SA-
RUNE [lat. s a l i n a].

***SANITAR** *1. adj.*

① Care are descop, care
privește păstrarea
sănătății: măsură ~ă;
poliție ~ă; serviciu ~;
agent ~ ② Cordon ~,
cordon de agenți așe-
zați la hotarele unei
țări unde bintue o
boală molipsitoare,
spre a împiedeca tre-
cerea persoanelor, vi-
telor sau produselor
din acea țară în țin-
turile neîntinse de
boală ③ ~ Care
aparține serviciului de
sănătate al armatei,
care servește la trans-
portarea soldaților ră-
niți: tren ~; trasură ~ă.

Fig. 4292. Sanitari (a. 1860).
OV. Ofițer veterinar. — OI.
Ofițer infirmier. — S. Soldat.

2. *sm.* ✕ Militar care face parte din serviciul
de îngrijire a sănătății armatei (4292) [fr.].

SĂNIȚOARE = SUNĂTOARE.

SĂNIȘ = SĂNIȘ.

SĂNIȘUȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.* **SĂNIE**: Săniuța,
ouib de iarnă, e cam strimă pentru doi (ALECS.); îi înhămai la
săniuța cea sprințată care sta afară (GN.) ② Sanie mi-
tică ce se trage de copii sau de oameni, ori cu
care se fac sporturi de iarnă: ni se găsește lemnele și nu-
mai în spate ori cu săniuța de-a mină ou greu e de adus (RET.).

***SANSRIT** *1. adj.* ✕ Se zice despre limba sacră
a brahmanilor care a încetat de a mai fi vorbită

अ	आ	इ	ए	उ	ऋ	ॠ	अं	अः	इं	इः	उं	उः	ॠं	ॠः	ॡं	ॡः	ॢं	ॢः	ॣं	ॣः	।ं	।ः	॥
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ण	ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ	ब	भ
म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	ळ	ॠ	ॡ	ॢ	ॣ	।	॥	०	१	२	३	४	५	६	७

Fig. 4293. Alfabetul sanscrit.

prin veacul al m-lea în. de Chr. și despre operele
scrise în această limbă: alfabetul ~ (4293); lim-
ba ~ă.

2. *scrită* *sf.* Limba sanscrită [fr.].

○ **SANSRIT** *sm.* *Maram.* (BRL.) ✕ = GAROFĂ [ung.
szegő].

***SANTAL** = SANDAL.

***SANTINELĂ** = SENTINELĂ.

○ **SĂNTIRIMB** (*pl.-be*) *sn.* *Trans.*
(FR.-COR.) = TINTIRIM.

○ **SĂNUȘ** = SĂRUSE.

SĂPĂ (*pl.-pe*) *sf.* ① ✕ Unealtă al-
cătuită dintr-o coadă de lemn și dintr-o
placă semicirculară de fier înfiptă a-
proape perpendicular la capătul acestei
coade; servește la tăiatul, la sfărâmatul
și scosul pământului (4294): Românii
nu cunosc altă unealtă de pământ decât numai

Fig. 4294.
Săpă.

sapa (GN.); lopada grămădește și sapa risipește
(ZNN.); ② F la (sau în) ~ de lemn, sărac
lipit pământului; a ajunge, a aduce, a rămănea, a se vedea
la (sau în) ~ de lemn, a săraci de tot; sapa și lopata,
moartea, sfârșitul: d'acoi înaintea sapa și lopata (PANN);
beția o vindecă numai sapa și lopata (ZNN.) ③ ✕ Săpat,
săpătură, prășit(ură): într-o zi, la sapa porumbului,
cine știe ce l-a năzărit (OLVR.); tată-so murise cam pe la

sapa de-a dollea (RET.); vremea sapei; ou grapa nu mergi
la ~ (ZNN.); ④ ✕ apă de ~, vin: pe la... sărbători
mar, sărăta mai multe pahare pline cu apă de ~ (SP.) ⑤
✕ Fie-care din cei patru căpriori de la colțu-
rile casei țărănești [lat. vulg. s a p p a].

SĂPĂ (*pl.-pe*) *sf.* ✕ Partea corpului de lângă
crucile șalelor (la cai și la boi) (428, 1608)
[comp. srb. s a p i].

SĂPĂ (*sap*) *vb. tr. și intr.* ① ✕ Alucra (a tăia, a
sfărâma, a scoate) pământul cu sapa: ~ o grădină;
~ porumbul, cartofii, via; ~ o groapă, un put, un șanț;
groapa au săpat și au căzut într'însa (N.-COST.); ✕ GROA-
PĂ ② ✕ A scoate pământul dimprejurul și
dedesubtul temeliei unei case, rădăcinii unui copac,
etc., pentru ca să se surpe, să se doboare; de aci, ③
a căuta să doboare pe cineva prin intrigă, a uneii
împotriva cuiva: învidioși intriganți căutără să-l sape
(CAR.); Constantin Brîncoveanu... și Constantin Cantemir al
Moldovei... se plăso și se sapă mereu unul pe altul (VLAR.);
o seamă de boieri, după vechiul obicei, săpa pe Domn lângă
Sultan (BALC.) ④ ✕ A scobi, a grava, a sculpta, în
lemn, în metal, în piatră, etc. anumite slove sau
desenuri; ⑤: a-și ~ numele, amintirea în inimile tu-
tutor [lat. vulg. s a p p a r e].

SĂPĂCIOȘ *adj.* ✕ Care s a p ă, care roade,
care lasă urme adânci (*verb.* de o boală) (GR.-N.) (PAMF.).

SĂPĂLIĞĂ, SĂPĂLUĞĂ (*pl.-gi, -ge*) *sf.* ✕ S a p ă
lungueată cu doisau trei colți: alături cu dinții vei
găsi o săpălișă de aur (SP.).

SĂPAT *1. adj.* ① p. **SĂPĂ** ② Sculptat: pereții
erau împodobiți cu chipuri și flori (SP.) ③ ✕ **NESĂPAT**.
2. *sbst.* Faptul de a săpa: deaca va trece vremea ~ului
(PRV.-MB.).

SĂPĂTOR *sm.* ① ✕ Cel ce s a p ă pământul,
cel ce lucrează cu sapa; cel ce se hrănește din lu-
cru cu sapa: erau odată doi ~i cari, ori-unde se duceau,
lucrau împreună (R.-COP.) ② ✕ Cel ce sapă în lemn,
în metal, în piatră, etc., gravor.

SĂPĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① ✕ Faptul de a
s a p a, de a lucra cu sapa; prășitură: și așa au hă-
lăduț și bieții boieri și slujitorii de săpătură șanțului
(N.-COST.); stăpînul viei are... să-l dea o ~ tapăna, căci prea
s'a înțelenit pământul (SP.) ② ✕ Scobitură, min-
cătura în pământ făcută de ape: săpăturile făcute
de ape în maluri ③ ✕ Ceea ce e săpat în lemn,
în metal, în piatră, etc., gravură; sculptură: an tri-
mis pre un nemis din ținutul Hotinului... ce era foarte meșter
de scrisori și de săpături la pietre (NEC.).

SAPFIR = ZAMFIR.

○ **SĂPIE** *sf. Băn.* ✕ Ciubăr, cu gura mai largă
decît fundul, în care tăbăcarul pune pieile să se
moaie (WIS.) [srb. s e p i j a].

○ **SAPIN** = TAPINĂ.

○ **SAPLAIC** (*pl.-leuri*) *sn.* *Olten.* ✕ Vas de lemn
(cauc, cupă), cu găvan mare, cu care se ia mustul
din deja (în care curge storsura din teasc) (CIAUȘ.)
(VTRC.) [srb. s a p l a k].

SĂPOIU (*pl.-poate*) *sn. augm.* **SAPĂ**. Un fel de
săpă mare sau cazma cu care se scot rădăcinile
din pământ.

***SAPONIFICA** (*-tio*) *vb. tr. și refl.* ① A (se) pre-
face în săpun ② ✕ A preface eterii salini în
acizi și alcooli [fr. s a p o n i f i e r].

***SAPONIFICARE, SAPONIFICĂȚIUNE** *sf.* ① Fap-
tul de a (se) saponifica ② ✕ Prefacerea eterilor sa-
lini în acizi și alcooli ③ ✕ A ~ a grăsimilor, descom-
punerea grăsimilor în acizi grași și glicerină [fr.].

SĂPTĂMINĂ (*pl.-ni*) *sf.* ① Spațiu de șapte zile
de Luni dimineața pînă Duminică seara, la or-
todocși, de Duminică dimineața pînă Sîmbătă
seara, la catolici: zilele săptămînii sînt: Luni, Marți,
etc.; a plecat de două săptămîni; de azi într-o ~; săptămîna
mare, săptămîna patimilor = PATIMĂ ② săptămîna albă,
etc. = ALB ③, BRÎNZĂ ④, CARNE ⑤, LUMINAT ⑥
[lat. s e p t i m a n a].

SĂPTĂMINĂL *adj.* ① Pe săptămină,
dintr-o săptămînă ② Ce apare odată pe săptă-
mină: revistă ~ă.

SĂPUN, *Mold. Băn.* *soḡon* (*pl.-nuri*) *sn.* ① Com-
poziție din acide grase insolubile în apă și din po-
tasă sau sodă, care servă la spălarea rufelor și a
corpului; săpunurile tari conțin sodă, iar cele moi,

SĂP- potasă: ~ de rule; ~ de leșie; ~ de toaletă; a da cu ~; a
SĂR (se) spăla cu ~ ¶ ② **SĂPUNUL-POPII** = ODAGAȚIU ②
 [ngr. сапуны < it.; ung. szappan].

SĂPUNAR sm. ¶ Cel ce fabrică sau vinde
 săpun.

SĂPUNĂRIE sf. ① Fabrică de săpun ¶
 ② ¶ Prăvălie unde se vinde săpun ¶ ③ Tot felul
 de săpunuri.

SĂPUNĂRIȚĂ (pl.-te) sf. ¶ = ODAGAȚIU ②.

SĂPUNEALĂ (pl.-eli, -ele) sf. ① Apă cu să-
 pun, spumă de săpun: fereduială cu aburi și cu ~ (GRIG.)
 ¶ ② ③ Frecuș: ai să vezi ce ~ am să-ți trag! (LUNG.)
 [săpunil].

SĂPUNEL, ② **SĂPONEI** (pl.-ele) sn. ① dim. SĂ-
 PUN ¶ ② ¶ = ODAGAȚIU ③: oală era tot alb de spume,
 glindeală că-i săpunul cu săpunele, așa era de asudat (RET.).

SĂPUNI, ② **SOPONI** (-neso) vb. tr. și refl. ① A (se)
 curăța, a (se) albi cu săpun topit în apă ¶ ② A (-și)
 unge obrazul cu spumă de săpun înainte de a
 (-și) rade barba.

SĂRA (-săr, sar, Trans. sărez) vb. tr. ① A pune sare,
 a presăra cu sare: ~ carnea, peștele, bucatele ¶ ② ③
 A -și ~ inima, sufletul, a-și răcori inima (răzbu-
 nindu-se sau de mulțumire că dușmanul a pă-
 țit-o): după ce-și săra inima cu rușinea ce păți Ștefan
 (USP.); încal mi-am sărat sufletul: i-am dat eu dumnesei
 ce i se cuvenea (CAR.) [lat. salare].

SĂRAC 1. adj. ① Care n'are nici o avere sau
 care abia are cu ce să-și ține viața, care n'are cu ce
 trăi: ~ și bogat, și tinăr și bătrîn, tot omul să aibă pecete
 în sin (LET.); ②: decît bogat și bolnav, mai bine ~ și sănătos;
 ③: la omul ~, nîl boii nu trag; ④: omului ~ i se
 tînge luminarea în biserică; ~ lipit (pămîntului), foarte
 sărac; ~ și curat, sărac și cinstit, fără pată; ~ BO-
 GAT 2, CHEF ① ¶ ② Care dovedește sărăcie:
 o haină, o casă ~ă ¶ ③ Care nu produce nimic
 sau foarte puțin: o țară ~ă ¶ ④ Care rodește
 puțin: pămînt ~ ¶ ⑤ Slab, neîndestulător: o lumi-
 nare de oară... împrăștiie o lumină ~ă (VLAH.) ¶ ⑥ Vred-
 nic de milă, biet, sărman: ține-te, ~ă țară Moldovă, de
 acum înainte de jaurile și mîncăturile a toți (NEC.); plîng-
 ges ~ul băiat, de-ți era mai mare mila; ~ul de el ~a
 de mine! ⑦ săraoan de mine! ~ele mîini multe ¶ MI-
 NĂ ② ¶ ⑧ Orfan: e ~ de tată, de mamă, de părinți; nu
 e ~ cel ce n'are tată și mamă, ci cel ce n'are învățătură bună
 (ZNN.); acesta-i bărbatul meu, tatăl opoilor acestora o-
 ri au rămas ~i (NEGR.) ¶ ⑨ ⑩ Care n'are amploare,
 lipsit de noblete: stil ~.

2. sm. ① Om sărac: ~: cînd n'are cu ce ~ul, răb-
 darea-i este lesoul; ②: ~ul, oînd capătă, atunci mîncă; ③:
 ~ul cu gîndul se îmboagăste; ④: bogatul a greșit și
 ~ul îi cere iertăciune; ⑤: la ușa ~ului nu vine nici un
 oîne; ~ BLESTEM ① ¶ ② Orfan [vsl. sarak ū].

SĂRĂCĂCIOȘ adj. și adv. Care pare sărac, a
 cu înfățișare săracă, de om sărac: haine sărăcăcioase;
 oîndă îl duse... înaintea unei cocoale de bordelu ~ (USP.);
 la ~ul ist de raiu (CRG.); stînd de vorbă cu doi băieți mur-
 dari și ~ îmbrăcați (VLAH.).

SĂRACAN = SĂRAC 1 ①.

SĂRĂCAN adj. ② Sărac, sărman: nevasta și
 băieții, ~ii, ce bruma ajutor își dau? (USP.); ~ de mine!
 săracul de mine! (MUR.).

SĂRĂCEI = SARAGEA.

SĂRĂCEȘTE adv. Ca un sărac, ca să-
 racii: feciorii l-au îngropat ~, cum au putut (MERA); im-
 păratul... se îndrăgosti de cea mai mică, cu toate că erau
 îmbrăcate ~ (RET.).

SĂRĂCI (-ăceso) 1. vb. tr. ① A duce în stare
 de sărăcie, a face sărac: îl vom uide acolo în oîdaie,
 că ne-au mîncat și ne-au sărăcit el cu frații lui (N.-COST.);
 aduce și pagubă și te sărăcește de te lasă pe drumuri (VLAH.) ¶
 ② A lipsi pe cineva de ceva, a-l lăsa lipsit, sărac
 de un lucru ¶ ③ Ofen. (CIAUS) A compătîmi.

2. vb. intr. ① A ajunge sărac, a-și pierde tot
 avutul: mulți din pricina foametei au sărăcit și de foame
 au murit (LET.); cel ce dă de milă nu sărăcește (ZNN.) ¶ ②
 A ajunge orfan.

SĂRĂCIE sf. ① Starea celui sărac; puțină
 avere ce posedă cel sărac: de ~ fugeau prin munți și
 prin codri (LET.); ~ lucie, lipsă desăvîrșită de toate
 cele necesare traiului; a-și vedea, a-și căuta de ~, a-și
 vedea de treabă; cel ce mîncă din mîncă, trage a ~

(GOR.); să nu fluiet! în casă, că faci a ~ (GOR.); ②:
 'sărăcia nu-i rușine; ③: sărăcia 'nvată pe om; ④: vorba
 multă (sau lungă) sărăcește omului; ⑤: boala și sărăcia nu
 o poți ascunde; ⑥: averea e gard de nulele, sărăcia-i zid de
 piatră; ⑦: la omul harnic se uită sărăcia pe fereastră, dar
 nu îndrăznește să intre; ~ MESERIE ① ¶ ② ③ Lipsă
 desăvîrșită: ~ de idei; așa ~ de lemne nu s'a văzut nici
 la bordeiul cel mai sărăcăcios (CRG.).

SĂRĂCILĂ sm. Poreclă dată unui om sărac:
 ce pottești, nea ~ P (OLVR.); aud ai doi frați de belșugul ce
 găsește pe ~ al lor (R.-COD.).

SĂRĂCIE sf. col.-SĂRAC. Toți săracii, mulțime
 de săraci: era iarnă, iară bîieți oameni și babele și altă ~
 pustian casele și fugeau în lîmp pîlîngid (N.-COST.); Mihai
 pornei ca toate prăzile... să se împartă la soldați și la ~ (USP.).

SĂRĂCUSTĂ (pl.-te) sf. ① ~ interval de 40
 de zile: să postacească două sărăcuste... și deaca se vor im-
 plea cele două sărăcuste, atunci să-i citească molitvele de
 curăție (PRV.-MR.) ¶ ② Trans. Bucov. ~ = SĂRINDAR:
 Deot tot cu gologanul: țira, țira să-i plătească Liturgii și
 sărăcuste pentru partea sufletescă (SPER.) [vsl. sarak-
 usti < gr.-biz.].

SĂRĂCUȚ adj. ① dim. SĂRAC ¶ ② Sărăcă-
 cios: îmbrăcat cu strale ~e (CRG.); și îndată a fost acasă
 la el, acolo în căsuța pesoariului cea ~ă (RET.).

SĂRAD sbst. ① Șiret de lîină cu care se cos
 diferite înfloriturile pe sumanele țărănilor ¶ ② În-
 floriturile cusute cu acest șiret.

SĂRADUI (-dușo) vb. tr. ① A coase diverse
 înflorituri pe sumanele țărănești [sărăd].

SĂRADUIT sbst. ① Faptul de a săradui: la
 cusut și ~ sumane... mă întrecam cu fetele cele mari (CRG.).
 ~ SARAGEA (pl.-gele) sf., ~ SĂRĂCEI sm. pl.
 Corp de călăreți neregulați (la Turci și la Români):
 sărăcei, soteinici, ageri călăreți (BOL.) [tc. saryğ'a
 „galbeni”, probabil după colorarea steagului și a
 uniformei lor].

SARAILIE sf. X Un fel de plăcintă turcească,
 cu miere și zahăr; umplută cu nuci: li trata cu ~
 făcută de mine ei (BAS.) [tc. sarail-y].

SĂRĂȚMAN = SĂRMAN: Ca tot ~ul, văduva,
 streinul Să fie primit (SPER.); și cel mai ~ la foc se în-
 călzește (DON).

SARAIU (pl.-aiuri, -ale) sn. ① Palatul Sultanului
 sau al unui pașă: l-an dus la ~ de l-au îmbrăcat împă-
 ratul cu caftan de domnie (NEC.); aici ne duseră la ~ul guver-
 norului militar (BOL.) ¶ ② Palatul Domnului: oînd se
 trezea Măria sa, el striga prin ~ cit li ținea gura (ALECS.)
 [tc. saraj].

SARAMURĂ = SALAMURĂ.

SĂRĂNTOC = SĂRÎNȚOC.

○ **SARAOL**, Băn. SĂRĂOR = SALAOR.

SARAR 1. sm. Vînzător de sare.

2. (pl.-are) sn. ② Solniță.

SĂRĂRIE sf. Depozit de sare; loc unde se
 vinde sare: cămara este cantora sărărilor (NEGR.).

○ **SĂRĂRIȚĂ** (pl.-te) sf. ② Solniță [sare].

SĂRĂSCHER = SERASCHER.

SĂRAT 1. adj. p. SĂRA. ① Presărat cu sare, în
 care s'a pus sare: bucate ~e ¶ ② Ce conține sare:
 apă ~ă; larbă ~ă ~ SĂRĂCICĂ ④ ¶ ③ Care se con-
 servă dîndu-i-se sare mîncare: pește ~; carne ~ă ¶ ④
 ⑤ De un spirit fin, foarte-spiritual: vorbă ~ă ¶
 ⑥ ⑦ F Scump: preturi ~e ¶ ⑧ ~ NESĂRAT.

2. sbst. Faptul de a săra.

SĂRĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① X Lucru sărat,
 în spec: lucru de mîncare conservat în sare (pește,
 icre, carne, etc.): eu melahtirisea sărături de oînd pătî-
 mesc de rast (ALECS.) ¶ ② Locul cu pămînt sec
 care nu se poate cultiva; loc sărat: pînă să-ți dea lo-
 curi în vr'un lac san ~, îți vine să te lipsești (GR.-N.); avem
 ~ și păgunat mult și bun (RET.).

SĂRBA... = SERBA...

SĂRBĂD = SARBED.

SĂRBĂTOARE sf. ① Zi consacrată servi-
 ciului divin spre comemorarea unui mister sau în
 onoarea unui sfînt, praznic: zi de ~; ~a Paștilor,
 Crăciunului; ~ mare, mică, bisericăsoasă, băbească; sărbători
 mobile, acelea care nu cad în toți anii la aceeași
 dată, cum sînt: Paștile, Înfăptirea, Rusaliile, etc.;
 ②: în casa jeneșului, todeauna e ~; ~ BABĂ ②, BUBĂ ②,
 ÎMPĂRĂTESC ② ¶ ③ Petrecere publică în amîn-

tirea unui eveniment însemnat: ~ națională; ziua de 24 Ianuarie e ~a națională a Românilor, cînd se comemorează unirea Principatelor [serba].

SĂRBĂTORESC *adj.* De sărbătoare; solemn: e în cuprins ova cea de mărș și de ~, că uți deodată și osteneală și foame și sete (VLAH.).

SĂRBĂTOREȘTE *adv.* Ca în zi de sărbătoare: toți sînt îmbrăcați ~ (MAR.).

SĂRBĂTORI (-oreso) *vb. tr.* ① A ținea, a celebra o sărbătoare; a serba, a prăznui ② ③ A primi bine, cu cinste, cu bucurie.

SĂRBĂTORICĂ (pl.-rele) *sf.* F. *dîm.* SĂRBĂTOARE: fie și 'ntr'o ~ sau în zi de clacă (LIP.).

SARBED¹, SARBĂD, SEARBED, SEARBĂD *adj.* ① Palid, veșted, galben la față: apare în salon un tînăr mic... sarbăd la față (L.-GH.); toți erau serbezi de băutură (RET.); lumina cea sarbădă a lămpii (NEGR.) ② ③ Fără gust, insipid, nesărat, neplăcut, anost: ori-ce înșiram pe hirtie îmi părea sarbăd, prost, înclt nu era chip să alcătuesc o frază care să-mi placă (ON.); lînceda și searbăda monotonie a unora din cînteculele nemțești (OOB.), [lat. exalbidus > sarbed > sarbed prin amestecul lui SARBED²].

④ **SARBED**², SARBĂD *adj.* *Olten. Băn. Trans.* Acrișor (vorb. de lapte) [comp. alb. θ a r p e d].

SARBEZI¹, SERBEZI, + SELBEZI (-ezeso) *vb. intr.* și *refl.* A deveni veșted la față: îngrozit de vorba nesocotită... s'a serbezit la obraz (GRIG.); căla ce e selbezit de boală cade-i se să mînlince și unt și vin să bea (PRV.-MB.) [sarbed¹].

② **SARBEZI**², SERBEZI. (-ezeso) *vb. refl.* *Olten. Băn. Trans.* A se acri (vorb. de lapte), a se corăși: dacă laptele se sarbezește se dă pe rîu cel ce se muge în trei Vineri consecutive (FAC.) [sarbed²].

③ **SARBUȘCĂ** (pl.-uste) *sf. Mold.* X Mîncare preparată din zăr, chifleag și mălaiu sau făină: dect meștia din alt sat, mai bine sarbușca din satul tău (ZNN.).

④ **SARCA** = TARCA [ung. s z a r k a].

SARCAȘM (pl.-me) *sn.* Batjocură, ironie foarte mușcătoare: rînit de ~ul contraților (CAR.); cum mă recunoscu, mă împovără cu o mulțime de ~e (BOL.) [fr.].

SARCASTIC *adj.* Plin de sarcasm, batjocoritor: un ton ~ [fr.].

SARCE¹ = SALCE².

SARCE² *sf.* ~ = LIȘITA [ung. s z á r c s a].

④ **SARCI(I)ER** = SĂRCINER.

SARCINĂ (pl.-ni) *sf.* ① Legătură de lemne, de nuiele, de fin, etc. ce se poartă în spinare: o ~ de lemne, de paie ② Încărcătură, greutate, povară ce duce un animal pe spinare ③ ④ Maldăr (de fin, de paie, etc.): își dejugă boii... le asternu o ~ de fin dinainte (ON.) ⑤ ⑥ Greu, greutate, ceea ce apasă asupra cuiva, grijă: am toată familia în sarcina mea ⑦ ⑧ Împozit, bir, dare către Stat: proprietate fără nici o ~; clasa țărănilor... plătea dări și ducea toate sarcinile Statului (L.-GH.) ⑨ ⑩ Funcțiune, slujbă: ~ onorifică ⑪ ⑫ Misiune, însărcinare: o ~ delicată ⑬ ⑭ Semn, dovadă de vinovăție: acest fapt e o nouă ~ împotriva acuzatului ⑮ ⑯ Starea unei femei gravide: ră-
mase convins că acele friguri ale Anei erau simptomele sarcinii (VLAH.) [lat. s a r c i n a].

⑰ **SĂRCINER** (pl.-ere) *sn. Mold. Trans. Olten.* Par cu mai multe crengi scurte, înfipt în pămînt, care servește de cuier pentru atrînat țeale sau vase. prepeleac (4295) [sarcină].

SARCOFAG (pl.-age) *sn.* ① Sicriu de piatră (4296) ② ③ Mormînt întrebun-
țat de cei vecipentru
corpurile ce nu se ardeau (4297) ④ ⑤ Mormînt cu caracter monumental, cu o statuă ingenun-

chiată sau culcată (4298) ⑥ ⑦ Mormînt care nu conține corpul unui mort (4299) [fr. s a r c o p h a g e < gr.].

Fig. 4297.
Sarcofag
de mumie.

Fig. 4298. Sarcofag etrusc.

Fig. 4299. Sarcofag creștin.
(din primele veacuri).

SARCOPT *sm.* Foarte mic animal, un fel de păianjen, care pătrunde în pielea omului sau animalelor și produce rîia [fr.].

SARD¹ *adj.* ① Ce ține de Sardinia sau de locuitorii ei: limba ~ă.

2. *sm.* Locuitor din Sardinia [fr.].

④ **SÂRDAC** (pl.-ace) *sn. Mold.* ① Un fel de suman scurt pînă la briu: sumane mari, genunchere și ~e (CRG.) [rut. s e r d a k].

SÂRDAR = SERDAR.

SARDEA (pl.-dele) *sf.* Peștișor mic ce se conservă sărat în butoaie, sau închis în cutii, cu undelemn, aromate, etc.

(Sardina) (4300): ~ de ontle; musafirii sînt grămădiți ca sardelele 'n puțină (ALECS.) [ngr. σαρδέλλα].

Fig. 4300. Sardea.

SARDELUTĂ (pl.-te) *sf.* *dim.* SARDEA.

SARDONIC¹ *adj.* Ris ~, ris convulsiv, batjocoritor și răutăcios.

2. *adv.* În mod sardonice: după o sguđuitură teribilă, încep să zîmbească ~ (CAR.) [fr.].

SARE *sf.* ① Substanță tare, fărmicioasă, solubilă în apă, care se pune în bucate spre a le da gust, care se presară pe cărnuri, pe pește, etc., spre a le conserva: ~ albă; ~ vinată; bîlgare de ~; ~a de bucătărie e formată din clorură de sodiu; ~ de mare, aceea care se scoate prin evaporare din apa mării; ~ gemă, aceea care se găsește în mase mari în sinul sau pe suprafața pămîntului și se extrage în ocne; a pune ~ în bucate; glumele să-ți fie ca ~a în bucate (PANN); nu te amesteca în toate ca ~a în bucate (ZNN.); ② ~a-l bună la fierțură, înău nu peste măsură; ③ a nu avea nici ~ de mămăligă, a fi foarte sărac; din ~ de ție se fură, nu-ți merge bine (GOR.); se crede că dacă se vară ~ pe masă, va fi ceartă în oasă (GOR.); nu-l bine să umbli cu ~ după ce ieși de la înviere, că așudă mințile peste an (GOR.); ④ **MĂ-LAIU** ⑤, **FĂGĂDU** ⑥, **OCHEU** ⑦, **PÎNE** ⑧ ⑨ ⑩ Ceea ce e fin, spiritual, plin de haz într'un discurs sau într'o scriere ⑪ ⑫ Compus format din combinarea unui acid cu o bază: ~ amară, sulfat de magnezie ⑬ ⑭ ~ de lămîie, materie organică extrasă mai ales din zeama de lămîie, acid tartaric ⑮ ⑯ ~a piscilor, antimoniu [lat. vulg. s a l e = clas. s a l].

SARECĂ = SARICA.

SARE-GARDURI *sm.* Cel ce umblă după femei spre a le cuceri: nu fi-i rusine ca să te porți ca un ~ (ALECS.) [**GARD**¹ ①].

SĂRI (sar și saîn) *1. vb. intr.* ① A face o mișcare repede în sus ridicînd în același timp amîndouă picioarele de la pămînt: ~ de bucurie; copiii se joacă sîrînd pe frînghie; despre animale: broaștele sar, nu umblă; mieii sar, oînd se joacă; calul lui an și început a ~, cît n'au mai putut să-l ție comiul în mină (NEC.); mergînd la vinătoare, văzu o turturică care tot sărea înaltea lui aspe.; ~ într'un picior, a ținea un picior ridi-

Fig. 4295.
Sărciner.

Fig. 4296. Sarcofag egiptean
(mormînt de rege).

cat și îndoit de la genunchi, și a înainta ridicându-l din cînd în cînd de la pămînt pe celălalt ¶
 ③ A se repezi și a trece dincolo de un obstacol: ~ peste un șant, peste o poartă; Rem... vrînd să facă pașă, au sărit peste zidul frăține-său (N.-COST.); n'am sărit peste garduri niciodată de cînd sînt (C.R.); GARD¹ ④ ¶ ⑤ A se arunca jos de pe un loc înalt sau într-o adîncime: ~ din pom, de pe casă; ~ în groapă, în put, în apă ¶ ⑥ A se ridica repede din pat, de pe scaun, etc.: năruile atunei sar arse în picioare (C.R.); ¶ ⑦ A se repezi la cineva (cu dragoste, cu dușmănie): ~ de gîtlui altuia; cîinele a sărit la mine să mă muște; Moscalii n'au vrut să ale după dîștii... zicînd că n'au ucaz (N.-COST.); F ~ ou gura, a interveni brusc în discuție; a apostrofa: bogatul, vîsîndu-și viața moartă, sări ou gura mare asupra săracului (U.S.); ¶ ⑧ A alerga în ajutorul cuiva: făcu legătură tare ou Vladislav... oa la ori-oa primejdii să sară unul pentru altul și să se ajutoreze (U.S.); săriți! săriți! că ne-au jefuit hoții (U.S.); ¶ ⑨ A se desface deodată din locul unde e prins, unde e așezat și a cădea cît colo: a sărit roata din butuc; i-au sărit maselele; mi-a sărit perna de sub cap (C.R.); de-acolo, de la Munteni... au sărit scînteia și la noi în Moldova, de s'au aprins acest pojar (N.E.); F a-1 ~ înima (din loc), a se speria grozav, a se îngrozi: eum le-am văzut, mi-o sărit înima din loc s'am încremenit (ALECS.); fi sărise înima de frică și-l tremurau toate cărnurile (U.S.); să nu mai văd capete tăiate, că sare înima din mine (N.E.G.); ¶ ⑩ A țîșni: i-a sărit singele din nas ¶ ⑪ A se ridica în sus sau a porni departe în lături, după ce s'a lovit de ceva, prin efectul elasticității: a sărit mînea pînă 'n tavan; așchia nu sare departe de trunchiu ¶ ⑫ A fi aruncat în sus, a fi răsturnat, nimic de o explozie: pulverăria a sărit în aer ¶ ⑬ A răsări, a se ivi: nu ști de unde sare iepurele ¶ ⑭ A trece repede de la un lucru la altul: sare de la o idee la alta ¶ ⑮ A trece mai departe, omîtînd o parte din lectură sau din scris: a sărit de la pagina nouă la pagina unsprezece ¶ ⑯ A înnebuni: ~ din minți ¶ ⑰ A-1 ~ ochii, a ieși din orbite; a plesni; mai ales în blesteme și jurăminte: sări-1 ar ochii! să-i sară ochii cul a văzut! ¶ ⑱ ~ în ochi, a fi evident ¶ ⑲ A fecunda (vorb. mai ales de armăsari și de tauri).

2. vb. tr. ① A se repezi și a trece dincolo de un obstacol: Era să-1 cînte popa, Dar a sărit groapa (PANN); așa să petrecă toți carii ar vrea să ale zidurile aceste (N.-COST.); de abia înșurat, a început a ~ garduri prin grădinile vecinilor (ALECS.); GARD¹ ②, GROAPĂ ③ ¶ ④ A lăsa afară, a omite, a trece cu vederea (citind sau scriind ceva): ~ un cuvînt, un rînd, o pagină; a sărit mai multe nume scrise pe listă [lat. s a l i r e].

† SĂRIC (pl.-lee) sn. ① Turban [tc. s a r y k].

SĂRICĂ (pl.-iei, f. sărici) sf. ① Manta lungă și lăptoasă, țesută din fire groase de lînă, pe care o poartă mai ales ciobanii (4301): învîlît într-o ~ ghițoasă (C.R.); iarna purtau sărici largi și lungi pînă 'n oălcie (VLAM); [lat. vulg. s a r i c a].

SĂRICICĂ sf. ① Arsenic; nu- Fig. 430r. Șarică.

mit și „șoricioaică” Munt., „șoric-
ceasă” Mold. ¶ ② Munt.

③ Sublimat coroziv ¶

④ Mold. Acid tarttric

⑤ Plantă carnoasă, cu frunze spinosae, cu flori verzui, alburii sau roșietice; numită și „iarbă-sărată” (Salsola kali) (4302) [s a r e].

*SĂRIȚĂ = OPOȘUM

[fr.].

SĂRIȚĂ = SERIȚĂ.

○ SĂRIMAN = SĂRMAN.

○ SĂRIȚ = SENIN: Acolo vezi tot zile ~e și oerți ilim-
pede fără nozri (BD-DEL.).

SĂRINDAR, ② SĂLINDAR (pl.-are) sn. ① Rugăciuni ce se fac de către preot timp de 40 de

zile în șir, în spec. pentru odihna sufletului unui mort în cele 40 de zile ce urmează după înmormîntare; a da ~e, a plăti popii pentru a face aceste rugăciuni: marea sărindare mai dăduse el pînă atunci pe la popii... ca să-1 poată lăgoni draoii de la casă (C.R.); alții plătesc ote una sau mai multe liturghii și sălindare (FAMF.); ¶ ② Ceea ce se plătește popii pentru aceste rugăciuni: sărindarele, acatistale... îmbogățesc epitropia bisericii și pe popa (A.-GH.) [gr.-biz. sapavtáp].

SĂRIT adj. ① p. SĂRI ¶ ② Smîntit, neburn. SĂRIȚA (pl.-te) sf. ① Săritură ¶ ② Cum-
păt: a-și pierde sărită; vulpolui... nu-și pierdu sărită într-o primejdii așa de mare (OPOS); a scoate din sărită; ar fi scos din sărită și pe cel mai răbdător (SAR); apoi nu spun eu că femeia îndărăpnică te scoate din sărită (ON.) [s a - r i t].

SĂRIȚOR 1. adj. p. SĂRI. ① Care sare: capra mea nu-1 de cele săritoare, și-1 bună de lapte (C.R.); ¶ ② Care sare în ajutorul cuiva: Ercule, săritor precum firesc li lăsa-se pre el, cînd auzea de nedreptăți, n'astepta să-1 zică de două ori (U.S.).

2. SĂRIȚORE sf. Loc unde cade apa dintr-o înălțime, cascade: Jiul... se prăbușește urînd în ~ de la Zăval (VLAM); o strășnică ~ îi opri din mersul lor îndărăzneț (UR.).

SĂRITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a sări și rezultatul acestei acțiuni: numai o ~ făcui pînă la dîșna și o apuca de mină (ON.) ¶ ② Distanță mică: se prîneș să fie slugă la popa, fiind oasa lui numai la o ~ de aici (SLV.).

○ SĂRINDIC adj. și sm. Oaș. Orfan [comp. SĂRIȚ-
TOC].

○ SĂRIȚOC, SĂRĂȚOC sm., -TOACĂ (pl.-ce) sf. Băn. Trans. Sărac; cerșetor: avea slugi multe și slujnice, oa gazdele coale, nu ca săritocii (RET.); să lee el o sărîntoacă, cînd poate lua o lată bogat (RET.); Săritocul îmbrăcat în cojoc de brad stă în mijloc de sat și cîinii nu-l bat (GOR.); ghițitoare despre „cuptor” [comp. vsi. s i r o t ū k ū].

SĂRMA (pl.-male), Băn. SĂRMĂ (pl.-me) sf. X Cocoloș de carne tocată, amestecat uneori cu orez, învelit într-o foaie de varză sau de viță: răstoarnă apoi sărmalele în strachină și le pune dinainte (C.R.) [tc. s a r m a, srb. s a r m a].

SĂRMALUȚĂ (pl.-te) sf. X dim. SĂRMĂ: abia expus la dogoreala iaraionului, el se preface într-o ~ de grăsimă profumată (OPOS).

SĂRMAN, SĂRMAN adj. și sm. ① Sărac (termen de compătimitere), biet: ~ul fără nădejde, oa o candelă fără nădelemn (COL.) ¶ ② Orfan: Cănuță a rămas sîrman de părinți tocmal cînd se făcuse copil de „nvățătură” (CAR); a fost odată un flăcăndru sărman de părinți (U.S.); pui el rămăsese sărman în cuibșor (DON.) [vsi. s i r o m a h ū, cu schimbare de sufix].

SĂRMĂNEL, f. -ANICĂ adj. dim. SĂRMAN: Săr-
mănică vai de ea, șade n'tr'un viri de nula (GOR.); ghi-
cătoare despre „alună”.

*SĂRMENȚOS adj. f. Care are ramuri lungi, mlădioase și acățătoare [fr.].

SĂRNIȚĂ (pl.-te) sf. ① Solniță: oțlar sarnița de dinaintea lui era plină cu zahăr bogat (U.S.) [s a r e].

SĂRPUN, SĂRPUȚ sbst. f. = CIMBRISOR: zeama de cimbru și sărpun, amestecate cu tîmle... alină durerea de masele (PAC.) [lat. s e r p u l l u m].

SARSAILĂ, f. SĂRSĂILĂ npr. m. ② Unul din numele date de popor diavolului: Sarsailă spurcat ce ești! (C.R.); lua-v ar Sărsăilă să vă lee! (RET.).

SARSAM = TARTAM.

*SART (pl.-te, -turi) sn. ② Pa-
rimele de sîrmă ce susțin tren-
versal catarturile și pe care sînt
instalate treptele care duc la ga-
bie și crucetă (4303) [it. s a r t a].

○ SĂRĂUNE sf., mai adesea SĂ-
RUNI pl. Oaș., SĂRĂUNE sf., mai a-
desea SĂRUNI pl. Băn. Trans. ③
Locul unde se pune sarea ca
s'o lingă oile [lat. vulg. *s a -
l o n a e].

SĂRUT (pl.-turi) sn. Sărutare: s'au trezit copila
dragă sub ~ul arzător (ALECS.) [s a r u t a].

Fig. 430a. Săricică.

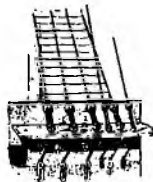

Fig. 430b. Sarturi.

SĂRUTA (-rut) *vb. tr.* ① † A saluta ② A-și lipi buzele pe gura, pe fruntea, pe obrazii, pe mîinile cuiva sau pe un obiect oare-care, din dragoste, din prietenie, din respect sau din venerațiune, a pupa: să nu se apropie... cătră trupul oare-cărui sfînt... nice să-l sărute nice să-l pupe, ce departe să stea și să i se închine numai (PR.-COV.); baba cu bătrînul îi luara în brațe și-l sărutau cu foc de dragoste părintească (RET.); ③: sărută mîna pe care n'o poți mușca; ~ icoana, crucea, pămîntul [lat. salutare].

SĂRUTARE *sf.* Faptul de a săruta: a) † salut; b) pupat: sărutarea de mărarie, ca mușcătura de țîntar (GOL.).

SĂRUTAT (*pl.-aturi*) *sm.*, **SĂRUTĂTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ① † Salut(are) ② Faptul de a săruta cu buzele, sărut(are): eu la rîndul meu nu-i întorsei sărutatul (GM.).

SAS *1. sm.*, **SĂSOAICĂ**, **SASCĂ** (*pl.-ce*) *sf.* Colonist german, originar din Saxonia, și stabilit în unele regiuni ale Transilvaniei și Banatului, cu începere din sec. al xii-lea.

2. SAS *adj.* Săsesc.

SASCHIU *sbst. Trans. ♀* = BĂRBĂNOȚ (□ 4304) [ung. szász u].

SĂSESC *adj.* Al S a și i-or, ce ține de Sași.

SĂSIAC = **SISIAC**.

SĂȘIME *sf. col. sas.* ① Multime de Sași; toți Sașii; neamul, populația Sașilor ② Locurile populate cu Sași: trecea prin satul nostru cu căruța, să meargă la Ardeal în ~ (RET.).

SASTISI (-isese) *vb. tr. și refl.* F A (se) ului, a (se) zăpăci: blajina... stăpînire ne-a îngăduit să trăim ca în stînul lui Avram, fără de-a ne mai ~ cu statistice iscodiri (ODOA.); ce v-a stăsit! par'ceș fi oaua! (ALECSA) [ngr. σαστίω, vlt.-vltow].

SASTISIT *adj. p. SA-* **STISI**. Uluit, zăpăcit: copila, ~ă de atîta lume străină, la apucăt de pulpăna jachetei (VLAH.).

SAT (*pl.-te*) *sn.* ① Mică localitate populată de țărani, cei mai mulți plugari; ②: nu e ~ fără cîinii; ~ fără cîinii sau ~ul lui Cremene, țară, localitate, casă, în care nimeni nu ascultă de legi, unde fie-care e stăpîn și face ce vrea: o țară de iac, ~ul lui Cremene, fără cîinii și fără jîtari (ALECSA); ③: a găsit ~ fără cîinii și umblă fără băț (sau se plimbă fără ciomag); ④: mai bine cap la ~ decît ooadă la oraș; ⑤: la ~ul ce se vede, călăuză nu trebuie; ⑥: ~ul arde și baba se piaptănă; ⑦: cîte ~e, atîtea bordele; ⑧: a face ~ undeva, a sta mai multă vreme undeva ⑨: ⑩ Toți locuitorii satului, oamenii, lumea; ⑪: ce știe ~ul nu știe bărbatul; ⑫: unde sough un ~, merge o moară (sau se face un lac), cînd mulți muncesc laolaltă, lucrul sporește, se pot face lucruri mari ⑬: ⑭ Ogor [† f s a t < lat. f o s s a t u m „șanț”, satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un șanț ca mijloc de apărare împotriva dușmanilor sau fiarelor sălbatice].

SATANA, **SATAN** *npr. m.* ① Numele biblic dat căpeteniei demonilor care se străduiește să ispitească pe oameni și să-i îndemne la rele; diavol, drac: piei de dinaintea mea, Satano, că te trimet la mună-ta Iadul, care te-a vîrsat pe fața pămîntului! (ISP.); a se lepăda ca de Satana; ②: fuge de dracu și dă peste Satana [vsl. < gr.].

SATANESC, **SATĂNESC**, **SATANIC**, **SATANICESC** *adj.* De S a t a n a; diavolesc, drăcesc: ca oameni... plămăși, făceau toate chipurile satanicești... cum să dele vîltoarele mele... pe moșia boierească (CRO.).

† **SATARA** *sf.* ① Dare grea impusă samavolnicște asupra cuiva: scoase orînduiele multe și satarale și hîrtii și tîmări, cîte un zlot de toată casa (NEC.) ② = **DEȘUGUBINĂ** ③: a pus cinovniul sataraua pe oamenii din satul despre soare apune (R.-COV.) ④: ⑤ Povară, belea: a cădea ~ în spinarea cuiva [probabil tc. (m d) - s a d e r e „confiscare”].

SĂTCEL (*pl.-ele*) *sn. dim. SAT.*

○ **SĂTEAC** (*pl.-ece*) *sn. Ofen. (VIRC.) dim. SAT.*

SĂTEAN *sm.*, **SĂTEANCA** (*pl.-tence*) *sf.* Locuitor, locuitoare dintr'un s a t.

* **SATELIT** *sm.* ① Om înarmat tocmît de cineva oa să execute orbește poruncile acestuia: mi-e teamă în tot minutul să n'aud umbrelul sateliților lui Duca (ALX.) ② ☆ Planetă secundară care se învîrtește în jurul unei planete principale: luna este ~ul pămîntului [fr. < lat.].

SĂTESC *adj.* A(l) satului, de s a t: școală sătescă.

SĂTICEL (*pl.-cele*) *sn. dim. SAT.*

* **SATIN** *sbst.* ① Stofă de bumbac sau de lînă, cu lustru, ce seamănă cu mătasea: pietrișul scrișnea sub pantofii de ~ (SAD.) [fr.].

* **SATINĂ** (-nez) *vb. tr.* A da lustru: ~ hîrtia [fr.].

* **SATINETĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Stofă subțire de bumbac ce are lustru ca satinul [fr.].

* **SATIR** *sm.* ① Numele semi-zeilor celor vechi, tovarăși ai lui Bacchus, cari erau geniile pădurilor și imaginați cu o față bestială, cu picioare de țap, cu trupul pârros, capul acoperit cu un păr sbrîrlit și care purtau coarne de capră (□ 4305) ② ③ Om foarte desfrînat: cei doi boieri făceau un haz nespus, uitîndu-se unul la altul, urîți și libidinoși ca doi ~i (D.-ZAMF.) [fr. < lat.].

Fig. 4305. Satir.

* **SATIRĂ** și **SATIRĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① ② Piesă de teatru la vechii Greci în genul farselor și ale cărei personaje reprezentau mai toate pe niște satiri ③ ④ Scriere în versuri în care se critică sau se ridiculează anumite vîrți sau apucături ciudate: satirele erau foarte mult gustate, căci ele corespundeau cu natura spiritului rîzător al Românilor (ALECSA) ⑤ Ori-ce scriere sau discurs cu caracter batjocoritor și mușcător [fr.].

* **SATICIR** *1. adj.* De s a t i r ă; batjocoritor, mușcător: spirit ~.

2. adj. și sm. Care compune satire: poet ~ [fr.].

* **SATIRIZA** (-izez) *vb. tr.* A critica în mod satiric, batjocoritor, piscător [fr.].

* **SATISFĂCĂTOR** *adj. p. SATISFACE*. Care satisface, mulțumitor, îndestulător: a da un răspuns ~ ① ② **NE-SATISFĂCĂTOR**.

* **SATISFACE** (-fac) *vb. tr.* ① A mulțumi, a împăca, a îndestula, a intra în voie: ~ pe superiorii săi; a-și ~ curiozitatea; ~ pe creditori, a le plăti ceea ce li se datorește ② A repara o ofensă ③ ④ A plăcea: (această priveliște) satisface vederea, place ochilor [lat.].

* **SATISFACERE**, **SATISFACTIUNE**, **SATISFACTIE** *sf.* ① Faptul de a s a t i s f a c e; mulțumire, părere de bine, îndestulare ② Reparațiunea unei ofense făcute cuiva [fr. < lat.].

* **SĂTIȘOR** (*pl.-șoare*) *sn. dim. SAT:* Intr'acest să-tișor a sosit oam de cătră sară (SB.).

SATIR (*pl.-tre*) *sn.*

① Cuțit mare și lat de bucătărie cu care se toacă carne, etc. (□ 4306): se aruncă cu ~ul de la bucătărie și-i tăie capetele (ISP.) ② Secure de călău: în toate nopțile, ve-ohin călău... face șgomot ascuțindu-și ~ul (A.-CH.); să-l vedem în minutul morții... întinzînd capul la ~ul gealutului (ALX.).

Fig. 4306. Satir.

† **SATIR**, **SATIR**, **SATIRĂS** *sm.* Un fel de lacheu la Turci; slujitor, în epoca fanariotă, înarmat cu secure, ce făcea parte din garda domnească: dina-poia acestora stau satirii și cîcîhodarii cu zapoții lor (RET.); arnăuții și satirășii își curățau armele șulerînd printre dinți oite o arie (ML.) [tc. s a t y r].

* **SATIRGI-BAȘA** *sm.* Căpetenia satirașilor: idiliul sub comanda mareșului ~ al cămărășiei (ML.) [tc.].

* **SATRĂP** *sm.* ① ▲ Titlul guvernatorilor de pro-

vincii la vechii Persi ¶ ② ③ Om despotic, arogant: marii electori (erau), rînd pe rînd, ~i atotputernici în județ (BR.-VN.) [fr.].

***SATRAPIA** *sf.* ▲ Provincie guvernată de un satrap [fr.].

SĂTUC (*pl.-uoc*), **SĂTUCEAN** (*pl.-cene*), **SĂTUCEL** (*pl.-cele*) *sn. dim.* **SAT**: se vede deasupra-i sătucul risipit pe poalele Palmegului (VLAH.); în dreapta mîndăstirii se ridicau... sătucene ou căsuțele albe presărate prin dungile văilor (EMIN.); în jos se revărsa o mahala, cu casele mici și rare ca ale unui sătucean (IRO.); preotul Musat, dintr'un sătucel, se duse la o moară (ISP.).

SĂTUL 1. *adj.* ① Care a mîncat destul, căruia nu-i mai este foame, care s'a săturat: Dacă ești pofțit la vră-o masă, Pleacă ~ de-a-asa (PANN); ce lăcomie celui ~ o masă plină de bucate? (ZNN.); țărânu nostru... zice că fără de mămăligă nu se poate ține ~ (ION.) ¶ ② ③ Cel ce nu mai vrea, ce nu mai poate să îndure; desgustat, seirbit, îngrețșat: în cele mai de pe urmă, ~ă de osteneală, ajnse la niște palaturi (ISP.); s'a plecte, că sînt ~ de el.

2. *sm.* Om sătul: ④ ~ul la Flămînd nu crede [lat. *satullus*].

SĂTULEAN (*pl.-lene*) *sn. dim.* **SAT**: treourăm... două sătulene mistuite în pustii Carpaților (GN.).

***SATURA** (-urez) *vb. tr.* ① ② A prepara o soluțiune punind în lichid cantitatea maximă de materie pe care o poate dizolva ¶ ③ ④ A sătura [fr.].

SĂTURĂ (*satur*) 1. *vb. tr.* ① A da cuiva să mîncească pînă nu mai i-e foame, pînă ce-i sătul: cu cinci pîini și doi pești, Isus a săturat 5000 de oameni; pe semne o'aisa-l Flămînzilă... de nu-l mai poartă ~ nici pămîntul (CRO.) ¶ ② A potoli foamea cuiva: ori-ce mîncare satură pe om (GOL.) ¶ ③ *Pr. ext.* A potoli setea, a da cuiva să bea pînă nu mai i-e sete ¶ ④ ⑤ A îndestula, a da cuiva atît de mult încît să-și mulțumească pofța, încît să-l desguște, să-l îngrețșeze: apucăturile lor m'au săturat de joc.

2. *vb. refl.* ① A minca pînă ce nu mai i-e foame: mîmînăc toată ziua și nu se mai satură; ca lupul ce nu se satură o' mică ~măcătura (GOL.) ¶ ② *Pr. ext.* A-și potoli setea, a bea pînă nu mai i-e sete: ca bețivul, ce niciodată se satură (GOL.) ¶ ③ ④ A se îndestula, a-și mulțumi pofța: a se desgușta, a se îngrețșea, a i se urî cu ceva: nu se mai satură cineva de dînsul ascultîndu-l (ISP.); scumpul nu se mai satură de bani (ZNN.); m'am săturat pînă 'n gît de viață pe care o duc aici (VLAH.); nu s'au săturat de bine și de cinstea lui Stefăniță-Vodă, ce nu șezut și au scris niște cărți violente (NEC.) [lat. *saturare*].

***SATURAT** *adj. p.* **SATURA**. ▲ Se zice despre un lichid în stare de saturație sau despre un corp compus căruia nu i se mai poate incorpora o nouă doză din unul din elementele sale.

SATURAT *adj. p.* **SATURA**. ① Care a mîncat sau băut de ajuns, pînă a fi sătul ¶ ② ③ Desgustat, îngrețșat, căruia i s'a urît cu ceva ¶ ④ ⑤ **NE-SATURAT**.

SATURĂTOR *adj. verb.* **SATURA**. Care satură, sățios.

***SATURĂȚIUNE**, **SATURĂȚIE** *sf.* Starea unui lichid sau unui compus chimic saturat; ⑥: saturația sulfetăasă era atît de desăvîrșită, încît simplul fapt de a se găsi față în față trebuia să-i aducă aici (D.-ZAMF.) [fr.].

***SATURN** *sbst.* ☆ Planetă din sistemul solar, mai mică decît Jupiter, dar de 718 ori mai mare în volum decît Pămîntul; situată la o distanță mijlocie de soare de 1425 de milioane de km., își face revoluțiunea siderală în 29 de ani și 167 de zile: se învîrtește în jurul ei înșiși în 10 ore și 14 minute; strălucește ca o stea de mărimea mîinii, iar la telescop se poate vedea particularitatea ei caracteristică, anume inelul care o înconjoară; are nouă sateliți (4307) [fr.].

***SATURNALE** *sf. pl.* ① ▲ Sărbătoarea lui Saturn care se celebra, la Romani, în luna Decembrie și în timpul căreia domnea o mare destrăbă-

lare: aceste sărbători sgomotoase, în care se petreceau fel de fel de necuviințe, se numeau ~ (ISP.) ¶ ② ③ Petrecere desfrînată [fr.-lat.].

SAT = **SATU**.

***SĂȚIETATE** *sf.* ① Săturare, sațiu; îndopare cu alimente pînă a produce desgust, imbuibare ¶ ② ③ Desgust produs de excesul unui lucru [lat.].

SĂȚIOS *adj.* Care satură bine și curînd: plinea de oasă e mai sățioasă ¶ ④ ⑤ **NE-SĂȚIOS**, care nu se mai satură; lacom [s a t i u].

SĂȚIU, **SAT** *sbst.* ① Săturare, îndestulare: sosi toamna și, nu știu cum, cu dînea veni și sațiu în casa lui (NEGR.); Făgăduința îi bună, Numai nu aduce saț (DON.); hai, lume fără saț om nu se putură îndestula Cantacuzinștii cu atîta cinste ce aveau... și-l violeniră și-l luară domnia (MUST.) ¶ ② Stare în care se află omul sătul, care a mîncat de ajuns: cînd fierbe oala la foc, să nu mîntîci, că nu vei avea saț în nouă zile după oaltă (GOR.); sămînța de linte este din toate legumele cea mai hrîntoare, care ține saț ca și carnea (ION.) ¶ ③ ④ **NE-SĂȚIU**, **NE-SAT**, nesăturare, neîndestulare; cu ~, cu lăcomie, fără a se putea sătura [comp. lat. *s a t i a r e*].

SĂU *conj.* ① Exprimă o alternativă, ori: Doamne, cînd te-am văzut Flămînd, sau însetat sau nemernic sau gol sau bolnav în temniță și n'am slujit ție? (VARL.); da ~ nu; va izbûti ~ va muri; *repelat* ~ ~ ~, Ori... Ori...: ~ una ~ alta; se tames că ~ a putea să scape pînă la Nistru, de țară, ~ ba (NEC.) ¶ ② Altfel, cu alte cuvinte: Oarpatii ~ Alpii Transilvaniei [s a t i a u].

SĂU = **SEU**.

SĂU 1. *adj. pos. m., f.* **SA**; *pl. m.* **SĂI**; *f.* **SALE**. Arată posesiunea: prietenul său, fată-său, frate-său; prietena sa, măică-sa; frații săi; surorile sale.

2. *Al său, pron. pos. m., f. a sa; pl. m. ai săi; f. ale sale.*

3. **SĂUL** *sbst.* Ceea ce-i al său, ceea ce-i aparține, avutul: numai negustorul... trăiește din săul său și pe sama lui (CRE.) [lat. vulg. *sous*, *s-a*, *s'om* = clas. *s u u s*, *s u a*, *s u u m*].

SAULĂ (*pl.-le*) *sf.* ② Parimă subțire cu care se ridică pavilioanele și se fac legăturile mici la bord.

† **SĂVA**, **SĂVAI**, **SEVAI** *conj.* Fie, măcar, chiar: pînă-aceea și noi, săvai în cale cînd mergem, aceasta să o avem soție (VARL.) [s a t i + v a „vrea”].

***SAVANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Cimpie întinsă, acoperită de ierburii mari, în America: Pe cea ~ nîtină și cu sălbatice nume, Lung ocean de țară... (ALECS.) [fr.].

***SAVANT** 1. *adj.* ① Foarte învățat, cu cunoștințe întinse și adînci, erudit ¶ ② ③ În care e multă știință și erudițiune: o lucrare ~ă.

2. *sm.* Mare învățat, om foarte erudit [fr.].

***SAVARINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* X Prăjitură făcută din făină și zahăr și imbibată cu rom (4308) [fr. *s a v a r i n*].

SĂVÎRȘI (-șeso) 1. *vb. tr.* ① + A sfîrși, a isprăvi; a îndeplini, a duce la bun sfîrșit: sînt gata a-ți da fata, dacă-mi vei ~ cu Fig. 4308. Savarină.

bine slujbele cu care am să te însărcinez (ISP.); cine începe cu rău, cu rău săvîrșește (SLV.) ¶ ② A făptui, a comite: ~ o crimă, o faptă rea.

2. *vb. refl.* + A muri, a-și da sfîrșitul: pe la niște Paști, s'a săvîrșit din viață cucoana Ana, Dumnezeu s'o ție! (GN.) [vsl. *s ū v ū r ū ū t i*].

SĂVÎRȘIT 1. *adj. p.* **SĂVÎRȘI** ¶ ② ③ **NE-SĂVÎRȘIT**.

2. *sbst.* ① Faptul de a săvîrși ¶ ② + Sîrșit.

***SAVOARE** *sf.* ① Insușirea ori-cărei substanțe care face impresiune asupra simțului gustului ¶ ② Gust plăcut [fr. *s a v e u r*].

SAVON = **SOVON**.

***SAVURA** (-urez) *vb. tr.* ① A gusta cu plăcere ¶ ② ③ A se bucura de un lucru încet și cu deliciu: mie-mi trebuie... parfumul iubirii ei nevinoate, și-l am, și-l savurez (VLAH.) [fr. *s a v o u r e r*].

SAVURĂ (*pl.-re*) *sf.* ② Povară formată mai adesea de saci de risip, drugi de plumb, etc. care se pun într-o corabie spre a se putea afunda în apă atît cît cere stabilitatea ei: lîngă mai erau ancore... corăbii cu ~ (S.-ALD.) [ngt. *σαβούρα* < it.].

SAXANĂ *sf.* ② Sarcină, povară: se hotărî și el

Fig. 4307. Saturn.

Fig. 4308. Savarină.

a se duce acasă cu ~na în spinare (USP.) [tc. sek - san 0].

***SAXHORN** (pl. -nuri) *sn.* Un fel de trompetă cu piston, de dimensiuni mari, cu rol de bariton, putând emite de la sunetele cele mai grave pînă la cele mai acute posibile unui instrument de alamă (4309) [germ.].

SAXIE = **SACSIE**.

***SAXOFON** (pl. -oane) *sn.* Instrument muzical de aramă, ce seamănă într-o clipă cu un flaut (4310) (— și TAB. XXXIX) [fr.].

***SAXON** 1. *adj.* Din Saxonia, ce ține de Saxonia: limba ~ă; rasa ~ă.

2. *sm.* Locuitor, originar din Saxonia [fr.].

○ **SAZAN** *sm.* Mold. Crap [tc.].

† **SĂZDANIE** *sf.* Creațiune [vsl.].

SBALT (pl. -turi) *sn.* ① Ochiu de fier la capătul unei funii ¶ ② = **SBANT** [b a l t].

† **SBANCĂ** (pl. sbănci) *sf.* Mold. Ventuză [comp. pol. rus. b a n k a].

SBANGHIU, **SPANGHIU** *adj.* și *adv.* F Șașiu, chiorș; Tănase îi privi spanghiu (D-ZAMP.).

SBANT (pl. -turi) *sn.* Bantă de fier sau verigă cu care se string laolaltă două bucăți de lemn la car, etc.: caleasca o gata: mai are nevoie numai... de oțetă ~uri și de mai multe șuruburi (ALECS.); pară-mi bate două ~uri în temple, de mă prăpădesc (D-ZAMP.) [b a n t ă].

SBANT (pl. -turi) *sn.* Ventuză, sbancă [sl. b a n c i, pl. din b a n k a].

○ **SBANTUI** (-tuu, -tues) *vb. refl.* ① Mold. ① A se cățăra de ceva spre a se legăna cu picioarele în vînt ¶ ② A face nebunii, ștrângării: mă mir că nu s'c sătură de sbântuit (ALECS.) [comp. SBANT¹⁻²].

○ **SBANTUIT** 1. *adj.* p. SBANTUI.

2. *sm.* Copil sburdalnic, strengar: de ~ul ista ai dumitale, nimica nu scapă (CRG.).

○ **SBANTUITURĂ** (pl. -turi) *sf.* ① Mold. Faptul de a se s b ă n t u i; sburdălnicie, ștrângărie: numai la sbântuituri îi-i gîndu (ALECS.).

SBĂTAIE *sf.* Faptul de a se sbate: nu au putut-o scoate din sbătăile dintre viață și moarte (BR-VN.); cum îi apar toate de limpezi: sbătăile, agățările de gîtul lui... (BR-VN.) [s b a t e + b ă t a i e].

SBATE (sbat) 1. *vb. tr.* ① A face să iasă, a scoate prin bătaie, prin scuturare, prin stringere: ~ bine ciurul, sita ¶ ② ~ ouă, a amesteca prin bătaie albușul cu gălbenușul ¶ ③ A căuta să rupă, să scadă din preț, tocîindu-se la cumpărat.

2. *vb. refl.* ① A se mișca încoace și încolo cu furie, cu disperare, a se svîrcoli: se sbăteau ca peștii în yirșă (CRG.); se sbătea în pat de nesomn (D-ZAMP.) ¶ ② A se sbuciuma, a se frămînta, a se agita: se sbătea, bietul om, cu mintea și cu trupul (USP.); e un suflet stîngher, care se sbate și se frămîntă (BR-VN.); se sbăteau după treburî din zori pînă 'n noapte (S-ALD.) [lat. Vûlg. ex b a t t e r e].

SBĂTUCI (-ucese) *vb. tr.* A sbate bine; a bătuci [s b a t e + b ă t u c i].

SBĂTUT *adj.* p. SBATE: borșul cu carne se drege cu smîntînă ori cu un ou ~ (SEZ.).

† **SBEA** (sbean) *vb. tr.* A suge, a scoate sugînd [lat. ex b i b e r e].

SBEG¹, **SBENG**, **ZBENG** *subst.* Sbeguială: de multe ori n'au chef de sbeng (JUP.) [srb. z b j e g].

SBEG², **ZBEG** *subst.* A Pădure tină, deasă, cu mărăcini mulți: întîlnește o căprioară, care era îmbrînsă într'un sbeg (MERAR).

SBEGUI, **SBENGUI**, **ZBENGUI** (-guesc, -guiu) *vb. refl.* A se juca în mod sburdalnic (vorb. de copii), a sburda: se jucau copii și se sbeguiu, de-ți era dragă lumea să privești la dînșii (USP.); unele femei, ca copiii ai mei... se sbeguiu (JUP.); se sbeguiu ca mielulei (USP.); clipseau și se sbeguiu pe gardurile de nulele (LUNG.) [s b e g i].

SBEGUIALĂ, **ZBEGUIALĂ** (pl. -uieți) *sf.* Faptul

de a se s b e g u i, joc sburdalnic: copiii, aprinși la față de ~, se adunau unui cîte unul (DLVR.).

SBENG = **SBEG¹**.

SBENGHIU = **BENGHIU**.

SBENGUI = **SBEGUI**.

SBICEALĂ, **ZBICEALĂ** *sf.* Faptul de a (se) s b i c i.

SBICI, **ZBICI** (-cesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) svînta, a (se) usca în parte (la soare sau la vînt): soarele și un vîntuleț sbiceau vîile (DLVR.); le-au înșirat după aceea prin cule ca să se sbicească (SB.); de vre-o cîteva zile se îndreptase vremea, se sbiceise bine (CAR.) [srb. z b j e c i se „a intra la spălat, a se stringe”].

○ **SBICIUI**, **ZBICIUI** (pl. -ce) *sn.* Băn. Trans. = **BICIUI**: se fîtîlni cu alt om purtînd un sbiciu pe umăr (RET.); Eu-i fac zeamă pipărată, El la sbiciul să mă bată (K-BRS.); și tu m'at amestîi pre mine cînd mi-ai tras trei sbice pre cîrcă de mi-or sărit stele verzi din ochi (CAT.).

○ **SBICIUI**, **ZBICIUI** = **BICIUI**.

○ **SBICIULĂ** (-ciul) *vb. tr.* ① A biciui, a bate cu biciul ¶ ② A sdrobi cinepa ¶ ③ A sgudui, a scutura cu putere. [s b i c i u].

○ **SBICIUSCĂ**, **ZBICIUSCĂ** (pl. -ști) *sf.* = **BICIUSCĂ**.

SBIERA, **ZBIERA** (-ier) *vb. intr.* ① A striga ca măgarii, vacile, oille, etc. ¶ ② Pr. ext. A striga în gura mare, a răcnii: sbiera ca un măgar; nu ~ la mine, că nu sînt surd; strigă, sbieră și răcnește, că un leu cînd se răcnește (COL.) [lat. *exvērare < vērres].

SBIERĂT = **SBIERĂTURĂ**.

SBIERĂTOR, **ZBIERĂTOR** *adj. verb.* **SBIERA** și *sm.* Care sbieră; cel ce sbieră: meritul și gloria vor fi de partea ~ilor și dibacilor (I-GM.).

SBIERĂTURĂ, **ZBIERĂTURĂ** (pl. -turi) *sf.*, **SBIERET**, **SBIERĂT**, **ZBIERET**, **ZBIERĂT** (pl. -rete) *sn.* ① Faptul de a sbiera, strigătul măgarului, vacii, oille, etc.: nu gâti bine vorba, cînd auziră o sbierătură în pădure (RET.); se auzi... sbierătul oilor întrecut de iătratul a vr'o doispneze dulăi (GN.); Sbiereț, raget, țipet, vaet, miț de glasuri spăimîntate Se ridică de prin codri... (ALECS.) ¶ ② Strigăt puternic (de minie, de durere, de spăimă), răcnet: răgușit de atîta sbierăt, protopopul de-abia mai clîrșia (D-ZAMP.); și-i vorbă multă și chioțe și sbierături de inimă sfîșiate (LUNG.).

○ **SBIHUI**, **SGIHUI** *vb. tr.* Mold. A sgudui tare, a sgîlții, a scutura: așă tremura de tare, de parcă-l sghiuiua dracul (CRG.); a puresc sbihuștă așa mal departe (SA.).

○ **SBIHUIALĂ**, **SGIHUIALĂ** (pl. -leți) *sf.* Sguduitură, sgîlțitură: Numai Vezi că te trezești Că te-avucă o sghiuială de te stărnă (SPER.) [s b i h u i].

SBILT = **SBILT**.

***SBIR** *sm.* ① Nume pe care-l purtau arcașii poliției romane sub Papi ¶ ② Pr. ext. iron. Agent polițienesc: ~i înșărelnași cu corecțiunea cutezătorului au făcut exces de zel (CAR.) [fr. < it.].

SBÎRI = **SBRR**.

SBÎRCEALĂ, **ZBÎRCEALĂ** (pl. -eli, -ele) *sf.* Sbîrcitură: adă părul mai pe frunte, ca să se mai ascundă sbîrcelele (ALECS.) [s b î r c i].

SBÎRCI, **ZBÎRCI** 1. *vb. tr.* și *refl.* A (se) încreți, a (se) stringe formînd creți: M'am albit de griji, ne-cazuri, și fața mi s'a sbîrcit (PANN); ea își clătina umerii și sbîrci gura ca de ris (D-ZAMP.); A ei piele pe obraz Chiar ca punga s'a sbîrcit (STAM.).

2. *vb. intr.* ~ din nas, a strîmba din nas, a face o mutră de ne-mulțumire: bălatul mestecă vre-o două porumbă și sbîrci din nas (D-ZAMP.) [comp. bg. b r ū c a].

○ **SBÎRCIOG** *sm.*

Mold. ① Ciuper-că comestibilă, cu pălăria brună sau negricioasă, cu coastele sbîrcite, formînd o rețea cu alveole adînci, înguste și lunguiețe, cu piciorul alburui, gol înăuntru (Morchella co-nica) (4311): spiritul lîngezește într'o atmosferă uricioasă ce usucă inima ca un ~ (ALECS.) ¶ ② = **CIUCIU**.

Fig. 4311. Sbîrciog.

Fig. 4312. Sbîrciog-șrași.

LETE ① ¶ ① ~GRAS, ciupercă comestibilă, cu pălăria brun-roșcată sau negricioasă, umflată, carnoasă, cu aspect de ceară, cu coastele sbircite, cu îndoiri dese, cari seamănă cu circumvoluțiunile creierului (*Helvella esculenta*) (□ 4312) [s b i r c i].

SBÎRCÎT *adj. p. SBÎRCI*. Cu pielea, cu fața încrețită: leși înaltea lor o babă ~ă (isp.); sarbei la față și sbîrciți, de parcă se hrănesc numai cu ciuperci fripte (cre.).

SBÎRCITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Încrețitură a pielii, a feței: bătrîn verde, rumen la față, fără sbîrcituri pe obraz (u.-gh.) ¶ ② *iron.* Persoană bătrînă, 'plină de sbîrcituri pe obraz ¶ ③ *Pr. anal.* Încrețitură formată pe suprafața unui obiect, pe o pinză, etc. [s b i r c i].

SBÎRLI, *Mold.* **SBURLI** (-lesc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) ridica părul în sus (de spaimă sau de minie): leul își sbîrleşte coama; suliind în pieptu-i o spaimă copilărească care-l sbîrleşte părul pe cap (ALECS.); simțea părul sburlindu-l-se pe cap și dinții săi clănțănind (ODOB.); 1 se sbîrleau perii în oap la auzirea unor asemenea grozăvii (ISP.) ¶ ② Despre penele păsărilor: cocoul își sbîrleşte penele de la gît ¶ ③ F A se ~, a se indigna, a se minia: notarul e om deprins să se minie, să se sbîrlească și să bată din picior (SAD.); într'o seară, bîlerul... s'a sbîrlit de gelozie (u.-gh.); și se sbîrliră de groaza acestui măritis (PANN).

SBÎRLIT *adj. p. SBÎRLI*. Cu părul ridicat în sus, în desordine; ciufulit.

SBÎRNI *interj.* ① Imită sborul și bizlitul albinelor, muștelor, etc.: Tugulea... se făcu o albină și ~l în sus, ~l în jos, intră în casa zmeoasei (ISP.); albinei atita i-a fost, și ~l după oos drept la Dumnezeu (MAR.) ¶ ② Imită vibrațiunea unei coarde, sîrlezele, zmeului înălțat, săgeții asvirlite, etc. [onom.].

SBÎRNIȚĂ (-niță) *vb. tr.* ① A produce un sgomot surd cu aripile (*verb.* de albine, muște și alte insecte), a bizli: se putea auzi musca sbîrniind, atita il-niște și tăcere se făcu (ISP.) ¶ ② A vibra: Sbirniște coarda din aron-i, fulgeră săgeata n' vînt (ALECS.); s'aude soneria sbîrniind cu insistență (CAR.); fusele sbîrnie alene într'ur ris cu hohote (OLVR.); o detunătură puternică făcu să sbîrnie geamurile cofetăriei (BR.-VN.); ③ Eterla grecescă și revoluția de la 1821 făcuseră să sbîrnie în tinerii Români coarda vitejiei (u.-gh.) ¶ ④ F A se agita, a fi în neastîmpăr: mamele de familie... începuseră să cam sbîrnie... împotriva birșatului (D.-ZAMF.) [s b i r n i].

SBÎRNIȚĂLĂ (pl.-leți) *sf.* Faptul de a s b i r n i; rezultatul acestei acțiuni.

SBÎRNIȚ *sbst.* Faptul de a s b i r n i, bizlit; vibrațiune: ~ul albinelor; s'and etoncel de pahare... și ~ul otova al cobzarului (OLVR.); zăngănit de paveze și ~ de săgeți (VLAH.).

SBÎRNIȚOR 1. *adj. verb.* SBÎRNIȚ. Care sbîrnie; vibrător: auzul lui păstra încă acea impresie de sgomot surd și ~ ce țesea din gura deschisă a harapului (D.-ZAMF.); ai atins coarda cea mai sbîrniitoare a inimii mele (ALECS.).

2. **SBÎRNIȚOARE** *sf.* Fașie de hirtie ce se lipește pe o sfoară întinsă bine la capul zmeului, ca să vibreze, cînd se înalță, vîlitoare, pirlițoare: Un zmeu cu-o coadă lungă și cu ~, De tot răsunătoare (DOM.) ¶ ② Sîrlează ca sbîrnie ¶ ③ Jucărie de copii făcută dintr'o scindurică subțire, de-o palmă de lungă și de două, trei degete de lată; se leagă la un capăt cu o sfoară și, învîrtindu-se în cerc, produce o sbîrniitură cu atît mai puternică, cu cît se învîrtește mai repede (PAMF.) (□ 4313).

SBÎRNIȚURĂ (pl.-turi) *sf.* Sbir- Fig. 4313.
niț: Cînd sbîrnițura diblei, care abia se Sbirnițorii.
auzea, La joc, la tropăritură, pe fete le imbulzea (PANN).

SBOR 1. (pl.-oruri) *sn.* ① Faptul de a s b u r a, ridicarea și mișcarea în vîzduh (a pasărilor, insectelor, etc.) cu ajutorul aripilor: ~ul păsărilor, albinelor; a-și lua ~ul, a sbura; a se avînta: Și zboară fără spațiu, lîndu-și iute ~ul, Ca vîntul și ca gîndul, ca spaima și ca dorul (ALECS.); a prinde (mingea) din ~, a prinde (mingea) pînă nu ajunge la locul de destinație ¶ ③ *Pr. ext.* Alergătură în fuga mare ¶ ④ Avînt:

va veni vremea cînd îți vei da ~ inimii și vei fi vîntur între oameni (GN.).

† **SBOR** 2. (pl.-oruri) *sn.* ① † Sobor, adunare, stat: obște se aduna Duminica în ~ la ușa bisericilor (u.-gh.) ¶ ② *Băn.* Adunătură, strînsură ¶ ③ Bîlcu: alăutarii carele zicea vîroa și alăuta pe la țiguri și pe la ~uri (PRV.-MB.); nația românească azi e un ~, un bîlcu, un țîrg (CUP.) [srb. bg.].

○ **SBORI** (-orăse) *vb. intr.* *Băn.* A sta la stat, la vorbă [s b o r i].

SBORNIC (pl.-ice) *sn.* ① Colecțiune de scrieri ale părinților bisericii sau de descrieri ale vieților sfinților ¶ ② Colecțiune de diferite producțiuni ale literaturii populare [bg.].

SBORȘ *sm.* = PĂLĂMÎDĂ-DE-BALTĂ [sborși].

○ **SBORȘI** (-șese) 1. *vb. tr.* *Mold. Bucov.* A sbîrlî.
2. *vb. refl.* ① A se sbîrlî ¶ ② A se iuți, a se minia, a se indigna: are să se cam sborșască jupîna Arvinte, d'apoi n'am ce-i face (ALECS.).

○ **SBORȘIT** *adj. p. SBORȘI*. Sbirîlit: un cap ~ ca de aricin (GN.).

○ **SBREHUȚ, SBREHUIAT** (sez.) *adj. Mold.* Nebunatic, svăpăiat: am niște vecini... sbrehuți și zinatici (FLOR.).

SBRRÎ *interj.* ① Imită sborul păsărilor: pupăza, ~l pe-o dughenă și... își le apoi dramul spre Humulești (CRE.) ¶ ② Imită un vîlîit: iar i se păru orbului c'aude ceva vîlîind în aer și, ~l (RET.) [onom.].

SBUCIUM (pl.-me) *sn.* Frămîntare, neastîmpăr, turburare, fierbere, sguđuire sufletească: e un ~ și-un clocot de valuri: dintr'un mal într'altul (VLAH.); și de-aș muri mai de grabă, să scap odată de ~ (CRE.); omul fără de noroc e numai de ~ și de necaz pe lumea asta (VAS.); Aibă casa raclului și hrana gîndacului, și sbuciumul vîntului Pe fața pămîntului (VOR.) [s b u c i u m a].

SBUCIUMĂ (-cium) 1. *vb. tr.* A pune cu violență în mișcare, a pune în fierbere, a sguđui, a răscoli.

2. *vb. refl.* ① A se sbate, a se mișca cu neastîmpăr, cu violență, a se agita, a se frămînta: se sbuciumă în zădar să se scoale (CAR.); văzu... un om tînăr... care se sbuciuma cu vrăjmașie spre a scăpa din mîinile lui Petru (GN.); scriitorul dramatic... care se sbuciumă de atîția ani în întreprinderi comerciale (VLAH.) [b u c i u m a].

SBUCIUMARE *sf.* Faptul de a se s b u c i u m a, sbucium, frămîntare: în zădar an fost toate sbuciumările țigoveștilor (SB.).

SBUCIUMAT *adj. p. SBUCIUMA*. Frămîntat, turburat; trecut prin multe nevoi: glasul apelor ~e răsună ca un bocet în tăcerea... atîtor ruini (VLAH.); urgisița și ~a lui soție (CRE.).

SBUCNI = IZBUCNI.

SBUGHÎ 1. *interj.* F Arată o fugă repede, o precipitare: Neghină!, cum te află gîndul, ~l în urechea împăratului (OLVR.); tate deșul și-l aruncă unde i-a zis; pe urmă, ~l în pădure (R.-COO.) [s b u g h i].

SBUGHÎ 2. (-ghese) *vb. intr.* F A o lua repede la fugă, a se repezi deodată, a se precipita; a o șterge: temîndu-se... de vîntul ce sbughia din lărbă (ODOB.); cînd își adnse aminte că el plecase să aducă mume-si mare de la mărul roșu, voi să o sbughesască (ISP.); ciocănitorea vroi s'o sbughesască afară (GRU.); unul o sbughî în zăvoiu, unul se opri (SAD.).

SBURĂ (sbor) 1. *vb. intr.* ① A se ridica și a pluti în vîzduh cu ajutorul aripilor (*verb.* de păsări, de insecte, etc.): fata împăratului se prefăce într'o păsărică și zboară nevrutată (CRE.); ② nu tot ce zboară se mîntînce; în basme, despre cei cu aripi: călare pe calul lui cel cu aripi, cu care sbura ca vîntul (ISP.); despre alte animale: cînd o sbura bivolții, niciodată ¶ ③ Despre aeroplan: a sburat în țrei ore de la București la Iași ¶ ④ *Pr. ext.* și ⑤ A alerga în fuga mare, a străbate cu iuteală dintr'aste mări: zboară săgețile, pîtelele aruncate cu mare iuteală; zboară fulgii în aer; sufletul lui a sburat în cer; cu gîndul zboară poate către alte doruri (ODOB.); Ștefan găsi cu cale să răpule mai întîiu pe Tătari și așa sbură înaintea Tătarilor (ISP.); o trăsură trasă de doi cai mari, negri, sbură pe lîngă dînsul (GRU.) ¶ ⑥ A se duce p'aci încolo, a se prăpădi, a se pierde: casa ta, boli tăi, murerea ta... toate au sburat (ISP.); a sburat odată de la mîlă, s'a dus ¶ ⑦ A trece repede: timpul zboară.

2. *vb. tr.* ① A reteza dintr'odată: în cîinci minute, lataganul gealatului îi sbură capul (u.-gh.); Unuia îi zboară

Fig. 4313.

mina, pe altul în cap lovesc (LET.) ¶ ① A (-și) ~ creierii, a (-și) trage un glonț în cap, în timp ¶ ② ~ laptele, a turna înăcreală în lapte dulce fierț [lat. vulg. ex volare].

SBURAT 1. *adj.* ① p. **SBURA** ¶ ② Lapte ~, lapte corăslit, care s'a prefăcut în brinză; brinză ~ă, lapte (de oaie sau de vacă) fierț amestecat cu zăr sau cu lapte acru: mămăligă nu-i, nici brinză ~ă? (ALECS.).

2. *sbst.* Faptul de a sbura.

SBURĂȚĂȚI (-ăcesc), **SBURĂȚĂȚI** (-tăcesc), **SBURĂȚĂȚI** (-tuse) *vb. tr. și refl.* ① A (se) deprinde să sboare ¶ ② A crește mare, a nu mai avea nevoie de îngrijirea părinților: trebuie să cântăm a-l sburătăci, ocol nu se știu zilele omului (CRG.); care cum se sburătăcea, se prindea de slujă (RET.); el se sburătăla într'un an ești crește un copil de-al noștri în trei (FLOR.) ¶ ③ A (se) alunga în sbor: stoluri de grauri se sburătăceau prin stih (ON.) ¶ ④ A lavi sau a speria păsările, ca să sboare de undeva: or fi aștea, zise dorobanțul, sburătând un stol de lăi (= pescari) albi (VLAH.) ¶ ⑤ A arunca cu sburături, cu pietre, etc. în cineva sau în ceva: ambiția noastră era de a chiti și a sburătăci cu pietricele late pe palamarul bisericii (N-GH.); nimeni nu sburătăcea în pomul neroditor, toată lumea dă în pomul cu roade (ZNN.) [s b u r a].

SBURĂȚEC, **SBURĂȚEC**, **SBURĂȚĂȚI** *adj.* Vinturatăc, ușuratic, fluturatic: cel ce se silește la învârtură și-l cu gîndurile sburătice, acelaia poți să-i zici carne cu ochi, iar nu om (FL.); așa-i că o să mă lei drept un cap răsuflat, drept o mână sburătăci care se întoarce după toate vînturile? (ON.) [s b u r a].

SBURĂȚOR 1. *adj. verb.* **SBURA**. Care sboară: pasăre sburătoare; insecte sburătoare.

2. *sm.* ① Animal ce sboară; cel ce sboară: de-aloi se despart două hrube... una „a lilieciilor", unde într'adevăr huzuresc acești ~i ai nopții (VLAH.); imprăstia, pe măsna anume așezată, sămînța de cîneșă pentru mușafirii sburători (CRG.) ¶ ② ~ Spirit răufăcător care, sub chipul unui flăcău frumos, intră noaptea, pe fe-reastră sau pe coș, în casele oamenilor, chinuind fetele și nevestele în somn, mușcîndu-le, sărutîndu-le și frămîntîndu-le corpul, așa că acestea, cînd se scoală, sînt pline de vînații și prăpădite de oboseală: Sburător cu negre plete, vin' la noaptea de mărură (EMIN.); moroi cînd sboară prin aer se numesc și ~i (SA.) ¶ ③ ~ Boala provocată de sburători, numită și „lipitură" ¶ ④ ~ A doua vergă din virful catargului.

3. **SBURĂTOARE** *sf.* ① Animal care sboară; pasăre: de cu seară îmi făcui atîtea patroane că ași fi avut de unde să stîrpească toate sburătoarele pîn' la una... (ON.) ¶ ② ~ = PUFULITE; RĂCHITAN ①; RĂSCOAGE.

SBURĂȚORI (-oresc) *vb. tr.* = **SBURĂȚĂȚI** ①.

SBURĂȚI ~ **SBURĂȚĂȚI**.

SBURĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Sbor; sburat ¶ ② Bucată ruptă dintr'un lemn, scurtătură cu care se aruncă în cineva sau în ceva (în spec. într'un pom): vazu o lumină la o curte, departe d'el eci ai arunca cu o ~ (ISP.); cînd s'a apropiat mai tîrziu de mine, m'a lovit cu o ~ de lemn (RET.); cînd vorbești cu nebulul, fie-ți sburătura la îndemînă (ZNN.) ¶ ③ spec. Fier-care din bucățile de metal (de plumb sau de fier) cu care se încărcau armele de foc: curgeau gloanțele și sburătura de ghilelele din tunurile protivușleilor ca grîndina (ISP.) [s b u r a].

SBURĂȚURĂȚI (-uresc) *vb. tr.* = **SBURĂȚĂȚI** ①.

SBURĂȚEL *adj.* ① *dim.* **SBURĂȚ** ¶ ② Mărișor: eram ~ copil (GR.-N.).

SBURDA (sburd) *vb. într.* ① A alerga și a se juca plin de vioiciune, în mod nebunatic (despre oameni și animale): mergeam tot sburd și hîrjonindu-ne (CRG.); pare o'am întîrînit cu 20 de ani... îmi vine tot să sburd (ALECS.); alerga prin casă după un pisoi care sburda și-o făcea să ridă (VLAH.); un păstor mîna un oîrd de vite sperioși, cari sburdă nebunatic în jurul trăsuri (URG.); oîrdă sburdă vitele, o semn că vremea se va strica (SEZ.) ¶ ② F.A.-i ~, a avea poftă de a face nebunii, ștîngării: cum păcatele mele s'ale tale, la bătrînețe îl mai sburdă? (ALECS.); doară va putea face pe copil... să nu-l mai sburdă mîntea pe la fete de împărțat (RET.).

SBURDĂCIUNE *sf.* ① Petrecere sburdalnică, nebunatică, sburdalnicie: le-a trece lor ~a, cînd or fi

mai mari (CRG.); petrec tot în sburdăciuni pînă spre cîntători (SA.) ¶ ② Desfrinare, desfrii: ~a nește păcatul și pre păcat îl urmează minia lui Dumnezeu (M.-COST.); acela ce va răpi copil pentru ~a trupului, acela să păță ca și cea ce scrie mai sus (PRV.-MB.) [s b u r d a].

SBURDĂLNIC *adj.* Ușuratic, nebunatic, neastîmpărat, sglobiu: copiii aleargă de preutindeni, se uroă pe garduri, ~i, veseli, gălăgioși (VLAH.); îmi zimbeau zorile în ~a vîrătă a tîneretii (CRG.) [s b u r d a].

SBURDĂLNICIE *sf.* Fire sburdalnică, petrecere sburdalnică: dacă s'au lăsat ~i lor, și s'au vîrțat la oîmp, nu s'au mai gîdit în urmă (ISP.); el poartă steagurile țării în sburdălniciile tîneretii lui boinare (VLAH.).

SBURDARE *sf.* ① Faptul de a sburda ¶ ② ~ Avînt: cînd trupul... s'avîntă mai lesne după sburdările inimii (ODOB.).

SBURDĂȚĂȚI ① p. **SBURDA** ¶ ② ~ Sburdalnic: acest Gavril era ~ copilăndru (LET.) ¶ ③ ~ Desfrinat; exagerat: (făcea) potcoave de argint lu o seamă de cal... și alte ~e cheltuielile (M.-COST.) ¶ ④ *Trans.* Vesel, bine dispus: dar pe tine ce te-a apucat de ești așa de ~ azi? (RET.).

SBURDĂȚEC, **SBURDĂȚEC** *adj.* Sburdalnic: Cu sulii lungi, cu ochi de ciur, Alerg pe cal ~i (ALECS.); mîntea omului la această vîrță este sburdăciă (STAM.) [s b u r d a].

③ **SBURLI**... ~ **SBIRLI**...

***SCABROS** *adj.* ① Anevoios, plin de greutate, de primejdii: întreprindere scabroasă ¶ ② Necuviincios, greu de spus din punctul de vedere al decenței: anecdotă scabroasă [fr. < lat.].

③ **SCĂDĂRĂ** *sf. Băn.* ~ Soiu de viață care face struguri negri [srb. sk a d a r k a].

SCĂDEA (scad, scaz) 1. *vb. tr.* ① A micșora, a împuțina, a reduce: ~ porțiile de mîncare; ~ leala; ~ prețul; ~ din preț; ~ cheltuielile; ~ daraua; ¶ ~ meritele cuiva ¶ ② A slăbi, a coborî: ~ glasul; ~ temperatura ¶ ③ ~ A scoate un număr mai mic din altul mai mare: ~ 15 din 23.

2. *vb. într.* ① A se lăsa mai jos, a cădea mai jos, a se coborî, a-și coborî nivelul, a descrește, a da înapoi: apele au scăzut mult de pe urma secetii; meritul lui a scăzut mult ¶ ② A se micșora, a se împuțina, a se reduce, a slăbi: zilele au început să scadă; a scăzut temperatura; au mai scăzut prețurile; zahărul a scăzut din preț; îi scad puterile; cu efort însă lumina scădea, ... umbrele serii se întindeau pe văi (ALECS.) [lat. vulg. ex c a d e r e].

***SCADENȚĂ** (pl.-țe) *sf.* ① ~ Timpul, ziua cînd trebuie să se plătească o datorie, termen de plată, soroc, vadea: a plătit polița înainte de ~ ¶ ② ~ Termenul cînd trebuie să se împlinească ceva: noaptea care venea era noaptea Paștelui: scadența făgăduielii lui George (CAR.) [it. sc a d e n z a].

***SCADENȚĂR** (pl.-are) *sm.* ~ Registru în care se înscriu termenele de plată ale polițelor [s c a d e n ț ă].

SCĂDERE *sf.* ① Faptul de a scădea: a) micșorare, împuținare, reducere: ~a prețurilor; b) descreștere: ~a apelor; c) slăbire: ~a puterilor; i-au spus că el nu pentru ~, ce mai mult pentru adăogire și creștere între creștini au venit (LET.); ~a luminii; d) coborîre: ~a glasului; ~a temperaturii ¶ ② ~ Operațiune prin care se scoate un număr mai mic din altul mai mare ¶ ③ ~ Lipsă, defect; neajuns: scăderile și neajunsurile lui să nu i le spu drept în față (SA.); sultan Suleiman... cu oastea sa... multă pradă și ~ făcînd țării (GR.-UR.).

***SCADRON** = ESCADRON: Puternica armată, Cu-sale lungi sodeane în larg quadrat formată (ALECS.).

SCAE... = **SCADE**...

SCAFĂ (pl.-te) *sf.*

① ~ Cească; cupă ¶ ②

Mold. Bucov. Strachină

mare de lemn ¶ ③ *Mold.*

Un fel de căuș de lemn sau de metal cu care se ia făină din sac, etc. (S 4314): cînd apa din cean începe a se umfla, se pune făina on pumnul sau cu scafa (sez.) ¶ ④ *Băn.* Blid de lemn ¶ ⑤ ~ Inveliș osos al broaștei țestoase, carapace: broască cu ~ ¶ ⑥ *Teasta* capului, scăfirile: Pîrlesc ciolane s'a morților soafe (STAM.) [gr.-biz. σκάφη].

Fig. 4314. Scafă.

○ **SCĂFĂLIE** = **SCĂFIRLIE**: nu era altă pre drumul a ceea ce s'au dect numai o mulțime de oase și coștălii de oameni (CAT.).

○ **SCAFANDRIER** sm. Om care se scufundă în adâncimea apei îmbrăcat cu un scafandru [fr.].

○ **SCAFANDRU** (pl.-dre) 1. sm. Îmbrăcăminte impermeabilă, prevăzută cu o pompă de aer, cu ajutorul căreia un om poate să respire sub apă și să lucreze la o oare-care adâncime (4315).

2. sm. = **SCAFANDRIER** [fr. scaphandre].

○ **SCĂFAU** sbst. Mold. (SEZ.) 1. Scafă mare.

○ **SCĂFIȚĂ** (pl.-te) sf. dim. **SCĂFĂ**. Mold. Bucov. Strachină mică de lemn: ...și-a luat... o ~ de tărâț (VOR.).

○ **SCĂFIRLIE** sf. 1. Mold. Bucov. Băn. Teasta capului: îi lua apa de la moară, poartându-l ou Fig. 4315. Scafandru. patul pustii peste ~ (ON.); deodată stăpînul se ridică de jos, aprins la față și rinjind ca o ~ de mort (O.-ZAMF.) 1. 2. Partea superioară a craniului 1. 3. Băn. Rotița genunchiului, oul genunchiului [scafă].

○ **SCĂFECIOR** sm. 1. 2. dim. **SCĂFETE** 1. 2. Trans. Bucov. 1. = **STICLETE**.

○ **SCĂIER** sm. 1. Bucov. = **STICLETE** [scaiu].

○ **SCĂIETE**, **SCĂIETE** sm. 1. 2. = **SCAIU**: aceea odată s'a agățat ca scaielele de numele său (O.-OH.) 1. 2. Plantă cu frunze aspre, de un verde cenușiu, cu flori verzi, dispuse în capitule avînd niște spini recurbați la vîrf; numită și „scăietele-popii”, „cornuți” sau „purcelas” (*Xanthium strumarium*).

○ **SCĂIȘOR** sm. Băn. 1. 2. dim. **SCAIU** 1. 2. 3. = **STICLETE**.

○ **SCAIU** sm. 1. 2. Nume generic dat plantelor cu frunze ghimpoase și cu florile globulare înconjurate de spinișori îndoiți la vîrf, ce se agăță de haine, de lîna oilor, etc. (4316): Burianul crește și ~1 se ~ deasă Unde-au fost sat (STAM.);

Fig. 4316. Scai.

Fig. 4317. Scaiu.

1. a se ținea, a se lega ~ de cineva, a se ținea, a se lega de cineva ca ~1 de oale, a nu-l slăbi, a nu-l da pace, a-l urmări pretutindeni: înosea a se ține de față ca ~1 de oale (CRG.); pacostea... de păcălăb... mi s'a pus ca ~1 în cap (SP.) 1. 2. Plantă cu frunzele acoperite cu spinișori culcați, cu flori roșii, rar albe, dispuse în capitule ovale sau lungărețe, înconjurată de spini; numită și „scăietele”, „ghimpe” sau „crăpușnic” (*Cirsium lanceolatum*) (4317).

Fig. 4318. Scaiu.

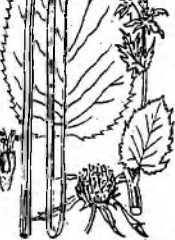

Fig. 4319. Scaiu-vinăt.

1. 2. = **OSTOGOL** 1. 2. = **SPIN** 1. 2. Plantă cu tulpina și frunzele spinoase, cu

flori purpurii dispuse în capitule mari terminate printr'un spin robust; numită și „scăietele” („muced”), „scaiu-măgăresc”, „ciulin”, „ghimpe-mare”, „sita-zinelor” sau „pălămidă” (*Onopordon acanthium*) (4318) 1. 2. ~ **GALBEN**, plantă cu flori galbene ca lămîia dispuse

Fig. 4320. Scaiu-galben.

Fig. 4321. Scaiu-dracului.

Fig. 4322. Scaiu-popii.

în capitule ovale, însoțite de un involucre spinos; numită și „pălămidă” (*Centaurea solstitialis*) (4320) 1. 2. ~ **GHIMPOS** = **GHIMPE** 1. 2. ~ **MARUNT** = **TURITĂ** 1. 2. ~ **ROTONJON** = **ROSTOGOL** 1. 2. ~ **RUSESCO** = **HOLERĂ** 1. 2. ~ **VINĂT**, plantă umbeliferă, cu ramurile de culoarea ametistului, cu frunzele dințate, cu flori violacee, dispuse în capitule ovale, însoțite de un involucre spinos; numită și „spin-vinăt” (*Eryngium planum*) (4319) 1. 2. ~ **VOINIOESC** sau ~ **VOINIOULUI** = **VARGA-CIOBANULUI**: treceam prin desișuri de scai voinicesti (SAD.) 1. 2. ~ **DRACULUI**, ~ **VRINTULUI**, plantă umbeliferă, cu frunzele spinoase, cu flori albe-ștrii-verzui, însoțite de un involucre spinos; numită și „spinul-dracului” sau „spinul-vîntului” (*Eryngium campestre*) (4321) 1. 2. **SCAIUL-POPII**, plantă cu frunze aspre; de un verde cenușiu, cu flori verzi, dispuse în capitule cordiforme; numită și „scăietele-popii”, „cornătel”, „cornuți”, „purcelas”, etc. (*Xanthium strumarium*) (4322) [srb. čkalj].

○ **SCAIUȘ** sm. 1. Plantă cu tulpina acoperită cu peri și cu țepi; are flori alburii sau albe-gălbui, dispuse în capitule globuloase; numită și „varga-ciobanului” (*Dipsacus pilosus*) (4323) [scaiu].

1. **SCALĂ** (pl.-le) sf. Port, schelă: făcînd Tirul, au așezat limanurile, scalele mării, și au așezat pre Trai (N.-COST.); or-oare vameș va fi pricină, ca să nu treacă negotătorii cu negoț pre la vre-o ~ (PRV.-LP.) [it.].

1. **SCALĂ** (pl.-le) sf. 1. Scară [it.].

1. **SCALĂ** sf. 1. Boală de unghii la oi, provenită din necurățenie.

1. **SCALCE** = **CALCE**.

1. **SCĂLCIA** = **SCILCIA**.

1. **SCALD** sm. 1. Nume dat vechilor poezi scandinavi ale căror versuri au inspirat pe redactorii epopeilor naționale Edda și Saga: Răcla ce încap în ele epopeea unui ~ (EMIN.) [fr. < scand.].

1. **SCALDĂ** (pl.-de) sf. Mold. Tr.-Carp. 1. Baie (în spec. pentru prunci): apa pentru scaldă pruncului se aduce de la rîu (PAC.) 1. 2. Cadă (de făcut baie): plîns într-o ~ de aur... laorimi curate ca diamantul (EMIN.) [scaldă].

1. **SCĂLDĂ** (scald) 1. vb. tr. 1. A îmbăia, a spăla în baie: ~ copilul 1. 2. A muiă, a uda, a stropi: imi vine să scald tot pămîntul cu laorimile mele (OLVR.); o andoară-i scaldă trupul (OLVR.); valurile rîului scaldă pîlălorii muntelui; 1. a-și ~ sabia în sînge, a o umplea de sînge omorînd cu ea pe cineva 1. 2. F. A o ~, a da răspunsuri evazive, în doi peri, contrazică-

Fig. 4323. Scaiuș.

toare: nu vă spuneam eu că lordul... n'o să răspundă la interpelarea baronului... și c'o s'o scalde ? (A.G.H.).

2. *vb. refl.* ① A se îmbăia, a face baie (rece sau caldă, într'o cadă sau într'o apă mare); era... așa de frumos și de cald afară, că-ți venea să te scaldi pe uscat (CRG.) ② ③ A se muia, a se uda, a se stropi; a se ~ în singe, a vărsa singe (omorînd) [lat. ex-caldare].

SCĂLDARE *sf.* ① Faptul de a (se) scălda ② *Trans. Oas.* Baie, albie de scăldat ③ *Trans. (vic.)* Apa în care s'a scăldat pruncul.

SCĂLDAT 1. *adj. p.* SCĂLDA ④ ⑤ **NESCĂLDAT**. 2. *sbst.* Faptul de a (se) scălda.

SCĂLDĂTOARE *sf.* ① Apă pregătită pentru a face baie: face de grabă leșie, pregătește de ~ (CRG.) ② Baie (făcută de cineva): cînd ieși din ~, păsărica văzu pe spinarea lui George lipită o frunză de copaciu (ISP.) ③ Locul unde se scălda cineva: ar fi crezut cineva că vede o ~ a nimfelor din mitologie (BOL.) ④ Vasul, cada în care se scălda cineva: cînd botezi copilul, trebuie să aibi ~ sau alt vas deosebit (PRV-MB.).

SCĂLDĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a se scălda ② Apa în care s'a scăldat cineva: moșea... ia scăldătura s'o aruncă la răspîntii (MAR.).

③ **SCĂLDUȘCĂ**, *Maram.* (BRL.) **SCĂLDUȘĂ** *sf. dim.* SCĂLDĂ: te rog ca să dăruiești ceva copilului în scăldușcă (BRL.).

***SCALEN** *adj.* A Se zice despre un triunghiur ale cărui laturi nu sint egale între ele (4324) [fr.].

SCĂLIMB *adj.* Cu membrele strimbe, sucite.

SCĂLIMBA (-lîmb, -lîmbez),

SCĂLIMBĂIA (-ăiez) *vb. tr. și refl.*

① A (se) strimba, a (se) suci ②

③ A (se) schimonosi, a (se) pocii: portul vi l-ați

pistritat și vi l-ați scălimbat, de păreți brezai (JIF.) [S c a l i m b].

SCĂLIMBAT, **SCĂLIMBĂLAT** *adj. p.* SCĂLIM-

BĂIA. ① Strimbat, sucit ② Schimonosit, pocit:

să trecem înaintea, uitînd miniaururile scălimbate (ODOS.).

SCĂLIMBĂ(IE)TURĂ (pl.-turi), **SCĂLIMBĂ-**

IERE *sf.* Strimbătură; schimonosirea (actorilor) (FL.); ceata...

se depărta, cu șbirle și scălimbăleri de sălbaticii (VLAH.)

[S c a l i m b (ă i) a].

SCALOIAN = **CALOIAN**.

***SCALPA** (-pez) *vb. tr.* A jupei pielea de pe

țesta capului unui vrăjmaș învins, cum fac Indienii din America de Nord [fr.].

***SCALPEL** (pl.-ele) *sn.* Cuițîn întrebuințat

de chirurghi (4325): înțelegem ca un doctor

să-și ucidă fără răspundere bolnavii cu cli-

strel și cu ~ul (CAR.); ②: văd că iar ai să

nocești a băga ~ul în sărmana omenire (ALECS.)

[fr.].

③ **SCĂLUȘ** *sm. Băn.* ④ = **COSAS**

⑤ ⑥ ~ **DE-APĂ** = **CĂLUL-DRAÇULUI**

[c a l u ș].

SCĂLUȘ *pl.-nse sn.* ① = **CĂLUȘ**

2 ② ③ ④ Cuiul din lopăția cînjelei.

SCAMĂ (pl.-me) *sf.* ① Pire destră-

mate dintr'o pinză întrebuințată la pansa-

rea rănilor (în loc de vată): lingușito-

rii te destramă, ca cel ce scoate ~, firele

ele una (GOL.); Dunărea se învaluită într'un

nor străvezu de ~ subțire (S.ALD.) ② Ațișoară sau

destrămătură de pinză ce se depune pe o stofă:

haina ți-e plină de ~ [lat. s q u a m a].

***SCAMATOR** *sm.* Cel ce face scamatorii; bos-

car, panglicar; ② potlogar, pungaș: mărturisesc că

nu m'așteptam să fiu poreclit ~ (ALECS.) [fr. e s c a m o -

t e u r].

***SCAMATORIE** *sf.* ① Artă de a face lucruri

ce par miraculoase (disparițiuni și aparițiuni de

obiecte, înlocuirea unora cu altele, etc.), datorite

dibăciei și iutelii, boscărie, panglicărie ② ③ Pot-

logărie, șterpelire: inima ta de cetățean te lasă să comiți

o asemenea ~ în banii Statului ? (ALECS.) [s c a m a t o r].

④ **SCAMIN** (pl.-ne) *sn. Băn.* ⑤ = **SCAUN**.

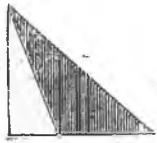

Fig. 4324. Triunghiur scalen.

① A (se) strimba, a (se) suci ②

③ A (se) schimonosi, a (se) pocii: portul vi l-ați

pistritat și vi l-ați scălimbat, de păreți brezai (JIF.) [S c a l i m b].

SCĂLIMBAT, **SCĂLIMBĂLAT** *adj. p.* SCĂLIM-

BĂIA. ① Strimbat, sucit ② Schimonosit, pocit:

să trecem înaintea, uitînd miniaururile scălimbate (ODOS.).

SCĂLIMBĂ(IE)TURĂ (pl.-turi), **SCĂLIMBĂ-**

IERE *sf.* Strimbătură; schimonosirea (actorilor) (FL.); ceata...

se depărta, cu șbirle și scălimbăleri de sălbaticii (VLAH.)

[S c a l i m b (ă i) a].

SCALOIAN = **CALOIAN**.

***SCALPA** (-pez) *vb. tr.* A jupei pielea de pe

țesta capului unui vrăjmaș învins, cum fac Indienii din America de Nord [fr.].

***SCALPEL** (pl.-ele) *sn.* Cuițîn întrebuințat

de chirurghi (4325): înțelegem ca un doctor

să-și ucidă fără răspundere bolnavii cu cli-

strel și cu ~ul (CAR.); ②: văd că iar ai să

nocești a băga ~ul în sărmana omenire (ALECS.)

[fr.].

③ **SCĂLUȘ** *sm. Băn.* ④ = **COSAS**

⑤ ⑥ ~ **DE-APĂ** = **CĂLUL-DRAÇULUI**

[c a l u ș].

SCĂLUȘ *pl.-nse sn.* ① = **CĂLUȘ**

2 ② ③ ④ Cuiul din lopăția cînjelei.

SCAMĂ (pl.-me) *sf.* ① Pire destră-

mate dintr'o pinză întrebuințată la pansa-

rea rănilor (în loc de vată): lingușito-

rii te destramă, ca cel ce scoate ~, firele

ele una (GOL.); Dunărea se învaluită într'un

nor străvezu de ~ subțire (S.ALD.) ② Ațișoară sau

destrămătură de pinză ce se depune pe o stofă:

haina ți-e plină de ~ [lat. s q u a m a].

***SCAMATOR** *sm.* Cel ce face scamatorii; bos-

car, panglicar; ② potlogar, pungaș: mărturisesc că

nu m'așteptam să fiu poreclit ~ (ALECS.) [fr. e s c a m o -

t e u r].

***SCAMATORIE** *sf.* ① Artă de a face lucruri

ce par miraculoase (disparițiuni și aparițiuni de

obiecte, înlocuirea unora cu altele, etc.), datorite

dibăciei și iutelii, boscărie, panglicărie ② ③ Pot-

logărie, șterpelire: inima ta de cetățean te lasă să comiți

o asemenea ~ în banii Statului ? (ALECS.) [s c a m a t o r].

④ **SCAMIN** (pl.-ne) *sn. Băn.* ⑤ = **SCAUN**.

⑥ **SCĂMNEL** (pl.-ale) *sn. Băn.* ⑦ *dim.* SCAMN.

⑧ **SCĂMNIE** *sf. Băn.* ⑨ Bancă [srb. sk am ni a].

SCĂMOȘ *adj.* Fibros; ca s c a m a: floarea scă-

moasă și roșie a mărăcinelui de pe drum (se pare) tran-

dafir (DEM.).

SCĂMOȘĂ (-oșez) *vb. tr. și refl.* A (se) destrăma,

a (se) face ca scama: se ung nătrele... ca să nu se scă-

moșeze firele de tort și să se rupă (SEZ.) [S c a m o ș].

SCĂMOȘAT *adj. p.* SCĂMOȘĂ. Destrămat; ce

seamănă cu scama: nori albi, scămoșați, plutesc în al-

bastrul cerului (VLAH.).

***SCAMOTA** (-otez) *vb. tr.* ① A face să dispară

un lucru, prin luleala și dibăcia minții, fără ca ci-

neva să bage de seamă cînd și cum ② ③ A șter-

peli [fr. e s c a m o t e r].

④ **SCAND** (pl.-de) *sn. Trans.* (conv.) ⑤ Scaun.

***SCANDA** (-dez) *vb. tr.* ⑥ A împărți un vers

grec sau latin în picioare, însemnînd silabele lungi

și cele scurte spre a vedea dacă are măsura ⑦ ⑧ A

urca și a coborî tonul pe anumite silabe, recitînd

un vers grec sau latin [fr.].

***SCANDAL** (pl.-aluri) *sn.* ① Ocaziune de a

cădea în păcat ② Faptă rea, discurs corupător

care îndeamnă pe alții să săvîrșască ceva rău ③

Indignarea produsă de o faptă rea, de un discurs

corupător ④ Tărăboiu, sgomot mare, gă-

lăgie [fr.].

⑤ **SCANDALĂ**, **SCANDELA**, **SCANDALĂ** (pl.-le) *sf.*

⑥ Prilej de a cădea în păcat, de scandal, de supă-

rare: să nu dăm vină și scandală oamenilor, pentru Dum-

nezeu, fraților! (PRV-MB.); au aflat mijloc ca acela carile să

nu dea prepus și scandală în nărod (CANT.); pace multă

celora ce iubesc legea ta și nu lăste lor scandală (COS.);

piatra scandaliei, piedecă neprevăzută, prilej de a

greși [vsl. < gr.].

SCANDALAGIU *sm.* F Cel ce face s c a n d a l.

***SCANDALIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* A fi cauza u-

nui scandal, a indigna lumea prin faptele sau

vorbele sale.

2. *vb. refl.* A se indigna, a se ofensa [fr.].

***SCANDALOȘ** *adj.* Care provoacă scandal; ru-

șinos: are o purtare scandalosă [fr.].

***SCANDINAV** 1. *adj.* ⑥ Ce ține de rasa de oa-

meni care populează Suedia și Norvegia, Dane-

marca și Islanda: limba ~ă.

2. *sm.* Cel ce face parte din această rasă [fr.].

SCĂPA (scapă) 1. *vb. tr.* ① A libera, a salva, a min-

tui, a apăra, a păzi, a feri; a scoate din nevoie, din

greu: ~ viața cuiva; ~ de închisoare; ~ de primejdie, de

înec, de nevoie, de belea; ~ ceva din foc; ~ de datorii; ~

din mințile cuiva ② A lăsa să se ducă, să treacă, să

fugă, să se piardă, să cadă; a da drumul fără voie,

din greșală: ~ trenul; ~ o vorbă (din gură); ~ un prilej;

~ frinele din minți; ~ căciula pe apă; oamenii se înghesu-

sau, să nu poți ~ un ac (CRG.); ~ pe cineva din ochi;

~ din vedere, a lăsa afară din nebagăre de seamă, a

nu pomeni din greșală, a omite.

2. *vb. intr.* ③ A se libera, a se salva, a se mîntui;

a se apăra, a se păzi, a se feri; a ieși din nevoie, din

primejdie: nice apei puținile Leșii... nu vrea fi scăpat, de

nu s'are fi încurcat ai noștri în carele crăiești și boieresti

(CR-UR.); sârace Parice, de oiu scăpa eu, și tu atunci ți-ei

schimba numele, din Purice, Movilă (NEC.); ~ teafăr, cu fața

curată, cu obrazul curat, scurt de coadă, printre picături;

~ din gura lupului; ~ de închisoare; ~ de datorii; ~ de săr-

acie, de frică, de dureri; ④: de ce se teme omul, nu scăpă ⑤

⑥ A se duce, a fugi, a cădea: vorba ce scăpă nu se mai

întoarce; a lăsat să scape pasărea din colivie; hoții au scăpat

(din închisoare); i-au scăpat desaga de pe cal; a-i scăpa din

mințe; numele lui Imi scăpă, nu-mi pot aduce aminte

cum se cheamă.

3. *vb. refl.* ⑦ A se salva, a se mîntui, a se li-

bera; a se ~ de o datorie ⑧ A se desbăta: nu mă pot

~ de el ⑨ ⑩ A nu se putea reține, a da drumul

udului, etc.: copilul s'a scăpat în pat [lat. e x c a p -

p a r e].

SCĂPĂRA (scapăr) 1. *vb. intr.* ① A scoate scin-

teii lovind cremeneta cu amnarul (spre a aprinde

focul, țigara, luleaua, etc.): p'atunci nu știau cum să-și

afieze focul, nefiind născocit meșteșugul de a ~ (ISP.);

Harap-Alb... scapără și-i dă foc cu o bucă(ță) de iască aprinsă

(*creș.*); F olt al ~ (din amnăr), o clipă ¶ ④ A scoate scin-
teii din pietre lovindu-le cu potcoava: sub copita pinte-
nogului, pietrele scăpărau (oob.); minna de oia, de scă-
părau potcoalele oailor (oob.); ⑤ a-l ~ picioarele, a fugi re-
pede: unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele (*creș.*);
⑥ ~ din picioare, a bate din picior de neastimpăr, a fi
plin de nerăbdare ¶ ⑦ A fulgera, a lumina re-
pede ca fulgerul: oătre miază-noapte scăpăra tremurător
oite un fulger lilachiu (oob.); între noi acum, zise Petru
Rares, a cărui vabie scăpăra în aer (oob.); ⑧ A-l ~ ochii
(de minie, de durere, de foame, etc.): Iți scăpăra ochii
de ură, Ești fiară, în fratele tău cînd lovești (vlah.); I-a ars
o palmă de l-a scăpărat ochii lui Negoiță (CAR.); lupului li
scăpărau ochii și-l stîrlea gîtlejul de flîmînd ce era (*creș.*) ¶
④ ⑤ A-l ~ prin cap, prin creieri, prin minte, a-i trece re-
pede prin gînd, a-i veni o idee fugitivă: aștepta ca să-l
mai scape prin oarbă vre-un cuget bun (ss.); atunci
li scăpăra prin minte o idee (vlah.) ¶ ③ ⑥ F A-l ~
măselele, dinții, a) a nu mai putea răbda de foame;
b) a nu mai putea de durere: începură... a se ghiontuli,
de le scăpărau măselele (ss.); a-l ~ buza (de parale), a
avea mare nevoie de bani: oind le scăpăra buza
de parale, se duc la ei acasă... și iau arvună (iip.).

2. *vb. tr.* A produce scintile, lumini ca de fulger
(prin ciocnire): armele scăpărau fulgere 'n beznă (vlah.);
ochii lui... scăpărau scintile (oob.).

SCĂPĂRĂMÎNT *sn., mai adesea SCĂPĂRĂMÎNTE*

pl. Cele trebuincioase pentru scăpărat (cremene,
amnăr, iască, etc.): scăpărămînt avea cu dînsul (vor.);
li apucă noaptea... fără foc și fără scăpărămînt (R-COD.)
[scăpăra].

SCĂPĂRAT *sbst.* Faptul de a scăpăra.

SCĂPĂRĂTOR 1. *adj. verb.* SCĂPĂRA. Care
scăpăra: se uită în ochii ei umezi, ~i de bucurie (vlah.);
ochii săi îi fost mari și ~i (ss.).

2. **SCĂPĂRĂTOARE** *sf., mai adesea SCĂPĂRĂTORI*
pl. = SCĂPĂRĂMÎNT: am stins focul și am uitat să-mi
aprinđ lăleaua: dar las' că am scăpărat (oob.); se pipăi la
brtu și goase scăpăratorele (S-ALD.).

SCĂPARE *sf.* ① Faptul de a scăpa, min-
tuire, salvare, liberare ¶ ② Mijloc de a scăpa ¶
③ Loc unde scăpa cineva, adăpost, refugiu ¶
④ ~ din vedere, lăsaare afară (din greșală, din nebă-
gare de seamă), omisiune.

SCĂPĂT *sbst.* ① Asfințit, apunere, apus: soarele
era pe ~, oind un biet unchiș bătrîn se apropie încetinel
de porțile cetății (oob.), [scăpăta].

SCĂPĂT *adj. p. SCĂPĂ:* a-l face ~, a-l lăsa să
scape, să fugă, să evadeze.

SCĂPĂTA (soapăt) 1. *vb. intr.* ① A se lăsa jos,
a se coborî, a aluneca în jos, a cădea: de pe culmea
Frumoasei... scăpătăm în vales largă și luminoasă a Tisma-
nei (vlah.); roatele carului sint pline de cuie, ca să nu scape
la vale (PAMP.); Drăgan, săraoul, de cap amete, Scăpătă
din creanga în care șede (SO-DEL.); ochii părintelui scăpătău
peste păreți pe acoperiți (SLV.) ¶ ② A apune, a asfinți:
soarele scăpătase și el după coasta de la apus (CAR.); luna
scăpătă colo, peste creștele prunilor boleroști (BR-VN.);
SOARE ¶ ③ A sărăci, a-și pierde averea: a scăpătă
din pricina cheltuielilor nemăsurate cu atîtea petreceri și zia-
feturi (CAR.) ¶ ④ A decădea.

2. *vb. tr.* A lăsa să cadă, să alunece jos: în răs-
timpuri își scăpăta capul spre genunchi (SAD.).

3. *vb. refl. Mold.* ① A se poticni ¶ ② A cădea
în greșală [lat. *excapitare*].

SCĂPĂTĂCIUNE *sf.* Starea celui ce a scă-
pătat, ce și-a pierdut averea.

SCĂPĂTĂT 1. *adj. p. SCĂPĂTA.*

2. *sbst.* ① Asfințit, apus: oind tu pe la ~ul soarelui,
auzîră un șgomot și un urlet mare (ss.); treou soarele pe
luneșul său oătră ~ (MERAR); și așa, într-o zi, pe la ~ul
soarelui... s'au dus la plimbare într-o pădure (CAR.).

SCAPEȚ *sm.* Partizan al unei secte de Ruși
cari se castrează [rus. *skopets*].

SCARĂ (*pl. scări*) *sf.* ① Obiect alcătuit din doi
drugi de lemn sau de fier uniți între ei prin mai
multe spițe paralele și de care ne servim, ca de
niște trepte, spre a ne urca într'un loc așezat mai
sus (4326): ~ de lemn, de fier; ~ simplă, dublă;
a ținea scara; ② ~ la car și pod peste mare nu se poate;
Dumnezeu are două scări cu care suie și coboară (ZNN.) ¶
③ Totalitatea treptelor care duc de la un cat la

altul: ~ principală; ~ de serviciu; ~ de lemn, de piatră,
de marmură; în capul scării ¶ ④ Cele citeva trepte
largi, de piatră sau de marmură, la intrarea unei
case mari, peron: zina porucii și trase la ~ o căruță fe-
rească în aur (ss.); a întinde
pe cineva la ~, a-l întinde
la pămînt în fața casei și
a-l bate sdravăn cu biciul,
cu bita, etc.; (holerul) m'la și
amenințat că... are să poru-
cească să mă întindă la ~ și
să mă bată cu biciul (CAR.) ¶ ④
~ de frînghie, un fel de scară
făcută în întregime din
frînghie și care se acată cu cîrlige (TAB. XXIII, A)

Fig. 4326. Scări.

¶ ③ ④ Treaptă ¶ ⑤ Colăcel
de forina unei scări ce se dă
de pomană la înmormîntări ¶ ⑥
SCARA-DOMNULUI, plantă cu flori al-
bastre sau albe dispuse în buchete
multiflore și al cărei fruct e o cap-
sulă cu numeroase semințe; numi-
tă și „scăricea” (*Polemonium cae-
ruleum*) (4327) ¶ ⑦ Treaptă la
o trăsură sau căruță pe care pune
cineva piciorul la urcat sau la co-
borît (4328) ¶ ⑧ Crucea
dinapoi a carului ¶ ⑨ = COR-
DENCIU ¶ ⑩ Fie-care din cele două
belciuge, de formă specială, atir-
nate de o parte și de alta a șeii,
în care călărețul își sprijinește pi-
cioarele (4329): Cu scările 'n coapse
(coșș.); a da scări, a da pînteni ¶
⑪ Gamă ¶ ⑫ Tablă de materii
⑬ Diferitele grade însemnate de-a
lungul tubului unui termometru sau
barometru spre a arăta pînă unde
se ridică sau se coboară lichidul
dinăuntru ¶ ⑭ Linie împărțită în
diviziuni egale și desenată în josul
unei hărți sau
unui plan care
servește la mă-
surarea distan-
țelor ¶ ⑮ Grad,
proporție: pe o ~
întinsă ¶ ⑯ ~
socială, ierarhie
socială, diferitele
trepte sau con-
dițiunile ale socie-
tății considerate în suprapunerea lor respectivă:
unul se ridică pe scara socială... mai sus decît au fost pă-
rinții săi (A-ON.) ¶ ⑰ Scara ființelor, scara viețuitoare-
lor, șirul neîntrerupt al ființelor organizate, în-
cepînd de la cele mai de jos pînă la cele mai
perfecte [lat. *scala*].

***SCARABEU** *sm.* ① Gen de insecte coleop-
tere, cu corpul turtit și
acoperit de o coajă cor-
noasă de culoare neagră,
ca la unii gin-
daci; un solu
de scarabeu
(sacru) era a-
dorat de ve-
chii Egipteni
ca simbol al
bărbăției ¶
4331) ¶ ② Pe-
cete egipteană
înfățișînd un scarabeu (4330) [lat.].

③ SCARANDIV, SCARANDIU *adj. Mold.* Gîngăș la
mîncare, năzuos, care se îngreșoază ușor: tare-l
scarandiu la mîncare (RV-CRȘ.).

④ SCARANDIV, SCARINDIV, SCĂRĂNDIV (-vesc)
vb. refl. A-i fi greață, scribă de ceva, a se îngreșo-
za: cum nu îți-i rusine a chema de carele înaintea te-ai scarin-
divit? (VARL.); de nește frîmșeți oa acestea se scarandivește
(GAST.) [vsl. *skarēdovati se*].

Fig. 4327. Scara-Domnului.

Fig. 4328. S. Scară.

Fig. 4329. S. Scară.

Fig. 4330. Scarabeu.

Fig. 4331. Scarabeu-sacru.

○ SCĂRĂBUȘ = CĂRĂBUȘ.

SCARAȚCHI, SCARAȘCHI *npr.m. Mold. Bucov.*

① Capetenia dracilor, tartorul, Satana: în mijlocul iadului, stă... Scarățchi, împăratul întinerului (MAR.); un Țigan negru ca un fund de ceană... și slăt ca Scarășchi (CAG.); după bucluc umbil, peste bucluc și dat, măi jupine Scarășchi (CAG.) [vsl. (I u d a) I s k a r i o t s k y I].

SCĂRAR *sm.* ① Mesteșugar care face scări.

SCARCALEȚ *sm.* ① = CARCALEȚE ①.

○ SCĂRIȚĂ *sf. dim. SCARĂ* ①: m'am urcat în pod, și de acolo, pe o ~ strimată, în turnulețul ou clopotul cel cu sunet dulce (GRIG.).

SCĂRIȚEA (pl.-lele) *sf.* ① *dim. SCARĂ* ① ② ③ = SCARĂ-DOMLULUI.

SCĂRICICĂ (pl.-lele) *sf. dim. SCARĂ*: am intrat pe scărițica din dos (CAR.).

*SCARIFICĂ (t-le) *vb. tr.* ① A hărăxi [lat.].

*SCARIFICĂTOR (pl.-toare) *sn.*

Cutiută de aramă sau de argint a căreia una din fețe prezintă un număr oare-care de crăpături longitudinale, de unde ies, când se apasă pe un resort, virfuri de lanțete care intră în piele și fac să curgă singele sau puroiul (Fig. 4332. Scarificator. 4332) [fr.].

Fig. 4332. Scarificator.

SCĂRIȚĂ (pl.-le) *sf.* = CODIRLĂ ① [scară].

SCĂRIȘOARĂ (pl.-re) *sf. dim. SCARĂ*.

SCĂRIȚĂ (pl.-te) *sf. Tr.-Carp.* ① *dim. SCARĂ*:

I(a)n tă-ti ~ de ceară și te aule 'n sus spre soare (VOR.); La ca scărițe din fier lucrate Carl scilpeau de pe departe (RET.) ① ② ③ Unul din cele trei oscioare ale urechii mijlocii care seamănă cu o scară de sa (URECHE).

*SCARLATINĂ (pl.-ne) *sf.* ① Boală gravă, molișitoare, adesea epidemică, caracterizată prin niște pete mici, de un roșu aprins, care acopăr tot corpul [fr.].

SCĂRMÂNĂ (scarmăn) 1. *vb. tr.* ① A smulge, a răsfira lina spre a o descurca, spre a o curăți sau spre a o înfioia: degetele ei albe și subțiri scarmăneau în neștre mite de lână (VLAH.) ② ~ pene, a curăți pene, fulgi, spre a face puf: Să trăască fetele, c'au scarmănat penele (MAR.); Sfinta Duminecă ședea înaintea casei la umbră pe un pomel și scarmăna pene (MERA) ③ ④ F A smulge părul din cap, a trage de păr, a părui, a bate, a hărțui ⑤ A rupe bucăți din cineva, a-l sdrunțui: te dau pe mîna Dofel... să te scarmene cum e mai bine (R.-COD.); cînd au prins cîinii a-l ~, era să-l facă capătul (SS.).

2. *vb. refl.* A se ~ (de cap), a-și smulge părul din cap: începe a se ~ de oap și a plînge ou amar după frățiișorii săi (CAG.) [lat. ex carminare].

SCĂRMÂNAT *sbst.* Faptul de a scarmăna: mă faci să te apuc iar la ~, moșule baros (CAG.).

SCĂRMÂNĂTOARE *sf.* Unealtă de scarmănat lina.

SCĂRMÂNĂTOR *sm.* Cel ce scarmăna lina, pene: abia apucă să se vadă și ea-lia masă ou ~li de pene (SLV.).

SCĂRMÂNĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a scarmăna, scarmănat ② ③ F Păruială, trînteală, bătaie: Țiganul a apucat-o la fugă, bucuros că a scăpat de scarmănătura babelor (SS.); căci nu pot eu s'o ajung, să-l dau o ~ bună (CAG.).

SCARP *sm.*, *SCARPĂ (pl.-pe) *sf. Mold. Bucov.* ① Un fel de pantof femeiesc, condur: mortul nu se înalță în botine, ci în scarpi (VOR.); dați brațul și mergeți pupnică, tot pe virtul scarpiilor (ALECS.) [it. scarpia].

SCĂRPINĂ (scarpin) 1. *vb. tr.* ① A ricli pielea cu unghiile spre a scăpa de mîncărimi: Ii mîntoacă într-o parte și scarpină 'n altă parte (PANN); mîna alțuia nu te scarpină cum îți place (ZNN.) ② F *iron.* A trage o bătaie: pe semne te mîntoacă spinarea... și ia acus te scarpin, dacă vrei (CAG.); începură în lung și 'n lat a-l măsura, a-l eroi și a-l scarpina (ICH.).

2. *vb. refl.* ① A-și freca pielea cu unghiile unde simte mîncărimi ② A se freca de ceva (de un copac, de un lemn, de un zid, etc.) spre a scăpa de mîncărimi (vorb. de animale): calul rîios se scarpină de copacul scorbtoros (PANN) ③ ④ A se ~ (în cap, după ureche), a face gestul scarpinării, în semn de încurcătura, de nedumerire: omul se uită lung, se scarpină în cap... și pleacă (VLAV.) [lat. scarpinare].

SCĂRPINAT *sbst.*, SCĂRPINĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a (se) scarpina.

SCATIAȘ *sm.* ① *dim. SCATIU.*

SCATIU *sm.* ① Păsărică de vre-o 12 cm., cu capul negru mărginit ou galben pe de lături, cu aripile negre brăzdate cu două fășii verzi-gălbui; cîntecul lui plăcut aduce puțin cu al canarului (Fringilla spinus) (Fig. 4333): auz... o-ripind pe'ntrăcute, ca doi scarpi, două glasuri de euncoite (CAR.) [ngr. oxabi].

Fig. 4333. Scatiu.

SCATOLCĂ, SCATULCĂ (pl.-ci) *sf.* ① Lădiță cu despărțituri în care se pun sticle și merinde pentru drum sau alte obiecte mărunte: împlu și cîteva clondire ou vin și rachiu și le puse la scatolcă (FIL.); mitropolitul acela, lund acea scatolcă cu odoarele lui Iordachi vorneac ou de la Nicolai-Vodă (N.-COST.) ② ③ Lovitură cu pumnul sau cu palma, calcavură ④ F Băborniță [rus. skatulkă].

○ SCAUEL (pl.-ele), SCAUES (pl.-ese) *sn. Mold.* ① Scaunaș: pune-te pe cel scaues lângă vatră, pînă ce va veni (NEGR.); singur Vasile-Vodă au fost șezînd în acea parte de Nistru pre un scaues (M.-COST.) [scaun].

SCAUN (pl.-ne) *sn.* ① Mobilă de lemn, de trești, de fier, etc. (cu sau fără spătar) pe care se așază o singură persoană (Fig. 4335; ~ și TAB. XXXVIII); ② nepoftitul 'n are ~ ③ ~ lung, bancă (Fig. 4336) ④ ~ Masa dogarului; numită și ~, de doage" sau „scaunoaie" (Fig. 4337) ⑤ ~ de cioplît, bedreagul rotarului ⑥ ~ de înșpîț, ~ de apîțe = COBILĂ ⑦ ⑧ ~ Unealtă a rotarului pe care așază obezile, cînd vrea să le găurească (Fig. 4338) ⑨ ~ Perinocul carului ⑩ Opleanul săniei ⑪ Trunchiul pe care se taie cărnurile la măcelărie ⑫ ~ de lu-

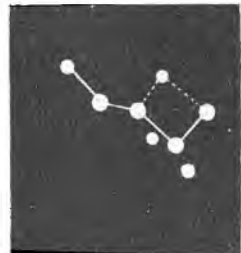

Fig. 4334. Scaunul-lui-Dumnezeu.

Fig. 4335. Scaun (din Rășinari-Transilvania).

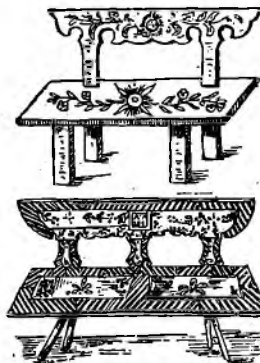

Fig. 4336. Scaune lungi (din Rășinari-Transilvania).

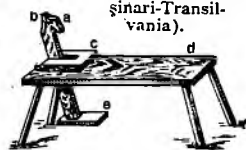

Fig. 4337. Scaun de doage. (ab. clește; -c. măsujă, pod, punte; -d. scaun; -e. calcător, tălpigă).

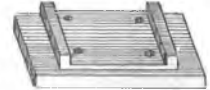

Fig. 4338. Scaun de găurit obezile.

mînări, un fel de masă alcătuită din două scinduri așezate orizontal pe două picioare; scindurile au numeroase găuri prin care trec niște țevi de sticlă, în care se toarnă se, pentru facerea luminărilor (Fig. 4339) ① ~ Suportul, răzămătoreea coardelor la vioară (VIOARĂ) ② ~ Tron (Fig. 4340): împăratul se cobori din ~ și se urcă fiul cel mic ou soția sa (SP.) ③ ~ Reședință, capitală: ~ul episcopal; an așezat legături de pace de lîmbe părțile, și s'au întors Petru-Vodă la ~ul său (GR.-UR.); aici a fost odată capitala Olteniei, ~ul vestiților Bani ai Severinului (VLAV.); Sfîntul Scaun, Scaunul

apostolul sau pontifical, reședința papei; papalitatea
 ¶ ④ ⑤ + instanță judecătorească, jurisdicțiune,
 ocol ¶ ⑥ Sediul, centru: ~ul științelor, artelor ¶ ⑦
 ☆ **SCAUNUL-LUI-DUMNEZEU**, constela-
 țiunea Cassiopea, din emisfera borea-
 lă, numită și „Mănăstirea“ (☐ 4334)
 ¶ ⑧ Rațiune, judecată sănătoasă,
 inteligență: mai rar om de ispravă și cu
 ~ la judecată ca Conu Costachi (BR.-VN.);

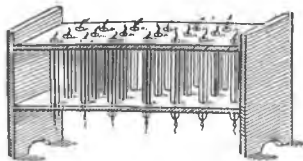

Fig. 4339. Scaun de luminări.

Fig. 4340. Scaunul
lui Petru-Rareș,
Domnul Moldovei.

le-a dat la toate deslegare potrivită... după cum îl povățuia
 mintea lui cu ~ sănătos (CAR.) ¶ ⑨ Ieșire afară (la
 privată): n'a avut ~ de două zile; are ~ regulat [lat.
 s c a m n u m].

☆ **SCĂUNAȘ** (pl.-ase) 1. sn. ① ¶ = **SCĂUNEL** ¶ ②
 2. sm. Negustor de vite pentru măcelărie:

Badea Niculae... fusese ~, adică comisionarul unui Turc din
 Vidin (D.-GH.).

○ **SCĂUNECIU** (pl.-ece) sn. Olten. Trans. ¶ =
SCĂUNEL: ciobani... îi puseră ~ să șadă, ca la om strein
 (RET.); le vezi ghemoseate pe cîte un ~ lung, în patru pi-
 cioare (LUNG.).

SCĂUNEL (pl.-ele) sn. ¶ Scaun mic cu
 trei sau patru picioare, mai adesea fără spătar.

SCĂUNOAIIE sf. ¶ = **SCĂUN** ③.

○ **SCĂUNUȚ** (pl.-te) sn. ¶ dim. **SCĂUN**: vrăjitoarea
 ședea pe ~ul ei cel mic și în trei picioare (CAR.).

SCĂZĂMINT (pl.-minte) sn. ① Efectul, rezul-
 tatul scăderii ¶ ② ¶ Scădere din preț, rabat [s c a d e a].

SCĂZĂTOR sbst. ± În operațiunea scăderii:
 numărul ce trebuie scăzut din altul [s c a d e a].

SCĂZUȚ adj. p. **SCĂDEA**. Micșorat, imputinat,
 redus; descreșcut.

☆ **SCELERAT** 1. adj. ① Vinovat sau capabil de
 cele mai mari crime ¶ ② Nelegiuit, mișșav, mișșel.

2. sm. Om scelerat: ajunge a se convinge... că este un
 hot, un ~, un ucigaș (D.-GH.) [lat.].

☆ **SCELERATEȚĂ** (pl.-te) sf. Faptă de scelerat,
 nelegiuire, mișșăvie, mișșelie [fr.].

☆ **SCENĂ** (pl.-

-ne) sf. ① ② Par-
 tea teatrului unde
 joacă actorii (☐
 4341); a pune un
 personaj pe ~, a-l
 face să figureze
 într-o piesă de tea-
 tru; ③ a apare pe
 ~, a începe să ia
 o parte însemnată
 la afacerile publi-
 ce, a începe să ca-
 pete vază ¶ ④ ⑤
 Locul unde se pe-
 trece cele reprezen-
 tate în piesa de
 teatru: scena se pe-
 trece la țară ¶ ⑥ Locul unde se petrece un eveni-
 ment: scena lumii ¶ ⑦ Decoratiunea teatru-
 lui: scena înfățișază o pădure ¶ ⑧ ⑨ Literatura
 dramatică: Alecsandri și Caragiale au ilustrat scena ro-
 mânească ¶ ⑩ ⑪ Partea din actul unei piese de teatru
 în timpul căreia numărul actorilor rămîne acelaș:
 actul I, scena a patra ¶ ⑫ Ori-ce acțiune capabilă
 de a produce o impresiune vie asupra sufletului:
 i se desfășurau ca dintr-o carte frumoasă scene de iubire
 (VLAH.); o ~ tragică ¶ ⑬ Eveniment scandalos ¶ ⑭
 ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘

nu mai fusese de cînd lumea pe la noi (GR.-N.); îmi veni dor de casă și-mi abătui s'o schelmez (FLOR.).

***SCHEMA** (pl.-me) *sf.* Figură care dă numai o parte din obiectele ce voește să reprezinte, pen-

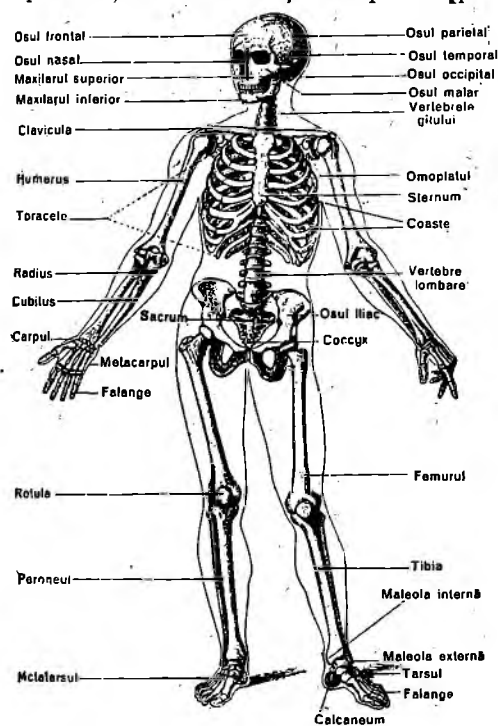

Fig. 4345. Scheletul omului.

tru ca să servească la o demonstrație, figură teorică: schema circulației sîngelui la reptile [fr. < gr.].

***SCHEMATIC** *adj.* Care reprezintă un lucru în trăsături generale, fără a-l da forma exactă: figură ~ă [fr. schématique].

***SCHEMATISM** *sbst.* Formă schematică [germ.].

***SCHEMBA** = SCHIMBA.

SCHEPSIS *sbst.* F. Noimă, pricepere; cu ~, cu noimă; cu șiretenie; cu haz [ngr. σχηψις].

SCHEUNĂ (schiaun) *vb. intr.* A (s)chelălăi: cinele... se bătea cu botul de trunchiurile copacilor și scheuna înăbușit (SAD.); schiaună ca niște oăfel aruncați (URC.);

sărea nebun... urlînd și scheunînd ca bezmetic (GRIG.).

***SCHEUNĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a scheuna, chelălăit.

***SCHIAMĂTĂ** *sf. Trans.* Fărîmă, urmă cît de mică: zicînd acestea, așa a aruncat-o, cît nici ~ nu s'a ales de ea (RET.).

SCHIAUNĂ... = **SCHEUNĂ**...: colbăind cu coada și schiaunînd, se tirie cinele pînă în apropierea ei (SLV.).

SCHIDOL... = **SCHILOD**...

***SCHIJĂ**, **SPIJĂ** (pl.-le) *sf. Mold.* Tuciu: în loc de pusti de soc, detunau tunuri de schijă (GN.); Viermil nu te mai totreabă de-ai fost aur, de-ai fost schijă (VCAH.); în poarta de schijă stau stînci rezămate (STAM.) [pol. spiza].

***SCHILĂ** (pl.-le) *sf. Olten.* (VIRC.) (GR.-N.) = **SCHELA**.

SCHILĂLĂI... = **SCHELĂLĂI**...

SCHILAV *adj.* Ologit, schilod: Ești ~ tot! Un cersetor Te întorci acum acasă (COȘB.) [chilav + schilod].

SCHILĂVI (-ăvesc) *vb. tr.* A ologi, a schilodi, a stîlci în bătaie: acum te-am adus, acum să te schilăvesc (RET.); dacă mă-ți bate de mă-ți schilăvi, o să spui de frică (GR.-N.) [schilav].

SCHILĂVOȘ *adj.* = **SCHILAV**: vă petreceți numai vremea a făta niște stihuri schilăvoase (NEGR.).

***SCHILĂ** (-ileso) *vb. tr. și refl.* **Băn.** A (se) găti frumos, a (se) dichisi.

***SCHILOD**, **Olten. Băn. Trans.** **SCHIDOL** *adj.* ① Gu mîinile sau picioarele deforme, strîmbe; olog,

ciung: numai cîte un brînci le da acestă, și: se duceau peste cap, de se scula schilodi (SP.). ② Diform, schimonosit, urît: acele case mari, greoaie... și schiloade cari împoticează albastrul cerului (OLVR.); doară n'a pune-o la tors... să se facă, din frumoasă cum e, o schilodă ca mine? (RET.).

***SCHILODI** (-odesc), & **SCHILOGI** (-ogesc), **Olten. Băn. Trans.** **SCHIDOLI** (-olesc) *vb. tr. și refl.* A (se) ologi, a (se) ciunti, a (se) mutila, a (se) face schilod; *pr. ext.* a diforma, a schimonosi: să-l schilogescă vre-un bou (CRG.); duceau în Franța bolnavi-răniți și schilogiți (U.-GH.); cine-și schilodește limba și vorba e sec (JIF.).

***SCHIMĂ**, & **ȘTIMĂ** (pl.-me) *sf.* ① Gest; grimasă, strîmbătură: face oare-care știmă de smerenie către toți (LET.); Ana ridea mai mult de schimele lui, decît de ce apunea (VLAM.). ② Formă, figură, înfățișare, fizionomie: schima cuvîntelor i se pierdu în minte (GN.). ③ (mai adesea ȘTIMĂ) **Mold. Bucov.** ④ Duh rău, ființă mitologică în chip de femeie: Românii au înlocuit pe zeita aceasta cu schima casei (MAR.); știma pădurii = MUMA PĂDURII ⑤ ⑥ Îmbrăcămintă, costum: ~ monahală, călugărească [ngr. σχημα].

***SCHIMB** (pl.-buri) *sm.* ① Faptul de a schimba (în toate înțelesurile): cînd, învoindu-ne, dăm lucru pentru lucru, sau lucru și bani mai puțin decît prețul lucrului ce se dă, atunci aceasta ~ se numește (LEG.-CAR.); nu vrei să facem ~, să-ți dau capra asta și să-mi dai gîsca? (CRG.); în ~ul unui lucru; în ~, în locul lui, una pentru alta; ~ de cuvînte, convorbire scurtă; ~ de idei, discuțiune, tratative, înțelegere; cu ~ul, pe rînd, înlocuindu-se unul cu altul ② ③ Comerț cu monede de aur, de argint, de hîrtie, etc.: casă de ~ AGENT ④ ⑤ ~ul (cailor), înlocuirea prin alți cai odihniți a celor înhamăți la trăsura ⑥ ⑦ Înlocuirea la anumită oră a sentințelor; *pr. ext.* sentințele ce vin să ia locul altora: ~ul trecu cu pași îndesați pe dinaintea ușii (SAD.). ⑧ ⑨ Soldat (călăraș, dorobant) cu ~ul, soldat ce servea numai o săptămînă din lună la cazarmă, iar restul timpului era lăsat la vatră: un băiat au avut și ei, era călăraș cu ~ul (VLAM.). ⑩ ⑪ Haine sau rufe curate; de primeneală: să lăsăm unii să se gătească cu ~uri de veșminte, să se podobească (VARL.); dîndu-ne ~uri și cîte două părechi de obiele (CRG.).

***SCHIMBA** (schimb) 1. *vb. tr.* ① A da un lucru spre a lua altul în locu-i: a-și ~ boii cu oail altuia; ~ o moșie cu alta ② A da un fel de bani, spre a lua alții de aceeași valoare în schimb: ~ un napoleon, o hîrtie de 500 de lei ③ A înlocui un lucru cu altul, o persoană cu alta, a pune, a face un lucru în locul altuia: copiii își schimbă dinții la o vîrstă fragedă; ~ rufele de la pat; mai pe urmă, schimbîndu-i din bănie, i-au făcut stăroste de Cernăuți (LET.); ~ vagonul, trenul, a se coborî dintr'un vagon, dintr'un tren, spre a se sui în altul; ~ vorba, a începe vorba despre altceva ④ A face ca un lucru să fie deosebit de ce a fost înainte, a da altă formă sau înfățișare unui lucru, a modifica: sărace Purice, de oiu scăpa eu, și tu atunceai și-ei schimba numele din Purice, Movilă (NEC.); a-și ~ plectănătura; ⑤ lupul își schimbă părul, dar năra-vul ba; a-și ~ firea; ~ fața lumii, fața lucrurilor ⑥ A preface: ~ apa în vin ⑦ ~ nota, tonul, cîntecul, a vorbi sau a lucra într'altfel ⑧ ~ește ~ FATĂ ⑨ ⑩ ~ o altăva vorbă, a sta puțin de vorbă.

2. *vb. refl.* ① A se înlocui, a se pune unul în locul altuia ② A lua altă formă sau înfățișare, a se modifica (în bine sau în rău): vremea s'a schimbat; greu se schimbă firea omului la așa vîrstă; s'a schimbat, de nu-l mai cunoști; F.s'a schimbat bolerul, nu mai e același cum a fost ③ A se preface: se schimbă într'o stănă de piatră (SP.). ④ A se ~ la față, a se îngălbeni, a se înroși (de frică, de rușine, etc.) ⑤ ⑥ A-și pune alte rufe, a se primeni [lat. e x c a m b i a r e].

***SCHIMBĂCIOȘ** 1. *adj.* Care se schimbă adesea, supus schimbării, variabil, nestatornic: vreme schimbăcioasă; fire schimbăcioasă.

2. **SCHIMBĂCIOASE** *sf. pl.* = **ZORELE**.

***SCHIMBARE** *sf.* Faptul de a (se) schimba; ~ FATĂ ⑤.

***SCHIMBAS** *sm.* ⑧ Soldat (călăraș, dorobant) cu schimbul.

SCH-SCH

31.000

25847

SCHIMBĂTOR 1. *adj. verb.* **SCHIMBA.** Care se schimbă adesea, care se poate schimba, schimbăcios, variabil, nestatornic: norocul e ~.

2. *sm.* Cel ce schimbă; cel ce face un schimb: schimbător este ca și o vinzare și cumpărare, și unul și altul din ~i se scotocote însuși vinzător și cumpărător (LEG.-CAR.).

SCHIMBEA *sf.* ① Burtă de vită: seul este pus în burdăle mari... și în schimbele, adică burte (ION.).
② Droburi de miel; ciorbă de ~, a) ciorbă în care se pune prapurele mielului; b) ciorbă de burtă; ③ a mîncat ~ua, s'a păcălit [tc. i šk e m b è].

SCHIMNIC, SCHIVNIC *sm.* ① Călugăr care duce o viață foarte retrasă și cumpătată, ascet; pustnic: acolo... trăsesă patru schimnici în adevărată pustnicie, ca pe vremea sfinților (VLAH.); an după an a trăit o viață de osîndă, ca un schivnic (SAD.); e un moșneag înalt, spătos și ușor ca un schivnic (GRU.) [vs. skimînik ū].

SCHIMNICĂ, SCHIVNICĂ (*pl.-ce*) *sf.* ① Călugăriță care duce o viață foarte severă; pustnică: Maică schimnică, suspină, nu mai este tîlul tău! (BOL.) [schimnic].

SCHIMNICI, SCHIVNICI (*-i*) *vb. refl.* ① A se face schimnic, pustnic: Ieromonahul, de se va schimnici, nu se părăsește de preotia lui, ci lăsar slujăte liturgice (PRV.-MB.).

SCHIMNICIE, SCHIVNICIE *sf.* ① Viață, stare de schimnic; pustnicie: Ieromonahul... deacă va lua dumnezeiasca și îngereasca schimnicie, nu se apără a nu slui liturgice (PRV.-MB.); auzii adneul murmur melodios al clopotului de la schit... din schivnicia... unde rămăsese singur (SAD.).

SCHIMONOSI, Mold. Bucov. Băn. SCHIMOSI (*-osese*) 1. *vb. tr.* A da o înfățișare ciudată, pocită, a poci, a scilcia, a stîlci, a diforma: schimonosind cuvintele și îndrugindu-le fără nîlc o noimă (CRG.); o! draga mîtușii, torsul cel mult... m'a schimonosit (RET.); m'o schimonosit și m'o tuns ohlug de-ar rîde chiar babele acum de mine (ALECS.); poate și de pre această istorie să fie schimonosit basna sa Simion, în locul Crușiaților de Rodos, pe Romanii din temnițele Rîmului puind (CANT.).

2. *vb. refl.* ① A lua o înfățișare ciudată, a se poci, a se diforma: oamenii se schimbă, ointioele se schimonosesc și lăutarii mor de foame (ALECS.); schimbându-se și schimonosindu-se numele, din Flakia l-au zis Vlahia (NEC.) ② A se strîmba, a face grimase [ngr. viit. ἀσχημονόω < ἀσχημονώ].

SCHIMO(NO)ȘIT *adj. p.* **SCHIMO(NO)ȘI.** Pocit, diform, desfigurat: fel de fel de glasuri schimonosite se auzeau (CRG.); lei alții copiii slabi, îmbătrîniți și schimonosiți (RET.).

SCHIMONOSITURĂ, Mold. Bucov. SCHIMOSITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Înfățișare pocită, lucru diform, pocitură: o schimonositură de om avea în frunte numai o ochiul (CRG.); scotocescă și aleea cititorul și cu-nosea schimonositura basnil, carea pentru Copulh pune pe Batle (CANT.) ② Strimbătură, grimasă: de ce cați s'o scoți din mină ou schimonositurile d-tale? (ALECS.) [schimono(n)și].

③ **SCHIMOSI**... = **SCHIMONOSI**...

④ **SCHINCI** = **SCINCI**.

Fig. 4346. Schinell.

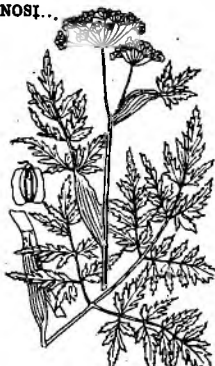

Fig. 4347. Schinduc.

⑤ **SCHINDUC** *subst. Mold.* ① Plantă rară ce crește pe stîncile din virful munților, cu flori albe, dispuse în umbel mari; din fructele ei aromatice, că-

lugarii din Schitul Durău prepară un fel de rachiu (*Conioselinum tataricum*) (4347).

SCHINDUF *subst.* = **CIMBRISOR**.

⑥ **SCHINEL** *subst. Trans.* ① Plantă linoasă și spinosă, cu flori galbene dispuse în mari capitule, cu fructele cilindrice; e întrebuințată în medicină ca tonică și febrifugă (*Cnicus benedictus*) (4346) [spin].

SCHINGIU *sn., mai adesea SCHINGIURI* *pl.* Chinuri, cazne, torturi: pentru ca să nu uite dornii lui cel tiranic de a vedea suferii omeșei, născoci feluri de schingiuiri (NEGR.) [tc. isk en g è].

SCHINGIUȚ (*-gineșo*) *vb. tr.* ① A chinui, a căzni, a munci, a tortura: au tăbărit ou toții pe dînsul și l-au schingiuit după placul lui Dănilă (CRG.); o bătea și o schingiuita, cînd se întorcea beat (SAD.) ② A stîlci, a scilcia, a poci: a mortoli și-a ~ niște biete vorbe nevinovate (VLAH.) [schingiu].

SCHINGUIRE *sf.* Faptul de a schingui, tortură, chin, caznă: m'am gîndit la schinguirile apostolilor și m'am simțit mai întărit (VLAH.); chinurile, jafurile și schinguirile întrecuseră ori-ce măsură (ISP.).

SCHINGIURI = **SCHINGIU**.

③ **SCHINTEIE**... = **SCINTEIE**...

④ **SCHINUȚĂ** *sf.* ① **BANICA**.

SCHIOALĂI = **SCHIALĂI**.

⑤ **SCHIFI**... = **SCUIPA**...

⑥ **SCHIPTRU** (*pl.-truri*) *sn.* Sceptru: tîlul lui se arată și mai nevrindîl de-a purta ~l slăvitului lor bunio (VLAH.) [vs. skiptur < gr.].

⑦ **SCHIRLET** *subst.* ① Un fel de stofă stacojie [tc. iskerlet < it. scarlato].

② **SCHISMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① Despărțirea unei părți din credincioși de Biserica mamă, păstrînd însă dogmele ei de căpetenie ② Desbinare, neînțelegere cu privire la opinii politice, literare, științifice, etc. [fr. < gr.].

③ **SCHISMATIC** *adj.* și *sm.* ① Se zice despre creștinii cari, cu toate că admit dogmele esențiale ale Bisericii, nu recunosc autoritatea Sfîntului Scaun: hotărău că eram Greci, de vreme ce eram ~i și ne închinam la răsărit (I.-GH.) [fr.].

② **SCHIST** (*pl.-turi*) *sn.* ① Rocă ce se poate despărți în pături mai groase sau mai subțiri, cum e, de pildă, ardezia [fr.].

② **SCHISTOS** *adj.* ① Compus din schist, ce seamănă cu schistul [fr.].

SCHIT (*pl.-turi*)

sn. ① Mănăstire mică și retrasă, de obicei ascunsă în munți (4348): se făgădui să facă un ~ de călugări în locul aceluia copac acor-buros (ISP.) [vs.].

② **SCHITACIU** *adj.*

Băn. Trans. Dichisit, curat, chitit [chiti²].

SCHITULEȚ (*pl.*

-ete) *sn.* ① *dim.* **SCHIT**: un singur ~ era ascuns într'un lîmînș, pe brîul muntelui (VLAH.).

② **SCHIȚĂ** (*-tez*) *vb.*

tr. A face o schiță: acest episod a fost schițat de pensul energic al lui Rubens (ODOS.); mergînd,

își schiță planul în lini mari (VLAH.) [it. schizzare].

③ **SCHIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Primele linii, generale și sumare, ale unui desen: pe pîrîl... erau aruncate cu oronul fel de fel de schițe ciudate (EMIN.) ② ③ Plan sumar, în trăsături generale, al unei lucrări literare sau artistice [it. schizzo].

④ **SCHIȚĂ** = **SPIȚĂ**: strînjea cu cuțitoaia lemne pentru schițe de roate (GRIG.).

⑤ **SCHIUPI**... = **SCUIPA**...

⑥ **SCHIVERNIS(E)ALĂ** (*pl.-selt*) *sf.* *Mold.* = **SCHIVERNISALĂ**: avea obiceiul să-și lege vaca dinapoa oărufel, pentru schivernisală, ca să albă lăptisor la drum (CRG.).

⑦ **SCHIVERNISI** (*-iseso*) *vb. tr.* și *refl.* *Băn.*

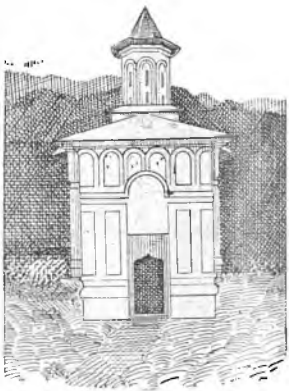

Fig. 4348. Schit.

= CHIVERNISI: să-ți spun... de ce învățătură mai mare are copilul trebuință, ca să se poată schivernisi (STAM.).

SCHIVNIC... **SCHIMNIC**...

SCINDA (-dez) *vb. tr.* A despărți, a divide [fr.].

SCISIUNE *sf.* Despărțire în două sau mai multe grupuri, cu vederi deosebite, ce se produce în sinul unei adunări, unui partid, etc. [fr.].

SCIT = P. IST.

SCITIC *adj.* Privitor la Sciți [fr.].

SCIZIUNE = SCISIUNE.

SCILCEA, **SCALCEA**, **SCILCEAZA**, **SCALCEAZA** *sf.* ① Uneață, alcătuită din scindurele, întrebuințată de pescari pentru a mîna peștii spre sacul de pescuit (vnc.) (rc-coo.) ② **SCILCEAZA**, lopătică cu care se bat betele cînd se țes (rv-crg.) ③ **SCILCEAZA**, un fel de cociorvă cu care se rînește noroiul la stîna (sez.).

SCILCIA, **SCALCIA** (-ciu) *vb. tr.* ① A strîmba tocurile sau călcîiele încălțămintei: cînd i se scilcie tocurile, le bate ei singur cîteva fleacuri (OLVR.) ② **SCILCIA** A schimonosi (cuvîntele, frazele) ③ **Trans.** (conv.) Ascultura tare [calce, „călcîu” (Înteles dispărut)].

SCILCIAT, **SCALCIAT** *adj. p.* **SCILCIA**. ① Cu tocurile sau călcîiele strîmbate: cu ghețele scilciate... Arghîr pășeste hotărît și mîndru (VLAH.) ② **SCILCIAT** Schimonos, pocit: are fraze mari întortochiate și scilciate (NEGR.); — *adv.*: Budnlea vorbea foarte scilciate ungurește (SLV.).

SCINCET (pl.-ste) *sn.* Faptul de a scînci; rezultatul acestei acțiuni: Începu să răsună un ~ de cobză (ORL.); nu se mai auzea acum decît un ~ surd (GRIG.).

SCÎNCI (-casc) *vb. intr.* și *refl.* ① A scheuna, a (s)chelălăi ② A plînge înăbușit, cum fac copiii, a se boci încet: bălatul, mai mic fiind, Începu să scîncească de osteneală și de foame (ISP.); nu te mai ~, că ești slat ca păcatul, cînd te bociști (ALECS.).

SCÎNDURĂ (pl.-duri) *sf.* ① Bucată de lemn mai lungă decît lată, groasă cel mult pînă la 4-5 cm., tăiată de-a lungul din trunchiul unui copac: ~ de brad, de fag, de stejar; ② a fi (uscăt) ca o ~, a fi foarte slab: De mi-î lăsa dumsneala, să te uci ca scîndura (UK-BRS.) ③ *pl.* Dușumea de scînduri, podeală: a treca scîndurile cu moțoz [lat. scandula].

SCÎNDUREA (pl.-rele) *sf.* ① *dim.* **SCÎNDURĂ** ② *Trans.* = **BULFEU**.

SCÎNDURICĂ (pl.-rele) *sf. dim.* **SCÎNDURĂ**.

SCÎNDURICE ȘI ① *dim.* **SCÎNDURĂ**: Mă dusei în pădurice și tăiai o ~ (GOR.) ② *Trans.* **SCÎNDURĂ** Lopătică războiului de țesut.

SCÎNDURIȚĂ (pl.-țe) *sf. dim.* **SCÎNDURĂ**: rămasă Tiganul pe scîndurița goală (MERA).

SCÎNTEIA (-telez) *vb. intr.* ① A da, a scoate scînteii ② A da o lumină vie, a străluci; a licări, a scîlpi: soarele... scînteie pe cerul fără pic de nori (OLVR.); ③ ochii ei frumosi scînteiau de feteire (VLAH.).

SCÎNTEIE *sf.* ① Părticică incandescentă ce sare din foc, ce se desprinde din ceva aprins, dintr'un corp tare ce s'a ciocnit de altul sau dintr'un corp electric: a da, a scoate scînteii; ② din scînteia mică, tocul mare se aprinde; n'au ~ de foc în vatră, sărmanii! (CRAJ); cînd sar scînteii din foc, o să-ți vie oaspeții (GOR.); ③ ~ electrică, descărcătură care se produce între două corpuri, sub forma unei trăsături luminoase drepte sau alcătuită din linii frînte (4349); ④ a fost de ajuns o ~, ca să aprindă războiul civil ⑤ *Pr. ext.* Licărire, lumină ce apare și dispare: cîmpia ~ se înălțasea luminată de scînteile strălucitoare ale flăcărilor (COOB.) ⑥ **SCÎNTEIE** Întîia licărire care se poate transforma în lumină: este știut că din discule răsare scînteia adevăratul (CAR.) ⑦ Părticică neînsemnată care apare și dispare ca o scînteie de foc: o ~ de bun simț, de curaj, de geniu [comp. lat. scintilla, cu fonetism nelămurit].

SCÎNTEIETOR *adj. verb.* **SCÎNTEIA**. Ce scînteiează: Încet se sălta soarele, rotund și ~ (VLAH.); cu ochii mari, negri ca murele, și ~ ca fulgerul (CRAJ.).

SCÎNTEIOARĂ (pl.-re) *sf.* ① *dim.* **SCÎNTEIE**:

două scînteioare se strecurară pe coș și picară în grădina (ISP.) ② ~ = **SCÎNTEIȚĂ** ③ scînteioarele se ridicau ou virtul rogu (OLVR.).

SCÎNTEIȚĂ *adj.* Scînteietor: Cu coamele în vînturi, cu ochii scînteioși (ALECS.) [scînteie].

SCÎNTEIȚĂ (pl.-țe) *sf.* ①

dim. **SCÎNTEIE** ②

③ Mică plan-

tă cu flori ra-

șii, rar albe sau

albastre, cu

fructul format

dintr'o capsulă

cu numeroase

semințe; numi-

tăși „scînteioa-

ră”, „scîlpet”,

„rocină”, „o-

chișor” sau „in-

tiță” (*Anagallis arvensis*)

(4350): era

mîndră Florica...

ca o ~ de cîmp (RET.) ④ ~ = **BĂNUȚ** ⑤ ~ = Mică

plantă cu flori galbene, dispuse în umbel (Ga-

gea arvensis) (4351) ⑥ ~ = **CEAPA-CIOAREI**

⑦ ~ = **DE-FRIGURI** = **FIEREA-PĂMÎNTULUI** ⑧ ~

~ = **GALBENĂ** = **UNȚIȘOR**.

SCÎRBĂ (pl.-be) *sf.* ① **Mold. Tr.-Carp.** Mîhnire,

întristare ② **Mold. Bucov.** Supărare, necaz: I-au

dus la Tarigrad cu toată casa lui... fără de nici o ~ sau

urgie de la Turci (LET.) ③ **Munt.** Desgust, greață:

mi-o ~; fata, cînd văzu pe acea ismă, se cutremură de ~

(ISP.) [vsl. sk r ū b i].

④ **SCÎRBEȘNIC** *adj.* Scîrbos, care produce scîrb

ă: Deasupra lui sburînd Buhne, cuouelei și corbi și ~

lilieci (STAM.).

SCÎRBI (-besc) 1. *vb. tr.* ① **A** mîhni, a întrista ②

A îngreșoșa, a produce scîrbă, a degusta.

2. *vb. refl.* ① **Mold. Tr.-Carp.** A se mîhni, a se

întrista; a se supăra: văzînd-o vîlerîndu-se în pat, s'a

scîrbit foarte (SB.) ② A-i fi scîrbă, a se îngreșoșa,

a se degusta.

SCÎRBIT *adj. p.* **SCÎRBI**. ① **Mold. Tr.-Carp.**

Mîhnit, întristat, amărît, necăjit ② **Munt.** Îngreșoșat,

desgustat.

SCÎRBOS *adj.* **Munt.** Ce produce scîrbă,

desgustător, greșos: bagă argați tot ce este mai urlicios

și mai ~ în omenire (ISP.).

③ **SCÎRBOȘENIE** *sf.* Însușirea lucrului scîrbos; ceea ce produce scîrbă.

④ **SCÎRCICA** = **SCÎRSCA**.

⑤ **SCÎRCIOM**, **SCÎRCIUM** *sbst.* ① Leagăn (vnc.): Aide

în scîrcium să ne dăm (FAMP.) ② Dulap, scîrciob

(cost.) [comp. SCÎRCIOB].

SCÎRNĂ (pl.-ne) *sf.* Excremente (de om, de

cîini, de pisică, etc.): scîrna nu pute pînă n'o scormonești

(ZNN.): ca mustele la ~ s'adună (MOL.) [vsl. sk r ū n a].

SCÎRNĂV *adj.* ① Întînat de scîrnă, murdar:

să nu prinzi lucruri ~e... în mîni, că ț-i-i țesteli... mînu-

țele (SB.) ② **SCÎRNĂV**, scîrnos, greșos, desgustător, urli-

cios: pentru ~a fapta aceea, au fugit la Franțuzi (M.-cost.)

[vsl. sk v r ū n a v ū].

SCÎRNĂVI (-ăvesc) 1. *vb. tr.* A întina cu scîrnă,

a murdări.

2. *vb. refl.* ① A se întina cu scîrnă, a se murdări ②

A-și lepăda excrementele: se scîrnăveau într'un club-

băr (NEC.) [scîrnăv].

SCÎRNĂVIE *sf.* ① Scîrnă; murdărie: Intrară și

Lești cei mari în Cămenia și o curățiră de toată scîr-

năvia (NEC.) ② **SCÎRNĂVIE**, lucrul scîrnăv, fapta scîr-

navă ③ **SCÎRNĂVIE**, ființă scîrnăv, de nimic: de ce...

să hîrgălesc eu, om bătrîn, pe-o ~ de copil ca acesta ? (SB.)

④ **SCÎRSCĂ**, **SCÎRSCA** (scîrșo, scîrșelo) *vb. intr.* A

scîrșni: țara scîrșea... după atîta răutate ce făcuse (OR.-UR.)

[bg. k r ū š k a m ū].

SCÎRȘNET, **SCÎRȘNET** (pl.-țe) *sn.* ① Faptul de

a scîrșni; rezultatul acestei acțiuni ② Scîr-

știt.

SCÎRȘNI, **SCÎRȘNI** (-nesc) *vb. intr.* (4 tr.) ① A

produce un fel de scîrșit frecînd apăsat rîndul de

SCH-
SCI

Fig. 4350.
Scinteaia.

Fig. 4351.
Scinteaia.

Fig. 4349. Scinteaie electrică.

([4356, 4357]): o îndoită ca o ~ și creștă ca o coajă de nucă (sao.) ¶ ① ¶ Unealtă a dogarului cu care se curăță muchiile la vasele mici, sgirciu ¶ ② ¶ Unealtă cu care se răzușe fagurii ¶ ③ Scobitură, firidă: într'o ~, în părete, ardea o candelă de argint, dinaintea sfințelor toane (odos.) ¶ ④ Trans. Loc mai așezat, în pădure, în jur cu dealuri, ca și cum ar fi fost scobit (vcr.); fînă într'o pădure, așezat pe o coastă (dens.) ¶ ⑤ ¶ Un fel de daltă scobită a rotarului (uisc.) ¶ ⑥ ¶ Fructul măceșului (psc.) [vsl. sk o b a și sk o b l y].

Fig. 4356.
Scoabe.

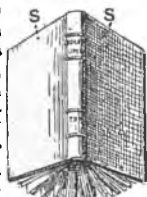
SCOACE (scoo) *vb. tr. și refl.*
Mold. A (se) încălzi prea tare, a (se) inferbinti; a se usca prea mult și a crăpa de căldură: unele femei, ca să se aleagă unml mai repede, scoo (fierb) smintina la foc (sez.); malaiul se poate ~ și aprinde (non.); pielea se scoace când stă lângă foc [lat. excoquere].

Fig. 4357.
Scoaba broștei.

○ **SCOARE** *sf. Trans.*

(FR.-CDR.) Rămășița de la fierul bătut [lat. s c o r i a].

SCOARȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Învelișul trunchiului unui copac sau tulpinei unei plante lemnoase, COAJĂ: roștește acea țară... ~ dulce, piper, revent, zahar (LET.); ~ *adv.* Întărit ca o scoarță: Cu cămașa ~ de singe (VLAH.); cu un guler nalt pînă la urechi, cusut (D.-GH.); ② F obraz de ~, om grosolan, fără rușine; soră de ~, soră vitregă: dar această fată bună era horopșită și de sora cea de ~ și de mama cea vitregă (CRG.) ¶ ③ Fie-care din cele două învelișuri de carton (sau ț de lemn) cu care e legată o carte ([4358]: când ajungea la scoarța din urmă a cărții, te trecea la Terpsitru (D.-GH.); din ~ (pînă) în ~, de la început pînă la sfîrșit, în întregime: cartea, cită a fost, ai învîțat-o toată din ~ pînă în ~ (odos.) ¶ ④ (pl. scoarțe și scoarțuri). Covor de lînă, lucrat de femeile de la țară, cu fel de fel de flori și deseneuri și cu mult simț artistic; se așterne pe pat, pe lăști etc. sau se atîrnă pe perete (TAB. LVII și PLANȘA XI, XII): pe pat, o ~ aleasă în fel de fel de migălituri (OLVR.); se mira cum o să calce el pe... scoarțele alea scumpele ce erau așternute pe jos (ISP.); în capetele patului se așezau scoarțuri, perne și așternutul (vor.) ¶ ⑤ pl. Pereti de scinduri, încheiate cu chingi sau stinghii, ce se pun de o parte și de alta a carului, în locul loitrelor, cînd se cară lucruri ce ar putea să alunece printre spetezele loitrelor ([4359]: mă rezemat de o ~ a carului și mă țineam să n'adorm (B.-ALD.) ¶ ⑥ Portofel [lat. vulg. s c o r t e a].

Fig. 4358.
S.S. Scoarțe.

SCOATE (scoo, scoo) *vb. tr.* ① A lua afară, a trage afară, a face să iasă un lucru sau o persoană din locul în care se află: ~ o masea, un ochiu; pre îm-păratul Persilor i-au prins viu și i-au scos ochii (NEC.); ~ limba; ~ sabia din teacă; ~ calul din grajd; minia lui Dumnezeu, ce era afară: să nu scoți un cîne din oasă, dar înoc om! (CRG.); ~ apă din puț; ~ pe cineva din apă, din închi-soare; ai să te duel în fundul iadului și n'are să albe cine te ~ (CRG.); ~ capul pe fereastră; ~ OCHIU 1 ④; — ⑤ ~ cuiva gîrgăunul din oap; a-i ~ ceva din mînt, din oap; ~ pe cineva din fire, din răbdări, din sîrîte; a-i ~ suflul, a necăji tare, a-i face viața amară ¶ ⑥ A face să iasă, a scăpa dintr'o situație grea, neplăcută: ~ din nevoie, din înecăritură; ~ CAPĂT ② ¶ ⑦ A alunga, a gonii, a da afară: ~ boala din trup; ne scot oamenii din sat afară ca pe niște lăleți (CRG.); ~ din slujbă, a destitui; ~ din scaun, din domnie, a detrona ¶ ⑧ ① A desbrăca, a descălța: a-și ~ pălăria,

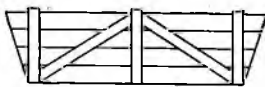

Fig. 4359. Scoarță de car.

haina, ciorapii, ghetete ¶ ⑨ A extrage: ~ zahăr din sfeclă; ~ apă din piatră ¶ ⑩ A produce, a face să crească, a-i crește: ~ pui; ~ dinți; ~ coarne; a-i ~ periași ¶ ⑪ A da afară: ~ aburi; ~ fum ¶ ⑫ A roști, a pronunța: ~ o vorbă, un tîpăt ¶ ⑬ A da la iveală, la lumină, a face să apară: ~ o gazeză, o carte ¶ ⑭ A răspîndi în public: ~ vorba despre ceva ¶ ⑮ A născoci, a scorni, a inventa: ~ o modă; ~ minciuni; ~ vorbe pe seama cuiva; ~ nume rău cuiva; ~ alte dări; mîșcar că toate dădilele tot cu spor le-au luat, au scos și goștina ofte 11 parale de oale (LET.) ¶ ⑯ A trage un folos, a încasa: scoate 300 de mii de lei pe an din chiria caselor ¶ ⑰ A câștiga: abia își scoate pîinea ¶ ⑱ A recăpăta, a redobîndi: a-și ~ din capete ~ CAP! ¶ ⑲ A-și descărca, a-și vărsa: a-și ~ necazul, focul ¶ ⑳ ± A scădea: din zece, dacă scoți patru, rămîn șase ¶ ㉑ A duce, a conduce, a îndrepta: potea-i scoase drept la alestau; Că țî-o spun cinștit că n'ale Mî te-a scos ohar Dumnezeu (SPER.); ~ oamenii la lucru; ~ o fată la joc; ~ la lume, a duce în lume, în societate ¶ ㉒ A ajunge: a o ~ la căpătîi, la liman ¶ ㉓ A deduce, a trage o învîțătură: din aceasta se pot scoate multe învîțăminte ¶ ㉔ A dovedi; a găsi după scoteliile făcute: ~ de minciună; Constantin-Vodă i-au scos minciogii înaintea Pașii (LET.); pe Gheorghîță Mitre visterlnoul... i-au scos cu cîțiva bani dator (NEC.) ¶ ㉕ ~ pe cineva din mînt, a zăpăci (mîntea), a seduce ¶ ㉖ A face să dispară: ~ petele de pe haină ¶ ㉗ F A nu ~ pe cineva din..., a-i repeta mereu (o vorbă de ocară, o poreclă, etc.); din moșiei, din ghiorlani și din dobitoaci nu ne mai scoateți (CRG.) [lat. vulg. * ex cō tē re = clas. ex cū tē re].

SCOB *sbsl.* Scindurică de brad pe care curge făina de sub piatră în postavă, pisconie (conv.) (sez.).

SCOBAR, **Mold.** **SCOBARU** *sm.* ① Pește de apă dulce, de 25-35 cm. lungime, de culoare verde-cenușie, cu corpul lungăreț și botul conic, ieșit mult în afară; are carnea gustoasă, deși cu oase cam multe (*Chondrostoma nasus*) ([4360]: după cine gustoasă o scobai și cu cîni pescuți în Siret (SAD.) ¶ ② O varietate de nisietru [comp. bg. sk o b a r i, srb. sk o b a l j].

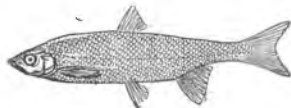

Fig. 4360. Scobar.

SCOBI (-beso) 1. *vb. tr.* ① A săpa, a ciopli, cu daltă sau cu altă unealtă ascuțită, în lemn, în piatră, în metal; ~ linguri; în tulpina bătrînului copacii ei scobiri biserica cea veche a mănăstirii zisă „dintr'un lemn” (odos.); puse de scobi într'un munte de oremene ce era acolo, un sălaș numai bun pentru o astel de... fiară sălbatică (usp.); pr. ext. Corbii ochii s-ai scobească (vor.) ¶ ② A curăța dinții cu o așchie, cu o scobitoare, etc.: a-și ~ dinții.

2. *vb. refl.* A se ~ în nas, în nări, în urechi, a-și curăța nasul, nările, urechile, cu degetele sau cu alt ceva; a se ~ în dinți, în măsele, a-și curăți dinții, măselele, cu o scobitoare, etc.: ③ oft te-ai ~ într'un dinte, într'o măsea, într'o clipă [s c o b a b a].

○ **SCOBICEA** (pl.-lele) *sf. Băn. & dim.* **SCOBĂ** ①. **SCOBIT** 1. *adj. p. scobi* ¶ ② **NESCOBIT**. 2. *sbsl.* Faptul de a scobi.

SCOBITOARE *sf.* Tepușă de lemn, de os, de metal sau de pană de gîscă cu care-și curăță cineva rămășițele de alimente dintre dinți: strică pe toată ziua zece scobitori și dă bașciș un firîrlig (ALECS.) [s c o b i].

SCOBITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a s c o b i; rezultatul acestei acțiuni ¶ ② Găunoșitură ¶ ③ Loc săpat, scobit, săpătură, cioplitură: ne oprim cîteva minute la Cernavodă, port așezat în scobitura marelui drept (VLAH.); acești scobitori în pîntecele zisului munte 11 dte numele de Labirint (ISP.).

SCOBORI... **COBORI**...

SCOC (pl.-oarii) *sn.* ① Mic canal alcătuit din scinduri pe unde curge apa la roata morii spre a o pune în mișcare, **Mold.** „lă(p)toc” ([4361]: pară vueste apa la ~ul morii (OLVR.); Ploaia se aruncă rîruri o pe gura unui ~ (NEGR.); ② gîndurile, înșă, gîlgîtau, în ~ul vieții, mai evidente ca ori-cînd (D.-ZAMF.) ¶ ③ Adîncătura

SCOARȚA BANATEANĂ.

(Reproducere autorizată după *Arta românească din Banat* de Lucreția Brancovici, din colecția autoarei).

SCOARTĂ OLTENEASCĂ

(Reproducere autorizată de colecționar Dr. Georges Olszewsky).

ce face apa din jos de moară, vultoare, bulboacă [vsl.].

SCOCIORI (-orâsc, -or), **SCOCIORI** (-oresc) *vb. tr., intr. și refl. Mold. Bucov. Trans. A* (se) scotoci; a cotrobăi; a scormoni: a găsit el, scociorind prin fundul stodoalei, ...și foresten și găleau și sfredel (GRIG.); în dată începură hotleii a scociori și a scormoni prin șerpăre (RET.); el se scociorâse închimiri și dau (SAD.); ② rare ori li se provocă curiozitatea și nevoia de a scociori o munte... un grăunte de înțeles (VLAH.);

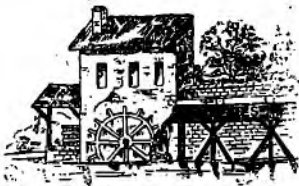

Fig. 436r. S. Scoec.

SCOFAINĂ *sf. Bân.* Vale rotundă între munți.

SCOFALĂ *sf. F. Mold.* Ceva mai de seamă, mai de preț, procopseală: pe lângă toate acestea, nici vre-o mare nu era de dinșii (CRG.); nu vreau să-mi prăpădesc mămăliga de geaba, că nu mai face nici o (FLOR.); mare ~ l. (D-ZAMF.).

SCOFELI (-elesc) *vb. tr.* ① A scotoci, a cotrobăi: a scofelit pe supț vatră și i-a scos omului numai galbeni (R-COD.) ② *Olten. (CIAUȘ.)* A scilpui, a ciștiga, a agonisi: Și mult puțin ce scofelea, Trei catrli că 'mpovăra (GR-N.).

SCOFILCI (-cese) *vb. tr. și refl. A* (se) produce scufundături și ridicături pe o suprafață oarecare.

SCOFILCIT *adj. p. scofilci.* Cu scufundături și ridicături pe suprafață: obrații scofilciți atrăneau în jos (DLVR.); leși o mătușă silhastră, și mai bătrână, și mai ~ă (ISP.); pe păreții umezi și scofilciți ai hrubei se înșiră tot felul de vedenii urite (VLAH.).

SCOFILCITURĂ, mai adesea **SCOFILCITURI** *sf. pl.* Scufundări și ridicături pe o suprafață: citeva laorâmi, cotind după scofilciturile feței, li alunecă la vale (DLVR.); nioi o tufă nu se zărește pe scofilciturile vâroase și crăpate ale acestui ostrov (VLAH.) [scofilci].

SCOFILIE = SCOFILIE.

SCOFLEAJĂ (pl. -flei) *sf.* Bucată (de dovleac, etc.): luați din scofleaji, cum îți brodi (LUNG.).

SCOICĂ (pl. -oi) *sf.* ① Ori-ce molusc care trăiește închis în niște capace calcaroase, castridia, midia, etc. (4362); ~ de mărgăritar, stridie în care se formează mărgăritarul (4363) ② Excreșcența osoasă ce se formează pe chișia sau pe coaroana copitei calului, care-l face să schioapețe ③ *Trans.* Tintă cu cap de metal luctor care se bate pe șerpă ca ornament (VIC) (resc.) [vsl. skol-jka].

SCOLAR *adj.* De școală, privitor la școală, școlăresc: an ~; oârți ~; serbare ~ă [fr. scolaire].

SCOLARITATE *sf.* Timpul cît trebuie să urneze cineva la o anumită școală [fr.].

SCOLASTIC *adj.* ① Ce ține de școală, sco-

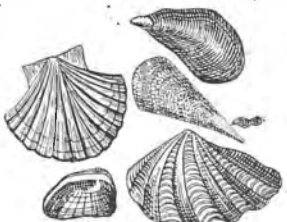

Fig. 436s. Scoici.

SCOLAR *adj.* De școală, privitor la școală, școlăresc: an ~; oârți ~; serbare ~ă [fr. scolaire].

SCOLARITATE *sf.* Timpul cît trebuie să urneze cineva la o anumită școală [fr.].

SCOLASTIC *adj.* ① Ce ține de școală, sco-

Fig. 436s. Pescuitul scoicilor cu mărgăritare (S. Scoică).

lar ② Privitor la școalele din evul mediu: filosofia ~ă.

2. SCOLASTICĂ *sf.* Filosofia care se predă în școalele din evul mediu [fr. < lat.].

***SCOLIAST** *sm.* Cel ce a făcut scoliile la un autor vechiu [fr.].

***SCOLIE** *sf.* ② Notă făcută din punctul de vedere al gramaticii, al criticii, al înțelesului la un pasagi dintr-un autor clasic ③ A Observațiune cuprinzând explicațiuni cu privire la una sau mai multe propozițiuni de geometrie [fr.].

***SCOLIOZĂ** (pl. -ze) *sf.* Încovoietură laterală a șirei spinărei [fr.].

***SCOLOPENDRĂ** (pl. -re) *sf.* Gen de miriapode veninoase care se hrănesc cu larvele de insecte (TAB. XLIV) [fr.].

***SCOMIRLĂ** (pl. -le) *sf. Trans. (FR-CDR.)* Individ sau animal slab de tot.

***SCOMPT...** = SCONT... [fr. escompte].

***SCONT** (pl. -turi) *sn.* ① Scăzământ din suma unei polițe sau unei datorii plătite înainte de scadență ② Operațiune de bancă prin care se plătește cuiva suma prevăzută într-o poliță, scăzându-se o anumită primă, iar banca ia asupra-și s'o încaseze la scadență ③ *Pr. est.* Dobânda ce se plătește unei bănci pentru bani luați cu poliță [it. sconto].

***SCONTA** (-tez) *vb. tr.* ① A plăti cuiva o poliță sau o datorie înainte de scadență, reținând scontul ② A încasa o sumă înainte de termenul de plată, în schimbul unui scont: am scontat leafa, numai ca să-ți fac 200 de lei (DLVR.) ③ A cheltui dinainte o sumă ce are de primit mai târziu: și-a scontat moștenirea [it.].

***SCOP** (pl. -puri) *sn.* Ceea ce-i propune cineva să izbîndească, țintă: Iar de n-are ~ viață, Fă să albe clipa ~ (COȘA); ~ul final; a-și ajunge ~ul [ngr. σκοπός].

***SCOPI** (-pesc) *vb. tr. A* castra: îi scopeau și... îi vindeau la Turci (D-CH.) [vsl. skopiti].

†SCOPOS (pl. -osuri) *sn.* Scop, intențiune: cea ce va ucide pre altul, ce au fost țintă moștile cuiva, cu acesta ~, cum să cadă pre mina lui (PRV-LP.); Prin Țigani vru ei să dobindească Doao ~uri (BD-DEL.) [ngr. σκοπός].

***SCOPOT** (pl. -ote) *sn. Trans.* ① Distanță, depărtare: și paloșul s'a dus tot în sus un ~ bun; apoi s'a îndreptat în jos ca fulgerul de iute (RET.) ② Înghițitură, dușcă: bea un ~ de vinars (PSC.).

SCOPT *adj. p. SCOACE.* ① Încălzit tare, înfierbîntat la foc: dau dintru început lapte puțin și ~ (MAR.) ② Prea uscat de căldură (vorb. în spec. de piele): mi-ai pus piele scoptă, cîrpașule (CRG.) [lat. excoctus].

***SCORBELI** (-elesc) *vb. tr. și intr. Bân. Olten. A* scotoci, a scociori, a scormoni; a răscoli, a răvăși.

SCORBORĂ = SCORBORĂ.

SCORBOROȘ, **SCORBOROȘ** *adj.* ① Cu trunchiul găunos, care are o scorbură: săleți tunee și scorboroșe (DLVR.); pupăza... își făcea cuib de mulți ani într'un teiu foarte bătrîn și scorboroș (CRG.) ② Cu excavațiuni, cu găunoșituri: trecu prin niște munți nalți, colțuroși și scorboroși (ISP.).

SCORBOROȘIT *adj.* Găunos, cu scorbură: toți munții de prin părțile acestora sînt spărți și scorboroșiți de ape (VLAH.) [scorboros].

***SCORBURĂ**, **SCORBURĂ** (pl. -ri) *sf.* ① Găunoșitură mare în trunchiul unui copac putrezit: în mijlocul pădurii puse pe bietul copilaș în scorbură unui lemn bortes (RET.); Într'o scorbură uscată, Uriă o cățea turbată (GOR.), ghicitoare despre „scripca” ② Excavațiune, găunoșitură într'un munte: ajunserăm la poalele unei rîpe, sub care se afla o scorbură (SOL.) [lat. scrobis, metatezat în *scorbis, de unde dim. *scorbula].

SCORBUROȘ = SCORBOROȘ.

***SCORBUT** *sbst.* Boală caracterizată printr'o mare slăbire a forțelor musculare, și care face să se umfle și să sîngereze gingiile; e datorită în spec. hranei proaste și nelindestulătoare [fr.].

***SCORBUTIC** *adj.* ② De natura scorbutului ③ Bolnav de scorbut [fr.].

***SCORDOLEA** *sf.* Sos preparat din miez de nucă pisat, pesmet și usturoiu care se pune peste

SCO-felioare de steață fiartă sau coaptă, peste racii fierți,
etc. [ngr. σκορδαλιά].

***SCORIE** *sf.* ① Un fel de sgură sticloasă care se găsește la suprafața metalelor topite ② ③ Lava vulcanică cind este în masă puțin voluminoasă, neregulată, fărmicioasă și cu suprafața sticloasă, cind se sparge [r. < lat.].

SCORMOLI = **SCORMONI**.

SCORMONI (-onesc), *Mold. SCORMOLI* (-olese) *vb.* *tr.* și *intr.* ① A răscoli cenușa, cărbunii din foc: se lupte domnișorul, gîndi femeia, scormolind focul în vatră spre a-l afița (GN.) ② A răci, a scurma țărîna, pămîntul, nisipul, etc.: cerbul... scormoni cu coarnele pînă dădu de soru-sa (RET.); ③ spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, cînd îl scormolea la inimă (CRG.); scormonind și desgrolind în memoria mea cele petrecute (A-GH.) ④ A scotoci, a răscoli căutînd ceva: s'a suit în cărută și a început a scormoli în toate părțile (CRG.); ⑤ cînd oamenii nu au ce face, ei scormonesc o vorbă și-și petrec vremea cu ea (SLV.) [probabil din scurma + (răsc)oli].

SCORNI (-nesc) *1. vb. tr.* ① A stîrni, a provoca, a excita, a trezi, a deștepta: cuvîntul aspru scornește urgia (OOS.); auzind 'el de fata cea frumoasă... l-a scornit nucea la inimă (SP.); numai pînzășii zavis(t)nici scorneau asupra mea ocară (NEC.) ② A născoci, a inventa: scorniră minciuna că lelea Nastasia ar cam netezi din cînd în cînd pe Ileana (RET.); o să-ți scornească lumea o poreclă (BR-VN.); Cine a scornit doina, Arsă i-a fost inima Ca și mie acum! (IK-BRS.) ③ A scoate o dare nouă: au scornit și el acest obicei rău de vii, de pogonul de vie cîte un leu să dea (NEC.).

2. vb. refl. ① A se isca, a se stîrni: s'au scornit o cîjumă mare în toată țara (NEC.); cînd s'au scornit fortuna aceea, s'au aprins o casă a unui popă din sus de biserică sfîntului Dimitrie (MUST.); o ceartă mare se scornise între Zevs și oameni (OOS.) ② A se născoci, a se inventa [comp. bg. skornuvam, „trezesc”; rut. skornjaty, „a deștepta”].

SCORNITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Neadevăr *scornit*, născocire: nu mai umbra și sfîntia ta o scornitură de-aeste (CRG.); au scris Alexindria cea adevărată, nu... plină de basne și scornituri (M-COST.).

SCORNOCI (-oces) *vb. tr.* A scorni, a născoci: Basta... scornoci că Românii lui (Mihal) sînt de principă, că vin atîtea plîngeri de jafuri (USP.).

SCOROA(M)BĂ (*pl.-be*) *sf.* *Olten. Băn. ** = **PORUMBEA** ② [comp. lat. columba].

SCOROCI (-oces) *vb. tr.* A scocori.

SCOROGOI *sbst.* ① Plantă ierboasă din fam. labiatelor, cu flori violet-purpuri; numită și „solovîrviță” (*Phlomis pungens*).

SCOROJI (-ojesc) *vb. refl.* A se sbirci ca o piele uscată; a se coji, a-și pierde în parte coaja: slăbănogii, fripti de dări, scoroji de nevoi (JIP.); un lăvoar vechi scorojit (D-ZAMF.) [comp. c. orogil].

SCOROMBAR

sm. ① Arbustul care face scorombar, porumbar.

***SCORPENĂ** *sf.*

☞ = **PORC-DE-MARE** [ngr.].

SCORPIE *sf.* ① Gen de arahnide din țările calde, cu zece picioare, din care cele două din față mai mari și aduse ca ale racului și cu o coadă încovoiată în virful căreia are o bășică cu venin prevăzută cu un cîrlig; înțepătura ei e foarte dureroasă, dar nu mortală (4364); acolo... se iscodise o ~ căre omora pe ori-oine mergea în acea pădure (ISP.) ② ③ Femeie foarte rea: să taci din gură, ~ nebură (CAR.); cînd e îndrîjit Rumă-

Fig. 4364. Scorpion.

nul pe femeia lui îi zice... ~, iazmă (JIP.) ③ ☞ = **PORC-DE-MARE** ④ ☆ **SCORPIA**, unul din cele douăsprezece semne ale zodiacului; numele unei constelațiuni așezate între Cumpănă și Arcaș (4365) [vsl. skorpia].

***SCORPIŢ** *sm.* = **SCORPIE** ① ② ③ [r. < lat.]. **SCORTĂR** *1. sm.* ① Păsărică de 17 cm., cu spinarea cenușie și pîntecele ruginiu, care nu stă o clipă în loc, cățărîndu-se pe trunchiul unui copac, coborîndu-se,ocolindu-l, urcîndu-se iar și-acățîndu-se de crengi cu capul în jos; numită și „ciocirleț”, „ciocăntoare-mică”, „cătărătoare” sau „toib” (*Sitta caesia*) (4366) ② ~ **MIC** = **SCORTĂRAȘ**.

2. (pl.-are) sn. ☞ **Scorță**, covor [scortă].

SCORTĂRAȘ, **SCOR-**

Fig. 4366. Scortăraș.

Fig. 4367. Scortărel.

TĂREL *sm.* ① Păsărică de 14 cm., cu spinarea cenușie împetrită cu alb, cu pîntecele alb, cu ciocul lung, foarte ascuțit și puțin încovoiat; se cațără într-una pe copaci, în linie dreaptă sau în spirală și scurmă prin coajă sau prin mușchii; numită și „scortăraș-mic”, „cojoaică” (*Certhia familiaris*) (4367) [scortăraș].

SCORTIȘOARĂ (*pl.-re*) *sf.* Scoarță aromatică a scortîșorului, întrebuințată la bucate și în medicină: le prinse bine cîte-o cană de vin bun, fierț ou piper și cu ~ (SAD.); i se vîrșă pe gît... două bărdace de țuică fiartă cu ~ (OEM.) [scortăraș].

SCORTIȘOR *sm.* ① Frumos arbore, totdeauna verde, care crește în Ceylan și în India, a cărui scorță aromatică e cunoscută la noi sub numele de „scortîșoară” (*Cinnamomum zeylanicum*) (4368).

SCORTOȘ *adj.* Tare și cu suprafața uscată și aspră ca *scortă* a unui copac: calul rîios găsește copacul ~ (NEC.); mîna scorțoasă a baciului (GN.); birjarul învîrtit un leu alb în mîna lui udă și scorțoasă (DLVR.).

SCORTOȘĂ (-oșez) *vb. refl.* A se face *scortțos* (CIAUS.).

SCORTOTINĂ (*pl.-ne*) *sf.* (STAM.) Femeie desfrînată [comp. lat. scortum].

SCORUMNIC *sbst.* ① Varietate de porumb, cultivată mai ales în Muntenia, cu druga groasă și cu boabe galbene-aurii sau portocalii, mai late decît lungi, înșirate în patru perechi de rînduri drepte (43916).

SCORUȘ, ② **SCORUȘ** *sm.* ① Specie de sorb, al cărui lemn e întrebuințat la fabricațiunea sculelor de timplărie (*Sorbus domestica*) (4369); se avîntă cu gîtul gol prin omătul scîlfitor, color, sub scorușii din marginea grădinii (GRIG.); într'un rînd împușcase în scorușul de lîngă casă un cocoșar (BR-VN.) ② ~ **DE-MUNTE**, mic arbore cu ramurile plecate, cu flori albe, cu fructe globuloase. roșii,

Fig. 4369. Scoruș.

de mărimea unui bob de mazăre și foarte acre la gust, numit și „lemni-pucios”, „mcrișor”, „scoarș-sălbatic”, „scoarș-pă-săresc” sau „sorb” (*Sorbus aucuparia*) (4370) ① ② ~ NEMTESC = MOSMON [*scoarș*].

SCORUȘĂ (pl.-se) sf.
① Fructul globulos sau în formă de pară al scoarușului, de culoare roșie sau galbenă, de mărimea unei ciresse ① ② Fructul scoarușului de munte: veve-rițele... rontăind alune, ghinde și scoarșe (odob.); cîteva scoarșe căzură în trăsura (ur.) [*bg. skoruša*].

SCOS 1. adj. p. SCOA-TE ① ② NESCOOS.
2. sbsl. Faptul de a scoate.

SCOSĂTURĂ (pl.-turi) sf. Ceva scos afară, ieșitură.

SCOTĂ (pl.-te) sf. ② Fie-care din fumelle legate de culturile inferioare ale pinzelor unei corăbii și care servesc să lo- în- tindă la bătaia vinturilor (4371) [*it. scotta*].

SCOTOCI (-ocesc) vb. tr., intr. și refl. A căuta ceva răscolind toate lucrurile dintr-un loc, a cotrobăi; a cerceta cu de-amănuntul: femeia... scotocind prin cotețe și prin culbare, aduse patru ouă (isp.); Începe a-mi ~ prin trăsura și geamantan (r.-gh.); Fig. 4371. Scotă. scotocindu-se prin toate buzunările, s'a convins că nu i-a mai rămas nimic (vlah.); ② totată viața lui Veronescu fu scotocită și scoasă la iveală (vlah.).

SCOTOCITOR adj. verb. SCOTOCI. Care scotoceste: mina... scotocitoare a omului a spart în sfreșit și incuitorile acestor tainiți (vlah.).

SCOTIAN 1. adj. ② Din Scoția, privitor la Scoția.

2. sm. Locuitor, originar din Scoția.

SCOVARDĂ (pl.-verzi, -verze) sf. X Un fel de clătite; Pe părul cu spini verzi Mere Ana cu scoverzi (uk.-rns.); scoverzele ce se făceau de demult sint clătitele de astăzi (vor.) [*ysl. skovrada*, „tigaie”].

SCOVÎRDĂ (-dez) vb. refl. A se face concav ca o covată, ca o tigaie; a se scufunda; pămîntul, din lat și ses, cum era să fie, s'a scovîrdat (ur.); se zice și despre doagele care s'au stricat și care au intrat mai înăuntru sau au ieșit mai în afară de nivelul celorlalte (ciaus.) [*scovardă*].

SCOVÎRIE sf. Găunoșitura țestei capului în care se află ochiul, orbită: o sfîrjită de lighioale... cu ochii numai scovîrile (isp.) [*comp. scăfirile*].

○ **SCRAB** sbsl. Mold. ② = SOR-CU-FRATE.

○ **SCRABĂ**, **SCROABĂ**, **SCROAMBĂ** (pl.-be) sf. Mold. 1 Incălțăminte veche și grosolană: scroambe leste a voastre și pocite (arg.) [*rut. škra b*].

SCRABĂ sf. ② = GRÎU-NEGRU.

SCRABĂ sf. Mold. Maram. Băn. ② Un fel de iarbă înaltă de 20-25 cm. care crește prin munți și păduri, mai ales în locurile umbroase, și pe care o pase cu plăcere oile și vitele: s'o dat la mîncat ~ și la băut lănte dulce (vas.).

SCREME (screm) vb. tr. și refl. ① A se opinti spre a evacua excrementele: am să-l înghit de viu și... după aceea am să-l screm (ss.) ① ② A face sforțări zadarnice [*lat. exprîmĕre*, influențat de excrementum].

SCREMET, **SCREMĂT** (pl.-mete) sn. Faptul de a se screme.

SCRIB sm. ① Copist, grămatic ① ② iron. Scriitoras ③ ④ Învăță, cărturar (la vechii Evrei) care tălmăcea poporului legea lui Moise [*fr. < lat.*].

SCRIE (scriu; pl. scrisi; part. scris) vb. tr. ① A reda graiul cu litere, cu slove, însemnate pe hîrtie sau pe altceva: ~ trumos, caligrafic; ~ cu litere mari;

~ o scrisoare; mina care nu știe să scrie dă vina pe condei (znm.); oamenilor răi... jurămîntul lor pre apă să-l scrii (prv.-mb.); ② APĂ ③ ④ A înscrie: ~ pe o listă; X ~ la oaste ⑤ ⑥ A compune o lucrare literară sau științifică: ~ o carte ⑦ ⑧ A corespunde prin scris: fi sorin de două ori pe lună ⑨ ⑩ **SCRIS** 1 ② ③ ④ A zugrăvi, a desena; ~ ouă, a încondeia ouă [*lat. scribere*].

SCRIERE sf. ① Faptul de a scrie; rezultatul acestei acțiuni: are o ~ frumoasă ② ③ Lucrare literară sau științifică: oamenii aleși cari se deosebesc prin faptele sau prin scrierile lor cele frumoase (isp.).

SCRIITOR 1. adj. verb. SCRIFE. Care scrie.

2. sm., **SCRITOARE** sf. ① Cel ce scrie, aceea care scrie: ~ul acestor rinduri ② ③ Cel ce scrie, cu plată, scrisori, petițiuni, etc. pentru aceia ce nu știu carte; erau silite a danța numai cu ~ul satului (negr.) ④ ⑤ Cel ce, aceea care scrie lucrări literare sau științifice, autor, autoare: e un ~ ou văză.

SCRIITORAȘ sm. dim. iron. **SCRIITOR**. ① Scriitor prost, fără talent: cu chipul acesta tinerii noștri ~i ajung la cele mai absurde, la cele mai monstru- oase elucubrațiuni (vlah.) ② Copist; jălbar: nu era ~ pe acolo, care să nu-i fi făcut ote o jălă (emc.).

SCRITURĂ (pl.-turi) sf. Felul de a scrie, de a face literele, scris, scrisoare: găsesc pe masă un billet cu scriitura măruntică (vlah.).

○ **SCRIJEA** (pl.-jele) sf. Maram. Mold. ① Foliă tăia- tă dintr'o piine, dintr'o poamă, etc. ② Băn. X pl. Jumări [refăcut dintr'un sg. *scrijală; comp. serb. (skrižka, rut. kružalo)].

- **SCRIJELA**, **SCRIJILA**, **SCRIJĂLA** (-jel, -jil, -jăl), **Mold. SCRIFELE**, **SCRIFILE** (-jel, -jil) vb. tr. ① A face dungi, tăieturi, creștături, sgirieturi neregulate pe ceva, cu un cuișit sau cu alt obiect tăios, a creșta: încep a scrijila cu briceagul stofa din tunică (d.-zamp.); doi flăcăi voiniei scrijelii oară bătrîna (ort.) ② Pr. ext. A brăzda, a scobi, a face săpături adînci: se ridică... un turn puternic, pe care anii l-au scrijelat adînc cu dungi de ruină (arg.); o luncă mare, scrijelată de privaluri și spartă de bălți (vlah.) [*pl. scrijele*].

SCRIJELĂTURĂ, **SCRIJILĂTURĂ**, **SCRIJĂLATURĂ**, **SCRIJELITURĂ**, **SCRIJĂLITURĂ**, **SCRIJILITURĂ** (pl.-turi) sf. ① Creștătură, tăietură, sgirietură adîncă făcu- tă cu cuișitul sau cu alt obiect tăios: un pilug de lemn rotund la capăt și cu ~scrijălituri pe el (sez.); Un baier de matostăț cu multe scrijălituri (stam.) ② Pr. ext. Braz- dă, scobitură, să- pătură [*scri- jela*].

SCRIMĂ (pl.-me) sf. X Artă de a se lupta cu ar- mele: a face exerciții de ~ (4372) [*fr. escrime*].

SCRIN (pl.-ne, -nuri) sn. Mobilă cu mai multe sertare în care se țin rufe, haine, etc., comodă (4373): mi-am incu- iat ghețele și pălăria în ~ (car.); nerozia omenească desparte sufletul în saltare, ca un ~ (d.-zamp.) [*rus.*].

○ **SCRINTE** sf. Trans. ② = LILIAC.

SCRINTEALĂ, **SCRINTEA- LĂ**, **SCINTEALĂ** (pl.-teli) sf. ① Faptul de a-și scri- nti un os din in- cheietura lui; rezultatul acestei acțiuni ② ③ Greșală (boacăna) cu vorba sau cu fapta.

SCRINTI, **SCRINTI**, **SCINTI** (-tesc) 1. vb. tr. ① A face să iasă un os din incheietura lui: lăstindu-mă

lat în mijlocul drumului lîngă bietul cal ce-și solinise pi-

Fig. 4370.
Scorush-de-munte.

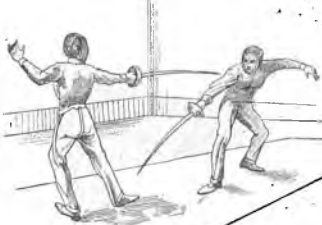

Fig. 4372. Scrimă.

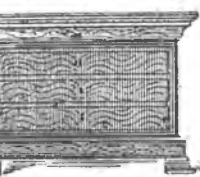

Fig. 4373. Scrine.

oloral (ALECS). ① ② ③ F A o ~, a greși cu vorba sau cu fapta, a o face boacăna.

2. *vb. refl.* A se sminti de la locul lor, a se produce o perturbare în facultățile intelectuale ale cuiva, a i se zăpăci mintea, a deveni smintit: Dumnezu știe cum s'or fi scrintit toate celea în capul bietului om (EMIN.); dacă i s'au scrintit mințile, am eu pe cine mîna să i le pună la loc (CAR.) [vsl. "sūkratiti].

SCRINTITOARE, SCRINTITOARE, SCRINTITOARE

sf. ① Plantă cu flori mici, galbene, solitare, ce crește pe locurile umede, nisipoase, pe lângă garduri și prin pietriș; numită și „gălbenușă” (*Potentilla supina*) (4374).

② Plantă cu tulpina întinsă pe pământ, cu flori mici, galbene, dispuse în ciorchini la vârful tulpinei (*Potentilla argentea*) (4375). ③ = BURUJANĂ-DE-CINCI-DEGETE ④ = CIUMĂREA ⑤ = SOLIPET ⑥ = DRETE [scrinti].

Fig. 4374. Scrintitoare.

Fig. 4375. Scrintitoare.

SCRINTITURĂ, SCRINTITURĂ, SCRINTITURĂ (pl.-turi) sf. Scrinteață: luxația se tratează de un meșter care se pricepe să tragă de scrintitură (LAUO.); era doftor, mai ales pentru scrintituri și oase rupte (SAD.) [scrinti].

SCRIPCĂ (pl.-ci, -ce) sf. Mold. Bucov. Vioară: cîte și mai cîte nu oîta Mihai lăutarul din gură și din scripoa sa (CAR.); în picioare, doi țărani tineri, Novăcenii, zic unul din ~ și alături din cobză (VLAH.); = IEPURE [rus.].

SCRIPCĂR sm. ① Mold. Lăutar, cel ce cîntă

cu scripica: ea din pământ leșară trei lăutari: un ~, un oboaz și un naingiu (GN.); Zamfira... fugi cu Didică, ~ul de la care am adunat mai multe cîntece populare (A-GH.) ② Un fel de gîndac negru, cu mustăți lungi, care produce un fel de bzilît, cînd e pus la ureche, ce se asemănă cu vibratul coardelor unei viori; numit și „îlgănaș” sau „plopar” (*Saperda carcharias*) (4376).

Fig. 4376. Scripcar.

SCRIPCĂRAȘ sm. Greiere de cîmp, de culoare neagră, cu capul mare, bolocănos și cu corpul scurt (*Gryllus campestris*) [scripcar].

SCRIPETE, SCRIPET, SCRIPETE sm., SCRIPET (pl.-turi) sn. Rotiță de lemn sau de metal a cărei circumferență e prevăzută cu un șanț în care se învîrtește o sfoară sau o funie și slujește la ridicarea de greutăți sau face parte din mecanismul a diferite unelte sau mașini (4377): o podică care, prin mijlocul unui scripete, se lăsa pe deasupra șanțului (OPOB.); scripetii războiului de țesut; au început a țese... cu ajutorul tălpigilor, al scripetilor și al ătelor (CAR.); am mers cît am mers, luncetînd lîn ea pe scripeturi (ORIE.) [vsl. "skripici" > slov. skripec, etc.].

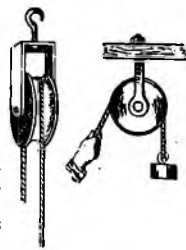

Fig. 4377. Scripeti.

SCRIPET = SCRIPETE. **SCRIPET** sm. ① = SOLIPET ②. **SCRIPET** = SOLIPET: ochii îi scripeso, suflarea-i scode (BO-DEL.).

SCRIPT = SCRIPETE. **SCRIPTE** *sbst. f. pl.* Însemnări în condici, în registre de contabilitate [lat. scripta].

SCRIPTIC adj. Examen ~, examen (școlar) făcut printr-o lucrare scrisă [germ. Skriptum].

SCRIPTURĂ (pl.-turi) sf. ① Scriere, scris; înscrispție: banii cei răi... să chiamă mincinoși, pentru că ocaș chipul și scriptura carea pune pre dinși lăste mincinoasă (PRV-MB.) ② Sfința Scriptură sau Scriptura, cărțile sfinte cuprinse în Vechiul și Noul Testament: bine-o mai plesniți dințoare cu ouvințe din ~ (CAR.) [lat. scriptura].

SCRIS 1. adj. p. SCRIS. ① Care sau pe care s'a scris: nu rînd ~ de mîna; o foale scrisă ② **NESCIS** ③ Ursit, hotărît de soartă, predestinat: ce ~i-o fi ~ de la urătoare, aia ai să pați (M.P.); ceea ce-i ~ omului, în frunte-i este pus (CAR.) ④ Zăgrăvit, pictat, desenat: aicea locuia Kleana Cosintăna, o fată ~ de frumoasă (SA.); avea niște sprîncene bine arcuite de pare că erau ~e (M.P.) ⑤ Încondeiat, ouăle care nu sînt frumos ~e se zice în-glumă că le-a scris, numai să nu le cunoască găina (VOR.).

2. *sm.*, **SCRISĂ (pl.-se) sf.** Ursit(ă), care e predestinat să-i fie soț sau soție: simți că parcă fata împăratului să fie scrisa lui (M.P.).

3. *sbst.*, **SCRISĂ (pl.-se) sf.** Ursită, orîndă, soartă: poate c'asa ne-o ajuta ~ul să trecem și de astă primejdie (OLVR.); Nu plînge, iubita mea, că scrisa noastră-i așa (IK-BRS.).

4. (pl.-se) *sn.* ① Faptul de a scrie ② Felul de a scrie; scriere, scrisoare: are un ~ frumos; ~ul îi numeau icoană (A-GH.) ③ Ceea ce e scris: nu-i pot citi ~ul ④ Ordin scris: bătîndu-și joc de ~ele împăratului (M.P.) ⑤ pl. Surisuri, efecte, acțiuni emise de o societate de credit: ~ funciare, rurale, urbane.

SCRISOARE sf. ① Scriere, scris; felul de a

forma literale, de a scrie ② Vestă, știre trimisă cuiva în scris cu poșta sau prin mijlocirea cuiva, carte, răvas (4378 și 4381) ③ **BUCOV.** ④ Înscris: s'au luat amîndoi și au făcut ~ și au înțărît rămășagul un martori (SA.) ⑤ Descriere; narațiune scrisă: nu se poate nici cu ~, nici cu limba a povesti cazele și neajăturile lor de Tătari (MUSV.) [scris].

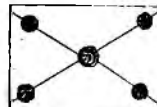

Fig. 4378. Scrisoare de valoare.

SCRISORICĂ (pl.-rele) sf. dim. SCRISOARE ①.

② **SCRIVI (-ivese) vb. intr. și refl. Trans. Mold.** A plînge încet, a scînci (PSC.); a se fasoli (PAMF.) [rut. skryvyty]. ③ **SCRICICA = SCRICICA.**

④ **SCRIMBIE, SCRIMBÎȚĂ sf.** = SCRUMBIE: scrimbiile se prind numai în luna lui Aprilie (GN.).

SCRINCIOB (pl.-be) sn. Mold.

Băn. ① Leagăn (format dintr-o scîndură atîrnată de frînghii, în care se leagăna cineva): îi plăcea... să se legea în ~, între copacii cei mari din fundul grădini (GN.); oînd era mică a căzut din ~ și de atunci e cam șchioapă (NEGR.) ② = DULAP (4379): și ~ul se ntoare, purtînd în leagănare Părechi îmbrățișate ou dulce înfocare (ALECS.); la Paști, el singur purta ~ul cu șase poliți în-cărcate (VLAH.); Cuza spătarul era spin-zurat de furca ~ului ce era înalțea curții domnești (MUSV.).

Fig. 4379. Scrincriob.

SCRINCIOBAR sm. Mold. Cel ce învîrtește un scrincioab (PAMF.).

SCRINTI... = SCRINTI...

SCRISNI... = SCRISNI...

SNI...

③ **SCROABĂ = SCROABĂ.**

SCROAFĂ (pl.-te) sf. ① Femela porcului (4380); F ②: s'a suit scroafa în oapac, s'a obrăznicit, și-a luat nasul la purtare ③

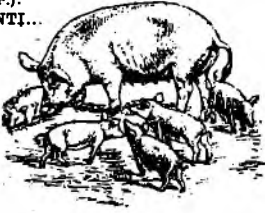

Fig. 4380. Scroafă cu porci.

④ Remeie nerușinată ⑤ În jocul de biliard: lovitură jucată rău, dar izbutită din întîmplare ⑥ ~-DE-BALTA = BITLANĂȘ ⑦ [lat. scrofa].

Handwritten Romanian text, likely a letter or document, written in a cursive script. The text is dense and covers most of the page.

Fig. 438r. Scrisoarea boierului Neacșu către jupan Hanăș Begner din Brașov (Cimpulung, 1521).
Cea mai veche scrisoare românească.

○ SCROAMBĂ — SCRABĂ¹.

○ **SCROB** (pl.-buri) *sn.* ① *Mold.* X Jumări (de ouă) ② *Băn.* X Mincare făcută din făină de grâu, stropită cu apă întocmai ca mămăliga (ușu); *Trans.* terciu care se prepară din făină de grâu amestecată cu lapte și din care se fac scovorile (FR.-COR.) ③ *Olten.* ④ Zăpada peste care a plouat, și care a înghețat la suprafață (CIAUS.) (R.-COO.) ⑤ *Olten.* = **SCROU** (comp. srb. slov. skrob, bg. skrob ū).

○ **SCROBEALĂ** (pl.-beli) *sf.* ① Substanță preparată din amidon cu care se scrobest rufe, crohmă: ~ de orez ② ~ albastră, substanță cu care se albăstresc rufe la spălat (*Mold.* „sineală”) [bg. skrobēla].

○ **SCROBI** (-beso) *vb. tr.* A muia rufe în scrobeală, spre a le face scortoase, a crohmăli [sl. skrobiti].

○ **SCROBOȘI** *sm. pl.*, **SCROBOASE** *sf. pl.* *Olten.* ① Un fel de încălțăminte făcută din piei de oaie și cu care țăranul își înfășură piciorul, cu lina înăuntru, pînă a nu pune opincă (CIAUS.) (CONV.) ② Incălțăminte ruptă, prăpădită.

○ **SCROCIOB¹** *sbst.* ① = **SCROB**.

○ **SCROCIOB²** *sbst. Trans.* (PAC.) X Birlogul ursului; culcușul ciinelui în fin.

○ **SCROFIȚĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* X = **PITULICE** ① [scroafă].

○ **SCROFULE** *sf. pl.* X Boală caracterizată prin umflarea glandelor gîtului și printr-o alterare generală a constituției [fr.].

○ **SCROFULOS** *adj. Mold.* X ① Privitor la scrofulă: tumore scrofuloasă ② Bolnav de scrofulă (și sm.) [fr.].

○ **SCROMBĂI** (-băesc) *vb. tr. Mold.* ① A strica rău încălțămîntea: după ce ai purtat ciubotele... și le-ai scrombăit pe la jocuri (CRG.) [scroambă].

○ **SCRUM** (pl.-muri) *sn.* Cenușă care păstrează încă forma lucrului ars: Omenirea-i o țigară Care se prefăce ~ (ALECS.); la gura sobei era un morman de ~ de hirtie (DLVR.); a se face ~, a arde ~, a arde de tot: cînd se deșteptă și sluga împăratului, friptura se făcuse ~

(ISP.): au aruncat pielea de șarpe în cuptor de a ars ~ (MERA) [comp. alb. škrum b, bg. škrum ū].

○ **SCRUMĂ** (-mez) *vb. tr.* A arde pînă să se facă s c r u m, a prefăce în scrum.

○ **SCRUMBIE** *sf.* X ① Pește de 25-30 cm., cu corpul rotund, de culoare albastră-verzuie pe spinare, cu pîntecele argintiu; trăiește în cete numeroase în apele mării; numită și „scrumbie-albastră” sau „scrumbie-de-mare”; se consumă proaspăt, sărat sau afumat (*Scomber scombrus*) (□ 4383): ~ sărată; ~ afumată ② Fig. 438z. Scrumbie-de-Dunăre.

③ Pește cu corpul lungăreț și turtit, cu solzi măricei ce se desprind ușor, de culoare albastră-verzuie pe spate, argintie pe laturi și albă pe pîntece; trăiește pe coastele mării Negre, de unde, pe la sfîrșitul lui Februarie, trece în apele Dunării; carnea ei e foarte gustoasă și se consumă proaspătă (friptă la grătar sau fiartă), sărată sau afumată; numită de obicei „scrumbie-de-Dunăre” (*Alosa pontica*) (□ 4382) [ngr. skumbri].

Fig. 438z. Scrumbie-de-mare.

○ **SCRUMBIOARĂ** (pl.-re) *sf.* X ① *dim.* **SCRUMBIE** ② Varietate de scrumbie de Dunăre, de cel mult 10 cm. lungime (*Clupea cultriventris*).

○ **SCRUMBIȚĂ** (pl.-te) *sf.* X ① *dim.* **SCRUMBIE** ② Varietate de scrumbie de Dunăre, de cel mult 20 cm. lungime; numită și „rizeafcă” (*Alosa Nordmanni*).

○ **SCRUMELNITĂ** (pl.-te), **SCRUMIERĂ** (pl.-re) *sf.* Farfurioară în care se depune s c r u m u l țigărilor: scrumelnită și cristalluri mărunte (SAD.); trîntind țigareta în scrumieră (CAR.).

○ **SCRUMUI** (-mutu) *vb. tr.* A prefăce în s c r u m.

○ **SCRUNTĂR** *sbst.* ① *Mold.* X Loc nisipos, pie-

tros, la marginea mării sau a unui riu ¶ ② Pădure, pile de pădure (VAS.).

SCRUPOS *adj.* *Mold.* Fărâncios, care se rupe ușor: pământ ~, uscat, plesnit în toate părțile (VLAH.) [comp. CRUPE și rut. skrupity].

SCRUPUL (*pl.-le, -luri*) *sn.* ① Neliniste, îngrijorare ce cuprinde pe cineva cu privire la legitimitatea, la moralitatea unui lucru ce a făcut sau e pe cale să facă: iartă-mă, am ~urile mele de conștiință (CAR.) ¶ ② Mare exactitate în împlinirea datorilor sale ¶ ③ Mare băgare de seamă și delicatete în proceduri, în moravuri [fr.].

SCRUPULOS *adj.* ① Care are scrupule: puțin scrupulos în întrebuintarea mijloacelor (A.-GH.) ¶ ② Migălos, cu mare băgare de seamă la cele ce face și în toate amănuntele: toate părțile celei compuneri sînt lucrate... cu o scrupuloasă acuratețe (ODOB.) [fr.].

SCRUPULOZITATE *sf.* Firea celui scrupulos; mare băgare de seamă în toate amănuntele, migăloșie, exactitate minuțioasă: făcea pretutindeni chipul animalelor ce înflinea, însemnînd cu ~ proveniența lor (ODOB.) [fr.].

SCRUTA (*-tez*) *vb. tr.* A cerceta cu de-amănuntul, a căuta să pătrundă bine cu mintea: în vremea aceasta, îl scruta mereu cu privirea (SLV.) [fr. < lat.].

SCRUTĂTOR 1. *adj. verb.* SCRUTA. Care scrutează: privire scrutatoare.

2. (și SCRUTATOR) *sm.* Persoană care, într-o adunare sau la alegeri, e însărcinată să adune buletinele de vot și să constate rezultatul scrutinului [după fr. scrutateur].

SCRUTIN (*pl.-ine*) *sn.* ① Fel de a vota prin punerea unui buletin sau unei bile într-o urnă ¶ ② Totalitatea buletinelor sau bilelor depuse în urnă: a desputa ~ul, a număra voturile și a constata rezultatul [fr.].

SCUADRĂ = ESCADRĂ.

SCUD *sm.* ① Veche monedă de argint, care circula în părțile apusene ale Europei, în valoare de 5 lei (□ 4384) [it. scudo].

SCUFA (*pl.-le*) *sf.* ① = SCUFIE ¶ ② Căciulița rotundă pe care o poartă călugărițele [ngr. σκούφας].

SCUFIE, *Mold.* SCUFIE *sf.*

Fig. 4384. Scud din veacul al XI-lea (al regelui Ludovic al VII-lea al Franței).

Fig. 4385. Scufie.

③ Căciuliță de pinză, de mătase, de stofă, etc., cu care se culcă unele persoane, noaptea (□ 4385): forme omenești învâltite în halaturi și înconornate cu scutii de noapte (ALECS.); purtînd pe cap o ~ rotundă... Năstase părea venit din alte locuri aci (LUNG.) [ngr. σκούφια < it.].

SCUFIȚĂ (*pl.-te*) *sf.*

① *dim.* SCUFA ¶ ② Scufie mică cu care se acopere capul copiilor mici, bonetică (□ 4386): Maria văzu că scufița e udă de lacrimi (GRU.).

SCUFUNDA

(-tună) *vb. tr. și refl.*

A (se) cufunda:

să dea ploi să se înnece semănăturile și să se scufunde pămîntul

(R.-COD.); apa se scufundă

bolborosînd, oa supță

de gura unei villori

(VLAH.); ③ sînt convinși că... dacă ar lipsi ei, țara s'ar scufunda (A.-GH.).

SCUFUNDAȚIU *sm.* 1 = BODIRLĂU [scufunda].

SCUFUNDĂTOR 1. *adj. verb.* SCUFUNDA. Care se scufundă.

2. *sm.* Cel ce se scufundă (în mare); scafandrier.

SCUFUNDĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a (se) scufunda; rezultatul acestei acțiuni.

SCUIPĂ (*scuip*) *vb. tr. și intr.* ① A da afară din gură, din gtlej, din plămîni, diverse secrețiuni (salivă, flegmă), singe, etc. (OLTEN. „a scuipi”, Băn. „a schipi”, „a schipi”, *Mold.* „a stupi”, etc.): ~ flegmă; ~ singe; ~ pe jos; ② ~ de sus, a se arăta minđu, disprețuitor; ③ cine scuipă în sus, îi cade pe obraz; ④: nu ~ în put, că se poate întîmpla să bei din el; a-și ~ în sin, a alunga sperieciunea, duhurile necurate, deochiul (scuipîndu-și în sin), după o străveche credință populară: sătenii începură să-și facă cruce și să-și scuipe în sin de frică (SR.) ¶ ⑤ *Pr. cat.* A da afară prin gură, ca și cînd ar scuipa: aduseră mîna la gură și-și scuipară pe tipsi dinții lor, împreună cu boabe de mărgăritar (ODOB.); ⑥: mîنینc sîntî și scuipă draci, se zice despre un ipocrit ¶ ⑦ A vărsa ca din gură, a da afară printr-o deschizătură: tunurile scuipau foc ¶ ⑧ A rosti ocări, vorbe urite: D'alde astea și-ale cîte rele 'n lume Le scuipa nevasta din gură cu spume (FANN) [lat. vulg. „scūpio, pīre”].

SCUIPAT (*pl.-aturi*) 1. *sn.* Secrețiunea glandelor salivare, care se adună în gură și se scuipă afară, salivă; CUC ⑥.

2. *subst.* Faptul de a scuipa.

SCUIPĂTOARE *sf.* ① Vas

în care se scuipă (□ 4387).

SCUIPĂTURĂ (*pl.-turi*)

sf. ① Faptul de a scuipa

¶ ② Scuiplat aruncat jos.

③ **SCUIPI** (-pesc)... = SCUIPA...

SCUL (*pl.-turi*) *sn.*

Colacul de fire de bum-bac, de lînă, de mătase, etc. răschiart pe răschiart care apoi se dapănă pe ghem (*Mold.* „călea-pă”) (□ 4388): dintr'un ~ se fac mai multe jurubite [ngr. σκούλι].

SCULA (*scol*) 1. *vb. tr.* ① A deștepta din somn: m'a sculat cu noaptea 'n cap ¶ ② A ridica în picioare: am sculat toată casa (și) am trimis după doctor (NEGR.).

2. *vb. refl.* ① A se deștepta, a se da jos din pat: cine se scoală mai de dimineață, acela e mai mare în sat la el (CRG.); ②: cine se scoală mai de dimineață, ajunge mai departe; ③: cine se culcă nemîncat, se scoală fără vreme; ④: cine se culcă cu cinia, se scoală cu purici; a se ~ din morți, a învia ¶ ⑤ A se ridica în picioare: se sculă drept în picioare (A.-GH.) ¶ ⑥ A se ridica spre a porni undeva: s'au sculat deci împăratul și împărăteasa și s'au dus la unchiș acașă (SR.); s'au sculat Gheorghe Ștefan logofătul cu oaste asupra lui și l-au scos din domnie (NEC.) ¶ ⑦ A se răscula: toate popoarele creștine din Turcia s'au sculat sau sînt gata a se ~ împotriva Turcilor (BALC.) [lat. „excubulare”].

SCULĂ (*pl.-le*) *sf.* ① Obiect mic și de mare preț (făcut din aur sau argint și împodobit adesea cu pietre scumpe), giuvaer, odor: în mijloc e biserică, plină de scule și de odore vechi (VLAH.) ¶ ② *iron.* Lucru de preț sau de nimic, soiul bun sau rău, poamă (bună sau rea): așa își lăuda bietul creștin scula de nevastă (R.-COD.) ¶ ③ *iron.* Unealtă (de meșteșugar): nu-i vorbă, tot ația se toarce și c'o furcă mai așa, dar parcă-ți umblă mîna mai ușor pe-o ~ frumoasă (VLAH.); lasă, tată, o'o să rămiți cu sculele mele de pescărie și n'ai să te prăpădești tu! (R.-COD.); nu era ~ trebuincioasă vînătorului (BR.-VN.); ④: un asemenea argat e ~ de aur la o gospodărie (S.-ALD.) ¶ ⑤ *pl.* Tesăturile și cusăturile ce alcătuiesc zestrea casei: au leșit din năcă numai scule de aur. așa de frumoase, că ale ăloralte parcă erau trențe pe lîngă ale ei (R.-COD.).

SCULAT 1. *adj. p.* SCULA ¶ ② NEȘCULAT.

2. *subst.* Faptul de a (se) scula.

SCULĂTOARE *sf.* ① = GEMĂNARITĂ ② ¶ ③ = UNTUL-VACII [scula].

SCULĂȚEL *adj.* F Care te face să te scoli și să salți, să joci: alte cîntec ~ ca aceste... tucam plîc ce asudau podelele (CRG.) [sculat].

SCULPTA (*-tez*) *vb. tr.* A A ciopli cu dalta în piatră, în marmoră, în os, în lemn, etc. spre a face figuri, ornamente, etc.: ~ un bust, o poartă, un stîlp [fr. < lat.].

Fig. 4387. Scuiptoare.

Fig. 4388. Scul.

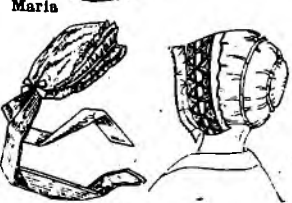

Fig. 4386. Scufițe.

***SCULPTOR** *sm.* ♀ Cel ce se îndeletnicește cu sculptura [fr. < lat.].

***SCULPTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ♀ ① Arta de a sculpta ♀ ② Lucrare sculptată [fr. < lat.].

***SCULPTURAL** *adj.* ♂ Ce ține de sculptură sau se poate compara, prin frumusețe, cu o lucrare de sculptură: vorbind cu o prietenească admirație despre... Măstura ~ a versurilor lui Dan (VLAH.) [fr.].

SCUMBRIE = **SCUMBIE**.

SCUMP 1. *adj.* ♂ ① Care costă mult (C. „ieftin”): cînd n’-ai, cămila de un ban e ~ă (PANN); e ~, dar face, se zice, ironic, aceluia care se plînge că a plătit prea mult pentru un lucru ♀ ② Care cere prețuri mari, care nu vinde ieftin: nu cumpăr la d-tă, că prea ești ~ ♀ ③ De mare preț, prețios: piatră ~ă; daruri ~e; făcut-au două mănăstiri mari... și le-au înzestrat cu multe sate... și cu veșminte ~e înăuntru și cu odoare (GR.-UR.) ♀ ④ Drag: ~ă mamă; ~e amintiri; e tot ce am mai ~ pe lume; ...; pe viața mea, pe ce am mai scump, că nu i-am ascuns-o eu! (BR.-VN.); Ochii unui tînger ~ Din albastrul de cîciora (COSB.) ♀ ⑤ Sgîrcit, avar: e ~ la tărîțe și ieftin la tîină; ⑥; la stăpînul ~, sluga hoasă; — ⑦ e ~ la vorbă, la ris, vorbește, ride rar; e ~ la vedere, se arată rar.

2. *adv.* Plătind bani mulți, pe un preț mare: plătește ~; Joacă ~.

3. *sm.* Om sgîrcit: ①: ~ul mai mult păgubește și lezează mai mult aleargă [vsl. s k a p ū].

† **SCUMPĂRĂ** (*-păr*) *vb. tr.* A răscumpăra.

SCUMPĂTATE *sf.* ♂ ① = **SCUMPETE** ♂: o masă... lucrată cu peruzele în argint, a cărila nu este altă ~tă cît este frumusețea (C.-RAD.) ♀ ② Pază minuțioasă, scrupulozitate: Dreptatea o păzește cu mare ~ (DON.) ♀ ③ Sgîrcenie.

SCUMPENIE *sf.* Sgîrcenie [s c u m p].

SCUMPETE *sf.* ♂ ① Preț foarte ridicat la lucrurile de vinzare; timp în care toate se vind cu preț foarte ridicat: făcîndu-se mare ~ de pine în Rim (N.-COST.); mămăligă cu barabule... se face mult în vreme de ~ (SEZ.) ♀ ② Lucru s c u m p, prețios ♀ ③ Scumpetari *pl.* Lucruri de mare preț, odoare scumpe: carele încărcate cu tot felul de scumpeturi (VLAH.); deși era teodor de împărat, nu mai văzuse asemenea scumpeturi (ISP.); avea o bibliotecă măricică, ...covoare pe jos, și multe alte scumpeturi (SLV.) ♀ ④ † Sgîrcenie: Duca-Vodă, pentru ~a lui, ca să nu cheituească bani cu oaste, n’au primit statul lui Racoți (MUST.).

SCUMPI (*-pesc*) 1. *vb. tr.* ♀ A ridica prețul, a face mai s c u m p: a scumpit marfa; războiul a scumpit viața.

2. *vb. refl.* ♂ ① ♀ A se urca prețul, a se face mai scump: pîinea s’a scumpit; traul se scumpește din zi în zi ♀ ② A se arăta sgîrcit, a se sgîrci: fiindcă te scumpești pentru donă sălaşe de Țigani, pune-ți pofta ’n cîntu despre euserle cu mine (ALECS.); de te vei scumpi la sămănat grîu, te vei căi la săcerat (DRAGH.).

SCUMPIE *sf.* ♀ Arbust, cu flori verzi-gălbui, a cărui scoară e întrebuințată la tăbăcitul pieilor; numit și „scumpină” (*Rhus cotinus*) (□ 4389): Capra face strîlăcioasă scumpiul și scumpia își răbună cu pielea ei (PANN); Un bondar se căina, stînd pe-o creangă de ~ ca de la vînt se leagă (DON.) [pol. s k a p i a].

SCUND *adj.* ♂ Jos, nu prea înalt: citeva chilii ~e, întunecase, adăpostesc vre-o doi, trei călugări (VLAH.); Pe bănci de lemn în ~a făvără mohorâtă (EMIN.) ♀ ② Mic la stat: femeia e ~ă ca puținelul, însă are doruri întinse ca bolta seninului (IUP.) [vsl. s k a d ū].

SCUNDAÇ *adj. dim.* **SCUND**: cînd ești mîlo, ~, văzut-ai că te hărțăpălesc toți (IUP.).

† **SCUPI**, **SCUPIA** = **SCUPA**.

† **SCURĂ** (*scur*) *vb. tr.* A curăți [lat. *excursare*].

† **SCURE**, **SCURĂ** = **SCURGE**.

SCURGĂTOR 1. *adj. verb.* **SCURGE**. Care (se) scurge.

2. **SCURGĂTOARE** *sf.* Canal de scurgere.

SCURGE (*scurg*; *pf.* *scursei*; *part.* *scurt*), † **SCURE**, † **SCURĂ** (*scur*) 1. *vb. tr.* ♂ A lăsa să curgă afară, a da drumul să curgă, să iasă tot lichidul: ~ toată apa din heleșteu, tot vinul din bute, tot singele din trup; ~ buretele de apă; ② a-și ~ ochii, a vărsa foarte multe lacrimi, a plînge mult: Nu-ți mai ~ ochii tineri (EMIN.); cine plînge pe altul, ochii lui își scurge (PANN.) ♀ ③ A seca, a storce de bani: după ce m’a scurs bine de bani prin Viena și prin Paris (ALECS.).

2. *vb. refl.* ♂ A curge afară (tot lichidul): s’a scurs tot vinul din bute; averea (e) ca o baltă, cum îi faci un șanțuleț, toată se scurge (GOL.); ațita a plîns el după soție, pînă ce mai l’a scurs ochii (VAS.); din ochii lui Făt-Frumos se scurgeau șiroaie de lacrimi (CRĂ.); ② a i se ~ ochii (după ceva), a rîvni, a dori din răspuțeri (să dobîndească ceva): cum văzură ~ele condurii, li se scurgeau ochii după dinși (ISP.) ♀ ③ A se vărsa (*verb.* de un rîu): Alexandru Macedon... au făcut... acel vestit oraș Alexandria, unde se scură. apă Nilului în marea (M.-COST.) ♀ ④ A (se) trece (încet, pe nesimțite): s’au scurs trei ani de-atunci; multe mai face și desface vremea scurgîndu-se încetinel (BR.-VN.) [lat. *excursare* > † *scurre*, modificat în conjugare după *curge*].

SCURGERE *sf.* ♂ Faptul de a (se) scurge: o ~ de singe ♀ ② Treccere: după ~ de mai mulți ani.

SCURMA (*scurm*) *vb. tr.* și *intr.* ♂ A răscoli țărina cu ciocul, cu botul, cu unghiile, cu ghiarele, cu labele, etc., a rîci: lac au scurmat și an sâpat și va cădea în groapa ce au făcut (NEC.); cînd scurmă cinele în prispă, ai să ai scîrbă (GOR.); în fle-care toamnă, bătrînii scurmuu țărina la piciorul cîreșului (DEM.); se opri în fața mea cu ochi fîroși și prinse să scurme pămîntul (GN.); Am o cățelușă, Scurmă în cenușă (GOR.), *ghicitoare despre „lulea”*; ② rare-ori li provoacă curiozitatea... de a ~ și-a căuta, în pulberea de vorbe, un grăunte de înțele (VLAH.) [† *scurima* < lat. vulg. **excursimare*].

SCURMĂTOR *adj. verb.* **SCURMA**. Cărescîrîm: ①: apoi ochii lui ~i deslășiră limpede o nămilă mai înaltă ca stearții (DEM.).

SCURMĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a scurma; rezultatul acestei acțiuni: ne mai auzind... nici o ~ de grăină (CRĂ.).

SCURS 1. *adj. p.* **SCURGE** ♀ ① **NESCURS**.

2. *subst.* Faptul de a (se) scurge.

SCURSĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* = **SCURSOARE** ♂: păstorul trebuie să o ferească ca să nu se adape (oala) din bălți, din scursături, din mlaștini (DON.).

SCURSOARE *sf.* ♂ ① Faptul de a se scurge, scurgere ♀ ② Loc pe unde se scurge: pe guri căsoate, prin tot ocolul aceleai vîi fără de ~, înșește tîna în sus (COOB.) ♀ ③ Apa, lichidul ce se scurge: valea, mai strîmîindu-se, aduna, ca într’o pîntie, scursurile prîporelor (VLAH.) [s c u r s].

SCURSURĂ (*pl.-suri*) *sf.* ♂ ② Loc pe unde se scurge: mergînd el pe scursuri prîrlului, tot în susul apei (CRĂ.); Geții, mai adese trecînd scursurile Dunării, în Dobrogea făcea mari prăzi (M.-COST.) ♀ ③ Parte din lichidul ce se scurge încetul cu încetul dintr’un vas cu doage [s c u r s].

SCURT 1. *adj.* ♂ De o lungime mică (C. „lung”): păr ~; băț ~; rochie ~ă; minci ~e; — **CÎNE** ♂; **COADĂ** ♂ ♀ ② A avea vedere ~ă, a fi ~ la vedere, a nu vedea decît la o mică distanță, a fi miop ♀ ③ Puțin; peste ~e zile sosit-au veste că Timuș... Intră pre la Soroca în țară (M.-COST.); ~ă vorbă, ~ă socoteală, în puține cuvinte, ca să nu lungim vorba: și, ~ă vorbă, unde erau trei, eu eram al patrulea (CRĂ.); minte ~ă, puțină pricepere; ④: femeia-i poale lungi și minte ~ă ♀ ⑤ De puțină durată, care nu ține mult: zilele sînt mai ~e iarna deolt vara; viață ~ă; în ~ă vreme; termen ~; convorbire ~ă; respirație ~ă, gîlîlială ♀ ⑥ Alcătuit din puține sunete, cuvinte sau rînduri: o vorbă ~ă; o frază ~ă; o scrisoare ~ă ♀ ⑦ Scund, mic la stat: un om nalt luă o nevastă foarte ~ă (ISP.) ♀ ⑧ Care se rostește în grabă, fără a apăsa tonul prea mult: o vocală ~ă.

2. *adv.* Într’un cuvînt, ca să nu mai lungim vorba; ~ și cuprinzător, fără multă vorbă; pe ~, fără a întrebuința prea multe fraze, fără a da prea multe amănunte, în rezumat; a lua, a apuca de ~, a sili să se justifice, să spună ce știe; a ținea de ~, a observa de aproape, a ținea în friu [lat. vulg.

Fig. 4389. Scumpie.

* excurtus, format sub influența lui excurtare < clas. curtus).

SCURTA (*-te*) *1. vb. tr. și intr.* A face mai scurt (C) „a lungi”: ~ mincește; lăruul lungeste viața, iar lenea o scurtează (ZNM.); oa să scurteze din oale, de cu seară a pleacă și în tindă s'a culost (ZNM.); ② ~ zilele cuiva, a) a-l amări, a-i face zile fripte; b) a lua viața: județul lui Dumnezeu n'au răbdat păcatul lui, ce curind i-au scurta zilele, și totuși au murit cu moarte bună (LET.).

2. vb. refl. A se face mai scurt: zilele s'au scurta; i s'a scurta viața; noroc că i se scurtașe calea și ajunsese acasă (ISP.). [lat. vulg. excurtare].

SCURȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Inflamarea glandelor de la subsoară: cînd ai o bubă la mîna ori la picior și obrîntește, ori nu se trece curînd, faci ~ (PAMF.); dacă se pune pe ~ oțet, ea nu mai coace (PAC.).

SCURȚĂ (*pl.-te*) *sf. Trans.* A trage scurtă, a trage paiul cel scurt, amestecat printre altele mai lungi (ca mijloc de a dovedi a celui vinovat).

SCURTĂȚURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Bită scurtă și groasă: Ia o ~ de o nula verde și o oam oroește țărșor pe șale (PANN); fata cu o ~ de ienn și femeia cu un tîrn... dă-i țava pînă noroiu (CAR.); și 'ncepu deodată cu nepus în masă și cu-o ~, stîl cam cioturoasă Să-l măsoare n' vole (SPER.). [scurta].

SCURTEICĂ (*pl.-ci*) *sf.* ① Haină lungă, făcută din stofă de lînă colorată și căptușită cu blană (mai adesea cu piele de vulpe), cu minceile scurte și neîmblănțite, purtată iarna de femeile din popor, mai rar de bărbăți (Mold. „cațaveică”) (C) 4390: scurteicelle erau pînă din sus de genunchi (VOR.); un fel de logofăt în ~ lungă de pambriu verde se arată înaintea cailor (I-ON.) [scurta].

SCURTEICUȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* ① *dim.* **SCURTEICĂ** ② Mîntean femeiesc, făcut din stambă sau din madipolon, rar din stofă de lînă, cu căptușală de amerie; e numită și „ciupag”, „zoavă”, „capoțel” sau „camizol”, iar în Mold. „polcă” sau „polcuță”.

SCURTICEL *adj. dim.* **SCURT.** Cam scurt: un om ~, lute la vorbă, cu mustața groasă și cu sprîncele dese (SLV.); era un moșneag ~, slab, cu plete cărunte (LUNG.).

SCURTIME *sf.* ① Lungime mică, dimensiune scurtă: ~ a hainei, minceilor ② Durată scurtă: ~ a zilelor, vieții.

SCUT (*pl.-turi*) *sn.* ① Vechi armă defensivă, de metal sau de răchită îmbrăcată cu piele, ce se purta la brațul stîng spre a apăra pieptul de săgețile sau de împunsăturile de sabie ale adversarului, pavăză (C) 4391: cu această piele de leu se îmbracă el... și o purta în toată viața lui, slujindu-i drept ~ (ISP.) ② ③ Ocrotire, apărare, protecțiune: a se pune sub ~ul legii [lat. scutum].

SCUTĂR *sm.* ④ Un fel de vîtaf al ciobanilor, sub îngrijirea și răspunderea căruia stau turmele de oi călătoare; el e însărcinat cu ducerea socotelilor și cu îngrijirea ciobanilor, în lipsa stăpînilor: ciobanii zic că toată socoteala unei stîne cade pe seama ~ului (OR.); m'au trezit glasurile ~ilor în fundul departat al pădurii (BR-VN.) [vsl. skotarî „păzitor de vite”].

* **SCUTĂR** *sm.* ~ = **SCUTIER** [lat.].

SCUTEALĂ (*pl.-teli*) *sf.* ① *Trans.* Adăpost: cușnițele se pun la ~ și se acopăr cu fin (ION.); să fie la ~... și să aibă barem ceva ogrîni dinainte (RET.) ② ③ Scutire, dispensă: preștii... au avut ~ pre obloelul carele au fost legat de la Domnii cel bătrîni (N-COST.); veniți după mine, să vă fac cărți de ~, să nu dați nimica în zilele mele (NEC.) [scuti].

SCUȚEC, **SCUTIC** (*pl.-ce*) *sn.* ① ① Bucată drept-unghiulară de flanelă sau de pichet de înfășat

pruncii (C) 4392: copilul cîndu-l desfașă den scutecele lui... închibuscă desbrăcarea de omul cel vechiu și de viața cea dentifă (PRV-MB.); scutecele copiilor nu trebuie lăstate

noaptea afară (COR.) ② ③ Fază primitivă, început: sub zidurile acestora zac scutecele poporului român de azi (VLAM.) [bg. skutak „șort”].

† **SCUTELENIC** *sm.* ④ Om scutit de ori-ce bir către stăpînire, prin faptul că se afla în serviciul Domnului sau al unui boier: boierii erau boğați..., dar averile lor erau în moșii, în ~, posluinici și Tîgani (I-ON.); — și *adj.*: cea ce va fi ~ să nu plătească vamă... poate să să bucure și să să veselească cu acest bine pînă cînd să vor împlina doozdele de ai (PRV-LP.); nu avea și el de la cine lua bani, o! țara era glumătească ~ă (NEC.) Fig. 4392. Scutec.

⑤ ⑥ Ostaș, milițian care slujea fără nici o leață, fiind scutit pentru aceasta de ori-ce bir către stăpînire [scuteală].

SCUTI (*-tesc*) *1. vb. tr.* ① ① A ocroti, a păzi, a feri, a apăra: ~ de vînt, de ploaie, de dușman, de moarte ② ③ A ținea în păstrare, a păstra: oine va crede... un inru ca acela și i-l va da să i-l ție și să i-l scutească, lărd el să va slui cu dîns... să să certe ca un fur (PRV-LP.) ④ ⑤ A cruța: moartea nu scutește pe nimeni; vultu să-l scutească și pe dînsul, sărmanul, că e bătrîn (ISP.); F scutește-mă, te rog! dă-mi pace, nu mă plictisi cu așa ceva ⑥ ⑦ A scăpa, a salva: au început... a fugi... unii înnot cu cal ou tot, alții cu luntii, carii cum putea, să-și scutească viața (N-COST.) ⑧ ⑨ A nu supune la, a apăra de anumite sarcini sau dări, a dispensa: ~ de armată, de bir, de vamă; pe la țirguri au fost scutind boierii cel mari și mici cîrcume, așlădere și arhierii și mănăstirile (N-COST.).

2. vb. refl. A se apăra, a se feri; a se adăposti: pe timp de „vreme mare”, nu e bine să te scutești sub căpîte de fin, pale sau sub arbori (GRM.); li sîngeraseră pe bietul iepuraș și el nu se putea scuti nicăiri (MERM) [scuti; comp. vsl. štiti „scut” > štitiiti „a apăra”].

SCUTIC ~ **SCUȚEC**.

* **SCUTIER** *sm.* ~ Tinăr nobil, ostaș care purta (în Occident) scutul domnului său: în tot păstorul astăzi există un ~ (ALECS.) [scuti, format după fr. écuyer].

† **SCUTINȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* Scutire, scuteală [scuti].

SCUTIRE *sf.* Faptul de a scuti, de a apăra (de anumite sarcini, de dări, etc.), dispensă: ~ de armată, de bir, de vamă.

SCUTITOR *1. adj. verb.* **SCUTI.** Care scutește, care ocrotește.

2. sm. Ocrotitor, apărător, protector: Dumnezeu este apărătorul celor drepti și ~ul celor năpăstuiți (ISP.).

SCUTUR *sbst.* ① Faptul de a scutura; bătaia vîntului, adiere: cînd... florile-și pierd rona la-al zefirului ~ (ALECS.) ② ③ Scuturătură, tremurătură, tremuriciu.

SCUTURA (*-tur*) *1. vb. tr. și intr.* ① A mișca cu putere încoace și încolo, a sgudui, a clătina, a agita: ~ un pom; ~ capul, pletele, coama; ~ din cap ② ③ A face să tremure: o săptămîntă m'au tot scuturat frigurile (RET.) ④ ⑤ A curăța de praf, a scoate praful: ~ hainele, covoarele, mobilele, cărțile; ~ de praf; fi spuse să scuture și să deretice pînă casă (ISP.) ⑥ ⑦ F A bate, a stîlci în bății: ~ cojocul cuiva, a-l trage o bătaie sdravănă; și îndată se pornește Să-l scuture vrăjmășește (PANN) ⑧ ⑨ A da jos frunzele, a despuia de frunze: vîntul scutură frunzele copacilor ⑩ ⑪ A alunga, a (se) desbăra, a (se) scăpa de ceva: Mamă, zi să vie nenea, Ca să-mi mai scuture lenea (PANN) ⑫ ⑬ A sdruvincia: căruța n'avea acurii și mă scutura rău ⑭ ⑮ F A-i lua toți banii, a-l lăsa fără un ban; ~ punga cuiva, a o goli de tot.

2. vb. refl. ① A se mișca cu putere încoace și încolo, a se agita să se desbăra de ceva netrebucios sau supărător: a se ~ de praf; cînd s'vrili apa desolintată pe un cine și el se scutură, atunci să știi că bolnavul are leac (COR.) ② ③ A tremura, a tresări, a-l cuprinde fiori: se făcu un noroiu cielos și puturos, de t

Fig. 4390. Scurteică.

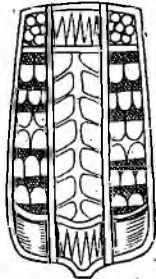

Fig. 4391. Scut.

se scutura carnea de pe tine (usp.); cînd se scutură corpul vreunei persoane fără voie, ... o pomeneste diavolul (GOR.); ① mîse scutură carnea (CIAUS.); mă cutrenfur (de groază) ② A cădea jos (vorb.) de frunze, de flori, de poamele de pe arbori: s'au scuturat frunzele, florile; ③ Ce-a fost verde s'a uscat, Ce-a nîlorit s'a scuturat ④ A se lepăda, a fugi cu groază de ceva [lat. vulg. exscutulare].

SCUTURAT 1. *adj. p. SCUTURA* ① ② **NESCUTURAT**.

2. *sbst.* Faptul de a (se) scutura.

SCUTURĂTOARE *sf.* ① Teica morii ② Măturică de pene cu care se scutură praful: îi puștește, pentru colb, cu ~a făcută din pene (GRU.).

SCUTURĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a (se) scutura; clătînatură, sgîlîtitură, sdrencînatură; tremurătură: cu o ~ svîrlit din spate coajul pe o laltă (SAD.); o ~ puternică îl apucă dintre spete (CAR.) ② Ceea ce se scutură, ceea ce cade jos în urma scuturării: ghiulelele pîrlîiau, pocneau, de pîreau ~ din nuci (JUP.); ~ de fin, floare de fin scuturată, căzută din iesle.

SCUT (*pl.-turi*) *sn.* ① Vargă ascuțită de ghiată ce se formează iarna pe la streșini sau pe crengile copacilor, turture: s'a făcut pe urmă acolo tot ~ și baba și oile ei (R.-COB.); semnele ne-arată gresălele, ca ~urile ce ne-arată gerul (COL.) ② (COL.) Murdărie formată pe pîntecele dobitoacelor, din amestecarea părului cu balegă (CIAUS.) (TUT.).

SCUZA (*scuz*) 1. *vb. tr.* ① A aduce scuze, a cere iertăciune ② A primi scuzele cuiva ③ A ierta. 2. *vb. refl.* A cere scuze, a-și cere iertăciune [fr. excuser].

SCUZA (*pl.-ze*) ① Cuvînt, motiv propus de cineva spre a se desvinovați sau spre a justifica pe altul ② Pretext de a nu face ceva ③ Cerere de iertare, iertăciune: a-și cere scuze [fr. excuser].

SCUZABIL *adj.* De scuzat, care poate fi iertat ① ② **NESCUZABIL** [fr. excusable].

† **SDELCA, ZDELCA** (*pl.-ci*) *sf.* ① Contract (de vinzare): dac'as gâsi vr'un tertip ca ~ schimb zdelca (ALECS.); îi înfîlneau în toate zdelcile, în toate oțnoșenile, în toate pisanile (A.-GH.) [RUS. sdelka].

○ **SDRAGON, SDRAGON, ZDRAGON** *sm.* F. Mold. Om nalt, sdravăn și chipeș (ca un dragon): avem două fete mari... coșogea, cît niște sdragoni (ALECS.); sdrabonul cel nalt... le vîrî în chimir (SAD.) [rut. dragon].

SDRANC!, **SDRANG(A)**!, **SDRING!**, **ZDR-interj.** Imită sunetul produs de izbirea unui vas sau unui obiect de metal, de zăngănitul armelor, etc.: cînd stringea gunoai la ușă, zdrîng! scapă fără de veste înelul (MERIA) [onom.].

SDRÂNCĂNI!... **SDRÂNGĂNI!**...

SDRÂNG(A)!... **SDRANC!**

SDRÂNGĂNI, SDRINGĂNI, SDRÂNCĂNI, STRÂNCĂNI, ZDR (-ăneso, -ân) *vb. tr. și intr.* ① A produce un zăngănit, a lovi un obiect de metal făcîndu-l să răsună; a zăngăni: s'a suit în fugă pe scară, sdrângănînd scabia de toate treptele (A.-GH.); Muzică făcea cu drimbăle, sdrâncănînd clopoței de oțale (BO.-DEL.); Astă-i fată de chinez, Auzi banii sdrâncănesc (CAT.) ② A sbîrîni, a face să vibreze coardele unui instrument muzical: era stîlit adesea să-și sdrîngănească mandolina mai tare (D.-ZAMF.) [sdranci etc.].

SDRÂNGĂNIȚ, SDRINGĂNIȚ, SDRÂNCĂNIȚ, STRÂNCĂNIȚ, ZDR-sbst. Faptul de a sdrîngăni; rezultatul acestei acțiuni: pornese apoi în harnituri de roate și în zdrîngănitul fierăriei (LUNG.).

SDRÂNTĂ!... **SDREANTĂ!**...

SDRAVÂN, ZDRAVÂN 1. *adj.* ① † Sănătos, teafăr, fără meteahnă, fără cusur: la olari, oală ~ă nu găsești (ZNN.) ② A cu mintea întreagă, în toate mințile, în toată firea: da ce, mă, nu ești ~? ce să-ți dau eu să măînclai acum la mîezul nopții? (JUP.) ③ Puternic, tare, vinjos, viguros, robust: se pomeni c'o mină ~ă care-i cade greu pe umăr (VLAH.); dascălul blîscleli, un hoțelut ~, frumos și volnic (CRG.) ④ Solid, trăinic: legăturile pîrlîiau, parcă n'ar fi fost sdravene, și căsură jos de pe dînsul (JUP.).

2. *adv.* Cu putere, tare; bine de tot: Căciula cea de oale Pe urechi am tras-o ~ (EMIN.); a încărcat carul ~ și l-a cîlînit bine (CRG.) [vsl. sdravînu].

○ **SDRĂVĂNA, ZDRĂVĂNA** (-avân) *vb. intr.* Băn. A strănută [s d r a v ă n, de la urarea „sdravân!”, făcută celui ce strănută].

SDRAVĂȚ, SDRĂVĂȚ, ZDR-sm. ① = **MLAJA** ① [bg. z d r a v e ȣ u, srb. z d r a v a c].

SDRĂVENI, SDRĖVENI, ZDR- (-enesce) *vb. refl.* A se face (iar) s d r a v ă n, a se însdrăveni.

○ **SDRĂV(N)!, ZDRĂV(N)!** = **SDRĂVANA**.

SDREANTĂ, DREANTĂ, (S)TREANTĂ (*pl.-ente*), *Trans. SDRANTĂ* (*pl.-te*) *sf.* ① Fășie veche; ruptă dintr'o stofă, dintr'o haină, cîrpă ruptă: ca pe-o treantă veche într'un colț l-a aruncat (PANN); Tiganul nu poate trăi fără strente (ALECS.) ② ③ Haină sau rufă uzată și ruptă: copilandri, cu picioarele goale, cu cîte o sdrăntă pe dînsii (JUP.); barba lui, albă și deasă, ascunde trentele de pe dînsul (COOB.) ④ × *pl.* Precăței de aluat (din făină, apă și ouă) ce se pun în supă [comp. vsl. s ū d r a n ū „rupt” < s ū d r a t i l].

SDREATĂ *sf.* și **SDRETE** *pl.* ① = **LINTIȚĂ**.

SDRELI (-elesc) *vb. tr.* A jupui puțin pielea, a sgîria ușor: pietrarul care-și va ~ degetele între dalta și ciocanul cu carl o va clopi (OLVR.); poliția... lovind, sdröbind, sdröbind orbește, și-a făcut loc pină la statua eroului (CAR.).

SDRELITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Jupuitură, sgîricitură ușoară a pielii [s d r e l i].

SDRENTĂROS, SDRĖNTĂROS, SDRĖNTUROS, (S)TRENTĂROS, (S)TRENTĂROS, (S)TRENTUROS, (S)TRENTĂROS, (S)TREMTĂROS, (S)TREMTĂROS 1. *adj.* Rupt și învechit ca o sdrăntă; cu hainele numai sdrēnte: intră în casă un drumeț sdrēntăros, prăpădit, a căruia înfățișare l-a înspăimîntat (SR.-VN.); urmînd la pas după un Tigan descolț și sdrēntăros, cu o masă mare pe spinare (A.-GH.); își tîrîră rămășița zilelor cu argași flămînz și sdrēntăroși (RET.); Am o fată trentăroasă, Șade cu Vodă la masă (COR.); ghicitoare despre „varză”; mojioul își întinde rufele cele strentăroase pe spini, sub ochii mei (ALECS.); nu căuta că mă vezi girbovă și strentăroasă (CRG.).

2. *sm.* Cel îmbrăcat în sdrēnte: tocmai un trentăros ca tine să o facă? (JUP.).

SDRENTOS, (S)TRENTOS, STREMTOS, Trans. SDRANTOS *adj.* Sdrēntăros: sdrēntos, murdar... Zoble își deapănă alene picioarele (OLVR.); trebuiră să plece la drum flămînz și sdrēntos! (RET.); n'are dect o haină strentăroasă ce abia-ți copere golîiunea (NEGR.) [s d r e a n t ă].

SDRENTUI, (S)TRENTUI, (S)TREMTUI (-uesce) *vb. tr. și refl.* A (se) rupe ca niște s d r e n ȣ e, a (se) face ca o sdrăntă: la numai privește opincile mele, Că se trentăriră în mici peticele (PANN); stă să-i crape sucmanul cel sdrēntuit de pe dînsul (JUP.).

SDRENTUROS = **SDRENTĂROS**.

SDREVENI = **SDRĂVENI**.

○ **SDRIMBĂ** *sf. Trans.* (PAC.), *Olten. SDRIMBOIU* (*pl.-oale*) *sn.* Fluier ce-și fac copii dintr'un duduloiu (lujer) de ceapă [comp. DRIMBĂ].

○ **SDRINCĂ** *sf. Trans.* (PAMF.) = **SCRINCIOB**.

SDRING! = **SDRANC!**

SDRINGĂNEI *sm. pl.* Clopoței, zurgălăi: Feciori... Cu sdrîngănele la opinel (COOB.) [s d r i n g ă n i].

SDRINGĂNI!... **SDRÂNGĂNI!**...

○ **SDROB**¹, **DROB** *sm. Bucov.* 1. Bărbătușul dropiei. **SDROB**² = **DROB**.

SDROBI (-obesc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) strivi, a (se) turti, a (se) fărima călcînd, pisînd sau lovind cu ceva tare: le sdrobesc capetele cu tufanul (JUP.); cînd cineva pică dintr'un pom ori e bătut rău de altul, se fărimă, se sdrobește în coș (PAMF.); altîi, pe dinaintea oetății, au căzut din stîncă de s'au sdrobit cu cal cu tot (MUST.) ② ③ A (se) nimici: înolîpușe-ți... să-i sdrobească băiatului cariera! (CAR.) ④ ⑤ A (se) sfîșia, a (se) prăpădi de durere, de mîhnire: a ~ cuiva inima; cu sufletul sdrobit de mîhnire (JUP.) [vsl. s ū d r o b i t i l].

SDROBITOR 1. *adj. verb.* **SDROBI**. ① Care sdrobește ② ③ Apăsător, copleșitor: doveză sdrobitoare.

2. (*pl.-toare*) *sn. Trans.* (VIC.) = **MELIȚĂ**.

SDROBITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a sdrobi; rezultatul acestei acțiuni; strivitură ② *pl.* ③ Cașul fărîmicios care se scoate din zăr (PSC.).

○ **SDRUCI, ZDRUCI** (-ucesce) *vb. tr.* Băn. *Trans.* A sdrobi, a stîlci, a stropși.

○ **SDRUHAI** (-ăesc, -ăin) *vb. tr. Mold.* A sgudui, a

SCU-SDR

SDR-SEC sdruncina [comp. rut. drohatty „a vibra, a oscila”].

SDRUMICA, ZDRUMICA (-mie) *vb. tr. și refl.* ① A (se) fărâma în mici bucățele, a (se) face fărîme: sdrumicase niște brînză sărată în taler (D-ZAMF.); ea lăută de pre lingă drumuri... în prav și pulbere zdrumicîndu-se (CANT.) ② A (se) sdrobi, a (se) strivi, a (se) nimici: fi sdrumică ca pe furnici (usp.); așa ura ostirea înțreagă este în stare să o sdrumice (CRG.) [dumica, refăcut sub influența lui sdrobi].

SDRUNCIN, SDRUNCEN, ZDR- sdst. ① Sdruncinătura: nu simțea decît sdruncinul pe șa (GN.); se rostogolise de pe locu-i înalt în sdruncinul opririi scurte a diligenței (DEM.) ② Oboselă mare de pe urma unei călătorii sau alergături: cu mare greutate și sdruncin au trecut peste nenumărate țări și mări (CRG.) ③ Sguduire morală, sbucium, turburare sufletească: un rău și mai mare este zdruncinul moral (VLAH.) [sdruncina].

SDRUNCINA, ZDRUNCINA, †STRUNCINA (-cin) *vb. tr. și refl.* ① † A (se) sdrobi, a (se) strivi, a (se) snopi: înfăldind parii... i-a sdruncinat mai toate oasele (SB.); veneau Turcii val-virlei, iar Românii îi sdruncinau fără cruțare (usp.); și dină de o ripă mare, s'au sdruncinat de tot (DOM.) ② A (se) sgudui, a se scutura rău trupul (verb. de un car sau de o trăsură care dă în gropi sau se lovește de pietre), a (se) hurduca: m'a sdruncinat rău trăsura ③ A (se) turbura rău, a (se) produce o mare perturbare, a (se) prăpădi: spectacolul acesta îi sdruncina mintea (VLAH.); nopțile pierdute i-au sdruncinat sănătatea ④ A face ca cineva să nu mai fie așa de statornic în păreri, în hotărârile sale, a-l face să se îndoească, să șovăiască: sint așa întimplări absurde care-ți turbură mintea, îți zdruncină credința (BR-VN.) ⑤ † struncina < †sturciuna < lat. *extortionare].

SDRUNCINĂTOR, ZDR-, †STRUNCINĂTOR *adj. verb.* sdruncina. Care sdruncină.

SDRUNCINĂTURĂ, ZDR-, †STRUNCINĂTURĂ *sf.* Faptul de a sdruncina și rezultatul acestei acțiuni, sguduitură, hurducătură: despre sdruncinături lui vă mai vorbesc: și le poate închipui ori-cine a călătorii cu asemenea trăsurii (usp.).

SDUCNI, SDOGANI, ZD- (-nesc) *vb. tr.* Băn. A sdruncina, a sgudui.

SDUP! sau **ZDUP!** *interj.* Imită șgomotul unei căderi sau aruncături precipitate: luă mațele și cu un șgomot mare, zdup! cu ele în foc (CAT.); numai ce-aud așa, ca un vînt greu, în văzduh afară, și, deodată, zdup! pe pripă... (SAD.) [onom.].

SE 1. pron. refl. Se întrebuițuează dinaintea sau în urma verbului: ~ culcă; ~ rade; ~ strică vremea; nu ~ poate; ducă-se; lipsească-se.

2. Pron. nedef. (cu înțelesul de „cineva”, „oamenii”, „lumea”, etc.): ~ vorbește; ~ aude; întrebuițuit rar și în urma verbului: zice-se [lat. s. e].

SEAMĂ, † Mold. Trans. SAMĂ (pl. semi) *sf.* ① Număr, cantitate, sumă: primi și de la Bathori o seamă de oști ajutoi (BALC.); avem... o avuție cît nu-i mai știm sama (SB.); de o ~ de vreme; cea ce va fura oale sau bou... aolea să se certe cu oena pînă la o seamă de vreme (PRV-MB.); fără (de) ~, nenumărat; peste ~ (de mulți), peste măsură (de mulți); *Trans.* din ~ afară, † fără ~, din cale afară: îndată au și scos dări multe fără ~ pre boieri și pre țară (N-COST.); împărțasea noastră-i isteasă din ~ afară (RET.); *Olten.* mi-am făcut seama, m'am săturat (de mîncare, de băutură, etc.) ② Socoteală, cont: a cere cuiva seama; a-și cere seama (de la stăpin), a-și cere plata, a cere ce i se cuvine (pentru slujba făcută): își ceru seama de la stăpin și voi... să-și la zina bună de la el (COOB.); a da ~, a) a da socoteală, b) a da cont (despre ceva): pe care-l va simți că au făcut cît de puțin batir, cu capul va da ~ (LET.); c) † a declara; a-și da ~ (despre ceva), a se dumeri, a pricepe, a se lămurii, a da de ~, a socoti, a calcula, a număra: tale... o mare mulțime de copaci... de nu-i putea da nimeni de seamă (usp.); a-și lua seama, a se răzgîndi; **BAGA 1** ③ **BĂGARE** ④ **BAGSEAMA** ⑤ Cunoștință, rost, rînd: a ști seama unui lucru, a-i ști rîndul, rostul, a se pricepe la un lucru: Miclășu, cine n'vătăi, știa seama la vînat (COOB.); i-a întreat despre bărbatul ei, și fiu-său îi răspunse că nu știe de seama lui nimic (usp.) ⑥ A face ~ cuiva, a-l omori; a-și face seama (singur), a-și

lua viața, a se sinucide: parcă-mi vine să-mi fac seama singur de neoz și de amarăciune (CAP.) ⑦ ⑧ Pază, grijă; atențiune, considerațiune; a da, a lăsa în seama cuiva, a încredința, a preda: împărăatul... îi primi bucuros și-i dăte în ~ grajdul, ca să grijească de cal (CAT.); a lua în seama sa, a prelua; a lua în ~, a băga în ~, a da atențiune; a ținea ~ de ceva, a nu trece cu vederea, a nu uita de ceva, a lua în considerațiune; pe ~, pe seama cuiva, în sarcina, în puterea, în stăpînire, sub îngrijirea cuiva: Transilvania și țările ce se tin de dină vor rămînea pe seama împărătilor (BALC.) ⑨ Vază, trecere; de ~, însemnat, important, deosebit, de preț; mai cu ~, cu deosebire, mai ales ⑩ Potrivă, fel, soi: nu e de seama mea; nu-l lăsa niciodată să se joace cu băieți de seama lui (VLAH.) ⑪ ⑫ *Trans.* De bună ~, a bună ~, (de) sigur, negreșit, fără doar și poate [ung. szám].

SEAMÂN 1. sdst. Asemănare, potrivire, înfățișare de același fel: fără ~, fără potrivă (pe lume), cum nu mai e altul, alta: dacă trăia el, pusese în gînd a 'face din tine un vînatôr fără ~ (usp.); n'are ~ (pe lume), nu mai există altul la fel.

2. SEAMÂNUL, SEMENUL *sm.* ① Aproapele, de-a aproapele: a fi liber va să zică... să nu aducem supărare semenului nostru (A-GH.) ② Cel de o seamă, la fel (cu mine, cu tine, etc.): nici unul din semenii săi nu era destoinic să-i stea înalte (usp.) [se mănă].

***SEANTĂ** (pl. -te) *sf.* Ședință [fr. s'éance].

SEARĂ, O SARĂ (pl. seri) *1. sf.* ① Partea de către sfîrșit a zilei, cînd începe să se întunece: într-o frumoasă ~ de primăvară; mine ~; Simbătă seara sau Simbătă ~; pe ~, spre ~, aproape de timpul cînd înserează; de cu ~, odată cu venirea serii: au pures Dumitrașco-Vodă de cu ~ cu Ioan Neculce hatman... la mănăstirea lui Aron-Vodă (N-COST.); ② ca să scurteze din cale, de cu ~ a plecat și în tîndă s'a culcat ③ **DESEARĂ sau DISEARĂ, (IN) ASTĂ ~, Mold. F. IN IASEARĂ,** în seara zilei de astăzi ④ **Inde ~, spre seară:** cînd va fi inde ~, să aștearnă pe drum smolă (usp.); s'au dat înapoi cu steagurile pre după casele Tătărașilor... și au stătut pînă inde ~ (M-COST.) ⑤ **Bună seară!** seara bună: urări la sosire sau la despărțire în timpul serii ⑥ Timpul de cînd începe să se întunece pînă în momentul culcării: unde ți-ai petrecut seara? ⑦ ⑧ Seara vieții, bătrînețea.

2. adv. SEARĂ, în timpul serii: nu lucrez niciodată seara; cine n'are noroc dimineața, nici seara (ZNN.) [lat. s. ēra].

SEARBĂD = SARBĂD.

***SEBACEU** *adj.* ① Care e de natura secului; glande sebacee, glande, în formă de struguri, la rădăcina părului și care secretază o substanță grasă [fr.].

SEC 1. adj. ① Uscat, lipsit de apă: pîrăul ce și-a făcut cale pe mijlocul văii este ~ aproape întregul an (SLV.) ② Gol, deșert, în care nu se află nimic: o nucă seacă; văzînd donița seacă a Grecotelului... mă așteptam la cine știe ce ursuzlucuri (usp.); tot două oale-mi fierb: una seacă și-alta goală (PANN); ~ puscă seacă, puscă neîncercată: cu pusca seacă, la vînat nu pleci (PANN); piatră seacă = **PIATRĂ 1** ③ ④ ⑤ Prost, fără minte; fără noimă, fără înțeles, fără rost: din capul tău ala ~, nu crez să-ți ieșit cuvinte așa înțelepte (usp.); nici eu n'am fost așa de ~ între cei de-o samă cu mine (CRG.); vorbe seci ⑥ ⑦ Lipsit de: se deta jos cu suflul plin de o-bidă... socotind că este ~ de noroc (usp.); ~ de minte, prost; *Trans.* mi-e ~ de foame (DENS.), mi-e foame ⑧ ⑨ **Vinerea seacă, Vinerea Paștilor.**

2. sm., SEACĂ *sf.* Om prost, femeie proastă, lipsit(ă) de minte: secul de Mitu mi-a ascuns blana (BR-VN.).

3. sdst. ① În ~, a) fără folos, în zadar, de geaba: a munci în ~; întrebările și rugăciunile mele le făceam în ~, căci îmi răsăam gura de surdă (usp.); b) în gol: a da în ~; a călca în ~; c) cu gîtul uscat: își oprește căii, tușește în ~ și prefăcut și dă să vorbească (OLVR.); popa îngheț în ~ și, simțindu-și gîtul uscat, bău două pahare unul după altul (CAR.); ~ **INGHITI** ② ③ Cu ~, cu un vas gol: cînd o persoană pleacă la un drum și-i lese înalte cineva cu vre-un vas sec, nu-i va merge bine leșîndu-i cu ~ (GOR.) ④ De ~, de post; a mîncea (de) ~; bucate, mîncări de ~; zile de ~; cînd turta se face numai cu apă, tocmașii sint de ~ (SEZ.); sint o mulțime de țărani cari... trăesc mai toate ele

legile numai cu ~ (ION.); trei ani să nu se cuminece și peste toate zilele să mănânce ~, adică Lunea, Miercuria și Vineria (PRV.-MB.). ① Lăsat de ~, lăsatul sau lăsatul ~ului, ziua înainte de intrarea într-un post, ajunul unui post mare: mă-si i-a abătut să nască tocmă despre ziua la lăsatul ~ului de postu mare (CAR.); curind după ce s'au isprăvit nunta, care s'au timplat la lăsatul ~ului de postul 51m-Fletrului... i-au maslilit pre Antiohia din bătmănie (N.-COST.) [lat. siccus].

SECA (sec) 1. *vb. tr.* ① A usca, a scoate toată apa: ~ un put, o baltă ② A ~ zoli, a deșerta, a despuia: vară bani pînă le seacă și punga și capul și mîndra oaselor (MF.). ③ A slei, a istovi, a lua toată vîaga: pîrîndinele de bătrînețe mi-au secat toată vîrtețea (MF.); sint bolnav vecine, de-o boală ascunsă, care mă seacă pe picioare (SLV.); ④ ~ inima, fîcîții calva, a-l ~ la inima, la fîcîți, a pricinui ori a simți o durere pătrunzătoare, sfîșietoare: Să nu-ți sece inima, Cum al secat tu pe-a mea! (M.-BRS.). ⑤ A ~ ologi: de ciudă...! i sacă o mină ori un picior, ca să-l pedepsească (SEZ.).

2. *vb. intr.* ① A se usca; a rămîne fără apă: în zilele lui Petru-Vodă, mare secetă s'au făcut în țară, cît au secat toate izvoarele (GR.-UR.); pîrîlele secase de o secetă grozavă (MF.). ② A se goli, a se deșerta ③ A se slei, a se istovi, a-și pierde toată vîaga: i-au secat puterile ④ A se ~ ologi: De fi-ar fi secat mina, Cînd mi-ai pus tu cunună (M.-BRS.) [lat. siccare].

○ **SECACIU** *adj. Ofen.* Cam sec (*verb.* de grîu și de alte cereale) (CIAUS.).

SECACIUNE *sf.* Uscăciune: mare secetă s'au făcut în țară, cît... copacii au secat de ~ (GR.-UR.); prin mantale se zăreau casele albite de secăciune (EMIN.); ② lucrările... cele dinlîu sînt de o banalitate, de o ~ ce nu se poate pricepe (BR.-VN.) [lat. siccatio nem].

SECANTĂ (pl.-te) *sf.* A. Ori-ce linie sau suprafață care taie o curbă sau o suprafață; secanta unui cerc, linia dreaptă care taie o circumferență în două puncte. (4393) Linia AB este secanta circumferenței O [fr.].

SECARĂ, ○SĂCARĂ, Mold. SĂCARĂ *sf.* ① Plantă din fam. gramineelor, care se deosebește de grîu prin culoarea și forma boabelor, care sînt cenușii, lungărețe și cu pojghita sbricită; înfrățeste mai mult decît grîul și tulpina ei trece adesea de 2 metri înălțime; din făina ei se face o plîne mai puțin hrînitore decît cea de grîu (*Secale cereale*) (4394) ② ~ ALBĂ = ALĂO [lat. secale].

SECĂREA *sf.* ① = OBSIA ② = CHIMEN ③ = MOLVRA [secară].

○ **SECĂRET** *adj.*

Trans. = SECACIU: cumpărătorii acesta se mai uită o leacă la grîu și pîrîndu-l-se cam ~, ba și cam tăciunos, mersu la alta cară (RET.).

SECĂRICĂ, ○SĂCĂRICĂ *sf.* ① = CHIMEN ② = Rachiul fabricat din secară.

SECĂRIȚĂ *sf.* ① = CHIMEN ② = PERISOR ③ [secară].

SECAT 1. *adj. p. SECA.* ① Uscat, rămas fără apă: apă nu avea nici pic, căci ițintina era ~ă (CAT.) ② Golit, deșertat, despuiat: a găsit țara ~ă cu totul în belșugul ei (N.-GH.) ③ Sleit, istovit, rămas fără vîlagă: ~ de puteri ④ ⑤ Sfîșiat, îndurerat: arăguț se duse cu inima ~ă (OLVR.) ⑥ = NESECAT.

2. *subst.* Faptul de a seca: ~ul bălților.

SECĂȚUI, ○SĂCĂȚUI (-ușo) *vb. tr.* ① A usca, a slei, a istovi, a slăbi: rupînd-o odată cu arendașii ce secățuia pămîntul (S.-ALD.); pe fața lui se văd urmele patimilor ce l-au secățuit fără vreme (GN.) ② A stîrpi, a nimici o livadă, o pădure, a lăzu: (Itezele) în loc să le înmulțească, le secățuiește din an în an (ION.).

SECĂȚURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Lucru de nimic, fără valoare, de nici un folos, de lepădat: femeile nu mai visau decît diamanticele, stofe de mătase și alte secățuri de acestea (FIL.) ② Om de nimic, netrebnic:

mai bine... îmi frîng pînă decît să laud... virtuțile unui om care n'a fost decît o ~ (N.-GH.); dar nu e meserie care, dacă nu ești ~, lipsită de ori-ce pătrunder, să-ți aducă o silă de tine însuși, ca meseria de avocat (BR.-VN.) ③ *pl.* Fleacuri, mofuri, prostii: o să m'apuc acugi să citeșc toate secățurile, că altă grîiă n'am (VLAH.); te gîndești la secățuri și nu vezi că ești cu un picior în groapă (OLVR.) [seca].

SECĂȚIV *adj.* Uscat, uscățiv: cine se hărănește bine... nu e bolnăvicios, sbrud și ~ (MF.) [seca + (u) că + (i) v].

SECERĂ, ○SĂCERĂ (-cer) *vb. tr.* ① A tăia (grînele) cu secerea: ~ grîul; ② Făt-frumos însă îi gonea și-l seceră cu palma ca pe buruienile cele rele (MF.) ③ A aduna grîul, bucatele de pe cîmp, a recolta: cum vei semăna, așa vei și seceră (COL.) ④ ⑤ A omori, a răpune, a cosi: pe ținuturile lui, moartea seceră jumătate din locuitori (CAR.); pe lîngă aceste pierderi, o foamete grozavă îi mai seceră în aceeași iarnă (BALC.); holera începuse a săcără... cu o iuteală grozavă (NEGR.) [lat. vulg. sicillare].

SECERĂ = SECERE.

SECERAT 1. *adj. p. SECERĂ.*

2. *subst.* Faptul de a seceră: ~ul grîului.

SECERĂTOR 1. *adj. verb.* SECERĂ. Care seceră: Nevastă secerătoare, Ce seceri vara la soare, Și mi-llocul nu te doare? (M.-BRS.); Lelîță secerătoare, Ce ești pîrîlă de soare, Pune seceră 'n pămînt, Sule-te la deal cu vînt ivor.)

2. *sm.*, **SECERĂTOARE** *sf.* ① Om, femeie care seceră: cădeau Turcii sub paloșele Românilor, cum cade iarba sub coasele secerătorilor (MF.).

3. **SECERĂTOARE** *sf.* Mașină de secerat (4395): carul, după ce descărca snopii, se întorcea iar la urma secerătoarei (N.-GH.).

SECERĂȚURĂ (pl.-turi)

sf. ① Faptul de a seceră, secerat: Ruven leși la ~ la vremea secerăturii și află în cîmp mandragora (PAL.) ② Cîmpul pe care s'a secerat pîinea albă.

SECERE, SECERĂ (pl.-ri) *sf.* ① Unealtă agricolă alcătuită dintr-o lamă de oțel semicirculară, cu tăișul dîntat, și un minier de lemn, cu ajutorul căreia se seceră pe cîmp grînele, porumbul, etc. (4396): spre răsărit, în lîmpezul cerului, se vede luna ca o seceră de argint (VLAH.); La cap pleptene, La trup pepene, La coadă ~ (GOR.), ghicitoare despre "cocos" ② Faptul de a seceră, secerat: ne-a pus la ~ ③ Timpul cînd se seceră: Secere, cea ce va fura snopii... la vremea de seceră, pe acela, de-l vor prînde, să-l bată și să-l ia hainele toate (PRV.-MB.); Duca-Vodă... cum s'au așezat la domnie, au lăsat țara în odihnă pînă la vremea săcerii (N.-COST.) ④ ★ Fază a lunii cînd apare pe cer în formă de seceră [lat. sicilem].

SECEREA

SECERICĂ (pl.-rele) *sf.* ① *dim.* SECERE ② SECEREELE *pl.* ③ SĂBIȚĂ ④.

SECERIS

(pl.-isuri) *sn.* ① Culesul bucatelor de pe cîmp, secerat, recoltă (4397); ② Se-cuiri, cînd au văzut ce ~ de vieți se 'nceinge, au rupt-o de fugă (VLAH.) ③ Timpul cînd se culeg bucatele de pe cîmp, epoca recoltei [sece-ri].

○ **SECERUICĂ, SĂCERUICĂ** (pl.-ce, -ci) *sf. Tr.-Carp. dim. SECERE.*

○ **SECERUIE** *sf. Băn. ** = SĂBIȚĂ ②.

○ **SECESION** *subst.* Tendință în artă de a se depărta de căile idealismului și de a se apropia cît mai mult de realism și naturalism [germ.].

Fig. 4393. Secantă.

Fig. 4394. Secară.

Fig. 4395. Secerătoare.

Fig. 4396. Secere.

Fig. 4397. Seceris.

***SECESIONIST** 1. *adj.* Privitor la secesion: dau forma pe care noua artă ~ă a Apusului se odărneste a le descoperi astăzi (arg.).

2. *sm.* Partizan al tendințelor secesioniste în artă [germ.].

***SECEȘIUNE** *sf.* ① Act prin care un Stat care face parte dintr-o federație se separă de aceasta; războiul de ~, încercarea de secesione făcută, în 1861, de Statele de Sud ale Uniunii americane [fr.].

SECETĂ (*pl.-te*) *sf.* Uscăciune mare din cauza lipsei de ploaie: în anul 1880 o ~ așa ~ și uscăciune în toată Moldova, oă nu se găsește frunză pe oapă (vlah.). nioi apă nu era cu îndestulare, fiindcă pârâiele secase de o ~ grozavă (arg.) [lat. vulg. *siccita = clas. siccit a s].

SECETOS *adj.* Prea uscat din lipsă de ploaie, cu seceță: vor fi de pururea înseșiți și lipsiți, oă și cum are fi într'un loc ~ fără de apă (prv.-mag.); primăvara, oine aude înțitu brotăceli cîntînd, să se dea de trei ori peste oap, ca să nu fie anul ~ (gor.).

***SECHESTRĂ** (-trez) 1. *vb. tr.* ① A pune sub sechestrul ① ② A ținea închis pe cineva în mod nelegal, a nu lăsa să iasă dintr'un loc ① ② A doși.

2. *vb. refl.* A trăi singuratec, departe de societatea oamenilor [fr. < lat.].

***SECHESTRU** (*pl.-tre*) 1. *sm.* ① Darea în păstrare, încredințarea unei a treia persoane a unei sume sau a unui lucru litigios, printr-o hotărîre a justiției sau prin învoirea părților, pînă se va judeca sau se va hotărî cui aparține de drept: partea interesată... va putea, de odată cu intentarea acțiunii, să ceară a se pune ~ asigurător asupra averii mobile a debitorului său (cod.-com.) ② Lucrul sechestrat.

2. *sm.* Depozitarul unui lucru pus sub sechestrul [fr. < lat.].

***SECHIN** *sm.* ① Veche monedă italiană de aur avînd valoarea unui galben, care circula și în Orient [it. zecchino].

SECIU (*pl.-ciuri*) *sm.* ① Pășune pe un loc unde s'a tăiat pădurea: seculiripine de brusturi (luno.); ~ la munte e locul înverzît de pe unde s'a tăiat pădurea și au rămas butuci necărați (arg.). ② Loc îngrădit cu crengi, spini, bolovani, etc., unde stau oile noaptea. [srb.].

***SECIUI** (-ueso) *vb. tr.* A A tăia pădurea: pre la codrul Cosminului să treacă, se temeau de fărâni... să nu se ciuească pădurea asupra lor (gr.-ur.) [seciu].

***SECOL** (*pl.-le*) *sm.*, **SECOL** *m.* ① Veac, răstimp de 100 de ani: ~ul al xx-lea a început în anul 1900 și se va termina în anul 2000; secolii din istoria acestei lumi... ar fi oilept (emin.); ~ele viitoare, posteritatea ② Epocă: un ~ de lumină ③ A fi din ~ul său, a avea ideile, cunoștințele, obiceiurile, credințele, prejudecățile timpului în care trăiește ④ Epocă însemnată prin evenimente istorice ce s'au desfășurat sau prin lucrările de seamă, literare sau artistice, ce s'au produs în acea vreme: ~ul lui Pericle, al lui August, al lui Leo al x-lea și al lui Ludovic al xiv-lea sînt cele patru mari ~e literare ale Europei ⑤ Spațiu de timp care ni se pare foarte lung: nu te-am văzut de un ~ [lat. saeculum].

***SECOND**... = **SECUND**...

○ **SECRET** = **SĂCRET**.

***SECRET** 1. *adj.* ① Ascuns, cunoscut numai de unul singur sau de puțini inși, tainic: o alianță ~ă; un plan ~; a păstra ~ul; nă ~ă, ușă ascunsă, nevăzută, cunoscută numai de cei ce locuiesc în acea casă ② ③ Fonduri ~e, fonduri de care dispune un guvern fără a fi nevoit să dea socoteală de întrebuințarea lor ④ Care lucrează pe ascuns: poliție ~ă.

2. (*pl.-ete*) *sm.* ① Ceea ce trebuie ținut ascuns, ce nu trebuie spus nimănui, taină: sfîndurile tale îi urmăresc, vor să străbată în ~ele lui (vlah.) ② Ceea ce nimeni nu știe, nu poate să pătrundă cu mintea: ~ele naturii ③ Loc separat, celulă izolată unde se închide un arestat spre a nu putea comunica cu nimeni: l-au pus la ~ ④ Mijloc cunoscut de o singură persoană sau de prea puțini inși de a face anumite lucruri în știință sau în artă ⑤ ⑥ Mijloc, procedeu de a izbui într-o anumită întreprindere: ~ul de a se îmbogăți ⑦ Partea cea mai de seamă și mai grea a unei arte: ~ul politicii ⑧ Mecanism

ascuns care permite numai celor ce-l cunosc să se servească de obiectul din care face parte: un secret cu ~ ⑨ In ~ loc. *adv.* Într'ascuns, în taină [lat.].

***SECRETA** (-tez) *vb. tr.* A produce secrețiuni: floatul secretază țiera [fr.].

***SECRETAR** 1. *sm.* ① Cel însărcinat să scrie scrisorile pentru o persoană în serviciul căreia se află: ~ de ambasadă, persoană numită de guvern cu însărcinarea de a redacta depeșile unei ambasade ② Persoana care redactază procesele-verbale ale unei adunări: ~ul Academiei române ③ ④ ~ de Stat, ministru ⑤ ⑥ ~ general (al unui ministru, al unei prefecturi, etc.), funcționar superior care este șeful birourilor întregii administrații, ține corespondența și expediază ordinele emantate de la ministru, de la prefect, etc. ⑦ ⑧ ~ul unei primării, cel însărcinat să ție registrele unei primării și să libereze extracte.

2. (*pl.-are*) *sm.* ① Birou Fig. 4398. Secretar. de scris sau în care se păstrează hîrtii [fr. secrétaire].

***SECRETARIAT** (*pl.-ate*) *sm.* ① Funcțiunea de secretar ② Timpul cît se exercită această funcțiune ③ Localul, biroul unde secretarul unei administrații își păstrează registrele și unde expediază afacerile ce privesc administrația sa [fr.].

***SECRETORIU** *adj.* ① Privitor la secrețiune: glande secretorii [fr.].

***SECREȚIUNE** *sf.* ① Proprietate ce au unele glande de a forma din materiile imprumutate de la sînge substanțe lichide, umezeli normale ale corpului: țiera este o ~ a floatului [fr. < lat.].

○ **SECRU** = **SICRIU**.

***SECTA** (*pl.-te*) *sf.* ① Totalitatea adepților aceleiași doctrine: secta filosofilor, stoicilor ② Totalitatea persoanelor care împărtășesc o dogmă sau o opiniune privită ca eretică sau eronată [fr.].

***SECTAR** *sm.* ① Membru al unei secte; în spec. al unei secte religioase ② Partizan apig, membru fanatic al unei doctrine [fr.].

***SECTATOR** *sm.* Cel ce profesază principiile unui filosof, unui învățat, doctrinele unui eretic, etc. [fr.].

***SECTOR** (*pl.-toare*) *sm.* ① A Ori-ce porțiune din suprafața unui cerc cuprinsă între un arc și cele două raze care ating extremitățile acestuia [fr.]. ② A ~ sferic, solid format de un sector de cerc care se învîrtește în jurul unui diametru care nu trece prin el; volumul lui este egal cu a treia parte a produsului dintre zona care-i servește de bază prin raza lui [fr.]. ③ Instrument de astronomie pentru a măsura unghiurile ④ Porțiune dintr'un oraș ⑤ Porțiune dintr'un loc fortificat pusă sub ordinele unui comandant militar [fr.].

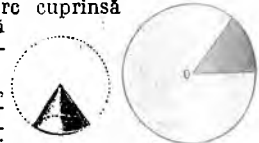

Fig. 4399. Sector sferic. Fig. 4400. Sector circular.

SECTIE 1. *sf.* ① Despărțire dintr'un oraș pusă sub supravegherea unui comisar de poliție. ② Comisar de poliție, localul unde funcționează un comisar de poliție: am ieșit pe dincolo, pe fereastră, oă să dau de știre la ~ (arg.) [rus. s e k c i j a < fr.].

***SECTIE** = **SECTIUNE**.

***SECTIONA** (-onez) *vb. tr.* A împărți în secțiuni; a îmbucătăți [fr.].

***SECTIUNE**, **SECTIE** *sf.* ① Despărțire, despicare, tăiere: ~a unui nerv ② A Linie după care două solide se taie; ~ plană, aceea pe care o formează un plan care taie un solid; secțiuni conice, elipsa, cercul, parabola și iperbola ce se pot ob-

ține tîind un con, drept circular printr'un plan ¶
 ④ Desen geometric înfățișînd o clădire presupusă
 că ar fi tăiată printr'un plan oare-care, mai adesea
 orizontal sau vertical (□ 4401) ¶ ④ Diviziunea sau
 subdiviziunea unei cărți, u-
 nei opere, unei socoteli, u-
 nui catalog, unei colecțiuni
 ¶ ④ Fie-care din diviziunile
 unui tribunal, unui consi-
 liu, unei administrațiuni,
 unui corp constituit ¶ ④
 Jumătatea unui pluton sau
 unei companii de infanterie.
 [fr. < lat.].

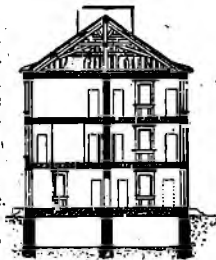

Fig. 4401.
Secțiunea unei clădiri.

***SECUESTRU**... = **SECH-
STRU**...

***SECULAR** *adj.* ① Care
se face din 100 în 100 de ani
 ¶ ② *poet.* Care există,
 care trăiește de veacuri, de foarte multă vreme,
 vechi cu lumea: intrăm într-o pădure mare și frumoasă
 de stejar! ~ (VLAH.) ¶ ③ Laic, mirean, care trăiește
 în lume; temporal: olerul ~; jurisdicțiunea ~ă, justi-
 ția civilă ¶ ④ Brațul ~, puterea justiției civile
 [lat., cu sensurile fr. séculaire și séculier].
 ***SECULARIZA** (-izez) *vb. tr.* A face secular; a
 face să reîntre în domeniul puterii civile un avut,
 un privilegiu ecclesiastic: Cuza-Vodă a secularizat în
 1863 averile mănăstirești [fr.].

***SECULARIZARE** *sf.* Faptul de a secula-
 riza: ~a averilor mănăstirești.

***SECUND**, *2. SECOND* *1. sm.* ② Ofițerul care co-
 mandă pe un vas, după căpitan: locotenentele de vasel
 Laurent era secundul corvetei (A.-GH.).

2. *sm.*, **SECUNDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① Vocea a doua, în
 cântarea cu vocea sau cu instrumentul: Răsună în-
 mos din corde Ale tale dulci acord, și scoate acele glasuri,
 Sopran, secunde și basuri (PANN) [fr. second].

***SECUNDA**, *2. SECUNDA* (-dez) *vb. tr. și refl.* A
 (se) ajuta (unul pe altul); a favoriza, a sprijini [fr.].

***SECUNDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① A șazecea parte din-
 tr-o minută de ceas sau de grad (însemnată pre-
 scurtat: ") ¶ ② Interval care urmează după
 unison și precedă terța; ~ majoră, interval format
 de două semitonuri; ~ minoră, interval format de un
 singur semiton [fr. second e].

***SECUNDANT**, *2. SECONDANT* *sm.* ① Martur în-
 tr'un duel: locul duelului se hotărește de secundanți (ALECS.);
 învîntînășă, secundanți mîșe vor înțelegi ou d-ta (ALECS.).

¶ ② Ajutor, sprijinitor [germ. Sekundant].

***SECUNDAR** *adj.* ① Care vine în al doilea
 rînd, lăturălnic, accesoriu ¶ ② Terenuri ~e, tota-
 litatea terenurilor triasice, liasice, jurasice și cretaceu
 ¶ ③ Învățămînt ~, învățămîntul intermediar între
 cel primar și cel superior; școală ~ă, liceu (de băieți
 sau de fete), gimnaziu, școală în care se predă în-
 vîntămîntul secundar; profesor ~, profesor de liceu,
 de gimnaziu, de școală secundară ¶ ④ Care se
 produce în al doilea rînd în ordinea timpului: acci-
 dentele ~e ale unei boale [fr. < lat.].

***SECUNDO** *adv.* Al doilea, în al
 doilea rînd [lat.].

***SECURE**, *2. SĂCURE* *sf.* ① Topor
 ce slujește la doborîitul copacilor din
 pădure, la scurtatul lemnului și u-
 nui la cioplit (□ 4402): la lemnul tare,
 trebuie ~ ascuțit (ZNN.); și oada seorii a
 făcut rău pădurii (ZNN.) [lat. securis].

***SECURICE**, **SECURICĂ**, *2. SĂCURICĂ*
 (*pl.-rele*) *sf.* ① *dim.* **SECURE**: Astă să-
 curică Poate pe drum îți va prinde bine
 (BO.-DEL.); 8'a făcut nouăzeci și nouă de secu-
 rice Cu mînaunchi de floricele (VOR.).

***SECURITATE** *sf.* Siguranță: se bucura de cea
 mai mare liniște și ~ (A.-GH.) [fr. < lat.].

***SEDATIV** *adj.* și (*pl.-ive*) *sn.* ① (Medicament)
 care alină durerea; apă ~ă, medicament compus din
 camfor, amoniac și apă sărată [fr.].

***SEDELCĂ** = **SĂDELCĂ**.

***SEDENTAR** *adj.* ① Care mai adesea șade pe
 loc ¶ ② Care nu prea iese din casă, care stă mai

mult acasă, casnic ¶ ③ Care se face, care se exer-
 cită fără a pleca de-acasă: viață, muncă ~ă ¶ ④
 Trube ~e, care nu și schimbă garnizoana, care nu
 se pun în campanie [fr.].

***SEDILĂ** (*pl.-le*) *sf.* Mică virgulă care se pune
 subt anumite consoane spre a le da un sunet
 suierător; în limba română se pune sub s și t (s, t);
 în limbile franceză, spaniolă și portugheză se pune
 sub o (e) [fr. cédille < sp.].

***SEDILĂ** = **SĂDILĂ**.

***SEDIMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Depozit ce se for-
 mează pe fundul unui vas în care se află un lichid;
 drojdii ¶ ② Depozit format de apele mării, ale
 unui lac, unui fluviu, etc. și alcătuit straturi suc-
 cesive în care se găsesc îngropate rămășițe de ani-
 male, de plante, etc. [fr. < lat.].

***SEDIMENTAR** *adj.* ① Constituit dintr'un se-
 diment; terenurile sedimentare sînt așezate sub
 formă de straturi în scoarța sau pe suprafața
 pămîntului; numai în acestea se pot găsi fosile
 [fr.].

***SEDIȚIOS** *adj.* ① Care ia parte la o răzvră-
 tire ¶ ② Răzvrătit: spirit ~ ¶ ③ Răzvrățitor, care
 împinge la răzvrățire: strigăte sedicioase [fr. < lat.].

***SEDIȚIUNE** *sf.* Răzvrățire, răscoală [fr. < lat.].

***SEDIU** (*pl.-ai*) *sn.* Reședință, locul unde e sta-
 bilită o administrație, unde domină un lucru [it.
 sedio].

***SEDUCĂTOR** *1. adj. verb.* **SEDUCE**. Care se-
 duce, ademenitor; amăgitor, înșelător: era băiat
 frumos, vioiu și ~ la vorbă (VLAH.).

2. *sm.* Cel ce seduce, care amăgește, care scoate
 din minte pe cineva prin vorbe, prin purtarea
 sa; amăgitor.

***SEDUCE** (-duc) *vb. tr.* ① A face să cadă în gre-
 șală, a abate de la datorie, din calea cea dreaptă;
 a scoate din minte prin ademeniri, prin vorbe a-
 măgitoare ¶ ② A încînta, a fermeca, a câștiga de
 partea sa (prin farmecul vorbeii, prin purtarea sa,
 etc.) [lat.].

***SEDUCȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a seduce; ade-
 menire; amăgire ¶ ② Farmec, atracțiune: seduc-
 țunile artei [fr. < lat.].

***SEFERTĂȘ** (*pl.-asuri*) *sn.* Serviciu
 de mai multe crăți și farfurii de me-
 tal, așezate una peste alta, alcătuit o
 coloană cilindrică, în care se trans-
 portă bucate de la birt, de la cazarmă,
 etc. (□ 4403) [tc. seifer tasy].

***SEFTEA** = **SAFTEA**.

***SEFTEREA** = **SAFTEREA**.

***SEGMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Porțiune
 determinată dar nu izolată dintr'un
 tot: fie-care înel din corpul unei insecte este
 un ~ ¶ ② A Porțiune de cerc cuprinsă
 între un arc și coarda lui (□ 4405); ~
 sferic, volumul cuprins între suprafața
 unei sfere și două planuri secante
 paralele (□ 4404) [fr.].

***SEHASTRU**...

***SEIMEAN**, **SI(Ń)-
MEAN**, mai adesea **SEI-
MENI**, **SI(Ń)MENI** *pl.* ①

La Turci: o diviziune
 a corpului ienicerilor
 ¶ ② În Muntenia: corp
 de armată alcătuit
 din lefegii străini, sub
 comandă unui polcovnic (Intocmit de Mateiu Ba-
 sarab): seimenii călări înarmați și îmbrăcați în haine
 roșii și mături galbene (ML.) ¶ ③ În Moldova: corp
 analog care servea de gardă Curții domnești (îm-
 părțiți în seimeni hătămănești și seimeni agești): abia se
 terminase povestirea aceasta și deodată întră un seimean
 spătăresc (ML.); în zădar împlău streji de arnăuți și de
 simeni (NEGR.) [tc. se y m e n „păzitor de ogari”,
 șefii lor fiind totdeauna căpitani de vinătoare].

***SEIMENESC** *adj.* Ce ține de seimeni: ca-
 zarma seimenilor era lângă zidul curții și se numea odăile
 seimenești (BALC.).

Fig. 4404.
Segment
sferic.

Fig. 4403.
Sefertas.

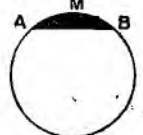

Fig. 4405.
AMB. Segment
de cerc.

Fig. 4402.
Secure.

SEIN = SAİN.

SEIS = SEIZ.

SEIVAN = SAIVAN.

SEIZ *sm.* Rîndșa la grajdurile domnești: opt seizi dăceau de friu opt cai acoperiți cu șele prețioase (BALC.). [tc. se jis].

SEMLALIC (*pl.-teurt*) *sn.* ① Salul (după obiceiul turcesc) ② Încăperile dintr-o casă turcească destinate bărbaților și unde se primeau vizitatorii: eu plecai și mă dușei în ~ sau apartamentul bărbatului (SOL.) ③ Alaiul care însoțea pe Sultan cînd se ducea Vinerea la moschee [tc.].

SELBĂ (*pl.-be*) *sf. poet.* ▲ Pădure: Visul selbelor bătrîne de pe umerii de deal (EMIN.) [formațiune savantă din lat. silva].

SELBEZI = SARBETI.

SELEAC *adj.* Sărac, sărman: mălcuta ~ a (VOR).

SELEAF, SILEAF (*pl.-huri*), SILEAH (*pl.-huri*) *sn.* Briu cu care se înceing Turcii, Albanezii, etc. și în care se înfig diferite arme: am cu ce să te cule la pămînt, pînă a nu pune mina pe seleaf (A-OM.); Armăntul, scotînd un cuțit din seleaf... făcu o gaură în pămînt (UR.); era... înclinat cu un silaif în care erau înfipite două sau trei pistoale și un istagan (USP.); cuconășii nu lăssau să le scape nici un priel de... a-și încălca silașul de la briu cu pistoale și cu istagan (A-OM.) [tc. silah, „armă”].

SELEAM-CEAUS *sm.* Reprezentantul Domnului, care-l precedea și-i anunța sosirea: ~ul Curții domnești intră în teatru și anunță venirea Domnitorului (ML.) [tc.].

SELECT *adj.* Ales, de elită: o reunitune ~ă (ENGL.).

SELECTIONE, SELECTIE *sf.* ① Alegerea celor mai bune animale de prăsilă cu scopul de a îmbunătăți rasa lor: este solul indigen, îmbunătățit prin ~ (A-OM.) ② ~ naturală, supraviețuirea unei specii animale sau vegetale, mai bine adaptate mediului în care trăiește, în paguba celor mai puțin potrivite acestui mediu și care slăbesc încetul cu încetul și pier cu timpul [fr. < lat.].

SELEMET, SELIMET, SILEMET, SILIMET *sbst.* ① Scăpare, salvare ② A scoate la ~, a ruina cu desăvîrșire, a aduce la sapă de lemn: văzîndu-se scos la selemet, l-a apucat pe kir ianulea un fel de groază (CAR.); eu, ca fîlitor, și tu, ca vîtaf de curte, putem în scurt timp să-l scoatem la silimet (ML.) [tc. s. el a m et].

SELENIUM (*m*) *sbst.* ▲ Metaloid din familia sulfului, analog acestuia, de culoare cînd roșie, cînd neagră [fr. sélénium].

SELER *sm.* ◆ = TELINĂ [germ. Sellerie].

SELF-INDUCȚIUNE *sf.* ⑤ Inducțiune produsă de un curent electric în propriul său circuit [fr. < engl.].

SELIMIE *sf.* ④ Un fel de stofă de mătase [tc. selimî].

SELINĂ (*pl.-ne*) *sf.* ◆ = TELINĂ.

SELIȘTE = SILIȘTE.

SELNIC (*pl.-ice*) *sn. Oten.* Prosop; cîrpă murdă, otreapă (CIAUS.) [comp. SENIC].

SEMAFOR (*pl.-re*) *sn.* Un fel de telegraf aerian așezat pe coaste sau pe liniile drumurilor de fier spre a semnaliza sosirea, ori manevrarea vapoarelor sau trenurilor (4406) [fr.].

SEMÂNĂ¹ (seamăn), ① SĂMÂNĂ (*seamăn*) *vb. intr.* ① A avea aproape același chip, aceeași înfățișare, a fi aproape la fel, asemenea cu ceva sau cu cineva, a aduce: seamănă cu mine, seamănă ca două picături de apă; ei seamănau atât de mult, încît nu cunoștea nimeni care este fiu de împărat și oare de rob (USP.); are ouă să semene, se zice despre cineva care are aceleași apucături cu cei din neamul lui ② A arăta, a părea: băiețu-lu e așa prost oft seamănă (NEGR.); sameni a fi știind de unde să lei lucrul și unde să-l pui (CRG.); precum se vîd, seamănă să fie niște tâlpiți, de vreme ce au aprins rogojina în cap (LET.); în șase săptămîni abia putui face ceva care să mai semene a grădină (USP.) [lat. similia re].

Fig. 4406. Semafor.

SEMÂNĂ² (seamăn), ① SĂMÂNĂ (*seamăn*) *vb. tr.* ①

A pune sămînța în pămînt ca să răsară: ~ grîu, orz, porumb, oasă; că doar nu samăn eu grîu de ieri, de altăieri, să nu mai fi avut a face cu secerători (CRG.); au și arat cu dinșii de an sămănat ghindă, de an făcut dîmbrăvi (NEC.); pe tînde se puneau (lăcustele); rămînea locul negru, ca cînd n'ar fi fost semănat nimic nîcolodată (LET.); sămăna mazăre dir poalele cămeșii (SA.); RASĂRI ①; ②: cine seamănă vînt culege furtună ③; ④ A presăra, a împrăști: ~ flori în calea cuiva ⑤; ⑥ A răspîndi, a propaga: acel ce nu face alta decît să semene ura și vrajba... nu este bun Român (A-OM.); se repezi asupra unei cete... semănînd spaima cu ochii și moartea cu brațul (CM); an sămănat moartea în cîmpurile Bulgariei (VLAH.) [lat. sēminare].

SEMÂNAT, ① SĂMÂNAT 1. *adj. p.* SEMÂNĂ.

2. *sbst.* ① Faptul de a semăna; semănătură ②

③ Timpul cînd se seamănă.

SEMÂNĂTOR¹ *adj. verb.* SEMÂNĂ¹. Care seamănă, asemănător: Italia... (e) semănătoare foarte cu țările Greciei (M-COST.).

SEMÂNĂTOR², ① SĂMÂNĂTOR 1. *adj. verb.* SEMÂNĂ.

2. *sm.* Cel ce seamănă: Semănătorii harnici, cu sacul subsoacur, Pășesc în lungul brazdei pe fragedul pămînt (ALECS.).

3. SEMÂNĂTOARE *sf.*

Mașină de semănat;

~ în rînduri, mașină a-

gricolă care, trasă de

animale, formează

șențulețe în pămînt în

care cade sămînța (4407).

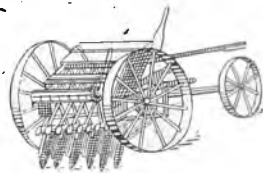

Fig. 4407.

Semănătoare în rînduri.

SEMÂNĂTORĂ,

① SĂMÂNĂTORĂ (*pl.-turi*)

sf. ① Faptul de a se-

măna a, semănat ②

Cîmp semănat: ~ de toamnă;

~ de primăvară ③

Plantă semănată; grăunțe

semănate: un cîmp... acoperit cu flori și cu sămînături

(GN.); păsările mănîncă sămînăturile.

SEMANDICOS = SIMANDICOS.

SEMANȚIC 1. *adj.* ② Ce ține de semantică,

privitor la schimbarea înțelesului cuvîntului.

2. SEMANȚICĂ *sf.* Știința care se ocupă de schim-

barea în decursul timpului a înțelesului cuvîntelor

[fr.].

SEMASIOLOGIC *adj.* = SEMANȚIC [germ.].

SEMASIOLOGIE *sf.* ② Semantică [germ.].

SEMEIOLOGIE *sf.* ③ Partea medicinei care

se ocupă cu semnele după care se pot recunoaște

boalele [fr.].

SEMEN = SEAMAN.

SEMENIC *sbst. Băn. Trans.* ◆ = SIMINOC: Pe

coaste cu ~, Sule-o mîndră și-un voinic (NOV.).

SEMIESTRIAL *adj.* ① Care se face, care se

întîmplă la sfîrșitul fie-cărui semestru ② Care

ține șase luni: concediu ~ [fr.].

SEMESTRU (*pl.-tre*) *sn.* ① Răstimp de șase

luni consecutive ② Rentă sau pensiuie plăti-

bilă la fie-care șase luni ③ Slujbă de șase luni,

frecventarea unei școli timp de o jumătate de an

[fr. < lat.].

SEMET, ① SEMET, Mold. Bucov. Trans. SUMET 1. *adj.*

Îndrăzneț, cutozător; trușas; arrogant, obraznic:

unul din ei, care era și mai semet, se holări să se ție de capul

ciobănașului (USP.); nu departe de dînsul, un plop străbun

își înălțase spre nori creștetul semet (ODOS.); din zi în zi

lumea se face mai sumetă (ALECS.); Măi bădit, cu părul

oreț, Ce te ții așa sumet? (AK-BRS.).

2. *adv.* Cu semeție, cu îndrăzneală, cu truție:

își dă căciula pe ceață și-ți răspunde ~, sînt Vlcean (VLAH.).

SEMETI, ① SEMETI, Mold. Bucov. Trans. SUMETI

(-eșec) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face s e m e t; bolșii,

pre carii bogăția li sumetise, începură a ambiționa domnia

(NEGR.) ② A lua îndrăzneală, a îndrăzni cu încre-

dere în sine, cu truție: vru să-și rîză de dînșii, pentru

că se semețea în puterea lui (USP.); cișpe s'a tras cu el în

deget... a doua oară nu s'a mai sumetit (VLAH.).

SEMETIE, ① SEMETIE, Mold. Bucov. Trans. SUMETIE

sf. Îndrăzneală prea mare, cutozăntă peste

măsură; arrogantă, obraznicie: ai noștri izbîră cu

semetie pe Turci și Tătari (BALC.); nu știu ce... copilărească semetie te face să-ți ridici fruntea și să cauți falnic în jurul tău (VLAH.); trebuie pedepsit aspru asemenea sumetiei, ca să rămie pildă la Moldoveni (ALECS.); nebușeasca lui sumetie se sfărâmă în sfârșit de statornicia oumpănire a lui Petru I, împăratul Rusiei (NEGR.) [s e m i t].

***SEMI-** prefix ce se pune înaintea unor substantive sau adjective, spre a le da înțelesul de „(pe) jumătate” [lat.].

***SEMICĂRTURĂR** *sm.* Om ce se dă drept cărturar, drept învățat, dar care are numai cunoștințe superficiale, semisavant [s e m i + c ă r t u r a r].

***SEMICĂRTURĂRESC** *adj.* De semicărțurar.

***SEMICERC** (*pl. cercuri*) *sn.*

① A Jumătatea unui cerc (4408) ¶ ② Șir de oameni, de clădiri, de obiecte, etc. așezate în forma unei jumătăți de cerc: de jur împrejur lumea pestriță de toate treptele stă în ~ (CAR.); de la ~ul portului pornește în sus la deal... o mulțime de străde (A-CH.) [s e m i + c e r c].

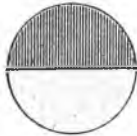

Fig. 4408. Semicerc.

***SEMICIRCULAR** *adj.* ① În formă de semicerc; canale ~e, canale în număr de trei care alcătuiesc partea superioară a urechii interne [fr.].

***SEMICIVILIZAT** *adj.* Pe jumătate civilizat: e încurcat în trebi ce nu-l lasă a cultiva cunoștința locuitorilor semicivilizați din care se alcătuiește populația acestei capitale (NEGR.) [s e m i + c i v i l i z a t].

***SEMICIVILIZAȚIE** *sf.* Civilizație nedeplină, jumătate de civilizație [s e m i + c i v i l i z a Ț i e].

***SEMICONSONANTĂ** (*pl.-le*) *sf.* = SEMIVOCALĂ [s e m i + c o n s o n a n Ț ă].

***SEMIDIRECT** *adj.* Pe jumătate direct: tren ~ [fr.].

***SEMILUNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① ☆ Jumătatea discului luminat al lunii (4409) ¶ ② Cornul lunii care figurează pe steaguri, pe clădiri, etc. ca emblema a popoarelor musulmane ¶ ③ F Turcia: nu lăsa ~puterea semilunii să-și întindă mai departe valurile-i cotropitoare (VLAH.); această oaste... e aceea ce o înjosit de-așite ori trufia semilunii (NEGR.) [s e m i + l u n ă].

Fig. 4409. Semilună.

***SEMILUNAR** *adj.* Care are forma unei semilune [fr.].

***SEMINAR** (*pl.-are*) *sn.* ¶ ① Școala secundară pentru tinerii cari vor să se facă preoți ¶ ② Elevii unui seminar ¶ ③ Școala practică; lucrări practice făcute la o universitate: ~ pedagogic; ~ul de filologie romanică [fr.].

***SEMINARIST** *sm.* ¶ Elevul unui s e m i n a r.

***SEMINCER** *sm.* ① Arbore ce se lasă în pământ, cînd se taie o pădure, ca din semințele lui să crească alți copaci ¶ ② Ciocălu de porumb nedeshiccat, păstrat pentru s ă m i n Ț ă: se duce noaptea și ia din trei coșere cîte doi ~i (VOR.); tot desfăcînd amîndoi p ă n u ș i l e de pe ~i, mi-a povestit omul pe rînd toate (GRIG.).

***SEMINȚIE** *sf.* ① Trib ¶ ② Generație: din Enea și din fata lui Latin erălu, sînt din ~ în ~ n ă s c u ț i doi frați, antume Romul și Rem (N-COST.) ¶ ③ Neam, popor: T ă r ă r i i , s e m i n Ț i e c e t r ă i l a m a i n u m i d i n j a f u r i și p ă z i i , n ă v ă l ă r ă i i n M o l d o v a (N-P.) [s ă m i n Ț ă].

***SEMIOLOGIE** = SEMBIOLOGIE.

***SEMISAVANT** *1. sm.* Semicărturar.

2. adj. Semicărturăresc [s e m i + s ă v a n t].

***SEMISFERĂ** (*pl.-re*) *sf.* A Jumătate desferă (4410) [s e m i + s f e r ă]. Fig. 4410.

***SEMISON** *adj.* Se zice despre vocalele care se pronunță uneori ca semivocale: i din „voi”, și u din „bou” sînt ~e [s e m i + s o n].

***SEMIT** *sm.* ① Numele popoarelor din Asia și Africa (Evreii, Arabii, etc.) care erau socotite că se trag din Sem, fiul cel mai mare al lui Noe ¶ ② *Pr. ext.* Evreu [fr.].

***SEMITIC** *adj.* Ce ține de Semiți, privitor la Semiți: tip ~; limbă ~ă [fr.].

***SEMITISM** *sbst.* ① Caracter propriu limbilor sau popoarelor semitice ¶ ② Rаса semitică [fr.].

***SEMITON** (*pl.-tonuri*) *sn.* 1 Valoarea unei jumătăți de ton [fr.].

***SEMIVOCALĂ** (*pl.-le*) *sf.* 1 Vocală care nu are un suet deplin, ca vocalele obișnuite, și nu se poate rosti decît însoțită de o altă vocală, cu care formează un diftong: e, i, o și u din cuvintele „ceas”, „doi”, „noapte” și „sau” sînt ~e [s e m i + v o c a l ă].

***SEMIZEU** *sm.* 2 Erou mitologic născut dintr'un zeu și o muritoare: personaele dramei satirice ale neștii... erau alese printre semizeii și eroii poemelor ciclice (COBOA.) [s e m i + z e u].

***SEMN** (*pl.-ne*) *sn.* ① Ceea ce se face sau se pune într'un loc, spre a se recunoaște, spre a se regăsi mai ușor: se apucă să mure din loc ~ele de hotar (PAC.) ¶ ② Ceea ce servește ca să se cunoască, ca să se priceapă un lucru; a nu mai da semn(e) de viață, a) a nu mai da vesti despre sine (*vorb.* de cineva care e dus departe); b) a nu mai părea că trăiește: (eran) leșinați de foame... abia mai dăd ~e de viață (N-P.) ¶ ③ Urmă: pînă astăzi se cunoșc ~e de acelu zid, făcut de Anastasie, împăratul Tarigradului (N-COST.) ¶ ④ Prezicere, prevestire: dacă la masă se vară vin, e ~ bun; iar dacă se vară rachiu, e pagubă (GOR.); cînd rîndu-nelele zboară mereu aproape de casă, e ~ de ploale ¶ ⑤ Ceea ce servește să reprezinte un lucru: cuvintele sînt ~ele ideilor; ~ele punctuațiilor; + este semnul adunării; ~e algebrice ¶ ⑥ Gest, mișcare ce se face spre a da să se înțeleagă ceva: a face ~ din cap; muți vorbesc prin ~e ¶ ⑦ ~ul crucii, reprezentarea crucii făcută prin punerea pe rînd a degetelor la frunte, pe piept, la încheietura umărului drept și la încheietura umărului stîng ¶ ⑧ Urmă, pată, etc. ce se vede pe piele, rămasă din naștere sau de pe urma unei boale: are ~e de v ă r s ă t ¶ ⑨ Tîntă unde se ochesc cu o armă de foc: a da la ~e ¶ ⑩ Minune, manifestare a unei puteri supranaturale ¶ ⑪ Fenomen ce se arată uneori pe cer și care e socotit ca o prevestire: în 15 Octombrie de dimineață, un ~ c e r e s c v e n i a m a i î m b ă r b ă t a pe c r ă ș t i n i (BALC.); nu s'au pomenit pentru ~ele cerului carele s'au împliat mai năinț de aceste toate r ă t ă ț i i (N-COST.) ¶ ⑫ ☆ Fie-care din cele douăsprezece constelații ale zodiacului: ~ul taurului ¶ ⑬ Pe ~e *adv.* După cît se pare, probabil: pe ~ înimă le spunea că Spînu nu le este v ă r , și de aceea nu-l puteau mistui (CRE.) [lat. s i g n u m].

***SEMNA** (*-nez*) *vb. tr.* A însemna, a face un s e m n , t ă i n d cu cuțitul: pre Joldea... dacă au sosit Alexandru-Vodă, l-au semnat la nas și l-au dat la călugărie (GR-UR.); de v ă f u r a și a doua oară, atunci să-l semneze la nas de o parte (PRV-MB.).

***SEMNA** (*-nez*) *vb. tr.* A iscăli, a-și pune iscălitura [fr. s i g n e r , refăcut după s e m n].

***SEMNAL** (*pl.-ale*) *sn.* ① Ori-ce semn ce se face între două sau mai multe persoane, înțeles între ele, spre a-și da de știre ceva ~ul acela însemna în ostire porunca stingerii tuturor focurilor (BR-VN.); ~e maritim (4411); ~ ALARMĂ ① ¶ ② F A da ~ul, a da

înțila pildă ¶ ③ Ceea ce provoacă un lucru sau vestește un lucru care trebuie să înceapă: sosirea acestui Domn în București a fost ~ul a mari calamități pentru țară (A-CH.); cîntarea cucului este ~ul primăverii [fr. s i g n a l , refăcut după s e m n].

***SEMNALĂ** (*-lez*) *1. vb. tr.* ① A da semnalmen-

4408. Semicerc.

4409. Semilună.

4410. Semisferă.

4411. Șemnale maritime (după codul internațional).

4412. Semnalmen-

4413. Semnalmen-

4414. Semnalmen-

4415. Semnalmen-

4416. Semnalmen-

4417. Semnalmen-

4418. Semnalmen-

4419. Semnalmen-

4420. Semnalmen-

4421. Semnalmen-

4422. Semnalmen-

4423. Semnalmen-

4424. Semnalmen-

4425. Semnalmen-

4426. Semnalmen-

4427. Semnalmen-

4428. Semnalmen-

4429. Semnalmen-

4430. Semnalmen-

4431. Semnalmen-

4432. Semnalmen-

4433. Semnalmen-

4434. Semnalmen-

~ pe cineva poliției ¶ ③ A atrage luarea aminte: ~ un fapt remarcabil ¶ ③ A vesti, a da de veste printr'un semnal: ~ inimicul.

2. *vb. refl.* A se distinge, a se face vestit [fr. *signaler*, refăcut după *se m n*].

***SEMNALMENT, SIGNALMENT** (pl.-te) *sn.* Descrierea amănunțită a înfățișării unei persoane, spre a putea fi recunoscută: de frică să nu mor necunoscut de nimeni, mi-am dat signalmente (o.-zamb.) [fr. *signalment*, refăcut după *se m n*].

***SEMNĂTURĂ** (pl.-turi) *sn.* Îscălitură [semn^a].

***SEMNIFICA** (-ție) *vb. tr.* ① A însemna, a avea ca înțeles ¶ ② A notifica, a aduce la cunoștință prin portărie [lat. *significare*, refăcut după *se m n*].

***SEMNIFICARE** *sf.* ① Faptul de a semnifica ¶ ② Înțeles, însemnare, sens.

***SEMNIFICATIV** *adj.* ① Care are un înțeles precis, care dă bine să se înțeleagă ceea ce vrea cineva ¶ ② Care exprimă gândirea fără a fi nevoie de vorbe, plin de înțeles: un gest ~: — *adv.* din cînd în cînd tusește ~ (vlah.) [fr. *significatif*, refăcut după *se m n*].

***SEMNIFICAȚIUNE, SEMNIFICAȚIE** *sf.* Înțeles, însemnare; sens [fr. *signification*, refăcut după *se m n*].

SEMUI, OSAMUI (-ușo) *vb. tr.* A asemana, a lua pe unul drept altul din pricina asemănării: toată oastea vorbea de ingerul Domnului... și-l semuia cu străinul care venise la biserică (isp.) [se a m; comp. *ASEMUI*].

SENAMECHIE, SENAMICHIE, SIMNICHIE *sf.* * Frunzele și păstăile uscate ale unui arbust din Orient (*Cassia acutifolia*, *C. angustifolia*) care se întrebuințează, fierte, ca purgativ [4412] [tc. *senameki*].

***SENAT** (pl.-aturi) *sn.* ① ② Consiliu perpetuu care, investit cu puteri foarte întinse, era în capul guvernului în Roma cea veche ¶ ③ ④ Primul corp politic al unui Stat: ~ul Statelor Unite ¶ ⑤ ⑥ În România, (în Franța, etc.): adunare legislativă, constituită din membrii aleși de colegiile electorale și din senatori de drept, care constituie, împreună cu Camera deputaților, reprezentanța națională și votează legile, bugetul, etc. ¶ ⑦ ⑧ Localul în care senatorii țin ședințele [fr. < lat.].

***SENATOR** *sm.* ③ Membru al Senatului [fr. < lat.].

***SENATORIAL** *adj.* ③ (Ce ține) de senator: demnitate ~ă [fr.].

***SENATUS-CONSULT** (-turi) *sn.* Δ Hotărîre, decret al senatului roman [lat.].

SENEMECHIE = SENAMECHIE.

○ **SENIC** (pl.-ce) *sn.* *Oiten.* ① Prosop, ștergar ¶ ② Pînă de tort în care se pune cenușă și apoi se toarnă apă fiartă, pentru a face leșia (ciaus.) [comp. *SELNIC*].

***SENIȚ** *adj.* Bătrînesc, de bătrîn, ce ține de bătrînețe: boală ~ă [fr. < lat.].

***SENILITATE** *sf.* Slăbire a corpului și a minții de pe urma bătrînetii [fr.].

SENIN 1. *adj.* ① ② Limpede, curat, fără nori (vorb. de cer): cînd cerul e ~ spre miazăzi, are să fie vreme bună (gor.); Vreme ~ă, timp frumos, cu un cer senin ¶ ③ ④ Care dovedește o mare liniște sufletească: (1) răspuns... cu fața ~ă, zîmbind cu dragoste flească (isp.) ¶ ⑤ Neturburat de nimic, pacinic; fericit: el privea de sus, în liniște ~ă, splendoarea adevărului și frumusețea (o.-gh.); acolo i-am cunoscut cea mai ~ă și mai frumoasă parte a vieții lui (vlah.).

2. *subst.* ① Seninătate; cer senin, vreme senină: s'au ivit primăvara, cu caldul și cu ~ul (vahl.); Și 'n zori ~ul pare mai vesel, mai curat (alecs.); cînd asfințește soa-

rele în ~, va fi vreme bună (gor.); luceafărul clipea... în toată nemărginirea ~ului albastru (ovr.); (ca) din ~, din chiar ~, așa din ~, fără veste, deodată, pe neașteptate: începuse a fuigul ca din ~ (vlah.); mai dîndu-mi și pînă la isăia un puin de băta, așa din ~ (cro.); oamenii se miră cum de, așa din chiar ~, îi chiamă popa la biserică (isp.) ¶ ⑥ ⑦ Liniște neturburată de nimic; pace sufletească; fericire [lat. *serenus*].

SENINA = INSENINA.

SENINĂRE *sf.* ① *Trans.* Stîncă înaltă (vc.) ¶ ② Lespede netedă ca sticla: la dreapta, ziduri numai din seninări (ovr.) [senin].

SENINĂȚATE *sf.* ① ② Starea cerului senin, a vremii senine, limpezime a cerului: soarele se ridica înec în ~ă adînc-albastră a cerului (emin.) ¶ ③ Liniște sufletească, neturburată de nimic: la un seac și se așază... cu liniște și ~ă bătrînilor (sr.-vlah.) [lat. *serenitatem*].

***SENIOR** 1. *sm.* ① Acela care, în evul mediu, avea autoritatea feudală asupra unui domeniu și locuitorilor de acolo ¶ ② *Pr. est.* Stăpîn, stăpînitorul unei țări, domnitor ¶ ③ Persoană din înalta nobletă, boier, mare domn: ~ii Curții.

2. *adj.* Mai bătrîn, cel bătrîn (în opoz. cu junior „cel (mai) tînăr”) [lat. *senior*, în parte cu înțelesurile fr. *seigneur*].

***SENIORIAL** *adj.* (Ce ține) de senior, boieresc, domnesc: pregătirile de vînașoie în curtea castelului ~ (ovr.) [fr. *seigneurial*].

***SENIORIE** *sf.* ① Autoritatea, drepturile seniorului în cuprinsul domeniului său ¶ ② Titlu de onoare: Senioria Voastră [fr. *seigneurie*].

***SENS** (pl.-suri) *sn.* ① Înțeles, însemnare: ~ propriu; ~ figurat ¶ ② Noimă, rost: n'are nîl un ~ ¶ ③ Direcțiune, latură: în toate ~urile [fr.].

***SENSAȚIONAL** *adj.* Care face (mare) senzație, care produce o mare impresie [fr.].

***SENSAȚIUNE, SENSATIE** *sf.* ① Impresiune făcută asupra minții de un obiect din afară care lucrează asupra unuia din organele simțurilor: ~ de frig, de căldură ¶ ② ③ A face (mare) ~, a produce o mare impresie (în mintea publicului, a unei adunări, etc.), a face svon: zidurile capitalei sînt pline de așise cari anuntă aparițiunea unui nou roman de mare senzație (vlah.) [fr. *sensation*].

***SENSIBIL** 1. *adj.* ① Înzestrat cu sensibilitate: mințile ~e ¶ ② Care poate fi ușor impresionat: a fi ~ la frig ¶ ③ Care poate fi mișcat, care se înduioșează ușor, simțitor ¶ ④ Care poate fi perceput prin simțuri: toate obiectele materiale sînt ~e ¶ ⑤ Care produce o impresiune dureroasă asupra simțurilor: un frig ~ ¶ ⑥ Care bucură sau mîhneste adînc: o plăcere ~ă; o supărare ~ă ¶ ⑦ Care se poate ușor constata, apreciabil: o urcare ~ă a prețurilor ¶ ⑧ Care indică cele mai mici diferențe: termometru ~; balanță ~ă ¶ ⑨ ⑩ **INSENSIBIL.**

2. *adv.* În mod simțitor, apreciabil: prețurile au scăzut ~ [fr.].

***SENSIBILITATE** *sf.* ① Însușire a creierului de a primi, prin mijlocirea nervilor, impresiunea unui obiect din afară ¶ ② Aptitudinea de a fi emoționat de o cauză morală: a fi de o mare ~ la dojenă ¶ ③ Sentimente de omenie, de compătimitate, de duioșie ¶ ④ ⑤ Calitate în virtutea căreia un instrument dă o indicațiune foarte precisă, chiar cînd e influențat de forțe abia simțite ¶ ⑥ ⑦ **INSENSIBILITATE** [fr.].

***SENSIBILIZĂ** (-izez) *vb. tr.* ⑧ A face sensibilă acțiunii luminii suprafața unei plăci sau unei hîrtii fotografice [fr.].

***SENSITIV** *adj.* ① Ce privește simțurile: facultatea ~ă ¶ ② Care are facultatea de a simți: mință ~ă; organ ~ ¶ ③ Foarte simțitor, foarte ușor de impresionat, de înduioșat, care are prea multă sensibilitate [fr.].

***SENSITIVĂ** (pl.-ve) *sf.* * Plantă leguminoasă din America tropicală, ale cărei frunze se strîng, apăsîndu-se unele peste altele, la cea mai mică atingere (*Mimosa pudica*) [4413] [fr.].

***SENSUAL** *adj.* ① Care e aplicat la plăcerile trupesti: nu om ~ ¶ ② Care măgulește simțurile: plăceri ~e [fr. < lat.].

Fig. 4412. Senamechie.

***SENSUALISM** *sbst.* ① Sistem filosofic în care se admite că toate ideile și cunoștințele noastre pornesc de la simțurile noastre ¶ ② Felul de a fi al celor aplecați la plăcerile trupesti [fr.].

***SENSUALIST** 1. *adj.* Ce ține de sensualism: școala, doctrina ~ă.

2. *sm.* ① Filosof care profesează sensualismul [fr.].

***SENSUALITATE** *sf.* ① Aplecare la plăcerile trupesti ¶ ② *pl.* Plăcerile simțurilor [fr.].

***SENTENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Frază scurtă și energică care cuprinde o învățătură folositoare, o regulă de morală; vorbă adică, pildă, maximă [fr.].

***SENȚENȚIOS** 1. *adj.* ① Care cuprinde multe sentențe, multe maxime: un stil ~ ¶ ② Ton ~, ton de o gravitate afectată ¶ ③ Care se exprimă mai adesea prin maxime, prin sentențe: un scriitor ~.

2. *adv.* Cu un ton sențențios: Perlanu vorbea ~, lăslad tonul după fie-care propozițiune (VLAH.) [fr.].

***SENTIMENT** (*pl.-te*) *sm.* ① Facultatea de a primi o impresiune prin mijlocirea simțurilor ¶ ② Impresiunea însăși primită cu ajutorul simțurilor: un ~ de bucurie, de durere; de câte ori îl vedeam, aveam un ~ de neliniște (VLAH.) ¶ ③ Sensibilitate fizică, simțire: un braț lipsit de ~ ¶ ④ Facultatea de a pricepe, de a aprecia instinctiv anumite lucruri: are ~ul frumosului ¶ ⑤ Ori-ce afecțiune, ori-ce pasiune, ori-ce mișcare a sufletului ¶ ⑥ ~ natural, dispoziție de a iubi sau de a urî ¶ ⑦ *pl.* Dispozițiuni binevoitoare, afectuoase ¶ ⑧ În literatură, în arte: interpretarea inteligentă a naturii: acest tablou e plin de ~ ¶ ⑨ Facultatea de a judeca lucrurile morale [fr. < lat.].

***SENTIMENTAL** *adj.* ① Unde e sentiment, care denotă sentiment: un ton ~; versuri ~; Doamna lui stă și citește Un roman ~ (VLAH.) ¶ ② Care afectează o mare sensibilitate: un autor ~ [fr.].

***SENTIMENTALITATE** *sf.* ① Caracterul a tot ce este sentimental ¶ ② Afectare de sentiment: domnul... nu găsea plăcere în sentimentalitățile ei (GN.) [fr.].

***SENTINELĂ, SÂNTINELĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Soldat pus să păzească o tabără, un post, o clădire, strează; ¶ ② În dreptul acestei insule, se întinde... Giurgina, sentinela capitalei la Dunăre (VLAH.) [fr.].

***SENTINȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① = SENTENȚĂ: îl poreclise Zlatauz, pentru că vorbea tot în sentințe (A.-GH.) ¶ ② r. Hotărâre judecătorească, deciziunea unui tribunal [fr.].

③ SENZ... = SENS...

***SEPALĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Fiecare din frunzișoarele care alcătuiesc caliciul unei flori (4414) [fr.].

***SEPARA** (-par) *vb. tr. și refl.* A (se) despărți [fr. < lat.].

***SEPARABIL** *adj.* Cese poate separa, ce poate fi despărțit ¶ ① = INSEPARABIL [fr.].

***SEPARAT** 1. *adj. p.* SEPARĂ. Despărțit; deosebit ¶ ② NESEPARAT.

2. *adv.* Deosebit.

***SEPARATISM** *sbst.* ① Părerea separatiștilor ¶ ② Tendință ce au unele popoare sau unele provincii ale unui Stat de a-și da o existență autonomă [fr.].

***SEPARATIST** 1. *sm.* ① Cel ce propagă ideea separațiunii de un Stat, de o confederațiune: a reușit a face o cameră după pofța inimii separatiștilor (A.-GH.).

2. *adj.* Care are de scop separațiunea de un Stat, de o confederațiune: tendințe ~ [fr.].

***SEPARAȚIUNE, SEPARATIE** *sf.* ① Despărțire ¶ ② Despărțitură [fr. < lat.].

***SEPIE** *sf.* ① Gen de moluște cefalopode cu capul prevăzut cu o mulțime de brațe și cu corpul vîrît într'un sac, numit manta; cînd animalul e în

Fig. 4413. Sensitivă.

Fig. 4414. Sepale.

pericol de a fi prins, dă drumul unui lichid negricios, pe care-l ține într'o pungă din lăuntru cor-pului, și turbură apa pe o mare în-tindere: trăște în mările Europei aproape de coaste (*Sepia officinalis*) (4415) ¶ ② Lichidul cel negru pe care-l dă afară sepia și care servește la fabricarea tușului de desenat ¶ ③ Desen făcut cu această materie [lat.].

Fig. 4415. Sepie.

***SEPTEMVIR** *sm.* ① Fie-care din cei șapte preoți cari, în Roma cea veche, erau însărcinați să supravegheze celebrarea jocurilor publice, etc. [lat.].

***SEPTEMBRIE, SEPTEMVRE, SEPTEMBRE** *sm.* ① A noua lună a anului, numită de popor și „Răpăciune” [ngr. *σεπτεμβριος*].

***SEPTENAL** *adj.* Care se întîmplă sau care se reînoțește la fie-care șapte ani [fr. < lat.].

***SEPTENTRIONAL** *adj.* ① De miazănoapte, care e așezat la nord [fr. < lat.].

***SEPTUAGENAR** *adj. și sm.* Care e în vîrstă de 70 de ani [lat.].

***SEPULCRAL** *adj.* ① Care servește ca mormînt: pestera ~ă ¶ ② De mormînt, privitor la mormînt: lampă ~ă; piatră ~ă ¶ ③ Care pare a veni din adîncul mormîntului: un glas ~ ¶ ④ Ca de mort: a avea o figură ~ă [fr.].

***SER** = SERUM.

***SERĂ** (*pl.-re*) *sf.* Încăpere al cărei pe-te-ri sunt, în total sau în parte, alcătuiți din geamuri și unde se păstrează iarna anumite plante, spre a le apăra de frig (4416): apoi trecu în ~, unde răsturnă vre-o două trei glastre cu flori (D.-ZAMF.) [fr. *serre*].

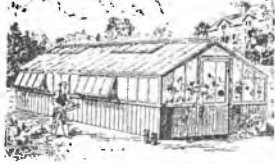

Fig. 4416. Seră.

***SERAFIC** *adj.* ① De se-rafim, îngereșc [fr.].

***SERAFIM** *sm.* ① Înger din prima ordine a ierarhiei cerești (4417): Parecă ~ii în arte sunară și înnuri cîntînd... (STAM.) [vsl. < gr.].

***SERAIU** = SERAIU: Poarta ~lui (4418); cadînela ~lui se mîlăie înaintea lui ca niște trestii de băltă (OLVR.).

***SERAL** *adj.* De seară, care se face seara: curs ~.

***SERALIJE** = SARAILJE: a-livenci, iaurt, seralii... se îngropau în stomahul lui ca într'un abis fără fund (NEGR.).

***SERASCH(I)ER** *sm.* ① ① Generalul comandant al unei armate sau comandantul militar al unei provincii în

Fig. 4417. Serafim (Mănăstirea Secu).

Fig. 4418. Poarta Seraiului din Constantinopol (după o stampă veche).

vechiul imperiu turcesc ¶ ② ② Ministru de răz-boiu în Turcia [tc.].

SER- SER **†SERASIR** *sbst.* Brocat de aur: în cap pârta naltul calpac de hirsle fumurie, cu fund de ~ (oocoo), [tc. s e r a s e r].

***SERATĂ** (*pl.-te*) *sf.* Adunare de persoane, organizată mai ales în serile de iarnă, cu scop de a

Fig. 4419. Serată la Domnul Moldovei (după Doussault).

petrece, de a face muzică, de a dansa ([4419]: ~ literară, muzicală, dansantă [it.]).

SERBA, †SARBA (*-bez*) *vb. tr.* A sărbători; a prăznui: a-si ~ ziua nașterii [lat. s e r v a r e].

SERBARE, †SARBARE *sf.* ① Faptul de a s e r b a, sărbătorire ② Petrecere publică sau cea organizată de o societate, de o familie, etc. spre a sărbători amintirea unui eveniment: ~ a de la 10 Mai; nu era paradie ori v'r' un alaiu sau, ~, ca să nu fie și el acolo (USP.).

SERBEZI¹⁻² ~ **SARBEZI**¹⁻².

†SERDAR, Mold. SÂRDAR *sm.* ① Comandant militar, un fel de general de cavalerie ② Rang de boierie; marele ~, boier de divan, al cărui rang era între marele clucer și marele sluger [tc.].

***SERENADĂ** (*pl.-de*) *sf.* Concert de voci, însoțite de instrumente, dat seara sau noaptea pe sub ferestrele cuiva ([4420]: cum răsărea luna, plecau cu ghitare și cu flautu la serenade pe sub ferestrele fetelor (A-GH.); tinărul calemgiu începu să trescă noaptea pe la ferestrele femeii ce-l încintase și să-l facă serenade (FIL.) [fr.].

***SERENISIM** *adj.* Prea luminat, mărit (titlu de onoare dat principilor din unele State din Occident): Altită ~ă [fr.].

***SERGENT** *sm.* ①

Grad inferior în armată, mai mare decât caporalul ([4421]: ~ instructor, sergent însărcinat cu instrucția soldaților ([4422]); ~ major = PLUTONIER ② ③ ~ (de oraș), gardist, agent de poliție pentru paza orașului [fr.].

†SERHAT (*pl.-turi*) *sn.* Portăreață turcească la graniță:

le-au murit vitele cărind ieza-barele pe la ~uri (A-GH.) [tc. s e r h a d d].

***SERI(CI)-CULTOR** *sm.*

Crescător de gindaci de mătase [fr.].

***SERI(CI)-CULTURĂ**

(*pl.-turi*) *sf.* Creșterea gindacilor de mătase [fr.].

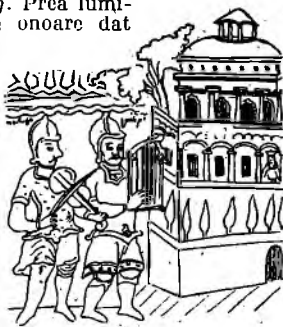

Fig. 4420. Serenadă (după o miniatură din sec. al XVIII-lea).

Fig. 4421. Sergent.

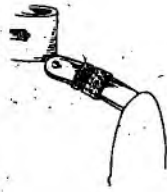

Fig. 4422. Sergent instructor.

***SERIE** *sf.* ① ~ Șir de cantități în care fie-care e formată din cele precedente într'un mod uniform: progresiunile aritmetice și geometrice sînt serii ② Șir, succesiune, rînd treptat, urmare: o ~ de întrebări, de idei ③ Diviziune, împărțire a unor lucruri clasate în grupuri după anumite asemănări ④ Categorie de lucruri, de ființe, așezate după afinitățile lor naturale: ~ animală [fr. < lat.].

SERILĂ, ○ SARILĂ *sm.* ① Nume dat în basme copilului născut se a r a: baba... a născut seara nu pruno și i-a pus numele Serilă (RET.); cel mai mare..., pentru că se născuse de cu sară, se numeș și Sarilă (ss.).

○SERIN, SÂRIN = SENIN.

***SERINGĂ** (*pl.-ge*) *sf.* Mic instrument medical, în formă de pompă sau de clistir mic, cu care se fac injecțiuni, etc. ([4423] [fr. s e r i n g u e]).

***SERIOS** *1. adj.* ① Care face sau vorbește cu importanță ce se cuvine fie-cărui lucru, nu în mod ușuratec, așezat la vorbe și la fapte; un om ~ ② Însemnat, important: un fapt ~; un interes ~; a face cercetări serioase ③ Care poate avea urmări grave: o boală serioasă ④ Neprefăcut, sincer: o atențiune, o datorie serioasă ⑤ Căruia nu-i place să glumească ⑥ **NE-SERIOS**.

2. adv. În mod serios; fără a glumi.

3. sbst. Seriozitate, gravitate în înfățișare, în apucături; a lua în ~, a-i da importanță, a nu lua în glumă, a se formaliza [fr. < dat.].

***SERIOZITATE** *sf.* ① Mină serioasă, gravitate: ~ a contrastată todeauna plăcut cu fața de copil (EMIN.); copiii erau gravi, de o ~ precoce (VLAH.) ② **NE-SERIOZITATE** ③ Parte gravă, importantă a unui lucru (serios).

***SERJĂ** *sf.* Stofă ușoară de lînă sau de mătase [fr. s e r g e].

†SERMAIA, SIRMAIA, SERMEA *sf.* Capital: slujba mare și seacă, ca o punză turcească și sermaia nemțească (GOL.); în mină punză turcească și în ea sermea nemțească (PANN) [tc. s e r m a j e].

***SEROȘ** *adj.* ① Apos: lichid ~ ② Care secretează un lichid apos: pielea este o membrană seroasă [fr. s e r e u x].

***SEROTERAPIE** *sf.* Tratărea boalelor prin introducerea în sînge a unui ser(um) artificial sau a unui lichid preparat prin căltura unor anumiți microbi [fr.].

***SEROZITATE** *sf.* ① Lichid secretat de membranele seroase ② Partea singelui, a laptelui, etc. compusă în mare parte din apă [fr.].

SERPENGEA *sf.* ① Antrax [tc. s e r p e n c e].

***SERPENTIN** *1. adj.* ① Ce seamănă cu șarpele, șerpesc ② Cescămănă cu încolăciturile șarpelui: dans ~ ③ Marmură ~ă, marmură cu fondul verde și cu pete roșii sau albe.

2. (pl.-lne) *sz.* Teava încolăcită a alambicului ([4424]).

3. SERPENTINA (*pl.-lne*) *sf.* ① Un fel de piatră fină, împeștrită ca pielea de șarpe, ofit ② Pășe îngustă de hîrtie colorată care se descolățește cînd e aruncată în depărtare: se întrebuințează la baluri, petreceri de seară, etc. [fr. s e r p e n t i n, -t i n e].

SERTA-FERTA *adv.* F De colo pînă colo; încoace și încolo: se așezase... mai la o parte, ca să nu stea în drumul corăbierilor cari umblau de colo pînă colo ~ (CAR.) [ngr. cōpta-cēpta].

SERTAR, ○ SĂLTAR, Mold. SALTAR (*pl.-are*) *sn.* Căutie de masă, de scrin, de dulap, ce se poate

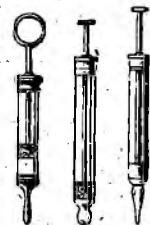

Fig. 4423. Seringe.

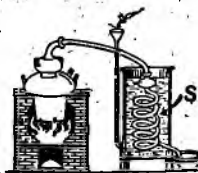

Fig. 4424. S. Serpentin.

Fig. 4425. Sertar.

trage afară. (4425): încuiau banii în sertarul biroului, ca de obicei (VLAH.); memoriile vieții mele le vei găsi în saltăruț acestei mese (EMIN.); (6): nerozia omenească desparte sufletul în saltare, ca un scriu (D.-ZAMF.) [ngr. cuprăpi].

SERTĂRAȘ, (P) **SALTĂRAȘ** (pl.-ase) *sn.* *dim.* **SERTAR**: într'un saltăraș, fără auri de tutun, pe care-l fumez într-o pipă scurtă (ur.).

SERUM *sbst.*, **SER** (pl. seruri) *sn.* Lichid gălbui și transparent care se separă din chiag când se lasă singele în contact cu aerul (P) (S) ~ artificial, soluțiune medicamentasă ce se introduce în sine prin injecțiuni sub piele spre a vindeca sau a preveni anumite boale [fr. s e r u m].

SERV *sm.* (S) Șerb; rob (P) (S) Termen de politeță: slugă: ~ul dumitale, slugă dumitale [lat.].

SERVANTĂ (pl.-te) *sf.* *dim.*

Micbufet, fărâuși, pe care se pun farfuriile și tacimurile ce servesc la masă (4426) [fr.].

SERVI

(-vesc, serv) *1.*

vb. tr. (S) A fi

slugă, a sluji pe cineva (P) (S) A furniza, a vinde cele trebuincioase: măcelarul acesta ne servește de mult (P) (S) X A da, a aduce (bucatele) la masă (P) (S) A face slugă bisericească, a da închinăciunea cuvenită: ~ pe Dumnezeu (P) (S) Statul, a exercita o funcție publică (P) (S) X A implini o îndatorire: ~ patria, a-și face serviciul militar (P) (S) A îndatora, a ajuta, a face servicii: a-și ~ prietenii (P) (S) ~ o rentă, a plăti dobînda unei sume constituite în rentă. 2. *vb. intr.* (S) A fi slugă la cineva, a sluji cuiva (P) (S) A face serviciul militar (P) (S) A ținea loc de: fratele mai mare i-a servit de tată (P) (S) A fi bun la, a fi de folos, a folosi la.

3. *vb. refl.* (S) A face singur ceea ce s'ar putea face printr-o slugă, a se sluji (P) (S) A lua din bucatele sau din băuturile puse pe masă (P) (S) A se folosi; a trage folos; a întrebuința (P) (S) A se furniza, a-și face cumpărăturile, tirguelile dintr'un loc [fr. < lat.].

SERVIABIL *adj.* Îndatoritor [fr.].

SERVICIU (pl.-ci) *sn.* (S) Starea, slujba unui servitor; a intra în ~, a se băga slugă, a intra în slujbă (P) (S) Felul cum un servitor își îndeplinește slujba: ~ prost (P) (S) Sora de ~, scară pe unde se urcă servitorii sau furnisorii (P) (S) Slujbă de funcționar al Statului (P) (S) X Stare, îndatorire militară: a-și face ~ul militar, a-și îndeplini îndatorirea de soldat, a fi de ~, a fi de rînd, a fi de gardă, etc. (P) (S) Slujbă bisericească; sfînta liturghie: ~ divin (P) (S) pl. Felul cum cineva și-a împlinit da-

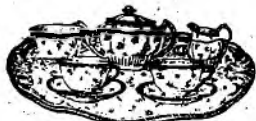

Fig. 4427.
Serviciu de ceain.

Fig. 4428.
Crucea „Serviciul credincios”.

toria făcîndu-și slujbă; timpul cît a servit cineva: i s'au răsplătit serviciile (P) (S) Îndatorire; ajutor, sprijin: a face servicii prietenilor săi (P) (S) Toate lucrările, operațiunile dintr'o administrație: ~i telegrafelor, spitalelor, apelor (P) (S) Serviciul sanitar, serviciul care îngrijește de sănătatea publică (P) (S) Tacim, diferite cești, vase, etc. pentru a servi ceva la masă: un ~ de ceain (4427) (P) (S) Serviciul credincios, medalie și cruce, instituit prin regulamentul din 11 Octombrie 1906, spre a răsplăti serviciile aduse

Statului, de către civili și militari, în toate ramurile activității publice (4428, 4429) [fr. service < lat.].

SERVIEȚĂ, (pl.-te) *sf.* Ghiozdan: cu servietă la sub-suoră, venea dinspre tribunal (VLAH.) [fr.].

SERVIL *adj.* (S) Ce ține de starea sclavului, slugii; ocupațiune ~ă (P) (S) Slugarnic, tîrîtor, înjositor: linguștii ~e (P) (S) Care imită prea de aproape un model sau litera unui text: imitator ~; traducător ~ [fr. < lat.].

SERVILISM *sbst.* Slugărnicie, stare de supunere josnică, de jertfire a demnității, a tuturor voințelor sale, spre a fi pe placul cuiva [fr.].

SERVITOR *sm.*, **SERVITOARE** *sf.* Slugă, acela, aceea care slujește pe altul cu leafă [fr. < lat.].

SERVITUDINE *sf.* Robie [lat.].

SERVITUTE *sf.* Starea de rob, de șerb, robie, șerbie (P) (S) Starea unei națiuni care este sub dominațiunea alteia (P) (S) Obligațiuni impuse proprietarului unui imobil față de proprietarul unui alt imobil vecin: dreptul de trecere, de a primi lumină prin ferestre, de canalizație, etc. [fr. < lat.].

SERVUS *sm.* Sluga dumitale! (ca formulă de politeță) [lat.].

SEȘIL *adj.* Lipsit de petiol sau depeduncul (4430) [fr. sessile].

SESIUNE *sf.* (S) Timpul cît o adunare legiuitoare ține ședințe (P) (S) Timpul cît judecă un tribunal nepermanent: ~a Curții cu jurați [fr.].

SESIZA (-izez) *vb. tr. și refl.* (S) A se adresa justiției; a lua în cercetare o afacere judiciară: s'a sesizat parchetul și s'a reclamat ministerul de război (CAR.) [fr. saisir].

SESQUI-, prefix întrebuințat în nomenclatura chimică, cu sensul de „o dată și jumătate” [fr.].

SESQUIOXID *sm.* (S) Compus intermediar, prin bogăția sa de oxigen, între protoxid și bioxid: ~ de fier [fr.].

SESTERȚIU *sm.* (S) Monedă de argint la Romani, care valora doi ași și jumătate sau sfertul unui dinar, adică aproape 21 de centime (val. aur) (4431) [lat.].

SETCĂ *sf.* Plasă de pescuit cega și scrumbia de Dunăre (4432) [rus. s e t k a].

SETE *sf.* (S) Senzațiunea trebuinței de a bea: a-i fi ~; a se usca, a crăpa, a muri de ~; a fi fript, mort de ~; deodată dote peste el o căldură, încît leșinau de sete (RET.); nu pot să-i potolească ~a nici izvoarele pămîntului (CRG.); Să-ți arză pămîntul de-o ~ adîncă, Sî apă, tirane, să nu poți să bei (COL.) (P) (S) Poftă necumpătată, lăcomie: ~a de aur, de bani; țara fiind bogată... destăptă ~a tuturor vecinilor (GN.) (P) (S) F cu ~, cu putere, cu ardoare, cu nesaț: a da, a lavi cu ~; Cu ~ înfige-i cuțitul în piept (VLAH.); dedel odată cu ~, încît dintr'o lovitură ti tăiai cîte trele capetele (ISP.); mi-i de-ajuns să știu... că ochii ei mă caută cu ~ (VLAH.) [lat. sitis].

SETEȚOS *sm.* SETOS.

SETILĂ *sm.* (S) Personaj din basme care ori-cît ar bea, se plînge mereu că moare de sete, ~ striga și el... că crăpă de sete (CRG.).

Fig. 4429.
Medalia „Serviciul credincios”.

Fig. 4430.
Frunze sesile.

Fig. 4431. Sesterțiu.

Fig. 4432.
Setcă.

SETLEVA *sbst.* ① Termen de joc: de șapte ori prima miză: eu am ntit și paroli și ~ (NEGR.) [fr. sept et lever].

SEȚOS, ① **SEȚEOS** 1. *adj.* ① Cui i-e sete, insetat: mă voi sătura măcar odată de beutură, să nu mor sețos (RET.) ② ③ Lacom, care pofteste cu nesă: ~ de bani; sețos de răzbunare (GN.); eram sețos... să cunosc mai de aproape pe acești orășeni (usp.).

2. *sm.* Col insetat: ~ul bea apă din ori-ce lac (ZNN.).
SEU, SAU (pl.-uri) *sn.* Grăsimea solidă a animalelor erbivore domestice, cu care se fac luminări și din care se extrage stearina: ~ de oale; luminare de ~; ② ③ are ~ la răunchi, are stare, e chiabur [lat. sēbum].

SEVĂ (pl.-ve) *sf.* ① ② Lichid pe care rădăcinile îl sug din pământ și care servește la nutrițiunea vegetalului, milzgă ③ ④ Putere, vlagă, vigoare: ~aceasta e o modă care soarbe seva tinereții noastre (VLAH.) [fr.].

SEVAI ~ **SĂVA**.
① **SEVAIU** *sbst.* ① Stofă de mătase și de fir: banul, îmbrăcat în anterior de ~ subțire... ședea în pridvorul casei (ML.); antirile erau de ghermesit, de citarie... sau ~ (L-GH.) [tc. sevaji].

② **SEVAS** *sbst.* Evlavie, venerațiune, cinste: n'au mai rămas în țară nici ~, nici hristotile (ALECS.); cu ~ mare l-au pretrecut toți până jos în capătul scării (CAR.) [ngr.].

SEVER 1. *adj.* ① Strașnic, care execută cu rigoare, fără indulgență, legea, regula: un magistrat ~ ② Aspru: o lege ~ă; o pedesapă ~ă; climă ~ă ③ Foarte regulat, care nu se abate cituși de puțin de la regulă: o morală ~ă ④ Nobil și regulat, fără eleganță afectată, fără podoabe de prisos: de ce era oare atita tristă în interiorul ~ al aceluia castel? (VLAH.).

2. *sbst.* Ceea ce e sever [fr. < lat.].

SEVERITATE *sf.* ① Strașnicie ② Asprime [fr. < lat.].

SEX (pl.-xuri, -xe) *sn.* ① Totalitatea caracterelor care deosebesc pe bărbat de femeie la oameni, la animale și la plante ② Totalitatea bărbatilor sau totalitatea femeilor: ~ul frumos, femeile; ~ul tare, bărbatii [fr. < lat.].

SEXAGENAR *adj.* și *sm.* Care e în vîrstă de 60 de ani [fr. < lat.].

SEXTA *sf.* ① Interval cuprins între șase note (ex. do-la, si-re) (4433) ② ③ = SIXTA [fr.].

SEXTANT (pl.-te) *sn.* ① Instrument nautic format dintr'un cerc gradat și din două oglinzi plane, cu care se măsoară distanța unghiulară între două puncte și înălțimea astrelor deasupra orizontului (4434) [fr.].

SEXTOLET *sf.* ① Reuniune de doi trioleți (4435) [fr.].

SEXUAL *adj.* ① Care arată sexul: caracter ~ ② Care rezultă din sex [fr.].

SEXUALITATE *sf.* Totalitatea însușirilor anatomice și fiziologice care caracterizează fie-care sex: ~a plantelor [fr.].

SEZON (pl.-oane, -ouri) *sn.* Anotimp; timpul anului cînd se fac anumite lucrări agricole, cînd apar anumite fructe, cînd se poartă anumite veșminte, cînd se fac băi, etc.: ~ul de vară; în plin ~: ~ul băilor; ~ mort, timpul cînd comerțul stagnează, cînd industria lucrează mai puțin [fr. saison].

SF. Abreviațiune pentru „sfînt, sfîntul”.

① **SFADĂ** (pl. sfăzi) *sf.* Mold. Bucov. Trans. Ceartă, gilceavă, price: slujitorii s'au luat la ~, dar s'au liniștit (NEGR.); cînd se apucau la ~ sau la bătaie, atunci el fugea, căci nu putea suferi larma (GN.); stăda grabnică aprinde foc, vrajba grabnică varșă sînge (ZNN.) [vsl. s ū v a d a].

② **SFADĂLIE** *sf.* Bucov. Mold. Ceartă, gilceavă,

price, sfadă: măi băiste, trebuie să știți că din sfadălia noastră ai țesit (CRG.); o gălăgie și o ~ ca aceea, mai rar (FLOR.) [sfadă + (bătă)lie].

③ **SFADALNIC**, ① **SFADNIC** *adj.* Mold. Bucov. Trans. Certăret, gilcevitor [sfadălie ① vsl. s ū v a d n i k ū].

② **SFADĂUȘ** *adj.* Mold. Bucov. Sfadalnic, certăret, gilcevitor [sfadă + (bătă)uș].

③ **SFADI** (-desc) *vb. tr. și refl.* Mold. Bucov. Trans. A (se) certa: nu era nici o mirare dacă mulțarea-l cam sfădea (RET.); Greil... au început a se sfădire ei înde ei și s'au făcut două cete (NEC.); noi nu ne certăm, ci numai ne sfădim (usp.) [vsl. s ū v a d i t i].

④ **SFADICIȘ** *adj.* Mold. Bucov. Sfadalnic, certăret, gilcevitor: pentru că era femeie sfadicioasă, a început cu gura la dînsul (sb.) [sfadi].

⑤ **SFADNIC** ~ **SFADALNIC**.

⑥ **SFANT**, **SFANTIG**, **SFANTIH** *sm.* ① ② Ban de argint

austriac, în valoare de 20 de creițari, care circula în Principate în prima jumătate a veacului al XIX-lea (4436): rîdica planuri de moșii pe un sfant stînjenu (L-GH.); am găsit... galbini olandezi și nemțești, irmilice... plină și sfanțig (ALECS.); aici bani îi avea cu dînsul în trăsura, în două traste cu sfanțig (L-GH.) ③ Pr. czt. Monedă de puțină valoare, gologan: nu dă un sfant la cutia bisericii (OLVR.); n'am nici sfant, nene Guță, zlo eu tare (CAR.); dar lasă, nene Manolache, că dacă n'ar avea nici un sfant, și tot aș lua-o (BR-VN.) [germ. Zwanziger].

④ **SFANTOAIĆA** (pl.-ce) *sf.* ① Monedă de jumătate de sfant; paza de vită era cte-o ~: sfanțu era nouăzeci și cinci de parale, apoi mai pe urmă s'a mai scumplit (CR-N.); oamenii sînt învoitici... cite... 8 sfanți părăchea de vaci și o ~ de vita mică (ION.); a vărsat pe masă un pumn de mărunți: touseari... sfanți, sfântoaiće, firirici și glo-gani (CAR.).

② **SFANTUI** (-nese) *vb. tr.* F A lua mită, a stoarce bani pentru servicii nepermise de lege (vorb. de slujbași ai Statului): fiind prins într'un rînd oă sfântuia împrieiații (BR-VN.) [sfant].

③ **SFANTUALĂ** (pl.-uale) *sf.* Faptul de a s f a n t u i, luare de mită.

④ **SFARĂ** *sf.* ① ② Fumul, mirosul urit ce se împrăstie de la grăsimile sau carnea arsă, de la luminări de seu, etc.: Să le doe foc și pară, Să murgă și mindrei ~ (BRL.); Avel... din ce era mai bune și mai grase dobitoace junglia și aprindea pre jertfelnic și se înălța sfara drept la ceru și primea Dumnezeu jertfa lui Avel (N-COR.).

③ ④ Vestă, svon: din om în om se dește ~ în țară (= se lăși veste) de cusurul ce avea împăratul (usp.) [vsl. s k v a r a].

SFĂRĂMA (-răm), **SFĂRIMA** (-rim), **SFĂRMA** (sfarm, sfarm) *vb. tr. și refl.* A (sfăr)ma: puneas de lua frîile din capetele cailor boierilor și le da ghiont cailor de cădeau boierii de-și sfărmau capetele (NEC.); d'apoi, măi flăcăule, așa-s lăsat eu să sfărma pietre (VAS.); să nu cumva să mă bleștești ceva din gură, o'acuu te sfărma și pe tine! (CRG.).

SFĂRĂMATURĂ, **SFĂRIMATURĂ**, **SFĂRMATURĂ**, **SFĂRIMATURĂ** (pl.-turi) *sf.* = **FĂRIMATURĂ**: multimea de leguri turești, de cai și de sfărîmături de arme și altele, închise calea Turcilor (usp.); aici se găsește în pămînt urne de lut pline cu cenușă și sfărîmături de oase, scule și rămășiți de podoabe femelești (VLAH.); a scăpat la sfintele Paști o sfărîmătură de pască jos și a aceea a apucat-o o broască și s'a ascuns cu ea sub pistol (RET.).

SFĂRIMA... **SFĂRMA**... ~ **SFĂRĂMA**...

SFARMĂ-PIATRĂ *sm.* ① ② Uriș (în poveștile și legende populare) care s'f a r m ă stîncile și pietrele; ca să turbure piraiele: ~ cu largi pasuri calcă munte după munte (ALECS.); tatăl meu era nepot viteazului ~ (NEGR.).

SFAROG *sbst.* Carne, pește, pline, poame, piele, etc. ce s'a lăsat prea mult la foc sau la căldură și s'a uscat de tot: s'a făcut pinea ~ (PAMF.); femeile... au uitat să scoată peștele din vreme: cînd l-au dat la masă ~ (CAR.); smulg din pămînt, ou dinții lor ca cleștele, țarba toată și uscată ~ (LUNG.) [rus. s v a r o k ū, rut. z v a r o k].

Fig. 4436. Sfant.

Fig. 4433. Sexta.

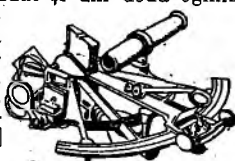

Fig. 4434. Sextant.

Fig. 4435. Sextolet.

SFAROGI (-ogeso), **SFAROJI** (-ojese) *vb. refl.* A se usca de tot de căldură: săi, că se sfarolese prunele de tot! (CAR.); se ule în pod și oboară de-acolo un câpăstru, un frun, un biclu și o șea, toate colbăite, sfarogite și vechi ca pământul (CRO.); ei se înalță deodată din pământul gol, sfarogit de căldurile unui funie fără pioale (IRO.) [sfarog].

SFÂRTICA — SFÂRTICA

○ **SFÂSCĂ** (pl.-aste) *sf. Bucov.* = **VATAJȚĂ**: florile miresei... le apucă și sfâșteie și vatajeii și le pun la pălărie (VOR.) [rut. s v a ș k a].

SFÂȘIA... — SFÂȘIA...

SFAT (pl.-turi) *sn.* ① Ceea ce se spune cuiva spre a-l îndruma în viață, spre a-l învăța, spre a-l îndemna cum să se poarte sau ce să facă într-o anumită împrejurare, povăț, consiliu: a da, a cere, a primi un ~ sau ~uri; a lua un ~ de la cineva; un ~ bun; ~uri sănătoase; se pretău a le fi prieten și a le da ~uri bune (ISP.); prieten bun e acela ce dă ~uri bune, iar nu acela care-ți laudă toate nebuniile (ZNA.); ② ~ul marelui folosește; ③: mie la stat, mare la ~, se zice despre oamenii al căror fizic nu e impunător, cari sînt încă tineri, dar cari știu să dea sfaturi înțelepte ④ ⑤ Sfatuire, consfătuire: împăratul Moscuii, văzînd că Tătarii au prădat în țările lui, chemătu-și-au pe toți sfetnicii săi de au sfătuit la ~ ce vor face (NEC.); după mult ~, chibzuiră să-l arunce în Dunăre (SLV.);

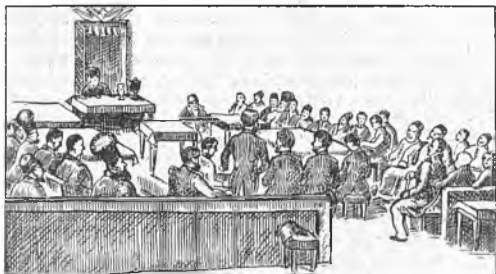

Fig. 4437.

Sfatul boierilor la București, în a. 1837 (după Raffet).

a sta la ~: se adunau la ~ într'un munte (ISP.) ④ ⑤ Adunare în care se deliberază, în care se iau hotărâri cu privire la trebile obștești sau particulare, consiliu, divan (④ 4437): Sfatul țării; a aduna boierii la ~ ④ ⑤ ⑥ Plan, intențiune ④ ⑤ F Convorbire, taifas: a sta la ~, a sta de vorbă, a sta la taifas: oamenii... ziua întreagă stau grămăzi... la ~ (SLV.); un chipșof blond înnoadă nu ~ cu o fetiță din sat (IRO.) [tsfear < vsl. sŭvĕtŭ].

SFĂTOS *adj.* ① Vorbăret, bun de gură; care știe să dea sfaturi: oamenii ajunseseră... sfătosi și... batjocoritori (SLV.); Povestile unchișului ~ de Is-pirescu (④) ⑤ Care vorbește cu înțelepciune, deștept: lumea toată sta grămadă cu gura căscată împrejurul (fetei) celei sfătose (CAR.); împăratul... vorbea cu fiul gazdei, un coplandru desghetat și ~ (JIP.).

SFĂTOȘENIE, SFĂTOȘIE *sf.* Starea, firca celui sfătos: nu se poate spune... fala și sfătioșia Țiganului (RET.).

SFĂTUȚI (-uesc) *1. vb. tr.* A da sfat (uri), a povățui, a consilia: I-am sfătuit să învețe carte; acești doi Domni sfătuisă spre bine pre Troadeni (N.-COST.).

2. vb. intr. ① A sta la sfat, a schimba sfaturi, păreri (într-o adunare): sfătîndu-și doispresaze boieri, scootîră... că tilharul trebuie să fie cel puțin doi (ISP.) ④ ⑤ A sta de vorbă, la taifas: bătrînii sfătuisă la lumina fumeșă a opătelui despre munca de vară și grijile gospodăriei (CRO.); doi creștini sfătuisă aproape de mine, în fața crîmnei (SAD.).

3. vb. refl. ① A sta la sfat, a schimba sfaturi, păreri (într-o adunare) ④ ⑤ A cere sfaturi, a lua sfat: fata a mers la o babă vecină ca să se sfătuească cu dînsa (ESP.); pînă a se sfătui Ștefan-Vodă cu Craiul leșesc... venise Eroet cu Turcii pînă la Suceava și au ars tîrgul (G.-UR.).

SFĂTUIRE *sf.* ① Faptul de a sfătui: se sfătuiră și după multă ~ mai chibzuiră să-l bage pe Păcală într'un sac (SLV.) ④ Sfat, povăț: sfătuirile ce-ți-am dat. (PANN).

SFĂTUITOR *sm.* Cel ce sfătuește, ce dă sfaturi, povățuitor: cînd va zice naștine altuia, ce va vrea să voigă pre cineva: „de veri vrea să-l uclzi, uclde-l”, acela nu să chiamă sfătuitoriu rău, nice să va pedepsi (PRV.-MB.).

SFECLĂ (pl.-le) *sf.* ④ Plantă cu rădăcina cărnăsoasă, de culoare roșie, galbuie sau albă, cu frunzele lucitoare; se cultivă pe cîmp și prin grădini ca plantă de nutreț și pentru scoalele-rea zahărului dintr'însa (*Beta vulgaris*) (④ 4438): Smărăndița se făcea roșie ca sfecla (VLAH.); argatul se roșește ca o ~, cînd vine înaintea lor (ISP.); ~ de zahăr [vsl. sveklŭ, srb. cvekla, rus. svekla].

Fig. 4438. Sfeclă.

SFECLĂ (-lesc) *vb. tr.* F A-și pierde cumpătul, a se fîstici, a o băga pe minecă, a se speria: știind că ziua plecării a căzut într-o Marți, o cam sfeclesem și mă așteptam la cine știe ce uruzlucuri (ISP.); la citirea acestei povestiri, omul... o sfeclește, îngălbenește, îi apucă florile de moarte, tremură ca varga (A.-GH.) [probabil (a se face roșu ca) s f e c l a].

SFENOID *adj. și sm.* ⑤ Se zice despre unul din oasele craniului, în formă de șa (— ④ 1553) [fr.].

SFENOIDAL *adj.* ⑤ Care aparține sfenoidului [fr.].

SFERĂ (pl.-re) *sf.* ④ A Solid geometric format prin învîrtirea unui semicerc în jurul diametrului său; toate punctele suprafeței sale sînt egal depărtate de un punct interior numit „centru” (④ 4439) ④ ⑤ Glob care înfățișază pămîntul ④ ⑤ ~ ce-rească, sferă imaginară și cu o rază arbitrară de care astronomul se socotește inconjurat, și care are drept centru punctul de unde privește, cînd face observațiunile ④ ⑤ ~ armilară — **ARMILARĂ** ④ ⑤ ~ Spațiu în care se socotește că o planetă străbate cursul ei: Saturn își străbate sfera în treizeci de ani ④ ⑤ Diferitele regiuni sferice în care cei vechi împărțeau spațiul ceresc: sfera stelelor ④ ⑤ poet. Planetă; regiune cerească: te socoti transportat într'un rain sau într'o ~ locuță de sirene (NEGR.) ④ ⑤ Înțindere de putere, de autoritate, de cunoștințe, de talent, de geniu: ~ de activitate; file-care înțind în sfera lui de acțiune, să realizăm ou toți... o societate mai cioplită (CAR.); aceasta țese din sfera atribuțiunilor mele ④ ⑤ Cuprins, limite, margini, hotare: a întinde sfera cunoștințelor omenești ④ ⑤ Stare, condițiune: a ieși din sfera sa; mă pune în curent cu tot ce se petrece în sferele înalte (CAR.) [fr. s p h è r e < lat.].

Fig. 4439. Sferă.

SFERIC *adj.* ④ Care are forma unei sfere, rotund ca o sferă: o boltă ~ă, cu o semilună aurită, o incunună (SOL.); forma ~ă a pămîntului ④ ⑤ A Ce ține de o sferă; care este o parte din suprafața volumului sferei: zonă ~ă [fr.].

SFERICITATE *sf.* Starea a unei sfere: ~a pămîntului [fr.].

SFEROID (pl.-de) *sn.* A Solid geometric a cărui formă seamănă cu aceea a sferei dar ale cărui raze nu sînt riguros egale (④ 4440): pămîntul este un ~ [fr.].

SFEROIDAL *adj.* Care are forma unui sferoid [fr.].

SFEROMETRU (pl.-tre) *sn.* ⑤ Aparat întrebuintat pentru măsurarea razelor sferelor sau a grosimilor inchi (④ 4441) [fr.].

SFERT, *Mold. SFERT* (pl.-turi) *sn.* ④ A. patra parte dintr'un tot:

un ~ de coală; un ~ de pline; un ~ de litru; un ~ de an; un ~ de ceas; trei fără un ~; un cot și trei ~uri ④ ⑤ Dare plătită trimestrial: plata pe un trimestru a unei sume da-

Fig. 4441. Sferometru.

SFE-
SFI-
torito, a unei chirii, a unei arende pe un an. [t e I-
fert < vsi. četv r ū t ū].

SFEȘNIC — SFIEȘNIC.

SFEȘNIC, † **SFEȘNIC**, (P) **SFEȘNIC** (pl. -ice) *sm.* ① Unealtă în care se înfige lumina (Fig. 4442, 4443): de-abia poate să sprindă lumina lungă și supțire de ceașă, înfiptă într'un sfeșnic de alamă (VLAH.); Vodă sedea la masă și i se vedea fața la lumina unui sfeșnic (R.-COD.); împăratul... avea la cap două sfeșnice mari de argint (OLVR.) ② *Olten.* Ramură, rădăcină: măseaură are patru sfeșnice (CIAUS.) [vsl. s v ē t i n i k ū].

SFEȘNICAR *sm.* † Arbore care are forma unui sfeșnic sau unui candelabru.

SFEȘTANIE, † SFEȘTENIE, † FESTEANIE sf.

① † Sfințirea mică a apoi la anumite ocazii (în odaia unui bolnav, la inaugurarea unei case, la deschiderea unei școli, etc.): de se va ține vre într'o biserică să nu se facă slujbă, 40 de zile, nu poate preotul să facă liturghie, să slujească într'însa, de nu va face înțiu o sfințenie (PRV.-MR.); sărindarele, acatistele, sfințeniile... îmbogățesc episcopului biserică și pe popa (D.-GH.); dis de dimineață... era la popa satului, rugându-l să vie negreșit pînă seara să-i facă sfințenie acasă (CAR.); a chemat popa să-i facă sfințenie (S.-ALD.) ② (P) Înjurătură: sergentii, cu ghionțuri și cu sfințeni, li pregăteau pentru inspecție (VLAH.) [vsl. (o)-s v ē s t e n i e].

† SFEȘTANIC — SFEȘNIC.

SFEȘTOC — SFEȘTOC.

† **SFEȘTE**, **SFEȘTE**, f. **SFEȘTE** *adj.* Sfinț(ă) (dinaintea unui nume propriu): Sfește-Ilie; a doua zi pică și Sfește-Petre din călătorile sale (IMAR.) [srb. s v e t i, -t a].

SFEȘTERISI (-iseso) *vb. tr. F* A șterpeți, a fura, a dilapida bani publici [ngr. σφετῆσι/σφατῆσι].

† SFEȘTE¹ — SFEȘTE.

SFEȘTE² (-tase) *vb. tr. și refl. A* (se) arăta, a (se) da la iveală, a (se) da pe față: Incepuse a suna cuvîntul cum era să vie un pașă la Moldova, că de domnie nu se sfotea nime (N.-COST.); s'au sfeștit treaba că poliția l-au tras la răspundere (GR.-N.); să se mai amine arestările, pînă se va vedea cum se sfotește lucrurile (D.-GH.) [vsl. s v ē t i t i].

† SFEȘTEL *sm.* † Ierarh [vsl. s v ē t i t e l i].

SFEȘTIC, † **SFEȘTIC**, † **SFEȘTIC** (pl. -ici) *sm.* ① Sfătuitor, povătuitor: cea ce va lăuda vre-un lucru rău și cu gresală... să chiamă svestnic rău și se va pedepsi (PRV.-MR.) ② † Consilier, cel ce face parte din sfatul, din divanul țării: Împăratul Moscului... l-au luat iar în dragoste și în milă și l-au pus la sfetnic (NEC.); ~ al tronului; ministru [vsl. s ū v ē t i n i k ū].

SFIALĂ (pl. -le) *sf.* Lipsă de încredere în sine, de îndrăzneală, timiditate: a vorbi, a răspunde, a se apropia, etc. cu, fără ~; te înfățișază cu ~ și răspunde cu socotela (PANN); vom ști, cucoane, dacă ni-ți spune, răspunde cu ~ un țaran mai bătrîn, scărpinîndu-se în cap (CRG.); Prislea... se uită cu ~ în toate părțile (usp.) [s f i i].

SFIȘIU, **SFIȘIU** (pl. -turi) *sm. Mold.* Virful biciului (adăugat dintr'o bucată deosebită care face să plesnească biciul), plesnă: bi: brazule, nu te lezevi, că te strînesc cu sfișiu de foc (ALECS.); avea o bițușcă de cele de cîneșă, împletită de mîna lui, și cu sfișiu de mătasă (CRG.).

SFIȘIUȚI, **SFIȘIUȚI** (-nec) *vb. tr. Mold.* ① A plesni cu biciul, făcîndu-l să pocnească: și așa o sfișiuia Preste cap, preste obraz (STAM.); țaranul sfișiuia cu liniste omătul (SAD.) ② (P) A biciui (cu muștrări, cu vorbe batjocitoare, ironice): țaranii noștri, glumeți, cum sînt ei, ne tot sfișiuiau în treacăt (CRG.) [s f i ș i u].

SFIȘIUȚURĂ, **SFIȘIUȚURĂ** (pl. -turi) *sf.* ① Faptul de a sfișiuia; plesnătură cu biciul ② (P) Biciuitură (cu muștrări, cu vorbe batjocitoare, ironice).

SFIDA (-dea) *vb. tr. A* desfide [it.].

SFIDARE *sf.* Faptul de a sfida, desfidere, provocare.

SFIENIC *adj.* Sfiicios: strînsa la un loc, ca o turmă de oi ~e (MRG.) [s f i a l ā].

SFIET *adj.* Sfiicios, plin de sfială: raza cea mai tîrzie a soarelui se prelungea sfielă pe țățele ierburilor înflorite (ODOB.) [s f i i].

SFIU, (-fiesc) *vb. refl. A* nu avea îndrăzneală, încredere în sine, a fi sfios; a nu îndrăzni, a nu cutreza: Alînd nu mi-a spus niciodată nimic și eu m'am sfiit să n'treb (VLAH.) [vsl. s v e n j a s e < s v ē n i t i s e].

SFIȚIOS *adj.* Plin de sfială, care se sfieste, timid: adormi cu gîndul la ochii ei negri, blînzi și mari și sfițioși ca de căprioară (VLAH.); era... smerită... și sfițioasă ca o fată mare (ISP.); ②... printre grații, luna moale, Sfițioasă și smerită, și-a vărsat razele sale (EMIN.) [s f i i].

SFIȚIUNE *sf.* Sfială: și atunci de ~ mi lese singele 'n obraz (EMIN.) [s f i i].

SFINCTER *sm.* ① Ori-ce mecanism circular care, contractîndu-se, formează orificiul unora din organe: ~ul bășicii [fr. sphincter].

SFINEAC *sm. Băn. Olten.* † Varietate de carpen; numit și „cărpeniță” (*Carpinus orientalis*) [comp. srb. svinječi, rut. svynjačyj „porcesc”].

SFINȚENIE *sf.* ① Însușirea celui sfințit, a lucrurilor sfințite: sfințenia nu stă în port și haine lungi (ZNN.); sfințenia locului ② *Evlavie*, cucernicie; cu ~, scrupulos, exact: fie-care lucrșor e scuturat, șters și frecat cu cea mai mare ~ (SR.-VR.); ascultă-l și-l îndeplinește cu ~ toate poruncile (CAR.) ③ † Tirnosire: Alexandru-Vodă... au zidit mănăstirea Slatina... iară la ~ zic să hi fost proști cu diaconi 117 (GR.-UR.).

SFINȚI (-tase) *1. vb. tr.* † A face sfințit, a da calitatea de sfințit; a consacra; a închina; a tirnosi (o biserică): ~ apă; ~ o biserică; Alexandru-Vodă... au zidit mănăstirea Slatina cu multă cheltuială și ostrie și o au sfințit Grigorie Mitropolitul (GR.-UR.); omul sfințește locul, iar nu locul pe om (PANN).

2. vb. intr. † A asfinți, a apune: Pînă se încalță, soarele se nălță, și pînă se gătește, soarele sfințește (PANN); † **ASFINȚI**.

3. vb. refl. ① † A se face sfințit; a se sanctifica: sfințească-se numele tău; a spus lăutarilor cum horese ingerii cînd se sfințește un sfinț (EMIN.) ② (P) A triumfa, a ieși biruitor: (hoțul) adună unde n-ai risipit, dar nu se sfințește (PANN); unul din ei... se hotărî să se ție decapul ciocbănașului, să nu-l lase să se sfințească (usp.); lasă-! că nu se sfințește el cu mine, juplne, li pocăesc eu (CAR.).

SFINȚIE *sf.* ① † Sfințenie: fără de proeție, nu lăste, neminea creștin, nici are ~, nici se împreună lui Dumnezeu (PRV.-MR.) ② (P) Titlu de onoare dat preoților: Sfinția ta; Sfinția sa: († preasfinție) [s f i n t i].

SFINȚIȘOR *sm.* ① *dim.* **SFINȚ**: auzîndu-vă cîneva, ar gîndi că sfințești niste ~i abia ieșiți din raiu (NEGR.) ② *pl.* Niște colăci în formă de 8 sau de S, muce-nici: de Crăciun, înțiuia țare țameia... un colăci îngemănat, ca ~ii, în formă de 8 (VOR.).

SFINȚIT *1. adj.* † *ps. sfințit*. ① Făcut sfințit; consacrat, închinat; tirnosit ② (P) Titlu de onoare dat preoților: ~ul părinte; ~e părinte († preasfințit).

2. sbst. ① Asfințit; apus: unul mergea către răsărit și celălalt către ~ (RET.); cam după ~ul soarelui... ieși balaurul din groapă (usp.); cînd fulgeră seara spre ~, de bună seamă plouă pînă dimineața (GRM.); † **ASFINȚIT**.

SFINȚITURI *sf. pl.* Mîncări sfințite de Paști: stropesc sămînta cu aghlasmă și pun în sac ~ de la Paști (VOR.).

SFINX *sm.* ① Monstru din mitologia greacă, cu capul și pieptul de femeie, cu aripi de pasăre, cu trupul și coada de leu;

Fig. 4444. Sfinx.

Fig. 4445. Sfinx.

asțazat pe o stîncă, propunea trecătorilor o enigmă

și prăpădea pe aceia ce nu puteau s'o ghicească; Edip singur află rostul enigmei, iar sfînxul se asvîrli jos de pe stîncă și muri (4444) ¶ ② ¶ Om ale cărui păreri nu le poți ghici; ale cărui gînduri nîpîme sînt de nepătruns ¶ ① Nume dat de Greci statuelor înfățișînd cîte un len cu cap de om, așezate de vechii Egipteni la intrarea palatelor și templelor lor (4445); de o mîrimă colosală sînt sfînxii de lîngă piramide, în spec. cel de la Gizeh (4446) [fr. < gr.].

Fig. 4446. Sfînxul de la Gizeh.

SFIOS *adj.* Sficios, plin de sfială [s f i i].
SFIȘTOC, **SFEȘTOC** (*pl.-oace*) *sn. Mold.* Mănunchiu de crenguțe de busuioc, cu care preotul stropeste cu aghiasmă, mătăuz: ea la toată zi înfăia la lunii, da cuivșui un sfîștoc de busuioc proaspăt (NEGR.); *pr. est.* mănunchiu: lei și colo, este un des sfîștoc de flori roșii, îmbrăbonite (URC.) [comp. rus. svitokû].

SFITĂ (*pl.-te*) *sf.* ① ¶ Vesmînt preotesc, odăjdii: mitropolitul, în ~ de aur... aproape de buzele ei friptă lingurița ou grîlîne (CAR.) [vsl. s v i t a].
SFINT 1. *adj.* ① ¶ Ce ține de religie, de Dumnezeu, de biserică, de cultul divin: sfintele taine; ~a liturgie; sfintele locane; vase sfinte; cele sfinte, cele ce țin de cult, care privesc credința, biserică sau divinitatea: nu te atinge de cele sfinte, oă-ți sfîrm capul cu ghioșea (ALECS.); Sfînta Scriptură = **SCRIPTURĂ** ②; Sfîntul Părinte, papa; Sfîntul Saun = **SCAUN** ③; locurile sfinte, locurile pe care a trăit și unde a propovăduit Mîntuitorul; ~ul Mormînt, mormîntul în care a fost depus Mîntuitorul ¶ ② ¶ Care duce d viață curată, păzind cu evlavie poruncile lui Dumnezeu: un om ~ ¶ ③ ¶ Se zice despre sufletele celor preafiericiți, binecuvîntați de Dumnezeu, ale celor dreptcredincioși care s'au jertfit pentru legea creștină și care trăesc în raiu: sfînșii mucenici ¶ ④ ¶ Curat și fără prihană (se zice despre îngeri, despre creaturile cerești sau de esență divină): ~a Trelme; ~ul Duh; Sfînta Fecloră, Maica Precistă, Născătoarea de Dumnezeu ¶ ⑤ ¶ Epitet dat soarelui, și unora din zilele săptămîinii personificate: ~ul soare; ~a Miercuri; ~a Vineri; ~a Duminică ¶ ⑥ ¶ Vrednic de cel mai mare respect, de o venerațiune particulară: ~a dreptate ¶ ⑦ ¶ Foarte adevărat, ce nu poate fi pus la îndoială, indiscutabil: ~ ce ai vorbit dumneata (UJF.) ¶ ⑧ ¶ ¶ Trașnic, grozav, sdravăn: ~a mincat o ~ă de bălale sor cu moartea (DLVR.).

2. *sm.*, **SFINTĂ** (*pl. sfinte*) *sf.* ① Acela, aceea care duce o viață curată, păzind cu evlavie poruncile lui Dumnezeu: e un ~, o ~ă ¶ ② ¶ Om, femeie care și-a pus credința deplină în Dumnezeu, care s'a jertfit pentru legea creștină și care a fost canonizat(ă) de biserică: ~ul Gheorghe; ~ul Dumitru; ~a Paraschiva; poporul Ingenuchias, pe cînd călugărițele stergeau chipul sfîntei de praț (D-ZAMP.); ~ul Neculai, F. biciul: biciul Porolan făcu pentru prima oară cunostință cu ~ul Néculai din culu (ALECS.); — ③ ¶ a purta pe cineva în gură ca pe-un ~, a-l diviniza, a-l venera ca pe un sfînt; pară ~i-a lăsat un ~ din gură (CRG.); ai vorbit cît se poate de drept, ai spus un adevăr netăgăduit, ai nimerit-o întocmai; a se ruga de toți sfînșii, a se adresa cu rugăminte, cu solicitări la toți cei mari; mîntîncă sfînșii și scouipă (sau scoate) draci, e un fâjarnic; la ~u Așteaptă = **ASTEAPTĂ**; — ④ ¶ cum e ~ul, și tîmnia (sau colacul), fie-care om e tratat după meritul său, după cîntea care i se cuvine; pînă la Dumnezeu, te omoară sfînșii (sau sfînșii îți iau sufletul), pînă să te poți adresa celui care deține puterea, subalternii lui te despoaie sau îți fac toate mizeriile; ⑤ ¶ cînd Dumnezeu nu-i acasă, sfînșii își fac de cap. cînd cei mari lipsesc, subalternii fac ce vor ¶ ⑥ ¶ Sfîntul (în loc de ~ul Dumnezeu), Dumnezeu: ferească Sfîntul să fi pus el mîna într'înele (GN.); ferit-a Sfîntul! apoi să fi dus Sfîntul pe vre-unul să nu știe lecția (A-GH.); a-l lăsa în plată Sfîntului; a-l înra Sfîntul, a adormi ¶ ⑦ ¶ Sfînșii *pl.* = **SFIN-**

TIȘOR ② ¶ ⑧ Sfînșii *pl.* F Înjurături: după patru ore de răcnete și înjurături... sfînșii și evanghelii, pe la opt seara intram în curtea poștei (A-GH.).

3. **SFINȚA** (*pl. sfinte*) *sf.* ① ¶ 2 ② ③ ¶ Sfînșii sfîntelor, partea cea mai dinăuntru și mai sfîntă din templul lui Solomon, unde era depus chivotul legii ¶ ② ¶ Sfînșii *pl.* ¶ ③ ¶ Ființe mitologice, închipuite ca niște femei foarte rele care caută să facă tot felul de răutăți oamenilor, să le ia puterile, să-i ologască, etc., probabil identice cu „ielele”, „dînele”, „frumoasele”, „vîntoasele”, etc. [vsl. s v e t ū].

SFINȚULEȚ *sm.* ① ¶ *dim.* **SFINȚ** ¶ ② Sfîntulețul F ③ Dumnezeu: ferit-a ~ul (ASF.); eu unul nu te crez, crează-te ~ul (UJF.).

SFIRI sau **SFIRRI**: Imită sgomotul șuierător produs în aer de un obiect aruncat cu putere, sau care se învîrtește cu iuteală, de filifiul aripilor, de un lichid care fierbe, etc.: a apucat o piatră vîrtoasă, mare, și a făcut sfirri! în copacul cu dînsa (SS.); bu-nica spunea... înainte și fusul sfiri! sfiri! pe la urechi, ca un bondar (DLVR.); o vîrteală care face sfirri! și alt nimic (ALECS.); îi făcu inima sfiri! (ASF.), începu să-i bată inima cu putere [onom.].

SFIRAI... = **SFIRII**...

SFIRC (*pl.-cui*) *sn.* ① Viri, capăt moale, cartilaginos, elastic: ~ul nasului, urechii, țitei; (avea) nasul numai o fărîmîță de ~ (A-GH.); ~urile urechilor îi ard (DLVR.); își răsucea pe gînduri ~urile mustăților (SAD.) ¶ ② Virful biciului, sfîșciu: are un biciu care arde ca focul... dacă te ajunge cu ~ul (CAR.).

③ **SFIRCUL** *sm.* Băn. **SFIRC** = **HUPULEȚ** ④ [fureci].

SFIRCIOC = **SFRANCIOC**.

SFIRCII (-clesc) *vb. tr. și intr.* A smîrcii, a aspira cu sgomot pe nas: dascălul... sfircioște toată ziua la tabac (CRG.) [bg. s v i r k a m ū].

SFIRII (-rii, /-riesc) *vb. intr.* ① A produce un sgomot șuierător, ca un țîșnet, *verb.* de un obiect aruncat cu putere sau care se învîrtește cu iuteală, de un lichid care fierbe, de ceva care arde pîrînd la foc, etc.: Fusu-i repede se 'ntoarce, lute 'n aer sfîrîind (ALECS.); la conac, țîngirile și căldările cloocatesc, grătarele sfîrîie (CAR.); perii de pe dînsa au început a pîrî și pielea a ~ (CRG.); cîndela sfîrîia sub loana Maicii Domnului (VLAH.) ¶ ② ¶ F A-1 ~ călelele, a alerga într-o fugă nebună: o luară, nene, la fugă, de le sfîrîiau călelele (ASF.) ¶ ③ ¶ A-1 ~ inima, a-i bate tare inima (aprinșă de dragoste după cineva): și cum sfîrîia fusul roții, așa-mi sfîrîia inima 'n mine de dragostea Mariucăi (CRG.). [s f i r i].

SFIRIIAC = **SFIRIITOARE**.

SFIRIILĂ (*pl.-ile*) *sf.*, **SFIRIȚ** *sbst.* Faptul de a sfîrîi.

SFIRIITOARE *sf.*, *Mold.* **SFIRI-IAC** (*pl.-ce*) *sn.* Jucărie de copii făcută dintr-o nucă golită de miez, prin care trece un fus înfășurat cu ață, al cărui capăt de sus e înfipt într-un măr sau într'un tuleiu de cucuruz; trăgînd de capătul de ață, care e scos printr-o gaură practicăată la mijlocul nucii, fusul se învîrtește și face ca mărul sau tuleiul să sfîrîie, iar găoacea de nucă să răsune; numită și „bizitoare” (4447).

SFIRLĂ (*pl.-le*) *sf.* Bobirnac: își mîngîie mustățile... și-și repezi cu o ~ pălăria tare pe ceafă (SAD.); ...poți pe loc c'o ~ mort să-l pui (DON.) [comp. SFIRLEAZĂ].

SFIRLEAZĂ (*pl. -leze*) *sf.* ① Jucărie alcătuită dintr-o bucată de lemn, de metal sau de os, străbătută de un bețișor care, învîrîindu-se, produce un

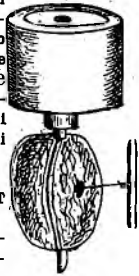

Fig. 4447. Sfîrîiac.

Fig. 4448. Sfîrlează.

fel de sfîrîit, prîsnel, titirez (☐ 4448); tute ca o ~, ca sfîrleaza, foarte iute: trebuie un băiat iute, spirit, să umble ca sfîrleaza (sr.-vn.) ☐ Jucărie de copii, alcătuită dintr-o scindurică flexibilă, în jurul căreia e răsucită o ață lungă în care e virit un bețisor: acestuia, după ce a fost învîrît de mai multe ori în jurul aței, ca un cealău, i se dă drumul în barba sau părul cuiva, unde se înflecste: Teodoros îi aruncase sfîrleaza în barbă (n.-gh.) [format cu *suf-* ză din *sfi* rîlă, pentru care comp. ngr. *σφύρα*, *σφούρα*, „sfîrlează”].

SFÎRLOAGA, SFÂRLOAGĂ (pl.-ge) *sf.* *F. iron.* 1. Încălțăminte urîă, opincă veche: nu ți-e destul că m'ai amețit puindu-ți sfîrloacele pe cîmp (cre.).

☐ **SFÎRNAR(IU)** *sm. Trans.* Om de afaceri, om cu daraveri: se cunoștea din toți oamenii că el e sfîrnariu, om umblat în lume, om bănos (RET.).

☐ **SFÎRNĂRIE** *sf. Trans.* Afacere, daravere, negustorie: Pavel imbla în sfîrnări, bătea cele drumuri și cele țiguri (RET.) [sfîrnari].

SFÎRȘALĂ (pl.-soli) *sf.* Slăbiciune care cuprinde deodată pe cineva, ca un fel de leșin: nu-și dă bine seama de ce, dar simte o ~ și cade (CAR.); așa ca un fel de ~ simțea în stomach (VLAM.); cu o nespusă ~ la inimă, porci încoț lîngă tată-său spre casă (D.-ZAMF.) [sfîrși].

SFÎRȘANIE + **SFÎRȘENIE** *sf.* ① + Sfîrșit: cîntarea vecerniei lăste de multămintă oătră Dumnezeu pentru că am sosit: cătră sfîrșenia zilei (sr.-mă.) ☐ Prăpădenie, pierzare ☐ ② = **SFÎRȘALĂ**: (de inimă rea) simți o încezenă, o ~ o slăbiciune, o proteală (PAMF.) [sfîrși].

SFÎRȘI (-sece) 1. *vb. tr.* ① A da gata, a isprăvi, a termina, a găti, a pune capăt, a înceta, a curma: se rugă lui Dumnezeu cu credință ca s'o ajute să sfîrșească cu bine și slujba aceasta (sr.) ☐ A nu mai avea, a nu mai rămînea nimic: arcarii sfîrșise arcele, săgețile și săbădalece pe au avut în dugbenile lor (MUST.) ☐ A curma viața, a pune capăt vieții, a omori: și-a sfîrșit calul cu o lovitură de ouit (SAD.).

2. *vb. refl.* ① A se isprăvi, a se termina; a înceta: Doamne, să se sfîrșească odată cu viața asta (VLAM.) ☐ ② A simți deodată o slăbiciune mare, a-i veni leșin: sfîrșindu-se de la inimă, se moale din balamale și cade pe un scaun (CAR.); a i se ~ puterile ☐ ③ A pieri, a se prăpădi, a-și pierde viața [vsl. sîvîrșiti; comp. *SĂVÎRȘI*].

SFÎRȘIT 1. *adj. p. SFÎRȘI*. ① Isprăvit, terminat, dat gata; încetat ☐ ② Istovit: ~ de puteri; cu glasul ~, cu glasul stins, care nu mai poate da nici un sunet ☐ ☐ **NESFÎRȘIT**, fără sfîrșit; ~ de mare, nemărginit.

2. (pl.-ituri) *sm.* ① Isprăvit, capăt, punct unde, moment în care se sfîrșește ceva: am citit cartea pînă la ~; începutul și ~ul; Aristotel... scootea lumea a fi vecinică, fără început și fără ~ (n.-coar.); ~ul reprezentăției; o poveste fără ~; în ~, în cele din urmă, la urma urmelor ☐ ② Moarte: i s'a apropiat ~ul ☐ ☐ **NESFÎRȘIT**, nemărginit, nemărginit.

3. Pe ~ *loc. adv.* Aproape de a se sfîrși, pe punctul de a se isprăvi: proviziunile sînt pe ~.

SFÎRTICĂ, SFÂRTICĂ, SFERTICĂ (-tic) *vb. tr.* A rupe în bucăți, a sfîșia: au venit diăbănille... și pe loc i-au sfîrticat (vor.); ucid pe Absir și, sfîrticindu-i trupul, i-aruncă bucițele pe valuri (VLAM.); mă bătră și-mi sfîrticără oămneașă (RET.); mi-au sfîrticat toate hainele (MAR.); a căzut și el cu umărul sfîrticat de baltașul unui comișel (GRIG.) [lat. „exfracticare < fractus”, „frînt”; forma sfîrtică a fost influențată de sfert].

SFÎȘIA, SFÂȘIA (-șiu) 1. *vb. tr.* ① A rupe în bucăți; a rupe (cu dinții, cu ghiarele, etc.) fășii de carne, de piele de pe cineva: ce să faci ea acum, să n'o sfîșie fiarele și să n'o afle lotrii (f) (sa.); porunci Joe unui vultur ca să sfîșie pieptul lui Prometeu și... să-i roază din ficat (sr.); ☐ ~ înima cuiva, a-i produce o mare durere, o mihnire adîncă: aerul desperat al nenorocitului fotograf îmi face rău, îmi sfîșie inima (VLAM.) ☐ ② A defăima cu răutate ☐ ③ A turbura, a produce vrabă: ~ țara.

2. *vb. refl.* A se rupe în bucăți (unul pe altul): se sfîșie și se mănîncă între dînsule, spre cîmplita urgie și peire a neamului omenesc (CRE.); ☐ A i se ~ inima, a simți o mare durere, o mihnire adîncă.

SFÎȘIERE, SFÂȘIERE *sf.* ① Faptul de a (se) sfîșia ☐ ② Mare durere fizică sau sufletească ☐ *pl.* Turburări mari, învîrăbiri.

SFÎȘIETOR, SFÂȘIETOR *adj. verb. SFÎȘIA*. ① Care sfîșie: cînd s'a întîîș (lupul) ghiarele sale cele sfîșietoare, lăta dede călcîie calului (sr.) ☐ ② Care-ți sfîșie inima, care-ți produce o durere mare, o mihnire adîncă: nicodată n'am auzit bocet așa de ~ (VLAM.); simțeam în pieptu-mi o durere atît de sfîșietoare... încît mă credeam cel mai nenorocit om din lume (GN.); își acopere țata cu mîinile... cu un strigăt de sfîșietoare desnădejde (BR.-VN.); un glas ~, un strigăt, un țipăt ~.

SFÎȘIETURĂ, SFÂȘIETURĂ (pl.-turi) *sf.* Rup-tură, loc unde s'a sfîșiat țeva: pulpele-i uscate, care se văd prin sfîșietura nădrăgilor, sînt pline de jupituri (CAR.).

☐ **SFLECĂ** = **SFECLĂ**.

☐ **SFLEDER** = **SFREDEL**: țurigorul e ~ul dracului, că umblă tot în calea omului (MAR.).

SFOARĂ (pl. stori), **Mold. SFARĂ** (pl. stori) *sf.* ① Frînghiuță subțire din fire de cîneapă răsucite sau împletite; a lega cu ~; a întinde o ~; a întinde pe o ~; un ghem, un păpușoi de ~; ☐ A trage pe ~, a înșela (loc. împrumutată din jocul păpușilor): n'a fost om mai naiv, mai lesne crezător și mai ușor de tras pe sfoară ca el (GN.) ☐ ☐ Struna, ceardă fereastrăului (☐ ☐ 2076) ☐ Lucruri înșirate pe o sfoară: o ~ de ceapă, de ardei ☐ ~ de moșie, moșioară, fâșie îngustă de moșie: se duce la oraș să plătească boierului cîștii întîrziat... pentru sfoară de moșie din Polența (CAR.); *pr. ext.*: un cîmp lung pe care-i tale o sfoară de apă ce gîlgie pe pietriș (URG.) [ngr. *σφόρα*].

SFOARĂ = **SFARĂ**: se dete ~ în țară că Măria Sa a mai dobîndit un fiu (sr.); se grăbește, pășitul, a da ~ în țară că te-a prins cu mîna în sac (COȘA.).

☐ **SFOIAG** *sm. Olten.* = **SURDOMAS** [bg. *s v o j a k ū*].

☐ **SFOIAG** *sbst. Olten.* Miroș (de mucegaiu) ce prind vasele goale.

☐ **SFOIEGIT** *adj. Olten.* Cu miroș de mucegaiu, stricat. Împuțit [s f o i e g ă].

☐ **SFOR** *sbst. Olten.* Mijlocul apei curgătoare, unde e mai repede (conv.): pe Bistrița se întîine o punte mîșătoare de solzi de aur, care luneca la deal, pe ~, între dînsa și iună (SAD.) [srb. *s v o r*].

SFORAI (-răiu, -răesc) *vb. intr.* ① A produce în somn un sgomot caracteristic, respirînd greu prin nas sau prin gîtle, a horăi, a horcăi: (un) mitocan... sforăia ca o batocă de treierat grîu (VLAM.); picioare la picioare cu căpîlăneasa, dormeau sforîind doi bieți călători (n.-gh.) ☐ ② A forăi, a sufla cu sgomot pe nări (verb. de cai): au început să sforăie caii și să-și ciulească urechile (CAR.); Dar pe loc calul s'oprește, în pămînt ochii tînteghe și cu groază sforăște (ALECS.) [onom.].

SFORĂIALĂ (pl.-teli) *sf.*, **SFORAIT** *sbst.*, **SFORAITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a sforăi; rezultatul acestei acțiuni: fiul împăratului adormise și-i dă niste sforăieli, de parea că mînă porcii (sr.); auzeam o respirare greoasă ca de om adormit și după aceea o sforăitură (D.-ZAMF.).

SFORAIT... = **SFORĂIALĂ**...

SFORĂTOR *adj. verb. SFORAI*. Care sforăie.

SFORICICĂ (pl.-lece) *sf. dim. SFOARĂ*.

SFORȚA (-tez) *vb. refl.* A se sili din răsuputeri, a se opîti, a se strădui [it. *sforzare*].

SFORTARE *sf.* Faptul de a se sforȚa, opintire, străduință.

SFRANCIOC, SFIRCIOC *sm.* 1. ② Gen de păsări de pradă, cu ciocul încovoiat și cu ghiare puternice, de culoare cenușie, cafenie sau roșiatică, cu coada neagră sau albă; se hrănește cu insecte și cu păsărele pe care le atrage imitînd cîntecul lor; varietățile mai cunoscute la noi sînt: ~UL-ROȘU, numit și „codălbă” sau „șofran” (*Lanius collurio*) (☐ 4449); ~UL-MARE, numit și „șoimuț”, „lupul-vrăbiiilor”, „berbecel-mare”, „berbecuț”, „capra-dracului”, etc. (*Lanius ex-*

Fig. 4449. Sfrancioc-roșu.

cubilor); ~UL-MIC (*Lanius minor*) ¶ ② = CIOCĂ-NITOARE (-PESTRITĂ) (sr.b. sv r a c a k).

○ **SFRANTUZ...** = **FRANTUZ...**

SFREDEL (pl.-ele) sn. ① ¶ Uneață de oțel de făcut găuri în lemn, burghiu, spițeinic (4450): cea ce va ajuta furulul... de-1 va da născare lucruri, carele sint de treaba lui, cumu-i sfredel sau topor... pre acela ca pe un fur să-l certe (PRV.-MB.); Tiganul... se invirtește împrejur ca un ~ (GN.) ¶ ② *Pr. anal.* Spirala, învîrtătură, colac: Purceluși cu coada ~ și cu bețe 'n loc de labă (EMIN.); pletele lui cădeau în ~e dese pe umeri (SAD.) ¶ ③ ¶ ~ul dracului, intrigant, cel ce seamănă vrajba între oameni ¶ ④ *Mold.* ¶ ~ul Rusăilor = **STRAT DE RUSĂII** ¶ ⑤ ☆ ¶

SFREDELUL sau SPIȚELUL, construc-tiune formată din „Trisfetele” (= Cingătoarea Orionului), considerate ca miner și din steaua „Bételgeuse”, socotită ca vîrf al sfredelului (4086) ¶ ⑥ ○ **Omida răchitarului**, numită și „sfredeluș” sau „sfredelul-lemnului” (bg. sv red el ū).

SFREDELEAC (pl.-eae) sn. dim. SFREDEL: numai iată oă dă de secure, de o funie și de un ~ pe pomostina căruței (CRG.).

SFREDELI (-elesc) 1. vb. tr. ① A găuri cu sfredelul: a sfredelit ușa cu un burghiu (CAR.); ②: ochii vioi parcă sfredeau pe cel asupra căruia se ținteau (SAD.) ¶ ③ *Pr. ext.* A găuri: strășinile ploură sfredelind încet și adinc zăpada (OLVR.); ④: țărlitul lăcustelor li sfredelea urechile (S.-ALD.) ¶ ⑤ ¶ A pătrunde, a stră-bate, a-și face loc cu sila: numele lui... ajunge a ~ încetul cu încetul indiferența publicului (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A se găuri cu sfredelul; ②: otteva clipe stătura așa unul lîngă altul, sfredelindu-se din ochi (S.-ALD.) ¶ ③ A se invîrți în spirală, a se invîrteți: apele se 'nvîrăbesc și se sfredelesc în adîncii vîrtejuri (OODB.).

SFREDELITOR adj. verb. SFREDELI. ① Care sfredelește ¶ ② Care se invîrtește în spirală.

SFREDELITURĂ (pl.-turi) sf. Gaură făcută cu sfredelul [sfredeli].

SFREDELUȘ (pl.-ușe) 1. sn. dim. SFREDEL.

2. *sm.* ① = **PITULICE** ②: de se preumbla numai prin codri și prin livezi, mierle și privighetoriile... pietreșii și ~ili... li întîmpinau peste tot locul cu duilele lor clătări (OODB.) ¶ ③ ¶ **SFREDELUȘUL-LEMNULUI** = **SFREDEL** ④.

SFRJIȚ, SFRJEȚ adj. F Slab, uscat și pi-pernic: un spin cu trei fire de barbă, slab și sfrjiț, numai pielea și osul de dînsul (A.-OH.); Un căleuș sfrjiț Asupra lor s'au repăzit (DOM.); vrei să-mi pui flori după urechi ou sfrjițul cel de Gălușcă? (ALECS.); este un mititel măsoarioiu foarte destrăbălat, jigărit, sfrjeț și galben (CAR.).

***SFRUNTAT adj.** Nerusinat, fără rușine, neob-răzat [după fr. e f f r o n t é].

○ **SFULGER...** = **FULGER...**

SGAIBĂ¹, ZGAIBĂ (pl.-be) sf. ① ¶ Rană ușoară, superficială: unțel de sunătoare nu e așa de bun pentru... sgaibe, oa pătlagina (OLVR.) ¶ ② *Olten.* ¶ Coaja care se face pe o rană (CIAUS.) ¶ ③ ¶ **IARBA-DE-~, IARBA-SGAI-BEI** = **SGRABUNTICĂ** [lat. vulg. sc abia = clas. scabies].

SGAIBĂ² = GAIBA.

SGAIBOS adj. ¶ Plin de sgaibe, de bubulițe. **SGAIBULIȚĂ, ZG-** (pl.-țe) *sf. dim.* **SGAIBĂ¹:** Din sgaibulița cea mică, Bubă mare se aridă (PANN.).

○ **SGAIDE, ZGAIDE sf. pl. F** *Olten.* (CIAUS.) = **GAIDĂ** ④.

○ **SGAIȚĂ = GAIȚĂ.**

○ **SGANCA, ZGANCA (pl.-ânci) sf. Mold. ¶** Coaja ce se formează pe o bubă, pe o rană: bubele trece, uscîndu-se și picîndu-le coaja sau sganca (PAMF.); zganca trece, dar alunica rămîne (PAMF.).

○ **SGANCUȘOARĂ (pl.-re) sf. Mold. ¶ dim.** **SGANCA:** Chemat-am toate bubușoarele, Chemat-am toate sgančușoarele, Le-am chemat, Le-am ospătat, Numai bubele dulci nu le-am chemat (dintr'un descîntec) (PAMF.).

† **SGARBURĂ, ZGARBURĂ (pl.-re) sf.** † Incălță-minte: spre îndemul tîndu zgarbura mea (PS.-SCH.) [comp. it. scarpola și tirol. sg albera].

SGARDĂ, ZGARDĂ (pl.-ârzi, -arde) sf. ① Curea

sau cerc de metal ce se pune în jurul gîtului cli-ne-

lui (4451): a ajuns la căte-lele acelea... și le-a aflat cu niște sgarde de aur (SB.); ¶ a pune ~, a lega cu ~, a ține-a în friu, a răpi liberta-tea; o gazetă fără patron po-litic, fără ~ (VLAH.) ¶ ② ¶ Lăntîșor, șirag de măr-gele, etc. ce se punela gît, gherdan; salbă de bani: ghiordanele se numesc, ca și la noi, sgarzi (VOR.); Hel, tu min-drulica mea, Dă zgarda de la grumaz și mă scoate din roșag (BRL.) ¶ ③ ¶ Guler [comp. alb. š k a r d e].

SGĂRDITĂ, ZGĂRDITĂ (pl.-țe) sf. dim. SGAR-DĂ: m'am întors la cîmp, on zgărdita de la gîtul copilei (CRG.); și să nu uiți, bădiță Ilieș, la Piatra, de-o zgărdită de mărgele (SAD.).

SGĂRIA... = SGIRIA...

† **SGĂU, ZGĂU (pl.-ăuri) sn.** ① ¶ Pîntecele mamei: oela ce-si va omori muiarea avînd prunc în zgău (PRV.-LP.) ¶ ② ¶ Deschizătură; gaură ¶ ③ *Băn.* Ripă într'un pîru adînc, unde sint tufisuri dese ¶ ④ *Olten.* Golul carului, atît cît poate cuprinde carul: nici zgăul carului nu-l umplea (CONV.).

○ **SGĂURA (sgăur) vb. tr. Trans.** A holba, a se uita lung la cineva sau ceva, a sgiî ochii [lat. ex c a v u l a r e].

○ **SGHIAB = JGHIAB:** ouă... apă în ~uri de mar-moră (C.-RAD.).

○ **SGHICINA, SGICINA, ZG-** (-in) *vb. tr. și refl. Olten.* = **SGIȚII**.

○ **SGIHUI = SBIHUI.**

○ **SGICINA, ZGICINA = SGHICINA.**

SGIȚ, ZGIȚ (sglesc) 1. vb. tr. A holba, a căsca tare ochii: sgițiră ochii și cu mare mirare hăgară de seamă că capetele balaurlui lipsească (SP.); au sgițit din ochi, nestîind dacă-i vis sau e aleva (MERAR).

2. *vb. refl.* A se uita la cineva cu ochii holbați: își turteau nasul de geamuri, sgițindu-se la mine (SAD.); în-țepenie impelițată, sgițindu-se cu ochii acolo (SP.) [sgău].

SGIȚIT, ZGIȚIT adj. p. sgiȚ. Holbat, tare căscați (verb. de ochi): avea niște ochi sgițiti, de lovea pe om fulgerătura, cînd se uita asupra-i (SP.).

SGIȚII, SGIȚII, ZG- (-ția) *vb. tr., intr. și refl.* A (se) sgudui, a (se) scutura tare: bătea un vînt de sgiția ferestrele (VLAH.); vîntul sgiții, trîmîntă, frînse și smulse pomii de prin curțile întînse (DEM.); a început a sgiții de frînghia aceea (SB.); proful se sgiția cu pletele de borta lății (SB.).

SGIȚITURĂ, SGIȚITURĂ, ZG- (pl.-turi) *sf.* Faptul de a sgiții, sguduitură, scuturătură.

SGIȚINA, ZGIȚINA (-tina) = SGIȚII: sgițitnă copăciul, să cadă boabele din el (LUNG.).

○ **SGIMĂI (-ăiu), SGIMUI (-uiu) vb. tr. și refl. Olten.** A (se) rici, a (se) scărpină; a (se) sgiîdări: se sgiinue în ureche (CIAUS.).

○ **SGIMBOIA, ZGIMBOIA (-ou) vb. refl. Băn.** A holba ochii, a se sgiî.

○ **SGIMUI = SGIMĂI.**

○ **SGINCILII (-ileso), SGINCIORI (-oresc) vb. tr.** A rici (o rană), a căuta să îndepărteze coaja de pe o bubă (SEZ.) (RV.-CRG.) [sg a n c i l].

SGIÎDĂRI (-ăresc, -ăr) vb. tr. ① A răscoli, a scor-moni jarul, cărbuniul (cu chește, cu vîtraiul), ca să se aprindă mai bine focul: focul, cu cît mai mult li sgiîdări, cu atît mai mult se și aprinde (GOL.) ¶ ② ¶ A ațîta, a întărita, a irita: cu fărîmătura asta de carne, numai i s'a sgiîdărit foamea (SB.) ¶ ③ A scotoci dede-subt: ce tot îi sgiîdărești bubă și n'o lași să se usuce? (PAMF.); ④ ~ o chestiune ¶ ⑤ A rade puțin deasupra: sgiîdărește... o leacă de tencuială de pe pîrete (MAR.).

SGIRBACIU = GIRBACIU.

SGIRC = SGIRACIU¹.

SGIRCENIE sf. Firea celui sgiicit, scumpenie, avariție: se 'mpînzise pomina 'n lume despre grozava lui ~ (VLAH.) [sgirci].

SGIRCI (-cesc) vb. tr. și refl. ① A face să se stringă, să se ghemuească, să se contracte, *refl.* a se stringe, a se ghemui, a se contracta (din pri-

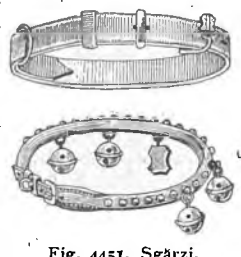

Fig. 4451. Sgarzi.

Fig. 4450. Sfredel.

M.M. Miner.

F. Floare.

cina durerii, crampelor, frigului, etc.): peste noapte a și dat holera peste mine și... m'a sgrcit oircol (CRG.); se sgrcoleș și se sgrloșo în dureri de moarte (CAR.); degotele lui subțiri și albe, se sgrloșo de durere (VLAH.); să se sgrcească mîna celui care au luat bani! (ALECS.); ♯ Ⓢ Ⓢ A se arăta sgrcit, a se scumpi: se sgrcește pentru cîțiva gologani [vsl. sū grū ēiti].

SGRCIT *adj. p. sgrici.* Ⓢ Strins, ghemuit, contractat (din pricina durerilor, crampelor, etc.): ~ de cîșorii de prin toate încheieturile, se ghemui sub plapomă (VLAH.) ♯ Ⓢ Ⓢ Cel ce ține atîta la bani, înclt se lipsește de cele necesare, numai pentru a strînge cit mai mulți, scump, avar: mai bine trăeste un sărac lipit decît un bogat ~ (FANNI); de la cel ~, pînă nu-i lei cu silă, de bună voie nimic vezi (COL.); — *sm.*: ~ul nici pe el nu se procoapește, nici pe altul nu folosește (ZNN.).

SGIRCUI ¹ (pl.-cîrui), Ⓢ **SGIRC** (pl.-cucii) *sn.* Ⓢ Tesut elastic, flexibil (și curios) care precedă mai totdeauna țesutul osos și persistă în unele organe, cartilaj: ~l nasului îi albea pe sub pielea subțire (OLVR.); nu mai rămăsese decît oasele și sgrcirile de ei (LUNG.) ♯ Ⓢ = **SFIRC** Ⓢ ♯ Ⓢ ² **SGIRCUI** (pl.-cîrui) *sn.* Ⓢ Unealtă a dogarului care curăță Fig. 4452. muchiile la vasele mici; numită și „scoa-bă” (Ⓢ 4452) [sgrici].

SGIRCUI ² *interj.* Să nu izbutesti! să n'ai parte! urează ca la arșee, cînd le zice: „sgrcui!” (COL.) [sgrici].

Ⓢ **SGIRFACIU**, **ZGIRFACIU** *sbst. Mold.* Ⓢ Căuș mare de lemn în care se pune jîntița de mîncat (SEZ.).

SGIRIA (-riu), + **SGIRIA** (-tiu), **ZG-vb. tr., intr. și refl.** Ⓢ A(-și) produce o tăietură superficială, o rosătură ușoară cu unghia sau cu un vîrf ascuțit: cînd stăpînuî oasele se juca cu dînsul (= cu pișoiul), ferit-a sfîntul să-l sgrie, pare că-și pilise ghiarele (SR.); și nu puteau scăpa bielele mîțe din mîinile noastre, pînă ce nu ne sgriau și ne stupeau (CRG.); au văzut pre cocoși unde să sgrăia, zmulgea și se bătea între sîne (ICH.); Ⓢ: mîța bîlîndă sgrie rău ♯ Ⓢ *Pr. ext.* A produce o senzație de acreală neplăcută (*vorb.* de unele băuturi): vînnu ce mi-a dat de băut mă sgria pe gît [lat. *scaberare < scaber].

SGIRIAC = **SGIRIECIU**.

SGIRIE-BRÎNZĂ *sm.* Sgricit, ciufut, cărpănos: Moș Vasile era un cărpănos și-un puțu de ~ (CRG.).

SGIRIECIU, **SGIRIAC** *sm.* ♯ Unealtă a dulgherului, cu care trage linii pe scînduri (Ⓢ 4453) [sgria].

SGIRIE-NORI *sm.* Ⓢ Clădire înaltă cu

Fig. 4454. Sgrie-nori.

foarte multe caturi, în spec. în Statele-Unite ale Americii (Ⓢ 4454).

SGIRIETURĂ (pl.-turi) *sf.* Tăietură superficială, rosătură ușoară, dungă, urmă lăsată de unghie sau de un vîrf ascuțit: l-a legat rana care era numai o ~ de nimic (CAR.); portofelul... era negru, cu o ~ la un colț (SR.-VN.) [sgria].

SGIRIȘ *adj.* Care sgrie.

Ⓢ **SGIRLĂUNTE**, **SGIRLĂONT**, **ZG-sm. Trans.** (CIAUȘ) (TUT.) = **CIRLIONT**.

Ⓢ **SGITIE** *sf. Mold.* Strengărită, diavol(oaică), șerpoaică: o ~ de copilă, ageră la mînte (CRG.); a dra-cului ~ de fată, s'a prebucit în păsărică (CRG.).

SGITII = **SGITII**.

SGLĂVOACĂ, **SGLĂVOACE**, **ZGL-sf.** Ⓢ **SGLĂVOC** Ⓢ.

SGLĂVOC, **ZLAVOC**

sm. Ⓢ Ⓢ Peste de formă unui mormoloc de broască, cu capul bul-bucant, fruntea lată, gura largă și ochii mari: trăeste prin piraiele și riulețele de munte: numit și „sgrlăvoacă”, „moacă” sau „babă” (*Coltus gobio*) (Ⓢ 4455) ♯ Ⓢ = **ALBĂSTRITĂ** ♯ Ⓢ = **DIȚOC** [bg. glavoč, srb. glavof].

Fig. 4455. Sglăvoc.

SGLOBIU, **ZGLOBIU**, Ⓢ **ZLOBIU**, + **Z(G)LOBIU** *adj.*

Ⓢ Răutăcios, artăgos: omenii cei domnești... de să vor prileji să fie zlobii și vor face asuprile și vor impresura să-racii (PRV.-LP.); de să vor prileji să fie zglobivi... (PRV.-MB.) ♯ Ⓢ Eburlantic, vioiu, nebnatec, svăpăiat: copiii, din firea lor, sint zglobii, neastîmpărați, inclinați spre jucării (SR.-VN.); cîteva vrăbii zglobii se coborau din sălcile singuratic (D.-ZAMF.); privește în tăcere... spre copila care se joacă zlobie prin odăile (SR.-VN.) [vsl. zlobivŭ].

Ⓢ **SGOADĂ**, **ZGOADĂ** *sf. Băn.* Întimplare, nime-reală: am spus-o și eu așa pe ~ (srb. z g o d a).

Ⓢ **SGOANDĂ**, **ZGOANDĂ** (pl.-de) *sf. Olten.* (CONV.) (TUT.) Glumă [s g o a d a].

Ⓢ **SGODI**, **ZGODI** (-odesc) *vb. tr. și refl. Băn.* A (se) nimeri (srb. z g o d i ti).

SGOMOT, **ZGOMOT** (pl.-te) *sn.* Ⓢ Amestec de sunete, de glasuri confuze, fără armonie, vuet, farmă, gălăgie: a face ~: cum se topește lumina pe car, așa și ~ele pe pămînt (SR.-VN.) ♯ Ⓢ Ⓢ Vilvă, senzație: această întimplare făcu mare ~ [bg.].

SGOMOTĂ, **ZGOMOTĂ** (-otez) *vb. intr.* A face s g o m o t: cătușe de cătușe lovite: zori zori: sgomotau în tăcere (DEM.).

SGOMOTOȘ, **ZGOMOTOȘ** *adj.* Care face mult s g o m o t, gălăgios: o sală sgomotoasă; ispită plăcării sgomotoase ale lumii... o gonesă din casa asta (VLAH.).

Ⓢ **SGONDI**, **ZGONDI** (-desc) *vb. intr. Olten.* (CONV.) A glumi, a face glume [s g o a n d a].

Ⓢ **SGONDOS**, **ZGONDOS** *adj. Olten.* (CONV.) Glumel, bun de glume [s g o a n d a].

Ⓢ **SGONI**, **ZGONI** (-oneso) *vb. tr.* = **IZGONI**.

SGORNI, **ZGORNI** (-nesc) *vb. tr.* Ⓢ A scoate din culcuș (vinatul), a sfîrî din locul lui ♯ Ⓢ A izgoni, a alunga: cine-și sgornește sînga cea credincioasă, ca cel ce-și sgornește cîinele din casa sa (COL.) [s c o r n i, influențat de goni].

Ⓢ **SGRABĂLA**, **ZGRABĂLA** (-abăi) *vb. tr. și refl. Băn.* A (se) sgria: noi să-i dăm bună pace să se zgrabele cît vrea (CAR.) [comp. srb: grablje, „grapă, greblă”].

Ⓢ **SGRABUNT** *sm.* (pl.-te) *sn.*, **SGRABUNTA** (pl.-te) *sf.*, **ZGR** - Ⓢ Grăuncior, de unt, de brînză, de zahăr, etc. ce plutește într'un lichid ♯ Ⓢ Coș, bubulită [comp. lat. carbun-culus].

SGRABUNȚICĂ *sf.* ♯ Plantă cu frunzele dintate, cu flori galbene dispuse în mici capitule: numită și „iarbă-de-sgrăbă”, „iarbă-sgaibei” sau „salata-cii-nelui” (*Lampans communis*) (Ⓢ 4456) [s g r a b u n ț i c a].

SGRABUNȚOS *adj.* Plin de s g r a b u n ț i, granulos.

Ⓢ **SGREBENI**, **ZGREBENI** *sm. pl. Olten.* Bucă de lînă; lînă de proastă calitate, rămasă de lînă (CIAUȘ); resturile din cîlți după ce se dărecesc (R.-COO.) [srb: greben-a c].

SGREBURI, **SGRIBURI** (-nresc), **SGREBULI**, **SGRIBULI** (-ulesc), **ZGR** - 1. *vb. refl.* Ⓢ A se strînge, a se ghemui de frig: a se ~ de frig; răcoarea o tăcu să se sgribulească (GRL.) ♯ Ⓢ A se ghemui de frig: a sgriburi cu el, de trică, într'un ungheriu (SB.).

2. *vb. intr.* A tremura de frig: imbla sgribulînd pe

Fig. 4456. Sgrăbunțică.

la poartă (CRG.); bătea un vintuleț subțire, de făcea pe cioru sa scriburoasă (RET.).

SGREBURIT, SGRIBURIT, SGREBULIT, SGRIBULIT *adj. p. SGREBURI...* Ghemuit de frig; tremurînd de frig: trecători... sgreburii, cu gulerule paltoanelor ridicate (SAD.); Sgriburit de frig spre mine tînde mîinile lui sfînte (VLAH.); vitele par chircite, păsările sgrebulite și oamenii vineți la față (U-GH.); magistrații se deteră jos, sgribuliți de frig (O-ZAMP.).

SGREMTUROS *adj.* Grunțuros.

SGREPTĂNA, ZGREPTĂNA (-apăn) *vb. refl.* A se cățara [comp. GRAPTĂNA].

SGRIBULI, SGRIBURI, Băn. SGRIBORI, ZGR. SGRIBURI...

SGRIBURICIU *sm.* * Un fel de țințar mic care tremură din picioare cînd stă locului; numit și „bi(n)tan” (*Chironomus leucopogon*) [sgriburi].

SGRIPSOR, SGRIPTOR, †GRIPSOR *sm.* ① **†** ② Un fel de vultur mare, probabil vulturul imperial (*Aquila imperialis*): un balaur... se încolășe pe un copac și se urca să mănînce niște pui se sgrisor (USR.) ③ **†** Pajură, vultur cu două capete pe stema unei țări: chiar semnul austriacesc, sgrisorul cu două capete, pe un tavan de sală mare, întocmai parcă ar fi zăgrăvit (C-RAD.) ④ **†** Veche monedă de argint austriacă (cu vulturul cu două capete pe stemă) care circula în țările noastre și a cărei valoare era de 12 lei (vechi) și jumătate ⑤ **†** *Olten.* ⑥ Piesă de argint de cinci lei (CAUS.) ⑦ **†** *F* Qm îndrăcit și hrăpăreț: crezi tu oare că acest sgrisor se va mulțami cu aceea ce-l vom da noi? (FIL.) [comp. gr. γρόφος].

SGRIPSOROAIĆĂ, SGRIPTOROAIĆĂ, SGRIPTOROAIĆĂ, ZGR., OGRIPSOROAIĆĂ (*pl.-ce*) *sf.* ① Femela sgrisorului: cînd veni sgripsoroaica... întrebă pe pui cine le-a făcut ast bine (USR.); cînd s'a uitat în copacii... ce să-l vază ochii? niște pui de sgripsoroaică (R-COD.); peste puțin timp a sosit și sgripsoroaica bătrînă, mama puilor (GR-N.) ② **†** *F* ③ Femeie bătrînă, urîță și îndrăcită: era baba așa o sgripsoroaică urîță și bălăioasă și rea de mama focului (VLAH.) [sgrisor].

SGRIMBOIĆĂ = SGRIMBOIĆĂ: se sgrimboale drumarul, oft se sgrimboale la acea sozanie și dacă se satură, pleacă înainte (MERA).

SGRUNȚ = GRUNȚ.

SGRUNȚOS, SGRUNTUROS = GRUNTUROS: ureașem din greu, pe ripi sgrunțoase (LUNG.); și văzui pe bunic stînd în jîltul lui... cu pana de gîscă care scrișle pe hirtia sgrunțoasă (SAD.).

SGUDUI, ZGUDUI (-dui) *1. vb. tr.* A scutura cu putere, a face să se cutremure, să se clatine din temelie, a sgîlții, a sdruncina: apucase pe director de gulerul redingotei... sguindu-l cu cea din urmă sforțare a vieții lui (OLVR.); ② sgudui, îl scutură, ca de cînd începui să vă povestesc și abia, abia se desțepă (USR.); un pumn sdravăn îi sgudui creierii (VLAH.); ③ gelozia, mirarea, rușinea îi sgudui se prea adînc (GN.).

2. vb. refl. A se scutura cu putere, a se cutremura, a se sdruncina, a se clătina din temelie: bărbății... îl strigau așferm, de se sguduiul păreții (NEGR.); a's cutundat în fundul pămîntului, de s'au sguduit temelile lumii (CRG.); muntele s'a zguduit din țăfai de svincolirea dihaniei (VLAH.).

SGUDUIALĂ, ZG. (pl.-lei), SGUDUITURĂ, ZG. (pl.-turi) *sf.* Faptul de a (se) sgu d u i; rezultatul acestei acțiuni; sdruncinătura: ai trebuință de o sguduială din creșter pînă n tăpi (UP.); trenul se oprește pe loc, producînd o sguduitură puternică (CAR.).

SGUDUIȚOR, ZGUDUIȚOR *adj. verb.* SGUDUI. Care sgudue: toată uriașă împletitură de fier, pe care aleargă zguduitoarele trenuri, pare că plutește în aer, ușoară ca o dantele (VLAH.).

SGUDUITURĂ = SGUDUIALĂ.

SGULI, ZGULI (-lese) *vb. refl. Olten. Băn. Trans.* A se ghemui, a se stringe (ca un) ghem: mîntăul mergea sgulit și tremurînd (RET.); pușcorii se zgulesc sărmanii și încep a plînge și mai amarnic decît pînă acuma (MERA) [comp. srb. zguriti se].

SGURĂ, ZGURĂ *sf.* ① * Materia sticloasă care se ridică la suprafața unui metal topit ② Fumîngine arsă și sticloasă care se formează pe coș, stingie ③ Lucru ars, prefăcut în cărbune: pînea

s'a făcut ~; turta de clisă ce o pune (Tigani) la lemnul foii, cînd s'apucă de lucru, prin foc se prefăce în sgură (PAMP.) [comp. alb. zgûra, bg. sgurija].

SGUROS, ZGUROS *adj.* Ca sgura; prefăcut în cărbune, ars: Mai bine mălaiu ~ și să-l mînce c'n'n om frumos (K-BRS.).

***SHERIF = ȘERIF.**

***SHILLING = ȘILING.**

SHIMĂ = ȘCHIMĂ.

***SI** *sm.* ① A șaptea și cea din urmă notă a gamei; semnul ce reprezintă această notă [fr.].

○ SIALĂ = SIALĂ.

***SIAMEZ** *1. adj.* ① Din Siam, privitor la Siam. ② *sm., SIAMEZA* (*pl.-ze*) *sf.* Locuitor, locuitoare din Siam.

***SIBARIT** *sm.* ① Locuitor din Sybaris. ② ③ Om care duce o viață leneșă și de voluptăți ca locuitorii din Sybaris: Petroniu... ne descrie viața unui ~ din vremile imperiului (ODOB.) [fr. sybarite].

***SIBILĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Femeie căreia cei vechi îi atribuiau darul de a fi inspirată de zei și de a putea prezice viitorul (4457): Cu glas adînc, cu graiul de sibile, Rosteghe tin, în clipe cadente (EMIN.) [lat. sibylla].

***SIBILANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ② Consonantă șuierătoare, care produce un sunet șuierător (i, s, ș, z) [fr.].

***SIBILIC** *adj.* ① Ce ține de sibile [fr.].

Fig. 4457. Sibila.

***SIBILIN** *adj.* ① Ce vine de la o sibila: oracol ~; cărți ~, culegere de oracole pe care un colegiu de preoți o păstra în Roma, la Capitol, și pe care Senatul roman pune a se consulte de cîte ori republica se afla în primejdie [lat.].

SIC! sau **sic!** *interj.* F Cuvînt cu care faci cui-va în necaz: bine ți-a făcut! așa-ți trebuie! (se roștește adesea lovînd pumnii unui de altul): proteașa... făcu mîinile pumni și le lovi una pe alta... ~! că n'a ascultat la clevetirile dumitale (BAS.); se strimba la om... (și) ți da cu sic! (R-COD.).

***SIC?** *adv.* Așa (se pune între paranteze, într'un text citat, spre a arăta că e întocmai așa în original, iar nu vre-o invențiune sau o eroare de tipar) [lat.].

SICĂ *sf.* ① Plantă cu frunzele de un verde-inchis, cu flori albastrii; numită și „garofiță-de-mare”, „limba-boului” sau „limba-peștelui” (*Statice Gmelini*).

***SICATIV** *1. adj.* Care usucă repede colorile cu care e amestecat: ulei ~.

2. (pl.-ive) sn. Uleiul sicativ [fr.].

SICIU *sbst.* ① Partea ovală și fără adîncături a arșicului: cînd arșicul stă ridicat pe muche, cu partea scobită în sus, partea aceasta se numește belu; iară partea dimpotrivă, care stă pe pămînt, se numește ~ (USR.) (229).

†SICLET *sbst.* Povară pe suflet, liniște, îngrijorare [tc.].

***SICOMOR** *sm.* ① Un fel de smochin din al cărui lemn vechii Egipteni făceau sicrie: ~ul ce seamănă cu dudul sau agudul la frunze și dă un rod de smochină (BOL.) [fr. < gr.].

SICRIAS (*pl.-se*) *sn. dim.* SICRIU: vazu că vine pe apă un ~ smolît și înclăt bine (USR.).

SICRINEL (*pl.-ele*) *sn.* Lădiță: vazu un ~, încheiat și smolît bine, că vine pe apă (USR.) [ung. szekrénny].

SICRIU, †SECRU, †SĂCRU (*pl.-rie*) *sn.* ① † Scrin; lădă: au descuiat săcriile, sipetele și au luat multe arginturi și odore ce au găsit (MUS.); sărmană bibliotecă! uitată în secriul ei la bejania anului 1821, toată a slujit de fuelială lăncierilor (NEGR.); ~ul ~ legii, chivotul legii ② *Mold. Trans.* ③ Cosciug [ung. szekrénny].

SICTIRI *interj.* Expresione de înjurătură vulgară [tc.].

SICTIRI (-iresco) *1. vb. tr. vulg.* A alunga cu înjurături.

SGR-
SIC

SID- 2. *vb. refl.* A se căra, a se cărăbani [s i c t i r].

SIL **SIDEF** = *sbst.*

Materie albă, virtuoasă și lăcioasă, cu ape dediferite colorii, care căptușește interiorul multor scoici; din ea se fac nasturi, minere de cuită, diferite ornamente pe mobile sau cutii, etc. (4458); se uită... înfășurând ou privirea colțarele de lemn de trandafir, încrustate de ~ (GRL.); nu șir de munți... faimic își înalță grebenii colțuroși, albi ca ~ul (VLAH.) [tc. s e d e f].

Fig. 4458. Marchetărie de sider (lucrare indiană).

SIDEFIU *adj.* Cu reflexe, cu ape ca ale s i d e f ului i: felinarele ardeau în ceacăne sidefii (SAD.).

SIDELCĂ = **SADELCĂ**.

***SIDERAL** *adj.* ☆ Privitor la astre: astronomie ~ă; (P): folietonul...apare c'o regularitate ~ă odată sau de două ori pe săptămână (VLAH.); an ~ AN 1 (2); zi ~ă, interval de timp între două treceri consecutive ale aceleiași stele la meridianul unui loc [fr.].

SIDILĂ = **SADILĂ**.

***SIENIT** *sbst.*, **SIENITĂ** *sf.* Rocă granitică în care domină feldspatul și a cărei culoare e un amestec de roșu și verde [fr. s y é n i t e].

***SIESTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Odihnă, somn după amiază în orele călduroase ale zilei: tatăl Anei, în odala de la oel...făcea o penibilă ~ (VLAH.) [fr.].

SIESI = **SIESI**.

***SIFILIS** *sbst.* Boală molsipitoare, ereditară, foarte primejdioasă, datorită unei otrăviri a singelui [fr. s y p h i l i s].

***SIFILITIC** 1. *adj.* Ce ține de sifilis; bolnav de sifilis.

2. *sm.* Cel bolnav de sifilis [fr. s y p h i l i t i q u e].

***SIFLANTĂ** (*pl.-te*) *sf.* O Sibilantă [fr.].

***SIFON** (*pl.-toane*) *sn.*

1. Tub îndoit, cu două brațe inegale, care servește la trecerea unui lichid dintr'un vas într'altul (4459) ¶ 2. Sticlă ce conține apă gazoasă care se pompează cu ajutorul unui tub închis cu o supapă (4460) [fr.].

SIGĂ *sf.* Piatră moale, roșatică, asemenea tufului; țărani o întrebuințează la trasul brieiilor pe la ferestre, la vâruitul coatelor vetrelor, cuptoarelor, etc.: urecăm...maluri de ~ sparte de puhoșie (VLAH.) [srb.].

SIGHIR = **CIGHIR**.

***SIGIL** = **SIGILIU**.

***SIGILA** (-ilez) *vb. tr.* A pecetlui [lat.].

***SIGILIU** (*pl.-lii*) *sn.* Pecete; (P): figuri ce poartă ~ caracteristic al epocii lor (G.-GH.) [lat.].

***SIGLU** (*pl.-le*) *sn.*, **SIGLA** (*pl.-le*) *sf.* Literă inițială întrebuințată ca semn de prescurtare pe înscrispții, în manuscrisele vechi sau pe medalii [fr.].

***SIGMA** *sf.* A 18-a literă a alfabetului grecesc, corespunzătoare lui S (Σ, σ, c) [gr.].

***SIGMOID** *adj.* 1. Care are forma unui sigma ¶ 2. Valvule ~e, cute membranoase situate la originea aortei și a arterei pulmonare [fr.].

***SIGNAL** (*pl.-ale*) *sn.* 1. Semnal ¶ 2. Fluier mic de metal, (P) „signal” [fr.].

***SIGNALMENT** = **SENMALMENT**.

SIGUR 1. *adj.* 1. Neîndoios, de care nu se poate îndoi nimeni; o ~ de izbindă; (P): boală lungă, moarte ~ă ¶ 2. În care poți avea toată încrederea, pe care te poți bizui: un prieten ~ ¶ 3. Care nu greșește, care nu dă greș: o judecată ~ă ¶ 4. Unde nu e nici o primejdie de temut: un adăpost ~; un port ~ ¶ 5. Prielnic, eficace, care-și produce totdeauna efectul: un leac ~ ¶ 6. NESIGUR ¶ 7. La ~ *loc. adv.*

Cu siguranță, fără a da greș; a lua la ~, a nu avea nici o îndoială despre izbindă, despre câștigul unui joc sau unei cauze.

2. *adv.* Cu siguranță, negreșit, fără nici o îndoială: vine ~; știu ~ [gr.-biz. συρρόπως].

SIGURANȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* 1. Caracterul unei persoane, unui lucru pe care te poți bizui, în care poți avea deplină încredere ¶ 2. Lipsă de orice primejdie pentru persoana sau pentru avutul lor; 3. poliția de ~, sau simplu Siguranța, poliția careia-i e încredințată paza cetățenilor și a avutului lor ¶ 4. NESIGURANȚĂ ¶ 5. cu ~ *loc. adv.* În mod sigur, neîndoios [sig ur].

† **SIGURIPSI** (-ipsece) *vb. tr.* A asigura [sig ur, cu suf. gr.].

† **SIGURITATE** *sf.* Siguranță: a făgăduit... ~ în case și pe drumuri (G.-GH.) [sig ur].

SIHĂSTRĂ (-treso) 1. *vb. intr.* A trăi ca un sihastru.

2. *vb. refl.* A se face sihastru: de aceea... te-am crescut, ca acum... să ne păreșești și să te sihăstrești? (RET.).

SIHĂSTRIE, **SEHĂSTRIE**, **SĂHĂSTRIE** *sf.* 1. Starea, viața de sihastru: vezi că văzuse el că tot nu e nimic de lumea asta oarbă și d'ăia se dusesse în sihăstru (USP.) ¶ 2. Locuința unui sihastru: în sihăstria în care v'ascundeți fericiții (VLAH.); m'as duce în vre-o sehăstrie din Ceahlău (NEGR.); aș vrea ca cineva să-mi ia locul în această sahăstrie (EMIN.).

SIHASTRU, **SEHASTRU**, **Mold.** **SĂHASTRU**, **SAHASTRU** *sm.* Pustnic: au nimerit la un sihastru duhovnic, unde este acum mănăstirea Bisericoani, și i-au ardat cale spre Tara-ungurească (M.-COST.); crucea lăste hrană sihastrilor (VARL.); Danil sihastrul; și mergând sehastrul la Alexandru-Vodă, s'au îndemnat Alexandru-Vodă de sehastru de au făcut mănăstirea Slatina (NEC.); auzisem că te-ai făcut sehastru (NEGR.); aveau... să dea ochii cu sahastrul Carpaților (GH.) [gr.-biz. ἡσυχαστής].

SIHLĂ, ○ **SHILĂ**, **THILĂ** (*pl.-le*) *Trans.* **SILHĂ**, **SILHĂ** (*pl.-he*) *sf.* 1. Pădure deasă de copaci tineri, drepti, cu prea puține crengi și foarte subțiri: tmi vine așa să mă fac o sălbăticiune, să te lași și să te duci în sihlă (SAD.); trecind prin mai multe silhe sau sihle... dau deodată peste o altă polană (MAR.); ...a dona zi pured din zori centurionii spre silhele barbare (COȘA.) [vsl. s ū h l i].

○ **SII**, **SH** (siesce, slesc) *vb. refl. Mold.* = **SFII**.

○ **SIALĂ**, **SIALĂ** (*pl.-leli*) *sf. Mold.* = **SFIEALĂ**: avea și sială de dînsul, pentru că era mai om decît toți (NEC.); a fipt odată, de mare sială (SAD.).

SIIMEAN = **SEIMEAN**.

SILĂ (*pl.-le*) *sf.* 1. Putere de care se slujește cineva spre a silii pe altul/să facă ceva împotriva voinței, violență; (P): milă de ~ și dor de zor nu se poate; cu sila, cu de-a sila, silind pe cineva; pre multe locuri făcea ~ de lua fetele oamenilor cu sila (M.-COST.); (P): cu sila poți lua omului, dar cu sila nu-i poți da; trimis-au oaste asupra Rașcovului să-l bată și să lea pre soră-sa, pre Doamna Ruzanda cu de-a sila (M.-COST.); ti luam cu de-a sila la culcare (OLVR.); (P): dragoste cu sila nu se face; în ~, silit, fără voie: conu Manole răspunde în ~, ca unuia care nu e vinător (SR.-VN.); de ~, de milă, vrînd, nevrînd; de voie, de nevoie: de ~, de milă, ti primi să locuiești în curtea palatului (USP.) ¶ 2. Putere (de care dispune cineva) ¶ 3. ¶ 4. Faptă miraculoasă, minune (SBL.) ¶ 5. ¶ 6. Putere armată: pornind la războiu cu o ~ așa de mare și de grozavă, sparse împărăția vecinului (USP.) ¶ 7. Greață, desgust, neplăcere: mă simțeam năpădit de o ~ nemărginită (SR.-VN.); a-i ti ~, a i se face ~ de ceva sau de cineva: ti e ~ de trecători și de agomotul tovarășilor săi (OLVR.); dar așa i-e de ~ și de urit, de cînd a rămas singură (VLAH.) [vsl. sila].

***SILABĂ** (*pl.-be*) *sf.* 1. Parte dintr'un cuvînt alcătuită din unul sau mai multe sunete care se rostesc dintr'o dată: cuvîntul a-e-r-i-sece e alcătuit din patru silabe [fr. < lat.].

***SILABIC** *adj.* 1. Privitor la silabe; alcătuit din silabe [lat.].

2. **SILABISI** (-isece) *vb. tr.* A împreuna sunetele unui cuvînt în silabe; a rosti silabă cu silabă: silabisind încă odată cuvîntul „imediat”, procurorul reîntră în cabinetul său (SR.-VN.); silabisind încet cuvintele slavonești

desurcate, mi-a zis și mie din cuvint în cuvint tilcul slo-
velor șterse (GRIG.) [ngr. συλλαβίζω, influențat de
silabă].

SILEAF, SILEAH — SELEAF.

SILEMET — SELEMET.

***SILEPSĂ** (pl.-e) sf. ♀ Figură de gramatică
ce face să se acorde cuvintele, nu după regulile
de sintaxă, ci după ideea care predomină în minte:
am fost la Excelența sa și el mi-a aprobat cererea
[fr. < gr.].

***SILEX** (pl.-exuri) sn. ♂ Creme-
ne [4461] [fr. < mlat.].

***SILF** sm. ♀ Ființă mitologică,
geniu care se presupunea că
trăiește în aer: ~ulce n'adoarme
în pace (EMIN.) [fr. sylph e].

***SILFIDA** (pl.-de) sf. ♀

Geniu feminin care se presu-
punea că trăiește în aer și care
e înfățișat cu un corp svelt și
cu aripi străvezii: ai spirit,
...ai un glas de înger, ...ai o
talie de ~ (ALECS.) [fr. syl-
phide].

Fig. 446r. Silex cioplit.

SILH — SIHLA.

○ **SILHUIU, SILHUIU** adj. ♀ ① *Trans.* Acoperit cu
silhe: și Bardeș cu adăpost Prin munți stihui (COȘA.) ♀
② Des, de nepătruns (vorb. de codri), secular: sat
mare și bogat, tălănit în mijlocul codrilor silhului (VLAH.)
[sil h a].

SILI (-leso) 1. vb. tr. ① A pune pe cineva să facă
un lucru pe care nu l-ar face de bună voie, a nevoi,
a obliga, a forța: l-am silit să plătească; ne-a silit să
muncim toată ziua; papa de Rim dacă ar auzi... acest lucru,
toată creștinătatea ar sili asupra voastră să se rădăce (NEC.)
♀ ② A zori, a da zor: nu ~ calii, să nu se poticnească
♀ ③ A silui, a necinsti: pre. boleri pentru avere îi
omora, giupnăsele lor silia (GR. UR.).

2. vb. intr. A stăruia, a (se) zori, a da zor, a se stră-
dui, a se grăbi: N'am vre-un alt zor Deot silese lute
s'ajung la obor (PANN); Grigorie-Vodă... silia să meargă mai
curând la Oblouită, să-și tocmăască lucrul de veziul (MUSR.).

3. vb. refl. A-și da toată osteneala, a lucra din
răspuțeri, a se nevoi, a se strădui, a se silgii [vsl.
siliti].

***SILICAT** sm. ♂ Ori-ce sare formată prin com-
binarea acidului silicic cu o bază: ~ de potasiu [fr.].

***SILICE** sf. ♂ Corp compus din siliciu și din
oxigen, foarte răspândit în natură sub mai multe
forme (cuarț, cremene, nisip, etc.) [fr.].

***SILICIC** adj. ♂ Acid ~, sinonim cu „silice” [fr.].

***SILICIOS** adj. ♂ ① Format din silice ♀ ② Ce
conține silice: pământ ~ [fr. silice u x].

***SILICIU** sbst. ♂ Metaloid din fam. carbonului
și care are unele proprietăți ale acestuia; e foarte
răspândit în natură, în stare de com-
binațiune: în cuarț, nisip, granit,
argilă, etc. [fr.].

***SILICITAR — SILIHTAR.**

***SILICUĂ** (pl.-oue) sf. ♀ Fruct al
cruciferelor în formă de pâstaie
lungă împărțită în două printr'un
perete vertical [4463] [lat. si-
liqua].

***SILICULĂ** (pl.-le) sf. ♀ Fruc-
tul unora din plante (micșu-
neaua, mixandra, ră-
pița, etc.), în formă
de pâstaie lungueață

mărul stîng și la masă îi tăia bucatele [4464]
♂ ② Spătarul marelui vizir [tc.].

SILIMET — SELEMET.

SILINȚĂ (pl.-te) sf. Osteneală dată pentru a
izbuti, zel depus spre a-și ajunge scopul, sirguin-
ță, străduință: a-și da ~ [sili].

† **SILISTE, SELISTE, SĂLISTE** sf. ① Locul pe care
e așezat satul sau unde a fost odinioară un sat,
vatra satului: pe-alci au străbătut Hunii... lăbind silistile
albite de oase (VLAH.); sărăcimea cîntă era în țară se n'vătase
de-și făceau ogoare cu sapa, pin păduri și pin silisti (N. COST.).
♀ ② *Olten.* Locul semănat împrejurul satului sau
pe lîngă casă [vsl. seliste].

SILIT adj. p. SILI. ① Făcut cu de-a sila, nu
de bună voie; nevoit ♀ ② Zorit: după o călătorie ~ă,
ajunse la locul cu pricina (ISF.) ♀ ♀ **NE SILIT.**

SILITOR adj. verb. SILI. Care se silește (în spec.
la învățătură), care depune mult zel, care-și dă
multă osteneală, harnic; sirguincios: era așa de ~,
încît se mirau de dînsul cum de învăță așa repede (ISF.) ♀ ♀
③ **NE SILITOR.**

SILITRĂ sf. ♂ Azotat de potasiu, întrebuițat
la fabricarea prafului negru de pușcă: o groapă...
din care leșea un miros de ~ și pucioasă (GN.); popa aruncă
jos pușca, a cărel guri tot fumegă mîrosul necelios de ~...
(CAR.) [rus. selitra < lat. med. sal nitri].

SILNIC adj. ① ♀ Puternic ♀ ② Ce se face cu
de-a sila, silit: muncă ~ă ♀ ③ Care se lasă a fi silit,
care face ceva în silă, fără plăcere: era... blind ca
și 'naintea, dar ~ la vorbă (VLAH.) ♀ ④ Neplăcut; pe-
nibil: muzica... îi părea ~ă, pe cînd literatura... îi în-
cînta (O.-ZAMF.) [vsl. sili-
nik ū].

SILNICĂ sf., **SILNIC** sm.

♀ Plantă din fam. labiate-
lor, cu tulpina tiritoare, cu
flori albastre sau violete;
numită și „pelungoașă”,
„rotunjoară”, „orbalt”,
„coarda-ielelor”, etc. (*Glech-
oma hederacea*) [4465]
[probabil < silnic].

SILNICESTE adv. Cu
de-a sila: nimeni nu te poate
despuia ~ de avuțul tău (MF.)
[silnic].

† **SILNICI** (-icese) vb. tr.
A sili, a pune să facă ceva
cu de-a sila [silnic].

SILNICIE sf. Violeță: toate neleginirile, silni-
cile și omorările ce ți-am povestit (ML.) [silnic].

***SIOLOGISM** (pl.-me) sn. ♂ Raționament de-
ductiv, alcătuit din trei propozițiuni, din care una,
numită „consecuță” sau „concluziune”, rezultă
neapărat din celelalte două (una „majoră”, cea-
laltă „minoră”), numite „premise”. Ex.: Toate plan-
tele respiră (majora) — garoafa e o plantă (minora) —
deci garoafa respiră (concluziunea) [fr. syllogis-
me < gr.].

***SIOLOGISTIC** adj. ♂ Ce ține de silogism [fr.].

***SILŌS, SILŌZ** (pl.-osuri, -ozuri) sn. Clădire mare în
vecinătatea unui port, servind ca hambar de grîne,
prevăzută cu tot felul de macarale care înlesnesc
încărcarea pe vapoare sau descărcarea acestor
grîne [4466] [it.].

Fig. 446f. Silozurile din Galați.

Fig. 446g. Siluetă.

***SILUETĂ** (pl.-te) sf. Profilul feței așa cum re-
iese din umbra pe care o proiectează pe o supra-
față [4467]: treptat, treptat. amănunțimile lucru-

Fig. 446a.
Silicula.

Fig. 446g.
Silicuă.

Fig. 446a.
Silhtar.

care, cînd se coace, se desface în trei [4462] [fr.].
† **SILIHTAR, SILICITAR** sm. ① Mare demnitar la
Turci, care purta sabia Sultanului atîrnată de u-

rilor pier și rămân numai siluete (BR.-VN.) [fr. silhouettes].

SILUI (-uesc) vb. tr. A viola; a răpi cîntecul unei femei, a necîsi [vsl. siluja < silovati].

SILUR sbst. ♀ Mică plantă ierboasă, cu frunzele prevăzute pe ambele părți cu cîte 3-5 dinți, cu flori albastre brăzdate cu violet și cu o pată galbenă la mijloc; numită și „bur(b)enită”, etc. (*Euphrasia stricta*) (G) 4468).

SILURIC adj. ♀ Se zice despre una din cele patru perioade ale erei primare sau paleozoice [germ. silurisch].

SILV (pl.-ve) sf. ♀ Pădure (neologism neuzitat): Stîncă pare de silve neînumerate (BOL.) [lat.].

SILVIC adj. ♀ Forestier; privitor la păduri; inginer ~ agent ~ [silva].

SILVICOL adj. ♀ Ce ține de silvicultură [fr.].

SILVICULTOR sm. ♀ Cel ce se ocupă de silvicultură [fr.].

SILVICULTURĂ (pl.-turi) sf. ♀ ① Cultura pădurilor ② Partea agriculturii care se ocupă de îngrijirea ce trebuiesc date pădurilor, de sădirea, de tăierea lor, etc. [fr.].

SIMANDICOȘ adj. ♂ ① Însemnat: Ți ești dator cu o sumă simandicoasă (ALECS.) ② F Cu vază, distinț, respectabil: ordonă să ne ducă într-o cameră ce se păstra pentru persoane simandicoase (BOL.); marfă adusă altă dată numai pentru fețe simandicoase (GR.) [ngr. σιμανδικός].

SIMBOL (pl.-oluri, -oale) sn. ① Figură, imagine, emblemă întrebuințată ca semn al unui lucru: laurul este ~ul biruinței; balanța este ~ul dreptății; pe pristol... strălucesc crucea și evangheliu, ~ de jertfă și de minuire (VLAH.) ② ~ chimic, însemnarea cu care se arată natura unui corp simplu și greutatea sa atomică ③ ~ ~uri algebrice, notațiunile prin care se arată operațiunile ce în realitate e cu neputință să se efectueze asupra unor cantități algebrice, dar care au totuși o proprietate remarcabilă ④ ~ Declarațiune care cuprinde principalele articole ale crezului: ~ul credinței; ~ul apostolilor [lat.].

SIMBOLIC adj. Ce servă de simbol [fr.].

SIMBOLISM sbst. ① Reprezentarea dogmelor, preceptelor prin simbol ② Școală literară care tinde să exprime ideile prin simbol [fr.].

SIMBOLIST 1. sm. ♀ Partizan al simbolismului, literat, poet care scrie în acest gen.

2. adj. Ce ține de simbolism: poezie ~ă [fr.].

SIMBOLIZĂ (-izez) vb. tr. A înfățișa printr'un simbol: picturi... simbolizînd cele patru timpuri ale anului (DOB.) [fr.].

○ **SIMBRĂȘ** = **SIMBRĂȘ**.

SIMBRĂȘ, ○ **SIMBRĂȘ** 1. adj. Care slujește cu plată, cu simbrîrie: Radul-Vodă strînsese multă oaste simbrășă (ISP.).

2. sm. Cel ce slujește cu simbrîrie; lefegiu: servitorii stabilimentului... sînt niște simbrășii și nimic mai mult (A.-GH.).

SIMBRÎE, ○ **SIMBRÎE** sf. ① Plata, leafa ce se plătește unei slugi, unui argat, unui lucrător cu ziua, cu săptămîna sau cu luna: simbrîia mea de zece ori ai sohimbat (PAL.); timp de un an și jumătate... a slujit cu simbrîie în prăvălia domnului Niță (BR.-VN.); eu te-aș năimi pe un an, dară spune-mi ce fel de simbrîie mi-ai cere? (ISAD.) ② ~ Soldă, leafa ostașului [comp. SIMBRĂ].

SIMBURE... = **SIMBURE**...

SIMETRIC adj. Care are simetrie [fr.].

SIMETRIE sf. ① Raport, conformitate, în ce privește mărimea, înfățișarea părților unui corp între ele sau cu întregimea lui: simetria aripilor unei olădări; în spiritul model de azi, uniformitatea și simetria denotă un gust ordinar (VLAH.) ② A Axă de ~, linie

Fig. 4468. Silur.

care împarte o figură în două părți simetrice ③ Așezare după o anumită ordine, după o anumită proporțiune: arbori plantați cu ~ ④ Plan bine ordonat al unei opere literare: simetria unui discurs [fr. < lat.].

SIMET... = **SEMET**...

SIMFONIC adj. ♀ Care ține de simfonie, care are însușirile acestora: concert ~ [fr.].

SIMFONIE sf. ① Împreunare armonioasă de sunete, plăcute urechii: Din demon făcî o sfîntă; dintr'un ohio, ~ (EMIN.) ② ~ Compoziție instrumentală pentru orchestră care cuprinde trei sau patru buciți cu mișcări și caractere deosebite: simfoniile lui Beethoven ③ ~ Instrumentele cu coarde într-o orchestră [fr. symphonie < lat.].

SIMIGERIE sf. ♀ Prăvălia simigiului: ai la o ~, trebuie să sosești covrigi alții (CAR.).

SIMIGIU sm. ♀ Cel ce face sau vinde simiți, covrigi, etc.: simigiul... cu tablele lor sterice puse pe cap... făceau contrast cu alunarii (ML.) [tc. simigî].

SIMILAR adj. Care e de aceeași natură, de același fel: substanțe ~e; părți ~e [fr.].

SIMILITUDINE sf. ① Asemănare; potrivire ② A Starea figurilor geometrice care au unghiuri egale și laturi proporționale: ~a triunghiurilor [lat.].

SIMILOR sbst. ♀ Aliaj de aramă și de zinc care are aparența aurului [fr.].

SIMINIC = **SIMINOC**.

SIMINICHIE = **SENAMECHIE**.

SIMINOC, **SIMINIC** sbst. ♀ Mică plantă păroasă, ale cărei flori mici, care nu vestejesc niciodată, sînt dispuse în capitule, însoțite de un involucriu frumos, galben-deschis sau galben-portocaliu; crește pe dealuri și coaste nisipoase: (*Grapholium arenarium*) (G) 4469): toate cele sfinte sînt înconjurate cu mănunchi de busuioc și siminoc (VLAH.) [comp. srb. bg. semenjak].

SIMIT sm. ♀ Un fel de pesmet moale, adesea de forma covrigului: dîndu-i oțeta parale turcești ca să cumpere halvii și ~ (A.-GH.) [tc.].

† **SIMIZET** (pl.-eturi) sn. ① Un fel de bluză de damă, cu gîitul decoltat în formă de cămășuță: o copilă oă de pătrusprezece ani... cosea la ciur un ~ (ML.) [fr. chemisette, împrumutat prin intermediul grecilor, în epoca fanariotă].

SIMONIAČ adj. și sm. ♀ Care face trafic cu cele sfinte [fr.].

SIMONIE sf. ♀ Trafic cu cele sfinte [fr.].

SIMPATIC 1. adj. ① Care depinde de simpatie ② Nervul mare ~ 2. ③ Cerneală ~ă, cerneală invizibilă care devine colorată numai prin efectul căldurii sau al unui reactiv ④ Care inspiră simpatie, plăcut: un om ~; o figură ~ă; el simte în sală un curent ~ care-l ațîță verva (VLAH.).

2. sbst. ♀ Marele ~ sau nervul mare ~, partea sistemului nervos care consistă dintr'un dublu cordon ce prezintă din distanță în distanță ganglioni nervoși, situați la gît și de-a lungul trunchiului; la dreapta și la stînga șirei spinării [fr.].

SIMPATIE sf. ① Dependență ce există între nervii a două organe, care face ca, atunci cînd unul din acestea suferă, să pătîmescă și celălalt ② Pörnire, aplecare instinctivă care atrage două persoane una către cealaltă ③ Facultatea pe care o avem de a împărtăși durerile sau bucuriile reciproce ④ Raport, potrivire ce au unele lucruri între ele [fr.].

SIMPATIZĂ (-izez) vb. intr. A avea simpatie pentru altul: unii din boleri simpatizau cu politica propagată de Elira grecească (A.-GH.) [fr.].

SIMPLICITATE = **SIMPLIFICATE**.

SIMPLIFICĂ (-ific) 1. vb. tr. ① A face mai simplu: ~ un procedeu ② ~ o fracție, a o înlocui prin altă egală, dar ai cărei termeni să fie mai mici.

Fig. 4469. Siminoc.

2. *vb. refl.* A deveni mai simplu, mai ușor de priceput [lat.].

SIMPLIFICĂȚIUNE, SIMPLIFICĂȚIE *sf.* Faptul de a simplifica; rezultatul acestei acțiuni [fr.].

SIMPLIST *adj. și sm.* Care ține seama numai de o latură a unei chestiuni, care judecă un lucru numai sub un singur aspect: spirit ~; filosofia dualistă... e cam ~ă (D-ZAMF.) [fr.].

SIMPLITATE *sf.* ① Insușirea a tot ce e simplu: ~a sufletului ¶ ② Insușirea a tot ce nu e complicat: ~a unui plan ¶ ③ Calitatea a tot ce e ușor de înțeles sau de executat: ~a unei metode ¶ ④ Lipsă de ornament, de podoabe căutate, de afecțiatune ¶ ⑤ Insușirea unei persoane ale cărei apucături și gusturi sînt simple ¶ ⑥ Naivitate, prea mare credulitate [s i m p l u ț].

SIMPLU 1. *adj.* ① Care nu e compus, care nu e alcătuit din mai multe părți, care nu se poate împărți: sufletul e ~ ¶ ② Care nu poate fi descompus în mai multe substanțe de naturi diferite: chimia admite aproape 80 de corpuri simple ¶ ③ Cuvînt ~, care nu e format din compunerea a două sau mai multe cuvinte ¶ ④ Floare simplă, a cărei corolă e compusă nu. Frunză simplă, mai dintr'un rînd de petale; frunză simplă, aceea care coprinde numai un singur limb (4470) ¶ ⑤ Care e altă numai și nimic mai mult, sădea: un ~ mesesugar ¶ ⑥ Care e pe ultima treaptă a ierarhiei; un ~ soldat, un soldat prost, negradat ¶ ⑦ Fără podoabă sau afecțiatune, fără prefacere sau răutate: gusturi simple; un om ~ ¶ ⑧ Prostut, boblet, mătăleț, care se lasă ușor a fi prostut, pe care-l amăgesc ușor ceilalți.

2. *adv.* Intr'un mod simplu; sădea; pur și ~ **PUR** 2.

3. *sbst.* ① Ceea ce nu e compus ¶ ② Ceea ce e fără podoabă, fără afecțiatune [fr.].

SIMPTOMĂ (*pl.-me*) *sf.*, **SIMPTOM** (*pl.-me*) *sn.* ① Manifestarea locală sau generală a unei boale, a unei stări anumite a organismului: acele friguri ale Anei erau simptomele sarcinei (VLAH.) ¶ ② Semn, indiciu, prevestire [fr.].

SIMPTOMATIC *adj.* Care e efectul sau simptomul unei afecțiuni a organismului, al unei boale: friguri ~e [fr.].

SIMȚ (*pl.-turi*) *sn.* ① Facultatea prin care omu și celelalte vietuitoare primesc impresia obiectelor din afară ¶ ② Fie-care din organele corpului care primesc direct impresiunea obiectelor din afară: cele cinci ~uri ale omului sînt văzul, auzul, mirosul, gustul și pipăitul ¶ ③ ~ intim sau intern, facultatea pe care o posedă omul de a observa și de a cunoaște diferitele stări, diferitele modificări ale sufletului său, și ceea ce se mai numește percepțiune internă sau conștiință ¶ ④ ~ comun sau bun ~, dreptă judecată, judecată sănătoasă, pricepere de a judeca lucrurile drept, cu o minte sănătoasă ¶ ⑤ ~ moral, facultatea de a deosebi instinctiv binele de rău ¶ ⑥ Facultatea de a pricepe, de a judeca despre ceva (*verb.* de lucruri morale): ~ul frumosului ¶ ⑦ Păcere trupească, poftă jsoinică: ~ul sclavului ~urilor sale nelătrinate [s i m ț i l].

SIMȚI (*simt, simț, și simțesc*) 1. *vb. tr.* ① A primi cu ajutorul simțurilor o impresie din afară (*verb. în spec.* de gust, de pipăit și de miros): gustul încă lăste așă, că multe ne par că sînt dulci, apoi simțim amar (M-COST.); ~ căldura și frigul; nu-mi simt picioarele de frig; Pin' ce-oiu simți că ochiul-mi de lacrimi e sec (EMIN.); doborîciul simte, și doare... și vorbește în limba lui, da n'o cunoaștem noi (M-P.) ¶ ② A fi cuprins de o senzațiune plăcută sau neplăcută; a fi mișcat, impresionat de ceva: ~ o mare bucurie, o durere grozavă; mai multă mustare am simțit în cugetul meu decît ori-cînd (COC.) ¶ ③ A-și da seama de ceva, a pricepe: (Năcăul) simți că de aci înainte fără dînsa nu va putea trăi (M-P.); bietul călăt, simțîndu-l gîndul, l-a dus... tocmă la dînsa (SE.) ¶ ④ A prinde de veste, a băga de seamă: Pătru-Vodă, ... simțînd că imbla vîru-său Roman-Vodă s-a-l omoară cu vicleșug, nu au putut îngădui (GAST.);

Fig. 4470.

să-l dai în mîna nepotu-meu Tache, ispravnicul, fără să te simți nici pasărea ~ măiestră (D-GH.) ¶ ⑤ A lua urma după miros, a adurma (*verb.* de cîini): venea tiptil prin fundul grădinii, ca să nu-l simți cîinii (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A sta bine sau rău cu sănătatea: nu se simte bine de la o vreme încoace; mă simt cam bolnav ¶ ② A fi mișcat, turburat, cuprins de o puternică emoțiune, de o senzație plăcută sau neplăcută: mă simt neliniștit; se simte ferocit. ¶ ③ A avea conștiință de starea, de dispoziția în care se află: nu mă simt în stare, în putere de a face acest lucru; se simte cu musca pe căciulă.

3. *vb. intr.* † A-și da seama, a pricepe, a prinde de veste: Leși, dacă au simțit de Tătări, s'au întors, neavînd oaste (MUST.) [lat. s e n ț i r e].

SIMȚIȚIUNE *sf.* Sensibilitate; sentiment (bun): pe omul înțelept și scăpătat sau sărac ajută-l mai cu ~ (PANN) [s i m ț i].

SIMȚIMÎNT (*pl.-mînte*) *sn.* = SENTIMENT [s e n ț i m e n t, refăcut după s i m ț i].

SIMȚIRE *sf.* ① Faptul de a ~ s i m ț i ¶ ② Facultatea de a primi o impresiune prin ajutorul simțurilor, sentiment: cuvintele cele bune și înțelepte ale fetel... deștept(ară) în inima bolnavului o ~ ce nu o avusese pînă atunci (M-P.); mai puțin se vor certa cei bătrîni, nu pentru altă, ce pentru căce li se împuținează singele și puterea simțurilor și li se împuținează și mîntea (PRV-MB.); de va fi bărbat și bun și întreg la simțiri și la mîntea, atunci, de va greși, să va certa ca și un tinăr (PRV-LP.) ¶ ③ = SIMȚ ¶ ④ Din cinci simțiri ce are omul, vederea, auzirea, mirosirea, gustul și pipăitul, mai adevărată de toate simțirile este vederea (M-COST.) ¶ ⑤ Sensibilitate fizică: a-și pierde simțirile; îmi aduce copilul, învelit într'un tartan, pe brațe, fără ~ (BR-VN.); el, viîndu-și nițel în simțiri... a început a geme de durere și urgie (M-P.) ¶ ⑥ = NESIMȚIRE.

SIMȚITOR *adj. verb.* SIMȚI. ① Care simte, înzestrat cu sensibilitate: ființă simțitoare ¶ ② Care poate fi ușor impresionat: ~ la frig, la durere ¶ ③ Care poate fi mișcat, care se înduioșază ușor, sensibil: inimă simțitoare ¶ ④ Insemnat, apreciabil, care se poate ușor constata: a făcut progrese simțitoare; s'a produs o urcare simțitoare a prețurilor ¶ ⑤ = NESIMȚITOR.

○ **SIMȚIVARĂ** *sf.* ~ = PÎTIGOIU-MARE.

SIMULĂ (*-ulez*) *vb. tr.* ① A căuta să arate ca un lucru real ceea ce nu e ¶ ② A arăta contrariul de ceea ce simte sau este în realitate, a face să pară ce nu e, a se prefăce: ~ întristare, bucuria, nebulia [fr.].

SIMULACRĂ (*pl.-cre*) *sn.* ① Idol, chip prin care se înfățișază o divinitate mincinoasă ¶ ② Aparentă deșartă ¶ ③ Lucru care imită ceva numai în aparență, cu prefăcătorie, cu gîndul de a înșela buna credință: apoi se întore de lau parte la acest ~ de război (ALECS.) [fr.].

SIMULARE *sf.* Faptul de a ~ s i m u l a, prefăcătorie.

SIMULATOR *adj. și sm.* Care simulează; cel ce simulează; prefăcut [fr.].

SIMULAȚIUNE *sf.* = SIMULARE [fr.].

SIMULTAN 1. *adj.* Care se întîmplă, care se face în același timp: acțiuni ~; mișcări ~.

2. *adv.* În același timp, tot într'o vreme: toate aceste chipuri li apăreau ~ (VLAH.) [lat. s i m u l t a n e u s].

SIMULTANEITATE *sf.* Existența a două sau mai multe lucruri în același timp: ~a acestor două evenimente [fr.].

SIMŪN *sbst.* ① Vînt fierbinte ce suflă în pusturile Arabiei, Siriei și Saharei [fr.].

○ **SIMZAR** = SAMSAR.

○ **SIMZIENE** = SINZIENE.

† **SIN**, **SIN** *sm.* Fiu (întrebuințat dinaintea numelui de botez al tatălui, servind ca nume de familie): Gheorghe ~ Vasile; pus-a... pre Lupul Costaki sin Gavrilă, vornic de țara de glos (NEC.) [vsl. s y n ū].

○ **SIN** = SIN².

SINAGOGĂ (*pl.-ogi*) *sf.* ① Casă de rugăciune a Evreilor, templu (4474) [fr.].

SINALAGMATIC *adj.* Se zice despre un contract care conține o obligațiune reciprocă între părți [fr.].

○ **SINĂLĂU** *sn. Trăns. Băn.* Cuțitoaie, mez-

drea(ă), unealta cu care tăbăcarul curăță pieile [ung. szinelő].

***SINALEFA** (pl.-te) sf. ∞ Confracțiunea a două silabe în una singură [fr. synalèphe].

○ **SINĂLUI**, **SINE-LUI** (-ușo) vb. tr. Trans. Băn. A mezdrî, a cărnosi, a curăți pieile cu sinălu [ung. szinelni].

SINAMECHIE

= **SENAMECHIE**.

***SINAPISM** (pl.-me) sn. 2. Căta-plasmă din făină de muștar, muiată în apă rece, și care se aplică pe o parte a corpului spre a provoca un aflix al singelui [fr.].

SINAXAR (pl.-are) sn. 2. Carte în care se cuprind, descrise în mod prescurtat, viețile sfinților [ngr. συναξαριον].

***SINCER** 1. adj. ① Curat la inimă, fără vicleșug, care vorbește și lucrează fără prefăcătorie, fără a-și ascunde gândul: un prieten ~ ② Adevărat, neprefăcut: o căintă ~ă.

2. adv. În mod sincer: directorul zimbi, regretând foarte ~ că bietul om nu are o leață mai mare (OLVR.) ③ **NESINCER** [fr. < lat.].

SINCERICĂ sf. ① Mică plantă ierboasă, cu flori albe-verzui, ce crește pe locuri stîlcoase și nisipoase (*Scleranthus perennis*) (□ 4472) ② = **BURUANA-SURPĂTRII**.

***SINCERITATE** sf. Calitatea aceluia care n'are vicleșug, care nu se prefăce, care spune curat ceea ce gîndește, neprefăcătorie ③ **NE-SINCERITATE** [fr.].

SINCISEALĂ (pl.-e) sf. Faptul de a se sînchisi.

SINCISI (-ise) vb. refl. F A-i pîsa, a se întresa de ceva: pomii, florile, ierburile nu se sînchisesc unde le va pîsa sîmintă (SR-VN.); încep să mînnice, fără a se ~ de vecinii cari rîdeau cu hîbhotă (OLVR.); dar ei nu s'a sînchisit de pandolile ei și i-a vorbit încet (CAR.) [ngr. viit. σινχίζω < σινχίζω].

***SINCIPITAL** adj. ① Ce ține de sinciput [fr.].

***SINCIPUT** sbst. ① Creștetul capului; osul craniului care corespunde acestei părți a capului [fr.].

***SINCOPĂ** (-opez) 1. vb. tr. A face o sincopă, a elimina o literă sau o silabă în interiorul unui cuvînt.

2. vb. intr. ① A forma o sincopă: aceste două note sîncopează [fr.].

***SINCOPIA** (pl.-pe) sf. ① Încetarea momentană a bătăilor inimii, însoțită de suspendarea sensibilității și de mișcărilor respiratorii, leșin: ② ∞ Eliminarea unei litere sau unei silabe în interiorul unui cuvînt ③ Legătura ultimei note a unei măsuri cu prima notă a măsurii următoare (□ 4473) [fr.].

***SINCRETISM** sbst. 2. ① Încercare de a concilia diferite doctrine contradictorii ② Amestec de opinii ce nu se împacă între ele [fr.].

***SINCRETIST** sm. 2. Partizan al sincretismului [fr.].

***SINCRON** adj. Care se întîmplă în același timp: două pendule sînt ~e, cînd își fac oscilațiunile în același timp, în ori-ce parte a pămîntului [fr. synchronon].

***SINCRONIC** adj. ① Care s'a petrecut, care a trăit în același timp: evenimente ~e; istorici ~i ②

Fig. 4471. Sinagogă.

Fig. 4472. Sincerică.

Fig. 4473. Sincopă.

③ **Tablou** ~, tablou în care se arată evenimentele petrecute în același timp în diferite locuri [fr.].

***SINCRONISM** sbst. Simultaneeitate, întîmplarea a două fapte în același timp: ~ul a două evenimente, a două mișcări [fr.].

***SINETICON** sbst. Un fel de cleiu lichid pentru lipit bucăți de lemn, de porțelan, etc. [germ.].

***SINDIC** sm. ① Persoană aleasă spre a supraveghea interesele unui corp, unei asociațiuni, unei adunări de creditori: ~ al burselor ② ~ul unui faliment, persoană însărcinată de tribunalul de comerț să administreze averea unui falit, să lichideze activul și pasivul debitorului și să îngrijească de interesele creditorilor [fr.].

***SINDICA** (-dic) 1. vb. tr. A uni diferite persoane de aceeași profesie sau care au interese comune, pentru a forma un sindicat.

2. vb. refl. A se uni spre a forma un sindicat [fr. syndiquer].

***SINDICAL** adj. ① Privitor la sindic: funcțiuni ~e ② Ce privește un sindicat ③ **Camera** ~ă, tribunal disciplinar care judecă infracțiunile la regulamentele unei corporațiuni și ia apărarea intereselor corporative [fr.].

***SINDICALISM** sbst. Sistem de organizație socialistă a muncitorilor prin mijlocul sindicatelor [fr.].

***SINDICALIST** 1. adj. Privitor la sindicalism.

2. sm. ① Partizan al sindicalismului ② Afiliat la un sindicat [fr.].

***SINDICAT** (pl.-ate) sn. ① Funcțiunea de sindic ② Durata acestei funcțiuni ③ Asociațiune de persoane, muncitori sau patroni, constituită legal pentru a apăra interesele comune ale tuturor asociațiilor [fr.].

SINDROFIE sf. F Adunare de invitați într-o casă, spre a petrece (*în spec.* seara): lumea vine la ~ să rîză, să vorbească, iar nu să stea smirna, ca să asculte muzica (SR-VN.); a început să meargă pe la ei și să-i pottească pe la ei, la ~ (CAR.) [ngr. συντροφία].

***SINDROM** (pl.-ome) sn. 2. Totalitatea simptomelor care caracterizează o boală [fr.].

SINE pron. pers. ① El (ea) însuși, dînsul, dînsa; e forma tonică a pronumelui reflexiv, la cazul acuzativ, corespunzătoare formei atone se; nu se întrebuintează dect precedat de prepoziție: adunet-au c a t r a ~ pre Valahî și au intrat în țară la mogoșă (N.-COST.); carele va ținea drumurile... și însă arme nu va purta o ~, pre acela... să-l gonească dentr'acel loc (PRV.-MB.); pînă la vremea asta, nici el d e l a ~, nici prietenii, nici babele... nu l-au putut face să se însoare (CRO.); mi se rupe inima din mine cînd văz pe buna mea stăpînă cum i se stinge viața d i n ~ (USP.); pe cît au imblat Constantin-Vodă cu bani să-l tragă la ~, dară nimică n'au isprăvit (LET.); cine se laudă singur se ocărăște p e ~ (PANN) ② El înșiși (ele înseși), dînșii (dînsele): pentru aceea au dat Dumnezeu împărații, orai și domnii cîrmuitorii țărilor să aibă stetnel pre lîngă ~ (M.-COST.); înde ~, între ei: Sîmneni... și-au dat cuvînt înde ~ și au porces bulucuri pre tîrg (M.-COST.) ③ † Noi înșine: încal acum să nevoim să ne îndreptăm pre ~ ca să prîznulim pre voia lui Dumnezeu (VARL.) ④ A-și lega din ~, a-și pierde cumpătul, a se pierde cu firea; a-și veni în ~, a-și veni în fire: atunci ele, viîndu-și puțin în ~, începură a-și șterge lacrimile (CRO.); fără ~, ca scos din fire, ca un nebun, ca un turbat: Bohul Polovozniuc, cu mina legată de rană de sabie, făcută de Timuș, imbla ca fără ~ (M.-COST.); m'am asvîrit fără ~ pe pîrul unui cal, am alergat acasă și... am găsit copila teafără (CRO.) ⑤ Urmat adesea de însuși, înșăși: închipuște-ți starea spiritului unui negustor cîinst... care ajunge a se convinge el pe ~ însuși că este un hot, un acelarat (A.-GH.); uncoari, mai ales în limba veche, înșuși e pus înainte: omul ce au miniat pre Dumnezeu, singur pre sine se minie, și însuși pre ~ se ceartă (VARL.) ⑥ Urmat de -mi, -ți, -și, cu funcțiunea lui „însuși”, „însuși”, „însuși”, are înțelesul lui eu (*respectiv* mine) însumi, tu (*resp.* tine) însuți, el (*resp.* sine) însuși: rămăsei vîmit și mă întrebam în sine-mi: „dară unde mă aflu eu, frate?” (USP.); cei leneși, ca cei ne-socotitori, nici de sineși îngrijesc (OLV.); dacă cîmva vrei să dormi și nu-ți vine de sineși somnul (COOS.) [lat. sē, format ca și mine, tine < lat. mē, sē...].

○ **SINEALĂ** (pl.-eli, -ele) *sf. Mold.* Scrobeală albastră: în varul stins... mai pretutindeni se folosește ~, spre a fi pețele puțin albastru (PAMF.); nu cer limpede, albastru ca sineala, pe sub oare se strecoară vulturii din vreme în vreme (SAD.) [bg. sinilo].

† **SINEAȚĂ, SÂNEAȚĂ** (pl.-ete) *sf.*, † **SINET, SÂNET** (pl.-ete) *sm.* Pușcă cu cremene: un alt urs a smucit sineașa din mina vinătorului (NEGR.); o salvă puternică de sinețe, imprăștiind vestea morții lui, făcând să salte apele Troțușului (GN.); așa spun că pre Șvezi dimineața li găseau înghețai țepeni cu sinețele amănă (N.-COST.); I-an lovit pe Hatmanul dintr'un sineț de i-au rupt zăoa de pe lângă grumaz (NEC.) [† svinetaț (MUST.) < vsl. svinici „plumb”].

SINECĂ (-ec) *vb. refl.* ② Verb cu înțeles neprecis, întrebându-l numai în descințete: Am minecat și m'am sinecat (P.FRV.); m'am sculat dimineața și m'am închinat (?) [dacă înțelesul acesta e cel adevărat, atunci originea lui ar putea fi lat. *significare* < *signum*].

***SINECDOCĂ** (pl.-ce) *sf.* ② Figură de retorică prin care se dă unui cuvânt un înțeles mai larg sau mai restrâns decât sensul obicinuit, luându-se: a) partea pentru tot (cincizeci de suflete, pentru cincizeci de oameni; plinea de toate zilele, pentru hrana de toate zilele); b) totul pentru parte (o vnlpe, pentru o blană de vnlpe); c) genul pentru speță și speța pentru gen (nu e om fără cusur, pentru ființă omenască, bărbat sau femeie); d) singularul pentru plural sau viceversa (bogatul nu crede niciodată celui sărăc, nici sătului celui flămând, pentru bogății... celor săraci... sătului celor flămânzi; ochiul stăpînului îngrășă viața, pentru ochii...); e) materia pentru obiectul însuși (o plinză, pentru un tablou pictat pe plinză; un bronz, pentru un obiect făcut din bronz), etc. [fr. *synecdoque*].

***SINECURĂ** (pl.-uri) *sf.* Post retribuit pentru care cel plătit nu e îndatorat la nici o muncă sau la care-și dă prea puțină osteneală [fr.].

***SINECURIST** *sm.* Cel ce beneficiază de o sinecură, cel ce are o însărcinare retribuită, dar pentru care nu muncește de loc sau prea puțin [fr.].

○ **SINELI, SINILII** (-lesc) *vb. tr. Mold.* A albăstri ruiele cu sineală.

○ **SINELIU, SINILIU** *adj. Mold.* Albăstriu, de culoarea sineliei: spre soare-răsare, o pădure însemna în fund o dungă sinelle (S.-ALD.); luna svineste deodată în cerul sinillu (MG.); îi venise gustul să spînzure deasupra uși o vedere cu marea, corăbii și niște munți sinilii în fund (GR.).

○ **SINELUI** (-uesc) *vb. tr.* = **SINELI**.

***SINE QUĂ NON expr. lat.** Fără de care nu se poate (face nimic), indispensabil: funcțiile Statului... nu sînt o condițiune sine qua non de bun trai și de considerațiune, ca să fie așa de rivnită (N.-GH.).

***SINEREZĂ** (pl.-ze) *sf.* ② Conracțiunea a două silabe într-una singură în același cuvînt. Ex. deo-da-tă, în loc de de-o-da-tă [fr. *synérèse*].

SINESI = **SINE** ②.

† **SINET** (pl.-eturi) *sm.* ② † Document, act, înscris, zăpis: conul Gheorghies dă la o parte, de pe brațe, bisaceteau cu ~uri (GR.); mama Elena Dudesca... avea sînfeturi pline cu ~uri (N.-GH.) ③ † Poliță, chitanță: ~urile mele trebuie să fie achitate fără nicio scădere (ALECS.); era fierbere și... tremur de minți ce se ridicau, fluturînd în aer ~uri și socoteli nerăfuite de ani îndelungați (VLAH.) [tc. *senedj*].

† **SINET** = **SINEAȚĂ**.

† **SINETĂRIU** *sm.* ② Cel ce fabrică sinețe, armurier: au fost odată un ~ bun carele, pentru uciderea de făcușe, nu l-au omorît, ce l-au izgonit din locul lui și den moșia lui, și iarăși la vremea de oaste l-au adus (PRV.-LP.).

† **SINETĂȘ** *sm.* ② Soldat înarmat cu sineaț, pușcăș: ori pedestrașul ori călărețul vel socotit, și nu vel afla să hie de potrivea ~ului căzăcesc (N.-COST.).

† **SINGEAP, SINGEAP sbst.** Blănă cenușie, ușoară și caldă de jder: Domnul, îmbrăcînd... pe vîsternicul și călmăcamii cel mari cu blană de singeap (LET.); boierii cei mari se îmbrăcau cu... scurtețale îmblănită cu pacea de samur, singeap sau cacom (N.-GH.) [tc. *singăb*].

SINGEAPĂ = **SINGEAPĂ**.

SINGHEL *sm.* ② Grad în ierarhia călugărească, inferior protosinghelului [ngr. *σύνγκελος*].

† **SINGIPIU** *adj.* Cenușiu, de culoarea singeapului.

† **SINGÎR, SINGÎR** (pl.-iruri) *sn.* Lanț cu un cerc de fier la unul din capete, în care se prindea gîtul robilor ce urmau să fie expuși, ca pedeapsă infamantă [tc. *zingîr*, srb. *singîr*].

***SINGULAR** 1. *adj.* ② Ciudat, neobicinuit, extraordinar ③ ④ Număr ~ = **SINGULAR** 2.

2. (pl.-are) *sn.* ② Numărul care arată, în gramatică, că e vorba de o singură ființă sau de un singur lucru ③ ④ **PLURAL** [lat.].

SINGUR, † **SINGUR** *adj.* și *adv.* ② Neînsoțit de altul sau de alții: se vede lucru! că așa e făcut omul, să nu fie ~ (CRE.); duce-mă-voi ~, căci trebuie să fi știut tata ce zice, cînd ne-a poruncit să pămîc cite unul ~ (ASP.); pentru a da mai multă tărie ideii de singurătate, se întrebuintează loc. ~ singurel, singur de tot ~ **SINGUREL** ③ ④ Unde nu mai trăesc alții, departe de amestecul cu lumea, solitar, retras, singuratic: a trăi ~ în lume, a nu frecuenta societatea, a trăi retras; a fi ~ în (sau pe) lume, a nu avea nici părinți, nici rude, nici prieteni ⑤ ⑥ Numai unul, unic: e ~ la părinți; a mai rămas un ~ exemplar; monoteliști se închină unui ~ Dumnezeu; Tu poji să dai o'un zîmbet, c'un ~ sărutat, O patrie lăbită la tristul exilat (ALECS.) ⑦ ⑧ Fără ajutorul altuia sau altora: ce fac Domnii ~i din gîndurile sale sau din sopte, rar lucru este de folos (N.-COST.); ce poți face ~, nu aștepta să-ți facă alții (ZNN.) ⑨ ⑩ Fără amestecul altuia, din propria vină; ⑪ cîine cade ~ nu plînge ⑫ ⑬ De la sine, de bună voie, fără a fi silit sau solicitat; fără a fi autorizat, cu de la sine putere: mulțarea poate să se despartă de bărbatul său singur cu puterea ei, cînd o va bate des și fără de vină (PRV.-LP.) ⑭ ⑮ Înșuși; în persoană: trebuie de acum să știm că Dumnezeu ~ urăște lucrul furtisagului (PRV.-MR.); s'a dus ~ la fața locului ⑯ ⑰ Numai, nimeni altul: ~ă cîmpia Ialomitei s'asterne tăcută, netedă, uscată (VLAH.); adesea precedat de numai: numai ~ cea ce va fi făcut uciderea se va certa ca un ucigătoriu (PRV.-MB.) [lat. *singulus*].

SINGURĂȚATE *sf.* ② Starea aceluia care trăește singur sau retras de oameni: Așa 'n ~, pe cînd afară ninge, Gîndirea mea se primblă pe mîndri curcubeii (ALECS.) ③ ④ Loc retras, pe unde oamenii nu umblă de loc sau arareori.

SINGURATIC, SINGURATEC *adj.* ② Care trăește singur, căruia-i place să trăească retras, departe de ceilalți oameni: Dar nu vine! Singuratic în zădar suspin și suflă (EMIN.); Bătrînul Dan trăește ca soimul singuratic (ALECS.); de cite ori nu te pîndeam eu, cînd... te plimbal singuratic prin alele umbroase (GN.) ③ ④ Retras, izolat, care e așezat singur de-o parte: cîori multe croncăneau pe sus și s'abăteau pe cite un copac singuratic (VLAH.); soarele cădea la vale și părea pe vîrfurile bradului singuratic ca o frunte în raze pe umeri negri (EMIN.); loc ~, pe unde nu sînt alte locuințe sau pe unde nu umblă adesea oamenii: își alesse un loc singuratic și de-părta de ori-ce pom și de ziduri (USP.).

SINGUREL, *f.* **SINGURICĂ** *adj.* ② *dim.* **SINGUR**: dintr'o parte venea cu carul, în alta se ducea, iar trebile și le punea la oale singurel (CRE.) ③ ④ Singur singurel, *f.* singură singurică, *Trans.* singură singurică, *Băn.* singură singurică, singur(ă) de tot: a fost odată într-o pustie mare un pustnic și petrecea singur singurel (USP.); el află pe mămă-sa singură singurică, așteptîndu-l cu dor și drag (RET.); în aceste palate își petreceau fetele viața lor singure singurică (CAT.).

○ **SINGURIOARĂ, SINGURITĂ** = **SINGUREL** ②.

SINIE *sf.* ② Tabla mare, rotundă, de cositor sau de aramă, întrebuintată mai ales pentru plăcinte, prăjituri, colivă, etc. (4474): toată acea lată și oală

cîmple se arăta... ca fața unei urice sinii de aur (ODOB.); luna, rece ca o ~ de argint, revărsa lumina ei obicinuită (OLVR.) ③ ④ *Băn.* Fund de lemn, rotund, de peste un metru în diametru, cu două toarte, ca să se poată duce ca o tavă; servește în unele locuri, la țară, ca masă sau ca tabla: cîntărea o duce moașa... pe un fund rotund de lemn, ce se numește ~ (NOV.); după ce

Fig. 4474. Sinie.

s'au copt turlițele, se pun pe o ~ (MAR.) [tc. sini; srb. sinija].

○ **SINILII** → **SINELI**.

○ **SINILIU** → **SINELIU**.

***SINISTRAT** *adj.* și *sm.* Care a suferit un sinistru [fr. sinistré].

***SINISTRU** 1. *adj.* ① Care prevestește sau pricinuește o nenorocire ② Care inspiră groază, care face să te gîndești la o nenorocire apropiată: Ard galbene flăcări și 'n zare de foc, Vezi chipuri sinistre grămadă 'ntr'un loc (COȘA); glasul păsărilor de noapte, unu cu tremătul ~ al opaciilor, făcea o armonie infernală (FIL.); — *adv.*: poate și vîntul mă enerva... urla așa de ~! (VLAH.); ③ Foarte nenorocit: o întimplare sinistru ④ Primejdios, funest, criminal: proiecte sinistre.

2. (pl.-tre) *sn.* Pagube cauzate de un incendiu, sau de un naufragiu și de care o societate de asigurări e răspundătoare: (vedea! acolo) toată lumea alertată de la balul Crucii-roșii la locul ~lui (SR.-VN.) [fr.].

SINOD (pl.-oade) *sn.* ① Înaltă autoritate ecleziastică, alcătuită din mitropolii, episcopi și arhierii care se adună la anumite epoci, spre a se ocupa de administrațiunea superioară a bisericii ortodoxe ② = **SOBOR** [vsl.].

***SINODAL** *adj.* ① Ce ține de sinod, privitor la sinod, sobornicesc: adunare ~ă [fr.].

***SINODIC** *adj.* ① ② Sobornicesc ③ ④ ☆ Revoluțiune ~ă a lunii, intervalul de timp cuprins între două luni pline consecutive, sau în genere între două faze identice [fr. synodique].

***SINODICESC** *adj.* ① Sinodal [sinodice].

***SINOLOG** *sm.* ① Învățăc care se ocupă cu studiul limbii și literaturii chineze, cu obiceiurile, instituțiunile și istoria poporului chinez [fr.].

***SINOLOGIE** *sf.* ① Studiul limbii și literaturii chineze, al obiceiurilor, instituțiunilor și istoriei poporului chinez [fr.].

***SINONIM** *adj.* și (pl.-ime) *sn.* ① Se zice despre o vorbă sau despre o expresiune care are aproape același înțeles cu alta: „a isprăvi” și „a sfîrși”, „în-bire” și „dragoste”, „cîteodată” și „uneori” sînt cuvinte ~e; „de vreme” și „timpuriu”, „a o lua la sănătoasă” și „a-și lua tălpășița” sînt expresiuni ~e; „timp” e ~ul lui „vreme”; dicționar de ~e ② **ANTONIM** [fr. synonyme < gr.].

***SINONIMICĂ** *sf.* ① Știința sinonimelor [grm.].

***SINONIMIE** *sf.* ① Calitatea cuvintelor sau expresiunilor sinonime ② Figură de retorică ce consistă în întrebuintarea pe rînd a unor cuvinte sau expresiuni sinonime spre a da mai multă tărie celor spuse [fr. synonymie < gr.].

32.000

***SINOPTIC** *adj.* Care permite să se vadă lămurit, dintr-o singură privire, diferitele părți ale unui tot: tablou ~ al sistemului metric [fr. synoptique].

†**SINORISĂ** (-isesc) *vb. refl.* A se împerechia, a se împreuna; a se întovărăși: nu vă sinorisiți la Boroaba, căci este nebul, sârmanul (ML.) [gr. viit. συνωρίσσω < συνωρίσσω].

***SINTACTIC** *adj.* ① De sintaxă, ce ține de sintaxă: regulă ~ă [gr.].

***SINTAXĂ** (pl.-axe) *sf.* ① Partea gramaticii care se ocupă cu așezarea cuvintelor în propozițiune și cu diferite reguli de construcțiune a cuvintelor și propozițiunilor: după trei sau patru ani, a juneai la Xenofon sau la Plutarh, cu care te deprindeai la ~ (A.-OH.) ② Felul de a așeza cuvintele în propozițiune și propozițiunile în frază: fle-care limbă are sintaxa ei [fr. syntaxe].

***SINTETIC** *adj.* ① Ce ține de sinteză, privitor la sinteză: metodă ~ă; expunere ~ă ② Care procedează prin sinteză, a cărui minte operează mai mult prin sinteză decît prin analiză: spirit ~ ③ ④ Chimie ~ă, parte a chimiei care studiază compunerea artificială a corpurilor chimice prin sinteză [fr. synthétique].

***SINTETIZA** (-izeaz) *vb. tr.* ① A reuni într'un concept sintetic mai multe idei ② A face sinteză [fr. synthétiser].

***SINTEZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① ☆ Metodă de raționament care consistă în a descinde de la un principiu

general la consecuențe, de la cauze la efecte, de la simplu la compus ② Formarea unui tot reunind și așezînd într-o ordine convenabilă părțile care trebuie să-l alcătuească: sinteza este contrariul analizei ③ ④ Operațiune de chimie prin care se pun în prezență elementele din care e format un corp compus și se provoacă combinarea lor: sinteza apei se face cîntînd să se combine hidrogenul cu oxigenul [fr.].

***SINTOISM** *sbst.* ① Religionea de Stat a Japoniezilor [fr.].

***SINTONIZA** (-izeaz) *vb. tr.* ① În telegrafia fără fir: a face ca un aparat receptor să vibreze la unison cu cel de transmisiune [fr.].

***SINTONIZATOR** (pl.-toare) *sn.* ① Sistem care permite să se mărească sau să se micșoreze lungimea de undă proprie aparatului receptor, adaptînd-o la lungimea undelor care trebuiesc recepționate [fr.].

SINTRON (pl.-onuri) *sn.* ① Scaunul arhieresc din fața altarului; el servește ierarhului numai cînd liturghisește [gr. σιντρόν].

***SINUCEDE** (-cia) *vb. refl.* A-și lua viața, a se omorî singur, a-și face seama [sine + ucede, după fr. suicider].

***SINUCIDERE** *sf.* Faptul de a se sinucide.

***SINUCIGĂS** *sm.* Cel ce-și ia viața singur, cel ce se sinucide [sine + ucigăș].

***SINUOS** *adj.* Cotit, plin de cotituri: cursul ~ al unui rîu [fr. < lat.].

***SINUOZITATE** *sf.* ① Cotitură, întortochiere, șir de linii curbe îndreptate în sens contrar: sinuozitățile intestinului ② Starea a tot ce e sinuos [fr.].

***SINUS** (pl.-usuri) *sn.* A Perpendiculara dusă de la extremitatea unui arc pe raza care trece prin cealaltă extremitate (—) ② 1511 unde 08 este sinusul arcului 28. [fr.].

***SINUS** (pl.-usuri) *sn.* ① Nume dat diverselor cavități neregulate care există la unele părți ale corpului, în spec. la oasele feței omului și animalelor ② ③ Crestătură adîncă la frunzele diferitelor vegetale [fr.].

○ **SINZAR** = **SAMSAR**: tocmai atunei sosește, din norocire, un alt Grec ca o brîscă hîrbită, vre-un posesor sau vre-un ~ (ALECS.).

○ **SIOS** = **SFIOS**.

***SIPET** (pl.-ete, -eturi) *sn.* Cufăraș de piele, de lemn sau de papură împletită: au descurat săcriile, ~ele și au luat multe arginturi și odoare ce au găsit (MUR.); conu Costache... avea în ~ul lui cu hrisoave... act în regulă în care se pomenea de neamul lui (SR.-VN.); în urmă-le venea un chervan mare mocăneș, plin plîn în coviltir de ~uri (ODOS.); banul li arătă lîngă usă un ~ acoperit cu un covor și-i făcu semn să șadă (A.-OH.) [tc. s'ep et].

***SIPETAȘ** (pl.-așe), **SIPETEȘ** (pl.-ele) *sn. dim.* **SIPET**: deasupra lui era un alt sipetaș mai mic, de lemn de nuc, cu flori de sîdă (ML.); în cellalt sipeteș vei găsi o piele de urs (ISP.).

***SIPICĂ** (pl.-toi) *sn.* ① Plantă ierboasă cu flori gălbui, rar roșietice, dispuse în capitule; crește prin livezi și locurile nisipoase de pe dealuri și munți (*Scabiosa ochroleuca*) (—) 4475).

***SIR** (zît. sîr) *sm.* Titlu de onoare la Englezi, corespunzător lui „domnul” sau „domnule” [engl.].

***SIRE** *sm.* Titlu cu care se adresează cineva împăraților și regilor (= Măria Ta) [fr.].

○ **SIREAC** *adj.* F Sărman, biet [s'ărac].

† **SIREAP** *adj.* ① ② Barbar, crud, iute la fire: împotriva sireapelor neamuri tătarăști (CANT.); plîdă să va mai lăsa și să va mai domoli firea bărbatului cea sireapă și vrăjmașe (PRV.-LP.) ③ ④ Sălbatic (vorb. de animale, în spec. de cai): pre secretarii l-au aruncat la fieri sireape de l-au fărmat (CANT.); Căpitani, ostași cu zale și cu platoșe de fier, Fe-ai lor osti sirepi stau mîndri... (ALECS.); și-a ales... dintre toți oail pe cel mai sirepi și i-a înhamat la căruța zmeului (SB.); apoi

Fig. 4475.
Sipică.

mai poruncește să-l aducă o iapă ~ și un sac plin cu nucii (CAG.) [vsl. sverēpū, bg. svirēpū].

***SIRENĂ** (pl.-ne) sf. ① Monstru fabulos, jumătate femeie și jumătate pește, care prin viersu-i dulce ademenea pe corăbieri și-i prăpădea de stîncile din strîmtarea Siciliei (4476): flori te

caprînd, tremuri, plîngi, țipi, ascultînd-o, și te socoți transportat într'un ralu sau într'o sferă locuită de sirene (NEGR.) ② ③ Femeie foarte frumoasă care amăgește pe bărbați și-i face să-și piardă capul prin lingșirile și seducțiunile ei: Postelniciu, fiind robît de această ~ amăgitoare, nu putu să reziste la terribilul asalt (FIL.) ④ ⑤ Un glas de ~, o voce foarte dulce și armonioasă ⑥ ⑦ Mic batracian care trăiește în apele dulci ale Americii de Nord ⑧ ⑨ Instrument care servește să arate numărul vibrațiilor care corespund unor sunete de înălțimi diferite ⑩ ⑪ Aparat, acționat de aburi sau de aer comprimat, care scoate o suierătură puternică și se întrebuințează pe coaste sau pe bordul vapoarelor spre a atrage atenția navigatorilor pe timp de ceață; e întrebuințat și la locomotive, la fabrici, etc. ca semnal de alarmă sau spre a da diferite avertismente (4477): astăzi... sirenele vapoarelor românești chlamă vijelioasele trenuri din depărtările Apusului (VLAM.) [fr.].

***SIREPIE** sf. Sălbăticie, fire sireapă: din cea veche și de fire a lor ~ măcar o picătură nu li-au rămas (CANT.).

***SIRIAN** 1. sm., **SIRIANĂ** (pl.-lene) sf. ① Locuitor, locuitoare din Siria.

2. adj. Al Sirienilor, ce ține de Sirieni [fr.].

***SIRIMAN** adj. și sm. Sărman a n, sărac: ~ul, care nu are nimic... alta nu gîndește, fără numai cum își va stîmpăra foamea (ICH.).

SIRINDERICĂ sf. ① Arbust, originar din Europa meridională, cu flori albe, foarte mirositoare, cultivat în grădini și parcuri ca plantă ornamentală; numit și „lămîță” (*Philadelphus coronarius*) (4478) [comp. ngr. *σικανδρικός*, „de vre-o patruzeci” sau poate fr. *seringata*, din care pare a fi deformat prin etimologie populară].

***SIRIUS** sm. ★ Steaua cea mai strălucitoare de pe cer; face parte din constelațiunea Cînelui-Mare; e numită de popor „Zori-lă” sau „Luceafărul din zori” (4479) [fr.].

SIRMAIA = **SERMAIA**.
① **SIRMAN** = **SĂRMAN**.

SIRMEA = **SERMAIA**.

***SIROCO** sbst. ① Vînt arzător și foarte uscat care suflă de la S.E. pe marea Mediterană și exercită în Italia, o influență vătămătoare asupra oa-

menilor și plantelor: Pentru noi ~ tace Pe-a lui Lido verde mai (ALECS.) [fr.].

***SIROP** (pl.-opuri) sn. ① Băutură preparată din apă fiartă cu zahăr pînă la îngroșare, la care s'a adăugat zeamă de fructe sau substanțe medicinale: ~ de coacăze, de lămîie [fr.].

***SIRUP** = **SIROP** [germ.].

***SIRUPȘ** adj. Se zice despre un lichid gros-cior ca siropul [fr. siropuș].

① **SISILAC** = **SISIAC**.

SISINEI sm. pl. ① = **DEDITEI** ② ③ Plantă ierboasă, păroasă, cu floarea violetă, la interior purpuriu-închisă, în formă de clopot; numită și „deditei-de-livede” (*Pulsatilla pratensis*) (4480) ④ ⑤ ~

Fig. 4476. Sirenă (după un marmoră din Atena).

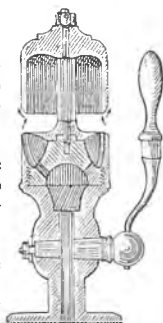

Fig. 4477. Sirenă.

Fig. 4478. Sirinderică.

Fig. 4479. Sirius.

Fig. 4480. Sisinei.

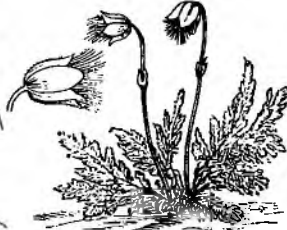

Fig. 4481. Sisinei-de-munte.

DE-MUNTE, mică plantă ierboasă, cu frunzele acoperite cu peri lungi, mătăsoși, cu o singură floare albă sau trandafirie pe din afară; crește prin pășunile alpine și pe stîncile din virful munților (*Anemone alpina*) (4481).

① **SISIOARĂ** = **SUBSUOARĂ**.

***SISMIC** adj. Privitor la cutremur [fr.].

***SISMOGRAF** (pl.-ate) sn. Instrument care măsoară intensitatea sgușuiturilor produse de cutremurele de pămînt și arată direcțiunea oscilațiilor (4482) [fr.].

***SISMOLOGIC** adj. Privitor la sismologie [fr.].

***SISMOLOGIE** sf. Partea geologiei care se ocupă cu oscilațiunile produse de cutremurele de pămînt [fr.].

***SISTEM** sn., **SISTEMA** (pl.-me) sf. ① Totalitatea corpurilor între care există oare-care solidaritate, anumite legături sau dependențe mutuale ② ③ Totalul organelor de aceeași natură și care lucrează toate în același scop: ~ul nervos ④ ~ul metric, toate măsurile și greutățile care au la baza lor metrul ⑤ Regim politic sau social al unui Stat: ~ feudal ⑥ Clasificațiune metodică a animalelor, plantelor sau mineralelor făcută cu scopul de a înlesni studiarea lor: ~ul lui Linné ⑦ Adunare de reguli, de principii, adevărate sau greșite, cu ajutorul cărora se explică toate faptele parti-

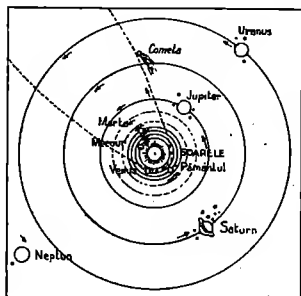

Fig. 4483. Sistemul solar.

culare de același ordin: ~ul lui Ptolemeu; ~ul lui Copernic ¶ ① Plan pe care și-l face cineva și mijlocul ce și propune să întrebuiască ca să izbutească în anumite împrejurări ¶ ② ☆ ~ solar, ~ planetar, totalitate planetelor (Pământul, Mercur, Venus, Marte, Jupiter, Saturn, Uranus, Neptun și planetele telescopice) care se învârtesc în jurul soarelui (4483) [fr. *système*].

***SISTEMATIC** *adj.* ① Conform cu un sistem, ce ține de un sistem; făcut cu sistem: ordine ~ă; am organizat întrunirile noastre într'un mod mai ~ (R.-G.M.); se duo... să vadă ghețaria ~ă, învelită ou stuf, de o frumusețe (BR.-VN.) ¶ ② Care face sisteme, care urmează orbește și în mod pedant un sistem pe care și-l făurește singur sau îl aplică ori-când și ori-unde fără nici un rost: un om ~ [fr.].

***SISTEMATIZĂ** (-izez) *vb. tr.* A reuni faptele, opiniunile într'un singur corp de doctrină, într'un singur sistem [fr.].

† **SISTISEALĂ** (pl.-ei) *sf.* (POL.) Faptul de a sistisi, recomandare.

† **SISTISI** (-iesc) *vb. tr.* A recomanda; elolul care te-a sistisit la mine n'a cunoscut darurile ce al (FL.) [ngr. viit. *сиситис* < *сиситив*].

***SISTOLĂ** (pl.-le) *sf.* ① Mișcare de contracțiune a inimii și a arterelor, în opoziție cu „diastolă” [fr.].

***SISTRU** (pl.-tre) *sn.* ♪ Vechiu instrument muzical de oțel, de formă triunghiulară, care se bătea cu o vergea de fier spre a produce sunete; era întrebuițat de vechii Egipteni (4485) [fr.].

SITĂ, † **SITĂ** (pl.-te) *sf.* ① Unealtă alcătuită dintr'un cerc de lemn, numit „veșcă”, pefundul căruia e întinsă o țesătură deasă depăr (de cal) sau de sirmă; servește la cernerea făinii sau altor materii pulverizate (4484): de le trebuie... o doagă, o sită, încă aleargă la Moldova (N.-COB.); a ploua ca prin ~, a ploua cu picături mărunte și dese: plouă ca prin sită și bate vint rece (CAR.); a trece, a cerne prin ~; ②: trecut prin ciur și prin ~ OIUR ③; a vedea ca prin ~, a vedea nelămurit, ca printr'o pinză: cum puse la ochi lapte de aceasta, băgă de seamă că vede ca prin sită (USP.); cum dete ou roșu pe la ochi înțita oară, începui a vedea ca printr'o sită deasă (RET.); ④: CERNŢE ①, CÎNE ①; să nu pui sita pe cap, că faci chelbe (GOR.); să nu te uști prin sită, că faci bube (GOR.); cînd scoate cloșca puii, să-i pui în sită ori în ciurel și să-l cerni pe vatra cu foc, dacă vrei să-ți trăiească și să nu-i fure găile (GOR.); pe sită se aşază bobii cu care ghicesc bobăreșele (4514); de aci, a da cu sita, a căuta cu sita, a da în bobii, a ghici, a prezice viitorul: Caută, măică, cu sita, Doar m'oiu putea mărita (K.-BRS.) ¶ ⑤ Un fel de țesătură ca de sită, de formă conică, îmbibată cu o soluție de corpuri care nu se topește la căldură, ci devin incandescente; se întrebuițează mai ales la becurile de gaz, ca să dea lumină mai multă ¶ ⑥

† **SITAZINELOR**¹ = TURȚA: SITAZINELOR² = SCAIU ②: în Moldova se afumă (de spăriet) cu sita-zinelor (vor.) [vsl. *sito*].

SITAR *sm.* ① Cel ce face sau vinde site. **SITAR** *sm.* ① Pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul lung, aripile ascuțite și coada foarte

scurtă ascunsă aproape sub aripi; constituie un vinat foarte căutat pentru carnea-i gustoasă; numită și „ciocănea” sau „becață” (*Scolopax rusticola*) (4486): ~ii vineși și becațele cu cioc alb și subțire se plimbă fără frică pe lângă vapor (VLAM.) ¶ ② ~ NEGRU, pasăre din ordinul picioroangelor, cu ciocul lung și încovoiat ca o secere; capul e castaniu închis, spinarea roșcată sau verde bronzată, aripile brune; numită și „țigănuș” (*Falcinellus igneus*) (4487) [probabil din *sitar*, din pricina găurilor dese pe care le face cu ciocul în pământ, cînd își caută hrana].

SITARUȘ *sm.* ① *dim.* SITAR²: iată-ne, primăvara, după ~i, în păpușii de la Lazuri (BR.-VN.).

SITAV *adj.* Răgușit, cu glasul stins: glasul lor ~ de ris și de băutură (OLVR.).

† **SITIȚĂ** *sf. dim. SITA*.

SITIȚĂ (pl.-ște, -ști) *sf.* ① *dim.* SITA ¶ ② Vas de forma unui trunchi de con neregulat, cu pereții de tinichea, de coaje de teiu, etc. și al cărui fund are o mulțime de găurele sau e făcut dintr'o pinză de sită; se întrebuițează la strecurarea laptei, la trecerea mazărei frecate, etc. (4488): toate lucrurile mi se par găurite ca sitișca și străvezii ca apa cea limpede (CAR.); căpătăm un lapte dulce care se strecură prin ~ (SEZ.); mazărea... se flecnește, se trece prin sită ori ~ și peste ea se pune oloiu prăjit cu ceapă (SEZ.).

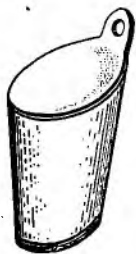

Fig. 4488. Sitișcă.

***SITUA** (-uez) *vb. tr.* A așeza, a expune într'un anumit loc, în anumit mod [fr.].

***SITUAT** *adj. p. SITUA*. Așezat într'un anumit loc, expus în anumit mod: țară ~ă spre nord; casă bine ~ă.

***SITUAȚIUNE, SITUAȚIE** *sf.* ① Așezarea, poziția unui lucru în anumit loc, într'un anumit mod: ~a unui oraș ¶ ② Dispoziție, stare sufletească ¶ ③ Condiție socială, economică: are o frumoasă ~ ¶ ④ Stare, împrejurări în care se află cineva: de sigur că în zîndurile de vișii prin care am mai trecut, am mai întâlnit odată... aceleași situații (VLAM.); mă gîndeam la situația grea în care rămînea soția cu trei copii mărunți (BR.-VN.) ¶ ⑤ Punct, moment plin de interes într'o dramă, într'un roman ¶ ⑥ Starea în care se află finanțele, aprovizionarea, etc. unei administrațiuni, etc.

SIV *adj.* Ce-nușiu: oale ~ă [bg. *srb.*].

***SIXTA** (pl.-te) *sf.* Numele uneia din cele opt paradisimple. lăscrimă (4489) [fr.].

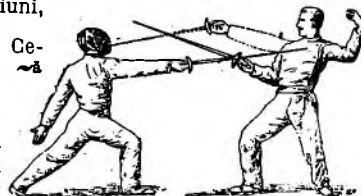

Fig. 4489. Sixta.

SICI ~ **SIC**¹. **SICI** (-otiu, -otiese) ① *vb. tr.* ① A necăji pe cineva, a-l supăra, a-l face în ciudă, a-l plictisi cu vorba: dă-i 'aialte, babo, și nu mă mai sici (CAR.); în vremea cit povestea ei, trebuia să fie o tăcere desăvîrșită, să nu-l sicle cineva (BR.-VN.) ¶ ② A sici încoace și încolo, a mișca dintr'un loc într'altul: adunări și dăruiri unde-și sicle omul carnea, oasele și trupul, ca să se întărească (JP.).

② *vb. refl.* A se sici încoace și încolo, a nu sta liniștit, mișcîndu-se mereu cu neastîmpăr: pe semne că se tot siclea pe scaun de neastîmpăr și de frică pentru mișcarea ce făcu (USP.); de aceea se sicle pe scaun, își scoale și viră oasornionul... ori își scarpină cu furie chelia (BR.-VN.); Să te stolești Cît te-ai sici!, Fără ei nu poți trăi (PAMP.), ghicitoare despre „suflet”.

SICIALĂ (pl.-le) *sf.* Faptul de a (se) sici: îi: soldații, plictisiți de atîta ~... stringeau toile bodegînd și fugeau mereu de ocol, colo (LUNG.).

SICIȚ *adj. p. sici*. Necăjit, supărat; plictisit: mai bine moartea, decît așa tigoare de bărbat ~ și mămăligos

(VLAH); Sicilita, vai de ea, Şade n'tr'un virf de nua (GOR.),
ghicitoare despre „alună”.

○ **SICRET** = SACRET.

○ **SİGA sf.** ① *Olten.* Pămînt ars, cărămidă ¶ ② *Mold.* (sez.) Soiu de humă vinată [comp. serb. **SİHLA** = **SİHLA**.

sig a].

○ **SİL...** = **SİL...**

○ **SİLALĂ** = **SİLALĂ**.

○ **SİLHĂ** = **SİHLA**.

○ **SİLHUIU** = **SİLHUIU**.

† **SİLTĂ (pl.-e) sf.** *Mold. Bucov.* Cursă, laţ; Vezî, Doamne, cum îmi întinseră silte picioarelor (cos.) [rut. sylce].

SİM... = **SİNT** ①.

SİMBĂTA (pl.-bete) sf. ① ② A şasea (la catolici a şaptea) zi a săptămîinii; **Sîmbătă**, ziua de **Sîmbătă**: **Sîmbăta** să nu începi nici un lucru, că nu ajungi să-l isprăveşti (GOR.); cine se îmbolnăveşte **Sîmbăta**, greu scapă (rv.-crg.) ¶ ③ *spec.* **Sîmbăta** mortilor sau **Sîmbăta** în praguri, **Sîmbăta** dinaintea Duminicii lăsatului de carne; **Sîmbăta** ursului (PAMF.), **Sîmbăta** care cade cu o săptămîină înainte de Florii; **Sîmbăta** lui Lazăr sau **Sîmbăta** Florilor = **LAZĂR**, **FLORII** ②; **Sîmbăta** Paştilor, **Sîmbăta** dinaintea săptămîinii Paştilor; **Sîmbăta** Tomii, **Sîmbăta** din săptămîina Paştilor; **Sîmbăta** moşilor sau **Sîmbăta** mortilor, **Sîmbăta** dinaintea Rusaliilor; = **MOŞI** 2 ① ¶ ④ F A nu fi în toate **Sîmbetele**, a nu avea toate **Sîmbetele**, a-i lipsi o **Sîmbăta**, a nu fi în toate mîinţile, a fi cam smintit, a-i lipsi o doagă: e o fudulă, o luată din Iele, n'are toate **Sîmbetele** (OLVR.); boierul nu-i în toate apele, îi lipseşte o **Sîmbăta** (ALECS.); a purta cuiva **Sîmbetele**, a-i purta gînd rău, a căuta să-i facă neajunsuri, să-l vatem, să-l prăpădească: curtenii ceilalţi, cum slui curtenii, îi plănuiau şi-i purtau **Sîmbetele** ca să mi-l răpuie (asp.); D'acel neoz şi eu dară **Sîmbetele** i-am purtat, şi tocmai în astă seară cu am vrut mi-am răz bunat (PAMF.) ¶ ⑤ Apa **Sîmbetei**, apă, rîu care, după credinţa poporului, se varsă în iad: apa **Sîmbetei** fierbe toată săptămîina, numai **Sîmbăta** stă (vor.); cînd nu se poate da cuiva un lucru de pomână, se aruncă acel lucru pe... apa **Sîmbetei**, care-l va duce... la locul cuvenit (PAMF.); duce-te-al pe apa **Sîmbetei**! du-te dracului! s'a dus pe apa **Sîmbetei**; s'a pierdut, s'a prăpădit ¶ ⑥ ⑦ Săptămîină: poartă de două ori în ~ (GOR.) [vsl. s a b o t a].

† **SİMBĂTAŞ sm.** Care face parte dintr'o sectă creştină care păzeşte **Sîmbăta**, în loc de Duminică: alţii se chiamă ~, carii cred legea iudevească (LET.).

○ **SİMBOLEA sf.** *Trans. Băn.* = Nume dat unei vaci născute **Sîmbăta**.

SİMBOTEIU, SİMBOTIN sm., SİMBOTICA, SİMBOTINA sf. = Nume dat unui bou sau unei vaci care s'a născut într'o **Sîmbăta**.

SİMBOVIN sm., SİMBOVINA sf. = Mic arbore, de 5-10 m. înălţime, cu flori verzi, care produce nişte drupe negre, puţin carnoase; creşte pe stîncile abrupte de la Vîrciorova şi în Dobrogea (*Celtis australis*) (4490).

† **SİMBRĂ (pl.-bre) sf.** *Mold. Trans. Băn.* Tovărăşie, asociaţie (în *spec.* la arat, la paşterea vitelor, etc.): cînd vor avea ~ împreună sau de vor merge amîndoi pre o cale (PRV.-LP.); Spusu-v'am să nu vă prindeţi voi în ~ cu călugărul acela (RET.); (sînta) purta hai-nie mijlocii şi prastace şi pururea făcea ~ cu femeile lipseite (cos.) [comp. ung. cim b o r a].

○ **SİMBRĂLUI (-uene) vb. refl.** A se întovărăşi, a face **sîmbăra** cu cineva.

○ **SİMBRAŞ, SİMBRAŞ sm.** ① Cel ce face **sîmbăra** (tovărăşie) cu altul ¶ ② *Băn.* = Cel ce are puţine oi şi le dă altuia să le păzească şi să le păseuneze împreună cu altele (MOV.); îi spune că urda şi oaşul e făcut pentru **sîmbraşi**, adică pentru stăpînii oilor (MAR.).

Fig. 4490.
Simbovin.

○ **SİMBRIE...** = **SİMBRIE**.

SİMBURAR sm. 1 = BOTGROS.

SİMBURE sm. ① = Partea, unică sau multiplă, din mijlocul unora din fructe, cu învelişul mai adesea tare şi lemnos, în interiorul căreia se află miezul sau sîmînţa (4491): ~ de cîrească, de calasă, de pierică, de prună, de măsline; **sîmburi** de mere, de pere, de struguri; nu mîncea cu domnii cîreşe dintr'un bîld, căci îţi aruncă **sîmburii** în ochi (ZNN.) ¶ ② Mic grup de persoane în jurul cărora vin să se grupeze altele, spre a forma în cele din urmă un corp numeros: noi tinerii devenisem ~le împrejurul căruia se grupau ideile vîitorului (G.-H.) ¶ ③ Partea cea mai tare din centrul unor pietre, unui munte sau al ori-cărui corp considerabil ¶ ④ = MIEZ ①: această tradiţie nu este... lipsită de un ~ de adevăr (ORG.) ¶ ⑤ ☆ Partea cea mai deasă şi mai luminoasă dintr'o cometă [comp. alb. s u m b u l].

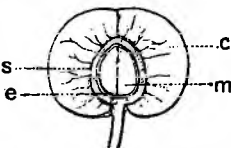

Fig. 4491. S. Sîmbure; -m. miezul; -e. embrionul; -c. carnea.

SİMCEA, SİMCEA (pl.-cele) sf. ① Virful cuţitului: şi dealul Garaleului Era înalt şi ascuţit Ca o **sîmcea** de cuţit (MAR.); o, trumoaşă, întreagă şi dect **sîmceaca** bricului mai ascuţit şi mai iute minte! (CANT.) ¶ ② *Pr. ext.* Virf de munte, muce ascuţită: i se pare că pre o stîncă înaltă, în **sîmceaca** muntelui gade (CANT.) ¶ ③ Virf, culme: cunoscu pre ucenicii dascalul că soşiră la capătul şi **sîmceaca** învătăturii (cos.) ¶ ④ *Olten. Băn. Trans.* Cuţitaş mic şi ascuţit, cu plăsele de lemn; în *spec.* cuţitaşul cu care se singerează caii sau vitele, strîcnea ¶ ⑤ *pl. Olten.* = Zori: se cunosc **sîmcele** de ziuă, se arată zorile (VIRC.) [lat. * s u m m i c e l l a < s u m m a].

○ **SİMCELA (-elez) vb. refl. şi intr.** ① A se arăta zorile, a se crăpa de ziuă: se **sîmcelează** de ziuă (CIAUS); **sîmcelează** zorile (MAR.) [s i m c e a ②].

† **SİMCELAT, SİMCELAT 1. adj.** ① p. **SİMCELA** ¶ ② Ascuţit: împăratul... au făcut tot palose **sîmcelate** în virf (NEC.); De cuţite **sîmcelate** (ROC.).

2. *subst. Olten. (CIAUS).* = Crăpatul zilei, zorile.

† **SİMCELOŞ, SİMCELOŞ adj.** Ascuţit: oşteanul... cu capul în jos... asupra... **sîmcelea**se pietri... căzu (CANT.) [pl. s i m c e l e < s i m c e a].

○ **SİMCI (-ase) vb. refl. Olten.** = **SİMCELA**: se **sîmceşte** de ziuă (VIRC.).

SİMEDRU, SİMEDRU, SİMETRU = **SİNT** ①.

SİM-MICOARĂ = **SİNT** ①.

SİM-PIETRU = **SİNT** ①.

SİMZIENE, SİMZENII = **SİNZIENE**.

SİN = **SIN**.

SİN, † **SIN (pl.-nuri) 1. sn.** ① Partea pieptului unde sînt ţitele ¶ ② Spaţiul cuprins între cele două braţe ¶ ③ *Pr. ext.* Piept: a strînge pe cineva la ~ ¶ ④ Inimă, suflet: bătrîna, cu frica Domnului în sin, crezu (OLVR.) ¶ ⑤ Spaţiul dintre piept şi cămaşă: se apucă şi umplu **sinul** de roşcova (asp.); procop-seala nu e cîrpă ş'o mototoleşti şi ş'o bagî în **sin** (PANN) - a şi scupa în ~ de spaimă; = **CRŢCE** ②, **MÎNĂ** ② B, a ¶ ⑥ În stil biblic: în ~ul lui Dumnezeu, în locul de odihnă unde stau sufletele celor drepti, în raiul şi, *pr. ext.* într'o stare fericită: am sărit... în grădina la noi şi atunci mi s'a părut că mă aflu în **sinul** lui Dumnezeu (Crg.); tot astfel în ~ de raiu: aidem, nevastă, acasă, şi să trăim ca în **sin** de raiu (asp.); în ~ul lui Avram = **AVRAM** 1 ¶ ⑦ ~ul patriei, patria considerată ca o mamă ¶ ⑧ Mijloc: în ~ul familiei ¶ ⑨ Interior: în ~ul pămîntului.

2. *sm.* Țiță, mamelă: Părul ei cel galben... cădea pe **sinii** ei albi şi rotunzi (EMIN.); ia-l pe copil, desfășă-l, ...aleargă de-i caută **sin** (ca să-l alăpteze) (CAR.); vrea să grăească de un om bun? el zice: e bun ca **sinul** mamei (ALECS.) [lat. s i n u s].

SİN = **SINT**.

○ **SİNFEREI sm. pl. Băn.** = GAROFIȚE-DE-GRĂDINĂ.

SİNGE (pl.-giuri) sn. ① Lichidul roşu, ușor alcalin, viscos, opac, ce curge în arterele şi vinele animalelor vertebrate; ~ roşu, ~ arterial, singele din artere, încărcat de oxigen; ~ negru, ~ vîinos, **sîn-**

sic-
sin

gele din vine, încărcat cu acid carbonic, care se transformă în sînge roșu în plămîni, în contact cu oxigenul din aer; ~ alb, singele moluștelor, crustaceelor și insectelor, limfa; animale cu ~ cald, mamiferelor și păsărilor; animale cu ~ rece, reptilele, batracienii, peștii și toate animalele cu sînge alb; circulația ~ lui **CIRCULAȚIE** ③; a suge ~le; a lăsa, a lăsa ~; a-i curge ~ din nas; a umplea de ~; a bate pînă la ~; a sculpa cu ~; a vărsa lacrimi de ~; tot ~le i se urcă în obraz (VLAM.); înghețase ~le în ea de friolă (OSP.); se zice despre diferite stări ale sufletului datorită în parte unei anumite stări a singelui: a-și face ~ rău, a se necăji, a se amări; fierbe ~le în mine ca într-o coajă de rac (ZMN.); ~ rece, calm, liniște sufletească, se zice despre starea celui care nu se turbură sau se aprinde lesne, care se stăpînește; se zice *verb.* de omor, de măcel, de moarte și de toate efectele cruzimii: a vărsa ~ nevinovat; a se scălda în ~, a omori multă lume din cruzime; în luptă, cînd i-e sete, cu ~ se adapă (ALECS.); ~ APĂ ③; BALIGĂ ③; CURGE ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ① Viață: a-și vărsa ~le pentru patrie; mi-aș da ~le pentru al mei ② ③ Răsu (verb. de încrucișarea diferitelor rase omenești; pr. ext. despre cai: cal de ~ arab; **PUR-SÎNGE** ④ ⑤ Principi de ~, cei cari fac parte din casa suverană ⑥ Dreptul ~lui, acela pe care-l dă nașterea ⑦ Glasul ~lui, sentimentele care vorbesc în favoarea membrilor familiei noastre și uneori pentru o persoană de același sînge cu noi, cu toate că n-o cunoaștem ⑧ Rudenie de ~ **RUDENIE** ⑨ ⑩ Legături de ~, unirea, dragostea care trebuie să existe între persoanele de același sînge ⑪ ⑫ F ~le Domnului, vinul: eu dau pe gît todeauna paharul plin, și voi abia de vă muiați buzele în ~le Domnului (GN.) ⑬ pl. **SÎNGIURI**, singele vărsat prin cruzime, prin omor: pre bărbatul singiurilor și viclean uraște Domnul (SIBL.); Îmi pare că mă aflu în locuini' adîncă A unei groaznice leșme ce singiuri o hrănesc (ALX.); omul singiurilor, călăul, gidea: flori de groază cuprinsă atunci pe omul singiurilor și... aruncă jos secura (OSP.) ⑭ ⑮ **SÎNGE-DE-NOUĂ-FRAȚI**, product vegetal rășinos recoltat de pe fructele unui arbore (*Calamus draco*) ce crește în insulele Borneo și Sumatra; substanța această rășinoasă, de culoare roșie, fără gust și fără miros, e ușor inflamabilă și arde, răspîndind un miros balsamic plăcut; plămîdită în rachi de drojdie, se bea de femei ca leac pentru vătămătură ⑯ ⑰ **SÎNGELE-VOINICULUI**, plantă aceluia, din fam. leguminoaselor, cu flori mari, roșii, violetă sau albe, ale cărei fructe sînt niște legume păroase; originară din Asia, se cultivă prin parcuri și grădini, pentru florile ei frumoase și cu miros plăcut (*Lathyrus odoratus*) (4492); stîngele-voinicului, roșu-foc, se amestecă cu sulfina înaltă (OLVR.) [lat. vulg. sanguen = clas. sanguis].

Fig. 4492.
Sîngele-voinicului.

† **SÎNGEAP** = **SÎNGEAP**.
○ **SÎNGEAP** (pl. -repe) sf., **SÎNGEAP** (pl. -eapuri) sn. Mold. Bucov. = **CINZEACĂ**: ian, nu te mai fasoli pentru o sîngeapă de rachi de cel prefăcut (ALECS.); noi mai stăm, mai bem o sîngeapă de rachi (SAD.); I-a și cîstiat cu cleva sîngeapuri de holeră tare (GRIU.) [cinzeacă, modificat, prin ctimologie populară, după sînge + apă].

SÎNGER sm. ③ Arbust, ale cărui ramuri sînt toamna și iarna roșii ca singele; face flori albe, iar fructele, globuloase, sînt negricioase, cu puncte albe; numit și „lemn-pucios” sau „sîngerel” (*Cornus sanguinea*) (4493); acolo Fig. 4493. Sînger. scieia ptoasă, socul mirositor... creac amestecat... cu ulmi albișoși, cu ~ pestriți, cu corni suclii și virtoși (DOB.); să nu dai cu nula de ~ în vită, că

se îmbolnăvește și vară sînge (FAMF.) [refăcut din sîngerel].

SÎNGERA, ④ **INSÎNGERA** (-erez) 1. vb. tr. ① A umplea de sînge, a face să curgă sînge: își sîngeră armăsarul, iucind pe spinarea lui ca un stîlp negru (OLVR.); îi sîngeraseră pe bietul lepură și el nu se putea scuti niciar (MERA); oamenii... își sîngeră fugarul cu pîntenii și porîră (SAD.) ② A lua sînge unei vite: oala este în primejdie de sînge, dacă nu o va ~ clobanul în pripă (DRAGH.).

2. vb. refl. A se umplea de sînge, a-i curge singele (dintr-o rană, etc.): uități(-vă) la gurile cînilor, cum s'au sîngerat (RET.); ③ a se roși ca singele: zarea se insîngeră de flăcări (SAD.).

3. vb. intr. ① A-i curge singele: i s'ar fi rupt inima de durere, să-și vadă pruncul sîngerind (MERA) ② ③ A-i sîngera inima, a i se rupe, a i se frînge inima (de durere, de tristare, de milă): sîngera inima lui Ștefan, cînd vedea pe frați cum se junghiau unit pe alții (OSP.) [lat. sanguinare].

SÎNGERAT 1. adj. p. **SÎNGERA**. ① Plin de sînge, din care curge sînge: virîndu-și deșteale în gură, își mușcă pielea uscată de pe ele (OLVR.); cînd le vede (ceasloavele) așa ~e cum erau, își pune minile în cap de necaz (CRG.); ② adînc ~ de nedreptățile și suferințele altora (VLAM.) ③ ④ Bolnav de sîngerat: poate nu-l adapă la vreme și poate că-i ~ (SA.).

2. sbst. ⑤ Boală de care pătîmesc caii, vitele și oile, pricinuită din stricarea singelui.

SÎNGERATIC adj. Sîngeros: un războiu... mai ~ ca războaiele cu armele (MP.) [sîngerat].

SÎNGERĂTURĂ (pl. -turi) sf. ⑥ = **SÎNGERAT** 2. **SÎNGEREL** = **SÎNGER** [lat. "sanguinellus" < sanguineus].

SÎNGERETE sm. ⑦ Cîrnat umplut cu sînge de porc: era curechlu cu cîlă și sîngereti, era carne, friptă de purcel, erau plăcinte (RET.); sîngereti uscați, păstrați în unsoare, ca să tină mai mult (UJ.) [lat. "sanguinaceus"].

SÎNGERIU adj. De culoarea singelui: acei cloșe... pardosit cu leșezii de marmoră sîngerii... era așezat pe o coastă surpată (DOB.); [sînge; creat de Odobescu].

SÎNGEROS 1. adj. ① Care are mult sînge: îngreuit și moleșit ca toți sîngerorii după masă, stă cufundat în fotoliu (VLAM.) ② Unde s'a vărsat mult sînge omeneșc, plin de cruzime: războaie grele și bătăi sîngeroase făcuse între dinșii (ET.) ③ Care nu se poate spăla decît cu sînge, foarte grav: o insultă sîngeroasă.

2. **SÎNGEROASĂ** (pl. -se) sf. ④ = **RUȘULIȚĂ** [lat. sanguinosus].

SÎNGEROȘIE sf. Fire sîngeroasă, crudă, căreia-i place să verse singele: vîntătorule, înstrunează-ți sîngeroglia ta (UR.).

○ **SÎNGEREL** sm. Oas. ⑤ = **SÎNGEREL**, **SÎNGER**.

○ **SÎNGIORZ** = **SÎNT** ②.

○ **SÎNGIȘ** adj. Mold. Bucov. ⑥ Plin de sînge, sîngerat: moșea în cealaltă lume e toată pînă 'n coate sîngioasă (MAR.) ⑦ ⑧ Care se minie ușor, căruia i se înfierbîntă singele de grabă: Deci ~ cum stîli că sînt, Sar ia el să-l fac pămînt (SPER.).

SÎNGIR = **SÎNGIR**.

○ **SÎNGUR**... = **SÎNGUR**...

SÎNICOARĂ = **SÎNT** ②.

SÎNIOȘ sm. ⑦ dim. **SÎN**: Cînd mi-arată ~ul, Mă pîrlește 'n surlet dorul (SEZ.).

SÎN-JORZ = **SÎNT** ②.

SÎNT 1. adj. ① Sfînt; se întrebunțează, în graiul poporului, numai în numele de sîrbători și dinaintea numelui unui sfînt prîznuit de biserică; s'a căutat, în literatură, să se înlocuească cuvîntul de origine slavă cu sint, dar încercarea n'a izbutit: se puseră pe fîrm să-i tragă o sintă de minoară și apoi să plece (OSP.); astă noapte mi s'a arătat sînta Vinere în vis (SA.) ② În compunere cu numele unui sfînt, pentru a designa o sîrbătoare, cuvîntul a suferit diferite modificări: a) sint, sfînt, dinaintea numerelor care încep cu o vocală: **SÎNT-ILIE**, **SÎNT-ILII**, ○ **SÎNT-ILIE** sau **SÎNT-ILII**, sîrbătoare prîznuită în ziua de 20 Iulie: de Sint-Ilie nu se sîvîrle cu mere în sus, că bate piatra oit meriele (SEZ.); ca nume al sfîntului: dracul umbă mai ales vara, și de-aceia Sint-Iliei tot dă cu tunurile lui Dumnezeu din cer, doar l-a nemeri, să-l trîsnească (RV-CRG.); — **SÎNT-IO(Ă)N**, ○ **SÎNT-ION**, numele sfînt-

tului Ioan și ziua de 24 Iunie, când se serbează de biserica Nașterea Sf. Ioan Botezătorul; — tot astfel, dinaintea numelui Sfintei-Fecioare, **SINTA** (sau **SINTA**—) **MARIE**, și, ca zile de sărbători, **SINTA-MARIA-MARE**, ziua de 15 August, când se prăznuiește Adormirea Maicii-Domnului, **SINTA-MARIA-MICA**, ziua de 8 Septembrie, când biserica serbează Nașterea Maicii-Preciste; — **FOALA**®; — **b**) sin sau sim, dinaintea unui nume care începe cu o consonantă: **SIN-GIOR(D)Z**, **SIM-GIOR(D)Z**, ziua de 23 April, când se prăznuiește Sf. Gheorghe; — **SIM-PIETRU**, numele sfântului Apostol și ziua de 29 Iunie, când se prăznuiește de biserica; aceeași e numită și **SIM-PIETRU-DE-VARĂ**, spre deosebire de ziua de 16 Ianuar, când se serbează de popor **SIM-PIETRU-DE-IARNA**; — **SIN-TOADER**, numele sfântului Teodor și zilele când se serbează, anume, prima oară la 17 Februar, când îl prăznuiește biserica, și a doua oară, în Simbăta din săptămâna-mare, când se face și slujbă la biserică și se duc oamenii cu prinoase; — **SIN-VASII**, numele sfântului Vasile și ziua de 1 Ianuar, când se serbează; — **c**) redus la **s**, **să**, **su**, în **SIMEDRU** (din **Sim-Medru**), **SUMEDRU**, și **SĂMETRU**, ziua de 26 Octombrie, când se serbează ziua Sfântului Dumitru: se și suprase Turcilor a mai oști, fiind vreme de toamnă, pe la Sămetru (NEC.); — **SINICOARA** (○ **SIMICOARA**), ziua sfântului Nicolae, serbată la 6 Decembrie ¶ ® **pl. SINTI**, ziua de 9 Martie, când se serbează de popor cei 40 de Mucenici: la Sinti se împart cei 44 de bradoși ce se fac cu o zi înainte și 44 pahare de vin (GOR.). [lat. sanctus].

SINT² — **FI**.

SINTA-MARIA — **SINT**¹®.

SINT-ILIE — **SINT**¹®.

○ **SINT-IL(I)ESC** *adj. Otten*. Mere sint-ilești, care se coc de Sint-Ilii (VIC.).

SINT-ION, **SIN-TOADER**, **SIN-VASII** — **SINT**¹®.

SINUT *sm. dim. SIN*.

SINZIENE, **SIMZIENE**, ○ **SIMZUIENE**, ○ **SIMZENII**, **SINZENII** *sf. pl.* ® ® Unul din numele populare ale sărbătorii din 24 Iunie (Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul), Drăgaica; în această zi, foarte importantă în calendarul poporului, se culeg tot soiul de flori și de buruieni de leac, din care se face o cunună, numită „cununa de sinziene” ¶ ® ® = **DRĂGAICA** 1 ® ¶

Fig. 4494. Sinziene-albe.

Fig. 4495. Sinziene-de-grădină.

® ® **SINZIENE-ALBE**, plantă cu tulpina robustă, cu flori albe, dispuse în panicule terminale; crește prin tufișuri, livezi, pășuni și margini de păduri; numită și „drăgaică” (*Galium mollugo*) (□ 4494) ¶ ® ® **SINZIENE-DE-GRĂDINĂ** sau **SINZIENĂ** *lat. sanctus dies Johannis*].

SIRB 1 *sm.*, **SIRBOAICA** (*pl.-ce*) *sf.* ● Locuitor, locuitoare din Serbia.

2. **SIRB** *adj.* ○ Al Strbilor, al locuitorilor din Serbia: limba ~ă ¶ ® Oale ~ă, varietate de oi, înrudite cu cele brsane, de care se deosebesc prin aceea că berbecii au coarnele lungi, ridicate în sus ca țepule sau întinse în lateral și răscuite ca o șurupelniță; se găsesc cu deosebire în Serbia, în Ungaria, în Bănat și prea puțin în Transilvania (□ 4496).

Fig. 4496. Berbec sirb.

3. **SIRBĂ** (*pl.-be*) *sf.* Numele unui dans popular, foarte viu; muzica după care se joacă (— **TAB. XXVIII**) (srb. srb.).

SIRBESC *adj.* = **SIRB** 2 ®; porci sirbești (CON.), varietate de porci, scurți în picioare și cu urechile aplecate înainte, cari se îngrășă ușor; alfabetul ~ (— **TAB. LVIII**).

TABELA. LVIII.

ALFABETUL SIRBESC

Tipar	Scris	Valoarea	Tipar	Scris	Valoarea
A a	<i>A a</i>	 a	H h	<i>H h</i>	 n
B b	<i>B b</i>	 b	hь	<i>hь</i>	 nI
B v	<i>B b</i>	 v	O o	<i>O o</i>	 o
Г г	<i>Г г</i>	 g	П п	<i>П п</i>	 p
Д д	<i>Д д</i>	 d	Р р	<i>Р р</i>	 r
Ѣ ѣ	<i>Ѣ ѣ</i>	 di	С с	<i>С с</i>	 s
Е е	<i>Е е</i>	 e	Т т	<i>Т т</i>	 t
Ж ж	<i>Ж ж</i>	 j	Ѣ ѣ	<i>Ѣ ѣ</i>	 ti
З з	<i>З з</i>	 z	У у	<i>У у</i>	 u
И и	<i>И и</i>	 i	Ф ф	<i>Ф ф</i>	 f
Ј ј	<i>Ј ј</i>	 I	Х х	<i>Х х</i>	 h
К к	<i>К к</i>	 k	Ц ц	<i>Ц ц</i>	 t
Л л	<i>Л л</i>	 l	Ч ч	<i>Ч ч</i>	 c(e)
Љ љ	<i>Љ љ</i>	 li	Ѣ ѣ	<i>Ѣ ѣ</i>	 g(e)
М м	<i>М м</i>	 m	Ш ш	<i>Ш ш</i>	 ș

SIRBEȘTE *adv.* ® Ca Sirbii, în felul Strbilor ¶ ® În limba sirbă.

SIRBOAICA — **SIRB** 1.

† **SIRG** *sbt.* Grabă, *numai în loc. adv.* — **DESIRG**. † **SIRGUI** (—**usc**) 1. *vb. tr.* † A zori, a grăbi: zlostați nu vindeau vitele din ținut, că nu-i sirgului cu sapeii pentru istovul banilor (NEC.).

2. *vb. intr.* † A se grăbi, a da zor: fără veste au sirguit de l-au lovit pre Duca-Vodă... la vremea ce au șezut la masă (N.-COST.).

3. *vb. refl.* A-și da toată osteneala spre a face un lucru cum trebuie: îi dădu de grija ca să se sirgnească și să caute de împărăteasă, când i-a face acei doi Feți-logofeți cu părul de aur (sa); a se ~ la învățătură [sirg].

† **SIRGUALĂ** (*pl.-leli*) *sf.* Grabă, zor: ou mare ~ l-au și pornit de a doua zi (N.-COST.) [sirgui].

SIRGUINȚOȘ *adj.* Harnic, străduitor, silitor la muncă: el aveau o casă de copii, dară se ținneau hăt binisor, pentru că cu toții erau harnici și sirguințoși (sa.) [sirguință].

SIRGUINȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Străduință, silință, harnicie: văzînd sirguința ce punea părintele lor o să le crească... se sileau și ele... să-l facă să-și uite mîhnirea (sr.); și aice a slujit Ion Săracul cu credință și ou ~, nelegînd niciodată din voia stăpînului său (sa.) [sirgui].

SIRGUITOR *adj. verb. sirgui*. Care se sirguește, străduitor, silitor.

SIRJITĂ, **SIRJOACĂ** *sf.* Amestec de boabe de grâu și de secară ce se seamănă pe alocuri; pe la multe locuri se vede grîul amestecat cu săcără, care ameste-

SIN-
SÎR

SÎR-SLĂ - oătură se numește sîrjoacă (rom.) [comp. srb. suržica, rut. suržyca, rus. suržanka].

SÎRMĂ (pl.-me) sf. ① † Fir de aur sau de argint: era plină ograda de ghenerali și de ofițeri, tot împodobiți cu haine de ~ (NEC.); mijlocul îl avea încins cu un oolan țesut în fir de ~ (FIL.) ② **Bân.** Țesătură încrețită (din fir de aur sau de argint) împrejurul opregului (vîș.) ③ **Often.** Firisoarele de borangic care, la trasul gogoșilor, se lipesc unele de altele, pentru a da firul ce se răsucesce (CIAUS.) ④ Fir de fier, de aramă, etc., tras prin filieră: ~ de fier, de aramă; ~ împletită ⑤ **✚** = PLEVUȘCĂ ⑥ [tc. syrma].

† **SÎRMĂȚĂ** sm. ① = **SURLAR**: după aceștia venea breasia spățarească, alcătuită din leșegii... tobogaru și ~ lău (FIL.) [comp. tc. surna „surlă”].

SÎRMAR sm. ① Cel ce face sîrmă ② Cel ce face obiecte de sîrmă (curse, grătare, etc.); cel ce repară, legînd cu sîrmă, vasele stricate.

† **SÎRMEA** sf. ① Antimoniu: pentru durere de gură la porci... să se facă prav de ~, adică antimonium (DRAGH.) [tc. sîrmă].

SÎRMULIȚĂ (pl.-te) sf. ① dim. **SÎRMĂ** ② **✚** = PLEVUȘCĂ ③.

SÎRNIC (pl.-ice) sn. **✚**

Un fel de sac de pescuit (4497).

SISII -sist-,

-silese) vb. intr. ① A produce un sunet ce seamănă cu șuieratul șerpilor: se iviră în calea ei o mulțime de șerpi... și-l sistian în urechi de le treceau florii (SLV.); despre giște: o să poți vedea cum sistie gîscanii, cînd trece trăsura (BR.-VN.); despre lemnele umede sau putregăioase ce ard în foc: un lemn mare, putregăios, rămas printre tăciunii din vatră, sistie (LUNC.) ② A rosti s în loc de ș [onom.].

○ **SISIAC**, **SISIAC** (pl.-lece) sn., † **SISIACĂ** (pl.-lece) sf. ① **Mold. Bân. Trans.** Un fel de pătul pentru porumb, deformă circulară, făcut din nuiete împletite (4498): ce guri și ocoale pentru boi și vaci... sistie pentru popoșoiu, hambare pentru grîu și cîte alte lucruri de gospodărie (CRG.); pe semne că nu i-ai dat de urmă, pe-acolo, pe la sistiauci cel vechiu (GRIG.) ② **Oaș.** Lada în care morarul strînge vama morii [rut. susik, rus. susëk, ung. szuszák].

SISIIT 1. adj. p. **SISI**. Care pronunță s în loc de ș: toate calitățile de inimă le are cuconul Iorgu, și numai un defect: vorbește cepeleag și ~ (CAR.).

2. sbst. Faptul de a sisti, sistitură.

SISITURĂ (pl.-turi) sf. Șuieratul șerpilor, giștelor, etc.: ou cît însă e înaintă... cu atît sisiturile (șerpi) lor erau mai ascuțite (SLV.) [sisi].

***SKATING** (cît. skating) sbst. ① Patinaj cu patine pe roțițe ② Loc pardoșit cu ciment unde se patinează în acest fel [engl.].

***SKI** (pl.-turi) sn.

① Patină lungă de lemn, ca o talpă de sanie, cu care se alunecă pe zăpadă (4499) [fr.].

***SKIOH** sm. ① Cel ce se servește de skiuri spre a aluneca pe zăpadă (4500) [fr.].

***SKUNK** (cît. skunk) sbst. Blana foarte căutată a unui fel de dihor din America de Nord [engl.].

SLAB adj. ① Fără putere, lipsit de vîrte, de tărie (② **TARE, PUTERNIC**): cel ~ cu cel tare, ca boul cu bivoliul, anevoale trag la jug (GOL.); de va avea ne-

știne un cline tare și dirz... și de se va apua de un cline mai ~ și-l va birui... stăpînu-său... să plătească toată pa-

guba (PRV.-ME.); ② **F** sexul ~, sexul feminin, femeile ③ De puțină eficacitate: argumente ~; remediu ~ ④ **Ne-**trăinic, lipsit de soliditate, puțin întărit: ziduri ~; nu vă urcați pe scobeli, că e prea ~ ⑤ Lipsit de talent sau de cunoștințe, fără merit, fără valoare: un scriitor ~; o operă ~ ⑥ Fără forță morală, lipsit de energie, de autoritate: părinți ~; un guvern ~; de inger ⑦ **INGER** ⑧ ⑨ Care are cunoștințe neîndestulătoare: e ~ la istorie, la geografie ⑩ Care nu luminează de ajuns: o lumină ~ ⑪ Puțin ~ nădejde! ⑫ **NADEJDE** ⑬ Se zice despre un organ al corpului care nu-și îndeplinește funcțiunea în mod normal: are o vedere ~, un stomac ~ ⑭ Care uită ușor, care nu ține minte (vorb. de memorie): are o memorie ~ ⑮ Încet, ușor, care se mișcă cu multă încetineală: mișcarea ~ a pendulei; pulsul lui e ~ ⑯ Care n'are destul alcool, care nu e destul de spirtos: talcă ~ ⑰ Care n'are de loc grăsime (vorb. de carne): carne ~ (② **GRAS**) ⑱ Care nu e destul de roditor: se umplură de moși bune la șes, că la ei, la Lelești, e locul ~, delos și puțin (RET.) ⑲ Uscățiv la față sau la trup: e ~ ca un fir; e ~ de-l bate vîntul; e ~ de-l numeri coastele [vsl. slab b ū].

○ **SLĂBĂCIUNE** sf. **Mold.** = **SLĂBICUȚE**.

SLĂBĂNOG 1. adj. ① † Paralicic, olog ② Infirm, neputincios: omul cel bătrîn... nu avea decît o babă slăbănogă (MERA); un ~ bun de dus... într'un spital de neputincioși (VIF.) ③ Uscățiv, cam slab (la trup): ca pe niște bețe îi jucau pantalonii largi pe picioarele lui slăbănogase (VLAH.); subț coastă... se lăfășește islasul, tocit și surpat, cu vite slăbănogase (LUNG.).

2. sbst., **SLĂBĂNOAGĂ** sf. ① Plantă ierboasă, cu aspect cristalin, cu flori galbene ca lămîia, înăuntrul cu puncte roșii și cu cîte un pînten recurbat la vîrf; fructele sînt niște capsule care aruncă semințele la distanță; numită și „slobonov” sau „brie” (*Impatiens noli tangere*) (4501): slăbănogul ori pătrînelul, fiert în lapte dulce, alină durerea cauzată de ori-ce bubă (PAC.) [comp. rus. slabonogij; planta e numită și bg. slabonoga].

SLĂBĂNOGEALĂ, SLĂBĂNOGIE sf. Starea celui slabănog, infirmitate.

SLĂBĂNOGI (-ogesc) vb. intr. și refl. A deveni slabănog, a slăbi de boală sau de bătrînețe, a-și pierde puterile, a ajunge infirm: iată picioarele și minile îmi slăbănogesc (SP.); văz eu al de roată... trăgînd la car din răspuțere, pînă dau pe brînci și se slăbănogesc (VIF.).

SLĂBĂNOGIE = **SLĂBĂNOGEALĂ**.

SLĂBĂNOGIT adj. p. **SLĂBĂNOGI**: nu cer adăpost decît pentru o noapte, ca să-mi odihnesc ~ele picioare (GN.); întîlnește odată o muliere bătrînă ca iarna, ~ă și gîrbivită de mulțimea anilor (MERA).

○ **SLĂBĂTURĂ** sf. **Mold.** Ființă slabă, prăpădită, uscățivă, căzătoare: slăbătura cea de cal țar se răpede și apucă o gură de taratic (CRG.) [slab].

SLĂBÎ (-ăbese) 1. vb. tr. ① A face să devie slab, să piardă din puteri, din grăsimie: boala l-a slăbit mult; ...nu-mi mai aduce Nici lapte acru nici dulce Care pe om nu-l hrănește, Ci mai virtuos îl slăbește (PANN) ② A face să nu mai fie trăinic, să piardă din soliditate: ploile au slăbit maiul ③ A face să uite ușor: înunța prea înordată, nopțile fără somn și fumatul peste măsură l-au slăbit memoria ④ A face să nu mai funcționeze normal (vorb. de un organ al corpului): otitul manuscriselor înlocuiește l-a slăbit vederea, ochii; mla-

Fig. 4500. Skior.

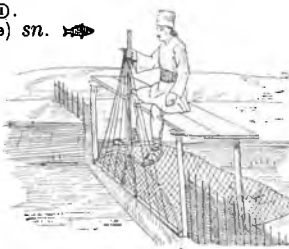

Fig. 4497. Sîrnic.

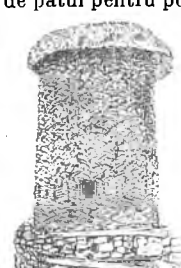

Fig. 4498. Sisiiac.

Fig. 4501. Slăbănog.

Fig. 4499. Ski.

care la restaurante i-a slăbit stomacul ¶ ⑤ A face să lumineze mai puțin: slăbește puțin lumina lămpii ¶ ⑥ A face să fie mai puțin tare, mai puțin spirtos: ~țuca ¶ ⑦ A destinde: ~țunia; începem a ~ sfiora și a face din mină, ca roțița de tinichea ori de plumb să se învîrtească (isp.) ¶ ⑧ A ținea mai puțin strîns, mai slab, încheștat; a lăsa din mină, a da drumul: i-l înhățase drăcoala cu ghiarele, ca o gaită spurcată și nu-l slăbea nici oit ai da în cremene (isp.); de la Măcin, și pe boleri încă i-au slăbit din pază (n.-cost.) ¶ ⑨ A pierde din vedere: ~ din ochi ¶ ⑩ F A lăsa în pace: mai slăbește-mă, te rog; a nu ~, a nu da pace, a continua într'una: mulțerea, ca o meliță, nu-l mai slăbea din: blăstămăture, afurisișule și cîte-l veneau la gură (ret.).

2. *vb. intr.* ① A deveni slab, fără țârie, a pierde din puteri: a slăbit grozav după boală ¶ ② A pierde din grăsimi ¶ ③ A pierde din puterea de rezistență, din soliditate: Ungurii, văzînd perirea pedestrimii sale, au început a slăbire (m.-cost.) ¶ ④ A se destinde: de această opritoare trage repede... și îndată slăbește așigora (isp.) ¶ ⑤ A nu mai funcționa normal (*vorb.* de un organ al corpului, de anumite facultăți): i-a slăbit memoria; La un neguțător mare, Cărui vederea-i slăbise, fără nici o invitare, Un doctor vestit venise (Alx.) ¶ ⑥ A lumina mai puțin: a slăbit lumina lămpii.

3. *vb. refl.* A deveni mai slab, a pierde din putere.

SLĂBICIUNE, Mold. SLĂBĂCIUNE *sf.* ① Starea a tot ce e slab, lipsă de putere (⑥ **TĂRIE**): văzînd la slăbiciune împărăția asosită (m.-cost.) ¶ ② Starea a tot ce e lipsit de grăsimi (③ **GRĂSIME**) ¶ ③ Lipsă de eficacitate: ~a argumentelor sale ¶ ④ Lipsă de soliditate, de trînicie: ~a zidurilor ¶ ⑤ Lipsă de talent, de cunoștințe, de merit, de valoare: ~a acestui autor; ~a unei opere ¶ ⑥ Lipsă de forță morală, de energie, de autoritate: ~a părinților ¶ ⑦ Funcționare anormală a unui organ al corpului, a unei facultăți, etc.: ~a stomacului, memoriei ¶ ⑧ Lipsă de țârie în alcool: ~a rachoului ¶ ⑨ Un fel de vanitate de a se crede priceput în anumite lucruri, pornire pentru anumite lucruri pentru care nu e apt: are ~a de a se crede un mare poet ¶ ⑩ Inclinațiune, pornire, dragoste: are o ~ pentru copii; îi plăcea moșneagului să albe tot lăpe tinere: asta era slăbăciunea lui (cro.) ¶ ⑪ Defect, greșală, păcat în care cade cineva fără a-i putea rezista: slăbiciunile omenești [slăbi].

① **SLĂBIE**¹, **SLĂBINĂ** *sf.* **Băn.** ① Partea moale a corpului între pîntece și sold [srb. slabină].

② **SLĂBIE**² *sf. Tr.-Carp.* Slăbiciune: de-accea te-am avut și te-am crescut, ca acumă, la ~, să ne părăsești? (ret.) [slab].

③ **SLĂBONOG** = **SLĂBANOĞ**.

④ **SLĂBOTEAN** *adj. Oaș.* Slăbuț [slab].

⑤ **SLĂBULEAN, SLĂBUȘOR** *adj. dim. SLAB.* Slăbuț: sînt slăbuleni ortacii mei, își gîndes al, dar tăcu plîsă și-i vină rîndul (ret.); fiul meu e slăbușor de duh (stam.).

SLĂBUȚ *adj. dim. SLAB.* Cam slab, slăbănog; ~ adu.: și a zărit el undeva, departe, o leacă de lumină, lăcîrînd ~ (ret.).

† **SLAD** *subst.* Malt, orzul fermentat din care s'a scos berea [srb. bg. sladj].

† **SLADNIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* Locul, pivnița unde se păstrează sau se usucă sladul: cine va merge la ~ sau la pivniță fără vreme (pr.-gov.) [sladj].

SLADUN, SLADUN, SLEDUN *sm.* ① = **GORUN** ¶ ② = **TUFAN** [srb. sladun].

③ **SLAINĂ** = **SLANINA**.

SLAIU (*pl.-aturii*) *sm.* ① Oplean de sanie ¶ ② ③ Usna luntrii ¶ ④ Un fel de poliță făcută în zidul coșului casei; pe el se pun multe lucruri necesare gospodăriei (r.-coo.).

SLANINĂ (*pl.-ini*) *sf.* ① Grăsimea de pe carnea porcului; ② mîta, dacă nu ajunge la ~, zice că pute sau cînd pisica nu ajunge la ~, zice că e Miercuri, cînd lăudărosul nu poate căpăta un lucru la care rivalnește, zice că nu-i place; ③ și cu porcul gras în bălătură și cu slăнина 'n pod nu se poate sau vrei să fii și cu slăнина 'n pod și cu onchrelii una, se zice despre cei ce ar vrea de toate și bune, dar fără să facă cel mai mic sacrificiu spre a le căpăta; ④ **FĂINA** ⑤ [srb. bg. slanina].

SLANITĂ (*pl.-te*) *sf.* Locul, leasa pe care se usucă prunele (r.-coo.) (vc.) [sladniță].

TABELA LIX.

ALFABETUL SLAVON

Forma	Numele slavon	Valoarea fonetică	Valoarea numerică
А а	azû	a	1
Б б	bukî	b	
В в	vudê	v	2
Г г	glagoli	g(h)	3
Д д	dobro	d	4
Е е	jesti	e	5
Ж ж	živete	j	
З з	dzêlo	dz	6
И и	zemlja	z	7
І і	ize	i	8
К к	kako	k(a), k	10
Л л	ljudije	l	20
М м	mislite	m	30
Н н	naši	n	40
О о	onû	o	50
П п	pokoj	p	60
Р р	riči	r	70
С с	slovo	s	80
Т т	tvrdio	t	100
У у	ukû	u	200
Ф ф	frûtû	f	300
Х х	herû	h	500
Ц ц	otû	o	600
Ч ч	ști	șt	800
Ш ш	ci	ç	900
Щ щ	črûvi	č, c(e)	90
Ъ ъ	ša	ș	
Ы ы	jere	û	
Ь ь	jeri	î, ù	
Ѣ ѣ	jeri	i	
Ѥ ѥ	eti	ea	
Ѧ ѧ	jus	ia	
Ѩ ѩ	jako	fu	
Ѫ ѫ	je	ie	
Ѭ ѭ	en	e	
Ѯ ѯ	on	a	
Ѳ ѳ	jen	le	
Ѵ ѵ	jon	la	
Ѷ ѷ	ksi	cs	60
Ѹ ѹ	psi	ps	700
Ѻ ѻ	fita	f, th, ft	9
Ѽ ѽ	ižica	i	400

① **SLASTĂ** *sf. Băn.* ① Mîncare de dulce (*în opoz.* cu mîncare de post) [srb. slast].

SLATINĂ (*pl.-ini*) *sf.* ① ② Apă ce conține sare, apă minerală sărată: trecea cu luntrea pe oameni, să-și aducă ~, că slatina-i dincolo de Someș (ret.) ¶ ③ Sărătură excesivă, lucru prea sărat; saramură: la carne erau puse 'n apropiere și străchinute cu usturoiul pisat în ~, ce-i spune mujdeiui (gric.) [vsl. slatina].

④ **SLAV** ① *adj.* ① Calificațiune aplicată în mod colectiv marelui rase europene care cuprinde pe Ruși, Ruteni, Polonezi, Cehi, Slovaci, Sloveni, Sirbo-Croați și Bulgari: popor ~; limbile ~, limbile vorbite de fie-care din aceste popoare, derivate toate din limba paleoslavă, de origine indo-europeană.

② *sm.* Cel ce face parte din unul din popoarele de mai sus [fr.].

SLAVA¹ (*pl.-ăvi*) *sf.* ① Glorie, mărire; măreție; aduceți Domnului în numele lui, închinăți-vă Domnului în curtea sfîntă a lui (ps.-sch.); ceriturile spun slava lui Dumnezeu (ps.); ~ ție, Doamne! îți mulțumesc, Doamne; slava (sau ~) Domnului, mulțumesc lui Dumnezeu: Te ații sdavân, jupîn Pirvule — Slava Domnului, Măria Ta, ne ținem și noi cum putem (odos.) ¶ ② Înălțimea cerului, văzduh: (brazili) își ridică în slăvi bogata lor podoaabă de cetini, pururea verzi (vlah.); mai adesea slava cerului: vulturii... mă slăui în slava cerului pe aripile lor (d.-gh.); F: cînd mama nu mai putea de obosită... tocmai atunci ridicam casa în ~ (cro.); ③ a ridica în slăvi, a lăuda peste

SLĂ-
SLA

măsură: mă ridică 'n slăvi, spune cît sînt eu de grozav la limba latină și la compoziții (VLAM.) [vsl. slava].

SLAVĂ *sf.* ① Limbă slavă, în spec. limba slavonă sau paleoslavă.

SLĂVI (-ăveso) *vb. tr.* ① A preamări, a lăuda peste măsură, a proslăvi, a glorifica: toate limbile cîte teoși veni-vor și închina-se-vor înaintea ta, Doamne, și slăvi-vor numele tău (OOS.); ② slăvește toată țara în slinta Mitropoliei în Suceava, unde-i zăc sîntele moști (GR.-UR.) ③ A adora: am slăvit todeauna pe neneacă-ta (ALECS.) [vsl. slaviti].

SLAVIC *adj.* = SLAV 1.

○ **SLĂVINĂ** (pl.-ni) *sf.* *Often. Băn. Cana;* [srb.].

○ **SLĂVIȘM** (pl.-me) *sn.* ① Politică ce tinde gruparea tuturor Slavilor într-o singură națiune, panslavism ② Influență slavă asupra limbii, literaturii sau culturii unui popor ③ Vorbă, expresiune sau construcțiune particulară limbii paleoslave sau uneia din limbile slave ④ *Pr. ext.* ⑤ Cuvînt de origine slavă [fr.].

SLAVIST *sm.* ① Învățător care se ocupă cu studiul limbilor și literaturilor slave.

SLĂVIȚ *adj.* ① p. SLAVI ② Glorios ③ Vestit.

SLĂVIȚOR *adj. verb.* SLĂVI și *sm.* ① Care slăvește ② Adorator: (Zoe) depărtă pe toți ceilalți ai săi (NEGR.).

○ **SLĂVIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Varietate de struguri cu bobul mare și dulce ca miera (VNC.) [comp. srb. slavină „soiu de struguri”].

SLAVIZA (-tez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face Slav [fr.].

SLAVON 1. *adj.* ① Ce ține de Slavonia sau de locuitorii din Slavonia: limba ~ă ② Ce ține de vechea limbă bisericească a Slavilor meridionali: alfabetul ~ (TAB. LIX).

2. *sm.*, SLAVONĂ (pl.-ne) *sf.* Originar(ă), sau locuitor (locuitoare) din Slavonia.

3. SLAVONĂ *sf.* ① Vechea limbă bisericească a Slavilor meridionali din veacul al IX-lea, numită și „paleoslavă” sau „paleoslovenică” [fr.].

SLAVONEȘC *adj.*, SLAVONEȘTE *adv.* ① În limba slavonă; scris cu caractere slavone.

† **SLAVOSLOVI** (-ovoso) *vb. tr.* A proslăvi [vsl.].

† **SLAVOSLOVIE** *sf.* ① = DOCSOLOGIE ② = TE-DEUM [vsl.].

SLEEPING-CAR (*cit. sleeping-car*) (pl.-are) *sn.* ① Vagon de dormit, vagon-puț [engl.].

SLEI (sleeso) 1. *vb. tr.* ① A scoate toată apa dintr-o fîntînă spre a o curăți: faza slei pușii și plecă înaintea (USP.) ② A goli apa intrată într-o luntre: bălăul slei luntrea, trăgea la opăcînă și la edec (S.-ALD.) ③ A isprăvi cu totul, a nu mai lăsa nimic: după ce și-a scut raportul lui de mîrlășituri... recurge la a dona serie de mijloace (VLAM.) ④ A se istovi, a seca (de puteri): simțind mirosul de singe curat, deteră năvală asupra Liel, ca s'o sleasoasă într-o clipă (SLV.) ⑤ A topi un metal, a turna o formă din metal; ~ cositor, a turna cositor topit într'un vas cu apă (PAMP.) ⑥ A freca, a făcăli mazărea sau fasolea.

2. *vb. refl.* ① A seca, a scădea de tot apa (vorb. de o fîntînă, de un izvor, etc.) ② A se istovi, a seca (puterile) ③ A se isprăvi, a nu mai rămînea nimic ④ A se închea (vorb. de se, de ceară, etc.): o picătură fierbinte de steașină se varsă din luminare și i se slește pe mină (VLAM.) [vsl. suli jati].

SLEIT *adj.* p. SLEI. ① Curățit de toată apa, secat ② Gol, lipsit de conținut, unde n'a mai rămas nimic: visteria fiind ~ă cu totul, în sluit a lua din casa sa bani, spre a mulțumi ostile (BAC.) ③ Istovit, secat de puteri: ~ de puteri ④ Topit, turnat: cositor ~ ⑤ Închegat (vorb. de se, de ceară, etc.): untură ~ ⑥ Fasole ~ă, mîncare preparată din fasole albe fierte mult, apoi frecate bine și amestecate cu puțin usturoi, ceapă prăjită și grășime sau untdelemn (Mold., fasole făcălăuită): dar apoi, ozo-naoii și plăcinta de drob... după opt săptămîni de fasole ~ă și de varză aoră! (CAR.).

SLEMNĂ, SLIMNĂ (pl.-ne) *sf.* ① Culmea unei case țărănești ② Linia de despărțire a apelor pe coama unui deal [srb. slem e, -men a].

SLIM (pl.-imuri), **SLIN** (pl.-inuri) *sn.* ① Jeg, lip, necurățenie, murdărie (CIAUS.) ② Ceara din urechi,

cerumen (RV.-CRG.) [comp. srb. s lin a, mucii; bale'].
† **SLIM** (pl.-imuri) *sn.* Adunare obștească (la Tătari).

SLIMNĂ = SLEMNĂ.

SLIMOS, SLINOS *adj.* Soios, murdar de unsoare: un om... intră înoc, păstrîndu-și pe ceafă o pămărină slinoasă (D.-ZAMF.) [slim, slin].

SLIMUI (-ueso) *vb. tr.* A murdări cu unsoare, a face soios.

† **SLIMUI** 2. (-nesc) *vb. tr.* Mold. ① A întocmi, a făuri, a urzi: și carele auzise tot planul acel cumpit Ce asupra țării sale Ungurii au slimit (NEGR.) ② A întrupăci, a alcătui ceva din lucruri de nimic (PAMP.).

SLIN... = SLIM.

† **SLOAGĂ** *sf.* Băn. Concordie: fericița ~ și înțelegerea ti înaltă și premărește (PCH.) [srb. slo g a].

SLOATĂ, ZLOATĂ (pl.-te) *sf.* ① Ploaie amestecată cu ninsoare, însoțită de viscol; lapoviță, fleșcăraie: seceta în luna lui Martie și sloata în Aprilie sînt bune pentru toate soiurile de pămînt și pentru toate grînelor (ION.); s'a pus, nene, p'un vîitor și p'o sloată, de nu mai stial încotro s'o mai lei (R.-COB.); Dar și mai bine-i, cînd slară-i zloată, să stai visînd la foc, de somn să picuri (EMIN.); ce-ar fi făcut copilul ăsta, fără adăpost nioi miță, cînd ar fi început zloata și gerul? (CAR.); Iiouriolul... se arată... a vreme bună, nioi-cînd înăa a sloată (MAR.) [vsl. slo t a].

SLOBOD *adj.* ① = LIBER ② slobozî sînt acela carî nu sînt dobînda altuia (LEG.-CAR.); într'acela ceas ne aflăm veseli și slobozî de toată scriba și de toată frica (VARL.); nu sînteți la închisoare, ca năște proaste roabe, oi sînteți ~, porneitoare (PCH.); F a ti ~ la gură (OLVR.) Său la limbă, a avea gură ~ă, a nu-și măsura cuvintele, a flecări fără socotale; ③ Foale verde llobodă, Gura lumii ~ă, lumea are obiceiul să vorbească pe socotalea unora și altora ④ rî Achitat: toți să fie slobozî și numai cu bani să se certe (PRV.-MB.) ⑤ Slab legat ⑥ Lăsat înoc, în voie [vsl. s v o b o d ū, bg. slo b o d e n ū].

SLOBONOG, SLOBONOV = SLĂBĂNOG 2.

† **SLOBOZENIE** *sf.* ① = LIBERTATE ② Autorizație, permisiune: popa călugăr și călugărul prost de la mănăstirea lor... să n'albă nioi o ~ să lasă și să meargă în lume (PRV.-MB.); părădînd-i-se că pădurarul îi dat cutva lome fără ~ domnească, atîta l-a bătut, pînă ce l-a lăsat mort (RET.) ③ Iertare de păcate: le-a și dat ~ de păcate (GORG.) [slobod].

SLOBOZI (-ozeso, -bod) 1. *vb. tr.* ① A libera, a pune în libertate: să nu poată nimeni să slobozească Tig-ganul său înaintea vîrstei sale de douăzeci de ani (LEG.-CAR.); de va fi rob, să nu-i dea alt dar, numai să-l slobozească, să nu mai fie rob (PRV.-LP.) ② A lăsa să umele liber, a da drumul: cel nebun... nu se oade să-l slobozească de tot, să umele pe drumuri slobod (PRV.-MB.); nice noaptea la pășune nu cutezau Turcii să-și slobozăz căli, că-l furau Tătarii (LET.); mă leagă de grumazi preste zi cu lanțul, iară noaptea mă slobodez (PCH.) ③ rî A achita: de va slobozî judecătorul pre cel vinovat carele au făcut gresala, atunci nu se va chema pentru aceea slobod și ceta ce l-au trimis să facă gresala (PRV.-MR.) ④ A descărca, a da foc: ~ o pușcă, tunul; Strigînd, sberînd, rîcînd tare, slobozînd și un pistol (PANN.) ⑤ A da drumul să cadă jos, a arunca: au slobozî cartea pre o țereastră glos din cetate (NEC.) ⑥ A lăsa, a face să curgă: ~ singe; ~ vin din butoi ⑦ A ierta de păcate ⑧ A autoriza, a da autorizație.

2. *vb. refl.* ① A se libera ② A se descărca: nu toate cîte se slobod glonțurile nimeresc (M.-COST.) ③ A-și da drumul să cadă, a se coborî într-o groapă, într'un puț, etc.: se slobozî înlăuntru și întră în (tr'o) casă foarte frumoasă (RET.) ④ A cădea în voie: părălul oastantu ce se slobozea în unde de mătăse pe albi și grumazi (NEGR.) ⑤ A se repezi: Decusară căpitanul s'au slobozî asupra Hatmanului și s'au apucat Hatmanul de coada calului lui Decusară, și l-au depărtat de năvala Nemților (MUST.) [slobod].

† **SLOBOZIAN** *sm.* Locuitorul unei slobozii; cel ce se bucura de scutirea de orice fel de dări: lua cament de țară și cu bir și-i făcea sloboziani, și nu-i lăsa să dea ajutor la nevoile țării (LET.).

SLOBOZIE *sf.* ① Libertate: ceea ce lăste mai mare sâmul vîrnicelei și sloboziei: puterea monarhică nioi-cum puternicea monarhii turcești pînă astăzi nu și-au

pleoat-o (CANT.); pră tine din robia de vecite-au răscumpărat și slobozia împărăției cerului ț-au dăruit (VARL.) ¶ ③ ¶ Voie, autorizație, permisiune: alieții... sootește lucrul acela de carele vor să facă afulsanie și așa dau ~ să se facă (FVU.-MB.) ¶ ④ Scutire de orice dări acordată locuitorilor unei slobozii: făcuse multe cărți de ~ ce le dădese la mîna boierilor (NEC.) ¶ ⑤ ⑥ Colonie de țărani adunați din diferite locuri, în spec. fugari, și care au fost scutiți de dări: au înscutit iar țara, adunând pe fugari, dîndu-le pămînturi și urzind slobozii, sate scutite de bir și de slujbe (VLAH.) [slobod].

SLOBOZTOR 1. *adj.* și *sm.* Care sloboda de, liberator.

2. (*pl.-toare*) *sn.* Băt lung care proptește sau sloboda sulul dinapoi al războiului de țesut; numit și „zatăc”, „întorător”, etc. (— 4104): cu ajutorul ~ului, al zăvorului și al lopăteții, te-au întins în stative, legîndu-te de sulul de dinainte (CRG.).

SLOG (*pl.-guri*) *sn.* *Often. Băn. dim.* Linie de despărțire între două moșii, mejdină, hotar [srb. slog].

SLOGNI (-nesc) *vb. tr. Trans.* (SUD.) = SLOMNI ①.

SLOI (-esc) 1. *vb. tr.* A turna ceara în calupuri spre a face din ea turte.

2. *vb. refl.* A se face sloiu (de ghiță): cal... neguțind să se despozeze de chiciura ce li se năpîsese pe coame și care se sloia (DEM.).

SLOIETE, SLOIET *sm.* *Often. Băn. dim.* SLOIU. Turtur: acesta de frig era înghețat așa de tare, încît la nas i se făcuse un sloiete lung și gros (NOV.); ăla... de mult înghețase d'a binele, ba făcuse și sloiete la gură (R.-COD.).

SLOIU (*pl.-ouri*) *sn.*, ¶ (*pl. sloi*) *sm.* ① Masă (de ceară, de seuri) înghețată prin sleire; turtă de ceară: ceara... turnată în vase, se răcește și se prinde în ~ (ION.); ceara aleasă se mai topește... și... răcindu-se, se scoate apoi sub formă de sloi de ceară (MAR.) ¶ ② Fiecare din holovanii de ghiță ce plutesc pe o apă înainte de a îngheța cu totul sau după ce începe să se desghețe: fmi închipesc că sînt într-o corabie prinsă de sloiurile mării Baltice (A.-GH.); Și nci un ~ n'a mai rămas pe gîrlă (VLAH.); lovisse un ger mare... iară din loc au început a veni sloi, și așa prinzîndu-i pe unii sloii, așa rămîneau (N.-COST.) ¶ ③ Turtur de ghiță: dacă sînt sloi la streșini, primăvara va fi timpurie (GRM.) ¶ ④ *Pr. etl.* Ghiță: vă topiți cu-al izernei ~ (GN.); — *adv.*: el o văzuseră înghețată ~, și cu piciorale roșii ca coaja de rac fier (R.-COD.) ¶ ⑤ *X. Trans.* O mîncare pregătită din carnea de oaie fiartă în seul ei, la care se adaugă multă ceapă (FSC.) [sl. sloj].

SLOMNI (-nesc) *vb. tr.* și *intr.* ① = SLOVENI: numă d'ar slozni, și-ar citi d'a-n țuga mare răvasele și hirtile (IUP.) ¶ ② A rosti abia înghinînd: dar cînd vrol să sloznească un nu știu ce cuvînt de mulțumire, fața i se albi din nou (OLVR.) ¶ ③ A începe să priceapă: ia tăceți, că am început să sloznesc (R.-COD.) ¶ ④ ⑤ A se ivi, a apărea, a se arăta: n'ai vrea tu să vezi clădăria de transafiri cari se rumenesc oînd sloznesc zorile p (OLVR.); departe, din spre curmătura Olteului, sloznește pe poalele cerului lumina albă a zorilor (VLAH.) [vsl. s ū l o g n j a „silabă”; comp. SLOGNI].

SLOI (*pl.-onuri, -oane*) *sn.* ① Tînda bisericii prevăzută cu bănci; pridvor ¶ ② *Often.* Șopron: și-a făcut casă, sloinuri, acareturi, tot ce trebuie la o casă de Romîn (R.-COD.); ce mai sloane, magazii, moșii întinse, vitigoare! (R.-COD.) ¶ ③ Prăjina de la bariera orașului [comp. serb. sloim].

SLOTOS *adj.* Ploios, umed: verile cele slotose (ION.); în unele părți de cîmp, unde pămîntul este ~ (MAN.) [sloata].

SLOVĂ (*pl.-ve*) *sf.* ① Literă (în alfabetul cirilic): știe ce e în carte: slove negre pe hîrtie albă (FANN); Din cărți cu ~ vechi și cu figuri frumoase (VLAH.) ¶ ② Scris, scrisoare: i-am cunoscut slova, e slova din bilețul către Bibici (CAR.); era o ~ lungărească și fină care-ți da într-o clipă loana degetelor subțiriți și albe (VLAH.) [vsl. slovo].

SLOVAC 1. *sm.* Slav din Moravia, din N. Ungariei, răspîndit pe alocuri și în Transilvania, care vorbește o limbă asemănătoare cu cea.

2. *adj.* Privitor la Slovaci, ce ține de Slovaci: popular ~; limba ~ă [sl.].

SLOVEAN *adj.* și *sm.* ① = SLAVON ¶ ② = SLOVEN [vsl. slovenin ū].

† **SLOVEDNIC** = SLOVESNIC.

***SLOVEN** 1. *adj.* Privitor la Sloveni, ce ține de Sloveni: limba ~ă.

2. **SLOVENI** *sm. pl.* Popor slav (*sg.* Slovean) ce locuiește în Carniolia, în S.-E. Carintiei, în Stiria meridională, nordul Istriei, în regiunea dintre Udine și Friul (Italia) și într-o mică parte din răsăritul Ungariei (comitatele Vas și Zalad).

SLOVENESC *adj.*, **SLOVENESTE** *adv.* = SLAVONESC, SLAVONEȘTE: cu limba cea lătinăscă au stricat cea slovească, cu carea Românii și pînă astăzi să stîjese (CANT.); nu blet călugăr bogoliese pe slovenește... rugile agoniei (ODOB.) [vsl. slovenisk ū].

SLOVNI, SLOVNI (-neso) *vb. tr.* ① A silabisi, a citi silabă cu silabă, a slozni: Am tradit de-am învățat A cetii și-a slozni (PAMF.) ¶ ② A îngina: aștia sa dormea slovnid (LUNG.) [slozni, refăcut după slova].

† **SLOVENIE** *sf.* Limba veche slavonă: molitavnio izvodit din ~ pre limba rumânească (MTR.) [slovenec].

† **SLOVESNIC, SLOVEDNIC** *adj.* Înzestrat cu darul vorbirii, elocuent: căci că este om slovesno vestit (VARL.); transcris greșit slovednic: Dumitrașco-Vodă au făcut voroavă singur la toți de obște, că era slovednic la aceste (N.-COST.) [vsl. slovesnik ū].

SLOVNI = SLOVENT.

SLOVUȘOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim.* SLOVĂ.

SLUGĂ (*pl.-gi*) *sm.* ① Acela care slujește pe altul cu leață, servitor: așa trebuie și acum să se aște slugi să slujească stăpînului, și stăpînul să miluească pre ~ așa! (NEC.) ¶ ② ③ deot slugă mare, mai bine stăpîn mic; sluga bună nu-și schimbă stăpînii; deot ~ la cloool, mai bine clooban la oi; cîte slugi ei, atîția dușmani hrănești; — **DÎRLOAGĂ, HOT** ①, **ÎMBĂTRÎNI** 2, **MASCARĂ** ①, **NĂDEJDE** ② ¶ ④ Sluga dumitalei sau numai sluga! formulă de salutare sau de răspuns la un salut: un popă... răspunzînd îndesat „sluga dumitalei”, oul nu-l trecea cu vederea (CRG.) ¶ ⑤ ⑥ = TRĂGĂTOARE ④ [vsl. sluga].

SLUGĂRESC *adj.* De slugă.

SLUGĂREȚ *sbst. col.* SLUGĂ: n'am nevoie de ~ (GR.-N.).

SLUGĂRI (-ăresc) *vb. tr.* și *intr.* A fi slugă la cineva, a servi ca slugă: mai slugărește la mine doi, trei ani, pînă-ți vei agonisi și tu o brumă de părălute (SAB.); să nu cerem laudă... că va venia singură, de o vom fi slugărit (TCH.).

SLUGĂRIE *sf.* ① Condițiunea de slugă; timpul servit ca slugă: nouă... ne trebuie bani mulți, stări mari, ca să scăpăm de ~ (FIL.); (clobanul) avea cîteva oîțe ce agonisise după o ~ de nu știu cîți ani (SP.) ¶ ② = SLUGĂRNICIE: ultind vechea fală a strămoșilor și rîvnind, prin ~, la corotirea vizirilor, cîștigară, cu acest chip, bogății însemnate (ODOB.).

SLUGARNIC *adj.* ① Ce ține de starea siugii; servil: în loc să-mi dea pace, că l-am fost așa ~, acum mi-a dat cincizeci de nulele (RET.) ¶ ② ③ Ce slujește cu umilintă; tritor, înjositor, de o lingusire josnică: pe cei ~i, mîndri și lăxosi îi arăta cu degetul (CRG.); cu o ~ă violenție, făcea mare haz de gluma înrăutățită a stăpînului său (ODOB.).

SLUGĂRNICI (-lesc) *vb. intr.* și *tr.* A slugări, a fi slugă (cu un înțeles peiorativ): eu, slugărniciind too mai cînd viața are mai mult amor-propriu (OLVR.); e vorba... de sârăcia care te alungă să-ți slugărnicești viața în case bogate ale parvenților (OLVR.) [slugarnic].

SLUGĂRNICIE *sf.* Stare de supunere umilă, josnică, de jertfire a demnității sale, spre a fi pe placul altuia, servilism: viutul puternic al liberalismului... a curățit atmosfera de miasmele infecte ale slugărnicii reacționare (CAR.) [slugarnic].

† **SLUGER, SLUGER** *sm.* ① Marele ~, boier de rangul întiiu însărcinat cu aprovizionarea Curții și a armatei cu carne și luminări; el îngrijea și de hrana oaspeților Turci și Tătari ce veneau în Principate cu vre-o misiune oficială; după ierarhie, venea între marele clucer și marele jîtnicer ¶ ② Boier de rangul al doilea (vitori ~) sau al treilea (treti ~), care slujea la Curte: îi rugă pe Caragea de l-oară cu rangul de sluger (FIL.); catănele la cari le era iertat să se urce cu gîndul erau mult, mult acele de șătrar sau de sluger (A.-GH.) [comp. serb. služar].

SLO-SLU

† **SLUGERIE, SULGERIE** *sf.* Demnitatea de sluger.

† **SLUGOIU** *sm.* ① † Slugă de rînd: de va fi fost vre-un om de jos, oum să zice țărăn sau vre-un ~, ...să nu ajungă la cinste (PRV-MR.); Floricioă dintre toi, Nu-ți da gura la slugoi (UK-BRE.) ② Om slugarnic, de o supunere josnică: în țările coapte la mînt... ea să ajungă cineva ales, nu se întrebuintează sistemele noastre, adică să fie... ~, ușarnic, lîngău, proptit de vr'un ministru (JIP.).

SLUGULIȚĂ, Tr.-Carp. SLUGUȚĂ (pl.-te) *sf. dim.* SLUGĂ: împărăteasa și fata împăratului părtineau pesluguță (RET.).

SLUJI *interj.* Se zice cînelui dresat ca să stea așezat, drept, cu picioarele dinainte în sus; a sta, a face ~, a sta în această poziție: Samurache stetea ~, eu o chivără de hîrtie în cap (CAR.); un... cîine dresat la circ... face ~, tîlnind două ghețe în gură (CAR.) [pol. sluży!].

SLUJBĂ (pl.-be) *sf.* ① Starea, serviciul unui slugi: (baba zicea) s'o alunge de la casă, s'o trimeată le ~, unde știe, că nu-i de chip s'o mai fie (CRG.); a intra în ~, a se băga slugă, a intra în serviciu ② Post de funcționari al Statului, funcțiune: cine alegea după două slujbe, ca cel ce aleargă după doi iepuri, nici unul nu prinde (COL.) ③ Felul cum un servitor sau un funcționar își îndeplinește serviciul; îndatorire, obligațiune: fie-oare pentru slujba sa răspunde... ca cizmarul pentru cizme, iar nu și pentru nădragii (COL.) ④ † Serviciu în armată ⑤ Ceea ce face cineva, din însărcinarea stăpînului sau de bună voie, pentru a îndatori pe cineva, îndatorire, ajutor, sprijin, serviciu: i-am tăcut diferite slujbe ca prieten; dorea ca, vrînd nevrînd, să împlinescă slujba ce și-o luase asupra-și (USP.); oela ce va sudui... pe vre-o slugă a judecătorului, pre carele va fi trimis judecătorului să facă vre-o ~ iaste ca și cînd ar fi suduit pre domnie (PRV-MB.) ⑥ † Celebrarea solemnă de către preot a sfintei liturghii, serviciu divin: se fac ziua și noaptea slujbe peste slujbe... la toate bisericile pentru ușurarea tinerii soții a Caimacamului (CAR.); spune-ne, mă rog, ce sînt ești? să-ți fac biserică și să plăteș slujbe (VAS.) [vsl. služiba].

SLUJBAȘ *sm.* Funcționar (în spec. al Statului): boierii erau ~ii țării (BALC.); împăratul se afla la masă cu toți boierii și ~ii împărăției și se cheftuiau (USP.) [comp. bg. službaš].

SLUJBUȚĂ (pl.-te), **SLUJBUȘOARĂ** (pl.-re) *sf. dim.* SLUJBĂ: d'atunci mă cunoștea unul și altul, mi-a dat așa cîte o slujbuțică (BR.-VN.); lăsam pe toți apelpisii, cari ard să pule iar mîna pe slujbușoare, ca să-și facă de cap (CAR.).

SLUJI (-ușec) 1. *vb. tr.* ① A fi slugă la un stăpîn, a servi, a se afla în slujbă: Feclorul... îl slujea ou iubire ca și bogat cînd era (PANN) ② A da, a aduce, (bucatele) la masă ③ † A face slujba bisericească, a oficia serviciul divin ④ † A face slujba pentru morți, a citi rugăciunile obicinuite la înmormîntare: pe Susana am plîns-o și-am îngropat-o, dar n'am putut s'o slujesc de frica polcovniciei (OLVR.) ⑤ † Stăni, a exercita o funcție publică ⑥ A împlini o îndatorire; ~ patria, a-și face serviciul militar ⑦ A ajuta: pe dînsul l-a slujit norocul, a leșit la oameni (ALECS.); eu trebuie să vă duc la locul hotărît, și de-aol în ocol, oum v'a sluji capul (CRG.) ⑧ A îndatora, a face servicii: a-si ~ prietenii.

2. *vb. intr.* ① A fi slugă la cineva, a servi cuiva: copiii toți îi sînt acou mărișori și slujesc pe la cel creștin (RET.); ② omul plînd nu slujește, stăpîn nu ajunge (PANN) ③ † A face serviciul militar ④ † A ținea loc de, a fi ca un...: fîind orfan, bătrînu l-a slujit de tată ⑤ A ajuta: vîzînd că nu le slujește norocul, nu s'an apucat de scaun, nici au așteptat de al doile rînd războiul (GR.-UR.) ⑥ A fi bun la ceva, a fi de folos, a folosi: arată înțîșagiu... cînd se vor găsi scări, pre unde s'au suit sau alte meșteșugure carele slujesc la descuiat (PRV-MB.) ⑦ A se întrebuinta: nu e bună coada care a mai slujit la un topor (ZNN.).

3. *vb. refl.* ① A face singur ceea ce s'ar putea face printr-o slugă, a se servi: cel ce nu se slujește singur l'ale sale, ca cînd s'ar scărpină cu unghii străine (COL.) ② A se folosi, a trage folos; a întrebuinta: nu s'a slujit de recomandăția ce l-am dat; nu mă pot sluji cu condeiul acesta [vsl. služit].

SLUJIT 1. *adj. p.* SLUJI ② NESLUJIT.

2. *sbst.* Faptul de a sluji: vreau să-mi agonisesc vre-o doi bănișori de pe ~ și să-mi cumpăr moșioară (RET.).

SLUJITOARE *sf.* Slujnică, servitoare: dacă ~a lui va veni mai 'nainte, să știe că pe toți meșagii lui îi pune în țapă (USP.) [sluji].

SLUJITOR *sm.* ① Slugă, servitor ② † ~ul altărilor, preot ③ † Soldat, ostaș: de i se va fi dus bărbatul la oaste, ce să zice să fie slujitoriu (PRV-MB.) ④ † † Călăraș, dorobant (TAB. UNIFORME).

SLUJITORESC *adj.* ① De slujitor ② † † Soldătesc, ostașesc: din tinerețile lui au arătat vîrtej și vrednicie în ceaf slujitoarească (MUST.); au scos Traian mesele, servetele și năfrămle și le-au dat să fie pentru legăturile ranelor slujitorești (CANT.) ③ † † De călăraș, de dorobant.

† **SLUJITORIE** *sf.* † ① Condițiunea de soldat; meseria armelor: pre acela slujitoriu pre toți i-au scos din ~ și au pus pre alții în locul lor (CANT.); slujitorul se bucură să-și vadă de ~ pre feciorul său harnic (M.-COST.) ② Condițiunea de călăraș, de dorobant [slujitor].

SLUJITORIME *sf. col.* SLUJITOR. Toți slujitorii, ceata slujitorilor: scrise la toată boierimea și ~a, toți să încalece să vie la oaste (NEC.); purcînd Nicolai-Vodă din Iași cu toată ~a și boierimea, au mers ou toți plînd la un loc (LET.).

SLUJNIC 1. *sm.* † Servitor, slugă: ~ul san robul fără de stirea stăpînului său nu poate fi cîlric (PRV-MB.).

2. **SLUJNICĂ** (pl.-ce, -ci) *sf.* Femeie care slujește la cineva cu leață, servitoare, slujitoare: și avea Avraam oi, vaci, asini, slugi și slujnice, măicoanle și cămile (PAL.); ea nu sta la tîlfaș cu slugile ori cu slujnicile curții (USP.) [vsl. služnik].

SLUJNICAR *sm.* ② *iron.* Cel ce are relațiuni cu slujnicile.

SLUJNICUȚĂ (pl.-te) *sf. dim.* SLUJNICĂ. Fețiță care slujește la cineva.

SLUT *adj.* ① Schilod, infirm: să nu rizi de oameni sluiți, De orbi, de schiopi și de muți (PANN) ② Pocit, diform: ~ul se dete pe lîngă tată și începu s'o lînghească (USP.); ③: după ce că-i slut, îi mai chiamă și Vlad sau după ce e mută, apoi e și sluiță (PANN), se zice despre cel cari, destul de neplăcut fiind prin defectele lor, se arată încă năzuroși ④ † Mold. Urit: fata babel era ~ă, leneșă, tîlfoasă și rea la inimă (CRG.); F cu sluita 'n vatră, cu nevestă urită; ⑤ Zestrea sade 'n lădă și el cu sluita 'n vatră, se zice despre cei ce se însoară cu fete urite de dragul zestrei; ⑥: sutele mării slutele, fetele urite se mărîță și ele, dacă au bani mulți.

SLUTENIE = SLUTENIE.

SLUȚI = SLUȚI.

SLUȚIȘOR *adj. dim.* SLUȚI: galeria era ticsită de dame frumoase, frumusești și mai slutișoare (NEGR.).

SLUTENIE, † **SLUTENIE** *sf.* ① Urițenie, uriciune: nu l-a mai luat seama... și la slutenia chipului (CAR.); bietul Urdilă, care avea constîntă despre slutenia lui, le suferea toate (GN.); slutenii și hîzenii în gură la tine (VOR.) ② Ființă urită, pocită; pocitanie: slutenia de neom se topea de dragostea fetei (USP.); a tras deci de o slutenie de maimuță ce sta în vîrful unui par (GN.) [slu t].

SLUȚI (-ușec), **SLUȚI** (-tesc) 1. *vb. tr.* ① A schilodi, a ciunti, a mutila: Alexandru-Vodă au fost scoțînd ochii oamenilor și pre mulți au sluiț în domnia sa (LET.); Așa țărănu nostru... începu să slutească pădurea cea bătrîină (ALK.) ② A diforma, a pocii; a urii: am început a plînge ou zece rînduri de lacrimi și a ne ruga de toți Dumnezeu să nu ne slutească (CRG.).

2. *vb. refl.* ① A se schilodi, a se ciunti, a se mutila: ...să n'ajung să mă slutesc, Să pierz vr'un ochiu ori vr'o mîină și să mă ticăloșesc (PANN) ② A se pocii, a se diforma, a face grimase urite: chiar Catrina îmi zisea că nu mă prînde cînd mă slutesc (GN.); pe cînd se slujeau ele..., numai laca și tatăl copilului întră pe ușa, flămînd și neckîit (CRG.) ③ A se uita urît și cu minie la cineva: Doamne, și cum o să știe el răbda, cînd l-or lua ou răul, cînd s'or răsi și s'or sluiți la dînsul! (VLAH.) [slu t].

SLUȚIT *adj. p.* SLUȚI. ① Schilodit, ciuntit ② Diform, pocit.

SLUTITURĂ (pl.-turi) *sf.* = SLUTENIE ②.

③ **SMAC** *sbst.* ① † **SMAH** ② *Olten.* (vnc.) Mucezeală la băuturi.

○ **SMĂCI, ZMĂCI** = **SMUCI**.

SMĂCINĂ, ZMĂCINĂ (-aoin) *vb. tr. și refl.* ① A (se) sfîșia, a (se) sdrobi: *Acuma... viață cu adevăr îngerească, cu postul și privilegierea trupul smăcinind (oos.);* ② I să smăcina carnea și să potricolea și cădea bucăți de pe trupul sfîințel sale (oos.) ③ ④ A (se) agita, a (se) sbuciuma, a (se) sgudui: *tipetele trimbiților și cloocotitura norului fierbinte care se smăcina captiv în pîntecul mașinii sint acoperite de urale sguduitoare (CAR.)* [lat. ex - m a - c e r a r e].

SMĂCINARE = **SMĂCINĂTURĂ**.

SMĂCINĂȚ, ZMĂCINĂȚ *adj. p. SMĂCINĂ*. Sfișiat, sdrobot; sbuciumat: un sgomot se auzi... la întîlnirea celor două tîfve ~ una pe alta (CAR.). Doamna mună îi ajunse acolo, pîrînd în sufletu-i ~ o îngrijată presimțire (OOS.).

SMĂCINĂTURĂ, ZMĂCINĂTURĂ (pl. -turi), **SMĂCINARE, ZMĂCINARE** *sf.* Faptul de a (se) smăcina; sfîșietură, sdrobotură; sbucium, sguduitură: *prea au căzut pe capul nostru nevoi peste nevoi și smăcinări peste smăcinări (VLAH.).*

○ **SMAD** = **SMEAD**.

○ **SMAG** = **SMAH**.

SMALT, ZMALT (pl. -turi), **SMALT, ZMALT** (pl. -turi) *sn.* ① Materie sticloasă, de diferite colori, care se aplică sub formă de praf pe vase, pe metale, etc. și se fixează pe acestea prin topire și coacere în cuptor: *icoanța portativă a banului Preda, de stil bizantin, suflată cu aur și cu smalt (OOS.);* ② în foc, smaltul se topește, înfîndu-se ca un fel de lac, care ține acoperită gheleala (PAMF.) ③ ④ Substanța albă-albăstrie și lucioasă ce acopere coroana dinților (■ 1829) ⑤ ⑥ *Pr. ext.* Varietate de colori (*verb. in spec. de flori*) [ngr. *σμάλτον* < germ. *Schmalte*, *Smalte*].

SMĂLTĂ, ZMĂLTĂ (-tez) *vb. tr.* A împodobi, a împetriști, a înfrumuseța cu diferite colori (*verb. in spec. de flori*) [s m a l t].

'SMALTINĂ *sf.* ① Mineral constituit dintr'o arsenio-sulfură de cobalt și care servește la prepararea smaltului [fr.].

SMĂLTUI = **SMĂLTUI**.

SMALT = **SMALT**.

SMĂLTUI, SMALTUI, SMĂLTUI, ZMĂLTUI (-nesc) *vb. tr.* ① A acoperi cu un strat de smalt ② = **SMĂLTĂ**: (stelele) ce smăltuian seninul cereștilor olimpilor (ALK.).

SMĂLTUIT, ZMĂLTUIT *adj. p. SMĂLTUI*: Ca un borean dinafară ~ și dinăuntru minjit (PANN); adunase ele o mulțime de roze, de sofrănei, de violele, de crini și de zambile de pre palietea cea ~ă (OOS.).

2. *sbst.* Faptul de a smăltui.

SMĂLTUITOR, ZMĂLTUITOR *sm.* Cel ce smăltuiește oale, diferite vase, etc.

○ **SMĂNTUI, ZMĂNTUI** = **SMĂLTUI**.

SMARAGD, ZMARAGD, SMARAND, ZMARAND (pl. -de, -duri) *sn.* ① Piatră prețioasă, transparentă sau translucidă, de o frumoasă culoare verde: *smaragdul carele laste verde... puterea lui faste de a stîmpărare setea și de-a-și vedea față într'însa cu într'o orlindă (PRV.-MS.);* ② Incepu să rîdele țărîna cu labele și scoase dinaintea volnicului o piatră de smarand, mare și frumoasă (OOS.); ③ odată leșă ca din pămînt niște palaturi, împodobite numai cu aur, cu rubicuri și cu smaranduri (ISF.) [ngr. *σμάραγδος*].

'SMARALD, ZMARALD = **SMARAGD**: O soptită de ~ Cată tîntă lung la mine, părăsind nășipul cald (ALECS.) [it. s m a r a l d o].

'SMARĂLDUI *adj. de* Culoarea verde a smaragdului: de-o parte și de alta dealurile smărăldii se încovoie (OLVR.) [s m a r a l d].

SMARAND = **SMARAGD**.

○ **SMĂU**... = **ZMEU**...

SMEAD, O SMEAD *adj.* Palid, nici bălău nici oaches: (avea) o față smeadă, cu nasul corolat, cu mustață de pandur (BR.-VN.); (e) uite leit, polet, cum e conu Dinu: nalt, uscățiv la chip, așa smead ca dumnealui (O.-ZAMF.); împăratul era om mare... rîndu la față, și cam smead, oaches (GR.-UR.) [vsl. s m e d ū].

SMEDIȘOR *adj. dim.* **SMEAD**: (sfîntul era) ~ galben, (cu) făclie trase înăuntru de adîncul postului (OOS.).

SMERENIE *sf.* ① ② Înjosire, micșorare ③ ④ Umilită: se închină cu smerenia unui făt de Domn cu-vios (OOS.); cel mai mulț... stau drepti, ascultînd slujba

cu ~ (O.-ZAMF.); ⑤ cu smerenie toată 'nainte-l se plocon (PANN) ⑥ ⑦ Supunere: să arătăm smerenia și supunerea cerea sîntem datorii către părinți (OAST.) ⑧ Modestie: smerenia, nevinovăția și sfiala ce băgă de samă împărăteasa la gălnăreasă îi plăcu (ISF.) [vsl. s ū m e r j e n i j e].

SMERI (-eresc) *vb. tr. și refl.* ① ② A (se) înjosi, a (se) micșora: *măseru-s eu și muncit de linărețele măle, rădicalu-mă și smeriu-mă și nu putui (PS.-SCH.);* pentru tine, creștine, s'au smerit împăratul cerului și au luat chip de șorb (VARL.) ③ ④ A (se) umili, a (se) pleca: *căci Dumnezeu, pe cel ce vrea să-l înalte, îl smereste (RET.);* *cela ce să va înalta smeri-să-va, iară cela ce să va smeri înălța-să-va (VARL.);* pentru ca să le plece cerbicea (bolilor) și să le smerească trufia, le trimitea cerul oolr-mulțori... însemnați cu pecetea păcatului (NEGR.) [vsl. s ū m e r i t i].

† **SMERIN** *adj.* Smerit, supus: Aceștia iau comanda, dar mult ~ și supuși, în pretenți cu blîndețe, eteriști păreau că nu-s (LET.) [vsl. s ū m e r i n ū].

SMERIRE *sf.* ① Faptul de a (se) smeri ② Smerenie.

SMERIT *adj. p. SMERI*. ① Umil, plecat: *Dumnezeu celor mîndri cu toate le stă în pînă, iară celor smeriți le dă dar bun (VARL.);* — *adv.* Smerit îngenuneche, te roagă să-l ferți (VLAH.) ② Modest: el era de treabă, ~, stîlicios ca o fată mare (ISF.).

SMERNIC *adj.* Evlavios, cucernic: *Lelea 'naltă ~ă, Mergînd la biserică, De poale se 'mpledecă (K.-BRS.)* [vsl. s ū m e r i n i k ū].

SMEU... = **ZMEU**...

SMEUR, ZMEUR *sm.* ① Arbust spinos ce crește prin pădurile umede de la munte, sau cultivat prin grădini, pentru fructele sale comestibile, parfumate, de culoare roșie, asemănătoare cu mura; numit și „smeurar” sau „mana-Jidovului” (*Rubus i-daeus*) (■ 4502 [ngr. *σμέου-pov*]).

SMEURĂ, ZMEURĂ (pl. -re) *sf.* ① Fructul comestibil al smeurului: *duceată* Fig. 4502. Smeur. de ~.

○ **SMEURAR, ZMEURAR** *sm.* ① = **SMEUR**.

○ **SMEURICĂ, SMEURITĂ, ZM-** *sf. Bucov. Trans.* ① = **REZEDĂ** ② [s m e u r].

SMEURIȘ, ZMEURIȘ, ○ **SMEURUȘ** (pl. -șuri) *sn.*

★ Loc unde cresc mulți smeuri: I-am întîlnit odată prin zmeuriș (CRG.); smeurișarii umplu seculurile dese (LUNG.).

○ **SMEURIȚĂ** = **SMEURICĂ**.

○ **SMIAN** *sbst. Olten. Gunoiu*.

○ **SMICĂRAIE** *Olten. (CIAUS), SMICĂRUIE* *Trans. (DENS.), ZMIC-* *sf.* Bucățică, fărîmă [s m i c ū r].

SMICEA, ZMICEA (pl. -icele) *sf.* ① Vlăstar, mla-diță, nuielușă, vîrguță subțire și flexibilă dintr'un arbore: *cuvintele și graiurile lătinestii... ca niște zmicele dintr'o rădăcină dintr'acea elinească răsar (CANT.);* să-i spu că te-i înșănătoșă, dacă-ți va aduce o smicea, adecă un ră-murel crescut... dintr'un măr-dulmăr (SB.); alți trei ani de zile (să mănînoi) năma vîlăstări fragede, ...zmicele, nu-iele și altele de sama acestora (CRG.).

○ **SMICURĂ, ZMICURĂ** (-ur) *vb. tr. Olten. Băn. Trans.*

① A sdrumica, a fărîma în mici bucățele: *ploua și fulgera și bătea piatră de zmicura toate țărînille (DENS.)* ② ③ A scoate boabele de pe porumb, a desghioca [lat. *exmiculare < mica].

○ **SMICURĂȚURĂ, ZMICURĂȚURĂ** (pl. -turi) *sf. Băn. Fărîmă* [s m i c ū r a].

† **SMIDĂ** *sf.* ① Grîndină: și Domnul au aruncat preste ei pietri mari de ~ den ceru (BISL.); pre multe locuri au căzut ~ (GR.-UR.).

SMIDĂ (pl. -zi, -ide) *sf.* ① Pădure tinăra și foarte deasă (de molift, de inepeni și de alte tufe): *treclînd prin mai multe silhe... și smide, dau deodată peste o altă poiană (MAR.)* ② Pădure cu copaci doborîți, de vînt unul peste altul și printre cari au crescut mărăchii, smeuri, aluni, muri, corni, etc., și prin care cu greu se poate străbate.

○ **SMIDĂRIE** *sf. Trans. (VC.)* ① = **SMIDĂ** ②.

SMA-SMI

Fig. 4502. Smeur.

○ **SMIDŌS** *adj.* ♣ Cu tufişuri dese de mărarini, smeuiri, muri, etc. crescute printre copacii doborâţi de vînt: cerbul... intrînd într-o pădure deasă şi smidoasă, i s-a înouăra cornele în orîngile pădurii (MCH.) [s m i d ō].

○ **SMINTĂ** *Băn. Trans.*, † **SMINTĂ** *sf.* = **SMINTEALĂ**: Mulţi păgîni am dat de smintă (COS.); Te spun preste lume Domn fără de smintă (COS.) [s m i n t ă].

SMINTEALĂ, ZMINTEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* ○ Stricăciune, defect: pentru smintelele cele învederate (cum ochii stricat ai unui cal şi altele asemenea) nu se învinovăteşte vinzătorul (LEG.-CAR.); (pîntaşi) cerea toate legăturile grinzilor, pentru ca să se încredinţeze dacă nu e vre-o ~ (GN.) ¶ ○ Pagubă: stăpînul cea cu pomul să-şi tale ramurile pomului ceea ce fac ~ veoinului (PRV.-MB.); nu trebuie la această vreme lăsat să fie domn, că poate să se haiească şi a face ~ oştii împărăteşti (NEC.); a da pe cineva de ~, † a-l lăsa în (*sau* la) ~, a-l face să aştepte în zadar (o făgăduială, etc.), a înşela în aşteptările lui, a lăsa păgubaş: Guliţă, să nu mă dai de ~ (ALECS.); să ferească Dumnezeu să-l fi dat vre-unui de ~ sara, la ora hotărîrii (GN.); norocul cel prost iar l-au lăsat în ~ de pierdu războiul (GR.-UR.) ¶ ○ Piedică, obstacol, împotrivire: cu multă dobindă şi robi s'au înturnat înapoi, fără de nici o ~ (N.-COST.); au ieşit tătarilor cu mare plean din ţara leasă, fără de nice o ~ (M.-COST.); jidavul, dacă să va botezda... poate să fie şi preot fără nice de o ~ (PRV.-LP.) ¶ ○ Greşală: cea ce va fi suduit pre cineva... din smintea limbii (PRV.-MB.); acela... ce-şi va cunoaşte smintea de să va despărţi numai deot, atunci nu va să certa nici-oum (PRV.-MB.) ¶ ○ Turburare: multe şi mari smintele am apucat den zilele celor mai bătrîni (M.-COST.) ¶ ○ Turburare a minţii, nebulie: val de cel ce se sminteste, dar mai val de cel prin care vine smintea (CRG.) [s m i n t ă].

SMINTI, ZMINTI 1. *vb. tr.* ○ A turbură, a stîngheri, a deranja: val de şcolarii care-l sminteau de la învăţătură! (CRG.) ¶ ○ A urni, a clinti, a mişca din loc: nici un fir de păr să nu fie smintit de la locul său (GN.); oînd era zîna mai în focul joului, atunci voiaieul a smintit iarşi cu limba dopul (fluterului) (SS.) ¶ ○ A scoate: Şerban-Vodă, temîndu-se că va ieşi şi-l va sminti din domnie (NEC.) ¶ ○ A strica, a prăpădi: ~ ceasornicul ¶ ○ A păgubi: cînd aş da odată peste un stăpîn cum gîndesc eu, n'as şti ce să-l fac să nu-l smintesc (CRG.) ¶ ○ A aduce pagubă mare, a face mari stricăciuni, a prăpădi: împreunînd oastea cea străină cu a sa, pre multe locuri au smintit pre Turci (GR.-UR.); se învîntase lupti de apuca şi oameni vii... şi... dînd năvală şi asupra a oameni mari de-i sminteau (N.-COST.); ~ în bătaie, a stîlci, a prăpădi în bătaie ¶ ○ ~ (din cale), a opri: cea ce va sminti solit de pre cale vîind, sau de le va lua cărţile ce aduc, iaste adevărat suditorul de domnie (PRV.-LP.); cu statul lui au smintit pre Moscail din calea lor de pre Nistru (MUS.) ¶ ○ A împiedeca, a se împotrivi: nu iaste datoriu neştine să smintescă să nu se facă greşala (PRV.-MB.) ¶ ○ † A face să greşască, a duce pe căi greşite, a duce în ispită ¶ ○ † A zăpăci ¶ ○ A zăpăci mintea, a scoate din minţi, a înnebuni.

2. *vb. refl.* ○ A se urni, a se clinti ¶ ○ A se strica, a se prăpădi: copacii să răsădese... primăvara... şi toamna..., căci în altă vreme răsădindu-să, să vor sminti (DRAGH.) ¶ ○ *Trans. (conv.)* A greşi ¶ ○ A-şi pierde minţile, a înnebuni: val de cel ce se sminteste, dar mai val de cel prin care vine smintea! (CRG.); de la moartea mătuşii-săi, s'a smintit rău bîta Glafira (VLAH.) [vsl. s ū m e t ă < s ū m e ş t i].

SMINTIT 1. *adj.* ○ *p.* **SMINTI** (în toate accepţiunile lui) ¶ ○ Scos din minţi, care nu-i cu minţea întreagă, tîcnit, nebun: daţi-l afară că e un ~ şi nu ştie ce vorbeşte (USP.) ¶ ○ Stricat, prăpădit: Donă tînurii ce-avea curtea, din care unul ~, Aşa îl legase bine, olt nu oredesi că-l cliripit (LET.) ¶ ○ ~ **NESMINTIT**.

2. *subst. Trans.* X Terciu făcut din făină de porumb amestecată cu apă, care se dă la puii de găină (PŞC.) (PAC.).

○ **SMIORAR, ZMIORAR** *sm. Băn.* ♣ = **SMEURAR**. ○ **SMIORAICĂ, ZMIORAICĂ** *sf. Băn.* ♣ = **SMEURICĂ**.

SMIRDAR *sm.* ♣ ○ Mic arbust ce face flori roşii-trandafirii, bătînd puţin în albaştriu; creşte pe coastele munţilor şi pe locurile stîncioase din regiunea alpină; numit şi „bujor(-de-munte)”,

„ruja-munţilor”, „trandafir-de-munte”, „cocă zar”, etc. (*Rhododendron Kotschy*) (4503) ¶ ○ = **MERISOR** ○ [comp. srb. smrdel].

SMIRNĂ *adv.* Drept şi nemîscat înaintea cuiva (ca soldatul în faţa superiorului): feciorul sta înaintea lui ~ (D.-ZAMF.); stai ~ înaintea lui şi nici oîro nu zici (VLAH.); droala de copit din mahala, adunaţi să admire co-coşii, se puseră deodată la rînd ~ (CAR.) [rus. s m i r n o].

SMIRNĂ, ZMIRNĂ *sf.* Răşină extrasă prin incizii din scoarţa unui arbore (*Styrax benzoin*) ce creşte pe malurile riurilor din insulele Borneo, Sumatra şi Java; se prezintă ca un suc alburiu, foarte compact, are un gust dulce şi balsamic şi arde răspîndind un miros plăcut; se întrebuinţează în medicină şi în ceremoniile bisericeşti, aprinzîndu-se în cădelniţă ca şi tămîia: Aprindea candelă, smirnă pe oltaruri (STAM.); şi frunzele moarte de pe jos feneau la cădere lor, cum afirile smirna la atingerea de carbuni (LUNG.); Dar poate acolo să fie castele... Cu riuri de foc... Cu ărmarii de zmirnă, cu flori care cînt? (EMIN.) [gr. σμῖρνα, vsl. s m i r n a].

SMICI sau **ZMICI** 1. *interj.* Imită şgomotul produs de şburare repede dintr'un loc a unei păsări, sau de fuga precipitată a unui animal: trimite Mama-pădurii un vîntuleţ căldicel asupra slujnicei şi o adoarnă, şi cloceia cu puii, smici! (MERA); zmici! imi şbură vrabia din mîna (PAMF.); şi noi lepurii, cum auzim cîinii lătrînd, ne speriem, apoi zmici! (MCH.)

2. (*pl.-leurii*) *sn.* ○ = **CĂLUŞ**! ○: Costică la zimbind cortului, îi desface, rupe bucata de arie şi începe a făuri smicul (SAD.) ¶ ○ Laţ de prins păsări (SEZ.) [comp. pol. rut. s m y k! şi s m y k „arcuş”, rus. s m y k ū „arcuş” şi s m y g ū].

SMICI, ZMICI = **SMUCI**.

○ **SMINCEA, ZMINCEA** (*pl.-cele*) *sf. Trans. (DENS.)* = **SMICEA**.

SMINCEALĂ, ZMINCEALĂ = **SMUCITURĂ**.

SMINCI, ZMINCI = **SMUCI**.

SMINGĂLI, ZMINGĂLI (-ăleso) *vb. tr. şi refl.* = **MIZGĂLI**.

† **SMINTĂ** = **SMINTĂ**.

SMINTÎNĂ, ZMINTÎNĂ *sf.* ○ Materie grasă, unsuroasă, albă-gălbuiă, care se găseşte în lapte şi din care se extrage untul; se ridică la suprafaţă, cînd se lasă cîţva timp laptele să stea la un loc: laptele pînă nu-l baţi, zmintîna nu poţi să scoţi! (PANN); cînd ţi-e brînză mai proaspătă, n'ai ~ (ZNN.); la sf. Gheorghi... se scot buddăile la pîrău, oa să se prindă ~ multă peste an (GOR.); ○ **OALĂ** ○ ¶ ○ Ceea ce este mai bun, mai de seamă, mai preţuit într'un lucru (floarea, cîmăcui): aceea ce constituia smintîna ştiinţei sale era trasă din observarea naturii (DEM.) [probabil vsl. „smetana” > bg. slov. rut., etc. s m e t a n a].

SMINTÎNI, ZMINTÎNI (-îneso) *vb. tr.* ○ A lua s m i n t î n i a formată deasupra laptelui: cînd căuta mama să smintînească oalele, zmintîneşte, Smărăndă, dacă ai ce! (CRG.); zmintînea putineele, cîntînd ou vîrsul el pîţigăit (D.-ZAMF.); chisleag se numeşte laptele înăcrit ce rămîne în oale, după ce s'au zmintînit (SEZ.).

SMINTÎNICĂ *sf.* ♣ ○ Plantă ierboasă, cu tulpina acoperită cu peri lungi, întinşi şi aspri; face flori galbene cu miros plăcut (*Galium cruciatum*) (4504) ¶ ○ = **CRETUŞCĂ** [s m i n t î n ă].

SMINTÎNIT, ZMINTÎNIT 1. *adj.* *p.* **SMINTÎNI**: lapte ~ ¶ ○ **NESMINTÎNIT**.

2. *subst.* Faptul de a smintîni: a'a-pol cu smintînitul oalelor, ce calamandros făceau! (CRG.).

SMINTÎNOS, ZMINTÎNOS *adj.* Care dă multă s m i n t î n ă: laptele nu mai era aşa smintînos (RET.).

SMIRC (*pl.-carii*) *sn.* ○ *Trans. (conv.)* Curcubată cu coada lungă, care s'a golit şi s'a uscat bine, întrebuinţată la scoaterea lichidelor din butoaie, prin aspirarea aerului, tîlv, *Băn.* trăgulă ¶ ○ *Băn.*

Fig. 4503.
Smirdar.

Fig. 4504.
Smintînică.

Pompa unei fintini ¶ ④ Locul unde se învîrtește apa, volbură, vîrtej (mos.) ¶ ④ Baltă mocirloasă, mlaștină: taurul o rupse de-a fugă prin cîrînguri și prin ăurii (asp.); prin ăurile mocirloase ale ulișilor... mergeau încet... asculîndu-și fleșcăitul cloboțelor (VLAH.) ¶ ④ ăurile mării sau mărilor, scursurile mărilor, locul unde se scurg mările: după o călătorie de oțteva săptămîni, ajunseră la ăurile mărilor (asp.) [vsl. sm r ū k ū].

④ SMÎRCÎ (—cesc) vb. tr. *Ofen.* ④ A soarbe, a bea apa dintr'un lac (vorb. de vite): vacile au smîrcit toată apa din lac și nu s'au mai săturat ¶ ④ A ieși apă dintr'un loc (virc.) [s m i r c].

④ SMÎRCÎ* (—cesc) vb. *intr.* A scînci: nîci oă pînge, nîci oă tace, ci numai smîrcîște (rv.-cro.) [comp. smîrcî].

SMÎRCÎ (—eti, —olesc) vb. *intr.* A trage mereu aerul pe nas, ca și cînd și-ar trage mucii: Iftimescu, om cu ochii șterși... și smîrcînd într'una din nas, era de mult notat în Broșteni (SAD.) [vsl. s m r ū k a t i; comp. și SMORCĂ].

† SMÎRD *adj.* ④ Murdar: deaca cresen Mihail și veni în vîrstă, el lipi pre lingă ei niște hlași și smîrzi (MOX.) ¶ ④ *Trans.* (conv.) Urit; mînjit [vsl. s m r ū d ū].

† SMÎRDĂ *sf.* Murdărie, necurătenie: destul cu ~ m'ai mulat și m'ai urit pe mine (BIBL.) [s m i r d].

SMÎRDOARE, ZMÎRDOARE *sf.* Mold. ④ Ființă murdară, lucru spurcat, scîrbă: ei bine, zmîrdoare urticioasă ce ești! ai mîncat botul cel de mămăligă (CRO.) [s m i r d].

SMÎRTOĞ *sm.*, SMÎRTOĞA (pl.-ge) *sf.* Mold. = MÎRTOĞA: cînd ai avea încaletea un cal bun, calea-vaiea, dar cu smîrtoğul istică și du vergile (CRO.); smîrtoagele lui de cai erau vîlguții din cale afară (CRO.).

SMOALĂ, ZMOALĂ, Mold. (PAMF.) SMOALĂ *sf.* Substanță rășinoasă și lipicioasă, de culoare neagră, rămasă de pe urma purificării terebiniei, și care se întrebunțează la astuparea interstițiilor dintre scindurile corăbiilor, dintre doage, etc.: porneai la niște credincioși ai săi ca să alba pregătît la îndemnă cîteva cazane cu smoală (asp.) [vsl. sm o a l a].

SMOC, ZMOC (pl.-ouri) *sn.* ④ Cantitate care se poate apuca dintr'odată cu mîna, spre a se smulge de undeva: un ~ de lărbă; smulgînd un smoc de fic (tele... le aruncă la picioarele Mandel (NEGR.); nu ~ de păr, ~ de păr smulse, mîna de păr smuls: un smoc de păr adus acasă din barba lui Ghioagă... cînd s'a legat de ea (VLAH.) ¶ ④ Mănușchiu, buchec: Ghith... țînînd un smoc de flori în mîni, a îmbrățișat pe unchiul său (GRIG.); era negreșît mirele ei, căoi avea un smoc mare de betală la piept (GN.); ④: un smoc de raze, pornit din luminile asfințitului, se strecură în odaia ei (GN.) ¶ ④ Grămadă, leancă: povara unui smoc străvăn de piel de miel (GRIG.); dîintr' un smoc de tîrîkloage de moșie... scoase o hirtie afumată, pe care mi-a dat-o (NEGR.) ¶ ④ Legătură: era girovă și uscată, cu o pestelă dinainte, ci un smoc de ochei la brîu (GN.); fata a intrat înăuntru, a găsit un smoc de chei și a mers din casă în casă (VOR.) [srb. s m o t a k].

SMOCHIN *sm.* ④ Arbore sau arbust cu ramuri cenușii sau puțin verzui: crește sălbatic în Dobrogea și pe stîncile de la Virciorova și se cultivă uneori prin alte localități din țară pentru fructele sale comestibile (*Ficus carica*): în dată răsări, ca din pămînt, din lărbă verde, un ~ mare (asp.) [smo- ch i n a].

SMOCHINĂ (pl.-ze) *sf.* ④ Fructul cîrnos, dulce și succulent al smochinului, de forma unei pere verzui, roșietice sau violet (4505): dete copilului zeama stoarsă din o ~ (asp.) [comp. vsl. smok v i n a, bg. smok i n a].

SMOKING (pl.-gari) *sn.* ④ Veston de postav negru, căptușit cu mătase, foarte deschis în față, ce se poartă ca haină de semi-ceremonie, în locul fracului (4506) [engl.].

Fig. 4505. Smochine.

Fig. 4506. Smoking.

SMOLI, ZMOLI (—olesc) vb. tr. și refl. ④ A (se) unge, a (se) mînji cu smoală: și-l vei zmoli și pe dinlăuntru și pe din afară cu smoală (BISL.); împăratul porunci... de se aduse un holoboc mare, puse de-l smoli... și îl dete pe Dunăre (asp.) ¶ ④ A (se) înnegri la față [vsl. s m o l i t i].

SMOLIT, ZMOLIT *adj.* p. SMOLI. ④ Uns, mînjit cu smoală: vazu că vine pe apă un sclerș smolit și înclot bine (asp.) ¶ ④ Negricios la față, onacheș: nu iubea pe una san pe două, ci pe toate fărăosebire... bălăi sau smolite, tinere sau tomatice (GN.); Dumnezău ședea pe scaunul său, cu o față galbenă și smolită, că era cam bolnav (SS.).

SMOMI (—omeso) vb. tr. Mold. Bucov. A momi, a ademeni, a amăgi, a scoate din mîniți cu făgădueli: o privea pleziș ca pe una ce-i smomise și-i scosese din mîniți feciorul (SAD.); cela ce va răpi vre-o mulare călugărită, ...cu voia ei sau... să-l fie dăruit ova să o smomască... să va certa cu moarte (PRV.-LP.); mă duc să văd, n'ou putea smomi pe frate-meu să-mi împrumute și iapa, să fug apoi cu ea în lume? (CRO.); au început a-i smomi ca să-l întoarcă să fie cu dînsii într'o mînte (CANT.).

SMORCĂI, ZMORCĂI (—ăin) vb. *intr.* = SMÎRCÎ: ce mai zmorocăi atîta (SEZ.); un dital ursul aplecac asupra babel, smorocînd și sculpînd-o (UR.) [s m i r c i].

SMORODIN *sm.* Bucov. ④ = STRUGURI-NEGRI [rut. sm o r o d i n a].

④ SMOTRI, ȘMOTRI (—trecu) vb. tr. Mold. ④ = MUSTRULUI; ④: noi scoțeam mîștele de prin onete și oțuțe și le flocăiam și le smotream... de le mergea colbul (CRO.) [RUS. s m o t r e t i].

④ SMOTRU, Mold. ȘMOTRU *sbst.* ④ Inspecție, trecere în revistă; muștră: după ce ne-a făcut smotru, ne-a orînduit la Tataric, o bătaie de tun de Vidin (A.-OH.); Vin toți strănepoții de Eani ungurești, Pe-o rînă călări, ca la smotru (D.-ZAMF.) [RUS. s m o t r ū].

† SMREDUI (—uesc) vb. tr. și refl. A (se) molipsi, a (se) contamina: de va vinde neștine turma smreduită și se vor ~ și alte oi (LEG.-CAR.); cine cu cel proști vînește de el se smredește (GOL.); Smredneșe lumea mai toată prin apostoli înădîși (LET.) [comp. rus. s m e r d e t i „a puși”].

† SMREDUIT *adj.* p. SMREDUI. Molipsit, contaminat: Spital pentru cei smreduiți de boala ciumei (LET.).

SMUCI, ZMUCI, SMUNCI, ZMUNCI, SM(NU)CI, ZM(NU)CI (—cesc) vb. tr. și *intr.* A trage deodată cu putere spre a smulge, a scoate sau a urni ceva dintr'un loc: George... smuci odată subla din pămînt și, mai lute decît al gîndi, o aduse și tăie în două scorpia (asp.); fi smuci cartea din mîni (GN.); odată se trezește că-i smuncește cineva perna de sub cap (CRO.); I-am văzut... smuncind steagul istic din mîinile unui căpitan Leah pe care l-o ucis (ALECS.); trăsura lui Scatru era la scară, cu cai neastîmpărați ce o smuceau din loc la fie-care moment (D.-ZAMF.); au și smuncit armăsarii și trăsura a pierit din vederea mîlîmii (MERA): Destul că se repezi, Pipa din dinții i-o smuci (RET.).

2. vb. refl. A trage brusc și cu putere, a face mișcări precipitate încoace și încolo, ca să scape de unde e înțepenit, prins, legat, etc.: Injura cît îl ținea gura și se smucea să scape din brațele mă-si (BR.-VN.); m'am zmucit în sus cu putere, scăpînd din strînsărea lui (S.-ALD.); dară țapul, pe care-l strîngea acuma și mai tare, a început a se smunci și a șibera (SB.); bolii... se tot zmunceau din funie, vîzînd troscoțul cel fraged (CRO.); m'am smuncit volnicește din ghilare ce mă prinseseră de gît (ALECS.); mă zmolii din mîinile lui (OLVR.); se smici taurul, o rupse de-a fugă prin orînguri și prin smircuri (asp.); se împulpă Ion și se smunci din pămînt (RET.) [vsl. s m u c a t i, s m y k a t i se > s m y c a ș].

SMUCITURĂ, ZMUCITURĂ, SMUNCITURĂ (ZM-), SM(NU)CITURĂ (ZM-) (pl.-turi), SMINCEALĂ (pl.-ei) *sf.* Faptul de a (se) smunci; rezultatul acestei acțiuni: cu o smucitură supremă, trase înăuntru brațul în-trec (CAR.); șirul de vagoane pornește cu o bruscă smucitură (S.-ALD.); o smuncitură a dirigolui din dreapta, îi îndemnă să ocolească fără întîrziere (GRL.); din zmuncitură s'a legănat și părintele (LUNG.); o nouă sminceală de haină îl făcu o'no mai scurteze cu un stîngen (COOB.).

④ SMUGĂ *sf.* *Ofen.* Început, începătură: a face ~ la fîn (CIAUS.); a începe claua cu fîn; ai făcut ~ la pale, o să ia și altii și n'o să mai cunoști de unde au luat (RV.-CRO.).

SMULGE, ZMULGE (—ulg; pf. —ulsei; — part.

-uls, †-ult) 1. *vb. tr.* ① A trage cu putere, a scoate din rădăcină, din locul unde se află crescut, prins, înpenit din fire: uriașul aolea smulgea copaci din rădăcină și-l pune pe foc (sb.); vîntul... frîne și smulge pomii de prin curțile întinse (DM.); stăpînul... are să pue să smulgă cu minile buruianii din vie (sp.); Trandafirul rău tinjește, Deacă-l smulgi de unde crește (M.-BRS.); se apucă de el, îl trase, îl smuci, îl răsuci, pînă ce, rupînd vîna, o smulse și o luă la spinare (sp.); alții... și-ar fi smuls părul din cap, eu însă eram ca de gheață (DM.); ~ penele, a jumui ② ③ A rupe, a apuca cu putere din mîna cuiva: smulgînd o seure din mîna unui soldat, își face cruce (VLAH.) ④ ⑤ A trage de-o parte cu violență: au trebuit să-l zmulgă de pe trupul ei pe care se înclăstase (BR.-VN.).

2. *vb. refl.* A se despărți, a se deslipe, a se despărta, a se trage de-o parte de cineva sau de ceva: au început mulți a se smulge din gloată boierilor și a veni la Ștefan-Vodă (M.-COST.); de cîteva ori voi să se smulgă de la dînsul, der... rămase neclintită în loc (sp.) [lat. ex mulgēre].

SMULS, ZMULS, † SMULT, ZMULT *adj.* ① *p. SMULGE*: soseală la locul acela, a aflat copacul smult și o diră prin pădure (sb.) ② ③ Cu sabia smulță, cu sabia goală în mînă, cu sabia scoasă din teacă: de-l va fi îngrozit cu sabia zmulță și de să va spămintă celalalt și-l va uide, acela nu să va certa nemică (PRV.-MS.); Leșii... îmblau cu sabile smulte, răneau, băteau pe mulți și omorau pen tîrg (M.-COST.); cu fierul zmulit asupra lui Gheta s'au slobozit (CANT.).

SMULTURĂ, ZMULTURĂ (*pl. -turi*) *sf.* ① Lină smulsă de pe o oale moartă sau smoc de lină prins în spinii pe unde au trecut oile ② ③ Femeie cu părul ciufluit, de pare că nu s'ar fi piep-tănat niciodată (SEZ.) (GR.-N.) [s m u l t].

④ **SMUNCEA, ZMUNCEA** (*pl. -cele*) *sf.* Mold. (SEZ.) = SMICEA.

⑤ **SMUNTURĂ, ZMUNTURĂ** *sf.* Trans. Lină tunsă de pe mioare (FAC.) [s m u l t u r ă].

⑥ **SNAGĂ, ZNAGĂ** *sf.* Olten. Băn. Putere, vlagă: mi-a scurs snaga din mine (CIAUS.); Oasele îi fărîmară, Carnea îi dumioară, Snaga i-o luară (SEZ.) (SRB. s n a g ă).

⑦ **SNAMĂ, SNAMENĂ, SNAMINĂ, ZN-** *sf.* Olten. (VÎNC.) (LUNG.) (R.-COD.) ① Om slab ② ③ Iazmă ④ ⑤ Om ieșit din minți [comp. SRB. z n a m e n e, „seamnă”].

⑧ **SNOABĂ, ZNOABĂ** (*pl. -be*) *sf.* Băn. Boroboață, pozna, drăcie: diavolul adecă n'are altă slujbă, fără numai să izale și să nascotească la snoabe (MAR.).

SNOAVĂ, ZNOAVĂ (*pl. -ve*) *sf.* Scurtă povestire glumeață, anecdotă: cu fel de fel de glume și snoave îi tura gîndurile și-l înveselea (sp.); spune basmele și snoavele bătrînești cu atîta limbuție, că par'o ar citi pe slove (OLVR.); n'am mai întîlnit în viață om care să știe atîtea cîntece, atîtea snoave, atîtea basme (BR.-VN.) [probabil de aceeași origine ca i z n o a v ă].

***SNOB** *sm.* Cel ce admiră prostește tot ce e nou-tate, ori-care ar fi meritul acesteia; cel ce se îmbracă după ultima modă, ori-cit ar fi de exagerată [engl.].

***SNOBISM** *subst.* Afectațiunea prostească a snobului [fr.].

SNOP, ZNOP *sm.* Mănunchiu, legătură mare de grîu, de secară, de orz secerat (4507): iacă-tă legam snopi în elmp și snopul meu se rădîcă și sta îndrept și snopii voștri împregiur pleacă-se înaintea snopului meu (PAL.); o parte din bucate erau sece-rate, legate în ~ și movi-rite în căli (OLVR.); unii secerau, alții legau ~li, alții făceau oăli (CRG.); trupurile volnicilor zac ca ~li în vremea secerii (VLAH.); cădeau păgînil de-a dreapta și de-a stînga lui, ca ~li (sp.); — *adv.*: a lega ~, a lega strîns, țea-păn, încît să nu se poată mișca; *pr. ext.*: ~i de raze ale soarelui străbăteau norii (VR.) [vsl. s n o p i].

SNOPEALĂ (*pl. -eli*) *sf.* Faptul de a sno-pi; bătaie strașnică: om mîi-văzu viteazul, unde mi se apucă și mi le deta o ~ pînă ziseră că nu sînt ei (sp.).

SNOPI, ZNOPI (*-opesc*) *vb. tr.* ① A face s n o p i,

a lega în snopi ② *Pr. ext.* A tăia în bucăți: sni-jitorii... ca niște lupi... au intrat într'înșii de- snoapea și-l junghau (GR.-VR.); au prins a tăia și a snopi pre Turci, cît nu s'au mai putut îndrepta Turcii, ce au plecat în risipă (MUST.) ③ ④ F A bate strașnic, a da o bătaie sdrav-nă: pe cei mai mărișori... îi snoapea harharul cu o nula de alun, de mama focului (CRG.); avea mare cîndă pe mine... și... m'ar fi znopt în bătaie (CRG.).

SNOPIȚURĂ, ZNOPIȚURĂ *sf.* Umflătură pro-venită din bătaie (GR.-N.) [s n o p i].

SNOȘOR, SNOPUȘOR, SNOȘOREL *sm.* *dim.* SNOȘ.

SNOVOS, Olten. SNOVELNIC (CIAUS.) *adj.* Bun de glume, glumeț, poznaș, mucalit: tu ești... mai snovos ... și mai sglobu ca rumân de oraș (VR.) [s n o a v ă].

⑤ **SO = SAU.**

SOACRĂ (*pl. -re*) *sf.* ① Mama bărbatului sau a nevastei: soacra cu nora trădește ca pisica cu soarelele (COL.); ② Trădește soacra, se zice, în glumă, cuiva care sosește într'un loc cînd cei de-ai casei stau la masă; nu-mi sta ~ pe cap, nu mă mai cicăli atît; ③ **POAMĂ** ④ ⑤ ~ mare, mama ginerelei (în ziua nunții); ~ mică, mama miresei [lat. vulg. s o c r a = clas. s o c r u s].

⑥ **SOAGE** (*sg. vb. tr. Trans.* (VNC.) A pune aluat din covată pe cîrpător și a-i da, frămîntîndu-l, o formă rotundă [lat. s u b i g e r e].

SOAIE *sf.* Murdărie de grăsimi: Numai decît se despoale De treanța ei cea cu ~ (PANN.).

SOARBĂ (*pl. -be*) *sf.* ① Fructul sorbului, de mărimea unei ciरे, cu gust acrișor.

SOARE *sm.* ☆ ① Corp ceresc, luminos prin el însuși, care încălzește și luminează Pămîntul și celelalte planete și în jurul căruia gravitează siste-mul nostru planetar; e situat la o depărtare mijlocie de 150 de milioane de kilometri de Pămînt; raza lui e de 700 de mii de kilometri, adică de 109 ori mai mare decît aceea a Pămîntului, iar volu-mul lui e de aproape 1.310.000 de ori mai mare decît al globului nostru; lumina soarelui ajunge la noi în 8 minute și 18 secunde, pe cînd aceea a stelei celei mai apropiate de Pămînt, α din constelațiunea Centaurului, pune patru ani și jumătate pînă să ajungă la noi; ~le răsare dimineața și apune seara; ~le dacă apune, merge și luminează pe cea lume, unde-i tadul și raiul (VR.); răsăritul, apusul ~lui; eclipsă, întine-cime de ~; ② A fi rupt din ~, a fi foarte frumoasă, de o frumusețe ideală: cea mai mică așa era de frumoasă, de gîndea că-l ruptă din ~ (RET.); și erau frumoși amîndoi, rupti din soare, și anume menți pentru altul (DM.); a se uita la cineva ca la ~, a-i fi drag ca ochii din cap, a avea o admirațiune nemărginită pentru cineva: tată-său și mună-să se uita la dînsul ca la ~ (sp.); la ~ te puteai uita, dar la dînsa (*scu* la dînsul) ba, era de o frumusețe uimitoare (locuțiune întrebuintată în basme); ③ **INIMĂ** ④, **INĂLȚA** ⑤, **INCĂLZI** ⑥, **LUNĂ** ⑦, **PATĂ** ⑧, **PIINE** ⑨ ⑩ Lumina sau căldura care vine de la soare: gheața se topește la ~; a întinde rulele la ~; deschide fereastra, să mai intre ~le; e ~, se arată soarele pe cer, fără a fi ascuns de nori; sub ~, pe pămînt, pe lume; ⑪ **BURȚA** ⑫, **DIȚTE** ⑬ ⑭ *Pr. ext.* Nume dat tuturor astrelor care, ca și soarele, au o lumină proprie: mă uitam acum la ~, fără să clipeșc, și cîți alți sori ca dînsul, de o mie de ori mai mari și mai frumoi vedeam rotîndu-se în spațiu (GN.); cînd vor fi trei sori pe cer, e a sfadă între împărați (GOR.) ⑮ ⑯ Soarele dreptății, Dumnezeu ⑰ ⑱ Regele-soare, Ludovic al xiv-lea ⑲ ⑳ Piesă de artificii, în formă de roată care, cînd e aprinsă, se învîrtește în jurul unei axe și aruncă focuri ce seamănă cu razele solare ㉑ ㉒ **FLOAREA-SOARELUI, ȘORA-SOARELUI** = **FLOARE** ㉓ [lat. s o l e m].

***SOAREA** (*pl. -rele*) *sf.* Serată: cucoană, desează dau înadins o ~ (ALECS.); Acolo sînt baluri, cluburi, e tea-tru, e picnic, sînt soarele... (PANN) [fr. s o i r é e].

SOARE-APUNE *subst.* ☆ Apus, occident: a chîltul odată atît de puternic, încît de la soare-răsare s'e au-zit pînă la ~ (MERAR); grădina astor fete era la poalele unor munți despre ~ (sp.) [so are + a p u n e].

SOAREA-SOARELUI *sf.* ☆ = **FLOAREA-SOARELUI**: turtule de oloiu... de ~ și altele... îngrășă foarte de grabă pe vite (DM.).

Fig. 4507. Snop.

SOARE-RĂSARE *sbst.* ☆ Răsărit, orient: și-au pus tabăra împotriva cetății... despre ~ (N.-COST.); spre ~, o pădure însemna în fund o dungă sinelie (S.-ALD.) [soare + răsare].

SOARE-SCAPĂTĂ *sbst.* ☆ Apus, occident: o apucă lărgi spre ~... plină ce deta peste niște oăpățini și oase de oameni (ISP.); apoi merge și merge mereu spre ~ (R.-COO.) [soare + scapătă].

SOARE-SEC *sbst.* ☆ Inolațiune; cefalalgie: în Gori, se descintă dimineața de ~ cu 8 pietre într'o strachină cu apă în care se vede lucind soarele, cînd e aproape de chindile (LAUG.).

SOARTE, SOARTĂ (*pl. sorți*) *sf.* ① Cauza care orînduște toate cîte trebuie să i se întîmple omului în viață, ursită, scrisă, dată, destin: soartea înă vru alîmînțirea (SB.); nu știi cum se întoarce soarta care umblă ca o roată (FANN) ② Ceea ce-i orînduit, ce-i scris omului, norocul sau nenorocul ce-i e dat omului să i se întîmple: și fac ce vreau! și n'am să mor De grija sorții mele! (COȘA); Soarta noastră fusesse orîndă astă dată, Mica mea oștre fuge sfărîmată (EOL.) ③ Stare bună sau rea în care se află cineva: nu știa sărmanul ce să facă și cum să-și îmbunătățească soarta, măcar ceva, ceva (SB.) ④ Operațiune de magie, vrăjitoarească, prin care se caută a se afla scrisa omului, ceea ce-i rezervă viitorul (adesea și sub forma SORT m.): Ades bătrînii... Trăgeau cu sorții noaptea la lună și vesteau fetei mare noroc (ALECS.) ⑤ SORT m., † SOARTE f. Fel de a decide, prin aruncarea unor zaruri, prin tragerea unor răvașe, unor bilete de loterie, etc., persoana pe care urmează s'o favorizeze norocul sau care e destinată să facă ceva, partea care se cuvine fie-căruia la o împărțeală, etc.: dimineața an aruncat sorți care din ei să rămînă mai înțitu acasă și sorțul a picat pe Strîmbă-lemn (SE.); Ci s'aruncăm sorții mai bine și pe cine va cădea, Atuncea toți să se tragă și numai unul să dea (FANN); împărțiră veșmintele mele șie și de îmbrăcămîntul meu aruncară sorți (OOS.); după soarte împărți lor pămîntul (RS.-SCH.); ✕ a trage la sorți, a se prezenta la recrutare (mai de mult se trăgeau de către recruți niște numere care indicau în ce ordine vor fi chemați să-și facă serviciul militar și arma la care vor fi repartizați): eram abia de donăzei și unu de ani, cînd îmi veni rîndul să trag la sorți (GN.) ⑥ SORT m. Șansă, noroc, parte: toți sorții de izbîndă sînt pentru cartea lui Dan (VLAH.) ⑦ ~ a armelor, războiului, neșiguranța în care se află cei interesați cu privire la rezultatul unei bătălii, unui războiului ⑧ ~ = CASĂ ⑨; *Olten. Băn. Trans.* m'a făcut ~ (de ploie), m'a udat learcă [lat. sorte].

SOATĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Tovarășă: slujnicele, soatele ei (OOS.) ② Soție, nevastă: a făcut un cer de fier și, venind cu el acasă, l-a pus pe pîntecele soatei sale (SE.); am o mie și unu de feciori, și mi-o ieșit pîrl prin căciulă de cînd umbra să ie găsesc ~ la fiește-care (VAS.) [lat. social].

SOBA (*pl.-be*) *sf.* ① Cuptor zidit din cărămizi, de faianță, etc., adesea prevăzut cu coloane de olane,

Fig. 4508. Soba de zid.

Fig. 4509. Soba de faianță.

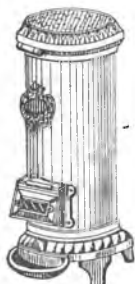

Fig. 4510. Soba de fier.

pentru încălzit odaia (4508, 4510): a se încălzi la ~; a șede la gura sobei; De la ~ plî' la foc, Pentru leneș e mult loc (ZNN.); ~ oarbă, sobă al cărei spate numai e în cameră, și a cărei gură e în odaia de alături sau în tindă, ~ de fier, de tuciu, mașină de

diferite forme, construită din metal, care servește la încălzit ② *Olten. Tr.-Carp.* Odaie de locuit: acum întră într'o ~ în care era un dulap (CAT.) [tc. bg. soba; ung. szobá].

SOBAR *sm.* ① Cel ce construiește s o b e de zid.

SOBOL *sm.* ✕ = CÎRITĂ ①: cățeaua a găsit-o culcată pe un mîndir de paie, și avînd împrejurul ei o grămadă de cățeluși mici cît pumnul și orbi ca ~ii (OOS.); rămîne moșoroiu fără ~i (DLVR.) ② *Olten. Băn.* = SOBOLAN ③ ③ *Mold.* = SAMUR: au trimis la Poartă poclon... blane de spinări de ~i (NEC.) ④ *Mold.* Blana de samur: (era) om sprinten, ou zea îmbrăcat și ou cojoc de ~i preste zea (M.-COST.) [rus. srb. soboli „samur”; înțeleșurile ① și ② rămîn neexplicate].

SOBOR, † **SABOR** (*pl. -oare, †-oară*) *sn.* ① †

Adunare: muncii... stan girbovi în toate părțile, ca un sobor de moșnegi (IRG.); în spec. adunare de preoți: și ette soboare de fețe bisericesti... n'au trecut prin satul nostru spre mîndăstiri (CRG.) ② = SINOD ③ (4511): stîntele posturi ce sînt date de sfinții apostoli și de sfințele a toată lumea soboare (MUST.); ECU-MENIC [vsl. s ū (după o xilografie din Indreplarea legii). b o r ū].

Fig. 4511. Întîiul sobor de la Niceea. ECU-MENIC [vsl. s ū (după o xilografie din Indreplarea legii). b o r ū].

† **SOBORNIC**, † **SĂBORNIC**, † **SOBORNICESC**, † **SĂBORNICESC** *adj.* ✕ Ecumenic; sinodal [vsl. s ū b o r n i c ū].

† **SOBRIETATE** *sf.* Cumpătare: el se deoseblea, de cînd era în școală, printr'o neobișnuită ~ și precizie de stil (VLAH.) [fr.].

† **SOBRU** *adj.* Cumpătat: m'am pomenit cu gîndul la Grecii din timpul republicilor... la mîncarea lor sobră și la îmbrăcămîntul lor simplă (VLAH.) [fr.].

SOC *sm.* ✕ ① Arbust, cu scoarța cenușie, cu ramurile pline cu măduvă albă; face flori albe, dispuse în corimbe ramificate și niște boabe negre, lucitoare, așezate în ciorchine; florile de soc sînt întrebuintate în medicină pentru proprietățile lor sudorifice, iar fructele, scoarța și rădăcina au proprietăți purgative; poporul bea ceaiu de floare de soc în contra răcelii, ca să transpire, iar zeama stoarsă din coaja și rădăcina socului o crede bună ca leac contra rastului (*Sambucus nigra*) (4512): era o casă albă... în mijlocul unei curți largi, cu tufe mari de ~ (VLAH.); cînd pîi lemne de ~ pe foc, te dor maselele (GOR.) ② ~ ROȘU, ~ DE-MUNTE, varietate de soc, ale cărui ramuri au măduva galbenă și ale cărui fructe sînt niște boabe roșii (*Sambucus racemosa*) (4513) [lat. vulg. s a b u c u s = clas. s a m b u c u s].

Fig. 4512. Soc.

Fig. 4513. Soc-roșu.

○ **SOCAC** (*pl.-aoe*) *sn.* Băn. Uliță [srb.].

○ **SOCĂCEL** (*pl.-ele*) *sn.* Băn. dîm. socac. Ulici-oară: Pleacă pe-un ~, Mă 'ntîlăi c'un școlărel (NOV.).

○ **SOCĂCI** (-ăcesu) *vb. intr. Trans.* ✕ A găti bucate, a face pe bucătarul: mai în urmă, îi veni rîndul

... să rămînă acasă să socăcescă (RET.).

○ **SOCACIU** *sm.*, **SOCĂCIȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* Tr.-Carp. ✕ Bucătar, bucătăreasă: Socăciță lungă 'n nas, Carne 'n oală n'o rămas (EOL.) [ung. szakács].

○ **SOCALĂ** = SUCALĂ.

***SOCIABIL** *adj.* ① Care este făcut, creat să trăiască în societatea altora: omul e un animal ~ ② Cu care poate cineva să trăiască și să se înțeleagă ușor: e un om ~ [fr.].

***SOCIABILITATE** *sf.* ① Instinct care face pe om și unele animale de a trăi în societate cu semenii lor ② Priecpere, destoinicie de a se conduce în lume [fr.].

***SOCIAL** *adj.* ① Privitor la societate, la rânduiala societății ② Care se ocupă de condițiile în care trăiesc și se dezvoltă societatea: știință ~ ③ Privitor la o societate comercială, la asociații unei case de comerț, etc.: capital ~; societatea în nume colectiv, societatea în comandită simplă și societatea în comandită prin acțiuni există sub o firmă ~ (COO-COM.) [fr.].

***SOCIALISM** *subst.* ② Doctrină politică care are de scop să reformeze societatea punând bogățiile în comun și căutând să niveleze straturile sociale [fr.].

***SOCIALIST** 1. *adj.* Privitor la socialism: doctrinele ~.

2. *sm.*, **SOCIALISTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Persoană care a îmbrățișat doctrinele socialismului [fr.].

***SOCIALIZA** (-izez) *vb. tr.* A acapara bogățiile, pămînturile, etc. în sistemul colectivist [fr.].

***SOCIETAR** *sm.*, **SOCIETARĂ** (*pl.-re*) *sf.* Persoană care face parte dintr-o societate, în spec. literară, științifică sau artistică [fr.].

***SOCIETATE** *sf.* ① Reunire de oameni cari au aceleași legi, aceleași datini și obiceiuri, aceeași limbă și care trăiesc în raporturi zilnice unii cu alții: ~ romană ② Număr de animale ce trăiesc laolaltă: albinele trăiesc în ~ ③ Relațiunile oamenilor între ei: ~a cere de la fie-care din noi anumite jertfe ④ Asociațiune de persoane în vederea unui interes comun: ~ de ajutor reciproc; ~ filantropică ⑤ Tovărășie de comercianți făcută în vederea unui câștig ce urmează a și-l împărți între ei: ~ anonimă

***ANONIM** 1. ②; ~ de asigurare = **ASIGURARE** ②; ~ în comandită = **COMANDITĂ** ②; ~ cooperativă = **COOPERATIVĂ**; ~ în nume colectiv, asociație de două sau mai multe persoane cu scopul de a face comerț sub o firmă socială în care pot figura numai numele asociaților (d. e. Petrescu, Ionescu și C-la) ② Asociație de persoane care se adună spre a discuta împreună chestiuni literare, științifice sau de artă: ~ academică; ~ literară ③ ~ secretă, asociație de oameni cari se intrunesc în taină spre a conspira, spre a pune la cale acte pedepsite de lege) ④ ~ bună, înalta ~, lumea bună, persoanele care se disting prin pozițiunea lor socială sau prin cultura lor și care se întâlnesc în saloane, la sindrofii, la seratele ce-și dau, etc. ⑤ ~ Tovărășie, frecventarea cuiva: îmi place să fii în ~a lui [fr.].

***SOCINIAN** 1. *adj.* Privitor la socinianism. 2. *sm.* Partizan al socinianismului [fr.].

***SOCINIANISM** *subst.* Erezia lui Socin care tăgăduia Sfînta Treime și divinitatea Mintuitorului [fr.].

***SOCIOLOG** *sm.* Învățat care se ocupă cu sociologia [fr.].

***SOCIOLOGIC** *adj.* Privitor la sociologie [fr.].

***SOCIOLOGIE** *sf.* Știința

care are de obiect studierea

condițiunilor de existență și de dezvoltare

ale societăților omenestii [fr.].

***SOCIU**

(*pl.-iuri*) *sm.*

① Baza

dreptun-

ghiulară,

mai mult

lată decît înaltă, care servește de bază unei co-

loane sau unui pedestal (4514) ② Mic piedes-

tal pe care se așază un vas, un bust, o pendulă,

etc.; postament ③ ④ Partea de jos a pîrzelui

casei, puțin mai ieșită în afară (4515): în colțul

uîlțel... luorează niște ziduri la ~

oasii (SR-VN.) [fr.].

○ **SOCOATĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans.*

Socoteală: de ce nu plătesc socota? ①

Întrebă împăratul (RET.); ② face so-

coata fără biriaș (ZNN.); ③ Dumne-

zeu nu bate ou boata, numa ou so-

coata (ZNN.) [s o c o t a].

○ **SOCOTE**, **SOHOTE** *sf. pl.*

① Tuberculoză, oftică, istovire a corpului (copiilor mici): dacă un copil a picat în

socote, numite... și sohote... se

usucă, de numai pielea și oasele

rămîn pe dinlău (MAR.) [srb. bg.

rus. s u h o t a, pol. s u -

c h o t y].

† **SOCOTEA** (*pl.-tele*) *sf.* ① Fisă, jeton ② Nu-

mărul 7 în jocul copiilor (A-CO.) [s o c o t i].

SOCOTEALĂ (*pl.-ali*) *sf.* ① Operațiune

prin care se combină numerele sau diferite cantități între ele, făcînd adunări, scăderi, etc.; calcul: a face socoteli, a greși socoteala; cele patru socoteli, cele patru operațiuni (adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea): frate-meu mă învățase cele patru socoteli și fracțiile (OLVA.) ② Adunarea sumei sau sumelor ce are cineva de plătit; răfuiala unei plăți: ră-mi socoteala! ③ Suma, nota de plată: doamna socotea punguța și plătește socoteala toată (CAR.) ④ Calcularea sumei ce are de gînd să cheltuească sau să risce cineva într-o întreprindere; ⑤ socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din țîrg, suma de plată întrece todeauna pe aceea pe care-și propune cineva s'o cheltuească; rezultatul nu se potrivește cu proiectele făcute ⑥ Gînd, plan, proiect: Voiu ceroa să-l omor... — Ba lasă-te de acea ~, căci nu vei putea (RET.) ⑦ ⑧ Chibzuință: Radu-Vodă... giudețele ou mare dreptate și ~ (le făcea) (M-COST.); a-și face socoteala, a cerceta cu de-amănuntul în minte, a lua rînd pe rînd, a se chibzui: ia să stau și să-mi fac ~ cu ce m'am ales eu cit am trăit pe lumea asta (CRG.) ⑨ Rost: toată treaba cu socoteala ei (ZNN.); și moartea are socoteala ei, nu-i lăsată asa de geabă, cum crezi tu (CRG.) ⑩ Treabă: cînd nu este socotință, socoteala merge rău (PANN.) ⑪ În legătură cu anumite verbe: a da ~, a da seamă, a fi răspunzător: cine se suie pe crumazul poporului-oale, n'are cui da ~ de purtare sa (M-P.); a ieși la ~, a o scoate la capăt: vîzînd înșă Turcul că nu țese la ~ cu averimentele (FIL.); a pune la ~, a) a adăuga la suma de plată; b) a lua în seamă, în considerație, a pune temeiul: nu să cade să pui la ~ cuvintele unui om supărălnic (ANT-IV.); a ține a ~, a ținea seamă, a avea în vedere: ea nu ținea ~ de asta, ci-l da 'nainte cu vorba (VLAH.)

a-i v e n i (a nu-i veni) la ~, a-i (a nu-i) conveni, a-i fi (a nu-i fi) pe plac, a-i plăcea (a nu-i plăcea): egalitatea... o înțeleg ca tinerii noștri de la Rayon, cum le vine mai bine la ~ (I-GH.); Prepeleac, vîzînd altă putere din partea draoului, nu-i prea veni la ~ (CRG.) ⑫ Pe socoteala mea, ta, etc.: pe cheltuiala, pe scama, pe spinarea mea, ta, etc.: arde luminarea noastră pe socoteala voastră (PANN.); o vorbă rea spusă pe socoteala altuia îmi face rău (OLVA.); fetele de la ghilii... ohicoteau pe socoteala mea de răsuna prundul (CRG.) ⑬ Măsură, cumpăt: a bea, a cheltui cu ~ ⑭ ⑮ Folos, profit: Cel băgat fără toameală țese fără ~ (PANN.) ⑯ † Rațiune, minte, judecată ⑰ † Părere, opinie, aviz [s o c o t i].

SOCOTI (-otesc, -ot) 1. *vb. tr.* ① A face socoteală, a calcula: cine socotește oțte foi intră 'n plăcintă, niciodată nu mănușină plăcintă (GOL.); cea ce vor fura plug... atunci să socotească den ce zi s'au furat... (și) să plătească pre zi oțte 12 aspri (PRV-MB.); arde luminarea săracului ca să socotească banii bogatului (ZNN.) ② A lua aminte; a băga de seamă: socotiți crinul satelor cum crește neusteniindu-se, nece toare (COR.) ③ A ținea seamă de ceva, a considera, a lua în considerație: aceea cetate, ori-cine va vrea să socotească, va afla că a fost a risipi casei lui Vasile-Vodă pricină (M-COST.); ferico bărbat ce nu-i socoti Domnul păcatele (COR.) ④ A se gîndi

matur, a chibzui: socotiți ce faceți, că nu faceți giudeț

etc.; postament ③ ④ Partea de jos a pîrzelui

casei, puțin mai ieșită în afară (4515): în colțul

uîlțel... luorează niște ziduri la ~

oasii (SR-VN.) [fr.].

etc.; postament ③ ④ Partea de jos a pîrzelui

casei, puțin mai ieșită în afară (4515): în colțul

uîlțel... luorează niște ziduri la ~

oasii (SR-VN.) [fr.].

○ **SOCOATĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans.*

Socoteală: de ce nu plătesc socota? ①

Întrebă împăratul (RET.); ② face so-

coata fără biriaș (ZNN.); ③ Dumne-

zeu nu bate ou boata, numa ou so-

coata (ZNN.) [s o c o t a].

○ **SOCOTE**, **SOHOTE** *sf. pl.*

① Tuberculoză, oftică, istovire a corpului (copiilor mici): dacă un copil a picat în

socote, numite... și sohote... se

usucă, de numai pielea și oasele

rămîn pe dinlău (MAR.) [srb. bg.

rus. s u h o t a, pol. s u -

c h o t y].

† **SOCOTEA** (*pl.-tele*) *sf.* ① Fisă, jeton ② Nu-

mărul 7 în jocul copiilor (A-CO.) [s o c o t i].

SOCOTEALĂ (*pl.-ali*) *sf.* ① Operațiune

prin care se combină numerele sau diferite cantități între ele, făcînd adunări, scăderi, etc.; calcul: a face socoteli, a greși socoteala; cele patru socoteli, cele patru operațiuni (adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea): frate-meu mă învățase cele patru socoteli și fracțiile (OLVA.) ② Adunarea sumei sau sumelor ce are cineva de plătit; răfuiala unei plăți: ră-mi socoteala! ③ Suma, nota de plată: doamna socotea punguța și plătește socoteala toată (CAR.) ④ Calcularea sumei ce are de gînd să cheltuească sau să risce cineva într-o întreprindere; ⑤ socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din țîrg, suma de plată întrece todeauna pe aceea pe care-și propune cineva s'o cheltuească; rezultatul nu se potrivește cu proiectele făcute ⑥ Gînd, plan, proiect: Voiu ceroa să-l omor... — Ba lasă-te de acea ~, căci nu vei putea (RET.) ⑦ ⑧ Chibzuință: Radu-Vodă... giudețele ou mare dreptate și ~ (le făcea) (M-COST.); a-și face socoteala, a cerceta cu de-amănuntul în minte, a lua rînd pe rînd, a se chibzui: ia să stau și să-mi fac ~ cu ce m'am ales eu cit am trăit pe lumea asta (CRG.) ⑨ Rost: toată treaba cu socoteala ei (ZNN.); și moartea are socoteala ei, nu-i lăsată asa de geabă, cum crezi tu (CRG.) ⑩ Treabă: cînd nu este socotință, socoteala merge rău (PANN.) ⑪ În legătură cu anumite verbe: a da ~, a da seamă, a fi răspunzător: cine se suie pe crumazul poporului-oale, n'are cui da ~ de purtare sa (M-P.); a ieși la ~, a o scoate la capăt: vîzînd înșă Turcul că nu țese la ~ cu averimentele (FIL.); a pune la ~, a) a adăuga la suma de plată; b) a lua în seamă, în considerație, a pune temeiul: nu să cade să pui la ~ cuvintele unui om supărălnic (ANT-IV.); a ține a ~, a ținea seamă, a avea în vedere: ea nu ținea ~ de asta, ci-l da 'nainte cu vorba (VLAH.)

a-i v e n i (a nu-i veni) la ~, a-i (a nu-i) conveni, a-i fi (a nu-i fi) pe plac, a-i plăcea (a nu-i plăcea): egalitatea... o înțeleg ca tinerii noștri de la Rayon, cum le vine mai bine la ~ (I-GH.); Prepeleac, vîzînd altă putere din partea draoului, nu-i prea veni la ~ (CRG.) ⑫ Pe socoteala mea, ta, etc.: pe cheltuiala, pe scama, pe spinarea mea, ta, etc.: arde luminarea noastră pe socoteala voastră (PANN.); o vorbă rea spusă pe socoteala altuia îmi face rău (OLVA.); fetele de la ghilii... ohicoteau pe socoteala mea de răsuna prundul (CRG.) ⑬ Măsură, cumpăt: a bea, a cheltui cu ~ ⑭ ⑮ Folos, profit: Cel băgat fără toameală țese fără ~ (PANN.) ⑯ † Rațiune, minte, judecată ⑰ † Părere, opinie, aviz [s o c o t i].

Fig. 4514. Socluri.

omenesc, ce dumnezăesc (VARL.) ¶ ③ A fi de părere, a gândi; a găsi de cuviință: acela... leșind la locuri frumoase și deschise, au socotit cu totul că e loc bun de hrană (GR-UR.); Domnul socoti de folos a trămie în cercetare peste Olt pe fiul său Mircea (ODOB.); și a certa bărbatul, însă nu cu moarte, ce cum va socoti glăduț (PRV-LP.) ¶ ④ A avea de gând: iară pre Bucloc au socotit să-l otrăvească (M.COST.) ¶ ⑤ A-și închipui, a crede, a presupune: cind socotești că te vei odihni pre everile tale, atunci (Dumnezeu) le răspesște și le dă în minile altora (MUST.); dao' ar fi să iasă toți învâțați, după cum socoti tu, n'ar mai avea cine să ne trasă ciubotele (CRG.) ¶ ⑥ A lua drept cineva, a privi ca: Tu vrei un om să te socoti, cu ei să te asameni? (EMIN.); fie-care, fie cît de mic, socotește pe sineși de om mare (JOL.) ¶ ⑦ A îngrijii, a căuta de cineva: nemernic am fost și m'ați dus în casă... bolnav, și m'ați socotit (VARL.); miulare, de nu va chema vraci la boala bărbatului sau de nu-l va nice socoti, aceea nu va pierde nemica din venitul ei ce va avea de la bărbat (PRV-MB.) ¶ ⑧ A păzi, a avea grijă de ceva: de vor da nescul niște avuțe ca să o ție și să o socotească și de o va fi furat cineva... să să certe (PRV-LP.).

2. *vb. refl.* ① A se răfui, a face socoteala cu cineva spre a vedea ce are de dat sau de luat ¶ ② A se chibzui, a se gândi matur: scoase oscioarele din legătura ce o avea, se socoti nițel, mai cugetă și... le puse vîrf în vîrf (USP.) ¶ ③ A se considera, a se privi ca: nu lasă pre cel nedostoinic să se umezească, carli se socotesc o păgînii (PR-GOV.) ¶ ④ A se păzi, a se feri: să le hie cele bune de învătura, iară cele rele ca să să poată feri și să să socotească (GR-UR.) ¶ ⑤ NESOCOTI [ung. szokottal].

SOCOTINȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Chibzuință: unde nu e ~, socoteala merge rău (PANN); glasul celui fără ~, ca urletul de cîine (COL.) ¶ ② Părere: socotința mea este că prietenul dumneavoastră ar fi figurat în iarmaroc cu streangul de gît (ALECS.) ¶ ③ Intențiune: minciunile... unele se fac și se zio cu bună ~, iar altele cu rea (MCH.) ¶ ④ Vază, stimă ¶ ⑤ NESOCOTINȚĂ [socoti].

SOCOTIT *adj.* ① p. socoti ¶ ② Chibzuit ¶ ③ NESOCOTIT.

SOCOTITOR *adj. verb.* socoti. *și sm.* Care socotește (în toate accepțiunile verbului) ¶ ④ NESOCOTITOR.

SOCRIE *sf. Băn. Trans.* Părinții nevetei sau ai bărbatului: Așa-i la ~: Să te scoți de noapte, și să le faci toate (NOV.); Tineră mă măritai, Rea ~ -mi căpătai (HOD.) [socru].

SOCRITĂ (pl.-te) *sf.* ① *dim.* SOACRĂ ¶ ② Femeie ce face pe bucătăreasa la nunți (R-COD.).

SOCRU *sm.* ① Tatăl nevetei sau al bărbatului: Timuș, cu oastea... n'au mai așteptat să se adune cu socru-său, Vasilie-Vodă (M-COST.) ¶ ② ~ mare, tatăl ginerelui (în ziua nunții); ~ mic, tatăl miresei; socri mari, socri mici, părinții mirelui, miresei: Văzutu-s'a crescut în sări Răvan cu mire, cu nănași, Cu socri mari și cu nănași (COȘB.) [lat. vulg. socrus = clas. socer].

○ **SOCRU** *sm.* (P) = soc.

SODĂ *sf.* ① Carbonatul neutru de sodiu (CO²Na²), întrebuințat în gospodărie pentru curățit vasele, etc. ¶ ② ~ caustică, hidrat de sodiu (NaOH), întrebuințat la fabricarea săpunurilor și ca reactiv ¶ ③ Apă gazoasă [germ.].

† **SODĂȘ** *sm.* ~ Chezaș, garant: cea ce-i vor prinde... cîștind bani răi... și de nu-și va putea pune ~ul, să-i dea giurămînt (PRV-LP.).

SODIU *sbt.* ① Metal alcalin, moale ca ceara, alb ca argintul, foarte alterabil la aer și care descompune apa la temperatura obicinuită; numit și „natriu” (Na) [fr.].

SODOM, SUDOM *sbt.* (P) ① Multime nenumărată, potop (de oameni): de la Mircea n'a mai văzut Dunărea aita sodom de oaste (VLAH.); în marginea pădurii, a sosit de trei zile cu sodom de oaste, ca să mă răpescă, împăratul Galben (R-COD.) ¶ ② Prăpăd, nimicire, pustiire: în țara noastră... era mare ploiești și un sodom de nu mai avea pereche (R-COD.) ¶ ③ *Oiten.* (VIRC.) Sodom de ploaie, ploaie mare, potop ¶ ④ *Oiten.* Namilă (de om); ori-ce obiect peste măsura de mare: un sodom de sobă (CIAUS.) [vsl. S o d o m ū, orașul pustiit de foc și pucioasă, de care vorbește Biblia; comp. și rus. s o d o m ū „multime sgomotoasă”].

SODOMI, SUDOMI (-omes, -om), **SUDUMI** (-umes, -dom) *vb. tr. și refl.* (P) ① A (se) nimici, a (se) prăpădi, a (se) potopi: Bate tu marginile, Eu oiu bate mijloacele, I-om bate, I-om sodomi, și de Turci nemici n'a fi (BRU.); să mă sodomesc e păcat de moarte, trebuie să trăiesc și necăjită (RET.); În blesteme: sodomi-te-ai Dumnezeu! ¶ ② *Oiten. Maram. Oaș.* A (se) surpa, a (se) nărui, a (se) prăbuși ¶ ③ A se scufunda, a se lăsa în jos (pămîntul) [s o d o m].

SOFA (pl.-tale) *sf.* = **DIVAN** ① (P) 4516): a lung pat-sofa... dormea de-a punga căpătăneasa cu un copil la sîn (I-GH.); (boierii) l-au aflat jos într-o odăie... avînd sofale (LET.) [tc.].

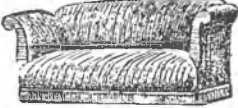

Fig. 4510. Soia.

SOFISM (pl.-me) *sm.* + Raționament fals care are aparența adevărului și cu care caută cineva, de rea credință, să aere un neadevăr: Zamolsky scrisse și el Papii... îndreptățindu-și faptele sale cu multe ~e și n-adevăruri (BALC.) [fr.].

SOFIST *sm.* ① În Grecia veche, în epoca lui Socrate, se numea astfel ori-ce filosof, înzestrat cu darul vorbirii, care discuta cu frivolitate despre toate ¶ ② Astăzi: cel ce se servește de sofisme [fr.].

SOFISTIC 1. *adj.* ① Care are caracterul sofismului: raționament ~ ¶ ② Care face uz de sofisme: autor ~.

2. **SOFISTICĂ** *sf.* ① Arta sofistilor greci ¶ ② Partea logice care tratează despre sofisme [fr.].

SOFISTICĂRIE *sf.* ① Intrebuințarea deasă a sofismelor ¶ ② Raționament sofistic, subtil [fr. s o p h i s t i c u e r i e].

SOFIT, SUFIT (pl.-ite) *sm.* + Tavă impodobit cu stucaturi: chiar și sulitul și părășii erau acoperiți cu mătăș țesută de casă (VOR.) (P) 4517) [it. soffitta].

Fig. 4517. S. Sofit.

SOFRA (pl.-trale) *sf.* + Mescioară rotundă, foarte joasă la care se mînca șezînd pe divan (după obiceiul turcesc): la 11 ceasuri le-au pus masa, ~ turcească poleită cu aur (LET.); oine păzește sofrana mîncă ciorbea (PANN) [tc.].

SOFRAGERIE, SUFRAGERIE *sf.* ① Sală de mîncare: serata s'a încheiat, după cum se obicinuia pe atunci, în sofragerie, cu un curcan fript (I-GH.); era... masă întinsă de la un capăt al sufrageriei la celălalt (BR-VN.) ¶ ② Mobila unei sofragerii: și-a cumpărat o ~ de nuc [s o f r a g i u].

SOFRAGIU, SUFRAGIU *sm.* Cel ce îngrijește de masă și tacimuri, într-o casă boierească: ca sofragin, se obicinuește atît de mult cu mîncările delicate, încît nu mai poate să trăiască fără friptură de fazan (FIL.); bate în clocoi, unde mînlăcă sudorează poporulul suveran, știl: masă, sufragiu... (CAR.) [tc. s o f r a g i u].

SOFTA (pl.-tale) *sf.* + Student la o universitate turcească [tc.].

○ **SOGA, SOGI** (sog) *vb. tr. Trans.* ① = **SOAGE** ¶ ② A frînge, a rupe aluatul din care se face plînea (CIAUS.).

SOHARIȚIU *sm.* X = **SUHAR**: mîncam numai soharici, un fel de pesmet negru ca noroiul și tare ca piatra (I-GH.).

SOHAT = **SUHAT**: prin ~uri pică de boala oite o vită din cirez (ODOB.).

SOI *vb. tr. și refl.* A (se) împerechia spre a (-și) înobilă soiul, rasa (verb. de vite): (buhali ungurești) decă se soseu cu vaci bune moldovenești, să fac din viții lor acei mai grei și mai frumoși boi (ORAGH.).

Fig. 4518. Soia.

SOI *vb. tr. și refl.* A (se) murdări cu ceva solos: capul lui mare, atîndat într-o pernă galbenă și solită de nădușală (OLVR.) [s o a i e].

SOIE, SOIA *sf.* + Planță din familia leguminoaselor, ce seamănă cu fasolea; se cultivă, ca plantă alimentară, în China și Japonia; numită și

SOL - „fasole-japoneză” (*Soja hispida*) (☐ 4518) [fr. soja].

SOLȘ *adj.* Murdar, minjit cu pete de grăsimi: cămașile lor... sînt negre și solșoase de grăsimi zărilor (LUNG.); desobide mereu ocol pe la locurile însemnate cu ote un petiote de hirtie pus între filele solșoase, așa de solșoase că se înoleau pe degete (VLAH.); scoase din buzunarul unei jilete cu minezi un plic ~ (D.-ZAMF.) [soaie].

† **SOITARIU, SUITARIU** *sm.* ① † Măscăriciul domnitorului care-l însoțea, împreună cu alți trei, îmbrăcați la fel, la parade și alături: înainte mergeau suitarii câlări ou nalte călucii flocoase, la care atirna cîte o lungă coadă de vulpe (NEGR.) ② Bufon, caraghios: (O. A. Rosetti) de alții a fost considerat ca un mare suitariu și ridicul și pernicios, care merita pe rînd dispreț și ură (CAR.) [tc. soj t a r i u].

○ **SOIȚĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* ① = **GAIȚĂ** ① [srb. bg. soj k a].

SOIU (pl.-turi) *sf.* ① † Rasă (în spec. de cai, de vite): alergări de cai se fac... ca... să se îmbunătățească ~ l herghelilor (NEGR.); nu toate vitele, chiar de sînt de același ~, nu sînt deopotrivă de bune (RET.); avînd un cocos de ~... a cumpărat și o găină aștîdere de ~ (ASP.) ② Viță (de oameni), seminție, neam (bun); (e) de ~ țărănesc și ou gârșuni de cocoană în cap (GN.); de ~, ales, de seamă, de viță bună, de neam bun: în tinerețile ei fusese avuț și trăise în lumea cea de ~ (GN.) ③ Varietate, speță, gen: locul cel mai ou noroc este acela care produce tot ~ de bucate și lerburi (RET.) ④ Fire, calitate: vail ostind-v'ar Dumnezeu să vă osîndească, ~ri ticloase ce sîntetii (CRG.); gura babel umbia, cum umblă melița: că fata lui nu ascultă, că-i ușernică, că-i leneșă, că-l ~ rău (CRG.); pungașului nu-l ardea de luor, ~ rău (CAR.) ⑤ Fel: prin străini, Dumnezeu știe peste ce ~ de sîmintă de oameni îi da, și nu țî-or putea răbda cîte țî-am răbdat noi (CRG.); tot ~ l, tot felul: ne vom da tot ~ l de ajutor la tot ~ l de întîmplări (ALECS.) [tc. so j].

SOIU (pl. soale) *sn.* = **SOAIE**: de harnică ce era... o umpluseră lișionile și era... și ~ pe ea (R.-COD.).

SOL *sm.* ① Persoană trimisă de un guvern pe lîngă altul, de un suveran la alt suveran, spre a-l reprezenta sau spre a îndeplini o misiune oarecare, trimis, ambasador, mesager: cea ce va aduă soli carii merg de la o domnie la alta... să se afurisească după pravila besericii (PRV.-MA.); repezea Stefan-Vodă soli după soli la craul leșec pentru ajutor (N.-COST.); Curtea este plină, țara în mișcare: Soli trimiși de Poartă vin la adunare (SOL.); capul solului nu se tale (GOL.) ② ③ Vestitor: Un glonă, ~ al morții crude (ALECS.) [vsl. s ū l ū, rus. (vechiu) s o l ū].

SOL *sm.* ① ② A cincea notă a gamei lui do ③ Semnul care reprezintă această notă [fr.].

SOL (pl.-turi) *sn.* ① † Pămîntul privit din punctul de vedere al naturii sale sau al calităților sale productive: ~ calcaros, nisipos; ~ umed, mociros; ~ fertil, arabil ② ③ Teren pe care se clădește; suprafața pămîntului: a clădit pe un ~ sănătos; la nivelul ~ului; la 1500 metri deasupra ~ului [fr. < lat.].

SOLĂ (pl.-le)

sf. † Pește de mare care trăește mai ales pe lîngă coastele Franței, din aceeași familie cu limba-de-mare (*Solea vulgaris*) (☐ 4519) [fr. solc].

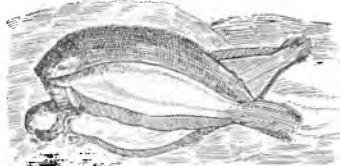

Fig. 4519. Sole.

SOLANE

sf. pl. † Familie de plante dicotiledonane din care fac parte cartoful, pătlăgelele roșii și vinete, tutunul, etc. [fr.].

SOLAR *adj.* ☆ ① Ce ține de soare; ce vine de la soare: razele ~e; căldura ~ă ② Sistemul ~ **SISTEM** ③ timpul ~ **TIMP** ④ [fr. solaire].

† **SOLAR** *sm.* Căruș de sare, negustor ce vinde sare [srb.].

† **SOLARIT** *sbst.* † Dare pe sarea transportată [vsl. sol ū „sare” + suf. -ărit].

○ **SOLARIȚĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* ① Vas în care se păstrează sarea [srb. solir].

SOLBĂ, SOALBĂ (pl.-be) *sf.* ⑤ Arșic tare și alb de capră: arșicele scoase de la țapi și de la capre, care sînt mai albe la os, se numesc solbe (ASP.); soabtele sînt tot niște gioale... mai mari; ...ele s'au albit din pricina timpului (PAMF.); îngălbinise, apoi se albise solbă (OLVR.) [lat. sub alba].

SOLD (pl.-duri) *sn.* ① Suma ce trebuie plătită pentru a achita restul unei scoteli ② În contabilitate, suma care constituie diferența între debitul și creditul unui cont ③ Marfă demodată sau cu oarecare defecte ce se vinde cu un preț mai ieftin [fr.].

SOLDĂ (-dez) *vb. tr.* ① ② A plăti tot restul datorat spre a încheia o secoteală: ~ un cont, o factură ③ ④ A da o soldă trupelor, a le avea în soldă ⑤ A plăti pe cineva spre a săvîrși o faptă: ~ voiesii [fr.].

SOLDĂ (pl.-de) *sf.* ① ② Leafă militarilor ③ ④ *Pr. ext.* A fi în solda cuiva, a fi plătit de cineva [fr.].

SOLDAT *sm.* ① ② Cel ce servește în armată fără a avea vre-un grad, ostaș, oștean (☐ 4520): ③ apoi mi-au zis: Soldane, Stăi smirna, poplirane! Căci de-acum ești ~ (ALECS.); ~ proșt ~ **PROST** ④ ⑤ ⑥ Cel ce se pune în serviciul unei cauze: ~ al libertății [fr.].

Fig. 4520. Soldat român din sec. al XVII-lea.

SOLDĂTESC *adj.* ③ De soldat, ostășesc: manta soldățască.

SOLDĂȚIE *sf.* ③ Starea, calitatea, viața de soldat; militărie: ar fi zis. cineva că s'croit pe ~ (GN.); Atunce ou mîndrie Mă văd la ~, Cu colțul ista 'n cap (ALECS.).

SOLDĂȚIME *sf.* ③ ④ =

OSTĂȘIME ⑤ Ceată de soldați nedisciplinați. **SOLECISM** (pl.-me) *sn.* ② Greșală de sintaxă; greșală comisă împotriva firii sau purității unei limbi: sînt sigur că petiția ce v'a făcut-ou era plină de barbarisme și de ~e și scriaș ou slove ciriliane (ODOS.) [fr.].

SOLEMN *adj.* ① Care se celebrează în fie-care an cu o deosebită pompă religioasă: sîrbătoare ~ă ② Pompos, însoțit de mari ceremonii publice: serbare ~ă; procesiune ~ă ③ Însoțit de toate cerințele și formalitățile de rigoare: declarațiune, înădăniială, hotărîre ~ă ④ Emfatic, afectat: ton ~ [lat.].

SOLEMNITATE *sf.* ① Sîrbătoare care se celebrează în fie-care an cu pompă ② Pompă deosebită în anumite serbări și ceremonii publice ③ Totalitatea formalităților care însoțesc îndeplinirea unui act solemn: ~e unui testament, unul jurămint [fr. solennité].

SOLENOID *sm.* și (pl.-ide) *sn.* ③ Sistem de curenți electrici circulari, paraleli, de aceeași mărime și de același sens, și ale căror planuri sînt perpendiculare pe linia care trece prin centrele lor; această linie se numește axa solenoidului (☐ 4521) [fr.].

Fig. 4521. Solenoid.

SOLFATĂRĂ (pl.-re) *sf.* † Crater de vulcan stins care aproape într-una dă afară vapori de hidrogen sulfurat și de apă [it.].

SOLFEGIA (-giez) *vb. tr.* ③ A descifra un cîntec, întonînd înțîiu fie-care notă cu numirea ei. înainte de a-l cînta cu vorbe [it.].

SOLFEGIU (pl.-egii) *sn.* ③ Exercițiu de muzică vocală ④ Carte care cuprinde exerciții grădite de cînt [it.].

○ **SOLGĂBIRĂU** *sm. Trans. Băn.* Judecător: ① luă ~ l la el în cancelărie (RET.); Domnule ~, Prinde-mi bine pin' mi-e rău, Că de mi-o fi mie bine, Dracu s'o rușă de tine (NOV.) [ung. szolgabíró].

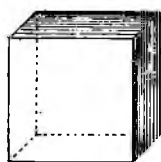
† **SOLI** (-lesc) *vb. tr.* A trimite vorbă printr'un sol: Mateiaș solete marelui Ștefan Ca să-l renoască drept ou suzeran (SOL.).

SOLICITA (-it) *vb. tr.* ① A cere cu stăruință, a se ruga în mod stăruitor: nu-mi refuza ajutorul pe care-l

POLIEDRE REGULATE

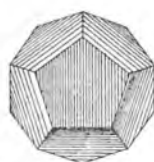
TETRAEDRU

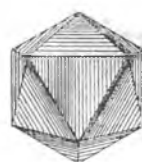
EXAEDRU (CUB)

OCTAEDRU

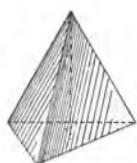
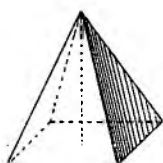
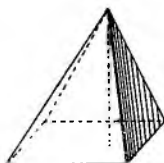
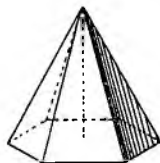
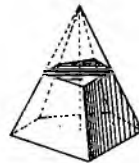
DODECAEDRU

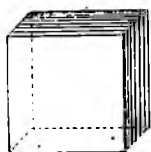
ICOSAEDRU

POLIEDRE NEREGULATE

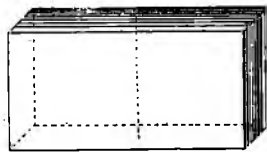
PIRAMIDE

PIRAMIDĂ
TRIUNGIULARĂPIRAMIDĂ
TETRAGONALĂPIRAMIDĂ
OBLICĂPIRAMIDĂ
POLIGONALĂPIRAMIDĂ
TRUNCHIATĂ

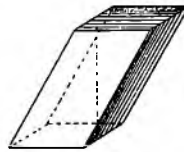
PARALELIPIPEDE

PARAL. CUB

PARAL. DREPTUNGIULAR

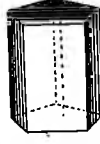
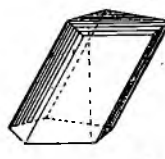

PARAL. OBLIC

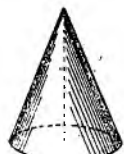
ROMBOEDRU

PRISME

PRISMĂ
TRIUNGIULARĂPRISMĂ
TETRAGONALĂPRISMĂ
POLIGONALĂPRISMĂ
OBLICĂPRISMĂ
DREAPTĂ TRUNCHIATĂ

CORPURI ROTUNDE

CONURI

CON DREPT

CON OBLIC

CON TRUNCHIAT

CILINDRI

CIL. DREPT

CIL. OBLIC

CIL. TRUNCHIAT

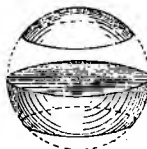
SFERE, etc.

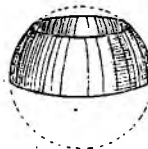
SFERĂ

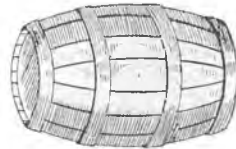
SECTOR SFERIC

SEGMENT SFERIC

INEL SFERIC

BUTOIU

SOL - solicit $\uparrow$ ③ A cere să i se acorde, a face demersuri spre a câpăta (un post, o favoare, etc.) $\uparrow$ ④ A determina o mișcare, a exercita o acțiune (*verb.* de o forță): gravitatea soliciță corpurile să cadă [fr.].

***SOLICITARE, SOLICITAȚIUNE** *sf.* Faptul de a solicita; cerere cu stăruință, rugămintă stăruitoare; demers pentru a obține ceva (un post, o favoare, etc.) [fr.].

***SOLICITATOR** *sm.* Cel ce solicită, cel ce cere cu stăruință, care face demersuri pentru a obține un post, o favoare, etc. [fr.].

***SOLICITUDINE** *sf.* Grijă plină de atenție, inspirată de afecțiunea pe care o are cineva pentru altul: văduva sa mamă i-a crescut ou cea mai mare iubire și ~ (D.-GH.) [fr.].

***SOLID** 1. *adj.* ① Tare, virtuos, care nu e nici lichid nici gazos, ale cărui părți constitutive nu pot fi schimbate din loc sau separate fără efortare: corpuri ~e $\uparrow$ ② X Alimente ~e, pinea, carnea, legumele, etc., spre deosebire de băuturi $\uparrow$ ③ Trainic, țepăn, care nu e fragil, care poate dura mult și să reziste loviturilor, greutății proprii, intemperțiilor, etc.: o boltă, o clădire ~ă; teren ~, pământ sănătos, pe care se poate clădi fără nici o teamă că edificiul se va surpa $\uparrow$ ④ Durabil, rezistent, care ține mult: o sticlă ~ă $\uparrow$ ⑤ Care nu-și pierde culoarea, care nu iese: o culoare ~ă $\uparrow$ ⑥ Statornic, temeinic: o prietenie ~ă.

2. (*pl.-de*) *sm.* ① $\uparrow$ Corp solid: ~ele au un volum și o formă care le sînt proprii $\uparrow$ A Ori-ce corp geometric care are cele trei dimensiuni (lungime, lățime, înălțime), cum sînt poliedrele, corpurile rotunde, etc. (TAB. LX) [fr.].

***SOLIDAR** 1. *adj.* r. ① Care face ca, între mai mulți debitori, fie-care să fie obligat la plata totală a datoriei: cauziune ~ă $\uparrow$ ② Care sînt obligați să plătească unii pentru alții: debitori ~i $\uparrow$ ③ *Pr. ext.* Se zice despre persoanele care sînt răspunzătoare unele pentru altele.

2. *adv.* În mod solidar [fr.].

***SOLIDARICEȘTE** *adv.* În mod solidar: în obligațiunile comerciale, codebitorii sînt ținuți ~, afară de stipulațiune contrarie (COD.-COM.).

***SOLIDARITATE** *sf.* ① r. Îndatorire de a plăti unii pentru alții $\uparrow$ ② Răspundere mutuală care se stabilește între două sau mai multe persoane [fr.].

***SOLIDIFICA** (-*tie*) *vb. tr. și refl.* A (se) face solid, a (se) întări (*verb.* de ceea ce a fost lichid sau fluid) [fr. solidifier].

***SOLIDITATE** *sf.* ① Starea corpurilor solide $\uparrow$ ② Măsurile de ~, acelea care slujesc la măsurarea solidelor $\uparrow$ ③ Calitatea a tot ce e solid, cu greu de distrus, tărie, trăinicie: ~a unei clădiri [fr.].

SOLIE *sf.* ① = AMBASADĂ ②: abia de se află în vre-o istorie... ~ ca aceea la vr'o împărăție prilejită, cu 300 de oameni călări (M.-COST.) $\uparrow$ ③ Însărcinarea, misiunea solului: Respectați solia, căpitani mei! (SOL.) $\uparrow$ ④ Mișune, însărcinare: dar să nu uit solia ce mi-a încredințat tată (UR.) $\uparrow$ ⑤ Mesaj: un smoo de raze pornit din luminile asfințitului se strecură în odaia mea ca o ~ cerească (GN.) [SOL].

† **SOLINAR(IU)** = SULINAR(IU).

***SOLIPED** 1. *adj.* Se zice despre ori-ce animal mamifer care are la fie-care picior numai cîte un deget a cărui extremitate o constituie copita, cum sînt d. e. calul, măgarul, zebra, etc.

2. *sm.* Animal soliped [fr.].

***SOLIST** *sm.* $\uparrow$ Cîntăreț sau muzicant care execută un solo: era un aturist de ~ cu cornul, care pusesse mîna pe o doină... (D.-ZAMF.) [fr.].

***SOLITAR** 1. *adj.* Singuratec: în casteiul de pe stîncă, la fereastra ~ă, stă pe gînduri o femeie și privește 'n noaptea-afară (COS.) $\uparrow$ Lucesc zidiri, ruine pe cîmpul ~ (EMIN.)

2. *sm.* Diamant mare, montat singur (*în spec.* la un cerce) (PL. IX) [fr.].

† **SOLITOR(IU)** *sm.* Parlamentar; delegat; mijlocitor: trimițînd la dînsul pe un solitor al său... le-au zis să se închine (M.-COST.) $\uparrow$ Iar Gavril solitoriu îndată Mersu țînd poruncile aminte (D.-DEL.) [SOL].

***SOLITUDINE** *sf.* Singurătate [lat.].

SOLNIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Mic vas de sticlă, de por-

telan, etc., în care se pune sarea ce servește la masă (4522, 4523): cea ce întinge mîna cu mine în ~, acela mîă vîndu (COR.); pipera și sarea din ~ de se vară, te vei sfădi cu casnilei (COR.) [bg. srb. solnica].

***SOLO** *subst.* $\uparrow$ Bucată de muzică pentru o singură voce sau pentru un singur instrument, cu sau fără acompaniament: Fig. 4522. altul face să răsună sala de cea mai fantastică suflare de nas, asemănată unui ~ din trimbiță de masă. (GN.) [it.].

SOLOMIZDRĂ = ȘALAMANDRĂ.

SOLOMONAR, SOLOMONAR *sm.* ① Vrăjitor care, după credința poporului, are puterea de a lega ploile și de a face să cadă grîndina unde vrea; el umblă

Fig. 4523. Solnițe din diferite regiuni ale țării.

de obicei prin văzduh, călare pe un balaur: solomonarii... merg de dau piatră ca să pedepsească pe cel ce nu țin sărbătorile (VOR.); în ajunul Bobotezei, solomonarii nu mănîncă nici nu beau nimic, pînă ce nu înserază cum se oade (MAR.) $\uparrow$ ② Astronom, cel ce știe să prevăstească vremea și să facă calendare: al treilea era solomonar, care face călindare, adică hastronom (RET.); cînd omul caută, ca solomonarii, stelele pe cer (SLV.) [după numele regelui Solomon, care trecea încă din vechime ca foarte versat în arta magiei].

SOLOMONI (-*onesc*) *vb. tr.* ① A vrăji, a fermeca: nu se poate apropia nimenea de cerb, oăol este solomonit și nici un fel de armă nu-l prinde (CRG.) [Solomon; SOLOMONAR].

SOLOMONIE *sf.* ① Vrăjitorie; vrăjă: Vestitul Doman, tatăl tău, credea în solomonii (STAM.); era o babă care știa solomonii cîte în lumea asta (FLOR.); noroc că eu unul știu solomonii și nu mă prea tem nici de balauri (CRG.) [Solomon; SOLOMONAR].

○ **SOLOVÎR, SOLOVÎRE, SOLOVÎR** *sm.* $\uparrow$ = SOVÎRE: Singură m'oiu spînzura într'un virf de solovîr, într'un mijlocel de tîrg (HOD.).

SOLOVÎRFIȚĂ, SOLOVÎRVIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* $\uparrow$ ① Plantă din fam. labiatelor, cu tulpina și florile purpurii (*Phlomis tuberosa*) $\uparrow$ ② = SCOROGOI [solovirf].

***SOLSTIȚIAL** *adj.* ③ Privitor la solstițiu [fr.].

***SOLSTIȚIU** (*pl.-ții*) *sn.* ③ Momentul cînd soarele ajunge la cea mai mare depărtare de ecuator; pare atunci că se oprește cîteva zile înainte de a-și continua drumul înapoi pe marele cerc; sînt peste an două solstiții: solstițiu de vară (21 Iunie) și solstițiu de iarnă (21 Decembrie) [lat.].

***SOLUBIL** *adj.* ① Ce se poate deslega, care se poate rezolva: problemă ~ă $\uparrow$ ② Care poate să se dissolve, să se topească într'un lichid $\uparrow$ ③ IN: SOLUBIL [fr.].

***SOLUBILITATE** *sf.* Proprietate în virtutea căreia un corp poate să se dissolve într'un lichid $\uparrow$ ④ IN: INSOLUBILITATE [fr.].

***SOLUȚIE** = SOLUȚIUNE.

***SOLUȚIUNĂ** (-*onesc*) *vb. tr.* A da o soluțiune, o deslegare [fr.].

***SOLUȚIUNE, SOLUȚIE** *sf.* ① Fenomen prin care un corp se disolvă, se topește într'un lichid ② Lichidul împreună cu corpul care s'a topit în

el: o ~ de potasiu ¶ ③ Deslegarea, desnodământul unei probleme, unei chestiuni: ~ a unei probleme ¶ ④ Ceea ce termină o afacere oare-care, ceea ce pune capăt unei afaceri ¶ ⑤ ~ de continuitate. ~ CONTINUITATE ⑤ [fr.].

***SOLVABIL** *adj.* Care are cu ce plăti, care e în stare să plătească. bun de plată, bun platnic ¶¶ ③ ~ **INSOLVABIL** [fr.].

***SOLVABILITATE** *sf.* Starea unei persoane bune de plată: partea protivnică va putea să conteste ~ a garantului (PR.-CIV.) ¶¶ ③ ~ **INSOLVABILITATE** [fr.].

***SOLVENT** *sm.*, **SOLVENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ♀ Elev(ă) care plătește taxa de frecuentare sau de pensiuine într-o școală sau într-un internat [germ.].

***SOLVENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* = **SOLVABILITATE** [germ.].

SOLZ *sm.* ① ~ Fie-care din plăcile lătărețe și subțiri care acoper pielea peștilor și a unora din reptile (4524): își aduse aminte de ~ul din urmă ce mai avea de la știucă (MERU); se făcuse un garpe așa de frumos cum nu mai văzuseră ei: ~ii lui erau ca de aur (ISP.); tot astfel despre balauri și zmei: Rîul Iosin se 'ncovoale sub copaci ca un balaur Ce în raza dimineții mîscă ~ii lui de aur (ALECS.); Au venit o să serbeze nunta gingașei mirese Fești frumoși cu par de aur, zmei cu ~ii de oșe (EMIN.); ② ~ razele soarelui bat plazi, împrăștiind ~ii de aur pe 'ncrețiturile apei (VLAH.) ¶ ③ ~ii unei armure, plăcile suprapuse ca niște solzi la unele armure ¶ ④ *pl.* Mici plăci cornoase la picioarele păsărilor și la coada unor mamifere, ca d. e. la castor ¶ ⑤ *pl.* Lame subțirele, foliole mici care apără unele părți ale plantelor sau ale florilor ¶ ⑥ ~ Pulbere răspîndită pe aripile fluturilor [comp. vsl. s l u z ū].

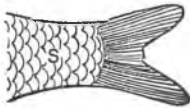

Fig. 4524. S. Solzi.

SOLZI (-zesc) *vb. tr.* A acoperi cu solzi sau în felul cum sînt așezați solzii pe pești: n'ai deoit să-mi solzești o cămașă ou galbini (GR.-N.).

SOLZIȘOR *sm. dim.* **SOLZ**: ține acest ~, și cînd vei glîndi la mine, ou vîlu fi la tine (ISP.).

SOLZOS *adj.* Care pare a fi alcătuit din solzi; care se desface, se deslipește sub formă de tăblițe, ca și cînd ar fi format din solzi.

***SOMA** (-mez) *vb. tr.* A încunoștința pe cineva, în formele stabilite de lege, că trebuie să facă cutare sau cutare lucru: I-am somat să-mi plătească datoria [fr. s o m e r].

† **SOMĂ** (*pl.-me*) *sf.* Sumă; număr mare, mulțime: I-an dat pricină că nu dă seamă de o ~ de bani a vîstieriei (M.-COST.); se va rădica oță-va ~ de oaste... de vor prăda în țara turcească (MUST.); și era împrejurul lui ~ ca să ne prinză... și noi ne apărăm cu cuțitele (GR.-N.); ~ **SUMĂ** [it. somma].

***SOMATIUNE**, **SOMATIE** *sf.* r. Faptul de a soma; actul scris care cuprinde somațiunea făcută: cu cel puțin o zi înainte de ori-ce execuțiune, agentul ce are să erente va face o somație datornicului (PR.-CIV.); era la masă, cînd feciorul îi aduse somația (VLAH.) [fr.].

***SOMBRU** *adj.* Întunecos; întunecat, posomorit: mobila, păreții, ușile, toate aveau un aspect ~ (VLAH.) [fr.].

○ **SOMENĂ** = **SOMINA**.

SOMEȘANA *sf.* Numele unui joc țărănesc [S o m e ș].

***SOMIERĂ** (*pl.-re*) *sf.*

~ Saltea elastică din păr de cal și arcuri sau numai din inele de metal a căror elasticitate e datorită unui sistem de resorturi (4525) [fr. s o m m i e r].

Fig. 4525. Somieră.

○ **SOMINĂ** (*pl.-ini*) *sf.* ① *Băn. Trans.* Par, prăjină ce se pune orizontal pe furci, spre a forma pătului ¶ ② *Olten.* Scobitură, văgăună în mal subț apă, unde stau peștii; gaură de sobolan, de cîrțiță, etc.; tainiță făcută de porci (conv.) (CIAUȘ.) [srb. s o m i n].

***SOMITATE** *sf.* Persoană care, prin meritele ei, ocupă un loc de frunte printre oamenii de știință sau literați: somitățile științei, literaturii [fr.].

SOMN¹ (*pl.-nuri*) *sn.* ① Starea în care se află cineva cînd doarme și în timpul căreia corpul e ca și amorțit, iar activitatea organelor simțurilor încetează pentru moment: nu se pot ține pe picioare de pirotaala ce-i apucă și cad într-un ~ adînc și nu mai știu nimic (ISP.); ~ greu, de plumb; ~ liniștit, binefăcător, turburat, ușor; ~ ușor! urare cuiva care se duce să se culce; ~ magnetic, produs de fluidul magnetic; a-l prînde, a-l fura ~ul; a trage un ~; a-și face, a nu-și face ~ul; a se destepa, a se trezi din ~; cu ochii umflați de ~; în ~, în timpul somnului; cînd copilul rîd prin ~, vîd pe Dumnezeu și pe Maica Domnului (GOR.); mi s'a speriat somnul și nu mai pot dormi; a pierde ~ul, a nu mai putea dormi, a căpăta insomnie; ② a lua, a fura ~ul, a face să nu mai poată dormi, a-l face să capete insomnie: nu se sîrăuă copilul cînd dorm, oă le lei ~ul (GOR.) ¶ ③ Nevoie, dorință pe care o simte cineva de-a dormi: a-i fi, a-i veni ~; a pica de ~; a nu mai putea de ~; somnul îl coplesii și căzu ca un mort (ISP.) ¶ ④ ⑤ ~ul cel lung, ~ul cel de pe urmă, ~ul de veci, moartea; a adormi ~ de veci, etc., a muri ¶ ⑥ ⑦ Stare de neactivitate, de inerție: ~ul naturii ¶ ⑧ ~ul ferii, amorțire ce cuprinde pe unele animale cînd vine iarna ¶ ⑨ ~ul plantelor, pozițiune particulară pe care o iau unele organe ale plantelor, în special frunzele și florile, cînd se apropie noaptea ¶ ⑩ ~ = **MĂRGIȚA-OUȚULUI** (CUCU) [lat. s o m n u s].

SOMN² *sm.* ~ Pește, originar din basinal Dunării și al Volgei, și care se mai găsește în restul Europei numai în cîteva lacuri din Elveția; e, împreună cu morunul, unul din cei mai mari pești comestibili din lume și totdeauna cel mai mare din peștii apelor Europei, căci poate ajunge pînă la 5 m. lungime și la o greutate de 500 de kgr.; are capul mare, bulbucă, lătăreț, turtit, de aceeași grosime cu corpul; gura, largă cît capul, e osoasă și garnisită cu perii a sute de dinți; falca de jos e mai lungă, mai ieșită; din aceasta ies patru mustați mici, iar din falca de sus două mustați foarte lungi; se hrănește cu viermi, insecte, etc., cînd e mic, și mai numai cu pești, cînd e mare; poartă diferite numiri după vîrsta și mărimea lui: moacă, cînd e mărunt; somotain, cînd e de 1-2 kgr.; iaprac, cînd e mai mărlic; somn pană, cînd e mare de tot (*Silurus glanis*) (4526); primăvara, cînd se duce ghiata, atunci se bat ~ii și poduții (RET.) [RUS. s o m ū].

Fig. 4526. Somn.

† **SOMNĂ** (-nez) *vb. tr.* ① A dormi: Puțin somn somnai, Frumos vis visai (PAMF.); (hameleonul) cu ochii deschii somna și cu toată fantazia deșteptată visai (CANT.) [s o m n].

○ **SOMNĂ** = **SUMNĂ**.

***SOMNAMBUL**, **SOMNAMBULĂ** (*pl.-le*) *adj.* și *sm. f.* ① ~ Acela, aceea care se scoală în somn, umblă, face cîte ceva, vorbește fără a se trezi și se culcă iar, neaducîndu-și aminte de nimic, cînd se deșteaptă; lunatic: își duse mîna la pîlărie... cu acea privire fixă de somnambul a omului alurit de durere (VLAH.) ¶ ② Persoană pe care un magnetizator o adoarme și-i pune întrebări cu privire la starea unui bolnav, la remediile care i-ar putea leui, etc. [fr.].

***SOMNAMBULISM** *sbst.* ① ~ Afectiune a funcțiunilor cerebrale care face pe cineva să devie somnambul; ② lunătăcie ¶ ③ ~ magnetic, somn a-normal care poate fi provocat, la persoanele extrem de nervoase, prin influența fluidului magnetic [fr.].

***SOMNIFER**¹ *adj.* Care provoacă somnul, care adoarme: macul e o plantă ~ă.

2. (*pl.-ere*) *sn.* ~ Substanță care provoacă somnul [fr.].

SOMNIȘOR¹ *sm.* ~ *dim.* **SOMN**².

SOMNIȘOR² *sm.* ① ~ = **MAO**² ¶ ② ~ = **AFĂRĂTOARE** ¶ ③ ~ = **TALPA-ȚIȘTEI** ¶ ④ ~ = **MĂRGIȚA-OUȚULUI** (CUCU) [s o m n¹].

SOL-SOM

SOMNOLENTĂ *sf.* = **PIROTEALĂ**: ceilalți ră-măseseră oltva timp într'un fel de nemișcare, amestecată cu o ușoară ~ (FIL.) [fr.].

○ **SOMNOR(EA)** *sm. Trans.* Poreclă dată unuia care e vecinic somnoroș, care nu se mai sa-tură de somn: dar scosă, somnoroș, ce zaci ca o vită? vazi de gâtă carul și mergi la pădure (RET.).

SOMNOROS, ○ **SOMNUROS** 1. *adj.* ① Căruia-i e somn: dacă dormi în sărbători mari, somnoroș vei fi peste tot anul (GOR.); ce poruncești, cocoane? ziseră ei, intrând în casă somnoroși și zăpăciți (FIL.); ② Copacii somnoroși ne chiamă să acopere iubirea noastră (VLAH.); stete multă vreme gînditor la opeșel ce arunca lumină somnoroasă (SLV.) ③ Căruia-i place să doarmă mult, căruia vecinic i-e somn: bursucii somnoroși, cari les numai noaptea din vizuții (ODOB.); tirgusorul Vlădenii era de-a pururea somnoroș (D.-ZAMF.) ④ *Pr. ext.* Leneș, trîndav; care abia se mișcă: la omul frumos îi stă bine și oam somnoroș (RET.).

2. **SOMNOROȘĂ** *sf.* ① Plantă cu frunzele acoperite cu periaș-pri; face flori albe, dispuse în umbel, și niște fructe ovale, păroase între aripi (*Laserpitium prutenicum*) (□ 4527): de nu doarme copilul, scaldă-l cu stroh sau cu ~ și i-l fă de plînsori (GOR.); să nu mai mînlaci din bucatele ce ți-a fierbe baba, pentru că-s făcute cu ~ (EMIN.); culege o poală de ~, pe care o fierbe la un loc cu o vadră de lapte dulce (CRG.) ② = **FIDOSNIO** 2 ③ = **ZMEAOIACĂ** 2 ④ = **CAPTALAN-NEGRU**.

SOMNOROȘIE *sf.* Starea celui somnoroș, piroteală, somnolență: dulcea și voluptoasă ~ a lui (EMIN.).

SOMNULEȚ (*pl.-ete*) *sn. dim.* **SOMN**¹: pînă atunci, pune capul tot în poala dadei și trage un ~ bun (ISP.).

○ **SOMNUROS** = **SOMNOROS**.

***SOMON** *sm.* Pește de mare, de unde se urcă în riuri, și a căruia carne, de culoare roșie, e grasă, hrănitoare și foarte gustoasă (*Salmo salar*) (□ 4528) [fr. s a u m o n].

○ **SOMOT** *sbst. Trans.* **Băn.** Catifea [germ. S a m m e t, cu pronunțare dialectală].

SOMOTEIUL *sm.* = **SOMN**².

***SON** (*pl.-nuri*) *sn.* Sunet [fr.].

***SONATĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Compoziție de muzică instrumentală, alcătuită din trei sau patru bucăți de un caracter și de o mișcare diferite: ~ de Beethoven, de Mozart; Mărișoara trimi oîntă la pian sonata care-ți place dumitale (BR.-VN.) [fr. < it.].

***SONDA** (-dez) 1. *vb. tr.* ① A căuta să afle cu ajutorul sondei adîncimea unei ape al cărei fund nu se vede: ~ un riu, ocoala mării ② A cerceta diferitele straturi ale unui teren cu ajutorul sondei; ③ ~ terenul, a cerceta de aproape, cu băgare de seamă o afacere, înainte de a o întreprinde ④ A introduce un instrument anume, în interiorul unui lucru, spre a constata ce se află înăuntru sau de ce calitate este dîncolo de suprafață ⑤ În chirurgie, a căuta să-și dea seama de starea unei răni, cu ajutorul unei sonde introduse înăuntru ⑥ A căuta să afle, să ispitească gîndurile, intențiunile cuiva.

2. *vb. refl.* A căuta să-și dea seama de starea de spirit, de dispoziția în care se află [fr.].

***SONDĂ** (*pl.-de*) *sf.* ① Instrument alcătuit dintr-o sfoară lungă, de capătul căreia e atîrnată o greutate de plumb, cu care se măsoară adîncimea mării, a unui riu, etc. (□ 4529); cînd se măsoară adîncimile mari, sfoara e înlocuită printr-o sîrmă solidă (□ 4530) ② Sfredel mare cu care se găurește pămîntul spre a se recunoaște natura straturilor terenului sau cu care se fac puțuri ar-

teziene ③ Puț de petrol cu toată instalațiunea lui deasupra pămîntului; ④ **PUT** ⑤ Instrument de chirurgie cu care se sondează rănilor și cu care se fac anumite operațiuni [fr.].

***SONDAJ** (*pl.-aje*) *sn.* Faptul de a sonda [fr.].

***SONERIE** *sf.* ① Sunetul mai multor clopote puse în mișcare în același timp ② Totalitatea pieselor, roților, etc.

dintr'un ceasornic care fac ca să sune ceasurile ③ ~ electrică, clopoțel electric

Fig. 4529. Sonda.

Fig. 4530. Sonda marină.

(= **CLOPOTEL** ④) (□ 4531) [fr. s o n n e r i e].

***SONET** (*pl.-ete*) *sn.* Poezie de 14 versuri compusă din două strofe de câte 4 versuri și urmate de alte două de câte 3 versuri, supuse unor reguli speciale, în ce privește rima [fr. s o n n e t].

***SONOMETRU** (*pl.-tre*) *sn.* Instrument de fizică cu ajutorul căruia se studiază legile vibrațiilor coardelor sonore și se măsoară intensitatea unui sunet (□ 4532) [fr.].

***SONOR**

adj. ① Care produce un sunet prin vibra-re: corp ~; ② tuburi ~e, niște tuburi cu pereții tari

Fig. 4532. Sonometru.

și care dau sunete, cînd vibrează aerul într'in-sele ③ Care sună tare, cu putere și armonie, răsunător: un glas ~; o fantază ~ă ④ Din care rezultă un sunet: vibrațiuni ~e ⑤ Se zice despre timbrul unei voci sau unui instrument, foarte pătrunzător sau care se aude de la distanță ⑥ Film ~, film cinematografic în care personagiile vorbesc și cîntă ⑦ Consonante ~e, consonantele b, v, d, z, g, j, care se rostesc închizîndu-se aproape cu totul gura [fr.].

***SONORITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce e sonor: ~a unui pian; ~a aurului; suflulul lui găsca un farmec în... glasul ei curat, cu sonorități de cristal (VLAH.) ② Proprietate ce au unele corpuri de a reda mai puternice sunetele repercutîndu-le [fr.].

SOPĂ (*pl.-pe*) *sf.* Bîtă scurtă și groasă, măciucă garnisită la cap cu fier ce purtau odinioară ienicerii în locul puștii: ce te-aș măsura eu cu sopă, ca'n vremea ienicerilor! (ALECS.) [tc. s o p a].

○ **SOPON**... = **SĂPUȘ**...

***SOPORIFIC** 1. *adj.* Care are însușirea de a provoca somnul: macul e ~.

2. (*pl.-ice*) *sn.* Substanță, medicament care provoacă somnul [fr.].

***SOPRANO** *sf.* ① Voce obicinuită, subțire și înaltă, de copil sau de femeie ② Voce studiată, capabilă de a executa arii mari și grele ca factură ③ ~ lejeră, voce mlădioasă, volum mic, dar dulce, cu întindere leșnicioasă în registrele de sus, pînă la do și chiar re ④ ~ lirică, de asemenea plăcută, mlădioasă, dar de un volum mai măricel; este vocea preferată pentru arii și romane ⑤ ~ dramatică, voce cu volum mare, viguros în registrul central, mai totdeauna lipsit de acute superioare ⑥ Mezzo ~ = **MEZZO-SOPRANO** [it.].

○ **SOR**¹ *sbst. Trans. Maram.* (BUD.) (VIC.) (CONV.) (BRL.) = **SORIOIU**¹: Tînăra mîslăcă ~, Bătrîna de ce t-e dor (BRL.) [lat. s u b e r, „plută”].

† **SOR**² = **SORA**.

SORĂ, † **SOR** (*pl. surori*) *sf.* ① Fata născută din aceeași părinți sau numai din același tată ori din

Fig. 4527. Somnoroasă.

Fig. 4528. Somon.

Fig. 4531. Sonerie electrică.

aceeași mamă: unchiul și ginerele de pre nepoata cea din-
tîr vor putea lua pre două surori (PRV.-ME.); luase Traian fecior
de suflet... pe Adrian, nepot de sor al său (N.-COST.); ~ bună,
care e născută din aceeași părinți; ~ vitregă, născu-
tă din același tată și dintr-o mamă deosebită
sau din aceeași mamă și din alt tată; surori de lapte,
care au supt de la aceeași doică ¶ ② ~ de mire, de
giner, de mireasă = DRUȘCĂ ¶ ③ Soro, termen cu care
ne adresăm unei fete sau femeii, în semn de prietenie
sau de dragoste frățească; adesea întrebuințat și de bărbat către nevastă: într-o zi... zise bărbatul
către femeie: soro; de la mila lui Dumnezeu noi
n'avem copii; să mergem pe cîmp, și ce vom găsi, aceea
să ne fie copii (USP.) ¶ ④ Titlu ce se dă călugărițelor
sau pe care și-l dau maicile între ele ¶ ⑤ ~ de caritate
= CARITATE ¶ ⑥ A F ~ cu, la fel cu, înrudit
cu: avocatul Panălețescu a mîncat o slîntă de bătaie sor cu
moartea, din care nu se știe de-o scăpe (OLVR.); fi făgădui
o slîntă de bătaie, soră cu moartea (USP.) ¶ ⑦ Se zice
despre unele lucruri cari au aceeași origine: limba
română e ~ cu limba italiană; toate limbile române sînt
limbi-surori; de sute de ani, două țări surori... Moldova
noastră și Valahia... se alîșie și se mîlînează între dinsele
(CRG.) ¶ ⑧ Se zice și despre unele lucruri așa de
strîns legate între ele, încît se pot asimila cu niște
surori: pictura și sculptura sînt două arte surori ¶ ⑨ În legă-
tură cu *adj. pos. mea, ta, s a*, se întrebuințează mai adesea
forma soru: soru-mea, soru-ta, soru-se; la *gen.-dat.*: surorii-
me(e), surorii-t(e)i, surorii-s(e)i, alături de soru-m(e)i, soru-t(e)i,
soru-s(e)i: orașul Șvedului, cînd au murit, au lăsat diată de orăle soru-
sei, care este acum vie (NEC.) ¶ ⑩

✠ SORA-SOARELUI = FLOAREA-SOARELUI ¶ ① ✠ SOR-CU-FRA-
TE, plantă cu flori galbene-aurii, despre care poporul
crede că o poartă hoții în sîn, cînd se duc să fure,
spre a-i feri de a fi prinși; numită și „ciormoiag”,
„carpenă”, „scrab”, „miază-noapte”, etc. (*Melampyrum nemorosum*) [4533] [lat. soror, -oris,
pl. sorores].

SORB: *sm.* ✠ ① Mic ar-
bore din fam. rozaceelor,
cu flori albe, numeroase,
dispușe în corimbe mari;
fructul cărnos, oval sau a-
proape globulos, e brun-găl-
bui cu puncte albe; crește
prin pădurile din regiunea
deluroasă (*Pirus tormina-
lis*) [4534] ¶ ② = SCORUȘ-
DE-MUNTE [lat. sorbus].

SORB: *(pl.-buri) sn.* ①
Vîltoare, vîrtej ca o plînie,
unde apa se duce la fund și
de acolo revine la suprafa-
ță: odată a mers o femeie și o
copilă să spele lîină la un iaz în
oșară, și cum spălau, ~ul le-a
sorbit (VOR.); m'am cufundat pentru totdeauna într'un ~
cumpîlit (SAD.); ~ul mîrilor, a) locul unde se adună
toate apele din lume (SEZ.); b) ființă mitologică care
sorbe marea: ~ul mîrilor
e acela care sorbește marea,
oacă din cîte ape se varsă în mare
s'ar înnece lumea (VOR.) ¶ ②
~ul pămîntului, a) mijlocul
pămîntului, buricul pămî-
ntului, pe unde te sco-
bori pe ceea lume (VAS.); b)
marea care, după credința
poporului, desparte lumea
noastră de tărîmul celălalt
[sorbi].

○ SORBEALĂ (pl.-eli) *sf.* Maram. ✠ = SORBI-
TURĂ ②: în aceste nouă zile... ~nn-î lertat să mînce
(BRL.) [sorbi].

Fig. 4533. Sor-cu-frate.

Fig. 4534. Sorb.

Fig. 4535. Sorbestrea.

SORBESTREA *sf.* ✠ Plantă ierboasă cu ri-
zomul gros, lemnos și tulpina virtuoasă, ramificată
în partea superioară; florile, de culoare purpurie,
sînt dispuse în capitule ovale-lunguete (*Sanguis-
torba officinalis*) [4535] [comp. it. sorbastr-
trela].

*SORBET (pl.-ete) *sn.* ② Băutură răcoritoare,
aproape înghețată, preparată din zeamă de fructe
și lichoururi alcoolice: Ah! talbură-i, Doamna, impu-
sul ~, și limpede-i vinul oprit de profet (COȘB.) [fr.].

SORBI (sorb) *vb. tr.* ① A bea ceva trăgînd puțin
cîte puțin din lichid: sorbea dintr-o ceașcă pe care o ținea
cu amîndouă mîinile (VLAH.); toți sorbeau astă iscusită bău-
tură (NEGR.); bunico, zise domnița, să sorb și o gură de apă
pe gurguiul ulciorului (OLVR.) ¶ ② A bea pînă nu mai
rămîne nimic: Setilă sorbea apa de prin bălți și iazuri,
de se scbateau peștii pe uscat (CRG.); ~ un ou ¶ ③ A în-
ghiți: pămîntul s'au desăcut... și i-au sorbit de viu (DOȘ.);
și apa se repezi năprasnic să-l soarbă, și mai multe nu (OLVR.);
④ se uita la dînsul parcă să-l soarbă cu privirea (USP.) ¶
⑤ A bea dintr-o înghițitură: eram frumuseală în pe-
linci, de-ți venea să mă sorbi într-o lingură de apă (GN.)
(= LINGURĂ ②) ¶ ⑥ A trage în sine, a absorbi:
Dunărea... soarbe 120 de riuri (VLAH.); în curînd și ei apare
pe-orizontul aurit; Sorbind roua dimineții de pe cîmpul în-
verzit (ALECS.); tînașă Elena ședea asupra la fereastră și sorbea
cele dintîu raze ale soarelui (GN.) ¶ ⑦ ~ vorbele, cuvîn-
tele cuiva, a asculta cu multă luare aminte, cu mult
interes spusele cuiva, ca și cînd ar voi să le ab-
soarbă: sorbeau vorbele cu atîta sete, ...ca mai ușor să cu-
leagă din ele învățătura (SLV.); o fetiță lmi sorbea cuvîn-
tele (OLVR.) ¶ ⑧ A slei, a seca (de locuitori): Dacia,
după atîtea războaie... sorbită și stînsă au fost (LET.) [lat.
vulg. *sorbiere = clas. sorbere].

SORBITOR *adj. verb. SORBI și sm.* Care soarbe:
era un păgîn rău, turbat și mare ~ de sînge asupra creștinilor
(NEC.).

SORBITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a
sorbi; cît se soarbe dintr-odată: simți că... un fel
de ~ îl trăgea și-l tot mișca din loc (USP.); după prima ~
de vin, singele se urcă ușor în obrazul doamnelor (D.-ZAF.);
am să... beau tot vinul dintr-o ~ (OLVR.) ¶ ② *Trans.* ✠
Zeamă, mîncare lichidă, udătură: oaspeților ...li se
dă... numai pline și sare... rar unde și puțină ~ (MAR.).

SORCOVĂ (pl.-ve) *sf.* Bețîșor sau rămurică
verde de măr, de prun, împodobită cu flori de hîr-
tie colorată, cu beteală, etc., cu care
umblă copiii, pe la casele oamenilor,
în dimineața de Sf. Vasile, urîndu-
le ani mulți și fericiți; în timp ~ce

Fig. 4536.
Sorcovă.

Fig. 4537.
Copii umblînd cu sorcova.

rotesc urarea, lovesc ușor cu sorcova spinarea a-
celuia pe care-l felicită; datina această e răspîn-
dită numai în Muntenia [4536, 4537]: ie e rușine
să-și lase copilașii... să umble ou icoana Nașterii și cu sor-
cova la Anul-non (USP.) [SORCOVĂ].

SORCOVĂT = SOROCOVĂT.
SORCOVEALĂ, SORCOVEALĂ (pl.-eli) *sf.*, SOR-
COV(A)IT *subst.* Faptul de a sorcova (ăi); urare cu
sorcova.

SORCOVI (-oveso), SORCOVĂI (-ăscu) *vb. tr.* ①
A ura cu sorcova: rostind cuvintele acestea și lovînd
încoșor cu sorcova pe cel de casă, zice oă-i sorcovească sau îi
sorcovească (MAR.) ¶ ② A bate, a lovi cu un băț: une-
ori întorcea biciul și o sorcovea cu codriștea de corn (S.-ALD.)
[bg. sorvakamû].

SOR-
SOR

SORCOVIT = **SORCOVEALĂ**.
SOR-CU-FRĂTE = **SORĂ**®.
SOREAN *sm.*, **SOREATĂ** (*pl.-ete*) *sf.* = **OBLÊT** [s o a r e].

SORGINTÊ *sf.* Izvor; obârşie [it. s o r g e n t e].
SORI (-reso) *1. vb. tr.* A expune la soare, la acţiunea razelor solare: cînd pâlăste soarele, le mai scoate niţel (alunelo) de le soareşte (sevr.).

2. vb. refl. A se încălzi la soare; a se expune acţiunii razelor solare: moş Mihai stă pe prîpa casei, sorindu-se ca o soptă (s.-ald.); văd într'un tîrco, alătura de grajd, doi miei oari se soresc (s.-ad.); apa se strecoară, iar florile se pun ca să se sorescă la soare încă două, trei ceasuri (PAMF.).

3. vb. intr. A luci, a lumina ca soarele: ...un sout de fier săpat ce ca soarele soare (ALECS.).

○ **SORIC** = **SORICIU**.

○ **SORICĂ** *sf.* *Maram. Oaş. Bucov. dim.* **SORĂ**. Surioară: „Sfînte Soare, sfînte Soare, cine-l mai frumoasă?” Da soarele-l răspunde: „sorica tai!” (SB.).

○ **SORICEL** *sm.* *Băn. numai în c. COADA-SORICELULUI* = **COADA-SORICELULUI**.

○ **SORIOARĂ** = **SURIOARĂ**.

SORITĂ (*pl.-te*) *sf.* *†*. Rationament alcătuit dintr'un şir de propoziţii, aşezate astfel ca atributul fie-căreia din ele să devie subiectul celei următoare [fr.].

SORLITĂ (*pl.-te*) *sf.* *†* = **SORLITĂ**.

† **SOROACĂ** (*pl.-ce*) *sf.* ○ † Punct (semn de interpunctie) ¶ ○ † Pauză (în psaltichie) ¶ ○ † Verset (în Biblie, în Psalmi) ¶ ○ *Trans.* (DENS.) *†* Citaţie (la judecăt.) [vsl. s r o k a].

SOROC (*pl.-oace*) *sm.* ○ Termen fixat dinainte, cînd urmează să se facă sau să se întîmple ceva: Aşa dar viind ~ul ursul examen să dea, Se rîndu zina, locul şi toţi adunaţi sedea (PANN); a pune ~, a fixa un termen: Pun ~, hotărăsc zina, între ei s'alcătuesc (LET.); ○: drumul ~ n'are, cînd pleacă cineva la drum, nu poate şti mai adesea cînd ajunge la locul destinat ¶ ○ Termen de plată, zi hotărîtă pentru plata unei sume: cel cu ~ împrumutat e dator a plăti la ~ (LEG.-CAR.); la ~, moşul se duce cu dobinda, ovm am vorbit (R.-COD.); sau cîndei şi-l dau o chitanţă peom că am primit de la el 4000 de lei cu ~ peste cinci zile (BR.-VN.) ¶ ○ Răgaz: fîi dau ~ pînă mîine să gîndeşti dacă te încumieţi ori ba (ISP.); mal ai ~ pînă Duminică (R.-COD.) ¶ ○ Răstimp, interval: Adevărat, se 'ntîmplă să zici, pe la sorocace, Cîte-o vorbă, două, care la unii îi place (ALK.); poveştele, blîndeştea, o vorbă aspră la sorocace... au gonit... porîrile şi deprînderile rele (CAR.) ¶ ○ = **MENSTRUATE** ¶ ○ *pl. m.* Epocile prescrite pentru pomenirea răposăţilor: şapte ani de-a rîndul îi făcuse toate sorocacele, cu colivă şi cu colaci, ca la mortî (I.-OH.); ştiu că, dacă m'ar omori pe mine, mi-al juca hora la sorocace, în loc să-mi faci pomăni (CAR.) [vsl. s ū r o k ū].

SOROCEALĂ (*pl.-ali*) *sf.* ○ Faptul de a soroci ¶ ○ *Trans.* (BUD.) *†* Citaţie.

SOROCI (-oace) *vb. tr. şi refl.* ○ A (se) fixa un termen; a (se) hotărî ziua de plată: ~ ziua judecătii ¶ ○ A (se) hotărî (într'un fel): nu mai fîn mîine cum s'a sorocit căsătoria tinerel fete (GRIG.) ¶ ○ † *Trans.* A cita înaintea judecătii, a da un termen de înfăţişare ¶ ○ A urşi; a meni ce trebuie să se întîmple cuiva [soroci].

○ **SOROCINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* *Băn. †* = **COADA-SORICELULUI** [lat. (cauda) soricina].

SOROCIRE *sf.* ○ Faptul de a soroci ¶ ○ *†* înfăţişare (la proces): stînt silit, să merg la o ~ şi-s bîtrîn şi uite-l calea grea (R.-COD.).

SOROCIT *adj. p.* **SOROCI**. ○ Hotărît, fixat: sosind zina ~ă, duseră pe bietul cioban la spinzuraţoare (R.-COD.); a scris într'o carte, din care nu se poate şterge nici o literă, că azi e ~ stîrşitul (BR.-VN.) ¶ ○ Ursit, menit.

† **SOROCOVĂȚ, SORCOVĂȚ** *sm.* ○ = **SPANT**: un sorocovăţ nemţesc plătea tata pe lună dascălului, ca să mă înveţe (CRG.); cînta să-l scoată încopăşinatului bîtrîn... gîr-găunul din cap, arătîndu-l într'o sară un ciocap plin de sorocoveţi (GRIG.); cînd te duceai cu un sorcovăţ în piaţă, cumpărai oî puteai aduce în spate (SAD.) [rut. s o r o k o v e c].

○ **SOROREA** (*pl.-rele*) *sf. dim.* **SORĂ**.

SORTI (-teso) *1. vb. tr.* A-i hotărî soarta, a-i urşi, a-i meni: se vede că i-a fost sortit să-şi tragă păcatul (GN.); se vede că așa i-a fost sortit şi n'am ce face (CRG.).

2. vb. refl. A se urina în pat şi a se murdări (vorb-de copii) (R.-COD.) (comp. **SOARTE** ○).

SORT = **SOARTE** ○.

† **SORTAR** *sm.* *×* Cel ce a tras la sorti (pentru serviciul militar).

SORTAŞ *sm.* Care e predestinat de soarte, căruia i-e sortit ceva: pe robii acestia, ~ii morîţi, după c-ei stropau cu vin pe cap, îi ucidau (VLAM.) [S O R Ţ].

SORTI (-lesc) *vb. tr. şi intr.* A meni, a urşi: (ur-sitoarele) încep pe rînd... a ~ soartea noului născut, apunînd din fir în pîr toate cele ce au să i se întîmple (MAR.); dacă copilul s'a născut într'un ceas bun, (ur-sitoarele) prînd... a-i ~ de bine (MAR.) [S O A R Ţ e].

○ **SORUICĂ** (*pl.-ce*) *sf. Băn. dim.* **SORĂ**: o ~, sorioară! vino-mi-ţi la moşu, că aol nu e prea bine de tine! (TICH.).

○ **SORUREA** (*pl.-rele*) *sf. dim.* **SORĂ**.

SOS (*pl.-suri*) *sm.* *×* Zeamă preparată cu sare şi piper (uneori şi cu lămle, untdelemn, muştar sau alte ingrediente), care serveşte să dea mai mult gust bucatelor: Pentru un peşte mare cu ce ~ să-l gătească (ALK.) [fr. s a u c e].

SOSI (-oaseso) *1. vb. tr.* A ajunge pe cineva din urmă: hotîniţi, că vă sosim şi noi (VICR.); înainte, copil, înainte ou Dumnezeu, că-i sosim pe Moş Crăciun (OLVR.).

2. vb. intr. ○ A ajunge la locul de destinaţie, a atinge ţinta călătoriei: dă Dumnezeu de vine şi drăguţa de noapte şi el tot nu mai soseşte acasă, ba nici de sat nu se apropia (RET.); pînă a sosire hatmanul... Bogdan-Vodă an trecut Nistrul în ceasta parte (GR.-UR.); trenul a sosit cu tîrziere; mi-au sosit banii de-acasă ¶ ○ A veni timpul, momentul: cînd îi sosit ceasul, abia apucă să nască şi în-trebă pe împărat... (OLVR.); Mie timpul mi-a sosit, Timpul de căsătorit (ALECS.-P.) ¶ ○ A deveni după oare-care trecere de timp, a ajunge într'o stare oare-care: în-telîgînd la ce slăbiciune au sosit, bîrît fîind de Leşi (M.-COST.); așa... au sosit Despot-Vodă la mai mare perire (N.-COST.) ¶ ○ † A-i ajunge, a-i fi de ajuns: nu sosesa lui Stefan-Vodă ale sale să le fînă... ce, de înăcmie, cele ce nu era a lui, încă vrea să le cuprîndă (GR.-UR.) [negr. viit. σὺς ως σὺς ως].

SOSIERĂ (*pl.-re*) *sf.* ○ Vas în care se pune sol [fr. s a u c i e r e].

SOSIRE *sf.* ○ Faptul de a sosi: ~a căruţei ou pine neagră, sunetul goarnel... sînt primite ou o mare bucurie (IRG.) ¶ ○ Momentul, timpul cînd soseşte: volu fi acolo la ~a trenului; la ~a primăverii.

SOSIT *1. adj. p.* **SOSI**. Ajuns: văstîndu-se Bator Jigmond, Domnul de Ardeal, ~ la bîtrîneşte (M.-COST.).

2. sbst. Faptul de a sosi; bun ~i urare făcută celui ce soseşte din drum: Bun ~, frate Ghemisi! Bine făcuşi că veniş! (ALECS.-P.).

† **SOTNIC** *sm.* ○ *×* Căpitan (la Cazaci): Duca-Vodă... au ales din capete dintre dînişii şi au pus giudecători şi polcovnici şi ~i (NEC.) ¶ ○ *Mold.* Străjer: stăteam în preajma cîrligelor ori a lesei toată noaptea, ~ nedeslîpit, ascultînd poveşti încete la focul de găteje (SAD.) [RUS.].

SOTNIE *sf.* *×* Escadron de Cazaci [rus.].

SOT *sm.* ○ Tovarăş; însoţitor: În spaima ce stăpînea pe toţi, nimeni nu voia să ajute pe ~ul său (BALC.); ~ii mei rînjeau pe sub muştaţi... iar mie îmi cam căzu namul (ISP.) ¶ ○ † Prieten: oî ~ii miei şi učenicii miei... vă pare că nu veţi putea acestea să le tocniţi (VARL.) ¶ ○ Bîr-bat (însurat): Stefanida aflîndu-să atunce rămasă sîrăscă de ~ul ei (OOS.) ¶ ○ Unul din cei doi căsătorii (bărbatul sau nevasta): mărirea carea al dat mie ~dăde mie den lemn şi mîncal (PAL.); să vă înţelege cum... au bîr-batul au mărirea vă să hîolească pre soţu-său cu otrăv (PRV.-V.) ¶ ○ = **PĂRECHE** ○: numai deotă să mergi să aducl ~ul păpuenii âstula (RET.) ¶ ○ (Număr) ou ~, care se poate împărţi exact cu 2, număr pereche; (număr) fără ~, care nu se poate împărţi exact cu 2, număr nepereche: să nu faci paşti, nici ouă roşii fără ~, că nu-i bine (GOR.); cînd pune ouăle sub cloşcă, nu le pune ou ~, ci fără ~, să lasă din toate pul (GOR.); ~, ori fără de (~) joc în care unul trebuie să ghicească dacă numărul obiectelor fînute în pumn de către celălalt sînt cu soţ sau fără soţ [lat. s o c i u s].

SOTIE *sf.* ○ † Tovarăşie: şi 'mblară amîndoi în ~ (OOS.) ¶ ○ † Tovarăş, tovarăşă: asociat: Ellogabal...

șau ales ~ la împărăție pre Alexandru, fiul mai mic a vărșău (N.-COST.); cea ce va da altuia arme... acela se va pedepsi ca un ucigătoriu... pentru oă se chiamă ~ cu dinșii (PRV.-MB.); Așa tînărul se 'nsoară, după cum și trebuia, și o nevastă bună ~ în oasă-și la (PANN) ¶ ① Pereche căsătorită (bărbațul și nevasta): țieși-ee ~, ce se zice bărbatul și murerea (FR.-GOV.) ¶ ② Femeie în raport cu bărbatul, cu soțul ei, nevastă: El cînd vrea să-și ia ~, Nu caută bogăție, Ci de vrednicie 'ntreabă (PANN); ¶ ③: caută ~ să-și placă ție, Iară nu altora ¶ ④ ⑤ Soț, bărbat [s o ț].

† **SOȚIURE** *sf.* Tovărășie; societate [so ție].

SOȚIOARA (pl.-re) *sf. dim.* SOȚIE. Nevestică: cînd îi văzură... cu o ~ de-i rideau și stelele de frumoasă, îi primiră cu mare bucurie (USP.).

SOȚIOR *sm. dim.* SOȚ. Bărbățel: împărăteasa ră-mase încercată cînd își văzu ~ul (USP.).

***SOVIET** (pl.-ete) *sn.* ① Comitetul executiv, reprezentant al proletariatului și soldaților ruși, în urma revoluției din 1917 [rus.].

***SOVIETIC** *adj.* ① Privitor la soviet; regimul ~.

SOVIRE, **SOVIRV** *sm.* ① Plantă ierboasă, aromatică, din fam. labiatelor, cu tulpina păroasă și cu flori roșii-purpuri, rar albe, reunite în mici spice oblonge sau cilindrice; numită și „solovirv”, „solovirv”, etc.; e foarte întrebuințată la țară pentru boitul linei și ouălor (*Origanum vulgare*) [4538] ¶ ② = **PĂLĂRIA-CUCULUI** [srb. su h o v r h].

Fig. 4538. Sovirv.

SOVIRVARITĂ (pl.-te) *sf.* ① Plantă ierboasă, cu flori galbene dispuse în panicule terminale; crește prin păduri și pășuni umede (*Hypericum quadrangulum*) [4539] ¶ ② Plantă ierboasă, cu flori galbene-aurii, așezate în capitule la vârful tulpinii; cu aceste flori se face ceaiu care, după credința poporului, e bun pentru durere de pîntece (*Imula britannica*) [4540] ¶ ③ = **VINDECEA** [so v i r v].

Fig. 4539. Sovirvarită.

Fig. 4540. Sovirvarită.

SOVON, **SĂVON**, **ZOVON**, **ZĂVON** (pl.-oane) *sn.* ① Văl (*in spec.* de mireasă): fața miresei e acoperită cu un sovon alb transparent (SEV.); tînăra fecioară se arată... cu aburșul zovon de filialu (COOS.); Minerva, cum o văzu, îi dăte un zovon... peste care-i puse o cunună de aur (USP.) ¶ ② *Trans.Bucov.* Giulgiu (MAR.) [comp. gr. σάβανον > bg. savan, rut. savan „giulgiu“].

SOVONIT, **SĂVONIT**, **ZOVONIT**, **ZĂVONIT** *adj.* = **INSOVONIT**: Pe o valecotită, Vine vulpea zovonită (PAMF.), ghicitoare despre „ceață”.

○ **SOVLCA** = **SUFULCA**.

○ **SPĂCEL** (pl.-ale) *sn.* Băn. *Trans.* ① ② = **IE²** ¶

③ Bluză: Vinde-o vacă ș'un vițel și-și ia poale și ~ (MAR.) ¶ ④ Corset (BUD.) [s p â t c e l].

***SPADĂ** (pl.-de, spede) *sf.* ① Sabie (*in spec.* lată, cu două tăisuri): Scoateți spada și jurăți, Din a noastră dulce țară Dușmanul străin să plară! (ALECS.) ¶ ② = **PEȘTE-CU-SPADĂ** = **PEȘTE** ③.

***SPADASIN** *sm.* ① Cel ce caută pricină ca să se poată bate în duel ¶ ② Cel plătit de cineva ca să omoare pe altul în duel [fr.].

○ **SPAHE** = **SPAHE**.

SPAHIU *sm.* ✕ Cavalierist Turc: cum an înserat, au și trimis vr'o 100 de spahi de l-au strejuit împrejur peste noapte (N.-COST.); spahii înalțară spre a sprijini năvălirea călărimii române (BALC.); Spahii din corturi se 'ndeasă grăbit să-i dea scăpare (COȘB.) [tc. sip a h i; comp. și srb. s p a h i j a].

***SPAHIU** *sm.* ✕ Soldat dintr'un corp de cava-

lerie indigenă format în Algeria [4541] [fr. SOȚ-s p a h i].

○ **SPAIE**, ✕ **SPAHE** *sm.* Băn. Moșier: au auzit oă la Măidan ar fi un spăie bogat, cu numele Dalea (LUS.); acolo trăsesă mai bine unde nu se teme cel slab de cel tare, nici săteanul... nu se spăie de... spăie (MCH.) [srb. s p a h i j a].

SPAIMA (pl.-me) *sf.* ① Frică grozavă, uneori neîntemeiată, ce cuprinde deodată pe cineva: intrase spaima în păgini și nu mai putea nimeni să-i oprească din fugă (USP.); glasul meu trezi între pereții odăii un ecou atît de ciudat, încît spaima năvăli iarăși în inima mea (GN.) într'o noapte, făcîndu-se ~ în tabăra lor, au dat toți ca oile la podul cetății (M.-COST.); eu glîndesc oă numai țî-al făcut ~ de gaaba (CAR.); amîndoi își făceau cruce, ca de spaima unui trăsnet (VLAH.) ¶ ② *Pr. ext.* Cel ce produce spaimă cîțiva alții... se țineau de stîngării și ajunseseră a fi spaima mahalalelor (J.-CH.); pe-aci și-a țintina pod peste Dunăre... bătrînul și nebiratul Sinan-Pașa, spaima creștinătății (VLAH.) [lat. s p a s m a < gr.].

† **SPAIMA** (-mez) 1. *vb. tr.* Băn. A băga s p a i m a în cineva, a spăimînta: cel îndrăcit... să nu zică onvînt rău și scri_nav la beserick, să spăimeze și să smîntească gloata oamenilor (PRV.-MB.).

2. *vb. refl.* A se-spăimînta, a intra spaima în cineva: cum au intrat Sărdarul în visterie și au văzut pază de stimeni, s'au spăimîntat știutoarea de vină a sa fire (M.-COST.) [comp. și **INSPAIMA**].

† **SPAIMAT** *adj.* p. **SPAIMA**. Spăimîntat: nu aveau nice o putere Căzaci, numai ce erau de perire spăimați (M.-COST.).

SPĂIMÎNTA... = **INSPĂIMÎNTA**... **SPĂIMÎNTOS** *adj.* Care inspăimîntă: vremea închisă zămislește visuri spăimîtoase (USP.) [s p a i m o s + s p a i m i n t a].

SPĂIMOS *adj.* ① Care bagă s p a i m a în cineva, care inspăimîntă, inspăimîntător: acel craiu Atila... (avea) graiul groz_ și ~ (LEI.); rotea o pereche de ochi spăimoși, de al fi zis oă era treaba pe moarte de om (D.-ZAMF.) ¶ ② Care-și face spaimă, sperios: cal ~.

SPĂLA (spă) 1. *vb. tr.* ① A curăța de murdărie cu apă, cu leșie, etc.: ~ ruțele, vasele, scîndurile; a-și ~ capul, mințile, obrazul; ¶ a-și ~ mințile de ceva ~ **MINĂ** ① C); ② o mină spală pe alta ~ **MINĂ** ②; F ~ **PUTINA** ¶ ③ A purifica: botazul ne spală de păcate ¶ ④ A pedepsi, a răzbuna: ~ rușinea, ocara, insulta ¶ ⑤ A trece alături (*vorb.* de o apă), a scălda, a uda: pe drumu-i lung... Dunărea spală trei împărății, șase regate și două principate (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A se curăța de murdărie cu apă și săpun, etc.: a se ~ pe minți, pe cap, pe obraz; Domnul, după ce intră în spătărie, să se spele, boierii rămîn de se spală în divanul cel mic (LET.); ¶ a se ~ pe minți de ceva ~ **MINĂ** ① C); ¶ ② A se curăța de o vină, de un păcat: nu mă spāl de ei nîl cu apele Oltului (ZNN.); nu se spală nici cu apa Dunării (ZNN.) ¶ ③ F a se ~ pe buze (de ceva), a se șterge pe bot, a-și lua nădejdea de a (re)căpăta un lucru: tu te spāl pe buze despre avere! (ALECS.) ¶ ④ A-și pierde culoarea (la spălat sau alt-cum), a se decolora [lat. *expellavare < expellare].

○ **SPĂLĂCANIE** = **SPOLOCANIE**. **SPĂLĂCI** (-ăscoc) 1. *vb. tr.* A s p â l a rău, a strica prin spălare: ~ oămă-știe.

2. *vb. refl.* ① A ieși la spălat, a-și pierde culoarea ¶ ② *Pr. ext.* A se ofili, a se vesteji; a căpăta o față searbădă.

SPĂLĂCIOASĂ (pl.-se) *sf.* ① Mică plantă, cu tulpina și frunzele păroase, cu flori galbene, dispuse în mici capitule; crește pe locuri nisipoase și argiloase; numită și „cel-perit”, „cruciu-liță” sau „petimbroasă” (*Senecio vernalis*) [4542] ¶ ② = **CRUCULIȚĂ** [comp. it. spelluccioasă].

Fig. 4541. Spahiu.

Fig. 4542. Spălăcioasă.

SPĂ-
SPĂ

SPĂLĂCIT *adj. p.* SPĂLĂC. ① Ieșit la spălat, decolorat ¶ ② *Pr. ext.* Searbăd.

SPĂLĂCITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Lucru s p a l a c i t ¶ ② Apă în care s'a spălat cineva sau ceva: ele văzură... spălăcitura ce mai rămăsese în baia unde se îmbălașe argatul (*isp.*) ¶ ③ *F.* Vin prost.

SPĂLAT 1. *adj. p.* SPĂLA ¶ ① ~ NESPALAT. 2. *sbt.* Faptul de a (se) spăla: ~ul vaselor, ruto- lor; după ~, merg ou toți în spătarie și, șezind la rindusă, le dă oafea (*LET.*).

SPĂLĂTOR 1. *adj. verb.* SPĂLA și *sm.* Care spa- lă; cel ce spală.

2. (*pl.-toare*) *sn.* Bucată de plinză, cîrpă cu care se spală vasele.

3. † SPĂLĂTOARE *sf.* Vas, lighean în care se spală ceva: după spălare, ferește să nu cază sau să pice afară den ~ (*PRV.-MB.*).

SPĂLĂTOAREASĂ (*pl.-ese*), ○ SPĂLĂTORIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Femeie ca- re spală rufele [*spălător*].

SPĂLĂTORIE

sf. ① Încăpere dintr-o clădire, unde se spală ru- fele (□ 4543) ¶ ② Stabiliment unde se spală rufe [*spălător*].

SPĂLĂTURĂ

(*pl.-turi*) *sf.* ① Spălatul ru- felor ¶ ② Lături; (*conv.*) ~ de ploscă,

rachiu prost ¶ ③ Loc cu pietre și pietricele aduse de apă: cîte pericole înfrunt... pe spălături, părți... unde n'are de ce să se prindă piciorul (*ur.*) ¶ ④ *pl.* Rufe spălate.

SPĂLĂȚEL *adj. f. dim.* SPĂLAT. Curățel: im- păratul, dacă văzu pe cioban, dîchisit, ~, cu toale curate pe dinșul și cu mustăcioara mijindă, îi plăcu și lui (*isp.*).

SPĂLĂ-Varza *sm.* *F.* Golan: El de-acum n'o să mai crează c'un golan, un spală-varză, De Rusalie-adus aice, Poate casa oia să-i strîie (*GN.*).

***SPALET** (*pl.-ete*) *sn.* ✕ Epoletă: erau numai boleri ou decorați și ofilieri ou ~e (*NEGR.*) [*fr. épaulette*].

***SPALIER, SPALIR** (*pl.-re*) *sn.* ① Unul sau mai mulți pomi cu ramurile întinse pe un zid, unde sint fixate sau alt-cum (□ 4544) ¶ ② Șireag; a forma ~, a forma un șireag, a se înșirui de o parte și de alta a unui drum [*germ. Spalier*].

†**SPĂMÎNTĂ** ~ INSPĂMÎNTĂ.

SPANAC *sbt.* ✕ ① Plantă alimentară, cu frunze mari, cărnoase, de un verde-deschis; origi- nară din Asia, e mult culti-

Fig. 4545. Spanac.

Fig. 4546. Spanacul-ciobanilor.

vată la noi pentru trebuințele culinare (*Spinacia oleracea*) (□ 4545) ¶ ② ~-ENGLEZESC = STEVIE-DE-GRĂDINĂ ¶ ③ SPANACUL-CIOBANILOR, plantă cu frun-

zele triunghiulare, cu flori verzi, dispuse în ghemu- lețe, ce crește pe dărâmături, pe gunoaie, pe lîngă stîine, etc.; numită și „spanacul-stîinelor” sau „iar- bă-înfăinată” (*Chenopodium bonus Henricus*) (□ 4546) ¶ ④ ~-PORCESC, plantă,

Fig. 4547. Spanac-porcesc.

cu flori verzi, ce crește prin dărâmături, pe lîngă ziduri, etc., numită și „buruiană-de- bubă-rea” sau „talpa-gîștei” (*Chenopodium hybridum*) (□ 4547) ¶ ⑤ ~SĂLBATIC, plan- tă cu frunzele romboidal-o- vale, cu flori alburii dispuse în ghemulețe; numită și „pi-

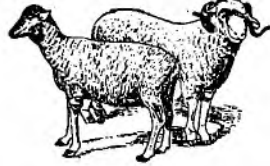

Fig. 4548. Oaie și berbec spancă.

ciorul-caprei” (*Chenopodium album*) [*ngr. spanax*, *srb. bg. spanak*].

SPANCA (*pl.-oe*) *sf.* ✕ Varietate de oi, rezul- tată din încrucișarea oilor țigăi cu cele de rasa me- rinos, importate pe la începutul secolului trecut în nordul Moldovei și în Basarabia; lîna lor e albă, subțire și îndesată pe corp; această varietate de oi e cunoscută sub numele de „spanioală” (*ORAGH*), „pol-spancă” sau „poloșă” (□ 4548) [*rus. špan- k a*].

SPANCHIU ~ SPANGHIU.

SPANGĂ (*pl.-ângi*), *Mold.* SPAGA (*pl.-egi*, †-ege, -ăgi) *sf.* ✕ ① Spadă: ne băteam sable ou sable, spangă ou spangă, plept cu plept, dar cine ne-a mai știut? (*l.-GH.*); acel general... I-au și junghiat on spaga sa (*NEC.*); au intrat în Iași cu mare alai și cu multă oaste, ou spegele scoase din teacă (*LE.*) ¶ ② Tesac; baionetă: în fund, răzemată de fereastră, o pușcă de gardist ou spanga atîrnată lîngă ea (*CAR.*); în fața chiliei... așezară dorobanți ou pușca și cu spangă (*ISAD.*) [*comp. rus. špa g a*].

SPANGHIU ~ SPANGHIU.

***SPĂNIOL** 1. *adj.* ✕ ① Al locuitorilor din Spa- nia: limba ~ă ¶ ② Oale ~ă (P spanioală), oaie spancă: avem în țară cîinci soiuri de oi: țuște, oltence, oăr- năi, țigăi și spanioale (*CON.*).

2. *sm.*, SPANIOLA (*pl.-le*) *sf.*

● Locutor, locuitoare din Spa- nia [*sp. espa ñ o l o*].

***SPANIOLESC** *adj.* = SPA-

NIOL 1.

***SPANIOLEȘTE** *adv.* ① În felul Spaniolilor ¶ ② În limba spaniolă: vorbește ~ [*spa n i o l e s c*].

○ **SPANT** *sbt.* ✕ = SPAT.

SPARANGHEL *sbt.*, *Mold.*

SPARANGĂ *sf.* ✕ Plantă, a cărei tulpină, cilindrică, foarte ra- mificată, e comestibilă, con- stituind un aliment ușor și să- nătos; se cultivă în grădini pentru trebuințele culinare; numită și „spargă”, „spargă”, „umbră-cucului” și „umbră-ie- purelui” (*Asparagus officinalis*) (□ 4549) [*ngr. spanayr*].

***SPARCETĂ** (*pl.-te*) *sf.* ✕

Plantă din fam. leguminoase- lor, cu tulpina ascendentă, simplă sau ramificată, cu flori roșii-trandafirii, dispuse în ciorchini la subțioara frunzelor; are ca fructe niște păstăi tari cu cîte o singură să- mîntă; e adesea cultivată ca plantă de nutreț (*O- nobrychis sativa*) (□ 4550) [*fr. esparcette*].

SPÂRCUȚ = SPÂRCUȚ.

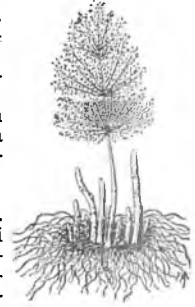

Fig. 4549. Sparanghel.

Fig. 4550. Sparceta.

† SPĂREA = SPERIA.

○ SPARGĂ, SPARGĂ *sf.* *Trans.* † = SPARANGHEL [ung. sp. arga, germ. Spargel].

SPĂRGĂCIOS *adj.* Care se sparge ușor, fragil: oalele de fier s'au leftinit și an prins a înlocui pe cele de lut, spărgăcioase (RET.).

○ SPĂRGĂLUI (-uesc) *vb. refl.* *Olten.* A se sparge, a se împrăstia, a se risipi: norii s'au spărgăluit, hora s'a spărgăluit (CIAUS.).

SPĂRGĂTOR 1. *adj. verb.* SPARG-GE. Care sparge.

2. *sm.* ① Cel ce sparge: i-au pîrit la împărțitul de mincător și ~ de țară (LET.). ② Cel ce comite un furt prin spargere.

3. (*pl.-toare*) *sn.* Unealtă cu [care se sparg nuci, alune, migdale, etc. (455), 4552].

SPARGE (sparg; *pf.* sparsel, † spars; *part. spart*) 1. *vb. tr.* ① A risipi, a împrăstia: Domnul sparge sfîntul (= adunarea) limbilor și leapădă cugetele oamenilor (COR.);

Fig. 4551. Spargător de nuci (de metal).

Fig. 4552. Spărgătoare de alune și de nuci (de lemn sculptat).

au spart pe Daol de pre aceste locuri (M.COST.) ① ~ casa cuiva, a semăna discordia între soți, a face să aibă traiu rău sau să se despartă: se ține după nevestele negustorilor, să le spargă casele, domnulei (CAR.); ②: n'a spart Dumnezeu două case, se zice cînd s'au însoțit un bărbat și o femeie potriviti la gînduri și la apucături ③ A învinge, a răzbi, a pune pe fugă (o armată): Moldovenii, odihniți, dînd războiul vitejește, prea lesne i-au spart (GR.-UR.); nimic n'au isprăvit nice cu a doua năvală, ca să poată sparge tabăra leșească (M.COST.) ④ A sfîșia, a rupe: oîndu-și va sparge neștine hainele de minie și va sudui pre altui, atunci se chiamă că acela face sudalmă mare (PRV.-LP.); de va fi apucat neștine o scrisoare... și o va fi ars san o va fi spart... atunci să dea jurămint celuia cu carea, iară nu celuia ce o au spart (PRV.-MB.); vulturul, cu unghile sale, foalele le spărgue, cu cloșul ochii le scotea (TICH.); ⑤ OPINCA ① ② A face o spărtură, o deschizătură, o gaură lovind cu ceva, a găuri: ~ capul cuiva; înime încep să-i tîcosească de parea că o să-i spargă pieptul (ISP.); ③ ~ urechile cuiva, a-l asurzi ④ A strica, prin lovire, învelșul tare al unui obiect: ~ ouă, nuci, alune, migdale, sfmburi; ⑤: cine vrea să mănînce miezlin, trebuie să spargă nuca ⑥ A face fărîme, a sfărîma în bucăți (*verb.* de un obiect fragil): ~ un geam, o sticlă, o oală ⑦ A intra într-o casă străină, stricînd ușa sau fereastra, ori descuind cu chei potrivite, cu gîndul de a fura: era înhăit cu o cestă de hoți și spărguea, ezi la unit, mîine la alții (R.-COO.) ⑧ A dărâma, a năru, a doborî la pămînt: sparge-volu besăreca aceasta și în trei zile rădăca-vol ea (COR.); (Neagoe-Vodă) sparge mitropolia din Argeș din temelii ei și zidi în locui ei altă sfîntă biserică (GAST.); ⑨: gura omului sparge cetăți (ZNN.) ⑩ ① A intrupe: numai ea îndrăznea să spargă oboloinuta tăcere a familiei (VLAM.).

2. *vb. intr.* A coace și a se deschide: buba a spart.

3. *vb. refl.* ① A se risipi, a se împrăstia: cînd să se spargă adunarea, împărțitul veni la mijloc și zise cu graiu cam porncitor (ISP.); fuge lumea peste Dunăre, s'au spart o mulțime de sate (A.-GH.); hora se sparge: în picurii mulțimea se 'mparte pe cărări (VLAM.); abia aproape de ziuă se

spărsa petrecerea de la Dinu Făturică (FIL.); nunta se spărsa și îndată fruntașii zellor se adunară la stat (ISP.) ② A se sfîșia, a se rupe: podoba besereceli sparse-se în doao, de marginea de sus pînă jos (COR.); mers și prin împărățiile vecine, pînă i s'au spart opticlele (RET.) ③ A se fărîma în bucăți: s'au spart toate oalele ④ A plesni, a se crăpa: și să băgă în căldare, și spărgîndu-să căldarea, leși sfîntul sănătos (COS.); s'a spart buba, buba s'a copt și s'a deschis ⑤ A se ~ în capul cuiva ⑥ CAP ① [lat. spargere].

SPĂRGERE *sf.* Faptul de a (se) sparge; rezultatul acestei acțiuni: ~a geamurilor, oalelor, nuctilor, zidurilor; furt prin ~.

○ SPĂRIA = SPERIA.

SPAROS *sm.* ① Pestisor de mare, de 12-15 cm., numit și „caras-de-mare” (*Sargus amularis*) (4553) [gr. σπάρος].

Fig. 4553. Sparos.

SPART 1. *adj. p. SPARG-GE.* ① Împrăștiat, risipit ② Sfîșiat, rupt: A fost la mure odată s'a venit cu rochia ~ă (PANNI); intr'adins poartă haine ~e și imoase (TICH.); Opinea-i era ~ă, căciula destundată, Dar fruntea lui de raze parea încoronată (ALECS.); ③ CIZMAR ④ ⑤ Fărîmat în bucăți: sticle ~e; ⑥ OALĂ ⑦ ⑧ Risipitor: mină ~ă ⑨ MINĂ ① A).

2. *subst.* ① Faptul de a sparge: ~ul geamurilor, oalelor ② Risipire, împrăștiere; (a veni) la ~ul tirgului, prea tirziu, la urmă de tot (cînd n'a mai rămas nimic, cînd nu mai are ce căuta acolo). *SPARTĂ (*pl.-te*) *sf.* † = ALFA 2 [fr.].

○ SPĂRTICA (-tie) *vb. tr.* Oaș. = SFÎRTICA.

SPĂRTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Locul unde e spart ceva, gaura, deschizătura produsă prin spargere: un vînt vîltoros, venit de afară prin spărtura unei forestre, trecu șuerînd peste capetele lor (GN.); capete mirate de copii lezeau prin spărturile gardurilor (SAD.); unli păreți nalți de pe delături se desfac, deschizînd deodată ca o ~ largă în orizont (VLAM.); ②: printr'o ~ de nor, o geană de lună li privea (S.-ALO.); ③: spărtura, pînă mică, trebuie cîrpită (PANNI) ④ ⑤ Sfîșietură, ruptură.

SPAS, SPAT *subst.* ① Spațiul dintre ițe și spată pînă la sulul pe care stă cu pieptul femeia, cînd țese: locul de la sulul dinainte pînă la brîgle se zice spaș (VLAM.) ② ③ SPASUL-DRACULUI, varietate de ferregă, numită și „spata-dracului” (*Polystichum filix mas*) [lat. spatium].

† SPĂSENE *sf.* Ispășenie, ispășire, izbăvire: Domnul nostru Iisus Hristos s'au făcut ~ și izbăvire a tot rodul omenesco (VARL.); oare de unde să ne vie altă ~? (ALECS.; [vsl. s'upășenie]).

† SPĂȘI (-ăsese) = ISPĂȘI: să nu tragem nădejde că fără de lucruri bune ne vom spăși (VARL.); a fost... trimis la Ocna, unde și-a spășit păcatele șapte ani (A.-GH.); lăsa glumele și-si spășea, parcă, Doamne, să intre la călugărie și mai multe nu! (D.-ZAMF.) [vsl. s'upășiti].

† SPĂȘIRE *sf.* Faptul de a (se) spăși, ispășire, expiațiune.

† SPĂȘITOR *adj.* și *sm.* Care spășește, ispășitor.

*SPASM (*pl.-me, -muri*) *sn.* ① Contractiune, sgîrcire involuntară și convulsivă a mușchilor: nenorocitul Domn se svîrcolea în ~ele agoniei (NEGR.); ~urile îi descleștau fălcile (GRL.); risul nostru adesea are ceva din ~urile și crîșpașia unei dureri (VLAM.) [fr.].

*SPASMODIC *adj.* ① Ce ține de spasm; cauzat de spasm: se porni deodată la un ris ~, care îi stuciumă tot trupul (ALECS.); degetele se prindeau de coarde cu încheștare ~ă (D.-ZAMF.) ② ③ Întrebuințat contra spasmurilor: medicament ~ [fr.].

*SPASMOTIC = SPASMODIC.

SPĂȘI... =

ISPĂȘI...

*SPAT (*pl.*

-aturi) *sn.* ① Nu-

me dat mai mul-

tor substanțe

pietroase cu țes-

sut lamelos; ~

calcar sau ~ de

Islanda, carbonat de

calciu cristalizat în romboedri, transparent și în

Fig. 4554. Spat de Islanda.

SPĂ-SPA

zestrat cu o refracțiune dublă; din această cauză obiectele văzute prin acest spat apar duble ([4554] [fr. s p a t h < germ.]

SPATA (pl.-te) *s. f.* ① Lopățica umărului, omoplat: la acest hart cu Tătarii, rău s'au: ost rănit Gligoraș Ivanenco în spata din a-stinga (N.-cost.). Înalt a giunghului virf De-un palmac au leșit Prin spata de dinapoi (STAM.) ② Coapsa dinaintea boului, calului, porcului, oili, etc., arm: luarăm cu noi o ~ grasă de rimător afumat (ODOB.), ③ Spătarul unui scaun: un dalap cu cărți bisericești, un scaun cu spata înaltă (EMIN.) ④ Partea războiului de țesut prin care trec firele de urzeală ([4555]: după ce s'a împletit un fir de băteală, se bate cu spata... prin care sînt trecute toate firele urzeții (ION.); spata și țele sînt temelia războiului (SLV.); Printre țele, printre ~, Paște-o lapă împiedecă (IK-BRS.) ⑤ Sabie lată, cu două ascușuri, paloș ([4556]: ~ de amîndouă părțile ascușite bagă întru inima lui, de-i tale și sufletul și trupul (PRV.-MB.) și scoase pre Adam și puse... baruvim... cu ~ scoasă, ca un foc tăind, să plăzească calea la pomii vieții (PAL.) ⑥ **SPATA-DRACULUI** = **SPASUL-DRACULUI**.

Fig. 4555. Spata și vătalele.

2. **SPATE** (pl. -ate, -ete) *sn.* ① Partea corpului omenesc sau a animalelor, începînd de la umeri pînă aproape de șale, spinare, dos ([4557]: a la purta pe ~; a căra în ~; a împinge pe la ~; a dus de ~, cu spinarea încovoiată: un tînar spinatic, lungăreț la chip și cam adus de ~ (VLAM.); Davidică... nalt la stat, lat în spate, subțire la mijloc (CRG.); a sta cu mințile la ~; a tunota pe ~; ~ în ~ a strînge din spete; ②: cu ~le nu poți îndrepta lumea; tu, ofine fără de lege, dintr'atîta cîmp, pre ~le mele țî-ai aflat ție cale? (TICH.); parcă mă strînge în ~, cînd îl văd așa (CRG.); boțierul... cînd a văzut toate gata, pus ~ n'rîndueală, l-a trecut numai rece prin ~ (SB.); ③ F a nu ști nici on ~le, a nu avea nici o cunoștință despre ceva: începu și mai tare să se jure... că nu știa nici on ~le cum de-au venit ele în buzunar la dînsul (SB.); acolo am găsit pe tovarășii mei mincînd, cu linistea sufletească a unor bărbați cari nici on ~le nu știu despre cele petrecute (ON.); ④ **GHIȚĂ** ⑤, **GRIJĂ** ⑥, **ÎNTOARCE** ① ② ③ ④ ⑤ Partea cămășii, surtucului, etc. care acoperă spatele ⑥ ⑦ La ~le cuiva, îndărătul lui: spătar al doile... dvorește la mese... cu buzdugan la mîna, la ~le Domnului (GR.-UR.); Sînan... trecu Dînrărea pe la Calafat, spre a lua pe Mihai de pe la ~ (ISP.) ⑧ Partea dîndărăt a unui lucru, în opoziție cu „față”: la ~le casei; m'am adăpostit la ~le trăsorii, dînd din mîini și din picioare (I.-GH.); nu e privește mai plăcută, într'o călătorie cu drumul de fier, decît la fereastra din ~le trenului (CAR.); oastea moldovenească... sta ascunsă în păduri și în ~le dealurilor (BALC.) ⑨ Spătarul unui scaun: își răsturnă capul pe ~le fotoliului și se sări, ca în vis; într'o ogîlnă (O.-ZAMF.) ⑩ Protecție, sprijin: e greu să ajungi în stîna de astăzi, dacă n'ai spate [lat. s p a t h a].

Fig. 4557. Spate.

SPĂTAR *sm.* ① Cel ce fabrică s p a t e de război.

② **SPĂTAR** *sm.* ③ Unul din marii boieri de divan, al doilea după marele logofăt, în Muntenia, iar în Moldova, cu rangul între marele postelnic și marele paharnic; numit și **marele ~ sau ~ mare**; era șeful armatei, avînd sub comandă sa trupele de legegii și cele de scuteală; semnul demnității sale era un buzdugan suflat cu aur, pe care-l ținea în mîna dreaptă; iar la zile mari, purta spata Domnului pe umărul stîng; avea sub dînsul pe un al doilea spătar și un al treilea spătar, un logofăt, precum și alți mulți subalterni, numiți „spătărei”: ~ mare și staroste de Cernăuți... este obicei să se îmbrace la zile mari cu haină acumpă domnească, dvorbitor, cu arme domnești încins, cu spata Domnului într'acele zile (GR.-UR.);

~ al doile... dvorește la mese, cînd nu dvorește cel mare, și el îmbrăcat și on spata încins și cu buzdugan la mîna, la spatele Domnului; iară al treile dvorește peste toată vremea (GR.-UR.) ④ Rang de boierie [gr.-biz. *σπαθάριος*].

SPĂTAR (pl.-are) *sn.* ① Partea ridicată din dărătul scaunului de care se razimă spatele ([4558]: scaunele erau de nuc, cu ~e înalte și cu rezemător

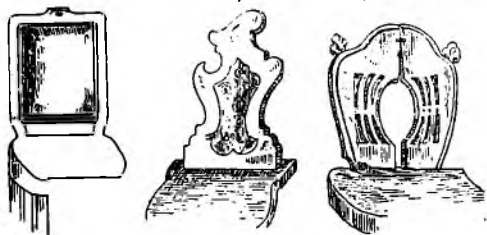

Fig. 4558. Spătare.

pentru mîni (GN.); fuma, stînd oclăre pe scaunul lui, cu spataru 'n față, cu brațele ncrucșate pe spatar și cu bărbia pe brațe (SAD.) ② Partea hamului ce acoperă spatele calului ([4559] 2507) ③ mai adesea **SPATARI** pl. Birnele înfipte în pămînt, înalte de 50-60 cm., de care se razimă cu spatele ciobanii mulgători ce sed pe „scaune”, cite unul în dreapta și în stînga fie-cărei „uși”, prin care ies oile din strungă [s p a t e].

④ **SPĂTAREASĂ** (pl.-ese) *s. f.* ① Soția marelui spătar ② Nevasta unui spătar.

③ **SPĂTAREL** *sm.* **SPĂTAR** ④.

⑤ **SPĂTARESC** *adj.* ① Ce ține de (marele-) spătar ② Al spătării: patru arnăși spătărești intrară în temniță și scoaseră pe netericitul falit (FIL.).

③ **SPĂTARI** (-ăresc) *vb. intr.* A exercita funcțiunea de (mare-) spătar: n'au spătărit multă vreme și au murit Iordachi spatarul (MEC.).

④ **SPĂTĂRIE** *s. f.* ① Demnitatea, rangul de (mare-) spătar ② Localul unde se afla administrația de sub conducerea marelui-spătar ③ Sala tronului din palatul domnesc: Domnul... leșînd la ~, șade în domnescul scaun, fiind toți boțierii oștii împodobiți după cum se ouvine (LET.); această sală... slujea în totdeauna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să între... în sala spătării, unde era scaunul lui Vodă (NEGR.) ④ Închisoare unde se întemnițau cei osîndiți de marele spătar: ca mine o să vedeți și pe nenea Dumitrache închis la ~ și bătut la tăpi (FIL.).

SPATE = **SPATĂ** 2. **SPĂTIE** *s. f.* ① Treflă ([4559] [ngr. *σπαθί*]).

SPATOPTER *sm.* ① Specie de chefal, numit și „vastranos” (*Mugil chelo*) [ngr.].

SPĂTOS *adj.* Cu spete late: Ercule, cînd rîjnea în vîrșă, crescî și se făcu un om gras și volnic, ~ și vinjos, cum nu era altul (ISP.); mai s'ajungă cu umărul mijlocul suruginei oclăre, atîta era de ~ și de fainie (GR.) [s p a t e].

SPATULAT *adj.* ① Care are forma unei lopățele: frunză ~ă ([4560] [fr.]).

SPAT = **SPAS**.

SPAȚIŢIŢĂ (-onez) *vb. tr.* ① A rări cuvintele sau rîndurile cu ajutorul spațiilor [germ. s p a t i o n i e - r e n].

SPAȚIOS *adj.* Încăpător, larg, cu mult spațiu: el intră într'o cameră 'naltă, spațioasă și goală (EMIN.); de ce era oare atîta tristețe în interiorul sever al aceluia castel cu odăi spațioase și bogat mobilate? (VLAM.) [fr. spacieux].

② **SPAȚIR**, **SPAȚIR** *sb. Trans.* Plimbare; a merge, a se duce la ~, a se plimba; n'ai destul loc, hai! ai plecat-o la spațiri (BR.-VN.) [germ. Spazier (g a n g)].

③ **SPAȚIRI**, **SPAȚIRI** (-iresc), **SPAȚIRUȚI** (-nesc) *vb. tr.* și *refl. Trans.* A (se) plimba: Eu tes și mă spațiresc, Cu trei, patru te găsesc (IK-BRS.) [germ.].

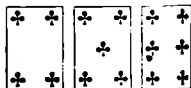

Fig. 4559. Spatii.

Fig. 4560. Frunză spatulată.

***SPAȚIU** (pl.-tu) *sn.* ① Întindere superficială și limitată ¶ ② Încăpere, loc ¶ ③ ☆ Întindere nemărginită pe care se află corpurile cerești; văzduh: a pluti în ~ ¶ ④ A. Geometrie în ~, partea geometriei care se ocupă cu pozițiile relative ale dreptelor și planurilor, cu proprietățile cilindrilor, conului și sferei ¶ ⑤ Întindere de timp, vreme: în ~ un an ¶ ⑥ Interval alb care se află între liniile portativului ¶ ⑦ Albitură subțire ce servește la despărțirea cuvintelor între ele; albitură mai groasă, cu ajutorul căreia zețarul spaționează rindurile, regulind intervalele între cuvinte [lat. *s p a t i u m*, cu sensurile fr. *e s p a c e* ¶ ⑧ < germ. *S p a t i u m*].

SPĂVĂD... = **SPOVED...**

***SPEAKER** (cit. *spikăr*) *sm.* Persoana care, într-o stațiune de radiofonie, anunță publicului ordinea programului sau face diverse comunicări [engl.].

***SPECIAL** 1. *adj.* ① Care se aplică numai unei singure persoane, unui singur lucru, unei singure categorii; deosebit ¶ ② ✕ Arme ~e, artileria și geniu.

2. *adv.* Deosebit, cu deosebire [fr.].

***SPECIALIST** *adj.* și *sm.* ① (Persoană) care se ocupă numai cu o anumită știință, care se înțelepțește numai cu o anumită specialitate ¶ ② ✕ (Medic) care tratează numai boalele unui anumit organ: (medic) ~ de boale nervoase [fr.].

***SPECIALITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce e special ¶ ② Ramură specială de înțelepțire, de studii căreia i se consacră cineva în mod exclusiv ¶ ③ Ramură de fabricație în comerț: ~a țesăturilor imprimate ¶ ④ Specialist: a se adresa unei specialități [fr.].

***SPECIALIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* A indica într'un mod special.

2. *vb. refl.* A se consacra unei anumite specialități [fr.].

***SPECIE** *sf.* ① Fel, soi, categorie ¶ ② Subdiviziune a unui gen, care prezintă, în afară de caracterul acestuia din urmă, una sau mai multe alte caractere deosebite ¶ ③ Reunire de mai multe ființe sau de mai multe lucruri pe care un caracter comun le deosebește de altele de același gen ¶ ④ Specia umană, neamul omenesc, totalitatea oamenilor cari au existat, există sau vor exista ¶ ⑤ Caz special asupra căruia un tribunal trebuie să dea o hotărâre [lat. *s p e c i e s*, cu sensurile fr. *e s p e c e l*].

***SPECIFIC** 1. *adj.* ① Care aparține exclusiv unui singur lucru ¶ ② Care servă să deosebească o specie de alta ¶ ③ Greutate ~ă, greutatea unității unui volum dintr'un corp ¶ ④ Căldură ~ă (a unui corp), cantitatea de căldură pe care o absoarbe un kilogr. din acel corp spre a-și mări temperatura cu 1 grad.

2. *adv.* ① În special, în deosebi ¶ ② Prin deosebirea speciei: socara se deosebește ~ de grâu ¶ ③ În raport cu greutatea specifică: aurul este ~ mai greu decât fierul.

3. (pl.-lee) *sn.* ✕ Leac, medicament care vindecă sigur o anumită boală [fr.].

***SPECIFICĂ** (-ție) *vb. tr.* ① A însuși caracterul esențial al unui lucru ¶ ② A arăta, a expune în cele mai mici amănunte [fr. *s p e c i f i e r*].

***SPECIFICATIV** *adj.* Care specifică [fr.].

***SPECIMEN** (pl.-ene) *sn.* Model, mostră [fr.].

***SPECIOS** *adj.* Care pare a fi exact, adevărat, drept: un raționament ~ [fr. *s p e c i e u x*].

② **SPECMA** (-mez) *vb. intr. Mold.* A o ~, a se duce undeva întins și repede, ca pe ață: cum s'o dă Mucea de-acasă, fata o specmat-o la bărbatu-său (VAS.) [s p e c m ă].

③ **SPECMĂ** (pl.-me) *sf. Mold.* Ață de cîneapă, toarsă bine, apoi răscuită și pusă în două; cu ea se cos cămăși sau izmene de cîneapă ori de fuioi, diferite lucruri la gospodăria omului, etc.; ④: s'o dă întins și repede... ca pe specmă (VAS.).

***SPECTACOL** (pl.-ole) *sn.* ① Priveliște, tot ce atrage privirile, atențiunea: un ~ mareț ¶ ② ▲

Jocuri și lupte ce se dedeau în Roma veche pentru petrecerea poporului ¶ ③ ○ Reprezentație teatrală: ~ul va începe cu o piesă într'un act; sală de ~, sală de teatru, sală unde se dau reprezentații teatrale ¶ ④ ○ Piesă de mare ~, piesă cu decoruri, balet, etc. [fr. *s p e c t a c l e*].

***SPECTATOR** *sm.*, **SPECTATOARE** (pl.-toare) *sf.*

① Privitor, persoană care a fost martură, care a văzut cu ochii o întâmplare, un lucru oarecare; a fi simplu spectator, a sta de a privi numai o acțiune, fără a lua parte la ea: Românii... nu puteau să rămiie simplici spectatori la cele ce se petreceau în Ungaria, în Austria și în tot Occidental (A.-GH.) ¶ ② ○ Persoană care asistă la o reprezentație teatrală [fr. *s p e c t a t e u r*].

***SPECTRAL** *adj.* ① De spectru, de stație: o față ~ă ¶ ② Privitor la spectrul format de un mănunchiu de raze luminoase ce au trecut printr'o prismă ¶ ③ Analiză ~ă, analiză chimică făcută unei substanțe care arde, examinându-se dungile luminoase sau întunecoase și acele colorate în mod diferit ce se găsesc în spectrul pe care-l produce lumina sa descompusă cu ajutorul unei prisme [fr.].

***SPECTROMETRIC** *adj.* Privitor la analiza spectrală [fr.].

***SPECTROMETRIE** *sf.* Analiza spectrală [fr.].

***SPECTROMETRU** (pl.-tre) *sn.* Aparat de fizică cu care se face analiza spectrală a unei substanțe [fr.].

***SPECTROSCOP** (pl.-ospe) *sn.* Instrument de optică cu care se face spectroscopia (□ 4561) [fr.].

***SPECTROSCOPIC** *adj.* Privitor la spectroscopie [fr.].

***SPECTROSCOPIE** *sf.* Ramură a opticii care se ocupă cu analizarea luminilor de surse diferite, refractate de una sau mai multe substanțe [fr.].

***SPECTRU** *sm.* ① Nălucă, stație, vedenie, arătare, fantomă ¶ ② ○ Persoană înaltă, uscățivă și searbădă la față: ...ce stănt aceste vaețe, Ce-l acest popor de spectri, cu priviri întunecate? (VLAM.) ¶ ③ Imagine ce formează, pe perețele unei camere obscure, razele luminoase ce pornesc dintr'un corp incandescent, după ce au trecut printr'o prismă ¶ ④ ~ solar, imagine colorată pe care o formează, într'o cameră obscură, un mănunchiu de raze solare; colorile sînt în număr de șapte: roșu, porto-

Fig. 4562. Spectru solar.

caliu, galben, verde, albastru, indigo și violet; imaginea este tăiată, din distanță în distanță, de dungi negre verticale, avînd fiecare cîte o poziție fixă (□ 4562) [fr.].

***SPECULA** (-ulez) *vb. intr.* ① A medita adînc asupra unei materii: ~ asupra matematicilor ¶ ② A face proiecte, întreprinderi, operațiuni de bancă, de finanțe, de comerț, etc. ¶ ③ *Pr. cat.* A exploata, a lua prețuri mari, nepermise [fr. *s p e c u l e r*].

***SPECULĂ** (pl.-le) *sf.* Operațiune de bancă, de finanțe, de comerț, etc.; în spec. exploatare a cumpărătorului prin prețuri de vânzare urcate peste măsură: a făcut o ~ nepermisă cu alimentele în timpul războiului [specula].

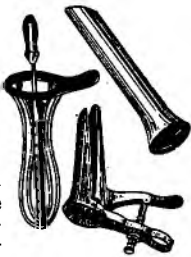
***SPECULANT** *sm.*, **SPECULANTĂ** (pl.-te) *sf.* Care face speculă [germ.].

***SPECULATIV** *adj.* ① Care observă cu băgare de seamă ¶ ② Care se ocupă numai de teorie, fără a urmări și partea practică: știință ~ă [fr.].

SPA-
SPE

SPE- SPI *SPECULATOR *sm.*, SPECULATORIE *sf.* = SPECULANT(A) [fr.].

*SPECULAȚIUNE, SPECULATIE *sf.* ① Faptul de a specula ② Observare cu luare aminte ③ Teoria pură: a trece de la speculațiune la practică ④ Meditațiuni metafizice, teoretice ⑤ ⑥ ⑦

*SPECULUM *subst.* ① Instrument de care se servește chirurgul spre a lărgi unele cavități ale corpului (nasul, urechea, vaginul, etc.), cu scopul de a le putea examina mai bine [Fig. 4563] [fr.].

*SPEECH (*cit. spici*) *subst.* Cuvintare de ocazie [engl.].

○ SPEGMA (*pl.-me*) *sf. Trans.* (FR.-CDR.) (PSC.) = SPEGMA.

○ SPEIE *Olten. Mold. Bucov., SPENE Băn. Trans. sf.* Un fel de coș făcut din coajă de teiu, cu fundul din niulele împletite: și cerșur de le-au dat cerșetele și pottrnicii de cărau ou spee (DOS.); păsărarul umplu spenea, o rase bine și o goli, o umplu și a doua oară și acumia leși cu virv (CAT.).

○ SPELCĂ (*pl.-ci, -ce*) *sf. Mold.* Ac de cap: fetele se bucură cînd găsesc spelci, că le crește părul (GOR.); cînd cad spelcile din capul unei femei sau fete, e semn că o dorește cineva (GOR.); fetele pun repede sub prag oțte o ~..., ca să treacă preotul peste dinșa (PAMF.) [rut. š p y l' k a; comp. SPILCA].

*SPELUNCĂ (*pl.-ce, -ci*) *sf.* Peșteră, cavernă: figurile... de urși ai speluncelor și de alte animale dispărute, ce s'au găsit pe unelte de corn (ODOB.); hanurile... samănă cu niște spelunce nelocuite (HAG.); îngropau în grămezile de arcuiri înalte, de speluncii adînci... lumina cersescului împărat (EMIN.) [lat.].

○ SPENE = SPELE.

○ SPENT, SPRENT (*pl.-te*), SPENTĂL, SPENTĂL (*pl.-le*), SPENTER, SPENTĂR, SP(R)ENTUR (*pl.-re*) *sn. Olten. Mold. Băn. Trans.* ① Surtuc fără pulpane, purtat de țărani: toți... îmbracăți cu spenter de postav roșu (C-RAD.); plecase sprinten, numai într'un spenter de-acasă (FLOR.) [germ. Spenster].

*SPERA (*sper*) *vb. tr. și intr.* A nădăjdui, a trage nădejde [lat.].

*SPERANȚĂ (*pl.-te*) *sf.* = NĂDEJDE ① ②: omul trăsteu ou speranță [it.].

*SPERARE *sf.* ① Faptul de a spera ② Speranță, nădejde: în lume-l veselle, amor, ~, viață, și cerul și pămîntul preschimbă sărutări (ALECS.).

SPERIA (speriu), SPĂRI(A) (spariu, spăriu), SPĂREA (spar, spaiu) 1. *vb. tr.* A băga pe cineva într-o spaimă trecătoare, a face să-l cuprindă deodată frica: Petroceera lui (Pan) cea mai plăcută era să sperie lumea prin păduri (ISP.); i-au închis pre amîndoi frații... și acolo multă groază le făcea, și imbla noaptea cu lîntre, pre apa Bistriței, de-l speria că-l vor răsturna în Bistriță (NEC.); Și luă un par de olale, Ca pe mine să mă spale (RET.); te afumi ou par de la cînele oare, repezîndu-se la tine să te muște, te-a speriat (PAMF.); s'a jurat pe părul său că nu mi-a spăria copilăși niciodată (CRG.).

2. *vb. refl.* A-l cuprinde o spaimă trecătoare: văsură Isus imblînd pre mare și aproape de corabie lu și se spărează (COR.); cînd te sperii, să-ți scoupi în sin, ca să nu te bolnăvești de frică (ZNN.); se sperie și de umbra lui, Se zice despre cel fricos; de 'ngrozitura ta tuși-vor, de glismit tunetului tău să vor spăria (DOS.); nu te speria de acela care face gură, oi de acela care face și fața (ZNN.); a l se ~ somnui, a nu mai putea adormi, după ce a fost trezit pe neașteptate din somn: trează ce căzu de vr'o două ori, i se sperie somnui și rămase trupă (ISP.); BURUIANĂ ①, LUP ①, MUȘCĂ ① [lat. *expavorēre < pavor].

SPERIAT, SPĂRIET, SPĂRI(Ţ)AT 1. *adj. p.* SPERIA, SPĂRI(A): înăcă... poanese din bica, gonind înaintea lor vitele speriate (DLVR.) ② NESPERIAT.

2. *sm. și (pl.-lete)* *sn. F* Sperietură, spaimă: a viri, a băga în speriet (sau în toți sperietii), a umplea de sperietii, a umplea de groază, a îngrozi: mi-a ieșit

înainte un urs grozav, care m'a virit în toți sperietii (CRG.); nici dracu nu mă prindea, așa mă umplusem de spăriet (ALECS.); de-able i-a mai trece băietului istuia de spăriet, că mult păr îmi trebuia de la tine ca să-l afum (CRG.); cine vorbește pe întuneric, suferă de spăriete: fă-i ou par de urs ori ou liliac, că scapă (GOR.).

SPERIETOARE, SPĂRIETOARE *sf.* ① = MOMIE ② ③ Arătanie ce sperie pe cineva [speria].

SPERIETURĂ, SPĂRIETURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Spaimă naprăsnică, trecătoare: Doamna Lambrino rîdea de sperietura ei (VLAH.); se speria și din sperietură putea să înnebunească (D-ZAMF.) [speria].

SPERIOS, SPĂRIOS *adj.* Care se sperie lesne, de cel mai mic lucru: tot mai domol, copile, că nu simtem nici noi așa de sperioși (GN.); un păstor mină un cîrd de vișel sperioși (HAG.); Și cum eram spărios, Era p'aci să cad jos (RET.); — *adv.*: trebuie să vie acumia, zise copila, uitîndu-se sperios la cei trei domni (CAR.).

SPERLĂ, Mold. SPERLĂ *sf.* Cenușă de cărbuni aprinși: sburau pe sns fesuri turești, minii, picioare... cum zboară sperla de la mașină (S-ALD.); cîți sperlă în vatră, atîtea ouă să curgă din găina noastră (GOR.); musca s'a băgat în cuptor peste sperla din vatra focului (VAS.); ② F a da prin ~, a) a da de gol, a trăda; b) a lăsa încurcat: cred că nu mă vei da prin sperlă și nu-l vei lăsa să mă bată! (CRG.).

SPERMA(N)ȚET *subst.*, SPERMA(N)ȚETĂ *sf.* = STEARINĂ: Vodă, care ținea foarte mult să-și lumineze norodul, adusesse, cu mari cheltuieli, de la Brașov, vre-o douăzeci de lăzi cu luminări de spermanțet (CAR.); o adevărată luminăție: la șase perechi de geamuri, șase feșnie ou luminări de spermanțet (DLVR.) [rus. spermaceti < lat. med. sperma coeti].

*SPESE, SPEZE *sf. pl.* Cheltuieli [it. spese].

SPETE = SPATĂ 2.

SPETEALĂ (*pl.-alt*) *sf.* ① Înțepenirea membrilor anterioare ale unui cal sau unei vite, de pe urma unei prea mari oboseli [speti].

SPETEAZĂ (*pl.-eze*) *sf.* ① Fie-care din beșoarele flexibile ce se lipește pe zmeul cu care se joacă copiii: speteazele trebuie să fie bine cumpănite din oțel și din cuțit, ca să nu fie una mai grea decît alta (ASP.); nimeni nu știa să dea pui de giol ca dinul, nici să potrivească spetezele la zmeu (G-H.); ② Fie-care din spițele verticale ce leagă carimbul de sus cu cel de jos, la loitra carului (— 2945): de-acum numai să te ții bine de carimbi și de speteze, că am să min țepele lestea, de au să scape fugind (CRG.) ③ Fie-care din stînghiile transversale de la codrița carului (— 1360) ④ Stînghia din mijloc ce leagă între ele fâclele sau fofezele tinjelei, numită și „lopătică”, „jigla”, etc. ⑤ Fie-care din brațele ferestrelui (— 2076) ⑥ Scindurică, lungă de 1 metru și lată de 10-20 de cm., pe care se fac itele (VIC) (VLV.). ⑦ Spătar de scaun: se rezemă de speteza scaunului și închise bînișor ochii (S-ALD.); a adormit ou capul pe speteza jîltului (GRL.); se lăsase pe speteza scaunului și se uita cu admirație la soția lui (SAD.) ⑧ ~ sau ~-PESTRITĂ sau ~-TĂRĂCĂTĂ = OBLIGEAȚĂ ⑨ ~ sau ~ = PAPURĂ ⑩ ~ sau ~ = RUGNĂ ⑪ ~ sau ~ = SĂBIȚĂ ⑫ [dintr'un diminutiv *spetea < spată + suf. -ză].

SPETI (*-etase*) *vb. tr. și refl.* ① A (-și) curma mijlocul, a (se) deșela, a (-și) frînge șelele: la vale, iar se da pe jos, ca să nu se spețească lepele (CRG.); mai să și o mine, că nu te dau de ripă, să te spețesti ori să te răghîlîi (HAF.) ② A (se) obosi din cale afară muncind: drept și mai drept, că nici nu se spețise prea tare cu lucrul (RET.); se spețise bietul om muncind (ISP.); pr. ezl.: și eu, Dănilă, am plătit de m'am spețit (ALECS.) (= plînd n'am mai putut) ③ ④ A snopi în bătai: oină a văzut Iapa adună acasă, s'a repezit la ea de a spețit-o în bătai (R-COO.) [spete].

*SPEZE = SPESE.

SPIC (*pl.-ice, -icuri*) *sn.* ① Inflorescența cerealelor, capătul de sus al paiului grînelor care conține grăunțele; fie-care spic se compune dintr'o axă centrală, numită „fusul spicului” și mai multe spicușoare așezate în jurul lui: ~ de grâu; mergea Isus întru Stîmbătă pren Mîntul semănăturilor și rupea ucanții lui ~ și mînea (COR.) ② Mînunchiu de

flori sau de semințe, dispuse în virful tulpinei ca spicul de grâu (4564): ~ul porumbului ¶ ⑤ *Olten.*

▲ Vir de munte, stană de piatră: în apropiere se află un alt ~ de munte, unde se deschide o mică cîmpie (PAMF.) ¶ ④ ¶ Intepătură, asprime a gerului: (ger, vînt) cu ~, (ger, vînt aspru, tăios, înepător; peste noapte, începe, nene, crîvîr cu ~, de l-a fost tăind la spate (R.-COD.) [lat. *spicum*].

○ **SPICHINAT** *SPICHINAT* *subst. Trans.* (POL.) (BUD.) ¶ = **LEVANT** lung. *spiki-nard*, germ. dial. *Spiekanard* < lat. *spica nardii*.

***SPICIFORM** *adj.* ¶ În formă de spic [fr.].

SPICUI (-uesc) 1. *vb. tr.* ① A aduna Fig. 4564. *Spic.*
spicele rămase după facerea snopilor
¶ ② A culege de ici de colo.

2. *vb. intr.* A da în spic.

SPICUITOR *adj. verb.* **SPICUI** și *sm.* ① Care spicuitor ② Care culege de ici de colo.

***SPICUL** (*pl.-ule*) *sn.* ¶ Spicușor [fr.].

SPICULET (*pl.-ete*), **SPICUȘOR** (*pl.-soare*), ○ **SPICUREL** (*pl.-ele*) *sn.* ¶ *dim.* **SPIC**: tie-care spiculeț are la baza sa două foi aspre (MAL.); A luat bădița trei spiculețe și-a dus acasă și-a arătat gazdei (VOR.).

SPIJĂ ~ **SCHIJĂ**.

SPILCĂ (*pl.-ci, -ce*) *sf.* A cu gămălie mare, cu care se prinde broboada, năframa, etc., și slujește și ca podoabă: unora le ia ori betele, ori spilca, ori năframa (DLVR.); ca să nu se verse vinul, pune spilca în pahar (R.-COD.); ¶ F a (se) găti ~, a (se) dichisi, a (se) găti frumos [~ **SPELCA**].

SPILCUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* F A (se) dichisi, a (se) găti frumos [spilcă].

SPILCUIȚ *adj. p.* **SPILCUIȚ**. Dichisit, gătit frumos: gangurul strîns și ~ în haina penselor (GRL.); oe ridoului sînt fanții spilcuiți, radloși și impertinenți, cari mă prigonesc cu zîmbetele lor idioate (VLAH.).

SPILCUTĂ (*pl.-te*) *sf.* ① *dim.* **SPILCĂ** ¶ ② *pl.* ¶ Plantă aromatică, cu tulpina dreaptă, ramificată; are frunzele acoperite cu peri moi și face flori albe și galbene, dispuse în capitule și în corimbe la virful tulpinii; frunzele sînt niște achene colțuroase; crește prin tufișuri, la poalele munților, pe lângă locuințe și garduri; cultivată uneori și ca plantă decorativă; numită și „bumbișor”, „granat”, „iarbă-amară”, „mătricea”, etc. (*Chrysanthemum parthenium*).

SPIN, ○ **SPINE** *sm.* ¶ ①

Tepușă care crește pe tulpina sau pe ramurile unor plante, ghimpe: (contra frigurilor) bei zeamă de rădăcină și spini roși de boală, storsă în apă (PAMF.); ② nu e trandafir fără spini; ③ a sta ca pe spini, a sta ca pe ghimpi, a nu mai putea de nerăbdare ¶ ④ Tepușă, așchiuță de lemn intrată sub piele: dacă-ți dă un spin în picior, scoate-l și locul lui acoperă-l cu clei din urșche, ca să nu mai crească (PAMF.) ¶

⑤ Plantă spinioasă, cu frunzele păroase și înconjurată cu spini puternici; face flori roșii-purpuri, galbene sau albe, așezate în capitule rotunde; numită și „scaiu” sau „scăiete” (*Carduus acanthoides*) (4565) ¶ ⑥ Plantă cu frunzele dințate și spinioase; face flori purpuri, așezate în capitule singuratice la virful ramurilor; numită și „scăiete” sau „scaiu” (*Carduus Kernerii*) ¶ ⑦ = **CITULIN** = ¶ ⑧ *Trans.* = **FORUMBAR** ¶ ⑨ ~ **MUSCĂLEȘ** = **HOLERĂ** ⑩ ~ **VINAT** = **SCAIU-VINAT** ¶ ⑪ **SPINUL-CERBULUI**

Fig. 4565. Spin. ¶ ②

Fig. 4566. Spinearea-lupului.

= **VERIGARIU** ¶ ⑫ **SPINUL-DRAULUI**, **SPINUL-VINTULUI** = **SCAIU-DRAULUI** [lat. *spinus*].

SPINARE *sf.* ① Partea corpului omenească sau a animalelor de-a lungul coloanei vertebrale; în spec. partea corpului, începînd de la umeri pînă la șale, spate, dos: a duce, a purta un sac în ~; cu ~a încovoiată; șira spinării = **ȘIRĂ** ②; cămașa l'a-i lipit pe ~; ce umbli cu casa în ~ (GOR.), *ghicitoare despre „melc”*; ③ a avea pe cineva în ~, a-i sta cuiva în ~, a nu mai scăpa de cineva care se ține scaliu, care nu mai vrea să plece: nu pot să sufar să-mi stea un chelner în ~, tot te îndeamnă să ieși, ba una, ba alta (ALECS.); a cădea în ~a cuiva, a cădea în sarcina cuiva; a pune în ~a cuiva, a) a arunca în socoteala, pe seama cuiva; b) a lăsa în sarcina cuiva; a pune ~a la ceva, a da ajutor, a pune umărul la ceva; a trăi pe ~a cuiva, a trăi pe cheltuiala, în sarcina cuiva; = **ARUNCA** ④; **MELC** ①; **MÎNCA** ①; **PICIOR** ①; **TOBĂ** ① De-a ~ (a) loc. *adv.* În spinare, în cîrcă: s'ar fi dus el mult așa... cu ciubotele de-a ~a... dacă o întîmplare, desul de neînsemnată în sine, nu l-ar fi luminat de-odată... călea (VLAH.); luă cele două poloboace de-a ~ și pe fierar deasupra (FLOR.); îl legară cot la cot, apoi îl legară de-a ~a pe șaua calului (GN.) ¶ ② Partea blănii de pe spinarea unui animal: au trimis la Poartă... și altor Turci mari blane de spinări de soboli, pentru binele ce au făcut de au așteptat țara (NEC.) ¶ ③ ④ Partea scurteicii, cojocului, etc. care acoperă spinarea ¶ ⑤ Cîlmea, muchea unui munte, unui deal: rupe și prăpăstioase se înalță în zări spinările munților (VLAH.); zăpadă multă... se grămădise după o iarnă fără sfîrșit pe ~a uriașă a muntelui (GALG.) ¶ ⑥ ~ a unei litere, partea din corpul unui caracter care nu apare la tipar, spre deosebire de „floarea” literii (892) ¶ ⑦ ~ **SPINAREA-LUPULUI**, o varietate de ferigă (*Athyrium filix femina*) (4566) [lat. *spinalis*].

SPINĂRIE *sf.* A Tufișuri de spini, spiniiș: pitigoi cîndosi stăiau în spinării (SAD.).

○ **SPINE** = **SPIN**.

SPINIȘ (*pl.-iași*) *sn.* A Tufiș de spini, de arbuști spinoiși: în multe locuri sînt curături de fireaș în ~uri, cari nu aduc nici un folos (ION.); în dosul ~ului îndesat, Pasou vede o femeie venind grăbită în sus (SLV.).

SPINIȘOR *sm.* ¶ *dim.* **SPIN**: podurile lerbate... coprindeau ronduri cercuite cu stufiguri de măceși ori de ~ (UR.).

SPINOȘ *adj.* ① Plin de spini, ghimpos: ourăște-mă, dragută, de crengile iesește spinosoase și uscate (SB.) ¶ ② Plin de arbuști spinoiși, mărăcinos: de să va apuca neștine de vre-un laz strein părăsit, să fie ~ și plin de pădure (PRV.-LP.); Căzaci pre 'ncet tot de apropiu de oastea muntească pre turis, că este locu acela foarte ~ (M.-COST.) ¶ ③ Plin de greutate: se detașă dar în partea ei, cu hotărîre statornică de a merge pe calea cea spinosoasă și ostentitoare (ISP.).

SPINTECĂ (-ec), ○ **SPINTICA** (-io), *Băn. SPINTECA* (-ec) *vb. tr.* ① A despică pîntecele: îi spintecă pîntecele cu ostie (DOS.); Tătarolele cele burduhoase le spinteca și puneau oușii prin par (NEC.); Țiganul s'au apucat înțilu de copil, l-au luat din leagăn, l-au spintecat, l-au pus într'un ciubărăș și l-au spălat frumuseț (SB.) ¶ ② A despică, a crăpa, a tăia, a sparge în două, a despărți în lungime: ~ lemne; ~ capul cuiva; ③ vaporul spintecă netezișul apei, aurită de cele din urmă raze ale soarelui (VLAH.) ¶ ④ A trece prin, a străbate, a răzbate: Polatiștea vine limpede dinspre răsărit, spintecînd făgetul unei văi, și se asvîrle în Jiu (VLAH.) ¶ ⑤ ~ aerul, vîntul, a alerga în fuga mare, a sbura repede: a încălecat bolnăv pe călîș și a început a spinteca aerul, dușîndu-se repede ca gîndul (SB.) [lat. *expantlicare < panticem].

SPINTECĂTOR *sm.* Cel ce spintecă.

SPINTECĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Despicătură, crăpătură, tăietură; loc pe unde-și crește calea un rîu între munți: prin spintecătura aceasta a munților, drumul, serpuind pe marginea rîului Tizmana, se adîncește într'un deșeu de castani seculari (VLAH.); în fund, la miez-de-noapte, cel din urmă colț al lanțului Bucegilor stăvileau spintecături Prahovei (UR.) ¶ ② Una din creștăturile ce fac ciobanii la urechile oilor [s p i n t e c a].

SPINUȚ (-uesc) *vb. tr.* A înconjura (un loc) cu

SPI-
SPI

SPI-SPI - spinii, cu arbuști spinosii: Măi băiete, băiețele, Hortaște-ți grădina, Spinneste-ți ograda, Că trec pe la poarta ta și mă vede mureșara (șez.).

SPINUȚĂ, SPINUȚĂ (pl.-te) sf. ① Mică plantă ierboasă, cu flori albastre închise, rar albe, dispuse în capitule globuloase; crește prin pășunile pietroase și prin poienile de la munte; numită și „bănică” (*Phyteuma orbiculare*) (4567) ② Mică plantă cu flori negre-violete, dispuse într-un capitul globulos în timpul înfloririi, care devine cilindric după înflorire; crește prin pășunile pietroase de la munte; numită și „vătăjel” (*Phyteuma Wagneri*) [probabil din spin].

Fig. 4567. Spinuța.

***SPION sm., SPIONA (pl.-ne) sf.** ① ✕ Persoană care pătrunde în rândurile vrăjmașilor ca să iscodască planurile lor de luptă, pregătirile ce fac, etc. ② Individ din rândurile poliției care spionează pe oamenii suspecti ③ Individ care caută să spioneze pe cineva, spre a se folosi de cele ce află [fr. *espion*].

***SPIONA (-onez) vb. tr.** ① ✕ A iscodi, a căuta să afle planurile de luptă ale vrăjmașilor, pregătirile ce fac, etc. ② A pîndi ca să afle ceea ce face sau spune cineva, a trage cu urechea spre a auzi ce se vorbește: nu vreau să am în casă persoane care mă spionează (D.-ZAMF.); de sigur au băgat de seamă că mă „nvrtesc pe-acolo ca să-l spionez (VLAH.) [fr. *espionner*].

***SPIONAJ (pl.-aje) sm.** ① Faptul de a spiona ② Maseria, îndeletnicirea spionului [fr. *espionnage*].

***SPIRAIU (pl.-aiuri, -ale) sm.** ③ Deschizătură, prevăzută cu geamuri, pe puncta unei corăbii, pentru luminat și aerisit cabinele (4568) [it. *spiraglio*].

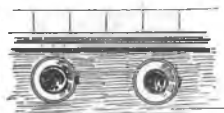

Fig. 4568. Spiraiau.

***SPIRAL 1. adj.** Care are forma unei spirale: arc ~, arcu ceasornicului (4569).

2. SPIRALĂ (pl.-le) sf. ① Ori-ce curbă plană care face un număr nedefinit de revoluțiuni în jurul unui punct de la care începe și de care se depărtează tot mai mult (→ TAB. XXXII) ② În ~, răsucit, încolăcit, în formă de spirală: Prin tîmnaș țigaretei ce sboară în spirale, Văd eroi prinși la luptă pe cîmpul de onor (ALECS.); arc în ~ (4570) [fr.].

***SPIRANT adj., SPIRANTĂ (pl.-te) sf.** Se zice despre consoanțele în timpul emisiunii cărora organele vorbirii sînt parțial deschise și lasă să treacă aerul expirat: sunetele f, v, i, z, ș și c(e) sînt spirante sau consoanțe spirante [fr.].

SPIRIDUȘ, Mold. Bucov. Trans. SPIRITUȘ sm. ① Drăcușor mic pe care-l au unele babe și unii vrăjitori și de care se servesc la farmece lor; ~ul e un fel de siugă a unui drac ce are în stăpînirea lui pe baba ori vrăjitoarea care face farmece; cu ajutorul lui se aduce călare pe prăjină ibovnicul la drăguța lui, se ia mana vacilor, se mulge lapte din inima carului, se tămăduesc boalele, etc.; badele îl țin de obicei în ulcioare de marmură ori de pămînt alb și-l hrănesc cu mîiez de nucă: acela, noli ou spiritus să fie și n'ar putea fi mai al dracului (RET.); se crede că dacă poartă cineva un ou al unei puice negre nouă zile înainte de Paști subnoară și zice, pe timpul oînd se lesse ou înviera... „Mirisna e învîiat, și al meu e învîiat!”, atunci lesse din acel ou un spiritus, care apoi îi dă celui ce l-a oîndit averea de pe lume, dar după moarte îi ia sufletul (GOR.); s'ajungă bătaia de joc a dracilor și veselia spiridușilor (FLOR.) ② Copil spiritin, sburdalnic (și f. SPIRIDUȘA): cucoața Froșă, subțire, frumusea și iute ca un spiriduș (SAD.) [cuvînt semi-cărturăresc din lat. *spiritus*; comp. și pol. *spirytusek*, cu același sens ca în rom.].

***SPIRII sm.** Gen de vibrioni cari se mișcă învîrtindu-se în jurul unei axe; o specie a acestora

se găsește în singele indivizilor atinși de friguri infecțioase [fr.].

SPIRINCE sf. = BĂTRÎNIS.

***SPIRIT (pl.-ite) sm.** ① Substanță nematerială și intelectuală: ~ul omului ② Ființă neîntropată, duh: Sfîntul-Spirit, Sfîntul Duh ③ ~ele cerești, ingerii; ~ele întăreșcoului, dracii ④ Suflet, duh ⑤ Totalitatea facultăților intelectuale ⑥ Prezență de ~ PREZENTĂ ⑦ Minte, deșteptăciune, inteligență, istețime; trăsătură de ~; om de ~, om spiritual, isteț, om plin de duh: mie-mi spunea verde în ochi că sînt un proas, paroc eu aș fi pretins să fiu om de ~ (D.-GH.) ⑧ A face ~, a căuta să facă pe deșteptul, a voi să arate că e om de spirit: val! ce tip afectat, și cum ține să facă ~ cu ori-ce preț (VLAH.) ⑨ Părerile împărtășite de un grup de oameni: ~ de partid, de familie ⑩ ~ul public, părerile care predomină într-o țară ⑪ Principiile, motivele, impulsunile, tendințele după care se călăuzește cineva ⑫ Aptitudine, pricepere: are ~ul afacerilor, comerțului ⑬ Sensul adevărat, precis: ~ul legii ⑭ Aparițiune, vedenie, arătanie, năluca ⑮ Mic semn de aspirațiune, întrebuintat în scrierea greacă: ~ lin (') ; ~ aspru (') [lat., cu înțelesurile fr. *esprit*].

***SPIRITISM sbst.** Doctrina acelor care cred că, prin mijlocirea unui „medium”, pot evoca spiritele morților sau să primească comunicațiuni din lumea în care acestea continuă să trăiască [fr.].

***SPIRITIST 1. adj.** Ce ține de spiritism: doctrină ~ă.

2. sm., SPIRITISTĂ (pl.-te) sf. Persoană care crede în spiritism [fr.].

***SPIRITUAL adj.** ① Care e spirit, de natura spiritului, nematerial: ingerii sînt ființe ~e ② Care aparține sufletului, iar nu corpului ③ Care tinde la perfecțiunea creștină: exerciții ~e ④ Concert ~, concert public în care se execută bucăți de muzică religioasă ⑤ ~ul. Ce ține de religie, ce privește Biserica: se deosebește puterea ~ă de puterea temporală ⑥ Care are spirit, minte isteasă: un om ~ ⑦ Care pornește de la un om de spirit, care denotă spirit; plin de spirit: o vorbă ~ă; o epigramă ~ă [fr. *spirituel*].

***SPIRITUALISM sbst.** ✕ Doctrină filosofică, opusă materialismului, care admite existența lui Dumnezeu, a ingerilor, etc. și crede că sufletul e nematerial și nemuritor [fr.].

***SPIRITUALIST 1. sm., SPIRITUALISTĂ (pl.-te) sf.** Persoană care admite spiritualismul.

2. adj. Privitor la spiritualism: doctrină ~ă [fr.].

***SPIRITUALITATE sf.** ✕ Înșurirea a tot ce este nematerial: ~a sufletului ② Grad de dezvoltare caracterizat printr-un dispreț împins la exces față de toate cefințele corpului ③ Calitatea aceluia care s'a liberat de legăturile materiei [fr.].

***SPIRITUALIZA (-izez) vb. tr.** ① A interpreta un pasaj din Vechiul Testament în așa fel ca să apară ca un simbol al unui fapt raportat de Noul Testament ② A face independent de materie, de simțuri; a da o tendință spiritualistă [fr.].

○ **SPIRITUȘ** = SPIRIDUȘ.

○ **SPIRITUȘ**: sbst., Băn. = SPIRT [germ. *Spiritus*].

SPIRT (pl.-turi) sm. ① Lichid fără culoare, cu miros caracteristic și cu gust arzător; dizolvă un mare număr de substanțe minerale și organice și arde cu flacără albastruie, dînd vapori de apă și bioxid de carbon; se întrebuintează la fabricarea diferitelor băuturi alcoolice, a parfumurilor, vâpselilor, preparatelor farmaceutice, etc.; alcoolul ordinar; vechii chimiști numeau spirțuri ori-ce substanță ușor volatilă, d. e. ~ de vin, alcool de vin; ~ de țiprîș, amoniac lichid; ~ din lemne, alcool metilic, etc.; ~ denaturat = DENATURAT ② ~ul. nu turna ~ peste foc (PANN), nu căuta să întărești mai mult pe cei ce se ceartă ③ F. Harnic; iute la treabă, foarte vioiu: aici la han în drum, la răspîntie, trebuie un băiat iute, ~ (BR.-VN.); Dinu era un flăcău lăndru isteț, deștept, înțipit și ~, nu glumă (ASP.) [rus. *спирт*].

SPIRTOS 1. adj. ✕ Ce conține spirț, alcoolice: băuturi spirtoase.

2. **SPİRTOASE** *sf. pl.* Băuturi ce conțin spirt, băuturi alcoolice: tată-său a fost ani mulți oinovale la spirtoase și vorbea românește ca apa (A.-GH.).

SPITAL, **SPITAL** (*pl.-ale, -uri*), *Trans. SPITALU* (*pl.-auri*) *sn.* Casă unde se primesc și se îngrijesc fără plată bolnavii săraci (4569) [germ. *Spital*; pol. *szpital*; ung. *ispitály*].

SPITALAGIU, *sm.*, **SPITALAGIOAICĂ** (*pl.-oaie*) *sf.*

Îngrijitor, îngrijitoare de bolnavi la un spital: nu cumva ești dum-nestea baba Iana spitalagioaica? (FIL.).

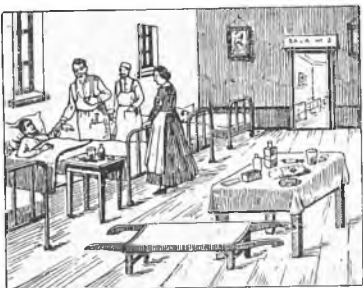

Fig. 4569. Spital.

SPÎȚĂ (*pl.*

-te) *sf.* ① Fie-

care din raze-

le ce unesc că-

pătina unei

roți cu obe-

zile (4174): butucul

este gros pentru

a se putea im-

bucna în el spi-

țele (NON); de la căruia să nu pui pe foc... spițele, că te dor

dinții (GOR.) ② Fie-care din treptele unei scări por-

tative: oam e scara de se suie pre ~ și se poartă așiderea

iară pre spițe, așa sînt și rudeniile (PRV.-MS.) ③ Grad de

rudenie: toate rudele mosteneșc pînă la a șasea ~ a rudeniei

(LEG.-CAR.); spița neamului, toate rudele de sus, de jos și

de alături ale cuiva, arborele genealogic: îți cunoșc

spița neamului și soțul boieriei, de pe spusa tatăl (ALECS.);

vezi, aol nu prea știu bine cum vine spița neamului, dar

știu de bună seamă că ne rudim (A.-GH.) [bg. serb. rus.

spica].

○ **SPÎȚĂRIE** = **SPÎȚERIE**.

SPÎȚELNIC (*pl.-ioe*) *sn.* ① Sfredel mare de

care se servește rotarul pen-

Fig. 4570. Spîțelnice.

Fig. 4571. Spîțelnicul.

tru a face în căpătîia roții găurile în care se vîră spițele (4570) ② ☆ **SPÎȚELNICUL** = **SFREDEL** (4571).

SPÎȚER *sm.*, **SPÎȚEREASĂ**, **SPÎȚĂREASĂ** (*pl.-oae*) *sf.* = **FARMACIST**(Ă): după noi veni spîțerul și spîțereasă... două ființe ciudate prin neasemănarea lor (GN.); oam era conu Costache judecătorul satului, așa era coana Luxița doctoreasa și spîțereasa satului (BR.-VN.) [gr. σπυτζέρης < it. speziale].

SPÎȚERIE, **SPÎȚĂRIE** *sf.* = **FARMACIE**: iată ecum o spîțerie nemțească lipită de o tîntuierie armânească (ALECS.); anul trecut, oînd l-a durut în gît, l-a dus măsă la spîțerie (BR.-VN.) [gr. σπυτζερία].

***SPÎȚURI**, **SPÎȚURI** *sf. pl.* Horbote lucrate cu iglița (germ. *Spitzen*).

○ **SPÎȚNĂ**, **SPÎȚNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* *Mold.* (RV.-CRG.) (PAMF.) = **SPECNA**.

SPÎN *adj.* și *sm.* Căruia din fire nu-i crește barbă: în călătoria... să te ferești de omul ros, dar mai ales de cel ~, cît îl putea (CRG.); fetele care torc, să toarcă tot oalerul, ca să n'ăibă bărbăți ~i (GOR.); cine e ~ a mincat din pomana dracului (JUP.); **DRAGU** mi-e bătăia ~, Că-l și tînar și bătrîn (ZNN.); **BARBĂ** (lat. vulg. *spānus < gr. σπινός).

SPÎNĂȚIC, **SPÎNĂȚIC** *adj.* Cam s p î n: un tînar spînat, lungăreț la chip și oam adus de spate, făcea corecții (VLAH.); mă privea cu ochi buni... și c'un zîmbet de neîncredere pe buzele-i spînatice (SAD.); văcarul... era... un oam spînat, cu părul roșcat și cu pistrui la față (LUNG.); mai toți oamenii spînatiei la pistrui la față (RET.).

○ **SPÎNTECA** = **SPINTECA**.

SPÎNZ, **SPÎNT**, **SPÎNS** *sm.* ① Plantă cu rizomul gros, ramificat, negricios, cu numeroase fibre radicale, lungi și puternice; face flori roșii-purpuri, plecate în jos; crește prin păduri, pe locuri pietroase și în poienile de la munte; e întrebuințat în chirurgia veterinară populară, virîndu-se un fir de rădăcină sub pielea animalului bolnav; numită și „bojotei”, „larba-nebunilor”, „ouăle-popii”, „barba-lupului”, etc. (*Helieborus purpurascens*) (4572): venită apoi babe și o sfătuiră în toate felurile: să la salcie cu rachiu, ori rădăcină de spînz cu rachiu (SAD.) ② = **CUOURIG** ③ = **RUSCUTĂ-PRIMĂVĂRATICĂ**.

Fig. 4572. Spinz.

○ **SPÎNZUI** (-ueso) *vb. tr.* = **INTERBA** (s p i n z).

SPÎNZURĂ (-ur) *1. vb. tr.* ① A atîrna, a prinde, a acăța de ceva ridicat, de un cuiu, etc. capătul de sus al unui lucru, sau sfœara de care e legat un obiect: Ah! de cîte ori vîlt-am Ca să spînzur lira 'n cuiu și un capăt poeziei și pustulul să puin (EMIN.); ceta ce va spînzura la ușa cuiva născare coarne sau alt-oeva stîrvîmputit, acela să se certe (PRV.-MS.) ② A omori pe cineva atîrnîndu-l cu un ștreang în jurul gîtului: pre tine te va spînzura în furor și carnea ta o vor minca pasările de pre tine (PAL.); carele va ținea drumurile oamenilor de va fura... să-l spînzure în furor (PRV.-MR.); ③ Tîganul, oînd s'a văzut împărat, înțilu pe tat'-său l-a spînzurat, se zice despre cei parveniți cari nu numai că nu vor să mai știe de neamuri sau prieteni, dar încă caută să le facă rău; ④: tale și spînzură, face tot ce vrea, abuzînd cu strășnicie de autoritatea sa.

2. *vb. intr.* ① = **ATÎRNA** ②: lampa spînzură de tavan ③ A depinde, a sta în mîna, în puterea cuiva: de la dînea spînzura soarta bățăilei (ALEC.); mi-l prîsoe prea mult, neferitețule, oînd ți-oiu împărțai taina înfricoșată de la care spînzură viața noastră (ALECS.).

3. *vb. refl.* ① A se atîrna, a se prinde, a se apuca de ceva tîndu-se virtos cu mîinile sau trăgînd tare în jos: s'a spînzurat cu mîinile de o cracă ② A-si lua viața atîrnîndu-se cu un ștreang în jurul gîtului: Mai bine m'as spînzura De oîncurul brîului, în mijlocul tîrgului (K.-BRG.) [lat. *expēdiolae].

SPÎNZURĂȚ *1. adj. p.* **SPÎNZURĂȚ**: haine călugărești spînzurate într'un cuiu (EMIN.).

2. *sm.* ① Cel ce a murit spînzurat; ②: nu vorbi de funie în casa ~ului = **FUNIE**; ③ F: îl apără ca funia pe ~, sub pretext că-l apără, îl înfundă și mai rău ④ F iron. Ștrengar, bun de atîrnat cu ștreangul de gît: de-amu să știți că ți-ai mincat lîfteria de la mine, ~ule! (CRG.); doi, trei spînzurați de advocați... luan pe telegrafist cu asalt (D.-ZAMF.).

3. *sbst.* Faptul de a spînzura. **SPÎNZURĂȚOARE** *sf.* Stilp înfipt în pămînt cu o grîndă orizontală îmbucată la capătul de sus, de care atîrnă o funie, servind ca instrument de supliciu pentru cei osîndiți să moară spînzurați (4573): îl pun (pe leneș) într'un car cu boi, ca pe un butuc nesîmîțtor, și hai cu dînsul la locul de ~ (CRG.) [s p i n z u r a].

SPÎRC (*pl.-cui*) *1. sm. Bucov.* ① Bucată mică de carne de pe lingă oase sau dintr'o parte a vitei, de unde nu se poate tăia o bucată mai mare: și-a oprit pentru sine carnea cea mai grasă și mai frumoasă, iar celălalt l-a dat mai mult ciolane, ~uri și macră (SS.) ② Bucată mică (de piele, etc.): oînd m'ar vedea ai mei că imbin cu un ~ de piele ca acesta, n'aș și unde să mă ascund de rușine (SB.).

2. *sm.* Picu, prichindel, mucos: ~i cu cașni la

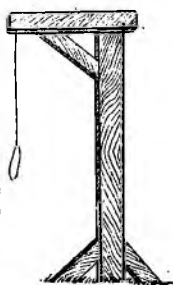

Fig. 4573. Spînzurătoare.

gură, cari fac pe desluzionații și pe săturații de viață (VLAH.) [comp. rut. *špyrka*, pol. *szperka*, *szpyrka* „bucată de slănină”].

SPÎRACIU *sm.* = **SPURCACIU** [spîrcii].
SPÎRCII, **SPÎROAI** (-lu-, -ălu-, -ăse) *vb. refl.* A-și depune scîrba: unde ea curățe, acolo se spîroșiau, ca să le umele toate de alte murdării (SLV.).

SPÎRCÎTOR *adj. verb.* **SPÎRCÎ.** Care se spîrcie: o cloară spîrcitoare (PAMF.).

SPÎRCUI, **SPÎRCUI** (-ueso, -uiu) 1. *vb. tr.* ① A sfîșia în bucăți, a face fărîme: lupul mi-a spîrcuit un bou (PAMF.); Că dinul lărăși sînt sîmîtit, Pentru c'adea lui o am spîrcuit (OON.); Și le-au alungat apoi Peste rîpi și peste stînci, Pîn' le-au spîrcuit bucăți (STAM.); cîți au rămas, au început a-i tăia și a-l spîrcui (LET.) ② A împărștia, a risipi, a pune pe fugă: singur Mihai-Vodă, văzînd că stă războiul neales, au dat năvală în Ardeni de l-au spîrcuit (N.-COST.) ③ *Trans.* A șterpeli, a lua pe furis (PSC.).

2. *vb. refl.* † A se împărștia, a se risipi: toată oastea așa greu s'au tulburat, oft... toți amestecăți, unii de alții tîgînd, s'au spîrcuit toată tabăra (M.-COST.) [s p î r c u i].

○ **SPÎRLI** = **SBRILI**.

○ **SPÎRNEL** = **PRISNEL**.

SPLAIU (pl.-aiuri) *sm.* = **CHEU** ①: ~l Dimboviței.
***SPLĚEN** (cil. splin) *subst.* Boală închipuită care constă într-o plictiseală fără motiv care face pe om să i se urască cu viața și l'împinge uneori la sinucidere; foarte răspîndită în Anglia: urîlul începuse și ~ul nu era departe (NEGR.); ~ul, această boală engleză, omonosecă la noi sub numele de „urîl”, a pătruns în suflul lui ca un vierme ascuns (ALECS.) [engl.].

***SPLENDID** *adj.* Strălucitor, fainic, mindu, măreț [fr. < lat.].

***SPLENDOR** *sf.* ① Strălucire: ~a soarelui; Luna galeșă 'n văzduhuri... în așa sîntă ~ S'arăta vederii mele, că mă 'ntorai deodată (VLAH.) ② Cînte și glorie în gradul cel mai înalt ③ Măreție, mindețe, fală, frumusețe fără seamăn [fr. *splendeur*].

SPLÎNA (-inez) *vb. refl.* A i se umfla s p l î n a (a unei vite): cînd se splînează o vită, adică cînd mîncă prea mult și i se umflă splîna, se fierbe un furnicar și i se pune cald pe spinare (MAR.).

SPLÎNĂ (pl.-ne) *sf.* ① Organ moale, spon-

gios, de un roșu-violet, așezat pe la jumătatea stîngă a pînteceleului, și în care se formează sau se distrug globulele roșii ale sîngelui (4574): fierea plîvîță este despre partea stîngă deasupra splînei (PRV.-MB.); bărbășii sî nu mînlăce ~ de porc, că-i doare splîna la oalărie (PAMF.); se crede în popor că sînt oameni și animale care n'au splînă, din care pricină sînt foarte iuți și nu ostenesc curînd (CIAUS); vino de mă scapă pe mine de i-dolul ăsta de vrîjmas, și-ți voi da un telegramă fără ~ (ISP.) ② Boală de splînă: a murit de ~ ③ = **BRĂCINAR** ④ ⑤ = **PISC** ⑥ ⑦ Mică plantă cu flori galbene-aurii, numită și „splînuță” (*Chrysosplenium alternifolium*) [ngr. *σπλινθα*].

SPLÎNUȚĂ (pl.-țe) *sf.* ① *dim.* **SPLÎNĂ** ② Mică plantă cu tulpina pîroasă, cu flori galbene, dispuse în mici capitule, reunite în ciorchini; numită și „splînuță-de-aur”, „zmeoică”, etc. (*Solidago virga aurea*) (4575) ③ = **SPLÎNĂ** ④

† **SPODOBI** (-obeso) *vb. tr.* și *refl.* A (se) învrednici, a (se) arăta vrednic de ceva: acesta să nevoim să-i

împlem și să-i facem, pentru ca să ne spodobescă Dumnezeu (VARL.); cine să va spodobî veoul acela să dobindească (COR.) [vsl. *sûpodobiti*].

SPOI (-oese) 1. *vb. tr.* ① A vîrui: ~ pereții ② A minji: a-și ~ fața cu cărbuni ③ † A acoperi un obiect de metal cu un strat subțire de aur sau de argint, a aurî, a argintă: cele ce va spoi vre-un fel de bani, fiind de aramă, sî arate că iaste de aur sau de argint, sau de va spoi argintul, sî arate că iaste aur, pre acela să-i omoară (PRV.-MB.) ④ *In spec.* A acoperi vasele de aramă cu un strat de cositor, ca să nu cudească: ~ tîngirile ⑤ A sulimeni.

2. *vb. refl.* ① F A se sulimeni: femeia se spoi cu drea, ca să dea plîștel o coloro mai albă (PIL.) ② A se ciopli: mi-am pus de gînd să fug oblar astăzi în capitală, ca să mă mai spoes în lumea cea mare (ALECS.) [vsl. *sûp o i t i*, srb. *s p o i t i*, bg. *s p o j a m u*].

SPOIALĂ (pl.-leli) *sf.* ① Vîruierea pereților; laptele de var, amestecat cu humă, cu care se spoes pereții: din timpuri mai nouă, vine tencuială groasă, spoiala trandafirie care s'a așternut peste vechia cărămidă (HRC.) ② Strat superficial: Alexandru Moinescu, om cu ~ de învățătură, de profesie gazetar (SR.-VN.) ③ Lustru superficial (pus peste ceva fără valoare): în noi totul e ~, tot e lustru fără bază (EMIN.) A nu-ți tăvăli talentul prin saloanele bogate... Unde omu-i e păpușă, și viața o ~ (VLAH.) [s p o i].

SPOIT 1. *adj. p. SPOI. ① Vîrui: pereții spoii ou var ② Acoperit cu un strat de cositor (*verb.* de vase de aramă): tîngiri ~e ③ Minjit: ~ pe obras cu cărbune ④ F Sulimenit: cealaltă miuere era grasă și moleșită, sulemenită și ~ă (ISP.).*

2. Faptul de a spoi: ~ul pereților, tîngirilor.

SPOITOR 1. *sm.*

① ② Tigan ce spoeste vasele de bucătărie (4576) ③ *pl.* * Plantă cu flori violet-purpuri sau albe, cu miros plăcut de mosc, dispuse în capitule ovoide; originară din Persia, e cultivată adesea ca plantă ornamentală; numită și „pejmă” (*Centaurea moschata*).

2. **SPOITOREASĂ** (pl.-ese) *sf.* = **CHIVUȚĂ** [s p o i].
***SPOLIA** (-liez) *vb. tr.* A despuca cu sila sau prin înșelăciune, a jefui, a prăda [fr.].

***SPOIATOR** *sm.* Cel ce spoliază, prădător, jefuitor [fr.].

***SPOIATUNE** *sf.* Faptul de a spolia, prădare, jefuire, jaf [fr.].

SPOLOCAN(IE), **SPĂLĂCANIE** *sf.* ③ ④ Prima zi a postului Paștilor, după Dumineca lăsatului de brînză, numită și „Lunea curată” sau „Ziua forfecarilor”; în această zi, femeile de la țară au obiceiul de a spăla toate vasele, ca să fie curate pentru postul care începe; în ziua de spolocane, în postul mare, se spală lopata și coiorova, ca să treacă de grabă postul (VOR.); în ziua de spolocane... femeile toată ziua beau și joacă, ca să li se facă cîinepa (VOR.); a apucat-o spre orișmuța satului, făcînd ei singur jupînului David pocînea la spolocanie (GRIG.) [rus. *spolokanie*, spălarea vaselor, clătire], rut. *spolokaty*, „a spăla, a clăti vasele”; forma spălăcanie e refăcută după spăla].

○ **SPONCĂ** (pl.-ci) *sf. Mold.* ① = **COPCĂ**: Iei și colea a ei haină s'a desprins din sponci și-arată Trupul alb în goliciunea-i, curăția ei de fată (EMIN.) ② ③ F Fe sponci, cam puțin, cara restrîns, cu economie: cu minărie nu prea mă împăcam, căci erau pe sponci și nu tocmai gustoase (GN.); uite, eu acasă mîncîm pe sponci, mai nimic (SR.-VN.); cum treci Sireții, apă-i rea și lemnele pe sponci (CRG.); dicționarul unui copil este foarte pe sponci la început (VLAH.) [rut. *s p o n k a*, „nasture de cămașă”, rus. *s p o n k a*, *s p o n k a*, „stinghie”; srb. *s p o n k a*, „copcă”].

***SPODAIC** *adj.* * Se zice despre un vers hexamtru grec sau latin, al cărui al cincilea picior e format dintr'un spondeu, în loc de a fi un dactil [fr.].

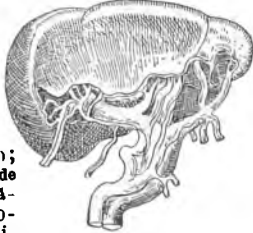

Fig. 4574. Splînă.

Fig. 4575. Splînuță.

Fig. 4576. Spoitori.

***SPONDEU** (pl.-dee) *sm.* ③ Picior, în versurile grecești și latine, compus din două silabe lungi [lat.].

***SPONDIL** *sm.* ① Gen de moluște marine, comestibile, înrudite cu stridia ② Gen de coleoptere cu coarne lungi [fr.].

***SPONGIARE** *sf. pl.* ③ Diviziune de animale nevertebrate avind ca tip buretele [fr.].

***SPONGILĂ** (pl.-le) *sf.* Gen de bureți de apă dulce [fr. spongille].

***SPONGIOS** *adj.* ① Al cărui țesut se poate compara cu acela al buretelui ② Poros și care se îmbibă ușor [fr.].

***SPONGIOZITATE** *sf.* Însușirea a tot ce este spongios [fr.].

***SPONGITĂ** (pl.-te) *sf.* Piatră plină de găuri care imită buretele [fr.].

***SPONTAN** *adj.* ① Ce se face de bună voie, nesilit de nimeni ② Ce se face de la sine, fără ca să intervie vre-o cauză exterioară aparentă: bătaie înimit stnt ~ ③ Generațiune ~, formarea de la sine a ființelor vii, animale sau vegetale, fără ca nașterea lor să fie datorită unui individ de aceeași speță [fr. s p o n t a n e e].

***SPONTANEITATE** *sf.* Însușirea a tot ce este spontan: ei își obținuse o bună parte din energia și ~a minții lor crude pe tipulorile pedante (VLAH.) [fr.].

***SPONTANEU** *adj.* = SPONTAN: succesul colosal și ~ n'a afectat oțnăl de puțin pe omul nostru (CAR.).

SPOR (pl.-oruri) *sm.* ① Prosperitate, propășire, progres; folos, profit: ne rugăm la stinți și ne închinăm lui Dumnezeu, ca să ne dăruiească sănătate, viață lungă și ~ în toate treburile noastre (SR.); muncește fără ~, ca cel ce oară apă cu ciurul (COL.); la toți muncea și la toți sporea lucrul lui; cind înă muncea și pentru dñeul, munca nu-i da în ~ (SR.); Marșea, Joia și Simbăta nu se începe nimic, ocol nu-ți lase cu ~ (COR.); el nu vede nici un ~ să se aleagă din toată vrednicia lui (VLAH.); era drept să se odihnească, căci muncise din greu și cu ~ (GN.); ② a-i lua Avram ~ul ~ AVRAH ~ ③ Creștere, adaus: se prevede un ~ mare la venitură; am primit ~ul la leată [vsl. spor.].

***SPOR** *sm.* ③ Corpusul reproducător al plantelor cryptogame, care se găsește în sporangi (4577) [fr.].

***SPORADIC** *adj.* ③ Se zice despre ori-ce boală care atacă numai ici colo cîte un individ din masa populațiunii, și care e independentă de ori-ce influență epidemică ④ ⑤ Împrăștiat, răspindit; plante ~, care cresc în țări foarte depărtate una de alta [fr.].

***SPORADICITATE** *sf.* Însușirea a S. Spor. — tot ce e sporadic [fr.].

***SPORANGE** *sm.* ③ Un fel de saculeț, ca o gălălie de ac, în care sînt închiși sporii la plantele cryptogame (4578) [fr.].

SPORĂVĂ ~ **SPORĂVĂ**.

SPORI (-oresc) 1. *vb. tr.* ① A face să crească numărul, să se mărească, să se înmulțească: pînă atunci era urgent să se sporească veniturile printr-o administratiune mai îngrîșită (N.-GH.) ② A face mai îmbelșugat: singele nuia mai mult n'ar spori întru nimic roada pămîntului nostru (GN.) ③ ④ A flecări (PAC.): Zi ori-oum și-oi fi plăcerea și sporește cît de multe Cui o vrea să te asculte (PANN); să nu mai apuc măcar o zi ferioasă tu tîne... dacă știu eu ceva... din cîte și le-a sporit dumealui (CAR.).

2. *vb. intr.* ① A crește (numărul, cantitatea), a se mări, a se înmulți: Unde-a doi, puterea crește și dușmanul nu sporește (ALECS.); grămada de lume sporește ne-
contentit (CAR.); averile flăcăilor și zestrele fetelor sporesc prin moșteniri (N.-GH.) ② A progresa, a fi cu spor: la toți muncea și la toți sporea lucrul lui (SR.); cine vorbește, lucrul nu-l sporește (PANN); cel ce se îmbuibă cu mincare multă, se face greoiu, leneș și lucrul nu-l sporește (SR.) ③ A-i folosi, a-i prii: se pusesse el oam dîntilu împotriva războiului, ce nu le-au sporit (N.-COST.) [sl. s p o r i t i i].

***SPORIFER** *adj.* ③ Care poartă spori [fr.].

SPORIȘ, SPORIȘI *sm.* ③ ① Plantă cu tulpina în patru muchi și virtuoasă, ramificată în partea superioară; face flori mici, liliacii, dispuse în spice lungi, grupate în panicule la virful tulpinii; numită și „mătură” sau „verbină (-de-climp)” (*Verbena officinalis*) (4579) ② = TROSCOT [srb. nslv. s p o r i š; rus. s p o r y š i].

SPORITÔR *adj. verb.*

SPORI. Care sporește.

SPORNIC *adj.* ① Care aduce spor, profitabil: baual rău nu-i ~ (IIF.) ② Cu spor, harnic: e om priceput și ~ la treabă (GN.) ③ Îmbelșugat, bogat: iarba ~ă, care suridea ochilor... în loc să-l îngâle, îl întăria și mai tare (GN.); Tu, fluid de viață, cald și ~, Trezari în firisoarele de iarbă, Cîntî cu privighetoarea (VLAH.); el o rostea în acea limbă ~ă, virtuoasă și limpede a țărânilor noștri (ODOS.) [vsl. s p o r i n ū].

SPOROVĂI, SPORĂVĂI (-ăesc), **SPOROVÔI** (-o-esc), **Ofen.** (PSC.) (R.-COD.) **SPOROȘI** (-o-esc) *vb. intr.* F A flecări, a îndruga multe și mărunte: elevii... steteau strînși în curtea școlii și sporovăiau sgomotos între dinși (VLAH.); sporăvăia, la cazarmă, Negoțul vistavoiului, și de cocoana d-lui Maior (DLVR.); nu sporovoi mai mult, îi răspunse voinicului, eu nu știu ce este primejdie de frică (SR.); vorbește în toate limbile, fără să le fi învățat, și sporovoește și-i turse mereu gura (CAR.) [s p o r i ă + (cior) o v ă i].

SPOROVĂIALA (pl.-leii) *sf.* F Faptul de a sporovăi; flecărire: a vintura mereu din revistă în revistă același borb de platitudinii și de sporovăilel răsufiate (VLAH.).

***SPORT** (pl.-turi) *sm.* ③ Ori-ce exercițiu mai adesea în plin aer, cu scopul de a întări corpul, de a-i da mlădiere și frumusețe: ~uri atletice (boxul, luptele corp la corp, etc.); ~ nautic, canotajul; ~uri de iarnă (bobsleigh, ski, etc.); ~e eoustru, călăria; ~uri de origine engleză (foot-ball, cricket, polo, tennis, golf, hockey, etc.); vînatărea și pescuitul cu undița sînt de asemenea sporturi [engl.].

***SPORTIV** *adj.* ③ Ce ține de sport, privitor la sport [fr.].

***SPORTSMAN** (pl. sportsmeni) *sm.* ③ Amator de sport, persoană care se îndeletnicește cu exercițiile de sport [engl.].

SPOVADĂ *sf.* ③ Mărturisirea păcatelor, spovedanie: Nu mai pot de supărată, C'am venit de la ~, ...la popa canon mi-a dat Să nu mai țin drăguț în sat (MAR.) [s p o v e d i].

SPOVĂDANIE ~ **SPOVEDANIE.**

SPOVADUI ~ **SPOVEDI.**

SPOVEDANIE. ③ **SPOVEDANIE, ÎSPOVEDANIE** *sf.* ③ Mărturisirea păcatelor (în fața duhovnicului): Gîfira se așeză încet pe scaun și, oa și oum ar fi continuat prima ei spovedanie, încep... (VLAH.); de spovădanie fugi ca dracul de tîmle (CRG.); (duhovnicul) de va lua daruri la spovedanie, acela să fie oprit de slujba duhovniciei oltă-va vreme (PRV.-MR.) [vsl. i s p o v e d a n i e].

SPOVEDI, ÎSPOVEDI (-edesc), **SPOVEDUI, SPOVADUI, ÎSPOVEDUI** (-nesc) 1. *vb. tr.* ③ A asculta, a primi spovedania cuiva: popii mirăni primisea gîndurile, adică îspoveduse și iartă păcatele, cu isprava și puterea arhierului (PRV.-MR.).

2. *vb. refl.* A-și mărturisii păcatele (înaintea duhovnicului): Cînd te spovedești, tu spui Tot ce știi pro-
tului (RET.); eu, stîntia ta, vreau să mă spovedesc (VLAH.); s'au dus la biserică și s'au spovăduit (ALX.); om cu frica lui Dumnezeu, care se spăvăduiește și se împărtășește de omoi ori pe an (ALECS.); nu se spoveduiește de cînd era (NEGR.); duhovnicul de va spune păcatele celora ce i se îspovedesc, acela să alba canon cu oprirea de preoția lui trei ani (PRV.-MR.); îspovedui-vă unul altuia greșelile și vă rugați unul pentru altul, ca să vă tîmăduiți (PRV.-MR.) [vsl. i s p o v e d e t i, i s p o v e d o v a t i].

S. P. Q. R. Abreviațiune a cuvintelor latine: Senatus populusque romanus (= Senatul și poporul roman).

***SPRAFĂ** *sf.* ③ ③ Cercetare judecătorească

**SPO-
SPR**

Fig. 4579. Sporiș.

Fig. 4577. S. Spor. — F. Frunza.

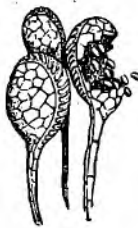

Fig. 4578. Sporange.

rească, anchetă: de la desoțicarea lui Dragoș, lupii au trăit în bună pace în țară, că n'au mai făcut nime ~, ca să vadă oite o s'au minoat (NEGR.) ¶ *Mold. F A* (se) face ~ (din sau de ceva), a nu mai lăsa nimic, a nu mai rămânea nimic, a nu se mai alege nimic din ceva [rus. *spravka*].

SPRAT *sm.* Specie de sardeluță ce trăiește în mare și se pescuiește în apropiere de gurile Dunării (*Chupea Sulinae*) [it. *sprat* to].

○ **SPRĂVĂLI** = PRĂVĂLI: deodată sania mea se sprăvăli (GN.).

SPRE *prep.* ① $\ddagger$ Arată situațiunea (= pe, peste): așa potopi tot ce era ~ față pământului, din oameni până la dobitoac (PAL.); întoarse-se durerea lui ~ capul lui și ~ creștetul lui nedepărta de la destinație (COR.); atunci să va arăta Domnul Is. Hr. ~ nuori (VARL.) ¶ ② Direcțiunea (= către): pureseră ~ oraș; își îndreptară pașii ~ oasă; țara Italiei de aici de la noi drept ~ apusul soarelui este (M.-COST.); ¶ deodată se va întoarce bărbatul ~ credința cea adevărată (PRV.-MB.) ¶ ③ Proximitatea în timp (= aproape de, pe la): fata împăratului, după povăța calului, s'a sculat peste noapte, oam ~ zisă (SP.) ¶ ④ Direcțiunea în timp: Ștefan-Vodă... zisind Miercuri ~ Joi la miază-noapte, au încoingurat oetatea (GR.-UR.); de aceste... a vorbit bunicele David ou mama și ou fata mai toată noaptea, Duminecă ~ Luni și Luni ~ Marți (CRG.) ¶ ⑤ Scopul: tatăl și moșul și alți ca aceștia i-au suduit și i-au bătut ~ învățatură, iară nu ~ răutate (PRV.-LP.); o spun ~ binele tău, folosul vostru; același lucru ce se face la noi numai la morți, la alții se face ~ semn de veselie (SP.); ~ bucuria mea; ~ nenorocirea, ~ rugina lui; cu același înțeles, dinaintea unui infinitiv (= ca să...): Mîntuitorul nostru... binevoi a se pogori din ceruri, ~ a mîntul neamul omeneș de la robia păcatului (SP.) ¶ ⑥ De: ~ plădă, de exemplu ¶ ⑦ $\ddagger$ În: a nădăjdi ~ Domnul ¶ ⑧ $\ddagger$ Față de, către: Mîla să-și arate Cea de bunăteate Spre noi ticăloșii (DOS.) ¶ ⑨ $\ddagger$ Impotrivă, contra: Doamne, ce să înmulțără carii mă supără? mulți să scoală ~ mine (DOS.); soula-se-vor limbi ~ limbi și împărăși ~ împărăși (COR.) ¶ ⑩ $\ddagger$ La: să facă aceasta mai înainte de ce-l va osindi judecătorul ~ moarte (PRV.-MB.) ¶ ⑪ Întră în compunerea numerelor 11-19 (= peste): un ~zece, oinoi ~zece, nouă ~zece ¶ ⑫ În compunere cu de, din, în, pre, formează prepozițiunile compuse **DESPRE**, **DINSPRE**, **INSPRE**, și **FRESPRE** [lat. *s u p e r*].

SPREJINI... **SPRIJINI**...

○ **SPRENT**, **SPRENTAR** **SPENT**.

SPRENTAR **SPRINTAR**.

SPRENTUR **SPRENT**.

SPRIJIN (*pl.-ine sm.*, *Băn. Trans. Maram. SPRIJOANĂ* (*pl.-ne sf.*)). Ceea ce servește ca să sprijinească, razim, proptea: Nu vreau alta mîndrului, Fără masa oculei și sprijioana vîntului (SRL.); el nimica nu primește, numai lăduta de pe sprijioana ferestrei (RET.); punct de ~; mai adesea ⑥ (= ajutor, ocrotire, protecție): n'avea nici un ~ de nicăieri! [s p r i j i n i].

$\ddagger$ **SPRIJINEALĂ**, **SPREJINEALĂ** (*pl.-eli sf.*). Sprijin, apărare, ajutor: spun ca acel șant... Traian împăratul să-l fi săpat pentru sprijineala despre Tătari, închinîndu-l locului despre oțmp de năvala prăzilor tătărăști (M.-COST.); marele și puternicul împărat ne-au trimis... să fimem locul și cetatea aceeași, de unde să purtăm grîi și să fim de sprijineală și cetății Căminiei! (MUST.); Remus... de sprejineala frăținească rămas... oade în mîna tîlharilor (CANT.); ferice de omul cărui taste sprejineala lui la tine (DOS.) [s p r i j i n i].

SPRIJINI, $\ddagger$ **SPREJENI**, $\ddagger$ **SPRIJENI**, $\ddagger$ **SPRIJANI** (-neso), *Băn. Maram. SPRIJONI* (-Jon, -oneso) *v. tr.* ① A pune o proptea unui gard, unui zid, etc. ca să-l împiedice de a cădea, a propti, a răzima ¶ ② A susține: sprijinește Domnul pre toți ce gios cad și scoală pre toți cel oboriți (DOS.); Atlas în vechime sprijinea cerul pe umeri (EMIN.) ¶ ③ A apăra, a ajuta, a veni în sprijinul cuiva: doacă lucruri sprijinesco pre bărbat să nu se pedepsească, oîndu-și va bate mulțarea (PRV.-MB.) ¶ ④ $\ddagger$ A împiedeca, a reține: cea ce va sprijini pre doi vrăjmași pentru să-l împărță, oînd se vor bate amîndoi, și... de va ucide pre cea ce l-au rănit... nu va avea nico o certare (PRV.-MB.); căpeteniile înfășară (trupul) în prostirile acele... de sprijiniră singele sfîntiei sale (DOS.) ¶ ⑤ $\ddagger$ A opri, a opune rezistență, a rezista: începînd războiul, mergeau Turcii asupra polcurilor leșești, iară Leșii, începînd înaintea, sprijineau năvala Turcilor (MUST.).

2. *v. refl.* ① A se răzima, a se propti: a se ~ în coate; două lepe albe ca zăpada se sprijineau mai totdeauna de oțstea cărții (CRG.) ¶ ② A-și da ajutor unul altuia, a se susține, a se ajuta ¶ ③ $\ddagger$ A se apăra: mai mult de douăzeci și șapte de pungi de bani în casa lui n'au avut... și nu avea ou ce să se sprijinească de neaprieteni (NEC.) [vsl. *s ū p r e ž e n ŭ*, part. lui *s p r e ž i* „a împreuna, a lega împreună”].

SPRIJENITOR, $\ddagger$ **SPRIJENITOR** (*iu sm.*). Cel ce sprijinește; cel ce sare în ajutor; ocrotitor, protector: Dumnezeu e părintele și sprijinitorul celor fără de putere (RET.); sprijenitorul poate să ucidă fără de certare pre cea ce au început svada (PRV.-LP.).

○ **SPRINGLĂ** (*pl.-le sf.*). Un fel de cursă întrebuințată de copii pentru prins pasări (R.-COO.) [germ. *Sprenkel*].

SPRINTIEȚOR, **SPRINTIȚOR**, **SPRINTEȚOR** *adj. dim.*. **SPRINTEN**: Iacă, măi flăcăi, căprioare sprintioare, pășărele cîntătoare (ALECS.); Sbori pe locul viu al mării, Bărcă mică, sprinteală (ALECS.); O luntre sprinteală, ou pînz subțiri și albe, Mîndru se legăna (STAM.).

SPRINTEN, $\ddagger$ **SPRINTIN** *adj.* ① Iute la mișcări, ușurel, vioiu, agil: frigul îl făcu ou mult mai harnic și mai sprinten de cum credea el că este (RET.); la a zecoa și unde se sotrură odată oalul și se făcu frumos, gras ca un pepene și sprinten ca o căprioară (SP.) ¶ ② Ușor îmbrăcat ¶ ③ $\ddagger$ Ușor înarmat: au fost trimis Petricele-Vodă oaste sprintenă, Leși și Moldoveni și Căzaci (M.-COST.) [vsl. „s ū p r e t i n ŭ”].

SPRINTENAȘ *sm.* Soldat ușor înarmat: Domnul nostru... și-a luat o mîndă de ~ și... s'a lăsat... ca o vîtleie în lagărul Ungurilor (VLAH.) [s p r i n t e n].

SPRINTENEALĂ, **SPRINTENIE**, $\ddagger$ **SPRINTENIE** *sf.*. Însușirea celui sprinten, agilitate, vicioieune, iuteală în mișcări: dumeasului, ou mare sprinteneală, ca un pelivan, au sărit peste poartă în ogradă (STAM.); mișcările ei aduceau aminte sprinteneala negomotoasă a unei furneli (GR.-VN.); vedem acum la Cerechi că acest port de înălțăminte pentru sprintenie îl țin (M.-COST.); înținea piciorale și sprintinla carea leu în trupul său purta (CANT.).

SPRINTENEL, *f.* **SPRINTENEA** *adj. dim.* **SPRINTEN**: Trupșorul ~ Parcă-l tras printr'un inel (K.-BRȘ.); avea un bălat... frumuseț și ~, dar și fără obrazel (RET.); pe lângă grupul Anton Pan... se lipise un copilăndru nalt, rumen, ~, cu ptelea de țirovnic (I.-GH.); Iar sub codru, pe potică, stă un urs la vîntătoare, Pîndind oțuta sprinteneală și rivalind a ei piciorale (ALECS.).

SPRINTENIE **SPRINTENEALĂ**.

SPRINTEȚOR **SPRINTIEȚOR**.

SPRINTAR, ○ **SPRENTAR**, $\ddagger$ **SPRINTAR** *adj.*. Neastîmpărat, ușuratic, fluturatic, nestatornic: ocol sprintar și înșelător este gîndul omului pe ale cărui aripi te poartă dorul necontenit și nu te lasă în pace (CRG.); se naltă oodri s'ou privească, sprintare-i sar pîralele 'n oale, plutașiți îl cîntă doine (VLAH.); sus, deasupra acestor mîștoare e oclădit în înălțime dealul singuratec, pe potecile cărui se călără capre sprentare (RG.); Rugină sulgerul, fiind om mai sprintar, nu s'au mai întors în țară, ce s'au tras spre Moscali (M.-COST.).

○ **SPRINTĂROIU** *adj. augm.* **SPRINTAR**: măi da sprinten și ~ copil mai al! (CRG.).

SPRINCENĂ, ○ **SPRINCENĂ** (*pl.-ene sf.*) ① Arcul de păr deasupra ochiului: și-o dat ou ochii de un smen așa de bătrîn, oă-l era barba pîn' la briu și rădălea sprincenele ou oțra (VAS.); oînd te mînlînce sprincena, atunci te doresc cei ce te iubesc (GOR.); a înorut sprincena (*sau* sprincenele), a înoroi din sprincene, a se posomori: oînd văzu el oameni asemenea lorși, înorut sprincena și se oțări de supărare (SP.); pe sub sprincene, pe ascuns, pe furis: cine te oțrege ca să-l deschizi? mai zise Pandora, uitîndu-se la dînsul pe sub sprincene (SP.); ②: (a alege, alea) pe (*sau* după) ~, tot unul și unul: toți îngrîșitorii săi de pe la moși erau aleși pe sprincenă (D.-ZAMF.); acoase pe sofragiu și pe stolnic... și puse în locul lor pe alții, aleși de dînsul după sprincenă (FIL.); ③ **OCHEU** 1. ④ ○ $\ddagger$ *Pr. anal.* Margine nalt rășărită deasupra unui munte sau unui întins nected, rădicătură în zare: pe sub poalele munților, dăm de la mănăstirea Rîșca, pusă sub o sprincenă de brânție, la marginea șesului (VLAH.); rădicînd oapul, zări pe sprincena dealului înălțîndu-se trufășă dinaintea lui oetățuia Neamtu (NEGR.) ¶ ④ ⑤ = **GEANĂ** ⑤: și era un ger de mama focului

și o sprinceană roșie încoale peste dealuri (BR.-VN.); cînd se vede la apus o sprinceană, se așteaptă să vie o vreme frumoasă (GOL.) ¶ ① ② I. Jumătărea despre virf a căputei unei înălțăminte [lat. *pl. supercilia*, modificat sub influența lui *gean a*].

SPRINCENAT *adj.* ① Cu sprincene mari și dese: Sofiana, fată numai de șase-sprezece ani, oacheșă, ~ă și frumoasă (I.-GH.); uitîndu-se cînd la una, cînd la cealaltă, și răsîndu-le în față, pentru că toate erau... ~e și oacheșe (MEREA) ¶ ② *F. iron.* Călătoria ~ă: călătorie bună! mergi sănătoș (și să ai vreme frumoasă!) | călătorie ~ă, îl zise boierul, de rămineai, îmi erați un frate, iară de nu, îmi ești oa doi (CRG.).

SPRINCENUTĂ, ○ **SPRINCENUTĂ** (*pl.-te*) *sf.* ③ *dim.* **SPRINCENĂ**: se uita la cuviosul episcop, încreștînd din sprincene și stringînd gurița (NEGR.).

○ **SPRINCIȚOC**, **SPRINCIȚOC** *sm.* Băn. *z* = **SFRANCIȚOC**.

○ **SPRÎNJI** (-jeso) *vb. tr.* *Olten.* Băn. A imprăștia, a risipi.

† **SPRÎNTAR** = **SPRINTAR**.

† **SPUDAXI** (-axeso) *vb. tr.* A studia, a învăța: Am fost la Paris. — Și ce-ai spudaxit acolo? — Am studiat legile (ALECS.) [ngr. *σπουδάζω* < *σπουδάζω*].

SPULBERA *sbst.* Faptul de a spulbera; spulberătură: întezit, omătu 'n ~, bate zuraînd în geamuri (VLAH.).

SPULBERA (-er), ○ **SPULBERĂ** (-ăr) *1. vb. tr.* ① A ridica pulberea, cenușa, zăpadă, etc. și a le duce aiurea, împrăștiindu-le (*vorb. în spec. de vînt*): Crivăful din miez-de-noapte vijile prin vijelle, spulberînd zăpadă 'n ceruri, de pe deal, de pe oțmpe (ALECS.); semnalul îl dau cetele jăfătorilor cari spulberă și cenușa din vatră, pe unde trec (VLAH.) ¶ ② ③ A risipi: multe idei greșite de-ale bătrînilor și de-ale boierilor am spulberat și multe idei moderne am împlîntat în spirite (I.-GH.) ¶ ④ ⑤ A'prăpădi, a nimici, a stinge de pe față pămîntului ¶ ⑥ ⑦ *Trans.* A se lufi, a se minia, a se sborși, a se indigna: cînd au văzut pe fata de împărat în casă, s'au spulberat oa arieli de ciudă și minie (MEREA) [lat. **expulvê-rare*].

2. *vb. refl.* ① A se împrăștia în toate părțile la suflarea vîntului (*vorb. de praf, de cenușă, de nisip, de zăpadă, etc.*): Să-i spulberăm dară, precum se spulberă praful înaintea feței vîntului (ISP.); ...ca pleava se spulberă 'n vînt (VLAH.) ¶ ② ③ A se prăpădi, a se nimici, a se stinge de pe față pămîntului ¶ ④ ⑤ *Trans.* A se lufi, a se minia, a se sborși, a se indigna: cînd au văzut pe fata de împărat în casă, s'au spulberat oa arieli de ciudă și minie (MEREA) [lat. **expulvê-rare*].

SPULBERAT *adj.* *p. spulbera*. Împrăștiat; nimicit: oții alții pe lume își văd, oa dînsul, virtutea și norocul ~e prin nesocotința lor! (ODOB.).

SPULBERATIC, **SPULBERATEC** *adj.* Ușuratec, fluturatec; nestatornic [s *pulbera*].

SPULBERĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Zăpadă, jărînă, pleavă, etc. spulberată de vînt: în răsîmpuri, era atîta ~ de zăpadă încît și se părea că se dărimă cerul pe pămînt (S.-ALD.) ¶ ② ③ (= **SPULBERĂTURĂ** sau **BURBUANĂ-DE-SPULBURĂTURI**) = **DUMBET** ○.

SPUMĂ (-mez) *1. vb. intr.* ① A face spumă, a clăbuci: Voinicii cai spumau în salt (COȘA); în jurul olădrii negre, fierbeau apele spumînd (SAD.) ¶ ② ③ A turba de minie: d. căpitan pleacă, spumînd și înjurînd oa un grad întîrziu (CAR.).

2. *vb. tr.* A lua spuma de pe suprafața unui lichid [lat. *s p u m a r e*].

SPUMĂ (*pl.-me*) *sf.* ① Mulțime de bășicuțe albe ce se formează la suprafața unui lichid care fierbe sau care e amestecat repede: a lua spuma de pe buzele ce fierb la foc; împărăteasa făcu un fecior alb oa spuma laptelui (EMIN.); spuma de pe deasupra laptelui, de mălînci, te jîpoi (ZNN.); ca vinul de sampanie ce umple paharul de ~ (GOL.) ¶ ② Bășicuțele albe făcute de valurile apei sau cînd apa se lovește în cursul ei de bolovani: oa spuma ce se face pe țărnișurile mării, cînd valurile bat în ele (GOL.); trecu peste opustul care guroia vine de apă pe sub o horboță de spumă (SAD.) ¶ ③ Bășicuțele albe formate de apa amestecată cu săpun, clăbuc: săpunul acesta nu e bun, nu face ~ ¶ ④ X ~ de ouă, spuma făcută de albusul de ou bătut ¶ ⑤ Ori-ce pielîșă sau strat subțire ce se formează pe suprafața unui lichid ¶ ⑥ Sudoare albă ce se face pe

corpul calului care a alergat multă vreme în fuga mare: oaini era numai ~... și aburi groși leșeau din ei (NEGR.) ¶ ⑦ Bale albicioase la colturile guri (la om și la animale): și oain la pămînt, tărîvăla-se, oua-i spumele (COR.); oa leul, cînd se minie, gura de ~ i se umple (GOL.); ⑧: a face spuma la gură, a turba de minie ¶ ⑨ Partea cea mai de disprețuit, cea mai coruptă și mai depravată a unei societăți; drojdie ¶ ⑩ ~ de mare, silicat de magnezie hidratat, alb, foarte moale și ușor, întrebunțat la fabricarea pipelor și altor obiecte de lux: Erich își aprinse pipa sa de ~ (SLV.) [lat. *s p u m a*].

○ **SPUMĂR** *sbst. Trans.* Grămadă de s p u m ă la gură: băbîroa făcea ~ la gură în minia ei (MEREA).

SPUMĂT *adj. p. SPUMĂ*. Plin de spumă: cînd calul... Cu nările aprinse, ou gurile ~e (ALK.) [comp. **ÎNSPUMĂT**].

SPUMĂTOARE *sf.* Un fel de lingură întinsă și cu multe găuri, cu care se ia spuma de pe buzele care fierb [s *p u m a*].

SPUMEGĂ (-eg) *vb. intr.* ① A face spumă, a spuma: Naltă e stîncă, marea-l adîncă, Spumegă valul jos clocoțînd (ALECS.); Mustul spumegă 'n ulcioă, Plin de dîh ca o făptură (D.-ZAMF.) ¶ ② A face spume la gură, a clăbuci; a se acoperi de spumă: Nebun se duce calul de spaimă spumegînd, Ou nările deschise, ou ochii plini de foc (ALECS.) ¶ ③ ④ ~ de minie, a turba de minie, a face clăbuci la gură de furie: hanul spumegă de minie și turbare, cînd auzi de una oa această (ISP.) ¶ ⑤ ⑥ A clocoți: Cîtorii de-așezăminte, Unde spumegă desfrîn în mișcări și în cuvinte (EMIN.) [s *p u m a* + (f u m e g a)].

SPUMEGĂTOR *1. adj. verb. SPUMEGĂ*. Care spumegă: Cînd plaiu-ți clocoțeste în munți ei!, Văzduhul se 'negrește, Pătruna de reol flori (ALECS.).

2. ~ de mare *sm.* Pirat (după fr. *écumeur*): îndată ce va ajunge la Pireu, va trimite la dispoziția mea un vapor pentru urmărirea ~ilor de mare (I.-GH.).

SPUMEGOS *adj.* Plin de spumă, spumos; spumegător: citava riuri spumegoașe și repezi... șerpuesc printr'însa (ODOB.); Mihai se aruncă călare în valurile spumegoașe ale Mureșului (ISP.).

○ **SPUMIȚĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans.* (PAC.) Nasture mic de porțelan [s *p u m ă*].

SPUMOS *adj.* Plin de s p u m ă, spumegos: Pe un pîsc sălbatic și vijelios, Unde urlă 'n poale Argeșul ~ (GOL.).

SPUNE (*spun, spula; pf. spusel, ț spus; part. spus*) *1. vb. tr.* ① A arăta, a indica: spune cărările sale lui Moysi, țililor lui Israel vrerile sale (PS.-SCH.); spusu-mi-ai cale de viață și împluși-me în veselle ou fața ta (PS.-SCH.); Chipu-l îngereșc, ...mearu-l plin de farmec, ou pas legănător, O spun mai mult că-i fată deoit că e fecior (ALECS.) ¶ ② A arăta prin vorbe, a zice, a exprima o părere: ~ ade-vărul; mi-a spus oeva la ureche; a-și ~ părerea; ③: spune-mi ou cine te adună și-ți vîi spune cine ești; ~ ORB 1 ④; F: nu mai spune! exprimă mirarea, îndoială, neîncrederea cu privire la cele relatate de cineva ¶ ⑤ A vorbi: ~ prostii ¶ ⑥ A istorisi, a povesti: un basm ¶ ⑦ A recita: ~ o poezie; ~ lecția ¶ ⑧ A declara: de nu l-oiu face, mi-a spus oarzin că-mi tale capul oa la un puț de gâlnă (RET.) ¶ ⑨ A mărturisii: a-și ~ păcatele ¶ ⑩ A sta scris; a glăsi: spune la cărțile păgînilor oa acel eline, ce se numea Cerber, speria... și suflătele morților care erau în țad (ISP.) ¶ ⑪ A pomeni numele cuiva, a numi: cînd s'au făcut fermanul... s'au fost uitat să spus și pre Maxat postelnicul ce era închis (RET.) ¶ ⑫ A descoperii, a da pe față, a denunța: De la noi a treia casă Tot suspin' o preoteasă, C'a bătut-o preotul, Să-și spună țhovnicul (K.-BRS.); tot omul taste datoriu să spus judecătorului pre cea ce nu va să asculte de dînsul și de în-vățătura lui (PRV.-MR.) ¶ ⑬ A acuza, a reclama: să nu mă spui învătătorului că mi-am pierdut cartea (L.-M.).

2. *vb. refl.* ① A se da pe față, a se arăta cine este, a se face cunoscut: atunce vazălul Klaprallui s'an spus și au zis: „țil mințe ce am vorbit, cînd veneam amîndoi pre cale P” (NEC.) ¶ ② A se declara, a se denunța: nu să țărădui, ce se spune însuși pre sine (VARL.) [lat. *exponêre*].

SPURC *sbst.* ① ② ③ Durere la mîni, la picioare, la încheieturi; *în spec.* reumatism (articu-lar) ¶ ④ ⑤ *Olten.* ⑥ Gen de bube; un fel de rîie (VIRC.) ¶ ⑦ Băn. ⑧ Bube la ugerul vacilor ¶ ⑨ *Olten.*

SPR-SPU

Una din denumirile lupului când nu vrea cineva să-i pomenească numele în casă [lat. *s p u r c u s*].

SPURCA (spure) 1. *vb. tr.* ① A necurăți, a murdări (*in spec.* cu excremente, cu urină), a întina, a minji: buboiul să-l spurci cu urină... oă sparge și nu se mai înmulește (PAMF.); ② Și popul e înalt, dar îl spurcă ciorile (ZNN.) ③ A strica curățenia aurlui sau argintului, prin amestecul cu alte metale: cea ce o fac bani domnești și îl de îndrăzni să spurce aurul sau argintul, pentru dobânda lor, ou altă nemică nu vor plăti, numai ou capetele (PRV.-LP.) ④ A necurăți o mîncare, un vas, etc. cu ceva murdar sau oprit de biserică: oînd s'a înfierbîntat broasca... dracul... a început s'o tot lipească de slăbina lui Pelelea și să i-o spurce (SS.); dacă o mortăluine cade într'un vas, spurcă vasul și mîncarea ce conține; Tiganul, după credința Românului, spurcă ori-ce mîncare de care se atînge; în zilele de post, ori-ce mîncare de dulce vine în atingere cu vasele sau alimentele de post, le spurcă ⑤ ⑥ A călca prescripțiunile religioase, a nu observa postul, etc.: pasă-mi-te oă ești lețin, de spurci Vinerea și Miercuria (JPF.); — **SPURCĂ-MIERCURI** ⑦ A viola cele sfinte, a prihăni, a pingări: e păcat... să spurce sfînta masă cu vorbe urite și cu mîscări, pentru oă în timpul cît mîncăci el, Maica Domnului în cer stă în genunchi și se roagă pentru sufletul lui (VLAH.) ⑧ A necinsti, a silui (o femeie): să neștine va lua o fată ce va fi logodită... și o va spurca (PR.-GOV.) ⑨ A face să-i miroasă urit gura: dacă auzi cîntînd pupăza dimineața și ești pe nemîncate, atunci te spurcă și-ți pute gura toată vara (GOR.) ⑩ ⑪ În jocurile copiilor: a da o lovitură greșită, după care trebuie să cedeze rîndul de a juca altuia.

2. *vb. refl.* ① A se necurăți, a se murdări (cu excremente, etc.), a se întina, a se minji: eu te întreb: soarele că trece prin locuri împuțite și seîrnave, spurcă-se ou ba? (VARL.) ② A se necurăți prin atingere de ceva murdar sau oprit de biserică: ce se va spurca măcară ce de mîna Ovrîlor, ori vin, ori unt, sau alt-ceva, dentru acestea nu se cade creștinul să le guste (PR.-GOV.) ③ A minca de dulce în zilele oprite de biserică: oare-cine se va spurca în Lunea brînzii ou carne și în Lunea dentlii de brînză, 4 ai să se pocășească (PR.-GOV.); dacă s'a spurcat copilul mîinilor de fruct în postul cel mare, mama să nu mîințoe de fruct în ziua de Paști (GOR.) ④ A-și depune excrementele, a se seîrnăvi: jugul boilor nu-i bine a-l lăsa peste noapte afară, ca să nu se spurce cîinii pe el (GOR.) ⑤ A căpăta miros urit în gură, a-i puți gura: dacă aude cineva pupăza cîntînd, apoi trebuie să se spele îndată pe față, oă la din contra s'ar spurca (GOR.) ⑥ A se dedulci, a se deprinde, a se învăța cu nărav, a prinde gust (*in spec.* de ceva rău sau nepermis): lepele... se spurcaseră la singe de om și asta fu de ajuns ca să le facă a nu se mai putea aproia nimeni de ele (ISP.) [lat. *s p u r c a r e*].

SPURCACIU *sm.* 1. Specie de dropie mică, cu gîtul negru și guler alb de jur împrejur, penele galbene-roșcate, brăzdate cu negru și pîntecele alb; numită și „spircaciu” sau „dropie-mică” (*Otis tetraz*) (4580) [spircaciu].

SPURCĂCIUNE *sf.* ① Necurătenie, murdărie, lucru s p u r c a t.

② Animal necurat, spurcat, jiganie, jivină: de va oădea în grîu sau în fînă vre-o ~ și și se va nea acolo și se va afrași, atunci grîul să-l spele bine și să-l afîntească (PRV.-MB.); Împărăteasa... era firește destul de amărită, că adusesse pe lume așa ~ de broscu (CAR.) ③ Fîntînă înfiorătoare, seîrnboasă, spurcată, necurată, urită: capul spurcăciunii (de balaur), în loc să piară, cum pier capetele tăiate de la trup, odată s'a vîrit într'un stein de piatră (R.-COD.); ~ (de Minotaur) se hrănea ou carne de om (ISP.) ④ = **LIFTĂ** ⑤ el opri năvala spurcăciunilor de Turci peste treizeci de zile (ISP.); tată, vorbi Albulă, ~ (de om a pus carule, să ne păzească (LUNG.) ⑥ Una din numirile date lupului, când nu vrea cineva să-i pomenească numele în casă: au venit spurcăciunile la vite (R.-COD.) ⑦ A faptă spurcată: ne-

Fig. 4580. Spurcaciun.

răbdînd norodul spurcăciunilor lui Comod, fu sugrumat, după ce au împărțit ani 12 (N.-COST.) ⑧ ⑨ (mai adesea spurcăciun *pl.*) = **ROFII**.

SPURCĂ-MIERCURI *sm. iron.* Cel ce s p u r c ă postul de Miercuri; cel ce nu păzește posturile: dacă știe că este de-aia la Roma, îi zice papistas; iar dacă vede oă nu ține posturile, îi zice ~ ori lețin (ISP.).

SPURCAT, ① **SPURCAT**, ② **SPURCĂT** 1. *adj. p.* **SPURCĂ**. ① Necurat, murdar; seîrnos, seîrnăv: oînd s'a înfierbîntat broasca, a început a curge dentr'însa niște zoi spurcate (SS.); o femeie, cît este lăuză, este spurcată (GOR.); acest cratu avea o jiganie spurcată, ce se chema Minotaur... și era atît de răutăcioasă și de groaznică, încît oamenii de pe acolo se luaseră de gînduri (ISP.) ② Amestecat cu alte metale (*verb.* de aur și de argint): să fie certat... că are îi făcut bani răi, dentru aur și dentru argint spurcat (PRV.-LP.) ③ Necurățit prin atingere cu ceva murdar sau oprit de biserică: tot ce intră prin mîna Tiganului devine spurcat (sez.) ④ ⑤ Contrar prescripțiunilor bisericii: Armenii, cea ce-s de trei ori proclăti, spurcat post se postesc (PR.-GOV.) ⑥ Pingărit, prihănit ⑦ Destrăbălat, destrînat: acea poghîbală spurcată Spandoni, sfetnicul lui Nicolai-Vodă, s'au îmbrăcat mulerește... și au intrat într'un rădvan ou Doamna (MUST.); acest Comod spurcat era în toate, care pentru spurcata viața sa fu urit tuturor (N.-COST.) ⑧ Păgîn; eretic: liftă ~ = **LIFTĂ** ⑨; cum ne-au simțit spurcații de Turci, au început să dea năvală (N.-GH.); oare-cine va veni din limbă spurcată și se va boteza... se cade și preot să fie (PR.-GOV.); pre toți pre oîti au fost cu acel spurcat de Arle... i-au dat anatheme (PRV.-MB.).

2. *sm.* ① **SPURCATUL**, una din numeroasele numiri ale diavolului.

3. *subst.* ① Seîrnă, excrement: oînd te doare vîrtul limbii, ai mîncat ceva cu spurcat de soarece (GOR.); oînd faci mămăligă cu fînă necernută și în ea se află spurcat de soarece, de mîinilor asemenea mămăligă, faci bube pe limbă (SEZ.) ② = **ROFII** = de spurcat, copilului mă i se face solidătoare... ca să se facă ouat ca argintul (PAC.).

SPURCOAICĂ (*pl.-ce*) *sf.* = **SPURCACIU**. **SPUS** *adj. p.* **SPUNE** ⑦ ⑧ = **NESPUȘ**. **SPUȘĂ** (*pl.-se*) *sf.* Ceea ce s'a spus, zisă, vorbă: după spusule lui, s'ar crede că n'are nici o vină; Și de-aceia spusa voastră era afîntă și frumoasă (EMIN.).

SPUȚĂ (*pl.-ze*) *sf.* ① Cenușă fierbinte: Prometen... mai apoi îi învătă și cum să și-l păstreze (focul), învelindu-l ou ~ (ISP.); ferindu-se focul de pe vatră, se pune turta acolo, acoperindu-se ou ~ (SEZ.); ② He-care trage spuza pe turta lui, se zice cînd într-o tovarășie sau într-o lucrare în comun, fie-care caută să tragă tot folosul pentru sine; și Nemții și Muscalii, dacă băteau pe Turci, tot pe turta lor trăgeau spuza (N.-GH.) ③ ④ Mare mulțime, droaie, grămadă (*in spec.* de copii, de oameni, de animale): Și tot găzduind adese la un țărăn prin cîmpii Care era sărac foarte și c'o ~ de copii (PANN); era odată un om năcălît... și mai avea și-o ~ de băleți (VAS.); Mihai-Viteazul nimici sila lui Zerhat-Paga, carele venea cu o altă ~ de Turci și de Tătari (ISP.); cocoana Cloșcă... scosesse o ~ de pușiori (COD.); *pr. ext.* (despre diverse lucruri): o ~ de copaci, în zarea albă, își deschirau crengile (DEM.); Drumul Robilor se deslușea ca o pîrtie albă prin spuza stelelor (S.-ALD.); Înțelesul acesta figurat pare a fi luat naștere din expresiuni ca mulți ca spuza și ca iarba (= ca frunza și ca iarba) sau iaca au și început a curge furnicle ou droaia, oltă pulbere și ~, cîtă frunză și iarba (CRG.) [comp. alb. *s p u z e* < lat. *s p o d i u m*].

SPUZEALĂ (*pl.-ei*) *sf.* ① = **Bubulițe** multe și mărunte ce apar pe piele, ecemă: i-a ieșit o ~ pe obraz; dentr'un descîntec de „soimane”: Și luști juhiuriile, Cîțulele, Umfînturile, Spuzelele și toată boala De la (cutare) roc. ② ③ Mulțime nenumărată, droaie, spuza: nici noaptea, ou spuza de stele... nici curcubeul n'ar fi întrecut acest palat, minunea minunilor (DLVR.) [s p u z i].

SPUZI (-zeo) *vb. refl.* = **SPUZEALĂ** a-i ieși pe piele o mulțime de bubulițe mărunte: în foc să nu stupești niciodată, că-i păcat și te spuzești (GOR.) [s p u z i].

① **SPUȚIME** *sf.* = **SPUȚĂ** ②: bieții creștin... vîstînd atîta ~ oăzînd asupra lor, s'au închinat (N.-COST.).

SPUZÎT *adj. p. SPUZI.* ① Plin de spu-
zeală: pe-o lădăşie, lângă sobă, un băieţel ca de vreo şase
ani se svirciolea ~ de pojar (VLAH.); ② Cerul I-albastru tot,
~ de stele (VLAH.).

***SQUARE** (*cit. soner*) *sbst.* Grădină, înconjurată
cu un grilaj, în mijlocul unei pieţe publice (engl.).

ST! *interj.* Sunet prin care se reclamă tăcerea:
st! tace lung... dascălul, închindîndu-se la ele (LUNG.).

STA (stan; *pf. stătu, stătel; part. stat, Ț stătu*) *vb.*
intr. A. ① A fi într-o poziţiune oare-care: a) a fi în
piciorare: ~ în piciorare; ~ într'un picior; Domnul, agun-
dindu-se în mijlocul bisericii, stînd pe piatra cea din mijloc, se
închină către icoana Mîntuitorului (LET.); Doi stan, doi
dau, doi se miră, doi se închină (SS.); *ghicitoare despre*
„îmbălatitorii”; b) a şede: ~ jos; ~ pe pămînt; ~ pe
scun; ~ călare; bătrîna îi aştepta, stînd greceşte în fundul
patului (D.-ZAMF.); sta greceşte pe tron al şi zălucia şi nop-
ticia de mare (ISP.); Am o fată adrenturoasă şi stă cu dăda
la masă (GOR.); *ghicitoare despre* „varză”; c) a fi
culcat sau întins, a zăcea: ~ în pat; mărăgăritarul stă
în fundul mării şi mortăciunea pluteşte pe deasupra apelor
(ZNN.); d) a fi atînat, a atîrna: ce stă în cuin fără
toartă? (GOR.); *ghicitoare despre* „ou”; e) a fi pus,
situat, aşezat undeva: oştile stau faţă „n faţă”; unde-ţi
stau picioarele, îţi va sta şi capul, îţi voui tăia capul;
Cucuiată, vai de ea, Stă ntr'un virf de nuia (GOR.); *ghici-
toare despre* „alună”; a-i ~ pe limbă — LIMBA ②;
cănuţa groparului le sta la toţi în cale (GRIG.); porcul său din
ogradă este mai gras, de oare ce stă silămina pe dinlăun de o
palmă (SP.); ③ A se afla într-o stare oare-care:
asa stau lucrurile; cum stă treaba? ④ A nu se mişca,
a rămîne pe loc, a nu pleca: ca un buştean stă şi
nici-cum se mişcă (GOL.); cînd o văzu, stătu locului, temî-
ndu-se să nu fie vre-o nălucă (SP.); Dobitoicul însă, dacă
a bătut, îşi rădăcă capul şi n'loc a stătu (PANN); la unii stau
servitorii cu anii, de la alţii fug pe toată ziua (L.M.); Patru
merg, patru stau, patru vămă dau (GOR.); *ghicitoare des-
pre* „vacă”; ⑤ A fi liniştit, a se astîmpăra: stăi
la un loc! stăi liniştit! ⑥ A se opri de a mai lucra,
de a mai face ceva, a înceta, a nu mai merge îna-
inte, a nu mai înainta: a stat ceasul; a stat din lucru;
plîngea tot una, înfoc într-o mai stă gura (SS.); ca moara,
cînd îl lei apa, stă din măcinat (GOL.); a stat ploaia, vîntul;
a nu-i ~ picioarele, a umbra, a alerga într'una ⑦
⑧ A nu face nimic, a nu lucra: în loc să munceşti,
stai de geaba; ce stai de geaba şi nu vâ apucaţi de lucru?
a ~ cu minile în sin — MINA ①; — DEGET ② ③ A
se odihni: Ce faci? Îi întrebă. — El: stau după muncă.
— Ia secol' de mînă, şi-apoi iar te culcă! (PANN) ④ A
se aşeza: stai jos! ⑤ A se opri: Stăi puţin cu carul,
e'am să-ţi spun ceva! — Eu aş sta, dar nu prea vrea el să stee
(CRG.); orb norocul la suiş şi lunecos de-a stare pe loc, grab-
nic de şi strig porinitor la pogoşii (M.-COST.); mîinte de stă
soarele n'loc, iar luna se bagă după nor de ruşine (RET.) ⑥
A rămîne: ~ acasă; ~ neclintit; ~ baltă; Tăra noa-
stră Moldova... au stătu pustie peste 600 de ani (LET.) ⑦
⑧ A rămîne deasupra, a pluti: ca undeleamul pe
deasupra apelor stă (GOL.) ⑨ A locui, a şede deasupra
un loc, într-o casă: ~ ou chirie; am stat mai 'nainte în altă
odăie; stau aproape de voi; stă în calea Victoriei; acum stă
la tară ⑩ A petrece, a rămîne mai mult timp
undeva: a stat mai mulţi ani în străinătate ⑪ A a
şărta: o! oi stăi, că prea te pripeşti, voinicule, îi răspunde
Şărcăla, rîndind la dînsul ou bătoacă (SP.); Începuşi să-mi
spui istoria. — Stai, s'o iau de la osp (CAR.) ⑫ A zăbovi,
a întîrzi: du-te, dar nu sta mult; unde-ai stat atîta
timp? ⑬ A dura, a ţine: şi au stătu harul acela
mai bine de un ceas (M.-COST.) ⑭ ~ împotriva — IMPO-
TRIVĂ ① ② ③ A exista, a fi pe lume: nici un neam,
nici o limbă în lume niciodată ca ei n'au stătu (LET.) ④
A fi: toată armia au stătu gata de războiul (M.-COST.);
l-au nimerit într'un picior glonţul, după care lovitură plină
treia zi au stătu mort (M.-COST.); în voia şi puterea glodului
stă acest lucru (PRV.-LP.); a-i ~ în puţină, a-i fi posibil:
ştii că am făcut tot ce mi-a stat prin puţină ca să ne dea
Dumnezeu şi nouă un copilăş (SP.); aşa stă scris în cărţi ⑤
A-i ~ viaţa, a-i depinde viaţa: văzu ala că nu e
glumă, că-i stă viaţa numai într'un fir de aţă (SP.) ⑥
A constă: fericirea unui popor stă în libertatea tute-
ror (I.-GH.); fericirea nu stă în bogăţie; în timp de pace,
oştile stă din darabanii cu căpitanii lor... (SP.) ⑦ A
fi obosit din cale afară, a fi doborît de oboseală:

de nu erai d-ta, mă minca lupul, căci stătuşem de osteneală
(SP.); le stătuşu oail, de mergeau pe glos oîţi rămăsese pre-
urmă (NEC.) ⑧ A o duce, a-i merge bine, rău:
stă bine, rău cu noua lui slujbă; nu ştiu cum stă bolnavul;
cîm stăi ou sănătatea? ⑨ A-i şede, a i se potrivea,
a-l prinde bine, rău: Bine-i stă mîndrei găta Cu veş-
minte de la saşă, Dar mai bine i-ar şede De-ar fi ţesute de
ea (K.-BRS.); la omul frumos îl stă bine şi cam somnuros
(RET.) ⑩ În construcţiunile ~ de, ~ şi, ~ să,
arată o acţiune care continuă, de oare-care du-
rată: rămiţi uimit cînd stăi să ougeţi ce de noroadă s'au
vînturat pe malurile Dunării (VLAH.); Aşa, cînstite părinte,
stan şi mă mir ce să fac (PANN); stau de mă mir de unde volu
începe a povesti pricina evangheliei (ANT.-IV.); fugi d'acolo, ne-
vastă, îi răspunde el, ce stăi tu de vorbeşti? (SP.).

B. ① A-şi petrece vremea făcînd ceva: odăgăritii şi
preuţii... stătu în trei zile şi în trei nopţi spre rugă (HASO.);
~ de vorbă — VORBĂ ① ② A lucra de zor: Leşii la
cîmp n'au ieşit, ce au stătu toată oastea la întărirea şan-
ţurilor (M.-COST.) ③ A fi pe cale de a..., a fi aproape să...:
stă să plece; sta să apună soarele după orizont cînd vestea
o ajutorul aşteptat a sosit (BALC.); afară stă să plonă (BAS.);
ce să vază? o strîlă de lighioale... cu barba adusă de parea
oă stă s'o apuce de nas (SP.); săracul, umilit şi strîna la
plept, de sta să-l crape sucumanul (SP.) ④ A stăruia,
a insista, a nu-i da pace: (mulerea) nu-mi da pace,
tot sta de mine să merg... la împărţat să cer slujba (RET.);
Tu stai să-l înveţi de bine şi el te nvaţă pe tine (PANN);
Todorăşco logofătul şi Ureche vornicul stau asupra acestui
nunte să se facă (M.-COST.); — CAP ① ② = PUNE ② ③
sta tare Nicolae-Vodă pentru pămînteni (M.-COST.) ④ A se
face, a se forma, a lua naştere, a se isca: stătu un
război mare şi nu cu puţină vărsare de sînge (M.-COST.); atita
urăciune stătu între amîndouă bisericele, de nu se pot vedea
ou dragoste (GR.-UR.); Bogdan-Vodă, dacă au stătu Domn, au
scoţit înfiu să-şi întarească lucrurile şi să-şi arate nume
bun (GR.-UR.) ⑤ A se preface, a deveni: şi curtea şi
oraşul Belgradul într-o mică de ceas au stătu ceneş (M.-COST.)
⑥ ~ la călăuzi — CHIBZ; ~ în cumpănă — CUM-
PÂNĂ ⑦; ~ pe gînduri, ~ la gînduri — GÎND ② ③; ~ la
îndolă — ÎNDOLĂ ② ③ ④ A nu mai primi,
a nu mai cere altă carte (în anumite jocuri de cărţi)
[lat. sta re].

***STABIL** *adj.* ① Trainic, bine aşezat, bine în-
temeiat, solid: un edificiu ~ ② Echilibrat ~ al
unui corp, acela care, după ce a fost puţin deranjat,
se restabileşte de la sine după o serie de oscila-
ţiuni ③ Asigurat, statornic: o poziţie ~ ④ Du-
rabil, dăinuitor, permanent ⑤ **NESTABIL** [lat.].

***STABIL** (-ilese) *1. vb. tr.* ① A aşeza un lucru
astfel încît să nu se poată mişca din loc ② A
statornici ③ A întemeia, a întocmi, a înfiinţa,
a orîndui ④ A căpătu; a-şi ~ copiii, rudele ⑤
A arăta, a dovedi, a demonstra: ~ un fapt; a-şi ~
drepturile.

2. *vb. refl.* ① A se aşeza, a se statornici undeva:
s'a stabilit în străinătate ② A se întocmi, a se în-
temeia, a se înfiinţa ③ A se căpătu [lat.].

***STABILIMENT** (*pl.-te*) *sn.* ① = AŞEZĂMÎNT ②
③ Aşezămînt pentru întînderea unei ramuri de
industrie, de comerţ, etc.: ~ de comerţ, de băi [it.].

***STABILITATE** *sf.* ① Înşurirea lucrurilor
stabile, trăinicie, statornicie, soliditate: ~ a unei
bolşi, unui guvern; mi-am luat o casă în chirie, ca unul ce
credeam în ~ şi m'am pus pe treabă (ALECS.) ② Pro-
prietatea unui corp care, după ce şi-a pierdut sta-
rea de echilibru, revine iarăşi la poziţiunea lui de
mai 'nainte: ~ a bratului unei balanţe ③ **NESTA-
BILITATE** [fr.].

○ **STACANĂ** (*pl.-ne*) *sf.*, **STACAN** (*pl.-ane*) *sn.*
Mold. ① Pahar (de vin, de bere, etc.): n'ar fi mai
nimerit să ne 'nlegem ca doi oameni de treabă, încălîn-
du-ne c'o stacană de vin? (ALECS.) [rus. stakan ū].

***STACCATO** *1. adj.* Se zice cînd e vorba
de a se executa o notă scurt, în mod izolat de ce-
lelalte (se indică printr'un punct pus deasupra
sau dedesubtul notei) sau [i.].

2. *sbst.* Pasaj întreg în care fie-care notă trebuie
executată în felul acesta [it.].

○ **STACI** (-ăces) *vb. tr. Băn.* A agonisi: trecuse prin
bune şi rele, pînă ce-şi stăciea averea (CAT.) [srb. sta-
čiti].

**SPU-
STĂ**

STACŌJ, *Mold. STACŌȘ* sm. Rac de mare (*As-tacus marinus*) (□ 4581): peștele proaspăt și sărat, stacŌjii și orabil sînt un mare a-jutor la hrana locuitorilor (n.-gh.); (era) roșu la față ca stacŌjii, să-lvie apoplexie (BR.-VN.); iar m'olu fi făcut roșie la față ca un stacŌș (ALECS.) [ngr. σταχδς].

Fig. 458r. StacŌj.

STACŌJU, *Mold. STACŌȘU* adj. Roșu ca stacŌjii: fierț: illesoni se îmbrăcă cu dula-ma lui stacŌjii (NEGR.); aceasta, roșie deja, se făcu stacŌjii, pe cînd toți cei de față rîdeau (D.-ZAMF.); poartă... toată de oțelie neagră cu flori, pene și cordoale stacŌșii (ALECS.).

STACŌȘ... **STACŌȘU**... ***STADIU** (pl.-ali) sn. ① Măsură itinerară la vechii Greci (=184 m., 97) ¶ ② Locul pe care atleții din vechia Grece făceau exerciții de alergare ¶ ③ Fie-care fază a unei boale intermi-tente ¶ ④ Pr. ext. Perioadă, stare; grad [lat.].

STAFETĂ, *STAFETĂ* (pl.-te) sf. ① = **CURIER** ②: Trimise Domnul lume Să-i răscolească totul, Stafete, cai în spume, Să-i cante nepoții (D.-ZAMF.); apoi îndată porniră stafetele pe la bolerii din țară (NEGR.) ¶ ③ Scrisoare, veste adusă de un curier special: clocoțul deschise ușa și luă stafeta din mîna lui Năstase Arănașul (FIL.); tot Ion era purtătorul nostru de stafete (ON.); ofiterul dăduse stafetă la guvernul provizoriu (CAR.) [pol. sztafeta < it. stafetta].

STAFIDĂ, *Mold. STRAFIDĂ* (pl.-de) sf. ♀ Boabă de strugure uscat: sounpui cumpără stafide și cere să-i adăoge pîper (PANNI); băcăliile stau vîrsate pe ulițe, de erau sătui și copiii: stafide, smochine, alune erau destule pre la toate babele (NEC.); de-abia dacă zărești... vre-un băcal pierdut printre panerile de masline și de stafide din dughena lui (ALECS.) [ngr. σταφίδα].

STAFIDĂ (-ideso) vb. refl. F A se usca și a se sbirci ca o stafidă: toată filiața (babei) stafidită, suptă, scoalelizată (VLAH.) [comp. v. ngr. σταφιδίζω].

STAFIE, *Mold. STAFIE*, **STAHIE** sf. ① ¶ ② Du-hul unui mort care rămîne legat de locul unde și-a săvîrșit viața, nălucă, vedenie, fantomă: pietrarii au ohoela a fura umbra cuiva, adică a-i lua măsura umbrei ou o trestie și a zidi apoi acesă trestie în talpa zidirii; omul ou umbra furată moare pînă în 40 de zile și devine stafie ne-vîzută și genul întîrîtor al casei (ALECS.); oare nu-s stafilii tu oase asta așa mare și vechi? (VLAH.); mi-a recomandat ou stăruință să nu oumva să închiriez casă, fără să-l consult, ca să nu dau și eu peste vre-o stafie sau strigolu, cum au pățit-o mulți (n.-gh.) ¶ ③ F Femeie bătrînă și u-rîtă: Vezi tu astă alifie și acel clondir fuolos? Cei mai urite stafie îi dă aer drăgăstos (PANNI); hai să fugim împreună, pînă nu se trezește stahia (ALECS.) [ngr. σταχιδιον; comp. STAHIE].

***STAFILOCOÇ** sm. ♀ Microbul sferic care pro-duce buboalele, abcese, sugii și alte boale cu supurație; se prezintă sub înfățișarea de grămezi neregulate sau în formă de ciorchine [fr. sta-phylocoque].

***STAG** = **STEAĞ**.

***STAGIAR** 1. adj. ① Care-și face stagiul: avo-cat ~ ¶ ② Privitor la stagiul.

2. sm. Cel ce-și face stagiul [fr. stagiaire].

***STAGIU** (pl.-gii) sn. ① Timpul de practică pe care trebuie să-l facă cineva înainte de a fi admis să exercite anumite funcțiuni sau să fie admis a ocupa unele posturi ¶ ② Timpul cît trebuie să treacă de la stabilirea în țară a cuiva care cere să fie împămîntenit [fr. stage].

***STAGIUNE** sf. ① Perioadă de timp determi-nată în care se dau în șir reprezentațiunile tea-trale [it. stagione].

***STAGNA** (-nez) vb. intr. A sta pe loc, a nu curge ¶ ② A nu înainta, a sta nemîșcat, a zăcea baltă; a lincezi: atacerile stagnașcă [fr. stagner].

***STAGNANT** adj. ① Stătător, care nu curge (vorb. de ape) ¶ ② Care stă pe loc, care nu înaintază, care lincezește: comerțul o ~ [fr.].

***STAGNARE**, **STAGNAȚIUNE** sf. ① Starea apei care nu curge, a singelui, etc. care nu circulă ¶

② ¶ Starea lucrurilor care nu înaintază, care stau pe loc fără să progreseze, care lincezesc: ~ atacerilor [stagna; fr. stagnation].

③ **STAHIE** = **STAFIE**.

④ **STĂJAR**, **STAJER** = **STEJAR**.

STĂJĂ = **STEJ**.

***STAL** (pl.-aluri, -ale) sn. ① Ori-ce loc sepa-rat și numerotat în parterul unei săli de teatru: un teatru în toată forma, ou parter, ou ~, ou scenă și ou mai multe rînduri de loje (n.-gh.) [fr. stalle].

***STALACTITĂ** (pl.-te) sf., ♀ **STALACTIT** sm. Turtur cristalizată, de formă conică, ce atîrnă de bolta unei peșteri și provine din picurarea prin tavanul peșterii a apei încărcate cu diferite săruri, în spec. de calciu; după evaporarea apei, calcarul se depune acolo unde l-a prins vremea și formează, cu timpul, aceste podoaabe care dau o înfățișare măreată și fantastică u-nora din peșteri; frumoase stalactite se văd în peș-tera de la Dimbovicioara, în cele din munții calcaroși ai Bihorului, din-tre Crișul-negru și izvoa-rele Someșului-mic, etc. (□ 4582): de-abia faci vre-o donăzeol de pași în girliolul peșterii, și te găsești înlăun-trul unei bolii uriașe, din ta-vanul și de pe părății oțrela a-tîrnă mil de stalactite lucii și străvezii (VLAH.); frumoasa peșteră de stalactii ce se află acolo o fac vrednică de băgare de seamă (ALX.) [fr.].

Fig. 458z. Stalactite și stalagmite.

***STALAGMITĂ** (pl.-te) sf. Concrețiune calcaroasă, la fel cu stalactita, dar care, în loc să atîrne de la tavanul peșterii, se înalță de pe solul ei: la slaba lumină ce joacă pe părății umezi și întunecoși ai peșterii, vedem o bogăție uimitoare de stalactite și stalag-mite (VLAH.) [fr.].

STĂLPARE = **STÎLPARE**.

STAMBĂ (pl.-be) sf. ① Tesătură de bun-bac imprimată cu diferite deseneuri în colorii (*Mold.* „cit”): oarele ou ~, ou zeghii, ou cîoareci... desăcroua tu pripă (OLVR.) ¶ ② Stămburi pl. Diferite feluri de stambă: pe-aiol n'au putut răzbate nici dresurile, nici stămburile oraselor (VLAH.) ¶ ③ Teasc de tipog-rafie; tipar ¶ ④ F A da în ~, a da în vileag (în spec. cusururile cuiva): Era vestită și în ~ dată De văduvă grașă, putredă bogată (PANNI) ¶ ⑤ Fel, fire, teapă: feciorii cei mai săracuți... aleg pe doi inși de pănura și stamba lor (MAR.) [ngr. στάμπα < it. stampa].

STAMBĂRIE sf. ① Prăvălie unde se vinde s t a m b ă ¶ ② Marfă de stămburi.

③ **STAMBOALĂ** (pl.-le) sf., ♀ **STAMBOL** (pl.-oale) sn. *Mold.* Baniță, dimerlie: trăian pe-aiol niște lifte spurcate, care ou capul cîi o stamboală, oare ou niște oolți ca la lupi (SAD.); o lîndat pe moșneag că s'o purtat oum trebue și i-o dat s'un stambol de galbeni (VAS.) [s t a m-bol - chilă].

† **STAMBOL** = **STAMBUL**.

† **STAMBOL-CHILĂ** (pl.-le) sf. Chilă constanti-nopolitană [it. istam-bol-chilă].

† **STAMBUL**, **STAM-BOL** sm. ① Galben de Constantinopol [it. Istambol „Con-stantinopol”].

***STAMINĂ** (pl.-ne) sf. ♀ Organul repro-ducător bărbătesc al plantelor fanerogame (□ 4583) [fr.].

***STAMINIFER** adj. ♀ Care poartă stamine [fr.].

STĂMINĂ (pl.-ni) sf. ① = **SĂPTĂMINĂ**:

ce... pui d'o piete în stăgeri gri în chimir p'o lună, bel la ~ (M.P.); amu o treout poate ca o ~, două, și nmai ce s'aua o'o murit imparatul țării socelea (VAS.).

***STAMPĂ** (pl.-pe) sf. ♀ Tiparul unei imagini

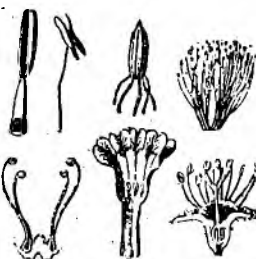

Fig. 4583. Stamine.

făcut de pe o placă (de oțel sau de aramă) gravată: în biblioteca tatii era o carte veche, cu stampe bine executate (VLAH.) [it.].

***STAMPILĂ** (-ilez) *vb. tr.* A pune stampila [fr. *estampiller*].

***STAMPILĂ** (pl.-le) *sf.* ① Urma lăsată de o pecete ② Marcă care arată proveniența unei mărfi, proprietarului unei cărți, etc. ③ Instrumentul, pecetea cu care se face o stampilă [fr. *estampille*].

STAN¹ (pl.-anuri) *sn.* ① ② Partea cămășii care acoperă pieptul și spatele (în opoz. cu „poalele”) ③ *Maram.* Partea de jos a cămășii femeiești (BRL.) (FAP.) [srb. *stan*; bg. *stan ū*].

STAN² = **STANĂ**.

STAN³ *npr. m.* ① E întrebuințat foarte adesea în locuțiuni și proverbe, spre a indica pe un om oarecare, de rînd, care nu se deosebește întru nimic de semenii săi, mai adesea însă cu o nuanță ironică: a nemerit-o ea neica Stan, cu oștean 'n gard (ZNN.); e de neam mare și are rude în piață: pe Stan lăutarul și pe Dobre simpulerul (ZNN.); Stan sau Bran, cutare sau cutare, unul ori altul; ori Stan, ori Căpitan = **CĂPITAN** ② ③ Stan-Pățitul, tipul omului care a pățit multe, care a trecut prin toate, care are o experiență îndelungată: a fi Stan-Pățitul; La ori-ce treabă Pe Stan-Pățitul întreabă (FANN) [sl. *Stan (isla v)*].

STANĂ (pl.-ne) *sf.*, **STAN** (pl.-anuri) *sn.* Bolo-van enorm de piatră de înălțimea unui stat de om: se dete de trei ori peste cap și se schimbă într-o stană de piatră (ISP.); așa au înghețat slou și beba și oile și s'au prefăcut toate în stane de piatră (VLAH.); pârea o stană tăiată în marmură curată și lucie (OLVR.); dacă veți lua pălăria din cap înaltea cuiva, acela se face stan de piatră (RET.) [vsl. *stan ū*, „stat”, part. lui *stati*, „a sta”].

○ **STANCA** (pl. stănci, & stances), **STÂNCUȚĂ** (pl.-țe) *sf.* ① ② = **CIOACĂ**: Schimbă pe inger într-o Țigană, pe Țigăncă în trup de stăncă (ALECS.); cînd umbliă cloarele și stăncelle cîrînd, se va strica vremea (GOR.); cînd cîntă... stăncuța pe lingă casă, prevestește venirea unor mușafiri (GOR.); un soim țipa într'una... de spaima lui, otvea stăncuței cîrîndu-sea (LUNG.) ③ Poreclă dată Țiganului sau Țigăncii: tot Românul să vă poată bate și porecli cloare și stance, fără să aveți voie a-i răspunde (NEGR.) [din *npr. Stanca, Stăncuța*, foarte răspîndit la Țigănci].

***STAND** (pl.-duri) *sn.* Ț. Loc amenajat pentru tragere la țintă, pentru exerciții gimnastice sau velocipedice [engl.].

***STANDART** (pl.-te, -turi) *sn.* Steguleț [germ. *Standarte*].

○ **STANDOALĂ**, † **STODOALA** (pl.-le) *sf. Mold. Bucov.* Hambar, coșar primitiv (unde se păstrează grînele și se treieră cîteodată): în fundul livezii bolorești, în partea stăndoeilor, era și bujduca mea (SEZ.); își aveau ei buciunourile lor, ascunse în dosul stăndoeilor mănăstirești (GRIG.); în Ianuarie se bate pînea și la arle și sub stăndol (RON.); o femeie țesea în stăndolă și toată noaptea ei hodorage (VOR.) [rut. *stodola*].

***STANIC** *adj.* ② ③ Care privește staniul ④ ⑤ Care conține cositor [fr. *stannique*].

***STANIFER** *adj.* ④ ⑤ Care conține staniu [fr.].

***STANIOL** *sbst.* Cositor transformat în foi ca hîrtia [germ.].

○ **STANISTE** *sf. Mold. Trans.* ① Locul umbrat sau expus la bătaia vîntului, unde se odihnesc vitele la amiază, în timpul căldurilor de vară: dacă vitele se vor bate în ~, e a ploaie cu vînt sau a furtună (GRM.); Du-te în ~ și răgi Ca o voadă... (SPER.); (vitele) le ținea la vale, în ~, moarte de foame (RET.) ② ③ *iron.* Popas, loc de oprire, de înfîlînire: și unde nu se adună o mulțime de dascăli la noi, căci aici era ~a lor (CRG.) ④ ⑤ *Pr. ext.* Lagăr, tabără: din zori pînă 'n noapte curs spre ~a oștilor dărabani și gloțiști din Țara-de-sus (VLAH.) [vsl. *staniste*].

***STANIU** *sbst.* = **COSITOR** [it. *stagno*].

○ **STANOG**, **STANOG** (pl.-oage) *sn.* Parul, bariera care desparte caii în grajd [rus. *stanok ū*].

***STANȚĂ** (pl.-țe) *sf.* ① Număr determinat de versuri care formează un înțeles complet și a căror așezare, măsură și rimă sînt supuse unei reguli ce se păzește în toată bucata ② ③ *pl.* Poezie

compusă din stănce: a recita stănce [fr. *stances* < it. *stanza*].

STĂPIN *sm.*, **STĂPINĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Acela, aceea care plătește pe altul ca să-l (ca s'o) slujească (în opoz. cu slugă): așa trebuie și acum să se afle slugi să slujească stăpînului, și stăpînul să milnească pe slugă așa (NEC.); stăpîna cînd lipsește, slugile joacă în mărăcini, ca pisica cînd lipsește, șoarecii joacă prin casă (COL.); stăpînul, stăpîna casei; cînd stăpîna casei făcea la cîtorp, pîsoul se juca cu ghemul (ISP.); a-și găsi ~, a găsi un loc unde să slujească; a se băga la stăpin, a intra la stăpin, a intra ca slugă la o casă; e ti la stăpin, a servi ca slugă într-o casă; ②: deoit stăpin catie, mai bine slugă bogată; mai bine e să fi stăpin mic deoit slugă mare (FANN); — deoit stăpin păcătos, mai bine slugă vrednică (FAMF.); — cum e stăpînul, așa e și sluga; la stăpînul scump, sluga hooță; — cine schimbă stăpînul, slugă îmbătrînește; — vai de casa cu mulți stăpîn; — am plecat să caut stăpin, dră, Doamne, să nu găsesc, se zice despre acela care, vînd să se bage slugă, pune multe condițiuni inacceptabile, sau nu se mulțumește cu leaful bună ce i se oferă; — unde nu e stăpin, nu e nici Dumnezeu, în casa în care lipsește autoritatea unui stăpin, toate merg anapodă; — CĂCIULĂ ③, INGRĂȘĂ ④ ⑤ ⑥ Cel ce stăpînește, conduce, ocîrmuiește, stăpînitor, domnitor, suveran (în opoz. cu supus): regele, stăpînul nostru; de mine zi ce vei pofti, boierule, dară să nu cazi în ispită să te atingi de împăratul, stăpînul meu (ISP.); ⑦: Scris în cartea vieții este... Eu să fiu a te stăpînă, tu stăpîn vieții mele (EMIN.) ⑧ ⑨ Cel ce stăpînește un lucru, care are ca a avea a lui un lucru, proprietar, posesor: m'am dus să plătesc chiria stăpînului (sau stăpînului) casei; acea pagubă să o plătească stăpînul dobitoacului celui ce au început sfada (PRV.-ME.); ~ul unei furme de oi; a se face ~ pe ceva, a cuprinde ceva, a pune mîna pe ceva, a lua în stăpînirea sa ⑩ ⑪ Care are puțința, care are toată libertatea de a face ce vrea: sînt stăpin pe faptele mele, pot face ce vreau, fără a da socoteală cuiva de faptele mele; sînt ~ pe trupul meu, pot face cu persoana mea, cu viața mea tot ce-mi place; a fi stăpin pe situație, a fi în măsură să conducă după voie mersul unei afaceri grele, să iasă biruitor dintr-o situație încurcată ⑫ ⑬ Cel ce e în capul unui atelier, unei întreprinderi industriale, etc. la care lucrează mai multe calfe, lucrători, etc. [vsl. *stopan ū*].

STĂPINESC *adj.* Ce ține de stăpin, al stăpînului; al stăpînitorului: să trimiteți cărți cîră ~ul sau domnescul soavn (PRV.-ME.); toată dragostea lui se 'ntelenise în lucrul ~ și ori-ce altă simțire părea străină de inima lui (GN.).

STĂPINI (-inesc) 1. *vb. tr.* ① A fi sau a se face s t a p i n peste ceva sau peste cineva, a avea în posesia sa, a fi proprietarul unui lucru: Toma vornicul cu ai frate-său Iordaki vînterului, de vola lor... le-au dat iar la neamurile lui moștile... să le stăpînească (NEC.); avem bani destul, odore de prisoană... de-am fi numai sănătoși să le putem stăpîni pe toate (SB.); iară Trăcula au rămas ou Odrul fără apărare, care o au stăpînit Bolgarii (N.-COSR.) ② A guverna, a cîrmui, a domni peste cineva: acolo stăpîneau fetele și toți ocîrmuritorii, de la cel mai mare pînă la cel mai mic (MERA) ③ ④ A avea o putere mare asupra cuiva, a supune, fără împotrivire, influenței sale acțiunile cuiva, a domina: numai patina vinătoare, ce-l stăpînea de copil, îl scotea cîteodată de acasă (GN.) ⑤ ⑥ A reține, a opri, a înfrîna: ei ascultă, stăpînindu-și respiraerea, înghețai de groaza, de așteptarea necunoscutului (VLAH.); se aliea, sărmana, pe cît putea, ca să-și stăpînească plînsul (ROOS.); privea... cînd la unul, cînd la altul dintre noi și părea foarte vesel, de care ce își stăpînea risul (SLV.); ei nu mai putură să-și stăpînească mirarea și fereau pe mireasă că a dat peste un bărbat așa de... bogat (ISP.); pîcioare de găini să nu mînînce, căci nu poți să stăpînești vorba (GOR.) ⑦ ⑧ A potoli: tot satul era adunat, ou toposare, ou scări, ou cote de apă, cîntînd să stăpînească focul, dar munca era zadarnică (GN.).

2. *vb. intr.* A domni: de viață a prea luminaților Domni ce au stăpînit întru aceste 2 țări (GAST.).

3. *vb. refl.* A se reține, a se opri, a se înfrîna, a se domina: nu mă pot stăpîni de ris, cînd mă uit la el (ALECS.); atunci Vodă nu s'a putut stăpîni de mirare (CRG.); se mînie pînă într'atîta, înoit nu se mai putu stăpîni (ISP.).

STA-
STĂ

† **STĂPINIE** *sf.* Stăpînire, dominațiune: din rea oîrmă a lui Galle împărat... multe țări s'au desbătut de sub stăpînia Rîmului (N.-COST.) [stăpîn].

STĂPINIRE *sf.* ① Faptul de a stăpîni ② Calitatea, autoritatea de stăpînitor, dominațiune: Romanii, după învingerea lui Decebal, și-au întins ~a asupra Daciei ③ Ascultarea lui de stăpînitor, supunere ④ A pune ~ pe ceva, a cuprinde, a se face stăpîn; ⑤ Ajunșind în acest loc singuratic, pe care moartea pusese acum ~ (ALECS.) ⑥ Guvern, (o)cîrmuire, administrație; autoritățile: se pîng oă ~a li nedreptățește (ALK.); orăz oă nu ne vei da pe mîna stăpînirii (SP.); tată-său și mă-sa și frate-său erau duși de ~ la gros (VAS.) ⑦ Posesiune, calitate de stăpîn: a pune pe cineva în ~a unui lucru, a-l face stăpîn pe un lucru, a-i da în posesie un lucru.

STĂPINITOR, -TOARE *adj. verb.* STĂPINI și *sm. f.* ① Care stăpînește ceva, care are calitatea de stăpîn al unui lucru; posesor, proprietar ② Cel ce stăpînește o țară, domnitor, suveran.

STARE *sf.* ① Faptul de a sta: ~a în ploiere; ~ pe loc; ~a lui la Paris m'a costat o sumă de bani ② Astîmpăr: n'are ~ (sez), n'are astîmpăr, nu se liniștește ③ Odihnă, repaus ④ Oprire, popas făcut cu mortul, cînd li duce la groapă: prima ~ se face de comun îndată ce s'a scos mortul din casă atară (MAR.); a fost scoasă atară, prohodită și dusă cu stări, cu oîntăreși și cu toată rîndușala (GRIG.) ⑤ Situațiune, pozițiune, modul cum e așezat un lucru ⑥ Chipul, felul, modul cum se prezintă unele lucruri: ~a semănăturilor; corpurile pot fi în ~ solidă, lichidă sau gazoasă; ~a cerului; comerțul e în ~ prosperă; i-am predat casa în ~ bună ⑦ Dispoziție în care se află cineva, voie bună sau rea: ~ sufletească; căzusem de la o vreme într-o ~ de... dobitocie (VLAH.) ⑧ Modul cum o duce cineva, cum li merge cu sănătatea: în ce ~ se află bolnavul? ⑨ Facultate, putință, capacitate: e în ~ să se bată cu toată lumea; ar fi în ~ să ne omoare ⑩ ~ civilă ~ CIVIL ⑪ ⑫ + Clasă, categorie, condițiune socială: un coșogoe yornic, un boier de ~a fatlu, trebuie să-mi dee cel puțin o păreche de strale... ca la o slugă credincioasă ce-l aiint (ALECS.) ⑬ @Avere, mijloace de traiu: și nu trebuie să se uite c'avea și ceva ~ de la părinți, oînd s'a înșurat (VLAH.); Nu poți zice că n'ai ~, oăoi știm oă s'rao nu ești (PANN).

STARET, **STARIT** *sm.*, **STAREȚĂ**, **STARITĂ** (*pl. -te*) *sf.* Superiorul (superioara) unei mănăstiri de călugări (de călugărițe), egumen: Tremură bătrînul stareț și, cu țafa la pîmînt, stă în rugă și cerește îndurarea celui sfînt (VLAH.); merseră să se odihnească în chilie stărețului ce slujea de arhondarie (ODOS.); în stînga... se înșiră... încăperile staritei și chiliiile cu două rînduri, în fund (VLAH.) [vsl. starice], starical.

STĂREȚIE *sf.* ① Locuința starețului (staritei) într-o mănăstire: clădirea cu cerdașe de lemn, în care e stăreția și arhondaria... toate acestea sînt la pta și grija acestui bătrîn (IRO.); de la scara stăreției pînă 'n tînda bisericilor s'asterneau covoroașe scumpe pentru tălpile prea sfînteii sale stăreții Nil (VLAH.) ② Demnitatea de stareț(ă).

STĂRICICĂ *sf. dim.* STARE @Avere: traulu fără neacuzi pe care l-a dus, stăricica trumoașă... l-au păstrat voimio, sprinten la mișcări (BR.-VN.); bine zici... și are ~ bună tată-său (ALECS.).

STARIT... ~ **STAREȚ**...

STĂRNUTĂ = **STRANUTĂ**.

STAROSTE *sm.* ① Capul unei bresle, unei corporații de meseriași sau de negustori: populațiunea orașelor se compunea din meseriași și negustori, împărțiți în isanaturi sau corporații... fie-care corporație cu ~le său (G.-GH.); în momentul acesta, îmi trece pe dinaintea figura simpatice a mesterului Irlime ~le boiangîlilor (VLAH.); alee-i adunare mare, și adunare fără Barbu, ~le de lăutari, nu se poate! (ALECS.); — (F): acest Bacus era un bețiv de cel mari, așa cum i-am zice noi astăzi ~ al bețivilor (SP.); culmea întînea a Fentelenui, ~le mușilor din Buzău (ODOS.) ② *Mold.* + Guvernator al unei cetăți, al unui oraș întărit: spatar mare și ~ de Cernăuți (GR.-UR.); strîmbățiile ce s'are face la margine de îmbe părțile să le certe starostii de Cămenia, de Eotin și de Cernăuți (N.-COST.) ③ Cel ce face pe mijlocitorul la înjghebarea unei căsătorii, pețitor: starostii, îmbrăcîndu-se sărbătorește,iau

ploșca și, într-o zi sau seară anumită... se pornose și se duc la părinții fetei pe care feciorul ce l-a minat și-a pus ochiul și dorește ca să-l iie soție (MAR.) [vsl. starostaj].

STAROSTESC *adj.* De staroste.
STĂROȘȚI (-tesc) *vb. tr.* A mijloci o căsătorie: oînd se duc să seară pe cutare fată pentru cutare fecior se zice oă... o stăroștesc (MAR.); iar oînd alaiul s'a oprit și Paltin crăiu a stăroștit (COSȘ.).

STĂROȘȚIE, **STAROSTIE** *sf.* ① Calitatea, demnitatea de staroste al unei bresle; administrația starostelui: dacă stăroștia voia să-l dea patență de bogaslerie, el nu o primea, zicînd că este ceaprazar (FIL.); starostea de neguțărituri venise foarte de dimineată la stăroștie (FIL.) ② *Mold.* + Demnitatea de staroste al unei cetăți, al unui oraș întărit: la toate marginile aleșese boleri de oînste, capete, de la dîdese în seama lor ținuturile, păcălăbiile și stăroștiile (MUST.) ③ Calitatea de staroste pentru mijlocirea unei căsătorii și sarcina pe care o îndeplinește, pețit, pețitorie: feciorul care vrea să se însorească stăroștilor, mai 'nalte de a se dînce aceștia în stăroștie, o ploșcă sau un șip cu vin sau cu rachia (MAR.); se face stăroștia, se fac pregătiri, se hotărîște nunta, se poștește lume (VOR.).

STĂROȘȚIT *sbst.* Faptul de a stăroști; stăroștie: cînd vor merge... în ~, să știe ce vorbi și cum a-i lua cu cuvîntul pe părinții fetei (MAR.).

○ **STARP** ~ **STERP**.

***STARTER** *sm.* Persoana care, la o aler-

Fig. 4584. Starter.

gare de cai, dă, prin aplecarea unui steguleț, semnalul de plecare (4584) [engl.].

STĂRUȚI (-uesc, -uiu) *1. vb. intr.* ① A sta neclintit, a rămînea pe loc, a ținea un timp oarecare, a dura, a dăinui, a persista: (Doamna) stăruind toată ziua la furcă și la războiu, la cămară și la jînlă (ODOS.); (babele) o descîntară, dar boala stăruia (SAD.) ② A petrece multă vreme într'un loc: a stăruit p'acolo un Turu mare și, după ce s'a tras d'acolo, au făcut satul după numele lui (GR.-N.) ③ A rămînea statornic, neclintit în sentimentul său, în hotărîrea sa: stăruiește într-a fi om cinstit și harnic, și odată, odată, trebuie să-și spargă dracul opinioile (SP.); ~ în părerea sa ④ + A constă: pofala veriteții în coada cea lungă ce purta stăruia (CANT.) ⑤ + A tinde, a năzui: inimile ourate a marilor împărați spre cea adevărată liniște și curată dragoste stăruesc (CANT.) ⑥ A sta pe lîngă cineva, căutînd prin cereri sau rugămînti repetate să-l înduplece a-i face pe voie, a insista: titul cel mîlo al împăratului nu se lăsă numai pe aceea, ci stăru li pînă ce împăratul li dete vole să meargă a căuta și pe hoț (SP.).

2. *vb. refl.* + A se baza, a se întemeia: cuvîntul acela pe carile toată legea evangheliei obiceinică se stăruiește (CANT.) [formațiune savantă din stăre].

STĂRUINȚĂ (*pl. -te*) *sf.* ① Faptul de a stăru i, de a continua ceva cu răbdare, de a rămînea neclintit în hotărîrile sau sentimentele sale, persistentă, perseveranță ② Cereri repetate, rugămînti făcute mereu spre a îndupleca pe cineva să-i facă pe voie; insistență: după multe rugăciuni și ~. împăratul se înduplecă și-l dete vole (SP.).

STĂRUITOR *adj. verb.* STĂRU. Care stăruiește; persistent, perseverant, insistent: din balcoane, copii și bone salută trenul cu stăruitoare fînturări de batistă (VLAH.).

STAT (*pl. -aturi*) *sn.* ① Faptul de a sta: ~ul în picioare m'a obosit mult ② Înălțimea corpului, statură, talie, boiu: acesta Nicolai Alexandru-Vodă era la ~ de mijloc (N.-COST.); învinăd pre toți să lasă la luptă cu dînsul, că-i trecea pe toți cu ~ul de mare (ODS.); (era) nalt la ~, lat în ăpate, subțire la mijloc, mîlădios ca un mesteacăn (CRG.); ③ mîo la ~, mare la stat ~ SFAT ④;

un ~ de om, înălțimea trupului unui om: în rîndul oșacilor, în fleși-care mijloc, oște o viață sădită, groasă ca mîna, naltă ca un ~ de om (C.-RAD.); se răsipise pîta dimineții și soarele se înălțase vesel ca d'un ~ de om pe cer (ODOB.); ne dăm afluind în mare la douăzeci și la treizeci de ~uri de om (I.-GH.) ¶ ③ = TOIAG ④ ¶ ④ Stare, condițiune: lăsat-au Dumnezeu... scrisoarea, dintru carea, dacă va nevoi omul... va putea obține... lucrurile lumii, ~urile și înepuțurile, țărîlor (M.-COST.) ¶ ⑤ Situațiune, așezare, pozițiune: Veneția este pe pămîntul Italiei, care în ~ul său este între mări, ca și Grecia (M.-COST.) ¶ ⑥ Clasă socială, treaptă, rang: rădăcat-au Ștefan-Vodă atunci pe mulți din prostime la ~ul de nemeși (N.-COST.) [lat. status].

*STAT² (pl.-te) sn. ① Listă, tablou, inventar: ~ul cheltuielilor; a face ~ul de plată ¶ ② State generale, adunarea celor trei ordine sau stări sociale: clerul, noblețea și burghezimea, care existau odinioară în Franța ¶ ③ Formă de guvernămînt: ~ democratic, monarhic ¶ ④ Națiunea întreagă, reprezentată prin guvernul ei: a servi Statul; funcționar la Stat; șeful Statului; moșile Statului ¶ ⑤ Țara întreagă supusă aceleiași cîrmuirii, sub sceptrul aceluiași suveran ¶ ⑥ Lovitură de Stat, măsură violentă, arbitrară și criminală prin care un guvern sau un partid suspendă domnia legilor pentru a pune mîna pe putere ¶ ⑦ Om de Stat, persoană ce conduce sau e capabilă de a conduce afacerile publice [lat. status, cu înțelesurile fr. état].

STATĂTOR adj. verb. STA. ① Care stă pe loc, care nu se mișcă, care nu curge: apă statătoare; piatră statătoare, piatra morii care nu se mișcă, așezată dedesubtul pietrei alergătoare ¶ Statornic; durabil, stabil, neschimbător: portul statătoru ei a numelui și ca limba nu este (M.-COST.); de la Dumnezeu sînt toate locuite ca nemică să nu hie ~ în lume, ce toate de risipă și trecătoare (GR.-UR.); nici furturile de limbi în mii de ani tot acelea neschimbate și nemutate pot sta, oă nimic sub soare este ~ (LET.) ¶ ② De sine ~, care poate exista, care se poate menține de la sine, fără a avea nevoie de o intervenție străină.

*STATER sm. ① Monedă de argint la vechii Greci care valora 4 drahme (4585) ¶ ② ~ de aur, monedă de aur care valora 20 de drahme [lat.].

Fig. 4585.
Stater macedonian.

*STATH(OU)DER sm. ① Șeful vechii republici a Provinciilor-Unite (Olanda) [oland.].

*STATIC 1. adj. ① Care privește echilibrul: teoremă ~ă ¶ ② Electricitate ~ă, aceea care se dezvoltă prin frecarea într-o mașină electrică, în opoz. cu electricitatea dinamică, produsă prin pile.

2. STATICĂ sf. ① Partea mecanicii care tratează despre condițiunile de echilibru ale unui corp supus unui sistem de forțe [fr. statique].

STATICOT, STATU-PALMĂ-BARBĂ-COT sm. TARTACOT.

*STATIR sm. ① = STATER [vsl. < gr.].

*STATIST sm., STATISTĂ (pl.-te) sf. ① Figurant(ă) la operă [germ.].

*STATISTIC 1. adj. De statistică, privitor la statistică.

2. STATISTICĂ (pl.-ce, -ci) sf. ① Știință care învață cum se pot trage concluziuni din numărătoarea populațiunii, din socoteala exactă făcută asupra faptelor de aceeași natură, din domeniul agriculturii, industriei, comerțului, etc. ¶ ② Numărătoare, socoteală exactă a faptelor de aceeași natură: statistica nașterilor, căsătoririlor, sinuciderilor [fr. statistique].

*STATISTICIAN sm. Cel ce se ocupă cu statistica [fr.].

*STATIV sf. pl. Mold. Bucov. Maram. Războiu de țesut: calerul de burungie din furcă și suveica ~lor, unde se țesea flăuul, stan părăsite și neatinse (NEGR.); aici a căpătat ca dar niște ~ carile se așezau singure și singure țeseau (ss.) [comp. srb. stativ, rut. statyva].

*STAT-MAJOR sbst. ① Totalitatea ge-

neralilor, ofițerilor și funcționarilor care ajută pe un general sau pe un amiral în amănuntele serviciului ¶ ② Pr. ezl. Stat-majorul unui regiment, personalul care nu face parte din companiile, escadroanele sau bateriile aceluia regiment ¶ ③ Pr. ezl. Escortă: era urmat de un numeros ~ ¶ ④ Localul unde sînt instalate birourile unui stat-major [fr. état-major].

STATORNIC adj. ① Șezător neclintit într'un loc, stabil: toți Turcii cari se aflau ~i sau întimplător veniți în București fură uciși (VLAH.) ¶ ② Neclintit (în hotărîri, în păreri, în sentimente sale; neschimbător: n'a fost puțină să-l întorească din hotărîrea sa, rămînînd ~ ca o piatră în vorbele lui (ss.) ¶ ③ Trainic, temeinic, durabil, dăinuitor; permanent: abia acum începe să s'așeze o viață mai ~ă de-a lungul acestui țarm al Dunării (VLAH.) ¶ ④ NESTATORNIC [format din sta, sub influența lui datornic].

STATORNICIE (-loeso) 1. vb. tr. ① A hotărî, a regula, a stabili: acum, la să statornicim rînduiala următoare, ca să se poată ști hotărîți care cită pine a mincat (CRG.) ¶ ② A înțepeni, a face să stea neclintit: (inșepul) se agăță de piatra goală, o învâlue ~și o statornicește (UR.).

2. vb. refl. ① A se așeza pentru mai mult timp într'un loc, a se stabili: mai pe urmă și-a înjghebat și o căsuță și apoi s'a statornicit în satul acela pentru todeauna (CRG.); umblau cu tărăbușele de colo pînă colo și ea să se statornicească și ei la un loc, nu găsseau (ss.) ¶ ② A se hotărî, a se fixa: cînd se deșteaptă a doua zi, o hotărîre nouă se statornicește în gîndul ei (D.-ZAMP.) ¶ ③ A se întemeia, a se întocmi, a se înființa: parea că o înfrățire se statornicește între mine și muncă și vîl și ape (GN.) [statornic].

STATORNICIE sf. Înșuirea a tot ce e statornic, neclintire; stabilitate; constanță: stăla lui o luă drept dovadă statorniciei (NEGR.) ¶ ④ NESTATORNICIE.

*STATUĂ (-uez) vb. tr. A ordona, a decide, a hotărî: tribunalul a statuat asupra acestui fapt [fr.].

*STATUĂ (pl.-tue), STATUE sf. Figură de piatră, de metal sau de lemn care înfățișază în întregime și în plin relief corpul unui om, unui zeu sau unui animal (4586): la stînga este o statuă care în mîna ține o ghirilență de dafin (C.-RAD.); în fața pichetului Ilinoava, grănicerul nostru, cu arma la umăr, pare o statuă de bronz (VLAH.) [fr.].

*STATUAR 1. adj. Privitor la statui, ce ține de sculptura statuelor.

2. sm. Sculptor care face statui [fr. statueaire].

*STATUETĂ

(pl.-te) sf. Statuă mică, mai adesea portativă: ~ de bronz [fr.].

STATU-PALMĂ TARTACOT.

*STATU-QUO sbst. Starea în care se află lucrurile în momentul de față [lat.].

*STATURĂ (pl.-uri) sf. = STAT¹ ①: nu știu cui i-o fi semănat, că popa Neculai era mărîntel la ~ (VLAH.); împărăteasa se ridică în toată marea ei ~ (EMIN.) [lat.].

*STATUT (pl.-ute) sn. ① Lege, așezămînt, ordonanță, regulă ¶ ② Legea fundamentală a Țării-românești, proclamată de Cuza în anul 1864 ¶ ③ Regulament în care se prevăd normele privitoare la organizarea și conducerea unei societăți, unei asociațiuni, unei comunități [fr.].

*STATUT adj. ① p. sta ¶ ② Stricat din pricină că a stat prea mult pe loc; stricat de vechime: apă ~ă; e cald, un aer ~ și îmbolcît (VLAH.); ouă ~e, ouă clocite ¶ ③ Flăcău ~, holteiu trecut de

Fig. 4586.
Statua lui Mihail-Viteazul
(București).

virsta tinereții: era odată un flăcău ~ pe care-l ochemă Stan (CRG.); băieții ajunseser băiețan ~ (VAS.); fată ~, fată bătrână: fata care nu știe a face mămilă bună, fie olt de ~, nu-i de măritat (SEZ.) ¶ ④ Obosit din cale afară, rupt de oboseală: de greutatea iernii, mulți Leși au perit... și ou mare pagubă s'au întors la țara lor ou calî stătuți (MUST.); parcă-s eu de vină dacă-s cali stătuți de drum (D.-ZAMP.); sudori de singe curgeau de pe fețele Românilor, afit muiolaseră în oursul zilei și efit erau de stătuți de oboseală seara (ISP.).

STAȚIE ¹ sf. Loc de oprire, popas: i-au dat știre să se găteze să meargă cu dînsul... și să-i găteze stații și hrană de caste (GR.-UR.) [pol. s t a c y a].

STAȚIE ² = STAȚIUNE.

STAȚIONA (-onez) vb. intr. A sta, a se opri într'un loc: locul unde staționează trăsurile [fr.].

STAȚIONAR ¹ adj. ① Care nu se mișcă din loc, stătuț ¶ ② Care bîntue într-o țară unul sau mai mulți ani de-a rîndul: boală ~ă ¶ ③ Care rămîne în aceeași stare, care nu face nici un progres.

2. (pl.-are) sn. ② Mic vas de războiu al cărui echipagiu e însărcinat să supravegheze intrarea și ieșirea vaselor într'un port: mi s'a trimis la Samos, tot timpul cit am șezut acolo, cite un ~ francez sau englez (L.-GH.) [fr. stationnaire].

STAȚIUNE, **STAȚIE** sf. ① Opre într'un loc, haltă, popas: vreau face o mică ~ aci, că prea sînt obosit ¶ ② Locul unde se oprește cineva, pentru a se mai odihni, etc. ¶ ③ Locul unde stau trăsurile sau automobilele în așteptarea clienților ¶ ④ Totalitatea clădirilor de-a lungul unei linii de drum de fier unde se opresc trenurile spre a se sui sau cobori călătorii ¶ ⑤ Localitate unde se află o stație de drum de fier ¶ ⑥ Stațiuni termale; localități de băi [fr. station].

STAȚIU ¹ = STA.

② **STAȚIU** ² (pl.-auri) sn. = **STAUL**.

STAUL (pl.-ie) sn. ① Locul acoperit și îngrădit unde stau oile (și vitele), ocol: năemital de va vrea să fure noaptea și se va scula de va scoate oile den ~... atunci acela să-i spînzure ca pe un tîlharu (PRV.-MR.); Pepelea a îmbrăcat un coșoc pe dos și, intrînd în ~, s'au spărit toate oile (se.); se întrebuintează adesea, cînd e vorba de locul de naștere a Mîntuitorului: Mos Crăciun era stăpînul păstorilor și ~ului unde s'a născut Mîntuitorul (R.-COB.) ¶ ② Stăulele-Florilor = **FLORI**: au venit veste de la Tarigrad și cărți la boleri, în zina de Stăule (ie)-Florilor, Aprilie 8 (N.-COST.) [lat. s t a b (u)-lum].

③ **STAUR** (pl.-re) sn. *Ofen. Băn. Trans.* = **STAUL**: acum se puse Stăla la pîndă în ~ în mijlocul oilor (RET.) [refăcut din pl. s t a u r i c s t a u r].

④ **STĂURA** (stăur) vb. tr. *Trans. (sud.)* A privi pe cineva cu ochii holbați de mirare, de groază [comp. **ASTĂURA**].

⑤ **STĂVĂ** (pl.-ăvi) sf. *Ofen. Băn. Trans. Maram. Herghelie:* copitul... porni către ~, să-și caute un cal potrivit pentru o cale atît de lungă (RET.); vede... o ~ de cal răpidoșgi (MERA); Dar eu, sîn, nu i-am furat, Făr' ou stăva i-am minat De la nemeșul bogat (IK.-BRS.) [sl. s t a v a].

† **STĂVĂR** sbst. *Mold.* ① Tărie, neclintire: deaca văm împăratul ~ul și tîria gîndului (DOS.) ¶ ② Om de ~, om statornic, așezat, stabil: cînd va fi bărbatul om rîu, sprînc și va îmbla den loc în loc și nice la un luoru nu vî fi om de ~... să-l gonească și să-l scoată dentr'acel loc (PRV.-LP.) [comp. **STĂVI**].

③ **STĂVĂR** sm. *Ofen. Băn. Trans. Maram. Herghelie:* vara... comuna își tocmeste un păstor la cai, care se numește ~ (BRS.); Petru plecă deol pe calea arătată de șarpe și nu mult merse pînă ce se și întîlni cu ~ul (RET.) [s t a v ă].

STĂVI (-ăvesa) vb. refl. ① A se ținea într'un loc, a putea sta undeva: de mirat luera iaste cum Ungurii și Rușii, oameni strelni tînd, s'au putut stăvi și a-să ținea pre acele locuri, iară cei de moșie. nict-oum (CANT.); tîrmale de oi nu se mai stăveau prin prealmă, de răul lui (SP.). ② A se putea alege cu ceva, a putea păstra ceva: nu se mai stăvea nimeni cu păsări pe lîngă casă, de răul lui (CRG.); nu mă stăvesc o'un ban la casă, din pricina bețivului istula (PAMF.) [vsl. staviti; comp. și **ASTĂVI**].

STĂVILĂ (pl.-ie, -ii) sf. ① Ori-ce lucrare de lămnărie sau zidărie, ori-ce îngrămădire de pietre

sau de pămînt cu scopul de a opri o apă curgătoare, zăgaz ¶ ② Opritoare făcută din scinduri și care, ridicîndu-se sau lăstîndu-se, dă drumul apei sau îi oprește cursul; ridicarea și lăsarea stăvililor se face cu ajutorul unor lanțuri, puse în mișcare de vîrtejuri ce sînt așezate pe un poduleț; ridicîndu-se stăvilele, apa curge în scocul morii (4587, 4588) ¶ ③ Opre, piedică, în

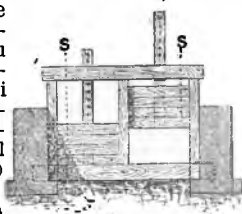

Fig. 4587. Stăvilă. S.S. Stăvile.

potrivire, barieră: dar ea pornise, și nici o putere ome-nească nu mai era în stare să-i pulă ~ (VLAH.); hrăneau ideea de a se fo-losi de cea din P-tiul împrejurare, pentru a pune o ~ influenței rusești (L.-GH.) [vsl. stavil].

STĂVILĂR

(pl.-are) sn. ①

= **STĂVILĂ** ①:

Cum se repede de la munte și rupe apa ~ul... Așa s'aruncă ungurii și cîteodă poduri dă năvală (D.-ZAMP.); Dunărea se aruncă furioasă, rupînd cu sgomot oale din urmă ~ ce i se mai ridică 'n cale (VLAH.) ¶ ② Stăvilă groși bătuți în fundul apei de-a lungul cărora se ridică sau se coboară stăvila ¶ ③ Pr. ext. = **STĂVILĂ** ②: morarul... ridică ~ul, căci venise la mîcinat un bătrîn ou porumb (DLVR.) ¶ ④ = **STĂVILĂ** ③: s'au veseit neocredincioșii c'au pus lumini ~ (VLAH.) [s t a v i l ă].

STĂVILĂ (-ilese) vb. tr. A pune stăvilă

cursului unei ape; a opri, a pune piedică: încercăru un minut a se apăra sub o-crotirea unei baricoade... pe care o făuse Sînaș la capul podu-lui, spre a ~ năvă-lirea călărimii creștine (BALC.); tot avuțul lor se va duce pe apa Sîmbetei, de nu va ~ ea urloasoasă patimă de cărți a soțului ei (S.-ALD.).

STĂVRIDĂ (pl.-ide, -ii), **STĂVRIDIE** sf. Mic

pește de mare, foarte gustos, ce seamănă cu o scrumbie mică (*Trachurus trachurus*) (4589) [ngr. stavridi].

STĂVROFOR sm. Preot sau arhimandrit

ce poartă o cruce, ca distincție ecleziastică [ngr.].

STĂVROPIGHION sbst. Cruce, trimisă

de Patriarh, care se înfige pe locul unde se va clădi o biserică: neștine, de va vrea să zidească o biserică din temelie... să înfrîngă cruce, ce iaste stavropig, și să cădească arhieriei și să facă rugăciune și să înceapă a zidi (PR.-GOV.) [gr.-biz. stavropighion].

STEA, ② **STA** (pl.-stele) sf. ①

☆ Fie-care din nenumăratele corpuri ce clipeșc noaptea pe bolta cerească ca niște scînteii fixe; astronomii le designează după anumite grupări, zise constelațiuni și tot astfel a făcut și poporul, la noi și aiurea, din timpurile cele mai vechi și pînă astăzi, explicîndu-le prin diferite legende create de imaginația lui fertilă (4585, 1436); depărtarea stelelor de Pămînt e imensă și s'a calculat că cea mai apropiată stea de noi, α din constelațiunea Centaurului, e la o depărtare de 33 078 694 560 000 de km. de Pămînt; lumina ei ajunge la noi abia după trecere de aproape 3 ani și jumătate: La steaua care-a răsărit E-o cale-attî de lungă, Că mil de ani i-au trebuit Lumini să ne-ajungă (EMIN.); blagoslovi-te-voiu și înmulți-voiu sămînța ta ca stelele cerului și ca nășpui ce iaste pre țărîmurele mariel (PAL.); ¶ F a ședea, a sta cu dinții la stele, a nu avea ce mîncă: stîlca de vară ca aceea ședea el în oîmp cu dinții la stele (SEV.) ¶ ② ☆ Stele fixe = **FIX** 1 ②;

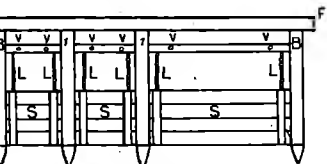

Fig. 4588. Stăvilă.

i. i. B.B. Bogdani. — P.F. Puntea bogdaniilor, amnar. — S.S.S. Stăvile. — L.L. Lanțuri. — V.V. Vîrtejuri.

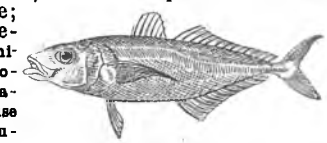

Fig. 4589. Stăvridă.

stela căsătoare — OZĂTOR ② ¶ ① ☆ ~ cu coadă, COMETĂ: ivitu-s'au pe cer o stea ou coadă, căreia îi zic Latinii „cometa”, adică „mătură” (N.-COST.); de vre-o doi ani se arătase pe cer, despre miază-noapte, o stea ou coadă și o

sabie de foc (L.-GH.); s'au arătat o stea pe cer ou coadă, de s'au văzut multe zile (NEC.) ¶ ① ☆ STEAUA-CIOBANULUI, lucașărul de seară, planeta VENUS: cînd răsare Lucașărul-de-seară sau Steaua-ciobanului, atunci se începe seara (MAR.); tocmai sara, după ce a răsărit Steaua-ciobanului, ...atunci se înfruptă (VOR.) ¶ ① Poporul atribuie stelelor o influență imensă asupra destinului omului: poporul crede că tie-care om are o stea care, la moartea lui,

Fig. 4590. Stea de colind.

oada de pe cer

(GOR.); tipărea rău cînd vedea cîte vr'o stea că oada, fiindcă știa că atunci trebuie să îi murit acela a cărui stea cădea (SP.); tie-care își are steana sa și ce-l e scris i se împlinește (D.-ZAMP.); steaua Românului se întinecă, cînd îi amenință vre-o nenorocire, și cadă din cer, cînd el se

Fig. 4591. Colindători cu steaua (după Doussault—1848).

apropie de gura morții (ALECS.); de aci și înțelesul de destin, soartă, viață, pe care-l are cuvîntul ~ în anumite expresii: fără ea să nu te întorci, că vai de steana ta! (FLOR.); acest destin îl caută cei pricepuți, examinînd poziția stelelor: a căuta la (sau în) stele, a umbla să ghicească norocul cuiva, să afle soarta ce-l așteaptă, prin cercetarea stelelor; căutător la stele, oțitor de stele, astrolog; vrăjitorii și vrăjitoarele fac farmece sau descintă uneori cu apă sau cu alte obiecte expuse noaptea la lumina stelelor: vrăjitoarele puseră apă la stele și-l aduseră și-l descintară (SP.); și cruci din păru-i tale patru fire și mai către seară firele aolei Mi le vei da mie, să le pui la stele (FANN) ¶ ① F Stele verzi, scintei ce pare vedea cineva înaintea lui, cînd capătă o palmă sau lovitură strașnică în regiunea ochilor: îmi sar stele verzi din ochi; am văzut stele verzi înaintea ochilor ¶ ① Artistă sau cîntăreață de un talent excepțional ¶ ② Stea de hirtie, cu 4 - 8 colțuri sau „cornuri”, pe care se află zugrăvite Adam și Eva în raiu, soarele și luna, îngeri, etc., iar în cercul de mijloc, scena nașterii Mîntuitorului; cu aceasta, copii, numiți „stelari” sau „colindători”, umblă, din prima seară de Crăciun și pînă la Bobotează, din casă în casă, vestind, prin „cîntece de stea” și colinde, nașterea Mîntuitorului (Fig. 4590, 4591): de sărbătorile Crăciunului, așa se pormesc bălești, ou steaua, spre satele mai bogate (RAD.) ¶ ③ Ornament sau desena liniar în formă de stea (Fig. 4592) (TAB. XXXIII) ¶ ④ Pată albă pe fruntea unui cal; (P) a fi ou stea (ua) în frunte — FRUNTE

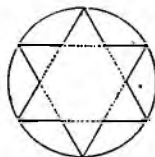

Fig. 4592. Stea.

① Stea de hirtie, cu 4 - 8 colțuri sau „cornuri”, pe care se află zugrăvite Adam și Eva în raiu, soarele și luna, îngeri, etc., iar în cercul de mijloc, scena nașterii Mîntuitorului; cu aceasta, copii, numiți „stelari” sau „colindători”, umblă, din prima seară de Crăciun și pînă la Bobotează, din casă în casă, vestind, prin „cîntece de stea” și colinde, nașterea Mîntuitorului (Fig. 4590, 4591): de sărbătorile Crăciunului, așa se pormesc bălești, ou steaua, spre satele mai bogate (RAD.) ¶ ③ Ornament sau desena liniar în formă de stea (Fig. 4592) (TAB. XXXIII) ¶ ④ Pată albă pe fruntea unui cal; (P) a fi ou stea (ua) în frunte — FRUNTE ① ¶ ④ Pată mai deschisă pe unul din dinții incisivi ai calului ¶ ⑤ Pistruie: ou puținele stele stropit pe obraz (OOS.) ¶ ⑥ AȘTERISO ① ⑦ Decoratiune: Steana-României, ordin instituit prin legea din 10 Maiu 1877, cu scopul de a recompensa serviciile civile și militare aduse Statului; coprinde următoarele grade: Cavalier, Ofițer, Comandor, Mare-ofițer și Mare-cruce (Fig. 4593, 4594) ¶ ⑧ STEA-DE-MARE = AȘTERIE ¶ ⑨ CORNAȚI ¶ ⑩ STEAUA-FETEI = STELUTĂ ① ¶ ⑪ STEAUA-PĂ-

MÎNTULUI, ciupercă, de culoare brună, care nu iese din pămînt decît după maturitate; învelișul ei extern se crapă în mai mul-

STE-STE

Fig. 4593. Steaua-României cu spade (Cavalier militar).

Fig. 4594. Steaua-României (Ofițer).

te fășii întinse, cari formează un fel de stea la baza învelișului intern (*Geaster hygrometricus*) [lat. stēlla].

STEAG, ○ STAG (pl.-guri) sn. ① Bucată de pînză, de mătase, etc., de obicei dreptunghiulară, ținută de o prăjină de lemn, care servește de emblemă unei națiuni, unui partid sau se poartă ca semn de raliere și de îmbărbătare în fruntea unui regiment; poate fi de o singură culoare sau să fie alcătuit din fășii de diferite culori; drapel, stîndard (Fig. 4595, 4597; — și PL. VI, VII): ~ul României e tricolor, și anume: roșu,

Fig. 4595. Steagul lui Ștefan-cel-Mare.

Fig. 4596. Steag roman.

mătase, împodobite cu panglici și prinse de capătul de sus al unei prăjini, uneori împodobit cu buzduganul de spice de grîu, făcut la sfîrșitul secerîșului (Fig. 4598); se poartă de obicei de un călăreț în fruntea nuntașilor, cari se duc să aducă mireasa la mire (Fig. 4598) ¶ ② Bani steagului, o dare veche: pnsau atunci, pe mazăli și pe țară, banii steagului, grei bani

galben și albastru; Ștefan-Vodă... au împărțit oastei sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani (GR.-UR.); ③ a închina ~ul — ÎNCHINAT ① ④ Trans. Maram. Bucov. Steag făcut din năfrâmi de

Fig. 4597. Steagul lui Tudor Vladimirescu.

STE (NEC.) ¶ ④ ✕ † Companie de soldați, batalion sau escadron, împreună cu steagul lor: an soșit... armașul al doile, Racovița, ou un steag de lele- oii, ca să-l duă la Iași (N.-COȘT.); două stea- guri din pedestrima Domnului Moldaviei... se răpăzîr pe acest pod (BALC.) ¶ ④ ✕ **STEA- GUL-ZINELOR** = **TORTEL** [vsl. s t e g ū].

STEAJER, STEJER, STEAJAR (pl.-re) sn. ① Par

înșipt în mijlocul ariei; de acesta e legată o funie lungă, la capătul căreia sînt prinși caii întrebuițați la treierat; funia se tot învîrtește în ju- rul parului, pînă se apropie caii de el; apoi caii, gonîți în direcțiune contrarie, desvir- tesc funia și se urmează tot astfel, pînă ce s'a treierat tot grîul așternut pe fața ariei: cînd svirile plugarul cu lopata în

Fig. 4598. Steag de mire sus bucatele gruhule, strînse la (Draguș.—Transilvania).

steajăr, svirile și boabe și plavă (S.-ALO.); de aci ¶ ④ a i se apropia (sau a i se stringe) funia de steajăr = **FUNIE** ④ ¶ ④ **Pr. ext.** Ori-ce par de care se leagă o funie: leagă un vîrlob cu un cap d'un steajăr și cu un cap leagă pe rînd pe fle-care, spre a fi coborît de ceilalți (R.-COO.) ¶ ④ ③ **Centru**, mijloc: toate la un steajer se adună și se string în oea de apoi (LET.) [vsl. s t e j e r ū].

***STEAMER** (cil. stimăr) (pl.-re) sn. ③ Vapor [engl.].

④ **STEAN** (pl.-nuri) sn. **Trans.** = **STANĂ**: cum a su- flat, toate cătanele lui s'au prefăcut în steanuri de piatră (MERA).

STEAP = **ȘTEAP**.

***STEARIC** adj. ③ ① Acid ~, acid solid care se găsește combinat cu glicerina în grăsimile animale și vegetale; e întrebuițat la fabricarea luminărilor ¶ ③ **Luminări** ~e, luminări fabricate din acid stearic cu puțin acid margaric [fr.].

***STEARINĂ** sf. ③ ① Corp solid, alb, cu luciu de sîdef, care se găsește în mai toate grăsimile ani- male, și care constituie cea mai mare parte a scu- lui de oale ¶ ③ Nume dat, în comerț, acidului stearic [fr.].

④ **STEART** = **ȘTEART**.

***STEATITĂ** (pl.-te) sf. ③ Varietate de talc hidratat, de un alb verzui, unsuros la pipăit, ca și seul; pulberea ei se întrebuițează, sub numele de „federvais”, spre a înlesni alunecarea mânușilor și ghetelor nouă; creta croitorilor este tot un fel de steatită și se întrebuițează de aceștia spre a face însemnări pe stofă [fr.].

STEBLĂ (pl.-le) sf. ③ † Rămurică, ramură: cînd amu stebtele al vor fi tînerole și frunza înfrunzește, să știți că aproape iaste de secerat (COR.); astăzi numai ③ în ~ de busuioc, tulpină, fir întreg de busuioc, cum iese din pămînt, cu mai multe rămurele: în locul unde cămură aceste scînteii, răsăriră îndată două stebles de busuioc (SR.); i-a pus și stebles de busuioc la brîu și la frunte (N.-COO.) [vsl. s t e b l i].

④ **STECILĂ**... = **STICILĂ**...

***STEEPLE-CHASE** (cil. stipl-oeiz) sbst. ③ Aler- gare de cai

cu sărituri peste obsta- cole, într'un hipodrom [4599] [engl.].

Fig. 4599. Steeple-chase.

STEGAR sm. ① ✕ Pur- tătorul stea- gului, port- drapel [4600]: pe ste- garul lui... ou steag on tot i-an luat și vr'o sută de tovarăși de la steagul lui (N.-COȘT.) ¶ ③ **Trans. Maram. Bucov.** Cel ce poartă steagul cu care se duc nun- tașii la casa miresei [s t e a g].

④ **STEGE, STEGHIE** = **ȘTEVIE**.

STEGULEȚ (pl.-e) sn. **dim.** **STEAG**.

STEIU (pl.-iuri) sn., & sm. ① Stîncă; colț de piatră: Lotrul... învîrînd din depărtatele steiuri ale Pîringului, talie de-a curmezi- sul partea de miază-noapte a Vilcii (VLAH.); treceau acum pe lîngă bolovani și steiuri de piatră (UR.); trei zile și trei nopți umblă... prin acești munți, călărîndu-se de steii de pia- tră, ca pisicile (SR.) ¶ ③ Stană de pia- tră: într'un munte... este o femeie de pia- tră, un ~, făcută dintr'un tot și, impreju- ru-l, tot de piatră, o turnă de oi (R.-COO.)

***STEJAR, † STAJAR, STAJERI** (U), ④ **STREJAR, STRĂJAR** sm. ① ✕ Arbore mare și frumos, al cărui fruct este ghinda; constituie, împreună cu alți copaci, păduri sau dumbrăvi în re- giunea șesurilor și a dealurilor; e foarte răspîndit la noi în țară, și diferitele lui specii poartă numele de cer, gîrniță, gorun sau tufan (*Quercus sessiliflora*) [4601]: stă- jarii ce fac ghinda de o mălucă porcii (DOȘ.); verde ca stejarii ¶ ③ **Pr. ext.** Lemn de stejar: mobilă de stejar [bg. stežer ū].

STEJĂREL, STEJEREL sm. & **dim.**

STEJAR.

***STĂJĂRIȘ, STEJERIS** (pl.-ișuri) sn.

✕ **col. STEJAR**. Dumbăvă sau pădure

unde cresc aproape nu- mai stejari: Omul își în- dreaptă pasul către desul ste- jării, Unde umbra cu lumina

se alungă sub tronziș (ALECS.).

STEJER = **STEAJER**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

STEJEREL = **STEJEREL**.

Fig. 4600. Stegar infante- rist (1853).

Fig. 4601. Stejar.

STEJEREL... = **STEJEREL**...

† **STEJÎ, STAJÎ** (-iesc) 1. vb. tr. și intr. A grăbi, a iuți: nu stăiți vitele (SEZ.); stejii cu lucrul (VIC.).

2. vb. refl. A se grăbi: atunci stejiră-se vîlătoii de Eoam și gîndecii de Moav (PS.-SCH.) [vsl. s ū t e j e z a t i].

***STELĂ** (pl.-le) sf. ① La ve- chii Greci: ori-ce monument din- tr'o singură piatră, de formă lun- gueată, pe care se să- pau inscripții sau simbole [4602] ¶ ③ Piatră de mormînt așezată vertical [fr.].

STELAR sm. Cel ce umblă cu steaua: primiți ~i, întrebați Va- sile P (SAD.) [s t e l e].

***STELAR** adj. ①

☆ Privitor la stele,

ce ține de stele: lu- mină ~ă ¶ ③ În for- mă de stea [fr. stel- laire].

STELÎ (-elesc) vb. intr. A arunca o lumină trecă- toare ca o stea, a clipi, a scînteia (vorb. de ochi) [stele].

STELIȘOARĂ (pl.-re) sf. ① ☆ **dim.** **STEA** ¶

③ ✕ = **STELITĂ**: Iată frageda sulcină, stelișoare, blînde

nalbe, Urmărind pe busuiocul iubitor de sinuri albe (ALECS.).

STELIȚĂ (pl.-țe) sf. ✕ Plantă cu flori fru- moase, albastre, rar albe, dispuse în capitule;

Fig. 4602. Stelă.

Fig. 4603. Steliță.

A. TACHIGRAFIE ANTICĂ. SISTEM VECIU GRECESC

SISTEM ACROPOLIS
CIRCA 350 A. CHR.

SISTEM BIZANTIN
SEC. X-XI.

NOTE TIRONIENE

B. STENOGRAFIA MODERNĂ (STENOGRAFIE GEOMETRICĂ)

SISTEME FRANCEZE
ALFABETE

PRÉVOST—DÉLAUNAY:

DUPLOYÉ:

PARIS—GUÉNIN

ALFABETE
REDATE EXACT AFARA
DE V ȘI W

STENOGRAFIA ENGLEZĂ SISTEM PITMAN

LEGĂTURILE CONSONANTICE

FORMAREA CUVINTELOR ȘI ÎNTREBUINȚAREA SEMNELOR VOCALE

STENOGRAFIA CURSIVĂ SISTEM GERMAN

ÎNSEMNAAREA
CONSONANTELOR

GABÉLSBERGER (1902)

STOLZE-SCHREY

STENOGRAFIE NAȚIONALĂ:

ÎNSEMNAAREA
VOCALELOR

GABELSBERGER (1902)

STOLZE—SCHREY:

STENOGRAFIE NAȚIONALĂ:

STENOGRAFIE (SISTEM STAHL)

ALFABET

TAYLOR—TONEUR
PRÉVOST—DÉLAUNAY

EMIL DUPLOYÉ

GABELSBERGER

STOLZE-SCHREY

HENRI STAHL

OMUL CÎT TRĂEȘTE
ÎNVAȚĂ ȘI TOT MOARE
NEÎNVĂȚAT

crește pe coline neroditoare, pe coaste, prin mărăcinșuri și pe locuri pietroase; numită și „stelită-vinată” sau „ochiul-boului” (*Aster amellus*) [4604] [ste a].

○ **STELNICARITĂ** (pl.-te) sf. Olten. ♣ = **PĂDUCHERNITĂ** ②: oine are stelnițe în casă, flerbe apă ou ~, ...și se opărește cu această apă fierbinte (LAUG.) [Stel-niță].

○ **STELNITĂ** (pl.-te) sf. ① ⚙ Olten. Tr.-Carp. = **PĂDUCHE-DE-LEMN** ¶ ② ♣ **MOARTEA-STELNITELOR** = **PĂDUCHERNITĂ** ② [srb. stjenica].

STELȘ adj. ① Instalat: oer ~ ¶ ② Luminos, scintiletor: Dar ea luna nu-i năluna, Stelșoasă și vâzroasă (MERU) [ste le].

STELUȚĂ (pl.-te) sf. ① ☆ dim. **STEA**: O! blîndă, mult dăușă și tainică lumină, în veci printre stelute te cău ai meu dor (ALECS.) ¶ ② ⚙ Asterisc ¶ ③ ⚙ Obiect bisericesc alcătuit din două semicercuri de aur, argint sau alt metal, prinse la mijloc printr'un cuiu, așa ca să se poată închide și deschide după voie; iar în locul unde se împreună aceste semicercuri e fixată o cruce mică; steluta se pune pe disc, pentru a acoperi sfîntul agnet [4604] ¶ ④ ✕ Ochiu de grăsimă la suprafața supei ¶ ⑤ ✕ Mică pastă de făină, în formă de stea, ce se pune în supă, în loc de tăieței: făina pîlăuită, macaroanele, arpeșcuil, stelutele vin din Austria (HON.) ¶ ⑥ ♣ = **BĂTRÎNÎȘ** ¶ ⑦ ♣ = **RO-COTEA** ¶ ⑧ ♣

Plantă cu flori albe ce crește prin pădurile umbroase și umede; numită și „steaua-fetei” (*Stellaria nemorum*) [4605] ¶ ⑨ ♣ = **BUMBIȘOR** ② ¶ ⑩ ♣ Plantă cu tulpina și frunzele acoperite cu peri aspri; face flori galbul și roșii deschise sau purpurii; numită și „ochiul-boului” (*Erigeron alpinus*, *Er. racemosus*) ¶ ⑪ ♣ **STELUTE-DE-MUNTE** = **FLOAREA-DOAMNEI**: Caraimanul cu țanucul ascuțit, pe brîiele cărora oreso friguroasele stelute-de-munte (VLAH.) ¶ ⑫ ⚙ = **LICU-RIČIU**.

STEMĂ (pl.-me) sf. ① † Coroană: Venit-au roturi de împărați Cu ~ 'n frunte și 'mbrăcați Cum astăzi nu-s (COSU.) ¶ ② Domnul lei lău stema din cap și se

Fig. 4606.
Stema lui Cuza-Vodă.

Fig. 4607. Stema Mitropoliei
Ungro-Vlahiei
(după Îndreptarea legii).

închină la stintele icoane (ISP.) ¶ ③ a fi cu stema în frunte, a se deosebi prin calitate extraordinară de alții, a fi cu șapte palme în frunte: doar nu ești cu stema 'n frunte, să te asculți! (PAMF.) ¶ ④ ⚙ Armoriile, semnele distinctive și simbolice care alcătuiesc blazonul unui Domn, unui Mitropolit, etc. sau marca unei țări [4606, 4607]: vom arăta și ce ~ au avut țara noastră de mai 'nainte de venirea lui Traian (N.-COST.) ¶ ⑤ ⚙ Piatră scumpă, nestemată: stema din cununa împărătească (OLVR.) [gr. -biz. στέμμα].

† **STENAHORIE** sf. ① † Incurcătură, strim-torare, nevoie: văzînd Grcii atîtea amestecături în Turci

și Domnul în mare ~ de a banilor (LET.) ¶ ② F. Ne-liniște adîncă, turburare sufletească: pîlăitiseala și stenahoria erau adevărații dușmani ai societății aceștia (D.-ZAMF.) ¶ ③ Greutate de a respira, pierderea respirațiunii: lasă-te mai slobod, soro, că iar o să-ți vie ~, oa la palat (VLAH.) [ngr. στενοχωρία].

* **STENOGRAF** sm., **STENOGRAFĂ** (pl.-te) sf. Acela, aceea care practică stenografia [fr.].

* **STENOGRAFIA** (-ție) vb. tr. A scrie servindu-se de stenografie: de-ar putea cineva să stenografizeze toate gândurile care trec prin mîntea omului! (ALECS.) [fr.].

* **STENOGRAFIC** adj. Ce ține de stenografie, privitor la stenografie [fr.].

* **STENOGRAFIE** sf. Artă de a scrie cu prescurtări, în așa fel încît să se poată așterne pe hîrtie cuvînt cu cuvînt, spusele cuiva, ori-cît ar vorbi de repede (TAB. LXI) [fr.].

† **STENOS** sbst. ♣ Greutate de a respira; astm [ngr. στενωσις].

* **STEPĂ** (pl.-pe) sf. ⚙ Cîmpie întinsă, lipsită de copaci și acoperită numai cu ierburi mari; astfel de cîmpii sînt numeroase în Asia și în Rusia demiază-ziș de răsărit: Aldicatu-s au din stepa hoardele de căpăoșni (D.-ZAMF.) [fr. steppe].

† **STEPENĂ** (pl.-ne) sf. ① Treaptă, rang: limba ceastă de astăzi lătimească... între toate limbile lumii... ține stepena a doua după cea elinească (CANT.) ¶ ②: numără stepenele pe cari le-a suit omenirea, de la sălbăticia și întunecimea acestor vizuini, pînă la puterea și strălucirea ei de azi (VLAH.) ¶ ③ ⚙ Spiță: rămîne moșia să fie domnescă, de vreme ce nu vor fi alți moșneni dentr'acea ~ ce au fost uciătorii (PRV.-LP.) [vsl. stepen].

* **STER** sm. Unitate de măsură a sistemului metric, egală cu un metru cub; se întrebuințează la măsurarea lemnelor de foc și de construcție [4608] [fr. stère].

○ **STEREGHIȚĂ** = **STRĂ-GEHIȚĂ**: laptele din puțină se țîouse acum ~ (LUNG.)

STEREGIE, STERIGIE, STIRIGIE sf. ① Turțur de funingine ce rămîne pe coșul prin care iese fumul; pr. exl. funingine: ciobanul poartă vara oămăși

unse cu unt de oale și ou stergie, și o moale în dăd (GR.-N.) ¶ ② Trans. Apă de ploaie neagră ce curge din streasînă (VIC.) [lat. vulg. *stiliginea < stiria + fuliginea].

STEREGOAIE, STERIGOAIE, STIRIGOAIE, ○ **STEREGOAIE, STIRIGOAIE, STRIGOAIE** sf. ♣ Plantă veninoasă din fam.

liliaceelor, cu frunze mari, eliptice, acoperite cu peri moi și cu nervuri evidente; face flori albe, așezate în ciorchini în virful tulpinii; crește prin fînețe și pășuni, în regiunea muntoasă (*Veratrum album*); o altă varietate are flori purpurii-închise (*Veratrum nigrum*) [4610]; poporul nostru întrebuințează această

plantă pentru stîrpirea insectelor și la vindecarea rîii; oamz e întru buren de-s unele mai rele decît cele bune, așa socotim a fi și în cărnuire, întru buren stergioala și în cărnuire carnea de... oorb, (PRV.-MB.).

* **STEREOMETRIC** adj. ♣ Privitor la stereometrie [fr.].

* **STEREOMETRIE** sf. ♣ Partea geometriei

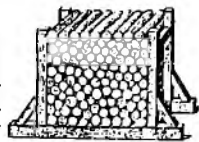

Fig. 4608. Ster.

Fig. 4609. Steregoaie.

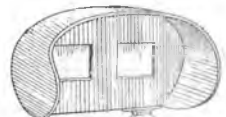

Fig. 4610. Stereoscop.

Fig. 4610. Stereoscop.

care se ocupă cu măsurarea volumului solidelor [fr.].

***STEREOMETRU** (pl.-tre) *sn.* Instrument care servește la măsurarea solidelor [fr.].

***STEREOSCOP** (pl.-osco) *sn.* ① Instrument de optică care face să apară în relief imaginile plane (4611) [fr.].

***STEREOSCOPIC** *adj.* ① Privitor la stereoscop [fr.].

***STEREOSTATICĂ** *sf.* ① Partea fizicii care tratează despre echilibrul corpurilor solide [fr.].

***STEREOTIP** *adj.* ① Se zice despre cărțile tipărite după planșele turnate prin stereotipie, și care se păstrează pentru o nouă edițiune: edițiune ~ ② *Pr. ext.* Care se repetă neschimbat, mereu aceeași: o frază ~.

***STEREOTIPA** (-ipez) *vb. tr.* ① A obține, cu ajutorul unui aliaj metalic turnat într-o matriță luată de pe o formă cu caractere mobile sau de pe un clișeu, o planșă solidă care va servi pentru tipărirea unei cărți ② A tipări o carte cu ajutorul unor astfel de planșe [fr.].

***STEREOTIPIE** *sf.* ① Artă de a stereotipa; procedeul întrebunțat pentru a stereotipa ② Atelierul unde se toarnă planșele cu care se stereotipează [fr.].

STERIGIE = **STEREGIE.**

STERIGOAIE = **STEREGOAIE.**

***STERIL** *adj.* ① Neroditor, sterp: cîmple ~; floare ~, al cărei ovar nu conține semințe ② Care nu face copii sau pui: o oale ~ ③ De nici un folos, care nu duce la nici un rezultat: o muncă ~; astăzi prevăd că are să fie oareată la masă, o oareată stupidă, ~ și enervantă (VLAH.) [fr.].

***STERILITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce este sterp, neroditor, neproductiv ② Starea femeii sau femeiei care nu naște, sterpiciune ③ Starea unui lucru care nu e susceptibil de o dezvoltare literară: ~a unui subiect ④ Starea a tot ce nu aduce nici un folos, care nu produce nici un efect: zilele treceau de o monotonie și de o ~ exasperantă (VLAH.) [fr.].

***STERILIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A face steril, a stérpi ② A distruge, după metodele lui Pasteur, microbii ce există undeva sau a-i împiedeca de a se produce [fr.].

***STERILIZARE** *sf.* Faptul de a steriliza.

***STERITĂ** *sf.* ③

Direcțiunea din care bate vîntul: și jirezi mari că durară în osul pămîntului, în sterita vîntului (MAR.).

***STERLING** *sm.*

***LIBRĂ** ② [engl.].

***STERN(UM)**

sbst. ③ Osul lung din mijlocul pieptului de care sînt legate coastele (4611) [fr.].

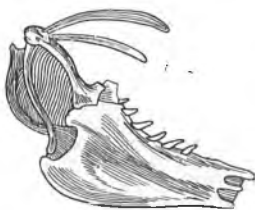

Fig. 461r. Sternum.

STERP, ***STARP** *adj.* ① Care nu poate avea copii; care nu fată: și era Sara stearpă și nu făcea feciori (BIBL.); oile tale și caprele tale n'au fost sterpe (PAL.); cînd vaca are hrană, ea nu rămîne stearpă (SLV.) ② Oale stearpă, care n'a fatat în acel an ③ Căsătoria stearpă, se zice cînd casnicii n'au putut avea copii: pe lângă toată sîrăcia lui, i-a fost încă și căsătoria stearpă (SB.) ④ Neroditor, care nu produce nimic: și ogorul meu a ieșit ~ (DLVR.) ⑤ Băn. ***IARBA-STARPĂ** = SPINZ ⑥ Porumb ~, cu boabele rare ⑦ Sec, arid: Azi abia vedem ce stearpă și ce aspră cale este Cea ce poate să convie unei inime oneste (EMIN.) [lat. vulg. *ster (i) p (h) u s < gr. στέρπος].

STERP *sbst.* ③ Scoocul prin care curge apa, cînd stă moara sau dirsta (DAM.): afară, dincolo de scoocul roatei, e ~ul, pe unde curge apa, cînd nu umbliă dirsta (LUNG.) ④ Albia apei (R.-COB.).

STERPAR *sm.* Ciobanul care păzește oile sterpe.

STERPĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* F = STERPITURĂ ③: baba mea e o ~ (CRG.).

STERPEȚ *sbst. Mold.* Totalitatea oilor sterpe.

***STERPI**... = STIRPI...

***STERPÔS** *adj.* Sterp, neroditor: apele ~ rele și pămîntul ~ (BIBL.).

STERȚ = STERT.

STEVIE = STEVE.

***STIBINĂ** *sf.* Sulfură de antimoniu, care se găsește naturală, și constituie un minereu foarte important pentru extragerea antimonului (4612) [fr.].

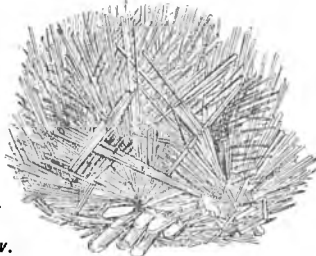

Fig. 461z. Cristale de stibină.

***STIBIU** *sbst.*

= ANTIMONIUM

[lat. stibium].

***STIBLĂ** = STE-

BLĂ.

STICLĂ, *Bucov.*

Mold. STECLĂ (pl.-le)

sf. ① Substanță

transparentă, amorfă, dură, sfărîmicioasă, cu un luciu particular, numit „luciu sticlos”; se obține prin topirea unor silicați de sodiu sau de potasiu, topiți împreună cu silicați de calciu sau de plumb; aplicațiunile ei sînt extrem de numeroase: pahar, farfurioară de ~; era... ohel ca sticla (BR.-VN.) ② Bucată de sticlă, geam: zece de mîi de sticlerii o sticlă frîntă a tocmi nu pot (CANT.); Împăratul Moscului, cînd geaphana au avut, și oarete cu steale... toate în Prut le-au aruncat, de s'au cufundat (N.-COST.); ~ de ceasornic; ~ de ochelari, lentilă întrebunțată la ochelari; de aci, ③ cu înțelesul de ochelari: bagabontul... cu sticlele 'n ochi, cu glublenul în cap și cu basmauna laș'asa scoasă (CAR.) ④ ~ de lampă, cilindru de lampă, de diferite forme, făcut din sticlă (4613): s'a afumat sticla de lampă ⑤ Vas de băut, făcut din sticlă, șip, clon-

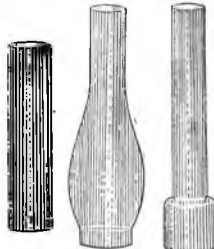

Fig. 4613. Sticle de lampă.

Fig. 4614. Sticle.

dir, etc. (4614): curățîți mainte denăuntru sticlele și bîldele, ca să fie și denafara lor curat (COR.); sfîntul, luînd sticla cu untdelemnul, au svîrlit într-o piatră (DOG.) ⑤ Conținutul unei sticle: o ~ de vin, de bere, de rachiu [vsl. stiklo].

STICLAR, *Mold. Bucov. STECLAR* *sm.* ① Cel ce face sau vinde vase de sticlă: o mîle de olari o oală spartă a cîrpi și zece de mîi de steclari o steclă frîntă a tocmi nu pot (CANT.) ② = GEAMGIU.

STICLĂRIE, *Mold. Bucov. STECLĂRIE* *sf.* ① Fabrică de sticlă ② Meșteșugul de a face sticlă ③ Obiecte, vase, mărfuri de sticlă: scoarele scoate sculpturi din sticlăria de pe polii (GR.) ④ Prăvălia unde se vînd obiecte de sticlă.

STICLETE, **STIGLETE**, **STIGLET**, *Trans. STIGLIT* *sm.* ① Păsărică de 14 cm., cu fața roșie, înconjurată cu alb, spinarea brună, aripile negre, brăzdate cu galben și coada neagră, împeștrată cu alb; e una din păsărelele cele mai frumoase ale ținuturilor noastre; se obișnuiește ușor cu captivitatea și e foarte apreciată pentru vocea ei melodioasă; numită, după regiuni, și „scăiecior”, „Iogăcel” sau „turculeț” (*Carduelis elegans*) (4615): sticlețul s'au fost prins în laț cum e mai greu (DON.) ② Sergent de stradă, gardist ③ F A avea sticleți în cap,

STE-
STI

STI- a avea gărgăuni [vsl. *steg ŭlic > srb. steg-
STI lic, bg. steglic ŭ, etc.; ştigliŭ < germ. Stieglitz].

STICLI, *Mold. Bucov.*
STICLI (-lesc) 1. vb. tr. A privi cu ochii ţintă la cineva sau la ceva, a pironi ochii: avea groznică dihanie sticlea privirea ei înoruntată asupra noastră (ODOB.).

2. vb. *intr.* A scînteia, a scîlpi, a licări, a luci: ochii ei prinsă să sticlească de o veselie nespūsă (GN.); îi sticleau ochii în cap (CRG.); zăpada sticlea de-ţi lina vederile (S.-ALD.); razele ei sticleau ca pietre sounce pe valurile prapite şi colcoatoase ale mîlcului prău (ODOB.); sticleau stelele şi tremurau parod prin frigul nopţii (GRIG.) [probabil din (a luci ca sticla)].

STICLIRE sf. ① Faptul de a sticli ② Li-cărire: cu sticliri scînteietoare din ochii lui vii (BR.-VN.).

STICLISOARĂ (pl.-re) sf. *dim.* STICLĂ.

STICLIT adj. p. STICLI. ① Aţintit, pironit, cu privirea fixă: stam cu ochii sticliţi pe cer, doar oiu vedea vr' un semn de ploale (I.-GH.); stînd cu ochii sticliţi la stele, mi-am adus aminte de bietul tata, cînd ne arăta pe cer Carul, Feclora-cu-donţele şi multe de toate (ISP.).

STICLOS, *Mold. Bucov. STELOS* adj. ① Lucios ca sticla: izbesc ciocanele întinse în sticloasele ziduri (ODOB.); bătrînul înaintă în fund: ochii lui sticloşi cântau un loc (VLAH.) ② Umoarea sticloasă UMOARE.

STICLUŢĂ, *Mold. Bucov. STECLUŢĂ* (pl.-te) sf. *dim.* STICLĂ.

STIDEALĂ sf. Frică [s t i d i].

STIDI (-ideso) vb. *refl.* A se teme; a se sfii: corbul, din scînteia aţintită... pojarul preste tot a aprinde nici s'au stidit, nici s'au lenevit (CANT.) [comp. vsl. sty-deti se].

STIDIRE sf. Faptul de a se stidi; teamă; sfială: evghenia Romanilor din neamul Elminilor a fi, fără nici o ~ tăgăduesc (CANT.).

STIFOS adj. Aspru, astringent, înţepător la gust: Mîhnea mergea şi gusta din bute în bute... pelli-nurile stifoase şi profire (ODOB.); ②: Aşt om bun ca piinea... devine acru şi ~ de cite ori s'o întîmpla să-i meargă rău la preferanţă (BR.-VN.) [ngr. στυφός].

STIGLETE, *STIGLET* STIGLETE.

STIGMAT (pl.-ate) sn. ① Semnul lăsat de o rană vindecată ② Semn cu fierul roşu făcut pe umărul unui hoţ ③ Semn de infamie, urmă ruşinoasă ne-ştearsă ④ Partea superioară a pistolului pe care se depun grăunţele polenului (4616) ⑤ Nume dat micilor deschizături de pe amîndouă părţile corpului unei insecte şi prin care aerul pătrunde în trahee [fr.].

STIGMATIZA (-izea) vb. tr. = **INFERA** [fr.].

STIH (pl.-ihuri) sn. ① Vers: ~urile lui Ovidie Nason... carele este foarte bătrîn poet (LET.); Al ajuns să-ţi legi în ~uri vr'o durere, sau vr' un vis, Nu-ţi întemela o lu-me de iluzii pe ce-al scris (VLAH.) ② Vers (din Bi-blie, din Psal-mi) ③ pl. (sg.) Versuri; poezie: mi-a oînat vr'o trei luni de-a rîndul pe sub fereastră un ~ făcut ina-dins pentru nuri mei (ALECS.) [gr. στίχος].

STIHAR (pl.-are) sn. ① Veşmînt bisericesc, ca o tunică

Fig. 4615. Sticlete.

lungă, pe care o poartă diaconii, preoţii şi epis-copii ortodocşi, cînd slujesc; peste el se pune felonul, sau sacosul (de către arhierii); se făcea mai 'nainte din stofă de culoare albă, dar astăzi poate fi de culoare roşie, neagră, verde, etc. (4617): stiharul, carele este alb, închipuieşte strălucirea dumnezeieştii lumini, iar rîurile carele are, iaste singele şi apa care curseră din dumnezeasca coastă a Domnului (PRV.-MB.) [gr.-biz. στήχιον].

STIHIE, ① STIHIE sf. ① + P = ELEMENT ①: de patru stihii se ţine lumea: a soarelui, a aerului, a pămîntului şi a apei, şi de-ar lipsi dîntre aceste stihii numai una, nici un lucru al creaţiei nu s'ar face, nici ar creşte (PRV.-MB.); se războlesc stihiele ca în Zilele-babei (VLAH.) ② + P = STA-FIE: ziua ca ziua, mă mai iau cu caprele, dar noaptea, toate stihiele năpădesc pe mine (ALECS.) [vsl. stihija < gr.-biz. στήγιος].

STIHIOAVNĂ (pl.-ne) sf. Cîntare biseri-cească obicinuită la sfîrşitul vecerniei, cînd se im-parte artosul [vsl. stihio vna].

STIHUI (-uso) vb. *intr.* A scrie versuri, a face poezii [stih].

STIHUIRE sf. Faptul de a stihui; arta de a versifica, de a face versuri: Tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume Prin frumoasă ~ să pătrunză al meu nume (EMIN.).

STIL (pl.-liuri) sn. ① Un fel de condeiu de metal sau de os, cu un vîrf ascuţit la un capăt şi turtit la celălalt, cu care cei vechi scriau pe tăbliţele de ceară ② Fel de a vorbi şi mai ales de a scrie, particular fie-cărui individ sau adoptat în fie-care gen literar ③ Mod caracteristic de a executa o lu-crare de arhitectură, de decoraţiune, etc., special fie-cărui artist sau fie-cărui epocă: ~ egiptean, grecesc, roman, mauresc, modern, etc. ④ Mod de a indica tim-pul, după calendarul iulian (= ~ vechiu) sau gregorian (= ~ nou): după ~ul vechiu, întrebuintă pînă mai deunăzi în toate ţările or-todoxe, data e cu 13 zile în urma aceleia indicate de calendarul gregorian ⑤ Partea pistolului care se află deasupra ovarului şi poartă stigmatul (4618) [fr. style].

STILĂ (-ilez) vb. tr. ① A dresa, a forma ② A învăţa pe cineva ce trebuie să vorbească sau să facă: a dascăli [fr. styler].

STILAT adj. p. STILĂ: în lumea mare, slugile trebuie să tacă din gură, şi vrem slugi ~e (BR.-VN.).

STILET (pl.-ete) sn. Mic pumnal cu lama triunghiulară, foarte subţire şi cu vîrf ascuţit (4619): ~ul său căuta îndată răzbuşare în vărsare de sînge (ALECS.) [fr. stylet].

STILETEL (pl.-ele) sn. (ALECS.) *dim.* STIL ①.

STILIST sm. Scriitor care se îngri-jeşte mult de forma expunerii, de stil-ul în care se exprimă [fr.].

STILISTICĂ sf. Partea a retoriceii care tratează despre regulile de stil [fr.].

STILIZA (-izea) vb. tr. ① A redacta în forma şi cu expresiunile potrivite subiectului ② A modifica, prin interpre-tare, un obiect natural, spre a putea fi întrebui-nţat ca motiv de decoraţiune: ~ o floare [fr.].

STIMĂ (-imez) vb. tr. A cînti, a avea stimă pentru cineva sau ceva, a avea respect, o bună părere despre cineva sau ceva [fr. e s t i m e r].

STIMĂ (pl.-me) sf. Bună opinie despre cineva pentru meritele, pentru însuşirile sale cele bune, consideraţiune, cinste [fr. e s t i m e].

STIMĂ = **STEMA**.

STIMABIL adj. Care merită a fi stimat, vred-nic de stimă [fr. e s t i m a b i l e].

① **STIMPI** (-peso), **STIMPI**, **STINGHI** (-oheso) 1. vb. tr. A face să înceteze, a opri.

2. vb. *intr.* ① A se toci, a slăbi (BIBL.) ② A înceta, a conţeni (STAM.): cucul oîntă pînă la Sim-Petru şi apoi stîmpeste de a mai cînta (GOR.).

Urletul stîmpeste,

Fig. 4618. Stil.

Fig. 4616. S. Stigmat.

Fig. 4619. Stiliet.

Fig. 4617. Stihare.

expirarea tace (STAM.); acuzi se face ziua și tu nu mai stin-
chești cu brașoave de-ale tale (CRG.) [comp. **OSTIMEPI**].

***STIMULA** (-ulez) *vb. tr.* ① A îmboldi, a îndemna: un alt bine care ar rezulta din acele asociațiuni ar fi că s'ar stimula amorul-propriu al fie-căruia la lucru (U.-GH.) ② A aștia, a deștepta, a activa funcțiunile organismului [fr.].

***STIMULANT** *adj.* Care stimulează [fr.].

***STIMULENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Ori-ce medicament care mărește activitatea unui organ, al unui țesut anatomic ② Ori-ce materie care, adăugată solului, activează vegetațiunea ③ Tot ce îmboldește, excită mintea, îmboldire, bold [stimulant].

○ **STINCHI** — **STIMPI**.

***STINDARD** (*pl.-de*) *sn.* X Steag de război, *tr. spec.* al cavaleriei, drapel: Ura! măreț se 'nalță 'n vînt Stindardul Românesc! (ALECS.); ~e cîrînte de gloanțe flutură 'n vînt (VLAH.); ② A urma ~ele cuiva, a trece de partea cuiva; a ridica ~ul revoltei, a se răscula [it. stendardo].

***STINGĂTOR** *adj. verb.* **STINGE**.
Care stinge.

2. **STINGĂTOARE** *sf.* ~ de luminări, un fel de căpăcel de metal, în formă de con, ce slujește la stinsul luminărilor (Fig. 4620).

STINGE, **† STINGE** (*sting*, **† sting**; *pl. stinsel, †stinsel, †sting*; *part. stins, †stins*) 1. *vb. tr.* ① A năbuși focul, a face să nu mai ardă (C. APRINDE): ~ focul, luminarea; baba într-o noapte turnă apă pe vatră și stinge focul ce-l învălase fata mchiasului (usp.); ② Copiii aduceți un ucler De apă, de sub stîncă, Să sting pojarul meu de dor Și jalea mea adîncă (ALECS.) ③ ~ cărbuni, a-l arunca în apă, cînd sînt aprinși ④ ~ varul, a amesteca pietrele de var cu apă, spre a le transforma într-o pastă moale ⑤ A astîmpăra, a potoli: ~ setea ⑥ ~ o datorie, a o plăti în întregime, spre a nu mai fi dator ⑦ A nimici, a prăpădi, a distruge, a șterge de pe fața pămîntului: ei ar fi silit nu numai a surpa de tot împărăția romană, ci și numele Roman să-l stingă și să-l piarză de pre fața pămîntului (LET.); cu sabia și cu foc l-au stins (LET.); Fără nici o griji de negrul păcat, A stins zile multe și legea-a călcat (ALECS.); ~ în bătaie, a bate de a ~, a stîlci în bătaie: la ce dar le batjocorim, le omorîm și le stingem din bătaie P. (U.P.); Mihail-Viteazul... bătut oastea protivnică de o stînsă (usp.); ~ de pe lume, de pe fața pămîntului, a ucide, a omori: stinge-vou pre om care l-am făcut de pre fața pămîntului (EVL.) ⑧ F A nu mai lăsa nimic din ce a fost într'un loc, a lua, a prăpădi tot: Nedelu... fura de stînga, cînd intra într-o băcănie (VLAH.); și, fiindcă Ianușoara era multumită cu astfel de slugi, apoi ele-și făceau de cap: furau de stîngeau (CAR.); caprele au tăbărit pe gardul popii de l-au stins ca lăcustele (SLV.).

2. *vb. refl.* ① A se năbuși focul, a nu mai arde: s'a stins focul în sobă; se stinge lampa, că nu mai are petrol; i s'a stins țigara ② A slăbi de tot, a înceta cu totul: am mișcat pînă mi s'a stins glasul (OLVR.); trepat, agomotele orasului se depărtează, se sting (VLAH.) ③ A-i slăbi puterile văzînd cu ochii, a se topi d'a'n-picioarele, a i se apropia moartea încetul cu încetul; a muri: mi se rupe inima din mine, cînd văz pe buna mea stăpînă cum i se stinge viața din sine (usp.); a văzut în juru-i stingîndu-se unul cîte unul toți tovarășii lui de muncă (VLAH.); S'a stins viața fainicelei Veneții (EMIN.) ④ A se prăpădi, a se nimici, a se distruge, a pieri: mai tîrziu, casa boierului care a încălțit, în adevăr că s'a stins (U.-GH.); s'au stins rînd pe rînd toate noroadele barbare care au pusit Europa în veacul de mijloc ⑤ A se ruina, a sărăci, a nu-i mai rămînea nimic din ce a avut: scotea pe mazăli dădîi grele și pe breslași greutăți, de s'au stins de atunci, oă erau breslași mulți în țară atunci, cu mil de stupi (NEC.); se jelua că s'a stins cu cheltuieli (usp.) [lat. *extinguere*].

***STINGERE** *sf.* ① Faptul de a (se) **stinge** ② Stingerea (luminărilor, focurilor), semnalul de culcare dat într-o cazarmă sau într-o tabără, etc.: cum pedeam așa, în liniștea serii, se auzea goarna din foic-

Fig. 4620.
Stingătoare
de luminări.

șorul pompișilor, sunînd prelung ~a (BR.-VN.) ③ Pră-păd: văzînd ienicerii gîndul împăratului lor, așezat spre ~a lor, întîlu la multul... au mers (M.-COST.); s'a nu care cumva să te muște sarpele de inimă să te duci acolo, că e ~ de tine (ISP.).

***STINGHE** — **STINGHIE**.

STINGHER *adj.* ① Desperechiat, căruia-i lipsește perechea: o mănășă, o gheată ~ă; numai eu și cu doamna Rădeanu eram ~i în această adunare de împărechile și hotărîți a rămînea ~i (GN.) ② Singuratec, izolat; fără tovarăș: Biet suflet fără căpătîiu, Atît de trist și de ~i (VLAH.); în vremea asta, alături, la casierie, e un suflet ~ care se sbate și se frămîntă (BR.-VN.); fetița... rămîne cu ochii pe un covrig ~, uitat pe tarabă (CAR.); ici și colo, pe un podeșag militelui, sta înfîpt un molift ~ (S.-ALD.).

***STINGHEREALĂ**, **STINGHIREALĂ** (*pl.-eli*) *sf.* Faptul de a **stingheri**, împiedicare, zăticneală; turburare, deranjare: se ivise o stinghereală la mîșina de frelerat (GRIG.); nu te teme... noi ne ghemuim într'un colțisor, fără să aducem nici o stinghereală (ISP.).

***STINGHERI** (-eresc), **STINGHIRI** (-iresc) 1. *vb. tr.* A împiedeca de a face, de a executa ceva în liniște, a stinjeni, a zăticni, a opri în mișcările lui, a turbura, a deranja: toată învîștătura mea era numai o săgă, căci puțin mă stinghera de la jocul mijlociei, al zmeilor și al oinel (GN.); se tîngue puțin de concentrări, care-i încurcă toate treburile și-l stingherese de la afacerile prăvăloarei lui (SAD.); a l tîharule, vii sus de stinghirești fata de la gherghet? (ALECS.).

2. *vb. refl.* A fi împiedecat, oprit, zăticnit, deranjat în mișcările, în lucrarea lui: dară de ce vă stingheriți din lucru? lucrați, nu vă opriți pentru mine (ISP.) [comp. **STINGHER**].

***STINGHIE**, **† STINGHE** *sf.* ① Bucată de lemn, rotundă sau în muchi, cu care se leagă de-a curmezișul niște scinduri, se împreună sau se sprijinește ceva: tapiterul bătea zorit în stinghiile de brad (VLAH.); se întoarse numai dect... aducînd niște scinduri, stinghii, drugi (usp.) ② Partea inferioară a abdomenului (la om și la animale), unde începe coapsa; vîntre: ranele unele... să vindecă mai pre lesne, cum-u-s la stinghi și la pulpele picioarelor (PRV.-MS.); (udma) este o umflătură ce se face la gît, subsoară sau la stinghi (PAMF.) [comp. vsi. *sûtegliti* „a împreuna” sau *stîgno* „partea de sus a coapsei”].

***STINGHIRI**... — **STINGHERI**...

***STINGHIUȚĂ** (*pl.-te*) *sf. dim.* **STINGHIE** ① ~ un băț lung, în capătul de jos cu o ~ lată (LUNG.).

***STINS** 1. *adj. p.* **STINGE**. ① Care nu mai arde: foc ~; cărbuni stinși; luminare ~ă ② Var ~, var amestecat cu apă și transformat într-o pastă moale ③ Glas ~, care abia se aude: apoi cu gratu ~ ceru nițică apă (usp.) ④ Prăpădit, nimicit, distrus, exterminat: dacă vrs-o prăpăd... cădea peste semănăturile megișilor, alo lui erau ~e ou desăvîrșite (usp.) ⑤ Ruinat, sărăcit: Stîngind: vai de mine! stînt ~, sărăcit, că-mi arde în casă cartea de ghiță (PANN) ⑥ ~ **NE-STINS**.

2. *sbst.* Faptul de a stinge, stingere: ~ul focului, luminărilor.

***STIPENDIA** (-diez)

vb. tr. ① A ținea cu lea-fă, a avea în solda sa ② A da un ajutor bănesc, un stipendiu [fr.].

***STIPENDIST** *sm.* ① Școlarsau student ce primește un stipendiu, burser [germ.].

***STIPENDIU**, *Trans.*

STIPENDIU (*pl.-ai*) *sn.* X Ajutor bănesc pentru studii, bursă [germ. < lat.].

***STIPULA** (-ulez) *vb.*

tr. A introduce o clauză, o convențiune, o condițiune într'un contract: între altele s'a stipulat să se dea Principalelor o organizațiune regulată (U.-GH.) [fr.].

***STIPULĂ** (*pl.-le*) *sf.* X Pîe-care din cele două frunzișoare care cresc uneori la baza unei frunze, menite să acopere și să apere în contra fri-

Fig. 4621. S.S. Stipule.

STIGULUI și vîntului mugurii ce se vor desvolta acolo (4621) [fr.].

STIPULATAȚIUNE, STIPULAȚIE sf. Clauză, condițiune, convențiune introdusă într-un contract: Suceranul oăta să eludze ~a de domnie pe șapte ani (I.-GH.) [fr.].

STIREGIE, STIRIGIE ~ STERGIE.

STIRIGOAIE ~ STERGOGAIE.

*STIVĂ (pl.-ve) sf. ① Grămadă de lemne (bustenii, scinduri, grinzi, etc.) sau de cărămizi, așezate regulat unele peste altele ② ③ Grămadă de mărfuri așezate unele peste altele în magazia vaporului [it.].

*STIVAJ sbst. ~ Așezarea mărfurilor în vapor [it. stivaggio].

† STIBLA = STEBLA.

○ STILC sm. Bbn. ~ = COCOSTIRO [stirc].

STILCEALĂ (pl.-ei) sf. Faptul de a stilci; bătaie strașnică: de mlo copil văzuse cum îndura mă-sa stilceile lui tat'-său (LUNG.).

STILCI (-ceso) vb. tr. ① A sdrobi prin lovituri ② A bate rău, a ucide în bătai: cloa-i voiuiele boierescă să stilcească un biet om de surugiu, ostentit ca vai de el (ALECS.); ③ A bătuse un afurisit de sergent de-l stilceise (VLAH.) ④ A schilodi, a schimonosi, a poci (cuvintele, limba): dascălii stilcesc grozav onvintele (IRE.) [vsl. s ŭ t l ŭ k a ~ s ŭ t l ŭ š t i].

STILCIT adj. p. stilci. ① Sdrobot de lovituri, bătut rău: oind se întorc... de la vinat, găsesc și pe Starmă-platră ~ ca vai de el (CRE.) ② Schimonosit, pocit (vorb. de cuvinte, de o limbă): vorbește într-o franțuzească ~.

STILP sm. ① Sprijin solid, rotund sau poligonal, de lemn ori de fier, de piatră sau de zidărie pe care se răzina o parte dintr-o construcție, un tavan, un pod, etc.; servește uneori numai ca ornament (4622, 4623): stilpii casei; mărirea podului au fost... 50 stilpi de piatră,

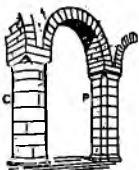

Fig. 4622. Stilpi:
C. circular; -
P. poligonal.

Fig. 4623. Stilpi de casă
țărănească (Gorj).

nați oite de 150 de oști (N.-COST.); și oăntă muierea lui îndărăt și se făou ~ de sare (BIBL.); ② nu te răzina de ~ putred (ZNN.), nu căuta să te sprijinești de cineva slab, gata să se prăbușească ③ ④ = COLUMNA: ~ înalt și minnat i-au rădicat în locoul oarele și astăzi să chiamă tirgul lui Tralan, în mijlocul Romei (CANT.) ⑤ ⑥ ~ de telegraf, fie-care din stilpii, de lemn sau de fier, așezați la oare-care distanță unul de altul, și de care sînt prinse, pe niște izolatoare, firele telegrafice (4624) ⑦ ⑧ Sprijin, razim; bărbatul e ~ul casei (ZNN.) ⑨ Monument funerar, făcut din lemn ori din piatră cioplită, în formă de cruce, sau cu o cruce în vîrf, care se pune, mai adesea la țară, la mormîntul cuiva ⑩ ⑪ Frunțaș, personalitate: ~ii partidului; este... omul cel mai influent și mai ou greutate din tot județul și ~ul ori-oării guvern (CAR.); bătrînul ~ al țării văzuse și pătise în viața lui foarte multe (FIL.) ⑫ ⑬ Iron.

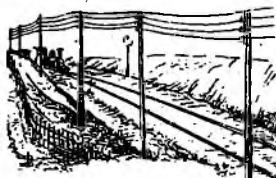

Fig. 4624.
Stilpi de telegraf.

Cel ce stă vecinic într'un loc, care e nedeslăpit

de undeva: Nici visezi oă înainte-ți stă ~ un ~ de cate-nele (EMIN.) ⑭ ⑮ pl. Fie-care din cele patru evanghelii pe care le citește preotul la priveghiu: oitește, pârînte, stilpii! grăi oărturarii (DEM.) [vsl. stilp ŭ].

† STILPAR sm. ① = DIRECLIE: Să vîri mîna ~a buzunar, să scoți vr'o doi, trei ~i (SEV.) [stilp].

STILPARE, STĂLPARE sf. ① ~ Ramură verde, crenguță înfrunzită: Am un copaciu ou 12 stilpari, în toată stilparea 4 crengi... (GOR.), ghicitoare despre „an”; ② ~, alții frîngea stilpări den copaci și așternea pre oale (BIBL.); ③ ~, leșiră înaintea lui Hristos de-l timpînară ou stilpări de zîno în mînuale sale (VARL.) ④ ⑤ ~ Ramură verde, în spec. de salcie, ce se sfințește de preot în ziua de Florii și se împarte tuturor aceloră cari vin la biserică: la Florii, oind aduci stilpările cele sfințite de la biserică, să nu le bați în oasă, ei să le lași afară sub streșina casei (MAR.); ⑥ Dămînea stilpărilor ~ DUMINECĂ ⑦ [lat. *stirparia < stirps, influențat în fonetism de stilp].

STILPI (-pesc) vb. tr. ① ~ A așeza ca un stilp: și au stilpit preste el grămadă de pietri mare foarte (BIBL.) ② ~ ochi, a pironi ochii, a-și așinti privirile: stilpînd-și vederea la grămăjnia adunată din timpul ai mănos (J.P.).

STILPIT adj. ① p. STILPI. ② ③ ~ Încremenit: împăratul rămas ~ de mirare (RSP.).

STILPNIC sm. ~ Sîntal Simion Stilpnicul, sînt a cărui zi se prăznuiește la 1 Septemvrie: Simion Stilpnicul e zi de mare primejdie, pentru că Simion Stilpnicul ține cerul și pămîntul, ține stilpii pe care stă pămîntul;... cum e în ziua lui, așa e tot anul (VOR.) [vsl. st l ŭ p n i k ŭ].

STILP(U)ȘOR sm. dim. STILP: ... patul cel de brad, De șapte meșteri lucrat Pe patru stilpșori de fag (VOR.); plața se întinde... însemnată ou stilpșori de lemn de 3-4 stînjini departe unul de altul (NEGR.).

STIMPĂR... = ASTIMPĂR...

STIMPI ~ STIMPI.

STINĂ (pl.-ni) sf. ~ Construcție de lemn de forma unei simple case țărănești, făcută, la munte,

Fig. 4625. Stină.

Fig. 4626. Stină în Țara-Oașului (după T. Papahagi).

din birne de brad sau de fag și acoperită cu scinduri, șindrii sau scoarțe de brad ori de fag; iar la șes, din nuiile împletite, cu un acoperemînt de

stuf; ea servește ca adăpost pentru baci și ca loc de fabricațiune a brinzeturilor; are în genere două despărțituri: una, în care se fabrică brinza și celelalte produse ale lăptelui și în care se păstrează toate uneltele; cealaltă, o încăpere mai mică și mai întunecoasă, numită „celar”, în care sînt așezate niște polițe pe care sînt puse troacele cu lapte și cași; fie-care munte își are stîna lui care nu se strică niciodată; primăvara, cînd se întorc păstorii de la șes unde au iernat, o găesc gata; iar toamna, o lasă în părăsire, după ce, bine înțeles, au luat cu ei mai toate uneltele și vasele de care pot avea nevoie pentru prepararea brinzeturilor (4625, 4627) ¶ © *Pr. ext.*

Fig. 4627. Interior de stîna.

întreg locul pe care e instalată stîna și dependențele ei (strunga, comarnicul, țarcurile, bordeiele, etc.), unde vin oile la mulsore și se odihnesc noaptea, împreună cu ciobanii lor: prime obicele, că de cite ori trecea peste dealul Stegului, să se abată pe la stîna lui Stan (GRIG.); ②: a nimerit-o oa țiganul Vinerea (sau Mierourea) la ~, se zice despre cineva care, după multă ezitare, s'a hotărît să facă ceva, dar la timp nepotrivit.

○ **STINĂS** *sm.* *Maram.* Stăpînul unei turme de oi care-și instalează o stîna: mai 'nainte fiește-care ~ cumpăra mîntele de la stăpîn (BRL.).

STÎNCĂ (*pl.-ei*) *sf.* Masă enormă de piatră, mai adesea ascuțită, ce se ridică pe un munte (4628): ne pune dracul de urmă o ~ din locul ei, care era numai înfînată (CRG.); alții, pe dinaintea cetății, au căzut din ~ de s'au adroit cu cai cu tot (MUST.); căprioara sărea de pe ~ pe ~, căutînd prin toate înfundăturile cloșca (MERA).

Fig. 4628. Stinci.

STÎNCĂRIE *sf.* Multime de stînci: vremurile rele au cîlopit ele înseși în stîncăriile astea cele mai frumoase cetăți (UR.).

STÎNCOS *adj.* Plin de stînci: vezi cele căsuțe grămădite sub poalele stîncosilor munți (NEGR.); de nicăieri nu se vedea de bine... stîncosii Jepi, ce stau ca două străji la meterezele Bucoșilor (VLAH.).

STÎNGĂ *adj.* ① Cee în partea de către inimă: partea ~ă; ochiul ~; urechea ~; mîna ~ă; piciorul ~; să nu primești de la nimeni, cînd îți dă cu mîna ~ă, că-ți a pagubă (GOR.); să nu pornești la drum cu piciorul ~, că-ți va merge rău (GOR.) ② Care se află la mîna stîngă, stînd cu fața în direcțiunea curgerii unei ape: România e situată pe țărmul ~ al Dunării.

2. *subst.* Piciorul stîng: a pornit cu ~ul. 3. **STÎNGA** *sf.* ① Mina stîngă: cine mînăncă ou stînga, Dumnezeu nu-i va primi crucea cu dreapta (GOR.); să nu facem cruce cu stînga (VLAH.); ②: ce face dreapta să nu stîle stînga; — sgaricelul numai stîng are (ZNN.) ¶ ③ Partea din direcțiunea mîinii stîngi: a o lua la stînga; a apnea spre stînga; din stînga, de sub curmătura unui deal, vine rîul Bahna (VLAH.); pîli pe unul la dreapta, pe altul la stînga (OSP.); la (sau în, d'a) dreapta și la (sau în, d'a) stînga, în toate părțile, de o parte și de alta: mun-

cea în dreapta și în stînga, ca doar doar a înălece pe nevoie (CRG.); în tot d'a lungul uliței, mă aflam între două grădini, d'a dreapta și d'a stînga (U-GH.); — F a face stînga împrejur, a o coti spre stînga; a o șterge: ba bine că nu l zise Ivan, făcînd stînga împrejur (CRG.); de la Catrina făcu stînga împrejur și mă dusei drept la căpitănel (GN.); F a trage la stînga, a șterpeli, a fura; † de-a-stînga, † din-a-stînga *loc. adv.* în stînga, la stînga: vel-clucorul, vel-logotăul... șed la obolnutele strănele lor din a-stînga boierilor oelor mari (LET.) ¶ ④ ✕ Aripa stîngă a unei armate ¶ ⑤ Grupul dintr-o adunare legislativă așezat la stînga prezidentului, și care reprezintă partidul cu idei foarte înaintate [lat. vulg. s t a n c u s „obosit”; comp. it. m a n o s t a n c a și alb. š t e n k].

STÎNGĂCIE *sf.* ① Starea celui ce se slujește totdeauna de mîna stîngă ¶ ② Neîndemînare, faptă, purtare neîndemînatică, s t i n g a c e: îmi fac mustrări de stîngăcia și frica mea fără cvînt (VLAH.); el ajunsese de poveste din pricina stîngăciei lui la vorbă și la lucru (OSP.); avea chipul blajin și oare-oare ~ în mișcări (GN.).

STÎNGĂCIU *adj.* ① Cel ce se servește mai totdeauna de mîna s t i n g ă, în loc de cea dreaptă: rătăcea dînt'o lovitură de ~ oapui lui Caraiman Pașa (VLAH.); mama, cînd dă înțiu țîță copilului, să nu-l ție pe mîna stîngă, nici să-l dea din țîța stîngă, să nu fie ~ (MAR.) ¶ ② Neîndemînatic: el dădu din cap, mulțumit și cam ~, lîndu-i mîna (O-ZAMF.).

○ **STÎNGE** ~ **STÎNGE**.

STÎNJEN, STÎNJIN *sm.* ① Măsură de lungime, întrebuintată înainte de introducerea sistemului metric, păstrată încă, pe alocuri, la măsurarea lemnelor de foc, etc.; se deosebea: ~ul de Muntenia (sau ~ul lui Șerban-Vodă) = 1m, 9665, împărțit în 8 „palme” de cite 10 „degete” și acestea fie-care de cite 10 „linii”, și ~ul de Moldova, împărțit în 8 „palme” de cite 8 „palmece”; fie-care din acestea de cite 10 „linii”; ~ pătrat; ~ cub; un ~ de

Fig. 4629. Stînjeni.

Fig. 4630. Stînjeni-de-baltă.

lemne, un stînjîn cub de lemne ¶ ③ (mai adesea *pl.*) * Plantă cu rizomul gros, cîrnos și articulat, cu frunze lungi, de forma tăișului unei săbii; face flori mari, violete, puțin mirositoare; originară din sudul Germaniei, se cultivă adesea prin grădini pentru florile ei frumoase; numită și „stînjieni-vineti”, „stînjinei”, „stînjeniță”, „crin(-vinet)”, „lilie(-vinetă)”, „floare-vinată” (*Iris germanica*) (4629) ¶ ④ (mai adesea *pl.*) * = **ORIN-GALBEN** ¶ ⑤ **STÎNJEN(Ō)-DE-BALTĂ** sau **STÎNJEN(Ō)-GALBEN(Ō)**, plantă ierboasă acvatică, cu tulpina solidă, cilindrică, cu frunzele de forma tăișului unei săbii; face flori mari, frumoase, de un galben-deschis; numită și (*Trans.*) „lilie-galbentă”; crește prin mlaștini, bălți și pe malul apelor (*Iris pseudacorus*) (4630) ¶ ⑥ * **STÎNJENI(-DE-PĂDURE)** sau **STÎNJENI-PESTRIȚI**, plantă cu frunze lungi, ca niște săbii, cu flori galbene, puțin mirositoare; crește prin tufișuri și păduri; numită și „stînjinel” (*Iris variegata*) [vsl. s e ŝ i n i, influențat în fonetism de part. vsl. s ū t e ŝ e n ū < s ū t e g n a t i „a întinde, a înstruna”; comp. și bg. s t a ŝ e n ū].

STÎNJENEALĂ, STÎNJINEALĂ (*pl.-ei*) *sf.* Faptul de a stînjieni, stînghereală, zăticneală, împiedecare: are grijă ca și mușterii lui să fie mulțămiiți și să-și găsească toate înlesnirile, fără stînjeneală (OSP.).

STÎNJENEL, STÎNJINEL *sm.* (mai adesea *pl.*) * ① = **STÎNJEN** ¶ ② = **STÎNJEN(Ō)-DE-PĂDURE** ¶ ③ = **RĂȚISOARĂ** ④ [s t i n j e n].

STÎNJENI, STÎNJINI (-neso) *vb. tr. și refl.* = **STÎN-**

GHIERI: oțetă oțetă de Turci se încere (1) a stinjeni năvlirea Românilor (BALC.); fmi oțut un loc bun, unde să nu mă stinjenescă ramurile (BR.-VN.); nu s'ar fi stinjenit de puțin a înjunghia pe nelegitul ce o adusesse în stărea această (NEGR.) [vsl. s ū t e ŋ e n ū < s ū t e g n a t i].

○ **STINJENIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Băn. = **STINJEN** ○ **STINJENIU**, **STINJINU** *adj.* De culoare violetă ca florile stinjenului.

○ **STINJIE** *sf.* Trans. (vic.) Veriga cu care se îmbracă capătul oșiei carului, ca să nu se roadă frecându-se mereu de butucul roatei.

STÎRC *sm.* 1. ○ Băn. *Often.* = **BARZĂ**: au început ~ul a întinde povestea de multe a spune ce ape, ce bălți... în India și Egiptul se află (NICU.)

1. ○ = **BÎTLAN** 1. 1. ○ **STÎRC-ALB** sau **STÎRC-BĂLAN**, frumoasă pasăre, înaltă de 1 metru, de culoare albă ca zăpada, ale cărui pene, lungi și subțirele, numite „egrete”, se întrebunțază ca podoabă (*Ardea alba*)

(4631) 1. ○ **STÎRC-CENȘU-MIC** = **CORB-DE-NOAPTE** 1. ○ **STÎRC-DE-NOAPTE** = **BOU-DE-BALTA** 1. ○ **STÎRC-ALB-MIC**, **STÎRC-BĂLAN-MIC** = **BÎTLAN-MIC** 1. ○ **STÎRC-MIC**, **STÎRC-PIȚIC** = **BÎTLĂNAȘ** 2. 1. ○ **STÎRC-ROȘU** = **BÎTLAN-ROȘU** [vsl. s t r ū k ū].

STÎRCI (-ceso) *vb. refl.* A se strînge, a se face ghem, a se ghemui (ca **STÎRCUL**): se stîrciseră de se făcuseră covrig de ger (ISF.); de trau rău te-ai stîrcit (CJF.).

STÎRCIOȘ *sm.* 1. *Often.* Stîrc mic și alb (CJF.). 1. ○ Fusul vîrtelniței, ciocumb, pop, pociumb (DAM.).

STÎRCIT *adj. p.* **STÎRCI**. Ghemuit, strîns ca un ghem, pitulat: cînd venîră ursitoarele, el nu dormea, și sta ~ într'un colț (ISF.).

STÎRȚICU *sm.* 1. Pată galbenă, ruginie sau verzuie ce se arată pe pielea la aceia cari zac greu bolnavi, și care dovedește descompunerea singelui: cînd zaci și-ți lese stîrțic pe trup, e semn de moarte (GOR.) [vsl. strêla „săgeată”].

STÎRȚICU = **TÎRȚICU**.

† **STÎRMÎNĂ** (pl.-vnt) *sf.* *Often. Trans. Băn.* 1. Ripă; loc stîncos [vsl. strîmînina, srb. strmina].

† **STÎRMÎNOS** *adj.* *Often. Băn. Trans.* 1. Rîpos; stîncos [stîrmînă].

STÎRNEALĂ (pl.-vnt) *sf.* Faptul de a stîrni.

STÎRNI (-neso) 1. *vb. tr.* 1. ○ A scoate din culcuș (vinatul), a sgorni: Fătul-babel a bătînt încoale și 'noace prin buci și a stîrnit un lepure (SS.); a cui e vina dacă stîrnești cîinii cu oțetele tale? (GN.) 2. A trezi: am vrut să trec pragul cîrmei, fără ca să stîrnesc pe moșneag din somnul său (GRIG.); a început nămal a plînge, necutezînd să stîrneasă pe volnic carele dormea atît de dulce (SS.) 3. A face să sară din locul lui, a face să se ridice de jos: așa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele pe care le stîrneam cu picioarele, oț mine de sus (CRG.); și trupul calilor stîrnește un nor de praș (VLAH.) 4. A excita, a ațîța, a deștepta: ispititoare bogății ale orașelor stîrnesc pofta de pradă a neamurilor fără căpătîiu (VLAH.) 5. A provoca: pătania doamnei Lungeanu... a stîrnit un ris general, cu bobote (BR.-VN.) 6. A deslănțui: o vedea tristă și amîna din zi în zi o destăinuire care, sub ori-ce formă ougata s'o făcă, trebuia să stîrneasă furtuna (VLAH.) 7. A născoci, a iscodi.

2. *vb. refl.* 1. A se trezi: și Nemții, stîrnindu-se oa din somn, s'au gîtit de grabă (N.-COST.) 2. A se isca, a se porni, a se deslănțui: cum a pornit el din pădure, pe loc s'a și stîrnit un vîfor cumplit (CRG.); auzi un clopot la ușă, întrerupt de vîntul ploii ce se stîrnea (GN.); lată oă se stîrnea pe mare o furtună ca aceea cîl rădica corabia pe valuri în sus (SS.); după o bucată de vreme s'a stîrnit un război cumplit în împărăția ei (SS.) [† stîrgni < vsl. s ū t r ŋ n a t i].

STÎRPI, **STÂRPI**, † **STERPI** (-peso) 1. *vb. tr.* și *intr.* 1. A face neroditor 1. A face să devie stearpă (o femeie, o vită); a face să avorteze, să

Fig. 463r. Stîrc-alb.

lepede: uoigătoarea moarte sterpla maicele de prunci, omorîndu-le pruncii (OOS.) 2. ○ A avorta, a lepăda, a pierde (pruncul în pîntece): vaca a stîrpit; Dă-mi și mie o leacă de urdă. — Da o, și-i teamă să nu stîrpești? (PAMF.) 3. A face să-i piară laptele 4. A-i pieri laptele, a nu mai da lapte, a-l seca țîtele sau ugerul: cine omoară bronsca, îi stîrpește vaca (GOR.) 5. A seca: să trimite oameni d'ai Măriei-Tale să stîrpească bîta din pădurea fîldeșilor (ISF.); Apa 'n Tisă să stîrpească, Pietrele să putrezească (SRL.) 6. A nimici, a distruge, a extermina, a face să dispară cu desăvîrșire: a smulge, a desrădăcina: stîrpește răul, ca să nu te stîrpească el pe Măria Ta (ALECS.); cîte lighionii sălbatice, care făceau rău omenirii, n'au stîrpit el de pe fața pămîntului! (ISF.); îndată ce va vedea bucuria și dădun pe straturi, să le stîrpească, căci acestea cuprind locul și înmădușă pe cele semănate (ION.); ~ abuzurile.

2. *vb. refl.* 1. A avorta, a lepăda, a pierde (pruncul în pîntece): A pottit l'ardelu prăjit și, negustînd, s'a stîrpit (PANN.) 2. A înceta de a mai rodi (vorb. de pomi), de a mai naște, de a mai făta [s t e r p i].

STÎRPICIUNE, ○ **STÎRPICIUNE** *sf.* 1. Stărea pămîntului sterp: pe pămîntul Brăilei... stîrpicune se destășură stăpînă (ROG.) 2. Stărea unei femei sterpe: cercetară... să afle născăi-vă leacuri care să le desfacă fătul stîrpicunilor (ISF.) 3. Pămînt sterp, neroditor: din holda cea frumoasă de mai 'nămie se făcuse o stîrpicune (CAT.) [s t i r p i; comp. STERPICIUNE].

† **STÎRPIE**, **STÂRPIE** *sf.* = **STÎRPICIUNE** 2: pentru stîrpie și pentru a zămislirii laeo a cerca, lucru mai pre urmă trebuitor este (CANT.) [s t e r p i].

STÎRPIȚURĂ, **STÂRPIȚURĂ** (pl.-turi) *sf.* 1. Rod al pîntecele, venit înainte de vreme, mic, slab, pipernicit; (ouă de) ~, ouă mici de tot și moi pe care le fac unele puice întîiu: nu e bine să aduci în casă ouăle mici de găină, numite stîrpițură, ci să le arunci peste cașă (SEZ.) 2. Pîntă mică și pocită, ca și cînd ar fi venit pe lume înainte de vreme și n'a avut timp să se desvolte, pocitură: acest Tălarcoț era o stîrpițură de om cu barba de un cot, ou trup ou tot (ISF.); aici gălonul te smerește: poate fi o stîrpițură oă care-l poartă și tu, erode de volnic... stai smirna înaintea lui (VLAH.) 3. Vită sau femeie stearpă [s t i r p i i].

STÎRV (pl.-vnt) *sm.* Mortăciune, leș, hoit (de animal); ~, în mod disprețuitor, despre cadavruil unui om: se zice oă vulpile s'ar apropia nămal de ~urile acelor cîni cari au fost răi (GOR.); slugile, în loc să arunce afară ~urile celor dot tineri, ...aruncase ~urile șarpelui (R.-COB.); nu se mai zărea împrejur nici o viață, osebit nămal de vulturul cari da roată pe cer, pînă ce se repezeau la ~uri (OOS.); de-ou învinge pe acesta, v'ou da un ~ de om pămîntean (SS.) [vsl. s t r ū v o l].

STOARCE (store; *pf.* storei, † storă; *part.* store) *vb. tr.* 1. A scoate lichidul din ceva prin strîvire: ~ strugurii; îi stoarce ca (pe) o lămie, pînă-l curge zeama toată (GOL.); ~ ca pe-un burete; 2. pînă nu-l stori, buretele nu dă apă (ZNN.); ian uită-te nămal cum stori eu apă și din piatră vîrtoasă (SS.); ~ rufele de apă 3. 4. ~ bani de la cineva, a-i scoate, a-i smulge, bani, prin diferite mijloace, prin amenințări, prin impozite grele, etc.; *abs.*: boierii și călugării storceau asemenea clasele muncitoare, cînd le venea bine (CJF.); boierii făceau totul în țara aceasta și o storceau după plac (CRG.) 5. 6. ~ de puteri, a slei, a seca de puteri, a istovi 7. A goli pînă la cea din urmă picătură (un pahar, țîța, ugerul, etc.) [lat. vulg. *extorquere = clas. extorquere].

STOBOR, ○ **STOBOL** *sm.* 1. Îngrăditură de scînduri, împrejurare: A ciut stîncă curți Așa 'nănte, minunate, cu stobol împrejurat? (VOR.); cînil neîntrerup se preambiau în giurul stoborului fîntînit (RET.); La fîntîna stoborită cu stobori de mălin verde (PAMF.) 2. *Often. Trans.* Scîndură de gard, ascuțită la vîr; par de gard: au legat vaca... de un stobor al gardului (MERA) [bg. srb.].

STOBOR *subst.* 1. *Often.* S o b o r, adunare de oameni la ușa bisericii: am să-i sputu în ~ (R.-COB.); bătrînil chemau pe prigonitori în fața ~ului (GR.-N.) 2. 3. ~ul Blagovesteniei = **BLAGOVESNIC**; ~ul Sim-Pietrului, a doua zi de Sim-Pietru, cînd nu se lucrează, fiind rău de lupși de pagubă (R.-COB.); ~ul

Sintă-Măriei-miel, ziua care urmează după Sintă-Măria-mică, când oamenii nu lucrează, de teama loviturilor (M.-COO.).

STOBORI (-orăso) *vb. intr.* A împrejmuji cu stobor; **STOBOR** ①.

STOCK **STOCK**.

○ **STOCI** (-ooco) *vb. tr. și refl.* A (se) desumfla, a (se) goli de lichidul ce conține (un organ al corpului, o umflătură, etc.): boli și vacile... se lau apoi la goană, căci astfel mațele vitelor se stocesc și încep să se enfurască (PAMF.); i s'a stocit buba, pînătoace; dar și de pînătoace meu cel stocit de apă încă îmi era milă (CRG.).

STOCK (pl.-ocuri), **STOC** (pl.-ocuri) *sn.* ① Cantitate de mărfuri disponibilă pe o piață sau într'un magazin ② Depozit în general ③ Tot ce există în număr în casa unei întreprinderi comerciale [engl.].

† **STODO(A)LA** **STANDOALA**.

† **STOFĂ** (pl.-te) *sf.* ① Tesătură (în spec. de lînă), materie; postav ② Capacitate, valoare, merit, însușire: are ~ într'însul [germ. Stoff].

STOG (pl.-oguri) *sn.* Grămadă mare de fîn sau de snopi de grâu, alcătuită din mai multe clăi; are forma unei colibe cilindrice și se termină în vîrf printr'un acoperiș conic (4632): Unii brazdele răstoarnă; în câmpii alții le-adună. Le clădesc apoi în ~uri și ȕ stuh le încunună (ALECS.); ~urile cu pîne... ce avea Duca-Vodă pe marginea Nistrului... toate în răspău au pueres, de n'au avut nici o parte din cele bucate (M.-COO.); Ungurul tăgădui și păstră pe seamă-i vistieria și turmele și ~urile de bucate ale boierului român (ODOB.); s'fărăse oamenii nutrețele, de agințese ~ul de fîn zece lei (NEC.); — *adv.* un munte se nălță ~ în fața noastră (VLAH.) [vsl. stog ū].

STOGOMAN, **STOGOȘ**, **Băn. STOGOȘAN** *adj.* Se zice despre o varietate de oi rezultate din încrucișarea rasei țurcane cu rasa țigăie; oile ~e se deosebesc de țurcane și țigăi mai ales prin lîna lor care e mai mare și mai groasă decît a țigăii, dar mai subțire și mai moale decît a țurcanei; de obicei, în toate Țările și turmele mari nu se găsește decît un număr restrîns de ~e, care, în a doua sau a treia generație, devin țigăi sau țurcane (4633); lînă ~ă, lînă de pe astfel de oi: da lînă stogoșă, țurcană, seină... mițele și codina... nu-ți aduc nici un cîștig (M.-P.) [stog].

STOGOȘAT *adj.* ① **STOGOMAN**: Oile lui Dobrișan Nu sînt oi ca oile, Ci sînt oi ~e, Cu buriele lăsate (ROC.) ② Tuguiat: Cu căciuli tot nalte, Nalte, ~e. Lăsate pe spate (ROC.); Căciuli nalte, ~e, Căciuli cu moțuri lăsate (M.-COB.) [stog oș].

STOGOȘOR (pl.-oare) *sn.* *dim.* **STOG**.

† **STOIC** 1. *adj.* + Care are lipsa de simțire și ȃria sufletească a filosofilor stoici ② Ce ține de stoicism: doctrinele ~e.

2. *sm.* ① Partizan al stoicismului ② Persoană cu un caracter ferm, sever, neclintit și nesimțitoare: el a murit cum a trăit, ca un ~ [fr. stoïque].

STOICET *sm.* = OBLET [npr. Stoicu, poreclă dată Bulgariilor; pescarii fac o asemănare între capul acestui pește și capul de Bulgar].

STOICISM *subst.* + Sistem filosofic al lui Zenon (sec. al IV-lea în. de Chr.) care susține că durerea nu e un rău și punea fericirea în împlinirea dătoriei și în practicarea virtuții ② Țările sufletească care face pe om să rabde ori-ce durere și să ducă o viață cit se poate de austeră: sînt dator lînă a mărturisii că amicul meu știa să rabde suferințele cu un ~ antic (O.-GH.) [fr.].

STOL (pl.-oluri) *sn.* ① + Coloană de soldați (în marș): toată aripa ceea, ce sta din dreapta, ~uri după

~uri au pornit la vad (M.-COO.); ~ul ostilor turcești acum se pornise spre țară (BALC.); *pr. ext.*: se stîrnise un vînt aspru care mîna cu ȃleală ~uri de nouri negri pe cer (GRIG.); un ~ (de lăcuste) ținea un ceas bun și, dacă trecea acest ~, la al doile ceas sosea altul; și așa, ~ după ~ țineau cît țineau din prînz pînă în seară (M.-COO.) ② *Pr. anal.* Cînd de păsări ce sboară pe sus într'o anumită ordine: ~ de rîndunele (4634); ~ de cocori (4635): îl făcu un puț de corb și-l viri într'un ~ de corbi ce se urcase pînă la vîntul turbat (ISP.); Peste vîrf de rămurile, Treo în ~uri rîndunele (EMIN.); ~urile de grauri sburau amețite, cîrplind ca de spaima șoimilor (DLVR.) ③ Cînd, grămadă, mulțime: un ~ de copii ne arată cu degetul (URG.); Și cu poala prinsă 'n brîu, Vin cîntînd în ~uri fete De la grîn (COȘB.); pe dealul din față se plimbă un ~ de lumini mici și violace (CAR.); îmi apar ȃcoane din copilărie, ~uri de amintiri vechi, neohemate, tressar deodată în scăpărarea unei clipe (VLAH.) [gr.-biz. στόλος, "flotă"].

Fig. 4634. Stol de rîndunele.

Fig. 4635. Stol de cocori.

† **STOLĂ** (pl.-le) *sf.* ① Un fel de orar pe care-l poartă preoții catolici cînd slujesc [it.].

○ **STOLER** *sm.* **Maram. Bucov.** + = TIMPLAR [rut. stoljar].

○ **STOLERIE** *sf.* **Maram. Bucov.** + = TIMPLĂRIE: și tot mîncînd, ba colea lemnăria, ba dîncolo stoleria... ajunsel aproape de bătrînețe (GRIG.) [stoler].

† **STOLI** (-olesc) *vb. tr. și refl.* A (se) așeza în coloane, în ordine de bătaie: Husarii s'au stolit și au pueres asupra ostii lui Mihai-Vodă (M.-COO.) [stoli].

STOLIȘOR (pl.-oare) *sn. dim.* **STOL**: ca așezat pe Chimera în cer, dînd numele ei la un ~ de stele (ISP.).

† **STOLIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① Reședință, capitală: s'au bătut acolo doi ani și au luat și cetatea Abouvil, care este ~ Finilor (NEC.) ② **Bucov.** Scaun, tron: s'au suit la cer să-l dea pe Dumnezeu jos din ~ (VOR.) [rut. stolica].

† **STOLNIC** *sm.* ① + Rang de boierie: **Marele** ~, boier care avea sub supraveghierea sa bucătăria domnească și servea, la zile mari, bucatele la masa Domnului; ocupa, în Muntenia ca și în Moldova, rangul înaintea Marelui-comis: ~-mare... la zile mari și la veselii domnești, îmbrăcat în haină domnească, ...vine înaintea bucatelor domnești, le tocmește pre masă înaintea Domnului cu tipisile (GR.-UR.); de el depindeau bucătarii, numiți și ei „stolnici”: dînd vîna ~ilor că au făcut bucatele cotilte (M.-COO.) ② **Maram. Bucov.** Colăcer care servește bucatele la ospățul de la nuntă: (colăcerii) în cele mai multe părți servesc la masă, de unde apoi și (numele de) stolnici (MAR.) ③ *Ofen.* Cel ce poartă plosca și bradul de nuntă ④ *Ofen. Trans.* = CĂPETEL ⑤ [vsl. stolnik ū].

STOLNICEASĂ (pl.-ese) *sf.* ① + Nevasta unui stolnic ② **Maram. Bucov.** Femeie sau fată care servește bucatele la ospățul de la nuntă: (la nuntă) mai sînt încă... stolnice, călînărele și trespădătoarele SEV.).

† **STOLNICEL** *sm.* Boier de rang inferior ce servea bucatele la masa domnească; erau mai mulți stolnici, puși sub comanda unui vîtaf de stolnici (CANT.) [stolnic].

○ **STOLNICIE** *sf.* Slujba, demnitatea de stolnic.

○ **STOLOHAN**, **STOLOVAN** *subst.* **Maram.** (STM.-WB.) (SEZ.) Boț rotund, buloz.

○ **STOLOHĂNI** (-ănesc) *vb. tr. și refl.* A (se) face boțuri, bolovani: pămîntul... totuși să nu fie așa de umed, cît să se stolohească la boronire (NON.) [stolohan].

STOMAC (pl.-acuri), † **STOMAH** (pl.-ahuri) *sn*

Fig. 4632. Stog.

Fig. 4633. Oaic stogoșă.

Fig. 4634. Stol de rîndunele.

Fig. 4635. Stol de cocori.

Organul, în formă de pungă sau cimpoiu, așezat vertical în partea de sus a cavității abdominale, sub diafragmă; în el se secretază sucul gastric și se operează digestiunea alimentelor, (P) rinza (4636): așa ca o afrișcă simțea în stomah (VLAH.); stomahul, ca moara, cind n'are o măcina, atunci se strică (GOL.); stomahul cel tare și pietre mistuște (ZNN.); (E): a nu avea pe cineva la ~, a nu-l putea suferi [vsl. stomah u < gr. στόμαχος; forma stomac refăcută după fr. estomac].

*STOMACAL adj. (E) Ce ține de stomac.

STOMACH — STOMAC.

*STOMAHIC adj. (E) (E) Ce ține de stomac (E) Ce e bun pentru stomac [fr.].

*STOMAT (pl.-ate) sn. (E) Orificiu microscopic, în formă de butonieră, la epiderma părților ierboase ale plantelor și pe unde se introduce aerul (4637) [fr.].

Fig. 4637. Stomach.

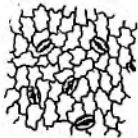

Fig. 4636.
S. Stomacul. — E.
Esofagul. — I. In-
testinul subțire.
P. Pancreasul.

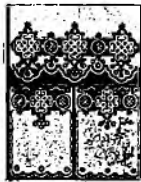

Fig. 4638. Stor.

*STOP! Interj. Oprește! stai! [engl.].

*STOPA (-opez) vb. intr. (E) A se opri (vorb. în spec. de un automobil, de un tren sau de un vapor [fr. s t o p p e r < engl.].

*STOR (pl.-oruri) sn. Un fel de perdea ce se poate ridica și coborî, mai adesea cu ajutorul unui resort (4638): ...Tu'noet pășind pe scinduri, Lași storurile groase... (VLAH.); oșili urmărită în neștre fâșia de lumină aurie care se scobora de sub ~ (GRL.) [fr.].

○ STORCOȘI (-ososo) vb. tr. (E) A strivi, a zdrobi, a flecăui, a terciui (vorb. de fructe) (CIAUS); mă storcoșește ou știrca, mă bagă 'n butie... și stau... Infundat și răbd (R.-cod.) [sto ar ce].

○ STORIȘTE sf. (E) Tîrla oilor, locul unde stau oile: a rămas în ~ a oilor una gălbejită, slabă, prăpădită (R.-cod.) (E) Pr. ext. Culcuș: plimbîndu-se prin vie, a dat peste un stol de potînchici care-și au ~ a acolo (BR.-VN.) [b g t o r i ș t e].

○ STORI (-răso) vb. refl. Băn. A se prăpădi, a pieri, a se istovi: din vremile cele de demult s'au storit și pînă astăzi să pătimească (MCH.) [lat. 'ex - t o r r e r e].

*STORNO sbst. (E) Trecerea de la un cont la altul; rectificarea unui articol de contabilitate printr'un adevărat ulterior [it.].

○ STORONI (-onoso), † STOROHANI (-ăneso) vb. tr. Mold. A bate îndesat, a stîlci în bătaie (PAMF.) (RV.-CRG.): (sfîntul) fu spinzurat și storohănit lăra milă; de acia fu trimis la Tarigrad și lărași storohănit (DOS.).

STORS 1. adj. p. STORACE: lămile stoarsă; (E) ~ de putere, sleit, istovit.

2. sbst. Faptul de a stoarce: ~ul strugurilor; Zie-a badea să nu joo Pin' la ~ul vinului, Cînd voui fi mireasa lui (IK.-BRS.).

† STORSURĂ (pl.-suri) sf. Storsul strugurilor (HASD.).

† STOS sbst. (E) Un joc de cărți: trei ani erau acum de cînd trăia în singurătate, ziua umblînd la vinat și sara jucînd ~ (NEGR.); oătișetui, care făcea zina noapte și noaptea zi, jucînd ~, rar venea pe la școală (CRG.) [pol. s z t o s, rus. s t o s u < germ. Stoss].

† STOSIȘOR (pl.-oare) sn. (E) dim. STOS: aldeși mai bine să facem un ~ (FIL.); și-și făceau ~ul obicnuit, care ținea pînă în ziua (VLAH.).

STRĂ prefix (E) Dă cuvîntului cu care se combină un înțeles care exprimă un grad superior al unei calități sau o intensitate a unei acțiuni: stră bun, stră vechiu, a stră lui, etc. (E) Adăugă cuvîntului cu care se compune înțelesul de „din-

colo", „peste": a stră punge, a stră muta, etc. [lat. e x t r a].

STRĂBATE 1. vb. tr. (E) A trece, a se duce de la un capăt la altul, a umbla peste tot locul, a cînteiera: străbătui cîmpurile și codrii, merse, merse, pînă ce ajunse la o pășuță (SP.). (E) A trece prin, a răzbi pînă dincolo, a pătrunde: oului a străbătut peretele; ploaia i-a străbătut toate hainele (COS.); străbătînd desigur pîduri, ajunse la cetatea în care se afla acea pasăre (SP.). (E) un dulce fior ne străbate (VLAH.).

2. vb. intr. A trece prin, a răzbi pînă dincolo, a pătrunde: vederea lui nu poate ~ prin toate ocolurile și afundăturile (SP.); s'au ascuns în fundul munților, unde nu străbatea (u) nici păsările cerului (SB.) [stră - + b a t e].

STRĂBUN 1. sm., STRĂBUNĂ (pl.-ne) sf. (E) = STRĂMOȘ, STRĂMOȘĂ: străbună... sta mai la o parte, pe pămînt, ou așa sbîrlită (SAD.) (E) pl. = STRĂMOȘI: îi răspunseră că bunii lor au zis de la străbunii lor povestindu-se de asemenea fleacuri (SP.).

2. adj. = STRĂMOȘESCU: Gloria străbună pe strămōși cinstește (ALX.); se adunară deei toți... cei mari, în Cîmpul Dreptății, ou așa alegă, după destinația străbună, pe Domnul lor (SP.) [stră - + b u n ă].

STRĂBUNIC sm., STRĂBUNICĂ (pl.-lei) sf. (E) Tatăl, mama străbunului (E) Străbunicii sm. pl. = STRĂMOȘI: străbunicii noștri dăo'or și ceva de dînsul, dar noi de unde să știm? (GR.-N.) [stră - + b u n i c].

○ STRĂCĂTOARE — STRECĂTOARE.

○ STRĂCHIA — STRECHIA.

STRĂCHINĂ (pl. străchini) sf. (E) Vas de pămînt pentru bucate, de forma unei farfurii adînci, blid (4639): să nu dumioi în ~ goală, înainte de a pune în ea ce ai de gînd să pui, ocol e rău de foamele (GOR.); toate străchinile nu sînt pentru ciorbă (PAMN.); (E) a ocolă în străchină — OALCA 2 (E) [gr.-biz. στράχινά].

Fig. 4639.
Strachina.

STRĂCHINOAIE sf. (E) augm. STRACHINĂ. Strachină mare: nu trece nici un ceas la mijloc și... o ~ de brînză ou smîntînă și mămăliga erau gata (CRG.).

STRĂCHIOARĂ (pl.-re), STRĂCHINUȚĂ (pl.-te) sf. (E) dim. STRACHINĂ. Strachină mică: a găsit pe un colț de masă... o străchinuță de brînză și oțetea hrinei de mămăligă (GRG.); Am o străchinuță verde, Umbra i se vede (GOR.), ghicitoare despre „ogîndă".

○ STRĂCURA... — STRECURA...

*STRADĂ (pl.-ăzi, -ade) sf. Uliță într'un oraș (4640): consiliul comunal hotărîse bițelele uliței ou pomposul nume de strade (O.-ZAMF.) [it.].

Fig. 4640. O stradă în București la începutul secolului trecut (după Doussault).

STRĂDALNIC adj. Străduitor, strguitor: și cum era moș Nichifor ~ și iute la trebile lui, răpăde avîrle niste coșolină în căruța... și, tiva bătute! (CRG.) [vsl. "stradaninik"].

STRĂDANIE sf. (E) Străduință: se află subț păgînesoul și tirănosul jug al Turcilor, cum nici biserică fără de multă ~ și cheltuială nu pot face (LET.); cu alergătură, ou cheltueală, ou ~ și cu stăruință, găsește fel de fel de lucruri folositoare (BR.-VN.); tot ce s'a agonisit ou aștia grijă din strădanie atîtor sute de ani... toate se fac pulbere și scrum în cîteva

ceasuri de sălbatăcie (VLAH.). ¶ ② † Suferință, patimă, chin, martiriu [vsl. stradanije].

○ **STRĂDĂNUȚ** (-nese) *vb. refl. Mold.* A se strădui: cît s'o strădănit dragului cu învătășura prin afadumile din Sadagura! (ALECS.); poate să te faci și popă aici..., oă eu pentru voi mă strădănesc (CRG.) [strădan(ie) + (străd)ui].

* **STRADELA** (pl.-le) *sf.* Ulicioară într'un oraș [i.].

○ **STRĂDOMAȘ** *sm. Băn. (NOV.)* = **SURDOMAȘ**. **STRĂDUȚ** (-neso, -niu) *1. vb. intr.* † A pătimi, a se chinui, a suferi martiriul: un fecior al mieu zace slab foarte, cumplit străduște (COR.).

2. *vb. refl. A-și da o silință continuă, a se osteni într'una spre a îndeplini ceva, spre a duce la capăt un lucru:* Mihai se străduia să-și îngrădească pentru vremea viitoare rodul biruinții și agonistia trudelor lui (VLAH.); Străduște-te, bărbăte, s'adună multe bucate, Că și eu m'oi strădui, Pînă ce le-oiu risipi (IK.-BRS.).

STRĂDUINȚĂ (pl.-te) *sf.* Faptul de a se strădui, silință continuă, osteneală ce-și dă cineva ca să ducă ceva la bun capăt: zădărnica străduințelor omenești (BR.-VN.).

STRĂDUITOȚ *adj. verb. STRĂDUȚ.* Care se străduște.

○ **STRAPIDĂ** = **STAFIDĂ**.

○ **STRĂFIĞĂ** (-ig) *vb. intr. Olten. Băn.* = **STRĂNUTA**.

STRĂFULGERA (-er) *vb. intr.* ① A fulgera, a arunca fulgere [stră- + fulgera].

STRĂGĂLIE *sf.* ① Cerculeț de fier ce se pune pe lingă capătul osiei, spre a împiedeca frecarea căpății roții de opor ¶ ② Disculeț de lemn, la roata olarului, pe care se dă forma lutului (■) 4177).

STRĂGĂNI... = **TĂRĂGĂNI...**

STRĂGHIAȚĂ, ① **OST(Ė)REGHIAȚĂ**, *Băn. STRĂGHIAȚĂ sf.* ① Casul abia încheiat și nestors încă de zăr [lat. (l)ac) strangulat um „lapte prins”].

STRĂIN, † **STREIN**, † **STRIIN**, ○ **STRIN** *1. adj.* ① Care e de alt neam, din altă țară; Ministrul, Ministerul Afacerilor străine, care regulează raporturile Statului cu țările străine, ministrul, ministrul de externe ¶ ② Care (pro)vine din alte țări; care aparține altui neam, altui țări, altui ținut: vinuri ~e; limbă ~ă; să nu fie ție Dumnezău proaspăt, nice să te închini a Dumnezău strein (DOS.); omu ointa-vrem ointarea Domnului în țară străină (COR.); cu multă nevoială am cîtit cărțile și izvoadele, și ale noastre și ale celor streine (LET.) ¶ ③ Care aparține altuia, care nu e al lui: să-și pliază și sămînța și arătura și toată roada... ce-au sămînțat pre loc străin (PRV.-MB.); ④: lucrul străin (sau haina străină) nu ține de oald ¶ ⑤ Care nu e rudă, care nu e din aceeași familie, din aceeași casă ¶ ⑥ Care nu privește pe cineva sau ceva, care nu se raportează la cineva sau la ceva: o chestiune ~ă ¶ ⑦ Neștiutor, care nu știe: e eu totul ~ de medicină ¶ ⑧ Care nu e de aceeași natură, cu totul deosebit: materii ~e.

2. *sm.* ① Om din altă țară, de alt neam ¶ ② Om care nu e rudă, care nu e din aceeași familie sau din aceeași casă cu cineva; ③: mila de la străin e ca umbra de la spin (sau ca gardul de mărăcini); — unde dă pîrintele, crește, dar unde dă străinul, se usucă (ZNN.).

STRĂINA = **INSTRĂINA**.

STRĂINĂTATE, † **STREINĂTATE**, † **STRINIĂTATE**, ○ **STRINĂTATE** *sf.* ① Tară străină: Săracă străinătate, Mult ești plină de păcate (IK.-BRS.); împăratul, fiind la el foarte mult, l-a fost trimis cu chelitul în străinătate să se desăvîrșească în școlile înalte (CAR.) ¶ ② † Exil: am venit la pămîntul meu, zăbovind în streinătate nouă ani, cu multe valuri și supărări (LET.) ¶ ③ Neam străin: De la Nistru pîn' la Tisa Tot Românul plînsu-mi-s'a Că nu mai poate străbate De-atîta străinătate (EMIN.).

STRĂINEȚ *adj. dim. STRĂIN:* Numai unu-i ~, Nu ține nime cu el (SEZ.).

STRĂINEȘTE *adj.* Ca străinul, în felul străinilor; în limba străinilor: Moscalii, Rușii, Bolgarii... tot un neam sînt, fără alte numiri ce au străinește, adică la străini (M.-COST.).

† **STRĂINIC** *sm.* Călător; pelerin [vsl. strānīnikū].

† **STRĂINICI** (-lceso) *vb. intr.* A călători, a cutreiera țările [strānīc].

STRĂINIME *sf.* = **STRĂINĂTATE** ① ② [strā- in].

* **STRĂINISM** (pl.-me) *sn.* ② Vorbă, expresiune împrumutată dintr'o limbă străină.

○ **STRAISTĂ**... = **TRAISTĂ**...

○ **STRAIȚĂ** (pl.-te) *sf. Olten. Băn. Trans.* ① = **TRAISTĂ**: pe vremea aceea, oînd Dumnezeu umbra prin polene cu straia 'n botă (MAR.); vinătorul alergă și o prîneș (mierla) și, îndată junghindu-o, o aruncă în ~ (TICH.) ¶ ② † **STRAITA-POPI** = **TRAISTA-CIOBANULUI** [comp. alb. straiçe].

○ **STRAIȚE** *sf. pl. dim. STRAIU.* Hainuțe: au venit căsăni fetei acasă și au aflat-o în ~le ei rupte și terfenitoase (SS.).

STRAIU (pl.-ale) *sm.* ① Pătură, țol (MKT.) ¶ ② *Mold. Bucov.* ① Haină: s'au umplut Lești și Nemți de avuție și de cal turcești și de straie bune (MUST.); să-mi dai bani de chelitală, straie de primenea și cal de călărie, ca să și pornesc fără zăbavă (CRG.); straiele nemțești, costumul european al bărbaților, s'a început a se purta pe la anul 1845 (VOR.) ¶ ② *Mold. Bucov.* ① Suman: lufund-și Petrea un ~ pe sine, au purces tustrei la tîrg (SS.) ¶ ③ † **STRAIUL-BROASTEI** = **MĂTASEA-BROASTEI**.

STRAJĂ (pl.-ăji), **STREAJĂ** (pl.-eji) *sf.* ① ✕ Sentinelă, gardă: a pune ~; a pune de ~; a fi, a sta de ~; a ținea ~; a doua zi cînd a înnoptat, a țesit căprăril alară de ~ și cele trei cătane au rămas înăuntru (SS.); Chemăți suteații oei mai ageri și străji de noapte rînduți (VLAH.); ②: Sus, în codrii de pe dealuri, Luna blîndă ține strajă (EMIN.); ③: a-și pune ~ gurile, a-și stăpîni vorba, a-și pune friu limbii: el nu zise nici un cuvînt de înfruntare pentru Tătarul cel ce nu știa să-și pună strajă gurile (SP.) ¶ ④ ✕ Patrulă: în zădar imblau streji de arnăuți și de simeni; nu puteau... descoperi bandele vagabonzilor (NEGR.) ¶ ⑤ ✕ † Avangardă, avanpost: chemat-au pre Grigorie-Vodă la stat, să stătească pre cine vor oriîndu să trîmîță înainte de strajă (MUST.); Ștefan porunci a se trage străjile mai spre tabără (SP.) ¶ ⑥ † Una din cele patru părți în care era divizată noaptea: să ară fi șiînd domnul casei de cătră oare straie furul va veni, preveghiar'ară amu (COR.) ¶ ⑦ = **BARIERĂ**: la streajă, un fel de logofăt... se arată înaintea cailor (I.-GH.) ¶ ⑧ Balustradă, parmacic, rampă; apărătoare: straja podului; niște trepte au strajă conduc din partea de jos a morii în... podul pietrelor (PAC.); plasa are de jur împrejur straja de funie grosă oît degetul, ca să dea țările plășii (PAMF.) ¶ ⑨ = **GARDĂ** [vsl. strāzaj].

○ **STRAJAC** (pl.-ce) *sn. Trans.* Saltea [germ. Strohsack].

○ **STRAJAMEȘTER** *sm. Trans.* ✕ = **VAGMISTRU** [ung.].

STRAJĂR, † **STREJĂR**, ○ **STRĂJER** *sm.* Paznic, păzitor, gardian, sentinelă: Dar străjerul lor s'a toate purtător de grijă cine-l? (VLAH.); străjerii atunci se nîță unni la altul și string din umere (CRG.); au trecut pe'n streajă, pe poarta cea mare și nime din străjeri nu l-au cunoscut (M.-COST.) [strajă; comp. și srb. strāzaj].

† **STRAJNIC** *sm.* Paznic [vsl. strāžīnikū].

○ **STRĂJNIC**... = **STRAȘNIC**...

† **STRĂJINIȚĂ** (pl.-te) *sf.* Turn de strajă [comp. v. rus. strāznica].

STRĂJUȚ, **STREJUȚ** (-nese) *vb. tr. și intr.* A sta de strajă, de pază, a păzi: această ceată era de-a purure împrejurul Domnului lor și-l străjuiau cu neadormire în vreme de război (SP.); patru tururii înalte, cu ferestre înguste, străjuesc din cele patru colțuri ale curții (VLAH.); d-te te-l oulea în cărăuți și eu te-oiu străjui toată noaptea (CRG.); Ștefan-Vodă... ca un păstor bun ce strejuește turma sa, așa în toate părțile strejuia și priveghia (GR.-UR.).

○ **STRĂLIBAT** = **STURLIBAT**.

STRĂLUC *sm.* ✕ Insectă de culoare verde sau roșie ca bronzul, cu luciu metalic, cu aripile albastre sau verzi, acoperite cu puncte mici; bărbătușul are coarne mai lungi decît corpul, ca niște peri vîrtoși; cînd e prins, răspîndește un miros ca de mosc (*Cerambyx moschatus*) (■) 4641) [strāluç].

STRĂLUCI (-ucase) *1. vb. intr.* A luci foarte tare, cu o lumină vie: pietrele cele scumpe strălucesc așa de tare, oît luminează... ca și o făclie (SS.); se ulta drept la

STR-
STR

dinseu au niște ochi cari strălucneau ca două făclii (isp.); ca luceafărul de noapte strălucște (GOL.).

2. *vb. tr.* A face pe cineva să lucească: Soarele 'n fată pune-ți-o!u, Lipi-ți-l-o!u, Străluc-te-o!u (P. PRV.) [lat. *tralucire = clas. tralucire].

STRĂLUCIRE *sf.* Faptul de a străluci; rezultatul acestei acțiuni.

STRĂLUCIT *adj.* ① *p. STRĂLUCI* ② ③ Vestit, ilustru, splendid: de-țe fără griji și Dumnezeu să-ți dea o izbândă ~ă (isp.).

STRĂLUCITOR *adj.* *verb. STRĂLUCI*. ① Care strălucște: o piatră strălucitoare; ochi ~i ② ③

Ilustru, vestit: Mihai rămâne una din cele mai strălucitoare figuri în istoria omenirii (VLAH.).

† **STRĂLUMINA** (-inez) *vb. tr. și intr.* A lumina tare, a da o lumină foarte puternică: frumusețele tale ziua luminează, noaptea străluminează (CANT.) [stră-lu-mi-nă].

† **STRĂLUMINAT** *adj.* ① *p. STRĂLUMINA* ② ③ Prea ilustru: au pornit toate puterile sale asupra ~ului și adevărat nebiritulul Leopoldo, împăratul nemțesc (N.-COST.).

○ **STRĂMĂ** (pl.-me, strămi) *sf.* ① Fir destrămat dintr-o țesătură: cind bei apă din piraie d'al d'astea, ziua, să pui un semn de la tine... un păr din cap, ori o ~ din bete, din cămașă, brlu, etc. (SEZ.); ②: Iși șterge ochii somnoroși o'o ~ de nor (LUNG.) ③ *Trans.* = **STRĂMĂTURĂ** ④ [destrămă].

STRĂMĂTURĂ (pl.-tori) *sf.* ① Fir destrămat dintr-o țesătură (numit și **DESTRĂMĂTURĂ**): se leagă cu o destrămtură de la poala cămășii (SEZ.) ② Lină colorată toarsă, întrebuințată la țesut și la cusături: unii trimit pe la oase și ucele de apă, împodobite cu... flori, care se leagă împrejurul gurii cu strămtură roșie (PAMF.); fata moșneagului... a dat să-i cumpere fel de fel de strămtură și un oot de pliază (VAS.) [destrămă-tură].

† **STRĂMINARE** = **STRĂMURARE**.

STRĂMIOR *sm.* ① Berbec în al treilea an, (în)terțiu. — **STRĂMIOARĂ** (pl.-re) *sf.* Oaie în al treilea an, care a fătat un miel: că, zău, bine zice strămioara, bade urse! (PAC.) [stră - + mior, mioară].

STRĂMOȘ *sm.*, **STRĂMOȘĂ** (pl.-ve) *sf.* ① Tatăl, mama bunicului sau bunicii: nci unu! nu e... al căroră, au tată-său, au moșu-său, au strămoșu-său, au tatăl strămoșu-său, au cevași mai în sus, carele să nu fie fost au Strb, au Greo, au al-țeivași neam străn (LET.); Constantin-Vodă, carele au fost Domn alce la noi în Moldova... se trage de pre strămoșă-sa neam din Domnii cel vechi moldo-venești (NEC.) ② *Strămoși pl.* Generațiunile trecute, pînă la cele mai îndepărtate timpuri, ale unei familii, ale unui neam, străbuni: Știl din ce neam mă trag și că strămoșii mei sînt fil de dumnezei? (ALK.); din moși strămoși, din timpurile cele mai vechi, din generațiune în generațiune: cel de pe urmă urmaș al unui mare neam de boieri români, pomenit din moși strămoși și scris în pisanile a vre-o trei biserici din oraș (BR.-VN.) [stră - + moș, moașă].

STRĂMOȘESC *adj.* Al strămoșului, ce ține de strămoși, străbun: si-au plătit și el datorile acestei lumi cea strămoșească și s'au dus cătră părinții săi (NEC.); ~ul său palat luă o nouă formă (NEGR.); păcate strămoșești.

† **STRĂMOȘIE** *sf.* Calitatea de strămoș: aceea „heredia” latinește se zice „hereditas”, adică ~ (M.-COST.).

○ **STRĂMTĂ...** = **SDREANTĂ...**

STRĂMURARE *sf.* ① Nuia lungă cu care se îmboldesc boii, ca să tragă (*in spec.* la plug): vorbesc oamenii că, cind au fost arlat cu dinșii, cu Leșii, l-au fost împungind cu strămurările ca pre boi, să tragă (NEC.); plugarul împunge uinelcat cu ~a pe boul ce muncește de dimineată pînă în seară (ION.); ② F nu-i ajungi cu ~a la nas ~ NAS ③ ④ ⑤ Smicea sau creangă subțire și mlădioasă: ~ de alun [lat. *stimularia < stimulus].

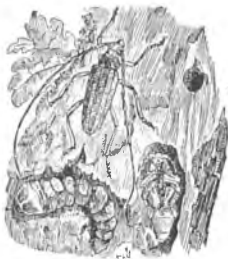

Fig. 464r. Străluc.

STRĂMURĂRIȚĂ (pl.-te) *sf.* = **STRĂMURARE** ①.

STRĂMUTA (-mut) *vb. tr. și refl.* ① A (se) muta din loc: abia acumă s'au înduplicat părinții împăratului oa să se strămute la curtea lui (M.-COST.); toate aceste suspinări mă fac să casc pînă-mi strămut fălcile (ALECS.); ~ cuiva fălcile, a-i strîmba fălcile, a-i da o palmă sdravănă: sfințitul... lovi pre Arie cu palma preste obras atita de tare, cît i să strămutară fălcile (VARL.) ② A (se) preschimba: ascunsă giudețul lui Dumnezeu toate giudețurile omenitei le strămută (M.-COST.); Dumnezeu... așa au vrut și au orînduit lucrurile lumestei, ca să se mute și să se strămute (LET.); de atunci nu le-a mai trecut prin cap să strămute înțeleapta împărțire a soorului lor (MERA); dacă la vre-o nevăastă îi mor copiii unul după altul, le strămută numele (GOR.) [lat. vulg. *extramutare = clas. transmutare].

STRĂMUTAT *adj. p. STRĂMUTA* ① ② **NE-STRĂMUTAT**, neschimbat; neclintit: prietenie ~ă.

STRANĂ (pl. strane, străni) *sf.* ① Pie-care din jețurile din biserica ortodoxă, așezate la dreapta și la stînga iconostasului, de-a lungul pereților naosului și pe care stau demnitarii Bisericii, ctitorii, citeții, etc. (4642, 4643): îi duseră (pe Domn) de subțiori pînă la strana poletă ce se înălța pe trei trepte, la dreapta, în biserică (ODOB.); nu mai leșea ni-

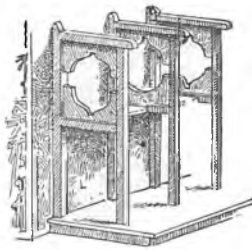

Fig. 4642. Strane.

Fig. 4643. Strană domnească (Mănăstirea Horezu).

căierii, afară de Jola și Vinerea Paștelui, cind se ducea la biserică în strana strămoșească (BR.-VN.); Stal dreaptă 'n strana vechii biserici de la țară (VLAH.); călugării steteau înlemniți în stranele lor (CAR.) ② Locul din biserică destinat pentru cîntăreți și așezat de ambele laturi ale corului ③ ④ Corul unei biserici, împărțit în două grupuri: strana dreaptă și strana stîngă ⑤ Locul unde înnoptează vitele (psc.): vitele le-a dat, că era o ~ prea proastă de vite (MET.) [vsl. strana „parte, latere”].

STRĂNCĂNI = **SDRĂNGĂNI**.

STRĂNEPOT, și **STRĂNEPOTĂ** *sm.*, **STRĂNEPOATĂ**, și **STRĂNEPOATĂ** (pl.-te) *sf.* ① Copilul, copilă nepotului sau nepoatei (de fiu sau de fiică): cel de jos... se chiamă ocoană mîei, nepoții mîei și strănepoții mîei (PRV.-MB.); rude din jos sînt copiii, nepoții, strănepoții și celalții (LEG.-CAR.); Nemrot... fecior lui Huz, din neamul urașilor, strănepot lui Noe (N.-COST.) ② Strănepoti pl. Urmași îndepărtați din tată în fiu, posteritatea cea mai depărtată: poate că strănepoții noștri vor vedea înăpăun-du-se idealul păcii vecinice între popoare [stră - + nepot, nepoată].

STRĂNGULĂ (-ulez) *vb. tr. și refl.* A (se) strînge de git (cu o funie, cu o curea, etc.), a (se) sugruma [lat.].

STRĂNGULARE, **STRĂNGULAȚIUNE**, **STRĂNGULAȚIE** *sf.* Faptul de a (se) strînge la, strîngere de git, sugrumare, gîtuire [fr. < lat.].

STRĂNIU *adj.* Ciudat, neobicinuit, bizar: acel ~ echipă purta un fel de boier cu cîcioșiri și cizme roșii (L.-GH.); ce limpede mi se înălțasea acum toată scena aceea înfloritoare, stranie, pe care niciodată n'am s'o nit (VLAH.) [it. stranio].

STRĂNTĂ... = **SDREANTĂ...**

STRĂNUT (pl.-uturi) 1. *sn.* ① Faptul de a strănuta; rezultatul acestei acțiuni; strănutat: un ~ într-o clipă prînsese pe bietul bătrîn; prin acest ~ pierdu și dinții ce mai avea (L.-M.) ② ③ Pata albă pe nasul sau pe botul calului.

2. *adj.* ④ Cu o pată albă pe nas sau pe bot (*verb.*

de cai): Cu dungi negre pe spinare, Strănuțe ofte de-o nare (roc.).

STRĂNUTĂ (-ut) *vb.* *intr.* A emite cu violență și convulsiv, prin nas, aerul conținut în plămîni: au început a ~ Barnovecki-Vodă și țare; iară boierii, carii erau la masă cu Barnovecki-Vodă, i-au zis, după obicei: „sănătoș, Doamne, și pre voia Măriei Tale!” (NEC.); cînd strănuți, e a bine, și ceea ce gîndești atunci, se va izbindi (GOR.); cine strănuță de trei ori în șir, e... semn de mare chef (GOR.); dacă strănuță caii pe timpul cînd sînt pe drum, este obiceiul a zice: „sănătoș!” (GOR.) [lat. *sternutare*].

STRĂNUTĂT *sbst.*, **STRĂNUTĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a strănuța; rezultatul acestei acțiuni; strănut. ② ③ **IARBĂ-DE-STRĂNUTĂT** = **ROTOFELE-ALBE**.

STRAPAZĂN (*pl.*-ane) *sn.* ② Fie-care din cuiele de lemn sau de fier înfipte într-o barcă, de care se razimă lopoțile, cînd se vislește: lăsa lopoțile în ~ele lor (S.-ALD.).

○ **STRĂPEZI**... = **STREPEZI**...

○ **STRAPONȚIN** (*pl.*-ine) *sn.*

① o Scaun fără spătar care se poate ridica și lăsa în jos, după voie (într-o sală de spectacol) (4644) ② ③ Scaun, într-o trăsură, într'un automobil, etc., care se poate ridica sau coborî, după voie [fr.].

STRĂPUNGĂTOR *adj.*

verb. **STRĂPUNGE**. Care stră- Fig. 4644. Straponțin. pune.

STRĂPUNGE (-pung; *pf.* -punsei, *†*-puns; *part.* -puns) *vb. tr.* A împunge cu un ac, cu un cuțit, cu o sabie, etc., astfel încît virful să iasă de partea cealaltă; a pătrunde adînc: îi scoate limba afară, i-o străpunge cu acul, și i-o presură cu sare și cu pipieru (CRG.); Pe dumșani îi străpunge cu baloneta 'n piept (ALECS.); ②: ea, ou viers dulce femelesco... mai lesne deoit săgeata străpunge inima volinloni (DOBOS.) [lat. *vulg.* *extra-pungere = clas. transpungere].

STRĂPUȚAN 1. *adj. p.* **STRĂPUNGE** ② ③ **NE-STRĂPUȚAN**.

2. *sbst.* Faptul de a străpunge: ~ul urechilor, ***STRAS** *sbst.* Sticlă foarte limpede, foarte tare, întrebunțată pentru a imita diamantul și pietrele prețioase, din cauza proprietăților ce are de a refracta puternic lumina [fr.].

†**STRASTE** *sf.* Durere, suferință, patimi: să prăznuim pre voia lui Dumnezeu sfintele straste (VARL.) [vsl. *strastij*].

STRĂȘNIC 1, ○ **STRAJNIC** *adj.* și *adv.* ① În-grozitor, spăimîntător; grozav (de mare, de tare, de iute, etc.): mulți (tilharii)... s'au sfînt oameni buni, vînzînd acele cazne și munci strașnice ce le făcea Cantemir-Vodă fără de nioi o milă (N.-COST.); copiii, încălecat pe bățul său, gîndește că se află călare pe un cal de cei mai strașnici (CRG.); de cînd... împăratul aduse pe strajnicii pascăilor la curte, de atunci... pară nu-i mai tigneau mincările (RET.); Chimifiță urăște strașnic pe oamenii de valoare (VLAH.) ② **Aspru**, sever: le împunea însărcinări grele, și le vorbea tot aspru, vînd, prin astfel de purtări strașnice, să întemeieze domnia lui fără cumpăt peste toți (DOBOS.); strașnică pornocă dăte împăratul ca să pule oaste împrejural flintini (SP.) [vsl. *strashin*].

STRĂȘNIC 2 *sbst.* ③ O specie de ferigă, numită și „acul-pămîntului” sau „părul-Măicii-Domnului” (*Asplenium trichomanes*) (4645) [bg. *strašnik*].

STRĂȘNICI (-ițese) *vb. tr.* A trata aspru, cu severitate, fără milă: să ne răsculăm împotriva lui Zeus și să-i arătăm că el n'are nici un drept de a ne ~ pe noi (DOBOS.); Ioan-Vodă... pune rînduială 'n biserială și 'n toate treble țării, strășnicind pe cei laocomi și asupritori (VLAH.) [strașnic].

STRĂȘNICIE *sf.* ① *Mold.* Grozăvie, faptă,

purtare grozavă: așa cu mare ~ petrecea această domnie (LET.); vorbesc undele Argeșului de strășnicia stîncilor de la Chei (VLAH.) ② **Asprime**, severitate: a hotărît... să-și dostoarcă răbdările suferite sub strășnicia în care-i ținuse tată-său (CANT.); era vestit în toată Rusia pentru violența și strășnicia sa (N.-GH.) [s t r a ș n i c].

STRAT (*pl.*-aturi) *sn.* ① † Așternut, ori-ce se așterne spre a se putea culca cineva, pe care poate sta cineva întins; pat: vouă spăla în toată noaptea ~ul mîien, ou leorămile mele așternutul mîien vou uda (DOBOS.) ② Așternutul, culcușul porcilor, iepurilor, etc.: să ia o poală de paie... din ~ul porcilor și să le aducă în casă (GOR.); era o iepuroaică în mărăcinii de unde sărise i-am găsit ~ul și patru pui (BR.-VN.) ③ Ori-ce se așază, se așterne, se întinde peste o suprafață, spre a o acoperi; pătură: un ~ de gunoai, de nisip, de zăpsea; o sudoare-i scaldă trupul și-l îngheță ca un ~ de zăpșă, din creștet pînă la tălpi (OLVR.) ④ ~uri geologice, diferitele îngrămădiri de materii ce s'au așezat unele peste altele, de-a lungul vecurilor, și care alcătuiesc diferitele terenuri geologice; ⑤: spiritul de naționalitate și de libertate se destetase în toate ~urile societății noastre (N.-GH.) ⑥ Locul mai ridicat, într-o grădină sau livadă, unde sînt semănate flori sau legume: florile erau în ~uri verzi și luminau albastre (EMIN.); cînd îi zări că vine boierul... să se facă o toamnă ~urile și oă îndrepti cărările (SB.); ou aș gîndi că ar fi bine să fac cîteva ~uri colo de-a lungul gardului (SLV.); ~uri de ceaap, de usturoiul ⑦ Partea de jos a o mulțime de obiecte sau unele, lemnele pe care se razimă războiul de țesut, sucala, etc.; grinzile pe care e așezat podul morii (TAB. XXXVII, E, 3) ⑧ Partea de jos a puștii, patul puștii (4033): îi luai apa de la moară, pocnindu-l cu ~ul puștii peste scătrile (GN.); mă izbesc între ei ca un leu turbat și fac proașcă cu ~ul puștii (ALECS.) ⑨ † Afetul tunului: la puști au apucat Căzaci de au stricat roatele și ~urile (M.-COST.) ⑩ **Băn.** Organul genital al vacii ⑪ ⑫ ~ de Rusalii, Stratul-Rusaliilor — **RUSALII** ⑬ [lat. *stratum*].

***STRATAGEMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ① † Vicleșug de război, întrebunțată pentru a surprinde și înșela pe inimic: Ciapanogiu, crezînd că sîntem putere mare și că fuga Muscalilor era numai o ~, s'a speriat și a iust-o la fugă spre Calafat (N.-GH.) ② ③ Vicleșug, tertip ce se întrebunțează la ori-ce împrejurare: s'ar fi așfrit rîu pentru mușafiri înfloritoare țărăleală, dacă nu-i dădea fratelui meu prin mînt o ~ (CAR.); stratagemele la care recurgea pentru a-și împăca simpatia politică (BR.-VN.) [fr.].

***STRĂȚĂIA** (-tau) *vb. tr.* A întretaia: cărări ispititoare strătaie strălate (VLAH.) [s t r a - t a i a, după fr. *entre couper*].

***STRATEG** *sm.* ① General priceput, la vechii Greci [fr. *stratège*].

***STRATEGIC** *adj.* † Ce ține de strategie: asediul stîncii se făcu după toate formele ~e (N.-GH.) [fr.].

***STRATEGIE** *sf.* ① † Artă de a combina mișcările unei armate pe hartă și de a așeza trupele într'un fel foarte avantajos în vederea operațiilor militare: Mehmed-Aga fu însărcinat... să pule în practică toate cunoștințele sale de ~ (ALECS.); una din strategiile acestor bravi era să pîndească la Podul Caravelor, lîngă Smirna (N.-GH.) ② *Pr. ext.* Toate mijloacele întrebunțate spre a-și asigura izbînda într-o luptă: strategia parlamentară [fr.].

***STRATEGIST** *sm.* ① Cel ce se pricepe bine în ale strategiei ② Cel ce scrie despre strategie [fr.].

STRATENIE, STRĂTENIE — **STREȚENIE**.

***STRATIFICA** (-ție) *vb. tr.* ① A așeza substanțe în straturi într'un vas ② ③ A determina stratificarea terenurilor sedimentare [fr. *stratifier*].

***STRATIFICA** - **RE, STRATIFICAȚIUNE, STRATIFICAȚIE** *sf.* ① Faptul de a s t r a t i f i c a; așezarea unele peste altele, într'un vas, a mai multor substanțe deosebite ② ③ Așezarea în straturi a terenurilor sedimentare (4646) [fr.].

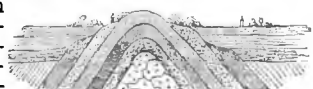

Fig. 4646. Stratificațiuni.

Fig. 4645. Strașnic.

STR. *STRATIGRAFIC adj. Privitor la stratigrafie [fr.].

STR. *STRATIGRAFIE sf. Partea geologiei care tratează despre ordinea în care s'au așezat unele peste altele diferitele straturi ale terenurilor sedimentare [fr.].

STRĂTORICĂ

sf. ♀ = VENTRILICĂ ①.

*STRATUS sbst.

⊕ Grămadă de nori aproape orizontali și de formă lunguieată [4647] [fr.].

*STRĂȚĂ (pl.-ve)

sf. ♀ Jurnal, registru în care un comerciant înscrie provizoriu toate operațiunile de peste zi [germ. Strazze].

STRĂVĂZĂTOR adj. verb. STRĂVEDEA. Străveziu.

STRĂVECHIU adj. Foarte vechiu, din timpurile cele mai îndepărtate: figurile... de reni... și de alte animale dispărute... gravate cu sula de către oamenii străvechi... în timpul perioadelor glaciare a Europei (DOB.); e plin locu! acesta de amintiri străvechi (VLAK); [stră - + vechiu].

STRĂVEDEA (-vă) vb. refl. A se vedea prin, a prevedea: strimtoratul... e încovrigat de slăbui; prin fața lui... te străvezi (VIF); [stră - + vedea].

STRĂVEZIU adj. Prin care se străvede, transparent: toate lucrurile mi se par găurite ca sticla și străvezii ca apa cea limpede (CRG); cerul e de un albastru limpede, ~ (VLAK); și fața străvezie ca fața albei ceri slăbițe e de umbra duioaselor dureri (EMIN).

STREAJĂ = STRAJĂ.

○ STREAMȚĂ, STREANȚĂ = SDREANȚĂ.

STREĂȘINĂ, ○ STREȘINĂ (pl.-ășini), ○ STRĂȘINĂ (pl.-ășini, -ășini), ○ STREĂȘINĂ (pl.-ne) sf. ① Prolungirea acoperișului peste marginea de sus a pereților casei, care acopere prisma și pe care se scurge apa de ploaie: în mijlocul unei grădini pustii... se înalțău ochii de tereastră spartă a unei case vechi, a cărei streșină de zindrită era putredă (EMIN); rîndunelele ce-și pregăteau cuibul sub streășina casei (GN.); dacă la Bobotează curg streșinile, se face vin mult (GRM.); să nu smulgi trestie din stăbul din streșina casei, că faci a pustiit (GOR.); Un lilac orbit de lună, în sber de strășini se lovește (VLAK); calul... începu a sări cu picioarele cele de dinaintea tot în sus și a se acotă cu dintele pe streășina casei (SB.); într'acest oraș sînt case... avînd streășina scosă afară din ziduri peste douăsprezece palme (C.-RAD.).

② Acoperimîntul înclinat al unei porți [4648]: în mijlocul îngrădirii era o poartă cu două canaturi, învelită cu streășină de uluc măruntă (FIL.). ③ Pr. ext. Acoperimînt, acoperiș: Culoași sub strășini largi de ramuri, în adîncimi întinse, Vom asculta orga pădurii (VLAK); unul din ei își duse palma streășină la ochi (S.-ALD.); femela... îi aștepta în prag, cu mîna streășină deasupra ochilor (GR.). ④ Pr. anal. Bordul pălăriei; cozoroc: penajurile cad restirite 'n jos pînă pe streășina ochiului (S.-ALD.) [vsl. 'strășina < strêhû; comp. slov. strešina].

○ STREAZ (pl.-zuri) sn. Often. Bucov. Cadă mare în care se pun prunele, la fabricarea țuicii sau rachiuului [srb. sraz].

STRECĂTOARE = STRECURĂTOARE.

STRECHE, STRECHIE sf. ① Insectă, de mărimea unei albine, cu corpul păros, negru și lucitor, capul lățet, spinarea vărgată și aripile castanii; e foarte lăcomă de singe, așa că vitele, caii și oile, întepate și sîngerate de ea, o iau la fugă,

Fig. 4647. Stratus.

nebuze de durere și usturime, frîngîndu-și uneori capul sau picioarele (*Hypoderma bovis*) [4649]; o varietate a acestora, cu corpul mai mic, mohorit, mai peste tot gol, numai la vîrfurile abdomenului acoperită cu un pufosor moale, e STRECHEA-ŢILOR (*Oestrus ovis*) [4650]; deasupra Condrenilor... se află vestita Cetate a Neamului... locuită vara de vitele fugărite de strechie (CRG.); Jnnona... trimise asupra lui (Ercule) o streche d'alea năbădăloase și-i risipi cîreada de vaci (ASP.); a dat

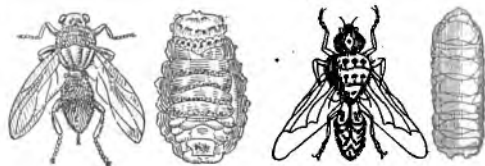

Fig. 4649. Streche cu larva ei.

Fig. 4650. Strechea-ilor.

strechea în vite; a fugi ca de ~; o la la goană pe cîmp ca de streche și plere 'a întunerec (CAR.); de aci F a fi lovit de ~, a fi nebun, smintit, ieșit din minți: verșoară dragă, nu omuva l-a lovit strechia pe grădinarul d-tale? (ALECS.) ② Pr. ext. Nebunie: stîl cum m'a apucat strechea de bucurie și te-am strîns de gît, de era să te omor (VLAK); jupineasa îi descîntă (dolerului) de strechie (ALECS.) ③ STRECHEA-CALULUI = MUȘCA-CALULUI ④ = TAUN [vsl. 'strêkij a < strêk a ti, 'a înțepa']. STRECHIA, ○ STRECHIA (-ohiu) vb. intr. ① A o lua la fugă ca nebun de răul strechiilor (despre vite): oum a rostit Dumnezeu cuvintele acestea, a și dat strechia în vite și vitele au și început a strechia și a fugi ca niște turbate în toate părțile (MAR.). ② A o lua la fugă ca un turbat (verb. de oameni): hargatul... a început iarăși a strechia și a ținut tot o fugă pînă acasă (SB.). ③ F A înnebuni: vrei să-ți spun una și bună? ai strechiet la bătrîneț (ALECS.) [strech(i) e].

STRECHIAT adj. ① p. STRECHIA ② F F Nebun, smintit. STRECURA, ○ STRĂCURA (-oor, -ur) 1. vb. tr. ① A face să curgă picătură cu picătură printr'o țesătură, printr'o sită sau strecurătoare: ~ laptele; cînd avem sita zamă (de prune) de se umple căldarea, o strecurăm printr'un elur ori sită rară... ca să rămîie simburii și coile (SEZ.) ② A curăți de impurități, a lămurii (aurul, argintul, etc.) ③ A lăsa să treacă printr'un loc strîmt: închide ochii și strecoară, printre dinții albi, ofte-un ahi! oare-î mișcă repede pieptul (OLV.). ④ A lăsa să treacă pe ascuns, a vîrî pe furis, a furișa: ~ marți oprită în țară.

2. vb. refl. ① A trece, a se scurge picătură cu picătură printr'o țesătură, printr'o sită sau strecurătoare: se fierbe bobul, se fleacuește, se strecură printr'o sită și se pune în strachină (SEZ.) ② A trece, a pătrunde înetul cu înetul, pe nesimțite, a se infiltra: în inima ei se strecură o bucurie ascunsă (ASP.); în doiala bătrînului se strecurase în sufletul tînărului (D.-ZAMP.) ③ A-și găsi trecere, a răzbate printr'un loc strîmt, a scăpa printr'un loc păzit de o parte și de alta: folosul dobîndit prin violențe îi se strecoară printre degete (I.-GH.); dihania... se strecoară prin gaura broaștei (OLV.); o poteacă cu trepte scobite în piatră te duce... la gura unei vizuini înguste, prin care de-abia te strecoari (VLAK); un smoc de raze, pornit din luminile asfințitului, se strecoară în odaia ei ca o solie cerească (GN.) ④ A se băga pe ascuns, a se vîrî pe furis, a se furișa: odată cu nevasta, se strecoară în casa lui și Sărăcia (ASP.) ⑤ A trece pe nesimțite (verb. de timp): mult timp s'a strecurat de atunci [lat. stercorare, influențat în fonetism de stră-].

STRECURAT, ○ STRĂCURAT 1. adj. ① p. STRECURA ② Curățit, lămurit: aur, argint ~ ③ NE-STRECURAT.

2. sbst. Faptul de a strecura.

STRECURĂTOARE, STRECĂTOARE, ○ STRĂCURĂTOARE sf. ① Țesătură de pînză sau de lînă rară prin care se strecoară laptele sau în care se pune cașul, ca să se scurgă de zăr [4651]: cu strecurătoria de brînză nu se trace praful, nici gălăie să bee din zăr, că pe urmă se întinde laptele și se face albastru (GOR.); strecătoarea e făcută din pînză de cîlî ori de

lină (esută rar (sez.); care cum umplea gătarul, ... îl turna, printr-o strecurătoare de pânză rară, în putină (LUNG.) ¶ ②
 X Unealtă de bucătărie care servește la strecurat (4652) (strecural).

†STREDE sf. Mierea ce se scurge de la sine din faguri: tudejele Domnului mai dulci de mierea și ~a (PS.-SCH.) [vsl. *strīdī].

STREGHIAȚĂ — STRAGHIAȚĂ.

STREIN... — STRĂIN...

STREJAR — STRĂJ.

STREJER... = STEAJER...

STRELICIU sm. ① Fluturăș mititic, cu mustățile inviruite, plin de puf, de culoare albastră, care, cum vede că e lumină într-o casă, intră și începe a sbura ca un vîrtej împrejuri luminii; dacă e prins, lasă pe degete un fel de pulbere care, după credința poporului, produce pe piele niște pete roșii, ca blinda ¶ ③ = STRELICIU' ¶ ③

Trans. Pistriuiu: e cu sterlioi pe obraz (reșc.) [vsl. strēla „săgeată“].

†STRELIT sm. X ① Soldat dintr'un corp de infanterie rusă, organizată de Ivan iv (1545), care forma garda țarilor și-i domina adesea; fură distruși de Petru cel Mare (în 1698 și 1705) (4653) ¶ ③ Vinător: atunci au fost Mihai-Vodă cu simenii și cu strelitii, adică cu vînătorii (NEC.) [vsl. strēlici, rus. strēlecū].

STRENTĂROS — SDRENTĂROS.

STRENTOS — SDRENTOS.

STRENTUI — SDRENTUI.

STREPEDE sm. ① Oșită [comp. alb. štrep, strep].

STREPEZI (-ezesc) vb. tr., intr. și refl. A (se) produce o iritație a gingiilor, un fel de amorțire a dinților, prin mîncarea unor lucruri acre, astringente (lămlie, struguri acri, poame verzi, etc.): strugurii... sînt încă acri și nu sînt buni de mîncare, că-mi strepezesc dinții de dinșii (TCH.); Părînții au mîncat aguridă și dinții feciorilor s'au strepezit (SEL.); cine va mîncă agurida, acela va strepezi și dinții (PRV.-MR.); De care (înșeiată) poțitiți? de alămlie? — Ba nu, că-mi strepezesc dinții (ALECS.) [lat. *extorpidire < torpidus].

*STREPTOCOC sm. X Gen de bacterii care se așază în formă de șiraguri și care produc brîncă, angina, flegmonul, etc. [fr.].

OSTREȘINĂ — STREĂȘINĂ.

STREȘIN (-inesc) vb. tr. A acoperi (în spec. gardul) cu o streășină de scindurele.

STREȘINIT 1. adj. p. STREȘINI: prin îndemnul său, ce mai de pomi s'au pus în întărim, care era îndemnat cu săplaz de birne, ~ cu sindilă (CRG.) ¶ ① CNESTREȘINIT. 2. subst. Faptul de a streșini.

STREȚENIE, ○ STRĂȚENIE, STRATENIE sf. m. Numele popular al sărbătorii întîmpinarea Domnului (2 Februarie): la Stretenie... e Ziua Ursului; atunci iese ursul din vizuina lui, ca să afle primăvara (NOV.); ursul dacă își vede în ziua de Stratenie umbra, dacă e cald, își aduce cloște și le pune în vizuina și se vîră înapoi; dar dacă e frig, posomorît, atunci umblă prin pădure, nu se mai ascunde în oulșorul lui (VOR.) [vsl. sŭrētenije, strētenije].

Fig. 4651. Străcurătoare.

Fig. 4652. Străcurători.

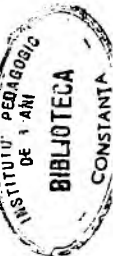
Fig. 4653. Strelitzi.

STRICĂ (-ic) 1. vb. tr. ① A sparge, a fărîma: ~ o farfurie, o oală, un ou; Grigoraș... s'ot dat la strică alune și la băut vin... să-și mai prădă înima (VAS.); pentru dureri de masele... să lei simburii de plerelă și să-i strică o maseana cea rea (ALECS.); ~ broasca, usa ¶ ② A distruge, a dărâma: cea ce... vor strică gardul de la vil, pentru să-și dreagă ale lor vil, acelașă să li se tale mîinile (PRV.-MB.); pămînteni mulți și-au stricat oșoioarele de le-au răstipit din temelie (N.-COST.) ¶ ③ A prăpădi un lucru bun, a-l face să nu mai fie de nici un folos; a schimba din bun în rău: mi-a stricat ceasul și nu mai umblă; croitorul mi-a stricat halna; mi-am stricat ochii citind mereu la lumina lămpii; marelă putrede strică și pe cele bune; meșterul strică și drege de frică — MEȘTER 1. ① ¶ ④ A face pagubă: de va... aduce născare dobitoac de-a în băga în țarină și va strica oulă plina, spicele sau anopii, pre acela să-l bată cu 30 de tolage (PRV.-MB.) ¶ ⑤ A prăda, a jefui: neprietenii pradă și strică țara (NEC.); Bastarnii... adesea țările Romanilor de pre Dunăre strica și multe tălușaguri și rătăciți făcea (CANT.) ¶ ⑥ A vătămă: ori-oine de va strica dobitoacul altuia... să plătească paguba celuia cu dobitoacul (PRV.-LP.); se ferece oamenii de lucru... în ziua a opta după Rusalii căci atunci felele sau frumusețea ar strica pe om (GOR.); ¶ ⑦ ~ înima oulă, a-i face inimă rea, a mîhni, a descuraja: cum găsește filinta asta în tot-deuna prilei să-mi strice inima? (VLAH.); ~ cheful, bucuria oulă, a-l face să-și piardă buna dispoziție: vine să strice petrecerea și mulțumirea și cheful la o lume înțreagă (CAR.); și-au cam stricat cheful și nunta, auzind de maziile (LET.); ca să strice bucuria mamei și a lui bistu tata, începă să ridă (VLAH.); ~ hatirul — HATIR ③ ¶ ⑧ A ucide, a omorî: ascunde-te, frățioare... că îndată va sosi bărbatu-meu și mă tem să nu te strice de bucurie! (SB.); dînd pistă niște Mosoali ce erau rîndiți la niște țiguri pe farnatic, i-au lovit fără de veste și pe mulți au stricat (LET.); să nu stricăți pe nimeni! strigă el în gura mare și curtea se umplu de oaste (OOB.) ¶ ⑨ A răpi cîntea unei fete ¶ ⑩ A semăna discordia, a desbina, a face să nu mai fie prieteni: Cine ne-a stricat pre noi..., Albă casa oucului și odîhna vîntului (MAR.); ~ casa oulă, a semăna discordia între soți, a face să aibă traiu rău sau să se despartă; ¶ ⑪ n'a stricat Dumnezeu două case, se zice cînd soții sînt deopotrivă de răi ¶ ⑫ A rupe legăturile de pace sau de prietenie, a nu mai ținea seama de o tocmală, de o învoială: n'au zăbovit lucrurile aceste... că au stricat pacea între Mosoal cu Turcul (MUST.); ~ logodna; ~ o tocmală ¶ ⑬ A desființa, a abroga: într'acești an... au și stricat Mihai-Vodă obiceiul desetinii (N.-COST.) ¶ ⑭ A risipi, a cheltui, a înțrebuința fără folos: ticălosul... nu plătește să strice cineva un glonț într'însul (NEGR.); ori te ouă, ori du-te de la casa mea, ca să nu mai strici mîncarea de geaba (CRG.); mi-am stricat gura în zadar cu staturile mele; ¶ ⑮ ~ orsul pe gîste — GIȘCĂ ① ¶ ⑯ A avea un defect, un păcat: minunat om ar fi părințele Trandafir, dacă nu l-ar strica un lucru (SLV.).

2. vb. intr. ① A aduce pagubă, a păgubi, a vătămă, a face un rău: gîndește că Măria Ta ești prea puternic și că niște săraci boleri nu-ți poți strica (NEGR.); de nu poate strica altuia, își strică lui (ZNN.); ¶ ② două băți strică, dar două mîncări nu (strică) — BĂȚAIE ① ¶ ③ A fi de vină: ajunsese bătrînele la cuțite, dar ce strica ooplii (OLVR.); cine strică, dacă ești prost (PAMF.); nu strică cine mînăscă șapte pite, oi acela care i le dă (ZNN.).

3. vb. refl. ① A se sparge, a se fărîma: s'a stricat o farfurie, o oală ¶ ② A se prăpădi un lucru bun, a ajunge să nu mai fie de nici un folos: s'a stricat ceasul și nu mai umblă; cînd vrei să te dregi mai rău te strici (ZNN.) ¶ ③ A se vătămă: ia boi nelavăți (la jug), li se strică gîtul, adică se roade și se face rană (PAMF.); ¶ ④ a se ~ înima, a se mîhni, a se descuraja; a se ~ cheful, a-și pierde buna dispoziție: atunci deodată tuturor mesenilor pe loc li s'a stricat cheful și au început a vorbi, care ce știa și cum li s'au călca capul (CRG.) ¶ ⑤ A se desbina, a se dușmăni, a se certa: s'a stricat o toată lumea, s'a apucat de fel de fel de mîșetăguri (VLAH.) ¶ ⑥ A se rupe legăturile de pace sau de prietenie, a nu se mai ținea seama de o tocmală, de o învoială: strica-se vor acela tocmăle și se vor sparge acele zapise (PRV.-MB.); se strică logodna cînd se va face împotriva praviilor căsătoriei (LEG.-CAR.) ¶ ⑦ A se desființa, a se abroga ¶ ⑧ A se face rău, a se schimba din bine în rău:

STR-STR

s'a striclat vremea ¶ ① A nu mai avea purtări bune, a se demoraliza: de cînd i-au murit părinții s'a apucat de strengării și s'a striclat de tot ¶ ② A se descompune, a se împuți: varza, pînă nu se strică, nu se acrește (GOL.); dacă oul de la Paști îl păstrezi 40 de zile, și în acest timp nu se strică, e semn că ești om cu noroc (GOL.) ¶ ③ A se ~ de ris, a nu mai putea de ris, a face un haz nespus, a se prăpădi de ris: răsturna tărăbi și toate cele în toate părțile, de-ți venea să te strici de ris de iznoavele lui Ivan (CRO.).

STRICĂCIOS *adj.* ① Care se poate strica, care se strică ușor ¶ ② Care aduce stricăciune, vătămător: prea multă umiditate e stricăcioasă plantelor (L.-M.).

STRICĂCIUNE *sf.* ① Pagubă, vătămare: au cersut zapis de la Dimitrașco-Vodă cum că de or face vr'o ~ Leșii în țară, ei să deo samă la împărăție (MUST.); ~ se făcuse și vinovatul trebuia să plătească (CRO.) ¶ ② Starea a tot ce e stricat; ③ corupțiune, depravare.

STRICAT 1. *adj.* ① p. **STRICA** ¶ ② Care nu mai funcționează bine, care are un defect, o meșteahnă, o boală: ceasul meu e ~; moară ~ MOARĂ ③; are stomacul ~ ¶ ④ Descompus, putred, care nu se mai poate minca: carne ~; ouă ~; pește ~; mere ~ ¶ ⑤ Depravat, corupt, cu apucături foarte rele: un băiat ~; eu nu vreau, nu pot să te cred așa de... ușurel, vezi, nu zic ~, cum îți tu să te arăți (VLAH.) ¶ ⑥ Certat, desbinat, care nu mai e prieten cu cineva: și ce nădejde ai aici pentru tine, Cînd tu cu toții ești ~ P. (DOM.) ¶ ⑦ Bintuit, prădat, jefuit: în zilele acestui Domn, fiind țara ~ de tilhari... și neavînd domnia puțină de aiura cu ce pîini poruncile împărătești, s'au scornit un obiceu pe vite (N.-COST.) ¶ ⑧ ~ de vîrsat, ciupit de vîrsat: înalt și spătos, cu fața ~ de vîrsat și cu sprîncelele groase (SA.) ¶ ⑨ Vacă ~, vacă care nu mai dă lapte, căreia i s'a luat mănă (prin vrăji): cînd untul e galbăn și frumos, vaca e mănăsoasă; dacă e alb și fără spor, vaca e ~ (SEZ.) ¶ ⑩ **NESTRICAT**.

2. *subst.* Faptul de a strica.

STRICĂTOR, ① **STRICĂTOR** *adj. verb.* **STRIGA**. Care strică, care face pagubă; vătămător: vechile încăperi... și biserică din mijlocul outhi au înfruntat puterea stricătoare a vremii (VLAH.); poate al vite stricătoare, că livada ta cu păpușolu e plină de niște haramuri (SA.).

STRICĂTEL, *f.* -ĂȚICĂ (*pt.*-ățele) *adj. dim.* **STRICAT**. ① P puțin ciupit de vîrsat: Căci lelca-are o față... Stricăciolă de vîrsat (MAR.).

STRICNEA, **STRICNEALĂ**, ① **STRICNEALĂ** (*pl.*-nele) *sf.* ① Cuțitaș cu o singură limbă (rar cu mai multe), de care se servea clobanii sau vîcarii ca să ia singe de la vite, mai ales cînd sint bolnave de sîngerătură: numai clobanii ori vîcarii sau bouarii au cuțite cu stricnele, pentru luat singe de la vite, cînd se bolnăvesc (SEZ.); glicca... să se împungă cu lanțeta sau stricneala (DRAGH.) [stricni].

STRICNI, ① **STRICNI** (*-nesc*) *vb. tr.* ① A lua singe cu stricneaua (cailor, vitelor sau oilor), a singera vitele: oile, dălcîindu-~ă, să pot tîmădui apucîndu-~ă în pripă să se stricnească (DRAGH.) ¶ ② A produce junghiu, a junghia, a întepa; ③: hi! brezule, nu te lenevi, că te stricnesco cu glicha de foc (ALECS.) [vsl. strūkna ti „a întepa”].

STRICNINĂ *sf.* ① Alcaloid natural care se află în nuca vomica și din care se prepară; e una din otrăvurile cele mai puternice [fr. strychnine].

STRICNITURĂ, ① **STRICNITURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① ① Junghiu ¶ ② ② Întepătură cu stricneaua [stricni].

STRICT 1. *adj.* ① Riguros, care nu admite nici o îndoială: datorie ~; obligațiune ~; Austria exprima dorința de a păstra în tot timpul războiului cea mai ~ neutralitate (N.-G.) ¶ ② Exact, sever, serios: persoană ~ în afaceri.

2. *adv.* În mod strict, riguros: fumatul e ~ interzis [fr.].

STRICTETĂ *sf.* Rigoare extremă [stric].

STRICURĂ... = **STRECURĂ**...

STRIDENT *adj.* Ascutit, care-ți sparge urechile: un țipăt ~ [fr.].

STRIDIE *sf.* ① Gen de moluște, cu două scoici, care trăesc prinse de fundul mării; carnea lor este

foarte gustoasă și hrănitoare (*Ostrea*) (□ 4654); el cel dinții în oraș etia cînd sosesce stridile sau lărele proaspete (GN.) [ngr. stridie].

STRIGA (-ig).

① **STRIGA** (-ig) *vb. tr.* ① *intr.* ① A scoate strigăte: glasul singelui fratelui tău strigă la mine den pămînt (PAL.); strigă, abiași și răcnește, oa un leu cînd se răcnește (GOL.); Atunci viteazul căpitan Cu-o largă brazdă 'n frunte, Strigă voicos: „Cine-i curcan, Să fie șolm de munte!” (ALECS.) ¶ ② A ~ vorbi cu glas tare, răsunător: nu striga așa, că doară nu sînt surd; cine mai puțin știe, acela strigă mai tare, și roata de la car, care e mai proastă, aceea scîrteie mai tare (GOL.) ¶ ③ A chema cu glas tare pe cineva ca să vie: strigă-l să vie mai curînd, că trece vremea; ~ (după) ajutor ¶ ④ ~ pe nume, a chema cu glas tare numele cuiva: Dănilă... a început a-i striga pe nume, și el, cunoscînd glasul lui, s'au oprit (CRO.); ¶ ~ catalogul, a face apelul nominal al școlarilor în clasă; ~ la lecție, a chema pe școlar ca să-și spuie lecția ¶ ⑤ ~ ~ oaste, a da ordin, a vesti să se adune oastea: împărțitul... îndată au și pus de an strigat oaste (NEC.) ¶ ⑥ ~ A INVOCĂ: strigăți Zeului tot pămîntul, lucrăți Domnului în veselie (PS.-SCH.) ¶ ⑦ A se răsti la cineva: îi prindeau friguri, cînd striga Constantin-Vodă la dinșii (LET.) ¶ ⑧ A sbiera, a scoate diverse strigăte proprii fie-cărui animal: strigă ca un mîgar; broscuții cînd încep, toate broaștele după ei strigă (ZNN.) ¶ ⑨ A rosti strigături de joc: Cine joacă și nu strigă, Face-i-s'ar gura strîmbă (UK.-BRS.) [lat. „strigare”, a striga ca o bufniță] < strix, -igis „bufniță”].

STRIGĂ, ① **STRIGĂ** (*pl.-gi*) *sf.* ① Bufniță cu spinarea cenușie, pîntecele galben-roșcat, tot astfel capul și gîtul, împeștriat cu pete longitudinale albe și negre, foarte mici; fața e în formă de inimă; trăește ascunsă prin locuri întunecoase și zboară numai noaptea căutîndu-și hrana, care se alcătuște din șoareci, cîrțițe, păsărele și insecte (*Strix flammea*) (□ 4655) ¶ ② **STRIGĂ** = **STRIGOAIȚA**: Deci tu, fiind prigoniț, De cînd mă ta-te-a făcînd, De hăr-măcători și strigi (STAM.); Ileana

Fig. 4655. Strigă.

Fig. 4656. Striga.

Cosînzeana A făcînt un copil. Și i-a mincat striga (PAMF.); strigile la mai rele și mai primejdioase decît strigolii (SA.) ¶ ③ Cel mai mare din toți fluturii din Europa, caracteristic prin desenul ce-l are pe spate, care seamănă cu o scărișie de mort, cu două oase încruciate deasupra; de aci și numirile de „cap-de-mort”, „capul-morților”, „capul-lui-Adam”, „fluturul-morții”, etc. pe lîngă celelalte, mai răspîndite, de „striga-noptii” sau „strigă-de-noapte” și „buha-ciumii”; omida acestui flutur se numește „fapt” (*Acherontia atropos*) (□ 4656) [lat. striga „vrăjitoare”].

STRIGARE *sf.* ① Faptul de a striga ¶ ② Publicațiune oficială: strigările de căsătorie.

STRIGĂ (*pl.-ăte*) *sc.* ① Glas scos cu tărie, țipăt, sbieret, chiot: a scoate un ~; ~ de bucurie, de durere, de război; ~ de ajutor ¶ ② Glasul particular fie-cărui animal [striga].

STRIGĂTOR 1. *adj. verb.* **STRIGA**. ① Care strigă: glas ~; dreptatea mea e strigătoare la cer (VLAH.) ¶ ② Bătător la ochi (*verb.* în special de culoare): tinărul are... cravată strigătoare, pantaloni de culoarea oului de rață leșească și pălărie cilindru (CAR.).

2. *sm.* Cel ce strigă, vestește ceva; vestitor: au pus de au strigat pre obiceu ~ii, dînd știre de gătirea purosului împărăției (M.-COST.).

STRIGĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Versuri, mai adesea satirice, ce se strigă de către flăcăi în timp ce joacă hora, chiuitură [strigal].

○ **STRIGHIE** ⇨ **TIREGHIE**.

STRIGOAIĂ (pl.-oe), ○ **STRIGOAIE** *sf.* ① **STRIGOIU** ① ¶ ② **Babă** urită și rea de mama focului: mai trecu ce mai trecu, și strigoaia de vitregă iară se ținu de oțra bărbatului său, ca să-i prăpădească copiii (ISP.); Lasă, lasă, Chirițoale, Babă-cloanță, rea strigoale! (ALECS.) [Strigă].

STRIGOAIE ⇨ **STERE-GOAIIE**.

STRIGOIAȘ, ○ **STRIGOIES** *sm.* ① **STRIGOIU** ① ¶ ② **dim.** **STRIGOIU** ① ¶ ③ **Fluturaș** mic de noapte care, cum vede o luminare sau lampă aprinsă, zboară în casă și se învârtă neconținut în jurul luminii; numit și „fluture-de-lumină” (*Botys margaritalis*) (G 4657).

STRIGOIU *sm.*, **STRIGOAIĂ** (pl.-oe), ○ **STRIGOAIIE** *sf.* ① **dim.** **STRIGOIAȘ** (bărbat sau femeie) care vine pe lume cu o tichie sau căiță pe cap și cu șira spinării prelungită în formă de coadă, nu prea lungă, acoperită cu păr; toată ziua își vâd de treburile lor, ca ceilalți oameni, dar noaptea, înădă ce au adormit, le iese sufletul, care se duce să se întâlnească cu alți strigoi, iar trupul rămâne ca mort pe pat; sufletele acestor strigoi se întâlnesc în locuri anumite, pe la răspântii, și joacă împreună; strigoi, și în special strigoaicele, sînt de o răutate neînchipuită,ucid copiii și le sug singele, strică căsătoriile, sărăcesc pe oameni, iau mana de la vaci și de la semănături, etc.; cînd moare una din aceste ființe, despre care se crede că a fost strigoiu sau strigoaică, i se viră prin inimă o frigare înroșită în foc sau un par, pentru ca sufletul ei să nu mai poată ieși din mormînt și să chinuiească pe oameni noaptea; se crede încă că se pot preface în diferite animale, lupi, ciini, etc.: cutare, trecînd noaptea pre lingă mormînt, fiind lună de se vedea foarte bine, acolo au văzut strigoaie, prefăcîndu-se în găini, și strigoi, în pîrcoioli, apoi așa se duc noaptea și mîncă inimile oamenilor celor adormiți (MICH.); grăse unii oameni nepricepuți, cum de multe ori, cînd mor oamenii, mulți dentr'acel morți, zice, se scoală de să fac strigoi și omoară pe cel viu (PRV.-MB.); li venea a crede că baba asta e o strigoaie și vrea s'o omoare (RET.) ¶ ② *sm.* (F) **Poreclă** dată pe la jumătatea secolului trecut boierilor retrograzi: pușchii... ne chem (= chiamă) pe noi... rugini, strigoi (ALECS.) ¶ ③ **Pratul-strigolilor** ⇨ **PIEDICUȚA** [strigă].

○ **STRIIN** ⇨ **STRAIN**.

○ **STRIHOR** *adj. dim.* **STRI(I)N**.

○ **STRIN...** ⇨ **STRAIN...**

STRISTE ⇨ **TRISTE**.

STRIVI (-iveso) *vb. tr.* ① A turti călcînd cu piciorul, apăsînd tare sau dînd o lovitură puternică, a zdrobi: ~ o insectă, capul unui șarpe; unii din soți găsiți cu cale să strivescă vre-o două cepe, ca să mîncească (ISP.); mi-am strivit degetul cu ciocanul ¶ ② (G) A copileși [vs. s'utrivat].

○ **STRICA...** ⇨ **STRIGA...**

○ **STRICNEA...** ⇨ **STRIGNEA...**

○ **STRIGA...** ⇨ **STRIGA...**

STRJNIC *sm.* **Minz** în al doilea an: morcovii sînt tare buni... pentru ca, minzi, ~ și tretiți (ION.) [vs. strûžynikū].

STRIMB 1. *adj.* ① Care nu e în linie dreaptă; încovoiat, întortochiat, curb (G) **DREPT**: linie ~ă; de ești tu așa de volinț, îndreaptă copacii cei ~i, dar nu strimba încă și pe cei drepti (SA.); nu poate să fie umbra dreaptă, de va fi ~ lemnul ce aruncă umbra (N.-COST.); pe calea ~ă în veol te răstăcești (GOL.); gură ~ă, gură întoarsă într-o parte: Cine joacă și nu strigă, face-l-s'ar sura ~ă (IK.-BRS.); — *adv.*: dacă am sta ~, ca să judecăm drept, am vedea că ceștia ar avea o leacă de dreptate (ISP.) ¶

② Nedrept, injust, fals: de va fi judecata aceluia și ~ă, atunci acela ce l-au tăiat capul nu se va certa nice-cum (PRV.-MB.); să nu fi mîrturie ~ă vecinului tău (COR.); ③: decît o judecată dreaptă, mai bine o învoială ~ă; — *adv.*: a măsurat ~ ogorul (GOR.); cine se jură ~, de Dumnezeu se leapădă (PRV.-MB.); legea te pedepsește dacă s'o dovodi c'ai jurat ~ (BR.-VN.).

2. *sbst.* **Strimbătate**, **nedreptate**: pas' de plătește celuilalt, că i-ai luat cu ~ul (N.-COST.); cînd se naște un copil și pică pe mîna stîngă, va trăi numai cu ~ul (GOR.) [lat. vulg. strambus = clas. strabus].

STRIMBA (strimb) 1. *vb. tr. și intr.* ① A face **strimb**: de ești tu așa de volinț, îndreaptă copacii cei strimbi, dar nu strimba încă pe cei drepti (SA.); aflat un om, cît un deal de mare, care nu făcea alta decît strimba toate lemnele (RET.); a-și ~ gîtul, gura; ~ din nas, a face o înură nemulțumită, a arăta scribă și dispreț: și dînsa strimbă nițel din nas: pasă-mi-te li venise și ei mirs de pîrleala pieilor (ISP.) ¶ ② F A imita în batjocură pe cineva.

2. *vb. refl.* ① A se face **strimb**: s'au uscat prea mult scîndurile și s'au strimbat; li se strimbasese gîturile uitîndu-se după dînsa (ISP.); F a se ~ de ris, a face un haz nespus, a se prăpădi de ris: rise Ercule pînă se strimbă de moliciunea lui Euristeu (ISP.) ¶ ② A face strimbături, grimase, mutre; a se schimonosi: afară! afară! pașoi! ce te strimbi la mine ¶ (I.-GH.); s'a strimbat, porc'ar îi băt otravă (VLĂH.).

STRIMBĂ-LEMNE *sm.* ① Un fel de uriaș de care se povestește în basme că **strimba lemnele** (= copacii): trebuie să știți, feței mei, că eu sînt fecior vestitul ~ care lua stejarul cît de gros, li îndoa cu mîinile și-l făcea obadă de roată (NEGR.).

STRIMBĂȚATE *sf.* **Nedreptate**: vîind Duca-Vodă în scaunul domniei, în Iași, le era tuturor cu bine... cît nu se plîngea nime nici de o ~ (NEC.); Mai bine puțin cu dreptate, Decît mult cu ~ (FANN); cu ~, pe nedrept: tocmai acolo l-au adevărit atunci și s'au aflat că au pîrît cu ~ (N.-COST.) [strimb].

STRIMBĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Lucru **strimb**; lemn strimbat, încovoiat: S'a dus Chiriace la luncă... S'a adus o ~ (MAR.); ați tăiat din pădure numai strimbături (L.-M.) ¶ ② **Schimonoseală** a feței, grimasă: prînese să oînte și din gură cu niște strimbături așa de ciudate, încît nu mă putui opri de a zîmbi (GN.); Urania făcu o comică ~ din nas (D.-ZAMF.) [strimba].

STRIMBET (pl.-ete) *sm.* = **STRIMBĂTURĂ**: aceea nu e treaba d-tale, îmi răspune cu un zîmbet ce semăna a ~ (NEGR.) [strimb(a + zîmb)et].

STRIMT, † **STRIMT**, † **STRIMPT** 1. *adj.* ① Care nu e (destul de) larg, care n'are destulă lărgime: pantaloni, țări strimți; haine, ghețe strimte; sticla cu gîtul strimț; mergea tabără... cu greu pren locuri strimte și tînoase (M.-COST.); nevoiți-vă a intra pren poarta cea strimță (BIBL.) ¶ ② În care nu poate încăpea mult, neîncăpătoare: Mătușică, nu mă-i primi peste noapte să mîn aici? — Ba da, bucuraoasă, ...numai la mine e cam strimț în căsuță (SS.); mai puțin țări le da, carile... mai mic și mai strimț era (CANT.); ③: e strimț în casă (RV.-CRG.), nu pot vorbi aici (căci sînt și alții cari n'ar trebui să audă ce spun) ¶ ④ Mărginit, care nu e destul de dezvoltat, care n'are ampleare: eu nu mi-am făcut din guvernare un ideal strimț și tiranic, pe care să-l impun vre-unei secte sau vre-unui coteril (I.-GH.).

2. *sbst.* **Strimtoare**: este la largul lui și la strimțul altuia (ZNN.); pe nepriceput ostii la strimțul lui și la largul nostru să-l aducem (CANT.) [lat. vulg. *strinctus < strictus, influențat de stringo].

STRIMȚA, † **STRIMȚA**, † **STRIMPTA** (-tez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) face (mai) strimț; a îngusta: Romanii... mai strimțind hotărâle ei, toată Dacia în trei țări au despărțit-o (CANT.); de-aici valea începe să se mai strimțeze, codrii se lasă din înălțimi pînă 'n matca Olului (VLĂH.) ¶ ② **LARGI** ③ A se împuțina: locurile s'au strimțat și nu se mai pot ținea vite (ION.).

STRIMȚAS *sm.* **Ochiu** de funie la hamuri prin care trece șleaul [strimț].

STRIMȚIGEL, † **-IȚIGĂ** *adj. dim.* **STRIMT**. Cam strimț: Mi-apuca pe-un colnicel, Pe-un colnicel strimțigel, Cu troscoț verde pe el (GR.-N.).

STRIMȚTOARE, † **STRIMPTOARE** *sf.* ① Loc **strimț** sau înfundat între doi munți, pe unde

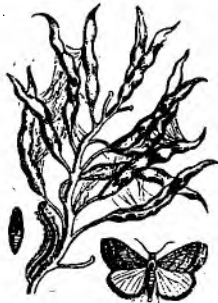

Fig. 4657. Strigoiaș.

abia se poate trece: ai noștri începură a se trage înapoi mai la strimtoare (BALC.). ¶ ③ Braț de mare între două uscături (□ 4658): strimtoarea Dardanelor ¶ ④ Incurcătura din care greu poate scăpa cineva, nevoie, lipsă (de bani), strimtoare: în strimtoarea de bani în care se aflau, trimiseră să aducă pe Bătărețu (I.-GH.); fiind Căzaclii la strimtoarea mare, cântătu-le-au a se înclinare (GR.-UR.); Daohil... la atita strimtoare împărăția adusesse, oft și dare de bani orînduită pe an le da (CANT.).

Fig. 4658. Strimtoare.

STRIMTORĂ (-orez) *vb. tr.* A aduce pe cineva la strimtoare, la ananghe, a-l viri într-o încurcătură din care abia poate ieși; a-l face să nu mai aibă încotro.

STRIMTORARE *sf.* ① Faptul de a strimtoare ¶ ② Ananghe, nevoie, lipsă mare (de bani), strimtoare: oftă de-1 mei afia la ~, vino de-mi spune mie, că te scap (I.-GH.); de al ~, poți să mi-l vinzi mie (I.P.); le-a arătat în ce mare ~ se afia și i-a rugat să-și deslege pungile ca să-l ajute (CAR.).

STRIMTORAT *adj. p.* **STRIMTORA.** Ajuns la ananghe, la nevoie; adus la strimtoare: ei, dacă s'a văzut ~, s'a înhăitat cu vre-o oțivă făcăci, cu carii copilarise (I.-GH.).

STRIMTOREALĂ, † **STRIMTOREALĂ** (*pl.-eli*) *sf.* = **STRIMTORARE** ②: negustorul, văzîndu-se la mare strimtoareală, se împacă așa cum a zis necuratul (VAS.) [strimtori].

† **STRIMTORI**, † **STRIMTORI** (-oresc) *vb. tr.* = **STRIMTORĂ**: afia în strimtorise pre Leși, cît nice den tabără nu cutezeru să lasă (N.-COST.); această oaste... opra pe Mosoali să nu iee apa din Frut, și mult i-au strimtorit pre Mosoali (LET.).

† **STRIMTORIRE**, † **STRIMTORIRE** *sf.* Faptul de a strimtori; strimtoare: la ce slăbiciune și strimtoare au fost aglunsi (LET.).

STRIMTURA, † **STRIMTURA** (*pl.-turi*) *sf.* ① = **STRIMTORARE** ②: strimturile mării Negre, unde oade lezerul Meotidului într'inea (N.-COST.). ¶ ② = **STRIMTORARE** ②: fără drum, fără povăț, au dat la strimtori ca acele, de nu era nice de cal, nice de pedestru (GR.-UR.). ¶ ③ † Restrîngere, restricțiune, abstenență: să se pedepsească ou postură și cu alte strimtori (PRV.-MB.) [strim].

STRÎNGĂTOR 1. *adj. verb.* **STRÎNGE.** Care strînge; econom: ~ de averi; ei nu-l ~, pentru că a strîns de mil de ori și de mil de ori a fost jefuit (VLAH.); zicea tot una că femeile-s răstipitoare și tare ușurele și că nici-una nu-l strîngătoare (SB.).

2. *sm.* Cel ce strînge (bani, etc.); econom; ¶ ③: banii ~ului în mîna cheltuitorului (FANN).

STRÎNGE, † **STRÎNGE** (strîng, † strîng; *pf.* strîns, † strîns, † strîng; *part. strîns*, † strîns) 1. *vb. tr.* ① A trage tare de capetele unei sfori, unei funii, unei curele, etc., spre a sta bine lipite în jurul obiectului de care au fost legate: strînge bine sforile pchețului; am strîns prea mult șireturile de la ghețe; înșelă și înfrîna calul și chinga o strînsă mai mult decît altă dată (I.P.). ¶ ② ~ pe cineva în oșină: ~ **CHINGĂ** ①; ¶ ③: ~ legăturile de prietenie ¶ ④ A cuprinde cu mîinile, cu brațele, apăsînd tare de jur împrejur, lipind tare de trupul său: oala ce să va atînge de trupul ouiva cu mîine, de-1 va... strînge, aceea încă se chiamă că l-au suduit sudalim mare (PRV.-MB.); ~ de git, a înăbuși cuprînzînd gitul ouiva cu mîinile și apăsînd tare, a su-gruma; ~ în brațe, la piept, la sîn pe cineva; ~ ouiva mîna, a cuprinde cu mîna pe aceea a altuia, în semn de prietenie ¶ ⑤ A apăsa, a fi prea lipit de o parte a trupului: îi strîng ghețele, hainele; mă strînge inelul; ¶ ⑥: Île-care știe unde-l strînge opîna ~ O-

FINCĂ ① ¶ ② A îndoi, a înfășura: ~ arștile, pinzele; ~ așa pe ghem, pe mosor ¶ ③ A apropia: mai strînge-ți piciorarele, și nu te mai întinde atîta, că nu e loc și pentru altul ¶ ④ A înghesui: ~ cu ușa pe cineva, a-l pune la strimtoare, a-l strimtoare, a-l constrînge, a-l sili să facă ceva: m'o strîns cu ușa Grecul, dar oia să mă fac surd (ALECS.). ¶ ⑤ A apropia tare unul de altul, apăsînd cu putere, a înclieșta: ~ pumnul, dintii (de durere, de frică, de mînie); ~ ochii (spre a nu vedea) ¶ ⑥ A face să stea laolaltă, a pune împreună, a grămădi la un loc, a culege; a întruni, a aduna: ~ bucatele de pe cîmp; ~ finul; ~ birurile: Bator Jigmond... ouprînzînd țara Ardealului iar cătră sîna, au început a strîngere oști împotriva lui Bașta George (M.-COST.). ¶ ⑦ A agonisi, a economisi, a pune de-o parte: ce tolos taste că s'ai și strînge aur și argint mult, moartea vins și auvîta rămîne (VARL.); strînge bani albi pentru zile negre (FANN); oia a strîns într-o vară, a cheltuit într-o seară (ZNN.). ¶ ⑧ A pune bine, a așeza în ordine, la locul destinat; a deretica: a-și ~ cărțile; ~ patul, asternutul, masa; ~ lucrurile în odale.

2. *vb. intr.* ① A face o mișcare ca și cînd ar vrea să apropie ceva, să înghesue laolaltă: ~ din umeri; ~ din buze, a face un gest de nemulțumire, de dispreț; ~ din sprîncene, a încreți din sprîncene, a se posomorî ¶ ② ~ prin casă, a deretica.

3. *vb. refl.* ① A se apropia tare unul de altul membrele corpului, înghesuindu-se, făcîndu-se ghem: a se ~ de durere ¶ ② A se grămădi la un loc, a se întruni, a veni mulți laolaltă, a se aduna: și zise Dumnezeu: strîngă-se apele de s. pt. ceru într'un loc, să se vază uscaltul (PAL.); ne-om strînge aice numai sara la mînoare (SB.); zăbovind Ștefan-Vodă acolo pînă a se strîngere oștile toate (GR.-UR.); ca să scapi de pucei, pune boji sau pelin în casă, că toți puceii se vor strînge pe ei (GOR.); ca albine la roiu se strîng (COL.) [lat. strîngere].

STRÎNGERE *sf.* Faptul de a strînge: o ~ de mîină; cu ~ de inimă intrai la tatăl meu (GN.).

STRÎNS, † **STRÎNS** 1. *adj. p.* **STRÎNGE** (în toate înțelesurile): haină ~ă pe trup; un pumn ~; pat, asternut ~; odale ~ă, odale dereticate; ¶ ②: ~ cu ușa, constrîns, strimtorat, silit să facă ceva neavînd încotro; avere ~ă; oameni strîși la stat ¶ ③ **NSTRÎNS**; — *adv.*: a lega ~.

2. *sbst.* Faptul de a strînge: ~ul funiei, pinzelor; ~ul finului; ardeau căpîtele de fin, călăile și șirele de grîu, că era tocmai în strînsul bucatelor (I.-GH.).

3. *sbst.* ¶ ① Boală a copiilor, caracterizată prin colici cari îi fac să se ghemuească, să tipe, să plîngă și să nu poată dormi: tatăl să nu ție copilul în brațe ou mîinile înclieștate, că se îmbolnăvește de ~ (PAMF.).

STRÎNSĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Strîngere: o ~ de mîină ¶ ② **Trans.** = **STRIMTORARE** ②: pe serviciuarea împărătescului Tîgăna o au fost trimese, căci în toate strînsăturile trimetea Tîgăna pe cite-cineva (RET.). ¶ ③ ¶ ④ (MAR.) = **STRÎNS** 3 [strîns].

STRÎNSOARE, † **STRÎNSOARE** *sf.* ① Strîngere, înclieștare, apăsare: ~ de mîină; a simțit o ciudată strînsoare de inimă (S.-ALD.). ¶ ② † Recoltă; agonisită: în anul acesta... omul a făcut mai multă strînsoare decît avea în toți anii de mai 'naște (SB.); și de ~ nu se mai satură, pînă ce-și vinde tocmă și sufletul său (VARL.); Leșii n'au nevoiță să strîngă auvîl, că auvîlul și strînsoreau o dau și o risipase (LET.). ¶ ③ † Ananghe, strimtoare, strimtoare: unii... cînd văd pre vre-un om de omenie, sau mai bun decît dîinși, în vre-o primejdie sau în vre-o strînsore, și ei sar asupra lui (I.P.). ¶ ④ † Supărare, neliniște: Tătarii sînt lupi apuștori, pradă, robese, bat și căznoase pre creștini, neavînd grijă nici strînsore de mîncărilor lor (NEC.). ¶ ⑤ † Căznă, tortură: strînsore mare pentru bani făcea tutulor, și boierilor și neguțătorilor și a toată țara, muncindu-l și căzîndu-l pre-toți în toate chipurile (N.-COST.) [strîns].

STRÎNSURĂ (*pl.-uri*) *sf.* ① Strîngere: pe proel l-au găsît... legat butuc, cu mușchii curmați de strînsura trîngărilor (CAR.). ¶ ② Agonisită, avere strînsă: nu e auvîl trîncăci din banul furat și... strînsura res nu ține mult în punga tîlharului (I.P.). ¶ ③ Recoltă, tot ce strînge omul de pe cîmp, provizie de bucate: l-a ars strînsura (PAMF.); Am un sac Fliz de mac, șade în jos ou gura, Nu-și vară strînsura (GOR.), ghicitoare despre „coșul (de fum)” ¶ ④ Adunare de oameni: petre-

când toată strînsura în veselle, cu joc și cu bănturi, ...iată că se repezără trei zmei (SB.); în spec. multime de oameni, de ostași, adunați fără alegere, din diferite locuri și de tot soiul: au dat dos cu catanele și cu strînsura lui, înfrînt prin locuri grele, prin munți; (MUST.) *mai adesea* (oameni, oaste) de ~: slugile boierești lăsau pre stăpîni săi și alergau de se scriau la steaguri, oaste de ~ din tirg, mai mulți fără de arme decât cu arme (NEC.); în oastea lui de ~ sînt mulți Bulgari și Sirbi (VLAH.) [STRINȘI].

○ **STRÎNȘTE, STRÎȘT(I)E** sf. = TRÎȘTE: și noi vom întoarce în strînște bună la dăruite nouă hotărî (BO.-DEL.); se făcu stăpîn și pe tobla în care-și ținea el lucrșoarele lui scumpe, pentru vremuri de grea strîștie (FLOR.).

***STROBIL** sm. * Con sau fruct compus al coniferelor, cucuruz (de brad, de pin, etc.) (4659) [tr.].

○ **STROBOLI** = STROBOLI.

○ **STROCSÎ** (-oșese) vb. tr. Trans. A strocsî, a turti, a strivi: Fă-mi o mămăliță mare... Că de toame mă strocsese (RET.).

○ **STROD** = STRAT @: ~ul Russa-Ililor (PAMF.) (LAUG.).

Fig. 4659. Strobil.

***STROFĂ** (pl.-te) sf. ① △ ○ În teatrul grec: partea cîntată de cor în timp ce trecea de la stînga la dreapta, în opoziție cu „antistrofa” ① ○ * Număr oare-care de versuri, într-o poezie, care constituie adesea un tot complet [tr. strophe].

○ **STROH** sbst. Mold. Bucov. Maram. ○ Scuturătură de fin uscat: în ziua de Sin-Toader... țetele se lau cu ~ de la vite, ca să le crească părul mare și frumos (GOR.); voi, manșosîilor și farfășîilor, de oite ori îți ți dormi în ~ și pe tînomată! (CRG.) ① ○ Stratul, culcușul de paie al porcilor (PAMF.) [vsl. *sûtrohû c sûtretî].

○ **STROIU** sbst. Mold. Bucov. A bate la ~, a purta în ~, a face să treacă cel vinovat printr-un șir de soldați înarmați cu vergi, cu cari aceștia trebuie să-l bată (pedeapsă disciplinară uzitată în vechea ăștire rusească): poroncește să-mi aducă niște palece, că am să-l bat la ~, să pomenească ei cit or trăi (COR.); îl judecără să-l poarte pe-c uliță de-atîtea și de-atîtea ori în ~ (SB.) [RUS. stroi].

○ **STROLIMBĂT** = STURLIMBĂT.

STROP sm. ① Picătură: din cînd în cînd auzi oite un ~ plourînd din tavanul sound (VLAH.); bălăcea cu năușua prin apă și făcea haz cum sar ~i de apă (ISP.); E-atîc de tînră și nouă... Că parc-ar fi un ~ de roună (D.-ZAMF.); ea muri liniștită, fără ~ de lacrimă (OLVR.); Ce cade 'n apă și un face ~i? (PAMF.), ghicitoare despre „frunză” ① ○ Pr. ext. Cantitate cit se poate de mică: să nu te 'noumești a bea un ~ de apă (MERA); cîți drumeți treceau prin țară, toți... gustau un ~ de vin (SLV.); ②: va să zică am dus un ~ de fereclre în casa lor (BR.-VN.); ~ de viață, ~i de lumină (VLAH.) ① ○ ② Lacrimă: ...tu remura s'o 'ngropi, Asupra ei să cadă a 'ochilor tăi ~i (EMIN.) [stropi].

○ **STROPELNIȚĂ** (pl.-te) sf. Băn. (LUB.) = PRAF-TORITĂ [stropi].

STROPI (-oșesc) vb. tr. ① A uda pe deasupra, aruncînd puțin cite puțin apă sau alt lichid peste ceva: ~ florile, straturile de legume; ~ cu aghiasmă, ~ strada ① ○ ~ cu noroia, a murdări cu stropi de noroiu ① ○ F A-și ~ maseana, a bea o cantitate bunică de vin, de rachiu, etc., a se chercheli: după ce-și stropi nițel maseana, boierul simți că-l mîncă limba (ISP.).

STROPIT 1. adj. ① p. STROPI ① ○ ② Împreștiat, înflorat: în haină albastră ~ă cu aur (EMIN.); frînele erau cusute în fir și ~e cu pietre scumpe (MERA).

2. sbst. Faptul de a stropi: ~ul florilor.

STROPITOARE sf. ① Vas de grădinarie cu care se stropesc florile (4660): ia cu ~a apă din putina ca mare... și stropeste rînd pe rînd toate brazdale de flori (BR.-VN.) ① ○ Bucov. = PRAF-TORITĂ: fierarilor l-a primit bucușos și l-a pus... apoi cu cleștele și cu ~a la vatra de foc (SB.) [stropi].

Fig. 4660. Stropitoare.

STROPITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a stropi; rezultatul acestei acțiuni: cu o ~ de ploate, pămîntul nu se mole (ZNN.) ① ○ Strop de var, de noroiu, etc.: cositorii, în întinderi, păreau niște stropituri de var (SAD.); ~ de noroiu; ②: între fie-care ~ de lumină din calea lactee sînt milioane de poște de singurătate (D.-ZAMF.).

STROPOLEALĂ (pl.-ali) sf. Faptul de a stropoli.

STROPOLI, ○ **STROBOLI** (-oșesc) vb. tr. și într. A face lucrări mărunte prin casă, în gospodărie: munea să se răpule și-și ținea casa cu rostul ei, stropolind și derectînd prin vecini (OLVR.); am mai stropolit și p'acasă cite ceva (JIP.); cînd o vedeai strobolind după treburile casei... nu-ți venea să-ți mai lei ochii de la ea (S.-ALO.) [comp. bg. tropolija, a umbla încoace și încolo tropînd cu picioarele].

STROPSĂLĂ (pl.-șeli) sf. ① Faptul de a stropși, bătaie cruntă ① ○ ② (MAR.) (BRL.) = EPILEPSIE.

STROPSÎ (-șese) 1. vb. tr. Mold. Tr.-Carp. ① A călca cu picioarele: cîndu-l va stropsi cu picioarele sau-l va ucele cu pumnii ponci în inimă, plîn-l va omori (PRV.-MB.); (caini) pre nepriiatin ou gura au fost apucînd și, dîndu-l glos, cu picioarele l-au fost stropșînd (CANT.); ②: Sultan Mehmet... au socotit singur să meargă să stropșese țara Moldovei (GR.-UR.) ① ○ A strivi, a sdrobi: virtuțile ramurilor tinere de salote... se stropșese într-un vas de lut, astîl înclit să se facă din toate un aluat verde-gălbui (PAMF.); ③: Traian... după ce au stropșit pe Dachi, au adus în Dachia slobozi de Romani (CANT.) ① ○ F A stîlci în bătaie, a bate crunt: unul m'a stropșit și altul m'a omori de-oia zice vr'un ouvînt (ALECS.); nu-ți fugi voi cu mine?... că iată cum vă chinușe și vă stropșese în toate zilele (SB.) ① ○ A ciunți, a schilodi: da oine-ți-o stropșit aripa? (FLOR.) ① ○ A poci, a scelicia, a schimonosi: socorul meu a găsit de cuvîntă a-și stropși numele, pentru că să-și înlesnească cariera (ALECS.).

2. vb. refl. ① ○ ② A căpăta epilepsia ① ○ A se ~ la cineva, a se răști: Preotesei îi răcnăsea și la dînea se stropșese (SEV.); Ivan, ...vîzînd că Moartea dă chioară peste dînsul, se stropșese la ea (CRG.) [*strovși, metatezat din *strovși < bg. strošvamû „a fărîma”; comp. și rut. strošiti].

STROPSÎT adj. p. STROPSÎ. ① Călcăt cu picioarele: pîlcuiri întregi se abăteau ~e 'n picioarele cailor (VLAH.) ① ○ Strivit, sdrobiit: se pun ca legătură la inimă mere pădurețe cojite și ~e (PAMF.) ① ○ Epileptic, năbădăos; smîntit: iar ~ul de Ioan... face o bodoroșală și nu tărăboiu, de-ți ia auzul (CRG.) ① ○ F Pocit, slut: ba-l drege tu pe cine ai mai dres, ~ule! (ALECS.).

STROPSITURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a stropși; călcare cu picioarele; strivire: înfiat preste tot de stropsiturile ce-l stropșese oștenii (DOS.).

STROPULET sm. dim. STROP.

***STRUCTURĂ** (pl.-turi) sf. ① Modul cum e clădit un edificiu ① ○ ② Ordonarea, alcătuirea părților unui discurs, unei poeme, unei opere literare ① ○ ③ Modul de grupare a moleculelor într-o substanță minerală: structura unui corp cristalin, unei roci ① ○ Modul de așezare între ele a părților corpului unui animal sau unui vegetal [tr.].

○ **STRUG** = STRUNG.

STRUGI = STRUGI.

STRUGUR = STRUGURE.

STRUGURĂȘ sm. ① dim.

STRUGURE ① ○ ②: Nici o poamă nu-i dăcie Ca ~ul din vin (K.-BRS.); mîlînii din jurul curții boierești erau albi, încrăcați de ~i înfloriți (SAD.) ① ○ ③ = RUȘULIȚĂ ① ○ **STRUGURĂȘI-ROȘII** = COACĂZĂ.

STRUGURE, † **STRUGUR** sm. ①

① Rouda vitei de vie (Mold. Bucov. „poamă”) (4661): struguri albi, negri, verzi; o ciorchină de struguri va apăia cu vin îmbrăcămînta sa și cu singele strugurului învîtura sa (SISL.); Deci acestea toate, cum se adunară, Pe mustoșul strugur îl înfățșeară (PANN.); ②: vulpea, cînd n'ajunge la struguri, zice că slut acri ① ○ **Mold. Bucov. = CIORCHINĂ**: ... s'o scrie, Cu cerneală virginie și cu oondeles de pană, Gura ei, strugur de poamă (VOR.); trebuie să fie cineva un

Fig. 4661. Struguri.

frige-linte... pentru ca să facă gură pentru un strugur (ALECS.); — *adv.* a sta ~, a sta îndesat (unul lângă altul): steteau bubele pe el strugur (PAMF.). ¶ ③ **STRUĞU-RUL-LUPULUI** = **DALAC** ¶ ④ **STRUGURI-NEGRI**, arbust cu flori ver-zui, pe dinăuntru roșiatice, ale cărui fructe, niște boabe negre, cu miros caracteristic, sînt comestibile; numiți și „coacăz-negru” (*Ribes nigrum*) (4662) ¶ ⑤ **STRUGURI-SPINOȘI** = **AGRIȘ** ¶ ⑥ **STRUGURI-URSULUI**, arbust totdeauna verde, cu flori trandafirii, plecate în jos și așezate în ciorchine scurte la vir-tul ramurilor; fructul lui, comestibil, e o drupă mică, globu-loasă, roșie, cu 5 simburii; crește prin pădurile de brad, prin tufișuri și pe stînci (*Arctostaphylos uva ursi*) (4663).

STRUGUREL *sm.* ¶ ① *dim.* **STRUGURE** ② ③ ④ = **OCHII-SOBI-CULUI** ¶ ⑤ *pl. Trans.* **STRUGUREI** (-ROȘII) = **COACĂZA** ①.

○ **STRUJAN, STRUJEAN** *sm. Mold. Bucov. Trans.* ¶ = **COCEAN** ①: să se încreze bine... făcîndu-se moșnoasă bu-ne la rădăcina flește-oării strujan (ORAGH.); strujanii ușați sînt mult mai hrănitori decît finul cel mal bu (ION.); flăcăii și fetele făcură roată printre glu-gile cu strujeni (SAD.); era seo... ca un strujan despoiat de foi (RET.) [struji].

STRUJÎ (-ușe) *vb. tr.* ① ¶ A răzui: o spînzurară de o strujoa cu brînel de fier (OOS.) ¶ ② A ciopli (cu cuțitul, cu dalta, etc.): strujind cu iscusință fel de fel de lucruri din lemn de tisă (ERIC.); nu e dat tuturor a crea ziceri și a băga scalpelul în biata limbă, pentru a ~ o um il se pare (NEGR.) ¶ ③ A da la strung: și deasupra, peste toate, Ghioaga Domnului strujește (D.-ZAMF.) ¶ ④ A scoate frunzele de pe o creangă, fulgii de pe cotoarele penelor, boabele de pe o ciorchină, etc.: se culege droghia și se strujește de flori și de frunze (PAMF.) [vsl. stružit].

STRUJÎT 1. *adj. p.* **STRUJÎ** ¶ ② **NĚSTRUJÎT**. 2. *sbst.* Faptul de a struji: biatina noră mișcia prin oasă, acui la ~ pene, acui îmbăla tortul (CRG.).

STRUJITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Talasi, așchii scoase din scîndură cu rîndeaua [struji].

STRUJÎTĂ (*pl.-te*) *sf.* ¶ ①

† Răzuș, răzuitoa-re ¶ ② Unealtă a rotarului cu care strujește că-pătînie de la roți; numită și „strung” sau „strug” (4664) [srb. stružnica].

○ **STRULUI**.

BAT = **STURLUBAT**.

○ **STRUMĂNARE, STRUMUNARE** = **STRĂMURARE**.

STRUNĂ (*pl.-ne*) *sf.* ① ¶ = **COARDĂ** ①: fetele fură strune de la scripă și le leagă de mină, ca să fie așa iubite cum e iubit tonul strunelor (GOR.); ¶ ② toate strunele inimii sale vibrau cîntec de dragoste (GN.); a zice din ~, a cînta din vioară, din cobză: Zi, cobzar, meren din ~ (D.-ZAMF.); F a-și drege struna, a-și drege glasul: Piscul își drege struna și răsună glasul bas (PANNI); a bate, a cînta în struna cuiva, a ținea partea cuiva, a-i aproba, a-i face pe plac (pe voie), a-i ținea hangul: ei trăsese ca un fel de paraizi intelectualni, bătînd în struna tuturor (VLAH.); ¶ ③ fînt din ~, că n’ăim ce face (PAMF.) ¶ ④ Sfoara răsucită care întinde fereastră, coardă; *de act*, ¶ ⑤ linie dreaptă: cu care n ~ dreaptă prin Ștefan (-Vodă) mă ocoor din Cezar! (ALECS.); ¶ ⑥ a merge ~, a

merge bine, fără piedici, cu spor: mergea treaba ~ și cu spor în toate (VAS.); toate cu măsură sînt cîdite și pentru aia merg ~ și neted (JIP.); învătătura mergea, nu mergea, dar nebuliile mergeau ~ (GN.) ¶ ⑦ Lănțior ce se prinde de partea de sus a ză-balei și înconjoară bărbia ca-lului, acățîndu-se în partea stîngă de cîrligul zăbalei (4665); ¶ ⑧ a ținea în ~, a ținea în fru, a înfrîna, a apri: noua curte domnească din Bucu-rești... era plină de o gloasă poso-morită pe care abia o ținea în ~ un șiraș îndesat de dorobanți și de aprozi (OOS.) ¶ ⑨ ¶ **STRUNA-COCOȘULUI** = **COCOȘ** ④ [vsl. struna].

† **STRUNCINA**...

○ **SDRUNCINA**...

STRUNEALĂ

(*pl.-eli*) *sf.* ¶ =

CORDAR ④ [struni].

STRUNG, *Mold.*

Tr.-Carp. **STRUG** (*pl.*

-guri) *sn.* ¶ ① U-

nealtă a strungaru-

lui, a rotarului, a

mechanicului, etc. cu

care se rotunjește și

se fasonează lemnul

sau fierul (4666, 4667):

i-au trimis ade-

că o bită tăiată

în strug, care era

pe o formă de

groasă la amî-

doasă capetele

(RET.); ¶ ② cum

de nu-l văzu-

sem... pîloru-

șale cele mici,

făcute la strung,

pe cari le des-

mierda apa! (GN.) ¶ ③ =

STRUJÎTĂ [vsl. strugî].

STRUNȚĂ (*pl.-gi*)

sf. ① Îngrăditură

de crengi, de scînduri sau

de birne în formă de semi-

elipsă, ce se face pe lîngă

o stîna, spre a se băga

oile ce trebuie să fie mul-

se; ele intră printro o des-

chizătură îngustă, făcută

la spatele acestei îngră-

dituri, un fel de porțiță,

numită „coadastrungii”;

la muls, oile ies una cite

una prin „spătările” sau

„ușile” strungii, tăiate în părătele de birne al ace-

steia (TAB. XLIX, C, 4): Strigă, strigă, să se strîngă Fetele

din valea lungă, Ca oile la ~ (IK-BRS.); după ce-si ducea oile

la curte și le da pe mina baciului, ca să le treacă prin ~, Fului

era slobod o vreme (SAD.); feolului se puse ‘n ~ să-si mulgă

oile (RET.) ¶ ② Trecătoare îngustă, spîntecătură

între doi munți; vale pe unde se poate trece:

pe-acolo trece noua cale ferată, care desfundă munții și ră-

bate prin strunga de la Turnu-roșu în Transilvania (VLAH.);

prin strunga Prahovei, își închipui malmurile Dunării, marele

fluviu românesc (UR.); La ospătu-i din dreapta se prelun-

gește-o ~, Prin care ostășimea curge ca un gîlvoi (ALECS.) ¶

③ Deschizătură, spărtură (într-un gard, etc.), pe

unde se poate trece: zmeoalca... dădu un ocol jur îm-

prejurul grădinii, doară va afla ceva ~ undeva, ceva spărtură,

dar pace! (RET.) ¶ ④ Răritură între dinți (în spec.

între cei doi dinți incizivi din față, sus sau jos):

cînd zimba, se arătau, sub muștața tunsă scurt, niște dinți

lungi, cu ~ mare la mijloc (SAD.); dacă are cineva ~ între

dinții cei de deasupra, dinainte... se zice că este lîmef (GOR.)

[cuvînt străvechiu, de origine necunoscută, care

Fig. 4665. Strună.

Fig. 4666. Strung.

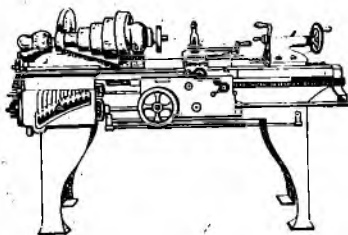

Fig. 4667. Strung.

Fig. 4668. Strungar.

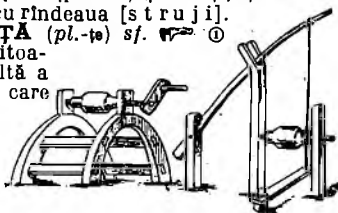

Fig. 4664. Struinițe.

a pătruns, din graiul ciobanilor români, în limbile tuturor popoarelor (Slavi, Unguri, Greci, Albanezi, etc.) cu cari aceștia au venit în atingere).

STRUNGAR, *Mold. Tr.-Carp. STRUGAR* *sm.* ① Meșteșugar care lucrează lemnul sau metalele la strung (4668): omul viclean se întoarce ca sulii la strugari, când într-o parte, când într-alta își arată fața (GOL.); lemnul de drăcilă este întrebuințat de strungari, fiindcă se lucrează ușor și prinde lesne lustru (ION.) [comp. și srb. *strugar*, bg. *strugari*].

STRUNGAR, *Băn. STRUNGĂȘ* *sm.* ① Ciobănașul care mînă oile una câte una în strungă, spre a fi mulse, minător: era la stîină și un strungar, un băiet... ca de paisprezece, cincisprezece ani (VAS.); despre zid... strungarul nostru... s'a dus în Humulești, cale de două ceasuri cu piciorul, și a înștînțat pe tata (CRG.).

STRUNGĂREȚĂ (*pl.-ete*)

sf. ① = **STRUNGĂ**: dinți lați și petrecuți pe din două o' o largă ~ (OLV.). ② ③ ④ Găleată în care se mulg oile (4669: am și eu o oîță, mă duc s'o mulg în ~, ca să nu mergeți chiar nesfruptați de la stîină (PET.). [strungă].

Fig. 4669. Strungăreț.

STRUNGĂRI, *Mold. Tr.-Carp. STRUGĂRI* (-ăresco) *vb. tr. și intr.* ① A lucra, a fasona (lemnule, metalele, etc.) la strung [strungari].

STRUNGĂRIE, *Mold. Tr.-Carp. STRUGĂRIE* *sf.* ① Atelierul strungarului ② ③ Meseria strungarului: pe lingă lucrul cîmpului, el mai știe și multe meșteșuguri: strugăria, butnăria, grădinăria (GN.) ④ ⑤ Prăvălie în care se vînd obiecte lucrate la strung [strungari, strugar].

⑥ **STRUNGĂȘ** = **STRUNGAR**.

STRUNGULIȚĂ, **STRUNGUȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* ① *dim.* **STRUNGĂ**: să mă îngropi în strunguțelor (SEZ.).

STRUNI (-unesco) *vb. tr.* ① ② A întinde și a trage tare calul din friu, spre a-l îndemna la fugă: calul merge, eu-l strunesc, Dumanii văd și plesnesc (VOR.); lasă, moșule, nu struni așa gura murgului, că l-o sfîșiera (GRL.); bătrînul dădu două bice tari calilor, apoi... îi struni o putere, lăsîndu-se pe spate (SAD.) ③ ④ A ținea în friu, a înfrîna, a instruna: le-oiu struni și nu le-oiu lăsa nici pas a ieși din casă (CRG.); de geaba l-a strunit și l-a muștrat și l-a închis și l-a surubidit (VLAH.); F: a-și ~ limba, a-și pune friu la gură.

STRUP *sbst.* ① O parte a hamurilor, crucea hamutului, cureaua vînzării (2507) [lat. *strupus*].

STRUȚ *sm.* ① Cea mai mare din păsări, din clasa alergătoarelor, cu picioarele foarte lungi și puternice, întrecînd în fugă și calul cel mai iute; e vînat mult pentru penele sale de la virful aripilor și al cozii, albe, încrețite și moi ca mătasea; ouăle lui sînt așa de mari, încît ar încăpea în ele peste 30 de ouă de găină; trăiește în Africa unde, spre a nu fi nimicit de desele vînători, s'au făcut crescătorii de struți, cărora li se taie penele cele frumoase, pe măsură ce cresc (*Struthio camelus*) (4670): O cumpănă se 'nălță aproape de un put, și 'n orizon se 'ndoaie o gîtut unui ~ (ALECS.) [cuvînt cîrtăresc din lat. *struthio*].

Fig. 4670. Struț.

② **STRUȚ** (*pl.-uți*) *sn. Trans. Băn.* ① Buchet de flori naturale sau făcute din strămături de lînă, pe care-l poartă fetele în mînă, iar flăcăii la pălărie: M'or jeli și mîndrele, în trei lîni, cu trei cununii... Cu strături de strămături, și numai prin ezători, Cu strături verze de flori (BRL.) ② ③ **STRUȚUL-MIRELUI** = **BĂTRIȚA** [germ. *Straus*].

④ **STRUȚIȘOR** (*pl.-oare*) *sn. dim.* **STRUȚ**: ~ de vioarele, Dulce ti-l gurița, lele (K.-BRS.).

⑤ **STRUȚUȘOR** (*pl.-oare*) ① *sn. dim.* **STRUȚ**.

2. *sm.* ① = **BRĂDIȘOR**.

STUC *sbst.* ① Un fel de mortar compus din var, ghips și praf de marmoră, care, uscat și lustruit, imită marmora; e întrebuințat la tencuiala zidurilor, la facerea ornamentelor de arhitectură, etc. [fr.].

STUCATURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Ornament de zidărie, de arhitectură, făcut din stuc [it. *stuccatura*].

② **STUCHI**... = **STUȚI**...

③ **STUCÎ** (-nesco) *vb. tr. Băn.* A împinge înapoi (în spec. boii cu carul) [srb. *stuknuti*].

STUDENIȚĂ, **STUDINIȚĂ** (*pl.*

-țe) *sf.* ① ② = **SCORBUT** ① ②

③ Plantă cu tulpina foarte ramificată, cu flori albe, solitare, la subțioara frunzelor; crește prin locuri stérpe, nisipoase și pietroase; numită și „nășiparniță” (*Arenaria serpyllifolia*) (4671) ④ ⑤ Plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori verzi reunite la virful tulpinii; crește prin locuri pietroase, pe lingă prairie și în pășunile stîlcoase din regiunea munților (*Scleranthus uncinatus*) ⑥ ⑦ = **TĂMIȚĂ** ⑧ [srb. *studentica* „frig”; bg. *studentica* „numele unei plante”].

Fig. 4671. Studeniță.

STUDENT *sm.*, **STUDENTĂ** (*pl.*

-te) *sf.* ① Cel ce, aceea care ur-

mează cursurile unei universități sau unei școli superioare: ~ în litere, în medicină; ~ la Școala de arhitectură, la Academia comerțului [it. *studente*].

STUDENTESC *adj.* ① Privitor la studenți, ce ține de studenți: viață studentescă.

STUDENTIME *sf. col.* **STUDENT**. ① Toți studenții, corporațiunea studenților.

STUDIA (-dize) *vb. tr.* ① ② A se ocupa cu studiul: ~ matematicile ③ ④ A învăța să cînte din gură sau dintr'un instrument de muzică: ~ otulul, vioara ⑤ ⑥ A observa cu băgare de seamă: ~ un fenomen [it. *studiare*].

STUDIAT *adj. p.* **STUDIA**. ① Care a format obiectul unui studiu ② ③ Lucrat cu îngrijire, cu multă osteneală: un tablou bine ~; un discurs ~ ④ ⑤ Afectat, care nu e natural: o atitudine ~ă ⑥ ⑦ **NESTUDIAT**.

STUDINIȚĂ = **STUDENIȚĂ**.

STUDIO *sbst.* ① ② ③ Atelier de artist ④ ⑤ Local unde se fotografiază scenele cinematografice [engl.].

STUDIȘOR *adj.* ① Căruia-i place să învețe, sirguitor la studiu: tinerimea studioasă [fr. *studieux*].

STUDIU (*pl.-ii*) *sn.* ① ② Aplicarea minții pentru a învăța adînc o știință sau o artă ③ *pl.* ④ Diferitele grade de instrucțiune: a-și face, a-și termina studiile ⑤ ⑥ Învățarea unui rol pe din afară ⑦ ⑧ A pune o piesă în ~, a începe repetițiile piesei ⑨ ⑩ Lucrare pregătitoare: a pune în ~ un proiect de drum de fier ⑪ ⑫ ⑬ Desen, sculptură ce se face ca exercițiu ⑭ ⑮ Compoziție muzicală cu care se fac exerciții [lat. *studium*, cu înțelesurile fr. *étude*].

STUF (*pl.-turi*), **STUȚ** (*pl.-huri*) *sn.* ① ② Mare plantă ierboasă din fam. gramineelor, cu tulpina dreaptă și virtuoasă, cu frunze verzi-albastrii și flori ce bat în violet sau galbuie; crește prin mlaștini și ape line sau stătătoare, pe malurile lacurilor și riurilor, formînd stuhării întinse; se întrebuințează la facerea măturilor și la acoperirea caselor; numită și „stuh-de-baltă” sau „treștie(-de-baltă)” (*Phragmites communis*) (4672): Ieșiște sperieto... se ascundeau în stuful și în papura de pe mal (DOB.); am făcut înnoțind... și m'am ascuns în niște ~ careera lingă baltă (ALECS.); țara-

Fig. 4672. Stuf.

STR-
STU

nul se mulțamește cu două odăi, acoperite cu stuh (URG.) ¶
③ ④ ~ (-DE-CIMP) = TREȘTIE-DE-CIMPURI ¶ ③ ④ F
Păr foarte des, ciuf: își petrecu mina prin stufni de păr
din frunte (VOR.); ochii în cap îi erau numai olt allos, iar ca-
pul, ou stuf cu tot... olt banită (R.-COO.) ¶ ③ Tufă, tufiș: se
întoarce înapoi și așează copilul după fîntînă, într'un stuf
de flori (ISP.) [lat. vulg. *stypus, rezultat din
contaminarea lui styphe „plantă de apă” +
stypa „stuf de acoperit-casă”; comp. și TUFFA].

STUFĂRIE, STUHĂRIE sf. Loc unde crește mult
stuf: vedeam... o stufărie într-o baltă înghețată (SAD.);
am lucrat o pepinieră înconjurată cu stufărie (IRO.); porci...
vara să se lase la păscut prin păduri și prin stuhăril (ION.);
se opri toată în stuhăria lasului (GRL.).

STUFĂRIȘ, STUHĂRIȘ, ○ STUFIRIS (pl.-isuri) sn.
① = STUFĂRIE: un ocolb de argint dă strălucire stufări-
șului (GRL.); marele lezer Suhala... pornește din stuhărișul
satului Vinătorii și ține mai bine de o poșă (VLAH.) ¶ ②
Crînguleț, stufiș (R.-COO.).

STUFAT' (pl.-aturi) sn. X ① Carne sau legume
fierte înăbușit într'un vas bine astupat ¶ ②
Mincare de carne, preparată în felul acesta, cu
ceapă și usturoiu [ngr. στοφάτων < it.].

STUFIȘ (pl.-isuri) sn. ① = STUFĂRIE: ~uri de
papură înaltă, deasă ca perla, astupă viroagele (VLAH.) ¶
② = TUFIȘ: Ercule... se pitulă olt coala într'un ~ (ISP.);
[ritul] mai în jos scapă din albie, prin ~ul de săleți (VLAH.)
(stuf + tufiș).

STUFOȘ, TUFOS adj. ① Cu frunze multe și
dese: în dreapta și în stînga... sînt niște nucii stufoși, la cari
omul privește cu drag (SLV.); pe zidul de 'mprejmăire... se
întinse lungi ramuri de lederă stufoasă (OOB.); mai călă-
torind el o bucată bună, ajunseră la o pădure deasă și stu-
foasă (ISP.) ¶ ② Pr. anal. Cu păr mult și des: barba
sa surle și stufoasă îi acoperea jumătate de obraz (GN.); în-
cruntînd stufoasele lui sprinoane, strîngea pumnii cu con-
vulsivitate (FIL.); coștele ei, lungi și stufoase... îi băteau
pulpele (ISP.); vulpului începu îndată să-și învîrtească coada
cea stufoasă, ca o apărătoare (OOB.) [tufă, influențat
de stuf].

STUFOLEȚ (pl.-ete) sn. dim. STUF ①: caut să
văz de unde vine glasul, și mi se părea că iese din millocul
unui ~ de pomigori (ISP.).

STUH... STUF...
STUHUI (-neac) vb. tr. A acoperi (o casă) cu
stuh.

STUHUIT adj. p. **STUHUI**. Acoperit cu stuh:
grăjdioare făcute... de nulele, și lipite și ~e bine, ca să le
fie cald (vîștelor) (ION.) ¶ ② **NESTUHUIT**: grăjdioara vîște-
lor... să fie nelipit și nestuhuit vara, pentru ca să tragă vinul
(ORAGH.).

STUP sm. ① Locul unde se adăpostesc albi-
nele și în care fabrică mierea și ceara; trunchiul
scorburos care le-a servit dintru 'ntîiu de locuință,
a fost înlocuit de mina omului printr'un butuc
găurit, printr'o împletitură de nulele și mai apoi prin niște
căsuțe sistematice; e numit, după regiuni, și „st(i)ubeiu”,
„uleiu” sau „coșniță” (4673,

Fig. 4673. Stupi.

4674): les din gaura aceea la copil se albinele dintr'un
~ (SB.); sînt alți trîntori de oare trebuie ousăit ~ul
(NEGR.); dacă ai ~i, e bine să dărnești anul și finului tău,
cînd îi tunel moful (MAR.); miere de ~ (RET.), miere de
albine; ② e ca un ~ neretăzat (MAR.), se zice despre
un om bogat care are de toate în belșug; de aci,
a fi ~ de bogat, a fi ~ de bani, a fi foarte bogat, putred
de bogat: păcat numai că n'are vr'o momită sau vr'un urs,
că s'ar face ~ de bani (ALECS.) ¶ ③ Toate albinele din-

tr'un stup (matca, albinele lucrătoare, trîntorii):
după ce au înflorit merii, ~ii nu mai mor (MAR.) ¶ ③ ④
IARBA-STUPULUI = ROȘINȚĂ [lat. vulg. *sty-
pus < gr. στόνος „trunchiu”].

STUPĂ sf. Firele de cîneapă rămase între
dinții daracului, după ce s'a scos fuiorul; acestea
se piaptănă din nou, și rămîn între dinții numai
cîlții [lat. stuppa].

STUPĂRI interj. Înainte! țară acei gheneral... au și
trecut înainte... și au început a striga: stupă! (NEC.) [RUS.].

STUPAR sm. Cel ce îngriște de stupi,
păzitorul albinelor (Mold. „prisăcar”).

STUPĂRIE sf. Ocupațiunea stuparu-
lui, creșterea albinelor (Mold. „prisăcărie”): stu-
păria e părăsită, țesătura amorțită, munca îngălată (JIF.).

***STUPEFACTIUNE, STUPEFACTIE** sf. Încro-
menire, înmărmurire, înlemnire [fr.].

○ STUPI (-ușesc), **STUCHI** (-uhoșec, -uchtu) vb. tr.
Mold. Bucov. = SCUIȚA: nu puteau scăpa bietele mîțe din
mînile noastre, pînă ce nu ne agriau și ne stupeau (CRE.);
cînd îi văd, îmi vine să stupeș și să fug (SAD.); să nu stu-
pești în loc, că-ți stupești sufletul (GOR.); să mă stuchi în
ochi, dacă oiu mai vorbi cu el (PAMF.); să nu stuchi, cînd vine
virtutea spre tine, căci cu asta face semn dracului și vine de
te la (GOR.) [lat. vulg. *scuppire + sputare].

***STUPID** adj. Timpit, nătîng, greoiu la minte:
niciodată nu m'am simțit atît de ~ și de ridicul, ca 'n seara
aceea (VLAH.) [fr.].

***STUPIDITATE** sf. ① Timpenie, nătîngie [fr.]
② Vorbă sau faptă prostescă, de om timpit [fr.].

STUPINĂ (pl.-ini) sf. Locul unde se țin
stupii vara (Mold. „prisacă”).

STUPINIȚĂ (pl.-țe) sf. Plantă din fam. or-
chideelor, cu flori

mari, albe, mirosi-
toare, numită și „po-
roinic”; crește prin
păduri și poieni
(*Platanthera bifo-
lia*) (4675) și
(*Platanthera chlo-
rantha*) (4676).

**○ STUPIȚ, STU-
CHIT (pl.-ituri) sn.**
Mold. Bucov. ① =
SCUIȚAT: dar dacă,
din înțîmplare, ar sări
stupitul înspre Golia,
cum îi s'ar părea? (CRE.);
stupitul cade tot pe
obzezele lor (I.-OH.) ¶ ②

***STUPITUL-OCULUI** = CUC ③ ¶ ③ ④ **STUPITUL-OC-
CULUI** = CUC ③ [stupi].

○ STUPITURĂ, STUCHITURĂ (pl.-turi) sf. Mold.
Bucov. = SCUIȚĂTURĂ: mai cîteva scărmanături de oap,
mai stupituri, și liniște e gata (VOR.); cu poticelli și cu
fel de fel de sperieturi, oă-și făcu sîmul numai stuchituri,
dă Dumnezeu și ajunge la lumina zilei (FLOR.) [stupi].

***STUPOARE** sf. Încremenire, înmărmurire [fr.
stupeur].

○ STUPUȘ (pl.-ușuri, -ușe) sn. = ASTUPUȘ: astupă
gaura cu degetul, pînă voi aza un ~ ca să astup hula
(RET.); se astupă cornul cu un ~ de lemn (GOR.).

+ STUR SM. ① Turtur de ghiță (PS.-SCH.) ¶ ②
Mold. Trans. (DENS.) Turtur de funingine ¶ ③ **Trans.**
(VIC.) Sgură [lat. stylus].

○ STURICHIS (pl.-isuri) sn. Pădure tînără,
deasă, compusă dintr'o amestecătură de specii:
se descolță repede 'nt'r'un ~ și dă năvală 'n lac la oale (LUNG.).

○ STURI = STORI.

○ STURLUIBĂ vb. intr. **Mold.** A înnebuni: laca
pozna, că au sturluibat amîndoi! (ALECS.) [refăcut din
sturluibat].

○ STURLUIBAT, STURLUIBAT, STURLU(I)BATIC,
STURLUBATEC, Băn. STRALIBAT adj. și sm. Cam
smintit, spulberat, nebobatic: el e un sturluibat,
o virtutea care face afîrri! și altă nimie (ALECS.); se duce
vechea noastră Moldovă, și în curînd n'o să mai rămîie în
ea decît niște sturluibai și mintea stricată (NEGR.); și eu
eram vesel ca vremea cea bună și sturluibat și copilaros ca
vîntul în turbarea sa (CRE.); gîndind la apucăturile ei stur-
lubatice, îmi veni în minte vorba ceea (FLOR.); ești așa de

Fig. 4675.
Stupiniță.

Fig. 4676.
Stupiniță.

strulubatec, înalt stînt sigur c' ai uitat tot ce ți-am spus (NEGR.) [lat. *astrolabiatu* < lat. medievală *astrolabium* (= gr. *ἀστρολάβιον*)].

STURZ *sm.* 1. Pasăre brună-roșcată, de 20-23 de cm., cu pieptul pestriț și cu penele parc' ar fi prăfuite, căutată de vînători pentru carnea-i foarte gustoasă; vine la noi din țări depărtate, îndată ce începe să se topească zăpada și trăește prin vii și prin tufișurile din apropierea cîmpilor; se hrănește cu struguri și cu scorușe, de care e foarte lacomă; numită și „sturzișor”, „sturznic”, „sturzul-viilor” sau „brebeneac” (*Turdus musicus*) (□ 4677); — o varietate a acestei păsări, cu corpul ceva mai

Fig. 4677. Sturzișor.

Fig. 4678. Sturz.

marc, cu spinarea măslinie și aripile împeștrite cu alb, și care se hrănește cu insecte, viermi, fructe și semințe, e numită „sturz-mare” sau „sturz-de-visc” (*Turdus viscivorus*) (□ 4678) 2. **STURZ-DE-IAȘNA, STURZ-DE-MUNTE** = **COCOȘAR** [refăcut din pl. **turzi*, sg. **turd* < lat. *turdus*; cu s- inițial, probabil sub influența lui *sturnus*]. **STURZĂ, STURZOALIE, STURZOALICĂ** *sf.* 1. Femele sturzului [s t u r z].

STURZIȘOR *sm.* 1. **STURZ** 1.

STURZULEȚ *sm.* 1. *dim.* **STURZ**.

SU = **SUB** [lat. *s u b*].

SUAV *adj.* Care produce o senzație din cele mai plăcute auzului sau mirosului: o muzică ~; un parfum ~ [fr.].

SUAVIDATE *sf.* Însușirea a tot ce e suav: o ~ neșpusă se răspîndea în odale din niște crăci de sulfînă aruncate în firida sobei (D.-ZAMF.) [fr.].

SUB, SUBȚ, SUPT *prep.* 1. Arată situațiunea unui lucru peste care se află alt lucru: și zise Dumnezeu: strîngă-se apele de supt ceru într'un loc, să se vază uscatul (PAL.); pîrul e mototolit supt marama ce cade pe spate (OLVR.); cartea a căzut sub masă; pistoa e sub pat; 2. **SUPAT**; a ținea ceva ~ brat; lucrurile s'au petrecut ~ ochii mei; a fi ~ drapel 3. **DRAPEL**; pe ~ mină 4. **MÎNĂ** 5. **B) 1) 2. 3. A-proape de, pe lingă: înconjurat-au... creștinii Ancona cu mare putere, un an întreg stînd subț cetate (N.-COST.) 4. Arată o subordinațiune, o dependență: a fi ~ supănat, protecția cuiva; cea ce nu se va pleca supt învătura judecătorului, acela face greșală (PRV.-MB.) 5. Arată timpul cînd a trăit cineva, momentul cînd s'a întîmplat ceva: ~ domnia lui Cuza 6. Spre (temporal), pe la: La un han din drumul mare într'un Ungur, cam sub sară (SPER.); SUB(T)-AMIAZĂ 7. **AMIAZI** 1) 2. SUB- se alipește adesea de adjective, substantive sau verbe, spre a forma cuvinte compuse, spre a arăta un grad inferior, o situațiune mai joasă, etc.: s u b alpin, s u b înțeles, s u b marin; s n b-director, s u b-protect; a s n b înțeleg, etc. [lat. *s u b t u s*].**

SUBALPIN *adj.* Care e situat dedesubtul Alpiilor sau mai jos de munții înalți [fr.].

SUBALTERN, SUBALTERNĂ (*pl.-ne*) *adj.* și *sm.* f. Care ascultă de altul, care este subț ordinile unuia sau mai multora: un funcționar ~; directorul... dăle brațu d-nei Morol, lăsînd în urmă pe subalternul său (OLVR.) [fr.].

SUBAȘĂ (*pl.-ași*) *sm.* Primar de sat; agent de poliție (în Turcia) (□ 4679): an pus Turcii prin subași, după obiceiul lor (NEC.) [tc. *subaşı*].

SUB-BIBLIOTECAR *sm.* Funcționar care este sub ordinele imediate ale unui bibliotecar.

SUB-CHIRIAȘ *sm.* Cel ce ia cu chirie o parte din imobilul închiriat de altul de la proprietar.

SUB-COMISAR *sm.* Ajutor al comisarului și care-l înlocuiește la nevoie.

***SUB-COMISIUNE, SUB-COMISIE** *sf.* Totalitatea persoanelor însărcinate de o comisiune să examineze o latură particulară a unei chestiuni.

***SUB-COMITET** (*pl.-ete*) *sm.* Comitet cu un număr mai restrîns de persoane numit de un alt comitet pentru a pregăti anumite lucrări.

***SUBCUTANEU** *adj.* 1. Așezat sub piele 2. Care pătrunde sub piele: inecție subcutanee [fr. *s o u s - c u t a n é*].

***SUB-DIRECTOR** *sm.* **SUB-DIRECTOARE** *sf.* Persoana care vine imediat după director sau după directoare, în conducerea unei administrațiuni, unei instituțiuni, unei case de comerț, unui stabiliment de industrie, etc. și care-i ține locul la nevoie.

***SUBDIVIDE** *vb. tr. și refl.* = **SUBÎMPĂRȚI** [s u b - + d i v i d e].

***SUBDIVIZIBIL** *adj.* Care se poate subîmpărți [fr.].

***SUBDIVIZIUNE, SUBDIVIZIE** *sf.* Subîmpărțire [fr.].

***SUBIECT** (*pl.-te*) *sm.* 1. Pricină, motiv: sora noastră era un vecinic ~ de mustrări și de tortură pentru biata mama (VLAH.) 2. Materie despre care se vorbește sau se scrie: ~-e, dragul meu, cînd știi să scrii, îți răsar în cale la fie-care pas (VLAH.) 3. ~ul unei comedii 4. Obiectul unei științe 5. O persoană, din punctul de vedere al capacității sale, al caracterului sau purtării sale 6. Bolnav pe care-l caută un doctor, pacient 7. Cadavru căruia i se face disecția 8. ~ul propozițiilor, cuvîntul care arată ființa sau lucrul despre care se vorbește în propozițiune 9. Ființa conștientă de ea însăși, în opoziție cu „obiectul” [lat.].

***SUBIECTIV** 1. *adj.* 1. Care se raportează la subiect 2. Care se petrece, care e conceput în mintea noastră, în opoziție cu „obiectiv”, care este sau se petrece în afară de noi 3. Se zice de scriitorii și de artiștii cari se preocupă mai mult de impresiunea ce face un obiect decît de obiectul însuși.

2. *subst.* 1. Tot ce se petrece în mintea noastră, tot ce aceasta concepe și elaborează prin ea însăși [fr.].

***SUBIECTIVITATE** *sf.* Însușirea a tot ce este subiectiv: am pus chestiunea pe tîrîmuri subiectivității, n'am voit s'o tratez din punctul de vedere obiectiv (D.-ZAMF.) [fr.].

***SUB-INTENDENT** *sm.* 1. Al doilea intendent 2. ~ militar, funcționar cu rangul unui ofițer superior, însărcinat cu chestiunile administrative ale armatei într-o parte a teritoriului unei țări [fr.].

***SUB-INTENDENTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Funcțiunea de sub-intendent; localul unde funcționează și teritoriul pe care-și exercită autoritatea [fr.].

***SUBÎȚ** 1. *adj.* Neașteptat, ce vine pe neașteptate, năprasnic: moarte ~ă.

2. *adv.* Deodată, fără veste, pe neașteptate [fr.].

***SUBÎMPĂRȚI** (*-part*) *vb. tr. și refl.* A (se) împărți în mai multe părți ceea ce a mai fost divizat, a (se) subdivide [s u b - + î m p â r ț i].

***SUBÎMPĂRȚIRE** *sf.* Faptul de a (se) subîmpărți; rezultatul acestei acțiuni, subdiviziune.

***SUBÎNCHIRIA** (*-riez*) *vb. tr.* 1. A da cu chirie totul sau o parte din imobilul închiriat pe seama sa 2. A lua cu chirie de la chirașul principal tot imobilul sau numai o parte din el [s u b - + î n c h i r i a].

***SUBÎNCHIRIERE** *sf.* Faptul de a subînchiria.

***SUBÎNȚELEGE** (*-es*) *vb. tr.* 1. A nu exprima, în vorbire sau scriere, un lucru pe care-l avem în minte 2. A lăsa afară, într-o propozițiune, unele cuvinte a căror lipsă nu împiedică înțelegerea sensului ce voim să exprimăm: ~ verbul într-o propozițiune [s u b - + î n ț e l e g e].

STU-SUB

Fig. 4679. Subașă.

***SUBINȚELES** 1. *adj. p. SUBINȚEȘTE.* Care se subînțelege, care nu e exprimat în vorbire sau scriere: în propozițiunea „fai din gură!” subiectul „tu” este ~.

2. (*pl.-esuri*) *sn.* Ceea ce are cineva în minte, dar nu exprimă în vorbire sau scriere, lăsând pe ascultător sau pe cititor să întregască în mintea lor ceea ce s'a omis.

***SUBJONCTIV** (*pl.-ive*) *sn.* ~ Mod al verbului care ne arată lucrarea ca ceva nesigur, îndoișor, numai cu puțința de a se face; numit și „conjunctiv” [fr.].

***SUBJUGA** (*-jug*) *vb. tr.* ① A supune prin puterea armelor ¶ ② (F) A domina, a stăpîni prin forța morală [fr. s u b j u g u e r].

***SUBLIM** 1. *adj.* ① Foarte ridicat, foarte înalt (din punctul de vedere moral sau intelectual): o pozițiune ~ă ¶ ② (F) Care e la o înălțime morală sau intelectuală, la un grad de desăvîrșire la care cu greu se poate ajunge: geniu ~; glândire ~ă; devotament ~ ¶ ③ De o perfecțiune, de o frumusețe neîntrecută: un spectacol ~.

2. *subst.* ① Ceea ce e mare, excelent în stil, în sentimente, în acțiuni ¶ ② Perfecțiune, desăvîrșire: a atins ~ul în genul său [fr.].

***SUBLIMĂ** (*-im*) 1. *vb. tr.* ① A opera sublimațiunea unui corp solid.

2. *vb. refl.* A fi trecut, prefăcut prin sublimațiune [fr.].

***SUBLIMAT** 1. *adj.* ① *p. SUBLIMĂ.* Produs al sublimațiunii: anil ~, floare de pucioasă.

2. *subst.* ~ coroziv ~ COROZIV 1.

***SUBLIMAȚIUNE, SUBLIMAȚIE** *sf.* ① Operațiune chimică prin care se încălzește într'un vas închis un corp solid, care se poate volatiliza fără a se topi, pentru ca să se depună în cristale pe părțile superioare și reci ale vasului [fr.].

***SUBLINGUAL** *adj.* ① Care e așezat subț limbă: glandă ~ă [fr.].

***SUBLINIĂ** (*-niez*) *vb. tr.* ① A trage o linie subț unul sau mai multe cuvinte, spre a le scoate în evidență, spre a atrage mai mult luarea aminte a cititorului ¶ ② A pronunța unul sau mai multe cuvinte cu un ton particular spre a le semnală atenției aceluia care ascultă: directorul... vorbește cu d-na Moroi... de înalțări și prîmîniri în personalul său, ba încă subliniază cuvintele ori de cîte ori se învîrtește cineva pe lângă el (OLVR) [fr. s o u l i g n e r].

***SUB-LOCATAR** *sm.* Sub-chiriaș [fr.].

***SUB-LOCAȚIUNE** *sf.* Subînchiriere [fr.].

***SUB-LOCOTENENT** *sm.* ~ Ofițer de un grad inferior locotenentului; poartă la umăr un inel de metal alb sau de tresă de fir galbenă; la chipiu are o tresă de fir galben (4680).

***SUBMARIN** 1. *adj.* ① Care se află în fundul mării sau sub valurile mării: vulcan ~ ¶ ② ~ Navigațiune ~ă, aceea în care vasele sînt scufundate și plutesc subț apă.

2. (*pl.-ine*) *sn.* ~ Vas care poate

Fig. 4680.
Sub-locotenent.

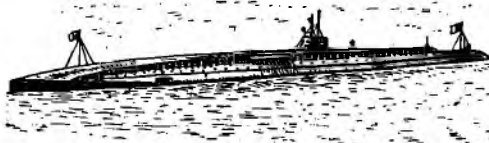

Fig. 4681. Submarin.

călători subț apă (4681) [fr.].

***SUBMERSIBIL** 1. *adj.* Care poate fi scufundat.

2. (*pl.-ile*) *sn.* ~ Vas submarin care poate naviga la suprafața apei, scufundîndu-se numai cînd vrea să se sustragă atacului dușmanului (4682) [fr.].

***SUBMULTIPLU** 1. *adj.* ± Care este conținut

de un număr exact de ori într'un număr întreg

2. *sm.* Număr întreg conținut de un număr exact de ori într'un alt număr întreg: 3 este submultiplicul lui 9 [fr.].

Fig. 4682. Submersibil.

***SUBNITRAT** *sm.* ~ Nitrat sau azotat bazic: ~ de blamut [fr. s o u s - n i t r a t e].

***SUB-OFIȚER** *sm.* ~ Militar de un grad superior caporalului, dar inferior sub-locotenentului: sergentul, sergentul-turlor, sergentul-major, adjutantul, plutonierul sînt sub-ofițeri [fr. s o u s - o f f i c i e r].

***SUBORDINA** (*-inez*) 1. *vb. tr.* ① A stabili o ordine de dependență de la inferior la superior ¶ ② A face ca un lucru să depîndă de altul.

2. *vb. refl.* ① A fi subordonat ¶ ② A se pune în dependență altei persoane, a asculta de ea, a i se supune [fr. s u b o r d o n n e r].

***SUBORDINAT** *adj.* ① *p. SUBORDINA* ¶ ② = SUBORDONAT: libertaten, cu cît este mai necesară, cu aît trebuie să fie ~ă rațiunii și științei (A-OM).

***SUBORDINAT** *adj.* ① Care este sub ordinele, sub porunca cuiva ¶ ② Dependent (*vorb. de lucruri*) ¶ ③ INSUBORDONAT ¶ ④ Propozițiune ~ă, propozițiune secundară [fr.].

***SUBPĂMÎNTEAN** *adj.* Care este sub pămînt, suteran [s u b - + p â m î n t e a n].

SUBPAT ~ SUPAT.

***SUB-PREFECT, SUPREFECT** *sm.* ~ Funcționar însărcinat cu administrarea unei plăși, sub direcțiunea imediată a prefectului.

***SUB-PREFECTURĂ, SUPREFECTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ① Partea unui județ, plasa administrată de un sub-prefect ¶ ② Funcțiunea de sub-prefect ¶ ③ Orașul în care-și are reședința sub-prefectul, reședința plășii ¶ ④ Localul, birourile sub-prefectului: Leiba a mers la primărie, apoi la suprefectură, să denunțe pe amenințator (CAR.).

***SUBREȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① O Femeia care, într-o comedie, joacă rolul de servitoare, de fată în casă ¶ ② Femeie subalternă și intrigantă [fr.].

***SUBROGA** (*-rog*) *vb. tr.* ~ A pune pe cineva sau ceva, unul în locul altuia, a substitui [fr.].

***SUBROGATORIU** *adj.* ~ Care substituie o persoană cu alta [fr.].

***SUBROGAȚIUNE, SUBROGAȚIE** *sf.* ~ Substituirea unei persoane cu alta care se bucură de toate drepturile celei dintîi: subrogațiunea în drepturile creditorului, făcută în folosul unei a treia persoane ce-l plătește, este sau convențională sau legală (COD.CIV.) [fr.].

***SUBSCRIE** (*-scriu*) 1. *vb. tr.* A-și pune iscălitura în josul unui act spre a-l aproba.

2. *vb. intr.* ① A-și da aprobarea, învoarea: sub-scriu la tot ce spui ¶ ② A lua asupra-și, a se îndatora să dea o anumită sumă pentru o întreprindere, o cheltuială colectivă, un act de binefacere, etc. ¶ ③ A se angaja să contribuie cu o parte oarecare la un împrumut public ¶ ④ A se îndatora să cumpere o publicațiune de bibliotecă, pusă sub tipar, achitînd costul în condițiunile convenite [fr. s o u s c r i e r e, făcut după scrie].

***SUBSCRITOR** *sm.* ~ ① Cel ce ia parte la o subscripție, și mai ales acela care a subscris la o publicațiune de bibliotecă care trebuie să apară la o epocă determinată sau în fascicule ¶ ② Cel ce subscrive o poliță, etc. [s u b s c r i e].

***SUBSCRIȚIUNE, SUBSCRIPTIE** *sf.* ① Îscălitură, semnătură pusă în josul unui act ¶ ② ~ unei scrisori, termenii de polițetă cu care se încheie o scrisoare, împreună cu semnătura ¶ ③ Angajament pe care-l iau mai multe persoane de a da fie-care o sumă oarecare pentru o întreprindere, o cheltuială comună, o operă de binefacere, etc. ¶ ④ Suma însăși pe care se angajează fie-care s'o dea ¶ ⑤ Angajament de a cumpăra unul sau mai multe exemplare dintr-o publicațiune de bibliotecă, în curs de tipărire, și care trebuie să apară la o epocă determinată, întreagă, în volume sau în fascicule [fr. s o u s c r i p t i o n].

***SUBSCRIS** 1. *adj. p. SUBSCRIE.* Care a subscris, care a iscalit.

2. *sm.* Cel ce și-a pus iscălitura în josul unui act.

***SUB-SECRETAR** *sm.* ① Cel ce dă ajutor secretarului și-l înlocuiește la nevoie ② ③ ~ de Stat, înalt funcționar, de un rang imediat după ministru, care-l înlocuiește la nevoie, și e responsabil împreună cu el [fr.].

***SUB-SECRETARIAT** (*pl.-ate*) *sn.* Funcțiunea, biroul sub-secretarului [fr.].

***SUBSEMNA** (*-nez*) *vb. tr.* A iscali, a-și pune semnătura în josul unui act [s u b - + s e m n a].

***SUBSEMNAȚ** *adj. p. SUBSEMNA* și *sm.* Cel iscalit în josul unui act.

***SUBSIDIAR** 1. *adj.* Care slujește să întărească cele spuse mai înainte, spre a le face mai temeinice.

2. *adv.* Pentru mai multă siguranță; în al doilea rând [fr.].

***SUBSIDIU** (*pl.-ii*) *sn.* ① Ajutor bănesc pe care supușii îl dau suveranului, în anumite împrejurări ② Ajutor bănesc pe care un Stat îl dă altui Stat aliat în baza tratatelor încheiate între ele ③ Impozit pe care-l plătesc contribuabilii pentru a veni în ajutorul Statului în împrejurări grele [fr.].

***SUBSISTA** (*-sist*) *vb. intr.* ① A exista încă, a se afla încă în ființă ② A rămânea în vigoare, a dăinui: *elt timp o lege subsistă, trebuie respectată* ③ A trăi și a se întreține: *are cu ce să subsiste* [fr.].

***SUBSISTENȚ** *adj.* Care subsistă [fr. s u b - s i s t a n t].

***SUBSISTENȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Hrană și întreținere ② *pl.* ✕ Hrana necesară unei armate, unei țări [fr. s u b s i s t a n c e].

○ **SUBSOARĂ** = **SUBȚIOARĂ**.

***SUBSQL** (*pl.-ului*) *sn.* ① Stratul de pământ dedesubtul solului arabil și care este în genere lipsit de materii organice ② Totalitatea încăperilor care se găsesc dedesubtul parterului unei clădiri, precum begurile, pivnițele, etc. [fr. s o u s - s o l].

***SUBSTANTIV** (*pl.-ive*) *sn.* ① Vorba cu care numim o ființă sau un lucru [lat.].

***SUBSTANȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* ① ✕ Tot ce subsistă prin sine însuși, fără să-i cunoaștem natura intimă, ci numai proprietățile cu care e înzestrat: omul e format din două substanțe: sufletul și corpul ② Ori-ce materie solidă, lichidă sau gazoasă: ~ minerală ③ Tot ce constituie o hrană pentru corp sau pentru minte ④ Tot ce este mai însemnat, mai cu temeiuri într'un discurs, într'un act ⑤ Tot ce este absolut necesar pentru a putea trăi ⑥ În ~, pe scurt, într'un cuvânt [fr.].

***SUBSTANTIAL** 1. *adj.* ① Hranitor, nutritiv, care poate să nutrească corpul sau mintea ② Esențial.

2. *adv.* În substanță, pe scurt, într'un cuvânt [fr.].

***SUBSTITUI** (*-tuiu*) 1. *vb. tr.* ① A înlocui: mandatarul este răspunzător pentru acela pe care l-a substituit în gestiunea sa (cod. civ.) ② A chema altă persoană la succesiune în locul sau în lipsa moștenitorului.

2. *vb. refl.* A se pune unul în locul altuia [fr.].

***SUBSTITUȚ** *sm.* r. Magistrat însărcinat să înlocuească la parchet pe procurorul general sau pe procuror [fr.].

***SUBSTITUȚIUNE, SUBSTITUȚIE, SUBSTITUIRE** *sf.* ① Faptul de a s u b s t i t u i, înlocuire ② ± Înlocuirea într-o ecuație a unei cantități algebrice prin alta echivalentă ③ r. Dispozițiune prin care se cheamă succesiv unul sau mai mulți moștenitori la o succesiune, pentru ca acela care a fost instituit înțiu ca moștenitor să nu poată înstrăina bunurile supuse substituțiunii [fr.].

***SUBSTRAGE** (*-ag*) *vb. tr.* ± = **SCADEA** 1 ① [fr. s o u s t r a i r e, refăcut după t r a g e].

***SUBSTRAT** (*pl.-ate, -aturi*) *sn.* ✕ Ceea ce există în ființă, independent de calitățile lor și care servește de razim acestora [fr. s u b s t r a t u m].

○ **SUBSUOARĂ** = **SUBȚIOARĂ**.

***SUB-SEF** *sm.* Funcționar care ocupă rangul imediat după șef.

SUBT = **SUB**.

***SUBTERAN**... = **SUTERAN**...

***SUBTERFUGIU** (*pl.-gii*) *sn.* Mijloc șiret de a scăpa dintr-o încurcătură, tertip, cleviciu [fr.].

***SUBTIL** *adj.* ① Foarte mărunț: *un praf ~* ②

③ Care pătrunde cu înlesnire, care se însinuează ușor: o otrăvă ~ă ④ ⑤ Ager, pătrunzător: o vedere ~ă; clinele are mirosul ~ ⑥ ⑦ Șiret, foarte dibaci: un hot ~ ⑧ ⑨ Foarte fin, foarte rafinat (*verb. de minte*): o inteligență ~ă ⑩ Care nu poate fi înțeles cu ușurință din pricina prea multei finețe: o doctrină ~ă [fr.].

***SUBTILITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce e subtil; agerime ② ③ Șiretic în afaceri ④ *pl.* Rationamente, distincțiuni prea rafinate, care nu se pot pricepe ușor: lucruri mistice, subtilități metafizice ⑤ atrăgeau cugetarea ca un magnet (EMIN.) [fr.].

***SUBTILIZA** (*-lizez*) 1. *vb. tr.* ① A face subtil, pătrunzător; a ageri ② F A șterpeli.

2. *vb. intr.* A uza de prea mult rafinement, de prea multe subtilități.

3. *vb. refl.* A deveni mai subtil [fr.].

***SUB-TITLU** (*pl.-luri*) *sn.* ✕ Titlul secundar al unei cărți, așezat în urma titlului principal.

○ **SUBTOAIE, SUPTOAIE** *sf. Trans.* ✕ Fie-care din birnele mari de brad pe care stă podul (vc.) [s u b t l].

***SUBȚIA, SUȚIA** (*-lu, -lez*) 1. *vb. tr.* ① A face (mai) subțire: ~ o scândură, un fir; sucitorul... întinde și subțiază (aluatul) preafolindul ~ într-o foaie rotundă (PAMF.); ~ vârful unui creion; (Cucucana Callopi) cînd vorbea... își umfla nările și-și subția buzele (SAD.); a-și ~ glasul ② ✕ A turna apă în zeama unei mîncări, spre a nu fi așa de groasă: ~ borșul, ciorba, dulceața ③ ④ **INGROȘA** ⑤ ⑥ F A scădea, a micșora: ~ leafa, simbria culva ⑦ ⑧ A ascuți, a ageri (mîntea, etc.): mie-mi trebuiesc cărți care să-mi subțieze mîntea (FIL.) ⑨ ⑩ = **CIOPLI** 1 ⑪ ⑫ societatea pe care o frecventează l-a mai subțiat.

2. *vb. refl.* ① A se face (mai) subțire: firul s'a subțiat prea mult și mi-e teamă să nu se rupă; grumazii îi sînt subțiozi și gingași și... de ce merg spre cap, gîtlejul l-a subțit (CANT.) ② A se face mai apos: zeama s'a subțiat ③ ④ A se ascuți, a se ageri (mîntea); a se ciopli, a se rafina: acum nu mai plac cîntecelor vechi, nu mai sînt de modă, că s'a subțiat lumea (ALECS.); băla-tul... se ciopli și se subție în puțină vreme (ASP.) [lat. s u b t i l i a r e].

***SUBȚIETIC, SUȚIETIC** = **SUBȚIRATIC**.

***SUBȚINE, SUȚINE** (*-țiu*) *vb. refl.* ① A se întreține, a (avea cu ce) trăi: am cu ce să mă subțin și la oraș (CIAUS.); Mîndra... mi-a dat-o soacră-mea, să-mi subțiu casa cu ea (ROC.) [s u s ț i n e].

***SUBȚIOARĂ, SUPȚIOARĂ, † SU(B)SIOARĂ, SUB-**

S(U)OARĂ, ○ SUSUOARĂ, † SUPTSUOARĂ (*pl.-re*) 1. *sf.* ① ② Golul de subț braț, la încheietura lui cu umărul.

Înlocuind măciuc de fier, i-au arsu-i sîsiorile (DOS.); cu mineciile sumese pînă la subțiori, aduce pe o tavă uscătură și udătură (CAR.); Bag mina 'n sîn după flori și o prind de subsuori (NOV.); cu celălalt capăt se legă de subsuori și se lăsa a-i bălăi picioarele în vînt (ASP.) ③ ④ Unghiu format cu tulpina de baza unei crengi, unei frunze sau unei bractee (4683): mugurii ce răsare la subsuora frunzelor (ION).

2. *adv.* La subțioară, sub braț: și mergi doar, cu pieptu 'nainte... cu căciula luată de la poartă și ou ploccon subțioară (LUNGU.); auzind ticiorul acesă, și-a luat oărtica subsuoră și s'a cam mai dus (SB.); Moșul sule și coboară, Cu mătusa subsuoră (GOR.), ghicitoare despre „cofa și cîrligul”; Fă-mă lumină de ceară și mă pune susuoră (AK-ERS.); deseori precedat de *prep.* la, de sau chiar sub(t): fata... luă mîțele la subțiori, încăleacă pe un țap și plecă la curtea boierăscă (ASP.); cu servieta la subsuoră, venea dinspre tribunal (VLAH.); întreabă pe cucoaana sa, cu care se primbla de subsuoră (SB.); muștele... printr-o vine... și pe supt susuori întrîndu-le (CANT.); pundu-l ca pe un băș sub subsuoră, a plecat cu el acasă (SB.) [s u b (t) + *s u o a r ă < lat. s u b - a l a].

***SUBȚIRATIC, SUȚIRATIC, ○ SUBȚIETIC, SUȚ-**

SUB-
SUB

Fig. 4683.
Subțioare.

adj. ① Cu trupul lung și subțire; svelt: înaltă, subțirică, mîldioasă, oacășă, foarte elegant îmbrăcată (R.-ALD.); lăcutoase subțirice săltau în pulpanele restrînte ale popilor (D.-ZAMF.) ② Slab, uscat: slabi, jigăriți... ou picioare și mîini subțirice și pigălate (R.-) ③ Subțire, pigălat (despre glas): un nechezat subțire de oal slobod venea din partea taberei (GRIG.).

SUBȚIRE, SUPTIRE **adj.** ① De un diametru foarte mic, cu dimensiuni laterale foarte mici, care nu e gros (vorb. de trupul oamenilor sau animalelor și de lucruri): Dragul leii, mult ești, măi, Ca nîoi unul din flăcăi, Nîoi prea nalt, nîoi prea subțire, Și-ai băgat dragostea n mine (PAMF.); git ~; buza, mîini, degete subțiri; arbore, nula ~; ghiasă ~; zid ~; Nădejdea de la mine E ca sîrma de subțire (R.-BRS.); ② obraz ~ CHELTUȚALĂ ③ OBRAZ ④ ⑤ ⑥ Despre materiile toarse sau țesute: fir ~; pinză, postav ~; a fi îmbrăcat ~ ⑦ Puțin dens, care nu e des: fum ~; zeamă, cerneală ~ ⑧ ⑨ Fin, delicat, rafinat; cioplit: era și puțină lume mai deosebită, mai subțire, dar se pierdea în gloata de meglesi (VLAH.); d-ta, pe lingă bogatele d-tale cunoștințe literare... trebuie să fi avînd gust ~ și simțire adîncă (CAR.); clubotăria, care va să zică, să fie mai subțire meșteșug deoit povestirea (CAR.) ⑩ De calitate bună, superioară; lucrat cu fineță: horbotă ~; oțoșor ~ GROS ⑪ ⑫ ⑬ Despre glas: glas ~ ⑭ ⑮ GROS [lat. subtilem].

SUBȚIREL, f. -IRICĂ (pl.-irei) **adj. dtm. SUBȚIRE:** Bădău l'lesne de a-l ouoște, Că-l înalt și subțirel, Parcă-l tras printr'un inel (R.-BRS.); stăpina era o zîină naltă, subțirică și dragălaşă și frumoașă, nevoie mare! (R.-) Că-l graiul subțirel, Moare neica după el (PAMF.).

SUBȚIRIME, SUPTIRIME **sf.** Inșușirea a tot ce e subțire: o fată de împărat... albă la față cum e orîul și cu suptirime de-o putea trece printr'un inel (FURT.).

SUBȚURIE **sf.** Cartier, mahala [lat. sub urbium].

SUBVENȚIONĂ (-onez) **vb. tr.** A da o subvenție [fr.].

SUBVENȚIUNE, SUBVENȚIE **sf.** ① Ajutor bănesc, ajutor ce se dă în bani ② Fonduri acordate de guvern pentru a susține o întreprindere [fr.].

SUBVERSIV **adj.** Care răstoarnă, care distruge ordinea stabilită, credințele, morala: guvernul găsi opinia mea ~ă și mă puse deocamdată în disponibilitate (ALECS.) [fr.].

SUC (pl. sucuri) **sn.** ① * Ori-ce lichid conținut în celulele unui vegetal, zeamă, mizgă ② Nume dat diverselor lichide secrete de glandele corpului animalelor: ~ gastric; ~ pancreatic PANCREAS ③ Ceea ce e mai instructiv, mai de seamă într-o carte, într-o știință, etc. [fr.].

SUCALĂ (pl.-ale, -ali) **sf.** ① Unealtă ce slujește la depănarea pe țevi a sculurilor ce sînt așezate pe vîrteiniță; numită și „rodan” (4684); călepele lăseste pentru bătura le-au depănat pe țevi cu sucale (CRG.); pinză se întoarse, războiul fu gata... ou tindeloă, cu ~ de aur și țesea singur pinza de aur (RET.) ② **Pr. anal.** Fregare: sucala de carne și carnea de fier (PAMF.); ghicitoare despre „deget și inel” ③ ④ = CORDAR ⑤ ⑥ COARBA ⑦ sfredelim cu sucale, săpăm cu oazmale (LUNG.) [srb. bg. sukal o].

SUCĂLETE **sm.** Sul de hîrtie, val de pinză, vâlătuc (R.-COD.) [s u c a l ă].

SUCĂLI (-ălescu) **vb. tr.** A cîcăli, a cîhîi, a bate capul cuiva: una, două, mă duceam la om și-l tot sucăleam să-mi dea curele, ca să-mi fac biclu (CRG.); mă sucălea în toată vremea și-mi amăra sufletul (FLOR.) [s u c a l ă].

SUCCEDE (-ced; pl. -cesei; part. -ces) **vb. intr.** ① A urma, a veni după cineva: Ne smocodem generații și ne credem minunați (EMIN.) ② A moșteni: pentru

a ~, trebuie neapărat ca persoana ce succede să existe în momentul deschiderii succesiunii (COD.-CIV.) [fr.].

SUCCESE (pl.-ese) **sn.** Izbîndă, reușită, rezultat norocos [fr.].

SUCCESIUNE **sf.** ① Șir de persoane sau de lucruri care se urmează fără întrerupere sau la intervale scurte ② A ~ MOSTENIRE ③ proprietate bunurilor se dobîndește și se transmite prin ~, prin legat, prin convenție și prin tradițiune (COD.-CIV.) [fr.].

SUCCEȘIV **1. adj.** ① Care se dezvoltă fără întrerupere, neîntrerupt: progres ~ ② Se zice despre lucrurile care se întîmplă la intervale scurte unul de altul: descoperiri ~e ③ A Drepturi ~, drepturi de moștenire.

2. adv. Rînd pe rînd, de-a rîndul, unul după altul [fr.].

SUCCEȘOR **sm.** Urmas, cel ce urmează după altul într-o demnitate, într-o funcțiune, într-o profesiune, etc. ④ FREDEȘOR [fr.].

SUCCEȘORAL **adj. -r** Privitor la moștenire [fr.].

SUCCIN **sbst. *** Chihlibar [fr.].

SUCCINCT **adj.** ① Exprimat în puține cuvinte, scurt: un rezumat ~ ② Care se exprimă în puține cuvinte: un orator ~ [fr.].

SUCEALĂ (pl.-cei) **sf.** Faptul de a (se) suci: din multeलेonei și învîrtile ale tîgîrului... coada lui... soapă deodată pe gaura capului (COD.).

SUCI (-cesu) **1. vb. tr.** ① = RĂSUCI ② uniliză oă vîroclaci se suie la lîună sau la soare pe ața ce s'a sucit într-o zi de Duminecă (GOR.); apoi... găbuind păsărilor, mi-ți-o înștacă de coadă și cit pe ce să-l sucească gîtul (CRG.) ③ ~ mintea cuiva, a-l scoate din minți, a face să-și piardă capul: Te n'reabă, te ispităște, Fînă mintea-ți-o sucește (R.-BRS.) ④ A scîrîti: a-și ~ piciorul ⑤ A face sul, a răsuți: ~ o țigară ⑥ A învîrți: cum l'ou zări pe satrarul, am să-l succoș pe-un tîtirez (ALECS.) ⑦ A întoarce în toate chipurile, spre a afla ceva, spre a descoase pe cineva: cum intră, e înhățat de procurorul, care-l sucește (R.-VN.) ⑧ ~ vorba, a lîncura vorba: el nu mai sucește vorba, el spune drept în față, dacă i s'a pus ceva pe inimă (SLV.); abs.: Sfîrmă-Piatră a sucit-o ba încoale, ba încoace, și a scăpat ca și Sfîrîmbă-Lemne, carele însă știa pricina prea bine (SB.).

2. vb. refl. A se învîrți, a se răsuți, a umbra sau a se mișca de colo pînă colo cu neastîmpăr: mă suici, mă n'vîrtil și mă înai cu mîinile de pîr, de ce simți și-mi pîți sufletul (JUF.); inculpatul se sucește de colo pînă colo (R.-VN.); mai se suici, mai se învîrtil, să scape de pacoște și nu fu nici un chip (R.-) [vsl. suč a < su-kati].

SUCIȚ **adj.** ① p. SUCIȚ: fir ~; picior ~; pîrul a mortolît supt marama ce cade pe spate, rochia. ~ă pe trup (DLVR.) ② Cu firea, cu mintea deosebită de a celorlalți oameni, cari nu-i pot pricepe și aproba apucăturile sau faptele: a fost odată un om care toată viața lui n'a putut potrivi ou lumea, un om ~ (CAR.); nu că n'are noroc, dă-l ei un om așa ~, ursuz (VLAH.).

SUCITOARE **sf.** ① = SUCIȚOR ② ③ = CAPINTORTURĂ [suci].

SUCIȚOR (pl.-toare) **sn.** Băt rotund și neled cu care se întinde aluatul spre a-l subția cit mai mult: se ia aluatul, se tale buchețele, se face boțuri rotunde și apoi se lăseă cu ~ul (SEZ.); se întindeau cu ~ul toi foarte subțiri, rotunde ca tîpsia pe care se coccoau (VOR.); am văzut un om, cu spatele la pîmînt, pe care-l îndopau alii doi oameni ~ul (RET.) ④ = CORDAR ⑤ [suci].

SUCITURĂ (pl.-turi) **sf.** ① Faptul de a se suci; învîrtitură, răsuceală: isodește în mîinte-ți suoiturile de trup cele mai ciudate... și așa vei avea o idee de balurile Borsecului (ALECS.) ② Gînj, legătură de nuia pentru căruță (R.-COD.) ③ pl. ~ ④ Vine încălecat (LAUG.).

SUCIU **sm. Trans.** Blănar [ung. s z u c s].
SUCMAN, SUMAN (pl.-ane) **sn.** ① Haină lungă purtată de țaran (uneori și de țărăncă), făcută din dimie, de felul zeghei, dulamei, subei, etc. (4685): prins-au atunci și pre un Grec... de l-au bătut și l-au îmbrăcat cu sroman negru (LET.); săracul, umilit și strîns la piept, de sta să-l orape sromanul cel sărănit de pe dînsul (R.-) și bietul om, slab, palid, avînd sromanul rupt, și o oămeneșă ruptă bucheți pe dedesubt (ALECS.) ②

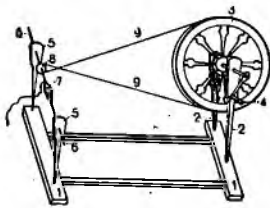

Fig. 4684. Sucală.

1.1. Pnt, scaun, picior, strat, talpă, butuc. — 2.2. Picioarele roatei — 3. Roată, dură, toabă. — 4. Miner, mînușă, coarbă, mînușă, chiu, colatău. — 5.5. Picioarele fusului. — 6.6. Fus. — 7. Teavă. — 8. Scripeț, roțiță, durigă. — 9.9. Așa, curea.

Postav gros, dimie: dindu-ne... și oție două părechi de obble de suman alb, ne-am încălțat ou opincile (CRG.) [bg. sukman a, srb. sukman a, rut. sukmana].

○ **SUCNĂ, SUGNĂ** (pl. -ne) sf. Tr.-Carp. ① Fustă groasă (purta- de țărance), androc: și-o găsi o o sucnă rea, Pe cea bună și-o cîrpa (UK-BRS.); Am o sucnă mîrie Plină de porderle (GOR.), ghici- toare despre „cerul și stelele”: Aș putea fi domnișoră Si pe obraz ou pălăra, Ou sugnă și ou păpuș, Nu zădie ou clă- buci (BRU.) [vsl. s u k n o].

Fig. 4685. Suman.

○ **SUCOMBA** (-omb)

vb. intr. ① A fi copleșit de o povară, a cădea, a pica ② ③ A fi copleșit de o durere fizică sau morală ④ A nu se putea împotrivi, a nu putea rezista: ~ ispitei ⑤ A fi învins, a fi înfrînt, biruit, a cădea în luptă ⑥ A muri [fr.].

○ **SUCULENT** adj. ① Care are mult suc ② Foarte hrănitor: bucate ~ ③ Cărnos și zemos: fruct ~ [fr.].

○ **SUCURSALĂ** (pl.-le) sf. Stabiliment ce de- pinde de altul identic, filială [fr.].

○ **SUD** sbst. ① Partea cerului, opusă nordului, aflată spre dreapta aceluia care stă cu fața în- loarsă către răsărit, miază-zi ② Partea țării care înaintază mai mult spre sud: ~ ul Franței ③ ④ Tă- rile meridionale ale Europei: popoarele de la Sud [fr.].

○ **SUDA** (-dez) vb. tr. ① A lipi metalele [fr. s o u d e r].

SUDAC sm. ① = ȘALĂU [rus. sudak ū].

○ **SUDALMĂ** (pl.-ălm, -alme) sf. ① Ocară, o- fensă: oînd va grăi neghine cătră altul cuvinte de ... acela să se certe ca un sudutoriu (PRV-MB.); I-su gonit pre Peicul acela de lîngă sine ou ~ Matei-Vodă (M.-COST.) ② Înjură- tură: îl alungau ou sudalme, îl amuțau ou oîul, ori că-i îm- proșeau vorbe necălitate (RET.); Începură a-l împroșca cu pie- tre, urîndu-l ou sudălmă și cu ocări plnă acasă (NEGR.) [ung. szidalom].

○ **SUDAR** (pl.-are) sn. ① Giugiul în care a fost înfășurat trupul Mintuitorului, după ce a fost scos de pe cruce: sudarini, adecă măhrama cu care ara învîlîi de capul stelei sale (VARL.) [vsl. s u d a r i, gr. cooδaprov].

○ **SUD-EST** (prescurtat s.-e.) sbst. ① Partea ce- rului aflată între sud și est; porțiunea dintr'o țară situată între sud și est [fr.].

○ **SUDIC** adj. ① De la s u d, meridional.

○ **SUDIT** sm. ① Supus străin, care se bucura de protecția consulului său: era poruncă strănică de la împăratul să nu supere pe suditi (I.-GH.) [it. suddito].

○ **SUDOARE** sf. ① Umoare limpede, apoasă, să- rată, care iese prin porii pielei și se condensează în picături; apare sub influența căldurii, a unei sfor- țări musculare energice, a unei puternice emo- țuni morale sau a unei stări bolnăvicioase, nă- dușală: în sudorile fetei tale veri minoa plinea ta (PAL.); oînd m'am desteptat, eram scăldat într'o ~ rece (OLVR.); pe omul nostru îl treceau sudorile de frică (GRIG.); se trădîră, de curgeau sudorile de pe ei ca bobul (RET.); ② sudori de sînge curgeau de pe fețele Româ- nilor (ASP.) ③ ④ = CUSCURI- ⑤ ⑥ ⑦ = SUDOAREA-CA- LULUI = OSUL-IEPURELUI

(= IEPURE) ⑧ ⑨ ⑩ = SU- DOAREA-LAPTELUI = CAP- TALAN ⑪ [lat. sudorem].

○ **SUDOM**... = SODOM...

○ **SUDORIFIC** adj. și (pl.-ice) sn. ① Se zice des- pre un medicament care provoacă sudoarea [fr.].

○ **SUDORIPAR** adj. ① Care produce sudoarea: glande sau ghinduri ~ ② (4686) [fr.].

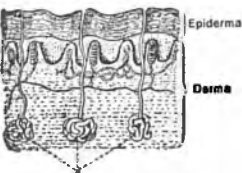

Fig. 4686. Glande sudoripare.

○ **SUDUC** sm. ① = SUDAȚ.

○ **SUDUI** (-dau) vb. tr. A ocări; a înjura: cea ce va sudui sau va face vre-o nevoie oamenilor celor domnești, acela face gresală ca și oum ar sudui pre Domnu-căsu (PRV-MR.); Domnița Chisajna... sta lîngă dinșii careînd a-i îmbărbăta, și-i suduia cu aspre cuvinte (OOR.); s'a apcat de a bătut calul oumpit, tot suduindu-l și blăstămîndu-l oum îl venea la gură (SA.) [ung. szidni].

○ **SUDUITOR** adj. verb. SUDUI și sm. Care su- duie, care ocărăște: cea ce va grăi omului cuvinte... ou hiolesug, de-l va batjocori... acela se va pelopsi ca un su- duitorul (PRV-MB.).

○ **SUDUITURĂ** (pl.-turi) sf. Ocară; înjurătură: ocări... batjocuri... suduituri... acuzări de otrăvire prin vi- triol (CAR.) [s u d u i].

○ **SUDUM**... = SODOM...

○ **SUDURĂ** (pl.-ri) sf. ① Lipirea metalelor: ~ cu curent electric [fr. s o u d u r e].

○ **SUD-VEST** (prescurtat s.-v.) sbst. ① Partea cerului aflată între sud și vest; porțiunea dintr'o țară aflată între sud și vest [germ.].

○ **SUEDEZ** 1. adj. ① Din Suedia, originar din Suedia; a locuitorilor din Suedia: populațiunea ~ă; limba ~ă.

2. sm., SUEDEZĂ (pl.-ze) sf. Locuitor, locuitoare din Suedia.

○ **SUFERI** (-tăr, -ter) 1. vb. tr. ① A răbda, a în- dura (suferințe, necazuri): ~ toamea, setea; Oît ești năcovaș, suferă, Cît ești clocan, lovește (PANN); pentru tine am suferit ocară (BIS.); suferă plu' la pielea, ca cel ce-l rade fără apă (COL.); ② oînd se bat bivoli, suferă broaștele (ZNN) ③ A îngădui, a tolera: nimic nu e mai bun pe lumea asta ca Dumnezeu, care ne suferă pe lume cu toate răutățile noastre (ASP.) ④ A încerca o pierdere, o pagubă: știința a suferit o pagubă teribilă prin arderea acelei prețioase biblioteci ⑤ A nu putea ~ pe cineva, a nu-i fi de loc pe plac, a nu-l avea la inimă, a-i fi antipatic.

2. vb. intr. ① A încerca o durere fizică sau mo- rală, a pătimi de o boală: ~ de dureri de cap, de pl- cioare ② A încerca o pagubă, a fi strîcat, vătă- mat: pometriile au suferit mult de pe urma grindinei [lat. vulg. sufferire = clas. sufferre].

○ **SUFERIND** adj. și sm. Care suferă, care pătimește (de o boală), pătimaș [format după fr. souffrant].

○ **SUFERINȚĂ** (pl.-le) sf. ① Durere fizică sau morală, ori-ce senzație penibilă sau dureroasă: Eu știu că la povara-mi și tu ai luat parte, Eu știu că 'n sufe- rința-mi și tu ai suferit (ALX.) ② Starea aceluia care suferă [suferi, după fr. souffrance].

○ **SUFERIT** adj. p. SUFERI: durerile ~ ① ② NE- SUFERIT. Care nu se poate suferi, greu de îndurat, insuportabil: chinuri ~; viața mi-e ~ă fără amorul tău (NEGR.); ③ un om ~.

○ **SUFERITOR** adj. verb. SUFERI. Care suferă, care îndură, răbdător: Tătarii slut oameni războinici, ~i la toate nevoile, nu grijeș de avuție, oi de izbîndă (RET.).

○ **SUFICIENT** adj. ① De ajuns, destul, în- destulător: are provizii ~e pentru toată iarna; — ② INSUFICIENT ③ ④ Însumător prostest, care se crede: avea o atitudine protectoare și ~ă, căpătată din cel opt ani de raporturi cu oamenii inferiori lui (BR-VN.) [fr. suffisant, refăcut după lat. sufficien- tem].

○ **SUFICIENT** (pl.-te) sf. ① Îndestulare, ceea ce e de ajuns ② Nerozia de a se crede, de a avea o părere prea bună despre sine: suficiența și disprețul cu care-l vorbea Ana îl destiepa o multime de reflecții peni- bile (VLAH.) [fr. suffisance, refăcut după su- ficient].

○ **SUFIT** = SOFIT.

○ **SUFIX** (pl.-ixe) sn. ① Terminațiune ce se a- daugă la un cuvînt spre a forma un alt cuvînt, cu înțeles deosebit: în cuvintele bătrîn-e-l, bătrîn-e-că, bătrîn-e-țe, bătrîn-e-o, bătrîn-e-ș-te, terminațiunile -el, -ică, -eș-te, -esc, -este sint ~e [fr.].

○ **SUFLA** (-flu) vb. tr. și intr. ① ② A pune în miș- care aerul (vorb. de vînt), a bate: sufla un vînt, cit să nu scoți nîoi oțnele alară (RET.); ca vînturile pe mare, oînd vin ou vijeliile, suflă, rup plînzile și valurile le umflă (COL.); e slab de-l suflă vîntul ③ A produce vînt

SUC-
SUF.

Impingind aerul prin gură sau pe nări: și Domnul Domnedzeu făcu pre om den bulgăr de pământ și suflă în el duh vin (PAL.); a-și ~ în dește de frig; armăsarul suflă ou a nără spre dinea răcoare, lăară ou alită nără în spre împăratul aer înfocat (ISP.); — **BORG** ①; ②: e slab, să-l suflă și să cadă ③ ④ A scoate un curent de aer pe gură spre a ațita focul sau spre a stinge ceva aprins: ~ în foc; ca bnoile, cind se umflă suflind în foc, ca să-l aprinză (GOL.); ~ lumtarea ⑤ ⑥ A răsufla, a respira ⑦ A-și ~ nasul, a da afară mucozitățile din nas ⑧ ~ sticla, a introduce capătul unei țevi de fier în sticla topită spre a scoate de acolo o particică de materie lichidă și a sufla apoi prin celălalt capăt al țevii spre a face baloane, vase, butelii, etc. ⑨ ⑩ F A nu ~, a nu rosti nici un cuvânt ⑪ ⑫ A șopti: ~ la ureche; cei din bancă suflau lecția celor de la tablă (PAMF.). ⑬ F A șterpeli, a răpi, a apuca pentru sine ceea ce se aștepta altul să capete: i-am suflat moșloara pe sub nas (ALECS.). ⑭ A acoperi cu un strat de aur, de argint, etc.: un inel de alamă... îl dedese de-l suflase cu aur (G.-GH.) [lat. s u f f l a r e].

SUFLARE sf. ① Faptul de a sufla: ~a vin-tului ② Respirațiune, răsuflare: frica îi făcea... să-și opreasă ~a, pînă-l vedeau depărtați (NEGR.). ③ Ființă, suflul de om, viețuitoare: am outreierat insula... fără de a înținii altă ~ decât ciobanii cu turme de capre (G.-GH.); se duse și el, ca toată ~a de pe pământ, de pare că n'a fost de cînd lumea și pămîntul (ISP.).

SUFLAT adj. ① p. **SUFLA** ② Acoperit cu un strat subțire de aur, de argint, etc.: se încline deasupra șalului cu o curea lată... în care băgă două pistoale ~e cu aur (NEGR.); coaja acestor meri era ~ă cu aur, de lueea ca zlua (ISP.).

SUFLĂTOR 1. adj. verb.

SUFLA. Care suflă.

2. (pl.-toare) **sn.** ① Tub de metal prin care facem să treacă un curent de aer în spre o flacără, care ia atunci forma unei sulite și se ridică la o temperatură foarte mare (4687): ~ul cu oxigen și acetilena se întrebuințează la tăierea plăcilor groase de fier.

3. **SUFLĂTOARE sf.** ① Teava cea mai scurtă a cimpului, prin care se suflă (1160).

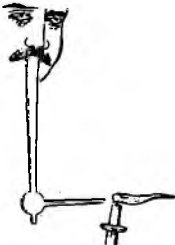

Fig. 4687. Suflător.

SUFLECA (-ec), ② **SUFLECA** (-le), **Băn. Trans. SUFULCA** (-tulo) **vb. tr.** A îndoi mincile cămășii sau hainei, poalele rochiei, etc., a răsfringe, a sumete: și așa zîcînd, pune poalele n' briu, își suflescă mincile, ațită focul și s'apucă de făcut bucate (CRG.); își suflescă mincile, lăsînd să se vadă niște mușchi sdraveni (GN.); își suflescă minciile la oămeșă și-și face treaba (VAS.); Ciprian, suflîndu-și mincilele pînă după coate, se puse îndată la lucru (CAR.); Sfînta Maria! Marie Un păhar de aur și de argint luea, Rochia sufulca, La rîul Iordan alerga (NOV.) [lat. sub-follicare].

SUFLEA sm. ① Cel ce spune pe șoptite actorului de pe scenă cuvintele pe care trebuie să le rostească și pe care poate le-a uitat: actorul îi propusea să-l ia ~ ou șapte galbeni pe lună (CAR.) [fr.].

SUFLET (pl.-ete) sn. ① Respirațiune, răsuflare: urechi au și nu aud, nece iaste ~ în rostul lor (COR.); o căldură amestecată cu duhoarea de oameni adormiți, de nu-ți puteai trage ~ul (G.-GH.); de-abia îmi țineam ~ul de frică (SAD.); (a alerga) într'un ~, (a alerga) în fuga mare, gîfînd, pierzîndu-și respirațiunea: fu! cînd văzu în bătaură un astfel de bou, alergă la tată-său într'un ~ (ISP.); a se umplea de ~, a-și pierde răsuflarea; am alergat de m'am umplut de ~ (ALECS.). ② Viață: îi se dă (oste-nilor) ote puținel tain, oit să-și fie ~ul (LET.); val de ~ul lui om trăsese! (PAMF.); prădau... pe cine găseau în laturile de obuz, de-și lăsuu numai ou ~ele (NEC.); a lua ~ul, a lua viața, a omori; — **SFÎNT** 2 ③ ④ Principiul nematerial al victiei, în opoziție cu „trupul”: nu vă tîmăreți de cea ce ucis trupul, ~ul nu pot ucide (COR.); ~ul mortului trece prin 24 de vîmi ale vîzduhului, pînă ce ajunge în împărăția cerului (COR.); a fi trup și ~ cu cineva, a fi strîns unit prietenește cu cineva, a fi unghie și carne: se cunoșcu ou Fan, un zeu pădurean, și se făcu trup și ~ cu dînsul (ISP.); ou trupul și cu ~ul, ou trup și ~,

din toată inima, cu toată ființa; a-și da ~ul, a-și da duhul, a muri: s'a făcut bolnavă, dar bolnavă, de cre-deai c'amu își dă ~ul (VAS.); a-și leși ~ul; a) a muri: n'a apucat să-l iasă ~ul și-l dă ou „Dumnezeu să-l ierte!” (FANNI); b) a părăsi trupul (verb. de suflut); ⑤: pe unde iese cuvîntul, iese și ~ul (ZNN.); e păcat să-ți calci vorba dată; — **BOGAT** 2; c) a îndura chinuri, necazuri multe: pînă-l scoți dintre jigăni, îți iese ~ul (ALECS.); ⑥ a scoate ~ul, a nu-l da pace; a face zile amare; a-și vinde ~ul, a se închina diavolului; ⑦: pentru bani, își vinde ~ul (FANNI); cu ~ul la gură (sau în buze); a) aproape să moară, cu un picior în groapă: nu odăi l-a scos din fundul Bugeleșului ou ~ul la gură (GN.); feți mei, sînt ou ~ul la gură, precum mă vedeți (ISP.); b) într'un suflut, într'o fugă: pe cînd el alerga în goană, ou ~ul la gură, se încurcă de Azor (D.-ZAMP.); a-și căuta de ~, a trăi creștinește, făcînd pomeni, etc.; a da ceva de ~ul cuiva, a da ceva de pomană în amintirea unui mort sau pentru ca răposatul să-l aibă pe lumea cealaltă; fie de ~ul (cutăruia), să-l răsplătească Dum-nezeu: (am avut) numai pine goală și apă rece din flă-tină, fie de ~ul oul a făcut-o acolo în calea trecătorilor! (CRG.). ⑧ Totalitatea facultăților intelectuale și morale: un ~ bun; om rău, negru la ~; un ~ spurcat; numele acestui preot, mare la ~ și iubitor de neam, a rămas legat de reînvătoarea mișcarea de la 46 (VLAH.); a iubi din ~, din tot ~ul ⑨ Cuget, conștiință: de ce nu vrea să-l spună el ce are pe ~? (VLAH.); el însă se apăra înaintea ta-tălui său ou nu știe la ~ul său nimic (ISP.); a-și încărea ~ul de păcate ⑩ Omenie, milă: la unul fără ~, tre-bue unui fără de lege (ZNN.). ⑪ Curați: Grecii, cari, după luarea Tarigradului, se dase atînd... cu ote puțin și treptat prîneră la ~ (RODO); ⑫ Copil de ~, copil adoptat, înfiat, copil străin luat de cineva ca să-l crească și care se bucură, după lege, de toate drepturile unui copil adevărat: copiii de ~, ori rude de vor fi, ori străini, moștenesc pe părinții lor cei suflutești (LEG.-CAR.); Iuse Traian fecior de ~ și moștenitor împărăției pe Adrian (N.-COST.); a lua de ~, a adopta, a înfia ⑬ ~ de om, ființă: nu mai văzuse pînă atunci ~ de om pe la dînsa (ISP.); pe aici nu se afla nici un ~ de om (SB.); nu văzu ~ de om afară de domni-ta (RET.). ⑭ Dobitoc, animal: oînd va tăia om niscare lemne în pădure... și va cădea asupra vre-unui dobitoc și-l va omori, acela să dea ~ drept ~ (PRV.-MB.). ⑮ Locuitor: numărul... locuitorilor insulei se sule, cu mie cu mare, la 90.000 de ~e (G.-GH.). ⑯ Cel ce însufletește o întreprindere, motor principal: el era ~ul mișcării, revoluției ⑰ Termen de dra-goste, de desmierdare: ~ul meu! ⑱ — **DE-STRIGOIU** = **STRIGĂ** ②; — **SUFLETUL-MORTULUI**, **SUFLETUL-MORTILOR** = **BOHOCIU** [lat. „sufflatus < suflare, format ca și hantus < halare].

SUFLETESC adj. ① Ce ține de suflut: care aparține suflutului, iar nu corpului: facultăți suflutești ② — **SPIRITUAL** ③: păstorul ~, care ală-tește altarului, diu slujba sa, de pe altar, să trăească (SLV.). ④ ⑤ Adoptiv: copiii de suflut... moștenesc pe părinții lor cei suflutești (LEG.-CAR.).

SUFLETEȘTE adv. Cu suflut, din tot suflut.

SUFLETEL (pl.-ele) sn. ① **dim. SUFLET:** ce să adormi un ~ de copil de cinci ani? (BR.-VN.); n'am înțînît ou, cale de-atîtea zile de cînd viu, nici un ~ de om p'ăoi (ISP.); ~ul meu! ② **pl. Băn. & = DEDEȚEI** ③ **pl. Trans. & = MĂRGĂTĂRELE.**

SUFLEȚI (-eșec) **vb. într. often.** (CIAUS.) (VINC.) A trăi [suflut].

SUFLOIU (pl.-oale) sn. ① = **FOALE** ②: ou ~l cînd suflă la cărbuni (GOL.). ② **Trans.** Belșor de soc găurit, prin care se suflă în focul din vatră, ca să-l ațite; cu ajutorul lui... se suflă în jarul care, vara, nu se stinge nici pe un moment (PAC.) [s u f l a].

SUFUCA (-oc) **1. vb. tr.** A înnăbuși, a înneca (prin lipsă de aer): îl sufoca aerul strînat al acestor so-cietați (VLAH.).

2. **vb. într. și refl.** A-și pierde răsuflarea, a se înnăbuși, a se înneca (din lipsă de aer) [fr. s u f-f o q u e r].

SUFOCANT adj. Innăbușitor, înneacăcios [fr.].

SUFOCAȚIUNE, SUFOCAȚIE, SUFOCARE sf. Fap-

tul de a (se) sufoca; innăbușire, incecăciune, năduf [fr.].

SUFRAGERIE = SOFRAGERIE.

***SUFRAGIU** (pl.-ții) *sm.* ① Declarațiune, cu privire la părerea sau la voința sa, făcută de cineva, într-o alegere sau într-o adunare ② ~ *universali*, dreptul de a vota acordat tuturor cetățenilor majori ai unei țări ③ Aprobare: actorul a obținut ~ publicului [fr.].

○ SUFULCĂ = SUFLECA.

SUGACIU *adj.* ① Care sugerează încă (verb. de prunci sau de miei): La tii-său miei s'aducă, Miei sugaci și pleacă! ② berbeci d'ăi măricel (PAMF.) ③ ④ F. Be-liv (JIP.).

SUGAR, -ARĂ (pl.-ări) *adj. și sm. f.* ① Se zice despre un prunc care sugere încă: bătrini și tineri și sugarii prunci (oos.) ② ~ Se zice despre un miel sau mia care sugere încă (in spec. de la altă oaie decît aceea care i-a dat naștere): ce urăști pleacătorile sugarii și sugările p. (JIP.) ③ ④ Căpîrlor de mijloc, mai mic, la o casă țărănească (R.-cop.).

SUGĂTOR 1. *adj. verb. SUGĂ.* ① Care sugere încă (verb. de prunci sau de miei), sugaciui, sugar: fie-care aduce numai cîte o oaie, un berbec, ba altui numai cîte un miel ~ (RET.) ② Hîrtie sugătoare, hîrtie care soarbe cerneala.

2. *sm.* Prunc care sugere încă: den rostul pruncilor și ~ilor ai înțărît laudă (BISL.); Veniți ou glas mingilos să lăudăm pe Christos, Cu glasul coconilor și al ~ilor (SEZ.).

3. **SUGĂTOARE** *sf.* ① Hîrtie sugătoare ② Snopșor de papură, legat la mijloc, care se pune pe pervazul ferestrei, spre a sugere apa care se scurge de pe geam (PAMF.) ③ ④ Mică plantă cărnăsoasă, puțin mirositoare, care, în loc de frunze verzi, are numeroși solzi gălbui; florile, albe-gălbui, dispuse la virful tulpinii; crește printre frunzele putrede în pădurile umbroase din regiunea muntoasă (*Monotropa hypopitys*) (4688).

SUGE (sug; perf. supsel, ț supș; part. supș) *vb. tr.* ① A trage un lichid în gură, stringînd buzele și aspirînd cu putere:

~ măduva dintr'un os; ~ o portocală, o lămție; supse cea din urmă înghițitură de rachiu (OLVR.); in spec. despre laptele din țite: Dumnezeu știe ce-i lipsește, căci acumă nici nu vrea să sugă (SEZ.); a da să sugă, a alăpta, a alepta; ②: mîelul blînd suga la două mame (NEG.) (PAMN) ③ ④ Despre animalele care se hrănesc cu singe sau cu sucurile plantelor: șerpii sug singele animalelor pe care le atacă; ⑤: suga ca o lipitoare singele locuitorilor; albinele sug mierea și ceara din flor. ⑥ A absorbi: buretele suga apa; plantele sug umezeala din pămînt ⑦ ⑧ F. A bea (verb. in spec. de bețivi): Setilă, dînd fundurile afară la cite o bute... ti-o suga dintr'o singură sorbitură (CRG.); nu știu, zău, dacă-i priește laptele, dar știu că suga virtos la vin de Cotnar (ALECS.); ~ SUGE-BUTE, SUGE-CEP ⑨ ⑩ A stoarce puțin cite puțin bani de la cineva, pină-l sciește de tot: Domnii Fanarulii sugeau poporul, ca să se îmbogățească în scurtă vreme [lat. sugere].

SUGE-BUTE, SUGE-CEP *sm.* ① Bețiv de frunte.

SUGEL (pl.-gei) *sm.*, **SUGIU** *sm.* și (pl.-giuri) *sm.* ① ~ Inflamațiune în jurul unghiei unui deget, care produce dureri foarte mari, panaris: de-ai făcut sugel la un deget, bagă-l într'un peneș murat și-ți trece (SEZ.); cînd lei ceva cu mîna din virful mîinii, ai să faci sugel (COR.); să nu pul fus pe foc, căci faci sugeli la degete (COR.) ② ③ **SUGEL, mică** plantă ierboasă, cu miros nepăcut, cu flori purpurii, trandafirii sau albe; numită și „țigancă” sau „urzică-moartă” (*Lamium purpureum*) (4689) ④ ⑤ **SUGEL-ALB**, plantă cu flori

albe, numită și „urzică-albă” sau „urzică-creață” (*Lamium album*) (4690) ⑥ ⑦ **SUGEL-GĂLBEN**, plantă din fam. labiatelor, cu flori galbene-aurii, numită și „gălbiniță” (*Galeobdolon luteum*) (4691) [lat. sigillum, influențat în fonetism de sugere (comp. și it. sugello); forma sugiui e derivată din sugel, considerat ca diminutiv].

***SUGERA** (-erez) *vb. tr.* A băga ceva în cap, a face să-i vie în minte ceea ce-i inspiră alt cineva: am să mă uit, pin' i-oi sugera gîndul să-mi facă o poezie (VLAH.) [fr. suggérer].

***SUGESTIONA** (-onez) *vb. tr.* A produce o sugestiune asupra unei persoane, a-i inspira ceea ce trebuie să facă sau să vorbească: Dan o privi țintă'n ochi, ca și cum ar fi vrut să o sugestioneze (VLAH.) [fr.].

***SUGESTIUNE, SUGESTIE** *sf.* ① Faptul de a sugera; îndemn ② ~ Impulsiune irezistibilă dată minții unor persoane, ai căror nervi sînt slăbiți, cu ajutorul unor anumite practici: mă simt ca sub puterea unei sugestii care-mi poruncește să mă închin dumitale (VLAH.) [fr.].

***SUGESTIV** *adj.* Caresugerează, care deșteaptă în minte alte idei decît cele exprimate; ~ advo.: e o lume vie pe care postul... ne-o descrie așa de plastic și de ~ (VLAH.) [fr.].

SUGHÎȚ (pl.-turi) *sm.* Mișcare convulsivă a diafragmei, însoțită de un șgomot nearticulat: astfel hurdacă și gloaba asta, că m'a apucat de vre-o șapte ori ~ul pin' acu (ALECS.) [Sughîț].

SUGHÎȚA (-it) *vb. intr.* A avea sughîț: cînd sughîți, te pomeneste cineva (COR.); cînd sughîți tare, te vorbește cineva de rău, iar cînd sughîți ușor, te vorbește de bine (COR.) [lat. vulg. subglutitiare=clas. singulare].

SUGIU = SUGEL.

SUGIȚ (pl.-ucri) *sm.* X ① Un fel de cîrnat ② Nuci înșirate pe o șfoară și muiate în magiun sau în must fiert cu făină [tc. suguk].

○ **SUGIUC** *subst. Often.* (LAUG.) X = SUGEL ①.

○ **SUGNĂ** = SUGNA.

○ **SUGNÎȚA** (pl.-te) *sf. Trans.* ① dim. SUGNĂ: ~ frumoasă, La mine pe masă (IK-BRS.).

SUGRUMA, ○ ZUGRUMA (-um) *vb. tr.* ① A omorî stringînd de gît: ucide unul pre altul... au cu mîinile sugrumă, sau-l nădușaste împresurîndu-l cu ceva pină crapă (PRV.-MR.); zugrumîndu-l noaptea, i-au aruncat în mare (CANT.); ti strîne atît de tare, încît ti zugrumă pe amîndoi (USP.) ② ③ A innăbuși, a împiedeca de a respira: mazăricea, ... își țese păturile ei de flori asupra întregii vegetații pe care o zugrumă cu înfleciturile ramurilor (EMIN.) ④ ⑤ A face să nu se audă: Maria începu să plîngă pe ~nfondate, înnefîndu-și hohotul, sugrumîndu-și oftăutul (OLVR.) [s u (b) - + gruma z, format ca și sugusa].

SUGRUMAT, ZUGRUMAT *adj. p. SUGRUMA.* ① Strîns de gît ② ③ Innăbușit: suspinele ei sugrumate și repezi izbeau adînc, ca niște alicie, în inima lui Moroi (OLVR.) ④ ⑤ Strîns; închis: privi lung la mîllocul ei subțire, mlădios și sugrumat în betelia rochiei sădrentăroase (OLVR.); apa plumburie a Siretului, zugrumată între două maluri (VLAH.).

SUGRUMĂȚOR, ZUGRUMĂȚOR 1. *adj. verb. SUGRUMA.* Care sugrumă; innăbușitor: s'a întors frînt de o durere sugrumătoare (S.-ALO.).

2. *sm.*, **SUGRUMĂTOARE** *sf.* Acela, aceea care sugrumă: această femeie e o năpaste, un biciu asupra omenirii, un fel de sugrumătoare care merită toată pedeapsa (GN.).

Fig. 4690. Sugel-alb.

Fig. 4691. Sugel-galben.

Fig. 4688. Sugătoare.

Fig. 4689. Sugel.

† **SUGUȘA** (-uș) *vb. tr. Trans. Mold.* ① A sugruma: duse-se robul acela, alia unul de meșteșug și lui... și-l sugușă el, grăia: „dă-mi otru-mi ești datorul!” (COR.) ② A încolți, a pune sula în coaste: să vei da bani împrumut... nu sugușă pre el (PAL.) [s u (b) - + g u ș ă; comp. **SUGRUMA**].

○ **SUHAC** = **SULHAC**.

○ **SUHĂRIU** *sbst.* ✕ Pesmet negru și tare pentru soldați [rus. *pl. s u h a r i c* ~ *s u h a r i*].

SUHAT (*pl.-aturi*) *sm.* ☞ Pășune (mai ales pe lângă apă, pe locuri mociroase): nălbău dealurile de vite, cînd le scotea la ~ (VLAH.); sînt vre-o cinci, șase zile, de cînd a fost să ducă vitele le ~ (CRG.); a mers pînă ce a ajuns într-un vir de pîl de pe moșia boierăscă, unde era ~ de oi (VAS.) [comp. *srb. s u v a t*].

SUHĂȚIE *sf.* ☞ Pășunat (pe un suhat): Bădă și-a adus aminte Cum că are-o herghelie La păscut, la ~ (MAR.).

SUI (*suiu*) *1. vb. tr.* ① A duce, a așeza într-un loc mai ridicat, a urca: (moșneagul) sue pe copii în căruță și pleacă cu dînsii (apo.); prilezul lui suia oile în munte (ser.); cînd să-l suie la deal, suie-l dacă poți!... carul se da înapoi (CRG.) ② A se urca: un nou răvăș... aduse vestea că o armată numeroasă... ar fi început a sui Dealul-Doamnei (ALECS.).

2. *vb. intr. și refl.* A merge de jos în sus, a se îndrepta spre un loc mai ridicat; a se așeza pe ceva înălțat; a se urca: nu putea merge altfel decît suindu-se pe brînoi și ajutîndu-se cu tolașul (ser.); ca proorocul Ilie cu căruța de foc în cer se suie (COL.); Doamne, eu mă voi face o moviliță și vino de te suie pe mine și încalcească (NEC.); oine va sui în muntele Domnului sau oine va sta pre locul cel sfînt a lui? (DOS.); dacă ești așa de fricoasă, apoi sui în căruță și te-așterne pe somni (CRG.) ③ (S) **COBORÎ**, **POGORÎ** [lat. *s u b i r e*].

***SUICID** (*pl.-iduri*) *sm.* Sinucidere: fără table, viața la țară duce la ~ (D.-ZAMF.) [fr.].

SUI GENERIS *loc. lat.* Special, particular; unic în felul său: un miros ~.

† **SUINGIU** = **SUULGU**.

SUIRE *sf.* Faptul de a (se) s u i, urcare.

SUIȘ (*pl.-ișuri*) *sm.* Loc ce merge suind, urcus; povișuri; suire: bine-a zis cine-a zis, că nu-i ~ fără coborîș (MEREA); orb norocul la ~ și lunecos de a stare pe loc, grabnic și de sfîrșit pornitor la pogoriș (M.-COST.) ④ **COBORÎȘ**, **POGORÎȘ** [s u i].

SUIT *sbst.* Faptul de a (se) s u i, suire: la ~ul dealului, pre lângă Tătărași... era de a se rumpe tabăra la acel loc de al noștri (M.-COST.); cu chipul acesta scapă și de drumul de toate zilele prin pădure și de ~ul în copac (ser.).

***SUITĂ** (*pl.-te*) *sf.* Persoanele care însoțesc pe cineva spre a-i face cinste, alaiu: adese-ori Domnul, acompaniat de filoa sa și de o ~ numeroasă... se urcau pe dealul Catalinei (NEGR.) [fr.].

† **SUITARIU** = **SOITARIU**.

SUITOR *adj. verb. sui.* ① Care se suie ② ☞ Plantă suitoare, plantă acățătoare: fațadele cele mai multe erau acoperite... cu plante suitoare (D.-GH.).

† **SUIULGIU** *sm.* Pîntînar [tc. *s u y o l g y*].

*† **SUJET** (*pl.-te*) *sm.* = **SUBIECT** [fr.].

SUL (*pl.-luri*) *sm.* ① Fie-care din cele două cilindre (sul de dinainte și sul de dinapoi) pe care se învâltătucesc urzeala și pînza țesută la războiul (☞ 4104) ② Tot ce se învâltă în formă de sul: un ~ de hîrtie (☞ 4693); hîrtie făcută ~; unui dintr'înși făcu un ~ de rogojină și, dîndu-l foc la partea de sus, îl puse în cap (FIL.) ③ Cutie de formă cilindrică: scotea

~ul de tinichea învîlît în pielea roșie de marochin (GRL.) ④ Pernă lungă, în formă de sul, ce se pune la căpătîful patului (☞ 4692) ⑤ ☞

CERBICE ③ ④

Pr. anal. Tot ce prezintă o formă cilindrică: ~uri mol de fum se ridicau încet de pe case și se risipeau (VLAH.); leșean ~uri de foc prin ferestre ca niște limbi de șerpi (GM.); soarele de toamnă aruncă prin fereastră un

Fig. 4692. Sul.

Fig. 4693. Sul de hirtie.

~ de raze pe capul blond al copilului (VLAH.) [lat. vulg. *s u b (u) l u m* = clas. *i n s u b u l u m*].

SULĂ (*pl.-le*) *sf.* ☞ Unealtă alcătuită dintr-un ac de oțel, drept sau încovoiat, înfipt într-un mîner de lemn; servește în spec. cizmarului pentru a împunge pielea, spre a putea petrece acul sau așă prin ea (☞ 4694); și-l va sădi stăpînului lui urechea ou sula și-l va sluji lui în veci (BIL.). ② **Sula** de aur zidul pătrunde (M.-COST.), cu bani izbutiți să faci ori-ce; ☞ **ACUȚ-LĂ** ③, **COASTĂ** ④ ⑤ ☞ Unealtă de aceeași formă, de care se servește zetarul la scoaterea corecturilor [lat. *s u b u l a*].

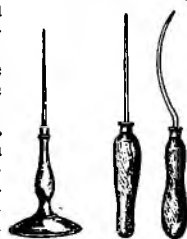

Fig. 4694. Sule.

SULĂ (*pl.-le*) *sf.* ☞ Varietate de crap, de formă lungueață, numit și „sulac”, „suloin”, „sulinar”, „ulucar”, etc. (*Cyprinus carpio hungaricus*) ② ☞ **PIETAR** [comp. *rut. s u l a*, „salău”, *srb. s u l a c*, „mihalt”].

SULAC *sbst.* ☞ Îndoitoria pielii în care e așezat organul genital al calului, taurului, berbecului, etc.; *pr. eșt.* organul genital al acestora ③ ☞ **SULĂ** ② [comp. *ar. s u l a c h i*, probabil de origine tc.].

SULAC = **SULHAC**.

○ **SULACIU** *sbst.* = **SULAC** ①.

SULĂR *sm.* ☞ = **FUSAR** [s u l ă].

SULĂSTRU *sm.* ☞ = **MIHALȚ** [comp. *SULĂ* și *srb. s u l a c*, „mihalt”].

SULATIC *adj.* Lunguieț, în formă de sulă: dacă încă trifolul nu va fi ustat bine, apoi se fac stoguri foarte ~e și trase la virv (ION.).

SULCINĂ = **SULFINĂ**.

○ **SULEA** *npr. m.* Întrebuințat în anumite locuțiuni: nu e nici ~, nu e nimeni; o să te măriti, cînd te-o lua ~.

○ **SULEAGĂN** (*pl.-ageni*) *sm. Mold.* ① Vită sau om subțire la trup ② ☞ Se zice și de lemnul sau copacul neted, care n'are crăci [comp. **SULEGET**].

SULEDNIC *adj. și sm.* ☞ (Crap) ~ = **SULĂ** ②.

† **SULEGET**, † **SULEGED** *adj.* Subțirăteț: grumazii li sînt sulegezi și gingași (CANT.); (stîlpii) la rădăcină mai groși, iară în sus, de ce mergea, mai subțiri și mai sulegeți era (CANT.); înelul... Pe degetul suleget Al zinei pus... (COȘA) [comp. **SULEAGĂN**].

† **SULEMENDRIȚĂ** = **SULIMENDRIȚĂ**.

SULEMENI = **SULIMENI**.

SULETE *sm.* ☞ = **CERBICE** ③: ~le este lemnul deasupra în care sînt săpate două locuri pentru grumazul bolilor (ION.) ④ ☞ = **CARBMB** ④ [s u l].

SULETIC *adj.* Subțirăteț, subțire la trup [sul; comp. **SULATIC**].

***SULF** *sbst.* ☞ = **PUCIOASĂ** [lat. *s u l p h u r*].

***SULFAT** *sm.* ☞ Ori-ce sare formată din combinarea acidului sulfuric cu o bază; principalii sulfati metalici sînt: ~ul de calciu sau ghipsul, ~ul de fier sau vitriolul verde, ~ul de cupru sau pînă vitră, ~ul de zinc sau vitriolul alb [fr.].

***SULFATA** (-atez) *vb. tr.* ① ☞ A înmuia o substanță într-o baie de sulfat, pentru a o conserva ② ☞ A stropi cu un sulfat semănăturile sau vița [fr.].

***SULFIDRAT** *sm.* ☞ Ori-ce combinațiune a acidului sulfuric cu o bază [fr.].

***SULFIDRIC** *adj.* ☞ Acidul ~ sau hidrogenul sulfurat, gaz foarte otrăvicios, fără culoare și cu miros foarte neplăcut ca de ouă stricate [fr.].

SULFINĂ, ○ **SULCINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ☞ Plantă ierboasă din familia leguminoaselor, cu flori galbene, plăcut mirositoare, așezate în ciorchini lunguiețe; florile ei se pun printre rufe pentru a le parfuma; numită și „molotru” (galben) sau „trifoiu-mare” (*Melilotus officinalis*) (☞ 4695); un vraf de albituri se ridică lângă lampa strălucitoare, mirosind a sulfină (D.-ZAMF.); e o dimineată frumoasă de iunie, plină de mîzmeze de flori de tei, de sulfină și de levănțică (BR.-VN.); Ca să uit ce-am învîțat, Tu mi-ai așternut în pat, Troscot și sulfine (COȘA); Iată tragedia sulcină, steletoare,

blinde naibe, Urmăind pe busuioacul iubitor de sinuri aibe (ALECS.); în aerul căldicei e un miros dulce de fineață și de sulfina (VLAH.). ¶ ② = **MOLOTRU** ① ¶ ③ Varietate de sulfina, cu flori albe, mirositoare, numită și „sulfina-albă” sau „molotru-alb” (*Melilotus albus*) ¶ ④ **SULFURA-ALBASTRA**, plantă din fam. leguminoaselor, cu flori albastre așezate în ciorchini îndesate; e o excelentă plantă meliferă, ceea ce face să fie mult căutată de albine; numită și „molotru-albăstru” (*Trigonella coerulea*) [lat. „sulfina”, „galbenă” ca pucioasă], care stă și la baza it. solfin o < „sulfus”, formă vulgară pentru sulfur].

¶ **SULFÎT** sm. ② Ori-ce sare formată prin combinarea acidului sulfuric cu o bază [fr.].

¶ **SULFURA** (-urez) vb. tr. ① ② A combina sulfurul cu un alt corp: ~ metalele ¶ ③ A trata vița cu compoziții sulfurului [fr.].

¶ **SULFURĂ** (pl.-re) sf. ② Ori-ce combinațiune rezultată din combinarea sulfurului cu un corp simplu sau cu un radical: ~ de carbon, de plumb, de zinc, etc. [fr.].

¶ **SULFURAT** adj. ① p. **SULFURA**: viță ~ă ¶ ② Hidrogen ~ **SULFHIDRIC**.

¶ **SULFURIC** adj. ② Acid ~, lichid uleios, fără culoare în stare curată, fără miros și cu un gust foarte acru; e un acid energic, foarte toxic și foarte coroziv, format din sulf, oxigen și hidrogen; dizolvat în apă, produce multă căldură; e foarte întrebuințat în industrie la fabricarea sulfatilor, a acizilor tartric și carbonic, a pilelor electrice, etc. [fr.].

¶ **SULFUROS** adj. ② ③ Care conține sulf: ape sulfuroase, ape care conțin în soluțiune o combinațiune sau combinații de sulf ¶ ④ Acid ~, gaz incolor, cu miros înăbușitor, întrebuințat ca decolorant [fr.].

¶ **SULGER**... = **SLUGER**...

¶ **SULGIU** sbst. Veche dare pe vaci, un fel de vacărit.

○ **SULHAC**, **SUHAC**, **SUVAC** (pl.-ace, -acuri) sn. ① *Bucov. Trans. Mold.* Un fel de sulă lungă, cu sau fără miner, ce poartă ciobanii și țărani la cingătoare, avind diverse întrebuințări (îngurizarea opincilor, destuparea lulelei, etc.): astupându-i-se pipa și voind a o destupa cu sulhacul... n'a putut-o de fel destupa (MAR.); a scos repede luleaua cea stinsă din gură și se făcea că o curăță cu sulhacul (GRIG.) ¶ ② *Trans.* Lemnșu rotund cu care se împinge afară măduva din țeava de soc (VIC) [comp. rut. s u h a k „par, prăjină”].

○ **SULHAR(IU)** sm. *Mold. Trans.* (FSC.) Lemn sau trunchi lung, subțire și drept: moș Nichifor... tale un sulharu de fag și face un capăt minunat (CRG.) [comp. **SULHAC**].

SULIMAN (pl.-anuri) sn. ① Unsoare, rumeneală, albeli, spoieli, dresuri albe și roșii, ce pun femeile pe obraz spre a părea mai frumoase sau pentru a ascunde șbircurile, petele și alte urme lăsate de pecetea vremii: era tinără și frumoasă și plină de ~, oa o față de rachieră (NEG.); cucoana Marghioala... plămădea, pe prispă, la umbră, gogoși de ristic pentru ~ (CAR.) ¶ ② ③ Plantă păroasă din fam. labiatelor, cu tulpina patrunghiulară, cu flori albastre, rar trandafirii sau albe; numită și „vinețică” (*Ajuga genevensis*) (4696) [tc. s u l i m e n i].

¶ **SULIMENDRIȚĂ**, ¶ **SULIMESDRIȚĂ**, ¶ **SULEMENDRIȚĂ** (pl.-te) sf. = **SALAMANDRĂ**: sulimendrița carea în jerateoul focului se păștea (CANT.); scorpiile, sulimesdrițiile, sabia, acestea toate s'au făcut pentru izbînda păcătoșilor (LET.); Sulemendriță pistriță Intră 'n

Fig. 4695. Sulfina.

Fig. 4696. Suliman.

tufuliță, Cum intră, cum făcă, Pui-și mincă... (dintr'un descîntec) (GR.-N.).

SULIMENEALĂ (pl.-ei) sf. ① Faptul de a (se) s u l i m e n i ¶ ② Suliman: negustor de băcan, iruri, ghileală, ~ și alte otrăvuri (CRG.).

SULIMENI, **SULEMENI**, **SULIMINI** (-nesc) vb. tr. și refl. A (se) drege cu s u l i m a n, a(-și) spoi o-brazul cu rumeneli.

SULIMENTI, **SULEMENIT**, **SULIMINIT** adj. p. **SULIMENI**. ① Dres cu suliman: cealaltă mișcare era grasă și moleșită, sulemenită și spoită (ISP.) ¶ ② Prefăcut, mincinos: făcură pace... numai pace suliminată (NEG.).

¶ **SULIMESDRIȚĂ** = **SULIMENDRIȚĂ**.

SULINAR sm. = **SULĂ**².

† **SULINAR(IU)**², **SOLINARIU** (pl.-are) sn. Burlan, canal, țeavă pe unde se scurge apa: sulinariul pre unde mergea apa în cetate (MX.) [ngr. σολινάρι; comp. și srb. s u l u n d a r „burlan de sobă”, bg. s u l i n a r ū „țurțur”].

SULINAR(IU)² sm. ① ② Copac înalt, drept și subțire ¶ ③ ④ Bold, țeapă pe acoperișul casei țărănești (4935, C) [probabil de aceeași origine cu cuvîntul precedent].

SULIȚĂ (pl.-te, -ți) sf. ① Armă ofensivă alcătuită dintr'un fier ascuțit înțepenit la capătul unei prăjinii lungi de lemn, lance (4697): nu le da nici

sabie, nici ~, ... ce numai sfînta și cinstita oruce (VARL.); ② sulii de aur tremură pe pinza lată, lucie, a rîului (VLAH.) ¶ ③ Soarele e de o ~, de două, de trei, etc. sulite (pe cer), arată, după socoteala poporului, poziția soarelui pe cer, măsurată de la locul unde răsare: soarele nu s'a ridicat nici de două sulite (CAR.); soarele e de trei sulite, spune moș Gheorghe (VLAH.); El se 'nalță de trei sulite pe cereasca mină scără și ou raze vii sărută june

flori de primăvară (ALECS.); pr. ext. despre păsări sau insecte șburătoare ce se înalță în văzduh: (lăcustele) ca de trei sau patru sulite nu erau mai sus (M.-COST.) ¶ ④ *Often.* (LAUG.) = **SĂGEATĂ** ② c [vsl. s u l i c a].

¶ **SULIȚĂ** sm. = **LÂNCER** [suliță].

SULIȚICĂ sf. ② Plantă din fam. leguminoaselor, cu flori albe, al cărei fruct e o legumă mică, aproape globuloasă sau elipsoidă, de obicei cu o singură sămînță; numită și „făcăță”, „sunătoare” sau „trifoiul-caprelor” (*Dorycnium herbaceum*) [suliță].

SULOIU sm. ① = **SULĂ**² ¶ ② *Trans.* Lemn de Brad subțire și cioplit în două dungi (VIC).

SULTAN sm. ② Titlul împăraților Turciei și al principilor tătărăști: după ce au pornit din Bugaze hanul pe tătări, au lăsat pre doi ~i, frați ai săi, să vie cu dînsii (M.-COST.) [tc. s u l t a n].

SULTANĂ (pl.-ne) sf. Titlul principilor turco-mani, soția sau fiica unui suliță. Fig. 4697.

SULTANELE sf. pl. = **CONDURUL-DOAMNEI**.

SULTĂNEȘC adj. A s u l t a n u l u i; de sultan: puternicia sultănească... le-au schimosat și le-au micșurat (CANT.).

SULTĂNIȚĂ sf. Numele unei hore, ce se joacă de țărani mai ales în Muntenia și Dobrogea.

SULTANIN adj. Împărătesc; de cea mai bună calitate: stafide ~e (tc. s u l t a n i).

¶ **SULTAN-MEZAT** sbst. = Vinzare prin licitație, mezat: moșiile, vilele și casele duminale s'au vîndut la ~ (FIL.).

SUMĂ (pl.-me) sf. ① ± Rezultatul ce se obține adunîndu-se împreună mai multe cantități: suma lui 5 plus 7 plus 9 este 21 ¶ ② Cantitate de bani: zio cum multă ~ și mare bogăție să se fie aflat acolo în cămările palatelor lui (LET.) ¶ ③ Mare număr, mulțime, sumedenie: de cităva ~ de ani încoace (LET.); o ~ de oameni [neologism din lat. s u m m a; cu înțepere din sec. al XVI-lea, cuvîntul apare în texte, ca împrumut din pol. s u m a; — comp. și **SOMĂ**].

SUMĂIAȘ, ○ **SUMĂIEȘ** (pl.-șe) sn. ① dim. **SU-**

SUL-SUM

MAN: s'au îmbrăcat în niște sumălașe și cu țurci pe cap și ou clopotul: a sunat intrarea în clasă ¶ ③ A anunța ceva suflând într'un instrument de muzică (goarnă, bucium, trimbiță, etc.): ~ alarma, retragerea, zorile, stingerea, etc. ¶ ④ ~ cuiuă ceva la ureche (*sau* la urechi), a-i aduce pe ascuns la cunoștință, a-i șopti ceva în taină; a-i viri în cap: sunase cîțiva la urechile lui Vasile-Vodă acestora (M.-cost.); De azi înainte, nu-mi suna 'n urechi ca să-mi oftegi plînea din oltriturii vechi (PAMF.) ¶ ⑤ A răspîndi un svon: Iacov Vasile... au început a sunare cum este nepot lui Despot (N.-cost.).

SUMAN ~ **SUCMAN**.
***SUMAR** 1. *adj.* ① Expus pe scurt, în puține cuvinte: redacțiune, expunere ~ă ¶ ② Fără multă vorbă; fără a recurge la formele obicinuite: judecată ~ă.

2. (*pl.-are*) *sn.* Cuprinsul pe scurt al unei cărți, reviste, etc. [r. s o m a i r e].

† **SUMARISÎ** (-leso) *vb. tr.* A aduna mai multe cantități, a face s u m a: se prefăcu că scrie și sumariște (FIL.).

***SUMBRU** *adj.* = **SOMBRU**: Cînd norii căi negri par sumbre palate, De luna regină pe rînd vizitate (EMIN.).

SUMEDENIE *sf.* Multime mare, grămadă: n'aveau destule grajduri, staule și coșare unde să-și adăpostească aita ~ de vite (SP.); odată, împărățul pleacă la vînat după fiare, ou o ~ de curteni (CAR.); am cheltuit ~ de bani pe saluri, pe dantele, pe diamante (ALECS.) [s u m a: comp. **FUMEDENIE**, **RUBEDENIE**].

SUMEDRU ~ **SINT** 1. *c.*

SUMES *adj. p. SUMETE*. ① Răsfrint, îndoit, suflecat: cu minciile ~e; țărani, desculți, cu țărili sumeși pînă deasupra genunchilor... privesc cu jale la ogoarele înneceate (VLAH.) ¶ ② Întors, răscuit: Am plecat fără de mustață și-acu viu cu ae sumeșă (R.-cod.); o mișcare vie și grațioasă a grumazului a înălțat capu-i, cu-perii sumeși la ceafă în corimb (ODOB.).

SUMETE (-et; *pf.* -eset; *part.-es*) *vb. tr.* A sufla, a răsfrija, a îndoi: își sumese mincea stingă pînă în cot (OLVR.); și-au sumes nădragii și s'au dus ca s'o scoată din noroiu (SP.); capetele băteilor se sumet la marginea rogoșinel, ca să nu se distrame (ION.) [lat. s u m m i t t e r e].

SUMET... ~ **SEMET**...

○ **SUMINĂ** *sf.* și *adv.* = **SUBȚIOARĂ** [s u (b) + m i n ă].

○ **SUMNĂ** = **SUCNĂ**.

***SUMPTUAR** *adj.* Care regulează și restrînge cheltuelile în ce privește îmbrăcămîntea, ospetele, etc.: nu mai există legi ~e [lat.].

***SUMPTUOS** *adj.* ① Care cere cheltueli mari ¶ ② Măret: un interior ~ [r. s o m p t u e u x].

SUMULIȚĂ (*pl.-te*), **SUMUȘOARĂ** (*pl.-re*) *sf. dim.* **SUMĂ**: poți să-i faci să trească bine și aci, lăsîndu-le o sumulită bunicioasă de bani (SP.); avea acou o sumușoară bună de bani și putea să-și cumpere și haine și arme (SA.).

SUMUȚĂ (-mut) *vb. tr.* și *intr.* ① = **ASMUȚĂ**: vinovat e cel ce a stîrnit de geaba huiului, ce a sumuțat, cel ce a întărit (VOR.); poporul... te mărește, milne, de l-o sumuțat alui pe tine... te încarcă de Doamne-ajută (SP.) ¶ ② A scoate apropiind buzele, niște sunete care imită întru cîțiva săruturile sgomotoase: Fuga și ciobanii, șueră, sumuță, Chiuș, și cîinii după lup amuță (SPER.); sumuță la cai și sania fulgeră la vale (S.-ALD.) ¶ ③ A scoate aceleași sunete, cu buzele apropiate de fața cuiuă, fără să-l atingă, ca mijloc de alungare a deochiului: se descîntă (de deochiu) de trei ori, sumuțînd după fie-care dată (PAMF.); baba... ia purcelul... îl strînge de nas și-l sumuță, ca să nu se deochie, odorul! (CRG.); (calul) eu l-am frecat la ochi, l-am tras de urechi, l-am sumuțat și i-am pus frîul în cap (SP.) [lat. *submotiare < submotum].

† **SUN** (*pl.-nuri*) *sn.* Sunet [lat. s o n u s].

SUNĂ (*sn.*) 1. *vb. intr.* ① A da un sunet: Ca un glas domol de clopot, Sună codrii mari de brad (COȘA.); ~ a spart, a gol; ②: butia goală sună mai tare ¶ ③ A scoate sunete dintr'un instrument, a cînta: ~ din trimbiță, din goarnă, din buciom; Ștefan se întoarce și din cornu-i sună. Oastea lui adrobîită de prin văi-adună (EOL.) ¶ ④ A anunța ceasul, a bate: Un orologiu sună noaptea jumătate (EOL.); ⑤: a sunat ceasul răzbunării; mă duc, dragul mamei... deseară, milne, cînd mi-o suna ceasul (D.-ZAMF.) ¶ ⑥ A spune, a glăsuși: să vedem cum sună sorisoarea; așa sună legea, hotărîrea ¶ ⑦ A se sveni: a doua zi după purcelul lui, au început a sunaaze aieve de Unguri și de Munteni (M.-cost.); a trecut de la astea o lună, au trecut trei, cînoi, aproape nouă, suna a pace, și nici un semn (CAR.).

2. *vb. tr.* ① A scoate un sunet dintr'un corp sonor: ~ clopotul, clopotelul; (apa) să de-a dura pietricelele din mîncă și le sună ca pe niște zurgălăi (OLVR.); sunați oala, ca

să vedeți de e spartă (L.-M.) ¶ ② A vesti ceva trăgînd clopotul: a sunat intrarea în clasă ¶ ③ A anunța ceva suflînd într'un instrument de muzică (goarnă, bucium, trimbiță, etc.): ~ alarma, retragerea, zorile, stingerea, etc. ¶ ④ ~ cuiuă ceva la ureche (*sau* la urechi), a-i aduce pe ascuns la cunoștință, a-i șopti ceva în taină; a-i viri în cap: sunase cîțiva la urechile lui Vasile-Vodă acestora (M.-cost.); De azi înainte, nu-mi suna 'n urechi ca să-mi oftegi plînea din oltriturii vechi (PAMF.) ¶ ⑤ A răspîndi un svon: Iacov Vasile... au început a sunare cum este nepot lui Despot (N.-cost.).

2. *vb. refl.* A se sveni, a se auzi vorbindu-se de ceva: decă s'au apropiat de oraș Ștefan Sărdarul, să-l îi timpinat o slugă a lui dă l-au spus de toate ce se sunase în țîrg și la curte (M.-cost.); s'au fost sunat atunci de peiră împăratului într'acel războiu (N.-cost.); se sună prin sat că Sultânica merge rău cu sănătatea (OLVR.); s'a sunat de războiu (CIAUȘ.) [lat. s o n a r e].

SUNĂT *sbst.* Faptul de a suna.

SUNĂTOARE 1. *sf.* ① = **POJARNIȚĂ**: copilului mic i se dă să bea ceaiu de ~... (PAMF.); untul de ~ nu e așa de bun pentru bubă, tăieturi și zgale ca pătlagina (OLVR.) ¶ ② Plantă ierboasă, cu miros neplăcut; tulpina, acoperită cu perii moi, este ramificată și frunzoasă; face flori galbene, dispuse în capitule multiflore (*Crepis foetida*) (□ 4698) ¶ ③ = **SULTIȚA** ¶ ④ = **MĂSELAR** 2. [lat. vulg. (herba) "sanatoria", "care vindecă"] > s a n ă t o a r e, schimbat în s u n ă t o a r e, prin etimologie populară sub influența lui s u n ă t o r .

Fig. 4698.
Sunătoare.

SUNĂTOARE 2. ~ **SUNĂTOR** 2.

SUNĂTOR 1. *adj. verb.* **SUNA**. ① Care sună: pe fie-care pasăre era ote un clopotel de argint ~ (MEAR) ¶ ② Bani ~1, monedă de aur și de argint: știu că, după cheltuelile nebunești ce ai făcut, nu-ți mai rămîn mulți bani ~1 (CAR.).

2. **SUNĂTOARE** *sf.* ① = **CLOCOTICIU** ① [comp. numele germ. dial. K l a p p e r].

SUNET (*pl.-ete*) *sn.* ① Mișcarea vibratorie pe care o percepe auzul: ~ puternic, slab; intensitatea ~ului; ~ul clopotului, buciomului, trimbiței, goarnel; (oile) au țupăit toată ziua. la ~ul fluierului (SA.); în ~ de fanfare trece oastea lui întregă (EMIN.); căuta în întunericul cerierului ceva care să-i răpească din mijlocul ~ului de bani (OLVR.) ¶ ② Răsunet, sgomot: copacii... abia înfinași... cădeau cu ~ mare peste drumuri (N.-cost.); ~ul de topoare, cînd ciocănesc în pădure... de departe se aude (GOL.); ③: se atînce cu ~ pomenirea Bathoreștilor (BALC.) ¶ ④ 22 Ceea ce lovește auzul cînd vocea omenească rostește o vocală sau o consonantă: ~ele unei limbi se împart în vocale și consonante; în graiul bănănean și în cel moldovenesc, e(e) are un sunet apropiat de s [lat. s o n i t u s].

SUNT ~ **FI**.

***SUOVETAVURILIA**

sf. ① Sacrificiul unei scroafe, unei oi și a unui taur, care se făcea la Romani, în cîmpul lui Marte, la anumite împrejurări (□ 4699) [lat.].

SUP... ~ **SUB**...

***SUPĂ** (-pez) *vb. intr.*

A mîncă tirziu noaptea, a cîna [r. s o u p e r].

***SUPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* ✕ Zeamă preparată fierbind în apă carne de vită sau de pasăre, cu legume, etc., ciorbă: ~ de găină; ~ cu tăieței; cu lingura cea mare de argint, scoate Domnului pe talger ~, eum și dintr'alte bucate (LET.) [r.].

***SUPAPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* ① Un fel de capac potrivit deasupra unei deschizături în așa fel încît să ce-dezei presiune unui lichid sau unui gaz, lăsîndu-le

Fig. 4699. Suovetavurilia.

Fig. 4700.
Supapă de siguranță
(Secțiune).

să treacă afară, cînd sînt împinse într'un anumit sens; capacul, dimpotrivă, astupă hermetic deschizătura, cînd presiunea se exercită în sens contrar: supapa unei pompe ¶ ② ~ de siguranță, supapă adaptată la peretele unui cazan cu aburi și care se deschide de la sine, cînd forța elastică a aburilor trece de o anumită intensitate (□ 4700) [fr. s o u p a p e].

† **SUPĂR** (pl.-ere) *sn.* Necaz, neajuns, supărare: aceștia au murit de o boală ce-i zicea... ~ul Ducăi-Vodă, iar alții carii au mai fost rămași, în mare nevoie și ~ și sîrîsoare de bani (N.-COSR.); pentru aceasta, mare jale și supărare au căzut peste toți, făcîndu-li-se ~ de au pătît stupii îndoiți (MUST.); stîlind pre Vezirul că-l este neprieten, pentru multe supere ce le-au făcut Mihai-Vodă (NEC.); Leșii oșteni... făceau mult ~ oamenilor și se lăudau că vor aprinde și curțile Stolnicului Ștefan (LET.); nu vezi că-mi crapă firea 'n mine de ~ și de ciudă? (JUF.) [s u p ă r a].

SUPĂRĂ (-ăr) 1. *vb. tr.* ① † A face neajunsuri, a chinui, a necăji, a asupri, a împila; a bîntui: cel ce mult supără pe supușii lui, ca ciobanul ce pe țapi mușcă, în loc de lapte, sînge scoate (GOL.); ② A aduce neplăceri, a incomoda, a importuna; a stingheri: puteți aprinde o țigară, nu mă supăra de loc fumul; mă supără grozav șgomotul trăsurilor și automobilelor; totdeauna supăra pe alții, iară mai ales pe frate-său care avea de toate (CNE.); ¶ ③ A vătămă cu vorba sau cu fapta; a face pe cineva să-și piarză liniștea sufletească, întăriindu-l, a-l face să aibă sentimente neprietenoase, ciudă, necaz pe cineva; a mînia: m'a supărat grozav cu purtarea lui; copiii nu trebuie să supere pe părinți.

2. *vb. refl.* ① A lua în nume de rău; a-și pierde liniștea sufletească, fiind întărit de cineva, a se mînia: cum l-a zărit preteasa așa de sfîșiat și cu colojul nou, nou, rupt, s'a supărat foarte (SS.); lată pentru ce s'ă încă indiferentă această nație pe care tu, fără cuvînt, te superi, ca văcarul pe sat (VLAH.); ¶ ② A se amări, a se necăji: Supăra-m'aș supăra, Supărarea ce m'o da? Ba eu nu m'oiu supăra, Cî năcazul voua ulti, Că destul m'am supărat și nimie n'am căpătât, Făr' viața m'am scurtat (N.-BRS.); ¶ ③ † A i se acri de ceva, a i se urî, a se plictisi: Grigorie-Vodă s'au rugat Vezirului să-l lase... să-și vadă oasa și copiii, oă i se și supărase cu oaste (NEC.); aceasta au ținut cîteva zile, pînă s'au supărat și lor, și au început a plăti (LET.) [lat. s u p ă r a r e; comp. pentru înțeles fr. o u t r e r „a ofensa, a supăra la culme” < o u t r e „peste, dincolo”].

SUPĂRĂCIOS *adj.* ① Care (se) supără lesne: are o fire supărăciasă ¶ ② Care aduce supărare: Irimă supărăciolos, Mor și nu te văz vroasă (N.-BRS.).

† **SUPĂRĂLNIC**, *Ofcen.* (CIAUS.) **SUPĂRĂLNIC** *adj.* = **SUPĂRĂCIOS** [s u p ă r a].

SUPĂRARE *sf.* ① Faptul de a (se) supăra și rezultatul acestei acțiuni; neplăcere, neajuns, necaz, ciudă: Constantin-Vodă Mavrocordat trăgea mai mari supărări despre Turci (LET.); boala ce nu se vindecă cu doctorii este ~a, că te duce grabnic la mormînt (ZNN.); ochul sting de țî se bate, e a ~ (GOR.); ② Intrebarea n'are ~; tîrgul n'are ~, noi am cerut, d-voastră ce dați? (CAR.); s'ă nu-ți (s'ă nu v'ă) fie cu ~, n'o lua(ți) în nume de rău: o! Doamne! boieri d-voastră, s'ă nu v'ă fie vorba cu ~... poțîți de vedeti, cap de Român fi alsta? (ALECS.) ¶ ③ *Trans.* (DENS.) Epilepsie.

SUPĂRĂT *adj. p. SUPĂRĂ.* ① Mînios: cînd spui că vine cineva, fără să vie, e semn că va veni ~ (GOR.) ¶ ② Amărit, necăjit: Atîta-s de ~ Cumu-l cerul înorot, și atîta-s de scîrbît Cumu-l cerul de cernit (N.-BRS.); ¶ ③ **NEUPĂRĂT**, care nu e supărat, incomodată, stingherit de cineva.

SUPĂRĂTOR *adj. verb. SUPĂRĂ.* Care supără, care aduce supărare: eram departe de clopotul cel ~ de la școală și de pedagogii cu ochii pînditori (GN.).

④ **SUPĂRĂLNIC** = **SUPĂRĂLNIC**.

⑤ **SUPĂRĂȚE** *sm. Trans.* (CONV.) ⑤ Prispă [sub + părete].

SUPĂȚ (scris și **SUBPĂȚ**) 1. *adv.* Sub pat: intrînd supăț, dădu peste desputat (ISF.); scoase de supăț un ucleor și turnă untdelemn de umplu pînă sus păhăreului candeliei (DLVR.).

2. (pl.-aturi) *sn.* Locul, spațiul de sub pat: Sita nouă-o ține 'n culu, iar de unde se nvechește și supățul ne-merește (SEV.); unchiașul... îndesă în fundul supățului

bușteanul năstrusnic (DEM.); supăturile erau pline de galbeni (VAS.).

***SUPERB** *adj.* ① Trufaș, semeț, mindru ¶ ② Măreț: un palat ~ [fr.].

***SUPERFETAȚIUNE** *sf.* Lucru de prisos, nefolositor, din pricină că e prea mult, în prea mare cantitate [fr.].

***SUPERFICIAL** *adj.* ① Privitor la suprafață: întîndere ~ă ¶ ② Care e numai pe deasupra, numai la suprafață: o arsură ~ă ¶ ③ Care nu adîncește lucrurile cu temeiul, care nu le pătrunde în toate amănuntele: un spirit ~ [fr.].

***SUPERFICIALITATE** *sf.* Caracter superficial. Insușirea a tot ce este superficial: lenea, vîștile și ~a din școală se repercutază în omul așii largi peste viața de mai tîrziu (VLAH.) [fr.].

***SUPERFIN** *adj.* Cît se poate de fin, de cea mai bună calitate: hîrtie ~ă [fr.].

***SUPERFLUITATE** *sf.* ① Prisosință, ceea ce este mai mult decît trebuie ¶ ② Ori-ce lucru de lux de care s'ar putea lipsi cineva [fr.].

***SUPERFLUŢ** 1. *adj.* De prisos, mai mult decît trebuie: ornamente ~e; cheltuieli ~e ¶ ② Nefolosințe, nefolositor.

2. *subst.* Prisos, ceea ce e mai mult decît trebuie: ceea ce e prea mult și deci nefolositor [fr.].

***SUPERIOR** 1. *adj.* ① De sus, aşezat mai sus, deasupra: etajul ~; membrele superioare, brațele ¶ ② Care e mai aproape de izvorul unui fluviu: cursul ~ al Dunării ¶ ③ A căror organizație e mai desăvîrșită: animalele superioare ¶ ④ Care are mai multă autoritate sau putere, care e mai ridicat în grad: funcționar ~; ofițer ~; școală superioară; învățămîntul ~, care se predă în universități sau în școli similare ¶ ⑤ Care se ridică deasupra celorlalți prin meritul, prin talentul său: un spirit, un geniu ~ ¶ ⑥ = **INFERIOR**.

2. *sm., SUPERIOARĂ* (pl.-re) *sf.* ① Acela, aceea care ocupă un rang mai mare, o funcțiune mai înaltă, care întrece pe altul prin condiția, prin autoritatea, prin talentul și meritele sale ¶ ② Persoana care are sub conducerea ei o mănăstire, stareț(ă) [fr.].

***SUPERIORITATE** *sf.* Insușirea a tot ce este superior, a celui care este mai presus decît alții prin autoritatea sa, prin talentul, prin meritele ce are, etc.: recunoașterea ~a meritului și a virtuții, apropiată-vă unii de alții (I.-GH.) [fr.].

***SUPERLATIV** 1. *adj.* ① Care arată o calitate, bună sau rea, în gradul cel mai înalt; adjectivul în gradul ~ arată că o ființă sau un lucru posedă o însușire în gradul cel mai înalt față de alte ființe sau lucruri; acest grad se exprimă prin cel mai (cea mai, etc.), foarte, prea, tare, etc. puse înaintea adjectivului. Ex.: leul este cel mai puternic din toate animalele; e un școlar foarte silitor; vulpea e prea șireată.

2. (pl.-ive) *sn.* Gradul superlativ; forma pe care o ia adjectivul spre a exprima gradul superlativ [fr.].

***SUPERSTIȚIE** = **SUPERSTIȚIUNE**.

***SUPERSTIȚIOS** *adj.* Care e stăpînit de superstiție, care crede în superstiții, plin de superstiție: un om ~ [fr.].

***SUPERSTIȚIUNE**, **SUPERSTIȚIE** *sf.* ① Credință deșartă, eres, teamă religioasă, neîntemeiată pe nimic, care inspiră omului acte și păreri împotriva bunului simț și a judecății sănătoase ¶ ② Ori-ce datină sau practică izvorînd din această teamă ¶ ③ Ori-ce prevestire mincinoasă caută să tragă cineva de pe urma unei împliniri oare-cari [fr.].

***SUPEU** (pl.-euri) *sm.* X ① Cîină la o oră foarte înaintată, mai adesea după miezul nopții ¶ ② Mîncările pregătite pentru supeu [fr. s o u p e u].

***SUPIERĂ** (pl.-re) *sf.* ① Castron în care se servește supa la masă (□ 4701) [fr. s o u p i e r e].

***SUPIN** (pl.-ine) *sn.* ① Formă a verbului care e un fel de substantiv verbal [lat.].

SUP.
SUP

Fig. 4701.
Supieră.

***SUPLANTA** (-tez) *vb. tr.* A lua locul cuiva, a scoate pe cineva din postul în care se afla, după ce l-a pomenit sau a birfit pe socoteala lui [fr.].

***SUPLÉANT** *sm. r.* Locuitor de judecător: procurorul și ~ul jucas poker, iar ou președintele nu prea era în dragoste mare (BR-VN.) [fr.].

***SUPLEANTA** (pl.-te) *sf. r.* Funcțiunea de supleant [fr.].

‡ **SUPLECA** (-eo) *vb. tr.* A pleca, a inclina, a smeri: ou umilit suflet și ou înfrântă inimă plecându-l și suplecindu-l, rogu-mă (CANT.) [s u b + p l e c a].

‡ **SUPLECAT** *adj. p. SUPLECA*. Plecat, smerit, supus: urgia pierde și pre oel întâlepti, iară răspunsul ~ vîrtește minia (OOS.).

***SUPLEMENT, SUPLEMENT** (pl.-te) *sm.* ① Adaus, ceea ce se dă spre a completa o plată, o împărțea: ~ de leasă ¶ ② Ceea ce se adaugă la o carte spre a împlini lipsurile dintr'însa ¶ ③ Foaie adăugată la un ziar, peste numărul obicinuit de pagini ¶ ④ Ceea ce se plătește pe deasupra într'un teatru, la drumul de fier, spre a ocupa un loc mai bun decît cel ales înainte ¶ ⑤ A ~ul unui unghiu, ceea ce trebuie adăugat unui unghiu spre a forma două unghieri drepte [fr.].

***SUPLEMENTAR, SUPLEMENTAR** *adj.* ① Ceea ce se adaugă pe deasupra, care servește să împlinească ceea ce lipsește: credit ~ ¶ ② A Unghieri ~e, două unghieri a căror sumă este egală cu două unghieri drepte [fr.].

***SUPLETIV** *adj.* Care completează [fr.].

***SUPLICĂ** (pl.-lei) *sf.* Cerere scrisă ce se prezintă pentru a cere o favoare: să vă fac eu o ~ cu litere latine și veți vedea cum voi face caopot pre ministrul cu tot departamentul său (OOS.), [fr. sup plique].

***SUPLICANT** *sm.* Cel ce adresează o suplică [germ.].

***SUPLIȚIU** (pl.-toe) *sn.* = CAZNĂ [lat. s u p - l i c i u m].

***SUPLINȚI** (-ineso) *vb. tr.* ① A adăuga ceea ce lipsește, a împlini o lipsă ¶ ② A ținea locul cuiva care lipsește, a înlocui ¶ ③ A ținea loc de [it. s u p p l i r e + p l i n].

***SUPLINITOR** *adj. verb.* **SUPLINȚI** și *sm.* Care suplinește pe altul, pe titularul unui post: profesor ~, a plecat în concediu și și-a lăsat un ~.

***SUPORT** (pl.-turi) *sn.* ① = PROPTEA ① ¶ ② ③ Sprijin, reazăm, protecție ¶ ④ ⑤ Ori-ce dispozitiv pe care se poate sprijini un aparat, un vas, un tub, etc. [fr.].

***SUPORTĂ** (-port) *vb. tr.* ① A servi de sprijin, de razim, a propti, a sprijini ¶ ② A răbda, a îndura, a suferi: ~ frigul ¶ ③ A se arăta îngăduitor: ~ defectele altuia [fr.].

***SUPORTABIL** *adj.* ① Cese poate suporta, de suferit: o durere ~ă ¶ ② Care nu e așa de rău: o viață ~ă ¶ ③ ~ INSUPORTABIL [fr.].

***SUPOZA** (-ozez) *vb. tr.* A presupune [fr.].

***SUPOZABIL** *adj.* Ce se poate presupune, de presupus [fr.].

***SUPOZITOARE** *sf.* ② Medicament solid, de formă conică, care se introduce în anus [fr.].

***SUPOZIȚIUNE, SUPOZIȚIE** *sf.* Presupunere, lucru ce se admite provizoriu ca adevărat, spre a putea trage o concluziune [fr.].

‡ **SUPRA** *prep.* Peste, asupra: au înălțat oasul mieu ~ vrăjmașilor mieu (OOS.); mai adesea în construcția de ~, deasupra: apele... oalea ce era do ~ țării (PAL.) [lat. s u p r a].

***SUPRA-**, prefix care se compune cu substantive, adjective sau verbe, spre a da naștere la alte cuvinte cărora le adaugă înțelesul de „peste”, „mai mult”, „deasupra”. Ex.: supra-nume, supra-omenesc, supra-viețui [lat.].

***SUPRAABUNDANȚĂ** *sf.* Prea mare imbelșugare [s u p r a - + fr. (s u r) a b o n d a n c e].

***SUPRAACTIVITATE** *sf.* Activitate anormală, excesivă a unui organ [s u p r a - + fr. (s u r) a c t i v i t é].

***SUPRAALIMENTA** (-tez) *vb. tr.* A da o hrană mai imbelșugată decît se obicnuiește [s u p r a - + a l i m e n t a].

***SUPRAALIMENTARE, SUPRAALIMENTATIV-**

NE, SUPRAALIMENTAȚIE *sf.* Faptul de a supra-alimenta; hrană în cantitate mai mare decît e nevoie pentru întreținere [s u p r a - + fr. (s u r) a l i m e n t a t i e].

***SUPRA-ARBITRU** *sm. r.* Arbitru ales pentru a hotărî într-o contestație în care arbitrii sînt de păreri deosebite [s u p r a - + fr. (s u r) a r b i t r e].

***SUPRAFATĂ** (pl.-te) *sf.* ① Partea dinafară, exterioară a unui corp: suprafața pămîntului ¶ ② ③ Garanțiile pe care le poate oferi un individ: acest om e lipsit de ~ ¶ ④ ⑤ Aparentă: a zări numai suprafața lucrurilor ¶ ⑥ Numărul metrilor sau stînjienilor pătrați, pogoanelor, etc. pe care le are un zid, o întindere de pămînt, etc. ¶ ⑦ ⑧ Limita unui corp solid care-l separă de restul spațiului (→ TAB. LXII) [s u p r a - + fr. (s u r) a f a t e].

***SUPRAFIN** *adj.* = SURFIN [s u p r a - + fr. (s u r) f i n].

***SUPRALICITA** (-itez) *vb. intr.* ① A face o supralicitație [s u p r a - + l i c i t a].

***SUPRALICITAȚIUNE, SUPRALICITAȚIE** *sf.* ① Licitație ce se face în urma alteia făcute înainte (pentru același obiect) [s u p r a - + l i c i t a - ț i (u n) e].

***SUPRANATURAL** 1. *adj.* ① Peste fire, care este mai presus de legile naturii, care se face sau se întîmplă împotriva acestor legi ¶ ② Adevăruri ~e, adevăruri ce cunoaște cineva luminat fiind numai de credință ¶ ③ Fînte ~e, ingerii, demonii, duhurile, zinele, stafiile, etc. ¶ ④ Extraordinar, de neînchipuit, fără seamăn: o memorie ~ă.

2. *subst.* Ceea ce e peste fire, mai presus de legile naturii, în contradicție cu acestea [s u p r a - + fr. (s u r) n a t u r e l].

***SUPRANUME** (pl.-me) *sn.* ① Poreclă ¶ ② Calificativ adăugat la numele unui individ pentru a-l onora sau a-l batjocori, pentru a-l deosebi de alții cu același nume. Ex.: Vlad T e p e s, Mircea C i o b a n u l, Ștefan L â c u s t ă, Petru Ș c h i o p u l, Ivan T u r b i n c ă, Ștan P â p u s ă [s u p r a - + n u m e].

***SUPRANUMERĂ** 1. *adj.* Adăugat peste numărul obicinuit: unii oameni au la mînă un deget ~; s'a numit un funcționar ~.

2. *sm.* Funcționar supranumerar [s u p r a - + fr. (s u r) n u m é r a i r e].

***SUPRANUMI** (-umes) *vb. tr.* A da un supranume [s u p r a - + n u m i].

***SUPRAOM** *sm.* ① În filosofia lui Nietzsche, tipul omului cu mult superior semenilor săi prin intensitatea vieții, prin puterea de cugetare și prin forța voinței și a cărui realizare trebuie să fie scopul omeniirii [s u p r a - + o m, după germ. Ü b e r m e n s c h].

***SUPRAOMENESC** *adj.* Care întrece tot ce e omenească, care e mai presus de firea omenească [s u p r a - + o m e n e s c].

***SUPRAOXIDA** (-idez) *vb. tr.* ① A face o supraoxidațiune [s u p r a - + o x i d a].

***SUPRAOXIDAȚIUNE, SUPRAOXIDAȚIE** *sf.* ① Operațiune prin care se fixează pe un corp cantitatea cea mai mare de oxigen ce poate absorbi [s u p r a - + o x i d a t i (u n) e].

***SUPRAOXIGENAT** *adj.* ① Care a suferit o supraoxidațiune [s u p r a - + fr. (s u r) o x y g é n é].

***SUPRAPUNE** (-pun; pf. -pus; part. -pus) *vb. tr.* A pune o linie, o suprafață, un solid geometric peste altul, sau un corp oare-care deasupra altuia [s u p r a - + p u n e].

***SUPRASATURĂ** (-urez) *vb. tr.* ① A produce suprasaturațiunea unui lichid ¶ ② A adăuga unui corp un exces dintr'un alt corp care se combină sau se amestecă cu el [s u p r a - + fr. (s u r) s a t u r e].

***SUPRASATURAȚIUNE, SUPRASATURAȚIE** *sf.* ① Fenomen pe care-l prezintă unele lichide care, la o temperatură dată, conțin în soluțiune o cantitate dintr'un corp superioră aceleia care ar trebui să se dissolve în mod normal [s u p r a - + fr. (s u r) s a t u r a t i o n].

***SUPRATAȚĂ** (-arex) *vb. tr.* ① A taxa prea

POLIGOANE REGULATE

TRIUNGHIU
ECHILATERAL

PATRAT

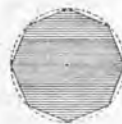
PENTAGON

EXAGON

EPTAGON

OCTOGON

POLIGOANE
REGULATE

ENEAGON

DECAGON

POLIGOANE NEREGULATE

TRIUNGHIURI

TRIUNGHIU
ISOSCELTRIUNGHIU
DREPTUNGHIUTRIUNGHIU
SCALEN

POLIGOANE NEREGULATE

PATRULATERE

DREPTUNGHIU

PARALELOGRAM

ROMB

TRAPEZ

CERCURI ȘI SUPRAFEȚE CURBILINII

CERC

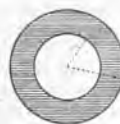
SEIMCERC

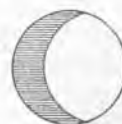
SECTOR

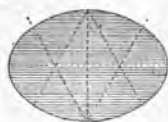
SEGMENT

COROANĂ

SEMILUNĂ

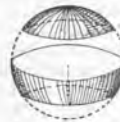
ELIPSĂ

OVĂ

SFERĂ

CALOTĂ ȘI ZONĂ

CON

CILINDRU

mult, a face să plătească o taxă prea mare ¶ ② A adăuga alte taxe [s u p r a - 2 + fr. (s u r) t a x e r].

***SUPRATAXĂ** (pl.-xe) *sf.* ① Taxă adăugată peste alta ¶ ② Taxă prea mare și nelegală [s u p r a - 2 + fr. (s u r) t a x e].

***SUPRAUMAN** *adj.* = **SUPRAOMENESC** [s u p r a - 2 + u m a n].

***SUPRAVEGHIA** (-ghiez) *vb. tr.* A priveghia cu multă băgare de seamă și cu autoritate: ~ purtarea unui școlar [s u p r a - 2 + v e g h i a, după fr. surveiller].

***SUPRAVEGHIERE** *sf.* Faptul de a s u p r a v e g h i a.

***SUPRAVEGHIEȚOR, -TOARE** *adj. verb.* **SUPRAVEGHIA** și *sm. f.* Care e pus să supravegheze.

***SUPRAVENI** (-vin) *vb. intr.* A veni pe neașteptate; a se întâmpla, a se isca [s u p r a - 2 + v e n i].

***SUPRAVIETUI** (-uesc) *vb. intr.* ① A mai trăi, a rămâne în viață după ce moare altul ¶ ② A trăi după ce a pierdut ceva scump: ~ onoarei sale, a trăi încă după ce și-a pierdut cinstea [s u p r a - 2 + v i e t u i].

***SUPRAVIETUIRE** *sf.* ① Faptul de a s u p r a v i e t u i ¶ ② Continuarea existenței după moarte ¶ ③ Dreptul de a succede unui om în slujba sau demnitatea sa, după moartea acestuia.

***SUPRAVIETUITOR** *adj. verb.* **SUPRAVIETUI** și *sm.* Care rămâne în viață după ce moare altul.

○ **SUPRE** *prep.* = **SPRE**.

***SUPRELECT...** = **SUB-PRELECT...**

***SUPREM** *adj.* ① Care e mai presus de toate: autoritatea ~ a ¶ ② Ființa ~ă, Judecătorul ~, Dumnezeu ¶ ③ Care este la sfârșitul vieții: momentul ~, ceasul ~, ceasul morții, ceasul din urmă ¶ ④ Voințele ~e ale unui muribund, voința din urmă a unui om la ceasul morții, ceea ce hotărăște el cu limbă de moarte ¶ ⑤ Onoruri ~e, funeralii, ceremoniile de înmormintare ¶ ⑥ În gradul ~, în gradul cel mai înalt, cit se poate de mult [fr.].

***SUPREMAȚIE** *sf.* Superioritate mai presus de toți ceilalți: supremația Patriarhului asupra mitropoliților și episcopilor [fr.].

***SUPRESIUNE** *sf.* Suprimare [fr.].

***SUPRIMA** (-im) *vb. tr.* ① A nu lăsa să apară, a împiedeca vînzarea: ~ un ziar ¶ ② A face să dispară, a distruge ¶ ③ A tăia, a trece sub tăcere: ~ sfârșitul unui articol, unui discurs ¶ ④ A desființa: ~ un post [fr. s u p p r i m e r].

***SUPRIMARE** *sf.* Faptul de a s u p r i m a.

○ **SUPȘIOARĂ** = **SUBȘIOARĂ**.

***SUPT** = **SUB**.

SUPT: 1. *adj.* ① p. **SUGE** ¶ ② ¶ Sleit, istovit: (copiii) erau slabi, jigăriți, nespălați și nepleptănați, supti de necazuri (isp.) ¶ ③ Uscat, scofilit: cu părul și cu mustățile cărunte, cu obrații supti... pare de șaptezeci de ani (BR.-VN.).

2. *subst.* ① Faptul de a suge ¶ ② ¶ F Darul ~ului, darul beției: acesta-l... vestitul Setilă, fiul secetei... împodobit cu darul ~ului (CRG.) [lat. s u c t u s].

SUPT... = **SUBT...**

***SUPUITORIU** *sm.*, **SUPUITOARE** *sf.* Pezevenchiu, pezevenche: o seamă de pravile scriu să se tale capul supuitoarelor (PRV.-MR.); de se va afla și se va mărturisă călugăria că lăste supuitoare, într'aceia ceas să fie strîlnă și gonită de la beserica lui Hs. (PRV.-MR.) [s u p u n e].

SUPUNE (-pun, F-putu; pl. -pusi; part. -pus) 1. *vb. tr.* ① ¶ A pune sub, a așeza dedesubt: toate supus-ai supui picioarele lui, oile și boli toți, și încă vita cîmpilor (PS.-SCH.) ¶ ② ¶ A ascunde: (pasărilor) alta supunea în voroavă și alta avea în inimă să facă (CANT.); cînd te tînzii, stringe-ți părul și-l supune undeva (COR.) ¶ ③ ¶ A așeza la pîndă într-un loc ascuns, a piti: Ion-Vodă... cu toată oastea sa s'au pornit și au supus oastea supț Tigheana (GR.-UR.) ¶ ④ A aduce sub stăpînire, sub puterea, sub ascultarea sa: Petru-Vodă... dacă au intrat la Săcu... orașele le-au făcut și pre toți i-au supus și i-au plecat șie (GR.-UR.); Șinan-Pașă... pentru să-l fie mai lesne a supunere Ardealul, luase toată Tăra-muntească (M.-COST.) ¶ ⑤ ¶ A birui, a învinge, a răpune: de-o supunea frămîntarea... se trîntea cu fața la pămînt și săruta florile (OLVR.); de supus nu-l supune nevoia, ori-ot de sărac

ar fi, el slugă nu se bagă (VLAH.); durerea o supuse un minut (OOS.), ¶ ⑥ A da să judece, să examineze un lucru: ~ judecări, aprobări cuiva ¶ ⑦ ¶ A face pe mijlocitorul ca să-și vîndă (o femeie) trupul, a prostituat. 2. *vb. refl.* ① ¶ A se pune sub, a se așeza dedesubt ¶ ② ¶ A se ascunde, a se piti: mergînd acolo unde era Nicolai-Vodă... s'au supus acolo aproape și au așteptat pînă s'au deschis poarta (LET.); (Nemți!) s'au supus sunt cetatea Beligradului de se apărau de Turci (NEC.); ne-am supus unor șanțuri de vîl părăsite (GR.-N.) ¶ ③ A se pleca sub stăpînire, sub puterea cuiva, a se închina: voi știți că m'am supus celui mai mare și mai tare împărat de pe fața pămîntului (ISP.) ¶ ④ A face fără împotrivire ceea ce i se poruncește, a asculta de poruncile cuiva ¶ ⑤ A consimți și i se face: a se ~ unei operațiuni chirurgicale [lat. s u p p o n e r e].

SUPUNERE *sf.* Faptul de a (se) s u p u n e; ascultare; plecăciune ¶ ¶ **NEȘUPUNERE**.

SUPUS 1. *adj. p.* **SUPUNE**. ① ¶ Pus sub, așezat dedesubt ¶ ② ¶ Ascuns: prinziind pre Dumitrașco Buhus și cercîndu-l, au găsit pistol mic în mîncă ~ (N.-COST.) ¶ ③ Plecat sub stăpînire, adus sub ascultarea cuiva: (cetățile) din temelie stăramîndu-le și risipindu-le, pentru că ~e fiind lor, ele se violența și uciderea pre Romani (LET.) ¶ ④ Ascultător, care face fără să se împotrivească ceea ce i se poruncește: te stătuiesc... să fii ~ă, blajină și harnică (CRG.) ¶ ⑤ ¶ Biruit, învins, răpus: ~ de nevoi ¶ ⑥ Expus să sufere ceva: ~ morții ¶ ⑦ Dator a suporta: ~ dărilor.

2. *sm.* Acela care este sub autoritatea unui suveran, unui guvern: la dînsul este obiceiul ca toți supușii împărăției să-l trîmită cite un fiu, să-i slujească zece ani (ISP.); ~ român; ~ străin.

3. *sm. mai adesea SUPUSURI* *pl.* ① Boale provenite din farmece: Bine spălatu-o... De adusuri, De ~uri (P.-PRV.).

SUPUȘENIE *sf.* ① Calitatea de s u p u s al unui suveran, al unei țări ¶ ② Supunere: parcă vedeam slujbașii strelni, vorbind plășeșilor... făcîndu-i să jure ~ și credință (LUNG.).

SUPUȘIME *sf. col.* **SUPUS**. Totalitatea supușilor: ~a tremura numai cit auzea pomenindu-i-se numele (FLOR.).

SUR *adj.* ① Cu părul sau lina amestecat(ă) alb cu negru: căutați cum mai în grabă să ne repeziți... patru telegari ~i (LET.); oale ~e ¶ ② Cărunt: Matei Hurezan e un moșneag mărunț, slăbănog și ~, ca toți moșnegii (LUNG.) ¶ ③ Cenușiu: ziua cea rece și ploioasă de vară acoperise toate de-o ceață ~ă și tulbură (GN.) ¶ ④ ¶ Străvechiu: Riul vechiu nu povestește... despre vremi apuse, ~e (EMIN.) [bg. s u r ū, srb. s u r].

SURAIA *sf. Băn.* ♡ Nume dat unei vaci sure (LUS.).

SURAN *sm.* ♡ Nume dat unui bou sau unui cal s u r.

SURATĂ (pl.-te) *sf.* ① Soră de cruce (— CRUCE) ¶ ② Titlu cu care se adresează una alteia fetele și femeile de la țară: unde te grăbești, surată...? (MER) ¶ ③ Tovarășă, soață, camaradă; prietină: mă vîu pogori preste munți și vîu plînge preste feciorile mele eu și suratele mele (BIBL.); e prelungă la chip... și se strecoară printre surate cu un prichindul (OLVR.) {s o r â, cu sufixul participial -at-ă, după vsl. posestrima < sestra "soră"}.

SURĂȚICĂ (pl.-tele) *sf. dim.* **SURATĂ**: nu lua mîgar, ~, ... că mîgarul trebuie să-l duci de nas (GR.-N.).

SURĂȚIE *sf.* ① ~ (de cruce), legătura între două surate: adevărata amicizie... mai puternică uneori ca... frăția de cruce și surăția de cruce (IP.) ¶ ② Tovarășie, prietenie, camaraderie (între două femei).

SURCEA, SURCICĂ (pl.-cele) *sf.* ① Aschie mai mare ce sare dintr-un trunchi sau dintr-un lemn, cînd se tale cu toporul: banii nu se culeg de la trunchi cu surelele (CRG.); ② pe unde tai tu lemne, au adun surele, se zice cuiva că, deși lucrează pe ascuns, tot știm ce face și putem să ne păzim (R.-COC.); în postul Crăciunului, cum începe, să stringi oile o surică în fie-care zi, dar să faci singură focul în toată dimineața (VRG.); ③ suricula nu sare departe de trunchi sau sureaua nu sare departe de butuc (ZNN.); copiii moștenesc calitățile și defectele părinților; ④ eu îi trimiț la surcele și el mi-aduce viorele (PANN), se zice despre

un prost, pe ajutorul căruia nu te poți bizui ¶ ② *pl. Mold.* ✕ = **MINCUNELE** [refăcut din *pl. surcele* < *surcel*].

SURCEL (*pl.-ele*) *sn.* ① Bețișor: oaută două ~ și începe a bate într'o sofndură (R.-COO.) ¶ ② = **SURCEA** ¶ ③ = **HUULET** ② [lat. *surcellus*].

SURCELI (-eșo) *vb. tr.* ① A face surcele: ou spinarea aduceam lemne de la pădure și le surseleam în țitră (GR.-N.) ¶ ② A strânge surcele (R.-COO.).

SURCELUȚA (*pl.-te*) *sf. dim.* **SURCEA**: turnica de pădure... își face cuibul... din diferite bețișoare, crengurele, surceluțe (MAR.).

SURCHIDEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* ① ⑤ Faptul de a surchidi (arșicele) ¶ ② Ațfăre, întepere ¶ ③ ④ ⑤ Bătaie: le dete o ~ și lor de le scăpără măselele (ISP.).

SURCHIDI (-idesce) *vb. tr.* ① ⑤ A arunca arșicul rotindu-se: dacă oade „beul” oind surchidește băiatul oțtigător, îl la și jocul încetează (ISP.) ¶ ② ③ ④ A întârita, a înteti, a ațfăra; a chinui: dăburile rele ce sînt surchidite prin felurite desecătoare, vrăji și urații (PAMF.); de geaba l-a strunit și l-a mustrat și l-a închis și l-a surchidit (VLAH.).

SURCICA = **SURCEA**.

SURD 1. *adj.* ① Care nu aude de loc sau foarte puțin: judecătorul s'îndeamnă a mai micșora certarea... oind cel vinovat iaste ~ sau mut (PRV.-MB.); Dar județul, ca și dîneșii, ~ și el a n'a nimerit și din cîte se vorbiră, el nimic n'a auzit (SPER.); — **BABĂ** ① ¶ ② ③ Care nu vrea să audă, neînduplecat: a rămas ~ la rugămintea mea ¶ ④ În-năbușit, care n'are sunet împede: o voce ~; un sgomot ~; vuet ~ se încovoie după dealuri (DLVR.).

2. *sm.* Cel lipsit de auz: el știa că de geaba bate toba la urechile ~ului (ISP.); ~ului de geaba îi cîntă de jale (ZNN.); ③: ~ul n'auze, dar le potrivește (PANN); se zice despre cel ce răspunde cu totul altceva la o întrebare, fie că n'a auzit bine, fie că se prefacă a nu fi auzit; — **BATE** 1 ① [lat. *surdus*].

SURDA *adv.* În zadar, de geaba: Surda ostenești tu, babă, cu-ale tale albeli (PANN); nimeni nu ne credea... ~ le ziceam că noi eram Valahi (A.-GH.); mai adesea de ~ sau d'a ~: dară întrebările și rugămintele mele le făceam în sec, căci îmi răceam gura de ~ (ISP.); alerga ea cît o țineau puterile, dar d'a ~ alerga (DLVR.) [surd].

***SURDĂ** (*pl.-de*) *sf.* 1. Specie de becațină, cu capul negru, cu pete ruginii, spinarea neagră, cu dungi galbene, coada neagră și roșcată; numită și „becațină-mică” (*Gallinazo gallinula*) [fr. (*bécassine*) sordel].

***SURDINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① ② Ori-ce aparat destinat să micșoreze intensitatea sunetelor unui instrument de muzică; în spec. accesoriu de brad, în formă de pieptene, care se aplice pe coardele unei viori, unui violoncel, etc. (4702) ¶ ③ În loc. *adv.* Pe tăcute, fără sgomot: în taină: Bubico se uită la mine și mirile n' ~ (CAR.) [fr.].

SURDOMAȘ, SURDUMAȘ *sm.* ① ② ③ Boală a copiilor, caracterizată prin fierbințeală, vărsături, urdare și uscarea mucoasei nasale; numită și „moleți” ¶ ④ ⑤ Larva morarului (*Tenebrio molitor*), numită și „vierme-de-făină”, „molețe” sau „sfoiag”; e un vierme solzos, de culoare gălbuie sau cafenie, lunguieț, și cu solzii în formă de inele (4703) [srb. *srdomaš*].

***SURDO-MUT, -TA** (*pl.-te*) *adj. și sm. f.* Cel cure, fiind surd din naștere, nu poate toată viața să articuleze o vorbă: ei se folosesc, pentru a fi înțeleși, de un alfabet special format din degetele minii (TAB. LXIII) [format după fr. *sourd-muet*].

***SURDO-MUT, -TA** (*pl.-te*) *adj. și sm. f.* Cel cure, fiind surd din naștere, nu poate toată viața să articuleze o vorbă: ei se folosesc, pentru a fi înțeleși, de un alfabet special format din degetele minii (TAB. LXIII) [format după fr. *sourd-muet*].

○ **SURDUC** *subst. Mold. Bucov.* ① Coastă ripoasă și foarte pietroasă (sez.) [tc. *surduk* > *srb. surduk*, ung. *surdok*].

○ **SURDUȚA** (*pl.-ce*) *sf. Trans. Băn. Minge.*

SURDUMAȘ

— **SURDOMAȘ.**

SURÊT (*pl.-eturi*) *sn.* Copie (de pe o scrisoare, de pe un act): trimisese Nicolai-Vodă la Poartă ~ul acei cărți ce-i trimisese hanul (LEI.) [tc.].

***SUREXCITA** (-it, -itez) *vb. tr.* A cauza o surexcitare; a supăra foc [fr.].

***SUREXCITABIL** *adj.* Care poate fi surexcitat.

***SUREXCITABILITATE** *sf.* Inclinare spre surexcitare [fr.].

***SUREXCITANT** *adj.* Se zice despre o substanță care produce surexcitarea [fr.].

***SUREXCITARE, SUREXCITAȚIUNE, SUREXCITAȚIE** *sf.* ① Augmentarea energiei ordinare a unui organ, a țesutului corpului ¶ ② Emoție, iritație morală care turbură mai mult sau mai puțin mințile [fr.].

† **SURGHIU, SURGUN** 1. *sm., SURG(HI)UNA* (*pl.-ne*) *sf.* ① Exilat, exilată: l-au dus la cetate, la Varna, preste Dunăre, surguni (NEC.); — pe urmă le făură pe jupinesele lor surgune la Focșeni (NEC.) ¶ ② *adv.* În exil: pre Constantin Duca-Vodă l-au trimis Turcii surgun toama la cetate la Cavala (N.-COȘT.); acest domnesc cocon... fuse pus în lanțuri și trimis surgun la cetatea Conia din Anadol (COȘB.); era dat afară din eparhia lui și dus surgun în fundul Rusiei (A.-GH.); numai eu cu Zaharia, ghemuți în căruța lui moș Luca, ne duceam surgun dracului poman! (CRG.).

2. *subst.* Exil: aici și-a plins amarăciunile surgunului gingașul poet al Romei (VLAH.); doi frați ai lui mai mari, Iancu și Neculai, trăiseră mult timp în surghiun (D.-ZAMP.) [tc. *surgün*].

† **SURGHIUȚI, SURGUNȚI** (-unesce) *vb. tr.* A exila, a trimite (în) *surghiun*: pe Constantin Duca-Vodă... l-au surgunțit împărăția la un oraș ce se chiamă Cavala (MUST.); Zaltukin asvirla pe boieri cu birinci pe scară și surghiunea mitropolitul (A.-GH.).

† **SURGHIUȚIE, SURGUNȚIE** *sf.* Exil: Mihai-Vodă, după ce i s'au plinit un an, l-au scos din surgunție și ședea în Târgigrad, în casa lui (NEC.); — dar surghiunille, războiul, Muscalii și cîte și mai cîte calamități au amfnat lucrul-pînă la 1833 (A.-GH.) [surg(hi)un].

SURGUCIU (*pl.-ucuri*) *sn.* ① † Egretă împodobită cu pietre scumpe ce puneau Domniila căciulă.

gugiuman sau işlic (4704): înăleacă singur Domnul, ca un mire împodobit, și cu ~ în oap (NEC.); Mîhnea... (purta) un gugiuman de samur cu ~ de pietre scumpe (COȘB.); sostră... solii Sultanului, adnefnd pentru Mihai-Vodă... un ~ lucrat cu o mare măiestrie, împodobit cu briliante, rubine și mărgăritare (BALC.); și lici de samur, pus cam într'o parte, era împodobit cu un ~ alb (NEGR.) ¶ ② ③ Plantă ierboasă, cu numeroase flori frumoase, de culoare albastră, uneori trandafirii, albe sau pestrițe, așezate în ciorchini; originară din Orient, se cultivă la noi ca plantă ornamenta-

SUR-SUR

TABELA LXIII.
ALFABETUL SURDO-MUTILOR

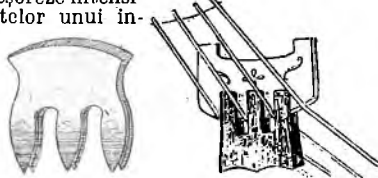
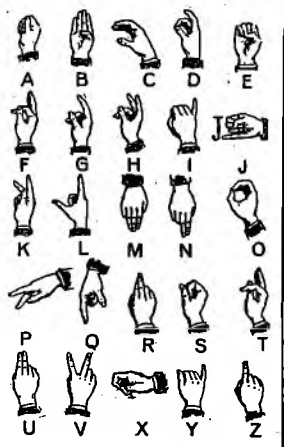

Fig. 4702. Surdine.

Fig. 4703. Surdomaș.

Fig. 4704. Surguciori.

lă; numită și „flori-domnești”, „nemțisori-de-gră-dină”, „toporași” sau „șila-caprei” (*Delphinium Ajacis*) (4705) (tc. s u r g u c i u).

† **SURGUN...** — **SURGHION...**
† **SURGUNLIC** *sbst.* Exil: mă-car oă Grigori-Vodă era la ~, dară avea mulți prietini și... au luat domnia (LET.) [tc. s u r g u n l i c].

SURI (-reso) *vb. tr.* A face sur; a colora sur lina (PAMP.): o casă veche și surită de timp (IRO.).

SURICEL *adj. dim.* **SUR**: și-a vinat oit a vinat și nimică n'a aflat. Numai cit un cerbunor, Suricel și sprin-tinilor (MAR.).

SURLĂ *sm.* ♡ Nume dat unui bou sur (LUA.): mergea în urma lui Surlă și Bourean, cu bita 'n mină, cu traista 'n spate (RET.).

SURIOARĂ (pl.-re) *sf. dim.* **SORĂ**: copilul a avut o ~ frumoasă, mult mai frumoasă decât el (VLAM.).

SURIU *adj.* Cam s u r, care bate 'n sur: Răș-nărenii se îmbracă... cu niște mincări de plină sau de postav negru, vinăt, închis sau ~ (PAC.); Am o vacă surie, Vine din pustie (GOR.), *ghicitoare despre* „negură”; barba sa surie și stufoasă îi acoperea jumătate de obraz (GN.).

SURIDE (-rid; *pf.* -risei; *part.* -rits) *vb. intr.* ① A zîmbi ¶ ② ③ A-i fi favorabil: norocul îi suride ¶ ④ ⑤ A apărea subț o înfățișare plăcută: primăvara ne suridește ¶ ⑥ ⑦ A-i plăcea mult, a-l atrage: acest proiect îmi suride [fr. *sourire*, refăcut după *ride*].

SURIȘ *sbst.* Faptul de a suride: zîmbet.

SURLĂ (pl.-le) *sf.* ① ♪ Vechiu instrument muzical, în formă de fluier, cu multe găuri, terminat printr-o deschizătură mare, conică (4706): Constantin Dnea-Vodă au mers pînă la Udrin, tot domnește, din conac în conac, tot cu surle și cu dobe, încă și cu trimbicerii leșești (M.-COST.); cînd au venit de la castele la Iași, făcîndu-l-an mare cinste și alaiu... cu dobe, cu surle, cu unu batman... vestit (NEC.); pîrîlăbunul care era în capul Moldovenilor porunci să bată din tobe, să sune din buciame și din surle (M.-COST.) ¶ ② Ritul porcului (numit astfel după forma-i conică): porcii în surle ar strica pășunea (ION.); *pr. ext.* ③ PORC: dar minoa-l-ar brîncea să-l mîntînce, ~, că multă mă mai înmădă cu dînsul! (CRG.) ¶ ④ Lemne de construcție sau de foc (4707) ¶ ⑤ Colibă, de formă conică, făcută din pari răzimați la vîrf unul de altul; uneori e înconjurată cu stuf și servește ca adăpost pentru cei ce păzesc vitele (4708): au venit oameni de le-au

Fig. 4705. Surguciu.

Fig. 4706. Surlă.

Fig. 4707. Surlă.

Fig. 4708. Surlă.

dărlmat suriele și au adus și pe cel băjenari în sat (R.-COD.) ¶ ⑥ Adăpost de aceeași formă, în mijlocul căruia e făcut un cotton, unde se fierbe urda (DAM.) [comp. *srb.* *surla* „fluier; rit”; *bg.* *zurla* „rit” < *tc. zurna* „un fel de fluier”].

SURLAȘ, † **SURLAR** (IV) *sm.* ♪ Cel ce cîntă din s u r lă: făcînd masă mare și veselindu-se cu toți boierii, și sîcînd surlarii și trimbicerii (M.-COST.); buciamașii, fluitarii și surlașii răsneau alaiu mare (OLAV.).

SURLIȚĂ (pl.-te) *sf.* ♪ *dim.* **SURLĂ** ①: unli fecior suflă în buciame, cîntă în surlite, flutere, bat tobe, plus și alte obiecte sunătoare (MAR.).

† **SURMACIU** = **SIRMACIU**.

† **SURMENA** (-enez) *vb. tr.* și *refl.* A (-și) obosi peste măsură corpul sau creierii [fr.].

† **SURMENAJ** *sbst.* Faptul de a se surmena; oboseală peste măsură a corpului sau mai ales a creierului [fr.].

† **SURNATURAL** *adj.* (NEGR.) = **SUPRANATURAL** [fr.].

† **SUROGAT** (pl.-ate) *sn.* Produs sau preparat care, avînd aproape aceleași proprietăți cu altul, mai rar sau mai scump, i se poate substitui: un ~ de cafea [germ. < it.].

SUROREA (pl.-rele) *sf. dim.* **SORĂ**.

SUROȚI = **SORĂ**.

○ **SUROȚCĂ** *sf. Băn.* (NOV.) ✕ Zeamă lungă [srb. *surutka* „zăr”].

SURPA (*surp*), † **SURUPĂ** (-rup) 1. *vb. tr.* ① A doborî, a dărâma, a năruia, a prăbuși, a prăvăli: rupt-a ocapul în furia lui, surupat-a păduri întregi, iar Făt-Frumos și cu Mîndra-lumii rideau cu hohot (RET.); ②: Acest noroc înăd care l-am avut Poate să mă surpe numa 'nt'r'un minut (PANN); Mateiaș, cratul unguresc, blîzîndu-se puterii sale și meșterugăului său, cu care pre mulți den vecinii săi l-au surpat și l-au supus (GR.-UR.); numai după căderea sa din domnie, Alexandru Ghica a înțeles cine-l surpase (I.-GH.); toți mă vrîmăseau și voiau să-mi surpe drepturile (SE.); ③ A prăpădi, a nimici, a distruge: banii răscoalec în lume împărățiile și mari cetăți surpă (M.-COST.); pînă ajung la cîrîngul pămîntului, să-l învîrt odată, să surup lumea (RET.); ④: nimică nu s'a alege din toți acela carii îmbilă cu ne-dreptate și cantă să surpe pe alții (SE.).

2. *vb. refl.* ① A se năruia, a se prăbuși, a se pră-văli: Dară Domnul sfînt va da și dealul s'o surupa și pă-durea s'o uca (M.-BRS.); oare de ce-l-așa turbure apa asta, plouat-a mai la deal ori surupatu-s'a v'un munte? (RET.); Am două călugărie: ele merg, mahl se surpă (TEOD.), *ghicitoare despre* „foarfeci”; Zidul rîdica, Dar ori-ce luca, Noaptea se surpă (ALECS.-P.) ¶ ② A se prăbuși de pe tron, a ieși din domnie: cînd a venit Cuza — se surpase Alexandru (Ghica) — s'a făcut lagăr la Florești (GR.-N.) ¶ ③ A se prăpădi, a se nimici, a pieri: și te volu hrăni acolo... ca să nu te surpi tu și feciorii tăi (SIL.) ¶ ④ ⑤ A se boșorogi, a căpăta o hernie [lat. „sub-rupare < rupes”, „sîncă”].

SURPĂCIOS *adj.* Care se poate surpa lesne; prăpăstios: aci nu e prea bine de tine, că e primej-dios locul și ~ (MCH.).

SURPAT, † **SURUPAT** *adj.* ① *p.* **SURPA** ¶ ② Pră-păstios, rîpos ¶ ③ ④ Care suferă de hernie, vătă-mat, boșorogit.

SURPĂTURĂ, † **SURUPĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Dărîmătură, năruitură (de pămînt, de zid, etc.): se mai zărea în fund o gropă adîncă și mare, astupată p'alo-ourea ou surpături de zid (ODOB.); în fața căsuței... verdeața bătoasă se isprăvea deodată printr-o surpătură de pămînt adîncă (GRIG.); un drumeac îngust... urea șerpînd printre surpături și vîrtoape mincate de survoale (VLAM.) ¶ ② ③ ④ Hernie, vătămătură, boșorogială: el se ferea de ră-dicături, pentru că se temea de surpătură (CRG.); la surpătură se leagă cu măt de ariolu pisate (PAC.) ¶ ⑤ ⑥ **IARBA-SUR-PĂTURII** = **FEICIORCĂ** [surpa].

† **SURPRINDE** (-prînd; *pf.* -prînsel; *part.* -prîns) *vb. tr.* ① A prinde fără veste, a da pe neașteptate peste cineva făcînd un lucru pe care socotea că nu-l vede nimeni: a surprins pe hoți pe cînd scoteau prin dulapuri ¶ ② A cuceri prin arme pe neașteptate: ~ un oraș ¶ ③ A apuca pe neașteptate, a sosi fără veste: ne-a surprins noaptea pe drum ¶ ④ A descoperi prin dibăcie, prin vicleșug sau din întîm-plare: ~ o taină ¶ ⑤ A mira foarte, a uimi: împă-care lor m'a surprins ¶ ⑥ A înșela, a amăgi: ~ buna credință a oiva ¶ ⑦ A dobindi prin vicleșug, prin înșelăciune: mi-a surprins înscăltura, făgăduiala [fr. *surprendre*, refăcut după *prinde*].

† **SURPRINDERE** *sf.* ① Faptul de a sur-prinde: prindere fără veste; amăgire, înșelă-ciune, vicleșug ¶ ② Mirare, uimire provocată de ceva neașteptat ¶ ③ Plăcere sau dar ce se face cuiva pe neașteptate.

***SURPRINZĂTOR** *adj. verb.* **SURPRINDE.** ① Care surprinde, care provoacă surprindere; neașteptat ¶ ② Uimitor.

***SURPRIZA** (*pl.-ze*) *sf.* = **SURPRINDERE**: un simbol de ~ rumenește puțin țara ei distrasă (VLAH.); apoi mă la de mină și mă duce în odăia mea, unde mă aștepta cea mai neașteptată ~ (BR.-VN.) [fr. surprise].

○**SURPUȘ** (*pl.-ușuri*) *sm.* Loc surpat, cu multe surpături de pământ: în jos, poieni multe cu ~uri, cu pîrîșe, cu copaci răzleți (LUNG.) [surpa].

SURTUC (*pl.-uce*) *sm.* ① Veston, haină de orășan: el purta ~ verde, cu guler roșu (L.-GH.); poetul era singur, într'un ~ lung peste cămașa de noapte (VLAH.); ~ul lui pe lângă acestea era mai mult urzeală decît băstîrnă (EMIN.) [rus. sjurtuk < fr. surtout].

SURTUCĂR *sm.* Poreclă dată de țărani celor de la oraș, îmbrăcați în straie nemțești: prietenii ei oei mai de seamă și oei mai credincioși erau... ~ii de la primărie (SAD.); ~ii de prin sate, țărani, cari și-așteaptă în tăcere rîndul (IRE.) [surtuc].

SURTUCEL (*pl.-ele*) *sm.* ① *dim.* **SURTUC**: ne-avînd pe el haine mai calde decît... un ~ care-l pocnea în spate (GN.).

SURUGIESC *adj.* De surugiu: ...cruzimea surugiască N'are mîrgini nici hotar (NEGR.); Injurături surugiestii.

SURUGIEȘTE *adv.* Ca un surugiu: Ivancin, vizitiul... pocnea ~ din biețul cu sficături multe. (DEM.).

SURUGIU *sm.* ① Vizitiu ce mină o trăsură de poștă, înhămată cu poștalioni, sau o trăsură de boier de țară (□ 4709, 4711): Pentru că-i stătuse calii,

pe ~ au tăiat (LET.); doi surugii vîlcălandri, cu mintene nu-mai gătane, ou căciula moțată de oale p'o ureche, cu minci albe, largi și sulcate, îi minau din călărie (ODOB.); Surugiul chinuște, calii zboară ca doi zmei Prin o pulbere de raze, prin un nor de sofinți (ALECS.); crucele, dumnezii și toți stînții pînîși îi trecară prin gură, ca la un ~ (D.-ZAMF.); și pentru calul schiop se găsește ~ (PANN) ¶ ② ☆ **SURUGUL** = **VIZITIUL** [tc. s ū r ū ğ ū].

† **SURUMAN** = **SĂRMAN**.
○ **SURUPINĂ** (*pl. - ne*) *Băn. Olten.* **SURUPÎȘTE** *Olten.* (CIAUS.) *sf.* ① Coastă repede de munte, ripă. ¶ ②

Fig. 4709. Surugii.

Fig. 4710. Surugii (după Raffet, a. 1837).

Fig. 4711. Surugii conducînd o căruță de poștă.

Loc surpat, surpătură [surupa].

SURZENIE *sf.* Starea celui surd, surzime:

unele femei se reped să ia frunzele de totu de sub picioarele popii, oăci sînt bune pentru ~ (R.-COO.).

SURZI (-zesc) *1. vb. intr.* A surzi, a pierde auzul (în totul sau în parte): am strigat nevoii să-mi ajute, dar... ea surzise pe ziua de azi (FURT.).

2. *vb. tr.* A face să-și piardă auzul: Nici măsele să-i chiorăști, Nici urechile să le surzești (dintr'un descîntec) (GR.-N.) [lat. vulg. *surdire = clas. surdes-cēre].

SURZILĂ *sm.* F Poreclă dată unui om surd sau care n'auze bine.

SURZIME *sf.* = **SURZENIE** [surd].

SUS *1. adv.* ① În partea deasupra sau cea mai ridicată: a se urca, a se cocota ~, a trage, a ridica ~; Sus la munte ninge, plouă, La Cralova pică rouă (ALECS.); ~ bat dobele, jos cad negurile (COR.), *ghicitoare* despre „sită”; ~ bute, jos bute, la mijloc coadă de vulpe (ISP.), *ghicitoare* despre „trestie”; cine sare cam ~, îndată cade jos (ZNN.) ¶ ② În văzduh, în cer: pasărele zboară ~; Dumnezeu e ~ și vede toate ¶ ③ Într'un rang înalt: persoane ~ puse ¶ ④ ~ și tare, cu glas hotărît, în auzul tuturor, cu semeție: dămele ambasadei rusești... criticau ~ și tare politica prudentă și rezervată a conelui Negelrode (L.-GH.); **TARE** 2 ¶ ⑤ Precedat de o *prep.*: A) d e ~, a) din partea deasupra, mai ridicată, așezată în locul superior: de ~ în jos; strălu de ~; etajul de ~; Tara-de-sus; B) a seuita do ~ la cineva, cu o privire trufașă, cu un aer semet, disprețuitor; b) din cer, dumnezeesc: binecuvîntarea de ~; **CEL-DE-SUS**; c) de la autoritățile superioare: a venit un ordin de ~; d) de la clasele sociale superioare: răul pornește de ~; cel de ~ nu se gîndesc totdeauna la nevoile poporului; e) ascendent: se împart radele în rude de ~, din jos și de alături (LEG.-CAR.); — B) d i n ~, (din)spre partea mai ridicată, mai înaltă, mai apropiată de obîșria unui rîu: din ~ de Humnlești vin Vinătorii-Neamțului (CRG.); le-au ieșit înaintea din ~ de Vasilu (GR.-UR.); Pe din ~ de buzișoare Are negre mustcioare (UK.-BAS.); — C) i n ~, a) în partea mai ridicată, la înălțime: și așa apărîndu-se Moscalii, s'au tras în ~, trecînd podul peste Jița (LET.); a sări în ~; în ~ și în jos, încoace și încolo, în toate direcțiunile: slugile ce vor îmbla și în ~ și în jos gîtînd trîbe ca acele rele... pre acela să-i certe (PRV.-LP.); b) înainte, mai-mulț: de la 21 de ani în ~, omul e major; găsești acolo jucării frumoase de la douăzeci de lei în ~; — D) p e ~, ridicat; pe deasupra; prin văzduh: Un cîrd de vulturi zboară Pe ~ c'un repede avînt (ALECS.); E) a umbra cu nasul pe ~, a se arăta semeț, arrogant, fudul; a aduce pe cineva pe ~, a-l aduce cu sila, vrînd nevrînd ¶ ⑥ Mai ~, a) într-o parte mai ridicată, mai înaltă: locuște mai ~, șade în etajul deasupra sau ceva mai departe în aceeași stradă; b) mai înainte, în alt loc care precede: acestea toate ce scrie mai ~ au fost în zilele cele vechi, iară acum s'au părăsit acele obîcîiure (PRV.-MB.); c) mai mult, peste: de va fi mai ~ de 14 ani... se va bate pînă tîrziu și-l vor trimite la ocnă (PRV.-MB.) ¶ ⑦ Mai pre ~ **PRESUS** ¶ ⑧ În legătură cu un substantiv: sus-zisul, sus-numitul, cel pomenit mai înainte ¶ ¶ ⑨ JOS.

2. *interj.* **SUS!** strigăt de comandă, de încurajare: ~ băieții ~ înimile!

3. **SUSUL** *subst.* Partea de **SUS**: uită-te-alte-odată printr'un ochian de inginer? să vezi cum într'înși toate se arată întoarse ou susul în jos (L.-GH.); el își în-cordă arcul... și plecă în susul pîrîului (GN.) [lat. vulg. susum = clas. sursum].

SUSAIU *subst.* ① Gen de plante din fam. compozecelor, cu flori galbene dispuse în capitule la virful tulpinilor și ramurilor; rupindu-se frunzele sau tulpina, se scurge din ele un suc alb ca laptele; numite și „iarba-iepurelui” sau „tîlhărea” (*Sonchus oleraceus* ¶ 4712; *S. arvensis*, *S. asper*, *S. palustris*): Își aduna o mină de ~ și o pornea spre han (D.-ZAMF.); Prin ~ Abia scăpai, Prin urzilor, Tot ou beșol

Fig. 4712. Susaiu.

SUR-SUS

(IK.-BRS.) ¶ ② **SUSAIU-PĂDURET, SUSAIU-DE-PĂDURE**, plantă ierboasă cu flori galbene, dispuse câte 5 în mici capitule numeroase; numită și „susaiu-sălbatic”, „creștăcea” sau „tilhărea” (*Lactuca muralis*) [4713] [comp. srb. sisalika, „sfirdețită”].
 ○ **SUSAIU**² (pl.-ile, -ele) *sn. Trans. (psc.)* Lădoi, hambar pentru bucate: cînd vreau să-și răzbuie pe cineva... solomonarii își deschid susătele, ca bucatele oamenilor... să meargă în susselelor lor (GAM.) [comp. ung. szszák; și szsilaq].

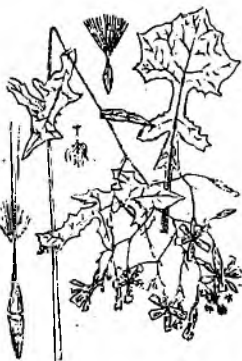

Fig. 4713. Susaiu-pădureț.

● **SUSAN**¹ *sbst.* ① ♂ Scminte-țele uleioase, comestibile, ale unei plante de 30-60 cm. înălțime (*Sesamum indicum*) [4714], originare din India și în Egipt, Turcia asiatică și Persia; din aceste seminte se extrage un ulei comestibil ca și untdelemnul; din ele se mai prepară și tahinul, întrebuințat la fabricarea halvaeli ¶ ② ✕ Pastă vîrtoasă, fabricată din zahăr sau miere, sare de lămie și seminte de susan [tc. s u s a m].

Fig. 4714. Susan.

● **SUSAN**² *adj.* și *sm.*
 ● Originar din partea de sus a unui înțut, a unui sat ¶ ① JOSEAN, JOSAN.

● **SUSCEPTIBIL** *adj.*
 ① Care poate primi oarecare calitate, care se poate modifica: ori-ce lucrare este ~ de perfectibilitate (A.-OH.) ¶ ② ③ Care se simte atins de un lucru de nimic, care se ofensează lesne: are o fire foarte ~ă [fr.].

● **SUSCEPTIBILITATE** *sf.* ① Capacitate de a primi oarecare modificare: ~ de magnetizare a oțelului ¶ ② Aptitudine a corpului de a suferi mai mult sau mai puțin influența agenților exteriori sau interiori ¶ ③ Creștere bolnavicioasă a sensibilității fizice sau morale ¶ ④ Dispoziția unui om de a se ofensa lesne: bănuiele și susceptibilitățile lui de soț ofensat (VLAH.) [fr.].

● **SUSCITA** (-it) *vb. tr.* ① A face să se nască, să se ivească la un moment dat ¶ ② A stîrni, a provoca; a întărița [fr.].

● **SUSPECT** *adj.* ① Care e-bănuț sau merită a fi bănuț ¶ ② De care trebuie să te ferești ¶ ③ Care dă de bănuț: i s'a părut că vede în ochii ușterului o căntătură ~ă de hoț care pîndește (VLAH.) [fr.].

● **SUSPECTA** (-tez) *vb. tr.* A considera ca suspect, a avea bănuială [fr.].

● **SUSPENDA** (-pend) *vb. tr.* ① A atîrna: ~ o lampă de tavan ¶ ② ③ A înceta pentru cîva timp, a întrerupe: parlamentul și-a suspendat lucrările; ~ ședința pentru cîteva minute ¶ ④ ~ plățile, a înceta plățile, a nu mai putea satisface pe creditorii (vorb. de o bancă sau de o casă de comerț) ¶ ⑤ A interzice pentru cîteva timp exercitarea unei funcțiuni, apariția unui ziar, etc.: ~ pe un judecător; guvernul a suspendat ziarul X care publica știri tendențioase [fr.].

● **SUSPENSIVNE, SUSPENSIE** *sf.* ① Faptul de a suspenda, atîrnare ¶ ② Starea unui lucru atîrnat ¶ ③ Starea unui corp care se menține fără a cădea în sinul unei mase lichide sau gazoase: apa este turbure cînd conține în ~ nisip fin, materii argiloase, etc. ¶ ④ Suport atîrnat de un tavan și în care se pune o lampă sau flori ¶ ⑤ Încetare pentru cîteva timp. Întrerupere: ~ a ședinței ¶ ⑥ Scoaterea pentru cîteva timp a unui funcționar public din exercițiul slujbei sale ¶ ⑦ Puncte de ~, punctele

(...) ce se pun, în scris sau la țipar, spre a arăta că cititorul trebuie să completeze înțelesul frazei, să ducă mai departe gîndirea autorului [fr.].

● **SUSPENSIV** *adj.* ~ Care oprește, care suspendă punerea în execuțiune [fr.].

● **SUSPICIUNE** *sf.* Prepus, bănuială [fr.].

● **SUSPIN** (pl.-ine, -inuri) *sn.* ① Oftat: scoatem ofte-un ~ adînc din piepturile noastre (CRG.); nu mai vedeai tețe vesele, nu mai vedeai bucurie, ci numai lacrimi, plînsuri și ~e (SB.); ② Ce frează de ~uri, de glasuri nădușite s'aud în sinul nopții prin neagra ~ntunecime? (ALECS.); bacul oftă, cîntă mereu să-și adoarmă oile și, încet, încet, oile adormiră, și-atunci ~ul codrilor se alină (GN.) ¶ ③ ~ Astmă (a calului): suspin: calului ce suferă de această boală i se dă să mănînce cit de mult bostan (FAC.); inima (gălției) vindecă... pre cai de ~ (MAR.) [s u s p i n a l].

● **SUSPINĂ** (-in) *vb. intr.* ① A scoate un oftat, a ofta: după ce-și luară ziua bună unul de la altul, porni, lăsîndu-le suspinul și cu lacrimile în ochi (SP.); De la noi a treia oasă Tot suspină-o preteasă c'a bătut-o preotul să-și spună îbnoivul (IK.-BRS.); Iară Duca-Vodă, dacă au auzit așa, au început a suspinara și a plîngere cu amar (NEC.) ¶ ② ③ ~ după ceva, a dori ceva din adîncul sufletului [lat. suspîrare].

● **SUSPINĂTOR** *sm.* Cel ce suspină după cineva (în spec. după o femeie iubită), curtezan, adorator: nici una nu are în juru-i atîția ~i ca dînsa (GN.).

● **SUSTRAGE** (-trag; *pt.* -trasei; *part.* -tras) 1. *vb. tr.* ① A fura, a șterge, a șterge: ~ un act dintr'un dosar ¶ ② A scoate, a scăpa: ~ pe un vinovat de la pedeapsă.

2. *vb. refl.* ① A se scăpa, a se libera, a se prezerva: a se ~ de la pedeapsă ¶ ② ~ ochilor, vederii, a se depărta, a se face nevăzut [fr. soustraire, modificat după trage].

● **SUSTIȚOR, SUSTIȚOR** *sm.* Cel ce susține: ~ul familiei.

● **SUSTINE** (-țin, -țin) 1. *vb. tr.* ① A ținea dedesubt ca să nu cadă: ~ o soară ¶ ② A nu lăsa să cadă: sustine-mă ¶ ③ A propti, a pune o proptea ¶ ④ A sprijini: stîlpiți susțin boltă ¶ ⑤ A întreține viața, a da putere: un pahar de vin vechiu susține ¶ ⑥ A da cele trebuincioase pentru traiu, a ajuta: susține pe bătrînii lui pîrînti ¶ ⑦ A îmbărbăta: nădejdea izbîndei finale l-a susținut ¶ ⑧ ⑨ A face cîinste, a menține, a nu lăsa să se micșoreze: a-și ~ rangul, reputația ¶ ⑩ A ținea piept, a rezista: ~ un atac ¶ ⑪ A apăra: ~ o cauză, o părere ¶ ⑫ A lua partea cuiva: ~ pe partizani ¶ ⑬ A afirma cu tărie: susțin că n'are dreptate.

2. *vb. refl.* ① A se ținea în picioare, a nu cădea: pasărea se susține în aer ¶ ② A se prelungi, a se menține: timpul frumos se susține ¶ ③ A nu fi în descreștere, a nu da înapoi: ameliorarea constatată la bolnav se susține ¶ ④ A avea mereu același succes: această comedie se susține la teatru ¶ ⑤ A găsi apărători: această propunere poate să se susție ¶ ⑥ A se ajuta, a se sprijini unul pe altul [lat. sustinere (refăcut după ținea), cu înțelesurile fr. soutenir].

● **SUSȚINUT** *adj.* ① p. **SUSTINE** ¶ ② ③ ~ Înălțat și nobil (vorb. de stil): ti povesteste pe larg... dar într'un stil nobil și ~, toate cîte le-a împlînat (CAR.).

● **SUSUOARĂ** ~ SUBȚIOARĂ.

● **SUSUR** *sbst.* Murmur lin, șoaptă: ~ul acestor izvoare o făcea să se uite galea la el și-l plăcea să le auză curgera lor cea șerpuită (SP.); numai plopii oftau din frunze un cîntec ce semăna aidaom cu un ~ dulce de început de ploaie (S.-ALD.); un ~ noptatic se înalță de pre fața pămîntului (ODOR.) [s u s u r a].

● **SUSURA** (-ur) *vb. tr.* A murmura lin, a șopti: streșînile, înflorate de aceste tresăriri, scuturau mărgele care susurau și luceau în mil de curcubeie (SAD.) [fr.].

● **SUSA** (pl.-se) *sf.* = **MÂTCĂ** ① [fr. souche].

● **SUTĂ** (pl.-te) 1. *num.* ① De zece ori zece: s'a împlinit de atunci o ~ de ani; dintre animale, măgarul, gîsca și lebăda, cloarea și papagalul, crapul și stîncuța, pot trăi pînă la o ~ de ani, elefantul pînă la două sute, iar unele broaște țestoase pînă la trei sute de ani; mi-a împrumutat banii cu o dobîndă de zece la ~; a cîștigat în această afacere ~ la ~ ¶ ② În mod nedeterminat, un mare număr:

fi-am mai spus-o de o ~ de ori; Allah! Allah! Turcii răcnesc, Sărind pe noi o ~ (ALECS.).

2. **sf.** ① Numărul de o sută: le-am plătit treizeci de lei sută; nu le vinde cu măruntul, ci numai cu sută; ② unde a mers mia, meargă și sută, se zice cînd cineva nu se mai poate da înapoi de a cheltui ceva, pentru a termina un lucru care l-a costat foarte mult; ③ sutele mării sulate, zestrea bogată face pe fetele urite să se poată mărita ④ În mod nedeterminat, un mare număr: s'au strîns acolo cu sutele; cu sutele de mii de case mute și le împărțea locuri (M. COST.) ⑤ Alo sutălea, a o sută: am ajuns la numărul o ~; am citit pînă la pagina o ~ [vsl. s. u. t. o].

SUTĂLEA *num. ord.*: m. al o ~, f. a o sută, care ocupă locul, rangul arătat prin numărul o s u t ă; m. al două (trei, etc.) sutele, f. a două (trei, etc.) sutea.

***SUTANĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Haină lungă pînă la călcie, încheiată cu nasturi de sus pînă jos, pe care o poartă preoții catolici; antereu (4715) [fr. s o u t a n e].

SUTAR (pl.-are) *sn.* ① ② Hîrtie de o s u t ă de lei: m'a costat un ~.

***SUTAȘ** *sm.* ① Mai-marele peste o s u t ă de soldați; căpitan: sluga unui ~ bolnav filad, vru să moară (SIL.). Chemați ~ii cei mai ageri și străji de noapte rînduți (VLAH.).

***SUTAȘ** (pl.-uri) *sn.* Găitan [fr. s o u t a c h e].

SUTELEA = **SUTĂLEA**.

SUTERAN, SUBTERAN 1. *adj.* ① Care este sub pămînt ② Care crește, care trăiește sub pămînt.

2. **SUTERANĂ, SUBTERANĂ** (pl.-ne) *sf.* Cavitate de oare-care întindere ce există sub pămînt [fr. s o u t e r r a i n e].

SUTIME *sf.* A o s u t a parte din ceva.

SUTIȘOARĂ (pl.-re) *sf. dim.* **SUTĂ**: fi tăcu să strîngă, bietul, irlmici vr'o ~ (SPER.). Toderas, după ce căpătă sutișoarele, se duse la boltă și-și cumpără haine doctorești (RET.).

***SUTURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① ② Îmbucarea a două oase ale craniului care se îmbină prin marginile lor zimțate ③ ④ Cusătura buzelor unei răni [fr.].

SUVAC = **SULAȚ**.

***SUVAIU** *sbst.* = **SEVAIU**: el era înveșmîntat cu anterior de ~ alb (FIL.); cu auritul vîl de beteală, răsfîrat pe un bînis de ~ alb (COOB.).

SUVEICĂ (pl.-ci, -ce) *sf.* ① ② Unealtă, în formă de luntrică, întrebuintată la războiul de țesut, cu ajutorul căreia se viră bătătura printre firele urzelii (4716): știau a învîrți și hora, dar și suveica, de vîia satul de vătale din toate părțile (CRG.); caierul de burungic din furcă și suveica stativeilor, unde se țesea filalul, stau părăsite și neatinse (NEGR.); luntrea, lungă ca o ~, luneașă iute pe cărările de stih (GN.); Mărita-m'as, mărita, Cu suveica nu știu da l (K.-BRS.); ③ ca o ~, iute: ca o ~ alunecă pluta pe sub boltă de mesteacăni (VLAH.) ④ ⑤ Igiță cu care se împletec ochiurile năvodului (DAM.) [bg. s o v a l k a, srb. s o v e l o, s o v i l j a].

SUVEICUȚĂ (pl.-țe) *sf.* ① ② *dim.* **SUVEICĂ**: De s'ar țese pinza 'n baltă, Fără țfă, fără spată, Fără leac de ~, Ar țese ș'a mea mindruță (K.-BRS.); Sucă-mi-țe, ~, Dacă știi că-mi ești draguță (VLAH.) ③ ④ Igiță de împletit ochiurile năvodului: ochiurile lui se împletec cu o ~ de lemn, scobită la amîndouă capetele (SEZ.).

SUVELNITĂ (pl.-te) *sf.* = **SUVEICĂ** ①.

***SUVENIR** (pl.-ire) *sn.*, **SUVENIRE** *sf.* ① Amintire: Aici, p'aste ruine cu mîndre suvenire, Privesc cum orizontul se umple de făclii (ALX.); suvenirea ei ar silii imaginația mea să galopeze fără voie (NEGR.) ② ③ F ④ Mic darspre aducere aminte [fr. s o u v e n i r].

***SUVERAN** 1. *adj.* ① Suprem, desăvîrșit: o fericire ~ă ② ③ Extrem, extraordinar: nu dispreț ~ ④ Se zice despre autoritatea supremă și de aceia

cari sint investiți cu ea: putere ~ă, puterea cea mai înaltă; Domn ~, prinț ~, Domn stăpînitor ⑤ ⑥ ~ul pontifice, papa ⑦ ⑧ Care aparține lui Dumnezeu, care emană de la Dumnezeu: justiția ~ă ⑨ ⑩ **Curte** ~ă, tribunal care judecă fără drept de apel ⑪ ⑫ Care e de o eficacitate sigură, care nu dă greș niciodată: un remediu ~.

2. *sm.*, **SUVERANĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Persoana care posedă autoritatea supremă, care o exercită fără control ② Principe(să), Domnitor, monarh [fr.].

***SUVERANITATE** *sf.* ① Autoritate supremă, deplină stăpînire ② Totalitatea drepturilor unui suveran ③ Însușirea, autoritatea unui suveran, unui monarh [fr.].

④ **SUVINTREAT, SUVINTRIT** *sbst.* ⑤ Faptul de a s u v i n t r i (PSC.) (FR.-CDR.).

⑥ **SUVINTRI** (-tresc) *vb. tr.* (PSC.) ⑦ A tunde oile pe sub pîntece, la coadă și la picioare [s u (b) + v i n t r e].

⑧ **SUVOALBE, SUVOLBI** (-volb) *vb. tr. Often.* A coplesii, a cotropii, a supune, a învinge: mă suvoalbe Lotrețul (R.-COB.) [lat. s u b - v o l v e r e].

⑨ **SUVULCA** = **SUFULCA**.

***SUZERAN** *adj. și sm.* Care posedă un feud, sau un ținut, de care depind și altele, socotite ca vasale [fr.].

***SUZERANITATE** *sf.* Calitatea de suzeran [fr.].

SV... = ZV...

† **SVADĂ** = **SFADĂ**.

† **SVANȚII** = **SFANT**: de frica Muscanilor a pitulat ~ii sub cloacă în cenușă (GR.-N.).

SVĂPĂIALĂ, ZV- (pl.-iei) *sf.* Neastîmpăr, starea celui s v ă p ă i a t: curge lin, cuprinsă parcă de piroteală, după altă ~ (LUNG.).

SVĂPĂIAT, ZV- *adj.* Neastîmpărat, impetuos, furtunos, svînturat, sburdalnic: în firea lui aprigă și svăpăiată... are ceva din popa Farcaș (VLAH.); ca într'o oglindă prăfuită, s'a oglindit Neapole și fetele lui zgloabii și zvăpăiate (OLVR.) [v ă p ă i o].

SVĂRDAȚĂ *sf.* ① ② = **VĂRDARE** ③ ④ = **GHIONOALE-FESTRIȚĂ** [v ă r d a i c ă].

***SVASTICA** *sf.* Ornament în formă de cruce gamată (4717) care trece drept o străveche emblemă religioasă; se găsește săpată pe obiectele de bronz și pe olăriile din epoca de bronz [fr.].

† **SVAT** = **SFAT**.

***SVELT** *adj.* ① ② Care se înalță grațios (*verb.* de lucrări de arhitectură și de sculptură): ca din vrăjile unor basme, răsare, umitor de frumoasă, cu turlele ei ~e, aurite... mîndra biserică a Curții-de-Argeș (VLAH.) ③ ④ (Cu talia) subțire, tras ca prin inel [fr.].

† **SVESTANIE** = **SFEȘTANIE**.

† **SVEȘ(T)NIC** = **SFEȘNIC**.

⑤ **SVIDUI, ZVIDUI** (-uesc, -uiu) *vb. tr. și refl. Often.* Bîn. Trans. A (se) vindeca: se svidui de rîle (RV.-CRG.); dacă se spală cu rouă, se svidue (GRM.) [srb. izvidati].

† **SVINEATĂ** = **SINEATĂ**.

† **SVIREAP** = **SIREAP**.

† **SVISTANIE** = **SFEȘTANIE**.

SVICÎ *interj.* Arată o fugă precipitată, o mișcare repede ca săgeata: feciorul de împărat... găsește cheile odărilor împărătești, pe urmă, ~! cu ele la ușa cu pricina și deschide (R.-COB.); porumbelul năvăli asupra raiului, ~! și intră înăuntru de se puse pe pomul din mijlocul grădini (SP.) [onom.].

SVICNEALĂ, ZVICNEALĂ (pl.-ei), **SVICNITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Faptul de a s v i c n i; bătaie (a inimii, a timploilor), ticăială: începe a lovi cu piciorul în năș, lovitură după lovitură, în ritmul zvîcnelilor din timplo (BR.-VN.); simțea în svicniturile vinelor o pornire nebunată (LUNG.) ② ③ Izbitură: o svicnitură puternică lovi crengile de geamuri (GRM.).

SVICNI, ZVICNI (-nesc) *vb. intr.* ① A palpita, a bate (*verb.* de inimă sau de timplo), a ticăi: tinăra fată... tinind strîns p'al său piept, o svicnea cu înfocare, marama cea neagră (COOB.); își plecă ochii către pelița albă a sinului, sub care zvîcnea eroio singele (D.-ZAMF.); Niculăță stă pe prispă casei, tinindu-și între palme timplole care-i

Fig. 4715. Sutană.

Fig. 4716. Suveică. T. Teava.-L. Lemnuș, huduleț, surcel.

Fig. 4717. Svastica.

svicnesc (BR.-VN.) ¶ ② A mișca convulsiv o parte a trupului: căzu mototol la pământ, bolborosind și zviciind din picioare (DLVR.) ¶ ③ A sări de undeva cu o iuteală fulgerătoare, a o sbughia: zvicnește în salt larg urechiul dintr-o tufă, la patru pași de mine (SAD.) [SVIC!].

SVICNITURĂ, ZVICNITURĂ = SVICNEALĂ.

SVÎNTĂ, ZVÎNTĂ (-int, -intez) 1. vb. tr. ① A usca la vînt, la soare, a sbici: am svîntat rufe la soare ¶ ② Pr. ext. A goli pînă la ultima picătură, a doșerta, a seca: Trei zile deplin a stat, Trei buți de vin o zvîntat (FR.-CDR.); strîngătorii dădilor svîntau ce bruma se mai găsese pe la sate (VLAH.); astea și atitea altele... svîntă buzunarul orășanilor (JMP.); plînsse năbușit, pînă ce svîntă izvorul lacrimilor (DLVR.) ¶ ③ A prăpădi, a da gata: brațele cele vinjoase ale oastei lui Ștefan... zvîntară pe trufăși de Unguri (ISP.); aruncați pe drumuri de bin-tuirile cumplite ale Turcilor și Polonilor, ce svîntau țara pe 'ntrecutele (VLAH.); (lepele) zvîrieau din copite, de svînta unde loveau (ISP.) ¶ ④ F A prăpădi în bătaie, a snopi: 1-am svîntat în bătaie (PAMF.); să te ferească Dumnezeu de bătaia mulierescă, cînd se îndrîjesc ele: dau, nene, muierile, orbiș, de svîntau (ISP.); pleacă pe cal, sulilele înaintea ca la bătaie... băteau de svîntau, căci Bărzo era polifant nacealnic (G.-GH.).

2. vb. refl. ① A se usca la vînt, la soare, a se sbici: cămeșile se svîntă la soare (PAMF.); (cașcavalul) s-a se pule pe poliță la umbră, ca s-a se zvînteze, pîn' ce se va usca (DRAGH.) ¶ ② Pr. ext. A seca, a nu mai rămînea nimic: plînsse(ră) George și călugărul, cînd muri capra, de nu li se svîntă lacrimile de la ochi multă vreme (ISP.) [lat. *ex ventare < ventus].

SVÎNTAT 1. adj. p. svînta. ① Uscat la vînt, la soare, sbicit: vameșii de la hotar... dau peste o cutie cu țiri svîntați, ce-i luasem la drum (ALECS.) ¶ ② Secat.

2. subst. Faptul de a svînta: se scot în zilele senine și cu soare albiturile și soorțurile la ~ (PAMF.).

SVÎNTURAT, ZVÎNTURAT adj. 1. sm. Aventurier; svăpăiat: Cel ce sînt de stat mai mici sînt cuminți și sînt volnici, iar cei 'nalți și desirați și zvînturați (SPER.); Alexandru ducea viață zvînturată de boier tinăr (SAD.) [lat. vulg. *ex ventilatus = clas. ventilatus].

SVÎNTURATEC, ZVÎNTURATEC adj. Svăpăiat, sburdalnic; aventuros, nesocotit: nu de geaba aveam o fire svînturatec (UR.) [svînturat].

SVÎR(R)I sau ZVÎR(R)I interj. Imită sgomotul unei aruncături, unei mișcări repezi: Pipăruș nu-i dă răgaz, îl luă de toartă și, svîr! îndărăt cu el, dîncătrău a venit (RET.); și, fără să mai aștepte, svîr! ou pîtră 'n capul lui (PAMF.); eu dau cu seceră, svîrri! și lovesc iepurele (R.-COD.); iar el, zvîr! cu o sorițăruș în urma noastră (CRG.) [onom.].

SVÎRCOLAC, ZVÎRCOLAC = VÎRCOLAC.

SVÎRCOLEALĂ (pl.-eli) sf. = SVÎRCOLITURĂ.

SVÎRCOL, ZVÎRCOL, Bucov. Trans. SVÎRGOL (-olesc) vb. refl. ① A se suci, a se sgirci, a se întor-tochia (sbătîndu-se de durere, etc.): se mai svîrcoli ce se mai svîrcoli dihania și rămase moartă bumbenă (ISP.); și viermele se svîrcolește și el, cînd îl calci (SLV.); și zvîrcolin-du-se o a șerpel, se aruncă în iaz (CRG.); vîzîndu-i cum se zvîrcolește și se sgircesc în dureri de moarte, a chemat de grabă pe un călugăr papistaș (CAR.); se svîrgoliră el cît se mai svîrgoliră, iar de la o vreme moșneagului... începură a-l slăbi pu-terile (RET.); calul se zvîrgoleau numai în dureri jos (SB.); (copi-lul) se svîrgolește, țipă, nu suge și nu doarme (MAR.); pr. anal.: toată casa e cuprînsă... de flăcări mari care se zvîrcolesc și filite ca niște steaguri (BR.-VN.) ¶ ② A se învîrți încoace și încolo de neastîmpăr: el prinse să se zvîrcolească de neastîmpăr (GN.); după ce s'a svîrcolit pînă la mie-

zul nopții în culcușul lui, s'a sculat (SLV.) ¶ ③ A se sbate, a se sbuciuma, a se agita: lumea occidentală se svîrcolește de secole între autoritate și libertate (G.-GH.) [svîrgoli < bg. vûrgaljamû; forma svîrcoli a fost modificată după țircol; comp. și bg. vûrkolest „rotund”].

SVÎRCOLITURĂ, ZVÎRCOLITURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a se svîrcoli: să fi văzut svîrcolituri... de la moșnegii acela: unul nu se da, altul nu se lăsa (RET.); vai de somnul care mă fură, căci într-o zvîrcolitură o duo pînă la răsăritul soarelui (UR.).

SVÎRDAICĂ, ZVÎRDAICĂ = SVÂRDAICĂ.

SVÎRLI, ZVÎRLI (-tri) vb. tr. și refl. = ASVÎRLI: svîrlil fusul din mîna și furca din brîu cît colo (CRG.); și nu svîrlil daltă din tîudă în gura podului, că te apucă dureri în creștetul capului (GOR.).

SVÎRLITURĂ, ZVÎRLITURĂ (pl.-turi) sf. = ASVÎRLITURĂ: de-acolo și pînă la poala pădurii moșiei nu era decît o zvîrlitură de băț (CRG.); m'a dat să învăț psaltichie, la un psalt... peste bălță, la vre-o donă zvîrlitu-l de piatră departe de satul nostru (CRG.).

SVÎRLUGĂ (pl.-gi) sf. Pește ce seamănă cu țiparul, cu solzii mici și lipicioși, cu cîte un os mic, întepător, de o parte și de alta a ochilor, ascunși sub piele ca niște ghiare de piscă, și cu care se apără, cînd e atacat; e de co-loare galbenă-cenușie, cu pete mici, mai închise, pe spinare; numit și „vîrlugă”, „cîră”, „cu-litoaie”, „mîlă”, „mîsi-pariă”, etc. (*Cobitis taenia*) (JMP. 4718): și 'n tot chipul de durere, ca svîrluga se 'ndoa (SPER.); Că mă duc sara la bălță, Să prind pește și-o ~, Desară să ne-ajunkă (SEZ.) [comp. VÎRLAN].

Fig. 4718. Svîrlugă.

② SVÎRNAICĂ, ZVÎRNAICĂ sf. Băn. = SBÎRNÎTOARE: băieții din Banat... fac sbîrnîtoarea, numită de dinșii svîrnaică (MAR.).

③ SVOACĂ, ZVOACĂ (pl.-ce) sf. Trans. (FR.-CDR.) (VIC.) Nuia, smicea.

④ SVOANĂ, ZVOANĂ (pl.-ne) sf. Mold. ① Sgomot de glasuri, gâlăgie: cînd intrăram la Motea în codru, zvoana de glasuri din trăsura se potoli ca printr'un farmec (SAD.); face în silrîit o svoană atît de mare, încît cu toții sîrim din pături (ALECS.) ¶ ② Svon (ce circulă): tot în aceea vreme, și la împărăție, strașnică zvoană s'a făcut (CRG.) [svoni].

SVOCOTI (-otese) vb. intr. A svicni.

SVON¹, ZVON (pl.-onuri) sn. ① Sgomot de gla-suri, gâlăgie: Era un svon de glasuri ne'nteles (VLAH.); pr. ext.: Nu mă poatu aproia 'fin uscat la bol a da De svo-nul albinelor (K.-BRS.) ¶ ② Sgomot: pînă pe drum, prin-tre săleii, pînă ce zvonul roților se stîne (SAD.) ¶ ③ Știre, veste ce ajunge la cunoștința oamenilor și circulă de la unul la altul: circulă ~ul că ministrul X și-a înaintat demisia; el detersă svon că se va sparge satul (ISP.) [vsl. z v o n ū „sunet”].

④ SVON², ZVON (pl.-oane) sn. Băn. Clopot de bi-serică [srb. z v o n o].

SVONI¹, ZVONI (-onesc) vb. refl. A se răspîndi s v o n u l, a circula vestea: se zvonise că vine din urmă oaste rusească (VLAH.).

⑤ SVONI², ZVONI (-onesc) vb. intr. Băn. A suna clo-potul: zvonisorul cu care zvoneste el în altar... în decursul sf. liturgiei (MAR.) [srb. z v o n i ti].

⑥ SVONIȚ, ZV- (pl.-ite), SVONIȘOR, ZV- (pl.-oare) sn. dîm. SVONȚ. Băn. Clopoțel: steagul are în cap un svoniț și o chită de bosioc (NOV.); zvonisorul cu care zvoneste el în altar... în decursul sf. liturgiei (MAR.).

Sec. XVII

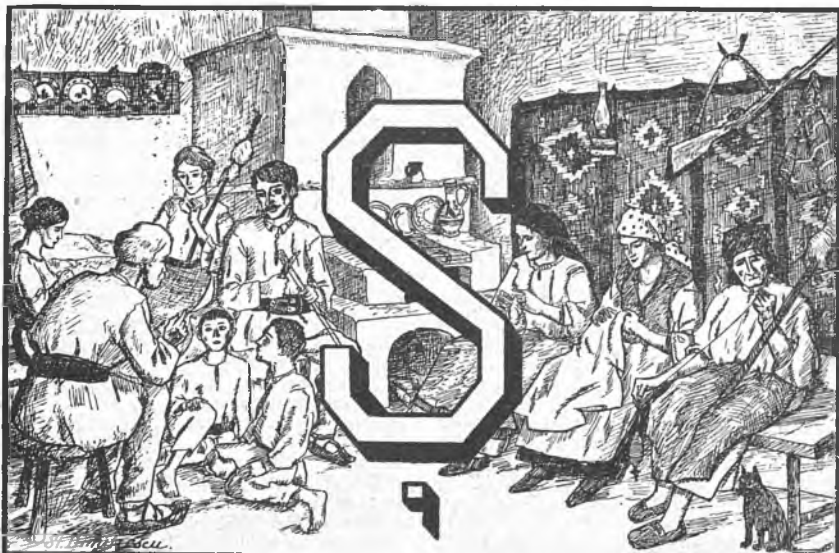
Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XVIII

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

ŞEZĂTOARE LA ȚARĂ

Ş *sm.* A douăzeci şi una literă a alfabetului, a şaisprezecea din seria consoanelor.

ŞA¹, ŞEA (*pl. şei*). ① Un fel de scaun ce se pune pe spinarea calului şi pe care şade călăreţul (4719, 4720): a pune şaşa pe cal; a lua şaşa de pe cal; a strînge şaşa ou chinga; Are coarne şi nu-i bou, Are şa şi nu-i cal (GOR.), *ghîcîtoare despre „melc”*; Iie-care pune bucuros şaşa pe iapa vecinului (SLV.);

Fig. 4719. Şa.

O. Oblinc. — C.C. Ciocchine.
P. Pernă, pocladă, ibincă.
T. Tarniţa.

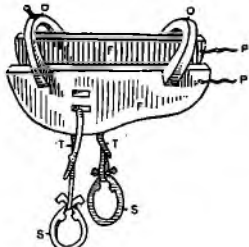

Fig. 4720. Şa de lemn.

O.O. Oblincuri. — P. P. Poşile. —
F. Fălcele. — T. T. Trăgători. —
S. S. Scări.

IAPA ① ① ① Partea unei biciclete pe care şade ciclistul (468) ① ① Os de la spinarea găinii: spatele găinii se numesc şea şi se dau la nuntă. Țiganului (VOR.) ① ① ŞALE, *Mold. ŞELE pl.* a) Partea de pe spinarea calului unde se aşază şaşa; b) ① partea de jos a şirii spinării (la om) unde sint rinichii: Ia o acurătură de o nula verde şi-o cam croeşte tărşor pe şale (FANN); mă dor şalele; a-şi îndoi şalele, a-şi pleca capul înainte: Malaspina îşi îndoi şelele pînă la pămînt (GN.) [lat. s elli a].

ŞA² *sm.* ① Numele slovei III, III din alfabetul cirilic, corespunzătoare lui ş şi vsi. ① ŞABACĂ (*pl.-ce*) *sf. Mold.* ① Găurele de broderie (la cămăşi) [comp. it. scia bika „reţea”]. ① ŞABANA, ŞAVANA, ŞARVANA *sf.* Un fel de haină pe care o purtau o-dinioară aprozii şi copiii din casă ai Domnului: apoi urmau ooplii din casă... Imbrăcaţi cu şavanele (ODOB.); erau tot feciori de boieri şi portul lor era... şarvanale ou cabanite (NEC.) [tc. ş e b a n e].

ŞABLON (*pl.-oane*) *sn.* ① Model, tipar: a lucra după acelaşi ① ① Literă tăiată într-o placă subţire de metal (zinc, tinichea, etc.) şi care se

Fig. 4721. Şablon.

duce (pe hirtie, pe lemn, etc.) trecînd cu o pensulă cu vâpsea peste ea (4721) [germ. Schablone].

*ŞABRACĂ (*pl.-ce*) *sf.* = CIOLTAR (4722) [fr. chabraque < germ.].

*ŞACAL *sm.* ① Un fel de cîine sălbatec ce urlă noaptea prelung şi trist; trăieşte în Orient (*Canis aureus*) (4723): ~ii... locuiesc ou

Fig. 4722. Şabracă.

Fig. 4723. Şacali.

turmele în apropiere de sate şi mîncă leşurile (SOL.) [fr. chacal < tc.].

ŞADIRVAN (*pl.-ane*) *sn.* Fîntînă ţişnitoare: toată curtea este o grădină foarte frumoasă întocmită avînd la mijloc un havuz cu ~ (C.-RAD.) [tc.].

ŞAFER *sm. Mold.* Mijlocitor, samsar necinstit: m'ai înşelat cu minciuna, pin' ce m'ai pus la mină, ~ bătrîn ce eşti! (ALECS.) [rut.].

ŞAGĂ (*pl. şăgi*) *sf. Mold. Bucov. Trans.* Glumă: mai schimba din cînd în cînd cite o ~ cu tovarăşii săi din sat (GN.); au ospătat cu toţii împreună tot în şăgi şi poroganii (SB.); Poale verde de pe cracă, Eu cu mindra rid în ~ (K.-BRS.); s'avem lertare, cucoane, n'om putea, că doar acolo-i greutate nu ~ (CRG.) [bg. ş e g a].

ŞĂGALNIC, ŞAGALNIC, ŞEGALNIC, ŞĂGACIU *adj. Mold. Trans.* Glumeţ: v'am spus că era şăgalnic moş Nichifor (CRG.); Au venit... Cititorii cei din zodie şi şăgalnicul Peşele (EMIN.); fetele se adunase... ca să-l asculte... vorbele şăgalnice (SLV.); au început a pricepera boierimea că Mihai-Vodă nu este cum se arăta, blind şi şăgaciu cu tot! (NEC.) [ş a g a].

ŞĂGUI — ŞUGUI.

ŞAH 1. *sm.* Titlul suveranului Persiei (4724). 2. (*pl.-huri*) *sn.* ① ① Joc între două persoane pe o tablă pătrată împărţită în 64 de despărţituri, jumătate albe, jumătate negre; fie-care jucător dispune de cite 16 figuri (1 „rege”, 1 „regină”, 2 „turnuri”, 2 „cai”, 2 „nebuni” şi 8 „pioni”) de care le mişcă pe rînd, după anumite reguli

ŞAH - ([@ 4725): joc de ~; partidă de ~; Sesa, unul din ei, desoperi jocul ~ului şi-l arătă regelui (BOL.) ¶ @ Tăbliţa şi figurile cu care se joacă şah: Cade 'n ~ul de pe masă şi răstoarnă pe covor Dol nebuni peste un rege şi un turn peste regina (ALECS.) ¶ @ Termen întrebuinţat în jocul de şah

Fig. 4724. Şah.

Fig. 4725. Şah.

exprimînd că regele sau regina sînt în primejdie de a fi luaţi: ~ la rege; ~ (şi) mat, locuţiune arătînd că partidul de şah e pierdută [germ. S c h a c h].

ŞAHAR-MAHAR *sbst.* F A umbla cu ~, a umbla cu şoalda, cu înşelăciuni [pol. s z a c h e r - m a c h e r].

† **ŞAHMARA** *sf.*, **ŞAHMARAND** *sbst.* Brocat [tc. ş a h - m e r a m].

ŞAIAC, ŞEAC, ŞIAC *sbst.* Mold. Bucov. Un fel de postav lucrat de călugări, din lînă ţigăie, şi care serveşte mai ales pentru haine monacale: toate aceste croite vecinic din acelaşi soi de şalac mănăstiresc (GN.); în lungi rase de şelac... păşesc mălăuţele spre biserică (VLAM.); rase şi e de şlac (EMIN.); era... îmbrăcat într'un halat lung de şlac (GRIG.) [tc. ş a i a c].

ŞAICĂ, Mold. ŞEICA (*pl. şăici, şelici*) *sf.* Şalupă, vas mic cu pinze cu care se făceau odinioară transporturi pe Dunăre şi pe râurile navigabile: a doua zi o şalcă desbarca la Ruseşti încă o familie de exilaţi (N. GH.); înaltele oartături ale şăicilor ce se vedeau albind în depărtare cu pinzele lor umflate (POD.); Şerban-Vodă... făcuse cîteva vase, şelice, la Argeş, cu zahere, de stau gata să se scoabore pe Dunăre (NEC.) [bg. < tc.].

ŞAISPREZECE *adj. num. card.* Zece plus şase [ş a s e + s p r e (= peste) + z e c e].

ŞAISPREZECELEA *num. ord.: m. al~; f. a şaisprezecea*, care ocupă locul, rangul, şirul indicat prin numărul şaisprezece.

ŞAIU *sbst.* Un fel de postav: Pantalon de ~ toat, Cotul oinel galbeni luat (PASC.) [comp. ŞAIAC].

ŞAIZECI *adj. num. card.* De şase ori zece [ş a s e + z e c i].

ŞAIZECILEA *adj. num. ord.: m. al~; f. a şaizecea*, care ocupă locul, rangul, şirul indicat prin numărul şaizeci.

SAL (*pl. -luri*) *sn.* @ † Stofă de lînă fină fabricată în Orient ¶ @ Fâsie lungă şi lată din această stofă pentru legat la cap sau pentru înclins: tată-meu... se leagă în grabă cu ~ul la cap... şi încalecă calul (N. GH.); era gătit o'un anteu de cutnie... avînd peste milloc un ~ lat turcesc (GN.) ¶ @ Boccea mare de purtat pe umeri ([@ 4726) [tc.].

○ **SALĂ** (*pl. săli*) *sf.* Mold. Bucov. = SALĂ: Ş'a mers prin o ~ lungă Ş'a dat într-o odăie mare (VOR.).

SALĂIAS *sm.* dim. **ŞALĂU**. **ŞALĂU** *sm.*

Peşte de apă dulce, de culoare cenuşie-verzuie, cu carnea foarte gustoasă (*Lucio-perca sandra*) ([@ 4727) [ung. süllő].

† **SALĂU** *sm.*

† Mic ban de a-ramă: tu de ieri gresala aştia, dai un ~, iară Dumnezeu de iartă gresala ta, fii iartă o mie de zloţi (VARL.); era

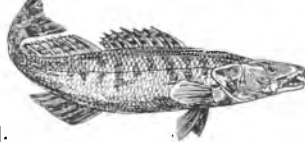

Fig. 4727. Şalău.

bănărie în cetatea Sucevei... şi făcea şalăi de aramă (MUST.) [pol. s z a l a w a].

SALE = **SA**¹ @.

ŞALGĂU, ŞAUGĂU, ŞAVGĂU *sm.* Mold. Trans. Cel ce taie sare la ocnă [ung. s ó v á g ó].

○ **ŞALITRU** *sbst.* Olten. Trans. (VIRC.) (SUD.) = SILITRA [srb. šalitra].

○ **SALIŢĂ** (*pl. -te*) *sf. dim.* SALĂ. Săliţă: au trecut printr-o ~ mică aşternută cu rogojini de cele minunate pe jos (LET.).

† **ŞALIŢU** (*pl. -iuri*) *sn.* Bucov. Stofă cu urzeala de bumbac şi bătătura de lînă, cu dungi de mătase şi flori [tc. šaly].

***ŞALUPĂ** (*pl. -pe*)

sf. @ Mic vas (fără punte) cu pinze, cu vîsle sau cu motor,

întrebuinţat în porturi sau pentru serviciile vapoarelor ([@ 4728, 2): se apucă cu mîna dreaptă de funia unei

şalupe (OLVR.) ¶ @ Barca cea mai mare a unui

vapor de război ([@ 4728, 1) [fr. c h a l o u p e].

ŞALUŢ (*pl. -te*) *sn. dim.* ŞAL: vătăjeşi se leagă cruci peste piept cu două ~e roşii (VOR.).

ŞALVARAGIU *sm.* @ Cel ce face sau vinde şalvari ¶ @ Cel ce poartă şalvari: F iron. Turc: fi ciocăniţi şi-i luarăm prinşi cîteva mii de şalvaragi (M.P.).

ŞALVARI *sm. pl.* Nădragi foarte largi şi numai de la genunchi în jos strînşi pe picior (cum poartă Turcii, ţăranii din unele părţi ale Munteniei şi odinioară boierii noştri) ([@ 4729): cu ~ roşii şi creţi, gătănaşi şi strînşi pe

fulierul picturului (OLVR.) [tc. šalvar].

† **SALVIR** *sm.* Mold. Bucov. Înşelător, şarlatan, pungaş: de propusul babel auziseră trei ~i şi se sfătuiseră... să înşele

pe biata babă (SA.) [rut. šaljvir].

† **SAM** *sbst.* Stofă groasă de bumbac amestecat cu aţă: se purta... rochie de ~ (VOR.); o tichie de ~ (STAM.) [tc. š a m „Damasc“].

† **SAMALAGEA** *sf.* Alagea de Damasc, ţesută din bumbac şi mătase: îmbrăcat

cu un antier de ~, rupt în spate (FIL.) [tc. š a m a l a g a s y].

***SAMANISM** *sbst.* Religiuinea grosolană a popoarelor din Siberia orientală, în care demonii sînt izgoniţi de preoţi, numiţi „samani“, prin vrăji şi prin dansuri nebuneşti [fr.].

***SAMBELAN** *sm.* Nobil, ofiţer ataşat cu serviciul pe lîngă camera unui principe [fr. c h a m - b e l l a n].

***SAMPANIE** *sf.* Vin spumos, foarte renumit, fabricat în Champagne (Franţa) sau aiurea, după procedeul din Champagne [fr.].

SAMSURCĂ *sf.* Mod special de a juca preferansul: vrea să zică o învîrtim ~ (D-ZAMF.) [fr. s a n s j o u e r, probabil printr'un intermediar rusesc].

SAN (*pl. -nuri*) *sn.* I @ Calapod pe care cizmarul întinde pielea carimbilor: se proslăvea pe cuptior

între ~uri, calupuri (CRG.) ¶ @ Calapod ce se pune în pantofoşi spre a-i ţinea

întinşi (M. [734) [ung. s a m].

***SANAL, ŞENAL** (*pl. -ale*) *sn.* Trecătoare îngustă la intrarea unui port ([@ 4730) [fr. c h e n a l].

○ **SÂNCĂLEŢ, SÂNCĂLĂU, SÂNCĂ-**

LOŞ *adj. Trans.* Glumet, poznaş (PSC.) (VIC.) (PAC.).

○ **SÂNCĂLE** *sf. Trans.* (DENS.) Glumă [comp. SÂNCĂLEŢ].

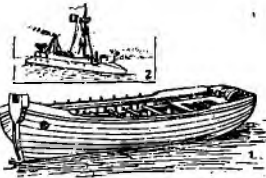

Fig. 4728. Şalupe.

Fig. 4729. Şalvari.

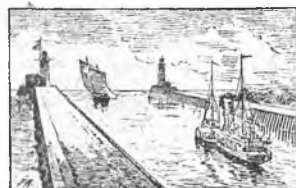

Fig. 4730. Şanal.

SANDRAMA (pl.-male) *sf.* ① Streasînă înaintată în afară, care servește de adăpost: m'asez și eu pe un colț de lavită sub ~ua din poarta mănăstirii (VLAH.) ② Construcție primitivă de scinduri, magherniță, baracă, gheretă; sopron: la fie-care poartă era câte o ~, un fel de gheretă, în care se adăpostea câte un servitor (A.-OH.) ③ *Pr. ext. iron.* Clădire veche, gata să se dărîme: ne mai avînd decît ~lele îngropate la Credit și pensia (CAR.); tot felul de lichele și de mofluzi din ~lele Fanarului (VLAH.) ④ ⑤ *F* Căzătură (de om) [tc. s.ondurmă].

***SANSĂ** (pl.-se) *sf.* Noroc, parte, sorti: n'am avut ~ la joc; n'are ~ de reușită, n'are sorti de izbîndă [fr. chance].

***SANSONETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Cînticel, cîntonetă ② *Pr. ext.* Cîntăreață la un șantan: să ieși d'acl cu șoacăta și ou șansoneta (BAS.) [fr. chansonnette].

***SANTAȚ** (pl.-aje) *sn.* Stoarec de bani de la cineva prin amenințarea de a da pe față o faptă nepermisă, săvîrșită de acesta sau prin alte mijloace necinstite: în zlaristică, ~ul a luat locul controului și supravegherii morale (VLAH.) [fr. chantage].

***SANTAȚIST** *sm.* Cel ce recurge la șantaț, spre a storcea bani cuiva.

***SANTAN** (pl.-anuri) *sm.* Cafenea în care, pe o scenă improvizată, cîntăreți sau cîntărețe, dansatori sau dansatoare, distrează publicul și umblă apoi prin sală, făcînd chetă [fr. (café) chantant].

***SANTEZĂ** (pl.-ze) *sf.* ② Cîntăreață de varieteu [fr. chanteuse].

***SANTIER** (pl.-iere) *sm.* ① Depozit de piatră, cărămizi, var, nisip, lemnării, etc. necesare pentru o construcție; bina ② ~ (naval), locul unde se construiesc corăbiile: de departe s'aud bocănînd în ~ clocanele de fier (VLAH.) [fr. chantier].

***SANT'** (pl.-turi) *sn.* ① Săpătură făcută de jur împrejurul unui loc spre a-l împrejmuia, spre a apăra o cetate, o întărire, etc. (4731): Matei Vodă... aruncase ~ul prin prejurul taberei sale (M.-COST.) ② Săpătură lungueață făcută pentru scurgerea apelor sau pentru altetrebuițe: săpă un ~

Fig. 4731. Șanșuri de tranșee.

adînc pînă ce ajunse sub culcușul scroatei (SP.) ③ Mîncătură lungă în pămînt făcută de scurgerea apei ④ *pl.* ~ Crestături în pietrele de moară ⑤ ~ Dungă adîncă ce se face de legător la cotorul unor registre mari; numită și „vargă” [pol. szanoc < germ. Schanze].

○ **SANT'** = DESANT.

SANTUI = SENTUI.

SANTULEȚ, **SENTULEȚ** (pl.-ețe) *sn. dim. SANT'*: averea oa o bătă, cum îi faci un șantuleț, toată se scurge (GOL.).

***SAPCĂ** (pl. șepci) *sf.* ~ Acoperimînt al capului de pînză, de postav, de piele, etc., prevăzut mai adesea cu un cozoroc (4732) (avea) în cap o ~ de plisă neagră ou oozoroc de piele (CAR.); în loc de a se pune la masă, își la șapcă și pleacă (A.-OH.) [rus.].

Fig. 4732. Șapcă.

SAPTE, *Mold. SEPTA* 1. *num. card.* Număr fără sof., superior cu o unitate lui șase; ~ PALMĂ ② 2. **SAPTE-DEGETE** *sbst.* ~ Plantă cu tulpina tîrtoare și cu rădăcini adventive în partea inferioară; face flori purpurii și crește prin locuri mlăștinoase (*Potentilla palustris*) (4733) [lat. septem].

SAPTELEA, *Mold. SEPTLE(A)* *num. ord.*: m. al ~, f. a șaptea, *Mold. a șepte*, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul șapte.

SAPTESPREZECE, *Mold. SEPTSPREZECE* *num.* Număr egal cu șapte plus zece [șapte + spre (= peste) + zece].

SAPTESPREZECILEA, *Mold. SEPTSPREZECI-*

LEA num. ord.: m. al ~, f. a șaptesprezecea, *Mold. a șeptesprezecea*, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul șaptesprezece.

SAPTEZECI, *Mold. SEPTZECI* *num.* Număr egal cu de șapte ori zece.

SAPTEZECEILEA, *Mold. SEPTZECEILEA* *num. ord.*: m. al ~, f. a șaptezecilea, *Mold. a șeptezecea*, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul șaptezeci.

SAR (pl.-ruri) *sn.* ① ~ Crestătură în piatra de moară ② Jghiabul teascului [comp. ung. sárj].

○ **SARABANĂ** (pl.-ane) *sf.* *Mold.* Cărută, haraba: boni din brazdă se spărie... și-mi rupe capătul la ~ (GR.-N.) [rut. šaraban < fr. char à banc].

***SARADĂ** (pl.-de) *sf.* Un fel de ghicitoare în care un cuvînt se descompune în diferite părți care au fie-care câte un înțeles deosebit. Ex.: carac-udă [fr. charade].

○ **SARAMPOIU** *sm. Mold. Bucov., ȘARĂMPĂU Băn. sbst.* Stîlp, par mare, țărșur gros ce se bate în apă, scîndură ascuțită la vîrf întrebuintată la garduri, etc.: mă credeam atunci timp, cu capul bun de bătut sarampoi (GN.); toți sarampoi de prin prejurul curții avea amu câte un cap de volnic în virv (SA.) [ung. sarampó].

○ **SARAȘ**, **SERAN** *sm. Mold. Băn.* ~ = CRAP [srb. rut. šaran].

SARBĂ = SERB.

○ **SARG** 1. *adj. Mold.* Cu părul galben spălăcit (verb. de cal): Am o ispodă ~ă, Tot cîmpul aieargă (GR.), ghicitoare despre „coasă”.

2. *sm.* Cal sarg: ~ul meu sprinten și spornic la mers alerga acum pe cîmpia albă (GN.) [ung. sarga].

***SARJA** (-iez) *vb. tr.* ~ A ataca cu vicioșine, a executa o sarjă de cavalerie [fr. charger].

***SARJĂ** (pl.-je) *sf.* ① ~ Încercătura unei puști ② ~ Năvală, atac al unei trupe: o ~ de cavalerie; în timpul leșirii din sat, cavaleria otomană le dă o ~ (BOL.) ③ ~ Semnal dat cu toba sau din goarnă de a se începe atacul: a suna sarjă [fr. charge].

SARLĂ (pl.-le) *sf.* F ① Javără, cline prost care latră într'una: cite o ~ slabă, de-î curg ploaie... lese de sub porți (LUNG.) ② ~ Om obraznic, flecar, supărător [probabil fr. Charles, npr.].

***SARLATAN** *sm.* Înșelător, cel ce abuzează de credulitatea publicului spre a-i storcea bani: aceste cărți începînd pe mîna unor sarlatani ignoranți, al să auzi vorbindu-se că fac minuni ca sfinții (CRG.); s'a lăsat dus de nas și tras pe sfioră de toți ~ii (VLAH.); ~ politic, panglicar [fr. charlatan].

***SARLATANIE**, **SARLATANERIE** *sf.* Înșelătorie, pungașie, faptă de șarlatan: vezi dumneata sarlatanie dracului! (BR.-VN.); A ta sbîrînitură e șarlatanerie (DON.).

***SARLATANISM** *sbst.* Apucături de șarlatan, felul-de a proceda al șarlatanilor: astăzi, vere, trăim în timpul ~ului (ALECS.) [fr.].

○ **SARPAR** = SERPAR.

SARPE, *Mold. ȘERPE* (pl. șerpi) *sm.* ① ~ Rep-tilă, mai adesea veninoasă, cu corpul cilindric și foarte lung, care se trăște pe pămînt: sarpele, pînă nu-l calci pe coadă, nu se întoarce să te muște (PANN); ②: crește puțin de sarpe, ca să te muște; a țipa ca din gură de ~, a se svîrcoli ca în gură de ~, a țipa, a se svîrcoli de durere, de spaimă; parcă a intrat în gură (sau în borb) de ~, a dispărut deodată fără nici o urmă; a-î trece un ~ rece prin sină, a se înflora, a-î cuprinde fiori; a-î mușca ~le de inimă, a se încumete, a se lăsa a fi ademenit: să nu care cumva să te muște șarpele de inimă să te duci acolo, că e stingere de tine (SP.); ~ ȘOPIRLĂ ③ ④ ~-DE-CASĂ, șarpe ce trăește

Fig. 4733. Șapte-degete.

Fig. 4734. Șarpele-de-casă.

pe lângă case, prin gunoastre sau pe lângă bălți și poate fi citeodată lung de peste 1 m.; nu e periculos, căci mușcătura lui nu e veninoasă; se hrănește cu insecte, pe care le prinde cu limba lui despicată; dar se nutrește mai ales cu broaște, șoareci și ouă de păsări (*Tropidonotus natrix*) (□ 4734): șerpele de oasă e blând și nu mușcă; el trăiește în pereții casei; să nu-l omori, cînd îl vezi, că nu e bine (GOR.); să nu omori șerpele de casă, că omori norocul (GOR.) ¶ ① ☞ ~SUNĂTOR sau ~CU-CLOPOTEI ~CROTAL ¶ ① ☞ ȘARPELE-CUCHELARI = COBRA ¶ ① ☞ Om rău, perid ¶ ① ☞ Demon ¶ ① ☞ Ceva încoțat ca un șarpe: șerpi de foc ¶ ① ☞ FLOAREA-ȘARPELUI = MAȘA-PĂDURII; IARBA-ȘARPELUI ~ IARBA

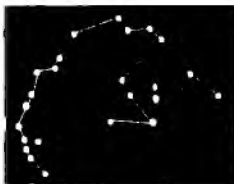

Fig. 4735. Șarpele.

②; LIMBA-ȘARPELUI ~ LIMBA ~ OCHIUL-ȘARPELUI ~ OCHIUL ① ☞ ☆ ȘARPELE, constelațiune în emisfera boreală, numită și „calea-rătăciților” (□ 4735) [lat. vulg. *serpes*, -e m = clas. *serpens*, -e m].

ȘART¹ (pl.-turi) sn. ① Cuviniță, datină, obicei, regulă; rînduială: voiam să lăsăm ceva aici, după cum este ~ul (SOL.); va să-l spun și eu după cum este ~ul și datina lui (COOS.); nu-l plac bucatele cînd sînt făcute după tot ~ul lor, dar încă-mi-te acum, cînd sînt afumate (ISP.); toate lucrurile în această casă erau cu ~ (ISP.) ¶ ② Rînd, ordine: i le-a povestit toate pe ~ Kir Ianulea lui Negoiță (CAR.) ¶ ③ Rost, noimă: ce fără de ~ mai era și lumea asta! (D.-ZAMF.); nici o vorbă de a lui nu era fără ~ (ISP.); tot vorbea că de cari mai cu ~ și mai cu haz (CAR.) [tc.].

ȘART² sau ȘART-PART: interj. Imită plesnirea pe obraz cu palma: unde ai stat pînă acum, nemernicul? sblăra! juplani!... și șarti! parti! o pereche de palme flerbînți peste urechile degerate (CAR.) [onom.].

† ȘARVANA ~ ȘABANA.

ȘASE, Mold. ȘESE num. card. De două ori trei [lat. *sēx*].

ȘASELEA, Mold. ȘESELEA num. ord.: m. al ~, f. a șasea, Mold. a șesea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul șase.

ȘASESPREZECE... = ȘAISPREZECE...

ȘASEZECI... = ȘAIZECI...

*ȘASIU (pl.-siuri) sn. ①

Cadru de oțel care suportă motorul și diferitele organe ale unui automobil; pr. ext. toată partea mecanică a unui automobil ¶ ② ☞ Cutie bine închisă ca să nu pătrundă lumina într'însa și în care se pun plăcile fotografice ce urmează a fi impregnate ¶ ③ ☞ Ramă de copiat (□ 4736) [fr. *châssis*].

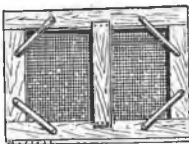

Fig. 4736. Șasiu.

○ ȘAȘ adv. Bucov. Îndată, pe loc: ursul ~ fi apucă și-l cromptoșește (SB.) [aș aș].

ȘAȘU, ȘAȘU adj. și adv. Cu privirea încrucișată, chiorș: i se părea ochii lui șășii strășne de strălucitori (CAR.); negustorul se nîță șășiu la față, se uită șășiu la bălat (CAR.) [tc. șăși].

† ȘATIR ~ SATIR².

ȘĂTRĂ (pl. șetre) sf. ① † Cort: Dumbravă vornicul

descălcă în fața șetrelor domnești (COOS.).

¶ ② Cort al Țiganilor nomazi (□ 4737): flește care

Țigan are șatra lui făcută din mai multe bucăți de țoluri afumate (ALECS.); Țigan de ~, Țigan nomad ¶ ③ Pr. ext. Baracă de scinduri (a unui negustor), magherniță, sandramă: șetrele preocupărilor... erau închise în ziua aceea (COOS.); Bine-l stă mîndrel gătătu Ou veșminte de la ~ (IK.-BRS.) ¶ ④ Maram. Pridvor, tîrnat ¶ ⑤ F. Lo-

Fig. 4737. Șetre de lăiești.

cuintă proastă și murdară [comp. vsi. șatîrû, bg. șaturû].

† ȘATRANGE, ȘETRĂNGI sf. pl. ① ☞ Jocul de șah: erau table pentru jocul de șatrang și pentru Țintar (FIL.) ¶ ② Pr. ext. Pătrăței; în ~, cadrilat: brîu... semănat cu matostaturi în șatrang (COOS.); II cu oite șase, șapte șetrăngi (LUNC.) [tc. șatrang].

† ȘĂTRAR, ȘETRAR sm. ① † Marele ~, înalt demnitar care avea sub îngrijirea lui corturile domnești și ocupa rangul între marele pitar și marele armaș ¶ ② Rang de mare boier, scăzut cu timpul la acela de boieranaș: oafțanele la cari le era iertat să se uroce cu gîndul era, mult, mult, acele da șătrar sau de sluger (G.-GM.) ¶ ③ Țigan de șatră, Țigan nomad [șatră].

† ȘĂTRĂREL, ȘETRĂREL sm. dim. ȘĂTRAR. Mic rang de boierie.

† ȘĂTRĂRIE, ȘETRĂRIE sf. Demnitatea, rangul de șătrar.

ȘAUA = ȘA¹.

ȘAUAȘ ~ ȘEUAȘ.

ȘAUGĂU ~ ȘALGĂU.

† ȘCHIAU (pl. Șehi) sm. Bulgar [mlat. *Slavus* > *Sclavus*].

ȘCHIOAPĂ (pl.-pe) sf. Măsură de lungime egală cu distanța de la virful degetului mare pînă la virful degetului arătător, cînd sînt ținute bine depărtate unul de altul (□ 4738): acești oameni erau numai de o ~ de înalți (ISP.); Mai ieri, erai numai de o ~, Cînd te pierdeam printre păpuși (VLAH.); cînd a dat cu toporul numai odată, a intrat de o ~ în oapac (VAS.); și turnid prin pahare, săreau stropii de vin de o ~ în sus (CRG.); se calcă bine gunolul și se pune deasupra lui o pătură de pămint negru de o ~ de groasă (ION.) [șchiop].

Fig. 4738. Șchioapă.

ȘCHIOP¹ adj. ① Care are numai un picior, care are un singur picior sănătos sau e bolnav de amîndouă picioarele și umblă aplecîndu-se ori se sprijinește de un băț: decît orb și călare, mai bine ~ și pe jos (PANN.); fata îi spuse că e șchioapă de un picior (VOR.); atunci numai lăsa un ciocrlan ~ se vede viind, cît ce putea (CRG.) ¶ ② ☞ Defectuos (din punctul de vedere al ritmului): versuri șchioape.

2. sm., ȘCHIOAPĂ (pl.-pe) sf. Om șchiop, femeie șchioapă: daoă pleacă cineva încotrova și înlîntine pe vre-un ~, apoi nu-l va merge bine (COR.); P: ridea orbul de ~ [lat. vulg. **excloppus*].

ȘCHIOPĂ (pe) 1. vb. intr. ① A deveni șchiop: prootul... de va orbi sau va șchioapa... să se lase de dumnezeasca letarghie (PR.-GOV.); Împăratul l-a întrebat: Cum de-î oint și de-a șchiopat (SPER.) ¶ ② A șchiopăta: Astă fată bine joacă, Numai pare că eam șchioapă (IK.-BRS.); ciocolul, cu cîreai la piciorul stîng, pleacă jos eam șchiopînd (JP.).

2. vb. tr. A face șchiop, a cotoconi: copilul dumitale mi-a șchiopat o gîscă (RET.) [lat. vulg. **excloppare*].

ȘCHIOPĂȚĂ (șchioapăt, șchioapățez) vb. intr. ① A umbla ca un șchiop: Șchioapățează mititica, Că a călcat-o pisica (PANN); la cîțiva pași înaintea lui, șontel șontel merge șchioapățînd Tache pantofarul (BR.-VN.); Din zi în zi mai tare te văd că șchiopățezi (ALX.) ¶ ② ☞ A fi defectuos; a nu funcționa bine, normal, regulat [lat. vulg. **excloppitare*].

ȘCHIOPĂȚURĂ (șchiop-țuri) sf. Faptul de a șchiopăta: șchiopătura oilor e bucuria lupilor (PANN).

ȘCHIOPEȘC adj. De șchiop: Dumnezeu să te ferească De bălta cea orbească și picioranga șchiopească (PANN).

○ ȘCHIPA (-tî) vb. tr. Băn. = ȘCUIPA.

*ȘCOALĂ (pl. școli, ș școale) sf. ① Așezămînt public sau privat unde se învață carte, fie că e vorba de primele elemente ale scrisului și cititului, fie că se capătă cunoștințe mai înalte în domeniul științelor, literelor sau artelor (□ 4739): ~ primară; ~ secundară; ~ de bele-arte; ~ de agricultură; ~ politehnică; ~ de meserii; ~ normală; ~ militară; ~ de științe de Stat ¶ ② Localul, clădirea în care e instalată școala ¶ ③ Pr. ext. Toți elevii unei școli ¶ ④ ☞ Tot ce învață pe om și-l face mai priceput: școala lumii; școala

suferințelor; școala experienței; a fi la o ~ bună, a fi pe lângă cineva priceput, de la care poate să învețe multe ¶ ⑤ Sectă sau doctrină a vre-unui filosof sau învățat vestit: școala lui Platon; școala lui Hipocrat ¶ ⑥ Caracter comun al unor opere de artă, de literatură sau de știință, totalitatea principiilor adoptate de literați, de învățați, de pictori: școala clasică; școala romantică; școala flamandă, școala italiană, școala franceză, șir de pictori celebri cari au lucrat

Fig. 4739. Școală în București la 1833 (după L'Illustration).

după gustul predominant în epoca lor în Flandra, în Italia, în Franța ¶ ⑦ ✕ Școala soldatului, totalitatea cunoștințelor pe care trebuie să le capete un soldat; cârticica în care se cuprind aceste cunoștințe [ung. iskola < lat. schola].

ȘCOLAR *sm.*, **ȘCOLĂRIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ¶ Cel ce, aceea care urmează la o școală primară sau secundară: și cea dîntîu școlăriță a fost însăși Smărăndița pofti (crg.).

ȘCOLAR *adj.* = **SCOLAR**.

ȘCOLĂRESC *adj.* ¶ De școală, de școlar.

ȘCOLĂREȘTE *adv.* ¶ Ca un școlar, în felul școlarilor: comparații lui, în genere... sint... nefirești și ~ căutate (olvr.).

ȘCOLĂRET *sbsl.*, **ȘCOLĂRIȚE** *sf. col.* **ȘCOLAR**. ¶ Toți școlarii, mulțime de școlari.

ȘCOLĂRI (-ăresc) *vb. intr.* ¶ A duce viața de școlar (împreună cu alții).

ȘCOLĂRIȚE = **ȘCOLĂRET**.

ȘCOLĂRIȚĂ = **ȘCOLAR**.

○ **ȘCOLER(IU)** *sm.*, **ȘCOLERITĂ** (*pl.-te*) *sf. Tr.-Carp.* = **ȘCOLAR**, **ȘCOLĂRIȚĂ**: un școleriu care ședea la dînsul (sb.).

SEA = **SA**.

ȘEDEA (șed, șez) *vb. intr.* ① A sta jos (pe pămînt, pe un scaun, pe pat, etc.): ~ la masă, pe scaun, pe pat, la gura sobii; Gheorghe Stefan-Vodă, cînd era logofăt mare, au fost șezînd odată în divan ou tolașul în gură (nec.); ~ grecește, a ședea cu picioarele încrucișate; ② mai bine (să)șezi strîmb și să vorbești drept ¶ ③ A se așeza: poftim, ședeți! ¶ ④ A locui, a-și avea locuința: unde șezi? șed în calea Victoriei ¶ ⑤ A petrece, a rămînea mai mult timp undeva, a sta: a șezui doi ani la Paris; Blom pe la mine o'iți este și Doamna la Brăila și-l ședea cîtăva vreme acolo (nec.) ¶ ⑥ A sta liniștit, a sta locului, a se astîmpăra: șade parcă e plouat; șezi binisor! astîmpără-te ¶ ⑦ A sta neocupat, fără lucru, a nu face nimic: stăm la vatră și olopțim și noi, ba una, ba alta o să nu ședem de geaba (vlah.); pînă acum a-nă lucrat nimic și acum șade (znn.); nu ședea, că-ți șade norocul (znn.) ¶ ⑧ A sta nemăritată ¶ ⑨ A i se potrivea, a-l prinde (bine sau rău): nu-mi șade (bine) pălăria asta; nu-mi șade toamal rău în uniformă mea de dorobant ou opinile... la picioare (gn.) ¶ ⑩ A se cădea, a se cuveni: nu șade frumos să vorbești așa; șade rău să-l dojenești în fața tuturor; șade rușine, e rușine, e lucru rușinos: gîndește-te că șade rușine să aște lumea că faci camătă (ou-ZAMF.) [lat. sēdere].

ȘEDERE *sf.* ① Faptul de a șede a ¶ ② Petrecere cîtva timp într-un loc: după o ~ de doi ani la Paris ¶ ③ Locuință: ou ~a în București.

***ȘEDINȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Timpul cît o adunare constituită deliberează fără întrerupere ¶ ② Întrunirea membrilor unei adunări: mîine nu se ține ~ ¶ ③ Timpul cît o persoană pozează înaintea unui pictor: mi-a făcut portretul în cînel ședințe [șede a, format după fr. s é a n c e].

***ȘEF** *sm.* ① Căpetenie, cap, conducător; ce cel

se află în fruntea unei administrații, unei armate, etc.: ~ul armatei; ~ul partidului liberal; ~ de birou; ~ de orchestră, cel ce dirijează o orchestră; ~ de gară, funcționarul care dirijează serviciile unei gări ¶ ③ Bucătarul care, într'un restaurant, într'o casă mare, are alți bucătari sub ordinele lui [fr. chef].

***ȘEFIE** *sf.* Starea, calitatea, demnitatea de șef; căpetenie; direcțiune: i s'a oferit șefia partidului.

○ **ȘEGALNIC** = **ȘĂGALNIC**.

○ **ȘEGUI** = **SUGUI**.

ȘEIAȚ = **ȘAIAC**.

ȘEIC *sm.* Căpetenie de trib la !Arabi (□ 4740): Murat al III-lea trăia înconjurat de tîlmăcitori de vise, de astrologi, de ~i, de poști (BALC.); șeicul de la Sfînta Sofia împărți baiera pe la ostași cu vorbe scoase din Coran (RET.) [ar.].

Fig. 4740. Șeic.

Fig. 4741. Șeic-ul-islam.

ȘEICA = **ȘAICA**.

***ȘEIC-UL-ISLAM** *sm.* Șeful religiunii musulmane (□ 4741) [tc. < ar.].

ȘEIK, **ȘEIK-UL-ISLAM** = **ȘEIC**, **ȘEIC-UL-ISLAM**.

ȘELAR *sm.* ¶ Cel ce face sau vinde șei [ș a].

ȘELĂRIE *sf.* ① Meseria de șelar ¶ ② Prăvălia, atelierul șelarului ¶ ③ Mărfurile ce vinde șelarul (șei, hamuri, etc.).

○ **ȘELE** = **ȘA**.

***ȘENAL** = **ȘANAL**.

† **ȘENTUI**, **ȘANTUI** (-uesc) *vb. tr.* A înconjura cu șanturi.

ȘENTULEȚ = **ȘANTULEȚ**.

ȘEOAS = **ȘEUAS**.

ȘEPCĂR *sm.* ¶ Cel ce face sau vinde șepci.

○ **ȘEPELEAG** = **CEPELEAG**: era ~ă la limbă (GRIG.).

○ **ȘEPELEAV** = **CEPELEAG**.

○ **ȘEPTE** = **ȘAPTE**.

ȘEPTIME *sf.* A șaptea parte dintr'un tot.

○ **ȘERAN** = **ȘARAN**.

† ***ȘERB** *sm.*, ***ȘARBĂ** (*pl. șerbe, șerbe*) *sf.* ① (BIBL.) Slugă ¶ ② Rob, roabă ¶ ③ În evul mediu, în Occident, și la noi, pînă pe la jumătatea veacului trecut, acela care nu putea dispune liber nici de persoana, nici de munca sa, nu avea dreptul să stăpînească o bucată de pămînt și nu putea părăsi locul unde fusese așezat; acest fel de oameni purtau în Muntenia numele de „rumâni”, în Mold. „vecini”, în Tr.-Carp. „iobagi” [lat. sērvus; sērv a].

† ***ȘERBEGI-BAȘĂ** *sm.* Boiernașul curții fanariote care oferea Domnului șerbetului îngrijirea de dulceturi [tc.].

ȘERBEGU *sm.* ¶ Cel ce prepară sau vinde șerbet [tc. șerbet g y].

ȘERBET (*pl.-eturi*) *sm.* ① Băutură răcoritoare preparată din apă de trandafir, zahăr și miros de odagaci ¶ ② Un fel de dulceață preparată din zeamă de vișine sau de foi de trandafir, îngroșată ca o alifie: făceau toată ziua ~ de zahăr ars (BAS.); și fețele se dedeau pe mîna unei mame Sănde, de le învăța... fierțuri de fel de fel de dulceturi: rodozahar, șerbeturi (I.-GH.) [tc.].

† ***ȘERBI** (-besc) *vb. tr. și refl.* A (se) face șerb.

† ***ȘERBIE** *sf.* ① Robie ¶ ② Stare, condițiune de șerb.

† ***ȘERBIRE** *sf.* ① Faptul de a șerbi ¶ ② r. Servitute.

***ȘERIF** *sm.* ① Principe care se cobora din Ma-

SCO-
ȘER

homet prin fiica sa Fatima ¶ ② Principe arab sau maur: ~ul din Meca [ar. š a r i f].

***SERIF** sm. Magistrat englez ale cărui funcțiuni sînt anuale, obligatorii și gratuite, și care e pus în capul unei administrații civile a unui comitat [engl. s h e r i f f].

○ **SERLAIU** sm. Trans. ¶ ① Varietate de jale, cu flori albe (*Salvia Aethiopsis*) ¶ ② = **IARBA-SFIN-TULUI-IOAN** [germ. Scharleil].

○ **SERPAMA** sf. Băn. col. **ȘARPE**. Multime de șerpi.

SERPAR 1. sm. ① = **TIPAR** ¶ ② 2. Specie de vultur de culoare cafenie, cu fruntea și gusa albicioase, pîntecele alb, cu pete închise; trăiește în păduri și se hrănește mai ales cu reptile (*Circetus gallicus*) (□ 4742).

2. (pl.-are) sn. Cîngătoare lată de piele, chimir: Miron scoate din ~ un fluteraș pe care cînta cîte o doină (SLV.); pune fluturul în ~ și pleacă de cu seară la locul de pîndă (MERA); peste mijloc se ținec, cei mai bătrîni cu șerpăre de piele (PAC.) [ș a r p e].

SERPARIȚĂ (pl.-te) sf. ¶ ① = **AMĂREALĂ** ② ¶ ② = **MAMA-PĂ-DURII** [ș a r p e].

SERPESC adj. De ș a r p e: (avea) niște ochi mici, șerpești, de o căutătură glacială (VLAH.); în țara șerpescă erau niște șerpi ca niște grinzi (RET.); ¶ cu limba lor cea șerpescă rău ouvințează și mușcă învătura și luminarea norodului (TICH.); melci șerpești (MAN.), specie de melci mici și cărăriți pe care-i mîncă țărănul; — **BURETE** ~ **BUREȚE** ④.

SERPEȘTE adv. Ca un ș a r p e; ¶ se uită ~ (CIAUS); privește cu ochii crunți, hoște.

SERPIȘOR sm. ¶ dim. **ȘARPE**: hrănindu-l ei bine, s'a făcut din ~ul acela, în scurt timp, coșogemite balaur (IVOR.).

SERPIU adj. De ș a r p e, șerpesc: Ochiul săi șerpil și crunți (ALECS.).

SERPINTĂ sf. ¶ ① = **GHINTURĂ** ¶ ② = **IARBA-DE-ȘOALDINĂ** [ș a r p e].

SERPOAICĂ (pl.-ce), ○ **SERPOAIE** sf. ① = Partea femeiască a șarpelui: o serpoaică a fătat acolo 12 pui (VAS.) ¶ ② ¶ Femeie rea, perfidă: și cînd această serpoaică de văduvă... va uda picioarele cu lacrimi, am să-i desprețuiesc iubirea și am să te chem să fii martur la umilirea ei (GN.); după sfatul acesteia și urmat serpoaica de malcă (SB.) [ș a r p e].

SERPOIU sm. ¶ augm. **ȘARPE**: cuprins de dureri aflietătoare, ~l începuse să se încolăcească (SLV.).

SERPUI (-uiesc) vb. intr. ① A avea un curs întortochiat, o direcțiune încolăcită, în zigzag (ca încolăciturile ș a r p e l u i): în stînga, Prutul șerpuiește în desigur de trestie și de lozii (VLAH.); din vale, șerpuiește albă și netedă calea îngustă (SLV.); un rîuleț ce șerpuiește sub o coastă, despărțea amîndouă taberile (ODOB.); înaintam mereu pe un drum cotit, care șerpua printre semănături (GN.) ¶ ② ¶ A brăzda în zigzag: cerul se acoperise de nori întunecați printre cari șerpuiau mii de fulgere (ALECS.) ¶ ③ ¶ A da o senzație de răceală ca și cum ar fi atins de un șarpe sau de un sloiu de ghiată: frigul îi șerpua prin vine, dar parcă nu se simțea în stare să se soale și să cheme (D.-ZAMF.); un frig de ghiată îi șerpua prin șira spinării (OLVR.).

SERPUIT adj. p. **SERPUI**. Întortochiat, încolăcit: linile ~e ale drumurilor (ODOB.).

SERPUITOȚ adj. verb. **SERPUI**. Care șerpuiește: coborî scările pe cărarea cea serpuitoare (GN.); un drum ~ apuca odată printre porumburi dese (URG.).

SERPUITURĂ (pl.-turi) sf. Cărare, potecă întortochiată, ș e r p u i ț ă: lată cum se fac șerpuiturile cele mai frumoase și mai roditoare pe lanuri (ION.).

SERPULEȚ, **SERPUȘOR** sm. ¶ dim. **ȘARPE**. ○ **SERTEATĂ** (pl.-ete) sf. Olten. ② Capătul de jos al șirii spinării, noadă (CIAUS.) (CONV.).

***SERVET** (pl.-ete) sn. ¶ Bucată dreptunghiulară de pînză care servește persoanei care stă la masă ca să-și steargă gura [fr. s e r v i e t t e].

Fig. 4742.
Șerpar.

***SERVETEL** (pl.-ele) sn. ¶ dim. **SERVET**: ~ vâr-gat, peste mare aruncat (GOR.), ghicitoare despre „curcubeu”.

ȘES, ○ **ȘAS**, ○ **SET** 1. adj. ① Neted, oblu, fără ridicături (de teren); podiș, platou: o cîmpie șeasă; pe limanul șei al Smîrdei, llecua un foc de paie (ODOB.) ¶ ② **Pr. est.** Intins: un tel de baroă, largă și șeată... ne primi și ne transportă la Cladova (BOL.).

2. (pl.-suri, ○ -turi) sn. Loc așezat, neted, oblu, întindere de teren fără ridicături: un șes neted, verde, răsare în mijlocul apei (VLAH.) [lat. s e s s u s].

○ **ȘESE** = **ȘASE**.

ȘESIME sf. A ș a s e a parte dintr'un tot.

○ **ȘEST** (pl.-turi) sn. Băn. Șes [lat. *sēssitum]. ○ **ȘESTINĂ**, **ȘESTINĂ** sf. Olten. **Tr.-Carp.** Șes, loc neted: ...aleargă într'un suflut la neagra adunare Ce era pe-o șestină largă (BOL.). [ș e s t i n ă].

ȘESTINĂ (pl.-ni) sf. Lemn încovoiat și lătareț ce se așază sub roata joagărului [comp. rus. s e s t i n a „par”].

ȘETRĂNGI = **SATRANGE**.

ȘETRĂR... = **ȘĂTRĂR...**

○ **ȘETRĂȚĂ** (pl.-te) sf. dim. **ȘĂTRĂ**.

○ **ȘET** = **ȘES**.

ȘEUAS, **ȘAUAȘ** adj. și sm. (Cal) de ș a, calul înhamat cu alții la o trăsură, pe care călărește surugii: unul dehamă șauașul și porni pe fugă să caute ajutor (D.-GH.); apucă hățurile în mîna stîngă și m'arunc pe șauaș dintr'o săritură (ALECS.).

ȘEULIȚĂ (pl.-te) sf. dim. **ȘEALE**.

***ȘEVALET** (pl.-ete) sn. ② Suport de lemn pe care pictorii își așază tablourile, cînd lucrează (□ 4743) [fr. c h e v a l e t].

***ȘEVIOT** (pl.-turi) sn. ¶ Stofă de lînă [fr. c h é v i o t e].

***ȘEVRO** sbst. Piele de căprioară: ghețe de ~ [fr. c h e v r e a u].

ȘEZĂTOR, ○ **ȘAZĂTOR** 1. adj. verb. **ȘEDEA**. Care șade, care locuiește: povestit de tata, șezător în București, mahalaua Udricani (ISP.); trimise atunci să strîngă în curtea palatului puțină oștire ce se afla șezătoare la Argeș (ODOB.).

2. **ȘEZĂTOARE**, ○ **ȘAZĂTOARE** sf. Adunare la țară, mai ales în serile de iarnă, unde se lucrează șezînd și se petrece cu povești, cu glume, cu ghicitori, etc. (□ 4744): așa ne duceam băieții și fetele unii la alții

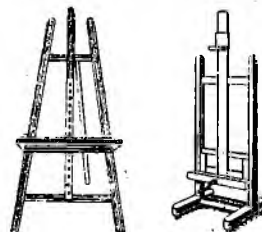

Fig. 4743. Șevalet.

Fig. 4744. Șezătoare.

cu lucrul; ca să ne luăm de urît, ceea ce la țară se chiamă șezătoare (CRG.); fetele crescuseră mari și limba, după obiceiul lor, pe la șezători cu furca de torcea (SB.); Cîtu-l lunea pe sub soare Nu-l bine ca 'n șezătoare (IK.-BRS.).

ȘEZUȚ 1. part. tr. **ȘEDEA**.

2. (pl.-ături) sn. ② Partea dinapoi a trupului pe care se șade: copilul mic să nu se pupe la ~, căci oînd se va face mare, va întoarce dosul la cel ce l-a pupat (GOR.) ¶ ③ Partea scaunului, băncii, etc. pe care

se şade: ~ul, o soindură mai lată înainte ca înapoi, e aşezat pe patru picioare răschirate (FAC.).

ŞFAB¹, ŞVAB sm. ① Insectă lată, moale, de culoare neagră-cafenie, care ziua stă ascunsă în crăpăturile şi găurile pereţilor sau uşilor, mai ales în apropierea vetrelor şi cuptoarelor, iar seara începe să alerge încolo şi încocoare căutînd unde ar afla ceva demincare; numită şi „gîndac-de-bucătărie”, „gîndac-de-casă”, „gîndac-negru”, „libarică”, etc. (*Periplaneta orientalis*) (□ 4745) ② Insectă care trăieşte tot prin bucătărie, dar mai mică şi de culoare galbuie-roşatică; numită şi „prus”, „rus”, „coltan”, „corhan(ă)”, „tărhan” (*Blatta germanica*) [germ. Sch w a b e].

Fig. 4745. Şfabi.

ŞFAB², ŞVAB sm., ŞFABOICĂ, ŞVABOICĂ (pl.-ce) sf. German(ă), originar(ă) din Suabia, care trăieşte amestecat(ă) cu Românii, în Bănat şi Transilvania: în tîrg văd ei o şvabică cu o vază de funie ce o adusea s'o vindă (CĂT.) [germ. Sch w a b e].

ŞFAC sbst. Mold. Laţ de funie; arcan: după ce i-o fost pns ~ul în gît... numai ce vine poruncă domnească pe cum că s'o rădăcat spinzărtoarea (VAS.).

○ **ŞFARĂ (pl. şferti) sf. Mold. Bucov. = SFOARĂ¹:** el avea un palus legat de dînsul cîo ~ (VAS.); şi în adevăr, trăgînd şfara lui înolţită de aceea a zmeului, aceasta în curînd cădea în minile noastre (A.-GH.); împăratul a poruncit să facă o ~ de mătăşă şi să lege pe Tîgan de coada calului (SS.).

ŞFARȚ (pl.-turi) sn. ☿ Cafea neagră preparată prin infuziune (termen de cafenea) [germ. Sch w a r z (er. Kaffee)].

ŞFĂRUIT adj. Mold. Legat cu sfoară: nu-mi sedea tocmăi rău în uniforma mea de dorobăţ cu opincile sfăruite la picioare (GN.) [ş f a r ă].

ŞFICHIU... = SFICHIU.

ŞI 1. adv. ① De asemenea: o ştiu şi eu; e şi sînt şi prost; şi anul şi'altul; cum e Turcul, şi pistolul ② Se pune înaintea unui verb, spre a arăta că lucrarea e făcută, isprăvită în acel moment: a şi sosit; cînd mă văzu, o şi şterse pe poartă; n'ai apucat a porni bine şi ai şi ajuns (ALECS.) ③ Chiar: dacă n'au murit, trăesc şi în ziua de astăzi (MERA) ④ Ba chiar: nu numai că am citit poezia, o şi ştiu pe de rost ⑤ Încă: e şi mai învîtat decît frate-său; şi mai şî, într-o măsură mult mai mare, cu mult mai bun, mai rău, mai bine, mai tare, etc.: scopia ospăţ pe Făt-frumos şi mai şî decît ghioncila (USP.); străluciau toate şî mai şî decît zarea soarelui în zi de vară (MERA); ai să dai de altă ştea care străluceste parcă şî mai şî (D.-ZAMP.) ⑥ CA ⑦ CÎT ⑧ CUM ⑨, PRECUM ⑩.

2. conj. de coordinaţiune care serveşte să lege cuvintele sau propoziţiunile de aceeaşi natură: fraatele şi sora; a mîncat şi a băut [lat. s i c].

ŞIAC = ŞAIAC.

ŞIBOI sm. pl. ♀ = MICŞUNELE-RUGINITE [tc. ş e b o j].

ŞIC¹ sbst. ① Eleganţă, distincţiune: e îmbrăcat ou ~ ② Haz, nostimadă: glume pline de ~ [fr. chic].

ŞIC² sbst. Lamele, foite de aur sau de argint; fluturi: La această casă Năită şi frumoasă, cu var vîruiată, Cu ~ şionită, Cu aur boltită (PAMF.) [ung. sik, srb. šik].

ŞICANĂ (-anez) vb. tr. A căuta pricină; a întrebuinţa tertipuri, circote [fr. chicaner].

ŞICANĂ (pl.-ne) sf. ① Pricină, ceartă fără motiv, pentru un lucru de nimic: să rabzi toate şicanele, toate arganţele şi toate lipurile de educaţiune ale unui şef (CAR.) ② Tertip judecătoresc, circotă [fr.].

ŞICANATOR adj. şi sm. Care şicanează, căruia-i place să şicaneze [ş i c a n ă].

○ **ŞICOALĂ (pl.-le) sf. Trans. = ŞCOALĂ.**

ŞICUI¹ (-ueso) vb. tr. A polei cu foite de aur: Cu var vîruiată, Cu şic şionită, Cu aur boltită (PAMF.); obhiclele vîruite şi pilulele şicuite sînt (CANT.) [ş i c u].

ŞICUI² (-ueso) vb. tr. şi refl. ✕ A (se) aşeza în ordine de bătaie: ou tobe şi ou surle alături şicuit

(CANT.); împărţind oastea pe la batmani şi şicuitu-să, au luat drept pe aceea căl (CANT.) [pol. s z y k o w a c].

ŞIE prom. refl. dat. Lui (însuşi), pentru sine: şi-au ales Adrian împăratul ~ fecior şi moştenitor împărieştii sale pre Comod (N.-COST.) [lat. vulg. *s i b i = clas. s i b i].

ŞIEŞI, ŞIESI prom. refl. dat. Lui însuşi, pentru sine: cînd fu de toamnă, într-un an a domniei lui, se apucă de făcu nunta şieşi (NEC.) [ş i e + ş i].

ŞIF (pl.-turi) sn. ♀ = GALION [germ. Sch i f f].

ŞIFAN (pl.-ane) sn. ☿ = OECHEIE.

ŞIFON (pl.-onuri) sn. ☿ Tesătură de bumbac din care se fac albituri [fr. ch i f f o n].

ŞIFONA (-onez) vb. tr. şi refl. A (se) mototoli [fr. ch i f f o n n e r].

ŞIFONIER (pl.-ere) sn. ☿ Scrin

(□ 4747) [fr. ch i f f o n n i e r].

○ **ŞILBOC**

sbst. Trans. ✕ Santinelă: Căţana nu stă pe loc, Făr' numai cînd stă ~ (IK.-BRS.) [germ. Sch i l d w a c h e].

ŞILD (pl. -duri) sn. Placă de metal ce se bate la o uşă pe locul unde e practică gaura pentru cheie (□ 4746) [germ. Sch i l d].

ŞILING sm. ① Monedă de argint engleză în valoare de 1,25 lei aur; 20 de ~i = 1 livră sterling (□ 4748) ② Unitate de monedă în Austria (dela 1925 încoace) în valoare de aproape 74 de centime aur (□ 4749) [engl. shilling; germ. Schilling].

ŞIMPANZEU sm. ✕ Maimuţă din fam. antropomorfelor, mai mică decît gorila şi orangutanul, cu care e confundată uneori; are o expresie mai puţin feroce decît gorila, iar creierul ei seamănă cel mai mult cu al omului: trăieşte pe coasta occidentală a Africei şi nu se poate aclimata în Europa, unde trăieşte un an sau doi, căci devine tristă, slăbeşte şi moare fizică; în ţara lui de origine, suportă uşor captivitatea şi dă dovezi de o inteligenţă extraordinară (*Simia troglodytes*) (□ 4750) [fr. ch i m p a n z e].

ŞIN (pe ~) = PEŞIN.

ŞINĂ (pl.-ne) sf. ① Placă groasă de fier ce căptuşeşte pe dinafară ozelele roţii, tălpile saniei, etc.: (stîntul şei) ferocease şi cerouise trupul cu şine de fier (COS.) ② Bară de fier pe care se invirtesc roţile vagoanelor de drum de fier, de tramvai, etc. (□ 4751) [pol. s z y n a < germ. Sch i n e].

ŞINAR (pl.-are) sn. ☿ Fie-care din cuiele de fier cu care se întepenesc şinele de ozelele roţii:

ŞFA-
ŞIN

Fig. 4746. Şild.

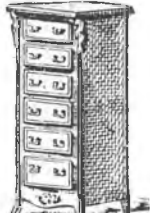

Fig. 4747. Şifonier.

Fig. 4748. Şiling englezesc.

Fig. 4749. Şiling austriac.

Fig. 4750. Şimpanzeu.

Fig. 4751. Şine.

lăca, ocol, la roata dinainte trebuiesc niște ~e (PLOR.) [șin-ă].

ȘINDRILĂ, *Mold. Bucov. Trans. ȘINDILĂ, ȘINDILĂ* (pl.-le, -li), *Băn. ȘINDRĂ* (pl.-dre) *sf.* Scindurică subțire de brad care servește la învelitul caselor: pe deasupra coperișurilor de șindriliță. Răsar, mari și rotunde, turele verzi ale bisericilor (VLACH.); ploaia răpăie pe acoperișele de șindriliță (OLVR.); ochii de fereastră spartă a unei case vechi, a cărei streșină de șindriliță era putredă (EMIN.); casele sînt în mare parte acoperite cu șindriliță (ARG.); Frunză verde de pe șindră, Caută-ți, volnice, altă mîndră (NOV.) [ung. zsin-dely < germ. Schindel; srb. šindra].

ȘINDRILAR, *Bucov. Mold. Trans. ȘINDILAR, ȘINDILAR* *sm.* ① Cel ce face șindrile: am la îndemînă lemnul și unețele cu care mă dedau la meșteșugul șindrilarului (UR.) ② Cel ce învelește casele cu șindrile.

ȘINDRILĂ, *Mold. Tr.-Carp. ȘINDILĂ, ȘINDILĂ* (ilose) *vb. tr.* A înveli o casă cu șindrile: Drumul și l-aș șindrili, Tot cu șindile de tag, Pînă la noi, bătută 'n prag (IK-BRS.); pune geam la casă... șindilește-o și gătește-o cu inimă (MP.); s'au apuțat de au tocmii și au drea și au șindilit Mitropolia cea veche (NEC.); Am o miță potcovită, Șade pe casă șindrilă (GOR.), ghicitoare despre „lună”.

ȘINDRILUȚĂ, *Tr.-Carp. ȘINDILUȚĂ* (pl.-te) *sf. dim.* ȘINDRILĂ: Bradul cătră telu grăia: Că și eu sînt lemn de treabă... Că pe mine mă copleșe și șindriluț creosc (IK-BRS.).

① **ȘINEAC, ȘINEAG, ȘINIC, ȘINIC** *sbst.* ① *Băn. Trans.* Măsură de capacitate de vre-o 10 oca, vadră; ba-niță: și frămîntă la colaci, Tot colacul de-un șineag, Și-o presură de-o măsură (CAT.) ② *Olten.* Măsură pentru făină, la moară, mai mare decît mericul (VRC.) [srb. šinik].

③ **ȘINOR, ȘINOR (pl.-oare) *sn. Tr.-Carp. Olten.* Șiret, șnur, gaitan: Aduceți-mi vrăjtor, Pe la brîu cu cîngători Și pe cioareci cu șinor (IK-BRS.); apoi haine scumpe nu purta: cioareci albi ou șinoare vinete (RET.) [ung. sínór < germ. Schnur; comp. ȘNUR].**

ȘINȘILĂ (pl.-le) *sf.* Gen de mamifere rozătoare, de culoare cenușie, care seamănă cu veverița; trăesc în regiunile muntoase din Peru și Chili iar blana lor este foarte cătătată (*Chinchilla lanigera*) (4752) [fr. chinchilla].

Fig. 4752. Șinșilă.

ȘINUI (-use) *vb. tr.* A lega, a prinde, a căptăși cu șine: ~ roțile, tălpile saniei.

ȘIOALE, ȘIOIU ~ **ȘIOVU**.

③ **ȘIP**, **ȘIP** (pl.-puri) *sn.* ① Sticlă, carafă; flacon: prind... în luna lui Mai mai mulți cărăbuși și-i pun într'un șip mare ou spirit (MAR.); gîtul șipului începu să clănțănească tare pe buzele paharului (CAR.); doar' n'am băut eu de geaba un șip de vin, de cel cu dopu 'n pod (ALECS.); liniștea mormîntului e mai de preferat decît astă regulă, unde titvele noastre figurează ca șipurile în magazinul unui spîter (NEGR.) [ung. sip „lulea”].

ȘIP *sm.*, **ȘIPCA** (pl.-ci) *sf.* Varietate de nișetru de culoare galbenă-cafenie pesniare, albă-gălbui pe pîntece; ajunge pînă la 2 m. lungime și la o greutate de 80 de kgr.; numit și „viză-galbenă” (*Acipenser sturio*) (4753) [rus. šip ū].

Fig. 4753. Șip.

ȘIPCA (pl.-ci) *sf.* Scindură lungă și îngustă, întrebuintată de jur împrejurul pereților spre a ascunde capetele dușumelelor, spre a astupa crăpăturile dintre scinduri, etc. [srb. bg. šipka].

ȘIPOT, ③ **ȘIPOT** (pl.-ote) *sn.* ① Izvor a cărui apă, ieșind dintr'un mal, curge pe o ulucă sau pe un jghiab: ceva mai ott colo un pîrlăg, a cărui obîrșie venea dintr'un șipot de apă ce ieșea din coasta unui deluleț (SP.); la zăvoitul din mîginea orașului... e o fîntînă cu un șipot de apă rece ca ghița (BR-VN.); se adună din șipotele ce Izvorăsc de sub dealuri niște băltae adînci (CAR.); șipotele țigănești și-și asvîră sulul apelor reci, ca niște arcuri de sticlă străvezie (OLVR.) ② Ulucul teascului de struguri [comp. bg. šepot ū „murmur”].

ȘIPOTEL (pl.-ele) *sn.* ① *dim.* ȘIPOT ①. ③ **ȘIPUȘOR** (pl.-oare) *sn.* ① *dim.* ȘIP: dă geaman-tanul jos, îl deschide și scoate un ~ elegant (CAR.); să-l pui într'un ~ ou aghiasmă și să-l porți în buzunar (VOR.); sînt patru șipușoare: stau ou gura 'n jos și nu se varsă (GOR.), ghicitoare despre „îțele vacii”.

ȘIR (pl.-iruri, -re) *sn.* ① Mai multe ființe sau lucruri așezate pe aceeași linie sau unele în urma altora, rînd: venise primăvara și cu ea împreună venise ~uri de cocoare și roțuri de rîndunele (GN.); prin 'nălțimile văz-duhului, sboară, cîntînd ale lor doine, lungi ~e de cocori (OOS.); un lung ~ de caleste, cu dame elegante... se îndru-mau pe valea ce duce la Ceahlău (NEGR.); un ~ de munți; a se ținea ~, a urma unul după altul: copiii se țineau ~ după el (OLVR.) ② Rînd de soldați așezați în linie, unul în urmă altul sau unul în urma altuia: ostașii lui... înaintază mereu, spărgînd ~ după ~, îm-prăștiind spaime și neorîndu-lă în oastea păgînă (VLACH.) ③ Urmare, serie, succesiune: N'ai uicis în el un rege, ai uicis un ~ de regi (COSB.); un ~ de ani; un ~ de întîm-plări ciudate; în ~, de-a rîndul: trei ani în ~; cînd strănuți de trei ori în ~, e... semn de mare chef (GOR.) ④ Mai multe lucruri (în spec. pietre scumpe, măr-găritare, mărgele, etc.) înșirate sau prinse unele lîngă altele, șireag: un ~ de mărgăritare, de mărgele ⑤ Rîng, rînd: n'au vrut să-l primească în ~urile lor ⑥ Linie scrisă sau tipărită, rînd ⑦ Legătură lo-gică: i s'a părut că nu prea ținea ~ la vorbă (A-GH.) [comp. bg. šir ū „lărgime”, na šira „de-a latul”; srb. šir om „carese întinde în toate di-recțiunile; în grup, grămadă”].

ȘIRĂ (pl.-re) *sf.* ① Clăie mare, cu baza dreptunghiulară, formată din snopi (de grîu, etc.) sau numai de paie, după ce se s'a treierat; gireadă: ardeau căpițele de fîn, olăile și șirele de grîu (A-GH.); tilharii... dedese foc la șira de paie ce sbura cu flăcări spulberate de vînt (OOS.); ceilalți oare venise s'o ceară în căsătorie se ascundeau prin pivniți, pre după case, pre după cite o ~ de paie (SP.); Am un bou: mîncăna o ~ de paie și nu se satură (GOR.), ghicitoare despre „cîrlig-ul de smuls paie” ② Șira spinării, șirul de oscioare, numite vertebre, care pornesc de la ceafă și se 'ntind de-a lungul spinării pînă la osul numit „sacrum”, coloana vertebrală (4754) [comp. sir].

Fig. 4754. Șiră spinării.

ȘIREAG, ȘIRAG (pl.-guri) *sn.* ① = ȘIR ①: un comisar de poliție ne-a dus în șireag pe Podul-Mogoșdalei (CAR.); Mîlhnea... trecu printre boierii rînduți în ludoit șireag (OOS.); un șirag lung de oorbi se înalță de departe (SAD.); ve-deal lîndu-se, oa niște șerpi uriași, șiraguri nesfîrșite de trăsuri (GRG.) ② Rînd de soldați așezați în linie unul lîngă altul sau unul în urma altuia; ceată de ostași: o seamă de catane... au început harțul, întrînd beți, ou săbîile smulte, pînă în șiragurile ungurești (M-COST.); un șirag de lanțieri, ou săbîile în dinți, călări pe cai arăpești, apucară drumul prin strîmtori (SP.); E mort! El a căzut la Plevna în cel dintîlu șirag (COSB.) ③ = ȘIR ①: primești din partea nunei tale acest șirag de măr-găritar, pentru ziua cununiei tale (ALECS.); la git poartă șiraguri de mărgele colorate (VLACH.); Printre degetele-i slabe, Tăcînd ca domnoroș, Din șiragul de mătîni, Boabele de chiparos (VLACH.) ④ Pr. ext. Cunună, legătură de smochine înșirate: Mă duse în camera de merinde, unde sodeau grămadite pe polițe, cutii cu rahat, șiraguri de smochine (GN.) [comp. ung. sereg, srb. šereg, pol. szereg].

③ **ȘIREGLIC** ~ **ȘIRETLIC**.

③ **ȘIREGLĂ** (pl.-le) *Trans., ȘIREGHE Băn. sf.* Lă-dou; țargă: înhămă doi cai la o sanie mare cu ~, ca de adus nutreț și plecă într'o doară (RET.) [ung. sara-glya].

ȘIRET *adj. și sm.* Istet, vicelan: era, cum aș zice, ~ la chip, dar la suflet de bună credință (GN.); (el era) deștept la afaceri, fără să fie ~, econom, fără să fie șgiret, serios, fără să fie ursuz (BR-VN.); e ~ ca vulpea; F e ~ ca oala (cu iug), nu e deștept de loc, e prost de dă în gropi; vrei să faci pe ~ul? (VLACH.); dect cu un prost la oștiș, mai bine cu un ~ la pagmă (ZNN.); prostul se cu-noaște după vorbă și ~ul după ochi (ZNN.) [tc. širret].

ȘIREȚ² (pl.-eturi) *sn.* ① Panglică de bumbac, de lână, de mătase, cu care se strânge o haină, o încălțăminte, etc.; șnur, gâitan: carnați! că mi-o plesnit ~urile de la rochie (ALECS.); El... își încheie haina plină de ~uri (EMIN.); ~uri de ghețe [tc. Șerit].

ȘIREȚENIE¹ *sf.* ① Fire șireată: (era) batjocoritor, oinlo, fără altă însușire decât o ~ fără margini (BR.-VN.); ② Faptă șireată, șirețlic, viclesug: cu ețt un om este mal slab, cu atit este silț să alege la ~ (BOL.); omul nu e numai o ființă oare cu ~... caută să-și cucerească un loc la ospățul vieții (BR.-VN.).

ȘIREȚENIE², **ȘIREȚENIE** *sf.* ① Șir de întimplări, succesiunea evenimentelor, firul poveștii: cercetind noul împărat în dreapta și în stînga, de cum s'a întimplat pierderea lui, află șiretenia pricinii din fir plină în ată (ISP.); aci începu bătrîna o lungă șiretenie de vorbă (O.-ZAMF.) [șir, influențat de șireț¹].

ȘIREȚLIC, *Mold.* ① **ȘIRICLIC**, **ȘIRECLIC** (pl.-leuri) *sn.* Faptă șireată, viclesug, șiretenie: banul, fiind om cu minte foarte ascuțită, pătrunse numai într-o clipă șirețlicul fanariotului (FIL.); Polonii îl săpau cu știutele lor șirețliouri, și Movilești așijdere (VLAH.); prin șiriclic face ce vroeste cu ei (VOR.); astfel, prin(tr) un șireolic femeiesc, fură tîmăduite două nebunii (GN.) [tc. širretlik].

ȘIREȚEL (pl.-ele) *sn. dim.* ȘIREȚ².
ȘIREȚIE *sf.* = ȘIREȚENIE¹: parea că nu vede decât perdelă albe și de după fie-care se iveau zimbînd cu o speriață și copilărească ~ (EMIN.); începe să ridă de șireția ei (MERA) [șireț¹].

ȘIRIGLĂ = ȘIREGLĂ.
① **ȘIRINCĂ** (pl.-ce, -ci) *sf.* ① *Maram.* ① Năframă, basma de cap: cu ~ roșie lega-le-om (BRL.); ② *Mold.* Fășie lungă și îngustă de pămînt, numită și „șuringă” (PAMF.) (VAS.) sau „șiringă” (BUD.) [rut. šyryn-k a].

ȘIRITENIE = ȘIREȚENIE².
① **ȘIROLOIU**, ① **ȘIRLĂU** = ȘIROIU. (BUD.).
② **ȘIROADĂ** (pl.-de) *sf. Trans.* (BUD.) (FAC.) ① Un fel de scaun sau suport pe trei picioare pe care se așază o albă, etc. ② Scaun de măcelar [germ. Schragen].
③ **ȘIROF** (pl.-ofuri) *sn. Trans.* = ȘURUB [ung. sróf].

ȘIROI (-oesc), **ȘIRUI** (-uesc) *vb. intr.* A curge în șiroaie: fruntea călărețului șiroa de sudoare (NEGR.); sudoarea-i șiroa pe frunte (S.-ALD.); pe obrazul coanei Savasta șiroară două rînduri de lacrimi (GRU.); Lacrimi de poezie dîn ochii ei șiroind (PANN) [comp. și ung. sirni „a vărsa lacrimi”].

ȘIROIU, ① **SUROIU**, ① **ȘIRLOIU** (pl.-oale), ① **ȘIRLĂU** (pl.-ale) *sn.* ① Curs de apă ce se umflă de ploii și dă năvală cu furie, puhoiu, torent: Dare-ar Dumnezeu o ploaie să se facă tot șiroale (IK.-BRS.); neamurile barbare au inundat România ca un repede șiroiu (NEGR.) ② Ploaie ce curge în abundență: începu cerul a turna șiroale, înclit și văi și dealuri, totul pre pămînt era înecat (DOB.); păreții erau negri de șiroalele de ploaie (EMIN.); ca apă de ploaie ce șiroale de apă varză (COL.); *pr. anal.*: curgeau sudorile de pe fiul împăratului șiroale (ISP.); deschideți-vă urechile și pregătiți-vă basmalele, căci o să vărsați șiroale de lacrimi (ALECS.); înțepenise cu limba acoasă afară... și cu două șiroale de sînge de la nas pînă la poalele cămășii (OLVR.) [și (v) o i u, influențat de pîraie].

ȘIRUI = ȘIROIU.
ȘIRULEȚ (pl.-ete) *sn. dim.* ȘIR: Măricea, de ridă, și-arată două ~e de mărgăritar (OLVR.).
① **ȘISĂ** (pl.-se) *sf.* = ȘITĂ: învaligiu de șindilă și, la distanță mai mari, unde e de șise (FAC.).
② **ȘISAR** *sm. Trans.* ③ Cel ce face șise, șindilă: ~ slut 7-10 și clopesc pînă la 30.000 șise pe an (FAC.).

④ **ȘISHANEA** = ȘISANEA.
⑤ **ȘIST** (pl.-turi) *sn.* ① Rocă care se poate despică în pături subțiri, și al cărei tip este ardezia (fr. schiste).
② **ȘISTOȘ** *adj.* ③ Compus din sist ④ Care seamănă cu șistul [fr. schisteux].

ȘIS (pl.-guri) *sn.* = Baston găurit pe dinăuntru, în care intră, ca într-o teacă, o

vargă de fier foarte ascuțită, prinsă de mîner, și care servește ca armă de apărare (4755): mitocanul scosese ~ul de la baston (CAR.) [tc. šiš].

⑤ **ȘISANEA**, **ȘISINEA**, **ȘUSANEA**, ⑤ **ȘISHANEA** (pl.-nele) *sf.* = Pușcă lungă armăuțească: casa era o ade-vărată fortăreață și odaia lui un arsenal: trei, patru șisanele încăroate pînă la gură... acopereau păreții (A.-GN.); luă drumul către Cotroceni, urmat de un arnăut armat de o șisinea (ISP.); legendarii paznici cari trăgeau cu șusanele de pe mo-tezezele cetății Neamțului (VLAH.); mai ținea cu mîna dreaptă și șusaneaua cea de o prăjină (ALECS.); Amlindol cu șisanele, Greci, dar bine îmbrăcați, Cîț n'aveau deosebite din ostașii cellalți (LET.) [tc. šis h a n e].

⑥ **ȘISCĂ** *sf. Mold.* Tocătură de paie, paie tocate mărunt [rut. šičk a].

⑦ **ȘISCĂ** *sf. Trans.* (BUD.) Vrăjitoare [comp. srb. šišk a „hîrcă”].

⑧ **ȘISCĂRIE** *sf. Trans.* Vrăjitorie [și ș c ă²].

⑨ **ȘISCAV** *adj. Olten. Trans. Peltic*, cepeleag [comp. srb. šišk a t i „a vorbi peltic”].

⑩ **ȘISCĂVI** (-ăvesc) *vb. intr. Olten. Trans.* A vorbi peltic, a roști defectuos anumite sunete (s, z, i în loc de ș, i, r, etc.) [și ș c a v].

⑪ **ȘISCOIU** *sm. Trans.* (BUD.) Vrăjitor [și i ș c ă²].

ȘISINEA = ȘISANEA.
⑫ **ȘISLETE**, **ȘUSLETE**, **ȘUSLET** *sm. Olten.* = CODRILĂ ⑬: șislete sau chină este fundul carului dinapoi (ION.).

ȘISTAR, **SUSTAR** (pl.-are) *sn.* ① Găleată în care se mulg vacile (4756): Ileana trase șistarul de sub ugerul vacii (VLAH.); care cum umplea șistarul, se ~ndrepta cu el spre stîm (LUNG.) [vsl. šest ar ū < lat. sextarius].

ȘISTĂREL, **SUSTĂREL** (pl.-ele) *sn. dim.* ȘISTAR (SUSTAR): Mîndra ~năltă oit o salcă, Badiu sustărel de-o vacă (IK.-BRS.).

② **ȘISTAV** *adj.* ③ Chircit, pipernicit (despre roade nedes-voltate bine) ④ Slab, ofilit, anemic (R.-COO.).

⑤ **ȘISTĂVI** (-ăvesc) *vb. refl.* ③ A se chirci, a se pipernici (vorb. de roade), a nu se desvolta normal ④ A se îngălbeni la față, a se anemie (R.-COO.) [și ș t a v].

ȘISTOACĂ (pl.-ce) *sf.* Văgăună: pe o ~ lătură-nică, zăpada îngrămadită înclhpnise un pod (UR.); mă suii pe matoa pietroasă a unei șistoace (UR.).

ȘISTOARE, ① **ȘISTOARE**, **SITTOARE**, **SUSTOARE** *sf.* ③ Fășia mai groasă de la marginea unei țesături: se întrebunțează ca betelie, fășă, etc. ④ Fie-care din cei șapte drugi de lemn, prinși la capete în tircoale, ce alcătuiesc laolaltă prisnelul morii.

⑤ **ȘITTOARE** = ȘISTOARE.

ȘITĂ, ① **ȘITĂ** (pl.-te) *sf.* Un fel de șindrilă, lungă pînă la un metru și jumătate, cu care se acopere casa la țară: la munte, toate casele sînt de lemn, învelite cu blane sau cu șită (ION.); casa mică, învelită cu șită înne-grită de fum (LUNG.); acolo erau... melițe și sculuri de in și de borangic, agățate de șitele învelitorii (OLVR.).

ȘITUȚI (-nec) *vb. tr.* A acoperi (o casă) cu șit: curțile le îngrădîrăm, casele se șituțiră (OLVR.).

ȘIVOIU, **SUVOIU**, *Mold. Trans.* ȘIOIU (pl.-oale) *sn.* ① = ȘIROIU ②: aleargă tipînd de-a lungul șanțului, prefăcut în gîrlă, pe care plutește împrăștiată copăi, toale și pe-rine luate de șivoiu (VLAH.); începem a intra în munții Ua-dras, pe un drum presărat cu bolovani ca albia unui șivotu de munte (ALECS.); în amîndouă părțile sînt rîpi mîncate de șivoiul năvalnic, ce curge pe aci cînd plouă (LUNG.); de ce mergea, de ce oștirea lui creștea, întocmai ca șivoiul ce meren sporește în riurile și pîraiele ce se varză în el (GN.); aici soarbe Trotușul... șivoiul sbucitumat al Tămlăuului (VLAH.); acestea erau șivoiule, pergheluri de apă, înconjurăte de gheață (S.-ALD.); ③ un șivoiu de sînge cald îl năvăli în creier (S.-ALD.) ④ ⑤ Val de oameni, mulțime nenun-mărată ce se năpustește asupra unui loc, povoiu: dar s'au pornit de la o vreme șivoiule de barbari (VLAH.) [ung. s i ó, influențat de p o v o i u].

⑥ **SLADUN** = SLĂDUN.
ȘLAHTĂ = ȘLEAHTĂ.

Fig. 4756.
Șistaru.

Fig. 4755.

SLE- SOA

○ SLEAH = SLEAU ¹⁻².

SLEAHTĂ, SLAHTĂ (pl.-te) *sf.* ① † Nobilimea polonă sau rusească: fost-au cu Jicmont Craiu multă gleahtă leșască (N.-COST.); și au scos Crațul gleahtă rusească, și de la Premisla... și de la Podolia (GR.-UR.); în sfârșit venea diumul oastei, trăsuri, bagaje, pedestrași, gleahtă pospolită (NEGR.); are o leacă de răuială cu gleahtă cea îngimfată a cratului Poloniei (CRO.) ② *iron.* Clică, ceată, gloată, adunătură ③ *iron.* Tagmă, partid, grupare [pol. szlachta].

○ **SLEHTICIU, SLEHTICIU** *sm.* Nobil polon: ispravnic au pus Laski pre Ioan Peasovski, om al său, Leav, slehticiu (N.-COST.); pre un glehticiu l-au detunat sub cort și 12 cai a lui (GR.-UR.) [pol. szlachcic, rut. śljachtyč].

○ **SLEANCA** *sf.* Băn. Trans. ♀ = SGURA [germ. Schlacke].

○ **SLEAPCA** (pl.-epci), & **SLEAPA** (pl.-epe) *sf.* † Tricorn: iaca ghizdanul, cucoana, sleapca cea nouă și cravașă (ALECS.); își trinteste în oap o sleapă cu pene... și o pleacă să facă vizită oficială locotenentului de Domn (D.-GH.) [rus. śljapka, śljapa].

SLEAU, *Mold. Bucov. SLEAH, † SLEAV* *subst.* ① Drum bătătorit de care și de oameni, ce servea, înainte de facerea soselelor, drept singura cale de comunicațiune mai importantă, drumul mare: sute de trăsuri mergeau lin pe sleau, una după alta (D.-GH.); carul din sleau cînd lese, îndată se sfărâmă (COL.); troienele de omăt se stringeau la un loc și eran virtuose ca piatra, încît puteai umbla pe deasupra lor ca pe sleah (GRIG.); și cum ieșim în sleah, părerea noastră de bine (CRO.); în spec. drumul de ~, al oștilor, drumul obicinuit pe care trece o oștire: pe la Bobotează, (Tureli) au intrat în valea Birladului, în drumul de sleau ce ducea la Iași (VLAH.); era sleahul oștilor lui prin Tara-lesască (CANT.); mergînd pre cîmpii pustii cu oțivă stăvilor, au dat peste niște Căzaici ce țineau sleahul Turelilor din niște stînci de piatră (MUST.); acel cîmp este sleavul Tătarilor, cînd pradă de la Crim (NEC.); împărații turcești și vezirii lor, pe unde merg cu oști, fac moviile în sleavul oștilor (M.-COST.) ② *Olden.* Urma roților carului, făgaș (VIC.) ③ *Olden.* F Pe ~, neted, curat, fără înconjur: spunea pe sleau, româneste, tot ce știa (ISP.); l-a înțrebat într-o zi, pe sleau, dacă nu vrea să se însoare (BR.-VN.); își spun curat, pe sleah, că-mi ești draguță și că mă uisc de dorul tău (ALECS.) [rut. śljah; comp. pol. s l a k].

SLEAU ² (pl.-sauri), *Mold. Bucov. SLEAH* (pl.-huri) *sn.* Cureau sau funie lungă cu care se înhamă la căruță sau la trăsura caii (cînd sint doi) (2507, B): un argat taie sleaurile cailor (S.-ALD.); opt telegari, înhamăți ungurește, a-lungul, cu sleauri de curea, subțiri și întinse, purtau trăsura mai ușor ca vîntul (CRO.) [pol. s l a, rut. ślyja].

○ **SLEDUN, SLADUN** *sm. Trans. ♀* = GORUN [germ. Schlehdorn].

SLEFUI, SLIFUI (pl.-uesc) *vb. tr.* ① † A netezi peretele tencuit ② A lustrui, a face lucios prin pilire, prin frecare (cu șmirghel, cu glaspapir, cu spumă de mare, etc.) lemnul dat la rîndea, sticla, pietrele prețioase, metalele ③ A ciopli, a lustrui [germ. schleifen].

† **SLEHTICIE** *sf.* Nobileță, calitate de nobil: și glehticia și blagorodnicia, cînd nu este cu fapte bune, nu cînstă, ci mai virtos ocărăște pre om (LET.) [slehticiu].

† **SLEHTICIU** = SLEHTICIU.

SLEP (pl.-puri) *sn.* † Vas plutitor, fără cataruri, în care se încarcă creștea sau alte mărfuri ce urmează a fi transportate pe apă, și care înainteașă tras de un remorher (4757): pe lîngă mai se mișcă încet ~uri mari, încărcate cu lemne (VLAH.); lîngă mai erau ancorate... corăbii cu savură, ~uri cu bucate, etc. (S.-ALD.) [germ. Schlepp (Kahn)].

SLIBOVITĂ (pl.-te) *sf.* † Rachiu tare de prune [pol. śliwówka].

SLIC = ISLIC.

SLIFUI = SLEFUI.

○ **SLIGOVIT** *subst.* ♀ = SLIBOVITĂ: mere... de cumpără o bute de ~ și o pune pe căruță (RET.).

SLIT (pl.-ituri) *sn.* † Scobitură făcută de timplar într-o bucată de lemn, în care trebuie să intre cepul unei alte bucăți de lemn, cînd vrea să le îmbine; numită și „ținc” (1064) [germ. Schlitz].

SMAH, SMAC, SMEAC, SMAH, SMAG *subst.* Gus-

tul bucatelor sau băuturilor; miros caracteristic, neplăcut, pe care-l capătă o băutură (vin, rachiu, etc.) pusă într'un vas necurățat bine: care bucate avea un miros și un smah bun și foarte scump (RKT.); vin cu smag (R.-COB.); mi-ai stricat smahul, păcătoșule! (OLVR.) [germ. Geschmack; comp. pol. rut. s m a k].

○ **SMAL** (pl.-ale) *sn.* † Caracter tipografic de o formă foarte îngustă (TAB. XII) [germ.].

SMECHER *adj.* și *sm.* F Pișicher, șiret: tre-bue să fii ~, ca să te procopsești în țara noastră (VLAH.); mai ~ decît cărburaril cel vechi, ăștia mai noi vor să fie și cu aceia, însă vor să fie și cu gloatele (ISP.) [germ. Schmeichler „lingușitor”, refăcut după „Schmecker”].

SMECHERIE, Mold. SMICHIRIE *sf.* F Pișicherie, șiretlic: a descoperit smecheria la a găsit în sac pistrămă de oale (CAR.); ne-ai luat cu smichirie pe marele mucenic Dimitrie, izvoritorul de mir (CRO.) [s m e c h e r].

○ **SMOALA** = SMOALA.

○ **SNAPAN** *sm.* Pungaș, potlogar [fr. chenapan].

○ **SNEAP** ¹ *sm. Trans. Băn. ♀* = SITAR ² ① [germ. Schnepfe].

○ **SNEAP** ² (pl.-puri) *sn. Olden.* (CIAUS.) Codru de mămăligă sau de pline; bucată de săpun.

○ **SNEAPAN** = JNEAPAN.

○ **SNIT** (pl.-ituri) *sn.* Jumătate dintr'o halbă de bere (termen de berărie) [germ. Schnitz].

○ **SNITEL** (pl.-ele) *sn.* X Carne de vițel, de miel sau de porc, prăjită în unt sau în grăsime fierbinte, mai adesea după ce s'a muiat în făină sau posmagi [germ. Schnitzel].

SNUR (pl.-ururi) *sn.* Șiret, găitan: dar, cînd se pleacă să-și deslege ~ul de la ghețe, simte-un fior prin spate (VLAH.); se lipe cu obrazul de pieptul lui, de ~uri și alături, de postavul tunioli (D.-ZAMF.) [germ. Schnur; comp. și rus. s n u r ū].

SNURUI (-uesc) *vb. tr.* ① A trece un s n u r prin foile găurite ale unui registru, ale unui dosar: registru snuruit și parafat ② A împodobi cu șireturi, cu găitane: Iese Chirva 'mpodobită, Cu la tot snuruită (BIA.) [comp. și rus. s n u r o v a t i].

○ **SOACĂ** *sm., SOACĂTA* (pl.-te) *sf.* ① *Olden. Trans.*

✱ Șobolan ② F Poreclă dată Neamțului: soacăta de baron și-o întins botul ca să mă sărute (ALECS.); să leși d'aci o soacăta (BAS.); de n'ar fi ea, n'am avea... cu ce să ne ducem, nici înăuntru, pe la soacăți și pe la cine știe unde (ISP.) [srb. šokac „Sîrb catolic”].

○ **SOALDA** *sf.* Înselătorie, în spec.

în loc. (a umbla) cu soalda: cugeta că, mai cu marghiolii, mai cu soalda, mai cu prefăcătorii, să înzele pe fă-trumoso (ISP.); voi tinerii, la legi umblați cu soalda, la scris cu soalda și la sfinți, tot cu soalda (OLVR.).

○ **SOALDINĂ, SOLDINĂ** *sf.* ①

Plantă grasă, cu frunzele mici, ovale, cu flori galbene, dispuse în corimbe; are de obicei un gust acru; crește pe locuri nisipoase și pietroase, prin vii și pe ziduri vechi; numită și „Iarbă-de-soaldină”, „buruiană-de-trînjii”, „olaisă”, „șerpariță”, etc. (Sedum acre) (4758) ② F Durere de solduri [s o l d].

○ **SOANCA, SONCĂ** (pl.-ce, -ci)

sf. Trans. X = ȘUNCĂ: să-l lee unturile, și să-l scoată șoancele (RET.) [ung. sonka].

○ **ȘOANGHER** *sm., ȘOANGHINA* *sf.* F Poreclă

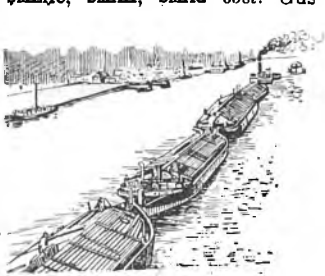

Fig. 4757. Șlepuri.

Fig. 4758. Șoaldina.

1

ȘOIM *sm.* ① **Ș.** Pasăre răpitoare, cenușie pe spinare, cu pete triunghiulare de o culoare mai închisă, fălcile negre și niste mustăți lungi, negre; pînțele și galben, împeștriat cu pete transversale, de culoare închisă; ciocul, încovoiat, e albastru, cu virful negru; e o pasăre puternică, curajoasă și sprintenă; se hrănește cu păsări pe care le prinde în zbor și asupra cărora se năpustește ca o săgeată; dresată de oameni speciali, era odată întrebuințată la vînat; în tributul cel-l plăteam odinioară Turciei, intra și un număr de șoimi, dovadă că se găseau din belșug în Carpați; acum însă devin din ce în ce mai rari (*Falco taniarius*, *F. peregrinus*) (□ 4765): Antioh-Vodă... la preumblări și la vînatul cu ~ și cu ogari pururea îmbla (N-COST.); Să vezi ~ul de pe stîncă Cum se 'nalță, se izbește Peste corbul ce zărește în prăpastia adîncă (ALECS.); ②: decît o săptămînă vrabie (sau decît un an cloară) mai bine o zi ~ ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

Fig. 4765. Șoim.

ȘOIMAN 1. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 2. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 3. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 4. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 5. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 6. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 7. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 8. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 9. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 10. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 11. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 12. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 13. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 14. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 15. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 16. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 17. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 18. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 19. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 20. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 21. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 22. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 23. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 24. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOIMAN 25. *sm.* ① **Ș.** *augm.* **ȘOIM.** Șoim mare ② ③ **ȘOIM-DE-VARĂ**, **ȘOIMUL-CIOCIRLILOR**, **ȘOIMUL-RÎNDUNELOR** = **ERETE** ④ ⑤ ⑥ Cal ager, viteaz, plin de foc: Șoimul vesel necheza, Sborul iute-și repezea (ALECS.-P.) [ung. sólyom].

ȘOLDEA *sm.* **Olt.** Poreclă dată unui omr șchiop, care umblă șoldiș [ș o l d].

SOLDI (-dese) *vb. tr. și refl.* **Al(-și)** frînge șoldul, a deveni șoldiu (*verb.* de un cal); ②: din mililocul nevastelor se detașează pe rînd cite una... și, întorcîndu-se în loc, se răcoște, se șolditea, își frînge șelele... ③: dă ochii peste cap (ALECS.) [ș o l d].

SOLDINĂ = **ȘOALDINĂ**.
SĂDEA *adv.* Care umblă ca și cînd a. fi șoldit: acest cal umblă ~; călea biata vită ~ și abia se mai mișca de ici pînă colo (SLV.); ②: vai de biata moșie, dac'o fi să-1 meargă toată seama ~, ca Făt-frumos al ghebos (COOB.).

SOLDIT *adj. p.* **SOLDI** **vb.** Se zice despre un cal, cînd un șold este mai mic decît celălalt, fie din naștere, fie în urma unei fracturi (□ 4766): Un Tigan avea o iapă Șochiopă și ~ă (SEV.). ②: o șandramă pornită într-o parte, ~ă, ca un om afumat, care stă strîmb din ghele (SAD.).

Fig. 4765. Cal șoldit.

SOLDIU *adj.* **SOLDIT** [sold].

SOLDICĂI (-dese) *vb. intr.* **Olt.** A merge șoldiș [ș o l d + (ș o n t) ic].

SOLDUROȘ *adj.* Cu șolduri mari (conv.).

SOLIMINDRIȚĂ, **SOLIMINDRIȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* **Trans.** = **SALAMANDRĂ**: o bine să lași să-ți treacă peste mînă șolimindrița, că te înveți să coși frumos (FAC.); cînd ies șolimindrițele, o săptămînă va ploua (GRM.).

SOLOMONAR = **SOLOMONAR**.

SOLTUȚ *sm.* ① **Ș.** **PIRGAR**: au bănt butea cea de vin toată, cu soțile lui cu cine au fost, și au plătit ~ul butea de vin (NEC.) [pol. szoltys, ung. soltész < germ. Schultheiss].

SOMIC *sm.* ① = **CĂTELUL-PĂMÎNTULUI**: nevastăica și soțria și-**ul** (SIBL.) ② **Băn.** = **CÎRTIȚĂ** ③ ④ **Trans.** (VIC.) Șoricel ⑤ **Mold.** ⑥ **SOMILC** = **CÎRTIȚĂ** ⑦: șomilcel e o bubă care se face mai ales la țîța femelor cu copii (SEZ.).

SOMILDOC = **SOMOLDOC**.

SOMOIAG, **SUMUIAG** (*pl.-age*), **SOMOIAG**, **SUMUIAG** (*pl.-oage*) *sn.* ① O mînă de fin sau de paie, cu care se freacă cai nădușiți, se spală scîndurile, vasele, etc.: punîndu-**î** în mînă un somoiag aprins (LUNG.); le-a poruncit la fîe-care să ție în mînă, în sus, cite un sumuiag de paie aprins (VOR.) ② **Pr. ext.** Smoc de păr: uitam să vă spun că se născuse mititelul cu un somoiag de păr d'asupra capului (CAR.); somoiogul de păr smuls din cap (BR.-VN.) [comp. ung. csomó].

SOMOLDOC, **SOMILDOC**, **SOMOLTOC**, **SOMULTOC** (*pl.-oace*) *sn.* ① = **SOMOIAG**: de spaimă, s'a apucat cu mîna de părul din frunte și a smuls un somultoc (VOR.) ② Cocoloș, lucru făcut ghem, ghemotoc: dacă dă de somultocul de buci, crede că se va mărita după un om bătrîn (MAR.); fi dă paie înainte și-**î** mai bagă un somultoc în gură (FLOR.) [ș o m o i a g + g h e m o t o c].

SONCĂ = **ȘOANCĂ**.

SONDOROI (-ooso) *vb. tr.* **Olt.** (CIAUȘ.) A bodegăni, a bombăni.

SONEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* **Olt.** Faptul de a șoni; șchiopătare.

ȘONI (-onesc) *vb. tr.* **Olt.** A stilci pe cineva în bătaie, făcîndu-**î** să șchiopeze.

ȘONT *adj.* **Mold.** Șchiop; care nu poate umbla de loc (sez.) [ung. sánta + ciont].

ȘONTIC! (*mai adesea repetat ȘONTIC! ȘONTIC!*) *interj.* F. Imită mersul unui șchiop: la cîțiva pași înaintea lui, șontic! șontic! merge șchiopătînd Tache pantozarul (BR.-VN.); tocmai la isprăvit, șontic! șontic! veni și un cîntăreț șchiop (DLVR.); a plecat băiatul, șontic! șontic! înapoi la deal către asfințit (CAR.) [ung. sántika].

ȘONTICĂI (-dese) *vb. intr.* A șchiopăta: ti văzul pe strîgoiu care șonticăia de la cap pînă la picioarele fetei ce zăcea întinsă (DLVR.); atunci maimuțoiul a sărit în sus de bucurie, așa șonticăind (R-COB.) [ș o n t i c a i].

ȘONTOROC *adj.* Olog: bietul taică, ~ cum era el,

dar vorbea omului drept (JIP.); ocoşogea flăcăul advăn, în floarea virstei tale, să te bucuri la o biată şontoroagă de bătrână ca mine! (CAR.) [comp. ung. dial. c s o n t o r a g i].

ŞONT *adj. şi sm.* ① = **ŞONT** ①. Poreclă dată Neamtului: toată ziua o năcăşogă fel de fel de (ALECS.). ② **ŞONTI** (-teso) *vb. tr. Mold.* A ologi, a schilodi, a face pe cineva să şchiopeze (lovindu-l peste picioare) (SEZ.).

ŞONTIŞOR *sm. dim. ŞONT* ②. Nemţişor: ~ul era numai în mândraşul lui cel alb şi tremura (ALECS.).

○ **ŞOP** (*pl.-puri*) *sn.* ① *Trans.* = **ŞOPRU** ① ② *Often.* Umbră de frunze: seara, eram la gardă sub un ~ de frunză (GR.-N.).

ŞOPĂCĂI, ŞOPĂI (-ăsc), **ŞOPOI** (-oesc) *vb. intr.* A şopti, a vorbi încet: şopăcăiau una către alta la ureche femeile (LUNG.); unde mai pui oă vecinai şi vecinii vecinilor începuseră a şopăi (DLVR.); Coştică Oţopeanu şopăia prin toate colţurile cu cămătarul (D.-ZAMF.); oamenii casei începură să şopăsească şi să-şi dea coaste (SP.).

ŞOPĂLA (*pl.-iei*) *sf.* Faptul de a şopăi; şopăla: apoi vocea îi scade din ce în ce, pînă la un tel de ~ tainică (DLVR.).

ŞOPĂIT, ŞOPOIT *shst.* Faptul de a şopăi; pe ~ele), şoptind, pe şoptite: începu a-i vorbi pe şopăite (D.-ZAMF.); şi tot pe şoptite spuse unchişului că a făcut azima (SP.).

○ **ŞOPICAI** = **ŞOPĂCĂI**.

○ **ŞOPIRCĂIALĂ** (*pl.-ăiei*) *sf. Mold.* A umbra cu şopircăieli, a umbra cu mofuri, cu minciuni: nu mai îmblaşi amu cu şopircăieli a mai spune minciuni (SEZ.); îşi mai făceau practia umblind cu şopircăieli (FLOR.).

ŞOPIRLĂ (*pl.-ie*) *sf.* ① Reptilă de 13-16 cm. lungime, cu corpul lung, aproape cilindric, terminat printr-o coadă ceva mai lungă decît trupul şi mai subţire spre vîrf; are 4 picioare scurte şi îndreptate în lături, care nu pot ridica corpul de la pămînt; pielea ei, de culoare cenuşie sau verzuie, e încreţită des, încît pare acoperită cu solzi; locuieşte prin tufişuri, pe la marginea pădurilor, mai ales unde terenul e uscat şi bat mai tare razele soarelui; iarna sau cînd e vremea rea, stă ascunsă în pămînt (*Lacerta viridis*) (4767): cînd vezi pe lîngă tine o ~, n'o uide, că ea te vesteşte că vine şarpele (GOR.); O ~ de smarald Cătă ţintă lung la mine, părăsind nisipul cald (ALECS.); Ce are ţiţă şi nu-i mîită, şi-i verde şi nu-i ~? (GOR.); *ghicitoare despre „fructul măceşului”*: ② cine e muşcat de şarpe se teme şi de ~, cel ce a suferit o s'a păcălit odată, se fereşte şi de cel mai mic lucru, chiar inofensiv ③ **ULIUL-ŞOPIRLELOR** = **ŞORECAR** ① (Pare a fi un derivat dintr-o formă dispărută *şopă (comp. alb. ş a p i) + suf. -irlă).

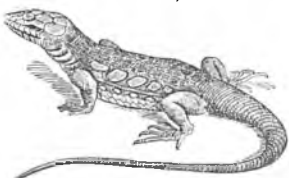

Fig. 4767. Şopirlă.

ŞOPIRLAIŢĂ (*pl.-te*) *sf.* ① # ② Anghină difterică: boala de şopirlaiţă este aceea mai primejdioasă pentru viţei, de care să tîmăduesc ou zămă de burulana ce să numeşte şopirlaiţă, fiartă în apă, sau cu şopirlă verde, care să se omoare în apă şi scurgindu-se singele neolo, să li să dea să bea (DRAGH.) ② # Plantă ierboasă, cu flori albastre, dispuse într-o ciorchină terminală; creşte prin livezi, fîneţe şi păşuni uscate, pe marginea pădurilor şi pe coline nisipoase (*Veronica orchidea*) ③ ④ # = **BUSUIOC-SĂLBĂTIO** ① ④ # **ŞOPIRLAIŢĂ (-ALBĂ)**, plantă cu flori mari, albe, ce creşte prin păşunile mlăştinoase şi pe marginea praielor din regiunile muntoase; numită şi „şopirlă” (-albă), „şopirlă” sau „plesculă” (*Parnassia patustris*) (4768) [şopirlă].

Fig. 4768. Şopirlaiţă albă.

ŞOPIRLAR *sm.* ① = **ŞORECAR** ① [şopirlă]. ○ **ŞOPIRLARIŢĂ** = **ŞOPIRLAIŢĂ** ①.

ŞOPIRLICĂ *sf.* # = **ŞOPIRLAIŢĂ-ALBĂ**.

ŞOPIRLIŢĂ (*pl.-te*) *sf.* # ① Plantă cu flori azurii, rar albe sau trandafirii, dispuse în ciorchini; creşte pe coastele munţilor pietroşi, prin crînguleţe şi tufişuri (*Veronica Bachofeni*) ② Plantă ierboasă, cu fructele ovale, dinţate, cu flori mari, albastre ca cerul şi cu vişioare mai închise, dispuse în ciorchini la subţioara frunzelor (*Veronica chamaedrys*) (4769); o altă varietate a acestei plante, cu flori mari, albastre (*Veronica leucrum*) (4770) ③ ④ = **ŞOPIRLAIŢĂ-ALBĂ** ③ ④ = **AMAREALĂ** ② ③

⑤ = **IARBA-ŞARPELUI** ③ ④

Fig. 4769. Şopirlă.

Fig. 4770. Şopirlă.

○ **ŞOPIRLIŢĂ-ALBĂ** = **ŞOPIRLAIŢĂ-ALBĂ** [şopirlă].

ŞOPI... = **ŞOPĂI...**

ŞOPOT (*pl.-ote*) *sn.* Şopăta, murmur, susur: s'auzi ~ul Izvoarelor ascunse (VLAH.); huetul satului a încetat, lămurindu-se... jelanla pădurii şi ~ul apei (LUNG.) [comp. bg. şepotă, rut. şopot].

○ **ŞOPOTI** (-otesc) *vb. tr. şi intr.* = **ŞOPTI**; Pîraiele umflate curg iute şopotind (ALECS.); riul Tîrgului şoptea în marea şi morile vîlului (DLVR.); Şi s'ascult pe gînduri doina... Sau duosul plîns al apei, şopotind noaptea pe gîrlă (VLAH.) [comp. bg. şopotja, rut. şopotity].

ŞOPRON (*pl.-oane*) *sn.* Adăpost de scînduri sau de nulele împletite, într-o curte, în care stă trăsura, carul, plugul şi unde se păstrează diferite unelte de-ale gospodăriei, nutreţ, etc.; şură (4771): şoproanele lui şi lăzile din plîmîită gêmeau de scule (I.-GH.); trăgeau plugul sub ~ (VLAH.); din faţă, se înalţă un ~ între doi nucii bătrîni (SAD.); Bada, la s'alergi de grabă, Că n'~ viţelul suga (COŞE.) [germ. Schoppen].

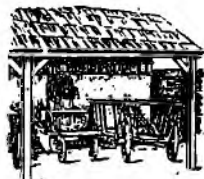

Fig. 4771. Şopron.

○ **ŞOPRU** (*pl. şopre*) *sn.* = **ŞOPRON**: uitîndu-se la grămada de bulumaci de sub ~, o să se gîndească cu durere că zăbrelele nu sînt isprăvite (RR.-VN.); tot în rînd cu acestea veneau grajdurile, ambarele şi şoarele cu toate taofmurile de drum (ODOB.).

○ **ŞOPRŪT** (*pl.-uţe*) *sn. Tr.-Carp. dim. ŞOPRU*: Du-te dară şi te culcă în fundul ~ului (MAR.).

† **ŞOPTĂ** = **ŞOPTĂ**.

ŞOPTEAŢĂ (*pl.-eii*) *sf.* Faptul de a şopti; şopăta, murmur: strea... producînd în toată adunarea o ~, o murmurare semnificativă de mirare şi desaprobare (CAR.); F ca şoptele, cu momela, cu vorbe ademenitoare, linguşitoare: unii, cu şoptele cu momela, te bagă în cîrciumă (JIP.); se luă pe lîngă dînsul ou şoptele, ou momela, viclenîndu-l ca să-i afle puterea (SP.); ~ şi **MO-MEALĂ** ②.

ŞOPTI (-teso) *vb. tr. şi intr.* A vorbi în taină, încet, încît abia să poată fi auzit, a murmura: ~ ouiva la ureche; aceasta se va face cînd va da stăpînul putere slugii şi pre ascuns, ce să zice i va şopti la ureche (PRV.-MB.); ţinură sfat în ascuns... şoptind numai ea 'n biserică de tare (RET.); Şi mă mir eu, cum de vremea Să mai treacă se îndură, Cînd eu stau şoptind cu draga, Mină 'n mină, gură 'n gură (EMIN.); (F): pîraiele... şoptind tainic în mersul lor nefcetat (CRG.); Izvorul, rămas singur, îşi şopteşte cîntecul veşnic (RG.) [comp. bg. şopta].

ŞOPTIT *shst.* Faptul de a şopti; şopăta: aici, în ~ul Izvoarelor şi în freacăta codrilor, a răsunat pentru înflita oară frumoasa noastră doină (VLAH.).

ŞON-ŞOP

ȘOPTITOR *adj. verb.* ȘOPTI și *sm.* Care șoptește: Haid' acum fugind la vale Printre ~ii brazi (coșe).
ȘORECAR *sm.* ① Pasăre răpitoare, cu ciocul scurt și încovoiat; zboară la înălțimi mari și se așază cu deosebire în pădurile de pe lîngă ogare și livezi; stă ceasuri întregi nemișcată, pîndindu-și hrana, care constă mai ales din șoareci; numită și „șopîrlar” sau „uliu-șopîrlor” (*Buteo vulgaris*) ([4772] ① ②)
ȘORECAR-(ALB) = **ULIU-VINAT** ①
③ **ȘORECAR-DE-BALTĂ** = **ULIU-DE-TRÊSTIE** ① ④ **ȘORECAR-DE-IARNĂ**, **ȘORECAR-ÎN-CALTĂT** = **ULIU-ÎNCĂLTĂT**.

Fig. 4772. Șorecar.

ȘORECĂȘ *sm.* Oaș. ② *dim.* ȘOAREC. Șoricel.
ȘORECĂȘ = **ȘORICEL**.
ȘORECESC = **ȘORICESC**.
ȘORECIE = **ȘORICIOAICĂ**.
ȘORECIME = **ȘORICIME**.
ȘORECIU = **ȘORICIU** ②.

③ **ȘORECĂȘ**, **ȘORICĂȘ** *sm.* ② *dim.* ȘOAREC(E). Șoricel: cu aceste glande, șorecătul alergă sub căpoană și miroși slănină (CRG.); Muscalul pune sabia de-a curmesigul și șoricătul trece (VOR.); șoricătul, ce făcu, ce dresă, se furigă în casa harapului (ȘEZ.).

ȘORIC = **ȘORICIU**.
ȘORICĂRIE, **ȘORICĂRIE**, **ȘORICIME**, **ȘORECIME** *sf.*, **ȘORICĂRI** *sbst. col.* ȘOARECE. Mulțime de șoareci: la lumina beșorului, a venit șoricărie..., că pin' a doua zi totul a fost gata (VOR.); Are cuiburi din vechime, Numeroasă șorecime (ALX.); șoricimea, văzîndu-se fără mîreasă... Incepu a se ruga motanului să-i lerte (ȘEZ.); Mulțime de șoricărit El a vinat (DOM).

ȘORICEASĂ = **ȘORICIOAICĂ**.
ȘORICEL *sm.* ① ② *dim.* ȘOARECE ① ② ③ = **BĂTRÎNS** ① ③ = **CODITUCĂ** ① ④ ⑤ **COADĂ-ȘORICELULUI** = **COADĂ** ① ③ ④ ⑤ **ŌCHII-ȘORICELULUI** = **ŌCHIU** ① ① ② ③ *pl.* ④ Un fel de umflături dureroase ce se fac la gîtul calului ① ② *pl.* ⑤ Un fel de circei (umflături) de mărimea șoarecilor, ce se fac primăvara pe sub pîntecele vițelului (ȘEZ.).
ȘORICESC, **ȘORECESC** *adj.* Ce ține de șoareci, al șoarecilor: Odată neamul rîndunesc Avînd o mare ură Pe neamul șoricesc (DOM); ...și îl pofti a veni Cu neamul șoricesc a se 'mprieteni (ALX.); trecură prin țara broștească și prin țara șorecească și tot astfel făcură ca 'n țara șerpească (RET.).

ȘORICIOAICĂ, **ȘORICIOAICĂ**, **ȘORICEASĂ**, **ȘORICĂ**, **ȘORECIE** *sf.* = **SĂRICĂ**: Dar ce faci cu șorecioaica? Îi întrebă circiumarul. — Îmi trebuie pentru leao, i-a răspuns hoțul (RV.-CRG.); el, fără să știe, murea otrăvit cu șorecle: nimerise toamal stîlca ce i se pregătise din vreme (RV.-CRG.).

ȘORICIU ①, **ȘORIC**, ③ **ȘORICIU**, **Băn. ȘORIC** (*pl.-ice*) *sn.* Pielea virtuoasă ce acoperă slănină: fu-mul focurilor în care îl pîrăleau pînă la șoricicu acoperea cerul mahalelei (DLVR.); i se opri preotului un șoricicu în gît (PAC.); purcelul era frumos și rumen de-ți poonea șoricul în dinți (SLV.); într'o zi o prinde pe dînsa oă minca un șoric de slănină (VOR.); dacă se moale șoricu... e semu de vreme moale (ORM.) [comp. **SOR** = probabil lat. suber „plută”].

ȘORICIU ② *adj.* ④ Cenușiu, de culoarea șoarecelui (*verb.* de părul calului) [șoarece].

ȘORLITĂ (*pl.-te*) *sf.* ① ② = **GAIE** ① ① ② = **ZĂGAN** [comp. rut. šulika].

③ **ȘOROF** = **ȘIROF**.

ȘORT (*pl.-turi*) *sn.* ① ① Bucată de pînză, de stofă sau de piele pe care femeile și lucrătorii o poartă dinainte, de la piept în jos, ca să nu-și murdărească îmbrăcămintea ① ② Bucată de stofă sau de pînză, înfrumusețată cu diferite cusături, pe care o poartă femeile ca po-doabă, de la briu în jos (*Tr.-Carp.*, „șurt”, *Mold.*, „pestelcă”) ([4773]: fata... luă în ~ vr'o doi pumni de mîlaiu și presără pe drum, pînă în pădure (isp.) [germ. Schurz; comp. pol. szorc].

Fig. 4773. Șort.

ȘORTULET (*pl.-ete*) *sn.* ① *dim.* ȘORT.

ȘOSEA (*pl.-sele*) *sf.* ① Drum mare, nivelat și bătut, acoperit cu pietriș, care servește de cale de comunicație între localități ([4774]: ~ vicinală, comunală, județeană, națională; pe vremurile acelea și pînă mai încoașe, nu existau în țară nici șosele nici poduri peste gîrle (A.-GH.) ① ② Șoseana (Kisselett), loc de plimbare la marginea Bucureștilor, constînd dintr'o șosea bine pavată și mărginită, de o parte și de alta, de copaci frumoși [fr. chaussée].

Fig. 4774. Șosea.

ȘOSELUI (-ueso) *vb. tr.* A transforma în șosele: drumuri șoseluite.

ȘOSELUTĂ (*pl.-ute*) *sf. dim.* ȘOSEA: pe nisipul șoselutei... pași soldaților răsunau scurt (S.-ALD.).

③ **ȘOSA** = **ȘOSO**.

ȘOSELE *sf. pl.* = **MOMEALĂ** ③.

ȘOȘET (*pl.-ete*) *sn.* Freamăt, murmur: De vinat el n'a vinat, Ori-ș'i-cît s'a sbuciumat... De vuetul văilor, De ~ul trunzelor (MAR.) [ș o ș o i].

ȘOSO (-oșo), **ȘOSA** (-ășe), **ȘUSUI** (-uesc) *vb. intr.* A murmura, a șopti; a foșni: ele se numesc strige... pentru că șoșesc noaptea într'un chip înfiorător (MAR.); nu trecu vreme de o clipă pînă auzi sușulind prin iarbă șopirla (MER) [onom.].

ȘOSOIT, **ȘOSAIT**, **ȘUSUIT** *sbst.* Faptul de a șoșoi; șoapță: n'avea să scoată capul în lume Sultânica... că începeau sușuitul și ponoasele (DLVR.).

ȘOSOITOR, **ȘOSAITOR**, **ȘUSUITOR** *adj. verb.* ȘOȘOI. Care șoșoște, șoptitor: un freamăt des, șosoitor, de frunze, spunea c'o să vremuească (LUNG.).

ȘOȘON *sm.* ① Încălțăminte de iarnă, din postav și cauciuc ([4775]: Încalcioare tîrte rămășițele unor foști ~i (VLAH.); tot așa de serios sta, cînd l-a îndopat ~ii cu hîrtie, de nu putea să-i mai desfundă (BR.-VN.) [fr. chausson].

Fig. 4775. Șoșon.

ȘOȘOI (-oșo) *vb. intr.* = **ȘOSO**: nu e vorbă decît de noul venit: șoșotes, vorbese, născocesc, alcătuesc (NEGR.); Cîntec începea, Cîntec de mîi oîntă... Codrul răsună, Frunza șogotea (PAMF.).

③ **ȘOTIE** *sf.* Poznă, boroboată: îndată-i veni în minte lui Făt-frumos oă Uriasul-zmeilor trebuie să-i fi făcut șotia (CRG.); dezertorul asta vrea să-mi facă vre-o ~ (S.-ALD.); mult mă tem să nu-mi facă vr'o ~ cîlronomii boierului (ALECS.); nu era zi lăsată de Dumnezeu ca ele să nu obicească la spatele lui, să nu-i facă fel de fel de șotii (GN.) [comp. rut. š u t (k a) „glumă, batjocură”].

ȘOTIȘ *sbst.* Un fel de dans de origine scoțiană [germ. Schottisch].

ȘOVĂI, ② **ȘUVĂI** (-ășe, -ăiu) *vb. intr.* ① A se clătina pe picioare: merge Ivan șovăind, cînd la o margine de drum, cînd la alta, fără să știe unde se duce (CRG.); Dimitriu înaintează șovăind, galben, sperios (VLAH.); o pa-sui încă șovăind, se îndreptă către casele domnești (DOM.) ② A căuta pretexte, a se codi de a face ceva: muiarea i se cade să imble după bărbat, iară să nu poată șovăi cu alte tocmole, ce vor fi avut într'alt chip (PRV.-MB.); atunci oiaiații, ne mai avînd încotro șovăi, diata rămase bună făcută (CRG.) ③ A sta la îndoaială, a fi nedumerit, a nu se putea hotări într'un fel sau altul.

ȘOVĂIALĂ, ② **ȘUVĂIALĂ** (*pl.-iei*) *sf.* Faptul de a șovăi; pretext: cînd nu va putea muiarea să imble după bărbat, ce va imbla cu șovăiale, una alta va găsi, să se poată scăpa (PRV.-MB.).

ȘOVĂIELNIC *adj.* Care se codește, șovăitor, codelnic; nedumerit [ș o v a i a l ă].

ȘOVĂIT *adj.* ② p. șovăi ① ② Intertochiat.

ȘOVĂITOR, ② **ȘUVĂITOR** *adj. verb.* ȘOVĂI. Care șovăește, care se codește.

ȘOVĂITURĂ, ② **ȘUVĂITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Mers ș o v a i t; cotitură; intertochietură: atuncea a ieșit un iepure spărlat și a rupt-o la fugă... tot făcînd șovăituri (SE.).

ȘOVAR, **ȘUVAR** *sbst.* ♂ ① = **PAPURĂ** ①: alcătuit în pripă o coveră... cu acoperișul de șovar verde (slv.); mai încoale era o colibă învelită cu șovar (odob.). ② = **BUZ-DUGAN** ② ③ **ȘOVAR-DE-MUNTE**, plantă de nutreț din fam. gramineelor, cu pașii subțiri, puțin comprimați și aspru, cu mici flori verzi, uneori bătând în violet; numită și „fin(-de-livezi)” sau „firuță” (*Poa trivialis*) (4776) [comp. rut. *š u v a r*, srb. *š e v a r*].

***ȘOVINISM** *sbst.* Patriotism fanatic, exagerat, împins la exces [fr. *ch a u v i n i s m e*].

***ȘOVINIST** *sm.* Cel ce afectează un patriotism fanatic, exagerat [fr. *ch a u v i n*].

○ **ȘOVILC!** (mai adesea *repetat*, **ȘOVILC! ȘOVILC!**) *interj. Mold.* Imită mersul unui șchiop: un ciocrlan șchiop... șovilo! șovilo! șovilo! se înfățișază înaintea stinței Dumineci (crg.); iaca într'un tîrziu și un lup șchiop... șovilo! șovilo!... și mă-nincă iapa toată și pe mină (șez.) [comp. **ȘOVĂI**].

○ **ȘOVILCII** (-lesce) *vb. într.* A șchiopăta: a dat-o pe sama ciocrlanului (șchiop), care îndată a și pornit șovilind (crg.) [ș o v i l c i].

○ **ȘOVIRICI** (-lesce) *vb. într.* A se codi, a șovăi, a căuta pretexte: văzînd cerșetorul că nu-i nici un chip să mai șovirească, a pornit la drum (vas.).

○ **ȘOVOIT** *adj.* = **ȘOVĂIT**: parada se întindea ca un șerp pe ~ a uliță (negr.).

○ **ȘOZENIE**, **ȘOZANIE**, *sf.* **ȘODENIE** - *sf.* Ciudățenie; poznă: să vedem ce va ieși din această șozenie (mera); își vor fi pus de gînd să mai facă vre-o șozănie, de care să ridă o bucată de vreme (mera) [ș o d].

○ **ȘPAGĂ** = **ȘPANGĂ**.

***ȘPALIR** = **SPALIER**.

***ȘPALȚ** (*pl.-turi, -te*) *sn.* ♂ Zațul cules sub formă de coloană lungă pe un galion și pe copia căruia se fac corecturile tipografice, înainte de a se pune în pagini: toată prostia omenescă uite așa o văd pe ~ 1 (vlah.) [germ. *S p a l t e*].

○ **ȘPAN** *sm.* *Tr.-Carp.* Vice-comitele unui comitat (în Ungaria): Nu-mi dau mintea, oț o am, De binele unui ~ (brl.); îl timble zmeul să-i fie ~ în decursul vremii (mera) [ung. *i s p a n*].

○ **ȘPANGĂ** = **ȘPANGĂ**.

○ **ȘPARGĂ** *sf.* *Tr.-Carp.* Sfoară: Fie-i femeie șparga și nănaș temnița (brl.) [ung. *s p a r g a*].

○ **ȘPARGĂ** = **ȘPARGĂ**.

○ **ȘPARLI** (-lesce) *vb. într.* A o tui, a o lua la fugă, a o șterge: văzînd eu o vreme ca asta, am șparlit-o la băltă, cu gînd rău asupra mamei (crg.).

***ȘPATIR**... = **ȘPATIR**...

○ **ȘPENTĂL** = **SPENT**.

○ **ȘPERLĂ** = **SPERLĂ**.

***ȘPIS** (*pl.-lauri*) *sn.* ♂ Pată neagră (c) ce iese uneori între cuvinte, prin ridicarea alburii dintre ele în cursul tiparului [germ. *S p i e s s*].

***ȘPIT** (*pl.-turi*) *sn.* ♂ Linie simplă sau infloartă, ornament, etc. ce se pune la sfîrșitul unui articol sau capitol [germ. *S p i t z e*].

***ȘPRIT** (*pl.-turi*) *sn.* ♂ Pahar de vin amestecat cu sifon [germ. *S p r i t z e r*].

***ȘRAPNELE** *sf. pl.* ♂ Obuze încărcate cu gloanțe: Fierbea văzduhul cu un iad, De boambe, de ~ (alecs.); ~ le sburau plînd, tînuind, ca niște păsări nevăzute (s.-ald.) [fr. *shrapnell* < engl.].

† **ȘTAB** (*pl.-aburi*) *sn.* ♂ Stat-major: Cerbii cu coarne lungi, urșii cu coade scurte, Alcătuiu un ~ vrednic a fi privit (alk.) [rus. < germ.].

† **ȘTAER** *sbst.* Un dans de salon, originar din Stiria, la modă în secolul trecut: să-mi găsești vr'un Neam! jucăuș bun, mai ales pentru ~ și minaver (stam.) [germ. *St e i e r* (mark), ung. *st a j e r*].

***ȘTAFETĂ** = **STAFETĂ**.

† **ȘTAFETAR** *sm.* = **STAFETĂ** ①: vulturul se va duce ca ~, să aștepte pe la frații tăi (usp.).

***ȘTAIF** (*pl.-turi*) *sn.* ♂ Întăritura ce se pune

Fig. 4776.
Șovar-de-munte.

pe dinăuntru al călcîiului (la încălțăminte): (Măranii) se tem de ~, care se moale, fiind de coajă de telu, cînd e omăt (șez.) [germ. *St e i f* (leder)].

○ **ȘTALOĞ** (*pl.-oage*) *sn.* *Băn. Graid.* taurul, trecînd... prin o ușă scundă a unui ~, cu coarnezale sale... au rupt pragul cel dedesubt (mch.) [srb. *š t a l o g* < germ. *St a l l*].

○ **ȘTEAJĂR** = **STEAJER**.

○ **ȘTEAMP** (*pl.-turi*) *sn.* *Trans. Băn.* ① Piliug, maiu, pociumb (fr.-cor.) (vic.) ② Presă pentru bătut monete (vas.) ③ Piuă în care se macină piatra (fr.-cor.) [germ. *S t a m p f e*].

○ **ȘTEAND** (*pl.-duri*) *sn.* ♂ Putinică cu capac, în care se pune unt, smîntînă, brînză frămîntată, etc. (4777): un ~, cu smîntînă de jant în el și puțin zarzavat într'un colț (lung.) [germ. *S t ä n d e r*].

***ȘTEAP** *sm.* Ghimpe, țepușă, mărăcine în care se poate înțepa cineva: Tugulea... se căzîni pînă ce-i scoase ~ul (usp.): joacă și bietul popă cu barba prin noroale și prin ștepi, de-i plîngeai de milă (n.-cod.) [srb. *š t a p* < germ. *St a b*].

○ **ȘTEART**, **ȘTERT** (*pl.-turi*) *sn.* ① *Trans. Băn. Mold.* Opați: seara, după ce a aprins baba șterțul, se pun ei la povești (mera) ② Piliu (rv.-crg.) ③ *Trans.* ♂ Lampă de miner (fr.-cor.) ④ Băt crăpăt cu care se amestecă în căldare zărul pus la fiert, pentru a-i scoate urda (brl.) (vic.) (pfc.).

○ **ȘTEAZĂ** *sf. Trans. (fr.-cor.) (vic.)* Piuă.

○ **ȘTEMPAR** *sm. Trans.* ♂ Cel ce macină (în ș t e a m p) piatra scoasă din mină (fr.-cor.).

○ **ȘTEOLNĂ** = **ȘTIOALNĂ**.

† **ȘTERC** (*pl.-cui*) *sn.* Gunoio; așchiuță: (Ion-Vodă) vedea ~ul în ochiul Turcilor, iară birna în ochii săi nu vedea (n.-cost.) [lat. *s t e r c u s*].

***ȘTEREGOALĂ** = **STEREGOALĂ**.

***ȘTERGAR** (*pl.-are*) *sn.* ① Peșchir, prosop: Pe cărarea înflorită care duce la tîntînă, în ~ și în cătrînță merge-o sprintenă Română (alecs.); Ștergar vărgat Feste dealuri (sau peste nori) aruncat (cor.), *ghicitoare despre „curcubeu”* ② ③ Basma de pînză cu care se leagă femeile măritate la cap, maramă (43055): femeile își înfășură capul cu un ~ (negr.) [ș t e r g e].

***ȘTERGĂREL** (*pl.-ele*) *sn. dim.* **ȘTERGAR**: Ștergărel vărgat Pe culme-aruncat (cor.), *ghicitoare despre „curcubeu”*.

***ȘTERGĂTOR** *1. adj. verb. ȘTERGE*. Care șterge. 2. *sm.* Cel ce șterge: (fusesse) ~ de pete într'o ulicioară tristă din Iași (crg.).

3. **ȘTERGĂTOARE** *sf.* ① *Maram.* (brl.) = **ȘTERGAR** ② ③ Cîrpă de șters: ~ de praf.

***ȘTERGE** (șterg; *pf.* ștersel; *part. șters*) *1. vb. tr.* ① A scoate sudoarea, apa, praful, etc., trecînd pe deasupra cu un ștergar, cu o batistă, cu o cîrpă, cu buretele, etc.: a-și ~ minile, obrazul, fruntea, nasul, ochii, lacrimile; o mulară den cetate... Începu a uda picioarele lui ou lacrăme și ou pârul capului ei ștergea (cor.); ~ vasele; ~ tabla cu cîrpă, cu buretele; ~ praful de pe masă; ~ cărțile de praf; vino de mă lipește și mă șterge de cenușă, și cînd te-î întoarce, îți voi da azimă caldă (usp.) ② A scoate, a face să dispară culoarea, scrisul, etc., a nu lăsa nici o urmă, a rade: a-și ~ roșii de pe buze; ~ varul de pe pereți; ~ o pată de cernelă cu guma; ③ ~ pata infamiei; du-te și spune sătenilor dmăitale... că pe unde te-a scuipat boierul, te-a sărutat Domnitorul țării și ți-a șters rușinea (crg.) ④ A trece cu condeiul peste ceva scris sau tipărit: ~ un cuvînt, o frază; ~ un nume de pe listă ⑤ A curăța prin frecare: ~ tacimurile, argintăria ⑥ A face să dispară, a nimici, a prăpădi: acest schit a vroit însă Dumnezeu să-l șteargă de pe fața pămîntului (orig.); să nu omuva te ~ mpingă păcatul să faci una ca asta... că te șterg de pe fața pămîntului (alecs.) ⑦ ⑧ A face să se uite: ce acela lăste milos și șterge păcatele lor (cos.); vorbele lui n'au putut șterge impresiunea urîtă ce mi-a făcut ⑨ A trage: se vîră... în odale la Ivan și-i șterge o palmă prin somn (crg.) ⑩ A șterpele, a fura: așteptă... fără să închiză ochii, trîndu-se cu gîndul cum să șteargă slăbînțele spînzurate în

ȘOV-
ȘTE

ȘTE-ȘTI -podul oasei (OLVR.); Nu știu cui plierse-o pușcă și ziceau o'am șters-o eu (SPER.) ¶ ① F A o ~, a o tuli, a o lua pe-ai încoalo, a fugi: încăleacă și o șterse, luându-și rămas bun de la babă (OLVR.); jucați-l o figură, două, până uită de costum, și pe urmă o ștergem (CAR.).

2. *vb. refl.* ① A-șiusca, a-șiscoate (cu ștergarul, cu batista, etc.) sudoarea, apa, etc. de pe o parte a corpului: a se ~ de sudoare; a se ~ pe mîini, la ochi; a se ~ de sînge pe obraz; ②: cît te-ai șterge la ochi, înfîo clipă: oft te-ai șterge la ochi, ceata sosit în fața mulțimii (OLVR.); se gîndi la lup și, cît te-ai șterge la ochi, lupul fu aci (ISP.); ③ **BOT** ①, **BUZA** ① ¶ ② A se scoate de undeva, a se rade ceva scris, desenat, zugrăvit, etc.: șteargă-să den cartea celor vii și cucei drepti să nu sâ scrie (ECL.) ¶ ③ A se pierde, a nu se mai vedea, a dispărea, a nu mai rămînea nici o urmă: casele fug, se șterg ca niște năluci în urma noastră (VLAR.); A lumii temelie se mișcă, se clătește, Vechile-i instituții se șterg, s'au ruginit (ALX.) [lat. *extēgēre*].

○ **ȘTERGURĂ** (pl.-uri) *sf. Trans.* Peșchir, propșop, ștergar: În pădure năsoni, în pădure cresoui, Acaasă de m'au adns, Ștergura casei m'au pus (GOR.), *ghicitoare despre „mătură”* [șterge; comp. **MINĂȘTERGURĂ**].

ȘTERPELI (-iesec) *vb. tr.* F ① A atinge ușor în treacă: acest muncitor numai șterpelește pămîntul (COST.); pahaurl șterpeli nasul d-lui șef, învinețindu-l (D.-ZAMF.) ¶ ② A o șterge, a o tuli, a se furișa de undeva, a pleca în fugă: am șterpeli-o d'acasă numai cu beșica cea de porc (CRG.) ¶ ③ A fura: ațla de caii lui Sfeti-Petre și-și puse în gînd să-l șterpelească (MAR.); după ce a șterpeli palușul, a luat-o la papuc (VAS.); Începu a șterpeli ba o găină, ba o rață, ba ouă de prin ouibare (SAD.).

ȘTERS 1. *adj.* ① p. ȘTERGE: un cuvînt ~; mai multe nume ~e de pe listă ¶ ② Fără lustru: coloare ștersă; șepci cu ocozoroacele de lac crăpate și ~e de lustru (D.-ZAMF.) ¶ ③ Ros prin frecare: monedă ștersă; ④: rublă ștersă ~ **RUBLĂ** ① ¶ ⑤ Disparut din minte: amintiri ~e ¶ ⑥ ~ **NESTERS**.

2. Faptul de a șterge: ~ul prafului.

ȘTERSĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Ceea ce s'a șters, s'a ras de undeva: avea un vraf de hirtii pe masă, pline de ștersături (D.-GH.) [șters].

○ **ȘTEART** ~ **ȘTEART**.

ȘTEVIE *sf.* ① Plantă ierboasă din fam. umbeliferelor, cu frunze luitoare, cu flori albe sau trandafirii; crește prin livezile și pășunile umede, prin pădurile și văile umbroase din regiunea muntoasă; numită și „ștevie-de-munte” sau „faptul-mare” (*Astrantia major*) (H 4778) ¶ ② Plantă ierboasă din fam.

Fig. 4778. Ștevie.

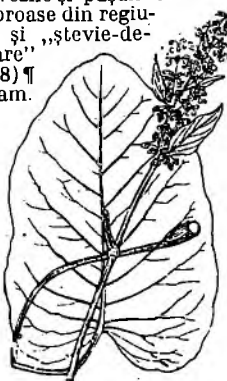

Fig. 4779. Ștevie.

poligonaceelor, cu flori verzui ce formează o paniculă la virtul tulpinii; numită și „ștevia-stineior” sau „urzica-raței”; crește prin pășunile de pe lîngă stînele de oi, în regiunea muntoasă (*Rumex alpinus*) (H 4779) ¶ ③ = **MĂCRIȘUL-CALULUI** ¶ ④ = **DRAGAVEI** ¶ ⑤ **ȘTEVIE-BUNĂ**, **ȘTEVIE-DE-GRĂDINĂ**, plantă ierboasă din fam. poligonaceelor, cu flori verzui; originară din Austria, e cultivată la noi ca plantă culinară; are proprietăți astringente și depurative (*Rumex patientia*) (H 4780) ¶ ⑥ **ȘTEVIE (-DE-BALTĂ)**, plantă cu flori verzui sau galbui, dispuse în verticile multiflore; crește prin locuri mlăștinoase, pe marginea lacurilor și a riurilor (*Rumex palustris*) [vsl. *șta vije*].

ȘTI (știu; *pf. știți; part. știut*) 1. *vb. tr. și într.* ① A

avea cunoștință de ceva: de unde și cînd Valahii au început a se chema așa, nici știu, nici ațtu (RET.); se apără înaintea tatălui său că nu știe la sufletul său nimic (ISP.); cînd scapi mămăliga din mînă, fără să știi, ai un neam flîmînd (GOR.); ②: de-ar ști omul ce-ar păți, dinainte s'ar păzi; nu știe ce vrea, se zice despre omul nehotărît; știe multe, e foarte iscusit, e plin de fineță; știi cine, știi ce, se zice cînd nu voim să numim persoana sau lucrul despre care e vorba, dar pe care-l cunoaște persoana căreia ne adresăm: m'am înfîntit cu omul pe care-l știi; știi ce ți-am spus la plecarea; știu eu ce știu, am

Fig. 4780. Ștevie-bună.

eu motivele mele, se zice cînd cineva nu vrea să se explice lămurit: treaba se îngroașă, boieri d'voastră! ascultați-mă pe mine, că știu eu ce știu (ALECS.); se dote mai oft colo, uitîndu-se la meseni și rinjind: se vede că știe ea ce știe (ALECS.); ③ **ȘOFRAN** ①; nu știu, n'am văzut, se zice de acela care se ferește de a da mărturie despre cele văzute sau auzite; tu știu una, eu știu mai multe, vei fi avînd tu motivele tale sau punctul tău de vedere, dar am și eu motive mai puternice; să știu bine că..., chiar dacă s'ar întîmpla: să știu bine că mă duc la mănăstire, pline și sare cu el nu mai mîncînc (CAR.); nu mă mai duc la școală, măcar să știu bine că m'or omori (CRG.); — *vb. într.*: știa și Vasile-Vodă de toate ce se lucrează în Iași (M.-COST.); cu toate că erau viteji, știau de frică (RET.); tatăl său nu mai voia să știe de hot, de oare ce i-a ajutat Dumnezeu să vadă merele (ISP.); a-i ~ de știre, a se interesa de el, a-i păsa de el: nimeni, nimeni nu vine să mă vadă, nimeni nu-mi știe de știre (VLAR.); ade-văratul sfînt Nicolai se vede că a știut de știrea mea, că numai laca ce intră afurislui de băiet în școală (CRG.) ¶ ④ A cunoaște: știu pe unul care nu se teme de tine; cine nu te știe te vinde, iar cine te știe te cumpără (ZNN.); știu eu o polană în pădure, chiar aici p'aproape (CRG.); îmi știu datoria; oile după el merg, că știu glasul lui (COR.); Poarta... pune Domn pre care nu-l știe țara (NEC.) ¶ ⑤ Urmat de un predicativ: nu te știam bolnav, altfel veneam să te văd; îl știu vinovat de multe abateri de la datorie; îl știe deprins cu frigul ¶ ⑥ Nu știu cine, nu știu care, nu știu ce, nu știu unde, nu știu cum, etc., arată persoana, lucrul, locul, modul, etc. care nu se poate defini mai de aproape: mă duc în lume și nu voi rămînea pentru nu știu ce (ISP.); în toată ei făptură E-nn nu știu cum și-nu nu știu ce (EMIN.); ⑦ **NUȘINE**, **NUȘCE**, **NUȘCUM** ¶ ⑧ Dumnezeu știe, numai unui Dumnezeu știe, se zice cînd vrea cineva să dea o idee mare despre ceva: și cîte a tras, pînă s'a văzut la oasa lui, numai unui Dumnezeu știe (CRG.); în spec. cînd e vorba să se arate neputința în care se află cel ce vorbește de a-și lămuri un lucru, de a da o explicație satisfăcătoare: Dumnezeu știe ce face el cu ațtia bani; numai Dumnezeu știe dacă va scăpa cu zile ¶ ⑨ A poseda o știință, o artă, o meserie: Veliico... au fost zicînd că omul oare nu știe carte este un dobitoc, adevă unde nu știa oarte Cantemir-Vodă (MUST.); sărmană omule, dacă nu știi boabă de carte, cum ai să mă înțelegi? (CRG.); Despot... au fost știînd multe limbi: frințește, nemțește, grecește și lătimește (GR.-UR.); Astăzi chiar și copiii știu jocurile toate (ALX.); ~ să șorle, să cînta, să joace; adesea urmat de verbul la infinitiv, cu sau fără *prep.* a: noi știm a învîrți sapa, oasa și seorea, dar dumnezevoastră... știți a face din alb negru și din negru alb (CRG.); Mărta-m'aș, mărta, Cu suveica nu știu da, Cu badea nu știu juca, Pita n'o știu trîmînta (K.-BRB.); abs.: cel ce toate știe, dar nioi una bine știe, oa cel ce nimic știe (GOL.); ⑩: cine știe carte are patru ochi; știe și el cît au uitat alții (PAMF.) ¶ ⑪ A avea în memorie: ~ lecția, o poezie, rolul; ~ pe de rost; Și el cînta un cîntec Și-l știu de-atunci și eu (COȘA) ¶ ⑫ A putea, a fi în stare, a se pricepe: voin și să mă apăr; știe să sufere în tăcere; știu să păstrez o taină; acum, cum amarul voui ști leși de-aci? (RET.); ar trebui să se îndemne să afle, oa să știe și ei spune celor ce i-ar întreba (ISP.) ¶ ⑬ A fi pus în cunoștință de ceva, a afla, a fi informat, a prinde de veste: să știi că fata lui se

marită în curind; cea ce va cumpăra lucru de furat și dacă va ști, îl va întoarce înapoi... acesta nu va avea certare (PRV.-LP.); zicea că de ar ști halna de pre dinșul gândul lui, o ar băga în foc (GR.-UR.) ¶ Se întrebuințează în diverse locuțiuni care arată îndoiala, în spec. cu privire la ce ar putea să se întimplă: mai știți păca-tul! poate să-ți lase înaltele un leure (CRG.); știu și eu cine știe? mai știți! ¶ Știți colea? COLEA.

2. vb. refl. A fi știut: nu se știe cine a întemeiat acea biserică ¶ A se cunoaște pe sine, a ști în ce stare se află el însuși: se știe cu cuiul la inimă (PANN); dacă te voin prinde cu ovesă, nu-ți va merge bine, pentru că eu așa-s dedată, de cînd mă știu p'aici (MERA); nu se știe la sufletul ei cu nici o prihană (SP.); nu mă știu vinovat ¶ A fi cunoscut cu cineva: l-au trimis la Tighinea... ca să stea la sulțanul și la mirzaci să așeze acest lucru, știindu-l că se știe cu dinșii (MCC.) [lat. scire].

ȘTIFT (pl.-turi) sn. ¶ Tîntă, cuișor ¶ Cuișor de lemn ce se bate în tăpile și tocurele încălțămîntei [germ. Stift].

ȘTIGLIȚĂ (pl.-te) sf. Băn. Trans. = STIGLETE.

ȘTIINȚĂ (pl.-te) sf. ¶ Cunoștință, știre: cel fără nici o ~ ca un orb se socotește, și de are ochi (COL.); aceasta s'a făcut cu știința mea; Doamne, nu știu dacă ai ~ ori ba, dar eu știușo la poarta raiului de multă vreme (CRG.) ¶ NESTIINȚĂ: neștiința la om ca o noapte a minții (COL.) ¶ Totalitatea cunoștințelor pe care le posedă oamenii despre o materie: știința astronomiei; științele matematice; Facultatea de științe ¶ Cunoștințe ce se dobîndesc prin studiu sau meditațiune; EXACT O, FIZIC O, NATURAL O, OCULT O [lat. scientia; sensurile O și O după fr. science].

*ȘTIINȚIFIC adj. Privitor la științe, ce ține de științe: cercetări ~ [fr. scientifique, modificat după știință].

*ȘTIINȚICEȘTE adv. În mod științific.

ȘTIM sm. ¶ Firele de lînă înecitate rămase după ce s'a dăruit și periat: ~ul ieșit din plocade se toarce și se face iarăși țoale de purtat (LUNG.) ¶ Părul capului: strînge-ți ~ul, că-ți dă în ochi (RV.-CRG.) [srb. štîm].

ȘTIMĂ = ȘCHIMĂ O.

ȘTIOALNĂ, ȘTIOALNĂ, ȘTEOLNĂ (pl.-ne) sf. Mold. Bucov. Trans. ¶ = BULBOACĂ: după aceea svirleam pietrele pe rînd în știoalna unde mă scăldam (CRG.); femeia se duce și dă drumul ucleorului într-o știoalnă și hal înaltele (VAS.); se uită tot în apă, să nu oalce cumva într-o știoalnă (RET.) ¶ Băltă, băltoacă provenită din ploaie: ooplii negustorilor de nimica toată se înfrățesc cu poreii... în știoalnelor murdare (RG.) ¶ Trans. Băn. Coridorul care conduce în interiorul minei (MCC.) [germ. Stollen; rut. štölnja].

ȘTIOB (pl.-oburi) sn. ¶ Vas de lemn în care se varsă lăturile: după ce a dus-o (pupăza) în casă, a băgat-o într-un ~ și a udat-o (VAS.) [rut. štovb, štub, "trunchiu scorburos"].

ȘTIOBILC! interj. Imită sgomotul produs de cufundarea bruscă a unui corp în apă, bîlbîble! Răciți tot! ștîoble! în băltă (SEV.).

ȘTIOBILCĂI (-ăsc) vb. intr. A (se) bălăci în apă; a (se) cufunda cu sgomot în apă [știo-bilc].

ȘTIOALNĂ = ȘTIOALNĂ.

ȘTIOMP sbst. Olt. Băn. Tăruș, pociumb, par bălăt în pămînt [comp. germ. Stumpf].

† ȘTIOPI (-opesc) vb. tr. = ȘTUPI.

ȘTIOPILC! (mai adesea repetat ȘTIOPILC! ȘTIOPILC!) interj. Imită mersul unui schiop: nu știu cum îl nimeresc în sold, și de atunci Luca, ștîopilei ștîopilo ca cel mai scurt la un picior (MERA) [comp. ȘOVLIC].

ȘTIPENDIU = ȘTIPENDIU.

ȘTIR sm. ¶ Plantă cu tulpina virtuoasă, acoperită cu peri scurți; florile sînt verzi și reunite într-un mare spic compus; numită și „știr-verde”, „știr-sălbatic” sau „știr-porcescă” (Amarantus retroflexus) ¶ Mică plantă ierboasă, cu tulpina ramificată, întinsă pe pămînt sau ascendentă; face flori verzi, dispuse în ghemulețe rotunde, reunite într-un spic; numită și „știr-bun”, „știr-mic”

sau „moțul-curcanului” (Amarantus blitum) (4781); varietatea aceasta de știr e comestibilă, și la țară se face din el borș, plăcinte mici cu brînză de vacă, etc.: de-aș fi împărat, aș trage 500 la țalpe oăru! ar mai îndrăzni să mai samente ~ pe fața pămîntului

Fig. 4781. Știr.

Fig. 4782. Știr-roșu.

(ALECS.); APROAPE 1 O ¶ ȘTIR-ROȘU, plantă cu tulpina păroasă și cu frunzele roșii ca singele; face flori purpurii, așezate în ghemușoare la subțioara frunzelor superioare sau în spice lungi și subțiri, formînd o paniculă ramificată; originară din India orientală, e cultivată ca plantă ornamentală (Amarantus sanguineus) (4782) [bg. srb.].

ȘTIRĂ adj. f. Stearpă (despre animale și despre femei: cum observă el că cutare juncă sau vacă e ~, îndată și întrebuințează fel de fel de mijloace (MAR.) [comp. alb. štjerra, gr. στέρρα; comp. și bg. štiru, štirica, srb. štirka].

ȘTIRB 1. adj. ¶ Căruia-i lipsesc unul sau mai mulți dinți: ~ de un dinte, de mai mulți dinți; un prichindel de băiat, ~ de doi dinți din față, își făcu loc prin mulțime (S.-ALD.); Pentr' o țir' de loc de gură, Nu iau fată știrbă 'n gură (K.-SRS.); știrba-baba-cloantă = CLOANTĂ O ¶ Cu tăișul tocit: fereștrău ~; cutit, topor ~.

2. sm., ȘTIRBĂ (pl.-be) sf. Om știrb, femeie știrbă: Toată fata Sare balta, Numai știrba scoate limba (K.-SRS.) [vsl. štrubū].

ȘTIRBI (-besc) 1. vb. tr. ¶ A face știrb ¶ A rupe într-unul sau mai multe locuri cîte o bucată dintr-un obiect tăios: ~ cutitul, toporul ¶ A micșora, a împuțina, a răslui, a ciuinti: Bogdan-Vodă... nu în beții și oșpețe petrecea... ca să nu știrbească țara ce-i rămăsese de la tată-său (GR.-UR.); N'a-vea cînd coșarul să și-l îngrădească, Zilele de lucru să nu le știrbească (PANN); ori-ce înclinare oare știrbește vitejia în lupta vieții e o slăbiciune oare te face să rămi în urmă (BAS.) ¶ A strica, a desființa, a abroga: Și din bătrîni e obiceiul în cinstea sfinților să boi — Iar legea n'o știrbesc pîrîinții (COSE).

2. vb. refl. ¶ A rămînea știrb ¶ A se rupe una sau mai multe bucăți dintr-un tăios: s'a știrbit cutitul, toporul, fereștrăul ¶ A se micșora, a se împuțina, a se ciuinti.

ȘTIRBIC (pl.-ice) sn. Trans. (VIC.) (PAC.) Băt lung cu care pescarul scoiciorăște pești printre pietre, spre a-i face să iasă din ascunzători [comp. ȘTIOBIC].

ȘTIRBINĂ (pl.-ine) sf. Locul unde a lipsește o bucată de obadă, sau unde s'a rupt una sau mai multe din maselele unei roți de moară; vine roata la ~, vine și timpul meu, va veni vremea cînd îmi vei cere ajutor, cînd vei avea nevoie de mine [vsl. štrubinaj].

ȘTIRBIT adj. p. ȘTIRBI ¶ NESTIRBIT.

ȘTIRBITURĂ (pl.-turi) sf. ¶ Locul unde a lipsește un dinte, unde s'a rupt o bucată din ceva, lă-sînd un gol: aceste dau înțilu printr'un fel de ~ de zid (GRG.) ¶ = ȘTIRBINĂ ¶ Micșorare, împuținare, ciuintire, ciuintitură: nu admîtea nici o ~ a drepturilor sale ¶ Om știrb, femeie știrbă [știrbi].

ȘTIRCĂ (pl.-ci) sf. ¶ = MUSTUIȚOR ¶ = STEART O ¶ Olt. A Un fel de cociorău cu care se amestecă varul într-o varniță (CIAUS.) ¶ Olt. Prăjină legată la un capăt cu cirpe, cu care se spală țevile cazanului de spirt (CIAUS.).

ȘTIRE *sf.* ① Faptul de a ști ② Cunoștință, știință: cu ~a, fără ~a mea; s'aveți în ~ o'am găsit să vă căsătorească pe amândouă (oos); a nu ști și mai ști ce a devenit: puțin au rămas pe aici și nu le mai știu de ~ din oști au fost cu noi (VLAH.); în ~a lui Dumnezeu (sau a Domnului), în voia lui Dumnezeu, încotro-l va îndrepta Dumnezeu: îl dase drumul pe gîrlă, lăsându-l în ~a lui Dumnezeu (ȘP.); acum porîniți în ~a Domnului, că se zărește de ziuă (RET.); l-a avut Dumnezeu de ~, l-a știut Dumnezeu de ~ (CIAUS.); a avut Dumnezeu grijă de el, a avut noroc în viață ③ Veste: crăutul fără cale și fără ~ au venit asupra lui (GR-UR.); nimărul a-minte n'au fost să le dea ~ (MUST.); n'am nici o ~ despre dînsul; am primit știri bune, rele de la el.

ȘTIRI (-iresc) *vb. refl. Mold. F* A i se înăspri laringele (de pe urma tusei, răceleii, etc.): mi s'a stirit gîtul [ș t i r i].

○ **ȘTIRICI** (-icesc) *vb. tr. Băn. Trans.* ① A cerceta, a întreba pe unul și pe altul, a iscodi ② A comunica, a da de știre.

ȘTIRIGOALIE ~ **STEREGOALIE**.

○ **ȘTIROȘ** *adj.* Acricios, aspru ca știrul [ș t i r].

ȘTUBECIU, **ȘTUBECIU** *sbst.* Un fel de ceruză întrebuințată la prepararea sulimanului [tc. i s t u b e ğ i].

ȘTUBEIAȘ, ○ **ȘTUBEIEȘ** (*pl.-se*) *sf. dim.* **ȘTUBEIU**: Am două ștubieleșe, zîna-s pline, noaptea-s goale (GOR.); *ghicitoare* despre „ciobote”.

ȘTUBEIU (*pl.-ele*) *sn.* ① *Olten. Băn. Trans.* Trunchiul găunos, așezat peste un izvor, ca ghizdurile unui puț, astfel ca apa să curgă printr-o deschizătură practică în mijlocul trunchiului. (LAUG.) (LUG.) (DENS.) (□ 4783): Ci-aș șbura din teiu în teiu, Și-aș bea apă din ~ (NOV.) ② *Olten.*

= **BUDURQIU** ③ *Mold. Bucov.* Butuc gros și scobit în care se păstrează mălaiul, cenușa și diverse alte lucruri mărunte: Am un ~ cu mao, Șade cu gura 'n jos și nu se varsă (GOR.); *ghicitoare* despre „coșul casei”; a pus ooruna 'n tindă după ușă, într'un ~ cu cenușă (VAS.); peste cîțiva ani pot s'ajung dechiu la vr'un mitoc și să string un ~ plin de galbeni (CRG.); el a scos din înfundături de stîncă... pe Mocani cu oaciula cît un ~ (RG.) ④ *Mold. Bucov.* Stup primitiv dintr'un Fig. 4783. Știubeiu. butuc găunos (*in spec. de teiu*); uleiul, coșniță: în zîna de Sf. Alexi, să miști toate ștubielele din loc (VOR.); cu mîierea și ceara de la două ștubiele, sateanul își plătește toate dările sale (DON.) [comp. rut. s t u b „bustean scorburos”; ~ și ȘTIOB].

○ **ȘTIUC**, **ȘTUC** (*pl.-ueuri*) *sn. Olten. Trans. Bucată:* împărțat a stat în loc și a luat un știuc de pămînt și l-a sucit, l-a învîrțit, și a dat oala gata (GR.-N.) [germ. S t ū c k].

ȘTIUCĂ (*pl.-ei*) *sf.* ① Pește de apă dulce, cu corpul lung și rotunjit, capul mare, prelung, turtit, terminat în forma ciocului de rață; gura-i largă e despicată pînă subț ochi; făciele tari, osoase, și cerul gurii sint garnisite cu o perie de dinți, mari și mici, recurbați înăuntru, în număr de peste 700; e de culoare negricioasă-verzuie pe spate, și argintie-afumată pe pîntece; e unul din peștii cei mai lacomi, crește foarte repede și ajunge pînă la o greutate de 15-20 de kgr. (*Esox lucius*) (□ 4784) ② **ȘTIUCĂ-DE-MARE**, pește de 50-80 cm., cu spinarea verzuie și pîntecele alb; trăiește în marea Neagră și în Mediterana; numit și „țipar-de-mare” sau „zargan” (*Belone belone*) (□ 4785) [bg. srb. s t u k a].

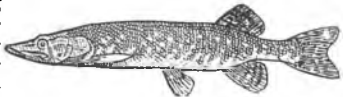

Fig. 4784. Știucă.

Fig. 4785. Știucă-de-mare.

ȘTIUCĂ (*pl.-te*) *sf.* *dim. ȘTIUCĂ.*

○ **ȘTIULBIC**, **ȘTIULBUC** (*pl.-ce, -cui*) *sn. Trans.* (CONV.) *ȘTIULBIC.*

○ **ȘTIULBICA** (-ie) *vb. tr. Trans.* (CONV.) *ȘTIULBIC.* A răscoli printre pietre cu știulbicul, spre a scoate peștele din ascunzători.

○ **ȘTIULBINĂ** (*pl.-ne*) *sf. Trans.* (CONV.) = **BULBOANĂ** [ș t i o a l n ă + d u l b i n ă].

○ **ȘTIULDIC** *interj. Trans.* = **BILBIBIC** cînd a văzut că întindem puștile cătră el să-l pușcăm, ~! în fundul flintinii, și nu l-am mai văzut (RET.).

○ **ȘTIULDIC** *sf.* (RV.-CRG.) *ȘTIULBIC.*

○ **ȘTIULDICA** (-ie) *vb. tr. și refl. Trans.* A (se) cufunda, a (se) da afund: se știuldice în fundul flintinii (RET.) [ș t i u l d i c i].

ȘTULETE, **ȘTULETE** *sm.* Ciocălaul porumbului, pînă n'a fost curățat de boabe, drugă: s'au așezat lîngă el cu copiii și cu nevaste și curățat folie de pe ștuleți (LUNG.); tot bombănea mereu, ocărînd pe un om ce-si cecoa un ștulete de porumb în spuză (D.-ZAMF.).

ȘTIUT *adj. p. ȘTI.* Cunoscut: e un lucru ~ de toată lumea ① **NEȘTIUT.**

ȘTIUTOR *adj. verb. ȘTI și sm.* Care știe: Domnul Chr. lăste știutorul gîndurilor și inimilor omenești (VARL.); Știutorule de inimă, lă aminte spre cel rău (VLAH.); *ATOTȘTIUTOR* ② **NEȘTIUTOR.**

† **ȘTIUTURĂ** (*pl.-uri*) *sf.* Cunoaștere, cunoștință: Domnul Dumnezeu lăsa a crește... în mijlocul raiului... pomul știuturii binelui și răului (PAL.) ③ **NEȘTIUTURĂ** [ș t i u t ă].

ȘTOFĂ = **ȘTOFĂ.**

† **ȘTRAF**, **ȘTREAF** (*pl.-furi*) *sn.* Amendă, gloabă: zice că strică vitele... și dacă le prinde, plătim ștraf (GR.-N.); o cucușă are plătește ștraf la Viena, pentru că-și bătea servitoarea (I.-GH.); avem ștrafuri destule pentru vite ori dacă tai ceva de foc din pădure (GR.-N.) [rus. s t r a f ū germ. Strafe].

ȘTREANG (*pl.-guri*) *sn.* ① Funie, frînghie: roatele uneori sint legate cu ~uri (ȘP.); și l-au legat pre el ou două ~uri noș (COR.) ② *Funie* de spinzurat: ei se înfîșează... spinzurătoare: un grindeu de stejar stă prins în zid de amîndouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anină ~ul (NEGR.); se suie 'n ~ cîntînd, par'ar merge la bai (GN.); pentru o pară, își pune ~ul de gît (PANN); la spune-mi oum îl chiamă pe acel hoț de ~ (FIL.) ③ *Sleau, funie* legată de hubă și de care trage calul înhamat la o căruță (□ 2507. B. 4): într'o clipă murgul russe ~ul (OLVR.) ④ *Cravată* [ung. i s t r ă n g germ. Strang].

ȘTRENGAR *sm.* Băiat destrăbălat, care bate podurile fără nici un rost, făcînd tot felul de pozne; derbedeu: cu un gest de ~, își turtește pe ceață pălăria spartă 'n fund (VLAH.); avea o căutătură și un jumblet de ~ (GN.); Teodoros era cea ce Francezii numesc „un gamin”, iar pe românește un ~ (I.-GH.) [ș t r e a n g; înțelesul actual s'a desvoltat din cel primitiv de „(om) bun de ștreang, bun de spinzurat”].

ȘTRENGĂRESC *adj.* De ștrengar: se ținea pe cal cu mare îndemînare, călărînd pe o rină, în mod ~ (D.-ZAMF.); privirea, gesturile, toată ființa ei avea un aer ~ (VLAH.).

ȘTRENGĂREȘTE *adv.* Ca un ștrengar: nici nu întrebă care-le lucrul și urcă ~ scara la coș (LUNG.); zorelele... se acăiau ~ pînă și de ulucii ștreșinelor (D.-ZAMF.).

ȘTRENGĂRI (-ărese) *vb. într.* A umbra haimana ca un ștrengar; a avea purtări, apucături de ștrengar: își trimiteau copiii la dascălul Chlosea, ca să nu ștrengărească pe uliță (I.-GH.).

ȘTRENGĂRIE *sf.* Faptă, apucătură de ștrengar: Don Fabrizio trebuia să se lase de ștrengării (D.-ZAMF.).

ȘTRENGĂRIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Fată cu apucături de ștrengar: al ștrengăriișo, de astea mi-ai fost dumnea! (D.-ZAMF.).

○ **ȘTRIMF**, **ȘTRIMP** *sm. Trans.* ① Ciorap: ștrimptii se împletesc cu acele din lîină țigale (PAC.) [germ. pl. Strümpfe].

• **ȘTULETE** ~ **ȘTULETE.**

ȘUBĂ (*pl.-be*) *sf.* ① *Olten. Băn.* Manta țărănească, lungă pînă la glesne, făcută din dimie albă sau colorată și împodobită uneori cu găitane (□ 4786): își întoarce șuba după cum suflă vîntul (ZNN.); ②:

e mai aproape cămășa decât suba (ZNN.), ne pasă mai mult de noi decât de alții, interesul nostru e mai aproape decât al altora ¶ @ Manta lungă și largă, căpșuită cu blană, ce poartă orașenii iarna, bundă: provincialul îmblă încotomănat într-o grozavă ~ de urs (NEGR.); el, cu o ~ pînă în pămînt... uroa scările (D.-ZAMP.) [srb. suba a, ung. s u b a].

○ **SUBEICA** (pl.-ci) *sf. Trans.* ① **SUBĂ** scurtă purtată de femei: Dar mîndra cu subeica E oablă ca secera (IK.-BRB.) [comp. și rut. s u b e i k a].

SUBRED *adj.* ① Plăpînd, care nu e destul de robust, destul de rezistent, a cărui sănătate e mereu amenințată, care se poate îmbolnăvi dintr-un moment în altul: aș fi fost mulțumit să poată dormi prietenul meu, care era mai ~ și mai trudit decât mine (VLAH.); I-au bîrbit necazurile... boala nevestei-si și sănătatea lui ~ și ciște și mai ciște (BR.-VN.); ~ a ființă a lui Moroi, care nu trăia... decât pentru umilință și decepție (OLVR.); ②: țara, de abia înfighebată, e ~ și încă în alcătuirea ei din lăuntru (VLAH.); ¶ ③ Lipsit de soliditate, fragil, care stă ca cadă: viitorul... se da tumba din deal în deal, gata să turtească colibe (DEM.); să treacă, îi era frică o' o' fi saicia ~ și s' o' rupe cu ea (R.-COD.).

SUBREZENIE *sf.* Starea a tot ce e subred, fragilitate: în răzărea în minte subrezenia, smerenia și drăgălașenia nevestei lui (LUNG.); cazuri întîmplătoare chiar atunci... dovedeau subrezenia garanției inamovibilității (BR.-VN.).

SUBULIȚA (pl.-te) *sf.* ① *dim.* **SUBA**.
○ **SUBUȚĂ** (pl.-te) *sf.* ① *dim.* **SUBA** ¶ @ **Băn.** Suman scurt: subuța... e o haină din lînă albă, cu mineci, care ajunge numai pînă la genunchi și se poartă peste pieptar (LUG.).

○ **SUC** **Băn.**, **SUB**, **SUF** *Trans. sm.* Măsură de lungime egală cu a șasea parte dintr-un stînjene: un băț de un suc de lung (MAR.); Inima gorunului... De nonă sufi de lungă (BIB.); — *sf.* **sn.** (pl. suhuri): trimite Dumnezeu la dînsul să-i facă un lanț gros tare, și de 94 de suhuri să-i fie amnarele (VOR.) [germ. S c h u h].

○ **SUCADA** *adj.* *F Mold.* Mare de tot, enorm, colosal: serdăreasa are niște ochi ~ și o guriță numai atîtica (ALECS.); fiindcă decorația ce-ți hărăzesc este mai ~, și-o anin de nas (ALECS.) [t.c. š o l k a d a r, „atît cît asta”].

○ **SUCHIAT** ➔ **DEȘUCHIAT**.
SUER... = **SUIER**...
SUET (pl.-ete) *sm.* Murmur, susur, freamăt: cîtra timp nu mai auzii nimic, afară de ~ul jalinic al ritului alunecînd la vale (OLVR.); în tăcerea acestei nopți de vară, freamătul ploilor, ~ul Jiului par glasuri omenești (VLAH.); prin virful bradului trecu un ~ domol, ca o plîngere tremurată (SAD.) [onom. + suf. -e t].

○ **SUF** ➔ **SUC**.
○ **SUFLĂ** (pl.-le) *sf. Trans.* = **SCAFĂ** ③ [germ. dial. Schufel = Schaufel].

○ **SUGAR** *adj. Trans. Svelt.* [ung. s u g á r].

○ **SUGĂREL** 1. *adj. Trans. dim.* **SUGAR**.
2. *sbst.* ¶ Plantă din fam. labiadelor, cu tulpina culcată la pămînt și ramificată; face flori albe-gălbui, dispuse în verticile îngrămădite la virful tulpinei și al ramurilor; crește prin locurile stîncose din munții calcaroși (*Teucrium montanum*).

† **SUGUBĂT** *adj.* ① † Uceigas, omoritor: atîta cît ești de amăgitoare, mincinoasă și sugubătat, cum te Dumnezeu răbdă? (CANT.) ¶ ② Rău, boclucaș; primejdios: De ce săi așa la mine, curat parcă ești un cîne, Tare mai ești ~, Dai la om chiar fără băț (SEV.); cea mai fină, fiind mai sugubătată decât cele două, trîntește baba în mijlocul casei o ~ frămîntă cu picioarele (CRG.); la vîrsta noastră, caserolele sînt foarte sugubete (ALECS.) ¶ ③ Poznaș: ve-veritește sugubete, cu coada vîlvioi, care sar sglobii pe crăcile copacilor, rotîndînd alune (OOB.) [vsl. du š e g u b i c i, „uceigas”].

SUGUBINĂ ➔ **DEȘUGUBINĂ**.
SUGUI, **SĂGUI** (-uesc) *vb. intr. Mold. Bucov. Trans.* A glumi: vrei să suguesți, dar nu-i vreme de săgă (NEGR.); mă omule, vorbești înadins, ori ve-ai să suguesți? (CRG.); toți fiicății li săreau în cale, pentru ca să suguească cu ea (ALECS.); treceau zilele, săptămînile și anii, căci vremea trece, nu su-

Fig. 4786.
Șubă.

guste (GN.); Eu cu mîndra săguesc, Ea gîndește o' o' iubesc (IK.-BRB.); eu n'otu săgui, oi de bună samă am să te taiu, de nu îți-i ținea cuvîntul (SB.) [vsl. š e g u j a < š e g o v a t i].

○ **SUH** ➔ **SUC**.

○ **SUHAN** ➔ **ȘOHAN**.

○ **SUHĂRIE** *sf. Mold.* ¶ Guturaiu: cine voește să scape de ~, sărîntă pe cineva în spate, fără să știe, și scapă (GOR.) [comp. rut. s u h l j a „friguri”].

SUIA (-iez) *vb. refl.* A se subția la trup, a deveni șuiiu: de traiu rău... te-ai oțilit, te-ai subțiriat, te-ai șuiat (JIF.).

SUIER (pl.-ere) *sn.* ① Faptul de a șuiera; rezultatul acestei acțiuni: știa să imiteze ~ul șerpilor și să-i cheme astfel la el (I.-GH.); El dorm adînc și-al nopții vînt Cu ~ viscoaleste (ALECS.) ¶ ② Fluierat, fluierătură: Numai eu nu pot dormi... De pocnitul bicului, De ~ul voinicilor, De cîntatul fetelor (NOV.); Un vîlmășag și-un huet de uși deschise, șuiere de trenuri și urlete de roți învîrtoare (VLAH.).

SUIERA (-ier) *vb. intr. și tr.* ① A face un sgomot ca acela pe care-l produce aerul suflat puternic cu buzele abia întredeschise, sau ca vîntul ce suflă vijelios: viscolul șuiera amarnic prin geamurile cîrpice cu hîrție (VLAH.); mi se părea că vîntul, care acum șuiera în ferestre, pătrundea pînă în inima mea, urînd a pustiu (BR.-VN.) ¶ ② A produce un sunet, sau un tipăt ascuțit (*verb. in spec.* de șarpe, de gîște, etc.), a fișii: șarpele șuietă ¶ ③ A viji, a țîui (*verb.* de săgeți, de gloanțe, etc.): Cad săgețile ca valuri, care șuietă, se toarnă (EMIN.); șuietau gloanțele pe la ureche (GN.) ¶ ④ A fluiera: lăsa în urmă-i pe voinicul plășes șuietînd o doină (ALECS.); nu e bine ca o fată să șuiere, căci atunci ar plînge Maica Domnului (GOR.); se întîlniră cu cete de ostași ce mergeau șuietînd din frunză către Oit (OOB.) [lat. s i b i l a r e, influențat în fonetism de f l u i e r a].

SUIERAT *sbst.* ① Faptul de a șuiera ¶ ② Sunetul prelung ce se scoate șuietînd; fluierat: nu se auzi decât un ~ surd și prelungit (NEGR.).

SUIERĂTOR *adj. verb.* **SUIERĂ**. Care șuietă: răsuflarea lui egală și șuietătoare îmi dovedea că adormise frumos (BR.-VN.).

SUIERĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Sunetul de durată scurtă ce scoate cineva șuietînd; fluierătură ¶ ② Sgomotul produs de vînt cînd șuietă, de gloanțele ce țîue, etc., vijili: o ~ de vînt ce auzii... mă făcu să cred un moment că sînt în mijlocul unei șuie (GN.); îi vei trimite o ghiulea, căuțind ca proiectilul să-i treacă destul de aproape, încît să-i audă șuietătura (I.-GH.).

SUIET *adj.* = **SUIU**¹: cînd te-i duce acasă, n'ai să mai găsești neavastă, ci o dihanie în patru picioare, șuiată și frumoasă (R.-COD.).

SUIȚĂ (pl.-te) *sf.* ➔ **Mamifer rozător** înrudit cu marmota (*Spermophilus citillus*) [comp. bg. s u e k ū].

SUIU¹ *adj.* Subțiratic, subțire și înalt la trup, svelt: cerbul, în fuga sa minunată, se avîntă ca în sbor... cu trupul ~ și elegant (OOB.); Am o pasăre șuie, Pe harag se șuie (GOR.), ghicitoare despre „fasole”.

○ **SUIU**² *adj. F Mold.* Smintit, ticnit: m'ai lăsat de risul unui ~ ca Ivan, nenorocita de mine! (CRG.); eu parcă-s șuie de cap, nu-mi mai viu în fire (VLAH.).

○ **SUIU**³ *adj. Băn.* ¶ Astmatic, care răsuflă greu [ung. s ű l y „greutate”].

SULAR *sbst.* ① Ațăde însăilă ¶ ② Însăilătură. ○ **SULER** *adj. F Mold.* ♠ Cel ce însăilă la jocul de cărți [rus. s ű l e r ū].

○ **SULERIE** *sf. F Mold.* ♠ Înșelătorie, pungă-șie la jocul de cărți: știu că la banc se încap multe șulerii (NEGR.); Incepu a lua seama pontatorilor săi și-i văzu oă nmbiau cu furat și cu ~ (NEGR.) [ș u l e r].

SULIMENDRIȚĂ, **SULUMINDRIȚĂ** (pl.-te) *sf.* ➔ **SALAMANDRĂ**: hameleonul așa de cu dulcea mîncarea șulimendriții vîzînd (CANT.); o șulimendriță vine dinșpre pădure (LUNG.); șulimendrița este un fel de șopriță foarte frumos împetrită (GOR.).

† **SUMA** = **SUMA**.

○ **SUMĂN** *adj. Trans. Maram.* Amețit de băutură, cherchelit: poate că te-am și mai bătut, cînd eram cam ~, cînd mă cam îmbătăm (NEGR.); mai mare este meșterul Par-tenie, sau, cum se laudă el cînd e ~, meșterul cel vestit (RET.) [vsl. š u m i n ū].

ȘUB-
ȘUM

○ **ŞUMAR(IU)** *sm. Băn. Olten.* * Pădurar: acolo nimeri rău, ocol venind cu inima în cîrcă, o află şumariul oare păzea pădurea (CAT.). [srb. šumar].

○ **ŞUMENI** (-enoso) *vb. refl. Trans. Maram.* A se ameţi de băutură, a se cam îmbăta, a se chercheli: Toderică... gustînd din cele vinuri scumpe, s'a şumenit şi s'a culcat şi în- dată a adormit ca mort (R37.). [şu- măn].

○ **ŞUMOIAG, ŞUMUIAG** — **ŞO- MOIAG.**

○ **ŞUNCĂ** (*pl.-ci*) *sf.* X Coapsă sau spată de porc sărată şi uneori afumată (4787) [germ. dial. Schunk, ung. sonka, srb. šunka].

Fig. 4787. Şuncă.

○ **ŞUPURI** (-uresc) *vb. refl. Mold.* A se furişa, a se strecura: ies din casă, cu chip că mă duce la scaldat, mă şupuresc pe unde pot, şi cînd colo mă trezesc în cîreşul femeii (CRG.).

○ **ŞURĂ** (*pl.-ri*) *sf.* ① Clădire în bălătura ţăranului, unde se adăpostesc vitele şi se păstrează diferite unelte (4788): Păsesc încet, aud cum suflă Puternic vitele sub ~ (VLAH.); vitele de acest solu... cînd le răzbeşte vîntul sau ploaia, se duc singure de se adăpostesc sub ~ (D.-GH.).

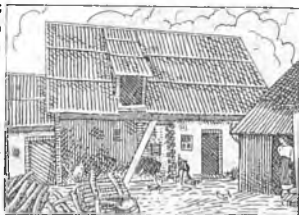

Fig. 4788. Şură.

Am o vacă moartă 'n ~, îi şade untul baltă 'n gură (GOR.), ghici- toare despre „flin- tină”; ②: o gură oit o ~, o gură foarte mare (cit o poartă de şură): face o gură oit o ~ (ALECS.); Zo- Ńica oăsoa o gură oit o ~ (D.-ZAMF.). ③ Şopron: pe cînd trăgeau ei carele în ~, iacă numa că lese afară zîna palatului (MERA) [germ. dial. Schür].

○ **ŞURINCĂ, ŞURINĂ** — **ŞIRINCĂ.**

○ **ŞURLICAR** *sm. Băn.* ① = GAIE ②.

○ **ŞURLIGAIIE** *sf. Olten.* ① = VÎNTUREL [şur- li(tă) + gaie].

○ **ŞURLIŢĂ** = **ŞORLIŢĂ.**

○ **ŞUROIU**... — **ŞIROIU.**

○ **ŞURŢ** (*pl.-te*) *sn.*, **ŞURŢĂ** (*pl.-te*) *sf. Trans.* ① = ŞORT: Pentru badea, bădiu, Bucuros mi-aş da şurŢu, şi pieptarul mi-l-aş da, Numai de l-aş căpăta (K.-BRS.); fetiţa-şi umplu şurŢul de cenuşă şi tot presără pe cale pînă 'n pădure (RET.); şurŢa de dinapoi te doideauna mai strîmătă ca şurŢa de dinainte (PAC.); Dinainte lungă 'n şurŢă, Dîndărăt lungă 'n cretinătă (K.-BRS.).

○ **ŞURŢ**... — **ŞURUP.**

○ **ŞURŢI** (-ubesc) *vb. tr.* ① A înşurupa ② ③ A suci şi a învîrta ca un şurub, a înşela, a trage pe sfoară: acum tot tu o şurubeşti şi-o întorci, cum îţi vine ţie la socoteală (CRG.); ardeul dracului de contabil bine te mai şurubeşte (GR.-N.).

○ **ŞURUI** = **ŞIROI**: se luptă şi habar n'are că-l şurule stinge pe sub tunică (VLAH.).

○ **ŞURUI** (-uesc) *vb. tr. Mold.* A sgrîlba pielea cu un ghile sau cu alt corp ascuţit (SEZ.) [ung. surolni].

○ **ŞURUP** (*pl.-upuri*), **Mold. ŞURUB** (*pl.-uburi, -ube*) *sn.* ① Bucată de lemn sau de fier cilindrică, cu suprafaţa săpată în spirală şi care se introduce, învîrtindu-se cu şurupelniţa, în lemn, în fier sau în altceva solid (4789): Invîrtind nişte şurupuri... ce avea acest folgor, începui a pluti în vînt (SP.); cîrpeam saci, dregeam şurupurile maşinelor şi oftam mereu

după recoltă bună (D.-GH.); să trăiţi, domnule căpitan! zisei eu, întorcîndu-mă pe călcîie ca un şurub (GM.); ② a în- toarce ~ul (sau ~urile), a) a întrebuiţa un mijloc şiret, diverse tertipuri, spre a-şi ajunge scopul: Ţiganul... se bătea cu gîndul Ce şurup să 'ntoarcă, ce ne- gatorie (SPER.); de cînd m'am tot freat de pă- reŢii judecăto- rilor, doar am deprins eu să întorc şuruburi cîrologăreşti

Fig. 4789. Şurupuri.

(ALECS.); văzînd bietul popă că s'a pus în cîrd cu nebunii, începe s'o întoarcă la şurub (CRG.); b) a trage pe sfoară, a înşela: aşa-l că mi-a întors şurubul, puşchiul cel de Pe- pelea P. (ALECS.). ③ F Tertip: umbiaŢi cu şurubele, să ne trageŢi butucul (CRG.). ④ F A face un ~ sau ~uri (în oap), a apuca şuviŢe de păr din capul cuiva şi a le trage, tot răsuicîndu-le (PAMF.): era nevoită biata mamă să ne facă musai cîte un şurub (CRG.) [germ. dial. Schrubbe; comp. şi rus. şčurup].

○ **ŞURUPĂRIE, Mold. ŞURUBĂRIE** *sf.* ① To- talitatea şurupurilor dintr-o maşină, etc. ② F Manopere: cîte şurubăriŢi şi farmede n'au făcut ca să ne răpuŢe zilele P. (SAD.) [şurup].

○ **ŞURUPELNITĂ, Mold. ŞURUBELNITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Uneltă cu care se înşurubează şurupu- rile (4790) ② Trăgător de dopuri la sticle astupate, rac, tirbuşon ③ Partea teascului de vin în care se învîrtesc şurupurile [şurup].

○ **ŞUSANEA** — **ŞISANEA.**

○ **ŞUSANITĂ, ŞUSENITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Mold. Făşie

Fig. 4790. ŞurupelniŢă.

(de piele, de loc, etc.): se deschidea o prisoacă prin care trecea cu larmă o şusanită de prău spre laz (SAD.). ② Băn. X Făşie lungă de slă- nină sau de carne [comp. bg. susenica „pa- stramă”].

○ **ŞUSCAI** (-ăesc) *vb. intr. şi refl. Băn.* A sus- pina, a ofta din greu [comp. srb. šuskati].

○ **SUSLETE, ŞUSLET** *sm.* — **ŞISLETE.**

○ **ŞUSNIC** (*pl.-ce*) *sf. Mold. Trans.* (SEZ.) (CONV.) = LOZNITĂ [rut. sušnyk, sušniŢă, srb. suš- njaŢ].

○ **ŞUSORCĂ** (*pl.-ci*) *sf. Mold. Trans.* (SEZ.) (PSC.) = PANUŞA [ung. susorka].

○ **ŞUSTAR** — **SISTAR.**

○ **ŞUSUGAIE** *sf.* ① = VÎNTUREL [comp. ŞUR- LIGAIIE].

○ **SUSUI**... — **ŞOŞOI.**

○ **ŞUT** *adj.* = CÎPT.

○ **ŞUTILĂ** (-ileso), **ŞUTULI** (-ulesc) *vb. tr.* A ad- meni cu linguşiri, a miglîsi: de vor trage spre dinşii oameni de la casa cuiva şi-l vor şutili cu înşelăciune şi cu hitlenie (PRV.-MB.); am auzit şi prin alŢi oameni că... l-a şutilit primarul d'acolo, şi l-a dus la tribunal de l-a făcut o hitlie (BR.-VM.).

○ **ŞUVĂI**... — **ŞOVĂI.**

○ **ŞUVAR** — **ŞOVAR.**

○ **ŞUVIŢĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Făşie îngustă: într'acel loc unde au ucis pre tată-său... îl tale şuviŢe sau şi într'alt chip... iară nicea într'un chip nu se cade să-l îngroape în pămînt (PRV.-MB.); Trotuşul... e numai o ~ îngustă de apă nea- gră, strecurîndu-se pe prund (RG.); DimboviŢa îşi mînă li- nistii apa turbure, galbenă şi p'alocurea pătăta cu şuviŢe de sînge înobegat (OLVR.); slobozii pe nas două şuviŢe de fum (SAD.). ② ViŢă de păr: ŞuviŢe blînde-l cad pe frunte (VLAH.); era un om volnie, 'nalt... din creştetul căruia o sin- gură ~ de păr atîrna în jos (ODOS.).

○ **ŞUVOIU** — **ŞIVOIU.**

○ **ŞVAB**^{1,2}... — **ŞFAB**^{1,2}...

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

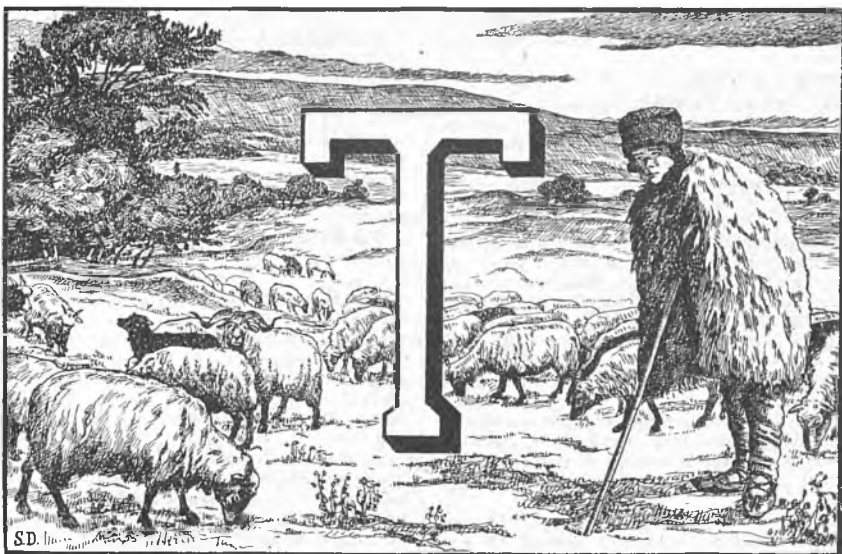
Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XVIII

Sec. XIX

TURMĂ

T *sm.* A douăzeci și doua literă a alfabetului, a șaptesprezecea din seria consonantelor; purta în alfabetul cirilic numele de „tvirdo”, „tverdu” sau „ferdu”.

TA — **TĂU**.

† **TABAC**: — **TABĂCAR**.

TABĂC: *Trans. TABAC* (*pl.-acuri*) *sn.* ① Tutun măcinat ca praful și care se trage pe nas: își bucoșea nările cu tabacul roșiatle (*GRIG.*); Dragu mi-i bădița, drag, Care nu trage tăbac (*UK.-BRS.*); a trage ~, a priza ~, a trage tabac pe nas: bătrina... purta ochelari și priza tabac (*NEGR.*); — **PRIZĂ** ① ¶ ② *Trans. Bucov.* ¶ Tutun: am o bucurie să se chlamă tabac sau tiutun, tare minunată și bună de multe leacuri (*ss.*); Fetele din Arpăc Mereu pipă la tăbac (*UK.-BRS.*) [comp. germ. *T a b a k*, rut. *t a b a k*, pol. *t a b a k a*, etc.].

TABĂCAR, † **TABĂC sm.** ③ Cel ce tăbăcește pieile, argăsitor (*Mold. Bucov. Maram. „dubălar”*): La tabaci cine slujește, Pielea i se tăbăcește (*PANNI*) [tc. *t a b a c a r*].

TABĂCĂREASCA *sf. Mold.* ♣ Un fel de joc de cărți: mai aveam noi cu ce trece vremea, cînd volam, țencușă, ba ~ sau concina (*CRG.*) [*t ā b ā c ā r*].

TABĂCĂRIE *sf.* ③ ④ Loc unde se tăbăcesc pieile, argăsitorie (*Mold. Bucov. Maram. „dubălarie”*) ⑤ ⑥ 4791) ¶ ⑦ Meseria tăbăcarului.

Fig. 4791. Tabăcărie.

TABĂCEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* ① Faptul de a tăbăci, argăseală: de tăbăceala puțin iscusită a su-telor de opincă... s'a îmbăcsit aerul (*LUNG.*) ¶ ② Ameste-cul de opincă... s'a îmbăcsit aerul (*LUNG.*) ¶ ③ Ameste-cul de substanțe cu care se tăbăcesc pieile, argăseală (*Mold. Bucov. „dubălar”*): In a-ceastă ~... stau pieile șase săptămîni (*PAMF.*).

Fig. 4792. Tabachere.

TABACHERE, **TABACHE-RĂ** (*pl.-re*) *sf.* Cutioară (de lemn, de metal, etc.) în care se ține tutunul, țigaretile sau tabacul ④ 4792) fmi ta de pe mescloară tabacherea cu țigaretare regale, scoate una, o pune în gură și mă salută militărește (*CAR.*); impre-

ună cu basmaua și tabacherea, am băgat și oartea d-tale în sin (*NEGR.*) [*ngt. ταμπανιέρα* < it.].

TABACHERE *sf.* ⑤ Ferestruică pe acoperișul unei case, pentru lumenatului unei mansarde, și care se deschide în felul capacului unei tabacheri ⑥ 4793) [*fr. t a b a t i e r e*].

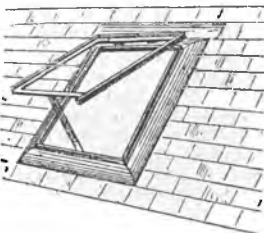

Fig. 4793. Tabachere.

TABĂCI (*-ăcesc*) *vb.* *tr.* și *refl.* A (se) argăsi (*Mold. Bucov. „a dubi”*); ⑦ F ~ pielea cuiva, a-i trage o bătaie strașnică, a snopi: lupii îndată îi tăbăciră pielea (*caprei*) (*PANNI*); La tabaci cine slujește, Pielea i se tăbăcește (*PANNI*) [*t a b a c i*].

TABĂCIȚ 1. *adj. p.* **TABĂCI**: (opincă) se face dintr'o bucată de piele ~ă, de formă dreptunghiulară (*MAN.*) ¶ ② **NETABĂCIȚ**.

2. *sbst.* Faptul de a tăbăci, tăbăceală, argăsit, argăseală: ~ul pleilor.

TABAGIE *sf.* Loc unde se fumează mult, unde aerul e îmbăcsit de miros de tutun [*fr.*].

TABAGISM *sbst.* ③ Intoxicare cronică cu tutunul [*fr.*].

④ **TĂBĂIATĂ** (*pl.-lete*) *sf.* = **TĂBUIET**.

TABAN *sbst.* Oțel fin de Damasc: de brîu atîrna o pală de ~ împodobită cu aur și rubine (*BALC.*) [tc. *t a b a n*].

TABAN *sbst.* ⑤ ⑥ Par-tea dinăuntru a tălpii încălțămintelor ¶ ⑦ ⑧ ~ = **PLAZ** [tc. *t a b a n „talpă”*].

TABĂRĂ (*pl.-bere, -beri*) *sf.* ① ② Locul unde se așază o armată și-și întinde corturile, lagăr: Leși, văzînd atîta Tătărime... și-au întărit tabăra cu șanțuri pen pregiur (*N.-COST.*); Moscalul acolo și-au întemeiat tabăra cu șanțuri și cu tunuri pe de toate părțile (*MUST.*) ¶ ③ Ceată: în două taberi era despărțită ceata copiilor (*GN.*); Jocul se începe alegîndu-se două tabere: una de trei copii, tabăra I, cealaltă de ori-cîți copii vor fi la joc, tabăra II (*ss.*) ¶ ④ **Maram.** ⑤ Oaste, oștire: Se bat două taberi grele, D'asa trec plumbii prin ele Ca frunzele prin nujele (*BRL.*) ¶ ⑥ Convoiu (de care): O ~ de care mergea la țîrg cu oale (*CON.*); tabăra de cară a poposit în Polana-Tiganului (*SAD.*) ¶ ⑦ Grămadă; a lăsa ~,

a lăsa grămadă, în neorînduială: văzu ei că nu este (sic!) toate ~, cum le lăsa (usp.) [vsl. t a b o r ū].

TĂBĂRAȘ *sm.* ✕ Soldat dintr-o tabără: Pe oale mi-l punea Cu vr-o cincizeci de nuntași, Toți aleși din ~i (ALECS.-P.).

TĂBĂRȚI = TABIRCI.

TĂBĂRIȚI (-ărase), † **TĂBARI** (-ăresc) 1. *vb. intr.* ① ✕ A așeza t a b ă r a: tăbărisem la Golești, unde am aflat că Ipsilant prinsese cu viclesug pe Slugeru și-l tălase oapul (A.-GH.); *pr. czt.*: aci, în cale, am dat peste mai multe cete de Țigani ce tăbăriseră cu corturile pe cîmpie (usp.) ✕ ② A se năpusti, a se arunca (*în spec. grămadă*), în mare număr) asupra cuiva: au tăbărit cu toții pe dînsul și l-au schingit după placul lui Dănilă (CRG.); cum văzură pe Ercele dormind, tăbăriră pe dînsul (usp.); un gălgan de scolar, cît un bivol de mare, tăbărise pe un bălat slab și pierliu (A.-GH.); caprele... au tăbărit pe gardul popii, de l-au stins ca lăcustele (slv.) ✕ ③ A se ținea de capul cuiva stăruind pentru ceva: ne trebuia o țirile și am tăbărit pe ei să ne facă una (BR.-VN.) ✕ ④ *Băn.* A osteni: ticălosul măgar, fiind împovărat peste măsură, au început subit sarcină a tăbări (mcu.).

2. *vb. refl.* † A așeza tabăra: au venit mulțime de Țigari de s'au tăbărit împrejurul Țighinei (LET.); venit-au oastea leșască și s'au tăbărit aproape de Hotin (MUST.).
○ **TĂBEICĂ** (pl.-ei) *sf.* Sac mai mic (A.-COD.) [comp. TĂBUIT].

TABEL (pl.-ele) *sn.* Tablou: Încingeau, ca cu un cerc plumburiu, acest curios ~ (ODOS.); negreșit că ~ul ce s'a prezentat la ochii scriitorului a fost mareț (ODOS.) [t a b e l ă].

TABELĂ (pl.-ele) *sf.* Tablă: Intr'un colț, o ~ neagră, pe care erau niște semne neînțelese, scrise cu crida (GN.) [germ. < lat.].

TABELAR 1. *adj.* În formă de tabelă.
2. (pl.-are) *sn.* ✕ Zațul special pentru registre [fr. t a b e l l a i r e].

TABERNACOL (pl.-ole) *sn.* Cort (în stil biblic); *în spec.* cortul în care era așezat chivotul legii (la vechii Evrei) [lat.].

TABES *sbst.* ✕ = ATAXIE LOCOMOTRICE [fr.].

TABET = TABIET.

TABETIC *adj.* și *sm.* ✕ = ATAXIC 2.
TABIE (pl. tăbi, † tabii) *sf.* ✕ Reduță; bastion: făcuse Legii în cele trei zile o ~, adică o bastă den afară de sanțuri (M.-COST.); își întări tabăra cu valuri și sanțuri adînci... făcînd tăbi de pămînt ca niște turnuri (BALC.); vrămașii, năpădînd toți cu totul asupra Făgărașului, posară mina pe tabla lui Mihai (usp.); ei aduceau cu dîșii, din tăbiile Griviței și ale Plevnei, cele mai mari și mai scumpe trofee (VLAH.) [tc. t a b i ă j ă].

TABIET, † **TABET** (pl.-eturi) *sn.* ① Deprindere regulată, fel de viață, apucături cu care s'a deprins cineva și în care găsește comoditățile vieții: nu i-a cam plăcut lui Negoită că i-au turburat tabloul (CAR.); nu-l scoți cu una ou două de la tabloul lui (GN.); președintele era bărbat în vîrstă, însurat, cu tabeturi, fiu de oameni de rînd, ajuns prin munca lui (D.-ZAMF.); de trei luni acum de cînd v'ați însurat, ați dus-o cu bencheturile, cu zafeturile, ar fi vreme poate de a vă mai schimba tabloul (ALECS.) ✕ ② Confort, comoditate: în față se așezau cu tabloul respectabile mame de familii (D.-ZAMF.) ✕ ③ A-și face ~ul, a bea cafea și a fuma din ciubuc (după obiceiul turcesc): își făcea după prînz tabloul boteresc, cu cafea și ciubuc, în pridvorul lui de la țară (CAR.); după ce-și făcu tabloul, aruncă o privire severă și observă toare asupra țărănilor (FIL.) [tc. t a b i a t].

TABIETLIU *adj.* și *sm.* Care e deprins cu t a b i e t; căruia-i plac comoditățile vieții; căruia-i plac mîncările și băuturile fine: se aduseseră cafelele și nenea Antonache era grozav de ~ la cafea (BR.-VN.) [tc. t a b i a t l i u].

TABINET *sbst.* ♠ Un joc de cărți: Joacă ~ cu ginere-său și cu alți spînzurați (CAR.); l-a luat boierul Manolache la un ~ (BR.-VN.) [fr. t a b l e n e t t e].

○ **TĂBILȚOC**, **TĂBULȚOC**, **TĂBOLȚOC** (pl.-oace) *sn.* *Mold. Bucov.* ① Sac mic; sac mare, umplut numai pe jumătate (ca să-l poată duce omul în spinare): Leasă-mă, bade, să joc, C'am rîșnit un tăbîlțoc (ROC.); a pus pe ea un tăbîlțoc de nuc (VAS.); lua la subsuoră un tăbîlțoc de grăunte și oobora la moara Zadoinei (SAD.); și-a dat moara 'napoi la loc și-a măcinat un tăbîlțoc (VOR.) ✕

② (F) Om scurt și îndesat (ca un sac) (SEZ.) [comp. vsl. t o b o l i c i, ruț. t o b o l e c i, srb. t o b o l a c, etc.].

○ **TĂBIRCEA** (pl.-cele) *sf. Trans.* Un par care scfixează cu un capăt între birnele stinei, și căruia i se atîrnă o greutate la celălalt capăt; serveștea stoarcerea zărului din cașul pus pe crînta așezată sub par (VIC.) (4794) [comp. TĂBIRCI].

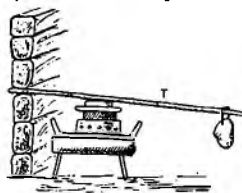

Fig. 4794. T. Tabircea.

TĂBIRCEALĂ (pl.-eli) *sf.* Faptul de a t a b i r c i.

TĂBIRCI (-oesc) 1. *vb. tr. Mold.* ① A ridica ceva de jos cu multă greutate, a aburca: atunci femeia lui Ipate și au argatui tătine-său tăbiresc sacul, cum pot, (și) îl pun... pe eurtor (CRG.); a încărcat un sac cu popușoi din tindă (și) l-a tăbireit în spinare (PAMF.) ✕ ② A căra o povară în spinare: ...în sac o bagă și atîta-l năucește, Pin' la nuntă-o tăbirește sev'.

2. *vb. refl.* ① A se căra de colo pînă colo cu ceva greu în brațe sau în spinare: unii aveau suricore sau frățiori mai mărgiori, cari se tăbireau cu ei în brațe (B.-ALD.); toți rămaseră încremeniți cînd... văzură pe Vlad, tăbircîndu-se ou ușile în spate (SEZ.) ✕ ② A se aburca, a se urca, a se cățara cu greu pe ceva: s'a suit pe umerele lui Vasile... și după ce s'a mai tăbireit, cît s'a mai tăbireit, a ajuns pe gard deasupra (SEZ.) ✕ ③ A se trudi: pe cînd nagustorul se tăbirecea... s'o scutură cu mîturia, cozul Iordache se prefăcea că nu vede colbul (GRL.).

TABLA (pl.-lale) *sf.* ① Tavă mare sau masă rotundă pe care o poartă plăcintarii și rahagiile pe cap (4795); ou ce nerădare așteptam să-și pule plăcintarii șou tablaua din cap (NEGR.); acolo se așezau pe vine, în șir, unul lîngă altul, merarîi, simlîgii și bragagiile ou tabialele și panerale lor (A.-GH.); simlîgii ou tabialele lor ștercie puse pe cap... făceau contrast ou alunarii si ou vînzătorii de șerbet din Fanar (FIL.) ✕ ② *Mold.* = TAVĂ: după masă, intrăram în salonul unde ne așteptau două mari tabiale ou ruteli și vișinapuri (GN.); hai, lute, mergeți de gătiți tabialele ou dulceți (ALECS.); să ței o ~ ou lărată și s'o pui în mijlocul grajdului (VAS.) [tc. t a b l ă].

Fig. 4795. T. Tabla.

TAVĂ: după masă, intrăram în salonul unde ne așteptau două mari tabiale ou ruteli și vișinapuri (GN.); hai, lute, mergeți de gătiți tabialele ou dulceți (ALECS.); să ței o ~ ou lărată și s'o pui în mijlocul grajdului (VAS.) [tc. t a b l ă].

TABLĂ (pl.-le) *sf.* ① Placă de piatră sau de metal, de diferite forme și de dimensiuni variabile, pe care se poate grava sau zugrăvi ceva; **Tablele Legii**, lespezile pe care erau săpate legile lui Moise; sui-te cătră mine în munte... și-ți voi da tablele cele de piatră, legea și poruncile care le-am scris (SISL.); Legea celor 12 Table, legi romane promulgate de decemviri în a. 450 în. de Chr., săpate pe 12 table de aramă, și din care s'au păstrat numai citeva fragmente ✕ ② Scindură dreptunghiulară, de culoare neagră, pe care se scrie cu cretă (4796): În clasă dascălul, la ~, Măsoară ca-lea dintre stele (VLAH.); a scrie pe ~; a șterge tabla ou buretele; a scoate la ~, a chema pe un școlar la lecția de scriere, de gramatică, de aritmetică, etc. ✕ ③ Placă de fier, *în spec.* tinichea cu care se învelesc casele: foaia (de aluat)... se pune... pe o ~. În foc, ca să se coacă tarta (PAMF.); biserică e învelită ou ~ de aramă ✕ ④ Scară, cuprins, înșirarea materiilor, capitolelor, etc. cuprinse într-o carte, cu indicarea paginii unde se află: tabla de materii ✕ ⑤ Foaie, tabloul în care sînt grupate metodic și pe scurt, diverse materii didactice, istorice, etc., spre

Fig. 4796. Tabla.

G. D. MIREA. — Virful cu dor.

OBEDEANU. — Santinela.

GRIGORESCU. — Fata cu zestre.

TĂFĂRESCU. — Nemesis.

GRIGORESCU. — O dimineată de vară.

T. AMAN. — După culesul vici.

LUCHIAN. — O fată care toarce.

A. BĂEȘU. — Plutași la lucru.

ST. DUMITRESCU. — În circiumă.

A. VERONA. — Bourul la păscut.

C. ISACHIE. — Peisaj de iarnă.

N. GRANT. — Natură moartă.

TEODORESCU SION. — La fântină în poiană.

T. PALLADY. — Doamna cu fructul oprit.

D. STOICA. — Ștefan cel Mare pe patul de moarte.

a fi cuprinse cu ochii dintr'o singură privire: table cronologice, astronomice, statistice; ~ genealogică, spița neamului ¶ ① ± Tabla înmulțirii sau tabla lui Pitagora — **INMULȚIRE** ② ¶ ② Lecție: băleții sohim-bau tabla în toate zilele și Sîmbăta proclante (CRG.) ¶ ① ± Listă: 1-au scris (Mihail-Vodă) pre oameni și au dat tablele la visterie (NEC.); Vidra... din tabla aminduror monarhilor să se rază (CANT.) ¶ ① Mold. — Strat (de legume) (PAMF.) ¶ ① Scindura de care se prind coardele la diferite instrumente de muzică ¶ ① (mai adesea pl.) ② Joc ce se joacă cu zaruri

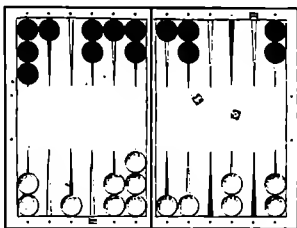

Fig. 4797. Table.

o partidă de table: am jucat două table și le-am cîștigat pe amîndouă; — cutia pe care se joacă tablele: bălețe, adu tablele! [comp. vsl. t a b l a < lat. t a b u l a; în parte cu accepțiunile fr. t a b l e].
† **TABLA-BAȘA** sm. ① ± Cal de paradă, din grajdul împărațesc, pe care Sultanul îl trimetea în dar noului Domn: mai pe urmă de toți vine vel Comis pe calul cel împărațesc, care se numește ~ (LET.); el și-a făcut intrarea în București cu alaiul domnesc, călare pe tabla-bașa (A.-GH.) ¶ ① adv. F Comod, fără să-i pese de nimeni și de nimic: nu e nici un cuvînt ca să fim, ticșiti ca sardelile, șapte înși într'un compartiment, iar în altul să doarmă tabla-bașa un singur volaier (VLAH.); leneșă dormea tabla-bașa, iar călugărul cu al lui nu se mai vedeau (R.-COD.) [tc. t a b l a - b a ș a „întîiul din grajd”].
○ **TĂBLĂLUȚĂ** (pl.-țe) sf. Mold. dim. **TABLA**. Tavă mică: se dau și ospătează și îndată se face o ~ cu pahare și garafe (VAS.).

* **TABLATURĂ** (pl.-turi) sf. ① Vechiul sistem de notățiune muzicală cu ajutorul literelor alfabeticului și altor semne așezate pe linii paralele ¶ ② La începutul unei metode pentru învățarea unui instrument, înșirarea părților din care e alcătuit acel instrument [fr.].

* **TABLE D'HÔTE** (cit. tabl-d'ot) sbst. Masă luată în comun, la un ceas hotărît, de pasagerii dintr'un hotel, de pe un vapor, etc. [fr.].

* **TABLETĂ** (pl.-țe) sf. X Preparațiunea alimentară uscată, în formă de tăbliță: ~ de ciocolată [fr. t a b l e t t e].

TĂBLIE sf. Ori-ce parte a unei lucrări de arhitectură, de timpărie, de fierărie, etc. închisă într'un peravz și împodobită de jur împrejur cu săpături, ciubucuri, etc.: tăbliciile unui perete, unui tavan, unei uși (4798): în casele sătenilor celor mai avuți, ușile sînt ou tăblii (MAN.) [ngr. τὰβλῆ, influențat de t a b l a].

TĂBLIȚĂ (pl.-țe) sf. ① dim. **TABLA** ¶ ② Placă de scris ¶ ③ Mică placă de metal, cu inscripție, bătută la poarta unei case sau pe o ușă.

* **TABLŌU** (pl.-ouri) sn. ① Pictură executată mai adesea pe pînză: ~-urile lui Grigorescu ¶ ② Totalitatea obiectelor, priveliștilor, scenelor care impresionează vederea: figurile lor expresive, pieteles lor lungi, costumul lor pitoresc... compuneau un ~ demn de penelul unui mare artist (ALECS.) ¶ ③ Reprezentare naturală și izbitoare a unui lucru, prin acțiune, prin viul graiu sau prin scris ¶ ④ Fie-care parte a unei drame caracterizată printr'o schim-

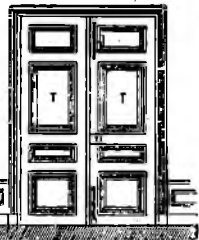

Fig. 4798. T.T. Tablii.

bare de decor: dramă în opt tablouri ¶ ⑤ Foaie, listă, registru în care sînt trecute numele membrilor unei societăți, unei organizațiuni, după ordinea înscrierii lor: a șterge pe un advocat din ~ ¶ ⑥ Foaie sau tablă pe care sînt grupate, metodice și pe scurt, diverse materii didactice, spre a fi cuprinse cu ochii dintr'o singură privire: tabloul conjugărilor ¶ ⑦ A ~ de distribuție, placă așezată în apropierea unui dinamometru și pe care se află instrumentele de control și de măsură necesare pentru a asigura regularitatea serviciului într'o instalațiune electrică ¶ ⑧ X ~ de avansare, listă de militari așezați în ordinea după care urmează a fi înaintați la gradul superior [fr. t a b l e a u].

TĂBLUI (-ușce) vb. tr. ① A înveli (o casă) cu t a b l ă, cu tinichea.

○ **TĂBOLTŌC** — **TĂBILTŌC**.

○ **TABŌN** (pl.-onuri) sn. ① Islaz, pășune (pentru cai), cealr (R.-COD.) (CIAUS.) ¶ ② Cîrd, turbuliență (de oi): cum ai cutezat tu, c'un ~ de oi, să vărezi și să ierneză atîta vreme în pădurea mea? (HART.) [rut. t a b u n ū].

* **TABU** sbst. Instituțiune în insulele Polinesiei care arată că o persoană sau un lucru are un caracter sacru și de care nu-i e permis nimănui să se atingă [fr. t a b o u].

○ **TABUIEȚ** (pl.-iețe) sn. ① Mold. = **TĂBILTŌC** ② 34.500 fata moșneagului la deal, fata moșneagului la vale... ea cu ~ul în spate la moară, ea, în sfîrșit, în toate părțile după treabă (CRG.) ¶ ③ F Om, femeie mic(ă) la stat și îndesat(ă): La crîșmuța cea de piatră, Stau feciorii să se bată Pentru ~ de fată; Stați, feciorii, nu vă băteți, Că mai vine-un ~ (SEZ.) ¶ ④ Trans. Față de pernă (șco.) [comp. **TĂBILTŌC**].

* **TABULA RAȘA** loc. lat. A face ~, a se lepăda de părerile ce a avut înainte, a da cu buretele peste ce a fost, a distruge tot ce a fost înainte.

* **TABULATURĂ** = **TABLATURĂ**.

† **TABULHANĂ** sf. ① Muzică militară turcească în care predominau tobele, timpinele și teasurile: au șezut amîndoi în scaune și au început... a zicere surlele, trîmbițele și a bătore dobele, pe obiceșul, tabulhanana (NEC.); și așa într'acea zi s'au veselit în casa cea mare, cu toții, cu tabulhanana (N.-COST.) [tc. t a b l h a n a].

† **TABULHANAGIU** sm. ① Muzicant (care făcea parte din t a b u l h a n a): strîns-au mehterii și tabulhanagii a țării și puneau de băteu chindie în toate zilele în curte (N.-COST.).

TĂBULTŌC — **TĂBILTŌC**.

* **TABUREL** (pl.-ele),

TABURET (pl.-ete) sn. ①

② Scaun mic, pătrat

sau ro-

tund, fă-

răspătar

(4799):

taburetele

sînt aco-

perite cu

adevărate

mozaicuri

din bucă-

țele de blăni

(ALECS.) ¶

③ Scaunel pe care o persoană ce șade

își pune picioarele [fr. t a b o u r e t].

TAC (pl.-cari) sn. ① Baston lung cu

care se împing bilele la biliard (4800)

[ngr. τάχος; comp. și srb. tak „grîndă”].

TACI — **TAC-TAC**!

TĂCĂI (-ăsc, -ălu), **TICIȚI** (-otesc, -etin)

vb. intr. ① A ciocăni, a tocăni, a tăcăni

(cu ciocul): pasărea aceeași uneori, cînd

sboară, tăcăște cu ciocul, ca și cînd s'ar lovi

donă scîndurele de olăit (MAR.) ¶ ② A face

tic-tac (vorb. de ceasornic): un ceasornic

cu cîo tăcăia cu glas familiar (DEM.) ¶ ③ A

svîcni (vorb. de inimă), a bate: îi ticăia

inima, de sta să-i sară din piept (șco.); fetei

ii ticăia inima, nu-i ticăia, dară îmi știu că-i ticăia (șco.);

această idee îl strîngea de gît și făcea să-i ticăiească inima

cu putere (DEM.) [t a c - t a c i sau t i c - t a c i].

TĂCĂIAȚĂ, **TICIȚIAȚĂ** (pl.-iei) sf., **TICIȚIT** sbst.

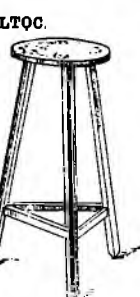

Fig. 4799. Taburete.

Fig. 4800. Tac de biliard.

Faptul de a tăci; bătaia inimii, svicneală, pal-pitație: cu toată tăcierea inimii, îi vedeam lămurit în minte (OLV.); o tăcierea de inimă era atunci în toată suflarea vie rumânească (J.P.); lui anuli atunci tăcierea inimii (OLV.).

TĂCĂITOARE *sf.* 1 = LUPUL-VRĂBILOR [tăci].

TĂCEA (tao) 1. *vb. intr.* ① A nu vorbi, a nu zice nimic, a nu deschide gura: dacă vrei să trăiești liniștit, să nu vorbi, să n'ani, să taol (PANM); odoabașul tău din gură și-ți odoabă de drum (J.P.); ledul cel ouminte tăcea moloum în horn, omu tane peștele în bors la foc (CRO.); ② **MILCOM** 2, **PĂMINT** ③, **PĂȘTE** ④, **PITȚO** ⑤; tău din gură și înghiți rușinea ce-l tăioră frații (J.P.); de aci, a tăcea și a înghiți (noduri), a înghiți și a tăcea, a suferi cu răbdare, fără să cîrtească: nevasta ne mai avînd înnostru, tăcea și înghițea noduri (CRO.); tăcea tipa... numai dumnezeu, iar dumnezeu asculta, înghițea și tăcea (CAR.); înghițea și taol, că n'ai ce să taol (ZNN.); taol tu, să vorbești cu, vorba celui mai tare, mai cu autoritate, care are tot dreptul să spună ce vrea, fără ca cel slab sau inferior să aibă dreptul de a cîrți sau de a-și spune și el pășul; taol, să taol dacă vrei să nu mai spun nimic, să nu mă mai cert, să nu mai înjur, înce-tează și tu cu vorba sau cu cearta; la taol tu mai spune! exprimă mirarea, îndoiala, neîncrederea cu privire la cele relatate de cineva; taol (sau taon-mă) mă chiamă, nu spun nimic, nu pot sau nu vreau să scot o vorbă din gură ⑥ ⑦ ⑧ Cîne taol, merge n' pace, cine nu vorbește unde nu trebuie, n'are nici o supărare de la nimeni; mai bine taol, deotă să-ți pară rău că ai tă, fereste-te de a vorbi fără socoteală, ca să nu te căști pe urmă; cine (încreștă și) taol, mai multă treabă taol; taol și taol, se zice despre cel ce nu se lasă a fi influențat de vorbele unora și atunci și urmează înainte cele începute; odo nu taol o gură, nu taol o lume întreagă, e de ajuns să scoată unul o vorbă rea despre cineva, că se lățește cu lăleală și o repetă toată lumea ⑨ ⑩ A nu vorbi de cineva sau de ceva, a nu pomeni: întâmpla-se ce va vrea, Eu de badea voiu tăcea (M.-J.); și la Moș... mulți și de a tăce feluri multe deotă țigări Muscali stă; ...taol de Turci, că-mi pare nici unui neaoș Tare nu e (J.P.); ⑪ A încreta (de a mai vorbi, de a mai face sgomot): vîntul că tot strînată (Barovski-Vodă), un boier să tăci: „vînturi, Doamne!” și cum i-au tăci „vînturi, Doamne!” au și tăcut de strănutat (J.P.); și porneai volburii și tăci în liniște și tăci valurile ei (COS.).

2. *vb. tr.* A nu spune ceva, a nu pomeni numele cuiva: or-cine va ascunde și va tăcea ucigăre și moartea tăciere-să... acela tăce preșcu că tăci... soție cu aceluși ucigăre (J.P.); Eu căt tot un cătăc d'aceluși și-așa mi-e de silă să-l căt, și-l tăc, dar nevrind îl căt iară (COS.); o mabala tăciată a cătăci nume îi vom tăcea de frica poliției (COS.) [lat. tacēre].

TĂCERE *sf.* ① Starea cuiva care nu vorbește: cîntărea e de argint, e de aur (COS.); San taol, san și ceva mai bun deotă e-a vîntu; ② A tăce pe cineva în ~, a-l închide gura, a-l face să tăce, a-l pune în imposibilitate de a răspunde ③ ④ Lipsa de informații scrise cu privire la cineva sau ceva: zărele au păstrat e-a asupra acestei întâmplări; a taol cu e-a sau sub ~, a nu pomeni: aici nu putem trece cu e-a de la-cerul țării-argarești ce s-au prăbit întru aceste vremi (COS.); eu lăi răbăm, treceam să ~ numele acestui om (COS.); ⑤ Lipsă de sgomot, liniște: Cu n'ia tăcierea e e ~ o cătăci (COS.); e-a pășurilor; în e-a tăci; în ~, în liniște, fără sgomot; tăci ~! stați liniștiți! nu faceți sgomot! de aci, tăci ~! tăci ~! Dar, ~! sus pe-un trăsă, încreștă în vîntu s'auze. Toți tăci în cătăciere; cătăcierea e-a tot preșcu (ALECS.).

TĂCHIGRAFIE *sf.* = STENOGRAFIE [tr.].

TĂCHIMETRU (*pl.-tre*) *sm.* ① Nume dat unor instrumente destinate să măsoare în special înălțimile [tr.].

TĂCHINA (*-ina*) *vb. tr.* A supăra, a necăji (în glumă) cu vorba: nu ți-am spus că eu nu pot să tăci și cătăci mă necăjești, eu tăciere simțac (COS.) [tr. tăquiner].

TĂCIT *adj.* Care se face pe tăciute, care nu se exprimă formal, dar e subînțeles sau se poate subînțelege: un om tăci ~; cîntăciere e-a [tr.].

TĂCITURN *adj.* Tăcut din fire, care nu prea vorbește [tr.].

TĂCIUNA (*-unes*) *vb. refl.* ① A se ataca de tăciune (*verb. de grîne și de porumb*): uneori porumbul se tăciuna, ba lăouste, ba potop, ba toate relele numai pe capul lui odoabă (J.P.).

TĂCIUNAȘ *sm. dim. TĂCIUNE* ①.

TĂCIUNE *sm.* ① Rămășiță (stinsă sau aprinsă) dintr-o bucată de lemn, din care s'a ars o parte: Toderiță... îndată puse pe tăciuni ce fumegau în vatră un braț de vreasouri (NEGR.); odo lei un ~ pentru foc de la un vecin, trebuie să lăși un cărbune, ca semn (COS.); odo vîia în sobă tăciunele aprina... sau odo iula tăciunele, de-a-ce care se zicea că te vorbește cineva de rău, mama îi mustră acolo... și-l buclău o cîlește (COS.); ② Nu-l ard tăciuni în vatră (CIAUS), n'are nioi un ~ în vatră (ZNN), e foarte sărac; ③ A sta la un ~ (ou cineva) (R.-COS.) (PAMF.), a duce viața împreună (*verb. de soți*); F: mi-e drag ou ~ la nas (ZNN), nu-l iubesc, nu-l pot suferi de loc, mi-e drag ca sarea în ochi ④ ⑤ Boală a porumbului, a grînelor, provocată de o ciupercă (*Ustilago carbo*) care atacă și distruge toate boabele de pe cecan sau din spic, lăsînd din el numai cecanul sau fusul golăș (4880, 4802): să an mături cu mâinile de pine, că taol grîul ~ (COS.); să arunci cînaș în grîu, odo plăci la semănat, ca să nu facă ~ (COS.) [lat. tiliōnem].

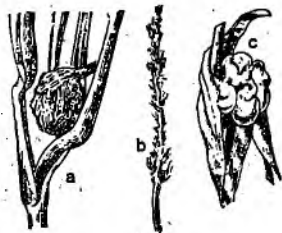

Fig. 4801. Tăciune.

a) la meiu; b) la grîu; c) la porumb.

TĂCIUNOȘ *adj.* ① Ars pe deasupra. Fig. 4802. Pra, înnegrit de foc: să nu slăbească sufle. Porumb cu tul tău de două lăme tăciunoase, afluinduna ~ (N.-COS.); ② Atacat de tăciune: cumpărăto-riul acesta se mai uită odoacă la grîu și, pîrîndu-l-se cam se-căci, ba și cam ~, merse la alba cără (MET.).

TĂCIM (*pl.-tămuri*) *sn.* ① Serviciu de masă (cuțit, lingură, furculiță, farfurii, pahare, față de masă, șerveț): porneai să rădăse masa și să strîngă ~urile (NEGR.); rămase împărțit stîlpit cînd vîia masa vîind singu-rală, talarele, lingurile și celelalte ~uri cu vîlșorii lor (COS.); du-te de mai adăuga două ~uri la masă, ca să fie 14 (ALECS.); ② Serviciu de tratat oaspeții cu dul-ceață și căcea: era pusă o țară cu ~ul dulcicioș și al ca-lăci (COS.); ③ Taraf de lăutari, cu tot felul de instrumente: atăcupe pe cel mai vestit ~ de lăutari, tot mături alăci dintr-o cel mai bun (N.-G.); ④ Toate ha-murile unui cal: Le-au găsit toate supț pod, îngropate în nisip, Cu a călăci ~ (STAM.); ⑤ Tot complexul obiectelor trebuincioase pentru diferite împreju-rări, dichisuri: (în casa mea se afla ca întregire a gos-podăriei, tot ~ul unui vîlșor învîrnat, cum stăc eu (COS.); tot în rînd cu acestea, vîneau grajdurile, ambarele și șoarele cu toate ~urile de drum (COS.); ⑥ Un număr oare-care: să facem un ~ de pităci către zapăcii lălmășești de prîi iulăci (COS.); ⑦ Suliță, alaiu, cortegiu: Domnul au pures de la Frumosa cu tot ~ul și obiectual de pomăci sau alăci, de au vîia la scamai sîa (MET.); ⑧ F: pe țăciile altora se vîia cît de cele zugrăvite cătăci, lipsă, nevîna, cu tot ~ul lor de mături-suri (COS.); ⑨ F iron. Soiu (de om), sculă, poamă (bună sau răă): înca! domășior ală care se lălmășe cu odo cătăci? prest ~! (ALECS.); vîia de sigur mai tăci cu să știe ce ~ de om stăc (N.-G.) [lat. tākym].

TĂCLAE *sf. pl. Măclae*: neapăce, ne pa-măci în ~, plăt se tăci zina alăci (COS.); astăci mătăci împănat, Porumb tot tăci la (COS.).

TĂCLIT (*pl.-ta, -tări*) *sn.* ① Cîngătoare de stofă vîrgată ce se lega peste mijloc sau la cap, turește: Dăscăci Chinea, tăci cu anțera de călăci-cheria, la cap cu cînc de ~ vîrgat cu cîncal alăci, se pîna-ba pe dîmăciura tăciilor (N.-G.); cîncăci... tăci cu ~, apăci astăci tăci la cîncăci pîna-ba și o parte din pîci (COS.) [tr. tākli].

† **TĂCRIR** (*pl.-tări*) *sn.* ① Interogatoriu:

Fig. 4802.

am auzit ou urechile mele pe logofătul mitropolitului lui ~ vizitului (FIL.); în loc să mă 'ntreb... „fi-o fi foame?”; dumneata îmi lei ~ul pe nemincate (CAR.) ¶ ② ¶ Raport: însumi l-am văzut să scrie un ~ la devlet (SAIN.) ¶ ③ ¶ Proces-verbal [tc. t a k r i r].

TACSID... = **TAXID**...

† **TACSIM** (pl.-imuri) sn. ¶ Cîntare populară executată din cobză sau din scripcă: nu voești să-ți fac un ~ (SEZ.) [tc. t a k s i m].

* **TACT** (pl.-turi) sn. ① ¶ Pipăit (unul din cele cinci simțuri) ¶ ② ¶ Judecată fină și sigură în ce privește gustul, felul de a se purta cu lumea, spre a nu jigni pe cineva: ajutat... de prețioasă sprijin al soției sale, femeie deosebită și plină de ~ (BR.-VN.); Doamna Guvidi, deși foarte tină... ascundea mai mult ~ diplomatic (CAR.) [fr.].

* **TACT** (pl.-turi) sn. ¶ Măsură a timpului în cîntare și în dans: a cînta, a juca după ~, a bate ~ul, a arăta, prin mișcarea ordonată a minilor sau picioarelor, felul măsurii, indicînd fie-care timp în parte; cînd se cîntă dintr-un instrument muzical, tactul se bate cu piciorul, minile fiind ocupate; la piano, tactul se numără din gură, iar la solfegii, se bate cu mina; seful de orchestră bate tactul cu bagheta, după anumite figuri (4803):

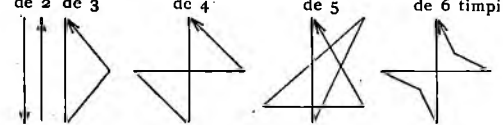

Fig. 4803. Figuri de tact.

mișcă brațele în ~ul unei doine (VLAH.); la joc, se bate tare cu picioarele în pămînt: S'adună cere și iar se 'ntind și bat pămîntul tropotind în ~ ușor (COSS.) [germ. T a k t].

† **TACT** = **TAHT**.

TAC-TAC! interj. Imită sgomotul produs de ciocnirea, bătaia regulată și repetată a unui lucru: potcoavele calului roib sunau rar și dulce pe șosea: tac-tac! tac-tac! (SAD.) [onom.].

* **TACTICĂ** (pl.-ce, -ci) sf. ① ¶ Arta de a conduce trupele sau vapoarele de război într-o luptă ¶ ② ¶ Mijloacele întrebunătățite de cineva, calea pe care o urmează pentru a izbăvi într-o afacere [fr.].

* **TACTICIAN** sm. ① ¶ Cel ce înțelege și cunoaște bine tactica ¶ ② ¶ Cel ce știe să manevreze în treburile politice, etc. [fr.].

TACTICOS adj. și adv. Cu mișcări regulate, cumpănite, domoale: respectabil și tacticosii boieri grași... din vecinătate (SAD.); colonelul... (a) și moale (VLAH.); (avea) un condei de plumb, cu căpătîii cărui clocănea ~ în tribună (CAR.); se zărește și judecătorul... luindu-și ~ cafeaua la umbra brazilor (LUNG.); registratorul, cu ochelarii pe nas, trece ~ în registrul de intrare hirtilele so-site (BR.-VN.); își scoate juleaua din gură, ~, și întoarce capul (GRU.) [ngr. τακτικός, τακτικός].

* **TACTIL** adj. ① ¶ Care se poate percepe prin simțul pipăitului ¶ ② ¶ Ce ține de simțul pipăitului: corpusele ~e = **CORPUSCUL** [fr.].

TĂCUT 1. adj. ① p. **TĂCEA** ¶ ② Căruia nu-i prea place să vorbească, tăcutur: Stan era om ~ în felul său, dar și cînd da o vorbă dintr'însui, vorba era vorbă, la locul ei (CRG.) ¶ ③ ¶ Care nu vorbește, care păstrează tăcerea: seara se despărceau de vreme; tăcuți se încheau amîndoi în odale (VLAH.) ¶ ④ Pără sgomot, liniștiți: Tu mă uimești, pădure, cînd pe sus bolți ~e și pline de 'ntuneric, Las pașii să mă poarte și gîndul să mă fure (VLAH.).

2. sbst. Faptul de a tăcea; tăcere: sudalma se iartă unele ori ou cuvîntul, iară mai de multe ori se iartă și ou ~ul (PRV.-MS.); loc. adv. pe tăcute, în tăcere, fără să vorbească: se furișă printre bălării și pe ~e se apropie de butoiul nostru (ODOS.).

* **TAEL** sm. ① Greutate chineză egală cu 37 gr., 50 ¶ ② ¶ Monedă de argint în China în valoare de 3 lei, 81 (valută aur) [fr.].

○ **TĂFĂLUG**, **TĂFĂLOG** = **TĂVALUG**.

○ **TĂFĂRAGA** sf. Băn. Trans. ¶ Brînză de vacă [vsl. tva rogŋ].

TAFT = **TAHT**.

TAFTĂ (pl. tăfti), **TAFTA** (pl.-tale) sf. ¶ Mătase subțire și lăcioasă, foarte moale la pipăit: aducîndu-i în tipale acoperită cu tăftă roșie cheile tirgului (NEC.); își învălea capul slujitorii Rîmului cu tafta subțire ca în chip de cunună (M.-COST.); vel stolnic... Îmbracă în caftan și ou tafta legat peste umăr, este purtător de griji ouhnei și buoatelor (LET.); Viră mina 'n buzunare, Pe sub poale de taftale și ne dăruște parole (VOR.); ¶ ca tafta, cum e tafta adv. tăftă, foarte curat, foarte neted: pe afară era cum e tafta de curat: vacile mulse, grădina cum e o floare. ograda măturată (PAMF.); ne-a uns de cite două, trei ori pe zi, cu noapte, plînă ce în Vinerea-sacă ne-am trezit vindecați tăftă (de rîle) (CRG.) [tc. t a f t a, pol. t a f t a].

○ **TAFTALUC**, **TAFTALIC** sm. Mold. Bustean de făcut plute (SEZ.) [tc. t a f t a, „scindură”].

TAFTUR (pl.-ure) sf. Chingă de piele ce trece pe sub pîntecele calului și strînge șaua sau poclada de pe el (4804): În șapte chingi că mi-l (în)chinga, Șapte chingi, șapte ~e, Care face paisprezece (TOC.) [tc. t a p k u r].

TAGĂ sf. Tagadă, tăgăduială; † a prinde ~, a tăgădui, a contesta: de va iscali preotul veri la fle-ce iucru ce va fi, și apoi pre urmă va prinde ~ de iscalitură... același să i se la popia (PRV.-MS.); fără ~, incontestabil, de netăgăduit: Bătrînimii, tinerimii fără ~ sînt dorită (PANN) [t a g a d a].

TĂGADĂ sf. ① Faptul de a tăgădui, negațiune: păgubașul neștînd ce s'aleagă din arătările băiatului și din tăgada sefului, s'a plîns procurorului (BR.-VN.) ¶ ② = **CONTESTAȚIUNE** ①: gloaba... ajungea lîntiu cu lungimea gîtului... ca să nu mai încapă vorbă ori ~ (CAR.); ~ de justiție.

TĂGĂDUI (-uesc) 1. vb. tr. și intr. A nega: și zise Domnul lui Avraam: „căce rise aceasta Sara...” și Sara tăgădui și așa zise: „n'am risi” că se temea (PAL.); el persista a tăgădui tot ce privea pe ceilalți boleri (D.-GH.); nu tăgăduesc că asemenea opere trebuie să existe prin mulțimea de picturi (ODOS.); Grigorie-Vodă tăgăduia, zicînd că-l năpăstuește înaintea divanului împărătesc (NEC.); dacă-l cerură Arapii înelui, el tăgăduia ca un nemernic (ISF.).

2. vb. refl. † A nega; a se lepăda: cea ce va fi cumpărat otravă face prepus cum să fie otrăvit per cel mort, mal virtos cînd să va tăgădui că nu o au cumpărat (PRV.-MS.); cea ce să va tăgădui de mene și de cuvintele mele... și titl omenească se va tăgădui dîns (VARL.) [ung. t a g a d n i].

TĂGĂDUIALĂ (pl.-leli), **TĂGĂDUINȚĂ** (pl.-te) sf. Faptul de a tăgădui, tăgadă, negațiune.

TĂGĂDUIT adj. p. **TĂGĂDUI**. Negat; contestat ¶ ① ¶ **NETĂGĂDUIT**: e un adevăr ~.

○ **TĂGÎRȚA** (-tez) vb. refl. A se sui și a țîrni de cineva ca o t a g î r ț a: jigăniile însă, cum i-au văzut, au început să se tăgîrțeze pe lîngă moș și să-l lîngă (R.-COD) [comp. și **ATĂGÎRȚA**].

TĂGÎRȚA (pl.-te) sf. Traistă: mai are moșul la ~ încă o sumă bună de felul acestora (ISF.); ~ ruptă te 'mprimută și cere la soroc să-l dai sac nou în loc (PANN) [comp. tc. t a g a r g y k, ngr. ταγάρτζα].

TĂGMA (pl.-me) sf. ① Totalitatea persoanelor care au aceeași ocupațiune, aceeași meserie, clasă (socială), categorie: tagma procească; românismul avea un înțeles insultător pentru tagma evghenistă (ALECS.); de nu va fi (hoțul) dintre boleri, apoi tot ou tertipuri prin tagma prostimele să-l caut (ISF.); vrednic ești să fii din tagma noastră! (GN.) ¶ ② Breaslă: am găsit multă lume adunată, și din boierime și din tagme și prostime destulă (CAR.) ¶ ③ iron. Clică: această ~ de literați... de la începutul lumii și plîn în ziua de astăzi, a fost cam lîngășitoare și vanitoasă (FIL.) [ngr. τάγμα].

TAHARAU sm. = **BABUȘCĂ** ②.

TAHİN sbst. X Un fel de făină preparată din semințele de susan măcinate și din care se gătește supă de post și altele: ~ul se cumpără în borcane pe la băcălii și subțîndu-se cu apă caldă, servește ou lapte la cafea (VOR.) [tc. t a h y n].

† **TAHMIN** sbst. Aproximație: să vă fac o socoteală ou ~, ca să vedeți cît de mult vă amăgii (FIL.) [tc. t a h m i n].

† **TAHT**, **TAFT**, † **TACT** (pl.-turi) sn. ① Reșe-

TAC-TAH

Fig. 4804. Taftur.

dința unei subprefecturi, subprefectură: în Neocle, se află, pe lângă tahtul subprefecturii, judecătoria de ocol cu un judecător (OLVR); nu tot trimite la taht este un clofingar vinăt și rupt de foame (JPF); tahtul subprefecturii era ceva mai înalțat decât înalte (D-ZAMP); e grabit s'ajungă la taht, de aceea lasă bagajele bune (ALECS.) ¶ ① Pr. ext. Reședința unei autorități, sediul unei administrații: la tahtul de mai sus al poștii, se întâmplase peste noapte o călcare cu omor în hanul unui jidov (CAR.); l-ar fi dus la tahtul jandarmeriei și l-ar fi dat în mâna șefului (BR-VN.) [tc. t a h t].

○ TĂHU... ~ TEHU...

TĂIA (taia) 1. *vb. tr. și intr. A.* ① A împărți ceva în două sau mai multe bucăți cu un obiect tăios: ~ pinea cu cuțitul; ~ cu toporul, cu foarfecile, cu fereștrul; cînd va tăia un ocol mîscare lemne în pădure... și va cădea asupra vre-unui dobitoac și-l va omori, acela să dea suflet drept suflet (PRV-MB.); ¶ F poți tăia lemne pe din-sul, doarme bustean: cuprins de amețală, pe loc cade jos și adoarme mort, de puteai tăia lemne pe din-sul (CRG.); să nu tai mămăliga cu ața de jos în sus, căci se scumpește păpușului (COR.); ¶ s'o tai cu cuțitul, se zice despre lucrurile dese, îngroșate, despre un lichid care e mai consistent decât ar trebui să fie: se îngroșase zeama, de puteai s'o tai cu cuțitul; se lăsase o ocață deasă, de puteai s'o tai cu cuțitul; ¶ limba tale mai mult decât sabia, o vorbă rea vatămă mai mult decât o armă ¶ ② *abs. A fi tăios: brielul meu s'a tocit, nu mai tale bine; ~ ca dințișii babel* — **DINTE** ① ¶ ③ A scoate dintr-o materie, cu un obiect tăios sau alt-cum, ceea ce e de prisos, pentru a-i da o formă, pentru a putea fi întrebuințat, a ciopli: ~ piatra; ~ diamantul; S'a dns Chirilac la luncă, Să tale Mariței turoș, Și-a tăiat o săpă-mină, Și-a tăiat o strîmbătură; Mai bine ședei o lună și tăia o turoș bună (PAMF.) ¶ ④ A despărți cu un obiect tăios o parte dintr-un tot: a-și ~ unghile; ~ o croașă uscată dintr-un pom; ~ părul, a tunde: (bărbatul) să-l tale părul, că de va avea mulțarea păr tăiat sau tuns, ea să-și acopere capul (COR.) ¶ ⑤ Ca pedeapsă: ~ capul, limba, mințile, urechile cuiva: Roman-Vodă... neputînd răbda păgînitatea unchiului său, Ștefan-Vodă... i-au tăiat capul și s'au apucat de domnie (GR-UR.); acela ce va tăia vie roditoare... același să-l tale mințile (PRV-MB.); de... să va vâdi și să va arăta cu doi sau trei marturi, oameni de credință, cum au glurat strîmb... să i să tale limba (PRV-LP.); Senatul, înțelegînd că ea să fie otrăvit pe Constantin, au prins-o și tăindu-i limba, au trimis-o la (CANT.); ~ nasul — **NAS** ② ¶ ⑥ A omori: au cunoscut pre Barnovski-Vodă Turci că au fost drept și s'au căsit pentru că l-au tăiat și s'au glurat ca să nu mai tale de acum Domn de Moldova (NEC.); — **SPÎNZURA** 1 ②; F să mă tai, că..., chiar dacă m'ai omori, n'am să... să mă tai, că nu ți-oiu spune (PAMF.); căpitanul... eță la noi la masă; în altă parte nu s'ar duce, să-l tai (SAD.); ~ zilele cuiva, a curma firul vieții: ourdn puternica mină a lui Dumnezeu l-au tăiat zilele (M-COST.) ¶ ⑦ A junghia: ~ o vită, o găină; la Crăciun, cînd tăia tata porcul, și-l pîrlea și-l opărea... eu încălecam pe porc (CRG.); găina trebuie tăiată Simbătă seara, că de o tai Dumnezeu dimineața, în timpul slujbei, mor de boală găinile (COR.) ¶ ⑧ A stirpi: ~ răul de la rădăcină ¶ ⑨ A distruge efectul, a alunga: să-ți dea mămăliga leacuri cari să-l tale farmecele (SP.) ¶ ⑩ A îndepărta, a înlătura: dacă vre-un episcop oprit... ar îndrăzni a sluji sfîntă liturgie... unul ca acela de iznăvă să se tale de la biserică (PRV-MB.) ¶ ⑪ A scoate, a rupe, a opri o parte din ceva; a suprima: ~ leafa ¶ ⑫ A rășlui: plugarul să nu tale cu plugul den hotarul altuia, să-și mai lătească pămîntul său (PRV-MB.) ¶ ⑬ A tăia, a înlătura o parte bolnavă a corpului, a amputa: ~ piciorul, brațul; ~ o bubă, a-i face o incizie; o, întepătură, ca să se scurgă puroiul; ¶ ~ în carne vie, a) a nu nimeri în gol, a nu greși ținta, lovind în cineva; b) a lua măsuri energice pentru a pune capăt unei situații rele ¶ ⑭ A despică, a spinteca; că cîrmaciul cînd tale valurile mării tocmă d'a curmezișul (GOL.) ¶ ⑮ A ara: n'a mai mîncat și i-a ajutat Dumnezeu de a tăiat pînă în a treia zi jumătatea de pogan (R-COD.) ¶ ⑯ ~ drumul cuiva, a trece pe dinaintea lui; a-l împiedica de a trece înainte: le iese înainte Orfano cu trei sute de armăni, cari stau ascunși, le tale drumul... (și) se năpustesc asupra lui Tudor (A-GH.) ¶ ⑰ ~ comunicațiunile, a împiedica pe cei asediați de a co-

munica cu cei din afară ¶ ⑱ A despărți, a separa, a desface în două; cînd două persoane cad la învoială în urma unei tocmeli sau asupra ori-cărui lucru, e datina în popor ca să-și dea mîna, iar o a treia persoană, în chip de consfințire, desface cu palma întinsă vertical, ca și cînd ar tăia, mințile împreunate: ~ aldămașul; Mă rog, primești? — Eu primesc, dar să nu mă păcălești. — Ce-ți pasă? Adă mîna; tale, domnisoară! Ana nu știa cum și ce să tale, și trebuia să-i explice datina poporului (VLAH.) ¶ ⑲ A încrușișă: acest drum tale oalea spre Mizil ¶ ⑳ A face să-i treacă, a-i lua, a-l ridică: ~ pofta de minoare; se cerca în tot felul să-i tale pofta de plecare (SP.); ~ setea ¶ ㉑ A desființa: din poronca domnească s'au tăiat, ca nici de cum obiectul acesta să nu mai fie (LET.) ¶ ㉒ A opri: fumul mi-a tăiat respirația ¶ ㉓ ~ vorba, cuvîntul cuiva, a-i curma vorba, a-l întrerupe, luînd însuși cuvîntul: blața fată... se încercă să zică și ea ceva, dară împăratul îi tale cuvîntul (SP.); — **MIERE** ① ¶ ㉔ A-i produce o senzație ca și cînd l-ar tăia cu cuțitul (vorb. de un vînt glacial, de un ger strășnic, de o apă rece ca ghițaș, etc.): sufla un vînt rece de te tăia la obraz; ne odihnim pe mușuroarele de iarbă din preajma șipotului, a cărui apă te tale la dinți (VLAH.) ¶ ㉕ A simți o durere ca și cînd l-ar tăia cu cuțitul: La stomah deodată începe să-l frămînte și să-l tale (SPER.); cînd văzu pe tata răzemat de ușorul odăii... simții... că mă tale la inimă (GN.).

B. ① A amesteca cu apă (pentru a-i slăbi tăria); ~ rachiu, vinul ¶ ② ~ scurt, a curma, a pune capăt: ~ scurt o convorbire ¶ ③ A lua, a apuca drumul cel mai scurt spre a ajunge undeva: au tăiat drept la Don, cale de patru ceasuri din mare (NEC.) ¶ ④ A o ~, a o șterge: o taiu pe poartă afară ¶ ⑤ A fixa; ~ prețul, a rupe prețul — **RUPE** 1 ②; capanții au tăiat nartul grîului la școalele Dunării pe șase lei (A-GH.) ¶ ⑥ ~ bani, a bate monedă ¶ ⑦ A lua cu un atu o carte a adversarului ¶ ⑧ A separa în două un pachet de cărți, după ce a fost amestecat de alt jucător ¶ ⑨ ~ o bancă, a ținea banca, a juca în calitate de bancher împotriva tuturor celorlalți jucători: tăia el o bancă de stos și Dimcea... se încopățînează cu dama de caro și pierde trei sute de leișuri (SP.) — **BANCĂ** 2 ② ¶ ⑩ Locuțiuni diverse: ~ la palavre, a îndruga, a croi la minciuni: mă muștră ougetul... cînd începi a tăia la palavre vinătorești (COOB.); a-l ~ puterea (sau puterile), a-i îngădui forțele: la sat nu e de rușine a lucra la ori-ce... și a face cum îi tale puterile (JPF.); a-l ~ apa de la moară, a-l împiedica de a mai face ceva; a (nu-l) ~ capul, a (nu) se pricepe: să te aperi de toate relele, cum îi putea și cum te-o tăia capul (CAR.); nu mă tale capul la astfel de lucruri (SP.); — **CARNE** ①, **CIINE** ①, **POALĂ** ②, **UNGHIȘOARĂ**.

2. *vb. refl.* ① A se răni cu un instrument tăios: a se ~ la un deget ¶ ② A se omori unul pe altul: Ștefan-Vodă, îmbrăbătîndu-l pre al sîi, cu agutatorul lui Dumnezeu rămaseră biruiți Turci, cit ei îndesine s'au fost tăind (GR-UR.) ¶ ③ A se ~ (mințile și) picioarele — **MINĂ** ① C, **PICIOR** ① ¶ ④ A se despică, a se crăpa: cînd mămăliga se tale în două pe masă, te călătorești (COR.) ¶ ⑤ A se încrușișă: drumurile se tale la marginea satului; două lîni, două planuri care se tale perpendicular ¶ ⑥ A se strica: laptele s'a tăiat ¶ ⑦ A se muia: gerul s'a mai tăiat [lat. vulg. t a l i a r e].

TĂIAT 1. *adj. p. a.* TĂIA ¶ ① NETĂIAT.

2. *subst.* Faptul de a tăia, tăiere.

TAICA *sm. F* ① Tată (mai ales cînd i se adresează vorba, ca termen de mîngiere): fata Brîncovanului-Vodă, fiind tînără și desmerdată de tată-său... zicea: sollo! sollo! că va pune taica pungă dă pungă din București pînă în Tarlagar, și zău, nu ne va lăsa așa! (NEC.); Voicule, mă omoară taica, Voicule, mă omoară maica (BR-VN.); talcă împărate, să te întreb ceva... de ce ești așa, talcă, ou o parte de trup uscată și cu una verde? (R-COD.) ¶ ② Se întrebuințează ca termen de respect la adresa unui preot, unui moșneag: îi vedea înorînd cînd la alde neioa Burclă, ...cînd la taica Popa (SP.); Dar Gheorghe-al nostru, cum o duce? — Sub glie, taică, și sub cruce, Lovit în piept de un latagan (COB.) ¶ ③ Adesea întrebuințat de un preot, de un bătrîn la adresa celor mai tineri, de tată către copil, etc.: Avocatul: Trebuie să găsim motive... Părintele: Găsește-le, talcă, de ce ești dumneata avocat? (CAR.); un țăran bătrîn...

se oulă pe lângă foc... unde tăinesc, nedormind de loc, să nu vie hoții ori dihania la vite (VLAH.).

TAINIC 1. *adj.* ① Care stă în legătură cu tainele religiunii: stăm neînținși ca într-o ~ă rugăciune (VLAH.). ② Ascuns, neștiut sau neînțeles de nimeni, misterios: vom avea, credem, prilejul a dovedi ~a înfrățire ce unește aceste popoare (COOA.). ③ ~ă tristețe în inima inimă (GN.). ④ Care tăinește toate, care nu destăinuiește ce știe, tăcut: un om ~.

2. *sm.* ① Secretar intim: pe urmă i s'au dat titlul „Exaporitul”, adică ~ul din lăuntrul împăriei (N.-COST.). [vsl. t a j n i k ū].

② **TAINIT** *sbst.* Faptul de a ț a i n i; conversație; tăias: ~ul se întinde viu și guraliv (LUNG.).

TAINITĂ (pl.-te) *sf.* ① Groapă, încăpere suterană, coridor sub pământ, cu multe cotituri, care servea odinioară ca ascunzătoare pentru oameni și avuții: mănăstirile aveau... baște bolite și tainițe pentru ascunderea sculelor (ALECS.); coborim și ajungem la o ~ adâncă, unde îmblăcșea aerului roșește făcândă făclii (CAR.); ne povestește cum a trăit în tainița asta Zamolae, zeul Dacilor (VLAH.). ② *Pr. ext.* Ascunzătoare: eucul leși din tainița sa și cîntă de douăsprezece ori (GN.); strigăte de trimbiți, sbucnind din tainițele codrului, sporid spaima năvălitorilor (VLAH.). [vsl. 'tajnica < tajnŭ, 'tăinic'].

TĂINUȚI (-uesc) 1. *vb. tr.* A nu lăsa să se cunoască, să se știe, să se afle, să se vadă, a ascunde, a păstra t a i n a despre ceva: oții se vădesc gaze de țilhari, să se cercetare și cînd, siliiți fiind de frioă, primeau pe țilhari și-i tăinuia, să se ierte (LEG.-CAR.); au dat Moscalii pre toți robii Turci înapoi... fără cît vr'o 70 de copii și fete... i-au tăinuit de i-au luat cu sine (N.-COST.).

2. *vb. refl.* A se ascunde, a păstra incognito: Lescinski... agiungind la hotarul prusese, n'au mai putut să se mai tăinească, ce au cîntat numai a se spune (NEC.).

3. *vb. intr.* *Often.* = TĂINI: am fost la ei să mai tăinuim, că nu ne-am vădat de mult (S.-ALD.); Domnitorul nostru cu Iancu Brătianu se d pe pod, tăinesc acolo amîndoi (GR.-N.).

TĂINUȚ *adj.* p. TĂINUȚI. Ascuns, tainic: în locurile acestea ~e... plutesc umbrele strămoșilor noștri (VLAH.); Mai de vală 'n cea dumberăvă cu polană ~ă... Coasele sub teacă udă zăngănesc răsunător (ALECS.).

TĂINUȚOR *sm.* Cel ce tăinește; cel ce ascunde lucrurile furate de altul [t a i n u i ū].

TĂIŢ *adj.* ① Care taie: cuțitul, sabia, toporul, foarfecele sînt obiecte tăioase ② Bine ascuțit, care taie bine: Ca cu briciu ~ de pară într-o clipă fuse ras (PANN.); H-i tăioasă limba ca spata (COO.). ③ ④ Care-ți dă senzația că te taie la obraz (vorb. de vînt, de ger, etc.): începuse a ninge tare și a sufla un vînt ~ (GRL.).

⑤ **TĂISTRĂ** = TRĂISTĂ [rut. t a j s t r a].

TĂIŞ, ② **TĂIŞ** (pl.-şuri) *sm.* Partea tăioasă, a unui-cuțit, a unui topor, a unei arme, etc.: de cumva s'a pus pe masă un cuțit cu tăişul în sus, se crede că oarecine din familie o să plece la drum (PAC.); tăişul sabiei foarte bine lucrat era de sapte palme lungime și patru lătime (BALC.); printre foile lui verzi... ascuțite pe margini ca un cuțit cu două tăişuri, se deslușeau pe alocuri moșoare rugini de sămîntă (S.-ALD.); Măi volnice, volnicele, Ia-ți tăişul de plăsele, Pune mina pe oțete (ALECS.); Că toporul mi-l vîrjit, cu tăişul oțelii (ALECS.-P.) [t a i a].

TĂIU-MĂLAIU *sbst.* Un jos de copii: se jucău de-a ~ cu mine și cu ceilalți (SEV.) [t a i u + m a l a i u].

TĂIUŞ = TĂIŞ.

TĂL 1. (pl.-luri) *sn.* ① Mlădiță ce crește din rădăcină la piciorul unui arbore ② Lăstare ce crește sau din rădăcină sau din partea ascunsă în pământ a unei tulpine la plantele anuale sau ierboase și care formează un mic tufiş [fr. t a l l e].

TĂL 2. (pl.-luri) *sn.* ③ Organ care constituie la criptogame corpul plantei [fr. t a l l e].

④ **TĂL** 3. (pl.-luri) *sn.* Băn. Parcelă, parte: hotarul întreg e împărțit în mai multe părți care... se numesc ~ (NOV.) [srb.].

TALA! = TALA-TALA!

⑤ **TĂLĂI** = TĂLĂLĂI.

TALAȚI, **TALAȚI** *sm. pl.* Așchii late și subțiri, învîrtite în spirală, ce se scot de la lemnul dat cu rindeaua: (cobza) am așezat-o pe un strat de talați, unde

urma să se usuce (UR.); *pr. anal.*: părul negru-iațirna în talați (OLVR.) [tc. t a l a ș].

TĂLĂLĂI, *Often.* **TĂLĂI** (-ăesc) *vb. tr. și intr.* F ① A îndruga, a flecări, a tăia la palavre, a vorbi vrute și nevrute ② A umbra fără nici un rost, a hoinări, a vagabonda: I-a găsit hoțul și mare tălălăind prin sat, ou minile goale (LUNG.) [comp. TĂLĂLĂU].

TĂLĂLĂU 1. *sm.* F Prost, năting, bleg: ce dracu! iar te-ai înneecat, măi ~ (ALECS.); dar ce zici, ~, că mori de sete, cînd tu tot mereu bei? (RET.) ③ A umbra ~, a umbra hoinărind, fără rost.

2. *sbst.* Tărăboiu, tâmbălău: boierul îl aștepta în porțiță o'o bătă bună, și dă, dă, pînă se strînseseră vecinii în ~ul lor (RET.) [comp. TELELEU, BĂLĂLĂU].

TALAN *sbst.* = DALAC ①: a dona zi Roibal era mort, îl fulgerase ~ul (S.-ALD.); spinz, bun de ~ la dobitoace (VLAH.).

TALANCA (pl.-ănoi), **TALANGĂ** (pl.-Angi) *sf.* = BALANCA, BALANGĂ (4806): stropșitul de Ioan, ou o talancă de la oi, ...face o hodoroagă și un tărăboiu, 'de-ți ia auzul (COOR.); oail, duși de frîu, trece înainte, umplînd desigurile de sunetul tălăncilor (RO.); un sunet răgușit de talangă răsună a spart la gîlul unui bou (D.-ZAMF.); în prealima stînei sună tălăngile răgușite ale minzărilor (LUNG.); din lunci răsună tălăngi, fluiera s'and doîndind (VLAH.).

Fig. 4806.
Talanca.

TĂLÂNCĂNI (-ăneso) *vb. intr.* = BĂLÂNCĂNI: tălâncăneau mereu într-o dungă clopote mari de aramă (LUNG.). [t a l a n c â].

TALANGĂ = TALANCA.

TĂLANGI (-geso) *vb. intr.* A bălăncăni; a suna din t a l a n g ū: se crede că spre a scăpa de împli cari s'au luat după cineva, este bine a ~ cu un clopot (COOR.).

TĂLANITĂ (pl.-te) *sf.* Femeie stricată, care-și vinde trupul; curvă de rînd: de fâmele ~ fecior ești tu (BHL.); ca tălănița desmățăta, pre uliță a se purta... pricină dați (CANT.); li toacă starea mai rînd deot t a l a n i t ă de oțelului (FIL.) [comp. rut. t a l â n n i c i a „femeie lericită“].

† **TALANT** *sm.* ① ② = TALENT ③: Doamne, doi talanți dedăci-mi și alți doi talanți dobîndii cu ei (COR.) ④ ⑤ *pl.* ⑥ Bani (de metal) ⑦ ⑧ Talent, dar natural sau dobîndit prin abilitate: mă duc la Dumnezen, că iaca ce noroc am la furat, să mă biagoslovească să fie asta ~ul meu (VOR.) ④ *Pr. ext.* Maximă, normă de viață: nu vreau plată, zise omul, ci vreau numai un ~, ca să pot trăi și eu în lume (SE.) [vsl. t a l a n t ū < gr.]. ⑤ **TALAP!** (mai adesea repetat **TALAP! TALAP!**) *interj.* Bucor. = LIP! 12: la urmă, vede că vine și fata ei, ~! ~! ou oțobotele pline de lacrimi (VOR.) [rut. t a l a p!].

TALASI = TALAȚI.

TALĂSMAN *sm. Mold.* Epitet dat boului sau calului: Florica, mîndindu-l cu topolul: „Hăis, ~, ta, bourean! (ALECS.) [comp. tc. t a l a s m a n „artăgos“ sau bg. t a l a s m ū „iazmă, strigoiu“].

TALA-TALA! *interj.* Aide! aide! se puseră în niste corăbii și plecară pe mare, ~! pînă ce se pomeniră la țara Amazoanelor (ISP.); și pe cînd mergeam noi așa, ~! dîndîndînd, vedem donă cîli de flu (LUNG.).

TALAZ (pl.-azuri)

sn. Valmare (4807):

Ca ale mării repezi și groaznice ~uri, De vîntul relei soarte stînoi am fost gonit (ALX.); ostile se puseră în mișcare și veneau unele asupra altora ou ~urile mării și se înolăieră (ISP.); ce trece prin apă și ~uri nu face? (COO.); ghicitoare despre „fulg“; ②: în depărtări, ou pulbere albastră plutește peste ~uri de codri (VLAH.) [tc. t a l a z].

Fig. 4807. Talazuri.

③ **TĂLBĂCII** *sf. pl. Trans.* Lemne groase și rotunde ce se aștern pe fundul carului, răzimate pe perinocul dinainte și pe cel de dinapoi, cînd carul se încarcă cu fln (VIC.) (PAC.).

* **TALC** *sbst.* ④ Mineral format dintr'un silicat

de magneziu, de culoare albă-verzuie, verde-cenușie, etc., unșuros la pipăit și moale, de se poate șgria cu unghia; e întrebuințată la fabricarea pasturilor [fr.].

TALE = TAU¹.

***TALENT** (pl.-te) *sn.* ① △ Numele unei greutăți, la vechii Greci, care era egală cu 26 kg., 178 ¶ ② ● △ Numele a două monede întrebuințate de vechii Greci: ~ul de argint, care valora 5660 lei, 90 bani (valută aur) și ~ul de aur, de o valoare de 55600 de lei (valută aur) ¶ ③ ● Mare capacitate, dar de la natură sau dobândit prin muncă, destoinicie remarcabilă pentru anumite științe sau arte: are un mare ~ la desen, la matematici; pentru ~ele cu care îl înzestraseră natura... era foarte iubit de împărat (PANN); n'am mai înfinit în viață om care să știe altele cîntece... și care să le povestească cu așa ~, cum povestea el (BR.-VN.); om de ~, cel ce are talent: societatea Persei nu produce oameni de ~ (SOL.) [fr.].

***TALENTAT** *adj.* Care are talent.

TALER¹ *sm.*, & (pl.-ere) *sn.* ① ● Vechie monedă austriacă, de argint, ce circula în Muntenia și Moldova cu începere din sec. al XVII-lea pînă la începutul sec. al XIX-lea și a cărei valoare era, pînă la jumătatea veacului al XVIII-lea, de 133 de bani, și de aci înainte numai de 40 de parale, adică egală cu un leu vechiu (4808) : macar de-are face neștine bani oit de buni, galbeni prisme de aur ourat, sau taleri... tot o certare va să aibă (PRV.-LP.); acela de nu va da la domnie două sute de talere băfute, atunci i se va tăia o mîină (PRV.-MS.); Au pieptul ele Alb de taleri și mărgelă (COȘA) ¶ ② Maram. Florin austriac: Numai noi te-om cumpăni De trei ori ou talerii și de trei cu galbenii (BR.-L.) [germ.].

Fig. 48-8. Taler (Măriaș) al Mariei Tereza.

TALER², Mold. Maram. **TALGER** (pl.-ere) *sn.* ① Blid de lut, de faianță, de porțelan, de lemn sau de metal, în care se pune mîncarea pe masă, farfurie: cu lingura cea mare de argint scoată Domnul pe talger supă (LET.); tîpsile pe care aduceau bucatele, talgerele și pîharele erau de argint (NEGR.); găsite de așezat niște talgere sus pe bîlder (GORG.); ce e dulce și mai dulce și pe taler nu se tale? (SP.), ghîcioare despre „somm”; ¶ ② taler cu două fețe, om ipocrit, fățarnic; a minca pline și sare pe un taler cu cineva, a duce un trairu comun, a împărți cu cineva binele și răul: dacă nu-ți vei duce fata de-aioli, pline și sare pe un taler cu tine nu mai mîntinc (SP.) ¶ ③ Bucatele puse într'un taler: adă, preuteasă, bășetului o bucată de colac și un talger de brînză (VAS.) ¶ ④ Disc cu care se umblă în biserică spre a primi ofrandele în bani; a umbla cu ~, a umbla de la unul la altul să strîngă bani pentru săraci, pentru o operă de binefacere sau pentru sine, a face o colecție, a face chetă ¶ ⑤ Fic-care din cele două discuri ale unei balanțe: nu vezi cum s'a-găit domni de talerul dreptilor (OLVR.) ¶ ⑥ pl. ~ = CIMBALE: o muzică militară bate din talgere pe o plată (REG.) [comp. bg. t. alerŭ, rut. talir < germ. Teller, dial. Teller].

TALERAS, Mold. Bucov. **TALGERAS** (pl.-ase), **TALEREL**, Mold. Bucov. **TALGEREL** (pl.-ele) *sn.* dim. **TALER²**, **TALGER**.

TALHAR... = **TILHAR...**

† **TALHÎȘ**, **TALHÎȘ** *sbst.* Raport al vizirului către Sultan pentru numirea sau mazilirea unui Domn [tc. telhîș].

TALHUI = **TILHUI**.

***TALIAN** *sm.* (P) = **ITALIAN**.

TALIAN² (pl.-ane) *sn.* ● Un fel de plasă de pescuit întrebuințată pe coastele mării Negre [rus. talijanŭ].

TALIE *sf.* ① Statură: om de ~ mică; ¶ a fi de ~, a fi destul de mare, destul de tare, etc. ca să se măsoare cu altul: cînd jucătorii sînt toți de ~, se întimplă să se joace o contra și adesea partida să fie remisă (CAR.) ¶ ② Conformarea corpului de la umeri pînă la brîu ¶ ③ Mijlocul trupului: are o ~ subțire; îl

înnunjură talia, stringînd-o tare la piept (EMIN.); cînd își înclina talia în betele de aur... la toți ai curții îi se făcea frică (OLVR.) ¶ ④ ① Partea unei haine care înconjoară mijlocul trupului: un copil de vreo-o opt, nonă ani... cu... un gheroc mare, a cărui ~ îi vine pînă la glezne (CAR.) ¶ ⑤ ① Partea unei rochii care acopere bustul ¶ ⑥ ④ În anumite jocuri de cărți (bacara, stos, etc.) seria întreagă de lovitură ce urmează pînă ce bancherul isprăvește pachetul de cărți cu care joacă: cînd isprăvește talia, își făcea mina greblă și aduna mizele în banc (VLAM.) [comp. pol. talia, rus. talija < fr. taille].

TALIENESC *adj.* (P) = **ITALIENESC**.

***TALION¹** *sbst.* ① ● Blastru făcut din ceară galbenă amestecată cu terebentină și diferite substanțe farmaceutice, ce se întrebuințează ca emolient [fr. dia-chylon].

***TALION²** *sbst.* Pedeapsă prin care un vinovat e tratat în același chip cu care a tratat și el pe victima sa: dînte pentru dînte și ochiu pentru ochiu este legea ~ului; legea ~ului este pusă în practică printre ei (SOL.) [fr.].

***TALISMAN** (pl.-ane) *sn.* Fragment de piatră sau de metal pe care erau săpate unele constelații, figuri cabalistice, caractere magice și căreia i se atribuia proprietatea de a apăra de rele pe persoana care-l purta sau avea darul s'o înzestreze cu puteri miraculoase, supranaturale (4809; P): avea un ~ de a se face iubit de toată lumea [fr.].

Fig. 48-9.

TALIUTĂ (pl.-te) *sf.* ① dim. Talisman de TALIE ②: supt tălătuța de muselină i se ghioase stîlul frumos (S.-ALD.).

TALIM (pl.-imuri) *sn.* Închinăciune cerimonioasă (după obiceiul turcesc), temenea: Lipilescu... prezintă ciubucul lui Hîrzobeanu cu ~ turcesc (ALECS.) [tc. talim „instrucție, exercițiu militar”].

○ **TĂLIMB** *adj.* și *sm.* F. Nerod, tembel: regii, prea moi și prea blînz și prea ~i... nu vîd poporul... decît prin prisma strălucitoare a oamenilor curții (JP.); Aia carii dreseseră lucrurile erau toți cîloași d'al lui Badea Radu, că pe ~ îi duruseră, pe semne, minile să le coasă (RV.-CRG.).

TĂLMĂCI, **TILMĂCI** (-ăcesc) 1. *vb. tr.* ① A traduce: avea trebuință de un om ca acela să poată tîlmăci cărțile cele lătiniste (LET.) ¶ ② A interpreta, a tilcu: neliniștit de această vedenie, chemai pe Arifta, vestită vrăzitoare, să-mi tîlmăcească visul (GN.); Se temea să nu greșească nici cît bobul de nisip, Nu cumva să-l tîlmăcească în vr'un deosebit chip (PANN) ¶ ③ A explica, a lămuri, a desluși, a face să înțeleagă ceea ce nu e destul de limpede: socotința mea este să închipuim niște întrebări atît de grele, încît să nu le poată tîlmăci (NEGR.); nora cea mai mare tîlmăci apoi celelalte despre ochiul soacră-sa cel a-toate-văzător (CRG.).

2. *vb. refl.* A avea cu cineva o explicație: de ce nu te tîlmăcești cu dînsul (ALECS.) [vs. tîlmăciți].

TĂLMĂCITOR, **TILMĂCITOR** *sm.* Cel ce tîlmăcește: Bucuros, moș Neagu zise, acum am tîlmăcitori și o să încep a spune la altfel de ghicitori (PANN).

TĂLMĂCITURĂ, **TILMĂCITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a tîlmăci; rezultatul acestei acțiuni; lămurire, deslușire, explicațiune.

TĂLMĂCIU, **TILMĂCIU** *sm.* Cel ce explică la două persoane ceea ce-și spun una alta, în cazul cînd nu se pot înțelege, vorbind fie-care din ele într-o limbă deosebită, interpret: Ilaș-Vodă... fiind născut, crescut în Tarigrad, nu știa limba țării, ce grăia cu tîlmăciu la divan (MEC.) [vs. tîlmăci].

TALMES-BALMES *sbst.* ① *Often*, (MAN.) × = **BALMUȘ** ¶ ② F. Amestecătură, îngrămădire confuză: trebuie să mă nrmezi... într-o lungă controversă, în care filologia are să se amestece cu istoria naturală și să facă un ~ (ODOS.).

***TALMUD** *sbst.* Culegere de datine, de tradiții și de precepte, privitoare la viața religioasă și civilă a Evreilor, alcătuită de rabini din Palestina și din Babilonia [fr.].

***TALMUDIC** *adj.* Ce ține de Talmud [fr.].

***TALMUDIȘT** *sm.* ① Bun cunoscător al Tal-

TAL - mudului; comentator al Talmudului ¶ ③ Evreu care urmează tradițiunile și preceptele Talmudului [fr.].

TĂL ***TALOFITE** *sf. pl.* * Una din despărțiturile regnului vegetal în care intră ciupercile și algele [fr. *thallophytes*].

***TALON** (*pl.-oane*) *sn.* ① ♀ Chenarul cu inscripție, tipărit vertical pe fie-care din foile unui registru de chitanțe cu matcă, une-ori perforată spre a se putea rupe ușor, sau care se taie la mijlocul ei cu foarfecile, când se liberează o chitanță din registru ¶ ② ♣ Cărțile ce rămân în pachet după ce s'a împărțit fie-căruia din jucători acelea ce i se cuveneau ¶ ③ ♣ Fie-care din partidele de preferans ce se joacă de aceeași jucători: cum poți să stai în fie-care, zi patru ceasuri pe scaun, să faci două taloane de preferanță...? (BR.-VN.) [fr. *talon*].

TALPĂ (*pl. tălpi, † talpe*) *sf.* ① Partea dedesubt a piciorului (la om și la animale) de la degete pînă la călcîiu: mergeam pe șesul întins parcă mă împingea cineva din urmă și tălpile mele abia atingeau pămîntul (GN.); cînd te mîntuiești tălpile, ai să joci (GOR.); cînd gîdili pe cineva la tălpi, nu crește (GOR.); din creștet pînă 'n tălpi, din tălpi pînă la creștet, † din ~ pînă în cap, din cap pînă 'n picioare: ne-a uns peste tot trupul, din creștet pînă 'n tălpi (CRO.); cînd m'am deșteptat, eram scîldat într'o sudoare rece din tălpi pînă la creștet (DLVR.); stau cîte un minut înaintea flește-cărtia mulere de o tîmblază și o privește din ~ pînă în cap (LET.);

■ **BATE** ① : **GISCĂ** ③ ¶ ① Partea dedesubt a încălțămintei de la vîrf pînă la toc sau pînă la călcîiu (4810); partea dedesubt a ciorapului care acopere talpa piciorului: își scoase de sub pat cizmele cele mari, cu talpa de trel degete (SP.) ¶ ② Fie-care din cele două lemne groase, orizontale, numite și „butuci”, „craci”, „drugi”, „fofeze”, etc., care alcătuiesc patul, stratul sau trupul războiului de țesut (4104) ¶ ③

Extremitatea, capătul unui pat de pușcă ¶ ④ Fie-care din cele două suporturi de lemn sau de fier, recurbate la capătul dinainte, pe care se sprijinește sania și care alunecă pe zăpadă (4811): zăpada cotrîlia sub tălpile săniilor (VLAM.); vecinul Andrei sta răzămătat de niște tălpi de sanie întoarse (GRIG.); zăpada acoperise grunzii, puseseam trăsura pe tălpi de sanie și alunecam ca băluca pe șesul al (GN.) ¶ ⑤ Fie-care din cele două suporturi de lemn circulare de sub unele leagăne (■ **TAB. XXXII**, figura 1): se mai fac leagăne... (cu) tălpi... pe cari se leagăna (MAR.) ¶ ⑥ **Ofen. Băn. Trans.** ■ **PLAZ** ¶ ⑦ Partea dedesubt a rîndelei: talpa rîndelei se unge din cînd în cînd cu oțetă picături de ulei, ca să alunecă mai bine ¶ ⑧ Laviță sau scîndură pusă pe niște picioare în apropierea ușii, lîngă perete, și pe care se așază donița și alte vase de apă: pe cînd sta femeia la foc și trîmțana pline, diavolul sta și el acolo pe ~ (R.-COB.) ¶ ⑨ Trunchiurile groase de stejar, cioplite, pe care se sprijinește întreaga cherestea a morii (■ **TAB. XXXVII**, A, 18) ¶ ⑩

Talpa casei, fie-care din grinzile care alcătuiesc temelia casei și pe care se sprijinește întreaga clădire (■ 935, C, 11): puilul de șarpe era cît o ~ de casă de mare și de gros (RET.); Pîling tălpile de la casă Unde sînt femei rămase (BRL.); apoi se duce prin pădure și începe a otîli copaciile treburi: lăta-i bun de amînare, cea de tălpi, lăta de grinzi (CRO.); ■: nici talpa casei cerc de bute, nici moșicul om de frunte ¶ ⑪ **Pr. ext.** Temelie: cînd valul se retrage, el se întorc, își ridică lar bordelele din ~ (VLAM.); din ~, temeinic: numai cine a trăit mult cu Agatoole Leustean, precum am trăit eu, putea să-l cunoască din ~ (GN.); ■: țărînimă este talpa casei, temelia nației (JUP.); opînca e talpa țării (ZNN.); clasa țărînilor de la sate, talpa casei, cum s'ar zice (G.-GH.); Bună seara, zise unul din oșători. — Bună să vă fie inima, zise talpa (= stăpînul) casei (RET.) ¶ ⑫ Talpa iadului ■ **LAD** ① ¶

Fig. 4810. Talpă.

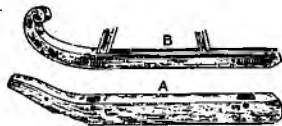

Fig. 4811. Tălpi de sanie:
A. de lemn; B. de fier.

⑬ * **TALPA-GÎȘTI** ■ **GÎȘCĂ** ④; — **TALPA-GÎȘTI** ■ = **SPANAC-PORCESC** ¶ ⑭ * **TALPA-LUPULUI** = **COADA-MITEI** ¶ ⑮ * **TALPA-MITEI** = **FARPIAN** ¶ ⑯ * **TALPA-STINCIU**, mică plantă ierboasă din fam. cruciferelor, cu tulpina culcată, ramificată; face flori mici, albe, așezate în ciorchini scurte, opuse frunzelor; posedă proprietăți diuretice și antiscurbutice și se mănîncă ca salată (*Coronopus Ruclii*) (■ 4812) ¶ ⑰ * **TALPA-URSULUI**, frumoasă plantă ierboasă din fam. acantaceelor, cu tulpina cilindrică și frunze mari, ai căror lobi și dinți se termină prin cîte un spin scurt; florile, mari, trandafirii, sînt grupate într'un spic lung la vîrf tulpinii; e cultivată uneori ca plantă ornamentală, pentru frunzele și florile ei mari și frumoase (*Acanthus latifolius*) (■ 4813); ■ și **ACANT**; — **TALPA-URSULUI** ②

Fig. 4812. Talpa-stincii.

Fig. 4813. Talpa-ursului.

= **CRUCEA-PĂMÎNTULUI** [ung. *talp*; comp. și bg. *srb. talpa*].

○ **TĂLPĂLĂGĂ, TĂLPĂLOAGĂ, TĂPĂLĂGĂ, TĂPĂLĂGĂ** (*pl.-ge, -ogi, -ăgi, -igi*) *sf.* F ① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑

schimbe itele; numite și „tălpițe”, „iepe”, „călcători”, „po(d)noi”, etc. (■ 4104): au început a țese, adică a țese băutura prin urzală, cu ajutorul tălpișilor, al scripților și al itelor (CRG.); din aceasta se făcu un războiu de aur, cu fire de aur, cu fuscă, brizle, ite, spată, tălpiș... toate de aur (RET.); când mintu pinza, se toarnă apă pe tălpiș, se ude spata, ca să rodească cinepa (VOR.) ■ ② Scindurica de sub scaunul de doage, numită și „călcător”, pe care dogarul pune piciorul, când lucrează doagele (■ 4337).

TĂLPÎȚĂ (pl.-te) sf. ① Bân. ■ = TĂLPÎȚĂ ■ ② Ţen. ■ dim. TĂLPĂ: fetele s'au rinduit pe tălpițe, pe scăunase, pe prag și scarmână rar lina neagră, înclăcită (LUNG.).

TĂLPÎȚĂ = TELPÎȚĂ.

TĂLPŌAIE sf. ① Talpa casei: Pipăruș Petru lăsa atunci tălpoala și mai jos, de țivil biata femele ca în gura șarpelui (MERA); au rămas numai tălpiile pe care se așază dngumeana și pe alături niște gropi, de ești nevoit să sări din ~ în ~ (ISP.) ■ ② Bân. (AUS.) I Talpa de opincă veche cu care se cirpește pe din năuntru o opincă ruptă.

TĂLPŌIU (pl.-oale) 1. sn. ■ = TĂLPŌAIE ①. 2. sm. F (P) = TĂLPŌ-LADULUI: alături cu casa acoru-tău este o căsuță tupilată, în care șede un ~ de babă (CRG.).

■ TALPOȘ = TALPAS.

TĂLPŪȚĂ (pl.-te) sf. dim. TĂLPĂ.

***TALUȚ** sbst. Panta, înclinarea ce se dă unui terasament, unui zid sau unui șanț [fr. t a l u s].

TĂMĂDUI (-uesc, uit) vb. tr. și refl. ① A (se) vindeca, a (se) lecu: amestecă ierburile și leacurile de le dă boinavilor de tămăduiește pe fie-carele de fie-ce boală (PRV.-MB.); și unde te doare? — Aici, la inimă. — Te voui tămădui eu, n'abii grijă, adause ea (GN.); (era) foarte stimată și cunoscută în toată țara pentru minunata doborâre cu care tămăduia de albeață la ochi (A.-GH.); toată împărăția mea aceia care va tămădui pe domnița (OLV.); rânile ce făceau ele nu se mai tămăduiau (ISP.) ■ ② Pr. ext. A scăpa: când or găsi motanul scum, au să creadă că era copilul, și poate s'o tămăduim (CRG.) [ung. t a m a d n i „a se scula”].

TĂMĂDUIALĂ (pl.-le) sf. Faptul de a (se) t a m a d u i, vindecare, lecuire: cine se va afla lînged sau cu boală... și se va tîmpla altui cuiva... strîn să-l la la casa lui și va purta grijă cu nevoită de tămăduiala lui... atunci acela să-l moștenească (PRV.-MB.).

TĂMĂDUIRE sf. ① Faptul de a t a m a d u i, vindecare ■ ② Izvorul tămăduirii ■ IZVOR ③.

TĂMĂDUITOR adj. verb. TĂMĂDUI și sm. Care tămăduiește, vindecător, lecuitor: mirîndu-se boierii de... puterea tămăduitoare a frunzelor buruienii, au cerut ca să le împărțescă și lor... sămîntă de aceea (SB.).

TĂMAȘ adv. F (P) Tocmai, întocmai: ~ atunci venea și Ghiță de la vară-se (BR.-VN.); și-aș de ~ cît îmi cel dumeață (M.); să-l slujești ~ trei ani de zile, cu credință, la ce te-a pune el (CRG.); se va bate ~ ca boli când trag la plug (GOR.) [tc. t a m a m].

○ **TĂMAȘ** sbst. Mold. Pădăcă ce se pune sub un butoiu, ca să nu se rostogolească (RV.-CRG.) [ung. t a m a s z].

○ **TĂMAȘAG** (pl.-aguri) sn. Mold. Glumă, vorbă hazlie, de spirit: ițiile și ~urile nu mai aveau capăt pînă se crăpa de ziuă (FLOR.) [comp. serb. t a m a z a „glumă”; și TAMĂȚA].

○ **TĂMAȘALNIC** adj. Mold. Glumeț, șăgalnic; sfătos, care știe să povestească multe și cu rost [t a m a ș a g + ș a g a l n i c].

TAMAZLIȚ

(pl.-teuri) sn. Ci-readă de boi sau de vaci, cu taurul lor de prăsilă (■ 4814): „acel ce va voi ca să facă ~, să nu se amăgească a strînge vaci de rînd (DRĂGH.); taci, fa, că sparii ~ul satului! (ALECS.); ațitarea de cuprins, de s'au umplut muntii... de turmele și ~urile lui (CRG.) [tc. t a m a z l y k].

TĂMBĂLAU (pl.-ăuri) sn. F Larmă de oameni ce vorbesc tare, chefulness, petrec cu veselie:

~l era acum plină 'n slava cerului (D.-ZAMF.); acolo, mare înghesueală și ~, de nu puteai răzbate cu sufletul (GN.); ziafeturi peste ziafeturi zi și noaptea... chef și ~ cu zeci de musafiri și de lăutari (CAR.); la nunta lui Joe cu Junona fu mare ~ (ISP.); nuntă cu ~, nuntă cu

Fig. 4815. Tambuchiu.

lăutari: s'apoi de-a-coala nuntă cu temelu, măi, și cu ~ (VAS.) [ung. t o m b o l o].

TAMBUCHIU sbst. Deschizătură dreptunghiulară pe puntea unui vapor, pe unde se poate coborî pe trepte în încăperile dedesubt ale vasului (■ 4815).

TAMBUR sbst. ① Cilindru de fontă pe care se virează paramele ■ ② Acoperiș cilindric, de fontă, deasupra roților unui vapor [it. t a m b u r o].

† **TAMBURĂ** (pl.-re)

sf., † **TAMBUR** (pl.-ure) sn. J Mandolină cu gîtul lung și cu coardele de metal (■ 4816): fi zicea belzadea în tambură, că așa știa zice de bine în tambură, oit aici un Tari-gradean nu putea zice bine ca dînsul (NEC.); căpitanul scoase de sub mîntean o tambură mică cu strune de sîrmă (ALECS.); deodată harfele și tamburele, alăutele și dairele începură o cîntare îngerească (CAR.); ștînd bine în tambur, îl ochemau agii la ospete pentru zîcîntul (M.-COST.) [tc. t a m b u r].

† **TAMBURICĂ** sf. dim. TAMBURĂ: luă o ~ lungă cu care se însoți și cîntă (BOL.).

***TAMBURINĂ** (pl.-ine) sf. J = DAIREA [fr. t a m b o u r i n].

***TAMBUR-MAJOR**

sm. X Șeful unei muzici militare, care, în fruntea muzicanților și purtînd un ciomag respectabil, conduce muzica în mers (■ 4817) [fr. -].

TĂMLIA (-tiez,

-lin) 1. vb. tr. ① A afuma cu t a m l i e: Grecii, cînd tîmliază în biserică pe muleri, stau cîte un minut înaintea fîlește-cărela mulere de o tîmliază și o privește din talpă pînă în cap (LET.); femele... și-au făcut datoria creștinească care cere să-și tîmlie morții, să-l jelească... și să se roage pentru păcatele lor (LUNG.); cînd se tîmlie un mort la mormint, se ferește a se lăsa cărbunul pe el, căci îngreuează sufletul mortului (GOR.) ■ ② A parfuma, a îmbălsăma: adia ușurei vîntul... tîmlînd aerul cu parfumul celor din urmă rozete din brazde (D.-ZAMF.) ■ ③ A lăuda peste măsură, a linguși cu laude exagerate: fi tîmlia ea să le intre în favor (NEGR.).

Fig. 4817. Tambur-majori.

2. vb. refl. ① A se afuma cu t a m l i e ■ ② A se lăuda unul pe altul peste măsură, a-și adresa laude exagerate: ce ar zice Molière dac'ar trăi să vază cum oamenii de gașcă se tîmlie și se canonizează între dînșii? (A.-GH.) ■ ③ A se îmbăta: Cu oala de dimineată, se tîmlie 'n toată viața (PANN.).

TĂMLIAT 1. adj. p. TĂMLIA. ① Afumat cu t a m l i e ■ ② Lăudat peste măsură, ca lînguire ■ ③ Beat, afumat cu lăleaua, amestec de băutură... de vinul din ploșcă ~ și amestec, Eram ca băut în piulă, capul îmi atîrna greu (PANN.); cînd a venit pentru prima oară să mă cheme în serviciu, era ~ (CAR.); ne trezim cu popa Buligă... tîmliet și aghesmuit gata des-dimineață (CRG.).

2. sbst. Faptul de a tîmlia.

TĂMLIE sf. ① Substanță rășinoasă, cu miros plăcut și aromatic, ce se ardea odinioară în tem-

TĂL-TĂM

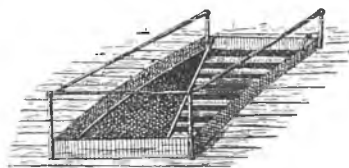

Fig. 4814. Tamazlic.

plele păgine și cu care se afumă și astăzi în bisericile creștine în timpul slujbei și, în afară de biserică, la anumite ceremonii: ar da ~ lui Dumnezeu, și nu se îndură să dea parale (PAMN); nimică-l tămlia din biserică, pe lângă o jertfă așa de mare o această (SB.); cind afară e furtună, Românul aprinde ~ în casă, (câci) după credința populară, neorătatul nu se apropie de ~ (COR.); ① a fugi ca dracu de ~, a se îndepărta, a fugi, a se feri de un lucru de care se teme sau pe care nu-l poate suferi: nu-l vezi că fug de înșurat ca dracu de ~ (ALECS.); ② cum e sfântul și tămlia ~ SFINT ②; uci-gă-l-tămlia ~ UCI-GĂ-L-TĂMLIA ① ② ③ Miroso imbățător, parfum: din palele flăului coasit se înalță către soare tămlia timpului (D-ZAMF.) ① ② ③ Laudă peste măsură, linguire jocosă [lat. vulg. *thymanea (de unde și sard t i m a n z a) < thymus, în locul clas. thymia ma < gr. θυμίαμα].

TĂMIER 1. sm. Mold. ① Ienupăr; fructele lui servesc uneori la afumat (two.).

2. (pl.-iere) sn. Trans. ① Vas în care se pune tăm-lia pentru afumat (4818).

① **TĂMIERNITĂ** (pl.-te) sf. Trans. ① = **TĂMIER** ② [tăm-lie + (câd) el-ni-tă].

TĂMIETOARE sf. ① ① = **TĂMIER** ② ① = **CAFELNITĂ** [tăm-lia].

TĂMIŢOARĂ (pl.-re) sf. ① Mică plantă ierboasă din fam. violaceelor, cu flori mari, mirositoare, ale căror petale, trandafirii, sînt împestrate cu pete purpurii; crește prin locurile pietroase din munți; numită și „micșunea”, „viorea” sau „toporasi” (*Viola Jooi*) ① ② = **VIOREA** ①: dacă cîntă eucul, nu mai miros tămițoarele (GOR.); era altă frumusețe risipită 'n văzduh și altă miros imbățător de ~! (S.-ALD.) ① ② = **TOPORAS** ② ① ~ (DE-MUNTE) ② **ZMEŢOARE** ① ① ~ **SĂLBATICĂ** = **CATIFELUȚĂ** ② [tăm-lie].

TĂMIŢOȘ 1. adj. ① Cu miros de tăm-lie ① ② Cu miros plăcut, pătrunzător, aromat: struguri tăm-lieși; vin ~; poama busuiocă sau tăm-lieasă... cînd se face, poate să deie pînă la 4 vedre de vin din zece butoi (NON.).

2. **TĂMIŢOȘĂ** sf. ① ① Varietate de struguri, cu boabele rotunde, cărnoase, dese și verzi, cu miros plăcut, pătrunzător ① ② Vin făcut din struguri tăm-lieși: sticlele se umplură cu într-o clipă (FIL.); spune să scoată o jumătate de ~ (CAR.).

TĂMIȚĂ (pl.-te) sf. ① Plantă ierboasă, cu miros aromatic puternic și foarte plăcut, cu flori verzui grămădite în ghemușoare, dispuse într-o ciorchină la virful tulpinii; originară din Mexic, e cultivată la noi ca plantă medicinală (*Chenopodium ambrosioides*) ① ② Plantă viscoasă, cu flori verzi-gălbui, cu miros plăcut, pătrunzător; crește prin pietrișul de pe mlaștile și pe locuri umede și nisipoase; numită și „studeniță” (*Chenopodium botrys*) (4819) ① ② = **VINERITĂ**: o-pi-lul bolnav de babil și se scaldă în apă fierată cu ~ și bobovnic (SEZ.); ~... e bună de scăldat, de lăut pe oap, pentru dragoste, cînsate, pentru crescut părul, precum și pentru boale, ca ceasul cel rău, etc. (IVOR.) ① ② ~ **DE-CIMP**, mică plantă păroasă, cu flori galbene, solitare la subțioara frunzelor, cu miros de rosmarin (*Ajuga chamaepithys*) [tăm-lie].

① **TĂMINDA** (-tnd) vb. tr. și refl. Trans. A (se) amina; a trece vremea: așa se tăminda vremea, cele patru săptămîni erau plinite, dar grajdul... nu era gata (RET.).

② **TĂMINJER** (pl.-ere) sn. Mold. Băț de băut (în spec. cașul) (RV.-CRG.) (PAMF.).

③ **TĂMINJĂ** (-jesc) vb. tr. Mold. Bucov. A minji, a

Fig. 48r8. Tămier.

Fig. 48r9. Tămiță.

mizgăli: apropiindu-se de Ileana, începu s'o tămlînească pe obraz (SAD.); ei poartă un hîrb cu funingine și, dacă nu-l curat (în casă), tămlînesc tot (IVOR.); un mizgăliitor a tămlînit la 1849 niște chipuri pe care le-a calificat de Ștefan cel Mare și Petru Rareș (MRO.).

① **TĂMJĂ** sf. Chestie, pricină, afacere (R.-COB.) (PAMF.) [srb. t a m a z a „glumă, batjocură”].

TAM-NISAM loc. adv. = **NITAM-NISAM**.

TAMPON (pl.-oane) sn. ① Astupuș făcut dintr-o bucată de pinză sau de hirtie mototolită ① ② Vată sau scamă ce se pune pe o rană ca să oprească scurgerea

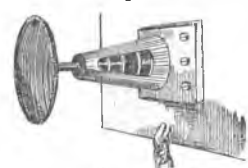

Fig. 4820. Tampon.

Fig. 4821. Tampane.

singelui ① ② **Fie-care** din cele patru capete de resorturi, în formă de discuri groase, așezate cite două la capetele vagoanelor de drum de fier (4820)

① ② Accesoriu de birou, alcătuit dintr-o placă de lemn sau de metal, de formă recurbată, acoperită cu hirtie sugătoare (4821) ③ Bucată de țaftă umplută cu bum-bac cu care se întinde vâpseaua pe o placă pe care se lucrează o aqua-forte (4822) [fr. t a m p o n].

TAMPONĂ (-oaze) 1. vb. tr. ① A pune pe o rană un tampon de vată sau de scamă, spre a opri curgerea singelui ① ② A ciocni, a lovi un tren, un vagon de drum de fier cu altul.

2. vb. refl. ① A se ciocni, a se lovi (vorb. de două trenuri sau de două vagoane de drum de fier) [fr. t a m p o n n e r].

TAM-TAM (pl.-amuri) sn. ①

Disc de metal, în felul gongului, întrebuițat în China, și care, lovit cu un ciocănel, vibrează multă vreme, producînd un sunet din ce în ce mai tare (4823): ne trezi dimineața în sunetul unui li-ghean de alamă, lovit cu un ~ chinezesc (ALECS.); și auzul se resimte de vibrații asurzitoare, De răsunetul metalic al tam-tamului de bronz (ALECS.) [fr.].

TANANA sf. Danț primitiv, în care se bate pămîntul cînd cu un picior, cînd cu altul, obicinuit mai ales de copiii de Tigani de sațară, în fața străinilor, de la cari așteaptă să li se dea vre-un ban de pomană: cum și-au așezat (Tigani!) corturile... nevestele rîmîn la gețe, pentru ca să gătească de mîncat, în vreme ce copiii lor aleargă gol pe cîmp, jucînd tananaua (ALECS.); ei jucau tananaua mai rău ca Gavrilă (FLOR.) [probabil de origine tinănească].

TĂNAȘE npr. m. Tipul prostului, nerodului: măi, dar ~ mai ești! ① ~ tot ~, prostul rămîne tot prost, ori-cît ai încerca să-l cumîntești; a se face ~, a face pe prostul, a se face că nu știe nimic despre un lucru: teleleu ~ **TELELEU** [vs. t a n a a - s i j < gr.].

TANAT (pl.-ate) sn. ① Sare formată din combinarea acidului tanic cu o bază: cerneala obicinuită este, în realitate, un ~ de fier ținut în suspensie prin guma arabică care i s'a adăugat [fr. t a n a t e].

② **TANĂU** adj. și sm. Mold. Tont, nătărău, prost (SEZ.) (RV.-CRG.): ieși-ți-ar ochii pe ceață, tănăule! trebuia să-l legi bine cu lanț de gît și să-l ții adus (PAMF.).

TANC (pl.-ouri) sn. ① **VAGON CISTERNA** ① ② Mare rezervoriu de apă pe vapoare, construit din fier ① ③ Car de luptă, blindat și armat, cu propulsie mecanică și destinat să ușureze

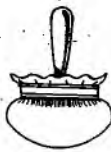

Fig. 4822. Tampon.

Fig. 4823. Tam-tam.

inaintarea infanteriei pe un cîmp de bătăie (4824) [engl. tank]

TANDA npr. f. numai în legătură cu Manda, în diferite locuțiuni: s'a întîlnit ~ cu Manda, s'au po-

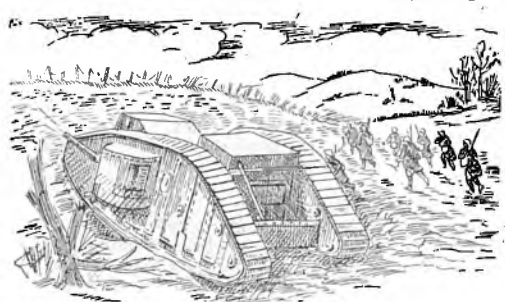

Fig. 4824. Tanc.

trivit bine împreună, sînt de aceeași teapă, s'a nimerit oala cu capacul; cum e ~ așa e și Manda, unul nu e mai bun, mai procopsit decît celălalt; Ride ~ de Manda, ride de altul și nu-și vede cusururile lui care sînt la fel sau chiar le întrec pe ale celui batjocorit; nu-i ~, oi-i Manda, e tot una, ce mi-e una, ce mi-e alta; — tãnda-mãnda loc. adv., e tot una: tãnda-mãnda, zise împărțut, ce e al meu e al meu, ce e al altuia încă să fie al meu (RET.) [comp. și srb. tãndãra-mãndara „clăie peste grămadă”].

TÂNDALĂ... = **TINDALA...**
TANDA-MÂNDĂ = **TANDA.**

TANDEM (pl. -eme) sn. Bici-cletă pentru două persoane (4825) [fr.].

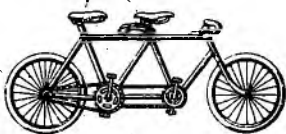

Fig. 4825. Tandem.

TANDREȚĂ (pl.-te) sf. Dușoie, gingășie [fr. tendresse].

TANDRU adj. Duios, gingaș [fr. tendre].

TÂNDUR (pl. -ure) sn. Mold. Masă pătrată, acoperită cu covoare, sub care se pune un mangal de încălzit picioarele (în spec. în casele turcești) (4826): cucoana nu se mai catadosește să caute de gospodărie... șede toată ziua pe ~ (ALECS.) [tc.].

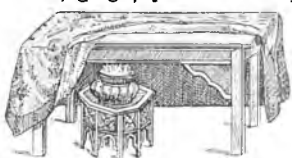

Fig. 4826. Tandur.

TANGAJ

sbst. ~ Mișcare de balansare a vaporului în sensul lungimii lui (4827) [fr. tangage].

Fig. 4827. Tangaj.

TANGENT adj. ~ Care atinge o linie sau o suprafață într'un singur punct: aro ~ la o curbă; două cercuri sînt tangente cînd circumferențele se ating într'un singur punct [fr.].

TANGENTĂ (pl.-te) sf. ~ Linie dreaptă care atinge o curbă sau o suprafață într'un singur punct; tangenta la cerc este perpendiculară pe raza dusă la punctul de contact (4828) [fr.].

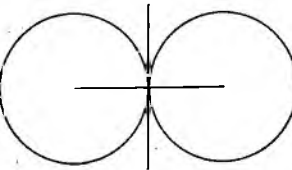

Fig. 4828. Tangentă.

TANGENTĂ sf. ~ Starea a două linii sau a două suprafețe care se ating într'un singur punct ~ Punct de ~, punctul unde două linii sau două suprafețe sînt tangente între ele [fr.].

***TANGENȚIAL** adj. ~ Care este tangent; privitor la tangență ~ Forță ~, proiecțiunea pe traiectoria unui mobil a forței care lucrează asupra lui [fr.].

***TANGIBIL** adj. Ce se poate pipăi, ce se poate percepe prin atingere [fr.].

***TANGO** (pl.-ouri) sn. Dans modern de salon, originar din Argentina [fr.].

***TANIC** adj. ~ Care conține tanin ~ Acid ~, alt nume al taninului [fr. tanique].

***TANIN** sbst. ~ Materie organică, foarte solubilă în apă, foarte astringentă, care există într'un mare număr de vegetale și cu deosebire în scoarța de stejar; se întrebuițează la argăsitul pieilor [fr. tannin].

TANT... = **TINT...**

***TANTAL** sbst. ~ Metal foarte dur și maleabil, descoperit în anul 1801; nu se disolvă în nici un acid și însăși apa regală n'are nici o acțiune asupra lui [fr.].

***TANTIEMĂ** (pl.-me) sf. ~ O parte, atîta la sută din câștig [fr.].

***TAPAJ** sbst. Gălăgie, larmă [fr. tapage].

~ **TAPĂLAGĂ** = **TĂLPĂLAGĂ.**

***TAPĂLAGOS** adj. și sm. iron. Mold. (Om sau animal) cu picioarele mari, cu mers greoiu; (om) cu încălțămînta mare, urîtă, pocită: După ce-am îmbătrînit... Hîd nume oă mi-a stîrînit... Puia de urs ~, Ia-i de cap și-i pune ios (șez.) [tăpălagă].

~ **TĂPĂLIGĂ** = **TĂLPĂLAGĂ.**

***TĂPĂLOĞ** adj. și sm. Olten. (CIAUS.) = **TĂPĂLAGOS.** (calul) cel ~ ce vei zări svîrcolindu-se în gunoai calilor (conv.).

***TAPANGEA** (pl.-gele) sf. ~ Mold. F Calca-vură: era nevoită blătă mama... să ne des citeva tapangele la spîinare (CRG.) ~ Olten. Pistol: De geaba mă țiu haiduc, La pîiere cu cureaua și la pîept ou tapangele și la gît cu iminele (R-COD.) [tc. tapangă].

***TAPET** (pl.-ete) sn. ~ Hîrtie colorată și imprimată cu diferite desenhuri care se lipește pe pereții unei odăi, în loc de zugrăveală (4829) ~ ~ A pune (o chestiune, o afacere) pe ~, a pune în discuție: să punem în ourînd chestiunea aceasta pe ~ (I.-GH.) ~ A fi pe ~, a fi subiectul convorbirii [germ. Tapete < it. tappeto].

Fig. 4829. Tapet.

***TAPETA** (-tez) vb. tr. = **TAPITA** [tapet].

***TAPIOCĂ** sf. Feculă alimentară, de culoare albă, ce se extrage din rădăcina maniocului; în comerț, în loc de ~ adevărată, se vinde un produs fabricat din amidon de grîu sau din feculă de cartofi [fr.].

***TAPIR** sm. ~ Gen de mamifere erbivore caracteristice prin nasul lor prelungit ca o trompă

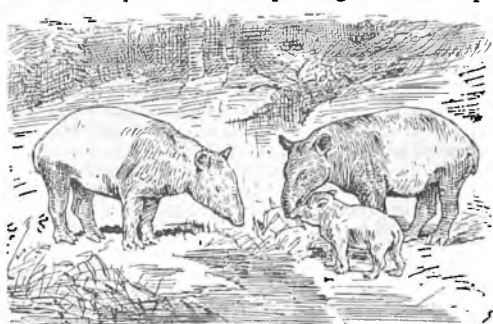

Fig. 4830. Tapiri.

mobilă; pielea lor e groasă și netedă, fără sbîrci-turi; coada e scurtă și aproape rudimentară; trăesc în America (*Tapirus americanus*), în India și în insulele Sonde (*Tapirus indicus*) (4830) [fr.].

TAN-TAP

***TAPIȚA** (-tăz) *vb. tr.* ① A câptuși pereții unei odăi cu tapete ② A împodobi pereții unei odăi cu tablouri, etc. ③ A îmbrăca o mobilă cu o stofă: ~ o canapea ④ A acoperi un perete, un zid: ledera tapitează toată fațada despre grădină [germ. tapezieren < it. tapezzare].

***TAPIȚER** *sm.* ③ Meșteșugar ce îmbracă mobilele cu stofă, face draperii, etc. [germ. Tapezierer].

***TAPIȚERIE** *sf.* ① Meșteșugul tapițerului ② Atelierul și prăvălia tapițerului: el sta pe atunci în Podul Mogoșoalei, deasupra unei tapițerii (vlah.). ③ Lucru de mină cusut cu lână, mătase, cu fir, etc. pe o canava [fr. tapisserie].

④ **TAPONIȘI** *sm. pl.* * = **NEMTISORI-DE-CIMP**. **TAPONNIC** *subst.* * ① Plantă din fam. labiate-lor, cu tulpina foarte ramificată de la bază, acoperită cu peri moi, cu flori roșii-purpurii, dispuse în verticile la subțioara frunzelor; numită și „fața-miței” sau „zeabre” (*Galeopsis ladanum*) ② = **LUNGURICĂ** ③ = **ZEABRĂ** ④.

TĂPȘAN (*pl.-ane, -anuri*) *sn.* ① Mic podiș pe un munte sau deal: ajunseți pe un ~, de unde începeau să se vadă culmile altor munți (D.-ZAMF.); casele albe ale satelor, răvăsate pe ~e, strălucesc printre livezile de pruni (vlah.). ② Răzor: straturile trebuie să fie niște ~uri mari, iar în fle-care ~ să se semene numai un solu de legume în fle-care an (ion.). ③ *Trans.* (DENS.) Vatra focului [comp. TĂPȘI].

TĂPȘANĂȘ (*pl.-așe*) *sn.* * *dim.* TĂPȘAN: după ce lese din pădure, iată că nu departe, pe un ~, vede doi oameni bătrini luornd (vas.).

TĂPȘI, TEPȘI (-șeșo) *vb. tr. Mold.* A bate cu un bătător spre a ceva analog spre a așeza, spre a netezi, spre a îndesa; a bătători: o lopătică cu care se tăpșește sau tepșește mămăliga înainte de ce se răstoarnă din ceaun pe fund (MAR.); cind mămăliga e gata de meste-cat, se tepșește ou lafta ori ou dosul lingurei (SEZ.) [ung. taposni; comp. și srb. tapšati „a bate în palme” < ung.].

† **TAR** *subst.* ① *Trans.* Sarcină, povară (ce se pune pe un cal, pe un măgar, etc.): jugul lui Dumnezeu bun faste și ~ul lui înșoră (PR.-GOV.); nice fle-ce cal încalecă huarul, ci tot cal mari, groși, să poată birui a purtare ~ul (m.-cost.). ② *Trans.* Plută mică, alcătuită din patru sferturi („fărtaie”) prinse laolaltă (vc.) [ung. tăr].

TARABĂ (*pl. tarabe, tărabi*) *sf.* ① Masă formată dintr'un oblon, așezat pe niște picioare sau prins cu balamale, ca să se poată lăsa în jos; pe ea se expune marfa în piețe, la măcelării, brutăriisau la diverse prăvăliore (4831): obloanele grele slujesc ziua drept tărabi (GR.); cind vezi carnea svrlită pe tărabi și poamele ascunse într'un nor negru de muște, îți vine să te hotărăști a muri de foame (ALECS.); aromea pe ~, în cămașă, ou picioarele goale, ou capul pe un vraf de simți (CAR.) ② Teighea (de circiumă): în mirosul amestit al vinului vărsat pe ~, pe dușumea... Sentino tresare din visuri (DLVR.); la circiuma Grecului, taraba era încă întinsă (D.-ZAMF.) [tc. tarab „teighea” (SAIN)].

TARABAGIU *sm.* * Prăvăliaș, boltaș [tarabă].

③ **TARABOANȚĂ** (*pl.-țe*) *sf. Mold.* = **ROABĂ** ④: care săpau cu cazmalele, care cărau ou tărăboantele, care ou cărutele, care ou covățile (CAR.) [ung. torbonca].

TARABOIU (*pl.-oale*) *sn.* F ① Gălăgie, larmă: ou clestele și ou vătrariul face o hodorogea și un ~ de-ți la auzul (CR.); a început... să tropăie din picioare, făcând așa un ~, înct a trebuit banherul să ceară ajutorul forței publice (CAR.) ② Zarvă, tâmbăliu: vei fi aflat din gazete ce ~ am avut noi pe aici ou alegerile (VLAH.).

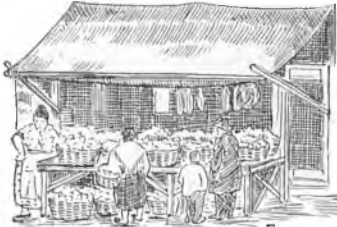

Fig. 483r. Tarabă.

TARABOLUȘ = **TARABULUȘ**.

TĂRĂBUȚ, TĂRĂBUȚ = **TIRBOC**.

TARABULUȘ, *TARABULUȘ* (*pl.-use*) *sn.* ① Un fel de šal oriental, întrebunțat de musulmanii din nordul Africii ca să-și lege capul de jur împrejur: euconași nu lăsau să le scape nici un prilej... a se lega la cap ou tarabolul și a-și încălca șileabul de la brîu cu pistoale (D.-GH.) [tc. tarabulus „Tripoli”].

TĂRĂBŪȚA (*pl.-țe*) *sf.* ① *dim.* **TARABĂ** ② *pl.* Catrafuse (propriu marfa de pe tarabă): umbrau ou tărăbutele de colo pînă colo (SP.); El a-și lua tărăbutele, a-și lua catrafusele, a se căra: nu rămîne altceva de făcut decît să-mi iau tărăbutele și, p'loi țî-e drumul, băiete! (PAMF.).

TARAC *sm.* Par gros sau stîlp bătut în pămînt, ce sprijinește un pod, un zăgaz, un gard sau coastele prispelor: se strecoară pipalacul limbarete... pe un heleșteu ou zăgaz de ~i (OOOS.); crivățul vîla, sîrmele telegrafului guleran, ~ii scîrțîlau, pîrliau, trosneau (S.-ALD.) [comp. TĂRAȘ].

③ **TARADAICĂ** (*pl.-ce*) *sf. Mold. Bucov.* (RV.-CRG.) = **DARADAICĂ**: l-a dat un cal și o ~ veche (GRIG.).

TARAF (*pl.-aturi*) *sn.* ① † Partid, tagmă: să lingusești toate ~urile și toți să-și bată joc de tine (FIL.); cît pentru ceilalți ce nu sînt din ~ul nostru, îi stigmatizăm ou numele de procești (ALECS.); mă gîndesc la... veselul ~ al spornicilor caricaturii de la „Charivari” (OOOS.) ② Bandă de lăutari: de la biserică vin acasă, unde-i așteaptă un ~ de lăutari (VLAH.); a mai adus și ~uri de lăutari și cîntărești cel mai vestit (CAR.); Aduci ~ de cîntărești, vioarele n' priveshitori (D.-ZAMF.) [tc. taraf].

TĂRĂGĂI (-ășec), **TĂRĂGĂNI**, **STRĂGĂNI** (-ășec), **TĂRĂGĂNĂ** (-ășez) *vb. tr.* = **TĂRĂGANĂ**: aici (Ștefan) tot tărăgăi pînă ce dete lațna peste Turci (SP.); împăratului însă nu-l prea plăcu zorul ce da sfetnicul pentru nuntă și mal tărăgăni lucrurile (SP.); divorțul a tărăgănit mai puțin și copilul mi-a fost dat mie (BR.-VN.); merse deci pe la toate dregătorile și li străgănit prin judecăți mai mulți ani (SP.).

TĂRĂGĂIALĂ, **TĂRĂGĂNEALĂ**, **STRĂGĂNEALĂ** (*pl.-eli*), **(S)TĂRĂGĂNIRE** *sf.* Faptul de a tărăgă (n)i: trebuia să se curme numai decît ou această tărăgăială (VLAH.); eu aș zice să lași la păcatele toate tărăgăneala (GRIG.); după multe tărăgăneli, gîoi cîntecul omului și prinse a l-i scriși la ureche (SAD.); după mai multe străgăneli... pe la sfîrșitul lui Octombrie, Caragea a putut leși din Constanța-nopol (D.-GH.); să plătești la timp fără străgănire (JIP.).

Fig. 483z. Tarantelă.

TĂRĂGĂNĂ, **TĂRĂGĂNI** = **TĂRĂGAI**.

TARANTELA (*pl.-le*) *sf.* ① Dans originar din Tarent și foarte iubit de Napolitani (4832): învîrți hora strămoșească și danțurile cele veșele, care se deosebiso foarte puțin de tarantela neapolitană (FIL.) ② Arie adaptată acestui dans [fr. < it.].

TARANTULA (*pl.-le*) *sf.* * Specie de păianjen mare care se găsește mai ales în Italia, în Spania și în sudul Franței și a cărui mușcătură era considerată ca primejdioasă (4833) [fr.].

TARAPANĂ (*pl.-nale*) *sf.* ① Monetărie (a Statului), fabrică de bani: le-am făcut bulgări de aur și de argint și l-am trimis... ca să-i bată la ~ ou tura de mahmudele și beșlicii (D.-GH.) [tc. tarabhané].

TARARĂ *sf.*, ① *Băn.* **TĂRĂRAIU** *subst.* F Cîntec lung și monoton: ține ca Neamțul tărăraiu (NOV.) [onom.].

TĂRĂRAIE *sf.* F ① Poveste lungă (care nu se mai sfîrșește); e o ~ lungă (CIAUS.); e o poveste lungă, ou multe peripeții ② Șir lung: temele țîn ~ lungă (sărbătorile), vre-o treizele n' șir ou a Marinei (LUNG.) [comp. TĂRARA].

③ **TĂRAȘ** *sm.* Mold. Stîlp de poartă, de zăgaz, etc.:

Fig. 483z. Tarantulă.

mal toți pun (rămurele) și prin garduri, dar mai ales pe la ~ii porții (PAMF.); se ridică deasupra și se călără de un ~ al opusului (SAD.) [rut. t a r a s; comp. și TARAC].

TARĂSENIE, TRIȘENIE sf. (P) = ȘIRETENIE²: să vă spun țărăsenia cum este (SEZ.); he! cu el e țărăsenie mare! (LUNG.); el îi spuse țărăsenia babel (GR.-N.); pe cînd se clorovoleau, vine o slugă și spune Măriei Sale trișenia (R.-COD.).

TĂRBĂCĂ sf. Datină barbară, în Muntenia, prin care se chinase cîinii în prima Luni după lăsată secului: se fac cete de cîte 10-20 de oameni, cari intră prin curți, scot cîinii la drum și apoi doi inși cu două lemne groase și cu o frînghie, prind cîte un cîine și-l învîrtesc atîta timp pînă cade amețit și de multe ori chiar mort; alte ori se spinzură cîinele cu capul în jos și-l învîrtesc pînă amețește: prînsese un cîine jigărit de mahala. Îl legase o tînchea de coadă și-l aruncase în mijlocul străzii, să-l dea garda în ~, după o veche datină consacrată a acestei instituții urbane (CAR.); de aci (F): a lua la ~, a da (sau prin, la) ~, a-și bate joc de cineva în chip foarte răutăcios, a-l face de ris și de ocară cu vorbe batjocoritoare.

TĂRBĂCEALĂ (pl.-ei) sf. F. Faptul de a t a r b a c i; a da în ~, a lua la ~, a) a lua la t a r b a c a: Îl cam dedeau în ~ cu graiuri care mai de care mai păcălitoare (SP.); își fac de cap domnișorii ăstia, o să-i dau prin ~ (GN.); b) a trage o bătaie strașnică: Incepură a-l răsuci și a-l buchisi infundat... (apoi) îi luară din nou la ~ (SP.).

TĂRBĂCII (-ăcesc) 1. vb. tr. ① A bate strașnic: Marele Ștefan... puse pe Moldoveni, îmbrăcați în haine leștești, de-l t a r b a c i și-l svință din fața pămîntului (SP.) ② A batjocori rău, a da în t a r b a c a.

2. vb. refl. A se murdări de noroiu: scroafa tăcu ce făcu, se svîrcoli prin ăi noroiu și se t a r b a c i, de nu o mai cunoșteai (SP.).

○ **TĂRBĂCII** = TĂLBĂCII.

○ **TĂRBUC** = TIRBUC.

TĂRCĂT adj. Pestriț, cu pete de diferite culori: o liotă de cîini t a r c a t i... înaintează pînă la o distanță respectuoasă (O.-ZAMF.); noi cunoaștem două soluri de mălalu, cel măruntel roșu și acel ~ măscat (ON.); Am o cățea neagră, ~ă, Tot cîmpul alăeagă și-l calcă (GOR.), ghicitoare despre „coasă”; (P): prin Hîrlău de Duminecă, vesel, sgomotos și foarte ~, spre Cotrari (RG.) [comp. ung. t a r k a l].

TĂRCĂTURĂ (pl.-turi) sf. Împestritătură: e divin... prin această albăstrime de cer și ~ de haine (RG.) [t a r c a t].

○ **TĂRCUȘ adj.** (P) Pestriț (despre oi): ce-ți pare mai blînd, mai plăpînd oățele, berbecii... ~i și ~e? (JUF.); despre lînă: lînă-meu poartă căciula neagră, albă și ~ă, ori pălărie de Brașov (JUF.) [ung. t a r k a l].

* **TĂRDIV adj.** ① Care întîrzie mult pînă să facă ceva ② Care se întîmplă, care se face prea tîrziu ③ Care se naște, se desvoltă sau se coace tîrziu: fructe ~e [fr. < lat.].

* **TARDIVITATE sf.** ① Însușirea a tot ce se face prea tîrziu: încă de la pornirea procesului, simțise puterea incidentului de ~ ce i se putea ridica (BR.-VN.) ② Creștere, coacere tîrzie [fr.].

TARE 1. adj. și sm. f. ① Puternic, care are multă putere; cel ce vătămă limbi multe și ucise împărați tari (PS.-SCH.); înălțate împărate, nu sînt cergitor, că sînt mai ~ și mai bogat ca tine, cu toate că eu nu asupresc pe nimeni, cum asuprești tu țara (RET.); cînd ~le se înarmează, păzește și ourtea lui, în pace sînt avuțiile lui (COR.); ~ și mare sau mare și ~, atotputernic, foarte influent: pre atuncișea Turcii erau mari și tari, cît lumea se cutremura (M.-COST.); Turoul... ajunsesse ~ și mare, devenise acel Floros vizir Mustafa Bairactaru, spaima inemicilor (A.-GH.); ajunse ca el să fie ~ și mare în pădure (SP.) ② Pr. ext. Care are pentru sine forța morală, autoritatea: dreptul celui mai ~ ③ De temut, prin marea numără, prin armament, prin poziția ce ocupă: o armată ~ ④ Care e în stare să opună rezistență atacurilor vrăjmașului (vorb. de poziția unui loc, de un oraș, etc. în timp de războiu): tabăra cea mare nemțească era între niște bălți, la loc ~ (NEC.) ⑤ Rezistent, care suportă ușor, fără a suferi prae mult: Tigănuu e frate cu dracu, de aceea e așa ~ la frig (SEZ.); În sfîrșit, mama, oit era ea de ~ de cap, de la o vreme pierde răbdarea

(CRG.); F ~ de ureche, cam surd: pasă-mi-tă împăratul era cam ~ de ureches dreaptă (OLVR.); Bîlbîtu... nu era cu desăvîrșire surd, dar era ~ de ureche, foarte ~, într'altă de ~, încît glumeții, mișcînd din buze, țără a scoate glas, îi făceau să creadă că-i spuneau ceva (A.-GH.) ⑥ Solid, trainic, care poate să reziste loviturii, apăsării, înțrebuințării multe: ziduri tari; ~ ca piatra, ca abanosul, ca fierul, ca oțelul; Să 'nflorîți... Ca un măr, Ca un păr, Ca un fir De trandafir, Tare ca piatra, Iute ca săgeata, Tare ca fierul, Iute ca oțelul (reco.) ⑦ Mare și puternic de trup, care are multă putere musculară, vinșos, robust, viguros: un om ~; un cal ~; era odată o babă care avea trei feciori 'nalți ca niște brazi și tari de vîrte, dar slabi de minte (CRG.); cel slab cu oel ~, ca boulu cu bivolu, anevoile trag la jug (COL.) ⑧ Virtos (C MOA-LE): cașcaval ~; pline ~ ca piatra; o pălărie ~ ⑨ Care se aude bine, de departe (vorb. de glas) (C IN-CET): a vorbi cu glas ~ ⑩ Care face o mare impresie asupra gustului sau mirosului (C SLAB): vin ~; rachiu ~; ⑪ Oțelul ~ vasul și-l strică (ZNN.); ⑫ apă ~, acid azotic ⑬ Energic, ferm, care are țarie de suflet (C SLAB): un suflet ~; ~ de inger ~ INGER ⑭ ⑮ Dibaciu, priceput, versat: e mai ~ decît mine la billard; e foarte ~ la matematici ⑯ ⑰ NETARE: Domnul netare face vrăjmașul lui (PS.-SCH.).

2. adv. ① Cu putere: bate vîntul ~ ② Cu glas tare: a strigat ~; vorbește mai ~ (F): sus și ~, în auzul tuturor și cu țarie: protestă sus și ~ în contra intențiilor ce i se atribuiă (A.-GH.) ③ Foarte: am ~ multe trebi pe capul meu și numai cu un argăel ce-l am, de-abia le pot dovedi (CRG.); șarpele îi leși babel în cale și, vîzînd o ~ necăjită, o întrebă că ce-a zis împăratul (MERA) ④ Mult, foarte mult: Post-a taica băutor și-a rămas la birț dator, Eu 'sîlînd să mă plătesc, Mai ~ mă 'ndatoresc (K.-BRS.); lăcui de drept aceea Israil în Eghipt și... țînură pămîntul, crescură și ~ se înmulțiră. (PAL.); răscolnicul sirimanul ~ crede că care își rade barba, cu totul pierde chipul și asemănarea lui Dumnezeu (NIC.) ⑤ Trans. lute: mină mai ~! [lat. t a l e m].

TĂRFĂLOĞ

TERFELOĞ.

TARGA (pl. țargi,

♂ țarge) sf. ① Pat portativ de scinduri sau de nuiete împletite, pentru cărat diferite lucruri (4834): s'au întors oțteva rînduri de soldați cu țargele pline de răniți (GRIG.) ② = PATAȘCA¹ ③ Băn. = COȘ ④ ⑤

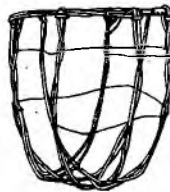

Fig. 4835. Targi.

Trans. (SUD.) Coș de fum alcătuit din nuiete împletite ⑥ Mold. (SEZ.) Coșar de porumb ⑦ Trans. (VIC) Coșarță de nuiete (4835) ⑧ Scindură cu un scăunas, atîrnată de umeri cu niște frîngii, cu care se cară cărămizile la o bina (4836) ⑨ Grămadă de paie și de pleavă ce cade la arie din treierătoare [comp. bg. t a r g a < germ. T r a g e l].

○ **TARHAN, TĀRĀN, TORĀN, TAR-**

HON sm. Bucov. = ȘFAB¹ ② [rut. t a r h a n].

TĀRHAT, TIRHAT (pl.-atur) sn. Toate u-

neltele trebuincioase ciobanilor la stîină și care, în

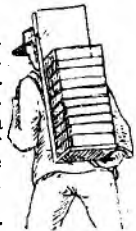

Fig. 4836. Targă.

TĂR-
TĂR

migrațiunile lor, se încarcă pe măgar: cu găleți, cu tirhat de tot felul. aleargă oțiva măgari (LUN.) [comp. ung. terh, tereh, rut. terh].

○ **TĂRHITĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* (EUD.) ♀ = **POTIRN-CHIE**.

TARHON *sbst.* ♂ Plantă ierboasă, cu miros pătrunzător și aromatic, cu frunze lungi, lanceolate; face flori alburii, dispuse în mici capitule, aproape globuloase și plectate în jos; originară din Siberia și Mongolia, e mult cultivată la noi pentru trebuințele culinare (*Artemisia dracunculul*) (E) 4837) ♀ = **SPILCUTĂ** [t.c. tarhun].

Fig. 4837. Tarhon.

○ **TARHON** = **TARHAN**.

○ **TARHOTIT** *sbst. Trans.* (CONV.) ☞ Lapte acru, pregătit cu chiag [ung. tarhó].

TĂRICEA, *f. -IČIČA adj. dim. TARE*. Cam tare: bătu și a treia oară (în poartă), dar nițel mai (ISP.).

TĂRIE *sf.* ○ **Înșușirea** celui puternic (în sens moral și fizic), putere, vigoare, ♀ virtute: mare e Domnul nostru și mare țaria lui (PS.-SCH.); Ruven, născutul meu de-a prima, tu țaria mea și puterea mea de-a prima (PAL.); Mircea își dase obșteșul sfârșit pe scaunul domnesc în mijlocul țării sale (COOS.); ♀ **Forță** mecanică, putere: pietrele... lovără pe fire-care în cap cu așa ~, înecă rămasoră morți (ISP.) ♀ = ✕ **Oaste** puternică, numeroasă: Sultan Mehmet... s'au gătit cu ~ mare și au trecut Dunărea (N.-COST.); ♀ **Rezistență**, putere de a rezista: țaria oilor noastre țurcane e nelintrecută, căci ele suportă drumurile lungi, lipsa de nutreț și viscoale, fără a se prăpădi ♀ **Soliditate**, trănicie: țaria zidurilor ♀ **Întăritură**: Pazvand... s'au dus a casa lui și... și-au făcut ~ împrejur, de pământ groși (TKT.) ♀ **Țaria** (cerului sau cerurilor), bolta cerească, firmamentul: era și drăgălas, putil de împărat... și întelept ca și întreagă țaria cerurilor (COOS.); răsunau țările cerurilor de bubuitul tunurilor vrăjmașesti (ISP.); fulger după fulger spintecă țaria și tunetele se'nțeteșc (VLAH.) ♀ **Înșușirea** a tot ce e virtuos: țaria diamantului ♀ **Strășnicie**: această porcină cu ~ mare finură Jidovii cum nici un lucru nu făcură în aceea zi (COR.) ♀ **Înșușirea** a tot ce e tare la gust, ce face o mare impresie asupra mirosului: țaria rachiiului; droghia se freacă din nou în mîni... cînd gospodina scoatește ca n'a lăsat toată țaria din plantă (PAMF.); țaria mirosului de tutun, de tuberoze ♀ **Energie** morală; statornicie: (țărani) suferă și tac bărbătește, avînd țaria de suflet (IMP.); ~ de caracter ♀ **Autoritate**, putere: hotărîrea nescrisă a judecătorilor să nu aibă nici o ~ (LEG.-CAR.) ♀ **Dibăcie**, pricepere, destoinicie: țaria lui la biliard e cunoscută de toți; țaria lui la matematici e fără pereche ♀ **Tolu**, mijloc, putere: toate acele mil de glasuri se 'nălțău cu răsunet potolît în țaria nopții (COOS.) ♀ **pl.** ♀ **Minuni**, miracole: lăuda Dumnezeu cu glas mare de toate țările ce văzuse (COR.) ♀ **Trans.** CU ~, CU DE-A TĂRIA (CONV.), *loc. adv.* cu (de-a) sila: cine nu crede, nu asculte, că eu nu fac pe nime cu țaria să asculte (RET.) [t a r e].

TĂRIȚ (pl.-ite) *sn.* Listă oficială de prețurile cu care se vînd unele mărfuri, de taxe ce se percep la trenuri, la vamă, etc. [fr.].

TĂRIȚA (-ite) *vb. tr.* ○ A aplica un tarif, a taxa ♀ **A fixa** printr-un tarif taxele de plătit pentru unele mărfuri; (E) ei tarifează prețurile succeselor și decernă lauri (CAR.) [fr.].

TĂRIȘOR *1. adj. = TĂRICEL*.

2. adv. ○ Cam tare: atunci bătu încă odată ceva mai ~ (D.-ZAMF.) ♀ **Trans.** Iuțișor: Să 'mpungem în bolșori Să meargă mai ~ (MAR.).

TĂRIM (pl.-imuri) *sn.* ○ În basme: regiune care se întinde sub pămînt, în care lucrurile și ființele sînt cu totul altfel făptuite decît în lumea noastră; e locuită de zmei, de păsări măiestre, de zîne, etc. și Făt-frumos pătrunde în ea, printr-o peșteră, prăpastie sau printr-un puț adînc, spre a scăpa fetele de împărat pe care le-au furat zmeii, sau ca să urmărească pe hoțul merelor de aur;

se mai numește celăilalt ~ sau ~ul de jos, sau Lumea neagră, spre deosebire de ~ul acesta, ~ul de sus, sau Lumea albă, care reprezintă lumea noastră: Prislea ajuns pe ~ul celăilalt... și cu mirare văzu toate lucrurile schimbate: pămîntul, florile, copacii; liighioni altfel făptuite erau p'acolo (ISP.) ♀ **Pr. ext.** Regiune îndepărtată de tinuturile locuite de oameni, unde nu răzbește aproape niciodată omul pămîntean, și în care ființele și natura sînt cu totul deosebite de cele cunoscute de toți: Pe alte ~uri te-ai crede, Nici cer, nici pămînt nu se vede (VLAH.) ♀ **③ = TEREŢ**: răs-punderea lui devine cu atît mai mare, cu cît poate intra mai adînc pe ~urile libertății fie-cărui (A.-GH.) [comp. t.c. t a r y m „locuință” sau ung. t e r e m „sală mare”].

TĂRIȚE *sf. pl.* ○ Pulbere roșcată ce rămîne în sită după cernerea făinei (de grîu, de porumb, etc.) măcinată gros și care provine din poșchia boabelor: (contra durerii de cap) te afumi cu fumul de ~ de grîu presărate pe un fier înfierbîntat (PAMF.); **②**; găina, cînd se vede în ~, dă cu piciorul (ZNN.), despre cei ce se vîd în belșug și fac risipă; ✕ **FĂINĂ** **④**; **PORC** **⑤** ♀ **Trans.** ~ de firiz (VC.) = **RUMEGĂTURĂ** **⑥** [vsl. trice].

TARLA (pl.-lale) *sf.* ✕ Porțiune din cîmp pe care s'a pus un singur fel de semănătură: pentru facerea seminței, alegem cea mai bună ~ (CON.); cînd au ajuns în ~ua dinspre Obala, s'au lungit în grîu (S.-ALD.); pe dealuri, departe, ~lele înguste par niște velinți întinse la soare (VLAH.) [t.c.].

TARLATAN *sbst.* ☞ Muselină de bumbac foarte străvăzătoare [fr.].

○ **TARLIȚA** (pl.-te) *sf.* **Băn.** Δ = **TARGĂ** **④** [comp. TARNIȚĂ și rut. terlica].

TARNIȚĂ (pl.-te) *sf.* ○ Șa țărănească de lemn, peste care se pune o pătură, un țol sau o pernă (☞ E) 4719): pune țarnița pe cal, anină armele la obînc... și a treia zi cătră sară pornește (CSC.); Coborîră ei la sate, Cu păruțu creț pe spate, Cu țarnițe tărești Pe trei cai moldovenesti (BRL.); I-au destărnîțat și i-au întins po-clăzile și țarnița la soare, să se usuce (SB.); Am o țapă în-tărnîțată, Cînd iei țarnița, I se vîd mațele (PAMF.), *ghicitoare* despre „ladă” ♀ **③ = ȘA** **④** ♀ **⑤** Coamă de munte în chip de șa: ne scoborim pe partea cealaltă a Păpușii și scăpătăm pe o ~ întinsă, acoperită de o iarbă subțire (VLAH.); un buluc mare de omă... își luase înșă drumul din spre Panaghia, pe țarnița muntelui în jos (GRIC.) [rut. tarniça, srb. tarnice].

✕ **TĂROASĂ** *adj. f. Trans. Oaș. Băn.* Însărcinată, grea: cînd veri fi tăro(a)să, în dureri naște-veri ficiorii (PAL.); Evva... fu tăroasă și născu pre Cain (PAL.); Nevasta o fost ~ și-o născut fată frumoasă (BRL.) [t a r].

TAROC *sbst.* ♣ **①** Joc de cărți care se joacă cu niște figuri deosebite de ale cărților obicnuite ♀ **②** Partidă jucată cu aceste cărți [germ. T a r o c < it.].

TARSANA = **TERSANA**.

○ **TĂRTACĂ** = **TĂTĂRCUȚĂ**.

TĂRTACOT *sm.* ☞ **②** Picic răutăcios și perfid din basmele române, cu statul de o palmă, cu barba lungă de un cot, care locuiește prin păduri și călărește mai adesea pe un iepure șchiop; mai e numit **BARBA-COT**, **STATICOT** (-CU-BARBA-DE-UN-COT), **STATICOT-PALMA-PICIOR** sau **STATU-PALMĂ** (-BARBĂ-COT): acest Tartacot era o stirpătură de om cu barba de un cot, cu trup cu tot (ISP.); Cînd a venit Tartacot cu barba de un cot, cu statu de nouă, vîntul turbat s'a umflat, Fir din barbă i-a luat și pe loc i-a aruncat (dintr'un descîntec) (GEZ.); Cine sus în arbor geme? E sârmanul Barba-cot Spînzurat de multă vreme (ALECS.); mie nu mi-e friică de nima, numa de Staticot cu barba d'un cot (R.-COO.); a tăiat volnicul pe Staticot dar i-a rămas căpățîna și aia a dat fuga pe gaura pămîntului (R.-COO.); încă vine Staticot-palma-picior cu barba cît grapa, cu dinții cît grebla și cu ochii cît roțile de la plug, călare pe jumătate de iepure (MERA).

TĂTĂRĂCĂ = **TĂTĂRUTA**.

TĂRTAJ = **TRĂTĂJ**.

○ **TĂRTĂLĂC** *sm.* ♀ = **AUȘEL** **④** [comp. srb. tr t a k].

TARTAN (pl.-ane) *sn.* ○ Stofă ecoseză, de lînă, cu mici pătrate de diferite colori ♀ **③** Șal de lînă ce servă ca pled, cu care-și acopere cineva picioarele în trăsura sau pe care-l pune pe umeri,

cînd e frig: bătrînul... vecinlu ou un ~ cenușu pe umeri, nu stă o clipă (BR.-VN.); pleoșă, ductă pe mină un ~ castaniu (BAS.); te întorci în vagon, apoi te înfășori bine în ~ (și) dormi ca acasă vre-o nouă ceasuri (R.-GH.) ¶ Legătură de lînă împletită, de înfășurat gitul [fr.].

TARTANĂ (pl.-ne) *sf.* ☞ Mic vas de transport și de pescuit, de formă lungăreată și cu o singură pinză triunghiulară, întrebuințat pe marea Mediterană (4838) [fr.].

TARTANĂS (pl.-ase) *sn.* ☞

dim. TARTAN ☞: își reține capul în paneră, unde l-î acopere iar cocoana cu un ~ de lînă roșie (CAR.).

○ **TARTANET** *adj.* Rotund (R.-COD.): acel cap ~ închide în el un talent excepțional (DLVR.).

TARTAR, **† TARTAR** (pl.-aruri) *sn.* ☞ Sălașul întunecos așezat în adîncimile Infernului celor vechi, și care era locul unde se chinuiau cei cari au păcătuit mai rău față de zei; *pr. cat. iad: Aiazandru... Machedon... același veste și laudă... supt ~urile pămîntului și-au coborît* (CANT.); mai trimise pe Hercule să-l aducă din iad sau din ~ pe cîinele cel cu trei capete (SP.); Am dat al meu suflet la negrul ~ (BOL.); trînti un hohot de ris, de se cutremurară păreții ~ului și se spărlară toți dracii (NEGR.) [gr. *τάρταρος*, vsl. *tartarû*].

TARTOR *sm.* ☞ (P) ○ Căpetenia (zeilor, dracilor, zmeilor, etc.): vezi că era p'acolo și ~ul zeilor, pe nume Joe (SP.); merge el mult... întrebînd ba pe unul, ba pe altul, cam unde ar putea găsi pe ~ul dracilor (FLOR.); zmeii se dușeseră la vinat... și aveau să se întoarcă, unul de cu seara, altul la miezul nopții și ~ul cel mare despre ziuă (SP.); ~ul (zmeilor) era grozav de puternic, că spăriea și pe Fiulete (R.-COD.) ¶ ○ Drac: mai îngăduște puțin, ~ule, că nu te trag copiii de poale (CRG.); cînd dedea diavolul în babă, nu făcea nici o isprăvă... pe cînd baba dedea sănătos cu meșteștul, fără greș, numai în ~ (FURT.) ¶ ○ Căpetenie, capul răutăților, mai marele peste o ceată de oameni răi: mări Ioane, care-i mai colțat în Obala?... (că) trebuie să fie un ~ între ei (S.-ALD.); ~ul ai mare al Jidovilor (R.-COD.); cine dară este vinovatul, ~ul relelor treoute, prezente și viitoare? (JUP.) [tartar].

TARTORIȚĂ (pl.-țe) *sf.* Drăcoaică, diavoliță; femeie afurisită: cum văzură mărul, cîte trele tartorițele de zețe se ispeziră la el (SP.); tartorița (de zmeoică)... se opintă din toate puterile să soarbă pe Sufală-Murgă (FURT.) [tartor].

TARTRAT *sm.* ☞ Sare rezultată din combinarea acidului tartaric cu o bază [fr.].

TARTRIC *adj.* ☞ Acid ~, compus organic care se găsește într-un mare număr de fructe, mai cu seamă în mustul de struguri; e un corp solid, alb, cristalizat, cu gust plăcut și e solubil în apă; cînd e pus pe cărbuni aprinși sau pe o placă de fier înroșită la foc, dă un miros de piine arsă [fr.].

TARTRU *sbst.* ○ ○ Substanță salină care se depune pe doagele butiilor de vin, unde se întărește și se face ca o coajă ¶ ○ Depozit calcaros, de culoare negricioasă, ce se formează pe dinți [fr. tartre].

TARTUȘ *sm.* Fătarnic, ipocrit: nevinovata po-veste servi de pretext ~ilor politici ca să închidă jurnalul și să exileze pe autor (NEGR.) [după numele personajului principal, Tartuffe, dintr-o celebră comedie a lui Molière].

TARTUFISM, **TARTUFERIE** *sf.* Fătarnicie, ipocrizie (în spec. în materie religioasă): după această scenă de tartufism... ciocotul părăsi camera (FIL.) [Tartuf; fr. tartufferie].

TARTIU, **TARTIU** ☞ INTER-TIU.

TAS, **TEAS** (pl.-suri) *sn.* ☞ ☞ Cească de lut (din care se bea cafea): la Burgaz... se lucrează în-lele, teasuri și alte lucruri de lut, po-lete ou aur (LET.) ¶ ○ Lighean; lighenaș de bărbier (4839): fu uois în feredou, lovindu-l cu... tasul cel ce se spală în cap (CANT.) ¶ ○ Tipisie, disc: își goleşte punga pe... teasuri de aramă cizelate cu arabescuri minunate (ALECS.) ¶ ○ ☞ Taler cu care se umblă în biserică pentru

Fig. 4838. Tartană.

Fig. 4839. Tas.

stringerea mulelor: Stan, cîtorul, a umblat cu tasul prin biserică (SLV.) ¶ ○ Disc de roată; taler de balanță, tipisie de cîntar [tc. t a s].

TASĂ (pl.-se) *sf.* Cească (de cafea): Soarbe ceaiul aromatic din o ~ diafană (ALECS.) [fr. t a s s e].

○ **TASMA**, **TASMA** (pl.-male) *sf. Mold. Bucov.* Panglicuță: dă curiosului un ștefoc de bosuioac proaspăt, legat cu o cochetă tasma neagră (NEGR.); și-ou lue de la Foticeii o pălăruță cu tasma (CRG.); a zărit Frîntul la păpușii boale-ralui o tasma foarte frumoasă de mătăsă (SB.) [tc. t a s m a].

○ **TASMA** (pl.-male) *sf. Olten.* ☞ = CAZMA.

○ **TASMĂLUȚĂ** (pl.-țe) *sf. Mold. Bucov. dim. TAS-MA: rochia de vară e... cu aceleași tasmăluțe pe la gură și minci (VOR.).*

TASCA (pl. tăști) *sf. Mold. Bucov. Maram.* ○ Geantă, torbă (de vinătoare): pădurarul acesta era... cu tasca înflorită cu alămuri la șoldul sting (SAD.); Adă tasca cu bumbii Să jucăm fata popii (BRL.) ¶ ○ (mai adesea TEASCA). Pungă de piele (pentru bani, tutun, etc.): Să vă iau pielea... Să-mi fac tească de tutun (OC.) [rut. t a ș k a, ung. t a š k a].

TÂSCULIȚĂ (pl.-țe) *sf.* ○ *dim. TASCA* ¶ ○ ☞ = TRAIȘTA-CIOBANULUI (☞ CIOBAN) ¶ ○ ☞ = PUNGULIȚĂ ○.

TÂSCUȚĂ (pl.-țe) *sf.* ○ *dim. TASCA* ¶ ○ ☞ TÂSCUȚA-CIOBANULUI = PUNGULIȚĂ ○.

○ **TÂȘILA** (pl.-le) *sf. Trans. (DENS.)* = TASCA ○ [comp. TESILĂ].

○ **TÂT** = TOT.

TATĂ (pl. tată, † tătini; în legătură cu *adj. pos.* meu, tău, său, și cu nostru, vostru, lor, mai ales la *gen.-dat.*, se întrebuință în limba veche, încă astăzi popular și dialectal, formele tătine, tătini) *sm.* ○ Acela care are un copil sau mai mulți; termen cu care se adresează cineva aceluia care i-a dat naștere, părinte: cineșteie tatăl și muma: cea ce va cu-vînta rău tată-său sau muma-să, cu moarte să moară (COR.); omul va lăsa tatăl său și muma și se va lepi muleriei și vor fi amîndoi un trup (PAL.); un tată poate să hrănească zece fi, dar zece fi nu pot să hrănească pe nn tată (ZNN.); cea ce va fura de la tatăl său, veri mult, veri puțin, acela nico o certare să nu aibă (PRV.-LP.); Albert, orașul legese, fiind ales de țară craiu, după Cazimir tată-său, au uitat prieteșugul tătine-său ce avea cu Stefan-Vodă (GR.-UR.); Isav... tare cu amar fu și zise tătini-său: blagoslovrește și pe mine, drag tată (N.-UR.); pomul ce are tătine-meu în grădina sa (SP.); Merg mumălele gemînd și tătini suspinaud (K.-BRS.); —

○: parcă am omorît pe tata, se zice cînd suferă cineva prea multe neajunsuri sau cînd i se cere să facă un lucru greu, peste puterile lui; urit (sau prost) tată a mai avut: se zice despre un om foarte urit (sau foarte prost); ☞ DRAC ○, OM¹ ○, SPÎNZURA 1 ○ ¶ ○ Despre Dumnezeu: Tatăl vostru den ceru lăsa-vă voao greșalele voastre (COR.); ☞ TATĂL-NOSTRU ¶ ○ F Tata mare, tata bătrînul (PAMF.), bunicul, moșul ¶ ○ F Cap, căpetenie, îndrumător (în spec. la rele): ei e tată răutăților (PAMF.) [lat. tata].

TĂTĂIS ☞ TĂTĂIȘA.

○ **TĂTĂIȘA** (pl.-se) *sf. Trans. Băn.* ○ Cumnată; termen cu care se adresează cineva cîteodată unei femei mai tinere: Tătăișă, draga mea, Nu te tare su-păra (K.-BRS.) ¶ ○ ☞ Plantă din fam. compozeele, cu flori galbene-aurii, ce crește prin locuri umede, pe lângă bălți și mlaștini; femeile de la țară prepară din ea culoarea gal-benă; numită și „tătăiș” sau „punga-babei” (*Pulicaria dysenterica*) (4840) ¶ ○ ☞ = TURTĂ ○ ¶ ○ ☞ = MARGĂRIȚA.

○ **TĂTĂIT** *adj.* F *Mold.* Care vorbește peltic (pronunțînd t, a, în loc de s. z): Doi prieteni: unul bieșul cepeleag și ~, iar celalt un surd ca surzii și buzat de prăpădit (SPER.) [onom.].

TATĂL-NOSTRU *sbst.* ☞ Rugăciunea de toate zilele care începe cu aceste cuvinte, orățiune

Fig. 4840. Tătăișă.

TĂT-TĂU dominicală; ea mă crescuse pe brațe, mă învășase ~ și se deprinsese a mă privi ea pe copilul ei (GN.); ② Fa și-ti ceva ca pe ~, a și-ti ceva foarte bine.

TĂTNEASĂ, TĂTNEASĂ sf. ① Plantă acoperită cu peri aspri, cu flori roșii, purpuri, mai rar albe, dispuse în ciorchini scurte, îndreptate în jos; rădăcina ei, fusiformă, neagră pe din afară, e. întrebuințată de popor pentru lecurirea rănilor și vătămăturii; numită și „tatîn(ă)”, „iarba-lui-Tatin” sau „iarbă-băloasă” (*Symphylum officinale*) (4841.).

Fig. 4841. Tătnesă.

TĂTAR sm. ① ② Care face parte din neamul Tătarilor, popor de rasă mongolă care locuiește în platoul central al Asiei, la sudul și vestul Siberiei, în Turkestan, la răsăritul și nord-estul Rusiei; incursiunile și prădăciunile făcute de aceștia în Moldova, în decursul veacurilor trecute, au rămas de pomină și expresiuni întrebuințate pînă astăzi ca: mai stăi, că doar' nu dau Tătarii sau era grăbit, parcă-l alungau Tătarii din urmă (ALECS.), ne dau o iconă-nă vie de groaza ce inspira aparițiunea lor; tot astfel ③: țara pierde de Tătari și ei bea cu lăutari, despre un om care nu se sînchisește de nimic, care-și petrece viața obișnuită, lipsită de griji, cu toate că lumea din juru-i e în frământare (4842.) ④ ⑤ Serviciul de corespondență între Moldova și Poartă fiind făcut de curieri Tătari, cuvîntul ~ se întrebuința uneori ca sinonim cu stafeta, curier: Împăratul... Trimise sorsoarea c'un ~ aci Poștindu-i să vie și lui a-i ghici (PANN) ⑥ ⑦ = GOTCAN ⑧ ⑨ Băn. ⑩ = MĂTURĂ ⑪ [tc. T a t a r. vsl. t a t a r i n ŭ].

Fig. 4842. Tătar călare (după o stampă veche).

TĂTARCA (pl.-ce) sf. ① ② Femeie din neamul Tătarilor: neînlind Tătarii acasă, au trimis Tătarele pe omul robit să le pască caii (SR.) ③ ④ Iapă tătarească ⑤ ⑥ Îmbrăcăminte a capului, împodobită cu blănă, obișnuită la Tătari: se arată înaintea junelui un arnăut... cu ~ roșie (FIL.) ⑦ ⑧ = MĂTURĂ ⑨ ⑩ = HRISCA ⑪ ⑫ = TĂTARCUȚĂ [rut. t a t a r k a, ung. t a t a r k a].

TĂTARCUȚĂ, TĂTARCUȚĂ (pl.-te) sf. ① Plantă din fam. cucurbitaceelor, cu tulpina lungă, subțire și acățătoare; face flori albe, solitare și are ca fruct o tivgă lungăreacă, de culoare roșiatică, adesea brăzdată de dungi; originară din Asia tropicală, e uneori cultivată și pe la noi; numită și „tătareacă” sau „cucurbețea” (*Coccinia indica*): de jur împrejur sînt înșirate gutui, mere domnești și tărtăcuțe (VLAH.); toți copiii au pepeni, tărtăcuțe și tivgulițe mici, numai eu n'am de unde (OLVR.); Tărtăcuță vinată, Gurguiață cumătră (TEOP.), ghicitoare despre „biserica”; Tărtăcuță unedă, în frunziș ascunsă (GOR.), ghicitoare despre „iepure”.

TĂTĂRESC, TĂTĂRĂSC adj. ① De Tătar, al Tătarilor: neamul tătărăsc pre carile împărăție piersească... nu i-au bîrîit (CANT.); cal tătărăsc ② ③ F Strașnic, grozav, crunt: i-am aruncat o ochire de oște tătărăsc (ALECS.) ④ ⑤ MEIU-~, MĂLAIU-~ = MĂTURĂ ⑥: era... în spre răsărit un rînd de melu-tătărăsc ce crescuse de două ori cît omul (S.-ALD.) ⑦ ⑧ Porumb ~, varietate de porumb cu bobul foarte mic, alb și rotund (PAMF.) ⑨ ⑩ PASĂRE-TĂTĂRĂSCĂ = NAGÎT.

TĂTĂREȘTE, TĂTĂRĂȘTE adv. Ca Tătar, în felul Tătarilor; în limba Tătarilor: nici-te-am prins, nici-te-am înțeles, că doar' n'am învățat tătărăște (ALECS.).

TĂTĂRIME, TĂTĂRĂIME sf. ① Neamul tătărăsc; mulțime de Tătari: ~a, cuprinsă din două părți, se măcina și se mistuia ca pleava într'un vîrtej de

două furtuni ce se ciocnesc (GN.) ② ③ Tăra Tătarilor: spre părțile Crivățului, unde acum Tătărăimea cea mare se chiamă (CANT.).

TĂTAROICA (pl.-ce) sf. = TĂTARCA ①.

TĂTIC(A) sm. dim. TATA: tăticule, uite mămica vine încoace cu un domn (BR.-VN.).

TATIN ① npr. m. ② ③ IARBA-LUI-TATIN = TĂTNEASĂ.

TĂTNEASĂ = TĂTNEASĂ.

TĂTIȘOR sm. dim. TATA: ei, ~ule, povestea împărăției acestuia este mare (ISP.).

TĂTINE... = TATA.

TATUȘ sm.

Gen de mamifere nedînjate, cu trupul imbrăcat în plăci, ca niște paveze osoase și cornoase; trăcște în America de Sud (*Dasyus*) (4843) [fr. t a t o u].

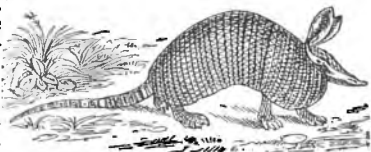

Fig. 4843. Tatu.

TATUA (-tuez) vb. tr. și refl. A(-și) face pe pielea trupului, cu împunsături și cu diferite vâpșeli, fel de fel de figuri ciudate, care nu se mai pot șterge (cum obicinuiesc sălbatici) [fr. t a t o u e r].

TATUAȘ sbst. ① Faptul

de a (se) tatua ② Desen neșters ce se face pe pielea trupului tatuind-o (4844) [fr. t a t o u a g e].

TATUAT adj. p. TATUA: (purta) cămașă de borangic subțire, prin care se străvedeau două brațe vîguroase, păroase și ~e (I.-GH.).

TATUC(A), TATUT(A) sm.

dim. TATA: nu te teme, tătuță, îi zise ea, că-i viu eu lui de hac (ISP.); da cum nu, ...mi-oi tăvăli minuțele mămulei și-a tătuței (IVOR.); Tătuță! sintem flămînzi tare (PANN); bine, tătuțule, ea ce să fie asta de n'am întîlnit eu... nîoi un sufletel de om p. (ISP.).

Fig. 4844. Tatuaie.

TĂU 1. adj. pos. m. (f. ta; — pl. m. tăi, f. tale): calui ~; oasa ta; copiii tăi; cărțile tale.

2. Al ~, a ta, ai tăi, ale tale pron. pos. [lat. vulg. t ō u s = clas. t u u s].

③ **TĂU** (pl. tăuri) sm. Mold. Trans. ④ Baltă, heleşteu; băltoacă mocirloasă: ...să-ți fie rușine Odată a grăi despre toți rău și a te gîfna ca și broasca 'n ~ (SO.-DEL.) [ung. t ő l].

⑤ **TĂUJER(IU), TĂUJAR(IU)** (pl.-jere) sm. ⑥ Băt de lemn de stejar, despicat de mai multe ori la capătul de jos, cu care se amestecă zărul în cazanul pus pe foc, ca să se aleagă urda sau jîntița (4845); pr. ext. băt, ciornag: oiu lua un tăujeriu și v'oiu otîlni (FLOR.).

TAULĂ sf. ① Mic și frumos arbust, cu tulpina cilindrică, cu frunzele de culoare verde-albăstrie pe fața inferioară; face flori roșii sau albe, dispuse în corimbe terminale; originară din China și Japonia, se cultivă prin grădini ca plantă ornamentală (4845).

(*Spiraea callosa*) ② Varietate a acestui arbust, cu flori trandafirii sau albe, originară din America de Nord (*Spiraea opulifolia*) ③ Altă varietate a acestui arbust, cu florile trandafirii sau alburii, dispuse în dese panicule terminale, în formă de piramidă; e originară din Europa meridională și se cultivă prin grădini și parcuri ca plantă decorativă (*Spiraea salicifolia*) ④ = TAVALGĂ ⑤ = CRETUȘCĂ ⑥ = CUNUNȚĂ [comp. pol. t a w u l a].

TĂUMATURG adj. și sm. Făcător de minuni [fr. t h a u m a t u r g e].

TĂUN(E) sm. ① Muscă de culoare neagră-ca-

Fig. 4845. Tăujer.

fenie, cu ochi mari și verzi, cu un rînd de pete galbene, triunghiulare, la mijlocul inelelor de pe abdomen; c foarte supărătoare pentru cai și vite, pe care ie înțeapă spre a le suga sîngele; nurnită și „bondar” sau „bonzar”, „bonzălău”, etc. (*Tabanus bovinus*) (4846): de tăun nu fuge vite așa de tare, cum fuge de strechie (MAR.); nu făcu ca la o sută de pași și iată că dete peste un tăune (ISR.) [lat. vulg. *tabonem* = clas. *tabanus*].

Fig. 4846. Tăun.

Fig. 4847. Taur.

TAUR, ○ **TAURE**, † **TAORE** sm. ○ Bou neju-

gănit (4847): în-oungurără - mă viței mulți, tauri grași cu-prinsără-mă (OOS.); în minia sa... cea orbitoare omorîră pre taore (PAL.); Am uu bulz mare de aur, Joacă p'o pielea de taur (ISR.), *ghicitoare despre „soare”* ¶ ○ ☆ **TAURUL**, a doua constelațiune a zodiacului, care conține o stea de mărimea înțihu, numită Aldebaran și două grupuri de stele, *Hiadele* și *Pleia-*

Fig. 4848. Taurul.

dele (4848) ¶ ○ **RĂDAȘCA** ¶ ○ **TAURUL-LUI-DUMNEZEU** = **CARABAN** ○ [lat. *taurus*].

TAUREL, ○ **TAUREAN**(C), ○ **TAURENCIU** sm. **TAUR**: nici nu le venea lor la socoteală ca să țină cineva la ei în sat tăureanc (RET.); cite un tăurenciu bonecane cu coarnele în pămînt (LUNG.).

• **TAUROMAHIE** sf. Luptă de tauri [fr.].

• **TAUTOLOGIE** sf. Defect al stilului care consistă în exprimarea de mai multe ori a a-celorași idei în termeni diferiți [fr.].

TAVA adv. **F A** da ~, a trînti la pămînt și a bate rău: trage-i pumnul, palme și pe urmă... dă-i ~ prin norolu (CAR.).

TAVA (pl. tăvi), *Mold. Bucov. TAVA*, **TAVA** (pl. -vale) sf. ○ Vas de metal, de formă dreptunghiulară sau circulară, cu marginile puțin ridicate, ce se întrebuintează în bucătărie pentru copt mă-

Fig. 4849. Tavi.

laiul, diferite aluaturi, fripturi, etc. (4850): calul al să-i poftalege, punînd în mijlocul hergheliei o tavă plină cu jăratie (CRG.); cum a văzut-o preotul cu niște tăvale în mîni, a crezut că le-a adus lor de mîncat (SB.); ziua tăva, noaptea dirmoitu (PAMF.), *ghicitoare despre „cer”* ¶ ○ Tablă de argint sau de alt metal, de diferite forme, pentru

Fig. 4850. Tava.

servit cafea, ceaiu, dulceață, etc. (4849): o a doua oală/tunărăsă ducea pe tava de argint florile cu cari se împodobeau cununile (G.-GH.); femeile aduseră tăvile cu dulceață și cafea (FIL.).

○ **TĂVALĂ** (pl. -le) sf. *Băn. Bucov.* **TĂVALUC**: și-și luase bădîșorul Tăvală și pluguroșul (TEOD.).

TĂVĂLEALĂ (pl. -eli) sf. ○ Faptul de a (se) tăvăli ¶ ○ **F Trînteală**, bătaie: să scuiăm tot satul și să-l tragem o ~, să se ducă nouă cu a brînzei (OLVR.); s'ar fi strîșit rău pentru musafiri înfiorătoare ~, dacă nu-i dădea fratelui prin mînte o stratagemă (CAR.) ¶ ○ **F A** (o) duce la ~, a fi rezistent, a nu se strica ușor, pu-tînd fi întrebuintat mălăie vreme și în ori-ce împrejurare; haine de ~, haine de purtat la lucru, care nu se rup ușor, care pot rezista la ori-ce.

TĂVALGĂ sf. Frumos arbust din fam. rozaceelor, cu ramurile rotunde, cu flori albe, dispuse în corimbe, ce crește prin pădurile și pe dealurile calcaroase; cravașele de ~, făcute din mai multe vîrguțe răsucite împreună, sînt foarte căutate de Turcii din Dobrogea, considerîndu-le că pot lecul, prin simplul contact, toate boalele cailor; numit și „taulă” (*Spiraea crenata*) [rus. rut. *t a v o l g a*].

TĂVĂLI (-ălese) vb. tr. și refl. ○ **A** (se) rostogoli (*în spec.* pe pămînt, în iarbă, în noroiu, în ceva murdar): luară... veșmintul lui Iosif și în stînga unui ied glunghlat tăvăliră (PAL.); într'aceste zile alese se cade să se fie, iară nu să se tăvălească de prurerea, ca poreul întru tină (PR.-GOV.); puterea mea... stă într'o scroafă care se tăvălește, oft e zălucă, într'o lăcoaviste de lapte dulce (ISR.); pe locul unde s'a tăvălit un cal, să un caloi, că faci bătătură la picioare (GOR.); Am un bou roșu, Unde se tăvălește, Iarbă nu mai crește (PAMF.), *ghicitoare despre „foc”*; (P): A, nu-ți tăvăli talentul prin saloanele bogate, Unde capul nu gîndește, unde inima nu bate (VLAH.) ¶ ○ **Pr. ext.** **A** (se) murdări, a (se) mînji: mi-am tăvălit țărîi (RV.-CRG.); eu să m'apuc de un lucru ca acesta și să-mi tăvălesc mințile mămuții și ale tătuții? (SB.) [comp. srb. *t a v o l j i t i* „a duce o viață grea, mizerabilă”].

TĂVĂLIC = **TĂVALUC**.

TĂVĂLITURĂ (pl. -turi) sf. ○ Locul cu iarbă călcată, unde s'a tăvălit cineva (*în spec.* un cal, o vită, sau alt animal): cînd dai de ~ de cal și treoi peste ea, să scripi acolo, că un mai faot bătătură la picioare (GOR.); uite-i urma, uite-i dîra și tăvălitura (*verb.* de un iepure) (R.-COD.) ¶ ○ **BUBOIU** ce se face pe călcîiu: nu este bine a călea în locul unde s'a tologit un oal, căci... ar căpăta peelingini, după altfel ~ (GOR.).

TĂVĂLUC (pl. -uoe, -nouri), **TĂVALUC**, **TĂFĂLUC** (pl. -uge, -uguri), ○ **TĂFĂLUC** (pl. -oage), ○ **TĂVALIC** (pl. -ice) sn. ○ Un fel de sul alcătuit dintr'un buștean de stejar, lung de vre-un stînjîn și gros ca de două palme prin mijlocul căruia trece o osie, în jurul căreia se învîr-tește; se întrebuintează la sfîrșitul bolovanilor și bulgărilor mari de pămînt, după arat; prin unele părți, ~ul e de piatră, cu șanțuri adînci săpate de-a lungul ei, din distanță în distanță (4851) ¶ ○ **Tăvălug**, bucată de lemn cilindrică ce se pune sub piatra morii, după ce s'a ridicat cu o pîrghie, cînd piatra trebuie ferecată (DAM.) ¶ ○ De-a tăvălucul, de-a rostogolul: negustorul... dădea jos de-a tăvălucul valurile de șalac de Văratec (GR.); cînd cinele se dă de-a tăvălucul pe omăt, are să se moale vremea (GOR.) [comp. *tăvăli*].

Fig. 4851. Tăvălug.

TĂVĂLUCI (-ucese), **TĂVALUCI** (-ugese) vb. tr. A sfărîma bulgării cu tăvălucul: unii, în loc de grăpare, îi tăvălugesc, pentru a-i rupe scoarța și a-i sfărîma bulgării (MAI.).

TĂVĂN (pl. -anuri) sn. Partea deasupra a unei camere, opusă dușumelei; plafon: ~ul este atît de pitic, de-l ajuși cu mîna (ISR.); i se părea că se lasă ~ul pe ei (VLAH.) ¶ ○ Scîndură de brad, lungă și subțire, din care se clădește podul casei [tc.].

TĂVĂNI (-ănesce) vb. tr. A face t a v a n u l unei odăi.

• **TAVERNĂ** (pl. -ne) sf. Cîrciumă: Pe bănci de

lemn, în sounda ~ mohorâtă, Unde pătrunde ziua printre ferești murdare (EMIN.) [fr.].

TĂVIȚĂ (pl.-te) *sf.* *dim.* **TĂVĂ**: la plăcoul ... (și) peoțitește-l cu pețetea de pe tăvița cu călimările (G.-GH.).

† **TAVLIȚE** *sf.* ☞ = **TABLĂ** ☞: episcopul sau preotul sau diaconul carele joacă în tavliți și e bețiv, sau să se părăsească sau să îl se la darul (PRV.-MB.).

TAVNICĂ, **TAVNITĂ** *sf.* ☞ = **PLEVAITĂ**.

* **TAXĂ** (-xez) *vb. tr.* ① ☞ A fixa, în mod legal, prețul mărfurilor, taxele de plată pentru impozit, pentru vamă, etc. ② A supune unui impozit temporar unele clase de indivizi ③ A învinui, a acuza: îl taxează de șiret [fr.].

* **TAXĂ** (pl.-xe) *sf.* ① ☞ Preț temporar fixat de autorități pentru unele articole de consumațiune ② A Fixarea de judecător a cheltuielilor de judecată, etc. ③ Contribuțiune indirectă ce se plătește pe anumite lucruri [fr.].

* **TAXĂTOR** *sm.* ① ☞ Funcționar care, la vamă, stabilește taxele de plată pentru mărfurile importate din străinătate ② ☞ Funcționar care, într'un birou de poștă, taxează scrisorile și pachetele [fr.]. † **TAXID** *sbst.* ☞ ① Călătorie făcută de negustori în străinătate spre a aduce marfă de acolo: (negustorii) se și întorcă de la ~, fie-care cu încărcătura lui, la potrivită vreme (CAR.) ② Marfă adusă de un negustor din străinătate: negustorul... în ziua aceea primise un mare ~ de prospătură (CAR.); am desfiut astăzi ~ul de marfă ce am primit (FIL.) [ngr. *taxidi*].

† **TAXIDAR**, † **TAXILDAR** *sm.* Stringător de dări: le vindea cu un preț de zece ori mai mare... lăsând pe taxidari să rupă olt pubeau (G.-GH.) [lc. *tahsildar*]. † **TAXIDARIE** *sf.* Incasarea dărilor: tata mă lua cu dînsul prin județ, de-l ajutam la ~ (FIL.) [taxidar].

† **TAXILDAR** = **TAXIDAR**.

* **TAXIMETRU** (pl.-tre) *sn.* ☞ Automobil de piață prevăzut cu un aparat care înregistrează prețul cursei făcute [fr.].

○ **TAZMA** = **TASMA**.

TEACĂ (pl. teaci) *sf.* ① ☞ Fructul lungăreț, și mai adesea turtit, în care sînt închise boabele sau semințele leguminoaselor sau altor plante, păstaie: ~ de fasole, de mazăre, de ardei ② ☞ Învelișul de lemn, de metal, în care se păstrează sabia, pumnul, cuțitul, etc. (☞ 4852): a scoate sabia din ~; a băga, a viri sabia în ~; **SABIE**; ③: oă-i ~, că-i pungă = **PUNGĂ** ④; a se face ~ de pămînt, a se viri undeva, a se ascunde de frică: copiii se făceau ~ de pămînt, oînd auzeau că vine Muscalul (DLVR.); ră-măștele oștirii leșeste, cu orașul lor, se făcuse ~ de pămînt și nu utozeau să lase Cosminul de frica Moldovenilor (SP.) [lat. *thēca*].

TEAFĂR *adj.* ① Deplin sănătos, nevătămat, neatinș: am alergat acasă și, oînd colo, am găsit copilă ~ă (CRG.); biata fată, bucuroasă că și-a aflat copilul încă ~, a mulțumit babei (sa); mulțumește cerului că ai scăpat ~ (G.-GH.); puțin ai putut să se mai întorcă teferi în țara lor (SP.) ② Cu min'ea întreagă, sănătos, la minte: Să-l aducă, drept dovadă, Vr'o trei oameni 'năliți, să-l vadă Fi-vor teferi ori nebuni (SPER.).

TEAMĂ *sf.* Sentiment de neliniște ce cuprinde pe cineva în fața unui rău pe care-l prevede, care i se poate întîmpla (**FRICĂ** ☞): a-i fi ~; a avea ~; Bădă! cu peană verde, Mult mi-e ~ că te-oi pierde (K.-BR.); Nu spera și nu ai ~, Ce e val, ca valul trece (EMIN.) [lat. vulg. *tīma < tīmēre „a se teme”].

† **TEAMĂT** *sbst.* Teamă, frică: acicea faste... pă-cătoșilor ~ de înfricoșatul județ și a vécilor muncă, iară de-reptilor nădejdea învierii (CAR.) [tēmē].

TEANC (pl.-cun) *sn.* ① Grămadă de lucruri de același fel așezate unele peste altele: ~ de hîrtii, de cărți, de farfurii, se așează în fața unui ~ de gazete (VLAH.); ~uri de trotoaloage grecești, latinești... era toată averea s'întîlei sale (CRG.) ② ☞ Grămadă de mărfuri împachetate strîns în hîrtie sau în pinză, balot: siruri de cămăle încărcate cu ~uri grele (ALECS.) ③ Cantitate de 10 topuri de hîrtie [tc. tēn k].

TEAPĂ *sf.* ① Soiu, fel, fire; de teapa lui, de același soi, de aceeași fire, cu aceleași apucături ca și

dînsul: avea pre lîngă dînsul tot prieteni de teapa lui (SP.); se înhățează în tinerețe cu mai mulți de teapa lui (CAR.); a-și da în ~, a reveni la vechile deprinderi: își da todeauna în ~, lînd-o peste oîmp (D.-ZAMF.); ☞ **APĂ** ☞ ② Stare, treaptă, rang social: fie-oare trebuia să poarte îșloul după teapa lui (G.-GH.); nu vezi oă cei mai mulți de teapa d-tale se țin cu nasul pe sus? (CRG.); măcar de ori-ce ~ ar fi fost, îi poțea politicoasă să-i facă cîinstea a veni să cîneze... la dînsul (CAR.).

○ **TEAPȘĂ** *sf.* *Mold.* (SEZ.) Lopățiță mică cu care se te p e ș e te mămăliga, după ce s'a mestecat, leață.

○ **TEARĂ** *sf.* ☞ Urzeala învîrtită pe sul (FR.-CDR.); teara să n'o mintul Simbăta, nici s'o începi (VOR.); Lelea-i naltă și subțire Face teară Din trei fire și pe sula dina-poi Șaptezeci de lătunoi (BRL.) [lat. *tēla*].

○ **TEARFĂ** (pl. tērfi) *sf.* ① *Mold. Trans.* Sdreanță, petec de pinză sau de stofă: O ~ aninată pe o prăjină (BO.-DEL.); din careșă sau rufă, peste oîva timp ai să te faci ~, din care se face scamă (CRG.); aruncă-mi o ~ să mă acopăr (DOB.) ② *Trans.* (DENS.) (RV.-CRG.) ③ Opincă ruptă ④ ☞ = **TIRFĂ** [comp. *tērfă*].

TEAS = **TAS**.

TEASC (pl.-cun) *sn.* ① Mașină mare în care se strivesc struguri, măsline sau semințe oleaginoase, pentru a scoate must, untdelemn sau ulei (☞ 4853, 4854): oproso părintii... să oîhame (creștinii) și să pomenească numele lui Dionis pre la ~are, oînd oalcă vinul (PRV.-MB.); Atenlanii... înhăman pe îloți la pietre de moară și-l învîrteau

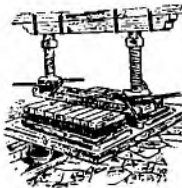
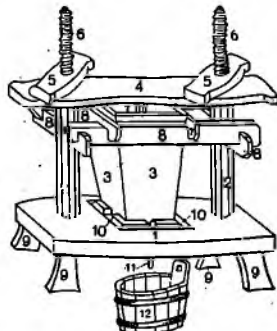

Fig. 4853.
Teasc de măsline.

Fig. 4854. Teasc de struguri,
1. Masă, strat. — 2. Stîlpi. — 3. Coș, ladă, cutie. — 4. Grindă, punte. — 5. Giște, broaște. — 6. Șurupuri. — 7. Pop. — 8. Chingi, minii, argea, clește. — 9. Picioare. — 10. R. Jghiab, șant, vatră, girliciu. — 11. Țiță, burliu, uluc. — 12. Dejă, curătoare.

cu biolul la ~urile de untdelemn (G.-GH.); Tufulenii... sînt vestiți pentru ~urile de făcut oîuin (CRG.) ② ☞ Mașină de tipărit, presă: a fi sub ~, a fi la tipar; a pune sub ~, a da la tipar; a ieși de sub ~, a apărea (de sub tipar); înepții și mîzgăleii oopîlărești ieșite cu du-tiumul de sub ~urile tipografurilor (VLAH.) [vsl. *tēsk ū*].

TEASCĂ = **TASCĂ**.

* **TEATRAL** *adj.* ① Ce ține de teatru: de-coriuri ~e ② Afectat, care caută să producă efect asupra spectatorilor: omoară-mă dar, adanșe illescul cu un aer ~ (NEGR.); ei, oam ~, făcu un pas spre dînsa și o luă de mînă (D.-ZAMF.) [fr.].

* **TEATRU** (pl.-tre)

sn. ① Clădire sau loc unde se dau spectacole, unde se reprezintă comedii, drame, tragedii, etc. (☞ 4855, 4856): în timpul lui Caragea... clădi un ~ de scîndur în curtea banului Manolache Brincoveanu (FIL.) ② Scena ③ Profesunea de actor:

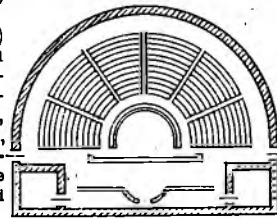

Fig. 4855. Teatru antic.

a face ~, a exercita profesunea de actor; a părăsi ~, a renunța la această profesie ④ Literatura dramatică: a cunoaște regulile ~ului ⑤ Cu-legere de toate piesele unui autor dramatic: ~ul lui Alecsandri, Iul Caragiale ⑥ Totalitatea pie-selor dramatice scrise într-o limbă oare-care: ~ul Grecilor ⑦ Locul unde se petrece un eveniment:

plata bisericii, unde se retrăgeau Rușii, era să devie ~ de luptă (COL.) ¶ ② F Scenă, petrecere hazlie ca la o reprezentație teatrală: eu toată ziua am ~ aici: alaltă-

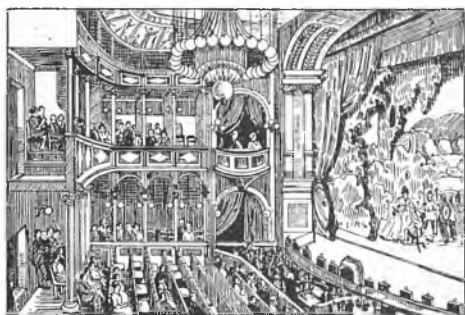

Fig. 4856. Sală de teatru.

ieri era s'o bată, se oprișe lumea 'n stradă și se uita aici ca la comedie (VLAH.) [fr. théâtre].

○ **TEAUCĂ** *sf.* *Trans.* Javără; ② flecar: fire-al fi fost a dracului, ~ tioaloasă ce ești! (PAC.).

○ **TEBEICĂ** (pl.-ei) *sf.* *Olten.* Săculeț [comp. **TABUIET** și srb. tobocić].

○ **TECAR** (pl.-are) *sm.* *Trans.* ③ Te a c ă de piele neagră în care ciobanii își tin limba (VO.).

○ **TECARĂU** *sbst.* *Trans.* (DENS.) = **CEATLĂU** ① [ung. tekerő].

○ **TECĂRI** (-ăresc) *vb. tr.* *Trans.* (DENS.) A cetlui [tecărău].

TECHER-MECHER *adv.* F Pe sus, cu nepută masă: să mi-l trimiți ~, legat și ferecat (SP.); l-au adus pe Negoită ~, drept la scara palatului domnesc din București (CAR.) [tc. teker-meker].

TECLE(LE) *sf. pl.* ① Sărbătoare băbească ce se păzește de femeile din Muntenia în ziua de 24 Septembrie, cind Biserica ortodoxă cinstește amintirea Martirei Tecla: Teclele se păzesc cu mare strășnicie... crezându-se că ar fi rele de foc, dar mai ales de lupi (R.-COD.).

TECNEFES, TICNAFES, TIGNAFES *sbst.* ① Astmă (a cailor), stenoză; emfizem pulmonar: își umpluse satirul și hainele cu singele unui cal al său, stătu de bătrîn și plin de tecnefes (SP.); iapa avea totdeauna cite ceva: ori tignafes, ori vre-o rană (CAR.) [tc. teknefes, tiknefes].

* **TECNO**... = **TEHNO**...

○ **TECSILĂ, TEȘILĂ** (pl.-le) *sf.* *Olten. Băn.* ① Săculeț de piele, geantă, tașcă ¶ ② Pungă de piele în care țărânul ține tutunul: aștirînd, scoase țesila cu tutun de sub cu.eaia lată... și-și înfășă luleaua (LUNG.) [comp. **TAȘCĂ**].

○ **TECȘOIU** (pl.-oale) *sn.* = **TECSILĂ** ②: în ~ bagă tutunul tăiat, cremenea, lasca și amnarul (U.P.).

* **TE-DEUM** *sbst.* ① Slujbă și cîntare bisericească de mulțumire, de slavă, la împrejurări solemne [lat. te Deum (I a u d a m u s) „pe tine, Dumnezeu (te slăvim)“].

TEFELUG = **TĂVALUC**: vezi... cîmpul... străbătut de tot felul de mașini și instrumente: grape, tefeluge, secerători (A.-GH.).

† **TEFERICI, TIFERICI** (-iceso) *vb. într.* *Mold.* A se deslăta: Cine 'n codru vîștește Acela tifericește (PAMF.) [tc. teferrûğ].

† **TEFERICIE, TIFIRICIE** *sf. Mold.* Desfătare, petrecere: Dumitrașco-Vodă... ou cele cînsti și tefericici multe, se hămăsește de nu se putea să se mai griască nimic (NEC.); imi vine să-mi lau lumea 'n cap de-așa tifericie (FIL.) [teferici].

○ **TEFLU** *sbst.* Rîit (de porc): O jurată de purcea Mi-și dăte cu ~ în ea (R.-COD.) [comp. **TIFLĂ**].

† **TEFTERDAR** = **DEFTERDAR**.

○ **TEGLICIU, TIGLICIU** *sbst. Olten.* ① ✓ = **CIO-CĂLTĂU** ¶ ② 1 Unealtă a cojocarului și a cizmarului cu care se întinde pielea: după ce (pielea) se usucă... se trage la tigliolu, ca să se întindă și să se poată rade bine, pînă ce rămîne pielea albă (ION.) [srb. tegleci „trăgător“].

* **TEGUMENT** (pl.-te) *sn.* Înveliș exterior al corpului sau al pielei [fr.].

* **TEHNIC** 1. *adj.* ① Propriu unei arte, unei științe, unui meșteșug: învățămînt ~ ¶ ② Termen ~, cuvînt întrebuintat numai de aceia cari exercită un anume meșteșug sau practică o anumită artă.

2. **TEHNICĂ** *sf.* Totalitatea procedurilor întrebuintate într'o artă sau într'o meserie [fr. technique].

* **TEHNICIAN** *sm.* Cel ce e versat în cunoștințele tehnice ale unei arte sau meserii.

* **TEHNOGRAFIC** *adj.* Privitor la tehnografie [fr.].

* **TEHNOGRAFIE** *sf.* Descrierea meseriilor și a procedurilor lor [fr.].

* **TEHNOLOGIC** *adj.* Privitor la tehnologie [fr.].

* **TEHNOLOGIE** *sf.* ① Tratat despre arte și meserii în genere ¶ ② Explicarea termenilor proprii unei arte, unei științe sau unei meserii, terminologie [fr.].

○ **TEHUI, TĂHUI** (-ueso) *vb. tr.* *Mold. Bucov. Trans.* A zăpăci, a năuci, a amăți: acela se prefăce în ori-și-ce și tăhuesște pe om, că nu știe pe unde merge (VOR.).

○ **TEHUIALĂ, TĂHUIALĂ** (pl.-leii) *sf. Mold. Bucov. Trans.* Faptul de a te hui; zăpăceală, năuceală.

○ **TEHUIU, TĂHUIU** *adj. Mold. Bucov. Trans.* Zăpăcit, năuc, amătit; smintit: numai dimineața îi vedeam, cu ochii roșii și tehuu de cap, intrînd pe poartă (SAD.); Și Tiganul, cum băuse, Cam tehuu de cap era (SPER.); Bătu-l-ar Dumnezeu să-l bată de moșneag tehuu (GRL.); Ce poate avea un Săoiu Cu cap năuc și tăhuu? (RET.) [comp. ung. t a h o n j a „trîndav“].

TEICĂ, TEUCĂ (pl.-ei) *sf.* ① 3 Cutie mișcătoare în care cad grăunțele din coșul morii, pentru a trece apoi între pietre: moara hîrlia și hadaragul toată ziua pocănea în teică (SB.); Grîul cădea în teică, Din teică pe piatră, Din piatră 'n covată Curgea făină curată (SM.-WA.) ¶ ② *Mold.* Mic vas de lemn înfipt într'o prăjină cu care se scoate apă de băut dintr'o lîntină ¶ ③ = **JGHIA** ① ¶ ④ *Trans.* Hîrdău cu apă din care se adapă porcii, etc. (VC.).

○ **TEICĂ** (pl.-ei) *sf. Băn.* Mătușă [srb. t e t k a].

○ **TEICUȚĂ** (pl.-te) *sf. Mold. dim.* **TEICĂ** ②: s'a oprit la o lîntină, a scos apă c'o ~ înfiptă într'o prăjină, și a băut (VLAH.).

TEIȘ *adj.* ① Tare, virtos (vorb. de un lemn): tată, nite ce lemn ~, bun ar mai fi de butuci de roată! (RET.) ¶ ② Tare și fibros, cum sint păștile bătrîne, unele ciuperci, etc. (SEZ.) ¶ ③ 4 Strugure ~, varietate de struguri (U.P.) [tei u].

* **TEISM** *sbst.* 4 Credința acelor cari admit existența lui Dumnezeu, dar nu cred în revelațiune [fr.].

* **TEIST, TEIȘTA** (pl.-te) *adj. și sm. f.* Persoană adeptă a teismului [fr.].

TEIȘOR *sm.* 4 ① *dim.* **TEIU** ¶ ② Frumos arbust, cu scoarța verde, din fam. rozaceelor, cu ramurile lungi și subțiri; face flori mari, galbene-aurii, așezate la virful rămurelelor; originar din China, se cultivă la noi ca plantă ornamentală; numit și „trandafir-galben“ (*Kerria japonica*) ¶ ③ = **AGLICĂ** ① ¶ ④ = **CUNUNITĂ** ②.

○ **TEIȚĂ** *sf. Bucov.* 4 ① = **ODAGACIU** ② ¶ ② ~ **ROȘIE** = **LIFICIOASA** ②.

TEIU *sm.* 4 ① Mare și frumos arbore, cu frunzele acoperite cu peri scurți; face flori de un galben-deschis, cu un miros foarte plăcut; fructul e lemnos, un fel de nucă cu 5 muchii puternice; teiul

Fig. 4857. Teiu.

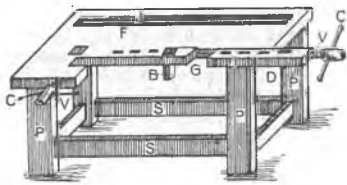
este, la fel cu bradul și stejarul, unul din copacii cei mai iubiți și mai întrebuințați de popor; la Duminica-mare, se duce ~ la biserică; atunci preotul citește o rugăciune, numită moliftle ~ lui; frunza de ~ sfințită, pe care a stat preotul în genunchi la citirea moliftelor, e bună ca leac contra tusei; din floarea de ~ (Fig. 485b) se face un ceaiu calmant; din coaja de ~ se fac oboaroace și alte vase; din fibrele coajei de teiu se fac funii, gînjuri și diverse alte legături; catapetesmele bisericilor se fac din lemn de ~, ca să nu-l mănince carii, sau poate din pricină că spiritele necurate, după credința poporului, nu se pot apropia de ~; praful de cărbune de ~ e bun pentru răpciugă la cai (sez.) (*Tilia platyphyllos*) (Fig. 4857); — alte varietăți ce cresc la noi: **TEIU-ALB**, cu florile gălbui (*Tilia tormentosa*) (Fig. 4859), **TEIU-PĂDURET**, cu florile albe-gălbui (*Tilia cordata*) și **TEIU-ROȘU** (*Tilia vulgaris*): covățioa în care se scaldă copilul să fie de lemn de brad sau de ~ (GOR.); ~ din biserică, de la Duminica-mare, este bine a-l pune în grădină, ca să rodească pepenii frumos (GOR.); drăgăla stătoasă răspindea, prăpită de soare, un miros oa floarea de ~ (OLVR.) ¶ @ Coajă de teiu; funie făcută din această coajă: pe Duca-Vodă... îl pusese într-o sanie cu doi cai, unul alb și altul mură, și ou hamuri de ~, ca vai de dinșul (NEC.); sfințit... să neingea ou un ~ (DOS.); boțorul încoas și ou ~, tot boțor rămine (MF.); ¶ @ a lega două în ~, a face față cheltuelor cu puținul ce cîștigă și a pune de-o parte cîte ceva: numai astfel puteră să lege și el două în ~ (MF.); ¶ @ **OUR-MEIU** @ [lat. vulg. *tilius* = clas. *tilia*].

TEJGHEA, **TEȘ-GHEA**, @ **TEJGHEA** (pl.-ghele) sf. @ Masa de lucru a unui meseriaș, în spec. aceea pe care lucrează timplarul (Fig. 4861): a. o. totorii se serveau de foartețiile cele mari de teșghea (u.-gh.) ¶ @ Masa pe care sint expuse sticlele cu băuturi într-o circumă și unde se face plata (Fig. 4860): se trezea și domnul Gavril, orîșmarul, care dormise pînă atunci on capul pe tejghea (SAD.); hanțita lăsa de mai multe ori bani în bățură, pe tejghea (S.-ALD.); venea lume peste lume la han... și curgeau banii n tejghea, sporea mereu agoniseala (LUNG.) [tc. *t e z g j a h*].

TEJGHETAR sm. ¶ Băiatul, vinzătorul dintr-o prăvălie care stă la tejghea, care încasează banii: prăvălia lui unchiu-tân... a rămas pe mina băleților și a lui Iordache ~ul (CAR.) [tc. *t e z g j a h t a r*]. @ **TEL** (pl.-turi) sn. @ Sirmă de fier, de oțel sau de alamă ¶ @ Fir de aur sau de argint întrebuințat la cusături: pe zădii se cos deseamne foarte frumoase,

Fig. 485b.
Floare de teiu.Fig. 4859.
Teiu-alb.

Fig. 4860. Tejghea.

Fig. 4861. Tejghea de timplar.
F. Față, blană, masă. — J. Jghiabul uneltelor, șant, gavan, uluc. — P.P. Picioare. — S.S. Stinghii, chingi. — V.V. Virtejuri, clești, șurupuri. — C. Cuiul șurupului. — B. Bancașan. — G. Gura tejghelei. — D. Drug, broască, giscă.

4860): se trezea și domnul Gavril, orîșmarul, care dormise pînă atunci on capul pe tejghea (SAD.); hanțita lăsa de mai multe ori bani în bățură, pe tejghea (S.-ALD.); venea lume peste lume la han... și curgeau banii n tejghea, sporea mereu agoniseala (LUNG.) [tc. *t e z g j a h*].

TEJGHETAR sm. ¶ Băiatul, vinzătorul dintr-o prăvălie care stă la tejghea, care încasează banii: prăvălia lui unchiu-tân... a rămas pe mina băleților și a lui Iordache ~ul (CAR.) [tc. *t e z g j a h t a r*]. @ **TEL** (pl.-turi) sn. @ Sirmă de fier, de oțel sau de alamă ¶ @ Fir de aur sau de argint întrebuințat la cusături: pe zădii se cos deseamne foarte frumoase,

in colorii, cu fluturi și ~ (VOR.) ¶ @ Beteală (în Dobrogea) ¶ @ Arc în spirală ce se pune la canapele, la fotolii, etc. ¶ @ Mică coardă la un instrument muzical: Ti-am slujit, sărace, ție, mititelui, Că mi se rupse la tambură ~ul (PANN) [tc.].

TELAL sm. ¶ @ Strigător public, țăranic, pristav: Telalui pun ca să strige... Cîți vor avea cai și arme, să le-aducă de vîndut

(LET.); țaina cînd trece de la unul la altul, oa cînd aîdat-o în gură de ~ (OOL.); îndată au început a strigare ~ii pe ulițe să se închiză tot omul la casă-și (N.-COSR.) ¶ @ Cel ce face strigările la un mezinat: ~ul strigă îndată: zecă galbeni fata judeului i cine dă mai mult? una, două, trei, harecii (ALECS.) ¶ @ Negustor ambulant de haine vechi (Fig. 4862): Merga la ~ îndată, se 'mbracă pe sine 'ntiiu (PANN); ~ destrale vechi, apoi crotlor... toate le înceroase după accidentul care-l făuse să-și plarză locul (CAR.) [tc. *tell al*].

¶ **TELAL-BAȘA** sm. Starostele telalilor: am dat lui telal-bașa lei 1500, oa să nu strige prin toate răspîntiile (FIL.) [tc. *tell al-baș y*].

¶ **TELALITĂ**, **TELELITĂ** (pl.-te) sf. Mold. = **TELELOAȚA**: auzi telalița cum își laudă marfa? (ALECS.); se obișnuise el că un fecior singur nu ajunge și chemase pe telaliță să-i aducă înău unul, vremelnic (D.-ZAMF.) [tel al].

¶ **TELALIC** (pl.-touri) sn. ¶ @ Meseria, negoțul telalului ¶ @ Marfa telalului [tc. *tell al y k*].

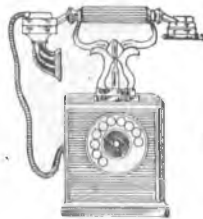
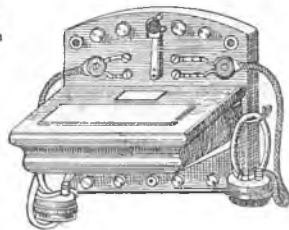
TELEAGĂ (pl.-egi) sf. @ Mold. Căruță mică de transport,

mai adesea pe două roate, cotigă (Fig. 4863); ~ de poștă (Fig. 4864); și spre ei înainta O ~ sprintiloadă,

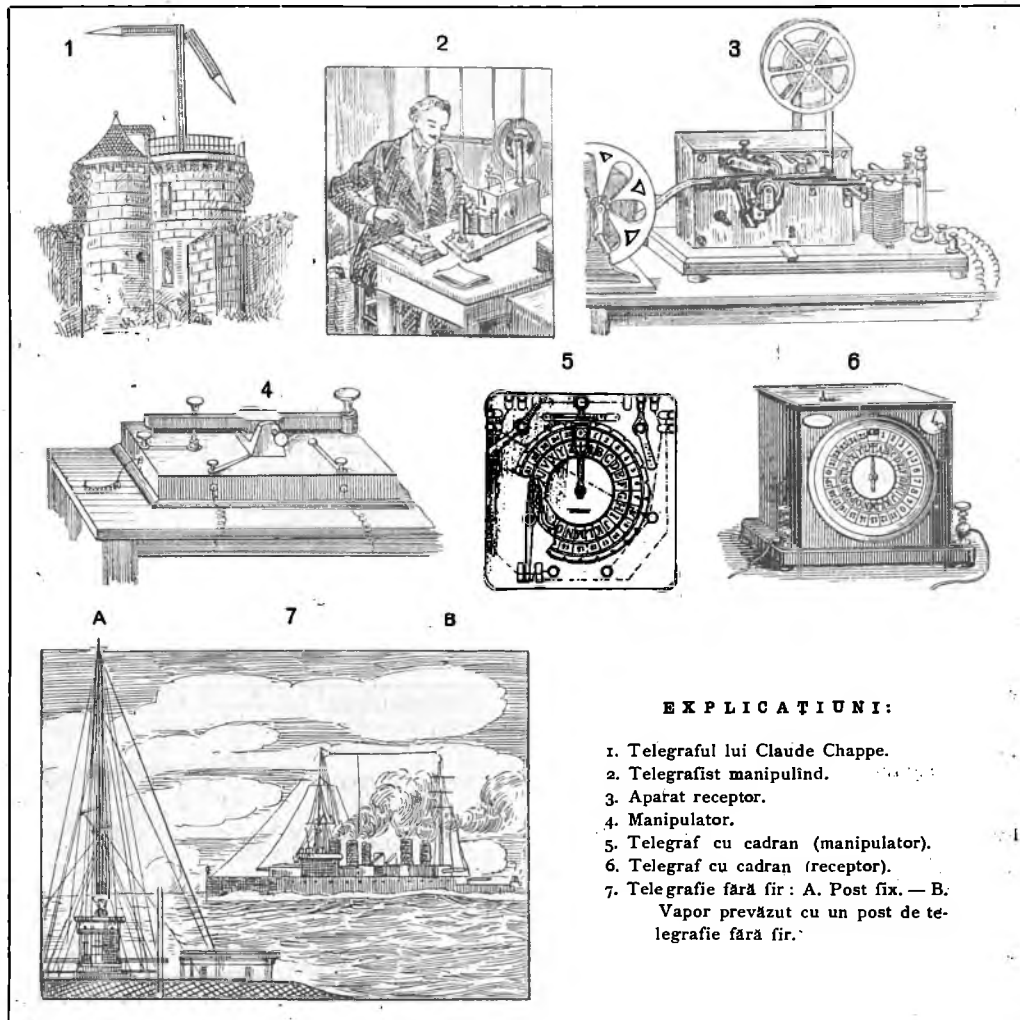
Aurită, dălbic-oară, Ca noulb de zîmboară (ALECS.); doi oameni străini coborîră dintr-o ~ la marginea satului (SAD.) ¶ @ = **COTIGĂ** @:

dar plug, grapă, ~, sanie... nici oă se aflau la casa acestui om nesocotit (CRG.); și miria de pe ~ Tot striga la boi să meargă (UK.-BR.) [vsl. *t e l e g a l*].

¶ **TELEAP** ¶ (mai adesea repetat) interj. Mold. Imită tîrîitul picioarelor, opincilor sau papucilor în mers: — Hai, ascuțiți-vă dinții și porniți după mine! Și odată pornese el, teleap! teleap! teleap! (CRG.) [rut. *t a l j a p*!].

Fig. 4865.
Telefon automat.Fig. 4866.
Telefon de perete.

¶ **TELEFON** (pl.-oane) sn. Aparat cu ajutorul căruia se poate transmite vorbirea la mare dis-

EXPLICAȚIUNI:

1. Telegraful lui Claude Chappe.
2. Telegrafist manipulînd.
3. Aparat receptor.
4. Manipulator.
5. Telegraf cu cadran (manipulator).
6. Telegraf cu cadran (receptor).
7. Telegrafie fără fir: A. Post fix. — B. Vapor prevăzut cu un post de telegrafie fără fir.

tanță; inventat de doi Americani, fizicienii Bell și Gray, și perfecționat apoi de Edison, acest

aparat e bazat pe vibrațiunea sunetelor, transmisă pe sîrme printr'un curent electric (4865, 4867); firele ~ului; a chema, a vorbi la ~; numărul ~ului; abonat la ~ [fr. *téléphone*].

***TELEFONA** (-onez) *vb. tr.* și *intr.* A vorbi la telefon, a comunica cu cineva prin telefon [fr.].

***TELEFONIC** *adj.* Privitor la telefon, ce ține de telefon: linie ~ă; convorbire ~ă; cabină ~ă [fr. *téléphonique*].

***TELEFONIE** *sf.* ① Arta de a construi, de a instala și de a manipula telefoanele ② Transmisțiune electrică a vorbirii la mare distanță ③ Serviciu public de comunicațiuni telefonice ④ ~ fără fir = **RADIOFONIE** [fr.].

***TELEFONIST** *sm.*, **TELEFONISTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Funcționar(ă), la oficiile centrale ale telefonului ori într-o administrație publică sau privată, însărcinat(ă) să stabilească legăturile cerute de persoanele ce voesc să vorbească la telefon [fr.].

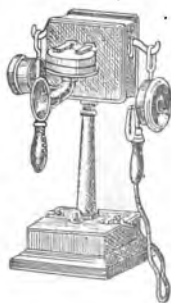

Fig. 4867.
Telefon de birou.

***TELEFOT** *subst.* A Aparat prin care se pot transmite diferite semnale, cu ajutorul unor lămpi electrice, roșii și albe [fr. *téléphoté*].

***TELEFOTOGRAFIE** *sf.* A Partea științei care se ocupă cu transmiterea la distanță a fotografiei prin fir electric [fr.].

TELEGAR *sm.* Cal de trăsură sau de căruță, tinăr, frumos și voinic: zina porunci și trase la scară o căruță ferecată în aur, cu patru ~i de mincau foc (isp.); au poposit la hanul de la drumul mare, să se mai hodiească ~ii (lung.); moșule, la sama de ține bine ~ii ceta, să nu iee vînt (cro.). [teleagă].

○ **TELEGĂRI** (-ăresc) *vb. tr.* Olten. (CIAUS.) A ține tot timpul caii la ham, a-i obosi din cale afară [telegar].

TELEGEA (*pl.-gele*) *sf. dim.* **TELEAGĂ**: Dumnezeu să nu-ți mai dea Decit una olegea, Să ți-o pui în ~, Să umbli cersînd cu ea (uk.-brs.).

***TELEGRAF** (*pl.-afe*) *sn.* ① Sistem de aparate cu ajutorul cărora se transmite o comunicare la mari depărtări și într'un timp foarte scurt (TAB. LXIV); ~ aerian, sistem de telegrafie prin semnale, inventat la sfîrșitul secolului al xviii-lea de abatele Chappe; ~ electric, telegraf bazat pe întrebuințarea electricității ce trece pe un fir de metal și permite să se comunice la distanțe foarte mari cu ajutorul unor aparate înregistratoare sau cu cadran; ~ marin, sistem de aparate și de pavilioane

TEL - cu ajutorul cărora vapoarele comunică între ele
TEL sau cu stațiunile de pe uscat; ~ optic, aparat între-
buițat de armate, cu ajutorul căruia pot corespun-
de proiectate la intervalele
de o durată neegală și care
se repetă din stație în sta-
ție; ~ fără fir, telegraf în care
sîrmele sînt suprimate, comu-
nicațiunea
fiind trans-
misă prin a-
jutorul unde-
lor hertziene
¶ ③ ¶ Fru-
moasă plantă cu rădăcini fibroase și numeroase tuber-
cule aglomerate, cu tulpina
roșatică, ramificată, ce crește
foarte repede, ajungînd pînă la o lungime de 5-6
metri; florile mici, albe au un miros suav și
sînt dispuse în ciorchini lungi; originară din
America de Sud, se cultivă la noi, mai ales pen-
tru decorarea balcoanelor, chioșcurilor, ferestrelor,
etc. (*Boussingaultia baseloides*) (□ 4868) [fr. *télégraphie*].

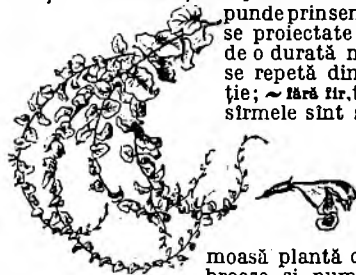

Fig. 4868. Telegraf.

foarte repede, ajungînd pînă la o lungime de 5-6 metri; florile mici, albe au un miros suav și sînt dispuse în ciorchini lungi; originară din America de Sud, se cultivă la noi, mai ales pentru decorarea balcoanelor, chioșcurilor, ferestrelor, etc. (*Boussingaultia baseloides*) (□ 4868) [fr. *télégraphie*].

***TELEGRAFIA** (-ție) vb. tr. ¶ A transmite o știre, o depeșă cu ajutorul telegrafului, a depeșa [fr.].

***TELEGRAFIC** adj. ¶ ① De telegraf, privitor la telegraf: fir ~; alfabet ~ (→ TAB. LXV) ¶ ② Birou ~, instalațiune unde se primesc depeșile care trebuiesc transmise prin telegraf ¶ ③ Transmis prin telegraf: depeșă ~; știre ~ [fr. *télégraphique*].

***TELEGRAFIE** sf. ¶ ① Artă de a construi, de a instala și de a manipula telegrafele: ~ electrică; ~ fără fir ¶ ② Serviciu public de comunicațiuni telegrafice [fr.].

***TELEGRAFIST** sm., **TELEGRAFISTĂ** (pl.-te) sf. ¶ ① Persoană care se ocupă cu instalarea și manipulara aparatelor telegrafice ¶ ② Funcționar(ă) însărcinat(ă) cu transmiterea depeșilor prin telegraf [fr.].

***TELEGRAMĂ** (pl.-me) sf. ¶ ③ Știre transmisă prin telegraf, depeșă [fr. *télégramme*].

***TELEGUȚĂ** (pl.-te) sf. ① dim. **TELEAGĂ** ①: Bucureștii toți s'ergau la Colintina, oare cum putea, pe jos, oălare, în căruță, în caleașcă sau în ~ (l.-gh.); îndată veniră mai mulți pășitori, îi luară și oal și ~ și butoi și tot... de-î scoaseră din gîoșul unde se nomolise (usp.); → **CĂRUȚĂ** ① ¶ ② / dim. **TELEAGĂ** ②.

***TELEIICĂ** (pl.-oe) sf. F Femeie care are năravul să birfească, să flecărească într'unu, să caute cearta cu luminarea: oind e îndirjit Rumănu pe femeia lui, îi zice ce-i vine 'n gură, adică: mulere, mulereșcă, ...scorpie, iazmă, puia de lele, ~, talpa iadului (usp.) [probabil din *telai*; comp. **TELELOAIICĂ**].

○ **TELELEU** adv. Mold. A umbra ~ (Tănase), a umbra fără rost, pierzîndu-și vremea de geaba, fără nici o treabă: stăricea-și risipește ș'apoi umblă ~ (NEGR.); într'o zi, umblînd ~ prin pădure, găseam un puia de șerpe (FLOR.); în oaste am fost numai de sbucium... de-atunci încoace am umblat, la așe, ~ Tănase (CRG.) [comp. rut. *talaj*, „flecăru” sau rus. dial. *teleljuj*, „gură-cască”].

***TELELIȚĂ** = **TELALIȚĂ**.

***TELELOAIICĂ** (pl.-ce) sf. ① = **SAMSAROAIICĂ**: ar fi lăsat la degetul cel mic pe cea mai limbută ~ ce a fost vre-odată pe lume (usp.); această femeie este scurtă și grasă, guralivă de n'o întrec nici gîștile, nici o teleloaloă (usp.) ¶ ② ¶ Vinzătoare ambulată de haine vechi [*telai*].

***TELEMEA** sf. ¶ Brînză fabricată în Muntenia („brînză de Brăila”) din cașul bine stors de zăr, presărat apoi cu neghinică, tăiat în felii dreptunghiulare și așezat în putini cu saramură, unde se întărește.

***TELEMETRIC** adj. Privitor la telemetrie [fr. *télémetric*].

***TELEMETRIE** sf. Artă de a măsura distanțele cu ajutorul telemetrului [fr.].

TAB. LXV. ALFABETUL TELEGRAFIC MORSE

Litere	Semne	Cifre și punctuație	Semne
a	---	1	----
ă	----	2	----
b	----	3	----
c	----	4	----
d	----	5	----
e	----	6	----
é, ê, ë	----	7	----
f	----	8	----
g	----	9	----
h	----	0	----
i	----		
j	----	Punct.	----
k	----	Alineat	----
l	----	Virgulă	----
m	----		
n	----	Punct și virgulă.	----
ñ	----	Două puncte	----
o	----	Semn de întrebare	----
ö	----	Punct-de exclamație	----
p	----	Apostrof	----
q	----	Trăsura de unire	----
r	----	Linie de diviziune sau de fracție	----
s	----		
t	----	Subliniat	----
u	----	Ghilemele	----
ü	----	Paranteză	----
v	----		
w	----		
x	----		
y	----	Semnul care separă anunțarea adreselor de adresarea textului și semnătura	----
z	----		
ch	----		

***TELEMETRU** (pl.-tre) sn. Instrument întrebuințat în armată pentru a măsura distanța pînă la un loc inaccesibil (□ 4869) [fr.].

***TELEOLOGIC** adj. ¶ Privitor la teleologie [fr.].

***TELEOLOGIE** sf. ¶ Doctrina cauzelor finale [fr.].

***TELEPATIC** adj. Privitor la telepatie [fr.].

***TELEPATIE** sf. Impresiune pe care cineva o resimte la oarecare depărtare de persoana sau obiectul care cauzează această impresiune, presimțire, viziune a unei întîmplări, a unui lucru care nu e în raza simțurilor noastre [fr. *télépathie*].

***TELESCOP** (pl.-oape) sn. ¶ Instrument de optică, cu un obiectiv puternic și o oglindă con-

Fig. 4869. Telemetru.

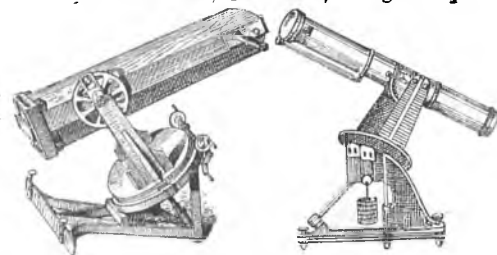

Fig. 4870. Telescoape.

cavă, cu ajutorul căruia se cercetează corpurile cerești, arătîndu-le ochiului cu mult mărite (□ 4870) [fr.].

***TELESCOPIC** adj. ① Privitor la telescop ¶ ② Care nu se poate vedea fără telescop: planete, stele ~e ¶ ③ Care se face cu ajutorul telescopului: observațional ~e [fr. *télescopique*].

TELETIN (pl.-inuri) *sn.* Piele de vacă sau de cal, iuft: cizmele se fac din piel de vacă, încorate de tabaci și făcute ~ (non.) [srb. teletina].

TELINCA ~ **TILINCA**.

○ **TELIȘCĂ**, **TILIȘCĂ** *sf. Trans.*
○ Plantă cu rizomul tîrîtor și tulpina acoperită cu peri moi; face flori trandafirii, mai tîrziu albe, dispuse în ciorchine; fructul uscat este acoperit cu peri lungi, înclrigați; numită și „vrăjitoare”, „iarba-vrăjitoarei” sau „vrotică” (*Circaea huteriana*) (4871).

Fig. 4871. Telișcă.

***TELLUR**, **TELUR(U)** *subst.* ○ Metaloid solid foarte rar din grupul sulfului. descoperit în anul 1793; se găsește în Transilvania și în Rusia [fr.].

***TELLURIC**, **TELURIC** *adj.* ○ Acid ~, compus oxigenat al telurului ¶ Ce ține de Pământ: căldură ~ă; mișcare ~ă, cutremur [fr.].

† **TELPIZ**, **TALPIZ** *adj.* Viclean, șiret: Dumitrașco-Vodă, fiind prea telpiz și fricos, și neavînd nici o milă de țară, punea pîrcii asupra boierilor (NEC.); seamănă să fie niște talpizi, de vreme ce au aprins rogoșina pe cap (LET.) [tc. telbis; comp. sr. telbiz].

† **TELPIZLIC**, **TELPIZLIC** (pl.-cui) *sn.* Viclenie, șiretenie: caută acum de vezi telpizlicii la ce cinste aduce pe omul mare (NEC.) [telpiz].

***TELUR(U)**... ~ **TELLUR**...

***TEMĂ** (pl.-me) *sf.* ○ Subiect, teză ce-și propune cineva să desvolte sau să demonstreze ¶ ○ Bucată de lectură ce se dă unui școlar să traducă din limba maternă în aceea străină pe care o învață ¶ ○ Partea esențială, invariabilă, a unui cuvînt, spre deosebire de terminația, de sufix sau de prefix, radical, rădăcină ¶ ○ Pașaj dintr-o bucată de muzică pe care se pot face variațiuni [fr. thème].

***TEMATIC** *adj.* ~ Ce ține de temă, de radical unui cuvînt [fr. thématique].

TEMĂTOR *adj. verb. TEME.* ○ Care se teme: ~ de Dumnezeu; este firea Moscalilor temătoare de vicieșug (NEC.) ¶ ○ Gelos: bărbatul ~ își învață nevasta rea (PANN) ¶ ○ **NETEMĂTOR**: Gații erau viteji, mindri și netemători de moarte (VLAH.) [tc.].

TEMBEL *adj.* și *sm.* = **INDOLENT**: ceilalți fii de împărați... erau năzuși, ~ și desuobiști (SP.); toată lumea ~ă sare în sus (CAR.); A' nceput să i se n'funde Cu viața de ~ (VLAH.) [tc.].

TEMBELIC *subst.* Indolență [tc.].

TEME¹ (tem) 1. *vb. tr.* ○ † A avea teamă de cineva sau de ceva: amu știu eu că temi pre Dumnezeu (PAL.) ¶ ○ A-i fi teamă să nu i se ia ceva, să nu piarză un lucru ce posedă: zic unii să fie murit otrăvit de un vizir, temîndu-și viziria de el (M.-COST.) ¶ ○ A fi gelos: a-și ~ nevasta, bărbatul: voiu o femeie cu ochii plîșiți, cu fața mîhnită, care să mă teamă (NEGR.); își oam temea bărbatului și, Doamne fereste, n'ar fi tocmit slujnice tinere în casă (GN.); el se făcu dirz, începînd a-și ~ nevasta (SP.).

2. *vb. refl.* ○ A-i fi teamă de cineva sau de ceva, a-i fi frică să nu i se împlîce ceva: un judecătoriu era intru o cetate, de Dumnezeu nu se temea și de oamenii nu se rușina (COR.); Decebal... au început cu ascuns vicieșug pe Traian să omoare, că de el foarte se temea și se îngrozea (LET.); cine se teme de brumă, să nu sâdească vie (ICH.); de ce se teme omul, nu scapă ¶ ○ F (P) Mă tem că, mi se pare că, socotesc că: Cine să fie, moș Toma? întrebai eu. — Mă tem că-i cucoana Zamirîța. vecina noastră (GN.) [lat. vulg. tîmēre = clas. tîmēre].

○ **TEME**² *sf. Olten.* ○ Creștetul capului [srb.].

TEMEINIC 1. *adj.* Ce are temeiu, pe care poți pune temeiu, solid, durabil: pre acele vremi, în toată lumea nu era altă oaste nici mai ~ă, nici mai stătătoare... ca oștenii Rimului (N.-COST.); cetățile făcute la Tirgoviste și la București nu erau o corotire ~ă (BALC.) ¶ ○ **NETEMEINIC**: Anna simțea cît de netemeinice îi erau gândurile (D.-ZAMF.).

2. *adv.* Cu temeiu, în mod solid, durabil: veacuri de tîniște și de siguranță au îngăduit omului să-și lege ~ viața lui și a urmașilor lui (VLAH.).

TEMEINICIE *sf.* Însușirea a tot ce e temeinic, soliditate, durabilitate ¶ ¶ **NETEMEINICIE**.

TEMEIU (pl.-eturi, ~-ele) *sn.* ○ † Temelie: podobno iaste omului ce zidește o casă... și pune ~l pre platră (COR.); ruga și blagoslovenia tatălui și a muminii întărește casa feciorilor, iară blestemul desrădăcinează și temelele (PRV.-MB.); Intr' o zi a căzut bieleu de foc pe căminul nostru: nu s'a ales praful din ~l casei (OLVR.) ¶ ○ *Trans.* Birnle ce se pun la casă peste temelia de piatră și care servesc ca sprijin construcției: ~rile se făceau mai de mîlt din lemn de stejar, astăzi însă numai de brad (PAC.) ¶ ○ Lucrul de căpetenie, partea cea mai însemnată: boul și vaca sînt ~l neguțătoriei și a gospodăriei (DRAGH.); la țară hora e ~l jocului (VLAH.) ¶ ○ Sprijin, elementul pe care se bazează, se întemeiază ceva, bază, fundament: consuli... ne mai puțin pune ~ pe vorbele boierilor... a părăsit Sibini, oropit chiar de guvernul său (A.-GH.); pe spusele oamenilor, firește, mare ~ nu putem pune (CAR.) ¶ ○ Valabilitate: un act făcut în închisoare nu poate avea ~ (BALC.) ¶ ○ Cu ~. a) în mod solid, durabil: de la a doua domnie a lui Alexandru-Vodă Lăpușneanu, an început Domnii a se așeza mai eu ~ în scaun în Iași (NEC.); b) bine de tot, de-a binele (și din ~): înca! despre a rumânească, pot zice, fără să mă laud, că o știu eu ~ (CAR.); fi închise... zăvorînd ușa cu ~ (FLOR.); afară ploaia cădea cu ~ (UR.); cînd leși Comăneșteanu, nîngea din ~ (D.-ZAMF.); — *adv.* (P) a) serios, cu stăruință: și-a luat omul tainii și apoi s'a dus și s'a apucat ~ de lucru (VAS.); b) în mare cantitate: sînt struguri ~ (CIAUS.) ¶ ○ Toiu: cam la trei Duminici după Sîm-Pietru, în ~ul lui Cuptor, văzduhul în-cropea de arsura soarelui (OLVR.); tocmai pe cînd era ~l mesei (CRO.) ¶ ○ † Grosul armatei: Leșii... au mers ou toată tabăra direct asupra temeliului oștii turcești (M.-COST.) [vsl. temelii < gr. θεμέλιον].

TEMELE *sf.* = **BAZĂ**¹: a pune temelia unei case; a clădi, a dărîta din ~; ~ de piatră; temelia se face din cea mai bună piatră de munte (PAC.); V'oiu zidi pe voi, V'oiu zidi de vil, Chiar în temelii (ALECS.-P.) [comp. vsrb. temelije < gr. θεμέλιον].

TEMENEA (pl.-nele), † **TEMENĂ** (pl.-nale) *sf.* Închinăciune, plocionet adîncă, după obiceiul turcesc, plecîndu-se corpul înainte, cu mina dreaptă întîiu lăsată în jos și apoi apropiată de buze și în urmă de frunte (4872): Fanarioții se deosebeau prin cochetăria umbrelilor lor și prin deseile complimente și temenele ce făceau în dreapta și în stînga (FIL.); Mesur a trecut înainte, potîndu-i cu multe temenele pe calif în ce-lălat salon (CAR.); (boierii) au făcut trei temenale pînă la pămînt (LET.); ¶ : pungiile cu bani, mai mult decît temenelele și jurămintele lui, sîfîrșiră prin a îndupleca inima cea aspră cu ghiaurii a Sultanelui (VLAH.) [tc. temennă].

Fig. 4872. Temenea.

TEMENI (-onco) *vb. refl.* A face temenele, a se ploconi: Ienicerii de-mi socsea, Bună ziua că-i dedea și frumos se temenea (NEO.) [temeneae].

***TEMERAR** *adj.* Îndrăzneț peste măsură, cutezător pînă la nesocotință [fr. téméraire].

TEMERE *sf.* ○ Faptul de a se teme ¶ ○ Teamă: nioi o scăpare fără amintea că ~a de Dumnezeu (COL.) ¶ ○ Gelozie: ~a la inimă rîfiole, oa găina la moară (COL.).

***TEMERITATE** *sf.* Îndrăzneală peste măsură, cutezanță pînă la nesocotință [fr.].

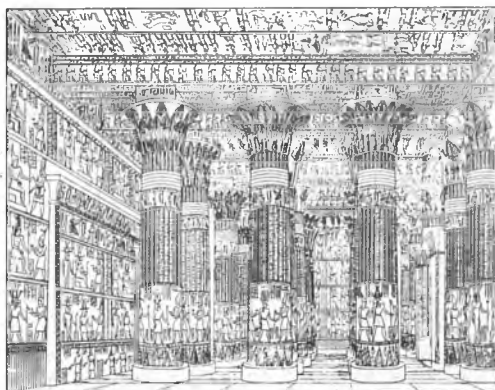
○ **TEMEȚU** (pl.-tee) *sn. Tr.-Carp.* Cimitir, țințirim: Dacă voi mi-ți omori, Pe mine nu mă îngropăți Nioi în sfîntu ~, Fără unde-otuzice eu (SRL.) [ung. temető].

TEMNIC (pl.-ice) *sn.* Săpătură anume făcută în pămînt unde se țin stupii iarna: scoțîndu-se stupii din ~, se așează în prisacă (non.) [vsl. "timnik" < tîmînũ, „întunecos”].

TEMNICER *sm.* Păzitorul unei temnițe: știu că intr'o zi, spre amurg, veni ~ul (GN.).

TEMNICIOARĂ (pl.-re) *sf. dim. TEMNITĂ*: Să mă ducă-a treia țară, Să mă facă-o ~ (VOR.).

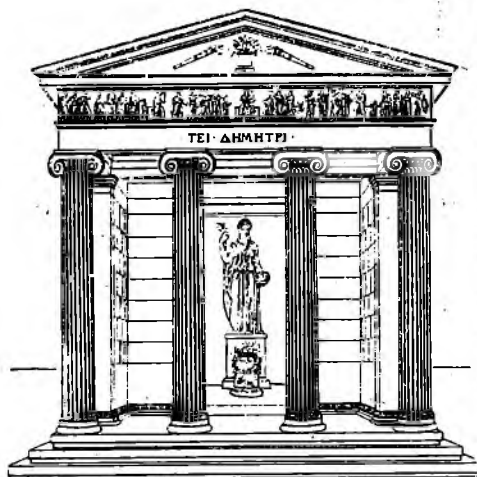
TEL-TEM

Templu egiptean.

Templu indian.

Templu[roman (al zeiței Ceres).

Templul din Ierusalim (pe vremea Mîntuitorului).

TEMNITĂ (pl.-te) *sf.* Închisoare întunecoasă: pentru gresala ce va face... (1) l' va bate prent tot tirgul și-l va închide în ~ cu obede în picioare (PRV.-MB.) [vsl. t i m n i c a].

TEMORE *sf.* Teamă, frică, spaimă [lat. t i m o r e m].

TEMPERA (-erez) *1. vb. tr.* ① A micșora intensitatea unui agent fizic, a unui sentiment, a unei stări morale, a potoli: ~ frigul; ~ durerea ¶ ② A alina, a ușura, a micșora prin expediente, prin concesii.

2. vb. refl. A se potoli, a-și micșora intensitatea [fr.].

TEMPERAMENT (pl.-te) *sn.* ① Constituțiune fizică a corpului omului sau animalelor: ~ sanguin, limfatice ¶ ② Fire, caracter: om de un ~ și de o putere de sugestiune extraordinară (CAR.); Dan... (era) pūrura gînditor, contemplativ, figură și ~ de artist (VLAH.) [fr.].

TEMPERANȚĂ *sf.* Cumpătare [fr.].

TEMPERAT *adj.* ① p. **TEMPERA** ¶ ② Cumpătat, moderat ¶ ③ Așezat, potolit ¶ ④ Nici prea rece, nici prea cald: climă ~ă ¶ ⑤ Zone ~e, zonele cuprinse între tropice și cercurile polare (▼) [5061].

TEMPERATURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Starea aerului care-l face mai mult sau mai puțin favorabil sănătății noastre, bunei funcționări a organelor noastre ¶ ② Grad de căldură ce se poate constata în corpul nostru sau într'un loc oarecare prin întrebuițarea termometrului [fr.].

TEMLIER *sn.* ③ Membru al unui ordin militar și religios întemeiat în Palestina, în anul 1118, cu scopul de a apăra locurile sfinte și de a lupta împotriva musulmanilor; înainte de sfîrșitul cru-

ciatelor, ordinul Templierilor se răspîndi în toate țările din Europa; persecutat în urmă în Franța, fu desființat, în anul 1312, de papa Clement al v-lea (54873) [fr.].

TEMPLU (pl.-ple) *sn.* ① ▲ Edificiu consacrat cultului, la vechii Greci și Romani, la Egipteni, Indieni, etc. (▼ TAB. LXVI) ¶ ② ▲ Clădire consacrată oficiului divin la protestanți și la mozaici ¶ ③ ▲ Edificiul monumental, clădit de regele Solomon la Ierusalim, ca loc de închinare lui Dumnezeu ¶ ④ ▲ poet. Biserică catolică ¶ ⑤ ▲

Ori-ce casă locuită de templieri Fig. 4873. Templier. [lat. t e m p l u n].

TEMPORAL *adj.* ① Vremelnic, trecător, pieitor, care nu ține de veci (în opoziție cu „večnic”, „etern”): plăceri ~e ¶ ② Privitor la viața actuală (în opoziție cu „spiritual”) ¶ ③ Civil și politic, deosebit de autoritatea religioasă, secular, mirenesc (în opoziție cu „bisericesc”, „eclezias-tic”): putere ~ă [fr. t e m p o r e l].

TEMPORAL *1. adj.* ② Care ține de timp; os ~, fie-care din cele două oase așezate unul la dreapta și altul la stînga părții inferioare și la-terale a craniului.

2. sbst. Os temporal [fr. t e m p o r a l].

TEMPORAR *adj.* și *adv.* Vremelnic, provi-zoriu, care trebuie să dureze numai cîtva timp [fr. t e m p o r a i r e].

TEMPORIZĂ (-izez) *vb. într.* A tăgădăna, a

tot amina o acțiune, în așteptarea unui prilej favorabil [fr.].

***TEMPORIZATOR** *sm.* Cel ce temporizează [fr.].

TEMUȚ *adj. p. TEME.* De care se teme cineva ¶ ¶ **NETEMUȚ.**

***TENAC** *sbst.* ♀ Clește de lemn ce ține manuscrisul de pe care se culege la tipografie și care se pune în fața zetarului (4874) [germ. Tenakel].

***TENACE** *adj.* ① Care se acată, care se prinde, care se lipește tare de corpuri ¶ ② Strâns unit, ale cărui părți cu greu se pot desface, care rezistă la rupere: dintre metalele ordinare, fierul e cel mai ~ ¶ ③ Greu de desrădăcinat, anevoie de stirpit ¶ ④ Care ține cu îndrăjire la ideile sale, încăpăținat [fr.].

***TENACITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce e tenace ¶ ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝 㿞 㿟 㿠 㿡 㿢 㿣 㿤 㿥 㿦 㿧 㿨 㿩 㿪 㿫 㿬 㿭 㿮 㿯 㿰 㿱 㿲 㿳 㿴 㿵 㿶 㿷 㿸 㿹 㿺 㿻 㿼 㿽 㿾 㿿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭

TEO-TER ① Privitor la teorie: teorian ~ [germ. the o - retisch].

***TEORETICIAN** *sm.* ① Cel ce cunoaște principiile unei arte sau științe, fără a le practica ¶ ② Acela care se întemeiază numai pe raționament fără a ține seama de experiență [teoretic + fr. théoricien].

***TEORETICON** *subst.* ① Carte de psaltichie cu primele noțiuni de muzică orientală bisericească [ngr.].

***TEORIE** *sf.* ① Studiul rațional ce se face despre ceva, fără a trece la practică: a trece de la ~ la practică ¶ ② Totalitatea principiilor fundamentale și de raționamente înălțuite în așa fel încât să dea explicația unui anumit ordin de fenomene: teoria gravitațională; teoriile electriceității ¶ ③ Sistem de doctrină, de opinii politice: teoriile socialiste; teoriile liberale ¶ ④ ✕ Principiile manevrelor militare [fr. théorie].

***TEORIE** *sf.* ① Deputațiune, procesiune pe care o cetate elenică o trimitea la un sanctuar spre a face ofrande unei divinități [fr.].

***TEOSOF** *sm.* ✕ Cel ce practică teosofia [fr. théosophe].

***TEOSOFIC** *adj.* ✕ Privitor la teosofie [fr. théosophique].

***TEOSOFIE** *sf.* ① Doctrina mistică a acelor care se pretind iluminați de divinitate și strins uniți cu ea [fr. théosophie].

TEPSIE = TIPSIE.

TEPSI = TAPI.

†TEPTIL = TIPTIL.

***TERACOTĂ** (pl.-e) *sf.* Lut făcut plăci, țigle, oule, statuete, etc. și ars în foc [it. terracotta].

***TERAPEUTIC** 1. *adj.* ✕ Privitor la tratamentul boalelor.

2. **TERAPEUTICĂ** *sf.* Partea medicinei care se ocupă de proprietățile medicamentelor și de întrebuințarea lor în tratamentul boalelor [fr. thérapeutique].

***TERASĂ** (pl.-e) *sf.* ① Ridicătură de pământ terminată în partea de sus printr-o suprafață

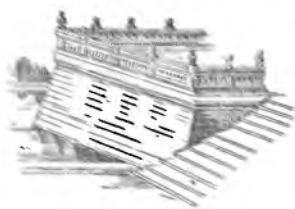

Fig. 482a. Terasă.

Fig. 482b. Terasă.

plană și susținută mai adesea de un zid, care se face într'un parc, într-o grădină, pe un loc de plimbare: în stănga, pe o ~ verde, se vede bustul domnului de fier (MAR.) ¶ ② Lucrare de zidărie, în formă de balcon, de galerie, de cată deasupra solului, în partea dinainte a unei clădiri (4821) ¶ ③ Platformă pe acoperișul unei clădiri (4822) ¶ ④ Porțiunea de pe trotuar din fața unei cafenele sau unui restaurant, unde sînt așezate mese (4823) ¶ ⑤ Ridicătură de pământ naturală, mai ales la țărmul mării, provenită din retragerea treptată a apelor [fr. terrasse].

***TERASAMENT** (pl.-e) *sm.* Lucrare care consistă în nivelarea solului, prin scoaterea pământului mai înălțat și așutarea adînciturilor [fr.].

***TERASIER** *sm.* Muncitor care sapă și cară

pămîntul în lucrările de terasament [fr. terrassier].

***TERATOLOGIC** *adj.* Privitor la teratologie [fr.].

***TERATOLOGIE** *sf.* Partea științelor naturale care se ocupă de anomaliile și de monstruozitățile ce apar în organismul animalelor sau vegetalelor [fr.].

TERBENTINĂ = TEREBENTINĂ.

***TERBIUM** *subst.* ✕ Metal din familia aluminului, descoperit în anul 1843 [fr.].

TERCHEA-BERCHEA *sm.* F. Fleac, individ de puțină valoare: nu vreau să-mi zică lumea că sînt dăscăl d'ăia ~, trei lei perchea (SP.); să nu mă crezi vre-un ~: eu sînt negustor cu vază și om de omenie (CAR.) [comp. ung. tarkabarka „împestrițat ca o brezaie; grotesc”].

TERCIU (pl.-cure) *sm.* ① ✕ Mămăligă aproape lichidă, preparată din puțin mălaiu fiert în apă sărată: nevasta... dacă vede că nu e de-o mămăligă... face un ~ copililor, iată-o uleioc (R.-COB.); Mai mult ~ cu mămăligă, aise el, mincăm la noi (PANNI); ②: cine are piper mult, bagă și în ~ PIPER ② ¶ ③ Ceva moale sau lichid ca terciul: scoate și trîntește jos ouăle din sin, de s'au fiout ~ (R.-COB.); tăvăindu-se într'un ~ de noroiu, cu trei soldați în brațe (A.-OH.).

TERCIUI (-ness) *vb. tr.* F. A transforma într-o masă moale, lichidă: (măntacă) primăvară urzilor fierbe... (pe care) le terciuesc și le măntoc cu ardeiu (MAN.) [terciu].

***TEREBENTINĂ, TERBENTINĂ** *sf.* ① TERPENTIN. TERMENTIN, TREMENTIN *subst.* ① Ori-ce suc lichid, mai mult sau mai puțin viscos, transparent, mirositor, format dintr'un ulei esențial și dintr'o rășină extrasă din conifere și din alți arbori rășinoși. în spec. din terebint ¶ ② Lichid incolor, limpede, de un miros pătrunzător și neplăcut, solubil în alcool, format din carbon și hidrogen, care se obține din rășina de mai sus; numit și „esență de ~”: să fumezi ori să te ungi pe frunte cu terpentin (MAR.) [fr. térébenthine; pentru celelalte forme, comp. it. trementina, ngr. τερπεντίνη și germ. Terpentin, pătruns în graiul poporului prin intermediul farmaciștilor].

***TEREBINT** *sm.* ✕ Gen de mici arbori totdeauna verzi, mai adesea rășinoși, cu fructul uscat, aproape steric, ca mazărea; dintr-o varietate a acestora, care crește în insulele Chios și Cipru, se extrage terebentina (Pistacia terebinthus) (4834) [fr.].

***TEREN** (pl.-ouri) *sm.* ① Întindere mai mare sau mică de pămînt, porțiune oare-care din suprafața solului; a se duce pe ~, a se bate în ducl; a elstiga ~, a) a înainta (în luptă) împingînd pe dușman înapoi; b) a se lăși, a se întinde, a se împrăști, a se propaga; a sonda ~ul, a căuta să-și dea seama de cele ce se petrec, a căuta să afle cum stau împrejurările, înainte de a începe o acțiune ¶ ② Materiale pe care o cunoaște bine cineva: se discută tocmai despre mîncă, cum deci pe ~ul meu ¶ ③ Felul pămîntului, solului considerat din punctul de vedere al naturii și rodniciei sale: ~ pietros, nisipos, argilos, lutos, humos, vîros ¶ ④ ~ geografic, nume dat rocilor considerate în raport cu întinderea lor și după modul și epoca formațiunii lor: ~uri primare, secundare, terțiare; ~ jurasic [fr. terrain].

TEREREM (pl.-ouri) *sm.* ① J Tremolo, tril (în spec. în cântarea bisericească): pace mîna pe un flaut... și... date drumul în aște ~uri straluce, pe cari Pământul le lasă cu glasul lui spart (C.-ZAMR.) ¶ ② F Podocăbă, înfloritură, zorzoan (în spec. la îmbrăcămintea femeilor) ¶ ③ F Ilos: Acum amă mîi de gogorici Ce au ~ De patriști mari (MURC.).

***TERESTRU** *adj.* Ce ține de pămînt, de pe pămînt, pămîntean [fr. < lat.].

TEREZIE, TERIZ *sf.* Cîntar mic cu talere, cumpăna [it. terazi].

Fig. 483. Terebint.

○ **TERFARI** *sm. pl., TERFAROATE, TERFARIȚE sf. pl. Trans.* Rudele și prietenii (prietenele) miresei cari o însoțesc la nuntă și duc în casa mirelui hainele (terfele) tinerei căsătorite: terfaroatele, niște rude mai de aproape, aduc terfele, hainele tinerei nevaste (PAC.) [comp. **PÎRZARI**].

TERFELEGOS *adj. Mold. (rv.-crg.)* Sdrențaros [tearfă + (fe) legos].

TERFELI (-elesc) *vb. tr. F* ① A murdări, a mânji (în spec. îmbrăcămintea): a-și ~ hainele; băgară de seamă că hainele lor sînt murdare și terfelite de bucate (esp.) ② ③ A face de ocară, a necinsti: prea ne terfelești și tu breasla (GRU.); m'am deprins să cinstesc numele de Rămurea și nu pot suferi ca el să fie terfelit (S.-ALD.) [tearfă].

TERFELOĞ, ○ TĀRFĀLOĞ, TĪRFĀLOĞ (pl. -oage) sn. ① TERFELOAGĂ (pl. -ge) sf. ① Catastif vechiu ② Act vechiu: a adunat terfeloeage vechi, petec cu petec, și a jertfit odihna multor nopți, buchinind slovă cu slovă (VLAM.); dintr'un smoc de tĀrfĀloage de moșie... scoase o hirtie alumată, pe care mi-a dat-o (NEGR.); îți aduc o terfeloeagă de jalbă pentru pensie, ca toată lumea (ALECS.) [tearfă + felegă].

TERGHIE = TIREGHIE.

† **TERGIMAN, TERZIMAN** *sm.* Tîlmaciu, dragoman [tc. tergiman].

† **TERGIMĂNIE, TERZIMĂNIE** *sf.* Starea, funcțiunea de tergiman, de tîlmaciu.

TERIAC = TIRIAC.

TERIACHIU = TIRIACHEU.

TERIBIL *adj. și adv.* Grozav, groaznic, îngrozitor: din creștetul cerului se sparge un trăsnet ~ (OLVN.) [fr. terrible < lat.].

TERITORIAL *adj.* ① Ce se aplică unui teritoriu ② ③ Armată ~ă, alcătuită de toți cei ce și-au făcut anii de serviciu în armata activă și în rezervă și care e destinată la apărarea internă a teritoriului, în caz de război [fr.].

TERITORIU (pl. -orii) sn. Cuprinsul unei țări, unei diviziuni administrative (județ, plasă), unui oraș sau al unei comune: din punctul de vedere administrativ, ~ul României e împărțit în județe, iar județele în comune [lat. territorium].

TERLICI = TIRLICI.

TERMAL *adj.* Se zice despre apele minerale întrebuințate în medicină, care izvorăsc calde din sinul pămîntului: ape ~e; stațiune ~ă, localitate unde izvorăsc ape termale și unde vin bolnavii să se folosească de ele [fr. thermal].

TERME

sf. pl. △ La Romani, edificii publice în care erau instalate toate cele trebuincioase unui stabiliment de băi: ~le lui Caracalla (4835, 4886); ~le lui Dioclețian (4887) [lat. thermæ].

TERMEN

(pl. -ne) 1. *sn.* ① Limită, hotar, margine, capăt, sfîrșit: ~ul vieții ② Vreme hotărîtă dinainte pentru facerea unei plăți, soroc, vadea, scadență: i-am plătit poșta la ~ ③ Operațiune la ~, operațiune de bursă care trebuie să fie lichidată într-o zi anumită fixată dinainte ④ ~ = **CHETIU**: e dator două ~e din trecut.

2. *sm.* ① Cuvînt, zicere, expresiune: se exprimă în ~i algei; ~ propriu = **PROPRIU** ② a vorbi de cineva

tu ~i buni, răi, a-l vorbi de bine, de rău ③ Expresione particulară unei arte, unei științe: ~ de medicină, de pictură, de arhitectură, de țesătorie ④ **TER-TER**

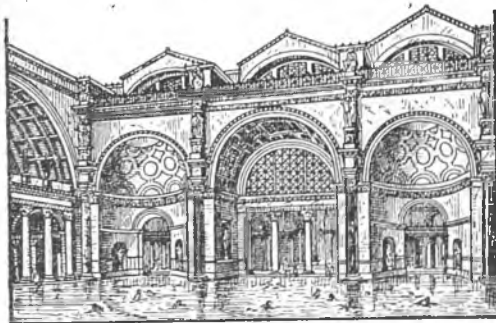

Fig. 4836. Termele lui Caracalla (reconstituite).

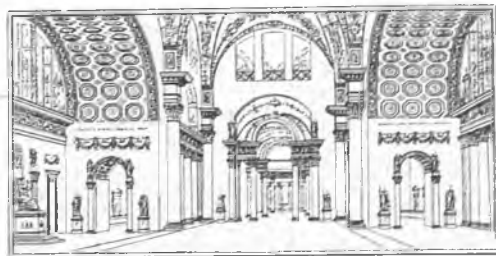

Fig. 4837. Termele lui Dioclețian (reconstituite).

Fie-care din elementele principale ale propozițiunii: subiectul este unul din ~ii principalii ai propozițiunii ① ② ~i de comparațiune, fie-care din obiectele ce se compară între ele ③ ④ ~ii unui silogism, cele trei elemente ale silogismului, ale căror idei, combinate două câte două, formează cele trei propozițiuni ⑤ ⑥ ~ii unui raport, unei fracții, unei progresiuni, fie-care din cantitățile care compun raportul, fracția, progresiunea ⑦ ⑧ ~ = **MONOM** ⑨ ⑩ Condițiune, clauză: ~ii contractului ⑪ ⑫ pl. Starea în care se află o afacere, în care se găsește o persoană față de alta sau în raport cu o afacere: a fi în ~i buni, răi cu cineva, a se avea bine, rău cu cineva [lat. terminem, cu accepțiunile fr. termel].

TERMENTIN = TERRENTINĂ.

TERMIC *adj.* ① Privitor la căldură ② Mașini ~e, se zice despre mașinile motrice care au nevoie de o anumită căldură, spre a putea funcționa, precum sînt mașinile cu abur, cu gaz, etc. [fr. thermique].

TERMIDOR *sbst.* ③ A unsprezecea lună a calendarului republican (de la 19 Iulie pînă la 18 August) [fr. thermidor].

TERMINA (-m) *vb. tr. și refl.* ① A (se) sfîrși, a (se) isprăvi ② ③ A avea o terminațiune gramaticală [fr.].

TERMINAL *adj.* ① Care termină un lucru ② ③ Care se află în virful unei tulpini sau unei ramuri: floare ~ă [fr.].

TERMINAT *adj. p. TERMINA.* Sfîrșit, isprăvit ④ ⑤ **ETERMINAT.**

TERMINAȚIUNE, TERMINATIE *sf.* ⑥ Literă, una sau mai multe silabe, ce se găsește la sfîrșitul unui cuvînt variabil și care-l modifică înțelesul [lat.].

TERMINOLOGIC *adj.* Ce ține de terminologie [fr.].

TERMINOLOGIE *sf.* Totalitatea termenilor întrebuințați într-o artă sau într-o știință: ~ medicală; terminologia (matematicii) [fr.].

TERMIT *sm.* ⑦ Gen de insecte nevroptere din țările calde, de felul furnicilor, care trăesc în

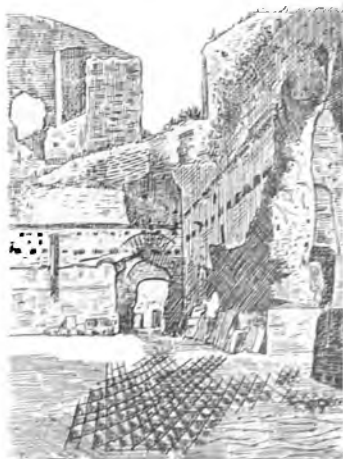

Fig. 4835. Termele lui Caracalla (ruinele actuale).

societăți și-și construiesc cuiburi de o mărime colosală (*Termes bellicosus*) (□ 4888) [fr.].

***TERMIT** *sbst.* ◈ Amestec de pulitură de aluminii și de oxid de fier (sau de alt metal) care la inflamare, desvoltă o căldură foarte mare [germ. *Thermit*].

***TERMO** *prefix*, de origine grecească, care intră în compunerea unui oarecare număr de termeni științifici [fr. < gr. *θερμος*].

***TERMOCAUTER** (*pl.-ere*) *sn.* Aparat chirurgical, cu un virf de platină care devine incandescent la flacără sau prin electricitate, și care se întrebuințează la cauterizări (□ 4889) [fr.].

***TERMOCHIMIC** ◈ Privitor la termochimie [fr.].

***TERMOCHIMIE** *sf.* ◈ Partea chimiei care tratează despre cantitatea de căldură desvoltată ori absorbită în reacțiile chimice [fr.].

***TERMODINAMICĂ** *sf.* ◈ Parte a fizicii care tratează despre forța dinamică a căldurii [fr.].

***TERMOELECTRIC** *adj.* ◈ Ce ține de termoelectricitate: *element* ~, aparat care transformă direct energia calorică în energie electrică [fr.].

***TERMOELECTRICITATE** *sf.* ◈ Totalitatea fenomenelor electrice care rezultă din neegalitatea de temperatură ce există între părțile unui corp ◈ ◈ Partea fizicii care tratează despre aceste fenomene [fr.].

***TERMOGENIE** *sf.* ◈ Producerea căldurii [fr.].

***TERMOGRAF** (*pl.-ate*) *sn.* ◈ Termometru înregistrator [fr.].

***TERMOLOGIE** *sf.* ◈ Partea fizicii care tratează despre fenomenele căldurii [fr.].

***TERMOMETRIC** *adj.* ◈ Privitor la termometru [fr.].

***TERMOMETRIE** *sf.* ◈ Măsurarea căldurii [fr.].

***TERMOMETRU** (*pl.-tre*) *sn.* ◈ ◈ Instrument destinat să măsoare temperatura; ~ *centigrad* (sau al lui Celsius), a cărui scară e împărțită în 100 de grade, și la care zero corespunde cu punctul de topire a gheții, iar 100° cu punctul de fierbere a apei, sub presiunea atmosferică normală; ~ *Réaumur*, după numele inventatorului, a cărui scară cuprinde numai 80 de grade între punctul de topire a gheții (0°) și punctul de fierbere a apei (100°); ~ *Fahrenheit*, întrebuințat în Germania și în Anglia, a cărui scară conține 180 de grade între punctul de topire a gheții, însemnat cu 32 și punctul de fierbere a apei, însemnat cu 212 (□ 4890, 4891); ~ *de baie*, întrebuințat pentru a măsura căldura apei într-o cadă de baie ◈ ◈ Indiciu, semn: ~ *o* *opinie* publică; instrucțiunea este ~ *l* *civilizației* unei țări [fr. *thermomètre*].

***THERMOS** (*pl.-ose*) *sn.* Vas, sticlă pentru conservarea la aceeași temperatură (rece sau caldă) a substanțelor puse înăuntru, izolându-le de tem-

peratura exterioră; se întrebuințează în călătorii (□ 4893) [germ. *Thermos* (*flasche*)].

***TERMOSCOP** (*pl.-oape*) *sn.* ◈ Un fel de termometru cu aer care servește la studierea diferențelor de temperatură între două medii (□ 4892) [fr.].

***TERMOFON** (*pl.-oane*) *sn.* ◈ Aparat destinat la încălzirea

Fig. 4888.
Termit.

Fig. 4889. Termocauter.

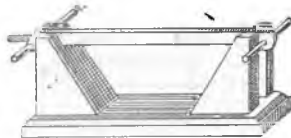

Fig. 4892. Termoscop.

Fig. 4893. Termos.

serelor, etc. bazat pe circulațiunea unei coloane de apă caldă într-o conductă închisă [fr. *thermosiphon*].

***TERMOSTAT** (*pl.-ate*) *sn.* ◈ Aparat în care se menține o temperatură constantă [fr.].

***TERMOTERAPIE** *sf.* ◈ Tratarea boalelor prin căldură, băi sau aplicațiuni calde [fr.].

***TERNAR** *adj.* ◈ Compus din 3 unități; număr ~, numărul 3 și multiplii lui ◈ ◈ Compus ~, conformat din combinarea a trei corpuri simple; aliment ~, aliment compus din carbon, oxigen și hidrogen, cum sînt, de pildă, materiile făinoase, zaharurile și materiile grase [fr. *ternaire*].

***TERNAT** *adj.* ◈ Se zice despre frunzele, reunite cîte trei în același loc pe tulpină (□ 4894) [fr. *terné*].

***TEROARE** *sf.* ◈ Groază: Buciumele sună, răspîndesc ~, Unul la d'a fuga, toți li urmaresc (BOL.); ~ panică ~ *PĂNICĂ* ◈ ◈ ◈ *TEROAREA* ~ *P. IST.* [lat. *terrore* m].

***TERORISM** *sbst.* ◈ ◈ Sistem de guvernare aplicat în Franța în timpul Teroarei ◈ ◈ Ori-ce sistem analog; dominațiunea prin teroare [fr.].

***TERORIST** *sm.* Partizan, agent al terorismului [fr.].

***TERORIZA** (*-tez*) *vb. tr.* A governa prin teroare, a îngrozi, a inspira groază [fr.].

***TEROȘ** *adj.* Care e de natură pămîntului; care e amestecat cu pămînt: *oxide teroase* [fr. *terreux*].

***TERPENE** *sf. pl.* ◈ Clasă de hidrocarbure din care fac parte esențele, balsamurile, rășinile, cauciucul și gutaperca [fr.].

◈ **TERPENIE** *sf. Mold.* Stăruință; cu ~, cu tot dinadinsul: m'am pus cu ~ să-l bat (PAMP.) [terpi].

TERPENTIN ◈ **TEREBENTINĂ**.

† **TERPI** (*-pese*) *vb. intr.* A persevera, a stăruii: mulatea lăste datoare să imble după bărbat... de să va duece ațurea, să-l fie mai bînzor, că acolo nu poate terpi (PRV.-MB.) [vsl. *trūpēti*].

***TERRA-NOVA** ◈ *n. pr. geogr.* ~ *P. IST.*

◈ ◈ (Cline de) ~, cline mare, cu părul mătăsoș, foarte bun înnoțitor, originar din Terra-nova (□ 4895).

***TERSANĂ, TARSANĂ** (*pl.-nale*) *sf.* ◈ Arsenal de marină; șantier naval: are și o tarsană foarte mare, unde să luorează corăbii (C.-RAD.) [tc. *tersană*].

***TERTELE** *sbst.* Șnur de fir împletit: purta una dintr'acele scurte cațavele... broderia căreia, cu fir și cu ~, li acoperea tot pieptul (NEGR.) [tc. *tyrtyl*].

◈ **TERTELEAC, TERTELECIU** *sbst. Olten.* ◈ Tîțirez (la moară): a măout moara, dar nu putea să pornească terteleciul pe boabe (R.-COD.).

Fig. 4894.
Frunză ternată.

Fig. 4890.
Termometru.

Fig. 4891.
Termometru medical.

Fig. 4895.
Cline de Terra-nova.

TERTIP (pl.-ipuri) *sn.* ① † Procedeu, sistem, plan: înalt s'atinge despre dreapta judecăt, despre ~ul lumii, nu m'ajungi nici la călciu (ALECS.) ¶ ② Mijloc (mai adesea necinstit) prin care caută cineva să scape dintr'o încurcătură, șiretlic, chichiță, stragemă: pe drum, calul spusese fetei cu ce ~uri umblă tată-său ca să-l încerce bărbăția (isp.); găseie cîtiva oameni straveni cari îl ajutau la desăvîrșirea ~urilor lui (I. GH.); cum să fac? dac'as găsi vr'un ~ ca să schimb zdeloa, și să scot cuil din ea (ALECS.) [tc. t e r t i b].

***TERȚĂ** (pl.-te) *f.*
sf. ① Interval muzical de la o notă

Fig. 4896. Terță.

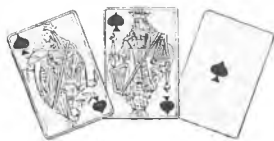

Fig. 4897. Terță majoră.

pină la a treia, urcînd sau coborînd: do-mi, la-do, sol-mi (4896) ¶ ② ♠ Serie de trei cărți, de aceeași culoare, care se urmează; terță majoră e formată din as, rege și damă (la pichet și la alte jocuri) (4897) ¶ ③ Numele uneia din cele opt parade

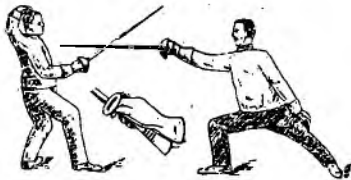

Fig. 4898. Terță.

simple, la scrimă (4898) ¶ ④ A șizecea parte dintr'o secundă, în măsurarea timpului și a unghiurilor.

2. *adj.* Terță persoană, a treia persoană [it. t e r z a, fr. tierce].

***TERTET** (pl.-ete) *sn.* ♫ Grupare de trei voci sau instrumente, executînd o lucrare scrisă anume în trei partide: merses înainte pînă la faimosul ~ din care se formează finalul primului act (FIL.) [it. t e r z e t t o].

***TERȚIA** *sf.* ♣ Corp de caractere tipografice de 16 puncte (TAB. XIX) [germ. T e r t i a].

***TERȚIAR** *adj.* ⚓ Se zice despre perioada geologică care a urmat după cea secundară sau mezozoică; în această perioadă s'au produs cele mai multe prăbușiri ale scoarței pămîntului, s'au ridicat munții de mii de metri și s'au format scufundături întinse, care alcătuiesc astăzi marea Neagră, marea Adriatică, marea Ionică, marea Caspică, etc.; animalele care trăiau pe acele timpuri erau în special mamiferele, de o mărime care întrece pe a celor de astăzi, ca paleotierium, dinotierium, mastodontul, etc.; vegetațiunea de atunci se apropie de aceea a timpurilor noastre [fr. t e r t i a i r e].

***TERȚINĂ** (pl.-ne) *sf.* ♪ Strofă de trei versuri din care primul și al treilea vers rimează cu al doilea din strofa precedentă [it. t e r z i n a].

TERȚIU = INTERȚIU.

○ **TERVELI** (-elesc) *vb. tr.* Olten. A țiri pe jos [comp. srb. t r v e n j e „frecare”].

† **TERZI-BAȘĂ** *sm.* Starostele croitorilor (în epoca fanariotă): ighiten cu patru colțuri al marelui terzi-bașa părea că reclama prioritățile nobilei asupra călciului de cazacului (FIL.) [tc. t e r z i - b a ș y].

† **TERZIMAN** = TERGIMAN.

TESAC (pl.-ace), ○ **TESACĂ** (pl.-ce) *sf.* ⚔ Sabie scurtă și lată, purtată odinioară de infanterie și de sergenții de stradă; sabie-baionetă (4899): N'am tesac la mina mea, Pe-amîndoi l-aș înjunghia (PAMF.); așeza chivera, pușca, tesaca și tot buclenul său cătănesc (GRIG.) [rus. t e s a k ū].

Fig. 4899. Tesac.

† **TESCHEREA** = TEȘCHEREA.

† **TESCHEREȚIU** *sm.* Secretar al divanului și al marelui Vizir erau doi și citeau alternativ jalbele înaintate divanului (4900) [tc. t e s k e r e ğ i].

TESCOVINĂ, TISCOVINĂ (pl.-ne) *sf.* ① Ceea ce rămîne în teasc după stoarcerea strugurilor, sceleii, etc. și din care se face rachiu: rachiu de ~; Moldovenii obținusea a face gîrdină de ~ împrejurarul vrînil, oa să nu dee vinul jos (ION.); Bursăgul însă cel cu tiscovină... Era pus de dînsul, sus, pe-o policoară (PANN); le dă ote un cloacan de rachiu de prune, de tiscovină ori de bucate (JIF.) ¶ ② Ferment, dospală: în capul lui dospesete tescovina tuturor disoțurilor de răsplatit și cafenele (VLAH.) [comp. vsl. t e s k ū].

TESCUÎ (-nesc) *vb. tr.* ① Astoarce în teasc: îl băgară (pre sfinț) în teasc de-l tescuiră cu grea și cumplită muncă (POS.) ¶ ② Pr. ext. A strivi, a turti, a îndesa: fără voie el se uită la palma care a tescuit și frămîntat mîrgelele (GN.) [vsl. t e s k o v a t i].

TESCUÎT *adj. p.* **TESCUÎ.** ① Stors în teasc ¶ ② Îndesat, presat: lero ~.

TESLĂ (pl.-le) *sf.* ⚒ Unealtă a dulgherului și a dogarului, în formă de topor, cu muchea foarte ascuțită și cu coada scurtă (4901): lucrează din bardă și din ~ și din dată (LUNG.); ou o ~ rău minuită, o călă de dulgher stîngaciu ciopîrtește birna (POC.) [bg. srb. tesla].

† **TESLAR** *sm. Mold.* ⚒ Dulgher [srb. t e s a r, influențat de t e s l a].

TESLĂRIE *sf. Mold.* ⚒ Dulgherie: se duce Ivan repede cu cele două M. Muche. — L. Carboave, el stie unde, și cumpără unelte Leafă. — C. Coadă, de ~ (CRG.) [t e s l a r i e].

† **TESLIM, TESLIMAT** *sbst.* Predare: cîți împrumutători nu vor primi teslimatul avertisitorului, rămîn bunli împrumutători (LEG.-CAR.) [tc. teslim, pl. teslimat].

***TESTĂ** (-tez) *vb. intr.* r. A lăsa prin testament: două sau mai multe persoane nu pot testa prin același act, una în favoarea altuia, sau în favoarea unei a treia persoane (COD.-CIV.) [fr.].

***TESTACEU** *f. adj.* Al cărui corp e acoperit cu un test, cu un înveliș calcar.

2. (pl.-ce) *sn.* Molusc, al cărui corp e acoperit cu un înveliș calcar [fr.].

TESTAMENT (pl.-te, †-turi) *sn.* ① † Edict, lege privitoare la cler, promulgată de Domn în înțelegere cu episcopii: s'au umilit Domnul și au făcut proclîm ~ de așezare (N.-COST.); și s'au făcut ~ legat cu mari blăstămuri și l-an iscălit și sfîinția sa Patriarhul (LET.) ¶ ② ⚒ Vechiul Testament, cărțile sfinte ale Evreilor scrise înainte de nașterea lui Is. Chr.; Biblia, Legea Veche: pînă tipărea o mămăligă, mîntuia de spus, pe de rost... toată istoria Vechiului Testament (CRG.); Noul Testament, cărțile sfinte scrise după nașterea Mîntuitorului și care cuprind Evangheliile, Faptele Apostolilor, Epistolele și Apocalipsul ¶ ③ r. Act prin care cineva declară ultimele sale voințe și regulează felul cum trebuie împărțită averea sa după moarte; diată: ~ul este un act revocabil prin care testatorul dispune pentru timpul înecărtării sale din viață, de tot sau parte din averul său (COD.-CIV.); nu mult au putut a ținea dragostea frățească și a păzi testamentul carile părintele lor aproape de moarte le făcuse (CANT.) [lat. t e s t a m e n t u m, pătruns în literatura română prin veacul al xvii-lea].

***TESTAMENTAR** *adj.* r. ① Ce ține de un testament, ce derivă dintr'un testament: moștenitor ~; dispoziție ~ă; drept ~ ¶ ② Executor ~ = EXECUTOR ③ [fr.].

***TESTĂTOR** *sm.*, **TESTĂTOARE** *sf.* r. Persoana care face un testament: testamentul trebuie să fie iscălit de testator (COD.-CIV.) [fr. t e s t a t e u r].

TESTEA (pl.-tele) *sf.* ① † Număr de 10 bucăți: o ~ de fuse, de linguri de lemn, de ace ¶ ② Duzină: în trăsură făcuți cunoștință cu mai bine de jumătate de ~ de flințe omenești, bărbăți și femei (ASP.) ¶ ③ Număr de 24 de coale de hirtie, Mold. „cont”: o ~ de hirtie [tc. t e s t e „duzină”].

TESTEȘEL, TISTEȘEL (pl.-ele) *sn.* ⚖ Basma

Fig. 4900. Tescherețiu.

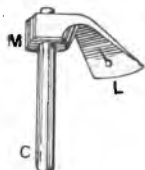

Fig. 4901. Tesla.

mare, pătrată, de bumbac, colorată și împodobită pe margini cu diferite desene sau flori, cu care își împodobesc capul femeile de la țară și din mahalalele orașelor: unele, la cîmp, își potrivește cîte un testem colorat, ca un fesior pe creștet (MRO.); dar aom privește, parcă-s un testem vechin și olătit în leșe clocoțită (ALECS.); ceana Prohira, ou un tistimel desbrodit pe creștetul capului... sta pe scănel de lemn (D.-ZAMF.) [tc. dest - mal; comp. bg. testemel].

***TESTICUL** (pl.-ule) *sn.* ① Fie-care din cele două glande care secreteză sămînța de reproducere la animalele de sex bărbătesc [lat.].

***TESTICULAR** *adj.* ② Ce ține de testicule [fr.].

***TESTIMONIAL** *adj.* ① Care servește de dovadă, de mărturie ② Probă, dovadă ~ă, dovadă cu martori [fr.].

***TESTIMONIU** (pl.-onii) *sn.* ① Certificat, adeverință, atestat: Nu se poate citi asta în românește?... — Fără îndoială, zisel, și început a traduce ~i (slv.) [grom.].

TEȘ *adj.* ① Adus de tot pe spate (vorb. de coarnele vitelor) [te și].

† **TEȘCHEREA**, † **TESCHEREA** (pl.-rele) *sf.* ① Adeverință, certificat; înscris: trimițind Nicolai-Vodă niște teşcherele și fermanuri împărătești... le-au tîlnit Dumitrașco-Vodă și le-au luat la sine (M.-COSR.); lată și teşchereaua prin care faci cunoscut că toată marfa vindută ai primit-o înapoi prin mine (FIL.) ② Răvaș de drum, pașaport: ca să ne ducem... peste graniță sau peste Dunăre, ne trebuia pașuş nemşese sau teşcherea turească (D.-GH.) [tc. teşkerê].

○ **TEȘCOAVĂ**, **TEȘCOAVĂ** (pl.-ve) *sf.* *Olten. Trans.* Burdușul cu brînză: pentru păstrarea unor cantități mai mici de brînză, servește teşcoava, burdușul mai mic, făcut din petece de piele (FAC.) [probabil din t(e) a-ș că].

TEȘI (-eșec) *1. vb. tr.* ① A rețeza oblic; a subția (un lemn) la un capăt: ~ un par; mai teşi-te-l odată, să se potrivească (R.-COB.) ② A turti.

2. vb. refl. ① A se rețeza oblic: malurile se teşesc: de-o parte și de alta pămîntul se așterne pustiu și neted ca o apă (VLAM.) ② ③ F A se sinchisi: se pomenește ou urlașul oă-i intră pe poartă: nu se teşește însă de loc, pune toporul jos și începe să sufle în mîini (R.-COB.) [vsl. t e ș ă < t e s a t i].

TEȘILĂ = **TEȘILĂ**.

TEȘIT *adj. p.* **TEȘI**. ① Retezat oblic; subțiat la un capăt ② Turtit ③ ④ F Tare de cap, care nu pricepe ușor: la-mă înestinel, oă-s ~ la cap (JIF.).

TEȘITURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Semn făcut pentru recunoașterea oilor, rețezîndu-se oblic virful urechii (4902) ② Locul unde un lemn, un par a fost teşit ③ Ceea ce a rămas din

Fig. 4902. Teșitură.

Fig. 4903. Teșitură.

trunchiul unui copac rețezat aproape de pămînt (4903): (bălatul) s'a dus la o ~ din apropiere, a pus degetul cel mic pe dina și l-a hîrștit singur îndată (SN.); apoi dă bicia lepelor și iar mai trage nu repot, cînd numai lată că ajunge roata de o ~ și iar se rupe capătul (CRO.).

○ **TEȘMECHERIE** *sf.* *Mold.* Înșelătorie, pungașie: au fugit din Focșani, ca să scape din mîna administratorului, fiindcă desbrăcaseră lumea cu teşmecheriile lor (ALECS.) [comp. ŞMECHERIE].

TEȘOS *adj.* Pieziș, oblic, povîrnit: uroam prin strîmtoare, cărarea-i teşoasă, oail trudiți (VLAM.) [te și].

○ **TEȘURĂ** = **TEȘITURĂ**.

***TETANIC** *1. adj.* ① Privitor la tetanos; de natură tetanosului ② Bolnav de tetanos.

2. sm. Bolnav de tetanos [fr.].

***TETANOS** *sbst.* ① Boală microbiană, mai adesea mortală, caracterizată printr-o înțepenire convulsivă a mușchilor [fr.].

○ **TEȚE** (art. tețea) *sm. f.* = **TATĂ**.

***TETRA-**, prefix de origine grecească, care însemnează „patru”.

***TETRADACTIL** *adj.* Se zice despre animalele care au cîte patru degete la fie-care picior [fr.].

***TETRADRAHMĂ** (pl. -me) *sf.* ① Monedă greacă antică care valora patru drahme (4904) [fr.].

Fig. 4904. Tetradrahmă.

***TETRAEDRIC** *adj.* A Ce ține de tetraedru [fr.].

***TETRAEDRU** (pl.-dre) *sn.* A Poliedru regulat cu patru fețe, formînd fie-care cîte un triunghi echilateral (4905) [fr.].

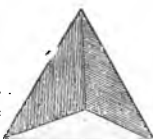

Fig. 4905. Tetraedru.

***TETRAEVANGHEL**, **TETRAEVANGHEL** (pl.-ele) *sn.* ① Carte ce cuprinde cele patru evanghelii, evangheliar: ședea în pridvorul casei... și citea pe tetraevangel (FIL.); ~ul lui Coresi [ngr. τετραεγγέλιον].

***TETRAGON** (pl.-oane) *sn.* A Poligon regulat cu patru laturi, patrulater [fr.].

***TETRAGONAL** *adj.* A Cu patru unghiuri: piramidă ~ă (4906) [tetragon].

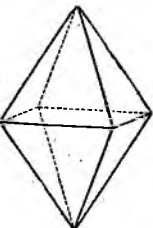

Fig. 4906. Piramidă tetragonală.

***TETRALOGIE** *sf.* ① Reuniune de patru piese de teatru, formată din trei tragedii legate între ele și dintr-o dramă satirică, pe care poeții greci o prezentau la concursurile publice [fr.].

***TETRAPOD** (pl.-oduri) *sn.* ① Un fel de mîsuță cu patru picioare pe care se pune, la anumite ocazii, icoana Minutitorului, a Sfintei Fecioare, a hramului bisericii ori sfînta evanghelie (4907, 4908): Minutatorul, care stă pe un ~ în fund, luminează acest loc tîner (NEGR.); preotul, gîtînd ~ul în mijlocul bisericii, pune sfînta evanghelie pe dînsul (SEV.) [ngr. τετραπόδος].

***TETRAH** *sm.* ① Guvernator sau suveran peste un sfert dintr-o țară care împarte autoritatea împreună cu alți trei: Herod, ~ul Galileei [gr.].

***TETRARHIE** *sf.* ① Dem. (Man. Rîmnice). Fig. 4908. Tetrapod. nitatea de tetrarh ② Teritoriul jurisdicțiunii lui ③ Timpul cît guvernează în calitate de tetrarh [fr.].

***TETRASILAB(IC)** *adj.* ① Format din patru silabe: Dimbovița e un cuvînt ~ [fr.].

***TETRAVANGHEL** = **TETRAEVANGHEL**.

***TETREA** *sf.* ① Dulceață de chîitră: le învîța (să facă)... șerbeturi de trandafir și de vișine, petele de gutui și de mere, ~ de chîitră și deosebite vîtoi (D.-GH.) [tc. tetrê].

○ **TEU** = **TAU**.

***TEU** (pl. teuri) *sn.* Linie de desenat în formă de T (4909) [fr. t é].

○ **TEUCĂ** = **TEICA**.

***TEUTON** *1. adj.* German, de rasă germanică: idiom ~; Ajung aom la piepturi, ou pumnii-și fac ei oale Prin șiruri ~e ... (COȘB.).

2. sm., **TEUTONI** *sm. pl.* = **P. IST** [fr.].

Fig. 4909. Teuri.

TEUTONIC *adj.* Ce ține de vechii Teutoni, privitor la vechii Germani [fr.]

TEVATURĂ *sf.* F. Larmă, gălăgie, târâboiu: nu credea să se facă atita ~ pentru nimicul ăsta de măruntale (usr.); nu agomot și o ~ la poarta raiului, de glădeai oă vin Tătarii, nu alt ceva (CAR.); după o lungă ~ cu ohehnerul... porunci să-l dea o frigăruie făcută anume pentru dînsul (GN.); Eu în astă ~... Cînd îl văd, mă zăpăcesc (SPER.) [tc. tevatúr].

○ **TEVELECHIE** = TIVILICHIE.

○ **TEVNIC** = TEMNIC.

○ **TEVNIȚĂ** = PIVNIȚĂ.

TEXT (*pl.-te*) *sn.* ① Cuvintele proprii ale unui autor, în opoziție cu comentariile sau notele de care pot fi însoțite: ~ul legii; variantele unui ~; a reproduce, a cita un ~; ~ de limbă scrierea unui autor stimată pentru puritatea limbii în care e redactată; a adăuga note la un ~ ¶ ② Pasaj din sfînta Scriptură pe care un predicator îl ia ca temă de dezvoltat în predica lui ¶ ③ Subiect de conversație, de prelegere ¶ ④ Caiet mai gros ¶ ⑤ Corp de caractere de 20 de puncte (= TAB. XIX) [fr. t e x t e].

TEXTIL *adj.* ① Din care se pot face fire de țesut: plantă ~ă ¶ ② Privitor la țesătorie: industria ~ă [fr.].

TEXTUAL *adj.* Care reproduce un text, sau spusele cuiva vorbă cu vorbă [fr.].

TEXTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Tăsură, starea unui lucru țesut ¶ ② Dispoziția, aranjarea specială a părților care alcătuiesc un corp: textura oaselor [fr.].

TEZĂ (*pl.-ze*) *sf.* ① Propozițiune, aserțiune pe care o enunță cineva cu intenția de a o apăra împotriva celor ce o contrazic ¶ ② Lucrare făcută de un student spre a obține gradul de licențiat sau de doctor: ~ de licență în litere; ~ de doctorat în medicină ¶ ③ Examenul trecut de un student înaintea unei comisii, spre a susține această teză: a-și susține teza de doctorat [fr. t h e s e].

TEZAUR (*pl.-re*) *sn.* ① = COMOARĂ ①-④ ¶ ② ~ul public, vistieria Statului, veniturile Țării, sumele destinate pentru plata cheltuielilor publice ¶ ③ Titlul unei opere de erudițiune lexicală: Tezaurul limbii latine al Academiei din Berlin [lat. t h e s a u r u s].

TEZIC = TIZIC.

THALLIUM *sbst.* ☞ Metal alb, descoperit în 1861, și care există în unele pirite [fr.].

THORIUM *sbst.* ☞ Metal cenușiu, foarte rar, descoperit în anul 1828; e întrebuințat într'un aliaj de săruri la fabricarea sitelor pentru lămpi cu incandescență [fr.].

THULIUM *sbst.* ☞ Metal care face parte din familia pământurilor rare, care n'a putut fi izolat și e cunoscut numai prin razele sale spectrale [fr.].

TI sau **ȚI** *interj.* Exprimă mirarea, uimirea, nelămurirea: tii! ce frumousă cațaveică am să fac nevastă mele! (CRG.); tii! bată-l Dumnezeu! nu e chip să scap de el (R.-COD.); tii! frate Nae, să fi fost el aici să mă fiarbă așa, că-l sârea ochelarii din nas (CAR.).

TIARĂ (*pl.-re*) *sf.* ① Un fel de mitră care era semnul puterii la vechii Persi și la alte popoare orientale (☞ 3188) ¶ ② Mitră pe care o poartă papa în solemnitățile religioase (☞ 4910) [fr.].

○ **TIBET** (*pl.-eturi*) *sn.*

① Țesătură de lînă: și-au pierdut ~ul rogu din codifele care le țineau pe spate (OLVR.) ¶ ② Blană de oaie din Tibet [fr. t i b e t].

TIBIA *sf.* ① Unul din cele două oase ale fluierului piciorului, furloiu (☞ 4911) [fr.].

TIBIȘIR (*pl.-ire*) *sn.* = CRETĂ ②: trecea 'n castit însemnările făcute din repezeală cu ~ pe țighele (LUNG.) [tc. t e b e ș i r].

Fig. 4910.
Tiară.

Fig. 4911.
Tibia.

TIC¹ (*pl.-ouri*) *sn.* ① Mîscare convulsivă și obișnuită a cîte-unui mușchiu la unele persoane: vedea figurile, cu zîmbetele, cu plepănăstura, cu ~urile lor neruoase (VLAH.) ¶ ② Deprindere mai mult sau mai puțin ridiculă pe care a contractat-o cineva fără să-și dea seama: fie-oare își avea ~ul său (D.-ZAMF.) [fr.].

○ **TIC²** (*pl.-ouri*) *sn.* ① *Olten.* Ritul porcului (VIRC.) (psc.) ¶ ② *Băn.* Cioc de pasăre.

TICĂ *sm.* F. Tată, taică, tăicuță: vino 'ncoa, ~, că ăsta e al tău (R.-COD.) [(tă) tică].

TICĂI¹ (-ăseu, -ătu) *vb. intr.* = TĂCĂI: o sudoare rece îl trece și inima începuse să-l ticăloasă (usr.); îmi ticăi inima și abia puteai crede urechilor, cînd îl auzii ohemîndu-mă (OLVR.).

TICĂI² (-ăseu) *vb. intr.* A lucra încet, a migăli: De geaba gade-acasă, pierde vremea ticăind (SPER.).

TICĂI³ (-ăseu) *vb. refl.* A se chinui, a se mortifica: el începuse a-și frînge minile de durere și a se ticăi, de-l plîngeai de milă (usr.).

☞ **TICĂIRE** *sf.* ① Faptul de a se ticăi ¶ ② Chin, mizerie, ticăloșie.

TICĂIT¹ *adj. p. ticăi².* Domol, care lucrează încet, alene: cît fin stricat și mucegăit... (nu) vede cineva pe la gospodarii cît ticăiți? (ION.); — *adv.*: se mișcă ~ și fără nici o treabă prin casa (SLV.).

TICĂIT² *adj. p. ticăi³.* Sărman, vrednic de plîns, într'o stare ticăloasă: se puse pe gînduri și cugăt la această ~ă de lume (usr.); ~ul boler răneea cît putea, vrînd să se împotrivescă (NEGR.); să n'abii grijă, că nici de tine nu va avea milă, cînd te vor vedea înfrînt și ~ (ODOB.); Ticăita, vai de ea, fide 'nt'r'un virf de nuia, Nu se teme c'a cădea (GOR.), ghicitoare despre „alună”.

☞ **TICALĂ** (*pl.-le*) *sf.* Mizerie, stare vrednică de plîns, ticăloșie: merg oamenii la beserioasă, cum acolo... să facă rugăciune... drept toate ticăloșele și nevoile meseră-tăiei tuturor (COR.) [t i c ă l ă].

TICALOȘ, **TICALOȘĂ** (*pl.-se*) *adj. și sm. f.* ① Care e în mizerie, într'o stare jalnică, vrednic de plîns, nenorocit, sărman: nu ți-e milă de o ticăloasă fată pe care ai ademenit-o cu jurămînt mincinoase? (NEGR.) ¶ ② Nemernic, mișav, păcătos, mizerabil [ticală].

TICALOȘI (-oșeso) 1. *vb. tr.* ① A face să ajungă într'o stare ticăloasă ¶ ② ☞ A plînge, a jeli starea-i ticăloasă.

2. *vb. refl.* A ajunge într'o stare ticăloasă, vrednică de plîns: Căci, după ce sint săracă, să n'ajung să mă slutesc, să pierz vr'un ochiu ori vr'o mină și să mă ticăloșesc (PANN.).

TICALOȘIE *sf.* ① Stare ticăloasă, vrednică de plîns, mizerie: toată ticăloșia și stricăciunea Țării acestora nu este dintr'altă, fără numai dintr'acea dădă stricătoare și urită (LET.); Mihalul expuse adunării tirania asupritorilor, cruzimile ce făceau el în țară, ticăloșia poporului (BALC.); grijă lui cea mare era că să nu... moară în ~, în sărăcie și cu rușine (usr.) ¶ ② Stare sau faptă de om ticălos, nemernic, mișavie: eu îl știam omul petrecerilor și al ticăloșilor (SAD.).

○ **TICAR** *sbst. Olten. Băn.* ☞ Tufiș des.

TICĂ-TACA! = TIC-TAC!

TICHET (*pl.-ete*) *sn.* ① Bilet de călătorie cu drumul de fier, de intrare la o sală de spectacol, la o expoziție, etc. ¶ ② Locul pe care tichetul cumpărat îi dă dreptul să-l ocupe în vagon: recunoscut dreptatea invocată și mă ghemuiam în limitele ~ului meu (D.-GH.); profit de ocazie și mă instalez pe toată lungimea unui ~ (VLAH.) [fr. < engl.].

TICHIE, **Mold. CHITIE** *sf.* ① Un fel de acoperemînt al capului, ca un fes, ce purtau boierii sub căciulă (☞ 4912); ☞ CHEL ① ¶ ② Scufie de noapte sau de copil cîrînd născut; — se zice despre strigoi că se nasc cu ~ pe cap;

☞ **STRIGOIU** ①; despre copiii norocoși se zice că se nasc cu scufiță sau cu ~ pe cap: apoi poți să mi te lauzi că ești născut cu tichie în cap (ODOB.), ¶ ③ Căciuliță, scufiță de catifea sau de postav ce poartă bătrînii Evrei ortodocși, prelații catolici, internii spitalelor, etc.: Înda... scoțîndu-și lînt cîmșa și chîlia de pe cap, le puse lîngă dînsul (ALECS.); prietenul era costumat ca paiață și purta pe cap o tichie țuguliată cu clopoțel (CAR.); — poporul crede că diavolul poartă ~ roșie:

Fig. 4912.
Tichie.

TEU-
TIC

necuratul umblă cu tichie și... să te păzești de-a te juca on tichia dracului (JUR.); de aci numirea de „Tichiuță” ce i se dă ungeri [tc. takije, tikije].

TICHIUȚA (pl.-te) sf. ① *dim.* **TICHIE** : i-am aranjat frizura deranjată sub tichiuta de catifea și i-am deschis ușa secretă (CAR.); parcă avea tichiuta dracului în cap (D.-OH.) ② *dim.* ③ Una din numeroasele denumiri populare ale diavolului (= **TICHIE** ②): dracul poartă fes roșu ca tichia, de aceea și dracului i se mai zice și Tichiuta (SEZ.).

TICLUI (-neso) vb. tr. și refl. A (se) potrivi, a (se) aranja, a (se) întocmi: hainele nu le cunoaște nimeni, fiindcă am un jidan care mi le ticluiește de țî se par că-s noi (D.-ZAMF.); ideea aceasta ti veni lămurită, sigură ca și cum ar fi gădit-o și ticluit-o mai dinainte (VLAH.); deocamdată... ticluia circuliții, aduna date (SLV.); se ticluiau pregătiri de nuntă (GRIG.).

TICLUIȚ adj. p. **TICLUI**. Potrivit, aranjat, întocmit: adresându-se către Ilenuta, ti spuse un compliment bine ~ (DEM.); ② o minciună bine ~ plătește mai mult decât un adevăr (PANN).

TICNĂ ~ **TIGNA**.

TICNAFES ~ **TECNEFES**.

TIGNEALĂ Mold.Tr.-Carp., **TIGNEALĂ** Trans. (pl.-ei) sf. Tihnă, pace, liniște neturburată: locurile Dachei mai cu odihnă și mai cu tioneală ascotind, ...somnului și șederea într'însa și-au mutat (CANT.); N'am tioneală la mîncare, Nici sara la culoare (RET.); Dar casa săracului în afară-i cu minjaia, Din lăuntru-i o tioneală (K.-BRS.); Și din scrum să-l facă pară, Să se ducă fum în țară, Să vadă și-a mea tigneală (BRL.); Să i-o văz, minca-o-ar para, Cum mi-a mințat el tigneala (K.-BRS.) [tienti, influențat în înțeles de tihnă].

TIGNI, Trans. **TIGNI** (-neso) vb. intr. A-i prii (mîncarea, petrecerea, somnul, etc.), a avea mulțumire de pe urma unui lucru: vițel... trebuie să se pască numai pe răcoare, căci atunci le tionește mîncarea (ORAGH.); Nici masă, nici somnul, nimic nu-ți tionește (VLAH.); Nici-o bunătați să am, singur la masă nu-mi tionește (CAR.); nu-i tionea lui să știe că măsă-i singură acasă (VAS.); la zile mari, ca să le tionească veselia, împărțeau bucățile de pine cu orfanii (CRG.); Într'această lume mare Nu-mi tionește de mîncare (RET.); Nu-mi tionește nici ce mînc, Nici ce beau, nici cînd mă culc, Pînă cînd nu mă 'ntîlnesc Cu tine, să mă iubesc (K.-BRS.) [comp. slov. tek niti].

TIGNIT, **TIGNIT** adj. În tihnă, liniștit, neturburat: urmasa timp de opt ani o viață tignită care-i pria de minune (BR.-VN.); el pizmua acum și traul tignit și fără de grijă al oamenilor (ISP.); nu se mai pomenea așa mahala tihnită și harnică (DLVR.); Într'o mahala tihnită... locuia dumnealui Postelnicul Andronache Zimboiloi (NEGR.).

TICSI (-sese) vb. tr. și refl. ① A (se) 'ngîrămădi cît mai mulți, strîns lipiți unul de altul ② A (se) 'ngheșui ca să 'ncapă cît mai mulți într'un spațiu restrîns, a (se) 'ndesa, a 'nțesa: cît pentru actori, să-i tionești într'o trăsură de harabagiu (ALECS.); în fine totji întră și se tioneșc într'o cameră și baiul inoșpe (ALECS.).

TICSIT adj. p. **TICSI**. Strîns lipit unul de altul; 'ngheșuit într'un spațiu restrîns, 'ndesat, 'nțesat: boul acel tare de vină... se cunoaște pe dinți, care tre-

Fig. 4913. Tifan.

bue să-i alibă ticsiți unul lîngă altul (ORAGH.); plantele se vestelesc... cînd cresc ~ sau strînge unele de altele (ION.); măcean ~ trupurile Nemților deîntr'acea năvală la ripă (M.-COST.); o noapte întreagă m'am chinuit într'un

vagon ~ de lume (VLAH.); dă și ea de pîrul cel ~ de omide (CRG.).

TIC-TAC! sau **ȚICA-ȚACA!** interj. și sbst. Imită un sgomot cadent, des și regulat, ca bătăile unui ceasornic, palpațiile inimii, etc.: se așază... lîngă vatră... ascultînd... tic-tacul ceasornicului bătrîn (SAD.) [onom.].

TIDVĂ ~ **TIGVĂ**.

TIFAN (pl.-ane) sn. ① Plasă mare de pescuit (4913).

† **TEFERICI**... ~ **TEFERICI**...

TIFIC adj. ~ Care e de natura tifosului; care ține de tifos: baoli ~ [fr. typhique].

TIFLA (pl.-le) sf. F ① Gest făcut în bătaie de joc, în semn de dispreț, apropiindu-se vîrful degetului mare de nas, cu palma întinsă și cu celelalte degete îndepărtate (4914); a da cuiva o tifla, a face acest gest împotriva cuiva: iaca tac... și aldată să-mi dai cu tifla dacă ți-ou mai spunea ceva (CAR.) ② Noroc orb: unde dă Dumnezeu să cază o asemenea ~ peste mine! (ISP.); a dat o ~ peste cutare și e putred de bogat (ISP.) [ngr. τύφλα „orb”; Grecul însoțește gestul acesta de cuvîntele: τύφλα εἰς τὰ μάτια σοῦ! „orbia în ochii tăi!” (MTK.)].

TIFOID adj. ~ Care e de natura tifosului; frigur ~, boală infecțioasă, acută, pricinuită de prezența în organism a bacilului tific (4915) [fr. typhoïde].

TIFON (pl.-onuri) sn. ① Tesătură de bumbac foarte rară întrebuințată la pansamente: țasă de ~ [comp. engl. tiffany].

TIFON (pl.-onuri) sn. ② = **TAIFUN** [fr. typhon].

TIFOS sbst. ~ Nume generic dat mai multor boale febrile, infecțioase, adesea epidemice, datorite introducerii în organism a unor bacili descoperiți de Eberth; atacă în special sistemul nervos și bolnavul e aproape în continuă lînceală; ② lîngoare; ~ exantematic ~ **EXANTEMATIC** [fr. typhus].

TIGAIÉ sf. ① ② Vas de metal

sau depămint, cu coadă lungă, întrebuințat la bucătărie pentru prăjit (4916): tot îmi părea că avea în mîini tigareta cu oară țîrță (A.-GH.) ② Gaură, scobitură, făcută în lemn sau în piatră, în care intră capătul unui fus, unui stîlp, etc. ③ = **TIGAIȚĂ** ②: un lăncier avînd fițilul aprins la pușca sa, focul prins în ~ și... acele ierbări săltară în aer (BALC.) [srb. bg. tiganj < ngr. τῆγάβι].

TIGAIȚĂ (pl.-te) sf. ①

② *dim.* **TIGAIÉ** ①: mai ceru o ~ și o așază și pe dînsa pe foc (ISP.) ② Adîncătură la vechile arme de foc, în care se punea praful de pușcă, care se aprindea cu un fițil sau prin căderea cocoșului (4917): ei își examinează armele, reînoiesc praful în tigaițele puștilor și a pistoloalelor (ALECS.); udase, pe semne, și ploaia praful pe tigaițele sinețelor (GRIG.).

TIGHEL (pl.-eluri, -ele) sn. ① Cusătură vizibilă făcută pe marginea unei plîze, cu acul sau cu mașina de cusut, pe locul unde s'a 'nșălat întîiu (4918); a coase în ~; Drăgan... joacă, bată-l puștia! parc' ar trage ~ (DLVR.); F ② a trage cuiva un ~, a dojeni, a mustra: a băgat... în răcoari... și pe papa de la Roma; ...ba încă cel i-a tras un ~ de i-a plăcut și lui (CAR.) [tc. vulg. t e g e l].

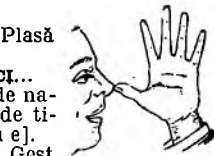

Fig. 4915. Bacterii de friguri tifoide.

Fig. 4916. Tigaié.

Fig. 4917. T. Tigaița.

Fig. 4918. Tighel.

TIGHELI (-elesc) *vb. tr.* ① A coase în tighel.

TIGLICIU = **TEGLICIU**.

TIGNA = **TIENĂ**.

TIGNAFES = **TECNEFES**.

TIGNEALĂ = **TICNEALĂ**.

TIGNI = **TIGNI**.

TIGOARE, *Olten.* (CIAUS.) **TIHOARE** *sf.* F ① Nemernic, ticălos; trîntor; putoare (aplicat adesea vitelor slabe, prăpădite): mai bine moartea tîcît așe ~ de bărbat stîlt și mămăligos (VLAH.); nu-l vezi oă-l o de băiet cobîșt și leneș? (CRG.); Slab e, puhab, o ~, Să-l lovești odată, moare (SPER.); cînd e îndrîjit Rumănu pe femeia lui, îi zice ce-l vine 'n gură, adică: mîniere, mule-ruscă, ... tigoare, îngălătă, trîntorîță (JUP.).

TIGROAICĂ (pl.-ce) *sf.* ① Femela tigru-lui ② Femeie crudă [tigrul].

TIGRU *sm.* ① Mamifer car-nivor din neamul pisiciilor, cu trupul cît al leului și chiar mai mare, de culoare galbenă roșcată pe spinare; cu dungi negre de-a curmezîșul, și albă pe pin-tece; e unul din ani-malele cele mai crude, de aceea e vinat fără cruțare; trăește numai în Asia, începînd de pe lîngă marea Caspică pînă în China și din sudul Siberiei pînă în India de miază-zi (*Felis tigris*) (4919) ② Om foarte crud, nemilos, ca o fiară sălbatică [cuvînt semi-savant din lat. *tigris*; comp. vsl. *tigrŭ*].

Fig. 4919. Tigru.

TIGVĂ, **TIĐVĂ**, **TIĐVĂ** (pl.-ve), **TIĐVĂ**, *Olten.* **TIĐVĂ** (pl.-și) *sf.* ① Plantă acotătoare sau tiritoare din fam. cucurbitaceelor, ale cărei frunze, frecate, dau un miros de mose: face flori mari, albe, la sub-țioara frunzelor; fructul, mare și bombat, su-grunat adesea în partea de sus, verde și cărnos în tinerete, devine gălbui și lemnos la maturi-tate; servește, după ce a fost golit și uscat, ca vas pentru lichide; originară din Asia și Africa tropi-cală, țigva e adesea cultivată și prin părțile noăstre (*Lagenaria vulgaris*) (4920): cine mînină sămînță de țigvă, îi cade părul (GOR.).

② **TIĐVĂ-DE-APĂ** = **NUFĂR-ALB** ③ **TIĐVĂ-DE-PĂMÎNT** = **IMPĂRĂTEASĂ** ④ ⑤ Fructul tidvei, golit și uscat, care servește ca vas pentru lichide, pen-tru sare, grăunțe, ouă, etc.: o babă bătrînă... venea cu igva să ia apă de la fîntînă (SP.); pîrcălabii, nu luau numai acele două ocă... ce luau niște tidve mari cîte de patru, cinci ocă (NEC.); și-a găsit hîrbul capacul, țigva dopul și lelea bărbatul (PANN); dete dintr'un picior și vîrsă o țigvă cu lapte (GR.); sămînța de tutun... o pun în tidve pe care le țin spinzurate la uscăciune (ION.); hoțul îi merge țigva pînă la a nouă-zeci și noua oară la apă, dar ia a o suta oară i se 'nfundă (JUP.); ⑥: a umbra cu țigva cu minciuna (CIAUS.); a umbra cu minciuni, cu birfeli pe la unii și pe la alții ⑦ ⑧ F Craniu, teastă: tîpuind pielea de pe aceste ca-pete, o răzuia ou o coastă de bou și-și făcea servețe pentru masă, iar din tidva uscată, cupă de băut (VLAH.); să nu as-cuți de porunca domnească, dacă ai poftă să-ți vezi tidva la cîlote (GN.); țigva de om arsă în foc e bună de ameteală (GOR.); cît mă întore într'un picior, stîrm cîte cinci tidve cu o lovitură (ALECS.); un sgromot s'auzi... la întîlnirea celor două țidve smăcinate una pe alta (CAR.); — se zice în spec. despre un cap pleșuv: i se prinde peruca în-tr'un culu și rămîne cu capul țigvă (A.-GH.); Cu pleșuvul cînd vorbești, Tigvă să nu pomenesti (PANN) [srb. bg. *tikva*].

Fig. 4920. Tigva.

TIGVULIȚĂ, **TIGVULIȚĂ**, **TIĐVULIȚĂ**, **TIĐVU-LIȚĂ** (pl.-țe) *sf. dtm.* **TIGVĂ**... ①: toți copiii au pepeni, tîrîcute și țigvulițe mici (OLVR.).

② **TIHĂRAIE** *sf.* *Mold. Bucov.* Loc riposo și im-

pădurit; povîrniș repede, riposo, pe coasta unui munte: pe virtul unui deal înalt și plin de tihărai, se află vestita Cetatea Neamului (CRG.); se ivea cîte un pîrete de stîncă prăpăstios și desîrat de tihărai, cu pietrișuri roșiatice (GRIG.); în sus, spre trunchiul păduratic... duce numai o po-tecă îndrăzneată, drept peste tihăraia și făgașele izvoarelor de munte (ODOB.).

TIENĂ, *Mold. Bucov. TIȚNĂ, Trans. TIGNĂ sf.* Li-niște neturbată de nimic: îi făcură cunoscuți tuțu-lor lighioanelor, de puteau umbla în tihnă prin pădure (SP.); Dar lăsați-mă în tihnă, Gînduri oarbe și deșarte! (VLAH.); apoi am început a mă scălda în tîcnă pînă la asfințitul soa-rei (CRG.); dacă vrei să trăiești bine și să ai bi tîcnă, să te silești a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară (NEGR.); am trăit totdeauna în tîcnă și cu îndestulare (SB.); Budulea nu-și mai găsea țigna de mai 'nainte și era mereu dus în drumuri (SIV.) [vsl. *tihnăti* „a sta lini-știt”].

TIHNIT = **TICNIT**.

③ **TIHOARE** = **TIGOARE**.

④ **TIJ** *adv.* De asemenea, idem: așezîndu-se Grigorie-Vodă în Iași... scos-au hîrtile... și circimărit, ~ cîte vinel lei de circimă (NEC.); Eu de-acum sînt a matala de veci... Și eu a matala, ~, scumpul meu Franț (ALECS.) [comp. vsl. *tűzde* sau pol. *też* „idem”].

TIJGHEA

⑤ **TEVGHĖA**.

TILBURY

sbst. Un fel de cabrioletă ușoară, cu două roate și cu două locuri (4921) [fr.].

⑥ **TILEAGĂ** = **TE-LEAGĂ**.

⑦ **TILINCA** (-ino) *vb.*

tr. și intr. Oas. ⑧ A cînta din tîlin că, din fluier: Mere hîreș volnicule... Din tîlincă tîlinclind și prunca tot blăstămînd (SR.).

TILINCĂ, **TELINCĂ** (pl.-ci) *sf.* ⑧ Fluier cio-bănesc, fără găuri, făcut din lemn scobit sau din scoarță de teiu, de paltin ori de răchită: și 'n vremea cît s'au cununat s'a 'ntins poporul adunat Să joace 'n drum după tîlinel (COȘA.); Rumănu cîntă din gură, din vioară, din foale... din drîng, din tîlincă (JUP.); se vîd copii cîntînd din tîlinel (LUNG.); ...caravane numeroase ce se coboară încet spre Dunărea... cu sunetul tîlinclor animate de gîtul mîgarilor (ALECS.) [comp. ung. *tilinka*, rut. *tylynka*, imprumutate de la *Tamara*].

TILIPIN = **TULIPIN**.

TILISCA = **TELISOA**.

⑨ **TIMAR** *sm.* *Băn.* ⑩ Pielar, tăbăcar: cîtîni... au vîzît niște piei într'un rîu, puse de ~l să se moale (TICH.).

TIMBRA (-brez) *vb. tr.* A aplica, a lipi un timbru: ~ o petiție [fr.].

TIMBRAT *adj. p.* **TIMBRA**. Pe care se află timbrul legal: hîrtie ~ă ⑦ ⑧ **NETIMBRAT**.

TIMBRU (pl.-bre) *sm.* ⑨ ⑩ Calitatea sunetului

după care se recunoaște felul vocii sau al instrumentului care a produs acest sunet; ~l face să recunoaștem o persoană după voce, să deosebim un sunet cîntat de un bas sau de un sopran, de o vioară sau de un flaut; o voce frumoasă sau urîță e datorită timbrului: ~ plăcut, dulce, aspru, metallic; Andrei are... un ~ de voce grozav de dinos, între bas și bariton (BR.-VN.); ⑪ Marcă imprimată pe o hîrtie pe care legea o face obliga-torie pentru acte și unele tipărituri: ~l unei polițe ⑦ ⑧ Pecete particulară pe care un birou de poștă o imprimă pe fie-care scrisoare ⑦ ⑧ ⑨ Marcă postală ⑦ ⑧ Un fel de marcă ce se lipește, ca impozit, pe petițiuni, pe chitanțe, pe actele civile și ju-diciare, etc. (4922) [fr. *timbre*].

Fig. 4922. Timbru fiscal.

† **TIMF** *sm.* ⑦ Monedă veche rusească ce circula în Moldova: alți bani nu prea erau, fără cît opești și două de oște patru bani și ~l de cel noi moschioești (N.-COST.) [pol. t y m f].

* **TIMID** *adj.* Sfios [fr.].

* **TIMIDITATE** *sf.* Sfială: puțină ~ nu șade rân unui tinăr, cînd face în lume cei dintîi pași (CAR.) [fr.].

○ **TIMNIC** = **TEMNIC**.

* **TIMOFTEU**, **TIMOFTIE** ① *npr. m.* ① * ③ **IARBALUI** ~ = **TIMOFTICĂ** [vsl. Timothej < gr. Τιμόθεος].

* **TIMOFTICĂ** *sf.* * Plantă din fam. gramineelor, de un verde-deschis, cu tulpina înaltă ca de un metru, care constituie o excelentă plantă de nutreț

(*Phleum pratense*) (4923) [Timofte].

* **TIMP** (*pl.*

-puri) *sn.* și (*pl.*

-pi) *sm.* ① Du-

rată ce se poate

măsura; parte

din ceas, din zi,

din lună, din an,

etc., în care se

întîmplă ceva,

vreme: ~ tre-

cut, prezent, vi-

tor; cîva ~ ①

Durata măr-

ginită, în opozi-

ție cu eternitatea: ① ② ③ în mecanică:

durata în care se

întîmplă un fenomen: pătratul

~urilor ① ② ☆ ~ astronomic, timpul

împărțit în

24 de ceasuri care

se numără de la o

amiază pînă la

cealaltă; ~ civil, timpul

împărțit în două

perioade de cîte

12 ceasuri fiecare, începînd de la

miezul nopții; ~ sideral, timp

regulat după miș-

carea sferei cerești; ~ solar, timpul

regulat după

mișcarea soarelui ① ② ③ Timpul,

divinitate pă-

gînă, pe care cei vechi o reprezentau

cu chipul unui bătrîn cu aripi, ținînd în

mină o coasă ①

② Succesiunea

zilelor, ceasurilor, momentelor,

considerate în raport cu lucrările,

cu ocupațiunile; ~ul înorului; ~ul

mesiei; în ~ul prinzului; ~ul

clasei; ~ul vacanțelor ① ② A(-și)

pierde ~ul, a sta de

geaba, fără să lucreze, a se ocupa

cu lucruri fără importanță, fără

nici un folos ① ② Veacurile,

diferitele epoci: ~urile eroice =

EROIC ①; ~urile istorice, pre-

istorice ① ② Se întrebuințează în

raport cu starea bună sau rea în

care sînt treburile într-o țară, cu

felul de viață pe care-l duc

oamenii, etc.: la timp

de cumpănă grea, i-am văzut pe

toți tînușii - se cu trupul și

cu sufletul la glasul fărîi (G.-H.);

~urile sînt grele; ③

gardul fără propste cade în

~uri grele (ZNN.) ① Ră-

gaz: lasă-mi timp să mă gîndesc

① ② Epoca pricinică pentru

ceva: ~ul secerîșului ① ②

Anotimp: cele patru ~uri

ale anului; în ~ul verii; ~ul

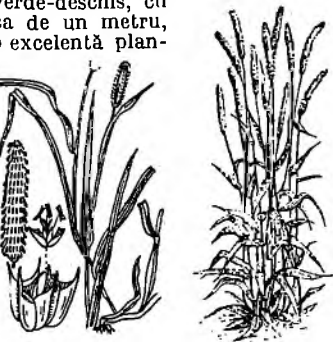

Fig. 4923. Timoftea.

și care este netedă sau decorată cu sculpturi ① ② Suprafața cuprinsă între lîntelul unei porți din evul-mediu și arcul de deasupra și care de obicei e decorată cu basoreliefuluri (4925): ou întreite frize, ou ~e și cu medalioane sculptate (OOS.) [fr. t y m p a n].

* **TIMPINĂ** =

TIMPINA.

* **TIMPURIU** 1.

adj. Ce se face, ce

se întîmplă înainte

de timpul normal

(4927): lucrătorii

seceră ouatul rod a

pămîntului îndelung

rădînd... pînă cînd va veni

ploaie timpurie și tirzie

(COR.); mă gîndeam la situația

grea în care rămînea soția...

prin moartea atît de timpurie a

bietului băiat (ER.-VN.);

poamă timpurie, care se coace

de vreme.

2. *adv.* (mai adesea de ~) Înainte

de timpul normal,

de vreme: grîul care va fi

semănat ~ va fi bun

(GAST.); atunci se va ivi

de ~ lumina ta (BISL.) [lat. vulg.

t ê m p o r i v u s].

* **TINĂ** (*pl.-ni*) *sf.* Trans. Noroiu,

glod: întinau-mă

și ~ adîncă (PS.-SCH.); Domnul...

au ascultat ruga mea și

m'au scos din groapa

patimilor și din tîna cea

adîncă (NEC.);

preste noapte plouase și

era ~ (RET.); se dete

jos și se tăvăli în

noroiu, pînă se făcu

una ou tîna (SP.);

Ce trece prin ~ și nu se

~tîna? (GOR.),

ghicitoare despre „umbră”

[vsl. t i n a].

* **TINCTORIAL** *adj.* Ce

servă la boit; plante ~e,

acelea din care se

scot colorile pentru

boitul linei sau

țesăturilor [fr.].

* **TINCTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ②

Soluție obținută

prin macerarea unei

substanțe medicamentoase

în apă, în cîter sau

în alcool: ~ de

iod, soluție roșie

de iod în spirit,

întrebuințată ca

antiseptic [fr.

t e i n t u r e, refăcut

după lat. t i n c t u r a].

* **TINDĂ** (*pl. tînai*) *sf.* ①

Sălița, vestibulul

de la intrarea

unei case

fărănești (4926):

căsenii

locuiesc numai în

camera de

dîndărăt și în

~ (PAC.); ②

oasă

sourteze din

oale, de ou

seară a plecat

și în ~

s'a oulat

(PANN.), se

Fig. 4924. Timpan.

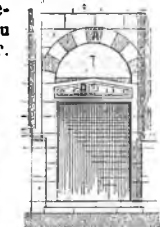

Fig. 4925. T. Timpan. — A. Arhivoltă. — B. Lintel.

de la intrarea unei case fărănești

(4926): căsenii

locuiesc numai în

camera de dîndărăt și în

~ (PAC.); ③

oasă

sourteze din

oale, de ou

seară a plecat

și în ~

s'a oulat

(PANN.), se

zice în ironie

despre cei leneși

ce se

grăbesc la

început,

dar cari

lasă apoi

treaba

încurcătă;

④ a face

treaba

pînă

în ~, a face

treaba

pe

jumătate ① ②

③

Încăperea

de la

intrarea

unei

biserici,

despărțită

de

naos

printr-un

pe-

rete; pronaos

(487): se

îngroapă

trupurile

oamenilor

Fig. 4926. La sfîrt pe pragul tîndei.

(487): se îngroapă

trupurile

oamenilor

morți... pren

tînzile

bisericii

(PRV.-MB.);

Grigorie-Vodă... s'au

apneat de

au acoperit

mănă-

stirea

Baltea

ou oale... și

i-au

tăcut și ~

și zid

împregiu

(NEC.) [lat. vulg. t ê n d a < t ê n d e r e].

* **TINDE** (*tină; vulg. tînsel; part. tîns*) 1. *vb. tr.* și

refl. † A (se) întinde:

tînsură afară

minile

bărbați și

pre

Lot

traseră în

oasă

la ei (PAL.);

dascălul

tîns

brațul

spre

ouvințele

sorise

ou un

gest

măiestos

(NEGR.);

acel

ou

luntrea

tîndea

visla

de-l

punea

cîte

16

galbeni

de om

(N.-COST.).

2. *vb. intr.* * A

năzui, a fi

stăpînit

de

gîndul,

de

dorul

de a

dobîndi

ceva,

de a

ajunge

la

ceva,

a

aspira

[lat. t ê n d e r e; înțelesul

2 după

fr. t ê n d e r e].

* **TINDECHE**, ○ **TINDEICĂ** (*pl.-ci*) *sf.* ②

Vergea

de

tită toată (PANN); războiul fu gata, întreg întreguț de aur, ou tăpi... ou tîndelă, ou sucală de aur (RET.) [lat. tēndicula < tēndere].

TINDUȚĂ (pl.-te) sf.

dim. **TINDĂ**: Cu rogoz verde 'nvăliță, Cu tînduța deslipită (VOR.).

TINE = TU.

TINEREL, f. **TINEREA**, **TINEREA** (pl.-rele)

adj.dim.

TINAR:

bucătarea

sau curții

împără-

tești era o

vădană oa-

cheșă și tinerică (MEREA).

TINERET sbst.col. **TINAR**. Oamenii tineri, tinerime: cum o să-și răncească mustața de grozav printre ~ (OLVR.).

TINERETE sf. pl. (și s. sg.) ① Starea unei persoane tinere, vîrsta între copilărie și bărbăție; vîrsta unui animal tînăr, a unei plante răsărite de curînd (© BĂTRINETE): împăratul i se făcu milă de ~le lui și-i sfătui să-și caute mai bine de treabă, decît să se răpule (usp.) ② Epoca vieții cînd omul e tînăr: ou mijlocirea lui Șerban-Vodă au stătut Domn și din tinerete îi au arătat semne de bună chiverniseală (MUST.); ③: ce înveți la ~, aceea știi la bătrînețe; — adună la ~, ca să ai la bătrînețe ④ ⑤ Tinerime, oamenii tineri ⑥ ⑦ Frăgezime, vioiciune.

TINERIME sf. col. **TINAR**. Oamenii tineri, toți tinerii: descrie-mi tabloul societății ieșane sub domniile lui Sturza și Ghica-Vodă cu ~a ei vioale, elegantă (ALECS.).

① **TINERIT** sbst. Mold. ① = **TINERET**: așa e ~ul ists, bată-l să-l bată, zise moș Bodrină (CRG.) ② Vite tineri: pîrloagele și îmașurile cele nouă sînt foloșitoare ~ului (ION.).

TINGIRE sf. ①

Vas de tuciu, de

fier smălțuit sau,

mai adesea, de ara-

mă cositorită, în

care se fac bucate

(4928): a spoi tin-

giriile; vizitîtu... avea

mania de a

fura tingiri-

le din cur-

țile bolere-

ști, pe unde

părînteale meu

se ducea în vi-

zită (A-GH.); ②: și-a aflat ~a capacul CAPAC ① [tc.

tengerē].

TINICHEA, † **TENECHEA** (pl.-chele) sf. ① Tablă de fier cositorită, din care se fac vase sau burlane, se învelesc casele, etc.: Il se arată, ca la o bătaie de glont, coperișul nou de tinichea al turnului, strălucind la soare (CAR.) ② Vas, cană de tinichea: săteanul... bea din aceasta ou bădăciul, ou cana și cu tinicheana (MAN.) ③ Scîndură subțire: ~ de braț; prețul cherestelei variază după felul ei... se plătesc... tenechele 7 pină la 10 florini suta (ION.) ④ F † iron. ✱ Decorație, medalie: isprăvnicășă de acum să vedeți bontonuri și tenechele (ALECS.) ⑤ Letter, fără lăsaie, sârac lipit: Il lăsașeră tinichea: nu mai avea bătaul nici cu ce să vie înapoi acasă (CAR.) [tc. teneke].

① **TINICHER** sm. Trans. ② = **TINICHIGIU**: Toți din Lelești au introdus între Românii din acest ținut datina de a merge în țară ca ~i (RET.) [tinichea].

① **TINICHERIE** sf. Trans. ② = **TINICHIGERIE**: cam p'atunel, pe cînd începea mai binea se plăti tinichieria în țară, era în Roteag un Petre Pop (RET.) [tinicher].

TINICHIGERIE sf. ① Meseria tinichigiuului ② Atelier unde se lucrează și prăvălia unde se vînd obiecte de tinichea ③ Obiecte, vase făcute din tinichea [tinichigiu].

TINICHIGIU sm. ① Mesteșugar care lucrează obiecte de tinichea sau care învelește casele cu tablă de fier (4929) [tc. tenekegi].

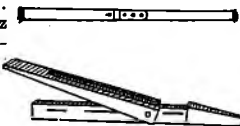

Fig. 4927. Tindechi.

Fig. 4928. Tingiri.

† **TINOS** adj. Trans. Noroios, glodos, mocirlos, plin de tînă: mergea tabăra, ales căzăcească, ou greu, prin loonri strîmte și tînoa-se (M.-COST.).

† **TINS** 1. adj. p. **TINDE**.

Întins: pe podiș despre Nistru, acolo era ~ seivanul pașii și corturile (M.-COST.).

2. adv. = **INTINS** 2.

Moscolii... au mers ~ la Danțoa și au început a bate cetatea ou combarale (NEC.).

① **TINTĂ** (pl.-te) sf.

Trans. Băn. Cernelă

[germ. Tintel].

① **TINZAICA** sf. Băn.

✱ = **TINDECHE**.

TINZĂTORI sf. pl.

= **INTINZĂTORI**.

① **TIO!** interj. Mold. Bucov. Strigăt cu care se

alungă vitele, cîinii, etc.: Răzvrătesou, alungat de cîni

ce hămăesc: tio! haită, țibă! tio! (ALECS.).

① **TIQC** = **TOC**.

① **TIHOAI** (-ăesc), **TIHOAI** (-oesc), **TIUI** (-nesc) vb.

tr. și intr. Mold. Bucov. A huițui; a alunga un animal

cu strigăte de tio! au început a-l stupi și a-l

țiohăi de hîd ce era (VOR.); încep a striga și a țiohăi im-

prejurul oilor (VAS.); După ce i-a țiohuit, intră 'n casă

și se culcă bucuros și liniștit (SPER.); o rîs de mine ou hohot

și m'o țioit ca p'un dăluu cu țingirea 'n coadă (ALECS.).

* **TIP** (pl.-puri) sn. ① Model ② Exemplar pri-

mitiv și original ③ ④ Plantă ale cărei caractere

formază trăsăturile esențiale ale unei familii: micsandra este ~ul cruciferelor ⑤ Totalitatea caracte-

relor distinctive ale unei rase de oameni sau de

animale: ~ul mongol ⑥ Reprezentantul cel mai

desăvîrșit al unei categorii de oameni: e ~ul actoru-

lui de provincie; e un ~ de frumusețe; tăcuta mîndăstire

se transformă într'un mio oiășel: ~ul de observat ofte pot-

tești (VLAH.) ⑦ Simbol: mielul de Paști e ~ul Min-

tăitorului ⑧ F iron. Individ: în adevăr, ~ul, gră-

bîndu-se să-și ridice arma, a uitat cartă de vizită (CAR.) [fr.

type].

TIPAR (pl.-are) sn. ① ② Mașină tipogra-

fică, teasc ③ ④ Tipografie: scriitorii carti izvo-

desco puțin se află, țără tiparlu nu este (M.-COST.); ou Șerban

Diacu, meșterul mare a ~elor (PAL.); Carte românească de

învățătură... în tipariul domnesc s'au tipărit, în mîndăstirea

a Trei-Svetitele în Iași (PRV.-MB.) ⑤ ⑥ Tipăritură, fap-

tul de a tipări, imprimat: Viața și pîilele... lui Esop,

prin acest tipariu mai îndreptate (GAST.); a îndrepta greșeliile

de ~; a da la ~, a pune sub ~, a

da să se tipărească; bun de ~,

autorizația dată de autor, de a

se tipări, după scoaterea corec-

țiilor ⑦ ⑧ Scobitură, să-

pătură în care se află forma o-

biectului de obținut, în care

se toarnă o materie lichidă, un

metal topit, etc. ⑨ ⑩ Ciu-

bucul zidarului ⑪ ⑫ Model

de hîrtie după care se croesc

hainele (4930) ⑬ ⑭ Urmă,

împănărire: picioarele calilor... lăsan ~ (în noroiu) la

file-care pas (A-GH.) ⑮ ⑯ Model, tip, înfățișare: marele

arhitect al Vîcenței a făcut teatrală această urină după ~ul tea-

trilor grecești (ARG.) [gr.-biz. τυράριον, vsl. tipa-

ri].

TIPARI (-ăresc) vb. tr. ① ② A face să iasă pe o

foaie de hîrtie, prin apăsare sau cu ajutorul ma-

șinei tipografice, urmele caracterelor de imprimare:

~ ou carte, un afiș, un bilet de invitație, cărți de vi-

zită ③ ④ A face toate lucrările necesare pentru

confecționarea unei cărți ⑤ ⑥ A reproduce prin

apăsare, pe hîrtie, pe o stofă, un desen săpat pe

ou placă unsă cu cerneală sau cu o culoare ⑦ ⑧ A

întipări ⑨ ⑩ A da o formă unui lucru moale, fră-

mîntîndu-l cu mina, îndesîndu-l sau apăsîndu-l

cu o lopățică: musteciosul Davidică... pină tipărea o mă-

măligă, mîntuia de apus, pe de rost, repede și fără gros, toată

istoria Vechiului Testament (CRG.); cîădînd în ele palele deo-

potrivă și tipărindu-le bine (ION.) [tipar].

Fig. 4929. Tinichigiu.

Fig. 4930. Tipar.

TIPĂRIT 1. *adj. p.* **TIPĂRI** ¶¶ © **NETIPĂRIT**.

2. *subst.* Faptul de a tipări.

TIPĂRITURĂ (pl.-uri) *sf.* ¶ Lucrare tipărită, carte tipărită: cele mai vechi tipărituri românești sînt din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

† **TIPARNĂ, TIPARNE** *sf.* ¶ Tipografie, imprimerie [vsl. tiparînă].

† **TIPARNIC** *adj.* ¶ Tipărit, imprimat: am făcut alegere din multe, bogate pravile... căci n'am vrut să scriu după cele ~e (PRV.-MB.) ¶ De tipar, de tipografie: au adus meșteri ~i și de slove grecești și slovenești (LET.) [tiparnă].

† **TIPARNITĂ** (pl.-e) *sf.* ¶ Tipografie, imprimerie [tipar].

***TIPAROASE** = **CHIPAROASE**: el își stropea li-
nștit ~le (BR.-VN.).

***TIPIC** 1. *adj.* © Caracteristic: însușiri, trăsături ~e
¶ Simbolic, alegoric [fr. typique].

TIPIC 2. (pl.-ouri) *sn.* © Carte care cuprinde rînduiala după care se săvîrșesc zilnic slujbele divine în biserică: înnoada o leturghie, ca vai de ea, cu ~ul desohis pe masa din altar (VLAH.); popoacii se pricep mai mult la cîntec pe cîndao, pe ~, pe psaltire (MP.) ¶ Rînduiala după care se săvîrșesc slujbele în biserică, spre deosebire de textul rugăciunii: preotul răspuns bine, cînd îl întrebă despre ale ~ului (ISP.); cum intră în biserică, încep a cînta pîrlînă pîrlînău Oglobanu, oare slujea, că nu se ține de ~ (CRO.); cînd botezi copilul... să ia și nașul den unt și să ungă copilul pre toate mădușările, cum iaste rînduiala ~ului (PRV.-MB.) ¶ F. Regulă, formulă obicinuită: el își chețușo o bună parte din energia și spontaneitatea minții lor crude pe ~urile pedante (VLAH.); a se ținea după ~, a urma întocmai normele stabilite, a nu se abate de la formele obicinuite [ngr. τυπικός, vsl. tipik ū].

TIPICAR *adj. și sm.* © Care se ține întocmai după tipic, care nu se abate de la cele arătate în tipic: preot ~ ¶ F. Formalist; pedant: programele sînt greșite și mulți dascăli ~i (VLAH.).

***TIPOFOTOGRAFIE** *sf.* ¶ Artă de a obține clișee tipografice prin fotografie [fr. typographie].

TIPOGRAF 1. *sm.* ¶ Cel ce cunoaște și care practică arta imprimeriei; — și *adj.*: lucrător ~ [gr.-biz. τυπογράφος].

***TIPOGRAF** 2. (pl.-ate) *sn.* ¶ Mașină tipografică cu care se culege și se toarnă în același timp textul de tipărit [fr. typographie].

***TIPOGRAFIC** *adj.* ¶ Privitor la tipograf; ce

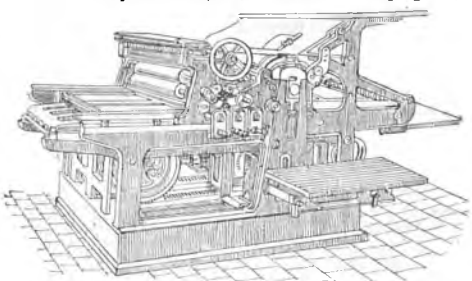

Fig. 4931. Mașină tipografică.

ține de tipografie: mașină ~ă (4931) [fr. typographie].

TIPOGRAFIE *sf.* ¶ © Artă de a tipări cu caractere mobile, imprimerie ¶ Stabiliment, atelier unde se tipăresc cărți, etc. [gr.-biz. τυπογραφία].

TIPSIE, † **TEPSIE** *sf.* © Tavă mare de metal, de formă orientală: găzduind la masă, în câteva tepsii au fost puind bagele de cal, zicînd că mai frumos miroș decît baliga oalăului altui nu mai poate fi (CANT.); tepsile pe care aduceau bucatele... erau de argint (NEGR.); dușindu-l numai decît să-l tai capul și puindu-l într-o tepsie, să-l aduci la mine să-l văd (FANN); culesse cîteva mere din pom, le puse pe tepsie de aur și le duse la tatăl său (ISP.) ¶ *pl.* = **CIMBALE** ¶ © = **TAMPON** ©: sări în lături tocmal în momentul cînd locomotiva își lăsa tepsile elastice de șirul de vagoane (VLAH.) [tc. tepsî].

TIPTIL, † **TEPTIL** *adv.* © † Travestit, îmbrăcat astfel ca să nu-l recunoască nimeni; incognito: Dimitrașco hatmanul au fugit teptil preste Dunăre, trîgîndu-se la frate-său Mihai-Vodă (NEC.); iată că trece calful Harun-al-Rasid, îmbrăcat tiptil, așa os să nu-l cunoască nimeni (CAR.); a se îmbrăoa ~, a se travesti: îmbrăcat tiptil, eram introdus ca călugăr în odaia răposatului ocoanu Taoh, tatăl dumitale (A.-GH.) ¶ © Încet și pe furiș, ca să nu-l audă nimeni: ieși tiptil pe ușa din dos, spre a nu face vuet (GN.); s'a sculat tiptil și a mers pe nesimțite de a repozit iute pe căpitan de pe pragul ușii (SB.); pășese tiptil, misterios și plini de extazul surprizei pe care au s'o facă (VLAH.); adesea repetat: se la tiptil-tiptil pe urma ei și se duce tocmal la locul de unde Stan încercase iemnele (CRO.); bătrîna se dnce tiptil-tiptil la culcușul lui Constantin (MERA) [tc. t e b t i l].

***TIR** 1. (pl.-uri) *sn.* © Tragere la țintă cu o armă de foc ¶ © Locul unde se fac exerciții de tragere la țintă [fr.].

TIR 2. *adv.* (P) Tir... tir..., a) cum... așa și...: ~ mi-e baba Rada, ~ mi-e Rada baba, ce mi-e una, ce mi-e alta; cum e unul, așa și celălalt; ~ mi-e serbarea... biruinței soarelui asupra vrăjmașilor, ~ mi-e serbările libertății... ~ mi-e veselie de la nașterea Mîntuitorului (ISP.); b) ori... ori... fie... fie...: ~ că beau, ~ că nu beau, tot înșecat sînt (PAMF.) [comp. srb. t e r ~ și'].

***TIRADĂ** (pl.-de) *sf.* © Pasaj în care un autor sau un orator dezvoltă pe larg o idee: am ascultat cu toată atenția frumoasă ~ (CAR.) ¶ © Totalitatea frazelor pe care un actor le debeată fără a fi întrerupt [fr.].

***TIRAJ** (pl.-aje, -ajuri) *sn.* © Tipărirea coalelor unei cărți, jurnalelor, foilor de afișe, etc. ¶ © Numărul de exemplare în care se tipărește o carte, un ziar, etc.: acest jurnal are un ~ de peste două sute de mii de exemplare ¶ © Retipărirea unei lucrări cu aceleași forme: a ajuns la al treilea ~ ¶ Mișcare ascensională a unei coloane de aer care se ridică în interiorul unui coș (de fum) [fr.].

***TIRALIOR** *sm.* ¶ Soldat ce iese din rînduri și stă la pîndă izolat spre a trage asupra vrăjmașului: erau risipite în ~ cîteva companii vrăjmașe (S.-ALD.) [fr. tirailleur].

TIRAN 1. *sm.*, **TIRANĂ** (pl.-ne) *sf.* © Cel ce, într-o republică din vechea Grece, se făcea singur stăpînitor, pretinzînd că exercită puterea în favoarea poporului și împotriva aristocrației ¶ © Principale care guvernează despotice și cu cruzime, asupra pe supușii săi: Să-ți arzi plămîni d'o sete adîncă și ai apă, ~e, să nu poți să bei (SOL.) ¶ © Oricine abuzează de autoritatea și de influența sa, asupra ¶ © Ceea ce domină, stăpînește în mod absolut: moda e un ~ cărui mai toți se supun.

2. *adj.* Crud, nemilos, nelindurat, asupritor: (a fost) om foarte crud și ~ împotriva creștinilor (GAST.); Toată lumea mi-l ~ă, Că port la căciula pană (PAMF.); un bărbat ~; o lege ~ă [gr.-biz. τύραννος, în parte cu accepțiunile fr. tyran].

† **TIRĂNEASC** *adj.* Tiranice, de tiran: (bolerii) viind fără grijă de primejdie, nice gîndind de faptă tirănească ca aceea (M.-COST.).

† **TIRĂNEȘTE** *adv.* Ca un tiran, în mod tiranic: o samă de Gotthi... în Epir pleiorul își pusesse și ~ stăpînea (CANT.).

TIRANIC *adj.* © Ce are caracterul tiraniei, nedrept, violent ¶ © Care caută să supună pe ceilalți sub autoritatea sa, să-i stăpînească după caprișurile sale: guvernul acela... devine din ce în ce mai arbitrar și mai ~, se corupe și cade în descompunere (A.-GH.) ¶ © Care are o înrîurire mare asupra hoților, asupra actelor noastre: puterea ~ă a banului [gr. τυραννικός, cu înțelesurile fr. tyranique].

***TIRANIE**, † **TIRANIE** *sf.* © Suveranitate uzurpată și nelegală, binefăcătoare sau vătămătoare: tirania lui Cromwell ¶ © Guvern nedrept, asupritor, crud, dar legitim ¶ © Autoritate asupritoare și violentă: Ungurii, nerăbdînd tirania Nemților, erau mai bucuruși să placă cu toții, să iasă de sub jugul Neamului (MUST.) ¶ © Purtare de tiran, asuprire, cruzime: nerăbdînd norodul tiraniile și spurcăciunile lui Comod, fu sugrumat (M.-COST.) ¶ © Puterea pe care unele lu-

cruri o au de obicei asupra oamenilor: tirania banului [tir-an și fr. ty-ran-nie].

***TIRANIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A avea o putere de tiran, a guvernă cu violență și cruzime ¶ ② A căuta să-și impună, în mod tiranic, voința sau capriciile ¶ ③ A exercita o influență aproape irezistibilă, a avea o putere tiranică: patimile tiranizează sufletul [fr. ty-ranniser].

***TIRBUȘON**

(pl. -oane) *sn.* Unealtă de destupat sticlele, rac (4932) [fr. tire-bouchon].

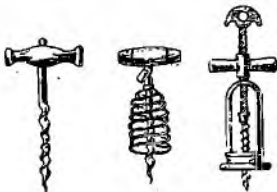

Fig. 4932. Tirbușoane.

***TIREGHIE**

TREGHE, TIRIGHE, Otten. (VIRC.) **STRIGHE** *sf.* Substanță care se depune ca o coajă în interiorul buturilor de vin: (pentru) galbenul ruginos... se iau 50 (de) dramuri oltrmiz, 8 dramuri bafachină și 8 dramuri tirighe (PAMF.) [ngr. τρυγία; comp. bg. tîrgija, tregija].

***TIRIAC** *sbst.* ① Un fel de licitar (mașion) preparat cu opiu, întrebuințat odinioară ca leac pentru multe boale: Eu acela care am puteri de mac s'amețesc simțirea ca un ~ (PANN) [tc. tirjak < gr. θηρ:αχῆ].

***TIRIACHIU, ① TERIACHIU** *1. sm.* Cel ce se ametește fumând opiu.

②. *adj.* Ametit (ca un fumător de opiu); beat: Italianul clocnea cu Tiganii: Furtașo era deja teriachiu bine (O.-ZAMF.); ...la dinsele mă uitam Tiriachin, în cap cu fumul (PANN) [tc. tirjak i].

○ **TIRIFOIU** = **TRIFOIU**.

○ **TIRIGIE** = **TIREGHIE**.

○ **TIRIMI** = **TIR**.

***TIRIPLIC** *sbst.* Bumbăcel de împletit: cămeștile... se fac din pînă de burangio, cu urzeală de bumbac sau ~ (PAMF.); 1 coarșă cu împletitură de ~, 2 perne de tulpă cu flori de ~, cu rețele de fir... (dintr'o foaie de zestre) (COOS.) [tc. tiré-iplik].

***TIRIZIE** = **TEREZIE**.

***TIROID** *adj.* ① Se zice despre o glandă situată în partea dinainte din porțiunea superioară a traheei [fr. ty-roïde].

***TIRS** (pl. -suri) *sn.* ① Un fel de sulită pe care erau încolăcite frunze de viță și de iederă, și în virful căreia erau înfipt un cucuruz de pin; era purtată de Bacchus și de bacante (4933) [fr. thy-rse].

Fig. 4933. Tirs.

***TISĂ** (pl. -se) *sf.*, ① **TIS** *sm.* ② Mic arbore, totdeauna verde, cu frunzele lineare, ascuțite și lucitoare; crește prin pădurile de la munte, însă a devenit foarte rar în țara noastră; se cultivă adesea ca plantă decorativă; lemnul ei roșiat, care putrezește greu, e întrebuințat în industria casnică și în sculptură; rădăcina de tisă e întrebuințată de popor ca leac în contra unor boale de vită; în inima oamenilor morții, despre care se crede că ar fi strigoi, se bate, pe alocuri, ote un par de tisă; sătenii de la munte cred că sub tisă nu trebuie să se culce nimeni, că moare (*Taxus baccata*) (4934); și bea și se răcoare... punînd... iar la loc vasul de lemn de tisă, animat cu un lanț (ERIC.); a făcut aloci, în fața peșterii, o bisericuță dintr'un tis bătrîn (VLAH.) [vsl. tisă, tisă].

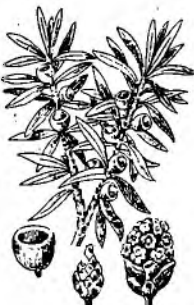

Fig. 4934. Tisă.

***TISCOVINĂ** = **TESCOVINĂ**.

○ **TIST** (pl. -turi) *sn.* *Trans.* ① Ofițer: Ungurii au

puscări în toate părțile pînă cînd a strigat ~ul lor și s'au oprit (GR.-N.); De-ăr fi pușoa de hămeu, Regimentu de femești ~uri de pătrînel (IK.-BRS.); Împăratul se duse pe acolo ou alte ~uri (RET.); ~ul sau șeful lor venea în urma trăsurilor (ALK.); a fost ~ de vardiști de noapte la Ploesti (CAR.) [ung. tiszta].

***TISTIMEL** = **TESTIMEL**.

○ **TISCOAVĂ** = **TESCOAVĂ**.

○ **TISITURĂ** = **TESITURĂ**.

† **TIT** = **TITLU**.

***TITAN** *sm.* ① Fie-care din cei doisprezece uriași (șase bărbați și șase femei), copiii Cerului și ai Pămîntului, cari, după povestirile mitologice, răscolindu-se împotriva zellor, au fost trăsniți de Jupiter și precipitați în adîncimile Tartarului ¶ ② Fîință de o îndrăzneală ne mai pomenită, care se încumete să săvîrșească lucruri ce întrec puterile omenești: De prin ținuturi de ~i Se lasă spre contemporani Dorința timpului de-a fi Oprit o clipă și-a tubi (O.-ZAMF.); în vîlmășagul acestei ciocniri de ~i, fie-care val parcă strigă (VLAH.) [fr.].

***TITAN** *sbst.* ① Metal foarte rar, care seamănă cu cositorul, descoperit în anul 1789 [fr.].

***TITANIC** *adj.* ① Gigantic, uriaș ¶ ② Acid ~, combinațiune a titanului cu oxigenul [fr.].

○ **TITICOT** = **STATICOT**.

○ **TITILIC, TITILIG** = **TILINCA**.

***TITIREZ** (pl. -ezuri, -eze) *sn.*, ① Bățul legat cu un caput de piatră alergătoare, lîngă teică; e mișcat necontenit de învîrtiturile pietrii, făcînd să cadă boabele din coșul morii; numit și „terteleac” sau „hădărag” ¶ ② *Mold.* = **SFIRLEAZĂ** ③: cît l-oiu zări pe gatrarul, am să-l sucesc ca pe-un ~ (ALECS.); acum înfățișează-ți toate acele flinte jucînd, sîrînd, învîrtindu-se ca niște ~i, bătînd din pîntin (ALECS.) ¶ ④ F Om sau copil scund de tot, pitic: mița precum și copiii din casă... să nu treacă preste copiii nebotizați... (că) nu crește și rămîne ~ ori ghibos (MAR.); ~ul era mio la statură, dară ajuns la cap (SB.); Am un ~ cref, Mititel ca un ou, Dar trage cît un bou (GOR.), ghicitoare despre „cîntar” [comp. TERTELEAC și bg. tŭtračka].

○ **TITIRIG** *sm. Trans.* (PSC.) = **TITIREZ** ②.

***TITLU** (pl. -luri), ① **TITUL** (pl. -ule), ② **TITULUS**, ③ **TITULUS** (pl. -usuri) *sn.*, ④ *Trans.* **TITULĂ**, ⑤ **TITLĂ** (pl. -le) *sf.* ① Cele cîteva rînduri tipărite cu litere groase în fruntea unei cărți spre a arăta cuprinsul ei și numele autorului ¶ ② Rîndurile tipărite în fruntea unui capitol, spre a arăta cuprinsul lui ¶ ③ Subdiviziune a unui cod, a unei scrieri de jurisprudență: Codul civil este împărțit în cărți, titluri, capitole și articole ¶ ④ Cuvînt care arată demnitatea, rangul ce ocupă cineva în societate: suveranul unui regat poartă titlul de rege; Papa... le-au dat titlulul de se schema împărați ai Apusului (LET.); trimis-au Turcii un sol de al lor la Leși, la craiul Friderio, de i-au dat titlul de crăie (NEC.); banii în Taramuntenească... tot acel vechi titlul de ban își în (CANT.) ¶ ⑤ Calificațiune ce se dă unei persoane pentru relațiunile, pentru actele ei: titlul de prieten, de tată, de binefăcător ¶ ⑥ Profesiune pe care o poate exercita cineva numai în virtutea unui brevet, unei diplome: are titlul de inginer silvic ¶ ⑦ Act, document, hrisov, în care e stabilit un drept, o calitate a cuiva: titlul de nobleță; titlurile de proprietate ale casei ¶ ⑧ Titlu de rentă, acțiune prin care Statul se obligă să plătească o dobîndă, o rentă anuală purtătorului acestei acțiuni; titlu nominativ = **NOMINATIV** ① ②; titlu la purtător, titlu de rentă care nu poartă numele proprietarului, iar renta trebuie plătită ori-cui la prezentare ¶ ⑨ Dreptul de a cere, de a face ceva ¶ ⑩ Capacitate, serviciu, calitate care dau dreptul la ceva: are destule titluri la deputație ¶ ⑪ Proporția de aur și de argint curat ce conține o monedă, un obiect, etc., probă ¶ ⑫ Greutatea unei substanțe chimice conținute în fie-care centimetru cub dintr'o licoare cu ajutorul căreia se pot analiza unele lichide [cuvînt cîrturăresc din lat. titulus; comp. și vsl. titlo, titla, pol. tytuł].

***TITOR** = **CRITOR**.

***TITRAT** *adj.* ① *sm.* Care posedă un titlu, o calificațiune onorabilă, un grad de nobleță, etc. ¶ ② **NETITRAT**.

TIT- + TITUL = TITUL.

TITULAR *adj. și sm.* Cel ce în mod regulat și legal e investit cu o demnitate sau înscărunat cu o slujbă [fr.].

TITULATURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Titlul care precede numele unei persoane, conform demnității sale; sau rangului ce ocupă în societate: titulatura de Domn, de Alteță; titulatura de ohr se da, în epoca fanariotă, numai boierilor celor mari și Mitropolitului [germ. Titulatur].

+ TITULUȘ = TITUL.

TITVĂ = TIGVĂ.

TIU! sau **TIUCU!** (**TIUGU!**) *interj.* Strigăt cu care se cheamă găinile: Tiucu! tiucu! puia de rață, Vină la bădă! 'n brațe (sez.) [onom.].

○ **TIUHOI, TIU? = TIOHAI.**

○ **TIULEIU = TULEIU.**

○ **TIUTIUN = TUȚUN.**

TIV (*pl.-vuri*) *sn.* Îndoitoră făcută de-a lungul marginii unei țesături, la minceile sau poalele unei rufe, etc. și prinsă prin cusătură, refec

(4935): a face un

~ lat. îngrust [ti vi].

○ **TIVA** *adv. Mold.*

= FUGA? : am țiguit

odată cu țărna 'n oap și

~ la mama acasă (CRG.);

l-a luat de picioare și ~ cu el pe scări de-i sună oapul ca

o tărăntuță (S.-ALD.); mai adesea în locuțunea ~, bă-

iete, șterge-o, pe ici ție drumul: iapa a scos trumșel

căpăstrul din cap și... ~, băiete... tocmai în pădure

(VAS.); își la coțelul între umere și biolul în mină și, ~,

băiete! (CRG.); nici n'a apucat a găti bine vorba și... ~,

băiete! (SEZ.).

TIVDĂ, TIVGĂ = TIGVĂ.

TIVEALĂ (*pl.-eli*) *sf.* = **TIVITURĂ** [ti vi].

TIVI (-veso) *vb. tr.* ① A coase îndoitoră făcută la marginea unei țesături, la minceile sau poalele unei rufe, etc. ② A forma un chenar, a marginii: țevore e sculptări de oțel țivesc poalele codrilor (VLAH.); linia ferată țiveste drept, ca un chenar regulat, marginea apei până la Turnu-Severin (VLAH.).

○ **TIVIG** *sbst. Băn.* Lemnul orizontal din coș de care e atârnat lanțul căldării; pe ~ se pune slănină de afumat.

○ **TIVILICHIE** *sf.* ① Pieptar fără mîneci purtat de țărance.

○ **TIVILICHIU** *adj.* Vioiu, bine dispus: la horă era flăcăul cel mai ~ dintre toți (LUNG.); se făcuse un flăcăuându frumos, de nu mai erau alții ca dînsul (SEZ.) [tc. teyekeli].

TIVIT *4. adj. p. TIVI* ¶ ① **NETIVIT.**

2. *sbst.* Faptul de a țivi.

TIVITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Faptul de a țivi și rezultatul acestei acțiuni; țiv: A trimis Vodă la Vodă să-l înceapă-o cusătură, Fără leac de ~ (GOR.), ghicitoare despre „carte” ¶ ③ Chenar: tulpinul din Rădăuți trase peste taraba sa o pînă gălbuiă cu ~ roșie (GRIG.).

TIXI = TICSII.

TIZ *sm., TIZĂ* (*pl.-ze*) *sf.* Persoana care poartă același nume de botez cu alta: Cozma țizul tău iaste de la Ierusalim (oos.) [vsl. t i z i].

***TIZANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Apă în care s'a fiert o substanță vegetală medicamentoasă și care se bea de bolnavi ca și un ceai, indulcindu-se cu apă sau miere: ~ de floare de telu ¶ ③ ~ (de șampanie), șampanie ceva mai dulce și mai puțin alcoolică decît șampania obișnuită [fr. t i s a n e].

TIZIC, TEZIC *sbst.* Bălegă uscată la soare cu care țărani fac foc: nu prea avem păduri și lemnele-s scumpe foc: ardem țizio și pale (GR.-N.); petrecoa serile de iarnă în tinda lăptăriei, la un foc de vreascuri și țizio (D.-ZAMF.).

TICHI = TACAI.

TILC (*pl.-enri*) *sn.* ① Explicațiunea înțelesului adînc al unui text (*în spec.* din Biblie, din Evanghelie) al unei pîlde, etc.: eu cunosc ~ul acestor pîlde obișnuite la Solți (VLAH.); ~ul evanghelilor; Evanghelie ou ~ ¶ ③ Pildă, povestire cu înțeles adînc: în-

leptul Solomon își cîntase copilul, învățîndu-l de mic, pe lîngă calea bisericii, multe alte pîlde și ~uri (R.-COO.); a vorbi în ~uri, a vorbi în pîlde, a întrebuița vorbe adînci, pline de înțeles: îi zice lumea moș de oînd era mic, pentru că vorbea în ~uri, și tot cu oamenii mai îi plăcea să stea (VLAH.); postorona de dascălul Simion Fosa... vorbește mai în ~uri decît alții (CRG.) ¶ ③ Glumă: tătuta... ce om deștept era! dar și sugubăț și bun de ~uri..., comedie mare! (GR.-N.); Ion Otocol era oșienovatic și bun de ~uri (FLOR.) [vsl. t l ū k ū].

+ TILCOVANIE *sf.* Interpretare, comentariu, exegeză [vsl. t l ū k o v a n i e].

TILCUI (-ness) *vb. tr.* ① A tîlmăci, a explica, a comenta, a interpreta: a lor păreare vîrîd să întărească... cursul istoriilor și lucrurile... într'alt chip le țilcuesc și le prefăc (CANT.); cuvintele cele de svat mai mult se țilcuesc spre bine decît spre rău (PRV.-LP.); el s'a mirat foarte că ce s'a fice aceste lucruri, că el nu le putea pricepe nici nu și le putea țilci (SB.); știa mai ales să țilcuescă de minune buchile bătrînești (GRIG.) ¶ ② A tîlmăci în altă limbă, a traduce: pe atunci mai marele zeilor se numea Saturn ori Cronos, ceea ce pe limba noastră se țilcuesc Timpul sau Vremea (ISP.) [vsl. t l ū k o v a t i].

TILCUIȚOR *adj. verb. TILCUI* și *sm.* Care țilcuesc, tîlmăcitor, comentator: ~ de vise.

TILHAR *sm.* ① Hoț de drumul mare, bandit: ~i sînt ofiții înarmați les înaintea oamenilor sau îi pîndesc la drumuri (LEG.-CAR.); acela ce va primi în casa lui ~i de drum, pre acela ce a un țilhariu să-l certe cu moarte (PRV.-MB.); o sută de ~i nu pot despuia pe un sărac gol (ZNN.); nu-i bine ca mama să sîrute pe copii pe palmă, oă se face ~ (IMAR.) ¶ ② Hoț: pe ~ul de casă nu-l poți prinde (ZNN.) ¶ ③ F. Ștrengar: Strigă popa din altar Cătră singă că-i ~; Preoteasa de pe vatră Jură că sluga-i dereaptă (NK.-BRB.) ¶ ④ **IARBA-TILHARULUI = ORBALT** [ung. tolva j].

TILHĂREA *sf.* ① Plantă cu flori galbene, adesea roșietice pe din afară, dispuse într'o paniculă la virful tulpinii; numită și „creastășă” sau „susaiu” (*Lactuca sagittata*) ¶ ② = **SUSAU** ¶ ③ = **SUSAU-PĂDURET** ¶ ④ = **SALATA-ȚEPURELUI** [til har].

TILHĂRESC *adj.* ① De țilhar; hoțesc: c'o mișcare pripită, țilhărească, își țurți pălăria și o băgă în sin (VLAH.) ¶ ② Criminal: trimisese Duca-Vodă pe Dumitracu Buhus să omoare pre... Bogdan hatmanul; ce Buhus... n'au vrut să facă acel lucru ~ (NEC.).

TILHĂREȘTE *adv.* Ca un țilhar, cum procedează țilharii, hoțeste: lucrurile s'au petrecut repede, aproape ~ (VLAH.).

TILHĂRET, + TILHĂRIȚ (*pl.-turi*) *sn. col. TILHAR.* Multime de țilhari, toți țilharii: țara atunci era strîcătă rău de Tătari și de Moscaili de țilhărit (NEC.).

TILHĂRI (-ăresc) *vb. intr.* A umbla jefuind la drumul mare ca un țilhar: cînd vor fi niște soții multe de vor ținea drumul de vor țilhari sau vor țura, atunci pre acela pre toți să-i spînzure (PRV.-MB.); scoase toate avuțiile ce adunase de cînd țilhărea și le făcu douăsprezece părți deopotrivă (ISP.).

TILHĂRIE *sf.* Meserie, faptă de țilhar; jaf ca la drumul mare: vînzîndu-se într'o nevoie așa de mare a scotit să învețe țilhăria, oă poate i-a merge cu aceasta mai bine (SB.).

TILHĂRIME *sf. col. TILHAR.* Multime de țilhari, toți țilharii: în puțină vreme toată țara... de ~a tărască au curățit-o, pre unii prinzîndu-l, pre alții omorîndu-l (CANT.).

TILHĂRIȚ *sbst.* ① + **TILHĂRET** ¶ ② Meserie de țilhar: eu v'aș stătu ca să nu cercăm răbdarea lui Dumnezeu pînă în sfîrșit, ci să ne lăsăm de ~ (SS.).

TILHĂRIȚĂ (*pl.-țe*), **TILHĂROAICĂ** (*pl.-oe*) *sf.* ① Femeie ce exercită meseria de țilhar: apoi și femeii atîtea țilhărite unde era? (M.-COST.) ¶ ② F. Ștrengărită: această învățată țilhăroaică se asconse într'un colț de mare, cine știe, la care capăt de lume (MERA).

TILHĂROIU *sm. augm. TILHAR.* Nu-i vrednic un ~ oă tine să-mi spure armele umuritoare (SD.-DEL.).

+ TILHUI (-nesc) *vb. intr.* = **TILHĂRI**: oînd vor fi niște soții multe de vor ținea drumul de vor țilhui sau vor țura, pre toți să-i spînzure (PRV.-LP.); n'au mai mers la oaste, ce au rămas țilhuind prin țară pe la prisecile oamenilor (M.-COST.) [ung. tolva j o l n i].

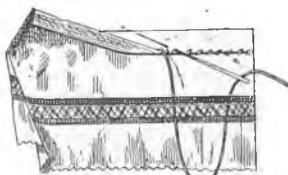

Fig. 4935. Tiv.

† **TILHUSAG** (pl.-aguri) *sn. Mold.* Tilhărie [ung. *tolvaj* ság].

TILMACIU... = **TALMACIU**...

† **TILNI**... = **INTILNI**...

TILV (pl.-vuri) *sn.* Un fel de țevă, făcută adesea dintr-o specie de țigvă, cu care se trage afară vinul dintr-o butie (*Bân. „trăguli”*) (4936): cei mai mototoli au rămas la gura canalei, pe la vrâni, cu ~ul în gură (LUMC.).

Fig. 4936. Tilv.

○ **TILVĂ** (pl.-ve) *sf. Bân. (LUMC.)* Munte cu coama lungăreată.

† **TIMBAR** (pl.-are) *sn. Bucov.* ① ① † Veșmint, haină: împărțiri veșmintele mele lorași și pre timbarul meu aruncă sorți (COR.) ② Manta căptușită cu blană: ea îmbrăcămintea de iarnă pe deasupra se poartă niște blane mari, scumpe, numite ~e, acoperite ou fețe scumpe (VOR.) [comp. gr.-biz. *ταμπάριον*].

TIMP *adj.* ① Cu virful tocit: sabia aceasta... au ~ă ostură băbească și numai de covăți răzătoare iaste? (CANT.); sinăluul este un cuișt gros, ~, nu mult încovalat, eu două minere (PAMF.) ② ② Timpit, idiot: femeia îngreunată să nu mănânce Duminica fructe păstăioase, căci copilul se face bolind și ~ la minte (GOR.); eu mă credeam atunci ~, cu capul bun de bătut sarampoli (GN.); Trăsnea era înaintat în vîrstă, bucher de frunte și ~ în felul său (CRG.) [vsl. *t a p ū*].

† **TIMPANA** = **TIMPINĂ**.

TIMPEALĂ (pl.-ali), **TIMPENIE** *sf.* Starea celui timp la minte, celui lipsit de inteligență din naștere, idioție, stupiditate, neghiobie: băutura de prisos odorogeste mințile Rumânului și-l aduce timpeală la căpătîină (MIF.); turbare de cap și frîntură de limbă ca la acești netrețioși dascăli nu s'a mai dat a vedea: cumplit meșteșug de timpenie, Doamne fereste! (CRG.).

TIMPI (-pesc) 1. *vb. tr.* ① A face timp, a toci virful ② A ciunti: singure numai aceste două neamuri au timpit nasul acelor vrăjmași (CANT.) ③ ③ A toci mintea, a face idiot, stupid: cu bănturi otrăvitoare... îi timpeso mintea, îi amorțeso simțirile, pină-l reduce în stare de dobitocie (I.-GH.); *abs.*: să nu mai bea atîta bere, că berea multă timpește (CAR.).

2. *vb. refl.* ① ③ A se toci: toate săgețile viclesugului se timpiseră în inima de piatră a ciocoaiului (FIL.) ② A deveni timpit, a-și toci mintea.

† **TIMPINA**... = **INTIMPINA**...

TIMPINĂ (pl.-ne), **TIMPANĂ** (pl. timpene, timpene) *sf.* ① Tobă: să te petrecem ou veselie, și cu cînteco, ou glas de timpene și ou glas de ceteră (PAL.); slujitorii dăteră în timpine și în surle și în toată împărția se ținu veselie mare o săptămîină întreagă (ISF.) [vsl. *t a p a n ū* (> bg. *t a p a n ū* < gr. *τὸ μπάνον*)].

TIMPIT *adj.* ① *p.* **TIMPI** ② ③ Cu mintea tocită, indobitocit, idiot, stupid, nătînge: se uită o'o privire ~ă la apa lîmpea din Rîul-Tîrgului (OLVR.).

TIMPITOR *adj. verb. TIMPI.* Care timpește (mintea): la vîrstă de 11 ani, copilul a învățat... sintaxa și cu toate chichilele ei abstracte, anoste și timpitoare pentru o minte neformată (VLAH.).

† **TIMPLA**... = **INTIMPLA**...

TIMPLĂ (pl.-ple) *sf.* ① Fie-care din părțile laterale ale capului cuprinse între ureche, ochi și frunte: Cit de clare mi se ~șiră toate din trecut, în minte, cînd de-a crucii muche rece mi lipse timpla fierbinte (VLAH.); te-a freca la timple ou oțet de trandafir, cînd te-a dures capul (ALECS.); timpla stingă de să va clăti, într-o veselie vei petrece (GAST.) [lat. vulg. *t ē m p l a* = clas. *t ē m p o r a*, pl. din. *t ē m p u s*].

TIMPLĂ (pl.-ple) *sf.* ① = **ICONOSTAS** ② [gr. *εἰκονοστάς* < lat. *t ē m p l u m*, influențat în fonetism de *t i m p l ă*].

TIMPLAR *sm.* ① Meșteșugar ce face lucrări de lemn pentru casă, precum uși, ferestre, mobile, etc. (4937): ~ de bînale, de mobile (*Mold. „stoler”, Trans. „măsar”*) [din sensul primitiv de „meșter de timp le de biserică”].

† **TIMPLARE** = **INTIMPLARE**.

TIMPLĂRIE *sf.* ① ① Meseria de timp lar (*Mold. „stolerie”*): ~ de bînale, de mobile ② Atelierul timplarului ③ Obiecte lucrate de timplar.

ȚINĂR (pl. tineri) 1. *adj.* ① Care nu e înaintat în vîrstă (BĂTRÎN): la greșelele ce se ceartă ou bani, se ceartă tocmă și cel bătrîn ca și cel ~ (PRV.-LP.): se crede ~ cel ce moare ~, pe ceea

lume va trăi ~, iar cel ce moare bătrîn, pe ceea lume va trăi oa om bătrîn (GOR.); val de asea ostate unde este Domnul ~! (M.-COST.) ② ② Despre o plantă crescută de puțină vreme: un pom ~ ③ Care arată tinerețea: un obraz ~ ④ De ~(ă), de cînd era tinăr(ă): s'a înșurat de ~; Bătă-te crucea de Neamț, De ~ m'ai pus în lanț, De ~, fără mustață, Îmi țipași tu pusca 'n brațe (K.-BRS.); ⑤: sculatul de dimineață și înșuratul de ~ nu strică niciodată (ZMN.).

Fig. 4937. Timplar.

2. *sm.*, **ȚINĂRĂ** (pl. tinere) *sf.* Om tinăr, femeie tinără [lat. *t ē n ē r u m*].

† **ȚIND** *adv.* *Țind... tind... cînd... cînd... aci... aci...* Grecii, oa nn om cînd trage de moarte, ~ leșinînd, ~ iarăși mai răsuflînd... au năvălit în Latini (CANT.); cruce lăste aceea, cîndu-și pune mîna ~ într'un umăr, ~ într'alt, ~ în frunte, ~ în pleoap (VARL.) [lat. vulg. *t a n d o*, corelativul lui *q u a n d o*, format după modelul altor corelative, ca: *t a m - q u a m*, *t a n t u s - q u a n t u s*, *t a l i s - q u a l i s*, etc.].

ȚINDALĂ (pl.-le) *sf.* ② ② Om de nimic, fleac, secătură, care nu e bun de nici o treabă, în care nu poți avea nici o încredere: amn avea bărbat, nu ~, ea Nucă Brusture (RET.); apoi doară e voină, nu ~ (RET.); tu ai zis o'ai prăpădit pe tîndalele acestea de copii (RET.) ③ ③ Tip ce apare în povești, alături de Păcală, cu care adesea e confundat (PĂCALĂ) (comp. **ȚINDĂLI**).

ȚINDĂLI (-ăleso) *vb. intr.* ② *Trans.* A-și pierde vremea umblînd de colo pină colo fără nici o treabă; a lucra fără spor, a migăli: mergînd Sărăoia așa tîndăliînd, dă cu ochii de un om mergînd pe timp ou doi cîni (RET.); și cioplea și mocosea și tîndălea, să treacă ziua (RET.) [comp. germ. *t a n d e l n*].

○ **ȚINDĂLITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ② *Trans.* Faptul de a tîndăli: după atîta ~, oamenii i-au pus numele de Popa Tanda (SLV.).

ȚINGĂ *sf. Mold.* Mîhnire adîncă, jale, amărăciune [vsl. *t a g a*].

ȚINGUI (-nec, -nîn) 1. *vb. tr.* A plînge de mila cuiva, a compătîni, a jeli: îi țingula tot țîrui pe bleșii oameni (GRIG.); ținguește-mă, doamna mea și nu mă osîdi (NEGR.).

2. *vb. refl.* ① A se jeli, a-și plînge soartea amară: Începu cu jale petrea să-și plîngă, Să se ținguească, mințile să-și frîngă (PANN); se țingui el, se jeli, plînsu ou amar că pierduse pe Siminoc (ISF.); fata de împărat începu a se țingui de răsuna întreg ostrovul șerpilor (MERA) ② ② A se plînge cuiva (de cineva sau de ceva): se țingula la toată lumea de beleaua ce-i venea pe cap (D.-ZAMF.); toți oamenii locului se țingulau de răutatea și de frica balaurului (ISF.).

3. *vb. intr.* A jeli, a se plînge: a pornit cu ele, țîngulînd mai mult oa o femeie decît ca un călugăr (OLVR.) [vsl. *t a g o v a t i*].

ȚINGUIĂLĂ (pl.-leli) *sf.* Faptul de a (se) țîngui: mărturisim și, nu fără puțină ~, ne extremurăm de mare și de neputat greulînța carea asupră-ne vine (CANT.).

ȚINGUIOS *adj.* Jalic, foarte trist, țînguitor: uneori o pasăre de noapte... își la sborul, scoțînd un țîp sfîșietor și ~ (COOS.); Țînguiosul buciun sună, L-asculțăm cu-atîta drag (EMIN.) [tîngui].

ȚINGUIRE *sf.* Faptul de a (se) țîngui, plîngere; jale: în glasul ei era o ~ și o dojană dulce (VLAH.); astă slăbiciune nu era numai o năzărire a minții lui, ci o ~ a întregului său trup (BR.-VN.).

ȚINGUITOR *adj. verb. ȚINGUI.* Care (se) țînguește; jalic: din cînd în cînd mi se pare că aud glasuri țînguitoare, bocîndu-se pe valuri (VLAH.); a doua zi de dimineață mă trezește același glas ~ al cîineului (BR.-VN.); Cîntări

TIL-
TÎN

tinguitoare prin zidurile reei Cersi-vor pentru mine repa-
sul de veci (EMIN.).

TINJALĂ (pl.-jeli, -jela) sf. ① Un fel de proțap
suplimentar, cu un jug
la capăt, care se leagă
de proțap cu ajutorul
cîrcelei, cînd, în loc de
doi boi, se înjugă la car
patru boi (4938):
Dragă, hai de mă sărută,
Că-ți dau boii de la rudă,
Pulcă, hai și-a doua oară,
Că-ți dau și cei din ~
(K.-BRS.); Mîndra malchii se
ogîlnă și gunoai pînă 'n
grîndă, Pune boii la ~ și
soacote gunoai-afară (R.-COO.);
F (P) Cînd o face plopu mare și tinjala violele (ZNN.),
niciodată ① ② Un fel de lemn gros, prins de jug, ce
servește la trîrlul greutăților ce nu se pot pune
în car sau pe sanie (sez.); la ~ se prind boii cînd au
să soată, de pe muchi de dealuri și de prin prăpăstii, trun-
chiurile groase de brad sau de fag (PAC.); (P) a se lăsa
pe ~, a lucra alene, fără a se grăbi; a amîna lu-
crul; a lăsa greul pe alții: cată de nu te lăsa pe ~, pune
mîna pe alîstat mai repede și vin' acasă (CRG.); crede-mă, un-
chiule, nu te grăbi ou înșuratul, lasă-te pe ~ (ALECS.) [VSI.
*težalo].

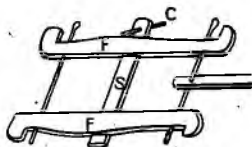

Fig. 4938. Tinjală.
F.F. Fălcele, sofeze, lopățele.
— S. Spetează, stinghie, jigla,
lopățică, bulfeu. — C. Ciuiul
lopățelei.

TINJELAR (pl.-are) sn. ① Tinjală, iden-
tică ca formă
cu proțapul,
care se între-
buințează la
arat, cînd, în
loc de doi boi,
se înjugă la
plugpatruboi
(PAMF. (R.-COO.)) (4939).

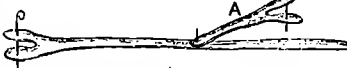

Fig. 4939. Tinjelar. — A. Tinjeluță.

TINJELUȚĂ (pl.-te) sf. ① Partea tinjelarului,
corespunzătoare japei proțapului, de care se
prinde jugul boilor de la roate (PAMF.) (4940) precedentă [tinjală].

TINJI (-jesc) vb. intr. ① † A se mîhni, a se în-
trista adînc, a fi amărit ② † A cîrți, a mur-
mura: pre vreme de mare foamete tinjînd săborul... sfîntul
tot îi dojenea pentru mica credință (OOS.) ③ A lin-
cezi, a fi într-o stare de slăbiciune fizică sau mor-
ală; a fi bolnăvicios: Albu împărțit avea doi copii, pe
Mugur Voevod, care era cam schilod și tot tinjnea de mic...
(CAR.); unul din tovarăși se plînsese că nu știe ce au oile de
tînjese de azi dimineață, pasă-mi-te dase boala în ele (ISP.);
șopîrile, gonite din colicșururile lor de năvala apei, tinjesc
pe lîngă drum (VLAH.); — despre lucruri: începuse a-i tinji
trebile împărăției, începuse adevă a da îndărăt (ISP.) ④
⑤ A nu-i merge bine (unei plante), a se ofili,
a se veșteji: Trandafirul rău tinjește, Dacă-l smulgi de
unde crește (K.-BRS.); sora-soarelui... se uită drept la soare
pe oit timp el e pe orizon; îndată însă ce apune..., floarea
tinjește, se pleacă în jos (NEGR.); frunza tinjea, se îngălbenea
(GRL.) ⑥ A se topi de dorul cuiva, a duce do-
rul unui lucru: Tinjim de dorul altor locuri, Ca niste pă-
sări călătoare (VLAH.); eu unul știu că n'as mai tinji după
secături ca acele care fură mințile boierilor (ALECS.) [VSI.
tažitil].

TINJITOR adj. verb. **TINJI**. Care tinjește,
care încezește; galeș: Vezi-l ~, cum doarme 'n frumu-
șea îngrășată (VLAH.); nu mai știu ce fac, cînd mă uit la
ochii tăi cei frumoși și ~i (ISP.); slobode niste sonuri tin-
jitoare și regulate ca muzica din Califul de Bagdat (NEGR.).

① **TINT...** — **TONT...**

① **TINTĂI** (-ăse) vb. refl. **Trans.** A se zăpăci, a se
ameți de băutură (PAC.); a bău puțin vinars și s'a tin-
tăit de cap (VIC) [tintit]

① **TIRBAN** (pl.-ane) sn. **Băn.** = **BĂRDĂHAN**: la
casele din vechime... în loc de... stoliță era... piele de pe ~ul
de bou... prin care străbătea vederea în chilii (UUS.) [srb.
tr b a „pintee”].

① **TIRBĂNOȘ** adj. **Băn.** Burduhos, pîntecos [tir-
ba n].

TIRBOC, TIRBOG, TĂRĂBUC, TĂRĂBUȘ sbst. ①
Un fel de sac de pescuit, ce seamănă cu cîrlionțul
și cu hălăul, cu care se prinde pește mărunt (4941)

4940): voese să plece cu tirbocul la rîu să prindă pește
(GOR.) [srb. tr b o k, tr b u k].

① **TIRCAV** adj. ① Chel pe
alocuri; gol, cîmpăvîit, lip-
sit de arbori pe ici pe colo: de
se va smulge cuiva capul din față,
este ~ (BIL.); pădure ~ă (R.-COO.)
② **Olten.** Chircit, mărunt,
nerăsărit (CIAUS.) [rut. ty r
k a v y j].

① **TIRCAVI** (-ăvesc) vb. refl.
Olten. (CIAUS.) A se
micșora, a se piperici
mîri, a se chirici
[tirca v].

TIRCOL (pl.

-oale) sn. Umblare
de jur împrejur, ocol, numai în loc. a da ~ (sau
tircioale, a) a umbla de jur împrejur: am dat tircioale
în jurul casei, pînă cînd am văzut ieșind din curte o
țărăncă (OLVR.); după ce a dat oțeva tircioale în fața com-
paniei, a venit iar la mine (CAR.); b) a umbla, a se
învîrți pe lîngă cineva, făcîndu-i ochi dulci, cău-
tînd să-i câștige simpatia: juca bine și da tircioale fe-
telor cu zestre mare (VLAH.); fiul împăratului îi da ~ (fetei)
și se tot minuna de frumusețea și de gingășia ei (ISP.) [bg.
t r ū k a l o, influențat de tircolii].

TIRCOLI (-oale) vb. intr. A da tircioale, a um-
bla, a se învîrți de jur împrejur: așteptau tremurînd,
bombănînd, tircolînd... să arunce nenorocitul stîr în ograda
vrăjmașei (OLVR.) [bg. t ū r k o l j a v a m ū].

TIRFA (pl.-te) sf. Femeie stricată, depravată,
ce-și vinde trupul [comp. și **TEARFA**].

TIRG (pl.-guri) sn. ① Loc public unde se
vind și se cumpără cele trebuincioase pentru hrană
și altele, piață: femeia cînd pleacă ou marla la ~, pune
apă în ciur și zice: „cum nu stă apa 'n ciur, așa să nu stea
marla mea!” (GOR.); **Tirgul-Moșilor**, mare bîlcu ce se
ține la București în fie-care an, în luna Maiu;
Tirgul-Oucului, mahala în Iași, unde era locul de
tirg odinioară; de aci ② F: două mîri și o gîscă
fac Tirgul-Oucului, aluzie răutăcioasă la gâlăgia ce se
face cînd se string femeile la sfat; — **PĂDURE**, locul
unde-și aduc oamenii vitele de vînzare (4941):

Fig. 4941. Tirg de bivoli in Ardeal (după Sigerus).

s'au suit prin ~ul boilor și au ieșit în cîmp (MUST.); un
om mergea la ~... ou doi boi, ou să-i vînză (RET.); Mă
dusei Mierourea 'n ~, Să văz boii cum se vînd, Vaoila cum
se plătește, Mîndrele cum se iubesc (K.-BRS.) ② Multimea
de vînzători și de cumpărători dintr'un tirg: ~ul
era foarte înșulețit ③ Invoială din preț, cumpără-
toare, vînzare; a se ajunge ou ~ul, a găti (sau a
stîrși) ~ul, a cădea la invoială, a se învoi din preț:
se vede că nu s'au ajuns ou ~ul (ALECS.); În sfîrșit, gătîră
~ul, El ocoje pe leonă-a dat (SPER.); — **RUPE** ① ②,
VORBA ③ ④ Tocmeală, tirguială: ~ul n'are supărare
sau ~ul minie n'are, se zice cînd cumpărătorul și
vînzătorul nu se învoiesc cu prețul ⑤ ⑥ Zi în care se
ține tirgul: era tocmai Lunea, într-o zi de ~ (CRG.); azi
e ~ ⑦ ⑧ Orașel ⑨ ⑩ † Oraș: luînd caftan de

domnie, au mers în ~ în Galați și s'au strins toată boala rimele la dînsul (NEC.) [vsl. tr ū g ū].

† **TÎRGAR** sm. ① ② Zaraf: tirgarilor risipi banii și scindurile răsturnă (COR.) ③ **Trans.** Om ce vine la tirg să-și facă cumpărăturile: ~ii vor fi îndărăpt tare, că nu văzuî suflet de om afară de domnia-ta (RET.) [vsl. tr ū g a r i].

TÎRGOVEAȚĂ (pl.-ete) sf. Locuitorie dintr'un orașel, dintr'un tirg: tirgovețele și-au pus pălăriile cele mai mari și rochia de mătase (ARG.) [tirgoveț].

TÎRGOVEȚ, ○ **TÎRGOVĂȚ** 1. sm. Locuitor dintr'un orașel, dintr'un tirg; orașan: trec tirgoveți cari au păstrat vechiul port orașenesc (ARG.); educațiunea și înstrucțiunea agriculturii este mai necăută de dect a tirgovețului (I.-GH.).

2. adj. Mold. Orașenesc, de oraș: Un șoric de ia țară pre altul tirgovăț, Ca pe-un vecin prieten, îl chiamă la ospăț (DON.) [vsl. tr ū g o v i c i].

○ **TÎRGOVEȚI** (-eșce) vb. refl. Olten. A se face tirgoveți, a se îmbrăca, a se purta, etc. ca cei de la oraș.

TÎRGUI (-uesc) 1. vb. tr. A cumpăra (din tirg): moșneagul se duce la tirg, tirguese el ce are de tirguit și... vine acasă (COR.); că să nu-ți plece mușterul din prăvălie, pînă nu va tirgui, bate în prag... o potcoavă d'andaratele (COR.).

2. vb. refl. ○ A se tocmi ① ② ③ A se învoi din preț [vsl. tr ū g o v a t i].

TÎRGUALĂ (pl.-teli) sf. ① Faptul de a tirgui ② Faptul de a se tirgui, tocmeală: tirguală pentru trăsura pînă la Constanța începe (ARG.) ③ pl. Cumpărături, lucruri cumpărate în tirg sau pe la prăvălii: își făcuse toate tirguelile și le trimisese înainte la han, ou vizitului (VLAH.).

TÎRGUITOR sm. Cel ce tirguese, cumpărător [tirgui].

TÎRGULEȚ (pl.-eșce), **TÎRGUȘOR** (pl.-șoare) sm. dim. TÎRG ○ ② ③ Na-ți, măicuță, trei parale și te du prin tirgșoare (MAR.); un tirgușor mic, dar curat, vesel, ou oase albe, vărute, gătite ca de sărbătoare (GM.).

TÎRHAT — **TARHAT**.

TÎRI (tirso), ○ **TÎRIȚ** (-rtin) 1. vb. tr. ① A trage după sine pe cineva sau ceva în așa fel încît să se frece de pămînt: Capul Grecului tăia, Apoi trupu-i tiria... și sub pod îl arunca (ALECS.-P.); omul... a legat mreana peste mijloc și-a tiriat-o pînă ce-a dat-o în apă (VAS.); (sfintele icoane) le tiria pre mijlocul tirgului și le călea, arzîndu-le și scripîndu-le (PRV.-MB.); cîrstește căruța și-o tirăste cum poate pînă 'n poiană (COR.); li se părea că împărăteasa umblă tirind după sine rochia cea de mătase (ISP.) ② A trage cu sila, cu anevoie, pe cineva după sine: armașul și căpitanul de lefeșii începură a-l tîri (NEGR.); două tinere elegante mergeau înaintea mea, tirind de mină un bățel (I.-GH.) ③ A mișca cu anevoie un lucru dintr'un loc: abia-și tiria picioarele de beteag ce părea (ALX.) ④ ⑤ A-și ~ zilele, a duce o viață grea, plină de necazuri: mai bine să-și lege o piatră de moară de gît... dect să-și tirasoz zilele încărcate de așa păcate (DLVR.).

2. vb. refl. ① A înainta atîngînd pămîntul cu pîntecele (vorb. de animale): s'ar mulțami să sară oa o broască, să se tirie ca o șopîrlă (DLVR.); bălaurii n'au picioare pe care ar putea îmbla, ei ei san se tiriese saușboară (SB.); — despre oameni: se uita acum nemîșcat și cu ochii holbați cum Petrea Dascălul se tiria încet, încet în vizuină (GM.); *mai adesea* a se ~ pe brînci, a înainta, mișcîndu-și corpul răzîmat pe mîini și pe picioare: se tirăste pe brînci, tirîndu-și răsuflarea (BR.-VN.); ② F: de aceea vedem atîți lingusitori ce se tirie pe brînci, pentru ca să ajungă la culmea onoarelor (ALECS.) ③ A înainta cu greu, abia mișcîndu-și picioarele: Castor se tirăste ou greutate după mine pînă la maldanul de peste drum (BR.-VN.); *iată-ne...* tirîți de opt cai ce aveau multă greutate să se tirasoz singuri (ALX.); *vorb.* de oameni răniți sau bolnavi: mi-a ajutat Mărioara să mă tirasoz pînă la fereastră pe oare a deschis-o (BR.-VN.); eu mă tiraiam cum puteam pînă la fîntînă în dosul stînei (COR.) ④ A atîrîna pînă jos, a atînge pămîntul: se vede vînt din zarea muntelui ca niște dihanii bizare, cu aripi lungi și albe ce se tiriau pe jos (VLAH.) ⑤ ⑥ A umbla prin locuri unde omul se murdărește ca și cînd s'ar tîri pe pămînt (comp. Eu mă tirui prin noroaie, ea plutește 'n cer albastru (VLAH.)): cred că judecata are să-mi găsească dreptate, deși nu m'am tîrit prin judecăți de cînd sînt (COR.) ⑦

⑧ A nu fi așezat, rînduit, păstrat la locul cuvenit: cînd are cineva birții de valoare așa de mare, nu le lasă să se tirie astfel de ocol pînă colo (CAR.).

3. vb. intr. A atîrîna pînă la pămînt, a atînge pămîntul: împinsă pe bietul Mirocea, descult, fără căciulă, numai în cămașă și cu brîul tirînd, pînă la fereastră și-l îmbrînciră jos (ODOB.); veni acolea un omuț numai oft un prunc, cu o barbă lungă de tiria după ei de lungă ce era (RET.) [vsl. tr ê t i].

TÎRIE-BRIU sm. F Individ ce caută cearia cu luminarea (lăsînd înadins să-i tirie briul pe jos, ca să-l calce cineva și să aibă pricină de a-i cere socoteală): nu ți-e rușine obrazului să te porți ou Adela ou un ~ (ALECS.).

○ **TÎRIȘ** adv. Mold. Tirîș, tirînd după sine: și s'a luat bățetul, ou palușul ~, și s'a pornit înainte (VAS.); de-a ~ul loc. adv. Tirîndu-se: de sus se prăvăleau de-a ~ul pînă în șant potol bălani, ou ochii lucitori (SAD.) [t i r i i].

○ **TÎRIȚOR** — **TÎRIȚOR**.

TÎRIȘ 1. adv. ① Tirînd pe jos, tirînd după sine: îl luă de piept și cu el ~, se duse la curtea boierului (ISP.); îl înhăță de chică și-l duse ~ pînă în curte (D.-ZAMF.) ② Tirîndu-se pe jos, abia mișcînd picioarele de oboșeală, de slăbiciune, etc.: mergi ~ prin întinerie ca vr'o zece pași, pînă dai sub o boltă înaltă (VLAH.); cînd d'odată s'arată... vulpea cu coada ~, ca într'un fulger el la pușca la câtare și trage (ODOB.); cam pe înserate, ne luăm ~ ou moș Bodringă cu tot, și ne băgăm într'o cinstită crîsmă, la fata vornicului de la Rădășeni (COR.) ③ **TÎRIȘ-GRĂ-PIȘ**, tirînd(u-se) cu anevoie; cu chiu, cu vai, cu mare greu: el luară pe bietul Cărașuș de subțioară și-l duseră tirîș-grăpiș în saonasiu (FIL.); Tirîș-grăpiș bietul moș Sări afară din coș (PANN); atîtea organe care funcționează și întrețin tirîș-grăpiș eghimoniconul nostru de Stat civilizat în Orient (VLAH.).

2. (pl.-turi) sm. Buștean adus tirîș cu tinjala sau sarcină de lemne, de nuiele, de paie, etc., legate cu o funie și duse tirîș după sine: du-te, frate, pînă 'n pădure să aduci un de lemne ou măgărița asta (R.-COD.); ~urile de paie... se îngrămădeau mai îneco, porcoale, porcoale (S.-ALD.) [t i r i].

TÎRIȚOR, ○ **TÎRIȚOR** 1. adj. verb. Tirîș. ① Care se tirăste: lighiole tiritoare și săltătoare ale pă-

Fig. 4942. Tulipă tiritoare.

durii s'au asouns (ARG.); Am un șarpe tiritor, Pe lume-l stăpînit (COR.); *ghicitoare despre „drum”*: plantă, tulipă tiritoare, care e întinsă pe pămînt (4942) ② ③ Care se înjosește peste măsură față de cei mari, lingusîndu-i, spre a-și ajunge scopurile.

2. **TÎRIȚOARE**

sf. ① = **REP-TIL** ② Unealtă specială de care se servește pescarii pentru a scoate cega din gropi; numită și „trandadaie” (4943).

TÎRIȚURĂ

(pl.-turi) sf. ① Faptul de a tîri ② ③ Femeie josnică, depravată, desfrînată.

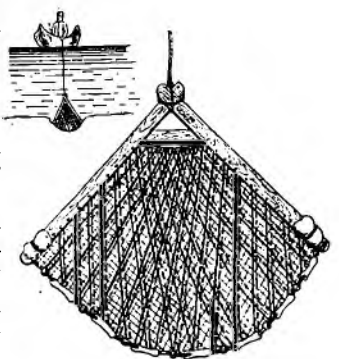

Fig. 4943. Tiritoare.

TIRLĂ (pl.-le) *sf.* Locul neîmprejmuit și neacoperit unde se odihnesc oile; *pr. ext.* stîna cu toată preajma ei: Doamnă, s'aude trișoa de la ~ (VLAH.); a venit de la ~ plină la lăptărie, ea să mă caute (D.-ZAMF.); el îi apăra de oîlnii de la ~ (BR.-VN.); Ungurean cu două oi, Mută-ți tirlă lingă noi (ZNM.) [bg. tŭrlo, srb. trlo, rus. tyrlo].

TIRLAȘ *sm.* Stăpînul unei tirlă de oi: ~ul tăia un butuc de salcie (S.-ALD.).

TIRLI (-lesc) *vb. intr.* A-și așeza tirlă într'un loc: a fost una Bucur, cioban burles, el și-a făcut o ~ de oi în mijlocul cîmpului, și după aia... a făcut o bisecolată (GR.-N.).

TIRLIȚI, ț TERLIȚI, ○ STIRLIȚI *sm. pl.* ① ② Pantofi garnisiți pe dinăuntru cu postav, peste cari se puneau papucii (ca să-i apere de praf): un bolerinas de provincie... cu tirlici și imale roșii în picioare (FIL.) ③ Pantofi de casă, fără tocuri, făcuți din postav; se întrebuințează pe alocuri și la încălțatul mortului: începură a scoate din lada babei valuri de plază, a-și da ghiont una altele și a vorbi despre stirlici, tolag, nășalie... (CRG.) [tc. terlik].

TIRLIE *sf.* Sanie mică: ne trebuia o ~ și am tăbărit pe ei să ne facă una (BR.-VN.).

TIRLIȘTE *sf.* Locul unde a fost odată o tirlă: cinepa se samănă la noi în siliste, în gunoiste, ~ (DON.) [bg. tŭrliște].

TIRLIȚĂ, TIRLUTĂ (pl.-te) *sf. dim.*

TIRLA

TIRN (pl.-nuri) *sn.* ① Mătură de mărăcinii sau de nuiiele de mesteacăn (4944): ne oprim puțin să aspirăm plină 'n adîno praful sănătos, ridicat spre firmament de ~ul municipal (CAR.) ② Grapă de mărăcinii [vsl. tr ū n ū].

○ **TIRNĂ** (pl.-ne) *sf. Olten. Trans.* ① Coșarcă, coș de nuiiele împletite, mai mare la gură decît la fund și cu două toarte; servește la cules, la încărcatul în car al porumbilor de pe cîmp, al dovlecilor, strugurilor, etc. (4945): popa Marin... ne la 'n fle-ce an tîrna de porumb și pulca de găină (GR.-N.) ② Stup de albine făcut din nuiiele împletite, coșniță ③ *Olten.* Un fel de botniță de sîrmă ce se pune boilor la gură, spre a-i împiedeca de a smulge din bucate [bg. tr ū v n a, srb. tr n k a].

TIRNĂCOP (pl.-oape) *sn.* Unealtă de fier, cu coadă de lemn, care servește la săpat, la sfărîmarea pietrelor și pămîntului virtos, la scoaterea bolovanilor, etc. (Mold. „cazmă”) (4946) [bg. tŭrnokop, srb. trnokop].

TIRNAȚ (pl.-ate) *sn.* Prispă mai ridicată în partea dinăntei sau de jur împrejurul casei țărănești, la care se ajunge, suind 5-6 trepte; spre deosebire de prispă, ~ul e u-nceori așternut cu lespezi sau chiar cu dușumea (4947): oîte un ~... ocolește casa... sprînzînd streșinea pe stîlpi (UR.); domnul era în ~, cu pipa cea lungă (RET.); s'a apucat de a aprins luminările stînte de pe ~ul părăsit (GRIG.) [ung. t o r n á c].

TIRNECIU *sbst. (R.-COD.) dim. TIRN.*

TIRNOMATĂ (pl.-mete) *sf. Olten. (CIAUS.) TIRNOMET (pl.-eturi) *sn.* Gunoii din oculul vitelor, bălegar: de oîte ori îți fidormi în stroh și pe tîrnomată, să am eu acuma atîția bani în pungă (CRG.) [comp. srb. tr n o m e t, tîrma de măturat arie].*

② **TIRNOSANIE** *sf.* Faptul de a tîrnosi, sfințirea unei biserici: să se pule stîntele moaste la ~ în stîntele bisericii (PRV.-MB.).

TIRNOSEALĂ (pl.-ali) *sf.* ① Faptul de a tîrnosi, sfințirea unei biserici, unui lăcaș dum-

nezeesc: și au adus la tîrnoseala casei Domnului tauri 100 (BIBL.) ② *Olten.* Ceara ce se ia de la biserici cînd se tîrnosesc (UR.).

Fig. 4947. Tirnaț.

TIRNOSI (-osesc) *vb. tr.* ① A sfinți o biserică [srb. tronosati].

○ **TIRNOSIE, TIRNOSLIVĂ** (pl.-ive) *sf. Olten.* ① Un fel de prune (VIRC.) ② Corcodușă; zarzără (UR.) [srb. trnošljiva].

TIRNOSIRE *sf.* Faptul de a tîrnosi, sfințirea unui lăcaș dumnezeesc: oîte tîrnosiri și sfințiri de biserici din nou (CRG.).

TIRNOSIT *adj. p. TIRNOSI.* Sfințit (vorb. de un lăcaș dumnezeesc): în lăuntră în biserică ~ă să nu îndrăznească cineva a îngropa trupuri de om (PRV.-MB.); cum se poate... să nu pot sîrși astă sfință biserică? Iată am cheluit toată starea, și ea nu este încă ~ă (ISP.) ③ **NETIRNOSIT.**

TIRNUI (-ueso) *vb. tr.* ① A mătura aria cu un tîrn ② FA tîrni de pâr, a pârui: nu-l lăsam plină nu-l tîrnuiam o leacă (LUNG.); își înfige labele 'n pârul mieu... (și) mă tîrnueste prin toată casa (JIF.).

TIRNUALĂ (pl.-iei) *sf.* Faptul de a tîrnui; pâruală: o clipă a lipsit să 'nceapă tîrnuală din partea mulțimii (LUNG.); după ce se potolește tîrnuală, prostul povestește împăratului tot (FLOR.).

○ **TIROMEALĂ** (pl.-eli) *sf. Olten. (CIAUS.) (TUT.)* Moleșală, lincezeală, lenă, tărăgănare [t i r s o m i].

○ **TIROMI** (-omese) *vb. intr.* ① A se codi, a-i fi lene, a trăgăna ② A lincezi, a boli, a n'o mai putea duce de bătrînețe.

③ **TIRPENIE** *sf.* Răbdare, putință de a îndura [vsl. tr ū p e n i e].

④ **TIRPI** (-pesc) *vb. tr. și intr. Băn.* A răbda, a îndura, a suferi cu răbdare [vsl. tr ū p e t i, srb. tr peti].

⑤ **TIRPIE** *sf. Băn. (NOV.)* ⑥ Umflarea pîntecului [srb. trpija].

○ **TIRSA** (pl.-se), **TIRSAICĂ** (pl.-ce) *sf. Băn.* ① Partea din pădurea în care s'au tăiat copacii, pînă a nu începe să crească alții [t i r s i].

○ **TIRSA** (pl.-se) *sf. Mold. iron.* Barbă mare și înclăcită (SEZ.) [rut. t y r s a].

○ **TIRSI** (-seec) *vb. tr. Trans. (CONV.)* ① A curăți un loc de mărăcinii, de tufe, pentru a-l transforma în loc de arat.

TIRSINĂ (pl.-ne) *sf.* ① Împletură de pâr negru de capră: cele mai bune ațe (de legat opincile) sînt de ~, pâr de capră neagră împletit (SEZ.); plașca are o ~ lungă, o tîn pe cot și-o dau în baltă (VIRC.) ② **NOJITA** ③: cînd i-ei vedea, va să fi înhălmurat curat, cu opincile ne'ntinate, ou tîrsina nouă (JIF.) [vsl. tr ū s t i n i n a].

TIRSINĂ (pl.-ne) *sf. Mold. iron.* Barbă mare și înclăcită [t i r s i n a].

TIRSINAR *sm. iron.* Purtător de opinci, opincar, țaran: plină și ostașii, ~i d'ai noștri, mă căiau (JIF.) [t i r s i n a r].

TIRSOACĂ *sf.* ① = PĂIUȘ ② ③ = TRȘCOT [t i r s o a c a].

○ **TIRSOAGĂ** (pl.-ge) *sf. Mold. iron.* Barbă mare și înclăcită: cei mai mulți, ou niște tîrsoage de barbe cît badanalele de mari (CRG.) [TIRSA²].

○ **TIRȘ** *sm. și (pl.-șuri) sn.* ① Arbust piper-nic, tufă; brad sau molidv pitic, crescînd mic: acolo șus, în frîg, sînt numai ~i necați de vînturi (VLAH.) ② **pl.** Tîrșuri, crăci uscate, vreascuri (FAC.) (R.-COD.): să stringem niște ~uri și să facem toată noaptea foc (CRG.).

Fig. 4944. Tîrn.

Fig. 4945. Tirnă.

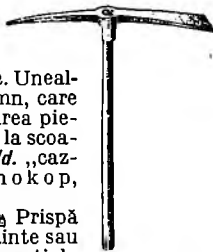

Fig. 4946. Tîrnăcop.

○ **TÎRȘAR** *sm.* (RV.-CRG.) ♣ = **TÎRȘ** ①: prin părțile goale, ~ii de fag împiedeau mersul oălătorilor (UR.).

TÎRȘI (-sece) *vb. tr.* ① **Băn. Trans.** ♣ A curăți un loc de pădure, scoțind rădăcinile rămase în pământ, a țirși (FR.-COR.) ¶ ② = **TÎRȘII**: cum țirșește opinea! (R.-COR.) ¶ ③ ♣ A grăpa (cu grapa de mărăcini).

2. *vb. refl. Mold.* (RV.-CRG.) (PAMF.) F ① A sta cu picioarele descărate (ca ramurile unui țirș) ¶ ② A deschide gura mare, a rinji.

TÎRȘII (-șiu, -știa) *1. vb. tr. și intr.* A țirși frecind de pământ (în spec. încălțăminte): răpunți cari țirșiau prin casa lipită cu pământ galben (OLVR.); ofițerii pleacă spre masa cocoanelor... țirșind picioarele, ca să-și asculte zornăitul pîntenilor (OLVR.).

2. *vb. refl.* A se țirși, frecîndu-se de pământ: se duce iehitl țirșindu-se, cînd să-și fust făcînd la joc (ASP.).

TÎRȘIȚ, **TÎRȘIȚ** *sbst.* Faptul de a țirși: în urma lor se auză țirșitul scîndurilor (VLAH.); de-a ~e, în așa fel încît să atingă pămîntul, frecîndu-l pe o distanță oare-care.

TÎRȘIȚURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a țirși: mă trezi o ~ de pași (OLVR.).

TÎRȘIT 1. *adj.* ① p. **TÎRȘI** ¶ ② **Mold. Trans.** Turtit (ca și cînd ar fi fost frecat mult): și-l cam ~ nasul ca la oțne (RSC.); Nemții erau cu niște șepci în cap, de postav, ~e, ca bănarul de la țirg (GR.-N.).

2. *sbst.* ♣ Grăpat (cu grapa de mărăcini): grăpatul... sau ~ul are de scop de a netezi bucata arată (PAMF.).

TÎRTAN *sm.* F Poreclă de ocară dată Evreului: ~ul meu tremura ca de friguri (ALECS.); ascuns sub gang, o trăgea de căpătîin celălalt, tocmai cînd ea ~ul să pășească peste sfotără, și-l trîntea în bot (I.-GH.) [germ. Untertan „supus (austriac)“].

TÎRTAN *sm.* ♣ ① = **SARICICĂ** ② ¶ ② Plantă din fam. cruciferelor, cu tulpina mare, foarte ramificată, cu frunzele acoperite cu peri aspri în tinerețe; face flori albe și crește prin fînețele și pe colinele sterpe (*Crambe tartarica*): se desprindea din întinderea cîmpului... felina subaturilor pe oare putrezeau ~i răscuțind de vînt (O.-ZAMF.).

TÎRTIȚĂ (pl.-țe) *sf.* 1. Partea dîndărătul corpului unei păsări în care sînt înfipte penele de la coadă: fratele mai mare își apucă el o pulpă (de găină), fratele mezin, altă pulpă, iar lui Petrea îi rămase tîrtița (SLV.) [bg. trtica, srb. trtica].

TÎRTIU = **INTERTIU**.

○ **TÎRZĂI** (-ăsece) *vb. tr.* ① **Olten.** A țirși pe jos ¶ ② **Băn.** A sgudui, a mișca încoace și încolo (spre a smulge dintr'un loc) (srb. trzati).

TÎRZIELNIC *adj.* Cel ce șovăește de a face un lucru la timpul lui, care-l face țirziu, șovăielnic: după ce am pătît alageana, am priciput și eu, ~ul de mine, cum merge șiretenia pricinii (ASP.).

TÎRZIȚOR *adj. dim. TÎRZIȚU.* Cam țirziu: Să 'mpungem în boșori, Să meargă mai țirzișor, Că-l noapte și-l ~ (MAR.).

TÎRZIU 1. *adj. și adv.* ① Care se face, care se întimplă după ce a trecut vremea hotărîtă sau momentul prîncipos (C. „de vreme“, „curînd“): m'am sculat ~; am venit prea ~; al cînoilei semn iaste cînd va face gresala ~, treofind multă vreme după ce l-a fost sfătuit (PRV.-MS.); ②: mai bine ~ decît niciodată; iarnă țirzie; lucrătorii seceră curat rod a pămîntului îndelung răbdînd... plină cînd va veni ploaie timpurie și țirzie (COR.); † țirzie vreme, după trecere de multă vreme: țirzie vreme după aceea îndreptău-s-au Persul și au început a batere pre Mirvelz (NEC.); Harap-Alb și eu ai săi mai merg ei cît merg și, într-o țirzie vreme, ajuns la împărăție (CRG.); cînd se trezi slujnica într-o țirzie vreme și nu văzu cloșca, s'a supărat de moarte (MERA) ¶ ③ ♣ Care nu se coace de vreme (C. „timpuriu“): poame țirzii ¶ ④ ♣ Care se naște țirziu (C. „timpuriu“): miel ~, miel născut după trecerea timpului cînd fată de obicei oile ¶ ⑤ Spre sfîrșitul zilei, către seară, spre apusul soarelui: să pleci de dimineață, ca să nu ajungi țirziu la pădure și să te apuce noaptea acolo; pleca dimineață și... se întorcea acasă... de obicei foarte ~ și rupt de obosală (VLAH.).

2. *sbst.* Vreme țirzie; într'un ~, după trecere de multă vreme: într'un ~ am adormit cu gîndul la soarta fetică a lui Alfred (VLAH.); tocma 'ntr'un ~ afla-

răm... că arsece plină 'n pămînt hanul lui Minjoală (CAR.) [lat. tardivus].

TOACĂ (pl.-ce) *sf.* ① Scîndură sau placă groasă de fier încovoiată pe care se bate, la biserici și mănăstiri, cu unul sau două ciocănașe, la orele fixate pentru rugăciune; bătaia se face în mod ritmic și cu multe întorsături muzicale (C. 4949, 4950); toacade lemn e adesea o scîndură de 2-3 m., lată ca de 20 de cm. și se poartă adesea, la mănăstiri, de către un călugăr sau călugăriță, care o ține de mijloc cu mina stîngă, iar cu cea dreaptă bate în (Mănăstirea Vărătic—după o stampă din a. 1855).

Fig. 4948. Toacă de lemn (Mănăstirea Vărătic—după o stampă din a. 1855).

in preajma chilior (C. 4948): o măicuță bătrînă... în mina-l stîngă cumpănese toaca ușoară la înălțimea u-

mărului, în dreapta ține-un ciocănaș de lemn... pășește încet pe lîngă zidul bisericii, bădînd în ~, la început cîteva lovituri tari, hotărîte, răzlete, apoi, treptat, depărtarea dintre ele se micșorează, pînă ce nu mai auzi decît o ploaie de sunete mărunte, dulci, cadentate (VLAH.); Clopotnița trosnește, în tălpi izbăște toaca (EMIN.); bălângănesc clopotele, toncănesc toacele (LUNG.); în timp de secetă, flăcăii fură toaca de la biserică și o svîrl în fîntînă, nespuînd nimărui și lăsdînd pe alții s'o socotă (COR.) ¶ ② Timpul cînd se bate toaca; pe la ~, pe la ceasurile 3-4 după amiază (cînd se bate toaca de vecernie): într-o zi, cam pe la ~, își ia trîul și se duce s'aducă niște cai din țarina de la păscut (VAS.); fiind nopțile mari, mă puteam repezi din cînd în cînd, plînd-o cam pe după ~ (CRG.); o să vin aici în toate Duminicile, după ~, să vă povestesc cîte un basmu (ASP.) ¶ ③ Toaca în cer, toacă care, după credința poporului, se bate în cer și o aud numai cocoșii și oamenii cu multă știință de carte: cocoșul cîntă totdeauna la același timp, pentru că numai el aude toaca în cer (PAMF.); ciocă-s patrioți, liberali, progresiști... oameni mari, învățați de știu și toaca 'n cer (ALECS.) ¶ ④ ♣ Uscat ca toaca, uscat ca un schelet, ca o scîndură: cînd ajunse, sora lui... era uscată ca toaca (SEV.); — *adv.* gol ca sunetul toacei (despre o casă pustie sau săracă): așa era ~casa lor și gol împrejurul ei (RET.); amîndoi bătrîni dară ortul popii, rămîind în urma lor casa ~ (ASP.) ¶ ⑤ Uciagă-l-toacă ~ UCIAGĂ-L-TOACĂ ¶ ⑥ ☆ TOACĂ ~ PEGAS [toaca; comp. și alb. tok e, ung. tók a].

Fig. 4949. T. Toacă de fier (Mănăstirea Țigănești).

și lăsdînd pe alții s'o socotă (COR.) ¶ ② Timpul cînd se bate toaca; pe la ~, pe la ceasurile 3-4 după amiază (cînd se bate toaca de vecernie): într-o zi, cam pe la ~, își ia trîul și se duce s'aducă niște cai din țarina de la păscut (VAS.); fiind nopțile mari, mă puteam repezi din cînd în cînd, plînd-o cam pe după ~ (CRG.); o să vin aici în toate Duminicile, după ~, să vă povestesc cîte un basmu (ASP.) ¶ ③ Toaca în cer, toacă care, după credința poporului, se bate în cer și o aud numai cocoșii și oamenii cu multă știință de carte: cocoșul cîntă totdeauna la același timp, pentru că numai el aude toaca în cer (PAMF.); ciocă-s patrioți, liberali, progresiști... oameni mari, învățați de știu și toaca 'n cer (ALECS.) ¶ ④ ♣ Uscat ca toaca, uscat ca un schelet, ca o scîndură: cînd ajunse, sora lui... era uscată ca toaca (SEV.); — *adv.* gol ca sunetul toacei (despre o casă pustie sau săracă): așa era ~casa lor și gol împrejurul ei (RET.); amîndoi bătrîni dară ortul popii, rămîind în urma lor casa ~ (ASP.) ¶ ⑤ Uciagă-l-toacă ~ UCIAGĂ-L-TOACĂ ¶ ⑥ ☆ TOACĂ ~ PEGAS [toaca; comp. și alb. tok e, ung. tók a].

Fig. 4950. Toacă (Mănăstirea Tismana).

TOACĂ-GURĂ *sm. F* Flecar [(cărui-a-i) toacă gura (într'una)].

TOADER *npr. m.*; Sin-Toader ~ **SÎNT** 1. ○ **TOAIE** *sf. Mold. Bucov.* ~ = **OMAG**: ~ se întrebuintează pentru a vindeca răul opitiilor, țierîndu-se cu alte bu-
ruieni și zeama amestecîndu-se cu sineală (sez.) [rut. toja].

○ **TOAIE**² *sf. Olten. Trans.* Baltă adincă; bulboacă (conv.) (vnc.) [comp. **TAT**²].

○ **TOAIPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* Bardă sau topor cu leafla mare, întrebuințată de duigheri (PAMF.) (RV.-CRG.).

○ **TOALETĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Mobilă pe care se află vase de spălat obrazul și mâinile, perii de cap, piepteni, etc.; lavabo (□ 4951) ② Faptul de a se spăla, de a se găti, de a se îmbrăca, găteală, dichieală: a-și face toaleta ③ ④ Îmbrăcăminte, găteală: o ~ elegantă, simplă; a-și schimba toaleta, a se îmbrăca cu alte haine; ⑤ bunul oras începu a-și schimba toaleta (NEOR.) ⑥ Căbînet de ~, odaie de spălat, încăperea în care se află instalate cele necesare pentru a se spăla și a se găti ⑦ *Pr. ext.* = **OLOZET** [*fr. toilette*].

Fig. 4951. Toaletă.

○ **TOALPĂ** (*pl.-ne*) *sf. Bucov.* Mulțime, droaie, grămadă: după un ceseu numai, iată că vede omul o ~ de oameni înaintea sa alergând și strigând (SB.) [rut. tolpă].

○ **TOAMNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Unul dintre cele patru anotimpuri, între vară și iarnă; din punctul de vedere astronomic, începe la 22 sau 23 Septembrie și se termină la 21 Decembrie; din punctul de vedere meteorologic, cuprinde lunile Septembrie, Octombrie și Noiembrie: țara Italiei iernă ca aceste de la noi nu are niciodată, ci foarte blinde, cum sînt la noi toamnele (M.-COST.); cînd înfloresc copacii spre ~ sau de se fac două rînduri de fragi, are să fie ~ lungă (GOR.); grîu de ~ **GRÎU** ①; moși de ~ **MOȘ** 2 ①; la ~, toamna viitoare; astă ~, toamna trecută ② ③ Toamna *adv.* în timpul toamnei: cînd îmbobocesc toamna lilieci, are să fie toamna lungă (GOR.); săcara toamna trebuie ca să se sămene (ORAȘ.); cu glumele și cu minciunile se culeg toamna prunele (JIF.); ④ toamna se numără bobocii **BOBOC** ② ③ ④ Toamna vieții, vîrsta care precede bătrînețului [lat. a u t u m n u s, trecut la feminin după analogia termenilor i a r n ă, v a r ă, etc.].

○ **TOANĂ**¹ (*pl.-ne*) *sf.* Copcă, produs, gaură făcută în gheață pentru a prinde pește (DAM.): și ei frate se ducea la coada Vidroșului, Unde-i toana peștelui (GR.-N.).

○ **TOANĂ**² (*pl.-ne*) *sf.* ① = **CAPRICIU**: vîntului îi veni toană să tragă o raia prin capitala noastră (SAD.); Așa dar ale ei toane de nevoie împlinind (STAM.); cu toane, cu capricii, capricios: (Zilele Babel) sînt niște zile nesuferite și cu toane, ca și babele (GRM.); Il lăsal la o parte ca pe un om cu toane (GN.); în toane bune, cu voie bună, bine dispus: oată acum vreme cu prilej să poată intra la vodă, cînd o fi în toane bune (SP.); bun mal era și pîrîntele Duhu, cînd se afla în toane bune (CRG.) ② *pl.* Atac, izbucnire fără veste a unei boale: mă fac din vreme în vreme că am toane de nebunie (ALECS.) ③ ④ O ~, un moment, clipă (timp), puțintel: fata pleacă ochii 'n jos și urmă iar o ~ de tăcere (S.-ALD.); cară-te, cit e o cînstă, că-ți mai lungesc urechile o ~ (CAR.); se mai căi el o ~ de neghibia ce făcuse (SP.); se opri o ~ l'alde tata Doroftei (DLVR.).

○ **TOAPSEC, TOAPSAC** *subst.* Otravă, venin: de se va afla la voi venin și toapsac ca acesta... carile supt limba Hamelonului din fire izvorăște (CAN.) [lat. t o x i c u m].

○ **TOARCE** (*torc; pf. torsei, t torș; part. torș*) *vb. tr. și într.* ① A răsuca lină, cînepa, inul, etc. în fire subțiri, depănîndu-l pe fus: mama însă era în stare să toarcă 'n furcă și să 'nvăță mai departe (CRG.); o babă să-racă ce torcea în furcă să-și agonisească hrana și comîndul său, trebuia la acea vreme să deș și ea bani la vîcărît (LET.); plînă pe vremea fîinului, femeile n'au voie să meargă cu furca în brîu torcînd, că bate piatră (GOR.); ② **LIMBĂ** ③ ④ A scoate un fel de sforăit (GOR. de piscă): Spui vorbe dulci și dai gurită Unui pisolu ce-ți toarcă 'n poală (VLAR.); ocolul sta lîngă dîinșii și torcea (SP.); ⑤ mîrtanul, torcînd, se freca de umărul moșneagului (RET.) [lat. vulg. torquere = clas. torquere].

○ **TOARTĂ** (*pl. toarte, torți*) *sf.* ① Partea ieșită în afară, de obicei încovoată, de care se apucă un vas, un coș, etc., mînușă (□ 4952): după ce oiarul a făcut oala, unde vrea îl pune toarta (ZNN.); ceaunul, ca să se

poată lua cu înlesnire de pe foc, are o ~ (SEZ.); împrejurul fin-tinii, multe căni de argint, legate de torți cu lanțuri de argint (VAS.); Ce stă în cuiu fără ~? (GOR.), ghicitoare despre „ou”; după credința poporului, cerul și pămîntul au cite una sau două torți: (IAPA) se face un corb și aboară toamă la torțile cerului (VAS.); Vă duceți în gura vîntului Să vă lo-viți de toarta pămîntului (ALECS.-P.) ② Partea cercului care trece prin gaura urechii: privirile... și se opresc pe urechile puțin rășchirate, dar frumos întoarse, ca două torți de cercei (GRM.); Am un cercei cu toarta de fier, se anină la casă în fața (GOR.), ghicitoare despre „lăcăt”; *pr. ext.* ③ cercei: cu toarte oa niște belciuge de argint în urechi (DLVR.) ④ F La ~ = LA CATARAMĂ (= CATARAMĂ) ⑤ împăratul a zis una, împă-rătessa două, doica nouă... și de-acolea ceartă la ~ (CAR.); sînt prieteni la ~ [lat. t ō r t a < torquere].

Fig. 4952. Toartă.

○ **TOAST** (*pl.-turi*) *sn.* Închinarea unui pahar de vin în sănătatea, în cinstea cuiva; cuvintele rostite cu această ocaziune: a ridică, a rosti un ~ [fr.].

○ **TOASTA** (*-tez*) *vb. într.* A închina un pahar de vin în sănătatea cuiva, a ridică un toast [fr.].

○ **TOBĂ** (*pl.-be*) *sf.* ① Cilindru gol, de lemn sau

de metal, pe fundurile căruia sînt întinse cite o piele de mîgar, pe care se lovește cu două bețe de lemn, umflate la capăt, spre a scoate sunete ritmice (□ 4953); sînt tobe de diferite mărimi, mici, mijlocii și mari, după destinația lor; toba mare (□ 4954) e întrebuințată mai ales la muzicile militare și la orchestre (*Mold. Bucov. Trans.* = **DOBĂ**): a bate toba; pîrîlabul carele era în capul Moldovenilor porunci să bată din tobe (SP.); Sus bat to-bele, Jos cad neg(u)rele (TEOD.), ghicitoare despre „sită”; **BATE** ① ②; ③ a bate toba, a spune la toată lumea, a trimbița ceva, a divulga la toți: cînd ți le-ar spune, ai bate toba, cum faoi și pentru ale tale (ALK.); a vinde cuiva averea cu toba, a bate toba spre a strînge oamenii la vînzarea prin licitație a averii cuiva; a-l face spina-re ~, a-l bate strașnic; a se face ~, a-și umplea pîntecele; F a se face ~ de carte, a se îndopa cu în-vățătură, a deveni foarte învățat ④ ⑤ = **CARO**: o carte de ~; riga de ~ ⑥ ⑦ = **DOBĂ** ⑧ [d o b ă].

Fig. 4953. Tobă.

○ **TOBAȘ** *sm.* = **TOBOȘAR**.

○ **TOBLĂ** (*pl.-le*) *sf. Băn.* Scîndură groasă [ung. t ă b l a].

○ **TOBOȘAR** *sm.* Soldat, individ care bate toba (*Mold.* „doboșer”, *Tr.-Carp.* „dobaș”) (□ 4955):

Fig. 4954. Tobă mare.

Fig. 4955. Toboșari români.

după dînselă veneau ~ii și trimbițașii... bătînd din tobe (SP.) [ung. d o b o s + suf. - a r].

○ **TOC!** *interj.* Imită zgomotul surd produs de o lovitură, de o ciocănitură: N'ai nici cînd închide ochii, Căci te chiamă toc! toc! toc! Toc! toc! toc! la rugă-

ciune (SPER.) (e *verb.* de toaca de la mănăstire) [onom.].

TOC², *Mold. Olten. Tr.-Carp. TEOC, TIQC (pl.-curel) 1. sn.* ① Cutie de diferite forme, de lemn sau de carton, în care se păstrează ceva: ~ de țigaretă ¶ ② Un fel de teacă de piele în care se ține pistolul sau revolverul (4956): două perechi (de) pistoale băgate în tocure de piele (FIL.); mi-am scos revolverul din toc și am pornit încet (S.-ALD.) ¶ ③ *Trans. Maram.* Cutie de lemn, rotundă și turtită, de forma unei găleți, în care se ține apă, lapte, etc.: De-i în tocurei astupat, De-i în bărbînță infundat... Toate să se spargă, Toate să se risipească (PAP.) ¶ ④ Un fel de teacă pe care o poartă țărănul atârnată de brâu, cu un cîrlig, și în care ține cutea de ascuțit coasa (4957): de Crăciun, se pune pe marginea mesei din dreapta coasa, tiocul, cutea (VOR.) ¶ ⑤ = PERVAZ ① ¶ ⑥ Unealtă de scris la capătul căreia e fixată penița (4958).

2. **TIQC (pl. tioace) sn.** *Băn. Ciob, hîrb:* se cunosc mai multe vetre de toc vechin, înșă cari se află tioace de oale și blide de pămînt (VUS.) [ung. *srb. slov. tok*].

TOC³ (*pl.-oouri) sn.* 1. Partea mai ridicată de sub călcîiul încălțămintei (*Mold. „călcîiu”*) (4959): ~ de pantof, de ghiață, de cizmă; ~uri înalte, joase, m'a călcat ou tocui; un ofițer de regiori... își ciocni ~urile (VLAM.) [bg. *tok ū*].

2. **TOC⁴** (*pl.-oouri) sn.* Un fel de pălărie mică purtată de cucoane: pe cap purtau un fel de pălărie... numite ~uri (VOR.) [t o c ă; comp. și rus. *tok ū*].

TOCA (*too*) 1. *vb.* tr. ① X A tăia mărunt cu satrul, cu cuțitul, etc.: ~ carne, ceapă, pătrunjel; o neavastă cinchită pe un scăunel toacă varză (URG.) ¶ ② F A risipi, a prăpădi, a cheltui încetul cu încetul (banii, averea, moștenirea, etc.): locuri, vite, vîl, unelte de gospodărie, toate le tocase (RET.); tocase cu băutura și cu traiul bun o moșie (RET.); Neavînd o să mai toace, după cum era 'nvațată, Ori se-apuc de hoție, ori de înșelătorii (PANN); fi toacă starea fără muștrare de cuget (FIL.) ¶ ③ F A storce toată starea cuiva, a ruina pe cineva, a-l săraci, păpîndu-i încetul cu încetul averea: nu te slăbește din dragoste, din vorbă și din lingusă, pînă nu te bea și înu te toacă (JP.) ¶ ④ F A izbi, a lovi tare: îmi vine să-i toc în cap, să-l omor... că încă atîta neceaz nîme nu mi-a făcut ca mieșelul acesta (RET.) ¶ ⑤ A nu da pace cuiva tot îndrăgindu-i și repetîndu-i cîte și mai cîte: se îngreșosase și el de palavrele lui ce pe toată ziua îi toaca (SP.); toacă la ureche Domnului cîte ale toate (JP.).

2. *vb. intr.* ① A bate toaca: nu se auzea de dimineață pînă în sară decît toacă și trîgînd clopotele (NEGR.); De la biserică din vale s'aude toacă de privighiere (VLAM.) ¶ ② A ciocăni, a bate, a hodorogi: el a tocat la ușa și ea a întrebat că cine-i acolo (SB.); Începe a toca în stativ de pîrlie păreții casei (CRG.) ¶ ③ F A îndruga, a flecări: du-te pîrlîi! că doar n'am să-ți toc șa nreche pînă mine (ALECS.); fi toacă gura într'una, vorbește într'una, nu mai tace din gură ¶ ④ S Ze sice despre glasul berzei: o barză, deșteptată din somn, începu deodată să toace pe vre-un coperis (S.-ALD.); ...cocoștirii, înfiți într'un picior, Dau gîtal peste aripi, toacă din ciocul lor (ALECS.) [lat. *vulg. *toccare* > it. *toccare*, span. *port. cat. tocar*, fr. *toucher*, etc.].

***TOCĂ** (*pl.-ei) sf.* ① Acoperemint al capului, fără borduri, purtat de avocați sau de magistrați (4960): iacă una care seamănă ou o ~ de magistrat (UR.) ¶ ② Pălărioară sau căciuliță purtată de cucoane (comp. **TOC⁴**): ea poartă malacol exagerat, ~ de catifea neagră cu flori (ALECS.) [fr. *toque*].

TOCĂLIE sf. ① Un fel de morișcă care, învîrtită de vînt, produce o scîrțuitură ce sperie pasările de pe lanuri (PAMF.): Voi sînteți tocălii De spăriat păsări în vîl (SEV.) ¶ ② = TOACĂ: dracul a început să boncăne ou ciçoanele în ~ (R.-COD.) ¶ ③ = CORDENCIU ① [t o c a].

TOCANĂ (*pl.-ne) sf.* X ① Mîncare pregătită din bucăți de carne cu ceapă prăjită și grăsimi: De-ar fi pușca de ~, Bucuroș aș fi cîntăc (K.-BRS.) ¶ ② *Maram. (BRL.) (PAP.)* Mămăligă [ung. *tokány*].

TOCĂNI (*-ănesc) vb. intr.* ① A ciocăni, a bocăni: ~ în ușa ¶ ② F = TOCA 2 ③: Cîte baba-i tocănisce, Toate drepte le-a luat (SPER.) ¶ ③ = TOCA 2 ④ [t o c a].

TOCĂNIT *sbst.* Faptul de a *tocăni*; ciocănit: dacă se aprinde undeva o casă, (barza) vestește oamenilor prin ~ul ou ciocul (SEZ.).

TOCAT 1. *adj. p. TOCA* ¶ ① @ **NETOCAT**. 2. *sbst.* Faptul de a *toca*.

TOCATOR (*pl.-toare) sn.* Scindură de lemn tare întrebunătățită la bucătărie, pe care se toacă carne cu satrul și alte (4961).

TOCATURĂ (*pl.-turi) sf.* ① Faptul de a *toca* ¶ ② Lucru tocat mărunt: ~ de pale ¶ ③ X Carne tocată: în ~ se pune și ceapă, verdețuri, sare (SEZ.).

TOCI (*toceso) vb. tr. și refl.* ① A (se) strica tăișul, ascuțișul, vîrful după multă întrebunțare: cuțitul s'a tocit, trebuie dat la ascuțit; a tocit toporul, tăind atîtea lemne; s'a tocit și condeiul de atîta scris; dinții nu i-au căzut, dar s'au tocit toți pînă în gingii (VLAM.) ¶ ② A (se) roade de multă frecătură, de multă întrebunțare: cercă să umele aprijinîndu-se în toiașul său, dară îi fu ou neputință, oăci și acesta se tocise (SP.); s'au tocit potecavele cailor [srb. *točiti*, bg. *toča*, etc.].

TOCILĂ (*pl.-le) sf.* Pia-tră circulară pe care se ascute unelte de tăioase (4962): a da cuțitele, briole, foarfecele la ~ [bg. *točilo*].

TOCILAR *sm.* Cel ce ascute la *toci*: Fig. 4962. Tocilă. Fig. 4963. Tocilar. lă (4963).

TOCIT 1. *adj. p. TOCIT*. ① Care și-a pierdut tăișul, care nu mai e ascuțit: un cuțit, un briciu ~ ¶ ② Slăbit, uzat ¶ ③ @ **NETOCIT**.

2. *sbst.* Faptul de a *toci*.

TOCITOARE sf. Cadă mare, de formă lungă-reată, cu cercuri de fier, în care se pun strugurii zdrobiți, prunele pentru rachiu, borhotul, etc.: bațiile stau bine înțepenite pe chezașii lor, tocitorile sînt așezate frumos pe căpătîile (CODA); pînă una alta, umplu gazdei două tocitori de bani usci [comp. vsi. *točiti* „a lăsa să curgă”].

TOCMA = TOCMAI.

○ **TOCMA** (*pl.-me) sf. Băn.* ① Tocmeală ¶ ② Logodnă [t o c m i].

TOCMAÇ (*pl.-ace) sn., TOCMAÇ sm. Mold.* Ciocan mare (POL.) [tc. *tokmak*].

TOCMĂGEL = TOGMĂGEL.

○ **TOCMĂGI, TOGMĂGI sm. pl. Mold. Trans. X** = TĂIETEI: pe la praznice, în borșul ou fasole, se pun și tocmăgi (SEZ.) [probabil din *tocmac*].

Fig. 4960. Tocă.

Fig. 4956. Toc.

Fig. 4957. Toc de cutie.

Fig. 4958. Tocuri de scris.

Fig. 4959. Tocuri.

Fig. 4963. Tocilar.

TOÇMAI, † **TOÇMA**, ○ **TOÇMAI**, ○ **TOMNAI** (adv. ① † Deopotrivă, la fel, egal: acești de apoi un ceas lucrură și i-au înțeles tocmă cu noi (BISL.); în ~ = **INTOCMAI** ② ~ oa (șit), la fel cu, ca și: cea ce... va sfătui pre altul ca să facă acest lucru, acela să se cerie tocmă ca și cea ce ar fi făcut el singur (PRV.-MB.); E bătu la oap Toçmai ca un tap (PANN) ③ ~ pe ~, a) deopotrivă, la fel, egal; cît unul, atît și celălalt; b) deplin, întocmai: Mercur îndeplini porunca tocmăi pe tocmăi, ca o slugă credincioasă (SP.) ④ Chiar (acela), nu altul: ehe! neică, tocmăi ăla mă omoară pe mine (R.-COO.); nu i-a fost teamă să lăntuească astfel tocmăi pe un titan (OPOB.) ⑤ Urmă de un adverb de timp; în momentul, în timpul acela chiar: înăc tocmăi cînd era să se spargă nunta, ea perli de lîngă dînsul din horă (SP.); tocmăi acum la discă, n'am nîci o mîngîlire (CRG.); subînțelegîndu-se adverbial: tocmăi visăm că am vîndut toată marfa (OLVR.); și, fiindcă tocmăi era trebuință de găinăreasă, o primi (SP.) ⑥ Abia, nu mai 'nainte (sau nu mai tîrziu) decît: Muscală, cam greoi, au ajuns tocmăi tîrziu, cînd noi ne băteam de un ceas cu Turcii (A.-GH.) ⑦ Chiar, nu mai departe decît: după ce ț-i-ai făcut pomană de i-ai dat un petec de loc, el tocmăi lîngă mine și-a ales să-și facă bordelu (SP.); s'a înneecat tocmăi la mal ⑧ Departe, nu mai aproape decît (*Mold.* „hăt”): de-acolo ne-am întors la munte îndărăt, tocmă „Deslu-Bontui” (GR.-N.) [vsl. t ŭ k ŭ m a].

TOCMEALĂ, † **TOCMALA** (pl.-meli) sf. ① Faptul de a (se) t o c m i (la tirguală): ai noștri îi îmbrățișară, tîrguind mai mult de la dîinși decît de la pămînteni, și încă fără tocmală (SP.); așa s'a hotărît să intre la tocmală, crezînd că doar' l-o împăca cu un zapcîlic (A.-GH.); ② tocmală în tîrg și ursul în crîng = ursul în pădure și el îi vinde pielea în tîrg (= **PADURE**); ③ mai bine ~ țigăneasă și plată negustorească (ZNN.) ④ Învoială, convențiune, contract: tocmală este o făgăduială deopotrivă, de doi sau mai mulți înși (LEG.-CAR.); de se vor tocmi doi plugari să-și schimbe pămînturile... de nu va fi semănat nice unul, atunci pot să scrie acea tocmală (PRV.-MB.); simbrile în bani să nu primești de la dînsul, ci să faci tocmală că, după ce ț-i-î implini anii, să ai a lua din casa lui ce-i vrea tu (CRG.); la stăpîn nu te băga fără tocmală (PANN); ~ agricolă = **INVOIALĂ** ⑤ ⑥ † Ordine, regulă, bună rînduială; organizație: au căutat a dare dos oștile lui Mihai-Vodă, însă nu de tot în risipă, ce cu tocmală (M.-COST.); își tocmi oștile... cum știa el în legea lui, (și) toți rămaseră mulțumiți de tocmelile lui (SP.); ⑦ bună țară, rea tocmală, țara e bună, dar rău cîrmuită ⑧ † Intocnire: au făcut chip cetății Camenței de ceară, cu toate tocmelile ei din lăuntru și din afară (NEC.) ⑨ † A Testament: cea ce va să facă tocmală sau carte, aceluia trebuie să-i fie mîntea întreagă și sănătoasă, iar nu trupul (PRV.-MB.) ⑩ ⑪ † Ordin, hotărîre, dispozițiune: acest obicei au fost legiuit de legiuitorii cei bătrîni, iar în vremea de acum cęsti mai tineri... au schimbat acea tocmală (PRV.-LP.) ⑫ ⑬ † Rînduială, precept, normă: au seos din cărți elinești și lătmnești toate tocmălele cele bune și îndetele celor buni creștini și svinți împărăți (PRV.-MB.) ⑭ ⑮ † Acord, înțelegere deplină, unire (în păreri, în sentimente): vîind Zigmund au zis cătră toți să fie într'o tocmală (M.-COST.) ⑯ ⑰ † Menstruație: muiarea, mai 'nainte pînă nu se va curăți de tocmăle ce-i iaste, prescuri să nu facă (PRV.-LP.).

TOCMI (-mesc) 1. vb. tr. ① † A pune în rînduială, a face ordine, a îndrepta o situație: au sezut cîteva zile pașa și cu Domniî amîndoi de au tocmît cetatea (M.-COST.); Vasile-Vodă... au trimis de la sine boieri la sultanul... și au tocmît lucrul cu sultanul cu daruri (M.-COST.) ② † A așeza: după ce au ajuns bivoliți la stăpînul lor și vîzîndu-l buclăcel, au început... a tot tocmi buclăcelă lîngă buclăcelă (SA.) ③ † A întocmi: se așeză în scaunul împărăției și-și tocmi oștile, boierimea și prostimea, cum știa el în legea lui (SP.) ④ † ~ oastea (de război), a pregăti de război, a așeza în ordine de bătaie: oraul încă tocmise șvezii și sta supuși la locurile ce tocmise (LET.) ⑤ † A drege, a îndrepta, a repara: unde glonfurile zăua spărgeau... el noaptea tocmeau o pămînt (M.-COST.); mai tocmî-au și cîteva case în onrțile domnești (NEC.); să stai dîr înaltea lui și să te faci că tocmesti straturile și-ai îndrepti cărările (SA.) ⑥ † A orîndui, a hotărî prin soartă, a destina, a urși ⑦ † A pune, a așeza într'o anumită slujbă, a da

o anumită însărcinare ⑧ A desbata prețul cu cineva (pentru a-i face o slujbă, pentru a-l lua în serviciu, pentru a-i cumpăra ceva); a lua pe cineva cu leață, cu simbrile ca să-l slujească, a angaja, a năimi: am tocmît o trăsură să mă ducă pînă acolo; ieși dîns dîmneață să tocmască lucrători la via lui (BISL.). 2. vb. refl. ① † A se așeza, a se instala ② † A se pregăti: Pepelea... scoțîndu-și flăuierul, a început să se tocmască la zis (SB.); s'au tăbărit aproape de Hotin și s'au tocmît după rînduiala ce au ei de război (MUST.) ③ † A se poltrivi, a fi de acord, a fi într'o înțelegere ④ A conveni, a face o învoială, a încheia o convențiune: toată tocmirea ce se tocmeste omul unul cu altul pre un lucru, și cu scrisoare și fără scrisoare, să fie adevărată (PRV.-MB.) ⑤ † A cădea la învoială, la înțelegere: sudalma să chiamă lertată, cînd să tocmască amîndou părțile și să împoș și dau mîna unii cu alții (PRV.-LP.) ⑥ A discuta prețul (unui lucru de vînzare, unei slujbe de făcut, etc.), a căuta să cadă la învoială, desbătînd prețul: să ne tocmim, și să-mi dai banii cu cît ne-om luvol (SP.); te tocmeste dușmănește și plătește omenește (ZNN.); Cînd te tocmesti, cere să-ți dea plată bună, Nu lua în grabă pe nimic arvună (PANN) ⑦ A se băga slugă, a intra la stăpîn: din ziua în care s'a tocmît Chirilă la Ipate, norocul îi curgea gîrlă din toate părțile (CRG.) [vsl. t ŭ k ŭ m i t i].

TOCMIRE sf. Faptul de a (se) t o c m i; tocmală.

***TOCSIN** sbst. Clopot de alarmă: ~ul sunase: cauza sfîntă a poporului îi chema pe cîmpul de onoare (CAR.) [fr.].

TODORUSALE = **RUSALII** ②.

○ **TOFĂI** (-ăse) vb. într. *Mold.* A bălăci prin apă, prin noroiu [onom.].

***TOGĂ** (pl.-se) sf. ① △ Manta

lungă de lînă pe care o purtau Romanii deasupra tunicii, lăsînd numai brațul drept liber (□ 4964); ~ virilă, togă de lînă albă ce purtau la Romani copiii patricienilor, cînd treceau de vîrsta copilariei: fîlășali lor... încă nu îmbrăcase gravitatea togii virile (OPOB.) [lat.].

○ **TOGMA** = **TOÇMAI**.

○ **TOGMĂ** = **TOÇMA**.

TOGMĂGEL sm. † ① Ciupercă de culoare galbuie, cu trunchiul subțire, foarte ramificat; crește prin mușchii și la baza trunchiurilor de copaci bătrîni, toamna; numită și „barba-caprei”, „burete-cret”, „opintici”, etc. (*Clavaria crispula*) ② = **MELOSEL** ③ = **RĂMURELE** ④ = **CREASTA-COCOȘU** Fig. 4964. Togă. LUI* [tocmagi].

○ **TOGMAĞI** = **TOÇMAĞI**.

○ **TOHARCĂ**, **TOHOARCA** (pl.-ce) sf. *Mold. Trans.* ① ~ Cojoc ciobănesc, lung pînă la glesne, făcut din piei de oaie nelucrate, fără minci și cu lînă în afară; și-l cos ciobanii înșiși: ciobanul dormea pe toharcă (VAS.); duceau de subsuori un mocan adrăvîn, îmbrăcat c'o toharcă mîlțoasă (SAD.).

○ **TOI** (toesc) vb. tr. și într. *Trans. Maram.* ① A certa, a ocări, a mustra: împăratul a vrut să toască pe Fătrufos cum de nu ascultă poruncile să meargă la el cînd îi chiamă (RET.) ② A face gălgăie (BRL.) (conv.).

TOIAG (pl.-lege) sm. ① Baston, băț pe care se sprijinește cineva cînd umblă sau cu care se apără la nevoie: porincol noroie să-și la pre cale, numai un ~ (COR.); cu cel ~ lovi Molai piastra în pustii și ieșiră 12 izvoare și băură (VARL.); văoariul ce va arunca cu ~ul ceea ce pască vacile și va vătămă vre-o vită... va plăti paguba stăpînului (PRV.-LP.) ② Baston ca semn de distincțiune a unei domnii: nu se va lua de la Inda ~ul crăesc (PAL.); el este vrednic să primească ~ul stăpînirii (MCM.); mergem cu alți postolnici împreună, cu toiage amînă, pe glos, înaltea Domnului (NEC.); ~ul (arhierului) se chiamă și ~ de păstorie cu carele pască turma lui Hs (PRV.-MB.) ③ Sprijin: vinul e ~ul bătrînețelor și nebulnia tineretelor (PANN) ④ Pr. ext. Lovitură dată cu toiagul: oia ce va omori cîine de turmă cu otravă, aceluia să-i dea 100 de toiage (PRV.-MB.); să-mi lînați pe dumnealui, jupînul pîrcălab, și să-mi-l dați cînozcoi de toiage de cele begicate

(ISF.) ¶ ③ Luminare de ceară curată, făcută după lungimea trupului mortului și încolăcită apoi în formă de roată, care se pune să arză la capul răposatului; numită și „lumină de stat”: în locul unde a murit cineva, se arde trei zile ~ de ceară curată, ca sufletul să aibă lumină... în drumul ce l-ar face la Dumnezeu (GOR.) ¶ ④ **TOIEGELE** *pl.*, cele trei stele luminoase, așezate în rînd, la mijlocul constelației Orionului, care formează minerul Sfredelului; numite și „Trisfetitele” (■ 3462) [vsl. t o - j a g ū].

TOIEGEL (*pl.-ele*) *sn. dim.* **TOIAG**: aduse cu dinșoară furcă și un ~ (ISF.).

○ **TOIEGI** (-ieșeg) *vb. intr.* A o întinde la drum, a apuca drept spre un loc oare-care: ia să mă duc și pe la ei să văd..., și o toiegește spre casa celui mare (R.-cod.) [t o i a g].

TOIU *sbst.* ① † *Mold. Trans.* Gălăgie, tărăboiu, zarvă: nuntași miresii, făcînd un ~ îngrozitor, le ies înainte cu zicălii (MAR.) ¶ ② † Încălțare: slabă bătaie făcînd, ori-cînd sta cu dinșii la ~, puțin cevaș procopsea (CANT.); fiind om viteaz și cu alți rohmistri s'au luptat cîțva și au ieșit din ~i Tătarilor (N.-cost.) ¶ ③ Punct culminant, temelie, mijloc: în vara anului 1829, războiul era în ~l lui (I.-GH.); se apropie de adunarea nuntașilor, tocmai cînd era în ~l chefului (ISF.); în ~l căldurilor, pe la două ceasuri după amiază, străzile sînt aproape pustii (VLAH.); în ~l verii, îndată ce venea rîd de oboseală, ne ospătam bine (OLVR.) [comp. tc. t o j „benchetaire”].

TOLĂNI (-ănesc) *vb. refl.* A se lungi, a se întinde în voie, într-o poziție comodă: am încuiat ușa și m'am tolănit în pat (VLAH.); se tolăniță fie-care pe ce avea, la umbră de copaci și la răcoarea (ISF.); parcă i s'a mai potolit foamea și s'a tolănit iar cu capul pe sac (CAR.) [comp. **TOLOGI**].

TOLBĂ (*pl.-be*) *sf.* ① Toc în care stau săgețile (■ 4965): îmbrăcat numai cu arpi și cu ~ cu săgeți, gîndea că era chiar fiul cel iubit al Afroditei (I.-GH.); cum veni seara, se duse, își luă cărți de citit, două țepușe, arcu și tolba cu săgețile (ISF.); s'a așezat într-o groapă, cu calu-i năprasnic și cu tolba de săgeți (VLAH.) ¶ ② = **TORBĂ**: vinătorul vesel o asvire sîngerată în tolba sa (ODOB.); după prînz... își aduse tolba cu calaball-cul de la hanul lui Chir Năstase (DEM.) [TORBĂ, probabil influențat de vsl. t ū l ū „tolbă de săgeți”].

TOLBAȘ *sm.* (POL.) Marfa-giu, bocceagiu, negustor ambulant Fig. 4965. Tolbă. [t o l b ă].

○ **TOLCER** (*pl.-ere*) *sn. Olten. Băn. Trans.* Pîlnie de tinichea, leică [ung. t ō l c s é r].

○ **TOLDĂU** *sbst. Băn.* Cuiu gros de fier [ung. t o l d ō].

○ **TOLDUI** (-nese) *1. vb. tr. Băn.* A înjuga încă doi boi la plug sau la car.

2. *vb. refl.* A se acorda, a se înțelege: s'au fost tolduit oamenii mei să aducă lemne de la pădure (CAT.) [ung. t o l d a n i].

TOLERA (-erez) *vb. tr.* ① A lăsa să se facă, a îngădui un lucru nepermis, ce ar trebui împiedecat, ce se pedepsește de obicei: ~ abuzurile ¶ ② A suporta, a putea suferi, a răbda: ~ fumul de țigară, un narcotic [fr.].

TOLERABIL *adj.* Care se poate tolera, de îngăduit ¶ ③ **INTOLERABIL** [fr.].

TOLERANT *adj.* Care tolerează, îngăduitor, indulgent ¶ ④ **INTOLERANT** [fr.].

TOLERANTISM *sbst.* Păreră a acelor care susțin că se poate îngădui existența tuturor cultelor [fr.].

TOLERANȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* ① Faptul de a tolera un lucru nepermis, care ar trebui împiedecat sau pedepsit, îngăduială, indulgență ¶ ② Lipsa ori-cărei animozități față de acia cari au altă credință religioasă, alte vederi politice sau filosofice ¶ ③ Obicinuința de a suporta un medicament luat într-o cantitate care ar constitui o primejdie pentru alții ¶ ④ **INTOLERANȚĂ** [fr.].

○ **TOLOACĂ** (*pl.-ce*) *sf. Mold. Bucov.* Pămînt cul-

tivabil pe care-l lasă oamenii să se odihnească și să se mai îngrășe, lăsînd vitele să pască pe el, pîrlug, oleagă: efitnu Ion de la Suceava, cînd era băiet, păstoa vitele tălăii sau pe ~ (VOR.); locurile ce hrănesc vitele... sînt nu numai livezile, toloacele, otăvile, dar și țarinile învechite și oboșite de a ne mai da pîni (ION.) [rut. t o l o k a].

○ **TOLOBONI** *sm. pl.*

Trans. (DENS.) ① Un fel de ciorapi groși de pănură, de forma unor cizme, ce poartă, iarna și vara, bărbații și femeile, în special în regiunea Pădurilor (■ 4966).

Fig. 4966. Toloboni.

○ **TOLOCĂNEALĂ** (*pl.-eii*) *sf. Mold.* Faptul de a tolocăni: să nu-ți fie tolocăneala în dodi (FLOR.).

○ **TOLOCĂNI** (-ănesc) *vb. tr. și intr. Mold.* A morocăni, a nu mai tăcea din gură, a tot certa pe cineva: n'aș crede eu că moșneagul s'o zică din inimă rea, așa-i firea lui, să tolocănească de geaba (GR.-N.); se urcă în copac, lăsînd oamenii să tolocănească pentru a-și gonî somnul (FLOR.); una, două, îi tolocănea, muștrindu-l... că nu vorbesc drept românește, cum vorbeau părinții lor (CRO.).

○ **TOLOCI** (-ocesc) *vb. refl. Mold.* A fi călcat și îngrășat de vite (vorb. de un loc cultivabil, lăsat să se odihnească): să rupi țolină sau tolocă... și... să o lași să se pască de vite... ca să se tolocească (DRAGH.) [rut. t o l o c i t i].

○ **TOLOGI** (-ogesc) *1. vb. tr.* A călca în picioare ogorul, semănăturile (vorb. de vite): semănăturile le tologeau cu oailor lor cel mic și sprinteni (SEZ.).

2. *vb. refl.* = **TOLĂNI**: după prînz, ne-am dus în grădina și ne-am tologit sub un bătrîn plop ce ne umbrea cu tufăsele lui ramuri (NEGR.); pureau la sburda și se tologea numai pe covoare (CRO.); nu este bine a călca în locul unde s'a tologit calul (GOR.) [t o l o c i; comp. și **TOLĂNI**].

○ **TOLOLOIU** *sbst. Mold. Trans. F* ① Zarvă, gălăgie, tărăboiu: făcea un ~ de nu-ți pricepeai vorba (MER.) ¶ ② Individ căruia nu-i mai taste gura, care tot tolocănește (SEZ.) [comp. **TĂLĂLĂU**].

○ **TOLOȘCAN** *sm. Mold.* Copil durduiu, dolo-fan: găsi soția stînd de vorbă despre trebile împărătești cu un ~ de băiet (FLOR.).

○ **TOLTEU** (*pl.-tee*) *sn. Trans. (CONV.) (DENS.)* Coșarcă [ung. t ō l t ō].

TOLUEN *sbst.* ① Hidrocarbură ce se extrage din gudronul de huiță și anume din uleiurile ușoare; e un lichid incolor, cu miros de benzen [fr. t o l u è n e].

TOM (*pl.-muri*) *sn.* Volum: „Doamna Chiajna” s'a tipărit în ~ul întîi al Operei complete de Odobescu [fr. t o m e].

○ **TOMA** = **TOCMAI**.

TOMA ¹ *npr. m.* ① Duminica Tomii **DUMI-NECĂ** @ [vsl. < gr.].

† **TOMBATERĂ** (*pl.-re*) *sf.* ① Un fel de acoperimînt al capului sau o îmbrăcăminte purtată pe la începutul veacului trecut: de la zăveră, el lepădase lebedeana și tombatera și se îmbrăcase nemțește (I.-GH.) ¶ ② Cu idei învechite, retrograd (și *adj.*): te credeam om de progres, cu idei mai nouă, dar te găsesc tombatera de tot, cum se zice la noi (I.-GH.) [ngr. τὸν πατὴρα („care imitează”) pe tata”].

TOMBOLĂ (*pl.-le*) *sf.* Loterie de societate unde se cîștigă diverse obiecte: dac' am văzut oă mă omoară concurența străinilor, am deschis ~ cu obiecte la Moși (CAR.) [fr.].

○ **TOMITE** *adv.* = **TOCMAI** [t o m a + suf. -m it e < bg. -m it e].

○ **TOMNA** ¹ = **TOCMAI**.

TOMNA ² (-nez) *vb. tr. și intr.* A ținea undeva (vitele, oile) peste t o a m n ă; a petrece undeva toamna.

○ **TOMNĂ** = **TOCMAI**.

○ **TOMNAI** = **TOCMAI**.

TOMNAT *sbst.* ① Faptul de a t o m n a ¶ ② Plata pentru lăsarea peste toamnă a oilor

intr'un loc: primăvăratul și ~ul lor vine plătit deosebit (RET.).

TOMNATIC, TOMNATEC *adj.* ① De toamnă: Ilieci și gindaci tomnateci începură să zboare prin aer (SLV.); poame ~e ② ③ Care nu mai e în prima tinerețe, căruia i-a trecut vîrsta de înșurătoare sau de măritis: nu mai era destul de tînăra, ca să întoarcă mințile la fîclăi tomnatice ca Soatîu și alții (D.-ZAMF.); era o mătușă sarbădă și tomnatice (GN.).

○ **TOMNEALĂ** = **TOCMEALĂ**.

○ **TOMNI** = **TOCMI**.

○ **TOMNIU** *adj.* = **TOMNATIC**: Cîta poamă e tomnie, Nice una nu-i dulele Ca măicuța cea dintîie (IK-BRS.) [toamnă].

TON ¹ (*pl.-nuri*) *sn.* ① Ridicarea glasului pe silaba unui cuvînt, accent tonic: în cuvîntul p r e p e l i ț ă, ~ul cade pe prima silabă ② ③ Grad de ridicare sau de coborîre a vocii ④ Fel de a vorbi care trădează starea de spirit a celui care vorbește; a coborî ~ul, a o lăsa pe coarda de jos, a-și mai mulia glasul; a schimba ~ul, a vorbi (sau a se purta) altfel, a o întoarce pe altă foaie ⑤ ⑥ Gradul de înălțime sau de profunzime a unui sunet muzical ⑦ ⑧ Interval între două note consecutive ale gamei, afară de intervalele între „mi” și „fa”, și între „si” și „do”, care sînt numai de cîte un semiton ⑨ ⑩ ~major, gama modului major; ~minor, gama modului minor (4967) ⑪ ⑫

Fig. 4967. M. Tonuri majore; — m. tonuri minore.

Gamă ce se adoptă pentru compunerea unei arii, a unei bucăți muzicale, și care ia numele primei note a acestei game ⑪ ⑫ A da ~ul, a indica, cu vocea sau cu diapazonul, tonalitatea unei cântări vocale ⑬ ⑭ ~ul face muzica, un cuvînt poate avea un înțeles sau altul, după modul cum a fost rostit, felul în care se exprimă cineva arată adesea intențiunea cu care a rostit cele spuse ⑮ ⑯ Gradul la care se ridică sunetul unui instrument de muzică ⑰ Felul în care vorbește sau scrie cineva: a lua un ~ magistral ⑱ ⑲ Intensi-tatea, strălucirea unei colorii; ~ cald, culoare vie care pare că proiectează o lumină purpurie [fr.].

***TON** ² *sm.* Pește de mare ce seamănă cu la-cherda (*Oreymus thymus*) (4968) [fr.].

Fig. 4968. Ton.

***TONĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Greutate de 1000 de kilogr. întrebuintată ca unitate de măsură în marină, la mine, la drumuri de fier, etc. [fr. tonne].

***TONAJ** (*pl.-aje*) *sn.* ① Capacitatea unei corăbii, unui vapor, evaluată în tone [fr. tonnage].

***TONALITATE** *sf.* ① Proprietatea caracteristică a unui ton ② Rezultatul înșirării unor sunete grave și ascuțite așezate astfel ca, în compoziția scării sunetelor, tonurile și semitonurile să se succedă într'un mod determinat ③ Calitatea unei bucăți muzicale scrise într'un ton bine determinat [fr.].

○ **TONATIC** *adj.* *Trans.* Cu toane, capricios: dacă astăzi este cea mai ~ă femeie, vîna... este a mea (SLV.).

***TONIC** ¹ *adj.* ① Se zice despre un medicament care are proprietatea de a mări încetul cu încetul puterea de rezistență a unui țesut anatomic sau a unui organ ② ③ Accent ~, tonul mai ridicat cu care se rostește una din silabele unui cuvînt ④ ⑤ Notă ~ă, nota cea dintîiu a unui ton

sau a unei game; ea dă numele gamei sau tonalității: în sol major, nota ~ă e sol.

② (*pl.-ice*) *sn.* Medicament tonic.

③ **TONICA** (*pl.-ce*) *sf.* Nota tonică [fr. tonique].

○ **TONOS** ¹ *adj.* Cu toane, capricios.

② ○ **TONOȘĂ** (*pl.-se*) *sf.* *Bucov. Trans.* Poznă, năzbitie, șotie: s'a făcut nebun și a prins a face fel de fel de tonose și alte blazgonii (MAR.); Pepelea se bucura numai de tonosele sale cele nimerite (SS.).

***TONSURĂ** (*pl.-suri*) *sf.* ① Ceremonie în care un episcop catolic taie părul unui seminarist, pe creștetul capului, spre a arăta intrarea sa în tagma bisericească ② Spațiu gol, de formă rotundă, prin raderea părului, pe creștetul capului, la preoții catolici (4969) [fr.].

Fig. 4969. Tonsură.

TONT, TOANTA (*pl.-te*), ○ **TINT, TINTĂ** (*pl.-te*) *adj.* și *sm.* f. Neghiob, prost, bleg: mi-ar părea mai bine să fim sluiți și poștați... și să am și eu puținel duh, decît să fim așa de frumoasă și toantă cum sînt (CAR.); Nu mai plînge, toantă, fa, Că dracul te-o mai lua, De-îți fi, toantă, tot așa (IK-BRS.); aproape de Moși, îndeamnă păcatul pe bătăia Vasile tintul... să pule pe unu... să mă procițească (CRG.) [comp. it. sp. port. tonto].

○ **TONTĂLĂU, TANTĂLĂU, TONTALAN** (SEZ.) *sm.* *Mold. Bucov.* Neghiob, prostănac, bleg: noi am cugetat că nîoi lumea întregă n'a fi în stare să săvîrșască lucrul acesta... și lată că tontălău iesta de Ion l-a făcut singur (SS.). [tonto].

TONTOLETE, ○ **TONTOLOȘ, Olten.** **TONTOROG** *adj.* și *sm.* Prostănac, neghiob, bleg: atîta se sperie Midas împărat, înocit din aceea, după ce că era acum tontolete, rămase și zînat (SP.); Corodus... era un căfel liniștit, cam tontoloș (D.-ZAMF.) [tonto].

TONTOROG *sbst.* Joc desănat, cu săltături nebulatice, fără nici un tact: ai înnebunit de joc ~l singură, fără flășnetă măcar ? (CAR.); sărea și el ~l de colo pînă colo, fără să vrea, căci nu era chip să stea la un loc fără a sălta, oînd cînta muzica la (SP.).

TOP (*pl.-nuri*) *sn.* ① Douăzeci de testele de hîrtie (= 480 de coale): (dă-î postului) o cutie de penite, un cioldir cu cernesă și trei ~uri mari de hîrtie (CAR.) ② *Olten.* (RV-CRG.) Pachet de bumbac ③ Val (de postav) (PANN) [tc. top].

***TOPAZ** (*pl.-aze, -azuri*) *sn.*, † **TOPAZIE** *sf.* ① Piatră prețioasă, de culoare galbuie, cristalizată și transparentă [fr. topaze; vsl. topazija < gr. τοράζιον].

○ **TOPCĂ, TOPCE** (*pl.-ci*) *sf.* *Olten.* Minge de pîr de bou (conv.) (MUT.) [bg. topka, topce].

† **TOPCIU** *sm.* ① Tunar (4970): acela care luă crucea de pe turnuri era un ~, numit Ibraim-Pașa (BALC.); Să arză titlulul Topcîi la loc! Odată, de două, a treia ori, toc! (BOL.) [tc. topci].

TOPENIE *sf.* ① Prăpăd: avea o căntătură și... niste mustăți totdeauna bine răsucite, de-al fi crezut că-i ~ de bițelei femei (GN.); e ~ de noi! (POL.); ne-am dus pe copcă ② Nevoie mare, lucru grozav, din cale afară, peste măsură, extraordinar: mi-a dat sfîntul muiere harnică, dar rea topenia pămîntului (DLVR.); obosisem ~, alegînd atîția ani... după dreptate (MUT.) [topi].

TOPI (*-pesc*) ¹ *vb. tr.* ① A face să treacă din starea solidă în stare lichidă, sub acțiunea căldurii: soa-rele a topit ghiata, zăpada; ~ grăsimea; (tetele) topește într'o lingură sau în altceva plumb și apoi îl toarnă în apă (MAR.) ② A face să se combine moleculele unei substanțe cu un lichid, a dizolva: ~ zahărul, sare în apă ③ ~ cineva, înai, a le lăsa citva timp să stea în apă, pentru ca să se poată desface mai ușor fibrele textile ④ ⑤ A slei, a mistui, a consuma: în trei ani s'a-și topească trupul lui cu postul și cu rugăciunea (PR-GOV.); se poacăiau la Plumbuita... și în ocele

Fig. 4970. Topciu.

83

ȘOSELE

Șosea națională

Șosea județeană

Șosea vicinală

Șosea comunală

Potecă pentru care

Potecă pentru oameni

Valul lui Traian

CĂI FERATE

Drum de fier cu linie simplă

Drum de fier cu linie dublă

Cale ferată în construcție

Cale ferată îngustă

Halta

Gară

Viaduct

Tunel

Podet de zid

Trecere deasupra

Trecere la nivel

Trecere dedesubt

CANALURI

Mare canal navigabil

Canal navigabil

Stație

Pod

Apeduct

Tunel

Șanț

Dig

APE

Râu

Pirau

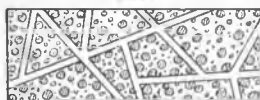
HOTARE

Iarși

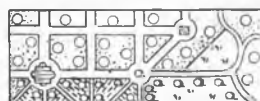
Hotarul județului

Plașii

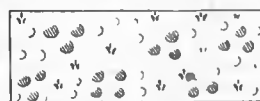
Paduri

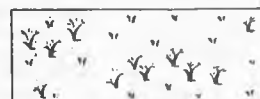
Parcuri

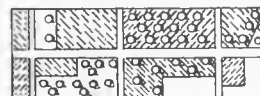
Crânguri

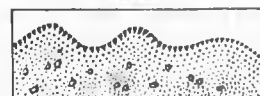
Mărăcinișuri

Grădina de legume

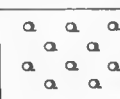
Nisipuri

Terenuri cultivabile

Livezi

Fînte

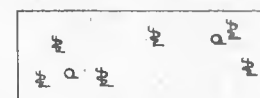
Pășuni (lalazuri)

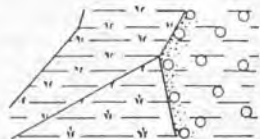
Vii

Vii rare

Teren inundabil

Lac cu stuf

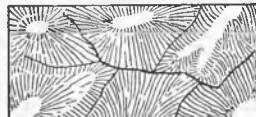
Mlaștini

Mlaștini cu stuf

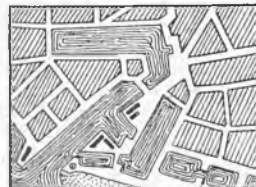
Munți

Oraș

Port de mare

Sat

tan, odată cu sabia, tuiul și calul împărătesc: Pașahul mi-a dat sabie și ~, ca să vă sfărăm oasele, oind vă veți răzvrăti (FIL.) ¶ ③ Sceptru: în virtut scării sociale, un Domn cu ~ul în mână și cu legea sub picioare (ALECS.) ¶ ④ Buzdugan hărăzit de Domn boierilor, marilor demnitari: au suit agla după vel comis, dându-i Domnului cu mina lui semn să poarte ~, adică buzdugan (LET.) ¶ ⑤ Bătaie la tăpi cu măciuca (obiceiuită în timpul Fanarioților): de-mi spui minciuni, îți voi da cincizeci de ~e la tăpi (FIL.) ¶ ⑥ Cuvîntul s'a mai păstrat astăzi în numele de ~, dat pietrei mari în jocul copiilor „în-cinci-pietre”: una din pietre trebuie să fie niște mai răsarită, pe care o numesc și ~ (ISP.) [tc. topuz].

○ **TOR** *sbst.* ① *Olten.* (conv.) (RV.-CRG.) = **TIZIC** ¶ ② *Băn.* Cunoașterea din staul, resturile de fin rămase în iesle [bg. torū].

○ **TORACE** *sm.* ① Coșul pieptului, cavitatea mărginită la spate de vertebrele regiunii spatelui și de amîndouă laturile de cel 12 perechi de coaste (C 4973) ¶ ② Partea corpului insectelor de care sînt legate picioarele [fr. thorax].

○ **TORACIC** *adj.* ① Ce ține de torace: cavitatea ~ă; membre ~e, brațele [fr.].

○ **TORBĂ** (*pl.-be*) *sf.* ① Un fel de sac de drum ce se poartă atîrnat la șold (C 4975): Te trimet cu torbă n sat Ca

să-mi aduci de vinat (sev.) ¶ ② Geantă în care se pune vinatul împuscat (C 4974): avea cu el treizeci de încărcături gata, o ~ nouă și o pușcă de Lepage ou donă țevii (ALECS.) ¶ ③ = **TOLBĂ** ①: își puse barda la brin, torbă ou săgețile în spate și plecă în susul pîrului (GN.) [srb. bg. rut. etc. torba].

○ **TORCĂTOR** *sm.*, **TORCĂTOARE** *sf.* Acela, aceea care toare cîlină, cinepă, etc.: împărătesei îi păru bine că feciorul i-a adus o fată atît de harnică, o torcătoare atît de nădrăvănoasă (RET.); Draga mamei torcătoare, cînd te-î duce n sezoane, Spune-i badei la ureche Că ești tinerică veche (AK.-ORS.).

○ **TOREADOR** *sm.* Acela care se luptă cu taurii în arenele din Spania și din sudul Franței (C 4976) [fr.].

○ **TORRENT** (*pl.-te*) *sn.* ① Suvoiu, puhoiu ¶ ② Șiroiu: sn. de lacrimi ¶ ③ Tot ce se năpustește ca valurile furioase ale unui puhoiu: un ~ de barbă ¶ ④ Exploziune a patimilor, a sentimentelor: nimic nu poate opri ~ul miniei sale ¶ ⑤ Multime, grîmadă: ~ul de traduceri covârșitoare, înneacă puținele noastre produceri originale (VLAH.) [fr. torrent].

○ **TORRENTIAL** *adj.* Ce seamănă cu un puhoiu; ploie ~ă, ploaie repede, ca și cînd ar turna cu găleata [fr. torrentiel].

○ **TORHAN** = **TARHAN**.

○ **TORID** *adj.* ① Arzător, fierbinte: căldură ~ă ¶ ② Zonă ~ă, porțiune din suprafața pămîntului cuprinsă între cele două tropice, străbătută la mijlocul ei de ecuator, și unde temperatura este foarte ridicată în tot cursul anului [fr. torride].

○ **TORINĂ** *sf.* *Olten. Băn.* Resturile de paie, fin, coceni, rămase în iesle din nutrețul vitelor [srb. torina].

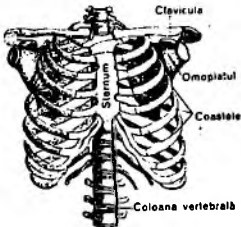

Fig. 4973. Torace.

Fig. 4974. Torbă de vîntătoare.

Fig. 4975. Torbă.

Fig. 4976. Toreador.

○ **TORISTE** *sf.* *Olten. Trans.* = **TORINĂ** [bg. toriste].

○ **TORMAC** *sbst. Băn.* = **HREAN** [ung. tormac].

○ **TOROAPĂ** (*pl.-pe*) *sf.* ① *Trans.* Mirtoagă, gloabă de cal (PAC.) ¶ ② Bocluc, belea: puneți pieptul oțiva pentru el și cu bineșorul scoateți-l din ~ (JIF.) [comp. rut. toropa, „om nelindeminatec”].

○ **TOROCĂNI** (*-ăneso*) *vb. într.* ① *Bucov.* A ciocăni cu ciocul (*vorb.* de ciocănitore): pe plopul bătrîn... sălta o ciocănitore peștrule, torocănind în dreapta și în stînga (GRIG.) ¶ ② A toca mereu din gură, a nu-i mai tăcea gura, a trîncăni [comp. rut. torokotaty, srb. torokat].

○ **TOROIPAN** (*pl.-ane*) *sn.* ① Ciomag, măciucă: își luă ~ul... pe care și-l cioclește el dintr'un lemn nodoros de măslin sălbatec și și-l torocește cu fier (ISP.) [comp. TOROPALĂ].

○ **TOROIPĂNI** (*-ăneso*) *vb. tr.* A lovi, a doborî cu ciomagul, cu toroipanul: săgetă pe uniți, tăie pe alții, toroipăni pe cei mai mulți și mi-l cărăbăni ca pe el (ISP.).

○ **TORONTQC** *adj. și sm. Olten. (CIAUS.)* Tont, nă-tintoc.

○ **TOROPALĂ** (*pl.-le*) *sf. Mold.* Ciomag, măciucă, toroipan: îi spînzurară și-l bătrură cu toropale (DOS.); în auzul-i cum se mai fasoleasc! să nu-i fel ou toropala P (ALECS.) [toropi].

○ **TOROPEALĂ** (*pl.-eli*) *sf.* Amortăală; nesimțire: de la o vreme, căzupe într'un fel de ~ oare-i sleașe orice scintelare de viață (GRL.) [toropi].

○ **TOROPI** (*-opeso*) 1. *vb. tr. Mold. Trans.* ① A copleși, a strivi, a zdrobi: l-ar toropi carăle și căruțele, de nu l-ar trage de-o parte cei creștini, cînd cade beat (RET.); cit pe ce să ne toropească bradul aprins (CRG.); ② Muscolenii... au toropit pe Ungurii Măriei Sale puternicul cralu Sigismund (HRC.) ¶ ③ A birui, a năpădi, a doborî, a cuprinde: m'a toropit somnul (FR.-CDR.) ¶ ④ A amorți, a cuprinde într-o stare de nesimțire, de lincezeală: în stație, căldura toropește, aerul înfierbîntat zace greoiu asupra oîmpului uscat (HRC.).

2. *vb. refl.* ① A se exalta: luați de minte, să toropea și ca cum ar fi din duh înflăți, în gura mare striga (CANT.) [rut. toropyty, „a chinui, a neliniști”].

○ **TOROPIRE** *sf.* ① Faptul de a toropi ¶ ② Copleșeală ¶ ③ Amortăală, lincezeală: singura emoțiune pe care am avut-o, în ~ă și lincezeala în care mă fosilizez aici... mi-a procurat-o neașteptată înfîlțire ou un vechiu prieten (VLAH.).

○ **TOROPIT** *adj. p. TOROPI.* ① Copleșit; biruit: ~ de somn, de căldură ¶ ② Amortit, amețit, căzu grămadă în noroiu și adormi ~ de băutură (VLAH.).

○ **TOROSI** (*-osesc*) *vb. tr.* A flecări: v'ați plictisi auzindu-mă torosind la verzi și uscate (ISP.).

○ **TORPILĂ** (*-ilez*) *vb. tr.* ① A distruge cu ajutorul unei torpile [fr. torpiller].

○ **TORPILĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Pește de mare car tilaginos, de genul calcanului, care are, în vecinătatea creierului, niște organe electrice care produc descărcături foarte dure-roase pentru aceia cari se ating de el; trăește în Ocean și în marea Mediterană (*Torpedo marmoreata*) (C 4977) ¶ ② Unealtă de războiu, umplută cu un exploziv, pe care un anume aparat o face să explodeze sub apă în direcțiunea voită; sînt torpile fixe și torpile mobile: cea fixă este un depozit de explozibil închis ermetic, care, așezat în fundul apei sau la o distanță voită sub suprafața apei, explodează prin lovire sau prin comandă de la țarm; torpila mobilă este un aparat purtător care, fiind lansată de la bord contra unui vas inamic, își urmează drumul singură pînă la țintă; se mai numește și torpilă automobilă [fr. torpille].

○ **TORPILOR** (*pl.-oare*) *sn.* ② ③ Mic vas de războiu care aruncă torpile (C 4978) ¶ ④ ~ sub-marin, vas care plutește sub apă și pîndeste vapoarele inimice spre a le torpila [fr. torpilleur].

Fig. 4977. Torpilă.

TORS 1. *adj. p.* **TOARCE**: lină toarsă ¶ ¶ (C) NE-
TORS.

Fig. 4978. Torpilor.

2. *sbst.* Faptul de a toarce: ~ul linei, cînepei, bo-
ranghiului (C) 4980).

TORS (pl.-suri)
sn. (C) A Statue fără
cap și fără mem-
bre (C) 4979) ¶ (C)

Fig. 4979. Tors. Fig. 4980. Torsul la vechii Greci.

Bust, trunchiul corpului unei statui întregi sau al
unei persoane vii [fr.].

TORS *adj.* Învîrtit: coloană ~ă, co-
loană învîrtită în spirală (C) 4981) [fr.].

TORSĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Ceea
ce s'a tors; tort.

TORT (pl.-turi) *sn.* Cantitatea de
fire de lînă, de cînepă, de in, de bo-
rangic toarse: a scăpat fata moșneagului
ghemul ou ~ul într'un prău (ss.); alte femei
obolnuesc... a așeza ~ul pe cuptor, în loc de
a-l așeza în oinăb, pentru fierț sau înălbît
(PAMF.); poate să descolcească ori-oe ~, oît de
rău ar fi el înolțoit (cor.) [lat. tortus
< torquere].

TORTĂ (pl.-te) *sf.* X Prăjitură ro-
tundă și turțită, preparată cu cremă,
cu ciocolată, cu fructe, etc. [germ. T o r t e].

TORTEL, **TORTEL** *sbst.* Două
genuri de plante parazite, fără frunze,
cu tulpina în formă de fire ramificate,
de culoare roșie sau galbenă-ver-
zuie, care se fixează în jurul plante-
lor pe lângă care trăesc; fac flori roș-
ietice sau albe; cresc prin
tufișuri și bălării, pe
lîngă urzici, cînepă, ha-
mei și alte plante; nu-
mite și „întorțel”, „bo-
rangic”, „înăit”, „irîit”,
„lipiciu”, „părul-sîntei-
Mării”, „steagul-zine-
lor”, etc. (*Cuscuta eu-
ropaea*, *Cuscuta epithy-
mum* (C) 4982) [t o r t e].

TORTIȚĂ (pl.-te) *sf.*
dîm. **TOARTĂ** (C): ca un copil
să trăască, i se pătrunde urechea pe care se naște, apoi i se
pune ~ (GOR.).

TORTOTEL *sbst. Trans.* (PAC.) * = **TORTEL**.
TORTURĂ (-ura) *vb. tr.* (C) A supune la
chinuri, la cazne pe un acuzat, pe un criminal ¶
(C) A chinui, a munci, a face să suferă cumplit:
gîndul acesta mă torturează și în noapte ¶ (C) ~ un text,
o lege, a-i da o interpretare greșită, abuzivă [fr.].
TORTURĂ (pl.-turi) *sf.* (C) = **CAZNĂ** (C) (C): în
fața acestor instrumente de ~, mi-am năbujit un oftat
(VLAH.) ¶ (C) Chin, supliciu, mare suferință fizică
sau morală [fr.].

***TORTĂ** (pl.-te) *sf.* = **MASALA** [fr. torche,
it. torcia].

TORTEL = **TORTEL**.

TOS *sbst.* Zahăr ~, zahăr pisat [tc. t o z „praf”].

TOȘCĂ = **TOȘCĂ**.

TOT 1. *adj. nehot.* (f. toată; — *pl. m.* toți, f.
toate; *gen.-dat. m.* f. tuturor, (C) și (C) tuturor) (C) Care
cuprinde întregul număr, întreaga cantitate, fără
a lăsa afară nimic sau pe nimeni: iacă am dat voao
toată iarba ce face sămînță spre pămînt, și toți pomii... și
toate jigăniile pămîntului și toate păsările cerului (PAL.);
toți oamenii; din pomul căzut, toată lumea tale lemne
(ZNN.); lui Enea îi murise femela de groază, cînd au văzut
din toate părțile arzînd cetatea Troada (M.-COST.); în „Divanul
ad-hoc” din Moldova erau boieri de toată mîna (CRG.); bă-
iatul se puse cu toată inima pe muncă (ISP.) ¶ (C) Fie-
care: au scos atunci nevoile în țară de ~ omul să des un-
leu (NEC.); toată pasărea pe limba ei piere (CRG.); Veneau cu
fete și feciori Trăsnind rădăvanele de craiu... La ~ rădvanul
patru oal (COȘB.); toată țara își avea împăratul și ~ satul
popa (RET.); în toți anii, pe ~ anul, în fie-care an: ui-
tîndu-se cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau
pe ~ anul calendare ou povești (NEGR.); nu sînt în toate zilele
Paștile (NEC.); *Mold. Tr.-Carp.* în toată ziua, în fie-care zi:
părintele mai în toată ziua da pe la școală și vedea ce se pe-
trece (CRG.); se și pun la pază, oi nu toți trei odată, oi în
toată ziua unul (RET.) ¶ (C) Ori-ce, ori-care: ~ copacul
de la rădăcină se usucă (ZNN.); ~ pășitul e priceput (ZNN.); nu
toate mustele fac miere (ISP.); ~ felul, ori-ce soiu: cumpără ~
felul de lucruri ne trebuincioase; am văzut acolo animale de ~
felul ¶ (C) Dinaintea numelui unui popor, unei țări,
unui oraș, etc. exprimă totalitatea locuitorilor sau
un mare număr din ei: sub domnia regelui Ferdinand s'a
înfăptuit unirea tuturor Românilor de dincoace de Dunăre;
toată țara s'a răscolit; toată Moldova, toată Oltenia; ~ Pa-
risul l-a sărbătorit ¶ (C) Precedă de obiceiul substan-
tival însoțit de articol, dar se poate pune și în
urma lui: Mă cunoșteau vecinii toți, Tu nu m'ai cunoscut
(EMIN.); și on oile toate și cu lupul sătul nu se poate (ZNN.);
Lumea-i toată 'n sărbătoare, Cern-i plin de oiocirii (ALECS.);
Cînd trăiește omu 'n gloată, Rău o ducе viața toată (PAMF.);
— însoțit de un *pron. pers.*, se pune în urma lui:
noi toți, voi toate; tot astfel se pune adesea în urma
substantivului, cînd acesta e precedat de un *adj.*
dem.: au luat oase avere toată, de s'au dus cu dînsa de au
făcut oaste în Țara-legească (NEC.) ¶ (C) Genitivul *sg.*
se exprimă cu ajutorul *prep.* a: îndată s'au apucat
Noe a lucra pămîntul, fiind însuși stăpîn a ~ pămîntul
(M.-COST.); faptele noastre se vor oîti înaintea a toată lumea
(VARL.); în limba veche, formele a toți, a toate înlo-
cuesc uneori pe tuturor: on stîrea și cu voia a toți dom-
nilor mari... ai Ardealului (PAL.); acea țară este acum...
oîbul a toate dăscăliile și învățăturile (M.-COST.); — pentru
dat. sg. se întrebuițează construcția la ~ (toată),
ț a ~ (toată): să dai la ~ omul cînteca ce i se cuvine:
mîncare a toată pelița dăde (PS.SCH.); cade-se a ~ omni
creștin într'această chip să-și facă cruce (VARL.) ¶ (C) Aă-
turi de toți trei, toți patru, toți cinci, etc. se întrebui-
țează mai adesea formele tustrei (f. tustrele),
tustpatru, tustcinci, etc. ~ aceste cuvinte.

2. **TOTI** *pron. nehot. m. pl.* (f. toate; *gen.-dat.* tu-
tutor, tuturor) (C) Toți oamenii, toate femeile, toate
ființele, toate lucrurile: bărbăți, femei, copii, toți să-
rîră și s'apropiă de tablă, strigînd bravo de răsună sala
(NEGR.); au dat toți ca oile la podul oșteții (M.-COST.); ride om
de om și dracon de toți (PANN); oîți merg la țîrg, toți nu cum-
pără (ZNN.); Dragele mele nepoate, Nu vă pot juca pe toate,
Faceți bine și țertați, Că pe rînd toate jucați (K.-BRS.); Vremea
trece, vremea vine, Toate-s vechi și nouă toate (EMIN.); gă-
sește răspuns la toate; după ce oăzu la pat, toate-i mergeau în-
tors (RET.); (C) toate la vremea lor; — toate-s plină la o vreme
¶ (C) Toți oîți, toți aceia cari: nu zio însă că toți, toți oîți
astăzi se aîă lăcuitori într'această țară că sînt toți Români
(M.-COST.); În corolațiune cu oîți, oîte: pe mine oîți cîlin
m'au lătrat, toți au turbat (PANN); toate limbile oîte toceși
veni-vor și închina-se-vor înaintea ta (DOȘ.) ¶ (C) În lu-
gătură cu un *pron. demonstr.* toate acestea le știu
pe de rost; înțelegi acestea toate? (COR.); cu toate acestea.
chiar așa fiind, chiar dacă ținem seamă de acestea,
totuși: l-am sălăuit de bine, ou toate acestea nu m'a ascu-
tat; toate cele(a), (P) toate aiea, a) toate lucrurile; b)
toate nimicurile, toate lucrurile mărunte: înăistea

Fig. 4981. Coloană
torsă.

Fig. 4982. Tortel.

singurătății coperisese din temelii toate celea (D.-ZAMF.); și abajurul și toate cele lucrute cu iglița în fel de fel de țefe (CAR.); încă n-am văzut așa femeie să pîngă de toate cele (CRG.); cel îl ziseră, mai orezi și tu la toate alea? (ISP.) ¶
 ④ Cu toții, ou toate(ie), toți, toate laolaltă: cu toții într'un gînd erau de părere să ducă păsările țării la cunoștința Intitului Consul (D.-GH.); adesea amplificat, toți ou toții, toate ou toate, toți fără excepție: toți cu toții, ou mic cu mare, și-au îndulcit inima (JPR.); dacă s'au adunat ei toți ou toții; împăratul s'a tras de țacălie, scrișnind strănic (CAR.); sărîți, surloarelor, toate ou toate, că lată niște străini venit-au și ne răpăra pe împărăteasa (ISP.) ¶
 ⑤ De toate, tot ce e de trebuință, fără să-i lipsească nimic: totdeauna supăra pe alții, iară mai ales pe frate-său care avea de toate (CRG.); multe și de toate, multe și felurite: multe și de toate a încercat ei în viața lui (CAR.) ¶
 ⑥ Toate ca toate, toate celelalte se mai pot îngădui, mai pot fi trecute cu vederea: toate ca toate, numai poveștele ce ți-am dat, să nu le uți niciodată (ISP.); toate ca toate, dar urful ti venea de hac (CRG.); Pin' aci toate ca toate, împăratul le-a iertat (PANN) ¶
 ⑦ Cu toate că, deși, măcar că: cu toate că e prost, se ține și mîndru; a ieșit la plimbare, cu toate că tuna și fulgera; las' că-i bine, cu toate că e rău (ZNN.) ¶
 ⑧ Genitivul se formează adesea cu ajutorul prep. a: copil răstăfat și a toate crezător (VLAM.); nora cea mai mare tîlmăci apoi celelalte despre ochinul soacră-sa cel a toate văzător (CRG.).

3. TOT, TOTUL *sbst.* ① Un lucru considerat în întregime sau, un lucru întreg: un ~ organic; un ~ perfect; o parte din ~; vreau ~ sau nimic; Tot e alb pe cîmp, pe dealuri, împrejur, în depărtare (ALECS.); asta-i ~, lată ~, nu mai e nimic de adăugat, nu mai lipsește nimic ¶
 ② Precedat de o prepoziție. A ~, construit cu un substantiv sau un *adj.* — ATOTPUTERNIC, ATOTȘTIUTOR, ATOTȘTIITOR, ATOTVĂZĂTOR; — c u ~, împreună, laolaltă: cîntărește numai 50 de kilograme cu haine cu ~; c u ~ul, în întregime, cu desăvîrșire: fîgăduiește marea cu sarea și Oltul ou ~ul (ZNN.); adesea repetat cu ~ul și cu ~ul, ③ cu ~ul ~ului, ④ cu ~ului ~, ⑤ cu ~ului și ~ul de aur (ISP.); secol care a adus cu dînsul o civilizatiune cu ~ul și cu ~ul nouă (D.-GH.); răcu... doi feți-logofeți, cu ~ul ~ului de aur, în cîrnuț pe care-l ținea Țigancu la gura podului (ISP.); Traian, biruindu-l și omorîndu-l, crăla Dachilor cu ~ului ~ s'au stîns (CANT.); sfîrșitul pînții dac'au văzut așa, oprit-au aceasta cu ~ului ~ nici-cum să nu se facă (PRV.-MB.); toți cu ~ul, toți cu toții (— mai sus 2 ④); — d e ~, cu desăvîrșire: a sîrăcit de ~; crînuț în gînuț de ~ se usucă (ZNN.); și ne temeam să nu ne bată, că prea i-am zăpăcit de tot (COȘB.); — f n t r u ~, în toate, în toate pîrțile: acest Ștefan-Vodă intru ~ semăna cu firea moșu-său, lui Ștefan-Vodă cel bun (GR.-UR.); — p e s t e ~, a) în total, cu totul: am chebit cu cumpărăturile și cu drumul peste ~, vreo 2000 de lei; b) în tot locul, pretutindeni: i-am căutat peste ~ și nu l-am găsit ¶
 ⑥ ~ ce, tot lucrul care: ți-am spus ~ ce știu; pot spune și scrie ~ ce le vine la gură și la cîndelu (D.-GH.); ⑦: nu ~ ce sboară se mîncînce.

4. *adv.* ① Numai: Iar la ospăț... tot ospașii rari, Tot oral și tot crăsele mari, Alături cu ghînărați (COȘB.); pe unde se ducea, ~ în gol umbra (CRG.); alcătui o ceată de oameni, ~ unul și unul, și porni la flintina botozului (ISP.); De-alcui pîn' la munte, Tot zăle mărunte (GOR.), *ghicitoare despre „furnicar”* ¶
 ② Într-una, mereu: nu știu de ce, dar îmi ~ vine să pîng (ISP.); M'a făcut marea pe lună, Să țin ~ cu voie bună (K.-BRS.); Și gîndirea mea furată se ~ duce 'neet la vale (ALECS.); Cine ~ vorbește Lucrul nu-l sporește (ZNN.); ③ ~ una, neconținut, într-una: nu ședea nici-cînd pe-acasă, ci imbla ~ una 'n viteții (SA.); ~ de-a una — TOTDEAUNA ¶
 ④ Din ce în ce: și pleptul lor plin de amar se bate ~ mai rar (ALECS.); plouă ~ mai tare ¶
 ⑤ De asemenea: Cîmbuc Cîpocetaru, ~ din Ardeal, știa puțină carte ca și mine (CRG.); ~ atît(a), aceeași cantitate; ~ acolo, în același loc; ~ asta, același lucru, ~ acela, același; ~ așa, la fel; ~ una, deopotrivă, egal, la fel; ~ deodată — TOTDEODATĂ ¶
 ⑥ În continuare, ca și pîn' acum, încă: am întebat și pe unii și pe alții și ~ nu știu nimic; în sfîrșit, oit s'a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, ~ pe-a mamei a rămas (CRG.); pe Arap oit de mult îl vel spăla, ~ negru va rămînea (ZNN.) ¶
 ⑦ Totuși, cu toate acestea: Deși mulțiau zis-o, eu ~ o mai zis: Gloria străbună pe strămoși cîntăste

(ALX.); ~ însă mai rămăsese o școală... unde se învăța încă românește (NEGR.); De-ar iubi bătăia zece, De dorul meu ~ nu-i trece. De-ar iubi badea o sută, Pe mine ~ nu mă uită (K.-BRS.) ¶
 ⑧ Cel mult: Domnul Seneca Romil să ~ aibă oincizeci de ani și e spln (GR.); omul să ~ fi avut patruzece de ani (S.-ALD.); ~ să fie cinci ani de-atunoi, și totuși... mi se par așa depărtate unele scene de pe vremea aceea (VLAM.) [lat. t o t u s].

⑨ *TOT* *sm. Trans.* ① Slovac: acești Toți drotari au fost chiar subiectul unui post de-al nostru, care le făcu oin-teon (RET.) [ung.].

*TOTAL 1. *adj.* Întreg, deplin, desăvîrșit: sumă ~ă; ruină ~ă.

2. (pl.-aluri) *sn.* ① Ceea ce rezultă din reunirea tuturor părților unui lucru ¶
 ② ± Suma întreagă, rezultatul unei adunări.

3. *IN TOTAL loc. adv.* Una peste alta, peste tot, cu totul [fr.].

*TOTALITATE *sf.* Total, tot, întreg: ~a țin-telor de pe pămînt [fr.].

*TOTALIZA (-izez) *vb. tr.* A forma un total, a aduna [fr.].

*TOTALIZATOR 1. *sm.* Cel ce dă totalul rezultatelor parțiale a mai multe operațiuni.

2. (pl.-oare) *sn.* Aparat care servește să totalizeze mecanic mai multe numere [fr.].

TOTDEAUNA, ① TOTDAUNA *adv.* În toată vremea, pururea, necurmat, fără sfîrșit: Rușaliile cad ~ a cincizece zi după Înviere; dreptul totdeauna umbilă cu ouplu spart (ZNN.); ori-unde mergea numai singur, totdeauna făcea prostii (RET.); cine deschide ochii după ce cumpără, cumpără totdeauna marfă proastă (ZNN.); vrabia e totdeauna puț (PANN) [t o t + d e - a - u n a].

TOTDEODATĂ, ① TOTODATĂ *adv.* În același timp: e doctorul și totdeodată spîterul satului; dar acum a făcut și nunta și cunătoria totodată (CRG.) [t o t + d e - o d a t ă].

*TOTEM *sm.* Animal considerat, la unele triburi sălbatice, în spec. în America de Nord, ca strămoș al rasei și onorat ca atare [fr.].

*TOTEMISM *sbst.* Credința în totemi [fr.].

TOTIME *sf.* T o t, totalitate.

① TOTILCĂ (pl.-ei) *sf. Oten.* ① Trișcă, fluier făcut din coajă de salcie (CAUS.).

② TOTIRLĂ (pl.-le) *sf. Oten.* ① Rotiță la scripetii itelor (DAM.) ¶
 ② Rotiță de lemn pusă pe un fus, cu un cîrlig la capăt; pe ea se răsuțește lîna (CONV.).

③ TOTODATĂ — TOTDEODATĂ.

TOTOLÔT *sm. Mold.* Boț, cocoș; trecăpeli se fac din făină de grîu; ei sînt niște ~ micel (SEZ.); dar acumă în lapte, ca făina să nu se facă ~i (SEZ.).

TOTUȘI *adv.* Cu toate acestea, tot: Dar uite, roata stă pe loc și totuși umbilă într-una (COȘB.); i-am dat oit a cerut și ~ se pînge că i-am nedreptățit [t o t].

① TOVAL *sbst.* ① Piele întreagă de bou sau de vacă, din care se face încălțăminte ordinară ¶
 ② ③ ④ Obraz (de scoarță) [t o v a r].

† TOVAR (pl.-ară) *sn.* ① Băn. *Trans.* Povară, sarcină: umerele sale le plecă de-a purtarea ~ă (PAL.) ¶
 ② ③ ④ = TOVAL [srb. t o v a r „povară”; rus (s a p o ž n y i) t o v a r ū, rut. t o v a r „piele”].

TOVARĂȘ *sm.*, TOVARĂȘĂ (pl.-se) *sf.* ① Acela, aceea care duce cu altul același fel de viață, care iau parte la aceleași întreprinderi, care merg împreună pe același drum, soț, camarad; ~ de școală, de luptă, de suferință; tovarăși de jucării copilului îi erau florile cîmpului (ISP.); fudulul are doi tovarăși: prostia și sîrăcia (ZNN.); ②: Fă-te tovarăș cu dracul, Pînă treci cu el la cul (PANN) ¶
 ③ ④ Cel ce e însoțit cu altul într'un negot, într-o întreprindere, împărțind cîștigul și paguba, asociat: cînd un tovarăș, bez (to-varăși săi, se va întovărăși și cu alții, acela nu se scotoce tovarăși(i) cu tovarășii săi (LEG.-CAR.); se puseră tovarăși și se făcură neguțatori (ISP.) [vsl. t o v a r i š t i, rus. t o v a r y š i].

TOVARĂȘIE *sf.* ① Starea, calitatea de tovarăș; a fi în tovarășia cuiva; a pleca în ~; a ținea cuiva ~, a sta pe lîngă cineva, care e singur, ca să-i ție de urit ¶
 ② ③ Negustorie, întreprindere făcută în comun de doi sau mai mulți tovarăși, asociație: a face ~; a desfăcea, a strica tovarășia; a ținea

in ~; est cîştig aduce tovarăşia, se împarte la toţi tovarăşii (LEG.-CAR.); spune-mi drept, m'ai înşelut cu ceva în tovarăşia noastră ? (ISP.).

○ **TOVARĂŞITĂ** (pl.-te) *sf. Mold.* T o v a r ă ş ă : trebuie să mărturisesc oă aceeaşi prefacere o vedeam şi în tovarăşile mele de drum (ON.); ...lipsa, astă nedespărţită ~, oare-l ţinea strîns în înghetatele ei braţe (NEGR.).

○ **TOVARÎ** (-ăraşo) 1. *vb. tr.* A încărcă cu o povară.

2. *vb. refl.* A tăbărl, a se năpusti asupra cuiva: De cîtră usă să da şi pre Turoi să tovrăea (POP.) [srb. tovariti].

† **TOVAROŞ**... = **TOVARĂŞ**...: tovaroşii de drum, după ce atrînă de gîtul calilor trăistile cu grăunţe, se aşează la o masă (CAR.).

* **TOXIC** 1. *adj.* Otrăvicios: substanţă ~ă.

2. (pl.-toe) *sn.* Otravă, substanţă toxică [fr.].

* **TOXICOLOG** *sm.* Cel ce se ocupă cu studiul otrăvurilor [fr.].

* **TOXICOLOGIC** *adj.* Privitor la toxicologie [fr.].

* **TOXICOLOGIE** *sf.* Ştiinţa care se ocupă cu studiul otrăvurilor [fr.].

* **TOXINĂ** (pl.-ne) *sf.* † Otravă secretată de microbi [fr.].

TPRIU! sau **TPRU!** = **PTRU!**

* **TRABUCO** *sbst.* Tigară de foi: miroase straşnio a funingine de lignit, amestecat cu ~ popular (CAR.) [germ. Trabuko < sp.].

○ **TRĂBUI**... = **TREBUI**...

TRAC! *interj.* Imită sgomotul produs de tragerea unei săgeţi, de descărcarea unei arme, etc.: scoase o săgeată din tolbă, o aşeză la arc, şi ~! trase o săgeată (ISP.) [onom.; comp. şi **TRANC**].

* **TRACH**... = **TRAH**...

○ **TRACITĂ** (pl.-te) *sf. Often. Băn.* = **TRAIŞTĂ**.

* **TRACT** (pl.-turi) *sn.* Drum de ţară, drumul mare: pusegînd cu oastea spre răsărit, şi lufnd ~ul pe de ceea parte de Dunăre, în cale unde i s'a simplat nescari-va varvari... pre toţi i-au bîrîut (CANT.) [rus. t r a k t ŭ].

* **TRACTA** = **TRATA**.

TRACTAT (pl.-ate) *sn.* ① Învoială, legătură încheiată între două State; ~ de pace, legătură de pace: într'această an au început a umbia şi ~e de pace între Turoi în Nemţii (N.-COŞT.) ② * Carte în care se tratează special despre o masă de sau ştiinţă: ~ de zoologie [① pol. t r a k t a t, rus. t r a k t a t ŭ] ③ fr. traité, influenţat de tractat ④.

* **TRACTIR** (pl.-truri) *sn. Mold.* ① Ospătărie, birt: îndată s'a mutat de la ~ într'un palat mare (NEGR.); de-otu mai vedea multe zile la masa de la ~ul d-lui Regensburg, sălbaticii ce-or vroî să mă prefacă în triptură, n'or găsi pe mine decît pielea şi oasele (ALECS.) ② = **BORDEL** [rus. t r a k t i r ŭ].

* **TRACTIRGIU** *sm.* Cel ce ţine o ospătărie, un tractor, birtaş: tocmal atunciua vînd şi ~i, acesta i-an oerut să-i plătească cele ce băuse şi mîncase (STAM.).

* **TRACIŢIUNE** *sf.* ① Tragere, acţiunea unei forţe care trage un corp, fie direct ca un cal înhămat la o trăsură, fie cu ajutorul unei funii, cum trag, de pildă, caii o barcă la edec; ~a limbii, mijloc de a restabili respiraţiunea la cei as-

Fig. 493. Tracţiunea limbii.

fixiaţi, înecaţi, etc. [④ 4983] ② ~ electroică, aplicarea electricităţii la mişcarea vagoanelor de drum de fier, de tramvai, etc. [fr. t r a c t i o n].

TRĂDA (-dau) 1. *vb. tr.* † = **PREDĂ**.

2. (-dez) *vb. tr.* ① A lucra pe ascuns împotriva cuiva, cu gîndul de a-i face rău, de a-l pierde, în loc de a-l ajuta: ~ pe un prieten; a-şi ~ ţara ② A nu răspunde la încrederea ce s'a pus în noi: ~ încrederea stăpînului său ③ A lucra împotriva: a-şi ~ jurămîntele ④ A destăinui, a da pe faţă: ~ un secret ⑤ A da pe faţă fără voie, din întîmplare, ceea ce trebuia ţinut ascuns: a-şi ~ planurile, intenţiunile.

3. (mă trădez) *vb. refl.* ① A lucra împotriva propriilor sale interese ② A da pe faţă fără voie, din întîmplare, ceea ce ar fi voit să tănuască

[formaţiune cărturărescă din lat. tradere, influenţat de a da, a predă].

TRĂDARE *sf.* ① Faptul de a trăda; pre-dare ② Papta aceluia care trădează; orîmă de înaltă ~, aceea care ameninţă siguranţa Statului.

TRĂDĂTOR *sm.*, **TRĂDĂTOARE** *sf.* Care comite o trădare: ~ de patrie [trăda].

* **TRADIŢIE** = **TRADIŢIUNE**.

* **TRADIŢIONAL** *adj.* Întemeiat pe tradiţie: legi ~e; am citit... ou o vie plăcere descrierile unor obiceiuri ~e (COOBA.) [fr.].

* **TRADIŢIONALISM** *sbst.* Aderare la vechile tradiţii, la datinele şi obiceiurile din trecut [fr.].

* **TRADIŢIONALIST** *sm.* Partizan al tradiţionalismului [fr.].

* **TRADIŢIUNE**, **TRADIŢIE** *sf.* ① † Predare ②

③ Transmitere din generaţie în generaţie, prin graiul viu şi fără ajutorul vre-unei scrieri, a datinelor, credinţelor, legendelor, etc. din trecut ④

⑤ Datinele, credinţele, legendele, etc., transmise pe această cale de generaţiile trecute: culegere de tradiţii populare [fr.].

* **TRADUCĂTOR** *sm.*, **TRADUCĂTOARE** *sf.* Acelă, aceea care traduce.

* **TRADUCE** (-duo; *pf.* -dnei; *part.* -dus) 1. *vb. tr.*

① A tălmăci dintr'o limbă într'ală ② A explica, a interpreta, a lămuri, a tilcui ③ A trage la judecată.

2. *vb. refl.* ① A fi tradus, a se tălmăci în altă limbă ② A se manifesta: durerea lui se traducea prin gemete şi strigăte [lat. t r a d u c e r e].

* **TRADUCERE** *sf.* ① Faptul de a traduce ②

③ Ceea ce s'a tradus în altă limbă, scriere tradusă.

* **TRADUCTIBIL** *adj.* Ce se poate traduce ④

⑤ **INTRADUCTIBIL**.

* **TRADUCTI(ŢI)UNE** *sf.* = **TRADUCERE** [fr.].

* **TRAFIC** (pl.-teuri) *sn.* ① Negoţ cu mărfuri ②

③ Profit necinstit ce se trage din anumite lucruri: ~ de influenţă, cîştig ce trage cineva din influenţa ce exercită asupra cuiva, din trecerea pe care o are pe lîngă cineva ④ *Mold. Tr.-Carp.* Tutungerie [fr. ④ < germ. Trafik].

* **TRAFICA** (-tehea) *vb. intr.* ① A face trafic, a face negoţ ② A trage un folos nepermis, necinstit, ruşinos din ceva [fr.].

* **TRAFICANT** *sm.* ① Cel ce face trafic, negustor ② *Mold. Tr.-Carp.* Tutungiu [① fr. ② germ.].

* **TRAFORA** (-orez) *vb. tr.* A tăia, a lucra obiecte delicate de lemn cu un ferestruu a cărui pinză e cit un fir de subţire [it.].

* **TRAFORAJ** (pl.-aje) *sn.* Lucrare de obiecte delicate de lemn cu un ferestruu de traforat: o călimară înaltă de lemn, lucrată prin ~ (BAS.) [trafora].

* **TRAFORAT** *sbst.* Faptul de a trafora; ferestruu, maşină de ~, ferestruu, maşină cu o pinză foarte subţire cu care se traforează scîndurile subţiri, delicate.

○ **TRAGĂ** (pl.-gi) *sf. Often.* Săniuţă de copii sau de cărat lemne (CIAUS.) (RV.-CRG.): adnceam lemne cu traga şi... nu mă întrebă nimeni (GR.-N.) [t a g ă, influenţat de trage; comp. însă **TRĂGACE**].

○ **TRĂGACE**, **TRĂGĂCIŢĂ** (pl.-te) *sf. Băn.* = **TRAGĂ** [srb. t r a g ă c e].

TRĂGACIU 1. *adj.* Care trage bine (*vorb.* de boi sau de cai): vită trăgace.

2. *sm.* Cel ce trage bine (cu arcu, cu puşca, etc.), ţintăş: oălăreţi buni, trăgaci isousiţi... Scîtîi ar şi putut în-tamela ou vreama o stăpînire puternică şi trăinică pe vâlile-acestea (VLAR.).

3. (pl.-ace, -acturi) *sn.* Partea armei pe care se apasă cu degetul spre a o descărca [④ 4984]: stam ou degetul pe ~l revolverului (S.-ALD.); am ochit puţin şi am apăsât de ~ (LUNG.).

* **TRĂGAN** *sbst.* Umflătură, gîlcă, bubă rea ce se face sub pielea vitelor şi calilor (mai ales la gît): făcîndu-i-se o bolă la grunzai în chip de ~ (N.-COŞT.) [comp. ngr. τραγανόν „cartilaj, sgirciu”].

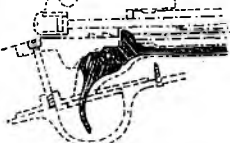

Fig. 494. Trăgaciu.

TRĂGĂNA (-ănez, ○ trăgăn) 1. *vb. tr. și intr.*

① A lăsa să treacă vremea tot așteptând ceva, a lungi vorba: eu mă făceam că-l aștept și l-am tot trăgănat cu cuvinte îngălate, pînă ce a sosit bărbatu-meu (GN.); oamenii... trăgăneau cu plata birnului (ORIG.); aicea ne cantă a trăgăna condului istoriei noastre, să pășim a sorie și alte neamuri de care s'au risipit fările aceste (M.-COST.) ② A grăi cam alene, lungind vorbele: bună seara, Costane, grăi el, trăgănuind vorbele (SLV.) ③ *Maram.Trans.* A cînta din gură sau din frunză (conv.): Că și eu mi-am trăgănat Frunză de codru pâlî, și-aceea m'o 'mbătrînit (BRL.).

2. *vb. refl.* ① A trece vremea încet, încet, cu zăbavă multă, cu așteptări continue: s'au trăgănat stăda pînă la stingerea de tot a Troadei (M.-COST.); trăgănuindu-se trei luni și auzindu-se la împărăție de rădicarea aceluia sultan cu Tătarii lui... îndată am trîmis un pașă cu oaste (MUST.); nu s'au trăgănat tare mult și sosi și Petrea Făt-frumos cu alatu mare (sa.) ② A păși încet, anevoie, abia tirînd picioarele: Pe cîmp plin de zăpadă se trăgănează 'ncet pe jos O jaleică grămadă (ALECS.) ③ A-și trage obîrșia: Neamul țării Moldovei de unde s'au trăgănează (M.-COST.) [lat. vulg. *traginare < trahere (vulg. *tragere)].

TRĂGĂNĂT *adj. p. TRĂGĂNA.* ① Făcut încet, cu zăbavă, cu multe așteptări ② Rostit cam alene, lungind vorbele; prelung: potîmii zise el cu glasul ~ al boierilor bătrîni (D.-ZAMF.); se propti cu spatele de nucul cel tînăr și începu doina ~ă (SLV.) ③ În pantă ușoară, care se întinde în sus, de cînd se urcă, pe un urcuș abia simțit: pe cînd suia un deal lung și ~, alt om venea din spre țîng cu un car nou (CRG.); înaltele noastre, dînga vi-năță a drumului, ușor ~ă în suis, se 'ncolăcesc pe grumăli marelui stînci (VLAM.).

TRĂGĂNI... **TRĂGĂI...**

TRĂGĂTOR 1. *adj. verb. TRAGE.*

① Care trage ② Care trage bine la jug sau la ham, trăgaci: vite trăgătoare.

2. *sm.* ① Vită de jug, cal de ham: am dejugat la un puț și ne-am adăpat ~ii (S.-ALD.) ② = **TRĂGĂCIU** 2 ③ Cel ce iscălește o poliță: imprumutătorii banilor poliței se zice stăpîniul poliței, iar oal imprumutat, ~ de polițe (LEG.-CAR.).

3. (*pl.-toare*) *sm.* ① = **TRĂGĂCIU** 3: a prins... să cerce cartușele și ~ul armei (ORIG.) ② Mic instrument de oțel cu care se trag linii, cînd se desenează (4985).

4. **TRĂGĂTOARE** *sf.* ① Pie-care din cele două curele de care sînt atîrnate scările la șa (4987) ② Vină de bou sau cu-reca cu care se bate: a venit miliția acolo și l-a bătut săracii, de l-a apart, cu ~ă (GR.-N.) ③ *Băn.* Ureche de cizmă sau de altă încălțăminte ④ I. Unfel de scănel în care se viră călcîiul cizmei sau altei încălțăminte, spre a o des-călta fără ajutorul cuiva; numit și „că-țel” sau „slu-gă” (PAMF.)

(4986) ⑤ = **TRĂGĂCIU** 3: cu

pustiile la ochi și

degetele pe

trăgători, ste-

teau gata să a-

prindă în diha-

nia ce se vestea

(GN.) ⑥ Vas pentru grăunțe, cam de mărimea

unei bańite: grîul roșu, greu la bob, curea 'n trăgători

și venea la vînturătoare (S.-ALD.); m'a mînat Neag-Sărac

să-mi dai ~ă să măsure franci (R.-COC.).

TRAGE (*trag; perf. trăsei; part. tras*) 1. *vb. tr.*

A. ① A căuta să miște un lucru din locu-l îndreptîndu-l spre sine: ~ cenzuș cu vîtraul; după ce veți vedea... că frînghia se mișcă de lovește marginile groapel, s'o trageți afară (SP.) ② A apuca pe cineva de o parte a corpului sau a îmbrăcămîntei și a-l smuci: ~ de pîr, de urechi; Unii îl trageau de spate, alții îl trageau de mîini (PANN); i se părea că-l trage cineva de la spate de

haine (SP.); el își tragea barba și zicea cu mîndrie cătră gasdă; aștepta s'au minzi popii, înțele (CRG.); pre Lot traseră în casă la ei și înlocuiau ușa (PAL.); ~ COADĂ ○, LIMBĂ ○, MÎNECĂ ○

③ ~ zăvorul, a închide ușa cu zăvorul: lesii închid ușa după dînsa și trag zăvorul (CRG.) ④ ~ ușa după sine, a o închide după ce a trecut pragul ⑤ A mișca, a căra, a tirî după sine: calul trage trăsură; și oali lui Ahil care proorocseau, Negreșii c'au fost, de vreme ce-l trageau (ALX.); Tră-frumos... puse mîna pe căpăstru și tragea lape după dînsul (SP.); mularea lui s'au tragea măgarul de dălcuș căpestrul lui cu mîinile el (PRV.-ME.); au mers vre-o două zile, cît și pustiile au lăsat înapoi, neavînd eu ce le trage, că le murise calul (NEC.); *abs.*: la omul sărac, nici boii nu trag (ZNN.); l-au fost împungînd cu strămurările, ca pre boi, s'au trage (NEC.); Am un titirez creț, Mititel a un on, Dar trage cît un bou (GOR.); *ghicitoare despre „cîntar”* ⑥ A apuca de capătul unui lucru și a-l aduce spre sine: el își tragea binîșor plapoma peste cap și, cu ochii deschis, trîta în lumea lui de minuni (VLAM.); amfîndul trag coarsaturile din pături în mijlocul oasii (CAR.) ⑦ A mișca în jos: ~ căciula peste urechi ⑧ A întinde bine pe mînă, pe picior: a-și ~ mînaștile, ciorapii ⑨ A ridica sau a lăsa în jos: ~ perdelele ⑩ A descălța: ~ ciorapii, cizmele; dac'ar fi să lasă toți în-vățați... n'ar mai avea cine să ne tragă ciubotele (CRG.); ~ MARE ⑪ A scoate un lucru de undeva: ~ afară o ghîmp; ~ sabla din teacă; ~ sabla împotriva cuiva, a se bate cu el în duel; s'au n-l slăbiți pînă nu va scoate inelul ce mi-a tras din deget mîșelește (SP.); ~ o loterie, a scoate numerele unei loterii; ~ lotul cel mare; ~ SOARTE ⑫ ~ o carte (de joc) ⑬ A scoate un lichid dintr'un vas, din locul în care se află: acum să vedem și vinurile! la trageți-mi încoace oțte o cînzăoacă de la cep (COCOS.); ceta ce trage apa și o scoate den mîncă, de o duce... la pomătul său... să se certe cu un fur (PRV.-LP.) ⑭ A scoate prin distilare, a extrage: ~ suc din ierburi ⑮ A îngrămădi peste ceva, a căra dintr'un loc într'altul: leul lui va face groapa și tu vei trage pămînt peste mine (SP.); ~ SFUȚĂ ⑯ A da o lovitură: cum se deșteptă, îi trase o palmă, de auzi cîinii din Giurgiu (SP.); mergi... de-i trage vr'o oțteva cu bieluț la testa, de să-l crepe ptelea (SS.); rădică deodată oirja... și... trage una în spinarea Mitropolitului, așa de tare, oă l-a plesnit antereul (CRG.) ⑰ A arunca o săgeată: cînd trase a treia (săgeată), fiilișul se auzi din nou, și el pricepu că stolu de păsări trebuie să fi sburât (SP.) ⑱ A descărca o armă de foc: ~ focuri de pușcă; ~ saive de artilerie; Ipistatul, beat frînt, chîluia și tragea la pistole (CAR.) ⑲ A săpa, a croi: pe unde mergea, drumuri mari de piatră și șanțuri groaznice tragea (LE.); ~ brazde cu plugul ⑳ A desena, a duce: ~ o linie dreaptă; ~ un plan pe hîrtie ㉑ A fotografia: mi-a tras poza; m'a tras în poză ㉒ ~ o copie, a copia: a tras mai multe copii de pe acest act ㉓ A tipări: a tras numai 1000 de exemplare din această carte; au tras pînă acum 80 de coale din dicționar ㉔ ~ o poliță asupra cuiva, a face o poliță care trebuie plătită purtătorului de către un corespondent: cînd trăgătorul va trage polița, și platnicul nu o va primi, atunci să o înfășeze într'acea zi la judecată, și să o întoarcă înapoi (LEG.-CAR.) ㉕ A avea un folos, un venit, un câștig din ceva: bălțile, stuhărilile și pădurile din insule, de la cari Românii nu puteau ~ nici un venit (I.-GH.).

B. ① A avea ca origine, ca obîrșie, a proveni: Împărăția Rîmului... numele său trage de pe orașul Roma (M.-COST.) ② A avea ca urmare, a scoate o încheiere: ~ consecințe, concluziuni ③ A suna: ~ clopotelul; într'acea zi iară au trecut lăcnește multe prin țări și trageau toate clopotele pe la toate mînaștirile (LET.); clopotele s'au le tragea Ziua 'ntreagă, noaptea 'ntreagă (EMIN.); oă să și se vestească o vită furată, să tragi noaptea clopotul bisericii (GOR.) ④ A toarce: ~ gogolile de mătase; Mîndrileana mea cu dor Nu mai trage din fuilor, Fă fuioarei can-nura, Nu mai trage cîinepa (PAMF.) ⑤ A ascuți: ~ bri-clul pe curea; ~ cuțitul pe cutie; ~ coasa ⑥ A freca: scoase din sîn o luminare de ceară, trase un chibrit pe horn și o aprinse (SAD.) ⑦ A viri, a înțepa: ~ în țesăp, în Irigare ⑧ A îndemna: pe fiul cel mai mic, însă, nu-l tragea inima a pleca în pește (SP.); Pe semne păcatul și așa îl trage Amindol viața în nevoi să-și bage (PANN); ~ ATA ⑨ ~ pe sfîoară, a înșela ~ SFOARĂ ⑩ CHEIUL ㉑ A respira, a răsufila: a-și ~ sufletul; o căl-

TRĂ-TRA

Fig. 4985. Trăgător.

Fig. 4987. Trăgătoare.

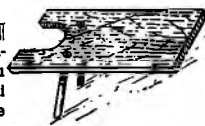

Fig. 4986. Trăgătoare.

dură amestecată cu duhoarea de oameni adormiți, de nu-ți puteai ~ suflulul (D.-GH.); dar' oalul era năzdrăvăn și, cum vede mîntrenea stăpînului său, s'apropie de cîldare și trage vre-o trei răsălări (RET.) ¶ ① A aspira: aprindea țigara, din care trăgea fumul cu o potîfă nespusă (D.-ZAMF.); ~ în plect; făina arzînd, tragi pe nas fumul care se face (PAMF.); ~ o țigară, o lulea, un ciubuc, a fuma: du-te de te primblă în grădina pîn' ce și-or trage ciubucele boierii (ALECS.); ~ tabac, a priza: dasoalul... trase tabac, strănută, tuși spre a-și drege glasul (NEGR.); Dragu mi-l bîdîia, drag Care nu trage tabac (IK.-BRS.) ¶ ② A bea: trăgeau pe gît oite un pahar de vin de Odobești (ALECS.); li mai trase o dușcă de apă și se sculă să plece (VLAH.); ¶ F ~ la masea, la mustață, a bea strănic: cînd tragi sorocoveții la mustață, de ce nu te olobești atîta? (CRG.) ¶ ③ A absorbi: ~ apa, umezeala din pămînt; dacă cenușa din fundul uclelei va trage totă apa din cășu, e semn că baghița va trece și bolnavul se va înscătoși (PAMF.) ¶ ④ A simți un curent de aer, a sta în curent: nu sta la fereastră, că te trage și ai să răcești ¶ ⑤ A atrage: ~ în partea sa; au îmblat Constantin-Vodă cu bani să-l tragă la sine (LET.); Ochii lelei trase-mi plac, De pe uliță mă trag și grozav năcoz îmi fac (IK.-BRS.) ¶ ⑥ † A retrage: vîsînd acea primejdie... Ștefan Vodă... au tras oastea mai spre Iași (M.-COST.); împăratul nu-și poate trage vorba, trebuie să împlinescă făgădușul (RET.) ¶ ⑦ A chema: ~ la, în judecată, a da în judecată: fără de nici o frică are voie să-l tragă la judecată (LET.) ¶ ⑧ ~ nădejde — NĂDEJDE ① ¶ ⑨ A suferi, a pătimi, a îndura: multe neazuri... au tras bieții pămînteni, de la un făcător de rele ce fu Duca-Vodă (M.-COST.); Mosoalii cei din războiu trăgeau atunci mare greu de sete (NEC.); iar Constantin-Vodă i-au scos mîncinoși înaintea pașii, începînd ei a spune ce trag bieții săraci din mîna lor (LET.); și oite a tras pînă s-a vîzuit la casa lui, numai unul Dumnezeu știe (CRG.); iar acum, de cînd li și boleac, numai Dumnezeu știe ce trag cu ei (RET.) ¶ ⑩ ~ un păcat, a ispăși: dar se vede că i-a fost sorit să-și tragă păcatul (GN.); zi și d-ta, oă ai avut să tragi un păcat strămoșesc (CRG.); Ioniță, Ioniță, suflulul mamei, ce păcate-a fost să tragem noi pe lumea asta (VLAH.) ¶ ⑪ F A executa, a face, a îndeplini: ~ un somn, un chef, un danț, un cîntec, etc.; popa... se culcă și-l trase un putu de somn pînă a doua zi la amiază (FLOR.); apoi se puseră la masă și traseră un chef de să se ducă pomina de bucurie (SP.); m'am ospătat și am cheput cu împărății și... am tras după masă o horă cu cele zîne fermecătoare (MERA); iar lăutarii trăgea niște hore de te rădlea în sus nu alta! (SB.); și pe la scădat am tras o raită cu prelenul meu Chiriac a lui Goian (CRG.) ¶ ⑫ A face un masaj, a masa, a freca pe trup: ea ne descinta cînd eram deciochi, ea ne trăgea cînd eram răciți (SR.-VN.); baba... face de grabă leșie... la puerului, li scaldă (și) li trage frumuseț cu untu... din oapele pe la toate încheieturile (CRG.) ¶ ⑬ A unge: trage cu usturoiu peste încălțăminte, ori pe picioare, dacă vrei să-ți vină șarpele (GOR.).

2. vb. intr. ① A mișca, a căra, a țîri după sine: boul cu bivoliul anevoale trag la jug (ZNM.) ¶ ② A duce o linie, a face o trăsătură: ~ cu oandelul peste ceva ¶ ③ A șterge: ~ cu buretele peste ceva ¶ ④ A fi, a se simți atras: ban la ban trage — BAN ①; Joacă, leleo, joacă bine, Văd că tragi mereu la mine (PAMF.); tînor de la orocua popel la Bobotează e bun de pus la pinza volocului sau a mrei, ca să tragă pește, cum trag băieții după popă (GOR.); țineam ceaslovul deschis, și cum erau fiile cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele (CRG.) ¶ ⑤ A simpatiza cu cineva, a-i ținea parte, a-i fi favorabil: boierii erau desbinați: unii trăgeau spre Nemți, alții spre Ruși (VLAH.); unii cu un Domn trăgeau, alții pe alt Domn să rădice din cei mazili îmblau (MUST.) ¶ ⑥ A umbla să ajungă undeva, a se îndrepta către un loc, a lua drumul spre: trage întins la crîle și fără opresă (FLOR.); de la Făloiu au pures în sus pe Prut, (și) au tras la Huși (M.-COST.); nu merse mult și zări fum gros înaintea lui și trase apă într'acolo (RET.) ¶ ⑦ A se abate, a se opri să locuească undeva, a poposi, a mînea: pînă si Vodă cîo'ar îl trase odată în gazdă la Ciubuc (CRG.); acolo într'un oraș aproape de lac, a tras la un han (R.-COD.); mă întreabă unde trag, ca să-mi aducă pașaportul la gazdă (D.-GH.); fie-care oaspe ce trăgea la odala lui era primit cu dragă inimă (CRG.) ¶ ⑧ A tinde, a fi pornit, a avea dorința: unii trăgeau să fie Duca Domn la Moldova, alții șiceau pre un Eremie din boierii de țară (M.-COST.); li im-

brăceară (pre Isus) întru veșmint mohorit, ca să-și rîză o'au tras să fie împărat Jidovilor (VARL.) ¶ ⑨ ~ de moarte, a fi în agonie, a se lupta cu moartea, a fi aproape să-și dea suflul ¶ ⑩ A năzui, a aspira: ~ a mare — MARE ① ¶ ⑪ A meni, a prevesti, a cobîi: cînd îți urli cînele pe lingă casă, trage a pustietate (GOR.); să nu umbli vara cu căciulă, oă tragi a iarnă (GOR.) ¶ ⑫ A arunca o săgeată: au tras Petru-Vodă înapoi în popă ou arcu și i-au lovit cu săgeata (NEC.); Ercule... trase în tr'însul ou o săgeată, trase cu două, trase cu toate săgețile ce le avea ei în tolbă (SP.) ¶ ⑬ A descărca o armă: ~ în cineva ou pusca, ou pistolul, ou revolverul; colonelul Enghel... mă și învătă cum s'o umplu, cum să ochesc și cum să trag (COD.) ¶ ⑭ ~ cu ochiul, ou coadă ochiului, a arunca o căutătură ascunsă, a se uita pe furiș: Badea trece pe uliță, Mîndra trage cu ochiul (IK.-BRS.); din vreme în vreme fetele trăgeau ou coadă ochiului și aruncau flori sau noduri de peteală în partea flăcăilor (D.-GH.); trăgea ou coadă ochiului spre a vedea dacă o bagă în seamă cei de prin prejur (SP.) ¶ ⑮ ~ cu urechea, a căuta să bîndă ceea ce vorbesc alții, a pîndi să asculte: nu e bine... să tragi ou urechea pe la geamurile oamenilor (DLVR.); trăgea ou urechea la păretele din dosul casei (CRG.); ceasuri întregi am tras cu urechea la conversația lui (CAR.) ¶ ⑯ A cînta din vioară, etc.: d'odată auzi niște balauri de lăutari trăgînd, de gîndea că mîncănaț toc (SP.) ¶ ⑰ A sufla, a bate: Subțirea boare trăgea și un brad se clătina (FR.-COR.); trăgea un vînt-șor care abia adia (SP.) ¶ ⑱ A fi curent: nu sta la fereastră, oă trage ¶ ⑲ A sfîrși: cînd trage cînele pe nări, e semn rău de moarte (GOR.) ¶ ⑳ A aspira (fumul): apoi urmă a face pași mari prin casă și a trage adînc din țigară (D.-ZAMF.); ei stă smerit la vatră și trage din lulea (VLAH.).

3. vb. refl. ① A se țîri: toți viermii ce se trag pre pămînt (PAL.) ¶ ② A se țărăgăna: vîsînd Traian că în lung se trage acel războiu... (LET.) ¶ ③ A se retrage: ai noștri începură a se trage înapoi mai la strîmtoare (BALC.); s'a statornicit în satul acela pentru totdeauna, trăgîndu-se la casa lui și muncind ca pentru dînsul (CAR.); se trase dinaintea împăratului, cu totul smerită, și se așeză lingă soțului ei (SP.); haida, trage-te și te oară din ușa noastră (MCH.) ¶ ④ A scădea (vorb. de ape): cînd apele au început să se mai tragă, Noe a trimis un corb să se ducă și să vadă uscuturile (PAMF.) ¶ ⑤ A slăbi, a se usca la față: înimioara mi s'a ars, Fețioara mi s'a tras (PAMF.) ¶ ⑥ A se simți atras, a avea simpatie pentru cineva sau ceva: s'a stăituit omul cu femeia să des fata după dînsul... că și fata se cam trage după dînsul (SB.); se bucura grozav cînd vedea că mă trag la carte (CRG.) ¶ ⑦ A-și lua naștere, a proveni, a izvorî, a-și avea originea: ne este amestecat graiul nostru cu al vecinilor..., măcar că de la Rim ne tragem (GR.-UR.); i-an și făcut boier mare pre Purice, și dintru acel Purice aprodu s'au tras neamul Movileștilor (NEC.); nu voin să și se tragă moartea de la mine (CAR.); nenorocirea mea doar de la tine mi se trage (GN.) ¶ ⑧ A moșteni aceleași apucături: e negru la suflul ca moșu-său și ea tată-său: se trage după neam ¶ ⑨ A se ascuți: după ce coasa s'a bătut, se trage cu... o gresle sau cute, de i se netezește și ascute gura (PAMF.) [lat. vulg. *tragere = clas. trahēre].

*TRAGEDIAN sm., TRAGEDIANĂ (pl.-lene) sf. ① Actor, actriță care joacă tragedia [fr.].

*TRAGEDIÉ sf. ① ② Piesă de teatru, în versuri sau în proză, făcută pentru a excita mila sau groaza, și care se termină de obicei în mod lugubru, printr'un omor, prin otrăvire, etc. și al cărei subiect e luat mai adesea din mitologie sau din istorie ¶ ③ Artă de a face o tragedie ¶ ④ Întimplare tristă, funestă, singeroasă [fr.].

TRĂGERE sf. ① Paptul de a trage: ~ de urechi; ~a trăsuri; ~a cînzelor; ~a unei loterii; ~a la sorti; ~a unui foc de armă; ~a clopotelor; ~a fumului pe nas; ~ în judecată; ~a unei linii, etc. ¶ ② ~ pe sfioră, înșelăciune, păcăleală ¶ ③ ~ de moarte, luptă între viață și moarte în ceasurile cele mai de pe urmă ale ființei, agonie ¶ ④ ~ de inimă, zel, rivnă, ardore: mie-mi place să mă servească funcționarul cu ~ de inimă (CAR.); e păcat ca apa bălăt cu ~ de inimă la învătătură să nu meargă mai departe (SR.-VN.).

*TRAGIC 1. adj. ① Ce ține de tragedie: genul ~; acțiune ~ă ¶ ② Care scrie, care joacă

tragedii: poet ~; actor ~ ¶ ② ③ Funest, lugubru, singeros: un ton ~; moarte ~ă; întâmplare ~ă; gînduri ~, gînduri de moarte; și 'n ~ul apus, pîn' și tînicia și manta lui Iena așa de albă, Cu too păreau tivite (VLAH.).

2. sm. Autor de tragedii: ~ii greci.

3. sbst. ① Genul poeziei tragice ¶ ② Sfîrșit funest [fr. tragique].

***TRAGI-COMEDIE** sf. ① Piesă de teatru care diferă de tragedie numai prin faptul că des-nodămîntul e fericit și că unele incidente din piesă au un caracter comic ¶ ② Întîmplare tristă amestecată cu incidente comice [fr.].

***TRAGI-COMIC** adj. Care te face să rîzi, cu toate că e vorba de ceva supărător sau funest: urmarea acestui roman ~ o știe publicul din darea de seamă... a contrariilor noștri (CAR.) [fr.].

○ **TRAGLĂ** (pl.-le) sf. Mold. Trans. = COBILĂ ① [comp. TRAGĂ].

† **TRAGODIE** sf. = TRAGEDIE: Euripid, scriitorul de tragedii (LET.); Jălnica ~ a Moldovei e scrisă de vornicul Alexandru Beldiman [gr. τραγωδία].

○ **TRĂGULĂ** (pl.-le) sf. Olten. Băn. Trans. = TILV [trage].

TRĂHANA sf. × Aluat de făină frămîntat cu ouă, lăsat să se usuce, și apoi frecat cu palmele, pînă se face mărunchel ca crupele; se întrebuintează în loc de tăieței la supă: cum să fac un felu de crupe cu gust, oare să chiamă ~ (DRAGH.) [tc. tarhanê].

***TRAHÉE** sf. ① Nume dat vaselor care transportă aerul în toate părțile corpului unui animal sau unui vegetal [fr. trachée].

***TRAHEE-ARTERĂ** sf. ① Tub format din inele cartilaginoase care merge de la laringe pînă la bronhii și care conduce aerul din afară la plămîni, beregată (4988) [fr. trachée-artère].

***TRAHEOTOMIE** sf. × Operațiune chirurgicală prin care se practică o deschizătură în trahee-arteră, deasupra laringelui, pentru a face să intre aerul, în cazul cînd nu mai poate pătrunde prin glotă [fr.].

***TRAHIT** (pl.-ituri) sm. Rocă eruptivă, constituită, ca și porfirul, din cristale mari, albe-gălbui, dintr'un soi de feldspat, împlîntate într-o masă aspră la pipăit [fr. trachyte].

***TRAHITIC** adj. Alcătuit din trahit [fr. trachytique].

TRĂI (-esc) 1. vb. intr. ① A fi în viață, a viețui: nu trebuie să trăească omul în lume, dacă nu va avea noroc (NEC.); a trăi peste o sută de ani; doar n'am a trăi olt lumea, ca să moștenesc pămîntul (CRG.); ②: omul cît trăește învață și tot moare neînvățat; ~ mult trăești, multe pătimești (ZNN.); ~ MINCĂ ① ¶ ③ A-și petrece viața într'un mediu oare-care, într'un fel oare-care, a duce un anumit traiu: ~ la țară, la aer curat; ~ în sîrăcie, în lux; astăzi, vere, trăim în timpul șarlatanismului (ALECS.); dacă vrei să trăești liniștit, să nu vezi, să n'auzi, să tac! (PANN); ~ AVRAM, MOARĂ ② ¶ ④ A duce o viață comună cu cineva: trăia în pace și în liniște cu soția și cumnatele sale (usp.); și pînă astăzi se vede pre la marginile țărilor care trăesc cu altă limbă, că leșne lau unii de la alții cuvinte (M.-COST.); nici n'ai cu cine trăi, nici cu cine muri! (PAMF.); nu e chip să te poți înțelege cu dînsul, să duci o viață liniștită cu dînsul; ~ bine cu cineva, a fi în relațiuni amicale cu cineva, a duce o viață conjugală plină de mulțumire; ~ cu cineva, a avea relațiuni cu cineva, fără a fi căsătorii între ei ¶ ⑤ A-și consacra viața: nu trăește decît pentru știință ¶ ⑥ A dura, a ținea, a dăinui: au pus Stefan-Vodă de... au semănat ghindă și s'au făcut dumbrăvă oare trăește și în ziua de astăzi, de se văd copaci mari și groși (LET.); ⑦ A nu muri, a se păstra în amintirea tuturor, a nu fi uitat: gloria acestui om va trăi vecinic ¶ ⑧ A se hrăni: ~ cu legume, cu carne ¶ ⑨ A-și scoate existența: ~ din munca minilor sale; ~ din venitul moșiei; moșul... lucrea pe bani și din ce oștiga, trăia și el și baba (MERA); cine nu lucrează nimic și cel ce trăește din jafuri... este trîntor al

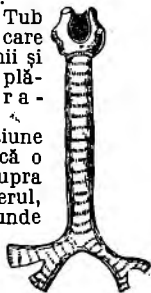

Fig. 4988. Traheea-arteră.

nației și al omenirii (JIF.) ¶ ⑩ Să trăești! a) urare de viață lungă adresată cuiva; așa să trăesc, formulă de jurămînt, de încredințare că un lucru e adevărat; F așa să trăești, te conjur pe viața ta: spune-mi, așa să trăești, dacă... ¶ ⑪ Trăească! interj. întrebuintată pentru a ura unei persoane, unui lucru, viață lungă, durată, prosperitate: trăească regele! trăească România! trăească libertatea!

2. vb. tr. ① A acorda viață lungă, a lăsa să trăească: Domnii să-l păzească pre el și să-l trăească pre el (SIBL.); Dumnezeu să te trăească! să trăești! (urări diferite împrejurări) ¶ ② A duce un anumit traiu, un anumit fel de viață: ~ vremuri grele; are ce-l trebuie, sîntos e, copiii sînt mari, casa îmbelșugată și trăește zile albe (RET.) ¶ ③ A-și petrece viața: și-a trăit traiul, și-a mîncat mîlăiul ~ MĂLAIU ① ¶ ④ A se întîmpla în viață: scenele îi păreau atît de vii, înalt le trăia din nou (OLVR.) [vsl. trajați].

***TRAIECT**... = TRAJEOT...

TRĂINIC adj. ① Care ține multă vreme, durabil, solid: Scîlari ar fi putut întemeia cu vremea o stă-pînire puternică și ~ pe vîile acestea (VLAH.); o stoafă, o încălăminte ~ă; nici o înșurătoare cu farmecul nu-i ~ă (GOR.); F: opincile de la botcă (= picioarele goale) te cele mai bune și mai ~e (ZNN.) ¶ ② Care trăește, care rămîne în viață: dacă la vre-o nevastă îi mor copiii, le strîmută numele... ca să fie ~i (GOR.) ¶ ③ **NETRĂINIC** [vsl. trajan ũ].

TRĂINICIE sf. Înșurirea a tot ce e trai-nic, durabilitate, soliditate: de fie-care biruință înălța cite o biserică spre mărturie neperitoare de trăinicia neamului nostru și de bunătatea lui Dumnezeu (GN.).

TRAIȘTĂ, Băn. **STRAIȘTĂ** (pl. traista, trăistii) sf.

① Sac dreptunghiular de pînă groasă, cu o baieră, ce poartă țaranul, ciobanul, drumețul de-a umăr, atîrnat la șold sau mai adesea în băț, și în care-și pune merinde și altele (4989): poruncii lor ca nemicii să nu la pre cale, numai to-tog, nici trăistă nici pîine nici bani în pungă (SIBL.); oumse întorcea sara de la lucru... ridica ori-ce-i venea în cale și băga în trăistă (MERA); cum vorbea, numai iată că vede vîind un om dinainte, cu traista în băț (CRG.); ~ BĂȚ ①; rîn te hrănești cu mincarea în trăistă altuia (ZNN.); la culcușul vii, nu merge cu struguri în ~ (ZNN.); F tron: a-și băga mințile în ~, a-și băga mințile în cap; a umbla cu traista cu minciuni, a umbla cu minciuni, cu birfeli pe la unii și pe la alții, a umbla cu plosca; cînd al două trăiești goală, pune pe una în cealaltă și zi că-i pînă (PANN); ~ CÎNE ①, DUMNEZEU ①, FALĂ ①, FUNIE ①, MINĂ B, A, PISTOĂ ①, RA-TĂ ① ¶ ② Sac cu grăunte ce se atîrnă de gîtul calului (4990): tovaroșii de drum, după ce atîrnă de gîtul cailor trăistile cu grăunte, se așează la o masă (CAR.); își puneau traistele în capetele cailor ca să nu apuce iarbă, că, cari cum apuceau, cum mureau (NEC.) ¶ ③

Fig. 4989. Traistă.

4. **TRAISTA-CIOBANULUI** = CIOBAN ① [† traistra, Băn. Olten. traicță; cuvînt probabil moștenit din limba autohtonă, vorbită înainte de venirea Romanilor, trecută apoi, prin migrațiunile ciobanilor noștri, în diversele graiuri ale popoarelor cu care au venit în contact, în migrațiunile lor; comp. gr.-biz. τράιστρον, alb. traste, traista, traste, strate (j)tsë, rut. pol. rus. (dial. Smolensk) tajstra, rut. tajnistra, slovac tafi-stra, ceh tanystra, ung. tarisznya (dial. tanisztra, etc.).

Fig. 4990. T. traistă. — B. Baieră.

TRAIȘTAR sm. ① Cel ce face traiste (PASC.).

TRĂISTIOARĂ (pl.-re), **TRĂISTUȚĂ**, ○ **STRAIȘTUȚĂ** (pl.-țe) sf. dim. **TRAIȘTĂ**, **STRAIȘTĂ**: Cu o trăist(ă) oară 'n umăr și 'n mină c'un totegei (PANN); fata... a luat și ea o trăistă de țărîțe și a 'nceput a presura... pe drum (VAS.); ței la inelul, ceasul și lădița într-o trăistă-țuță și dă să treacă granița peste apa cea mare (RET.).

TRĂIȚOR adj. verb. **TRĂI**. ① Care trăește,

TRA-
TRĂ

în viață: cum au mai rămas om ~ în tine, de mare mi-rare este (NEC.) ¶ ② Care locuiește undeva: el a fost odată, fiind a fost, ~ în mahalaua Tufeniilor din Tirgul-Neamțului (CRG.); au adus pe feciorul Hincului... de unde era ~, și i-au tăiat capul (LET.).

TRAIU (pl.-aturi) *sn.* ① Viață: eu mi-am trăit ~ și mi-am îndeplinit datoritiile de părinte și de creștin (ALECB.); **MĂLAIU** ①; a trăi un ~ și ou al morții două (ZNN.) ¶ ② Viața pe care o duce cineva, fel de viață (bună sau rea), existență: prea ou greu ~ an oamenilor ce sînt nedepunși cu acel fel de oameni (NEC.); tocace ou băutura și ou ~ bun o moște (RET.); a duce ~ bun (rău) ou cineva, a trăi în deplină înțelegere (în neînțelegere, în ceartă) cu cineva: oind se cerne făina ou care se presară mirii peste cap, dacă se ciocnesc sitele, va fi ~ rău în casa tinerilor (GON.); **TRON**. m'am învățat ou ~ul răn și trăso bine (ZNN.); F a se pune pe ~, a se pune să trăească bine, s'o ducă într'un chef ¶ ③ Ceea ce e necesar pentru hrană și întreținere: a (nu) avea mijloace de ~; ~l s'a scumpit [trăi].

TRAIVAN (pl.-ane) *sn.* (P) = **TRAMVAIU**.

TRAJECT (pl.-te) *sn.* Spațiul, drumul care trebuie străbătut spre a ajunge de la un loc la altul [lat.].

TRAJECTORIE *sf.* Linia pe care o descrie centrul de gravitate al unui corp în mișcare: traiectoria unui obuz [fr.].

TRALALA! *interj.* Imită cîntarea din gură: Uulu și ~, Mă cunoaște mîndra mea (PAMF.) [onom.].

TRALEȚA *adv.* (P) *Mold.* = **LEȚA**: umbliă ~ (RV.-CRG.).

○ **TRAM** = **TREAM**.

TRAMBULINĂ (pl.-ne) *sf.* Scîndură flexibilă și înclinată de pe care își iau vînt săritorii pentru a face salturi (mai adesea în apă) (4991) [germ. Trampolin < it.].

Fig. 4991. Trambulină.

TRAMCAR (pl.-are) *sn.* Trăsură mare de transportat persoane, un fel de tramvai mic, care nu umblă pe șine: vagoane de tramvai... ~, trăsuri bolerești... și lume multă pe jos (CAR.) [engl. tram + car].

† **TRĂMETE...**, **TRĂMITE** = **TRIMITE...**

TRAMPĂ, **TREAMPĂ** (pl.-pe) *sf.* F *Mold.* ~ Schimb: hai să facem treampa: dă-mi oarul și na-ți boli (CRG.); an făcut treampa: copiii s'an dus cu paralele, iar băiatul nostru a apucat drumul înainte ou mișiorul (PAMF.) [tc. t r a m p a].

TRAMPĂ *sf.* = **TEAPĂ**: deasupra lor... și tot de trampa lor... izbuteste să se ridice oile unui (VLAH.) [fr. t r e m p e].

○ **TRAMȚĂ**... = **SDREANȚĂ**...

○ **TRĂMUR**... = **TREMUR**...

TRAMVAIU (pl.-aie) *sn.* ① **4994** Vagon, tras de cai sau pus în mișcare prin electricitate, etc., care circulează pe șinele a-azate de-a lungul străzilor unui oraș, transportînd persoane (4992) ¶ ②

Fig. 4992. Tramvaiu.

③ La jocul de biliard: lovirea cu ta-cul a două bile, fără a fi dat primei bile lovitură reglementară [fr. t r a m v a y < engl.].

TRANC! *interj.* Imită sgomot unei trîntituri, unei izbitori cu ușa, cu capacul, al arcului asvîrînd o săgeată, etc.: olarin!... numai face ~! oapcul la fîntînă și se pune deasupra (VAS.); zăvorul face ~! și... domnul Niță deschide ușa (BR.-VN.); întînse... arcu, dete drumul săgeții, și ~! lovi drept în oapcul orcoătiței (ISP.) [onom.].

TRANCA-FLEANCA = **TREANCA-FLEANCA**.

○ **TRANCĂLAU** *sm.* F *Mold.* Flecăr, cel ce trîncănește într'una, căruia nu-i mai tace gura: și el un prostălu și un ~ are să-mi fie de vre-un folos? (VAS.).

TRÂNCĂNĂI, TRÂNCĂNĂLE *sf. pl.* F (P) ① = **CATRAFUSE**: nevasă, hai să adunăm ale trîncănai de pe afară, să le dăm pe lingă oasă (ISP.); oantă-le 'n sus, caută-le 'n jos, răscolește toate trancanalele din casă, nimic! (R.-COB.) ¶ ② Flecari, vorbe goale: De-aste vorbe de-ale tale, Gogoșele, trancanale, Sîntem sătui de ajuns! (PANN) [t r â n c â n â i].

TRÂNCĂNEALA (pl.-ei) *sf.* Faptul de a trîncăni și rezultatul acestei acțiuni; hodo-rogeală.

TRÂNCĂNI (-ănesc) *vb. tr. și intr.* F ① A hodorogi, a face sgomot cu un lucru stricat, hîr-buit ¶ ② A-i toca gura, a fleoncăni: ea să nu ajun-gem la scandal, l-am lăsat să trîncănească, dar m'am in-terestat să-i aflin numele (VLAH.); la nu mai trîncăni și tu de acolo... îi ziseră frații rîzînd (JIP.); bătrîna cocheta... trîncănește veri și uscate (COB.) [t r â n c â n i].

TRANDAFIE *sf.* = **TIRITOARE**.

TRANDAFIR *sm.* ① Arbust, de obicei acoperit de ghimpi, cu flori solitare sau numeroase, cu un foarte plăcut miros caracteristic (miros de ~); ele sînt de culoare albă, galbenă, roșie sau roșiatică (= trandafir); crește sălbatic sau cultivat în grădini, după ce a fost altoit (*Rosa*) (4993) boboc de ~; ② nu e ~ fără spini; — de de-parte ~, de aproape boș cu știr, se zice despre un lucru sau de-spre o persoană care pare a fi frumoasă de departe, dar care e cu totul dimpotrivă văzută de aproape; dulceață făcută din petalele de trandafir; oțet de ~, oțet în care s'au lăsat să se macereze petale de trandafir ¶ ③ ~ **DE-CÎMP**, ~ **PIȚIC** = **RĂSURĂ** 2 ¶ ④ ~ **DE-MUNTE** = **SMIRȚAR** ⑤ ~ **~GALBEN** = **TEIȘOR** ⑥ ~ **~SĂLBATEC** = **MĂCIEȘ** ¶ ⑦ ~ **×** = **PATRICIAN** ⑧: stia unde se găsea pelinul cel mai bun și unde se frigeau ~li cei mai gustoși (R.-CH.) ¶ ⑨ **PĂDUCHE-DE-TRANDAFIR** = **PĂDUCHE** ⑩ [ngr. τριαντάφυλλον].

Fig. 4993. Trandafir.

TRANDAFIRĂȘ *sm.* ① *dim.* **TRANDAFIR** ①: și se duce vesel ca ~ul (PANN) ¶ ② = **RĂSURĂ** 2 ¶ ③ **DE-MUNTE** = **SMIRȚAR**.

TRANDAFIRIU *adj.* ① Roșiatic, roz, de culoarea trandafirului: acolo vei găsi doi pui de dafini, unul cîreșu și altul ~ (ISP.); zării mai multe figuri rotunde și drăgășe ou pelița trandafirle (COB.) ¶ ② ③ Cu înfățișare plăcută, cu perspective ferice: a doua zi a putut să-și dea seama ce ~ viitor se întîndea negoșului duminicale (BR.-VN.).

TRANDAFIRUȚ *sm.* ① *dim.* **TRANDAFIR** ①.

TRANS. *pref.* Împrumutat din lat. și care adaugă înțelesului cuvîntelor cu care se compune înțelesul de „dincolo”.

TRANSAȚIE = **TRANSAȚIUNE**.

TRANSAȚIONAL *adj.* ① Care conține o transacție ¶ ② Care rezultă dintr'o transacție [fr.].

TRANSAȚIUNE, TRANSAȚIE *sf.* ① Act prin care se termină o neînțelegere, un proces, făcîndu-și unul altuia unele concesii; învoială: nu se poate admite că transacțiuni libere... să poată fi vrednate vătămătoare și păgubitoare (R.-CH.) [fr.].

TRANSALPIN *adj.* ① Care este dincolo de Alpi, în raport cu locul în care se găsește cel ce vorbește ¶ ② Situat dincolo de Carpați: Da-cla ~ă [fr.].

TRANSATLANTIC 1. *adj.* Care străbate oceanul Atlantic de la un capăt pînă la celălalt; cablu ~, cablu care, scufundat în fundul Oceanului, face să poată comunica telegrafic Europa cu America.

2. (pl.-lee) *sn.* ② Vapor mare care face serviciul de pasageri între Europa și America (4994) [fr.].

TRANSBORDA (-dez) *vb. tr.* ① A trans-porta dintr'un tren într'altul, dintr'o corabie în-tr'alta ¶ ② A trece dintr'un vapor sau dintr'un tren într'altul [fr.].

TRANSCARPATIN *adj.* ① Situat dincolo de Carpați [trans- + carpatin].

***TRANSCAUCAZIAN** *adj.* ● Care este dincolo de Caucaz; care străbate Caucazul [fr.].
 ***TRANSCENDENT** *adj.* ① Eminent în gradul cel mai înalt: *geniu, merit* ~ ② Care aparține

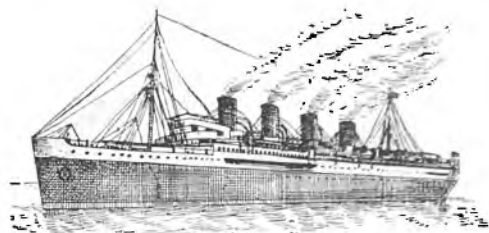

Fig. 4994. Transatlantic.

părții celei mai înalte a unei științe ③ ~. Care trece peste limitele experienței: *idei* ~, care derivă imediat din rațiunea pură; *filosofie* ~, sistem filosofic care constă în studierea facultăților sub raporturile cele mai înalte ale metafizicii ④ ~ *Matematici* ~, *geometrie* ~, care se servesc de calculul diferențial și de calculul integral [fr.].

***TRANSCENDENTAL** *adj.* ~. Care aparține rațiunii pure, anterior ori-cărei experiențe [fr.].

***TRANSCENDENȚĂ** *sf.* Superioritate marcată a unei persoane asupra altuia, a unui lucru asupra altuia [fr.].

***TRANSCRIE** (-scriu; *pf.* -scriși; *part.* -scris) *vb. tr.* ① A scrie din nou ceea ce s'a scris odată, a copia ② A face transcripțiunea unei bucăți de muzică, a unui act [fr. *transcrire*].

***TRANSCRIPTIUNE, TRANSCRIPTIE, TRANSCRIERE** *sf.* ① Faptul de a transcrie pe o altă hîrtie ceea ce s'a scris odată ② Copie, textul ce s'a transcriș ③ ~ *~* ~ *hipoteză*, copie literală, pe un registru anume, a actelor privitoare la hipotecă ④ ~ Mutarea în scris a unui cîntec, de la o cheie la alta, păstrînd exact tonalitatea, măsura și deci valorile ⑤ ~ Prelucrarea unei compozițiuni scrise anume pentru o voce sau un instrument, spre a fi executată de astă dată, într-o formă mai ușoară sau mai complicată [fr.].

***TRANSDANUBIAN** *adj.* ● Care e așezat sau care locuiește dincolo de Dunăre: *țară* ~; *locuitor* ~ [fr.].

***TRANSEPT** (*pl.*-te) *sm.* ① Partea care, într-o biserică în formă de cruce, închipuiește brațele acestei cruci [fr.].

***TRANSFERĂ** (-er) *vb. tr.* ① A muta dintr'un loc într'altul ② A muta sediul unei autorități, unei jurisdicțiuni dintr-o localitate într'alta ③ ~ A ceda un lucru cuiva îndeplinind formalitățile cerute [fr.].

***TRANSFERABIL** *adj.* Care se poate transfera [fr.].

***TRANSFERARE** *sf.* ① Faptul de a transfera ② ~ Cedarea unui lucru, *în spec.* a unei rente, a unei acțiuni, etc.

***TRANSFIGURĂ** (-urez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) schimba la față ② A (se) schimba în mai bine (*verb.* de starea unui lucru) [fr.].

***TRANSFORMA** (-form) *1. vb. tr.* ① A prefăce, a preschimba, a da o formă nouă ② A schimba starea actuală, destinația, însușirile, compoziția unui lucru.

2. *vb. refl.* A se prefăce, a se preschimba, a-și schimba forma sau caracterul [fr.].

***TRANSFORMARE, TRANSFORMAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a (se) transforma și rezultatul acestei acțiuni, prefăcere, preschimbare ② ~ ~ a unei ecuațiuni, schimbarea unei ecuațiuni în alta, ale cărei rădăcini au o relațiune determinată cu acelea ale celei dinainte [fr.].

***TRANSFORMISM** *sbst.* = **DARVINISM** [fr.].
 ***TRANSFORMIST** *sm.* Partizan al transformismului, darvinist [fr.].

***TRANSFUG** *sm.* ① ~ Soldat care dezertează la inamic ② ~ Cel ce-și părăsește partidul spre a intra într'alt partid advers [fr.].

***TRANSFUZIUNE, TRANSFUZIE** *sf.* ~ ~ a singelui, operațiune chirurgicală prin care se introduce în singele o-mului sau unui animal, singele luat de la un alt om sau animal sănătos (Fig. 4995) [fr.].

***TRANSUMANȚĂ** *adj.* ~ ① Se zice despre o turmă de oi care se duce să vâreze în pășunile de la munte ② Care-și duce turmele vară în munți [fr.].

Fig. 4995. Transfuziunea singelui.

***TRANSHUMANȚĂ** (*pl.*-te) *sf.* ~ Obiceiul de a duce turmele să pască vara pe munți, în locuri adesea foarte depărtate de regiunea unde ierneză [fr.].

***TRANSIGE** (-igez) *1. vb. intr.* A pune capăt unei neînțelegeri, unui proces, făcîndu-și unul altuia anumite concesii.

2. *vb. tr.* A pune capăt unei neînțelegeri între o administrație și un particular, făcîndu-și concesii reciproce [fr.].

***TRANSILVĂNEAN** *1. adj.* ● Din Transilvania, ardelenesc.

2. *sm.*, **TRANSILVĂNEANĂ** (*pl.*-ence) *sf.* Locuitor, locuitoare din Transilvania, Ardelean(că).

***TRANSIT** *sbst.* Facultate acordată de vamă sau de contribuțiunile indirecte de a trece printr-o țară mărfuri, alimente, etc. fără a plăti vamă [fr.].

***TRANSITA** (-itez) *vb. tr. și intr.* A trece (mărfuri) în transit [fr.].

***TRANSITIV** *adj.* ~ Se zice despre un verb care exprimă o acțiune făcută de subiect și care poate avea după sine un complement direct; un verb ~ se poate recunoaște ușor dacă se pune întrebarea *ce?* sau *pe cine?* Ex.: Am citit o carte (ce am citit? — o carte); I-am văzut pe frate-tău (pe cine I-am văzut? — pe frate-tău) ② ~ **INTRANSITIV** [fr.].

***TRANSITORIU** *adj.* Trecător, care trebuie să dureze numai puțin timp: stare, dispoziție, lege transitorie [fr.].

***TRANSIȚIUNE, TRANSIȚIE** *sf.* ① Mod de a trece de la o ordine de idei la alta, de a lega între ele două părți consecutive ale unei opere literare ② ~ Trecerea de la o stare de lucruri la alta, de la un regim politic la altul: ele sînt mai mult o colecțiune de tablouri adevărate și vii ale obiceiurilor și moravurilor noastre din epoca de tranziție (n.-om.) ③ ~ Trecerea de la o natură de rocă la alta prin modificări treptate: ~ a trahiturilor la bazalturi ④ ~ Stil, arhitectură de ~, stil, arhitectură intermediară între genul roman și cel gotic (secolele XII - XIII) [fr.].

***TRANSLĂTOR** *sm.* Traducător oficial, în și din limbi străine, atașat pe lîngă ministerul de externe [lat.].

***TRANSLAȚIUNE** *sf.* ① ~ Transferarea unei averi de la o persoană la alta ② ~ Mișcarea de ~ a pămîntului împrejurul soarelui, drumul pe care-l face pămîntul în spațiu, descriînd o elipsă al căreia unul din focare e ocupat de soare [fr.].

***TRANSLUCID** *adj.* Care lasă să treacă lumina fără a permite să se vadă prin el obiectul aflat îndărăt: porțelanul e ~ [fr.].

***TRANSLUCIDITATE** *sf.* Insușirea a tot ce este translucid [fr.].

***TRANSMARIN** *adj.* ① Care este situat dincolo de mări ② Care vine, care e adus de dincolo de mări [fr.].

***TRANSMIGRĂ** (-grez) *vb. intr.* A-și părăsi cu toții țara pentru a se duce să se stabilească în alta, a pribegi cu toții [fr.].

***TRANSMIGRARE, TRANSMIGRAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a transmigra, pribegire în masă ② ~ În Babilon, transportarea și locuirea Evreilor în Babilonia ③ Trecerea sufletelor dintr'un corp într'altul [fr.].

TRA-
TRA

***TRANSMISIBIL** *adj.* Ce se poate transmite altuia, ce poate să treacă de la unul la altul ¶ ¶
① **INTRANSMISIBIL** [fr.].

***TRANSMISIBILITATE** *sf.* Însușirea a tot ce e transmisibil, puțința de a se transmite [fr.].

***TRANSMISIUNE, TRANSMISIE** *sf.* ① Faptul de a transmite, transmitere ¶ ② **CUREA** ① [fr.].

***TRANSMITE** (-it) *1. vb. tr.* ① A face să treacă, să ajungă la altul ¶ ② A comunica, a face să treacă asupra altuia: părinții transmit adesea firea lor copiilor ¶ ③ A face să ajungă la cunoștința altuia.

2. vb. refl. ① A fi trecut la altul ¶ ② A fi comunicat altuia [fr. *transmettre*].

***TRANSMITERE** *sf.* Faptul de a transmite, transmisie.

***TRANSMIȚĂTOR** *1. sm.* Cel ce transmite.

2. (pl.-toare) sn. * Aparat care servește să transmită semnalele telegrafice sau telefonice.

***TRANSMUȚA** (-mut) *vb. tr.* A prefăce, a schimba un lucru în altul: ~ plumbul în aur [lat.].

***TRANSOCEANIC** *adj.* ● Care este dincolo de Ocean [fr.].

***TRANSPARENT** *1. adj.* ① Care lasă să treacă lumina și permite să se străvădă prin el obiectele, străveziu, străvăzător; ¶ ciuruit: soldații... ghemuiți în noroi, învelți în mantale ~ de veșnicură și de gloanțe turocești (A.-GH.) ¶ ② ③ Al cărui înțeles e lesne de ghicit: o alegorie, o aluzie ~ă ¶ ④ Care apare îndărătul altei colorii secundare: colorii ~e.

2. (pl.-te) sn. ① Foaie pe care sînt trase linii negre paralele și care se pune dedesubtul hirtiei pe care se scrie, spre a putea scrie drept (□ 4996) ¶ ② = JALUZEA: Dan ridică ~ul (VLAH.) [fr.].

***TRANSPĂREȚĂ** (pl.-te) *sf.* Însușirea a tot ce este transparent [fr.].

***TRANSPERAȚ** (pl.-te) *sn.* = TRANSPARENT

2 ①: adesea noaptea... dă ~ul la o parte și se uită la fereastra lui Dan (VLAH.); se strecură la răcoare pe jețul din colț, lîngă ~ul lăsat (BAS.).

***TRANSPIRA** (-ir) *vb.* *intr.* ① = NĂDUȘI *1.* bolnavul a transpirat toată noaptea ¶ ② ③ A lăsa să se străvădă: viața transpiră prin această pictură ¶ ④ ⑤ A ajunge să fie cunoscut de public, a răsufla: știrea neînțelegerii i-vite între miniștri a transpirat [fr.].

***TRANSPIRAȚIUNE, TRANSPIRAȚIE** *sf.* ieșirea continuă și pe nesimțite prin porii pielei a unui lichid mai mult sau mai puțin abundent, compus din sudoare și gaze, în care predomină acidul carbonic, nădușală [fr.].

***TRANSPANTA** (-tez) *vb. tr. și refl.* ① ② A (se) răsădi ¶ ③ ④ A (se) duce în altă țară, a (se) strămuta [fr.].

***TRANSPORT** (pl.-turi) *sn.* ① Faptul de a transporta, cărat, dus ¶ ② ③ Corabie destinată să transporte trupe, provizii, munițiuni, etc.; numită și corabie, vas de ~: vasele transformate în corăbii de ~, ducneau provizii și trupe proaspete (A.-GH.) ¶ ④ ⑤ Cedarea unui drept pe care-l are cineva asupra unui lucru: a face ~ul unei orășe ¶ ⑥ Emoțiune violentă pricinuită de un sentiment, de o pasiune: a avea un ~ de bucurie, a sălta de bucurie, a nu mai putea de bucurie ¶ ⑦ ~ la creșteri, delir provocat de o boală, prin suirea singelui la cap [fr.].

***TRANSPORTA** (-port) *1. vb. tr.* ① A căra, a duce dintr'un loc într'altul ¶ ② A strămuta într'altă țară, într'o colonie ca măsură politică sau în urma unei condamnări, a deporta ¶ ③ A schimba înțelesul unei expresiuni: ~ înțelesul unui cuvînt întrebîndu-l la figurat ¶ ④ A ceda altuia dreptul pe care-l are asupra unui lucru: ~ o orășe ¶ ⑤ A încînta peste măsură, a face să simtă o emoțiune puternică: tramusea acesteia audienței ne-a transportat.

2. vb. refl. ① A se duce la fața locului spre a face o constatare judiciară: președintele și șeful Tribunalului, însoțiți de ajutorul de grefier, se transportau la fața locului (D.-ZAMF.) ¶ ② A-și închipui că se află într'un loc anumit la un moment dat: să ne transportăm cu mintea în una din aceste insule depărtate [fr.].

***TRANSPORTABIL** *adj.* Ce se poate transporta ¶ ¶ ① **INTRANSPORTABIL** [fr.].

***TRANSPORTARISĂ** (-leasc) *vb. tr.* = TRANSPORTA.

***TRANSPORTĂTOR** *sm.* Cel ce are o întreprindere de transporturi [după fr. *transporteur*].

***TRANSPOZITIV** *adj.* ~ Se zice despre limbile greacă și latină, în cari raporturile cuvintelor între ele sînt indicate prin terminațiile lor, așa că vorbele se pot așeza într'o ordine variabilă: latina este o limbă ~ă [fr.].

***TRANSPOZIȚIUNE, TRANSPOZIȚIE, TRANS-PUNERE** *sf.* ① Faptul de a transpune și rezultatul acestei acțiuni ¶ ② + Trecerea termenilor unei ecuațiuni algebrice în alta ¶ ③ Scrierea, executarea unei bucăți de muzică în alt ton decît acela în care a fost compusă ¶ ④ Schimbarea ordinii obicinuite a cuvintelor în frază [fr.].

***TRANSPUNE** (-pun; pf.-puși; part.-pus) *vb. tr.* ① A așeza un lucru în alt loc decît acela unde se afla: ~ cuvintele într'o frază ¶ ② A scrie sau a executa o bucată de muzică pe un ton diferit de acela în care a fost compusă [trans-+ pune, după fr. *transposer*].

***TRANSPUNERE** = TRANSPOZIȚIUNE.

***TRANSREȚAN** *adj.* ● De dincolo de Rin [fr.].

***TRANSSAHARIAN** *adj.* ● Care străbate Sahara: drum de fier ~ [fr.].

***TRANSIBERIAN** *1. adj.* ● ① Care străbate Siberia ¶ ② Care e situat dincolo de Siberia.

2. subst. Linie de cale ferată care străbate Siberia de la un capăt pînă la celălalt [fr.].

***TRANSSUBSTANȚIAȚIUNE** *sf.* Prefacerea plinii și a vinului în trupul și singele lui Iisus Cristos [fr.].

***TRANSVERSAL** *1. adj.* Care trece, care taie de-a curmezișul: dungă ~ă.

2. TRANSVERSALA (pl.-le) *sf.* A. Ori-ce linie care taie oblic două laturi sau două fețe opuse ale unui poligon sau unui poliedru [fr.].

***TRANȘA** (-șez) *vb. tr.* A rezolva: ~ o chestiune, o dificultate [fr. *trancher*].

***TRANȘĂ** (pl.-șe) *sf.* Una din părțile în care e divizat un lucru; felie: s'a încoasat prima ~ a imprumutului [fr. *tranche*].

***TRANȘEE, O TRANȘEA** (pl.-șee) *sf.* Șanț săpat de asedieriții unui loc întărit spre a se pune la adăpost de focul asediaților, și care e apărut în partea îndreptată spre inamic de un parapet sau de saci umpluți cu pămînt scos din săpătură (□ 4997, 4998): Pămîntul împrejur-mi, săpat de lungi tranșee, e plin

de arme rupte, de gloanți și de ghiulele (ALECS.) [fr. *tranchée*].

● **TRANȘĂ** *sf.* = SDREANȚĂ.

● **TRĂNȚĂROS, TRĂNȚOS** *adj.* = SDRENTĂROS.

● **TRĂNȚUI** = SDRENTUI.

● **TRANȚ...** = TRANS...

TRAP, O TREAP *subst.* Mersul calului, catrului, măgarului, etc. între pas și galop; treapd; cursă de ~, cursă făcută pe un hipodrom în care caii alegă în trap (□ 4999, 5000): cal... porniră în trap latina (S.-ALD.); Arabii toți răsăr din cort, să-mi vadă roibul,

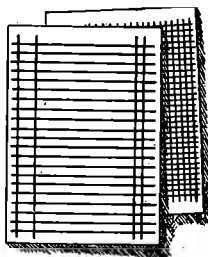

Fig. 4996. Transparente.

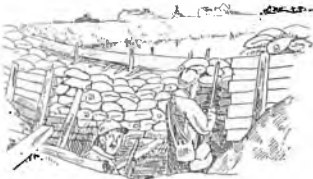

Fig. 4997. Tranșee.

Fig. 4998. Tranșee (profil).

cînd îl port și-l joo în frîu și-l las în trap (coșe). [germ. Trab].

○ **TRAPĂD** =

TREAPĂD.

○ **TRĂPĂDA** =

TREPĂDA.

TRĂPĂNAĞ

sbst. ♀ = **LINARITĂ.**

○ **TRAPĂT** =

TREAPĂD.

***TRAPEZ** (pl.-eze, -ezuri) sm. ○ A Cuadrilater care are două laturi paralele și două neperalele; laturile

Fig. 4999. Trap.

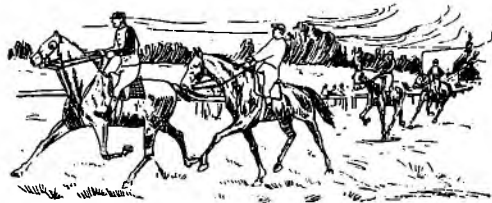

Fig. 5000. Cursă de trap.

paralele sînt bazele trapezului (□ 5001): ~ isos-

cel, trapez cu laturile neperalele egale ¶ ○ A Aparat de gimnastică format din două frînghii verticale, legate la capătul de jos de o bară de lemn orizontală (□ 5002) [fr.].

TRAPEZĂ (pl.-ze) sf. m.

○ = **TRAPEZARE** ¶ ○ = **PRESTOL** [vsl. < gr.].

TRAPEZARE, TRAPEZ-

RIE sf. m. Sală unde se ia masa în comun într-o mănăstire, refectoriu: care masă se făcea... la o trapezare, unde se găsea loc mai larg (LET.); să mergem și noi la biserică, zise Mircea călugărului ce-l însoțise cu felinarul de la trapezărie pînă la sălășul lor (COȘA), [gr.-biz. τραπέζιον, τραπέζιον].

***TRAPEZOEDRU** (pl.-dre)

sm. ○ Formă secundară a cristalelor din sistemul octaedric, caracterizată prin 24 de fețe cuadrilaterale [fr.].

***TRAPEZOID** (pl.-ide) sm.

A Cuadrilater ale căruia niciuna din laturi nu e paralelă cu alta [fr.].

***TRAPIȘT** 1. sm. m. Călugăr dintr'un ordin

intemeiat în veacul al XVII-lea în Franța; membrii acestui ordin duc o viață foarte austeră și sînt obligați să tacă.

2. sbst. X Brînză fabricată de călugării trapiști [fr.].

TRAS 1. adj. ○ p. **TRAGE:** o trăsură ~ă de patru cai ¶ ○ ~ de pâr, nefiresc, silît ¶ ○ ~ la față, slăbit, scofilit: niciodată nu-l văzuse așa ~ la față (VLAM.) ¶ ○ ~ ca prin îel, svelt, cu talia subțire: Era voinic și tîner, înalt și ~ ca prin îel (COȘA); ciobănașul, un flăcăuș chipeș și ~ ca prin îel... își luă și el lumea în cap (ISP.).

2. sbst. Faptul de a trage, tragere.

***TRASA** (-asez) vb. tr. ○ A descrie; a zugrăvi ¶

○ A emite o poliță [fr. tracer ¶ germ. trassieren].

***TRASANT** sm. m. Cel ce emite o poliță [germ.].

○ **TRĂSĂRI...** = **TRESĂRI.**

***TRASAT** sm. m. Persoană care urmează să

plătească o poliță emisă asupra ei [germ.].

TRĂSĂTURĂ (pl.-turi) sf. ○ Linie, urmă

trăsă cu condeiul ¶ ○ Desen sau gravură care înfățișează numai conturul formelor ¶ ○ Expunere în linii generale, fără amănunte: din acea epocă a vieții tale eu nu-mi aduc aminte decît unele trăsături po-

(□ 5001): ~ isos-

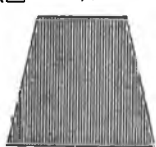

Fig. 5001. Trapez.

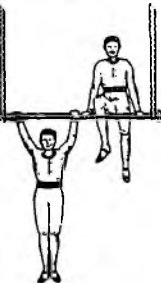

Fig. 5002. Trapez.

vestite mie de veselul nostru amio (I.-GH.) ¶ ○ Trăsăturile feței, liniile feței: era o femeie grasă... cu trăsături bărbătești (LUNG.); trăsăturile feței... fac să tresară în adîncul amintirilor mele o locană cunoscută (VLAM.).

○ **TRASC, TREASO** (pl.-curi) sn. Băn. Piuă în care se pune o materie explozibilă și care produce o pocnitură răsunătoare; se obținește la petreceri, la sărbători, la hramul bisericii, etc.: iar cînd alaiul s'a oprit și Paltin orău a stărostit A prins să sune sunet vin De treaso și trimbiți și de chiu (COȘA); la biserică trăgeau clopotele și se auzeau pocnitura de treascuri (CAT.) [ung. tarack; comp. și vsl. trěsk ů].

○ **TRĂSCĂRI** (-ăreso) vb. intr. Băn. ○ A hodorogi ¶ ○ A facesgomot aruncînd pietre în apă, ca să iasă peștii din ascunzătorii [srb. traskati, treskati].

○ **TRĂSCĂU** sbst. ♀ Rachiuri tare, basamac; vin prost, acru (RV.-CRO.).

***TRASEU** (pl.-seuri) sn. ○ Direcțiunea pe care o urmează o linie de tramvai sau de drum de fier ¶ ○ Înfațișarea prin linii a conturilor unui desen, unui plan [fr. tracé].

TRĂSNAIE sf. ○ F Idee ce-l trăsnește cuiva în cap, pe neașteptate; născocire: la te uită ce a mai ieșit: cîzme cu creșteri, ghete roșii cu botul negru... apoi toate trăsnaie toate (LUNG.) ¶ ○ Furt prin spargere.

○ **TRĂSNEALĂ** (pl.-eli) sf. Olten. (CIAUS.) = **TRĂSNAIE** ○.

TRĂSNET (pl.-te) sm. ○ Descărcarea electricității din atmosferă, însoțită de fulger și de un tunet puternic: cum de nu oade ~ul să ardă pe niște asemenea necredincioși (NEGR.); ~ul de ar fi picat aci n'ar fi produs efectul ce produse această veste (BOL.); lemnul atîns de ~ nu e bine să se folosească la zidiri, și cu deosebire la case (GOR.); la citirea acestei scrisori, căpitanul rămase oa lovit de ~ (ISP.); ○ lovitură de ~, întimplare neprevăzută și dezastruoasă ¶ ○ Sgomot asurzitor, bubuitură: se auzi deodată un ~ de pușcă, urmat de un gemet sălbatic (GN.); de ~ul puștelor și al sinetelor și de rumul prafului ce era nu se cunoștea unul cu altul (M.-COST.) [trăsni].

TRĂSNI (-nesc) 1. vb. intr. ○ A cădea, a lovi trăsnetul într'un loc: să nu gezi în prag și să nu lași oîni să stea în prispă, cînd fulgeră, că trăsnește (GOR.) ¶ ○ A plesni cu biciul sau cu ceva care produce o pocnitură sau un sgomot asurzitor ce se aseamănă cu lovitură trăsnetului; a trosni: trăsni de trei ori cu biciul în fața fle-cărui drac și-l împletri acolo loculul (ISP.); nici n'au gătit bine vorba, cînd lată că trăsnește buzduganul în poartă, de s'au cutremurat toate (SA.); nu făcea oaste împotriva păgînilor, carii în toate părțile fulgerau și trăsneau cu armele lor (GR.-UR.) ¶ ○ A-i ~ prin (sau în) cap, prin (sau în) minte, prin (sau în) gînd, a-i trece deodată prin minte, a-i veni o idee subită, ciudată, a-i plesni prin cap: nici nu-i trăsnea prin cap cam în ce parte de loc cade acest oraș (ISP.); deodată o idee îi trăsni prin cap și-l scoase din buimăceala ce-l stăpînea (GN.); numai puțința unei reîntoarceri înapoi nu le trăsnea prin minte (GR.-VN.); mai stă el Ivan o leacă așa... și-l și trăsnește în gînd una (CRG.).

2. vb. tr. ○ A-l lovi, a-l ucide trăsnetul: cînd gezi lîngă carpen, în timp de ploaie, nu-l bine, că te trăsnește (GOR.); despre urgia lui Dumnezeu: și Cel-de-sus îi cunoaște nelegiuirile, îi înalega gîndurile, și nu-l trăsnește (D.-ZAMF.); de aceea, în blesteme: trăsni-te-ar Dumnezeu să te trăsnească (VOR.) ¶ ○ A plesni, a pocni, a izbi: cînd te-oiu trăsni odată! (PAMF.); s'o trăsnești cu capul de pîretele cel despre rășărit, cît îi putea (CRG.); Alibert Kiraly așază cele două tunnri... și stă gata a trăsni pe vrăjmași, de vor îndrăzni a trece podul (BALC.) [vsl. trěsnati].

TRĂSNIT adj. ○ p. **TRĂSNI.** Lovit de trăsnet ¶ ○ Lovit, izbit, plesnit; F (P) ~ ou leuca = **LEUCĂ** ¶ ○ F Amețit de băutură, beat: așa, zic mitocanului, făcă, că era ~: am auzit că de la o vreme 'ncoace într'o băutură o duce (CAR.) ¶ ○ Trans. (P) Afurisit, blestemat: ~a asta de fată are să-mi mîntine zilele cu îndărătnicia ei (RET.).

TRĂSNITOȚ 1. adj. verb. **TRĂSNI.** Care trăsnește.

2. sm. ○ Spărgător, hoț care fură prin spargere.

TRĂSURĂ (pl.-suri) *sf.* ① = **TRĂSATURĂ** ① ② ~ de unire, liniuță pusă între două cuvinte unite prin scris ③ ④ = **TRĂSATURĂ** ④: trăsuri de feșel postelnicului... arătare acum o mulțime pacinică (FIL.) ⑤ ⑥ Car pe arcuiri, de diferite forme, care servește la transportul persoanelor (= **TAB. LXXVII**): ~ cu un oal, cu patru oal; ~ desohisă, descoperită; ~ de piață, birjă; a pleca cu trăsura; a se plimba în ~; a pune caii la ~ ⑦ ⑧ = **OBRAȚ**: prin Județul Muscel, obrațul se numește ~ și are o lungime de 6 prăini (PAMF.) [t r a s].

TRATA (-tez) *vb. tr.* ① A se purta cu cineva într-un mod oare-care: ~ cu respect, cu dispreț; ~ bine, rău; ~ pe cineva cum merită ② ③ A numi (cu un termen de ocără), a califica, a face de: m'a tratat de hoț, de prost, de mincinos ④ ⑤ A căuta, a îngriji pe un bolnav, cu scopul de a-l vindeca: ~ prin electroitate, cu băi calde; ~ o boală ⑥ ⑦ A modifica compoziția sau proprietățile unui corp, prin acțiunea unei substanțe chimice sau printr-o operațiune oare-care: ~ o substanță, nu metal, etc. printr-un acid, prin electroitate, prin căldură ⑧ ⑨ A cinsti, a ospăta cu băutură, etc.: domnul senator îl tratează cu cafea și rom (CAR.) ⑩ ⑪ A mijloci, a negocia o afacere cu cineva: ~ o afacere ⑫ ⑬ A scrie, a vorbi despre, a expune verbal sau prin scris: ~ un subiect ⑭ ⑮ A executa o lucrare de desen, de pictură.

2. *vb. intr.* ① A negocia, a mijloci: ~ despre pace ② ③ A discuta, a scrie despre ceva: ~ despre alcoolism, despre progresele științei.

3. *vb. refl.* ① ② A se căuta, a se îngriji (cu scopul de a se vindeca): a se ~ cu tot, cu băi calde ③ ④ A se cinsti, a se ospăta unul pe altul ⑤ ⑥ A se numi, a se califica unul pe altul: s'au tratat de neghiobi și de mincinoși [it. t r a t t a r e].

TRATĂ (pl.-te) *sf.* ① Poliță de plătit de către persoana căreia i s'a făcut credit [it. t r a t t a]. ② **TRATAȚI** *sm. și (pl.-aje) sm.* Cărtică, broșură: am mai adăus la această istorie și niște răspunsuri din niște ~e moschicesti tiparice (M.-COST.); un preot, un apostol descult, scoate din sin un ~ latinesc și prinde a citi (VLAH.); din... fila cu... buchile sorise de bătășă Vasile... am ajuns la ~, de la ~ la ceașlov, ș'apoi dă Doamne bine! (CRO.) [gr. τερράτον].

TRATAMENT (pl.-te) *sm.* ① Mod de a se purta cu cineva: ~ blând, sever, neomenos ② ③ Îngrijire medicală, mijloacele întrebuintate pentru a combate și vindeca o boală, cură: ~ul cu băi a dat bune rezultate; a urma un ~ [it. t r a t t a m e n t o].

TRATAPOD = **TETRAPOD**.

TRATAT = **TRACTAT**.

TRATĂȚI *sf. pl.* Negocieri, discuțiuni urmate spre a ajunge la o învoială: a intra în ~ de pace [it. t r a t t a t i v e].

TRATĂȚIE *sf. f.* = **CINSTE** ④: a face ~ [t r a t a].

TRATĂVANGHEL = **TETRAVANGHEL**.

TRAVERSĂ (-sez) *vb. tr.* A trece dincolo; a trece prin, a străbate [fr.].

TRAVERSĂ (pl.-se) *sf.* ① ② Grindă de fier ce se așează orizontal între etajele unei clădiri ③ ④ Grindă de stejar sau de fierpusă subșine, de-a curmezișul, și de care șinele se fixează cu șuruburi (□ 5003) [fr.].

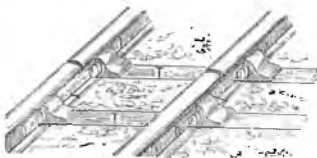

Fig. 5003. T.T. Traversă.

TRAVEȘTI (-tesc) *vb. tr. și refl.* ① A (se) îmbrăca în alte haine, spre a nu fi recunoscut ② ③ A schimba înțelesul unui text, dându-i un sens fals, nefavorabil [fr.].

④ **TRĂZVI** = **TREZVI**.

TREABĂ (pl. trebi, treburi) *sf.* ① Îndeletnicire, lucrul pe care-l face cineva, afacere: deoit zece trebi și rele, mai bine una și bună (ZNN.); atunci erau niște boieri, de aloi de țară, la Poartă, trimisi de Cantemir-Vodă cu trebile țării (NEC.); tată-său venea la țară numai vara pe șase săptămâni, avînd trebi însemnate în oraș (GN.);

toată treaba cîmpului era în sama lui (VAS.); nu-mi văd capul de trebi (CRO.), am foarte mult de lucru; ②: vorbă multă și ~ puțină (ZNN.); — graba strică treaba, de multe ori, vrînd să facă cineva un lucru în pripă, îl face rău, îl strică; — Românului i-a greu pînă se apucă de ~, că de lăsat îndată se lasă (ZNN.); a-și căuta de ~ (sau de trebi), a-și vedea de ocupațiunile sale, fără a se amesteca în trebile altora: am tăcut milcă și mi-am căutat de ~ (ISP.); Ba să-ți cauți treaba, că mîinii trînteală (ALX.); își căuta de trebi cum știa el și lăsa pe bunica într'ale sale (CRO.) ③ ④ Necesitate trepușcă, nevoile firească: bietul Tigan... a văzut pe un om subț un gard, făcîndu-și treaba (SIA.) ⑤ ⑥ Lucru: treaba mergea strună: bădeții schimbau tabla în toate zilele și Sîmbăta procitanie (CRO.); (asta e) treaba mea, aceasta mă privește pe mine; nu e treaba ta, asta nu te privește; dacă e treaba așa, dacă așa merg lucrurile; dacă văzură țărani că astfel merge treaba, se înarmară și ei spre apărare (ISP.); dacă a văzut și a văzut că-i treaba pe chei... a strigat să mai aducă o vadră din cel vechi (VLAH.); se vede treaba că... pe semne, probabil; — ÎNGROȘĂ ⑦ ⑧ Nevoite, trebuință, necesitate; folos: de ce ~ sînt bițele alea ce le ții atrîsnate fie-care în cuiul său? (ISP.); să orînduească conace pentru treaba ostii (NEC.); oela ce va ajuta furului... și... i va da niscare lucruri oarele sînt de treaba lui, cumu-i sfredel sau topor... pre acela ca pe un fur să-l cîrte (PRV.-ME.); ceta ce va lua bani de la cineva ca să-i ție, și-i va cheiți pre trébele sale... să să cîrte ca un fur (PRV.-VL.) ⑨ ⑩ De ~, a) ~ de trebuință, util, folositor; dibaciu, priceput; ~ țării de o ~, nefolositor, nedibaciu, nepriceput: tot la munci grele și fără spor o mină, ca s'o pfrască pe urmă la Dragomir că nu-i nici de o ~ și s'o izgonească din casă (VLAH.); — b) cum se cade, cum se cuvine, cu purtări bune: ei era de ~, smerit, stîlcos ca o fată mare (ISP.); Ionică a dumitale, cum băgăm noi de samă, nu calcă a om de ~ (VAS.); ⑪: hainele nu fac pe om mai de ~ (PANN) ⑫ ⑬ ⑭ Obiceiu, deprindere, fire: bivoli, cum le e treaba oind că oăldura, au lăsat drumul și tot o fugă au ținut pînă ce-au ajuns la apă (VAS.) [vsl. trěb a].

TREACĂ-MEARGĂ = **MERGE** ⑥.

TREACĂT *sbst.* ① Mold. Locul, drumul pe unde trebuie să treacă cineva ca să ajungă unde; (loc de) trecere: pe acel drum era ~ul urdilor ce veneau să pustiască țara (sez.) ② ③ În ~, trecînd, în trecere; la întimplare; pescuit: țărani noștri glumeți... ne tot glîbiuiau, în ~ de ne era mai mare rușinea (CRO.); așa ca să vorbească în ~ de aceste cursurii, voiți zice că nu era lenes (GN.); nu mă pocu opri de a spune în ~ oțeva amănunte care ne-au interesat (ALX.).

④ **TREAM** (pl.-muri) *sm. Băn.* Șopron [srb. t r e m].

⑤ **TREAMPĂ** = **TRAMPĂ**.

TREANCA-FLEANCA, **TRANCA-FLEANCA** (**MERE ACRE**). Locuțiune familiară cu care se arată că cineva vorbește fleacuri, prostii: treanca-fleanca, mere acelu vorbești prostii (VLAH.) [trăncăni + fleancă].

TREANȚĂ = **SDREANȚĂ**.

① **TREAP** = **TRAP**.

② **TREAP** *sbst. Offen.* Groapă în care se toarnă zăr cîinilor la lîrlă (conv.) [srb. t r a p].

TREAPĂD, **TREAPĂT**, **TRAPĂT** *sbst.* ① Alergătură multă încoace și încolo: de va fura neștine cal sau bou... să plătească și treapădului bouii cîtu-l va fi purtat (PRV.-VL.) ② ③ ④ Urdinare, diaree: oamenii ce beau jintiță de aceasta capătă un treapăd așa de mare, că numai de abia se pot ținea pe picioare (MAR.); tutunul aduce la acel carl nu sînt deprinși cu dînsul, amețală, durere de cap, vărsat și treapăd (ION.) ⑤ ⑥ = **TRAP**: la războaie nicio dată nu aleargă mai mult din treapădului calului (M.-COST.); să puredem rînd după rînd în treapădului calului cel mare (M.-COST.); se luă în fuga mare după fericiții tineri ce se depărtase în treapădului calului (COOS.) ⑦ ⑧ Tropăit: olocăniturile ritmate ale trapădului de potcoave pe luciul asfaltului (CAR.) [t r e p a d a].

⑨ **TREAPCĂ** (pl. trepece) *sf.* = **TREAPCĂ**.

TREAPȚĂ (pl. trepte) *sf.* ① ② Fie-care din planurile orizontale (de piatră sau de lemn) din care e alcă-

Fig. 5004. T.T. Trepte.

tuită scara unei case (□ 5004): a uroa, a oobori treptele; trepte de piatră, de marmură; oine sare multe trepte deodată, i se iringe piciorul (ZNN.) □ Săpăturile făcute pe un urcuș în formă de trepte: o poteacă cu trepte scoabite în piatră te duce... la gura unei vizuini înguste (VLAH.) □ = SPIȚĂ □: puse lărași, căpățini la ospățiu, celelalte oscioare și... închipui teptele unei scări (SP.) □ □ Grad, rang, pozițiune: a ajuns la treapta cea mai înaltă a magistraturii [lat. *tracta*].

TREASC = TRASC.

TREAZ, † **TREAZV** *adj.* ① Deștept, care nu doarme (□ ADORMIT): după ce căzu de vr'o două ori, i se sperie somnul și rămase treaz și neînțuit de proteală (SP.); de ce să nu-și scurteze ziua, cînd e atît de bine să dormi și atît de rău să fii treaz? (SLV.) □ ② Care veghiază cu atenție, vigilent: boierii ungurești... dau știre lui Ștefan-Vodă să fie treaz prejur sine (N.-COST.) □ Care nu-i amăieț de băutură, care nu-i beat: să fii treaz, nemiace, de-ți va zice lumea că ești beat, mergi de te culcă (PANNI) [vsl. *trězvŭ*].

○ **TREBĂLU** (-nec) *vb. tr. Mold.* ① A întrebuința, a folosi (CON.) □ A face treabă, a lucra, a face cîte ceva: unul din ei apucă spre păduri, să vadă de n'a putea trebălu cu și pe-acolo (CRG.); o găsi trebălu prin casă, îmbrăcată cu un cojoc fără minci (D.-ZAMF.).

TREBNIC (*pl.-ce*) *sn.* □ Altar □ Ritual ortodox, tipic [vsl. *trěbnikŭ*].

† **TREBNIC** *adj.* ① Folositor, ce poate servi la ceva: nece în pămînt, nece în gînoiu ~ iaste (CON.) □ ② Trebuincios, necesar [vsl. *trěbnŭ*].

TREBUȘOARĂ = TREBUȘOARĂ.

TREBU (-uiu, -nec) *vb. intr.* ① A fi nevoie de ceva, a fi necesar, a se cere neapărat: la lemnul tare, trebuie scure ascuțit (ZNN.); la satul ce se vede, călăuză nu trebuie (PANNI); la euptorul cald, puține lemne trebușo (ZNN.) □ ② A avea nevoie de ceva (*cu dativul persoanei*): îmi trebuie bani; nu-mi trebuie nimic; □: Ce-i trebuie chelului? — Tichie de mărgăritar □ ③ A fi dator, silit, obligat (*urmat de subj.*): și o babă săracă ce torcea în furcă să-și agonisească hrana... trebuia la acea vreme să dea și ea bani la vîcărît (LET.); Dunărea... a trebuit să spintece munții, să-și sapa albia în piatră de-a curmezisul Carpaților (VLAH.); dacă ai intrat în cușcă, trebuie să oțni cocoșete (RET.); □: ai intrat în horă, trebuie să joci; banii ti găsești în drum, și tot trebuie să-i numeri (ZNN.) □ ④ În locul subiectivului pasiv, se întrebuințează adesea, în limba modernă, participiul: cine se laudă că nu e mincinos, trebuie crezut pe jumătate (ZNN.); năruvirile rele trebuie stîrpite din vreme □ ⑤ † A întrebuința, a se folosi de ceva: de va da acele lucruri pentru alte toamele bune, iară acela le va trebui spre alte lucruri rele, atunci sfîtnicul nu se va pedepsi ca cel vinovat (PRV.-MS.) [vsl. *trěbovatŭ*].

○ **TREBUIALĂ** (*pl.-le*) *sf.* Trebuință: Cînd erați de ~, Vă făceați negră omerale (CR.-N.) [trebui].

TREBUINCIOȘ *adj.* De care e nevoie, care e de trebuință, necesar: și-a luat merinde, banii trebuincioși, haine de primeneală... și a plecat (MERAS); el își oțstiga cele trebuincioase numai cu osteneală mare și cu multă greutate (SS.).

TREBUINȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Ceea ce trebuie e să aibă cineva neapărat, nevoia ce se simte de un lucru; lucrul, persoana de care are nevoie, necesitate: fiindcă tocmal era ~ de o găinăreasă, o primi (SP.); e de neapărat ~; la ~; în caz de ~; te voi chema, cînd va fi (de) ~; să-mi trimiți cele de ~ □ ② Folos: tolagul său... se tocise, încît nu mai era de nici o ~ (SP.).

TREBUIȚOR *adj. verb.* **TREBU**. Care trebuie, necesar, de trebuință, trebuincios: Leșilor nu le era trebuitoro Riga, numai le era voia să înceapă gîlceavă cu craul Șvedului (NEC.); ne-a lăsat cu sînătate și s'a întors acasă, trimițîndu-ne din cînd în cînd cele trebuitoro (CRG.).

TREBUȘOARĂ, TREBUȘOARĂ (*pl.-re*) *sf.* F *dim.* **TREBĂ**: mai am și alte trebușoare, nu numa grîia dumitale (CAR.); trebușoara fi merge bine, căci are chlag (SP.); mai bine le place să se uite în gura ospaților decît să facă vr'o trebușoară (SS.).

TRECĂTOR 1. *adj. verb.* **TRECE**. ① Care trece, care nu ține mult, de scurtă durată: nime pentru cînte din lumea această trecătoare să nu îndrăznească a

oăica legea și sfintele posturi (MUST.); dragostea lui Radu... nu e decît o copilărie de școlar, nevinovată și trecătoare (VLAH.) □ Care trece printr'un loc, pe un drum, fără a se opri: oameni ~i □ ② Peste care trebuie să se treacă, într'o călătorie: să nu două miță la mutat peste apă trecătoare (GOR.) □ ~ cu vederea, care trece cu vederea: Românii e bun la suflet, bun la inimă, tagăduitor și lesne ~ cu vederea celor ce-i păcătuiesc (SP.).

2. *sm.* Cel ce trece pe drum: se uitau ~ii la dînsul ca la urs.

3. **TRECĂTOARE** *sf.* ① Faptul de a trece pe undeva, trecere: tălau fanile podului, ca cine va veni în urma lor să se zăbovească cu ~a (LET.) □ ② Drum pe unde se trece, loc de trecere: în vreme de ploai, cînd pîrîul se umla, ea sînuiea întregului sat de ~ (SLV.) □ ③ Drum îngust, spîncetătură între doi munți, pe unde se poate trece, cheie: ~a de la Turnu-Roșu.

TRECE (*trec; pf. trecut; part. trecut*) 1. *vb. tr.* ① A merge dincolo, de partea cealaltă a unui loc: ~ marea, rîul, munții, un pod, pragul; Hamanul și cu o samă de Căzaci au dat să treacă Nistrul și mulți s'au înecat (GR.-UR.); Nu pot trece valea mare, Că valea-i cu pietricele, Nu pot trece peștele (IK.-BRS.); Iarăcările vieții, fiind grele și înguste, Ei înceară să le treacă prin protecție de fuste (EMIN.); □ **PUNTE** ① □ A duce dincolo, a transporta: de trecea pe cineva cu lîntrea preste Someș, ospăta 2 oreișari (RET.); Tureni fanții trecuse tunurile cu lencierii de preste Dunăre în această parte (N.-COST.) □ ② A transmite, a da, a înmîna: trece-mi, te rog, solința; oala cu vin pe care cei mai în vîrstă și-o treceau unul altuia (VLAH.) □ ③ ~ mîna, a ceda rîndul altuia de a juca, de a împărți cărțile: întîm de oțeva ori pachetul cu cărți, fîcu semn că trece mîna, apoi și-o retrase (OLVR.) □ ④ A ceda: ~ ouiva oasa, averea □ ⑤ A face să intre într'un loc, a introduce, a băga, a viri: Domnul Vuca... ne trecea pe toți într'o odată (OLVR.); ~ măriuri în țară; ~ așa prin urechea acului; cînd îmbraci cămașa nouă, treci prin ea bani, ca să fii norocos (GOR.); a-și ~ milinile în păr □ ⑥ A cerne: ~ făina prin sită □ ⑦ A strecura, a face să se scurgă picătură cu picătură prin ceva: ~ ceaiul prin strecurătoare □ ⑧ A omite, a scăpa din vedere, a nu ținea seamă: ~ cu vederea, cu condeiul, etc.; trece cu vederea durerea patimilor lor aprinse (LP.); mai stînt fări și mai mînuie care le trec cu condeiul pentru zăbavă (M.-COST.); tocmal oia cînd ar fi niste istorii vechi trecute, așa le trecem și noi cu auzirea (ANT.-IV.) □ ⑨ ~ sub tăcere, ~ ou tăcerea, a nu pomeni, a nu vorbi despre ceva □ ⑩ A ierta: ~ ouiva o greșală; nu-i trece mulierii nici atîtica din al meu (CAR.) □ ⑪ A nu fi bîntuit, lovit de o nenorocire, de o primejdie, etc.: ostînda lui Dumnezeu prea pe rar om de-l trece (MEC.) □ ⑫ ~ subțabie, etc. □ **SABIE** □ ⑬ A examina, a cerceta pe rînd: ~ în revistă □ ⑭ A întrebuința, a petrece vremea, a-și pierde vremea: își trece nopțile jucînd; hai să intrăm în oi în ograda asta, ...că ne trecem vremea stînd în mijlocul drumului (CRG.) □ ⑮ A continua să trăiască, a trăi încă cîtăva vreme: bolnavul n'o să treacă noaptea □ ⑯ A-l cuprinde, a-l umplea: a-l ~ fiori, ameteți, nădușeli, etc.; pe omul nostru îl treceau sudorile de friică (GRO.); muncea bietul om de dimineață pînă seara, alături cu mușterea, de-l treceau nădușeliile (SP.); aleargă săracă de dă inima din ea, și o trec ameteți și sudori de zăpușală (VLAH.) □ ⑰ A merge prea departe, a se prea întrece, a se întinde prea mult, a depăși măsura: ~ pe cineva cu gluma, cu dedoohiul; deși Talpă-lată mă trece ou șaga, nu mă miniiu (ALECS.); de-l va fi prea trecînd ou bătaia... atunci poate fiul să se rădice asupra tăline-sân (PRV.-MS.); poate să... certe bărbatul pre mulare și... și încă să o bată... cînd va fi cu vină... și atunci cu măsură, să nu o prea treacă (PRV.-LP.) □ ⑱ A înainta într'o clasă superioară: am dat examen și am trecut clasa; profesorul m'a trecut în clasa a doua □ ⑲ A înscrie: ~ în condiție, în catastif; ~ la (sau în) scoteală.

2. *vb. intr.* ① A merge dintr'un loc într'altul, a-și urma drumul, a străbate un loc fără a se opri: musafirii au trecut din sufragerie în salon; Dimbovița trece prin București; □ cînd treci prin țara orbilor, închide și tu un ochiu □ **ORB** 1 □; În sunet de fanfare, trece oastea lui întregă (EMIN.); Tătărimea tot trecea în sus spre Huși, drept pradă, pe la bejenii, ca lupii, cum ar trece niște lăcuste, așa treceau de mulți (NEC.); Treceau drumeți pe lîngă ea șoptînd, dar fata nu-i vedea (COȘA.); o oalească trecu în fuga

cailor pe uita mare (NEGR.); **BABĂ** ①; a nu ~ cuiva pe dinainte, a avea respect de cineva, a-l cinsti din cale afară: **oind** **as** avea o slugă ca aceasta, nu l-aş trece pe dinainte (CRG.) ① **A** merge dincolo, de partea cealaltă a unui loc, luind drumul de-a curmezişul: **treceam** pe partea cealaltă a Oltului pe un pod plutitor (VLAH.); serie Miron Logofătul, în izvoadele sale, să fie trecut singur peste acest şanţ; aproape de Nipru (M.-COST.); **treolind** peste munţi... au prădat oraşele Săcuiilor (GR.-UR.); împăratul au răspuns că-l giurat până nu va trece cu calul peste dinsul, să nu-l lase (NEC.) ① **A** merge de la unul la altul, a fi luat de la unul spre a se da pe rind altora, a ajunge, a încăpea pe rind din mină, din stăpînirea, din gura, etc. unuia, în mină, în stăpînirea, în gura celorlalţi, a se transmite: pachetele de cărţi treceau din mină în mină, trinite pe masă de cel care pierdea (OLVR.); boala a trecut de la unul la altul; aceste tradiţii au trecut din generaţie în generaţie, din tată în fiu, din timpurile cele mai vechi, păstrîndu-se la urmaşi pînă în ziua de astăzi; ②: **averea** stringătorului trece în mină risipitorului (ZNN.); şi de sudul neştine mulara cuiva, sudalma va trece spre bărbatul ei; şi de sudul neştine pre vre o slugă, sudalma trece la stăpînul său (PRV.-LP.) ① **A** lăsa pe ai săi şi a se uni cu alţii, a schimba partidul: ~ în (*sau* de) partea cuiva; a trecut la liberali; ~ la inimic, a dezerta ① **A** se abate la cineva, a intra la cineva a cărui casă se află în drumul lui: am trecut ieri pe la tine, dar nu te-am găsit acasă ① **A** şi schimba starea, situaţia, dispoziţia: ~ de la bogăţie la sărăcie; ~ de la dragoste la ură ① **A** schimba felul de expunere: ~ de la stilul grav la cel glumeţ ① **A** depăşi, a întrece, a se întinde mai departe decît: sursa teica îi trece de genunchi; greutate pachetului să nu treacă de 5 kgr.; numărul lor trecea de 600 ① **A** merge mai departe, dincolo de un anumit punct: trenul a trecut de Chitila; a trecut de 60 de ani ① **A** curge, a se scurge: apa trece, pietrele rămîn **APĂ** ① **A** areva urdinar: pentru deochiul mănîncă maşele deochiatului, de aceea trece prin el (GOR.) ① **A** se scurge (*vorb.* de timp): Treceau şi zilele şubrin, Treceau şi luni, treceau pe rînd, Treceau şi ani, ei nu-i trecea Răbdarea aşteptînd (COS.); aceea judecată nu se cade să fie desăvirgîită, pînă nu vor trece treizeci de zile (PRV.-MB.); Sînt ani la mijloc şi încă mulţi vor trece Din ceasul sfînt în care ne 'ntîlnîrăm (EMIN.); nu trece mult şi baba pune la oale şi pe feciorul cel mijlociu (CRG.); pînă să s'adune fecioile de împărat, trecu vreme la mijloc (OLVR.); povestea şi verzi şi uscate ca să le treacă timpul (MF.); însoară-te pînă nu-ţi trece vremea (ZNN.); ce-a fost a trecut, ce-o mai fi o mai veni (ZNN.) ① **A** dura numai puţin timp, a se pierde, a nu mai fi, a dispărea: frumuseţea trece; ce-a fost a trecut ① **A** înceta: îndată ce va trece primejdia, să stăpîneşti cu blîndeţe şi cu dreptate (ODOS.); poate că-aşa ne-o ajuta soarta să trecem şi d'astă primejdie (OLVR.); astă vară ai fluiertat, acumă joacă, ca să-ţi treacă de foame (MCH.); ca să-mi mai treacă de urît, m'am ocupat însămi de toaletă lor (NEGR.); Udă cirpa 'n apă rece, Te leagă la cap şi-ţi trece (M.-BRS.); pune în sinul unui fricos o broască de grădină, dacă vrei să-ţi treacă frigurile (GOR.); de-abia l-a mai trece băietului istula de spăriet, că mult pînă lmi trebuia de la tine ca să-l afum (CRG.) ① **A** ocupa numai un scurt timp mintea, a se gîndi un moment la ceva: a-l ~ prin cap, prin minte, prin gînd; de nume am auzit, măcută, dar că te afli în lumea asta, nici prin cap nu mi-a trecut vredată (CRG.) ① **A** se introduce: acest ouvînt a trecut în limba literară ① **A** schimba ocupaţia, a se apuca de altceva: ~ la alt exerciţiu; eşti acum la ceaslov şi mine, poimîne ai să treci la psaltire, oare este cheia tuturor învăţăturilor (CRG.); ~ la ordinea zilei, a se ocupa de chestiunile ce urmează a fi discutate în acea zi, într-o adunare ① **A** se transforma, a se prefăce, a se schimba: l'intercalate trece la (*sau* în) r în cuvintele de origine latină; ~ de la starea lichidă la starea gazoasă ① **A** fi primit, a izbuti: a dat examen şi a trecut ① **A** fi adoptat: legea a trecut la cameră ① **A** fi suportabil, tolerabil: băutura asta mai trece; asta tot mai trece ① **A** avea de suferit, de îndurat: ~ prin multe nevoi; timpurile grele prin care trecem; am trecut pe-acolo, am îndurat şi eu toate aceste neazuri ① **A** conveni, a admite, a îngădui: treacă de la mine paharul acesta; treacă! fie; treacă-meargă **MERGE** ① **A** trece drept (*sau* de), a fi so-

cotit, considerat ca: trece de om învăţat; locotenentul... trecea de foarte bogat (VLAH.).

3. *v. refl.* ① A-i fi drumul pe undeva: pe-aici se trece, cînd vrei să mergi la pădurea ① **A** se scurge (*vorb.* de timp): s'a trecut vremea aceea, pe cînd numai boierii făceau totul în ţara aceasta (CRG.); vameşul carele nu-şi va lua vama de la negustătorii pînă în cinci ani, acela de-acia nu va putea lua nemica, pentru că s'au trecut o vreme (PRV.-MB.); Supărate-s fetele Că se trec cîşlegile (M.-BRS.) ① **A** se ofili, a se vesteji: florile s'au trecut ① **A** dispărea, a nu mai fi, a înceta: precum se trece sunetul clopotelor şi al toacel, aşa să se treacă şi semnul lui N. (GOR.); Pe păreţi, în bezna rece, Filifind ca o arbă, para focului se trece (VLAH.) ① **A** fi prea copt, a nu mai fi bun de mîncat, nefiind cules la timp: mugurul crăpa, frunza se desvella, floarea se deschide, poama lega, creştea, se cocea şi se trecea totdedată (CANT.); unul (din pepeni) se cam trecuse, al doilea era tocmai bun de mîncare, al treilea dase în copt (ISP.); un pepene era trecut de copt, sec; al doilea începuse să se treacă şi altul era tocmai bun, ştii colea în pîrgă (R.-COO.); despre vîrstă: vremea trece, flăcăul începe şi el a se trece, mergînd tot înainte cu bur-lăcia (CRG.) ① **A** depăşi măsura, a merge prea departe, a se prea întrece, a se întinde prea mult: inul şi oţneza puse în băltă trebuşcă pîzite şi cerocate des, ca să nu se prea treacă cu topitul (ION.); ca să nu se treacă bucatele de fier, ei înmăcaseră mai înainte (ISP.); seara au cînat împreună, ou vin vechiu de Drăgăşani... şi... se cam trecuseră din pahare (CAR.); fie, că prea e de oale, boierule, prea de tot, prea v'ăşi trecut! (MF.); fetelor, hăii s'a trecut de şagă, voi lucraţi, că eu mă duc să pregătesc ceva de-a min-cării (CRG.) ① **A** i se lua în seamă, a i se îngădui, a i se ierta: nu se trece la Dumnezeu vicleşug (PANN); Vă miraţi că de mincuna astăzi nu vi se mai trece? (EMIN.); ②: mincuna are şi ea loc pe unde se trece (ZNN.); dacă nu-ţi se trece vorba, nu-ţi mai răci gura (PANN) ① **A** se întrebuinţa; a se consuma: s'au trecut multe lemne la bucătărie; rămase pe 'ntîmnic, se trecuse toată lumina (VLAH.); se crede că dacă se trec toate bucatele puse pe masă, va urma un timp frumos (GOR.) ① **A** se vinde; a avea căutare (o marfă, un meşesug): vinul, marfa se trece bine pe-aci; să fi văzut oamenii mei cîte greble fă-cură!... şi socoai că am adus v'r una înapoi! Pe toate se trecură o pipern (RET.); mulara iaste datoare să imble după bărbat ...cînd va auzi că i se trece undeva meşesugul mai bine (PRV.-MB.) [lat. traicere].

TRECERE sf. ① Faptul de a (se) trece: ~ a podului; ~ a peste munte; în ~, tre-cînd pe undeva, în trecut: scrisoarea... pe care factorul... o lăsase în ~ (UR.); după ~ de oţteva zile, într'una din seri, ...se cul-cară mai tîrziu (ISP.) ② **TRE-CEREA-DUNĂRII**, medalie comemorativă, în formă de cruce, conferită militarilor şi asimila-ţilor de ori-ce grad cari au luat parte la campania din 1877—1878 în Bulgaria (5005) ③ Loc pe unde se poate trece: strada e întundată, nu e nici o ~ peaci ④ Căutare (*vorb.* de o marfă): această mar-fă are multă ~ pe aci ⑤

Fig. 503. Trecerea-Dunării.

Influenţă, considera-
ţie: avînd Onariul ~ şi
cîinste la Poartă, au isprăvit lucrul de domnie pentru Dabija
vornicul (NEC.); sorise o lungă scrisoare lui Zătreanu...
oare avea mare ~ la minister (SR.-VN.).

TRECÎND ① *part. prez. TRECE* ② **adv.** Afară de: vedeţi că eu sînt şi nu e Dumnezeu ~ de mine (COR.).

TRECLET, TRIOLET adj. De trei ori afurisit [rus. trikljaty, bg. triklet].

TRECUT ① *adj. p. TRECE* ② Care (s')a trecut: săptămîna ~ă; anul ~; Cantemir-Vodă, mai în trecut şi ani... s'au bătut ou Lesii la Boian, pe Prut (NEC.); cîntecse pe bătrîne în amintirea trecutului lor frumuseţi (NEGR.); era să ajungem la 9 şi 10, şi acumă ...o să ajungem pe la 11 ~e (CAR.) ③ Cernut, strecurat: ~ prin ciur şi prin dîr-

moa ➤ CIUR ① ¶ ② Ofilit, vestejit; care nu mai e tinăr: florile sint cam ~; Lina era așa de ~ la față ca și măsă (VLAH.); cu toate că erau trecuți cu anii, nu aveau nici un copil de care să se bucure (RET.). ¶ ③ Prea copt, care nu s'a cules la timp, și a început să se treacă: un pepene era trecut de copt, sec; a doilea începuse să se treacă și altul era toamal bun, știl colea în prăgă (A.-COB.). ¶ ④ Consumat: cind se cunână doi tineri... dacă luminarea unuia e mai ~ă ca a celuilalt, e semn că va muri înainte (GOR.). ¶ ⑤ Care a băut prea mult, amețit de băutura: au cerut să le mai dea ceva de băutura, dar Lixandru s'a împotrivit, văzîndu-i cam trecuți (OR.-VN.).

2. (pl.-utari) sm. ① Timpul care a trecut (in o-poz. cu „prezentul” și „viitorul”): amintiri din ~; a uitat ~ul ¶ ② Timp al conjugării care exprimă lucrarea săvîrșită în trecut: ~ul are patru forme: imperfectul, perfectul simplu, perfectul compus și mai-mul-t-oa-perfectul.

TREERA... = **TREIERA**...

TREFLĂ (pl.-le) sf. ① ♦ Una din cele patru culori la cărțile de joc, caracterizată printr-o figură în formă de frunză de trifoiu; (P) „spatie” (P 4559): fantele de ~ cu nouă de caro fac tot nouă (OLVR.). ¶ ② X. Găitan cunoscut în formă de frunză de trifoiu la umerii hainelor ofițerești (P 5006) [fr.].

○ **TREĞHER** sm. Mold. Hamal (la o gară) [germ. Träger].

TREI 1. num. ① Număr egal cu doi plus unu: ~ oameni; ~ lucruri; ~ sferturi; ~ la sută; F: unde sînt doi, cu el ~, ori-unde te duci, dai de el; nu lipsește de nicăieri; ➤ **PARA** ①; **PĂZI** ①; ②; oțtești ~, toți trei; oțtești trele, toate trei: oțtești trele zeile cerură de la... Joe ca să le faci judecată dreaptă (ISP.). ¶ ③ ♦ **TREI-FRAȚI** 1, varietate de mișunile, numite și „mișunile-gălbioare” (*Viola saxatilis*); — **TREI-FRAȚI** 2 = **TRIFOISTE** ②; — **TREI-FRAȚI** (PĂ-ȚAȚI) = **UNGHIA-PASĂRII** ¶ ③ ♦ **TREI-FRAȚI-PĂȚAȚI** = **CATIFELUȚA** ¶ ③ ♦ **TREI-RAI** = **POPIVNIC-IE-PURESC**.

2. sm. Cifra, nota trei: i-a dat un ~ la purtare [lat. tres].

TREIA ➤ **TREILEA**.

TREIER, Mold. Tr.-Carp. **TRIER** sbst. ➤ Faptul de a treiera, treierat: udatul... se face seara, în ajunul zilei de treier (PAMF.); se văd arii de grîu și o mașină de treier se îndreaptă către una din ele (ROG.); de ou primăvară, Ventel al nostru era prins și tocmît la trier (CRIG.).

TREIERA, Mold. Tr.-Carp. **TRIERA** (-ler) vb. tr. ➤ A bate sau a călca grîul ori alte cereale, spre a desface grăunțele: unii treieră cu boii, alții cu caii și alții cu mașinile (A.-M.); i se urise cu această goană rotocolită, întocmai ca alergătura cailor cînd treieră la arie (COOB.); cînd ajunse acasă, Chirică triserăse, vînturase, măcînase (CRG.); să nu legi gura boului care trieră (SEL.); de aci ②: boul nu treieră cu gura legată; pentru ca sluga să te servească bine, trebuie s'o și hrănești de ajuns [lat. tribulare].

➤ **TREIERAT**, Mold. Tr.-Carp. **TRIERAT** 1 adj. p. **TREIERA**: grîu ~ ¶ ① (N) **NETREIERAT**.

2. sbst. Faptul de a treiera: ~ul grîului (P 5007):

Fig. 5007. Treieratul grîului.

mașină de ~; îndată după săvîrșirea secerîșului, se face că-tural snopilor la arie și se începe trieratul (RON.).

TREIERĂTOR, Mold. Tr.-Carp. **TRIERĂTOR** 1 adj. verb. **TREIERA**. ➤ Care treieră.

2. sm. Cel ce treieră: se plătește trierătorilor pentru munca lor și a vitelor cele 5 pină la 9 lei de merță (RON.).

3. **TREIERĂTOARE**, Mold. Tr.-Carp. **TRIERĂTOARE** sf. ① Batoză, mașină de treierat (P 422): în fundul curții lucra o treierătoare ou o locomobilă de putere de patru cai (A.-GH.). ¶ ② = **TĂVALUC** ①.

TREIERȘ, Mold. Tr.-Carp. **TRIERȘ** (pl.-șuri) sm. ➤ Vremea treieratului: sîntem pe vremea treierșului, nu-l așa! (D.-ZAMF.) [treiera].

TREILEA num. ord.: m. al ~; f. a treia, care urmează după al doilea: etajul al treilea; a treia parte; a treia oară; venit-au Duca-Vodă ou a treia domnie în țara Moldovei, din Țara-muntenească, în anul 7187 (NEC.); ②: cînd doi se ceartă, al treilea câștigă [trei].

TREIME sf. ① ♦ Un singur Dumnezeu în trei persoane: Tatăl, Fiul și Duhul-Sfînt, Troiță ¶ ② ♦ Sfînta ~, Lunea Rusaliilor ¶ ③ = **TRIADĂ** ¶ ④ A treia parte [trei].

TREISPREZECE num. Zece plus trei; ➤ **MESERIE** ① [trei + spre (= 1 peste) + zece].

TREISPREZECELEA num. ord.: m. al ~, f. a treisprezecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul treisprezece.

TREIZECI num. De trei ori zece: lunile Aprilie, Iunie, Septembrie și Noiembrie au cîte ~ de zile.

TREIZECELEA num. ord.: m. al ~, f. a trei-zecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul treizeci.

○ **TRELA-LELA** adv. ① Mold. Bucov. = **LELA**: Mirăușă... umbla ~ în puterea iernii pe la țărăbăle jidovești, întrebînd ba teacă de cosor, ba căpeștre de purici (CAO.) [comp. TRALA-LELA].

TRELE ➤ **TREI** 1.

***TREMĂ** (pl.-me) sf. Nume dat celor două puncte ce se pun pe o vocală (a, e, i, o, u) spre a arăta că trebuie rostită separat de vocala precedentă; se întrebuintează în special în ortografia latină și în cea franceză. Ex.: coërce o; hêroïne [fr.].

TREMENTIN ➤ **TEREBENTINĂ**.

† **TREMETE** = **TRIMETE**.

***TREMOLO** sbst. ♪ Ușoară tremurătură, de un efect plăcut, ce se produce executîndu-se

Fig. 5008. Tremolo.

o bucată de muzică cu un instrument sau cu vocea; se însemnează cu trem. ce se pune deasupra portativului (P 5008) [it.].

○ **TREMĂROȘ**, **TRIMĂROȘ**, **TREMTUROȘ** ➤ **SDRENTĂROȘ**.

TREMTUȚI ➤ **SDRENTUȚI**.

TREMUR (pl.-ure) sm. Faptul de a tremura; tremurătură: mare somn vine pe Avraam, și laca ~ și mare întunerec vine pe el (PAL.); pe babă o și apucă un ~ de spaimă (CRG.); parcă și-acu m'apucă ~ul cînd mi-aduc aminte (VLAH.); De-al genei tale gingaș ~ Atîrnă viața mea pe vecl (EMIN.).

TREMURĂ (-ur) 1. vb. într. ① A fi ușor scuturat de mici mișcări repezi și neregulate, din pricina frigului, spăimei, durerii, etc.: ~ de frig, de frică, de friguri, de minie; a-i ~ minile, picioarele, tot trupul; ~ ca varga; îi sărise inima de frică și-i tremurau toate cărnurile (ISP.); Imi tremură inima în mine de frică; a început a mi se face negru pe dinaintea ochilor și a ~ de minios (CRG.). ¶ ② Vorbînd de un glas nesigur, care pare a fi agitat de o tremurătură: a-i ~ glasul ¶ ③ A fi mișcat, sgduit (vorb. de lucruri): tremură frunzele de adierea vîntului; desînătura a făcut să tremure geamurile; tremura podul sub picioarele trecătorilor; (P) ici și colo, pe lucul apei, tremură stropi de lumină (VLAH.). ¶ ④ A-i fi frică: cînd se încurunta, tremurau toți dinaintea lui; ~ după ban, a fi foarte sgroit, a-i fi teamă să nu-l piarză: lega paraua ou zece noduri și tremura după ban (CRG.).

2. vb. tr. = **AGITA** ①: valori de ape fantastice care-și tremuran necontenit orbitoarea lor scîlpire (S.-ALD.); lumina-riile de ceară din stegnice își tremurau vîpăile (SAD.);

TRE
TRE

TREMURĂȚ *sbst.* Faptul de a tremura, tremurătură: un sgomot de pași pe scară, o vizită, o scrisoare, dedeau minilor lui slabe un ~ supărător (VLAH.).

2. **TREMURĂTOARE** sf. ♀ Frumoașă plantă ierboasă din fam. gramineelor, cu flori verzi sau violacee; numită și „iarba-ierurelui” sau „părășin” (*Briza media*) (sau 5009).

Fig. 5039.
Tremurătoare.

Fig. 5010.
Tremurici.

A black and white illustration of a steam locomotive pulling a passenger car and a freight car. The locomotive is on the right, emitting smoke from its chimney. The passenger car is in the middle, and the freight car is on the left. The train is on a set of tracks.

Fig. 5011. Tren. L. Locomotivă.—T. Tender.—V. Vagon de persoane. — B. Vagon de bagaje.

Fig. 5012.

○ **TRENTĂTURA** (pl.-turi) *sf.* *Olten.* (CIAUS.)
Sdreanță, buleandă, haină veche, rufă ruptă
[treanță].

TRENTUI — SDRENTUI.

TREPĂDARE *sf.* ① Faptul de a **trepăda**; alergătură, umblare continuă încoace și încolo: după mari ostenești și anevoioase **trepădări**, ajunse Eroule... la acea grădină a Esperidelor (ISF.) ¶ ② **♂** ③ **♀** ④ **Urdinare**: aluțul de pe covată, care rămâne, e păstrat, fiind bun de ~ (GOR.).

Fig. 5013. Trepădătoare.

Diagram illustrating the use of a hand saw to cut a piece of wood. The saw is shown in two positions: one where it is being cut into the wood, and another where it is fully cut out. The saw is labeled 'sn. ① Instru-'.

Fig. 5014. Трепан.

***TREPANA** (-anez)
vb. tr. $\sharp$ A face cuiva
operațiunea trepanului
[tr.].

Fig. 5015. Trese.

Fig. 5015. Trese.

***TRESĂLTA** (-salt) *vb. intr.* ① A tresări, a sălta ușor ¶ ② A se mișca, a se sgudui ușor: perdeana de creton portocaliu tresălta (GR.). [fr. tressauter, modificat după sălta].

***TRESĂRI** (-sar) *vb. intr.* ① A simți deodată, pe neașteptate, o emoțiune vie, dar trecătoare: piră-lau vreascurile, tresăreau tufanii, tresărea și inima mea (GN.); Iar Fulga, cum o zărea, Crunt de spaimă tresărea (ALECS.-P.); deodată tresăr și rămiu cu ochii țintă în ochii lui (VLAH.) ¶ ② ~ din somn, a sări în sus speriat, trezit pe neașteptate din somn, a răsări: astă noapte, abia adormisem și tresării din somn (OLVR.) [fr. tressaillir, modificat după sări].

***TRESĂRIRE** *sf.* Faptul de a tresări; rezultatul acestei acțiuni: bogăția ei năbusește ori-ce ~ a omului (DLVR.).

○ **TRESFETITELE** = TRISFETITELE.

TRESTIE *sf.* ¶ ① Mare plantă ierboasă de 4-5 metri înălțime, din fam. gramineelor, cu tulpina găunoasă, groasă de un deget, rigidă și cu numeroase noduri; florile, dispuse în spicule, sînt verzi-gălbui, pătate cu violet și grupate într-o mare paniculă compactă; crește pe lângă ape; tulpina e întrebuințată în industrie pentru diferite împletituri și îngrădituri (*Arundo donax*) (G) 5016); omul ca o ~ de ori-ce vînt se clatină (COL.); trestia care se pleacă vîntului niciodată nu se frînge (PANN) ¶ ② ~DE-BALTĂ = STUF ¶ ③ ~DE-CÎMPURI,

~MICA, plantă ierboasă, cenușiu-verzuie, cu rizomul gros, tulpina înaltă și robustă; crește prin fînețele nisipoase, pe marginea pădurilor și pe malurile râurilor; numită și „stuf(-de-cîmp)” sau „iarbă-roșie” (*Calamagrostis epigetos*) (G) 5017) ¶ ④ ~MIROȘITOARE = OBLIGEANĂ ¶ ⑤ ~DE-MARE, specie de palmier, cu tulpina flexibilă, foarte lungă și subțire, care se acată pe arborii din vecinătate; frunzele sînt lungi de peste un metru, iar florile mici, de culoare trandafiriu sau verzu; originar din India orientală, se cultivă

Fig. 5016. Trestie.

Fig. 5017. Trestie-de-cîmpuri.

Fig. 5018. Trestie de zahăr.

Fig. 5019. Trestioară.

prin florării și, cînd e tînăr, servește la decorarea apartamentelor; din tulpina, subțire și elastică, se fac bastoane, diverse împletituri pentru scaune, etc. (*Calamus rotang*) ¶ ⑥ ~DE-ZAHĂR, mare și frumoașă plantă din fam. gramineelor, cu tulpina virtuoasă, înaltă de 3-4 metri, lucitoare, de culoare verde-gălbui, violetă sau purpurie; origi-

nară din Asia tropicală, această plantă se cultivă astăzi foarte mult, în mai toate țările calde, pentru zahărul ce se extrage dintr'însa (G) 5018) [vsl. trestil].

TRESTIOARĂ (pl.-re) *sf.* ¶ ① *dim.* TRESTIE ¶ ② Plantă ierboasă din fam. gramineelor, înaltă de 60 de cm. pînă la 1 m., 30, cu tulpina netedă, cu florile albastrii dispuse într-o paniculă lungă de 10-25 de cm.; crește prin pădurile din regiunile muntoase și pe marginea praielor (*Calamagrostis arundinacea*; *C. litorea*) (G) 5019).

† **TRETI** *num.* Al treilea. (în rang); preceda numele unui titlu: ~ logofăt; ~ armas [vsl. t r e t i i].

TREȚIN *adj.* și *sm.* ¶ Cal în al treilea an: cal ~; iapă ~ă; oăul se și scutură de trei ori și îndată rămîne cu părul lîne, prelinș și tînăr ca un ~ (CRG.); cînd s'o face minzul ~, eper să iau pe dinău cel puțin o mie de franci (A.-GH.); — *pr. ext.* om bătrîn (VIRC.) [vsl. t r e t i i „al treilea” + (n o a) t i n].

TREȚIOR *adj.* și *sm. dim.* TREȚIN: oal ~ (PAMF.); — *pr. ext.* bătrînel, bătrînică (despre oameni): se tot uitau la fete, (și) le vedeau cam bătrîne, știi coala trefioare (R.-COD.).

TREUCĂ = TROAÇA.

TREȚI (-ezso), † TREȚVI (-veso) 1. *vb. tr.* ① A scula din somn, a deștepta: acela-l copilul meu cel mai mic... cînd l-ou trezi din somn, să te lei după el (CRG.); *pr. ext.*: el atunci se afla într'un solu de letargie, din care nu l-ar fi trezit nici tunul (A.-GH.); ajunseră la urechile lui niște vorbe ce-l treziră, oăoi era dus pe gînduri (SP.); — ②: un chiot trezi pădurea (VLAH.) ¶ ③ ④ A provoca, a ațîța, a deștepta în minte, în suflet: ~ în minte; ațel sunet trezi fiori fierbinți în inimile noastre (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A nu mai dormi, a se deștepta, a se scula din somn, din amețală: M'am cînoat și-am adormit, Anevoie m'am trezit (K.-BR.); femeia lui Ipate și cu baba, cînd se trezesc din amețală, nici tu drumet, nici tu copil, nici tu nimica! (CRG.); împăratul... au amețit de milă; s'au dus la cort de l-au udă împărăteasa cu niște apă și s'au trezit (NEC.); toate buhnele și cucuvelele se treziră între ruine (ALECS.) ¶ ② A se desmeți, a se deștepta din amețala băuturii: și se trezi Noe den vin și ou-noscu otte-l făcu feciorul lui (SIBL.); se îmbătă boierul de se ococise turtă; atunci și cococoa... îl puse pe cîptor de dormi pînă se trezi (SP.) ¶ ③ A se pomeni: se trezește într-o zi ou socru-său oă vine și-l chiamă la nunta unui frate al femeii sale (CRG.); Turoi încep să se creezeă biruitoari, cînd deodată se trezesc izbîți în fața de oastea învîpăiată a lui Mihai (VLAH.); cînd eram să mă pui la masă, mă trezesc cu un vulpou lîngă mine (SP.) ¶ ④ A-și pierde țaria, a se strica (vorb. de o băutură): ai lăsat sticla destupată și vinul s'a trezit [vsl. t r e z v i t i].

TREȚIE, † TREȚVIE *sf.* ① Starea celui care nu doarme, celui deștept, t r e a z ¶ ② Starea celui cu mintea limpede, celui neamețit de băutură (C) BETIE): El ce face la beție Se cîștie la trezie (PANN); beutl carele... se ceartă și se sfădește cu toți, acela să se certe deplin ca și cum ar fi greșit în trezie (PRV.-MS.).

TREȚIT *adj.* ① *p.* TREȚI: ~ din somn, din amețală, din beție ¶ ② Care și-a pierdut țaria, stricat (vorb. de o băutură); stătut, învechit: cînd te-ai lăsa... de năravul de-a tot gîgîli pe gît poșirec ~ă (JIP.); (P) aveau prilejul să asculte... nouțăți ~e (BAS.).

TREȚVI... = TREȚI...

○ **TRI** = TREI.

***TRIADĂ** (pl.-ae) *sf.* Reunire de trei divinități, de trei persoane, de trei entități într-una singură, treime [fr.].

***TRIAJ** *sbst.* Gară de ~, totalitate aliniilor de garaj așezate aproape de o bifurcațiune importantă și unde se face alegerea vagoanelor de marfă, fie-care după destinațiunea lui [fr. triage].

***TRIANDRU** *adj.* ¶ Care are trei stamine [fr.].

***TRIANGUL** (pl.-ule), TRIANGLU (pl.-gle) *sm.* ① A = TRIUNGHIU ¶ ② Instrument de muzică, întrebuințat în orchestră; constă dintr'un triunghiu de metal, ce stă suspendat și e ținut de executant cu mina stîngă, cu ajutorul unui cordon; sunetele se produc lovind cu

Fig. 5020. Triangul.

TRE-
TRI

mina dreaptă interiorul triunghiului cu o ba-ghetă din același metal (□ 5020) [fr. *triangle*].

***TRIANGULAR** *adj.* = **TRIUNGHULAR** [fr.].

***TRIANGULAȚIUNE** *sf.* Operațiune geodezică care constă în determinarea virfurilor triunghiurilor care vor servi la schițarea hărții unei țări, sau ale căror elemente vor trebui să fie întrebuițate la măsurarea unui arc de meridian [fr.].

***TRIAS** *subst.* Prima perioadă a erei mesozoice, ale cărei terenuri se împart în trei etaje: cel inferior, cu sisturi argiloase, gresuri și conglomerate; cel mijlociu, în mare parte calcaros; cel superior, unde predomină mările [fr.].

***TRIASIC** *adj.* Ce ține de trias: fosilă ~ă; teren ~ [fr.].

***TRIATOMIC** *adj.* Se zice despre un corp al căruia un singur atom se combină cu 3 atomi de hidrogen [fr.].

***TRIB** (*pl.-iburi*) *sn.* ① Δ Subdiviziune principală a națiunii în vechile republici grecești, la Romani și la cîteva alte popoare din antichitate ② Δ La vechii Evrei: toți urmașii fiecărui din cei doisprezece fii ai lui Iacov, seminție ③ Populațiune care face parte dintr-o națiune mult mai mare: ~urile arabe ④ Toți membrii unei aceleiași familii ⑤ Fie-care din diviziunile principale ale unei familii de animale sau de vegetale [lat. *tribus*, cu înțelesurile fr. *tribu*].

***TRIBAZIC** *adj.* Se zice despre ori-ce sare formată din trei molecule de bază și dintr-o singură moleculă de acid: fosfat de calciu ~ [fr. *tribasique*].

***TRIBORD** (*pl.-duri*) *sn.* ② Partea dreaptă a unei corăbii, a unui vapor, cînd e îndreptat cîneva cu fața spre proră: nimio mai supărător pe o corăbă mare de război, pe vremea rea, ca urletul ghiulelelor din cală, cînd se rostogolește de la bord la ~ (A-GH) [fr.].

***TRIBUN** *sn.* ① Δ La origine, șeful unui trib ② Δ ~ militar, fie-care din cei șase magistrați cari, în Roma veche, înlocuiau pe consuli, de la anul 444 pînă la 366 în. de Chr. (□ 5021); — ~ al plebei, ~ al poporului, fie-care din magistrații anuali, instituți la Roma, în anul 493 în. de Chr., pentru a apăra interesele poporului împotriva tiraniei patricienilor; creați doi la început, numărul lor crescuse pînă la 10; acțiunea lor fu salutară la început, dar cu timpul deveniră demagogi ③ Demagog, orator care, sub cuvînt că apără drepturile și interesele poporului, servește propria sa ambițiune ④ Δ În Franța, membru al tribunalului creat prin constituțiunea din anul viii [lat.].

***TRIBUNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① Δ Un fel de estradă pe care stau oratorii greci și romani, cînd vorbeau poporului ② Estradă pe care stau de vorbesc oratorii în adunările deliberante; elocutența tribunel, aceea proprie desbaterilor din adunările politice ③ În biserică și în sălile de adunări publice, loc înălțat de unde vorbește predicatorul sau oratorul ④ Pe cîmpul de curse, la anumite festivități care se desfășură pe stradă, la parade, etc., podeala ridicată unde sînt așezate în amfiteatru, mai multe rînduri de scaune, pentru persoanele care plătesc o taxă specială sau pentru cei privilegiați (□ 5022) [fr.].

***TRIBUNAL** (*pl.-ale*) *sn.* ① Δ Sediu magistratilor unde judecă procesele ce cad sub jurisdicțiunea lor; magistrații cari judecă într'un tribunal;

~ de comerț, tribunal unde se judecă afacerile comerciale; ~ corecțional, tribunal unde se judecă delictelor; ~ instanță ② Δ ~ militar, consiliu de război ③ Δ Judecată pe care o pronunță o putere morală: ~ul opiniei publice ④ Δ Judecarea, cumpănirea intimă a faptelor noastre: ~ul conștiinței [fr.].

***TRIBUNAT** (*pl.-ate*) *sn.* ① Δ Sarcina, funcțiunea de tribun (în Roma veche) și durată ei ② Δ În Franța, adunare politică instituită prin Constituțiunea din anul viii (1799), care discuta legile fără a le vota [fr.].

***TRIBUT** (*pl.-uturi*) *sn.* ① Dare pe care o țară care depinde de alta e obligată s'o plătească acesteia la epoci fixe, haraciul ② *Pr. ext.* Birul ce se plătește Statului ③ Δ Ceea ce e silit cineva să acorde, să îndure, să îndeplinească: datorăm un ~ de recunoștință binefăcătorilor noștri; în fiecare seară trebuie, înainte de culcare, să-i plătesc ~ul de basme (BR-VN) ④ Δ A plăti ~ul naturii, morții, a-și da obștecul sfîrșit, a muri [fr. < lat.].

***TRIBUTAR** *1. adj.* ① Care plătește tribut unui Stat, unui suveran sau care este sub dependența sa: va să zică vrei să fii în veci ~ străinului? (A-GH) ② Δ Care e supus, care e sub dependența unei cauze morale de la care nu se poate sustrage: sistem toți ~i durerii!

2. *sn.* ① Cel ce plătește tribut sau care este sub stăpînirea unui Stat, unui suveran ② Δ ~ul unui fluvii, afluent al acestui fluvii [fr.].

③ **TRICAPEL** *adj.* Hîrtie ~ (A), hîrtie de scris de calitate bună, hîrtie ministerială (avînd ca filigran trei pâlării): cînoșion... așterne o oțnoșenie pe hîrtie ~ (ALECS) [it. *tre cappelli*].

***TRICEFAL** *adj.* Cu trei capete: divinitate ~ă; monstru ~ [fr. *tricéphale*].

***TRICHER** (*pl.-ere, -eruri*) *sn.* Sfeșnic bisericesc cu trei luminări

Fig. 5021. Tribuni militari.

Fig. 5023. Trichină.

Fig. 5024. Tricher.

(închipuind Sf. Treime); e întrebuițat de arhieru cînd slujește (□ 5024) [ngr. *τρικέριον*].

***TRICHINĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Vierme parazit microscopic care se găsește în mușchii unor animale, în special ai porcului; e foarte primejdios pentru om la care se poate introduce prin mîncarea cărnii de porc nefrîpte de ajuns (□ 5023) [fr.].

***TRICHINOZĂ** (*pl.-ze*) *sf.* Boală mortală provocată de prezența trichinei în organism [fr.].

***TRICICLU** (*pl.-cluri*) *sn.* Velociped cu trei roți (□ 5025 [fr. *tricycle*]).

***TRICLET** = **TRECLET**.

***TRICLINIU** (*pl.-inii*) *sn.* ① La vechii Romani, masă de sofragerie, la ale cărei trei laturi se afla

Fig. 5025. Triciclu.

Fig. 5026. Tricliniu.

cîte un pat, pe care erau întinși trei comensali, pe cînd a patra latură era lăsată liberă pentru serviciu (□ 5026, 5027) ② *Pr. ext.* Sală de mîncare, sofragerie [lat.].

***TRICO** = TRICOŢ.

TRICOLIŢIU *sm.* = **PRICOLIŢIU** : tri-

colloii sînt nişte dîhănii, dăhuri provenite din lupii cari au mînoat un om; ei umbliă pînă la miezul nopţii (GOR.); E v'o tabără de oare sau un rond de tricolloi? (ALECS.).

***TRICOLOR**

1. *adj.* De trei culori: drapel ~.

2. (*pl.* -oruri)

sn. Cele trei culorile unui drapel național:

~ul român e albastru, galben și roșu, cel francez e albastru, alb și roșu [fr.].

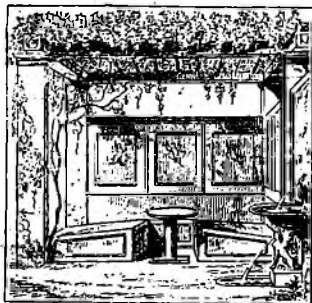

Fig. 5027. Tricliniu (în casa lui Salust, la Pompei).

***TRICORN** (*pl.* -nuri) *sn.*

Pălărie în trei colțuri; șleapcă (5028); figurine mici, palide și bucălate, sub largi ~uri panașete (VLAM.); o pălărie de pîslă în ~ (GAR.) [fr.].

***TRICOTĂ** (-otez) *vb. tr.*

A împleti cu cîrlige, cu undrele (ciorapi, broboade, tricouri) [fr.].

***TRICOTAJ** (*pl.* -aje) *sn.*

Împletitură (ciorap, broboadă, tricou) cucrîge [fr.].

***TRICOŢ,**

 TRICO (*pl.* -ouri) *sn.*

Țesătură fă-

cută cu o-

chiuri, lucra-

tă cu undrele

sau la răz-

boiu Hai-

nă bine întin-

să pe trup fă-

cută din această țesătură: zice că are niște costume

numai fluturi și că... o să joace cîncan franțuzește numai în tricou (A-CH.) [fr. tricot].

***TRICTRAC** (*pl.* -acuri) *sn.* = **TABLA** [fr.].

***TRIDENT** (*pl.* -turi) *sn.* Furcă cu trei dinți

cu care e înfățișat de obicei zeul Neptun (5029) [fr.].

***TRIEDRU** (*pl.* -dre) *sn.*

Unghiu solid format de trei pla-

nuri care trec prin același virf

și se întretaie două cîte două

după niște linii care sînt muhiile

triedrului; colțul format de ta-

van cu pereții unei camere e un

unghiu triedru (5030) [fr.].

***TRIENAL** *adj.* Ce ține

trei ani Care are loc din trei

în trei ani [fr. < lat.].

 TRIER... = **TRIERER...**

TRIF = **TRIFON.**

***TRIFID** *adj.* Împărțit în trei părți pînă la

mijlocul lungimii sau lățimii

sale: trunză ~ă [fr.].

TRIFOIAS *sm.*   *dim.*

TRIFOŢ Plantă din fam.

leguminoaselor, cu

frunze cît ale trifoiu-

lui, cu flori galbene,

dispuse în capitule de-

se, globuloase sau ova-

le; numită și „fapt”

sau „trifoiu (-galben)”

(*Trifolium procumbens*).

TRIFOIOS *adj.*

MĂCRIS ~ = **MĂCRIS** [trifoiu].

TRIFOIȘTE *sf.* Loc semănat cu tri-

Fig. 5028. Tricorn. Fig. 5029. Trident.]

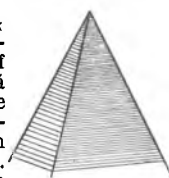

Fig. 5030. Triedru.

Fig. 5031. Trifoiste.

foi u   Plantă acuatică, cu rizomul gros, cu frunze ca ale trifoiului, care face flori albe-trandafirii, dispuse într-o ciorchină deasă la virful unui lung peduncul care iese de la subțioara frunzelor; crește prin lacuri și mlaștini; numită și „trifoiu-amar”, „trifoiu-de-baltă” sau „trei-frați” (*Menyanthes trifoliata*) (5031)   = **GHIZ-DEIU-MĂRUNT**, **GHIZDEIU-MARE**.

TRIFOŢIU *subst.*   Plantă ierboasă din fam. leguminoaselor, cu frunzele alcătuite din cîte

Fig. 5032. Trifoiu.

Fig. 5033. Trifoiu.

Fig. 5034. Trifoiu-roșu.

trei foliole, cu flori purpurii, foarte rar albe, așezate cîte două la virful tulpinii; fructul este o păstăie ovală, acoperită de caliciu și de corolă; crește prin livezi și fînețe, în poieni și pe marginea pădurilor (*Trifolium alpestre*) (5032)   = **CULBE-CEASĂ**   = **PĂPANAȘ**   Mi-

că plantă ierboasă, cu tulpina culcată pe pămînt, cu frunze alcătuite din cîte trei foliole, cu flori albe sau trandafirii; e cultivată uneori ca plantă de nutreț; numită și „trifoiu-alb” (*Trifolium repens*) (5033)

 Plantă leguminoasă cu frunzele compuse din trei foliole o-

vale sau eliptice, acoperite cu perimoi; face flori roșii-purpurii, rar albe, dispuse în capitule glo-

buloase; crește prin fînețe și e adesea cultivată pe mari întin-

deri, fiind o excelentă plantă de nutreț; numită și „trifoiu-roșu” (*Trifolium pratense*) (5034)

 = **TRIFOIAS**   ~ **AMAR**, ~

DE-BALTĂ = **TRIFOIȘTE**   ~

GALBEN = **TRIFOIAS**   ~ **MĂRUNT**, plantă le-

guminoasă, cu tulpina mai adesea întinsă pe pămînt, cu flori mici, galbene, dispuse în ciorchini

spiciforme (*Medicago lupulina*) (5035)   ~

MARE = **SULFINA**   ~ **SALBATIC** = **CULBE-CEASĂ**

 TRIFOIUL-CAPRELOR = **SULFIȚA** [lat. *trifolium*].

TRIFON, **TRIF** *npr. m. sl.* ~, sărbătoare bă-

bească ce cade la 1 Februarie, pe care o păzește mai ales femeile de la țară, pentru ca să nu le

strice lupii vitele și pentru ca holdele și grădinile să fie ferite

de viermi, de omizi și de lă-

custe.

***TRIFTONG** *sm.* Silabă alcătuită din trei vocale și

semi-vocale rostite odată. Ex.: ian, 'iei, etc. [fr.].

***TRIGLIF** (*pl.* -lfe) *sn.* Or-

nament al frizei doric (5036) [fr. *triglyph*].

TRIGON (*pl.* -oane) *sn.* Prăjitură în trei colțuri, în

formă de triunghi [ngr. *τρίγωνον*].

***TRIGONOMETRIC** *adj.* Ce ține de trigo-

nometrie; unită ~e, linii întrebunțate în trigono-

metrie pentru determinarea unghiurilor: sinus,

cosinus, tangentă, cotangentă, secantă și cose-

cantă [fr.].

***TRIGONOMETRIE** *sf.* Partea geometriei

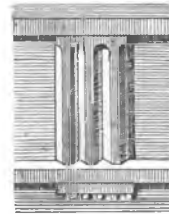

Fig. 5036. Triglif.

care are de scop măsurarea triunghiurilor, determinând prin calcul unghiurile și laturile după unele date numerice [fr.].

***TRIL** (pl.-lari) *sn.* ♪ Ornament muzical care constă în executarea cît mai grăbită a două note la o distanță de un ton sau de un semiton și alternativ de mai multe ori în șir într'un timp dat; se însemnează cu *tr.* sau *tr.* sau numai prin

Fig. 5037. Tril.

scrise deasupra notei (□ 5037): cînd isprăvea într'o cascadă de ~uri... Iti venea s'o aplauzi ca pe-o prima-donă (GR.-VN.); despre cîntarea păsărilor: un ~ de mulțumire izvorî din gura ciociriei (GR.) [it. trillo].

***TRILATERAL** *adj.* ♣ Care are trei laturi [fr.].

***TRILINGUĂ** *adj.* Scris în trei limbi [fr.].

***TRILION** (pl.-ioane) *sn.* Un miliard de milioane (= 1.000.000.000.000.000.000) [fr.].

***TRILOBAT** *adj.* ♣ Împărțit în trei lobi: ~trunză ~ă (□ 5038) [fr.].

***TRILOBIT** *sm.* și (pl.-ite) *sn.*

Importanță diviziune a crustaceelor paleozoice; aceste animale par a fi primii reprezentanți ai crustaceelor (□ 5039) [fr.].

Fig. 5038. Frunză trilobată.

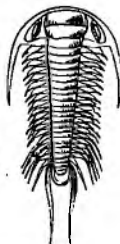

Fig. 5039. Trilobit.

***TRILOGIE**

sf. ① Reunire de trei tragедii grecești ale căror subiecte constituie fie-care urmarea celei precedente ② Poemă divizată în trei părți [fr.].

***TRIMIS** = TRIMIS.

***TRIMESTRIAL** *adj.* ① Care ține un trimestru ② Care apare, care se întîmplă odată la trei luni [fr.].

***TRIMESTRU** (pl.-tre) *sn.* ① Timp de trei luni ② Leafă pe trei luni [fr.].

***TRIMETE** = TRIMITE.

***TRIMIS**, ***TRIMES** *l. adj. p. TRIMITE, ***TRIMETE**: par niște gloanțe trimise din senin (DLVR.) ② NETRIMIS.*

2. *sm.* Cel trimis cu o misiune oare-care, mesager, sol: Copiii împărțite prin inadînești trimisei Tulbura toți eterizii din afară și din lăși (LET.).

3. (pl.-isuri) *sn.* (P) = FAPT² 1 ②: unde este găină neagră la casă, nu se apropie făcăturile de casă, nu vin nici trimisurile (VOR.).

***TRIMITE**, † ***TREMITE** (-mit; *pf.* -misei; *part.* -mis), † ***TRIMETE**, † ***TREMETE**, ○ ***TRĂMETE** (-met; *pf.* -mesel, †-mes; *part.* -mes) *vb. tr.* ① A spune, a porunci cuiva să se ducă într'un loc: nu numai că nu băgau în seamă formaul, ce-l suduiau și pe dînsul și pe cine l-au trimis (LET.); Domnul... trimite-va fingerul său cu tine și va năroci calea ta (PAL.); tremise Dumnezeu pre Moisi prooroc să scoată Izraelitenii din robia Eghiptenilor (VARL.); eu voiu tremete cătră voi proorocii și prea mîndri oărtulari (COR.); ~ să cheme pe cineva, ~ după cineva, a spune cuiva să se ducă să cheme la dînsul pe cineva: auzînd împăratul că este la un sat, aproape, un unchiuș dibacu, a trimis să-l cheme (SP.); Stefan-Vodă... îndată au trimis după Craiu de l-au pohtit să nu la spre codru, ci pe urma pre unde au venit (GR.-UR.); ~cuiva vorbă, a pune pe cineva să se ducă la altul să-l repete vorbele spuse de dînsul; ② ~ pe lumea cealaltă, a omorî: Mihail... nimiciu cu totul sîla lui Mustăța, ba și chiar pe dînsul îl trimis pe lumea cealaltă (SP.) ③ A încredința cuiva un lucru să-l ducă undeva, să-l remită altuia: an trimis boierii și Mitropolitul (lui Petru Rareș) haine scumpe, domnești și caretă domnească, on slujitori (NEC.); tătîni-său lară tremese cu marhă den Eghipte înă sece asini încărcăți (PAL.); ~ o scrisoare (lat. tramittēre).

***TRIMITĂTOR**, † ***TRIMITĂTORIU** *adj. verb.* și *sm.* ***TRIMITE**. Care trimite (ceva sau pe cineva).

***TRIMORF** *adj.* ♣ Care poate să se cristalizeze în trei sisteme diferite [fr. trimorphe].

***TRIN** (pl.-inuri) *sn.* (P) ~~TRIN~~ = TREN.

***TRINCĂ** *sf.* ♣ Pînză mare, prima de jos de la catart [it.].

***TRINCHET** (pl.-etari) *sn.* ♣ Întîiul catart de pe o corabie, așezat în vecinătatea prorei [it. trinchetto].

***TRINITATE** *sf.* = TREIME ① ② [fr.].

***TRINOM** *sm.* + Cantitate algebrică alcătuită din trei termeni separați prin semnele + (plus) sau - (minus): A+B-C este un ~ [fr.].

***TRIO** *sbst.* ① ♪ = TERTET ② Grupare de trei persoane întîme sau cîlică de trei inși de aceeași teapă [fr. < it.].

***TRIOD** (pl.-oduri) *sn.* ♣ Carte ce conține cîntările din postul mare, începînd cu Duminica Vameșului și a Fariseului pînă la Paști [vsl. trio d I < gr.-biz.].

***TRIOLET** (pl.-ete) *sn.* ① ♪ Mică poezie de opt versuri, în care primul vers se repetă după al treilea și care se încheie prin repetarea primelor

Fig. 5040. Triolet.

două versuri ② ♪ Grup de trei note ce trebuie executate într'o singură bătaie; se notează cu cifra 3 și cu un arc deasupra (□ 5040) [fr. < it.].

***TRIOR** (pl.-oare)

sn. ♣ Mașină de vinuratur, vinlurătoare (□ 5041) [fr. trieur].

***TRIPARTIT** *adj.*

♣ Spintecat în trei

pînă dîncolo de jumătatea lungimii sau lățimii: ~trunză ~ă [fr.].

***TRIPED** (pl.-ede) *sn.* ① Suport cu trei picioare

întrebuințat în spec. la aparatele de fotografie,

de geodezie, etc. (□ 5043) ②

= TRIPOD [lat. tripodem].

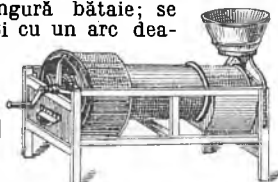

Fig. 5041. Trior.

Fig. 5042. Tripleta.

Fig. 5043. Triped.

***TRIPLA** (pl.-plez) *vb. tr.* A întrei, a da întreit [fr.].

***TRIPLETA** (pl.-te) *sf.* Bicicletă pe care pot ședeă trei persoane (□ 5042) [fr.].

***TRIPLICE** *sf.* = TRIPLA-ALIANȚĂ [fr.].

***TRIPLU** *adj.* Întreit; Tripla-alianță = ALIANȚĂ ② [lat.].

***TRIPOD** (pl.-ode) *sn.* Scaun sau suport cu trei picioare: simigiliu ou tablatele lîr sferice puse pe capi și ~ele de lemn la subțioară... făceau contrast cu alunari, (FIL.) [ngr. tripodē].

***TRIPOLI** *sbst.* ♣ Praf foarte subțire și tare, de culoare roșică, care, amestecat cu apă sau cu ulei, se întrebuintează la lustruitul pietrelor și metalelor; e un bioxid de siliciu, de origine organică, format din scoici și infuzorii [fr.].

***TRIPOU** (pl.-pouri) *sn.* Casă de joc (în spec. frecventată de oameni nu prea recomandabili) [fr. tripot].

***TRIPTIC** (pl.-ice) *sn.* ① La antici, trei tăblițe, prinse cu balamale, care se deschideau ca o carte ② În evul mediu, tablou format din trei părți prinse cu balamale, ale cărui cele două obloane laterale se închideau peste fața din mijloc; se întrebuintă în mănăstiri și biserici pentru a se zugrăvi

pe ele sfinți sau să se înscrie, ca într'un pomelnic, numele binefăcătorilor, etc. (□ 5044): pomelnicul citorilor în ~ul zugrăvit e desohis încă în altă [mp.] [fr. triptyque].

***TRIPE-**
MA (pl.-me) sf. ≡ Galeră cu trei rinduri de lopoți (□ 5045) [lat. triremis].

***TRISEC-**
TIUNE sf. ≡ Împărțirea unui lucru în trei părți egale ¶ ≡ A ~ a unui unghiu, mod de a împărți un unghiu în trei părți egale [fr.].

***TRISFETIȚELE**, (p) **TRISFETIȚELE** sf. pl. ≡

Numele slavon al sfinților Trei Ierarhi (Vasile, Grigore și Ioan), prăznuiți de Biserica ortodoxă la 30 Ianuarie; — păstrat în numirea bisericilor consacrate lor în Iași: stați localni ca turnul Trisfetitelor

(ALECS.). ¶ ≡ ☆ = TOIEGELE (≡ TOIAG) ¶ [vsl. tri svetiteli].

***TRISLABĂ** (pl.-be) sf. ≡ Cuvânt format din trei silabe [fr.].

***TRISLABIC** adj. ≡ Format din trei silabe [fr.].

TRIST adj. ≡ Căruia i se vede pe față suferința morală, mîhnirea, supărarea ce-l consumă, mîhnit, întristat, amărît, fără chef (□ VESEL): Ioșif... văzînd ei cum că-s trîști, întrebă ei și zise: căce astăzi atîta tare sînteți așa trîști? (PAL.); el mîhnit fu de cuvinte și se duse ~ (COR.); de la o vreme încoace... nu știu ce avea că era tot gales, ~ și duse pe gînduri (ISP.) ¶ ≡ Pricinuit de mîhnire, melancolic: a avea gînduri ~ ¶ ≡ Care inspiră întristare, jalnic, de plîns: o ceremonie ~ ¶ ≡ Nenorocit, funest: a avut un sfîrșit ~; Dar cînd avu toporul o coadă de lemn tare, Puteți judeca singuri ce ~ a înțimplare (ALK.) ¶ ≡ Penibil, supărător, neplăcut, plicticos: nesupunerea pusesse pe comandantul lor în ~ a pozițiune de a ordona mai multe execuțiuni capitale (A.-GH.) ¶ ≡ Întunecos: o locuință ~ ¶ ≡ Acoperit de nori negri, posomorît: vremea e ~ [lat. tristis].

TRISTEȚE, **TRISTEȚĂ** sf. Starea a tot ce e trist, întristare, mîhnire (□ VESELE): o tainică tristeță îi înneca inima și pe marginea genelor ei aurii se iviră două picături de lacrimi (GH.) [trist, format după fr. tristesse].

TRIȘCĂ (pl.-ște) sf. ♪ Fluier primitiv, scurt, astupat la capătul prin care se suflă, unde se lasă numai o mică deschizătură lungărească; se face din trestie, din soc, etc. (□ 5046): Doind s'aude trișca de la trîlă (VLAH.); o ~ întorcea undeva o horă veselă (S.-ALD.); a virit mina printre gratii și a tăiat o creangă pentru ~ (IVOR.).

TRIȘCAR sm. ♪ Cel ce cîntă bine din trișcă (SEZ.).

TRIȘCUȘOARĂ (pl.-re) sf. ♪

dim. TRIȘCĂ: lei făcu o ~ dintr'un soac (SEZ.).

TRISTE, † **TRISTEȚE**, † **STRÎNȘTE** sf. Soarte (bună sau rea), noroc, nenoroc: așa mi-a fost tristea, vîz eu că n'am înocotro (ISP.); Ileana Simziana se căina și se întrista în sufletul ei că n'avea triste (ISP.); cînd se întorcea

la soțul ei... îl găsea vîltîndu-și tristețea, lungit sub tulpina brazilor (COBOȘ.); Dumitrașco-Vodă... nici acum la această domnie n'au avut tristețe să domnească mult (N.-COȘT.) [vsl. s ū r e š t a „întîlnire”].

***TRITON** 1. npr. m. ♂ Zeu al mării, fiul lui Neptun și al Amfitritei, care avea bustul unui om și al cărui trup se termina printr'o coadă de pește: E... carnavalul himeric al unei lumi de sirene, de ~, de nimfe (D.-ZAMF.).

2. sm. ≡ Gen de moluște marine gastropode ¶ ≡ Gen de salamandre acvatică, un fel de șopîrlă de apă (□ 5047) [fr.].

○ **TRITĂ** (pl.-te) sf. Bucov. Lumînarea de la Iordan sau Bobotează: dacă-și pirlește cineva părul capului ou ~, apoi nu se va speria de lupi (MAR.) [rut. tri y ča].

***TRIUMF** (pl.-turi) sn. ≡ Onoarea ce făceau Romanii unui general care câștigase o mare bătălie, în care pieriseră cel puțin 5000 de dușmani; ea consista într-o intrare solemnă și pompoasă a învingătorului, urmat de armata biruitoare, de captivi și de prăzile făcute; car de ~, carul pe care sta generalul biruitor (□ 879, 880) ¶ ≡ Aro de ~ ABC ¶ ≡ A două, a purta pe cineva în ~, a-l purta pe brațe în semn de mare onoare ¶ ≡ Victorie strălucită: ~ul armatelor noastre la Mărășești și la Mărăști ¶ ≡ Motiv de glorie, fală: o un adevărat ~ a sta în ura unor astfel de oameni (VLAH.) ¶ ≡ Succes mare, izbîndă strălucită [lat. triumphus].

***TRIUMFA** (-tez) vb. într. ≡ A-și face intrarea solemnă, în Roma veche, în urma unei victorii strălucite, a fi primit cu alaiul ¶ ≡ A birui, a învinge în război ¶ ≡ A dovedi, a birui, a ieși învingător (în ori-ce împrejurare): Justiția a triumfat ¶ ≡ A nu mai putea de bucurie, în urma unui succes obținut ¶ ≡ A se fâli, a se mîndri cu o izbîndă [lat.].

***TRIUMFAL** adj. ≡ Întrebuințat la un triumf: car ~ (□ 879, 880) ¶ ≡ Care arată un triumf: intrare ~ [lat.].

***TRIUMFĂȚOR** 1. adj. verb. TRIUMFA. ≡ Care triumfează: un general ~ ¶ ≡ Care a ieșit biruitor dintr'o luptă, la o întrecere, etc. ¶ ≡ Irezistibil: un argument ~ ¶ ≡ Splendid, glorios ¶ ≡ Care zugrăvește încrederea în succesul obținut, care arată mulțumirea de a fi ieșit biruitor: o mină triumfătoare.

2. sm. ≡ General roman care se întorcea în triumf după o victorie strălucită ¶ ≡ Biruitor într'un război ¶ ≡ Cel ce a ieșit învingător într-o împrejurare oarecare.

***TRIUMVIR** sm. ≡ La început, titlul unui magistrat roman însărcinat, împreună cu alți doi colegi, cu o parte din administrația publică ¶ ≡ Nume dat, la Romani, lui Pompeiu, lui Cezar și lui Crassus (primul triumvirat) cari se asociară pentru a se împotrivi partidului oligarhic al Senatului (60 a. Chr.) și, mai târziu (43 a. Chr.), lui Octav, lui Antoniu și lui Lepid (al doilea triumvirat), care se înțeleseră să pună stăpînire pe puterea absolută [lat.].

***TRIUMVIRAT** (pl.-ate) sn. ≡ Funcțiunea de triumvir (la Romani) ¶ ≡ Asociațiunea a trei cetățeni puternici, înțelegi între ei să pună stăpînire pe cîrma Statului ¶ ≡ Asociațiune, înțelegere între trei persoane influente [lat.].

***TRIUNGHIU** (pl.-ghiuri) sn. A.

Figură geometrică formată din trei drepte care se taie două cîte două (□ 5048): suprafața unui ~ este egală cu jumătatea produsului bazei prin înălțime; DREPTUNGHIU 2.

ECHILATERAL, ISOSCEL, OBTUSUNGHIU, SCALEN [fr. tri (angle) + unghiu].

***TRIUNGHIULAR** adj. A. Care are forma unui triunghiu; prismă ~ă, piramidă ~ă, a căror bază

Fig. 5044. Triptic.

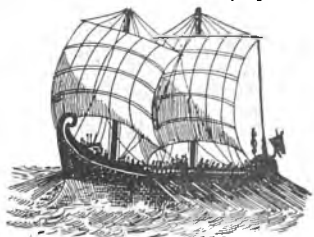

Fig. 5045. Triremă.

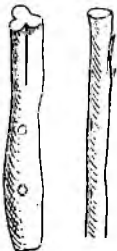

Fig. 5046. Trișcă.

Fig. 5047. Triton.

Fig. 5048. Triunghiuri.

A. echilateral; — B. isoscel; — C. obtusunghiu; — D. dreptunghiu.

TRI-e un triunghiu [triunghiu + fr. (triang) u-lairel].

TRİ **TRIVALENT** *adj.* ☞ Se zice despre un corp simplu al cărui un atom se combină cu trei atomi de hidrogen: aurul și aluminul sînt ~e [fr.].

TRIVIAL 1. *adj.* ☞ Foarte comun, cunoscut de toți (*verb.* de lucruri abstracte): adevăr ~; o viață nonă apare din viața ~ă și comună tuturor (OLVR). ☞ 2. JOSNIC, scribos: glumele neserate și ~e pe care le aud... or să mă facă într-o zi să-mi ies din minți și să iau oîmpii (VLAH.); expresiune ~ă.

2. *subst.* Ceea ce e trivial [fr.].

TRIVIALITATE *sf.* ☞ Inusurarea a tot ce e trivial, prea comun, obicnuit de toți: singularul milloc de a scoate pe oameni din lincezeala, din ~a vieții de toate zilele era înfrînarea unei muzici bune (SR-VN). ☞ 3. JOSNIC, scribos: vorbă sau faptă trivială: au învâțat-o... a rosti unele cuvinte create de dînsii, care poartă semnele trivialității celei mai revoltante (ALECS.). [fr.].

TRIVIVUM *subst.* ☞ Partea elementară a învățămîntului din evul mediu care cuprindea gramatica, retorica și dialectica [fr.].

† **TRIVOGĂ** *sf.* ☞ Alarmă: De-aici va răsună trivoga Deșteptătoarelor cuvinte (VLAH.); trivoga chema la arme gardia națională (CAR.) [rus. trevoga].

○ **TRICNEA** (*pl.-nele*) *sf.* Olten. (CONV.) = **STRICNEA**.

○ **TRICNI** (-nesc) *vb. tr. Olten.* = **STRICNI**.

TRIMBĂ (*pl.-be*) *sf.* ☞ Pinză strînsă în sul, val de pinză (5049): zăbrance, vîlce, trimbe de pinză de cîneșă se ridicau... în oale (OEM.); ceaialță oftînd după casa ei așa frumos directă... după trimbele de borangio nelesute (ODOB.); unei Tigănci (II) dane ~ de nouă cămeși ghicirea soartei pe stele (OLVR); brațul Sulina... s'astere drept și alb ca o ~ peste netezișul acesta verde, pustiu, nemărginit (VLAH.). ☞ 2. ☞ 3. ☞ 4. ☞ 5. ☞ 6. ☞ 7. ☞ 8. ☞ 9. ☞ 10. ☞ 11. ☞ 12. ☞ 13. ☞ 14. ☞ 15. ☞ 16. ☞ 17. ☞ 18. ☞ 19. ☞ 20. ☞ 21. ☞ 22. ☞ 23. ☞ 24. ☞ 25. ☞ 26. ☞ 27. ☞ 28. ☞ 29. ☞ 30. ☞ 31. ☞ 32. ☞ 33. ☞ 34. ☞ 35. ☞ 36. ☞ 37. ☞ 38. ☞ 39. ☞ 40. ☞ 41. ☞ 42. ☞ 43. ☞ 44. ☞ 45. ☞ 46. ☞ 47. ☞ 48. ☞ 49. ☞ 50. ☞ 51. ☞ 52. ☞ 53. ☞ 54. ☞ 55. ☞ 56. ☞ 57. ☞ 58. ☞ 59. ☞ 60. ☞ 61. ☞ 62. ☞ 63. ☞ 64. ☞ 65. ☞ 66. ☞ 67. ☞ 68. ☞ 69. ☞ 70. ☞ 71. ☞ 72. ☞ 73. ☞ 74. ☞ 75. ☞ 76. ☞ 77. ☞ 78. ☞ 79. ☞ 80. ☞ 81. ☞ 82. ☞ 83. ☞ 84. ☞ 85. ☞ 86. ☞ 87. ☞ 88. ☞ 89. ☞ 90. ☞ 91. ☞ 92. ☞ 93. ☞ 94. ☞ 95. ☞ 96. ☞ 97. ☞ 98. ☞ 99. ☞ 100. ☞ 101. ☞ 102. ☞ 103. ☞ 104. ☞ 105. ☞ 106. ☞ 107. ☞ 108. ☞ 109. ☞ 110. ☞ 111. ☞ 112. ☞ 113. ☞ 114. ☞ 115. ☞ 116. ☞ 117. ☞ 118. ☞ 119. ☞ 120. ☞ 121. ☞ 122. ☞ 123. ☞ 124. ☞ 125. ☞ 126. ☞ 127. ☞ 128. ☞ 129. ☞ 130. ☞ 131. ☞ 132. ☞ 133. ☞ 134. ☞ 135. ☞ 136. ☞ 137. ☞ 138. ☞ 139. ☞ 140. ☞ 141. ☞ 142. ☞ 143. ☞ 144. ☞ 145. ☞ 146. ☞ 147. ☞ 148. ☞ 149. ☞ 150. ☞ 151. ☞ 152. ☞ 153. ☞ 154. ☞ 155. ☞ 156. ☞ 157. ☞ 158. ☞ 159. ☞ 160. ☞ 161. ☞ 162. ☞ 163. ☞ 164. ☞ 165. ☞ 166. ☞ 167. ☞ 168. ☞ 169. ☞ 170. ☞ 171. ☞ 172. ☞ 173. ☞ 174. ☞ 175. ☞ 176. ☞ 177. ☞ 178. ☞ 179. ☞ 180. ☞ 181. ☞ 182. ☞ 183. ☞ 184. ☞ 185. ☞ 186. ☞ 187. ☞ 188. ☞ 189. ☞ 190. ☞ 191. ☞ 192. ☞ 193. ☞ 194. ☞ 195. ☞ 196. ☞ 197. ☞ 198. ☞ 199. ☞ 200. ☞ 201. ☞ 202. ☞ 203. ☞ 204. ☞ 205. ☞ 206. ☞ 207. ☞ 208. ☞ 209. ☞ 210. ☞ 211. ☞ 212. ☞ 213. ☞ 214. ☞ 215. ☞ 216. ☞ 217. ☞ 218. ☞ 219. ☞ 220. ☞ 221. ☞ 222. ☞ 223. ☞ 224. ☞ 225. ☞ 226. ☞ 227. ☞ 228. ☞ 229. ☞ 230. ☞ 231. ☞ 232. ☞ 233. ☞ 234. ☞ 235. ☞ 236. ☞ 237. ☞ 238. ☞ 239. ☞ 240. ☞ 241. ☞ 242. ☞ 243. ☞ 244. ☞ 245. ☞ 246. ☞ 247. ☞ 248. ☞ 249. ☞ 250. ☞ 251. ☞ 252. ☞ 253. ☞ 254. ☞ 255. ☞ 256. ☞ 257. ☞ 258. ☞ 259. ☞ 260. ☞ 261. ☞ 262. ☞ 263. ☞ 264. ☞ 265. ☞ 266. ☞ 267. ☞ 268. ☞ 269. ☞ 270. ☞ 271. ☞ 272. ☞ 273. ☞ 274. ☞ 275. ☞ 276. ☞ 277. ☞ 278. ☞ 279. ☞ 280. ☞ 281. ☞ 282. ☞ 283. ☞ 284. ☞ 285. ☞ 286. ☞ 287. ☞ 288. ☞ 289. ☞ 290. ☞ 291. ☞ 292. ☞ 293. ☞ 294. ☞ 295. ☞ 296. ☞ 297. ☞ 298. ☞ 299. ☞ 300. ☞ 301. ☞ 302. ☞ 303. ☞ 304. ☞ 305. ☞ 306. ☞ 307. ☞ 308. ☞ 309. ☞ 310. ☞ 311. ☞ 312. ☞ 313. ☞ 314. ☞ 315. ☞ 316. ☞ 317. ☞ 318. ☞ 319. ☞ 320. ☞ 321. ☞ 322. ☞ 323. ☞ 324. ☞ 325. ☞ 326. ☞ 327. ☞ 328. ☞ 329. ☞ 330. ☞ 331. ☞ 332. ☞ 333. ☞ 334. ☞ 335. ☞ 336. ☞ 337. ☞ 338. ☞ 339. ☞ 340. ☞ 341. ☞ 342. ☞ 343. ☞ 344. ☞ 345. ☞ 346. ☞ 347. ☞ 348. ☞ 349. ☞ 350. ☞ 351. ☞ 352. ☞ 353. ☞ 354. ☞ 355. ☞ 356. ☞ 357. ☞ 358. ☞ 359. ☞ 360. ☞ 361. ☞ 362. ☞ 363. ☞ 364. ☞ 365. ☞ 366. ☞ 367. ☞ 368. ☞ 369. ☞ 370. ☞ 371. ☞ 372. ☞ 373. ☞ 374. ☞ 375. ☞ 376. ☞ 377. ☞ 378. ☞ 379. ☞ 380. ☞ 381. ☞ 382. ☞ 383. ☞ 384. ☞ 385. ☞ 386. ☞ 387. ☞ 388. ☞ 389. ☞ 390. ☞ 391. ☞ 392. ☞ 393. ☞ 394. ☞ 395. ☞ 396. ☞ 397. ☞ 398. ☞ 399. ☞ 400. ☞ 401. ☞ 402. ☞ 403. ☞ 404. ☞ 405. ☞ 406. ☞ 407. ☞ 408. ☞ 409. ☞ 410. ☞ 411. ☞ 412. ☞ 413. ☞ 414. ☞ 415. ☞ 416. ☞ 417. ☞ 418. ☞ 419. ☞ 420. ☞ 421. ☞ 422. ☞ 423. ☞ 424. ☞ 425. ☞ 426. ☞ 427. ☞ 428. ☞ 429. ☞ 430. ☞ 431. ☞ 432. ☞ 433. ☞ 434. ☞ 435. ☞ 436. ☞ 437. ☞ 438. ☞ 439. ☞ 440. ☞ 441. ☞ 442. ☞ 443. ☞ 444. ☞ 445. ☞ 446. ☞ 447. ☞ 448. ☞ 449. ☞ 450. ☞ 451. ☞ 452. ☞ 453. ☞ 454. ☞ 455. ☞ 456. ☞ 457. ☞ 458. ☞ 459. ☞ 460. ☞ 461. ☞ 462. ☞ 463. ☞ 464. ☞ 465. ☞ 466. ☞ 467. ☞ 468. ☞ 469. ☞ 470. ☞ 471. ☞ 472. ☞ 473. ☞ 474. ☞ 475. ☞ 476. ☞ 477. ☞ 478. ☞ 479. ☞ 480. ☞ 481. ☞ 482. ☞ 483. ☞ 484. ☞ 485. ☞ 486. ☞ 487. ☞ 488. ☞ 489. ☞ 490. ☞ 491. ☞ 492. ☞ 493. ☞ 494. ☞ 495. ☞ 496. ☞ 497. ☞ 498. ☞ 499. ☞ 500. ☞ 501. ☞ 502. ☞ 503. ☞ 504. ☞ 505. ☞ 506. ☞ 507. ☞ 508. ☞ 509. ☞ 510. ☞ 511. ☞ 512. ☞ 513. ☞ 514. ☞ 515. ☞ 516. ☞ 517. ☞ 518. ☞ 519. ☞ 520. ☞ 521. ☞ 522. ☞ 523. ☞ 524. ☞ 525. ☞ 526. ☞ 527. ☞ 528. ☞ 529. ☞ 530. ☞ 531. ☞ 532. ☞ 533. ☞ 534. ☞ 535. ☞ 536. ☞ 537. ☞ 538. ☞ 539. ☞ 540. ☞ 541. ☞ 542. ☞ 543. ☞ 544. ☞ 545. ☞ 546. ☞ 547. ☞ 548. ☞ 549. ☞ 550. ☞ 551. ☞ 552. ☞ 553. ☞ 554. ☞ 555. ☞ 556. ☞ 557. ☞ 558. ☞ 559. ☞ 560. ☞ 561. ☞ 562. ☞ 563. ☞ 564. ☞ 565. ☞ 566. ☞ 567. ☞ 568. ☞ 569. ☞ 570. ☞ 571. ☞ 572. ☞ 573. ☞ 574. ☞ 575. ☞ 576. ☞ 577. ☞ 578. ☞ 579. ☞ 580. ☞ 581. ☞ 582. ☞ 583. ☞ 584. ☞ 585. ☞ 586. ☞ 587. ☞ 588. ☞ 589. ☞ 590. ☞ 591. ☞ 592. ☞ 593. ☞ 594. ☞ 595. ☞ 596. ☞ 597. ☞ 598. ☞ 599. ☞ 600. ☞ 601. ☞ 602. ☞ 603. ☞ 604. ☞ 605. ☞ 606. ☞ 607. ☞ 608. ☞ 609. ☞ 610. ☞ 611. ☞ 612. ☞ 613. ☞ 614. ☞ 615. ☞ 616. ☞ 617. ☞ 618. ☞ 619. ☞ 620. ☞ 621. ☞ 622. ☞ 623. ☞ 624. ☞ 625. ☞ 626. ☞ 627. ☞ 628. ☞ 629. ☞ 630. ☞ 631. ☞ 632. ☞ 633. ☞ 634. ☞ 635. ☞ 636. ☞ 637. ☞ 638. ☞ 639. ☞ 640. ☞ 641. ☞ 642. ☞ 643. ☞ 644. ☞ 645. ☞ 646. ☞ 647. ☞ 648. ☞ 649. ☞ 650. ☞ 651. ☞ 652. ☞ 653. ☞ 654. ☞ 655. ☞ 656. ☞ 657. ☞ 658. ☞ 659. ☞ 660. ☞ 661. ☞ 662. ☞ 663. ☞ 664. ☞ 665. ☞ 666. ☞ 667. ☞ 668. ☞ 669. ☞ 670. ☞ 671. ☞ 672. ☞ 673. ☞ 674. ☞ 675. ☞ 676. ☞ 677. ☞ 678. ☞ 679. ☞ 680. ☞ 681. ☞ 682. ☞ 683. ☞ 684. ☞ 685. ☞ 686. ☞ 687. ☞ 688. ☞ 689. ☞ 690. ☞ 691. ☞ 692. ☞ 693. ☞ 694. ☞ 695. ☞ 696. ☞ 697. ☞ 698. ☞ 699. ☞ 700. ☞ 701. ☞ 702. ☞ 703. ☞ 704. ☞ 705. ☞ 706. ☞ 707. ☞ 708. ☞ 709. ☞ 710. ☞ 711. ☞ 712. ☞ 713. ☞ 714. ☞ 715. ☞ 716. ☞ 717. ☞ 718. ☞ 719. ☞ 720. ☞ 721. ☞ 722. ☞ 723. ☞ 724. ☞ 725. ☞ 726. ☞ 727. ☞ 728. ☞ 729. ☞ 730. ☞ 731. ☞ 732. ☞ 733. ☞ 734. ☞ 735. ☞ 736. ☞ 737. ☞ 738. ☞ 739. ☞ 740. ☞ 741. ☞ 742. ☞ 743. ☞ 744. ☞ 745. ☞ 746. ☞ 747. ☞ 748. ☞ 749. ☞ 750. ☞ 751. ☞ 752. ☞ 753. ☞ 754. ☞ 755. ☞ 756. ☞ 757. ☞ 758. ☞ 759. ☞ 760. ☞ 761. ☞ 762. ☞ 763. ☞ 764. ☞ 765. ☞ 766. ☞ 767. ☞ 768. ☞ 769. ☞ 770. ☞ 771. ☞ 772. ☞ 773. ☞ 774. ☞ 775. ☞ 776. ☞ 777. ☞ 778. ☞ 779. ☞ 780. ☞ 781. ☞ 782. ☞ 783. ☞ 784. ☞ 785. ☞ 786. ☞ 787. ☞ 788. ☞ 789. ☞ 790. ☞ 791. ☞ 792. ☞ 793. ☞ 794. ☞ 795. ☞ 796. ☞ 797. ☞ 798. ☞ 799. ☞ 800. ☞ 801. ☞ 802. ☞ 803. ☞ 804. ☞ 805. ☞ 806. ☞ 807. ☞ 808. ☞ 809. ☞ 810. ☞ 811. ☞ 812. ☞ 813. ☞ 814. ☞ 815. ☞ 816. ☞ 817. ☞ 818. ☞ 819. ☞ 820. ☞ 821. ☞ 822. ☞ 823. ☞ 824. ☞ 825. ☞ 826. ☞ 827. ☞ 828. ☞ 829. ☞ 830. ☞ 831. ☞ 832. ☞ 833. ☞ 834. ☞ 835. ☞ 836. ☞ 837. ☞ 838. ☞ 839. ☞ 840. ☞ 841. ☞ 842. ☞ 843. ☞ 844. ☞ 845. ☞ 846. ☞ 847. ☞ 848. ☞ 849. ☞ 850. ☞ 851. ☞ 852. ☞ 853. ☞ 854. ☞ 855. ☞ 856. ☞ 857. ☞ 858. ☞ 859. ☞ 860. ☞ 861. ☞ 862. ☞ 863. ☞ 864. ☞ 865. ☞ 866. ☞ 867. ☞ 868. ☞ 869. ☞ 870. ☞ 871. ☞ 872. ☞ 873. ☞ 874. ☞ 875. ☞ 876. ☞ 877. ☞ 878. ☞ 879. ☞ 880. ☞ 881. ☞ 882. ☞ 883. ☞ 884. ☞ 885. ☞ 886. ☞ 887. ☞ 888. ☞ 889. ☞ 890. ☞ 891. ☞ 892. ☞ 893. ☞ 894. ☞ 895. ☞ 896. ☞ 897. ☞ 898. ☞ 899. ☞ 900. ☞ 901. ☞ 902. ☞ 903. ☞ 904. ☞ 905. ☞ 906. ☞ 907. ☞ 908. ☞ 909. ☞ 910. ☞ 911. ☞ 912. ☞ 913. ☞ 914. ☞ 915. ☞ 916. ☞ 917. ☞ 918. ☞ 919. ☞ 920. ☞ 921. ☞ 922. ☞ 923. ☞ 924. ☞ 925. ☞ 926. ☞ 927. ☞ 928. ☞ 929. ☞ 930. ☞ 931. ☞ 932. ☞ 933. ☞ 934. ☞ 935. ☞ 936. ☞ 937. ☞ 938. ☞ 939. ☞ 940. ☞ 941. ☞ 942. ☞ 943. ☞ 944. ☞ 945. ☞ 946. ☞ 947. ☞ 948. ☞ 949. ☞ 950. ☞ 951. ☞ 952. ☞ 953. ☞ 954. ☞ 955. ☞ 956. ☞ 957. ☞ 958. ☞ 959. ☞ 960. ☞ 961. ☞ 962. ☞ 963. ☞ 964. ☞ 965. ☞ 966. ☞ 967. ☞ 968. ☞ 969. ☞ 970. ☞ 971. ☞ 972. ☞ 973. ☞ 974. ☞ 975. ☞ 976. ☞ 977. ☞ 978. ☞ 979. ☞ 980. ☞ 981. ☞ 982. ☞ 983. ☞ 984. ☞ 985. ☞ 986. ☞ 987. ☞ 988. ☞ 989. ☞ 990. ☞ 991. ☞ 992. ☞ 993. ☞ 994. ☞ 995. ☞ 996. ☞ 997. ☞ 998. ☞ 999. ☞ 1000.

Fig. 5049. Trimbe.

~ de nouă cămeși ghicirea soartei pe stele (OLVR); brațul Sulina... s'astere drept și alb ca o ~ peste netezișul acesta verde, pustiu, nemărginit (VLAH.). ☞ 2. ☞ 3. ☞ 4. ☞ 5. ☞ 6. ☞ 7. ☞ 8. ☞ 9. ☞ 10. ☞ 11. ☞ 12. ☞ 13. ☞ 14. ☞ 15. ☞ 16. ☞ 17. ☞ 18. ☞ 19. ☞ 20. ☞ 21. ☞ 22. ☞ 23. ☞ 24. ☞ 25. ☞ 26. ☞ 27. ☞ 28. ☞ 29. ☞ 30. ☞ 31. ☞ 32. ☞ 33. ☞ 34. ☞ 35. ☞ 36. ☞ 37. ☞ 38. ☞ 39. ☞ 40. ☞ 41. ☞ 42. ☞ 43. ☞ 44. ☞ 45. ☞ 46. ☞ 47. ☞ 48. ☞ 49. ☞ 50. ☞ 51. ☞ 52. ☞ 53. ☞ 54. ☞ 55. ☞ 56. ☞ 57. ☞ 58. ☞ 59. ☞ 60. ☞ 61. ☞ 62. ☞ 63. ☞ 64. ☞ 65. ☞ 66. ☞ 67. ☞ 68. ☞ 69. ☞ 70. ☞ 71. ☞ 72. ☞ 73. ☞ 74. ☞ 75. ☞ 76. ☞ 77. ☞ 78. ☞ 79. ☞ 80. ☞ 81. ☞ 82. ☞ 83. ☞ 84. ☞ 85. ☞ 86. ☞ 87. ☞ 88. ☞ 89. ☞ 90. ☞ 91. ☞ 92. ☞ 93. ☞ 94. ☞ 95. ☞ 96. ☞ 97. ☞ 98. ☞ 99. ☞ 100. ☞ 101. ☞ 102. ☞ 103. ☞ 104. ☞ 105. ☞ 106. ☞ 107. ☞ 108. ☞ 109. ☞ 110. ☞ 111. ☞ 112. ☞ 113. ☞ 114. ☞ 115. ☞ 116. ☞ 117. ☞ 118. ☞ 119. ☞ 120. ☞ 121. ☞ 122. ☞ 123. ☞ 124. ☞ 125. ☞ 126. ☞ 127. ☞ 128. ☞ 129. ☞ 130. ☞ 131. ☞ 132. ☞ 133. ☞ 134. ☞ 135. ☞ 136. ☞ 137. ☞ 138. ☞ 139. ☞ 140. ☞ 141. ☞ 142. ☞ 143. ☞ 144. ☞ 145. ☞ 146. ☞ 147. ☞ 148. ☞ 149. ☞ 150. ☞ 151. ☞ 152. ☞ 153. ☞ 154. ☞ 155. ☞ 156. ☞ 157. ☞ 158. ☞ 159. ☞ 160. ☞ 161. ☞ 162. ☞ 163. ☞ 164. ☞ 165. ☞ 166. ☞ 167. ☞ 168. ☞ 169. ☞ 170. ☞ 171. ☞ 172. ☞ 173. ☞ 174. ☞ 175. ☞ 176. ☞ 177. ☞ 178. ☞ 179. ☞ 180. ☞ 181. ☞ 182. ☞ 183. ☞ 184. ☞ 185. ☞ 186. ☞ 187. ☞ 188. ☞ 189. ☞ 190. ☞ 191. ☞ 192. ☞ 193. ☞ 194. ☞ 195. ☞ 196. ☞ 197. ☞ 198. ☞ 199. ☞ 200. ☞ 201. ☞ 202. ☞ 203. ☞ 204. ☞ 205. ☞ 206. ☞ 207. ☞ 208. ☞ 209. ☞ 210. ☞ 211. ☞ 212. ☞ 213. ☞ 214. ☞ 215. ☞ 216. ☞ 217. ☞ 218. ☞ 219. ☞ 220. ☞ 221. ☞ 222. ☞ 223. ☞ 224. ☞ 225. ☞ 226. ☞ 227. ☞ 228. ☞ 229. ☞ 230. ☞ 231. ☞ 232. ☞ 233. ☞ 234. ☞ 235. ☞ 236. ☞ 237. ☞ 238. ☞ 239. ☞ 240. ☞ 241. ☞ 242. ☞ 243. ☞ 244. ☞ 245. ☞ 246. ☞ 247. ☞ 248. ☞ 249. ☞ 250. ☞ 251. ☞ 252. ☞ 253. ☞ 254. ☞ 255. ☞ 256. ☞ 257. ☞ 258. ☞ 259. ☞ 260. ☞ 261. ☞ 262. ☞ 263. ☞ 264. ☞ 265. ☞ 266. ☞ 267. ☞ 268. ☞ 269. ☞ 270. ☞ 271. ☞ 272. ☞ 273. ☞ 274. ☞ 275. ☞ 276. ☞ 277. ☞ 278. ☞ 279. ☞ 280. ☞ 281. ☞ 282. ☞ 283. ☞ 284. ☞ 285. ☞ 286. ☞ 287. ☞ 288. ☞ 289. ☞ 290. ☞ 291. ☞ 292. ☞ 293. ☞ 294. ☞ 295. ☞ 296. ☞ 297. ☞ 298. ☞ 299. ☞ 300. ☞ 301. ☞ 302. ☞ 303. ☞ 304. ☞ 305. ☞ 306. ☞ 307. ☞ 308. ☞ 309. ☞ 310. ☞ 311. ☞ 312. ☞ 313. ☞ 314. ☞ 315. ☞ 316. ☞ 317. ☞ 318. ☞ 319. ☞ 320. ☞ 321. ☞ 322. ☞ 323. ☞ 324. ☞ 325. ☞ 326. ☞ 327. ☞ 328. ☞ 329. ☞ 330. ☞ 331. ☞ 332. ☞ 333. ☞ 334. ☞ 335. ☞ 336. ☞ 337. ☞ 338. ☞ 339. ☞ 340. ☞ 341. ☞ 342. ☞ 343. ☞ 344. ☞ 345. ☞ 346. ☞ 347. ☞ 348. ☞ 349. ☞ 350. ☞ 351. ☞ 352. ☞ 353. ☞ 354. ☞ 355. ☞ 356. ☞ 357. ☞ 358. ☞ 359. ☞ 360. ☞ 361. ☞ 362. ☞ 363. ☞ 364. ☞ 365. ☞ 366. ☞ 367. ☞ 368. ☞ 369. ☞ 370. ☞ 371. ☞ 372. ☞ 373. ☞ 374. ☞ 375. ☞ 376. ☞ 377. ☞ 378. ☞ 379. ☞ 380. ☞ 381. ☞ 382. ☞ 383. ☞ 384. ☞ 385. ☞ 386. ☞ 387. ☞ 388. ☞ 389. ☞ 390. ☞ 391. ☞ 392. ☞ 393. ☞ 394. ☞ 395. ☞ 396. ☞ 397. ☞ 398. ☞ 399. ☞ 400. ☞ 401. ☞ 402. ☞ 403. ☞ 404. ☞ 405. ☞ 406. ☞ 407. ☞ 408. ☞ 409. ☞ 410. ☞ 411. ☞ 412. ☞ 413. ☞ 414. ☞ 415. ☞ 416. ☞ 417. ☞ 418. ☞ 419. ☞ 420. ☞ 421. ☞ 422. ☞ 423. ☞ 424. ☞ 425. ☞ 426. ☞ 427. ☞ 428. ☞ 429. ☞ 430. ☞ 431. ☞ 432. ☞ 433. ☞ 434. ☞ 435. ☞ 436. ☞ 437. ☞ 438. ☞ 439. ☞ 440. ☞ 441. ☞ 442. ☞ 443. ☞ 444. ☞ 445. ☞ 446. ☞ 447. ☞ 448. ☞ 449. ☞ 450. ☞ 451. ☞ 452. ☞ 453. ☞ 454. ☞ 455. ☞ 456. ☞ 457. ☞ 458. ☞ 459. ☞ 460. ☞ 461. ☞ 462. ☞ 463. ☞ 464. ☞ 465. ☞ 466. ☞ 467. ☞ 468. ☞ 469. ☞ 470. ☞ 471. ☞ 472. ☞ 473. ☞ 474. ☞ 475. ☞ 476. ☞ 477. ☞ 478. ☞ 479. ☞ 480. ☞ 481. ☞ 482. ☞ 483. ☞ 484. ☞ 485. ☞ 486. ☞ 487. ☞ 488. ☞ 489. ☞ 490. ☞ 491. ☞ 492. ☞ 493. ☞ 494. ☞ 495. ☞ 496. ☞ 497. ☞ 498. ☞ 499. ☞ 500. ☞ 501. ☞ 502. ☞ 503. ☞ 504. ☞ 505. ☞ 506. ☞ 507. ☞ 508. ☞ 509. ☞ 510. ☞ 511. ☞ 512. ☞ 513. ☞ 514. ☞ 515. ☞ 516. ☞ 517. ☞ 518. ☞ 519. ☞ 520. ☞ 521. ☞ 522. ☞ 523. ☞ 524. ☞ 525. ☞ 526. ☞ 527. ☞ 528. ☞ 529. ☞ 530. ☞ 531. ☞ 532. ☞ 533. ☞ 534. ☞ 535. ☞ 536. ☞ 537. ☞ 538. ☞ 539. ☞ 540. ☞ 541. ☞ 542. ☞ 543. ☞ 544. ☞ 545. ☞ 546. ☞ 547. ☞ 548. ☞ 549. ☞ 550. ☞ 551. ☞ 552. ☞ 553. ☞ 554. ☞ 555. ☞ 556. ☞ 557. ☞ 558. ☞ 559. ☞ 560. ☞ 561. ☞ 562. ☞ 563. ☞ 564. ☞ 565. ☞ 566. ☞ 567. ☞ 568. ☞ 569. ☞ 570. ☞ 571. ☞ 572. ☞ 573. ☞ 574. ☞ 575. ☞ 576. ☞ 577. ☞ 578. ☞ 579. ☞ 580. ☞ 581. ☞ 582. ☞ 583. ☞ 584. ☞ 585. ☞ 586. ☞ 587. ☞ 588. ☞ 589. ☞ 590. ☞ 591. ☞ 592. ☞ 593. ☞ 594. ☞ 595. ☞ 596. ☞ 597. ☞ 598. ☞ 599. ☞ 600. ☞ 601. ☞ 602. ☞ 603. ☞ 604. ☞ 605. ☞ 606. ☞ 607. ☞ 608. ☞ 609. ☞ 610. ☞ 611. ☞ 612. ☞ 613. ☞ 614. ☞ 615. ☞ 616. ☞ 617. ☞ 618. ☞ 619. ☞ 620. ☞ 621. ☞ 622. ☞ 623. ☞ 624. ☞ 625. ☞ 626. ☞ 627. ☞

neghibile boacăină (CAR.) ¶ ⑤ A face să cadă, a re-
fuza (la examen): profesorul i-a trîntit la examen.

2. -vb. intr. A asvirlu lucrurile încoace și încolo;
a face șagomot trîntind lucrurile: se sculă cu noaptea 'n
cap și începu a trînti și a plesni prin casă (CRG.).

3. -vb. refl. ① A se arunca jos cu putere, a se as-
virlu cît colo ¶ ② A se izbi cu putere: femela mai pe
urmă s'a trîntit cu capul de părăi (VAS.) ¶ ③ A se lua
la trîntă, a se lupta corp la corp: Stau de mi-i privesc
... Cum mi se smucește, Cum mi se trîntesc (ALECS.P.) ¶ ④
A se tăvăli pe jos (vorb. în spec. de cai) [vsl.
'trătiti > rut. trutyty, ceh troutiti, pol. tracié].

TRÎNTITURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a
trînti; aruncătura la pămînt; asvirlitură cît
colo; izbitură: înălăuntru se auzi un bombănit și o ~ de
scaun (SAD.); de trîntitura uşii a sărit clauza (BR.-VN.) ¶
② Bătătură la talpă: cînd calul în tăvăliture de
cal, faci trîntituri (GOR.).

TRÎNTOR sm. ① Bărbătușul albinei, care
nu face alta decît, blîză, cîntă, joacă și mîncîcă
din mierea stupului, fără a munci (— 58, C): ~ii
sînt muziceanții roinului; după ce înas s'a isprăvit roitul, albi-
nele se pun și omoră ~ii (ION.); adică, mă rog, de ce să
se hrănească o mulțime de ~ii pe lângă albine? (ALECS.) ¶
② Om care trăiește fără să muncească, care se
hrănește din munca altora: ei devin vagabonzii uli-
țelor, căscăunzii răspîntilor, ~ii cafenelelor (VLAH.); mi-e
cu cîndă cînd văz atîția ~ii ajunși și trăind în largul lor
(ISP.) [vsl. trātū].

TRÎNTORIT sbst. Exterminarea trîntorilor
dintr'un stup [trîntor].

TROACĂ, Mold. TREUCĂ (pl.-ce) sf., Trans. Olten.

TROC (pl.-oace) sn. ① Trunchiu de copac scobit în
care se adapă vitele la fîntînă, jghiab (— 58, C): 4039): era și o fîntînă, adică mai mult apă un izvor cu
troacă, pentru adapă caii (CRG.); puhoalele de la ochi se
vîndecă dacă se spală respectiv cu apă din troacă unde beau
caii (GOR.) ¶ ② Jghiab dintr'un trunchiu scobit,
sau vas de doage de unde beau găinile, porcii,
etc.: De-aș ști cine mi-ar fi soacra, Da-i-aș da hîlbe din
troacă (BR.); ③ a face pe cineva troacă de porci, a bat-
jocori, a face de rușine, de ocară (comp. **ALBIE** ②):
începu a-l proboti și a-l face troacă de porci (RET.) ¶ ③
Copaie, covată, albă scurtă și largă (în care se
ține răină, sare, etc.): Răducanu venea cu o troacă încăr-
oasă cu nisip (OLVR.); luă un troc mare, îl umplu de jăratie
și se duse (SLV.); Am un troc de alună și între ele numai o
nucă (GOR.), ghicitoare despre „stelele și luna” ¶ ④
Trans. Postavă, ladă în care curge făina măci-
nată la moară (FAC.) ¶ ⑤ Vasul de lemn, plin
cu apă, în care se udă
continuu roata de la
tocilă, cînd se învîr-
tește (DAM.) ¶ ⑥ **Trans.**
(FAC.) Un fel de albioară
ce servește la împiede-
carea roții (— 5051) ¶
⑦ Carapace, țeasta broaștelor țestoase (PAMF.):
broască cu ~, broască țestoasă ¶ ⑧ **Olten.** ~ și
țigăva ⑨ [germ. dial. Trok = Trog și dial.
(șvab.) Trucke = Truhe].

TROAHNĂ (pl.-ne) sf. ① Gripă, influență;
catar: ~ de boală... intrase în oameni (CANT.); dacă ești
cu... ~ și săruți pe cineva în spate, fără să știe ei, se ia ca-
tarul de acela (GOR.).

② **TROASCI = TROSCI**
③ **TROC = TROACĂ**.

TROCAR sm. Transilvănean din mahalaua
Șcheilor (Brașov) și pr. ext. tron. poreclă dată
Ardeleanului de către Români din vechiul Regat
[tr o c a]; după unii, numirea aceasta și-a
luat naștere de la obiceiul femeilor din acele părți
de a împleți găitane într-o mică troacă (wo.); după
alții, de la troacele cu poame pe care le expuneau
bărbații spre vînzare în piață (SIS.).

④ **TROCHETĂ (pl.-te) sf. Trans. Băn. dim. TROA-
CĂ:** în umbră unui teiu era o ~; Scormon e ouleat lîngă
ea și privește... cum copilul se joacă cu minățele lui
(SLV.).

⑤ **TROCNĂ sf. Băn. ~ Guturaiu; t r o a h n ă.**

TROCUȚĂ, ○ TREUCUȚĂ (pl.-te) sf. dim.
TROACĂ, TREUCĂ: luă o trocuță cu ovăș și una cu jar și
plecă oătră stavă (RET.); trecuță să se așeze lîngă oușcă
și să stea totdeauna plină ou apă (ION.).

“TROFEU (pl.-tee) sn. ① Îmbrăcămîntea și ar-
mele luate de la vrăjmașul biruit și care se puneau
pe un trunchiu de arbore, curățit de crăci, sau cu
care se împodo-
besc învingătorul
(— 5052); pr. ext.
prada lăuată de la
vrăjmaș: ei adu-
ceau cu dinșii... cele
mai mari și mai scum-
pe trofee cu oare s'a pu-
tut vîredată mîndri o ar-
mată victorioasă (VLAH.) ¶
② Monument ridicat în
amintirea unei victorii
și care consta din armele
luate de la vrăjmaș ¶
③ Sculptură sau
pictură ce înălțîșează un
monument de felul a-
cesta ¶ ④ Victorie, biruință ¶ ⑤ Totalitatea
atributelor unei arte sau unei științe, reprezentate
printr'o lucrare de sculptură sau de pictură [fr.
trophée].

Fig. 5032. Trofeu.

TROFTOLOĞ (pl.-oage) sn. (CRG.) = TERFELOĞ.

“TROHEU sm. și (pl.-hee) sn. Picior în versul
grec sau latin compus dintr'o silabă lungă, ur-
mată de una scurtă (—); e contrariul iambului:
Iambii suitor, troheii, săltărețele dactile (EMIN.) [fr. tro-
ché e < gr.].

TROLAN (pl.-lene, ț -lanuri) sn. ① Val, șanț
preistoric sau săpat de Romani și atribuit împă-
ratului Traian: șanțuri groaznice trăgea (Tralan) pe
undeși îmbia, precum și pină astăzi se văd și la noi în țară,
cărora încă ~uri le zicem (LET.) ¶ ② = **NĂMET(E):**
suflă cu țările vîntul cel de miază-noapte, aducînd cu sine
troleane de zăpadă deasă (FIL.); nici nu primse de veste cînd
ajunse în pădure peste nămeți și troleane (ISP.); ca de omăt
erau troleane de pulbere (GR.-UR.); Păvanii ~ul despică, și
'ntînd, să se rupă, din greu (VLAH.) ¶ ③ **Pr. anal.** Gră-
madă, morman: și atîta prav au fost, olt se sîrîngea troleane
la garduri, cînd bătea vîntul (GR.-UR.); Ș'un ~ de crengi de
arbori pe-a lui urmă se clădește (ALECS.) ¶ ④ **Olten.** Potecă
prin fin sau pe unde mîncîncă apa (VIC.) ¶ ⑤ **Olten.**
Dîra, urma lăsată de sanie (VIC.) [vsl. 'troja n ū
„Traian”].

TROICĂ (pl.-ce) sf. Sanie trasă de trei cai în-
hămați unul lîngă altul (— 5053) [rus. trojka].

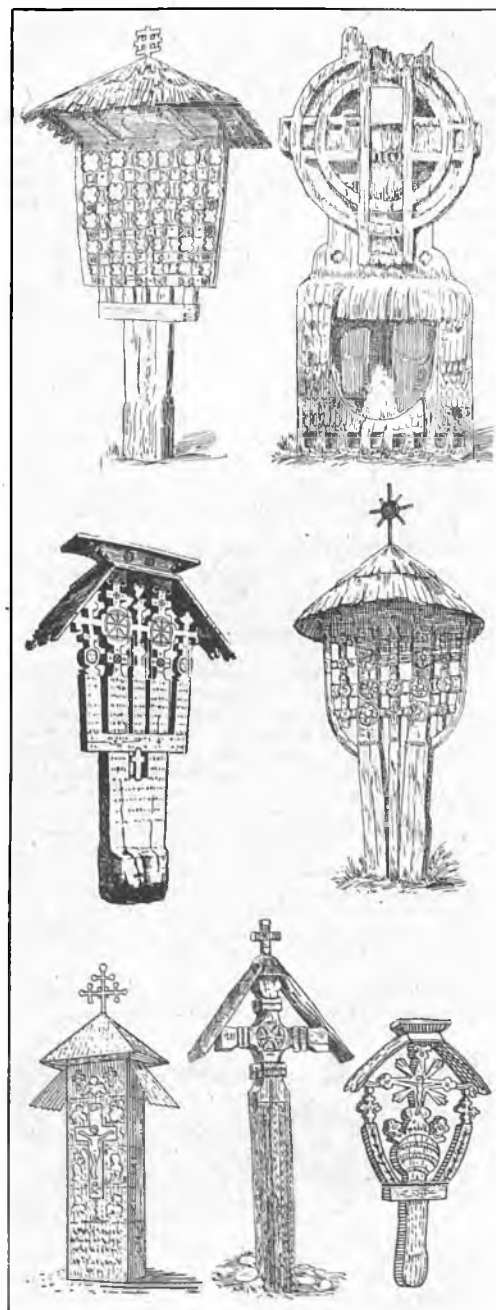

Fig. 5053. Troică.

TROIENI (-ienesc) vb. tr. și refl. ① A (se) îngră-
mădi troleane de zăpadă, a (se) astupa cu
omăt mult, a (se) înzăpezi, a (se) omeți, a (se)
nemeți: s'a fost pus... niște viscoale și omețe de se troieniseră
cărările (GRIG.); Iarna viscolu-l ascultă Cîngile-mi rupin-
du-le, Troienind cărările și gonind oîntările (EMIN.); pr.
ext. a forma grămezi, mormane: Pe oînd codrul, dra-
gul codru, troienindu-și frunza toată, își deschide-a lui a-
dinouri fața lunii să le bată (EMIN.) ¶ ② A rămînea în
loc, a nu mai putea înainta din cauza troleanelor
de zăpadă: adevărat oă i s'a troienit sania, oale de trei
poștii? (ALECS.).

TRI-
TRO

26.000

○ **TROINIC** *adj. Mold.* Care zace în nesimțire, buimăcit de boală, apatic; mlhnit (SEZ.) (RV.-CRG.).

TROIȚĂ (pl.-te) *sf.* ○ = **TREIME** ○ ♪ ○ = **STINTA** ~, Lunea Rusaliilor ♪ ○ Triadă, treime: baba ...vola cu ori-ce chip să aibă ○ ~ nedespărțită de nurori (CRG.). ♪ ○ Cruce mare, de lemn sau de piatră, ridicată la înălțimea drumurilor, alcătuită mai adesea din trei cruci împreunate și acoperite cu o streșină; e împodobită de cele mai multe ori cu zugrăveli și inscripții (→ **TAB. LXVIII**) ♪ ○ Icoană formată din trei bucati din care două obloane laterale, prinse de cea din mijloc cu balamale, ca un triptic: în părete, o mică candelă lumina o veche ~ de lemn roșu, [vsl. troica].

***TROLEY** *subst. M.* Ori-ce aparat mobil care aduce curentul de la o sirmă aeriană la un tramvai electric (□ 5054) [engl.].

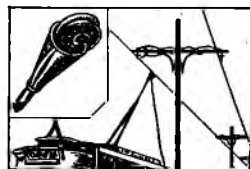

Fig. 5054. Trolley.

Fig. 5055. Trombă.

***TROMBĂ** (pl.-be) *sf.* ○ Coloană de apă, de formă conică, ridicată de vârtejurile de vânt, și care se învîrtește în juru-i cu o mare iuteală, producînd stricăciuni enorme, înecînd corăbii, doborînd la pămînt case, etc. (□ 5055) [fr.].

***TROMBĂ** (pl.-be) *sf.* ○ = **TROMPA** ○ ○: Pîndind noaptea, elefanții cu lungi trombe înarmate (ALECS.) ♪ ○ = Tub de mare diametru, puțin încovoiat și cu o deschizătură în formă de pîlnie la capătul de sus, cu ajutorul căruia se reînnoește aerul în compartimentele de jos ale unui vapor (□ 5056) [ngr. τρόμπα].

***TROMBON** (pl.-oane) *sn.* 1. Instrument de muzică, de alamă, mai mare decît o trompetă, cu două tuburi, din care unul alunecă în interiorul celui alt; e numit din cauza aceea și „trombon cu culisă”; sunetele ce scoate sînt aspre și viguroase (□ 5057): să iei un ~ d'alea marile, de la muzică, să-ți umfli buclele, să suflîi cu putere și să sune... ca o ploaie (BR.-VN.); ~ cu piston, trombon în care culisele sînt înlocuite prin pistoane.

2. *sm.* Muzicant care cîntă din trombon (fr.).

***TROMPA** (pl.-pe) *sf.* ○ ♪ Corn de vînătoare (→ □ 1476) ♪ ○ ♪ Trîmbiță: trompeții încep să suflă în trompe (S.-ALD.) ♪ ○ Prelungirea nasului elefantului (□ 5058) ♪ ○ Prelungirea ritului tapirului ♪ ○ ♪ Gură în formă de tub la insectele sugătoare: trompa muștei ♪ ○ Partea unei bolți care se prelungește dincolo de sprijinul pe care i-l oferă stîlpul ♪ ○ Aparat cu care, prin ajutorul unui curent de apă sau de un alt lichid, se poate scoate aerul sau vaporii dintr'un vas ♪ ○ Canal în ureche care comunică printr'un capăt cu cavitatea timpanului, iar prin celălalt cu partea superioară și laterală a faringelui (→ □ **URECHE**) [fr.].

***TROMPET** *sm.* ♪ Cel ce cîntă din trompetă, trîmbițaș: să-1 faci ~ pe asta, căpitane, că nu te dă de rușine (S.-ALD.) [fr. t̃r o m p e t e].

***TROMPETĂ** (pl.-te) *sf.* ♪ Instrument de muzică, cunoscut din timpurile cele mai vechi; constă

Fig. 5059.
Trompetă.Fig. 5060.
Trompetă de armonie.

dintr'un tub de alamă, lung de peste doi metri, îndoit de două ori, cu o îmbucătură bombată și cu pavilionul larg; trîmbiță (□ 5059); ~ de armonie sau ~ cu piston, trîmbiță prevăzută cu piston (□ 5060) [fr. t̃r o m p e t e].

TRO-TRU fieri cu viu în altă Vinere e bun de fulgerătură (SEZ.) [vsl. troskot ū].

○ **TROSCOT**² *sbst.* Bucov. Trosnet: un ~ oa reasouri adobite... venea deslușit dinapre pădure (GRIG.) [rut. troskił].

TROSCOTE *sbst.* ♂ ① = **TROSCOT**¹: Frunză verde ~, Mi-a trimis badea inel, Să-mi stimpăr dorul ou el (IK.-BRS.); oaiu-1 păstea la ~ de pe marginea drumului (RET.) ♀ ② = **SCIRȚITOARE** ②.

○ **TROSCOVĂ** *sf.* Trans. (BUD.) ♂ = **TROSCOT**¹. **TROSNET** (*pl.-ste*) *sn.* Faptul de a trosni; sgomotul produs de tot ce trosnește, de strivirea unor crengi uscate, de crăparea de căldură sau de ger a unor lemne groase, etc.; pocnet: deodată aud un ~ de frunze uscate dinspre izvor (UR.); niște ~e și pocnete se auziră, de oredeai că s'a despiciat pământul să-1 înghită (ASP.); vîntul izbea ou ~ surd ușa în țîțele ruginite ale cămării (GRIG.).

TROSNÎ (-ness) *vb. într.* și *tr.* ① A pocni, a răsună cu sgomot (*verb.* de o pușcă care se descarcă, de lemne care crăpă, de crengi uscate care se strivesc, etc.); vilvorii de foc țeseau pe gura vetrel și grinzile trosneau, scăpărînd tîndări înflăcărâte (ODOB.); pe unde atîngea ou minile, crăcile trosneau, că săreau așchile din ele (OLV.); în urma lor, podul se prăbuși trosnind sub greutatea gloatei înghesuite (VLAH.); am căscat de mi-au trosnit făl-oile (CAR.) ♀ ② A plesni: cînd vă avea bietul în mină și va trosni asupra vrămașilor săi, îi împietrește (ASP.) [probabil din frăsni].

TROSNITOR *adj. verb.* **TROSNÎ**. Care trosnește: desăcăleai la flăcăraia trosnitoare a brazilor (ODOB.).

TROSNITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Trosnet: în aceeași clipă auzi o ~ și simți că s'a rupt ceva în minile lui (VLAH.); un sgomot se auzi, o ~ oare ou nimie nu se poate compara, la înfîlirea celor două țitve smăcinate una pe alta (CAR.) [trosni].

***TROTOAR** (*pl.-re*) *sn.* Drum de-a lungul caselor, de o parte și de alta a unei străzi, ceva mai înălțat decît caldarîmul, pe unde umblă pietonii (5063): unde se pomenea ~ sanbulevard pe acel timp!

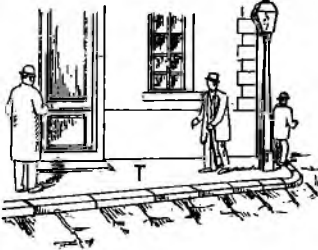

Fig. 5063. T. Trotoar.

(U.-GH.); soarele... pune aerul în clocot și topește asfaltul de pe ~ (VLAH.) [fr. trottoir].

TRUBACIU *sm.* Trîmbițaș: acele pagini pe care stau figurați... trubaci gătănați, ou oornul de vîntătoare încolăcit sub umere (ODOB.) [rus. trubac ū].

***TRUBADUR** *sm.* Nume dat poetilor provenșali din veacul al xi-lea pînă la al xiv-lea (5064): Unde ni-s entuziaștii, vișătorii, ~ii, Să ne cînte rostul lumii și splendorile naturii (VLAH.) [fr. troubadour].

TRUDĂ (*pl.-de*) *sf.* ① Oste-neală mare, muncă oboșitoare: după multă ~ am găsit drumul și... cătră sară am ajuns la bunici David, în Pipirig (CRO.); Mihai se străduia să-și îngrădească pentru vremile viitoare rodul biruinței și agonisita trudeilor lui (VLAH.) ♀ ② Caznă. Fig. 5064. Trubadur. Chin: Joe începu a trimite omenilor pre pămînt fel de fel de trude, de neozuri și de nevoi (ASP.) [vsl. trud ū].

TRUDI (-ndeso) 1. *vb. tr.* A căzni, a chinui; a obosi din cale afară: în toate serile pînă tîrziu își trudește ochii; i-a trimis răspuns împăratului-Negru... să vie el ou oastea lui aici, să nu mai umble a trudi o mulțime de norod pînă la dînsul (VAS.).

2. *vb. refl.* ① A se osteni din cale afară, a munci din greu: Cînd se trudește sârcaul, Dumnezeu îi umple sa-

Fig. 5064. Trubadur.

oul (PANN); pentru asta mă trudesco eu, ca să vă creșo și să vă dau învățătură (ASP.) ♀ ② A se chinui în durerile facerii: murelea mi se trudește ou durerile nașterii (RET.); și *vb. într.*: trudește de copii (SEZ.) [vsl. tr u d i t i].

TRUDNIC *adj.* Obositor din cale afară, plin de trude: împrejurur-i, ohipurile obosite a vre-o 1000va plugari ce-și pregătesc cîna, prin care vor afîrși ~a ior zi de muncă (ODOB.); codrul de brad ofia numai în răstimpuri oa după o luptă ~ă (SAD.) [vsl. tr u d n i c].

† **TRUFĂ** (*pl.-te*) *sf.* Trufie: venea cu mare ~, ou vre-o 500 (de) oameni, oum îi-1 firea Leșilor (M.-COS.) [lat. vulg. *trufa < gr. τρυφή].

***TRUFĂ**² (*pl.-te*) *sf.* ♂ Gen de ciupercă foarte gustoasă, de culoare violetă negricioasă și de forma unui cartof; crește ascunsă în pămînt, mai ales prin pădurile de stejari din sudul Franței și din nordul Italiei; pentru căutarea ei, s'au dresat anume cîini și porci, cari, cu mirosul lor foarte dezvoltat, o descoper cu ușurință (*Tru-ber*) (5065) [fr. truffe].

Fig. 5065. Trufe.

TRUFANDA (*pl.-dale*) *sf.* Cele dintîlui poame sau roade ale pămîntului din fie-care an, pîrgă, premii; ori-ce alt aliment pus în comerț pentru înflia oară în acel an: el o să se tot pîngă-că nu i-ai dat mezelicuri și trufandale (ODOB.); oboind Negoită 'n tîrg ou niște vișine trufandale de vînzare (CAR.); el cel dintîiu în oraș stia cînd soseșo stridile sau lorele proaspete, el cel dintîiu minoa trufandale (GN.) [tc. t u r f a n d a].

***TRUFAȘ** *adj.* ① Mîndru, plin de trufie, fălos: s'au afîrșit victoria... ou ușoară trudă și ou puțin singe împotriva ~ului neprieten (M.-COS.); zeul ~ își arată nelegiuirea (ASP.) ♀ ② Superb: la ce să călcăm orbește pragul sumet al ~elor palate! (ODOB.) [tr u f a ș].

TRUFAȘIE *sf.* Mîndrie, trufie, starea, însușirea celui trufaș.

TRUFI (-feso) *vb. refl.* A se mîndri, a se arăta trufaș: niminea să nu se trufească sau să se laude întru zilele cele bune ale sale (GH.); în toate zilele sale, cel ne-dirept se trufește și numărul anilor neștiut este tirăniel lui (LET.) [tr u f i].

TRUFIE *sf.* Mîndrie deșartă, fală: niot minie ce-ralui ou domolea trufia lor (VLAH.); Ștefan mule girbița și înfirine trufia spurcăților Agareni (ASP.) [tr u f i].

† **TRULĂ** = **TURLĂ**. ***TRUNCHIA** (-chie) *vb. tr.* ① A ciunti, a reteză, a mutila ♀ ② A suprima un pasaj important dintr-o operă literară [fr. tronquer, modificat după trunchiu].

***TRUNCHIAT** *adj. p.* **TRUNCHIA**. ① Ciuntit, lăsat neîntreg prin mutilarea sau retezarea uneia din extremități sau a amîndurora: statue ~ă ♀ ② Care n'are sau n'a avut niciodată partea-i superioară: coloană ~ă; con ~; piramidă ~ă ♀ ③ A cărei formă naturală pare a fi rezultatul unei ciuntiri: frunză ~ă.

TRUNCHIU (*pl.-chituri*) *sn.* ① ♂ Partea cea mai groasă a unui copac, de unde pornesc ramurile și la a cărei capăt de jos e rădăcina; tulpină ♀ ② Trunchiu de copac retezat, bustean, butuc (5066): se hotărî a sta în picioare pe un ~ de pom, tîlat astfel înalt, cînd

Fig. 5066. Trunchiu.

Fig. 5067. Trunchiu.

i-ar veni somn și ar moțai. să cază jos și să se deștepte (ASP.) ♀ ③ Butuc pe care se taie și se spintecă lemne de foc (5067): popa tăia lemne la ~ afară (CRO.); banii nu se ouleg de la ~ oa surselele (ZNN.) ♀ ④ Scaunul pe care taie măcelarul carnea ♀ ⑤ Scaunul de

cioplit al rotarului ¶ ⊙ ⊕ Trupul omului sau al unui animal fără cap și fără membre (⊠ 5068) ¶

⊙ Fragment dintr-o coloană ¶ ⊙ A ~ de piramidă, volum obținut tăind o piramidă printr'un plan paralel cu baza ei (⊠ 5069); ~ de con, ceea ce rămâne dintr'un con cărui a s'a tăiat vârful printr'un plan (⊠ 5071); ~ de prismă, porțiunea prismei cuprinsă între una din bazele ei și un plan care nu e paralel cu baza ei (⊠ 5070) [lat. truncūlus].

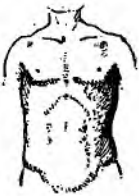

Fig. 5068. Trunchiul.

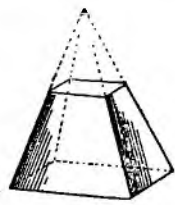

Fig. 5069. Trunchiul de piramidă.

TRUP (pl.-puri) *sn.* ⊙ ⊕ = **CORP** ⊙: nu vă tîmereti de ceea ce ucig ~ul, sufletul nu pot uicide (COR.); oclă-mulțor fără norod, ca un cap fără ~ (GOL.); omul fără omenie e oa și ~ul fără suflet (ZNN.); se îmbracă în pielea de urs care se lipi de ~ul său ca și cînd ar fi fost de acolo (ISP.); ⊕: cu ~ul în biserică și cu glindul la dracon, despre cel fățarnic; Trupul îi bagă în oasă, iară capul afară îi lasă (GOR.); ghicitoare despre ~, cuiu"; ~ **SUFLET** ⊙ ¶ ⊙ ~ de moșie, parte de moșie ¶ ⊗ Corp de armată: împărțindu-și armata în șapte ~uri, care toate se uroau la numărul de domăzeci și șase mii călăreți (BALC.) ¶ ⊙ **Patul** războiului de țesut [vsl. trup ū].

Fig. 5070. Trunchiul de prismă.

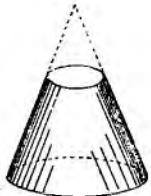

Fig. 5071. Trunchiul de con.

***TRUPĂ** (pl.-pe) *sf.* ⊙ Ceată ¶ ⊙ ⊕ Grup de actori cari joacă împreună: îi vorbește de noua ~ a operei (OLVR.) [fr. troupe].

TRUPEȘC adj. ⊙ De corp, privitor la trup, corporal: ori-cine venea, pătimaș de boală trupească ori suflătească, aici își găsea alinare (VLAM.); acesta s'a ceartă și cu gloabă și cu alte certări trupești (PRV.-LP.) ¶ ⊕ Sensual: pofte trupești.

TRUPEȘC adj. Bine făcut la trup, voinic, corpulent: Dacii erau oameni ~i (VLAM.); îndată apare un om înalt, ~, frumos îmbrăcat (U.-GH.); scoase din grajdul doi cai înalți și ~i și-i duse de căpeștru la fîntina din fundul curții (SLV.).

TRUPEȘIE sf. Mărimea și grosimea trupului; starea celui trupeș, corpulentă: pe semne că ai mintea oa de prunc într'atîta ~? (ROOS.).

TRUPEȘTE adv. Cu trupul; în ce privește trupul.

TRUPINĂ = TULPINĂ.

TRUPIȚĂ (pl.-țe) *sf.* ~ Părțile plugului care atîrnă de grindeu în jos și care umblă prin pămînt [srb. trupica].

TRUPOȘOR, TRUPOȘOR (pl.-oare) *sn.* ⊕ *dîm.* TRUP: e un inger care suferă în trupușorul acesta plînd (VLAM.); Trupușorul sprintenei Parcă-l tras printr'un inel (IK.-BRS.).

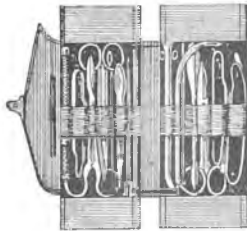

Fig. 5072. Trusă de chirurg.

***TRUSĂ** (pl.-se) *sf.* Portofel în care sînt așezate instrumente de chirurgie sau atele: ~ de oclăruș (⊠ 5072) [fr. trousses].

***TRUSOU** (pl.-ouri) *sn.* ~ Hainele și rufele ce se dau unei fete cînd se mărită [fr. troussseau].

***TRUST** (pl.-turi) *sn.* ~ Asociațiune de indivizi pentru a acapara un produs, o marfă, etc. [fr.].

TRUȘNIC *sbst.* Turta ce rămîne din semințele oleaginoase (de cînepă, de in, de floarea soarelui, de dovleac, etc.) după ce s'a stors în teasc uleiul din ele [comp. srb. trușni, de tărîțe"].

TU *pron. pers. sg. de persoana a doua; dat. tie, aton ți, îți; ac. pe tine, aton te; — pl. voi; dat. vouă, aton vă, vi; ac. pe voi, aton. vă, v': prietinelui cu care venisem îl cunoștea din copilărie, își ziceau ~ (VLAM.); ⊕: ~ mare, eu mare, cine să tragă cizmele? ~ **MARE** ⊕; ce ție nu-ți place, altuia nu-i face; Intîiu te judecă pe tine, apoi judecă pe alții; cum îți vei așterne, așa vei dormi; bate și ți se va deschide, cere și ți se va da; ce ți-e scris în frunte ți-e pus; nu te amesteca nepotîit în vorba altora; caprelor, mungurul ăla voi o să-l minoași (PANN); vă faceți de ris; parcă v' s'au înneecat corăbiile [lat. tu; tibi; te; — vos; vobis].*

TU *adv.* ⊕ Intrebuțiat după nici, pentru a da mai multă tărie expresiunii: nici ~ poștă, nici ~ gosea, nici ~ drum de fier, nimic! dară nimic care să-ți arate drumul în acea parte de loc (ISP.); nici ~ junghiu, nici ~ friguri, nici o altă boală nu s'a lipit de noi (CRG.); cum să dai înalte? nici ~ boi, nici ~ căruță, nici ~ măsoar o leacă de pămînt (PAMF.).

***TUB** (pl. -buri) *sn.* Teavă de metal, de sticlă, etc. (⊠ 5073): ~ul barometrelui; ~ de fontă, de beton; ~ **CAPILAR** ⊙, **ACUSTIC** ⊙; ~ de vîpșele, tub de aluminiu ce conține vîpșea

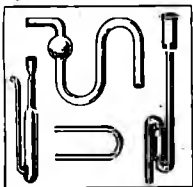

Fig. 5073. Tuburi de sticlă.

Fig. 5074. Tub de vîpșele.

ce se întrebuințează la pictură (⊠ 5074); ~uri de Geissler, tuburi de sticlă, de forme diferite, care conțin aer sau Fig. 5075. Tuburi de Geissler. gaze rarificate și prin care se face să treacă descărcări electrice (⊠ 5075) [fr. tube < lat.].

***TUBERCUL** (pl.-cule) *sn.* ⊙ ⊕ Umflătură ce se formează la partea de sub pămînt a tulpinii la unele plante și care e constituită mai ales dintr-o îngrămădire de feculă (⊠ 5076): ~ul unui cartof ¶ ⊕ Umflătură ce se produce pe pielea sau pe ori-ce altă parte a organismului ¶ ⊕ Producțiune morbidă, datorită prezenței bacilului lui Koch, și care poate lua naștere în plămîni, în intestine, în oase, etc. [fr.].

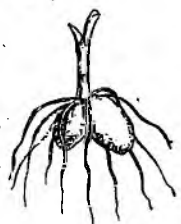

Fig. 5076. Tubercule.

Care prezintă umflături la suprafață ¶ ⊕ Care este de natura produsului morbid numit tubercul: materie tuberculoasă. 2. *sn.* ~ Ftizie, ofticos [fr.].

***TUBERCULOZĂ** (pl.-ze) *sf.* ~ Oftică, ftizie (⊠ 5077) [fr.].

Fig. 5077. Bacterii de tuberculoză.

***TUBEROȘ** *adj.* ~ Care prezintă umflături, tubercule: rădăcina tuberoasă (⊠ 5078) [fr.].

Fig. 5078. Rădăcină tuberoasă.

***TUBEROZĂ** (pl.-ze) *sf.* ~ = **CHIPAROASE** [fr. tubéreuse].

***TUBULOS** *adj.* Care e în formă de tub: tulpină tubuloasă [fr. tubuleux].

⊙ **TUCHI** (-chesc) *vb. tr. și refl. Mold. A* (se) piti, a (se) tupila, a (se) ascunde: cum ajunse, tuchi pielea

TRU-
TUC

TUC- și capul într-o hirtopă (FLOR.); toți s'au tucit jos și pin-
TUL deau pe Turoi (GR.-N.) [comp. **TUPLA**].

TUCIU (pl.-iuri) *sn.* ○ Metal obținut din to-
 pirea fierului cu diverse cantități de cărbune, de
 siliciu, de mangan, etc. și care se întrebuințează
 în industrie la fabricarea vaselor, tuburilor, etc.;
 fontă (*Mold.* „spijă”); ligheanul și fibrici de ~ (VLACH.) ¶
 ○ = **CEAUN** ○: atrină căldărușa oii ~ul de circligul oră-
 canelor (JAP.); punea cu cofa din căpistere niște pieim în ~
 (R.-COD.) [tc. **t u c i**].

TUCIURIU *adj.* De culoare negricioasă ca
 tuciul, oacheș.

TUDESC *adj.* Germanic; nemțesc: genul ~ se
 vadește cu toate naivele sale amănunte (COOS.) [fr. **t u d e s q u e**].

○ **TUȘ**, **TUȘ** *adj.* *Mold.* F Tănit, smintit: te
 socot un om cum se oade, cam tuș, dar sint sigură că ești
 în stare a face ferioarea unei femei (ALECS.).

TUȘ (pl.-turi) *sn.* ○ Pătură pietroasă, moale,
 fărâncioasă, de obicei neroditoare, care există
 adesea dedesubtul pământului vegetal ¶ ○ = **vul-**
 canio, cenușa asvirlită dintr'un vulcan, întărită
 prin apa ce a străbătut-o și formind pături de o
 rocă ușoară și poroasă ¶ ○ = **osaloare**, calcar care
 s'a depus în sol în urma evaporării apelor încăr-
 cate cu bicarbonat de calciu [fr.].

TUȘĂ (pl.-te) *sf.* ○ Arbust, copăcel stufoș:
 Mi-e oulul lângă drum într-o ~ de alun (IK.-BRS.); ofad va
 avea neșine piră ou altul pentru nioare tute de vie... și va
 tăia acele tute sau alt pom... să-l plătească prețul aceli pa-
 gube (PR.-MV.) ¶ *in spec. Trans. Maram. Oas.* alun ¶
 ○ Tuși, stuși, desii, crîng: se „avirte mai pe depăr-
 țitor împrejurul tușii și deodată se repede la ~, cum s'ar
 repezi ulul la găini (VAS.); Ce-l viu sub ~ și nu suflă ?
 (GOR.), *ghicitoare despre „ou”* ¶ ○ = **TUFAN** ○:
 sint lemne bune, de ~ curată (BR.-VN.) ¶ ○ = **RIHOASĂ** =
TUFAN ○ ¶ ○ Gogoși de ~ = **GOGOȘĂ** ○ ¶ ○ F
 Nimic, de loc: să fil nevoit să trăiești cu una beteagă
 pînă la sfârșitul vieții, și copil, ~! (CRG.); toți cereau numai
 de mîncare și de purtat, iar treabă, ~ (FLOR.) I am alergat
 prin toate orîșmele și surugii, ~! (ALECS.); el vedea acum
 destul de limpede o'au rămas ou busele imitate și ou ~ în
 pungă (SB.); cu același înțeles, și ~ de Veneția! [lat.
t u f a < gr. **τύφην**].

TUFAN *sm.* ○ Varietate de stejar, numit și
 „tușă(-albă)”, „tușă-rihoasă” sau „șledun” (*Quer-*
cus pubescens): din virtul ~ului ochește în depărtare o
 lumină oa o stea (FIL.) ¶ ○ = **GORȚN** [t u f ă].

TUFĂNICĂ (pl.
 -nici, -nele) *sf.* ○
 Specii de plante, o-
 riginare din China și
 Japonia, cu tulpina
 ramificată, cu frun-
 zele pîlsoase și pă-
 roase; florile mari,
 galbene, roșii, albe,
 violet, etc. sint dis-
 puse în mari capitu-
 le; numite și „cri-
 zantemă”, „dimitri-
 țe”, etc.; se cultivă
 ca plante decorative,
 care formează toam-
 na și iarna podoaba
 apartamentelor și se-
 relor (*Chrysanthemum indicum*; *Chr. sinense*) (¶
 5079) ¶ ○ = **AURATA** [t u f a n].

Fig. 5079. Tufănică.

TUFAR *sm.* Arbust stufoș, tu f ă; tușiș: în
 stînga, alt lanț de dealuri, îmbrăcați (!) cu ~! sălbatici
 (ALECS.); Am un ~ scorburos, Uriș un lup bătaios (GOR.),
ghicitoare despre „biserica”; ca din pușcă, sări o că-
 prioră dintr'un ~ (SLV.) [t u f ă].

TUFĂRIȘ *sf.* ○ Loc unde cresc mulți tu-
 fari; crînguleț, stușiș: d'a-lungul tu f ărișilor dese și verzi
 ... Rul-Tirului își răstiră apele pe minunata sa albje (OLVR.);
 se string toți lupii de pe lumea asta și se dau la căutat prin
 toate vizuile, prin toate tu f ărișile (VAS.).

TUFĂRIȘ, ○ **TUFĂRIȘ** (pl.-iuri) *sn.* ○ Crîng,
 loc unde cresc copăcei mici, t u f a r i: se speriau toți
 graurii din tu f ărișuri (ON.); ne tîrîiam oa niște di hăniți prin
 înouăstele tu f ărișuri ale luncii (SAD.); oîrmese boli într'un

tufăriș, și hăi! din butură 'n butură (LUNG.) [comp. și
STUFĂRIȘ].

○ **TUFECCI-BASĂ** *sm.* × Șeful gardei domnești:
 eram edeoliu și aveam oale în curtea domnească alături ou
 oada lui tufeci-basa (I.-GH.) [tc. **t u f e c c i - b a ș y**].

○ **TUFECCIU** *sm.* ○ × Lefegiu ce servea în
 garda domnească: trecea pe ulița Izvorului, oclăre pe
 un armăsar arabesc și însoțit de patru tufecii (FIL.) ¶
 ○ = **ARMURIER** ○: o țevă de pușcă adusă, ~! îi pune
 străt și oșle și... ospăță de la 54 pînă la 64 de lei (ION.) [tc.
t u f e c c i].

TUFIȘ (pl.-iuri) *sn.* ○ Crîng, copăcei mici
 crescuți unul lângă altul, tufăriș [t u f ă].

○ **TUFLI** (-fleso) *vb. tr.* *Mold.* A îndesa (căciula,
 pălăria, etc.) pe cap, cu o mișcare repede: el tu-
 fleşte cușma pe cap, o îndesă pe urechi și habar n'are (CRG.);
 tufleşte-ți, măi, oușma pe-o ureche, pune-ți floare 'n stînga
 și s'a nu-și pese (SB.); nevăstule și-au tufliț și un fel de cano
 mândăstresc pe oare-l acopere tulpănu (URG.).

TUFOȘ = **STUFOȘ**.

TUFOȘOARĂ (pl.-re) *sf.* ○ *dim.* **TUFA**: s'apucă
 și-și pune căciula în virtul unei tufușoare (VAS.).

○ **TUICĂ** *sm.* *Olten.* = **TATICA**.

○ **TUIE** *sf.* ○ Frumos
 arbore cu tulpina pir-
 midală, înaltă uneori
 pînă la 15 m., cu ramu-
 rile întinse orizontal;
 fructele lui sint niște
 conuri ovoid, de obi-
 ciei cu 6 solzi trun-
 chiați: numit și „arbo-
 rele-vieții”; originar din
 America de Nord, e cul-
 tivat pe la noi prin
 parcuri și mai ales prin
 cimitire (*Thuja*) (¶
 5080) [fr. **t h u i a**].

Fig. 5080. Tuie.

○ **TUIȘ** = **TUȘ**.

○ **TUIU** (pl.-turi) *sn.*
 Steag, făcut din două sau
 trei cozi lungi, albe, de cal,
 împletite cu măiestrie și atir-
 nate de o lance vopsită roșu,
 cu semiluna în vir; Sultanul
 avea șase ~ri, Vizirul trei, iar
 Domnii români două (SAIN.) (¶
 5081): Vezirul au dat Ucraina cea
 mică Ducăi-Vodă... și un ~, afară de
 cele două ce avea a țării Moldovei
 (MUST.); purtau... steagul cel mare și
 două ~ri turcești date de la împărație
 (COOS.); în oada dîntișu sint arme
 turcești... ~ri și altele multe semne
 ostășești (C.-RAD.) [tc. **t u j**].

○ **TUJLEAN**, *Olten.* **TULEAN**
sm. ○ = **COCEAN** ○ [comp. **STRU-**
JAN și srb. **t u l a j**].

○ **TUL** (pl.-luri) *sn.* ○ Tesătu-
 ră de in, de bumbac sau de
 mătase, foarte subțire și stră-
 vezie [fr. **tulle**].

○ **TULAI!** *interj.* *Trans.-Băn.*
 ○ Ajutor! strigăt de desperare
 (întrebuințat adesea în mod iro-
 nic): Mă dusei la rîul sec, Dorul
 mîndrei să-l innec, și-l băgai în valea seacă: ~! ~! că se
 înneacă! (IK.-BRS.) ¶ ○ = **SBUGHII!**: copilul lui inelul, îi as-
 cunse în buzunar și, ~! pre usă afară (CĂT.) [comp. ung.
t o l v a j, „tilhar”].

○ **TULBĂ** (pl.-be) *sf.* = **TOLBĂ** ○: ...scotînd Săgeata
 din tulba sa (STAM.).

○ **TULBENT** (pl.-te) *sn.* *Trans. Băn.* ○ Văldemi-
 reasă, sovon ¶ ○ = **FRUNTAR** ○ [tc. **d u l b e n t**].

○ **TULBÎNĂ** *sf.* *Băn. Ța* ○ = **DULBÎNĂ**: numai
 ce văzu omul că începe apa a se ciocoti și a se tulbura în ~
 (CĂT.) ¶ ○ = **LIUS** ○ = **IAZ** ○.

TULBURA... = **TURBURA**...

○ **TULCER** (pl.-ere) *sn.* *Olten.* = **TOLCER**.

○ **TULDĂU** = **TOLDĂU**.

○ **TULEAN** *sm.* *Olten.* ○ = **TUJLEAN** ¶ ○ Cotorul
 penelor la păsări, cînd le ies întîiu, tuleiu (MUR.).

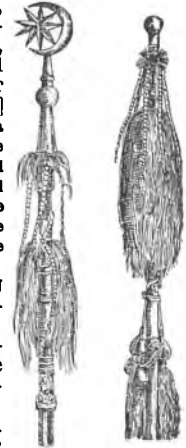

Fig. 5081. Tuiuri.

TULEIU (pl.-ele), **OTULEU**, *Mold.* **TULEU** (pl.-lee) *sn.* ① Cotorul penelor la păsări, cînd le ies înțiu: găsi... zece pulșori de găină, pînă somnoros sub tulelele lor umede (VLAH.); un puln mai mic scotea un tulu din arină și-l bagă în el pe Vasilie a Popii (VAS.). ② Fir de mustață sau de barbă care abia mijfește: admir stăruința cu care trage de zor din niște biete tulele de mustață (VLAH.); cînd abia începuse tulelele bărbii să-l umbrească pelița copilărească, el vorbea pe de rost toate limbile de pe lume (COS.); îi mijfea mustața și-l dăduse tulelele prin barbă (FLOR.) ③ = **COCEAN** ①: copiii, vîind a lîmă pe cei mari, își fău pipe de tulu (RET.); Smulge un copaciu așa cum este și-l dă repede acasă... Eu să-mi plîngăresc minile cu un tulu de-alestea? (ss.) [comp. vsl. tul ū, srb. tula j, rut. tul i j].

TULI (-ulesu) *1. vb. intr.* ① A porni, a o lua pe un drum: La Stînță-Măria mare Tulescoile la vale (R.-COO.); *mai adesea* a o ~: prietenii o tureau mereu de-a lungul gheaului apei (URJ.); o tuli pe o cărare lăturică pînă-l ieși înaintea (RET.) ② F A o lua la fugă, a o șterge: o tuli spre oasă ne mai puțin de bucurie (OLVR.); oaspeții dă pe pat se scosă și lînăși slăbina și o tulesco la fugă către pădure (ss.); cum dăte florile, o tuli d'a fugă și se apucă de lucru prin grădina (ss.).

2. vb. refl. ③ A se ascunde (cos.) [vsl. *tuliti (> zatuliti „a ascunde”) > bg. tulja, rut. tulyty sja, etc.].

TULICHINĂ *sf.* = **TULIPIN**.

TULIPĂ (pl.-pe) *sf.* ① = **LALEA** ① ② Sticlă de lampă de forma unei lălele (5082) [fr.].

TULIPAN *sm. Trans.* = **LALEA** ① [germ. (srb.) Tulipan(e) < it. tulipano].

TULIPIN

sm. Mic arbust veninos, cu florile mirositoare de culoare trandafir, acoperite cu peri moi; fructele

sînt niște boabe roșii de mărimea celor de mazăre; crește prin pădurile de la munte; numit și „tilipin”, „tulichină”, „cleiță”, „piperul-lupului”, etc. (*Daphne mezereum*) (5083).

TULNIC (pl.-lee) *sn. Trans.*

Un fel de bucium din scoarță de teiu sau de salcie, lung uneori pînă la 2 metri; e obicinuît în ținuturile muntoase și mai ales de ciobani (5084) [comp. bg. tul ū].

TULPAN (pl.-ane) *sn.* ① Te-sătură de bumbac, de lînă sau de mătase foarte subțire și străvezie, muselină: peste mijloc era 'ncins cu un brîu de ~ alb (FIL.) ② Basmă de muselină cu care se leagă femeile la cap: își legă ochii bine cu un ~ și începu a bojbi al o prostal prin oasă, oa să pună mina pe unul dintr'îneli (ss.) [ngr. τούπανι].

TULPANEL (pl.-ele) *sn.* *dim.* **TULPAN**: cu ~ul tras peste ochi, părădula de dimineată pînă n seară gospodăria (GRIG.).

TULPINĂ, **OTRUPINĂ** (pl.-ni, -ne) *sf.* ① Partea arborelui care crește de la rădăcină în sus și din care pornesc ramurile, trunchiul: se învîrta ca Făt-frumos și cu oredinclosul său se aștepte la tulpina unui copaciu bătrîn, pînă s'o întoarce lupul (ss.); Am un pom: la tulpină verde, la mijloc uscat, la vîr înflorit (GOR.); *ghicitoare despre* „pămîntul, aerul și cerul”; cu-vîntele și grauriile lătînești, oa niște orăngi dintr'o trupină și oa niște zmiolele dintr'o rădăcină, dintr'acea elinească răsar și să despart (CANT.); pînă dimineață toată pădurea din jos de casa ta să fie tăiată, trupinele scoase, locul arat (RET.); **FOAMĂ** ①; ②: ideea de patrie încoțeste pe tulpina seacă

a religiantii (COS.); ③ Partea unei plante ierboase din care pornesc ramurile și frunzele, fir, lujer, vrej: ~ acotătoare; ~ tîrtoare [bg. srb. trupina].

TULPINIȚĂ (pl.-țe) *sf.* ① *dim.* **TULPINA**: de ce se încoțesc acea tulpinița aceea trage și subțire pe un fir de grîu? (S.-ALD.) ② Partea plantei care devine tulpina, cînd vegetalul se desvoltă.

TULT *sm.* ① Veche monedă care valora 15-20 de parale: trebuind bani, an scos vîcărît înțlaga dată, un ~ de vîită și doi orți de cal (NEC.) ② **Bîn**. Veche monedă de 20 de crețari [tc.].

TULUC *sm. Trans. Maram.* Junc, bou tînăr de la 1-3 ani: se bat doi ~ și bine trebuie să bagă de samă ca să nu te ajungă virtul unui con (MERA); Am dragută, nu-l de aici, Nici nu umblă cu opinci, Ci cu cizme de ~, Cînd îmi vine dor, mă duc (SRL.) [ung. tul o k].

TULUCAN *sm. Trans. Maram.* Juncan: Am acasă gase bol, Tulucani mai micî vr'o doi, Și-un botelu mindru de oi (SRL.) [tuluc].

TULUG = **TULEAN**.

TULUM (pl.-umuri) *sn. Mold.* ① Burduf (pentru untdelemn) ② Număr de 40 de bucăți de blănuri sau de piei [tc. tulum].

TULUMBĂ (pl.-be) *sf.* Pompă de incendiu (5085): din pieptul calului ținea ca dintr'o ~ un șiroiu de stîng (S.-ALD.) [tc. tulumba].

TULUMBAGIU *sm.*

Pompier: trimesese tulumbagii să stropescă butoaiele într'una, ca nu cumva să se înclîngă la arșita soarelui (CAR.) [tc. tulumbagiu].

TULUMBIȚĂ (pl.-țe) *sf.* ① *dim.* **TULUMBĂ** ② Clistir.

TUMA = **TOCMAI**.

TUMBA (pl.-be) *sf.* Rostogol, dare peste cap: vedeai broasca sîrînd în aer ca o mîngie, făcînd o ~, ba și două, dacă-și lua vînt bine (CAR.); eu, făcînd în aer o ~ ne-așteptată, mă trezii pe pavea (ALECS.); a se da (de-a) tumba, a se da peste cap, de-a rostogolul, de-a berbealecul: îi venea să se dea tumba de bucurie (S.-ALD.); lupii... se porniră să joace, să salte, să se dea de-a tumba și să facă fel de fel de învîrtiri (SLV.) [lat. vulg. *tumba > port. tumba, sp. tumba o „dare peste cap”, fr. tomber „a cădea”, etc.].

TUMBAC *subst.* Alamă, amestec de cel puțin 80% aramă și aproape 20% zinc, la care s'a adăugat și o mică cantitate de cositor: în mijlocul camerei era un scaun de brad cu trei picioare, pe care erau puse patru stegnice de ~ cu luminări (FIL.) [tc. tumbak].

TUMBELECHIU (pl.-chiri)

sn. Mică tobă de aramă, de formă semi-sferică, care făcea parte din instrumentele mehterhanelei (5086): în tot timpul acestei ceremonii, îi bătea în curte mehterhaneaua, cu surle, cu tobe și ~ (A.-GH.) [tc. tumblek].

TUMNA = **TOCMAI**.

TUMOARE *sf.* Umflătură (pe o parte a corpului) [fr. < lat.].

TUMULAR *adj.* De mormînt, mormîntal [fr.].

TUMULT (pl.-turi) *sn.* ① Sgomot, gălăgie, larmă, zarvă ② Turburare a sufletului: ~ul pa-siunilor [fr. < lat.].

TUMULTUOS *adj.* Sgomotos, gălăgios [fr. < lat.].

TUMULUS *subst.* Îngrămădire de pămînt sau de pietre, de formă conică, pe locul unde a fost îngropat un mort; astfel de îngrămădiri, numite la noi movile, măguri sau gorgane, se văd aproape în tot cuprinsul Europei și sînt rămășițe de la popoarele străvechi [lat.].

TUMURLUC *subst.* Închisoare, pușcărie, gros [tc. tumruk „butuci”; comp. BUTUC].

TUMURUG *sm.* Lemn lung, gros și rotund, întrebuintat la construcții: o curte imensă... se încheia

TUL-TUM

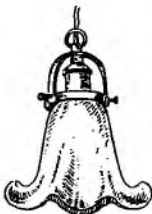

Fig. 5082. Tulipa.

Fig. 5083. Tulipin.

Fig. 5084. Tulnic.

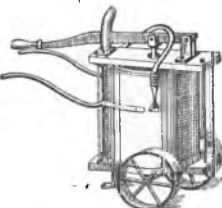

Fig. 5085. Tulumbă.

Fig. 5086. Tumblechiu.

in două porți de lemn, ou niște ~i de stejar cît buflie (D.-ZAMF.) [tc. t u m r u k].

TUN (pl.-nuri) *sn.* ① ② + Tunet: cînd fulgeră fără ~, însemnează căldură și secetă (GRM.); cîine se teme de ~, să apuce atunci două bețe, pale, ce va găsi de jos, și cu acelea să se afume (VOR.); trăsnească-te ~ul să te trăsnească! (SS.); la noi este o poveste, că cîine este de glonț de tun să piară, tot era de ~ de fulger să moară (M.-COST.) ③ ④ Armă de războiu, grea, așezată pe un suport numit „afet”, și cu care se trag la mări depărtări ghiulele și obuze, de un calibru foarte mare (5087): în cinci zile a lui Iulie au început a batere ce-

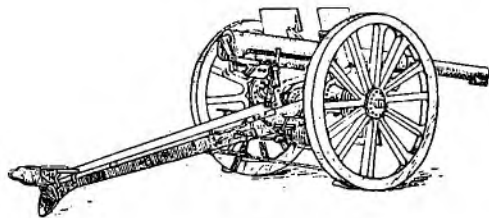

Fig. 5087. Tun.

tatea din ~uri (NEC.); să tragi cu ~ul (și n'auze, și nu se deșteaptă), despre cel tare surd sau de cel ce doarme buștean ⑤ ⑥ *adv.* F Sdravăn: e înghețat ~; e să-nătos ~; e beat ~; doarme ~; s'a culcat îmbrăcat pe mindir și a dormit ~ pînă la ziuă (CAR.) [lat. t ō n u s, „ton; tunet”].

TUNĂ (tun) 1. *vb. tr.* ② A-l lovi tunetul: Vai, tuna-te-ar, lume rea! (M.-BRS.).

2. *vb. intr.* ① ② A bubui (vorb. de tunet): cînd auzi tunind înția dată primăvara, să atîngi fruntea ou muclea toporului, ca să-ți fie capul tare și să nu te doară (GOR.); ③: tună și fulgeră de minie, despre cel infuriat; ④ ⑤ **ADUNA** 1 ④ ⑤ A bate cu tunul în ceva: îndreptară gurile tunurilor de peziduri spre tabăta turcească și începură a tuna asupra-i (BĂLC.) ⑥ ⑦ **Olten. Băn. Trans.** A intra în, a pătrunde: boierii tremurau de frică, cînd tunam la ei în casă (GR.-N.) ⑧ ⑨ **Trans.** A porni dintr'un loc așezat sus, a se coborî (VC.) (DENS.) [lat. t o n a r e].

○ **TUNĂCIU** *adj.* Băn. Îndrăzneț, aprig, care se napustește asupra cuiva fără crutare [t u n a].

TUNAR *sm.* ① Artillerist, canonier [t u n].

TUNĂRI (-ărese) *vb. intr.* ✕ A trage cu tunurile [t u n a r].

TUNĂRIRE *sf.* ✕ Faptul de a tunări, cannonadă: ai noștri... se mărginiră a urma ou ~a înfricoșătoare de bombe și ghiulele (BĂLC.).

TUNĂTOR *adj. verb.* **TUNA.** Care tună; ②: glas ~, glas, puternic, răsunător.

TUNDE (tunde; *perf.* tuns; *part.* tuns) 1. *vb. tr.* ① A tăia părul: mularea, de-și va tunde părul ei, ...de nu va lua chip călugăresc și va îndrăzni a facere aceasta, anatomă să fie (PR.-GOV.); a cap, dîndos, la oază tundeă părul, să fie capul tot slobod de sudori și în răcoreală la oste-nele (M.-COST.) ② ③ A tăia lina: Lavan iară era mers a tunda oile lui (FAL.); stăpînu-meu a pus de și-a tuns oțele și a tuns și oala tinului său (USP.); ④: tunde oala, dar nu-l lua și pielea (ZNN.) ⑤ ⑥ **Pr. ext.** A tăia iarba, virfurile copăcelor, etc. ⑦ ⑧ ~ stupii (PAMF.), a reteză stupii ⑨ ⑩ F A o ~, a pleca fuga dintr'un loc, a o șterge: apoi lese pe ușă, pune mîna pe iapă și pe-o secure și tunde-o! (CRG.).

2. *vb. refl.* A-și tăia părul capului: e păoat să mă-turi tu sau altul părul după ce te-ai tuns: trebuie să-l lei cu mîna și să-l duci în gard (GOR.); ③: multe-am tras și nu m'am ras, nici de asta nu m'oiu tunde (ZNN.), am pătîit multe alte nevoi mai grele și nu m'am lăsat a fi doborît [lat. vulg. t ō n d e r e = clas. t o n d e r e].

TUNDRĂ (pl.-re) *sf.* Nume dat stepler mlaștinoase din nordul Europei și din Siberia, acoperite numai cu mușchiu [fr. < rus.].

TUNEL (pl.-eluri) *sn.* ④ Drum săpat sub pămînt, sub albia unui rîu, sub un braț de mare sau în inima muntelui, *in spec.* pentru trecerea unui tren (5088): trecînd odată pe sub o hrubă lungă,

care-l zic ~... șoașăța de baron și-a întins botul ca să mă sărute (ALECS.) [fr. t u n n e l].

TUNET (pl.-ete) *sn.* ① ② Bubuit, sgomot prelung ce se aude îndată după fulger: norii deca se lovesc unul cu altul... lasă sunet și foc, adecă ~ și fulger (PRV.-MB.); ~ul de primăvară, pe cînd este încă omăt, se ține de semn că vara va fi grindină multă (GOR.) ③ ④ **Pr. ext.** Sgomot răsunător ca bubuitul tunetului: ~e de glasuri s'aud strîgînd (VLAH.)

Fig. 5088. Tunel.

[lat. t ō n i t r u, modificat după s u n e t].

TUNGSTEN *sbst.* ② Metal rar, de culoare cenușie, foarte lucitor, extrem de tare și foarte greu (densitatea 17,5); întrebuintat în industrie pentru a da mai multă tărie fierului și oțelului, etc. [fr.].

TUNICĂ (pl.-ci) *sf.* ① ② Haină de desubt, în formă de bluză, ce purtau cei vechi (5089) ③ ④ Haină deasupra ce face parte din uniforma militarilor și licenților, mondir ⑤ ⑥ Membrană ce servește de înveliș unui organ al corpului sau care formează pereții unei cavități ⑦ ⑧ Inveliș cărnos ce intră în constituțiunea unui bulb, cămașă: tunicile oepii [lat. t u n i c a, fr. t u n i q u e].

Fig. 5089. Tunici.

TUNS 1. *adj. p. TUNDE.* ① Căruia i s'a tăiat părul, barba, lina: păr ~; miei tunși; ②: ba e ~ă, ba e rasă, unul susține una, altul alta; ③ **POPĂ** ④ ⑤ ⑥ Relezat: stup ~ ⑦ ⑧ Fără mustăți (vorb. *in spec.* de grîu) (5247): grîul ~ este de două siouri: umbliătoriu și de toamnă (DRAGH.) ⑨ ⑩ **NETUNS**: mai bine ou capul ~ decît ou el tăiat (ZNN.).

2. *sbst.* ① Faptul de a tunde (părul, lina, etc.): părul ce cade la... ~ul fetelor se strînge și se pune într'un gard, lipindu-se o baligă peste el, ca să crească părul din cap (GOR.) ② ③ Retezat: ~ul stupilor (PAMF.).

TUNȘOARE *sf.* ① Tunsul ierbi, copăcelor, etc. ② **Trans.** (FR.-CDR.) Culesul poamelor [t u n ș i].

TUNȘURĂ (pl.-ri) *sf.* ① Tunsul părului: două feluri de ~ au luat Ardelenii noștri de la Rîmleni, oare o tîn în seamă și pînă astăzi (M.-COST.) ② ③ Lina tunșă: miștele sînt tunsura mieilor (M.) [lat. t o n s u r a].

TUPEU (pl.-euri) *sn.* Îndrăzneală, cutezanță obraznică [fr. t o u p e t j].

TUPILĂ = **PITULĂ**.

TUPILUS = **PITULUS**.

TUR *sn.* ① Fundul nădragilor, pantalonilor, etc.: Șoașeci... Mî-au ros fundul căoiului și chiar ~ul nădragilor (NEO.) [srb. t u r j].

TUR (pl.-uri) *sn.* ① Mișcare de jur împrejur, ocol, învîrtitură: numai ou unul am făcut un ~ de valț ou dînea (NEO.) ② ③ Mică plimbare: mă duc să fac un ~ prin par [fr. t o u r j].

TURĂ *sf.* ① Monograma Sultanului pe vechile monede turcești, pe firmene, etc.: De cînd n'am văzut paraua, I-am uitat cum e turaua (PANN.) ② F Iscălitură: (vizirul) nici nu știa să iscălească... și așa își punea el turaua pe toate răvașele stăpînului (SOO.) ③ Fața monedei, pe care se afla turaua; jocul de-a rișca: unii jucau nuci, alții lăste și ~ (FIL.) [tc. t u r a].

TURALIŢU *adj.* ② Pe care se află turaua (vorb. de monede): Parale turalii, Luate de la beșlii (GOC.) [tc. t u r a l y j].

TURAN = **P. IST.**

TURANIC *adj.* Privitor la T u r a n i, ce ține de Turani: limbi ~e.

TURĂ-VURĂ *interj.* Exprimă vorbăria lungă a unuiu și a altuia într-o discuție: ce mai ~? ce mai

atita vorbă de geaba? ~, ne-am învoit, așa cum spusese eu (S.-ALD.); și de colea pînă colea, ~, c'o fi tunsă, c'o fi rasă, l-a pus pe Galibardi de i-a botezat un copil. (CAR.) [comp. DUR²].

TURBA (turb, -bez) *vb. intr.* ① A se bolnăvi de turbare: pe fereastră nimănui să nu-i dai de mîncare, că turbă (GOR.); să nu dai cu mătura în cine, că turbăză (GOR.); cîinele, cînd e mai sătul, turbă (ZNN.); cine a fost mușcat sau numai îmbătat de un tricolciu prefăcut în cine, turbă și el și trebuie să moară (SB.) ② A se enflua peste măsură, a face spume la gură de minie: cînd auzi dascălul de fuga copiilor, turbă de minie (USR.); cînd se întorcea cu oail, baba începu să turbare (EMIN.) [lat. turbare].

TURBĂ¹ *sf.* ① Turbare: se scoală Ovreiul de jos, apucat ca de ~ (CAR.) ② GÎNDAC-DE-TURBĂ = GÎNDAC ③ [turbă].

***TURBĂ²** (pl.-be) *sf.* Un fel de cărbune de pămînt, ușor și afînat, de culoare negricioasă, care se formează în locurile mîlășinoase, prin putrezirea plantelor acvatice; arde încet cu miros neplăcut, lăsînd multă cenușă [fr. tourbe].

†TURBĂCIUNE *sf.* = TURBARE: n'o să poai să te îndrepți de ~ (FLOR.); Deci cu ~ paloșul își smulge (STAM.); ...Grecii se rădica toți Cu atîta ~, încît a crede nu poți (LET.) [lat. turbationem].

***TURBĂN** (pl.-ane, ~ anuri) *sn.* ① Broboadă de tulpan alb cu care Turcii și alte popoare orientale își înfășoară capul: abia intrăram în casă, și iată mulțime de Turci cu ~e cit bănițele și trențaroși (BOL.); cădeau ~ele sub brațele lor, ca spicele sub secere (VLAH.) ② Broboadă analogă, purtată odinioară de boieroaice: eucioanele cele tinere se purtau legate la oap ou ~ (I.-GH.) [fr.].

TURBARE *sf.* ① Faptul de a turba ② Boală grozavă, caracterizată prin accese de delir furios; se dezvoltă spontan la cîine, la lup, la pisică și se transmite omului și altor animale prin mușcătură; Pasteur a descoperit un tratament eficient împotriva acestei boale care, pînă la dînsul, secerase mii de vieți ③ Furie grozavă ④ GÎNDAC-DE-TURBARE = GÎNDAC ⑤ ⑥ = LAUR ①.

***TURBĂRIE** *sf.* Loc de unde se scoate turba: întinse turbării se găsesc la noi prin Maramureș (SIM.).

TURBAT *adj. p.* TURBA. ① Bolnav de turbare: a fost mușcat de un cîine ~ ② Înfuriat peste măsură: conul Mihalache se plimbă prin odale ~ (CAR.) ③ APĂ ~, care vine năvalnic, care curge cu repeziune și cu violență: ea venea în urma lui ca o apă ~, gîndeai că-l înneacă (VOR.); ~ APĂ @, DURNĂRE ④ ⑤ Vîntul ~, vînt extrem de vijelios care, după credința poporului, bate prin straturile cele mai înalte ale văzduhului, unde abia poate să se înalțe vre-o pasăre: și lovindu-l cu aripa, îl făcu un puin de corb și-l viri într-un stol de corbi ce se urcase pînă la vîntul ~ (SB.).

***TURBINĂ** (pl.-ne) *sf.* Roată hidraulică, sau verticală și cu fusul orizontal, sau orizontală și cu fusul vertical, acționată de un curent lichid sau de aburi; e utilizată ca forță motrice (5090) [fr.].

○TURBINĂ (pl.-ei) *sf. Mold.* Turbă în care soldații ruși își țin pîinea: blagoslovește-mi turbina asta, oă ori pe cine-oiu vrea eu, să-l vir într'însa (CRG.) [rus. torbinka].

***TURBULENT** *adj.* Gălăgios, sgomotos [fr.].

TURBURĂ, TURBURĂ (-bur) *1. vb. tr.* ① A face turbare: inger pogoria ...la scîldătoare și turbura apa (BUL.); izvoarele își tulburau adîncul ca să-și asvirie afară

unde lor (EMIN.) ② ③ A produce o amestecătură, o zăpăceală, o încurcătură: să pogorim gîos și să turburăm limba lor, cum nice unul s'a înțelegă beseada altuia (PAL.) ④ ⑤ A provoca o agitațiune violentă, a neliniști: turbuna a turburat aerul; vișuri urite mi-au turburat somnul; mișcările lui stăpînite, încete, o tulburau (VLAH.); dacă ideii politicești mă turbură, un andante grazioso mă liniștește (NEGR.) ⑥ ⑦ A întrepuce, a distruge ordinea, pacea, liniște, buna înțelegere; a provoca răscoale, a semăna vrajbă: nici un sgomot nu tulbura liniștea pădurii (VLAH.); ~ ordinea, pacea într-o țară ⑧ ⑨ A întrepuce, a suspenda acțiunea, exercițiul, mersul normal, progresul unui lucru: a înălțat toate piedicile ce stau să-l turbure mișcările; nimic n'a turburat fericirea lor; nici un nor n'a turburat seninătatea vieții lui ⑩ ⑪ A împiedeca de a judeca limpede, a zăpăci mintea, a distruge facultățile sufletului: eram oare-cum în mirare cum această prozică femeie a putut să tulbure mințile atîtor oameni (GN.); Căci n'ai zîmbet nici privire... Ca să scoți pe om din minte și să tulburi vr'o simțire (VLAH.) ⑫ ⑬ A întrepuce în mod neplăcut: ~ o convorbire; ~ somnul culiva; un incident a turburat această serbare ⑭ ⑮ A împiedeca, a stingheri: ~ digestiunea.

2. vb. refl. ① A deveni turbare: după atîta ploaie, apele rîurilor s'au turburat; a clătînat prea mult sticla și s'a turburat vinul ② A nu mai fi senin, a se acoperi de nori: cerul s'a turburat ③ A se întuneca, a se pînjîni: vederea mea, ochii mei se turbură ④ A simți o neliniște, o emoție care-l face să-și piardă compătul: la întrebarea mea, s'a turburat și n'a știut ce să răspundă; se turbură de necaz și nu mai vedea înaintea ochilor (SP.); inima mea s'a turbură în mine și spaimă de moarte căzu asupra mea (DOS.) ⑤ A se agita, a fi gata să se răscoale: să dede știre la căpitanul polcului că tot Ierusalimul s'au turburat (BUL.); atunci, la acea vreme, toată Europa se turburase (LET.) [lat. vulg. *turbulare < turbare].

TURBURARE, TURBURARE *sf.* ① Faptul de a (se) turbura: ~a apei, vinului ② ③ Confuziune, desordine: Radul-Vodă... trăgea pe boleri cu cuvinte blînde, să nu facă vre-o tulburare (LET.); odată se făcu o tulburare între meseni (SP.) ④ ⑤ Neînțelegeri, încurcătură ⑥ ⑦ Stare a minții care nu mai e în deplină posesiune a facultăților sale, buimăceală ⑧ ⑨ pl. Șir de răscoale, de desordine ce se petrec într-o țară: turburări civile, religioase; a potoli turburările.

TURBURAT, TURBURAT *adj. p.* TURBURA: cerul era turburat, norii groși se primblau ca niște munți pe el (NEGR.) ① ② NETURBURAT.

TURBURĂTOR, TURBURĂTOR *adj. verb.* TURBURA. Care turbură: din pacinici ce erau mai 'naînțe, deveniseră artăgoși și turburători (I.-GH.); Zîmbet dătător de vișuri și tulburător de minți, Șterge-te din al meu euget... (VLAH.).

TURBURE, TURBURE *1. adj.* ① Care nu e limpede: apa este ~ cînd conține în suspensie particule mici de nisip, de materii argiloase fine, etc.; nu arunca apa cea turbure, înaintea de a avea pe cea limpede (ZNN.); ~ APĂ @ ② Care nu e senin, acoperit cu nori, cețos: vremea e turbure, curîd a să tîne (NEGR.) ③ Prin care nu se vede limpede: sticlă ~; ochelari turburi ④ Ochi turburi, a căror privire nu e limpede; a avea vederea ~, a nu vedea deslușit; ~ *adv.*: ochiul vedea turbure la țintă (DOS.) ⑤ ⑥ Încurcat, undu nu se poate desluși ce se petrece: o situațiune ~.

2. sbst. ② = TURBUREL 2 [lat. vulg. *turbulus = clas. turbidus].

TURBURE² *sbst.* ② = ASMAȚUCIU [ung. turbolya, modificat după turbure¹].

†TURBUREALĂ, TURBUREALĂ (pl.-ei) *sf.* Turburare, starea a tot ce e turbure: au ajuns la un munte atît de înalt, de se pierdea cu creștetul în tulbureala norilor (MERAI); scoală-te și fugi în Haran... și rămi acolo puținea vreme, pînă se va turna turbureala frățîni-tău (PAL.).

TURBUREL, TURBUREL *1. adj. dim.* TURBURE. Cam turbure.

2. sbst. ② Vin nou, de curînd făcut din must, care nu s'a limpezit încă: vinde friptură de porc și un turburel acru care te dă tu boală a doua zi (CRG.).

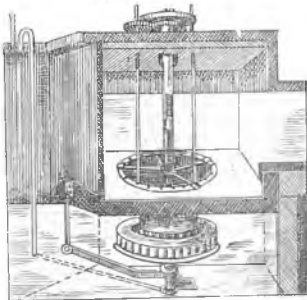

Fig. 5090. Turbină.

TURC 4. sm. ① ● Locuitor din Turcia; *pr. ext.* Mahomedan: *ott se vinturau Turcii prin țară și pe la hotare, nici el, nici boierii, nici norodul nu mai aveau chip să răsunte de sălbătăciile lor (VLACH);* Turcul; *de Turce, și tot te lasă înțiluș la mai mănăin și apoi te omoară (ZNN);* ②: *sunt om și Turcul, și pistolul, se potrivește laolaltă, oimă cum ca și altul; — Turcul plătește sau Turcul să plătească! (G.-GH.);* se zice când cineva trebuie să plătească, vrînd nevrînd, paguba făcută de alții; — *Turcul te bate, Turcul de judecă sau Cine te plăste? — Turcul. — Cine te judecă? — Turcul (ZNN);* se zice când nu te aștești să și te facă dreptate, pentru că cel ce te judecă e interesat în cauză; — *parcă se bat Turcii la gura lui, mănîncă, înghite cu atîta lăcomie, de te sperie; — parcă te-alungă Turcii sau doară nu dau Turcii, se zice cuiva care e grăbit din cale afară ①* ② ● **FLOAREA-TURCULUI = MĂRGĂRIȚELE.**

2. *adj.* Turcesc: poporul ~; limba ~ă [vsl. t u - r ŭ k ŭ, ngr. τοῦρκος, etc.].

○ **TURCĂ, TURCĂ** (pl.-ei) *sf. Mold. Bucov. Trans.*
Mască cioplită din lemn, înfățișînd un cap de cerb
(alte ori un alt cap de animal sau de pasăre cu
cioc lung), împodobit cu tot felul de panglici și
șiraguri de mărgelă printre coarne și cu clopoței

ZALÉ, CAFKA®) (☐) 3091: s-au îmbrăcat cu niște sumășie; cu turoi pe Fig. 509r. Turcă. cap... și au mers la o casă în cetatea aceea unde era împăratul (ss.); - cu înțeleșul de stafie care viră spaima în om: (noaptea) toate stihiile năpădesc pe mine, strigoi, moroi... plină și papaluga, până si turoa (ALECS.).

TURCALEȚ *adj.* (zmeu ~) și *sm.* ① Zmeutur-
cesc ¶ ② *sm.* ♀ = PĂTLAGINĂ-MOALE.

○ **TURÇAŞ** *sm. Trans.* Cel mascat cu o turcă
(PAMF.).

TURCESC 1. *adj.* Al Turcilor, privitor la Turci: limba turcească; alfabetul ~ (— TAB. LXIX); Țara-turcească, Turcia; legea turcească, religieuna mahomedană; cafea turcească, cafea preparată prin fierberea cafelei măcinată în apă; judecată turcească, judecată pripită, fără multe forme și târâgăneli.

2. **TURCEASCĂ** (pl.-cești) sf. ♀ Cafea turcească.

TURCEȘTE *adv.* ① Ca Turcii, în felul Turcilor: cu poturi scurți pînă la genunchi... și legat la cap ~ (п.-г.-и); a ședea, a sta ~, a ședea cu picioarele încrucișate, ca Orientalii, a ședea grecește: acolo slăt... și cîntăreți cu flautul, oari sed ~, cu picioarele încrucișate (носа). ¶ ② În limba turcească: a vorbi ~; stai cu Țigănu, înveți țigănește, cu Turcul, ~, cu Neamțul, nem-țește (ЗНН).

○ **TURCHEȚ** *adj.* *Olten.* Albastru [comp. fr. *turquoise* „turcoază, peruzea”].

TURCI (-cesc) 1. *vb. tr.* A face Turc, a face să treacă la religionea mahomedană: au și luat predoamna lui Grigorie-Vodă, cu toată casa sa și averea, în sarafele împărătești, să-i turcească (MUST.).

2. *vb. refl.* A trece la religieuna mahomedană, a se face Turc: Magdala era fata multinului, de dragostea căruia se turcește (A-OM); Iliș-Vodă, feciorul lui Petru-Vodă, după ce s'au turcit, zic să-i fie rămas o fată creștină, după moartea lui (LET).

† **TURCIE** *s.f.* **Pe** ~, în limba turcească, turcește, în felul Turcilor [T u r c].

Izolat	Final	Medial	Initial	Valoarea	Numele
—	—	•	•	a, e, i, o, u, ă, ȳ	elif
ا	ا	ا	ا	b (p)	be
پ	پ	پ	پ	p	pe
ت	ت	ت	ت	t	te
ث	ث	ث	ث	s	se
ج	ج	ج	ج	ğ	gim
چ	چ	چ	چ	č	čim
ح	ح	ح	ح	h	ha
خ	خ	خ	خ	h (k)	hy
د	د	د	د	d (t)	dal
ذ	ذ	ذ	ذ	z	zel
ر	ر	ر	ر	r	re, ry
ز	ز	ز	ز	z	ze
ژ	ژ	ژ	ژ	ž	že
س	س	س	س	s	sin
ش	ش	ش	ش	š	šin
ص	ص	ص	ص	s	sat
ض	ض	ض	ض	d, z	dat
ط	ظ	ط	ط	t, d	ty
ظ	ط	ط	ط	z	zy
ع	ع	ع	ع	sprit. aspru	ain
غ	غ	غ	غ	g	gain
ف	ف	ف	ف	f	fe
ق	ق	ق	ق	q	qaf
ك	ك	ك	ك	k, g (n)	kef
ل	ل	ل	ل	l	lam
م	م	م	م	m	mim
ن	ن	ن	ن	n	nun
و	و	و	و	v	vav
ه	ه	ه	ه	h	he
ی	ی	ی	ی	ı (semi-cons.)	ie

TURCÎME *sf. col.* **TURO.** Mulțime de Turci; neamul turcesc.

***TURCISM** (*pl.-me*) *sn.* ① *☞* Vorbă, expresiune împrumutată din turcește sau modelată după limba turcească ¶ ② Influența turcească; tot ce constituie naționalitatea turcă [Turc].

TURCOAICĂ (pl.-ee), † **TURCOAIE** sf. ● Locuitoare din Turcia; nevasta unui Turc; mahomedană.

***TURCOAZĂ** (pl.-ze) sf. ☉ = **PERUZEĂ** [fr. turquoise].

TURCULEȚ *sm.* ① *dim.* **TURC** ¶ ② Copil de Turc: cadinele... fugeau desculțe și cu năpircile de ~i în brațe, de le plîngeai de milă (ISP.) ¶ ③ *Băn.* Ț = **STICLETE** ① ¶ ④ = **FLOAREA-PASTILOR** (= **FLOARE** ③).

TUREAC (pl.-reci), ♂ **TURIAÇ** (pl.-leci) sm.,
Mold. Bucov. TUREŢAC (pl.-stei, -tece) sf. 1. ① Ca-
rimbul cizmei: în fle-oare seară loveşte şurubul cu tu-
rebotele peste vârful nasului (MERA); smucea din tureaca cin-
tarel harapnicul şi 'ncepea să bată 'n buestraşul cel alb
(SAD.); oirpea nişte ciubote de străjer, ştiţi de cele cu tu-
rebote cît alina de mine (GIG); peste o dimerile de faşole i-au

ours atunci din turețe, pe care de obicei le purta suflecate (CRG.) ¶ ③ pl. Un fel de ghetre largi, de dimie, purtate de țărânce și în care picioarele, de la giezne până la genunchi, sint virite ca în niște saci (MAN.) [lat. vulg. *thylacus < gr. θύλακος].

***TURELA** (pl. -le) sf. ✕ ③ Cupolă metalică care adăpostește tunurile pe puntea unui vas de război sau într'un port (5092) [fr. tourelle].

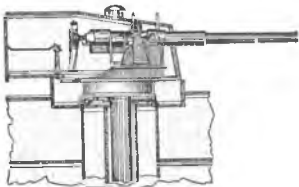

Fig. 5092. Turela.

***TURF** subst. Locul unde se fac a-lergările de cai, hipodrom [fr. < engl.].
○ TURHAN sm. ✕ = **TARHAN**.

TURICEL sm., **TURICEA** sf. ✕ Plantă din fam. cruciferelor, cu frunzele dispuse în rozetă și acoperite cu peri; face flori mici, albe sau gălbui; crește prin locuri pietroase și nisipoase (*Turritis glabra*) (5093) [formațiune savantă din lat. turritis].

Fig. 5093. Turicel.

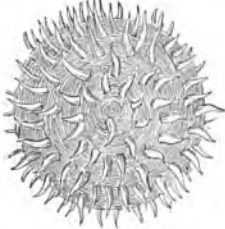
TURICIOARĂ sf. ✕ = **TURITĂ-MARE** [turită].

***TURISM** subst. Gustul, deprinderea de a face călătorii de plăcere [fr. tourisme].

***TURIST** sm., **TURISTĂ** (pl. -te) sf. Persoană care călătorește de plăcere sau pentru a se instrui: un turist care a petrecut câteva săptămâni în București... vrea să-și plătească datoria de recunoștință pentru ospitalitatea ce primise (D.-GH.) [fr. touriste].

○ TURISTE sf. = **TORISTE**.

TURITĂ (pl. -te) sf. ✕ ① Plantă acățătoare, cu tulpina în patru muchii, acoperită cu peri aspri, îndreptați în jos; face flori albe sau verzi; fructele, acoperite cu peri rigizi, cu virful încovoiat, se acăță de hainele omului, de lina oilor, de părul vitelor, și abia se poate desprinde; numită și

[Fig. 5094. Turită.

Fig. 5095. Turită-mare.

„asprisoară”, „cornățel”, „lipici”, „lipicioasă” sau „scaiu-mărunt” (*Galtum aparine*) (5094) ¶ ② ~ **ALBĂ** = **GÂNUȘI** (= **GÂNUȘĂ**) ¶ ③ ~ **MARE**, plantă foarte păroasă, cu numeroase flori galbene-aurii, dispuse în ciorchine lungi spiciforme; numită și „turicioară” sau „coada-racului” (*Agri-monia eupatoria*) (5095) [srb. turica].
○ TURJAN = **TUJLEAN**.

TURLĂ, și **TRULĂ** (pl. -le) sf. Turn (în spec. de biserică), turnuleț de castel: o biserică își ridică peste copaci turelele-nalte și strălucitoare (VLAH.); privi lung la turla bisericii din sat (OLV.); Mihai-Vodă... răspiri... și tinda bisericii și... lăsa numai oltarul și biserica cu turla cea înaltă (NEC.) [gr.-biz. τρούλλα, ngr. τούρλα].

TURLAC adj. F Amețit de băutură: și-a încăl-

zit măseaua, este ~ (ISP.) [comp. tc. torlak „ageamiu, ușuratic”].

***TURLĂCI** (-ăseu) vb. refl. A se ameți de băutură, a se cherechi: Erenle își încălzi măseaua și se cam turlăci (ISP.) [turlac].

TURMĂ (pl. -me) sf. ① Multime de animale de același soi care umblă grămadă și se hrănesc în același loc: o ~ de porci; se zice în spec. de oi (5096); intrat-au Tătarii în țară oa lupii în turma de oi (MUST.); turma nu stă dintr'o oale (ZNN.); ②: o oale răscoală mo-lipsește turma 'ntreagă (ZNN.), un singur element rău într'o adunare e în stare să-i strice pe toți ¶ ③ ④ Cîrd, stol de păsări: pe virful gunolului rîcea o ~ de găini (D.-ZAMF.); dacă toamna vin turme de grauri și se pun printre vite la cîmp, e semn de toamnă lungă (GRM.) ¶ ⑤ ⑥

Fig. 5096. Turmă de oi.

Ceată: (mă văzuî în millocul) ...unei turme de băieți ce făceau o larmă asurzitoare și se uitau la mine ca la urs (GN.) ¶ ⑦ ⑧ Ceată de credincioși (în stil bisericesc): sculă-se lupul pre păstori și intrară lupii în turma lu Hs. (MX.); I-a povățuit să se poarte frumos și să păzească înainte cu sfîntenie casa Domnului și turma ce l se încredințează (VLAH.) [lat. turmā].

TURMAC sm., **TURMACĂ** (pl. -ce) sf. ① Vițel, vițea de bivol în al doilea an; ②: oînd s'or îndărij turmacii ăla de boieri pe noi, te pomenesti că ne-or pune și la jug (JP.) ¶ ③ ④ Om scurt și gros (R.-COB.); ~ de om, om voinic (VIRC.) [comp. bg. t u r m a k].

***TURMALINĂ** (pl. -ne) sf. ✕ Mineral cristalizat, format dintr'un amestec de bor, siliciu și aluminiu; e întrebuințat la aparatele de optică [fr.].

***TURMENTA** (-tez) vb. tr. și refl. ① A (se) chinui, a (se) canoni, a (se) trudi, a (se) tortura; a (se) sbuciuma ¶ ② A hărțui, a supăra, a împor-tuna [fr.].

***TURMENTAT** adj. p. **TURMENTA**. ① Chinuit, canonic, torturat, trudit; sbuciumat ¶ ② F Beat.

TURMULIȚĂ (pl. -te), **TURMUȘOARA** (pl. -re), **○ TURMUȚĂ** (pl. -te) sf. dim. **TURMĂ**: îl puse să-i ducă turmulii de oi la pășune (ISP.); îi dădura o turmulii de găște în seamă (MERA); Turmușoara sea de oi, Clobănașii amîndoi (VOR.).

TURN (pl. -nuri) sm. ① Construcție rotundă, pătrată sau poligonală, care se ridică deasupra unei clădiri, unei biserici, unei fortărețe, etc., pînă la o mare înălțime în raport cu baza: să zidim o cetate și ~ul cui virful să atîngă la ceru, cum să facem nume noao (PAL.); de primăvară s'au apucat de au fîcut un ~ pe poarta curții domnești foarte frumos (MUR.); ~ul Colții ~ **COLTEA**; ~ul de la Galata (5097) ¶ ② ③ Piesă la jocul de șah, în forma de turn (5098): Oade 'n șahul de pe masă și răstoarnă pe covor Doi nebuni peste un rege și un ~ peste regina (ALECS.) [germ. dial. T u r n].

TURNA (turn) 1. vb. tr. ① A înturna, a întorace, a aduce înapoi, a face să vie înapoi ¶ ② A vărsa un lichid în sau peste ceva: ~ vin în pahar; vasul cel fără de fund, măcar oîtd apă ai turna în-tr'însul, nu-l mai poți împlea (GR.-UR.); baba într'o noapte turnă apă pe vatră și stînce focul ce-l învîlise fata unchil-gului de ou seară (ISP.); pr. etf.: nu mai turna foc peste pară aprinsă (ZNN.); ③: toarnă cu găleata, cu cofa, plouă foarte tare: încep u ploaie d'alea de părea că toarnă cu găleata (ISP.) ¶ ④ A vărsa metal topit într'un tipar: ~ gloanțe; ~ tunuri; oînd se toarnă un clopot, pentru

TUR-TUR

ca să sune frumos, trebuie să se scoarnească o minciună mare care să colinde multă lume și s'o minuneze (GOR.); (E) La ce-ași ncepe să încerc... A turna în formă nouă limba vechi și n'întreacă (EMIN.); frumusețea lor e așa de profund legată de limba în care le-a turnat maestrul (VLAM.). ¶ ① (E) F A clădi, a construi: împărțitul poruncii și-i toarne lui Neghință o casă ou zece oaturi (DLVR.). ¶ ② (E) F A fabrica în grabă, a da gata: într'un ceas îți toarnă un foileton (VLAM.); Ghita polițaiul aleargă pînă-i iese limba de un oot și îi-l toarnă pe d. Cațavencu deputat la colegiul II (CAR.).

2. vb. refl. † A se întoarce, a veni înapoi, a se înturna: slobozi un oorb a sbura, care iese și nu se turnă pînă nu seară aple spre pămînt (PAL.) [lat. *turnare*].

*TURNANT 1. adj. Care se învîrtește; placă ~ a PLACĂ 1. ③.

2. TURNANTĂ (pl.-te) sf. ¶ Mică bibliotecă care se învîrtește în jurul unui fus (5099) [fr. *tournant*].

TURNAT 1. adj. p. TURNA. ① Vărsat: apa ~ în lighian; vinul ~ în pahare ¶ ② Format prin vărsarea unui metal topit într'un tipar: clopot ~ ¶ ③ Potrivit bine pe trup, ca și cînd s'ar fi turnat într'un tipar: hainele pare că erau ~ pe dinsele (SP.).

2. sbst. Faptul de a turna.

TURNĂTOR sm. ③ Cel ce fabrică obiecte din metal: ~ de clopote; ~ de litere (tipografice) [turna].

TURNĂTORIE sf. ¶ ① Arta de a turna obiecte de metal ¶ ② Uzină, atelier unde se toarnă metale și se fabrică obiecte de metal topit

Fig. 5097. Turnul dela Galata.

Fig. 5098. Turn (de șah).

Fig. 5099. Turnantă.

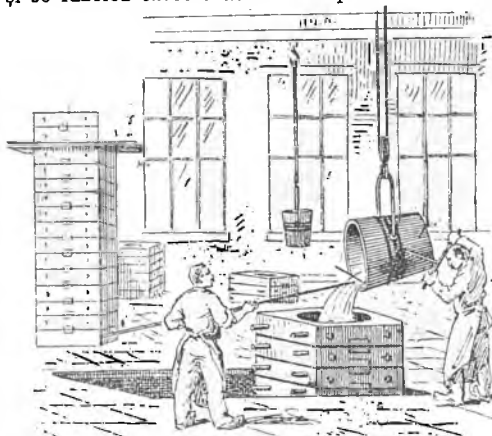

Fig. 5100. Turnătorie.

(5100): ~ de fier, de clopote, de litere [turnător].

TURNĂTURĂ (pl.-turi) sf. Boală provocată prin turnarea unei ape vrăjite în calea cuiva (vor.) [turna].

TURNĂTEI sm. pl. X Sdrențe, aluat făcut din făină, ouă și puțin lapte sau apă, bătute bine într-o strachină, pînă ce fac bășici, și care se toarnă apoi puțin câte puțin în supă ce clocotește la foc [turnat].

*TURNEL (pl.-ele) sn. ① = TURNURĂ ③.

*TURNER = TURNIR.

*TURNESOL sbst. ③ Materie colorantă albastră extrasă dintr'un fel de licheni fermentați cu urină; tinctură de ~, lichid format dintr'o soluțiune apoasă a materiei precedente și care se întrebuintează în chimie spre a se recunoaște prezența acizilor sau bazelor [fr. *tourne-sol*].

*TURNEU (pl.-neuri) sn. ③ Călătorie ce întreprinde cineva cu intențiunea de a vizita pe rînd mai multe localități sau mai multe persoane ¶ ④ Călătorie pe care o face un funcționar spre a inspecta locurile, stabilimentele în care și exercită autoritatea ¶ ⑤ Călătorie făcută de o trupă de actori spre a da reprezentații în diferite localități [fr. *tournee*].

*TURNIR, TURNER (pl.-re) sn. † Serbare militară în evul mediu în care cavalerii, îmbrăcați cu zale și armuri, se întreceau la lupte cu armele lor: da acestei priveliști o pompă solemnă ce aducea aminte de turnurile cavalerilor vrășteli de mijloc (NEGR.) [germ. *Turnier*].

TURNULEȚ (pl.-ețe) sn. dim. TURN: erau și niște umi umbroși, cari se tuplau chiar sub ~ul bisericuței (GRIG.).

*TURNURĂ (pl.-uri) sf. ① Conformatiunea exterioară a corpului, boiu ¶ ② Înfățișarea sub care se prezintă lucrurile ¶ ③ Felul cum sînt așezate cuvintele într'o frază, întorsătură ¶ ④ Bucată de stofă sau perniță ce puneau femeile sub rochie, în partea dindărăt, mai jos de talie (5101) [fr. *tour-nure*].

*TURPITUDINE sf. Nerușinare, faptă nerușinată, mirșăvie [lat.].

TURTĂ (pl.-te) sf. ① X Pline turtită și rotundă, de mlaieu sau din aluat de făină nedospit, coaptă în supă sau în țest, pînă se îmbracă cu o coajă: tie-care trage spuza pe turtă lui SPUȚĂ ③; Ștefan... de cite ori îl ocruse ajutor, el stătuse în loc ca turtă în foc (SP.); (F) F: a coace turtă cuiva COACE 1. ③; ~ peste ~ și la mijloc urdă (GOR.), ghicitoare despre „rîșniță”; a face ~, a strivi: am să te fac ~ (ON.); F: a se face (beat); a se îmbăta ~, a se îmbăta peste măsură: am văzut într'o după amiază de vară, în fața prăvălii, pe destrînații aceia beți ~ (CAR.); după aceea se puse să bea rachiu și bău pînă se îmbăta ~ (D.-ZAMF.). ¶ ② X ~ dulce, aluat de făină de grîu, amestecat cu miere, cu migdale, nuci, etc. și copt în cuptor: cucoana moasă... rupe o bucată de ~ dulce de la madam Georgescu (CAR.). ¶ ③ ~ de ceară, de în, de cîneapă, etc., pasta tescuită ce rămîne după storsul mieri, uleiului, etc.; galben ca turtă de ceară, galben (la față) ca ceara: pică cartea din minile tremurătoare ale bătrînului, galben ca turtă de ceară (BR.-VN.). ¶ ④ Plantă spinoasă, fără tulpină sau cu o tulpină scurtă, cu flori alburii, dispuse într'un mare și frumos capitol, ce seamănă cu ostea cu raze argintii; numită și „turtea”, „turtică”, „ceapă-ciorască”, „ciortopoloc”, „ciurul-zinelor”, „sita-zinelor”, „punga-babei”, etc. (*Carlina acaulis*) (5102) ¶ ⑤ TURTA-LUPULUI, semin-

Fig. 5101. Turnură.

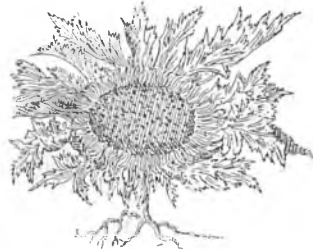

Fig. 5102. Turtă.

tele foarte toxice ale unui arbore din India (*Strychnos nux vomica*), din care se extrage stricnina (□)

5103) ¶ ① ♦ **TURTA-VAOII**, ciupercă comestibilă cu pârlăria convexă, galben-roșcată sau cafenie și acoperită de o substanță viscoasă, brună, mai cu seamă în tinerete și pe timpul umed, care apoi dispare, rămânând suprafața pârlăriei de un galben strălucitor; carnea, alburie sau gălbuie, e moale, are un miros plăcut de poame și un gust acrișor, puțin amar; crește mai ales, toamna, prin pădurile de pini (*Boletus luteus*) (□) — PL. I, 41) [lat. vulg. tūrta].

Fig. 5103. Turta-lupului.

TURTEA sf. ♀ = **TURTA** ①.
○ **TURTEL** sm. ♀ ① **Băn.** (WG.) Trans. (DENS.) = **JNEAPÂN** ¶ ② = **TORTEL**.

1. vb. tr. A întinde, a lăți (ca o turtă) prin apăsare, prin tescuire, prin strivire: a-și ~ nasul; cu un gest de strengar, își turtește pe ceață pârlăria spartă în fund (VLAH.).

2. vb. refl. ① A se face turtă, a se lăți, a se întinde prin apăsare ¶ ② ③ F A se îmbăta peste măsură: Bea de se turtește și cocă se face (PANN); un Strănuț, dînd cu ochii de vinul Drăgășanului, a lăcomit de-a băut pînă s'a turtit (JIP.).

○ **TURTIȚĂ**, **TURTIE** sf. ♀ = **TURTA** ①.

TURTIȚICĂ (pl.-icele), **TURTIȘOARĂ** (pl.-re) sf. dim. **TURȚĂ**.

TURȚIT adj. p. **TURȚI**. Lătit ca o turtă prin apăsare, prin strivire: e gras... fruntea congestionată, nasul gros și puțin ~ la vîrf (VLAH.).

TURȚIȚĂ (pl.-e) sf. dim. **TURȚĂ**: fie-care față frămîntă făina și-și face cîte o ~ (IMAR.).

TURTUREA — **TURTURIOA**.

TURTUREL sm. ♂ Bărbătușul turturelei (IMAR.): Val, sărmanul ~, Greu și-amar a fi de el (SEZ.).

TURTURICĂ, **TURTUREA** (pl.-urele) sf. ♂ Pasăre de speța porumbelilor, ceva mai mică decît aceștia și cu pene mai adesea cenușii; zboară totdeauna cîte două, bărbătușul cu femeiușca, și e luată ca simbol al fidelității (*Columba turtur*) (□ 5104): turturica e stioasă, gingașă ca o fată mare (GRL.); adu mie trei giunci de cîte un an... și o turturea și un pînă de porumb (PAL.); Iar mai jos, pe rămurile, cîntă două turturele, Una rîde, una plînge Tot cu lacrimi de sînge (IK-BRS.).

Fig. 5104. Turturică.

○ **TURUGĂ** (pl.-gi) sf. **Olten. Băn.** Buturugă; copac căruia vîntul i-a rupt crăcile din vîrf și a rămas ca retezat [lat. torus + suf. -ugă].

TURUI (-rui) vb. intr. și tr. ① A-i merge gura ca omoară, a înșira vorbele iute iute, fără a se opri: sporovoește și-i turue mereu gura și spune fel de fel de falne și pîre (CAR.); te uști la dînsul că le turue gura, spunînd și verzi și uscate (ISP.); golarul... o'un ton declamator, își turue un volod sau o bătaie, aproape pe nerăsuflăte (VLAH.); Imbulzîndu-i în minte cuvintele pe care le turuise într'una... îi duse gura anapoda (OLVR.) ¶ ② A gongoni, a gurlui (ca porumbelul) [onom.].

○ **TURUIAC** (pl.-ieci) sm. **Olten. I** = **TUREAC** ②.

TURUIALĂ (pl.-iei), **TURUITURĂ** (pl.-turi) sf. Faptul de a turui.

TURUNGIU adj. Portocaliu [tc. tūrāngy].
○ **TURVIN** sbst. **Băn.** Convorbire [ung. törvény].

○ **TURVINI** (-ineso) vb. intr. **Băn.** A sta de vorbă, a convorbi [turvin].

○ **TUSĂ** — **TUSE**.

TUSCINCI num. Toți cinci: ține-te, săraca țară Moldova, de acum înainte de jacurile și mîncăturile a toți acești ~ feciori a Cupariului celui bătrîn (LET.).

TUSE, **Mold. TUSĂ** sf. ♀ Șir de expirațiuni convulsive și sgomotoase ale aerului din plămîni: cînd ai mîncea vre-un pîr de miță, te apucă tusa și poți muri (GOR.); ~ convulsivă, ~ măgărească — **MĂGĂREȘO** ②; eufemistic și tron.: îl apucase pe bietul ouonășel o tusă de cele cu urechile lungi, oa să nu zic vorbă proastă (ALECS.) [lat. tussim].

TUSPATRU num. Toți patru: a început calul a se da îndărăt, a foră!, a asvîrli din ~ picioarele (SA.); Din ~ părți a lumii se ridică 'nalt pe ceruri, Oa bălauri din povești, nouri negri plini de geruri (ALECS.).

TUSȘAPTE, **Mold. TUSȘETE** num. Toți șapte: i-a tăiat virful limbilor de la tusșapte capetele (VAS.).

TUSȘASE, **Mold. TUSȘESE** num. Toți șase: Cînd treci, bade, pîngă noi, Pune clopote la boi și fă pleasă de mătăsă și pocnește 'n boi tusșase (IK-BRS.); cum ajuns, odată intră buluc în ogradă tusșese (CRG.).

TUSTREI, f. **TUSTRELE** num. Toți trei (trele): Cel doi otîntă, coadul sună și tustrel merg împreună (COȘA); au plinit atunci tustrele birurile de le-au trimis la Poartă (LET.).

TUȘ (pl.-suri) sm. ① Substanță uscată și neagră, importată înainte din China, unde se prepară dintr'un negru de fum obținut prin arderea unei rășini; se prepară acum din chinoros, gelatină și camfor; servește la facerea unei cerneli pentru desene și e pusă în comerț sub formă de bastonașe dreptunghiulare (□ 5105) ¶ ② Cernelă preparată din această substanță (□ 5106) [germ. Tusche].

Fig. 5105. Tuș.

Fig. 5106. Sticlucă de tuș.

TUȘĂ (pl.-se, -și) sf. F = **MĂTUȘĂ**.
***TUȘĂ** (pl.-și, -se) sf. ♀ = **CLAPĂ** ②: podelele joacă ca tușile clăvirului (NEGR.); Indreaptă degetele mele pe tușele clăvirului, pentru ca să improvizez un vals neunoscut (ALECS.) [fr.].

TUȘI (-șeso) vb. intr. ♀ A expira în mod convulsiv și cu sgomot aerul din plămîni, a avea un acces de tuse: daeă mîmînci din mîmăliga pe care a mîncat-o miță, vei tuși (GOR.); vorba pe unde a leșit, mai bine să fi tușit (ZNN.) [lat. tussire].

TUȘICĂ sf. F = **MATUȘICĂ**.

***TUȘIERĂ** (pl.-re) sf. Perniță îmbibată cu cernelă de tuș, întrebuințată pentru sigili (□ 5107) [tuș].

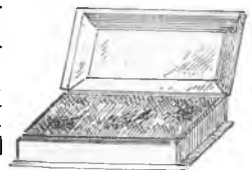

Fig. 5107. Tușieră.

TUȘINĂ (-inez, -in) vb. tr. ① A tunde oile pe sub pîntece, la coadă și pe picioarele dinapoi ¶ ② Pr. ext. A tunde scurt; a tăia destrămăturile în urmă se tușinează rogojina, adică i se rătacează capetele firelor de papură, spre a se îndrepta (PAMF.) [lat. *ton-sionare < tonsionem].

TUȘINAT 1. adj. p. **TUȘINĂ**. ① Tuns: oi ~; lîină ~ă ¶ ② Pr. ext. Tăiat scurt: umbra cu barba țapoasă... și cu mustața ~ă drept deasupra buzei subțiri (SAD.) ¶ ③ **NETUȘINAT**.

2. sbst. Faptul de a tușina.

TUȘINĂTURĂ (pl.-turi) sf. ♀ Lîină scurtă și de proastă calitate, tunsă de sub pîntecele și de pe picioarele oii [tușina].

TUȘIT sbst. Faptul de a tuși: fată nu mai în-octa cu ~ul (GRL.).

TUȘITURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a tuși; fie-care din expirațiunile convulsive și sgomotoase provocate de tuse: din cînd în cînd niște tușituri lîna-bușite se auzeau venind din o odale lătrălnică (SCO.).

○ **TUTCĂ** (pl.-ci) sf. **Băn.** = **CURCĂ**: se îngîm-fase și se îmflase în pene oa o ~ (CAR.) [srb. tuka].

○ **TUTCAN** sm. **Băn.** = **CURCAN** [tutcă].

TUTEĂ sf. ♀ Oxid de zinc [tc. tutiă].

***TUTELĂ** (pl.-le) *sf.* ① *r.* Sarcină publică și gratuită pe care legea o impune unei persoane capabile, sau pe care aceasta o acceptă de bună voie, de a avea grijă de persoana și de averea unui minor sau unui interzis, epitropie ¶ ② ③ Ocrotire, protecție: niște ipoariți și fanatici cari, vrînd să ște lunea sub tutela lor, iscodeau feluri de basme ca să o sparie (NEGR.) [fr. *tutelle* < lat.].

***TUTELAR** *adj.* ① *r.* Privitor la tutelă, ce ține de tutelă: autoritate ~ă ¶ ② ③ Ocrotitor, care protejează: niște altare antice pe care se ard ofrande unui zeu ~ (CAR.) [fr. *tutelaire*].

○ **TUTELCĂ** (pl.-ci) *sf.* *Olten.* ♪ = TILINCĂ (comp. TUTOIU).

‡ **TUTINDENEA, TUTINDEREA, TUTINDINEA, TUTINDINILE** *adv.* = PRETUTINDENI.

TUTOIU, TUTUREZ *subst. Trans.* ♪ Un fel de buciurm mic, făcut din scoartă de alun (VIC.) (PAC.) (□ 5108) [comp. lat. *tutulus*].

***TUTOR(E)** *sm.* ① *r.* Persoană însărcinată de justiție, prin testamentul lăsat de părinți, sau de consiliul de familie, ca să poarte grijă de persoana unui minor sau unui interzis și de a-i administra averea, epitrop ¶ ② ③ Ocrotitor, protector [fr. *tuteur* < lat.].

***TUTTI-FRUTTI** *subst. pl.* ① ✕ (Hațeg—după Mincare din tot felul de fructe ¶ T. Papahagi). ② ③ Potpuri [it.].

***TUTTI-QUANTI** *subst. pl.* Toți cîți sînt [it.]. ○ **TUTUC** *subst. Olten. Băn.* Bucată de lemn scurtă (tăiată cu ferestrăul); butuc: se duse omul în ouină, aduse de acolo un ~ de lemn și începu a căra în blata muiere de o învinești toată (CAR.); — *adv.* (Olteșul) a înghețat tutno (CIAUS.), a înghețat buștean.

TUTUI ¹ (-uesc) *vb. tr.* A zice cuiva „tu” în vorbire: tutuia pe toată lumea în convorbirea lui imaginată cu oamenii de la putere (D.-ZAMF.).

2. *vb. refl.* A-și zice unul altuia „tu” în vorbire: frate își ziceau, dar de tutuit nu se tutuiau (BR.-VN.) [fr. *tutoyer*, modificat după *tu*].

TUTUI ² (-uesc) *vb. intr.* ♪ A sufla, a buciurma din tutoiu (PAC.).

TUTUI ³ (-uesc) *vb. tr. Olten. Trans.* A alunga, a scoate pe cineva din casă, a-l lua la goană (VIC.) (R.-COD.).

TUTULOR = TOT¹.

TUTUN, Mold. TÏUTUN (pl.-unuri) *sm.* ♣ ① Plantă cu tulpina dreaptă, înaltă de un metru pînă la un metru și jumătate, cu frunzele, alterne, foarte mari, moi și de un verde închis; face flori trandafirii, mirositoare, reunite în buchete elegante la vârful tulpinii; toată planta răspîndește un miros puternic, neplăcut și are un gust greșos; e anuală în clima noastră, dar vivace în America, de unde e originară, putînd dura acolo de la zece pînă la doisprezece ani; introdusă în Europa în anul 1560 prin Nicot, ambasador al Franței la curtea din Lisabona, s'a răspîndit în întregul continent mai cu seamă de la începutul secolului al XVII-lea; e

cultivată la noi, pe seama Statului, care a monopolizat-o, pentru frunzele ei care se prepară pentru a fi fumate, prizate sau mestecate (*Nicotiana tabacum*) (□ 5109); o varietate a acesteia, numită **TUTUN-TURCESC**, „tutun-țigănesc”, „bacon(iță)”, etc.,

Fig. 5109. Tutun.

Fig. 5110. Tutun-turcesc.

cu flori galbene-verzui, e de asemenea cultivată la noi (*Nicotiana rustica*) (□ 5110): de pagonul de popoșoi... el le luea oște un zlot și de pagonul de tutun cite patru lei (NEC.) ¶ ② Frunzele acestei plante care, după ce au fost supuse unei preparații speciale, se fumează, se prizează sau se mestecă în gură: un pachet de ~; ce atîta vorbă pentru o luea de tutun? (ZNN.); pescarii... mestecă tutun, scutpînd cleios și galben (PLVR.); a bea ~, a fuma: Doisprezece Turci s'arată, spre mînăstire viind, Fără nici o îngrîșire, bind tiutium, alții cîntînd (LET.) [tc. *t u t u n*].

‡ **TUTUNĂRIȚ** *subst.* Odinioară: dare ce plăteau sătenii pentru *t u t u n u l* ce cultivau: taxidarii luau în treită zeoluiulă pentru olerit, ierbărit, ~ și vinărit (PL.).

TUTUNGHERIE *sf.* ¶ Prăvălie unde se vinde tutun, țigări, chibrituri, etc. [t u t u n g i u].

TUTUNGIU *sm., TUTUNGHAICĂ* (pl.-ce) *sf.* Negustor(easă) ce vinde tutun, țigări, etc. [tc. *t u t u n g i u*].

TUTUNI (-uesc) *vb. tr. și intr.* ① A bea *t u t u n*, a fuma: la statul miniștrilor tînîm, tutunim, mai ne spunem pînă la ăla la ăla (JIF.).

TUTUNIU *adj.* De culoarea tutunului, cafeiniu (CIAUS.) [t u t u n i u].

○ **TUTUREZ** = TUTOIU.

○ **TUTURIGĂ** *sf. Olten.* (CIAUS.) (RV.-CRG.) ① Roată (la diferite uneelte), rotiță, cerc ¶ ② ③ Rotula genunchiului.

TUTUROR(A) = TOT¹.

TUZLAMA (pl.-male) *sf.* ✕ Mincare preparată din burț și din picioare de vițel [tc. *t u z l a m a*].

TUZLUȚI *sm. pl.* ① Odinioară: ghetre de aba încheiate dindărăt cu copci sau cu șireturi ¶ ② *Olten.* Un fel de cizme dedimie, cu carimbii înalți, cu talpa groasă, ce poartă bărbații și femeile (MAN.) (CONV.) (RV.-CRG.) [tc. *t o z l u k*].

TVERDU, TVIRDO, FERDU *sm.* Numele slovei Т, т din alfabetul cirilic: într'o zi era să mă înădăns ou un tverdu ce mi se prinsese în gît (NEGR.) [vsl. *t v r ū d o*].

‡ **TVORENIE** *sf.* ① Creațiune [vsl.].

‡ **TVOREȚ** *sm.* ① Creator [vsl. *t v o r i c i*].

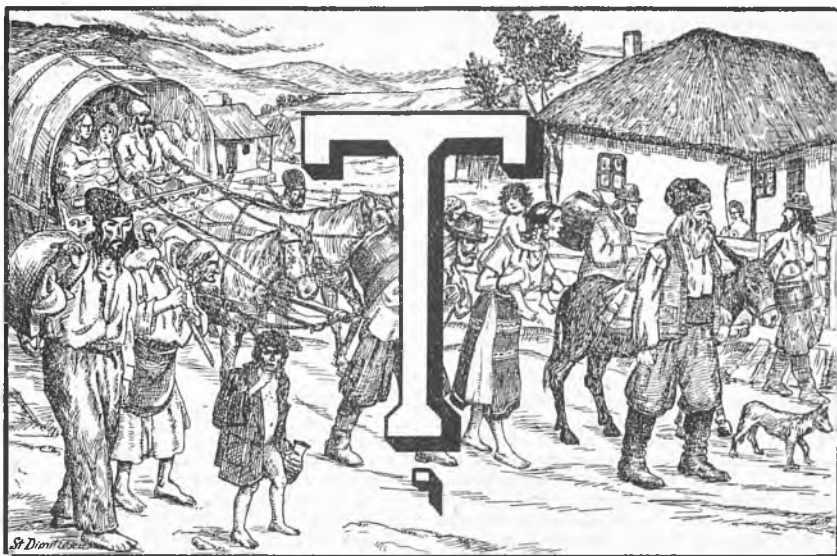

U
Sec. XV

U
Sec. XV

U
Sec. XVI

U
Sec. XVI

U
Sec. XVII

U
Sec. XVII

U
Sec. XVIII

U
Sec. XIX

TIGANI

T sm. A douăzeci și treia literă a alfabetului, a optsprezecea din seria consonantelor; purta în alfabetul cirilic numele de „ті”.

○ **TAI** *interj. Mold.* = **CEA**¹²

○ **TAC!** *interj.* ① Imită sgomotul făcut de un lucru care se taie: (biletele de abonament sînt) cu numere: 1-am ras, țaci! îi taiu numărul (CAR.); scoate cuțitul de la brîu, pune degetul cu inelul pe un tăietor și, țaci! îi tai și-l aruncă... în apă (R.-COD.); Țaci! țaci! prin copac, Flă! Flă! prin păș (GOR.), *ghicitoare despre „coasă”* ② Imită un tăcănit: subprefectul auzi, țaci! căzînd coșul revolverului, fără ca însă să plece lovitura (D.-ZAMF.) [onom.].

○ **TACALĂ** *sf.* Ț Pușcă veche, rugină de pușcă (CIAUS.) [refăcut din ț a c a l u ș și modificat sub influența lui ț a c l; comp. **TACĂLUȘ**].

○ **TĂCĂLE** *sf.* ① F Bărbiță lăsată să crească numai sub buza de jos: împăratul s'a tras de ~, scriștînd stranie (CAR.) ② *Trans.* (VC.) Frigare de lemn pentru fript slănină.

○ **TĂCĂLUȘ** = **SĂCĂLUȘ**: o bubuitură de ~ a pătruns atunci în văzduhul tăcut al nopții (GRIG.).

○ **TĂCĂNEALĂ** (pl.-ei) *sf.* Sgomotul produs de loviturile ritmice ale potcoavelor cailor, de o ciocănitură ușoară și repetată: țacăneala potcoavelor... îmi izbea neplăcut urechile (LUNG.) [ț a c a n i].

○ **TĂCĂNI** (-ăneș, -ăni) *vb. intr. și tr.* A produce o ciocănitură, o izbitoră ușoară, adesea repetată: pistolul țacănește și nu ia foc (U.-GH.); vînătorii începură a șopti, oțelele țacăniră (S.-ALD.); calul își țacănea potcoavele pe drumul drumului (SAD.); ceasornicul țacănea în perete (CAR.); aici în arhivă unul țacănea la mașina Yost (BR.-VN.) [ț a c i].

○ **TĂCĂNIT** *subst.*, **TĂCĂNITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a ț a c a n i; rezultatul acestei acțiuni: vorbește numai țăcănitul sabelor și al tirăcoapelor (JIP.); țăcănitul din ce în ce mai obosea al roatelor (CAR.); se auzeau țăcănituri pripite: ghilonoșia negră strdelește trunchii copacilor (UR.); să mai auzi și flăiturile perilor, țăcăniturile armelor (BR.-VN.).

○ **TĂCĂRAIE** *sf.* Bălăngănit subțire (de clopot mic): numai cînd și cînd... răsuna cite o ~ de clopot (LUNG.).

○ **TĂFANDACHE** *sm.* = **MUTUNACHE** ②: un ~ ou sticla în ochiu, cu gîtul pus ca 'ntr'un proșop, cu gulerul gata să-l apuce de nas (SP.).

○ **TAĞAR** (pl.-ăre) *sm.* Băn. Arătătorul de la ceas [germ. Zeiger].

○ **TAGLĂ** (pl.-le) *sf.* ① Ț Vîrf de săgeată ② *Trans.* Fie-care din prăjinile pe care se poartă coșciugul mortului (VC.) ③ F A rămînea ~, a rămînea cu ochii pironiți, încremenit: am rămas încremenit, cu ochii ~ (OLVR.).

○ **TAGRĂ** (pl.-re) *sf.* Băn. Pirostie.

○ **TAICA** *sf. Olten.* = **TATĂ**.

○ **TALI** 1. *interj.* Platală strigăt cu care se cheamă chelnerul la plată: nu vezi oă bat de un ceas și nu vrea să vie mizerabilul. Tali (CAR.).

2. *sm.* Chelner căruia i se face plata (într'o cafeenea, berărie, etc.): i-a tras două palme ~ului (CAR.) [germ. zahlen! Zahl (keilner)].

○ **TĂL** = **TEL**.

○ **TĂLINĂ** = **TELINĂ**.

○ **TĂLUI** = **TELUI**.

○ **TAMBAL**, **TIMBAL** (pl.-ale) *sm.* Instrument demuzical, alcătuit dintr'o ladă de rezonanță pe care sînt întinse numeroase rînduri de coarde duble, pe care executantul lovește cu două ciocănele; e nelipsit la un taraf de lăutari și înlocuiește efectul acompaniamentului de piano (⑤ 5111): lăutari cu țambalul și flășnete și olăranete... și strigăte, și șabierete, și chiotete o plăcere! (CAR.); știe să cînte cu ghitara, cu flautul și cu țimbalul (CAR.); veneau balaurii țămînzi, cu cobză, scripcă, cu nalu și cu țimbal (GRIG.) [ung. cimbalom, germ. Zimbal < lat. cymbalum].

Fig. 5111. Țambal

○ **TAMBALAGIU**, **TIMBALAGIU** *sm.* Ț Lăutar care cîntă cu ț a m b a l u l: țimbalagiul se da de ceasul morții, bătînd din ciocăneșe, doar o aduna vioarele răzlețe (D.-ZAMF.).

○ **TAMBĂRĂ** (pl.-re) *sf.* Ț Căptușala de scinduri a galeriei unei ocne de sare [pol. c z a m b r y].

○ **TANC** 1. *subst.* ① Măsură, distanță, hotar: Dumnezeu a deslăsurat de pe un ghem ața oltara ~ul oerului (PAMF.) ② Băn. *Trans.* Bătul cu creștături cu care cioabanii măsoară laptele ③ *Olten.* Bețișor cu mai multe creștături care se întrebuințează la cazan spre a măsura țuica ④ F La ~, la momentul potrivit, exact cînd (sau cum) trebuie: ai sosit la ~; vrea să i se potrivească toate la ~ (SLV.).

TANC² (pl.-ouri) *sn.* Muchie pietroasă și înaltă, stîncă: și-au luat fie-care oște o stîncă din ~ul muntelui, cum am lua noi o pietricică (VLAH.); căprioara... sare în pîcloare și pornește spre ~urile de stîncă (GRL.) [comp. germ. Zinke, dial. Zanken].

TANC¹ *interj.* = TAC! ~! se auzi deodată o lovitură de fier în fier (DEM.).

○ **TÂNCUȘA** = TENCUȘA.

TÂNDĂRĂ, *Mold. Tr.-Corp.* **TÂNDURĂ** (pl.-ri) *sf.*
① Cioplitură ce se desface, ce sare dintr-un lemn, cînd se taie cu secura, cu barda, etc., așchie: lău ou dînea o surcea ce căzuise de la o tîndără a bradului și o duse acasă (USP.); a apucat o tîndură de Jos și a început cu ea a tot secociori primprejurul fîntînii (SA.); de-oii putea să mă 'ntînd să pocnească copacul și să sară tînduri din el, apoi să știi că-i numai bun (VAS.); Ce merge pe drum cu tîndura 'n fund? (GOR.), *ghicitoare despre „coțofană”*; Tîndură uscată, în oulu acotărit (GOR.), *ghicitoare despre „scripcă”*; ②: tîndări nu sare departe de bustean (DLVR.), se zice despre cineva care seamănă la fire cu pîrîntii lui; F: a-i sări tîndări, a se aprinde de minie, a se înfuria: Din ceva aluncea tîndări îmi sare (PANU); nu mă zădări, că-mi sare tîndări (FLOR.) ¶ ③ *Pr. est.* Bucată: fiul de boier tăie soldurile, făcîndu-le tîndări mărunte (USP.); o tîndără de pămînt, de mămăligă (GR.-N.); o tîndără de pine (PAMF.) ¶ ④ *pl.* Cioburi, hîrburi: trînteste paharul de masa de marmură, prefăcîndu-l în tîndări (CAR.); Tinerete, farmeo, visuri, toate-să tîndări de vas frînt (VLAH.) [comp. ung. candra, condora].

TÂNDĂRI (-ăresc), *Mold. Bucov.* **TÂNDURI** (-uresc) *vb. tr. și refl.* A (se) prefăce în tîndări: usa tîndărită căzu cu totul din tîntii (GN.); Iar măzdracele s'au rupt, în așchii s'au tîndurit (STAM.).

TÂNDĂRIȚĂ, *Mold. Bucov.* **TÂNDURIȚĂ** (pl.-rele) *sf. dîm.* **TÂNDĂRĂ**: alții fac gropițe în pămînt, (și) împîlîntă într'însele tîndurile de lemn aprinse (MAR.); Tîndurița bradului, Veselia satului (SA.), *ghicitoare despre „scripcă”*; Tîndurița lemn uscat Face larmă 'n Tarigrad (GOR.), *ghicitoare despre „pușcă”*.

TÂNDĂROS *adj.* ① Așchios ¶ ② ③ F (CIAUȘ). Ațîțagos (tîndărâr).

TÂNTOȘ *adj.* Fudul, semeț, mîndru și dregant: în mersul lui ~, în îmbrăcămîntea lui îngrijiță... se vedea omul încîntat de el și de soarta lui (VLAH.); umbrelul lui cel ~ și boiul lui semăna a boier mare (ISP.); de atuncl, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră și mai ~ă (CAR.); — *adv.*: Tîntanu mergea ~ ca nemișii, cînd aleg deputat (RET.); oucoșul însă mergea ~, iar păsările după dînsul (CRG.).

TAP *sm.* ① Bărbătușul caprei, al cărui corp

răspîndește un miros foarte neplăcut (5112): au doară mîncine carne de tauri și au doară sînge de ~ beau? (DOS.); F a gîdea ca un ~ logodit, a fi dus pe gînduri: ba nu, zău, ce ai tu, Graure, de stai așa, ca un ~ logodit? (VLAH.); (P): beleste ~ul, se zice de un om beat, cînd varsă ¶ ② Termen de ocară aplicat Grecului: ho! ~ule, că mai sînt și eu pe-aloi (ALECS.) ¶ ③ *Mold.* ④ = ICHIU ¶ ⑤ ⑥ Termen de berărie: pahar de bere de

vre-un sfert de litru (5113) ¶ ⑦ Par: un pat alcătuit din patru ~i bătuți în pămînt ¶ ⑧

† **BARBA-TAPULUI** =

BARBA-POPII ¶ ⑨ ☆ **TAPUL**, constelațiunea zodiacului între Săgetător și Vărsător, în care intră soarele în solstițiul de iarnă (5114) [cuvînt înrudit cu alb. skjap, cap și care a fost împrumutat de la Români de popoarele cu care ciobanii au venit în atingere în migrațiunile lor].

○ **TAPĂ** = TEAPĂ.

○ **TAPĂN** = TEAPĂN.

○ **TĂPĂRUIE** *sf. Trans. Băn.* Tăpușă; fie-care din parii subțiri și ascuțiți la capete ce se pun la car, mai ales la încărcatul finului, paielor sau al grîului, spre a-l încălca cît mai mult: răstele și tăpăruile sînt din virtuți de brad (FR.-COR.) [tăpăpă].

TĂPIN, **SĂPIN** (pl.-ine) *sn.*, **TĂPINĂ**, **SĂPINĂ** (pl.-ne) *sf.* Cîrlig de fier gros, cu coadă virtuoasă de lemn, care se înfige în busteni, spre a-i putea mișca din loc sau spre a-i coborî din munte [comp. slov. capin].

○ **TĂPLIGĂ** (pl.-igi) *sf. Olten. Băn. Trans.* Așchiuță.

TĂPOAICĂ (pl.-ce) *sf.* Unealtă

de pescuit, un fel de coș lung, de formă conică, care se ține de o coadă lungă (5115) [tăpăoiu].

TĂPOIAȘ, ○ **TĂPOIȘ** (pl.-șe) *sn.*

dim. **TĂPOIU**: la 8 zile să mergi și să cauți, și găsești în oală un tăpoies și o grebluță (VOR.).

TĂPOIU (pl.-oale)

sn. Furcă cu coada și coarnele drepte, care servește la ridicarea paielor și finului, cînd trebuiesc aruncate în pod; tăpoiul întepăa finul, îl ia în coarne, în loc de a-l lua pe coarne (5116): m'au împuns ou tăpoalele și m'au svîrlit în car (SEZ.); un om ou un ~ în mînă voia s'arunce niște nucii din tîndă în pod (CRG.) [tă(e)apă].

TĂPOȘ = TEPOȘ.

TĂPOȘ *adj.* ① Cu coarnele drepte și ridicate în sus ca la tăp (vorb. de boi, de capre, etc.): fratele cel sărac... avea și el o păreche de boi... 'nalt de trup, ~i la coarne (CRG.) ¶ ② Se zice și despre pîr cînd stă drept ca gîmpii ariciului sau despre mustăți, cînd cresc sau sînt răsucite în sus: zăring la lumina lunii ochii flo-roși și mustățile ~e ale haiducului, își simți tăpoiul. Fig. 5116.

balamalele slăbind (GN.).

TĂPOȘICĂ *sf.* ③ ④ Plantă din fam. graminelor, cu tulpina rigidă și aspră în partea superioară cu spicele lungi de la 3-6 cm.; crește prin

Fig. 5115. Tăpoaică.

Fig. 5116. Tăpoi.

pășunile din regiunea muntoasă; numită și „iarbă-aspră”, „păișită”, etc. (*Nardus stricta*).

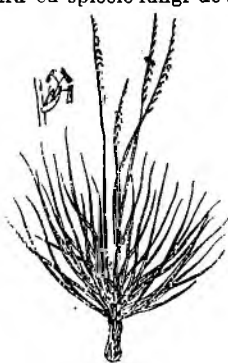

Fig. 5117. Tăpoșică.

Fig. 5118. Tăpoșică.

ta) (5117) ¶ ⑤ Plantă pîrcoasă din fam. umbeliferelor, cu flori albe sau trandafirii dispuse în umbel compacte; fructul, oval sau orbicular, este acoperit cu peri rigizi (*Tordylium maximum*) (5118) [tăpăos].

TĂPUȘ *sm.* *dim.* **TAP**: un ~aștepta cu răbdare și curtenitor (UR.).

TĂPUȘ... = TEPUȘ...

TAR *sm.* ⑥ Titlul împăratului Rusiei, adoptat mai tîrziu de regele Bulgariei și de al Munteneghului (vsl.).

TARĂ (pl. țări) *sf.* ⑦ ⑧ Întindere mare de pământ.

mint, teritoriul reprezentat ca o unitate, locuit de un anumit popor și stăpinit de un suveran: Tara-românească, România; Tara-ungurească, Ungaria; Tara-nemțească, Germania; Tara-rusească, Rusia; Tara-făgăduinții — FĂGĂDUINȚĂ ②; s'au scornit și o ciomă mare în toată țara, în zilele acestui domn (NEC.); an trâmisi Dumnezu uergia sa asupra acesti țări, lăcote, de an împlint țara prin toate ținuturile (LET.); doi domni într-o ~ nu pot fi (MUST.); ③: fie pînăa cît de rea, tot mai bună 'n țara mea; — cum e țara, și obiceiul; — CALE ④, MARE ② ③, PROROG ②, TĂZAR ①, TOCMEALĂ ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫 㸬 㸭 㸮 㸯 㸰 㸱 㸲 㸳 㸴 㸵 㸶 㸷 㸸 㸹 㸺 㸻 㸼 㸽 㸾 㸿 㹀 㹁 㹂 㹃 㹄 㹅 㹆 㹇 㹈 㹉 㹊 㹋 㹌 㹍 㹎 㹏 㹐 㹑 㹒 㹓 㹔 㹕 㹖 㹗 㹘 㹙 㹚 㹛 㹜 㹝 㹞 㹟 㹠 㹡 㹢 㹣 㹤 㹥 㹦 㹧 㹨 㹩 㹪 㹫 㹬 㹭 㹮 㹯 㹰 㹱 㹲 㹳 㹴 㹵 㹶 㹷 㹸 㹹 㹺 㹻 㹼 㹽 㹾 㹿 㺀 㺁 㺂 㺃 㺄 㺅 㺆 㺇 㺈 㺉 㺊 㺋 㺌 㺍 㺎 㺏 㺐 㺑 㺒 㺓 㺔 㺕 㺖 㺗 㺘 㺙 㺚 㺛 㺜 㺝 㺞 㺟 㺠 㺡 㺢 㺣 㺤 㺥 㺦 㺧 㺨 㺩 㺪 㺫 㺬 㺭 㺮 㺯 㺰 㺱 㺲 㺳 㺴 㺵 㺶 㺷 㺸 㺹 㺺 㺻 㺼 㺽 㺾 㺿 㻀 㻁 㻂 㻃 㻄 㻅 㻆 㻇 㻈 㻉 㻊 㻋 㻌 㻍 㻎 㻏 㻐 㻑 㻒 㻓 㻔 㻕 㻖 㻗 㻘 㻙 㻚 㻛 㻜 㻝 㻞 㻟 㻠 㻡 㻢 㻣 㻤 㻥 㻦 㻧 㻨 㻩 㻪 㻫 㻬 㻭 㻮 㻯 㻰 㻱 㻲 㻳 㻴 㻵 㻶 㻷 㻸 㻹 㻺 㻻 㻼 㻽 㻾 㻿 㼀 㼁 㼂 㼃 㼄 㼅 㼆 㼇 㼈 㼉 㼊 㼋 㼌 㼍 㼎 㼏 㼐 㼑 㼒 㼓 㼔 㼕 㼖 㼗 㼘 㼙 㼚 㼛 㼜 㼝 㼞 㼟 㼠 㼡 㼢 㼣 㼤 㼥 㼦 㼧 㼨 㼩 㼪 㼫 㼬 㼭 㼮 㼯 㼰 㼱 㼲 㼳 㼴 㼵 㼶 㼷 㼸 㼹 㼺 㼻 㼼 㼽 㼾 㼿 㽀 㽁 㽂 㽃 㽄 㽅 㽆 㽇 㽈 㽉 㽊 㽋 㽌 㽍 㽎 㽏 㽐 㽑 㽒 㽓 㽔 㽕 㽖 㽗 㽘 㽙 㽚 㽛 㽜 㽝 㽞 㽟 㽠 㽡 㽢 㽣 㽤 㽥 㽦 㽧 㽨 㽩 㽪 㽫 㽬 㽭 㽮 㽯 㽰 㽱 㽲 㽳 㽴 㽵 㽶 㽷 㽸 㽹 㽺 㽻 㽼 㽽 㽾 㽿 㿀 㿁 㿂 㿃 㿄 㿅 㿆 㿇 㿈 㿉 㿊 㿋 㿌 㿍 㿎 㿏 㿐 㿑 㿒 㿓 㿔 㿕 㿖 㿗 㿘 㿙 㿚 㿛 㿜 㿝 㿞 㿟 㿠 㿡 㿢 㿣 㿤 㿥 㿦 㿧 㿨 㿩 㿪 㿫 㿬 㿭 㿮 㿯 㿰 㿱 㿲 㿳 㿴 㿵 㿶 㿷 㿸 㿹 㿺 㿻 㿼 㿽 㿾 㿿 ̀ ́ ͂ ̓ ̈́ ͅ ͆ ͇ ͈ ͉ ͊ ͋ ͌ ͍ ͎ ͏ ͐ ͑ ͒ ͓ ͔ ͕ ͖ ͗ ͘ ͙ ͚ ͛ ͜ ͝ ͞ ͟ ͠ ͡ ͢ ͣ ͤ ͥ ͦ ͧ ͨ ͩ ͪ ͫ ͬ ͭ ͮ ͯ Ͱ ͱ Ͳ ͳ ʹ ͵ Ͷ ͷ ͸ ͹ ͺ ͻ ͼ ͽ Ϳ ̀ ́ ͂ ̓ ̈́ ͅ ͆ ͇ ͈ ͉ ͊ ͋ ͌ ͍ ͎ ͏ ͐ ͑ ͒ ͓ ͔ ͕ ͖ ͗ ͘ ͙ ͚ ͛ ͜ ͝ ͞ ͟ ͠ ͡ ͢ ͣ ͤ ͥ ͦ ͧ ͨ ͩ ͪ ͫ ͬ ͭ ͮ ͯ Ͱ ͱ Ͳ ͳ ʹ ͵ Ͷ ͷ ͸ ͹ ͺ ͻ ͼ ͽ Ϳ ̀ ́ ͂ ̓ ̈́ ͅ ͆ ͇ ͈ ͉ ͊ ͋ ͌ ͍ ͎ ͏ ͐ ͑

TAȚIȚĂ, Mold. **TATACĂ**, **TITACĂ** *sf. dim.* **TATĂ**: viu și eu după tine numai decît, numai să vorbească cevașilea cu țâțica (CAR.); hai o! ne-asteaptă țîțacele (ALECS.).

TEAPĂ, ○ **TAPĂ** (pl. țepi) *sf.* ○ Par bine ascuțit la unul din capete care servea ca instrument de supliciu în Turcia și se practica cîndva și la noi, străpungîndu-se cu el prin șezut corpul osînditului: a pune, a trage în ~; la tot pasul erau capete înțipite și trupuri puse în țeapă (A.-GH.) ¶ ○ Virful ascuțit al unui par, bold ¶ ○ Așchiuță, ghimpe cu care se înțeapă cineva: a se înțeapa cu o ~; mi-a intrat o ~ în deget ¶ ○ ~ Barba, mustața, părul țepos de la virful spicilor de orz, etc. ¶ ○ ~ Părul ghimpos de pe corpul unor animale, ca ariciul, etc. ¶ ○ = **BOLD** ○ [comp. vsl. c_ă p a t i „a spinteca”].

TEAPĂN, **TAPĂN** *adj.* ○ Care nu se încovoie, care nu se poate mîlădia, virtuos, tare: copaci... țepi întindeau orengile țepene... în aerul picol și greu al toamnei (VLAM.) ¶ ○ Sdravăn, puternic, vinjos, viguros, robust: băiatul, țeapăn, a trîntit slujitorii și egumenii și a scăpat (A.-GH.) (boul) a răzbit el alții mai mari și mai țapeni (R.-COD.); boierii Moldovei pe aceea vreme erau mai țapeni, mai putincioși (NEC.) ¶ ○ Solid, trainic, rezistent: ziduri țepene ¶ ○ F Strașnic, grozav de tare, cum se cade: l-a tras o palmă țeapănă; a mîncat o bătaie țeapănă; am auzit azi pe stăpînul vîei că are să pule... să-i dea o săpătură țeapănă, căci prea s-a înțelenit pămîntul (SP.) ¶ ○ Nemișcat, lipsit de viață: trupul-i era țeapăn [vsl. c_ă p_ă n_ă].

TEASTĂ (pl. țeste) *sf.* ○ Cutia osoasă a creierilor, craniu, hîrcă, scăfirie: Cu buzdugane și onțite Desăose țestele la Unguri (D.-ZAMF.); o minie de foc, închisă într’o ~ de os (OLVR.) ¶ ○ Invelișul osos, coaja care acopere spinarea broaștelor țestoase, carapace [lat. t_ē s t a].

TEAVĂ (pl. țevi, țepe), Mold. **TEVIE** *sf.* ○ Cilindru găunos, mai adesea de metal, care servește de canal pentru scurgerea lichidelor sau gazelor (5121): ~ de plumb; un frig de ghiță! îl șerpuia prin șira spinării, împrăștiindu-se, ca prin niște țevi, în tot trupul (OLVR.) ¶ ○ ~ de pușcă, cilindru de oțel prin care trece glonțul unei puști: colonelul Enghel îmi dăru o pușcă cu două țepe (COD.) ¶ ○ Bucată de treștie pe care se deapănă turtul de pres în suveică, mosor (5122) (— și 5123) Fig. 5121.

4684): Letcă, țevit asvîrlite, Pe sub lăți îndosite (SEV.) [vsl. c_ă v i].

***TECHIN** *sm.* ○

Ođinioară: monedă de aur italienească și arăbească: o mie de ~ este aproape leața unui domn (GN.); O mie de ~ i primești? (COȘA.) [it. zecchino].

○TECHIRĂ (pl.

-re) *sf. Trans.* Coșniță, coș de papură: Mînc un măr și două pere, La inimă tot nu mere, Să mînc o ~ plină, Inima nu mi-o alină (K.-BRS.) [germ. Z e c k e r].

TEĐULĂ = **TIDULĂ**.

†TEPT *sbst.* ○ ~ = **STEAJER** ○: ca o arie cu ~ul la mijloc (GOL.) ¶ ○ ~ Centru, mijloc: mult prăpăd făcură atunci Tătarii... pînă ce prînseră de veste cei de la ~ (SP.) ¶ ○ Curea la crucea trăsorii (POL.).

TEL, ○ **TĂL** (pl. țuri) *sn.* ○ Punctul, semnul pe care-l ochetea cineva cînd trage cu arma; a trage la ~, a trage la țintă, la semn: acolo era o țîmție de cătane la pușcate 'n țal (RET.) ¶ ○ ~ Scop, țintă: Ea pășește cu pas mare cătr’un țel de mult dorit (ALECS.); viața ei avea un țel (D.-ZAMF.) ¶ ○ ~ = **CĂTARE** ○: scoase o luminărioă de ceară albă, (și) o lipi la buza puștii, deasupra țelului (GN.) [ung. c_ă l, rus. c_ă l, etc. < germ. Ziel].

○ **TELENI** = **INTELENI**.

○ **TELER** *sbst. Băn. Trans.* ~ = **TELINĂ** [germ. dial. Z aller].

TELINĂ¹, ○ **TĂLINA** (pl. -ini) *sf.* ~ Pămînt ce nu s’a lucrat încă sau care s’a lăsat mulți ani ne-arat: țelină și mărăciuni va fi tot pămîntul (BISL.); Ștefan ar

fi înjugat pe Poloni la plug și, arînd cu el o țălină din preajma Coșmîului, ar fi semănat ghindă (VLAM.) [bg. c_ă l i n a, srb. c_ă l i n a].

TELINĂ², ~ **SELINA** (pl. -ine) *sf.* ~ Plantă foarte aromatică din fam. umbeliferelelor, cu rizomul gros, cărnos și fusiform, cu tulpina foarte ramificată; face flori mici, albe, dispuse în mici

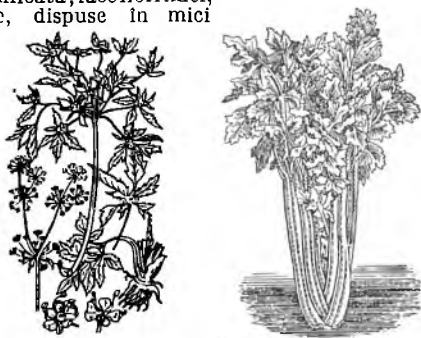

Fig. 5123. Telina.

umbele; se cultivă ca plantă culinară pentru frunzele ei care se mănîncă ca salată, se murează sau se gătesc (*Apium graveolens*) (5123) [ngr. c_ă l i n o v].

TELINOS *adj.* ~ Nelucrat, necultivat (*vorb. de pămînt*), lăsat ț e l i n ă: Cînei sute pluguri ară pămîntul ~ (ALECS.); roatele tocără mai departe pe pămîntul ~ al cîmpului (D.-ZAMF.).

○ **TELUI**, **TĂLUI** (-uesc) *vb. tr. și intr. Trans.* ~ A trage la semn, a ținti cu pușca: luîndu-și pușcuța cea răginoasă... se pune în rînd ca să țaluască și el ca ceilalți (RET.) [ț e l].

† **TENCHIU**¹ (pl. -chiori) *sn.* = **TANC**¹ ○: așa an nemerit ~! s-au Ion-Vodă, după ce au domnit trei ani (GR.-UR.); nu se punea ~ sau hotar supărărilor, grelelor și nevoilor ce veneau asupra țării (LET.); nice cum ~! viații tale un an sau zece sau o sută să pui nu este (CANT.); umbli din ~ în ~, din loc în loc, și nu găsește ce să mănînce (RV.-CRG.).

○ **TENCHIU**² (pl. -chiori) *sn. Often.* Dîlmă, ridicătură mică de pămînt în drum (SC.) [comp. **TANC**²].

TENCUȘA, **TANCUȘA**, **TINCUSĂ** (pl. -se) *sf.* ○ Bucată lunguiată ce se taie afară din ceva, cu unul din capete în formă de virf de săgeată: proscomida ce scoate preutul țîncește den presoure, cînd pomește (MKT.) ¶ ○ Bucata cea scurtă tăiată afară din răboj pe care o păstrează ca mijloc de control, la facerea socotelilor, cel ce trebuie să primească plata (— (4042) ¶ ○ Un fel de joc cu boabe ce seamănă cu țintarul: mai aveam noi cu ce ne trece vremea, cînd volam, țencușa, la tăbăcăreasa sau cîncina (CRG.) [comp. germ. Z i n k e].

TEP *sm.* = **TEAPĂ**.

○ **TEPENI** = **INTEPENI**.

○ **TEPENIE** *sf.* Starea a tot ce e ț e a p ă n.

TEPERIG¹⁻² = **TIPIRIG**¹⁻².

TEPOȘ, ○ **TAPOȘ** *adj.* Înțepător, plin de ț e p i, ghimpos: vrejurile de dovleci se încolăciseră unul peste altul, acoperind gardurile cu foi țepoase (OLVR.); spîterul, un Neamț boțit la față, cu mustașile țapoase, pline de tabac (GN.); îi dete să mai îmbrace niște haine urite din pielea țepoasă de ariciu (MERA).

TEPOȘICĂ = **TAPOȘICĂ**.

TEPUȘA, **TĂPUȘA** (pl. -ușe, -uși) *sf.*, **TEPUȘ**,

TĂPUȘ *sm.* ○ Par ascuțit, ț e a p ă: în loc de arme, el întrebunța un copac scos din rădăcină, bolovani de piatră, tăciuni aprinși și țepușe (SP.); colo 'n jos... e un frate al meu omorît, pus într'o țăpușă și pîzit de doi sprezece străjeri (LUNG.) ¶ ○ Par ascuțit ce se înfige vertical în opleanul să-niei (SEZ.) (5124) ¶ ○ Virful ascuțit al unui par: am să poronesc ca să i se taie capul și să-i pună, la acolo,

Fig. 5124. Tepuș.

intr-o păpușă de șarampolu din gardul de prin prejurul curții (ss.). ¶ ④ Băn. Strămurare, bold ¶ ⑤ Băn. Frigare ¶ ⑥ Corn de furcă, de tăpou: Iordache purta o furcă cu trei țepuși (sac.). ¶ ⑦ Așchiuță: le-am bățut țepuși de trestie pe sub unghii (fil.). ¶ ⑧ Bețișor subțire și ascuțit care servește să astupe o găurice sfredelită într'un butoiu: ori-ce țepuș nu face țepuș la bute (znn.). ¶ ⑨ Ghimpe: arma la om a-i țepuș la soală (so.-del.).

○ **TEPUȘCĂ, TAPUȘCĂ** *sf. Trans.* (vic.) Scobitoare de dinți [te a p a].

TEPUȘICĂ, ○ TAPUȘICĂ (pl.-șele) *sf. dim. TEPUȘĂ*: (cașcavalu) să-i împungă ou o țepușică și să toarne ou mîna salamură deasupra, oa să-și iae sare în borticile (DRAGH.).

TEREMONIE = CEREMONIE.

○ **TERNĂ** *sf.* = **TĂRNA**: Din țerna mormintală răsare dulce floare (ALECS.); au arspădurile, lăisud țerna sură (URG.).

○ **TERUȘ = TARUȘ.**

TESALĂ, Mold. CESALĂ (pl.-ăli), **SĂCEALĂ** (pl.-ei) *sf.* ① Un el de perle de fier, dințată, cu care se perie părul calului, măgarului, etc. (□ 5125) ¶ ② F Bătaie sdravănă [srb. česalo].

TESĂLA, Mold. CESĂLA (-ăi), **SĂCELA** (-ei) *vb. tr.* ① A peria cu țesăla: vizitulu... în loc de a da oalului ovrăș, el îi țesăla și îi spăla ofte de două ori în zi (TICH.). ¶ ② F A trage o bătaie: Îl țesăla bine, îl smulge și-l lasă bățut măr (PANNI).

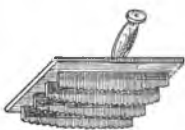

Fig. 5125. Tesală.

TESĂTORIE *sm.*, **TESĂTOARE**

sf. Cel ce, aceea care țese: băiatul a intrat învâșcel la un țesător de pinză (MAR.); Tie-ți trebuie țesătoare, Ea se oulă tot ou soare și se scoală 'n zina mare (IK.-BRS.).

TESĂTORIE *sf.* ① Artă, meșteșugul țesutului ¶ ② Atelier, fabrică unde se fac diferite țesături ¶ ③ Diferite mărfuri de țesături [țesă-tor].

TESĂTURA (pl.-turi) *sf.* ① Pinză sau stofă țesută la război: țesături de lînă, de bumbac, de mătase ¶ ② Felul cum o stofă e țesută: o ~ deasă ¶ ③ Împletitură: stejarii de sute de ani bolteau șoseaua cu o ~ fantastică de ramuri (o.-ZAMF.) ¶ ④ Dispoziția uniformă a celulelor din care sînt formate organele corpului: ~ musculară ¶ ⑤ Înălțuire, felul cum un lucru e urzit, uneltit: este supus unui interogatoriu în toată regula, al oăruui soop era de a alia țesătura compo-tului (u.-GH.) ¶ ⑥ Felul cum sînt dispuse diferitele părți ale unei opere literare: țesătura subiectului mi se pare deslinată și fără noimă (OLVR.) [țese].

TESE (tes; țf. țesut; part. țesut) *vb. tr.* ① A face pinză, stofă, etc. împletind firele la război: De s'ar țese pinză 'n baltă, Fără îfă, fără spată, Fără leac de suveluță, Ar țese și-a meadrăguță (IK.-BRS.); unii țes la pinză și alții o poartă (ZNN.) ¶ ② A urzi, a unelti: ~ în-trigi [lat. tēxere].

TEST, ○ TAST (pl.-turi, -te) *sm.* ① † = **TEA-STA** ①: ferecă Crum țestul capului lui Nichifor cu aur și dede taturor de bea vin dintr'insul (MX.).

¶ ② † Teastă de broască țestoasă, carapace: își fece ferețicul trup ou țestul broaștei de mușcăturile țînțarilor ce era în pădure (nos.);

Fig. 5126. Testuri.

ea se duse apoi, lînă un țest de broască... și începu să adune în ei alifia (slv.) ¶ ③ Un fel de cuptoraș, în formă de strachină, de lut sau de tuciu, în care se coace pîinea, azima, mîlaiul, etc.: se înfierbîntă întîiu bine, se pune înăuntru aluatul, se așază pe vatră și se copere cu jăratec (□ 5126): încălzise

țestul și băgase o plăcintă să se coacă (sp.); mîine dimineață să arzi țestul pentru azimă (OLVR.); țestul spart să nu-l arunci în drum sau în gînoale, că faci buboale (GOR.).

TESTOS, ○ TASTOS *adj.* ① Care are țeastă; acoperit cu un țest ¶ ② F = **CĂPĂȚÎNOS** ¶ ③ BROASCĂ-TESTOASĂ = **BROASCĂ** ①.

TESUT 1. *adj.* p. TESE: pinză ~ în oasă ¶ ② NETESUT.

2. *sbst.* Faptul de a țese: ~ul pinzei; dacă se gătește de urzit, se toarnă apă pe urzitor, ca să se gteargă lenea și ca ~ul să sporească (GOR.).

3. (pl.-uturi) *sm.* ③ = **TESĂTURA** ①.

○ **TEVIE = TEAVĂ.**

ȚI = TU.

ȚIBĂ! sau **TIBĂ!** *interj. Mold.* = **NIP!**: țibă! că-țelule, mormăi părintele Manoil (sac.) [rut. cibaj].

○ **ȚIC** *sbst. Mold.* Un fel de joc cu mingea (PAMF.).

○ **ȚICĂ** *sbst. Mold.* Băiețușule, picuile: pe semne te mînlucă spînzarea, cum vîd eu, măi ~! (GRG.).

○ **ȚICHIRE** *sf. Trans.* (PAC.) = **TECHIRĂ.**

○ **ȚICLĂU, ȚICLĂU** (pl.-ăuri) *sm. Mold. Trans.*, **ȚICLĂ, ȚICLĂ** (pl.-le) *sf. Maram.* ② Pisc, virf de munte, stîncă foarte ascuțită și înaltă (sez.) [comp. ȚIGLĂ², ȚIGLĂU].

ȚICLETE, ○ ȚICLETE *sm.* † = **ȚITIGOIU-MARE** [comp. ȚIGLEAN].

ȚICNIT, ○ ȚICNIT *adj.* F Cam smintit, căruia-i lipsește o doagă: ești tu nițel cam țicnit, adică ce nițel? ești bine de tot, de mult ți-ai pierdut sărita (CAR.); se crede că Fană Trăsnea e cam țicnit (BR.-VN.).

ȚIDULĂ, TEDULĂ (pl.-le) *sf.* Bilet: fie-care are lipit pe el oțte o țidulă pe care e însemnat numele celui ce l-a purtat (NEGR.); anșeful vămii nemțești strigă, după o țidulă galbenă, numele omului și cite capete de vao! are (LUNG.) [rut. cidula, pol. rut. cedula, etc.].

ȚIE = TU.

ȚIFLOAIE, ȚIFOAIE *sf.* ① Pîntece umflat, îndopat: țărîimea să ție bine hrîntă, nu pepene, țifloaie, adică îngrășată (MF.); Se umflase-acuma, era plin țifloaie, Nu putea sărmanul batăr să se 'ndoaie (SPER.).

ȚIFLOIA *vb. tr.* A îndopa, a umplea doidora: și-au țifliat pîntecele nouă zile și răbdară de toate 99 de zile (MF.) [țifloaie].

ȚIFLOIAT *adj. p.* ȚIFLOIA. Îndopat, umflat: după ce se satură, pleacă ou pîntecele ~e (MF.).

ȚIFNĂ... = ȚIFNĂ.

ȚIFOAIE = ȚIFLOAIE.

ȚIFRĂ... = CIFRĂ.

ȚIGAIE = ȚIGĂU.

ȚIGAN *sm.* Individ din neamul Țiganilor (P. IST.) pe care Românul îl iaronizează în tot chipul și-l încarcă cu toate păcatele pe care și le poate imagina omul: e obraznic (obrazno ca ~ul), lăudăros și fudul (tot ~ul își landă cîocanul = CIOCAN² ①), hoț (~ul, pînă nu fură, nu se ține om), mincinos (minte ca ~ul), necredincios (și-a pierdut credința ca ~ul biserica, aluzie la biserica de caș, pe care și-ar fi clădit-o Țiganii = CREDINȚA ②), lipsit de cinste (banii an și ~ii, dar n'au cinste = BAN² ①), prost și neîndemînat (s'a înecat ca ~ul la mal = ÎNECA ② ③), nu știe să prețuească ce e bun (ce știe ~ul ce e șofranul = ȘOFRAN ②), cerșește, se milogeste, se tocmeste din cale afară, etc. etc.; și **ȚIRLAN** ① ②, **MOARTE** ②, **NOROC** ②, **SPÎNZURĂ** ① ②; ca fizic, e „negru ca fundul ceanului”, de unde și porecele de „cioară”, „coțofană”, ce i se dau mai adesea, pe lîngă altele numeroase care fac aluzie la presupusa lui origine (FARAON ②, IOHIPTEAN ②), la numele ce adoptă de preferință (STANCA ②, DANCIU), la cite o pățanie ce i se atribue, etc. etc.; după felul lor de viață, se deosebesc Țiganii „netoți” (= NETOT ②), „de laie” sau „lăieși” (= LAIE ②, LĂIAS), „de sătră” (= SATRĂ ②) și „de vatră” (= VATRĂ ②); după ocupațiune, Țiganii sînt fierari, lăcătuși, spoitori, cărămidari, salahori, lăutari, ursari, etc.; numeroase sînt superstițiile privitoare la Țigani: cînd te întîlnești ou un ~, îți merge bine (GOR.); să nu dai de pomână ouă la ~i, că-ți fură cioara pui (GOR.); ~ să nu botezi, că pe ceea lume te trage la iad (GOR.), etc. [vsl. cigan n ů].

○ **ȚIGANĂ** (pl.-ane) *sf.* = **ȚIGANCĂ**: rușine să-ți fie, scroată și ~ă! (TICH.).

† TIGANĂRIȚ *sbst.* Dare asupra Țiganilor ce-i avea cineva ca robi: au scăzut și desetina și ~ul și mărăritul... care le scoase Mihai-Vodă (NEC.); numai odată au scos ~ul pentru o nevoie ce au avut atunci, iară apoi n'au mai scos nici ~ul (LET.) [Țigan].

TIGANAȘ *sm.* ① *dim.* TIGAN Ț ② = SCRIP-CAR ②.

TIGANCĂ (*pl.-ance, -ănoi*) *sf.* ① Femeie din neamul Țiganilor (5127): împăratul... avea mai înainte, ca Țitoare, o ~ foarte hitră (SB.); copilul care va suge Țiță de la o ~ nu se va deochia (GOR.); E lungă, nu-i furoș, E neagră, nu-i ~, E albă și nu-i doamnă (GOR.), ghicitoare despre „coțofană” Ț ② = SUGEL ② [Țigan].

TIGANCUȘĂ (*pl.-use*) *sf.* ① *dim.* TIGANCĂ Ț ② *pl.* = VIZ-DOAGA ①.

TIGANCUȚĂ (*pl.-ute*) *sf.* *dim.* TIGANCĂ: iată că găsesc o ~ adrenț-roasă și libnă (CAR.).

TIGĂNEȘ *1. adj.* ① De Țigan, privitor la Țigani: traiu ~; neamul ~; limbă țigănească; cînte țigănească = CÎNȘTE ① Ț ② = PAPAGAL = CIOARĂ; — PASĂRE-TIGĂNEASCĂ = CODOBĂTURĂ Ț ③ = PEȘTE-TIGĂNEȘC = AVAT; — PEȘTE-TIGĂNEȘC = PĂ-LĂMIDĂ-DE-BALTĂ.

2. TIGĂNEASCĂ *sf.* Un fel de horă ce se joacă în Dobrogea (P.FRV.).

TIGĂNEȘTE *adv.* ① Ca Țiganii: a tura ~ Ț ② În limba Țiganilor: a vorbi ~; stal cu Țiganul, înveți ~, cu Turcul, turcește, cu Neamțul, nemțește (ZMN.).

TIGĂNI (-ănesc) *vb. refl.* A se tocni mult (ca Țiganii): (Sîrbul)... se țigănea pînă i se ura Româ-nului, cînd să-l mai adauge pe deasupra ofte o jumătate de banită (ISP.).

TIGĂNIE *sf.* ① Mahala locuită de Țigani; așezare de Țigani: aproape sînt oasele fără nume ale unei țigăni murdare (URG.); unde a fost o curte mare de boier însemnat... alături a fost și o ~ (ISP.) Ț ② Fire de Țigan, fel de a trăi și de a se purta ca Țiganii Ț ③ F. Sgîrcoenie cumplită.

TIGĂNIME *sf.* ① Neamul țigănesc Ț ② *Mold.* = TIGĂNIE ② [Țigan].

TIGĂNOS *adj.* ① Foarte sgîrcit: era așa de ~, de-și mîna de sub unghii, cum se zice (ISP.) [Țigan].

TIGĂNUȘ *sm.* ① *dim.* TIGAN Ț ② = SITAR-NEGRU.

TIGARĂ, TIGARE (*pl.-ări*) *sf.* ① Mic sul de tutun tăiat mărunt și învelit într-o foiță: a răsmoi o ~; a aprinde o ~; Omenirea-i o țigară Care se prefăce 'n serum (ALECS.); cînd îți arde țigara într-o parte, vei primi bani (GOR.); să nu pleci cu țigara aprinsă din casă cu copil mic, oă plînge (GOR.) Ț ② ~ de foi, mic sul de foi de tutun care se aprinde la un capăt și se fumcăză (5128) [germ. Zigarre].

TIGAREȚ (*pl.-ete*) *sn.* = TIGARE-TĂ ②: nenea Guță, pufînd dintr'un coșeamite ~ de chilimbar, își rotește ochii peste mulțime (SR.VVN.).

TIGAREȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① = TIGARĂ ②: priveam prin fumul albastru al țigare-telor olimpice și munții (ALECS.) Ț ② Mic tub de chilimbar, de os, de lemn, etc., în care se introduce capătul de jos al unei țigări pentru a o fuma (5129) [germ. Zigarette].

TIGĂRIȚ, ȚIGĂRIȚ *adj.* *Mold. Bucov.* Uscat, slab, plăpînd: stînteți așa de țigăriți și gingași înțit, de v'ar vedea stră-bunii noștri, ar plînge de jale (NEGR.); să nu imbiți mult, că te-i osteni și apoi fi arăta țigărită și prizărită (SB.) [comp. ung. cigár].

TIGĂU, ȚIGĂU, Ț. TIGĂIE, ȚIGARE *adj.* și *sm. f.* Se zice despre o varietate de oi cu lîna fină, mătăsoasă, scurtă și creată: (berbec) țigău (5130), (oale) țigale (5131); lîna țigale; un Țigan negru ca un fund de ceaun, creț la cap ca o oale țigale...

Fig. 5130.
Țigau alb și negru.

Fig. 5131.
Țigale albă și neagră.

imi leși înainte (GN.); țigăile sînt mai bune decît cărnăile, țuștile și olteceale, pentru că au o lîna mai bună, mai moale, mai subțire și... mai scumpă decît a celorlalte soluri (ION.).

ȚIGHERIU *sbst. Trans.* (vnc.) Ț Must de mere [ung. csiger; comp. CIGHIR?].

ȚIGIU *sm.* Specie de gîndac mare, negru, cu pete galbene, care trăiește prin pădurile de conifere, făcînd mari stricăciuni prin roderea mugurilor (*Hylobius abietis*) (5132).

TIGLĂ, ȚIGLĂ (*pl.-le*) *sf.* Căramidă subțire, bine arsă, în-trebuințată la învelitul caselor [srb. cigla < germ. Ziegel].

ȚIGLĂ, **ȚIGLĂ** (*pl.-le*) *sf.* *Mold. Bucov.* Frigare lungă de lemn: a smuls porumbul, l-a curățit și l-a pus pe o ~ și, după ce s'a făcut un jareto foarte mare, începînd să-l frigă (SB.); după ce a umplut desagi, a mai umplut și ofte o ~ de păsări întregi (VAS.).

ȚIGLAN = TIGLEAN.

ȚIGLAR, ȚIGLAR(IU) *sm.* ① Cel ce face țigle (de acoperit casele): pentru aceea e secetă, că Țigarii ~i au legat ploile (GRM.).

TIGLEAN, **TIGLAN** *sm.* Ț = PITIGOIU-MARE [comp. TIGLETE].

TIGLINĂ (*pl.-ne*) *sf.* Placă de oțel drept-unghiulară, cu muchiile tăioase, întrebuintată de timplari și de parchetari pentru a răzui sau a netezi lemnul (5133) [germ. Ziehklinge].

TIGNAL (*pl.-ale*) *sn.* ① = FLUIER ② Ț ② Fluierătură cu signalul: lese 'n ușă, dă un ~, sergenții răsar ca din pămînt (CAR.) [comp. SIGNAL].

ȚIHLĂ = ȘIHLĂ.

ȚIHLIȘ, ȚIHLIȘ (*pl.-ișuri*) *sn.* = ȘIHLĂ: mierle on clocul galben tresăreau speriate diu Țihlișuri (SAD.) [Țihlă].

ȚIȚĂ *1. adj. verb. ȚINEA* și *sm.* Care ține; care stăpînește: eu rădîc mînuile mele către Domnul-Domnezu, ȚiȚitorul cerului și al pămîntului (PAL.); Petru-Vodă... aglutorit de Iani Hunlad, ~ul Țării-ungurești, au venit cu oaste și au împins pre Roman-Vodă den țară (GR.UR.);

ȚIȚĂTORIȚ.

2. ȚIȚĂTOARE *sf.* ① = CONCUBINĂ: si-au fost luat o slujnă ~ dintre acele țări streine (NEC.); tot mai bine să-i fie nevastă decît ~ (CAR.) Ț ② *pl. Olten.* Locul unde stau la pîndă, unde se ațin vînătorii (VIRC.).

ȚIȚĂTORIE *sf.* Concubinaj: înseși Domnul Vasilie-Voevod... luîndu-le fetele, peste voia părinților, la ~ (M.COST.) [ȚiȚătoare].

ȚIȚĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① Stăpînire, dominațiune Ț Ț Joc cu lăutari, numit mai adesea „ca la ușa cortului”: mai bălaure, cîntă țîtura... pe gîtul scripilor, ca să nu te-aud nici eu nici tu (ALECS.) [Țînea].

ȚILINDRU = CILINDRU: pe semne om fi căutat mult chibriturile, oă ~ lămpi se răcise de tot (CAR.); umbra gătit, ou guler nou, ou ~ (CAR.) [germ. Zilinder].

Fig. 5128.
Țigări de foi.

Fig. 5129.
Țigaretă.

Fig. 5133. Țiglină.

ȚIMBAL ⇨ **TAMBAL**.

ȚIMBALAGIU ⇨ **TAMBALAGIU**.

ȚIMBALE, **ȚIMBALE** *sf. pl.* **Ț** = **CIMBALE**: David și tot Israelul jucau înaintea lui Dumnezeu... cu co-puze și cu alăute și cu timpene și cu țimbele și cu trîmbițe (BISL.); muzica pompoasă o izbucniră de țimbele și de clari-nete care egudau ferestrele (VLAH.) [pol. cymbał < lat. cymbalum].

ȚIMBURUC, **ȚIMBURUC** (*pl.-uce*), **ȚIMBURUȘ** (*pl.-use*) *sn.* Mică ridicătură, bumbușor, buton, gamălie (în mijlocul unei unelte, unui nasture, la capătul unui minier, etc.).

***ȚIMENT** = **CIMENT** [germ. Zement].

○ **ȚIMP**, **ȚIMP** *sbst. Băn.* ① Partea piciorului de la genunchiu în sus [ung. c o m b].

○ **ȚINC**¹, **ȚINC** *sm. Mold.* ① **Ț** și Puilul unei fiare sălbatice; cățel: țincii leului (CANT.) ② **Ț** ⇨ **UL-PĂ-MINTULUI** = **CĂTELUȘ-PĂMINTULUI** ③ **F** *iron.* Copilaș, băiețaș; picior: vezi dumneața țincul cum te-a cunoscut, zise conu Alecu (D.-ZAMF.); pe cățeaua asta voui s'o tain în patru bucate! Împrenună cu ținculei (NEGR.); un ținc... scobora niște capre de vale (VLAH.) [ung. c e n k].

ȚINC² (*pl.-curi*) *sn.* ⇨ **ȘLIT** [germ. Zinke].
† **ȚINCA** (*pl.-oe*) *sf.* Cățelușă: pre numele unei ținece ce o chiamă Moldova... s'au numit Moldova apa Moldovei (N.-COST.) [Ținc¹].

○ **ȚINCARIU**, **ȚINCARIU** *sm. Mold.* = **ȚINC**¹ ③: să te mărite pe tine cu țincariul ei? (ALECS.).

○ **ȚINCȘOR** *sm. dim. ȚINC*.

○ **ȚINCUȘĂ** ⇨ **ȚENCUȘĂ**.

ȚINEA, **ȚINE** (*tin, țin; perf. ținut; part. ținut*) **Ț**.
vb. tr. A. ① A avea în mînă sau în mîini: ~ con-dinul în mînă; ~ un copil în brațe; ședea Craiul la adunare cu Ștefan-Vodă... ținînd amîna Ștefan-Vodă steagul țării, cu pecetea ei (GR.-UR.); nebunul ține lingura, iar înțeleptul mî-nincă (ZNN.); țineam ceaslovul deschis, și, cum erau fiilele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele (CRG.); cine ține doi pepeni într'o mînă rămîne fără nici unul (ZNN.); ⇨ **PĂLMĂ**¹ ① Ț ② ③ ~ în mîini, a avea în puterea, în stăpînirea sa Ț ④ A avea mîna sau mîinile unde-va, pe ceva, în ceva, a sta cu mîna sau cu mîinile în atingere cu ceva: ~ mîna în buzunar; ~ mîinile pe solduri; a-și ~ capul în mîini; ținînd mîinile la spate și uti-tindu-se la o cadră din perete (CAR.) Ț ④ A avea strîns între dinți, a fi cu gura prinsă de ceva: ~ cu dinții Ț ⑤ A sta într'o poziție oare-care: ~ capul plecat Ț ⑥ Ț ~ pe cineva de scurt, ~ pe cineva în frîn, a nu-i lăsa destulă libertate; ⇨ **SCURT**², **FRÎU** ③; ~ pe cineva de aproape, a-l supraveghea cu grija Ț ⑤ A duce, a purta, a susține: de-abia îl ținneau picioarele de trudit ce era (CRG.); De-aș fi așa blăstămat Precum Is de ju-decat... Pămîntul nu m'ar ținea (K.-BRS.) Ț ⑥ ~ plept cuiva ⇨ **PIEPT**¹ ① Ț ④ A posedă, a ocupa, a stăpîni: ~ o țară; atîta vreme Ștefan-Vodă ca să se mintuească de frate-său Iliaș și să ție toată țara însuși (GR.-UR.) Ț ④ Ț A reține, a domina, a stăpîni: a-și ~ firea ⇨ **FIRE** ④ Ț ⑤ A avea sub dînsul (în calitate de stăpîn): ~ în slujbă pe cineva; ~ slugi Ț ⑥ A avea în posesiunea sa: ~ vite, trăsură; dacă îți oi, să nu dai sare, căci pot să plară (VOR.) Ț ⑥ A ocupa un anumit timp: ~ o casă, un apartament cu chirie; sfoară de moșie din Polenita pe care o ține talcă-său în arendă (CAR.) Ț ⑥ ~ casă cu cineva, a trăi în căsnicie, a duce un traiu comun, în cali-tate de soți: casă ce o să ție astă păreche are să ție fără seamă (ISP.); mă mir o'am avut răbdare să țin casă cu baba pîn' acum (CRG.) Ț ⑥ ~ locul cuiva, a-l înlocui Ț ⑥ A conține, a cuprinde, a încapă, a avea ca întin-dere: moșia Săndulești care ținea mai bine de o jumătate de plat (BR.-VN.); a fost o țară făloasă care ținea o mie de mil de pași împrejur (FLOR.); n'o mai ținea pămîntul de bucurie (ISP.) Ț ⑥ A ocupa un loc oare-care pentru a exercita un negoț sau o meserie: ~ prăvălie, un han, o scoală, o pensiune Ț ⑥ A ocupa un rang, o situa-țiune: ~ un rang onorabil Ț ⑥ A îndeplini (o slujbă): ~ un rol la teatru Ț ⑥ A păstra: ~ în bună stare; ~ vi-nul în pivniță; ~ banii la bancă; Ia cea de sărbătoare și-o ține după ouptoriu (K.-BRS.) Ț ⑥ A conserva sănătos, în viață; a lăsa să trăască: s'a dus el și s'a dus, multă lungă împărăție, ca Dumnezeu să ne ție (MERA); pe părintele Trandafir stă țină Dumnezeu! (SLV.); Doamne, ține pe împăratul ani mai mulți a vieții (PANN); cînd vor vedea ține Egipteni... mine vor omori, și ține vor ținea (PAL.) Ț

**ȚIM-
ȚIN**

② A serba: s'au înțeles tinerii, cînd și oam să-și ție nunta (MERA) Ț ③ A păzi cu sfîntenie, a observa o lege, o datină, anume oriunde: Avraam au îngăduit glasului meu și au ținut... toceala mea și lăgea mea (PAL.); această iaste credința creștinilor, și cine o va ținea, va merge în viața de vezi (VARL.); ~ rîndul, a păzi, a ob-serva rîndul; ~ o sărbătoare, a nu lucra în acea zi: ziua de sf. Ilie o țin oamenii oa să fie scutiți de foc (GOR.); Foca e sărbătoare mare, căci doar o țin și păgîni; bătrîni spun c'o țineau și Turcii (RV.-CRG.); ~ zile, a posti, a ajuna: Să îți zile pentru mine, Ca să fiu în sat cu tine (K.-BRS.) Ț ④ A îngriji, a administra: ~ bine, rău pe cineva Ț ⑤ A întreține: de-aici înalțe cu aceste alune... și-a ținut ea zilele (SB); N'am nici vin și nici rachiu Zilele să mi le țin (PAMF.); acum ești bun de înșurat, pentru că ai cu ce să îți nevasta și copiii (CRG.); bătrîni are să ajungă boier și ei are să vă ție pe voi toți (VAS.).

B. ① A trata (bine, rău, într'un fel oare-care) pe cineva: la casa tății-noștru... așa au ținut noi ca nește strîini (PAL.); boierilor le era ca un părinte și la mare cinste îi ținea (GR.-UR.); Dimitrașco-Vodă... s'au arătat cătră toți cu dragoste și cu blîndețe și pre toți boierii îi ținea la cinste (MUST.) Ț ② ~ de rău, a muștra, a blama: în loc să mă ții de rău că am făcut o faptă rea, tu găsești că am făcut bine (D.-ZAMF.); Pentru ori-oe rea purtare, nimeni nu-i ținea de rău (PANN) Ț ③ A considera, a socoti: acel om carile-l acolo acelu pămînt domn... ne ținu așa o cînd am vrut fi iscoade (PAL.); dacă stătu împărat Adrian, se arăta blînd, oa să-l țiede bun sfetnicul lui (N.-COST.); toți te țin de om drept și cu frica lui Dumnezeu (ISP.); se scribește rău bietul Alexandru, că-l țineau frații așa de prost (VAS.) Ț ④ A avea de soție: Iliaș-Vodă au fost ținînd o soră a crăiesei Sofia (GR.-UR.); au ajuns în sfîrșit la curtea zmeului oare ținea de nevastă pe sora lui cea mai mare (MERA) Ț ⑤ ~ în gază, a găzdui Ț ⑥ A face pe cineva să stea într'o po-ziție, într'o situațiune oare-care: ne-a ținut două ceasuri în picioare; ~ pe cineva o mintea încordată Ț ⑦ A costa: cît te ține casa? mă ține scump Ț ⑧ A lua parte cu altul sau cu alții la o consfătuire: ~ se-dință, consiliu; ținură stat în asons... șoptind numai oa'n biserica de tare (RET.) Ț ⑨ A vorbi: ~ o conferință, un discurs, o predică, a desvolta înaintea publicului su-biectul unei conferințe, etc. Ț Ț A reține, a opri: calul, ținîndu-și răsunărea, zise: „stăpîne, stringe obinga cît poți de mult” (ISP.); iar el își ținu suflarea, să nu simtă că e viu (PANN); ~ pe cineva cu vorba, a-l opri în loc, a-l amîna cu vorba, cu făgădueli Ț Ț ~ calea, poteaua cuiva, a-i aținea calea, a-i sta în cale, a-i pîndi trecerea, a-l opri în drum împiedicîndu-l de a trece înainte: au socotit Skindir-Paga să le ție calea den frunte și au puresc înainte (M.-COST.); lupul, flămînd, ie-șise din pădure și ținea poteaua (ISP.); Ce e drag fuga de mine și uritul calea-mi ține (PANN); ținîndu-l în cale o femeie, îi țina calea, rugîndu-l să meargă pre la casa ei să-i bla-goslovescă casa (DOS.) Ț Ț ~ drumurile, a umbra pe drumuri; a sta în calea trecătorilor spre a-i jefui: carele va ținea drumurile și căile oamenilor de va fura... pre acesta să-l scoată și să-l gonească dintr'acel loc (PRV.-LP.) Ț Ț A merge pe un drum, a urma un drum: țapul, ținînd pitic, umbra nici pe drum, nici pe lîngă drum, căci țapul nu ținea drumul drept (ISP.); ține-o drept înainte! Ț Ț Ț ~ partea cuiva, a urma vedrile, părerile cuiva, a fi de partea cuiva; ~ hanul, isonul ⇨ **HANG** ①, **ISON** Ț Ț A executa, a îndeplini o făgăduială, a fi credincios făgăduelii date: a-și ~ cuvîntul, promi-ștunea, făgăduială; eu n'oiu eșgii, ci de bună samă am să te tain, de nu îți-l ținea cuvîntul (SB); ~ un tratat, o convenție Ț Ț A urma fără întrerupere, a continua într'una: tot o fugă a ținut pînă ce-a ajuns la apă (VAS.); Gheorghe însă a ținut înainte că soarele răsare dinspre apus (R.-COO.); ceilalți zel țineau într'una, ba că umbra, ba că ce-lialte se cuvîna mărul (ISP.); ~ una și bună, a stăruî, a rămînea neclintit: o ține una și bună, oblar ca un pa-lamar cu isonul la biserică (ALECS.); la toate propunerile lui Vodă, răspundea ținînd o una și bună cu vorba... (G.-GH.) Ț Ț A nu lăsa, a nu da pace, a nu slăbi: cînd te-apucă, mult te ține? boala asta l-a ținut două săptămîni; tusea îl apuca mai des și-l ține mai mult (DLVR.) Ț Ț A nu pierde, a păstra: ~ mirosul, culoarea Ț Ț ~ casa, regi-strele, a fi înscărcinat cu administrarea banilor, cu înscirarea în registre; ~ socoteliile, socoteala, a face toate socoteliile, a înscire tot ce s'a cheltuit, etc.:

de cînd mi-au venit băileii de la învătătură, îmi țin socoteala ban cu ban și huzuresc de bine (CRG.) Ț Ț ~ socoteală, ~ cont, a avea în vedere SOCOTEALĂ @, CONT; ~ seamă SEAMĂ @; ~ minte MINTE @.

2. *vb. intr.* ① A fi prins, legat de ceva: ~ de un fir, de o ață Ț Ț A fi înțepenit într'un loc, a fi greu de scos, de mișcat, a opune rezistență: ușa ține bine, nu se poate deschide; cuiul nu e bătut bine, n'are să ție Ț Ț A fi atașat prin legături morale; a fi de partea cuiva: aglungindu-se cu Leșii, ei îi cheamă să vie mai curînd, că ei înoc vor ținea cu dinșii asupra Turcilor (LET.); Pînă țineam cu codrul, Eram roșu ca focul, Dar de cînd țin cu țara, Gălbenii-am ca ceara (K.-BR.). Ț Ț A afecționa, a avea drag, a avea o patimă pentru cineva sau ceva: ~ la viață, la bani, la părțile sale; ~ la cineva ca la ochii din cap; dacă pînății vesele ca un copil născut să țină mai mult la tată, îl înfășoară, cînd se naște, într-o cămașă a tatălui său (GOR.) Ț Ț A dori, a vrea: țin să te conving; am ținut să arăt că Humuleștenii n-srătrăci ca 'n birlogul ursului (CRG.); Vodă... ținea foarte mult să-și lumineze poporul (CAR.) Ț Ț A depinde de: metehul acesta ținea de mănăstirea Neamțului Ț Ț A persista, a se menține în aceeași stare, a se prelungi, a continua să fie; a dura: în virtul muntelui zăpada ține, fără a se topi, pînă în Iulie; plepănătura nu ține; vremea frumoasă n'o să ție mult; trei ani și trei luni și trei zile țin călătoria pînă să ajungă la satul părinților lui (SP.); cit ține nunta, singile sînt scutite de bătaie (ZNN.) Ț Ț A încăpea, a cuprinde; a se întinde: toarnă din această băutură oțt ține lingura; am apucat pe șosea, pînă unde ține ea (SP.) Ț Ț A prinde, a servi: haina împrumutată nu ține de cald (ZNN.); ~ de foame, de sete; ~ de urit, a face să-i treacă uritul, plictiseala: îi ținea de urit spuiindu-i fel de fel de basme și snove (SP.) Ț Ț A merge, a apuca pe un drum: Cotoșmanul... o apucă înainte și zise vizitiilor să ție pe urma lui (SP.); ~ la dreapta, la stînga.

3. *vb. refl.* Ț Ț A sta cu mîna prinsă, lipită de ceva: a se ~ de masă; Dănilă se ținea cu mîna de inimă (CRG.); MINA Ț Ț A se ~ de mîna, a sta cu mîna lui prinsă de a altuia: la horă, jucătorii se țin de mîna; Ț a se ~ de mîna, a fi înțelegi unul cu altul Ț Ț A fi dus, purtat în mîna: copiii cei mici se țin în brațe; PEPENE Ț Ț A se ~ bine, a) a fi bine conservat ca sănătate, putere: Te ații sădrăvăn, Jupîn Pîrvule?... Slava Domnului, Măria-Ta, ne ținem și noi cum putem (DOB.); b) Falsie era bătrîn, dar se ținea bine (VLAH.); c) a fi cu băgare de seamă, a nu se lăsa a fi doborît: acum ține-te bine și de aci înainte! (DOB.); strînge chinga oțt poți de mult și încăleciind să te ții bine și în scări și de oasama mea (SP.); Ț Ț PÎRLE(A), PÎNZĂ Ț Ț A fi legat de ceva, a fi prins unul de altul: Cu anteru de oanavață Ce se ținea numa 'n ață (CRG.); ATĂ Ț Ț Ț A se sprijini: bourul nu s'a mai putut ținea acum pe picioare și a plecat los (SB.) Ț Ț A sta: Polcovnicul Ionit... le împărțea iară și alice... desemnînd fie-cărui locul unde să se ție (I.-GH.) Ț Ț Se zice despre unele dispozițiuni morale, intelectuale; a sta: a se ~ în rezervă Ț Ț A avea loc (vorb. de adunări, etc.): sedințele Academiei se țin Vinerea; bîlcu se ține la Ispas; examenale se țin la sfîrșitul lui Iunie Ț Ț A se serba, a se prăznui: la hramul bisericii se ținea praznicul oțte o săptămîină încheiată (CRG.) Ț Ț A se reține, a se opri, a se împiedeca, a se stăpîni: nu mă pot ținea de ris; tocmai fiindcă mă ținam să nu-l ascut, nu-mi puteam lua gîndul de la el (VLAH.) Ț Ț A se crede, a se considera: fie-care se ținea mai înțeleptă și mai iscusită (MERA); fie-care se ținea mai ouminte decît altul (PANN); rămăsesem încremenit cu ochii holbați, cu gura căscată, căci nu înțelegeam nimic, eu care mă ținam că știu ceva (NEGR.); Bădăți cu pîrul creț Ce te ții așa măreț (K.-BR.); ține-te mare, cit ai mălaiul în căldare (ZNN.) Ț Ț A fi convins, a socoti, a crede: mă ținam că cheia e la mine (CAUS.) Ț Ț A se păzi, a se observa cu strictețe, cu sfîntenie: Stratenia se ține pentru vite să nu strechie (VOR.); Foca se ține pentru arsuri, focuri; se ține și de Turci (RV.-CRG.) Ț Ț A se păstra, a se conserva: nerozia se ține cu cheltonială (ZNN.); CHELTUIALĂ Ț Ț A continua în șir, a urma unul lîngă altul: belelele se ținneau mereu de capul lui; din distanță în distanță linia grădiniilor era întreruptă de un șir de magazii, care se ținneau lîngă una de alta (I.-GH.); ține-te, peștorii peste peștorii (CAR.) Ț Ț A stăruia, a plictisi cu stăruința, a nu-i da pace: țieșind boierii înaintea Vezirului, se ținea

cela de ceea să-i aleagă de domnie (NEC.); o urmăriti, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea, pînă ce... leapădă cîntea ea să s'arune în brațele voastre (NEGR.) Ț Ț A se lua după cineva, a nu se desliși de cineva sau de ceva, a-l urma de aproape: cojile de la ouă să le pui pe un băț, oa să se ție puii de cloșcă (GOR.); vezi tu, măi, ce e norocul cînd se ține de capul omului! (SLV.); mergea înainte... așa de lute, încît cărțile nu se puteau ținea de dinșul (SP.); MINZ Ț Ț A urma drept înainte, a nu se abate de undeva, de la ceva: ține-te pe calea dreaptă! vechii traducători ai textelor bisericiești s'au ținut strict de versiunea slavonă Ț Ț A se îndeletnici, a se ocupa numai de ceva: a se ~ de carte, de nebunii, de drăci; se țineau de strengării și ajunseră a fi spaima mahalalelor (I.-GH.); ține-te numai de una, nu sări din una într'alta (ZNN.) Ț Ț A păzi, a nu călca: a se ~ de vorbă, de cuvînt, de făgăduială, de tocmală: poruncindu-i să se ție de tocmălea ce au făcut bărbatu-său în viața lui (N.-COST.) Ț Ț A se întreține: vom munci împreună și ne vom ținea cum ne va rîndui Dumnezeu (RET.) Ț Ț A trăi împreună, a avea raporturi extraconjugale cu cineva: Ce am auzit, mă Gheorghe, că stăpînu-lău se ține cu soră-sa? (FIL.); directorului îi mergea numele că se ține cu acea cucoană (DLVR.); și de ține zicea lumea că te-ții cu Floarea lui Stîngă (D.-ZAMF.) [lat. tēnēre].

ȚINERE *sf.* Ț Ț Faptul de a ținea: ~a brațelor înmormoale; ~a unei case cu chirie; ~ de cuvînt, etc. Ț Ț ~ de mînte, memorie: grozavă ~ de mînte mai ai tu! (GRU.) Ț Ț TÎNGĂLĂU, TÎNGĂLĂU (pl.-lae) *sn. Mold. Trans. Maram.* Ț Ț Clopot ce se atîrnă la gîtul vitelor Ț Ț Clopot: la Rusali, cînd se stîntește apa, fetele beau apă stîfînită din țîngălău bisericii, ca să poată... cînta bine (GOR.) [comp. srb. cingara și ung. csengő].

TÎNGĂU, ȚÎNGĂU *sm. F iron.* Flăcău, tînar căruia nu i-a răsarit încă mуста: un țîngău trimise de stăpînire (SAD.); tu nu ai un ~ de flăcău de înserat? (SEZ.); mă, țîngăule, zice omchiul, la-ți calul și mergi de-ți cantă de treabă! (CAR.) [comp. TÎNC și ung. cinkő „fată tînară”].

ȚINTĂ, ȚINTĂ (pl.-te) 1. *sf.* Ț Ț Cuișor fără cap întrebuintat de cizmarii, de timpilari, etc.: Fă-mă, Doamne, țintă 'n grîndă, Să văd mîndra cînd se schimbă (K.-BR.) Ț Ț Cuișor de fier sau de alamă cu capul lat, adesea înflorat întrebuintat de tapițeri, de curelari, etc. (5134): ciuberele cu care adăpau caii erau de argint; și cote și barile și ținte la hamuri... tot de argint (M.-COST.); ~ de planșetă, cuișor cu capul lat, întrebuintat de desenatori spre a fixa hîrtia pe planșetă (5135) Ț Ț Bîn. *Trans. Ic.* pană de despicat lemne: lemnele se sparg... cu ținte în oari se dă ca malul (UUS.) Ț Ț Mică pată albă pe fruntea calului sau unei vite Ț Ț Locul, punctul unde ocheste cineva, cînd vrea să tragă cu o armă de foc: ochiul vedea turbure la țintă, brațu-i nu mai știa să nimerescă țelul (DOB.); a trage la ~ Ț Ț Scop final, țel: ținta lui era să ajungă deputat.

2. *adv.* Fix, neclintit, cu ochii pironiți într'un anumit punct: la privește-i cum stau toți trei și se uită țintă în ochii noștri (CRG.); nuro-rile cele mari ale împăratului țineau ochii țintă la zina (SP.); stai și aștepți în fața pădurii cu ochii țintă spre lumina oare moare (BR.-VN.) [vsl. c e t a „monedă”].

TINTAR' *sm.* Ț ~ INĂRTĂ. TINTAR' (pl.-are) *sn.* Ț Ț Filieră a fierarului pentru fabricarea țintelor (5136) Ț Ț Joc cu bobii ce se mișcă, după anumite reguli, pe trei patrate încadrate unul în altul (5137): doi din ei își urmau glumele, fără să se turbure, mîndu cu multă seriozitate bobii din ~ul săpat pe laviță (I.-GH.); erau table pentru jocul de satrange și pentru ~ (FIL.) [ț i n t ă].

ȚINTĂT *adj.* Cu o țintă albă în frunte

Fig. 5134. Ținte.

Fig. 5135. Țintă de planșetă.

(*verb.* de cai, vite sau de alte animale) (5138): iată craiul oodului (= cerbul), ~ în frunte, cu coarnele rămurtoase ca orengile unui stejar (GN.); Prin-de-mi pe murgul cel ~ (ALECS.-P.); avea și el o păreche de boi... porumbi la păr... țintăți în frunte (CRG.); Am pe un munte Ol mil și sute, Toate sînt ~ în frunte (GOR.), *ghicitoare despre „nuiele”*.

Fig. 5136. Țintar.

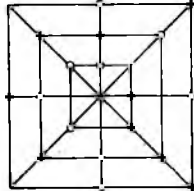

Fig. 5137. Țintar.

ȚINTĂȚEL *adj.*

dim. ȚINTĂȚ: și din ocol a lăst Doisprezece boi bourei, în oadă ouălbil, în frunte ȚintăȚei (MAR.).

ȚINTAURĂ (*pl.-re*) *sf.*

♀ = FIEREA-PĂMÎNTULUI, FRI-GURICĂ: ei mă credeau bolnav și-mi dădeau foale de leandră și ~ (DLVR.) [cuvînt cărturăresc din lat. centaurea].

ȚINTERIM ~ ȚINTIRIM.

ȚINTEȘ *adj.* Care ocheste bine, care trage bine la Țin-

~: aroșu ou ochiul ~ (ALECS.).

ȚINTEZĂ = CİNTEZĂ.

ȚINTIȚ (*-teso*) *vb. tr.* ① = AȚINTIȚ ① ② ③ ④ ⑤

⑥ A năzu: nu Ținti unde nu poți ajunge (ZNN.) ⑦ A tinde, a avea de scop: vorbele marelui... Ținteau a pune triu îndemmurilor inimii lui (GN.) [Țintă].

ȚINTIRIM, ȚINTERIM (*pl.-imuri*) *sn. Mold.*

Tr.-Carp. Cimitir: și Țintirimal singur ou strimbe cruci veghiaș (EMIN.); zidul nou a mai prins o bucată de loc gol, pentru mormintele ce nu mai încăpeau în Țintirimal cel vechiu (GRIG.); bocea toți morții din Ținterim (CRG.) [ung. cinterem < lat. coemeterium].

ȚINTIȘOARĂ (*pl.-re*) *sf. dim.* ȚINTĂ: și mă doare sub picloare, De papuci ou Țintișoare (VOR.).

ȚINTIZĂ (*pl.-ze*) *sf.* Ț = CİNTEZĂ ①: o să sară într'un picior ca o ~ (DLVR.).

ȚINTIZOIU = CİNTEZOIU.

ȚINTUIȚ (*-nesso*) *vb. tr.* ① A bate cu Ținte:

~ un drapel; ~ cu Ținte de aramă; pe măcelari și pe brutari, cînd îi prindea ou ocaua mică, îi Țintuia de-o ureche în mijlocul țigului (A.-GH.) ② ③ A înțepeni, a face să stea neclintit, a fixa: o putere mai mare decît voința și cînstea mea mă Țintui la fereastră (DLVR.); durerea îi Țintui pe fotoliu (D.-ZAMP.).

ȚINTUIT *adj. p.* ȚINTUI. ① Bătut cu Ținte:

curele ~ ou Ținte de aramă (FR.-COR.); ghioagă mare nestrutită, cu piroane ~ă (ALECS.-P.) ② ③ Înțepenit, nemișcat: Pandora rămase ~ă în loc dinaintea tronșorului (ASF.).

ȚINTĂȚ = ȚINTĂȚ.

ȚINUT 1. *adj.* ① *p. TINEA* ① ② Obligat, silit:

nu sînt ~ să fac și reparații ③ ④ NEȚINUT.

2. (*pl.-uturi*) *sn.* ① Ț Stăpînire, posesiune, loc

stăpînit ② Mare întindere de țară, parte de loc, regiune, cuprins, teritoriu, provincie: spune-mi... de ce neam ești și 'n ce ~ petreci? (COS.); nu trecu mult și vestea se duse în toate ~urile și împărățiile vecine despre numele lor (ASF.) ③ *Mold.* ④ Județ: Dabija-Vodă... era de locul lui din ~ul Putzei (NEC.); s'au pornit pîoi grele și au înneat multe dobitoace și oameni, ales la ~ul Tecu-olui (MUS.).

ȚINUTĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Modul de a se purta

în societate; atitudine: tonul, Ținuta, mișcările, toate la ei sînt de comediant (VLAH.) ② Felul de a fi îmbrăcat, costum: a fi în ~ de gală; *tn spec.* uniformă: mare ~, uniformă de paradă; mică ~, uniformă de serviciu [r. t en u e, modificat după Ținut].

ȚINUTĂ *adj. Mold.* De Ținut, județean:

autoritate ~ă (ALECS.).

ȚINUTAȘ *sn. Mold.* Locuitor din județ, din

Ținut: cant să cîștig dragostea ~ilor de Roman, făcînd bine pe cît pot (ALECS.).

ȚIPA¹ (*tip*), ȚIPA² (*tip*) *vb. intr.* A striga tare,

cu glas ascuțit: odată Țipa pasărea și, cît ai zice mein, se văzu înconjurat de păsări, cari mai mici, cari mai mari, Țipînd pre limba lor (ASF.); Țipa cît îi lua gura (VLAH.); ~ ca din gură de șarpe = ȘARPE ①.

ȚIN-ȚIP. ȚIPA¹ (*tip*), ȚIPA² (*tip*) *vb. tr. Trans.* ① A arunca: Țipa condeiul pe masă și mi se plimbă prin casă (K.-BRG.); a treia zi după Bobotează nu se Țipa cenușa din vatră, pentru că mîntîcă dihorul găinile (GOR.) ② A lepăda: Novac... Țipa haine boleroști și îmbrăoa călugărești (FR.-COR.).

ȚIPAR *sm.* ① Pește cu corpul subțire, lung, cilindric, ca de șarpe, rotunjit spre cap și lățat spre coadă; capul, tot ca la șarpe, e mic și ascuțit; corpul e alunecos, mucos, iar solzii, foarte mici, sînt vizibili numai cînd pielea e uscată; colora-Țiunea lui seamănă cu aceea a unui purceluș de-abia fătat: e verde-gălbui pe spate, galben-cafeniu

Fig. 5139. Țipar.

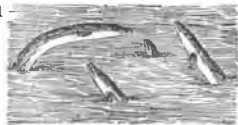

Fig. 5140. Țipar.

pe laturi, portocaliu sau galben-auriu pe burtă; de-a lungul corpului are niște dungi deschise și închise, bătînd în aceleași colori; trăește mai ales în apele lîmpezi, stătătoare, cu fundul cît mai ierbos și nămolos; numit și „pisăcar” sau „șerpar” (*Cobitis fossilis*) (5139) ② Pește, cu corpul lung și cilindric ca al Țiparului, tescuit numai spre coadă; botul e prelung și ascuțit, gura mititică, cu falca de jos mai lungă decît cea de sus; pielea e groasă și băloasă, acoperită cu solzi mici, lunguieți, vizibili numai cînd corpul e uscat; culoarea lui variază după timp, ape și împrejurări: de obicei spatele e verde, albastrui și brun pînă la negricios, iar burtă e albă, cenușie, argintie sau gălbui; poate ajunge pînă la o lungime de 1m., 80 și la o greutate de peste 12 kg.; carnea lui e îndesată, grasă și foarte gustoasă; se prinde la noi la gurile Dunării și în bălțile dimprejurul ei (*Anguilla vulgaris*) (5140) ③ ȚIPAR-DE-MARE = ȘTIUCĂ-DE-MARE.

ȚIPĂȚ (*pl.-pete*) *sn.* Strigăt tare și ascuțit: a scoate, a da un ~; împărăteasa dăte un ~ și se desțăpă (ASF.); cale de jumătate de ceas se auzeau Țipetele și valetete nenorociților din oimpii Dundeștilor (A.-GH.) [Țip a¹].

ȚIPĂȚURĂ¹ (*pl.-turi*) *sf.* = ȚIPĂȚ: văzurăm vre-o șase lupi... cîntășînd dinții, cu niște Țipături neplăcute (BOL.).

ȚIPĂȚURĂ² (*pl.-turi*) *sf. Trans. Maram.* ① = ARUNCĂȚURĂ ①: ~ e aruncarea în cărare a obiectului părăsit, peste care s'a făcut ceva fermecătură; cine va trece peste el sau i-a lăsa de jos, se va lega de diavol ova rănută (BRL.); Buleț, Sprinten, creț, Să ne scapi de Țipături în anul următoru, Să fim ca niște flori (MAR.) [Țip a²].

ȚIPAȚ, ȚIPOȚ *subst. Trans. Maram.* × Pline mică, rotundă: putem sta pînă voin mîncă un ~ de pine (RET.); Decît ~ și ou unt și s'a-l mîncă c'un om urît, Mai bine mălăiu șguros și s'a-l mîncă c'un om frumos (K.-BRG.) [ung. cip ó].

ȚIPENIE *sf.* ① Ființă omenească, suflet de om: n'am întîlnit nîc ~ de om pe margine (ALECS.); ~ de om nu utoaze să mai treacă pe-alci (CRG.); cît timp e plînea 'n cuprînt, nu se vede ~ de om pe lîngă casă (GRIG.); dacă n'are fată mare și ~ de copil în casă, să nu capete și ea o mîină de ajutor de mîlărie (LUNG.).

ȚIPIRIG¹, ȚIPIRIG² *subst.*

② Sare amoniacală: clorură de amoniu (AzH_4Cl) [comp. srb. caparika].

ȚIPIRIG², ȚIPERIG² *subst.*

③ Plantă ierboasă, cu paiul în trei muchii obtuse, cu foile plane, late și de obicei mai scurte decît tulpina; face flori de un verde-închis, dispuse în mici spicușoare ovale, numeroase, grupate în glomerule; crește pe lîngă fînețele umede, pe lîngă pîraiele din păduri și pe locuri mlăștinoase;

Fig. 5141. Țipirig.

numită și „cipirig” sau „pipirig” (*Scirpus silvaticus*) (5141): stătea pe malul unei vâlcule pline de țipirig (S.-ALD.) ¶ ① = PIPIRIG ① ¶ ② = RUGINĂ ② [comp. lat. cyperus și CIPIRIG, PIPIRIG].

ȚIPLĂ, ȚIPLĂ (pl.-le) sf. Pielită din bășică de bou uscată ce se întrebuintează la țară în loc de geam de fereastră: (Săltănoia) înca fiind rîde, sparge țiple (OLVR.) [comp. ngr. τσίπα, bg. cipa].
ȚIȚOTI (-oteso) vb. intr. Trans. (sud.) A scoate țipete, a țipa, a striga tare: ea venea tot țipotind de supărare (RET.).

○ **ȚIPOU** = ȚIPĂU.
TIRĂ = TIRA.
TIRCĂI = TIRCII.
† **TIRCĂLAM** = TARCĂLAM.
TIRII = TIRII.
TIRLI = TIRLI.
† **TIRULIC** sm. (CANT.) = **CHIRURG** [pol. c y r u l i k].

ȚIST! sau **ȚIST!** interj. Stăsunet prin care se reclamă tăcerea: țist! că ne-a auzi cineva (ALECS.); gezi binisor, nu crîci, țist! să nu-ți aud gura (ALECS.) [onom.].

ȚISTUI, ȚISTUI (-neso) vb. intr. A striga cuiva țist! spre a reclama tăcerea: cine țistuesc, nu știe, ce altuia... a tăcea îi poruncește (CANT.); mulți țistulau (VLAH.).

ȚISNI... = ȚISNI...
ȚIST = ȚIST(I).
ȚITERĂ = ȚITERĂ [germ.].
○ **ȚITĂ**... = ȚITĂ...
○ **ȚITEICĂ**, ȚITEICĂ sf. Otten. Trans. Un fel de leagăn făcut dintr-o scindură orizontală ce se poate învîrți în jurul unui fus vîrît în capătul de jos al unui stîlp.
ȚITEIU sbst. ① Un fel de zer fierț, acricios: zărul numit ~, ori se amestecă cu urzici și se dă la porci, ori se opărește cu el rufețele clobanilor (NOV.) ¶
○ ② Petrol brut, așa cum țîșnește din pămînt.
○ **ȚIȚII** = ȚIȚII.
† **ȚIȚIU** sbst. = ȚITEIU ①: păstori, neavînd apă, i-au dat zer de lapte... și bînd puțin din acel ~, au trimis pe un păstor să-i aducă apă (N.-COST.).

○ **ȚIȚINĂ** = ȚIȚINĂ.
○ **ȚIU**, ȚIU (pl. țuri, țuri) sn. ① Un fel de secură mică ¶ ② Băn. Daltă de fier alus.
ȚIUȚI, ȚIUȚI (-uiu, -uesc) vb. intr. A șuiera, a vîrîi, a produce un șgomot șuierător: urechile-i țiuiau și inima i se bătea de spaimă (ALECS.); țipați și faceți larmă de-mi țîue urechile (CRG.); șrapnelele... sburau pîlînd, țîuind ca niște păsări nevăzute (S.-ALD.); aceea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin terburii, țîuind, solțîind, fluierînd (ODOB.); un liliac îmi țîu pe la ureche (O.-ZAMF.); vîntul de toamnă, rece și umed, țîue în rămășițele frunzelor risipite (OLVR.); Și prin ferestre sparte, prin uși țîue vîntul (EMIN.) [onom.].

ȚIUIT sbst., ȚIUITURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a țîui; rezultatul acestei acțiuni, șuierătură ascuțită și prelungă: țîuitul clopotului vestea că s'au sculat ai din casă (JIF.); scootea, nene, boțogarul de zeu, niște țîuituri din naiul lui, de șgîrlia și sfredeloa auzul (SP.).

ȚIUȚOR adj. verb. ȚIUȚ. Care țîue: cîrduri înțregi de gîște, de curei și de claponi, cu bibilici țîuitoare (O.-ZAMF.).

ȚIUITURĂ = ȚIUIT.
ȚIUVLIC sm. = CIOVLIC ①.
ȚIVIL adj. și sm. ① = CIVIL.
ȚIVLI, ȚIVLI (-lesc) vb. intr. A țipa, a striga, a sbiera: un lăstun de apă țîvli ascuțit de două ori și trecu dincolo, sburînd la fața apei (SAD.); dă să prindă pe copil de ureche, dar el țîvli una ca un câțel (RET.); Pipăruș Petru lăsă atunci tîlpoala și mai jos, de țîvli biata femeie ca în gura șarpelui (MERA); se auzeau pocnete de bice și glasuri țîvlite (CRG.) [vsl. cviliti].

ȚIVLITOARE sf. Fluier de diferite forme care imită strigătul cîte unei păsări și de care se ser-

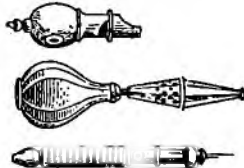

Fig. 5142. Țivlitori.

veste-vînătorul spre a le ademeni (5142) [țivli].

○ **ȚIVNĂ**... = ȚIVNĂ...
○ **ȚICĂ** sf. Otten. Neam, soi: se cunoaște că e țica noastră (CONV.); e o ~ a dracului de om (CIAUS).
○ **ȚICĂ** 2 sf. Băn. = GHIONOATE-PESTRITĂ.
○ **ȚICALIE** sf. = TACĂLIE ②.
○ **ȚICL**... = ȚICL...
○ **ȚICNIT** = ȚICNIT.
○ **ȚICNITOARE** sf. Băn. = GHIONOATE-PESTRITĂ.
○ **ȚIFLĂ** sf. Mold. Bucov. (SEZ.) = ȚICLĂU [țiclă].

ȚIFNĂ, ȚIFNĂ (pl.-ne) sf. ① Pielită ce crește sub limba gîinii, care face să i se usuce gîtul și limba, și să nu mai poată răsufli (Mold. „cobe”): protopopul de-abia mai oîrlia, scoțînd cîte o notă de cococșu cu țifnă (O.-ZAMF.); ② mai s'a pîrîut un om morocănos, îngîmfat și cu țifna pe limbă (LUNG.) ¶ ③ F Ifoș, aroganță: provocăți în adevăr, sau numai porniți de țifnă, au început să înjure franțuzește (CAR.); nu umbra cu țifna în nas (PANN); a-i sări țifna, a-i sări țandăra, a se infuria: (II) sare omului țifna din senin, din iarbă verde (OLVR.) [ngr. τσίφνα].

ȚIFNI, ȚIFNI (-nesc) vb. intr. A forăi (despre cai): (gloaba) strînută, țifnea, sfîrșia, necheza, făcea o larmă a dracului (CAR.); pr. ext.: Neamțul tot țifnea pe nările mașinei (O.-ZAMF.) [țifnă].

ȚIFNOS, ȚIFNOS adj. Arogant, cu ifose, trușaf; arțagos: nu este țifnă mai țifnoasă ca poetul fără talent (ALECS.); fata babei era slută, leneșă, țifnoasă și rea la inimă (CRG.) [țifnă].

○ **ȚIGARE** = ȚIGĂU.
○ **ȚIGĂRIT** = ȚIGĂRIT.
○ **ȚIGAU** = ȚIGĂU.
○ **ȚIGLĂ**... = ȚIGLĂ...
○ **ȚILFĂ** (pl.-te) sf. Otten. (R.-COD.) (FURT.) = ȚIFLĂ.
○ **ȚIMBURUC** = ȚIMBURUC.
○ **ȚIMP** = ȚIMP.
○ **ȚIMPOR** sbst. Otten. Trans. = Pucioasă [srb. s u m p o r].

○ **ȚINC**... = ȚINC...
○ **ȚINEA** = ȚINEA.
○ **ȚINGĂLĂU** = ȚINGĂLĂU.
○ **ȚINTĂ** = ȚINTĂ.

ȚINTĂR, ȚINTĂR sm. Insectă dipteră, de culoare cenușie sau verzuie, cu corpul subțire, cu picioarele și antenele lungi, ale cărei larve trăesc și se dezvoltă în apele stătătoare; e foarte vicioasă și scoate un zîbîit pițigăiat; cînd se pune pe piele, împunge înțiu cu sulițele și apoi sugă cu trompa; de aceea e foarte supărătoare, nu numai pentru că produce mîncărime în locul înțepat, dar mai ales pentru că poate transmite boli molipsitoare de la un animal la altul; frigurile palustre se capătă numai prin înțepătura țîntărilor cari se găsesc cu miile prin locurile mlăștinoase (*Culex pipiens*) (5143): un țîntar îi înțepă așa de tare, înțîțîi deșteptat (SP.);
○ **ARMĂȘAR** ① [lat. vulg. zinzala; comp. it. zenzara, sp. zenzalo, etc.].

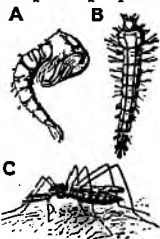

Fig. 5143. Țîntar. A. Larvă. B. Nimfa. C. Insecta perfectă.

ȚINTĂRAS sm. ① dim.
ȚINTĂR ① Un fel de horă, învîrtită (P.FRV.).
ȚINTĂRIMES col. ȚINTĂR. Multimedie țîntări: așa-i viața cîmpenească, zise moș Luca, cîoșmolîndu-se și învîrtîndu-se, ca pe jăratnic, de răul țîntărimii (CRG.).

ȚINUT... = ȚINUT...
ȚIPA = ȚIPA.
○ **ȚIPĂ** (pl.-pe) sf. Trans. Fluier cu găuri, din coajă de salcie (VIC.).

ȚIR sm. ① Mică scrumbie de mare, sărată și uscată: dac'ai fi bun, mai bine un pîhar de vînișor, minca niște afurisiți de ~ (CAR.); salată de ~; ② uscat, slab ca un ~, foarte slab ¶ ③ Țiron. Om foarte slab: mai bine era de-mi dam fetița după ~ul-ăla de Georgescu de la percepție? (BAS.) [ngr. τσίρος].

ȚIR 2 sbst. ① Unealtă a rotarului cu care în-

semnează obezile cit-trebuesc îndoite (DAM.) (5144) ¶ Custră mică cu care se sapă flori la căpătâiele roților (R.-COB.).

ȚIRĂ¹ (pl.-re) *sf.* ① o ~, puțin (tel), o leacă, un pic: o strachină pe fundul căreia a rămas o țiră de modelu (VLAH.); Harap-Alb numai o ~ e la stat de s'a uitat, a făcut turțuri la gură (CRG.); te rog să-mi dai numai o țiră răgaz, ca să-mi jălesc viața (SB.); la soare pare că te-ai fi putut uita o țiră, dar la ei ba (RET.); *foarte adesea o țiră*: La făgăduin din deal Mî-o rămas al meu surman. Pentr-o țiră de băutură (K.-COB.). ¶ ② *adv.* Țiră, țiră, puțin cîte puțin, picătură cu picătură, cu țirîta: Decît tot cu gologă-nui, țiră, țiră, să-i plătescă Liturghii și sărăcuste pentru partea sufletescă (SPER.) [Țirîi].

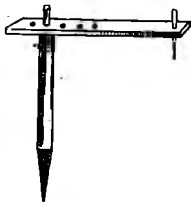

Fig. 5144. Țir.

○ **ȚIRĂ²** (pl.-re) *sf. Trans.* Bucată ruptă, ruptură: se întîlni cu alt om care avea o pălărie rea în cap și nește desegit tot ~ în spate (RET.).

ȚIRCĂ *interj.* Imită sgomotul pe care-l face laptele cînd se mulge: imitînd cu minile... mulsul vacilor, zice: ~! de la Lunea, ~! de la Mărtana, ~! de la Mierona (R.-COB.) [onom.].

ȚIRCĂI, ȚIRCĂI (-cîtu, -căse), *Trans. ȚIRCOTI* (-otese) *vb. tr.* A mulge (vaca, oaia, etc.) făcînd să țîșnească cîte puțin lapte din uger: să-i bateti ugerul cu pumnul și să țircăiți țîțele (LUNG.); Soacă, mulge vacile, Că răsar soarele!... Lasă să mai ațpesc, Că minteni le țircotesc (K.-BR.); omul ăsta nu ătie mulge, numai țircoteste (VC.) [Țirci].

○ **ȚIRCOMNIC** = ȚIRCOVNIC.

○ **ȚIRCOTI** = ȚIRCĂ.

ȚIRCOVNIC *sm.* Persoană însărcinată cu îngrijirea curăteniei și a bunei rînduiri în biserică: el este ~ la biserică și mai face și pe negustorul (SP.); trecătorul era fiorosul Tunsu, fost paracaliser, ~ și candidat de diacon (A.-OH.); era un fel de olric, nici preot, nici călugăr, dar îmbrăcat în port de ~ (GRIC.) [vsl. c r ū k o v i n i k ū].

○ **ȚIRĂ³** (pl.-re) ① *Băn.* Lut amestecat cu paie pentru tencuit peretii (AUS.) ¶ ② *Trans.* Nisip, prundiș (PSC.) (CONV.).

ȚIRICĂ, TIRICĂ, ȚIRISOARĂ *sf. dim. ȚIRĂ¹*: după această bătaie, iară mai răsunară Moldovenii citva, avînd o țirică de repaus (SP.); după ce-a urzit Dumnezeu pămîntul, i-a mai rămas o țirisoară de pămînt și nu știa ce să mai facă cu el (MAR.).

ȚIRI¹ (-ritu) *1. vb. tr.* A picura, a face să curgă puțin cîte puțin: i-a țirit cîteva picături în gură.

2. *vb. intr.* A picura, a curge picătură cu picătură; a ploaia cu picături mărunte și dese: din vîzduhul vîntă, țirila o ploaie mărunță și rece de toamnă (SAD.) [onom.].

ȚIRI² (-ritu), **ȚIRII** (-ritu, -rieso) *vb. intr.* ① A cînta ca greierii, a scoate un sunet ascuțit, pitigăit: se țira binisor, să vadă ce face lăcusta de țirile așa de tare (BR.-VN.); Țiriesc încoet ca greierii, Printre negre, vechi zidiri (EMIN.); se putea auzi cum țiriau și forfoteau gîngăniile (CAR.); despre glasul păsărilor: cînd țiriesc vrăbiile, are să se strîie vremea (SEZ.); huluibul țirle acolo în legea lui (VAS.); saltă dintr-o brazdă neagră o clocefire care filife pe deasupra noastră și țirle ușurel (SAD.) ¶ ② = ȚIRLI: după ce bău paharul, începu să țirle încoet din scripcă (SAD.) [onom.].

○ **ȚIRI³** (-ritu) *vb. tr. Mold.* A țese (ciorapi): ~ colțun! [pol. c r y o w a ć].

ȚIRIȚ, ȚIRIȚ *subst.* Faptul de a țirîi: țirîlul lăcustelor li strădolea urechile (S.-ALD.); despre păsări: prin adierile lui moi de răcoare, tresărea din cînd în cînd țirîlul unei păsări (SAD.); *pr. ext.*: țirîlul clopoțelului de la o bicicletă militară (RG.); despre sunetele ascuțite ale vioarei: de sus... venea o larmă nedeslușită în care se deosebea un țirîl de strune (SAD.).

ȚIRITĂ *sf.* Cu țirita loc. *adv.* Puțin cîte puțin, cîte puțin deodată, picătură cu picătură: simbria o scoate Duminecele cu țirita (RET.); de la o vreme, începu să răsunie cu greu și să mănince cu țirita (SLV.); în sfera conștiinței lui nu poți introduce decît cu țirita o anumită

provizie intelectuală (VLAH.); aduni cu țirita și împarți cu nemiluita (ZNN.) [Țirîi].

ȚIRIȚOR *sm.* = OBLET.

ȚIRITURĂ¹ (pl.-turi) *sf.* Curgere picătură cu picătură, ca ploaia cînd țirîie: noapte de vară, întunecoasă, cu țirîturi de ploaie (LUNG.).

ȚIRITURĂ², ȚIRITURĂ (pl.-turi) *sf.* Cîntatul greierilor și altor insecte: vîzduhul era plin de țirîturi de lăcuste (S.-ALD.); *pr. ext.* despre sunetul ascuțit al instrumentelor cu coarde: roatele sburau în țirîturile scripcilor (SAD.) [Țirîi].

ȚIRLI (-litu), **ȚIRLI, ȚIRLI** (-litu, -lieso), **ȚURLUI** (-luu) *vb. intr.* A scoate sunete monotone și puțin armonioase dintr'un instrument muzical: a doua zi boilerul era căntînt și meterhaneana turcească li țirîia sub cerdac (ALECS.); unu, cu lăuta, și altu, cu cobza, țirile într'un colț otlenește (CAR.); cît li zălucia de mare, tot țirilește (ALECS.); cu degetele uscate, mișca niște coarde false, care țirîliau nervos (EMIN.) [onom.].

ȚIRLIȚ *subst.* Faptul de a țirîi; rezultatul acestei acțiuni: Eu aș turba să stau mai mult... ca să-i ascult Același și același ~ (VLAH.).

ȚIRLIȚOR 1. *adj. verb. ȚIRLIȚ*. Care țirîie. 2. **ȚIRLIȚOARE** *sf. tron.* Instrument de muzică (care țirîie): du-te prîlii, sonule, cu ~ asta! (ALECS.).

ȚIRLIȚURĂ (pl.-turi) *sf. tron.* Cîntare monotona și puțin armonioasă dintr'un instrument: eu cînd am țirîluri de cele nemțești, îmi vine să-i iau cu toropaia (ALECS.) [Țirîi].

ȚIRLOIU¹ *sm. Trans.* Ciocîrlie (VC.) [Țir - li].

ȚIRLOIU² (pl.-oale) *sn.* Teavă de lemn sau de metal pe care curge apa, șipot (VC.): apa curge pe ~ în tigala de piatră (PAC.).

ȚIRLOIU³ = ȚURLUI.

ȚIRMONIE *sf.* ① = CEREMONIE: nu era ~ la curtea, unde să nu fi fost și el chemat (SP.).

○ **ȚIRUCĂ, ȚIRUCĂ** *sf. Băn. Trans. dim. ȚIRĂ¹*.

ȚISTI = ȚISTI.

ȚIȘNI, ȚIȘNI (-neso) *vb. intr.* ① A năpădi, a ieși cu putere și cu sgomot de unde se află comprimat, închis (*verb.* de lichide, de foc, etc.): de-aloi țîșnește de sub maluri izvoarele care, mai la vale se adună într-o singură albie (VLAH.); apele minerale de iod, de puioasă țîșnesc ici și colo (RG.); (lui Ștefă) începu a-i țîșni apa pe nări și pe urechi ca pe niște lăptoace de mori (CRG.); lancea... o picat drept în capul celui mai mare... ș'o și început a țîșni singele (VAS.); țîșni țîșni din ochi (STAM.); dete una după alta peste munți de orene din care țîșneau fîcări de foc (SP.) ¶ ② A sări deodată dintr'un loc și a o lua la fugă: am țîșnit odată cu țărna 'n cap și tiva la mama acasă! (CRG.); ...înt'r-o tufă nimereste. Unde-un lepure țîșnește (SEV.); tocmai cînd voi să se scoale și să plece... iată că broasca țîșni odată (SP.) [Țiștil].

ȚIȘNITOR *adj. verb. ȚIȘNI*. Care țîșnește: la fie-care zeos pași, guri de apă țîșnitoare care se urcau cu rezpecluine pînă în virtul cel mai înalt al oaselor (A.-GH.).

ȚIȘNITURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a țîșni; rezultatul acestei acțiuni: din țîșniture ce făcu laptele din țîță... spun păgînii să se fi alcătuit pe cer calea lapteului (SP.).

ȚIST(I) sau ȚIST(I) interj. Imită mișcarea precipitată a cuiva care sare dintr'un loc spre a o lua la fugă: bătrîna dădu să-i sărute; Neghință țîști! pe nas, țîști! iar pe mină (OLVR.); unde lovea el cu mîna... acolo, țîști și dînsa, și ochii de la dînsul nu-i mai lăua (SP.); atunci mîrlanul pune gura pe ea și, țîști atărî în fuga mare (RET.) [onom.; comp. ȚUSTII și ȚIUSTII].

ȚIȚĂ (pl.-te) *sf.* ① Organ glandulos care secretează laptele la femeie și la ori-ce femele de mamifer, mamelă: ferice de... pîntecele celea ce n'au născut și țîțele carele n'au aplicat (SBL.); mama... copilului să nu-l țîie pe mîna stîngă, nici să-i dea din țîța stîngă, ca să nu fie stingaciul (MAR.); copil de ~, prunc care suge încă: pre nimene n'au crîștat, o pînă în copil de ~ tot sub sable au pus (N.-COS); întors de la ~ = **INTORS** 10 ¶ ② Uger: Sultăncea suia, mîntînd o vacă bălaie cu un vîtel ce se da pe furis la... țîța rumenă și asudată de lapte (OLVR.); Am o vacă cu țîța în spinare (GOR.); *ghicitoare despre „urcior”* ¶ ③ *Pr. ext.* Partea corespunzătoare țîței la pieptul bărbaților: la metereze, copii! și chîtiți tot sub țîța stîngă (ALECS.) ¶ ④ Laptele din

tită; a da ~, a da să sugă: călugărul o lasă de-i dete ~ până ce se sătură (asp.); — COPII² ①; a-i pieri tită, a înceta de a mai avea lapte în țîțe: nu e bine să dai ~ la copiii gemeni ai altora, oă-ți pieri tită (GOR.); a suga ~, a suga la pieptul mamei: Dumnezeu stie ce-i lipsește, oăci acumina nioi nu vrea să sugă ~ (SB.); copiii, cînd sînt mloi, să sugă ~ de la Tigană, ca să aibă mămă-sa ~ (GOR.) ¶ ⑤ * Celula în care se dezvoltă matca (MAR.) ¶ ⑥ * TITA-CAPREI¹ = CAPRĂ ⑥; — TITA-CAPREI² = BARBA-CAPREI¹; — TITA-CAPREI³ = SURGUCIU ② ¶ ⑦ * TITA-QII¹ = CIOBOTICA-CUCULUI; — TITA-QII² = DEGETAR ②; — TITA-QII³, varietate de struguri ¶ ⑧ * TITA-VACII¹, plantă cu frunzele dispuse în rozetă, cu flori măricele, galbene, așezate într-o umbelă Fig. 5145. Tita-vacii. la virful tulpinii (*Primula celtior*) (□ 5145); — TITA-VACII² = CIOBOTICA-CUCULUI; — TITA-VACII³, varietate de struguri (cuvînt din graiul copiilor, foarte răspîndit și în alte limbi; comp. it. z i z z a, germ. Z i t z e; bg. srb. c i c a, etc.).

Fig. 5145. Tita-vacii.

① TITACA = TATICA.

② TITEICA = TITEICA.

③ TITEIU = TITEIU.

④ TITIȘOARA (pl. -re) sf. dtm. TITA.

TITI¹ (-tiu), ① TITII (-tiu, -tieso) vb. intr. ① A scoate sunete subțiri dintr-un instrument muzical: abia încep ei să țîțe și să sdrăngăne puțin... că se și strecoară fetele pe lingă gardul de nulele (LUNG.) ¶ ② = TITII² ②: oînd toate gurile privighitorilor a mai oînta tao, atîncea grîrul copacului a țîți începe (CANT.); dacă-l prinzi și-l pui la ureche, țîțește (MAR.) [onom.].

TITI², TITIA (-tiu) vb. intr. A tremura (înima în cineva): negustorului îi țîția înima de frică (VAS.) [onom.].

TITINA (pl. -ni) sf. ① Două plăci de fier, din care una prevăzută cu un capăt rotund, care intră în cilindrul gol al celeilalte plăci; se fixează la o ușă sau poartă, spre a le permite să se învîrtească (□ 5146): o' mare ușă de fier se învîrtește din țîțini o'un scîrțîit metalic (VLAH.); usa, în loc să se deschidă, sări din țîțini, lovită de o machie de topor (GN.); volind să scoată usa camerei din țîțini, hangul se sculase și înaintase la ușă (BOL.); ¶ muntele s'a sgîndrit din țîțini de svîrcolirea dihaniei (VLAH.);

② F a scoate pe cineva din țîțini, a-l scoate din sările, a-l face să-și piardă cumpătul: am s'o scot din țîțini, cum m'ai scos și mata din sările (ALECS.) ¶ ③ Pr. ext. Rădăcina unui bubolu, unei bățături (CIAUS.) [țîțî].

TITOS adj. Cu țîțe mari; ④: și țîțoasă și lăptosă și de vreme acasă (ZNN.), se zice cînd cineva caută un lucru sau o persoană care să aibă toate calitățile și nici cel mai mic cusur.

TITUCA, ① TITUCA (pl. -uci) sf. ② dim. TITA ①: Sînu cu țîțuile, Grădina cu florile (IK-BRS.).

TIU¹ = TIU.

② TIU² (pl. țuri) sn. Băn. Clopotul cu sunet subțire de gîtla berbecului.

③ TIUI = TIUI.

④ TIVLI = TIVLI.

TOABĂ (pl. -be) sf. * Specie de țîntar foarte mic, numit și „tobic(ă)”, „ciobic”, etc. (*Simulia*): cînd umblă muște pe lingă loc, mai ales poabe, atunci se strică vremea (GOR.); cînd vezi mai multe poabe deasupra unui loc băltoș... e'tt mai curînd va veni ploaie (GRM.).

TOALĂ (pl. -le) sf. ① Haină, îmbrăcăminte: cînd cumperi vre-o ~ nouă, să nu o lei de Marți la purtare (GOR.); unele alergară călări... iară altele numai cu cîte o ~ aruncată pe dinsele așa d'a-n fuga (ISP.); trupul ei despuist, ce abia-l învelean niște țoale sfîșiate, părea sdrobit (ODOS.); acum intră într-o sobă în care era un dolap,

îl deschide și vede în lăuntru nește țoale tot de aur (CAR.) [comp. TOL²].

② TOANGA sf. Trans. ① Clopot ce se atîrnă la gîtul vitelor (PSC.) ¶ ② Clopotul rău, stricat (CONV.).

③ TOBIC sm., TOBICA sf. * TOABA.

TOC¹ interj. Imită sărutatul: se repede la dînsa și-o sărută, ~! ~! (SAD.) [onom.].

TOCAI (-căiu, -căsco) vb. tr. și refl. F ① A (se) pupa, a (se) săruta cu sgomet: numai iaca ce mi-o vede cu un flăcău în brațe, tocăindu-se (SEZ.) ¶ ② A mișca buzele în somn, ca și cînd ar suga (vorb. de prunci) [ț o c i].

TOIU¹ sn. ② = SCORTAR ① ①: țoli, cîntezoi și pitigoi, țoli îi întîmpină peste tot locul cu ăluile lor cîntări (ODOS.).

TOIU² (pl. -iuri) sn. ③ Păhărel (de țuică, de rachiu) de forma unei sticlei cu gîtul lung (□ 5147): Negoită a dat ~! repede pe gît (CAR.); umplea ~ri de țuică și le împărțea cărăușilor (UR.); părinte, fii lung, să luăm cîte un ~ de rachiu (LUNG.).

TOL¹ sm. Măsură de lungime întrebuintată de țimplari, geamgi, etc.: egală cu lărgimea degetului celui mare sau cu a douăsprezecea parte a unui picior (germ. Z o l l).

TOL² (pl. țoluri, țoale) sn. ① Te-sătură de pînză groasă sau de lînă Fig. 5147. Țoiu. ce servește de învelit, de așternut peste ceva; pătură: Cu ~uri rupte, afumate, Căruțele le învîlesc (ODN.); țiește-care Țigan are șatra lui flăotă din mai multe bucăți de ~uri afumate (ALECS.); stăpîne! așterne un ~ aloi, în mijlocul ogrăzii (CRG.) ¶ ② Trans. Maram. Covor ¶ ③ = TOALĂ.

④ TOLETURI sf. pl. Țolten. Tot felul de țoale, haine, boarfe, așternuturi, scoarfe, etc. (CIAUS.): nu-l lasă să treacă în oer, la raiu, pînă nu le plătești și lor ceva, în bani ori în ~ (PAMF.).

⑤ TOLIC (pl. -ice) sn. dim. TOL², TOALĂ: țoalele și ~ele sînt țesute din lînă... și sînt vîrgate cu negru, alb... și cu alte culori (PAC.).

TOLINĂ (pl. -ne) sf. ① Termen de dispreț pentru o femeie păcătoasă, stricată: a! țolina, auzi ce-mi face? las' o'ciu doabă!-oiu eu (NEGR.); aiei, ~ ce-mi ești zise fata împăratului, da bine m'ai vindit! (CRG.) [ț o a l ă].

② TOLINCI sbst. pl. dtm. TOL: m'am ghemnit și eu cum am putut prin ~ (SAD.).

③ TOLOAMBE sf. pl. Țolten. (CIAUS.) = TOLETURI.

TONTOROIU sm. Mold. Sburdalnic, nebunatic: e!l mai nepoate, ce mai zici? sînt ~ ori ba? (ALECS.) [comp. TONTOROIU].

TOP¹ sm. ① Panglicuță ce se împletește în coșii fetelor: Zamfîrla toate le avea, Numai ~! îi lipsea (PANN); Cum ai trecut, Dido, Oltu, De nu ți-ai înneecat țopul (R-COD); Săruta-ți-ar neica ochii, Cum ți bate vîntul ~! (PSC.) ¶ ② Poreclă dată Moțului (care-și împletește părul cu coadă) (FR-COR.) (wa.) [germ. Z o p f].

TOP² sau TUP¹ interj. ① Exprimă o săritură, o săltătură de joc: Măruoa... îmi așrea, țop! înainte, ca o turturea (ALECS.); nioi una nioi alta, țop! se prînsse lîngă dînsul în horă (ISP.); buzduganul... sări pe masă și de-aioi, țup! pe culu (SB.); lese de subț soaun și, țup! în brațe la zmeu (VAS.); nioi una nioi două, e! țup! pe spatele omului (SEZ.) ¶ ② Exprimă ivirea fără veste a cuiva într'un loc: înoă nu apucaseră țeilorii a aprinde luminările, și dumnezeu, țop! a și fost aloi (ALECS.); atunoi leu! țup! la dînsul în drum, cu gîndul ca să-l mîntînce (MAR.) [onom.; comp. și srb. c o p i rut. c u p p a, etc.].

TOPA(I)! = HOFAI!

TOPAI, TUPAI (-ăiu, -ăsco) vb. intr. F A juca, a dansa; a sălta: s'a pornit să șară și să țopăie mai nebuca toți (CAR.); lan privește-l cum țopăiește! (ALECS.); ele au țupăit toată ziua la sunetul fluerului (SB.); o învîțătoare țupăe ca o vrabie (RG.) [ț o p i și ț u p i].

TOPAIALĂ, TUPAIALĂ (pl. -ăieli) sf. F Faptul de a ț o p a i; rezultatul acestei acțiuni: de ce să mai las pe bietul om să se supere... cu țopăliile tuturor loazelor? (LUNG.); Chioțe de veselie, Tupaiei de oameni beți (VLAH.).

TOPIRĂ, TOPIRLAN sm. Țărănoiu, mocirlan, mocofan, modirlan, bădăran: iaca mă! nu cumva s'o

Fig. 5146. T. Țîțina.

bolierit țopirea ? (ALECS.); bai, țopircă, vin' ou mine la masă ! (ALECS.); un țopirlan de deputat, ales prin minciună și prin linguire (LUNG.); pe semne păcatele mele oale mari și grele m'au aruncat și aici să învăț niște țopirlani sălbatici (CRG.) [probabil „țaran ce poartă țop, cu părul impletit”; pentru sufix, comp. MODRLAN].

ȚOȚOALE, ȚOTOANE *sf. pl. F = ZORZOANE*: armele și țotoalele de pe dînsul îl dau jos (SP.); acesta se apucă să desbrace pe fata lui Chiriac... de toate țotoalele străine ce o destiguran (NEGR.).

ȚOTOLOȘ (*pl.-oase*) *sn. Olten. Turțur; ciucur* (CIAUS.).

ȚOȘCA, ȚOȘCĂ (*pl.-ste*) *sf. Mold. Săculeț; geantă, torbă, tașcă*: să nu săpunești, cînd speli țoșca de vinătoare... că n'ai noroc la vînat (GOR.); colindătorii mai au și... trastele sau țoștele pentru adunat colacii, covrigii și poamele (PAMF.); — *adv. (plin) ~*, doldora: îl mai întinde și o pungă țoșcă de bani (CRG.); umplea chimirlul țoșcă cu gologani și bai la crîsmă să bea (FLOR.) [comp. ȚUȘCĂ și ȚAȘCĂ].

ȚOȚĂ (*pl.-te*) *sf. Olten. Grămadă, giugă* (de 8-10 snopi) de coceni.

ȚUCA (*tuc*) *vb. tr. și refl. ① Trans. Băn. Oaș. A* (se) pupa, a (se) săruta: Buze moi și subțirele, Hai să ne tucăm cu ele! (IK-BRS.); [Ț o c i].

ȚUCAL (*pl.-ale, -aluri*) *sn. Ț* Oală de noapte [ngr. τζουκαλι].

ȚUCĂRĂ *sf. Ț Fasole ~ FASOLE* ① [germ. Zucker (bohne)].

ȚUCLĂU, ȚUCLUȘ *sbst. Trans. (PSC.) (BUD.)* = ȚIGLĂU.

ȚUGSUI (*-suesc*) *vb. intr. F A* bea, a trage la măsă, a chili: pînă și a țucui sau a trage la mustăță, cum se zice, tot un zeu treburî să-i țuvețe (SP.) [comp. bg. c u k a m ū „beau”].

ȚUGLUIȘ *sbst. Mold. (SEZ.)* ① = ȚUCLĂU ①

② *Ț* Virf de stog ascuțit [comp. ȚUGUIȘ].

ȚUGUI *interj.* Strigăt cu care se chiamă porcii (SEZ.) (CONV.).

ȚUGUIA (*-niu, -niez*) *Ț. vb. tr. A* da o formă conică, subțiată la virf: își țuguia gurita ca să sugă (VLAH.).

Ț. vb. refl. A lua, a avea o formă conică: ce mîndru se țuguiasă acoperișul cu șindrii! (CAR.); capul i se țuguia în con (OLVR.) [Ț u g u i u].

ȚUGUIAT, ȚUGUIET *adj. p. ȚUGUIA*. Subțiat la virf, conic: intrăm în răcoarea pădure de brazi ce acopere ca o căciulă virful țuguiat al muntelui (VLAH.); acoperimintele țuguite de olane mușcate (EMIN.); purta pe cap o tichie țuguiată cu clopoței (CAR.); trec Tirolezi cu pălăriile lor țuguite și împodobite cu pene de păn (OOOS.).

ȚUGUIU (*pl.-niuri*) *sn. Ț* Pisc de munte de formă conică: ne-arată la stînga 'n fund, printre cheile mîntilor, un ~ mai depărtat, aurit de razele soarelui (VLAH.) ① Ori-ce obiect mai ridicat, de formă conică; con: fă stogul cu ~... să nu-l strice ploala (RV-CRG.) [comp. ȚUGLUIȘ, ȚUCLUIȘ, ȚUCLĂU, ȚIGLĂU].

ȚUGULE! *interj. Trans. (VIC.) = ȚUGUI*

ȚUHAL *sm. Mold. Bucov. Sac mare* (pentru grăunțe): două cară încarcate cu ~i suiau drumul ieșiturii din bătătura morii (SAD.); înșfacă ~ul cu colaci, și... mină, băiete! (VAS.); era gros oit un ~ și din gură îi sărea foc (IVOR.).

ȚUHAUS *sbst. Arest (în spec. în graiul militarilor)*: anzi d-ta, să-mi vorbească de libertate, tocmăi cînd stia că vin de la ~ (BAS.) [germ. Z u c h t h a u s].

ȚUICĂ *sf. Ț Rachiu de prune*: Vinul, țuica cui îi place, N'are cu ce să se 'mbrace (PANN); calitatea propriu zisă a țuicii nu se simte decît abia după al doilea țuic (SLV.) [comp. srb. c u j k a, probabil împrumutat din rom.].

ȚUICAR *sm.* Cel ce fabrică țuică: ~ii își beau prea mult țuica (URG.); cum se face că din ~ te-ai făcut haiduc? (UR.).

ȚUIU = ȚOIU: calitatea propriu zisă a țuicii nu se simte decît abia după al doilea ~ (SLV.).

ȚULUC *sm. Mold. Mot; chică*: de-abia mi-l lua pe Gerilă de ~ și îl-l purta cu nasul pe la soare (CRG.); De ~ îl apuca, Jos la pămînt îl trînea (PAMF.) [comp. ZULUF și bg. c u l u f ū l].

ȚUMBURUC = ȚIMBURUC.

ȚUNDRĂ (*pl.-dre*) *sf. Trans. Băn. Ț* ① Țeghe;

Suman: Murășan cu țundra sură, Treci Murășu să-ți dau gură, Murășan cu țundra albă, Treci Murășu de ți-s dragă (IK-BRS.); o cămașă pe dînsul de borangiu... și pe deasupra cu țundra prinsă de gît cu incheieturi (SP.) ① Ț Băn. Femeie stricată, depravată [ung. c o n d r a].

ȚUNDRITĂ (*pl.-te*) *sf. Trans. Ț dim. ȚUNDRĂ*: Pe la noi, prin Gîrbovită, Umbilă toamea pe uliță, îmbrăcată cu ~ și în cap cu căciulă! (IK-BRS.).

ȚUPI = ȚOP!

ȚUPA(I) = HOPAI!

ȚUPĂI = TOPAI!

ȚUR sau ȚURI *interj.* Strigăt cu care se chiamă găinile ca să le dea mîncare.

ȚURCĂ (*pl.-ci*) *sf. Ț* Căciulă mare și lă-țoasă din piele de oaie țurcană: în cap (aveau) o ~ flocoasă, adusă la o parte (OOOS.); Pe-a lor lungi și negre plete se scoboar' o neagră ~ (ALECS.); s'au îmbrăcat în niște sumălașe și cu țurei pe cap (SB.).

ȚURCĂ *sf.* Bețior ascuțit la amîndouă capetele; de-a țurca, joc de băieți, în care un bețior ascuțit la amîndouă capetele e așezat deasupra unei gropițe, iar fle-care din jucători, pe rînd, caută să-l asvire de acolo, cu un băț mai lung, cît mai departe, pe cînd ceilalți băieți se silesc să-l prindă (5148) [comp. rut. rus. c u r k a].

ȚURCĂ = ȚURCĂ.

ȚURCAN *Ț. adj. Ț* Se zice despre o varietate de oi de rînd, cu lîna lungă, groasă și aspră: berbec ~, oale ~ă (5149); lîna ~ă, lîna de la aceste oi: nădragii, reochele, ciorapii, țoalele... sînt făcute... din postav țesut din lîna ~ă, birsană și țigale (PAC.).

Ț. sm. Berbec țurcan.

ȚURCANĂ (*pl.-ne*) *sf. Ț* Oale țurcană ① = ȚURCĂ¹: de sub ~ cădeau plete mărunte (UR.) [comp. ȚURCĂ¹].

ȚURCĂNESC *adj. Ț* Căciulă, cusmă țurcănească = ȚURCĂ¹: pe poteca de munte... suia... un om înalt... cu căciula lungă țurcănească (ORIG.); căciula țurcănească, trînită p'o ureche, îl prindea ca pe-un haiduc (OLVR.); din cînd în cînd trecea pe lîngă ei cite un tînră cavalier cu căciula țurcănească (EMIN.); cea mai mare parte era cu cusme țurcănești (SP.); sarică țurcănească, sarică făcută din lîna țurcană: Cu căciula moacănească, Cu sarica țurcănească (PAMF.) [Ț u r c a n].

ȚURII = ȚUR!

ȚURLOIU, ȚIRLOIU (*pl.-loaie*) *sn. Ț* Ț Partea piciorului de la genunchiu pînă la glezne; flurierul piciorului, tibia (5145): ciorapii, de lîna albă... se numesc călțunași și se ridică peste țurloiu pînă la jumătatea pulpei (PAC.); îi lovi odată cu bita peste țirloiu, de-l secă la inimă (D-ZAMF.); dacă pe cineva îi doare țirloiu, adică flurierul piciorului, se unge cu cari de stejar (MAR.) ① Ț = ȚURLOIU: din al treilea rezervoriu se aducea altă dată apă, pe țurloaie, la Ierusalim (BOL.).

ȚURLU-BURLU *adv. F* Ț șbirliț; vîlvoi: pîrti capului nu-i erau crești, dară steteau ~, cum se zice (SP.).

ȚURLUI = ȚIRLI.

ȚURLUIU (*pl.-inie*) *sn. = SULINAR(IU)*² [comp. ȚURLUIU și BURLUIU].

ȚURȚAN (*pl.-ane*) *sn. Olten. CIAUS.* Ț Coastă ripoasă, prăpăstioasă.

ȚURȚUR(E) *sm.* Apa înghețată care atîrnă ca niște bețisoare ascuțite de la streășina casei (5150): cît de lungi sînt țurțurii de ghiță! de la streășina casei... așa de înaltă va fi cinepa în vara viitoare (GOR.); ciucuri mari de platră, atîrnate de tavan ca niște țurțuri de ghiță (VLAH.); mustățile și bărbile tuturor erau pline de țurțuri și de promoroacă (SAD.); a intrat în mîne,

TOR-
TUR

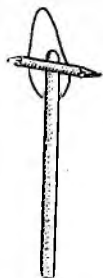

Fig. 5148.
Țurcă.

Fig. 5149.
Berbec țurcan și oale țurcană.

Fig. 5150. Țurțuri.

oa un țurțure de ghiță, pînă la jumătatea șirei spinării (DEM.).

TURUI = ZURUI.

ȚUȘCĂ (pl. Țuște) *sf.* ① Varietate de oi de rînd, înrudite cu țurcanele: Țuștele sînt oile cele mai de rînd și mai mici decît toate celelalte, sînt mai puțin gîngașe și mai mult negre și lăi (DRĂGH.) ② **MIȘCĂ.**

○ **ȚUȘNI = ȚIȘNI.**

ȚUȘȚIU *interj.* = **ȚIȘȚIU**! N'apuci bine să 'nchizi porcul, și el ȚușȚiu îl vezi că iese (SPER.); întrăm ȚușȚiu într-o casă, și, ȚușȚiu pe cuptor (SAD.); băietul, cînd o deschis ușa, moșneagul, ȚușȚiu din odaie și s'o ca mai dus peste nouă mări (VAS.); hoța de piscică îndată puse ghiara pe piatră și, ȚușȚiu pe fereastră (FAC.) [ONOIŢ.].

○ **ȚUȚĂ** (pl. -țe) *sf.* ① *Ofen.* = **TOTĂ.**

ȚUȚUȚĂ (-uiu) *vb. refl.* A se cucuia, a se cocota: (bufnița) necăjită, se ȚuȚuȚă pe coama unui zid (ODOB.) [ȚUȚUIU].

ȚUȚUIAN *1. sm.* ① Cioban din Ardeal ② Poreclă dată Ardeleanului; *pr. ext.* țărănoiu, mocirșan, hădăran: fraților ardeleni le zicem trocari

ori mocirșani ori Țuțuieni (JIP.); iaca Țuțuianu, și-o pus livreașul (ALECS.).

2. **ȚUȚUIANCĂ** (pl. -lence) *sf.* ① Nevasta unui Țuțuian ② Numele unui dans popular, originar din Ardeal.

ȚUȚUIENESC *adj.* De Țuțuian, al Țuțuienilor: în picioare, opinci Țuțuienești, de acelea cu ciocul lung și adus în lături (LUNG.).

ȚUȚUIU (pl. -niuri) *sn.* ① = **TUGUIU**: o cascadă de piscuiri și de ȚuȚui se repede spre valea Prahovei (UR.).

○ **ȚUȚUL** *subst. Trans.* (VIC.) Leagăn (în care se leagăna copiii) [onom.; comp. srb. cu c a t i „a le-găna”].

○ **ȚUȚULĂ** (-ai) *vb. tr. Trans.* (VIC.) (DENS.) A le-găna [ȚUȚUL].

○ **ȚUȚULUȘ** (pl. -nșe) *sn. Trans. Băn.* (VIC.) (DENS.) = **TUȚUL.**

○ **ȚUȚURĂ** (-tur) *vb. tr. Trans.* A trage (de păr, de urechi): el se apropie de cal, îi ȚuȚură de urechi... apoi se urcă și plecă (SLV.).

○ **ȚUȚURĂȘIU** (pl. -oale) *sn. Ofen.* (ȚUȚ.) = **TURȚUR.**

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XIX

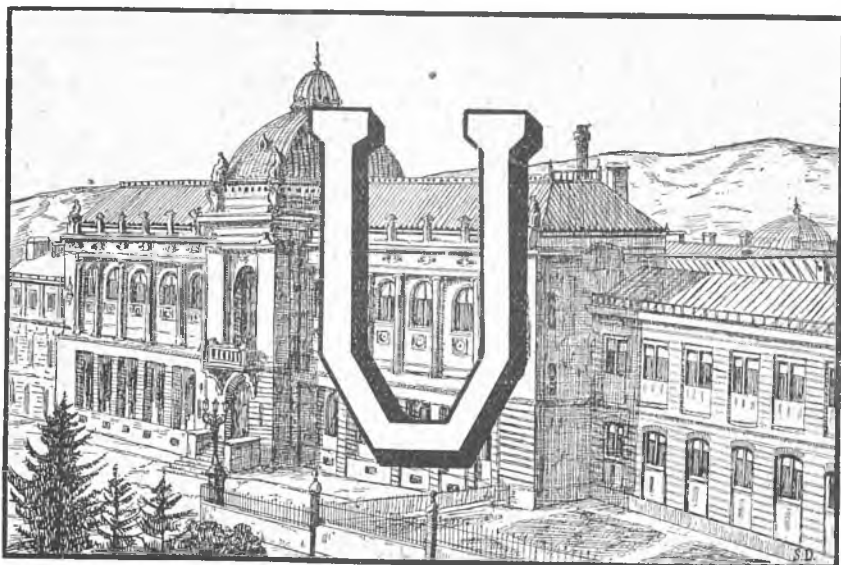
Sec. XX

Sec. XXI

Sec. XXII

UNIVERSITATEA DIN IAȘI

U *sm.* A douăzeci și patra literă a alfabetului; purta în alfabetul cirilic numele de „ucu”.

UBICITATE, UBICUITATE *sf.* Faptul de a fi prezent pretutindeni sau în diferite locuri în același timp [fr. *ubiquité*].

UCAZ (*pl.-azuri*) *sm.* ① Decret, ordonanță dată de Țar: Moscalii n'au vrut să ale după dîșii... zicînd că n'au ~ (N.-COST.) ② ③ Hotărîre care nu admite discuție [rus.].

UCENIC *sm.*, **UCENICĂ** (*pl.-ce*) *sf.* ① *f.* Ț. Școlar, discipol, învățcel: a dona zi după ziua Nașterii (Mîntuitorului) vin dascălii școalelor cu ucenicii cei mai aleși (LET.); nu te arăta dascăl, pînă a nu fi ucenic (ZNN.) ② ③ Apostol ④ ⑤ Cel ce intră la un meșter ca să învețe o meserie: dimineața, cafele și cei doi ucenici erau la lucru (SLV.); se băgă ucenic... (și) într'o jumătate de an lucra ca o calfă vechi (SP.) [vsl. *učenik*].

UCENICI (-icese) *vb. într.* ① A fi ucenic, a sluji, a lucra în calitate de ucenic: lată și băiatul cu care ucenicise că vine și se așază lângă dînsul (SP.).

UCENICIE *sf.* Starea, calitatea de ucenic: timpul petrecut ca ucenic: a crescut băiatul canonic și muncit și a ajuns, după ~, culegător (CAR.); dă-mi ippingeana, că acum ești calfă, ai scăpat de ~ (ISP.).

UCIDE (*ucid, uic; perf. ucisel; part. ucis*) *1. vb. tr.* ① A omori: eu ucid și viu fac, vatăm și eu vindec (PS.-SCH.); de atunci intră zavistia în lume, că se sculă Cain de uicise pre frate-său Avel (MK.) ② ③ A da lovitură, a bate rău, a snopi în bătaie, a stîlci: acest vameș... ucidese pieptul său și grăia: Doamne, milostiv fii mie păcătoșul (EV.-GOV.); cîndu-l și cu căica cupicioarele sau-l și ucidu cu pumnii poncei! în inimă pînă-l și omori (PRV.-MB.); I-am uicis și s'a întîmplat de a murit (R.-COD.); și 'ncludat pe vulpe că l-a amăgit, se duce s'o ucidă în bătaie (CRG.).

2. vb. refl. ① A se omori, a se sinucide ② ③ A se lovi, a se stîlci: (vămășul) stătu departe și să ucidu în piept (VARL.); M'am uicis în cap cu pumnii (FANN) [lat. *occidere*].

UCIDERE *sf.* Faptul de a (se) ucide: Dumitrașco Buhș... nu s'au abătut spre ~... să se cheme uic-gaș (N.-COST.).

UCIGĂ-L-CRUCEA, UCIGĂ-L-TOACA, UCIGĂ-L-TAMPA *sm.* ② ③ Nume eufemistice date diavolului: de n'ai fi știut că-l ucigă-l-orcea, Ți-ar fi fost mai mare dragul să te uici la el (GN.); femeii și copii! fugeau făcîndu-și crucea ca de ucigă-l-toaca (A.-GH.).

○ **UCIGAN** *sm.* *Mold. Bucov.* ② ③ Una din nume-

roasele numiri date de popor diavolului: Doamne, femele, ce-ți pul tu mințea cu ~ul? (SEV.); diavolul ar vrea să facă rău, să despărțască, să nimicească vieți de oameni, doară altă ce-a lucra, dacă-i „cel rău”, dacă-i „dușmanul”, „~ul!” (VOR.) [ucide].

UCIGAȘ *1. sm.*, **UCIGAȘĂ** (*pl.-așe*) *sf.* ① Care ucide sau a ucis pe cineva, ucigător, omoritor: să fugă acolo ucigașul, tot cela ce va ucide suflet fără de voie (SIL.) ② ③ **UCIGAȘUL**, dracul: închină-te, să fugă Ucigașul (R.-COD.).

2. adj. Ucigător, care ucide: armă ~ă; ③ Și gropițe face 'n unghii ucigașei sale guri (EMIN.).

UCIGĂTOR *adj. verb.* UCIDE și *sm.* Care ucide, ucigaș, asasin: dar în momentul cînd era să deschidă ușa spre a împlini fierul ~ în pieptul nevinovatei sale soții, ei auzi deodată în creierii lui o voce străină (GN.); ucigătoarea ploaie de fier acopere, învăluie de jur împrejur oastea maghiară (VLAM.); pentru ce sint Albanezii de atîtea sute de ani lotri și ~! (TCH.).

† **UCIGĂTURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* ① Ucidere, omor ② = UCISĂTURĂ: nu se poate nici cu scrisoarea, nici cu limba a povesticeaznele și ucigăturile lor de Tătari (MUST.) [ucide].

UCIS *1. adj. p. ucide.* ① Omorît ② Sdorbit de lovitură, bătut rău, stîlcit.

2. sbst. Faptul de a ucide, ucidere: să nu umbli după ~ul grîrîlor din casă, că-l păoat (GOR.).

UCISĂTURĂ (*pl.-turi*), **UCISURA** (*pl.-suri*) *sf.* Bătaie strășnică, stîlcire, vătămare prin lovitură: avu stîlnja sa legături grele și ucisături dese, de pâr și de stînta barbă tras (VARL.); făcea cumu-l învătă Satana: junghleri și ucisături, vărsare de sînge și temăne (MK.); rămas-au bieții oameni numai cu sufletele, bătuți și struncinați, ...cum nu se poate... povestire oaznele și uicisurile lor ce au avut de la Tătari (NEC.) [ucis].

UCLEIU *sm.* = OBLET [comp. OCLEIU].

UCRAINIAN *1. sm.*, **UCRAINIANA** (*pl.-lene*) *sf.* ① Locuitor, locuitoare din Ucraina, Rutan(că).

2. adj. Al Ucrainenilor: armată ~ă.

UCU *sm.* Numele slovei cirilice ou sau o, corespunzătoare lui u [vsl.].

UD *1. adj.* Foarte umed (despre cineva sau ceva mulat în apă sau peste care a curs apă sau alt lichid): la pămîntul ~ nu trebuie apă multă (ZNN.); Ți duce (pe moșnegii) la sine în casă și-l schimbă în haine uscate, că ale lor toate erau ~e (RET.); sufiam în niște

lemn ~, să aprind nifel foc în sobă (l.-gh.); e ~ pină la pielea; ~ lioarăcă ~ LIOARCA 2.

2. sm. Cel ce e ud; ① ~ul de ploaie nu se teme, cel ce n'are nimic de pierdut nu se teme de hoți; cel coplesit de nevoi nu se mai teme de nimic.

3. (pl. uduri) sn. Urină: să măntine balega lor și să bea ~ul lor (sib.); ② a(-și) face ~ul, a slobozi ~ul, a lăsa ~ul, a urina: mamele să nu lăse cu ~ul, avind copiii în brațe, odoi acestia capătă năjit (PAMF.); trinitura se întoarce, dacă se calcă în ~ul unui cal (GOR.); bășlea ~ului ~ BĂȘICA ① [lat. u d u s].

UDA (ud) 1. vb. tr. ① A face ud, a muia în apă, a stropi cu apă sau cu alt lichid: o vulpe hitleană n-meri de-și uda coada în apă și scutura pre foc de vrea să-l stingă (MX.); grădinarul... îl puse să lucreze la pământ, să care apă, să ude florile (ISP.); udă întinul grădina ta și, de-ți mai rămâne apă, udă și pe a vecinului (ZNN.); cu lacrimile mele așternutul meu volu uda (OOS.); ② A curge printr'un loc: Dunărea udă șase țări pînă la vărsarea ei în mare ③ ④ A stropi cu apă.

2. vb. refl. ① A se face ud: sus! părinte, sus! că se udă cărțile (SB.); ce șade în apă și nu se udă? (GOR.); ghi-citoare despre „umbră” ② A urina: (negli) se nase din pricină că s'au udat broaștele pe mîinile ori picioarele cuiva (PAMF.); cînd se udă cînele pe pările casei, femeii îi place alt bărbat (GOR.); ③ nu știu pe unde se udă găina, ești încă prea tînăr, prea fără experiență, ca să știi toate [lat. u d a r e].

UDAGACIU = ODAGACIU: o câștie de argint... din care leșea tum de ~ (l.-gh.).

UDAT 1. adj. p. UDA. Muiat, stropit ② ③ NEUDAT.

2. sbst. Faptul de a uda: ~ul florilor.

UDĂTOARE sf. Stropitoare [u d a].

UDĂȚURĂ (pl.-turi) sf. ① Faptul de a u d a; rezultatul acestei acțiuni; umezeală, apărie: cînd e să plouă, se ridică pe munte n-oasă albăstră, deasă, care... apoi se prefăce în nori groși și iute începe udătura (JIF.); grîul putea sta ani întregi, nebatut în snopi, netrelerat, fără a se teme de a fi răzbit de ~ (l.-gh.) ② Băutură: din zori pînă 'n seară nu-l lertat creștinului să puie nimic pe buze, nici mîncare nici ~ (LUNG.) ③ X Tot ce bea sau îmbucă țăranel (lapte, brînză, borș, ceapă, varză, castraveți, etc.), pe lingă mămăligă, ca să n'o mănînce goală: încep a mînce cu toții la pine goală și a bea apă rece din fîntînă, căci altă ~ nu aveau (CRG.); cînd țăranel, în zile de post, n'are alt sînu de ~, mînînoș și cîr cu mămăligă prăjită (SEZ.); mîncarea cea mai de căpetenie la dîneul, altă la fruct, oit și la post, este udătura (VOR.).

UDEALĂ (pl.-eti) sf. ① Umezeală; loc u d, apărie: ue-am covrigit împrejurul focului și, deasupra ninsoare, dedesubt ~ (CRG.); oala... din ~ și din necurătenie capătă la picioare gălă (ORAGH.); cînd țin ele tîrta la ~, plouă, dar de o țin pe ouptoria, e seacă (VOR.) ② F Băutură: dacă are de gînd a ne ospăta... apoi să ne îndesească mai mult ou udeala, pentru că acolo stă toată puterea și îndrăzneala (CRG.).

③ UDI (udesc) vb. tr. și intr. Băn. Trans. A rămînea; a prisosi: Fură nouă, udîră opt, Fură opt, udîră șapte (NOV.) [comp. UDI].

UDMĂ, UIMĂ (pl.-me) sf. ① ② Umflătură cu puroiu ce se face la gît, sub bărbie, la subțioară sau la stinghii: cu păcura aceasta și cu un ou sau două, faci sorob pe care-l pui ca legătură la udmă (PAMF.); alifia aceasta o pun... pe uimă, în urma căreia uima se moale, se sparge și se vindecă (MAR.); la uimă se fierbe ștevie în lapte și se pune pe bubă (FAC.) [comp. gr. οἰδημα, οἰδημα].

UDOMETRU (pl.-tre) sn. ③ = FLUVIOMETRU [fr.].

UET (pl.-te) sn. = VUET: toată seara, în ~ul grădinii, m'am gîndit numai la tine (CAR.) [h u e t].

UF! interj. Un fel de suspin din greu ce scoate cel foarte obosit sau plictisit, desgustat peste măsură de ceva: uf! că greu a mai fost, zic eu, schlopătînd puțin de osteneală (VLAH.); uf! mi-a venit sufletul la gură (GN.); uf! m'am săturat de șezut (ALECS.); uf! ce greu mîroase, zise Muma-pădurii (ISP.) [onom.; comp. și fr. o u f].

UG = UGHU.

UGER, ① UGER (pl.-ere) sn. ① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊀ ㊁ ㊂ ㊃ ㊄ ㊅ ㊆ ㊇ ㊈ ㊉ ㊊ ㊋ ㊌ ㊍ ㊎ ㊏ ㊐ ㊑ ㊒ ㊓ ㊔ ㊕ ㊖ ㊗ ㊘ ㊙ ㊚ ㊛ ㊜ ㊝ ㊞ ㊟ ㊠ ㊡ ㊢ ㊣ ㊤ ㊥ ㊦ ㊧ ㊨ ㊩ ㊪ ㊫ ㊬ ㊭ ㊮ ㊯ ㊰ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸

un pain în gură, căci altfel uită îndată (GOR.); poveștele ce ți-am dat să nu le uiți niciodată (ISP.); *adesea* F a-și ~: după ce oăpătașe atita minte... își uitase lăta proștiile de mai 'naintă (CAR.); F (știe, a învățat) cit au uitat alții, mai nimic, foarte puțin; l-a uitat Dumnezeu, mă mir că mai trăește de bătrîn ce e; — *GURĂ* ⑤, *OGHIU* ① ② ③ A alunga din minte, a nu se mai gândi la ceva: să uităm tot ce s'a petrecut între noi; Românul știe multe a suferi, dar nu uită (ZNN.) ④ A lăsa din greșală, din nebagare de seamă: mi-am uitat umbrela în trăsură; lăsa pozna, că eu mi-am uitat beltoana pe loc și m'am luat cu vorba (ALECS.) ⑤ A lăsa afară, a trece cu vederea, a nu pomeni: ~ un citat, un pasaj întreg, un rînd ⑥ A nu ținea seamă de ceva, a nu duce destulă grijă, a neglija: n'am uitat nimic din otele iar face plăcere ⑦ A nu voi să-și aducă aminte, a nu fi recunoscător: a uitat toate binefaceriile mele; uitare pre Dumnezeu pre calea ce l-au făcut și se închina soarelui (MX.); Prea am uitat pe Dumnezeu, Prezum uitărm toate (EMIN.) ⑧ A nu mai vrea să știe de cineva sau de ceva, a se arăta indiferent față de cineva: a-și ~ prietenii [Ț u l t a < lat. * o b l i t a r e < o b l i t u s].

UITA² (uit) *vb. refl.* ① A privi, a-și îndrepta ochii într-o parte oarecare spre a vedea, spre a examina pe cineva sau ceva: Eu mă uitam prin ramuri și așteptam să te arăți (EMIN.); se uita drept la dînsa cu niște ochi oari străluceni ca două făclii (ISP.); la omul harnic se uită sărăcia pe fereastră, dar nu îndrăznește să intre (ZNN.); cînd mă uit înapoi, doi hojmalăi se și luase după mine (CRG.); să nu te uiți după un bubos în oglindă... căci altfel îi lei bucele (GOR.); — *SOARE* ① ② A ținea seamă, a lua în considerație, a căuta: Nu te uita, lele hăl, că mi-s ciocorecii oam răi, C'am acasă două oi și mi-oia face alții noi (IK-BRS.); nu mă niteu că-l urit (PAMF.); a se ~ la (sau în) gura cuiva, a crede tot ce spune altul: se uitau în gura lui ca la un Dumnezeu (BAS.) ③ ④ Uită-te, privește: uită-te la dînsul cum a îmbătrînit; ⑤ uită-te la față și mă întreabă de viață; contras în uite, are înțelesul de „iață”, „privește”: uite(-l) că vine; uite că mare s'a făcut; poftim, uite coala că nu-ți minții, uite uite! (CAR.); măi fărțate, să schimbăm, uite-ți dau sabia și tu să-mi dai mărgeaua (RET.); uite-o, nu e (GOR.); *ghicitoare despre* „scinteie” [probabil de aceeași origine ca uita]; înțelesul primitiv trebuie să fi fost „a se opri într-un loc privind multă vreme, vreme uitată, a uita de a mai pleca de undeva tot stînd să privească”; comp. și bg. z a b r a v j a m ū „a uita”, z a b r a v j a m ū se „a se uita mult la ceva”].

UITĂCIOS *adj.* Care uita ușor, uituc.
UITARE¹ *sf.* Faptul de a uita; a cădea în ~, a fi uitat; a da uitării, a uita: Singura mea rugă-i: uitării să mă dai (EMIN.); ~ de sine, abnegațiune.
UITARE² *sf.* Faptul de a se uita, privire, uitătură.

UITAT¹ *adj. p. UITA¹. ① Ce s'a uitat: s'a găsit o umbră ~ în trăsura; ② F foarte vechiu, de foarte multă vreme: mi-am frîmțat maselele încă cu vre-o doi, trei covrigi uități de vechi ce erau (ISP.); ~ de Dumnezeu, ~ de moarte (CIAUS.), foarte bătrîn: te însura cu fie-sa, cu nepoată-sa ori cu vre-o fată din casă, ~ă de Dumnezeu (I.-GH.); Babă slabă și uscată și de Dumnezeu ~ă (PAMF.); ③ Indelungat: petrecu acolo vreme ~ă (ISP.); fiind Irinuca dusă în sat și avînd obiceiul a ședea ~ă ca fată vătămanului (CRG.) ④ ⑤ — **NEUITAT**.*

UITAT² *subst.* Faptul de a uita.

UITĂTOR¹ *adj. verb. UITA¹ și *sm.* Care uită: suflet înecat în basme, ~ de suferință (VLAH.) ④ ⑤ — **NEUITĂTOR**.*

UITĂTOR² *adj. verb. UITA² și *sm.* Care se uită, privitor.*

UITĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Privire, aruncătură de ochi, căutătură: zări o caprioară sprintenă, cu ochii blajini; fu de ajuns o ~, căci îi răpi inima (ISP.) [u i t a t a].

UITIT *adj. Mold.* Distrat, cu gîndul aiurea: se uita spălos și ~ la Dan (EMIN.); zi mai bine, ~ ca un poet (ALECS.); privind ~ pe apa Prutului, își năbuse dorul (VLAH.).

UITUC *adj.* Care uita ușor, uităcios; distrat: boierul Gavrilă trecea drept om ~ (ORL.); d-ta ești vinovat, că ai fost ~, de toate cite le-am pățit (CAR.).

UITUCIE *sf.* Starea celui uita c: trezindu-se din uitucia lui, Petru se văzu singur, singurel (ISP.).

UIUIU *interj.* Chiot de veselie (*în spec. la joc*): Uiuu! pină ce-s vin, Dac' oia muri, mort să fiu! (IK-BRS.) [comp. *srb.* u j u j u l].

UIUM = **OIEM**: la moară, afară din ~ să nu le la decît trei parale de sac (ST.-SCH.).

UJINĂ = **OJNĂ**.

UJUJI (-uiesc) *vb. refl.* A se usca: curmele de viță și vreascuri ujujite (OLVR.) [comp. *vs.* u s u ș i t i].

○ **ULAMA** (*pl.-male*) *sf. Mold.* Ciucure de mătase sau de lînă (la perdele, perne) (SAIN.) [tc. u l a m a].

***ULAN** *sm.* ✕ Cavalierist (în vechea armată română și în armatele germană, austro-ungară și rusă, dinaintea războiului mondial) (5152): puterea armiei ruse se urca la nouă batalioane de infanterie, un regiment de ~ și un regiment de husari (BOL.) [germ.].

ULANCA (*pl.-ânci*) *sf.* ① ✕ Tunică de ulan (5153) [pol.].

***ULCEA** (*pl.-cele*) *sf.* ○ Oală mică: nebun este acela care vrea să știe ce se țiebe în ulceana flește-oăruia (MCH.); și le-a fiert în trei ulcele, Trei ulcele părăsite, Cu burnulen otrăvite (PAMF.); Am o ~ peștriță, Cîntă cocoși în ea (GOR.); *ghicitoare despre* „biserica” [lat. * o l l i c e l l a < o l l a].

ULCELUȘĂ (*pl.-șe*), **ULCELUȚA** (*pl.-țe*) *sf.* ○ *dim.* **ULCEA**: băleții erau mărunchi și stau pe lingă dînsii ca ulcelușele (ISP.); Ulceleașă unsă, în burnulen ascunsă (GOR.); *ghicitoare despre* „iepure”.

***ULCER** (*pl.-ere*) *sm.* ① ✕ Rană deschisă la suprafața externă a pielii sau la suprafața internă a stomacului și care n'are tendință de a se cicatriza ② ③ Boală a arborilor pricinuită de distrugerea treptată a straturilor lemnoase [fr.].
“ULCERĂ (-erez) 1. vb. tr. ② ✕ A produce un ulcer ③ ④ A răni în suflet, a jigni adînc. 2. vb. refl. ✕ A deveni ulceros [fr.].

***ULCERAȚIUNE, ULCERATIE** *sf.* ✕ Formarea unui ulcer ⑤ Ulcer superficial [fr.].

***ULCEROS** *adj.* ✕ Aco erit de ulcer ⑥ De natură ulcerului [fr. u l c e r e u x].

ULCIȚĂ (*pl. ulcele*) *sf.* ○ = **ULCEA**: zărea ulcelea plină plină 'n buze cu vin roșu (OLVR.); Mustul spumegă 'n ~, Plin de dîn, ca o fătură (O.-ZAMF.); spus-ți-am eu că ulcelea nu merge de multe ori la apă (GN.); a-i face cu ulcelea, a-i pune ulcelea, a vrăji cuiva de dragoste: Știu să fac și cu ulcelea De ți se sburlește chica (ALECS.); ți-a pus ulcelea la Polcevcicu, zice cocoana, pufnînd de ris (CAR.).

ULCICUȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* ○ *dim.* **ULCIȚĂ**: Uleicuța cea de vin, Lingurița cea de mir, Seauul iudeului, Oubărul botezului (MAR.); Il împle într-o clipă cu apă și se duce acasă cu el ca cu o ~ în mîni (SA.); ~ unsă, în rogoz ascunsă (GOR.); *ghicitoare despre* „iepure”; Am o ~ cu mîere La cumetrița în burnlene (GOR.); *ghicitoare despre* „harbuz”; de-a ulcicuța, joc de copii.

ULCIOR¹... = **URCIOR**¹...

ULCIOR²... = **URCIOR**²...

○ **ULCUȚĂ** = **OLCUȚĂ**: merg cu niște ulcuțe în care preotul le dă vin (VOR.).

UIT-ULC

Fig. 5152. Ulani.

Fig. 5153. Ulanca.

ULD. ○ **ULDURŌS** = **URDURŌS**.
ULEIU¹ (pl.-ele) *sm.* ① Trunchiu de copac scor-

buros întrebuințat ca receptacul: un ~ întreg îl nm-
 plinsă cu gaibeni (DEM.) ¶ ② *In spec.* Stup făcut
 dintr'un astfel de trunchiu: cel ce-și bagă mîna în ~
 cu miere, pentru puțină miere, mîna împunsă și-o scoate
 (GOL.) [bg. ulej].

ULEIU² (pl.-euri) *sm.* ① Ori-ce corp gras care
 rămîne lichid la temperatura ordinară și se extrage
 de obicei din semințe (de în, de cîneapă, de ra-
 piță, de nuci, de migdale, etc.) sau din corpul ani-
 malelor, ca balena, marsuinul, etc. (*Mold. Trans.*
 oloia) ¶ ② Tablou în ~, pictură executată cu
 colorii frecate în ulei; ~ sicitiv = **SICATIV** ¶ ③ ~
 ~ mineral, petrol; ~ greu, gudron; ~ ri volatile, nume
 ce se dă în mod impropriu esențelor [vsl. o lëj].

ULEMA (pl.-male) *sf.* Legist musulman și teo-
 log (titlucitor al Coranului)
 (5154): imămi, muftili și
 cadili sint ulemale; ieștră ule-
 malele și imami cu hogii și der-
 vîșli și făcură rugăciune mare
 către Mohamed al lor (SP.) [tc.
 ulemā].

○ **ULEU**¹ = **ULEIU**².
 ○ **ULEU**² = **ULIU**.
 ○ **ULGER** = **UGER**.

ULICIOARĂ (pl.-re) *sf.*

dim. **ULIȚĂ**. Uliță mică și
 strîmtă: (fusesse) ștergător de
 pete într'o ~ tristă din Ieși
 (CAR.); Pe aceeași ~ Bate luna în
 ferestă. Numai tu de după gratii
 Vesnic nu te mai învești (EMIN.).

○ **ULICUȚĂ** (pl.-țe) *sf.*

Trans. = **ULICIOARĂ**: La si-
 bliu pe ~ Zece oară și-o căruță

Fig. 5154. Ulema.

Pline cu fete mîndruțe
 (IK.-BRB.).

○ **ULIEȘ** *sm.* Ț = **COROIU**: aici dă el peste trei pui
 de ~ cari plîngeau (MERAI) [uliu].

○ **ULIGAIE, ULIGANIE** *sf.* *Olten. Trans.* Ț = **ERETE** ①
 [uliu + gaie; pentru formațiune, comp. **SUR-
 LIGAIE**].

Fig. 5155. Uliță de sat.

Fig. 5156. Uliță de sat (Transilvania).

○ **ULIGAN** *sm.* Ț = **GAIE** ① [comp. **ULIGATE**].

ULIȘOR *sm.* Ț = **COROIU** [uliu].

ULIȚĂ (pl.-țe, -ți) *sf.* Drum mărginit de o

parte și de alta de case sau împrejmuiri, într'un
 oraș, tîrg sau sat; stradă (5155, 5156): consiliul
 comunal botezase biețele nilii cu pomposul nume de strade
 (D.-ZAMF.); nu e... necă prîlaz, necă strigare întru ulițele lor
 (PS.-SCH.); toomit-au și Anna, doamna lui Mihai-Vodă, altă
 biserică ce este pe ulița mare, unde au fost întîiu Mitropolia
 (MUR.); ¶: încotro se întorcea viteazul, uliți, uliți făcea
 printre trîmbele de Turci (ASP.); Printre cetele păgîne trec
 rîplîndu-și large uliți (EMIN.) [vsl. ulica].

○ **ULITARNIC** *adj.* și *sm.* *Mold. Trans.* Care pă-
 zește numai ulițele. care bate drumurile, bate-
 poduri, vagabond: nu-i bine să scoți copilul din casă
 și să-i duci pe uliță în zi de Duminică, că se face ~ (PAC.).

ULIU *sm.* Ț ① = **ERETE** ①: cînd dai cenușa afară

în zile de sec, vine ~ la

găini (GOR.); Tătarii...

s'au și slobozit să-i ia în

unghii, ca niște ni, pre

acel puțin Cazaci (MEC.);

numit și „uliul-găi-

nilor" sau „uliul-de-

porumbei" ¶ ② **ULIU**-

INCALTAT, pasăre că-

lătoare de culoare albă-gălbui,

cenșie sau roșcată, cu aripile

lungi, care-i acopere coada a-

proape în întregime, cu pi-

cioarele împodobite cu pene;

trăește în nordul Europei și al

Asiei și petrece adesea iarna prin

părțile noastre; numită și „șo-

recar-incaltat" sau „șorecar-de-

iară" (*Archibuteo lagopus*) (5157) ¶ ③ **ULIU**-

MIC, ULIUL-PĂSĂRILO = **COROIU** ¶ ④ **ULIU**-

SOPRILELOR = **ȘORECAR** ① ¶ ⑤ **ULIU**-

DE-TRESTIE, pasăre

răpitoare de 0m.,50 pînă la 0m.,58 lungime, cu

penel brun-roșcate; tră-

ește în locurile umede, băl-

toase, vinînd păsări de apă,

pești, broaște, insecte sau

mici mamifere; face mari

pagube, căci distruge ouăle

și mîncă puii păsărilor de

baltă; își face cuibul printre

trestii; numit și „șorecar-

de-baltă" (*Circus aerugi-*

nosus) (5158) ¶ ⑥ **ULIU**-

VINAT, pasăre călătoare, de

45-50 de cm., de culoare ce-

nușie pe spinare și albă pe

pîntece; e o răpitoare în-

drăzneată și șireată care se

hrănește cu șoareci, păsări,

broaște, șoprlie și insecte; își face cuibul pe lingă

baltă, prin stuf sau trestii; trăește într'o mare

parte a Europei, în Asia centrală și în Africa

meridională; sosește la noi primăvara și pleacă

toamna; numită și „șorecar-alb" (*Circus cyaneus*)

[ung. ôl (y) ô].

ULIUȚ *sm.* Ț =

COROIU [uliu].

ULM *sm.* Ț Fru-

mos arbore ale că-

rui ramuri au

scoarța netedă, cu

frunzele ovale,

aspre pe fața su-

perioară și acope-

rite cu peri moi pe

cea inferioară; cre-

ște prin păduri și

tufișuri și se cul-

tivă uneori prin

parcuri și alee;

lemnul lui e între-

buințat la facerea

căruțelor (*Ulmus*

campestris) (5159) [lat. ulmus].

ULMĂ (ulm) *vb. tr.* = **ADULMECĂ**: oopoi din bă-

tătură îl ulmară (OPOS.); așa-i lumea, hot de oîne, ulmă bine

Fig. 5157. Uliu-incaltat.

Fig. 5158. Uliu-de-trestie.

Fig. 5159. Ulm.

○ **ULOĞ** *adj.* și *sm.* Băn. = **OLOĞ**.

ULOIU (*pl.-iuri*) *sn.* Olten. Băn. = **ULEIU**.

***ULSTER** (*pl.-ere*) *sn.* ① Pardesiu în formă de halat, după moda adoptată de la Englezii (5160) [engl.].

† **ULTA** = **UITA**.

***ULTERIOR** *adj.* ① Care se află dincolo, *vorb.* de o țară (5160) **OTERIOR**.

† ② Care se face sau se întimplă în urmă (5160) **ANTERIOR** [fr. < lat.].

***ULTIM** *adj.* Cel din urmă: a apărut ~ul volum al operelor lui complete; deschid gazeta... să mă uit la ~ele informațiilor (CAR.); ... ora, rubrică într-o gazetă, unde se publică cele din urmă știri [lat.].

***ULTIMATUM** *sbst.* ① Condițiile cele din urmă și irevocabile făcute de o putere altă cu care e în conflict; neacceptarea lor aduce după sine ruperea relațiilor diplomatice și de multe ori războiul ② Cele din urmă propuneri pe care le face cineva spre a încheia o afacere ③ Hotărâre irevocabilă, ultim cuvânt [fr.].

***ULTIMO** 1. *sbst.* ① Ultima zi a lunii.

2. *adv.* La sfârșitul lunii [germ. < it.].

○ **ULTOANIE** *sf.* Băn. Trans. = **ALTOIU**.

***ULTRA** - *prefix* cu înțelesul de „dincolo de”, „peste măsură de” [lat.].

***ULTRAJ** (*pl.-aje*), **ULTRAGIU** (*pl.-agit*) *sn.* Inultă gravă, necinste, ocară făcută mai ales agenților forței publice: l-a condamnat pentru delictul de ~; facem proces-verbal de ultraj adus guvernului (CAR.) [fr. < outrage].

***ULTRAJ** (-aje) *vb. tr.* A aduce ultraj [fr. < outrager].

***ULTRA-LIBERAL** *adj.* și *sm.* ③ Care exagerază opiniunile liberale [fr.].

***ULTRA-LIBERALISM** *sbst.* ③ Opiniunile, sistemul ultra-liberalilor [fr.].

***ULTRAMICROSCOP** (*pl.-oape*) *sn.* ③ Microscop prevăzut cu un dispozitiv de lumină special, cu care se pot examina obiecte care nu sînt vizibile la microscopul obicinuît [fr.].

***ULTRAMICROSCOPIC** *adj.* ③ Care nu se poate vedea sau studia cu microscopul obicinuît [fr.].

***ULTRAMONTAN** 1. *adj.* ③ De dincolo de Alpi ② Favorabil atotputerniciei absolute a papilor.

2. *sm.* Partizan al atotputerniciei papilor [fr.].

***ULTRAMONTANISM** *sbst.* Doctrina acelorora cari admit în toate supremația și atotputernicia papei [fr.].

***ULTRA-ROȘU** *adj.* Raze ultra-roșii, radiațiunile neluminoase, mai puțin refractabile decît roșul în spectrul solar [ultra-+roșu, după fr. ultra-rouge].

***ULTRA-VIOLET** *adj.* ③ Raze ~e, radiațiunile neluminoase, mai refractabile decît violetul din spectrul solar [fr.].

† **ULTUI** (-uesc) *vb. tr.* = **ALTOI**: cînd mîncăm de trupul cel suferite a Domnului Hristos, atunci ne ultim și ne lipim întru Domnul Hristos (VARL.).

† **ULTUOANĂ** (*pl.-ne*) *sf.* = **ALTOIU**.

ULUBA = **ULUBA**.

○ **ULUC** (*pl.-uce*) *sn.* Mold. ① = **JGHIAB** ①-②:

apa... mai naltă de a stui spre adăparea vitelor, trebuie să aște cîteva ceasuri în ~e, ca să se aereze bine (ION.); aste laorimi, strecurîndu-se pe lîngă sbroitorile nasului ca pe niște ~e firești (NEGR.).

† ② ~ = **SCOC** ① [tc. uluk].

ULUCĂ (*pl.-ci*) *sf.* ① Scîndură groasă: tavanul acestei camere era de grînzii și uluci de stejar frumos luate (FIL.). ② *pl.* Gard de scînduri, zaplaz, pîlan(t) (5161): ei aveau două perechi de oase una lîngă alta și despărțite numai prin niște uluci (BR.-VN.); ulucile erau cînt de găurile prin care leseau la uliță cîșinii cu grămada (A.-GH.) [ul u c].

Fig. 5160. Ulster.

ULUCAR *sm.* = **SULĂ** ①.

ULUCI (-uesc) *vb. tr.* ① A face un uluc, un șant de-a lungul unei scînduri.

ULUCIȚ *sbst.* ① Faptul de a uluci: ouțitoala să muște cu temelii din gîndurile, ~ul să fie fără greș (UR.).

ULUCITOR (*pl.-toare*) *sn.* ① Rîndea de făcut uluce, șanțuri la scînduri [ul u ci].

ULUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) zăpăci; a (se) buimăci, a (se) fisticii; a-și pierde capul, a se pierde cu firea: groaza morții mintea uluiește (CANT.); cînd te vîd, mă uluiesc: Și spre tine că pornesc (PAMF.); cînd vinzătorul și cumpărătorul se vor ului, unul gîndind că vinde alta, iar celălalt că cumpără alta (LEG.-CAR.).

ULUIALĂ (*pl.-uiești*) *sf.* Faptul de a (se) ului, zăpăceală, buimăceală, năucie: nici nu se desmeticește bine din uluiala somnului... și dete fuga în unghia grădiniilor cel despre răsărit (ISP.).

ULUIȚ *adj. p.* **ULUI**: un moment ea rămase adroită, ~ă (VLAH.); cum sta el ~ și amărit, a lăsat șarpele din valuri (R.-COD.).

***UMAN** 1. *adj.* ① Al omului, al omenirii, omenesc: natura ~ă; speța ~ă; rasele ~e; Istoria ~ă în voi se desfășoară (EMIN.). ② Omenos, milos: nu pierde din vedere că mai înfîtu trebuie să fii ~ (VLAH.).

2. *adv.* Cu omenie, omeneste, cu milă, cu bunăvoință: trebuie să te porți ~ cu cei învinși [lat. h u m a n u s].

***UMANIOARE** *sf. pl.* ③ Studiul artelor și științelor, în spec. al cunoștințelor clasice ca bază a culturii esențiale [germ. H u m a n i o r a].

***UMANISM** *sbst. n.* Cultura artelor frumoase și în spec. cultura latină și cea greacă care are în floare în apusul Europei de la a doua jumătate a veacului al xv-lea pînă la Renaștere [fr.].

***UMANIST** *sm. n.* ③ Partizan al studiului limbilor clasice (greacă și latină) ② Cel ce cunoaște și predă în învățămînt aceste limbi; în spec. ori-ce savant sau literat de la sfârșitul secolului al xv-lea și din al xvi-lea versat în literatura antică [fr.].

***UMANITAR** *adj.* ① Care interesează toată omenirea ② Care se ocupă de interesele, de organizarea, de binele omurii: e un tînar... plin de entuziasm pentru idelle democratice și ~e (CAR.) [fr.].

***UMANITARISM** *sbst. n.* Sistem filosofic a cărui preocupățiune de căpetenie este binele omenirii [fr.].

***UMANITATE** *sf.* ① Natura omenescă: slăbiciunile umanității ② Neamul omenesc, omenire: relele care copleșesc ~a ③ Omenie, milă, sentiment de compătimitere pentru suferințele de-apropaelui [fr. h u m a n i t é].

***UMANIZA** (-izez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face mai omenos, a (se) îmbîlzi [fr. h u m a n i s e r].

UMAR (*pl.-meri*) *sm. n.* ③ Mold. Trans. (*pl.-mere*) *sn.*

③ Partea corpului care servește să lege de trunchiu brațele omului: ~ul drept, ~ul stîng; are un ~ mai ridicat decît celălalt; iaca legi Reveca cu veadra pre nmerul ei și pogori la flintină (PAL.); umerele sale le plecă de-a purtarea tovară (PAL.); cu obrazii supți și plini de încreșîmuri, cu umerii aduși, pare de șaptezeci de ani (BR.-VN.); fata Mărilor voastre are soarele în piept... și doi luceteli în cei doi mmeri (ISP.); ④: soarele pune hălmizi de argint pe umerii stînelor (VLAH.); a da din umeri, a strînge din umeri (ca gest de dispreț, de nepăsare, de nedumerire, etc.): habar n'am! răspune el, dînd din umeri (ISP.); așa, cumnată dragă, zise mătusa Măriuca, strîngînd cu nedumerire din umere (CAR.); a pune ~ul, a da o mîină de ajutor: și orășanul și sateanul să punem ~ul la greu, să ne scăpăm țara de întunerec (M.P.); ⑤: a îndrepta lumea cu ~ul, a voi, singur, fără ajutorul nimănui, să schimbe starea în care se află omenirea: nu ai tu alt lucru și vrei să îndrepti lumea cu ~ul P (MICH.); ~ la ~, unul alături de altul: cît au trăit ei împreună și au muncit tot ~ la ~, n'au adus-o mai departe decît la o vacă cu vițel (SB.); uniți stîrni, ~ la ~... vom putea să ne împotrivim lășis și pleptis năvălirii model (ISP.); ⑥: a lua-pe cineva peste ~ (PAMF.); a-l lua în rîs, în bătaie de joc; ⑦: a se uita la cineva, a privi pe cineva peste ~, a-l privi cu trufie, cu aroganță: pare 'ar oăica numai în străchini, on fumurile în oap și uitîndu-se peste ~ la cel ce-l vorbesc (ISP.); Cînd aș sta pierdut pe gînduri,

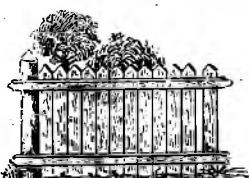

Fig. 5161. Uluci.

peste ~ m'ar privi (EMIN.); *Often.*: a se uita peste umeri (CIAUS.), a fi cu un picior în groapă, a-și aștepta moartea; *loc. adv.* (a ina, a purta, a duce, etc.) de-a ~, de-a umerile; pe umeri: își la ranța în spate și pușca de-a ~ (CRG.); se înfîlșește ou alt om oare avea nn băț mare de-a ~ și o cîrîș mîcî în mînă (RET.); își luară fle-care de-așuța d'a umeri (SP.); cum îi rideau ochii cînd mî zărea pe deal, întorcîndu-mă acasă ou vînatul de-a umeri (ALECS.); el se urcă pe cal ou buzduganul de-a umeri (EMIN.); Ercule... o înhîșă d'a umerile și veni ou dînsa la împăratul lui (SP.) ¶ ② ③ Umerii obrazului, obrazilor ¶ OBRAȘ ① ① ¶ ① ② Partea cămășii sau unei haine care acopere umerii ¶ Pr. anal. ¶ = MĂSE ② b); — = CIOACĂ ② ② [lat. h. u m e r u s].

UMĂRAR (pl.-are) *sn.* Un fel de cuier portativ pe care se atîrnă o haină de umeri (5162).

UMĂRAȘ *sm.* ① ② *dim.*

UMĂR ¶ ② ① = ALȚIȚA.

***UMBELĂ** (pl.-le) *sf.* ¶ Mod de înflorințență în care pedunculile fie-cărei floricele pornesc toate din același punct și se ridică pînă la aceeași înălțime (5163) [fr. o m b e l l e].

***UMBELIFERĂ** (pl.-ere) *sf.* ① ¶ Plantă din fam. umbeliferelor ¶ ② *pl.* Familie de plante dicotiledonane ale căror flori sînt dispuse în umbel; multe din ele sînt alimentare sau medicinale, ca: pătrunjelul, mărarul, păstărnacul, morcovul, cucuta, etc. [fr. o m b e l l i f e r e].

***UMBELIFORM** *adj.* ¶ Care are forma unei umbel: floare ~ă (5164) [fr. o m b e l l i f o r m e].

UMBLA, + **IMBLA** (-blu) ① *vb. intr.* ① A se mișca dintr'un loc într'altul cu picioarele, a merge: cînd umbla, alunecea ușor ca umbra ou însoțește pașii omului (PLVR.); i-am văzut umblînd prin tîrg, ou cotul subuoară, după cum-părat sumani (CRG.); ~ încoet, lute, ou pași mari, de-a bușile; de cîteva zile el umbla mai încoet și legîndu-se ouare-cum din călăcie (SLV.); ooplină a încopt să umble, nu umblă înco; nu umbla cu un picior desculț și cu unul încălțat, că tragi a vîdovie (GOR.); ② ~ pe calea virtuții ¶ ③ A se transporta cu o trăsură, ou vaporul, călare, etc.: ~ ou căruța; ~ călare; plutele începuse a umbla (CRG.); cine umblă în două lunturi cade în apă (ZNN.) ¶ ④ A se mișca încoace și încolo: Ca la șerpi îi umblă ochii (COȘA); ⑤ a-i umbla prin gură, prin limbă, a nu-și putea aduce aminte pentru moment de un lucru, de un cuvînt, de un nume, cu toate că-l știe bine: ette un ouvinț frumos, sonor îi obseda, îi umbla prin gură (VLAH.); ajutați-mă a spune, că nu-mi aduc aminte, dar îmi umblă prin limbă (MCH.) ¶ ⑥ A se mișca cu ajutorul unui mecanism: ceasornicul umblă, nn umblă bine ¶ ⑦ A fi în mișcare, a funcționa: moara umblă, adică merge, macină; moara stă, cînd e strîcătă sau n'are apă (PAMP.); ⑧ F: îi umblă gura ou a moară strîcătă, se zice despre un guraliv, un flecar ¶ ⑨ A se duce des într'un loc, a frecuenta: Sasul... îmblă la biserică ou cartea de rugăciuni și de cîntări (RET.) ¶ A călătări, a colinda, a cutreiera: umblă fiul împăratului din țară în țară, ca și un pribeg, pînă ce învătă toate meseriile (SP.); mult umblî, multe vezi (ZNN.) ¶ ⑩ A circula: bantii acela odată intră în stăpînirea lui, parcă n'ar fi fost ban de rînd, de cei care umblă din om în om, din pungă 'n pungă (DEM.); umblă ca banul cel rău (ZNN.); numele lui umblă din gură în gură (RET.) ¶ ⑪ A avea curs: Uite, ou din aștia îți fac napoleoni... — Și umblă? nu-i cunoaște lumea? (VLAH.) ¶ ⑫ *Trans.* A avea căutare: fărîșăria e bună și pentru aceea că ea umblă țarna, vara, în fie-oe timp are căutare (RET.) ¶

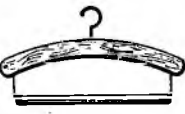

Fig. 5162. Umărar.

Fig. 5164. Flori umbeliforme.

⑬ A căuta să afle, să capete, să. descopere ceva: umblă după potocave de cal morți, adică umblă după treburi oare nu pot să-i aducă nici nn folos (SP.) ¶ ⑭ A pune mîna pe un lucru, a se ocupa de el, a căuta prin el, a-l scotoci: dae'odată ou prins hoști a îmbla la banii mei, nu s'or lăsa pînă mi-l vor căra frumuseț (RET.); a umblat ou ceasornicul meu și mi l-a strîcat; alpetul lui ou hrisoave, la care nu umbla dectt el (SR.-VN.); mi-a umblat cineva prin sertare ¶ ⑮ A minui, a mania, a manipula: nu pune mîna pe sculele mele, dacă nu ști să umblî ou ele; de cînd sînteti pe lumea asta albă, voi ați umblat ou furou, ou acul, ou războiul (SP.); dacă-ți rugînește pușca neumbînd ou ea, n'ai noroc la vînat (GOR.) ¶ ⑯ A se folosi, a se servi de ceva, a întrebuița: ~ ou mincîni, ou înșelăciuni, ou mofturi, etc.; Dumnezeu n'ajută celui care umblă ou furtugă (CRG.); nu băgă de seamă că zmeul începuse a umbla ou șotia (SP.) ¶ ⑰ A încerca, a căuta: Unde nu te 'ntrelege, Nu mai umbla să dai lege (PANN); dacă prietenul tău este miere, tu nu umbla să-l mîncîni tot (ZNN.); mi-a dat acest inel... ca să-ți-l dau numai atunci cînd voi vedea că mînhirea umblă să te birue (SP.) ¶ ⑱ A avea de gînd, a avea intențiunea: umblă să se însore ¶ ⑲ A se purta: să umblî ouvințos ou lumea; tu umblî după el ou mila și el după tine ou sila (ZNN.) ¶ ⑳ A se purta îmbrăcat, încălțat într'un fel oare-care: ~ ou capul gol; umblă vara ou cojoc și țarna cu pieptul gol.

2. *vb. tr.* A cutreiera, a colinda: (Isus) îmbla satele împrejur învățînd (BAB.); oite sate a umblat, atîtea meșteșuguri a învățat (PANN); după ce umblase toate țărele, se întorsee acasă mai oumintă (SP.); s'o luăm noi... toc-mai din capul satului din sus, ou gînd să umblăm tot satul (CRG.); Și de cînd m'am depărtat, Multă lume am umblat (EMIN.) [lat. a m b u l a r e].

UMBLĂCI (-ăscos) *vb. tr.* ✓ = ÎMBLĂȚI [u m b l ă c i u].

UMBLĂCIU = ÎMBLĂCIU.

UMBLAT, + **IMBLAT** ① *adj.* ① *p.* **UMBLA** ¶

② Care a călătorit mult, care a văzut multe locuri: fiind un om umblat prin streinătate și mai fiind și vînat, știe fel de fel de comedii (SR.-VN.) ¶ ③ Frecventat, pe unde se umblă mult: drum ~; poarta din față dedea într'o uiltă foarte ~ă (DEM.) ¶ ④ **NEUMBLAT**.

2. *subst.* Faptul de a umbla: să nu lași pe popă să strîșeasou ou umblatul la tine, oă-l a rău (GOR.).

UMBLĂTOR, + **IMBLĂTOR** ① *adj. verb.* **UMBLA**.

② Care umblă ¶ ③ Care umblă mult, care e mereu pe drumuri: cum este de umblătoare Tiganca, așa să fie și ooplini de umblători (GOR.) ¶ ④ Pod ~ **POD** ② ¶ ⑤ ¶ Griu ~, specie de griu tuns: griul tuns este de două soruri: umblătoru și de toamnă (ORAGH.).

2. **UMBLĂTOARE**, + **IMBLĂTOARE** *sf.* Loc pentru satisfacerea trebuințelor naturale, privată, latrină: nici pînă la îmblătoare nu-i lăsa să iasă (NEC.).

UMBLĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Faptul de a umbla; umblat, mers: sîturîndu-se Dumnezeu de atita ~... se hotări să facă pămîntul (MAR.); mi-i acru sufletul de atita ~ și alergătură (VAS.) [lat. a m b u l a t u r a].

UMBLET, + **IMBLET** (pl.-ete) *sn.* ① Faptul de a umbla, mers, colindat, alergătură: era bulmac de cap și hămestit de foame de atita umblet (CRG.); după v'ro trei ceasuri de umblet... dăm în mareașă spîntecătură a Rîm-noului (VLAH.) ¶ ② Plimbare: prin morminte nu e bine a face dese umblete (GOR.) ¶ ③ Călătorie, cutreierare, colindat: imbletele sale prin țări străine (N.-COST.) ¶ ④ Mod de a umbla: ~ul oailui; Eu mă 'nchin cu cîntecul... Și roibul ou umbletului (PAMP.); pe aceste semne, și mai ales pe imbletul lor unul după altul, îi cunoaște Măria ta îndată pe fîclorul Măriei tale (SB.); Căci azi le semeni tuturor La umblet și la port (EMIN.); Își pierde cumpătul Ca Tiganul umbletului (ZNN.) ¶ ⑤ *Often.* Purtare, conduită: femeie cu umblete rele (CIAUS.) ¶ ⑥ ~ Fel de a lucra, acțiune, uneltire: Hasein-Pașa simțînd și nu prea bine umbletele domnilor, făcea știre pe asonns la Vezirul (N.-COST.); domnul mînteneac an stătut la ouvinț pînă cînd ou simțit umbletele lor împotriva (MUST.).

UMBRĂ (pl.-bre) *sf.* ① Parte de loc întune-coasă pricinuită de un corp opac care împiedică de a pătrunde lumina acolo (3654): umbra pămîntului cauzează eclipsa de lună; umbrele cresc la apusul soarelui; Ale zidurilor umbre peste unde stau culcate (ALX.); umbra arătătorului arată ceasul pe un cadran solar:

Ce e cît lumea de mare și ~ nu mai are? (GOL.), *ghici-toare despre*, „drum” umbre chineze — CHINEZ² ① ②; ③: tot pații își are umbra sa — PAIU ①; ④: a face ~ pămîntului, a trăi fără nici un pic pe lume (vorb. de oameni foarte bătrîni, de cei neînsemnați sau nevrednici): încă fac și eu ~ pămîntului pînă într-o zi... (usp.); ⑤ a face ~ cuiva, a lăsa în ~ pe cineva, a lăsa mai pe jos, a întineca, a eclipsa (meritele cuiva); a rămînea în ~, a rămînea mai pe jos: pe lingă frate-său, el a rămas în ~ (PAMF.); ⑥ Lipsă de lumină intensă, de arșiță, produsă de frunzișul copacilor, de ziduri, care împiedică trecerea razelor solare: numai așa am putut urma a ne folosi de umbra și de răcoarea bătrînului stejar (L-GH.); *pr. anal.* împărătit... tot punea mîna la ochi, făcîndu-și ~ (usp.); la ~, locul unde nu bate soarele; ziua, cînd era căldura mare, stau la ~ în lăstar (SR-VN.); a se culca la ~; a da, a ținea ~; patilegele... să le pui să se usuce la ~, unde să nu bată nici soarele nici vîntul (DRAGH.); ⑦ ⑧ Adăpost, protecțiune ⑦ ⑧ Lipsă de lumină, întunerec; noaptea: umbrele se întindeau pe vîl (ALECS.); umbrele ne înconjurau de toate părțile; soarele risipește umbrele; În al umbrei întinerice, Te aseamănă unui prînt (EMIN.); ⑨ ⑩ Arest, închisoare, temniță: mă băgară frumușel la ~ și trimiseră cărți în toate părțile doar s'o afla cineva să-mi tale capul (RET.); ⑪ Imaginea corpului omenesc proiectată de umbră: cînd umbla, alunecea ușor ca umbră ce însoțește pașii omului (OLVR.); seara, cînd stai la luminare, să nu te uiți la umbră-ți pe perete, că-i de foc (GOL.); ⑫ I-e frișcă, se sperie, se teme și de umbra lui, se zice despre un om foarte fricos ⑬ Suflatul morților, năluacă, stafie, fantomă: Sturător cu plete negre, ~ fără de noroc (EMIN.); lăcașul umbrelor, infernul ⑭ ⑮ Se zice despre o persoană, despre o instituțiune, etc. care a pierdut ceea-ce alcătuia puterea, măreția, prosperitatea ei de mai înainte; imagine imperfectă: republica romană ajunsese a fi numai umbră a ceea ce fusese înainte; (era) o ~ de om, un bătrîn cu barba pînă la genunchi... de parcă minca numai Vinerea (usp.); în fundul unui pat de nuc, cu perne la perete, geodea ghemuită o ~ de femele (D-ZAMF.); ⑯ Pădere, aparență ușoară: o ~ de seriozitate acoperi frunțile Hanganilor (ALECS.); cine se razimă pe ~, greșește (ZNN.); ⑰ ⑱ Slabă aparență, urmă: n'are nici o ~ de bun simț; voiu să-mi lipsească chiar umbra îndoleiilor (GN.); vîd în toate acestea numai umbra unei dificultăți ⑲ ⑳ Coloare mai închisă ce se întrebuițează într-un tablou spre a înfățișa obiectele mai puțin luminate și pentru a da mai mult relief obiectelor luminate ⑲ ⑳ UMBRA-CUCULUI = SPARAN-GEEL; — UMBRA-ȚEPURELUI = ȚEPURE ④; — UMBRA-ȚEPURELUI = SPARANGEEL; — UMBRA-NOPTII = ZIRNA ④ [lat. ū m b r a].

UMBRĂR (pl.-are) *sn.* Adăpost de frunze împotriva arșiței: stă pe gînduri la o masă sub ~ul de dinaintea dughenii (CAR.); cu chiu cu vai ajungem la Brădileni, unde ne adăpostim sub ~ul unei circiune (VLAH.) [u m b r ă].

UMBRATIC, UMBRATEC *adj.* Umbros, care dă u m b r ă: din vale... stă ascunsă, după niște paltini umbrați, bisericuța satului (GRG.).

***UMBRELĂ** (pl.-le) *sf.* Adăpost de stofă ușoară, ca un mic cort portativ, care se poate strînge și întinde după voie și se poartă deasupra capului spre a se apăra de ploaie sau de soare (*Mold.* „cor-tel”) (5165): ~ de ploaie; ~ de soare [fr. ombrelle].

***UMBRELUȚĂ** (pl.-le) *sf.* ① *dim.* UMBRELĂ: cum mă vede, oprește trăsura, întîlind cu putere vîntul umbreluței în spînzarea birjarului (CAR.); ② ③ UMBRELUȚĂ-DE-APĂ, UMBRELUȚĂ-DE-BALTA = BURICUL-APRI.

UMBRÎ (-breso) ① *vb. tr.* ① A face u m b r ă, a da umbră, a adumbri: coconul zăcea pre mîriste și venea un vultur de-l umbrea (MX.); ramurile, dese pe unele locuri, îi umbreau de lună (D-ZAMF.); floare expusă arșiței soarelui o ne are nimic s'o umbrească (NEGR.).

② A acoperi: un păr lung îi umbrea fruntea ③ ④ A adăposti, a apăra, a proteja: duhul sfînt va pogori

spre tine și puterea Celui de-sus te va umbri (BIBL.) ⑤ ⑥ A pune umbră unui tablou, unui desen.

2. *vb. intr.* A da umbră, a aduce umbră: deasupra caselor, umbrește o adevărată pădure de salcîm (GRG.).

3. *vb. refl.* A se pune, a sta, a se adăposti la umbră, a se adumbri: nu putu nici să se umbrească puțin de arșița soarelui (usp.); Pe de-o parte te umbrești, Pe de alta te pîrlești (PAMF.).

***UMBRIC** *adj.* ① Ce ține de vechii U m b r i; al Umbrilor: alfabetul

~ (5166).
UMBRÎȘ (pl. B. B. K. X. N. J. I. T. O. V. ① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧 㴨 㴩 㴪 㴫 㴬 㴭 㴮 㴯 㴰 㴱 㴲 㴳 㴴 㴵 㴶 㴷 㴸 㴹 㴺 㴻 㴼 㴽 㴾 㴿 㵀 㵁 㵂 㵃 㵄 㵅 㵆 㵇 㵈 㵉 㵊 㵋 㵌 㵍 㵎 㵏 㵐 㵑 㵒 㵓 㵔 㵕 㵖 㵗 㵘 㵙 㵚 㵛 㵜 㵝 㵞 㵟 㵠 㵡 㵢 㵣 㵤 㵥 㵦 㵧 㵨 㵩 㵪 㵫 㵬 㵭 㵮 㵯 㵰 㵱 㵲 㵳 㵴 㵵 㵶 㵷 㵸 㵹 㵺 㵻 㵼 㵽 㵾 㵿 㶀 㶁 㶂 㶃 㶄 㶅 㶆 㶇 㶈 㶉 㶊 㶋 㶌 㶍 㶎 㶏 㶐 㶑 㶒 㶓 㶔 㶕 㶖 㶗 㶘 㶙 㶚 㶛 㶜 㶝 㶞 㶟 㶠 㶡 㶢 㶣 㶤 㶥 㶦 㶧 㶨 㶩 㶪 㶫 㶬 㶭 㶮 㶯 㶰 㶱 㶲 㶳 㶴 㶵 㶶 㶷 㶸 㶹 㶺 㶻 㶼 㶽 㶾 㶿 㷀 㷁 㷂 㷃 㷄 㷅 㷆 㷇 㷈 㷉 㷊 㷋 㷌 㷍 㷎 㷏 㷐 㷑 㷒 㷓 㷔 㷕 㷖 㷗 㷘 㷙 㷚 㷛 㷜 㷝 㷞 㷟 㷠 㷡 㷢 㷣 㷤 㷥 㷦 㷧 㷨 㷩 㷪 㷫 㷬 㷭 㷮 㷯 㷰 㷱 㷲 㷳 㷴 㷵 㷶 㷷 㷸 㷹 㷺 㷻 㷼 㷽 㷾 㷿 㸀 㸁 㸂 㸃 㸄 㸅 㸆 㸇 㸈 㸉 㸊 㸋 㸌 㸍 㸎 㸏 㸐 㸑 㸒 㸓 㸔 㸕 㸖 㸗 㸘 㸙 㸚 㸛 㸜 㸝 㸞 㸟 㸠 㸡 㸢 㸣 㸤 㸥 㸦 㸧 㸨 㸩 㸪 㸫

UMF- un euroan), a se îngîmfa: M'aş umfla ursuz în pene şi aş stă într'un picior (EMIN.) ¶ ① A-şi mări volumul (vorb. de ape), a creşte în urma ploilor sau topirii zăpezilor; în vreme de ploaie, cînd pîrîul se umfla, ea slujea întregului sat de treacătoare (SLV.); aproape de Bunavestire se topeşte omătul şiourg pîrîle şi se umflă Bistriţa din mal în mal (CRG.) ¶ ② A fierbe în clocote: ai pus la foc o oală... şi... apa se umflă (COR.) ¶ ③ A se ridica pielea, ţesutul unui organ într-o parte bolnavă a trupului: cînd copilul treapdă mult, se zice că dă în droplă, adică se umflă peste tot şi mal ales la picioare (PAMF.); i s'a umflat un ochiul, o mînă, floatul, spina [lat. inflare].

UMFLĂCIOŞ, † INFLĂCIOŞ *adj.* Care se umflă, cu umflături: Baghiţă umflăcioasă... Baghiţă din sete, Baghiţă din foame, Ieşiţi din trupul lui N. (PAMF.) [umflat].

UMFLĂCIUNE, † INFLĂCIUNE *sf.* Faptul de a se umfla; umflătură [lat. inflationem].

UMFLAT, † INFLAT *adj.* ① *p.* **UMFLA:** ~ e ~ ca un balon; Pe un cîmp rotat, Săde-un moş înflat (ss.), *ghicitoare despre „stog”*; Şi e groasă şi umflată, bat-o Dumnezeu s'o bată (OLVR.); un rîu ~ de ploii; are un picior ~; ② cu buzele ~e ~ **BUZA** ①; ③ ~ în pene, îngîmfat ¶ ④ **STU** ~, stil îngîmfat, bombastic, emfatic.

UMFLĂTURĂ, † INFLĂTURĂ (pl.-turi) *sf.* Ridicătura a pielei, a ţesutului unui organ ce se produce într-o parte bolnavă a trupului: descoperindu-şi umerii şi stînul, i-a arătat urmele umflăturilor şi vinelelor de pe trup (CAR.); leacul acesta e bun şi pentru umflătura care coace (PAMF.); pentru diferite umflături, se face prăjălea ori falcă de cal găsită (COR.) [umflat].

***UMIDITATE** *sf.* Umezeală [fr. humidité].

***UMIL** *adj.* ① Care are sentimentul slăbiciunii, nevredniciei sale, smerit ¶ ② Care arată umilinţa, slugărnicia, plecat ¶ ③ Modest ¶ ④ De o treaptă joasă, sărac: o funcţiune ~ă [lat. humilis].

† UMILENIE *sf.* Umlinţă, smerenie [vsl. umilenije].

UMILI (-lleso) *1. vb. tr.* A face umil, a înjosi: (era un) om grosolan şi nesimţitor care-l nmilea şi-l călca în picioare (VLAH.).

2. vb. refl. ① A se smeri, a se pleca, a se arăta plin de umilinţă: (Lăpuşneanu) spundu-le că se simte sosit la sfîrşitul vieţii, îşi ceru iertare de la toţi, umilindu-se (NEGR.); cine se umileşte se înalţă (ZNN.) ¶ ② A se înjosi: şinea mult...să nu se umilească, dîndu-şi slăbiciunea pe faţă (SLV.) [vsl. umiliti; înţelesul 1 după fr. humilier].

UMILINŢĂ (pl.-te) *sf.* ① Virtute care ne dă sentimentul slăbiciunii, inferiorităţii,nevredniciei noastre, înjosire: nu trăia, în aceste scene de supunere oarbă, decît pentru ~ şi decepţie (OLVR.); de voi izbiti, te vei bucura, tată...îară de nu, eu nu vreau să suferi nici o ~ (SSP.) ¶ ② Faptul de a se smeri; starea celui smerit, smerenie: se făcî minune mare căre da, celor ce vedea, mirare şi, celor ce auzea, ~ (GAST.) [umili; sensul ② după fr. humilité].

UMILIT *adj. p.* **UMILI.** ① Înjosit ¶ ② Smerit, plecat, supus, umil: Lasă-mă, o altă dată, Umilit să ngennunhez (EMIN.); sînt un ~ muritor: nici tu subprefect, nici primar, ba nici chiar notar (SSP.).

UMILITOR *adj. verb.* **UMILI.** Care umileşte.

† UMIVANIE *sf.* Spălarea picioarelor (Joi dinaintea Paştilor): după ceata, lese domnul la ~, care se face în meidanul curţii dinăuntru (CAR.) [vsl. u my v anije].

UMIZI (-lzesco) *vb. refl.* = **OMIZI:** vream să-l mustru puţinîtel că m'a lăsat aşa cînd se umizea de ziua (NEGR.).

† UMNOJI (-ojese) *vb. tr. şi refl.* A. (se) înmulţi, a (se) mări [vsl. u m n o ž i t i j].

***UMOARE** *sf.* ① Substanţă lichidă care se află în corpurile organizate ¶ ② Ori-ce lichid produs în corpul omului; ~ apoasă, lichid transparent care se află în camera dinaintea a ochiului, între corneei şi cristalin; ~ sticloasă sau vitroasă, lichid viscos şi transparent care umple tot fundul globului ocular (H 3396) [fr. humeur].

***UMOR** = **UMOR.**

***UMORIŞT** *adj. şi sm.* ① *sf.* Se zice despre medicii care erau de părere că boalele provin din

alterarea umorilor din corp ¶ ② *sm.* Care e de o originalitate spirituală, veselă şi cu o nuanţă sarcastică: soritor ~; un ~ [vsl.].

***UMORISTIC** *adj.* Plin de humor, de o veselie spirituală şi puţin satirică: gazetă ~ă [fr. humoristique].

UMPLEA, † IMPLEA (-plu) *1. vb. tr.* ① A face plin, a băga înăuntru pînă ce nu mai încapă nimic: oînd ajunsă la flîntină, zmeul umplu pieile amîndouă cu apă (RET.); ~ un sac; ~ hambarele cu grîu; a-şi ~ buzunarele; f. a-şi ~ burta, pîntecele, toalele, a se îndopa cu mîncare; ~ cu bani, a da cuiva bani mulţi, a-i îmbogăţi: pre toţi i-au umplut Aron-Vodă cu bani, lînd bani ori camătă de la Turci şi de la alţii (LET.) ¶ ② A astupa: ~ un şant; ③ au făcut mare cheltulă Brîncoveanu-Vodă la Udrin, ou Poarta, avînd nume de bogat şi vrînd să umple gurile tuturor (NEC.) ¶ ④ A acoperi cu scrisul: ~ o oală de hirtie; ~ o obîntă, o poartă, a scrie pe ea tot ce e de trebuinţă ¶ ⑤ A ocupa aproape tot locul disponibil, a veni în mare număr într'un loc: şî Domnezu blagoslovi ei şi zise lor: orăşteji şi vă înmulţiţi şi împleţi pămîntul (PAL.); ⑥ Dumnezeu a umplut lumea cu ce a putut (ZNN.), adică cu buni şi cu răi; Mescaii au umplut Tara-Iogască (NEC.); mi-a umplut odala de fum ¶ ⑦ A face să-l cuprindă; a-l cuprinde: ~ de groază, de fiori, de spaimă, de mirare, de bucurie, etc.; cum vezi, i-a umplut de spărieţi (CRG.); şi-l umple o frică neînţeleasă (VLAH.); Ochii tăi cei negrişori Umple-mi trupul de fiori (NK-BRS.) ¶ ⑧ A împlini: umple acum la toamnă trei ani (CIAUS.); (Rada) de-abia pe la Sim-Pietru Umple optzeceze vremuri (COŞA.) ¶ ⑨ A murdări, a minji: m'a umplut cu norofu; pupăza şi umple cuibul ¶ ⑩ *sf.* A molipsi, a transmite o boală: capra l-a umplut de rife; ⑪: o oale rîloasă umple toată turma.

2. vb. refl. ① A se face plin: banita nu se umple cu vorbe (ZNN.); în curînd biserica se umplu de credincioşi (ALECS.); fără întîrziere scoala s'a umplut de băieţi dorîţi de învăţătură (CRG.); umplutu-s'a un Leşi de bani şi de haine şi de cal şi de arme (MUST.); ~ moşneagul oînd a văzut-o i s'a umplut ochii de lacrimi şi inima de bucurie (CRG.); lumea privea şi i se umplea inima de mîndrie (SSP.); De dorul lui şi inima şî sufletu-i se umple (EMIN.) ¶ ② A fi cuprins: a se ~ de groază, de fiori, de spaimă, de mirare, etc. ¶ ③ A se împlini: şi această tot fu ea să se împle ce e zis de Domnul prin prorocul (SSL.); se împlură atunci 70 de ani de cînd era robîţi (MX.) ¶ ④ A se murdări, a se minji: s'a umplut de norofu, de cerneală ¶ ⑤ A se molipsi, a se transmite o boală: s'a umplut de guturalu, de rife [lat. impleere].

UMPLUT, † IMPLUT *1. adj. p.* **UMPLEA:** sac ~ cu grîu; ti cade un urs mare din stîna...de mămăligă, umplut cu brînză (CRG.); odale ~ă cu fum; cu stomacul ~; ~ cu cerneală.

2. sbst. Faptul de a umplea: ~ul sticlelor; la umplutul oseriului să se aşmăneze poposul foarte bine pînă în acoperemînt (DRAGH.).

UMPLUTURĂ, † IMPLUTURĂ (pl.-turi) *sf.* ① Lucru cu care se umple ceva; *în spec.* tocătura ce se pune în clrniţi, în ardei, pătlăgele, etc., brînză ce se pune în plăcintă ş. a.: locul gol din lăuntrul colacului se umple ou umplutură, făcîndu din brînză de oi, frămîntată ou cîteva ouă (SEZ.) ¶ ② Iarbă de puşcă, alicie, etc. cu care se încarcă puşca: polovnicul Ionită...le împăria iarbă şi alicie cîte patru umpluturi de puşcă (H-GH.) ¶ ③ Material de ocazie, cu care se umple spaţiul disponibil într-o gazetă; lucruri mărunte, nefolositoare, străine de subiect ce se intercalează într'un subiect literar: face...umplutura cotidiană la o gazetă fără succes (VLAH.).

UN¹ (*gen. unui*), *f. o* (*gen. unei*) *1. adj. num. cardinal.* Cel dintîiu din toate numerele: un om, un lup, un ceas, un ouvînt; o femeie, o vacă, o lînă, o vorbă; decît un an oclară, mai bine o zi şoim (ZNN.); are doi copii: un băiat şi o fată; an fost odată doi oameni, un bărbat şi o muliere (RET.); judecătorii l-au ostîndit la şase luni şi o zi; copilul a împlinit ~ an şi o lună; a cerut un leu daune-interese; ②: cu un rac tot sărac ~ **RAC 1** ③.

2. UNU(L) (*gen. unuia*), *f. UNA* (*gen. uneia*) *num. cardinal* şi (*pl. m. unii, f. uneia*); — *gen.-dat. sg. unia, unela, pl. unora*) *pron. nehot.* ① Numărul, cantitatea ce reprezintă unitatea: împăratul avea trei feciori, doi mai mari, sfîtoşi şi făloşi, iar unul mai mic

(RET.); deoît zece trebi și rele, mai bine una și bună (ZNN.); îl trase una cu sete, că punga plesni ca o băscă de bou (OLVR.); De cînd sînt eu pe pămînt Numai trei minde-am avut: Una 'n deal Ca s'un pabar, 'n vale, Mîndră tare, Una 'n capul satului, Ca și floarea erinului (M-ERŠ.); unul la sută; una la mie; bărbatul e major la douăzeci și unu de ani; o mie și una de nopti; ② una și cu una fac două, lucrul e destul de lămurit, nu-l poți interpreta altfel; a ști una și bună — BUN 1 ②; tu ști una, eu știu mai multe — ȘTI 1 ①; una la mînă — MÎNĂ ② B, f.; nici una, nici două, cu una cu două — DOI ②; din două una sau una din două, ori una, ori alta, ori... ori...; pînă la unul — PÎNĂ 1 ③; (unul) este unul sau alte unul, cîte unul, numai unul la fie-care dată și pe rînd: toată noaptea au dat den sinele și nu cîte unul, ce toți odată (M-COST.); acest împărțat avea cincizeci de fete și... pe toate le trimise la Er-cule, cîte una, cîte una (NSP.); (tot) unul și unul, tot oam-eni aleși, caracteristici: sat vechiu, răzăsesc, întemeiat în toată puterea cuvîntului, cu gospodari tot unul și unul (CRG.); ele erau mai multe la număr, tot una și una de frumose (NSP.); Bucov. unul o unul, unul ca și celălalt: la chip drept că-s unul o unul, dar la fire tot se deosebesc în cîțva (SS.) ② Asociat sau în opozițiune cu altul, alta: tot două oale-mi fierb: una seacă și alta goală (PANN); unul susțin una, alții alta; una îl întreb și alta răspunde (CAR.); una pre alta hulește și defaimă și una pre alta va să o pogore și să o calce (GR-UR.); nu înțelegea unul altuia ce grăia și rămase lucrul lor neisprăvit (N-COST.); și unii și alții sînt vinovați; — ALT ② ⑤; pînă (la) una alta, deo-camdată: pînă una alta, îl schimbă merele și-l puse altele în locu' lor (NSP.); dar pînă la una alta, știu ce-am gîndit eu astăzi noapte? (CRG.) ② De una, a) de altfel de alt-minteri: de una, poate ar fi mai bine să plece; b) laolaltă, împreună: sat... împărțit în trei părți care se țin tot de una (CRG.); c) îndată, pe loc, imediat: cum o intrat în ogradă, de una o treout printre oameni (VAS.) ② De-a-una, numai decît, îndată, pe loc: albina, auzind aceasta... de-a-una și sboră de unde era ascunsă (MAR.); — TOT-DEAUNA ② ③ Intr-una, *Mold. Bucov. Trans.* (tot) una, necontenit, mereu: ti merge gata într-una; se ține în-tr-una de ștrengării; fata, care voeste ca un flăcău să o lăe de soție, la o cheutoare de la cămeșă lui... și poartă cheu-toarea tot la o sine (GOR.); nu ședea nici-oînd pe-acasă, ci imbla tot una 'n vitejii (SS.); de cînd v'ăști însurat, ați dus-o una o bencheturile, ou zăfeturile (ALECS.) ② ③ In-tr-una, împreună: merg oamenii la beserie, cum acolo într-una cu popa și cu tot nărodul să facă rugăciune (COR.) ② Toț una, deopotrivă, egal, la fel: amîndoi erau tot una de tari (SB.); Tot una-i dacă astăzi sau mîine am să mor (EMIN.) ② Nici de unele, de nici unele, nimic: la conace era grîjit tot ce trebuia... să nu fie lipsă nici de unele (MUST.); oare fu mirarea lui, cînd i se spuse că acolo nu va putea găsi nici de unele, fiindcă erau prea săraci (NSP.); tu n'ai părinți, adăpost n'ai, haine nu, n'ai de nici unele (CAR.) ② Une ori — UNEORI; ③ une date — DATA 1 ② ③ De una zi — DEUNĂZI ② ③ În enumerări, în chi-tanțe, polițe, etc. se întrebuintează adesea una în loc de o: fie-care locuință se compune din un antreu, una cameră de dormit, una sufragerie și una bucatărie; am primit una mie de lei ② Singur, unic: Dumnezeu e unul; numai unul Dumnezeu știe cît sînt de nevinovați (NSP.); Și era una la părinți și mîndră 'n toate cele (EMIN.); bote-zară copilul și îngrijăria de dînsul, mă rog, ca unul la părinți (NSP.) ② Nici unul, nici una — NICI 2 ②.

3. UNU(L) *sbst.* Cifra 1, nota 1: trei unu(l) de-a rîndul se citește o sută și unsprezece; scrie pe unu(l) din-ainte lui zero; i-a dat unu(l) la geometrie.

4. UN, f. o (*gen.-dat. m. unui, f. unei*; — *pl. m. f. niste, gen.-dat. unor. art. nehot.*: un om înalt, o femeie frumoasă; acea casă era a unui bătrîn și a unei bătrîne cari n'aveau copii (RET.); Și se tot duce, s'a tot dus De dragu-nei copile (EMIN.); un altul; un al treilea; simți că în orelerii lui se petrece un ce de care nu-și putea da seama (NSP.); un du-te, vino; nici un, nici o — NICI 2 ② [lat. unus, una].

UN² = UNDE.
UN³ = UN² 2.
UN⁴ = UNULEA.

*UNANIM *adj.* Într-o părere; general, fără ex-cepție: toți deputații și senatorii districtului înseră — i să lase o asemenea cinste pe seama lui Scatiu (D-ZAMF.); hotărîre —, hotărîre luată într'un glas [fr.].

*UNANIMITATE *sf.* ① Înțelegere deplină între toți cu privire la o idee, la un vot, conglă-suire: propunerea lui a fost primită în ~ ② Totalita-tea voturilor: a fost proclamat ales cu ~ a voturilor [fr.].

UNCHIAS, ① UNCHIEȘ *sm.* ① Moșneag, moș, om bătrîn: Am doi unchiași și stau on spatele la foc amîn-doi (GOR.); *ghicitoare despre „stîlpul hornului“*; de-a baba și uncheșul (PAMF.), joc de copii ② *Trans.* ③ *pl.* Unchieșii = MOȘ 2 ② [unchiu].

UNCHIU *sm.* ① Fratele mamei sau al tatei: rude de alături sînt frații, unchii, nepoții, veriți și celiții (LEG-CAR.); ~ adevărat se chiamă fratele tătîne-mieu sau al mînei-mea (RET.) ② ~ mare, fratele mamei sau al tatei; ~ mic, vărul tatălui sau al mamei: fratele maicii mele laste-mi ~ mare... iară vara premare sau vărul premare al maicii mele laste-mi ~ mic și lela mică (PR-GOV.) ③ ④ Unchiule, termen cu care se [lat. sează cineva unul om bătrîn, unui moșneagadre-a vunculus].

UNCHIUȘOR, UNCHISOR *sm. dim. UNCHIU.*

*UNCIAL *adj.* ① Litere, caractere ~, litere mari întrebuintate în inscripții, la titlurile cârților, etc. corespunzătoare literelor capitale moderne, dar cu forme mai rotunjite [fr. o n c i a l].

*UNCIE *sf.* Veche măsură de greutate, a două-sprezece parte a livrei romane (care era de 0,420 kg.), adică 35 gr., întrebuintată mai de mult de farmaciști [lat.].

UNCROP (*pl.-opuri*) *sm. Mold. Bucov. Băn.* ① Apă clocotită: dinții... dîmneață îl înleia de l-punea în gură, iară seara îl deoselea cu ~ și-l punea pe masă (NEC.); atunci vine și împăratul, cu o mulțime de oameni, cu oazmale ascu-țite și cu cazane pline cu ~ (CRG.); au intrat în osă și au găsit oalele cu ~ clocotind la foc (SS.) ② Ospățul și toate datinele ce se obicinuiesc la țară a doua zi (Luni) după cununie: Că Simbătă-i logodea, Duminecă-i și nuntea, Luni ~ul că-i cînta (neod.) [vsl. rus. u k r o p u]; o formă încrop care apare dialectal a dat naștere ver-bului — ÎNCROPI].

○ UNCOPELO *sbst. Bucov. dim. UNCRUP.* Apă căl-duță: pentru cei ce au băscia cea rea, se moale în ~ și apoi se lipește pe băscă (MAR.); ea a luat ~ și i-a făcut potrivit (VOR.).

† UNDA (-dez) 1. *vb. intr. Mold. Bucov. Oaș. Băn.* A clocoti, a fierbe în clocote, a face valuri: Tingi-rele undeară Pre cerb ca să-l piarză! (VOR.); cînd unda căldarea de vîrsă... băga mîna în căldare de potolea unde-le și nu se vătăma (DOŠ.).

2. *vb. tr.* ① A face să clocotească, să fiarbă în clocote ② A face să se miște în valuri; a on-du-la: o adiere căldică abia mișcă vîlătarele subțiri, și unda ușurel semănăturile verzi din depărtare (OLVR.) [lat. ū n d a r e].

UNDA (*pl.-de*) *sf.* ① Val, talaz, apa mării, unui lac, unui rîu, etc., care se mișcă încooace și încolo ridicîndu-se și coborîndu-se pe rînd: (stîntul) an po-tolît și unda mării ce se scornise și viworul an încetat (DOŠ.); Acuma la ureche-i un cîntec vechiu străbate... Ca molocma cadentă a undelor pe lac (EMIN.); lși aduce Ialomița dinspre apus undele-i galbene și liniștite (VLAH.); *pr. ext. poet.* suprafața apei: Pășeste lin o barcă pe unda adormită (ALX.); ② a țegi în ~, a ieși la suprafață: stînta dreptate a țegit în ~ pentru toți (ALECS.) ③ *Pr. anal.* Tot cese ridică și coboară ca o undă, clocot: biata cătăna se tot uita acum la soada ce da unde (RET.) ④ *Mold. Trans.*

⑤ Furie momentană (PAMF.) (VIC.) ⑥ ~ de sînge, val de sînge, țîșnătură: Și grabnic unda singelui țîșni din rană (COȘA.) ⑦ ⑧ Val, roiu de oameni, mulțime ne-numărată ce dă năvală: mai mulți din slujitorii se mi-rau, curtea or păzi despre acea ~; au la mînaștiri s'or căra ca și alți țirgoveți (N-COST.) ⑨ *Pr. ext.* Ceea ce pre-zintă ridicături și scufundături ca niște unde; *în spec. verb.* de pîr: pîrui ei castaniu ce se sloboea în unde de mătase pe albi ei grumazi (NEGR.); perisgorul sub-țire și tufos îl cădea pe umeri în unde (NSP.) ⑩ Suc-cesiune alternativă de reflexe pe care le au unele stoffe de mătase, ape ⑪ ⑫ A Serie de mișcări concentrice ce se propagă într'un fluid elastic în interiorul căruia s'a exercitat o impulsune; unde sonore, unde luminoase, mișcări care se presupune că sînt produse în aer prin vibrațiunea corpurilor sonore, în eter prin vibrațiunea razelor luminoase,

UN-
UND

UND-UNE - și cu care se explică fenomenele sunetului și al luminei; înălțime de ~, distanța străbătută într-o unitate de timp de propagarea impulsivității care a dat naștere undei; unde scurte, unde a căror lungime e mică [lat. ū n d a].

† **UNDĂTURĂ** (pl.-tur.) *sf.* Revărsare de ape, inundație (CANT.) [u n d a].

UNDE *adv.* **A. Deloc.** ① În care loc: ~ punea el mina, punea și Dumnezeu mila (CRG.); n'am eu singur ~ să-mi pleo capul (ISF.); fie-care știe ~-l stringe opinca; ~ e așa mai subțire, acolo se rupe; ~ nu-ți fierbe oala, nu-ți băga lingura (PANN); **interogativ:** ~ p în ce loc? ~ ai fost? ~ te duce? F un' te duce! și zise Domnul către Cain: ~ iaste fratele tău Avel? (PAL.) ② Precedat de *prep.* de, pe, până: întoarce-te de ~ ai venit; Au cine o să știe de ~s, cine sînt? (EMIN.); de ~ nu-i, nici Dumnezeu nu cere (ZNN.); pe ~ lese cuvîntul, lese și sufletul (PANN); n'au mers pe calea ce venise, ci pe altă cale, pe ~ era țara întreagă (GR.-UR.); voiu umbra pînă ~ m'or duce picioarele; ③ a (nu) avea de ~, a (nu) avea bani, avere: mulțumită Domnului, părinții noștri aveau de ~, căci sărăcia nu se opoșise încă la ușa lor (CRG.); vrea să dea leafă curții și nu avea de ~ (MUST.); **interogativ:** de ~ p din ce loc? dincotro? pe ~ p prin ce loc? pe ce drum? pînă ~ p pînă la care loc? de ~ vii? pe ~ ai intrat în grădină? Bună ziua, vrei? zice unul. — Să fii sănătos, zice celălalt; dar de ~ și pînă ~ p (RET.) ④ ~ și ~, ici și colo, din loc în loc: ~ și ~ oite un stejar se ridică din fundul prăpăstiei (GR.); abia ~ și ~ se mai vede cite un palat vechiu cu becuri bolnăvite (NEGR.). — **B. De timp.** ⑤ Cînd: Constantin Duca-Vodă se împlu de mare bucurie ~ auzi de acea veste (NEC.) ⑥ (De) ~, pe cînd: ~ alții nu puteau face unele lucruri de fierărie nici în trei ani, el într-o jumătate de an luera o a calță veche (ISF.); de ~ pînă atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbla huc-marginea (DLVR.) ⑦ @ Atunci, deodată: cum o văzu, ~ mi-l aruncă volnicul o ploaie de săgeți de o... făcu să turbeze de minie (ISF.); și ~ nu pornește stîncă la vale, sălind tot mai sus de un stat de om (CRG.) ⑧ — **C. De mod.** ⑨ Cum: boleriu... văzu ~ intrară volnici călări în chip de fîngeri (RET.); F de ~ a) cum? îi trecu un fier ars în inimă, ghindindu-se că poate i-a călcat porunca; și de ~ să nu fie așa p (ISF.); b) vorbă să fie! cum să fie așa ceva? nu-ți mai închipui așa ceva: făcu rugăciunea ca să-l apere Dumnezeu de rele și să piară năluca... Așii de ~ ce năluca să piară? căci ocea ce vedea el era aleva un copil frumos ca un îngeraș (ISF.); F de ~ și pînă ~, cum, ce fel, prin ce întîmplare? se mira de ~ și pînă ~ să-l vie lui acea bogăție (ISF.) ⑩ @ Fiindcă, pentru că: au fost zicînd că omul care nu știe carte este un dobitoac, adevă ~ nu știa carte Cantemir-Vodă (MUST.); faoi așa, ~ ai neoz pe mine (R.-COD.); ~ i boier, crede că-i stăpîn pe munca mea p (PAMF.); Joe luă de nevastă pe Junona, fără voia părinților ei, poate că ~ erau frați (ISF.) ⑪ @ De ~ nu, dacă nu: dacă-ți place, kir Ianule! de ~ nu... să ne vedem cînd mi-oiu vedea ceafă (CAR.) ⑫ @ În compuneri: nici-unde, nicăieri; — **OARE-UNDE, ORI-UNDE, ORI-ȘI-UNDE, UNDEVA, UNDEVAȘ(ILEA)** [lat. ū n d e].

UNDELEMN... — **UNTEDELMN...**

UNDEVA *adv.* Într'un loc oare-care: am pus ~ briceagul și nu știu unde; s'a ascuns ~; s'a băgat ~ la stăpîn; s'a strecurat pe ~ în oasă; Precum cînd soarele apune, El și răsare ~ (EMIN.) [u n d e + va].

UNDEVAȘ, ① **UNDEVAȘILEA** *adv.* = **UNDEVA**: oții au fost de acel fel pre undevași, i-au adunat de i-au dus pră acolo (LET.).

† **UNDEZA** (-ezes) *vb. intr.* A clocoti, a unda [lat. vulg. ūndizare < ūndare; comp. și it. ondeggiare].

UNDI (-doso) *vb. tr. și intr.* ① A prinde pește cu undiță: Chitici de toată mina undea neîncetat (DON.); A văzut aci pe unu șezînd și pește undînd (PANN); Zaharia mă învățase să undeso (SAD.) ② @ A sonda: Undit-ai ou-a ta mînte în ougetu-i ascuns? (ALECS.) [vsl. a diti].

***UNDINĂ** (pl.-ne) *sf.* Zină, zeiță care trăiește în ape (în mitologia scandinavă și cea germanică) [fr. ondine].

UNDIT *sbst.* Faptul de a u n d i, pescuire cu undiță: Unditul ca și pînda vrea mai ales rădăre (DON.).

UNDIȚĂ (pl.-te) *sf.* Cîrlig prins de o sfoară

lungă, legată la capătul unui băț, cu care se prinde pește; cîrligul singur (⑤ 5167): duîndu-te la mare, aruncă undița și care pește va leși înțîn, ridică-l (SIL.); cînd n'am ce face, dau cu undița la pește (SR.-VN.) [vsl. a d i c a].

***UNDOIA** (-oiez), **UNDUIA** (-uiez), **UNDOI** (-ooso), **UNDUI** (-ueso) *vb. intr.* A se mișca în unde, a ondula: pîrul undînd, oam prea lung, te-ar fi făcut a crede că e chipul unei femei travestite (EMIN.); pîrul ei galben ca aurul unduia 'n suvițe mlădioase (S.-ALD.); la vale, în zare adîncă, solipește undînd aerul dimineții calde (CAR.); o mișoare a mijlocului... făcea să-l unduească... rochia oa bătuță de vînt (SAD.) [fr. ondoyer, modificat după u n d a].

Fig. 5167. Undiță.

***UNDOIOS, UNDUIOS** *adj.* Care se mișcă în unde, care formează unde: niște coame castanii, unduloase, se răsfrîsură peste umerii și pieptarul lui înfrînat (NEGR.); fumul albăstrui a țigarel, ce se ridică în spirale unduloase, îmi îngina ochii (ALECS.); Vîntu 'n trești lin foșnească, Unduloasa apă sună... (EMIN.) [fr. onduler, modificat după u n d o i a].

UNDEA, ① **UNDREA** (pl.-drele) *sf.* ① Ac de împletit (⑤ 5168, 5169): nici undrele nu mai stău s'apuce lfele împletite (COOS.) ② @ Fie-care din cele două lemne pe care se razimă perinocul morii ③ @ = **ANDREA** ④ ⑤ = **ANDREA** ⑥ ⑦ = **ANDREA** ⑧ ⑨ = **ANDREA** ⑩ ⑪ = **ANDREA** ⑫ ⑬ = **ANDREA** ⑭ ⑮ = **ANDREA** ⑯ ⑰ = **ANDREA** ⑱ ⑲ = **ANDREA** ⑳ ㉑ = **ANDREA** ㉒ = **ANDREA** ㉓ = **ANDREA** ㉔ = **ANDREA** ㉕ = **ANDREA** ㉖ = **ANDREA** ㉗ = **ANDREA** ㉘ = **ANDREA** ㉙ = **ANDREA** ㉚ = **ANDREA** ㉛ = **ANDREA** ㉜ = **ANDREA** ㉝ = **ANDREA** ㉞ = **ANDREA** ㉟ = **ANDREA** ㊱ = **ANDREA** ㊲ = **ANDREA** ㊳ = **ANDREA** ㊴ = **ANDREA** ㊵ = **ANDREA** ㊶ = **ANDREA** ㊷ = **ANDREA** ㊸ = **ANDREA** ㊹ = **ANDREA** ㊺ = **ANDREA** ㊻ = **ANDREA** ㊼ = **ANDREA** ㊽ = **ANDREA** ㊾ = **ANDREA** ㊿ = **ANDREA**

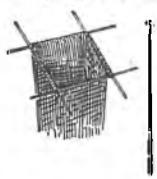

Fig. 5168. Undrele.

UNDEA ① = **ANDREA** ② ③ = **ANDREA** ④ ⑤ = **ANDREA** ⑥ ⑦ = **ANDREA** ⑧ ⑨ = **ANDREA** ⑩ ⑪ = **ANDREA** ⑫ ⑬ = **ANDREA** ⑭ ⑮ = **ANDREA** ⑯ ⑰ = **ANDREA** ⑱ ⑲ = **ANDREA** ㉑ = **ANDREA** ㉒ = **ANDREA** ㉓ = **ANDREA** ㉔ = **ANDREA** ㉕ = **ANDREA** ㉖ = **ANDREA** ㉗ = **ANDREA** ㉘ = **ANDREA** ㉙ = **ANDREA** ㉚ = **ANDREA** ㉛ = **ANDREA** ㉜ = **ANDREA** ㉝ = **ANDREA** ㉞ = **ANDREA** ㉟ = **ANDREA** ㊱ = **ANDREA** ㊲ = **ANDREA** ㊳ = **ANDREA** ㊴ = **ANDREA** ㊵ = **ANDREA** ㊶ = **ANDREA** ㊷ = **ANDREA** ㊸ = **ANDREA** ㊹ = **ANDREA** ㊺ = **ANDREA** ㊻ = **ANDREA** ㊼ = **ANDREA** ㊽ = **ANDREA** ㊾ = **ANDREA** ㊿ = **ANDREA**

UNDEA ① = **ANDREA** ② ③ = **ANDREA** ④ ⑤ = **ANDREA** ⑥ ⑦ = **ANDREA** ⑧ ⑨ = **ANDREA** ⑩ ⑪ = **ANDREA** ⑫ ⑬ = **ANDREA** ⑭ ⑮ = **ANDREA** ⑯ ⑰ = **ANDREA** ⑱ ⑲ = **ANDREA** ㉑ = **ANDREA** ㉒ = **ANDREA** ㉓ = **ANDREA** ㉔ = **ANDREA** ㉕ = **ANDREA** ㉖ = **ANDREA** ㉗ = **ANDREA** ㉘ = **ANDREA** ㉙ = **ANDREA** ㉚ = **ANDREA** ㉛ = **ANDREA** ㉜ = **ANDREA** ㉝ = **ANDREA** ㉞ = **ANDREA** ㉟ = **ANDREA** ㊱ = **ANDREA** ㊲ = **ANDREA** ㊳ = **ANDREA** ㊴ = **ANDREA** ㊵ = **ANDREA** ㊶ = **ANDREA** ㊷ = **ANDREA** ㊸ = **ANDREA** ㊹ = **ANDREA** ㊺ = **ANDREA** ㊻ = **ANDREA** ㊼ = **ANDREA** ㊽ = **ANDREA** ㊾ = **ANDREA** ㊿ = **ANDREA**

UNDEA ① = **ANDREA** ② ③ = **ANDREA** ④ ⑤ = **ANDREA** ⑥ ⑦ = **ANDREA** ⑧ ⑨ = **ANDREA** ⑩ ⑪ = **ANDREA** ⑫ ⑬ = **ANDREA** ⑭ ⑮ = **ANDREA** ⑯ ⑰ = **ANDREA** ⑱ ⑲ = **ANDREA** ㉑ = **ANDREA** ㉒ = **ANDREA** ㉓ = **ANDREA** ㉔ = **ANDREA** ㉕ = **ANDREA** ㉖ = **ANDREA** ㉗ = **ANDREA** ㉘ = **ANDREA** ㉙ = **ANDREA** ㉚ = **ANDREA** ㉛ = **ANDREA** ㉜ = **ANDREA** ㉝ = **ANDREA** ㉞ = **ANDREA** ㉟ = **ANDREA** ㊱ = **ANDREA** ㊲ = **ANDREA** ㊳ = **ANDREA** ㊴ = **ANDREA** ㊵ = **ANDREA** ㊶ = **ANDREA** ㊷ = **ANDREA** ㊸ = **ANDREA** ㊹ = **ANDREA** ㊺ = **ANDREA** ㊻ = **ANDREA** ㊼ = **ANDREA** ㊽ = **ANDREA** ㊾ = **ANDREA** ㊿ = **ANDREA**

UNEALĂ (pl.-ali) *sf. Trans.* Învoială, înțelegere: bucnor, zise împăratul, și uneala fu bucnoră (RET.) [u n i].

UNEALTĂ (pl.-alte) *sf.* ① *pl.* † Obiecte, lucruri, avere mobilă: ce ai aflat din uneltele casei tale, grămădește alean înaintea alor miei și alor tăi frați, cum să faci lege între noi (PAL.); după moartea arhierului... să nu răpească nimeniile uneltele lui ori-ce se ară afie (PRV.-MA.) ② Ori-ce instrument de aște de servește meșteșugarul în meseria lui, sculă: după unelte se cunoaște meșterul (ZNN.); meșter, fără une(a)lă, oa vinător fără pușcă (GOL.); uneltele zidarului sînt foarte ieftine... toate laolaltă nu fac mai mult de 10 coroane (RET.) ③ @ Personă de care se servește cineva pentru a-și ajunge scopul: cum faceți voi din oamenii cei mai cinștiți unelte nerăsuinate ale tiraniei voastre! (FIL.) [u n e a l t e, „unele și altele”, de unde s'a refăcut apoi sg. u n e a l t ă].

Fig. 5169. Undrele de plasă.

UNELE — **UN** 2.

UNELTI (-lesc) *vb. tr.* ① A face intrigi, a urzi, a complota: se repezi turbat în Tarigrad, unelti mii de tainice intrigi (COOS.); toată țara vede în această pedeapsă o răsplătă de sus pentru cei ce a uneltit pieirea Brîncovenilor (VLAH.) ② A născoci: ...sfătuiră împreună... Vre-un meșteșug iarăși pentru vin a unelti (PANN) [u n e a l t ă].

UNELTIRE *sf.* Faptul de a unelti; *pl.* intrigi: oastea să fie totdeauna gata... a călea în picioare uneltirile unora și altora (ISF.).

UNELTITOR *adj. verb.* **UNELTI** și *sm.* Care uneltește; intrigant; instigator: spuneți, ce știți mai mult a face, mișellor, ~i de rele... p (COOS.); oastea să fie totdeauna gata ... a călea în picioare... pe ~ii de rele (ISF.).

UNEORI *adv.* Citeodată: Aşa-mi vine ~ să mă aflu pe deal ou flori, Că n'am frați și n'am surori (PAMF.); ~, oind se miniau, dedeau și ei tinerilor cite un ibrișin pe la nas (CRG.); discutau ceasuri întregi literatură, artă și științe, ba ~ și politică (D-OM.) [une (= unele) + ori; comp. † une-date ~ DATA† ①].

UNFLA... = **UMFLA...**

UNGAR *adj.* Unguresc: limba ~; naționalitate ~ [germ.].

UNGE (ung; *perf.* unsel, † uns; *part.* uns) 1. *vb.* tr. ① A întinde peste cineva sau ceva uleiul, grăsime, unsoare, etc.: cînd poștești, unge capul tău și spală fața ta (SIBL.); Iosif porunci... vracilor cum ou aromat să ungă pre tată-său, și vracii unseră pre Israel (PAL.); cînd botezi copilul... să la și nașul den unt și să ungă copilul pre toate mădulările (PRV-MB.); ② A întinde rugăciunile de încredințare... și-i unse fruntea cu sfîntul mir (ODOB.); a scoos un uleior cu dohot de mesteacăn, (și) ne-a uns peste tot trupul din creștet pînă în tălpi (CRG.); ③ A ungea ou miere, ca să-i mănînce muștele (MUS.); ~ roata cu dohot; ~ OSIE ②; ④ F ~ BOT ②, MIERE ①, OCHIU 1 ④ ① ④ A întinde un strat de var, a humii, a vărui: cu asemenea amestec se văruește, se dă sau se unge tavanul caselor (PAMF.); fetița... i-a tocmii (cuptorul), i-a uns, i-a grișit cum a știut că-i mai bine (SB.) ① ④ F A trage o bătaie: îndată s'arî să stăpîni și strigă spre slugi, iară aceștia... și-l unseră bine pre cîntărețul nostru (TICH.); hotărînd să-l ungă o mamă de bătaie, sor' cu moartea (FLOR.).

2. *vb. refl.* A-și întinde pe o parte a trupului, ca aromat sau ca mijloc de vindecare, uleiul, grăsime, ousoare, etc.: pe căldurile cele, ne ungeam ou leșie tulbură, ședeam afară la soare ou pielea goală, pînă se usca cenușa pe noi... ou să ne treacă de rîie (CRG.); cenușe de nucii și de alună să amesteci cu untură de urs și să te ungi la păr (ORAGH.) [lat. ūngēre].

○ **UNGER** = **UGER**.

UNGHE = **UNGHEI**.

○ **UNGHER** *Mold. Bucov., UNGHERIU Trans. (pl.-ere) sm.* Colț (*în spec. de oadaie*): gîndurile mele necontenit se întorc ou drag către acei păreți, către acele unghere de cari mă leagă copilăria (GN.); teancuri de trotoologae... aruncate în neregulă prin oale unghere... era toată averea stîinței sale (CRG.); mă încolțise un autor într'un ungher și-mi spunea viața și operele lui (VLAH.); în oadaie, prin unghere, S'a țesut pînjenis (EMIN.); se puse într'un ungheru ou căpeneagui în cap (RET.); a mai cercat-o prin grădina prin toate unghelele (SB.) [lat. angularius].

○ **UNGHETE**, **UNGHEȚ** *sm. Olten. Trans. ① = UNGHER ①* Colțul de la vatră [unghiu].

UNGHEI 1. † **UNGHE** *sf.* ① Lamă corioasă împîlîntată la capătul fie-cărui deget la om (5170) și la un mare număr de mamifere: unghilele minilor; a-și tăia unghilele; a lăsa să-i crească unghilele; a-și mînca unghilele; i-a căzut unghia; a se scărpină ou unghilele; copilului mic să nu-i taie unghilele, căci lese hot (GOR.); unghilele nu se taie decît Joia și Sîmbăta, altfel pe cea lume le cauți prin gunoale mari cit mîinii (GOR.); — ② Afl (prieten) ~ și carne = **CARNE** ②; nici cit negru subț ~, nimic, ciușu de puțin, de loc: nu s'au schimbat Fig. 5170. nici cit negru subț unghie (SP.); el își făcuse Unghie. numai osteneală mai multă... fără ou să fi stricat băiatului citu-i negru subț unghie (SB.); a lua pe cineva în unghii, a-l rupe în buchi, a-l face fărîme: așa s'au pornit Turcii asupra Moscailor să-i la în unghii (NEC.); amîndouă se repezără la bieful tînar ca să-l la în unghii, și mai multe nu (SP.); a-și mînca de subț unghii, a fi foarte sgîrcit: n'a fost învățată la casa părintească să-și mănînce de sub unghie (CAR.) ④ *Pr. ext.* Ghiară: vîiturul... vîzînd pulșorii vulpii cum grăsi... întîndu-i în unghii, i-a dus în cuibul său (TICH.); nu ascunde mîia, că i se vîd unghilele (ZNN.) ① ④ *Pr. anal.* Copita solipedelor, rumegătoarelor ① ④ **UNGHEA-CĂPREI** = **BUREȚE-GALBEN** ① ④ **UNGHEA-GĂII**, plantă din fam. leguminoaselor, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori galbene-verzii, dispuse în ciorchine și ale cărei fructe sînt niște păstăi lineare; după ce o plămădește în vin, poporul o bea ca leac pentru vătămătură (*Astragalus glycyphyllos*) (5171): țesî pe grind și se tolăni într'o tufă de unghia-

Fig. 5170.

găii (S.-ALD.) ① ④ **UNGHEA-GĂII** = **CORONISTE** ① ④ **UNGHEA-PĂSĂRII**, varietate de micșunele, cu flori de un albastru-închis, cu petala inferioară prelungită ca un pîntin și cu o pată galbenă; crește prin regiunile muntoase; numită și „micșunele-de-munte”, „panseluțe-de-munte” sau „trei-frați(-pătați)” (*Viola declinata*) [lat. ūng ūla].

† **UNGHEI** *sf.* = **UNCIE**: mincarea ① era în toate seri trei unghii, adică 24 de dramuri de pine (DOS.) [gr.-biz. οὐγγία].

UNGHIȘOARA (pl.-re) *sf.*

① ④ *dim.* **UNGHEI**: Mergă doda pe cărare, Patru minci, patru picloare, Patruzele de unghioare (GOR.), *ghicitoare despre* „femeia însărcinată” ① ④ *Bucov.* ④ Un fel de oscior moale care se face în coada ochilor la vite și care acopere și mînăncă apoi lumina ochilor (MAR.) ① ④ = **SCOICĂ** ②; ④ F: a-i tăia cuiva din ~, a-l pune la locul lui, a-i tăia nasul: Apolon... vru în cele din urmă să-i taie din ~ și să-i arate că nu-și cîntărea lungul nasului (SP.).

○ **UNGHIȚĂ** = **UNDIȚĂ**: după cîtăva vreme aruncă ei de nou unghia... și prinde un pește care nu avea păreche de frumos (CAT.).

UNGHIU (pl.-ghiuri) *sm.* ① Colț: era întărit cu ziduri înalte și ou patru turnuri ridicate pe la ~ri (ALECS.); lăsa-mă să șez într'un ~ a curților tale (DOS.); să te duci în ~l grădinii cel despre răsărit (SP.); Si gropițe face 'n ~l uicagel sale guri (EMIN.); ② A strîgătu de libertate... se ridică din toate ~rile lumii civilizate (I-GH.) ① ④ A Spațiul cuprins între două drepte sau două planuri care se taie (5172); ~ drept, unghiule cărui laturi sînt perpendiculare (5172, D); ~ ascuțit = **ASCUȚIT** 1 ②; ~ obtus = **OBTUȚ** ②; — ~ri adiacente, alterne, complementare, corespondente, suplimentare = **ADIACENT** ②, **ALTERN** ②, **COMPLEMENTAR** ②, **CORRESPONDENT** ②, **SUPLEMENTAR** ②; — ~ diedru = **DIEDRU**; ~ poliedru, unghiul format de mai multe plane care se taie în același punct, planele fiind limitate de muchiile comune cu planele vecine ① ④ ☆ ~ orar, unghiul care pe sfera cerească are ca vîrf polul, ou lature ou formează meridianul locului, iar cealaltă e formată de cercul mare care trece prin pol și prin astru; se măsoară de la 0° la 360° sau de la 0 la 24 de ore ① ④ ~ facial = **FACIAL** ① ④ ~ de protecție, unghiul format de viteza inițială a proiectilului ou orizontul ① ④ ~ de incidență = **INCIDENȚĂ** ②; ~ de refracție, unghiul razei refractate cu normala; ~ vizual, unghiul care are ca vîrf centrul optic al ochiului, iar ca laturi razele vizuale extreme la un obiect determinat: ~l vizual se scurtă și, în loc de a străbate prin geamuri, se opri în ele (D.-ZAMF.) [lat. ang ūlus].

Fig. 5172. Unghiuri. D. Unghiul drept. — A. Unghiul ascuțit. — O. Unghiul obtus.

① ④ **UNGHIULAR** *adj.* ① = **ANGULAR** ① ④ Colțuros, în colțuri: în mijloc, ou curte ~ă, în care de abia străbăteau razele piezale ale lunii (D.-ZAMF.) [fr. ang ūlaire, modificat după unghiu].

UNGUR *sm.* ① Locuitor sau originar din Ungaria, Maghiar: drept cîte patru înorure merg oamenii la beserecă, cari sînt ~l sau Rumâni, ou Sirbi, ou Greci, ou Némți, ou Lăși (COR.); Unguru-i lăudăros, numai e fricos (ZNN.); Ungur înarmat Trece marea fără vad (SP.). *ghicitoare despre* „rac” ① ④ **BARBA-UNGURULUI** = **BARBĂ** ⑤ [vsl. a gr in ū].

UNGURĂȘ *sm.* ① ④ *dim.* **UNGUR** ① ④ = **VORONIC**; **VORONICĂ**.

UNGUREAN *sm.* ● Român din Ardeal, Ardelean, Transilvănean: ~ ou două oi, mută-ți tîrlă lîngă noi (ZNN.); Ling' ou tufă de mojdrean, Tipă-n pniu de ~ (GOR.). *ghicitoare despre* „clopot” [Ungur].

UNGUREANĂ (pl.-ence) *sf.* ① ● Româncă

UNE-
UNG

Fig. 5171. Unghie-găii.

Secolul al XV-lea

Secolul al XVII-lea

Secolul al XVIII-lea

Secolul al XIX-lea (Panduri)

INFANTERIE

Mold. 1835 1847 1848 1854 Munt. 1837 1837 1852

1868 1873 1891 1912 1916 1927 1923

GENIU

1868 1873 1927 1923

SAPEURI

1868 1873

GRĂNICERI

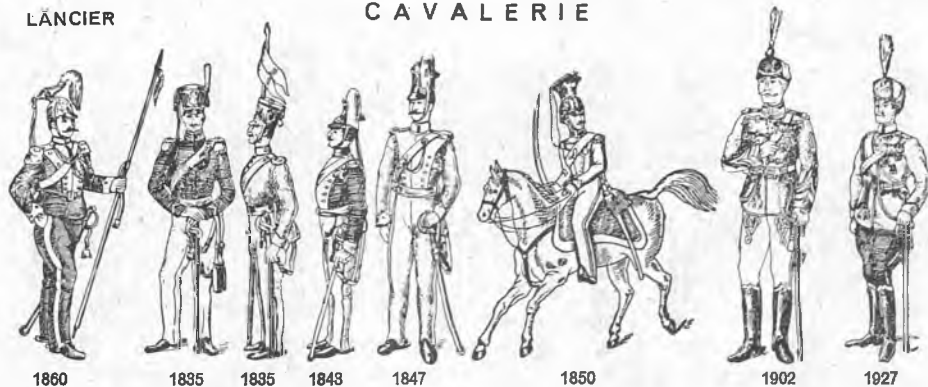
1868 1868 1912 1923

VINĂTORI

LÂNCIER

CAVALERIE

ROȘIORI

ESCORTĂ
REGALĂ

CĂLĂRAȘI

DOROBANȚI

ARTILERIE

1848 (MOLD.) 1854 (MOLD.)

1852 (MUNT.)

1868

1916

1927

1923

POMPIER

1868

TREN

1868

1878

1924

1852

1873

1873

MARINĂ

1921

1921

1921

1926

AVIAȚIE

INTENDENȚĂ

1860

1868

1873

1873

1927

1927

JANDARMI

1868

1873

1873

1873

1923

SANITARI

1858

1858

1858

1868

1860

1873

1873

1923

STEGAR

1845

TAMBUR-MAJORI

TRÎMBIȚAȘI

TOBOȘARI

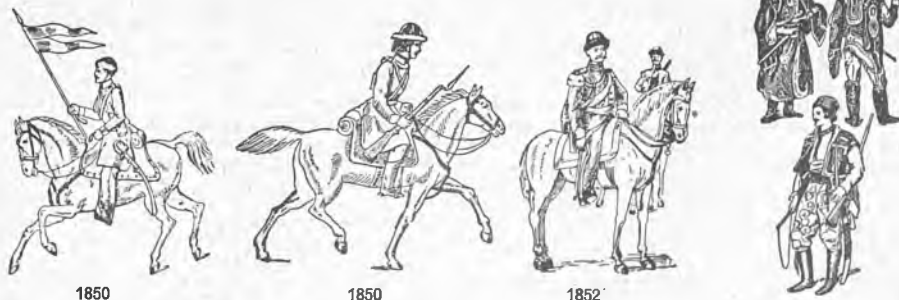
ȘCOALA MILITARĂ

MILIȚIENI

DOROBANȚ
AL POLIȚIEI

DOROBANȚI DE JUDEȚ

Începutul sec. al XIX-lea

SLUJITORI

VIVANDIERE

UNG- din Ardeal, Ardeleană ¶ ② Joacă cu lăutari (PAMF.) ¶
UNI ③ ♣ = BODUL-PĂMÎNTULUI [Ungurean].

UNGURENIT *adj.* Maghiarizat: pe șesul acesta s'au înfrînt ambițiile planuri a ~ului Român Matias Corvin (NEGR.) [Ungurean].

UNGURESC 1. *adj.* ♣ Ce ține de Unguri, maghiar: limba ungurească; Tara-ungurească, Ungaria: d'apoi nu știu tu, mă Tigane, că cu o minciună bolerească, treci în Tara-ungurească? (NSP.); Fîlăcău ~, holteiu bătrîn, fîlăcău tomnatic.

2. **UNGUREASCĂ** *sf.* Un joc cu lăutari (sez).

UNGUREȘTE *adv.* ① Ca Ungurii ¶ ② În limba ungurească: Ce este pe grîndă și colindă și gră-
oște ~? (COR.), ghicitoare despre ~, rîndnică".

UNGURIME *sf.* Neamul Ungurilor [Ungur].

UNGURISM (*pl.-me*) *sn.* ② Vorbă, expresiune sau construcțiune particulară limbii ungurești ¶ ③ Cuvînt de origine ungură [Ungur].

UNGUROAICĂ (*pl.-ce*) *sf.* ♣ Femeie din Ungaria sau de origine ungură: nu putea să rabde ca o ~ să-l vorbească răstit (BR.-VN.) [Ungur].

UNI (unesco) *vb. tr. și refl.* ① A (se) aduna unul cu altul, a (se) împreuna, a (se) însoți: ~ buca-
țile rupte; ~ un cuvînt cu altul; a-și ~ puterile; boierii ~ pe carii l-au trimis el acolo, s'au unit și el cu ceilalți boieri împreună (MUSC.); ~ două persoane prin căsătorie; de vrei să ai nume bun, nu te uni cu cel răi (ZNN.); Toat' a apeli, a pustiei și a nopții mărește. Se unese să ~ mbrace mîndru, vechi-acea împărăție (EMIN.) ¶ ② A se învoi: după ce s'au unit din preț (PAMF.) [lat. vulg. *unire = clas. unescere].

† **UNIAT** *adj.* ③ = **UNIT** ① [rus.].

UNIC *adj.* ① Singur: copil ~ la părinți; ~ul moș-
tenitor; după fabulă, fenixul este ~ în felul lui; posedă ~ul exemplar al acestei cărți; ~a lui ocupațiune ¶ ② ③ și *pr. ezag.* Care e cu mult superior altora și cu care ceilalți nici nu se pot compara: e ~ul orator al timpurilor noastre; e un pictor ~ în genul său [lat.].

UNICEL *adj. și sm., UNICICĂ* *adj.-f.* ① Singur(ă) la părinți [un].

UNICELULAR *adj.* Care e format dintr-o singură celulă [fr.].

† **UNICIUNE** *sf.* Unire: nu este în toată lumea mai bună tocmesă decît ~a și dragostea (MKT.) [unit].

UNICOLOR *adj.* Care este peste tot de o singură culoare [fr.].

UNICORD *adj.* ♪ Se zice despre instrumentele de muzică care au cîte o singură coardă pentru fie-care notă: un piano ~ [fr.].

UNICORN 1. *adj.* Care are numai un corn.

2. *sm.* ① ~ Nume dat unei specii de rinocer ¶ ② ~ = **LICORN** [fr.].

UNIFICĂ (-ție) 1. *vb. tr.* ① A reduce la un singur tip: ~ diferitele coduri; ~ măsurile de greutate ¶ ② A face una, a reduce, a contopi mai multe părți într-una singură.

2. *vb. refl.* ① A se reduce la un tip unic: diferitele coduri s'au unificat ¶ ② A se contopi într'un singur tot: Țările române s'au unificat [fr. unifier].

UNIFLOR *adj.* ♣ Care face numai o singură floare: lăleaua o ~ă [fr.].

UNIFOLIAT *adj.* ♣ Care are numai o singură frunză: tulipină ~ă [fr.].

UNIFORM 1. *adj.* ① Care are aceeași formă, ale cărei părți deosebite au o asemănare între ele: arhitectură ~ă ¶ ② La fel, același, neschimbat, care nu prezintă nici o deosebire, nici o varietate: duce o viață ~ă, plicticoasă; o jurisprudență ~ă; natura se conduce după legi ~e și constante; stil ~, stil care în amănuntele lui nu prezintă nici o varietate, al cărui ton, a cărui mișcare, culoare e totdeauna aceeași ¶ ③ ~ Mișcare ~ă, mișcarea unui corp care străbate spații egale în timpuri egale; mișcare ~ variată, mișcare în care viteza crește proporțional cu timpul.

2. **UNIFORMĂ** (*pl.-me*) *sf.* ① ~ Îmbrăcăminte fixată prin regulamente pentru ofițerii și soldații fie-cărui corp (TAB. LXX-LXXIII): ofițerii sînt obligați să poarte uniforma lor în garnizoane; l-am găsit îmbrăcat ca maior de roșiori, în ~ de mare tîntă (CAR.); *pr. ext.* Îmbrăcăminte distinctivă purtată de un slujbaş: uniforma conducătorilor de tramvai ¶ ② ~ Costum purtat de elevii sau elevele unui liceu, de băieții

și de fetele unei școli oare-care: uniforma studenților de la școala politehnică [fr.].

UNIFORMITATE *sf.* Caracterul, starea a tot ce e uniform: ~a clădirilor școlare; ~a unei vieți liniștite; ~a limbii, stilului; ~a părerilor, sentimentelor [fr. uniformité].

UNIFORMIZA (-izez) *vb. tr.* A face uniform [fr.].

UNILATERAL *adj.* ① ♣ Situat de o singură parte: franze, spice ~e ¶ ② ③ Se zice despre un om care vede numai o singură latură a lucrurilor: spirit ~ ¶ ③ ~ Contract ~, contract în care una sau mai multe persoane sînt obligate față de una sau mai multe alte persoane, fără ca să existe o obligațiune și din partea acestora din urmă; o donațiune este un contract ~ [fr.].

UNIME *sf.* ① ~ Cifra unităților unui număr scris în sistemul zecimal ¶ ② ~ Nota întregă (■ 3359) [un].

UNINOMINAL *adj.* ③ Care conține un singur nume: scrutin ~ [fr.].

UNIONIST *sm.* ③ ④ Partizan al unirii Principatelor (înainte de 1859) ¶ ⑤ Numele partidului opus separatistilor în războiul de secesiune al Statelor-Unite ¶ ⑥ Numele unei fracțiuni a partidului conservator englez [fr.].

UNIPAR *adj.* ♣ Care dă naștere unui singur pui [fr.].

UNIPERSONAL *adj.* ② = **IMPERSONAL** ④ [fr.].

UNIPOLAR *adj.* ♣ Care n'are decît un singur pol [fr.].

UNIRE *sf.* ① Faptul de a (se) uni, împreunare: ~a face puterea; ~a unui cuvînt cu altul; trăsura de ~ TRĂSURĂ ② ¶ ③ In spec. Alipirea Munteniei și a Moldovei, în a. 1859, pentru a forma un singur stat: ~a Principatelor se serbează la 24 Ianuarie; să facem sîntina ~, adică înfrățirea dorită de strămoșii noștri (CRG.); Hora Unirii e compusă de Alecsandri ¶¶ ④ **NE-UNIRE**.

UNISEXUAL *adj.* ♣ Care n'are decît unul din cele două sexe; se zice în spec. despre o floare care are numai stamine fără pistil sau pistilul fără stamine [fr.].

UNISON *sbst.* ① ♪ Egalitate de înălțime a două sunete, caracterizată prin egalitatea numărului vibrațiilor produse pentru fie-care din ele în același timp; a cînta la ~, a cînta la aceeași treaptă, aceeași înălțime ¶ ② ③ Conformitate, potrivire întocmai, înțelegere deplină: părerile lor sînt la ~; inimile lor bat la ~ [fr.].

UNIT 1. *adj. p. UNI.* ① Împreunat, adunat, laolaltă, alăturat; de acord, în înțelegere deplină: De-a lui maluri sînt ~e cîmpli verzi și fîrî ferice (EMIN.); boii uniți la pășune, lupul nu-i poate răpune (ZNN.); cîit veți trăi bine și veți fi uniți, nime n'a putea să vă facă rău (CRG.) ¶ ② ~ Se zice de Românii greco-orientali din Transilvania, care în a. 1700 s'au unit cu Biserica romano-catolică, recunoscînd autoritatea papei, dar păstrînd mare parte din ritul ortodox.

2. *sm.* ~ Român unit.

UNITAR *adj. și sm.* ① ③ Care tinde la unitatea politică ¶ ② ~ Care aparține unei secte protestante ce nu admite sînta Treime, ci numai un Dumnezeu într-o singură persoană [fr.].

UNITATE *sf.* ① ~ Numărul unui, din care sînt formate toate celelalte ¶ ② Cantitate luată în mod arbitrar, care servește de bază pentru măsurarea tuturor celorlalte cantități de aceeași speță: metrul este ~a de lungime; ~ de suprafață, de greutate (TAB. LXXIV); compania, escadronul, bateria sînt unități administrative ale infanteriei, cavaleriei, artileriei; corpul de armată este cea mai mare ~ tactică; unități fundamentale, cantități alese în mod convenabil, cu ajutorul cărora se pot exprima, în baza formulelor care le leagă, celelalte unități, numite unități derivate, care fac parte dintr'un sistem de măsură universal: sistemul de măsură C. G. S. (=centimetrul, gramul, secunda) are ca unități fundamentale centimetrul, gramul și secunda ¶ ③ Calitatea a tot ce este unul, în opoziție cu „pluralitate” ¶ ④ Identitate, conformitate: ~ de părerî ¶ ⑤ Armonie care există

Mărimea de măsurat	Numele unității	Abreviațiune	Definiția și raportul între unități
U N I T Ă T I G E O M E T R I C E			
Lungime	Metrul centimetrul kilometrul mila marină micronul	<i>m.</i> <i>cm.</i> <i>km.</i> — μ	40.000.000 m. = lungimea meridianului pământesc. 100 cm. = 1 m. 1 km. = 1000 m. 1 milă = 1.852 m. = spațiu străbătut într'o oră de un vapor a cărui viteză este de un nod. 1.000.000 μ = 1 m.
Suprafață	Metrul pătrat . . . arul hectarul	<i>m².</i> <i>a.</i> <i>ha.</i>	Suprafața unui pătrat a cărui latură e de 1 m. 1 a. = 100 m² = 100 centiari. 1 ha. = 100 a.
Volum	Metrul cub decimetrul cub sterul litru	<i>m³.</i> <i>dm³.</i> <i>st.</i> <i>l.</i>	Volumul unui cub a cărui latură e de 1 m. 1000 dm³ = 1 m³. 1 st. = 1 m³, pentru măsura volumului lemnului. 1 l. = 1 dm³, pentru măsuratul lichidelor, cerealelor și al materiilor în pulbere.
Unghi	Unghiul drept . . . gradul minuta secunda gradul centezimal . . . centigradul „ . . . radianul	— ° ' " ° °G —	Fie-care din cele patru unghiuri egale formate de două drepte perpendiculare. 90° = 1 unghi drept. 60' = 1°. 60" = 1' . 100°G = 1 unghi drept. 100°G = 1°. 180° = 200°G = π radiani.
U N I T Ă T I M E C A N I C E			
Forță	Kilogramul greutate . . . stenul dina tona greutate . . .	<i>kggr.</i> <i>sn.</i> — <i>tgr.</i>	1 kggr. = forța cu care pământul atrage o masă de 1 kg. 1 sn. = forța care dă în 1 secundă masei de 1 kg. o accelerație de 1 m/s². 100.000.000 dine = 1 sn. 1 tgr. = 1000 kggr. = aproximativ 9,81 sn.
Energie	Kilogrametrul . . . julul kilojulul	<i>kggrm.</i> <i>J.</i> <i>kJ.</i>	1 kggrm. = energia necesară pentru a deplasa 1 kggr. de 1 m. 1 kggrm. = aproximativ 9,81 J. 1 kJ. = travaliul produs de 1 sn. care se deplasează de 1 m. în sensul forței.
Putere	Kilowatul Watul Calul-vapor	<i>kw.</i> <i>w.</i> CV sau CP.	1 kw. = puterea care produce 1 kJ. pe secundă. 1000 w. = 1 kw. 1 CP. = 1 cal-putere = puterea a 75 kggrm. pe sec.
Presiune	Barul kilogramul greutate pe cm²	<i>hpz.</i> —	1 hpz. = presiunea care repartizată uniform pe 1 m² dă o forță totală de 1 sn. 1 kggr/cm² = aproximativ 0,98 hpz.
U N I T Ă T I D E M A S Ă			
Masă (= cantitate de materie)	Kilogramul gramul tona miligramul caratul	<i>kg.</i> <i>g.</i> <i>t.</i> <i>mg.</i> —	Masa unui dm³ de apă distilată la maximum de densitate. 1000 g. = 1 kg. 1 t. = 1000 kg. 1000 mg. = 1 g. 5 carate = 1 g., pentru măsura pietrelor prețioase.
Densitate	Densitatea unei mase de 1 t. ocupînd 1 m³ gradul la alcoolmetru (centezimal) . . .	— —	Densitatea se exprimă prin formula $d = \frac{\text{masă în tone}}{\text{volum în m}^3}$ Procentul de alcool pur într'un amestec.

Mărimea de măsurat	Numele unității	Abreviațiune	Definiția și raportul între unități
U N I T Ă Ț I E L E C T R I C E			
Rezistență electrică	Ohmul	O.	1 O. = rezistența unei coloane de mercur cu temperatura de 0°, a cărui masă este 14,45 gr. și lungime 106,3 cm.
Intensitate electrică	Amperul	A.	Un curent de 1 A. care trece printr'o soluție de azotat de argint în apă, depune 0,001118 grgr. argint pe secundă.
Cantitate de electricitate	Culombul	C.	1 C. = cantitatea de electricitate transportată de un curent de 1 amper în timp de 1 secundă.
	Amperul-oră	A.o.	1 A. o. = 3600 C.
Diferență de potențial, tensiune sau forță electromotrice	Voltul	V.	1 V. = forța electromotrice, care aplicată unui conductor a cărui rezistență este de 1 Ohm, produce un curent de 1 amper.
Capacitate	Faradul	—	1 farad = capacitatea unui conductor care e încărcat cu 1 culomb și are o forță electromotrice de 1 volt.
U N I T Ă Ț I C A L O R I F I C E			
Temperatură	Gradul centezimal	°	1° = 1/100 din ridicarea temperaturii de la topirea gheții la fierberea apei distilate, la presiunea ordinară.
Cantitate de căldură	Termia	th.	1 th. produce o ridicare de temperatură de 1°, unei mase de 1 tonă de apă distilată, la presiunea ordinară.
	Caloria	—	1000 calorii = 1 th.
U N I T Ă Ț I O P T I C E			
Intensitate luminoasă	Luminarea (zeci-mală)	—	1 luminare = a 20-a parte din intensitatea luminoasă produsă de 1 cm ² de platină topită în momentul solidificării.
Putere a sistemelor optice	Dioptrie	d.	Puterea se exprimă în dioptrii prin formula d = 1: lungimea distanței focale (în m.).

Între părțile unui tot: ~a într'o clădire, într'o operă artistică ¶ ① ② Regula celor trei unități (=unitatea de loc, de timp și de acțiune), regulă după care o piesă de teatru trebuie să fie dezvoltarea unei acțiuni unice, care se desfășoară în același loc și într'un interval de 24 de ceasuri [lat. u n i t a t e m, cu accepțiunile fr. u n i t é].

***UNIUNE** sf. ① Unire, împreunare, alăturare ¶ ② Bună înțelegere, concordie ¶ ③ Căsătorie, însoțire ¶ ④ Tratat de alianță, ligă, confederație ¶ ⑤ Asociație cu anumit scop: ~a funcționarilor comerciali ¶ ⑥ ~a poștală universală, înțelegere făcută (în a. 1874) între mai toate Statele civilizate cu privire la schimbul corespondențelor [fr. union].

***UNIVALV** adj. Care are o singură valvă [fr.].

***UNIVERS** (pl.-suri) sn. ① Lumea întreagă, totalitatea lucrurilor existente: Iar colo bătrânul dascăl, ...știrbit și de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic (EMIN.) ¶ ② ☆ Totalitatea astrilor existente sau pe cale de formațiune: stele fixe sau sori, planete, sateliți, comete, etc. ¶ ③ Pământul întreg sau o mare parte dintr'insul ¶ ④ Locuitorii pământului [fr.].

***UNIVERSAL** 1. adj. ① Care se întinde la tot,

care se răspindește peste tot, general, obștesc: potop ~; foamete ~ă; remediu ~, leac întrebuințat pentru toate boalele; limbă ~ă, limbă artificială, cu care se pot înțelege toți oamenii de pe pământ (volapuk, esperanto) ¶ ② Care cuprinde, care îmbrățișează toate: știință ~ă; spirit ~; om ~, care are cunoștințe vaste ¶ ③ Adoptat, crezut, răspândit pretutindeni: principii ~e; părere ~ă; adevăruri ~e ¶ ④ ☆ Propoziție ~ă, propoziție care are un caracter de generalitate care se întinde la tot ¶ ⑤ ☆ Legatar ~, moștenitorul întregii averi disponibile ¶ ⑥ ☆ Sufragiu ~ ~ SUFRAGIU.

2. sbst. Ceea ce este comun indivizilor de același gen, ce aceeași speță [lat. u n i v e r s a l i s, cu accepțiunile fr. u n i v e r s e l].

***UNIVERSALITATE** sf. ① Însușirea a tot ce este universal ¶ ② Caracterul a tot ce este comun unui mare număr de țări, de oameni, de secole ¶ ③ Totalitate: a lăsa cuiva prin moștenire ~a bunurilor sale ¶ ④ Multiplicitate, întindere: toată lumea admiră ~a cunoștințelor sale ¶ ⑤ ☆ Calitatea unei propoziții universale [fr.].

***UNIVERSALIZĂ** (-izez) vb. tr. ① A face universal ¶ ② A răspândi pretutindeni, în toată lumea, în toate treptele sociale: ~ instrucțiunea [fr.].

***UNIVERSITAR** 1. *adj.* * Ce ține de universitate, privitor la universitate: profesor ~; învățămintul ~; generoasă tinerime ~ă... se hotără să-și spună și ea cuvântul ei (CAR.); oraș ~, oraș în care se află o universitate.

2. *sm.* Persoană ce face parte din personalul universității [fr.].

***UNIVERSITATE** *sf.* * Corp de profesori numiți de autoritatea publică spre a preda limbile, literaturile, filosofia și științele; instituțiune de învățământ superior care cuprinde mai multe facultăți: în România sînt patru universități: la București, la Iași, la Cluj și la Cernăuți; ~a din București cuprinde facultățile de Litere și Filosofie, de Științe, de Drept, de Medicină și de Teologie ¶ @. Clădirea în care se predau cursurile universitare: ~a din București e o clădire monumentală [fr. université].

UNS 1. *adj.* @ *p.* **UNGE:** ~ on mir; ~ cu unsoare, cu alifie pe obraz ¶ @ **Văruit:** Văzduhul scintilează și, ca ~e cu var, Luceșc zidiri, ruine pe cîmpul solitar (EMIN.).

2. *sm.* Persoană consacrată prin ungere (cu sfîntul mir): unșii Domnului, regii și preoții; derept David șerbul tînu, nu întoarce fața ~ului tînu (ps.-sch.); ~ul Domnului, ~ul lui Dumnezeu, se zice în spec. de Is. Hristos.

UNSOARE *sf.* @ Materie cu care se unge, alifie: Maria luă o lîtră de mir... de unsse picioarele lui Iisus... iară casa se împlu de mireasma unsoarei (VARL.); pentru ca să orăcească pîrlu... să face o ~ de ocaie de plop cu untdelemn (ORĂȘ.) ¶ @ Grăsime topită (sez.) [un s].

UNSPREZECE *num.* Unul plus zece [un + spre (= peste) + zece].

UNSPREZECILE *num. ord.* : m. al ~, f. a unsprezece, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul unsprezece.

***UNȘURĂ** (pl.-suri) *sf.* Faptul de a unge, ungere: vrăcii unșură pre Israel pînă se împlină 40 de zile, că în atîta vreme ținea sîl(u) de ~ (PAL.) [un s].

UNSUROS *adj.* @ Plin de unsoare: regele... văzînd vestimintele lui cele sfîșiate și unsuroase (FIL.) ¶ @ Gras; ca uns cu grăsime: ceata lată se restrîngea într'un val de carne unsuroasă peste gulerul... mondlului (DLVR.) ¶ @ Care produce la pipăit impresiunea unui corp gras: plată unsuroasă.

UNT (pl.-turi) *sn.* @ * Substanță albă-gălbui, grasă, comestibilă, care se scoate prin batere din laptele animalelor: ~ devacă, de bivoliță, de oale; ~ proaspăt; ~ topit; pînă nu bați laptele, nu iese ~ (ZNN.); copilul mio, oînd se apucă și se deoachie, unge-1 tîlpile cu ~ de vacă, că-l trece (GOR.); ~ul se sărează, pentru ca trecînd vaca o apă, să nu plară laptele (GOR.); * **BATE** 1 @ ¶ @ Substanță grasă, analoagă untului, care se scoate din plante, ulei: ~ de migdale, de năst, de nuc, de ricină, etc.; ~ -de-lemn ¶ @ **UNTELEMN** ¶ @ * **UNTUL(V)-VACII**, plantă tubercululoasă, cu flori purpurii, liliachii sau trandafirii, dispuse într-o ciorchină la virful tulpinii; din tuberculele ei, se prepară salepul (* **SALEP**); numită și „unțisor”, „bujerei”, „gemănariță”, „poranici”, etc. (*Orchis morio*) (5173) ¶ @ * **FLOAREA-UNTULUI**, **IARBA-UNTULUI** = **VERIGEL** [lat. ūnctum].

UNTELEMN, @ **UNTELEMN** (pl.-nuri) *sn.* Uleiul stors din măslina: untdelemn vîrsat din neabăgare de seamă însemnează pagubă (GOR.); sărmanul fără nădejde, ca o candelă fără undelemn (COL.); cu *art.* se zice untdelemnul și untul-de-lemn: și înă Samuil și un undelemnul și turnă preste oșpul lui (BIBL.); cu barba rară și cu părul ca untdelemnul, retezat drept pe ceafa lui rasă (DLVR.); adevărul plutește ca untul-de-lemn (ZNN.) [unt + de + lemn @].

UNTELEMNIU, @ **UNTELEMNIU** *adj.* Galben ca untdelemnul: am să-i aduc un fos roș și un tulpân undelemnii (CAR.); imagurile, de un verde undelemnii, se întindecă treptat (IRO.).

UNȚISOR *sbst.* * @ Plantă cu frunze groase, licioare și de un verde închis, cu flori galbene-

aurii, ce crește prin păduri și locuri umbroase și umede; frunzele tinere se prepară ca salată; numită și „calce-mică”, „grișor”, „salată-de-cîmp”, etc. (*Ficaria ranunculoides*) (5174) ¶ @ = **UNTUL-VACII** [un t].

UNȚOȘ *adj.* Care conține mult unt, gras (vorb. de lapte): laptele de bivoliță este foarte ~.

UNTURĂ (pl.-turi) *sf.* @ * **GRĂSIME** @: ~ de porc, de gîscă, de găină; — grăsime din corpul animalelor, întrebuințată ca leac: ~ de ariciu, de bursuc, de lepure, de șarpe (PAMF.) ¶ @ ~ de peste, uleiul extras din ficatul mai multor pești din mările arctice, întrebuințat în medicină ¶ @ **tron.** Muci: îi curge untura pe nas [lat. ūnctura].

UNTUROS *adj.* = **UNȚOȘ**: laptele este mai gros și brînză mai unturoasă (PAMF.) [untură].

UNUL = **UN** 2.

UNULEA *num. ord. m., una f., întrebuințat în compunere cu alt număr: al douăzeci și ~, f. a douăzeci și una; al o sută și ~, f. a o sută și una [un].*

* **UPOVĂI** (-ăseu) *vb. intr.* A nădăjdui, a spera [vsl. upovaja < upovati].

* **UPOVĂINTĂ** (pl.-te) *sf.* Nădejde, speranță [upovăi].

URAI sau **HURAI** 1. *interj.* Strigăt de bucurie, de aclamațiune, de atac, de războiu: i-au ridicat de trei ori în sus, strigînd: urai (ER.-VN.); să trăiești, omoanașule, și să-ți dea Dumnezeu sănătate și bucurie! hura! strigați hura! copii (ALECS.); Iată-ne ajunși! încă un pas. Urai! înainte, urai! (ALECS.).

2. (pl.-ale) *sf.* Strigătul de „urai”: un „urai” puternic, olocotitor, zbuconeste din mii de guri (VLAR.); urlă în adevăr tirgul de urale și de lăntari (ER.-VN.) [rus. ura; fr. hurra].

URĂ (urez, @ *ur*) *vb. tr. și intr.* @ * A blagoslovi, a binecuvînta ¶ @ A cînta, a recita colinde de anul nou: s'aduc vr'o patru surugii de la poștă și să le poroncești oa să urez ca în agluna Sfîntului-Vasile (ALECS.); ură tu, măi Chirile... și noi... să pînăm din gură ca buhaiul (CAR.) ¶ @ A dori cuiva noroc, sănătate, viață lungă, a-l felicita: Ca să te urez, dă-mi voie, pentru tînașă soție, Cu care te-ai însurat (STAM.); văzuî intrînd pe poarta curții locuitorii satului cari veneau să urez pe noul lor stăpîn (GN.); Ii urau drum bun, ori-încotro s'ar întoarce (CAR.) [lat. orare].

URĂ (pl.-uri) *sf.* @ Faptul de a urî; dușmănie împotriva cuiva, aversiune: primea o ~ așă de cumplită asupra ei, cît n'o putea vedea 'n ochi (SA.); Urască-l cei fără de lege, Ce-l pasă lui de ura lor? (VLAR.); ...e ~ și turbare în ochii lor cei negri, adînci și desperați (EMIN.); @: gura aduce ura, dușmănia se naște uneori dintr'o vorbă nesocotită. ¶ @ * Frumoasă plantă tubercululoasă din fam. orchideelor, cu flori roșii-purpurii, rar albe, dispuse într'un spic cilindric la virful tulpinii (*Gymnadenia conopsea*) (5175).

URĂCIUNE = **URICIUNE**.

* **URAGAN** (pl.-ane) *sn.* @ * Furtună grozavă, mai adesea însoțită de ploaie, de fulgere și de tunete, uneori și de cutremur, care distruge prin vîrtejurile ce o caracterizează, tot ce înîlnește în cale; @: ~ul entuziasmului creștea mereu (CAR.) ¶ @ * Vilvă grozavă, răscolă furtunoasă: Tot ce stă în umbra oricui, împărați și regi s'adună Să dea piept cu ~ul ridicat de semîna (EMIN.) [fr. ouragan].

URANIS (pl.-enri), **URANIST** (pl.-turi) *sn.* = **BALDACHIN** [ngr. οὐρανισμός; comp. și **ORANIST**].

* **URANIUM** (M) *sbst.* * Corp simplu, metalic, considerat ca unul din elementele de desintegrare

UNI-
URA

Fig. 5174. Untișor.

Fig. 5173. Untul-vacii.

Fig. 5175. Ură.

URA- ale radiului; sărurile de ~ emit raze speciale și se
URE utilizează în fotografie și ceramică [fr.].

***URANOGRAPHIE** *sf.* ☆ Descrierea cerului ¶

① Nume dat adesea unui tractat de astronomie [fr.].

***URANUS** *sbst.* ☆ Planetă descoperită în anul 1781 de Herschel; e de 69 de ori mai mare decât pământul și are 4 sateliți [fr.].

URARE *sf.* Faptul de a ura; felicitare: ~ de anul nou; și se săvârșă feciorii de împărați în urările boierilor (EMIN.).

URAT *sf.* Faptul de a ura (*în spec.* de anul nou): cel mari, flăcăii și oamenii în vîrstă umblă... în această seară (de Sf. Vasile) on ~ul sau ou pîngușorul (MAR.).

***URAT** *sm.* ☼ Ori-ce seare formată prin combinarea acidului uric cu o bază [fr.].

URĂTOR *sm.* Cel ce umblă cu uratul (de Sf. Vasile), colindător: la ferestre prinseră să vie ~ii cu buhaiul (GRĂ.). [ura²].

URĂTURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Ceea ce se rostește cînd se urează cuiva noroc, sănătate, viață lungă; felicitare: răsunau glasurile tinere care învățau nrături (SAB.). [ura²].

URĂȚIE = **ORĂȚIE**: ~ se spune în ziua de Crăciun, sara, de căsăni și strălîn (VOR.).

***URBAN** *adj.* Ce ține de oraș, privitor la oraș (*în opoz.* cu „rural”): populațiune ~ă; comună ~ă, oraș, orașel, tîrg [lat.].

***URBANITATE** *sf.* Politeță, purtare de om bine crescut: ea să pronunțe d. Anghelache, care este un tip de ~, un astfel de cuvînt, de sigur trebuie să fie scos din țîțîn (CAR.) [fr.].

***URBARIU** (*pl.-riti*) *sn.* Tr.-Carp. = **CADĂSTRU** [germ. *Urbarium*].

***URBE** *sf.* Oraș (termen administrativ): toată ~a așteaptă cu încordată nerăbdare să vină rezultatul examenului (CAR.) [lat.].

○ **URBI...** = **ORBI...**

○ **URC...** = **HURC...**

URCA (*urc*) *1. vb. tr.* ① A sui, a duce sus (pe deal, pe un loc ridicat): în brațe-o ius, Pe schele o ura, Pe zid o punea (ALECS.P.); ~ oile la munte; ~ pe oal ¶ ② A ridica, a înălța: Piramidele învechite Uroă 'n cer vîrful lor mare (EMIN.) ¶ ③ A spori, a mări, a ridica: ~ prețul; proprietarul mi-a urcat chiria; i-a urcat leata (SCĂDEA) ¶ ④ A se sui: ascultă, omule, iapă dumitale poate să urce pe drumeaoul ăla P (R.-COD.); toată lumea se coborî din trăsuri și urcă dealul pe jos (D.-ZAMF.).

2. vb. refl. ① A se sui, a se călări: a se ~ pe deal; Așa sârî în grădină... și pe-o olale de pale ca să mă culc mă nroal (PANN); ca ledera ce se urcă pe copaci și pe pereți (ZNN.); tot singele l se urcă în obraz (VLAH.); a se ~ pe oal, a încăleca: mirele dă de un cal și se urcă pe el și fuge și fuge (RET.); a se ~ pe tron, pe scaun, a deveni împărat, rege, domn: împăratul se coborî din scaun și se urcă fiul cel mic cu soția sa (SP.) ¶ ② **COBOR** ¶ ③ A ajunge la un nivel mai ridicat: barometrul, termometrul se urcă ¶ ④ A spori, a crește, a se mări, a se ridica: prețurile s'au urcat ¶ ⑤ **SCĂDEA** ¶ ⑥ A forma un total: pagubele pricinuite de foc se urcă la mai multe sute de mii de lei; cheltuielile de reparație se urcă la cîteva mii de lei [lat. vulg. *oricare < orior].

URCAT *1. adj. p.* **URCA**: preturi ~e.

2. sbst. Faptul de a (se) urca.

URCĂTOR *adj. verb.* **URCA**. Care (se) urcă: plantă urcătoare.

○ **URCI** = **ORCI**.

URCIOR¹, **ULCIOR**¹ (*pl.-oare*) *sn.* ☼ Oală lunguiată, cu gîtul strîmt, pentru apă, vin, etc. (5176): Abu-Hasan a adus niste urcioare de vin și bădace (CAR.); porniră împreună, fie-care cu oște două urcioareși... ajunseră la fîntina Teleilor (SP.); Dumineca să nu te speli... din urciurilor din care bei apă, căci apoi va mirosi urît (GOR.); faci zăbale cînd bei apa ou coala, iar nu ou ulciurilor sau tincheana (GOR.); **APĂ** @, **OALĂ** @ [lat. *urceolus*; forma *ulciore* e refăcută după *ulciică*].

Fig. 5176. Urcioare.

URCIOR², **ULCIOR**² (*pl.-oare*) *sn.* ☼ Mic furuncul ce se face la marginea pleoapei, de forma unui grăunte de orz: dacă te speli din urciuri, faci urciuri la ochi (PAC.); nu-i bine să te uști pe feastră de afară în casă, o faci ulciur la ochi (GOR.) [lat. vulg. *hor-diceolus < hordeus].

URCIORAS, **ULC-**, **URCIORUS**, **ULC-** (*pl.-se*), **URCIORU**, **ULC-** (*pl.-te*) *sn.* ☼ *dim.* **URCIOR**¹: a adus baba mea din pivniță un ulciuras de vinara (RET.).

URCUȘ (*pl.-ușuri*) *sn.* Suiș: la ~ul priporului, toată lumea se coborî din trăsuri și urcă dealul pe jos (D.-ZAMF.); după vr'un oas de ~uri și scoborîuri printre porumbiști, dăm în satul Bala-de-tier (VLAH.) [urca].

URDĂ (*pl.-de*) *sf.* ☼ Un fel de brînză dulce ce se obține fierbind zărul stors din caș: urda se scoate din zărul de sub caș (SEZ.); Colea 'n vale la fîntînă, Două fete spală lînă; Una spală, alta 'ndrugă, Să facă lui Pîntea glugă, Să le-aducă caș și ~; Caș și ~ de mîncat, Gurîță de sîrutat (PAMF.); Turtă peste turtă și la mîlîo (GOR.); *ghicitoare despre „plăcintă”*; *iron.* mulțera, vorba ăluta, poștește și la ~ de curcă și la lapte de cuc (SP.) ¶ ②

☼ **URDA-VAOII**¹ = **HERNIȚĂ** ①; — **URDA-VAOII**², plantă din fam. cruciferelor, cu tulpina acoperită cu peri cenuși, ramificată la vîrf într-o mulțime de ramuri florifere, care la un loc constituie un corimb: face flori albe, cu petale egale; numită și „caprilemă” (*Lepidium draba*) (5177) [cuvînt din graiul cîmbănesc, de origine obscură, care a pătruns în toate limbile popoarelor cu care păstori noștri au venit în contact].

Fig. 5177. Urdă-vaoii.

URDI (-desc) *vb. intr.* ☼ A face urdă, a învăța cu tîlăușul în căldarea cu zăr spre a se ridica deasupra toată urda și a o împiedeca de a se prinde de căldare.

† **URDIE** = **ORDIE**.

URDINĂ (-in) *vb. intr.* ① † *Mold. Trans. Oaș. A* alerga încoace și încolo; a merge mereu într'un loc: (slujitorii) țineau drumul de cal de olac și de hrană... ou multă nevoie de Turci ce urdinau în sus și în jos (MUST.) ¶ ② ☼ A avea diaree [lat. *ordinare*].

URDINARE *sf.* ① Faptul de a urdina ¶ ② ☼ Starea cuiva care are ieșire deasă afară, evacuînd numai materii lichide, diaree, treapd.

URDINIS (*pl.-isuri, -ise*) *sn.* ☼ Gaura din stup pe unde ies și intră albinele (54674): Harap-alb... găsește un buștinhan putregălos, îi scobește cu ce poate și-l face ~ (CRG.) [urdina].

URDOARE, ○ **ULDOARE** *sf.*, mai adesea **URDORI** *pl.* ☼ Scursori din ochi, un fel de puroi ce se scurge din ochi: Mergi acasă 'o ochi de urdori-ți spală (BO.-DEL.).

URDU-BELEA *sf.* Pacoste: se luaseră vecinii de gînduri... de răul acestei jivine, căzută ~ pe spinarea bieților oameni ai locului (SP.) [tc. *ur d ū* „tăbără” + *be-lă* „belea”, adică „belea tăbărită asupra cuiva”].

URDUCA = **HURDUCA**.

URDURÔS, ○ **ULDURÔS** *adj.* Căruia-i curg ~i urdori din ochi: Cînd vei vorbi de mucos, Nici tu să îi urduros (PANN); parcă îl s'ar trage neamul din Rusnecii spîni și uldurosi (ORIG.).

URECHE *sf.* ① Organul auzului (5178, 5179): rost au și nu grăesc, ochi au și nu văd, urechi au și nu aud (PS.-SCH.); a șopti la ~; a trage cu ~a; toate tocmele... să se adevăreze cel puțin de doi martori cari ou ochii lor au văzut sau ou urechile lor au auzit (LEG.-CAR.); ②: îi intră pe-o ureche și-l iese pe alta, nu ține minte ce i se spune; a auzita cu toate urechile, a fi numai urechi, a avea urechile deschise, a fi foarte atent: fata asculta ou toate urechile și făcu precum o învăța calul (SP.); auzm fiți numai urechi, dragii moșului nepoței și nepoțele (SP.); Domni Moldovei de-a pururea să albă urechi deschise despre Turci, să dea știre lui Craiu de gîndurile lor (GR.-UR.); a asculta numai ou-o ureche, a asculta

distrat; a veni, a ajunge la urechea (sar) la urechile) cuiva, a ajunge la cunoștința, la auzul cuiva: aceste toate dau să intrat la urechile lui Petru-Vodă... multă soibă au intrat la inima lui (GR-UR.); ②: a bate toba la ~a surdului, a vorbi cuiva care nu vrea sau nu poate să te priceapă; a fi într-o ~, a fi cam smintit: vara ple-

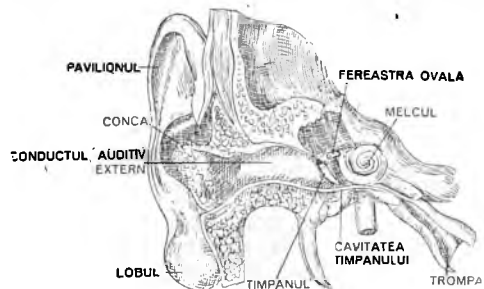

Fig. 5178. Urechea.

cau... la un unchiu al lor, care era vechii la Leonida, un Greco bătrîn, burlic și oam într'o ~ (CAR.); LUP ①; OCHIU ①, PLECA ① ① ① Pr. ext. Auz: Urechea te minte și ochiul te ȋngălă (EMIN.); are ~, recunoaște dacă o notă muzicală este justă sau falsă; prin- de lesne un cîntec: (a ciuța) după ~, din auzite; acest cuvînt sună rău la ~; FUDUL, TARE ① ① ① Fie-care din cele două părți externe ale organului auzului, așezate de o parte și de alta a capului: ~a dreaptă, stîngă; a-și astupa urechile; a băga bumbac în urechi; (a purta oăciula) pe-o ~, aplecată într'o

parte; a îndesa oăciula pe urechi; a trage, a lua pe cineva de urechi: eu stau cu minile în solduri... în loc să te las de urechi ca pe un măgar (CAR.); am să-ți rup urechile! amenințare cu pedeapsă; a minoa, a roade urechile culva, a chinui cu vorba, a nu da pace, împuind urechile cuiva: ales-au nășipi din mac apei nespălați cari-mi rod urechile să le dau fată? (CAR.); a cili urechile; a avea urechi lungi, de măgar; pînă peste urechi, pînă peste cap: e înglodat în datorii pînă peste urechi; a umbra cu capul între urechi; a nu duce la ~, a ști să bea: stă pînă-său cel vechin va fi fost de cel cari nu duc la ~ (SAD.); ②: după ce-ți degeră ~a, de geaba mal pui oăciulă (ZNN.), se zice cînd caută cineva să îndrepte un lucru prea tîrziu, cînd totul e în zadar; APĂ ②, CĂMILĂ, CERCUL ②, CULCA ② ②, FLOARE ①, LUNGI ①, SCĂRPINA ② ② ① ① pl. = BRANHI: viriuga... are urechi înțepătoare și e vîrgătat lungis (DAM.) ① ① Pr. anal. La obiecte: ori-ce are o oare-care asemănare cu o ureche; a) la încălțăminte: urechile cizmei, ghetei (—) ①246; b) cheotoare de piele la opincă (PAMP.); c) dăltuitură, scobitură (la capătul leucei —) ①878, E; la cele două capete ale cobilitei, la coasă, etc.); d) toartă: nu e bine să torni lapte pe ~a căldării, că nu mai dă (vaca) lapte mult (GOR.) ① ① ~a (sau urechile) acului, gaura acului prin care trece ața; AC ① ① ① URECHEA-BA-BEI, ciupercă cărnăsoasă, de formă răsucită, avînd oare-care asemănare cu o ureche; e galbenă sau trandafirie pe din afară; și de un frumos roșu-portocaliu pe dinăuntru; e comestibilă, dar puțin gustoasă; numită și „babă” sau „urechiușă” (Peziza aurantia) (—) ①5180 ① ① URECHEA-IEPURELUI, URECHE-TĂTĂRASCĂ — IEPURE ① ① ① URECHEA-PORCULUI, plantă din fam. labiatelor, cu flori mici, albastrii-violete; numită și „jaleș”

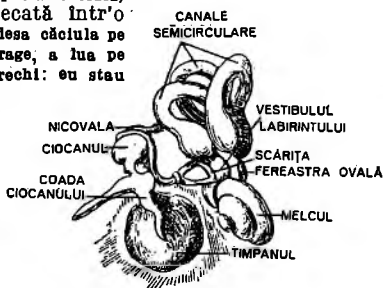

Fig. 5179. Urechea internă.

(*Salvia verticillata*) (—) ①5181 ① ① URECHEA-ȘOARECELUI = VULTURICĂ; — URECHEA-ȘOARECELUI = OCHII-PĂȘĂRUȘII; — URECHEA-ȘOARECELUI = NU-MĂ-UITA ①; — URECHEA-ȘOARECELUI = INCHEIE-TOARE ① ① ① URECHEA-URSULUI — URS ① ① ① IARBA-URECHII, IARBĂ-DE-URECHI = URECHELNITĂ ② [lat. vulg. oricula = clas. auricula].

URECHELNITĂ

(pl.-te) sf. ① Linguriță de curățit cleiul din urechi (SUD.) (POL.) ① ① Insectă cu corpul subțire și lungăreț, de culoare cafenie, care se termină la coadă cu doi craci mici în formă de foarfeci; trăește mai mult ascunsă prin crăpăturile zidurilor și sub scoarța pomilor, pe sub pietre și pe sub frunze; poporul crede că, chiar dacă nu-i faci nimic, și dacă nu iei bine seama, insecta intră omului în urechi, așa că asurzește și poate chiar să moară din aceasta; e numită și „urechiță” sau „urechiușă” (*Forficula auricularia*) (—) ①5182; dacă vei omorî o ~, vei avea bucurie, iar dacă vrei să-ți ierte Dumnezeu un păcat, atunci omorî 9 urechelnițe (MAR.) ① ① Plantă cu frunzele grase terminate printr'un virf ascuțit, cu ramuri florifere; face flori trandafirii sau roșii, care formează un corimb la virful tulpinii; crește pe stîncile calcaroase de la munte și se cultivă uneori și pe acoperișurile caselor; e întrebuințată în medicină contra arsurilor, iar poporul o folosește ca leac pentru durerile de urechi; numită și „urechiușă”, „iarba-urechii”, „iarbă-de-ureche”, „iarbă-grasă”, „iarba-ciutei”, „iarba-tunului”, „varză-de-stîncă”, „verzișoară”, etc. (*Sempervivum tectorum*) (—) ①5183; ce mare și stufoasă a crescut urechelnița! (CAR.) ① ① ① = URECHEA-IEPURELUI.

Fig. 5180. Urechea-babe,

Fig. 5181. Urechea-porcului.

Fig. 5182. Urechelnita.

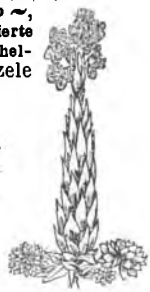

Fig. 5183. Urechelnita.

URECHERITĂ (pl.-te) sf. (POL.) ① ① = URECHELNITĂ ②.

URECHIA (-chiez) vb. tr. F A trage de urechi: de alte ori nu l-a urechiat tat'-sui (GR-VN.).

URECHIALĂ (pl.-chiei) sf. F Paptul de a urechia, trager de urechi: otid i-am tăiat nasturii de la manta... am mințat o ~ strănică (BAS.).

URECHIAT 1. adj. Cu urechi lungi.

2. sm. iron. Măgar: s'ascunde ~ul și nu-l plăcea să moară (ALX.).

URECHIȚĂ (pl.-te) sf. ① ① Trans. dim. URECHE ① ① ① = URECHELNITĂ ② ① ① ① = URECHELNITĂ ②.

URECHIUȘĂ (pl.-ușe, -uși) sf. ① ① dim. URECHE ① ① ① = URECHELNITĂ ② ① ① ① Ciupercă cartilaginăsoasă, comestibilă, de culoare roșie-portocalie, ce crește pe pămînt și pe lemne putrede (*Tremella helvelloides*) ① ① ① = URECHEA-BABEI ① ① ① = BURETE-GALBEN.

UREE *sf.* Substanță cristalină, incoloră, azotată, care se găsește în urină [fr.].

UREMIE *sf.* Intoxicație generală a singelui, datorită eliminării incomplete prin urină a materiilor toxice produse de organism [fr.].

URETER (*pl.-tere*) *sm.* Fie-care din cele două canale care leagă rinichii cu bătășica udului (Fig. 5184) [fr.].

URETRITĂ *sf.* Inflamație a mucoasei uretrului [fr.].

URETRU *sbst.* Canalul prin care bătășica udului comunică cu exteriorul și pe unde se scurge afară urina [fr.].

○ **UREZ** = **OREZ**.

○ **UREZA** = **HUREZA**.

○ **UREZNIC** *sbst.* Băn. Piedin, uruloc [srb.].

URGENT *1. adj.* = **GRABNIC**: Fig. 5184. U.U. Uretere. — R.R. Rinichii. — A. Aorta. — B. Bătășica udului.

2. adv. În (cea mai mare) grabă, foarte de grabă [fr.].

URGENTA (*pl.-te*) *sf.* Grabă, calitatea a tot ce e urgent [fr.].

URGIE *sf.* ① Minie grozavă (în spec. a lui Dumnezeu, a unui stăpînitor, a unei mulțimi): Doamne, nu cu urgia ta mă vâdi, nece cu minia ta mă certa (dos.); atunci grăi-va cătră'nșii în minia sa și ou urgia sa smentăste el (ps.-sch.); (împăratul) după ce dojeni... pedădăcă, oropsi pe fie-sa cu ~ (isp.); la 1814, refugiat la Viena de urgia lui Caragea, oare căuta să-l prindă și să-l predea Turcilor (u.-oh.); este grozav luoru să vadă cineva urgia poporului (isp.); urgia pierde și pre cel înțelept, iară răspunsul oncurnio întoarce minia și ouvintul aspru aprinde urgia (scl.). ② Nenorocire trimisă asupra oamenilor prin deslănțuirea miniei lui Dumnezeu, blestem, plagă; *pr. ext.* pacoste, grozăvie: Haldell mai înalate de potop ou sorisoare haldească pre stilp de pialră au scris urgiile ce era să fie în lume (N.-cost.); Adam... i-au îngrozit cu două urgi a lui Dumnezeu, ce era să vie în lume, una ou apă și alta ou foc (N.-cost.); aduceau în țara asta blindă urgia și jafal războtului (vlah.); hotărî oa să dea pe fiica lui de soție, și jumătate împărăția sa, acelu volnic, care va scăpa țara de această ~ (isp.); stăpînul mă așteaptă și grozavă ~ poate să cadă pe capul meu, din astă pricină (cro.). ③ Exil: i-au trimis în ~ în Cetatea Albă, August Cesarul Romului, pentru niște scrisori în stilbură (N.-cost.) [lat. vulg. *orgia*].

URGISI (*-iseno*) *1. vb. tr.* ① A avea minie asupra cuiva, a fi minios pe cineva, a-l urfi: urgisla pre el frații săi derept acia (pal.). ② A retrage cuiva favoarea, bunăvoința ce i-a arătat, a nu mai vrea să știe de el; a oropsi: (împăratul) dintr'acel ceas o au urgisit oa să nu mai fie volnică a să mai purta în porul el împărătesc (gast.); stăpine, stăpine, ce ți-am greșit ca să ne urgisesti astfel, păcătoși de noi (u.-oh.). ③ A lăsa în părăsire: oare preot nu va purta grija de beseriea lui, ce o va urgisit (prv.-mb.). ④ A exilia: (Traian) i-a urgisit, adică i-au trimis în urgie la țările Armeniei (N.-cost.).

2. vb. refl. A se minia grozav, a se aprinde de minie: deoa auzi Antioh împăratul cuvintele acestea, să urgisit ou minie (scl.) [ngr. *ὀργίζωμαι*, influențat în fonetism de *urgie*].

URGISIT *adj.* ① *p. URGISI* ② Lăsat în părăsire, oropsit: ea gășise un tron vechi, ~ într'un colț din bordeiul Neagului (isp.); ~a și ebucimata lui soție scosese acum pe tipale și cloceș cu putl de aur (cro.). ③ Blestemat, afurisit: ajutat de abecedarul ~, în puține ceasuri am învățat a scri (negr.).

URIAȘ, ○ **URIEȘ** *1. sm.* Om de o statură extraordinară de mare, ce întrece cu mult pe aceia a celorlalți oameni, nămilă de om; se zice în spec. despre un neam de oameni cari, după credința poporului, au existat odinioară pe pămînt; pe aceștia li designează poporul și cu numirea de „Jidovi” sau „Tătari”: și era în acelea zile uriașii sau puternicii spre pămînt (pal.); uriașii sint ca oamenii, dar mai nalți și mai groși decît copaci cei groși (sa.); comorile la lăstate de uriești, cînd i-au alungat mititeii (gor.).

2. adj. De o statură extraordinară de mare, foarte

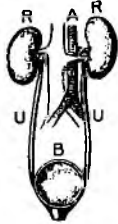

Fig. 5184.
U.U. Uretere. —
R.R. Rinichii.
— A. Aorta.
B. Bătășica udu-
lui.

înalt, gigantic: mai în urmă își scoase capul din fum un șerpe mai mare, uriaș (ret.); ② de sus vezi stînci uriașe scoase din zid, gata să se prăbușească (vlah.); *pr. ext.* peste măsură de mare: ...ca pe un uriaș covor Vede țară lîngă țară și popor lîngă popor (emin.); nedumerirea dă periculiului nevăzut proporții uriașe (alecs.); marea... clocoțeste, se umflă, se ridică uriașă (car.); [ung. *óriás*]. † **URIC** (*pl.-ice*) *sn.* ① Loc, posesiune de veci ce se poate transmite din tată în fiu prin moștenire: Iosit... dăde lor ~ în pămîntul Eghiptului în partea mai bună a pămîntului (pal.); și domnul, pentru credința și deostinicia lor, le dăruiește ~e (vlah.); încă astăzi *Trans. Bân.* de ~ de veci (dens.) (wo.). ② Hrisov, act prin care se întărește o astfel de posesiune; *pr. ext.* document vechiu: Murgeshii au arătat și ~ de la Ștefan-Vodă și întărituri de pre la alți domni (gast.) [ung. *örök*].

URIC *adj.* ① Acid ~, acid azotat eliminat de organism; se găsește în urină și în excrementele șerpilor și păsărilor ② Calcul ~, calcul format din acid uric și urați ③ Diateză ~ă, dispoziție a organismului care producând o cantitate mare de acid uric nu-l poate elimina complet, ci îl depune în articulațiuni [fr.].

† **URICAR** *sm.* Scriitor de urice, de documente.

○ **URICIOS...** = **URICIOȘ...**

○ **URIEȘ** = **URIAȘ**.

URIEȘC *adj.* = **URIAȘ** ② Inzestrat cu o închipuire urieșească, el a pus doi sori și trei luni în albastră adincime a cerului (emin.).

URIEȘȚĂ (*pl.-țe*) *sf.* Femeie uriașă: era o ~ groznică, cu un cap mare ca buhele, dar ești o bute de cincizeci de vedre de mare (ret.).

URINA (*-inez*) *vb. intr.* A evacua urina [fr.].

URINĂ (*pl.-ni*) *sf.* Lichid secretat de rinichi, de unde se scurge prin uretere în bătășica udului, care-l expulzează prin uretru; urina normală este galbenă-roșiatică, cu miros caracteristic; prin ea se elimină cea mai mare parte din elementele toxice care se produc în organism [fr.].

URINAR *adj.* ① Care se referă la urină ② Căi ~e, organele care produc și evacuează urina; bătășica ~ă, bătășica udului ③ Calcul ~, calcul produs în căile urinare [fr.].

URIQ, **URIQO** *sm.* = **PIEDIN**: Foate verde busuloc, Am ajuns la uruloc (pamf.); cînd se isprăvește pinza, să împarți uruloc la ori-cine, ca să te scoată pe lumea aialtă din războtu (gor.) [srb. *urivak*].

URȚ (*urăso*) *1. vb. tr.* ① A avea sentimente de dușmănie pentru cineva sau ceva, a dușmăni: uritu-l-au toți pe Duca-Vodă și se rugau toți lui Dumnezeu să-l mintuească din minele lui (nec.); nu mustra pe cel răi, pentru oa să nu te urască; mustră pre cel înțelept și te va iubi (scl.). ② Urăso-l cel fără de lege, Ce-i pasă lui de ura lor (vlah.); să nu te imbraci ou cămeșa pe dos, că te urăște lumea (gor.). ③ A nu mai putea suferi pe cineva sau ceva, a avea aversiune: Vai, mindruță, de departe, Ce tot faoi de noi sorii oarte? Doar hirtia s'a scumpit, Ori pe mine m'ai urit? (u.-hrs.); omul oare-urăște vinul, vrînd să se arate înțelept, nu-i înțelept de loc (car.); a-și ~ zilele, a se satura de viață: multă minte îți mai trebuie, zise un străjeru bătrîn; se vede că ți-ai urit zilele (cro.); nu-l legea în de bine nimic... ajunse omul să-și urască zilele (isp.).

2. vb. refl. A (i) se urî, a se plictisi; a se satura de ceva, a nu mai simți nici o plăcere: se urise Munte-nilor ou domnia lui Mihai-Vodă (M.-cost.); am să-ți dau ceva de lucru... să nu te urăști pînă desează (mera); e mai bine să pleci și să nu le pară bine, decît să gezi pînă să li se urască de tine (pamf.); a i se ~ cu zilele, a se satura de viață, a nu mai putea suferi viața: lasă-ne în pace, dacă nu ți s'a urit ou zilele (vlah.); oăptanul... zicea împăratului că... dacă i s'a urit a mai trăi, să vie să se bată cu el (isp.) [lat. vulg. *horrire* = clas. *horrere*, *horrescere*].

URICIOȘ, ○ **URICIOȘ** *adj.* Care inspiră desgust, scîrbă, nesuferit, scîrbos, odios: se aud prin casă o mulțime de glasuri, oare de care mai uricioase (cro.); rogu-te, scapă-mă de bubele astoa uricioase și împuțite (scl.); destul s'a silit omul nostru să-și desvețe bălăul de acest nărav uricios și să-l facă și pe el om (mera) [ur it].

URĂCIUNE. ○ **URICIUNE, Mold. URĂCIUNE sf.** ① Ţ Ură, duşmănie, aversiune: atita urăciune stătu între amindouă besericele, de nu se pot vedere cu dragoste (GR.-UR.) ② Ceea ce produce desgust, scribă, lucru nesuferit, odios: compunelile violente urăciune înaltea Domnului, şi cîntarul drept pîrmit la dînsul (BISL.); toate uricunile şi supărările cele dîntlu care ne-au făcut nouă cineva, trebuie să le facem uitate (MCH.) ③ Fiinţă urită, desgustătoare, scriboasă, pocitură: văzînd Grigoraş ce uricune de cal a lăsat la ivaală, a început a plînge (VAS.); lăca peste ce noroc ai dat, bată-te în funtericul să te bată, uricunele oamenilor (CRG.) ④ Urîţenie, slujenie: Dar unde e urăciune şi chip sluit, neplăcut, Mai multă înţelepoteune firea să dea s'a văzut (PANN) [ur 1 t].

URIT 1. adj. p. URİ. ① Care inspiră ură; nesuferit, odios (C., „iubit”): Adam (şi Eva) era unşi de păcate şi urîţi lui Dumnezeu (VARL.); cum se poate, zicea ea, să ajungă pe minile unora şi altora, pe cari nu-i putea să-i vază de urîţi ce-i erau? (NSP.); Ibovnăcă părăsită, Nu gîndi oă-mi ești ~ă (IK.-BRS.) ② Care nu e frumos, care are o faţă, o înfăţişare neplăcută, cu trăsături neregulate, slut (C., „frumos”): împărăteasa... a mai născut o fetiţă ~ă, da ~ă de mama focului (CAR.); *iron.* după ce-i ~, îl chiamă şi Vlad (sau Neacşu), după ce e ~ă, o mai chiamă şi Irina (sau Neacşu) (ZNN.), se zice despre cineva care, nedîndu-şi seama de curburile ce are, e plin de pretenţii: ~ TATĂ ① ② Vreme ~ă, vreme ploioasă, fără soare, posomorită ③ Pe care se umblă greu, prăpăstios: cum de v'aţi călărat prin locuri aşa de ~e? (UR.) ④ Necuviincios, contrar bunei cuviinţe: vorbe ~e; fapte ~e.

2. *adv.* În chip urit: a se purta ~; a se uita ~ la cineva, a-l privi cu nişte ochi duşmănoşi: negustorii se uită ~ la dînsul (OLVR.).

3. *sbst.* ① Desgust, aversiune, scribă: o seamă de boleri de oasa lui Constantin-Vodă au pribegit în Taramunească... de ~ul Cupăreştilor (MUST.) ② Starea celui neîubit, nesuferit de nimeni: grunolul măturat seara din casă să nu se dea afară, căci e rău de ~ (GOR.); cînd te laşi Lunea, e rău de ~ (GOR.) ③ Plictiseală: ~ul îl mîncă şi mai tare, oăci tipene de om nu le deschidea uşa (CRG.); De lena şi de ~, Tocmai supat s'a vîrît (PANN); de obicei nu omorăm ~ul cu fel de fel de flecării (SLV.); mi-e ~, mă plictisesc; a-i trece de ~, a-şi petrece ~ul, a ţinea de ~: acel vraf de hîrtii era traducînea Meropel cu care se ocupase în închisoare, oă să-i treacă de ~ (I.-GH.); sihastrul mulţumii lui Dumnezeu oă i-a trimis suflet de om cu care să-şi mai petreacă ~ul (NSP.) ④ Stare în care se află omul lipsit de obiectul dragostei care-l chinuete, care duce dorul fiinţei iubite: De ~ mă duc de-acasă, Şi ~ul nu mă lasă, De ~ mă duc în lume Şi ~ul după mine (PANN).

URITO R adj. vr. URİ. Care urăşte, care nu poate suferi pe cineva sau ceva: ofinii sint gilecivitori, iară eu din fire sint ~ de gilecavă (MCH.).

URİŢENIE sf. Starea a tot ce este urit, slujenie.

URİŢI (-îtesc) vb. tr. şi refl. A (se) face urit: fata s'a mai urîţit.

URLA 1 (urlu) vb. intr. ① A scoate urlete (vorb. de cîini, lupi, etc.): am luat-o la fugă spre poştă în voia lupilor cari începuse a urla (I.-GH.); URLA lupul la hotără Şi s'aude 'ntr'altă ţară (TEOD.), *ghicitoare* despre „lune”); cînd Ţi urlă cinele pe lingă casă, trage a pustiecate (GOR.); nu alungaţi halta ceea... nu auziţi cum urlă a morţiu? (ALECS.); urlau dobitoacele de Ţi se făcea părul măcinea pe cap (NSP.) ② ③ *iron.* A plînge tare: de cite ori vine vorba de răposatul... tmi urlă toată ziua (CAR.) ④ A vui, a vijii (despre vînt): ca otrivăţul în pădure, cînd bate şi urlă pe vîi şi pe munţi (COL.); afară ploua mărunţ şi urla un vînt amarne (VLAH.); *pr. ext.* Iu oraşul de vuet (I.-GH.); lapa... niceză odată de haur vînduului şi urlă toată curtea şi palaturile (NSP.); despre cap: A doua zi capul grozav îl urla (PANN); simţea că-l urlă capul (VLAH.); F a-l ~ prin cap, a avea idei ciudate, nebune: ești un chlag sbîroit, mai ca şi mine, şi lăca ce-Ţi urlă prin cap (CRG.) ⑤ *Băn.* ⑥ A tuna: de la Sf. Gheorghe începe ~ în cer (NOV.) [lat. vulg. *ŭrlare = clas. ŭrlare].

URLA 2 (urlu) vb. intr. Trans. (conv.) A se coborî pe o coastă repede.

○ **URLĂ** = **URLE.**

URLAT sbst. Faptul de a urla.

URLĂTOR 1. adj. verb. URLA 1. Care urlă; (mai-muţe) urliătoare, gen de maimuţe care au obiceiul să urle la răsaritul şi apusul soarelui, sfîrînd la tipăt pe toate celelalte animale din pădurile Americii de Sud.

2. **URLĂTOARE sf.** ① Pîrău ce se coboară cu vuet din înălţimea unui munte; cascadă: mai jos, străpungînd piatra, se ivesc cele două urliători, din care cea mare se aruncă în cascadă (UR.); într'un singur vuet de ~ pe stînoi, asa curgea furtuna pe valea Ţicului (DEM.).

URLĂŢI sm. pl. F A se duce pe ~, a o tuli la fugă (mai adesea ţîpînd sau urînd de durere): scăpînd cu mare greu din minile lor... a lăsat şi bani şi tot şi s'a dus pe ~, după celalalt (CRG.) [ur 1 a].

○ **URLĂU sbst. Băn. = URLUALĂ.**

○ **URLE sf. pl. (s. g. URLĂ) Băn. = BRANHII:** pre valea Ilîşava se află... virlugi muşcatoare cari la urle... au cite un ac cu carele împung (ALVA.).

URLET (pl.-ete) sn. ① Strigăt prelung al lupului, cînelui, etc.: oraşul răsună de ~ul jainio ai otinilor rămaşi fără stăpîn (I.-GH.); ca răspuns la întrebarea mea, auzii afară, lingă fereastră, un ~ lung, sfîşietor (BR.-VN.) ② *Pr. anal.* Răcnet: Urlete de băfălie s'alungau după oiaţă (EMIN.); în acea gălgăie de ocări şi ~e de flare... parcă s'aud vaele năbuşite (OLVR.) ③ Vuet: auziă un ~ şi o vijietură, cum nu mai auziseră ei pînă atunci (NSP.) [ur 1 a].

URLŢIU, ○ HURLŢIU pl.-oale sn. ① = **BURLAN** ① ②: se ascundea în culburile lor, gaurile ca nişte urloase, într'acea coastă ripoasă (ODOB.); am ridicat dugamele, am destupat urloacele sobei... peste putîndă să dau de scrisoare (CAR.) ③ *Trans.* Coşul de cărămîdă sau de olane care conduce fumul din cuptor în pod.

URLUI, ○ HURLUI (-neso) vb. tr. A măcina gros: porumb urluit este un nutreţ plăcut şi priitor la toate solurile de vite (ION.) [ung. őrlöni, őrleni].

URLUALĂ, ○ HURLUALĂ (pl.-uiei) sf. Porumb, grîne, etc. măcinate gros pentru dat la vite: în multe locuri se dă urluială de mazăre şi orz la vitele ce sint a se îngrăşa foarte de grabă (ION.) [ur 1 u].

URLUP, HURLUP sm. ♀ Prună tînără, necoaptă, diformată de o ciupercă ce creşte pe dînsa (5185).

URM sm. ♀ = MOJDRÉAN [lat. ornuv, modificat sub influenţa lui ulm].

URMA (-mez) vb. tr. şi intr. ① A merge în urma

cuiva, a veni după cineva: el mergea înainte, iar ceilalţi îl urmau; *pr. anal.* ~ pe cineva în groapă, a muri puţin timp în urma lui ② A fi, a se afla, a veni după ceva (în spaţiu sau în timp): pagina, volumul care urmează; donă

numere care se urmează; mi-a răspuns ceea ce urmează ③ A se întîmpla în urmă, a veni unul după altul: după bucurie urmează şi jale, şi după jale bucurie (LET.); după cununie a nrmat un ospăţ şi o veselie, cum numai la împărăţi se pot vedea (RET.); vara urmează după primăvară; de vor urma ploi la oulesul poposilor, să nu se lase în pănăse multă vreme să stea, că să vor sminti (ORAGH.) ④ A merge înainte pe drumul apucat: în zădar protestez, cînd să mi-l dea îndată (paşaportul), oă să-mi pot urma drumul (I.-GH.) ⑤ ⑥ A se ţinea, în purtare sa, de pilda dată de cineva, a face întocmai cum i se indică de cineva sau de ceva: ~ pilda strămoşilor; a-şi ~ inspiraţiunea, instinctul ⑦ A continua, a nu se opri: ~ cu cititul; a-şi ~ studiul; şedinta urmează; va urma (în josul unui articol, unui folieton dintr'o gazetă, dintr'o revistă) ⑧ A frecuenta, a asista regulat: ~ cursurile de seară; ~ la şcoală; cit timp a ţinut acel ajutor, el a urmat... în şcoala cadetilor (I.-GH.) ⑨ A lucra, a face într'un fel oare-care, a proceda: are să urmeze cum ştim noi, nu oăm vrea el, că doar nu-i de capul său (CRG.); aşa ar trebui să urmez, om bun... să mă fereş de omul roş... cit o putea (CRG.) ⑩ A rezulta: de aci urmează că n'ai dreptate ⑪ A trebui, a fi nevoie: ca să scăpăm de ploale, urma să ne adăpostim în cocloaba aceea [comp. URMA].

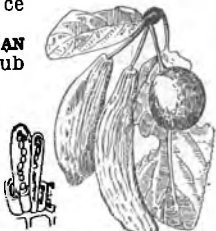

Fig. 5185. Urlupi.

URMĂ (pl.-me) *sf.* ① Semnul lăsat de piciorul unui om sau unui animal, pe unde a călcat; călcătură: i se văd urmele pașilor; nu îndrăznești să-l săruți mina, o adevărată urma piciorului (C.-RAD.); Am un bou negru: Unde sare, ~ n'are, Unde paște, se cunoaște (SS.); *ghicitoare despre „purice”*; Intr-o ~ de oale, Un punn de buboale (GOR.); *ghicitoare despre „usturoiu”*; ② a fi pe urma, pe urmele (ouă, etc.), a fi pe cale să-l găsească, să-l descopere: poliția e pe urmele unui vast complot; a da de urma ouă, a-l descoperi: își închipuiește că-l oantă poliția, că-l urmărește, că i-a dat de ~ (G.-H.); ③ a călca pe urmele ouă, a imita în totul faptele, purtarea ouă, a urma exemplului lui: tatăl său, Bogdan, se urcă în scaunul domniei, călind pe urmele tatălui său (SP.); ④ Ori-ce alt semn rămas de pe urma trecerii, atingerii, apăsării unui lucru: ca săgeata ce ține trece și n'oi ~ lăsat pe unde trece (GOL.); i se văd urmele degetelor pe oglină; urmele roților; căută să-și găsească urmele pe unde veniseră, dar nu găsiră n'oi un picuț de ~ (SP.); și-ar fi curmat zilele ori s'ar fi dus în lume, ca să i se piardă urma (SLV.); a pierde urma ouă, a nu-l mai putea găsi: Turcii, lăudau-se după Negru-Vodă, l-au gonit... pînă ce i-au pierdut urma (SP.); nu i se știe de ~, nu se știe ce s'a făcut cu el, a dispărut nu se știe unde; corăbiiile nu lăsat n'oi o ~ pe apă; s'au luat amindoi pe urma cea de cenușă îndărăt... pînă ce au ajunsa... acasă (SS.); vârsatul n'a lăsat n'oi o ~ pe obrazul lui ⑤ Impresiune, întipărire lăsată în minte, în amintirea ouă: această întipărire n'a lăsat n'oi o ~ în amintirea mea ⑥ Tot ce se poate vedea sau ști din ceea ce a fost odinioară, rămășițe: urmele vechi civilizată; nu se găsește n'oi o ~ despre acest eveniment în istorie ⑦ Picior (ca măsură de lungime): unii (ocrodilii) sînt de treizeci de... urme de picior de lungi (MCH.); ⑧ Ceea ce urmează, ce se va întimpla mai tîrziu, urmare: Nu gîndește urma, nu gîndește răul (PANN); ⑨: urma alege ~ ALEGE 1. ⑩ ① Locul de origine, de naștere, de unde a plecat cineva: l-a trimis la urma lui; bejenarilor le-a dat voie să se ducă iară la ~ la Focșeni (MEC.); ② Precedat de o prep.: A) d'în ~, a) (care a) trecut: anti din ~; b) de la spate, îndărăt, dinapoi: Din ~ moartea-l paște, Căci toți se năso spre a muri și mor spre a se naște (EMIN.); a ajunge, a goni pe cineva din ~: lată c'o plută ne-ajunge din ~ (VLAM.); Românii îi gonesc din ~ și-l ucidă ouă pe lăouste (SP.); cel (ouă) din ~, cel (cea) de la sfîrșit, de la coadă, ultimul (ultima): mai bine cel din vîltu în sat deoit cel din ~ în oraș; boierul... se scootea acum mai pre jos deoit cel din ~ rob al lui (SAD.); în cele din ~, în cele (mai) de pe ~, pentru a pune capăt unui lucru, unei stări, la sfîrșit de tot (după multă tărăgănare sau ezitare): zina... în cele din ~, mărturisă că ea este stăpîna condurului (SP.); în cele mai de pe ~, ajunse la palaturile în care se născuse (SP.); — B) în ~, a) îndărăt, înapoi (în spațiu și în timp): a rămîne, a lăsa în ~; ar pleca bucuroasă și n'oi nu s'ar mai uita în ~ (VLAM.); în urma lor se înălță deodată un munte de platră ouă atîngea cerul (SP.); ou cîteva zile în ~; a fi în ~ cu plata; acum în ~, de curînd; b) după (aceea); mai tîrziu: să bage bine de seamă ceea ce face, că să nu se căsească în ~ (SP.); în urma acestei împrejurări; coana Marghioala se indeletnicea să aducă la cunoștință marile întimplări totdeauna ou luni în ~ (BAS.); — C) la ~, la sfîrșit, la coadă, îndărătul tuturor: a rămas la ~; volu spune la ~ ce am de spus; la urma urmei, la urma urmelor, mai la ~, d) la sfîrșit de tot, după ce-a trecut destul timp la mijloc; la urma urmei, n'a avut încotro făcînd și s'a hotărît să facă pe voia taică-său (R.-COD.); își aduse aminte la urma urmelor că el era plecat în peșt (SP.); la urma urmelor, de fie-care gresală să-l ardă școlarul ofte-un sfînt-Nicolai (CRG.); b) la adică, dacă stăm să ne gîndim bine: îngă e rușinoasă, dar la ~ e sănătoasă (SP.); la urma urmei ce are el ou mine? (PAMF.); dar la urma urmei ce-mi păsă de dînsa? (ON.); și-apoi, la urma urmei, se deprinde omul ou toate (VLAM.); mai la ~, ce-mi păsă mie? dacă sînt judecători la Berlin! (CAR.); — D) pe ~, apoi, mai tîrziu, după aceea: Deucalion, ou mulțerea sa... au scăpat de acea pedeapsă, pentru bunătatea lor, și pre ~ au înmulțit neamul omeneș (N.-COST.); nu-l da binelui ou piciorul, că pe ~ o să-l duci dorul (ZNN.); mai pe ~, mai apoi, mai tîrziu: mai pre ~, mai încoace, tîrzie

vreme după aceea, îndreptat s'au Persul (MEC.); (de) p e urma ouă, din pricina ouă, mulțumită ouă: ouă multe stricăciuni am să mai plătesc ou pe urma ta? (CRG.); eu am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale (CAR.); cel (cea) de pe ~, de la sfîrșit, care vine la urmă, tîrziu de tot: cîntecele cele de pre- ~ întru nimica sînt (MEC.); în cele (mai) de pe ~ — mai sus A) [pare înrudit cu gr. ὅσμη, „miros”, al cărui grup -ου- apare trecut la -r/m- și în it. sard. orma; verbul gr. ὀσμάω „a mirosi, a adulfmea” ar sta atunci la baza lui urma și, poate, a lui ulma].

URMARE *sf.* ① Faptul de a urma ② Ceea ce urmează, ceea ce vine, se petrece în urmă, continuare: îți voin povesti altădată ~a acestei întimplări; începutul povestirii m'a plictisit, se zice că ~a e mai interesantă; a apărut ~a și sfîrșitul dicționarului ③ Ceea ce urmează din cele zise sau întimplare înainte, consecință, rezultat, efect: această ceartă poate avea urmări serioase; ceea ce i s'a întimplat este o ~ firească a purtării sale neobișnute; a da ~ unui proiect, unul ideal.

URMĂRELNIC, URMĂRETIC *adj.* ① Oale ~ă, se zice despre o oale care umblă răzleată în coada turmei, în urma celorlalte.

URMĂRI (-resu) *vb. tr.* ① A alerga după cineva cu scopul de a-l ajunge: zinele... se luară după dînsul și-l urmăriră din loc în loc pînă ce... el trecu de hotarele lor (SP.); ~ vinatul; ② uritul, plictiseala mă urmărește pretutindeni ③ ④ A nu da pace, a frămînta, a obseda, a chinui, a persecuta, a prigoni: am eu un gînd, care mă tot urmărește de mult (VLAM.); critica urmărește fără milă e acest scriitor; nenorocul îl urmărește în tot ce face ⑤ ⑥ A cerceta, a observa cu atenție: Urmăriră pe cernii limpezi, cum plutește o ciocirle! (EMIN.); urmărește cu pasiune viața furnicilor ⑦ ⑧ A asculta cu multă băgare de seamă spre a prinde și a pricepe tot ce se spune sau face: am urmărit cu multă atenție discursul lui ⑨ ⑩ A umbla să obție ceva, să ajungă la ceva: urmărește postul de secretar al societății ⑪ ⑫ A lucra, a face demersuri judiciare împotriva ouă: l-a urmărit pe datornicul lui pînă în pinzele albe [urmare, cu înfăptuirea fr. pour suivre].

URMĂRIRE *sf.* ① Faptul de a urmări: ~a vînatului, dușmanului ② r. Acțiune judiciară împotriva ouă pentru plata unei polițe, pentru pedepsirea unui delict, etc.

URMAȘ *sm.* ① Cel ce se cohoară, descinde din cineva: Voi sînteți ~ii Romei? Niste răi și niste famenii! I-e rușine omenirii să vă zică vouă oamenii! (EMIN.); făcu o nuntă de se duse vestea peste tot pămîntul, și rămase de povestit la ~ii ~ilor (SP.); ② Odraslă, progenitură: ca mine, poimîne, te-l trezi că ai îmbătrînit și nu-ți rămîne n'oi un ~ (CRG.); ③ Moștenitor al tronului: ouă va trece pruba mai bine, acela va fi și cel mai viteaz și mai în stare să-mi fie ginere și ~ în împărăție (SS.); murise și împăratul d'acolo și n'oi el n'avea ~i (SP.) [urmal].

URMATIC *adj. often.* (CIAUS.) Cel din urmă copil născut, cel mai mic dintre copii, mezin, prislea.

URMĂTOR 1. *adj. verb.* URMA. Care urmează: pagina următoare; anul ~.

2. *sm.* Cel ce urmează, urmaș: Alexandru-Vodă... chemat-ou episcopii și boierii fării, arătîndu-le pre fiul său, Bogdan-Vodă, moșan și ~ domniei fării (LET.).

URMUZ — **HURMUZ**.

***URNĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Vas de formă variabilă care servea celou vechi la școlul apei din fîntini, la păstratul cenușii morților (~ funerară), etc. (IM 5187): aici se găsece în pămînt urne de lut pline cu cenușă și sfărămături de oase (VLAM.) ② Vas sau cutie în care se depun buletinele de vot, numerele unei loterii, etc. (IM 5186); ③

Fig. 5186. Fig. 5187. Urnă fun-
Ună de vot. nerară galo-romană.
Deși trepte oesbite le-au
ieșit din urma sorții (EMIN.) [fr. < lat.].

URNI (-nesc) 1. *vb. tr.* ① A mișca din loc, a împinge mai încolo (cu ouă-care greutate): a adus o

stîncă așă de mare, c'abia o mie de oameni puteau s'o urnească din loc (VAS.); urîi din loc oăruța care trosnea de în-oăruță ce era (OLVR.); îi trebuie vre-o zece minute mecanicului să-și încarce iar pompa de abur comprimat și să poată urni trenul din loc (CAR.) ¶ ② *Pr. ext.* A scoate afară de undeva, a face să iasă: nu știa cum să mă urnească mai de grabă din casă (CRG.); nu-l puteam urni din orîșmă nici cu boii (SAD.).

2. *vb. refl.* ① A se mișca dintr'un loc: acum alaiul domnesc de-abia se mai urnește (VLAM.); să te tupilezi jos la pămînt și să-l lași să te latre cît te place, fără să te urnești din loc (CRG.); oamenii cunosteau binele, rîdeau de rău, dar nu se urneau din loc (SLV.) ¶ ② A ieși, a pleca de undeva: fericiți cei ce se urnesc de la biserică pînă nu 'ncepe predica arhierului (CAR.) [vsl. u r i n ă t i].

***UROLOGIE** *sf.* * Parte a medicinei care se ocupă cu studiul căilor urinare [fr.].

***UROSCOPIE** *sf.* * Examinarea urinei [fr.].

***UROTOPINĂ** *sf.* * Antiseptic al căilor urinare; se întrebuințează și la prevenirea atacurilor cu gaze; se obține prin acțiunea formolului asupra amoniacului [fr. < germ.].

URS *sm.* ① * Mamifer carnivor, fiara cea mai mare ce trăiește pe la noi; are înfățișarea greoaie, călcînd apăsător pe toată talpa picioarelor scurte și groase; la nevoie însă fuge lute, înnoată foarte bine și se cațără ca o pisică pe arbori, căci are ghiare ascuțite; cu toate că e carnivor, se hrănește și cu substanțe vegetale, mai ales cu fructe dulci; îi place miera la nebulie și se urcă pe copaci ca s'o caute, distrugînd stupii; trăiește prin munți, în vizuini săpate prin locuri unde se străbate cu greu, sub stînci sau în desușul pădurilor; iarna stă amorțit în birlogul lui, cît ține frigul; Țiganii, numiți „ursari”, cresc pui de urși, îi domesticesc și-i deprind să meargă pe două picioare, sprijinindu-se de un băț, să joace la sunetul dairelei, etc. (*Ursus arctos*) (5188 — și (5191); prin locurile vecin acoperite cu gheață ori cu zăpadă, din apropierea polilor, trăiește **URSUL-ALB** care se deosebește de al nostru prin aceea că e mai mare la trup, iar blana e albă, bătînd în umezeală și frig, avînd blana groasă, deasă și unsuroasă (*Ursus maritimus*) (5189); se ținea lumea după dînsul ca după

Fig. 5188. Urs (brun)

(ISP.); toată lumea din sat și din mănăstire se strînge ca la ~ (CRG.); a se uita la cineva ca la ~, adică ca la un spectacol neobișnuit, unde lumea se strînge grămadă să privească; a trăi ca ~ul (în birlog), a fugi de lume, a trăi retras de toți, anu fisociabil; *de aci*, ② ~, om care fuge de lume, care trăiește retras; ③: joacă ~ul prin vecini (sau la cumătra), să gătim țărîțele (ZNN.); ceea ce se întîmplă la vecin astăzi, poate să ni se întîmple și nouă mîine; — se joacă cu coada ~ului, se vîră singur în primejdie, legîndu-se de cei mai puternici; — a luate ~ul de eoadă, s'a îmbătător; — pară are pâr de ~, fuge lumea de el; — **COADĂ** ④, **JUCA** ④, **NĂDEJDE** ④, **PĂDURE** ④; dacă ți-e frică de ceva, la pâr de la ~ și te așumă, oă-ți vine bine, niți frica (GOR.); se crede că dacă are cineva durere de șee, este bine ca ~ul să-l calce (GOR.) ¶ ⑤ *Olten.* ③ Simbăta ~ului, Simbăta ce cade cu opt zile înainte de Florii (PAMF.); poporul o serbează pentru ca vitele să fie ferite de fiarele sălbatice; — Ziua ~ului, ziua de 2 Februarie (Stretenia, întîmpinarea Domnului), cînd, după credința poporului, ursul iese din birlogul unde a petrecut toată iarna și inspectează cerul, spre a vedea dacă va mai ținea gerul ¶ ⑥ *Mold. Trans.* * Boț de mămăligă, cu brînză de oaie la mijloc și prăjit pe cărbuni: atunci, nu știu cum, îi cade un ~ mare din sîn... nu de cei pe care-i joacă ursarii, oi de mămăligă, umplut cu brînză, rotund, prăjit pe jăratie (CRG.) ¶ ⑦ ⑧ = **MENGEHEA** ¶ ⑨ *Olten.* ⑩ = **POPONDOC** ¶ ⑪ *Băn.* ⑫ = **BOGDAN** ¶

Fig. 5189. Urs-alb.

⑬ * **BARBA-URSULUI** = **BARBĂ** ⑬; **BRÎNCA-URSULUI** = **BRÎNCĂ** ⑬; — **CIOBOTICA-URSULUI** = **CIOBOTICĂ** ⑬; — **LABA-URSULUI** ⑬ = **LABĂ** ⑬; — **LABA-URSULUI** ⑬ = **BURETE-DE-CONOPIDĂ**; — **LABA-URSULUI** ⑬ = **CRUCEA-PĂMÎNTULUI**; — **LABA-URSULUI** ⑬ = **PIEDICUȚĂ**; — **LABA-URSULUI** ⑬ = **CU-CURUZ** ① ②; — **MIEREA-URSULUI** = **MIERE** ②; **STRUĞURII-URSULUI** = **STRUĞURE** ②; **TALPA-URSULUI** ⑬ = **TALPĂ** ②; — **TALPA-URSULUI** ⑬ = **CRUCEA-PĂMÎNTULUI**; — **URECHEA-URSULUI**, mică plantă ierboasă, cu frunzele cărnoase, dispuse într'o rozetă din mijlocul căreia iese o tulpină cilindrică; face flori galbene, numeroase, dispuse într'un buchet la vrîful tulpinii; crește pe stîncile calcaroase din regiunea alpină și se cultivă adesea ca plantă decorativă (*Primula auricula*) (5190) [lat. ū r s u s].

Fig. 5190. Urechea-ursului.

④ **URSA** (-sez) *vb. tr. Olten. Oaș.* = **URȘI**: în aceea seară vin ursitoare copilului să-l urseze (GOR.).

***URSA** (*pl.-se*) *sf.* ① * = **URSOAICĂ** ① ¶ ② ☆ **URSA-MARE**, **URSA-MICĂ** = **CAR** ① [fr. ourse].

URSAR *sm.* ① Țigan care crește urșii de tineri și-i deprinde să joace la sunetul dairelei (5191):

(de spaimă) te afumi cu pâr de urs, luat cînd vin ~ii cu urșii să-i joace prin sate (PAMF.); nici nu i s'a dus lipul de după ureche și duhănește ca un ~ (SAD.) ¶ ② *Pr. ext.* Țigan [urs].

Fig. 5191. Ursar.

URSĂREȘC 1. *adj.*

① De ursar: Urșii c'ursu! ~ în danturi nu se lovesc (PANNI) ¶ ② Țigănesc, făcut de Țigani: plectene ~ (MAR.); lulea ursărească.

2. **URSĂREASCĂ** *sf.* Joc popular cu lăutari (PAMF.) (SEZ.).

URSĂREȘTE *adv.*

Ca ursarii: a umbra ~ (ZNN.), a rătăci din loc în loc.

URSĂRIȘTE *sf. col. URSAR*. Mulțime de Țigani (ursari): este o cătună de-o parte, numa ~, nu-s Moldoveni de loc acolo (GR.-N.).

URSĂRIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* Nevastă de ursar; *pr. ext.* Țigăncă: îi stînseră ursărite fiarele în apă neîncepută, ... o desolătară, dar boala stărnă (SAD.).

③ **URSAT** *adj. Olten. p. URSĂ*. Ursit, menit, sortit, orînduit: sufletul omului umblă șase săptămîni prin toate locurile pe unde a umblat el cît a trăit, și apoi se duce la locul unde e ~ (GOR.); balaurlul ăsta sta la o fîntînă și era ~ă toată casa să-i ducă pe fie-ce zî un copil, să-l mînce (R.-COO.).

④ **URSĂTOARE** *sf. Olten. Oaș.* = **URSIȚOARE** [urs a].

URSI (-seso) *vb. tr.* ① A hotărî, a orîndui soarta, destinul, ursita cuiva, a soroci (*vorb.* de puterile cerești sau de ursitoare): în vremurile cele bătrîne... umblau ursitoare „în lume printre oameni și le urseau soartea pre viața întreagă (RET.); venind ursitoare, ele ursiră pe copil că va ajunge om mare (ISP.); ...Ursitoarea ta am fost Care încă din nascare te-am ursit ca să fii prost (PANNI) ¶ ② A meni, a predestina: cînd dintr'o pădure se tale lemne pentru făcut casă, nouă lemne se lasă cioplit în pădure, ca să putrezească, zicîndu-se: acesta este lemnul păduchilor de lemn, acesta al carilor, etc., urîndu-se astfel fie-care lemn (GOR.) [ngr. viit. ṓpicaw < ḗpicaw; comp. și bg. o r i s v a m ū, u r i s v a m ū].

URȘIT 1. *adj. p. URSI*. Orînduit de soartă, destinat, predestinat, menit, sorocit: pasă-mi-te se năson în ceas bun și era ~ să ajungă ceva (ISP.); într'una din colibeale sale se născu, pe la anul 1410, o copilă care era ~ă a scăpa țara ei (ODOS.); poetul a trăit cum a murit... copil ~ să sufere și cu sufletul și cu trupul (CAR.).

2. *sm.* Cel predestinat, orînduit de soartă ca să

URO-
URS

devie soțul unei fete: fetele române întrebuințează deosebite mijloace de a cunoaște ursiții ce vor avea (ALECS.); cu busuloc de la popă se culcă fetele subperină, ca să viseze pe ~ (GOR.).

3. **URSITĂ** (pl.-te) sf. ① Fata predestinată, orînduită de soartă ca să devie nevasta unui flăcău: bietul fratele cel mîio se topea de dor după ursita lui (ASP.); uncori și cu sensul de viitorul soț: pentru a-și cunoaște ursita, fetele, și mai rar flăcăii, fac o mulțime de vrăji (SEZ.); a face cuiva de (sau pe) ~, a face vrăji pentru a fi îndrăgostit(ă) ② Soarte, destin: dacă-mi va fi ursita să mor de ea, vreau muri și așa (SLV.); aceste domnițe erau ursite să nu se poată mărita pînă nu se va găsi cineva care să le ghicească legătura ursitelor lor (ASP.) ③ pl. = **URSIȚOARE**: ursitele slute, după credința poporului, trei zâne care împăresc norocul și soarta fiecărui om, cînd se naște (MAR.); se zicea că ursitele aveau obiceiul de a colinda printr'aceia pădure (ODOB.); a treia zi după nașterea unui copil sosesec, pe la miez-de-noapte, ursitele care apoi prevestesc viitorul noului născut (GOR.).

URSITOR 1. sm. Cel ce, prin diferite mijloace magice, știe să afle care va fi ursitul sau ursita cuiva (MAR.).

2. **URSIȚOARE** sf. ① Fie-care din cele trei zâne care, după credința poporului, vin, pe la miezul nopții, în casa în care s'a născut un copil, a treia zi după nașterea lui, ca să-i mensească soartea ce va avea: cînd un copil se naște, apar ursitoarele la ferestre; de aceea se țin ușile și ferestrele deschise (GOR.); ce fi-o fi scris de la ~, aia ai să pați (MP.); a treia seară cînd veniră ursitoarele, se întimplă ca unchiușul să fie deslept (ASP.); ~a i-a spus că fetița asta n-o să aibă minte de loc (CAR.) ② Femeie, babă, care, prin diferite vrăji, știe să afle care va fi ursita cuiva (MAR.).

URȘIU, **URȘIU** adj. De culoare brună-roșcată, ca părul ursului (vorb. de vite): vîta de soțu să se caute a fi... curată la coarne, și la păr plăvană, porumbă sau ursile (DRAGH.) [URS].

URSOAICĂ (pl.-ce), **URSOAIE** sf. ① Femeia ursului: cum ajunge aproape de-un buciu, numai lată oă-i lese înaintea o ursoaică mare (VAS.) ② Mold. *Often. Băn. Trans.* Un fel de coș de nuiele, lipite cu pămînt, construit deasupra cuptorului și care trece prin pod pînă la acoperiș ③ Cei patru stîlpi pe care se razimă podul morii (TAB. XXXVII, E, 8) [URS].

URȘOIU (pl.-oate) 1. sn. Fie-care din cei patru stîlpi puternici pe care se razimă podul morii; numiți și „babe” (comp. **URSOAICĂ** ②).

2. adj. = **URȘIU**: boii stît... la păr plăvan, porumbă sau ursol (ION.) [URS].

○ **URSUC** = **USUC**.

URSULEȚ sm. dim. **URS** ①: Pentr'un ~ trimise și-au adus numai decît (FANN).

***URSULINĂ** (pl.-ne) sf. Călugăriță dintr'un ordin care se consacră educațiunii gratuite a fetelor; acest ordin fu întemeiat în Italia, în a. 1537 și s'a introdus apoi în Franța și în alte țări (5192) [fr.].

URSUZ... = **HURSUZ**...

† **URȘINIC**, **URȘENIC** (pl.-ice) sn.

■ Catifea: în urșinic și mătășă îmbrăcate (BD.-DEL.); rochiile se făceau de... atlas, catifea, numită urșenic (VOR.) [comp. it. oloserico < gr. βλοσηρικός].

***URTICARIE** sf. Eruptie caracterizată prin apariția unor bășicuțe însoțite de mîncărimi, ca acelea produse de urzică [fr. urticaire].

○ **URUI** = **URLUI**.

URUI... = **HURUI**...

URUIOC = **URIOC**.

○ **URUIU** sbst. *Băn.* = **URLUALĂ**.

URZEALĂ (pl.-ei) sf. ① Firele de tort, învăluite pe sulul dinapoi al războiului, trecute prin spaț și prin ițe și printre care se bate bătătura cu suveica, cînd se țese (514): surmea lui, pe lingă acestea, era mai mult ~ decît bătătura (EMIN.) ② Structură: dintr'o singură privire străbăteam toată urzeala lumii (ION.) [urzi].

URZI (urzesu, *Băn. ord*) vb. tr. ① A înșira în lung firele de tort, depănate pe mosoare, cu ajutorul alergătoarei sau urzitoarei: Marți nu-i bine a urzi pinza, o'poi e a năpaste (GOR.); pentru o fată care urzește pinza de a îngul gardului, un cine... este o ivire mai mult decît supărătoasă (SLV.); *pr. anal.*: Paingănul urzește o pinză înfclită (ALECS.); mina lui turti cu furie, pe fundul unui butoiu, un pănălan ce-și urzea în tîenă ițele sale (ODOB.) ② A clădi din temelie, a întemeia: pre acea vreme au urzit Petru-Vodă mănăstirea Pobrota, numai pînă în jumătate (GR.-UR.); mănăstirea... Sfînta Maria și Hangul, la munte, și Dragomirna, la Suceavă, o au săvîrșit și au urzit și Birnova, pre numele său (M.-COST.) ③ A crea, a plăzmu: Sfîntulețul, voină să prăsească oameni, s'a apucat să urzească pămîntul, într'o Marți (R.-COST.); acest copac era înalt și gros și bătrîn de cînd urzise Dumnezeu pămîntul (ASP.); nu știu cum, mi se părea c'atunci se urzește lumea, sub ochii mei (VLAH.); Dumnezeu cela ce au zidit pre tine și te-au urzit (BIBL.) ④ A fături pe ascuns, a unelti, a plănuși în taină, a țese: începe să urzească pe sub asonsu tot felul de intrigi (VLAH.); urzeau comploturi și aflau revolte (NEGR.) [lat. vulg. *ordire = clas. ordiri].

URZICĂ (-ic) vb. tr. ① A produce o usturătură și a bășica pielea (atingînd-o cu urzici): Urzica... urzică împrejură-i pe cîți îi atîne (FANN) ② A înțepa cu vorba.

URZICĂ (pl.-ici) sf. ① Plantă ierboasă cu rădăcina tîrtoare, cu tulpina vîrtoasă, acoperită ca și frunzele tinere cu peri care, prin atingere, produc o usturime dureroasă și bășica pielea; florile, verzi, sînt așezate în ciorchini la subțioara frunzelor sau în virful tulpinii; frunzele tinere sînt comestibile și se consumă, fierte, ca spanacul; numită și „urzică-mare” sau „urziică-de-pădure” (*Urtica dioica*) (5193) ② **URZICĂ-MICĂ**, plantă care se deosebește de cea precedentă prin tulpina-i în formă de fus; numită și „urzică-crăiească”, „urzică-iute”, „urziica” sau „oieșea” (*Urtica urens*) (5194) ③ **URZICĂ-ALBĂ**, **URZICĂ-CREȚĂ**, **URZICĂ-MOARTĂ**¹ = **SUGEL-ALB**; — **URZICĂ-MOARTĂ**² = **SUGEL** ④; — **URZICĂ-MOARTĂ**³, plantă din fam. labiatelor, cu frunzele acoperite uneori cu o pată albă pe fața superioară, cu flori mari, roșii-purpuri (*Lamium maculatum*) (5195) ⑤ **URZICĂ-NEAGRĂ** = **BUBERIC** ⑥ **URZICĂ-RATEI** = **STEVIE** ⑦ [lat. ūrtica, cu fonetismul neexplicat].

URZICAR 1. sm. = **FLUTURE-ROȘU**.

2. (pl.-are) sn. Loc unde cresc multe urzici.

URZICEA (pl.-icele) sf. ① dim. **URZICĂ** ② = **URZICĂ-MICĂ**.

URZICUȚĂ (pl.-te) sf. ① dim. **URZICĂ** ② pl. Gen de plante, cu tulpina ramificată și cu frunzele acoperite cu peri aspri; florile roșii, trandafirii sau albe, cu gîtul

Fig. 5193.
Urzică (-mare).

Fig. 5194.
Urzică-mică.

Fig. 5195. Urzică-moartă.

Fig. 5192.
Ursulină.

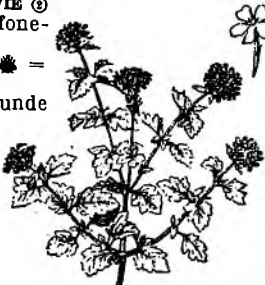

Fig. 5196. Urzicuțe.

galben și pârșos, dispuse în spice, umbele sau ciorchini la virful tulpinii, au un miros plăcut; originare din America de Sud, se cultivă adesea prin grădini ca plante ornamentale; numite și „verbină” (*Verbena*) (5196).

URZIT 1. *adj.* ■ **p. URZI:** pinză ~ă ¶ ¶ © **NE-URZIT**.

2. *sbst.* ① **Faptul de a urzi:** ~ul pinzei ¶ ¶ © **Intemeietor:** după ~ul Rîmului (m. cost.).

URZITOR 1. *sm.* ① ■ Cel ce urzește ¶ ¶ © **Intemeietor:** și au stătut singur Romul, și ~ orașului și crăiei, după a cărui nume este și numele orașului Roma pînă astăzi (m. cost.). ¶ ¶ © **Uneltitor:** ~ de intrigă.

2. (*pl.-toare*) *sn.* ■ **URZITOARE** *sf.*, ○ **URZOIU** (*pl.-oale*) *sn.* ■ **Instru-**

mentul pe care se urzește tîrtul (5197): dacă se gătește la urzit, se toarnă apă

pe urzitor, ca să se steargă lenea și ca țesutul să sporească (GOR.); cînd se așrește urzitul pinzei, atunci se toarnă apă jos pe fusul urzitorei, ca să crească în vara viitoare cînepa frumoasă și să aibă pinza rost de țesut (GOR.); de pe moseare, te-au urzit pe urzoiu (CRG.); urzoarele să nu le ții la soare, că-ți moare bărbatul (VOR.) [urzi].

URZITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ① ■ Ceea ce se urzește; *pr. ext.* țesătură ¶ ¶ © **Structură, temelie** [urzi].

○ **URZOIU** = **URZITOR** 2.

USCĂ (*usuc, Ousc*) 1.

vb. tr. ① A scoate toată umezeala, a face uscat: vîntul a uscat rufe; vîntul cel pălitoriu uscă vitele ei (SBL.); Am o rochiță: O spāl în foc și-o usuc în apă (GOR.); *ghicitoare despre* „ceară”; ②: oe, am uscat cămășile pe un gard? (ZNN.); se zice cuiva care își permite prea multe familiarități; a-și ~ lacrimile, a înceta de a mai plînge ¶ ¶ © A seca (*verb.* de ape curgătoare sau stătătoare): au uscat Domnul Dumnezeu marea Roșie de către fața voastră (SBL.) ¶ ¶ © A face să slăbească, să lincezească, a istovi, a lua toată vîlaga: acea orudă suferință care usucă pe om fără de a-l omori (BALC.); n-au fost în stare să-l potolească dorul părinților care-l usca pe de-a întregul (ASP.); F a aduce cuiva nenoroc la joc, a-l face să piardă șezînd lîngă dînsul (superstiție de jucător:) mai soală-te; neiculiță, că m'ai uscat! (BR.-VN.).

2. *vb. refl.* ① A deveni uscat, a-și pierde toată umezeala: rufele s'au uscat la soare, la vînt; godeam afară la soare cu pielea goală pînă se usca cenușa pe noi (CRG.); mai toți pomii din grădina se uscară în cîteva zile (ASP.); zilele mele ca umbra se pleacă și ca fînul m'am uscat (DOS.); ②: a fost apucat-o o sete ca aceea că i se usca și limba în gură (SBL.); striga în gura mare că se usucă de sete (CRG.) ¶ © A rămînea uscat, fără apă, a seca: să uscă pîrîul, căci nu s'au făcut ploaie pre pămînt (SBL.) ¶ ¶ © A lincezi, a se slei, a se topi, a se prăpădi, a se istovi, a-și pierde toată vîlaga: a se ~ de dorul cuiva; a se ~ de-a-n-picioarele [lat. exsucare].

USCĂCIOS *adj.* = **USCĂȚIV:** ținea de mină pe un tînar nalt și ~ (GN.) [uscat].

USCĂȚUNE *sf.* ① Înșurirea a tot ce e uscat: ~a pămîntului, lemnului ¶ © Secetă: în anul 1860, e o așa secetă și ~ în toată Moldova, că nu se zărește frunză pe copac (VLAM.).

USCĂȚ 1. *adj. p. USCĂ.* ① Lipsit de umezeală: pămînt ~; rufe ~e; lemne, frunze, flori ~e; e bun de spînzurat de o cracă ~ă, că e păcat să strici una verde pentru ei (ZNN.); timp rece și ~; ②: (a vorbi, a îndruga) verzi și ~, vorbe goale, fleacuri, minciuni; ③: pe lîngă lemnul ~, arde și cel verde, pe lîngă cele bune, pot găsi întrebuintare și cele proaste ¶ © Ce nu mai e proaspăt, ce s'a întărit cu timpul: mămăligă, pline, coajă ~ă; cit pentru legumă, avea niște cîrnați

uscăli, de proaspeți ce erau (ASP.) ¶ © Ce s'a lăsat să se usuce: poame, prune ~e ¶ © Sec, lipsit de apă: pîrîu ~ ¶ © Care nu e ud, jilav, acoperit de apă, un-suros sau gras: a avea gura, limba ~ă; ou buzele ~; piele ~ă; ochi uscați, cari nu sînt udați de lacrimi ¶ © Slab: o vită ~ă; picioare ~e; o față ~ă; Babă slabă și ~ă și de Dumnezeu uitată (PAMF.).

2. *sbst.* Faptul de a usca: ~ul rufelor, lemnului, prunelor.

3. *sbst.* Pămîntul (*în opoz.* cu marea, rîul): și chemă Dumnezeu ~ul pămînt și strînsul apelor chemă mare (PAL.); se coborî la ~ și voi să între în cetate (ASP.); îndată ce am pus piciorul pe ~, am fost înconjurat de mulțime (L.-GH.); scutură numai briul peste apă și se va face o punte, de-i trece peste ea ca pe ~ (RET.); a se sbate oa peștele pe ~.

USCĂȚOR *adj. verb. USCĂ.* Care usucă.

USCĂȚURĂ *sf.*, mai adesea **USCĂȚURI** *pl.* ① Crăci uscat: fata, harnică cum era, curățî pîrîul de uscături și de omizi (CRG.); toată ziua sta în soare... să curețe pîrșicii de uscături (D.-ZAMP.); trosneau uscăturile pe unde călea (ASP.) ¶ © Nume generic pentru orice fel de mâncare ce constă din cîrnuri reci (șuncă, pastramă, cîrnați afumați, salam, etc., sardele, măsline, etc.), sărături; mezeluri: mă îndemnă... să iau ceva uscături: salam, sardele, șuncă, etc. (ASP.); Rareori mă nîncă bine, mai mult uscături și post (PAMN.); îmi puse dinainte niște uscături, un puțu fript... (GN.); *sf.*: aduce pe o tavă ~ și udătură (CAR.).

USCĂȚURICĂ (*pl.-urele*) *sf. dim.* **USCĂȚURĂ** ①: plecînd la pădure ca să aducă ceva uscăturile pentru oasă, vîzu într'un copac un cuib de pasăre (ASP.).

USCĂȚEL 1. *adj. dim.* **USCĂȚ.** Cam uscat.

2. **USCĂȚELE** *sf. pl.* Uscături, vreascuri, crăci uscate: haidetî la pădure, să aducem ~, să ne facă mama voastră plăcînte (RET.).

USCĂȚIV *adj.* Slab, cam u's ca t: fata lui ~ă și arăd de soare avea nă nas corolat ca un plisc de uliu (L.-GH.); **USCĂȚIV** așa cum este, girbovit și de nimic (EMIN.); o femeie ~ă intră pe poartă, cu două doniți mari de apă (DLVR.).

USCIOARĂ = **USCIOARĂ.**

USCIOȚ = **USCIOȚ.**

USEBÎ = **OSEBÎ.**

† **USIRDIE...** = **OSIRDIE...**

† **USNĂ** (*pl.-ne*) *sf.* ① † Buză ¶ © Marginea de sus a unei oale, a unui vas, a unui pahar, gură: Și 'n d'usna paharului Sorisă-i vîta vinului (K.-BR.) ¶ © Marginea de sus a lîtrii (52973): cellat a scufundat lîntrea ăstuia, după ce l-a umplut-o cu pămînt pînă peste ~ (S.-ALD.) ¶ © Buza clopotului: clopotul cel mare niciodată n'a sunat într-o ~, fără să pue tot oragul în mișcare (NEGR.) [† usnă < vsl. ustina].

† **USPĂȚA...** = **OSPĂȚA...**

† **USPENIE** *sf.* Adormire; **Uspenia** Precistei, Adormirea Maicii-Domnului [vsl. uspenije].

† **USTA** (*pl.-tale*) *sf.* ① Administrator, supraveghetor (la Turci) ¶ © Căpitan de ieniceri [tc.].

† **USTAV** (*pl.-avuri*) *sn.* Regula, orînduire, prescripțiune bisericească [vsl. ustav ū].

† **USTEA** = **OSTEA.**

† **USTENEALĂ...** = **OSTENEALĂ...**: fără de ~ și fără de post și fără de lacrimi... vor să agîngă cerul (VARL.).

† **USTENSILE** *sf. pl.* Unelte, scule [lat.].

† **USTIA** = **OSTIA.**

† **USTNĂ** = **USNĂ.**

USTOIA = **OSTEA.**

○ **USTUNOIU** = **USTUROIU.**

USTURĂ (*-ur*) *vb. tr.* A produce o senzație dureroasă printr-o arsură, prin urzicare, prin rănire, etc.: m'a usturat; preutul n'a vrut să-l mai usture și spațele și s'a mîlcomit (SS.); m'am atins cu mîna de urzici, căci nu mă ustură de mai trec lacrimile (L.-M.); pe tine se vede că nu te ustură ochii, eu nici nu mai văd (VLAM.); am mîncat un ardei lute și mă ustură în gură; ②: îl răsună încă în urechi vorbele astea care-l usturaseră ca o plesnătură de girbaci în obraz (BR.-VN.); [lat. ustulaire].

USTURĂȚOR *adj. verb. USTURĂ.* Care ustură: durere usturătoare; ②: vorbă usturătoare; — *adv.*: începu a răspunde atît de subtil, ~ și pătîmas, înecî toate amuțiră (SAD.).

USTURĂȚURĂ (*pl.-turi*) *sf.* Faptul de a ustura; usturime: Și 'ntr-o groapă m'a trîntit, într-o

URZ-
UST

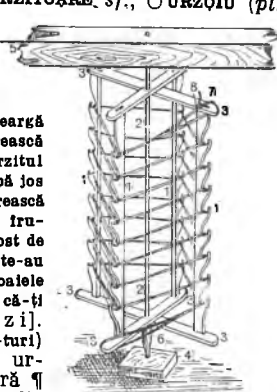

Fig. 5197. Urzitoare.

1. Razele urzitorei, amnari. — 2. 2. Fur, vergea. — 3. 3. Chingi, stinghii. — 4. 4. Capătiiu, scaun. — 5. Coarda casei. — 6. Crucea urzelei. — 7. Picioarul urzelei. — 8. Așa.

-groapă cu urzici... Și de mntă ~, Nu mă mai gândi la gură, Ci la draga-alergătură (MAR.).

USTURIME *sf.* Senzație dureroasă pricinuită de o arsură, de urzicare, de o plesnitură cu biciul, de o rană, etc.: și pre sine să vor vedea iarăși într'alt amar și durere și ~ netrecută (VARL.); m'am deșteptat îndată, cuprins de ~ de parcă eram pns pe jăratec (ISP.); i-a opărit pe toți, de tipau și fugeau nebuni de ~ și de durere (CRG.); m'am urzicat și nu mai încetează ~a [ustura].

USTUROIȚĂ, USTUROAIE *sf.* * Plantă din fam. cruciferelor, cu miros tare de usturoiu, cu flori mici, albe; frunzele și sucul ei sînt întrebuințate în medicină; semințele ei, pulverizate, pot înlocui, la si-napisme, grăunțele de muștar; numită și „ai(u)șoară”, „ai(u)-șor”, „frunza-voinicului”, „iarbă-de-lingoare”, „vindecătoare”, etc. (*Alliaria officinalis*) (□ 5198).

USTUROIU *subst.* * ① Plantă bulboasă din fam. liliaceelor, cu miros și gust caracteristic; are la baza tulpinii un bulb sau „căpățînă”, alcătuită din mai multe bucăți, numite „căței”, învelite într'o membrană comună; originar din Asia centrală, e mult cultivat la noi ca plantă culinară; servește la dresul bucatelor, iar țărani noștri, în zilele de post, mănîcă usturoiul crud cu mămăligă; poporul îl mai întrebuințează ca leac la diverse boale și joacă un rol important în practicile superstițioase (*Allium sativum*) (□ 5199, 5200): căpățînă de ~; căței de ~; a mîrosi a ~; la carne mai erau puse în apropiere

Fig. 5198. Usturoiță.

Fig. 5199. Usturoiu.

și străchinuțe cu ~ pisat în slatină, ce-l spune mîndelu (CRG.); cel ce îmblă pe lingă albino, să nu mîncino ~, o'apoi ele îl mușcă, fiindcă ele nu au sfîr mîrosul ~lui (GOR.); spre Sf. Andrei se fac cruci pe la ferestă cu ~, se ung coarnele vitelor și mîinacă cu toții ~, de care miros fug strigoi (GOR.); imi dați voie să ung înulețitorile ușilor cu ~ (GN.); ②: bărbat bun și ~ dulce nu se poate, toți bărbații sînt răi (după părerea femeii); — nici ~ n'am mîncat, nici gura nu-mi pute, nu știu nimic, nu sînt vinovat cu nimic în această privință, căci n'am avut nici un amestec aci: venită acasă și dormită, ca și cînd ~ nu mîncase și gurile nu le miroseau (ISP.) ③ ~ -DE-LAC = IARBĂ - USTUROAȘĂ [ustura].

USTUROS *adj.* Care ustură: BURETE-USTUROS = IUTĂRI; IARBĂ-USTUROAȘĂ = IARBĂ-②.

USUC, ① **URSUC** *subst.* Materie grasă, unsuroasă, de culoare gălbuie, ce se găsește în lina oilor; apa în care s'a spălat lina: au început a mă scălda ba cu leșie de clocălăi, ba cu usuc de lînă (CRG.); lina... mai înțitu se fierbe, ca să iasă din ea usucul...; din usuc mestecat cu civit, se face o culoare vinată foarte frumoasă (LUS.) [lat. succus, influențat de usuc < lat. ex-suco].

USUCOȘ *adj.* Cu usuc, plin de usuc: lînă usucăasă.

UȘĂ, UȘE (*pl. uși*) *sf.* ① Deschizătură dreptunghiulară făcută într'un zid, într'un perete, pe unde se intră în casă, într'o odaie, sau se iese de acolo: a intra, a ieși pe ~; Nu se nasc gloriile pe stradă și la ușa calenelei (EMIN.); pe pragul ușii; a nu încăpea pe ~ (de gras ce e); a da pe cineva pe ~ afară; a-l arăta ușa, a-l spune să plece, a da afară: împăratul, nici una nici alta, ci-i trage o palmă și-i arată ușa (MER); a cerși pe la ușile oamenilor; a umbla din ~ în ~; a ajunge la ușa străinilor (ALECS.); a ajunge să cerșească; după ~, afară (înaintea ușii); ②: nepotitul are scaun după ~ (ZNN.); acel (medici și avocați) cari nu se bucură de un nume bun sînt lăsați după ușa, cum se zice (I.-GH.); dinaintea ușii lui, dinaintea casei lui; cînd mături dugheana, să nu mătură din fund spre ușa, că dai mușterii afară (GOR.); beția este ușa tuturor răutăților (FANN); ③ LUP ④ ⑤ În spec. Dreptunghiul, oblonul de lemn sau de fier care se învîrtește în țîșni spre a astupa această deschizătură sau a lăsa liberă trecerea printr'însa: a deschide, a închide, a înouie, a descuia ușa; cînd ușa se deschide singură, are să-ți vină cineva (GOR.); unge ușa, să nu soarță; cînd îți soarță ușa dimineața, îți intră norocul în casă (GOR.); ~ într'un canat; în două canaturi (□ 5201); ~ cu geamuri (□ 5202); ~ secrete, de fier; a sta cu ușile închise, înouate; a bate la ~; a sparge ușa; a trîni ușa (de perete); F a intra cu ușa 'n casă, a spune lucrurile pe șleau, fără înconjur; ⑥ F ~ de biserică, om fără cusur, sfînt, poamnă bună: nici tu nu ești vre-o ușa de biserică (CIAUS.); ⑦ BORDEIU ⑧, STRÎNGE ① ② ③ ④ Uși împărătești = ÎMPĂRĂTESC ① ② ③ ④

Intrare; ușa cîortului: Sora după spate de după ușa cîortului (auzi) aceeași (PAL.); ⑤ CORT ②; ușa strîngii, deschizătura prin care intră și ies oile din strîngă [lat. vulg. pl. *ustia (sg. *ustiu m = clas. ostium), aplicată mai întîiu ușii în două canaturi; comp. și gr. ὄψα, germ. Thüre, etc.]. † UȘAR(IU), Mold. UȘER(IU) *sm.* ① Păzitor la poartă, la ușa: acest ușeriu deschide și oile glasul lui aud (COR.) ② = PORTAR ②.

UȘARNIC, Mold. UȘERNIC 1. *adj.* Care umblă haimana, care nu stă de loc pe-acasă, care e mereu pe drumuri: (zicea) că fata lui nu ascultă, că-i ușernică, că-l leneșă, că-i soiu rău (CRG.); nu bate lela prin sat, băiete, o'ai s'ajungi ușernic (FLOR.).

2. *sm.* Cîine ce umblă din ușa în ușa pe la casele oamenilor; ③: soți sufletul din om cu obrăznicie tale, ușernic ce ești! (CRG.).

UȘCIOARĂ, scris mai adesea UȘCIOARA (*pl. -re*) *sf. dîm. UȘĂ.* Ușa mică: este o uscioară pe care o vei descoperi căutînd-o ou una din aceste lumînări (ISP.).

UȘCIOR 1. = UȘOR 1.

② **UȘCIOR** 1. *sm.* Bîn. = UȘCIOR 2.

UȘER... = UȘAR...

***UȘIER** *sm.* Slujbaş care stă la ușa (la o autoritate publică sau privată), aprod [it. usciera sau fr. huissier, modificat după ușa].

UȘITĂ (*pl. -te*) *sf. dîm. UȘĂ.* Ușa mică.

UȘOIU (*pl. -oale*) *sn. augm. iron. UȘĂ.* Ușă mare: puse mina pe chele și o ținu atît pînă la ~! cel de aramă roșie (MER).

UȘOR 1. **UȘCIOR** (*scris adesea UȘCIOR*), ② **UȘTIOR, UȘCHIOR** *sm.* Tocul, pervazul ușii sau ferestrei: oătă cheia la locul ei, sus, în scobitura ușorului de stejer (LUNG.); pe prag ședea ghemuit un om... rezămat de ușior (CRG.); ea pășea în tîndă, lăsînd un ochiu peste ușchior (SLV.); mai adesea *pl.*: Cu sgomot sare poarta din vechii ei ușori (EMIN.); casa... era acum toată numai un sloi de ghiață și nu se mai cunoștea pe dinafară nici ușa, nici ușori, nici grații (CRG.); scrie-le și pre usciorii casei tale și pre porțile tale (BIBL.); trebuie mutați uștorii ușilor (RET.) [lat.

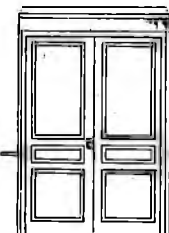

Fig. 5201.

Ușa în două canaturi.

Fig. 5202.

Ușa cu geamuri.

Fig. 5200. Vinzător ambulant de usturoi.

osteolum > uşor; celelalte forme sînt refăcute după uşă, uşcioară].

UŞOR *adj.* şi *adv.* ① Care cîntăreşte puţin, care nu trage mult la cîntar, care nu apasă greu: untdelemnul e mai ~ decît apă; de aceea pluteşte deasupra; arama e mai uşoară decît plumbul; ~ ca fulg, ca pufni; are să şi se pară că eşti ~ cum îi pana (CRG.); fie-îi ţărîna uşoară! ② **TĂRNA**, — *adv.* el calcă ~ şi lin, ca şi cum ar pluti (VLAH.); a se lăsa ~, a) a nu apăsa prea tare, a nu se lăsa cu toată greutatea trupului; b) a ceda fără multă împotrivire ③ Care suflă încetinel, care se mişcă lin: o adiere, o boare uşoară; atunci veni un vîntşor lin şi ~ de-întreii pletele (SP.); ele sînt ca marea... cînd nici o suflare cît de uşoară nu adie deasupra-îi (CAR.); — *adv.*: Plutînd ~ în aer ca vîntul ce adie (ALECS.) ④ Fără multă zăpădat, fără geruristrăşnice (*verb.* de iarnă): dat-au Dumnezeu de s'au făcut iarna uşoară, cît de-abia au căzut puţinţel omăt (LET.) ⑤ Vioiu; sprinten, care se mişcă cu înlesnire: ~ de pîclor; a fi ~ la alergat; nu ştii cît mă simţese de ~, parcă-mi vine să sbor, nu atît ceva (CRG.); — *adv.*: Cînd aud că-i sărbătoare, Mi-i ~ pe la picioare, cînd aud că-i zi de lucru, Mi se ~ îngreunează trupul (PAMF.) ⑥ Încet, ce-abia se aude: auzi... un... glas de copilă adîind o rugăciune uşoară (EMIN.); auzi o bătaie uşoară la uşă; pe la revărsat de zor, un ~ îflit se auzi prin grădina (SP.) ⑦ Puţin important, neînsemnat: o greşală uşoară; i s'a dat o pedeapsă uşoară ⑧ Slab, ce-abia se simte, ce-abia se vede: medicii au constatat o ameliorare uşoară în starea lui; o înclinaţiune uşoară a terenului; — *adv.* la miezăzi, cîmpia vastă... se ~ nîlînde, ~ povîrînită pînă departe 'n Dunăre (CAR.) ⑨ Puţin primejdios, fără urmării grave, lesne de suportat: o boală uşoară; Nici o boală nu-i uşoară ca vara la umbrăsoară, Nici o boală nu e grea ca vara cu secerea (PANN) ⑩ Subţire: o materie, o stofă, o îmbrăcămintă uşoară; îmbrăcat cu haine mai puţine, mai subţiri: fîntcă era cald, se desbrăcă de hainele de deasupra, rămîind mai ~ (SP.); — *adv.*: a fi ~ îmbrăcat ⑪ Superficial: o spotaală, o tencuială uşoară ⑫ Somn ~, care nu e adînc, din care se deşteaptă cineva lesne; somn ~ urare cuiwa care se duce să se culce ⑬ Puţin numeros: are o familie uşoară ⑭ Dibaciu, îndemînat, delicat în mişcări: acest oîhrig are o mîină uşoară ⑮ A fi ~ de (sau la) cap, a pricepe cu înlesnire ⑯ Lipsit de seriozitate, uşuratic: ~ de mînte; femeie cu moravuri uşoare, femeie strîcată, desfrînată ⑰ Care se mistue lesne, fără greutate: mîncări uşoare ⑱ Artilerie uşoară, care are tunuri mici, lesne de transportat, care nu e stingherită în mişcările ei ⑲ Care se poate face sau îndeplini fără osteneală, lesne, facil: o lecţie uşoară; problemă uşoară; o slujbă, o misiune uşoară; Virtutea e uşoară, cînd ai ce-ţi trebuieşte (EMIN.); — *adv.*: (e) ~ a porunci, greu a împlini (ZNN.) ⑳ Precadat de o *prep.* (cu, din, pe) formează o *loc. adv.* cu înţelesul de „cu uşurinţă, lesne”: prea lesne este atunci a scria pacea cu Turcii şi a se bate pres cu ~ cu dinşi (NEC.); urcăm din ~, pe sub bolţi de cetini (VLAH.) [† i uşor < *iu (= lat. lēvis) + suf. -şor].

○ **UŞTOR** = **UŞOR**.

UŞUI (-uesc) *vb. tr.* A lungi gîinile (strîgîndu-le uşi uşi) (GR.-N.) (CIAUS.).

○ **UŞULIŢĂ** (pl.-te) *sf. dim.* UŞĂ: în dreapta acestui coridor este o ~ (NEGR.).

† **UŞUR** *sbst.* ① ‡ Dijma producţiunilor pămîntului ce plăteau odinoră Tătarii pentru locul ocupat în Moldova (ŞAIN): Nohati ce vor lăci pe acel loc a Moldovei să-şi dea ~ul şi hacul pămîntului şi toată plata deplin (LET.) ② *Mold.* Zeciuiala morarului, oîem [tc.].

UŞURA (-urez) 1. *vb. tr.* ① A face mai uşor, a scoate o parte din greutatea, din povara purtată de cineva, ce apasă asupra unui lucru: ~ încărcătura unui car, unei corăbii; ~ povara unui cal; ② a-şi ~ inima, a destăinui ceea ce-i stă pe suflet, ce-i apasă pe inimă: îşi uşurase inima spîndu-îi taina lui (GN.); ③ F: ~ punga cuiwa, a-i lua banii, a-i cam goli punga: ...văzu că boltaşul punga l-a cam uşurat (PANN) ④ *Pr. ext.* A micşora, a împuţina, a scădea: ~ bi-rurile, taxele, datoria publică ⑤ ⑥ A alina, a potoli (o durere fizică sau morală): ca o năduşală te uşurează de ori-ce boală (GOL.); ~ durerile; ~ mizeria ⑦ ⑧

⑨ A da o pedeapsă mai uşoară, un canon mai mic: Dumnezeu să uşureze păcatele celui cu fîntina, că bun lucru a făcut (CRG.); (arhierul) să deslege păcatul şi să-l uşureze den canon (PRV.-MB.).

2. *vb. refl.* ① A-şi scoate o parte din povară, din greutatea ce-l apasă: a se ~ de o povară; (bătrînii) se uşură de hainele grele şi se aşezară pe divanuri (SAD.) ② ③ A se alina, a se potoli (de o durere fizică sau morală): i-am spus tot ce aveam pe suflet şi m'am mai uşurat; am suferit mult, dar acum m'am mai uşurat (L.-M.) ④ A scăpa de sarcină, a da naştere copilului: femeia lui s'a uşurat ieri.

UŞURĂŢEA *sf.* Uşurinţă: omul acesta... lînd matoră Dumnezeele ca atita ~, este un trădător (NEGR.).

UŞURATIC, -ATEC *adj.* Uşor de mînte, nesocotit, fluşuratic, svîturat: ocupaţia viitoare sale nunci împluse cu totul mîntea sa atît de uşuratic (BALC.); ajuns om mai matur, el mustra pe tinerii uşuratici (SLV.).

UŞURE *adj.* şi *adv.* = **UŞOR**: aci odată sări ca o pisică de ~ peste prag (SP.) [refăcut din uşurel].

UŞUREL, f. **UŞURICĂ** 1. *adj.* ① *dim.* **UŞOR** ② = **UŞURATIC**: Epimeten era un fluşuratic şi un uşurel de mînte (SP.); ori-cît era de uşurel, poate că nici el nu era fericit (D.-ZAMP.).

2. *adv.* Încet, uşor: cele trei degete atingîndu-mă uşurel pe frunte, la mijloc şi pe umeri, însemne de cruce (OLVR.).

UŞURIME *sf.* ① Înşuşirea a tot ce este uşor, uşurinţă ② ③ ~ a mîinii, nesocotinţă, sburdălnicie.

UŞURINŢĂ (pl.-te) *sf.* ① Starea a tot ce este uşor, ce nu cîntăreşte mult, ce nu apasă greu: ...se cunoaşte Omul prost din vorbăli şi nuca din ~ (PANN) ② Înşuşirea a tot ce e uşor de făcut, înlesnire: cînd v'aşi mai dus oţiva într'ajutor, treaba s'a făcut cu mare ~ (CRG.) ③ Nesocotinţă: Îi vedea... sbătîndu-se, ca să soape de urmărilor uşurinţei sale (SLV.).

○ **UŞUŢĂ** (pl.-te) *sf. dim.* UŞĂ: Am o căsuţă şi n'are ~ (GOR.); ghicitoare despre „ou”.

* **UTERIN** *adj.* ~ Se zice despre copiii născuţi din aceeaşi mamă, dar cari nu au acelaşi tată [fr.].

† **UTESI** = **OTESI**.

UTII sau **UTII** *interj.* Strigăt cu care se chiamă bobocii de raţă (R.-COD.).

* **UTIL** 1. *adj.* ① Folositor, trebuincios, de trebuinţă ② ③ Lucru ~, energie ~, energia necesară pentru a învinge rezistenţa propriu zisă a unui motor ④ ⑤ **INUTIL**, **NEUTIL**.

2. *sbst.* Ceea ce e folositor [fr.].

* **UTILITAR** *adj.* şi *sm.* Care are în vedere mai ales utilitatea; care dispreţueşte teoria şi ţine seamă numai de folosul pe care i-l pot aduce lucrurile [fr.].

* **UTILITARISM** *sbst.* ~ Doctrina utilităţilor; sistem de morală care recunoaşte ca principiu al binelui numai utilitatea [fr.].

* **UTILITATE** *sf.* = **FOLOS**: literatura este o lucrare de ~ pîpăit (CAR.) ① ② **INUTILITATE**, **NEUTILITATE** [lat.].

* **UTILIZA** (-izez) *vb. tr.* A întrebuinţa, a se folosi de ceva, a trage folos [fr.].

* **UTILIZABIL** *adj.* Ce se poate întrebuinţa, de care te poţi folosi ① ② **INUTILIZABIL**, **NEUTILIZABIL** [fr.].

UTIU = **UTI**.

* **UTOPIC** *adj.* Care are caracterul utopiei, ce ţine de utopie: proiecte ~e [fr.].

* **UTOPIE** *sf.* ① Tară închipuită în care Thomas Morus socotea că lumea se bucură de o fericire deplină ② ③ Sistem de guvernare imaginar unde totul ar trebui să concorde spre binele tuturor şi prin care lumea ar trăi deplin mulţumită: (erau) sisteme ieşite din imaginaţiunea lor... utopii care nu puteau să aibă o viaţă lungă şi care au dispărut lăsînd numai un suvenir istoric (L.-CH.) ④ ⑤ Supoziţiune ce nu se poate realiza [fr.].

* **UTOPIST** *sm.* Persoană care făureşte utopii sau crede în realizarea lor: egalitate? libertate? utopii ieşite din sinul Goliei şi menite a duce pe utopişti lăraşi în Golia (ALECS.); în lumea, pe care cel mai extrem ~ o poate visa, vor fi diferenţe de închipuire şi de gust (CAR.) [fr.].

UTRENIE, ② **UTRENE**, **UTRĂNE**, **UTRINE** *sf.* ~ Slujbă de dimineaţă (în Biserica ortodoxă): pă-

**UŞO-
UTR**

rintele se duse la biserică cea închinată spre pământ, ca să citească utrenia (slv.); stau ou luminările amfă aprinse pînă la sfîrșitul poliileului și pînă se citește evanghelia cea de la utrâne (let.); Duminică, după ce au ieșit de la biserică Domnească, de la utrine, au bolerit, după obicei, bolerii cei mari (n.-cosr.) [vsl. u tr în ja].

UȚA = **HUTA**.

UȚUPINĂ = **OTOPINĂ**.

***UVERTURĂ** (pl.-uri) *sf.* 1. Compoziție muzicală pentru orchestră simfonică, fie pentru a servi ca o introducere la o operă, fie ca o lucrare independentă: reprezentarea începînd prin frumoasa ~ scrisă de celebrul Rossini (fil.) [fr. o uverture].

***UVRĂJ** (pl.-aje) *sn.* Operă științifică sau literară [fr. o uvraje].

***UVRIER** *sm.*, **UVRIERĂ** (pl.-re) *sf.* Lucrător, lucrătoare: aoi pînă în pîsa uvrerului francez dacă se periclită sau pierdea un capital care nu era al lui (n.-gh.) [fr. ouvrier].

***UZ** (pl. uzuri) *sn.* ① Întrebuițare, folosire: a pierdut de mult un ochi și ~ul comod al minții drepte (car.) ② *In spec.* Întrebuițarea obicinuită sau excepțională a unui cuvînt, a unei expresiuni, de către marea mulțime a populației, cu toate că e uneori împotriva spiritului limbii ③ Datină, obicei: ~urile poporului la naștere ④ *rt.* Dreptul de a se folosi însuși de un lucru care este și rămîne proprietatea altuia ⑤ Experiența în societate, obicinuița de a trăi între oameni, știința de a se purta în lume și deprinderea de a cunoaște obiceiurile oamenilor [lat. u s u s, cu înțelesurile fr. u s a g e].

***UZA** (-zez) 1. *vb. tr. și intr.* ① A întrebuița, a se folosi de ceva ② A învechi, a prăpădi, a strica, a toci (prin deasa întrebuițare): ~ hainele, cărțile, etc. ③ A sdruncina, a slăbi: ~ sănătatea.

2. *vb. refl.* A se învechi, a se prăpădi, a se strica, a se toci (prin deasa întrebuițare) [fr. u s e r].

***UZANȚĂ** (pl.-țe) *sf.* ① Termen pentru plata scrisorilor de schimb (de obicei 30 zile) ② Obicei: uzanțe diplomatice [fr. u s a n c e].

***UZAT** *adj. p.* **UZA**. ① Întrebuițat, folosit ② Învechit, prăpădit, stricat, tocit (prin deasa întrebuițare): rufe, haine, cărți ~e ③ Prăpădit de vîrstă, slăbit de boală ④ **NEUZAT**.

***UZINĂ** (pl.-ne) *sf.* ① Fabrică, stabiliment industrial în care lucrul este făcut mai ales de mașini: ~ de gaz, de electricitate; ~ metalurgică [fr. u s i n e].

***UZITA** (-itez) *vb. tr. și refl.* A (se) întrebuița, a (se) folosi în de obște [lat.].

***UZITAT** *adj. p.* **UZITA**. Întrebuițat, folosit în de obște: acest cuvînt e ~ în Oltenia; cele mai multe neologisme nu sînt ~e de poporul de la țară ④ **NEUZITAT**.

***UZUAL** *adj.* De care se folosește cineva de obicei, mai adesea: termeni ~i; cunoștințe ~e, cunoștințe de care are cineva nevoie în viața de toate zilele [fr. u s u e l].

***UZUFRUCT** *sbst. rt.* Dreptul de a se folosi cît trăește de rodul unui bun, de venitul unei moșteniri, de dobînda unui capital, a cărui proprietate aparține altuia [lat.].

***UZUFRUCTUAR** 1. *adj. rt.* ① Care nu dă decît uzufructul ② Care trebuie executat de uzufructuar 2.

2. *sm.* Care se bucură de un uzufruct [fr. u s u f r u c t u a i r e, u s u f r u i t i e r].

***UZURĂ** (pl.-uri) *sf.* ① Camătă ② Stricare, prăpădire, tocire prin deasa întrebuițare [fr. u s u r e].

***UZURĂR** 1. *adj.* Ce ține de camătă, de cămătar: imprumut ~.

2. *sm.* Cămătar: noroco... pe ~-l scoase în oale bine dispus (car.) [fr. u s u r a i r e].

***UZURPĂ** (-urp) *vb. tr.* ① A lua, a răpi, a apuca cu sila sau prin viclenie un avut, o putere, un drept, un titlu, o demnitate care aparține altuia: dar nu s'a mai întîlnit cu postul de caponebaia pe care-l uzurpase frate-sîn Miltiad (n.-gh.) ② A obține ceva prin fraudă, prin viclenie, fără vre-un drept legiuit: ~ gloria, reputația, stîmă [fr. < lat.].

***UZURPATOR** *sm.* Acela care izbuteste să uzurpe un drept, o putere care nu-i aparține în mod legiuit, *in spec.* acela care uzurpă autoritatea suverană [fr. u s u r p a t e u r].

***UZURPAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a uzurpa și rezultatul acestei acțiuni ② Lucrul uzurpat [fr. u s u r p a t i o n].

DIN OCTOIMUL TIPĂRIT ÎN 1700.

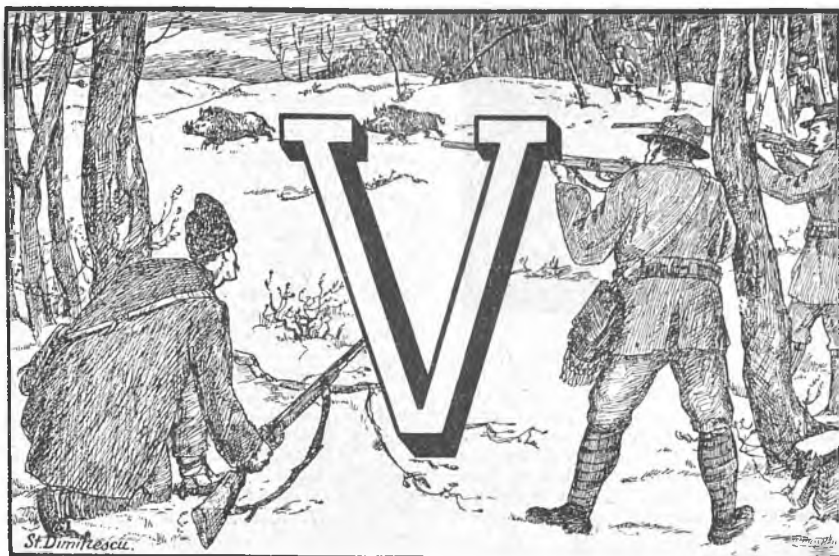

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XIX

VÎNĂTOARE

V sm. A douăzeci și cincea literă a alfabetului, a nouăsprezecea din seria consonanțelor; în scrierea cirilică, ocupă locul al treilea în alfabet și purta numele de „vede”.

V' pron. pers. = VA'.

VA¹ vb. într. defectiv. ① Păstrat la pers. a 3-a a indic. prez. în construcțiunea mai ~, mai este (mult, departe) pînă acolo, mai trece vreme pînă atunci: oare socotit-ați voi că... o să rămîie turma în ghiarele voastre...? Hei! mări băieți, mai ~ pînă atunci! (obos.); oho! mai ~, fată, mai ~! (slv.) ② † Trans. La imperativ, sub formele vâ, du-te, vați, duceți-vă: și zise Domnul către Aron: vâ înaintea lui Moisi în pustie (PAL.) [lat. v a d i t, v a d e].

† VA² pers. a 3-a sg. a indic. prez. a verbului VREA. ① v unde nu ~ Dumnezeu, omul nu poate (N.-cost.); — întrebuințat astăzi numai ca auxiliar pentru formarea viitorului: ~ da, ~ cere, ~ veni ② † VA³ zicea ~ ZICEA ① ②.

VA³, particulă ce intră în compoziția mai multor pronume nehotărâte ~ CAREVA, CEVA, CINEVA, CITIVA, CUMVA, ÎNCOTROVA, ÎNSICAIVA, UNDEVA [v a²].

VA¹ ~ TU.

VA² ~ VA¹ ②.

○ VAC ~ VEAC.

VACĂ (pl.-ci) sf. ①

Femela taurului (□ 5203): vâzul cum... ceste șapte vaci mîrșave și grozave mîncară pre cele șapte vaci grase (PAL.); să nu lași să dea laptele în foc, căci seacă laptele vacii (GOR.); a mulge vacile; ② țara-nul paste vaca și arendașul o mulge, unui muncesc și alții trag folosul; ③ Fe ~ de muls, om pe care fie-care-l exploatează; ~ FATA ①, VITEL ①; get-beget coada vacii ~ GET-BEGET; ~ încălțată ~ ÎNCĂLTAT ② ③; ~ VACA-DOMNULUI¹ = BOUL-LUI-DUMNEZEU¹; — VACA-DOMNULUI², rădăscă femelă; — VACA-DOMNULUI³, insectă lată și lungă-reată, de culoare roșie și împestrată cu pete negre și puiați; numită și „boul-Domnului” (Lygaeus equestris) (□ 5204) ④ ⑤ ~ BURETELE-VACII ~ BURETE ④; — COADA-VACII ~ COADĂ ②; — CUPA-VACII ~ CUPĂ¹ ③; — LIMBA-

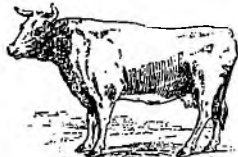

Fig. 5203. Vacă.

Fig. 5204. Vaca Domnului.

VACII = NĂVALNIC ①; — TURTA-VACII ~ TURȚĂ ②; — ȚIȚA-VACII ~ ȚIȚĂ ②; — URDA-VACII ~ URDĂ ② [lat. vacca].

VACĂLIE sf. ① Cercul de coajă de teiu din jurul sitei, ciurului, dirmonului (Mold. „veșcă”): steana e făcută dintr-o ~, ca cea de ciur... iar pe ~ sînt lipite niște cormuri, făcute tot din blănițe de lemn (N.-cod.) ② ③ Un fel de cutie cilindrică de coajă de lemn în care e așezată fie-care din pietrele de moară (Mold. „veșcă”) ④ ⑤ Trans. ⑥ Bordul pălăriei: copilașul avea pe cap pălărie micuță, cu vâcălia întoarsă în sus (vc.) ⑦ ⑧ Nume generic pentru diferitele specii de ciuperci de consistență lemnoasă ce cresc pe trunchiul arborilor și din care se prepară iasca: ~DE-BRAD (Fomes pinicola), ~DE-MESTEACAN (Polyporus betulinus), ~DE-SALCIE (Trametes suaveolens, etc.); ~DE-FAG = BABIȚĂ ② ③ [veacă; rut. vakeliya, vekeliya „burete de făcut iască”, e împrumutat din rom.].

*VACANT adj. ① Nelocuit: apartament ~ ② ③ Neocupat de nimeni, fără titular: catedră ~; loc de senator ~ ④ ⑤ rî Succesune ~ă, moștenire pe care n'o cere nimeni, pentru care nu se prezintă moștenitori [fr.].

*VACANȚĂ, VACANȚIE (pl.-te) sf. ① Starea unui loc, unei slujbe, unei demnități neocupate de nimeni ② ③ Timpul cit un loc, o slujbă, o demnitate nu se ocupă de nimeni ④ ⑤ Timpul în care școalele sînt închise: vacanța sau vacanțele de Paști, de Crăciun; vacanța mare sau vacanțele mari, lunile de vară (Iunie, Iulie și August) în care școlile nu funcționează: am petrecut așa de bine vacanția de-aom un an (VLAH.) ⑥ ⑦ rî Timp în care judecătorile și tribunalele judecă numai afacerile urgente ⑧ ⑨ Timp în care se repauscăză cineva de la ocupațiile obișnuite: e plecat în ~ [fr. v a c a n c e].

VĂCAR sm. ① Păzitor de vaci, păstorul vacilor: avea turme nenumărate de tot solul... și nici numărul ~ilor... ce le pășteau nu-l mai cunoștea (ASP.); pr. ext. cioban: decît slugă la ciocoi, mai bine ~ la oi (ZNN.); ② s'a miniat, s'a supărat ca ~ul pe sat, se zice de cineva care spre a pedepsi pe altul, se privează pe sine însuși de ceea ce-i trebuie, de ceea ce-i place: te superi, ca ~ul pe sat (VLAH.) ③ ☆ VĂCARUL, constelațiune în emisfera boreală, în care se află steaua de mărimea întîiu Arcturus (□ 5205) [lat. vaccarius].

VĂC-VAD **VĂCĂREASĂ** (pl.-ese) *sf.* ① = **VĂCĂRIȚĂ** ¶
 ② Nevasta unui văcar.

VĂCĂREȚĂ
 (pl.-e) *sf.* Locul unde stau, unde se odihnesc boii și vacile în timpul verii [lat. vulg. vaccaria].

VĂCĂREL *sm.* ① = **FLUIERAR** ② [văcar].

VĂCĂRIȚĂ *sf.* ① = **FLOAREA-CĂLUGĂRULUI**.

○ **VĂCĂRIE** *sf.* ① **Bucov.** (mar.) = **VĂCĂREȚĂ** ¶ ② Saia, grajd, staul, coșar pentru vite.

† **VĂCĂRIȚ** (pl.-ituri) *sn.* † Dare oneroasă asupra vitelor cornute, scoartă în a doua jumătate a secolului al xvi-lea: neavînd domnia puțină de alurea cu ce plini poruncile împărătești, s'au scoartă un obicei pe vite, cărula obiceiului zic muntenesc „vaci, de au dat toți cîte un zlot de bou, de vacă, cîte cîte vite au avut (n.-cost.); domnii au fost lînd cîte două ~uri pe an, și lărd nu puteau să lase de sub datorie (let.); și o babă săracă ce torcea în furcă să-și agonisească hrana și comîndul său trebuia la acea vreme să dea și ea bani la ~ (let.) [v a c ă].

VĂCĂRIȚĂ (pl.-e) *sf.* ① Păzitoare de vaci: văcărița Floarea și bacul Micu, amîndoi de pe locurile Făgărașului, se aveau bine împreună (D.-ZAMP). ¶ ② = **PĂSTOREL** ③ ¶ ③ = **FLOAREA-CĂLUGĂRULUI** [v a c a r].

* **VĂCĂȚIUNE** *sf.* r. = **VACANȚĂ** [fr.].

* **VACCIN** (pl.-iuri) *sn.* ① Substanță care, introdusă în singele unui individ, îl imunizează contra unei boale anumite: ~ul contra holerei ¶ ② *In spec.* Altoiul contra vîrsatului, lichidul scos din pustulele ugerului vacii bolnave de vîrsat și care prezervă pe om, un timp destul de îndelungat, de această boală (5206) [fr.].

* **VACCINA** (-inez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) altoi (împotriva unor anumite boale) [fr.].

* **VACCINATOR** *sm.* ① Medic care vaccinează împotriva unor anumite boale [fr.].

* **VACCINAȚIUNE** *sf.* Altoirea împotriva vîrsatului sau altor boale [fr.].

VĂCESC *adj.* De v a c ă (în limba descîntecelor): brîncă văcescă, bubă văcescă (GR.-N.).

VACS (pl.-anri) *sn.* ① Substanță unsuroasă, mai adesea de culoare neagră, cu care se lustruiește încălțămîntea sau hamurile ¶ ② ③ ④ ⑤ Nimic, fleac [germ. Wachs].

○ **VĂCSI** = **VĂPSI**.

VĂCSUI (-uesc) *vb. tr.* A da cu v a c s, a lustrui încălțămîntea: Unui papuci văcsuia, Altul calul pregătea (vor.); Il îndrumase prețutasa ea, serile mai înainte de a se culca, să-și văcsuească ghetetele (SLV.).

VĂCSUITOR *sm.* Lustruitor de ghetete, lustragiu (52980) [v a c s u i].

VĂCȘOARĂ, **VĂCȘOARA** (pl.-re) *sf.* ① *dim.* **VACĂ**: căutăm o-ai în pîntece, nea Gheorghe, să vezi dacă nu cumva avea pe văcșoara noastră ? (D.-GH.); și-a scripuit puține parale, cîteva oi, un car cu boi și o văcșoară cu lapte (CRG.).

VĂCUI, **VECUI** (-nesc) *vb. intr.* ① † A trăi vecinic, a dura etern, a dăinui: văcuesc, oa de cînd lumea, gropi la capetele podului (LUNG). ¶ ② ③ A trăi, a petrece vreme îndelungată; a-și trăi traiul: Acolo să sezi, să văcuesți, în coadele mărilor, în coarnele caprelor (GR.-N.); acolo a văcut cîte zilișoare a avut (R.-COD.); de-amu noi ne ducem să vecuim în ostroavele noastre (VAS.) [veac, vac].

VĂCUTĂ (pl.-te) *sf.* ① *dim.* **VACĂ** ¶ ② **VACUȚA-DOMNULUI** = **BOUL-LUI-DUMNEZEU**: dacă se

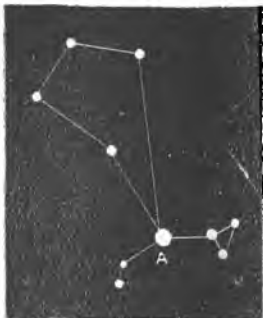

Fig. 5203. Văcarul.

Fig. 5206. Vaccin. Braț vaccinat cu diferite faze prin care trece altoiul.

arată după ziua sf. Simeon Stîlpnicul gizele roșii, numite văcuțele-Domnului, secările și usturoiul vor fi mănoase (GOR.).

VAD (pl.-duri) *sn.* ① Locul dintr'un rîu unde apa este mică și se poate trece cu piciorul: au trecut Siretul, unii în ~, alții înnot (MUST.); trecînd desolți prin ~ Moldova înghețată... ne degera măduva 'n oase de frig (CRO.); Ungur înarmat Trece marea fără ~ (SP.), ghicitoare despre „rac”; ② nu cerca ~ul ou nerodul, nu te apuca să pui la încercare pe cel nebun, căci poți s'o pătēști adesea ¶ ③ Locul de lîngă apă unde se poate construi o moară sau se poate înființa cîrciumă și unde țărani pot veni cu înlesnire din toate părțile: la vremea de apoi, poporul are credința că pe la toate ~urile vor fi mori și pe la toate răspîntiile vor fi cîrciume (GOR.); moara are ~ (vechlu), e foarte cercetată, are mulți mușterii: vecinul din sus, de va face moară nouă pe gîrlă, și vecinul de la vale va tăcea ani zece, avînd ~ vechiu și nu-l va supăra, atunci să nu poată să facă moară pe ~ul său (LEG.-CAR.); pr. ext. despre orice fel de negoț: i-a cerut filodora mare, căci prăvălia este ~ bun ¶ ④ ⑤ Loc de trecere: au fost trimis vezirul pe la toate ~urile oameni împărătești de an scos robii de la Tătari (N.-COST.); pe-ai și-au făcut ~ ostile turcești (VLAH.); pr. ext. drum, cale: ... se rumpe Al lui suflet, cînd privește peste a vremurilor ~ (EMIN). ¶ ⑥ † Tărîm, mal: și sosind la ~, află corabie și intră într'însă (DOS.) [lat. v a d u m].

○ **VĂDAN**, **VĂDANA** (pl.-ne) *adj. și sm. f. Mold. Bucov. Trans. Văduv(ă): Tată-său, rămasă vădan, Trăit-a numai un an (RET.); Dară galeși îi sînt ochii Oa și ochii de vădană (EMIN.); bucătăreasa curții împărătești era o vădană oacheșă și tinerică (MERA); cînd te vei la Miercurea, ai să rămi vădană (GOR.) [v a d u v].*

○ **VĂDANI** (-ănesc) *vb. intr. Mold. Bucov. A rămînea v a d a n ă, a văduvi.*

○ **VĂDĂNIE** *sf.* = **VĂDUVIE**: Surorile au soție și ele nu-mi crede mie Năcăzul din ~ (PAMF.) [v a d a n ă].

○ **VĂDĂCIU** *sm. Mold.* = **VĂDUV**: fata vornicului de la Rădăsești... era... măritată de cîrînd după un ~ bătrîn (CRO.) [v a d a n i].

† **VADEA** *sf.* Termen de plată, soroc: aice bani n'avem, dară să ni se pue o vadă, și mergîd în țară, pînă la vadă îi vom trîmite (LET.); regula era, ca pentru polițe, ~ de trei luni (D.-GH.); cel ce plătește la ~, capătă și altă dată (ZNN.) [lc. v a d ă].

* **VADÉ-MECUM** *subst.* ① Ori-ce se poartă de obicei cu sine ¶ ② *In spec.* Călăuză, cârtică cu cunoștințe folositoare și indispensabile asupra unei materii, ce se poate purta cu sine [lat.].

VĂDI (vădește) 1. *vb. tr.* ① † A pîrî, a arunca vina asupra cuiva: Foca aruncă urgle pre Timișhi, pentru că-l vădie oare-oine cu niște cuvînte rele (MUST.); ¶ ② A da pe față, a da de gol, a denunța: ai știut faptele stăpînului tău, și n'ai vădit și de acum nu vei mai fi viu (N.-COST.); Să faci cum vei face să nu mă vădiești (PANN); neavînd ginere-său nici-un prepus asupra soției sale că l-a vădi, s'a apucat la rămășag (SB.). ¶ ③ A scoate la iveală: un nor mare de prubere îi vădi apropierea Românilor (BALC.).

2. *vb. refl.* A se da pe față, a se da de gol, a ieși la iveală: dară ea, văzîndu-se răstăcită, ca să nu se vădească, și-a ținut firea și a răspuns cu sfîștătoare (SB.); S'a băhît în cap cu pumnii, hainele și-a sfîștat Văzînd o'o să se vădească nelegiuîtu-l păcat (PANN) [vsl. v a d i t i].

VĂDIT *adj.* ① p. **VĂDI** ¶ ② Ce se poate cunoaște îndată și fără nici o greutate, învederat, evident: cu trei luni înainte... începe regulat o interesantă desbatere, avînd un ~ caracter de urgență (CAR.).

† **VĂDNIC** *sm.* Denunțator: ~ul și furul un județ iau (FR.-GOV.) [v a d i].

VADRĂ, **Trans. VEDRĂ** (pl. vedre) *sf.* ① Veche măsură de capacitate de zece oca; vadră de Muntenia (= 12,88 litri) era mai mică decît vadră de Moldova (= 15,2 litri): o vadră de vin; a strigat să mai scoată o vadră din cel vechiu (VLAH.). ¶ ② *Often. Băn. Trans.* Găleată, ciutură: după ce îngroapă un mort, apa ce o avea în vadră, în casă, s'o versă, căci acea apă e moartă, e apa morților (GOR.). ¶ ③ Un fel de horă ce se joacă Simbătă seara înainte de nuntă, în mijlocul bățăturii, împrejurul bradului, unde mireasa vîrșă de trei ori cîte o găleată cu apă [vsl. v ă d r o].

VĂDRĂRIȚ *sbst.* † Dare ce se plătea de fiecare v a d r ă de vin: fân și obloeu în țară care n'au fost, cîte doi bani de v a d r ă de vin, ~ (NEC.); să stie a-și număra paralele, oînd va fi rînduit de visterie prin ținuturi ou goștină, desătină și mai ales ~ ul la Odobești (STAM.).

† **VĂDUĂ**, † **VĂDUO** *sf.* = **VĂDUVĂ**: *Or holtein, mindra văduă, Dorul plînge ~ n zori de ziuă* (K.-BRS.).

† **VĂDUESC** *adj.* De v ă d u v (ă): se duse și lepădă gîos... veșmintele ei și luu pre sine veșmintele v ă d u e s t i (FAL.).

† **VĂDUI** = **VĂDUVI**.

○ **VĂDUȚ** (-meso) *vb. intr.* A face loc de v a d in tr'o o apă (R.-COD.).

○ **VĂDULARIU** *sm. Trans.* (PAC.) = **VĂDUV** [pentru sufix, comp. **VĂDUVARIU**].

† **VĂDUO** = **VĂDUĂ**.

○ **VĂDUOȚIU** *sm. Mold. Oas. Trans.* = **VĂDUVOIU**: m'am maritat tînăr, numa de șaptesprezece ani, 1-am luat ~ și m'a bătut mereu (GR.-N.).

VĂDUȚ (pl.-te) *sn. dim.* **VAD** ○: Sloiu de ghiță din delat Apă rece din ~ (IVOR.).

† **VĂDUU** *sm. Trans.* = **VĂDUV**: de va fi alt preot și-i va muri preoteasa și va rămînea ~ (PRV.-MB.).

VĂDUV 1. *sm.*, **VĂDUVĂ** (pl.-ve) *sf.* ○ Bărbat rămas fără nevestă (prin moarte sau despărțenie), femeie rămasă fără bărbat: sint fetele nnni frate al ei... de mai mulți ani acum v ă d u v (slv.); și vor fi femeile voastre v ă d u v e și feciorii voștri săraci (BISL.); femeia care-si va drege tulpănu din cap va rămînea v ă d u v ă (GOR.) ¶ ○

FLOAREA-VĂDUVILOR = **RUEN** ¶ ○ *Trans.* † **VĂDUVĂ-LOATRA** = **MIERLA**.

2. *adj.* ○ Rămas fără nevestă, rămasă fără bărbat (prin moarte sau despărțenie): multe blăstămări au luat (Ion-Vodă) de la săraci, pentru v ă c ă r i t, ales de la babele cele v ă d u v e (LET.) ¶ ○ **¶** Lipsit de: de se întimplă de moare mitropolitul sau episcopul, și mitropolia sau episcopia rămîn v ă d u v ă, cu ce rînduială și politică se fac (LET.); biserica rămînea adesea-ori v ă d u v ă de preot; (usp.) [lat. v i d u u s, v i d u a].

○ **VĂDUVAR(IU)** *sm. Often.* (VIRC.) = **VĂDUV** [comp. și **VĂDULARIU**].

VĂDUVI (-uvesc), † **VĂDUI** (-uiesc) 1. *vb. tr.* ○ A face, a lăsa v ă d u v (ă): Căsuța ți-ai pusit, Bărbatul ți-ai v ă d u v i t (MAR.) ¶ ○ **¶** A lipsi de ceva.

2. *vb. intr.* ○ A deveni v ă d u v (ă) ¶ ○ A rămînea multă vreme, tot timpul v ă d u v (ă): m'a povățuit ca numai deoalt să mă mărit, ca să soap de clevețele lumii și să nu v ă d u v e s c îndelung (usp.).

VĂDUVE *sf.* Starea celui v ă d u v, celei v ă d u v e: Doamna Neaga rămăsese în ~ cu un fecior (COOS.); hai să unim v ă d u v i l e n o a s t r e, ca să le prefacem într'o pă-reche de porumbăși (ALECS.).

VĂDUVIOARĂ (pl.-re), **VĂDUVIȚĂ** (pl.-te) *sf.*

○ *dim.* **VĂDUVĂ**. V ă d u v ă tî n ă r ă: acum pa-tru ani m'am înamorat de o v ă d u v i ț ă d e s p ă r ă t ă t (ALECS.) ¶ ○

Pește de 30-40 cm. ce seamănă cu un crap mic, cu deosebire că are capul mai mic și botul mai prelung; culoarea spatelui e negricioasă bătînd în albastru sau ver-ziu; trăește în Dunăre și în bălțile ei; are carnea grasă, fără multe oase și foarte gustoasă (*Idus melanotus*) (□ 5207).

○ **VĂDUVOIU** *sm.*, **VĂDUVOAIE** *sf.* V ă d u v, v ă d u v ă: Gheorghe Stefan-Vodă, cînd era boier, murindu-i gîuplîneasă, au rămas v ă d u v o i u (NEC.).

VAER... = **VAIER**...

VAET... = **VAIET**...

***VĂG** *adj.* ○ Ale cărui limite sint variabile și nu pot fi determinate exact ¶ ○ **¶** Nedeslușit, nelămurit, nesigur: din cînd în cînd ți-l lunguea spre ei o privire ~ (VLAH.); o spalmă ~ ă îl necăjea cu un vis urît (DLVR.); mi-a dat un răspuns ~ [fr. v a g u e].

***VAGABOND** 1. *adj.* Nemernic, pîrbeag, care rătăcește îndeace și incolore, care umblă haimana.

2. *sm.* Derbedeu, haimana, om fără căpătîiu: cine m'ar vedea cutrierînd orașul cu valiza pe spinare ar cuteza poate a crede că sint un ~ (ALECS.); el devin vagabonzii uli-telor (VLAH.) [fr.; comp. și **BAGABONT**].

***VAGABONDA** (-dez) *vb. intr.* A umbla fără

căpătîiu, a umbla haimana, a bate drumurile, a hoinări [fr.].

***VAGABONDAJ** *sbst.* Starea de vagabond, haimanalic [fr.].

VAGAȘ = **FAGAȘ**.

VAGAȚUNĂ (pl.-ni, -ne) *sf.* ○ **▲** Loc mîncat de ape, între două dealuri, pe unde se scurg pîraiele din munte; *pr. ext.* adîncătură în munte, peșteră puțin adîncă: pîraie repezi, desfundate din v ă g ă u n i i n t u - n e o a s e, gonece curmăturile munților (VLAH.); Valea-Pode-nilor este o ~ închisă din patru părți de dealuri (CAR.); iacă intrăm într'o ~ ce, pe ce merge, se strîmtează (NEGR.); prin preajma locului acelaia trăia un pustnic într'o ~ de munte (usp.) ¶ ○ **Pr. anal.** ○ Orbita ochiului: v ă z ă r ă t r u p u l M a r i e i... cu ochii s ă r i ț i d i n v ă g ă u n e l e l o r (DLVR.).

VAGMISTRU, † **VAHMISTRU** *sm.* † Sergent-major de cavalerie sau de artilerie însărcinat cu partea administrativă a unui escadron sau a unei baterii: (feldmareșalul) au și întors pe atamanul Donților și cu v ă h m i s t r u (NEC.); v ă g m i s t r u l o m ă n ă d l e a r e a p a u l u i de marș reglementar (S.-ALD.) [rus. v a h m i s t r ū < germ. W a c h t m e i s t e r].

***VAGON** (pl.-oane) *sn.* **▲** Tr ă s ă r ă m ă r e, în care se călătorește cu drumul de fier sau cu tramvaiul (□ 5208): țiți bei ceaiul în tîc ă n ă, te întorci în ~, apoi te

VAGABOND 1. *adj.* Nemernic, pîrbeag, care rătăcește îndeace și incolore, care umblă haimana.

2. *sm.* Derbedeu, haimana, om fără căpătîiu: cine m'ar vedea cutrierînd orașul cu valiza pe spinare ar cuteza poate a crede că sint un ~ (ALECS.); el devin vagabonzii uli-telor (VLAH.) [fr.; comp. și **BAGABONT**].

***VAGABONDA** (-dez) *vb. intr.* A umbla fără

căpătîiu, a umbla haimana, a bate drumurile, a hoinări [fr.].

***VAGABONDAJ** *sbst.* Starea de vagabond, haimanalic [fr.].

VAGAȘ = **FAGAȘ**.

VAGAȚUNĂ (pl.-ni, -ne) *sf.* ○ **▲** Loc mîncat de ape, între două dealuri, pe unde se scurg pîraiele din munte; *pr. ext.* adîncătură în munte, peșteră puțin adîncă: pîraie repezi, desfundate din v ă g ă u n i i n t u - n e o a s e, gonece curmăturile munților (VLAH.); Valea-Pode-nilor este o ~ închisă din patru părți de dealuri (CAR.); iacă intrăm într'o ~ ce, pe ce merge, se strîmtează (NEGR.); prin preajma locului acelaia trăia un pustnic într'o ~ de munte (usp.) ¶ ○ **Pr. anal.** ○ Orbita ochiului: v ă z ă r ă t r u p u l M a r i e i... cu ochii s ă r i ț i d i n v ă g ă u n e l e l o r (DLVR.).

VAGMISTRU, † **VAHMISTRU** *sm.* † Sergent-major de cavalerie sau de artilerie însărcinat cu partea administrativă a unui escadron sau a unei baterii: (feldmareșalul) au și întors pe atamanul Donților și cu v ă h m i s t r u (NEC.); v ă g m i s t r u l o m ă n ă d l e a r e a p a u l u i de marș reglementar (S.-ALD.) [rus. v a h m i s t r ū < germ. W a c h t m e i s t e r].

***VAGON** (pl.-oane) *sn.* **▲** Tr ă s ă r ă m ă r e, în care se călătorește cu drumul de fier sau cu tramvaiul (□ 5208): țiți bei ceaiul în tîc ă n ă, te întorci în ~, apoi te

VAGABOND 1. *adj.* Nemernic, pîrbeag, care rătăcește îndeace și incolore, care umblă haimana.

2. *sm.* Derbedeu, haimana, om fără căpătîiu: cine m'ar vedea cutrierînd orașul cu valiza pe spinare ar cuteza poate a crede că sint un ~ (ALECS.); el devin vagabonzii uli-telor (VLAH.) [fr.; comp. și **BAGABONT**].

***VAGABONDA** (-dez) *vb. intr.* A umbla fără

căpătîiu, a umbla haimana, a bate drumurile, a hoinări [fr.].

***VAGABONDAJ** *sbst.* Starea de vagabond, haimanalic [fr.].

VAGAȘ = **FAGAȘ**.

VAGAȚUNĂ (pl.-ni, -ne) *sf.* ○ **▲** Loc mîncat de ape, între două dealuri, pe unde se scurg pîraiele din munte; *pr. ext.* adîncătură în munte, peșteră puțin adîncă: pîraie repezi, desfundate din v ă g ă u n i i n t u - n e o a s e, gonece curmăturile munților (VLAH.); Valea-Pode-nilor este o ~ închisă din patru părți de dealuri (CAR.); iacă intrăm într'o ~ ce, pe ce merge, se strîmtează (NEGR.); prin preajma locului acelaia trăia un pustnic într'o ~ de munte (usp.) ¶ ○ **Pr. anal.** ○ Orbita ochiului: v ă z ă r ă t r u p u l M a r i e i... cu ochii s ă r i ț i d i n v ă g ă u n e l e l o r (DLVR.).

VAGMISTRU, † **VAHMISTRU** *sm.* † Sergent-major de cavalerie sau de artilerie însărcinat cu partea administrativă a unui escadron sau a unei baterii: (feldmareșalul) au și întors pe atamanul Donților și cu v ă h m i s t r u (NEC.); v ă g m i s t r u l o m ă n ă d l e a r e a p a u l u i de marș reglementar (S.-ALD.) [rus. v a h m i s t r ū < germ. W a c h t m e i s t e r].

***VAGON** (pl.-oane) *sn.* **▲** Tr ă s ă r ă m ă r e, în care se călătorește cu drumul de fier sau cu tramvaiul (□ 5208): țiți bei ceaiul în tîc ă n ă, te întorci în ~, apoi te

VAGABOND 1. *adj.* Nemernic, pîrbeag, care rătăcește îndeace și incolore, care umblă haimana.

2. *sm.* Derbedeu, haimana, om fără căpătîiu: cine m'ar vedea cutrierînd orașul cu valiza pe spinare ar cuteza poate a crede că sint un ~ (ALECS.); el devin vagabonzii uli-telor (VLAH.) [fr.; comp. și **BAGABONT**].

***VAGABONDA** (-dez) *vb. intr.* A umbla fără

căpătîiu, a umbla haimana, a bate drumurile, a hoinări [fr.].

***VAGABONDAJ** *sbst.* Starea de vagabond, haimanalic [fr.].

VAGAȘ = **FAGAȘ**.

VAGAȚUNĂ (pl.-ni, -ne) *sf.* ○ **▲** Loc mîncat de ape, între două dealuri, pe unde se scurg pîraiele din munte; *pr. ext.* adîncătură în munte, peșteră puțin adîncă: pîraie repezi, desfundate din v ă g ă u n i i n t u - n e o a s e, gonece curmăturile munților (VLAH.); Valea-Pode-nilor este o ~ închisă din patru părți de dealuri (CAR.); iacă intrăm într'o ~ ce, pe ce merge, se strîmtează (NEGR.); prin preajma locului acelaia trăia un pustnic într'o ~ de munte (usp.) ¶ ○ **Pr. anal.** ○ Orbita ochiului: v ă z ă r ă t r u p u l M a r i e i... cu ochii s ă r i ț i d i n v ă g ă u n e l e l o r (DLVR.).

VAGMISTRU, † **VAHMISTRU** *sm.* † Sergent-major de cavalerie sau de artilerie însărcinat cu partea administrativă a unui escadron sau a unei baterii: (feldmareșalul) au și întors pe atamanul Donților și cu v ă h m i s t r u (NEC.); v ă g m i s t r u l o m ă n ă d l e a r e a p a u l u i de marș reglementar (S.-ALD.) [rus. v a h m i s t r ū < germ. W a c h t m e i s t e r].

***VAGON** (pl.-oane) *sn.* **▲** Tr ă s ă r ă m ă r e, în care se călătorește cu drumul de fier sau cu tramvaiul (□ 5208): țiți bei ceaiul în tîc ă n ă, te întorci în ~, apoi te

VAGABOND 1. *adj.* Nemernic, pîrbeag, care rătăcește îndeace și incolore, care umblă haimana.

2. *sm.* Derbedeu, haimana, om fără căpătîiu: cine m'ar vedea cutrierînd orașul cu valiza pe spinare ar cuteza poate a crede că sint un ~ (ALECS.); el devin vagabonzii uli-telor (VLAH.) [fr.; comp. și **BAGABONT**].

***VAGABONDA** (-dez) *vb. intr.* A umbla fără

căpătîiu, a umbla haimana, a bate drumurile, a hoinări [fr.].

***VAGABONDAJ** *sbst.* Starea de vagabond, haimanalic [fr.].

VAGAȘ = **FAGAȘ**.

VAGAȚUNĂ (pl.-ni, -ne) *sf.* ○ **▲** Loc mîncat de ape, între două dealuri, pe unde se scurg pîraiele din munte; *pr. ext.* adîncătură în munte, peșteră puțin adîncă: pîraie repezi, desfundate din v ă g ă u n i i n t u - n e o a s e, gonece curmăturile munților (VLAH.); Valea-Pode-nilor este o ~ închisă din patru părți de dealuri (CAR.); iacă intrăm într'o ~ ce, pe ce merge, se strîmtează (NEGR.); prin preajma locului acelaia trăia un pustnic într'o ~ de munte (usp.) ¶ ○ **Pr. anal.** ○ Orbita ochiului: v ă z ă r ă t r u p u l M a r i e i... cu ochii s ă r i ț i d i n v ă g ă u n e l e l o r (DLVR.).

VAGMISTRU, † **VAHMISTRU** *sm.* † Sergent-major de cavalerie sau de artilerie însărcinat cu partea administrativă a unui escadron sau a unei baterii: (feldmareșalul) au și întors pe atamanul Donților și cu v ă h m i s t r u (NEC.); v ă g m i s t r u l o m ă n ă d l e a r e a p a u l u i de marș reglementar (S.-ALD.) [rus. v a h m i s t r ū < germ. W a c h t m e i s t e r].

***VAGON** (pl.-oane) *sn.* **▲** Tr ă s ă r ă m ă r e, în care se călătorește cu drumul de fier sau cu tramvaiul (□ 5208): țiți bei ceaiul în tîc ă n ă, te întorci în ~, apoi te

VAGABOND 1. *adj.* Nemernic, pîrbeag, care rătăcește îndeace și incolore, care umblă haimana.

2. *sm.* Derbedeu, haimana, om fără căpătîiu: cine m'ar vedea cutrierînd orașul cu valiza pe spinare ar cuteza poate a crede că sint un ~ (ALECS.); el devin vagabonzii uli-telor (VLAH.) [fr.; comp. și **BAGABONT**].

***VAGABONDA** (-dez) *vb. intr.* A umbla fără

căpătîiu, a umbla haimana, a bate drumurile, a hoinări [fr.].

***VAGABONDAJ** *sbst.* Starea de vagabond, haimanalic [fr.].

VAGAȘ = **FAGAȘ**.

VAGAȚUNĂ (pl.-ni, -ne) *sf.* ○ **▲** Loc mîncat de ape, între două dealuri, pe unde se scurg pîraiele din munte; *pr. ext.* adîncătură în munte, peșteră puțin adîncă: pîraie repezi, desfundate din v ă g ă u n i i n t u - n e o a s e, gonece curmăturile munților (VLAH.); Valea-Pode-nilor este o ~ închisă din patru părți de dealuri (CAR.); iacă intrăm într'o ~ ce, pe ce merge, se strîmtează (NEGR.); prin preajma locului acelaia trăia un pustnic într'o ~ de munte (usp.) ¶ ○ **Pr. anal.** ○ Orbita ochiului: v ă z ă r ă t r u p u l M a r i e i... cu ochii s ă r i ț i d i n v ă g ă u n e l e l o r (DLVR.).

VAGMISTRU, † **VAHMISTRU** *sm.* † Sergent-major de cavalerie sau de artilerie însărcinat cu partea administrativă a unui escadron sau a unei baterii: (feldmareșalul) au și întors pe atamanul Donților și cu v ă h m i s t r u (NEC.); v ă g m i s t r u l o m ă n ă d l e a r e a p a u l u i de marș reglementar (S.-ALD.) [rus. v a h m i s t r ū < germ. W a c h t m e i s t e r].

***VAGON** (pl.-oane) *sn.* **▲** Tr ă s ă r ă m ă r e, în care se călătorește cu drumul de fier sau cu tramvaiul (□ 5208): țiți bei ceaiul în tîc ă n ă, te întorci în ~, apoi te

VAGABOND 1. *adj.* Nemernic, pîrbeag, care rătăcește îndeace și incolore, care umblă haimana.

2. *sm.* Derbedeu, haimana, om fără căpătîiu: cine m'ar vedea cutrierînd orașul cu valiza pe spinare ar cuteza poate a crede că sint un ~ (ALECS.); el devin vagabonzii uli-telor (VLAH.) [fr.; comp. și **BAGABONT**].

***VAGABONDA** (-dez) *vb. intr.* A umbla fără

căpătîiu, a umbla haimana, a bate drumurile, a hoinări [fr.].

***VAGABONDAJ** *sbst.* Starea de vagabond, haimanalic [fr.].

VAGAȘ = **FAGAȘ**.

VAGAȚUNĂ (pl.-ni, -ne) *sf.* ○ **▲** Loc mîncat de ape, între două dealuri, pe unde se scurg pîraiele din munte; *pr. ext.* adîncătură în munte, peșteră puțin adîncă: pîraie repezi, desfundate din v ă g ă u n i i n t u - n e o a s e, gonece curmăturile munților (VLAH.); Valea-Pode-nilor este o ~ închisă din patru părți de dealuri (CAR.); iacă intrăm într'o ~ ce, pe ce merge, se strîmtează (NEGR.); prin preajma locului acelaia trăia un pustnic într'o ~ de munte (usp.) ¶ ○ **Pr. anal.** ○ Orbita ochiului: v ă z ă r ă t r u p u l M a r i e i... cu ochii s ă r i ț i d i n v ă g ă u n e l e l o r (DLVR.).

VAGMISTRU, † **VAHMISTRU** *sm.* † Sergent-major de cavalerie sau de artilerie însărcinat cu partea administrativă a unui escadron sau a unei baterii: (feldmareșalul) au și întors pe atamanul Donților și cu v ă h m i s t r u (NEC.); v ă g m i s t r u l o m ă n ă d l e a r e a p a u l u i de marș reglementar (S.-ALD.) [rus. v a h m i s t r ū < germ. W a c h t m e i s t e r].

***VAGON** (pl.-oane) *sn.* **▲** Tr ă s ă r ă m ă r e, în care se călătorește cu drumul de fier sau cu tramvaiul (□ 5208): țiți bei ceaiul în tîc ă n ă, te întorci în ~, apoi te

VAGABOND 1. *adj.* Nemernic, pîrbeag, care rătăcește îndeace și incolore, care umblă haimana.

2. *sm.* Derbedeu, haimana, om fără căpătîiu: cine m'ar vedea cutrierînd orașul cu valiza pe spinare ar cuteza poate a crede că sint un ~ (ALECS.); el devin vagabonzii uli-telor (VLAH.) [fr.; comp. și **BAGABONT**].

***VAGABONDA** (-dez) *vb. intr.* A umbla fără

căpătîiu, a umbla haimana, a bate drumurile, a hoinări [fr.].

***VAGABONDAJ** *sbst.* Starea de vagabond, haimanalic [fr.].

VAGAȘ = **FAGAȘ**.

VAGAȚUNĂ (pl.-ni, -ne) *sf.* ○ **▲** Loc mîncat de ape, între două dealuri, pe unde se scurg pîraiele din munte; *pr. ext.* adîncătură în munte, peșteră puțin adîncă: pîraie repezi, desfundate din v ă g ă u n i i n t u - n e o a s e, gonece curmăturile munților (VLAH.); Valea-Pode-nilor este o ~ închisă din patru părți de dealuri (CAR.); iacă intrăm într'o ~ ce, pe ce merge, se strîmtează (NEGR.); prin preajma locului acelaia trăia un pustnic într'o ~ de munte (usp.) ¶ ○ **Pr. anal.** ○ Orbita ochiului: v ă z ă r ă t r u p u l M a r i e i... cu ochii s ă r i ț i d i n v ă g ă u n e l e l o r (DLVR.).

VAGMISTRU, † **VAHMISTRU** *sm.* † Sergent-major de cavalerie sau de artilerie însărcinat cu partea administrativă a unui escadron sau a unei baterii: (feldmareșalul) au și întors pe atamanul Donților și cu v ă h m i s t r u (NEC.); v ă g m i s t r u l o m ă n ă d l e a r e a p a u l u i de marș reglementar (S.-ALD.) [rus. v a h m i s t r ū < germ. W a c h t m e i s t e r].

***VAGON** (pl.-oane) *sn.* **▲** Tr ă s ă r ă m ă r e, în care se călătorește cu drumul de fier sau cu tramvaiul (□ 5208): țiți bei ceaiul în tîc ă n ă, te întorci în ~, apoi te

VAGABOND 1. *adj.* Nemernic, pîrbeag, care rătăcește îndeace și incolore, care umblă haimana.

2. *sm.* Derbedeu, haimana, om fără căpătîiu: cine m'ar vedea cutrierînd orașul cu valiza pe spinare ar cuteza poate a crede că sint un ~ (ALECS.); el devin vagabonzii uli-telor (VLAH.) [fr.; comp. și **BAGABONT**].

***VAGABONDA** (-dez) *vb. intr.* A umbla fără

căpătîiu, a umbla haimana, a bate drumurile, a hoinări [fr.].

***VAGABONDAJ** *sbst.* Starea de vagabond, haimanalic [fr.].

VAGAȘ = **FAGAȘ**.

VAGAȚUNĂ (pl.-ni, -ne) *sf.* ○ **▲** Loc mîncat de ape, între două dealuri, pe unde se scurg pîraiele din munte; *pr. ext.* adîncătură în munte, peșteră puțin adîncă: pîraie repezi, desfundate din v ă g ă u n i i n t u - n e o a s e, gonece curmăturile munților (VLAH.); Valea-Pode-nilor este o ~ închisă din patru părți de dealuri (CAR.); iacă intrăm într'o ~ ce, pe ce merge, se strîmtează (NEGR.); prin preajma locului acelaia trăia un pustnic într'o ~ de munte (usp.) ¶ ○ **Pr. anal.** ○ Orbita ochiului: v ă z ă r ă t r u p u l M a r i e i... cu ochii s ă r i ț i d i n v ă g ă u n e l e l o r (DLVR.).

VAGMISTRU, † **VAHMISTRU** *sm.* † Sergent-major de cavalerie sau de artilerie însărcinat cu partea administrativă a unui escadron sau a unei baterii: (feldmareșalul) au și întors pe atamanul Donților și cu v ă h m i s t r u (NEC.); v ă g m i s t r u l o m ă n ă d l e a r e a p

VĂL - cine înocotro au putut, ca ~ de ei (MUST.); veneau pe gios și goli oa ~ de dinții (LET.); Moartea... pornește prin dumbrăvi, tunc și hnoaguri, supărată ca ~ de capul ei (CRO.) ¶
VĂL ○ Cu chiu cu ~ **CHIU!** [comp. lat. v a e].
 ○ **VĂIAGĂ** (pl.-legi) *sf. Băn. Trans.* ✕ Piuă pentru țesături de lână (5210): vălașca are iaz, ierugă, ișliab,

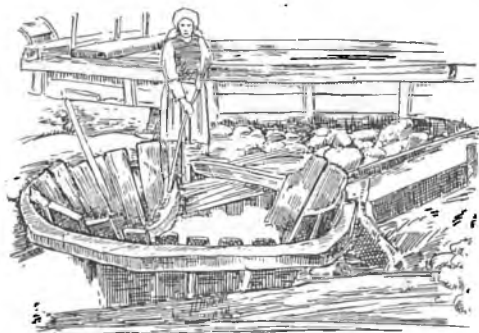

Fig. 520. Văiașă (după T. Papahagi).

vălaș și roată oa și moara (LUG.) [comp. serb. val-juga, valjarica].

VĂICĂRA (-ărez), **VĂICĂRI** (-ăresc) *vb. refl.* A se țingui, a se jeli, a se vâieta: cu ochii legați, cum era, vâicărându-se grozav și svircolindu-se ca șerpele, se aruncă în iaz (CRO.); într'una își frîngea minile, se vâicăra (GN.); ei începură a se vâicări și a se ruga, de să le plîngă de milă (SP.); De se vâicărea norodul sub povara birurilor grele... el își astupa urechile și închidea ochii la toate (VLAH.) [formațiune obscură din v a i].

VĂICĂREALĂ (pl.-eli), **VĂICĂRĂTURĂ**, **VĂICĂRITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a se vâicăra; rezultatul acestei acțiuni, tinguală: om vede vechitul una ca asta,... conțenește cu oftările și cu vâicările (FURT.); auzi... niște vâicărături (SEZ.).

VĂIER (pl.-re) *sn.* Tinguire, jelire, vaiet: Vîntul batei colo 'n aer Statu-palmă clătînat Umpie luncă de-un lung ~, De-un lung ~ necurat (ALECS.); Mii de guri atunci în ~ Umpu cerul (COȘA); și 'n tăcerea aceea, iar auzi ~ul stolorilor de clori (SAD.) [v â i e r a].

VĂIERA (vaier) *1. vb. tr.* A țingui, a jeli, a compătîmi: auzindu-și numele, se gîndi numai deoit că Țiganul pe el îl vaiera (RET.).

2. vb. refl. A se țingui, a se jeli: s'a așezat în pat și începu a geme și a se vâiera cît își era mai mare mila de dînsa (SB.); atunci am prins a plînge și a mă vâiera (P. PRV.) [v ail influențat în formațiune de șuiera, fluiera].

VĂIET (pl.-te) *sn.* Strigăt de jale, de durere: Sberet, raget, țipet, ~, mii de glasuri spîmîntate Se ridică de prin codri, de pe dealuri, de prin sate (ALECS.); strigătele și ~ele celor căzuți cutremură vîzduhul (VLAH.); atunci am auzit bine ușa bufnind și un ~ de ootot (CAR.); ¶ arcușul lui scootea niște ~e care se asemănau ou o jale omenească (OLVR.) [v ail după analogia lui muget, țipăt, răcnet, etc.].

VĂIETA (valet), **VĂITA** (vait) *vb. tr. și refl.* A (se) țingui, a (se) jeli: vâind că iar a greșit, începu a plînge și a se vâieta, de... gîndeal că se prăpădește de plîns (RET.); De-al men propriu vis mistuit mă valet (EMIN.); cînd era anul mai rău, de se vâitau totă vecinii, lui Pitache îi mergea de-ți era mai mare dragul (SR.-VN.); într'o vale adîncă Se vâietă un popă de brîncă (GOR.), *ghicitoare despre* „dop” [v a i e t; comp. însă și alb. v a i t o ŋ].

VĂI(E)TARE, **VĂI(E)TĂTURĂ** (pl.-turi) *sf.* Faptul de a se vâieta, tinguală, vaiet: auzi un țipăt și o vâietare care-l umplu inima de jale (SP.); cînd să între, din nou aud pe pod vâietături (R.-COB.).

○ **VĂITĂU** *sbst. Trans.* ✕ Măsură mică, din scoarță de fag, cu care morăruil vămuește grîul sau porumbul, mertic (SEZ.) (CONV.).

○ **VĂIUGĂ** (pl.-gi) *sf. Băn.* Cărămidă nearsă [srb. valjak].

○ **VĂJNIC** *adj. Mold. Bucov.* ○ Important, însemnat, de seamă: ce oredești dumneavoastră că-l de fănt într'un caz atît de ~? (ALECS.) ¶ ○ Străsnic, grozav: rămași aci în urma celei mai ~e lupte ce-au văzut timpurile

vechi, am păstrat în singele nostru vitejia celor două popoare mari din cari ne tragem (VLAH.); am dat-o binîșor la o parte și am ieșit pe prîspă: în adevăr, era o vreme ~ă (CAR.) [RUS. v a ž n y j].

VĂL (pl.-luri) *sn.* ○ Masă de apă (a mării, a unui riu, a unei bălți) ce se ridică, mișcată de vînt sau de alte pricini, undă, talaz: corabia mare ~uri mari are, cea mai mică mai mici (ZNN.); ce trece peste apă și nu face ~uri? (SP.), *ghicitoare despre* „chiot”; *pr. anal.*: vîntul... ridică un ~ mare de zăpadă (SAD.); ¶ ○ am simțit în ochi izbîrea unui ~ de sînge (SAD.); vîzînd că ~ul revoluționar se suia neconștient... căuta să-l împiedice (I.-GH.); nici o putere omenească nu mai poate opri în loc ~urile sgomotoase ale fugarilor (BALC.); Cad săgețile 'n ~uri, care suieră, se toarnă (EMIN.); se întrebuintează încă ¶ și *poet.* vorbind de ceva imponderabil ce vine grămadă, ce se năpustește într'o direcțiune: ~uri de lumină, de căldură, de armonie, de veselie, de amărăciune, de dureri, de vorbe, etc.: les ~uri de lumină pe feestre (SR.-VN.); simți inima bătîndu-l-se cu putere și un ~ de căldură urolîndu-l-se în obraji (D.-ZAMF.); Macho... extaziat, se lasă dîns de acele ~uri de armonie (CAR.); apoi, drept închelere, un ~ de vorbe minioase la adresa lui Claymoor (VLAH.) ¶ ○ ¶ Ceea ce e undoiou ca valurile: îi deslășură ~urile de păr, negru și des (OLVR.); Valurile verzi de grîne leagîndu-se pe lanuri (EMIN.) ¶ ○ ¶ *pl.* Șir neîntrerupt de supărări, de necazuri, frîmțări, sbuciumări: grelele ~uri prin cari trecuse în așa scurt timp: geloziă, mirare, rușinea, îl sguduiase prea adînc (GN.); orode neputîncei omenești, crede ~urilor și cumpitelor vremi (M.-COST.); așa e tinerețea, își are și ea ~urile ei (SAD.); dacă la nașterea copilului va fi timp frumos, va fi ou noroc, iar dacă e timp rău și furtunos, va avea multe ~uri în viață (GOR.); *adesea* în ~urile lumii, ~urile vieții, toate rețele care bîntue omenirea, toate necazurile, nevoile cu care are de luptat cineva în viață: ~urile lumii și treptele sociale ne-au desăpărât de mult unul de altul (I.-GH.); neștiind încă nimio din vîoleniile și ~urile lumii, l-a ascultat vorbele (VLAH.); — *Sg.* a avea ~ (de ceva, ou ceva, ou cineva), a avea o neplăcere, o supărare: vinea tot cu pref și de nime nîci un ~ nu avea (MUST.); oine vrea ca să nu aibă ~ ou dracul, acela să nu calce lucrurile de pe drum (MAR.) ¶ ○ Val-vîrte, ca o vijelie, vijelios, furtunos: veneau val-vîrte oameni și caii plîni ce cădeau unul peste altul în Nistru de se înne-cau (SP.); cîvinte și înoruri și întîmplări... vin aoun, stîrnite din depărtările vieții, aduse val-vîrte ou de suflarea unei vijelii (VLAH.); Te fâlești că înainte-ți răsturnat-ai val-vîrte! Oștile lovite 'n zale de împărați și de viteji P (EMIN.) ¶ ○ *Mold.* ✕ = TRIMBĂ ○: Începură a scoate din lada babei ~uri de pinză (CRO.); mai oumpăra... un ~ donă de șaiac (GER.) ¶ ○ ¶ Sulul, cilindrul mașinii tipografice, îmbrăcat cu o pastă gelatinoasă, care servește la înnegrirea forme cu cerneală; ~ de corectură, mic cilindru, acoperit cu o pastă gelatinoasă (numită „cleiu de valuri”), cu care se înnegrese literele pentru a da corecturi (5211) ¶ ○ ~ul streangului (DAM.), lațul sau ochiul streangului (la hamuri), orcicar, juvăt [vsl. valû].

VAL (pl.-luri) *sn.* ✕ Meterez, ridicătură de pămînt, sprijînită de pari, care servește ca întăritură unei oștiri: ~uri uriașe de apărare se ridică de-a lungul hotarelor deschise bîntuiriilor (VLAH.); Sinan mai întări și acest zid dimprejurul palatului... ou un ~ de palisade de copaci (BALC.) [germ. Wall < lat.].

VĂL (pl.-luri) *sn.* ○ Bucată de pinză sau de altă materie cu care se acopere ceva; *în spec.* țesătură transparentă cu care femeile-și acoper capul sau fața, voal: se nroară amîndouă într'o trăsură, ou ~urile groase trase peste obraz (D.-ZAMF.) ¶ ○ Broboadă cepoartă unele călugărițe; a lua ~ul, a se călugări ¶ ○ ¶ Ceea ce acopere ca un vâl, ce ascunde vederea ca o perdea: parcă mi s'a luat un ~ de pe ochi; De-odată trece-ou cugețare, Un ~ pe ochii tăi fierbinți (EMIN.); a arunca un ~ (peste ceva), a ascunde; întristarea... a acoperit ou un ~ de melancolie caracterul cel mai vesel și mai glumeț (I.-GH.); n'aș fi răscolit de sub ~ul trecutului aceste amintiri (GN.) ¶ ○ ¶ ~ul nopții, întunerecul nopții ¶ ○ ¶ Pretext, aparență ¶ ○ ¶ Membrană arcuită

Fig. 521. Val de corecturi.

care continuă cerul gurii și separă fosele nazale de gură; la mijloc are o prelungire, numită „omșor” [lat. *velum*, cu înțelesurile fr. *voile*].

***VALABIL** *adj.* ① Care are valoare ② Care se poate primi, acceptabil: scuză ~ă; acțiune ~ă ③ ④ Prevăzut cu toate formele legale: testament ~ ⑤ ⑥ **NEVALABIL** [fr.].

***VALABILITATE** *sf.* = **VALIDITATE** ① ② **NEVALABILITATE** [valabil].

VĂLĂTUC *sm.* ① ② = **TĂVĂLUC** ①: cultivatorul cu ~ul bate și netezește ogoarele semănate spre a le face să ție umezeală (rom.). ③ ④ Tot ceea ce înfloare în formă de sul: un ~ de hirtie (negr.); cind erai albă cum trebn, te-au uscat, te-au făcut ~, te-au croit și au făcut din tine ceea ce ești (e vorba de trimba de pinză, din care s'au croit cămăși) (arg.). ⑤ ⑥ Rotocol: un ~ de praf părea că vine spre colibă (D.-ZAMF.); urmărirea o' o privire lenșă legănarea ~ilor de nori (VLAH.). ⑦ ⑧ Colac de lut sau de pământ, amestecat cu paie sau rogoz, pentru astupat pereții formați dintr'o îngrăditură de pari: acoasă la dînsul, ograda curată ca 'n palmă, sponon de ~ pentru vite (săd.); se înghesbea din rămășițele de ~ și de grîni un fel de lezătură (arg.). ⑨ ⑩ ~ (sau de-a ~ul) *adv.* = **DE-A TĂVĂLUCUL**: ~, Stolica se rostogoli în noroiu (D.-ZAMF.); cad merou, cad de-a ~ul, fără a mă putea opri (ALECS.). [comp. **TĂVĂLUC**].

VĂLĂTUȚI (-ușese) *vb. tr.* ① ② = **TĂVĂLUȚI** ① ② A face pereți de vălătuți.

○ VĂLĂU (pl.-lăse) *sn. Ofen. Tr.-Carp.* ① = **JGHIAȚ** ① (H 5212) ② ③ Scocul morii [ung. *válú*].

VĂLCEA, **VILCEA** (pl.-cele) *sf.*, ② **VĂLCEL** (pl.-cele) *sn.* Vale mică între două dealuri: văzu în vis lară pe zîna din vâlceaua cu flori unde l se arătasă odinioară (SP.); Cîntă apă-l pe vâlcelele sînt tot lacrimi de-ale mele! (IK.-BRS.); Și-l aruncă ntr'un vâlcel să doarmă ca un purcel (NEZ.) [lat. **vallicella*].

VĂLCELUȘA, **VILCELUȘA** (pl.-șe), **VĂLCELUȚA** (pl.-țe), **VĂLCEȚA** (pl.-vâcele) *sf.* ① *dim.* **VĂLCEA**: hangul... întrebă dacă-i mai lăse cele cinci pogoane de flinte ce se aflau într'o vilcelușă (S.-ALD.); Într'o vâlcelușă Lătră-o cătelușă (SP.), ghicitoare despre „meliță”; alături, o vâlcelușă mărginită de mesteacăni și sălcii (UR.); în fund, pe o vâlcele singuratică o turmă de dropii stă tăbărită (D.-ZAMF.).

VALE (pl. vâl) *sf.* ① ② Loc închis între munți: nu-i deal fără ~ (ZNN.); Pe cea ~ aburată să rădă o ploaie întunecată (VOR.); Hai în codrul cu verdeață Und' izvoare plîng în ~ (EMIN.); ③ ④ la lacrimilor, ~a plîngerii, lăcașul pămîntesc în opoziție cu lăcașul ceresc; se întrebuințează adesea, în diferite locuțiuni, în opoziție cu deal = **DEAL** ② ③ ④ ⑤ în legătură cu prepoziții: A) d e ~, în jos, mai încolo: cartea banului Ghioa... începea din capătul despre apus al podului grilei, de ~ de Zlătari (D.-GH.); fetele nălbesc pinza mat de ~ între sălcii (VLAH.); Mai de-vale 'n cea dumbrăvă polana tănuță, ...Coasele sub toaca nău zăngănesc resunător (ALECS.); — B) la e, a, în josul apei: b) (în opoziție cu la deal), coborînd, în spre coborîș, spre capătul de jos: vecinul din sus de va face moară nouă pe grîlă, și vecinul de la ~ va tăcea anizeco... (LEG.-CAR.); c) sate sînt... pe Dimbovița la ~ pînă la Tîrgoviște, îl cunoșteau și copiii (SLV.); bușteni, copaci grosi ca butia... amestecați cu bolovan, cu colți din pietrele munților se lasă la ~ (SP.); pornese pe calea Victoriei la ~ (CAR.); nuca înfășurată tu hirtie atrîna la ~ (SP.); F a lua pe cineva la ~, a-l lua în ris, în zeflemea: o lua și pe băbăția lui la ~ (SAD.) ⑦ ⑧ ⑨ *In spec.* Teritoriul udat de un fluviu sau de un rîu împreună cu afluenții săi, basinelul unui curs de apă: valea Dunării, valea Telesajului ⑩ ⑪ *Ofen. Trans.* ⑫ Apă curgătoare, pîrau: Marți seara și Simbătă seara își fac fetele de mîrit pe ~; deci nu e bine a umbra pe lîngă ape (gor.); coile de ouă cu care se face Paștele să le dai pe ~, ca să se ducă să dea de știre și blajinilor că sosesc Paștele (gor.) ⑬ ⑭ Calea-valea = **CALEA-VALEA** [lat. *vallem*].

VĂLEAN *sm.* Locuitor dintr'o vale: Ești tu fată de muntean Sau copilă de ~ (ALECS.).

***VALENȚĂ** (pl.-țe) *sf.* ① Numărul de atomi de hidrogen cu care se combină un atom dintr'un alt corp [fr. *valence*].

***VALERIANĂ** (pl.-ne) *sf.* ② = **ODOLEAN** [fr.].

***VALET** *sm.* ① ② = **FANTE** ① (H 5213) ③ ④ Fecior în casă [fr.].

○ VĂLEU! *interj.* Mold. = **AOLEO!**: valen! fată, oă tare neroadă te-am mai făcut! (CAR.); În sfîrșit tot ~! hojma și iar ~! a strigat (SPER.).

VĂLICICĂ = **VALOICĂ**.

***VALID** *adj.* ① Sănătos, sdravăn ② ③ Care îndeplinește condițiunile cerute ca să fie primit, valabil ④ ⑤ **INVALID** [fr.].

***VALIDĂ** (-idez) *vb. tr.* A declara valabil: ~ o alegere [fr.].

VALIDEA *sf.* Titlu purtat de mama Sultanului, la Turci: la Octomvrie 25 au murit și ~ua, muma împăratului (LET.) [tc. *validê* (-sultan)].

***VALIDITATE** *sf.* Starea, calitatea a tot ce este valid: ~a unui act; susținea o țarie ~a alegerilor (D.-GH.) ⑦ ⑧ ⑨ **INVALIDITATE** [fr.].

VĂLIU *sm.* Guvernatorul unui vîlalet (la Turci): m'am dus de am făcut vizită ~lui acelui vîlalet (D.-GH.) [tc. *vali*].

***VALIZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① Geamantan: oine m'ar vedea cutrierind orașul cu valiza pe spinare, ar cutza poate a crede oă sînt un vagabond (ALECS.); mi-am făcut repede valiza și am pornit la gară (CAR.) ② Cufărșă ce se așază la spatele trăsorii ③ ④ ~ diplomatică, geamantan sau geantă care conține acte diplomatice și al cărei conținut nu se cercetează la vamă [fr. *valise*].

VALMĂ *sf.* ① Amestecătură, incurcătură, neorînduială; imbulzeală, vîlmășag: Tinerete, farmec, visuri, toate-s fîndări de vas frînt, Ce de mult perîră 'n valma răzvrîțitorilor talazuri (VLAH.) ② ③ De-a valma = **VALMA** [comp. **VALMA**].

VĂLMĂȘAG *sbst. Mold.* = **VALMĂ** ①: acest ~ de trunchiuri și de frunziș bogat nu se poate asemăna cu nimio din ce am văzut pînă acum (RG.); Din Greii ce-au fost afară, au aliat prilej cîtiva, în ~ul acela, cu chip a putea scăpa (LET.); deodată, tot dintr'acolo, pornește o imbulzeală mare, un ~ îngrozitor de oameni (VLAH.) [comp. și **INVALMĂȘAG**, **INVALMĂȘALĂ**, **INVALMĂȘI**].

VĂLMĂȘALĂ = **INVALMĂȘALĂ**: ~ sgomotoasă ocoale coastele sale (NEGR.).

VĂLMĂȘI = **INVALMĂȘI**.

VALMEȘ *adv.* = **DE-A VALMA**: ...troiene de spumă argintii Ce ~ se răstornă cu-o furie turbată, Formînd o avalanșă de cataracte mîi (ALECS.).

VĂLNIC = **VILNIC**.

***VALOARE** *sf.* ① Prețul cît face un lucru, atîta cît prețuște ceva: ~a oaselor a scăzut în ultimul timp; un obiect, o mostră fără ~; a-i crește, a-gi pierde ~a; are un inel ou o piatră de mare ~; luoru de ~, lucru de preț; a pune în ~, a îngrijii de un lucru, a face cheltuieli pentru a-l aduce în stare să producă mai mult, să dea un venit mai mare ② ③ ~ actuală, prețului unei scrisori de credit după ce s'a scăzut scontul din valoarea înscrisă; ~ intrinsecă = **INTRINSEC** ②; ~ nominală = **NOMINAL** ②; valori mobiliare, titluri, fie la purtător fie nominale, bonuri, scrisori de credit, etc. ④ ⑤ Valori declarate, scrisoare conținînd bani sau valori mobiliare, al cărei conținut e asigurat, în contra pierderii, în limita sumei declarate ⑥ ⑦ Meritul unei persoane; meritul intrinsec al unei lucrări sau al ori-gi-cărui alt lucru: cartea lui n'are nici o ~ științifică ⑧ ⑨ Durata unei note ⑩ ⑪ Semnificarea exactă a unui termen, a unei expresiuni ⑫ ⑬ Intensitate: ~a unei colorii [fr. *va-leur* < lat.].

***VALORA** (-orez) *vb. tr.* și *intr.* = **PREȚUI** (va-lo-a-re).

***VALORIZA** (-izez) *vb. tr.* A da valoare, a pune în valoare [it.].

***VALOROS** *adj.* Viteaz, curagios, brav [fr. *va-leu-reux*].

***VALS** (pl.-surî) *sn.* ① Dans care se joacă cite doi, pe o măsură de trei pîtrimi, cu multe invir-tituri (H 5214) ② ③ Muzica după care se dansează

VAL-
VAL

Fig. 5213.
Valet.

Fig. 5212. Vălau.

VAL- valsul: un ~ molatec se desprinde de pe clapele pianului (GRU.) [fr.].

VAN **VALSA** (-sez) *vb. într.* A dansa valsul [fr.].

***VALSATOR** *sm.*, **VALSATOARE** *sf.* Persoană care valsează, careștie să valseze [după fr. v a l s e u r].

VALTRAP (*pl.*-apuri, -ape) *sn.* Cioltar: (caii) aceștia... îmbrăcați în lungi ~uri senatoriale, ca altă dată calul lui Hellogabal, bat pământul cu nerăbdare, rîncezind (D.-ZAMP.) [RUS. v a l i t r a p ū < germ.].

VALT (*pl.*-turi) *sn.* = **VALS**: pe urmă au jucat mazuca cu Ruși, ~ul cu Nemții și acum cadrilul cu Franțuzii (ALECS.) [germ. W a l z e r].

VALTUI (-uesc) *vb. într.* A valsa: Cavalerii... se învîrtea, vâlțuia (STAM.) [v a l t i].

VALTUITOR *sm.*, **VALTUITOARE** *sf.* Valsator, valsatoare [v a l t u i].

○VALUG *sbst. Ofen.* ① **ORING** ② **☛** (DAM.) = **FACHIE** ② [srb. v a l j u g a l].

VALUI (-uesc) ① *vb. tr.* ① = **INVALUI** ① ② **☛** ② = **INVALUI** ① ②: Teofil... icoanelor nu se închina, și pre ceea ce se închina, elu-1 vâlțuia (MX.).

② *vb. într.* A face valuri: ca glasul mării ce vâlțuește (BIBL.).

③ *vb. refl.* = **INVALUI** ② ①: m'aș vâlțui într' o mreje care prinde pești (GAST.) [v a l i; comp. **INVALUI**].

VALUREL (*pl.*-ele) *sn. dim.* **VAL** ①: Și apa 'n ~ de aur se 'ncrețește (ALECS.).

VALUROS *adj.* Cu v a l u r i, ondulos: la stînga, creasta Jepilor mari alcătuește o linie puțin vâluroasă (VR.).

***VALUTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Felul monetei sau al biletelor de bancă ce se dă ca plată; raportul între valoarea nominală a monetelor și biletelor de bancă și între cursul lor variabil, la schimb: ~ în aur; ~ austriacă (☛ **TAB. LXXV**) ② Plus-valută ☛ **PLUS-VALUTĂ** [it.].

TABELA LXXV.

VALUTE

Tabloul de valutele principale
tratate sau cotate la București
în ziua de 20 Iulie 1931.

Piața	Țara	Valuta	Paritate în Lei	Curs mijlociu
Paris	Frahta	Franc	6,55	6,63
Londra	Anglia	Liră sterlină	813,60	816,50
New-York	Statele-Unite	Dolar	167,10	168,50
Bruxel	Belgia	Belga	23,25	23,60
Viena	Austria	Şiling	23,52	23,62
Praga	Cehoslovacia	Coroană	4,95	4,99
Zürich	Elveția	Franc	32,25	32,85
Berlin	Germania	Marcă	39,82	39,-
Atena	Grecia	Drahmă	2,17	2,15
Milano	Italia	Liră	8,80	8,80
Amsterdam	Olanda	Florin	67,20	68,25
Varșovia	Polonia	Zlot	18,52	18,50
Belgrad	Serbia	Dinar	32,25	2,95
Stokholm	Suedia	Coroană	44,80	necotată
Stambul	Turcia	Piastru	7,39	81,-
Budapesta	Ungaria	Pengoe	29,10	29,25

*Monetă nestabilizată.

○VALUT *sbst. (SEZ.)* ☛ = **FACHIE** ② [comp. **VALUG** ②].

***VALVĂ** (*pl.*-ve) *sf.* ① **☛** Fie-care din capacele unei scoici ② **☛** Fie-care din cele două părți suprapuse ale unei păștiți, etc. (5215) ③ **☛** Clapă sau supapă în mașinile cu aburi sau la biciclete [fr.].

VALVĂTAIE = **VILVĂTAIE**.

VAL-VIRTEJ ☛ **VAL** ①.

***VALVULĂ** (*pl.*-le) *sf.* ② Îndoitoră membră-

noasă, în diferitele părți ale corpului, care, ca o supapă, permite lichidelor de a trece 'nainte, dar împiedică reîntoarcerea lor (5216): valvulele vinelor; valvulele ori-ficilor inimii [fr.].

***VALVULAR** *adj.* ② Ce ține de valvule, privitor la valvule: insuficiență ~ă [fr.].

VAMĂ (*pl.*-vâmi) *sf.* ① **☛** Taxă stabilită pe unele mărfuri la intrarea sau la ieșirea lor dintr'o țară: Domentian... oțircimărea veniturii și adăogea vamele... și prăda oamenii (MX.); dacă, de pildă, am pune o ~ de un franc pe cotul de postav, nu este așa că Fig. 5216. Vină negustorului... ar fi silit să ni-l vîndă deschisă arînd cotul cu un franc mai scump decît ni-l vîndea mai 'nainte? (D.-GH.) ② Admi-nistrațiunea care percepe taxele de vamă ③ Localul unde se descarcă și se cercetează mărfurile intrate în țară și se percepe taxele vamale: făcut-au și altă biserică în Iași, la ~, lîngă casele părinților lui (MUST.); Ce trece prin ~ și nu se bagă 'n seamă? (GOR.), ghicitoare despre „vînt” și despre „ceată” ④ **☛** *pl.* Vămile vînduhului, mai multe popasuri pe care, după credința poporului, trebuie să le facă su-fletul, purtat de ingerul morții, pînă să ajungă în împărăția cerului; la cea din urmă vamă, mai ales, trebuie să plătească prețul de trecere; de aceea i se pune mortului, între degete, cite o para de argint, ca să aibă cu ce plăti vama: unui mort i se leagă o para de argint la degetul cel mic de la mîna dreaptă, ca să aibă cu ce plăti vama pe lumea cealaltă (SOR.) ⑤ **☛** *Mold.* **☛** = **OIE** m: macină-mi, oă țî-otu da vama pe urmă (PAMF.); și curge ~ multă la moara dumitale, bade Isac? (SAD.) [UNG. v a m].

***VAMAL** *adj.* ② Privitor la v a m ă: tarif ~; taxă ~ă; birou, oficiu ~; dacă și ei ar opri vitele și grînele noastre, sau le-ar impune cu o dare ~ă grea, ce am face? (D.-GH.).

○VĂMAR(IU) *sm. Bucov.* = **VAMEȘ** ①: Cînd la vamă-mi ajungea, Pe vamarul mi-l striga (VR.) [v a m ă].

○VĂMAȘ *sm. Trans. (conv.)* = **VAMEȘ** ① [ung. v a m o s].

VAMEȘ *sm.* ① **☛** Funcționar ce percepe taxele de vamă: ~i stînt puși pe la schelele țării (VLAH.) ② **☛** Cel ce lua în arendă dările ce trebuiau să plătească cetățenii la Roma și în tot imperiul roman; numele de ~ ajunsese odios, mai ales la vechii Evrei, din pricina abuzurilor scandaloase ce făceau ~ii și a averilor imense ce strîngeau din sudoarea poporului; despre aceștia se pomenește în Evanghelie: de veți iubi pre cei ce iubesc pre voi, ce plată veți avea? au nu și ~ii fac aceasta? (BIBL.); *de act.* Dumineca Vameșului și a Fărieșului, a zecea Duminecă înainte de Paști, cînd se citește în biserică parabola din Evanghelie (Luca xviii, 9 și urm.) privitoare la ~ [ung. v a m o s].

VĂMESIE, **†VĂMISIE**, **○VĂMĂSIE** *sf.* ② ③ Starea, slujba de v a m e ș: vămisiile cele de pe marginii... tot ei le cuprinsese de le-au luat (NEC.) ④ Taxă de vamă.

***VAMPIR** *sm.* ① **☛** **☛** = **STRIGOIU** ② ③ **☛** Criminal care ucide pentru plăcerea de a vedea singele curgînd ④ **☛** Cel ce se îmbogățește din jafuri și din sudoarea poporului: rușine pentru guvernul vi-treg, care dă unul din cele mai frumoase județe ale României în gînia-rele unui ~ (CAR.) ⑤ **☛** Gen de lilieci mari ce trăesc în America de Sud și cari, uneori, sug singele ființelor adormite Fig. 5217. Vampir. (5217) [fr.].

VĂMUI (-uesc) *vb. tr.* ① **☛** A supune taxelor de v a m ă; a percepe vamă ② **☛** A-și lua ze-ciuiala, oiemul, vama (*verb.* de morar) ③ **☛** A decima: toamă și toametea vămuiu pe capete (VLAH.).

***VAN** *adj.* ① Zadarnic, desert: ~ă-l era căutarea lui prin cartea lui Zoroastru (EMIN.) ② În ~, loc. adv.

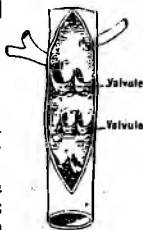

Fig. 5214. Vals.

Fig. 5215. Valve.

Fig. 5215. Valve.

Fig. 5217. Vampir.

în zadar, în deșert: De-acum, ispitoriți în ~ mai câtă
Violentă ochi, îi știu atât de bine? (VLAH.); Cu mîna mea în ~
pe lîră luncă (EMIN.) [lat.].

○ **VANĂ** (pl.-ne) *sf.* **Bucov.** Albia în care se spală
sau se scaldă cineva, baie: apa, cînd o pui în ~, o stre-
cori ca să nu fie cu gunoase (MAR.) [germ. Wanne].

***VANADIU** *sbst.* ☞ Metal rar din familia costi-
torului; care se găsește în mici cantități în diferite
minerale, argiluri și bazalturi; se întrebuintează în
industrie aliat cu oțelul, precum și la prepararea
negrușilor de anilină [fr.].

***VANDAL** *sm.* ☞ P. 1ST.

***VANDALISM** (pl.-me) *sn.* Faptă de Vandal:
năimicire stupidă a tot ce este monument de artă
sau de știință, a tot ce ne-a transmis trecutul, mai
frumos și mai înălțător, spre a ne aduce înapoi
la vremile de barbarie; *pr. ex.* distrugere stupidă,
fără rost; bătrînul își aduse aminte de ~ul din scriu
(D.-ZAMF.) [fr.].

○ **VANDRALĂU, VANDRAȘ, VANDROC(AS)** *sm.* *F*
Trans. Băn. Haimana, vagabond, derbedeu: acolo
calul se defe peste cap și se făcu un băț noduros, după cum
vedem că poartă vandralăii (RET.) [ung. vándor, vándorlő].

VANGHELIE *sf.* (P) = **EVANGHELIE**.

***VANILIE** *sf.* ☞ ① Plantă acățătoare din fam.

orchideelor, cu frunze groa-
se, cărnoase, cu flori de
verde-deschis, albe pe di-
năuntru, așezate în ciorchini
scurte la subțioara frun-
zelor; fructul e o capsulă
foarte lungă, cărnoasă și aro-
matică; originară din Mexic,
e mult cultivată în țările
tropicale, pentru fructele ei
aromatice (*Vanilla plani-
folia*) [5218] ☞ ② Fructul
acestei plante, întrebuintat
în medicină și mai ales în
alimentație: înghețată de ~
☞ ③ Plantă cu mici flori albastre sau liliacii
ce au un miros plăcut de vanilie; originară din
Chili și Peru, e mult cultivată pentru florile ei
mirositoare (*Heliotropium peruvianum*) [5219]
☞ ④ **VANILIE - SĂLBATICĂ**,

Fig. 5218. Vanilie. ☞

Fig. 5219. Vanilie.

Fig. 5220. Vanilie-sălbatică.

plantă cu flori albe sau violete, dispuse în spice;
numită și „vanilie-de-cîmp” (*Heliotropium eu-
ropaeum*) [5220] ☞ ⑤ = **VANILINĂ** [fr. v a-
niline].

***VANILINĂ** (pl.-ne) *sf.* ☞ Aldehidă foarte aro-
matică care se găsește depusă ca o brumă pe vani-
lie; se obține și prin sinteză, întrebuintîndu-se
la cofetării în locul vaniliei [fr.].

***VANITATE** *sf.* Deșertăciune, zădărnice; do-
rință deșartă de a fi cu vază în lume, de a fi ad-
mirat: a satisface ~a cuiva [fr. < lat.].

***VANITOS** *adj.* Plin de vanitate, înfumurat, în-
gîmfat: era un om pe atât de ~ pe cît era și de ambițios
(G.-GH.) [fr.].

○ **VANTURĂ** (pl.-turi) *Olten. Trans.*, **VANTURITĂ** (pl.-
te) *sf. Trans.* ☞ Grîndă orizontală întrebuintată la
construirea casei [comp. ung. dial. vánturű].

VĂPĂI (-ăsc), **VĂPĂLA** (-ăsc) *vb. într.* A flăcăra,
a scoate văpăi: un foc de surcele văpăia pe vatră
(ODOB.).

VĂPAIE *sf.* Flăcără mare, pară de foc: ca focul
ce arde dumbravile, ca văpaia ce aprinde pădurile (PS.-SCH.);
să sula pară de foc din pămînt ca o ~ de cuprtori (BIBL.);
o dogorește văpaia ce iere din gura zmeoacelor (ISF.);
☞ *poet.*: Numai luna printre ceață Vară a apelor ~ (EMIN.); vă-
paia lunii se farmă de muchile valurilor (VLAH.); o ~ tran-
dăfire imbrobodea acum virtul munților (GN.); văpaia
ochilor, privirii; mi s-a stins văpaia tinereții (VLAH.) [lat.
vulg. *v a p a, de unde și vechiu it. v a p a (astăzi
v a m p a), alb. v a p e, srb. v a p a].

VĂPĂIERE *sf.* Faptul de a v a p a i a, flăcă-
rare: semăna cu cea din urmă ~ a candelă ce se stinge
(ODOB.).

VĂPAIȚĂ (pl.-te) *sf.* = **OPAI(ȚE)**: lumini gălbui
de ~ joacă prin geamurile cîtor vase (OLVR.).
† **VAPELĂ** (pl.-siuri) *sf.* Un fel de broderie: o
găsește costid la o ~ cu un degetar de argint (COR.); fetele
se dedeau pe mîna unei mame bade... de le muștrulula și
le învăța cusături de vapeliuri (G.-GH.).

***VAPOR** 1. *sm.* ☞ ① = **ABUR** ②: ~ii de apă sînt
transparenti ca și aerul; ~ii de iod sînt violeti; ~ii au o
forță mare de expansiune utilizată la motoare ☞
② Forța elastică a
unui motor care se
mișcă cu ajutorul
aburilor ☞ ③ Cal-vapor
= **CAL** ③.

Fig. 5221. Vapor fluvial.

2. (pl.-oare) *sn.* ☞
Corabie, vas care pluteste pe apă întrebuintînd
ca forță de locomoțiune motoare cu aburi [5221]: ~ul este o corabie care merge pe mare cu un
meșteșug de foc ce este în cămăra corăbiei, iar afară se vede
numai un coș de fier (C.-RAD.) [fr. v a p e u r].

***VAPORIZĂ** (-izez) 1. *vb. tr.* A prefăce un li-
chid în aburi.

2. *vb. refl.* A se prefăce în aburi: apa se vapori-
zează la 100° [fr.].

***VAPORIZĂTOR** (pl.-toare) *sn.* ☞ ① Vas în-
trebuintat pentru a transforma o
substanță în vapori ☞ ② Mic aparat
de toaletă cu care se pulverizează
unele substanțe lichide [5222]:
~ de parfum [fr.].

***VAPORIZAȚIUNE, VAPORIZA-
ȚIE** *sf.* ☞ Trecerea unui corp de la
starea lichidă la cea gazoasă [fr.].

***VAPOROS** *adj.* ☞ ① = **ABUROS** ☞
② ③ Care înfățișează ceva într'un
mod confuz, vag, ce abia se prie-
cepe, ce abia se poate desluși, ca și
cînd ar fi învăluit de o ceață: ea
pare o mireasă de prin basme... atîte de
vaporosă în rochia ei albă de mătășă (VLAH.) [fr. v a-
p o r e u x].

Fig. 5222. Vaporizator.

† **VĂPSĂRIU** *sm.* ☞ Văpsitor: neci un ~ n'ar
putea face așa alb pre pămînt (COR.) [bg. v a p s a r].

VĂPSEA, VOPSEA (pl.-sele), † **VĂPSEALĂ, VOP-
SEALĂ** (pl.-eli, -ele) *sf.* ☞ Impresie produsă asu-
pra ochiului de razele de lumină reflectate pe su-
prafața corpurilor, coloare, față: ceaiul vărsat prin
pahare lua o văpșea purpurie, amestecîndu-se cu rumul de
Jamaica (ODOB.); au pus semna de întărire a păcii, ca un zălog
vechin, curcubeu pe cerin, în cîteva văpșea (N.-COST.); atunci
să va arăta Domnul Is. Hr. spre noori, nu pre aceștia noori
ce plouă... ce pre acei de aur în toate felurile de văpșea
(VARL.); Soarele își schimbă locul și apune roș ca focul, în-
tinzînd pe cea cîmpie O văpșea purpurie (ALECS.); toată
lumea se mira de frumusețea acelei pasări care era cu mîi
de mîi de vopseli (ISF.); ☞ F a țegî (bine, rău) la ~,
a ieși la căpătîiu, a se termina într'un fel: să vă po-
vestesc una din aceste datine ce s'ar părea că n'are nici o
însemnătate, dar care poate să lăse rău la văpșea (ISF.);
Eu cînd le făceam aceste, gîndeam că mă folosea, Dar acum
văz fără veste leșind altfel la văpșea (FANN) ☞ ② Substanța
întrebuintată pentru a văpsi sau a zugrăvi, boia,
coloare: pe pereți erau tînuțele cîteva cadre de hîrtie, zugră-
vite cu vopseli proaste (FIL.) ☞ ③ ④ = **COLOARE** ③
[v a p s i].

VĂPSI, VOPSI (-ăsc) 1. *vb. tr.* A da o culoare, a
acoperi cu văpșea, a boi; a zugrăvi: ~ ușiile, fereș-
trele, gardul; ~ în ulei; un sînge purpuriu văpsi pielea lui

**VAN-
VAP**

lucie ca atlasul (NEGR.); dacă nu ții să vopsești, nu te apuca să mințesti (ZNN.).

2. *vb. refl.* ① A se sulimeni: dresul, sulimanul și rumeneala ou care se vâpșea... au tras lărși și adăinci brazde pe obraji el (A.-OH.) [vsl. vapi sati < gr.].

VĂPSITOR, **VOPȘITOR** *sm.* ① Cel ce are meseria de a vâpși și ferestrele, ușile, acoperișurile caselor, etc.; zugrav (5223)

② = **BOIANGIU**.

VĂPSITORIE,

VOPȘITORIE *sf.* ① Meseria vâpsitorului

② = **BOIANGERIE**.

VAR (*pl. varuri*) *sm.* Protoxid de calciu ce se prepară descompunându-se calcarul (= ② „piatra de var”) prim căldură, și anume

în cuptoare înalte, special construite, numite „cuptoare de var” (51693); e de culoare albă, cu gust arzător și se topește la o temperatură foarte ridicată (3000°); lăsat la aer liber, absoarbe umezeala și se transformă în pulbere, căci are o mare afinitate pentru apă; dacă turnăm apă peste var, el crapă, se umflă, iar o parte din apă fierbe, din cauza căldurii celei mari ce se dezvoltă în această combinație; în felul acesta se obține un stins (spre deosebire de un nestins, varul așa cum iese din cuptor), întrebuițat la zidărie; un gras e de culoare albă, absoarbe multă apă când se stinge, se umflă mult, formând un fel de pastă groasă care se leagă bine; e cel mai întrebuițat în lucrările de zidărie; un slab e cenușiu, absoarbe puțină apă când se stinge, așa că nu-și mărește mult volumul; pasta pe care o formează nu se leagă bine, așa că lucrările de zidărie făcute cu acest var nu sînt trănicioare; un hidraulic e un amestec de var nestins și 10-30 la sută argilă; lapte de var, apă care conține în suspensie mult var stins; se întrebuițează la spoitul caselor; apă de var, apă fără culoare, cu gust de leșie, care conține în soluție hidrat de calciu; alb ca un, foarte alb (*vorb. în spec. de obraz*): Iar fața ei frumoasă ca un este albă (EMIN.) [vsl. var u].

VĂR (*pl. veri*) *sm.*, **VARĂ** (*pl. vere*) *sf.* ① Fiul, fiica unchiului sau mătușii cuiva: văr-meu; vară-mea; rude de alături sînt frații, unchii, nepoții, veri și celelalte (LEG.-CAR.); văr bun, vară bună, văr primar, vară primară, *Trans.* văr, vară dulce, văr, vară de gradul întâi (BUN 1 ①, PRIMAR 1, DULCE 1 ②); (văr) al doilea, al treilea, de gradul al doilea, al treilea; despre rude foarte depărtate, se zice în glumă: e văr din nas, că-teaua lor a lătat la ei în pală (ZNN.) sau vara veri, fina lelei, nepoata cumătrei mele (ZNN.) ② F Vere, vericule, nenei nenisorule! dragul meu! (termen de familiaritate cu care se adresează cineva unui prieten, unui cunoscut): nu ti-ai găsit omul, vere! (ALECS.); nu știu tu, vericule, încotro va fi ieșind spurcatul P (SP.); da! bine, vericule, așa ne fusse vorba P (S.-ALD.) [lat. consobrinus, -na] vērūs, vēra].

VARĂ (*pl. veri*) *sf.* ① Anotimpul călduros, între primăvară și toamnă, care începe la 21 Iunie și ține pînă la 21 Septembrie: Iarna-1 lei, vara-1 departe (EMIN.); haine de vară; vară călduroasă, ploioasă; vara, în timpul verii; astă vară, vara trecută; la vară, vara viitoare; peste vară, în cursul verii: peste vară au fost ploii grele și povoale de apă (GR.-UR.); ② omul oamintei își cum-pără vara sanie și iarna car, despre omul prevăzător; — asta e și de vară și de iarnă, asta e tot ce am (*vorb. în spec. de îmbrăcăminte*); — mai bine o zi ocoș docit o ~ găină, mai bine puțină vreme în belșug decît totdeauna în nevoie; — pierde-vară PIERDE-VARĂ [lat. vulg. vēr a ver].

VĂRĂ (*-rez*) 1. *vb. intr.* ① A petrece vara: Cine nu lucrează, Cu lipsa ierneză și cu ea vârează (PANN); Astă vară mi-am vărât Sub o cetină de brad, Dar la vară mi-oiu vără Cu mindruța 'n Moldova (K. BR.); Am un bou: Cu coarnele ierneză, Cu trupul vârează (SP.), ghicitoare

Fig. 5223. Văpsitor.

despre „grindă” ② ③ A petrece cu oile vara la munte.

2. *vb. tr.* ④ A ține oile la vâratec.

○ **VĂRĂBETE**, **VĂRĂBĂT** *sm.*, **VĂRĂBĂTA** (*pl. -bete*) *sf.* *Olten. Băn.* 1 = VRABIE [comp. BRABETE].

VĂRĂR *sm.* ⑤ Cel ce fabrică și vinde var.

VĂRĂRIE *sf.* ⑥ Locul unde se fabrică sau se vinde var: unde cotește valea și drumul, acolo sînt vărările (SLV.).

VĂRĂT *sbst.* ⑦ Faptul de a vără ② ③ = VARATEC 2 ②: cumpără pe bani patru părechi de vițe și plăti un ~ și un lernat pentru ei (RET.).

VĂRATEC, **-ATIC** 1. *adj.* ⑧ De vară; care se desvoltă, care se coace vara: aerul era blînd și văratic (EMIN.); poame ~e; grîu ~ GRÎU 1 ②.

2. (*pl. -ce*) *sm.* ⑨ Locul, la murle, unde se petrece vara cu oile: aicea a hălăduit de atunci, dormind prin văraticile părăsite ale pădurenilor (ORIG.) ⑩ Suma ce plătește cineva proprietarului unui loc spre a-l lăsa să-și păscă acolo oile, cît ține vara.

○ **VĂRBUNC** = BĂRBUNC.

VĂRDĂ *interj.* ⑪ Păzește! (strigăt almarinarilor ca să atragă atenția lumii de a se feri la o parte): vărda! și punțile se trag cu șgomet (VLAH.) [ngr. Băpda < it.].

VĂRDARE, *✓ VERDARE*, *Băn. VĂR-DAICĂ* *sf.* 1 Specie frumoasă de ghionoaie cu penele verzi, amestecate cu roșu, galben, negru și alb; numită și „ghionoaie-verde”, „svărdăică”, „ciocănită (-verde)”, sau „horoiu-verde” (*Gecinys viridis*) (5224): Vărdarea ceacă opacului și mai slab unde găsește, Acolo ciocănește (PANN) [lat. vulg. *vīr (I) daria < vīr idis].

VĂRDIAN, **VĂRDIST** *sm.* ⑫ = GARDIST: e afară... liniste plăcută... intruptă la răstimpuri rare de un lătrat de cîne ori de un fluier de vârdist (SR.-VM.) [gardian, gardist, influențat de gvardie].

† **VARE** = OARE.

* **VĂREC** *sbst.* ⑬ Nume generic dat algelor ma-

rine ce cresc pe coastele Normandiei și Breitaniei; se întrebuițează la înghețatul pămîntului și la fabricarea sodei (5225) [fr.].

† **VĂRE-CARE**, **VARE-CE**, **VARE-CINE**... = OARE-CARE, OARE-CE, OARE-CINE...

VĂRGĂ (*pl. vergi, vârgi*) *sf.* ① Băt lung și flexibil, nuia; ② a tremura oa vârga, a tremura de frică: cu moartea în sin... ea sta acolo și tremura ca vârga (SP.); ③ a pucă flori de moarte, tremură oa vârga (A.-OH.); *pr. ext.* ~ de fier ④ *In spec.* Băt de bătut: fu bătut preste față și preste cap cu vergi (OOS.); acui iau vârga din coardă și vâ croesc, de vâ merg petecile (CRG.); ⑤ vârga lui Dumnezeu, a) urgia, osinda, pedeapsa lui Dumnezeu, biciul lui Dumnezeu; b) grozav de rău, de strănic: rămăsei trist și orfan, sub epitropia unei mătușe, vârga lui Dumnezeu (GN.) ⑥ Nume dat unor unelte sau părți de unelte: ~ de pucă (cu care se încarcă pușca sau se curăță țeava); — nuiaua de care e legată foara undiței de pescuit; — nuia sau sîrmă de fier de care se ține oricui pentru înhamat calul praștiaș, etc.; — *Trans.* țeava pipei, etc. ⑦ ⑧ Dungă: păreții erau albi ca laptele și cu niște vârgi de aur (SP.); *in spec.* la țesături: se vopșese firele de lînă... care urmează să fie întrebuițate la facerea vârgilor galbene la strale (PAMF.) ⑨ ⑩ * **VARGA-CIOBANULUI**, **VARGA-PĂSTORULUI** = CIOBAN ②; — **VARGA-CIOBANULUI** = SCĂIUS ⑦ ⑧ * **VARGA-DE-AUR** = SPLÎNȚĂ ② [lat. vīrga].

VĂRGĂ (*-ghez*) *vb. tr.* A face dungii, vârgi: ce de viroage săpate de puhoale, vârgind clinele cu sbircituri spurtoare (UR.) [refăcut din vîrgat].

VĂRGĂLUI = VĂRGUI.

VĂRGĂT *adj.* Cu dungii, cu vârgi, vîrstat, dungat: stofă, velință ~ă; Năframă ~ă Peste mare aruncată (GOR.) sau Ștergărel ~ Pe culme-aruncat (SP.),

Fig. 5224. Vărdare.

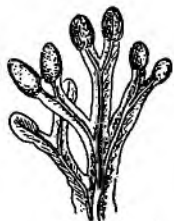

Fig. 5225. Vărec.

ghicitoare despre „curcubeu” [lat. vîr_gă_tus].
VĂRGĂȚEL *adj. dim. VĂRGĂȚ*: stergarul cel ~
 ce mi-a adus de zestre (SR.).

VĂRGUI, VĂRGĂLUI (-neso) *vb. tr. &* A întări
 coasa cu o v a r g ă de fier, ca să nu se rupă: Coasa
 trebuie văr_guită (VR.); Am o coasă de bătut și două de văr-
 guit (GR.-N.).

VĂRGULIȚĂ (pl.-țe) *sf. dim. VĂRGĂ*: era înveș-
 mintat ou anterlu de suval alb, cu văr_gulițe de fir bun (FIL.).

VĂRGUR = VERGUR.

VĂRGUȚĂ (pl.-țe) *sf. dim. VĂRGĂ*: Cu-o ~ de
 alun, Ca să-i aducă nebun, și cu ~ de soc, Ca să-i aducă prin
 foc (HASD.).

***VĂRIA¹** (-riez) *1. vb. tr. ①* A schimba ¶ ② A da
 o formă diferită.

2. vb. intr. ① A se schimba; a fi schimbător,
 felurit, diferit: temperatura variază; obiceiurile variază
 după țări și după timpuri ¶ ② A spune același lucru
 cu alte vorbe, a povesti în diferite feluri: istoriei
 variază asupra acestui fapt ¶ ③ ± A lua valori dife-
 rite [fr.].

***VĂRIA² sbst.** Colecțiune, culegere bibliogra-
 fică de scrieri diferite [lat.].

***VARIABIL¹** *1. adj. ①* Care se schimbă, care
 poate varia, schimbăcios, nestatornic: timpul e ~;
 puls ~, puls neregulat, care bate cînd tare, cînd
 încet ¶ ② Se zice despre cuvintele a căror termi-
 nație variază ¶ ③ ± Cantitate ~ă, se numește, în-
 tr-o expresiune matematică, cantitatea care va-
 riază în raport cu altele care rămîn constante ¶¶
 ④ INVARIABIL, NEVARIABIL.

2. sbst. ⑤ Punctul, gradul barometrului care
 arată o vreme schimbăcioasă, nestatornică.

3. VARIABILĂ (pl.-le) *sf. ±* Cantitate a cărei va-
 loare poate varia [fr.].

***VARIABILITATE** *sf. ①* Însușirea, firea unui
 lucru schimbăcios, ce poate varia, nestatornic ¶
 ② Proprietate ce au unele categorii de cuvinte
 de a lua terminații diferite ¶ ③ ± Proprietate
 ce posedă o cantitate sau funcțiune algebrică de
 a lua succesiv o infinitate de valori diferite [fr.].

***VARIANTĂ** (pl.-te) *sf. ①* Deosebire mică,
 vorbind de pasagiile unui text care nu sînt la fel
 în diferitele edițiuni ¶ ② Fel deosebit de a ex-
 prima aceeași gîndire ¶ ③ Formă puțin dife-
 rită pe care o are un cuvînt în altă parte a țării [fr.].

***VARIAT** *adj. ①* Ale cărei părți se deosebesc
 între ele, felurit ¶ ② Mișcare ~ă, în care viteza
 nu e constantă [fr. v a r i é].

***VARIAȚIUNE, VARIAȚIE** *sf. ①* Schimbare,
 starea unui lucru care se înfățișează cînd într'un
 fel, cînd într'altul ¶ ② ~ă compasului, declina-
 țunea acului magnetic ¶ ③ *pl.* Transformarea
 unei teme sau a unei fraze muzicale, trecîndu-le
 prin diferite forme, schimbîndu-le ritmul, orna-
 mentele, armonia, tonalitățile, etc., fără a modi-
 fica însă elementele de căpetenie ale melodiei [fr.].

***VARICE** *sf. ±* Inflamațiune și dilatare cronică
 a pereților vinelor [fr.].

***VARICELĂ** *sf. ±* Febră eruptivă, contagioasă,
 caracterizată printr-o erupție veziculară care ține
 cîteva zile [fr.].

***VARIETATE** *sf. ①* Felurime, diversitate: ~a
 colorilor ¶ ② În istoria naturală: grup de indivizi
 cari aparțin uneia și aceleiași spețe, dar cari se
 deosebesc prin unul sau mai multe caractere co-
 nstante, dar de mică importanță ¶ ③ *pl.* Varie-
 tăți literare, culegere de bucăți literare cu subiecte
 variate [fr.].

***VARIETEU** (pl.-teuri) *sn. ①* Spectacol în care
 se prezintă, pe rînd, pe scenă diferiți artiști (cî-
 năreți, clovni muzicali, acrobați, jongleuri, presi-
 digatori, imblinzitori, etc.) [fr. v a r i é t é].

***VARIETUR** (NE ~) *loc. lat. ①* Formulă pe
 care o pun judecătorii pe un scris, cu hotărîrea ca
 să nu i se aducă nici o modificare ¶ ② Edițiune
 ne varietur, ediție definitivă.

***VARIOLĂ** (pl.-le) *sf. ±* Boală infecțioasă, erup-
 tivă, molipsitoare, epidemică, caracterizată prin
 numeroase pustule care, uscîndu-se, lasă urme
 caracteristice („ciupituri de vărsat”), vărsat, bu-
 bat [fr.].

***VARIOLIC** *adj. ±* Ce ține de variolă, prici-
 nuit de variolă [fr.].

***VARIU** *adj.* Felurit, variat: din cauza acestor mul-
 țimi imense de varii oșnoștine... devine pentru tie-care
 din noi cel mai prețios prieten (CAR.) [lat.].

***VARMEGHIE** *sf. Tr.-Carp. ①* Comitat [ung.
 v a r m e g y e].

VĂRNICER *sm. Δ* Muncitor la o bina care
 stinge varul în v a r n i ț ă: cînd varul s'a răcit, este
 luat și pus sub acoperisuri, de unde ~ul îl încarcă (PAMF.).

VĂRNIȚĂ (pl.-țe) *sf. Δ* ① *Mold. Trans.* Groapa
 unde se arde calcarul spre a-l preface în var: Sînu-
 tul Hariton în ~ aruncat, s'au săvîrșit (DOS.); varnița se
 sapă pe malul unei ripi...;
 acolo se face un girileu, pe
 unde se vîră lemnele (PAMF.) ¶
 ② Locul împrejmuț cu
 scinduri sau lada unde
 se stinge varul (5226)
 [vsl. v a r n i c a].

Fig. 5226. Varnița.

VĂROS *adj. ①* Calca-
 ros: pămînt ~; părății de
 piatră văr_oasă ai palatelor
 ruinate din Niniva (DOS.).

VĂRSA (vârs) *1. vb. tr. ①* A răsturna din gre-
 șală, sau intenționat, un vas, făcînd să curgă, să se
 golească lichidul, grăunțele, etc. dintr'însul: cînd
 din nebăgare de seamă vîr_să un pahar cu vin, bucurie
 și câștig înseamnă (GOR.); cînd verși candelă, e semn de
 moarte (GOR.); cine bea apă dintr'un vas nou, trebuie să
 verse mai întîiu jos cîteva picături, și apoi să bea (GOR.);
 a răsturnat solnița și a văr_sat pipera pe masă ¶ ② A lepă-
 da, a arunca, a da afară un lichid netrebucios,
 murdar: ~ lăturile; să verși borcul, cînd găsești în putină
 grieri, că-i rău de viermi (GOR.) ¶ ③ ~ (șiroale de)
 lacrimi, a plînge: a prins a plînge cu amar și a văr_să
 șiroale de lacrimi (SS.); lacrimi de singe a plînge amar
 ¶ ④ ~ singe, a ucide, a omorî: mulți dintre capete sînt iu-
 bitori a văr_sare singe nevinovați (GR.-UR.); a-și ~ singele pen-
 tru cineva, a-și da viața pentru el: așa au fost și muce-
 nicii ce și-au văr_sat singele pentru liubovul lui Hristos (VARL.)
 ¶ ⑤ A da afară din stomac, a borî: i s'a făcut rău și a
 văr_sat tot ce-a mîncat; ~ singe din gură; îndată cît au luat
 ferbi, au și început a văr_sare otrava, cu mare cumpănă de viață
 (N.-COS.); ¶ A-și ~ mînia, focul, fîrera, veninul, a-și des-
 cărca mînia, urgia: vor da seamă cel ce încep răutățile,
 văr_sîndu-și mînia lor asupra celor nevinovați (MUST.); și-și
 văr_să veninul amar pe toți creștinii cîți se închina sîntelor
 obaze (MX.) ¶ ⑥ A scoale, a văr_să ca din gură,
 a da afară printr-o deschizătură: piei dinaintea mea,
 satano, că te trimet la muma-ta, iadul, care te-a văr_sat pe
 fața pămîntului (SR.); vulcanul văr_să cenușă, nisip și lavă
 fierbînt; iarăși au început a se bate, îndemnînd și pre-
 Seimeni ~ loc asupra Oăzaciilor (LET.) ¶ ⑦ A turna,
 a cădea în cantități mari (vorb. de ploaie): și ploaia,
 plona de văr_să, și ea nu se mișcă (BR.-VN.) ¶ ⑧ A re-
 văr_să, a împrăștia, a răspîndi: ...printru grații, luna
 moale, sfîcioasă și smerită, și-a văr_sat razele sale (EMIN.)
 ¶ ⑨ A aduce, a depune, a răspunde o sumă oare-
 care la o casă sau în mîna cuiva: și-a văr_sat econo-
 miile la o casă de depuneri; văr_să în mîna stărilor un
 pumn de bani de aur (NEGR.).

2. vb. refl. ① A se răsturna, din greșală, lăsînd
 să curgă afară, să se golească lichidul, grăunțele,
 etc.: pipera din solniță dacă se văr_să, e semn de sfadă
 (GOR.) ¶ ② A se lepăda, a se arunca afară (vorb.
 de un lichid netrebucios, murdar): scaldătorea
 opritul de la botez se văr_să lîngă un pom, pe un loc curat
 (VR.) ¶ ③ ~ A curge în alt rîu sau în mare (vorb.
 de o apă curgătoare): Siretul se văr_să în Dunăre, iar
 Dunărea se văr_să în marea Neagră ¶ ④ A se răvăr_să, a că-
 dea în cantități mari (vorb. de ploaie): slobozi Dum-
 nezeu sloata cerului și se văr_să ploa de acoperiră pă-
 mîntul (MX.) ¶ ⑤ A se răvăr_să, a ieși din albie împră-
 ștîindu-se peste țîrmuri: Apa din muntăi s'a umflat,
 Pe vâlcele s'a văr_sat (R.-COO.) ¶ ⑥ Se văr_să zorile, se ră-
 văr_să de zori, se crapă de ziuă: Pîn'a-or văr_să zorile,
 Să culegem florile (R.-COO.) [lat. v ă r s a r e].

***VĂRSĂMÎNT** (pl.-mînte) *sn.* Depunerea unei
 sume de bani la o casă publică sau particulară:
 se cere acționarilor să depună ai doilea ~ pentru acțiunile
 cumpărate [fr. v e r s e m e n t].

VĂRSARE *sf.* ① Faptul de a văr^sa: ~a lap-
telui, solniței, lăturilor; ② ~ de sînge, ucidere; pier-
derea vieții: astfel putem scuti pe biata sârcoime de ~ de
sînge (HSP.) ③ ④ ⑤ *poet.* Ivire: Cu ~a scrii un strein
sosi (BOL.).

VĂRSAT 1. *adj. p.* **VĂRSA:** a călcat în apa ~ă pe
jos; a strîns sarea ~ă.

2. *sbst.* ① Faptul de a văr^sa ② ③ ④ ⑤ = **VARI-
RIOLĂ:** copilul se îmbărbntesea cu mîiere sau zeamă de dul-
ceață, ca să fie ferit de ~ (GOR.); intrase și boală în vite
și în oi, ~ul, de se potopea totul (NEC.); ⑥ **CIUPIT** ⑦.

VĂRSĂTOR 1. *adj. verb.* **VĂRSA** și *sm.* Care
văr^să; ~ de sînge, care văr^să sîngele oamenilor, care
ucide fără cruțare: acelor ~l de sînge aștîderea să li se
verse sîngele (M.-COST.); Nicolai-Vodă... mare ~ de sînge
s'au arătat în bolerii
acel țări (MUST.).

2. **VĂRSĂTORUL**

sm. ★ Numele unei
constelații și u-
nul din cele 12 sem-
ne ale zodiacului
(☉ 5227).

VĂRSĂTURĂ

(*pl.*-turi) *sf.* ① Văr-
sare ② ③ ④ ⑤ Faptul
de a văr^sa, de a
bori; mîncarea sau băutura ce se dă afară din
stomac pe gură, boritură: bolnavul a fost apucat de
văr^sături [văr^sa].

† **VARTĂ** (*pl.* văr^ti) *sf.* ① Strajă, gardă: împără-
teasa Elisavet an poronit de au schimbat toate văr^tile pre la
toate porțile (NEC.) ② ③ Casa de pază, arest: l-au fost
închis pre acel Orhelan în ~ fără de știrea domniei (NEC.)
[*pol. wart a*].

VĂRUI (-uesc) *vb. tr.* ① A acoperi pereții cu
un strat de lapte de văr^sa, a spoi: ~ pereții; prinse
să grilească, să văr^suescă în toate părțile (ON.) ② ③ A
ăsterne un strat de var, de tencuială: și calea țî-ag
văr^sui Tot cu var de cel mărunț, Ca să ajungi mai curînd
(IK.-BRS.).

VĂRUIALĂ (*pl.*-toli) *sf.* ① Faptul de a văr-
ui: văr^suirea pereților ② ③ = **SPOIALĂ** ④: în multe
case, văr^suirea este afumată (MAN.).

VĂRUICĂ *sf.* *Ofen. Băn.* ① *dim.* **VARA**. Veri-
soară ② ③ *Pr. exl.* Țață, lele, dodă.

VĂRUIT 1. *adj. p.* **VĂRUI.** Spoit: perete ~ ② ③ ④

2. *sbst.* Faptul de a văr^sui: ~ul pereților.

○ **VĂRUȚĂ** (*pl.*-te) *sf. dim.* **VARA**: imblînd... tot
cu pușca oț în văr^suirea de mare, nu putea să-și văr^să și de lu-
cerul otimpului (RET.).

† **VARVAR** *adj. și sm.* ① Străin, de alt neam ②
③ = **BARBAR** [ngr. βάρβαρος].

VARVARA = **BARBARA**.

† **VĂRVĂRESC** *adj.* ① Al străinului, al altui
neam ② ③ Barbar, crud, sălbatic: Ucigătorule! mi-e
trîc de văr^săreasa ta pornire (DON.) [văr^sar].

VARVARIC *sbst.* Numai în expresiunea: (mus-
tăți, mustață) în ~, (mustăți) lungi și răsucite (dînd
o înfățișare de voinic) [probabil ngr. βάρβαρικός
„de barbar”].

† **VARVARIE, VĂRVĂRIE** *sf.* = **BARBARIE**: otnd va
peri dintre dinșii varvarii, neștiința și nedreptatea p (TICH.);
am pățit toate văr^sările din partea lui, am fost tratatistă
mai rău decît o slujnică (ALECS.) [văr^sar].

† **VĂRVĂRIE** *sf.* (CANT.) *col.* **VARVAR.** Multimea
barbarilor.

VARZĂ (*pl.* verze) *sf.* ★ ① Plantă culinară din
fam. cruciferelor, cultivată în grădini și pe cîmp,
fie pentru frunzele ei înfășurate strîns ca un ghem
unele peste altele și formînd o căpățîna groasă și
compactă, fie pentru inflorescențele sau mugurii
ei; din varietățile cultivate la noi, cităm: **VARZĂ**
(-DE-IAZNĂ), numită și „curechiu”, cu căpățîna
mare, albă sau roșie (*Brassica oleracea capitata*)
(☉ 5228); **VARZĂ-CREATĂ**, numită și „varză-nem-
tească” sau „chel” (*Brassica oleracea sabauda*)
(☉ 5229); **VARZĂ-DE-BRUXEL**, cu tulpina înaltă pînă
la 1 metru, cu frunzele încrețite și în formă de
lingură, ai cărei muguri ce se formează la subțioara
frunzelor devin niște mase globuloase, numite

„verzișoare”, care constituie partea comestibilă a
plantii (*Brassica oleracea gemmifera*) (☉ 5230);
varza se mîncă „gătîtă” și „aoră” sau „murată”; sar-

Fig. 5228. Varză.

Fig. 5229. Varză-creață.

male de ~; zeamă sau moare de ~; salată de ~ roșie;
toamna, cînd se pune ~ în putini, pentru
iarnă, să nu se pună Dumineca, căci se
clocțește (GOR.); crește în lături ca varza;
s'a înfioat ca varza; *iron.* e bun de fă-
cut cu ~, despre un lucru care nu
e bun de nimic și pe care altul
il laudă; oala de bou, varza de carne
și carnea de Romîn (HSP.), *ghicitoare*
despre „ciorap”; ② ③ **CAPRĂ** ④ ⑤

⑥ **VARZĂ-DE-MARE**, plantă ro-
bustă, cărnăoasă, din fam. cruci-
ferelor, de un verde-albăstriu, cu
tulpina dreaptă, foarte ramifi-
cată, cu foile mari, groase; face
flori numeroase, albe sau tran-
dafirii; crește pe nisipurile de pe
malul mării (*Crambe maritima*)
⑦ ⑧ **VARZĂ-DE-STÎNCĂ** = **URE-
CHELNITĂ** ⑨ ⑩ ⑪ **VERZE** *pl.* Plante,
verdețuri: și rodi pămîntul lărbă și
văr^se și pomi roditori (PAL.); grîsul
de muștaru... cînd crește, mai mare
de toate verzele iaste (COR.) [lat. vulg.
“virdia” = clas. viridia].

VĂRZARE *sf.*, **VĂRZAR** (*pl.*-are) *sn.* ✕ Plăcintă
umplută cu văr^să, ceapă, mărar, știr, etc. care
se mîncă prin posturi și pe la ajunuri: numai cu
apă și cu sare nu se face văr^sare (ZNN.); de plăcinte rîde gura,
de văr^sare și mai tare (CRG.).

○ **VĂRZUI** (-uesc, -uiu), **VĂRZOI** (-oesc) 1. *vb. tr.*
Trans. A șteni oile prin fugă (HSC.).
2. *vb. refl.* *Ofen.* ① A umbra de colo pînă colo
(*verb.* de lume multă), a foi, a mișuna: și a început
să se văr^sue lumea încoșă și încoșo ca mai 'nainte de a îm-
pieștri zmei (R.-COB.); slujbașii se văr^soeșc de colo pînă colo,
fie-care cu luorul lui (LUNE.) ② ③ A se împrăștiă, a se
răvăși: porii se văr^suesc (CIAUS.).

VAS (*pl.*-se) *sn.* ① ② Nume generic pentru
ori-ce obiecte în care se pun lichide, fructe, flori,
etc.: ~ de pămînt, de porțelan, de cristal, de aur; ~e de
bucătărie; a spăla ~ele; fiule, bea apă din ale tale ~e și
din izvorul fîntînilor tale (SISL.); cînd te speli și bei apa
oare rămîne în ~ul cu care te-ai spălat, te îmbolnăvești
(GOR.); — ③ unde sînt două cumnate, rămîn vasele ne-
spălate, de multe ori, unde sînt prea mulți să facă
o treabă, lucrul rămîne nefăcut; — ~ului gol toți
ti dau cu piciorul (ZNN.) ④ ⑤ Bute, butoiu: nu se
împlu ~ele ochiului pînă în vrană, ci se lasă loc desert ca de
o schiopă (DON.) ⑥ ⑦ Corabie, vapor: ~ de răz-
boiu; Căzaci... tot păzeau treaba lor și făceau ~e bărbătește
ou banii orăștești (M.-COST.); La un semn, un țarm de altul, le-
gînd ~ de ~, se leagă și în sunet de fanfare trece oastea lui
întregă (EMIN.) ⑧ ⑨ *pl.* Nume generic al diferi-
telor canalelor prin care circulă sîngele și alte
fluide din corp: ~e sanguine, vînele și arterele; ~e
capilare; ~e limfatice ⑩ ⑪ Vase comunicante ⑫ **CO-
MUNICANT** ⑬ [lat. vasa um].

★ **VASAL** *sm.* ① ② Acela care ținea un feud
de la un alt senior și depindea de acesta ③ ④ ⑤
Acela care depinde de altul, care trăiește sub stăpî-
nirea altuia [fr.].

★ **VASALITATE** *sf.* ★ ① Condițiune, calitate
de vasal ② ③ Toți vasalii unui suzeran [fr.].

Fig. 5230.
Varză-de-Bruxel.

VÂSC, *vîsc* *sbst.* ① ② Arbust totdeauna verde, cu tulpina foarte ramificată, cu ramurile rotunde, noduroase, formînd o tufă orizontală sau care

Fig. 5031. Vâsc.

atîrnă în jos; fructul e alcătuit din bobîțe albe cu o singură sămîntă; e o plantă parazită pe ramurile multor arbori, mai ales pe meri, peri, stejar, răchite, etc.; druizii atribuiau vîscului virtuți misterioase, din care cauză îl culegeau în fiecare an cumaresolemnită: într-o zi anumită, o druידă, îmbrăcată în alb, se urca în stejarul în care creștea vîscul, și-l tăia cu o secere de aur (*Viscum album*) (⑤ 5231) ① ② Cleiu de prins păsări, preparat din fructul acestei plante ① ② ③ Varietate de vîsc ce crește numai pe stejar, cu fructele alcătuite din bobîțe ovale, de culoare galbenă; numit și „vîsc-de-stejar”, „mărgărit” sau „mărgăritar” (*Loranthus europaeus*) ① ② ③ ~-DE-APĂ = FENITĂ ④ [lat. *Viscum*].

VÂSCOS, *vîscos* *adj.* De natura vîscului, care se aseamănă cu vîscul, cleios [lat. *viscosus*].
VÂSCULAR *adj.* ① ② Privitor la vasele, canalurile din corp: sistem ~, totalitatea vinelor și arterelor ③ ④ Plante ~e, plante înțesute cărora se află vase [fr.].

VASEL *sbst.* ③ Bastiment, vas de războiu: înaintat la gradul de căpitan de ~, era chemat la un comandament mai mare (r.-g.) [it. *vascello*].

VASELINĂ (*pl.-ne*) *sf.* ② ③ Substanță albă, translucidă, unsuroasă, extrasă din petrol; e întrebuințată în farmacie și parfumerie în locul grăsimilor animale sau vegetale [fr.].

VASILACHE 1. *npr. m.*

2. *sbst.* Jocul păpușilor, teatru de marionete, după numele unuia din personagiile principale.

VASILCA 1. *npr. f.*

2. **VASILCĂ** *sf.* Cap de porc împodobit cu flori și panglici, pe care-l poartă Țigani, pe o tavă, în ajunul sf. Vasile, colindînd din casă în casă și urînd (⑤ 5232): împodobită cu scule și cu flori toamna ea o ~ (GOL.); azi copiii Românilor... umblă cu brezale, vasilcă, pingulețul și altele (Vasile).
VASILE *npr. m.* — sf. ~, numele sfințitului Vasile și ziua de 1 Ianuarie, cînd se serbează: dacă ninge... în ziua de sf. Vasile, va fi îmbelșugat tot anul (GOL.); ② Sin-Vasile = SINT ① c [vsl. *Vasilije* < gr. *Βασίλειος*].

Fig. 5032. Vasilca.

VASILICALE *sf. pl.* ④ Colecțiune de legi romane, traduse în grecește din ordinul împăratului Vasile 1 (813-870) [ngr. *τά βασιλικά*].

VASILISC *sm.* ① ② Șarpe fabulos care, după credințele celor vechi, omora pe ori-cine numai cu privirea lui: ca ~ul ce omorîa numai cu o uitătură (GOL.); ca ouăle de aspidă ce ~ scot din ele (GOL.); pustie-tăți... în care lozgeau belauri, ... (sl) ~ul cel cu ochi fărâncători (GOL.) ③ ④ Reptilă inofensivă din America tropicală (⑤ 5233) [ngr. *βασιλισκος*].

Fig. 5033. Vasilisc.

VASO-MOTOR *adj.* ④ Care are proprietatea de a contracta și de a dilata vasele sanguine [fr.].

VAST *adj.* Foarte întins, încăpător, foarte mare; erudit ~; cunoștințe, prolește ~; încăperi ~e; Cînd e în bogăția cea splendidă și ~ă, Petrec ca și în ceruri... (EMIN.) [fr. < lat.].

VASTITATE *sf.* Însușirea a tot ce e vast, întins: ~a cunoștințelor sale [fr.].

VASTRANOS *sm.* ③ = SPATOTEE.

VATĂ *sf.* Bumbac netors, mai fin și mai mătăsoș decît cel obicinuit, întrebuințat la căpтуși-

rea hainelor, și în tratamente chirurgicale, la pansarea rănilor, etc. [germ. *Watte*].

VĂTĂF, *Mold. VĂTAV, ȚĂTAN* (*pl.-tati, -tati, -tati*), ① **VĂTĂȘ** *sm.* ① ② Mai-marele peste ciobanii de la o stîină: atunci toți păcurarii împreunăți își aleg un vătav carele de regulă este cel mai bătrîn și mai expert și se consideră de mai-marele lor (r.-g.) ③ ④ Căpetenie, mai-marele peste alții: cine va vrea întru voi să fie vătah; fie voao rob (GOL.); nu rămină îndolală, că Miron are să fie vătavul volnicilor (slv.); Unde nu este pisică, Șoareci vătav ardică (PANN) ⑤ ⑥ Conducător al călușarilor, al cetelor de tineri ce umblă cu colindul, cu brezala, cu turca, etc.: celui mai în vîrstă (dintre colindători) i se dă numele de vătavul cetel; el este luscărcinat cu buna rînduială și de oare toți ascultă (PAMP.) ⑦ ⑧ Conducătorul celor ce prepară festivitățile unei nunți țărănești ⑨ ⑩ Ț Căpetenie de ostași, de slujbași ai curții: ~ de călărași, de copii din casă, de aprozi; au porocit vătavului de aprozi de au luat și pe Iordachi Ruset Vornicul de l-au dus la odala lui (r.-g.) ⑪ ⑫ Mai-marele peste un sălaș de Țigani ⑬ ⑭ În-grijitor, administrator, intendent de curte domnească sau de moșie boierească: el a chemat pe vătavul curții și i-a dat porocă ca să-i deschiză toate tronurile cu haine (slv.); băieții învățau carte românească unul de la altul, sub direcțiunea vătavului sau vre-unul logofăt din curte (r.-g.); În pădure năsoni, în pădure crescuti, Acașă dacă m'a adus, Vătav de curte am fost pus (GOL.); ghicitoare despre „ciomag”; Val și amar de vătăji de pe la moșii mai toți, Fatimile lor vorsepnea celvii și cei morți (LET.) ⑮ ⑯ Subprefect de plaiu (în opoz. cu „zapcin”, subprefect de plasă): Caragea l-a numit vătăfde plasă la Cloșani (r.-g.) [probabil de origine tătară: *vatah* a „ceată” (de unde pol. rut. *vataha*, rus. *vataga*); cuvîntul a trecut din graiul ciobanilor noștri în limbile mai tuturor popoarelor cu care aceștia au venit în contact în migrațiunile lor].

VĂTĂJEL... = VĂTĂSEL...

VATALĂ *sf.*, mai adesea **VĂTALE**, **VATALE** *pl.* Dreptunghiul de la războiul de țesut care susține spata (⑤ 4104): ca să se îndesească firea ~ă țătura se bate cu vătăle, între care e așezată spata (GOL.); Din vătăle nu poatu da și la horă, na, na, na! (r.-g.) [bg. *vatala*].

VĂTĂMA (*vatăm*) 1. *vb. tr.* ① A răni, a produce o rană, o stricăciune corpului: cel ce vătămă întîi născuții Eghiptului de la om pără la vită (r.-g.) ② A aduce o stricăciune, a prăpădi: nu lăsa nimic rău să se apropie de dînsul care pntea să-l vătămă (slv.); nu învățase multă carte ca să-si vătămă inteligența sa mediocră (slv.); sînt în ape multe materii care pot să vătămă sănătatea vitelor (GOL.) ③ ④ A jigni.

2. *vb. refl.* ⑤ A căpăta o vătămătură, o hernie. ⑥ **VĂTĂMAN**, ⑦ **VATAMAN** *sm.* ⑧ Ajutorul vornicului la împlinirea dărilor în sate, vătășel: Mihail-Vodă au scris cărți pe la stăpînii satelor și pre la vornici și pre la vătămăni, să nu scoată pe toți oamenii la rușă (MEC.); vătămăni și cîțiva nespălați de mazili se purtau printre oameni de colo pînă colo (GOL.); mă gîndeam și eu de ce-o fi căzut atîta zădărnice obidă peste sufletul vătămănuții (GOL.) [comp. rus. rut. *vataman*].

VĂTĂMARE *sf.* ① Faptul de a vătămă; rezultatul acestei acțiuni: Nicolai-Vodă... au porocit fără nice o ~ de l-au slobozit pe boieri de la închisoare (r.-g.) ② ③ Jignire, prejudiciu.

VĂTĂMAT *adj. p.* **VATAMA**. ① Rănit, stricat ② ③ Jignit, păgubit, nedreptățit, lezat ④ ⑤ ⑥ Care suferă de hernie ⑦ ⑧ **NEVĂTĂMAT**.

VĂTĂMĂTOR 1. *adj. verb.* **VATAMA**. Care vătămă: bănturile alcoolice sînt vătămătoare sănătății ② ③ **NEVĂTĂMĂTOR**.

2. **VĂTĂMĂTOARE** *sf.* ④ Frumoașă plantă din fam. leguminoaselor, cu flori galbene-aurii, grupate într-o capitulă globuloasă la virful tulpinii; fructul e o legumă terminată printr'un cioc curbat; crește prin pășu-

Fig. 5034. Vătămătoare.

VÂS-VÂT

VĂT-VĂT -nile și fînețele de la munte; are proprietăți vul-
nerare și e cultivată uneori ca plantă de nutreț;
numită și „iarbă-de-vătămătură” sau „iarba-
ranei” (*Anthyllis vulneraria*) (5234).

VĂTĂMATURĂ (pl.-turi) sf. ① f. Vătămare,
stricăciune ① ② ③ Tumoare produsă de o
parte din viscerele abdominale care ies printr-un
orificiu oare-care, trăgînd după ele și o parte a
peritonului, care formează un fel de sac unde se
așază, hernie, surpătură, boșorogeață: cap de ome
ars în foc e bun de legat pentru ~ (gor.) ① ② ③ IARBA-
DE-VĂTĂMATURĂ = VĂTĂMĂTOARE; — IARBA-VĂ-
TĂMĂTURII = GHIMPARITĂ [vătămă].

○ **VĂTĂROG** sm. *Olten. Băn.* = VĂTUU ① ②.
VĂTĂȘEL, *Mold. Bucov. VĂTĂJEL sm. ① dim.
VĂTAF ① ② ③ Slujbaș la primărie, care îndepli-
nește și funcțiunea de curier: directorul, foarte ner-
vos, mină un vătășel oclăre s'aduoc numai decît pe cocoana*

Fig. 5235. Vătășei de nuntă.

(CAR.); peste cîteva zile, un vătășel mă ochemă la primărie
(GN.) ① *Mold. Bucov. = VORNICEL* (5235): la nuntă
e obiceiul să se aleagă un... vătășel (VOR.). ① Băt, im-
podobit, cu două batiste legate în virf, pe care-l
poartă vornicelul la nuntă (șez.).

VĂTĂȘI (-ășesc), *Mold. VĂTĂJI* (-ășes) vb. tr.
A conduce, a administra, a chivernisi (în calitate
de vătăf): P'a grădă de vale Este-o oasă mare... Cî-
mi-o stăpînește și mi-o vătășește? (PASC.); tu ai s'o vătă-
șești, s'o îngrijești și s'o sporești ca o slugă credincioasă
(GN.).

VĂTĂȘIE, *Mold. VĂTĂȘIE* sf. ① Slujba, cali-
tatea de vătăf (de aprozi, de copii de casă, de
curte, etc.). Bolerul... (vâslind că) merge ou vătășia bine,
îl face vechil (FURT.). ② f. ~ de plaiu, subprefectură:
s'a hotărît să intre la tocmesală, crezînd că doar l-o împăoa
ou un zapețile, o vătășie de plaiu, cu o isprăvnicele cel mult
(U-GR.). ③ ④ Taxă ce se plătea la barieră pentru
intrarea în oraș cu un car.

VĂTĂȘIȚĂ, ○ **VĂTĂȘIȚĂ** (pl.-țe) sf. ① Ne-
vasta unui vătăf ① ② ③ Îngri-
jitoare, administratoare a casei,
mai mare peste slugi: mama San-
da, tosta lui doică, iar acum vătășiȚă
casei, îl potî numai decît la masă
(D-ZAMF.). ④ ⑤ *Trans.* Rudă sau
prietenă de-a miresei care are
un anumit rol în pregătirile
nuntii.

VĂTOS sm. ① Pește de
mare, ce seamănă cu calcanul,
cu corpul pătrat și turtit, avînd
pe ambele părți ale corpului
niște tubercule osoase, prevă-
zute fie-care cu cîte un mic cir-
lig; poate ajunge pînă la o mă-
rime de 2-3 metri; e de culoare
albăstrie și împeștrită cu peterotunde, albe; car-
nea lui e foarte gustoasă; numit și „vulpe-de-
mare” (*Raja clavata*) (5236).

VĂTRĂ (pl. vetre) sf. ① Locul de pe cuptor

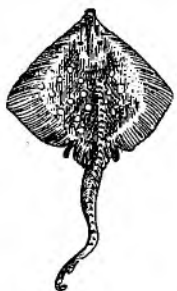

Fig. 5236. Vatos.

sau din sobă unde se face focul (5237, 5238):
de afară, întrî în tindă, unde este și vatra, pe unde se dă foc
la soba din una din case (ASP.); baba... turnă apă pe ~ și
stînce focul ce-l învâ-
lise fata unchișului
de ou seară (ASP.);
slujește adesea ca
loc de culcare:
s'au ouloat... pe va-
tra goală, căoi n'a-
veau alte haine decît
hăinuțele de pe ei
(RET.); — de aci, ②:
a gesea, a sta pe
(sau în) ~, a trin-
dăvi; a îmbătrîni pe
(sau în, la) ~, a
rămînea față bă-
trînă, a nuse mă-
rita: intrase la grije
c'o să-l îmbătrînească
fetele la ~ (ASP.); ③:
n'are nici cenușă în ~ sau nu-l arde nici focul în ~, e
sărac lipit; a lua, a vinde cui va și cenușă din ~, a nu-i

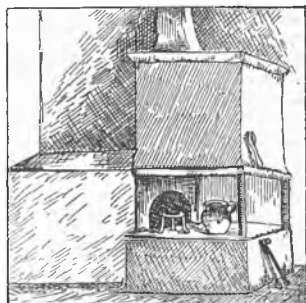

Fig. 5237. Vatră.

④ Locuință, a-
șezămînt stabil,
casă: unde-și pu-
nea creștinul vatră,
se prindea pe tăl-
poale neclintite
(OLVR.); vatră pă-
rintească, strămo-
șească; deputații
s'au întors fie-care
pe la vetrele lor
(CRG.); nu știau de
se vor mal înturna
la vetrele lor
(NEGR.); deschide
plaiuri frumoase;
holde neașteptate și vetre do gospodari în ascunzătorile mun-
ților (VLAH.); X lăsat la vatră, (soldat) demobilizat,
desconcentrat; Țiganide ~, Țiganistabili: Țiganide ~,
mai toți robi bolerești sau mănăstirești, erau meseriași sau
servitori (U-GR.). ⑤ Vatra satului, locul pe care se în-
tînde satul și pămînturile din împrejurimi ce țin de
el: în depărtare se auzeau clopotele vitelor care porniseră
spre vatra satului (OLVR.); pr. ext. vatra mănăstirii, tirgului,
orașului: în vatra înclinată a tirgului, căsuțe albe, ou prispe
înguste de jur împrejur (VLAH.). ⑥ *Trans.* Vatra băii,
locul unde se așază piatra scoasă din carieră sau
din mină (VIC.). ⑦ *Băn. uia.* Podeala casei (re-
miniscență din timpul cînd se făcea jos, pe pămînt,
în mijlocul odăii); d aci: (a venit, a umbila)
pe ~, pe jos, pe pămînt (VIC.). (DENS.) [cuvînt balcanic
(comp. alb. v a t r e, serb. slov. v a t r a), pătruns
din graiul Românilor și în limba altor popoare
cu care au venit în contact].

VĂTRAIU (pl.-aie), *Mold. Trans. Bucov. VĂ-
TRA(RIU)* (pl.-are), *Băn. VĂTRĂNIU* (pl.-anle) sn., ①
Unealtă (ca o lopătică) cu care se scormonește
focul în vatră (5239): Cu ciomege,
cu topoare, cu văt-
rale și frigări. Alerg,
o gonesc ou toții,
dînd oholote și strî-
gări (PANN); ou cle-
ștele și ou vătării
fae o hodorogeață de-ți la auxul (CRG.); Soacra sare să mă
bată Cu vătării de pe vatră (IK-BRS.); biata babă, cum
a văzut-o, a și virit vătării în foc (SA.); ② F trau cu ~,
traiu amărit, cu ceartă, cu neînțelegeri: Totdeauna
gira-mira și trau ou vătării (PANN); a toca pe vătării, a
trăi într'o sărăcie lucie (R-COD.) (ZNN.). ③ ④ =
LAMBĂ [comp. serb. rut. v a t r a i j, bg. v a t r a l ū].

Fig. 5238. Vatră țărănească.

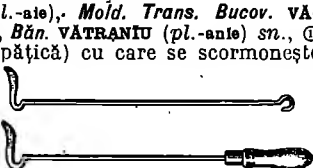

Fig. 5239. Vătraie.

VĂTUÎ (-nesc) *vb. tr.* ① A căpuși cu vată.
VĂTUIE *sf.* ② **VĂTUÎU**.
VĂTUÎT *adj.* ① *p.* **VĂTUÎ**. Căpușit cu vată
① **NEVĂTUÎT**.
VĂTUÎU *sm.*, **VĂTUIE** *sf.* ① Ied, iadă de
un an: zăriseam două vătui de capre negre (LUNG). ② Ie-
pure de un an: a dat înima din zmeu, fugind fără să poată
prinde pe vătui, aurla și se pierduse urma (R.-COD.); ei fu-
geau înaintea, sperându-se de ori-ce sgomot... de vătuiul ce
sbughea din iarbă (CODA); [lat. *vitūleus < vitū-
lus].

VĂVEDENIE = **VOVEDENIE**.

VAVILONIE = **BABILONIE**.

VAX... = **VACS...**

VĂZ *sbst.* ① **Simțul vederii**: Cele cinci simțuri ale
omului sînt: ~ul, auzul, mirosul, gustul și pipăitul ① **Ve-**
dere: loviturile care curg ca grîndina le iau ~ul (VLAH);
are ~ de lup și anș de vulpe (ZNN); odată leștră ca din pămînt
niște palatarii... și străluceau de-ți luau ~ul (SP.);
ti vom judeca după legile fărîl și-l vom spînzura în ~ul tu-
rora (GN.) [vedea].

VĂZĂ *sf.* ① **Vedere**: Si stelele ce vecinic pe ceruri
colindează Pe toate la picioare-ți eu le puneam în ~ (EMIN). ②
Considerațiune, stimă, autoritate: cine o să stea
să asculte la gura unui unchiș necărturar și fărî ~ în lume?
(SP.); va leși în lume și va fi om ou ~ și cu cătare prin-
tre ai săi (VLAH) [vedea].

VĂZĂTOR *adj. verb.* **VEDEA**. Care vede: o,
Doamne! ceta ce ești de toate văzătoriu, cum rabzi om
tărmăcătoriu! (MK.); ~ **ATOTĂZĂTOR**.

VĂZDOAGA = **VIZDOAGA**.

VĂZDUH (*pl.*-uhuri) *sm.* Aer, atmosferă: uit'te
floriile cele frumoase de prin marginea pădurii, cum umplu
~ul de mirozună (CRG.); în spec. straturile de sus ale
aerului: fumul de la tunuri și puști înfănea ~ul (SP.);
strigătele și vazele celor căzuți cutremurau ~ul (VLAH);
arătau s'au în ~ stea cu coadă, ce se chiamă cometă (NEC.);
fiul împăratului, după ce călători citva prin ~, primse a
se coborî (SP.); vămile ~ului = **VAMĂ** ① [vsl. v ū z-
duh ū].

~ **VĂZNESENIE**, **VOZNESENIE** *sf.* ① **Înălțare** (la
cer): (Hristos) la văznesenia sa, cînd s'au înălțat de pre
pămînt în ceru (VARL.) [vsl. v ū z n e s e n i j e].

~ **VĂZNESÎ** (-esc) *vb. tr. și refl.* A (se) înălța,
a (se) ridica [vsl. v ū z n e s t i j].

VĂZUT *adj.* ① *p.* **VEDEA**: un punct abia ~, ce
abia se poate vedea ① ② **Considerat, stimat, cu**
vază (*mai adesea bine ~*); rău ~, rău considerat:
e din ce în ce mai rău ~ și disprețuit (SLV.) ① ② **NEVĂ-**
ZUT.

② *sbst.* **Vedere**: Mai rău se sperie cineva din auzit
decît din ~ (PANN).

③ **VĂZUTELE** *sf. pl. art.* Lucrurile ce se pot ve-
dea, vizibile: ei își închipuiau că trebuie să fie cineva care
a făcut toate ~ și nevăzutele (SP.) ① ② **NEVĂZUTELE**.

VEAC, **OVAC** (*pl.* **veacuri**, **ovacuri**; **veci**) *sm.* ①
Timp îndelungat, epocă, eră: toate aceste odoare și
ștînteale s'ar fi stîns la acești veaci de pre urmă, de nu ar fi
istoria (N.-COST.); ceta ce va lua două mîneri... în veacul de
acum se ceartă după voia judecătorului (PRV.-MB.); așa am
apucat din vacul de demult, cînd lumea era mai bună la
Dumnezeu (GR.-N.); pe mine m'a ajuns vacul bătrîneții (OLVR.);
sfîrșitul ~ului, ~ de apoi, sfîrșitul lumii, lumea de
apoi; ~ul de mijloc, evul mediu; în ~, întru'na: be-
chetu-i (=pichețu) aveam la Dunăre și acolo soldații făceau
în vao de caraulă (GR.-N.) ② **Viață, traiu, existență**:
Achelon, de rușine, se dete la fund și mi-și petrecu veacul cu
amar și cu ocară acolo (SP.); un vac de om mi se pare de
cînd n'am mai văzut pămînt întins și verde înaintea mea
(VLAH); această băgoalăure... durează de-aproape două vacuri
de om (LUP.); așa mi-am trăit vacul (CIAUS); tot așa am
dus-o, tot așa am trăit: Mișu acolo-și făcea vacul
(VLAH) ③ **Eternitate, vecinicie**: den veac și pînă în
veac tu ești (BIBL.); viața de veci; în veci, în vecii vecilor,
în veci de veci, în vacul veacului, vecinic, etern: în veci
fi voiu iubi și 'n veci Va rămînea departe (EMIN.); după
moarte, pomenirea lor nu se uită, ci rămîne lăudată în veci de
veci (SP.); întîmplările lor au rămas de poveste și vor ră-
mînea în vacul veacului (SP.); pe veci, pentru tot-
deauna, pentru vecinicie: Să uit pe veci norocul ce-o
clipă l-am avut (EMIN.); a vinde, a cumpăra, a dărni de veci ④
⑤ (*pl.* **veacuri**) Răstimp de 100 de ani, secol: la al

doile veac a lui Ha., după intrupare, plîndu-se vacul în-
tîlu, ani una sută (N.-COST.); Anii tăi se par ca clipe, Clipedulci
se par ca veacuri (EMIN.); sîntem în veacul al douăzeilea ①
② ③ **Vreme** (din punctul de vedere meteorolo-
gic): ce vac urîl! (R.-COD.); ce veac rân (CIAUS); ceru roșu
(vestește) ploie și veac slab (GRM.) [vsl. v ê k ū].

④ **VEACĂ** *sf.* ① **Trans. Oas.** = **VĂCĂLIE** ① ② **Trans.**
(PAC.) ③ = **VĂCĂLIE** ④ ⑤ **Trans.** (PAC.) ⑥ Tiparul
de lemn în care se strînge cașul la teac ⑦ ⑧ **Olten.**
Trans. (R.-COD.) (VC.) (PAC.) ⑨ = **BRĂCINĂRIȚĂ** ⑩ [vsl.
v ê k o „pleoapă, capac”; rus. v ê k o „coș rotund
de coajă de teiu”].

④ **VEARBA** (*pl.* **verbe**) *sf. Băn.* Număr de trei
fire dintr'o motcă: trei fire... fac o ~, iar un oștel are
20 de verbe, adică 80 de fire din motcă (LUS.).

VECERNIE, **VECERNE** *sf.* ① **Slujbă** făcută de
preot în biserică spre seară; imnurile și rugăciunile
ce se cîntă la această slujbă privesc ziua sau sâr-
bătoarea care urmează a doua zi: după prînz, oamenii
mai stau de vorbă, apoi se duc la vecernie (SLV.); a dat nă-
vală orbește în biserică, unde slujeau părinții vecernia
(CAR.); de pe la vecerne se tot trudește și nu poate să nască
(RET.); a toca de ~ [vsl. v e c e r n i j a].

~ **VECHII** = **INVECHII**.

VECHIL *sm.* ① **Locuitor, mandatar**: ~ este
cel ce stă în locul stăpînului la vre-o treabă (LEG.-CAR.) ②
③ **~** (de judecări), mandatar pentru reprezentare
în instanță, avocat: ~ de judecări este cel ce se orin-
duște de altul o să se judece în locul lui (LEG.-CAR.); au toc-
mit un ~ ca să le apere dreptul și închipinul ca au (NEGR.)
④ **Mold.** = **EPISTAT** ⑤ ~ulporuncise de ieri dimineață
să s'aducă toate plugurile la ogradă (VLAH); [tc. v e k i l].
~ **VECHILET** *sbst. r.* Mandat, procură, impu-
ternicire: după ce stăpînul va da ~ vechilului... este dater
stăpînul a primi ori-ce va face vechilul după porunca lui
(LEG.-CAR.) [tc. v e k j a l e t].

~ **VECHILIMEA** *sf. r.* = **VECHILET** [tc. v e-
k i l e m e].

VECHIME *sf.* ① **Calitatea, starea a tot ce e**
vechiu; faptul de a fi vechiu: casa a început să se
năruască de ~; nimeni nu contestă ~a acestui obiect ②
③ **Calitatea de a fi vechiu într'un grad**,
într'un post: înaintările s'au făcut după ~ ④ **Tim-**
puri îndepărtate, antichitate: tîn ou sfînteie ceea ce
au apucat din ~ (SP.); Precum Atlas în ~ sprijinea cerul
pe umăr (EMIN.).

VECHITURA (*pl.*-turi) *sf.* ① **Calitatea, starea**
a tot ce e vechiu; faptul de a fi vechiu, ve-
chime: nici odinioară vechitura vremurilor nu o va stînge
din cărțile vîieți (N.-COST.); soldați... zăceau ou sutele în ploaie
și în frig... învelți în mantale transparente de ~ și de
gloante turcești (G.-M.) ② **Olten.** Timpuri vechi, în-
depărtate, vecchime: știu din ~ (VIC.) ③ **Luceu**
vechiu sau de sistem învechit; haină veche, sdrean-
ță: își lua în luntre și pusca, o ~ ou două țevi (SAD.); A-
glala... prefăcînd vecinic o ~ în ceva bun de purtat (VLAH.);
Hala vechiturilor, hală (în București) în care se vînd
obiecte purtate, întrebuițate, vechi.

VECHIU *adj.* ① **Care există de mult, care e**
făcut de mult (*verb.* de lucruri): Zidul ~ al mănăstirii,
în cadență îl izbese (ALK.); mi-am frămîntat maselele înoc
cu vre-o doi, trei covrigi, nițai de vechi ce erau (SP.);
un oștel ~; o casă veche; o datorie veche; ~ **LUME** ② ③
④ **Care exista sau se întrebuintă mai de mult**: un
cuvînt ~; un obicei ~; răposata mama era foarte bună, dar
o femeie de modă veche, un spirit reacționar (CAR.) ⑤ **Care**
nu mai e nou, purtat, întrebuițat, uzat: cărți
vechi; baine vechi; dacă nu-l rămîn bani pentru iarnă, cîrpește
pe cele vechi (SLV.) ⑥ **Bătrîn**: eu sînt ~, sînt ~
de 80 de ani (VIC.); Cu stietnici vechi de zile mă 'ntîmpinași
în cale (EMIN.) ⑦ **Care există de mult** (*verb.*
de oameni): an price Sași ou Nemți carți sînt mai vechi de
dînsii (N.-COST.) ⑧ **Care exercită o profesiune de**
multă vreme: un dascăl ~; o slugă veche ⑨ **Pe care-l**
are cineva de mult: e un ~ prieten al casei ⑩ **Din**
vechi, a) din vecchime, de multă vreme; b) de la cei
bătrîni: am auzit și eu din vechi că sparge pe dedesubt două
șiruri de muniți și răspunde tocmai în Transilvania (VLAH.)
[lat. vulg. vēciūs = clas. vētūlus].

VECI = **VEAC**.

VECIE *sf.* **Eternitate**: așteptăm soulul morților și
viața ce va să fie în ~ (COR.); pe ~, pe veci [v e a c].

VECIN¹ *adj.* Care șade, care este aproape, alături de cineva, de ceva, din apropiere, învecinat; odaia ~a, odaia de alături; țările, popoarele ~e.
2. sm., VECINĂ (pl.-ne) sf. ① Acela, aceea care șade, care locuiește lângă sau în apropiere de cineva, megieș: Mă cunoșteam vecinii toți. Tu nu m'ai cunoscut (EMIN.); undă grădina ta și, de-și mai rămâne apă, mă și pe-a vecinului (ZNN.); ca vecinul rău, nici un vrăjmaș mai rău (COL.); ne este amestecat grăul nostru cu al vecinilor de pen pregiur, măcar că de la Rim ne tragem (GR-UR.); a fost odată într-o pustie un pustnic și... vecinii săi erau flărele pădurilor (SP.); ② cine are vecini răi se laudă singur, despre cel ce se laudă singur, în loc să-l laude alții; — mai bun este un vecin de aproape decât un frate departe, la nevoie, e bine să aibă omul un ajutor cât de mic, imediat, decât să aștepte multă vreme un ajutor mai mare; — lumea piere și vecina se dă în leagăn, despre acela care nu-și face inimă rea sau căruia nu-i pasă de loc de nevoie sau de primejdiiile ce au căzut pe capul altuia; — **GĂINA** ①, **URS** ① ② ③ **Mold.** = **RUMÂN** ①: cine... nu va merge încoaste, bine să știe că acela va rămâne vecin și podan în veci nerăscumpărat (MUST.) [lat. vicinus, -ina].

VECIN² *adj.* De vacă, numai în nume de plante: **LIMBA-VECINĂ** (BD-DEL.), și prin etimologie populară **LIMBA-VECINEI** = **NAVALNIC** ① [lat. vacinā].

VECINĂTATE *sf.* ① Starea unui lucru (sau unei persoane) care e aproape, alături, vecin(ă) cu altul (cu alta): în ~, în imediată apropiere, în preajmă: mă așezasem la o masă, oînd lată că vin de se pun în ~ doi tineri parfumați (A-CH.) ② Toți vecinii: toată ~a se plînge de șomogotul ce face ③ ④ Locurile vecine, prejemete ⑤ ⑥ **Mold.** = **RUMÂNTE**: la divan făcea dreptate tuturor, și mai virtuos celor ce se plîrau pentru ~ (N.-COST.) [lat. vicinitatem].

† **VECINI** (-inesu) *1. vb. tr.* A face vecin, rumân, șerb: păgînii își cumpărau robi pe bani și în al șeptelea an îi iartă... și tu vei în veac să-l vecinești (N.-COST.).

2. vb. refl. = **INVECINA**.

VECINIC, VESNIC *1. adj.* = **ETERN**: viață ~ă; acea înfrîngere a inimii așa este dragă lui Dumnezeu olt certarea cea grea și vecinică-i scoate și-l izbăvește (VARL.); Dimitrașco-Vodă (oarea) la titlulul său să se scrie Domn vecinic și obăduitor a toată Tara-Moldovei; ce în deșert s'au ostentit, că vecinic numai singur Domnul Dumnezeu este (MUST.); ~a pomeneire = **POMENIRE**.

2. adv. În veci, pururea: și stelele o vecinic pe ceruri colindează (EMIN.); talentele... vor fi în lumea aceea veșnic niste excepțiuni (CARL.).

† **VEONICUL** *sm.* Eternul, Dumnezeu [vsl: v-ě in ŭ].

† **VECINICI** = **INVECINICI**.

VECINICIE, VESNICIE *sf.* = **ETERNITATE**: Tu care ești plerăcut în neagra vecinicie, Stea dulce și iubită a sufletului meu! (ALECS.); Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei (VLAH.); Împăratul... dă poruncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru veșnicie (CRG.); (Împăratul) mai sărută pe fiu-său înoc odată și apoi înochise ochii în somnul veciniciilor (MERA) [vecinic].

† **VECINIE** *sf.* Starea de vecin, de rumân, vecinătate: pîrindu-le oamenilor că acest nume de ~ n'are osobire de robie,... se silea ca să găsească îndreptare și minture de numele veciniei (ST-SCU.).

* **VECEL** (*pl.-le*) *sm.* Poliiă: pricina acelei înțățogeri polițienesci era un ~ iscolit de stăpînul meu (ALECS.) [germ. W e c s e l].

VECTORIU *adj.* A. Rază vectorie, linie dreaptă dusă de la focarul unei elipse, unei parabole sau unei hiperbole la un punct oare-care al curbei (→ ① 1977) [fr. vecteur].

VECIU = **VĂOU**.

VEDE *sm.* A. Treia literă a alfabetului cirilic (Б, в) corespunzătoare lui v [vsl].

VEDEA (*văd, văz; pf. văzui; part. văzut*) *1. vb. tr.* ① A primi imaginea obiectelor cu ajutorul ochilor și al luminii: mă uit, dar nu văd nimic; abs.: rostu au și nu grăsoau, ochi au și nu vădu, urechi au și nu audu (PS-SCU.); fetel nu-l venea să crească ochilor, cînd vănu pe tată-sa înaintea ei (SP.); nu mă 'ntreba... ei mai bine-mi pune ceva de minoare că... nu te văd de toame (RET.); — **BRNA** ①, **OBAPĂ** ①, **OCHIU** ① ②; ~ stele verzi = **STEA** ②;

nu știu, n'am văzut = **ȘTI** ① ②; ③ F cum te văd și cum mă vezi, afirmare pentru a întări mai mult cele spuse: Să fie oare adevărat tot ce mi-ai spus? Răspunde! — Precum mă vezi și te văd (FIL.); adevărul este cum te văd și cum mă vezi (SP.); am văzut cu ochii mei, se zice prin emfază, znen a da mai multă tărie afirmațiunii: Stricovskiei... au văzut cu ochii săi grămăzile de oase, unde au fost acei război, la acel loc (GR-UR.); n'am ochi să-l văd, să nu-l văd în ochi, abia îl văd în ochi, nu-l pot suferi, mi-e urît să-l văd înaintea ochilor; cît vezi cu ochii, cît de departe poți cuprinde cu privirea: păduri de nucii seculari și de pruni împodobite colințele cît vezi cu ochii (VLAH.); unde (încoțor) voiu vedea o ochi, unde mă vor îndrepta privirile, pașii: Da' unde te duoi, nene George? — Iaca unde oîu vedea o ochi și mă va lumina Dumnezeu (SP.); să te scoli și să apuci încoțor-l vedea tu ochii (CRG.); vășind cu ochii = **OCHIU** ① ②; ③ ~ moartea cu ochii, a fi în primejdie de a-și pierde viața: vedeam în toate zilele moartea o ochii (A-CH.); a-și ~ vîșni cu ochii = **VIS** ① ②; F cum mă (îi, o, etc.) vezi o ochii verzi; ~ cu ochi buni, răi = **OCHIU** ① ②; a nu mai ~ înaintea ochilor, a i se turbura vederea, a i se împăienjeni ochii: de se minte, nu mai vede înaintea ochilor (OLVR.); se turbură de necaz și nu mai vedea înaintea ochilor (SP.); nu vedeam lumea înaintea ochilor de flămînd o eram (CRG.); ce să-i văză ochii? ce-mi văzură ochii? EX-presiune prin care își arată cineva uimirea la vederea unui lucru neașteptat: acolo ce să-l văză ochii? prietenul lui silea oîle în munte (SP.) ② Se zice adesea cu privire la o faptă, la starea unei persoane sau unui lucru: nu-mi place să te văd umblînd haitmana; e un om pe care l-am văzut altă dată trăind în bogăție; aș vrea să-l văd în locul meu; ca un fel de sfidare, amenințare sau prevestire: de nu mi-l ascuți, tu vei vedea ce vei păți (RET.) ③ A fi martor, a fi spectator al unei întâmplări: multe și mari bătălii crîncene au văzut locurile acestea; să te ducă Dumnezeu vreo dată să mai vezi o asemenea bătălie (SP.); secolul acesta a văzut la lucru atîția oameni de geniu, cari s'au ilustrat în științe, în arte și în litere (A-CH.) ④ A observa, a ținea seama (*verb.* de divinitate): Dumnezeu vede faptele noastre; ⑤ te vede Dumnezeu, dai de noroc: țărani al făcut mult, oră mai cu seamă: îl vede Dumnezeu anulăsta (D.-ZAMF.) ⑥ A privi, a se uita: vino de vezi ce mi-am cumpărat; mulți steteau să vadă ce se petrecea; du-te să te vezi în oglindă cît ești de sbîroit ⑦ A-și da seama, a pricepe, a constata, a băga de seamă: vășind fata că n'are încoțor, oeru timp de trei zile în oare să se gîndească (SP.); tu, Alexandre, vezi să se pregătească totul (SAD.); *iron.*: măi băiete, gată-te odată de mergi la cai, apoi vezi de-mi stai iar pînă la prînz pe cîmp! (RET.); *repetat*: Nevasta vășind și vășind că pe plac nu-i este Ori-și-cum făcînd... (PANH); dacă văzu și văzu că tot îi sărea în cale, înțînse areu și dete o ~ săgeată (SP.); tată-său dac'a vășuit și a vășuit o nu-i vine de hac, s'a adresat la stăpînire (A-CH.) ⑧ A considera, a socoti: acest obicei... eu îl văz ca o plămă rea, ca o cobe, ca unul ce înțățosează semnul fetei (SP.) ⑨ A încerca, a căuta: vezi dacă-ți vin bine hainele; gustă vinul și vezi dacă-i bun; vezi dacă poți să deslegi problema asta ⑩ A înțîlni, a afla pe undeva: încă n'am văzut așa femeie să plîngă de toate cele (CRG.) ⑪ ~ lumina mîiei, a se naște; a apărea, a ieși la iveală (*verb.* de o publicațiune) ⑫ A cerceta, a întreba, a se informa: vezi dacă s'a întors acasă ⑬ A vizita: nu te știam bolnav, altfel veneam să te văd; nimeni, nimeni nu vine să mă vadă, nimeni nu-mi știe de știre (VLAH.) ⑭ A primi: o dumneață, nici nu vorbese pînă nu văz toată chiria (CAR.) ⑮ (Stai), să vezi... un fel de introducere spre a anunța că cele ce urmează sînt mai interesante sau explică cele rămase neînțelese ⑯ Văzi e întrebuintă uneori cu înțeles expletiv, în cursul unei povestiri: se ținea, vezi, norocul după dîștii al puiberea după elini (SP.); ei, vezi, acum 40 de ani nu era așa! (A-CH.); vezi că, căci: ei puse mîna de o rupse, o luă și o băgă în sin; vezi că așa îl învătăse zina (SP.); vezi bine, firește, negreșit: știa, vezi bine, soarele o oline are de-a face (CRG.) ⑰ N'auze, n'a vede (n'a greul pămîntului) = **AUZI** ① ②.

2. vb. într. A îngriji, a căuta de ceva, a se ocupa: găinăreasa... vedea de pui mai cu miță decât cloștele (SP.); a-și ~ de casă, de copii, de sărăcie, de treabă, de drum, de carte.

3. *vb. refl.* ① A fi destulă lumină spre a se putea deosebi bine lucrurile: aprinde lampa, că nu se mai vede ② A vedea unul pe altul: numai oit se văzura goli... se rușinară unul de alt (MX.) ③ A fi văzut, a se arăta: și zise Dumnezeu: strângă-se apele de sapt oer(1) într'un loc, să se văză uscatul, și în așa (PAL.); ce se naște pe 'ntunecare trebue să se văză la lumină (PANN); (prietenul nostru) nu se mai vede ④ A se străvedea, a se zări prin ceva: e așa de slab de te vezi printr'insul ⑤ A se afla într'o stare oare-care: mă văd părăsit de toți prietenii; mă vedeam pierdut; dacă se văzu încolțit, spuse tot adevărul precum era (ISP.) ⑥ A se petrece, a se întâmpla: așa ceva nu s'a mai văzut ⑦ A se întâlni: e mult de cînd nu ne-am văzut ⑧ A se întâlni des, a se frecuenta, a se vizita: Crăiasa Edviga adese se vedea cu dînsul (N-COST.); Cîți merg mai des să se văză, Cîntea îl se 'mpuținează (PANN) ⑨ A se vedea: să ne vedem sănătoși! — SĂNĂTOS 1 ⑩ ⑪ Se vede (treaba, lucrul), pe semne, probabil: se vede lucrul să așa e făcînd omul, să nu fie singur (CAG.) [lat. *vidēre*].

† **VEDEALĂ** *sf. Mold.* În ~, față de toți, în vederea, în văzul tuturor; pe față: Anșa... țiitoarea lui Dumitrașco-Vodă o purta în ~ între toată boierimea (NEC.); știau toate tainele ce le făcuse și le ziceau față, în ~ (NEC.); la ~, la iveală: tat'-său strînge vraci și înțelepți, strică turnul, (și) o scoate pe față la ~ (PAMF.) [vsl. **vidēlo*, influențat de *vedea*].

VEDENIE, † **VIDENIE** *sf.* Arătare înșelătoare, figură ce-și închipuiește cineva că vede, năluire, viziune: nu mai părea om, ci o vedenie hîdă (GM.); a trecut pe dinaintea noastră ca o vedenie chimerică (CAR.); dar vine noaptea, noaptea urșușă, plină de spaimă și de vedenii (VLAK.); cumu-i văzu acel boierin, să spărie foarte de acea întricoasă vedenie (MKT.) [vsl. *vidēnija*, influențat de *vedere*].

○ **VEDERĂ** (-erez) *vb. refl. Băn. Trans.* A se lumina, a se face lumină: îl zise vîlpea să pună vr'o două lemne pe foc, ca să se vadereze (CAT.) [*vedere*].

† **VEDERAT** *adj.* = **ÎNVEDERAT** [*vedera*].

VEDERE *sf.* ① Faptul de a vedea: ~a lui m'a bucurat mult; la ~a cuiva, văzîndu-l: se cutremură la ~a lui ② ③ Vizită. Mai rară ~ Este mai cu miere (PANN); a se duce în ~, a se duce în vizită (P.FRV.); mirii... se duc împreună pe ~ la părinții mîresei (MAR.) ④ ⑤ Vizită pe care o face un flăcău într'o casă, spre a vedea fată cu care vrea să se logodească: într'o zi, o peîtoare l-a dus la ~ (BAS.) ⑥ ⑦ Facultatea de a vedea, văz; organele acestei facultăți, ochii: Steaua... Poate de mult s'a stins în drum, în depărtări albastre, iar raza ei abia aom Luci vederii noastre (EMIN); a avea ~ bună, rea, scurtă; a pierde, a obosi ~a; împăratul... visase că-l va veni ~a, dacă va da de acel lapte pe la ochi (ISP.); copilul să se scalde numai dimineața după răsăritul soarelui și seara mai 'nainte de a apune, ca să nu-l piară vederile, cînd se va face în vîrstă (GOR.); a lua vederile, a lua ochii, a orbi (de prea multă lumină sau strălucire): împăratul... porunci să-i dea... un rînd de haine de aur ce-ți luau vederile de frumusețe (ISP.); a pieri din ~, a pieri din ochi, a dispărea, a nu se mai zări; a pierde din ~, a nu mai zări, a nu mai vedea, a pierde din ochi; se luă dînap el... prin crînguri și prin desigur, pînă ce-l pierdu din ~ (RET.); a cunoaște pe cineva din ~, a-l ști cine este, fără însă a fi vorbit cu dînsul ⑧ ⑨ A avea pe cineva în ~, a se interesa de aproape de el, a-l avea în ochi: îl avusesem totdeauna în ~ pe eminentul tînar (CAR.); a scăpa din ~, a-l scăpa din ochi, a lăsa afară din neabăgare de seamă, a nu pomeni din greșală: o văzuse cutremurîndu-se din tot trupul și nu putea să-l scape din ~ că ea merge tot mai încoace (SLV.); a trece cu ~a, a omite, a nu ținea seamă, a nu pomeni despre ceva: o așa minciună cu coadă, niciel nu putură trece cu ~a (ISP.); Bomănu e bun la suflet... îngăduitor și lesne treacău cu ~a celor ce-l păcătuiesc (ISP.); punct de ~ = PUNCT ⑩ avînd în ~, considerînd, ținînd seamă de: ce desvoltare viitoare poate spera literatura română, avînd în ~ starea în care... se află astăzi? (CAR.) ⑪ ⑫ (Cambia plătită) la ~, în momentul cînd se prezintă (la plată) ⑬ ⑭ Viziune: văzu în ~ că își dăruie un părete o mină și sorise trei cuvinte (MX.) ⑮ ⑯ Priveliște: de aci avem o frumoasă ~ spre parc; pr. ext. fotografie, ilustrație care reprezintă o priveliște: mi-a trimis

mai multe vederi din Muscol ⑰ ⑱ Intențiune, proiect, scop, țintă ce-și propune cineva: are vederi ambițioase ⑲ ⑳ Concepțiune, idee: nu mă împac cu vederile lui politice.

† **VEDEROS** *adj.* ① Considerabil, respectabil, distins: omul ~ și lute la lucrurile lui la împărății trebue a dori și să nu dvorească la oameni leneși (BIL.) ② Splendid, strălucitor, măreț: Numai una-i luna-aleasă, Mai aleasă, vederosă, Ca mîndra mea de frumoasă (NOV.) [*vedere*].

***VEDEȚĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① ✕ Soldat (de cavalerie) pus ca sentinelă

② ③ Rînd tipărit cu caractere mai groase, spre a fi pus în evidență ④ ⑤ Persoană care iese în evidență, care se distinge: ~ de cinematograful ⑥ ⑦ Vaporaș care face servicii pe fluviu sau în apropierea porturilor (Fig. 5240) [*fr. vedette*].

† **VEDRÎT** *sbst.* = **VADRÎT**: cînd s'an trezit la vremea culesului, le-au ieșit și ~ul cite 4 bani de vadră (N-COST.) [*va d r î t*].

VEDRÎȚĂ (*pl.-te*) *sf. dim.* **VADRĂ**: pune plinia mare și toarnă cu vederiță, ca să bem norocul lui Lălotă și-al neamului său de Basarabil (COOS).

***VEGETĂ** (-etez) *vb. intr.* ① ② A se nutri și a crește (*verb.* de arbori și de plante) ③ ④ A trăi fără a munci, fără a produce, fără a se face cunoscut, nepăsător de ori-ce [*fr.*].

***VEGETAL** 1. *adj.* ① ② Ce ține de plante ③ ④ Ce se scoate din plante: zahărul e un produs ~ ⑤ ⑥ Pămînt ~, care provine din descompunerea vegetalelor ⑦ ⑧ Regnul ~, totalitatea plantelor și arborilor.

2. (*pl.-ale*) *sn.* Plantă, arbore, ființă organizată, înzestrată cu facultatea de a se nutri, de a respira, de a crește și de a se reproduce, dar care n'are sensibilitate și mișcare voluntară [*fr.*].

***VEGETALINĂ** *sf.* ✕ Grăsimă alimentară obținută din nuca de cocos [*fr.*].

***VEGETARIAN** *adj.* și *sm.* Care nu se hrănește cu carne sau cu produse animale, ci numai cu vegetale [*fr.*].

***VEGETARISM, VEGETARIANISM** *sbst.* Sistem de alimentare care nu admite nici o altă hrană decît aceea pe care o pot da vegetalele [*fr.*].

***VEGETATIV** *adj.* ① Care face ca un corp organizat să se nutrească, să respire, să se desvôle ② Care caracterizează vegetalele: viață ~ă ③ ④ Funcți(uni) ~e, funcțiuni comune vegetalelor și animalelor [*fr.*].

***VEGETAȚIUNE, VEGETAȚIE** *sf.* ① Totalitatea fenomenelor pe care le înfățișază viața unei plante ② Totalitatea vegetalelor, floră: ~a unei țări ③ Viață comparabilă cu aceea a vegetalelor ④ Excrescență anormală care se desvôle pe corpul unui animal sau unui vegetal [*fr.*].

VEGHE *sf.* ① Starea unei persoane care stă trează toată noaptea, care veghiază în timpul nopții, nesomn: își aducea aminte nopțile de ~, apocripile peste pătucul lui, ca să-i asculte răznilarea (BR-VN.); ② Fiecare de ~ pe umezi morminte (EMIN.) ③ Veghieri petrecuți în rugăciuni: clopotnița de lemn hnește, chemînd pe credincioși la veghe și la rugăciuni (LUNG.) ④ Una din cele patru părți în care Romanii împărțeau noaptea, strajă [*ve g h i a*].

VEGHIA (-ghiez, t-ghia) 1. *vb. tr.* ① † A păzi, a feri, a apăra: tu, Doamne, hrănești-nă și veghi-nă de neamul uestă (PS-SCH.) ② † ~ voia cuiva, a ține pară cuiva, a-l părtini: (Serban-Vodă) nu veghia nimărul voia (NEC.); nimică nu strică credința așa celor ce scriu lătopisețele ca fălăria, cînd veghie voia unuia și pogoră lucrul cu bulă albută (N-COST.); era drept judecător. nevegînd nimărul voie, arătînd dreptatea tuturor cum se cade ca unui Domn (AMUȘ).

2. *vb. intr.* ① A sta trează toată (sau pînă tîrziu) noaptea, a nu dormi: dac'o găsea dormind, o scula din

**VED-
VEG**

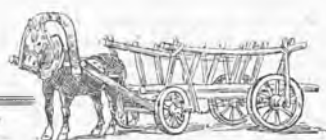
Fig. 5240. Vedetă.

Car cu boi

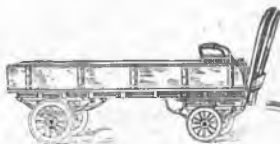
Șarabandă

Teleagă

Căruță

Camion

Cotiugă

Berlină

Landou

Caleașcă

Cab

Cabrioletă

Birjă

Cupeu

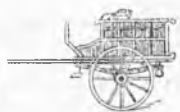
Victoria

Brec

Faeton

Faeton de lăptar

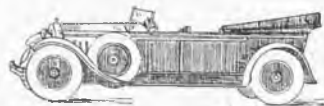
Tilburi

Troică

Sanie

Automobil

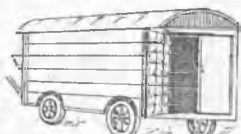
Limuzină

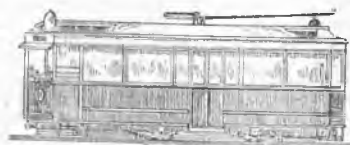
Autobus

Camion (automobil)

Camion de mutat

Tramvaiu

somn și se certa cu ea; ...dă o gâseă veghind, se certa cu ea, pentru că nu se odihnește (slv.); ②: Cînd antietu-mi noaptea veghia 'n extază (emin.) ③ A-și petrece noaptea lucrind foarte tirziu ④ A sta de pază noaptea la căpătîiul cuiva: Dumnezeu stie cîte nopți am veghiat la patul lui (bas.); seara n'a lăsat-o firea să plece, ci a rămas veghind la căpătîiul lui (slv.) ⑤ A priveghia, a păzi, a sta de pază: legea veghiază la ușa cetății englez (l.-gh.) ⑥ A lua seama, a fi cu luare aminte.

3. vb. refl. ① A se păzi, a se feri [lat. v. *igilare*].

VEGHIAȚ *adj.* ① p. **VEGHIA** ② ③ Voie ~ă, pîrtinire.

VEGHIERE *sf.* ① Faptul de a veghia ② Starca celui ce veghiază, veghe ③ Priveghiere ④ ⑤ Luare aminte, mare atențiune.

VEGHIEȚOR *sm.* ① Cel ce veghiază ② Priveghietor [veghia].

VEHEMENT *adj.* Înfocat, furtunos, iute, năprasnic, violent; discurs ~, discurs plin de foc, furtunos [fr.].

VEHEMENTĂ *sf.* Înfocare, iuteală; violentă [fr.].

VEHICUL (pl.-le) *sm.* ① Trăsură, car de orice fel, ori-ce mijloc de transport (= **TAB. LXXVI**) ② Ori-ce servește să ducă, să facă să treacă, să propage dintr'un loc într'altul: aerul e ~ul multor epidemii [fr.].

VEL *adj. invar.* Mare (în legătură cu titulatura unei boieri): ~ spătar, ~ clucer; armășii cel cu bărbii stufoase erau povățuiți de ~ armas (usp.) [vsl. *velij*].

VELA (pl.-le) *sf.* ① Pinză de corabie: corăbier, ... lasă storiile velor și închină-te: adineci te chiamă nerăbdător (CAR.) [it.].

VELEAT (pl.-turi) *sm.* ① ② Dată (a anilor): doară niscă ~uri a anilor de s'or îi gresit, iară celelalte intru adevăr s'au scris (NEC.) ③ Termenul, sfîrșitul vieții: a-i lăsa, a-i se apropia, a-i sosi ~ul, a-i se apropia sfîrșitul vieții: uite cum se bocesc mizeriile, parcă le-a lăsat ~ul (GR.-N.); pash-mi-te i se împlinise și lui, li sosise ~ul (usp.) [vsl. *vũ l'eto* „în anul”; comp. **LEAT**].

VELEȚITATE *sf.* Voință slabă și nehotărîtă, neurmată de nici un efect; pr. ext. dorință, poftă trecătoare: nu pot spune că are vre-un cursur, dar... careori veleități și pretențiuni de personalitate (CAR.) [fr. *velléité*].

VELIN 1. *subst.* Piele de vițel preparată ca un fel de pergament subțire și foarte neted.

2. *adj.* Hirtie ~ă, hirtie albă, fină, lăcioasă, care imită velinul: s'a pus... să-și facă mîna, exercitîndu-se în fie-care zi, pe hirtie ~ă, la fel de fel de scrișuri (CAR.) [fr.].

VELINȚĂ (pl.-țe) *sf.* ① Mic covor lucrat în casă de țărance: d'a-lungul zidului se 'ntindea un pat acoperit cu velințe yărgate de țară (ODOB.); ea era întinsă în pat... și acoperită pînă la gît o' ~ albă (OLVR.); ②: brăzdăturile plugurilor se învîrstan ca niște pește negre pe o uriașă ~ gălbuiă (S.-ALD.); a izbucnit în plîns crîncen, în-gropîndu-și capul aprins în velința albă și rece a omătului (ORIG.) ③ Pr. ext. Scoarță, covor: fîi împăratului nu utoze să calce pe pardoseala băii și pe velințele cele de mare preț (usp.) [comp. srb. *velenac*, ngr. βελέντζα, etc.; probabil la origine „covor de Veneția” (comp. ung. *Velenec* „Veneția”)].

VELISTE *sf.* = **JELISTE**: în ~a vîntului (MAR.) (VOR.).

VELIT *adj. și sm.* ① (Boier) ~, mare boier, boier de rangul întîiu (= **BOIER**) ②: privi de la ferestră pe toți trecătorii, de la veliții boieri, ou bărbile albe și cu căciuli de samur, pînă la calemgii (FIL.); cîți ne-vîrșituri se vor cinste de domnie ou cinste de veliți, se socotesc între vîrșitului (LEG.-CAR.); protipendă cu veliții purtan pe cap guguman de samur (l.-gh.) ③ Pr. ext. Magnat: niște veliți poloni din avăncardă (BALC.) [vel.].

VELINICĂR *sm.* Mold. Bucov. = **POVARNAGIȚ** [velnică].

VELNIȘ *sm.* ① Specie de ulm cu flori verzui sau roșietice ce atîrnă în jos dispuse în umbelile (*Ulmus effusa*) (5241).

VELNITĂ (pl.-țe) *sf.* Mold. Bucov. = **POVARNĂ**: Duoa-Vodă au început a-și face stupi..., ~ de horică, de

bere și de altele (N.-COȘT.); trăște foarte bine ou bărbatu-său ce ține moșii cu anul, și are ~ ou mașină (NEOR.); s'au făcut niște bețivi de frunte de otid s'au înmulțit velnițele (ALEC.) [vsl. *vin Inica*].

VELOCIPED (pl.-ede) *sm.* Vehicul alcătuit din două roate negale, care se mișcă prin apăsa-

Fig. 5241. Velniș.

Fig. 5242. Velociped.

rea picioarelor pe pedale (5242) [fr.].

VELOCIPEDIST *sm.* Cel ce umblă cu velocipedul [fr.].

VELOCITATE *sf.* Iuteală, repeziciune [fr.].

VELODROM (pl.-omuri) *sm.* ① Loc unde se fac curse de velocipede, de biciclete [fr.].

VELUTINĂ (pl.-ne) *sf.* ① Stofă de bumbac care are înfățișarea unui pluș ușor și care e foarte inflamabilă [fr.].

VENĂ (pl.-ne) *sf.* ① Noroc, șansă (la jocurile de noroc): pentru bețiv, toate se reduc la un vin bun, pentru cartofier la o ~ extraordinară (VLAM.) [fr. *veine*].

VENAL *adj.* ① Care se cumpără cu bani (verb. de slujbe, de sarcini) ② ③ Valoarea ~ă a unui lucru, prețul din comerț al unui lucru ④ ⑤ Care e în stare să facă ori-ce pentru bani: ciococin este, tot-deauna și în ori-ce țară, un om ~, ipocrit, laș (FIL.) [fr.].

VENALITATE *sf.* ① Caracterul a tot ce se poate cumpăra cu bani ② ③ Caracterul celui care, pentru bani, e în stare să facă ori-ce: el specula nevoile țărănilor, ~a funcționarilor (VLAM.); de pretutindeni se rădăia un glas în contra venalității ce domnea în justiție (l.-gh.) [fr.].

VENDEȚĂ (pl.-țe) *sf.* Stare de dușmănie și de războiu între două familii corsicane și care, sub cuvînt de răzbunare a singelui, face ca membrii acestor familii să se omoare reciproc [it.].

VENERA (-erez) *vb. tr.* A cinsti, a stima și a respecta profund: am făcut-o, respectînd credințele fierărilor... și venerînd pe aceia cari tubau țara și dreptatea (l.-gh.); Biserica creștină venerază pe sfinți [fr.].

VENERABIL 1. *adj.* ① Vrednic de cinste, demn de o stimă respectuoasă ② Demn de un respect pios.

2. *sm.* Președintele unei loji masonice [fr.].

VENERABILITATE *sf.* Însușirea a tot ce e venerabil [fr.].

VENERAȚIUNE, VENERAȚIE *sf.* ① Faptul de a venera ② Stimă profundă și respectuoasă, respect aproape religios [fr.].

VENETIC 1. *adj.* Venețian; galben ~, galben de Veneția, ducut: covorul pe care stan mirii la cununie era semănat cu galbini ~i (ODOB.).

2. *sm.*, **VENETICĂ** (pl.-ce) *sf.* ① ② ③ Venețian(ă): Turcii... s'au dus la Frînci la țara Moreei ce o țineau Venețicii (NEC.) ④ Om venit de aiurea și pripășit într'un loc, străin: ori-ce venetic în țara asta este oprit de dumneavoastră (CRG.); curtea lui Suleiman se umpluse de străini venetici (ODOB.); cum să cerem de la niște bieți venetici... să fie ei mișcați de legendele românești? (l.-gh.) [gr.-biz. βενετικός].

VENETIAN 1. *adj.* ① Din Veneția; lanternă ~ă (= **LANTERNĂ**).

2. *sm.*, **VENETIANĂ** (pl.-lene) *sf.* Locuitor, locuitoare din Veneția.

VENGERCĂ (pl.-ce) *sf.* ① Odinioară: haină imblănită purtată de tinerii boieri: un tînar muchelet... (care purta) ~ de postav negru cu brandebururi

VEG-
VEN

(*o-gh.*); astăzi: haină de postav blănită, a cărei croială se aseamănă cu a ghebei, dar de care se deosebesc prin aceea că e croită mai drept și mai pe trup; în loc de găitan, are cite un șiret negru de lână împrejurul gâtului, a marginii pieptilor și a mânecilor; o poartă la țară, ca haină de sârbătoare, mai ales flăcăii deleni (*MAN.*) [rus. *vengerka*, pol. *węcierka* „(haină, blană) ungurească”].

VENI, O VINI (*vin, viu*) *vb. intr.* ① A se duce unde e persoana care vorbește sau către care se vorbește: cine e acel om care înainte-ne vine în timp P (*PAL.*); pentru a chema pe cineva: Doamne, eu mă vreau face o mișcare și vino de te sue pe mine și încalecă! (*NEC.*); vino (mai) încoace, apropie-te; **INCOACE** 2 ① ② A se duce în vizită la cineva: De frate, frate să-mi fi, Dar la noi mai rar să vii (*PANN*) ① ② A sosi: dacă auzi războaiele... că Christos va să vie în Ierusalim, luă război stăpâni de finio în minile sale (*VARL.*); Mihai-Vodă... se găti cu toți bolerii și pusea de veni în țară, cu bună pace, la scaunul domnesc (*NEC.*); până a veni ajutorul leșesc, Ion-Vodă au fost intrat cu oaste în țară (*GR-UR.*); vezi-l pe Român când vine primăvara cum i se umple sufletul de bucurie (*ALECS.*); n'a venit încă trenul; bine ai venit! urare adresată unui nou venit; **ACASA** ① ② A ajunge: ~ la putere ① ② ~ la loc, a se întoarce; ③ a-i ~ înima la loc, a mai prinde curaj, voie bună: venindu-i înima la loc și plin de încredere în sine... se înfățișază înaintea tată-său (*CRG.*); ④ A fi adus: mărfurile ce vin din strălănată; oastea vine din Arabia ① ② A sufla, a bate: vântul vine de la nord; pe urmă vine un vânt și scutură florile (*R.-COD.*) ① ③ A (se) porni: tot omul are putere să se bată cu vrămașul oala ce vine asupra lui să-l uoigă (*PRV.-MS.*); despre lucrurile neînsoflete: s'au pornit ploii grele, oai au venit apele mari afară din măsura lor pe oam venea de altă dată (*MUST.*); vine ploaia spre pământ în 40 de zile și 40 de nopți (*PAL.*) ① ④ A se îmbulzi, a se înghesu, a veni grăunad: oștile se puseră în mișcare și veneau unele asupra altora ca talazurile mării (*SP.*) ① ⑤ A urma, a-i veni rîndul (*verb.* de timp, de o întâmplare): primăvara vine după iarnă; venise atunci vremea Trolanilor de perit (*MX.*); veni și rîndul copiii babei o să-și spuie și ei basmul lor (*SP.*); oit timp a ținut acel ajutor, el a urmat... în școala cadetilor, dar a venit o zi când acea burză a încetat (*o-gh.*); nu căsăci, oameni buni, oă ce-i frumos de-acuma vine, și până la oapă mult mai ține (*MERA*); anul, săptămâna ce vine, anul viitor, săptămâna viitoare; cel ce vor veni după noi, urmașii noștri, posteritatea ① ⑥ *In spec.* A cădea, a-i veni timpul, rîndul (*verb.* de sărbători sau de evenimente care revin periodic): în ziua sfatului Martin... care sfînt... la noi vine în 31 zile a lui Octomvrie (*M.-COST.*) ① ⑦ A se ivi, a crește, a ieși, a se produce: a început să-i vie dinții; are să-i vie mintea, oind s'o face mai mare; ~ pe lume, a se naște ① ⑧ A fi transmis: artile ne-au venit din Grecia; alfabetul ne vine de la Fenicieni ① ⑨ A deriva, a se trage, a-și avea originea: cuvintele politice, simandiceos, tacticos vin din grecește ① ⑩ A proveni, a purcede, a izvor: acum știu de unde vine greșala ① ⑪ A ajunge până la o înălțime oarecare: ciorapii îi vin până la genunchi; apa îmi venea până la bărbie ① ⑫ A fi așezat într-o parte oarecare, a fi situat undeva: odaia mea venea chiar lângă saloul în care era moarta (*VLAH.*); în ce parte vine poșta? ① ⑬ A i se potrive, a-l prinde bine sau rău, a-i șede: nu-mi vin bine hainele; îmi vine rău pălăria asta mare ① ⑭ A i se face: a-i ~ rău de căldură; i se urise și lui, și-l venise acru, tot auzind-o, de dimineață pînă seara, tronșorn și lărași tronșorn (*SP.*); a-l cuprinde, a-l apuca: a-i ~ amețea, greață, slăbiciune, fiori ① ⑮ A-i ~ gren, a-i fi greu (de îndeplinit ceva), a se afla într-o situație dificilă, delicată: Sași îi venea foarte greu să-l izole, „domnule” (*OLVR.*) ① ⑯ A-i ~, a nu-i ~ la socoteală **SOCO-TEALĂ** ① ② A-i ~ (de) îndemnă **INDEMNĂ** 1 ① ② A-i ~ în fire **FIRE** ① ③ A-i ~ în minte, în cap, în gînd, în cuget, etc., a-i trece, a-i intra, a i se strecura o idee, un gînd în minte: îi munea în tot chipul, năslind să le dea ce le venea lor în cuget (*M.-COST.*); lăca mie nu mi-a venit în cap de una o asta (*CRG.*); *abs.*: într-una din zile, ce-i vine pîrintelui? ne oaută ceasloavele și... le vede așa sfîngerate (*CRG.*); a-i ~ pofta, a-i abate,

a-l apuca o dorință, o poftă, a-l ajunge un dor: găina, oind îi vine, atunci ouă (*PANN*); din dragostea mea de mai dinlăuros, îmi venea acum să le string de gît (*CRG.*); Zărand frumoasă-i umăr, mai că-mi vine să-l sărut (*EMIN.*); eram de-o veselie nebulă: îmi venea să oint, să ear în sus (*GN.*) ① ④ A fi dispus, aplecat, a inclina: ard de curiozitatea de a ști cine e omul acesta, dar nu-mi vine să-l întreb (*VLAH.*); a-i ~, a nu-i ~ să crează, a fi, a nu fi dispus să dea crezămînt, a sta în cumpănă, nehotărît dacă trebuie sau nu să creadă: fetel nu-i venea să crează ochilor cînd văzu pe tată-său înaintea ei (*SP.*); mie nu-mi vine a crede că s'a întors ① ⑤ ~ vorba despre (*sau de*) cineva *sau* ceva, a ajunge, a se întâmpla să se vorbească de cineva sau de ceva; așa vine vorba, așa se zice (de obicei); vorba vine, numai așa zicînd, e numai un fel de a mă exprima: pentru o mizerabilă leasă de trei sute de lei pe lună, adică, vorba vine, trei sute, (câci) în mînă lei două sute cincizeci și șase (*CAR.*) ① ⑥ Du-te, vino **DUȚE** ② [lat. *venire*].

VENIN (*pl.-lauri*) *sn.* ① Lichid otrăvicios ce secretază glandele unor animale ca șarpele, scorpiionul, sau unele insecte: ca șarpele își varsă ~ul din gură (*COL.*); poftă după oale de prisoit este asemenea ~ului șarpelui (*NECH.*); (din zmeocă) încep a curge niște sînge și ~ scribos (*SP.*); se dăne aibina la Dumnezeu și i se rugă ca să-i dea atîta putere asupra omului... ca atunci cînd îi va împunge, să moară de ~ul ei (*MAR.*) ① ② Fiere: țara, dacă o frig și o mîncîni, curăță stomacul de ~, și-i bună de leao pentru oțigoși (*GOR.*); după credința poporului, o mare supărare face să sporească secrețiunea fierii; de act, ~ cu înțelesul de amărăciune, supărare, necaz: om ca tine să nu-și facă ~ pentru atîta treabă (*SLV.*); mai mult batjocoresc, pentru ca să-mi mai răcoresc ~ul (*ALECS.*); Cu înima steapă, rece și cu suflet de ~ (*EMIN.*); și-și vîrsă ~ul amar pre toți creștinii oțși se închina sfîntelor obraze (*MX.*) ③ *Pr. ext.* ④ Răutate: el critica fără patimă, fără interes și fără ~ (*o-gh.*) [lat. *venenum*].

VENINĂ... = INVENINĂ...
VENINĂRIȚĂ (*pl.-te*) *sf.* ① Plantă veninoasă, cu flori albe sau trandafirii; are proprietăți iritante și purgative și e întrebuințată de popor ca leac contra frigurilor, durerii de stomac și a tusei; joacă de asemenea un rol însemnat în descindelele de dragoste; numită și „mila - Domnului”, „milostivă”, „avramășă” sau „cristineas (c)ă” (*Gratiola officinalis*) (*CRG* 5243) [venin].

Fig. 5243.
Veninariță.

VENINOȘ *adj.* ① Care are venin, plin de venin: șarpe ~; o plămă... flară cumplită, filharu, scorpie veninoasă... oit rân faci și cîți muncești (*MX.*) ② Otrăvitor, otrăvicios: plantă veninoasă; ciupercă veninoasă ③ Plin de răutate, care otrăvește sufletul, cuiva: a plecat cu bietul tată-său ca să-și ascundă durere de ochii răi și veninoși ai inimii (*VLAH.*) [lat. *venenosus*].

VENIRE *sf.* Faptul de a veni ① ② **NEVENIRE**

VENIT 1. *adj. p. VENI.*

2. *subst.* Faptul de a veni.

3. (*pl.-lauri*) *sn.* ① Ceea ce-i produce cuiva anual o proprietate, o moșie, averea pe care o are sau munca pe care o depune: De ai ~uri mittile, Mai oprește din masele (*PANN*); are zestre de o mie (de) galbeni ~ pe an (*NEGR.*) ② ~urile Statului, banii pe cari îi încasează anual Statul din contribuțiuni sau din proprietățile sale [venin].

***VENTILA** (*-ilez*) *vb. tr.* A aerisi, a primeni, a împrosfăta aerul [fr.].

***VENTILATOR** (*pl.-toare*) *sn.* ① Aparat sau instalație specială cu care se primește aerul într-o cameră, într-un loc închis, într-o uzină, într-o mină (*CRG* 5244) ② Aparat sau organ al unei mașini care produce un curent de aer sub o presiune mai mult sau mai puțin mare [fr.].

VENTILAȚIUNE, VENTILAȚIE *sf.* Faptul de a ventila, aerisire; rezultatul acestei acțiuni [fr.].

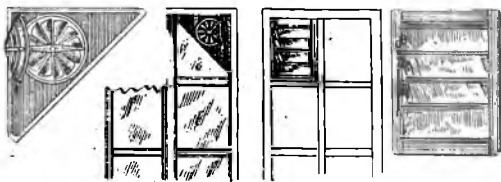

Fig. 5244. Ventilatoare.

VENTRAL *adj.* ① Privitor la pînă, ce ține de pînă; hernie ~ă [fr.].

VENTRICEA *pl.* **VENTRILICĂ** ①.

VENTRICUL (*pl.-ule*) *sn.*, **VENTRICULĂ** (*pl.-le*) *sf.* ① Nume generic ce se dă unor cavități particulare unor anumite organe ale corpului; inima are două ~e așezate deasupra celor două auricule: ~ul drept și ~ul stîng (☞ [52661] [fr.]).

VENTRICULAR *adj.* ① Ce ține de ventricule [fr.].

VENTRILICĂ *sf.* ① Plantă păroasă, cu tulpina tîrîtoare la bază, spre vîrf ridicată; face flori albastre sau albe-trandafirii, cu vîrghi închise sau de tot albe; numită și „buruiană-decel-perit”, „mătrice” sau „strătorică” (*Veronica officinalis*) ([5246] ①).

Plantă cu flori mari, de un albastru frumos, ce crește la subțioara frunzelor; numită și „ventricea” (*Veronica Tournetii*) ([5245] ①) = **IARBA-SARPELUI**.

VENTRILOC *adj.* și *sm.* Se zice despre o persoană care, fără a mișca buzele, vorbește cu un glas care pare a veni de departe: știa atîtea istorii și le spunea cu dihoneul lor și on care-cari atîtîndini de ~ (VLAM.) [fr. ventriloque].

VENTUZĂ (*pl.-ze*) *sf.* ① Pahar ce se aplică pe piele, după ce s'a rărit sau golit aerul dinăuntru, prin arderea unui corp ușor sau cu ajutorul unui piston; presiunea dinăuntru paharului fiind inferioară presiunii atmosferice, pielea se dilată și provoacă o congestiune locală ([5247, 5248] ①) ② Organ cu ajutorul căruia unele animale acvatice fac vidul și se lipeșe de corpul pe care vor să-l sugă: ventuzele lipitorii [fr. ventouse].

VENUS *sbst.* ☆ Planetă depărtată de 108 milioane de km. de soare, care se arată pe cer ca o stea strălucitoare și numită de popor „luceafărul-de-dimineață” sau „luceafărul-de-seară”, după timpul cînd se arată pe cer (☞ **LUCEAFĂR** ①) [fr. < lat.].

VERACITATE *sf.* ① Însușirea aceluia care nu vorbește decît adevărul ② Calitatea a tot ce este adevărat; cite din povestirile lui Herodot n'au fost... tratate de fablie, pînă ce au venit împrejurări care au dovedit... ~a spuselor și observațiilor sale ? (L-GH.) [fr.].

VERANDĂ (*pl.-de*) *sf.* ① Geamlic, pridvor închis cu geamuri ② Balcon acoperit închis cu geamuri ([5249] [fr.]).

VERASCOP (*pl.-oape*) *sn.* Aparat foto-

grafic care ia vederi stereoscopice și în care plăcile se pot schimba automat ([5250] [fr.]).

**VEN-
VER**

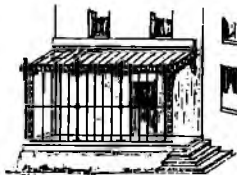

Fig. 5249. Verandă.

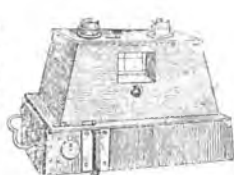

Fig. 5250. Verascop.

VERB (*pl.-be*) *sn.* ① Vorbă cu care se arată ce face o ființă sau un lucru; ~ul e una din cele zece părți de cuvînt în care gramatica a împărțit cuvintele; ☞ **ACTIV** 1 ①, **AJUTĂTOR** 1 ①, **AUXILIAR** 1 ①, **DEFECTIV**, **DEPONENT** 1, **IMPERSONAL** ①, **INTRANSITIV**, **PASIV** 1 ①, **REFLEXIV**, **REGULAT** ①, **TRANSITIV**; conjugarea ~elor; timpurile, modurile, modificările ~ului ① ② Cuvîntul lui Dumnezeu; rațiunea divină, a doua persoană a Trinității; ~ul încarnat, Isus Hristos [fr. < lat.].

VERBAL *adj.* ① Care se face prin grai, vorbind (iar nu în scris), din gură, oral: le trimiteau ordine scrise și ~e (L-GH.); promisiune ~ă ① ② **PROCES** ~ ☞ **PROCES-VERBAL** ① ② Ce ține de verb; ce derivă dintr-o formă a verbului; adjectiv ~, adjectiv derivat din participiul trecut al verbului, terminat mai adesea în -TOR : amenințator, făcător, privitor, umilitor, etc. [fr.].

○ **VERBEL** ☞ **VERVER**.

VERBINĂ (*pl.-ne*) *sf.* ☞ **SPORIȚI, URZICUȚĂ** ①: în Malt dedeau micșandrelor, și în Iunie se îndesau ca peria la un loc cu rozetele și verbinelile (BAS); l-a găsit în grădina rădădind niște verbine (SR-VN.) [cuvînt cîntăresc din lat. verben a sau din fr. verveine, introdus de horticultori].

VERDARE ☞ **VÂRDARE**.

VERDE 1. *adj.* ① De colorarea ierbii: iarbă ~; frunză ~; brad ~; codru ~; mătase ~; postav ~; Nalt olt casa, Verde oa mătase, Dulce ca miera, Amar ca floarea (SB.), ghicitoare despre „nuc”; ☞ **BURTĂ** ①, **CAL** ①, **FRUNZĂ** ①, **IARBĂ** ①, **ȚICHUȚ** 1 ①, **STEA** ① ② ☞ Care nu s'a uscat (*verb.* de copaci, de lemne), care nu și-a pierdut încă mizeala: lemne verzi; cu iarbă cea uscată, arde și cea ~ (NEC.); Ce-a fost ~ s'a uscat, Ce-a năfilit s'a scuturat (ZNN.); e bun de spînzurat de o cracă uscată, oă e păcat să strici una ~ pentru ei (ZNN.); mazăre ~, fasole ~, mazăre, fasole culeasă de curînd, care nu s'a uscat încă; ☞ **ARDE** 1 ①, **USCAT** 1 ① ② ☞ Care păstrează vigoarea, energia tinereții: Polcovnicul Ionită Cegann, din Cioșani, bătrîn ~, rumen la față... era născut cam pe la anul 1789 (L-GH.); Deși sînt sur, sînt încă ~ Sîdeamor mărpădesc (ALECS.); ☞ **MOȘ** 2 ① ② ☞ Volnic, sdavăn: cu acești volnici se întovărăși și un om ~, puț de Român (SR.); fă-te om dacă poți, Român ~ în fața prigonirii (ALECS.) ③ ☞ Proaspăt: îi dănea în toate diminețile coșurile cu pește ~ și pe cel cu pește uscat (SLV.); ☞ **ȚORE** ① ② ☞ Piele ~ (NON), piele crudă, neargăsită.

2. *sbst.* ① Coloare verde: ochii se pierd în albastrul cerului și în ~le mării (EMN.); soarele alunecase la vale sub ~le posomorît al grădinilor (DLVR.) ② ☞ Tre-flă, spatie: dama de ~; lipsește șapte de ~ (GR.).

3. *adv.* ☞ De-a dreptul, în față, fără înconjur, fără sfială: mie-mi spunea ~ în ochi oă sînt un prost (L-GH.); el nu se sfla a le-o spune ~ în ochi, și se sfla să îndrepteze lucrul (SR.) [lat. vulg. vîrдем = clas. vîrдем].

VERDEATĂ *sf.* ① Coloarea verde a ierbii, a frunzelor ② Ierburi, frunze, plante verzi: n'au trebuit oamenilor lemne multe și ~ din cîmp și din pădure (LET.); cîntau privighetorile, ziua, prin bolțile de ~ ale grădinii (GR.) ③ ☞ *pl.* Verdeturi, zărzaval: negăsind verdeturi (le) fierle cînd se întoarsă tovarășii săi... făcură haz de dînsul (SR.).

VERDET, *Olten. VERDETE* *sm.* ① ☞ **BOIȘTEAN** ① ② *Olten.* Reteveiu, biță scurtă, scurtătură (CIAUS.) (RV-CRO.) ③ ☞ Larva bohociului [verde].

VERDETURI ☞ **VERDEATĂ** ①.

VERDICT (*pl.-te*) *sn.* ① Răspunsurile date

VER- de juriu la chestiunile puse de președintele Curții
VER de jurați cu privire la culpabilitatea sau la nevinovăția acuzatului ¶ ② Hotărâre, judecată, sentință: ~ul opiniei publice [fr.].

○ **VERDOIU** *sm.* ③ = **FLORINTE** [ver de].

○ **VERDUNC**, **VERDUNG** (CIAUS) ① *adj.* Care bate 'n verde, verziu.

2. **VERDUNIA** *sf.* ③ Varietate de struguri (W.F.).

VERESIE *sf.* ③ Credit: mânăcoș pe datorie, bea pe ~, trag lumea pe sloară (CAR.); vine să mânăcoș pe ~ (SR.-VN.) [ic. veresijê].

***VERGA** (pl.-gi), **VERGEA** (pl.-gele) *sf.* ③ Bucată de lemn fixată cruciș pe catart, de care se prind pinzele la marginea superioară (5251): el se acță de mioul catarg și desfășură pinza de pe vergea (D.-ZAMF.); ce viață grea duo marinarii... suind și coborind pe soări de ghiștă pină la catartele și la vergelele cele mai de sus (D.-GH.) [it. verga, fr. vergue].

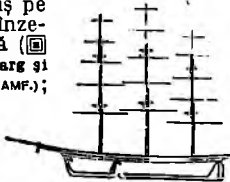

Fig. 5251. Vergi.

VERGEA (pl.-gele) *sf.* ① *dim.* **VARGA** ¶ ③ Varga cu care se încarcă sause cu rugină pușca: te lăsașe acasă ștergându-ți pușoa... că ruginia încălătura înăuntrul și te apuoașei s'o soști ou vergeana (CAR.) ¶ ③ Fie-care din stinghiile puse în curmeziș sau cruciș la cercevelele ferestrelor: prin vergelele încrucișate ale ferestrelor, vederea se întindea peste toată lătimea rîului (COOS.) ¶ ③ Nuclăuș de alun sau bucată îngustă de draniță care servește la înfășuratul urzelii pe sul ¶ ③ **VERGEL**.

○ **VERGEL** *sbst. Mold. Trans.* Petrecere a flăcăilor și fetelor la Crăciun sau în ajunul anului-nou, cînd se caută a se afla soartea fie-căruia din cei prezenți, pentru anul ce vine, cu ajutorul unor bețișoare, numite „vergele”.

○ **VERGELA** (-elez) *vb. tr. Mold. Trans.* A căuta să ghidească soartea cuiva (la vergele): fie-care zice în sine un „Tatăl-nostru”... apoi încep ~ (MAR.).

VERGELUȘA (pl.-se) *sf. dim.* **VERGEA**.

***VERGIN** = **VIRGIN**.

† **VERGUR** ① *adj.* Virgin: nimenia nu poate să se lănde că are inimă curată și ~ă (TKT.).

2. **VERGURĂ** (pl.-re) *sf.* Virgină [comp. lat. virgo, -ginem].

† **VERI** = **ORI**.

† **VERI-CARE**, **VERI-CE**... = **ORI-CARE**, **ORI-CE**... **VERIC** = **VAR** ③.

VERICIȚĂ *sf. dim.* **VARĂ**: așa ceva am pățit eu într-o ~ (LUNG.); la cu vitele la apă, cu capu 'n așchița soarelui toată vericița (W.F.).

***VERIDIC** *adj.* ③ Căruia-i place adevărul și care are obiceiul de a-i spune totdeauna ¶ ③ Conform cu adevărul, adevărat: o mărturie ~ă [fr. véridique].

***VERIFICA** (-tio) *vb. tr.* ① A cerceta, a adevăra, a proba exactitatea, adevărul unui fapt sau unui lucru ¶ ② A revădea, a revizui, a examina din nou spre a-și da seama de exactitate: ~ un calcul ¶ ③ A cerceta dacă un lucru corespunde condițiilor cerute sau celor declarate: ~ bagajele; de cînd ai n'a venit vre-un inspector să-i verifice casa ¶ (CAR.) [lat. verificare, cu înțelesurile fr. vérifier].

***VERIFICABIL** *adj.* Ce se poate verifica [fr.].

***VERIFICARE**, **VERIFICAȚIUNE**, **VERIFICAȚIE** *sf.* Faptul de a verifica [fr.].

***VERIFICATOR** *sm.* ③ Cel ce verifică ¶ ③ *In spec.* Funcționar, controlor însărcinat cu verificarea socotelilor, greutăților și măsurilor, taxelor impuse, etc. [fr.].

VERIGĂ (pl.-gi) *sf.* ① Lanț ¶ ② Inel de lanț (5252): dacă se rupe o ~, tot lanțul se desface (ZNN.) ¶ ③ *Pr. ext.* Inel de fier, bătăciug: se juca ou niste chei înșirate pe o ~ (SLV.) ¶ ④ Inel de pus în degol; *in spec.* inel de logodnă, de cununie, verighetă: bătrînul adusese verigile de logodnă (VLAM.) [vsl. verigă].

Fig. 5252. Verigă.

VERIGAR *sm.* ③ Arbust cu ramurile spi-noase, cu flori galbene-verzii, dispuse în fascicule pe ramurile laterale; are ca fructe niște drupe glo-buloase, negre, care se întrebunțează în medicină pentru proprietățile lor purga-tive; numit și „părul-ciutei”, „pațachină”, „salbă-moale” sau „spinul-cerbului” (*Rhamnus cathartica*) (5253) ¶ ③ = **GLADIS**.

VERIGAȘ *sm.*, **VERIGAȘA**

(pl.-se) *sf.* = **PEZEVEŢENCIU** ①: se află și 'n bătrîni și 'n tineri și 'n mîieri, mișel, verigași și cîrcotași (W.F.); verigaș cu verigaș de moarte să pizmuesc, cînd vede la ocaaltă tîneru mai multe (COL.) [verigă].

VERIGAȘIE *sf.* Meseria de Fig. 5253. Verigar.

verigă s(ă), pezeveŃenciu (W.F.).

VERIGEL *sm.* ③ Plantă albă-cafenie, lipsită de clorofilă, cu tulpina păroasă, cu frunzele reduse la mici solzi; face flori mari, galbene-roșietice, dispuse în ciorchini la vârful tulpinii; crește prin păduri și livezi, adesea para-zită pe rădăcinile a diferite plan-te; numită și „cră(ie)liciu”, „iarba-untului”, „floarea-untului” sau „șheata-lui-Dumnezeu” (*Orc-banche caryophyllacea*) (5254).

VERIGHETĂ (pl.-te) *sf.* Inel de logodnă sau de cununie (5255) [verigă].

VERIGUȚĂ (pl.-to) *sf. dim.*

VERIGĂ: la ferestre spinzurau niște per-dele de adamasă, animate în niște veri-guțe ce se înșirau pe o vargă de fier (GN.).

○ **VERIN**... = **VENIN**...

○ **VERINCA** (pl.-ci) *sf. Trans.*

Covor subțire de lînă, velină (vnc).

***VERISIMIL**, ○ **VEROSIMIL** *adj.*

Ce pare adevărat ¶¶ ③ **NEVERI-SIMIL** [fr.].

○ **VERIȘANĂ** (pl.-ne) *sf.* Vâră,

verișoară (conv.) (SEZ.).

VERIȘCAN *sm.*, **VERIȘCANĂ**

(pl.-ne) *sf.* ③ Văr, vară ¶

③ Verișcan = **VERE** (= **VĂR** ②): bună ziua, verișcane,

lan spune-mi, mă rog, n'ai flămînzit aici de ieri? (SB.); mă,

verișcane, mie îmi vine să cînt (SR.).

VERIȘOR *sm.*, **VERIȘOARĂ** (pl.-re) *sf.* ③ Văr,

vără: fetele împăratului... priveau la verișor cum privește

oiepe pe mîță (CRG.) ¶ ③ Verișorul, verișoară, termenii

de prietenie cu care se adresează cineva altuia;

dragul meu (draga mea), vere, verișcane: verișo-

rule, am socotit... că vouă trebuie să vi se fi urit tot jucă-

du-vă (SR.); verișoară, mai am doi frați, n'or vrea suro-

rite tale să le fie nevastă? (R.-COD.).

***VERITABIL** *adj.* ③ Adevărat, conform adevă-

rului ¶ ③ Real: are ~e însușiri oratorice ¶ ③ Ceea ce

este într'adevăr ce pare a fi, autentic: e aur ~ ¶

③ Bun, excelent în genul său: un ~ artist ¶ ③ Pe

care te poți bîzui, care nu se desminte, netăgăduit:

e un prieten ~ [fr.].

VERM... = **VIERM**...

***VERMIFORM** *adj.* În formă de vierme [fr.].

***VERMIFUG** ① *adj.* Care face să dispară lim-

brici: medicament ~.

2. *sbst.* ③ Medicament contra limbricilor [fr.].

***VERMILION** *sbst.* ③ Sulfură roșie de mer-

cur, pulverizată, chinovar ¶ ③ Culoare roșie,

străluuitoare; se extrage din chinovar și e întreb-

uinită în pictură [fr.].

***VERMINĂ** *sf.* ③ Insecte murdare, para-

zite, pe capul omului sau animalelor (purici, pă-

duchi, etc.) ¶ ③ Indivizi periculoși societății:

și deasupra acestei vermine sociale; ...se etalează marel

bazar de forme goale și pompoase (VLAM.) [fr.].

***VERMUT** (pl.-uturi) *sn.* ③ Vin alb alcoolizat

în care s'au macerat plante aromatice, în special

o varietate de pelin; se bea ca aperitiv: două ~uri

franceze! comandă Iancu (CAR.) [fr. vermouth].

Fig. 5254. Verigel.

Fig. 5255. Verighetă.

MAMIFERE

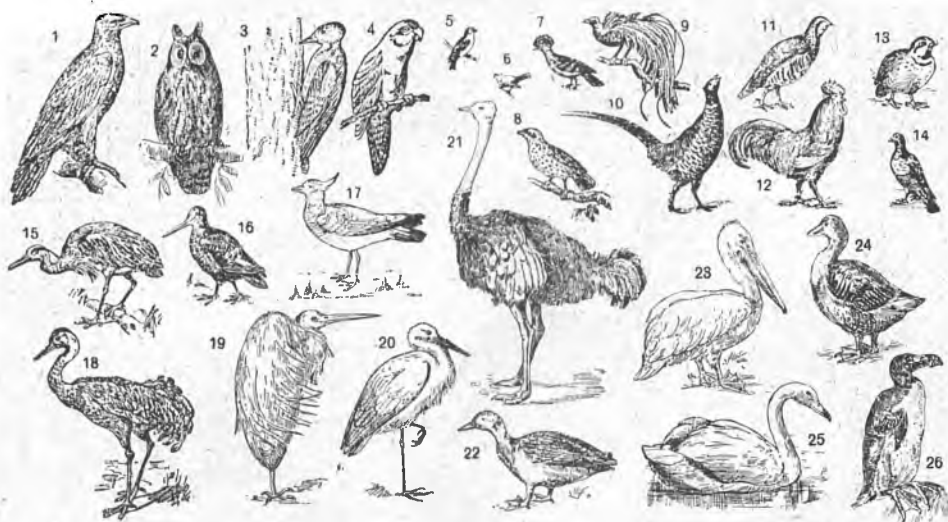

MAMIFERELE cuprind următoarele ordine :

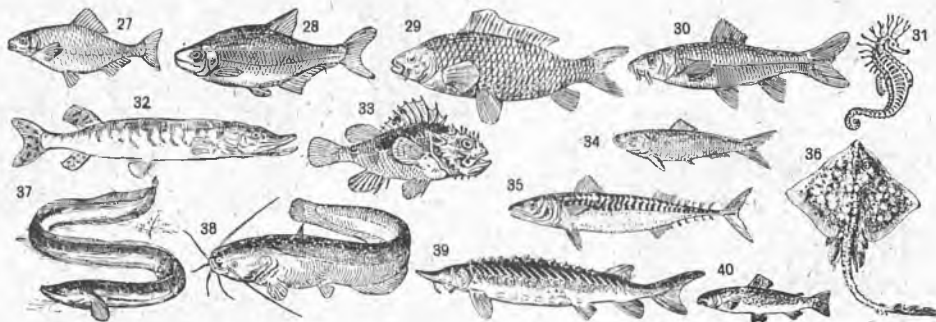
I. PRIMATELE sau **MAINUTELE** : 1. Gorilul. — **II. CHEIROPTEREELE** : 2. Liliacul. — **III. ROZATOARELE** (3—5) : 3. Șoarecele. 4. Veverița. 5. Iepurele. — **IV. INSECTIVOREELE** : 6. Cîrțița. — **V. CARNIVOREELE** (7—14) : 7. Pisica. 8. Lupul. 9. Cîinele. 10. Dihorul. 11. Nevăstuica. 12. Leul. 13. Tigru. 14. Ursul. — **VI. PINIPEDELE** : 15. Foca. — **VII. RUMEGĂTOARELE** (16—19) : 16. Boul. 17. Cerbul. 18. Cămila. 19. Girafa. — **VIII. PROBOSCIDATELE** : 20. Elefantul. — **IX. PERISODACTILELE** (21—22) : 21. Calul. 22. Rinocerul. — **X. PACHIDERMELE** (23—24) : 23. Mistrețul. 24. Ipopotamul. — **XI. CETACEELE** : 25. Balena. — **XII. MARSUPIALELE** (26—27) : 26. Cangurul. 27. Oposum. — **XIII. NEDINȚATELE** (28—29) : 28. Ariciul. 29. Ornitorincul. — **XIV. MONOTREMELE** : 30. Furnicarul.

INSTITUTUL PENALOGIC
DE 3 ANI
BIBLIOTECA

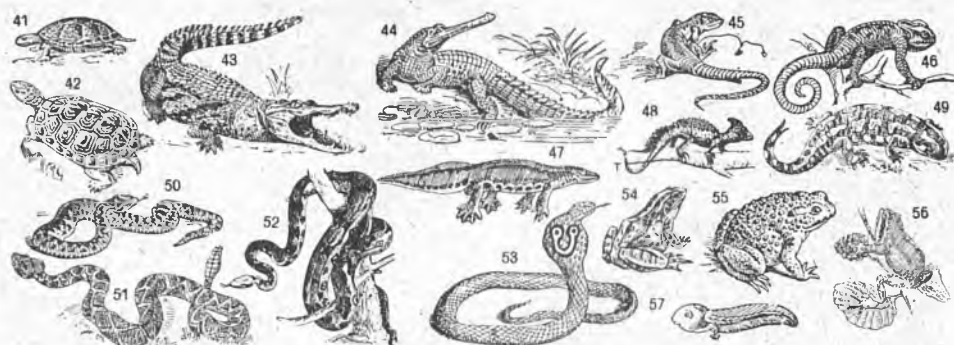
PĂSĂRI

PEȘTI

REPTILE, ȘERPI, BATRACIENI

PĂSĂRILE cuprind următoarele ordine :

I. RAPITOARELE (1—2) : 1. Vulturul. 2. Bufnița. — **II. ACĂȚĂTOARELE** (3—4) : 3. Ciocănitoarea. 4. Papagalul. — **III. PĂSĂRELE** (5—9) : 5. Sticletele. 6. Canarul. 7. Pupaza. 8. Sturzul. 9. Pasărea-paradisului. — **IV. GALINACEELE** (10—13) : 10. Fazanul. 11. Potirnicea. 12. Cocosul. 13. Prepelița. — **V. COLUMBACEELE** : 14. Porumbelul. — **VI. PICIORANGELE** (15—20) : 15. Bittlanul. 16. Sitarul. 17. Nagițul. 18. Cocorul. 19. Egreța. 20. Barza. — **VII. ALERGAȚOARELE** : 21. Struțul. — **VIII. PALMIPEDELE** (22—26) : 22. Rața. 23. Babița. 24. Gisca. 25. Lebăda. 26. Pinguinul.

PEȘTII (27—40) : 27. Babușca. 28. Plătica. 29. Crapul. 30. Mreana. 31. Calul-de-mare. 32. Știuca. 33. Porcul-de-mare. 34. Sardeaua. 35. Scumbia-de-mare. 36. Calcanul. 37. Țiparul. 38. Somnul. 39. Nisetrul. 40. Păstrăvul.

REPTILE, ȘERPI, BATRACIENII (41—57) : 41—42. Broaște țestoase. 43. Crocodilul. 44. Gavialul. 45. Șopîlă. 46. Cameleonul. 47. Tritonul. 48. Vasiliscul. 49. Salamandra. 50. Vipera. 51. Șarpele-cu-clopoței. 52. Boa. 53. Șarpele-cu-ochelari. 54. Broască. 55. Broasca-rîioasă. 56. Brotacul. 57. Mormolocul.

***VERNAL** *adj.* ③ ⑤ De primăvară, care înfloresc primăvara: flori ~e ¶ ⑤ ☆ Punct ~, punctul unde soarele străbate ecuatorul ceresc, trecînd din emisfera australiană în cea boreală, pe la 21 Marte; echinoxiul de primăvară [fr.].

○ **VERNIC** *adj.* = **VREDNIC**.

***VERNIER** (*pl.-ere*) *sn.* ¶ Instrument cu ajutorul căruia se pot aprecia fracțiuni de ale dimensiunilor celor mai mici înscrise pe o riglă sau cerc gradat [fr.].

***VERNISA** (-leaz) *vb. tr.* ③ A acoperi un tablou cu un strat de verniu [fr. vernir].

***VERNISAJ** *sbst.* ③ Prima zi a unei expoziții de pictură sau sculptură [fr. vernissage].

***VERNİU** (*pl.-uri*) *sn.* Lichid transparent cu care se acoperă suprafața unui corp spre a-l apăra de efectele aerului și ale umezelii, lac [fr. vernis].

***VEROLĂ** *sf.* ¶ ① = **SIFILIS** ¶ ② ~ mică, variolă, vârsat [fr.].

***VEROS** *adj.* ¶ Care e bănuît că stă rău în afaceri sau care face speculațiuni ce dau de bănuît: un bancher ~ [fr. véreux].

○ **VEROSIMIL** = **VERISIMIL**.

***VERS**¹ (*pl.-suri*) *sn.* ¶ Șir de vorbe, întrebuintate în poezie, și așezate astfel încît să aibă un ritm și o măsură determinate de anumite reguli; versurile grecești și cele latine sînt formate dintr-o succesiune de silabe lungi și scurte care trebuie să ocupe un loc determinat; versurile în limbile moderne trebuie să conțină un număr determinat de silabe și să rimeze între ele: E ușor a scrie ~uri Cînd nimic nu ai a spune, înșirînd cuvinte goale Ce din coadă au să sune (EMIN.); ~ **ALB** ① ③, **ALEXANDRIN**², **DECASILAB**, **LIBER** ② [fr.].

VERS² = **VIERS**.

VERSALE, **VERZAL**(I)E *sf.* ¶ Literă mare [germ. Versal (buchstabe), Versalie].

***VERSAT** *adj.* Priceput, experimentat, care are cunoștințe despre ceva: e ~ în literaturile orientale [fr. versé].

***VERSATIL** *adj.* Schimbăcios, nestatornic [fr.].

***VERSATILITATE** *sf.* ① Calitatea a tot ce e schimbăcios ¶ ② Nestatornicie [fr.].

***VERSEȚ** (*pl.-te*) *sn.* ¶ Fie-care din micile paragrafe numerotate în care sînt împărțite toate capitolele din Biblie și care au câte un înțeles complet: mi-a citat un ~ din Psalmi [fr.].

***VERSIFIC** (-tie) *vb. intr.* ¶ ① A face versuri ¶ ② A pune în versuri [lat.].

***VERIFICATOR** *sm.* ¶ ① Cel ce face versuri ¶ ② Cel ce scrie ușor în versuri, dar care n'are inspirațiunea și însușirile poetului [fr.].

***VERIFICĂȚIUNE**, **VERIFICATIE** *sf.* ¶ ① Totalitatea regulilor la care trebuie să se supună cineva cînd scrie în versuri; arta de a face versuri ¶ ② Felul în care sînt scrise versurile ¶ ③ Metrica versurilor [fr.].

***VERSIUNE** *sf.* ③ ¶ Traducere pe care o fac elevii dintr-o limbă străină în limba maternă: ~ greacă, latină ¶ ④ Fel de a povesti un fapt petrecut [fr. version].

***VERSO** *sbst.* Pagina din dos a unei foi scrise sau tipărite, dosul paginii [fr. < lat.].

***VERSTĂ** (*pl.-te*) *sf.* Măsură itinerară rusească (= 1,067 km.) [rus.].

***VERȘI** *vb. tr.* și *intr.* A face versuri, a versifica.

† **VERȘ** (*pl.-suri*) *sn.* *Trans.* = **VERS**¹ [cuvînt cărturăresc din lat. ver-sus, cu pronunțarea lui -s ca în ungurește].

***VERTEBRĂ** (*pl.-re*) *sf.* ③ Fie-care din oscioarele care alcătuiesc sîra spinării (□ 5256) [fr.].

***VERTEBRAL** *adj.* ③ ① Privitor la vertebre, ce ține de vertebre: tuberculoză ~ă ¶ ② Coloana ~ă, sîra spinării [fr.].

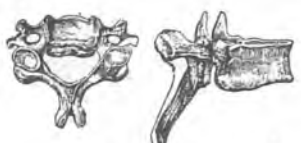

Fig. 5256. Vertebre.

***VERTEBRAT**¹ *adj.* Care are vertebre.

2. (*pl.-ate*) *sn.* ① Ori-ce animal care are un schelet (osos sau cartilaginuos) a cărui parte principală e coloana vertebrală (→ **TAB. LXXVII, LXXVIII**): mamiferele, pasările, batracienii, peștii și reptilele sînt ~e ¶ ② *pl.* Clasa animalelor vertebrate ¶ ③ **NEVERTEBRAT** [fr. vertébré].

***VERTEX** *sbst.* ③ Creștetul capului, la animalele vertebrate [fr. < lat.].

***VERTICAL**¹ *adj.* A Care are direcția firului cu plumb și e perpendicular planului orizontal (□ 5257): linie ~ă; plan ~, plan care trece prin verticala unui loc.

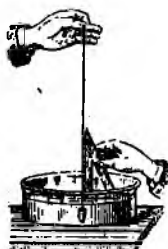

Fig. 5257. Linie verticală.

2. (*pl.-ale*) *sn.* ☆ ① Plan care conține verticala locului și trece prin centrul pămîntului ¶ ② Cercul mare de intersecție a sferei cerești cu acest plan.

3. **VERTICALĂ** (*pl.-le*) *sf.* A Linie dreaptă verticală: ~a se determină într-un mod practic printr-un fir la capătul căruia e atîrnată o greutate [fr.].

***VERTICALITATE** *sf.* A Starea a tot ce este vertical [fr.].

***VERTICIL** (*pl.-ile*) *sn.* ¶ Totalitatea părților 37.500 unei flori așezate circular pe același plan, în jurul unei axe comune, ca spițele unei roți [fr. verticille].

***VERTICILAT** *adj.* ¶ Așezat în verticil: flori ~e; toi ~e (□ 5258) [fr. verticillé].

***VERTIGINOS** *adj.* Care dă amețală, amețitor: imagini rupte, învîlmășite li treceau ou o luptă vertiginosă prin constință (VLAM.) [fr.].

***VERVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* Căldură de imaginație, inspirație înflăcărată care însuflețește pe poet, pe orator, pe artist: el simte în sală un curent simpatie care-l atîță vervă (VLAM.); acum începea cu vervă lui strălucită să-mi predice budismul și să-mi cînte nirvana (CAR.); el ne-a povestit cu multă ~ cum ajunsesse deodată Ban mare (I.-GH.) [fr.].

Fig. 5258. Frunze verticilate.

***VERVENĂ** *sf.* ¶ = **VERBINĂ**: o batistă înmălăiată în triplu extract de ~ (CAR.) [fr. verveine].

○ **VERVER**, **VERBEL** (*pl.-ere, -ele*) *sn.* *Trans.* *Often.* Minerul de la încuietorea ușii, clanță, ivăr (vnc.)

VERZAL(I)E = **VERSALE**.

○ **VERZAR** (*pl.-are*) *sn.* *Trans.* X = **VĂRZAR**: coca... înlocuște adeseori... ~ele din aluat dospit, caș sărat și măraru tocat (PAC.).

VERZIȘ *sbst.* Verdeță, frunziș: De ~ se despoiau cu nori negri se ~neveau (ALECS.); privind... împrejur la ~ul ocapacilor (GH.); ponoarele adînci ce se ascund colo dedesubt, sub ~ul întinecat (LUNO.) [cuvînt creat de Alecsandri din verde + frunziș].

VERZIȘOARĂ (*pl.-re*) *sf.* ¶ ① *dim.* **VARZĂ** ¶ ② = **VARZĂ** ① ¶ ③ = **IARBA-DE-URECHI** ¶ ④ = **URECHELNIȚĂ** ③.

† **VERZIȘORI** *sm. pl.* X Trupă de ostași călări, îmbrăcați în haine verzi (creată de Matei-Basarab): în urma lui veneau roșiorii și ~i călări (POD.); Românii ăia grozavi cari au făcut atîtea izbinzi odinioară, împreună cu ~i (ASP.).

VERZIUU, **VERZIU** *adj.* Cam verde, care bate în verde: vaporii lasă ~n urmă o cărare de spumă verzule (VLAM.); iarba cea verzile, Nicol se clătina (ALECS.).

VERZURIU *adj.* = **VERZUȚU**: mușcelele, acoperite d'o poșhiță verzurie, abureau un fum ce se ~nălța alene (OLV.) [verz (uiu) + (alb)urii].

VESEL *adj.* ③ Bine dispus, cu voie bună, voios (③ „trist”): împărțatul era ~ peste măsură (ASP.); îmi pare bine că vă găsesc totdeauna veseli și grațioase (CAR.); sînt ~ (de cunoștință), îmi pare bine de cunoștință; — *adv.* tinerii petrec ~ împrejurul mesei (SLV.) ¶ ④ ¶ **FLOARE-VESELĂ** = **LAȚELE-PĂSĂRI** [vsl. veselul].

VESELÎ (-leasc) *1. vb. tr.* A face vesel, a înveseli: veselea întreaga făptură cu versul său (CAR.).

2. *vb. refl.* A fi vesel, a petrece în veselie, a se

VER-
VES

Inveseli: pentr' aceea te veseleşte, suflă, a tot omul credincios (VARL.); pină şi copiii se veseleau de veselie împăratului (USP.).

VESELIE *sf.* ① Staracelui vesel, bunădispoziție, voie bună, voioşie: eratînăr, de o ~ nelstovită şi o porniri poetice (SLV.); ne-a stricat veselia; oînd la masă se vară vinul din pahar, e semn de ~ (GOR.) ② Petrecere: veselile ţinură ca şi la soră-sa cea mare, iară la sfârşitul veselilor o petrecu şi pe dinău împăratul pină la hotarele împărăției sale (USP.).

VESELITOR *adj. verb.* **VESELI.** Care (in)veseleşte, inveselişor: (soarele) se retrage în grabă, o toată pompa lui de raze aurite şi veselitoare (ALECS.).

○ **VESELNIC** *adj.* Vesel din fire, căruia-i place să petreacă în veselie: pe lângă că era ~, cheflin..., prinsese gustul de băntură (LUNG.).

○ **VESELOS** *adj.* (P) Vesel, voios: era ~ de gîndea o'a cumpărat un parip sur (RET.); Să tii, gazdă, veseloaşă şi voioasă. Ca vara, Ca primăvara (MAR.) [vesel + (v o i) os].

***VESIC...** = **VEZIC...**

VEPE... = **VEŞPE...**

***VEST** *subst.* ● Apus (punct cardinal) [germ.].

***VESTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Giletă [fr.].

***VESTALĂ** (pl.-le) *sf.* ① ▲ Preceasă la vechii Romani care era însărcinată să întreie focul sacru pe altarul zeiței Vesta (■ 5259): vestalele s'au prefăcut în slădile (ALECS.) ② ♀ Femeie cu moravuri exemplare [fr. < lat.].

VESTE *sf.* ① Fapt, întîmplare ce vine sau se aduce la cunoștință cuiva, știre: oînd îți ține urechea stîngă..., ou glas deschis, auzi o ~ bună, oînd sună ou glas închis, ~ rea (GOR.); i-au venit ~ de la starostii de Crăciuna, ce-i zio acum Putna, că Radul-Vodă vine ou oști asupra lui Ștefan-Vodă (GR-UR.); a prinde de ~, a afla: munții prinsese de ~ că oare-cine a luat apă din fîntînă (USP.); a da de ~, a vesti, a da de știre; F: ce mai ~, po-veste? ce mai e nou? ce noutăți mai aduci? fără (de) ~, pe neașteptate, deodată: intrat-au în țară acel Petru fără ~ și, aflînd pre Bogdan-Vodă beat, i-au omorît (GR-UR.); au venit deodată Siretul fără de ~ și i-au apucat pe oameni prin oase (MUST.); trebuia să caute ou chip de a le fura fără de ~ (SLV.) ② Svon, pomină: deodată se lăți ~ a cum că unul numai dintre fruntași lipsea (ROB.); se dusesse ~ a în toate părțile despre bunătața și bogăția sa (CRG.); li se dusesse ~ a și povestea în toate părțile că-s oameni hărăgoși și cu deprinderi rele (SE.); merse se ~ a în toată țara de bogățiile stăruinlei de la Florești (VLAM.); și fata e frumoasă, că i-a mers ~ a (MERAI); ● **POPA** ① [vsl. v e s t i].

VESTI (-tesc) *1. vb. tr.* ① A da deștire, a aduce veste a, a înștiința, a anunța, a face cunoscut: vină la birt... am găsit un mare pachet ou scrisori de la Iasi: toate îmi vesteau cîte o supărare (NEGR.); la cotituri, (cîrmaciul) ne vestește locurile pe unde trecem (VLAM.); se chefură pină ce cocosișii începură ~ că vine alba 'n sat (USP.) ② A prevesti, a prezice: baterea ochiului și a sprincenei vesteau a bine (ALECS.); cînd vrăbiile se soală în colb, vesteac vreme bună (GOR.) ③ † A bine ~, a anunța o veste fericită.

2. *vb. refl.* ① A se anunța: stam față la trezirea pămîntului, stam să împlinim soarele care se vesteac ou atîta cînte (GN.) ② A se face vestit: ajunse de trel ori vizir, vestindu-se mai presus de toți căpitani turei în toate războiele (BALC.).

***VESTIAR** (pl.-re) *sn.* ① Locul unde se depun pălăriile, paltoanele, umbrelele, etc. în localurile publice, garderobă ② Lucrurile date în păstrare în acel loc [fr. vesti a ire].

***VESTIBUL** (pl.-ului, -ule) *sn.* ① Antreu, sală de intrare, încăpere la intrarea unei case, de unde se intră în celelalte odăi: la o masă din ~ vorbeau trel samșari (D-ZAMF.); ne suim pe terasa de la intrare și... intrăm în ~ (CAR.) ② Partea mijlocie a urechii interne (■ 5179) [fr.].

***VESTIGIU** (pl.-gi) *sn.* Urmă din trecut, resturi rămase din ceva distrus, dispărut de mult: s'au găsit acolo vestigiile unui lagăr roman [fr. < lat.].

VESTIRE *sf.* Faptul de a vesti; rezultatul acestei acțiuni, înștiințare; bună-vestire — **BUN** 1. ②.

VESTIT *adj. p. VESTI.* ① Înștiințat, anunțat ② Care și-a făcut o reputație în lume, cunoscut de toți, faimos, renumit, celebru, ilustru: împăratul... trimise pe Ercule la cel mai vestit meșter de pe vremele acelea (USP.); Un împărat mare către rășărit Care în vechime a fost prea ~ (PANNI); Costică... era ~ printre camarazii lui... pentru talentul ou care știe să mistifice la 1 Aprilie (CAR.).

VESTITOR *adj. verb.* **VESTIȘ.** Care vestește, anunțător: rîndunelele sînt vestitoarele primăverii.

VESTIMINT — **VEȘMINT.**

***VEȘTON** (pl.-oane) *sn.* ① = **SACOU** [fr.].

VEȘCĂ (pl. vești, veste) *sf.* Mold. Oaș. Trans. = **VACALIE** ② (■ 5260): steaua se face dintr-o ~ sau vacăle de oasă de tein, o sită veche sau altoeva (PAMF.) [sl. věčko].

○ **VEȘCALIE** *sf.* = **VACALIE** [veșcă + (văc) alie].

VEȘMINT, ② **VEȘTIMINT**, ② **VEȘTIMINT** (pl.-minte) *sn.* ① ① Haină, îmbrăcăminte: Israel... mai virtos tinea pre Iosif... și făcu lui un veșmînt de multe fețe, pestriț (PAL.); să lăsăm unii să se gătească ou schimburi de veșminte (VARL.); Noaptea zeli se preumblă în veștiminte lor dalbe (EMIN.); e drapat ca un suveran african în veștiminte bătoare... la ochi (CAR.) ② pl. Veșminte (sfinte), diferitele părți de îmbrăcăminte specială (stiharul, sacosul, omoforul, orarul, epitrăhiliul, felonul, mantia, etc.) cu care se îmbracă preotul, arhierul, etc. cînd slujește, odoare: arhierul, protopop și preotii, îmbracăți în slintele veșminte, după liturgie, ingenuunchiară împreună ou toată oastea (GR.); Alexandru-Vodă... făcut-au două mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița și le-au înzestrat cu... veșminte scumpe înăuntru (GR-UR.) [lat. vestimentum].

VEȘMINTĂRIE *sf.* ① Încăperea dintr-o biserică unde se păstrează veșminte sfinte: pe urmă s'a adaus un pridvor și o intrare prin fațadă. o ~ de o parte și o proscomidă de alta (MG.).

VEȘNIC... — **VECNIC**...

VEȘTED *adj.* ① * Care a început să se treacă, să se usuce (verb. de plante): flori, frunze ~; se duse într'un suflet la finl său și văzu florile ~e (USP.); In olimpul ~ lată un fir de lărbă verde (ALECS.); Și nime 'n urma mea Nu-mi plîngă la creștet, Ci codrul vină să dea Franzului ~ (EMIN.) ② ② Ofili: nenorociții țărani... vestezi la față și ou ochii stîni de sărăcie (FIL.) [lat. vulg. v e s c i - d u s < v e s c u s].

VEȘTEȚI (-eșec), † **VEȘTEȚI** (-eșeo) *1. vb. tr.* ① A face veșted de ② ② A ofili: Dorul tău m'a gălbinit. Dragul tău m'a vestețit (NOV.) ③ ③ A înfieră: ~ atitudinea cuiva.

2. *vb. refl.* și † *intr.* ① A se face veșted: puse seara la capul fle-cărnia din ete ou mînușchiu de flori: la care se vor vesteji florile acela este bărbat, și la care vor rămînea verzi, este femele (USP.); Cîte flori mindre-s pe rit Toate mi s'au vestejit, Numai una pe pîrău E frumoasă tot meren (K-BRS.); demărața înfluri-va și trece-va, e seara cade, vestețe și usucă-se (PS.-sch.); vesteji măceșul și odrăslî stălpări mai înghimpose (MK.) ② ② A se ofili: tineretele și frumusețile se vestețesc și pier (ICH.); pelița de blondină a obrazilor ei nu mai era rumenă, ci se vestețise și dedea 'n gălbui (SLV.).

VEȘTEȚIT, † **VEȘTEȚIT** *adj. p. VESTEȚI.* Vestețed: Bate vîntul dintr-o parte... și mă lasă pustit Vestețit și amorțit (EMIN.).

***VETERAN** *sm.* ① * La Romani, soldat care isprăvindu-și termenul de serviciu militar, devenea de obicei agricultor: li scotea la războiu, și cu vreme leșea de le zicea ~, adică slujitori bătrîni (M.-COST.) ② * Fost soldat, în spec într'un războiu: ~ de la 1877 ③ Om care a îmbătrînit într-o ocupație sau meșteșug [fr.].

***VETERINAR** 1. *sm.* * Persoană care se ocupă cu tratamentul medical al animalelor domestice sau fiarelor dresate: fugea cînd bătrîna aducea... vorba la ~ ori la farmacist (SLV.).

2. *adj.* * Se zice despre ceea ce privește arta

Fig. 5260. Veșcă.

Fig. 5259. Vestală.

vindecării animalelor, în spec. la cele domestice [artă ~ă; medic ~; au și găsit... (pe) d-l Nae Popescu, o vechecunoștință, om de treizeci și doi de ani și medic ~ (slv.) {fr.}.

***VETERINĂRIE sf.** ① Medicină veterinară: școală de ~.

***VETO sbst.** ① △ Formula pe care o întrebuntau tribunii poporului spre a se opune decretelor, votate de Senatul roman, pe care nu le aprobau ② ③ Dreptul pe care îl au suveranii sau senatul, în diferite țări, de a împiedica transformarea în legi a proiectelor votate de camere ④ ⑤ Opoziție, împotrivire la un lucru proiectat, refuz de a da urmare, de a aproba {fr.}.

† **VETRELĂ, VETRILĂ (pl.-le) sf.** ① ② † Pinză (de corabie): după vînt întorcînd vetrelele (CANT.); Trage neîncoțat Vetrila pe uscat (PANN.) ③ *Olten.* (VTRC.) (TUT.) = UMBRELĂ [vsl. vétrilo].

VETRICE sf. ① ② Gen de insecte nevroptere, ca niște musculițe lungărești și subțiri, ce se nasc și mor în accensi zi, cfermeră (*Ephemera vulgata*) (5261)

Fig. 5261. Vetrice.

Fig. 5262. Vetrice.

③ ④ Plantă aromatică din fam. compozeeilor, cu flori galbene-aurii, dispuse în capitule la vârful ramurilor; numită și „burulană-de-ccas-râu”, „iarba-raiului”, „măruncă-negură”, etc. (*Chrysanthemum vulgare*) (5262) [comp. pentru înțelesul @ srb. v.ratič].

VETRIGĂ sf. ① = VETRICE ③.

VETRILĂ = VETRILĂ.

VETRISOARĂ (pl.-re) sf. dtm. VATRĂ: Eu mă suti

pe ~, El mă ia de cîrpușoară și mă dă pe usă-afară! (K.-BRG.).

VETRUSCĂ sf. ① = VINTUREL [bg. vëtruška].

VEVERIȚĂ (pl.-te) sf. ① ② Animal rozător,

sburdalnic, cu ochii sireți, cu urechi lungi și coada stufoasă; sare din cracă în cracă, din copac în copac, fiind un gimnastic al pădurilor noastre; se hrănește cu muguri, fructe, iar pentru iarnă își adună alune, jir, în cuibul său căptușit cu mușchi și frunze uscate din vre-o scorbură de arbore; gîtuște uneori și păsărele, cînd îi cad în labă (*Scturus vulgaris*) (5263): ti sări înalte sburdalnică oa o ~ (GM.); amîndoi știam a ne acăța ca veverițele pe virfurile cele mai înalte (A.-GH.); oînd te înfîlnești noaptea ou o ~, are să-ți meargă rău în zîna aceea (GOR.) ③ ④ BUREȚI-DE-VEVERIȚĂ = RĂMURELE ③ ④ ⑤ OCHIUL-VEVERITEI = IARBA-SĂRPELUI [vsl. vëverica].

***VEXA (vexes) vb. tr.** A jigni {fr.}.

***VEXANT adj.** Jignitor {fr.}.

***VEXĂTOR 1. adj.** Care vexează, jignitor, 2. sm. Cel ce jignește, cel ce comite vexațiuni {fr.}.

***VEXATORIU adj.** Jignitor {fr. vexatoire}.

***VEXAȚIUNE, VEXAȚIE sf.** Jignire, supărare,

persecutare din partea unei autorități {fr.}.

○ **VEZETEU sm.** Mold. = VIZITIU!

VEZI-BÎNE = VEDEA 1 ③.

***VEZICAL adj.** ③ Care se referă la bășica udu-
lui: calcul ~ {fr. vésical}.

***VEZICANT adj.** Care face să apară bășicuțe pe piele: insectă ~ă {fr. vésicant}.

***VEZICĂTOARE sf.** ③ ④ Medicament extern care produce vezicule {fr. vésicatoire}.

***VEZICULĂ (pl.-le) sf.** ③ ④ Bășicuță, ridicătură, mică umflătură a pielii, datorită prezentei unui lichid seros ⑤ ⑥ Sac membranos, asemenea unei bășici: ~ biliară, bășica fierii; vezicule pulmonare, bășicuțele pline de aer care se află la capetele bronhiilor ⑦ ⑧ ~ aeriană, bășică înnoțitoare a peștilor {fr. vésicule}.

VEZIR = VIZIR.

VEZURE = VIEZURE.

VI = TU.

***VIA¹ prep.** ① Prin, pe calea, prin direcțiunea: (se va trimite, a plecat) la Berlin, ~ Cernăuți {fr. < lat.}.

② ***VIA² (viez), VIE (viu; perf. vis; part. vis) 1. vb. intr.** A trăi, a viețui: cumpărați nouă grin, cum să putem vila și să nu murim (PAL.); vrăjmașii miei viază și să 'ntăriră prespre mine (DOR.); aceasta... vîsece bărbatul-și șapte-ani (COR.); reintrodus în limba literară: așa e și cu opera de artă: ea trebuie să trăiască, să vieze și, ca toate ființele, va avea și ea o durată în timp (CAR.).

2. vb. tr. A face, a lăsa să trăiască, a da viață: Domnul feri-l-va și vi-la-l-va (DOR.) [lat. v i v e r e].

***VIABIL adj.** ③ Destul de tare ca să poată trăi (vorb. de un copil în momentul cînd se naște) ④ ⑤ Trainic, durabil, care poate să trăiască: pentru a face o operă de artă, o operă ~ă, trebuie talent (CAR.) {fr.}.

***VIABILITATE sf.** ③ Starea unui nou-născut viabil ④ ⑤ Trăinicie: ~ a unei opere literare {fr.}.

***VIADUCT (pl.-te) sn.** ③ Pod de piatră sau de metal, construit între cele două

povîrnișuri ale unei văi adînci, și care permite unei linii de drum de fier sau unei șosele să le unească, fără a fi nevoie de a se coborî în fundul văii (5264) {fr. v i a d u c}.

***VIAGER adj.** De care se bucură cineva

toată viața: toată în zîna aceea i se votase o pensie ~ă de o mie de lei vechi pe lună (A.-GH.) {fr.}.

***VIATĂ (pl. vieți) sf.** ③ Starea unei ființe organizate (animal sau vegetal) cît timp posedă facultatea de a respira, de a simți, de a se hrăni și de a se mișca (③ „moarte”): principile vieții; viața plantelor; Dumnezeu creă pe om și suflă în el duh de ~; a fi în ~, a trăi; a da ~, a naște; în spec. viața omului: a-și da viața pentru cineva; a lua, a răpi viața cuiva; a-și pierde viața; a scăpa cu ~; a-și pune viața în primejdie; a-și apăra, a-și vinde scump viața; a dăruia viața doșmannului, a-l lăsa să trăiască; a avea dreptul de ~ și de moarte asupra cuiva; a fi între ~ și moarte, în mare primejdie, greu bolnav; lupta era pe moarte ori pe ~ (DSC.); a îneca din ~, a muri; ~ fără de moarte, nemurire; ④ omul are și ~ și moarte, omul nu e sigur de viață, poate muri pe neașteptate ⑤ Timpul cît trece de la naștere pînă la moarte: ~ lungă, scurtă; a lungi, a scurta viața; lucrul lungete viața, iar lenea o scurtează (ZNN.); durata vieții; sfîrșitul vieții: s'a nenorocit pentru toată viața; om, toată viața ta ai să rămi îndecolat de pace? (VLAH.); Văratîcul, unde și-a petrecut viața Brîncoveanu cea bogată și milostivă (CRG.); pe ~, pentru toată viața, cît va trăi; din ~, pe cînd trăiește încă: venise... să-l dea din ~ o sntă de galbeni, partea lui de moștenire din averea părintească (CAR.) ⑥ Viața viitoare, viața de apoi, viața de pe lumea cealaltă, de după moarte: Eu o laorîm de-alcea nu mi-aș da-o pentru toată Nesfîrșita fericire din viața de apoi (EMIN.); ~ de veci, vecinică, vecinicia fericită de care se vor bucura cei drepti: en acelea vor ajunge viața de veci și împărția cerului (VARL.); vor merge aceștia în munca de veci, iară dreptii în viața vecinică (BIBL.) ⑦ ⑧ Condi-

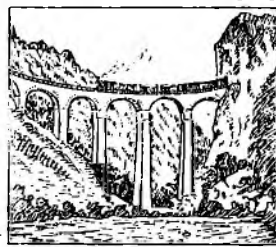

Fig. 5264. Viaduct.

Fig. 5263. Veverița.

ținunile, modul în care-și petrece cineva viața, traiu: a duce ~ ferioasă, liniștită, tristă, stucumată, exemplară; o ~ de artist; cumu-1 fu viața, așa-1 fu și moartea, o a murit otrăvit (mx.); a pus capăt acestei vieți svăpălate a tinerilor oncoanași (n.-gh.); avînd fata lui Șcarlat albață pre un ochiu, nu au avut ~ bună cu Alexandru-Vodă (mec.) ¶
 ⑤ Ceea ce e necesar pentru hrană și întreținere, mijloace de traiu, existența: a-și oștiga viața; viața s'a scumpit după războiu ¶ ⑥ Povestirea întîmplărilor mai de seamă din viața unui om: viața lui Ștefan-cel-Mare; viețile sfinților ¶ ⑦ Forță, energie, violență: e plin de ~ ¶ ⑧ **ARBORELE-VIEȚII** = **TUIE** [lat. *vivititia < vivus].

***VIBRA** (-brez) *vb. intr.* ① A face vibrațiuni ¶
 ② A intra în vibrație: o coardă lovită într'un clavir, si tot vibrează mai mult (vlah.) ¶ ③ A fi mișcat, excitat: ei amîndoi luplau... vibrau de durerea altora (vlah.) [fr.].

***VIBRANT** *adj.* Care vibrează; răsunător [fr.].

***VIBRARE, VIBRAȚIUNE, VIBRAȚIE** *sf.* Faptul de a vibra; mișcări încoace și încoale executate de moleculele unui corp pe care o acțiune exterioară și trecătoare le-a depărtat din poziția lor de echilibru: vibrațiunile unui diapazon; sunetul este o senzație datorită vibrațiunii aerului; vibrațiunile eterului; și auzul se resimte de vibrații asurzitoare (ALECS.); ⑤: e o necunoscută vibrare de gîndire și de sentiment (vlah.) [fr.].

***VIBRAȚIL** *adj.* ① Care poate vibra ¶ ②

oni ~ **CIL** ③ [fr.].

***VIBRATORIU** *adj.* Compus dintr'un sir de vibrații: mișcare vibratorie [fr. vibratorie].

***VIBRAȚIUNE** = **VIBRARE**.

***VIBRION** *sm.* Gen de bacterii de formă incovoată ce trăiesc de obicei în medii lichide și sînt mai adesea patogene (5265): ~ii holerei [fr.].

○ **VICA** *sf. Trans.* Măsură de capacitate de aproape 20 de oca (conv.), baniță: otd poveștile pe la noi treceau... apuca una de chioș și-o arunca într'o ~ (ret.) [ung. véka].

***VICAR** *sm.* ① Funcționar care administru, la Romani, o provincie ce nu avea guvernator ¶ ② Cleric care ajută pe preot în administrația parohiei lui și-i este subordonat; ~ul unui episcop, unui mitropolit, locțiitorul episcopului sau mitropolitului în chestiunile administrative [fr. vicair e, germ. Vikar].

***VICARIAT** *subst.* ① Funcțiunea vicarului ¶ ② Locuțiunilor ¶ ③ Timpul cît durează funcțiunea lui ¶ ④ Circumscripție în care vicarul își exercită autoritatea [fr.].

***VICE**-, *prefix* care intră în compunere cu unele cuvinte spre a denumi o persoană care ține locul alteia în îndeplinirea funcțiunii [fr.].

***VICE-AMIRAL** *sm.* ② Ofițer superior de marină, imediat inferior amiralului și superior contra-amiralului; corespunde în grad generalului de divizie [fr.].

***VICE-CONSUL** *sm.* ① Cel ce înlocuiește pe consul în lipsa lui ¶ ② Ajutorul consulului ¶ ③ Agent diplomatic care îndeplinește funcțiunea de consul într'o localitate unde nu e instalat un consul [fr.].

***VICE-CONSULAT** (*pl.-ate*) *sn.* ③ Funcțiunea de vice-consul [fr.].

***VICENAL** *adj.* Care are o durată de douăzeci de ani [lat. vicennalis].

***VICE-PREZIDENT** *sm.* Persoana care îndeplinește funcțiunea de prezident în lipsa acestuia [fr.].

***VICE-PREZIDENȚIE** *sf.* Funcțiunea, demnitatea de vice-prezident [fr.].

***VICE-RECTOR** *sm.* Persoana care exercită funcțiunea de rector în lipsa acestuia [fr.].

***VICE-REGE** *sm.* ① Persoana care guvernează în numele unui rege o țară care are sau a avut titlul de regat ¶ ② Titlu pe care-l poartă unii guvernatori de provincii mari [după fr. vice-roi].

***VICE-VERSA** *loc. adv.* Reciproc: zărele, unele sînt albe și altele roșii, unele înjură, celelalte laudă și ~, (n.-gh.) [fr.].

***VICEZIMAL** *adj.* Care are la bază numărul douăzeci: sistem ~ [fr.].

***VICIA** (-ciez), **VITIA** (-țiez) *vb. tr. și refl.* ① A (se) strica, a (se) altera, a (se) corupe (prin amestecul cu un element necurat): ~ singele ¶ ② A (se) face nul, defectuos: această clauză nu viciază testamentul [fr.].

***VICIAT, VITIAT** *adj. p. VIOLA.* ① Stricat, alterat, corupt: singe viciat ¶ ② Făcut nul, nevalabil (printr'o neregularitate comisă): un act, un testament ~.

***VICINAL** *adj.* Se zice despre un drum, o șosea care leagă un sat cu satele vecine: șosea ~ă [fr.].

***VICIOȘ, VITIOȘ** *adj.* ① Care are un defect, un cusur: conformațiune vicioasă; construcțiune vicioasă ¶ ② A Nevalabil, care are un viciu de formă: această clauză face testamentul ~ ¶ ③ Stricat, plin de nărvuri rele, dedat la viciuri: (Eminescu) era în adevăr un om desordonat, dar noldcum vitiios (CAR.) ¶ ④ Cero ~ **CERO** ⑤ [fr. vicieux].

***VICISITUDINE** *sf.* ① Schimbare, succesiune de stări diferite (în spec. mai rele în locul celor mai bune): omul e expus la tot felul de vicisitudini ¶ ② Nestatornicia lucrurilor omenești, posibilitatea ce o au de a se schimba deodată din bine în rău sau vice-versa: vicisitudinile noronului, soartei; ~a luptelor; niște nenorocitei gonite de vicisitudinile din țara lor (n.-gh.) [lat.].

***VICIU** (*pl.-cii, -ciori*), **VITIU** (*pl.-tii, -tiori*) *sn.* ① Defect, cusur: are un ~ de pronunțare; ~ de construcție, greșală făcută în construcția unui imobil; ~ de formă, greșală făcută în redactarea unui act, care-l face anulabil; ~ de conformitate, deformitate, dispoziție anormală a unor părți sau organe ale corpului ¶ ② Ceea ce este vicios, defectuos în ceva: ~ de raționament; ~ de stil ¶ ③ Pornire firească la rele, la desfrâu, la destrăbălare; nărav urit, apucătură rea: tu cauți să-ți faci o tală din vicii pe care nu le ai (vlah.); e un om desăvîrșit, nu bea, nu fumează, n'are nici un ~; bălăul era foarte blînd, de treabă, nu avea nici un viciu (CAR.) [fr. vice < lat. vitium].

VICLEAN, OHICLEAN, HITLEAN *adj.* ① Trădează încrederea ce i s'a acordat, necredincios, perfid: veziul ou minie mare îl mustră, făcîndu-l hain și viclean și în tot felul (must.); sluga cea vicleană ce asomne talentul în pămînt (PRV.-MB.); de omul strîmb și viclean izbăvește-mă (DOZ.); teama lui era să nu se deștepte voinici și să-l ghicească ongetele lui cele vicleane (SP.) ¶ ② Înselător, fals: grăiără spre mers ou limbă hicleană și ou cuvinte de pizmă înconjurară-me (PS.-SCH.); ochiul hitlean și pizmaș nu iubește binele omului (MX.); sărutarea de om viclean, toama oa de nu înțar (GOL.); Grecii sint de neamul lor vicleni și amăgei (N.-COST.) ¶ ③ Care vorbește sau se poartă astfel încît să nu-și dea pe față gîndurile și scopul ce urmărește, care se prefacă spre a putea înșela, șiret: vulpea e vicleană, dar mai viclean e cel ce o prinde (ZNN.); pasărea vicleană dă singură în laț (NEC.); E stios oa și copilul, dar zimbrăre-i e vicleană (EMIN.); convîntul la cel viclean, ca undă la pescar (ZNN.) [ung. hitlen „necredincios“].

VICLEIM (*pl.-muri*) *sn.* Dramă religioasă ce se joacă de flăcăi, de la Crăciun pînă în ajunul Sfințului-Vasile, și reprezentînd nașterea Mintuitorului; datina ce pe cale să dispară; actorii, (înfațîșind pe Irod, cei trei Magi, unu sau doi îngeri, un cioban, ostași, etc.) îmbrăcați în costume caracteristice, colindau satul, purfînd adesea cu ei și la dă cu diferite păpuși (PAPUSA ②); țara este o păpușă juoată ca la ~uri (SP.) [gr. Βηθλεεμ, vsl. Vithleem „orașul Betleem“].

VICLENI, HITLENI, HITLENI (-enesc) *l. vb. tr. și intr.* A trata pe cineva în mod viclean, cu perfidie, a trăda, a înșela: temîndu-se să nu-l violenească Moldovenii, au pus pre Căzaci săi în frunte (GR.-UR.); Șvezi, vrînd să violenească pre Moscali, nu au înțut de parola ce si-au dat (MUST.); leșind Cuntăke batmanul din biserică, s'an sculat Căzaci cu toții și l-au omorît... căci i-au viclenit (N.-COST.); a vicleni..., a ucide mișelește era o putere (vlah.); destul ai viclenit asupra tatălui meu (EMIN.).

2. *vb. refl.* A se face viclean, a se purta ca un viclean; a deveni trădător: de multe ori și voevodii si

Fig. 5265.

Vibrioni în singe.

hatmanii ce trimiteau cu oști înaintea vrăjmașilor, se violenau (LET.); așijdere au vrut să facă și Mazepa, stăpânului său împăratului, precum odinioară s'au violenit și Hmii hatmanii de sub Leși (N.-COST.); astăzi, firește nu mai poate fi așa, că lumea s'a violenit și oamenii au sărăcit (RET.): pînă chiar și Tereza... se violenise și intra în vorbă cu cleveitorii (SLV.).

VICLENIE, † **HICLENIE**, † **HITLENIE** *sf.* ○ † Necredință, trădare, au tăiat Stefan-Vodă pre Arbure hatman pre care zice să-l fie aflat în violenție (GR.-UR.) † Papă sau purtare de om viclean, fals, înșelătorie: (ameu!) voia să-l piarză prin violenție, și apoi să-și bată joc de mă-sa (USP.); așa pășeau pe acele vremuri toți cari umblau cu nedreptatea, cu hoția și cu violenția (RET.) † Vorbă sau faptă de om șiret, șirețic; stratagemă: (Grecii) cu bărbăția nu vor putea lua Troada, nice cu sabia. numai cu hitlenia (MX.).

VICLESUG, † **VICLENSUG**, † **HICLE(N)SUG**, † **HITLËNSUG** (*pl.* -uguri) *sn.* = **VICLENIE**: atunci simți și Antioh-Vodă de viclesugul boierilor, ce i-au făcut, și alergă la Inicer-Aga, de-îi dăde de știre (NEC.): era frumos și blînd, și hitlensugul nu-l avea (MX.); desgustat de viclesugurile, de zavistiile lămești, ...poetul român își aduce cu drag aminte de dulcea viață de la țară (ROOS.); Prometeu... carele n'avea la inima lui nici un viclesug, își învâșe pe soții săi oam să se teamă de zei (USP.) [ung. hitlénse g].

○ **VICODOL** *subst.* Băn. ○ Viscol, vijelie.

○ **VICOL** (*pl.* -ole) *sn.* **Mold. Bucov.** ○ = **VISCOL**: acela ger și ~ au lovit, cît multă oaste de țimbe părțile au perit de frig (M.-COST.); amplecat odată, c'un biet căprar, larna, pe ~ (ALECS.); nu-l pasă de ~ și de furtună (VOR.).

○ **VICOLI** (-olese) *vb. tr. și într.* **Mold. Bucov.** ○ = **VISCOLI**: De odată se trezește Că afară viclește (DON.); Cînd afară viclește Ea s'ascunde tremurînd (CRG.).

○ **VICOLITURĂ** (*pl.* -turi) *sf.* **Mold. Bucov.** (MAR.) ○ = **VISCOLITURĂ** [vicoli].

○ **VICOLNITĂ** (*pl.* -te) *sf.* **Bucov.** ○ = **VISCOL**: se opintea înaintea prin înfănușare noptii, care se amesteca acum cu năprasnicia ~ (GRIG.) [vicoli].

○ **VICOLEȚĂ** *sm.* ○ Titlu de nobleță (în Occident), intermediar între baron și conte (5266) [fr. vicomte].

○ **VICONTESĂ** (*pl.* -se) *sf.* ○ Soția sau văduva unui viconte † Titlu de nobleță moștenit de drept de o femeie [fr. vicomtesse].

○ **VICTIMĂ** (*pl.* -me) *sf.* ○ Jertfă, în spec. ome-nească: multe popoare străvechi aveau obiceiul de a aduce victime omeuștii zeilor † Persoană care moare sau suferă din pricina tiraniei, nedreptății alteia, care cade jertfă intereselor alteia, ori care își jertfește viața de bună voie † Persoană sau lucru care suferă urmările unui fapt, unui accident, unei catastrofe † Datoriei, nume sub care se înțeleg persoanele (în spec. agenții forței publice, medicii, etc.) care cad jertfă devotamentului lor în exercițiul funcției [lat.].

○ **VICTORIA** *sf.* Trăsură cu patru roți, descoperită, cu două locuri (5267) [fr.].

○ **VICTORIE** *sf.* ○ Învingerea dușmanului într-o bătălie, izbîndă: victoria lui Mihai-Viteazul la Călugăreni † Succes obținut împotriva unui rival, unui concurent † Rezultat fericit obținut în urma unei străduințe † Victoria, zeiță a Romanilor (5268) [lat.].

○ **VICTORIOS** *adj.* ○ Învingător, biruitor † Care a izbutit într-o întreprindere, cu toate piedecile întîlnite sau puse în cale † Care aduce o izbîndă Fig. 5268. Victoria. sau un avantaj însemnat: un argument ~ † Plin de trufie, mîndru de succesul obținut: își ia un aer ~ [fr. victorieux].

○ **VID** *adj.* Gol, deșert; † ~ de sens, lipsit de înțeles, fără înoinmă.

2. (*pl.* -duri) *sn.* ○ Spățiu cecresc în care nu se află nici o materie: dincolo de atmosferă domnește ~ ul † Spățiu din care s'a scos aerul sau ori-ce materie ponderabilă: a face ~ ul cu mașină pneumatică: ~ absolut, spațiu în care nu se află absolut nimic: ~ barometric, spațiul din care s'a retras mercurul la barometrul cu mercur † (Cursăre) prin ~, cu ajutorul unei pompe aspiratoare [fr. vide].

○ **VIDA** (-dez) *vb. tr.* ○ A goli, a deșerta † A sfîrși, a termina, a pune capăt: ~ un proces, un diferend [fr.].

○ **VIDEA**... = **VEDEA**...

○ **VIDMĂ** (*pl.* -me) *sf.* **Mold. Bucov.** ○ Nălucă † Vrajitoare: poate n'ai știință ce ~ de fată e aceea: cînd vrea, se face pasăre măiastră, își arată coada și ia-î urma, dacă poți (CRG.); strigoalele, vidmele, sînt puse flecare pe lucrul ei (VOR.) [comp. rut. srb. vidjma, „vrajitoare”, pol. widma, rut. wydm o, „nălucă”].

○ **VIDOMOSTIE** *sf.* Însemnare, listă, catagrafie: guvernul... să fie... ~ de suma copăcelor sălbaticii ce s'ar răsădi de locuitori (DON.) [rus. vědomostj].

○ **VIDRĂ** (*pl.* -re) *sf.* ○ Animal mamifer cu corpul lungăreț, capul turtit, picioarele scurte și sucite, ale căror degete sînt unite prin piele; are părul scurt, des, moale și gras, de nu se prinde apa pe el; trăiește prin viuzini săpate pe marginea apelor curgătoare, cum e apa Moldovei, a Oltului sau pe lîngă bălțile Dobrogei; prada ei sînt peștii pe cari îi urmărește înnot, fiind foarte ageră la mișcări; se vinează mult pentru blana ei foarte prețuită; numită și „lutră” (*Lutra vulgaris*) (5269). Inima de ~ crudă e bună pentru ataceai (GOR.) [vsl. vydra, bg. srb. vidra].

Fig. 5269. Vidră.

○ **VIE** *sf.* ○ Loc sădit cu viță: S'azăză bruma peste vii (EMIN.); Spune-i mîndrului să vie, Că s'au copt strugurii 'n ~ (IK-BRS.); În zina de Ana-Foca oine lucră la ~, I se uscă via (GOR.); cine se teme de brumă să nu sădească ~ (ICH.); ○ se duce la ~ cu struguri în poală, se zice despre cineva care se pregătește cu provizii, cu lucruri care se află în belșug în locul unde se duce † = **VIȚA** ○ și Noe începu a fi plugaru și sădi ~ (PAL.); vis văzu în ~ un buciuc de ~ era înainte-mi (PAL.); frunza de ~ să o culegi într-o ales, care va fi mai mare (DRAGH.) [lat. vinea].

VIE = **VIU**.

VIE = **VIA**.

VIEATĂ = **VIATĂ**.

○ **VIELĂ** (*pl.* -le) *sf.* ○ Instrument de muzică cu coarde, cu care se cîntă învîrtindu-se o manivelă (TAB. XXXIX, 38) [fr. vielle].

○ **VIENEZ** *adj.* ○ Din Viena.

2. *sm.*, **VIENEZA** (*pl.* -ze) *sf.* Locuitor, locuitoare din Viena.

○ **VIER** *sm.* Cel ce îngrijește de via cuiva, păzitor de vie † viiariu (COR.) < lat. vinearius].

○ **VIER** *sm.* ○ Porc de prăsilă, necastrat: în preajmă-le cad pe brînci gîlganii și ~ li săgetați (ROOS.) [lat. vērres].

○ **VIERBĂ** = **VEARBĂ**.

○ **VIEREASĂ** (*pl.* -se) *sf.* Nevasta unui vier: am dat poruncă vieresei... să facă tot ce va fi de trebuință în socoteala mea (BR.-VN.).

○ **VIERMÂNAR** *sm.* ○ Muscă, cu capul de un galben strălucitor, care foeste mai ales pe unde se află rămășițe de carne sau materii vegetale intrate în putrefacție (*Sarcophaga carnaria*) (5270) [vierre].

Fig. 5270. Viermânar.

○ **VIERMÂNOS** *adj.* Plin de viermi, strîcat de viermi, în care s'au desvolz

VIC-
VIE

VIE- tat viermi: merele frumoase pot fi și viermănoase (ZNN.)
VIF [lat. vermīnosus].

VIERMÂNOSA (-osez) *vb. tr. și refl.* A (se) face viermănos.

VIERMAR (pl.-are) *sn.* Mic clește cu care ciobanii scot viermii din rănilor oilor.

VIERMĂT *sbst. Mold.* Multime de viermi
 ③ ④ Multime ce mișună de colo pînă colo, droaie: ea se obișnuie în ~ul de ploduri și nu mai are hodină (SAD.).

VIERME *sm.* ① Animal inelat, nearticulat, trîrlor, cu corpul moale, lung și rotund (5271): în ce oalp e în lemn ~le, așa prebărbat pierde muloarea făcătoare de rele (BIBL.); ②: să nu se mîndrească omul, cîtu-l de mare, ce să-și aducă aminte că este praf și cenușă și ~, iară nu om (LET.); oa să nu-ți mîninie viermii ceapa, înțapă un ~, atrînă-l în tr'un băt și vei scopa de el (GOM.); nu-l bine să mînlinci la straturi, că face ceapa sau usturoiul viermi (GOR.); a face viermi, a deveni viermănos; mîncea - te - ar viermii (de vin) și se zice ca blestem: Cine face orz din grîu. Săză 'n sînge pînă 'n brîu. Să-l mînce viermii de viu! (K.-BRE.); ~HREAN ③ ④ Ceea ce amărăște pe cineva, ce-l chinuște, ce-l roade la inimă cum roade viermele lemnul: bărbate, ce ~ te roade la inimă de tot oțetzi? (BEP.) ⑤ ⑥ ~ALB, larva cărăbușului (5272); ~DE-FĂINĂ = SURDOMAȘ ⑦; ~DE-MĂTASE = GÎNDAC-DE-MĂTASE ⑧ ⑨ ~BURUANA-VERMELEI = PUNGULIȚĂ ⑩ [lat. vermīsus].

Fig. 5271.
Vierme.

Fig. 5272.
Vierme-alb.

VIERMÎȘOR, VIERMUȘOR, VIERMÎȘ, VIERMULET, VIERMUT *sm.* *dim.* **VIERME**: Unde viermîșor vedea, se repezea și-l prindea (DOM.); ghionțoia neagră sfredește trunchii copacilor, căutînd cari și viermîșuri (VLA.); noi mîlucăm goașe și de tot felul de viermuleți (MCM.).

VIERMUI (-neso) *vb. intr.* A mișuna, a umbla forfolta, a fojgăi, a foi ca viermii: spărgătorii ce viermuesc pe lîngă pîreții înalți și strălucitori ai bolților par niște piticose și se joacă (VLA.); petrecură toată noaptea acolo, viermului și mișcîndu-se necurmat (BAC.).

VIERMULEȚ, VIERMÎȘ, VIERMUȘOR, VIERMUT = VIERMIȘOR.

VIERȘ, VIERȘ (pl.-surî) sn. ① Graiu glas, timbru al vocii: cum nu aș căta la tine, dacă cîntî în ou așa dulce vierș? (MCM.); graiu! ei oel dulce și versul cu li-pici oș avea îl făcu să-i rămîie tălpile lipite de locul unde stă (BEP.) ② ③ Melodie. cîntec; cîntare: auzi dumneata cum am răspîlîit eu pîsăria aia nevinovată, pentru că ne des-fătase cu vierșul ei! (BR.-VN.); Ouzel... aduna lumea de pe lume în pustii colților și veselea întregăa făptură o versul său (CRO.); îl plăcea să asculte și la vierșul ce scotea din flutur un olobănaș (BEP.) [lat. versus].

VIESPAR *sm.* ~ = PRIGOARE ① [viespe].

VIESPAR, **VESPAR** (pl.-are) *sn.* ① Cuib de viespi (5273): scorburi-le sălilor bătrîne erau pline de vespare (S.-ALD.); nu întărita viesparul, că te mîncă (ZNN.) ② *Pr. ext.* Multime (de viețafi, de oameni) ce mișună într'un loc: viespare de năpîrel se împrăștiu, oa sub bice, la apropierea lui Gherasim (DEM.); rămîn oa ochii bolbați la viesparul de fete și neveste din apă (LUNG.).

Fig. 5273. Viespar.

VIESPARIȚĂ (pl.-te) *sf.* (MAR.) ~ = VIESPAR ①. **VIESPĂROIU** *sm.*, **VIESPĂROAȚĂ** (pl.-ce), **VIESPĂROAȚE** *sf.* (MAR.) = VIESPOIU [viespar].

VIESPE *sm.* ① *sm.* ② Insectă din ord. himenopterelor care seamănă cu albina, numiți că e mai subțire și cu pîntecele galben; trăește în so-cietăți, făcînd înguri în copacii scorburoși sau în treștiile de pe acoperișul caselor, în pod, etc. (*Vespa vulgaris*) (5274): Viespea miere după ce nu face, Sare și te 'mpunge cu ace (FANN); ③ se zice despre o femeie rea din cale afară: stăpîna acestei stujnice era ~a care înălba pe dracul (CRO.) ④ **VIESPE-DE-STEAR**, viespe mică care-și depune ouăle în frunzele stejarilor, producînd pe ele niște gogoși de mărimea unor ci-

reșe (*Cynips quercus*) (5275) ⑤ **VIESPE-DE-RUG**, viespe mică care-și depune ouăle pe rămurelele tinere ale rugului, formînd acolo niște gogoși flo-coase, ca și cînd ar fi acoperite cu un fel de mușchiu (*Cy-*

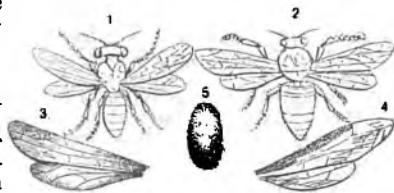

Fig. 5274. Viespe. 1. Lucrătoare. 2. Regină. 3. Aripă de nips roș. 4. Aripă de regină. 5. Păpușă.

sae) ⑥ **VIESPE-NEAGRĂ**, mică viespe negricioasă care-și face cuibul prin borți și scorburi de copaci (*Pompilus niger*) [lat. vespā].

VIESPIȘOR *sm.* *dim.* **VIESPE**: la mijlocul merișoarelor de stejar... se află larvele ~ilor amîntiți mai sus (MAR.).

VIESPOIU *sm.* ① *augm.* **VIESPE**. Viespe mare ② = GARGAUN ③ ④

Fig. 5275. Viespe-de-stejar.

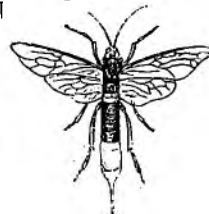

Fig. 5276. Viespoiu.

⑤ Viespe foarte mare, cu pîntecele roșu, cu corpul rotund și terminat cu un ghimpe lung; trăește mai ales prin brădeturi; e cunoscută și sub numele de „viespăroiu”; femeiușca, numită „viespoaie” sau „viespăroaie” are și un ac negru, cu ajutorul căruia își depune ouăle în scoarța bra-zilor și molidurilor (*Sirex gigas*) (5276).

VIESPUȘOR *sm.* (MAR.) *dim.* **VIESPE**.

VIETATE *sf.* Ființă vie; viețuitoare; jivină: soarele pare a fi oel ce dă suflet la toată ~ pe pămînt (BEP.); toate viețările de prin prejur se mișcă (O.-ZAMF.); dorm încă viețări! e curînsul (VLA.).

VIETUI (-neso) *vb. intr.* A trăi: Acolo nu sînt răz-boale. Toți în pace viețuiesc (DOM.); zece ani au viețuit ei în căsătorie, și nu putură face ei el măcar o stîmpîtură de oopii (BEP.) [via ⑧].

VIETUITOR 1. *adj. verb.* **VIETUI** și *sm.* Care viețuiește: părintele Anania se făcuse mai mult moaste decît ființă viețuitoare (SLV).

2. **VIETUITOARE** *sf.* Ființă vie, care trăește, vie-tate: viețuitoarele... sînt mîna de grîia de a-și pune ouăle într'un loc prielnic învierii lor (BR.-VN.).

VIEZUINĂ = VIEZUINĂ.

VIEZURE, VIEZUR *sm.* ~ = BURSUC: ședean asouni oa viezurii sub pămînt (O.-GH.) [comp. alb. vje-șure].

VIEZURIME, VIEZURINĂ (pl.-ini) *sf.* Băn. = VIEZUINĂ [viezure].

VIFEL *sm.*, **VIFELEȚĂ** (pl.-te) *sf.* *Trans.* (MAR.) = DEVER, DEVERIȚĂ [ung. vőféli].

VIFOR, Mold. VIVOR, ț. VIFOR (pl.-ore) *sn.* ① ② Furtună mare, vijolie, uragan; în spec. furtună însoțită de ninsoare, viscol: copacii oș mai înalți mai multe vifore și mai mari vinturi sprîlînece (M.-COST.); călătorul pre larnă gres și geroasă călătorînd și din toate părțile de vifore și de spulberări cuprins și răzbătut fiind (CANT.); cînd se alinașe apoi viforul și opacii se încovoale... atunci privea în spre dealul ăsta (SLV); pe loc s'a și stîrmit un vifor cumplit, oa lapovîț... de nu vedeai nici înaintea nici înapoi (CRO.); — ③: dentr'însul se acornî negură întunecată și vifor lute pre creștin (MX.); el stie ce vifor se ridică de la răsărit împotriva creștinății (VLAH.); oa fost niște apostoli cari au îndurat sărăcie și batjocură. cari au trecut printr'un vifor de nemulțămiri... (SAD.) ④ ⑤ Un fel de boală (neprecizată, probabil vîrsat de vînt) care se vindecă prin desclîntece (SEZ.) (CRO.); *Often*, durere de mîsele (BEP.) [vsl. v i h r ū, srb. v i h o r, etc.].

VIFORATIC. -ATEC *adj.* ⑤ Furtunos, vijelios: un vântisor mai gales decit viforatecul crivat al lernil gonește tute, lute nori (COOB.) [vifor].

VIFOR. ① **VIVOR** (-orăsc) *vb. intr.* ⑤ A sufla cu turbare (*verb. de vint*), a viscoli: zile întregia nins și „munteanu” a viforit turbat (*adj.*).

VIFORIT. ① **VIVORIT** (*pr. p. VIFORI*). ① Bătut de vijelie, de furtuni: adăpostea celor viforiti de furtun (VARL.) ② Vijelios, furtunos: Si prin Turc că-mi abătea Ca un vint viforit Printr'un pomot înflorit (GR-N.); ca fumul și pulberea de vintul viforit împrăștiindu-l (CANT.).

VIFORNITĂ. ① **VIVORNITĂ** (*pl.-te*) *sf.* ① Furtună mare, vijelie, uragan ② Viscol: în nopțile de larnă, cu vijornitele năprasnice, el nu stătea în cușca lui (GR-L.); și tata bătrîn zicea că l-a apucat odată o vifornită și el a mers înainte și a scăpat (SAD.); aveau să fie mai la adăpost de ger și de plesnele vifornitei (DEM.) [vifor]; comp. bg. vihurăniči].

VIFOROS *adj.* ⑤ Vijelios, furtunos: un vint venit de afară prin spărtura unei ferestre, trecu suflând (GN.); o viforoasă suflătură a vintului... îi curmă povestirea (COOB.); și cerul se desbracă de viforoșii nori (ALX.); ⑥ și gîndul mă duce cu sute de ani în urmă în trecutul ~ al neamului nostru (VLAH.) [vifor].

① **VIG** (*pl.-guri*) *sn.* **Olten. Băn.** ② Trimbă, val de pinză sau de ori-ce altă țesătură (CIAUS.); trimbele de pinză și ~urile de cloareci se țin în lăzi sau dulapuri (UIC.) [ung. v é g; comp. GIG].

① **VIGAN** *adj. Trans.* Vesel, voios, plin de viață (CONV.) (FAC.) [ung.].

① **VIGAN** *sbst. Trans.* ① Rochie de orășancă: Fie doamna de Tigan Numalsăponte ~ (IK-SRS.) [ung. v i g a n ó l].

***VIGILENT** *adj.* Care bagă bine de seamă, care veghiază cu atenție [fr.].

***VIGILENȚĂ** *sf.* Băgare de seamă, veghiere cu atenție, de aproape [fr.].

***VIGNETĂ** (*cit. violetă*) (*pl.-te*) *sf.* ⑤ Desen care împodobește începutul sau sfîrșitul unui capitol; cu care se încadrează paginile sau cuvertura unei cărți ⑥ Monogram sau desen tăiat într-o placă de metal ⑦ Această placă însăși [fr. vignette].

***VIGOARE** *sf.* ① Energie, putere de a lucra, de a reacționa ② Energie a spiritului ③ Forță fizică, vitalitate ④ A fi în ~, se zice despre o lege, un regulament sau o ordonanță care își păstrează toată puterea, care trebuie executată, urmată de toată lumea [lat.].

***VIGUROS** *adj.* Plin de vigoare, sdravăn, vinjos, robust [fr. vigoureux].

† **VIHOR**... ~ **VIFOR**...

VIȘOARĂ (*pl.-re*) *sf. dîm.* **VIE:** avui noroc că tata era om cuprins, cu păpușoi în coșare și cu ~ împrejurul oasei (GN.).

VIȚOR 1. *adj. verb. VENI.* Care vine, care va veni: anul ~; săptămîna viitoare; ce s'a mai alege, vremea viitoare va arăta (NEC.); cheltuiela... rămase să fie trecută în ~ul buget al republicii (CAR.).

2. (*pl.-ururi*) *sn.* ① Vremea viitoare, timpul ce va urma, mai tirziu: Viitorul și trecutul sînt a fiilor două fețe (EMIN.); în tine-i ~ul, trecutul și prezentul (ALECS.) ② Ceea ce trebuie să se îndeplinească mai tirziu, în cursul vieții: această ghicitoare prezice trecutul, prezentul și ~ul ③ Situație viitoare: Viitor de aur țara noastră are (COL.) ④ Posteritatea: ~ul va judeca faptele noastre ⑤ Cu ~, cu speranțe de bun viitor, care va ajunge departe: părintele Vasile îi dădea zor că sînt băiet cu ~ (SLV.) ⑥ Pe ~, de acum înainte: voeste cu tot dinadinsul ca lucrurile să meargă într'altfel pe ~ (COOB.) ⑦ ⑧ Timp al conjugării care arată că lucrarea nu s'a făcut încă, ci se va face mai tirziu. într'un timp care va veni după momentul cînd se vorbește: ~ simplu (v o i u fa), ~ compus (v o i u f i făcut); ~ anterior ~ ANTERIOR 1. ⑨.

VIITORIME *sf.* Posteritate: unul din Domnii scumpi în pomenirea viitorimii a fost și Vasile Lupu (NEGR.); să arăți poștilor din ~ poteca cea bună (COOB.) [viitor].

VIȚURĂ *sf.* ① Apă ce vine să se reverse ca un puhoiu: el înalță ~ ca o năprasnică ~ de apă (VLAH.); mîndăriile aruncate meru pe diosa nu-i urcaseră fundul, că la cea mai mică ~ de apă să treacă peste maluri

și să înnece orașul (A-CH.) ② **Olten.** Milul pe care îl îngrămădesc apele în revărsarea lor (CIAUS.).

VIJELIE *sf.* ⑤ Furtună groznică, uragan: vijelia de vînt suflă și spulberă ori-ce găsește pe pămînt (COL.); s'a schimbat vremea cea frumoasă într'o ~ cumplită (CRG.); Pornește vijelia adineu-i oînt de jale (EMIN.); vulturul se rotește deasupra cîmbului, cînd e vremea a ~ (VLAH.); ⑥ și se repezi în lătacul țetei, trîntind ușile ca o ~ (DLVR.); vijelii după vijelii au bîntuit și-au spulberat așezările lor din temelie (VLAH.).

VIJELIOS *adj.* ⑤ Furtunos; ca o vijelie: și rămînea fericea și liniștea căsutei lui, la care se întorcea ca la un liman, cum se întorcea corăbierii în port după o noapte vijeliosă (SR-VN.); ~ul Lotru... tale de-a curmăzîni paria de miază-noapte a Viloii (VLAH.); — *adv.*: pe fundul acestei tăieturi... s'asvîrle Bistrița ~ bătîndu-și năhlapii de stînci (VLAH.).

① **VIJLĂ** ~ **VIȘLĂ**.

***VIJULIE** *sf. Băn. Olten.* (CIAUS.) ⑤ = **VIJELIE**.

***VIL** *adj.* Josnic, mișnav: ...corpul gol ce ridea Cu mîna de vindută, cu ochi ~ și viclean (EMIN.) [fr.].

***VILĂ** (*pl.-le*) *sf.* ⑤ Casă elegantă, construită la aer curat, la țară, la munte, mai adesea într'un stil particular (5277, 5278): și-a clădit o ~ la Sîlna; parcă cresc în desigurii negre de copaci

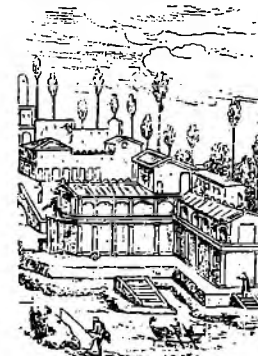

Fig. 5277. Vilă romană (după o pictură din Pompei).

Fig. 5278. Vilă modernă.

vilele cochete ale acestui orașel de munte (VLAH.) [fr. villă].

***VILAIET** (*pl.-te*) *sn.* ⑤ Diviziune teritorială în Turcia, provincie guvernată de un valiu [fr.].

VILEAG *sbst.* În ~, în public, înaintea lumii, de față cu toți; a da, a scoate, a ține în ~; Mîdas împărțitul îl amenință... dacă va crîci o vorbă măcar către cineva care să-l dea în ~ cunsul (NEP.); istoria cu potaopul era dată în ~ (VLAH.); (dacă) ai făcut în carte-ți oare-care împrumuturi tîmne... fericea lui e să te scoată în ~ (COOB.) [ung. világ „lume”].

***VILEGIATURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* Petrecerea cuiva la țară, la aer curat, la munte, la băi, în timpul verii; locul unde petrece cineva vara: situaținea Cotnarului, încunțurată de vii, livezi și păduri, făcea înclintătoare vilegiatura domnească (NEGR.); voia să fie dusă în lumea cea mare, vara la grădină, la curse și n ~ (SLV.); s'au dus în ~ și nu-și mai aduce aminte de mine (VLAH.) [fr.].

***VILEGIATURIST**

sm. Cel ce petrece vara în vilegiatură.

***VILOZITATE** *sf.*

⑤ Fie-care din numeroasele prelungiri foarte mici, ca niște perișori subțiri ce acoper suprafața internă a intestinului subțire, dînd acestei suprafețe un aspect catifelat (5279) [fr.].

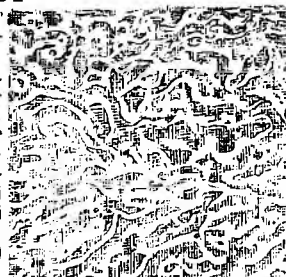

Fig. 5279. Vîlozități.

VIN (*pl.-nuri*) *sn.*

① ② Băutură alcoolică obținută din mustul de struguri fermentat: ~ alb, roșu (sau negru); ~ nou, vechiu; ~ tare, slab; ~ dulce, acru. o-

bețit; ~ curat, prefăcut, botezat cu apă; Noe... deoa bău din ~, îmbătă-se și se oulă în cort (PAL.); (centaurul) dete cep la o butie ou ~ foarte vechiu, ce l-o dărnise Bacchus, zeul ~ului și al beției (USP.); cînd la masă se varsă ~ul din pahar, e semn de bucurie (GOR.); cînd verși pe străle ~, ai să-ți faci altele nouă (GOR.); ~ul e tolașul bătrînelor și nebunul tinerelor (PANN); Cu ~ul și ou somnul uită grișile omul (PANN); ② ~ul alege pe om, la băutură cunoști pe om ce fire are; — să bei ~ul, dar să nu te bea, poți bea, dar cu măsură, pînă nu te dă gata; — fie omul oț de bun, ~ul îl face nebun, și pe cei mai buni, beția îi face să se ticăloșească ③ ④ ~uri medicinale, vinuri în care s'au dizolvat substanțe medicinale; ~ de chinină ⑤ ⑥ *Pr. anal.* Nume dat unor lichieri fermentate și spirtoase: ~ de coco, de trestie de zahăr ⑦ ⑧ **FLOAREA-VINULUI** = **PRIBOIU** ① [lat. *vinum*].

VINĂ (pl.-ni) *sf.* ① Faptă rea pedepsită de lege, abatere de la datorie, de la lege, delict, crimă: cînd cel pîrit pentru ~ se va dovedi vinovat și va tăgădui, ori toată vina, ori parte din ~, atunci să se căznească ca să spule adevărul (LEG.-CAR.); veni o mulare vîdnou și se jăluia... cumu i-au luat toată averea pentru nice o ~ (MX.); astăzi, cînd sper că s'a preserit vina mea contra monarhiei, am curajul s'opunc un mîndrie (CAR.) ② Greșală de care se face vinovat cineva (de voie sau fără voie): nu e vina mea dacă ți-a furat banii; oînd te-a înșelat cineva odată, e de ~ el, cînd te-a înșelat a doua oară, ești de ~ singur (ZNU.); dumneavoastră, oameni inteligenți, sînteți de ~, fiindcă stați indiferenți (CAR.); n'are nici o ~; nu i-a aflat nici o ~; Acel ou pricină șade 'n odihnă, și cel fără ~ pînge și suspină (PANN); a da, a băga, a pune vina pe cineva; a arunca vina pe cineva, asupra cuiva; a cădea vina asupra cuiva ③ Pricină, cauză, motiv: oț singa s'a vîrșat din vina acestei țeroșii (SLV.); de-l va sudul fără de ~, atunci ca un sudutoriu să va certa (PRV.-LP.) [vsl. *vin a l.*].

VINĂRIȚU 1. *sm.* Podgorean.

2. *sbst.* † Dădile ce se plătea de fie-care vadră de vin; dijmă din zece vedre una: ~l (1-a suit la) douăzece de parale de vadră (1.-GH.).

† **VINĂRIȚ** *sbst.* = **VINĂRIȚU** 2: ~ul, oieritul și fumăritul erau dădii indirecte ce plăteau particularii către Stat (FIL.).

VINARITĂ (pl.-te) *sf.* * Frumoașă plantă cu tulpina tetragonală, frunzele păroase și flori albe; fructul uscat, format din două carpele, e acoperit cu peri rigizi și re-curbați la virf în formă de cirilig; planta uscată desvoltă un miros plăcut, din care cauză se pune printre rufe, spre a le parfuma; numită și „muma-pădurii” (*Asperula odorata*) (5280) [vin].

○ **VINARS** *sbst. Trans.* 2 Rachiu: aici a adus baba mea din pîmînt un ulcioraș de ~ (RET.); bețivul numai de vin și de ~ (vorbește) (NCH.); Vinu-i bun, ~u-mi place, Om bogat eu nu m'oiu face (NK.-BRS.) [vin + ars, după germ. *Brantwein*].

○ **VINARSAR** *sm. Trans.* Rachier, țuicar (FR.-CDR.) [vinars].

○ **VINARSĂRIE** *sf. Trans.* Rachierie (FR.-CDR.) [vinars].

VINAT *sn.*, mai adesea **VINĂTURI**, **VINATE** *pl.* (Soriuri de) vinuri: are strînsă o avere bunicică în bani și ~uri bune (CAR.); la masă avea totdeauna cele mai bune ~e (NEGR.); Iar la a lui masă ~e strîne Nu se mai sfîrșesc (STAM.) [lat. *vinaceus*].

* **VINCHEL** (pl.-le) *sn.* * Echer [germ. *Winkkel*].

† **VINCI** (-cebe) *vb. tr.* (CANT.) A învinge [lat. *vincere*].

* **VINCIU** *sbst.* 2 Un fel de vîrtej ce servește la ridicarea greutăților pe vapoare [it. *vinciglio*].

VINDE (vînd, vînz) 1. *vb. tr.* ① A ceda altuia pe bani proprietatea unui lucru: vîndui vii, vîndui moșii, Tot cu tine le băni; Vîndui boi și vîndui cai, Tot cu tine le mînoai (PANN); boii tăi sînt mari și frumoi... vinde-i și cumpără alții mai mici și mai lefții (CRG.); cei ce vinde

grîul scump îl blastămă norodul (SISL.); ~ scump, lefții, cu bani gata, pe datorie; ~ la meaz, la licitație; * **CUM-PĂRA** ②, **CASTRAVEȚE** ③, **PĂDURE** ④; ⑤: a-și ~ scump viața, a se apăra bine, a face să piară mulți adversari, înainte de a cădea însuși ⑥ ⑦ **A-și ~ suflul** (diavolului), a-și închina sufletul diavolului, a renunța la viața vecinică pentru unele foloase dobîndite pe lumea asta ⑧ ⑨ A face pentru bani sau alte foloase ceea ce un om cînstin nu trebuie să facă: a-și ~ votul, conștiința ⑩ ⑪ A trăda: s'au vîcienit de cîtră stăpînului său ca și Iuda vînzînd pe Domnul Is. Hs. Jidovilor (N.-COS.); alei, țolină ce-mi ești zise fata împăratului, dar bine m'ai vîndut! (CRG.); a-și ~ neamul, patria.

2. *vb. refl.* ① A fi vîndut; a fi de vînzare: cîntea nu se cumpără, nici nu se vinde (ZNU.); nu mai este patriotism și totul se vinde (CAR.) ② **A-și vînde trupul**; a se face rob de bună voie: apa foametei era în Iași și în țară, înecî mînea om pe om și se vîndea (N.-COS.) [lat. *vēndere*].

VINDECA (vindec) 1. *vb. tr.* A reda sănătatea cuiva, a face sănătos, a-l scăpa de boală, a leui, a tămădui: mulți crezură întru Ișus, că vindeca toate boalele dintre oameni (MX.); se îmbolnăvește împărăteasa și, măcar c'a căutat-o ou oțte leacuri pe lumea asta, n'a fost chip s'o vindece (VAS.); ②: beția o vindecă numai sapa și lopata (ZNU.); Ștefan-Vodă se puse ou toate puterile întru ~ ranele țării sale (NSP.).

2. *vb. refl.* A se face sănătos, a scăpa de boală, a se leui, a se tămădui [lat. *vindecare*].

VINDECĂTOR 1. *adj. verb.* **VINDECA** și *sm.* Care vindecă, leucitor, tămăduitor.

2. **VINDECĂTOARE** *sf.* * = **USTUROITA**.

VINDECEA *sf.* * Plantă din fam. labiatelor, cu flori purpurii, dispuse într'un spic lungăreț la virful tulpinei; are proprietăți aromatice și tonice; numită și „iarba-tăieturii”, „crețisor”, „sovirvariță”, etc. (*Betonica officinalis*) (5281) [vindecă].

VINDECUȚA *sf.* * = **USTUROITA** [vindecă].

○ **VINDEREU** *sm.* * *Mold. Bucov. Trans.* Specie de șoim mic (*Falco aesalon*) (5282): vestita oetate a Neamului... străjuită de cencele și vînderei care au găsit-o bună de făcut oulburî într'însa (CAR.) [comp. ung. *vándor-sólyom*, „șoim călător”].

* **VINDICATIV** *adj.* ① Care caută să-și răzbuie, pornit spre răzbuie, răzbuinător, zăcaș la inimă ② Insufletit de spiritul de răzbuie: justiție ~ă [fr.].

* **VINDICTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Urmărirea, pedepsirea crimelor: și-a plecat capul călăilor lui Ipsilante, ca să nu compromită viitorul țării sale, expunînd-o la vindicta turcească (1.-GH.) ② *rt.* ~ publică, urmărirea unei crime în numele societății [fr.].

VINECIOR *adj. dîm.* **VINAT**.

VINEREA = **VINERI**.

VINEREL *sm.*, **VINERIȚA** *sf.* * ① Nume dat unei vite născute într'o Vineri.

VINERI (art. *Vinerea*) *sf.* ① A șasea zi a săptămîinii, între Joi și Sîmbătă: ani 6961 dobîndi Mahamet Tarigradul, în luna lui Mai 29, într'o zi de ~ (MX.); Miercurea și Vinerea sînt zile de post; sîrbătoreala oăzuit într'o ~; Vinerea e a șasea zi a săptămîinii; se crede că acela ce ine ~le este scutit de furtună (GOR.); fetele care postesc ~le se vor mărita mai curînd (GOR.); — *adv.* castraveții să nu-i pul în pîmînt Miercuri ori ~, că les amari (GOR.); Vinerea nu se toarce, căci ți se coc degetele și-ți cad unghiile (RV.-CRG.); un bătrîn cu barba pînă la genuchi, slab și pipernicit și cocoșat, de parcă mîna numai Vinerea (NSP.) ② Vinerea-mare, ziua de 14 Octombrie, cînd se prăznuiește Cuvioasa-Paraschiva: în ziua de Vinerea-mare nu se coase nimio, fiind rân de trăsnet, grindină și boale de ochi (GOR.); Vinerea-Pașilor sau ③ Vinerea-seacă, Vi-

Fig. 5280.
Vinărită.

Fig. 5281.
Vindecă.

Fig. 5282. Vîndereu.

nerea dinaintea săptămânii Paștilor: în Vinerea-Paștilor se sile fetele în clopotnița bisericii și sună clopotul, ca să crească cinșa (GOR.); oine se soală în Vinerea-seacă, înainte de a răsarî soarele, acela nu mai are boale în oase (GOR.) ¶ ② ③ Sfința-Vineri, personificare a zilei de Vineri, în credințele poporului: Jola sînt sfinții Apostoli, cum și sfinții Nicolai, Vinerea e Sfința-Vineri, s'o fi chiar să n'ai mǎlaur (PANN) [lat. Vēneris (dies)].

VINERICĂ sf. = **VINEREL.**

VINERIȚĂ (pl.-te) sf. Plantă din fam. labiatelor, cu tulpina în patru muchii, cu flori albastre, rar roșii sau albe, așezate într-un spic la vârful tulpinei; numită și „lavrentină”, „tămiliță”, etc. (*Ajuga reptans*) (□ 5283).

○ **VINETIC = VENETIC.**

VINETEA, VINETICĂ (pl.-tele) sf. ① = **ALBĂȘTRIȚĂ** ¶ ② = **SULUȚITĂ** ③ ¶ ④ = **PINIȘOARĂ** ⑤ ¶ ⑥ = **VINERIȚĂ** ¶ ⑦ Ciupercă

cu pălăria albă, cărnăsoasă, tare, cu carnea de un gust plăcut, puțin amar (*Russula delica*) (□ 5285) ¶ ⑧ **VINETICĂ-CU-LAPTE**, ciupercă comestibilă, cu

Fig. 5284.

Vîneciță-cu-lapte.

Fig. 5285.

Vîneciță.

pălăria cărnăsoasă, de culoare roș-cărbăuie sau brună-portocalie, uneori cu crăpăturile suprafață; piciorul, de culoarea pălăriei, dar

ceva mai deschis, e virtos, gros, și înalt de 5-8 cm.; carnea, puțin gălbuie, conține un suc lăptos dulce, alb, care, uscîndu-se, capătă o culoare închisă, brună; e o delicioasă ciupercă comestibilă, cu un miros particular, foarte plăcut; se mănîncă uneori și crudă; e numită și „burete-dulce”, „burete-roșu”, „riscov”, etc. (*Lactarius volemus*) (□ 5284) [v în ă t].

○ **VINETI = INVINETI.**

○ **VINETE sf.** *Băn. Trans.* Albăstrime, azur: *numai în expr. vineția cerului*, înălțimile văzduhului, slava cerului, bolta cerească: *mi se avîntă odată, de se înalță în vineția cerului (MERAS); încalcă pe șarpe care se ridică în vineția cerului (PAC); se sui torogvan pe cal și sbură ou el pînă în vineția cerului (CAT).* [v în ă t].

VINETIU adj. Cam vîn ă t, care bate în vînt: *în jurul obrazilor i se rotunjeau ape de marmură vineție (OLVR.); albastru ~ al înălțimilor celor mai depărtate (URG.).*

VINGĂLAC (pl.-sae) sn. ① Unealtă tipografică pe care

zeturat adună literele spre a forma rînduri; numită și „culegău” (□ 5286) [germ. Winkelhaken].

Fig. 5286. Vingălac.

† **VINGE = INVINGE.**

VINGERCĂ = VENGHERCĂ.

○ **VINI = VENI.**

○ **VINICER sm.** ② ③ Septembrie: *napul se poate semăna... cît ține Mășalar și pînă pe la jumătate din ~ (ION.)* [comp. vsl. privicije „vie”].

○ **VINICOL adj.** Privitor la cultura viței și la producțiunea vinului [fr.].

○ **VINIETĂ = VIGNETA.**

○ **VINIFER adj.** Care produce vin; unde se cultivă vița: *dealuri ~e [fr.].*

VINIȘOARĂ (pl.-re) sf. ① *dim. VINĂ.*

VINIȘOR sbst. ② *dim. VIN:* cînd își aducea aminte... de ~ul din crămă... crăpa de ciudă (CRG.); Să-l linguseam și să-l facem să mai dea la ~ (PANN).

○ **VINITIC = VENETIC.**

VINO-NCOA(CE) = INCOACE 2. |

* **VINOGRAD sbst.**, ○ **VINOGRADĂ sf.** (VOR.) X Sos rece făcut cu oțet, untdelemn, pătrunjel tocat, sare și piper [fr. vin aigre tte].

VINOȘ adj. ① Plin de vin; îmbătat de vin: *Vinosul Strugur începu să plîngă (PANN); Parsion, fiind cam ~ și obosit, s'a pus să se odihnească (RET.)* ¶ ② Care are gustul, culoarea sau mirosul vinului [sensul ② după fr. vineux].

VINOVAȚ adj. și *sm.* Care a comis o greșală. o faptă rea, o abatere de la lege, etc., cel ce poartă vina unei fapte, culpabil: *femeile ~e le expunea în piață, legate de un stîlp, cu capul ras (J-OM); vinovații car. se căznesc să nu se creeze deodată, mîndre de vor și spune că sînt vinovați, căci de multe ori de frică și de durere zic și ceea ce nu este (LEG-CAR.); stricăciunea se făcuse și ~ul trebuia să plătească (CRG.); pre lingă cei vinovați, au perit mult norod nevinovați (MUST); se făcu loc de supărare împăratul și poruncă ca... vinovații să se dea morții (ISP.); ~ nu plătește bogatul, ci ~ul (ZNN.)* ¶ ③ **NEVINOVAȚ** [vsl. vinovat ă t].

VINOVAȚI (-ătesc) vb. tr. = INVINOVAȚI: Eu nu vinovătesc țărănul nicidecum (ION).

VINOVAȚIE sf. Starea celui v i n o v a t, culpabilitate ¶ ④ **NEVINOVAȚIE.**

VINTIR (pl.-ire) sn. ① Unealtă de pescuit, în formă de virșă de nuiete, cu deosebite că e făcută din rețea și e întinsă rotund prin niște cercuri legate înăuntru (□ 5287).

VINTRE sf., † *(pl.-e) sn.* ①

② Pîntece, abdomen, *în spec. partea de jos a pîntecelui, de lingă coapse: la noi au fost boli toată vara, chiar și-acu sînt bolnavi oamenii de tifos și de ~ (GR-N.); un Ungur... au sărit cu sulita și au timpinat pre un slujitor de al noștri drept prin ~ (M-COST.)* ¶ ③ Diaree; dizenterie: *au murit Traian în Cilicia... de boala ce-i zice hidropic... iară om sorlu unii, de ~ (M-COST.); oamenii, oari, din neștiință, au băut un astfel de lapte, capătă... o mare pîntece și pe nrâmă ~ (MAR.)* [lat. vēntre m].

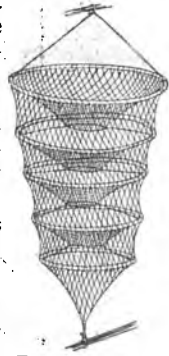

Fig. 5287. Vintir.

VINTREALĂ (pl.-ele) sf. ② = **VETRILĂ:** se desface-aoum la larg Luntrea cu-ale ei vintrele spinerate de catarg (EMIN).

VINTRICEL sbst. ① *dim. VINTRE* ① (VIRC.) (SEZ.). Pîntece, regiunea ombilicală.

VINTRIȘ adv. ① Culcat pe burtă (SEZ.) ¶ ② Curmeziș (FR-COR.) [vintre].

○ **VINTELE, VINTĂLOR (iu) sm.**

Trans. Băn. Cel ce îngrijește de vie, vier: *boierul merse la vie și zise vintelerului:*

...să puiți pe ori-oine ar veni noaptea 'n vie! (RET.) [ung. vinceller < germ. Winzer].

† **VINUÎ = INVINUÎ..**

VIOARĂ (pl.-re) sf. ①

Trans. = TOPORAȘ 2 ② ¶ ③ ~ **DE-NOAPTE = NOPTICOASĂ** ¶ ④ ~ **GALBENĂ = MICSUNELE-RUGINITE** ¶ ⑤ ~ **ROȘIE = MICSANDRĂ** ¶ ⑥ ¶ ⑦ **FLOARE-DE-VIOARĂ = MICSUNELE-RUGINITE** ¶ ⑧ **FLOAREA-VIORELEI = ZAMBILĂ** ① ¶ ⑨ **FOAIE-DE-VIOARĂ = POPIVNIC-IEFURESC** [lat. viola].

VIOARĂ (pl. vioare, viori) sf.

① Cel mai răspîndit instrument de muzică, alcătuit dintr-o cutie de rezonanță cu două fețe, pe care sînt întinse patru coarde; ② Cămin, după regiuni, și „lăută”, „scripcă”, „diplă” sau „ceteră” (□ 5288): *alăutarii carele zice cu vioara și alăuta (PRV-MB.); Lin vioarele răsuna, iară cobza ține hangul (EMIN); d'odată auzi niște balauri de lăutari trăgînd din viori, de gîndea că mănîncă foc (ISP.)* [comp. it. viola].

Fig. 5288. Vioară. de muzică, alcătuit dintr-o cutie 1. Cap.-2. Cuie.-3. Git.-4. Limbă.-5. Coardă.-6. Cerc.-7. Urechă.-8. Cămin, după regiuni, și „lăută”, „scripcă”, „diplă” sau „ceteră” (□ 5288): alăutarii carele zice cu vioara și alăuta (PRV-MB.); Lin vioarele răsuna, iară cobza ține hangul (EMIN); d'odată auzi niște balauri de lăutari trăgînd din viori, de gîndea că mănîncă foc (ISP.) [comp. it. viola].

VIOARĂ sf. numai în expr. apă ~, împede ca

vioara, lîmpede ~ (CIAUS.), foarte lîmpede: apa curgea pe de o sută de părți, lîmpede ca vioara și rece ca gheața (NSP.); Prutele, apă ~, Face-te-ai neagră cerneală (CONV.).

VIOICIUNE *sf.* ① Insușirea a tot ceea ce vioiu, plin de viață: ce ~ sculptoare în ochi și ce măestrie în mînuirea vocii (BR-VN.); ~ a glumește a caracterului său (COB.). ② Agerime, istețime.

VIOIU *adj.* ① Plin de viață, de vigoare: descrie-mi tabloul soarelui lîșene... cu tinerimea ei vioale, elegantă (ALECS.); de tînel lui era om ~ și bun (CAR.). ② Sprințen, care se mișcă ușor și repede: o pasăre vioale ③ Ager, isteț [v i u].

***VIOLA** (-olez) *vb. tr.* ① A călca: ~ legea ② A pătrunde fără drept, cu sila într'un loc: ~ un azil ③ A profana, a pingări: ~ un mormint ④ A necinsti o femeie, a silui [fr.].

***VIOLĂ** (pl.-le) *sf.* ① Vechiul instrument cu coarde și arcuș, care ocupă locul, ca mărime, între vioară și violoncel; numărul coardelor a variat în decursul vremilor, ajungînd pînă la 11; astăzi e redusă la 4 coarde și e acordată cu o cîntă mai jos decît vioara, cu o octavă mai sus decît violoncelul (5289); — ~ di gamba, instrument cu 6 coarde, ieșit din uz, care se ținea între genunchi (TAB. XXXIX, 40 [it.]).

***VIOLACEU** *1. adj.* Care bate în violet.

2. VIOLACEE *sf. pl.* ① Familie de plante dicotiledonice al căror tip e micșuneaua [fr. violacé].

***VIOLĂTOR** *sm.* ① Cel ce violcăză, ce calcă o lege, un tractat, călcător: au să-l gratifice cu titlurile obținute... de călcători de legi, de ~ de constituție (A.-OH.). ② Pingărilor, profanator [fr.].

***VIOLENT** *adj.* ① Puternic, tare, care lăcrează, care se face cu oputere mare: o furtună ~ă: o lovitură ~ă; o patimă, o otrăvă ~ă; ciurma... devine puțin ~ă la acel carl au mai fost lovită de ea (A.-OH.). ② Care obosește pește măsură: un exercițiu ~ ③ Lute la fire, care se aprinde ușor: ei, nite, vezi? Asta e cînsurul tău, ești ~ (CAR.). ④ Produs de o cauză nefirească: a murit de o moarte ~ă, a murit de o moarte grabnică, n'a murit de moarte bună [fr.].

***VIOLENTA** (-tez) *vb. tr.* A sili pe cineva să facă un lucru, a constrînge [fr.].

***VIOLENTĂ** (pl.-te) *sf.* ① Insușirea, starea a tot ce e violent, puternic, tărie; silă: era vestit în toată Basia pentru violența și strîngăcia sa (A.-OH.); violența pasiunilor; violența furtunii; ciocnirile se îndoesc cu ~ (CAR.). ② Putere întrebunătă în contra legii sau a dreptului: în materie politică, nu-ți este permis a mai întrebunătă violența, fără să mergi la ghilotină (CAR.). ③ Fire lute, care se aprinde ușor: e un om plin de ~ [fr.].

***VIOLET** *1. adj.* De culoarea micșunelei, vioriu.

2. sbst. Culoare violetă: ~ul o prinde bine [fr.].

***VIOLETĂ** (pl.-te) *sf.* ① Toporaș, micșunea [fr.].

***VIOLINĂ** (pl.-ne) *sf.* ① = VIOARĂ [it.].

***VOLONCEL** (pl.-le) *sm.* ① Instrument cu coarde de formă și construcție vioarei, însă mult mai mare; în orchestră, arc rolu de tenor și e foarte gustat ca solo (5290) ② Cel ce cîntă din acest instrument, violoncelist [it.].

***VOLONCELIST** *sm.* ① Cel ce cîntă din violoncel [it.].

***VOLONIST** *sm.* ① Cel ce cîntă din vioară [fr.].

○ VIOR (pl.-re) *sn.* Băn. ② = VIFOR.

VIOREA, VIORIĂ (pl.-rele) *sf.* ① (~NEMIROȘITOARE). Mică plantă fără tulpină din fam. violaceelor, cu flori de un albastru-violet, rar alburii și fără miros; crește prin păduri, tufișuri și pășuni

uscate; numită și „tămîioară”, „micșunea” sau „toporaș” (*Viola hirta*) (5291) ② = TOPO-
RAS ② ③ ④ = TĂMIOARĂ ① ② ③ VIOREA-GAL-
BENĂ = MICȘUNELE-RUGI-
NITE ① ② VIOREA-ROȘIE =
MICSANDRĂ ① ② ③ Mică
plantă bulboasă din fam.
liliaceelor, cu flori fru-
moase albastre, rar tran-
dăfirii sau albe; fructul
e o capsulă ovală cu se-
mințe aproape globuloa-
se; numită și „zambilă”
(*Scilla bifolia*) (5292) ③ ④ VIO-
RELE-GALBENE², mică
plantă din fam. liliaceelor, cu tulpina sveltă
și delicată, de 8-15 cm. înălțime, cu flori galbene
(*Gagea minima*) (5293); — VIO-

Fig. 5291.
Vioarea-nemiroșitoare.

Fig. 5289.
Viola.

Fig. 5290.
Viorea.

Fig. 5293.
Vioarele-galbene¹.

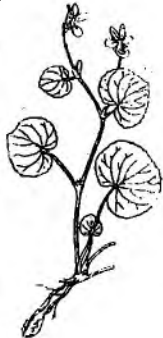

Fig. 5294.
Vioarele-galbene².

RELE-GALBENE², mică plantă din fam. violaceelor, cu tulpina delicată. Adeseori cu două frunze și cu 1-2 flori mici galbene; crește prin locuri umede și umbroase din regiunea muntoasă (*Viola biflora*) (5294) ① ② **VIORELE-SĂLBATICE**, mică plantă din fam. violaceelor, cu flori albastrii închise, cu pîntenii albi bătînd în galben; numită și „colțunii-popii” (*Viola canina*) (5295) ③ ④ **FLOAREA-VIORELE¹ = CEAPĂ-CIOARE¹**; — **FLOAREA-VIORELE² = ZAMBILĂ** (v i o a r ă²).

○ VIORÎNT *adj.* Băn. Trans. Violet, vioriu; eticuri sînt roșii... iar la mijloc cu alb sau verde... ori ~ (AUS.) [comp. v i o a r ă²].

***VIORIST** *sm.* ① Violonist: era un tînar ~ plin de talent (CAR.). ② Vioarele-sălbatic.

VIORIU *adj.* ① Violet-deschis: atunci o taină de lumină vioare se întinde în jurul nostru (SAD.); soarele stîlcea și pe Bărgăan începeau a se lăsa filii de lumină vioare (S.-ALD.). ② Albastriu-vîlnăt: sus pe cerul ~ străluciau stelele (BR-VN.); salcîmii cu miros dulce tînuiau cărările risipite într-o vioare și melancolică umbră (EMIN.) (v i o a r ă²).

***VIOȘ** *adj.* Plin de viață, teafăr: eu m'am vechit, m'am vestețit... iară acesta nou, ~, vîlăgos... iaste (CANT.) (v i u).

○ VIOȘIE *sf.* Mold. Vioiciune: se pleacă în jos, pînă ce razele lui vin de-i redau vioșia pierdută (NEGR.) [v i o s].

VIPERĂ *1. sf.* ① Șarpe foarte veninos, de talie mică, care trăiește în păduri și în terenurile pietroase, năpîrcă; mușcăturile ei, făcute cu ajutorul a doi dinți mari, așezați în falca de sus, și gauriți pînă la vîrf, prin cari se scurge veninul, sînt foarte durcuroase și pot aduce moartea; se amănă cu alți șerpi neotrăvicioși, dar se cunoaște ușor după o dungă lată, neagră și colțuroasă ce o are pe spate și după o pată neagră, în formă de V, ce o are pe cap (*Pelias berus*) (5296); — **VIPERĂ-CU-CORN** (S.M.), soiul de viperă care trăiește prin

Fig. 5290.
Violoncel.

Fig. 5295.
Vioarele-sălbatic.

Dobrogea și a cărei mușcătură e mai veninoasă decât a viperei obicinuite; se deosebește de aceasta printr'un mic con moale ce are în virful botului (*Vipera ammodytes*) ¶ ① ② Pui de ~, pui de năpircă, om rău, femeie rea: ați am vrut să aflu din gura ta, pui de ~ ce mi-ai fost (CRG.) ¶ ① ② Persoană

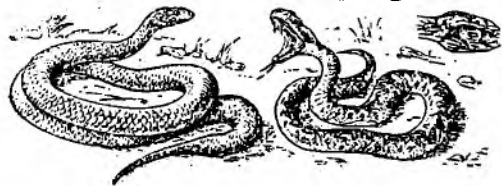

Fig. 5296. Vipere.

rea și perfidă, veninoasă, năpircă, scorpie, aspidă, streche: spune și nouă, tată, cine este vipera aceea care nu-ți dă pace (SR.) ¶ ① ② Limbă de ~, persoană care vorbește de rău, care birfește, care ponegrește, care calomniază [lat. vipēra].

VIPIE sf. ① Arșiță: după amiază, etnd se potolea vipia, lăseau cu toții pe mîrîste (SR.-VN.) ¶ ② Toiu: încăleacă oală și, în vipia gătelii lor, scăpă din tabără (SR.); s'a lăudat că el, dacă vrea, îl aduce acum, în vipia erneli, oirege coapte (R.-COD.).

PAVIPISCA = **VIPUSCĂ**.

† **VIPT** (pl.-turi) sn. Rodul pămîntului, bucate; hrana omului: tremese... zece asini, carele grîu, pline și ~ dnea tălîni-său pre oale (PAL.); cumpără tot ~ul la Faustian de-si împlură cetățenii oasele de grîu și de coos; sint multe ~uri la moară? (VIC.) [lat. victus].

VIPUȘCĂ (pl.-uști, -uște), = **VIPISCĂ** sf. ①

Șiret lat de-a lungul cusăturii pantalonilor (în spec. militărești) (5297): am chiplu... mai înalt ca al altora, am vipușcă bordo înolhis și nasturi prima calitate (BAS.); cîți logofeți ou vipușcă... tot Păicu îl bălăbănește hurdz-burdz prin toate rătoacăniile (ALECS.) [RUS. выпукка].

○ **VIR** sbst. Băn. Virte de apă, volbură, loc într'un riu unde se învîrtește apa [srb.].

* **VIRA** (-ires) vb. tr. și într. ① a coti, a (se) învîrți, a (se) învoarce: căpitanul băroii mele deodată dă ordin oformacul să vireze către un port mic (L.-GH.) ¶ ②

 a pune o copie fotografică într'o v. Vipușcă. soluțiune care-i dă un ton mai plăcut.

¶ ③ a trece de la un cont la altul [fr.].

* **VIRAJ** (pl.-aje) sn. ① Faptul de a vira și rezultatul acestei acțiuni ¶ ② Cotire, învîrte; cotitură, învîrtitură ¶ ③ Muierea unei copii fotografice într'o soluțiune care-i dă un ton mai plăcut; soluțiune însăși în care se moaie fotografia [fr. virage].

VIRAN adj. Loc ~, teren gol, fără clădiri și neîngrădit (într'un oraș); maidan: în fața ferestrelor mele, de cealaltă parte a bulevardului, e un loc ~ (VLAK.) [tc.].

* **VIRGIN** 1. adj. ① = **FEICIORESC** ¶ ② ③ Pă-

ăure ~, ai cărei copaci n'au fost niciodată doborîți de mîna omului; oimpe ~ă, pe care omul n'a cultivat-o niciodată: în Australia s'au dat culturii cerealelor climă întinsă și ~ă (L.-GH.).

2. **VIRGINĂ** (pl.-ne) sf. ① = **FEICIOARĂ** 1 ①: Cu zimbrea de ~, ou glas blînd, dulos, încet, El îi pune pe-a ei frunte maldru diadem de stele (EMIN.) ¶ Cit de frumoasă te-ai gătit, Naturo, tu, ca o ~, Cu umblet drag, ou chip iubii: (COȘA.) ¶ ② ☆ **VIRGINA**, a șasea constelație a zodiacului, Fecioara: soarele intră în această

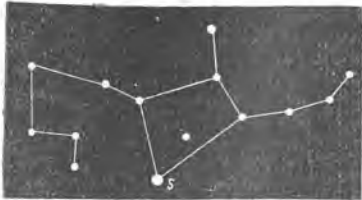

Fig. 5298. Virgina.

constelație la 23 August și iese la 22 Septembrie (5298) [lat. virgo, -gine m].

* **VIRGINAL** adj. ① De virgină, de fecioară, fecioresc: modest ~ă ¶ ② De un alb curat, strălucitor: orin ~ [fr.].

* **VIRGINITATE** sf. = **FEICIORE** [fr.].

* **VIRGULĂ** (pl.-le) sf. ① Semn de punctuație (s) care arată oprirea cea mai scurtă în citire și care separă între ele diferitele părți ale unei fraze ¶ ② Bacilul ~, bacil în formă de virgule, numit și vibriouul holerei ¶ ③ Punct și ~ = **PUNCT** [lat.].

* **VIRIL** adj. ① Bărbătesc, de bărbat ¶ ② Care caracterizează pe omul trecut de vîrsta de copil: vîrstă ~ă; togă ~ă = **TOGĂ** [fr.].

* **VIRILITATE** sf. ① Vîrstă virilă, bărbăție ¶ ② ③ Energie, vigoare, voinică [fr.].

* **VIRIMENT** (pl.-te) sn. ¶ ① Operație de contabilitate prin care se trece o sumă de la creditul unei persoane la creditul alteia, fără a fi nevoie ca suma să fie vărsată în numerar ¶ ② Treccrea unei sume votate la un capitol al bugetului la alt capitol [fr. virement].

VIRNANT sm. ♀ = **RUTĂ**.

VIROAGĂ (pl.-ge) sf. Șanț, canal mic natural, plin de apă de ploaie: trăsura ajunse la o ~, plină de apă, peste care era un poduțel (O.-ZAMF.); ce de viroage săpate de puhoale (UR.); stuțuri de papură înaltă, deasă ca peria, astupă viroagele (VLAK.) [vir].

† **VIRȘ** (pl.-șuri) sn. (PRV.-MS.) Vers; poezie [rut. virș].

* **VIRTUAL** adj. ① Care e, în stare să producă un efect, dar pe care nu-l produce în momentul de față ¶ ② Focar ~, punct din care pleacă și prin care ar trece razele, dacă ar fi prelungite în sens contrar celui în care se propagă; imagine ~ă, aceea care rezultă din totalitatea focarelor virtuale date de diferitele puncte ale unui obiect [fr. virtuel].

* **VIRTUALITATE** sf. Caracterul, însușirea, starea a tot ce este virtual [fr.].

* **VIRTUOS** adj. ① Care are virtute, cast, cinstit: o femeie virtuoasă ¶ ② Inspirat de virtute [fr.].

* **VIRTUOS** sm. ¶ Artist executant, desăvîrșit ca tehnică, interpret al celor mai dificile lucrări clasice de specialitate [it.].

* **VIRTUOZITATE** sf. ¶ Măestria, talentul, caracterul virtuosului: acea dibăcie de a-ți strecura... potrivita ta invenție melodică de cîteva tacte, acea ~ este aceea ce numim stilul (CAR.) [it.].

* **VIRTUTE** sf. ① Dispoziție, tendință obișnuită și constantă a sufletului de a face binele, de a urma calea cinstei și de a se feri de rău: ~a luminează sufletul ca soarele lumina (COL.); ... ~a e ușoară Cînd ai ce-ți trebuie este (EMIN.) ¶ ③ Energie morală,

curaaj ¶ ④ Castitate ¶ ⑤ Calitate care face ca un lucru să producă anumite efecte, eficacitate: chinchina are ~a de a vindeca frigurile ¶ ⑥ În ~a, în putere, ca urmare a: în ~a legii, unei sentințe; pretinde că este în dreptul săn în ~a contractului (CAR.) ¶ ⑦ ☆ **VIRTUTEA MILITARĂ**, medalie, creată în anul 1872, acordată gradelor militare și asimilațiilor ca încurajare sau ca răsplătă (5299, 5300) ¶ ⑧ ☆ **VIRTUTEA AERONAUTICĂ**, decorație, creată de M. S. regele Carol al II-lea, ce se acordă ca răsplătă aviatorilor (PL. III) [lat. virtutem].

* **VIRULENT** adj. ♀ ① Pricinuit de o otrăvă, de un virus ¶ ② Se zice despre o boală care se

Fig. 5299. Virtutea-militară (de războiu).

Fig. 5300. Virtutea-militară (de pace).

manifestă grav și repede ¶ ③ De o activitate, de o energie al cărei efect se poate asemăna cu acela al unui virus: discurs ~ [fr.].

***VIRULENȚĂ** *sf.* ① Calitatea a ceea ce este virulent ¶ ② Proprietate în virtutea căreia anumite microorganisme produc, odată introduse în organismul unei ființe, simptomele unei boale infecțioase sau însăși boala [fr.].

***VIRUS** (*pl.-uri*) *sn.* ① Principiul, inaccesibil simțurilor noastre, al unor anumite boli contagioase: ~ul turbării ¶ ② ~filtrant, microb care poate străbate membranele ce opresc la filtrare microbii obicinuiți ¶ ③ Principiu de contagiune morală: ~ revoluționar [fr.].

VIS (*pl.-se, -suri*) *sn.* ① Șir de imagini și de fapte confuze ce se perindează prin mintea omului în somn: vâznu ~ ce nu-i nime cine să-l deslege (PAL.); peste noapte am visat un ~ precum dealul cel de cea parte de Bărlad și dealul cel dincoace era de aur, cu dumbrăvi cu totul (NEC.); Voin visă un ~ ferice (EMIN.); a avea un ~, a vedea în ~, a i se arăta în ~, a visa; oind te scoli din somn, să nu te ufi pe fereastră, că ufiți ~urile (GOR.); toate ~ele visate Sîmbătă spre Duminică se izbindesc (GOR.); ~e plăcute, frumoase, urite, grozave; a filcu ~ele; a crede în ~e ¶ ② Speranță, proiect care nu e sortit să se îplinească: Tinere, ce plin de ~uri urmărești vre-o femeie (EMIN.); a-și vedea ~ul cu ochii, a-și vedea realizată speranța ¶ ③ Închipuire: tum și umbră, ~uri și păreri este cinstea ta (MUST.); ¶ ④ Idee ciudată, chimerică [lat. *vis* u m].

VIS ~ **VIA**.

VISA (*vișez*) *vb. tr. și intr.* ① A avea un vis, a vedea în vis, a se arăta în vis: Iară adnrmind Faraon, visă și vâzu cum șapte spioe de grîu creștea... frumoase și pline (PAL.); dacă visează cineva că plînge, se va bucura (GOR.); A visat că s'a 'nghimpat și umbra la picior legat (PANNI); ~ CODRU ¶ ② MALAIU ¶ ③ A aiaura: locuitorii rideau de dînsul ca de unul ce ațurază sau visează deștept (ISP.); ¶ ④ A se gîndi la lucruri ce nu se pot realiza, ce se pot împlini cu greu: ~ gloria; din frageda lui tinerețe, Leonida a visat un Mîzil mare (CAR.) ¶ ⑤ A-i trece prin gînd: eu mă prînz că nici nu visați ce bizidănie mal este și aia (ISP.); trăi în seara aceea și el odată și bine, cum nici nu visa că poate trăi un om pămîntean (RET.) ¶ ⑥ A medita: S'atunci sufletul visează toat' istoria străveche (EMIN.) [lat. vulg. *visare < *vis* u m].

VISARE *sf.* Faptul de a visa; vis.

VISĂTOR *adj. verb.* **VISA** și *sm.* ① Care visează ¶ ② Cufundat în meditație, în reverii: Ochii mei nălțam ~i la steana Singurătății (EMIN.); Cîți ochi frumoși și ~i, poete, N'or fi plîngînd pe versurile tale! (VLAH.); În tulpina ta trîștește ~ul Ce n'tr'o vreme depărtată m'a iubit (VLAH.).

VISĂTORIE *sf.* Starea omului care se adîncește în gînduri vesele sau triste: ochii lui cei moi și strălucii se pierdură iar în aceea intensivă ~ (EMIN.); de la el ne-a rămas... sete de tihnă și pornire spre ~ (BR.-VN.) [visător, format după fr. *réverie*].

***VISCER** (*pl.-ere*) *sn.* ③ Fie-care din organele situate în marile cavități ale corpului, precum creierii, inima, plămîni, stomacul, etc. [fr.].

***VISCERAL** *adj.* ③ Privitor la viscere, ce ține de viscere [fr.].

VISCOL (*pl.-ole*) *sn.* ③ Vînt puternic cu ninsoare: omu-n iarnă ~e și vînturi reci... Iară deoa vine primăvara... el se însurează de aceea de toate și se veselesc (VARL.); pe cîmpii Crîmului l-au apucat o iarnă grea, cu mare ~ (NEC.); ciud iarna vuește codrul tare, e semn de ~ (GOR.).

VISCOLI (*-olese*) *vb. intr.* ③ A sufla un viscol, a bate un vînt puternic cu ninsoare: El dorm adînc, și-al nopții vînt Cu suier viscolește (ALECS.); povestea cum răceea orîvîțul în brazi și cum viscolea de un se vedea la doi pași (BR.-VN.); oind sburdă oile, are să viscolească (GOR.).

VISCOLITURĂ (*pl.-turi*) *sf.* ③ Troian de zăpadă, nămet ingramădit de viscol: mergeam cu sania pe un drum plin de hopeni și de viscolitură (SAD.) [viscolii].

VISCOLOS *adj.* ③ Cu viscol, în care suflă viscolul: Vine iarna viscoloasă, Eu cînt doina 'nchis

în osă (ALECS.); a pornit afindu-se în negura nopții viscoloase (CAR.).

***VISCOS** *adj.* = **VASCOS** [lat.].

***VISCOSITATE** *sf.* Calitatea a tot ce e viscos, lipicios [fr.].

VISECT *adj.* = **BISECTIL** [gr.-biz. *ῥῑσεκτος*].

†VIȘON *sbst.* Pinză fină de în: îmbrăcă (pe Iosif) în veșminte de mătase și în ~, și lant de aur aruncă-i în grumazi (PAL.) [gr. *ῥῑσων*, acuz. *ῥῑσων*].

***VIST** ~ **WHIST**.

VISTAVOIU *sm.* ~ = **ORDONANȚĂ** ③: Bogdan reușește glasul unui fost ~ al său (D.-ZAMF.) [rus. *вѣствовѡ*].

VISTERIE ~ **VISTERIE**.

VISTERNIC ~ **VISTERNIC**.

VISTIER ~ **VISTIER(NIC)**.

VISTIER², **†VIST(I)ERIU** (*pl.-ere*) *sn.* ① Co-moară, locul unde se păstrează tesaurul, hazna: nu vă ascundeți visteriul în pămînt (COR.); învățăturile a șapte soboră să le primim și într' inimile noastre oa într' un visteriu în vezi să le ferim (VARL.); Ado 'ncoace cheierul Să deschid visteriul, Să-mi iau bani de cheitului (PASC.) [cuvînt de origine cărturărescă din lat. medieval *vestiarius*].

VISTERIE, **VISTERIE** *sf.* ① = **VISTIER**²: nu adunare și visterie pre pămînt (VARL.); era și un turn mai înainte, în chip de clopotniță, și supt turn era visterie, și supt visterie temnița (MUST.); mănăstirile Secui și Neamului, alți dată false bisericile române și a doua visterie a Moldovii (CRG.) ¶ ② Tesaurul Statului, tesaurul domnesc: Mihai-Vodă... l-au slobozit din închisoare și ce-l luase bani la visteria împărătească l-au dat toți înapoi (MUST.); Ștefan... luă cu sine pe Doamna cu filca ei, încercînd visteriile domnești (ISP.); nu știu cum să-și indulcească viața, măcar d'ar avea visteriile împărățiilor toate (OLVR.) ¶ ③ Ministerul de finanțe: țara, în zilele lui, era împresurată cu dările ce ordina de la visterie (MUST.); a cercețat totdeauna fără preget socotile visteriei (A.-GH.); a ajuns visteria să facă bani de tînchea (CAR.) ¶ ④ Demnitatea de vister-nic: logofetele și vornicele cele mari... cu visteriile se mai dau pămîntenilor, și aceasta pentru că nu se putea altfel (A.-GH.) ¶ ⑤ *Olten.* Scîndurile groase încheiate între ele ce se pun în pămînt la fîntînile învelite (CIAUS.) (RV.-CRG.).

VISTIER(NIC), **VISTER(NIC)** *sm.* Odinioară mare boier de divan, care venea în rang după marele paharnic și care avea în sarcina sa minuirea tesaurului Statului, ca un fel de ministru de finanțe; numit și marele ~ sau vel ~: (pre Duca-Vodă) l-au boierit, Iară în zilele Dabîiei-Vodă... l-au pus vister-nic mare (MUST.); vister-nicul poartă grijă și dă samă domnului de toate veniturile și cheltuielile țării (VLAH.); la acest pitac domnesc și te du de-l dă în mina lui vel-vistier (FIL.); ⑥: Chiar moartea însăși e-o pădere și un vister-nic de vîști (EMIN.) [cuvînt cărturăresc din lat. medieval *vestiarius*; sufixul -nic, după alte titlatură, ca vornic, postelnic, paharnic, etc.].

†VISTIERNICEL, **VISTERNICEL** *sm.* Slujbaş sub dependența marelui-vistier-nic.

†VISTIERNICIE, **VISTERNICIE** *sf.* Demnitatea, dregătoria, cancelaria marelui-vistier-nic: atunce, Iuind vister-nicia Ilie Cantacuzino, scoase Antioh-Vodă nevoi grele pe țară (NEC.).

***VIȘU** (*DE ~*) *loc. adv.* ③ (Văzut) cu ochii săi ¶ ④ După ce s'a văzut [lat.].

VIȘIN *sm.* ③ Varietate de cîreș, cu fructele, numite „vișine”, roșii, cu gust acrișor (*Prunus cerasus*) [5301] ¶ ④ **VIȘIN-TURCESC**, arbust cu lemnul roșu, tare și mirositor, în-trebuințat în industrie la facerea bastoanelor și țigaretelor; fructele lui sînt niște drupe negricioase cu un gust amar; numit și „antep” sau „mălin” (*Prunus mahaleb*) ¶ ⑤ **VIȘIN-SĂLBATIC** = **VIȘINEL** [vișină].

VIȘINĂ (*pl.-ne*) *sf.* ③ Fructul vișinului (—**VIȘIN**) [sl. *višnja*].

VIȘINATĂ (*pl.-ate*) *sf.*, **Mold.** **VIȘ(I)NAP** (*pl.*

Fig. 5301. Vișin.

-apuri) și **VIȘNEAC** (pl.-ouri) *sn.* ☞ Rachiul de vișine: mă duco să vă aduc oite un păharuț cu vișinată (GRL.); Eu nu utoz să vă spu... La oite buți s'au dat cep De mied, vișnap și vin (STAM.); după masă, intrărăm în salou unde ne așteptau două mari tabale cu vutci și vișnapuri (GN.) [tc. viș (i) na b].

VIȘNEA (pl.-nele) *sf.* ☞ *dim.* **VIȘINĂ**: Măi badiță, nu dorești Vișinele rădășii, Sufletul să-ți trăcoarești! (ALECS.).

VIȘINEL *sm.* ☞ Mic arbust ce face fructe globoase, mici, roșii-purpuri și foarte acre; crește prin tufisuri și măracinișuri; numit și „vișin-sălbatic”, „cireș-de-Bărgan” sau „cireș-pitic” (*Prunus chamaecerasus*) [vișin].

VIȘINET (pl.-sturi) *sn.* ☞ Livadă de vișini: Prin nucet, Prin ~, Mărul cu florile dalbe (PAMF.).

VIȘINIU *adj.* De culoare roșie ca vișina:

Mandarinu 'n haine sounpe de mătase vișinie (ALECS.); ne-am apucat de am zugrăvit cu oerneală vișinie sprincenele (G-GH.); porunci să cumpere oinci oți de postav ~ (NEGR.).

○ **VIȘLA, VIȘLA** (pl.-le) *sf.* *Trans.* ☞ Prepelcar: se întâmplă adică de trece pe la fîntînă un cloroln de Tigan... on oohi... de vișlă șireată (MERA) [ung. vișla, srb. vižle].

○ **VIȘNAP** = **VIȘINATĂ**.

○ **VIȘȚI** (-toso) *vb. refl.* *Often.* A se vesteji; a crăpa (vorb. de buzele oamenilor) (CIAUS.) [lat. viescere].

VITĂ (pl.-te) *sf.* ○ ☞ *Animal*, dobitoc: pînă a cincea zi nu era pre pămînt nice o ~, nice într'apă nice în văzduh (MX.); den vite curate și den necurate, den paseri și den toate ce se leagă și spre pămînt oite dozo intrară la Noe în corabie (PAL.) ☞ *Animal rumegător domestic*, de speța bovină sau ovină (vite mari, vite albe, boii, vacile; vite mici, oile): în curtea lor se alîă tot felul de vite: și vite mari și vite mici (SP.); vită albă, boul și vaca. sint temelul neguțării și a gospodăriei (ORAGH.); vite cor-nute ☞ **CORNUT** 1; *în spec.* bou, vacă: (Ion Mavrocordat) au adaoș vîscăritul doi lei treizeci bani de ~ iarna, și de vițel nouăzeci bani (LET.); cînd vinzi o ~, păstrează un smoc de păr de la dînsa, ca să ai noroc la altele (GOR.); să nu cauți vitele pierdute mîncînd, oă ți le mîncîncă lupul (GOR.); numai cu vitele se scoate sărăcia din oasă (SP.) ☞ *☉ F* Om prost, timpit, dobitoc: mergi la loc, ~! (CAR.); ☞ **INCALTĂT** ☞ [lat. vită „viață”; pentru schimbarca de înțeles, comp. vsi. ž i v o t ŭ, viață; animal”].

* **VITAL** *adj.* ○ Esențial vieții: funcțiunile ~; principiu ~ ☞ *☉ F* Foarte important, care atinge interesele cele mai grave: spiritul public se agită asupra atitor și atitor oestului, toate ~e (CAR.) [fr.].

* **VITALISM** *sbst.* ☞ Doctrină filosofică și biologică care atribuie fenomenele fiziologice unui principiu special, deosebit de principiul fenomenelor psihologice [fr.].

* **VITALIST** *adj.* și *sm.* ☞ Care profesază vitalismul [fr.].

* **VITALITATE** *sf.* ○ Caracterul a tot ce este vital ☞ Putere de viață: ~a unui popor [fr.].

* **VITAMINĂ** (pl.-ne) *sf.* ☞ Nume dat unor substanțe nedefinite în mod chimic, dar care introduce în organism odată cu unele alimente. sint trebuincioase pentru asimilarea acestora: scorbutul se datorește lipsei de vitamine în alimentație [fr.].

VITEAZ *adj.* și *sm.* Care se luptă cu bărbăție, fără frică de moarte: el era ~ foarte mare. ...imbăia totuna în vitejii (sa.); soțul tău, jupîneasă, a murit pe cîmpul de bătăle ca un ~ (SP.); mîndră și ~ă erai în bă-tălii, o țară română! cu greu și cu anevoale a te birui (BALC.); ☞ In urma războiului mulți viteji s'arată (ZNN.) [Vsl. vitezi; comp. și rus. vitjaz].

VITEJESC *adj.* De viteaz, voinicesc: Petru-Rareș era ager și neobosit... cu vorbă plină de foc ~ (GN.); nu-mi volu spurca ~ul junghiu în singele cel pîngărit a unui tiran ca tine (ODOB.).

VITEJEȘTE *adv.* Ca un viteaz; plin de eroism: Moldovenii, dînd năvală ~, n'au putut ținea ca-tanele războiului mult (MUST.); așa rămîn pe trupul ostașilor bătrîni semnele războaielor, în carii au dat ~ plect cu moar-tea (VLAM.); țși bioicula oail și alerga ~ în fruntea oălătorilor (GN.).

VITEJIE *sf.* Caracterul, calitățile, fapta unui viteaz, bărbăție, bravură, eroism: slugerul Tudor de la Vladimirești... îndrăzneț și patriot... dăduze dovezi de

o mare ~ (G-GH.); a început să imbie iarăși după vitejii ca și mai 'nainte (SB.).

* **VITEȘĂ** (pl.-se), ○ **VITEZĂ** *sf.* ○ Iuțcală: iată trenul accelerat care intră în gară cu viteză neînchipuită (CAR.) ☞ *☉ F* Iuțea la într'o mișcare uniformă: mărimea viteșii într'o mișcare uniformă se obține făcînd cîtuț între distanța străbătută și timpul corespunzător; ~ mijlocie, cîtuț între distanța străbătută și timpul corespunzător; ~ accelerată, aceea care crește mereu; ~ intrizată, aceea care descrește mereu; ~ absolută, viteza unui corp în sine, fără a ținea seamă de alte corpuri; ~ relativă, viteza unui corp în raport cu a altuia ☞ *☉ F* ~ inițială, viteza în momentul cînd începe mișcarea: ~ inițială a unui obuz ☞ *☉ F* Mare ~, se zice despre transportul mărfurilor cu cea mai mare iuțea, fără multe opriri în drum; mică ~, transport de mărfuri ce se face cu mari întirziri, trenul oprindu-se adesea în diferite stațiuni, pentru încărcat și descărcat [fr. vite s s e].

* **VITICOL** *adj.* Privitor la cultura viței: societate ~ă [fr.].

* **VITICULTOR** *sm.* Cel ce se ocupă cu cultura viilor [fr.].

* **VITICULTURĂ** *sf.* Cultura viilor [fr.].

○ **VITICU(A)N** = **HITICU(A)N**: părăsim și lăsăm în voia soartei pe o vită viticoană (ION.).

VITIȘOARĂ (pl.-re) *sf.* ☞ *dim.* **VITĂ**: în lipsa lui n'avea cine să-l îngrijească de casă și de vitșoare, cum trebuie (CRG.); în scurtă vreme ajunse frunțas al satului, după hărnicia lui, cu vitșoare, cu pluguleț și cu toate dichisurile (SP.).

* **VITRAJ** (pl.-aje) *sn.* ○ Despărțitură cu geamuri ☞ Perdeluță ce se pune la geam [fr. vitra ge].

* **VITRALIU** (pl.-alii) *sm.* Fereastră mare ale cărei geamuri, formate din bucățele colorate, închipuiesc mai adesea o figură, o scenă sau un peisaj (☐ 5302) [fr. vitrali].

VITREG, VITRIG *adj.* ○ Se zice despre copii, frații și surorii, care sint născuți din același tată și din mame deo sebite sau vice-versa: oți sau dintr'un tată, și deosebite mame se nasc, sint vitregi (LEG-CAR.); copii ~i; frate ~; soră ~ă ☞ *☉ F* Tată ~, soțul unei mame recăsătorite; mamă ~ă, soția tatălui recăsătorit: Mama vitrigă cu fata nu prea bine s'a purtat (SPER.); fiindu-i frică de mamă-sa vitrigă să nu o bată... întrebă dacă nu cumva are trebuință de o slujnică (SP.) ☞ *☉ F* Care se poartă cu cineva ca o mamă cu copiii ei vitregi: multe mai sint de făcut într'o țară strîtoată de atîtea stăpîniri vitrige (VLAM.); rușine pentru guvernul vitreg, care dă u-nul cîn cele mai frumoase județe ale României pradă în ghiarele unui vampir (CAR.); soarte ~ă, soarte nenorocită: scăpat de așa vitrigă soartă, ...ce ar fi făcut copilul ăsta fără adăpost nici mîia? (CAR.); împrejurări ~e, împrejurări nenorocite, nefavorabile, protivnice [lat. vitricus].

VITREGIE, VITRIGIE *sf.* Purtare de mamă vitregă, răutate, dușmănie: văzînd fata moșneagului atita vitrigie din partea părinților... a început a plînge și a se văeta (SB.); ☞ vitregia soartei, împrejurărilor: mulți din oamenii noștri au rămas, sau din vina lor, sau din vitregiile timpurilor cu puțin pămînt (RET.).

* **VITRIFICA** (-tic) *vb. tr. și refl.* A (se) topi, a (se) preface în sticlă, în ceva ce seamănă cu sticla [fr. vitrifier].

* **VITRINĂ** (pl.-ne) *sf.* ○ Fereastra unei prăvălii unde se expun obiectele de vînzare, galantar (☐ 5303): de astfel de gînduri m'au nmpint fotografia de la vitrina lui Mandi (VLAM.) ☞ Obiectele expuse în galantar ☞ Mobilă în formă de dulăpior, cu geamuri de jur împrejur spre a se putea vedea obiectele expuse înăuntru (☐ 5304) [fr.].

* **VITRIOL** (pl.-oluri), ☞ **VITRIOL** *sn.* ☞ Nume dat diferiților sulfuri de cupru, de zinc, etc. ☞ *☉ F* *în spec.* ~ alb, sulfat de zinc; ~ albastru, sulfat de cupru, piatră vinată; ~ verde, sulfat de fier

Fig. 5302.
Vitrailu.

VIT- calaican ¶ ① Acid sulfuric concentrat: se mulțumesc a bea rachiu fabricat ou vitriol și cu ardeiu (I.-GH.); ai gândit

VIU

Fig. 5303. Vitrina.

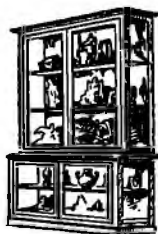

Fig. 5304. Vitrina.

oă dacă mi-ai luat sticluta cu vitriolul n'o să mai găsească alta? (CAR.) [fr.].

***VITRIOLA** (-olez) *vb. tr.* F A arunca cu vitriol (acid sulfuric) în obrazul cuiva ca mijloc de răzbunare [fr.].

***VITRION** = **VITRIOL**.

***VITROȘ** *adj.* ① Care seamănă cu sticla, sticlos ¶ ② ③ Umoră vitroasă = **UMOARE** ② [fr. vitreux].

VITUȚĂ (pl.-te) *sf.* ① *dim.* **VITĂ**: să-1 dăm flecare oltă o holdă de arătură lucrată gata și cite o ~ (RET.); rău al nimerit, babo, oăci noli un pic de apă nu mai este, toată am băut-o noi și vituțele noastre (CAR.).

VITĂ (pl.-te) *sf.* ① ② Arbust acățător, cu tulpina noduroasă, a cărei scoarță se desface în lungi filamente; din tulpină ies numeroase ramuri mlađioase, numite „coarde”, cu frunze mari, late; în dreptul acestora cresc „cîrci”, cu ajutorul cărora vița se acată de arbori sau de garduri; fructele viței sînt „struguri”, niște boabe verzi-gălbui sau negre, grămădite în „ciorchini”; din aceste boabe, stoarse la teasc, se face mustul care, după fermentare, se preface în vin; crește spontan ca „viță-sălbatică” în părțile noastre, dar se cultivă mult în vii; prin altoire, se obțin numeroase varietăți, numite „albă”, „albișoară”, „băscată”, „braghină”, „busuioacă” sau „tîmăioasă”, „coarnă”, „mischet”, „razachie”, „țifa-oi”, etc.; necultivată, mai poartă numirile de „aguridar”, „viță-de-pădure” sau „lăuruscă”; gata cultivată e numită mai adesea „viță-de-vie” (*Vitis vinifera*) (5305): acolo eu știu o ~ care face niște struguri gustoși și dulci (SP.); vița uscată s'o tai, ca mai bun rod să-ți dea (GOL.) ¶ ③ ④ ~ **ALBĂ** = **CURPEN** ④ ¶ ⑤ ~ **DE-CANĂDA**, arbust acățător care poate ajunge pînă la 12 m: înăltime; face frunze verzi, digitate, care toamna devin roșii; o: riginară din America de Nord, se cultivă ca plantă decorativă pe ziduri și pe garduri; numită și „viță-sălbatică” sau „viță-puturoasă” (*Ampelopsis quinquefolia*) (5306): ¶ ⑥ ⑦ **VITĂ-CORCILOR**, **VITĂ-EVREILOR** = **LĂSNICIOR** ¶ ⑧ **VITĂ-NEAGRĂ** = **FLUTERĂTOARE** ¶ ⑨ ⑩ Ramură mlađioasă de viță, coardă: nu buclum de vie era înaintea: ml: acesta avea trei vițe, și înverstră, orecoră și înfloriră (PAL.); se zice pr. ext. și despre rămurelele altor plante ¶ ⑪ ⑫ Fic-care din sforicelele răsucite din care e împletită o funie: apele ei se răzlețesc și se „mprăstie ca vițele unei funii despletite (VLAM.) ¶ ⑬ Mai multe fire de păr îmbrăcate, șuviță: (era) o față palidă la față, cu ochii vii și cu o ~ de păr alb în frunte (BR.-VN.); moșul luă o ~ de păr din

Fig. 5305. Vița.

Fig. 5306. Vița-de-Canada.

capul fetel, făcu lațuri și un arculeț (SP.); De pe fruntea mea cea tristă, tu dai vițele 'ntr'o parte (EMIN.) ¶ ⑭ ⑮ Neam, familie, rașă, soi: dacă-1 omul ~ de boier mare, se cunoaște cale de-o poartă (ALECS.); parvenitul și ciocoșul voesc numai decît să fie de ~ (I.-GH.); din jos, din marginea satului, ruinele unei cetăți romane le spuneau din ce ~ strălucita țig trag neamul (VLAM.); Codreanu avea un cal roib, fugar de ~ (GN.) [lat. vitea].

VITEA, **VIȚICĂ** (pl.-tele) *sf.* ① Văcuță tinăra pînă la vîrsta de un an: vițica ridică capul și mușii dulci (SAD.); nu cumva ai poști să-mi lei vițica pentru un cuc armenesc P (CRG.) [lat. vitellus].

VITEL *sm.* ① ② Bou tinăr pînă la vîrsta de un an (5307); ~ de lapte, vițel care sugă încă; ③ trage ca ~ul la vacă, a se ținea de cineva, a nu se deslipi de cineva, a-1 urma pas cu pas; —a trăi ca ~ul la oraș, a duce un traiu plin de lipsuri, de necazuri; —a rămîne ca ~ul la poarta nouă, a rămîne uitit, fără să știe ce să facă, dina-
intea unui lucru neașteptat; —**BALIGĂ** ①; **FĂTA** ① ¶ ④ Carne de vițel: triptură de ~; costițe de ~ ¶ ⑤ ⑥ ~ul de aur, cultul aurului, bogăția ¶ ⑦ ⑧ **Trans.** ⑨ Raniță: Pușca și oțetele Alea-mi mîncă zilele: Pătronașul, mijlocul și ~ul, tot trupul (K.-ERS.) ¶ ⑩ ⑪ **PICIORUL-VITELULUI** = **RODUL-PĂMÎNTULUI** [lat. vitellus].

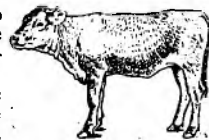

Fig. 5307. Vițel.

VITELAR, **VITELAR(IU)** *sm.* ① Păstor la vițe: viții trebuie să albă vitelarii lor (ORAGH.) ¶ ② ③ Plantă ierboasă, cu miros plăcut, din fam. graminelor; numită și „iarbă-mirositoare”, „păcliană” sau „parangină” (*Anthraxanthum odoratum*) (5308).

VITELUȚĂ = **VITE-LUȘA**.
VITELUȘ *sm.* ① *dim.* **VITEL**.
VITELUȘĂ (pl.-șe), **VITELUȚĂ** *sf.* ① *dim.* **VITEA**: adat Dumnezu că din vitelușă ceea, vinzînd, oumpărînd, s'au lăcut foarte avuți (VOR.); Am o vitelușă pagă Care tot oîmpul aleargă, Numa 'n tuțiu nu se bagă (GOR.), ghicitoare despre „COASĂ”; cumpără... o vițăluță ca pana corbului de neagră (RET.).

Fig. 5308. Vițelar.

***VITIA**... = **VICIA**...
VITICĂ = **VITEA**.
① **VITICIAN** (pl.-ne) *sm.* Viță de păr, șuviță: vele de păr ca de capră-1 acoperiră fața (OLVR.).

***VITIOS** = **VICIOS**.
VITİȘOARĂ (pl.-re) *sf.* ① *dim.* **VITĂ**: și va lua strugurașii cei mici cu secerile și vițicșoarele le va lua și le va tăia (BIBL.).

VITOS *adj.* Cu vițe lungi, căruia-i atîrnă vițele de păr; mișos.
VIU (*i. vie*) 1. *adj.* ① Care trăește, care e în viață (în opoz. cu „mort”); Că nu-s mort, nu sînt nici ~, Numai sufletul m-1 țin (PANN); Căci eu sînt vie, tu ești mort, și ochii tău mă 'nghiață (EMIN); Domnul Dumnezeu făcu pe om... și suflă în el duh ~ și fu omul suflut ~ (PAL.); Vai și amar de vătăjii de pe la moșii mai toți, Patimile lor vor spune la cei vii și la cei morți (LET.); Moldovenii, gonindu-1, pre oții nu-1 tăia, li prindea vii (MUST.); Gratiu, pînă era ~, dăde domnia despre răsărit la Teodosie (MX.); Ființele vii: a cumpărat un pește ~; F mort sau ~, în ori-ce stare s'ar afla; ② a fi mai mult mort decît ~; ~, nevătămat, tenăf, cu viață: Căzaci... au prins și pre acei doi sultani și pre acei trei pași și i-au dus robi la Mosc, vii, nevătămați (NEC.); tot astfel F ③ ~, viuleț: după ce o zări, puse în gînd ca să prinză dobitoacul ~, viuleț (SP.); pe ~ Dumnezeu: formula de jurămint: la sama, itî zic, că, pe ~ Dumnezeu... (ALECS.); de ~, în viață fiind, trăind înră: l-au îngrcat. l-au ars de ~; bărat-au în foc, de ~, pre Vlădica Georgie, de au ars (GR.-UR.); carne vie = **CĂRNE** ①; din grain ~, din

gură ① ② ③ În plină vegetație: plantă vie; gard ~ **GARD** ① ② ③ ④ Lîmbă vie, care se vorbește încă (spre deosebire de limbile moarte, care au dispărut, care nuse mai vorbesc) ① ② Apă vie, a) apă de izvor, curgătoare: săpără... și slugile lu Isac în acea zăpodie și aflară acolo fîntînă de apă vie (PAL.); b) **APĂ** ① ② ③ Foc ~ **FOC** ① ② ③ Aprins: (bubnșoare-le) se lecește cu cărbune ~, pisat cu pragul ulei și amestecat cu smîntînă (GOR.) ① ② ③ Înlăcărat, arzător, aprins: o co. iată vie; imaginație vie, care concepe și produce imediat și ușor ① ② Puternic, violent: mi-a produs o impresiune vie; o pasiune vie ① ② Strălucitor, intens, orbitor: o lumină vie: colorii vii, colorii aprinse, intense ① ② Foarte asemănător, lăcit: acest copil e portretul ~ al tatălui său ① ② Ager: ochii vii ① ② ± Fortă vie. produsul masei prin pătratul vitei ① ② Argint-viu, mercur.

2. sm. Cel ce e în viață, care trăiește: morții cu morții și viii cu viii, un fel de consolare ce se adresează celor ce jecesc un mort, înțelegînd prin aceasta că trebuie să se îngrijească acum de ei înșiși și de cei rămași în viață, la de pe vii și de pe morți, despre cel ce despoaie pe toți, ce se îmbogățește, fără alege, de pe urma tuturor; donațiune între vii.

3. sbst. Toiu: ~ morții (VIRE.); ~ focului, locul unde focul arde mai aprins: fata... s'a așezat pe lopată și baba a asvirlit-o cu putere în cuptor, în ~i focului (R.-COO.) [lat. vivus].

VIOLET (f. violetă), **VIUȚ** *adj. dim. viu, numai în construcțiune viu ~, de tot viu, viu nevălmat*: puse în gînd ca să prinză dobitoacul viu violet (usp.); poruncii lui Ercule să-l aducă din Arcadia, viu violetă, cerboala cea cu coarnele de aur (usp.); am văzut acolo o grămadă de sfîinți, vin vii... și cum oamenii le aduceau daruri (ss.).

***VIVACE** *adj.* ① Organizat pentru a trăi mult ① ② Se zice despre plantele ierboase care pot trăi mai mult de un an sau doi și să rodească, rădăcina lor continuînd să trăiască, în vreme ce tulpina se usucă și se reînnoește în fie-care an ① ② ③ Cu greu de distrus, înărădăcinat: o datină ~ [fr.].

***VIVACE** *adj.* ① Cuvînt întrebuintat în muzică spre a indica o mișcare vioaie: allegro ~ [it.].

***VIVACISSIMO** *adj.* ① Foarte vioiu [it.].

***VIVACITATE** *sf.* Vioiciune [fr.].

***VIVANDIERĂ** (pl.-re) *sf.* ① Femeie care însoțește o trupă spre a vinde soldaților de-ală mîncării sau băuturii (5309) [fr.].

Fig. 5309. Vivandiere române (1865).

***VIVANT** *adj.* ① Tablou ~, grup de persoane care înfățișază un tablou cunoscut sau care ar putea servi de subiect unui tablou [fr.].

***VIVAT!** ① *interj.* Să trăiască! ura! vivat! să trăiască! strigări toți mesenii, și clocneau cu paharele (RET.).

2. (pl.-ate) *sn.* Strigăt de urare: urau pe Domn cu ~e sgomotoase (NEGR.) [lat.].

***VIVIPAR** *adj.* ① Se zice despre un animal care dă naștere unor pui vii (spre deosebire de cele „ovipare”, care se reproduc prin ouă, ca peștii, reptilele sau pasările) ① ② Se zice despre unele plante ale căror semințe încolesc în pericarp: portocalii și lămii sînt ~i [fr.].

***VIVISECTIUNE, VIVISECTIE** *sf.* Operațiune prin care se spintecă un animal spre a-i studia proprietățile țesuturilor și funcționarea organelor: acestea sînt ca animalele inferioare, asupra cărora este permisă vivisecțiunea în interesul științei (CAR.) [fr.].

VIVOR ~ **VIFOR**.

***VIZA** (vizez) *vb. tr.* ① A ochi, a lua la țintă ① ② A ținti, a avea de scop ① ③ A pune viza: cerînd să mi-l dea (pașaportul) îndată, ca să-mi pot urma drumul, mi se răspunde că nu se poate, pînă ce nu l-o viza ispravnicul (A.-GH.) [fr. viser].

***VIZĂ** (pl.-ze) *sf.* ① Pește asemenea nisetruului cu corpul lung-găret, aproape cilindric, care poate ajunge pînă la 2 m. lungime și 80 kgr. greutate; se pescuiește în Dunăre și în marea Neagră; speciile mai mici (de 40-50 cm.) se numesc „bogzari” (*Acipenser glaber*) (5310) ① ② **VIZĂ-GALBENA** = **SIP** [comp. rus. viz ū].

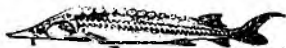

Fig. 5310. Viză.

***VIZĂ** (pl.-ze) *sf.* Formulă ce se pune pe un act, spre a arăta că a fost verificat: a pune viza pe un pașaport [fr. vis a].

***VIZAVI** *adv.* ① Peste drum, (față) în față: ~ de primărie ① ② Față de: s'a purtat rău ~ de mine [fr. vis-à-vis].

VIZDEIU = **GHIZDEIU**.

***VIZIBIL** *adj.* ① Care se poate vedea ① ② Care e dispus să primască pe cineva în vizită ① ③ Vădit ① ④ ~ **INVIZIBIL** [fr. visible].

***VIZIBILITATE** *sf.* ① Proprietate pe care o au corpurile de a putea fi văzute (*în spec.* cu ochiul liber): ~ a unei stele ① ② Condițiunile meteorologice care permit orientarea în sbor [fr.].

***VIZIERĂ** (pl.-re) *sf.* ① Cozoroc [fr. visière].

***VIZIONAR** *adj.* și *sm.* ① Care crede că are vedenii ① ② Care are idei ciudate, extravagante [fr. visionnaire].

VIZIR, și **VEZIR** *sm.* Numele miniștrilor împărăției otomane; *în spec.* marele-vizir, primul ministru al Sultanului (5311) [tc. vezir].

***VIZIRAT** *sbst.* ① Demnitatea, funcțiunea de vizir: Ibrahim... dorind ~ul, spunea de față că bătrînețele fac pe Sînan nevrednic (BALC.) ② Durata acestei funcțiuni [fr.].

VIZIRESC *adj.* De vizir, de mare-vizir: pentru a doua oară fu investit cu puterea vizirească (BALC.).

VIZIRI, și **VEZIRI** (-iresc) ① *vb. tr.* și *refl.* A (se) face vizir.

2. *vb. intr.* A ocupa demnitatea de vizir.

VIZIRIE *sf.*, și **VIZIRLIC** *sbst.* = **VIZIRAT**: maziîndu-se Ali-Pasa Clorin din vizirie, stătut-au vezir Numan-Pasa (LET.) Mare-vizir. [vizir; tc. vezirlik].

***VIZITĂ** (-itez) ① *vb. tr.* ① A merge, a se duce în vizită la cineva, a face o vizită ① ② A se duce de milă acasă la cineva, la locul unde e adăpostit: ~ pe săraci; ~ bolnavii la spital; ~ pe prizonieri ① ③ A colinda; a umbla să vadă de curiozitate: a vizitat multe orașe, multe muzee; visul lui era să poată să meargă, oînd s'o face mare, să viziteze acele locuri sfînte (A.-GH.) ① ④ A cerceta, a inspecta, a revizui: ~ bagajele la vamă; ~ școlile ① ⑤ A cerceta un vas neutru sau suspect în timp de războiu.

2. *vb. refl.* A-și face vizitele unul altuia, a se cerceta [fr.].

***VIZITĂ** (pl.-te) *sf.* ① Ducerea în casa cuiva spre a-l cerceta de poliție: vizitele mai plăcute sînt cele mai rar făcute (PANN); a se duce în ~; a face ~; a înapoia vizita, a se duce la o persoană în vizită în urma vizitei ce aceasta i-a făcut-o; cartă de ~ **CARTĂ** ① ② Fic-care venire a medicului în casa unui bolnav spre a-l îngriji: datorește medicului zece vizite ① ③ Venirea medicului, întîlnirilor, etc. la spital spre a vedea bolnavii ① ④ ~ medicală, cercetarea sănătății recruților, candidaților la anu-

Fig. 5311. din vizirie, stătut-au vezir Numan-Pasa (LET.) Mare-vizir.

VIZ
VÎL

VIZITIU, *Mold. Bucov.* **VEZETEŢU** sm. ① Cel ce şade pe capra unei trăsurii şi mină caii (*Trans.* „co-ciş”) (□ 5312): vizitiul... scotea iar caii din

Fig. 5313. Vizitiul.

A diagram of a rectangular box with a lid. The box is shown in a perspective view, with the lid slightly open. A small object, possibly a key or a small tool, is shown on the lid. The box has a simple frame structure with visible edges and corners.

Fig. 5314. Vizor.

VÎJÎI (-jiu), **VÎJÎ** (-jiu) *vb. intr.* ① A şuiera cu putere (*vorb. în spec. de vîntul ce suflă vijelios*):

VÎLTÔARE, † **VULTOARE** *s.f.* ① Adîncătură

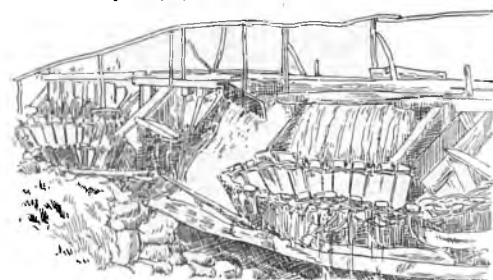

Fig. 5315. Viltoare (după Tache Papahagi).

intr'un rlu unde apa se invrtește și formează un
vîrtej, bulboacă: jos, sub noi, la adîncimi amețitoare,
urlă vîrtoarele Olăului (VLAH.); apele se bat, rostogolesc bolovanii,
umplu vîrtoarele și sar peste stîncile lustruite (DLVR.);
☐: toate silințele marelui Ștefan de-a smulge Muntenia din
vîrtoarea în care intrase au rămas zadarnice (VLAH.); sub

toată această vultoare, veșnic mișcătoare, există un popor statornic, care-și are calitățile și defectele lui specifice (CAR.)

① **Trans. Maram. Oaș.** ② = **PRUA** ③ (5315) [lat. *vol(u)tor(a) volutus].

○ **VILTURA**, **Oaș. VOLTURA** 1. **vb. tr.** A bate postavul în puiă, în vilt-oare.

2. **vb. intr.** A se învîrta ca o volbură, ca un vîrtej: un nor de corbi fluturî pe deasupra... viltura și se învîrteja în toate părțile (BALC.).

VILVĂ (pl.-ve) **sf.** ① ② = **VILFĂ** ③ ④ **Trans. Băn.** ⑤ ⑥ Geniu, spirit, duh (cu chipul de femeie, de șarpe, etc.) care veghiază asupra aurului din mine, asupra pădurilor, asupra casei, etc.: fie-care bate (= mină) își are vilva ei... care supraveghează și distribuie aurul din băi (FR.-COR.); cu vilva băii nu te poți prinde, că ea e mai mare peste aur, pe semne o fi bătrînă și sgrîtărită și se minie oînd vede că pun oamenii mina pe comorile ei (RET.); pe florile acestea zace blăstămîl: cine rupe din ele, acela are să se lupte cu vilva pădurii (SLV.); se crede că fiecare casă are o ~ care păzește și care se zice că este un șerp; cu cît e mai mare vilva, cu atît e mai cu stare, mai avut gazda casei (LUS.); dar în pod era o... vilvă: ea era aceea care prefăcuse în piatră toate cătanele împăratului (RET.); **Băn.** se bat vilvele; se zice cînd se vîd, în seriile de vară, fulgere repezi, neurmate de tunet ⑦ = **VILFA** ⑧ ⑨: suflatul ei cerea sgomotul veselilor, strălucirea averilor. vilva trușilor (DOB.); a răpus vrăjmașii îngroșare lumea cu vilva puterii lor (VLAH.) ⑩ ⑪ Senzație mare: mare ~ se făcuse între Români și Oteleni pentru minunea scăpării lui Mihai de la moarte (USR.) ⑫ ⑬ Svon, veste, faimă: se lăfșe vilva în lumea întreagă de bunătatea și harului cel mîntuitor al sfîntului (VLAH.) [v il fă].

○ **VILVĂI** (-ăiu, -ăseu) **vb. intr.** A flăcări, a arunca vilvătii: ca o flăcără de foc, oînd vilvăște în loc (GOL.) [v il v aie].

○ **VILVAIE** **sf.** (POL.) = **VILVĂTAE**.

○ **VILVĂRAIE** **sf.** = **VILVĂTAE** [v il v (o a r e) + (l i c a) ă r a i e].

VILVĂTAE **sf.** Flăcără mare, flăcăriie, bobotaie: acolo, la un foc cu vilvătii, baciul și ciobanii spuneau ghicitori, care de oare mai împelgătau (OLVR.); luna plină și aprinsă la față, se ridică... ca o ~ mare (LUNG.); ⑤: fuga îngrozită acum și el de întinderea și vilvătii focului ce singur și-l pusese țării (VLAH.) [v il v (o a r e) + (b o b) o t a i e].

VILVOARE **sf.** = **VILVĂTAE**: vilvori de foc leșeau pe gura vetrii (DOB.); fluturale, cînd se întorcea pe lingă ~, aripile și le arde (GOL.); ~a focului ce-i înceingea... amărîșă și înspăimîntară pe Turci (BALC.); în măcelul acela grozav, au pierit, în ~a flăcărilor și două mii de țeniceri (VLAH.) [lat. *volvo-re < volvere].

VILVOIU, **VULVOIU** **adj. și adv.** Sbirliț și ridicat în sus (**vorb.** de pîr): cu pîrul vilvoiu, cu ochii aprinși în cap și cu fața roșie ca singele (EMIN.); și omul adormit se ridică drept în picioare, cu chipul îngrozitor, cu pîrul vilvoiu (CAR.); unele alungă călări, altele pe jos, unele cu pîrul vilvoiu, căci n'aușese vreme nici coadele să și le lege (USR.); pîrui și se ridicăse vulvoiu în oap (S.-ALD.) [comp. vilvoare].

VINA (-nez) **vb. tr.** ① ② A urmări un animal spre a-l prinde sau ucide: acum începu a săgeta la oșprioare și la ciute, căci pînă acum vina numai păsările cu lațul (USR.) ③ ④ A pescui: cloașul să nu poată să vîneze peste în eleșten stăpînului (LEG.-CAR.) ⑤ ⑥ A alerga, a face tot posibilul să dobindească ceva, să pună mina pe ceva sau pe cineva: Numai banul ti vinează și ciștișul fără muncă (EMIN.); veșnic vine un cămătar care să-l cumpereze nimica iefta înainte cu elvea luni (CAR.) [lat. vulg. *vĕnare = clas. vĕnari].

VINĂ (pl. vine) **sf.** ① ② Fie-care din vasele sanguine care întorc sîngele din corp în partea dreaptă a inimii; **pr. ext.** ori-ce vas sanguin, vină sau arteră (5316); vine pulmonare, acelea care se deschid în ariulcul stîng și ale căror ramuri străbat plămîni în toate direcțiunile; vina portă, aceea care primește sîngele din organele abdominale și pătrunde în ficat; vine cave, cele două vine (vina cavă superioară și vina cavă inferioară), cele două vine groase care aduc sîngele negru în ariulcul drept al inimii; vine albastre se trageau pe fața ei albă ca o marmură vie (EMIN.); ③ a-i îngheta sîngele în vine (de frică); a-și tăia, a-și deschide vinele, a se sinucide făcînd să i se scurgă sîngele ④ ⑤ **Pr. anal.** ⑥ Partea dintr-o mină unde se află minereul ce urmează a fi exploatat, filon: oînd se apucă să-l scoată, ce să vezi? fierul nu era înțipit, ci era o ~ din munți (USR.) ⑦ ⑧ Izvor de apă, pîrîiaș ce curge pe sub pămînt: înțelepții... sapă pămîntul și mesteruguesco de găsesc de acele vine de izvor de apă (GAST.); îndată ce s'a dat de vîna apei, încă se mai sapă de un stîljen, ca apa să aibă unde să se adune (PAMF.) ⑨ ⑩ ⑪ Dungă cestrăbate, ca o vină, lemnul sau piatra: vinele nucului, marmorei ⑫ ⑬ Fie-care din canalele de pe suprafața frunzelor prin care curge seva, nervură ⑭ ⑮ ⑯ Puls: ca doborîții de ~ a pucă, să ație unde-l doare (GOL.) ⑰ ⑱ = **TENDON**: unitate ale ou coasele vinele oailor (VLAH.); tare, virtos, bun de ~, puternic, voinic: știind bine că lupul e mai virtos de ~ decît dînsul, se cam odoea și căuta prilej să scape (DOB.) ⑲ ⑳ ~ de bou, partea mai virtuoasă a ligamentului cervical și posterioară la bou, care se întărește mult uscîndu-se; lovitură dată cu vina de bou: să le tragă... cîte o sută de vine de bou la tălpi fie-căruiă dintre bătrîni, iar imanolul, patru sute (CAR.) ㉑ ㉒ Partea piciorului cuprînzînd încoștura genunchiului pînă la glezne: pantaloni strînși pe vine; mi s'au mulat vinele, de era să cad (I.-OH.); (a sta, a șede, a se așeza) pe vine, cu generății îndoiți, fără a șede pe ceva: o droaie de copii stan jos pe vine împrejurul unei străchini mari (VLAH.); se așezase pe vine și sorbea cu lăcomie mîzemele calde din gura cuptorului (OLVR.); ㉓ F cu coada între vine, rușinat: deputații leșară cu coada între vine, gîndind la nedreptățile oamenilor (NEGR.) [lat. vĕn a].

VINĂRE **sf.** **Trans.** A răsuțita din pîr de capră cu care se leagă cioarecii (ciorapii de dimie groasă) împrejurul pulpei piciorului (vnc.) [v i n ă].

VINAT 1. **adj.** ① **pr. v. vîna**.

2. (pl.-aturi) **sm.** ① Faptul de a vîna, vînatore: feciorii cei de domni den munții ungurești, pogorînd după ~

...au nimerit la apa Moldovei (GR.-UR.); fiind om tînăr, îi era drag a se prombla ades la ~uri (MUST.) ② Animal ce se ucide sau se prinde la vînatore, spre a fi mincat: adu ~ mie și derăgemie mîncare, cum să mîncînc și să blagoslovesc tine (PAL.); cine oantă iepuri în biserică, se întoarce fără ~ acasă (ZNN.); Peste puțin iacă vine cu pușca un vînatôr Pe eleșten să găsească vre-un ~ sbrîurât (PANN.).

VINĂT **adj.** ① Abastur închis: ochii lui roșii erau înconjuțați de două cercuri vinete (GN.); și 'n oglind' ale ei buze se văd vinete și supte (EMIN.) ② ③ Sur (despre pîrul calului): supe un superb cal ~ rotat... începe să bată toba cu o mină și să sufle în trîmbiță (CAR.); și 572: călare pe un ~ înspicat (LUNG.) ④ ⑤ Piatră ~ă = **VITRIOL** ⑥ ⑦ ⑧ **BURETE-VINĂT** = **BURETE** ⑨; **CRIN-VINĂT**, **FLOARE-VINĂT** = **STÎNJEN** ⑩; ~ **PĂTLAGEA-VINĂT** = **PĂTLAGEA** ⑪ [lat. vĕnĕtus].

VINĂTAE, **VINĂTARE** **sf.** ① Urmă, dungă, pată vînată pe trup (mai adesea de pe urma unei lovituri): dudua Safta n'avea nici o vinătale pe trup (GN.); cea ce va lovi pre altul... și de... nu va face vinătare sau sînge, atunce aceea nu se cheamă sudalmă mare (PRV.-MB.) ② ③ pl. Vinătări, slava cerului (comp. **VINEȚIE**) (CIAUS.) (RV.-CRG.): ca săgeata se repezi în jos din vinătări (MAR.).

VINĂTOARE **sf.** ① ② Urmărirea, gônirea vînatului: (Antioh-Vodă) mai mult își pierdea vremea cu ~a (MUST.); a luat cu dînsul o multime de oameni, ca la o împărtașă (VAS.); cîinele ce stă la bucatărie nu e pentru ~ (ZNN.); a se duce la ~; pușcă de ~; ~ de lupi, de urși, de mistreți, de cerbi ③ ④ ⑤ Alergătură, străduință de a pune mina pe cineva, de a dobindi ceva: cum puseră piciorul pe pămîntul sacru, începură ~a după republicani (CAR.) [lat. vĕn a tîq r i a].

VINĂTOR **sm.** ① ② Cel ce vînează, care um-

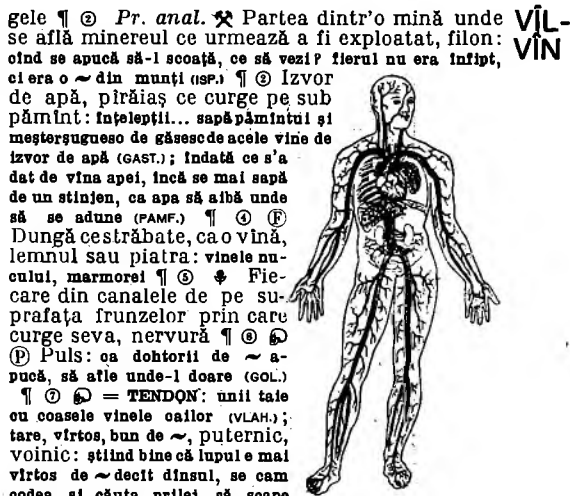

Fig. 5316.
Vinele și arterele
corpului omenesc.

gele ③ ④ **Pr. anal.** ⑤ Partea dintr-o mină unde se află minereul ce urmează a fi exploatat, filon: oînd se apucă să-l scoată, ce să vezi? fierul nu era înțipit, ci era o ~ din munți (USR.) ⑦ ⑧ Izvor de apă, pîrîiaș ce curge pe sub pămînt: înțelepții... sapă pămîntul și mesteruguesco de găsesc de acele vine de izvor de apă (GAST.); îndată ce s'a dat de vîna apei, încă se mai sapă de un stîljen, ca apa să aibă unde să se adune (PAMF.) ⑨ ⑩ ⑪ Dungă cestrăbate, ca o vină, lemnul sau piatra: vinele nucului, marmorei ⑫ ⑬ Fie-care din canalele de pe suprafața frunzelor prin care curge seva, nervură ⑭ ⑮ ⑯ Puls: ca doborîții de ~ a pucă, să ație unde-l doare (GOL.) ⑰ ⑱ = **TENDON**: unitate ale ou coasele vinele oailor (VLAH.); tare, virtos, bun de ~, puternic, voinic: știind bine că lupul e mai virtos de ~ decît dînsul, se cam odoea și căuta prilej să scape (DOB.) ⑲ ⑳ ~ de bou, partea mai virtuoasă a ligamentului cervical și posterioară la bou, care se întărește mult uscîndu-se; lovitură dată cu vina de bou: să le tragă... cîte o sută de vine de bou la tălpi fie-căruiă dintre bătrîni, iar imanolul, patru sute (CAR.) ㉑ ㉒ Partea piciorului cuprînzînd încoștura genunchiului pînă la glezne: pantaloni strînși pe vine; mi s'au mulat vinele, de era să cad (I.-OH.); (a sta, a șede, a se așeza) pe vine, cu generății îndoiți, fără a șede pe ceva: o droaie de copii stan jos pe vine împrejurul unei străchini mari (VLAH.); se așezase pe vine și sorbea cu lăcomie mîzemele calde din gura cuptorului (OLVR.); ㉓ F cu coada între vine, rușinat: deputații leșară cu coada între vine, gîndind la nedreptățile oamenilor (NEGR.) [lat. vĕn a].

VINĂRE **sf.** **Trans.** A răsuțita din pîr de capră cu care se leagă cioarecii (ciorapii de dimie groasă) împrejurul pulpei piciorului (vnc.) [v i n ă].

VINAT 1. **adj.** ① **pr. v. vîna**.

2. (pl.-aturi) **sm.** ① Faptul de a vîna, vînatore: feciorii cei de domni den munții ungurești, pogorînd după ~

...au nimerit la apa Moldovei (GR.-UR.); fiind om tînăr, îi era drag a se prombla ades la ~uri (MUST.) ② Animal ce se ucide sau se prinde la vînatore, spre a fi mincat: adu ~ mie și derăgemie mîncare, cum să mîncînc și să blagoslovesc tine (PAL.); cine oantă iepuri în biserică, se întoarce fără ~ acasă (ZNN.); Peste puțin iacă vine cu pușca un vînatôr Pe eleșten să găsească vre-un ~ sbrîurât (PANN.).

VINĂT **adj.** ① Abastur închis: ochii lui roșii erau înconjuțați de două cercuri vinete (GN.); și 'n oglind' ale ei buze se văd vinete și supte (EMIN.) ② ③ Sur (despre pîrul calului): supe un superb cal ~ rotat... începe să bată toba cu o mină și să sufle în trîmbiță (CAR.); și 572: călare pe un ~ înspicat (LUNG.) ④ ⑤ Piatră ~ă = **VITRIOL** ⑥ ⑦ ⑧ **BURETE-VINĂT** = **BURETE** ⑨; **CRIN-VINĂT**, **FLOARE-VINĂT** = **STÎNJEN** ⑩; ~ **PĂTLAGEA-VINĂT** = **PĂTLAGEA** ⑪ [lat. vĕnĕtus].

VINĂTAE, **VINĂTARE** **sf.** ① Urmă, dungă, pată vînată pe trup (mai adesea de pe urma unei lovituri): dudua Safta n'avea nici o vinătale pe trup (GN.); cea ce va lovi pre altul... și de... nu va face vinătare sau sînge, atunce aceea nu se cheamă sudalmă mare (PRV.-MB.) ② ③ pl. Vinătări, slava cerului (comp. **VINEȚIE**) (CIAUS.) (RV.-CRG.): ca săgeata se repezi în jos din vinătări (MAR.).

VINĂTOARE **sf.** ① ② Urmărirea, gônirea vînatului: (Antioh-Vodă) mai mult își pierdea vremea cu ~a (MUST.); a luat cu dînsul o multime de oameni, ca la o împărtașă (VAS.); cîinele ce stă la bucatărie nu e pentru ~ (ZNN.); a se duce la ~; pușcă de ~; ~ de lupi, de urși, de mistreți, de cerbi ③ ④ ⑤ Alergătură, străduință de a pune mina pe cineva, de a dobindi ceva: cum puseră piciorul pe pămîntul sacru, începură ~a după republicani (CAR.) [lat. vĕn a tîq r i a].

VINĂTOR **sm.** ① ② Cel ce vînează, care um-

VIN- blă adesea la vînat: Cum ~'ntînde'n erîng La păsărele lațul Cînd ți-o'ntînde brațul sting SĂ mă cuprinzi cu brațul (EMIN.); ~ul întînse arcul și cînd sbură săgeata, prăvăli fiara sălbatică (SP.); vîlpea nu se teme de ~ul care se laudă seara (ZNN.) ¶ ③ ④ Cel ce alcargă, se străduiește să dobindească ceva; ~ de zestre, cel ce umblă să se însoare cu o fată cu zestre mare: o droale de cocoșni și de sportmenți întorși din Paris... abțiați ~ide

Fig. 5317. Vînători.

zestre și haziil conducători de oștileane (VLAH.) ¶ ③ ✕ Soldat dintr'un anumit corp de trupă de infanterie (5317) [lat. v. en a t o r e m].

VÎNĂTORESC *adj.* ¶ Privitor la vînător sau vînătoare: petrecoarele sgomotoase care înveslesc viața vînătorească (COON.); în lungă lui îndeletnicire vînătorească, el ajunsesă să știe anume fie-care urs sau ursoaică de cîți ani este (SR.).

VÎNĂTOREȘ *s.* ¶ ① Ocupațiunea, meseria de vînător: vînătorii proclamă ai nimic pre pămînt nu se poate asemui cu plăcerile ~i (COON.); îmbrățișă meșteșugul ~i în locul breslei dascălilor (ON.) ¶ ② † Vînătoare.

○ VÎNĂTURĂ (*pl.-turi*) *s.* = VÎNAT 2 ②: fie-care aducea pentru sine deosebi cîte ceva ~ pentru masa boierească (SR.).

○ VÎNĂȚIE *s.* Băn. = VINETIE.

VÎNDĂLAC *numai în loc. adv.* de-a ~u, de-a tumba, de-a rostogolul, de-a berbulcaul, dîndu-se peste cap: să-i dai o palmă Grecoteiului boierit, să se dînc de-a ~u (D.-ZAMP.); nora cea mai mică dîndu-se șiea de-a ~u, se face un măr ne mai pomenit de frumos (FLOR.).

VÎNDUT *adj. p.* VINDE: marfă ~ă cu pagubă: (dator) ~, copleșit de datorii: ai au rămas toți vînduți și îndatorîți. pînzînd și cerșind și banii (MUST.) ¶ ② Trădat: Muscalii credeau că sînt vînduți de oamenii din sat (R.-COB.); stăpînă, nu e acapare, sîntem ~e mîseleste (SP.) ¶ ③ NEVÎNDUT: a rămas cu toată marfa nevîndută.

VÎNJ 1. sm. ♀ = VELNIS.

2. *sbst.* ① Mlădiere (BUC.) ¶ ② Putere: doi cai roibi, mărunt, dar tari și plini de ~ ca doi zmei (SAD.) [comp. vsi. vaze].

VÎNJOLI = VÎNZOLI.

VÎNJOS *adj.* Musculos, tare, puternic: vād pe Petru-Rares... înordîndu-și brațele vînjoase pe mările încaroate cu pește (VLAH.); crescu și se făcu un om gras și volnic, spătos și ~, cum nu era altul (SP.) [v. în j.].

VÎNJOȘA (-oșez) *vb. tr.* A întări, a face vînjos: asa de tare își vînjoșase trupul, încît întrecă pe amîndoi frații săi (SR.).

VÎNJOȘIE *s.* Calitatea, starea a tot ce este vînjos: puțin își păstrează vînjoșia suflitească pînă la adînci bătrînețe (SLV.).

VÎNJOS *adj.* ① Sînge ~, sînge negru pe care vinele-l duc la inimă, spre deosebire de sîngele arterial ¶ ② Vinjos, puternic, viguros: Ercule... ținea strîns (hidra) în brațele sale cele vînjoase și legate (SP.); un trup mijlociu, ~, sprinten la mișcări (VLAH.) [lat. v. en osus].

VÎNSLA... = VÎSLA...

VÎNT (*pl.-turi*) *sm.* ① Mișcarea mai repede sau mai încet a aerului într-o direcțiune sau alta a atmosferei: ~ de miază-zî; ~ul ce suflă

iarna dinspre N.-E. se numește crivăț; ~ cald, rece; o lină suflare de ~ adie peste grînele coapte (VLAH.); Dă, Doamne, un ~, Un ~ pe pămînt, Copaci să răstoarne Mîndra să mîl-o'n- toarne (PAMF.); Plutind ușor în aer ca ~ul ce adie (ALECS.); ~ul abia adia și clătina ușurei frunzele pomilor (SP.); S'aude ~ul suspinînd în munte (STAM.); sufla un ~ cit să nu sooti nici cinele afară (RET.); Bate ~ul dintr-o parte, Iarna-l ici, vara-l departe (EMIN.); să nu pui cloșca cînd bate ~ul, că ție ouăle limpei (GOR.); F: e slab de-l bate ~ul, îi fluieră ~ul prin oase, despre un om foarte slab; a-l bate ~ul prin pungă, a nu avea para chioară, a fi lefter; a bate ~ul peste ceva, a nu mai rămînea nimic din ceva; ~ BATE 2 ②; a se duce; a porni; a sburca ~ul (de iute); detersă bloc calior carlîmgeaurepedea ~ul (SP.); ③ nn ~ de răzvrătire suflă din toate părțile (VLAH.); ④ ce ~ te aduce (pe la noi)? se zice vîzînd pe cineva sosind într'un loc unde nu te-ai fi așteptat să vie; dar ce ~uri te poartă pe aici, pe unde om pămîntean n'a mai umblat? (RET.) ¶ ⑤ ~ul turbat, un vînt care, după credința poporului, suflă cu o putere înspăimîntătoare în regiunile cele mai înalte ale atmosferei, pînă unde abia poate să ajungă ciocrlanul; iar dacă, din întîmplare, ajunge pînă acolo, turbează și cade jos, de-l mîncîncă cîinele, care apoi turbează și el (R.-COB.); ~ul turbat... e mai deasupra și la care cum ajunge vr'o pasăre, îndată turbă (VOR.); îl făcu un puin de corb și-l vîrî într'un stol de corbi ce se urcase pînă la ~ul turbat (SP.) ¶ ⑥ ⑦ Vînturi rele, niște vînturi care, după credințele poporului, sînt însoțite de duhuri necurate, de ieie, etc. (SEZ.) și care sînt purtătoare de boale care mai adesea ologesc pe oameni: junginl te apucă din răcoala, din ~rău, din decochiu, din farmec (PAMF.); sînt ~uri rele care dau peste un om și pot să-l mușească, să-l ologescă, să-l îmbolnăvească (VOR.); un ~ rău a dat pe semne peste dînsa: lelele i-au luat gura și picioarele (CRG.); de act expresiunile luate de ~ sau din de- ~, ologit, damblagiu: parcă ești luat din ieie ori din de-vînt, cînd pășești (SP.) ¶ ⑧ Aer; a lua ~, a răsufla, a respira; din ~ a venit, în ~ s'a dus (PANNI), despre un lucru căpătat ușor și prăpădit tot așa de ușor; ⑨ în ~, în zadar: toate aceste în ~ an fost (M.-COST.); a vorbi în ~, fără a fi ascultat de cineva, fără a se ținea seamă de cele rostite; vorbe în ~, vorbe goale, fără rost ¶ ⑩ Aerul mișcat în mod artificial: a-și face ~ ou evantaliu; începe să-și facă ~ ou pālăria (SR.-VN.); instrumente de ~

INSTRUMENT ¶ ① în diferite locuțiuni: a face ~ calior, a le da biceșia-i-porni în fuga mare: Greuceanu... mai făcînd un ~ calior, ajunseră la Faurul-pămîntului (SP.); s'a suit cu trăsura în virful dealului, a făcut ~ calior și de-acolo și-a dat... drumul în eleșter (R.-COB.); a face ~, a da ~ cuiva, a-l repezi; a-l îmbrînci, a-l împinge de la spate: fără să-i dea răgaz a zice nici cîrli îl puse o piedică și-l făcu ~ în cazan (SP.); a-și face ~, a-și lua ~, a se repezi: deodată fiara, făcîndu-și ~, se repede... îl ajunge ou laba, îl trage la dînsul și-l sfîșie în bucăți (L.-GH.); a se da în ~, a nu mai sta locului: vād pe mama cum se dă în ~ după trebi, cînd în casă, cînd afară (CRG.) ¶ ② FLOAREA-VÎNTULUI = FLOAREA-PAȘ-TILOR; — IARBA-VÎNTULUI = IARBA ~; — SCAIUL-VÎNTULUI = SCAIU ~ [lat. v. entus].

○ VÎNTĂRAIE *s.* Bucov. ① Vînt puternic, vijelie, viscol: nîinge, însă așa un fel de cmăt mărunt ca nisipul, pe care-l mîna vîntăraia înainte totie.)

VÎNTICEL, VÎNTISOR *sm.* ② *dim.* VÎNT: în fund se ridică nori albi, călătorind în bătaia vînticului subțire, răcoros (URG.); un vînticel adia, încît de-abia îl simțai (SP.); se face un vîntișor c'o miroznă ca aceea, de te mîtăla nu alta (VAS.); Abie aburește vîntișor răccare, Dinspre mîntii suflînd (STAM.).

VÎNȚOS 1 *adj.* ① Cu vînt; plin de vînt: dacă se vîneză cai, va urma o vreme vîntoasă (GOR.); pe miază-noapte călare cu arpi vîntoase... urla prin aerul cernit mama pădurilor cea nebură (EMIN.).

2. **VÎNȚOȘA** (*pl.-se*) *s.* ① Mold. Tr.-Carp. ② Furtună, vijelie; vîrtej, vîlbură de vînt: dacă vîncea cîcîloni aprîni în sobă, va urma ~ și vreme rea (ORM.); cum ședea în păduricea aceea, iaia că se stîrșește o ~ și o givcr-niță (VAS.); vîntoasă, vîlnă parcă să-l prăvele din loc. ge-mea și urla prin hornurile-l și oăile-l pusti (SAD.) ¶ ③ *pl.* TELE ①: se duseră cum se duce a lăuca, cînd umblă vîntoasele și gonesc în miezul nopții pricolicii

(slv.); *sg.*: nioi să-i zici vîntoasă, că e rău, dar să-i zici frumoasă, frumoșelele, că atunci e bine (vor.) [lat. *vēntosus*].

VÎNTREALĂ (pl.-ele) *sf.* *☞* = **VETRELĂ** ①: Intr'o joncă aurită, pe albastrul apei line, Cu vîntreli de rogojină și cu vise de sandal (ALECS.); ce viață grea dau marinarii... suind și coborînd pe soări de ghiață... ca să stingă și să desăvîrșă vîntrele pe tot minutul (D.-GH.).

○ **VÎNTUI** (-nesu) *vb. refl. Mold. Bucov. ① A fi atins de vînturi rele, a se sminti: omul peste care dau vînturile rele se vîntușă (SEZ.).*

○ **VÎNTUIT** *adj. p. VÎNTUI*. Smintit: cînd cineva nu e destul de ocuminte, se zice că e ~ (vor.); Bietul nostru împărat, Cam era oam ~, Boala azi l-a vîntuit și curat a 'nebnit (SPER.).

VÎNTULEȚ (pl.-e) *sn.* ① *dim. VÎNT*: în răpăsoul nopții se auzea numai... susurul alene al ~ului de vară (ODOB.); pe la amiază, trimite Mama-Pădurii un ~ oăldiceal asupra slujnicei și o adormie (MEU.).

VÎNTURĂ (-ur) 1. *vb. tr.* ① A curăța grăunțele de pleavă (cu lopata sau cu vînturătoarea); după ce aria s'a măturat bine, grîul se ia cu lopata și se svîrle în sus asupra vîntului și astfel se vîntură (DAM.); această morișcă vîntură, adică curăță grăunțele de pleavă, de colb și de alte trupuri mai grele (ON.); blajina noră... acuși îmbăla tortul, acuși pisa malaiul și-l vîntura de buc (CRG.); Este-un iepure șchiop într'un vîr de plop și vîntură bob (GOR.). *ghicitoare despre „vînt”* ② ③ A mișca dintr'o parte într'alta, a sălta în sus și în jos (ca lopata de vînturat), a arunca încoace și încolo: eu îmi dau duhul și el cîntă, vînturînd galbenii din șipet (ALECS.); vînturăți banii în mîini și veți vedea ce răcoare vă face, cînd vă e cald, și ce cald vă ține, cînd vă e frig (OLVR.); vîntură dintr'o mîină într'alta pionii mincați (BR.-VN.); roata vaporului vîntură pietre scumpe în dogoreala soarelui (VLAH.). ④ A înșira, a povesti rînd pe rînd; a da în vileag: femeile vîntură intrigile oboluite ale capitalei (OLVR.); satul vîntură de nădrăvănile preotesei și-l vîntura faptele (VLAH.). ⑤ A cutreiera, a colinda: of! crășorule! crede-mă, să aibi tu puterea mea, ai vîntura țările și mările (CRG.); el vînturase vîzduhul și cutreierase pămîntul (SP.).

2. *vb. refl.* A se mișca, a se învîrli încoace și încolo, a trece pe rînd dintr'un loc într'altul, a se pîrînda: stoluri de grauri se vîntură în aer ca o pulbere vînată (VLAH.); fulgi enormi de zăpadă se vînturau prin aer, vîrîndu-se prin toate ungherele (D.-ZAMF.) [lat. vulg. *vēntulare* = clas. *vēntillare*].

VÎNTURĂ-LUME, VÎNTURĂ-TARĂ *sm.* Cel ce cutreieră, ce vîntură lumea și întreprinde de toate, aventurier: toți au întipărit pe fețele lor acea expresie de vîntură-lume (ALECS.); și astăzi să vie un vîntură-tară, cine știe de unde, și să se atingă de drepturile mele (CRG.); îi trimise trei mii de călăreți, tot de-al de vîntură-tară (SP.).

○ **VÎNTURASĂ** *sf. Trans. (bud.)* ① = **VÎNTURĂTOARE** [vîntură; pentru sufix, comp. bg. *vûr-să c k a „treierătoare”*].

VÎNTURĂTOARE 1. *sf.* Mașină agricolă în care se vîntură grăunțele (5318).

VÎNTURĂTOR *sm., VÎNTURĂTOARE 2. *sf.* Cel ce cutreieră țările, aventurier (8): Celălalt îl Floreșteanu, viclean, ademenitoriu, Iporcit de cel de frunte, și de țări vînturătoriu (LET.); Sîrb era arhieru, otră la naș și rău făcut, Un vînturătoriu de lume, tăfarnic, mult prefăcut (LET.); Grecii... vînturători ai li-manurilor din vremi străvechi (VLAH.); e o vînturătoare ce outreieră lumea pentru plăcerile ei (NEGR.) [vîntura].*

VÎNTURĂ-TARĂ = **VÎNTURĂ-LUME.** **VÎNTUREL** *sm.* ① Pasăre răpitoare, de 30-35 cm. lungime, cu capul și coada de culoare cenușie, cu spinarea ruginie, împeștrată cu pete brune-închise și picioarele galbene; numită și „vertrușcă” (*Certhia tinnunculus*) (5319) ② Specie de șoim de culoare cenușie-albăstrui, cu

penele de la coadă ruginii și negricioase (*Falco vespertinus*) [vînt].

VÎNTUȘ *adj.* ① Cu vînturi, vîntos, furtunos: dacă a doua zi de Crăciun va bate vîntul, atunci toamna va fi ploioasă și vîntușă (GRM.).

VÎNTUȘOR, VÎNTUȚ *sn.* ① *dim. VÎNT*: florile desmlerate de un vîntușor în răpîndeau în aer felturi de miroase (ALECS.); pe la prînzul cel mare suflă un vîntuț cald (MERA.).

VÎNZARE *sf.* ① Faptul de a vinde: cînd ~a se va face desăvîrșit, atunci cumpărătorul se face stăpîn lucrului (LEG.-CAR.); oasele lui ce le avea în Tarigrad, le-au scos Turcii la ~ (MUST.); acte de ~; contract de ~ ② De ~, de vîndut, destinat a se vinde: o casă de ~; iaca un om trecea iute spre țîră c'o capră de ~ (CRG.); împărțatul, vîzînd cerbul, se detașo și întrebă... dacă-i este de ~ (ISP.) ③ Trădare: căpeteniile acestei vînzări nelegiuite erau Negrii paharnicul... și Isăia vornicul (ISP.).

VÎNZĂTOR *sm.* ① Cel ce vinde: de va lua ~ul o parte de preț, iară pentru cealaltă este în primejdie, slobod este să poprească lucrul, pînă i se va plăti (LEG.-CAR.); ~ ambulant (TAB. LXXIX, LXXX) ② Trădător. ○ **VÎNZOALĂ** (pl.-le), **VÎNZOLEALĂ** (pl.-eli) *sf. Mold.* Faptul de a (se) vînzoli, frămîntare, sbuciumare.

VÎNZOLI, VÎNJOLI (-olesc) *vb. tr. și refl.* A (se) sbuciuma, a (se) frămînta, a se sbate, a (se) suci, a (se) agita încoace și încolo: ne-am arătat urmașii vînzolii... ai legionarilor biruitori cari au vînzolit lumea și au bătut codrii ca să răzbătă în cetatea lui Decebal (VLAH.); cînt m'am vînzolit acolo, abia am putut soăpa (VAS.); se apucară la luptă și se trîntiră și se vînzoliră pînă erau toți apă (RET.); iaca, gospodina, ou cine m'am vînzolit toată noaptea (CRG.); se vînzoleau orătenile scăpate din prăpăd (LUNZ.).

○ **VÎR** *sn. Offen. Băn. Oaș.* = **VÎRF.** ○ **VÎRCĂ** (pl.-ci) *sf. Mold. Bucov. Dună.* de atunci are bobul vîrcă cea neagră (vor.); Alpii... albi toți și prăpăștiți, ou vîrci de noiri pe aloceura (ARG.).

VÎRCOLAC *sm.* ① ② Animal fantastic, un fel de om-lup care, după credința poporului, se face dintr'un copil mort nebotezat; întunecimile de lună și de soare le explică poporul prin mușcăturile ce fac vîrcolacii acestor corpuri cerești, căutînd să le înghită: ~li se suie la lună sau la soare pe ața ce s'a sucit într'o zi de Duminecă; ...alții cred că pe ața ce se toarce noaptea la lună (GOR.); soarele s'a-mi fie ou bine, iar luna s'o mîntînce ~lii (D.-GH.) ③ Peștișor artificial de metal întrebunîțat la pescuit cu undița (5320) [vsl. *vîrkodlakû*; comp. bg. *vûrkolakû*].

VÎRCOLÎ (-olesc) *vb. refl.* = **SVÎRCOLÎ**: necontînit mă vîrcoleam în trăsura și mă grămădeam lingă mama (ON.); Erăpește, suspînă și se vîrcolește (STAM.); cum se vîrcolea în bratele mele! (NEGR.).

VÎRF (pl.-furi), *Mold. Bucov. Băn. Vîrf* (pl.-vari), ① *vîrf* *sn.* ① Partea de sus cea mai ridicată, cea mai înaltă, pisc, culme, creastă: ~ul unui munte, unui stog, unui copac; un munte... mai înalt de toate măgurile a toată lumea, și nime nu i se poate urca în vîrf (MUST.); a trecut peste nouă stînci înalte ce ajung ou vîrfulurile pînă la soare (MERA.); s'a suit în vîrful unui copac și de-acolo și-a aruncat căciula (RET.); ~ul capului, creștetul capului: de spalmă, i s'a făcut numai pîrlul mălucă în vîrful capului (SB.) ② Capătul unui lucru, extremitate: ~ul bastonului, unei prăjini; prîntre lumea ce se îngheșua... iaca se zărește o bîrlie fîlîînd... în vîrful unei prăjini (CRG.); Iată vine-un sol de pace c'o năframă 'n vîrf de băț (EMIN.); țîl făcea suflă din crengi ascuțite și pîrlile la vîrf (MUST.); Sade 'ntr'un vîrf de nuașă l' nu se teme c'a cădea (GOR.), *ghicitoare despre „alună”*: ~ul nasului, urechii, degetului: o albînă l-au împuns

VIN-
VÎR

Fig. 5319. Vînturel.

Fig. 5320. Vîrcolac.

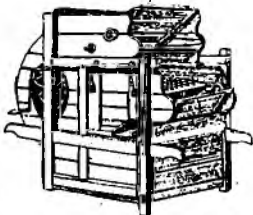

Fig. 5318. Vînturătoare.

Calde gogoși!

Alune americane!

Cornuri calde!

De-ale noi nuci!

Halvița!

Rahat cu apă recee!

Gheațat!

Floricele calde!

Iaurt căimăcelu! Iaurgiuuu!

Braga recee!

Covrigi!
covrigei!Calde
castane!Găini!
pui mari!Curse! gratare!
cazane buneee!Gaz! gaz!
gazuuu!Meșteru lacatuș!
Lacatu! lacatu! looo!
de broasca! de ușa! meșteru!Chiop! chiop!
chiorbuuun!

Mătura! măturica!

Fierbinte porumbielu!
Fierbintee!

Hai cu cașu!
Caș! cășulean!

Ouă de găină! ouă!

Lapte covăsit! laa!

Rece limonada!
Șampaniaaaa!

Pești! peș! peș!

Oțat! oțat!

Zarzagiuuu!

Rișniță la cafe!

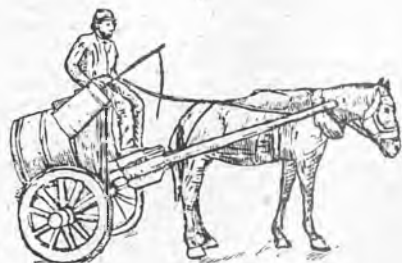
Haine veeechi!

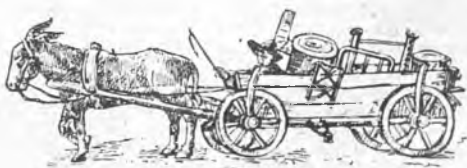
Crizantaa!

Spiciala!

Oooo!

Fiare veichi cumparăm'!

VIR-tooma în virtul nasului (ROM.); Imensa majoritate a lumii va fi compusă din oameni... oari nu văd cu gândul decât pînă la virtul nasului (CAR.); ② a umbra în virtul degetelor, a călca fără sgîmote, fără să-l simtă cineva: pe cînd toți zeii dormeau bumbeni, el, binisor, în virtul degetelor, se apropie de locul unde stătea Joe focul (ASP.); ③ F: asta (le) pune virf (la toate), asta întrecere ori-ce margine, asta e prea din cale afară ④ Capătul ascuțit al unui lucru: ~ul aoului, oreolului; n'aveai unde pune nici măcar un virf de ac (SS.); ⑤ A ~ul unei piramide, unui triunghi, capătul ascuțit, opus bazei; ~ul unui unghiu, punctul unde se întâlnesc cele două drepte care formează laturile unghiului ⑥ ⑦ (Plin) cu ~, plin de tot, unde nu mai încap nimic: vagoane după vagoane trec toate pline cu virf (CAR.); ou virf și îndesat ~ INDESAT ① ② [vsl. v r ū h ū].

VIRFAR (pl.-are) *sm.* Tăpou foarte lung cu care se poate ajunge în virful stogului: am nevoie de un tăpou de cele lungi, pentru virfurii, un ~ (SAD.).

VIRFARE, VIRVARE *sf.* ① ~ Virful cel mai înalt al unui munte: Pe virfu virvurilor Mere badea cu lelea (GR.-N.); în fund, de la apus spre răsărit, se înșiră, ca niște sentințele, uriașele virfare (VLAH.); ② *Ofen.* Paniglică ce se împletește în virful coadei, spre a nu se desface părul [bg. v r ū h a r i].

VIRFUI, ○ **VIRVUI** (-neco) *vb. tr.* ① A face virf (în spec. stogului); a umplea cu virf: să virvuescă bine și fără cît de puțină întîrziere stogurile, să virvuescă și d'al doilea pe cele răspite și prăvălite de vînturi (ROM.); Nu m'am îndurat odată nu sărac să milnesc. Numai și numai borcanul să-l umplu, să-l virvuesc (PANNI) ② *Pr. ext.* A înălța, a ridică virful: tei virvuesc turia pe gîngul unei vîgăuni (VLAH.).

VIRFULEȚ, ○ VIRFUT, VIRVUT (pl.-te) *sm. dim.* **VIRF:** Orzul este lunguleț, Cu o coajă cam gălbuie și țeapă în virfuleț (PANNI).

VIRGH(I)E, VIRGHINĂ (pl.-ne) *sf.* Fie-care din parii de tufan ciopliți și bătuți în pămînt pe care se împletește nuiiele la case, la coșare, etc.; birnă: mai departe steteau lungii bușteni necolțiți și virghii (UR.); Fata de pandur Cu virghea 'n spate (SEZ.), ghicitoare despre „coțofană”.

○ **VIRGOLI** (-olese) *vb. refl.* = **SVIRCOLI**: Abia se virgoli din băltoaca Plînă de tînă (BO.-DEL.).

VIRH = **VIRF**.

† **VIRHOVNIC** ① *sm.* Căpetenie, mai-marele. ② *adj.* Mai mare, superior [vsl. v r ū h o v i - n i k ū].

VIRI (vir) *vb. tr. și refl.* A (se) băga (în mai toate înțelesurile acestui verb): viriți chela cea ruginită în... broască și suciră odată (RET.); Greotii lui Nicolai-Vodă s'au virit toți prin casele domnești și nici unul afară nu ceteza să iasă (MUST.); să nu mai-șiel că vine lupul, moș Nichifor, că mă viri în toate boalele (CRG.); și-a virit coada între dîșii diavolui învîrăbirii (ASP.) [vsl. v i r ě t i].

VIRLAN *sm.* = **GRINDEL** [vsl. v r ū l ū „iute”].

○ **VIRLAV** *adj. Ofen.* (CIAUS.) Durduliu, grăsuliu [srb. v r l j a v].

○ **VIRLIGOANȚĂ** (pl.-te) *sf. Trans.* = (VIC.) = **VIRLUGĂ**.

○ **VIRLOGAN** *adj. Ofen.* Puternic [comp. serb. v r l o j k].

VIRLUGĂ (pl.-gi) *sf.* = **SVIRLUGĂ**: copilul s'a smuncit dintre degetele popii ca o ~ (CAR.) [comp. VIRLAN].

VIRSTĂ, ○ VIRSTĂ (-stez) *vb. tr.* ① A pune dungii, virste de diferite culori, alternîndu-le între ele; a împeștrî cu diferite culori, a învirsta ② ③ A se deosebii: Istoriile... și gheografiile... întredîșii în zise se virstează (LET.).

VIRSTĂ, ○ VIRSTĂ (pl.-te) *sf.* ① Durata posibilă a vieții unui om sau unui animal ② Timpul trecut de la nașterea cuiva: muri... Iosif cînd ară fi în virstă de o sută și zece ani (PAL.); a înainta în ~, a îmbătrîni; în floarea virstei; om în ~, om bătrîn; a-și ascunde virstă; ce ~ ai? de cîți ani ești? nu arată virstă pe care o are; pîlda aceasta înseamnă virstă fetelor Măriei tale, și că a sosit timpul ca să le dai la casa lor (ASP.); *pr. anal.* virsta unui cal, unui copac ③ Fie-care din subdiviziunile vieții omenești, caracterizată prin-

tr'o anumită stare a corpului: ~e-care ~ își are plăcerile ei; virsta de copil; virsta bărbătească; deoa veni în virstă de înmărat, soru-sa Polihria grișea să-l aște soț (MX.); (a fi) întredouă virste, nici tînăr nici bătrîn: era un om întredouă virste, mai mult bătrîn decît tînăr (A.-GH.) ④ Numărul de ani pe care trebuie să-l fi împlinit cineva ca să se bucure de anumite drepturi civile sau politice; a fi în virsta de a putea fi senator; † a fi în ~, a fi major: cei în virstă stăt stăpîni să-și chivernisească averea lor cum vor vrea (LEG.-CAR.) ⑤ ☆ Virsta înaltă, numărul de zile trecute de la luna nouă ⑥ Ev, veac: virsta de mijloc, evul mediu ⑦ ● Fie-care din marile perioade pe care le deosebesc geologii de la aparițiunea vieții pe pămînt, epocă: virsta primordiale, virsta primară, virsta secundară, virsta terțiară, virsta cuaternară ⑧ Fie-care din marile diviziuni ale timpurilor preistorice, caracterizate prin întrebuintarea unor anumite materii pentru fabricarea uneltelor și armelor: virsta de piatră, de bronz, de fier ⑨ *Mold. Trans.* Vargă, dungă: o merindare albă ca omătul și pe la capete ou virste roșii și vinete (RET.); urmele degetelor îi rămîn pe fața ca niște virste vineții (SLV.) ⑩ *Trans.* Buchet: Culegea la flori domnești, Culegea, virstă-și punea, Culegea și nu-i plăcea (IK.-ERS.) ⑪ *Ofen.* Șuviță, viță: trecind print-o pădure, găsește o virstă de păr de cal, de aur (VIC.) [vsl. v i r ū s t a „virstă; linie”; comp. serb. v i r s t a „sir”].

VIRSTAT, ○ VIRSTAT *adj.* ① p. **VIRSTA** ② Cu virste, dungat, vîrgat ③ ④ Săptămîna virstată, săptămîna mistreată (= **MISTRET** ①②).

VIRSTNIC, ○ VIRSTNIC *adj. și sm.* ① Care a ajuns la majorat, major: virstnicii să se scootese, atît bărbăți cît și femeie, de la douăzeci și cinci de ani a virstei lor (LEG.-CAR.) ② De aceeași v i r s t ă cu altul: era și mai frumos decît toți virstnicii lui (VARL.).

VIRSTNICIE, ○ VIRSTNICIE *sf.* r. Majorat [v i r s t n i c].

VIRȘA, VIRȘ(I)E *sf.* Coș lungăreț de nuiiele de răchită împletite, pentru prins pește (⑤ 5321): se înfă-șează și Ivan înaintea bolerului, ou turbinea plină de draci, cari se săbăteau ca peștii în virșă (CRG.); mi-l legară pe de toate părțile ou frînghii de ale lor, astfel înolt ooprinsă pe Ercule ca într-o virșă (ASP.); mai avea el apoi și o virșă cu care prindea el peștii (CAR.); ⑥ rîde virșă de băltă, se zice cînd cineva ține de rău pe altul pentru niște cusururi pe care le are și el [srb. v i r ū s a].

VIRTE-CAP *sm.* = **CAPINTORTURĂ** ([in]-virte-cap (ul)).

VIRTECUS (pl.-usuri), **VIRTICUS** *sm.* ① Virtej (de apă), volbură: Iar el bate din picioare, Virteonsul din viltore (D.-ZAMP.) ② ③ = **VIRTEJ** ②: odată i-a prins viltoronsul pe unul (VOR.) [comp. (NELUS)-**INVIRTECUS**].

VIRTEJ (pl.-eșuri, -eje) *sm.* ① Adîncătură într'un rîu sau în mare, unde apa se învîrtește și trage la fund tot ce-i vine înaintea, viltore, bulboacă: apele se 'nvîrălesc și se stredelesc în adînc ~uri (DOB.); Cu un cîntec de sîrenă... Te momește în ~ (EMIN.); vr'o zece din soții lui se înneacă în ~urile valurilor (ASP.); val ~ VAL-VIRTEJ ② ③ Vînt puternic, vijelios, care se învîrtește în loc doborînd sau pustiind totul ca un ciclon: cînd vezi ~, să fîngi de el, că de dă peste tine, nebuștești (OOR.); un ~ înfricoșat, a ridicat pe ginerele împăratului în sus, și s'a făcut nevăzut (CRG.); ca un ~ se învîrtește prîu mijlocul ei ou paloșul în mînă (ASP.); ~ de praf, praful ridicat de un vînt puternic și învîrțit în loc: lăcătă vede de departe, pe drumul care vine din spre miazăzi, un ~ de praf, care se tot apropie (CAR.); *pr. anal.* ~ de foc, vîlvătaie: la capătul coridorului e un ~ de foc (GR.-VN.) ④ Locul din creștetul capului de unde pîrul pare că pornește în toate direcțiile ⑤ ⑥ Colitură: ritul face un ~ spre stînga (VLAH.) ⑦ ⑧ Învințitura ameteitoare: el stă într'un colț al salo-nului ou carnetul său în mînă și privește la ~ul valului (CAR.); se lăasă dusă în ~ul dantului ca în farmecul unui vis (GN.) ⑨ ⑩ Ameteală: nu am trebuință să mai spun

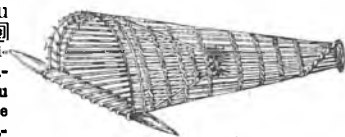

Fig. 5321. Virșă.

ce ~ o apucă pe biata copilă, cînd se văzu deodată în ușiile lașului (ALECS.). ¶ ③ Ceea ce atrage, tirăște pe cineva ca un vîrtej de apă sau de vînt: tîrșimea de pe atunci se aruncase mai toată în ~ul reformelor (A.-GH.). ¶ ④ Mașină sau uncală pentru a ridica vertical greutăți; e alcătuită mai adesea dintr'un cilindru orizontal în jurul căruia se învîrtește o funie sau un lant, mișcat cu ajutorul unei manivele sau roți: (5322): paznicii... se puseră la ~uri și scosăseră pe fata cea mare (ISP.). ¶ ⑤ = CRIVALĂ

⑥ ¶ ⑦ = POȘADĂ ¶ ⑧ Par gros, prins de păretele de birne al stînei cu un glui, care se învîrtește ca ușa în țișini și de care se alină căldarea sau ceaunul cel mare la stîna (TAB. L, A) ¶ ⑨ Instrument de lortură cu șuruburi cu care se sdrobeau mîinile și picioarele osîndiților: trupurile (muncenilor) lor strîneau... și în teascuri tesuiau și în ~e slărd-mani (VARL.); de trei girnețe destrînzute erau legați trei țărani, anșei la tortura ~ului (D.-ZAMF.). ¶ ⑩ Șurub, clește de lemn la țegheaua tîmplarului ¶ ⑪ Parte a teascului (de sdrobotit strugurii, de ulciu, etc.): ~ul se pune în mișcare... iar sîul, odată testuit, iese afară (PAC.). ¶ ⑫ Parte a carului așezată peste perinocul dinainte, și care se poate învîrte pe acesta în jurul unui cuiu (878, C, 1) ¶ ⑬ = CRIC: de pune ~al sub osie, ridică căruța cu cinci chile, parcă n'ar fi nimic (OLVR.). ¶ ⑭ Trans. Încuietore de lemn: din lăuntru încă se poate înclua ușa cu ~ul (PAC.). ¶ ⑮ Trans. Dulap, scrînciob (PAMF.). ¶ ⑯ Crcșătură ce se face la urechile vitelor mari sau oilor, rolunjindu-se urechea în vîrtej (DAM.). ¶ ⑰ = VIRTEJUL-PĂMÎNTULUI, plantă din fam. leguminoaselor, cu flori galbene, dispuse în mici ciorchini de cîte 1-5 flori; fructele sînt niște legume cu numeroase semințe învîrțite în formă de spirală (*Medicago orbicularis*); — VIRTEJUL-PĂMÎNTULUI², mică plantă cu flori frumose, roșii, dispuse în verticile care formează un spic des la virful tulpinei (*Pedicularis verticillata*) [vsl. vrîtețî].

† VIRTEJ (e-leso) vb. tr. și refl. = ÎNVIRTEJ. VIRTEJOS adj. Care dă virtej, amețeli: dureri de junghieri, amețea virtejoasă, apoi sudori peste sudori și topirea ființei (CAR.).

VIRTELNIC adj. Care se învîrtește ca o vîrtejnică: Nevăstulica trece lute totînd lîna din fuloare și suind fusul ~ ce-o atinge la picioare (ALECS.). VIRTELNIȚĂ (pl.-te) sf. Uncale cu care se deapănă torturile după ce s'au spălat (5323):

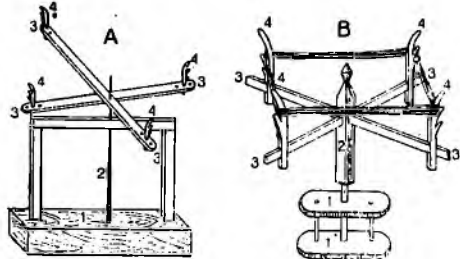

Fig. 5323. Virtelnițe.

A și B. 1. r. Pat, scaun. — 2. Fus, pop, ciocîmp, pociumb. — 3. 3. Cruci, cumpene, spețez, foletije, aripi. — 4. 4. Fozeze, ciocane, miini, giște.

virtelnița se mișcă alene scriind îndelungat și lasă firul a se desvîli (SLV.); Sfînta Vineri l-a mai dat și ea un cern de preșenre. un păhăruț de vin și o ~ de aur, care depăna singură (CRG.); să nu faci țevi cu virtelnița noaptea, că-ți mor vitele (GOR.) [comp. slov. vretenica].

VIRTICUS = VIRTECUS.

○ VIRTILOIU (pl.-oale) sn. Băn. (vlz.) = SCRÎNCIOB.

VIRTOP. VIRTOAPĂ = HIRTOP.

VIRTOS adj. ① Tare, puternic, voinic, rezistent; solid, trainic: cînd vor să a-te pe cineva că e ~

și biruește pe toți, zic că are putere eroică (ISP.); 'raze capul luntrii o ~ mină vîrtoasă pe uscat (ODOB.); — adv. cu putere: vru să ~ smucească cartea din mină, dară bălău o ținea ~ (ISP.). ¶ ② SLAB ③ Care e tare uscat, care nu se afundă cînd apeși deasupra, tare: lan nîlă-te numai cum storce cu apă și din pîtră vîrtoasă (SB.). ¶ ④ MOALE ⑤ ⑥ Foarte: intră uua de Simbete, ~ de demineață, vîneră la mormînt (COR.). ¶ ⑦ Mai ~, a) ~ mai mult: și lubră omenii mai ~ fatune-recul decît lumina (COR.); s'au înmulțit fără-de-legile mele mai ~ decît năslup mării (VARL.); b) mai ales, mai cu seamă: și mai ~ acei Costea Căptanul avea poruncă să prînză la mină pre Iordachi Ruset (N.-COR.); era om deștept și blind... cu purtări alese, și, mai ~, cu dare de mină (CAR.); mai ~ la masa altuia nu porunci nimic, sau să te apuci cumva să ceri să-ți aducă ceva (PANN). ¶ ⑧ Cu olt mai ~, a) Cîi olt mai mult; b) cu atît mai mult: omul trebuie să aibă milă și de un cîine, cu olt mai ~ cu care cîștigă el pîine (PANN); cu atît mai ~, cu atît mai mult: dară cu olt mai ~ să nu ne fie bucurie și veselie, cînd vedem vrămașii noștri biruți (VARL.); dacă țîi d-ta să nu mă mîhnești, țîn cu atîta mai ~ eu să nu ai cuvinte de a te plînge de noi (SLV.) [lat. *virtutosus < virtutem].

VIRTOȘIE, VIRTOȘIME sf. Însușirea a tot ce e virtuos, tărie, vigoare.

† VIRTUCIOS adj. Tare, puternic: cuvîntul în mîntă și înțelepciunea la înțepet și virtutea în ~, așa și Fiul la Părintele (VARL.) [virtute].

† VIRTUTE sf. Putere, tărie, vigoare: cînd se luptă doi ce sînt într-o ~, încă și cel ce au biruit suflă tare de osteneală și slăbește foarte (LET.); dă-i cu secura, dă-i cu toată ~a, ca să-l crape și să-l doboare (SLV.) [lat. virtutem].

VIRV... = VIRF...

VIRZOB = HIRZOB.

VISC... = VASC...

VISLĂ (pl.-le) sf. ① = LOPĂȚĂ ② Radu rădică vislele pe d'asupra apelor (ODOB.); lău visla în mină și, dîpă ce mină lîntrea în lăuntru lăzului, o opri apoi în stuh (ON.). ¶ ③ = LOPATĂ ④ Lopată lungă de care se serveș rachierii (ORAGH). ¶ ⑤ Offen. Coardă de viță cu 3-4 ciorchine pe ea, ce se taie pentru păstrat peste iarnă (CIAUS.) [rut. vsl. veslo].

† VISLARIU sm. = VISLAȘ [srb. veslar].

VISLAȘ sm. = LOPĂȚAR ②: acel ~ utorzător era Radu (ODOB.); ~ul... trăgea din răspuleri, ca să ajungă pe celelalte (ISP.).

VISLI (-leso) vb. tr. și intr. ③ A da cu vislele în apă spre a face să înainteze o luntre: Făt-frumos se sui în luntre și, vislind, ajunsese pînă la scările de marmură ale palatului (EMIN.). luntreșul prînsă să vislească, și luntrea cu călătorii plecă pe apa mîlstoasă spre malul celălalt (ON.) [srb. veslati, bg. veslja].

○ VISTRĂ = VIRSTĂ.

○ VIȘCĂ (vișc) vb. intr. și refl. Mold. Trans. A se nișca, a se urni din loc: l-am strîns de nici nu vișcă (ȘEZ.); dacă vișcați, gemu răgușit hangul, nu mai calcați iară verde (SADJ.); de aici tînaite nu mai vișcă nici la dreapta, nici la stînga (SLV.).

VIZDOAGĂ (pl.-ge) sf. ① Frumoașă plantă ornamentală, originară din Mexic, cu tulpina ramificată și stufoasă, cu flori galbene, dispuse în capitule mari și frumose (*Tagetes creta*); o altă varietate a acestei plante, cu flori galbene-brune sau roșcate, culifetale, dispuse în capitule mai mici (*Tagetes patula*); amîndouă numite și „boancă”, „botte”, „budiene”, „crăițe”, „ocheșle”, etc. (5324) ¶ ② Trans. = GAROAFĂ.

VIZDOGUTĂ (pl.-te) sf. ③ dim. VIZDOAGĂ: Draga mea, floare mîndră, Face-mă ~aș o ~ Toemai l'a ta lînuță (M.-BRS.).

VLAD, VLADUȚĂ npr. m. Tipul prostului, nerodului: după ce e prost (*sau* slăt sau ciupit de vîrsat, etc.), îl mai chiamă și Vlad (ZNN.); la, al de nea Vlad, al de nea Vlăduț păcătoșul, care, de spune și el la sorocce este un cuvînt nepotrivit la stat, toți îl lau în răspăr (ODOB.); Vorbi și nenea Vlad, Că-1 și el din sat! (ODOB.), se zice cuiva

Fig. 5324. Vizdoagă.

VLA-VOI care se amestecă în vorba altora și spune o prostie [sl.].

VLADICĂ (pl.-ci) *sm.* ① † Stăpînitor, Domn: și năntes vladicilor și împăraților duși veți fi pentru mine (COR.) ② † Episcop: și dascăli și popi și vladici și de tot solul de oameni din toate părțile se adunau la hramul bisericii (CRG.); năntes din se grămădi în biserică... să vadă cum a s'o scobit la capăt bietul ~ (NEGR.) ③ de la ~ pînă la opincă, toți de la mare pînă la mic: astăzi, toți, de la ~ pînă la opincă, trebe să luăm parte la nevoile și la fericierea țării (CRG.) [vsl. v l a d i c a].

† **VLADICEȘC** *adj.* ① De stăpînitor ② † De v l a d i c ă, episcopal: scaunul ~.

† **VLADICIE** *sf.* ① † Stăpînire, domnie ② † = **EPISCOPIE**: dascălul acesta tu trimis de la ~ să învețe oopiii oamenilor (RET.) [v l a d i c i e].

① **VLADNIC** *adj.* Imens, foarte mare: ajunseră... deasupra priporului, de unde se văd, în poală, urmele unei cetăți de urles și brazda ~ a Troianului (COOS.) [sl. v l a d n i c].

VLADUȚĂ (A) = **VLAD**.

VLAGĂ *sf.* ① Sucul vieții, seva care dă putere de viață: cînd (pămîntul) slăbește de tot, cînd și-a pierdut toată vlagă, îl lăsam să se odihnească (ION.); de aci, pr. est. putere de viață, vigoare: grija nelincetă vlagă inimii topește (CANT.); au obosit și ei prin guoalele lor ca cocoșii, pîrîindu-le că au mai rămas ceva ~ și de ei (LET.); bătrînului parcă-i veni din nou vlagă tîne-reții (GRU.); n'are ~ în ei, e stors de puteri, e sleit, istovit cu desăvîrșire ② *Oiten. Bân. Trans.* ③ Avere, avuție: ori nu-ți sînt en neam și om... în care să te poți încrede... de mă oprești să-ți vad vlagă și scumpe-turile (MERA) [vsl. v l a g a „umezeală”]; sensul ③ influențat de d l a g ă].

VLĂGUÎ (-neso) *vb. tr.* A slei, a seca de puteri, a-și pierde v l a g a: vazu cu ochii oam... zi cu zi și oastea l-o vîlănește și pe ei îl micșorează în ochii supușilor lui (VLAH.); tragem un ropot și doi și trei, de era olt pe ce să scoatem sufletul din popă; și așa l-am vîlăgnit, de-l era acum lehamete de noi (CRG.).

VLĂGUÎT *adj. p. VLĂGUÎ*. Sleit, secăt de puteri, istovit, care și-a pierdut toată vlagă: avea el două haramuri de cai suri, mari, dar vîlăgnit și hitonit (GRIG.); om bătrîn, cheltulse putere multă și acum era ~ peste măsură (DEM.).

VLĂGUÎTOR *adj. verb. VLĂGUÎ*. Care vîlă-guește, istovitor: neomenoasa și vîlăguitoarea muncă a boierescului (SEZ.).

VLĂJGAN, / **VLĂJAN** (PAMF.), **VLĂJAR** *sm.* Om mare și voinic, dar prost și lenes, mîgădău: Doamne, ce mai vîlăjan mare se făcuse! (VLAH.): Floarea Rîță, un vîlă-jan olt un plop gros, cu fața pătrată (LUNG.); n'apucă să facă trei pași, și dau pîlp în piept cu doi vîlăjari, niște mitocani, cari parcă le-ar ține drumul (CAR.) [comp. srb. v l a - ž a n „umed, cu sevă”].

① **VLĂȘTĂ** *sf. Trans.* (DENS.) (VIC.) Putere, vlagă [srb. v l a s t].

VLĂȘTAR... = **LĂȘTAR**...

① **VLĂȘITĂ** *sf.* † Ceapă crescută, nepusă în pămînt, cu pui verzi pe lîngă ea (RV.-CRG.) [srb. v l a s t a].

① **VLOG** *sbst.* ① † Ploaie ce ține într'una, care nu se mai oprește (R.-COD.) ② *Trans.* Îmbulzeală, lume multă (VIC.).

***VOAL** (pl.-luri) *sn.* Vâl: un ~ alb flutura în jurul unei figuri tîne, frumoase (VLAH.) [fr. voile].

***VOALA** (-lez) *vb. tr. și refl.* A (se) acoperi cu un vâl, a (-și) pune o voaletă, a (se) învâli [fr. v o i l e r].

***VOALEȚĂ** (pl.-te) *sf.* Vâl subțire cu care-și acoper femeile obrazul [fr. voilette].

① **VOAME** (vom; pl. vomai; part. vomut) *vb. tr. și intr.* Bân. A vărsa, a bori [lat. v o m e r e].

① **VOASPĂ** = **HOASPĂ**.

***VOCABULAR** (pl.-are) *sn.* ① Dictionar mic, în care cuvintele sînt explicate pe scurt ② Totalitatea cuvintelor dintr'o limbă, dintr'un dialect, din graiul unei clase de oameni: avea un ~ oam redus și cam deteriorat (BR.-VN.) ③ Totalitatea cuvintelor ce aparțin unei științe, unei arte: ~ botanic; ~ de arhitectură [fr. v o c a b u l a i r e].

***VOCAL** 1; *adj.* ① Ce ține de voce, care ser-

vește la producerea vocii: organ ~ ② Care se exprimă cu ajutorul vocii: muzică ~, care se cîntă din gură spre deosebire de muzica instrumentală ③ ④ Coarde ~ = **COARDĂ** ⑤.

2. **VOCALĂ** (pl.-le) *sf.* ① Fie-care din sunetele simple produse de aerul ieșit din laringe și care trece prin gură fără obstacol ② Fie-care din li-terele care reprezintă aceste sunete: ~ele romă-nești sînt în număr de șapte: a, â, e, i, 1, o, u [fr. v o c a l, lat. v o c a l i s].

***VOCALIC** *adj.* ① Privitor la vocale, ce ține de vocale: asimilațiune ~ [fr.].

***VOCALISM** *sbst.* ① Totalitatea vocalelor dintr'o limbă și modificările la care sînt supuse [fr.].

***VOCALIZA** (-lez) 1. *vb. tr. și intr.* ① A face exerciții de cînt, fără a nîmi nota, ca în solfegiu, și fără vorbe, înlocuind fie-care notă prin cîte o vocală.

2. *vb. refl.* ② A se transforma în vocală [fr.].

***VOCATIV** (pl.-ive) *sn.* ① Cazul în care stă substantivul întrebuintat pentru a chema pe cineva sau pentru a se adresa cuiva. Ex.: omule, stăpîne, soro, fraților [lat.].

***VOCATIUNE, VOCATIE** *sf.* ① Chemare, aplecare, înclinațiune pentru o anumită artă sau profesiune: cîte inteligențe frumoase și cu adevărată vocație artistică n'au fost înjugate la carul politicii pentru care n'aveau vocație de loc (CAR.) ② Dispoziție, talent [fr.].

***VOCE** *sf.* = **GLAS** ①-④: ~ tare; a ridica ~a; cheful audierii acoperi ~a de taur a militarului (OLVR.); ~ de tenor ~a constinței [lat. v o c e m].

***VOCIFERA** (-erez) *vb. intr.* A striga în gura mare, a sbiera [fr.].

***VOCIFERARE, VOCIFERAȚIUNE, VOCIFERAȚIE** *sf.* Faptul de a vocifera; rezultatul acestei acțiuni, strigăt, sbieret [fr.].

① **VOCOT** (pl.-te) *sn. Trans.* ② Furtună, vijelie: ~e sînt șapte într'o iarnă, care, dacă nu se ivesc iarna, vin vara, căol numărul de 7 trebe să se împlinească (FR.-COR.).

VODĂ *sm.* Domnitor, Domn, titlu pe care-l purtau în trecut Domnii Munteniei și ai Moldovei; se puneă totdeauna în urma numelui propriu: Mihai-Vodă, Ștefan-Vodă; Am o fată buboasă, șade cu Vodă la masă (MR.); *ghicitoare* despre „strugure”; Am o fată tîrîtoasă, șade cu Vodă la masă (STAM.); *ghicitoare* despre „varză”; = **LOBODĂ** ③ [vsl. (voje) voda].

VODEASĂ, VODULEASĂ (pl.-ese) *sf.* ② Nevasta lui V o d ă, Doamnă: A trimis Vodă la Vodeasă, Să-i însoapă o cusutură fără leac de vitătură (COR.); *ghicitoare* despre „carte”; Două gheime de mătăsă Le-am trimis la Voduleasă, Ca să-mi facă cusătura fără leac de vitătură (COR.); *ghicitoare* despre „coada păunului”.

***VODEVIL** (pl.-luri) *sn.* ① Comedie ușoară, în proză, amestecată cu cuplete cîntate pe arii cu-noscute sau populare: a avut norocire a fi colaboratorul vre-unui ~ monstruos ce s'a jucat la teatrul Iașilor (COOS.) [fr. v a u d e v i l l e].

***VODEVILIST** *sm.* ① Autor de vodeviluri [fr. v a u d e v i l l i s t e].

VODULEASĂ = **VODEASĂ**.

***VOĞĂ** *sf.* ① Faimă, reputație de care se bu-cură cineva și care atrage lumea spre el ② În ~, care se bucură de favoarea publicului; care e la modă [fr. v o g u e].

VOI = **TU**.

VOI = **VREA**.

***VOIAJ** (pl.-aje) *sn.* Călătorie: Se deagustă totde-dată de drumuri și de ~ (PANN); acest ~ în 111 are avan-tajul de a fi omod și înclintător (G.-H.) [fr. v o y a g e].

***VOIAJA** (-alez) *vb. intr.* A călători [fr. v o y a - g e r].

***VOIAJOR** *sm.* ① Călător ② ~ de comerț, persoană care face călătorii de afaceri pentru o casă de comerț [fr. v o y a g e u r].

VOIE *sf.* ① Voință: învătă-me să fac voia ta, că tu ești Dumnezeu! mieu (PS.-SCH.); voia lui Dumnezeu nu se potri-vește cu a oamenilor (N.-COST.); a-i fi voia, a voi: trebesse ținută din frîn, dacă ți-i voia să faci treabă cu dînsii (CRG.); Cui l-e voia să nu moară Pînă ploșca subșuoară, Cui l-e voia să trăiască, Ploșca să n'o părească (K.-BRS.); ② cînd vede omul nevoia, face ce nu-i e voia; a face pe ~ omiva, a face (toate) voile omiva, a face ce vrea, a se su-

pune voinței lui, a îndeplini (toate) cerințele cuiva: se hotărî ca de aci înainte să nu mai facă pe voia nimănui (R.R.); o să te simți nenorocită, că nu poți să-ți faci toate voile (S.V.); a intra în ~ cuiva, a face cuiva pe plac: nu numai să intre în voia Turcilor făcea aceasta, ce pentru oă-i era urît a posti (MUST.); și-l intrau lui Ivan în ~ cu toate cele (C.R.G.); a leși din voia cuiva, a nu se supune voinței, cerințelor cuiva: și aici a slujit Ion Săracul cu credință... nelesind nicodată din voia stăpînului său (S.V.); în voia (lui Dumnezeu, soartei, întîmplării, valurilor, etc.), cum va voi, cum va crede de cuviință, cum îi va plăcea: dac'am văzut așa, l-am lăsat în voia lui Dumnezeu și, ori de cîte ori îl înfîlneam, îl evitam (I.-OH.); strîmnesem vîslele și barca se legăna ușor în voia valurilor (NEGR.); lată-ne acum plutind la vale în voia apei (G.N.); Harap-alb... încalcă și se lasă în voia calului, unde a vrea el să-l ducă (C.R.G.) ¶ ② Propria voință, vrere: fiind om bătrîn și boier de răz, Dabija vornește, ori cu ~ ori fără ~ l-au fost, au leșit Domn fărîl (MUST.); face ~ de nevoie și haz de necaz, e silit să facă ce nu-i place și totuși a nevoit să se arate mulțumit: de (bună) ~, din propria voință, vrînd însuși: ursul nu joacă de ~, ci de nevoie (P.A.M.); nu ascultă de altul, nice în oaste dator e să meargă, fără numai de bună ~ (L.E.); tot nu mă voiu lăsa, pînă nu voiu duce la capăt bun sarcina ce-mi lau de bună voia mea (R.R.); de ~, de nevoie, vrînd, nevrînd: biata noră, care de-abele apăsese, de ~, de nevoie trebuia să se scoale (C.R.G.); fără (de) ~, fără a voi: bătrîni acei au dat răspuns cătră Duca-Vodă că, de nu va veni de bună voia sa, va veni și fără de voia sa (MUST.); fără de voia mea am călcat pe cuprinsul tău (R.R.) ¶ ③ Favoare, grație: nu este la Dumnezeu strîmătate, nice fărîrie, nice ~ pentru daruri (V.A.R.); ~ veghiată, pîrtinire (— VEGHIAT) ¶ ④ Dispoziție (bună sau rea): își pierduse voia de toate și nu mai căuta de lucru (S.V.); ~ bună, rea, dispoziție bună, rea; cu ~ bună, bine dispus, vesel: cînd ajunse viteazul nostru la palat, împăratul cu ~ bună sedea la masă (R.R.); a-și face ~ bună, rea, a se arăta vesel, mîhnit: De cînd trecui dealu 'nceoace, Voie bună nu-mi pot face (K.-R.S.); las', iupnesică, nu-ți face ~ rea, că are să fie cît se poate de bine (C.R.G.) ¶ ⑤ Permisieune, învoire, îngăduință: Domnul să nu albă ~ a celorlalte vrere-un boier fără de judecata mitropolitului și a omoraii arhieriei și a toată boierimea (MUST.); a da ~, a permite, a îngădui; a-și lua ~, a cere ~; nu e ~, nu-i permis, nu e îngădui; cu ~, fără ~, cu sau fără permisieune: atunci eu, cu ~, fără ~, plec spre ușă (C.R.G.); în ~, în bună ~, liber: în toată voia, nestingherit, neoprit de nimeni [vsl. volja].

VOIES(T)NITĂ sf. ♀ = IZMĂ-(PROASTĂ).

VOIEVOD... — VOIVOD...

VOINIC, Ț **VOINIC** 1. sm. ① Ț Războinic, soldat: arme... numai voinicilor cînd merg la războiu... se oade (P.R.-GOV.); tocmală au împărații cînd vor să-și trimiță voinicii la război (V.A.R.); au început a dăruire oșini prin țară la voinicii ce făceau vitejii la oști (R.-U.R.) ¶ ② Viteaz, erou: în urma bătăliei, mulți voinici s'adună (Z.N.N.); mii și sute de voinici nu pot desăbră pe cel gol și despulat (G.O.L.); voia... să albă adică de nepoți niște oameni tot unul și unul, sîmîntă de voinic, nu glumă (R.R.); cruce de ~ — CRUCE ② ¶ ③ Ț Tinăr, fecior: să adunare cătră el de la Israel adunare multă foarte, bărbați și muleri și voinici (S.B.L.) ¶ ④ Ț CRUCEA-VOINICULUI — CRUCE ②; — FRUNZA VOINICULUI — FRUNZA ②; — SCAUTU-VOINICULUI — VARGA-CIOBANULUI¹; — SINGELE-VOINICULUI — SINGE ②.

2. adj. ① Viteaz: toată lumea e ~ă, cînd dușmanul fuge (Z.N.N.) ¶ ② Sdravăn, viguros, vînjos: Cîne-i tînar și ~, Mere noaptea la oștișă fără par, fără pistole, Nu-mai ou minile goale (K.-R.S.) [vsl. vojnîk ū].

VOINICEL sm. dim. VOINIC: cum a prins ~ul la putere, nu-și mai afla loc acasă (S.B.); creștes ~ulșin nu mai putea o lume după el (C.A.R.).

VOINICESC adj. ① Ț Ostășesc: în toți anii ale-ga norodul doi bărbați... de-a tocmirea lucrurilor cetățenești și voinicesci (R.E.T.) ¶ ② De voinic; de viteaz, eroic: pe timpurile voinicesci trîla o văduvă săracă (S.B.); Vrăncenii sint... mîndri pînă și de numele plaiului lor, ~ și sonor ca un strigăt de trimbiță (V.L.A.H.) ¶ ③ Sdravăn, viguros: cîteva voinicesci lovituri de lopată avîntară micul vas departe de coastă (O.D.B.) ¶ ④ Ț IARBĂ-VOINICESCĂ, SCAUTU-VOINICESC = VARGA-CIOBANULUI¹.

VOINICEȘTE adv. ① Ca un voinic; vite-jește, cu curaj; bărbătește: se luptă ~ cu toată armă turcească pînă la cel din urmă om (I.-OH.); se puse pe brînoi și, ou pușoa întîlnă și înăcrată, intră ~ în vînzule (G.N.) ¶ ② Cu vigoare, cu putere, virtuos: minile lui noduroase de muncitor strîngea ~ coarnele plugului (S.-A.L.D.); Moș Vasile... le îmbrîncește în lături cu lopata... ~ (V.L.A.H.) † **VOINICI** (-icesc) vb. intr. ① Ț A purta răz-boiu, a se bate, a se lupta ¶ ② A duce o viață de v o i n i c, de viteaz; a haiduci: Frați de cruce se prin-dea și 'mpreună voinicea, Pe balauri de stîrpea (A.L.E.C.S.-P.); voia să trăsescă frățește împreună, voinicind o și pînă acum (S.A.D.).

VOINICĂ sf. ♀ ① Plantă din fam. cruci-ferelor, cu flori galbene așezate în ciorchini la virful tulpinii (*Sisymbrium Loeseltii*) ¶ ② = UȘ-TOIȚĂ [voinic].

VOINICIE sf. ① Ț Starea, condițiunea de soldat, ostășie, militarie: oare-oare voinic ce va îmbla pe calea voiniciei și pe război (P.R.-GOV.) ¶ ② Ț Haidu-cie: Frunza 'n codru cît învie, Doinecînt de ~ (A.L.E.C.S.-P.) ¶ ③ Vitejie: Împăratul nu prea credea să fi făcut Țiganul astă ~ (R.R.) [voinic].

VOINICUS adj. F. Curajos: Țiganul, ~ al dra-cului, cum e el din firea lui... se sui pe scară drept sus la gîrgăuni (M.A.R.); de ce creștea, se făcea mai trupeș și mai ~ copilul (R.R.) [voinic].

VOINȚĂ (pl.-te) sf. ① Puterea pe care o are cineva de a se hotărî să facă sau să nu facă ceva: cea mai înfîmă creatură este o revelare a unei infinite pu-teri, a unei incomensurabile și eterne voinți (C.A.R.) ¶ ② Energie mai mare sau mai mică cu care se exer-cită această putere: o ~ energică, slabă, a avea (multă) ~; lipsă de ~ ¶ ③ Intențiune determinată de a face sau de a i se face ceva: aceasta o voința mea; ultimele voințe ale cuiva, ceea ce vrea să se facă după moartea sa; bună ~ — BUNĂVOINȚĂ; rea ~ — REA-VOINȚĂ [v o i].

VOIOS adj. Bine dispus, cu v o i e bună, ves-el: boierii muntenesci... au mers voioși cu Domnul lor la Tarigrad (MUST.); cum bău, văzu că se însuflețește și se simte voioasă ca un om plin de sănătate (R.R.); oamenii (sint) mai sănătoși, mai puternici, mai voinici și mai voioși (C.R.G.); fata era voioasă vîzînd ce doitor învățat a nimerit la ei (R.E.T.).

VOIOȘIE sf. Starea celui v o i o s, voie bună, bună dispoziție; veselie: i se schimbase chipul și pri-virea, în care murise toată vicioiușea, toată voioșia de altă dată (R.-V.N.); fie-care adăoge oște ceva la voioșia generală (M.A.R.).

VOITOR adj. verb. VOI și sm. Care voește: ~ de bine = BINEVOITOR; rău ~ — RĂUVOITOR.

VOIVOD, VO(I)EVOD sm. ① Ț Căpetenia oș-tirii, comandant: Împăratul tremese voevod pre Velisarie ou oștile... de se lovi cu Ghelamer (M.X.) ¶ ② Ț Ț Domn, principe; în spec. titulatura Domnilor Munteniei și Moldovei: Matei-Voevod, Ștefan-Voevod; se rădăcă Ba-lazit ou Turcii spre Rumâni, deci se loviră cu Mircea-Voevod, și fu războiu mare (MUST.); Părea un tînar voevod Cu păr de aur moale (E.M.I.N.); Împăratul făou un ospăț foarte mare... la care ospăț au fost poștii cel mai strălucii oaspeți: împărați, crai, voievozi... și alte fețe cîștite (C.R.G.) ¶ ③ Ț Sfînții Voi(e)-vozi, arhanghelii Mihail și Gavril; ziua de 8 Noem-vrie, cînd îi serbează Biserica ortodoxă ¶ ④ Căpe-tenie peste mai multe sâlăse de Țigani ¶ ⑤ Băn. Conducătorul călușarilor (P.A.M.F.) [vsl. voje voda].

VOIVODĂ (pl.-ate) sn. Ț Principat: tot în Oltenia am avut cel dintîiu ~ (V.L.A.H.) [v o i v o d].

Ț VOIVOZIE, VO(I)EVOZIE sf. Demnitatea de voivod.

***VOLAN** (pl.-ane) sn. ① Ț Garnitură alcătuită

Fig. 5325. VV. Volane.

Fig. 5326. Volan.

din unul sau mai multe rînduri de fâșii de stofă sau de dantelă, mai adesea încrețite și cusute în

partea de jos, de jur împrejurul unei rochii, falbala (□ 5325): O să-ți spun de panglice, de ~e și de mode, Pe cînd înima ta bate ritmul sînt al unei ode (EMUN.) ¶ ② **Volă** Roată cu ajutorul căreia se dă direcția voită unui automobil (□ 5326) ¶ ③ Un fel de săculeț umplut cu rumegătură de ferestrușu și astupat cu o roțiță de plută, în care sînt înfipte pene; servește ca jucărie copiilor, cari îl aruncă în aer cu o rachetă (□ 5327) [fr. volant].

***VOLANAS** (pl.-ase) sn. ① dim. **VO-LAN** ①.

***VOLANT** adj. Foarte ~ă, foarte de hirtic, scrisă sau tipărită, care nu e prinsă într'un calet sau într'un volum [fr.].

***VOLAPUK** subst. w. Limbă universală, inventată în a. 1881 de pastorul elvețian Johann Schleyer, căreia i-a luat locul mai trîziu esperanto [germ.].

***VOLATIL** adj. ♀ Care se poate reduce în vapori sau în gaz: eterul este lichidul cel mai ~; alcool ~, vechiul nume al amoniacului [fr.].

***VOLATILITATE** sf. ♀ Înșușirea a tot ce e volatil [fr.].

***VOLATILIZA** (-izez) vb. tr. și refl. ① ♀ A (se) transforma în vapori sau în gaz în mod spontan sau prin acțiunea căldurii ¶ ② ♀ A dispărea fără urmă [fr.].

***VOLATILIZABIL** adj. Care se poate volatiliza [fr.].

VOLBURA vb. intr. A se învîrte ca o volbură, ca un vîrtej.

VOLBURĂ (pl.-uri) sf. ① ② = **VIRTEJ** ②: vinul mintea ți-o învîrtește ca volbura de vînt, cînd pe mare se învîrtește (GOL.); dacă volbura ridică în sus gunoale, praț, snopți de grîu, etc., e a secetă (GEM.); ③ Din volbura de vorbe, se desăpănă ușor Un cîntec os sporoste, mai larg, tot mai ușor (VLAH.) ¶ ④ = **VIRTEJ** ①: prin volbura apelor ei se rostogoleau acum cu vînt (ODOB.); volbura furioasă pe care-o făcea apa plumburie a Siretelui (VLAH.) ¶ ⑤ ♀ Plantă de 20—70 cm. lungime, volubilă, care se încolățește adesea în jurul plantelor vecine, sau se tirăște pe pămînt, cînd nu are de ce se ațăta; face flori mirositoare, albe sau trandafirii; numită și „cămășă-lui-Dumnezeu”, „poala-Maicii-Domnului”, „poala-rîndunicii”, „rochița-rîndunelei”, etc. (*Convolvulus arvensis*) (□ 5328) ¶ ⑥ ♀ **VOLBURĂ** (-DE-GARDURI), **VOLBURĂ-MARE** = **CUPA-VAȚII** [lat. volvūla].

VOLBUROȘ adj. Care se învîrtește ca o volbură: prin mări și prin munți, prin apele volburoase (ODOB.).

***VOLCAMERIE**, **VOLCAMERĂ**, **VOLGĂ** sf. ♀ Mic arbore, care ajunge pînă la 2 m. înălțime, cu ramurile păroase și frunzele sgrăbunțoase; face flori mirositoare, albe-roșietice, dispuse în corimbe la virful tulpinei; originară din China și Japonia, se cultivă ca plantă ornamentală pentru florile ei frumoase (*Volkameria fragrans*) [fr.].

***VOLINTIR** sm. ① Voluntar, în spec. cel angajat în armata lui Ispilante din timpul Zaveriei; din pricina destrăbălării acestora și jafurilor ce comiteau, cuvîntul ajuns sinonim cu jefuitor, brigand, tîlhar: vameșii de la hotar încep a cotrobăi prin lă-

Fig. 5327. Volan.

Fig. 5328. Volbură.

zile mele ca în vremea ~ilor (ALECS.) ¶ ③ ♀ **Pr. ext.** Voluntar: la 1848... Magheru... umbra și strîngerea ~i de prin toate statele, la care se trecea ~i de voie, îi făgăduia 12 pogona (R-COD.); șeful meu, polițaiul... (fusesse) ~ în Italia, ~ într'o revoluție polonă, vrăjmaș jurat al țîrînilor (CAR.) [fr. volontaire].

***VOLITIV** adj. ♀ Privitor la volițiune [fr. volitif].

***VOLIȚIUNE** sf. Actul prin care voința se determină la ceva [fr.].

VOLNA = **DE-A-VOLNA**.

† **VOLNIC** adj. Liber, slobod (de a face ceva); care nu depinde de voința nimănui: Domnul pre boieri să nu fie ~ a-i pierde, ori-ce gresală ar face, fără sfatul tuturor (NEC.); au nu sînt ~ să fac ce voi vrea cu al meu? (COR.); pre cine ar vrea Bășărab-Vodă să poporească la sine, să fie ~ a-i popri (MUST.); bărbatul nu e ~ a vinde mîierii, nici mîieria bărbatului (LEG-CAR.) [vsl. volin ū].

† **VOLNICI** (-icese) vb. refl. ① A fi lăsat liber ¶ ② A i se îngădui, a i se permite [volnic].

† **VOLNICIE** sf. ① Libertate, slobodzenie; și așa jurînd, îi dă ~ să fie slobod în veci de vecinătate (N-COST.); voinicile cele mari deprînd a se întoarce în robii (MUST.) ¶ ② Autorizație, permisiune: punînd și la Focșeni pre Miron Costin logofătul staroste de Putna, dîndu-l ~ pentru oameni răi, de-i înțepa acolo la margine pe cîți îi prindea (N-COST.) ¶ ③ Act, scrisoare prin care se dă o autorizație: 'n'ai dect... n'ai dai eteva voiniciei de turat pe la hoști, și banii aceștia vor veni la loc înzecii! (FIL.) [v o l n i c].

VOLOC (pl.-oace), **VOLOG** (pl.-oage) sn. ♀ Un fel de plasă de 2-3 m. de prins pește: cite o țetă se întoarce cu volocul într'o mină (ARG.); baba a doua zi s'a îmbrăcat cu un voloc (VOR.); nu era nici îmbrăcată nici desbrăcată, cu vologul aruncat pe dînsa (SP.) [rus. v o l o k ū].

***VOLT** sm. ♀ Unitatea cu care se măsoară forța electromotrică, tensiunea sau diferența de potențial [fr.].

***VOLTĂ** (pl.-te) sf. ① Mișcare în cerc pe care un călăreț o face cu calul său într'un manej ¶ ② ♀ În scriam: mișcare pentru a evita loviturile adversarului ¶ ③ ④ Schimbare, trecere subită de la o concepție la alta: se ilustră obiar din prima legislație prin eteva volte de o adresă și agilitate în adevăr artistice (VLAH.) [fr.].

***VOLTAIC** adj. ♀ Se zice despre pila electrică a lui Volta și, în genere, despre electricitatea dezvoltată de pile: curent ~; arc ~ = **ARC** ②; element ~, aparat în care energia chimică se transformă în energie electrică [fr. voltaïque].

***VOLTAJ** (pl.-aje) sn. ♀ ① Tensiunea curentului, diferența de potențial dintre două puncte care-care ale unui circuit, străbătut de un curent electric ¶ ② Numărul de volți necesari pentru funcționarea unui aparat electric [fr.].

***VOLTMETRU** (pl.-tre) sn. ♀ ① Aparat cu care se poate descompune apa acidulată printr'un curent electric (□ 5329) ¶ ② Ori-ce vassau aparat în care se poate produce o reacțiune electrolitică [fr.].

***VOLTJĂ** sn., **VOLTJĂ** (pl.-je) sf. ① Frînghie sau sîrmă pe care jucătorii pe funic fac exerciții ¶ ② Exercițiu făcut pe funic ¶ ③ Exercițiu gimnastic pe care-l face un călăreț înălțîndu-se fără sărîi în pasul, în trapul sau în galopul calului [fr. voltige].

***VOLTIJOR** sm. ① Cel ce execută voltițe ¶ ② ♀ Odinioară, în Franța, soldat dintr'o companie de elită (creată de Napoleon I) care, în fiecare batalion, era destinată să pornească în grabă într'o parte sau într'alta [fr. voltigeur].

***VOLTMETRU** (pl.-tre) sn. ♀ Aparat cu care se măsoară, în mod practic, voltajul unui curent (□ 5330) [fr.].

***VOLUBIL** adj. ♀ Se zice despre o plantă a cărei tulpină, subțire și mlădiaoasă, se încolățește

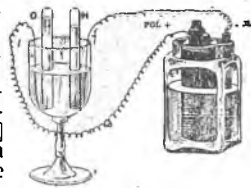
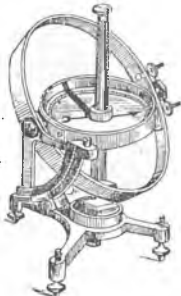

Fig. 5329. Voltmetru.

în spirală în jurul unui sprijin: zorele sînt ~ de la dreapta la stînga, iar hamulul de la stînga la dreapta [fr.].
***VOLUBILITATE** sf. ① Ușurința de a se mișca sau de a fi mișcat în jur ② Ușurință și repeziune de a vorbi: vorbește și gesticulează... cu multă ~ și cu o figură plină de expresie. (CAR.) [fr.].

***VOLUM** (pl.-me) sn. ① Carte legală sau broșată: în ~ul ros de molli Cauți noaptea adevăr (EMIN.) ② Grosimea, întinderea unui obiect, considerată cu privire la mărimea și dimensiunile lui ③ Spațiul ocupat de un corp, făcînd abstracțiune de masa lui; a măsura un ~, a exprima volumul unui corp cu ajutorul unei unități; măsuri de ~ ④ Formula care dă expresiunea măsurii unui volum: ~ul cubului se obține ridicînd la cub măsura lungimii unei laturi ⑤ Masa de apă pe care o rostogolește un fluviu: ~ul Dunării ⑥ Forța, amploarea sunetelor, intensitatea sunetelor sau a vocii [fr.].

***VOLUMINOȘ** adj. ① Care cuprinde materia mai multor volume; care are mai multe volume: o operă voluminoasă ② Foarte întinsă, foarte numeroasă: o corespondență voluminoasă ③ Care se întinde mult în toate direcțiunile, care ocupă mult loc, gros, mare: un pachet ~ [fr.].

***VOLUNTĂ** 1. adj. ① Făcut de bună voie, nesilit de nimeni, cu voie: un act ~; o greșală ~ă ② Ceeliber cinevașăfacă saușă nu facă ③ Care face numai ce vrea, care nu ascultă de nimeni, neascultător, încăpățînat: copiii... sînt egoiști și ~i, și cu atît mai ~ cu cît sînt mai prunci (G.-GH.).

2. sm. ① Cel ce se înscrie la oaste fără a fi silit ② Cel ce se înscrie în armată spre a-și face serviciul militar înainte de a fi împlinit vîrsta cerută ③ Acela care se oferă, de bună voie, să îndeplinească o slujbă pentru care se cer oameni cu trager de inimă pentru acea slujbă [fr. - volontaire].

***VOLUNTARIAT** sbst. ① Angajamentul în armată ca voluntar ② Durata serviciului militar pe care-l face cineva ca voluntar [fr.].

***VOLUPTATE** sf. ① Plăcere mare a simțurilor, plăcere trupească: El chiamă 'n ~ a orgiei sgomotoase De instrumente oarbe a voastre filioi frumoase (EMIN.) ② Plăcere morală, desfătare: pară simțea o nebiruită ~ să cugete mareu acolo (VLAH.); el își făcea o plăcere din necaz și din durere o ~ (CAR.) [lat.].

***VOLUPT(U)OȘ** adj. ① Căruia-i place și care caută voluptatea ② Care inspiră voluptatea, care dă un sentiment de voluptate: Luna varsă peste toate voluptoasă ei vîpale (EMIN.) ③ Care exprimă voluptatea: dans ~ [lat.].

***VOLUȚĂ** (pl.-te) sf. ① Ornament de arhitectură în formă de spirală care împodobește mai cu seamă capitelul ionic și e alcătuit din arcuri de cerc formînd o linie continuă (→ TAB. XXXIII și [C] 2673) [fr.].

OVOLVURĂ, VOLVORĂ = VOLBURĂ: Din marea cea profundă O volvură se 'naltă și țese-un cal în undă (ALECS.).
○ VOMA (vom) vb. tr. Trans. = VOAME: oalul voma bani cu neîmămurată (RET.).

○ VOMĂTURĂ, VOMITURĂ (pl.-turi) sf. Băn. Vărsătură, boritură [v o a me].

***VOMICĂ** adj. f. ① Nucă ~, sămînța unui arbore din India (*Strychnos nux vomica*) întrebunătă în doză mică contra durerilor de stomac; în doză mare însă, e o otrăvă violentă; din ea se prepară stricnina [fr. vomique].

***VOMITA** (-itez) vb. tr. și intr. = VĂRSA ① [lat.].

***VOMITIV** 1. adj. Care face să verse, care provoacă vărsături.

2. (pl.-ive) sn. ② Medicament ce provoacă vărsături: emeticii și ipeacacuana sînt ~ele cele mai întrebunătate [fr. vomitif].

○ VOMITURĂ = VOMĂTURĂ.

VONIȚ = VOINIȚ.

***VONICERIU** sm. ① Arbust cu ramuri în patru muchii, cu flori albe-verzui, ce crește prin păduri, crînguri și tufisuri; numit și „salbă-moale” (*Evonymus europaeus*) [C] 5331].

***VOPSEA... = VĂPSEA...**

***VORACE** adj. Care mîncă culăcomie, mîncăcios, lacom[lat.].

***VORACITATE** sf. ① Lăcomie la mîncare ② Cupiditate, lăcomie [lat.].

***VORBĂ** (pl.-be) sf. ① Cuvînt; sunet rostit, alcătuit din una sau mai multe silabe și care exprimă o noțiune: a nu scoate nîoi o ~ din gură; a-l scăpa o ~ (din gură); a-l lna vorba din gură — GURĂ ②; oftă zic o ~, e ~, cînd spun ceva, rămîne la ceea ce am spus; acum o mie de vorbe un ban nu fac (asp.); nîoi o ~! să nu mai vorbești nimic! țară ~, fără a spune ceva împotriva, fără a crîci ③ Șir de cuvinte care exprimă o cugetare: vorbe de olacă, vorbe fără rost, goale, deșerte ④ Cele ce spune cineva, în opoziție cu ceea ce face, spusă, zisă: de la ~ și pînă la faptă este mare deosebire (CAR.); n'a fost cu puțință să-l întorcă din hotărîrea sa, rămînînd statornic ea o piatră în vorbele lui (asp.); vorba unui om' cinstit face mai mult decît un zapis (ZNN.); ai să vii la vorba mea, ai să vezi c'am avut dreptate; am să-ți spun o ~ mare, am să-ți spun un lucru important; să nu zici ~ mare, nu garanta, nu te jura, căci nu știi cum se întorc lucrurile; ascultă din zece vorbe și una a mîlerii (PANNI); este o ~: pe cine nu-l lași să moară nu te lasă să trăiești (PANNI) ⑤ Proverb, zicătoare, zicală (*mai adesea vorba ăluia, vorba ceea, vorba ala, vorba Romăniului, povestea vorbei, etc.*): vorba aia; știi: pînă la împăratul te trece sufletul (G.-GH.); se tame, vorba ceea, și de apă rece (GN.); precum e o ~: s'a 'ntîlnit în drum Păcală cu frate-său ne Tîndală (PANNI); vorba ăluia: doi înși una nu zicea, unul hăla! și altul oala (PANNI) ⑥ Vorbire, convorbire, conversație; taifas: nu te amesteca nepotîit în vorba altora; a sta la ~, a sta de ~, a sta la conversație: a deschide, a aduce vorba despre ceva, a începe să vorbească despre ceva: mai aduse vorba înăo odată despre copiii lui cei pierduți (asp.); a schimba vorba, a schimba subiectul convorbirii; a curma vorba cuiva, a întrerupe pe cineva; a întinde, a lungi vorba: hai, nu mai lungiți vorba și vă porniți acou 'ndată la lemne (ALECS.); a se întinde la ~; să ne întorcem, să venim iar la vorba noastră ⑦ Discuție, schimb de vorbe, ceartă: multă ~ s'a făcut între tata și mama pentru mine (CAR.); aci nu mai începe ~... trebuie plătit pe cît nu face (asp.) ⑧ Fie-care din cuvintele dintr'un cîntec, puse pe note ⑨ Modul de a se exprima, felul de a vorbi: omul se cunoaște din umbiet ea și după ~ (ZNN.); prostul se cunoaște după ~ și șiretul după ochi (ZNN.); pînă sînt miri, se poartă ca o fată mare, tot gîtit, tot cu vorbe alese (RET.) ⑩ Făgăduință, făgăduială, promisiune: a se ținea de ~: eu te mintesc, dar apoi de nu te ții de ~ e vai de tine (RET.); a-și lua vorba înapoi, a-și retrage făgăduiala: își luă vorba înapoi și nu mai voi să dea nimic lui Ercole (asp.); a-și întoarce vorba = ÎNTOARCE ① ②; a purta cu vorba = PURȚĂ ① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ ⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ ⑱ ⑲ ⑳ ㉑ ㉒ ㉓ ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿ ㏀ ㏁ ㏂ ㏃ ㏄ ㏅ ㏆ ㏇ ㏈ ㏉ ㏊ ㏋ ㏌ ㏍ ㏎ ㏏ ㏐ ㏑ ㏒ ㏓ ㏔ ㏕ ㏖ ㏗ ㏘ ㏙ ㏚ ㏛ ㏜ ㏝ ㏞ ㏟ ㏠ ㏡ ㏢ ㏣ ㏤ ㏥ ㏦ ㏧ ㏨ ㏩ ㏪ ㏫ ㏬ ㏭ ㏮ ㏯ ㏰ ㏱ ㏲ ㏳ ㏴ ㏵ ㏶ ㏷ ㏸ ㏹ ㏺ ㏻ ㏼ ㏽ ㏾ ㏿ 㐀 㐁 㐂 㐃 㐄 㐅 㐆 㐇 㐈 㐉 㐊 㐋 㐌 㐍 㐎 㐏 㐐 㐑 㐒 㐓 㐔 㐕 㐖 㐗 㐘 㐙 㐚 㐛 㐜 㐝 㐞 㐟 㐠 㐡 㐢 㐣 㐤 㐥 㐦 㐧 㐨 㐩 㐪 㐫 㐬 㐭 㐮 㐯 㐰 㐱 㐲 㐳 㐴 㐵 㐶 㐷 㐸 㐹 㐺 㐻 㐼 㐽 㐾 㐿 㑀 㑁 㑂 㑃 㑄 㑅 㑆 㑇 㑈 㑉 㑊 㑋 㑌 㑍 㑎 㑏 㑐 㑑 㑒 㑓 㑔 㑕 㑖 㑗 㑘 㑙 㑚 㑛 㑜 㑝 㑞 㑟 㑠 㑡 㑢 㑣 㑤 㑥 㑦 㑧 㑨 㑩 㑪 㑫 㑬 㑭 㑮 㑯 㑰 㑱 㑲 㑳 㑴 㑵 㑶 㑷 㑸 㑹 㑺 㑻 㑼 㑽 㑾 㑿 㒀 㒁 㒂 㒃 㒄 㒅 㒆 㒇 㒈 㒉 㒊 㒋 㒌 㒍 㒎 㒏 㒐 㒑 㒒 㒓 㒔 㒕 㒖 㒗 㒘 㒙 㒚 㒛 㒜 㒝 㒞 㒟 㒠 㒡 㒢 㒣 㒤 㒥 㒦 㒧 㒨 㒩 㒪 㒫 㒬 㒭 㒮 㒯 㒰 㒱 㒲 㒳 㒴 㒵 㒶 㒷 㒸 㒹 㒺 㒻 㒼 㒽 㒾 㒿 㓀 㓁 㓂 㓃 㓄 㓅 㓆 㓇 㓈 㓉 㓊 㓋 㓌 㓍 㓎 㓏 㓐 㓑 㓒 㓓 㓔 㓕 㓖 㓗 㓘 㓙 㓚 㓛 㓜 㓝 㓞 㓟 㓠 㓡 㓢 㓣 㓤 㓥 㓦 㓧 㓨 㓩 㓪 㓫 㓬 㓭 㓮 㓯 㓰 㓱 㓲 㓳 㓴 㓵 㓶 㓷 㓸 㓹 㓺 㓻 㓼 㓽 㓾 㓿 㔀 㔁 㔂 㔃 㔄 㔅 㔆 㔇 㔈 㔉 㔊 㔋 㔌 㔍 㔎 㔏 㔐 㔑 㔒 㔓 㔔 㔕 㔖 㔗 㔘 㔙 㔚 㔛 㔜 㔝 㔞 㔟 㔠 㔡 㔢 㔣 㔤 㔥 㔦 㔧 㔨 㔩 㔪 㔫 㔬 㔭 㔮 㔯 㔰 㔱 㔲 㔳 㔴 㔵 㔶 㔷 㔸 㔹 㔺 㔻 㔼 㔽 㔾 㔿 㕀 㕁 㕂 㕃 㕄 㕅 㕆 㕇 㕈 㕉 㕊 㕋 㕌 㕍 㕎 㕏 㕐 㕑 㕒 㕓 㕔 㕕 㕖 㕗 㕘 㕙 㕚 㕛 㕜 㕝 㕞 㕟 㕠 㕡 㕢 㕣 㕤 㕥 㕦 㕧 㕨 㕩 㕪 㕫 㕬 㕭 㕮 㕯 㕰 㕱 㕲 㕳 㕴 㕵 㕶 㕷 㕸 㕹 㕺 㕻 㕼 㕽 㕾 㕿 㖀 㖁 㖂 㖃 㖄 㖅 㖆 㖇 㖈 㖉 㖊 㖋 㖌 㖍 㖎 㖏 㖐 㖑 㖒 㖓 㖔 㖕 㖖 㖗 㖘 㖙 㖚 㖛 㖜 㖝 㖞 㖟 㖠 㖡 㖢 㖣 㖤 㖥 㖦 㖧 㖨 㖩 㖪 㖫 㖬 㖭 㖮 㖯 㖰 㖱 㖲 㖳 㖴 㖵 㖶 㖷 㖸 㖹 㖺 㖻 㖼 㖽 㖾 㖿 㗀 㗁 㗂 㗃 㗄 㗅 㗆 㗇 㗈 㗉 㗊 㗋 㗌 㗍 㗎 㗏 㗐 㗑 㗒 㗓 㗔 㗕 㗖 㗗 㗘 㗙 㗚 㗛 㗜 㗝 㗞 㗟 㗠 㗡 㗢 㗣 㗤 㗥 㗦 㗧 㗨 㗩 㗪 㗫 㗬 㗭 㗮 㗯 㗰 㗱 㗲 㗳 㗴 㗵 㗶 㗷 㗸 㗹 㗺 㗻 㗼 㗽 㗾 㗿 㘀 㘁 㘂 㘃 㘄 㘅 㘆 㘇 㘈 㘉 㘊 㘋 㘌 㘍 㘎 㘏 㘐 㘑 㘒 㘓 㘔 㘕 㘖 㘗 㘘 㘙 㘚 㘛 㘜 㘝 㘞 㘟 㘠 㘡 㘢 㘣 㘤 㘥 㘦 㘧 㘨 㘩 㘪 㘫 㘬 㘭 㘮 㘯 㘰 㘱 㘲 㘳 㘴 㘵 㘶 㘷 㘸 㘹 㘺 㘻 㘼 㘽 㘾 㘿 㙀 㙁 㙂 㙃 㙄 㙅 㙆 㙇 㙈 㙉 㙊 㙋 㙌 㙍 㙎 㙏 㙐 㙑 㙒 㙓 㙔 㙕 㙖 㙗 㙘 㙙 㙚 㙛 㙜 㙝 㙞 㙟 㙠 㙡 㙢 㙣 㙤 㙥 㙦 㙧 㙨 㙩 㙪 㙫 㙬 㙭 㙮 㙯 㙰 㙱 㙲 㙳 㙴 㙵 㙶 㙷 㙸 㙹 㙺 㙻 㙼 㙽 㙾 㙿 㚀 㚁 㚂 㚃 㚄 㚅 㚆 㚇 㚈 㚉 㚊 㚋 㚌 㚍 㚎 㚏 㚐 㚑 㚒 㚓 㚔 㚕 㚖 㚗 㚘 㚙 㚚 㚛 㚜 㚝 㚞 㚟 㚠 㚡 㚢 㚣 㚤 㚥 㚦 㚧 㚨 㚩 㚪 㚫 㚬 㚭 㚮 㚯 㚰 㚱 㚲 㚳 㚴 㚵 㚶 㚷 㚸 㚹 㚺 㚻 㚼 㚽 㚾 㚿 㞀 㞁 㞂 㞃 㞄 㞅 㞆 㞇 㞈 㞉 㞊 㞋 㞌 㞍 㞎 㞏 㞐 㞑 㞒 㞓 㞔 㞕 㞖 㞗 㞘 㞙 㞚 㞛 㞜 㞝 㞞 㞟 㞠 㞡 㞢 㞣 㞤 㞥 㞦 㞧 㞨 㞩 㞪 㞫 㞬 㞭 㞮 㞯 㞰 㞱 㞲 㞳 㞴 㞵 㞶 㞷 㞸 㞹 㞺 㞻 㞼 㞽 㞾 㞿 㟀 㟁 㟂 㟃 㟄 㟅 㟆 㟇 㟈 㟉 㟊 㟋 㟌 㟍 㟎 㟏 㟐 㟑 㟒 㟓 㟔 㟕 㟖 㟗 㟘 㟙 㟚 㟛 㟜 㟝 㟞 㟟 㟠 㟡 㟢 㟣 㟤 㟥 㟦 㟧 㟨 㟩 㟪 㟫 㟬 㟭 㟮 㟯 㟰 㟱 㟲 㟳 㟴 㟵 㟶 㟷 㟸 㟹 㟺 㟻 㟼 㟽 㟾 㟿 㠀 㠁 㠂 㠃 㠄 㠅 㠆 㠇 㠈 㠉 㠊 㠋 㠌 㠍 㠎 㠏 㠐 㠑 㠒 㠓 㠔 㠕 㠖 㠗 㠘 㠙 㠚 㠛 㠜 㠝 㠞 㠟 㠠 㠡 㠢 㠣 㠤 㠥 㠦 㠧 㠨 㠩 㠪 㠫 㠬 㠭 㠮 㠯 㠰 㠱 㠲 㠳 㠴 㠵 㠶 㠷 㠸 㠹 㠺 㠻 㠼 㠽 㠾 㠿 㡀 㡁 㡂 㡃 㡄 㡅 㡆 㡇 㡈 㡉 㡊 㡋 㡌 㡍 㡎 㡏 㡐 㡑 㡒 㡓 㡔 㡕 㡖 㡗 㡘 㡙 㡚 㡛 㡜 㡝 㡞 㡟 㡠 㡡 㡢 㡣 㡤 㡥 㡦 㡧 㡨 㡩 㡪 㡫 㡬 㡭 㡮 㡯 㡰 㡱 㡲 㡳 㡴 㡵 㡶 㡷 㡸 㡹 㡺 㡻 㡼 㡽 㡾 㡿 㢀 㢁 㢂 㢃 㢄 㢅 㢆 㢇 㢈 㢉 㢊 㢋 㢌 㢍 㢎 㢏 㢐 㢑 㢒 㢓 㢔 㢕 㢖 㢗 㢘 㢙 㢚 㢛 㢜 㢝 㢞 㢟 㢠 㢡 㢢 㢣 㢤 㢥 㢦 㢧 㢨 㢩 㢪 㢫 㢬 㢭 㢮 㢯 㢰 㢱 㢲 㢳 㢴 㢵 㢶 㢷 㢸 㢹 㢺 㢻 㢼 㢽 㢾 㢿 㣀 㣁 㣂 㣃 㣄 㣅 㣆 㣇 㣈 㣉 㣊 㣋 㣌 㣍 㣎 㣏 㣐 㣑 㣒 㣓 㣔 㣕 㣖 㣗 㣘 㣙 㣚 㣛 㣜 㣝 㣞 㣟 㣠 㣡 㣢 㣣 㣤 㣥 㣦 㣧 㣨 㣩 㣪 㣫 㣬 㣭 㣮 㣯 㣰 㣱 㣲 㣳 㣴 㣵 㣶 㣷 㣸 㣹 㣺 㣻 㣼 㣽 㣾 㣿 㤀 㤁 㤂 㤃 㤄 㤅 㤆 㤇 㤈 㤉 㤊 㤋 㤌 㤍 㤎 㤏 㤐 㤑 㤒 㤓 㤔 㤕 㤖 㤗 㤘 㤙 㤚 㤛 㤜 㤝 㤞 㤟 㤠 㤡 㤢 㤣 㤤 㤥 㤦 㤧 㤨 㤩 㤪 㤫 㤬 㤭 㤮 㤯 㤰 㤱 㤲 㤳 㤴 㤵 㤶 㤷 㤸 㤹 㤺 㤻 㤼 㤽 㤾 㤿 㥀 㥁 㥂 㥃 㥄 㥅 㥆 㥇 㥈 㥉 㥊 㥋 㥌 㥍 㥎 㥏 㥐 㥑 㥒 㥓 㥔 㥕 㥖 㥗 㥘 㥙 㥚 㥛 㥜 㥝 㥞 㥟 㥠 㥡 㥢 㥣 㥤 㥥 㥦 㥧 㥨 㥩 㥪 㥫 㥬 㥭 㥮 㥯 㥰 㥱 㥲 㥳 㥴 㥵 㥶 㥷 㥸 㥹 㥺 㥻 㥼 㥽 㥾 㥿 㦀 㦁 㦂 㦃 㦄 㦅 㦆 㦇 㦈 㦉 㦊 㦋 㦌 㦍 㦎 㦏 㦐 㦑 㦒 㦓 㦔 㦕 㦖 㦗 㦘 㦙 㦚 㦛 㦜 㦝 㦞 㦟 㦠 㦡 㦢 㦣 㦤 㦥 㦦 㦧 㦨 㦩 㦪 㦫 㦬 㦭 㦮 㦯 㦰 㦱 㦲 㦳 㦴 㦵 㦶 㦷 㦸 㦹 㦺 㦻 㦼 㦽 㦾 㦿 㧀 㧁 㧂 㧃 㧄 㧅 㧆 㧇 㧈 㧉 㧊 㧋 㧌 㧍 㧎 㧏 㧐 㧑 㧒 㧓 㧔 㧕 㧖 㧗 㧘 㧙 㧚 㧛 㧜 㧝 㧞 㧟 㧠 㧡 㧢 㧣 㧤 㧥 㧦 㧧 㧨 㧩 㧪 㧫 㧬 㧭 㧮 㧯 㧰 㧱 㧲 㧳 㧴 㧵 㧶 㧷 㧸 㧹 㧺 㧻 㧼 㧽 㧾 㧿 㨀 㨁 㨂 㨃 㨄 㨅 㨆 㨇 㨈 㨉 㨊 㨋 㨌 㨍 㨎 㨏 㨐 㨑 㨒 㨓 㨔 㨕 㨖 㨗 㨘 㨙 㨚 㨛 㨜 㨝 㨞 㨟 㨠 㨡 㨢 㨣 㨤 㨥 㨦 㨧 㨨 㨩 㨪 㨫 㨬 㨭 㨮 㨯 㨰 㨱 㨲 㨳 㨴 㨵 㨶 㨷 㨸 㨹 㨺 㨻 㨼 㨽 㨾 㨿 㩀 㩁 㩂 㩃 㩄 㩅 㩆 㩇 㩈 㩉 㩊 㩋 㩌 㩍 㩎 㩏 㩐 㩑 㩒 㩓 㩔 㩕 㩖 㩗 㩘 㩙 㩚 㩛 㩜 㩝 㩞 㩟 㩠 㩡 㩢 㩣 㩤 㩥 㩦 㩧 㩨 㩩 㩪 㩫 㩬 㩭 㩮 㩯 㩰 㩱 㩲 㩳 㩴 㩵 㩶 㩷 㩸 㩹 㩺 㩻 㩼 㩽 㩾 㩿 㪀 㪁 㪂 㪃 㪄 㪅 㪆 㪇 㪈 㪉 㪊 㪋 㪌 㪍 㪎 㪏 㪐 㪑 㪒 㪓 㪔 㪕 㪖 㪗 㪘 㪙 㪚 㪛 㪜 㪝 㪞 㪟 㪠 㪡 㪢 㪣 㪤 㪥 㪦 㪧 㪨 㪩 㪪 㪫 㪬 㪭 㪮 㪯 㪰 㪱 㪲 㪳 㪴 㪵 㪶 㪷 㪸 㪹 㪺 㪻 㪼 㪽 㪾 㪿 㫀 㫁 㫂 㫃 㫄 㫅 㫆 㫇 㫈 㫉 㫊 㫋 㫌 㫍 㫎 㫏 㫐 㫑 㫒 㫓 㫔 㫕 㫖 㫗 㫘 㫙 㫚 㫛 㫜 㫝 㫞 㫟 㫠 㫡 㫢 㫣 㫤 㫥 㫦 㫧 㫨 㫩 㫪 㫫 㫬 㫭 㫮 㫯 㫰 㫱 㫲 㫳 㫴 㫵 㫶 㫷 㫸 㫹 㫺 㫻 㫼 㫽 㫾 㫿 㬀 㬁 㬂 㬃 㬄 㬅 㬆 㬇 㬈 㬉 㬊 㬋 㬌 㬍 㬎 㬏 㬐 㬑 㬒 㬓 㬔 㬕 㬖 㬗 㬘 㬙 㬚 㬛 㬜 㬝 㬞 㬟 㬠 㬡 㬢 㬣 㬤 㬥 㬦 㬧 㬨 㬩 㬪 㬫 㬬 㬭 㬮 㬯 㬰 㬱 㬲 㬳 㬴 㬵 㬶 㬷 㬸 㬹 㬺 㬻 㬼 㬽 㬾 㬿 㭀 㭁 㭂 㭃 㭄 㭅 㭆 㭇 㭈 㭉 㭊 㭋 㭌 㭍 㭎 㭏 㭐 㭑 㭒 㭓 㭔 㭕 㭖 㭗 㭘 㭙 㭚 㭛 㭜 㭝 㭞 㭟 㭠 㭡 㭢 㭣 㭤 㭥 㭦 㭧 㭨 㭩 㭪 㭫 㭬 㭭 㭮 㭯 㭰 㭱 㭲 㭳 㭴 㭵 㭶 㭷 㭸 㭹 㭺 㭻 㭼 㭽 㭾 㭿 㮀 㮁 㮂 㮃 㮄 㮅 㮆 㮇 㮈 㮉 㮊 㮋 㮌 㮍 㮎 㮏 㮐 㮑 㮒 㮓 㮔 㮕 㮖 㮗 㮘 㮙 㮚 㮛 㮜 㮝 㮞 㮟 㮠 㮡 㮢 㮣 㮤 㮥 㮦 㮧 㮨 㮩 㮪 㮫 㮬 㮭 㮮 㮯 㮰 㮱 㮲 㮳 㮴 㮵 㮶 㮷 㮸 㮹 㮺 㮻 㮼 㮽 㮾 㮿 㯀 㯁 㯂 㯃 㯄 㯅 㯆 㯇 㯈 㯉 㯊 㯋 㯌 㯍 㯎 㯏 㯐 㯑 㯒 㯓 㯔 㯕 㯖 㯗 㯘 㯙 㯚 㯛 㯜 㯝 㯞 㯟 㯠 㯡 㯢 㯣 㯤 㯥 㯦 㯧 㯨 㯩 㯪 㯫 㯬 㯭 㯮 㯯 㯰 㯱 㯲 㯳 㯴 㯵 㯶 㯷 㯸 㯹 㯺 㯻 㯼 㯽 㯾 㯿 㰀 㰁 㰂 㰃 㰄 㰅 㰆 㰇 㰈 㰉 㰊 㰋 㰌 㰍 㰎 㰏 㰐 㰑 㰒 㰓 㰔 㰕 㰖 㰗 㰘 㰙 㰚 㰛 㰜 㰝 㰞 㰟 㰠 㰡 㰢 㰣 㰤 㰥 㰦 㰧 㰨 㰩 㰪 㰫 㰬 㰭 㰮 㰯 㰰 㰱 㰲 㰳 㰴 㰵 㰶 㰷 㰸 㰹 㰺 㰻 㰼 㰽 㰾 㰿 㱀 㱁 㱂 㱃 㱄 㱅 㱆 㱇 㱈 㱉 㱊 㱋 㱌 㱍 㱎 㱏 㱐 㱑 㱒 㱓 㱔 㱕 㱖 㱗 㱘 㱙 㱚 㱛 㱜 㱝 㱞 㱟 㱠 㱡 㱢 㱣 㱤 㱥 㱦 㱧 㱨 㱩 㱪 㱫 㱬 㱭 㱮 㱯 㱰 㱱 㱲 㱳 㱴 㱵 㱶 㱷 㱸 㱹 㱺 㱻 㱼 㱽 㱾 㱿 㲀 㲁 㲂 㲃 㲄 㲅 㲆 㲇 㲈 㲉 㲊 㲋 㲌 㲍 㲎 㲏 㲐 㲑 㲒 㲓 㲔 㲕 㲖 㲗 㲘 㲙 㲚 㲛 㲜 㲝 㲞 㲟 㲠 㲡 㲢 㲣 㲤 㲥 㲦 㲧 㲨 㲩 㲪 㲫 㲬 㲭 㲮 㲯 㲰 㲱 㲲 㲳 㲴 㲵 㲶 㲷 㲸 㲹 㲺 㲻 㲼 㲽 㲾 㲿 㳀 㳁 㳂 㳃 㳄 㳅 㳆 㳇 㳈 㳉 㳊 㳋 㳌 㳍 㳎 㳏 㳐 㳑 㳒 㳓 㳔 㳕 㳖 㳗 㳘 㳙 㳚 㳛 㳜 㳝 㳞 㳟 㳠 㳡 㳢 㳣 㳤 㳥 㳦 㳧 㳨 㳩 㳪 㳫 㳬 㳭 㳮 㳯 㳰 㳱 㳲 㳳 㳴 㳵 㳶 㳷 㳸 㳹 㳺 㳻 㳼 㳽 㳾 㳿 㴀 㴁 㴂 㴃 㴄 㴅 㴆 㴇 㴈 㴉 㴊 㴋 㴌 㴍 㴎 㴏 㴐 㴑 㴒 㴓 㴔 㴕 㴖 㴗 㴘 㴙 㴚 㴛 㴜 㴝 㴞 㴟 㴠 㴡 㴢 㴣 㴤 㴥 㴦 㴧

a i se scoate vorba cu cleștele din gură; scurtă ~, pe scurt, într'un cuvînt: și scurtă ~, ne adunăm, cu rudele lui Zaharia, cu ale mele, în ogrădă la moș Luca (CRG.); — BA @ ¶ După prepoziții. C u ~ (sau vorba), zicînd; cu pretextul: bărbatul mamei se dusesse d'acasă cu ~ că vine a doua zi (SR.); își luă copiii și plecară împreună cu vorba că merge la lemne (SR.); — a avea d e ~ cu cineva, a avea de vorbit, de discutat cu cineva; — a da d e ~, a (se) face de ~, a face să vorbească lumea: m'a făcut de ~ prin sat cu minciunile lui (PANN); — a sta, a ședea d e ~, a sta la taifas, la conversație; — a ținea d e ~ pe cineva, a opri din lucru pe cineva, a nu-l lăsa să plece vorbindu-i mereu; — din ~ în ~, din una în alta: din ~ în ~ îmi spune că suferă de piept (N-GR.); din ~ în ~, îl întrebai dacă știe să-mi spună ce a simțit atunci cînd l-a grămădit viscolul în mijlocul drumului (OLVA); — a se da în ~ cu cineva, a intra în conversație cu cineva: mă dau în ~ cu o'un moșneag care împlătește la un coșer de nulele (VLAM.); — a fi în ~ cu cineva, a) a fi pe cale să se însoare, să se mărite; b) a fi în tratative pentru o afacere: a intra în ~, a se pune la ~, a începe să discute ¶ @ ¶ Vorba dulce mult aduce; — vorba vorba aduce; — vorba multă (sau lungă), sărăcia omului; — ~ multă și treabă puțină; — bun de ~ și rău de lucru; — ~ să ție, că tirgul (sau bîlcu) se face, asta s'o spui altuia, nu e de crezut ceea ce spui; — ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul; — cade omul din pom și tot mai zice o ~, se zice unuia care stă mut, care nu vrea să vorbească nimic, care nu vrea să răspundă la o întrebare [d v o r b ă < vsl. d v o r l b a].

VORBAREȚ, **○ VORBAREȚ** *adj.* ① Căruia-i place să vorbească mult, limbut: se vede însă că și p'atunci bărbierii erau o și în ziua de astăzi, flecari, vorbăreți și ușori de gură (SR.); pe cînd cu celelalte femei erau vorbăreți, îndrăzneți, cu mintea liberă, în fața ei îmi pierdeam cumpătul (GN.) ¶ @ ¶ Elocuent: atunci cu gesturi mai vorbărețe deolt vorbii lui... ne-a povestit că semnalul acela însemna în ostire porunca stingerii tuturor focurilor (SR-VN); Numai ochiul e vorbăreț, iară limba lor e mută (EMIN.) [v o r b i].

VORBĂRIE *sf.* F. v o r b ă multă, fără rost.
VORBI (-bese) 1. *vb. tr. și intr.* ① A rosti vorbe, a grăi; a-și exprima cugetarea prin vorbă: nerodul întîiu vorbește și apoi se gîndește (ZNN); Cu nerodul cînd vorbești, Bastonul să-ți pregătești (PANN); una gîndește și alta vorbește; De-aceia una-mi este mie De-ar vorbi, de-ar tăcea (EMIN.); ②: ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul; — BQU @; IOAN @; LUF @; F: ai vorbit de te-ai prăpădit, se zice cuiva care se amestecă în vorba altora și spune o prostie ¶ @ Se zice despre păsările care imită graiul omului: vorbește ca un papagal ¶ @ A-și exprima cugetarea altfel decît cu vorba: ~ prin semne; surdo-muți vorbesc cu degetele ¶ @ A discuta despre ceva, a ținea o cuvîntare: ce mai stăm noi care să vorbim de vremile păgînești? (SR.); conferențiarul a vorbit un ceas și jumătate despre călătoriile lui în Africa ¶ @ A se exprima într-o limbă oarecare: ~ frantuzește ¶ @ A spune: da ce stai d-ta de vorbești, omule? (SR.) ¶ @ ~ cu cineva, a sta de vorbă, a se întreține cu cineva; a nu (mai) ~ cu cineva, a fi supărat, a nu (mai) avea relații cu cineva ¶ @ ¶ A scrie, a pomeni (într-o carte, într-o gazetă, etc.): în volumul al doilea, autorul vorbește despre obiceiurile din trecut; a vorbit de tine în articolul de ieri ¶ @ ~ pe cineva (de bine, de rău), a-l lăuda, a-l pune, a-l critica: și toți te vorbesc de bine, toți zic că ești priocos (PANN); te vorbește cineva (CIAUS); te calomniază, te ponegrește cineva (se zice cuiva cînd îi ține urechea stîngă) ¶ @ La dreptul vorbind — DREPT @ @.

2. *vb. refl.* A se înțelege cu cineva: într'o zi, zmei se vorbi cu sora bălatului o să-l omoare și să scape de el (SR.).

VORBIRE *sf.* ① Faptul de a vorbi; rezultatul acestei acțiuni, cuvîntare: El simț o'a lor ~ e slabă, tot mai slabă (EMIN.) ¶ @ Felul de a vorbi, modul de a se exprima ¶ @ ¶ Părțile vorbirii, părțile de cuvînt — CUVÎNT @.

VORBITOR *adj. verb.* **VORBI** și *sm.* Care vorbește; cel ce ține o cuvîntare: Mureș, Mureș, apă lină, De mi-ai fi tu vorbitoare Precum ești de mergătoare, Eu cu drag te-aș întreba: N'ai văzut pe bădîța? (IK-SRS.).

VORBULIȚĂ (*pl.-țe*) *sf. dim. VORBA*.
○ VOREȚ (*pl.-țe*) *sn. Băn.* Curte, ogradă [srb. d v o r a c].

VORNIC *sm.* ① † Marele ~, mare boier de divan, în vechile principate; în Moldova apar de la început doi ~i, cu începere din a. 6908 (1399—1400) sub Alexandru cel Bun, cari erau un fel de miniștri de justiție și veneau în rang după marele-logofăt; pe lângă acești doi vornici, găsăm, cu începere din a. 6915 (1406—1407), tot sub Alexandru cel Bun, un al treilea demnitar cu acest titlu, purtînd denumirea de ~ de Suceava; cite 2 sau 3 vornici continuă a figura în documente pînă în a. 6960 (1452—1453), sub Petru al II-lea Aron, dată de la care nu mai întîlnim decît un singur vornic; în a. 7077 (1569—1570), Bogdan al VI-lea institue iarăși doi demnitari cu acest titlu, și anume: ~ul de Tara-de-Jos și ~ul de Tara-de-Sus; în Muntenia, ~ul apare întîiu în a. 6923 (1414—1415) sub Mircea cel Bătrîn și vine în rang după marele-ban ¶ @ † Primar de sat: într-una din zile... scoate ~ul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul (CRG.) ¶ @ ¶ = **VORNICEL** ③: care popă se va face ~ pre la nuntă și va juca și va îmbla beat prin țîrg... să i se ia popia (GAST.) [vsl. d v o r n i k ŭ].

VORNICEASĂ (*pl.-ese*), *Mold. Bucov. VORNICIȚĂ* (*pl.-țe*) *sf.* ① Nevasta unui v o r n i c: lelea vorniceasa căsăpea la gîste, rețe și gobăi (GRIG.); Văzuți vornici, vornicețe cîrînd apă la drăcițe, Dregătorii satului Tîind lemne dracului (MAR.) ¶ @ = **DRUSCĂ**.

VORNICEL *sm.* ① † Slujbaş inferior de sub autoritatea marelui v o r n i c ¶ @ † Sătean ales de contribuabili spre a se ocupa de poliția satului: birnicul... am dreptul de a-și alege din stîul lor vornicele ce sint o a poltie în sat (ST-SCH.) ¶ @ ¶ Flăcău ales din partea mirelui sau a miresii, cu însărcinarea de a pofti pe oaspeții la nuntă, de a conduce jocurile de a primi și cinsti pe nuntași și a conduce pe miri la biserică și, după cununie, îndărăt spre casă (— 5235): ba, nu pot, onconasne! oă-s ~ de nuntă astăzi (ALECS); Iată vine nunta 'ntreagă: ~ e-un grierel, îl sar purtel înainte cu potcoave de oțel (EMIN.).

VORNICIE *sf.* ① † Demnitatea de mare-vornic: pre Iordachi Ruset... l-au slobozit și l-au boierit cu vornicia cea mare de Tara-de-Jos (MUST.); logofetele și vorniciele cele mari, de Tara-de-Sus și de Tara-de-Jos, cu visteriile, se mai dau pămîntenilor (N-GR.) ¶ @ † Ministerul marelui-vornic: după povăta unui văr al meu... atunci director la ~, am pîlcurat un proiect de exploatarea sării (N-GR.) ¶ @ † Demnitatea, funcțiunea de vornic de sat: de douăzeci și mai bine de ani, de cînd port vornicia în Pipiriz, am dus-o cam anevoale numai cu răbușul (CRG.) ¶ @ † Primărie: s'apoi numai vedeai că-l strîngeau jurații de la ~ grămădă (GRIG.).

○ VORNICIȚĂ = **VORNICEASĂ**.

† **VOROAVĂ** (*pl.-ve*) *sf.* Vorbă; convorbire; sfat: voroava blindă toată pornirea imblînzeste (MUST.); mai în scurtă ~ să grăm, oă n'au rămas la sfintele mănăstiri nice clopote, nice uși, nice un her (N-COST.); tot l-au purtat cu voroave și nu l-au mai dat oaste (NEC.); pe-o așa frumusețe de vreme, păsările les și ele la ~ (GRG.); noi unul din semenii săi nu era destoinic să-l stea înainte, nici la trîntă nici la ~ (SR.) [v o r o v i].

VORONIC *sbst.*, **VORONICĂ** *sf.* † Plantă din fam. labiatelor, înaltă de 30—60 de cm., cu tulpina în patru muchii și foarte ramificată; frunzele, ovale, sint alburii pe fața inferioară și acoperite cu un păr moale ca bumbacul; răspîndește un miros pătrunzător și are un gust amar; florile sint albe, dispuse în verticile multiflore, aproape globuloase; crește pe marginea drumurilor, pe lângă dărâmături și în locurile înculte; numită și „unguras”, „bălătura”, „cătușnică-sălbatică”, etc. (*Marrubium vulgare*) (— 5332) [comp. rus. v o r o n i k ŭ].

† **VOROVAȚIU** *adj.* Vorbăreț; elocuent [v o r o v i].

† **VOROVÎ** (-oveso) *vb. tr., într. și refl.* = **VORBI**: nîc ~ în curte unul cu altul nu utezau boierii (MUST.); TIMAȘ... nice vorovea cu mine, nice întreba de polcovnicii săi (M.-COST.); Leșii începură a rîde și a vorovire vorove de glume cu Pașa (NEC.); De geaba vorovec că nu-i la draci dreptate (DOM.); Spune, mîndră, ce gîndești, De toată îngălbinești, Cînd cu mine vorovești? (M.-BRS.); Ștîți Tănase-al lui Ispas Care vorovea pe nas (RET.).

† **VORTICELĂ** (pl.-le) *sf.* Gen de animalcule infuzorii microscopice; trăiesc în mare, în bălți, în infuziunile a-nimale sau vegetale (5333) [fr.].

○ **VOȘCĂ** *sf. Băn.* = **BOȘTINĂ** [srb. v o s a k, s k a].

○ **VOSCREASNA** (pl.-esne) *sf.* Invierie Domnului [rus. voskresenije].

○ **VOST** = **VOSTRU**.

VOSTRU (f. voastră; pl. m. voștri, f. voastre) *1. adj. pos.* Care

vă aparține vouă, ce ține de voi: stăpînui ~; țara voastră; copiii voștri; casele voastre.

2. AL ~ (f. a voastră; pl. m. ai voștri, f. ale voastre) *pron. pos.*: acest loc e al ~; acea casă e a voastră; ai voștri, rudele voastre, partizanii voștri [lat. vulg. v o s t e r, -s t r a = clas. v e s t e r, -s t r a].

VOȘTINĂ *sf.* = **BOȘTINĂ** [srb. v o š t i n a].

† **VOT** (pl.-uri) *sm.* ○ Sufragiu, părerea exprimată de fie-care membru al unei adunări deliberante asupra soluțiunii ce urmează să se dea unei chestiuni propuse ¶ ○ ○ Alegerea unuia sau mai multora dintre candidații propuși pentru o funcțiune electivă, pe care o face un alegător, în scris sau printr'un buletin tipărit anume [fr. v o t e l].

† **VOTA** (-tez) *vb. tr. și într.* ○ A exprima printr'un vot părerea sa asupra unei chestiuni: ~ bud-getul ¶ ○ A alege pe cineva prin vot, a-și da votul: ~ pe un candidat [fr.].

† **VOTANT** *sm.* Persoana care votează, care are dreptul de vot [fr.].

† **VOTIV** *adj.* Care s'a oferit divinității spre a împlini o făgăduință solemnă: tablou ~ [fr. v o t i f].

† **VOTRI**, † **Mold. HOTRI** (-tresce) *vb. tr. și într.* ○ A mijloci coruperea, prostituarea fetelor sau femeilor ¶ ○ *Trans.* A peți [v o t r u].

† **VOTRIE**, † **Mold. HOTRIE** *sf.* Meseria de votru, pezevenicie.

† **VOTRU**, **Mold. HOTRU** *sm.*, **VOATRA**, **Mold. HOATRA** (pl.-re) *sf.* ○ = **PEZEVEVENICIU** ¶ ○ *Trans.* Peților [comp. vsl. v ū t r i, v o t r i, „făurar”].

VOUĂ = **TU**.

† **VOVEDENIE**, † **VĂVEDENIE** *sf.* Sărbătoarea „Intrarea în biserică” (21 Noemvrie) [vsl. v ū v e d e n i j e; comp. și **OVIDENIE**].

† **VOZGLAS** (pl.-asuri) *sn.* Frază cîntată cu glas tare de către preot la sfîrșitul unei rugăciuni [vsl. v ū z g l a s ū, rus. v o z g l a s ū].

† **VOZGLAȘENIE** *sf.* = **VOZGLAS** [vsl. v ū z g l a s e n i j e, rus. v o z g l a s e n i e].

○ **VRABETE**, **VRABETE** *sm. Olten. Băn.* = **VRABIE**: păsăruța astfel numită este chiar acel vrăbete grăsun care se îndoaie cu fructe de prin grădini (DOM.) [srb. v r a b a c, bg. v r a b e c ū].

† **VRABIE** *sf.* = ○ Păsărică, cu penele brune, împetrită cu negru și cenușie pe pîntece; are ciocul scurt și conic; umblă săltînd și se hrănește cu grăunțe și cu insecte; e foarte lacomă și e considerată ca stricăcioasă prin cantitatea considerabilă de grăunțe ce consumă, fie pe cîmp, prin grădini, prin curți și prin hambare unde se furîșează; trăește pe lîngă locuințele oamenilor și-și face cui-bul în crăpăturile zidurilor sau în virful copacilor;

Fig. 5333.
Vorticelă.

Fig. 5334. Vrabie.

numită și „vrabie-de-casă” (*Passer domesticus*) (5334): oînd se scaldă vrăbiile și găinile în colb, are ză ploaie (GOR.); cînd vrăbiile ciripesco mult în fața casei, fac a sfadă (GOR.); ○ deoit o mie de vrăbii pe gard, mai bine una în mînă (PANNI); — **MĂLAIU** ○, **PUIU** ○ ¶ ○ **VRABIE-DE-CÎMP**, varietate de vrabie ce trăește mai ales pe lîngă semănături, ciugulind grăunțele sau hrî-nindu-se cu omizi; numită și „vrabia-mălăiului” sau „vrabie-de-mărcini” (*Passer montanus*) ¶ ○ **VRABIE-DE-TRESTIE**, varietate de presură, de 15-17 cm. care trăește mai ales pe lîngă apă, prin părțile mlăștinoase, hrînindu-se cu grăunțe și cu insecte; numită și „vrabie-de-stuf” sau „presură-de-trestie” (*Emberiza schoeniclus*) [vsl. v r a b i j].

† **VRABIER** *sm. iron.* Vînatör prost (care împușcă numai v r a b i j); taot din gură, ~ule! mincun! spui tu care împuști numai cioclîrni de pe drumuri (GN.).

† **VRABIOARĂ** (pl.-re) *sf.* ○ = *dim.* **VRABIE** ¶ ○ **X** Carne de vită (*tn spec.* de bou) din regiunea rinichilor; friptura pregătită din această parte a corpului animalului.

† **VRABIOIU** *sm.* Bărbătușul vrabiei: vrăbioii se ~nfoliau și gurlau din guși (LUNEA); ești un fel de ~ închiroit (CAR.).

† **VRABIȚĂ** (pl.-țe) *sf.* = *dim.* **VRABIE**: ~ în-cărcăclică, hai seara la poietică (GOR.), ghicitoare despre „lingură”.

† **VRACEVANIE** *sf.* Vindecare, lecuire [vsl.].

† **VRACIU** *sm.* ○ Doftor: nu trebește sântosului vraci, ce boinavului (COR.); Iosif porneai slugilor sale vracilor cum cu aromă să ungă pe tată-său, și vracii nuseră pre Ierail (PAL.); toate încururile ce luase împărăteasa de la vraci și vrăjitoare nu-i folosise intru nimic (SER.) [vsl. v r a c i j].

† **VRACIUÎ** (-neso) *vb. tr. și într.* ○ A vindeca, a lecu, a tămădui ¶ ○ A da leacuri, a exercita meseria de v r a c i u.

† **VRACIUITOR** *adj. verb.* **VRACIUÎ** și *sm.* Care lecuște, vindecător, tămăduitor.

○ **VRACNIȚĂ**, **VRAGNIȚĂ** (pl.-țe) *sf. Băn. Oas.* = **VRAMNITĂ**: poarta de la marginea satului, care se închide ca vîtele să nu poată ieși în cîmp, se chiamă vracniță (LUS.) [srb. v r a t n i c a].

† **VRAF** (pl.-afuri), **Mold. Bucov. Trans. VRAY** (pl.-avuri), **Olten Băn VRAY** (pl.-auri) *sn.* ○ Arie plină de snopii pînă a nu fi intrat caii ca să treiere: fiindcă snopii sînt așezați aproape în picioare împrejurul steierului, cailor le vine greu la însoțitul vrazului (CIAUS.); la lăsatul postului, dacă-ți rămîne ciorba nemîncată, te apucă ploaia cu vrazul pe arie (GOR.) ¶ ○ **Grămada de grîu sau de pleavă ce se formează la treierat: grîul... se făcea vraf pe zăblas curate de unde-l încăreau argații (S.-ALD.); aruncau gozul de la mașină pe virful unui vraf (D.-ZAMF.); vâzură că numai palele arseșe și că grîul a rămas vraz în mîloc, ca ales pe masă (RET.) ¶ ○ *Pr. ext.* Morman, grămadă de lucruri aruncate în neorînduială unele peste altele: În colțisorul ei, stăpînă Pe-un vraf de jucării stricate, Din cărți de joc, din hîrtioare, Ea-și face parcuri și palate (VLAM.); s'a adunat vrazuri mari de scalete și la dreapta, și la stînga ei (SLV.) ¶ ○ Teanc: un vraf de albituri se ridica lîngă lampa strălucitoare, mirosind a sulfina (D.-ZAMF.); scoate din buzunar un vraf de scrisori, mi le trîntește dinainte pe masă și iese (CAR.); Și prin cărțile în vrazuri Umblă soarecii furîș (EMIN.) [vsl. v r a h ū].**

† **VRĂFUI**, **Mold. Trans. VRĂVUI** (-neso) *vb. tr.* A face un v r a f, a grămădi unele peste altele în neorînduială: să-l fi văzut atunci cum își vira mîna pînă 'n coate în banitideargint și deaur, cum îi vrăvula (GN.).

○ **VRAGNIȚĂ** = **VRACNIȚĂ**.

† **VRĂISTE** *sf.* ○ Lucruri aruncate unele peste altele în neorînduială, așternute în desordine: se duse în grădînă, să nu mai audă sgomot, să nu mai vadă ~a din casă (VLAM.); întrebuintat mai adesea ca *adv.*: lîngă soba care-i mai totdeauna rece, sînt aruncate ~ toate vechi (VLAM.) ¶ ○ *adv.* Deschis de tot (*vorb.* de uși și ferestre): vîz lîmnă la ferestrele de din dos ale domnului Cațavencu, și ferestrele ~ (CAR.); el se îmbracă par'o'ar fi fost în mijlocul cîmpului, cu toate odăile ~ (D.-ZAMF.); or prădă, n'or pr da, eu nu-mi pot lăsa casa ~ (GRL.).

† **VRĂJĂ** (pl.-ăji, -aje) *sf.* Operațiune de magie, farmec, practică superstițioasă, formulă sau descîntec ce se rostește anume, spre a influența

VOR-
VRA

VRA- VRE (mai adesea în rău) soartea cuiva, spre a-l supune voinței sau dorințelor lui: ~ de dragoste; unit cu obiectul să îmbrace anume ceva pe dos, ca să nu se prindă vrăjile (GOR.); este bine a avea un cucoș negru la casă, oăci de acel loc, unde a călcat acel-cucoș, nu se prinde nici un fel de ~ (GOR.); aceste (muieri)... fac farmece și vrăji și pierd sufletele coconilor la vreme de naștere (PR.-GOV.); fel de fel de fermecători fuseră aduși, înăă rămaseră rușinați, ou vrajele lor-cu tot (NSP.); frunzele nemăsoate ale săleilor. își par înmărmurite ca de o ~ (VLAH.); ②: atunci un chiot trezi pădurea și vraja tăcerii se rupse (VLAH.) [vsl. v r a ž a].

VRAJBA (pl.-ăbi, -ajbe) *sf.* Dușmănie; desbănare, zizanie: potolindu-se vrajba între Tătari și Turci, (Antioh-Vodă) s'au înturnat la saunu-și cu pace (N.-COST.); au intrat ~ între frați... Iliaș-Vodă vrind să omoare pe frate-său Ștefan-Vodă (GR.-UR.); șezile și vrajele celor mai mari de multe ori se desăcă în spețele celor mici (MUST.); cum vîntul ațîță focul, așa și vorba ațîță vrajba (GOL.); sămînța de ~ co se aruncă atunci cînd mult mai apoi (BALC.) [vsl. *v r a ž i b a < v r a ž i d a, prin schimbare de sufix; comp. rut. ceh vražba, pol. wrožba].

† **VRAJBIE**... = **INVRAJBIE**...

† **VRAJBIE** *sf.* ① = **VRAJBA** ② Răzbunare. **VRAJȚI** (-ăsece) *vb. tr. și intr.* ① A face vrăji, a fermeca: preotul cea ce vrăjaște sau merge la vrăjitoriu să se scoată (PR.-GOV.); vrăjitu-l-au un matematic, anume Sarapion, și au zis că va muriciorînt Antoniu (N.-COST.); fetele... vrăjașe pine, zahar, și dau flăcăilor să mănînce (GOR.); parcă dracul vrăjaște, de n'apuc bine a scăpa din una și dau peste ală (CRG.) ② *Trans. Maram.* A lovi asupra cu mili-nile (GRL.); a atinge ici și colo cu minile: începu ~ cu minile pe jos pe iarba, oa să i se ude de rouă și să deo cu oa la ochi (RET.) ③ ④ A vorbi [vsl. v r a ž i t i].

VRAJIT 1. *adj. p.* **VRAJȚI**. Căruia i s'au făcut vrăji, fermecat; ②: în ceasul acela, toate mi se înfă-țeau ca 'ntr'o lume ~ă, ca 'n vis (VLAH.).

2. *subst.* Faptul de a vrăji.

VRAJITOR *sm.*, **VRAJITOARE** *sf.* ① Acela, aceea care știe să facă vrăji: chleamă înăuntru toți vrăjitorii Egiptului și toți mindrii și apuse lor visurile sale (PAL.); pre acela chleamă vrăjitorii carii chleamă dracii și fac vrăji... Intru strîmăciunea oamenilor (PRV.-MB.); preotul cea ce vrăjaște sau merge la vrăjitoriu să se scoată (PR.-GOV.); înțele-gînd Atila că au tras Rîmieni într'ajutor și pre Goti asupra lui, s'au sfătuit ou vrăjitorii săi (N.-COST.); aflară despre un vrăjitor meșter carele închea și apele (NSP.); (era) o vră-jitoare stranică care închea apa și care știa toate drăcă-ritile de pe lume (CRG.) ② ③ **VRAJITOARE**, **IARBA-VRAJITOARE** = **TELİȘOĂ**.

VRAJITORIE *sf.* ① Meseria vrăjitorului ② Operațiune a unui vrăjitor, fermecătoare.

○ **VRAJITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Vraja, farmec, fermecătoare, fermecătură: ou vrăjiturile ei, ou părul ei a legat oțni ca și ou niște lanțuri (RET.) [v r a ž i].

VRAJMĂ (pl.-me) *sf.* = **VRAJBA**: vrajma ce intră de timpuriu foarte între fiii săi... aduse oști de limbi străine în Moldova (NSP.).

VRAJMAȘ 1. *sm.*, **VRAJMAȘ** (pl.-șo) *sf.* ① Dușman, dușmană: multe țăriau biruit și mulți vrăj-mași au pus supt sabia lui și i-au plecat (MUST.); ②: mai bine un vrăjmaș înțelept decît un prieten nerod (ZNN.) ③ ④ **Vrăjmașul**, **dracul**.

2. *adj.* ① Dușmănos, clinos: Duca-Vodă... la a doua domnie, s'au arătat rău și cumpănit, pre ~ și plin de toată răutatea (LET.); Face-mi-aș de tine milă, De n'ai fi tu om pizmaș și la inimă vrăjmaș (ALECS.-P.); val de prima victimă pe care o va înfîlîi cu oțt mai tirze va fi înfîlîirea, cu ațit mai vrăjmaș și mai socotită lovitură (CAR.); *adv.*: Turcii... și-au așezat toate pustele cele mari și au început a se bătore prea vrăjmaș (NEC.) ② Grozav (de mare, de mult, de tare, de iute, etc.): s'afară-i vreme ~ă și eu sint numa 'n oămașă (K.-BRS.); ploaie, zăpadă, măzărică și vînt ~, de nu mai știa via cum să se 'ntoarcă, să poată răsufla (CAR.); roade la pădure mai ~ decît capra la cureauă (RET.); care a venit la stăpînire să ceară pămînt i-a zis: „du-te la Dochia”, și s'a făcut așa sat ~ (GR.-N.); în ziua în care a nîos înfîlîi, în acea zi, primăvara, să pui bostani, că se fac ~ de mulți (GOR.) [*v r a j b (ă) n (< vsl. *v r a ž i (d) i b i n ũ) + suf. -a ș].

VRAJMAȘESC *adj.* Dușmănesc, de vrăj-maș: răsnaun țările cerurilor de bubățul tunurilor vrăj-mășești (NSP.).

VRAJMAȘESTE *adv.* Dușmănește, ca un v r a j m a ș: se ulla la mine foarte ~ (S.-ALD.); și îndată se pornește Să-l scuture ~ (PANN); Multime de Turci zării deodată Venindu-mi asupră ~ (BD.-DEL.).

VRAJMAȘI (-ăsece) 1. *vb. tr.* A dușmăni: toți mă vrăjmașeau și volau să-mi surpe drepturile (GN.).

2. *vb. refl.* A se dușmăni: pînă atunci n'o să vedem alta decît două, trei partide politice vrăjmașindu-se între dasele (G.-GH.) [v r a j m a ș].

VRAJMAȘIE *sf.* Dușmănie: ne mai putînd boierii răbda vrăjmașia și asuprelile ce le făcea Nicolai-Vodă, s'au sfătuit cu toții și au fugit carii încoțou au putut scăpa (MUST.); Iau din masa voastră, numai să vă arăt că n'am nici o ~ pe voi (NSP.); cum poate cineva... să prînză ~ și să-și răz-bune asupra unui copil nevinovat? (GR.-VN.) [v r a j m a ș].

† **VRAJMAȘUI** (-usece) *vb. intr.* A se purta duș-mănos, ca un v r a j m a ș cu cineva.

○ **VRAMNITĂ**, **VRAMITĂ**, **VRANITĂ** (pl.-te, -ti) *sf.* Porțiță de scînduri sau de nuiele împletite: stătu înaintea vramitei de la casa lor multă vreme, fără s'o des-chidă (S.-ALD.); el lua vramitele oamenilor de la curți și i ogrăzi (MARI) [v r a c n i ț a].

VRANĂ (pl. vrăni) *sf.* ① Gaură mare, rotundă sau dreptunghiulară, fă-cuță în una din doagele butoiului, pe unde se toarnă înăuntru vinul, etc. (5335): Românii... lasă vrană destupată, ca să nu se spargă vasul (GOM); atunci să ieși tu de-aloii, cînd o veni om pămîntean și și-o picura ou degetul trei picături de apă pe vrană polobocului (VAS.) ② ③ = **PISCOADE**: ④ ⑤ Gaură pe unde se bagă dopul la fluier [bg. vrană, srb. v r a n].

Fig. 5335 Vrană.

○ **VRANITĂ** = **VRAMNITĂ**.

○ **VRASC** (pl.-astă) *sm.*: și (pl.-ascuri) *sn.*, **VRASCĂ** *sf.* *Often. Trans.* Nuia; vreasce [comp. **VREASC**].

VRAU, **VRAV**,... = **VRAF**...

VRE, *particulă* întrebuintată numai în compozi-ți cu un(-ui), o(-una) 1. ① Vre-un, vre-o {vr'un, vr'o, ② vr'un, vr'o} *adj. nedef.* Oare-care: cine va avea la dînsul vre-un lucru strîin și vor veni să-l fure... (PRV.-MB.); a-și da și le vr'o usteneală sau vr'o nevoită ~ ou cîtează (VARL.); de oțte ori zarve ca aceste s'au așfîat asupra vre-unui Domn, tot de risipa țării au fost (MUST.); De-o mai avea vre-o lată, Să-l pule capul sub piatră, și de-o avea vre-un flori, Pule-l oapui sub picior (K.-BRS.); de oțte ori îi auzi c'a intrat dracul în vre-o femele... numai decît să mergi acolo (CAR.) ② ③ Vre-odată, vr'odată, cînd-va, oare-cînd: Mai suna-vel dulce corn Pentru mine vre-odată? (EMIN.); să-ți jupese pielea de pe spate, daoă te-i minia vr'odată asupra mea (ea.) ④ ⑤ Vre-o, dinaintea unui număr sau cantități are înțelesul de „cam”, „aproape”, „aproximativ”, sau exprimă o cantitate nehotărîtă: ou zăbovit acolo spre acele pări de loc mai vre-o dol ani (NEC.); Val de mine, n'am opinio, Dar mindrute am vre-o cîinci (K.-BRS.); m'am rugat și m'am certat vre-o două ceasuri cu căpitănel depostă (G.-GH.); au trecut de atunci vre-o oțiva ani; pînă la pri-măvară mai erau... vre-o oțt inni de zile, o întreagă veci-niole (SLV.).

2. **VRE-UNUL**, *f.* **VRE-UNA** (pl. vre-unii, *f.* vre-unele) *pron. nedef.* Un individ oare-care, o femeie, un lucru oare-care: rămăsese Fenerul pustiu în Târgigrad... iară Gree îmblai mult pînă dai de vre-unui acolo (MUST.) [lat. vēre; comp. arom. v i r n u „niciunul, nimeni” = it. veruno „nimeni” < lat. vēre-u n u s; forma (p) fre-un (fr'un), fre-o (tr'o), care apare adesea și în limba veche (PR.-GOV.) pare a deriva din lat. fēre - un u s].

VREA (vrau, ② vreu; *pf.* vrui; *part.* vrut), **VOI** (voesc, voui), **VROI** (vroesc, vroiu) 1. *vb. tr.* ① A avea hotărîrea, voința fermă de a face ceva: cine va vrea să vie după mine, acela să se loped de sine (VARL.); cine nu voește cînd poate nu va mai putea cînd va voi (ZNN.); Decî cum voești, tu poți urma cărarea Fii bun și mare, ori pătat de crime (EMIN.); nu e după cum vrea omul, ci după cum se poate (ZNN.) ② A porunci, a hotărî (*verb.* de voința divină): nu e după cum vrea omul, ci după cum vrea Domnul (PANN); nnde nu va Dumnezeu, omul nu poate (GR.-UR.) ③ ④ A dori: aș vrea să-ți vorbeso; dacă vrei să

trăgești liniștit, să nu vezi, să n'auzi, să taci (FANN); cea ce va vrea să-și izbăvească sufletul său, piardă-l-va (VARL.); în-
trebându-l popa ce vrea... i-a răspuns Pepelea că el este
păstorul și ar vrea să se năimească (SB.) ¶ ④ A avea
intențiunea, a umbla cu gândul de a face ceva: se trezi în pădurea fildeşilor fără să voiască (SP.); ce vrei
să ai acum? ¶ ⑤ A consimți, a permite, a da
voie: m'as duce să mă tunde, dar nu vrea tata; într'alte zile
n'au vrut frate-său să-l dea plugul, și acum Duminica i-au
dat (MERA); împăratul nu voia să-și mărite fata după fie-
cine (NEC.); ~ (de bărbat, de nevastă), a consimți să
ia în căsătorie: fata nu vrea nici în rușul capului să ia pe
figan de bărbat (SP.); Joe luă de nevastă pe Junona, fără
voia părinților ei... (și) nici ea nu-l prea vrea (SP.) ¶
⑥ A cere, a pretinde (pe un lucru de vînzare):
cît vrei pe bainele astea? ¶ ⑦ A putea (vorb. de obiecte):
oasul nu vrea să meargă; focul nu vrea să ardă ¶ ⑧ A fi
pe cale, în momentul de a face ceva: cînd vrea să
moară Iustinian, el feciori nu avea, ce-și dăde împărăția ne-
potu-său, lu Iustin (MUST.) ¶ ⑨ ~ binele, răul cuiva, a
căuta să-i facă bine, rău, a-i fi binevoitor, rău-
voitor, a-i dori binele, răul ¶ ⑩ Face tot ce vrea din
ei, îl sucește cum îi place; are o mare înfrîurire asu-
pra lui ¶ ⑪ Vrea să zică, înțelege, înseamnă, arată
¶ ⑫ Vrînd, nevrînd, de voie, de nevoie; cu
voie, fără voie: acei aleși sînt obligați, vrînd, nevrînd, să
primească aceste funcțiuni cît puțin pe un an (I.-GH.); Și toți
acolo de față vrînd, nevrînd au înscălit (LET.) [vrea <
lat. vulg. *volēre = clas. velle; voi <
voie; vroic < vrea + voi].

○ VREAMĂT = FREAMĂT.

VRĂSC (pl.-ouri) *sr.* Cracă uscată (de aprins
focul); *mai adesea pl.:* puse pe tăciunii ce fumegau fa-
vatră un braț de ~uri (NEGR.); și prin flacăra albastră
~urilor de aluni, vîd trecînd în abor fantastic a poveștilor
minuni (ALECS.); stringînd ~uri încoale și 'noace, a ră-
tăcit prin pădure (SB.) [vsl. *h v r a s t ū].

† **VRĂVĂ** *sf.* Strigăt (PAL.) [bg. v r ě v a].

VREDNIC *adj.* ① Care merită, căruia i se
cuvine cu drept, demn: mulțămesc lui Dumnezeu că
ne-a dat un gîner ~ de casa noastră (RET.); aruncă-ți ochii
la ori-care Român și-l vei găsi totdeauna ~ de figurat într'un
tablou (ALECS.); lozurile care înconjură satul nostru încă ~e
de amintire (CRG.); ② cine nu se mulțumește de puțin
cu ~e nici de mult ¶ ③ În stare, capabil, destoinic,
care are însușirile cerute spre a putea face ceva:
Dimitrașco-Vodă... era cînstit și lăudat de oătră toți și avea
nume de este ~ și de războiu (LET.); oiu fier ~ să trag nu car,
mai ales dacă merge singur (CRG.); nu nebun o plectrice în
fundul mării aruncă pre care o mie de înțelepți să o scoată
~i nu sînt (CANT.) ¶ ④ Iuteșcusporea lămuncă, harnic,
sirguincios: După cum ești mare și ~ de muncă, cînd te
tocmești, cere să-ți dea plată bună (FANN); să am eu o slugă
așa de ~ și ordincioasă ca Harap-alb, aș pune-o la masă
cu mine (CRG.); Argat ~ cine are Se cunoaște pe mîncare
(FANN) [vsl. v r ě d ĩ n ū].

† **VREDNICI** = INVREDNICI.

VREDNICIE *sf.* ① Merit; faptă ce face v r e d -
n i c de laudă, de stimă sau de răsplătă, faptă de
merit: acela este și se numește varvar oarele... nici frica
lui Dumnezeu, nici vreo o bunătaie sau vre-o ~ pe sine se
vede (LET.); m'a lăudat de vrednicia ce făcusem și mi-a dat
și de mîncare (CRG.) ¶ ② Capacitate, destoinicie: atri-
buind știința mea la vrednicia învățătorului, poruncă să cum-
pere cinci coți postav vișniu... dasoălu lui (NEGR.) ¶ ③ Hăr-
nicie: toată curtea împărătească lua în nume de bine pe
această găinrească pentru vrednicia și curățenia ei (SP.); vred-
nicia omului se cunoaște după port (FANN) ¶ ④ † = DEM-
NITATE ②: să se facă rugăciuni... pentru cei ce se află în
vrednicile lămușei și ale politiei (CANT.-IV.).

VREJ *sm.* și (pl.-ajuri) *sm.* † Tulpină tîrîtoare
de pepene, de dovleac, de castravete, de mazăre,
etc. (— [3656]) a călătoare peste ~ii (de pepeni) pe oari altă
dată îl ocoloa cu griji (BR.-VN.); ca să poată muri cel ce se
chinăștea, i se pun sub oap ~ii de mazăre (GOR.); ~urile de
dovleac se încoaleaseră unul peste altul (OLVR.); ~uri uscate de
lederă (VLAH.); ~urile de viță... să nu le bage în foc, că te dor
măsele (PAC.) [bg. v r ě ž ū, -ž a, srb. v r e ž a].

VREME (pl.-mă, -muri) *sf.* Sinonim cu timp în
cele mai multe din accepțiunile acestuia. ① =
TIMP ①: Vremea trece, ~a vine, Toate-s vechi și nouă toate
(EMIN.); pînă să s'adune feciorii de împărat, trecu ~ la mijloc

(OLVR.); în scurtă ~ învătă războiul negustoriei ca și mină
(RET.) ¶ ② ~ = TIMP ②: Cînd, cînd s'a focl oare a
Vremei lungă coasă? (ALECS.) ¶ ③ = TIMP ③: ~a lu-
orului; ~a mesei; s'au suit dar Domnul în casele desore
Doamna, fiind ~ de mask, lăsînd caii jos în ogrădă (LET.);
Lesii oinoscînd meșterșugul, stau într' băști neolățiți, și
așa au stătut pînă la ~ de chindie (M.-COST.) ¶ ④ A(-și) pier-
de ~a, a sta de geaba, fără să lucreze, a se ocupa de
lucruri fără importanță, fără nici un folos ¶ ⑤ =
TIMP ⑤: ~urile eroice ¶ ⑥ = TIMP ⑥: ~ de grea cum-
pănă; ~ de bălenie: vremurile sînt grele ¶ ⑦ = TIMP ⑦:
lăsă-mi ~ să mă gîndesc ¶ ⑧ = TIMP ⑧: ~a acerișului;
~a oulesului de porumb; ~a coaselor ¶ ⑨ = TIMP ⑨: Că
de-l ~a rea sau bună, Vîntu-mi bate, frunza-mi sună (EMIN.);
~a dădu în căld (OLVR.); cînd asfîțește soarele în senin,
vă fi ~ bună (GOR.); cînd se suie mîta pe tereastă și se de
acolo mult, are să se îndrepte ~a (GOR.); cînd e ger și ci-
nele se tăvăleşte, e semn că ~a se va mulia (GOR.); cînd oo-
coșii cîntă într'una, se va schimba ~a (GOR.); cînd surdă
vitele, e semn că ~a se va strica (GOR.) ¶ ⑩ După prepo-
ziții. Cu ~ (a), cîndva, odată și odată; trecînd un
timp oare-care: Binele pe om îl scapă Cu ~ de foc și apă
(FANN); ~ cu ~ și cu încoale, se face tare oștel (FANN);
o ~ s'au lătit la cei Rimleni pînă unde-lacul Litva (M.-COST.);
cum te știu că n'ai purtări prea rele, cu ~a ai să înaintezi
(CAR.); de cu ~, din timp: stringe mîșină de cu ~ (FANN);
— d e ~, a) de dimineață: scoală-te d e ~ și te culcă
mai tîrziu; b) de timpuriu: o vrei și lînoasă și lăptoasă,
să vie și d e ~ acasă ~ LÎNOS ①; dim. ②) devremior: s'a
sculat mai devremior obiar decît cocoșul (ORL.); — d i n ~,
mai 'nainte, la timpul potrivit, cînd i-e vremea:
Șoarecelui nu-i lipsește, Că d i n ~ grămădește (FANN);
d i n vremuri, din timpurile vechi, din bătrîni: Obi-
cîin d i n vremuri este Că 'n această zi să fie Sărbătoare de ne-
veste (COȘA); d i n ~ în ~, d i n cînd în cînd: d i n ~ în ~
fetele trăgeau cu coada ochiului și aruncau flori sau noduri
de peteală în partea flăcărilor (I.-GH.); Pe drumul lung și cu-
noscut, Mai trec d i n ~ 'n ~ (EMIN.); — f a r ă (de) ~, la
vreme nepotrivită, înainte de vreme: de aceea, poate,
s'au mistuit f a r ă de ~ atleas vîști prețioase (VLAH.); —
i n ~a aceea, (pe) atunci; i n ~a de demult, în trecutul
îndepărtat: așa și i n ~a de demult au fost viscoale și
vînturi (VARL.); i n ~a mea, pe cînd eram mai tînră;
i n toată ~a, totdeauna; — i n a i n t e ~ INAINTE
1 ①: — i a ~, la timpul oportun, cînd trebuia,
cînd e (ra) nevoie: nici că puteai să sosești mai l a ~
(ALECS.); du-te de te odihnește, că te chem eu l a ~ (I.-GH.);
l a ~ de (nevoie, de primejdie, de bătrînețe, etc.), cînd
vine, cînd se întîmplă: prețenul l a ~ de nevoie se cu-
noaște (ZNN.); l a ceea ~, atunci: o babă săracă... tre-
buia l a ceea ~ să dea și ea bani la văcărit (LET.); d e l a
o ~, a) de citva timp: d e l a o ~ încoace... nu știu ce
avea (SP.); d e l a o ~ 'ncoace într'o băntură o duce (CAR.);
b) în cel din urmă: pururea birula Sveziei pre Moscalii,
cît d e l a o ~ nici se mai putea lipi Moscalii la bătaii,
să stea înaintea Svedului (MUST.); în sfîrșit mai merge
Harap-alb, o fata împăratului, cît mai merge și d e l a o
~ ajung și ei la împărăție (CRG.); pînă l a o ~, pînă la
un timp oare-care: ②) toate stut pînă l a o ~, toate
au un sfîrșit la un moment dat; — p e ~a aceea, p e
vremurile acelea, p e aceea ~, p e acele vremi, pe atunci:
așa cu amăgele se prindeau p e ~a aceea flăcări la oaste
(CRG.); p e vremurile acelea, și pînă mai încoace, nu exista
în țară nici șosele, nici poduri peste râuri (I.-GH.); p e
acele vremi era pace și țara întemeiată (MUST.); p e ~a mea,
cînd am fost mai tînră: așa se zicea p e ~a mea, cînd a
leșit înțiu moda asta (CAR.); d e p e ~a..., d e cînd cu:
e d e p e vremea lui Păpură-Vodă: p e vremuri, odinioară, în
acele timpuri, în trecut: în spatele mănăstirii e o curte
mare... în care a fost p e vremuri tipografia mănăstirii
(VLAH.) ¶ ③ De ~ ce, și de ~ că, și dacă ~ ce, de oarece,
fiindcă: De ~ ce tu zici dară că mai lesne 'nveți un urs,
Să 'nveți, iar de tu moarte, aceasta îți hotărăsc (FANN); de ~
că Antioh-Vodă n'au vrut să dea trei sute de pungi de bani
să fie Domn în Moldova, iată... își dau ție domnia fără de
nici un ban (NEC.); Domni... de ~ că sînt oameni mari,
trebuie și lucrurile lor să urmeze după cîntea lor (MUST.) ¶
④ Pe oță ~, în ~ ce, pe cînd ¶ ⑤ † Prilej: Moscalii,
aflînd ~ odată au slobozit focul din poarta ce o făcuse
pînă în fruntea obuzului (NEC.); Craiul Vladislav au Jancul
Domnul... cercan ~ să se rădăie asupra Turcilor (LET.);
astăzi păstrat cu acest înțeles numai în expresiunea

vreme cu prilej: cum a dobindit ~ cu prilej, se duse în grădina bătrânului (MCH.); gâsi ~ cu prilej ca să vadă țara cea sălbatică și grozavă (ASP.); căsuta, și ea ~ cu prilej ca să facă pe obraz omul-tru-său (CRG.) ¶ ④ † Virstă: și-l puseră la masă împotriva lui, născutul de-a prima după nașterea sa de-a prima și oei mai tineri după ~ alor (PAL.) ¶ ⑤ Atita amar de ~, un timp atit de îndelungat: nu i se întâmplase niciodată, în atita amar de ~, nimio din cîte vîsease (VLAH.); de atita-amar de ~ li se mai uriseră și lor prin oei codri săoreți (RET.) ¶ ⑥ Vremea de apoi, viața viitoare: la ~ de apoi... pe la toate vadorile vor fi mori și pe la toate răpîntile vor fi otrăvime (GOR.) ¶ ⑦ Trans. Bună ~a, formulă de salutare (în spec. seara): în-trară... în colibă la baciul și-l dădură bună ~a, oa oame-ni oei de omenie (RET.) [vsl. v r e m e].

VREMEȚNIC *adj.* Provizoriu, care trebuie să dureze numai cîțva timp, temporar: viața aceasta e numai o încercare, o trecere ~ă și plină de șubolmări către viața cea de veol (VLAH.); acest trup al nostru ~ eîl putem mai mult să ne grijim oa să fie hrănit (MCH.) [vsl. v r e m e n i c].

† **VREMEȚNICESC** = **VREMEȚNIC**.
† **VREMEȚNICESȚE** *adv.* În mod provizoriu, pentru cîțva timp numai: puterea publică nu era delegată ~ de popor unor aleși al săi (BALC.); trebură să se lase de stîngării, cel puțin ~ (D-ZAMP.).

VREMUI (-uete, -ne) *vb. intr.* ① ② A fivreme urîtă (cu ploaie, ninsoare, viscol, etc.): Iar afară vremuia și tuna și fulgera (SPER.); nu freamăt des, șoșoit de frunze, apunea c'o să vremuească (LUNG.); cînd porcul umblă ou pae în gură, e semn că va vremui (SEZ.); cînd se a-prinde funinginea de la gura cuptorului, are să vremuească (GOR.); mița, dacă se piaptănă, arată că o să vremue (FAC.) ¶ ③ Vremea vremuește, timpurile se schimbă: dacă ar fi adevărat ce zice lumea că pentru Feili-frumosi vremea nu vremuește, apoi poate c'or fi trăind și astăzi (EMIN.).

○ **VRENIC...** = **VREDNIC...**

VRE-O = **VRE**.

VREODATĂ = **VRE** ①.

VRERE ① *vb. inf.* **VREA**, întrebunțat la forma-rea optativului: *vre-re*.

2. *sf.* ① Voință: Vrea mîndruța, ori nu vrea, După ~ n'oiu umbra (PAMF.); S'asta e filosofie, ce trebuie la împărăți, Ca nu cum îi este ~a pe vinovați a-l munei (FANN); cu ~a lui Dumnezeu, vrînd Dumnezeu, cu ajutorul lui Dumnezeu: ei sînt în adevăr voinici..., însă cu ~a lui Dumnezeu poate li vei birui (ASP.); † ou hună ~, de bună voie: oirindul ajunseră boale grele și-și dăde ou bună vrere a lui împărăția și avuția lu Constantin Ducea (MK.) ¶ ② Dorință: În pînă să-ți meargă vrerile tale, Preocum tu, dragă, ne ieși cu pînă (ALECS.).

VRESCURELE *sf. pl. dim.* **VREASCURI**: du-te în pădure și adă niște ~ (VOR.); Donă lemne odolone, la mîlțio nu brăț de ~ (TEOD.), *ghicitoare despre*, „scară”.

VRESPERE *sm.* = **AVAT** [comp. rus. șe-resperu].

VRE-UN = **VRE** ①.

○ **VREVI** (-eveso) *vb. tr.* ① † A cîrți: și vreviră toată gloata fillor în Isral în alecunul în Moisi și Aron (PAL.) ¶ ② *Olten. Băn. A* mustra, a dojeni; a ocări [bg. v r e v i a; comp. **VREAVĂ**].

VRISTĂ... = **VRISTĂ...**

VRITOLICĂ *sf.* = **TELISCA**.

VRUT ① *part. VREA*.

2. **VRUTE** *sf. pl.* ① Voință, dorință, plac: nu totdeauna au ieșit însă lucrurile pe ~e (SLV.) ¶ ② ~e și nevrute, cîte și mai cîte, de toate, vorbe goale: v'atî pîlotiști, auzindu-mă torosind la verzi și uscate, la ~e și nevrute (ASP.); mai știn ou pe cine să cred? că oamenii vor-besc ~e și nevrute (CRG.); pe ~e pe nevrute, vrînd-nevrînd: oeilăși, pe ~e pe nevrute erau tirîți pe această cale pozitivă, cum li s'iceau unit (PLVR.).

VUET (*pl.-uete*) *sn.* Sgomot, gălăgie, larmă: freamătă vatea de ~ul morilor și-al ferăstraelor (VLAH.); buzduganul căsînd se izbi de o poartă de aramă și făcu un ~ puternic și lung (EMIN.); ieșii tipit pe ușa din dos, spre a nu face ~ (GN.); uria orașul de ~ și tunul se auzea în depăr-tare (A-GH.); părea că se prăvale pămîntul și se prăpădește lumea de ~e (SB.) [v u i; comp. **HUET**].

VUETOARE *sf.* = Mic arbust totdeauna verde, cu tulpina întinsă pe pămînt, foarte ramificată; frunzele sînt de un verde-închis, cu o dungă albă

pe fața inferioară; face flori mici, trandafirii, așe-zate cîte una la subțioara frunzelor; fructele, co-mestibile, sînt niște bobite lucitoare, negre, cu sucul purpurii, de mărimea u-nui bob de mazăre; crește prin regiunile muntoase; numită și „bobită” (*Empetrum nigrum*) [5336].

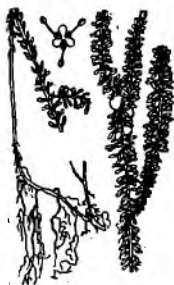

Fig. 5336.
Vuctoare.

VUI (*vueso*) *vb. intr.* A vijili (*verb.* de vînt, de ape, de cap, etc.), a bubui surd (*verb.* de tunet), a țîui (*verb.* de urechi), a răsuina cu sgomot: Prin vuituri vîntul viu vula (COȘB.); oamenii aștep-tau murmurînd la falma venirii lui, cum vueste un lan de grîu la suflarea nnei vînt (EMIN.); Vîind s'asviri șu-voaiele de vale (VLAH.); Oitul vula, co-los vecinlu în mînie și în revoltă (PLVR.); s'așe-i vula capul, că i s'a părut c'o strigă de alături (VLAH.); și astfel lmi vula capul din pricina sdrcnăcîrîrilor ce sufeream (ALECS.); Codrul urîă, clocoțește Tunetul în cer vueste (ALECS.); acest buzdugan venea vijilînd și vîind oa un tunet (SB.); pînă 'n zîna vîiau mahalalele de cîntece (A-GH.); știau a învîrli și hora dar și suveica, de vula satul de vătăle [în toate părțile (CRG.) (ONOM.)].

***VULCAN** *sm.* ① Munte de formă conică care, printr'o deschî-zătură din virful lui, numită crater, as-vîrle, în continuu, sau numai la inter-vale rare, cenușă, nisip, pietre, materii topite și gaze [5337] ¶ ② Imagi-nație înflăcărată, furtunoasă: capul lui e un ~ ¶ ③ Stare de lucruri primejdioasă care se poate ter-mina numai printr'o catastrofă: țara dansa pe un ~ [fr. volcan].

Fig. 5337. Vulcan.

***VULCANIC** *adj.* ① Produs de vulcani, ce ține de vulcani ¶ ② For-mat prin acțiunea vulcanilor: teren ~; Smirna este supusă la outremure de pămînt, oăci tărîmul este ~ (BOL.) ¶ ③ A cărui imaginație înflăcărată, a cărui fire aprigă, furtunoasă se poate compara cu acțiunea violentă a unui vulcan [fr. volcanique].

***VULCANIZA**¹ (-izez) ① *vb. tr.* A aduce în stare vulcanică, a face vulcanic.

2. *vb. refl.* A deveni ca rocile vulcanice [fr. vulcaniser].

***VULCANIZA**² (-izez) *vb. tr.* A amesteca cu o cantitate de sulf cauciucul, spre a-l face să-și piarză însușirea lipicioasă și ca să devie insensibil la frig și la căldură; guma de ras, galoșii, păpușile, tuburile și roțile de cauciuc, etc. conțin 3-4% sulf; ebonitul e preparat adăugîndu-se cauciucu-lui 30-40% sulf [fr. vulcaniser].

***VULCANIZARE**¹ *sf.* Faptul de a (se) vul-caniza¹.

***VULCANIZARE**² *sf.* Faptul de a vul-caniza cauciucul.

***VULCANIZAT** *adj. p.* **VULCANIZA**². Preparat prin vulcanizare: cauciuc ~.

***VULG** *sbst.* Poporul de rînd, gloată, plebe [lat.].

***VULGAR** *adj.* ① Comun, obșteșc, în de obște răspîndit: părările ~e ¶ ② Ordinar, comun, josnic: expresiuni ~e; sentimente ~e ¶ ③ Care nu se deose-bește întru nimic de ceea ce e comun tuturor: un spirit ~ ¶ ④ Limbă ~ă, limba vorbită de popor, spre deosebire de limba cultă, literară [lat.].

***VULGARISM** (*pl.-isme*) *sn.* Expresiune, cu-getare vulgară [fr.].

***VULGARITATE** *sf.* Caracterul, defectul a tot ce este vulgar, a tot ce e lipsit de distincțiune [fr.].

VULGARIZA (-izez) 1. *vb. tr.* ① A pune o știință, o artă la nivelul ori-căruia: ~ astronomia; ② îndepărtează misiunea: propagă, luminează, vulgarizează (CAR.) ③ ④ A răspîndi uzul: ~ instrucțiunea.

2. *vb. refl.* A deveni vulgar [fr.].

VULGARIZATOR *sm.* ① Cel ce și propune să vulgarizeze o știință, o artă ② Cel ce răspîndește folosința unui lucru [fr.].

VULGATA *sf.* ① Versiunea latină a Sfintei Scripturi, tradusă din limba ebraică de Sf. Ieronim [fr.].

VULNERABIL *adj.* Care poate fi rănit ② ③

INVULNERABIL [fr.].

VULNERAR 1. *adj.* De leac, care e bun de vindecat rănilor: sunătoare, podbeal și pătlagina sfat plante ~.

2. (pl.-are) *sm.* ③ ④ Medicament ce se dă persoanelor rănite, sdruncinate de o căzătură ② Alcoolat preparat cu buruieni de leac [fr.].

VULPE *sf.* ① Fiară sălbatică, mai mică la trup decât lupul, îmbrăcată cu o blană roșcată pe spate, alburie pe piept și avînd o coadă stufoasă și lungă, de o tîrăște cu virful pe pămînt; neavînd puterea lupului, se mulțumește cu găini, găște, șoareci sau iepuri; cînd o răzbește foamea, intră și în apă, după pește sau rațe; în schimb, e mai sprintenă și vede bine noaptea, ca și pisica, avînd pupila lungă, reată; e foarte șireată și vicleșugurile la care recurge pentru a-și procura hrană au devenit proverbiale; trăiește în vizuini și e mult vînată pentru blana ei; se prinde cu greu în capcană, fiind foarte prevăzătoare; are atîta curaj, încît își roade singură piciorul prins în cursă, numai să scape cu zile (*Vulpes vulgatus*) (5338): o ~ s'a prins cu coada într-o cursă, apoi, ea s'a și izbăvindu-se cealaltă piele, și-a ros coada cu dinții, și a scăpat (NCH.); ② ~ a, cînd n'ajunge la struguri, zice că sînt acri sau ~ a, cînd n'ajunge la găini, zice că sînt spinurate (ZNN.); cînd lăudărosul nu poate căpăta un lucru pe care-l poftesc, se scuza zicînd că nu-i place; ~ a e vicleană, dar mai viclean e cel ce o prinde (ZNN.); ~ a, cite de vicleană, și de multe ori cade în cursă cu toate picioarele ei (PANN); a-i intra ~ a în sac, a) a nu mai ști ce să facă, a nu se putea dumeri; b) a o sfecti, a-i intra frica în oase; ~ PĂDURE ③; Sus bute, Jos bute, La mijloc coadă de ~ (SP.); ghicitoare despre „trestie” ④ ⑤

Blană de vulpe ⑥ ⑦ Persoană foarte șireată: Ce folos că ești frumos... Că-mi ești ~ cam șireată Care ~ năla lumea toată (PANN); bătrîni/orășeni sînt mai vulpi și pe mulți îi găsești prefirați și fătarnici (JIF.) ⑧ Ferestrău coadă de ~, ferestrău scurt cu un mîner și cu pinza lată, pentru potrivit încheieturi (5278) ⑨ ⑩ Specie de struguri numiți și COADA-VULPII (JIF.); avusesse o vie, numai vulpe și mischet, la Dealul-mare (BAS.); — COADA-VULPII ~ COADĂ ⑪ ⑫ VULPE-DE-MARE = VATOS [lat. vulpes].

VULPENIE *sf.* Șiretenie, viclenie: Rudolf... căuta prin mijloace viclene să bată pe Turci cu minile altora; pentru aceasta întrebăuina toate vulpeniile (SP.) [vulpe + (șiret)enie].

VULPESC *adj.* ① De vulpe ② ③ Șiret, viclean.

VULPOIU *sm.* ① Partea bărbătească a vulpii: într-una din zile, se adunaseră toți vulpoii și vulpile cu cățelandrili lor (SP.); era un ~ de toată frumusețea (GRIC.) ② ③ Om foarte șiret, viclean: Petru Aron lesse din ascunzătoare, momit de clița boier, vulpoi bătrîni, cu chip oș iarăși îl vor Domn (VLAM.).

VULTAN, *Mold. Trans. HULTAN* *sm.* ① = VULTUR: vultani pluteau rotindu-se (ARG.); nu vultan se înălță domol în sus (E.-ALD.); chiar atunci avea un vray de paseri dinainte și ospăta dintr'însele cu lăcomie ca un vultan hămist (CRO.).

VULTOARE ~ VILTOARE.

VULTUR, O VULTURE *sm.* ① ② Gen de pasări

mari, răpitoare, din care unele specii, cînd stau cu aripile întinse, măsoară peste 3 metri, și au atîta putere, încît pot ridica în sbor și un miel; mîndri la înfățișare, ageri și puternici totdeauna, vulturii sînt printre păsări ceea ce sînt lei printre mamifere; cuiburile lor, făcute dintr-o îngrămădire fără gust de crengi uscate, le clădesc pe stîncile cele mai prăpăstioase ori în locurile cele mai tînuite; sborul lor falcic e tot în cercuri, lăsîndu-se uneori așa de lin, că par a pluti numai, fără a da din aripi; se hrănesc cu animale vii, dar nu disprețesc nici stîrvuri; dintre speciile cunoscute la noi în țară, unde se împuținează pe zi ce merge, cităm: VULTURUL-CODALB (*Haliaeetus albicollis*) (5339), VULTURUL-DE-PEȘTE, numit și „vultur-pescar” sau „vultur-pescăresc” (*Pandion*

Fig. 5339.
Vulturi-codâlbi.

Fig. 5340.
Vultur-de-pește.

haliaetus) (5340), VULTURUL-PLEȘUV(-ROȘU), numit și „vultur-gulerat” (*Vultur fulvus*) (5341), VULTURUL-PLEȘUV(-NEGRU) (*Vultur monachus*), VULTURUL-BĂRBOS = ZĂGAN, VULTUR-IMPERIAL = PĂJERĂ ③; Privește pe deasupra-i cum trec necontenit Norii lungi și vulturi ageri în sbor

Fig. 5341. Vultur-pleșuv.

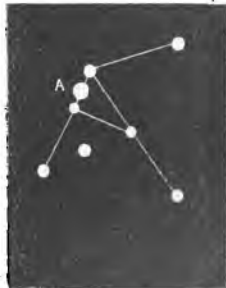

Fig. 5342. Vulturul.

neobosit (ALECS.); văzu un vultur deasupra lui Martian, de-și tînse aripile de-l umbrea (MX.); mai porunci Joe unui vultur ca să sfîșie pieptul lui Prometeu și în fie-care zi să-l roasă din ficăți (SP.);

Fig. 5343.
Vulturul-alb
(sîrbesc).

Fig. 5344.
Vulturul-alb
(rusesec).

Fig. 5345.
Vulturul-negru.

văzînd un vulture unde se slobozi și apucă un miel în unghii (NCH.); ④ unde-l stîrnuai mai mare, acolo se string toți vulturii (ZNN.); ⑤ ochi de ~, privire ageră, pătrunzătoare ⑥ ⑦ IARBA-VULTURULUI ~ IARBĂ ⑧ ⑨ VULTURUL, constelațiune boreală, situată la sud de Lira

VUL- și de Lebăda, vizibilă vara (☐ 5342) ¶ ④ ✱ Nu-
VUV mele mai multor decorațiuni străine :- **VULTURUL-**
ALB (sîrbesc ☐ 5343 și rusesc din epoca imperială
☐ 5344); **VULTURUL-ROȘU** și **VULTURUL-NEGRU**
(prusiane) (☐ 5345); etc. ¶ ⑤ *pl.* ☐ Vulturi, niște
pături sau perne pe care
este cusut cite un vultur;
pe acestea stă cu picioarele
arhiereul în serviciu, ca
semn că el trebuie să se ri-
dice mai pre sus de pati-
mille ce frământă lumea
comună [lat. *vultūr* și
vultūrius].

VULTURAȘ *sm.* 1 *dim.*
VULTUR.

VULTURESC *adj.* De
vultur.

VULTUREȘTE *adv.*
Ca un vultur: Numai
ochii săi mișcă, Vulturește-i
alerga Pe cea zare cenușie
(ALECS.).

VULTURICĂ, VULTUROANCĂ *sf.* ✱ Plantă din

Fig. 5346. Vulturică.

fam. compozeelor, cu frunzele acoperite cu peri
lungi și rigizi; florile, galbene ca pucioasa, cu o
dună roșetică pe partea inferioară, sînt dispuse
în capitule solitare la virful tulpinii; fructele sînt
niște achene de culoare roșie-închisă; numită și
„hultenioală”, „hultenioară”, „culcușul-vacii”,
etc. (*Hieracium pilosella*) (☐ 5346) [vultur].

VULVOARE = **VILVOARE.**

VULVOIU = **VILVOIU.**

VURA = **TURA-VURA.**

○ **VURTĂ** = **HURTĂ.**

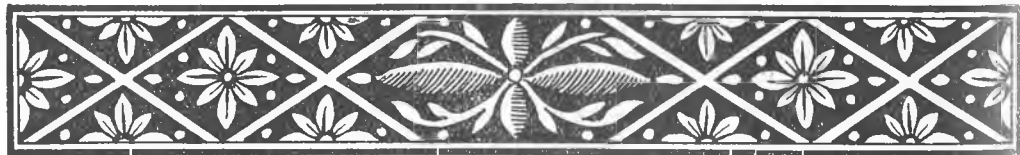
VUTCĂ (*pl.-ci*) *sf.* ♀ Rachie foarte tare rusesc:
apo! vei-oupar duce Domnulul pahar de ~ și cofeturi (LET.);
tot cu nasul în cărți, bînd numai ceai și cafea ca bolnavii,
în loc să bei pelin și ~ ca creștinii (NEGR.); spiritul pentru ~
trebuie să se prileacă de două ori (DRAGH.) [pol. *wodka*].

○ **VUVĂ** *sf.* *Olten.* ♪ = **DAIREA.**

○ **VUVAR** *sm.* *Olten.* (CIAUȘ.) ♪ Lăutar care bate din
dairea [vuvă].

VUVUI (-ușec, -niu) *vb. intr.* A vui, a vijii
[onom.].

VUVUIT *sbst.* Faptul de a vuvui; rezultatul
acestei acțiuni, vijii: odată auzi un ~ ca de un roțu de
albine (NEP.).

W *sm.* A douăzeci și șasea literă a alfabetului; întrebuințat numai în nume proprii străine și în cuvinte engleze sau germane, scrise cu ortografia lor de origine.

***WALK-OVER** *sbst.* Cursă la care la parte un singur cal [engl.].

***WALON** *1. adj.* ● Ce ține de populațiunea părții orientale a Belgiei, unde se vorbește în dialect francez; limba, ~ă, limba vorbită de această populațiune.

2. *sm.*, **WALONĂ** (*pl.-ne*) *sf.* Locuitor, locuitoare din partea răsăriteană a Belgiei care vorbește în dialect francez [fr. *wallon*].

***WAR(R)ANT** (*pl.-te*) *sn.* ☞ Buletin de gaj, cu indicațiunea valorii, anexat la recipisa care constată un depozit de mărfuri în dockuri sau în magazine speciale; se poate negocia, așa că proprietatea mărfurilor rămâne posesorului recipisei care poate face un împrumut asupra acestor mărfuri [engl.].

***WATER-CLOSET** (*pl.-ete*) *sn.* Privată, latrină [engl.].

***WATER-POLO** *sbst.* ♠ Joc de polo care se joacă în apă [engl.].

***WATERPROOF** *sbst.* ☞ Manta impermeabilă [engl.].

***WAT(T)** (*pl. watl*) *sm.* ☞ Unitate practică de putere electrică (☞ **TAB. LXXIV**) [engl.].

***WATTMAN** *sm.* Mecanic însărcinat cu conducerea unui tramvai electric, etc. [engl.].

***WHISKY** *sbst.* ☞ Băutură alcoolică foarte tare, fabricată în Anglia cu rachiu de orz sau de porumb [engl.].

***WHIST, VIST** *sbst.* ♠ Joc ce se joacă, cu 52 de cărți, de patru persoane, întovărășite câte două, împotriva celorlalte două sau numai de trei persoane cu un joc descoperit, care ține loc de partener unuia din jucători: De ce te-ai deprins încă nici vistu să-l joaci bine? (ALX.); nu joc nici stos, nici vist, nici preferant (NEGR.) [engl. *whist*].

***WOLFRAM** *sbst.* ☞ Compus natural al tungstenului cu fierul și manganul; este principalul mineral de tungsten [fr.].

X *sm.* ☞ A douăzeci și șaptea literă a alfabetului, numită „ics”; are valoarea de *cs* (uneori *gz*) și se întrebuințează astăzi numai în cuvinte străine; în alfabetul cirilic se numea „csi” (ѣ, ѧ) și avea valoarea numerică de 60 ☞ Cifra romană cu valoarea de 10 ☞ ± În algebră, *x* înseamnă necunoscuta sau una din necunoscute ☞ ④ ☞ Raze X ☞ RAZĂ ☞.

***XENOFIL** *adj.* și *sm.* Care iubește pe străini [fr. *xénophile*].

***XENOFOB** *adj.* și *sm.* Care urăște pe străini: Chinezii sînt ~i [fr. *xénophobe*].

***XENOMAN** *adj.* și *sm.* Care are o pasiune maniacă pentru străini și tot ce vine de la străini [fr.].

***XENOMANIE** *sf.* Pasiune maniacă pentru tot ce este străin [fr.].

***XENON** *sbst.* ☞ Corp simplu, descoperit în anul 1898 [fr.].

***XERES** *sbst.* ☞ Vin de calitate superioară, originar din Jerez de la Frontera (Spania), [sp. *Xerez*].

***XIFOID** *adj.* ☞ Apendice ~, prelungirea carti-

laginoasă din partea inferioară a sternului [fr. *xiphoid*].

***XILEN** *sbst.* ☞ Hidrocarbură lichidă care se găsește în benzine comerciale [fr. *xylène*].

***XILOFAG** *adj.* și *sm.* ☞ Se zice despre insectele care trăiesc în lemn [fr. *xylophage*].

***XILOFON** (*pl.-oane*) *sm.* ☞ Instrument de muzică alcătuit din plăci de lemn de lungime neegală, adesea chiar de esență diferită, sprijinite pe două suporturi; melodiile se produc prin lovirea plăcilor cu niște ciocane de lemn, de sticlă sau de metal (☞ 5347) [fr. *xylophone*].

***XILOGRAF** *sm.* ☞ Cel ce lucrează xilografică, săpător de gravuri în lemn [fr. *xylologue*].

***XILOGRAFIC** *adj.* ☞ ☞ Privitor la xilografie ☞ ☞ Obținut prin xilografie [fr. *xilographique*].

***XILOGRAFIE** *sf.* ☞ ☞ Artă de a săpa gravuri în lemn ☞ ☞ Clișeu săpat în lemn [fr. *xilographie*].

Fig. 5347.
Xilofon.

Y *sm.* ① A douăzeci și opta literă a alfabetului, numită „igrec”: se întrebuințează numai în câteva cuvinte străine, mai ales engleze ¶ ② ± În algebră, *y* reprezintă în genere a doua necunoscută, prima fiind însemnată cu *x*.

***YAHT, IAHT** (*pl.* - turi) *sm.* ② Vaporas (→ **TAB. XLI**, 29,30), corăbioară sau barcă cu pinze, ușoară și elegantă, pentru călătorii de plăcere (→ 5348) [engl. *y a c h t*].

***YAK = IAC.**

***YANKEE, YANKEU** *sm.* Poreclă dată (în *spec.* de Englezi) locuitorilor din Statele-Unite [engl. *y a n k e e*].

***YARD** (*pl.* *yarzi*) *sm.* Măsură delungime întrebuințată în Angliași în Statele

Fig. 5348.
Yaht cu pinze.

Unite, egală cu 0^m, 9143; ~ul pătrat = 0^{m²}, 8360: ~ul cub = 0^{m³}, 764 [engl.].

***YEN** *sm.* ② Monedă japoneză în valoare de 2,62 lei (valută aur) (→ 5349) [fr.].

***YLANG - YLANG** *subst.* ① * Plantă aromatică din insulele Filipine ¶ ② Parfumul ce se extrage dintr'insa [fr.].

***YOLA, IOLA** (*pl.* - le) *sf.* ② Barcă îngustă și ușoară, cu pinze sau cu lopeti, întrebuințată la sporturi (→ **TAB. XLI**, 10) [fr.].

***YTTERBIUM** *subst.* ② Metal foarte rar, descoperit în a. 1909 [fr.].

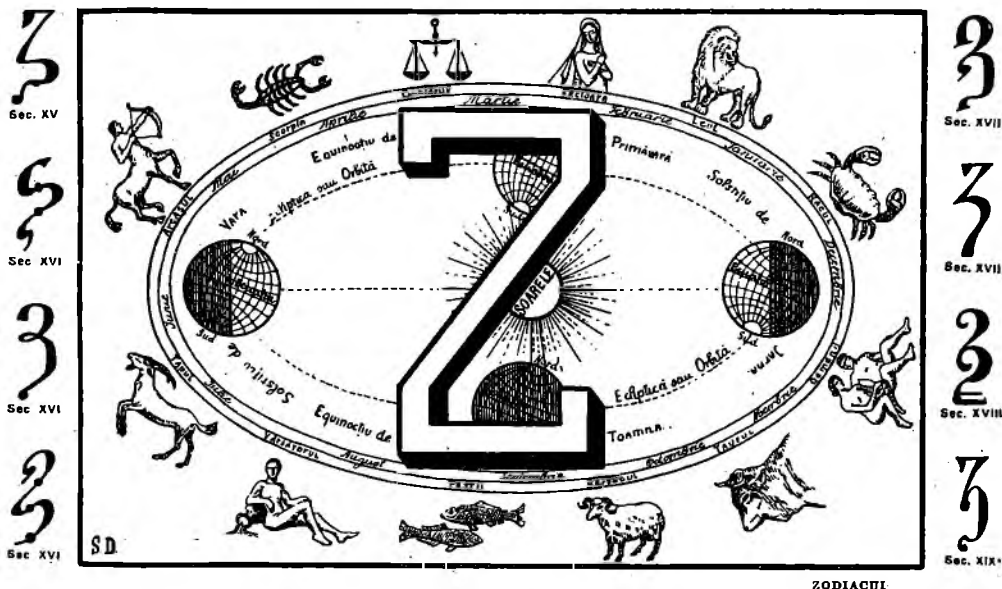
***YTTRIUM** *subst.* ② Metal foarte rar, descoperit în a. 1794 [fr.].

Fig. 5349.
Monedă de 10 yeni.

DIN CAZANIA LUI VARLAN (IASI, 1642).

Z *sm.* A douăzeci și noua și cea din urmă literă a alfabetului: reprezentată în alfabetul cirilic prin semnele З з („zeilia”, cu valoarea de z) și S s („dzelo” sau „dzialu”, cu valoarea de dz).

ZAL (*pl.* zale), **ZEA** (*pl.* zele) *sf.* ① Verigă de lanț, ochiul de lanț: De aici pînă la munte Numai zale de aur mărunte (GOR.), *ghicitoare despre „stele”*; F a luat înleună Neamțului cu zale ou tot (GOR.), s'a îmbătat bine; ② zală *sg.*: numai odată să umflă și lanțurile cad rupte zală de zală (RET.) ③ *pl.* Lanț(uri): la praznice, e foarte bine a pune la ușa grajdului zale, ca să treacă vitele peste ele (GOR.) ④ Cămașă de sîrmă ce purtau odinioară cavalerii, ca să-și apere trupul de loviturile de lance, de spadă, etc. (⑤ 5350): și să mbrăcă cu direptatea ca ou o za (SIBL.); I-au lovit pe batmanul dintr'un sineț, de i-au rupt zeoa de pe lingă grumaz (NEC.); S'an îmbrăcat în zale înocii cavalerii de la Malta (EMIN.); Teși-vor din negru pămînt în zale de-argint cavalerii, Puternici ca grindina verii (COȘA.); Cîpitani, ostași cu zale și cu platoșe de fier Pe-al lor cai slrepi stan mindri, ca la semnul de războiu (ALECS.); I-au văzut om sprinten cu zea îmbrăcat, și cu ocol de soboli preste zea (M.-COST.); printre bumbii dulămii se zărea o zea de sîrmă (NEGR.); Imbrăcau zeoa de sîrmă și coiful de fier și se înarmau ca la o mare primejdie (ODOB.); ⑥ cămașă de zale, cu aceiași înțeles: îi pune lingă piatra sub care a fost înmormîntat o cămașă de zale (U.-GH.); ⑦ zale *sg.*: Cu o zale argintie se îmbracă mindra țară (ALECS.) [comp. lat. medieval z a b a, gr.-biz. ὀζῶνα, alb. z a v e].

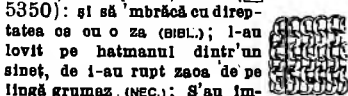

Fig. 5350. Za.

† **ZA** *prep.* La [vsl.].
ZAANA = ZALHANA.
ZĂBALĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Bucata de metal a frului care stă în gura calului (⑤ 5351): fini cratului pînăndu-l zăbală în gură, încalecă și atunci calul odată zboară cu dinșul pînă la noiri și apoi se lasă în jos ca o săgeată (CRG.); (călărețul) stringe scurt zăbala și îndeamnă calul la înălță (CAR.); încalecă pe un armăsar cu harșă de fir și un zăbale suflate cu aur (ODOB.); Cail mîșcă tor zăbale, surzingle e călare (ALECS.) ② *pl.* ③ Rană superficială ce se face la colțurile gurii la copii

sau la aceia cărora le curg bălele: dacă muști din pînea din care au mincat și șoarecii, faci pușchele și zăbale (PAMF.); cel care face zăbale la gură, să bage coada unei linguri în foc, apoi să dea cu ea pe la gură, că-l trece (GOR.) [ung. z a b o l a].

ZĂBALOȘ *adj.* ③ Cu zăbale la gură: Ura din ce se face? Din degete rușinoase și din buze zăbaloase (WO.).

ZĂBALUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ③ = STRUȚĂ ② [z a b a - l a].

Fig. 5351. Zăbală.

④ **ZĂBAUC** *adj.* *Olten.* Zăpăcit, buimăcit, năuc [z a (păcit + hă) b a u c].

ZĂBĂVĂ (*pl.*-ăvi) *sf.* ① Întîrziere: fără de veste au pures din Tarigrad... și neîcînd ~, an trecut pe pod mereu peste Dunărea (MUST.); să pornești fără clipă de ~ spre București (CAR.); m'am pornit cu graba și m'am întîlnit cu zăbava (CRG.); fără ~, în grabă, fără întîrziere; ț nu ~ vreme, ț ne ~ vreme, ț fără ~ vreme, fără multă întîrziere, nu mult după aceea: nu ~ vreme, și iată oă sosește buzduganul (SB.); ne ~ vreme sultan Biazet... an trimis și el soții de pace la Olbreht, craiul leșeo (M.-COST.); Petru-Vodă... au zidit mănăstirea Galata în vale, care fără ~ vreme s'au risipit (M.-COST.) ② ③ Petrecere mai multă vreme într'un loc: venise mari apele Siretului, pentru care au căutat oștirii otava zile a lacere ~ (M.-COST.) ④ Amuzament, petrecere, trecere de vreme: te-ai deprins a socoti amorul o ~, nimio mai mult (NEGR.) [sl. z a b a v a].

ZĂBĂVI = ZĂBOVI.

ZĂBĂVNIC *adj.* Care lucrează ceva fără grabă, cu zăbavă, încet [sl. z a b a v i n i].

† **ZABET** = ZABIT.

ZĂBIC, **ZĂBIG** *sbst.* *Olten. Băn.* × Turtă de mălăiu fărîmată sau mămăligă prăjită în untură.

† **ZABIT**, **ZABET** *sm.* Guvernator, comandant [tc. z a b i t].

⑤ **ZĂBLĂU** *sm.* *Mold. Bucov.* ① Flăcăiandru (pînă la 20 de ani) (STAM.) (RV.-CRG.) ② Dulău: cînd a văzut-o boierul că vine, a dat drumul tuturor zăblăurilor ca s'o rumpă (SA.) [ung. z a b a l o].

ZĂBLĂU (*pl.*-lee) *str.* Tol mare (în spec. pe care cade grful cînd se vîntură sau se ciuruește);

cerghă de învelit: pe ziduri stau rînduite, peste un ~ vîr-gat, arme de tot felul (ODOB.); grîul... se făcea vîr-gat pe ză-blas curate de unde-l încăreau argații (S.-ALD.).

† ZĂBLEALĂ *sf.* (PRV.-MB.) = ZĂBREĂ.

○ ZĂBON = ZĂBUN.

ZĂBOVI (-oveso), † **ZĂBĂVI** (-ăveso) *1. vb. tr.* ① A întîrzia pe cineva, a-l ținea mult în loc, a-l face să stea țîrziu într-un loc: nu vreau să zăbovesc pre ceti-torii cu lungă voroavă (N.-COST.); orîmărită cea frumoasă... se roagă să n-o zăbovim, că mai are și alți mușterei (CRG.) ② A întîrzia ceva, a face ceva prea țîrziu: de va zăbovi cumpărătorii plată, este dator a da și dobînda banilor (LEG.-CAR.) ③ A distra.

2. vb. intr. ① A întîrzia, a rămînea undeva prea țîrziu, a face un lucru mai țîrziu decît trebuie: Grigorie-Vodă n'au zăbovit mult în Tara-Ieșească, ce au trecut în Tara-nemțească (MUST.); rămîind Ghioa-Vodă numai cu boierii, n'au utesat să mai zăbovescă la Lăpușna (M.-COST.); bucătăreasa o certă că prea zăbovese (USP.) ② A pe-trece, a rămînea cîtva timp într-un loc: în totului tot, a fi trecut la mijloc v'r'o jumătate de ceas cît a zăbovit mama acolo (CRG.); trei zile și trei nopți zăboviră la vîna-toare (USP.); De-ai ști tu, precum nu știu, Aici mult n'ai zăbovit (MAR.).

3. vb. refl. ① A întîrzia, a rămînea undeva prea țîrziu: vîzînd că parte din singile lui se zăbovesc, pornește cu grăbire la locul știut, să le caute (CRG.) ② † A-și pe-trece vremea, a se îndeletnici: să te zăbovești cu Sfînta-Scriptură ca un preot (N.-COST.); Ermionii să zăbovesc și cu meștersugul doiloriei (POS.) [sl. z a b a -v i t i].

ZĂBOVITOR *adj. verb.* ZĂBOVI. Care zăbo-vește.

ZABRAC *sbst.* F = PERDAF ⑤: va înîmpina un ~ bun (USP.) [comp. rus. z a b r a c ⑤].

○ **ZABRAN** (pl.-ane) *sn. Băn.* † Pădurice rară; dumbravă [srb. z a b r a n].

ZĂBRANIC (pl.-ice) *sn.* = CREP: zări o femeie zăolînd înfășurată într-o lungă maramă de ~ negru (ODOB.); Puterea nopții se apasă Ca un ~ pe pămînt (VLAH.); n'as voi să-ți pul cununie pe cap și ~ negru la mîna (OLVR.); m'a trimis doamna de jos la cea de sus, să-mi spele un ~ în apă rece (GOR.); ghicitoare despre „ceară” [bg. z a -b r a d n i k ū].

ZĂBREĂ, † **ZEBREĂ** (pl.-brele), ○ **ZĂBREALĂ** (pl.-ele) *sf.* ○ = GRATIE ① (5352): Prin dase, prin negre ză-brele de fier, O rază pierdută îmi spune

flința Ceresoului soare, seninului cer (ALX.); printre zăbrele, văzu luna plină colindînd repede fața senină și albastră a cerului (ODOB.); părea un leu furios închis în zăbrele de fier (OLVR.); Prin zăbrele aurite sber che-mați de glasuri dalbe (ALECS.); Și de ce zăbreaca nu o ții deschisă, Să pri-vesti la lună pînă la miez de noapte (STAM.) ② ③ Împrejmuire de ză-brele, grilaj: la mîna dreaptă, o pădure mare, închisă cu zăbrele de fier (C.-RAD.) ④ † Te Me-terez [vsl. z a b r a l o „meterez; ieșătură”].

ZĂBRELIȚĂ *adj.* Închis cu ză-brele: a trecut la altă fereastră cu ~ă, de unde să poată urmări tot (CAR.).

○ **ZĂBROANĂ** (pl.-ne) *sf. Băn.* † Un fel de plasă de prins pește în bălți.

ZĂBUN (pl.-ne), ○ **ZĂBON**, **ZOBON** (pl.-oane) *sn.* ① Haină cu minci, purtată de țărani și de țărance iar-na; e vîlăuită ca o plapomă și e lungă uneori pînă la genunchi (5353): trînti oăciula, aruncă zăbuțul, scoase pun-... și o puse pe tarabă (OLVR.); Dar de cînd m'am măritat, Bate vîntu'n zăbun lat și por-trică de bărbat (K.-BRS.); altă dată îmbracă zăboane mai lungi, fără minci (VOR.); odi-nioară era o haină fără minci și se purta de boieri și de cocoane: peste zobonul de stofă aurită, purta un benelgi de țelendăș albastru (NEGR.) [tc. z y b u n, bg. z a b u n ū].

ZĂBUNAȘ (pl.-așe) *sn.* ① *dim.* ZĂBUN.

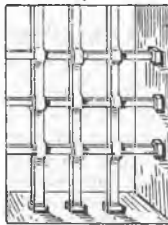

Fig. 535a. Zăbrele.

Fig. 535b. Zăbun.

ZĂCĂMÎNT (pl.-mînte) *sn.* † Dispoziția stra-turilor minerale în sinul pămîntului: citeodată, cînd săpătura abia a dat de ~ul de petrol, ...acesta țîghește afară cu mare putere (SIM.) [fr. g i s e m e n t, refacut după z a c e a].

ZĂCĂRE *sf.* † Faptul de a cădea la pat, de a z a c e a de boală: boală: Ilie Cantacuzino... după ce l-au boierit, a doua zi eu și căzut în ~ de boală, din care la săptămîna au și murit (N.-COST.); peste puțin timp, a căzut mai-o-ă lărași la ~ și s'a făcut bolnavă și mai grozav decît mai înainte (SS.); a căzut bietul om la ~ și, în chinurile boalei, a adunat pe toți doftorii din împărăția sa (MERA).

ZĂCĂȘ *adj.* Care are o răutate ascunsă în-trînsul, în inima căruia zace răutatea, invidia, necredința, dorul de răzbumare: tată-săm, moșu-săm, bunl și străbuni, toți clocoi ~ și rîi (A.-GH.); ~ la inimă om era, rămase scribit pentru că n'i-l făcuse pe dinșul oîrmuitor (USP.); Călie mai era și om ~ (SLV.) [j a c a ș, influențat de z a e a].

○ **ZĂCĂȘ** *adj. Mold.* (PAMF.) (SEZ.) Leneș, trîndav, care z a c e și nu vrea să facă nici o treabă.

ZĂCĂȘALĂ, **ZĂCĂȘIE** *sf.* Firc, răutate de om z a c a ș; pică: nu mi-a mai rămas la inimă nici o ză-cășală (USP.); se hrănesc cu o nepregătită ciudă, c'o adîncă zăcășie (ODOB.).

ZĂCĂTOR *1. adj. verb.* ZĂCEA. Care zace; pia-tra zăcătoare, piatra stătătoare a morii, așezată de-desubtul pietrei alergătoare: piatra zăcătoare are la mijloc o gaură... prin care trece fusul de fier al prîsnelului (DAM.).

2. ZĂCĂTOARE sf. ① *Trans. Băn.* = STANIȘTE ①: ...te culci seara cu soare și te scoți în prînz mare, Cîndu-i ciudă n' ~ și soarele pe răzoare (K.-BRS.) ② Vas mare, de mai mult de două sute de vedre, cu vin sau ra-chiu ce stă vecinic în pivniță spre păstrare, sau din care se umplu alte butoaie: îl mutase (galbenii) din chimir pe cuptor, din fundul unei zăcături, deasupra ușii (DEM.).

ZĂCEA (zac) *vb. intr.* ① A sta întins în pat sau pe pămînt (de lenese sau de oboseală), a sta culcat: pînă cînd, lenesule, zaci, și cînd din somn te vei scula? (BIBL.); dar scolă, somnoro, ce zaci o a vîită? vezi de gată oarul și mergi la pădure (RET.); maldanele Bucureștilor gemeau de soldați cari zăceau ou sutele în ploaie și în frig, ghemuți în noroiu (A.-GH.) ② A boli, a zăcea în pat de boală: Pe-un pat alb ca un lîntolin, zace lebedă murîndă, Zace palidă virgină, cu lungi gene, voce blîndă (EMIN.); Maorian... ce război pre cale, de zăcea într'un sat la niște oameni (MX.); un glonț m'a nemerit drept în piept, de am zăcut șase luni (A.-GH.); de zaci de friguri și vrei să te le-onești, să arunce cineva peste tine, pe cînd dormi, o doniță de apă (GOR.) ③ A se odihni în mormînt, a fi în-gropat; aci zace X., inscripție săpată de obicei pe crucile de la morminte ④ ⑤ A se afla în inter-ior; a sta ascuns în cineva sau în ceva: aurul ce zace în pămînt; multă răutate zace în inima lui; Frumusețea lui nu-i place? Dar nu știu în ea ce zace (ZNN.) [lat. j a -c e r e].

ZĂCEALĂ (pl.-ele) *sf.* † Fie-care din părțile în care sînt divizate capitolele din Evanghelie și care trebuie citită în biserică [vsl. z a c e a l o].

○ **ZACON**, ○ **ZACON** *sbst. Băn.* *Trans.* Obiceiul, datina: pe sac implit cu paie, după zaconul lor, dormeau (prooții) (LET.) [srb. z a -k o n].

† **ZACUSCĂ**

sf. Dejun: apoi eu ce sînt, eu care l-am poftit la ~? (ALECS.) [rus. z a -k u s k a].

ZĂCUT *1.*

adj. p. ZĂCEA.

Care a zăcut: ~

de vîrsat; grîunțe

~ în rom (CAR.).

2. sbst. Faptul

de a zăcea.

ZADĂ (pl.-de) *sf.*, † **ZAD** *sm.* ① † Frumos ar-bore conifer, cu frunzele aciculare lungi, cu copu-rile mici, de un oval lungăreț, de culoare verde și

Fig. 535c. Zada.

acoperite cu un păr catifelat; din trunchiul acestui arbore se scoate terebentina; așchiile rășinoase ale acestui arbore sint întrebuințate pe alocuri, la țară sau la stine, pentru luminat (*Larix sibirica*: *L. decidua*) (5354): la uită-te la zăda ceea care stă tuftă pe marginea prăstiei (ur.) ¶ ② Tandără subțire de zădă, de brad sau de alt conifer, întrebuințată pentru luminat [lat. vulg. daeda < clas. taeda + gr. δᾶς, δαδός].

ZADAR, ZĂDAR *adv.* Numai în construcție: în ~, fără folos, în deșert, de geaba: în zădar, mîndră, 'n zădar, în zădar mi te găsi bine, Mergi la joc, nu te la nime (NK-BRS); volind să albă copil... au umbiat pe la vraci și filosofi, dar în zădar (usp.); în zădar striga împăratul ca și leni în turbare (EMIN); în deșert dar ți-mirarea și în zădar te oîndeti De ce nu-ți merge 'nainte și de ce nu procopești (PANN); în zădar am protestat, în zădar l-am spus... ca am funcțiune publică de îndeplinit (CAR.) [sl. za da rŭ].

ZĂDĂRI (-ărăsc), **ZĂDĂRI** (-ăresc) *vb. tr.* ① A în-țărșă, a ațîța, a irita, a excita: ce trebuie ei să zădă-rască mușca... că nu mușcă ca olinele? (TICU); gîrgăunul, zădărit fiind, îndată se burzluiește și mușcă pe cel ce l-a ză-dărit (MAR.); așteaptă, marțafoinle, să te 'nvăț eu a zădări fetele! (ALECS.); îl zădăreau copiii de pe uliță (GRIG.) ¶ ② ~ o bubă (CIAUS), a o sgîndări [vsl. 'zadrati < bg. zadiramŭ, rut. zaderati, etc.].

ZĂDĂRNIC, ZĂDĂRNIC *adj.* ① Fără folos, ne-folositor, deșert: muncă ~ă; cu un om îndărătnic ca d-ă, ori-ște-o vorbă e zădărnice (SLV.) ¶ ② Vanitos: Sigismund Bathori, nestatornic și zădărnice (BĂLC.).

2. *adv.* În zădar, de geaba.

ZĂDĂRNICI (-icesc) *vb. tr.* A face zădărnice, fără folos; a dejuca: nenorocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale (NEGR.); și ca să-mi zădărnicească ori-ce șovăire, Tric se gudură pe lingă mine (BR-VN); împotrivirea unor boleri bătrîni zădărnici toate speranțele (ALX.).

ZĂDĂRNICE *sf.* Caracterul a tot ce e zădărnice, fără folos; desertăciune: văzînd Ioan-Vodă zădărnicea ori-cărei împotriviri... se închină birurilor (VLAH.); Dar de-a lor ~ Te întreabă și socote (EMIN); nu, stîlînă nu e o ~ ca toate zădărniciile (BR-VN.).

○ **ZADIE** *sf. Trans. Maram. Oaș.* ① = CATRÎNĂ: aruncă năframa cu galbinti... și căzu obiar în poala zadiei la o fată (RET.) [rut. zad i, „la spate, dindărăt”, propriu „fota dindărăt”].

○ **ZADRA** = ZADA.

ZĂDUȚ (pl.-ufuri), Mold. ZADUV (pl.-ufuri), † ZĂDUȚ (pl.-ufuri) sn. ① Căldură năbușitoare, pică, zăpușală: ieșind să se mai răcorească de zăduțul zilei, intră în grădina (usp.); El poftind oa să se scalde, să răsufile de zăduț, Descălecfnd, legă oalul la umbra unui stuf (PANN); dzua zădubul m'au dosădit, noaptea frigul și somnul se-au depărtat de ochii miei (PAL.); Zăduț fierbinte usucă gîtlejul (STAM.) ¶ ② ③ Năduț, supărare, necaz, neli-niște sufletească: zădubul ce-o muncește simte bine o'o sugrumă ziua la miezua-mare (OLVR.) [sl. za du h ŭ].

ZAFIR = ZAMFIR.

○ **ZAFLA** *vb. tr. Băn.* = IZAFLA.

○ **ZAGĂLUI** (-uesc) *vb. tr. Băn.* A scoate din fire, din sărite [srb. za ga li ti].

ZĂGAN *sm.* 1. Specie mare de vultur, numit și „vultur-bărbos”, „ceahlău”, „sorliță”, „cilhoiu”, etc. (*Gypaetus barbatus*) (5355) [tc. za gan].

○ **ZAGARA, ZĂGAREA** *sf. Mold. Trans.* Căită cu zăgărea, căciulă albă cu margine neagră, care se purta pînă acum vre-o douăzeci de ani (DENS.); aveau pe trup sumane bune de noatin... în cap căciuli ou zăgara (SAO.) [bg. za ga ra, srb. zagarija].

ZAGAZ (pl.-azuri) sn. Stavilă, ieșătură: Yacuse... ~ strănel la capătul văii... și în chipul ăsta oprî cursul apei (R-COD); cîți răzeși avînd locuri fu care se pot face eleșteu cu ~uri vor vrea să facă eleșteu, să se așeze între dinții pentru chebluțala ce vor face (LEG-CAR.); ②: potopul Bunilor, spărgîndu-se de ~urile Carpaților, învăluie munții și curge 'nainte pe văile desolite (VLAH.) [comp. srb. za ga ti ti, „a stăvili”].

Fig. 5355. Zăgan.

ZĂGILNĂ, ZĂGIRNĂ (pl.-ne) sf. Săculeț în care se pune cașul scos din budacă sau urda scoasă din căldare, ca să se scurgă zărul.

ZĂGNEATĂ (pl.-ete), ZĂGNATĂ, † ZĂCNAȚĂ (pl.-te) sf. Foc de nuiele sau de surcele uscate care arde cu flacără în gura cuptorului, făcut anume ca să se rumenească plînea sau pentru ca să se coacă mai repede mîlăul, plăcîntele, etc.: pe vatră licărea o zăgnată de foc (RET.) [rut. za g n i t].

○ **ZĂHAI** (-ăsc) *vb. tr. Mold. Bucov.* ① A aduce supă-rare, a neli-niști, a turbura, a incomoda: Tătarii și eu o samă de Turci călărime le-au ieșit înainte și l-i tot zăhăau prin pregătura oștii (NEC.); zăhăindu-l muștele ce se nădăleră la boitul lepei, a fluturat țapul odată din coarne (SA.); mai mult te-om zăhăi decît ți-om ti de folos (GRIG.) ¶ ② A deranja, a răscoli, a arunca în neregulă [rut. za ha i ty].

○ **ZĂHĂIALĂ (pl.-ieți) sf. Mold. Bucov.** Faptul de a zăhăi; turburare, supărare; deranjament: mai multă ~ era Turcilor de dobitoace decît Cazaclor (GR-UR.); nici Moscalii oștea dincoace nu treceau la Tătari la ceilalți dincolo, nici făceau ~ nimică unii altora (NEC.).

○ **ZĂHĂIT** *adj. Mold. Bucov. p. ZAHAI.* ① Supărat, neli-niștit, turburat ¶ ② Deranjat, răscolit: apoi oștii, buci și alte lucruri, ~e prin ale poliți și colțare, ca la casa unui gospodăru (CRG.); te-aș primi în gazdă, dar tare mi-e ~ în casă (SEZ.).

ZAHANA = ZALHANA.

ZAHAR, Mold. ZAHAR, Trans. Băn. ZĂHAR *sbst.*

① Substanță tare, formată din mici cristale albe ca zăpada, cu gust dulce și plăcut; se extrage din trestia de zahăr, dar mai ales din sfecla albă: dulce ca ~ul; să nu mănînci zahar, că ți se fac dinții ca clo-leanul din care-l făcui zaharul (GOR.); cînd ar fi numai un cerșetor, tot cu zahar l-ar hrăni (ZNN.); a îndulci cu ~; a pune ~ în cafea; ~ cristalizat, candel; ~ rafinat, zahăr alb și compact, obținut prin decolorarea zahărului brut; ~ CAPĂTNĂ ②, TOS; ③: om de ~, om foarte bun: era un om de zahăr (BAS.); seful... (e un) hărbat de zahăr (CAR.) ¶ ④ ⑤ TRESTIE-DE-ZAHAR = TRESTIE; ~ ROD-DE-ZAHAR = RODOZAHAR [ngr. ζάχαρι].

† **ZAHARA, ZAHAREA = ZAHEREA.**

ZĂHĂRI = ZAHARIS.

ZĂHĂRICĂ *sf.* ① = CĂTNĂ ①.

ZAHĂRICALE *sf. pl.* Bomboane, cofeturi, acadele, fructe preparate în zahăr, etc.: du-te de grabă, Frăntîșorul, în tirg și-mi cumpără o oca de ~ pe deseară (ALECS.); Aștăzi, cînd are parale, Mănîncă ~, și cînd se caută mîine, N'are cu ce să-și la pline (PANN); la cununile... se aruncă de vîlășei, asupra celor cununați, ~, alune, etc. (GOR.) [ngr. ζάχαρις].

***ZAHARINĂ, SAHARINĂ (pl.-ne) sf.** Substanță organică artificială, de 500 de ori mai dulce decît zahărul, pe care o întrebuințează diabeticii, cari n'au voie să in-troducă în corp zahăr obicinuit [fr. saccha-rine].

Fig. 5356. Zaharniță.

ZAHARIS (-isesc),

○ **ZĂHĂRI** (-ăresc) 1. *vb. tr.* ① A acoperi cu un strat de zahăr, a fierbe în zahăr (fructe): Cu ză-har îl zăhărea, în ouștioru

oă mi-l punea și ei mîndru se cocea (MAR.) ¶ ② A îndulci: e oam de mînd, zice jupînui, zaharisînd și mai tare tonul (CAR.).

2. *vb. refl.* ① A se cristaliza (vorb. de dulceată, de licheururi, etc.): Imi găsise priolnă, de la te mieri ce, de la un rod-da-zahăr care se zăhărise (GN.); vutoa... să se îndulcească ou zahar fierbinte, oa să nu ea zăhărească (DRAGH.) ¶ ② ③ F A se ramoli [ngr. viit. ζαχαρώω < ζαχαρῶν].

ZĂHARNIȚĂ, ZĂHARNIȚĂ (pl.-te) sf. Vas, chisea, în care se ține zăhări (5356): la zahărul cu degetele din zăharniță s'apoi îl pune în clește (ALECS.).

ZĂHĂROS *adj.* Care conține zăhări; de na-tura zahărului: ou cît fierberea înainteară mai mult, ou atîta mustul... (tsi) schimbă gustul din ~ în vinos (ION.).

***ZAHAROZĂ, SAHAROZĂ** *sf.* Zahăr din trestie

sau din sfeclă, sau ori-ce alt fel de zahăr, care are aceeași compoziție și aceleași proprietăți [fr. saccharose].

○ **ZAHATA** *sf.* ① *Mold. Bucov.* Părete de nulele învelit cu paie, ca adăpost contra vântului (pentru vite): M'am dus la pădure și mi-am tăiat o nula lungă, și-am venit acasă și mi-am făcut o ~ și-o poată, și mi-a mai rămas o bucată (ss.), *ghicitoare despre*, „opincă” ② *Trans. Ulicioară:* casa... era pe o ~ strimă (RET.) [rut. zahata].

† **ZAHAREA** (*pl.-rele*), **ZAHARA** (*pl.-rale*), ① **ZAHAREA** (*pl.-rele*) *sf.* Proviant, hrană pentru oameni și vite; nutreț, furaj: hatmanul... vrînd să poposească zahareana turcescă care o duceau Turcii să o bage în Căminții (N.-COST.); porneau în răsărit corăbiile Turcilor încărcate cu zaharele strine ou hăpca (VLAH.); Duca-Vodă... trimțind prin flinturi ou să-l aducă zahara, orz, făină, de mîncat pentru oameni și pentru cai (MUSC.); le-au murit vitele cînd la zaharele pe la serhaturi (A.-CH.); zaharana de porumb urluit este un nutreț plăcut și priitor la toate solurile de vite (ION.) [tc. zahire].

○ **ZAICA**, **ZAITA** *sf.* *Băn.* ① = **GAITA** ① [bg. zajci „de iepure”, zajeărü „vultur iepurar”].

† **ZAIF** *adj.* ① Cam bolnav, indispus: închipuiești fericierea de-a avea o soție dragălașă... înimooasă, care te-a oștă cînd îi fi ~ (ALECS.) [tc.].

† **ZAIFET** = **ZIAFET**.

† **ZAIFLIC** *sbst.* ① = **INDISPOZIȚIE** ①: eu unul, slavă Domnului sînt ferit de asemenea ~ (ALECS.) [tc.].

○ **ZAITIN** *sbst.* *Băn.* Undelemn: să nu poțiti să fii pretutindenea ~ pre apă (MCH.) [srb. zejtin].

○ **ZAITĂ** = **ZAICA**.

○ **ZAIU** *sbst.* *Olt. Trans. (conv.) (PAC.)* Pojghită subțire de ghiță ce se formează pe apă sau pe geamuri [ung. zaij].

ZALA = **ZA**.

ZALHANA, **SALHANA** (*pl.-nale*) *sf.* = **ABATORIU**: d'a lungul zidului ce se întinde pe malul grilei, se adăposteau saielele cu vite și zalhana curții domnești (ODOB.); tăian și uideau Moldovenii ca la salhana (ss.) [tc. salhană].

ZALOG (*pl.-oage*) *sn.* ① = **AMANET** ①: ~ se zice lucrul ce dă datornicul împrumutătorului spre încredințarea datoriei (LEG.-CAR.); să vei lua veșmintul vecinului tău ~, iară să i-l dai lui aînte de ce ară apune soarele (PAL.); bei uneori pină-ți trăsesc urechile, pină-ți lași ~ oclului și nechea (MIF.) ② ③ ④ = **OSTATIC**: Antioh-Vodă nu s'au simțat la moartea tătine-său, lui Cantemir-Vodă, fiind ~ la Poartă, la Tarigrad (N.-COST.) [vsl. zalogü].

† **ZALOGAȘ** *sm.* = **AMANETAR** [zalog].

ZĂLOGI (-ogesc) *vb. tr.* ① = **AMANETA**: împrumutătorul poate să zălogească ei el zălogul datornicului său la al său împrumutător (LEG.-CAR.) ② ③ ④ † A lua amanet [zalog].

○ **ZĂLUD** *adj. Mold.* Smintit, năuc, buimăcit; nerod: Mihai-Vodă... atunci își părea că este un om ~ (NEC.); Grecii, cei din cea parte, sta zăluși și amețiți, îngrijați, cuprinși de spaimă, picuri, picuri împărțiți (LET.); e tîră ră înăci și ~ă (SAD.) [bg. zaludenü].

ZĂLUTĂ (*pl.-te*) *sf. dim. ZA*: Iată vine-a mea drăguță cu cătrînța cu ~ (AK.-BRS.).

○ **ZĂLUZĂLĂ**, **ZĂLUZENIE** *sf. Mold.* Starea celui zăluș, nebuneală, sminteală: o luă înaintea pe apă, tot cu zăluzenia în cap (FLOR.).

○ **ZĂLUZI** (-uzesc) *vb. intr. Mold.* A deveni zăluș, a se sminti: atîta s'a speriat el de rău, că a fost mai ~ și sară din minte, a fost mai să zăluzească (PAMF.).

○ **ZAMĂ** = **ZEAMĂ**.

○ **ZĂMALȚ** *sbst. Băn.* = **SMALȚ**.

ZAMAN = **AMAN-ZAMAN**.

† **ZĂMAN** *sbst. Prilej, ocaziune*: nu-i era îni Las-oarekii atîta țale de moarte, cît îi era jale că-l venise ~ ul de-i era pe voia lui (NEC.) [tc.].

ZAMBILĂ (*pl.-le*) *sf.* ① ② Plantă bulboasă din fam. liliaceelor, al cărei bulb ovoid dă naștere mai multor frunze lanceolate lucitoare, de un verde închis; florile mirositoare, albe, roșii, albastre, violet sau galbene, sînt așezate într-o ciorchină la vîrful tulpinii; originară din regiunea mediteraneană, e mult cultivată la noi pentru florile ei frumoase și mirositoare; numită și „zambul”, „iacint”, „floarea-viorelei”, etc. (*Hyacinthus orien-*

talis) (□ 5357) ③ ④ ~-(DE-CÎMP) = **VIOREA** ③ ④ ⑤ ~-**MOȚATĂ** = **PORUMBEL** ③ [tc. zambül].

† **ZAMCĂ** (*pl. zămei*) *sf.* ① ② Întăritură, fortăreață: fiește-oare casă ou o cetate fiind încongiunrată ou ~ de lut îngrădită (MUSC.); numai ce se azeaua tunurile dînd din ocupuri și de pin zămei dînd (NEC.) [rus. zamokü, -mkaj].

† **ZĂMENȚI** = **ZĂMINȚI**.

ZAMFIR, **ZAFIR** (PRV.-MB.) (*pl.-ire, -irari*) *sn.* ① = **SAFIR**: lăsa să-l pice din cioc... o piatră de zămfir, mare și frumoasă, limpede și albastră încoama ca seninul cerului (ODOB.) [vsl. samfirü, gr. ζάμφορος; comp. și ung. dial. zafir].

† **ZĂMINTEALĂ** (*pl.-eli*), **ZĂMINȚITURĂ** (*pl.-turi*) *sf.* (CANT.) Amestecătură, încurcătură [zăminti].

† **ZĂMINȚI** (-teso) *vb. tr. și refl. A* (se) amesteca (CANT.) [comp. pol. zamęcić].

† **ZĂMINȚITURĂ** = **ZĂMINTEALĂ**.

ZĂMISLI (-leso) ① *vb. tr.* ② A concepe, a lua în pîntece, a rămînea însărcinată: și Adam oînoscu pre Eva și, zămisliind, născu pre Cain (MEL.) ③ ④ A da naștere, a plăzmu.

② *vb. refl. A* lua naștere, a fi conceput, plăzmu: cine mai știe cîte planuri, cîte flinte, cîte versuri s'au zămislit alol! (O.-ZAMF.) [vsl. zamysliti].

ZĂMISLIRE *sf.* ① Faptul de a zămisli ② ③ ~a Sf. Ioan Botezătorul, sărbătoare prăznuită de Biserică la 24 Septembrie.

○ **ZĂMÎRCĂ**, **ZĂMURCĂ** (*pl.-ci*) *sf.* ① ② Z e a m ă subțire, proastă (de ciorbă, de mîncare); se zice și despre un rachiou prost, slab (CIAUS): Așa el cî i-a dat: Mîncare să le-ajungă, Mai mult zămurcă lungă (SEV.).

○ **ZĂMNATĂ** *sf. Trans. (conv.)* = **ZĂGNEATĂ**.

○ **ZĂMNIC** = **ZEMNIC**.

† **ZĂMORI** (-orăsc), **ZĂMORI** (-orăsc) ① *vb. tr.* † A A siei de puteri; a lăsa să flămînzească: tată-său l-au băgat în temniță și l-au zămorit ou foamea (ODOB.).

② *vb. refl. Mold. Băn.* A-și potoli puțin foamea, a-și stîmpera puțin setea; a mîncă, a bea numai cît să-și ție zilele: Moartea... începe oînd a roade la copăcîtineri, oînd a forțeca smicele și nulele;... se zămoreaș gîta, sărmana, cum putea (CRG.) [vsl. zamoriti „a omorî”, rut. zamoryty „a lăsa să flămînzească”, zamoryty sja „a muri de foame, a leșina”].

ZĂMOS = **ZEMOS**.

ZĂMOSIȚĂ *sf.* ① Plantă acoperită cu peri aspri, cu tulpina ramificată de la bază; face flori mari, de un galben-deschis sau purpurii, și cațifelte la mijloc; numită și „macul-cioarei” (*Hibiscus ternatus*) [zamos].

ZAMPARAGIU *sm.* ① Ștengar, desfrînat, destrămat: încalecă d'a-nădrătele pe o asca și se plimbă pe Podul Mogosoaiei, esortat în triumf de toți ștengarii zamparagii (CAR.); d'apoi călugării l' o adunătură de zamparagii dugliși din toată lumea (CRG.) [tc. zamparâ „craidon”].

ZAMPARALIC (*pl.-icuri*) *sn.* F Desfrinare, desmățare [tc.].

ZĂMURCĂ = **ZĂMÎRCĂ**.

○ **ZANAT** (*pl.-aturi*) *sn. Băn.* ① Meșteșug, meserie [srb. zanat].

○ **ZANĂȚAR** *sm. Băn.* ① Meșteșugar, meseriaș [zanat].

ZANĂȚIC *adj.* Smintit, ticnit, deșchiat: după ce era acum tontoletă, rămase și ~ (SSP.); Dacă amîndoi sînt lărași ~i, năbădăloși, Sebat apoi ca nebunii și trăsesc tot mînosii (FANNI); să bagî pe om în puscărie, așa, pe vorba unui ~ (BR.-VN.); Și ce-mî umbli așa ~, i-mi ot cați posomorît? (VLAH.) [comp. lat. dianaticus].

ZĂNGANI... = **ZÎNGANI**...

ZĂNOAGĂ (*pl.-ge*) *sf.* ① ② Adîncătură, vale între munți, scutită de vînturi ③ Poiană înverzită [sl. zanaoga „la picior, la poale”, rut. zanaoga „loc retras”].

ZAP(A) (*interj.*) Imită lătratul, hămăitul cățelilor: moșneagii dă să intre și el, cățelușă iar zap! zap! (SEV.) [onom.].

ZĂPĂCEALĂ (*pl.-ali*) *sf.* Starea în care se

Fig. 5357.
Zambila.

afliă cei zăpăcit, amețeață, buimăceală, uluială; turburare a minții: e uimitoare adeseori zăpăceala în care-i bagă pe oameni otrăvire (slv.); altă turburare și ~ prietenul lui Albert unele oa acestora, înalt în apucă frigurile (slv.) [zăpăci].

ZĂPĂCI (-ăcesc) *1. vb. tr.* A turbura mintea cuiva, a-l face să-și piardă capul, a ameți, a buimăci, a ului: la poliție... a-l face cu fel de fel de oameni, cari te trag, unul la dreapta, altul la stînga, te ispitesc, te zăpăcesc și-ți iau mințile (slv.); vîlserul ei plăcut, de parea că te ungea la inimă, zăpăcise oare-cum pe bietul fecior de împărat (slv.).

2. vb. refl. A pierde facultatea de a judeca limpede, a-și pierde capul, a se ameți (de cap), a se buimăci, a se ului, a se năuci: băiatul... se făcu roșu ca efecia, se zăpăci pînă într'altă, de nu știu deocamdată să zică nici două boabe legănate (slv.).

ZĂPĂCIT *adj. p. ZĂPĂCI.* Cu mintea turburată, buimăcit, uluit: popa... a înțeles din vorbele acestora că are a face cu un om ~ (slv.).

ZĂPADĂ (pl. -pezi) *sf.* Picături de apă înghețată care cad iarna din nori ca niște fulgi albi, formați din cristale hexagonale, omăt, nea: alb ca zăpada; spăla-mă-vei și mai virtos decît zăpada mă voin albi (BIBL.); fulgerele din timpul iernii sînt semne de ~ apropiată (GOR.); ☉: Ea "nîlănțuște gîtu-i cu brațe de ~ (EMIN.); cade ~, ninge; se zice în spec. de zăpada așternută pe pămînt, pe cînd aceea care cade e numită „ninsoare” [vsl. "z a p a d a" (comp. z a p a d ū „apus”) < z a p a d a t i „a cădea”; comp. rut. z a p a d n a z y m a „iarnă cu multă zăpadă”].

† **ZĂPADÎ** (-ădesc) *vb. tr.* (COR.) A acoperi cu zăpadă.

ZĂPĂDOS *adj.* ☉ Cu multă zăpadă: luna

Iannarie trecu cu nopțile sale zăpădoase (DEM.).

○ **ZĂPĂI** (-ăesc) *vb. intr.* *Mold.* A lătra, a hămăi: acolo lise fumuri, zăpăsesc oîni, oîntă cucoși (SAD.) [z a p a i].

○ **ZĂPĂIT** *sbst.*, **ZĂPĂITURĂ** (pl. -turi) *sf.* *Mold.*

Faptul de a zăpăi, lătrat, hămăit: un zăpăit mai puternic al cînelui (SAD.); zăpăituri întăritate de dîulă izbuonă (SAD.).

ZĂPĂC = ZATCĂ.

○ **ZĂPCIEALĂ** (pl. -eii, -ele) *sf.* *Mold.* Execuție pentru plata dărilor: Sînt sătul de biruri grele... De ciocoi, de zapcieale (ALECS.) [z a p c i e].

† **ZĂPCII** (-ăcesc) *vb. tr.* A executa pe cineva pentru plata dărilor, a împlini: seria și la Petri Șipon generalul, ce era în fași, să zapciească pre calomacii pentru banii poclonului lui (NEC.) [z a p c i i].

† **ZĂPCITURĂ** (pl. -turi) *sf.* Execuție, silire de a împlini birul: pre cale pînă la Focșeni mergînd cu oaste, tot zăpcituri erau (NEC.) [z a p c i t u r a].

† **ZĂPCILIC** (pl. -touri), **ZĂPCILIC** (pl. -icuri) *sn.* ☉

Funcțiunea de zăpăciu: trălau ulății pe la moștile lor, lăra a îndrăzni să aspire la slujbe mai înalte decît un zăpăciu, o vătășie de platn sau o sămășie (u.-om.) ☉ ☉ Execuție, silire de a-și îndeplini o datorie, de a plăti dările, etc.: țarina... fiind desgrădită, poate să se întimplă păgubire, să facă zăpăciu ispravnicilor locuitorilor ca numai decît să-și îngredăască țarina (ST.-SCH.).

† **ZĂPCIU** *sm.* ☉ Subprefect: alt cioloroi... a dus o găină moșată la un ~ (MIP.) ☉ ☉ Cel ce vine să strîngă dările și în caz de neplătă, să vîndă avutul datornicului, împlinitor, executor; agent polițienesc; jandarm: pus-au îndată bani mulți pre boieri de au dat împrumut, au zăpăciu strîngătorile bani Greci (MUST.); boierii, neamurile și acei cîștăți pămînteni nu pot fi rădăoia de zăpăciu... cîoi casele lor nu pot fi călcate, pînă nu se va dovedi mai înțiu de divan vina lor (ST.-SCH.); F a sta ~, a sta de capul cuiva: vătăvul de stolnicul stă ~ asupra stolnicilor pentru rînduiala bucatelor (LET.) [t c. z a b t g y].

† **ZĂPIS** (pl. -se) *sn.* Înscris, act de cumpărare sau de vînzare: vorba unui om cîștăit face mai mult decît un ~ (ZNN.); am toate ~ele casei în regulă (BR.-VN.); uite, oameni buni, alista-s ~ele voastre, vi le dau să le rupeți (VLAM.) [vsl. z a p i s i].

○ **ZĂPİRSTE** *sm.* *Often. Trans.* ☉ Cel mai mic dintre copii unei familii, mezin (CIAUS.) (FAC.) ☉ ☉ *Trans.* Copil amărît, pipernicit (FAC.) [srb. z a p i r t a k].

ZĂPLAN, **ZĂPLAN** *adj.* și *sm.* F Lungan, găligan: sări venind de peste pod pe negustorul lui... cu za-

plănu de rob după el (CAR.); cortejul se oprește la poarta lui și oțiva zaplani de împușcă n-lună într' în odaia lui (u.-om.).

○ **ZĂPLAZ**, **ZĂPLAZ** (pl. -azuri, -aze) *sn.* *Mold. Bucov.* Uluci: auzi după zaplaz un glas strîn ce o chema pe nume (ALECS.); prin îndemnul său, ce mai de pomi s'au pus în întierim, care era îngrădit cu zaplaz de birne, streșnit cu șindilă (CAR.); în loc de garduri de nulele, sînt aici zaplazuri de soinduri neegale (URC.); deasupra zaplazurilor atrăneau oțte-o jumătate din ramurile arborilor grădiniilor (EMIN.).

ZĂPÖDIE *sf.* ☉ ☉ ☉ Vale: lesi înaintea lui oraului Sodomului în ~, ce se cheamă zăpödia lui Cral (PAL.) ☉ ☉

☉ Șes mai scufundat la poalele unui deal, la loc adăpostit [srb. z a p o d i].

○ **ZĂPÖDINĂ** *sf.* *Often.* (CONV.) = **ZĂPÖDIE** ☉ [srb. z a p o d i n a].

ZĂPÖR *sbst.* ☉ Puhoiu; revărsare de apă: hula multimea ca un ~ printre stînci (LUNG.); se lăsa petreceri cu patimă, fără friu, ca unui ~ nebruit (SAD.) ☉ ☉ Apa care se strînge la moară, oprită de stăvilare (PAMF.) ☉ ☉

☉ *Often.* A pune ~, a se pun în poară, a nu voi să tragă (vorb. de cai) (CIAUS.): oail pun ~ la coastă în deal (CONV.) [comp. ung. z a p o r „ploaie cu bășici”; bg. z a p o r ū „stăvilă; oprire”].

ZĂPREALĂ *sf.* ☉ ☉ ☉ Oprirea udului: unii vindeau zăpreala cu cealu de mătasa cucuruzului (PAC.) [z a p r i a].

ZĂPRI (-presc) *vb. refl.* ☉ ☉ ☉ A se opri udul, a nu putea urina: să nu te urinezi asupra vîntului, că te zăprești (COR.) [vsl. z a p r i t i].

○ **ZĂPSI** (-ăcesc) *vb. tr.* *Mold. Băn. Trans.* ☉ A prinde asupra faptului, în flagrant delict, a surprinde: avea mare ciudă (Trăseana) pe mine, de cînd mă zăpsise în grădina lui la furat mere (CAR.); Imi era frică să uu mă zăpsescă (SAD.); m'a zăpsit mîncînd fruct (FR.-CDR.).

Mi-l zăpsi acolo femeia Negustor cu oca mică (SPER.) ☉ ☉ A prinde de veste, a băga de seamă: dar numai decît zăpsi că-i lipseau din bani (RET.); Hei, dar popa meu îndată Ce-a zăpsit cum stă lucrul, S'a dus pînă la județul (RET.).

ZAPT *sbst.* ☉ Posesiunea unui lucru răpit, confiscat de la altul; † a face ~, a pune stăpînire; a confisca: atita namilă de marmură... cum oare să o facă ~ cineva, tie măcar acela și un borfas încoronat (PODB.) [t c. z a b t].

ZĂPUÇ (pl. -neuri) *sn.* ☉ ☉ ☉ = **ZĂDUF**: nu te supune nici vîntului nici ~ul: muncă și iar muncă! (MIP.); vînturile alungă ~ul și dă putere muncitorului să lucreze vara (NOV.) [srb. z a p u h a t i „a sufla”].

ZĂPUȘALĂ (pl. -șeli) *sf.* ☉ Zăduf, piclă, căldură înnăbușitoare: aerul fierbe de ~ (VLAM.); amîniți și fragil... și-au strîns ei ei frunzele d'atita ~ (LUNG.); nu ești tu oare că eu pot să las o ~ și o arșită, de să fiarbă mașele din tine? (SP.); în zăpușala după-amiezii, în vîzduhul dogorilor, se roteau puncte de foc (SAD.) [z a p u ș i].

ZĂPUȘI (-ăcesc) *vb. tr.* A coplesi de căldură, a înnăbuși: soarele... scînteia pe cerul fără pic de nori, amenințînd să zăpușească orașul cu arșita sa (OLVR.) [srb. z a p u ș i t i „a umplea de fum”].

ZĂPUȘITOR *adj. verb.* **ZĂPUȘI**. Care zăpușește, înnăbușitor: soarele e ~ (OLVR.).

ZAR *sm.* ☉ ☉ (pl. zaruri) *sn.* ☉ Mic cub de os pe fețele căruia sînt însemnate cite un număr de puncte de la 1-6, și cu care se joacă, aruncîndu-se (5358) [t c.].

○ **ZAR** (pl. zaruri) *sn.* *Tr.-Carp.* Broască (la ușă): vîrîră cheia cea ruginită în ~ (RET.) [ung. z a r].

ZĂR, ○ **ZER** (pl. -ruri) *sn.* ☉ Lichidul galbui-verzuu ce se scurge din caș: la obitoarea stînei, oțni și porci laolaltă sorb zăr dintr'un ighiab (LUNG.); ciobanul... nu le dădu chiar nimic, nici chiar o uclă de zăr (RET.); din ~ul fierb se face urda [cuvînt autohton, de origine necunoscută, pătruns din gratul ciobanilor noștri și în limbile slave].

ZARĂ *sf.* ☉ Lichidul albicios, acrisor, ce rămîne din lapte, după ce s'a ales untul: tot în acel bîld se turnă ~, în oare se dîmăică mămăligă (RET.);... au mîncat atite Clise rînoade, mălău și ~, Care-ar fi ajuns și pentru-o țară (DO.-DEL.) [comp. alb. z a r a t e].

ZARAF *sm.* ☉ ☉ ☉ Bancher: muial condetel în

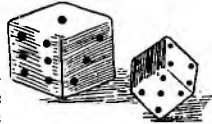

Fig. 5358. Zaruri.

ZĂR- călărmăriele de la bftu, (și) sorilei ~ului meu din hanni Sfin-
ZAT tului Gheorghi (A-OM) ¶ ③ Cel ce schimbă bani (în
 piață) (□ 5359): cînd te-aș vedea la carte, la negoț, la
 meserie... atunci te-ai juca cu banul,
 oa ~ul (MF.) [tc. sarr af].

ZĂRĂFIE sf. Localul za-
 rafului, casă unde se
 schimbă bani.

† **ZĂRAFLIC** (pl.-touri) sn.
 ¶ ③ Schimb de bani; meseria
 zarafului ¶ ③ = AGIOTAJ [tc.
 sarr aflyk].

○ **ZĂRANIE** sf. Trans. = TI-
 PENIE: se duce prin codri... fără să
 dea de vre-o urmă omenească, de
 cum să întîlnească ~ de om (MERA)
 [zări].

○ **ZĂRĂSTI** (-tosc) vb. refl.
 A se pierde din ochi, a dis-
 părea, a se face nevăzut
 (psc.); a se rătăci: s'a fost ză-
 răstît de ieri de cătră oaltă și nu

mai dăduse unul de altul (RET.);
 cum de te-ai zărăstît pe-aioli, pe
 n'a călcat p' (RET.).

† **ZARBA** = **ZARPA**.

ZARE sf. ① Lumină, strălucire: străluciau toate
 și mai și decît ~a soarelui în zi de vară (MERA) ¶ ① Lu-
 mină slabă, licărire: se uită în toate părțile, că de va
 vedea undeva vr'o ~ de lumină (SP.); nu mult stă și vede
 hăt departe o ~ de foc (VAS.) ¶ ① F. De ~, fără ~,
 nici ~, nici o urmă: nu-i nici stăpînit casei, nici femeia
 lui, nici mearc o slugă de ~ (GN.); cărările bătătorite
 au nisp galben... fără ~ de buruiună (BR.-VN.) ¶ ① † Ară-
 tare, nălcire, viziune: pără-le-ă ~ în (COR.) ¶ ① Ho-
 tarul pînă unde poate ajunge vederea, orizont:
 Ca fantasmă albe plopii înșirați se pierd în ~ (ALECS.);
 fuge departe, dincolo de nestatornicia ~ a nemărginitei
 olimp (ODOS.); De ce, luceafăr, te-afunzi în ~? (VLAH.);
 în toate zările, pe toate olimpile, se întinde o pătură albă,
 o plină pe un mort (GN.); o lume nesfîrșită de călăreți,
 de care și de gloate pe jos, ce 'ntunecă ~a și gîduie pămîntul
 (VLAH.) ¶ ① Culmea, coama muntelui: ne suirăm noi
 înșine pe ~a muntelui unde-i văzurăm ohipul (GN.); înă-
 lțimile albastre Pleacă ~a lor pe dealuri (EMIN.) [Vsl.
 zar ja].

ZARF (pl.-turi) sn. Su-
 port de metal, de filigran al
 felegeanului (□ 5360): fele-
 gene de smalț, cu ~uri de sîrmă
 (ODOS.); doi arnăuți aduc cafele
 în felegene cu ~uri (ALECS.) [tc.].

ZARGAN sm. =
 STUȚĂ-DE-MARE.

○ **ZĂRGHIT** adj. Mold.
 Snuit, țicnit, sărit din
 minte: ~ul de Trăsnea dormea pe hat, cu gramatica sub
 nas (CRG.); pe semne, măi, băiete, ești oam ~ de minte (VAS.).

ZĂRI (-rese) 1. vb. tr. ① A vedea dintr'o aru-
 nătură de ochi, de la înția privire; a vedea din
 depărtare: unul din meseri zări măgelele de la gîtul lui
 George (SP.); banul bani unde zărește, colo se rostogolește
 (PANN); toomal cînd era să se dea jos, zări spre răsărit, abia
 licărînd, o mică vivăleală (SP.); s'a uitat bietul Țigan în
 toate părțile și a zărit într'o depărtare o zare de lumină
 (SA.) ¶ ① A băga de seamă, a observa; a vedea:
 se dă cînd într'o parte, cînd în altă parte, să nu-l zărească
 cineva (VAS.).

2. vb. într. A vedea slab, numai o licărire: luă
 laptele... se unse cu dînsul... și cu marea sa mirare simți
 oă parcă începuse a zări ca prin sticlă (SP.); femeia vede chiar
 unde bărbatul abia zărește (ZNN.).

3. vb. refl. ① A fi văzut din depărtare, de la în-
 ția privire: se întindă pînă într'atla, cit abia se mai ză-
 rea capul lui și al oaului (SA); Artele-și întindea și pe
 cer el se zărea înțitu ca un porumbac. Apoi ca un lăstunaș
 (ALECS.-P.) ¶ ② A se ~ de zădă, a se face zădă, așerevărșă
 zorile: astfel umblă copiii cu sorocova de cum se zărește de
 ziuă și pînă oam oătre amiază (MAR.); mă răpăd acasă la
 mine... și cînd s'a zări de ziuă, sint aici (CRG.); s'a pornit
 bietul Petrea cum numai începuse să se zărească de ziuă (SA.)
 [zare].

Fig. 5359. Zaraf.

Fig. 5360. Zarf.

† **ZARIF** adj. Frumos, nostim, elegant: Că um-
 blase cam ~ și era puțin zăif (PANN); l-a poțit a dona zi după
 stîntul George la un bai mare care avea să se sfîrșească cu
 un banc de cele mai ~e (NEGR.) [tc.].

ZĂRIȘTE sf. Orizont, zare: întinse ogoare de
 porumb înverzesc ~a (VLAH.); și noaptea, timpurie, se 'ntinse,
 cooprînce, covrîși, strivi, pe olimpile fără cărare, fără ~
 (DEM.).

ZARNACADEA (pl.-dele) sf. = COPRINĂ:
 aceea damă era văduvă și imbobocită ca o ~ (ALECS.) [tc.
 zerinkadē].

† **ZARPA** (pl.-pale), **ZARBA** (pl.-bale) sf. =
 BROCARD: bogatul de carele zice la Evanghelle carele se îm-
 brăoa în oăltane și în zarpe (PRV.-MB.); Fie 'n zarpe de aur,
 Nu este deoit un taur (PANN) [tc. zerba f].

ZĂRPĂLATEC adj. F. Fluturatec, ușuratec:
 ~ul de țiu-meu, în loo să pule și el ochii pe vr'una, de o
 vreme încoace umblă craun (DLVR.).

○ **ZĂRTALE, ZĂRTALE** sf. pl. Otten. Ochelari (srb.
 zrcalo „oglinďa”).

ZARVĂ (pl.-ve) sf. ① Ceartă, gilceavă, sfadă,
 price; turburare: după multă ~ și gilceavă, nemică bun
 n'au isprăvit (GR.-UR.); Nicolai-Vodă rămase în mare griă
 să nu se rădice Moldovenii asupra lui să facă ~ (MUST.);
 din toată nunta nu se alege deoit o ~ și o ceartă (SP.) ¶ ②
 Gălăgie, sgomot, larmă, huet: se înoinseu un chef
 și o ~, de se auzea buubînd orlăma cine știe de unde (SAD.);
 numai oft veniși în casa aceasta, apoi faci atita strigare
 și ~ (MCH.) [comp. rut. zarva].

ZĂRVĂI (-ău) vb. într. A face zarvă, gălă-
 gie: negustorii începuseră ~ și a-și rîndu marfa (DLVR.).

○ **ZĂRZĂLIE, ZĂRZĂNA** = **ZĂRZĂRA**.

ZĂRZĂR sm. ① Varietate de cais ale căru
 fructe au simburii amari ¶ ② Trans. Corcoduș
 [zarzără].

ZĂRZĂRĂ (pl.-re), Otten. **ZĂRZĂNA** (pl.-ne), **ZĂR-
 ZĂLIE** sf. ① Caisă cu simburii amari ¶ ② Trans.
 Corcoduș [tc. zerdali, gr.-biz. Čepčakov, bg.
 zarzala, zarzaliia].

ZĂRZĂRAS sm. ① dim. **ZĂRZĂR**: Frunză verde
 arțarș, Mă ucal în ~, Zărzărașul s'a ucat. Românășul
 m'a lăsat (PAMF.).

ZARZAVAGIU sm. Precupeț, negustor de
 zarzavaturi: un socru avea doi gineri, unul cărămîdar și
 altul ~ (CAR.) [tc. zarzavagij].

ZARZAVAT (pl.-aturi) sn. ① Legumă, verde-
 țuri: se rugau lui Dumnezeu... să plouă din destul, ca să le
 crească mari ~urile (CAR.); gezi acoasă... de vezi de coada mă-
 turii și de ~urile de la buodărie (SP.) [tc. zarzav-
 vat].

ZASC (pl.-couri) sn. Fie-care din căpătîliele de
 lemne pe care se așază butile în pivniță, podval:
 pe ~urile așezate pe pămînt și destinate mai de mult pentru
 buțiile ou vin, abia dacă se mai pune astăzi ote o cadă cu
 varză (PAC.).

ZĂSTIMP, ZĂSTIMP (pl.-puri) sn. = RĂSTIMP:
 un zăstimp de răsuflet și valurile reîncep (VLAH.) [Vsl.
 *zastapū < rus. zastupū, etc.].

○ **ZĂSTINC** (pl.-couri) sn. Otten. (CIAUS.) (CONV.) =
 ZĂSTIMP.

ZATCĂ, ZAPCĂ sf. Otten. Băn. = ÎNTINZĂTOR 2.

ZĂTICNEALĂ (pl.-eii) sf. Faptul de a ză-
 ticni, stingherie: Românii... cîte au cunoscut oă
 ar fi fost de ~ lor, toate au strîicat și le-au dărimat (LET.);
 te-aș întreba ca ce fel de ~ ai putea să întimpli din pricina
 zăti (CRG.).

ZĂTICNI, ZĂTIGNI (-neso) vb. tr. și refl. A (se)
 stingheri; a (se) deranja: strîmtoarea locului de bătaie...
 zăticeau măscările și silințele lor de a-i înconjura de toate
 părțile (BALC.); nu vă zăticiți din gustare (ODOS.); S'atita
 știe a-i zătigni de bine, Cit nici măcar unul viu rămîne
 (BO.-DEL.); trebuia însă a se grăbi, spre a nu zătigni operațiile
 războiului din Ungaria (BALC.); oți martori se zăticesc de
 boală a veni la judecată, să se întrebă prin logofătul judecă-
 toriei (LEG.-CAR.) [Vsl. zatuknati].

ZĂTOARE, ZĂTORCI sf. pl. Otten. (CIAUS.) (RV.-CRG.)
 Țițe de scroafă (pline cu lapte); — iron. țițe de
 femeie (srb. zatorej).

† **ZĂTOCENIE** sf. Exil: cum fac Musoalii acmu, de
 trimit la ~ în urgle la Siberia (M.-COST.) [rus.].

ZĂȚI (pl.-turi) sn. Ceea ce se depune la fund:
 ~ de cafea; ~ de nleu [germ. Satz].

ZAT² (pl.-turi) *sn.* * Materia culesă de zețar [germ. S a t z].

ZATBRET *sbst.* * = **FUNDAMENT** @ [germ. S a t z - b r e t t].

ZAU *interj.* @ Formulă de jurămint, pentru a înfrăi o afirmare: jur pe Dumnezeu! pe legea mea! să nu zici zău! că-ți moare mama, de nu-l drept (COR.); am să-l cinstesc, ~ așa, cînd l-oiu înfrin (COR.); Bade, nu te supăra, Că, ~, nu e vina mea (K-ERS.); ba ~, ba nu, ~ **BA** @ ¶ Te conjur: Vină, bade, vină ~, De-mi dă gură, că mi-l rău (K-ERS.) [z e u].

ZAUITA¹ (-uit) *vb. tr. și refl. Olten. Băn. A uita:* am zăuitat oare-ce, zise, apoi fuga înapoi (MCH.) [u i t a, cu *pref.* z a -, după srb. z a b i t i, ~ a u i t a '].

ZAUITA² (-uit) *vb. refl. Olten. Băn. A se uita:* ia zăuită-te, mă, se vede ceva 'n urma noastră (GR-N.); s'a zăuitat femeia, cînd a fost grea, la vre-o dîhanie ceva (LUNG.) [comp. ZAUITA].

ZĂVADĂ (pl.-vezi) *sf.* ☞ Adăpost la șes pentru oi, asezat, făcut din birnie bine încheiate, ca să nu pătrundă zăpada bătută de crivăț [z a v e a z a „perdea”; comp. și ZAVAT].

ZĂVASTRĂ *sf.* Un fel de pînză vărgată care se pune pe pereții casei, în partea de sus (R-COD.) [z a v e a s a].

ZOAVAT *sbst. Băn. ☞ = ZĂVADĂ:* unii plantează arbori în jurul colibilor de cîmp, ca să facă ~ (scuteală), adăpost de vînt (AUS.) [bg. z a v e t ū; comp. și srb. z a v e t i n a].

ZĂVEASĂ, ZAVEASĂ (pl.-ese), **ZĂVEAZĂ** (pl.-eze), **ZĂVEADA** (pl.-ezi) *sf.* @ **Perdea** atîrnată în fața timpiei din biserică ¶ @ **Perdea:** Maximian... au pus zăveasă polog pre denaiete-și de au grăit de după zăveasă o sfîntul (COS.) ¶ @ **Țesătură** ce atîrnă ca o perdea pe perete: pe la ferestre sînt atîrnate, drept perdele, ștergere în patru lîfe, iar prin colțuri, cite o zăveadă (LUNG.); păreții sînt acoperiți cu zăveze și acoperiți jur împrejur cu fel de fel de vase (SLV.) [vsl. z a v e s a].

ZAVELCĂ, ZAVELCĂ, ZUVELCĂ (pl.-ci) *sf. Olten. Băn. Trans. @ Șorț* de pînză, împodobit cu cusături și cu fluturi, ce se poartă în zilele de sărbătoare: de-a lungul prispelor atîrnă, pe culmi... surtele și zavelci cusute cu fluturi (VLAH.) [comp. bg. z a v e r k a].

ZAVERĂ (pl.-eri) *sf.* @ **Răscoală** eteristilor din a. 1821 cu scopul de a libera Grecia de sub jugul Turcilor (P. IST.): de la ~ rămăseseră în țară trupe turcești (A-GH.) ¶ @ **Pr. ext. F Răscoală,** revoluție: asta e o ~ tainică împotriva vieții noastre (FIL.); s'auea de ciuamă și se vorbes de Cîrjălii, de Zaporoeni și de ~ (A-GH.); și l'parcă s'a mai depărtat zăvera (CAR.); cuvîntul „zăvera”... ajunge să 'nsemne în mintea poporului groaza și urgia sălbătăciei omenești (CAR.); @: în urma zaverii, mulți viteji s'arată (ZNN.) [bg. z a v e r a].

ZAVERIGIȘI (-iseno) *vb. refl. A se face revoluționar.* a se răzvrăti: deși m'am abonarist la masa para-paronistilor, nu v'ra să zic că m'am zaverigist (ALECS.) [z a v e r i g i u].

ZAVERGIU, @ ZAVRAGIU *sm.* @ **Partizan al zaverii** din a. 1821; eterist (5361): în București, înscriserea Armașilor zaverigii se făcea ziua în amiaza mare (A-GH.); după ce au tăiat pe Vladimirescu, rămăseseră prin

Fig. 536r. Zaverigii lui Ipsilante (după o stampă veche).

părțile astea Turci și alți zavrăgii (R-COD.) ¶ @ **Pr. ext. Revoluționar, răsculat, rebel:** soro! soro! auzi dumnea-tă? zavrăgii vin încoace! (CAR.); cu oasa în spinare ca zavrăgii (LUNG.).

ZAVISNIC = ZAVISTNIC.

† **ZAVISTIE** *sf.* @ **Invidie, pizmă:** postul nu iaste numai de bucate, ce și de clevețe și de fătării și de zavistii și de alte pohte rele (VARL.); pizma și zavistia n'el un lucru bun nu aduce fără numai pierzare de suflet (M-COST.); apără-ți ochii de invidii sau zavistii (PANN); zavistiei trebuie să i se strivească capul ca la un șarpe veninos (USP.) ¶ @ **Intrigă:** boierii de toate părțile umblau cu zavistii care de care s'a-duce domnia (COS.); începe să urzească pe sub ascuns tot

felul de intrigă..., zavistii, uneltiri (VLAH.) [vsl. z a v i s t i e].

† **ZAVISTII = ZAVISTUI.**

ZAVISTIOS *adj.* @ **Invidios:** mi-era dragă ca un suflet rar, aruncat în neștire printre călălași lume nesimțitoare, moică, tufă, zavistioasă (OLVR.); dară niste zavistioși de boieri băgară în inima împăratului frica că Țugulea odată, odată, a să-l ia țara (USP.) ¶ @ **Intrigant:** acești doi boierii erau căpeteniile zavistioșilor și îndemnătorii poporului să nu asculte de grauriile Domnului lor (USP.) [z a v i s t i e].

† **ZAVISTNIC** *adj. și sm.* @ **Invidios, pizmă-tareț:** ei sînt povăta mea, ei răspund și pizmașilor neamului acestor țări și ~ilor (M-COST.); ~ul și pizmătarețul trebuiesc șterși de pe fața pămîntului (USP.); @: ochii ~ului vād și cele ce nu sînt (ZNN.) ¶ @ **Intrigant; răutăcios:** cu cît era mai tînăr, cu atît mai lesne cale au aflat ~ii și îmbunătorii asupra lui Arbure Hatmanul (GR-UR.); vecinii mei, sînt ca și el niste bătrîni urși și ~i, lucru mare (CAR.) [vsl. z a v i s t i n i c ū].

† **ZAVISTNICIE** *sf.* Invidie; răutate [z a v i s t i n i c i e].

† **ZAVISTUI** (-usso), † **ZAVISTII** (-tleso) *vb. tr. și intr.*

@ A pizmui, a invidia: bogatul... zavistuia pe Lazăr, căci era la bine (ANT-IV.); avea dobitoace mici și mari..., de-rept aceea zavistia pre el Filistenii (PAL.); scorta lui fiind zavistuită de puterile vecine (NEGR.) ¶ @ A rivni, a jîndui: după obiceiul nostru omenesc... cu cît ar avea neștine mai mult, cu atît zavistuesea la averea altuia (GR-UR.) ¶ @ A avea dușmănie, ură împotriva cuiva; a țese intrigă împotriva cuiva: acel care nu face alta decît să samene ura și vrajba, zavistuiind și calomniind, nu este bun Român (A-GH.) [z a v i s t i e; comp. și vsl. z a v i s t v o v a t i e].

ZĂVOD, ZĂVOIU¹ *sm.* ☞ Cline mareșofterău, bulldog (5362): ograda era mare, împrejmuită cu zid..., iar la poartă un zăvod voinic ședea legat în lanț (GN.); te furizezi ca un lup urmărit de zăvozi (ALECS.); voua amintii cîni zăvozi, cît vițeli de mari, ai lui Grigore-Vodă Ghica (A-GH.); porunci să dea drumul la doi zăvoi cei ținea la curte în lanț (USP.); unii aveau unghii la degete, ca mîțele..., alții, nările și bărbia tăiete în două ca la zăvoi (GN.).

Fig. 536a. Zăvod.

ZĂVOIU² (pl.-oale) *sn.* * **Crîng** de sălcii, de anini, etc., desis de copăcei la marginea unui riu: îi vina țărani în zăvoale și prin munți (GR-UR.); un ~ mare de plopi și de anini seculari umbrește malurile frumosului riu (VLAH.); am văzut larăși întinsele zăvoale de sălcii ce-nușii, în care intram cu grozava frică de bursuci (SAD.); prin desigul mărunt al nuii ~ de copăcei, se înalta, pe al-băstreala întunecată a cerului, un părete îngust și negru (COS.) [vsl. z a v o j „cotitură (de riu)"].

ZĂVON = SOVON.

ZĂVOR (pl.-oare, †-oară) *sn.* @ **Druguleț** de fier

ce servește de încuietore; e prins la o ușă sau la o fereastră, astfel ca să se poată trage, de un mic miner, într-o parte sau într'alta, spre a închide sau deschide ușa sau fereastra (5363): petrece cu porțile și cu ușile deschise ziua și noaptea, fără zăvoare la uși și la ferestre (A-GH.); au sfărămat uși de aramă și zăvoară de her au sdobit (COS.); noaptea, pe lîngă străji, era încuiată cu nouă zăvoare și nonă lacăte (USP.); implegatul trase ~ul și ridică oblonul, lăsînd fereastra închisă numai cu geamul (CAR.) ¶ @ **☞ = ÎNTINZĂTOR** @ ¶ @ = **RĂZLOȘ** [vsl. z a v o r ū].

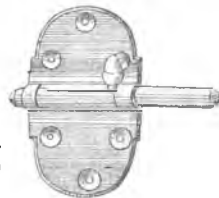

Fig. 5363. Zăvor.

ZĂVORÎ (-orăso) *vb. tr.* A închide cu zăvo-rul, a trage zăvorul: moșnenii... zăvorau ușile de fier și s'ageau cu filintele la metereze (VLAH.).

ZAVRAGIU = ZAVERGIU.

ZB... = SB...

ZD... = SD...

ZE... = ZĂ...

ZEAMĂ, † ZAMĂ (pl. zami, semuri) *sf.* @ **Lichi-dul** ce se stoarce din plante, în spec. din fructe.

ZAT-ZEA

SUC: ~ de lămîie, de portocale, de prune; ~ de varză, apa acrișoară în care s'a murat varza (*Mold.* „moare de curechiu”; *Offen.* *F* zamă de știr (CIAUS.), vin prost, sălătură de butoiu ¶ ⑤ ⑥ × = **SURĂ:** rămas tu gazdă, facezămă, facefriptură, face mămăligă și potrivește... să fie toate gata (VAS.); borșul cu carne, numit în multe sate și zamă, se mănîncă în zile de frupt (SEZ.); ⑤: măcar de te-ar arde o zamă bună, dar o zamă de raol (RET.); mai răbdă omul un neajuns făcut de cineva de soiu, dar nu cînd i-l face un om de nimic, un netrebnic; a fi tot de-o ~, a fi deopotrivă, de aceeași teapă: primarni satului același era tot de o zamă cu dînsul (AURT.); **GAINĂ** ⑤, OU ② ¶ ① × Ou cu ~, ou moale, fiert puțin, căruia nu i s'a întărit albușul ¶ ① × = SOS [lat. vulg. zēma < gr. ζῆμα].

***ZEBRĂ** = **ZEBRU**.

***ZEBRĂ** *adj.* Vărgat, cu dungi ca ale zebraului [fr. zēbré].

○**ZEBREA** = **ZABREA**.

***ZEBRU** *sm.*, **ZEBRĂ**

(*pl.-bre*) *sf.* ¶ Gen de mamifere de soiul calului, cu urechile lungi ca de catir; are părul gălbui vărgat pe tot corpul, de la bot pînă la copite, cu dungi negre sau brune, paralele; e foarte iute la fugă și trăește în toată Africa de miază-zi și de răsărit (*Hippotigris zebra*) (¶ 5364) [fr. zēbré].

***ZEBŪ** *sm.* ¶ Bou din India, caracterizat printr-o cocoasă de grăsime pe greabăn (*Bos indicus*) (¶ 5365) [fr.].

ZECE *1. num.* ① Nouă plus unu: Plecat-am nonă din Vasul și un sergentul ~ (ALECS.); ascultă din ~ vorbe și una a mîrierii (PANN); un nebul întreabă și zece înțelepți nu-i pot răspunde (ZNN.) ¶

② Intră în compoziția numerelor de la 11—19: **UNSPREZECE**, **DOISPREZECE**, etc. ¶ ③ Sub forma de *pl.zeci*, intră în compoziția numerelor de la 20—90: **DOUĂZECI**, **TREIZECI**, etc.

2. sbst. ① Cifra care reprezintă acest număr (10, X) ¶ ② Nota 10: profesorul i-a dat un ~ la geometrie [lat. dēcem].

ZECELEA, **ZECELE** *num. ord.* ① *m.* al ~, *f.* a zecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul zece: în al zecelea an a domniei sale... au început Ștefan-Vodă a zidire mănăstirea Putna (GR-UR.) ¶ ③ A zecea parte = **ZECEIME** ¶ ④ A zece(a), de-a zece(a), a zecea parte, unul din zece: Rîmieni din toate olatele și țările lor lua a zece din oameni tineri (N.-COST.); Rîmieni din toată lumea lua de-a zecea din oameni tineri, cum lua Turcii de la Rumile (M.-COST.); dan a zecea din toate olte cistig (SIBL.).

ZECE = **ZEGHE**.

ZECIMAL *1. adj.* ± = **DECIMAL** *1.* număr ~; fracțiune ~ă.

2. (pl.-ale) *sn.* = **DECIMAL** *2.*

3. ZECIMALĂ (*pl.-le*) *sf.* ± Fie-care din cifrele care exprimă laolaltă o fracțiune zecimală [decim-al, refăcut după zece].

ZECIME *sf.* ① ± Una din părțile obținute, cînd se împarte un întreg în zece părți egale; la numerele zecimale, cifra zecimilor ocupă primul rang la dreapta virgulei ¶ ② A zecea parte din împozitul plătit Statului și care se percepe de județ sau de comună: zecimi județene, comunale ¶ ③ *pl.* Zeci: an trecut zecimi de ani la mijloc (GN.).

ZECIUÎ (-nese) *vb. tr.* A da, a lua a zecea parte, zeciuială: vîstful de curte... începuse de mult timp ~ averile stăpînului său (FIL.); de toate olte-mi vel da, a zecea le voiu zeciuî pre ele ție (SIBL.).

ZECIUIALĂ, ○ **ZĂCIUALĂ** (*pl.-uile*) *sf.* ① Dare de a zecea parte din bucate, din vite, etc.; dijmă: îl tăgădui să-i des zeciuială din toate felurile de vite (ASP.); s'au rugat ca să mijlocească la Mihai-Vodă, apucîndu-se

să des zăciuală din roa a pămîntului (LET.) ¶ ② **ZE** = **OIEȚ**: Troian mîit se bucura, Zeciuiala morii da, Pe morariu-l dăruia (ALECS.-P.) [Zeci uil].

***ZE** *sf.* Zeiță [zeu].

***ZEESC** *adj.* Divin, de zeu: acest zeu, de teamă să nu-și piardă scaunul domniei sale zeesti, își înghitea oopili (ASP.).

± **ZEFCHIU**, **ZĂFCHIU** (*pl.-chiuri*) *sn.* Petrecere, amuzament: noi n'am venit aicea să facem zefchiri, ce să lucrăm, să plînim porunca împăratului cu o zi înalte (N.-COST.); Domnul făcea zăfchiri cu zicături, cu primblări, cu jocuri (LET.) [tc. zēvk].

***ZEFIR** *sm.* ① Vîntșor lin, răcoritor, adiere: Iar ~ul mișcă frunzele ușoare (STAM.); Frumoasa primăvară acuma se grăbește La caru-1 să înham pe ~ii ușori (ALX.) [fr. zéphire].

***ZEFIR** (*pl.-iruri*) *sn.* ¶ Pinză subțire, ațică, mai adesea colorată, din care se fac mai ales cămăși [fr.].

ZEPELEME (*pl.-mele*) *sf.* Ironie, luare în ris: Il pămînta în fie-care zi cu o ~ care-l înjunghia la inimă (BR-VN.); a lua în ~, a lua în ris, a face ironii, a zeflemisi: rîdea și de bun și de rău și pe toți îi lua în ~ (ASP.); era luat de colegii lui în ~ pentru firea lui dulcoasă (SLV.) [tc. zēvklēmē].

ZEPELEMIS (-lesce) *vb. tr.* A lua în zeflemism e a: haz fac cei oari se plimbă braț la braț pe ulițe, zeflemisind mișcarea sfîrșită fără nici un accident (BR-VN.).

ZEPELEMIST *sm.* Căruia-i place să zeflemisească, să facă ironii pe socoteala tuturor: A plecat rîzînd; nu-l știi pe seful? — Nu, zio eu. — Zeflemist; am ris alaltăieri cu el la Continental (CAR.) [zēflemēa].

ZEPLU *adj.* Glumț; hazliu, mucalit: Ești ~, țupine, și cu poftă de vorbă (TEOD.) [tc. zēvklil].

ZEGHE, **ZEGHE** *sf.* ① Suman de dimie albă, cărămizie sau neagră, purtat de țărani din județele muntoase din stînga Oltului, din Moldova și din Transilvania; împodobit uneori, de-a lungul cusăturilor, cu găitane negre (¶ 5366): Simț se culca totdeauna în căruță, acoperindu-se cu zeghea lui mocănească (S.-ALD.); haine scumpe nu purta: cioareci albi cu șiuoara vinete, o zeghe de pănură sură (RET.) [comp. ung. zēkē, probabil împrumutat de la Românii].

ZEGHIQIU, **ZEGHIQIU** (*pl.-loaie*) *sn.* ① Mîntean alb: mîntenele mîntenilor, care sînt în general de dimie albă, numite în unele părți, cum este în Frăhova, și zeghiqiu (MAN.); are finul pe el zeghe, antirîn, zeghiolu, cojoc cu bumbi (JIF.) [zēghe, zēche].

ZEGHIUȚĂ, **ZEGHIUȚĂ** (*pl.-țe*) *sf.* ① *dim.* **ZEGHE**.

ZEIRE *sf.* ① ± Dumnezeire (PS.-SCH.) ¶ ② **ZE** Calitatea de zeu, divinitate, zeitate: se opriră de a pune mina pe dînsul, de teamă să nu se încalere acolo la nuntă și să-si facă zeriile de ris (ASP.).

ZEITATE *sf.* ① **ZE** Divinitate păgînă, zeu, zeită: pe vremea aceea, cum cam se vede treaba, nu prea era pace pe pămînt cu atîtea zeități (ASP.) ¶ ② Femeie frumoasă pe care o slăvești ca pe o zeită: Eu tă-cut-am ~ dintr-o palidă femeie, Cu inima stearpă, rece și cu untet de venin (EMIN.) [zeu + (divin) itate].

ZEITĂ (*pl.-țe*) *sf.* ① Divinitate păgînă de sex feminin: acest măr se cuvine celei mai frumoase zeite dintre voi (ASP.) [zeu].

***ZEL** (*pl.-luri*) *sn.* Rivnă, osîrdie, tragere de inimă, ardoare inspirată de credință, de devotament, de afecțiune: țî s'a luat în considerație că ai servit ou ~ și activitate, ești menținut în serviciu (CAR.) [fr. zèle].

ZELAR (*pl.-are*) *sn.* = **ZA** ①: Gluga lui își arunca... și deodată s'arătă Cu ~, ou buzăgan (ALECS.-P.) [cuvînt creat de Alecsandri din zale].

***ZELATOR** *sm.* Cel ce lucrează cu multă rivnă pentru patrie, pentru religie, pentru o cauză vrednică [fr.].

Fig. 5364. Zebra.

Fig. 5365. Zebu.

Fig. 5366. Zeghe.

***ZELOS** *adj.* Plin de rivniă, cu tragere de inimă: n'a fost decât un instrument ~ și devotat voinței naționale (H.-GH.) [zel].

○ **ZELU** = ZĂLUD.

ZEMISLI = ZĂMISLI.

ZEMNIC, **ZĂMNIC** (*pl.-ice*) *sn.* ① Pivniță, bordeu, groapă unde se păstrează zarzavaturile pentru iarnă: Stau lăcățile de-a rîndul, De la pod și plin' la zemnic (SPER.); sărmanul copil se culca unde putea, cînd într'un coșer, cînd într'un zămnic părăsit (ALECS.) ② = **TEMNIC** [bg. z i m n i k ŭ].

ZEMOS, ○ **ZĂMOS** 1. *adj.* Cu zeamă, care are mult suc.

2. **ZĂMOS** *sm. Mold.* ☿ Pepene galben: (am trăit) furînd noaptea harbuji și zămoși de prin harbuzării, și ascunzîndu-mă ziua prin copaci cu o găită (ALECS.).

***ZEND** 1. *adj.* ☿ Ce ține de zendă: alfabetul ~: limba ~ă.

2. **ZENDĂ** *sf.* Limba vechilor Irani (Persi, Parsi) în care sînt scrise învățăturile lui Zoroastru [fr.].

***ZENDAVESTA** *sf.* ☿ Cartea sfîntă a vechilor Irani care cuprinde învățăturile lui Zoroastru, scrise în limba zendă [fr.].

***ZENI** *sbsl.* ① ☆ Punctul de pe cer situat exact deasupra capului observatorului (☉, „nadir”) ② ☉ Culme, treapta cea mai înaltă la care se poate ridica cineva [fr. z é n i t h].

† **ZEPHANEĂ** (*pl.-nele*), **GEBHANA** (*pl.-nale*) *sf.* ☿ Muniție [tc. g e b - h a n ê].

***ZEPELIN** (*pl.-ine*) *sn.* ☿ Balon dirijabil ger-

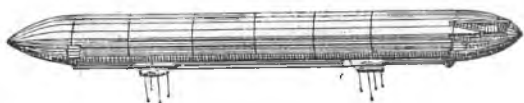

Fig. 5367. Zeppelin.

man cu învelișul metalic (☐ 5367) [germ.].

ZER = ZĂR.

***ZERO** *sm.* ① ± Semnul 0 care n'are nici o valoare prin ei însuși, dar care, adăugat la sfîrșitul unui număr întreg, li-dă o valoare de zece ori mai mare; în numerațiunea zecimală, servește să arate locul unităților care lipsesc, nulă ② ☉ = **NULI-TATE** ☉ ③ ☉ Punctul termometrului corespunzător temperaturii la care se topește gheața în termometrul centigrad și în termometrul lui Réaumur; ~ absolut, temperatură ce se apropie de - 273° centigrade [fr.].

ZESTIMP, **ZESTIMP** = ZĂSTIMP.

ZESTRE *sf.* ☉ Averea mișcătoare și nemiscătoare pe care o dau părinții fetei, cînd se mărită: ~ se zice averea femeii ce la căsătorie dă bărbatului ei (LEG.-CAR.); de vreme ce Florica are să aibă parte de tine, Graure, noi cu

Fig. 5368. Ladă de zestre (Transilvania—după o fotografie a Seminarului de Sociologie din București).

toatele îi facem o ~ de 200 de galbeni (ALECS.); îmi dă de ~ case din mahalaua Oțetarilor (SLV.); Junona aduse de ~

bărbatului ei... și niște pomi ce făceau mere de aur (SP.) ② În înțeles mai restrîns; hainele, rufele, așternutul, etc. ce aduce femeia în casa bărbatului ei, cînd se mărită: cînd la mirele ~a miresei acasă, mireasa să pule în ladă o păpușă, ca să fie mirele mut ca păpușa (GOR.); ladă de ~, ladă în care-și ține mireasa rufăria și țoalele ei de zestre (☐ 5368); țoale de ~ FOAIE ☉ ③ ☉ Odoarele și celelalte obiecte care constituie averea unei biserici sau mănăstiri: policandre de argint, suflăte cu aur, candelă de argint... cărțile cele mai alese erau ~a mănăstirii aceleia (SP.) [† mai adesea *pl.* zestre; z e s t r i < lat. d e x t r a e „făgăduință solemnă”].

ZESTRICĂ (*pl.-ioele*), **ZESTRIȘOARĂ** (*pl.-re*) *sf. dim.* ZESTRE: eu voin căta să-ți dau o fată bună din sat, ou nițică zestrică (SP.): Deci on a sa zestrișoară profesor buni ea luînd (PANN).

ZEȚAR *sm.* ☿ Lucrătorul tipograf care culege textul după manuscris, culegător [germ. S e t z e r].

ZEȚĂRIE *sf.* ☿ Meseria zețarului ② Loca-lul din tipografie unde lucrează zețarii [germ. S e t z e r e i].

ZEȚUI (-nesc) *vb. tr.* ☿ A compune literă cu literă textul unui manuscris, a culege [germ. s e t z e n].

ZEȚUIT *sbsl.* ☿ Faptul de a zețui.

ZEU *sm.* ① ± Dumnezeu ② ☉ Divinitate păgînă: erau zei ai aerului, zei ai pămîntului, ai mării, ai iadului, ai soarelui..., cu un cuvînt, tot felul de lucru își avea ote un ~ pe seama lui (SP.) ③ ☉ Zeii pămîntului, puternicii lumii; a fi în secretele zellor, a fi în curent cu ceea ce știu sau au de gînd să facă cei mari, cei de la putere: ce fericit sînt eu de cînd aflu de la dînsul importante secrete ale zellor (CAR.) ④ ☉ Obiect de entuziasm, de venerațiune profundă: acest om e un ~ pentru mine [lat. d e ū s: comp. ZĂU].

○ **ZEUITA** = ZĂUITA.

○ **ZEVELCĂ** = ZĂVELCĂ.

ZEVEȚ *sm.* Nătărău, neghiob: îți dan de știre să te păzești de amoi, să nu te 'norezi în ori-cine ca un ~ (CAR.) [tc. z e v e z e k].

ZG... = SG...

ZI (*pl. zile*) *sf.* ① Spațiul de timp de cînd răsare soarele pînă apune (în opoziție cu „noaptea”): și zise Dumnezeu: fie fîpturi luminoase în țăriia aerului, și despartă ziua și noaptea (PAL.); Ziua scade, noaptea crește și frunzișul mi-l rărește (EMIN.); zilele de vară sînt mai lungi decît cele de iarnă; a ținut veselia trei zile și trei nopți și mai ține și astăzi, dacă nu cumva s'a fi sfîrșit (CRG.); ~ și noapte nu înceta tunurile Turcului cum și a Neamului din cetate (MUST.); a face noaptea ~ și ziua noapte = **NOAPTE** ②; toată ziua, cît ține ziua, de dimineață pînă seara; = **TOT** ③ ④ În toate zilele; în fie-care ~; nu era ~ de la Dumnezeu, nu l'recea o zi: nu era zi de la Dumnezeu fără d'a înregistra evenimentele de acela care emotionau (H.-GH.); (baină) de toate zilele, care se poartă în fie-care zi; cît toate zilele (de mare), foarte mare: biata femeie făcu niște ochi mari oit toate zilele (OLVR.); minciună cît toate zilele de mare (PANN) ⑤ Acest spațiu de timp cu privire la starea atmosferei, la temperatură: ~ senină, noroasă, ploioasă, frumoasă, urfă, caldă, rece ⑥ Spațiul de timp cît ține ziua și noaptea și în care interval pămîntul își îndeplinește rotațiunea în jurul său: anul are 365 de zile; unele luni au ote 31 de zile; chelle acestea sînt de la palatele noastre care sînt atît de multe, ote zile-s într'un an (RET.); un an de zile, un an deplin, încheiat, întreg, zi cu zi, fără întreprere: drumeață, pornind, a mers iar un an de zile tot prin locuri sălbatice și necunoscente (CRG.); ani de zile, ani mulți: au trecut ani de zile pe cari l-am trăit oăntîndu-mi prin Moldova de treburi (SLV.) ⑦ ☆ Zi solară, spațiul de timp între două treceri consecutive ale soarelui la meridian, variabil în cursul anului; zi astrono-mică, zi solară mijlocie, măsurată cu începere de la amiază; zi civilă, zi solară mijlocie, măsurată de la miezul nopții; ~ siderală = **SIDERAL** ⑧ *Insoțit de un adjectiv calificativ*: zile amare, negre, fripte, traiu nesuferit, plin de necazuri, viață amară; ⑨: a stringe bani albi pentru zile negre = **BANI** ⑩; ~ albă, bună, zi fericită, liniștită: copiii... nu mai aveau ~ albă, căci ea se ținea mereu de cîra lor (SP.); *pl.* tot zile albe

**ZEL-
ZI**

ZI-duc (OLVR.); De cînd marea m'a făcut, Zile bune n'am avut (OK-BRS.); — **DIMINEAȚĂ** 1; bună ziua! formulă de salutare, întrebuintă de cel ce vine într'un loc sau se află în cineva; ziua bună! formulă de salutare la plecare; a-și lua ziua bună, a-și lua rămas bun: își luă ziua bună unul de la altul cu laorămile în ochi și se despărțiră (SP.); ~ mare, zi însemnată, memorabilă: niste zile mari ca aceste le așteaptă și ei cu mare bucurie tot anul (CRG.); ① **Inșofit de un alt determinativ care precizează mai de aproape situația, destinația sau însemnătatea zilei**; ziua de astăzi, a) azi, ziua în care ne aflăm, ziua de față; b) timpul de față, vremea în care trăim: într'această ~ de astăzi, fiind supărați și usteniți de truda postului, aflăm sfînta și cinstita cruce la mijlocul sfîntului post (VARL.); au rămas izbînda la Turci, lînd Trăigradul... de-l uită pînă în ziua de astăzi (GR-UR.); n'am să uit ziua de ieri; F: a căuta ziua de ieri (IERI); cine știe ce ne mai aduce ziua de mîine; nu mai ajungeți să vedeți ziua de mîine (CRG.); ziua de apoi **APOT** 1 ③; — ~ de tîrg; ~ de judecată; ~ de lucru; ~ de sîrbătoare; — ~ de post; ~ de seară; ~ de dulce; în spec. la designarea unor zile din calendar sau de sîrbătoare: ziua de 24 Ianuarie e o zi însemnată în istoria noastră; zilele Babei ~ **BABĂ** ①; I-au îmbrăcat cu oăntan de domnie în ziua de Crăciun (MUST.); dacă ninge ori e moale-niță în ziua de Sf. Vasile, va fi îmbelșugat tot anul (GOR.); cum va fi în ziua de Florii, așa va fi în ziua de Paști (GOR.); — **CRUCE** ①, **LUP** ②, **URS** ③; — zi aniversară: a-și serba ziua nasterii, nunții; ziua numelui, mai adesea, fără atribut, ziua; m'a felicitat de ziua mea ① **In legătură cu un numeral**: Căci Dumnezeu poruncește șase zile să muncești și a șaptea zi, Dumineca, din lucru să contești (PANN); în spec. pentru a indica o dată: Constantin Belzadea... au intrat în Iași în anul 7248, Septemvrie în două zile, într-o Duminecă (NEC.); zi' nttiu, ț zi' nttiu, ț zi' dentiu, prima zi a lunii: la zi' nttiu de Aprilie este un fel de datorie, pentru cine ține la tradițiuni, să mință și să mistifice (CAR.); Constantin-Vodă... pures-au în zi' nttiu a lui August și au mers la Trăigrad cu cinste (NEC.); apărînd cetatea de năvala Turcilor din 5 zile a lui Iulie pînă în zi' nttiu a lui Septemvrie (MUST.); în zi' dentiu al zece lunii iviră-se virburele munților (PAL.) ① **După prepoziții**. Zi o u zi, o zi după alta, în fire-care zi: văzînd-o ~ o u ~, a ajuns s'o plăcă... și a cerut-o în căsătorie (CAR.); Turcul, dibacul, putea ști... c u ~ starea în care se aflau negocierile dintre trîmbarul rus și ministrul Porții (A-GR.); ț o u ~ ou noapte, zi și noapte: zis-au Domnul Tătarilor... să stee c u ~ ou noapte cu ai săi slujitori să le mănăstire (LER); (lucrător) o ziua, plătit pentru fire-care zi de lucru, pentru zilele în care lucrează; o u zile, trec multe zile la mijloc: începu a săgeta la căprioare și... de multe ori nu venea o u zilele p'acasă (SP.); nu vine pe la noi c u zilele (PAMF.); — ț d e ~ de noapte, zi și noapte: un patriarh... venise cu Grigorie-Vodă aice în Iași și au stătut d e ~ de noapte ou rugăminte (NEC.); — d i n ~ în zi, cu timpul, din ce în ce mai mult: așa și cinstea, d e n ~ în zi mișurîndu-i-se, de inimă rea puțin de n'au murit (GR-UR.); d i n ~ în ~ legeau tot mai înverdat la iveală deosebirile de temperament dintre noi (SLV.); — i n t r ' o ~, i n t r ' u n a d i n z i l e, i n t r ' o b u n ă z i, o d a t ă, la un moment dat: i-am tras i n t r ' o ~ o bleadă, pentru că nu-mi da pace să prind muște (CRG.); i n t r ' u n a d i n z i l e... toți zeli... fură potofiți la nnnța unui zeu mai mie (SP.); — i a ~, la curent: fără dinșul, lucrările cancelariei n'ar fi putut fi l a ~ (GR-VN.); — p e ~, pentru o zi; în cursul unei zile: e plătit cu două sute de lei p e ~; au pus Domn pre un o prost, anume Antoni, și-i da nafaca p e ~ cîte zece costande (MUST.); fac drumul acesta de patru ori p e ~; p e ~ ce merge, cu cît trec zilele, cu cît trece vremea, din ce în ce: p e ~ ce merge se face mai voioie; — p e s t e ~, în timpul zilei ① **Sumă ce se plătește pentru o zi (de lucru, ca leafă, ca dobîndă, etc.)**: îmi datorește încă 15 zile ① **Drumul cît se poate face într-o zi cu picioarele**: răni leul, nenșorurile, de se cutremurară toate prețurile... și de se auzi cale de nu știu cîte zile (SP.) ① **Dată**: scrisoarea e fără ~ ① **Termen, soroc**: a fixa o ~; țîi dau banii, dar să mi-i plătești la ~ ① **Moda zilei, moda de acum, moda curentă**; oamenii zilei, oamenii de care se ocupă, de care vorbește, pe care-i cinstește lumea în timpul de față; ordinea zilei **ORDINE** ① ① **A ținea zile**; a-și impune anumite zile de post:

Măicuță... Să ții zile pentru mine, Ca să fii în sat ou tine (OK-BRS.) ① **A vedea ziua (după fr. voir le jour)**, a se naște: iacă epoca în care Ioan Cîmpineanu a văzut ziua (A-GR.) ① **Lumina zilei (după fr. le jour)**: Pe bănci de lemn, în scunda tavernă mohorîtă, Unde pătrunde ziua printre ferestre murdare (EMIN.) ① **pl. Viață**: merg eu să cerp a face pace cu ei, că, de ne spune la năltău împărat, e vai și amar de zilele noastre (RET.); cine dă acul ou așa într'insul țîi dă zilele (GOR.); olt de frumoasă e lumea, și ce bine e să-ți trăiești zilele în mijlocul ei (SLV.); el nu-și primejduiește zilele, pînă cînd nu vede cîșugi de puțin nădejde de izbînda (COOR.); aștept oameni, mulțămîți că și-au scăpat zilele, se deprinseseră cu ideea că n'o să mai găsească în urmă decît cenușă (NEOR.); a avea zile, a-i fîscris să mai trăiască, a nu-i fi dat să moară: leatopiseful întreg să aștepti de la noi, de vom avea zile (M-COST.); am avut zile și am scăpat (GN.); n'am omorît ou pe tata și pe mama, ci an murit că n'au avut zile (PANN); a-și ținea zilele, a-și întreține viața, a se hrăni: munca lui d'abia aducea cu ce bruma să-și ție zilele (SP.); numai cu aceste alunele și bubuiește și-a țînt ea zilele (SA.); a-și uri zilele, a nu mai vrea să trăiască, a i se uri cu viața, a se satura de viață: multă minte țîi mai trebus, zise un străjeru bătrîn; se vede că țî-ai urit zilele! (CRG.); — ② n'ar mai ajunge cu zile! întrebuintă ca blestem: mai untărt mi-au venit, n'ar mai ajunge cu zile, niste țîlhari de Lipoveni (GOR.); a muri cu zile, a muri din vina celor ce l-au îngrijit la boală, a muri înainte de vreme; a scăpa cu zile, a scăpa cu viață: de bună samă că dacă s'a duce acolo, nu scăpă cu zile (VAS.); ț a se ținea ou zile, a socoti că va mai trăi: toți se spălmîntară, oă-i dno să-l omoare, și nici unul nu se malținea ou zile, ou toți aștepta din ceas în ceas ce urgle le-ar veni asupra (MUST.); a i se uri cu zilele, a se satura de viață, a nu mai vrea să trăiască: lasă-ne în pace, dacă nu țî s'a urit ou zilele (VLAM.); ț ou zilele amînă **AMINA** ① ① **pl. Vremuri**: Duca-Vodă... slujind și în zilele altor Domni la curte, i-au boierit (MUST.); le au spart de atunci culbul lor de la praguri, unde le era lăoașul lor din zile bătrîne (M-COST.) ① **pl. Ani**: Iară noi f'moi epigonii? Simțiri reali, barfe sdrobite, Mîoi de zile, mari de patimi... (EMIN.); si fură zilele în Adam deacă năson Sît 8 sute de ani (PAL.); moșul, încăroat de zile cum era, ...îmi arătă drumul pe unde să le acoasă (SP.) ① **ZIUA**, timpul cît luminează soarele; și despărți Domnedzeu lumina de la întunerec, și obomă lumina dzio și întunerecul noapte (PAL.); a se face, a se lumina de ziua, a începe să se lumineze, a se ivi zorile: ou se luminease bine de ziua și împăratul era în grădina oă să văză mersele cele aurite (SP.); cum se făcu ziua, culesse oțeva mere, le puse pe o țîpsle de aur și le duse de le țîțășă țatîni sîn (SP.); — **ORP** 1 ①; a se crăpa de ziua **ORĂPA** 1 ①; a se omizi de ziua **OMIZI**; în faptul zilei **FAPT** 1 ①; zori de ziua **ZORI** 1 ①; despre ziua, spre ziua, aproape de a se lumina de zi: se țîalot pînă despre ziua, că am să vin atunci tot ou să te leu (CRG.); despre ziua cînd somnul e mai dulce auzi un fîlfîit ca un stol de păsări oă se apropia (SP.); țata împăratului... s'a sculat peste noapte, oam spre ziua, cînd somnul este mai dulce (SP.); pînă în ziua, a) pînă a se lumina de zi: era încă mult pînă în ziua, cînd ajunseră la curtea împăratului (RET.); b) dis-de-dimineață: cînd au țîșit din Botoșeni, pînă în ziua, țîind negură, s'au rățîcit ou cămăraș a lui (MUST.); puă la ziua, pînă a se lumina de zi: a dormit tun pînă la ziua, paroc a fi țîcut un ziafet (CAR.); au dat în țîmblîță și în dobe sām ou țîlor sale, cînd era trei ceasuri pînă la ziua (MUST.); e ziua albă, s'a luminat bine de zi: era ziua albă, cînd ajunse la ei, dar ei dormeau încă, că v'ara-s nopțile scurte (RET.); e ziua mare, e în plină zi, e lumină de-a binele: și cum n'aveau să vadă, dacă era ziua mare și vreme de primăvară (VAS.) ② **De ună zi (le)** **DEV-NĂZI**.

2. ZIUA adv. În timpul zilei: petrece ou porțile și cu ustie deschis: ziua și noaptea fără zăvoare la uși și la ferestre (A-GR.); ziua ca ziua, mai mai iau cu caprele, dar noaptea toate stîlbiile năpădese pe mine (ALECS.); ziua mare, ziua nămlaza mare, O ziua miază mare, ț ziua amiază mare, în toiul zilei, în plină zi: începuse ziua mare pe uliță a prăda (LET.); da bine, boțurile, în cuprinsul dumitale se poate ou ziua nămlaza mare să ne calce hoții (SP.); mă furise din oasă și mă duc, ziua miază mare, la moș Vasile (CRG.); o trimetea cu careta domnească... ziua amiază mare pe uliță, la feredu (NEC.) [lat. d i e s].

1463

poranca împăratului este să se adune toți meșterii ~i (SP.); și el mai avea Dolapreca ~iși nouă pietrari, Nouă meșteri mari (PAMF.) [vsl. zidar i].

ZIDĂRIE *sf.* Δ ①

Toată lucrarea de zid a unei clădiri; toate zidurile unei case: ar fi voit... să se surpe stîlpul, și toată zidăria bisericii să se dărapene asupră-i (VLAH.) ② Meseria, activitatea zidarului.

○ **ZIDĂRIT** *sbst.*
Trans. Δ = **ZIDĂRIE** ②: spun unii că ~ul nu ar fi prea bun, fiindcă iarna n'are căutare (RET.).

Fig. 5371. Zidar.

ZIDI (zidesu) *vb. tr.* ① Δ A face din piatră sau cărămidă zidurile unei case, a clădi, a construi: Antonie Rușet... dacă au venit în scaunul domniei, s'au apucat ~ și a lucra dumnezeieștile biserici (MUST.); în anul 6991 Ștefan-Vodă a început a zidi cetatea de la tirgul Romanului, ce se chiamă Smeredova (GR.-UR.); cine pe lîngă drum zidește, mulți stăpîni dobîndeste (ZNN.); ② Poți ~ o lume 'ntreagă, poți s'o sfarîmi, bri-ce-ai spune, Peste toate o lopată de fărîna se depune (EMIN.) ③ ④ Δ A închide în zid: Meșterii rideau și cu ea glumeau și-apoi mi-o luau, Pe zid mi-o puneau, în zid o zideau (PAMF.) ⑤ ⑥ A crea, a plăzumi: au zidit Dumnezeu pre om și l-au podobit cu tot felul de înțelepciune (GAST.); își zidea în închisuire o altă lume mai frumoasă decît cea aievea (GN.) [vsl. zid a ti].

ZIDIRE *sf.* ① Δ Faptul de a zidi: ~a casei ② Δ Clădire, construcțiune: în ~a cea antică, sus în frunte-i turnul maur (EMIN.) ③ ④ Întemeiere, fundare: ~a Romei ⑤ ⑥ Creațiune, creare: ~a lumii ⑦ ⑧ Făptură: țata-i gîngășă... o ridicau peste celelalte zidiri ale lui Dumnezeu de pe pămînt (RET.).

ZIDIT 1. *adj.* ① p. **ZIDI** ③ ④ ⑤ **NEZIDIT** ③ ④ ⑤ Făcut, conformat: cu pieptul plin, ușor pornit în afară... nu puteai zice decît că e femeie bine ~ă... tînră încă (OLVR.).

2. *sbst.* Faptul de a zidi.

ZIDITOR *sm.* ① Δ Cel ce zidește, zidar: piatra ce nu o socotără ~ii, ea fu în capul unghiului (PS.-SCH.) ② ③ Creator: și se atîrne Ziditorul cîtră coastele lui și luo os de-i fece soț (MX.); Mergi să-ți lî dreapta răspălată de la dreptul Ziditor (ALECS.) [zidi].

† **ZIDITURĂ** (pl.-turi) *sf.* ① Clădire, zidire: de la Deleni, au mers Domnul de au văzut și tirgul Hirîlului și au intrat în ziditura caselor domnești (LET.) ② Creațiune; făptură [zidi].

○ **ZIDIU** ~ **ZID**.

***ZIGOMATIC** *adj.* ③ ④ Os ~, os malar ⑤ ⑥ Apofiză ~ă, apofiză lungă a osului temporal care se articulează cu osul malar și formează arcada zigomatică ⑦ ⑧ Aroadă ~ă, os în formă de arc care unește osul malar cu temporalul și e format din reunirea apofizei zigomatice și unghiului posterior al osului malar [fr. zygomatique].

***ZIGZĂG** (pl.-aguri) *sm.* Linie frîntă care formează unghiuri ieșite alterînd cu unghiuri intrate: apucăm a ne sul pe o hudiță rîu pavață, dar foarte gînoasă, care face ~uri între două ziduri goale (ALECS.); *loc. adv.* în ~, formînd zigzaguri: o făcete trecu în ~ cîtră mai și se stîrne (SAD.) [fr.].

ZILE ~ **ZI**.

○ **ZILER** *sm.* *Trans.* Lucrător cu ziua, muncitor salahor: mai rău o duce ~ul răsînărean (PAC.) [zile].

† **ZILI** (-lesu) 1. *vb. tr.* = **INZILI** 1.
2. *vb. intr.* *Olten.* (CIAUS) (TUR). A trăi de azi pe mîine, a-și ținea zilele.

ZILȘOARE *sf. pl. dim. ZILE*: a pomeni ea baba mea, oite ~a avea, de născuți acesta (CRG.).

ZILNIC 1. *adj.* Din fie-care zi: pîinea ~ă; se scoală, se îmbracă, apoi își începe lucrarea ~ă înaintea oglinzii (SLV.).

2. *adv.* În fie-care zi: gazeta apare ~ [zile].
† **ZILOS** *sbst.* Zel, rîvnă: cine nu slujește ou ~ pe stăpînul său, pe acela ~ nu-l părăsește Dumnezeu (FIL.) [ngr. ζήλος].

ZILUTE *sf. pl. dim. ZILE*.

ZIMBEREC (pl.-euri), **ZIMBERIC** (pl.-leuri) *sn.* ① Arc de ceasornic [tc. z e m b e r e k].

○ **ZIMBET**... = **ZIMBET**...

ZIMBIL, **ZIMBIL** (pl.-iluri) *sm.* Coș de papură: La cești și fil(i)gene intru tirgul și 'ntr'un zimbil mare... le-a pus (PANN); era s'aducă peșceș 40 de căpătîni de zăhar și 50 de oală de cafea Martinica în zimbiluri (ALECS.) [tc. z i m b i l].

ZIMBRE ~ **ZIMBRE**.

ZIMBRU, † **ZIMBRU** *sm.* = **BOUR** ①: Din rîu lată o leșea Zimbru aprig ca un zmeu (ALECS.); dacă au ucis acei feciori de Domni zimbru sau bourul ce au fost... au zemerit la locul unde este acm tirgul Sucevei (LET.); fiara aceea ce-i zio bour, poate că au fost zimbru, și pre numele fiarei se numește locul aei Bouronii (N.-COSR.); pe foc era un cazan mare, și 'n cazan erau puși trei zimbr(i) (VAS.) [vsl. z a b r ū].

***ZIMOGEN** *adj.* Δ Care produce fermentație: microb ~ [fr. z y m o g e n e].

***ZIMOLOGIE** *sf.* Δ Partea chimiei care tratează despre fermentație [fr. z y m o l o g i e].

ZIMT *sm.* ① ② Fie-care din creștăturile de pe dunga monetelor (□ 5372, A): am primit toți banii, în galbeni împărătești, ou ~i (ALECS.); începură să se verse din ei bani, tot galbeni ou ~ii neaștîni (SLV.) ③ ④ Fie-care din dinții unei roțițe (de ceasornic, de pînten, etc.) (□ 5372, B): un mod de a se lîmbua cunoștințele vechi cu cele noi, ou ~ii de la roțile unui ceasornic (VLAH.) ⑤ ⑥

pl. Dinții fereștrăului ⑦ ⑧ Pr. ext. ⑨ F Galben: a numărat ~ii unul oite unul (GN.); era și fudul și se ținea bine, la chimir cu ~i, în ocol cu vite (SAD.) ⑩ Fie-care din creștăturile din virful zidului unei cetăți, unui turn (□ 5372, C): începură a batere ou tunuri și obortia ~ii cetății (MX.); pr. anal.: virturi multe (de muni)... se 'nalță în limpeziiul zărilor, ou și oum ar da să spargă ou ~ii lor bolta albastră a cerului (VLAH.) ⑪

pl. = **TINDECHE** [vsl. z a b i c i (< z a b ū, "dinte"); comp. bg. z a b e c ū, srb. z u b a c, etc.].

ZIMȚAR (pl.-are) *sn.* = **DINTAR** ①.
ZIMȚAT *adj.* Cu zimți; dințat: roțiță ~ă; ziduri ~e.
ZIMȚI = **ZIMȚUI**.
ZIMȚIȘOR *sm.* ① *dim.* **ZIMȚ** ③ ④ F = **GĂLBENAS**: Unul lîngă altul, galbeni gălbiori Erau oite în pungă șapte ~i (SPER.).

ZIMȚUI (-uesu) *vb. tr.* ① A face zimți: ~ o roțiță, monetele ② A creșta: sute de piscuri răsăr de pretutîndeni, se desțoa unele de altele, zimțînd zarea pînă 'n albastrul depărtărilor (VLAH.); un vînt fantastic va fi prăvălit de pe culmi casele cuolete oîndva sus și zimțînd zarea (SAD.).

ZIMȚUIT *adj. p. ZIMȚUI*. Cu zimți, creștat: Bistrița... îi ocolește, făcînd un oot larg, în dreapta, pe sub coama vinăță, ~ă a Pietrosului (VLAH.).

○ **ZINĂ** ~ **ZINA**.

***ZINC** *sbst.* Δ Metal alb-albăstru, cristalin, fărîmicios, care arde cu o flacără albă, strălucitoare; are densitatea 7,19 și e maleabil și ductil la o temperatură de aproape 150°; la o temperatură mai mare, devine din nou sfărîmicios, așa că la 250° se poate pulveriza cu un pisălog; se dilată și se contractă mai mult decît ori-care alt metal; de aceea, o tablă de zinc, fixată bine de jur împrejur, se rupe, cînd este expusă la variațiuni de temperatură; se topește la vre-o 500°; aliat cu arama roșie, formează alama; nu se găsește în natură liber, ci numai combinat [fr.].

***ZINCOGRAF** *sm.* Δ Cel ce face clișee în zinc [fr.].

***ZINCOGRAFIA** (-fiez) *vb. tr.* Δ A reproduce cu ajutorul zincografiei [fr.].

***ZINCOGRAFIC** *adj.* Δ Privitor la zincografie, ce se întrebuintează în zincografie [fr.].

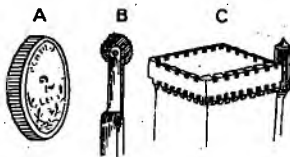

Fig. 5372. Zimți.

***ZINCOGRAFIE** *sf.* Procedeu prin care se reproduce pe hirtie o gravură, un desen, un scris, de pe un clișeu făcut în relief pe o placă de zinc [fr.].

○ **ZINGĂNI** → **ZINGANI**.

ZINGHET → **ZINGHET**.

ZIORI = **ZORI**.

***ZIRCONIU** (M) *sbst.* ☉ Metal cenușiu, intermediar între siliciu și aluminiu, cu densitatea 6,25 și care se topește cam la 2400°; se întrebuințează mai ales la fabricarea recipientelor care trebuie să reziste la temperaturi înalte [fr.].

ZIS *adj. p. zice.* ① Rostit, spus: vorbele ~e de mine ☹ ② **NEZIS** ☹ ③ Numit, supranumit, poreclit: Domnul Moldovei Ștefan, ~ Lăcustă-Vodă.

ZISA (pl.-se) *sf.* ① Ceea ce s'a zis, spusă, vorbă: căpitanul de barieră... însemnă cu creionul zisele mele, mândru virtutii creionului de plumb pe limbă latinească literă (A-GH.) ☹ ② Vorbă memorabilă, zicală, zicătoare: zisa Țiganului: tot la noi în satră bate vînt și platra (PANNI); îmi plăceau basmele, zisele din bătrîni (OLVR.).

○ **ZIT** (pl.-turi) *sn. Trans.* Scindură sprijinită pe loitre în partea dinainte a unei căruțe și acoperită cu paie sau toale, ca loc de șezut: Făt-frumos de mult era în ~ de cînd puneă coșul hamurii pe cai (RET.) [germ. Sitz].

ZIUĂ → **ZI**.

ZIUȚICĂ *sf. dim.* **ZI**: toată ziuțica ota omul după o vorbă mai dulce, ori după un zîmbet (CAR.); sta grecește pe tron cît e ziuțica și noaptea de mare (ASP.); și tot Nichitor Coteșarul i-a rămas bietului om numele și pînă fu ziuțica de astăzi (CRG.).

ZIUȚIȚĂ (pl.-te) *sf. dim.* **ZI**: visa acum noaptea și se gîndeă ziuția întregă (ODOB.); toată ziuția mîncară, băură, se jucară (RET.).

ZIZĂI → **ZIZAI**.

ZIZANIE, **ZIZANIE** *sf.* ① ☉ Plantă ierboasă din fam. gramineelor; crește prin livezi și e cultivată uneori prin parcuri și grădini ca verdeață sau ca nutreț pentru animale; numită și „obsigă”, „odos”, etc. (*Lolium perenne*) (H 5373) ☹ ② ☉ = **SĂLBĂTE** ☹ ③ ☉ = **NEGHINA** ☹ ④ ☉ = **BĂLĂRII**, buruieni sălbatice ☹ ⑤ ☉ = **DISCORDIE** ☉: de-aici s'a născut școala oalomniei și a injuriei, care a adus zizania, ura și desbinarea (A-GH.); unul din boierii cîi mari bagă zizanti și dihonla în popor (ASP.); alta n'a de vorbit decît birfeli și răutăți; ca să vire fitiluri și zizanie în toată mahalana (CAR.) [gr. ζίζανια].

ZIMBAT → **JIMBAT**.

ZIMBET, ○ **ZIMBET** (pl.-te) *sn.* Faptul de a zîmbi, ris fără șgomot, caracterizat numai printr-o ușoară mișcare a buzelor și a ochilor, suris: Diepti, infumurați, o'un zîmbet protector privea la tine (VLAH.); toată ziuțica ota omul după o vorbă mai dulce, ori după un zîmbet (CAR.); nn zîmbet de milă se furisă pe buzele mai tuturor din cărută (ASP.).

ZIMBI, ○ **ZIMBI** (-beso) *vb. intr. și refl.* ① A ride fără șgomot, mișcînd numai ușor buzele și ochii, a suride: zîmbind ieșea dinmăneață din palatele părintești, zîmbind se înturna seara la maică-sa înapoi (ODOB.); cu același înțeles F ☉ ~ a ride, † a se ~ a ride: împăratul... zîmbea a ride și nu le zicea nimic (SLV.); vede vătarul spoit cu aur și griji bîne în cuiu la iocane, și zîmbește a ride (SB.); vezirul s'au zîmbat a ride și i-au zis să grăsească, zîmbu-nu se teamă (NEC.); ☉ **MUSTATĂ** ☹ ② ☉ = **SURIDE** ☉: norocul îi zîmbește ☹ ③ ☉ = **SURIDE** ☉: cîmpul cu florile și mîndrele dealuri, de după care zîmbeau zorile, în sburdalnică vîrstă a tinereții (CRG.): după înfrîstare, veselia ne zîmbește, ca vremea bună ce după ploaie se ivește (GOL.) [vsl. z a b ū „dinte”].

ZIMBIL → **ZIMBIL**.

ZIMBIRE *sf.* ① Faptul de a zîmbi ☹ ② = **ZIMBET**: Nu mai zîmbi. A ta ~ M-arată cît de dulce ești (EMIN.).

ZIMBITOR *adj. verb. ZIMBI*. Care zîmbește: âst om bun ca pîinea, totdeauna ~, ...devine acru și stîfos de cîte ori s'o întîmplă să-i meargă rău la preferanță (BR.-VN.); o băbușcă măruntă, ...nu posomorîta, cum mi-o n'chipuîsem,

oi zîmbitoare, deși cu un fel de umbră de răutate (SLV.); primăvara se arăta veselă și zîmbitoare (NEGR.).

○ **ZIMBOC** (pl.-oace, -ocuri) *sn. Offen*. (CIAUS.) (TUT.) Cuiul mobil de la cataramă (care se bagă în gaura curelei) [vsl. z a b ū „dinte”].

ZIMBRE, **ZIMBRE** *sf. pl.* ① ☉ Rană ce fac caii, mai ales cei tineri, la gingii, din pricina finurilor prea bătoase, apei de băut prea calde, etc.; calul ce are ~ mestecă greu, din cînd în cînd îi scapă finul mestecat, iar cerul gurii e roșu și umflat: pentru zimbire la cai... falca de sus s'a se arăd cu sare (ORAHO.); în gura vitei se introduce un lemn gros, ca să rămîna deschisă, apoi se tale zimbirele cu foarfecele sau cu cuiștilor (FAC.) ☹ ② ☉ A face ~, a se uita cu jînd la ceva, a rîvni, a-i lăsa gura apă: el făcea zimbire, privind cu fale la jîlturile ministeriale (ALECS.) [comp. pol. z a b r y < vsl. z a b ū „dinte”].

○ **ZIMBRI** (-bresse) *vb. intr.* A ride urit, arătîndu-și gingiile, ca și caii cari au zîmbire (SEZ.).

ZIMBRU → **ZIMBRU**.

‡ **ZIN** *sm.* ☉ (odos.) Zeu păgîn [z i n ā].

ZINĂ, ○ **ZINĂ** (pl.-ne) *sf.* ☉ ☉ Fîință mitologică, în chip de femeie de o frumusețe uimitoare, care trăește, împreună cu alte soațe, zine ca și dînsa, în regiuni necălcate de picior de om, în palate mărețe, înconjurate de grădini sau de păduri, al căror acces e apărut de tot felul de fiare, care de care mai grozavă la vedere; numai Făt-frumos ajunge cîteodată la ele, după căutări îndelungate, ajutat de calu-i năzdrăvan; cîte una din zine se îndrăgostește uneori de Făt-frumos. se însoțește cu el, dar își pierde atunci puterile ei supranaturale; altele îl ajută, cu sfatul și cu fapta, la îndeplinirea slujberilor grele cu care e însărcinat și-l scapă de multe ori de la o peirc sigură; cea mai vestită din toate, de care se vorbește adesea în basmele noastre e „Ileana Cosîncăna”, cu coșia de aur; pe lingă aceste zine bune, poporul mai pomeneste și de zine rele, care scot ochii celor ce calcă pe moșile lor, îi ologesc sau le fac tot felul de neajunsuri; pe acestea le confundă adesea cu „lelele” (→ **LELE**) ☹ ② ☉ Femeie de o frumusețe uimitoare: Era și-o coccină gheboasă în spate Ce o amăgise lingăii să crează Că ea e în lume cea dintîie (SIC!) rază, și-a se ținea zină o infumrase (PANNI) ☹ ③ ☉ Zeită (păgînă): pe acei idoli, oamenii îi numeau zei și zeite ori zine, căci fie-care din zeii lor își avea zina lui de soție (ASP.); La aceste academii de știință a zinei Vineri (EMIN.) ☹ ④ ☉ **IEDERA-ZINELOR** = **IEDERĂ**; — **LINGURITA-ZINEI** → **LINGURITA** ☉; — **PĂRUL-ZINELOR** = **COLIE**; — **ȘITA-ZINELOR** = **TURTA** ☉; **ȘITA-ZINELOR** = **SCAIU** ☉ [lat. Diana].

ZINATIC → **ZANATIC**.

ZING! *interj.* Imită sunetul clopotului, zîngănitul armelor, paharelor, etc.

○ **ZINGĂLĂU** = **TINGĂLĂU**.

ZINGĂNI, **ZĂNGĂNI**, **ZINGĂNI** (-ănesc) *vb. tr. și intr.* A scoate un sunet ca de fiare lovite, de pahare ciocnite, etc., a sdrăngăni: Coasele sub teacă udă zăngănesc răsunător (ALECS.); plua răsună și zîngănea, iar zmeii credeau că acest sunet vine de la oasele Titirezului (SB.); un orologiu zîngănește încet și subtil în părete (EMIN.); dădu un pumn strășnic în masă, de zăngănită paharele (SAD.); vîntul se pornea mai tare și geamurile zîngăneau în ferestrele cele mari, încît răsună întreaga casă (SLV.) [z i n g!].

ZINGĂNIT, **ZĂNGĂNIT**, **ZINGĂNIT** *sbst.* Faptul de a zîngăni; rezultatul acestei acțiuni, sdrăngănit: un ropot de călăreți și un zăngănit de arme în curte înghiață deodată veselia oaspeților (VLAH.); nu se mai auzea decît zăngănitul armelor (ASP.); zăngănitul unui mic clopotel... făcu să ridice capul un mic moșneag azeat la tarabă (DEM.).

ZINGĂNITURĂ, **ZĂNGĂNITURĂ**, **ZINGĂNITURĂ** (pl.-turi) *sf.* Zîngănit prelung: zăngănitura ostarilor ce dau năvală, larma gloatei... făceau toate la un loc un vuet încurcat (ODOB.).

ZINGHET, **ZINGHET** (pl.-ete) *sn.* Zîngănit: la git purta o salbă de măgele... și de rînd (lele, care sălta pe sînu-i, la tot pasul, pricinind nu zînghet delicat (ALECS.): răcnete, vaețe, împuscături, zînghete de arme (ALECS.) [z i n g!].

Fig. 5373.
Zizanie.

ZINISOARĂ (pl.-re) sf. $\otimes$ dim. **ZÎNA**.
ZIRNĂ (pl.-ne) sf. $\otimes$ Plantă veninoasă cu flori albe, dispuse în mici umbеле; fructele sînt niște boboțe negre sau verzi; numită și „umbra-noptii” (*Solanum nigrum*) (5374) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ = **LĂSNICIOR** [vsl. z r ū n o „boabă, grăunte”].

Fig. 5374. Zirnă.

$\otimes$ **ZIRTE** sf. pl. **Băn.** = **ZARTALE**.
ZIZĂI, **ZIZĂI** (-zăi) vb. intr.
 $\otimes$ A bizii ușor: se făcu un țîntar și, pe sub seară, începu azizăi prin perjurii palatului (usp.) $\mathbb{Q}$ A rosti defectuos sunetul i ca z, a șișcavi [onom.].

ZIZANIE = **ZIZANIE**.

ZIZĂIT sbst. Faptul de a zizăi.

ZL... = **SL...**

ZLAC sbst. $\otimes$ Iarbă verde; otavă: ca iarba curîndu usucă-se, ca vîrdezele de ~ curîndu cadu (rs.-sch.) $\mathbb{Q}$ = **FLOAREA-PAȘTILOR** [vsl. z l a k ū].

$\dagger$ **ZLĂTAR** sm. = **ATURAR**: ori-care zîlătaru va mesteca aurul sau argintul cu alte lucruri fără știrea stăpînului (prv.-mă); Toval-Cain s'au făcut meșter de fier, lăcătuș, potcovar, ~ și zugrav (n.-cost.) [sl. z l a t a r i].

$\dagger$ **ZLĂTĂRI** sf. $\otimes$ Meseria, meșteșugul zîlătarului.

ZLATOUȘT npr. m. Ioan ~, Ioan Gură-de-aur [vsl. z l a t o u ș t].

$\otimes$ **ZLEAMĂN** (pl.-mene) sn. **Băn.** Piatră de mormînt [srb. z l a m e n e „semn”].

ZLOATĂ = **SLOATĂ**.

ZLOBIU = **SLOBIU**.

ZLOT sm. $\otimes$ Monedă, la început (sec. al xv-lea pînă la al xvii-lea) de aur (numit, după proveniență, și ~ tătărăso, unguresc, etc.), de valoarea unui galben: tu de ieri greșala altuia, dai un șalun, iară Dumnezeu, de ieri greșala ta, îți lărtă o mie de zloti (varl.); mai tîrziu, se dă numele de ~ unei monete de argint, de o valoare inferioară talerului, și care, pe la începutul sec. al xix-lea, nu mai valora decît 30 de parale: evghenia nu plătește nici un ~ în ochii mei (alecs.); Lăliță circummărită, Ia scoate tu vin de-un ~ (virc.) $\mathbb{Q}$ **Trans. Maram.** (brl.) Monedă de argint de 2 coroane: Haide, maică, haide, dragă Cu poala plină de zloti și mă scoate, dacă poți (k.-rs.) $\mathbb{Q}$ Unitatea monetară a Poloniei în valoare de 1 leu au și care e împărțită în 100 de groși (5375) [pol. zloty].

$\otimes$ **ZLOTAR** sm. = **ZLĂTAR**: să chemi un ~... să-ți făcă stîlpul hornului numa aur și pietre scumpe (vas.).
 $\dagger$ **ZLOTAȘ** sm. Stringător de dări: au poroncît la toți ~ii pe la toate ținuturile să nu mai strîngă rămășițele și să dea oamenilor pace, să nu-i mai supere (n.-cost.) [zlot].
ZM... = **SM...**

Fig 5375. Zlot polonez.

$\otimes$ **ZMAU** = **ZMEU**.
ZMEESC adj. De z m e u, al zmeilor: spuse teclorului său cum împăratul ~ a adus pe mama lor (mear).
ZMEIOS adj. Focos, ca z m e i i: Și văd sub cerul luciu, în zarea nîlăcără, Sburînd o herghelie de armăsari zmeioși (alecs.).

ZMEOAICĂ, **ZMĂOAICĂ** (pl.-ce) sf. $\otimes$ Femeie din neamul zmeilor, mai adesea, în basme, sora sau mama unui z m e u: zmeoalca... dacă văzu că nu poate să-i prăpădească... plesni lîrea într'însa de ne-căz (usp.); hei, zmeoacă! afurisită ce-mi ești, te pricep eu unde vrei s'înngi (flor.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Lapă care alcargă ca un zmeu: hi! zmeoăcele tatei. Indemnați înaintea! (cre.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Plantă din fam. umbeliferelor, cu tulpina cilindrică, cu flori albe, dispuse în umbеле; numită și „somnoroasă” (*Laserpiliun latifolium*).

$\otimes$ **ZMEOAIE**, **ZMĂOAIE** sf. **Often. Băn. Trans.** $\otimes$ = **ZMEOAICĂ** $\mathbb{Q}$ $\mathbb{Q}$ = **ZMEOAICĂ** $\mathbb{Q}$ $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Plantă din fam. umbeliferelor, cu flori albe sau roșietice, dispuse în umbеле; crește prin ținuturile muntoase, pe fînețe și stînci; numită și „tămioară” (*Libanotis montana*).

$\otimes$ **ZMAU** = **ZMEU**.
ZMEESC adj. De z m e u, al zmeilor: spuse teclorului său cum împăratul ~ a adus pe mama lor (mear).
ZMEIOS adj. Focos, ca z m e i i: Și văd sub cerul luciu, în zarea nîlăcără, Sburînd o herghelie de armăsari zmeioși (alecs.).

ZMEOAICĂ, **ZMĂOAICĂ** (pl.-ce) sf. $\otimes$ Femeie din neamul zmeilor, mai adesea, în basme, sora sau mama unui z m e u: zmeoalca... dacă văzu că nu poate să-i prăpădească... plesni lîrea într'însa de ne-căz (usp.); hei, zmeoacă! afurisită ce-mi ești, te pricep eu unde vrei s'înngi (flor.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Lapă care alcargă ca un zmeu: hi! zmeoăcele tatei. Indemnați înaintea! (cre.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Plantă din fam. umbeliferelor, cu tulpina cilindrică, cu flori albe, dispuse în umbеле; numită și „somnoroasă” (*Laserpiliun latifolium*).

$\otimes$ **ZMEOAIE**, **ZMĂOAIE** sf. **Often. Băn. Trans.** $\otimes$ = **ZMEOAICĂ** $\mathbb{Q}$ $\mathbb{Q}$ = **ZMEOAICĂ** $\mathbb{Q}$ $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Plantă din fam. umbeliferelor, cu flori albe sau roșietice, dispuse în umbеле; crește prin ținuturile muntoase, pe fînețe și stînci; numită și „tămioară” (*Libanotis montana*).

$\otimes$ **ZMAU** = **ZMEU**.
ZMEESC adj. De z m e u, al zmeilor: spuse teclorului său cum împăratul ~ a adus pe mama lor (mear).
ZMEIOS adj. Focos, ca z m e i i: Și văd sub cerul luciu, în zarea nîlăcără, Sburînd o herghelie de armăsari zmeioși (alecs.).

ZMEOAICĂ, **ZMĂOAICĂ** (pl.-ce) sf. $\otimes$ Femeie din neamul zmeilor, mai adesea, în basme, sora sau mama unui z m e u: zmeoalca... dacă văzu că nu poate să-i prăpădească... plesni lîrea într'însa de ne-căz (usp.); hei, zmeoacă! afurisită ce-mi ești, te pricep eu unde vrei s'înngi (flor.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Lapă care alcargă ca un zmeu: hi! zmeoăcele tatei. Indemnați înaintea! (cre.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Plantă din fam. umbeliferelor, cu tulpina cilindrică, cu flori albe, dispuse în umbеле; numită și „somnoroasă” (*Laserpiliun latifolium*).

$\otimes$ **ZMEOAIE**, **ZMĂOAIE** sf. **Often. Băn. Trans.** $\otimes$ = **ZMEOAICĂ** $\mathbb{Q}$ $\mathbb{Q}$ = **ZMEOAICĂ** $\mathbb{Q}$ $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Plantă din fam. umbeliferelor, cu flori albe sau roșietice, dispuse în umbеле; crește prin ținuturile muntoase, pe fînețe și stînci; numită și „tămioară” (*Libanotis montana*).

$\otimes$ **ZMAU** = **ZMEU**.
ZMEESC adj. De z m e u, al zmeilor: spuse teclorului său cum împăratul ~ a adus pe mama lor (mear).
ZMEIOS adj. Focos, ca z m e i i: Și văd sub cerul luciu, în zarea nîlăcără, Sburînd o herghelie de armăsari zmeioși (alecs.).

ZMEOAICĂ, **ZMĂOAICĂ** (pl.-ce) sf. $\otimes$ Femeie din neamul zmeilor, mai adesea, în basme, sora sau mama unui z m e u: zmeoalca... dacă văzu că nu poate să-i prăpădească... plesni lîrea într'însa de ne-căz (usp.); hei, zmeoacă! afurisită ce-mi ești, te pricep eu unde vrei s'înngi (flor.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Lapă care alcargă ca un zmeu: hi! zmeoăcele tatei. Indemnați înaintea! (cre.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Plantă din fam. umbeliferelor, cu tulpina cilindrică, cu flori albe, dispuse în umbеле; numită și „somnoroasă” (*Laserpiliun latifolium*).

$\otimes$ **ZMEOAIE**, **ZMĂOAIE** sf. **Often. Băn. Trans.** $\otimes$ = **ZMEOAICĂ** $\mathbb{Q}$ $\mathbb{Q}$ = **ZMEOAICĂ** $\mathbb{Q}$ $\mathbb{Q}$ $\otimes$ Plantă din fam. umbeliferelor, cu flori albe sau roșietice, dispuse în umbеле; crește prin ținuturile muntoase, pe fînețe și stînci; numită și „tămioară” (*Libanotis montana*).

ZMEU, $\otimes$ **ZMAU** 1. sm. $\otimes$ $\dagger$ Șarpe: pre aspidă și vasiliso vel călea și vei stropi leul și zmaul (pos.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ $\dagger$ **Balaur**: și arătîndu-i de departe pe bălaur îi zise împăratul: nu te apropia, pîrînte, de zmeu (pos.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ $\dagger$ **Ființă fabuloasă**, de care pomenesc basmele noastre, avînd chipul și apucăturile de om, trupul acoperit cu păr și o coadă zloasoasă; este de o mărime uriasă, are o putere extraordinară, dar e cam slab de minte; locuște împreună cu alți zmei, frați de ai lui, în palate sau în cetăți așezate în munți sau în codri deși, mai adesea pe țărmul celălalt; zmeii umblă totdeauna la vînat pe moșiile lor, călări pe cai năzdrăvani, cu cite mai multe inimi, cari îi înștiințează de apropierea unei primejdii; își anunță totdeauna sosirea acasă asvîrlînd, de la o depărtare de citeva mîle, buzduganul cel greu care, după ce se izbește de poartă, sare pe masă și se acată singur în culul din perete; se ivesc uneori oamenilor în chip de vînt sau de nor negru, mai ales cînd vin să fure cite o fată de împărat, pe care o scapă apoi Făt-frumos, după ce omoară pe răpitor: Împăratul Rogu... era foarte mîhnit că, în zilele lui, niște zmei furaseră soafele și luna de per cer (usp.); aice petrecea fata împăratului cea mijlocie, ce au furat-o un zmeu cu două capete (sa.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ $\dagger$ **Cal voinic și iute** ca un zmeu: cu toate că telegarul voinicului era un zmeu de cal, soroața îi ajunsse (usp.); o trăsură comodă, înhamată cu cîinci zmei voinici (alecs.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ $\dagger$ **Plăcău voinic** ca un zmeu: Răducanu meu e un zmeu de plăcău (olva.); uneori și despre fete: venea pe cărare 'n jos, un zmau de fată cu poalele catrinței prinse 'n brîu (orig.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ $\dagger$ **Un fel de boală** de care pălimesc unele femei, făcîndu-le să slăbească mult (probabil boala numită şburător sau lipitură): mie mi se pare că cucoană are zmeu... nu vezi tu că slăbește din zi în zi? (fil.) $\mathbb{Q}$ $\otimes$ $\dagger$ **COADA-ZMEULUI** = **COADĂ** $\otimes$; — **FLOAREA-ZMEULUI** = **BARBA-POPII**.

2. sm. și (pl. zmeuri și zmei) sn. Jucărie de copii făcută din hîrtie, de diferite forme, cu sau fără speleze, care se poate înălța în văzduh, fiind ținut de o sfoară: cum știa de bine să înălțe zmeii de hîrtie poletă pînă sub nori și să le trimeată răvase pe stără (n.-gh.); adeseori mi-am amînit zmeii în jocurile mele copilărești (gh.) [vsl. z m i l „șarpe, balaur”; comp. bg. z m e j „balaur; zmeu de hîrtie”].

ZMEULEȚ sm. dim.

ZMEU.

ZMEUR... = **SMEUR...**

ZN... = **SN...**

$\dagger$ **ZNAMEN** sbst. $\otimes$ Placă de metal, purtată la gît ca insignă de militari (5376) [rus.].

$\otimes$ **ZO** = **ZAU**.

ZOAIÉ (pl. zoi), **ZOALĂ**, mai adesea pl. **ZOALE** sf.

Apă cu săpun în care s'au spălat rufele, cu care s'a lăut cineva; lăturile rămase de la spălatur vaselor.

Fig. 5376. Znamene.

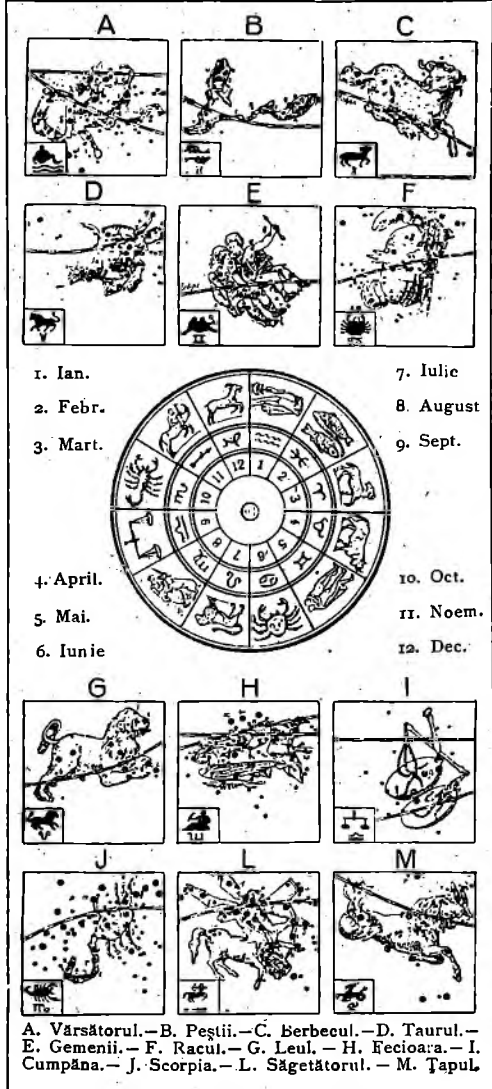
cu zoala în care s'a spălat cămeșoa celui necurat ce a intrat în casă, de se spală copiii, se tîmăduște (de roții) (pamf.); Miercură nu se spală cămeși, că pe ceea lume bei zoala (oor.); după ce te-ai spălat la osp, varsă îndată zoile, căci, tremurîndu-se pămîntul, îți va tremura capul cît vei trăi (oor.); să nu zolești Vînera, ori spre Vîneri, că stai pe ceea lume pînă în gît în zoală (vor.); pr. ezi. cînd s'a înfierbîntat broasca, a început a curge dintr'însa niște zoi spurcate (sa.) [comp. bg. rus. rut. z o l a].

$\otimes$ **ZOALĂ** sf. **Mold. Trans.** Trudă, osteneală, strădanie, frămîntare: multă răbdare și trudă și ~ se cere să pună omul pînă se vede din mai nimica la vîca cu lapte (ret.).

$\otimes$ **ZOANĂ** sf. $\otimes$ Pleavă, ciuruială (de la vînturatul grînelor), codină (n.-cod.) (ciauș.) [comp. serb. slov. z o n a].

$\otimes$ **ZOAVĂ** (pl.-ve) sf. (man.) $\otimes$ = **SCURTEICUTĂ** $\otimes$ [fr. z o u a v e. adică haină scurtă ca aceea purtată de zăuiv].

ZOB (pl.-buri) sn. $\otimes$ $\otimes$ Ovăs, în spec. porția de ovăs ce se dă calului: vizitiul tura... ~ul calului și-i

vindea, și în loc de a da calului ovăș, el îi țesea și-l spăla oțet de două ori în zi (ICH.) ¶ ① Fărîme: bombăni multă vreme înghîțînd în silă un ou răscopt, ale cărui coji roșii le mută din mină în mină, pînă le făcu ~ (OLVR.) [bg. zob ū, srb. zob].

○ **ZOBELE** sf. pl. Băn. f. ¶ = **ZABALĂ** ③.

ZOBÎ (-beso) vb. tr. ① Trans. (DENS.) A da ovăș la cai ¶ ② A sdrobi, a mărunți, a face fărîme: pînă cu noaptea în cap au zobit pămîntul, netezînd-l ca în palmă (OLVR.); îl zobea de nu s'alegea praful de el (LUNG.) [z o b].

○ **ZOBILOS** adj. Băn. f. ¶ = **ZABĂLOS** [z o b e l e].

ZOBON — **ZABUN**.

ZOBORINĂ, ZOBORÎNĂ sf. ① Ceea ce rămîne după distilarea fructelor fermentate (R-COD.) ¶ ② Rămășițe la arie de la grîu, amestecate cu țărînă [comp. zob].

ZODIAC subst. ① ☆ Zonă a sferei cerești, care se întinde de la 8 pînă la 9 grade de fie-care parte a eclipticei, care cuprind toate pozițiunile ocupate pe rînd de planetele cunoscute de cei vechi; e împărțită în 12 părți egale pe care se află cele 12 constelații în dreptul cărora trece drumul soarelui în cursul anului ¶ ② ☆ Totalitatea acestor 12 constelații sau semnele ce corespund acestor con-

stelații (→ TAB. LXXXI) ¶ ③ ④ ⑤ ⑥ Carte de zodii: Împăratei zise, mulți ani să frăști, Nu că'l știu înelul, nici l-am găsit eu, Ci'l pot ghici numai cu ~ul meu (PANN); doară știți că mi-a ars ~ul (RET.) [gr. ζῳδιακός].

“ZODIACAL adj. ☆ ① Ce ține de zodiac: constelațiunile ~e (= berbecul, taurul, gemenii, racul, leul, fecloara, cumpăna, scorpia, săgetătorul, țapul, vîrsătorul, peștii ¶ ② Lumină ~ă, aureolă luminoasă ce se vede la anumite epoci, aproape de orizont, după apusul sau înainte de răsăritul soarelui, în direcțiunea zodiacului [fr.].

ZODIAR (pl.-re) sn. ③ ④ ⑤ ⑥ Carte de zodii.

ZODIAȘ — **ZODIER**.

ZODIE sf. ① ☆ Semn al zodiacului: păt sintem în luna lui Cuptor, în zodia Leului (D.-ZAMF.) ¶ ② ☆ Constelațiune a zodiacului sub care s'a născut cineva și care are o mare influență asupra soartei lui: care copil în ce ~ se naște, așa are să-l fie norocul și firea (MAR.); ¶ ③ F s'a născut în zodia porcului, scroafel, are un noroc ne mai pomenit; a căuta, a citi cuiva în zodii, a ghici cuiva norocul, soartea după poziția stelarilor; Au venit ca să serbeze nunta gîngășei mirese... Cititorii cel de zodii și șagalnicul Pepele (EMIN.); La zodii chiar s'arătat cum am s'ajung de bine (VLAH.) ¶ ④ ⑤ ⑥ Carte de zodii, o parte a calendarului popular în care se vorbește de cele 7 planete și despre cele 12 zodii, arătîndu-se înrîurirea acestora asupra soartei omului născut sub cutare sau cutare semn al zodiacului; numită și „zodiar” sau „zodiac” ¶ ⑦ ⑧ Pr. ext. Soarte, urșită: A, nu mă mir căl se dete O ~ atît de tristă (VLAH.) ¶ ⑨ ⑩ pl. (P) Prostii, nerozii, minciuni (MUT.) (R-COD.) [gr. ζῳδιακός; comp. și bg. z o d i e].

ZODIER(IU), ZODIAȘ sm. Cel ce caută să ghi-cească cuiva norocul după zodia în care s'a născut, astrolog: parcă ești un zoderiu, de le spui toate așa ca de pe apă (SR.); zoderii și oărturăsele îi băgase mamei o multime de bazaconii în cap (CRO.).

† **ZOF, SOF** subst. Stofă de lînă subțire și ușoară [tc. s o f].

○ **ZOGONI** (-onesc) vb. tr. Băn. Trans. A goni, a alunga [srb. z a g o n i t i].

† **ZOGRAF** = **ZUGRAV**.

† **ZOGRAFISI** = **ZUGRAVI**.

ZOI = **SOI** [z o a i e].

ZOI = **ZOATE**.

ZOIOS adj. = **SOIOS** [z o a i e].

ZOLI (-lesc) vb. tr. A spăla rufele cu leșie (sau săpun): să nu zolești Vinerea, ori spre Vineri, că stai pe ocea lume pînă 'n gît în zolia (VOR.); pe cînd zolea la fîntînă și plîngea biata nevastă... iacă vine un moșneag (VLAH.) [comp. bg. z o l j a, rut. z o l y t y].

ZOLI (-lesc) 1. vb. tr. A frămînta ceva cu mîinile ori cu lingura (SEZ.).

2. vb. refl. A se sili să faci în grabă; a munci, a se trudi (CONV.) [z o a l i a].

ZOLIT adj. p. **ZOLI**. Spălat cu leșie: rufe, că-măși ~e.

ZOLIT adj. p. **ZOLI**. ① Frecat: tasole ~ă (VIC.)

¶ ② Făcut în grabă.

ZOLNITĂ (pl.-te) sf. Mold. Bucov. Vas în care se spală rufele cu leșie: pînzele... se pun într'o ~ astupată la fund, în care se toarnă leșie (PAMF.); a pus într'o ~ afară toți buci și cîlîi ce-i avea (VOR.) [rut. z i l n y c a, pol. z o l n i c a].

ZOLZĂ (pl.-zi) sf. ¶ Un fel de gilcă ce se face la căi: pentru zolzi ...ce găsesc pe cai tineri... îndată să se unească cu pătura la locul acela (DRAGH.) [pol. z o l z a].

○ **ZOMONITĂ** (pl.-te) sf. Băn. Bordeliu: oamenii în vremile vechi... locuiau în zomonite (LUNG.) [srb. zemunica].

“ZONĂ (pl.-ne) sf. ① A. Parte din suprafața unei sfere cuprinsă între două cercuri paralele (5377): suprafața unei zone se obține înmulțîndu-se lungimea unui cerc mare al sferei prin distanța celor două baze ale zonei ¶ ② Fiecare din cele cinci mari diviziuni ale globului pămîntesc, determinate de cercurile polare și de tropice (5378): zone glaciale

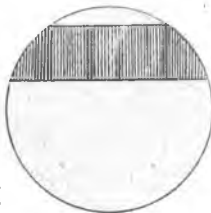

Fig. 5377. Zonă.

care din părțile cerului care corespund zonelor terestre ¶ ⑤ ⑥ ⑦ Zona vinturilor alizee. spațiul de pe mare unde suflă vinturile alizee [fr.].

ZORI *sbst.* ① † Silă ¶ ② Grabă mare, urgență: de ~ mare ce a avut, a greșit și a zidit-o cu altăru spre miază-zii (VLAH); împărățitul... nu-i prea plăcu ~u ce da sfetnicul pentru nuntă (ASP.); a da ~, a (se) grăbi; Mihai... începuse a le da ~ și le porunci ca în trei zile să pornească spre Alba-Iulia (GALC.); ea dă ~ să mă mărite oltă mă curind (VLAH.); am să-mi dau ~, ca să-mi lau cît mă curind licenta (SLV.) ¶ ③ De, a) în cea mai mare grabă oltă de ~ bucată după bucată, și nimeni n'o asculta (GN.)

ZORELE *sf. pl.* (♂ *sg.* **ZOREA**) ☼ 1) Plantă cu tulpina volubilă, acoperită cu peri; face flori mari, purpurii, cu corola în formă de pînă; originară din America de Sud. e mult cultivată ca plantă ornamentală, pentru decorarea zidurilor și a chioscurilor, obținindu-se, prin cultură, numeroase varietăți de culori; numită și „adormitele”, „barba împărțuită”, „holbură”, etc. (*Ipomaea purpurea*) (☞ 5379) 2) **ZORELE-PITICE**, plantă origi-

carca surdului, a suna zorne [bg. *slb.*: *zori* a].
ZORILĂ *npr. m.* ① ♀ Animal fantastic, în chip de bou, care se arată numai în revărsatul zorilor (r-cou); Alte dați iar cu Murgilă ti sperie astfel tot. **Miază-noaptea sau Zorilă** și cu alte cite soot (PANN) ② ♀
 ♀ Personificarea zorilor în basmele populare lueafăsur de dimineață personificat (comp. **MUR-
 GILĂ**: nu făcu multă cale și întâlni pe ~, dară lui ~ nu prea-i da meșii a sta mult de vorță, căci, zicea el, se duce după **Miază-noapte** pe care o luase la goană (BEP.) ③ ☆ =
LUCEAFĂRUL-DE-ZORI ④ ♂ Nume dat unui vițel
 fătat în zori de ziuz.

ZORIT *adj. p. ZORIT*. Grăbit peste măsură: decamdată nu era ~, avea din ce să trăsească și mai putea să aștepte (SLV.); — *adv.*: stă la o masă plecat pe un teac de loi... și scrie ~ articolul de fond (VLAH.) ¶ ¶ **NEZORIT**.

ZORIT *sbst.* ① *Trans.* Datina de ase cîntăcolinde în z o r i de zi, de către feciori și oameni însurați, mai ales a doua zi de Crăciun (PAMF.) ¶ ② **RĂȘIRIT**: Din fundul lumii, mai din sus, și din Zorit și din Apus... Venit-au roiri de 'mpărăți (COȘA.) [cuvînt creat de Coșbuc].

ZORNĂI (-ăsc, -ăiu) 1. *vb. tr.* A face să răsune niște obiecte de metal ciocnite între ele, lanțuri, monede, etc., a zîngăni, a sdrăngăni: ofiterul... își zornăi pîntenii într'un salut milităresc (VLAH.); s'a întors radios, zornăind un fișic de patace (BR.-VN.).

2. *vb. intr.* A zîngăni, a sdrăngăni: din buzunarele filetei atrînam, d'o parte și de alta, zornăind, donă lanțuri groase cu chei (D.-OH.); în încep cădelnițele de argint să zornăie (VLAH.); loosari turcești zornăiau la gîtul celor avute (DLVR.) [onom.; comp. ZORIT²].

ZORNĂIT *sbst.* Faptul de a zornăi; rezultatul acestei acțiuni: ofiterul plecă... tîrîlind picioarele, ca să-și asculte ~ul pîntenilor (VLAH.); cum auziră ~ul banilor, alergău de la sac la bani și de la bani la sac (ISP.).

ZORNĂITOR *adj. verb. ZORNĂI*. Care zornăie: se aruncă cu fața în jos, ca pe-o ciac de fin, pe zornăitoarea grămadă de aur (VLAH.).

ZORNET *sbst.* = ZORNĂIT: S'auzi ~ul de pînteni și fognirile de rochii (EMIN.).

○ **ZOROBİ** (-obesc) *vb. tr. Maram.* (BRL.) A agonisi, a cîștiga [rut. z a r o b y t y].

○ **ZOROBOC** *sbst. Maram. Trans.* (ESC.) Agonisită, cîștig, profit [rut. z a r o b o k].

ZORZOANE *sf. pl.* (ZORZON *sg.*) *tron.* Tot felul de obiecte mărunt ce atîrnă cineva de gît sau pe haine, ca să pară mai împodobit: cocoane... în rochii de atlaz, cu fel de fel de zorzoane... făcînd mișcări și gesturi anume, pentru a-și arăta mai bine bijuteriile (VLAH.); se arătașe, sus pe moviță, vestitul cîntăret, gătut cu... decorații atîrnate de gît și fel de fel de zorzoane (CAR.); cumpătatur urmas ai lui Carol Magnu purta o haină fără nioi un zorzon, cu nasturi de otel (UR.) [comp. TORTOALE].

ZORZONA... = INZORZONA...

ZOVON = SOVON.

○ **ZOVOR** = ZAVOR.

○ **ZUAV** *sm.* ✕ Soldat dintr'un corp de infanterie franceză creat în Algeria în a. 1831 (5381) [fr. z o u a v e].

† **ZUF** = ZOF.

ZUGRAV *sm.* ① **†** Pictor: un ~ n'ar putea nicăieri să-și îmbogățească albumul mai mult...decît în țările noastre (ALECS.); ~ de biserică ¶ ② **†** Cel ce zugrăvește pereții unei odăi cu deseneri ce imită tapetele: ~ de case ¶ ③ **†** ~ de firme, cel ce zugrăvește firme [ngr. ζωγράφος; comp. și vsl. zugra-fu].

ZUGRĂVEALĂ (pl.-eli) *sf.* **†** Faptul de a zugrăvi; rezultatul acestei acțiuni; pictură: ce mindrețe de biserică și ce ~ pe dinăuntru și pe dinafară (DLVR.); zugrăveală cele mai prețioase, policandre de argint... erau Fig. 538t. Zuav. zestrea mănăstirii (ISP.).

ZUGRĂVI (-ăvesc) 1. *vb. tr.* ① **†** A reproduce în colorii, pe pînză sau pe perete, chipul unei persoane, imaginea unui obiect, o scenă, etc., a picta: ~ o icoană, un portret, un tablou; desina fin și mai ales zugrăvesc cu snoces flori și păsările (CAR.) ¶ ② **†** A împodobi cu picturi: Antonie Rușet... au dres clopotnița la biserică sfîntului Nicolai... și au zugrăvit prîtvorul (MUST.) ¶ ③ **†** A văpsi pereții unei odăi, împodobindu-i cu deseneri ce imită tapetele. ¶ ④ **†** A descrie în mod fidel, a face un tablou plin de viață: mi-ai zugrăvit cu un adevărat talent de pictor unele figuri din generația ce ne-a precedat (ALECS.); ce adine simte și pricepe omul acesta societatea în care trăiește și cît de bine știe s'o zugrăvescă! (VLAH.).

2. *vb. refl.* A i se înfățișa ochilor ca într'un tablou; a fi întipărit: acum mi se zugrăvesc din ce în ce mai deslușit în minte vechiul castel (VLAH.); pe chipurile tuturor se zugrăvesc sănătatea și fericiirea (D.-ZAMP.) [z u g r a v i].

† **ZUGRĂVIE** *sf.* **†** Pictură: această icoană se cunoaște că e făcută pe oînd arta zugrăviei era în decadență la Greci (NEGR.) [z u g r a v i].

† **ZUGRĂVITURĂ** (pl.-turi) *sf.* **†** Zugrăveală, pictură, tablou: Grecii... unde văd zugrăviturile celor vechi ai lor, ei între dinșii își fac mîngierii și bucurie (LET.); Cum își poart' a ei faptură, Toată-îo n' ~ (COȘA.) [z u g r a v i].

ZUGRUMA... = SUGRUMA...

○ **ZUITĂ** = ZAUȚA.

ZULE = ZULIE.

† **ZULIAR** *adj.* = GELOS: (nevastă) s'a prefăcut că-î teme, că e ~ă (CAR.); cu nevasta d-sale cea dîntîn era ~ cît un motan și jumătate (ALECS.) [ngr. ζηλιάρης].

† **ZULIE** *sf.* = GELOZIE: l-o plăcut zulia de inimă, sărmanul! (ALECS.) [ngr. ζήλια].

† **ZULIPSI** (-ipseac) *vb. tr.* A fi gelos [ngr. viit. ζηλέψω < ζηλεύω].

ZULUF *sm.* Cîrlionț de păr (mai ales la tîmplă), buclă (5382): să-ți mai încrețesc ~ii, că nu te-am jumult de mult, mă! (D.-GH.); cucoana Marghioiță, cite cu două rînduri de ~i la file-care tîmplă, număra și ea mai multe onomastice (GN.) [tc. z ū l ū f, bg. z u l u f ū, etc.].

† **ZULUM** (pl.-umuri) *sn.* ① Neajuns, nedreptate, strîmbătate ¶ ② *Olten.* Tumult, răscoală, răzmiriță (CIAUS.) [tc. z ū l ū m, srb. z u l u m].

ZUMARICALE *sf. pl.* ✕ Prăjituri, aluaturi: dulceturi, ~, vinuri, cafele și vutci... ziua pînă seara și noaptea pînă la ziuă (CAR.) [ngr. ζυμαρικά].

ZUMBĂI, ZUMZĂI (-ăiu) *vb. intr.* A bizli, a sîbrni [onom.].

ZUMBAIRE *sf.* Faptul de a zumbăi, bizlii: cîntăcele ascuțite ale scripcilor și ...zumbăirile cobzilor (SAD.).

ZUMZĂIT *sbst.*, **ZUMZET** (pl.-ete) *sn.* Faptul de a zumzăi și rezultatul acestei acțiuni, bizlii, sîbrnii: vorbe, șoapte, cîntece, paro'ar fi un zumzăit de albine (UNG.); sgomotul vîleii se înălță ca un zumzet de albine (GRL.); se înșirau săniile înflorite în zumzet de cobze și larmă de pistoale (SAD.).

ZU! *interj.* = SDU! aruncă odată pe zmei în slava cerului, apoi făcu cu el ~ în fundul pămîntului (RET.); atunci eu mă dau lute pe-o oreangă mai spre poale, și odată fac ~ în niște cîneș (CRG.) [onom.].

ZUR! *interj.* Imită un zornăit de fiare, de monete, etc. (comp. ZORIT²).

ZURĂI (-ăsc, -ăiu) *vb. tr. și intr.* = ZORNĂI [z u r i comp. ZURUI].

ZURAIU *sbst.* Zornăit: N'oiu avea odihnă eu De zuraiul fierelor. De plîsul nevostelor (CĂT.) [z u r a i u].

ZURBA, ZORBA (pl.-bale) *sf.* ① Răscoală, revoltă: pre acea vreme se tîmpla de era multe zorbele în Tarigrad, de nu se mai putea așeza Poarta (NEC.); auzise vorbă că este zurba asupra lui Vodă (NEGR.); se temea Pașa să nu facă zorba ienicerii și asupra lui (NEC.) ¶ ② **Rebel**, răscolat, zurbagiu: Ali-Pașa... cerca pretutîndene zurbalele și-l tot omoria (MUST.) [tc. z o r b a].

ZURBAGIU *adj. și sm.* ① **†** Rebel: pro cei mai zurbagii... i-au băgat în onă (LET.) ¶ ② **†** Scandalagiu, care caută cearta cu luminarea: Văd și eu că mi-i eroul Cam nervos, cam ~ (VLAH.); Dar în sat era și-un popă Zurbagiu și hîrtăgus (SPER.) [z u r b a].

† **ZURBALIC, ZORBALIC** (pl.-icuri) *sn.* Răscoală, revoltă, rebeliune: Tătarii... pentru această pricină au făcut zorbalic, de au făcut război cu Turcii (M.-COSR.) [tc. z o r b a l y k].

ZURBĂVĂ *sf. Mold.* ② Gilceavă, ceartă: La ~ s'a 'ntărtat și-a păt cu i-am oîntat (SPER.) [z u r b a + (g i l c e a) v a].

ZURGĂLĂU, ZURGĂLĂU *sm.* Clopoțel în formă de globuleț (5383): În văzduh voies răsună cîlinchete de zurgălăi (ALECS.); zurgălăii sună repede, împrăștiind în întîinderi cîlinchete argintii (SAD.); erau înhămați în sir pa-

**ZOR-
ZUR**

ZUR-tru cail birjărești, volnicol, împodobiți cu canafuri și zurgălăi
ZV (GN.) [comp. ung. zörgeni, „a zornăi”].

○ **ZURNĂ** (pl.-ne)
 sf. ✱ Rlt: porc nu-i
 și ~ are (MAR.), ghi-
 citoare despre „pu-
 rice” [srb. bg. zur-
 na „suriă”, bg.
 zurla „rit” < tc.].

ZURUI (-uesc,
 -uia) vb. tr. și intr.

= **ZORNĂI**: deodată
 lanțurile zuruiră în fun-
 dul gropii (DEM.); clopoțeli aninați de gurile hamurilor zu-
 ruiau vesel (ALECS.); se așază cu spatele la avocat, care zuruia
 vesel un purcoiu de napoleoni (BLVR.); întărit omătu 'n spul-
 ber bate zuruind în geamuri (VLAH.) [zur! comp. și
ZURĂI].

Fig. 5383. Zurgălăi.

ZURUIT sbst. Faptul de a z u r u i și rezultatul
 acestei acțiuni, zornăit: a deslășit uu ~ ca de lanț pră-
 bușit (LUNG.); sunetul trăsuri, ~ul cadențat al zurgălăilor...
 toate mă făceau fericit (VLAH.).

ZURUITOR adj. verb. **ZURUI**. Care zuruie: mă
 uitam strimb la Vlădeș, ou tinicheaua sa zuruitoare (GRIG.).

○ **ZUVELCĂ**... ✱ **ZĂVELCĂ**...

ZUZĂI = **ZIZĂI** ○.

ZUZEI sbst. Bizăit; murmur, susur [z u z ă i].

ZUZUI (-uesc, -uiu) vb. intr. A bizăi, a zizăi:
 a murmura, a susura: rîsul care l-am trecut... pro-
 fund de o palmă și abia zuzuind pe prundiș, outremură-te,
 oăci e Huejdul! (NEGR.) [onom.].

ZUZUIT sbst. Faptul de a z u z u i și rezultatul
 acestei acțiuni; bizăit: susur: auzi ~ul din tronșer
 și de astă dată nu se mai putea stăpîni (SP.) [onom.:
 comp. și **ZIZĂI**].

ZV... ✱ **SV**...

DIN CHEIA ÎNTELESULUI (1678).

INDREPTĂRI ȘI ADAUSE

pag.	col.	rîndul	in loc de	citește
90	I	39	TURITĂ	TURITĂ
99	II	72	†AUNEORI <i>adv. (BUD.)</i>	†AUNEORI <i>adv. (BUD.) (IK-BRS.) (RET.)</i>
105	I	după 72	<i>să se adauge</i>	*AVIATOR <i>sm., AVIATOARE</i> <i>sf.</i> Persoană care se înțeleșnicește cu aviația.
				*AVIAȚIUNE, AVIAȚIE <i>sf.</i> Arta de a naviga cu aeroplanul; înțeleșnicirea cu acest mijloc de locomoțiune [fr.].
				*AVION (<i>pl. -oane</i>) <i>sn.</i> = AEROPLAN [fr.].
123	II	81	TOGMĂGEL¹	TOGMĂGEL
—	II	82	MELOȘEL¹	MELOȘEL
132	I	73	Fig. 414. B. Bătătură. — U. Urzeală	Fig. 414. U. Bătătură. — B. Urzeală
145	I	72	Cu ~ul	Cu ~ul
156	I	68, 76	vălvătaie	vălvătaie
157	II	32	VIZDOAGĂ¹	VIZDOAGĂ
183	II	42	vls.	vsl.
201	II	36	stalachte	stalactite
226	I	34	crește	crește
259	II	72	La locul primăi	La jocul primei
—	II	74		
264	I	după 82	<i>să se adauge</i>	*CIFRU (<i>pl. -ruri</i>) <i>sn.</i> Cod alcătuit din cifre sau cuvinte convenționale, a căror întrebuințare și înțeles sînt cunoscute numai de persoanele care se servesc de ele sau de acelea cărora sînt adresate: telegramele diplomatice se trimit mai adesea în cifru [fr. <i>chiffre</i>].
267	I	61	cinstește	cinstește
276	I	28	PITIC	PITIC
299	I	28	Tulpină	Ramură mlădioasă
—	II	48	Sus	Sud
326	II	35	între baron și marchiz	între viconte și marchiz
337	I	22	TURITĂ¹	TURITĂ
348	II	35—36	CRĂELICIU	CRĂELICIU
351	II	după 46	<i>să se adauge</i>	CREMOTARTAR <i>subst.</i> = TARTRU [ngr.].
359	I	68	acestă	acesta
364	I	54	TRÎNJI	TRÎNJI
373	II	18	bobîi	bolîi
383	II	63	ezplice	explice
383	II	66	incoștiente	inconștiente
388	I	68	*DECIVITATE	*DECLIVITATE
390	I	12	~i	tefterdari
409	I	58	*DEVER²	*DEVER²
416	I	32	<i>sm.</i>	(<i>pl. -are</i>) <i>sn.</i>
425	I	62—63	Fig. 1859. Dodecaedru regulat	Fig. 1859. Dodecagon.
—	—	—	Fig. 1860. Dodecagon.	Fig. 1860. Dodecaedru regulat.
442	II	32	nefăcătoare	binefăcătoare
443	II	48	†	
448	II	după 63	<i>să se adauge</i>	*ECHIUNGHIU <i>adj.</i> A Triunghi ~, care are cîteșitirele unghiurile egale [fr. <i>équiangles</i> , modificat după unghiu].
461	I	78	se încălzesc	se dozează
461	II	14—15	anului 1 de la nașterea	anului nașterii

pag.	col.	rindul	in loc de	citește
462	I	22	VINTUREE	VINTUREL
463	II	81	precurlare	prescurtare
464	II	20	*ETILINĂ (pl.-ne) sf.	*ETILEN sbst.
465	I	7	aton (proclitic	aton imi, (proclitic
468	I	8	terilor netrebuincioase	teriiilor
470	I	29	mi e expletiv	pronumele mi e expletiv
470	II	27	(p, b, d, t)	(e, g, p, b, d, t)
470	II	35	are o necunoscută	are o variabilă sau necunoscută
484	I	26—27	S'. Ultimul sfert.—C'. Ultima	C' Ultimul sfert.—S'. Ultima secere.
			secere.	
492	I	67	(JIP.)	(IRO.)
524	I	57	rasă	grasă
524	I	60	Dumnezeu	Dumnezeu
524	I	67	in grămadă,	in grămadă (sau in tărto),
533	I	după 24	să se adaoge	*GEBHANA — ZEPHANE.
551	I	27—28	(Physalis Alkekengi)	(Lycoperdon bovista)
565	II	33	gevsia c	geusia e
592	I	39	[huțu]	[huțu!]
600	I	68	prindei	prinde
614	I	57	minile	minile
625	I	după 7	să se adaoge	*IRONIZA (-izez) vb. tr. A lua în zefle-
			etc.	mea, a zeflemisi [fr.].
634	II	37	femeie	etc. (Bryonia alba)
656	I	72	pre a	femeie (crg.)
673	I	2	Dei ote	pre ai
673	I	4	PEDICUȚA	De te-o
687	II	44	separă	PEDICUȚA
695	I	81	să se adaoge	se separă
763	I	după 35		MELOSEL sm. * Nume dat mai multor
				specii de ciuperci comestibile, cu tulpina
				groasă, foarte ramificată și cu ramurile
				cilindrice; numite și „rămurele”, „creas-
				ta-cocoșului”, „togmăgel”, etc. (Clava-
				ria).
777	I	80	CAP 1 ②	CAP 1 ②
837		8	Gasteropode	Gasteropod.
865	II	6	sulogij	ulogij
883		1	DE LA CONSTANȚA	DE LA CERNAVODA
915	I	după 57	să se adaoge	* ATRULATER (pl.-ere) sn. A = CADRI-
				LATER ① [fr. quadrilatère, modifi-
				cat după patru].
929	II	37	prostituirea	prostituirea
925	I	3	pieșe [fr.	pieșe ① ② Fie-care din bucățile care
				alcătuiesc o mașină [fr.
931		1	N. Oprescu	G. Oprescu
1017	I	28	apiței	japiței
1092	I	31—33	a nu mai ști ce să facă, a nu	a o sfecli, a i se face frică
			se mai putea dumeri	„zafir”
1093	II	77	„zafir”	să se adaoge
1094	II	după 54		*SAHARINĂ — ZAHARINA.
1101	I	75	lopada	lopata
1104	II	38—39	vsl. sirot ūk ū	ung. szarándok
XVII		11	VOLNAT	VOLNEY
PLANȘA II			42. Urechea-babei	44. Urechea-babei
			44. Vinețică-cu-lapte	42. Vinețică-cu-lapte

LOCUȚIUNI, MAXIME, PROVERBE ROMÂNE ȘI STRĂINE.

Prescurtări: Engl. = Limba Engleză, Fr. = Franceză, Germ. = Germană, Ital. = Italiană, Lat. = Latină, Pr. = Proverb.

AB ABUSU AD USUM NON VALET CONSEQUENTIA (Lat.) (Max. jurid.) = Abuzarea de un lucru nu este un argument contra întrebuirii lui.

AB HOC ET AB HAC (Lat.) = A vorbi *vrute și nevrute*.

AB INITIO (Lat.) = De la început.

AB OVO USQUE AD MALA (Lat.) (Horațiu, *Satire*) = De la început pînă la sfîrșit (La Romani masa începea cu ouă și sfîrșea cu mere).

AB UNO DISCE OMNES (Lat.) (Virgil, *Eneida*) = După unul poți judeca pe toți.

AB URBE CONDITA sau **A. U. C.** (Lat.) = De la întemeierea orașului, data de la care Romanii numără anii (752 a. H.).

ACTA EST FABULA (Lat.) = Piesa s'a sfîrșit. Ultimele cuvinte ale lui August.

ACUL MIC FACE LUCRURI MARI = E de mare folos și un lucru nevădat în seamă.

AD-HOC (Lat.) = Anume. Divanul *ad-hoc*.

AD REM (Lat.) = La subiect. A răspunde *ad rem*.

A DISCRETION (Fr.) = Cît vrei. Poți alege din ceea ce vezi *à discretion*.

AD INTERIM (Lat.) = În locul cuiva. Ministrul X este *ad-interim* la finanțe.

AD KALENDAS GRAECAS (Lat.) = La Sfîntul-așteptă.

AD LIBITUM (Lat.) = După voie.

AD LITTERAM (Lat.) = Întocmai. A urmat sfatul *ad litteram*.

AD VALOREM (Lat.) = După valoare. Plata vamei este *ad valorem*, după valoarea lucrurilor.

A EDUCA E MAI GREU DECÎT A STUDIA (V. Conta).

AETERNUM VALE (Lat.) (Ovidiu, *Metamorfoze*) = Adio pentru totdeauna.

A FI FENEA ÎMPĂRAT = Om mîndru.

A FI STAN PĂȚITUL = Om cu experiență.

A FORTIORI (Lat.) = Cu atît mai mult. Dacă trebuie să ajut pe prietenul meu, *a fortiori* trebuie să dau fratelui meu.

AGE QUOD AGIS (Lat.) = Fă ceea ce faci; fii atent la ce săvîrșești.

AH! IL N'Y A PLUS D'ENFANTS! (Fr.) (Molière, *Le malade imaginaire*) = Ah! nu mai sînt copii!

A LATERE (Lat.) = Pe lîngă. Se spune de episcopii aleși de către papa, pentru unele misiuni diplomatice de încredere.

ALFA ȘI OMEGA = Începutul și sfîrșitul, după cele două litere din capătul și din coada alfabetului grecesc. Dumnezeu este *alfa și omega* în univers. Se zice și în ironie: se socoate *alfa și omega* în toate.

ALIUD EST CELARE, ALIUD TACERE (Lat.) = Altceva e să tînuiești și altceva să taci.

ALLER ANFANG IST SCHWER (Germ.) = Începutul la ori-ce este greu.

ALL RIGHT (olrait) (Engl.) = De acord. Înaintea Mergă bine treaba: *all right*.

ALMA MATER (Lat.) = Mamă bună. Expresiune întrebuită pentru Universitate. Să trăiască *Alma mater* clujană!

ALTER EGO (Lat.) = Un alt eu însumi. Ai bi încredere în el; este un *alter ego*.

AMANTES, AMENTES (Lat.) = Îndrăgostiții, nebuni.

A MERVEILLE (Fr.) = De minune. Mergă totul *à merveille*.

AMICUS PLATO, SED MAGIS AMICA VERITAS (Lat.) = Mi-e drag Platon, dar mai drag îmi este adevărul. Nu este de ajuns ca o părere să fie dată de cineva cunoscut, ci să corespundă și adevărului.

ANCH' IO SON' PITTORE! (Ital.) = Și eu sînt pictor. Sînt vorbele pe care le-ar fi scos Correggio în fața tabloului sfîntei Cecilia de Rafael.

ANNO DOMINI (Lat.) = În anul Domnului nostru Isus Hristos. Prescurtat: A. D.

APA TURBARE BUŢENI ADUCE (Pr.) = Ca să produci ceva trebuie să te trudești.

A POSTERIORI (Lat.) = După cele ce vor urma. Se va dovedi *a posteriori* că legile pripite au urmări rele.

APRÈS MOI LE DÉLUGE (Fr.) (D-na de Pompadour) = După mine potopul; întîmplă-se ce s'ar întîmpla.

A PRIORI (Lat.) = Din ceea ce este mai înainte. Legile nu se făuresc *a priori*, ci din trebuințele poporului.

A QUATRE ÉPINGLES (Fr.) = Ca scos din cutie, dichisit.

AQUILA NON CAPIT MUSCAS (Lat.) = Vulturul nu prinde muște. Un om ales nu se poate îndeletnici cu toate fleacurile.

ARGENT COMPTANT (Fr.) = Bani peșin. A cumpărat o casă *argent comptant*.

ARGUMENTUM AD HOMINEM (Lat.) = Argument după om.

ARS LONGA, VITA BREVIS (Lat.) (Hipocrat) = Artă este lungă, viața scurtă.

À TORT ET À TRAVERS (Fr.) = Alandala. A vorbit *à tort et à travers*.

A TRĂI CÎT ZIDUL GOLIEI (Pr.) = A trăi îndelung. **AUCH DAS SCHÖNE MUSS STERBEN** (Germ.) (Schiller) = Și ce e frumos trebuie să moară.

AUDACES FORTUNA JUVAT (Lat.) (Virgil) = Norocul e de partea celor îndrăzneți.

AUDI ALTERAM PARTEM (Lat.) = Să ascuți și partea cealaltă. Ca să judeci drept *audi alteram partem*.

AUREA MEDIOCRITAS (Lat.) (Horațiu, *Ode*) = Mediocritatea de aur. Multuște-te cu puțin.

AUSTRIAE EST IMPERARE ORBI UNIVVERSO (Lat.) = Austria este destinată să hotărască lumii întregi.

Deviza Casei de Austria, alcătuită după cele 5 vocale ale alfabetului: A. E. I. O. U.

AUT CAESAR, AUT NIHIL (Lat.) = Sau împărat sau nimic. Aceste vorbe le-ar fi spus Cezar Borgia. E deviza unui om ambițios.

BEATI POSSIDENTES (Lat.) = Fericiți sînt acei care posedă. Vorbe întrebuițate de Bismark, spre a-și justifica năzuința de a întinde granițele Germaniei.

BELEAUA LUI COSTACHE, O TRAGE IORDACHE = Trage unul pentru greșala altuia.

BESSER IST BESSER (Germ.) = Mai bine este mai bine.

BEZ VLAȘCA ȘI TELEORMANUL (Pr.) = A avea niște foloase peste cele meritate.

BIS REPETITA PLACENT (Lat.) (Horațiu, *Artă poetică*) = Cele cerute din nou plac.

BISERICA ESTE ÎN SUFLETUL OMULUI (Creangă) = Credința și alte însușiri sufletești sînt mai de temei cînd fac parte din educația omului.

BOII ARĂ ȘI CAII MÂNCĂ (Pr.) = Unii muncesc și alții trag folosul.

BON GRÊ, MAL GRÊ (Fr.) = De voie, de nevoie. Vrei nu vrei, bea! Ivane aghiasmă.

BONA FIDE (Lat.) = De bună credință. S'a înșelat *bona fide*.

BONNE MINE À MAUVAIS JEU (Fr.) = Haz de necaz.

BUNĂ TARĂ, REA TOCMEALĂ = Se zice cînd nu merg lucrurile cum trebuie, măcar că ar putea să fie altfel, mai bine.

CARPE DIEM (Lat.) (Horațiu, *Ode*) = Bucură-te de ziua de azi. Deviza omului care nu se îngrijește de ziua de mîine.

CARTEA BUNĂ ÎNLOCUEȘTE O PRIETENIE; O PRIETENIE NU POATE ÎNLOCUI O CARTE BUNĂ (V. Conta).

CASTIGAT RIDENDO MORES (Lat.) = Cu risul îndrepti obiceiurile.

CASUS BELLI (Lat.) = E caz de războiu. Asasinatul din Serajevo a fost socotit drept *casus belli*.

CAVEANT CONSULES (Lat.) = Consuli să iele aminte. Se zice cînd vrei să atragi atenția cuiva care a ajuns prea sus, că după mărite vine și cădere.

CAVE CANEM (Lat.) = Păzește-te de cîine. Inscriptie la o casă din Pompei. Întrebuițată cînd vrei să-ți spui cuiva să fie atent.

CĂMILA CERÎND COARNE, A PIERDUT URECHILE (D. Cantemir) = Dorind prea multe, adesea pierzi și ce ai.

CE E VAL CA VALUL TRECE (Pr.) (M. Eminescu) = Cînd e vorba de ceva trecător.

CEL CE ȚINE ÎNVINGE (Pr.) = Cu răbdarea învingi totul.

CERUL CURAT DE TRĂSNET NU SE TEME (Pr.) = Cine-și caută de datorie, nu are frică de bînat.

C'EST À PRENDRE OU À LAISSER (Fr.) = Ori ieși ori lași. Tocmeală nu se încapă.

CHERCHER LA FEMME (Fr.) = Căutați femeia. În mai toate întîmplările încurcate e amestecată și femeia.

CHI LO SA P (Ital.) = Cine știe?

CHI VA PIANO, VA SANO E LONTANO (Ital.) = Cine merge încet ajunge departe și bine. Graba strică treaba.

CINE FACE, FACE-I-SE (N. Costin) = Nu te aștepta la răsplătă, cînd aduci cuiva un rău.

CINSTE DAI, CINSTA AI (Pr.) = Cum te porți cu oamenii, așa se vor purta și ei cu tine.

CINE PE CINE NU MUȘCĂ (Pr.) = Corb la corb nu-și scoate ochii. Cei care sînt la fel se înțeleg între dînsii.

COGITO, ERGO SUM (Lat.) (Descartes) = Judec, deci exist.

COMPARAISON N'EST PAS RAISON (Fr.) = Comparația nu e judecată.

CONCEDO (Lat.) = Sînt de acord. Termen de logică.

CONSUMMATUM EST (Lat.) = Totul s'a sfîrșit. Ultimele cuvinte ale Mîntuitorului.

COPYRIGHT (coperait) (Engl.) = Dreptul exclusiv de a tipări și vinde o carte. Termen ce se găsește mai pe toate cărțile străine: Copyright 1927 by Librairie Plon. Toate drepturile de reproducere și traduceri nuse pot face decît cerînd învoirea librăriei.

CORAM POPULO (Lat.) (Horațiu, *Artă poetică*) = În auzul tuturor. A declarat *coram populo*.

CORPUS DELICTI (Lat.) = Corpul delictului. S'a adus înaintea juraților bîta, *corpus delicti*.

COSÌ FAN TUTTE (Ital.) = Așa fac toate (femeile).

COÛTE QUE COÛTE (Fr.) = Fie ce va fi. Trebuie să plec *coûte que coûte*.

CROITORUL BUN NU LEAPĂDĂ NICI UN PETEC (Pr.) = Se zice cînd se dă sfat pentru economie.

CUGETUL BUN E CEA MAI MOALE PERNĂ (Pr.) = Omul cum se cade doarme liniștit.

CUIQUE SUUM (Lat.) = Fie-cărui a ce este al său. Aforism din legiuirea romană. Trebuie să se deie *cuique suum*.

CUIUL LUI PEPELEA = A nu fi stăpîn deplin pe ceva.

CUM E TURCUL ȘI PISTOLUL = Tel maitre, tel valet.

CU MIERE SE PRIND MUȘTELE = Proștii sînt atrași de ademeneli.

CUM TANDA, CUM MANDA = Cînd doi se potrivesc în prostie.

CURRICULUM VITAE (Lat.) = Mersul vieții. Termen întrebuițat cînd se cere referințe asupra vieții cuiva.

CUVÎNTUL E CA VÎNTUL = Nu se poate pune crezare în vorbă. *Verba volant*.

DA CAPO (D. c.) (Ital.) = De la început. Cînd se repetă începutul într-o bucată muzicală *da capo*.

DACĂ TE-AI HOTĂRÎT SĂ SPUI ADEVĂRUL, PREGĂTESTE-TE DE SUFERINȚĂ (I. Al. Brătescu-Voinești).

DAI N'AI (Pr.) = Sacul nu e fără fund.

DAS EWIG-WEIBLICHE (Germ.) = Vecinicul feminin.

DAS IST FÜR DIE KATZE (Germ.) = E pentru pisică, adică nu merită nici o osteneală.

DAS LEBEN HEISST STERBEN (Germ.) = Viață înseamnă a muri.

DE AUDITU (Lat.) = Din auzite. Nu știa de ceva decît *de auditu*.

DE FACTO (Lat.) = De fapt. Femeia conduce în casă *de facto*, bărbatul *de jure*.

DELENDÀ CARTHAGO (Lat.) (Caton senior) = Cartagina trebuie distrusă. Vorbele cu care Caton cel bătrîn își sfîrșea toate cuvîntările, pentru ca să împingă pe Romani la luptă. Noi vrem pămînt *era delenda Carthago* al multor oameni politici din România de după 1907.

DELINEAVIT, prescurtat *Delt.* (Lat.) = A desenat. Termen pus în josul reproducerilor de gravuri ori desenuri: *Delt. Costin Petrescu*.

DE MULTE ORI SUB UN SUMAN AU BĂTUT ÎNIMI MARI (M. Kogălniceanu) = Și în popor se găsesc însușiri alese.

DE MORTUIS NIL NISI BENE (Lat.) = De morți să se vorbească numai de bine.

DE NIHILO NIHIL (Lat.) = Din nimic, nimic. Formulă prin care Lucrețiu (*De rerum natura*) arăta că toate ființele se nasc.

DEO GRATIAS (Lat.) = Slavă Domnului. Se întrebuițează în ironie cînd s'a isprăvit o vorbărie sau o piesă proastă.

DE OMNI RE SCIBILI, ET QUIBUSDAM ALIIS (Lat.) = Despre toate ce se poate vorbi și altele pe deasupra. Se spune cînd vrei să ieși în ris pe cineva care spune vrute și nevrute.

DE PE VREMEA LUI HAN TATAR = Om amarnic.

DEUS EX MACHINA (Lat.) = Dumnezeu scoborît cu ajutorul unei mașini (în piesele antice). Cînd vine ceva neprevăzut. Alegerea Domnitorului Cuza în ambele principate a venit ca *Deus ex machina*.

DEUTSCHLAND ÜBER ALLES (Germ.) = Germania mai presus de toate. Formula patriotismului german.

DE VISU (Lat.) = Din văzute. Nu trebuie să crezi, înainte de a fi cercetat *de visu*.

DIGNUS EST INTRARE (Lat.) = E vrednic să intre. Cuvinte luate din Molière (*Bolnavul închipuit*), întrebuințate în glumă pentru cel care vrea să facă parte dintr-o societate.

DIN CODINĂ REA FĂINĂ (Pr.) = Copilul rău crescut, nu poate să ajungă ceva de seamă.

DISTINGUO (Lat.) = Disting. Cuvânt luat din argumentarea scolastică.

DIVIDE ET IMPERA (Lat.) (Machiavel) = Desbină și stăpânește.

DIXI (Lat.) = Am zis. Expresiune întrebuințată la cuvintări, ca apărare, să se arate că s'au terminat.

DOINA ȘTIE, DOINA CÎNTĂ = Se spune de unul care alita știe alita face.

DOLCE FARNIENTI (Ital.) = Expresiune napolitană, întrebuințată spre a arăta lenevirea.

DORER LA PILULE (Fr.) = A auri hapul. A spune cuiva adevărul neplăcut în termeni aleși. A face să înghită hapul.

DRANG NACH OSTEN (Germ.) = Tot mai către răsărit. Deviza Austriei și a Germaniei în politica lor de dinainte de războiu.

✓ DUPĂ CE-ȚI FRINGI CARUL, MULȚI ÎȚI ARATĂ DRUMUL (Pr.) = După ce ai pățimit ceva, nu-ți mai folosește statul bun dat de altul.

DUPĂ FURTUNĂ VINDE VREME BUNĂ (Pr.) = Nu trebuie să pierdem nădejdea că nu se vor îndrepta vremurile grele prin care trecem: *După furtună vine vreme bună*.

DURA LEX, SED LEX (Lat.) = Legea e lege, măcar că e aspră.

ECCE HOMO (Lat.) = Iată omul. Vorbele lui Pilat către Evrei, cînd l-a arătat pe Hristos cu cununa de spini pe cap. Se întrebuințează de cîte ori se atrage atențiunea asupra unei persoane.

EDITIO PRINCEPS (Lat.) = Ediția înliu. Dicționarul Enciclopedic ilustrat al limbii române a apărut *editio princeps* sub domnia M. Sale Regelui Carol al II-lea.

EILE BRINGT WEILE (Germ.) = Graba strică treaba.

ENIMMAL IST KEINMAL (Germ.) = Odată nu este obicei.

✓ EIN MANN, EIN WORT (Germ.) = Un om, o vorbă. Făgăduiala trebuie ținută.

EJUSDEM FARINAE (Lat.) = Din aceeași făină. Se spune cînd vrei să arăți o societate de oameni cu aceleași cusururi.

ENDE GUT, ALLES GUT (Germ.) = Sfîrșitul bun, totul bun; urma alege.

EN TÊTE-A-TÊTE (Fr.) = Între patru ochi.

EN VOGUE (Fr.) = E la modă. Astăzi teoriile lui Einstein sînt *en vogue*.

E PUR SI MUOVE (Ital.) (Galileu) = Și totuși se mișcă. Cînd vrei să spui că totuși e adevărat ce s'a înfăptuit, măcar că alții nu vor să creadă.

ERRARE HUMANUM EST (Lat.) = A greși e omenesc. Se completează cu: **PERSEVERARE DIABOLICUM** = a greși într-una e diabolic.

EST MODUS IN REBUS (Lat.) (Horatiu) = E o măsură în toate.

✓ ESTE O VIAȚĂ MOARTĂ ȘI O MOARTE VIE (I. Eliade Rădulescu) = Contrast între omul care trece prin viață ca o umbră, fără rost și cel care săvîrșește fapte trănice.

ET IN ARCADIA EGO (Lat.) = Și eu am fost în Arcadia. Arată părerea de rău asupra zilelor ferice, trăite.

EUREKA (Archimede) = Am găsit. Exclamația de bucurie la deslegarea unei probleme grele.

EX ABRUPTO (Lat.) = Dint'o dată. S'a urcat la tribună spre a vorbi *ex abrupto*.

EX AEQUO (Lat.) = La fel. La un concurs, cînd doi candidați au căpătat aceeași medie, sînt *ex aequo*.

EX CATHEDRA (Lat.) = De pe catedră. Metoda de predare universitară este *ex cathedra*.

EXEMPLI GRATIA (Lat.) = De exemplu. Prescurtat *Ex.*

EX LIBRIS MEIS (Lat.) = Din cărțile mele. Gravurile lipite pe cărți ca să arate proprietatea se zic *Ex libris*.

EX OFFICIO (Lat.) = Din oficiu. Avocatul a fost însărcinat cu apărarea inculpatului *ex officio*.

EXPERIENCE PASSE SCIENCE (Fr.) = Experiența întrece știința. Edison a descoperit multe, fără să cunoască prea în adînc nici fizica nici matematica, de oare ce *expérience passe science*.

EX TEMPORE (Lat.) = Fără preparare. De aici: extemporal.

FAIRE AMENDE HONORABLE (Fr.) = A recunoaște o greșală.

FALĂ GOALĂ, TRAIȘTĂ UȘOARĂ (Pr.) = Cel ce se laudă nu e cine știe ce de capul lui.

FECTORII CEI BUNI ADAUG ȘI CRESC NUMELE PĂRINȚILOR LOR (N. Costin).

✓ FERESTRELE AU OCHI, IAR PEREȚII URECHI = Taina greu se păstrează.

✓ FERICIREA GRABNICĂ OURIÎND OBOȘESTE (D. Cantemir) = Bucuria venită din muncă este mai trăinică, mai adîncă.

FESTINA LENTE (Lat.) = Grăbește-te încet. Cine merge într-una, încet, ajunge la scop.

FIAT LUX (Lat.) = Să se facă lumină.

FIN DENON RECEVOIR (Fr.) = Refuz ca neîntemeiat.

FINIS CORONAT OPUS (Lat.) = Sfîrșitul încheiează opera. Sfîrșitul unui lucru e corespunzător începutului.

FINITA EST COMOEDIA (Lat.) = Comedia s'a sfîrșit. Aproape de moarte Beethoven se adresa prietenilor săi: *Plaudite, amici! Finita est comoedia!*

FIVE-O'CLOCK (faivoclock) (Engl.) = Ora 5. A fost invitat la un *Five-o'clock tea*, la ceaiul de la ora 5.

FOR EVER (Engl.) = Pentru totdeauna. În înțelesul să trăiască!

FORSE CHE SI, FORSE CHE NO (Ital.) = Poate da, poate nu.

FORTUNATE SENEX (Lat.) (Virgil) = Fericit bătrîn. Cuvinte adresate de ciobanul Melibeu lui Tityr care mai lucrează la bălînețe ogorul său.

✓ FRUMUȘETEA VESTEȘTE, DAR ÎNȚELEPCIUNEA OREȘTE = Însușirile sufletești sînt mai trănice.

GEDULD BRINGT ROSEN (Germ.) = Răbdarea aduce trandafiri. Cu răbdarea treci și marea.

GLASUL NEBUNULUI NU SE AUDE 'N CER = Cînd vorbele cuiva n'au nici un temei.

GOD SAVE THE KING (god sciv z c king) (Engl.) = Dumnezeu să aibă în a sa pază perege. Cîntec național englez.

GOTT MIT UNS (Germ.) = Dumnezeu cu noi. Formulă întrebuințată des de nemți, cusută pînă și pe ștergarele din casă.

GRAMMATICI CERTANT (Lat.) = Seceartă învățații. În ironie se zice cînd nu se înțeleg nici cei mai învățați.

GROSSO MODO (Ital.) = În trăsături largi. A reproduce *grosso modo* o bucată literară.

GUARDA... ET PASSA (Ital.) (Dante) = Privește și nu mai stă. Se spune cînd nu poți aduce nici o îndreptare la o stare de lucruri.

HABEMUS PAPAM (Lat.) = Avem un papă. Formulă de salutare a noului papă ales. Se spune despre cineva în care se pune o speranță în îndreptarea unor greutăți. În sfîrșit, criza politică s'a sfîrșit: *habemus papam*.

HAINA CINSTEA RUȘINEI (I. Golescu) = Nu tot ce strălucește este aur.

HANNIBAL AD PORTAS (Lat.) (Cicero) = Annibal

la porțile orașului. Se spune de câte ori se anunță o primejdie grabnică.

✓ **HEUTE ROTE, MORGEN TOT** (Germ.) = Azi roșu, mâine mort. Viața e împletită cu moartea.

HIC ET NUNC (Lat.) = Aici și acum. Trebuie să-mi plătești *hic et nunc*; imediat.

HIC JALET LEFUS (Lat.) = Aici stă iepurele. Aici e greu.

HIGH-LIFE (ai-laif) (Engl.) = Viață aleasă. Societate *High-life*.

HOMO HOMINI LUPUS (Lat.) = Omul este lup pentru alt om. Omul adesea aduce rău semenului său cît și o fiară.

HOMO SUM: HUMANI NIHIL A ME ALIENUM PUTO (Lat.) (Terențiu) = Sint om; nu-mi lipsește nimic din ceea ce e omenească.

HONNI SOIT QUI MAL Y PENSE (Fr.) = Afurisit să fie cine se gîndește la rele. Deviza casei engleze.

HONORIS CAUSA (Lat.) = Pentru onoare. D-l N. Iorga a fost declarat Doctor *honoris causa* la Universității din Paris.

HORS CONCOURS (Fr.) = În afară de concurs. Pentru ceva care e desăvîrșit. Un tablou *hors-concours*.

HOSPES, HOSTIS (Lat.) = Străin, dușman. Expresia unui patriotism exagerat.

IBIDEM (Lat.) = În același loc. Se întrebunțează prescurtat (*ibid.* sau *ib.*) în lucrări științifice, ca să arate că citatele sînt luate din aceeași lucrare pomenită sau din aceeași revistă. *Xenopol.* *ib.* p. 30.

IDEM (Lat.) = Același. Se întrebunțează spre a înlătura repetițiile. Presc. *id.*

IEFTIN LA FAINĂ ȘI SUMP LA TĂRIȚE (Pr.) = Se zice de un om nechibzuit.

✓ **IL GRAN DOLORI SONO MUTI** (Ital.) = Durerile adînci sînt mute.

IL NE FAUT JURER DE RIEN (Fr.) = Să nu juri de nimic.

IN AETERNUM (Lat.) = Pentru vecie.

INDE IRAE (Lat.) (Juvenal, *Satire*) = De aici minia. I-am spus verde totul; *inde irae*.

IN EXTENSO (Lat.) = În întregime. S'a redat discursul cutăruia *in extenso*.

IN EXTREMIS (Lat.) = La cele din urmă. S'a aplicat bolnavului *in extremis* transfuzia de sînge.

IN-FOLIO (Lat.) = Cînd coala de tipar este îndoită numai în două, formînd 4 pagini. Format mare de carte.

IN HOC SIGNO VINCES (Lat.) = Prin acest semn vei învinge. Se întrebunțează spre a arăta ceva ce ne va face să învingem într-o împrejurare grea.

IN MEDIAS RES (Lat.) (Horatîu) = În miezul lucrurilor. Nu trebuie de tratat subiectul ușor, ci *in medias res*: să se spună fondul chestiunii.

IN-OCTAVO, presc. *in-8°* (Lat.) = Formatul obișnuit al cărților noastre, cînd coala este îndoită în 8 foi, deci cu 16 pagini.

IN-QUARTO, presc. *in-4°* (Lat.) = Format de carte în care coala de hîrtie e îndoită în 4, deci cu 8 pagini.

INTER ARMA SILENT MUSAE (Lat.) = Pe vremea războiului muzele tac.

✓ **IN VINO VERITAS** (Lat.) (Alceu) = Adevărul (e) în vin. Firea omului la beție se cunoaște.

IN VITRO (Lat.) = Sub sticlă. Se spune de cercetările fiziologice făcute *in vitro*, în afara organismelor.

IPSO FACTO (Lat.) = Prin faptul însuși. Acela care a lovit pe tatăl său *ipso facto* e vinovat.

ITALIA FARA DA SE (Ital.) = Italia va săvîrși prin sine. N'are nevoie de nimeni. Formula de încredere în puterea etnică.

ÎNCĂLZEȘTE-TE CÎT ARDE FOCUL (Pr.) = Fie-care lucră să-l faci la vremea lui.

ÎNTELECIUNEA POPORULUI TE ÎNVĂȚĂ SĂ PRINZI IEPURELE CU CARUL (A. Odobescu) = Răbdarea este o mare însușire pentru bune isprăvi.

ÎNTELEPTII ÎNȚIU NEVOIA, APOI TREABA CAUȚĂ (D. Cantemir) = Cel chibzuit cercetează mai înțiu și apoi lucrează.

J'EN PASSE, ET DES MEILLEURS (Fr.) = Trec peste alții, și dintre cei mai buni.

JURE ET FACTO (Lat.) = De drept și de fapt. M. Sa Regele Carol al II-lea n'a fost rege, *jure et facto*, decît după ce a jurat pe Constituție.

JUS GENTIUM (Lat.) = Dreptul popoarelor; drept internațional.

JUS PRIVATUM (Lat.) = Dreptul particularilor; dreptul civil.

JUS PUBLICUM (Lat.) = Dreptul public.

JUSTE MILIEU (Fr.) = Drept mijlociu. Tocmai ce trebuie.

JUSTITIA FUNDAMENTUM REGNORUM (Lat.) = Dreptatea este temelia statelor. Deviza fostei case habsburgice.

J'Y SUIS, J'Y RESTE (Fr.) = Sint și rămîn aici. Răspunsul lui Mac Mahon în războiul Crimeei.

LABOR OMNIA VINCIT IMPROBUS (Lat.) (Virgil) = Munca fără preget învinge ori și ce.

LAISSER FAIRE, LAISSER PASSER (Fr.) = A lăsa să se facă, a lăsa să treacă. A avea libertate deplină.

LA PLĂCINTE ÎNAINTE, LA RĂZBOIU ÎN APOI = E vorba de omul oportunității.

LAPSUS CALAMI (Lat.) = Greșală din scris.

LAPSUS LINGUAE (Lat.) = Greșală din vorbă.

LASCIATE OGNI SPERANZA, VOI CHE N'TRATE (Ital.) (Dante) = Lăsați ori-ce speranță voi care intrați. Inscripție la poarta iadului.

LAUDATOR TEMPORIS ACTI (Lat.) (Horatîu) = Cel ce laudă timpurile trecute. Obiceiul bătrînilor de a ponegi prezentul.

LE CLOU (Fr.) = Partea cea mai importantă. Tabloul cutare a fost *le clou* din expoziție.

LE GÉNIE, C'EST LA PATIENCE (Fr.) (Buffon) = Geniu nu e decît răbdare.

LEITMOTIV (Germ.) = Oarie muzicală care revine mereu într-o simfonică. Ideia conducătoare dintr-o lucrare literară.

LES ABSENTS ONT TOUJOURS TORT (Fr.) = Cei care lipsesc n'au niciodată dreptate.

LES EXTREMES SE TOUCHENT (Fr.) = Extremele se ating.

LE STYLE C'EST L'HOMME (Fr.) (Buffon) = Stilul arată omul.

L'ÉTAT C'EST MOI (Fr.) (Ludovic al xiv-lea) = Statul sînt eu. Deviza unui dictator.

LIPSA PISICILOR, BUCURIA ȘOARECILOR (Pr.) = Cînd nu-i cine stăpîni e vai de țară.

LUMINEAZĂ-TE ȘI VEI FI (C. A. Rosetti).

LUPUL PĂRUL SCHIMBĂ, NU HIREA (Miron Costin) = Se zice de un om rău la suflet.

MACHT GEHT VOR RECHT (Germ.) (Bismark) = Puterea are precădere în fața dreptului. Dreptul pumnului.

MAGISTER DIXIT (Lat.) = Maestrul a spus. Nu mai încapă nici o discuție: *Magister dixit*.

MAGNA CUM LAUDE (Lat.) = Cu mare laudă. A trecut doctoratul *magna cum laude*.

MAI BINE ÎN TARĂ STRĂINĂ, DECÎT STRĂIN ÎN TARĂ (I. Golescu) = Se spune despre unul care nu-și face deplin datoria către țara lui.

MANU MILITARI (Lat.) = Prin puterea armatei. Germanii au ocupat Bucureștii *manu militari*.

MĂSOARĂ DE MULTE ORI ȘI OROȘTE ODATĂ = Chibzuința e bună în toate.

MEA CULPA (Lat.) = Mă pocălesc. Fac *mea culpa*.

MEHR LICHT (Germ.) (Goethe) = Mai multă lumină. Se întrebunțează cînd e vorba să se lămurească mai limpede o chestiune.

MEMENTO MORI (Lat.) = Adu-ți aminte de moarte.

MENS SANA IN CORPORE SANO (Lat.) = Minte sănătoasă în trup sănătos.

MERLE BLANC (Fr.) = Mierlă albă; lucru rar.

MIXTUM COMPOSITUM (Lat.) = Amestecătură.

MODUS FACIENDI (Lat.) = Chip de a face.

MODUS VIVENDI (Lat.) = Chip de a trăi. Se poate găsi un *modus vivendi*, o înțelegere.

✓**MORS ULTIMA RATIO** (Lat.) = Moartea este ultima rațiune.

MOT A MOT (Fr.) = Cuvînt după cuvînt. A traduce *mot à mot*.

MOT D'ORDRE (Fr.) = Cuvîntul de ordine.

MULTA PAUCIS (Lat.) = Mult în puțin. Cînd e vorba de stilul unui scriitor.

MULTI CHEMATI, PUTINI ALESI (Pr.) = Nu toți care se îndesă la treabă pot să o săvîrșească.

MUNTELE NU SE TEME DE ZĂPADĂ = Un om vrednic birue neville.

MUTATIS MUTANDIS (Lat.) = Schimbînd ce se poate schimba. De reluat un proiect de lege *mutatis mutandis*.

NATURA ABHORRET VACUUM (Lat.) = Natura are groază de gol.

NATURA NON FACIT SALTUM (Lat.) = Natura nu face salturi. Aforism dat de Leibnitz, ca să arate că în natură nu e nimic arbitrar, fără cauză.

NATURALIA NON SUNT TURPIA (Lat.) = Lucrurile firești nu sînt rușinoase.

NEC PLUS ULTRA (Lat.) = Nu mai departe. Se întrebuintează de regulă spre a arăta că ceva e neîntrecut. Această operă literară este *nec (non) plus ultra*.

NE VARIETUR (Lat.) = Să nu se schimbe. O ediție *ne varietur*.

NI CHAIR, NI POISSON (Fr.) = Nici carne, nici pește. Nehotărît.

NIHIL SINE DEO (Lat.) = Nimic fără Dumnezeu. Deviza de pe stema României.

NIL NOVI SUB SOLE (Lat.) = Nu e nimic nou sub soare.

NIMENI NU E UȘĂ DE BISERICĂ = Tot omul își are păcatele lui.

NIMENI NU SE NAȘTE MEȘTER (Pr.) = Trebuie învățatură.

✓**NIMIC NU E MAI TARE ÎN OM DECît SLĂBICIUNEA ȘI PĂCATUL** (G. Coșbuc).

NI VU, NI CONNU (Fr.) = Nici văzut, nici cunoscut. Cînd vrei să scapi de o măturie.

NOBLESSE OBLIGE (Fr.) = Boieria obligă. obrazul subțire cu cheituaia se ține.

NOLENS, VOLENS (Lat.) = Vrei, nu vrei.

NOLI ME TANGERE (Lat.) = Nu mă atinge. Cînd vorbești de ceva sfînt, ce nu se poate atinge.

NOMINA STULTORUM UBIQUE LOCORUM (Lat.) = Numele nebunilor se găsește pretutindeni. Se referă la cei care au obiceiul să-și însemne numele lor prin toate locurile.

NON BIS IN IDEM (Lat.) = Nu de două ori pentru același lucru. A mai fost judecat odată: *non bis in idem*.

NON DECET (Lat.) = Nu se cuvine.

NON LIQUET (Lat.) = Nu e lămurit.

NON MULTA, SED MULTUM (Lat.) = Nu multe, dar mult. Cînd e vorba de învățatură.

NON NOVA, SED NOVE (Lat.) = Nu lucruri noi, ci redate mai nou. Se spune de un scriitor care se folosește de ideile altora, redate însă sub o formă nouă.

NON POSSUMUS (Lat.) = Nu putem. Cînd e vorba de un refuz hotărît.

NOSCE TE IPSUM (Lat.) (din grecește *gnōthi seauton*) = Cunoaște-te pe tine însuși. Inscripția de pe templul de la Delfi.

NOTA BENE (Lat.) (prescurtat N. B.) = Bagă de seamă. Se pune după un text, cînd e ceva de lămurit.

NU ADUCE ANUL CE ADUCE CEASUL = Întimplarea joacă mare rol în viața omului.

✓**NU DORM TOȚI, CÎȚI AU OCHII ÎNCHISI** = Aparenta înșală.

NULLA DIES SINE LINEA (Lat.) (Pîniu) = Nici o zi fără o linie. „Mă țin întotdeauna de vorba: *Nulla dies sine linea* și dacă las să adoarmă citeodată Muza, c nuna! ca să se deștepte mai întărită” (Beethoven).

NUNC EST BIBENDUM (Lat.) = Acum e de băut. Se spune cu prilejul unei aniversări sau al unui succes.

NU 'NVIE MORȚII, E 'N ZADAR, COPILE! (Eminescu) = Ce a fost s'a dus.

NU RĂSTURNA, FĂRĂ SĂ POTI ÎNLOCUI; NU TĂGĂDUI, FĂRĂ SĂ POTI CREA (N. Iorga).

NU SÎNT VREMURILE SUB OÎRMA OMULUI (M. Costin) = Împrejurările sînt mai tari uneori în soarta lu crurilor.

ODERINT, DUM METUANT (Lat.) = Să mă urască, dar să le fie frică de mine. Deviza împăraților despoți.

OM DIN DOI OAMENI (Creangă) = Cum se cade. Căci și eu sînt om *din doi oameni*.

OMNES UNA MANET NOX (Lat.) (Horațiu) = Pe toți ne așteaptă aceeași noapte; ne așteaptă moartea.

OMNE VIVUM EX OVO (Lat.) (Harvey) = Ori-ce ființă se trage din ou.

OMNE VIVUM EX VIVO (Lat.) = Ori-ce ființă iese din altă ființă. Ambelesînt principii biologice, prin care se arată derivarea ființelor unele din altele.

OMNIA MEA MECUM PORTO (Lat.) = Port cu mine tot ce am, în sensul că bogăția cea mai de seamă este mintea.

OMNIA MUTANTUR (Lat.) = Toate se schimbă.

OMNIA VINCIT AMOR (Lat.) (Virgil) = Dragostea învinge totul.

OMUL CUMINTE ÎȘI CUMPĂRĂ VARA SANIE ȘI IARNA CAR (Pr.) = Spune chibzuiala omului care se gîndește din vreme la toate.

OMUL SFÎNTEȘTE LOCUL = Vrednicia omului birue totul.

ON REVIENT TOUJOURS À SES PREMIERS AMOURS (Fr.) = Nu se uită dragostea dintîiu.

ORI-CE PATU ARE UMBRA LUI = Tot omul e de seamă în societate.

ORÎNDUALA E CÎȘTIG DE VREME (Pr.).

O SANCTA SIMPLICITAS! = O, sfîntă simplitate! Se spune de cei săraci cu duhul.

LOSINDA TRAGE LA PLATĂ (M. Costin) = Păcatele nu se uită.

O TEMPORA! O MORES! (Lat.) (Cicero) = O, timpuri! o, moravurile!

PĂCALĂ JUDECĂ PE TÎNDALĂ = Un prost pe altul de seama lui.

PĂCATELE PĂRÎNȚILOR, PEDEAPSA PRUNCILOR = Cei mari greșesc, cei mici pățimesc.

PANEM ET CIRCENSES (Lat.) (Juvenal) = Pîine și jocuri de circ. În vremea decadenței romane poporul nu cerea decît atît. Libertatea o uitase.

PANTHA REI (Heraclit) = Totul se scurge. Totul e trecător.

PAR DESSUS LE MARCHÉ (Fr.) = Colac peste pupăză.

PARTURIUNT MONTE, NASCITUR RIDICULUS MUS (Lat.) (Horațiu) = Fată munții și născură un șoarece (D. Cantemir). Se spune de o acțiune sgomotoasă de pe urma căreia nu iese nimic de seamă.

PASSIM (Lat.) = Ici și colo. Se spune în citațiuni, spre a arăta că sînt ideile luate de ici și colo.

PAUNUL SĂ TACĂ, DACĂ VREA SĂ PLACĂ (Pr.) = Nu tot cine e împodobit e și cu judecată.

PĂZESTE-TE ADOUA ZIDUPĂ SUCCES (T. Maiorescu).

PECCAVI (Lat.) = Am păcătuit. Se întrebuintează spre a mărturisii un păcat.

PE LEUL MORT ȘI ȘOARECII SE ACATĂRĂ = Cînd cel puternic a căzut, toți sar la el.

PENTRU CINE VREA, ÎN PUTIN TIMP SE FAC MULȚEȘI MARI LUCRURI (B. P. Hasdeu) = Puterea voinții e hotărîtoare în viața omului.

PENTRU UN CUIU, PIERZI POTCOAVA (A. Pann) = Nebăgarea de seamă la faptele mărunte, poate aduce multă supărare.

PER ASPERA AD ASTRA (Lat.) = Prin greutăți la stele. Ori-ce izbîndă cere muncă grea.

PEREAT! (Lat.) = Să piară. Strigăte ca demonstrație împotriva cuiva.

PER EXCELLENTIAM (Lat.) = În cel mai înalt grad.

PER FAS ET NEFAS (Lat.) = Pe drept sau pe nedrept. A izbutit pe toate căile: *per fas et nefas*.
PER FEDES APOSTOLORUM (Lat.) = A merge pe jos.
PERSONA GRATA (Lat.) = Persoana favorită. Alecsandri a fost *persona grata* la Castelul Peleş.
PIA DESIDERIA (Lat.) = Dorinţi pioase.
PICURILE MULTE, UMPLU BUTOIUL MARE (Pr.) = Cu economie se face averea.
PINKIT, presc. *Pînxi*. (Lat.) = A desenat. Se pune sub reproducere de tablouri alături de autor: *Pînxi. Aman*.
PISCUM NATARE DOCES (Lat.) = Înveţi pe un peşte să înnoate.
POETA NASCITOR, ORATOR FIT (Lat.) = Poetul se naşte, oratorul se formează.
POHOD NA SIBIR = Titlul unei poezii a lui Alecsandri, folosit pentru a arăta calvarul vieţii.
POST FESTUM (Lat.) = După sărbătoare. A ajuns *post festum*.
POST HOC, ERGO PROPTER HOC (Lat.) = După aceasta, deci din cauza aceasta. Greşala de a lua drept cauză ceea ce nu e decît împlinire.
POST MORTEM, NIHIL (Lat.) = După moarte, nimic.
POST-SORIPTUM (Lat.) (P. S.) = Adăuș la scris. După iscălitură dintr-o scrisoare, dacă ai uitat ceva, adaugi, punînd P. S. înaintea.
POT POURRI (Fr.) = Unsoiu de ghiveci; mîncare cu de toate. Cuvîntul se întrebuiţează pentru o bucată muzicală ce cuprinde diferite melodii chiar din autori diferiţi.
PRIMO MIHI (Lat.) = Întîmîie. Deviza egoistului.
PRIMO OCCUPANTI (Lat.) = Celui dinîmî ocupant. Formulă întrebuiţată în tratatele de pace.
PRIMUM VIVERE, DEINDE PHILOSOPHARI (Lat.) = Întîmî a trăi şi apoi a filosofa. Trebuinţele vieţii stau înaintea altor preocupări.
PRIMUS INTER PARES (Lat.) = Primul între egali. Preşedintele nu e decît *primus inter pares*.
PRINDE ORBUL, SCOATE-I OCHII (Pr.) = A umbla după ceva nerealizabil.
PRO DOMO (Lat.) (Cicero) = Pentru casă. A vorbi despre sine, despre interesele sale. N'a făcut altceva decît a vorbit *pro domo*.
PRO FORMA (Lat.) = De formă.
PUNE-ŢI FRÎU LA GURĂ ŞI LACĂŢI LA ÎNIMĂ (Pr.) = Ia seama la vorbă şi nu destăinai totul uşor.

QUAE NOCENT, DOCENT (Lat.) = Ce strică, învaţă. Tot pătitul e priceput.
QUAE SUNT CAESARIS, CAESARI (Lat.) = Daţi Cezarului ce e al Cezarului. Cînd e vorba să se arate meritul cuiva.
QUANTUM MUTATUS AB ILLO (Lat.) (Virgil) = Cît de mult s'a schimbat!
QUANTUM SATIS (Lat.) = Cît trebuie. Pe reţeta medicală se pune prescurtat *q. s.* adică atîta cît trebuie.
QUI A BU, BOIRA (Fr.) = Cine a băut, va mai bea.
QUIDAM (Lat.) = Oare-care. În ris, cînd nu vrei să recunoşti pe cineva: E un *quidam*.
QUID NOVI (Lat.) = Ce mai nou?
QUID PRODEST (Lat.) = La ce bun?
QUIRISQUE, GAGNE (Fr.) = Cine riscă, acela cîştigă.
QUI SCRIBIT, BIS LEGIT (Lat.) = Cine scrie, citeşte de două ori.
QUI TACET, CONSENTIT (Lat.) = Cine tace, consimte.
QUOD ERAT DEMONSTRANDUM (Lat.) (Euclid) = Ceea ce era de demonstrat (După demonstraţia unei probleme se pun de regulă *q. e. d.*).
QUOD LICET JOVI, NON LICET BOVI (Lat.) = Ce-i îngăduit lui Jupiter nu-i îngăduit bouului. Cată să se arate că există deosebire între oameni.
QUI CAPITA, TOT SENSUS (Lat.) = Cîte capete, atîtea păreri. Cîte bordeie atîtea obiceiuri.
QUOT SERVI, TOT HOSTES (Lat.) = Cîţi servitori, atîţia duşmani.
QUOUSQUE TANDEM (Lat.) (Cicero) = Pînă cînd? Dacă se pierde răbdarea asupra unor stări de lucruri, asupra unor vorbării, se spune: *Quousque tandem*.

VRANA SE VINDECĂ, DAR SEMNUL RĂMÎNE (Pr.) = Cînd obijduieşti pe cineva adînc, chiar dacă te iartă, nu te uită.
RARA AVIS (Lat.) (Juvenal) = Pasăre rară. Se zice de tot ce se întîlneşte rar.
RARI NANTES IN GURGITE VASTO (Lat.) (Virgil) = Cîţiva naufragiaţi plutind în nemăsuratul abis.
RĂSPUNSUL BLIND ÎNLĂTURĂ MÎNTA = Vorba dulce, mult aduce.
RECTO (Lat.) = Faţa. Prima pagină a unei foi, în opunere cu *verso*.
REMEMBER (rim m b e o r) (Engl.) = Adu-ţi amîntel! Ultima vorbă a lui Carol I regele Angliei pe eşafod.
REQUIESCAT IN PACE (Lat.) = Odihnească în pace. Se spune şi de ceva care nu trebuie să mai fie amîntit.
RES, NON VERBA (Lat.) = Fapte, nu vorbe.
RES NULLIUS (Lat.) = Lucrul nimănui. Termen juridic.
RETRO, SATANA (Lat.) = Piei, diavole.
REX REGNAT, SED NON GUBERNAT (Lat.) = Regele domneşte, nu guvernează.
RIRA BIEN QUI RIRA LE DERNIER (Fr.) = Rîde mai bine cine rîde cel de pe urmă.
RIRE JAUNE (Fr.) Rîs galben = A rîde mînzeşte.
RISUM TENEAŢIS (Lat.) = Poţi ţinea risul? Se spune despre o operă rea.
RULE, BRITANNIA (Engl.) = Cîrmueşte, Britania. Începutul unui imn englez, în care se cîntă stăpînirea mărilor de către Anglia.
RUMEGĂ VORBA, CA OAZIA IARBA (Pr.) = Chibzu-este mult înaintea de a spune ceva.

SĂ BAT TURCHII LA GURA LUI = Vorbeşte repede de nu-l înţelegi.
SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO (Lat.) (Max. Iurid.) = Binele poporului să fie suprema lege.
SALVE (Lat.) = Salutare. Formula de salut a Romanilor.
SAPIENS NIHIL AFFIRMAT QUOD NON PROBAT (Lat.) = Înteleptul nu spune nimic ce nu probează.
SAVOIR VIVRE (Fr.) = A şti cum să te porţi în lume.
SCÎNTELA MICĂ APRINDE FOCUL MARE = Cauze mici au efecte mari.
SCULPSIT, presc. *Scit*. (Lat.) = A sculptat. Se pune sub reproducere de sculpturi: *Scit. Canova*.
SELECT = Ales.
SELF MADE MAN (self med men) (Engl.) = Ajuns prin sine, prin muncă. Stephenson a fost un *self made man*.
SE NON E VERO E BEN TROVATO (Ital.) = Dacă nu e adevărat, e bine nimerit.
SETEA DE GLORIE E CA RÎLA: DE CE-O SCARFINI, DE CE TE MÂNINCĂ (A. Vlahuţă).
SHOCKING (s o k h i n g) (Engl.) = Izbitor. Cătare a fost *shocking* în societate (în mod deplasat).
SIC (Lat.) = Astfel. Cuvînt care se pune în paranteză, după un citat, ca să se arăte că e exact reproduş, cu greşala redată.
SIC TRANSIT GLORIA MUNDI (Lat.) = Aşa trece faima lumii. Se spune celor ajunşi în situaţii deosebite care n'au ştiut să se menţină.
SIC VOS, NON VOBI (Lat.) = Astfel voi, dar nu pentru voi. Se spune atunci cînd cineva primeşte lauda ce o merită altul.
SI JEUNESSE SAVAIT, SI VIEILLESSE POUVAIT (Fr.) = Dacă tinerii ar şti şi bătrînii ar putea.
SILINTA CU SUDOARE TE PUNE ÎN PICIOARE (Pr.) = Munca este totul în viaţa omului.
SINE IRA ET STUDIO (Lat.) = Fără ură şi favoare. Critica asupra unei opere trebuie făcută *sine ira et studio*.
SINENOMINE VULGUS (Lat.) = Mulţimea fără nume.
SINE QUA NON (Lat.) = Fără de care nu se poate. Munca este condiţia *sine qua non* a fericirii omeneşti.
SI VIS PACEM, PARA BELLUM (Lat.) = Dacă vrei pace, pregăteşte-te de războiu.

SÎNT OAMENI ȘI ÎN MOLDOVA (M. Costin) = Fapte de ispravă pot fi săvârșite și de aceea de la cari nu te-ai aștepta.

SOL LUCET OMNIBUS (Lat.) = Soarele luminează pe toți. Toată lumea are dreptul să se bucure de darurile naturii.

SOUS BÉNÉFICE D'INVENTAIRE (Fr.) = Sub beneficiu de inventar; cu drept de control.

SPLEEN (s p l i n) (Engl.) = Plictiseală de viață.

SPONTE SUA (Lat.) = Din proprie inițiativă.

STATU. QUO (Lat.) = Cum se găseau lucrurile mai înainte. După războiul viața a rămas *statu quo*.

STEAGUL SDRENTUIT, CINSTEA OASTEI (Pr.) = Spune vitejia ei.

STEEPLE-CHASSE (stipl-ceiz) (Engl.) = Alergări de cai cu fel de fel de obstacole.

STRUGGLE FOR LIFE (streogf for laif) (Engl.) = Lupta pentru existență. Expresiune care e la temelia teoriei darviniene. Viețuitoarele se selecționează și prin *struggle for life*.

SUFFICIT (Lat.) = Ajunge.

SUI GENERIS (Lat.) = În felul său. Cutare are o părere *sui generis*.

SUMMUM JUS, SUMMA INJURIA (Lat.) (Cicero) = Dreptate dusă la exces, nedreptate excesivă.

SUO TEMPORE (Lat.) = La vremea ei.

SURSUM CORDA (Lat.) = Sus inimile.

SARPELE PÎNĂ NU-L CALCI, NU TE MUȘCĂ (Pr.) = Dacă nu provoci pe cineva, nu te poate supăra cu nimic.

ȘI DIN BORDEIU IES OAMENI MARI (Pr.) = Și din obișnuit se poate scoate ceva de seamă.

TABLE D'HÔTE (Fr.) = Masa servită la oră fixă cu anumite feluri de mâncare.

TABULA RASA (Lat.) = Masă stearsă. Se zice atunci când nu se mai ține seamă de ce a fost. A făcut *tabula rasa*.

TALE QUALE (Lat.) = Așa cum e. A copiat poezia *tale quale*.

TARDE VENIENTIBUS OSSA (Lat.) = Celor întîrziți la masă nu le rămîn decît oasele. Când nu vii la vreme la muncă, nu te aștepta la răsplată.

TEL MAÎTRE, TEL VALET (Fr.) = Cum estăpînului și sluga. Cum e Turcul și pistolul.

TEMPI PASSATI (Ital.) = Timpuri trecute.

TEMPORA MUTANTUR (Lat.) = Vremurile se schimbă.

TERRA IGNOTA (Lat.) = Pămînt necunoscut. România era o *terra ignota* pentru mulți străini.

TERREÆ TERRE (Fr.) = Una cu pămîntul. Se spune de cineva care vorbește lucruri neînsemnate.

TERTIUM NON DATUR (Lat.) = A treia părere nu mai este. Ori, ori.

TESTIS UNUS, TESTIS NULLUS (Lat.) = Numai un martor nu înseamnă nimic.

THAT IS THE QUESTION (zet is ze cueșen) (Engl.) = Aceasta e chestiunea.

THE RIGHT MAN IN THE RIGHT PLACE (ze rait men in zera it pleis) (Engl.) = Omul care trebuie la locul care trebuie. Cel mai potrivit pentru o anumită însărcinare. La Congresul din Berlin Kogălniceanu a fost *the right man in the right place*.

TIMEO DANAOS ET DONA FERENTES (Lat.) = Mă tem de Greci chiar cînd fac daruri. Nu trebuie să te încrezi în dușman, chiar dacă vine cu surisul pe buze și daruri.

TIMES IS MONEY (taim is monei) (Engl.) = Timpul e aur. Nu trebuie să ne codim, căci *times is money*.

TOUR DE FORCE (Fr.) = Mare meșteșug.

TOUT COMPRENDRE C'EST TOUT PARDONNER (Fr.) = A înțelege totul înseamnă a ierta totul.

TRADUTTORE, TRADITORE (Ital.) = Traducător, trădător. Traducerea cu greu poate reda ideea originală.

TRAVAILLER POUR LE ROI DE PRUSSE (Fr.) = A munci pentru regele Prusiei.

TRES FACIUNT COLLEGIUM (Lat.) = Trei fac colegiu.

Trebuie să fie măcar trei sîrpe a înjgheba o societate sau ca profesorul să înă curs la universitate.

TRONC MĂRIȚĂ = A arunca o vorbă ne la locul ei.

TU QUOQUE, FILII (Lat.) = Și tu, fiule! Cînd îți vine lovitura de la cine nîci nu te-ai fi așteptat.

UBI BENE, IBI PATRIA (Lat.) = Unde-i bine, acolo e patria. Termen întrebuițat pentru cei cari nu se conduc în viață numai după înclinări, ci se schimbă după împrejurări. Iubesc patria, oricum ar fi ea.

ULTIMA RATIO (Lat.) = Ultimul cuvînt.

UMBLĂ CA 'N SATUL LUI CREMENE = A trăi fără grijă.

UNDE VORBĂ MULTĂ, ACOLO NEȘTIINȚĂ CU MULT MAI MULTĂ (I. Goleșcu) = Omul flecar nu este de ispravă.

UNE FOIS N'EST PAS COUTUME (Fr.) = Odată nu face obiceiul. Cu o floare nu se face primăvară.

UN FAG NU FACE PĂDURE = Omul trebuie să fie consecuent în faptele lui bune.

UNGUIS ET ROSTRO (Lat.) = Se apără cu unghiile și cu pliscul; cu desmădejde, fără a șovăi.

URBI ET ORBI (Lat.) = Orașului (fiind vorba de Roma) și Universului. A spune tuturor. A răspîndi vestea *urbi et orbi*.

URSUL NU JOACĂ DE BUNĂ VOIE = Sînt împrejurări cînd nu faci numai după pofta inimii.

UTILE DULCI (Lat.) = Folositorul plăcut. Cutare știe să împletească în scrisul său *utile dulci*.

VADE MECUM (Lat.) = Mergi cu mine. Termen întrebuițat pentru ceea ce e strict necesar de purtat. *Vade mecum* se zice bunăoară de o carte cu cunoștințe sumare.

VAE VICTIS! (Lat.) = Vai de cei învinși!

VARIATIO DELECTAT (Lat.) = Variația aduce plăcere.

VENI, VIDI, VICI (Lat.) = Am venit, am văzut, am biruit. Se spune de obicei cînd se îndeplinește o mare ispravă în scurt timp.

VERBA VOLANT, SCRIPTA MANENT (Lat.) = Vorbele sbor, scrisul rămîne. Gura zice, vîntul duce.

VETO (Lat.) = Refuz. Președintele are drept de veto.

VIATA OMULUI CA OUL ÎN MÎNA COPILULUI (Pr.) = Dînt'o nimica toată, dacă omul nu se îngrijește la vreme, se curăță.

VIIITORUL TĂRII ÎL TESE FEMEIA (Carmen Sylva).

VIRIBUS UNITIS (Lat.) = Cu puteri unite. Deviza foștilor împărați ai Austriei.

VIVAT, CRESCAT, FLOREATI (Lat.) = Să trăiască, să crească, să înflorească. Expresia cu care se termină cuvîntările omagiale față de o persoană ori instituție.

VIZITUL PROST, BATE CALUL BUN = Omul nechipzuit strică multe din rosturile sale.

VODĂ DA ȘI HÎNCUL BA = Părerile sînt deosebite.

VOULOIR, C'EST POUVOIR (Fr.) = A voi e a putea. Arată puterea voinții.

VOX POPULI, VOX DEI (Lat.) = Glasul poporului, glasul lui Dumnezeu.

VRĂJMĂȘIA ACOPERITĂ MAI MULT RĂU ADUCE (M. Costin) = Omul ascuns e periculos.

WALK-OVER (uoc over) (Engl.) = Cursă la care nu ia parte decît un cal.

WEISSER RABE (Germ.) = Corb alb. Ceva rar.

ZOR, ZOR, PENTRU UN TOPOR = Viel Lärm um nichts. Vorbă multă pentru nimic.

MEMBRII ACADEMIEI ROMÂNE

Președinte de Onoare și Protector MAIESTATEA SA REGELE CAROL AL II-LEA.

MEMBRII ACTIVI

I. Secțiunea literară

- BIANU Ioan (București, 1902) (Anul alegerii).
BOGDAN-DUICĂ Gheorghe (Cluj, 1919).
BRĂTESCU-VOINESTI Ioan Al. (București, 1918).
CIOBANU Ștefan (Chișinău, 1918).
DENSUSIANU Ovidiu (București, 1918).
GOGA Octavian (București, 1919).
MURNU Gh. (București, 1923).
NEGRUZZI Iacob C. (București, 1881).
PHILIPPIDE Alexandru (Iasi, 1900).
PUȘCARIU Sextil (Cluj, 1914).
RĂDULESCU-MOTRU C. (București, 1923).
SADOVEANU Mihail (Iasi, 1921).

II. Secțiunea istorică

- BALȘ Gheorghe (București, 1923).
DRAGOMIR Silviu (Cluj, 1928).
GUSTI Dimitrie (București, 1919).
IORGA Nicolae (București, 1910).
LAPEDATU Alexandru (Cluj, 1918).
LUPAȘ Ioan (Cluj, 1916).
MEHEDINȚI Simion (București, 1915).
NISTOR Ioan (Cernăuți, 1915).
POPESCU Preot Nicolae (București, 1923).
RĂDULESCU Andrei (București, 1920).
SUTZU Mihail C. (București, 1909).
VILSAN Gheorghe (București, 1920).

III. Secțiunea științifică

- ANTIPA Grigorie (București, 1910).
BOGDAN Petre (Iasi, 1926).
CANTACUZINO Dr. Ioan (București, 1925).
CRĂINIOLANU General Gr. (București, 1911).
ENCULEȚ Ion (Iasi, 1918).
MARINESCU Dr. G. (București, 1905).
MRĂZEC L. (București, 1905).
RACOVITĂ Emil (Cluj, 1920).
SIMIONESCU Ioan (Iasi, 1914).
TITEICA Gheorghe (București, 1913).
VASILESCU-KARPEN N. (București, 1923).
VOINOV Dimitrie (București, 1927).

MEMBRII CORESPONDENȚI

I. La secțiunea literară

Români:

- ADAMESCU Gheorghe (București, 1921).
AGĂRBIȘIANU Ioan (Cluj, 1919).
BĂNESCU Nicolae (Cluj, 1920).
BĂRBULESCU Ilie (Iasi, 1908).
BASSARABESCU I. A. (Ploiești, 1909).
BEZA Marcu (Londra, 1923).
BOTEZ Eug. P. (București, 1922).
CAPIDAN Th. (Cluj, 1928).
CARTOJAN Nicolae (București, 1929).
DRĂGANU Nicolae (Cluj, 1923).
GHIBU Onisifor (Cluj, 1919).
GOROVEI Artur (Fălticeni, 1915).
HALIPA Pantelimon (Chișinău, 1918).
HODOȘ Enea (Cluj, 1904).
ORTIZ Ramiro (București, 1920).
PAPAHAGI Pericle (Silistra, 1916).
PETROVICI I. (Iasi, 1927).
PROCOPOVICI Alexe (Cernăuți, 1919).
RĂDULESCU-POGONEANU Ioan (București, 1919).
SIMIONESCU-RIMNICIANU Marin (București, 1919).

Străini:

- BARTOLI Mateu (Turin, 1914).
FRIEDWAGNER M. H. (Frankfurt pe Main, 1911).
GAMILLSCHEG Ernst (Berlin, 1929).
JOKL Norbert (Wien, 1929).
ROQUES Mario (Paris, 1914).
SANDELD-JENSEN Kr. (Copenhaga, 1911).
SKOK Petar (Zagreb, 1929).
TAGLIAVINI Carol (Bologna, 1928).

- WEDKIEWICZ Stanisław (Cracovia, 1929).
WEIGAND Dr. Gustav (Lipsca, 1892).
ZAUNER Ad. (Graz, 1914).

II. La secțiunea istorică

Români:

- ANDRIEȘESCU I. (București, 1928).
BRĂTESCU Constantin (Cernăuți, 1919).
BRĂȚIANU Gh. I. (Iasi, 1928).
CÎNDEA Romul (Cernăuți, 1929).
CUZA A. C. (Iasi, 1903).
DOGAN N. (București, 1915).
DRĂGHICEANU Virgil (București, 1926).
FILITTI I. C. (București, 1915).
GHIBĂNESCU Gh. (Iasi, 1905).
IONESCU-DOLJ I. (București, 1928).
MARINESCU Const. (Cluj, 1928).
METES Preotul Ștefan (Cluj, 1919).
MOISIL Constantin (București, 1919).
PIOLIȘANU Zenovie (București, 1919).
POPA-LISSEANU Gheorghe (București, 1919).
ROSETTI Radu General (București, 1927).
RUSSO Demostene (București, 1919).
TAȘCA Gheorghe (București, 1926).
ZOTTA Sever (Iasi, 1919).

Străini:

- ANDREADES A. M. (Atena, 1930).
CHAPUISAT Edouard (Genève, 1925).
GHEDEON Emanuel (Atena, 1891).
GLOTZ Gustave (Paris, 1929).
GUICHEN Vicomte de (Paris, 1929).
LUGLI Giuseppe (Roma, 1926).
ORSI Pietro (Veneția, 1930).
PERINCE Angelo (Florența, 1926).
PROȚOI Andrei (Sofia, 1930).
PUIG Y CADAFALCH Joseph (Barcelona, 1931).
RADONIC Iovan (Belgrad, 1914).
SISIC Ferdo v. (Zagreb, 1930).
SOTIRIU C. A. (Atena, 1930).
STRZYGOWSKI Jozef (Viena, 1914).
TAMM Traugott (1891).
VULICI N. (Belgrad, 1930).

III. La secțiunea științifică

Români:

- ATHANASIU Sava (București, 1920).
BORCEA Ioan (Iasi, 1919).
BOTEZAT Eugeniu (Cernăuți, 1913).
CĂLUGĂREANU Dr. D. (București, 1910).
CIUREA I. (București, 1927).
CONSTANTINESCU Gogu (Londra, 1920).
GEROTA Dr. D. (București, 1916).
HURMUZESCU Dr. Dragomir (București, 1916).
IONESCU Ioan (București, 1919).
IONESCU-SISEȘTI Dr. Gh. (București, 1925).
MACOVEI Gheorghe (București, 1931).
LONGINESCU G. G. (București, 1925).
MINOVICI Dr. Șt. (București, 1925).
MOLDOVEANU Dr. I. (Cluj, 1920).
PANAITESCU Scaiat General (Chișinău, 1919).
PARHON Dr. C. (Iasi, 1928).
POMPEIU D. (București, 1916).
SPACU Gh. (Cluj, 1927).
TEODORESCU Em. C. (București, 1909).

Străini:

- DUBOIS Dr. Léon (Baltimore, Maryland, 1921).
FOURMARIER Paul (Liège, 1925).
GUIART Jules (Cluj și Lyon, 1924).
JEANNEL René (Cluj, 1928).
KELLY Dr. Howard A. (Baltimore, Maryland, 1921).
KETTNER Dr. Radomir (Praga, 1928).
MONTEL Paul (Paris, 1929).
NICHOLAS Franeșco C. (Baltimore, Maryland, 1921).
PETCOVICI Vladimir (Belgrad, 1928).
PITTARD Engène (Geneva, 1919).

DICȚIONAR ISTORIC-GEOGRAFIC

DE

GH. ADAMESCU

MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE.

ABREVIAȚIUNI

alt. = altitudine.
a. Chr. = înainte de Hristos.
bis. = biserică.
baln. = balneară.
com. = comună.
com. urb. = comună urbană.
com. rur. = comună rurală.
com. r. = idem.
c. r. = idem.
cap. = capitală.
cap. = capital (la bănci).
col. = colecție.
ca. (pus înaintea unui număr) = circa = aproape
 (cînd nu avem siguranță).
circ. com. = circumscripție comunală.
c. f. = cale ferată.
col. = colonel.
ed. = ediție.
E. = Est.
fl. = fluviu.
fr. = franțuzește, francez, franceză.
jud. = județ.
jd. = județ.
km. = kilometru.
km. p. = kilometru patrat.
loc. = localitate.
loc. (pus după un număr) = locuitori.
m. = metri.
M. = munți.
N. = Nord.
N.-E. = Nord-Est.
op. pr. = opere principale.
pers. = personaj.
pl. = plasă.
princ. publ. = principale publicații.
pr. publ. = idem.
preș. cons. = președintele de consiliu.
princ. luc. = principală lucrare.
prof. = profesor.

prov. = provincie.
presc. = prescurtare.
p. Chr. = după Hristos.
reg. = regiune.
reșed. = reședință.
rom. = română, românește, românesc.
st. c. f. = stație de cale ferată.
supr. = suprafață.
ș. a. = și altele.
sec. = secolul.
st. baln. = stațiune balneară.
S. = Sud.
suburb. = suburban.
S.-E. = Sud-Est.
urb. = urban, urbană.
urm. = următor.
V. = Vest.

Semnele ① ② arată localitățile diferite cari poartă același nume și se găsesc în același alineat. Uneori se întrebuițează și pentru mai multe persoane cu acelaș nume.

* pus înaintea unei date arată că e anul nașterii unei persoane.

† pus asemenea arată că e anul morții.

Punctul pus sub o vocală dintr'un cuvînt arată accentul tonic.

[] arată cum se citește numele după care urmează. Vocala imprimată cu un semn sub ea sau cu un corp mai vizibil arată accentul cuvîntului.

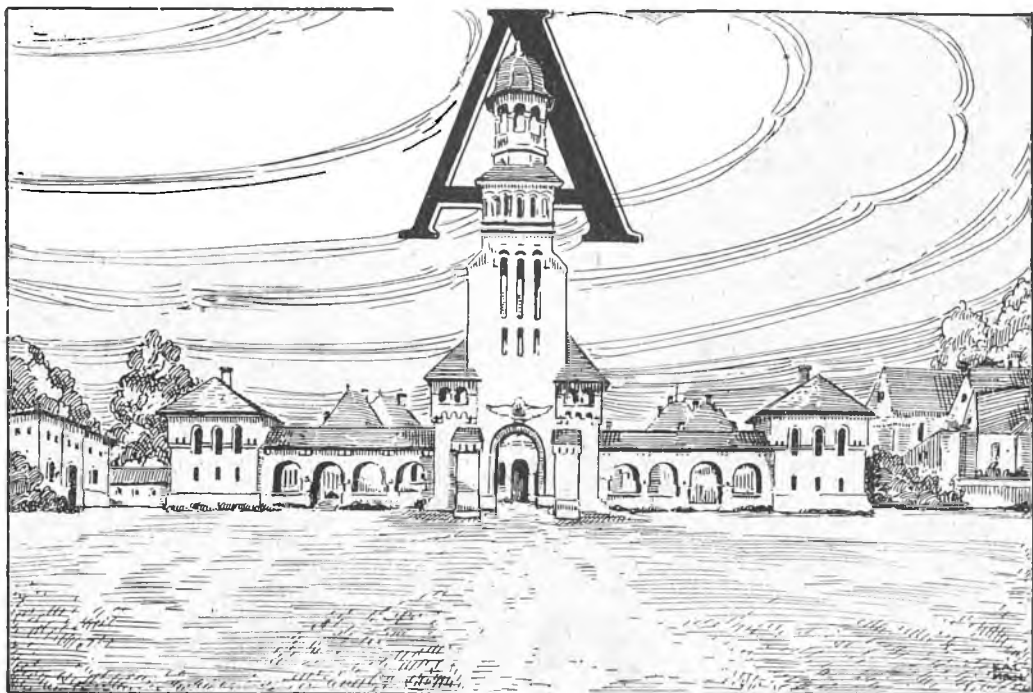
■ e semnul de trimitere la un cuvînt.

În privința pronunțării am dat-o pe cît e posibil cu litere românești, dar *e* mut francez l-am însemnat cu ('), vocalele nazale franceze *a*, *e*, *i*, *o*, *u* le-am arătat printr'un *n* mic pus mai sus lingă ele. Ne-am servit de *ü* pentru a marca acest sunet francez sau german, de *ö* pentru sunetul special mai ales francez și german (ca în *bönoa* = Benoist, Röder).

INDREPTĂRI

Dintre greșelile observate după imprimare, notăm următoarele :

- pag. XVI din „Prefață” rândul 21 de jos în sus, în loc de C. Constandache să se citească : Gr. C...
- pag. 1489 la cuv. Aman T. să se citească : * ca 1828
- pag. 1528 la cuv. Bibescu Maria să se citească : născută Văcărescu, căsătorită Intliu cu C. Ghica
- pag. 1548 la cuv. Burileanu D., în loc de : *1865 să se citească : *1869
- pag. 1556 la cuv. Cantacuzino Constantin în loc de : *1800 să se citească : 1793. A doua persoană cu acest nume este aceeași cu prima.
- pag. 1563 la cuv. Carp P. P. în loc de : † 1918 să se citească : † 1919.
- pag. 1572 la cuv. Chevreul în loc de : sevröl să se citească : șövröl.
- pag. 1592 la cuv. Cristea Miron în loc de : eparhia Lugojului să se citească : Caransebeș.
- pag. 1598 coloana I sus în loc de : Dragita să se citească : Dagîța.
- pag. 1601 coloana II După 1821 revoluția lui Tudor să se așeze : 1822 Numirea primilor Domni : și apoi 1825 Apariția Lexiconului de Buda
- pag. 1604 la cuv. Decius în loc de : Caius să se citească : Cneius.
- pag. 1605 la cuv. Delfi în loc de : lângă golful Lepante, să se citească : la nordul unui golf mai mic din golful de Corint.
- pag. 1603 coloana II rândul 11 de jos în sus în loc de : 1925 să se citească : 1825.
- pag. 1649 la cuv. Frederic II în loc de : războiul de 30 ani să se citească : de 7 ani
- pag. 1658 la cuv. Gheorghe, la finele articolului în loc de : se găsește să se citească : s'a găsit.
- pag. 1667 la cuv. Gorjan în loc de : 1837—75 să se citească : 1873—75
- pag. 1663 la cuv. Gorki (Început pe pag. precedentă) rândul 8 de sus în loc de : Manea să se citească : Mama.
- pag. 1669 la cuv. Greceanu Ștefan în loc de : *1908 să se citească : † 1908
- pag. 1691 la cuv. Hindenburg după : armatele aliate să se adauge : austro-germane.
- pag. 1751 la cuv. Méline să se adauge după anul nașterii : † 1925.
- pag. 1757 la cuv. Milano în loc de : 491460 loc. să se citească : 941460 locuitori.
- pag. 1760 la cuv. Mișu Nicolae în loc de : † 1825 să se citească : † 1925.
- pag. 1798 la cuv. Painlevé în loc de : 1815—16 (rândul 3) să se citească : 1915—16
- pag. 1857 la cuv. Sancho în loc de : erau să se citească : erou.
- pag. 1865 la cuv. Senatul în loc de : Români să se citească : Romani.
- pag. 1883 la cuv. Stelian Toma în loc de : *1869 să se citească : *1860.
- pag. 1839 la cuv. Suțu Mihail după 30 de rânduri de la începutul articolului se termină și trebuie șterse cele 3 rânduri următoare și pus un alt titlu în felul acesta : MIHAIL SUȚU, fost dragoman la Constantinopol, numit domn în Moldova în 1819. Acolo (urmează textul) iar la fine se adaugă : (1821).
- pag. 1890 cuvântul Swift trebuie scris : Swift.
- pag. 1940 la cuv. Weigand G. să se adauge după anul nașterii : † 1930
- pag. 1945 la cuv. Zalău să se adauge forma Zîlau, cum pronunță localnicii.
- planșa XX—XXI la harta a 9-a în loc de : 1856 să se citească : 1856—1861.

ALBA IULIA: CATEDRALA UNIRII.

AACH, afluent al lacului Constanța pe teritoriul german.

AACHEN (= fr. **AIX-LA-CHAPELLE**), oraș în Germania (Prusia renană); 153.767 loc.; izvoare termale clorurate-sodice, sulfurate-sodice; centru industrial: mătasuri, ace, etc. E oraș vechiu: în 765 regele Pepin avea un palat; a fost reședința lui Carol-cel-Mare, mort aci și înmormântat în catedrală.

AALI-PAȘA (*1815 †1871), om politic turc; reprezentant al țării sale la congresul din Paris 1856.

AAR, riu în Elveția; udă Berna și Aarau; se varsă în Rin; lung. 280 km.

AARAU, oraș în Elveția, cap. cantonului Argovie; 10.700 loc.

AARON, fratele lui Moise, personaj biblic.

AARON FLORIAN (*1805 †1887), profesor și istoric român, originar din Transilvania, a studiat la Pesta. Chemat la 1826 de Dinicu Golescu, a întemeiat în satul Golești o școală secundară; a fost profesor la Colegiul Sf. Sava din București, a participat la revoluția din 1848 din Transilvania, a ocupat apoi situații înalte în administrația școalelor în România. Scrieri: *Catehism* (1842) cu numeroase edițiuni; *Istoria lumii* (1846); *Istoria prințatului Țării Românești* (3 vol. 1835); *Dicționar francez-român* (2 vol. 1840, cu G. Hill și P. Poenaru). În 1838 a întemeiat revista *România* în București cu Hill ș. a. Numele lui se găsește scris și **A. FLORIAN**.

Aaron Florian.

AARON PETRU PAVEL (*1709 †1764), episcop român unit. Fiul preot. Teodor Aron, a fost călugăr basilit; a studiat la Roma, trimis de Episc. Klein; întorcându-se, a călătorit la Viena cu Episcopul și în 1745 a fost numit vicar episcopal al diocesei Făgărașului; în 1751 a fost ales și în 1752 numit de împărat episcop în locul vacant;

s'a ocupat de organizarea școalelor din Blaj, unde a înființat un seminarium teologic cu internat, pe care l-a dotat cu o moșie, cumpărată în mare parte cu banii săi; a ridicat mănăstirea de la Alba Iulia, biserica din Rășinari, ș. a. În timpul său au fost mari agitații contra unirii cu biserica Papei și mulți uniți au trecut iar la biserica ortodoxă. A dus o viață cuvioasă, aproape ascetică. A murit pe drum într-o vizită canonică. Op. pr. *Dogmatica învătătură* (1760), *Adevărata învătătură* (1761), *Soborul de la Florența* (1762).

AARON TEODOR (*1803 †1859), cleric român; în 1828 funcționar în cancelaria episcopiei din Oradia-Mare; în 1829 profesor la gimnaziul din Beiuș; în 1835 protopop în comitatul Arad; în 1837 canonic; în 1842 censor și revizor la tipografia universității din Buda; în 1848 paroh în com. Delani; în 1850 translator român pe lângă guvern în Buda; în 1855 rector al Seminarului român din Oradia-Mare; în 1857 prepozit capitar în Lugoj. A publicat scrieri istorice, pedagogice și a colaborat la diferite reviste, între cari: *Foaia pentru minte*. Op. pr. *Cuvântări bisericesti despre cele șapte păcate*, Buda 1847.

AARON VASILE (*1770 †1822), scriitor ardelean. Studii în Blaj și Cluj; fu avocat în Sibiu. Scrise, pe lângă traduceri din autori clasici (*Eneida*, *Bucolice*), cărți destinate poporului, cari avură mult succes: *Patimile Domnului* (1808), *Leon și Dorofata* (1815), contra beției; *Anul mănăs* (1820).

ABA SAMUEL, rege al Ungariei între anii 1041—1044.

ABACLIA, com. r. jd. Tighina, 2283 loc.; st. c. f. linia Birlad—Zorleni—Basarabasca.

ABAD, numele mai multor regi mauri. Primul *Abad* (*1042) a întemeiat dinastia Abadiților în Sevilla.

Aaron P. Pavel.

ABA- **ABARIM**, munți în Palestina; între ei se
ABS află și muntele Nebo, unde ar fi murit Moise;
înalt 845 m.

ABAUZIT FIRMIN (*1679 †1767), filozof
francez, protestant refugiat în Geneva după re-
vocarea edictului de Nantes. A scris o carte:
Sur la connaissance du Christ, după care s'ar
fi inspirat J. J. Rousseau în *Profession de foi
du vicairé savoyard*.

ABBAS-PAȘA-HILMI (*1874), kedicv al
Egiptului 1892—1914. A fost detronat de Anglia.

ABBASIȚI, dinastie arabă, întemeiată de
Abul-Abbas, a domnit la Bagdad între 762-1258.

ABBAZIA, st. baln. în Istria (Italia) la golful
Quarnero; 2.341 loc.

ABD-EL-AZIZ (*1878), sultan al Marocului
între 1894 și 1908, când a fost detronat de fratele
său Mulai-Hafid.

ABD-EL-KADER (*1807 †1883), emir arab
în Algeria, a luptat contra Franței (1832-1847);
mai târziu (1852) s'a împăcat cu noii stăpîni ai
Algeriei.

ABD-EL-KRIM (*1882), șeful răsculaților
din Maroc contra influenței spaniole și franceze.
Învins de acțiunea armatelor aliate (1925-26)
a fost prins și arestat, apoi deportat de Francezi
în insula Reuniune.

ABDERA, oraș în Tracia, pe țărmul mării
Egee. Grecii vechi considerau că locuitorii lui
(Abderiți) sînt cunoscuți prin prostia lor, deși
acest oraș a fost patria mai multor filozofi (ca
Democrit, ș. a.). Azi se numește
Bulustra.

ABD-UL-AZIZ (*1830 †1876),
sultan al Turciei (1861-1876), a-
sasinat de fratele său. El recu-
nosc, în 1862, îndoita alegere
a lui Cuza și funcționarea unui
singur parlament.

ABD-UL-HAMID I (*1725
†1789), sultan al Turciei între
1774-1789.

ABD-UL-HAMID II (*1842
†1918), sultan al Turciei între
1876-1909, când a fost detronat de
mișcarea zisă

Abd-ul-Aziz.

promulgată la 23 Dec. 1876 se
prevedea și România între pro-
vinciile imperiului, ceea ce a pro-
vocat protestarea guvernului
nostru. În timpul lui s'a în-
timplat războiul cu Rușii
(1877-78), la care a participat
și armata română, pacea de la
San-Stefano și Congresul din
Berlin, care a adus cea mai
importantă desmembrare a im-
periului. A trăit sub o necon-
tenită teroare. El a lăsat să se
săvîrșească grozavele masacre
(1895-96). A murit exilat și în-
carcerat la Salonic.

ABD-UL-KERİM PAȘA (†1885), general
turc care a participat la războiul din 1828, la
războiul Crimei și la cel din 1876-77.

ABD-UL-MEDJID (*1823 †1861), sultan al
Turciei între 1839-1861;
a participat, ca aliat la
războiul Crimei. În multe
împrejurări s'a arătat ani-
mat de sentimente umani-
tare; astfel, chiar în 1848,
după mișcarea din Bucu-
rești, deși s'a supus îndem-
nurilor Rusiei și a pedepsit
cu exilul pe revoluționari,
i-a primit pe mulți pe Con-
stantinopol și la Brussa și
le-a înlesnit viața.

Abd-ul-Medjid.

ABEL (= **AVEL**), fiul lui Adam, pers. biblic.
ABEL EUGEN (*1858 †1889), profesor de filo-
logie clasică la Univ. Budapesta.

ABEL FRIDERIC (*1827 †1920), chimist englez;
s'a ocupat cu fabricarea fulmicotonului; a in-
ventat pulberea fără fum.

ABEL NIELS (*1802 †1829), matematic nor-
vegian; cunoscut de toți specialiștii mai ales prin
studiile asupra calculului integral.

ABÉLARD PIERRE (*1079 †1142), teolog și
vestit profesor francez, cunoscut prin scrierile
sale și prin iubirea pentru Eloiza. Această
iubire a dat naștere la multe scrieri în diferite
limbi.

ABENCERAGI, familie de nobili mauri din
Spania, distrusă pe la 1460 de regele Abu-
Hassan. Acest eveniment a dat subiect scrierii
lui Chateaubriand: *Dernier des Abencérages*
(1826), tradusă în rom. de Alexandrescu-Dorna
(1909, Bibl. p. toți) și de Al. Rădulescu (1915,
Bibl. Minerva).

ABERCROMBY [cit. ebercrömbi] **RALPH**
(*1734 †1801), general englez, vestit prin vic-
toria de la Abukir contra Francezilor (1801).

ABERDEEN [cit. eberdin], oraș, Scoția, cu-
noscut prin industria pinzeturilor; 158.970 loc.

ABERT IOSIF (*1832 †1915), compozitor ceh.
a trăit mai mult în Germania (Stuttgart). Op.
pr. *Colombus*, poem simfonic.

ABILDGAARD [abilgord] **NICOLAI** (*1743
†1809), pictor danez, supranumit Rafael al Nor-
dului. Pr. op. o serie de tablouri din Istoria
Europei.

ABIMELECH, fiul lui Gedeon, regele din
Sihem, pers. biblic (ca. 1100 a. Ch.).

ABISINIA, ținut la E. Africii, lângă Marea
Roșie. Numele e deformat din arab. *Habes*. Astăzi
i se zice mai mult *Etiopia*. (→ acest cuv.).

ABO [cit. obo], oraș, Finlanda, la golful Bot-
nic; 32.000 loc.

ABOD MIHALY (*1704 †1776), profesor în Aiud
și fondatorul unui mare muzeu numismatic în
Ardeal. Pr. op.: *Gramatica latină*, Sibiu 1744.

ABOMEY, cap. fostului regat Dahomey în
Guinea (Africa), 9.200 loc.; ocupată de Fran-
cezi în 1892.

ABOUT [abu] **EDMOND** (*1828 †1885), scriitor
francez; redactor al ziarului *XIX-e Siècle* (1845);
membru al Academiei franceze (1884); a publi-
cat scrieri în legătură cu viața Grecilor con-
temporani. Trad. rom.: *Grecia de azi*, de N. Pan-
delea (Bibl. Minerva). A susținut România în
1878, în timpul diferendului cu Rusia pentru
Basarabia. A vizitat țara noastră în 1883 și a
publicat impresiile în cartea *De Pontoise a
Stamboul* (1884).

ABRAHAM (→ **AVRAAM**).

ABRAM, com. r. jd. Bihor,
pl. Marghita.

ABRAMUȚ, com. r. jd. Bihor,
pl. Marghita; st. c. f. linia Să-
cueni—Șimleul-Silvaniei—Șăr-
mășag.

ABRUD, oraș, jud. Alba; 3.341
l. Localitate vestită în vremea Ro-
manilor pentru bogatele-i mine
de aur. Aci era collegium au-
rarium. S'au găsit aici multe
obiecte antice, între cari și trei
table cerate. S'a bucurat de
privilegiul municipale din partea regilor unguri
și principilor Transilvaniei. A suferit devas-
tări în timpul revoluțiilor de la 1784 și 1848.
St. c. f. terminus linia Turda—Abrud. Ocol
silvic. Are 5 biserici, între cari două românești:
una ortodoxă, alta unită. Aci este un despărți-
mint al „Astrei”.

ABRUD, riuleț, afl. Arieșului, trece prin o-
rașul Abrud.

ABRUD-SAT, com. r. jd. Alba, pl. Abrud.

ABRUȚI, munți și platou din Apenini, în
centrul Italiei; de aci și numele pe care îl poartă
întreaga regiune, care cuprinde mai multe județe
și se întinde pînă la M. Adriatică.

ABSALOM, fiul lui David. Răsculindu-se

Ed. About.

contra tatălui său, a fost ucis în luptă cu săgețile de Joab, care l-a găsit acățat cu părul de un copac.

ABU-BEKR (*573†634), socru al lui Mahomet și primul calif al Arabilor, după moartea profetului.

ABUCEA, com. r. jd. Hunedoara, pl. Dobra.

ABUD, com. r. jd. Mureș, pl. Miercurea-Nirajului; 530 loc.

ABUKIR, oraș și port în Egipt. În fața lui s'a dat în 1798 faimoasa luptă navală în care amiralul englez Nelson a distrus flota franceză. Aci Bonaparte a învins pe Turci în 1799, iar în 1801 Englezii din nou pe Francezi.

ABUȘ, com. r. jd. Tîrnava-Mică, pl. Bachnea; 462 loc.

ABYDOS, oraș antic în Asia pe Helospont, vestit prin împlinirea lui Leandru și Hero și prin expediția lui Xerxes, care făcu aci în 480 a. Chr. un pod de corăbii. ¶ oraș, Egipt, unde s'au găsit tablele cu numele faraonilor.

ACACHIE, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 7 Maiu. A trăit pe timpul împăratului Maximian (286-305) și a pierit ca martir, susținînd credința creștină.

ACADEMIA, în antichitate, doctrină filoz. trăgîndu-și originea de la Platon; în timpurile moderne, societate de literați sau de oameni de știință. Cea mai veche este *Academia della Crusca* în Florența 1582; apoi *Academia franceză*, întemeiată la 1634 de Richelieu, la care s'au adăugat Acad. speciale: *de inscripțiuni* (1663), *de științe* (1669), *de belle-arte* (1795), *de științe morale și politice* (1795), toate la un loc formînd *Institutul Franței*. În alte țări: *Royal society of London* (1662); *Societät der Wissenschaften* (1700) Berlin, cu 4 secțiuni (1812); *Real Academia española* (1713) în Madrid; *Svenska Akademien* (1741) în Stockholm; *Academie royale de Belgique* (1772) în Bruxelles; *American Academy of arts and sciences* (1780) în Boston; *Academia maghiară de științe* (1825) în Budapesta, cu trei secțiuni: limbă și literatură, filozofie și istorie, matematică și istorie naturală; *Academia imperială* din Viena (1847).

ACADEMIA DE ÎNALTE STUDII COMERCIALE ȘI INDUSTRIALE DIN BUCUREȘTI, fondată 1913, are trei secțiuni: 1. Comerț, bancă asigurări, 2. Industrie, 3. Administrație economică-consulară. Primește ca studenți tineri bacalaureați și absolvenți ai școalelor comerciale superioare. Cursurile țin 4 ani.

ACADEMIA DOMNEASCĂ din București, școală înaltă (fundată pe la 1680) așezată în cuprinsul mănăstirii Sf. Sava, cu limba de predare grecească; a luat în cursul timpului o mare dezvoltare și, mai tirziu, mutîndu-se în chiliile mănăstirii Măgureanu, a continuat pînă pe la 1821.

ACADEMIA JURIDICĂ DIN ORADEA, întemeiată în 1780 de Maria Tereza ca școală superioară filozofică, a dobîndit și o secțiune juridică și a funcționat astfel pînă în 1850. Din acest an rămîn numai cursuri de drept și în 1874 e transformată în *facultate de drept*. După unirea țărilor române, Academia aceasta trecu sub administrația Statului nostru și, după o perioadă de criză, provocată de refuzul celor mai mulți profesori de a depune jurămint de credință față de Stat, se reorganiză în 1921, și de atunci toate cursurile se țin în limba română. Are azi catedre de: drept roman, drept constituțional, civil, penal, administrativ, bisericesc, internațional, comercial, procedură civilă, penală, statistică și finanțe, sociologie și filozofia dreptului, istoria dreptului român, economie politică și medicină legală.

ACADEMIA MIHĂILEANĂ, institut de învățămînt secundar și superior în Moldova, întemeiat în Iași de Mihail Sturdza (16 Iunie 1835), desființat după 1848 cu prilejul reorganizării școalelor.

ACADEMIA ROMÂNĂ, înființată sub numele de „Societatea literară română” în timpul locote-

nenței domnești (1 April 1866) cu misiunea de a publica dicționarul și gramatica limbii. Alcătuită ca un simbol al unității neamului, membri ei au fost numiți din reprezentanți ai diferitelor provincii: România, Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina, Basarabia și Macedonia. Membrii numiți în 1866 și 1867: V. Alecsandri, C. Negruzzi, V. Al. Urechia, Heliade, A. T. Laurian, C. A. Rosetti, I. C. Massimu, Titu Maiorescu, N. Ionescu, T. Cipariu, Gav. Munteanu, G. Bariț, A. Mociony, V. Babeș, I. Hodoș, A. Roman, Al. Hurmuzachi, I. Sbierea, A. Dimitrović, Al. Hasdeu, C. Stamati, I. Străjescu, St. Gonata, I. Caragiani, D. Cozacovici. Prima întrunire a membrilor s'a făcut la 1 August 1867 în București. Alcătuiindu-și statutele, ei dau societății lor numele de „Societatea Academică Română”. La 29 Martie 1879, societatea se declară institut național sub numele de „Academia Română”. Are trei secțiuni: literară, istorică, științifică, cu cîte 12 membri fiecare. Pe lângă aceștia are membri onorari și corespondenți.

Academia Română publică „Analele” sale, cuprinzînd lucrările din fiecare an și, în broșuri deosebite, discursurile de recepție și diferite comunicări; publică colecții de documente istorice, cercetări folkloristice, etc.

Din anul 1901 s'a încorporat și biblioteca Statului pe lângă biblioteca proprie a Academiei.

Prima lucrare a Academiei a fost stabilirea ortografiei cu litere latine, ceea ce s'a votat la 11 Septembrie 1867 după propunerea lui Cipariu subscrisă și de: A. T. Laurian, G. Barițiu, I. Străjescu, T. Maiorescu, I. C. Massimu, Jos. Hodosiu, A. Roman, I. Caragiani, N. Ionescu.

A doua lucrare a fost alcătuirea gramaticii românești, publicînd în 1867 un concurs și premiînd, în 1868 și în 1876, lucrările prezentate de T. Cipariu, cari s'au publicat în 1869 (Partea I Analitică) și în 1877 (Partea II Sintetică).

A treia lucrare a fost întocmirea dicționarului limbii, pentru care scop Evanghelie Zappa dăruise Statului în 1860 un fond de 5.000 de galbeni. Fixîndu-se programul în 1867, Laurian și Massimu au fost însărcinați cu redactarea, ajutați și de alți membri. Lucrarea lor s'a publicat sub numele de „Prolectu de dicționar” în 2 volume mari (I 1871, II 1876) și unul mai mic intitulat „Glosariu” (1871).

În 1874 majoritatea membrilor Academiei au decis să renunțe la proiectul publicat.

De atunci, activitatea Academiei s'a îndreptat și pe aceste terenuri inițiale, și pe altele noi.

A publicat traduceri din autorii clasici: Tacit, Sallustiu, Cesar, Cicerone, Dio Cassiu, Titu Liviu, Herodot; — opere istorice românești: D. Cantemir, Miron Costin, Bălcescu; — colecții de documente privitoare la istoria Românilor: Colecția Hurmuzachi (13 volume, 1887—1922); publicații bibliografice: Bibliografia românească veche 1508—1817 (Bianu și N. Hodoș) 3 volume, — Catalogul publicațiilor periodice (N. Hodoș și Sadi Ionescu), Catalogul manuscriselor Academiei (I. Bianu) și catalogul manuscriselor grecești (C. Litza); — texte vechi românești: Codicele Voronețean, Psaltirea schiană, Psaltirea slavo-rom. a lui Coresi, Psaltirea în versuri a lui Dosoftei, etc.; — apoi publicațiuni economice și etnografice, între cari 26 volume de folklore.

Academia a instituit premii pentru lucrări publicate sau pentru lucrări făcute după subiecte fixate de ea însăși.

Numeroase donațiuni și legate au îmbogățit fondurile Academiei, dar multe din ele sînt prea stricte și lasă puțină libertate de acțiune membrilor ei.

Ortografia a fost reformată în 1880, apoi în 1895 și 1904.

Dicționarul, după propunerea Regelui Carol I, care a dăruit și o sumă de bani pentru lucrarea lui, a fost început din nou pe alte baze

de către B. P. Hasdeu, care a tipărit 3 volume din al său *Ethymologicum magnum Romaniae* (1887—1893). Socotindu-se planul lui Hasdeu ca inaplicabil, s'a început pentru a treia oară pe un alt plan, dîndu-se sarcina aceasta lui Al. Philippide (în 1897); dar și acest plan a fost găsit prea vast și, pentru a patra oară, s'a dat însărcinare lui Sextil Pușcariu în 1906 să facă lucrarea după un nou plan admis de Academie. Prima fascicolă a acestei opere a apărut în 1913; în total pînă azi s'au tratat literele A, B, apoi parte din C, F, G, H și parte din I.

Academia a dat o atenție deosebită și publicațiilor științifice, mai ales de la 1889 încoace. În anii din urmă Academia mai publică (pe lângă *Anale*, *Discursuri de recepție*, *Memorii ale secțiunilor*) și *Buletine* ale Secțiunilor istorice și științifice în limba franceză precum și publicațiile fondului V. Adamache (au apărut 9 vol. cu 48 lucrări).

Astăzi (2 Iunie 1928) sînt membri activi: *Secția literară*: Bianu I., Bogdan-Duică G., Brătescu-Voinești I., Ciobanu Ș., Densusianu O., Goga O., Murnu G., Negruzzi Iacob, Philippide Al., Pușcariu S., Rădulescu-Motru C., Sadoveanu M.; *Secția istorică*: Balș G., Dragomir S., Gusti D., Iorga N., Lapedatu A., Lupas I., Mehedinți S., Nistor I., Popescu Pr. N., Rădulescu And., Sutu M., Vilsan G.; *Secția științifică*: Antipa Gr., Bogdan P., Cantacuzino Dr. I., Crăniceanu General Gr., Inculț I., Marinescu Dr. G., Mrazec L., Racoviță E., Simionescu I., Țițeica G., Vasilescu Carpen N., Voinov D.

ACADEMIA TEOLOGICĂ REFORMATĂ, în Cluj, are 9 profesori.

ACADEMIA TEOLOGICĂ UNITARĂ, în Cluj, are 6 profesori. — **ARIANI**.

ACADEMII TEOLOGICE GRECO-CATOLICE, în Blaj. Oradea și Gherla. Durata cursurilor este de 4 ani. La Blaj sînt 9 profesori, la Oradea 6, la Gherla 7.

ACADEMII TEOLOGICE ORTODOXE, în Oradea, Arad, Sibiu, Cluj și Caransebeș. Durata cursurilor e de 3 ani. Numărul profesorilor variază între 10 și 14.

ACADEMOS, personajiu legendar grec.; în grădinile lui s'ar fi întemeiat școala filozofică a lui Platon.

ACADINLAR ① plasă jd. Durostor. ② com. r. jd. Durostor.

ACARNANIA, numirea *antică* a unei regiuni din vestul Greciei, udată de fl. Acheloos (azi: Aspropotamos).

ACĂȚAR, com. r. jd. Mureș, pl. Mureș-de-jos; 851 loc.

ACBUNAR, com. r. jd. Durostor, pl. Curt Bunar.

ACCA LĂRŪNTIA (sau **LARENTIA**), persoană legendară, soția păstorului Faustulus, care a crescut pe Romulus și Remus.

ACCARIAS CALIXTE (*1831†1903), jurist francez, prof. la Paris. Op. pr. *Teoria contractelor*, 1876; *Dreptul roman*, 1869-83.

ACCUS (sau **ATTIUS**) **LUICIUS** (*170†94 a. Chr.), poet tragic roman.

ACHARD FRANZ KARL (*1753†1821), chimist german, a popularizat descoperirea lui Marggraf: *extragerea zahărului din sfeclă*.

ACHELOOS, numele vechiu al fluviului Aspropotamos, în Grecia; isvorăște din munții Pindului și se varsă în Marea Ionică.

ACHEPSIMA, sf. martir (*380) prăznuit de biserica creștină ortodoxă la 3 Noembrie. A fost episcop al Honitei (Asiria). Urmărit pentru credința sa de către oamenii regelui Persiei Sapor II (370—381), a fost osîndit și a pierit în groaznice chinuri.

ACHERON, riu din Infern, după mitologia greacă.

ACHILA SF. APOSTOL (*65), prăznuit de bis. ortodoxă la 14 Iulie. A fost ucenic al apostolului Pavel și a pierit ucis în vremea primelor persecuțiuni.

ACHILINA, sf. martiră, prăznuită de bis. ortodoxă la 13 Iunie. A trăit în vremea împăratului Dioclețian (284—305). Fiind propagandistă creștină la frageda vîrstă de 15 ani, a fost chinuită și apoi decapitată.

ACHINDIN, sf. martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 2 Noembrie, a trăit în Persia și a fost chinuit din pricina credinței sale.

ACHIRIE, protopopul Hunedoarei, colaborator la traducerea *Păliei tip. la Orăștie* 1582.

ACIDAȚA, stațiune romană în jd. Romanița, pe șoseaua care mergea în susul Oltului spre Sarmisegetusa. Tocilescu o așează în dreptul satului *Ieniștești*.

ACILIU, com. r. jd. Sibiu, pl. Săliște; 1106 l.

ACIREALE, p. Catania (Sicilia) la poalele vulcanului Etna; st. balneară; 36.000 loc.

ACIUA, com. r. jd. Satu-Mare, pl. Hideaga; 527 loc.

ACIUȚA, com. r. jd. Arad, pl. Hălmagiu; 511 loc.

ACIS, com. r. jd. Sălaj, pl. Supurul-de-jos.

ACKERMANN LOUISE (*1813†1890), poetă franceză; a scris poeme filozofice în spirit pesimist.

ACKNER IOAN (*1782†1862), scriitor sas, profesor la Sibiu, preot; a publicat lucrări de arheologie și mineralogie.

ACMANGHIT, com. r. jd. Cetatea-Albă, pl. Sărata; 4.595 loc. Înființat ca. 1815.

ACMARIU, com. r. jd. Alba, pl. Vințul-de-jos, 1.105 loc.

ACONCAGUA, ① vîrf de munte și vulcan în Anzi (Chili), înalt 6.935 m. ② provincie în Chili.

ACOSTA URIEL (*1591†1640), Ebreu din Portugalia, scriitor și filozof; și-a schimbat credința de mai multe ori, trecînd de la iudaism la creștinism și viceversa. Turmentat de îndoilele filozofice-teologice, s'a sinucis. Viața lui a dat subiect unei piese a lui *Gutzkow*, care s'a tradus și s'a jucat și pe scena Teatrului nostru Național.

ACROPOLE, deal pe care se afla cetățuia vechei Atene; aci erau temple și monumente vestite: *Parthenon* (templu al Minervei); *Erechteion* (templu în onoarea lui Erechtein, rege legendar al Atenei), o statuă colosală a Minervei (zisă *Promachos*) și porticul (întrare) cu numele de *Propylee*.

ACS KÁROLY (*1824†1894), literat ungur. S'a ocupat de literatura poporană română și sîrbă. Are o colecție de poezii populare: „Flori din cîmpul poeziei poporane românești”, Pesta, 1858. (Virágok a Román népköltészet mezejéről).

ACSÁDY IGNAT (*1845†1906) istoriograf ungur.

ACTIUM, oraș, Grecia, lângă golful de Arta. În fața lui s'a dat lupta navală între Octavian și Antoniu (31 a. Chr.), în care acesta din urmă a fost definitiv învins.

ACTON [cit. ektn] **JOHN** (*1737†1811), aventurier englez, ajuns prim ministru în regatul Neapolului (1806).

ADA-KALEH, ins. pe Dunăre între vărsarea Cernei și a Bahnei în D. A aparținut Turciei pînă în 1716, cînd fu cedată Austriei, care construi aici fortificațiuni; în 1738 fu reluată de Turci. În 1878 (Tract. Berlin) fu cedată Austriei, care așază o garnizoană și o stăpîni pînă după marelă război, cînd trecu în stăpînire România. Formează com. rur. aparținînd jd. Mehedinți, pl. Ocolul. Locuitorii sînt Turci; se ocupă cu vînzarea tutunului și cu pescuitul.

ADALINU, com. rur. jd. Cluj, pl. Almașului; 537 loc.

ADAM ADOLPHE (*1803†1856), compozitor francez; prof. la conservatorul din Paris. Între cele mai cunoscute lucrări ale lui: *Sij'etats roï*, operă comică, jucată și la Teatrul nostru național.

ADAM ION (*1875†1911), novelist și povestitor român. Debută în 1898 în „Convorbiri literare”; colaborează la „Sămănătorul” (1902—1908) și la „Luceafărul” (1908—1910). Magi-

strat. Pr. op.: *Pe lângă vatră* (1900), *Rătăcire*, roman (1902), *Aripă tăiată*, nuvele (1910).

ADAM ① măn. maici jd. Tutova. Se zice că s'a întemeiat în 1595 ① ② com. r. jd. Tutova, pl. Jerăvăt.

ADAM JULIETTE (*1836), scriitoare franceză; a fundat revista *La nouvelle Revue* (1879).

ADAM PAUL (*1862 †1920), scriitor francez. Între lucrările mai cunoscute: *La force* (1899), *La ruse* (1903), *Le serpent noir* (1905), *Le lion d'Arras* (1920). În timpul războiului mondial a fost susținător al drepturilor Românilor și a publicat multe articole în ziarele franceze.

ADAMACHI VASILE (*1811 †1892), ① mare filantrop român; a lăsat averea sa Academiei Române, care acordă premiile pentru scrieri științifice și da burse pentru studii. ② ③ Revistă științifică publicată din fondurile lăuate de el, a apărut în Februarie 1910.

ADAMASTOR, personaj din epopeea *Lustada* lui Camoens.

ADAMAUA, ținut în Africa centrală la sud de Lacul Ciad; ca. 137.350 km. p., ca 3.000.000 loc.; astăzi sub administrație franceză.

ADAMCLISSI (turc.: biserica omului), com. r. jd. Constanța, pl. Traian; pe teritoriul ei se află mari ruine de monumente și clădiri romane (→ *Troppaeum*).

ADAMEK CAROL, scriitor ceh. Pr. op. *Fundamentele dreptului public al naționalităților* (1862), povestiri de călătorie și o traducere a *Contractului social* a lui Rousseau.

ADAMELLO, munte în Tirol. Înălț. 3557 m. **ADAMIȚI**, erețici în Bohemia, cari combăteau orice formă de religie și propagau comunismul; distruși din ordinul lui Zizka (șeful militar al Husiților) în 1421.

ADAMOVIȚI GHERASIM (†1796), arhim. sîrb., episcop al Românilor neuniți din Transilvania, sprijinitor al poporului român, îngropat în biserica din Reșinari (jd. Sibiu).

ADAMS JOHN (*1735 †1826), al doilea președinte al Statelor Unite americane (1797—1801).

ADAMS SAMUEL (*1722 †1803), om politic american, membru al Congresului (1774-1782); guvernator în Massachusetts (1794-1797). Din cauza vieții sale simple și oneste, fu numit *Catone al Americii*.

ADANA, provincie a Turciei în Asia Mică (Cilicia); 39.900 km. p.; 422.400 loc.

ADĂMEȘTI, com. r. jd. Teleorman, pl. Alexandria; 1.043 loc. Înființată 1837.

ADAMOȚIA, schit în jd. Fălticeni (fost Suceava), întem. 1716.

ADAMUȘ, com. r. jd. Tîrnava-Mică, pl. Tîrnava-Sin-Martin; 1.815 loc.

ADEA, c. r. jd. Arad, pl. Chișinău; 1.780 loc.

ADELAIDA (*931 †999), fiica regelui Rudolf de Burgundia, zisă Sfînta A.; soția lui Lothar, regele Italiei (947), mai târziu a lui Othon I, împăratul Germaniei (951). Într'un moment a condus ea însăși imperiul.

ADELAIDA, cap. coloniei engleze din Australia meridională.

ADELUNG JOHAN CHRISTOPH (*1734 †1806), filolog german; autorul operei: *Mithridates oder allgemeine Sprachenkunde* (1806), în care vorbește și de limba română, socotind-o slavo-romanică. Dă aici „Tatăl nostru” în 500 limbi și dialecte.

AĐEN ① golf la S. Arabiei (Asia) ① ② oraș, Arabia, aparține Englezilor; 35.000 loc., port la gulful cu același nume.

AD-HOC → Divanul ad-hoc.

V. Adamachi.

Episcop Adamovici.

ADIGE, fluviu în Italia, se varsă în Adria-tica, udă orașul Verona.

ADÎNCA, com. r. jd. Dimbovița, pl. Tîrgoviște.

ADÎNCATA, ① c. r. jd. Dolj, pl. Melinești ①

② com. r. jd. Dorohoiu, pl. Siret;ocol. silvic ①

③ com. r. jd. Prahova, pl. Drăgănești. ① ② com.

r. jd. Storojineț, reșed. pl. Dumbrava-Țoșie.

ADJUD (pronunțat și *Ajud*, *Agiud*), oraș în jd. Putna, pl. Adjud. A fost un sat vechiu (se și zice *Adj. vechiu*); se vorbește de el într'un hrisov din 1433; în sec. xvi și xvii forma, cu teritoriul dimprejur, un județ; a decăzut în sec. xviii și de atunci s'a dezvoltat *Tîrgul Adjud* (sau *Adj. nou*), care a devenit tîrgul de azi. Pe aici trece șoseaua națională de la Focșani spre N.; stație c. f. linia Mărășești—Bacău.

AD-MEDIAM, stațiune romană în Banat pe drumul spre Sarmisegetuza; unii istorici socotesc că era în apropiere de Mehadia.

ADONI, com. r. jd. Sălaj, pl. Valea-lui-Mihaiu 814 loc.

ADONIS, tinăr grec foarte frumos (pers. mitologică). Tipul frumuseții mai mult femeiești a unui bărbat.

ADOR GUSTAVE (*1845 †1928), om politic elvețian. Deputat în cantonul său (Geneva), membru al consiliului federal, președinte al acestui consiliu (1917—1919), delegat al țării sale în Societatea Națiunilor (1920—1924). Ca președinte al Crucii Roșii, a adus în timpul războiului mondial, mari servicii, ușurînd suferințele prizonierilor și punîndu-i în legătură cu familiile lor.

ADORATIUNEA MAGILOR, tablouri vestite ale multor pictori din timpul renașterii și mai târziu, ca: *Albert Dürer* (la Florența), *Rafael* (la Berlin), *Paul Veronese* (la Dresda) ș. a.

ADRĂST, person. legend. grec.; unul din cei șapte cari au luptat contra Tebei, ginerele lui Polinice; a fost mai târziu conducătorul epigonilor, cari au cuprins Teba.

ADRIAN (= **HADRIANUS**) (*76 †138), împărat roman, fiul adoptiv al lui Traian, 117—138; bun administrator, incurajator al artelor.

ADRIAN, sf. martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 26 August. A trăit pe timpul împăratului Liciniu (307—324), pe care l-a mustrat, fiindcă persecuta pe creștini. Din cauza aceasta a fost decapitat.

ADRIAN GEORGHE (*1820 †1889), om politic român; a luat parte la mișcarea din 1848 a Românilor din Transilvania; trecînd apoi în Țara-Românească, a intrat în armată și a ajuns la gradul de *general*; ministru de războiu în 1867.

ADRIAN IOAN V. (*1837 †1875), profesor în Botoșani și scriitor satiric. Publicații: *Versuri* (1871), *Postolache Stujulescu* (1874). A colaborat la ziarul *Bondarul*.

ADRIAN ① com. r. jd. Mureș, pl. Gurghiu ① ② com. r. jd. Satu-Mare, pl. Satu-Mare; 484 loc. ① ③ **ADRIANUL MARE**, com. r. jd. Mureș, pl. Miercurea Nirajului ① ④ **ADRIANUL MIC**, c. r. tot acolo.

ADRIANOPOLE (= fr. *Andrinople*, turc. *Edirne*, bulg. *Ōdrin*, vechi. rom. *Udriliu*), oraș în Turcia europeană pe fl. Mărița; 83.000 loc. Constantin-cel-Mare învinse aci pe *Licinius*, unul din cei 6 împărați romani (323); Visigoții învinseră pe Valens, împărat roman (378); sultanul Amurat I îl cuprinse (1360); Rușii învinseră pe Turci și se încheie tratatul zis de *la Adrianopol* (1829), prin care se stabilă protectoratul Rusiei asupra principatelor române. Aci s'a încheiat armistițiul cu Rușii în războiul din 1877—78. Cucerit de Bulgari în 1913, a fost reluat de Turci.

ADRIATICĂ MAREA, se întinde între Italia și peninsula balcanică; suprafața de 131.500 km. p. Porturi principale: Trieste, Veneția, Fiume, Ancona, Brindisi (→ *Harta Europei*).

ADULA, munți în Elveția (cantonul Gri-

ADA-
ADU.

ADU- gloni = Grisons = (Graubunden), cu virful
AFR Rheinwaldhorn înalt 3.398 m.

ADUNAȚII-COPĂCENI, com. rur. jd. Vlașca, pl. Călugăreni.

ADVENTIȘTI, sectari creștini răspinși mai ales în Anglia, Germania, Scandinavia, Rusia și România. Începutul acestei erezi se datorește lui W. Miller din New-York: el prorocea că la 22 Octombrie 1844 se va sfârși lumea. După trecerea acestei zile, aderenții lui se risipiră pentru a se grupa din nou în 1846 și mai serios în 1860, luând numele de „adventiști” (pe cînd înainte se numeau și „milleriți”, după numele primului fondator). În 1874 ideile lor începură a se răspîndi cu succes în Europa. Ei cred că Fiul lui Dumnezeu va veni pe pămînt ca să așeze raiul pentru cei credincioși, dar nu se poate fixa data; de atunci va începe „viața viitoare” pentru cei fericiți aleși din toate veacurile, cei necredincioși vor pieri în neant prin a doua moarte. Adventiștii se botează cînd ajung la vîrsta rațiunii; ei n’au preoți organizați și plătiți, dar au mare număr de „misionari” plătiți din contribuția tuturor credincioșilor; ei nu fumează, nu beau băuturi alcoolice, sînt aproape vegetarieni; serbează Sîmbăta, nu Dumineca, drept ziua lui Dumnezeu. La noi primele manifestări adventiste s’au făcut în 1870, dar cu puțin succes: în 1881 abia se numărau 13 adventiști în Pitești. În 1890 a început propaganda în București. Pe la 1890-97 s’au format centre mai importante în Dobrogea. După mișcările din 1907, adventismul s’a răspîndit și în sate. Sectanții aceștia au acum și o tipografie în București: „Cuvîntul evangheliei”, care editează cărți de propagandă.

AEDUI, popor celtic din Galia, amic cu Cezar.

AETIU (*395 †454), general roman, învingătorul Hunilor conduși de Atila (451) în cîmpurile Catalaunice (Chalons-sur-Marne în Franța).

AFGANISTAN, stat în Asia centrală, 731.000 km. p. supr.; ca. 10.000.000 loc. A fost, de la 1907, sub protectoratul englez; de la 1921 deveni regat independent. Cap. *Kabul*. Orașe pr. *Candahar*, *Herat*. Climă în genere sănătoasă; foarte călduroasă în S. și E., unde sînt regiuni pustii. Ape: *Amu-Daria*, *Hilمند*. Lac: *Hamun*. Munți: *Induș*. Munții conțin: fier, plumb, sare, sulf. Industrie: arme și stofe. Căi de comunicație puține și primitive. Locuitorii sînt de rasă albă (iranică) și de religie mahomedană. Foarte tradiționaliști, ei s’au opus silințelor de modernizare ale Emirului Amanullah, care călătorise în Europa și voise să introducă reforme. Revoluția din 1928 a răsturnat pe Emir. (→ *Harta Asiei*).

AFINȘ @ prâu; se varsă în Someșul-cald.

† @ munte jud. Alba.

AFRICA, unul din cele 5 continente, la S. Europei și la S. V. Asiei; de Europa se desparte prin Marea Mediterană; de Asia prin Marea Roșie și e unită prin istmul de Suez, tăiat astăzi de un canal; udată la E. de Oceanul Indian, la V. de Oceanul Atlantic; supraf. ca. 30.500.000 km. p., de trei ori mai mare decît Europa, de 126 de ori mai mare decît România; ca. 138.000.000 loc. (→ *Harta Africii*).

Capuri: *Bon* (la N.), *Bianco*, *Verde*, *Palmas* (la V.), *Bunei Speranțe*, *Acelor* (la S.), *Guardafui* (la E.).

Golfuri: *Syrtă mică* și *S. mare* (la N.), *Guinea* (la V.), *Delagoa*, *Sofala* (la E.).

Insule: *Azore*, *Madere*, *Canare*, *Capul-verde* (în Oc. Atlantic), *Fernando-Po*, *Sf. Toma*, *Annobon* (în Golf. Guineei), *Ascension*, *Sf. Elena* (în Oc. Atlantic), *Madagascar*, *Zanzibar*, *Comore* (în Oc. Indian), *Socotra* în fața golf. Aden.

Strîmtori: *Gibraltar* (între Maroc și Spania), *Bab-el-Mandeb* (între Africa și Arabia).

Afgan.

Munți: în N. șirul m. *Atlas* cu înălțime de 3980 m.; la V. munții din *Kamerun* cu înălțime de 4000 m.; la S. munții *Scorpiet*; la E. doi munți singuratici, de natură vulcanică, cei mai înalți din Africa: *Kenia* (5242 m.) și *Kilimangiaro* (6010).

Fluvii: *Nilul* se varsă în marea Mediterană; *Senegal* și *Gambia* se varsă în Oceanul Atlantic; *Volta* și *Niger* cu afl. *Benue* se varsă în golful Guineei; *Congo* cu afl. *Ubangi* și *Kasai* se varsă în Oceanul Atlantic; mai jos tot în Oc. Atlantic se varsă *Orange*; *Limpopo*, *Zambezi* cu afl. *Șire* se varsă în Oceanul Indian la N. de golful Sofala; tot în Oc. Indian se varsă *Tana* și *Juba*.

Lacuri: *Ciad* (supr. 13.000 km. p.), *Leopold*, *Ngami*, *Niassa* (26.500 km. p.), *Banguelo* (3000 km. p.), *Tanganica* (35.100 km. p.), *Victoria Nyanza* (68.500 km. p.) și *Albert Nyanza* (4500 km. p.), *Rudolf* (10.000 km. p.).

Clima e foarte caldă, dar pe podișurile Africii este rece. Chiar în alte părți, ziua temperatura e foarte ridicată, iar noaptea extrem de scăzută. Pe munți sînt zăpezi eterne. În regiunile depărtate de ecuator ploile sînt dese, dar spre ecuator sînt foarte rari.

Flora și fauna sînt tropicale. Principalele plante: meiul, palmieri, curmalii, banani, arbori de cauciuc, măsline, smochini, papyrus, arbori de cafea, susani, bumbac, ș. a. Aci se găsesc animalele cele mai mari din lume: elefanți, cămile, rinoceri, ipopotami, girafe, zebre, struți, antilope, și fiare ca: lei, tigri, pantere, jaguari, apoi maimuțe antropoide; se găsesc și dintre animalele cari trăesc în Europa, mai ales în regiunile mai depărtate de ecuator.

Bogăția minerală este mare: aur, argint, diamant, fier, aramă, granit, sodiu, marmură, ș. a.

Africa are citeva regiuni muntoase, cele mai multe așezate spre țărmurile oceanelor și spre N. Dintre acestea mai însemnate sînt: reg. munților *Atlas* și reg. *Abisiniei*. Are două mari pustiuri: *Sahara* spre N. și *Kalahari* spre S. Cea mai interesată regiune este Valea Nilului.

Populația Africii ține de mai multe rase: afară de Europeni, cari s’au așezat în colonii, avem reprezentanți ai rasei albe asiatice, locuind în N.; dar cea mai mare parte din populație o formează rasa neagră. Negrii locuiesc în toate regiunile, mai puțin la N. Pe lângă aceștia, mai trăesc aci: *Holentoții*, *Boșimanii* și *Piticiții*, cari reprezintă o varietate a rasei *gaibene*; iar în Madagascar găsim reprezentanți ai rasei malaeze, sub numele de *Hova*.

State autonome (mai mult sau mai puțin independente): *Egiptul*, *Abisinia* sau *Etiopia*, *Liberia*.

Stăpîniri și colonizări europene: *Belgia*: parte din *Congo* (2.780.000 km. p., 18.000.000 loc.). *Anglia*: *Sudanul* egiptean, *Africa orientală engleză*, *Tanganica*, *Africa de sud engleză*, care e alcătuită din citeva state cu autonomie, dar făcînd parte din dominioanele engleze, ca *Natal*, *Cap*, *Orange*, *Transvaal*, *Rhodesia*, apoi *Nigeria*, *Coasta de aur* și *Sierra Leone* și mai multe insule (10.415.250 km. p. și 60.440.000 loc.). *Franța*: *Tunisia*, *Algeria*, parte din *Maroc*, *Africa occidentală franceză*, *Africa ecuatorială franceză* formată din *Camerun*, *Dahomey*, parte din *Congo*, ș. a., apoi insulele *Madagascar*, *Reuniunii*, ș. a. (9.851.000 km. p. 39.500.000 loc.). *Portugalia*: *Angola* și *Mozambic*, parte din *Guinea*, insulele *Azore*, *Madere*, ș. a. (2.075.500 km. p. și 8.900.000 loc.). *Italia*: *Eritreea*, parte de *Somalia*, *Tripolitania* și *Libia* (2.518.635 km. p. și 1.840.000 loc.). *Spania*: parte din *Maroc*, insulele *Canare*, *Rio-Muni*, *Fernando Po*, ș. a. (371.735 km. p. și 1.200.000 loc.).

Africa a fost cunoscută lumii vechi mai ales prin Egipt, care a avut în timpuri depărtate o civilizație dezvoltată și a jucat rol important în istorie. După căderea Cartaginei, puterea romană s’a întins aproape peste tot nordul

Africeii, unde s'au format diferite provincii, cari căzură mai tirziu sub stăpînirea barbarilor ce trecură din Europa, apoi sub Arabi cari răs-pîndiră islamismul, iar Egiptul sub Turci. Prin secolul xiii încep călătoriile și explorările făcute de Genovezi, Venețieni ș. a., iar în sec. xv Diaz descoperi Capul bunei-speranțe (1486), iar Vasco de Gama trecu pe la S. Africeii în India (1498). Francezii, Englezii și Olandezii stabiliră în sec. xvi diferite așezăminte comerciale. Acestea se înmulțiră în secolele următoare, grație numeroaselor călătorii de studii și explorare, prin cari se descoperiră treptat părți necunoscute pînă atunci din acest continent.

AFRODITA (sau **AFERODITA**), divinitate greacă: zeita frumuseții și a amorului. Romanii au asimilat-o cu Venus. În lumea modernă ambele se confundă (→ **VENUS**).

AFTANASIEVICI STEFAN (†1809), funcționar la consistoriul ortodox din Cernăuți, autor al unui *Catehism* (1804).

AFUMAȚI ⊙ com. r. jd. Dolj, reșed. pl. Băilești; st. c. f. Craiova—Calafat ⊕ ⊙ com. r. jd. Ilfov, pl. Pantelimon; aci Radu de la Afumați invinse pe Turci, 1539. ⊕ ⊙ sat jud. Lăpușna.

AGADICI, com. r. jd. Caraș, pl. Oravița.

AGAFȚON, măn. maici lingă satul Agafon jd. Botoșani. Se zice că s'a întemeiat pe la începutul sec. x.x.

AGAMEMNON, pers. legendar grec; comandantul armatelor cari asediază Troia și o distruseră; rege al Micenei și Argosului; ucis de soția sa la întoarcerea de la războiu. Viața lui a dat subiect mai multor opere poetice, între cari: *Agamemnon*, tragedie greacă de *Eschil* și *Agamemnon*, trag. ital. de *Alfieri*.

AGAPIA, sf. martiră, prăznuită de biserica ortodoxă la 17 Septembrie. A trăit pe timpul împăratului Adrian (117—138) și a fost ucisă pentru credință împreună cu două surori ale ei.

AGAPIA, măn. maici jd. Neamțu. Cel mai vechiu docum. în care se vorbește de ea este din 1569. Are două biserici mari; în una pictura este făcută de N. Grigorescu. Pînă la 1803 era măn. de călugări. Gara mai aprop. Piatra-N. 28 Km.

AGAPIE, sf. martir, prăznuit de bis. creșt. ortodoxă la 15 Martie. A trăit în Gaza (Palestina) și a suferit martiriul pentru credință în timpul lui Dioclețian (284—305).

AGAPIE VASILE, medic în Iași și profesor la Seminarul „Veniamin Costache” între 1877—1884. A studiat în Franța; a publicat „*Cercetări demografice asupra populațiunii României*”, 1876.

AGAR, pers. biblic, roaba lui Avram, mama lui Ismail.

AGARENI = **MAHOMEDANI**; se zice în Italia.

AGASSIZ LUDOVIC (*1807†1873), naturalist elvețian; de la 1846 profesor în Statele Unite; adversar al teoriei transformismului.

AGATA sf. martiră (†251), prăznuită de biserică ortodoxă și catolică la 5 Februarie. A trăit în Italia și a fost supusă la chinuri pentru credință și statornicia sa, în orașul Catania. Moaștele sale se păstrează în Cremona.

AGATAŢANGHEL, ⊕ martir creștin, care a murit pe la anul 399 ⊕ ⊕ istoric armean din sec. iv ⊕ ⊕ călugăr bizantin din sec. xiii, căruia i se atribuie o carte de prevestiri pentru toate epocile viitoare; cartea s'a tradus în românește și s'a tipărit de mai multe ori sub titlul de „*Chrismi*”, cea mai veche ediție fiind din 1818.

AGATIRȘI, popor ce locuia, în vremuri foarte depărtate, prin părțile apusene ale Transilvaniei.

AGATOCE (*361†289 a. Cr.), rege al Siracuzei; a purtat războiu împotriva Cartaginei.

AGATON, egumen al măn. Vodită pe la 1421.

AGATON, episcop al Romanului între ca. 1584-1589 și apoi între 1597-1606.

AGATONIC, sf. martir prăznuit de bis. creșt. ortodoxă și catolică la 22 August. A trăit în Nicomidia și a fost un mare propagandist creștin.

Din această cauză a fost ucis din ordinul împăratului Maximian (286-305).

AGĂȘ, com. r. jd. Bacău, pl. Comănești.

AGEN, oraș în Franța pe Garonne; 20.000 loc.; însemnat prin cultura prunilor.

AGESANDRU (sec. I a. Chr.), sculptor din Rodos, unul din autorii vestitului grup statuar *Laocoon* (→ *aest* ouv.).

AGESILAU II (ca. 444-ca. 358 a. Chr.), rege al Spartei; se luptă cu Perșii la Sardes în Asia mică (395), cu coaliția statelor democratice din Grecia la Coronea (394), cu Epaminonda la Leuctra (371); încheie pace cu Artaxerxe prin generalul său Antalcidas (387).

AGHEU (pe la 520 a. Chr.), profet al Israelitelor; al zecelea dintre profeții noi din Testamentul vechiu; prăznuit de biserica ortodoxă la 16 Decembrie.

AGHIUȚĂ, titlul unei reviste satirice redactate de *B. P. Hasdeu* (1863—64).

AGIGHIOL, com. r. jd. Tulcea, pl. Tulcea, la 18 km. de Tulcea. st. baln.: sare, iod, pucioasă.

AGĂRBICEANU ION (*1882), scriitor român. A publicat nuvele și romane cu subiecte mai ales din viața clasei orășenești din Transilvania.

AGÎRBIȚIU ⊙ com. r. jud. Cluj, pl. Moșilor ⊕ ⊙ c. r. jud. Tirnava-Mare, pl. Seica-Mare. c. f. linia Sibiu-Copșa mică.

AGLIARDI ANTONIO (*1832†1915), cardinal al bisericii romane, episcop de Cesarea, secretarul congregației afacerilor eclesiastice extraordinare; a călătorit în India, unde a reorganizat biserica catolică.

AGNETHLER MICHAEL (*1719†1752), teolog și filozof sas din Sibiu.

AGNITA, com. rur. jd. Tirnava-Mare, reșed. plășii Agnita; st. c. f. linia Sibiu—Sighișoara; 4.044 loc.; ocol silvic.

AGRAFIOTUL IOAN, profesor la Academia Domnească din București pe la 1780; colaborator la Dicționarul lui Henricus Stephanus.

AGRAM → **ZAGREB**.

AGRAMANT, pers. din epopeea *Orlando furioso* a lui Ariosto; e șeful Saracenilor cari asediază Parisul.

AGRICOLA CNAEIVS JULIUS (*39†93), om politic și general roman, vestit prin expediția în Britania.

AGRICOLA MIHAIL (*1508†1557), elev al lui Luther, a introdus reforma în Finlanda.

AGRIEȘ, com. rur. jd. Someș, pl. Reteag.

AGRIJ, com. r. jd. Sălaj, pl. Buciumi; 950 loc.

AGRIPPA MARCUS VIPSANIUS (*64†12 a. Chr.), general roman, amic al lui August, invinse pe Sextus Pompeius la Milae (36) și pe Marcu Antoniu la Actium (31). Fiind consul, zidi *Pantheonul* din Roma.

AGRIPPA MENENIUS (pe la 503 a. Chr.), consul roman, care a împăcat pe plebeii fugiți din Roma pe muntele sfînt prin povestirea fabulei cu *membrele și stomacul*.

AGRIPPINA (†33 p. Chr.), fiica lui Agrippa și a Iuliei fata lui Octavian August; fu soția împăratului Germanicus și avu, între alți copii, pe *Caius Caligula*, împăratul de mai tirziu, și pe *Agrippina*.

AGRIPPINA (*16†59) se căsătorie de trei ori: prima dată cu *Domitius Ahenobarbus*, avînd ca fiu pe L. Domitius, devenit împăratul *Neron*; a treia oară cu imp. Claudius I, frate cu tatăl ei. Ambițioasă și perversă, făcu pe Claudius să adopte pe Neron și apoi îl otrăvi. În timpul domniei fiului său Neron, voind să fie ea stăpînă, acesta puse s'o ucidă.

AGRIPPINA, sf. martiră prăznuită de biserica ortodoxă la 23 Iunie. A trăit în Roma și a murit ca martiră. Corpul ei a fost dus apoi în Sicilia.

AGRIȘ ⊙ com. r. jd. Arad, pl. Siria; 2.848 loc. ⊕ ⊙ com. r. jd. Bihor, pl. Beliu; 284 loc. ⊕ ⊙ com. r. jd. Satu-Mare, pl. Satu-Mare; 989 loc. ⊕ ⊙ com. r. jd. Turda, pl. Iara, 803 loc. ⊕ ⊕ **AGRIȘUL-DE-SUS**,

AFR-AGR

AGR-ALB c. r. jd. Someș, pl. Beclean. ¶ @ **AGRIȘUL-DE-JOS** c. r. tot acolo.

AGRIȘTEU, com. r. jd. Tirnava-Mică, pl. Bacnea; 722 loc. (1920).

AGURA, presc. din *s/nt Agura*, se zice popular în loc de *Sf. Munte* (rus. *Sfeta gora*) (= **ATHOS**).

AHASVERUS, pers. legendar (= jidovul rădător) a dat subiect multor opere, ca: *Ahasverus* de *Ed. Quinet*, 1833; *Juif errant* de *E. Sue*, 1844. În românește aceasta din urmă s'a tradus de Iosif Arhidiaconul (8 vol. Buc. 1857—58). Mai e o traducere fără an și fără nume în 10 vol.

AHEMENIZI, dinastie de regi persani în antichitate (668—330 a. Chr.).

AHILE, pers. legendar în Grecia veche, rege al Mirmidonilor, luă parte la răz. Troiei, ucise pe Hector, dar fu ucis de Paris, care-l răni la călcîiul, singura parte a corpului unde era vulnerabil (căci ținându-l de călcîiul mama sa Thetis îl cufundase în riul Stix). În epopeea omerică *Iliada* e pers. principal, căci mînia lui Ahile determină toată desfășurarea faptelor.

AHMATLAR, com. r. jd. Durostor, pl. Turlucaia.

AHMED I (*1589†1617), sultan al Turcilor, s'a suit pe tron în anul 1603. Generalii săi luptară în Ungaria, ajutînd pe regele Boeckai contra Austriei, fură siliți însă să încheie pace la Sitvatorok (1606), în favoarea Austriei. Sub el Turcii fură învinși și de Perși și de Spanioli.

AHMED II (*1643†1695), sultanul Turcilor de la 1691; lăasă conducerea vizirului Koprüli, care purtă războaie cu Austria și muri chiar în luptă. Noul vizir liberă Belgradul (1693), dobîndi victorii importante.

AHMED III (*1673†1736) sultan al Turcilor (1703); dete ajutor lui Carol al XII-lea contra lui Petru-cel-Mare; avu războiu cu acesta și-l învinse în bătălia de la Stănilești, de și fusese ajutat de Dim. Cantemir, Domnul Moldovei; învins de Austriaci, com. de Prințul Eugeniu, pierdu Timișoara, Belgradul și încheie pacea de la Pasarovitz (1718) prin care Oltenia trecu sub ocupația austriacă; învins de Perși, fu răsturnat printr-o revoluție a Ienicerilor (1730).

AHMED WEFİK PAȘA (*1818†1891), om politic turc, a semnat tratatul de la San-Stefano (1878).

AHN FRANZ (*1796†1865), profesor germ. și autor de cărți pentru învățarea limbilor streine. La noi s'au publicat după metoda Ahn: p. l. franceză (T. Codrescu, Iași 1867), p. germană (Iași. 1875), p. italiană (Buc., 1880), p. franceză (Rudinescu, Buc. 1900), p. italiană (Buc. 1912).

AHRENS ENRIO (*1808†1874), filozof și jurist danez. Pr. op. *Cours de droit naturel*, Paris 1838.

AHRIMAN, după mitologia persană, principul răului, opus lui Ormuzd.

AHTUM (sec. X) duce al Banatului Timișoarei, a luptat contra regelui ungur Ștefan cel Sfînt; teritoriul stăpînit de el se întindea la N. pînă la r. Criș și la S. pînă la Vidin; învins de regele Ungurilor, și-a pierdut tronul.

AHURAMAZDA, după mitol. persană, zeul creator al lumii.

AIAX (sau **AJAX**), numele a doi frați eroi legendari din războiul Troiei.

AICARD [ecar] **JEAN** (*1848†1921), poet francez și autor dramatic, academician. Cunoscută e la noi piesa „Père Lebonnard”, jucată pe scena Teatrului Național de Novelli și trupa sa.

ADA, operă de Verdi (1871), reprez. întîiu la Cairo, apoi (1872) la Milano.

AIDEMIR, com. r. jud. Durostor, pl. Doimular.

AIORMAN, com. r. jud. Caliacra, pl. Vulturești.

AIRY GEORGE (*1801†1892), astronom englez; a formulat teoria curcubeului.

AISNE [en] rlu în Franța, se varsă în Oise lângă Compiègne; lung 280 km. Pe malurile lui s'au dat bătălii celebre în cursul războiului mondial,

între cari victoria generalului Mangin 29 Sept. 30 Oct. 1918.

AITA-MARE @ c. r. jd. Trei-Scaune, pl. Baraolt; 1.376 loc. ¶ @ **AITA-MILLOIE**, c. r. tot acolo, 1475 l. ¶ @ **AITA-SEAOA**, tot acolo, 1.681 loc.

AITON, c. r. jd. Turda, pl. Mihai-Viteazu. **AIUD** @ oraș, jd. **Alba**; 8.108 loc.; protopopiat și parohie gr. cat. eparhia Blaj; filială ortod. eparhia Sibiu; ocol silvic; st c. f. linia Teiuș — Apahida ¶ @ **AIUDUL-DE-SUS**, com. r. jd. Alba, pl. Aiud; târg 25 Ianuarie.

AIUDEAN CLEMENT, unul din ofițerii (tribun) Românilor ardeleni în timpul luptelor cu Ungurii în 1848-49, alături de Avram Iancu; mai târziu învâțător la Clmpeni.

AIX [ex] oraș în Franța, veche capitală a Provansei (Provence); 29.000 loc.; are universitate și alte școli superioare.

AIX-LES-BAINS, st. baln. vestită în Franța, pe lacul Bourget.

AIX-LA-CHAPELLE = **AACHEN**.

AJACCIO, cap. insulei Corsica (prov. franceză).

AKBAR (*1542†1605), vestit împărat al Mongolilor, care a întins domnia acestora în Indstan.

AKKA (= **ST. JEAN D'ACRE**), oraș în vilaetul Beirut (Asia mică); în timpul cruciadelor au debarcat aici de multe ori creștinii.

AKKERMAN = **CETATEA ALBĂ**.

AKSACOV IVAN (*1823†1886), poet și ziarist rus. Unul din agitatorii pentru războiul contra Turcilor în 1877. Intemeietor al ziarului *Russ* (1881).

AKSU, oraș în Turkestan, localitate vestită ca nod de drumuri pentru caravane.

ALABAMA, fluviu din Statele-Unite, se varsă în golful de Mexic; 1.400 km. lung.

ALACAP, com. r. jd. Constanța, pl. Medgidia; 1.491 loc.; cariere de piatră.

ALADIN, personaj din poveștile *Halimalei* (*O mie și una de nopți*); devenind posesorul unei lămpi miraculoase, dobîndește averi mari și ia de soție pe fiica Sultanelui.

ALAND, grupă de insule în Marea Baltică; țin de Finlanda.

ALANI, barbari, din regiunea Caucazului năvăliră în Galia (406); de aci în Spania, unde Visigoții i-au zdrobit.

ALARCON PEDRO ANTONIO (*1833†1891), poet și om politic spaniol. Nuvelele sale s'au tradus în principalele limbi europene.

ALARCON Y MENDOZA JUAN RUIS (†1639), autor de comedii, unul din intemeietorii teatrului spaniol.

ALARIC I (†410), rege al Visigoților, jefuitorul Romei.

ALASCA, peninsulă la NV. Americii de Nord, aparține Statelor-Unite.

ALĂMOR, com. r. jd. Sibiu, pl. Ocna-Sibiului; 1.854 loc.

ALĂUTA ROMÂNEASĂ, revistă întemeiată de M. Kogălniceanu în Iași (1838—39), ca supliment al ziarului *Albina românească*.

ALBA, jud. în Transilvania, cap. *Alba-Iulia*; supr. 3646 km. p., 214.962 loc. (1920); are 7 plăși, 4 com. urbane, 140 com. rur. (1926); face parte din circumscripția curții de apel din Cluj; are 4 școli primare urbane și 165 rurale; 12 cooperative de producție și consum cu capital de 700.000 lei și 1 coop. pentru exploatare de păduri. Locuitorii sînt ortodocși, uniți, reformați și luterani; ei țin de Mitropolia din Sibiu, de episcopia din Cluj, de mitropolia unită din Blaj, de episcopia unită din Lugoj, de cea din Alba-Iulia, de episcopia reformată din Cluj și de episcopia luterană din Sibiu.

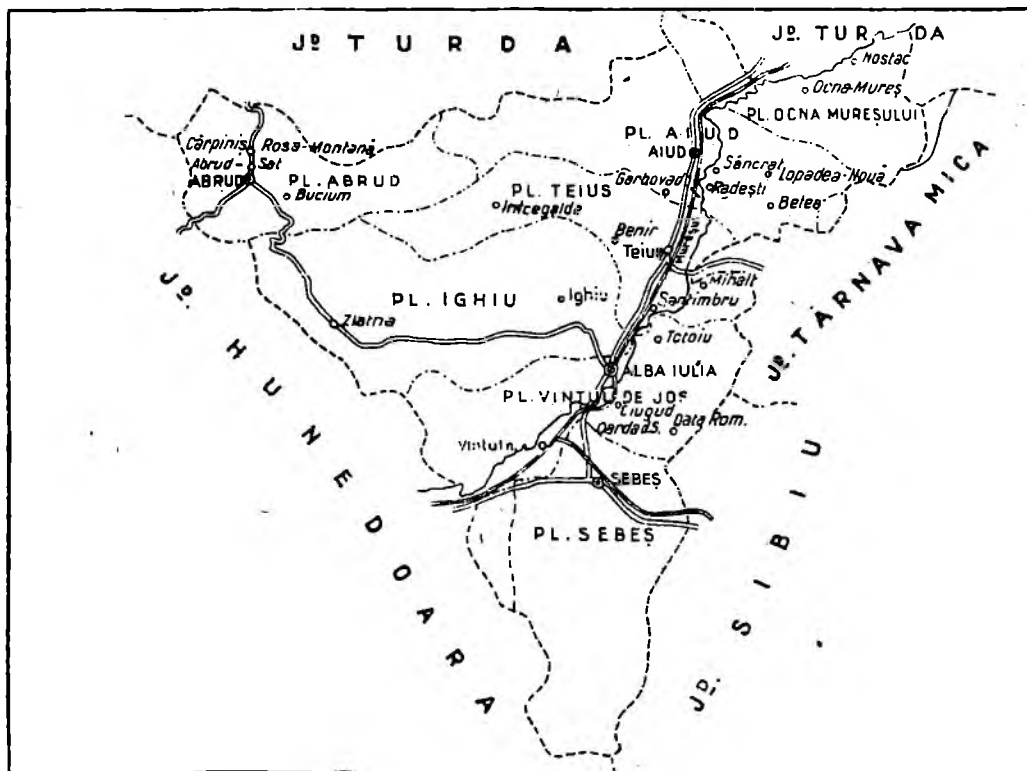
Marca jud. Alba.

ALBA, FERNANDO DUCE DE (*1508 †1582), general spaniol, vestit mai ales ca guvernator al țărilor-de-jos, în care calitate a înfrânt cu cruzime revolta patrioților olandezi.

ALBANI FRANCESCO (*1579 †1660), vestit pictor italian, din școala bologneză.

ALBANIA (SHQIPERIA), stat independent întemeiat în 1914. Se mărginește la Nord cu

**ALB-
ALB**

Harta jud. Alba.

ALBA IULIA (pînă în sec. XIX-lea Românii îi ziceau și **BĂLGRAĐ**, germ. **WEISSENBURG**, **KARLSBURG**, magh. **GYULAFEHÉRVAR**), oraș în România (Transilvania), capitala jud. Alba, pe dreapta Mureșului, aproape de vărsarea Ampoiului; 14.000 loc. (1923); st. c. f. linia Teiuș-Arad-Curtici. Aci este episcopie romano-catolică, un protopopiat greco-catolic, un protop. ortodox; sînt 2 biserici greco-catolice, una catolică, una reformată, una luterană și 3 ortodoxe, cîm și 2 sinagoge. Are un liceu de băieți numit „Mihai-Viteazul”, înființat în 1919, și unul de fete, înființat în 1922. Clădiri importante: catedrala catolică, în care sînt mormintele multor personaje însemnate ca Ioan Huniade, regina Isabela, Andrei Bathori, Mih. Apafi; palatul episcopal și catedrala Unirii. Orașul e foarte vechiu. Aci a fost reședința unora din principii Ardealului, a mitropoliei Românilor; aci a intrat triumfător Mihai Viteazul ca Domn al tuturor Românilor, aci s'a proclamat unirea unei părți din Români cu Biserica Romei, aci au fost uciși Horia, Cloșca și Crișan, aci a fost închis Avram Iancu după înfrîngerea mișcării Românilor în 1849, aci s'a proclamat în 1918 independența Transilvaniei și unirea cu România, aci s'au încoronat Regele Ferdinand și Regina Maria ca suverani ai tuturor Românilor.

ALBA IULIA ȘI FĂGĂRAȘ, Mitropolie greco-catolică, avînd reședința în Blaj (→ **BLAJ**).

ALBA IULIA ȘI SIBIU, Mitropolie ortodoxă avînd reșed. la Sibiu (→ **SIBIU**).

ALBA LONGA, cetate în Lațiu, pomenită de autori pentru timpurile primitive ale istoriei romane.

ALBAC, com. r. jd. Turda, pl. Cîmpeni; ocol silvic; aci s'a născut Horia.

Montenegru, la E. cu Iugoslavia, la S. cu Grecia, la V. cu Marea Adriatică.

Regiune muntoasă și puțin productivă. Supr. 27.538 km. p.; 825.000 loc. (1927), adică 29 loc. pe km. p. Climă moderată, dar cu ierni lungi. Rîuri: *Bojana, Drin, Scumbi, Voiusa*. Lacuri: *Scutari, Ohrida și Prespa*. Muntele cel mai înalt: *Maia Giaravița* (2.677 m.). Produce: porumb, măsline, tutun.

Afară de Albanezi, locuiesc mulți Români, Greci, Bulgari, etc. Albanezii sînt parte mahomedani, parte creștini.

Capitala: *Tirana* (10.000 loc.). Orașe princ. *Scutari* (22.000 l.), *Argirocastro* (12.000 l.), *Elbasan* (10.000), *Berat* (8.000), *Cavaia* (6.000).

Moneta Statului albanez este *leka* (împărțită în 100 *qjudar*) = 0,019 dolari. Are un buget de ca. 30.000.000 leka (1927—1928).

După războiul balcanic din 1912, conferința de la Londra adoptă principiul autonomiei acestei țări și o comisiune internațională îi stabilea hotarele făcînd-o principat sub domnia Principelui de Wied (7 Martie 1914). Dificultăți interne siliră pe suveran să plece și apoi războiul mondial strică tot așezămîntul Statului. Tocmai după războiu și în urma multor turburări, se constituie din nou, proclamîndu-se principe Ahmed Zogu. Recunoscut de Statele Europei (21 Ianuarie 1925), el pacifică țara și se proclamă rege în 1928.

Albanezii, cari își zic *Shqipetari*, au fost cunoscuți Românilor din timpuri foarte vechi. Aceștia îi numeau *Arbănași* (după sirbo-bulgară *Arbanas*), apoi *Arnauți* (după turc. *Arnaud*). Mulți veneau în țările noastre, fie singuratici și se românizau, ajungînd la situațiuni înalte (chiar

in timpul lui Vlad Țepeș se vorbește, în 1483, de un boier cu supranumele de Arbănaș, — fie în grupe mai mari, formând sate întregi. De prin sec. xvi încep Domnitorii a-și face găzări speciale de Albanezi. Mai târziu Turcii și Grecii aduceau cu ei cete de Albanezi, despre cari cronicarii și poeziile populare vorbesc ca despre agenți cruzi de împilare. Cu toate acestea, în secolul xix, când se produc în Albania războaie contra dominațiunii turcești, mulți Albanezi se refugiază în țările noastre, unde sînt bine primiți și formează puternice colonii, își întăresc spiritul de solidaritate națională și pot face și propagandă în străinătate pentru revendicările lor politice. Trebuie să notăm că familia Ghica, una care a dat mulți Domnitori, oameni politici, scriitori etc. își trage originea dintr'un Albanez. (→ GHICA).

ALBANY ① oraș în Statele-Unite la gulful Hudson, 113.000 l. ② oraș în Australia, port la Oceanul Indian, 3.700 loc.

ALBAȚIA, lac jud. Cetatea-Albă în valea Nistrului.

ALBĂ MAREA, la N. Rusiei, comunică cu Oceanul Înghețat; supr. 120.000 km. p.

ALBELIUS SIMON (*1593 †1654), preot și prof. sas în Brașov.

ALBENI ① com. r. jd. Vlașca, pl. Glavacioc ② com. r. jd. Gorj, pl. Căbunești.

ALBERT (→ ALBRECHT).

ALBERT IOAN (*1459 †1501), în 1492 rege al Poloniei, s'a luptat cu Ștefan-cel-Mare, care l-a învins în Codrîi Cosminului (1497).

ALBERT-CEL-MARE (*1193 †1280), teolog și filozof german.

ALBERT I (*1875), rege al Belgiei din 1909; căsătorit cu Elisabeta, ducesă de Bavaria; în 1914, fiind violată neutralitatea țării sale, intră în război alături de Franța.

ALBERT I (*1848 †1922), suveran al principatului Monaco, specialist în știința oceanografiei; a întemeiat un muzeu oceanografic.

Albert I,
regele Belgiei.

ALBERT-NIANZA, lac în Africa centrală, supr. 4.500 km. p.

ALBEȘTI ① c. r. jud. Argeș, pl. Argeș ② c. r. jud. Bihor, pl. Beiuș ③ c. r. Botoșani, pl. Sulița ④ c. r. jud. Buzău, pl. Cîmpu, cariere de piatră ⑤ c. r. jud. Fălciu, pl. Vutcani ⑥ c. r. jud. Ialomița, pl. Căzănești ⑦ c. r. jud. Muscel, pl. Dîmbovița ⑧ c. r. jud. Olt, pl. Dumitrești ⑨ c. r. jud. Timna-Mare, pl. Daneș ⑩ c. r. jud. Teleorman, pl. Roșiori de Vede ⑪ c. r. jud. Vaslui, pl. Penes Curcanul ⑫ c. r. BISTRITEL c. r. jud. Năsăud pl. Lechința ⑬ c. r. A-MURU, c. r. jud. Prahova, sf. c. f. Plocești-Buzău ⑭ c. r. A-PALEOLOGU, c. r. jud. Prahova pl. Cricov.

ALBIGENSI, sectă eretică creștină, care a înflorit prin sec. xu în sudul Franței. În contra lor puterea regală, după îndemnul Papei, a întreprins lupte îndelungate, cari s'au sfîrșit prin tractatul din Paris 1229. Ei își trag originea din secta manicheică adusă din Asia în Europa prin Bogomili (→ BOGOMILI).

ALBINA, institut de credit întemeiat de Români în Sibiu în 1871; mai târziu și-a făcut sucursale în principalele centre din Transilvania; are azi capital de 50.000.000.

ALBINA, ziar politic românesc întemeiat în Viena (1866) de familia Mocsony sub conducerea lui Vincențiu Babeș.

ALBINA, revistă enciclopedică populară, întemeiată în București de Spiru Haret în 1897; apare și azi.

ALBINA CARPATILOR, revistă literară întemeiată în Sibiu de I. Lapedatu (1877).

ALBINA PINDULUI, revistă literară întemeiată în București de Gr. H. Granda (1868—1875).

ALBINA ROMÂNEASCĂ, ziar întemeiat de G. A-sachi. Iași 1829—1858.

ALBINEȚI, com. r. jd. Bălți, pl. Fălești; 1.121 loc.; exista în sec. xviii.

ALBINI SEPTIMIU (*1861 †1919), publicist român din Transilvania. osîndit la închisoare în proced-

Harta Albaniei.

sul Memorandului (1894) (→ acest cuv.), refugiat în București, unde a fost mulți ani funcționar al Academiei Române.

ALBINI VASILE (*1827 †1890), unul din ofițerii Românilor în luptele din 1848—49.

ALBION, pers. mitologic, fiul lui Neptun. Nume dat Angliei.

ALBIȘ ① com. r. jd. Bihor, pl. Marghita 1.063 loc. ② com. r. jd. Trei-Scaune, pl. Ozun. 677 loc.

ALBOTA ① com. r. jd. Argeș, pl. Bascov ② com. r. jd. Cahul, reșed. plășii Dragoș-Vodă.

ALBRECHT (*1298 †1308), rege german, fiu al lui Rudolf de Habsburg și ca atare suveran al Austriei și Stiriei.

ALBRECHT (*1817 †1895), arhiduce austriac, general vestit, s'a distins în războaiele din Italia (1849 și 1866), mai ales în lupta de la Custoza.

ALBRICH MARTIN (*1630 †1694), prof. și scriitor sas în Brașov; rector al gimnaziului evanghelic.

ALBULA, riu în Elveția, afl. Rinului.

ALBULEȘTI, com. r. jd. Mehedinți, pl. Dumbrava; 1.931 loc.

ALBUM ISTORIC ȘI LITERAR, revistă redactată de M. Kogălniceanu, Iași 1854.

ALBUQUERQUE ALFONS (*1453 †1515), navigator portughez, care a întemeiat stăpînirea portugheză în Indii.

ALCALIA, riu în Basarabia, jud. Cetatea Albă, se varsă în lacul Bicinoe.

ALCANTARA PETRU DE (1499—1562), reformatorul ordinului călugăresc al franciscanilor.

ALCAZ EUGENIU (*1814 †1892), colonel în armata Moldovei, adjutant al lui Grigorie Ghica, prefect de poliție al orașului Iași (1862), deputat, senator, întemeietor al fabricii de postav de la Buhuși.

ALCAZAR, vestit palat al regilor mauri la Sevilla (Spania). Același nume se dă și palatelor lor din alte localități: Cordova, Segovia, Toledo.

ALCEDAR, com. r. jd. Orheiu, pl. Regina; 1.150 loc.; există în sec. xviii.

ALCEU (= Alcaios) (sec. VI a. Chr.), poet liric grec.

ALCIBIADE (*ca. 450†404 a. Chr.), om politic atenian; șeful partidului democratic; a provocat războiul pentru cucerirea Siciliei, fiind numit generalul expediției, dar inimicii săi și propriile sale defecte îl implicară într'un proces de sacrilegiu și fu osândit la moarte în lipsă. Fugind, se făcu instrumentul Spartanilor în luptele contra patriei sale; dar fugi și din Sparta la Tisaferne, satrapul persan din Asia mică, și cu el veni să ajute Atena contra Spartei. Primit în rîndurile Atenienilor, avu ca general succese strălucite, cari îl aduseră în triumf în Atena (407); însă, mai tirziu, pierzînd unele lupte, fu disgrațiat și fugi în Bitinia la satrapul Farnabaze, care, după cererea Spartanilor, puse de-l ucise. Spirit de aventurier, iubitor de plăceri și desfrînat, se spune că a tăiat coada unui cîine de mare preț pentru a atrage atenția concetățenilor săi.

ALCINOOS, personaj din Odiseea, regele Feacienilor, care a adăpostit pe Ulise.

ALCIU-MARE, c. r. jd. Căliacra, pl. Bazar-gie.

ALCUINUS ALBINUS FLACCUS (*735†804), savant englez, sfetnicul lui Carol-cel-Mare, întemeietorul Școlii palatine (adică a palatului, care se muta cu reședința împăratului) și unul din fondatorii filozofiei scolastice; a lăsat opere de filozofie și teologie.

ALDEA, com. r. jd. Odorheiu, pl. Oc-laud.

ALDEA ALEXANDRU I., domn al Țării-Romă-nești 1431—1435, fiu al lui Mircea I; a fost primul domnitor care s'a dus să se închine Sul-tanului.

ALDEȘTI, com. r. jd. Covurlui, pl. Horincea.

ALDO MANUZIO (*1448†1515), vestit tipog-raf în Veneția, care a publicat o colecție a clasiciilor greci și latini. De la el vine numele literelor *aldine*.

ALDOBRANDINI SILVESTRU (*1499†1558), jurisconsult florentin, profesă la Pisa.

ALDORF, com. r. jd. Năsăud, pl. Bărgăului. 700 loc.

ALDULEAN IOAN (*1821†1871), avocat rom. în Brașov, magistrat în Transilvania, apoi consi-lier la Curtea de Casație în Budapesta.

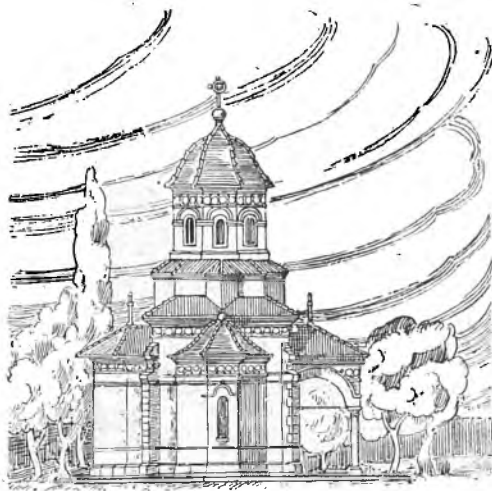
ALECI (ALETSCHS), cel mai mare ghețar din Alpi, lung de 23 km.

ALECSANDRI VASILE (*1821†1890), mare poet român. A învățat în Iași în casă și într'o școală franceză, apoi la Paris (1834), unde și-a luat bacalaureatul în litere și a făcut studii li-terare. Întorcîndu-se în țară (1839), a publicat nuvela *Buchetiera din Florența* și poeziile fran-țuzești compuse la Paris, între cari și o odă către Lamartine. Primind direcția teatrului din Iași (1840, cu C. Negruzzi și M. Kogălniceanu), a început a compune piese de teatru, traduceri, localizări și adaptări. În tovărășia lui Al. Russo, a călătorit prin munți și a cules poezii populare. În 1844 a întemciat, cu I. Ghica, M. Kogălniceanu ș. a., revista *Propășirea*. În 1846-47, a călătō-rit în Italia cu logodnica sa Ele-na Negri care a murit în călătō-ria cu vaporul (Maiu 1847) și a fost înmormîntată în Constanti-nopol. În 1848 a luat parte la mișcarea liberală din Iași și de aceea a fost silit să părăsească țara, călătō-rintînd prin Bucovina, Transilvania și prin Orient. Atunci a scris poeziile: *Adio Moldovei*, *Deșteptarea României* și *Sentinelă romană*. Întorcîndu-se în patrie (1849), s'a ocupat mai ales de teatru; a scris comedii și vodeviluri, între

V. Alecsandri.

cari vestitele piese: *Chirița în Iași* (1850) și *Chirița în provincie* (1852). A călătorit prin Franța, Spania și chiar în Africa; iar în 1855 dete la lumină revista *România literară*. În epoca luptelor pentru unire (1856—1859), el a fost

Mausoleul de la Mircești.

între protagoniștii ideii, scriînd poezii și piese de teatru (*Hora unirii*, 1857, *Păcală și Tîndală*, 1857, *Cinel-Cinel*, 1858) și acționînd ca om politic: deputat în divanul *ad-hoc*, ministru de exter-ne al călmăcămiei din 1858. După alegerea din 24 Ianuarie, Alecsandri a fost trimis de Cuza în Italia, Franța, Anglia ca să susțină *factul împlinit* al îndoitei alegeri, care era con-tra Convenției din 1858. După unirea definitivă (1862), Alecsandri a avut rol politic mai puțin însemnat, iar după 1866 îl mai aflăm de cîte-va ori în parlament combătînd modificarea art. 7 din Constituție (1879); apoi ministru plenipo-tențiar al țării la Paris (1884—1890). A murit la Mircești și este înmormîntat într'un frumos mausoleu ridicat de Academia Română. Princi-palele scrieri: *Colecție de poezii populare* (1852-53, apoi un vol. 1866), precedată de o pre-față începînd cu fraza „Românul e născut poet”, care a dat naștere la multe discuțiuni. Poeziile sale, după ce s'au publicat prin reviste, au apărut în mai multe colecțiuni: *Doine, Lă-crîmioare* (1853), *Suvenir, Mărgăritărele* (1856), *Pasteluri, Legende, Ostași noștri* (1878). Pie-sele de teatru au fost clasificate de el în grupe: *Cîntecele comice, Operele, Vodeviluri, Comedii, Drame*. Ca lucrări în proză mai însemnate: *Is-toria unui galben și a unei parale, O preum-blare în munți, Istoria minșilor mele politice*.

ALECUȘ, com. rur. jd. Alba, pl. Ocna-Mur-cușului, 716 loc.

ALEMANI, triburi germanice stabilite la Rin, bătute de Clovis la Tolbiac (496); de la ei vine numele pe care Francezii l-au dat tuturor triburilor germanice (*Allemands*).

ALEMBERT JEAN D' (*1717†1783), enciclo-pedist francez, membru al Academiei Franceze (1754). Lucrările lui în 18 volume: *Oeuvres philosophiques et littéraires* (1805) sînt de o valoare inegală. Mai cunoscut este Discursul introductiv al Enciclopediei, în care încearcă o clasificare a științelor.

ALENÇON, oraș, Franța, vestit prin dantele (*point d'A.*). În istoria Franței se vorbește de mulți duci și conți d'A.

ALEDOR, personajiu din basmele românești.

ALEP, oraș, comercial în Turcia asiatică (Siria); 200.000 loc.

ALESANDRI, izvoare de ape minerale în jud. Maramureș.

ALE

1486

ALEXANDRU IAGELLON (*1451†1506), rege al Poloniei și Lituaniei (1501—1506). Avu războaie cu Rușii și Tătarii. Sub domnia acestuia, Ioan Laski dădă statului polon organizarea de republică aristocratică (de atunci datează *liberum veto*) care aduse slăbiciunea lui.

ALEXANDRU DE BATTEMBERG (*1857†1893), primul Principe al statului bulgar înființat după tratatul din Berlin (1879—1886); a abdicat.

ALEXANDRU BASARAB (după unii istorici: **NICOLAE ALEXANDRU**), domn al Țării-Românești între 1362 sau 1340—1364, fiul lui *Basarab I*. Ajutînd pe regele Ludovic al Ungariei în luptele cu Tătarii, a cuprins partea de jos a Moldovei pînă la Bacău și partea de S. V. a Basarabiei. A cucerit Cîmpulungul, unde era un mic stat independent întemeiat de Sași. A fost căsătorit de două ori: a doua soție se numea *Clara* și după stăruințele ei, a ajutat pe catolicii din țară. În timpul lui s'a întemeiat prima mitropolie (1359) recunoscută de Patriarhul din Constantinopol. Este înmormîntat la biserica din Cîmpulung.

ALEXANDRU I CEL

BUN, domn al Moldovei între 1400—1432, vestit prin organizarea administrativă ce a dat Principatului și prin întocmirea ierarhiei bisericii moldovenești, recunoscută de Patriarhul din Constantinopol. În 1401 se așază cel dintîiu mitropolit la Suceava. El aduse moaștele Sf. Ioan cel nou din Cetatea-Albă. Ajută pe Poloni cu bani și oști. Călăreții lui s'au ilustrat în bătălia dela *Marientburg* sau *Tannenberg* (1410). Polonii îi amănetază Poctucia și orașele *Sniatin* și *Colomea*. Alexandru clădi mai multe mănăstiri: *Bistrița* și *Pobrata*. În timpul lui s'au îmbunătățit foarte mult condițiile economice ale țării, care era drumul mărfurilor din Polonia spre porturile dunărene.

ALEXANDRU II, frate cu Roman II, fiul lui Ilie, a domnit în Moldova de două ori: între 1448—1449, împreună cu Petru III, apoi cîteva luni singur, dar este scos din domnie de către Bogdan II; cu ajutorul Polonilor, revine în 1451 și domnește iar în tovărășie cu Petru III, dar acesta îl silește să se retragă la Cetatea Albă, unde moare otrăvit (1455).

ALEXANDRU III CORNEA, domn al Moldovei 1540—1541; își zicea fiu al lui Bogdan Orbul. Era portar (pitcălab) al Sucevei cînd boierii uciseră pe Ștefan Lăcustă și-l urcară pe tron.

ALEXANDRU IV LĂPUȘNEANU, domn al Moldovei de două ori: 1552—1561 și 1564—1568. Fiu nelegitim al lui Bogdan zis Orbul. În ambele domnii se poartă crud cu boierii; aceștia însă întîiu l-au răsturnat, apoi l-au otrăvit cu complicitatea chiar a soției sale. El a mutat capitala Moldovei de la Suceava la Iași.

ALEXANDRU III (sau **II**) (*1577), domn al Țării-Românești, 1567 (sau 1568)—1577. Fiu natural al lui Mircea Ciobanul, la început rival al fratelui său Petru Schiopul, apoi aliat cu el în lupta contra lui Ion Vodă cel Cumplit.

ALEXANDRU CEL RĂU, numit întîiu în Moldova (1592), apoi în Țara-Românească, unde a domnit între 1592—1593, favorizînd așezarea Turcilor, cari, veniți în mare număr, exercitau adevărată teroare asupra locuitorilor prin jafurile și cruzimea purtării lor.

Alex.
de Battemberg.

Alexandru cel Bun.

ALEXANDRU COCONUL, fiul lui Radu Miheana, a fost pus în scaunul Țării-Românești la o vîrstă foarte tînră, domnînd patru ani (1623—1627) în care timp s'a arătat puțin destoinic; peste cîteva timp domni în Moldova 1629—1630 (opt luni) cu aceleași însușiri rele, cu umiliri față de Turci, cu mare rivnă de a strînge avere; apoi între 1631—1632. În această din urmă domnie aduse cu sine pe un grec Baptist Velei, care provocă o răscoală în mijlocul căreia pieri ucis. Părăsînd tronul, Alexandru se duse la Constantinopol, unde muri curînd.

ALEXANDRU ILIAS, fiul lui Ilie Rareș, nepotul lui Petru Rareș, născut în insula Rodos, avînd legături de prietenii și cu Greci importanți din Constantinopol și cu marele vizir, fu numit domn al Țării-Românești (1616—1618), domnie agitată, fiindcă aduse cu sine mulți Greci, ceace provocase comploturi ale boierilor. Retras la Constantinopol, luă Domnia Moldovei și-o ținu tot 2 ani (1620—1622), căci fu mazilit de Turci, nemulțumiți de felul cum îl ajutase în expedițiile lor contra Polonilor. Peste cîteva timp ocupă din nou tronul Țării Românești iarăși pentru doi ani (1627—1629) și de astădată se arată mai puțin favorabil dorințelor Grecilor.

Pentru ceilalți Domni cu numele de *Alexandru* — *Callinachi*, *Cuza*, *Ghica*, *Hangerli*, *Ipsilanti*, *Mavrocordat*, *Movilă*, *Moruzi*, *Sufu*.

ALEXANDRU I PAVLOVICI (*1777†1825), împărat al Rusiei între 1801—1825; luptă contra lui Napoleon, se împacă cu el prin pacea de la Tilsit, îl provocă din nou și-l învinse în 1812; apoi porni contra Franței cu ceilalți aliați, provocînd abdicarea lui Napoleon (1814); fu unul din întemeietorii Sfintei alianțe (1815), anexă marele ducat al Varșoviei și domni cu multă rigoare.

ALEXANDRU II NICOLAEVICI Alex. I Pavlovici. (*1818†1881), deveni împărat în 1855 în timpul războiului Crimeei și încheiă pacea de la Paris (1856), prin care, între altele, fu obligat a înapoia Moldovei trei județe (Cahul, Bolgrad și Ismail) din sudul Basarabiei răpite în 1812. În 1863 desființă servagiul (iobăgia). În 1876 porni războiul contra Turcilor, pe cari îi învinse și încheiă tratatul de la San Stefano, revizuit și înlocuit prin tratatul din Berlin (1878); prin acesta Rusia răpi din nou cele trei județe basarabene. A murit ucis de nihiști.

ALEXANDRU III ALEXANDROVICI (*1845†1894), împărat al Rusiei între 1881—1894, făcu importante reforme în administrație: își întinse dominația în Asia; începu construcția c. f. transiberiene. Pînă în 1886 fu aliat cu Germania și Austria; de atunci se întoarce spre Franța, începînd astfel orientarea spre politica de apropiere de Franța.

ALEXANDRU I OBRENOVICI (*1876†1903), rege al Serbiei între 1880—1903, fiul lui Milan Obrenovici, domni sub regența lui Ristic. Belimarevovici și Protici; în 1893 se proclamă major, arestă pe regenti și pe miniștri și readuce constituția din 1869. Căsătorit cu Draga Mașin, fostă damă de onoare a mamei sale, văzu că-i scade popularitatea; ca să-și întărească tronul, suspendă (1903) constituția, dar o conjurație militară se formă și-l ucise în mod crud odată cu soția lui.

ALEXANDRU II KARAGHEORGHEVICI (*1888), fiul lui Petre I Karagheorghevici, a luat parte la luptele contra Austro-Germanilor în războiul mondial și s'a urcat pe tron în 1921, ca rege al Iugoslaviei. S'a căsătorit cu Princesa Mariaora, a doua fiică a suveranilor noștri.

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU, nuvelă vestită a lui *

ALE-
ALE

Alex. I Pavlovici.

Alex. III
Alexandrovici.

Const. Negruzzi, publ. în 1840, în care se înfă-
țișează viața Domnului moldovean în a 2-a domnie.

ALEXEMIRALOVICI (*1629-†1676), țar al Rusiei 1645—1676; tatăl lui Petru cel Mare.

ALEXENI, com. r. jud. Ialomița, pl. Urziceni; întemeiată 1780.

ALEXI ARTEMIU (*1847†1896), profesor român în Transilvania la gimn. din Nasăud. Pr. op. *Resbelul oriental* (1878), *Compendiu de meteorologie* (1889).

ALEXI IOAN (*1801†1863), episcop gr. cat. rom. la Gherla. A fost paroh în Bihor, secretar episcopesc, canonic (1854); înființându-se dieceza Gherlei, a fost primul episcop numit în 1854 și consacrat în 1855. A publicat o *gramatică română* scrisă latinește (1826).

ALEXI TEOCHAR, tipograf și publicist român. A trăit în București și în Brașov; a publicat scrieri în limba germană și în românește, între cari un *Dictionar german-român* (1866-1886).

ALEXICI GEORGE, (*1864) publicist român. A fost profesor la Universitatea din Budapesta; a publicat o istorie a literaturii române și texte din literatura populară.

ALEXIE omul lui Dumnezeu, prăznuit de bis. creșt. ortodoxă la 17 Martie. A murit pe la 417. A fost fiul unui bogat senator din Roma, a disprețuit averea, a dat totul săracilor și a trăit și el în sărăcie. Silit de familie a se căsători, a fugit undeva departe și s'a întors după cîțva timp acasă, fără să fie recunoscut. Adăpostit într-o odăită, și-a petrecut restul vieții în umilință și mizerie și, înainte de a muri, a desvăluit părinților săi cine este. Immormintat cu cinste pe muntele Aventin, i s'a descoperit corpul în anul 1216 și s'a ridicat acolo o biserică mare.

ALEXINAT, oraș în Jugoslavia pe râul Morava.

ALEXIOS I COMNEN (*1048†1118) împărat bizantin, în timpul căruia s'a făcut prima cruciadă.

ALEXIOS II COMNEN (*1167†1183), împ. biz.; a domnit sub tutela mamei sale, dar fu detronat de un văr al tatălui său și ucis.

ALEXIOS III ANGELOS (†1210) împ. biz. 1195, detronat de Cruciati în 1203; prins de ginerele său, murit în închisoare.

ALEXIOS IV ANGELOS (†1204), împ. biz. pus pe tron de Cruciati în 1203, dar detronat peste un an de Alexios Duca și ucis.

ALEXIOS V DUCAS zis **MURZUFLU**, împ. biz. 1204; detronat în același an de Cruciati și ucis.

ALFABET. Unele popoare s'au servit de semne cari reprezentau obiecte sau idei (Egiptenii), altele au reprezentat silabele prin anumite semne (Chinezii). Se pare că Fenicienii au inventat semne pentru sunete separate. După ei s'au luat Grecii, Ebreii și alții. Pe Greci i-au imitat Romanii și alfabetul acestora s'a răspîndit mai în toată Europa. Popoarele slave, creștinându-se au avut un alfabet zis *glagolitic*, despre care se știe puțin, apoi altul bine cunoscut atribuit lui Kiril și numit *cirilic*. Acesta, alcătuit din litere imitate după cele grecești și cîteva semne noi, a fost întrebunțat de vechii Slavi și de la ei a trecut la Români prin secolul xiii sau xiv și a fost întrebunțat în cele mai vechi manuscrise ce se cunosc ca și în tipăriturile ce s'au făcut în țările române pînă la 1862, cînd s'a înlocuit prin alfabetul latin. Încercări de a se scrie românește cu litere latine s'au făcut însă de prin secolul xvii și mai sistematic din sec. xviii prin reprezentanții școalei ardelenice și mai mult încă în secolul xix, prin diferite alfabețe de *transițiune* (litere slavone amestecate cu latine). Alfabetul cirilic s'a modificat prin sec. xvii de către Ruși, cari în întrebun-

Alexandru II al Iugoslaviei.

țează și astăzi, cum fac și Bulgarii și Sîrbii; pe cînd alte popoare de limbă slavonă, Polonezii, Cehii, Slovaci și Croații, se servesc de alfabetul latin. În Europa numai Grecii au păstrat alfabetul tradițional, pe cînd Turcii au introdus în ultimii ani alfabetul latin în locul celui arab de care s'au servit din cele mai vechi timpuri.

ALFATAR, c. r. jd. Durostor, rl. Beibunar.

ALFEU (Alpheios), riu în Pelopones, se varsă în Marea Ionică; numele actual este *Rufia*.

ALFIERI VITTORIO (*1749†1803), poet italian, autor vestit de tragedii. Mai cunoscute: *Maria Stuart*, *Meropa*, *Saul*. Aceasta din urmă s'a tradus în românește de C. Aristia (Buc. 1836). Alte traduceri din scrierile lui s'au făcut de Simion Marcovici (*Filip și Oreste*, 1847) de G. Chiriachid (*Tirania*, 1866).

ALFONS I, (*1109†1185) rege al Portugaliei, fondatorul regatului (1139).

ALFONS V INTELEPTUL (*1416†1458), Rege al Aragoniei, a cucerit Neapolul (1442), dar se distinsese mai mult ca protector al savanților adunați la Curtea sa.

ALFONS XIII (*1886), rege al Spaniei; de la naștere pînă la 1902 sub tutela mamei sale Maria Cristina; căsătorit cu Victoria de Battenberg (1906); a părăsit tronul, fără a abdica formal, în 1931.

ALFRED CEL MARE (*849†901), vestit rege anglo-saxon (871—901); cucerii Anglia din mîna Danezilor; fundă universitatea din Oxford și încurajă pe savanții adunați la Curtea sa; organiză armata.

ALGER, oraș, 226.000 loc. cap. Algeriei (colonie a Franței în Africa); port mare, centru comercial, cîteva industrii importante. A fost aci orașul roman *Icosium*; ruinat de Arabi, reclădit în sec. x, a fost capitala unui stat cu dinastii locale; mai tirziu, prin sec. xv, a devenit cuibul celor mai vestiți pirați; cucerit de Francezi în 1830.

ALGERIA, colonie franceză, la N. Africe; supraf. peste 570.000 km. p.; 6.065.000 locuitori. În anticitate a fost stăpînită de Cartaginezi și apoi de Romani; în evul mediu a fost ocupată de diferiți barbari. Francezii au cucerit-o și organizat-o treptat de la 1837 pînă la 1901. Orașe pr. *Alger*, *Constantina*, *Oran* (port). Se cultivă vii, cereale, portocali, măsline, etc. și plante tropicale.

ALGESIRAS, oraș, Spania la strîmt. Gibraltar; 15.000 loc. Aci a fost în 1906 o conferință internațională, care a regulat situațiunea politică a Marocului.

ALHAMBRA, palat vestit al regilor mauri în Grenada (Spania).

ALI-BABA, erou din poveștile Halimalei (O mie și una de nopți).

ALI-PASHA DIN IANINA (*1741†1822), guvernator al Rumeliei, a cercat să devină independent; dar a fost învins și ucis de armata sultanului Mahmud.

ALIBEI, lac jud. Ismail, supraf. 105 km. p.; e în legătură cu alte lacuri și cu Marea Neagră.

ALICANTE, oraș și prov. Spania; regiune viticolă. De aci vine numele unui soi de struguri ce poartă numele provinciei, introdus și în vîile noastre.

ALIMAN, com. r. jud. Constanța, pl. Traian; carieră de piatră.

ALIMĂNEȘTEANU CONSTANTIN (*1865†1911) inginer român, absolvent al școalei de mine din Paris. Șef al serviciului minelor (1897), a lucrat pentru a face cunoscute și a pune în valoare bogățiile noastre miniere. Op. pr.: *Reorganizarea serviciului minelor*, 1894; *Studiu asupra legii minelor*, 1895; *Rolul elementului românesc în exploatarea bogățiilor noastre petroliifere*, 1900; *Statistica exploatașunilor de petrol și cărbuni*, 1902;

Alfons XIII.

Lucrările comisiunii însărcinate cu studiul regiunilor petrolifere (în colaborare). 1905; *Sondajul din Bărdăgan* (1896).

ALIMĂNEȘTI, com. r. jud. Olt, pl. Drăgănești; înființată 1680.

ALIMOS TOMA, erou al baladelor populare românești.

ALIMPEȘTI, com. r. jud. Gorj, pl. Novaci; fondată 1864.

ALIOȘ, com. r. jud. Timiș-Torontal, pl. Lipova; st. c. f. linia Timișoara—Radna.

ALIPIE STILPNICUL, sf. prăznuit de bis. creșt. ortodoxă la 26 Noembrie. A trăit pe vremea împăratului Heraclius (610—641) ducind o viață de devoțiune religioasă până la sacrificiu. Timp de 53 de ani a locuit pe un stîlp și a murit în vîrstă de o sută de ani.

ALLAH, nume pe care Musulmanii îl dau lui Dumnezeu.

ALLATIU LEO (*1586†1669), grec, scriitor în latinește și grecește, custode al bibliotecii din Vatican. A scris cărți relative la conciliul de la Florența (1439).

ALLGAU, ținut în Alpi (Bavaria).

ALLOBROGI, popor din vechia Galie.

ALMA ① riu în Crimeea, unde au reputat Francezii o mare victorie contra Rușilor în 1854. ② com. r. jud. Tirnava-Mare, pl. Mediaș. ③ com. r. jud. Tirnava-Mică, pl. Dumbrăveni.

ALMAGRO DIEGO DE (*1475†1538), călător și general spaniol; a cucerit Peru, împreună cu Pizarro, care însă l-a ucis după izbîndă.

ALMALĂU, com. r. jud. Durostor, pl. Silistra.

ALMAȘ ① riu. afl. al Someșului. ② com. r. jud. Arad, pl. Sebiș. st. c. f. ③ com. r. jud. Cluj, pl. Almașului. ④ plasă în jud. Cluj. ⑤ **ALMAȘUL-MARE**, com. r. Hunedoara, pl. Geoagiu. ⑥ com. r. jud. Bihor, pl. Marghita. ⑦ **ALMAȘUL-MIC-DE-MONTE**, com. r. jud. Hunedoara, pl. Geoagiu. ⑧ **ALMAȘUL MIC**, com. r. jud. Bihor, pl. Sălărd. ⑨ com. r. jud. Hunedoara, pl. Hunedoara. ⑩ **ALMAȘUL-SEC**, c. r. jud. Hunedoara, pl. Simeria. ⑪ **ALMAȘUL-DE-MIJLOC**, c. r. jud. Hunedoara, pl. Geoagiu. ⑫ **ALMAȘ-SELISTE**, c. r. jud. Hunedoara, pl. Ila.

ALMĂJELU, com. r. jud. Mehedinți, pl. Bălăcița.

ALMĂJLU, com. r. jud. Dolj, pl. Filiași.

ALMĂȘEL ① com. r. jud. Mehedinți ② c. r. jud. Hunedoara, pl. Ila.

ALMEIDA FRANCESCO D' (†1510) erou portughez, guvernator al Indiilor.

ALMQUIST CARL (*1793†1866), poet suedez.

ALPAR IOAN = **I. AL. PARASCHIVESCU** (*1855†1901), pictor român peisagist.

ALPAREA, com. r. jud. Bihor, pl. Tileagd.

ALPI, munți, cei mai înalți din Europa, încep la Golful de Genova și se prelungesc pînă în Dalmatia. Se împart în trei: *A. occidentali* între Franța, Elveția și Italia, cu virfurile *Blanc* (4807 m.), *Rosa* (4638 m.), *Cervin* (4482 m.), *Cenis* (3170 m.), *St. Bernard* (2472 m.); *A. centrali* între Italia, Elveția și Austria cu virfurile *St. Gothard* (3197 m.), *Simplon* (2009); *A. orientali* în Austria, Bavaria și mai departe. Lungimea totală este de 1.200 km. Ei sunt străbătuți de cîteva mari tuneluri: pe sub Cenis 12 km., pe sub Simplon, 19 km., pe sub St. Gothard, 14 km., pe sub Arlberg 10 km.

ALSACIA-LORENA (= fr. **ALSACE, LORRAINE**; germ. **ELSASS, LOTHERINGEN** prov. anexată de Germania (1871), comp. din părți ale vechilor provincii numite *Alsacia* și *Lorena*.

Alsacia aparținea Austriei și fu anexată Franței prin tratatul de la Westfalia (1648).

Lorena, constit. ca stat în 855 de Lotar II, care e primul ei rege, trecu prin multe peripeții, chiar rupindu-i-se unele ținuturi, se transformă în *ducat* (916), apoi (959) se împărți în două *ducate*: *L. de sus* (Haute-L.) și *L. de jos* (Basse L.), cari fură vasale sf. imperiu romano-german, avînd a susține diferite lupte pentru autonomie

cum și lupte interne; mai tirziu, L. de jos ajunse, prin ducii de Brabant, a forma o parte din teritoriul Belgiei de azi, iar L. de sus ajungînd în stăpînirea lui Stanislas Leczinski, se încorporă la Franța (1766).

Teritoriile luate de Germania în 1871 fură constituite într-o *provincie a imperiului* (Reichsland) și rămaseră în starea aceasta pînă la tratatul de la Versailles (1919) cînd trecură iarăși la Franța. În cursul războiului mondial se deteră aci lupte mari.

ALTĂI, munți în Asia centrală; vestite mine de aur și argint.

ALTĂMUȘUL, munte în jud. Muscel.

ALTINA, com. r. jd. Sibiu, pl. Noerich.

ALTONA, oraș în Prusia. (prov. Holstein); 50.000 loc.

ALTRINGEN, com. r. jud. Timiș-Torontal, pl. Lipova.

ALUNGENI, com. r. jud. Trei-Scaune, pl. Tirgu-Săcusc.

ALUNIȘ ① sat jud. Bălti, com. Recea. ② com. r. jud. Cluj, pl. Calata. ③ com. r. jud. Mureș, pl. Reghin-de-sus. ④ com. r. jud. Odorheiu, pl. Tirnava-de-jos. ⑤ com. r. jud. Olt, pl. Spineni. ⑥ com. r. jud. Sălaj, pl. Jibou. ⑦ com. r. jud. Someș, pl. Gherlei.

ALUNU ① com. r. jud. Vilcea, pl. Oltețu. ② com. r. jud. Hunedoara, pl. Hunedoara.

ALUTA (sau *Alutus*), numele vechiu al Oltului.

ALUTAŢAN CONSTANTIN (*1796†1868), preot și profesor român în Blaj.

ALVINCZI P. (†1701) juriconsult ungar, a lucrat în cancelaria vieneză în vremea anexării Transilvaniei la Austria.

ALZIRA, tragedie de Voltaire (1736), tradusă în românește de Gr. Alexandrescu (1835).

AMADIS, erou al romanelor cavaleresti spaniole, portugheze și franceze; tipul cavalerului răcitor.

AMALECITI, popor biblic; s'a luptat cu Evreii în timpul lui Saul și David.

AMAN, personaj biblic, favoritul regelui Asuerus, inamic al Evreilor.

AMAN ALEXANDRU (*1820†1885), magistrat român. A fost prim președinte al Curții de apel din Craiova; a lăsat averea sa Comunei Craiova, ca să întemeieze un spital și o instituție culturală. Instituția este un centru de cultură (muzeu, pinacotecă, bibliotecă publică, etc.) și e cunoscută sub numele de „fundațiunea Aman”.

AMAN TEODOR (*1827†1891), unul din marii noștri pictori; înțeleptelor și director al școlii de belle-arte din București. Tablouri mai cunoscute: *Vlad Tepes și Soții*, *Capul lui Batori*, *Bătălia de la Călugăreni*, *Vîntura mare*. Ministerul a cumpărat casa sa din București și a transformat-o în păstrătoare a operelor lui sub numele de Muzeul Aman.

Teodor Aman.

AMANTE BRUTO (*1852), scriitor italian. Afară de opere asupra legislației și administrației școlare, a publ. *Ovidiu în exil* (trad. de Clelia Bruzzesi, 1885) și *Ricordi di viaggio* (1888), cari cuprind amintiri dintr-o călătorie în România.

AMARA ① lac cu apă minerală jud. Ialomița, 6 km. de Slobozia. ② com. r. jud. Ialomița, pl. Slobozia. ③ com. r. jud. Rîmniceu-Sărat, pl. Boldu.

AMARADIA, riu. afl. pe stînga Jiului; isvoarele în jud. Gorj, apoi trece în jud. Dolj; se varsă în dreptul sat. Troca; afl. pe dreapta: *Plopul*, *Boul*, *Boușorul*, *Mierea*, *Muerișul*; pe stînga: *Amărăzuia*, *Văluța*, *Valea mare*, *Plosca*.

AMARI MICHELE (*1806†1870) istoric și om politic italian, ministru al lui Garibaldi (1859).

AMARILLIS, pers. legendar din idilele lui Theocrit și dintr-o eglă a lui Virgil.

AMARU, com. r. jud. Buzău, pl. Glodeanurile.

AMASIS (circa 1550 a. Chr.), primul rege egiptean din dinastia xviii.

AMATITLAN, lac în *Guatemala* (America centrală).

AMAT, com. r. jud. Satu-Mare, pl. Satu-Mare.

AMAZON zis și **FLUVIUL AMAZONELOR**, în America de Sud, lung de 6420 km.; se varsă în Oc. Atlantic.

AMAZONE, popor mitolog., femei cari luptau ca și bărbații; aveau regatul lor și se citează mai multe regine celebre. Cînd Europeanii descoperiră fi. american zis *Maranon*, întîlniră trupe de femei luptătoare și de aci numele dat fluvului.

AMĂRĂȘTI ① c. r. jud. Dolj, pl. Melinești. ② **A. DE JOS**, c. r. jud. Romanatî, reșed. plășii Ocolu. ③ **A. DE SUS**, c. r. jud. Romanatî, pl. Ocolu.

AMBOISE, oraș, Franța; aci s'a dat decretul lui Carol IX în 1563 pentru libertatea religioasă a Hughenotilor.

AMBROZIU SFINTUL (*340†397), scriitor bisericesc creștin în limba latină; episcop al Milanului; a supus unui blam public pe împăratul Teodosiu, din cauza unor masacre. Acest fapt a inspirat pe *Rubens* să facă un tablou, care se găsește în *Muzeul din Viena*. În onoarea lui A. s'a întemeiat în 1602 biblioteca zisă *Ambrosiana* în Milano. Lui se datorește cîntarea specială obișnuită în bisericile din Milano, în deosebire de celelalte zise *gregoriane*.

AMBUD, com. r. jud. Satu-Mare, pl. Satu-Mare.

AMERICA, unul din cele 5 continente, descoperit de Cristof Columb (1492). Se deosebesc două părți: *A. de Nord* și *A. de Sud*. Supraf. totală este de 38.000.000 km. p. cu 205.000.000 loc.; este de 4 ori mai mare decît Europa și de 124 de ori mai mare decît România (= *Harta Americii*).

Cele două Americi au forma a două triunghiuri cu vîrfurile în Jos, unite printr'un șir de teritorii înguste, cea mai îngustă parte fiind *istmul de Panama*. La E. țărmurile sînt udate de Oceanul Atlantic și de mările formate de el; la V. de Oc. Pacific; la N. de Oceanul Inghetăt.

Peninsule: *Labrador*, *Florida* spre Oc. Atlantic în America de N., *Iukatan* la centru; *Alaska* și *California* tot în Am. de N. spre Oceanul Pacific.

Capuri: *Barrow*, *Bathurst* în Oc. Inghetăt, *Farewell* la S. Groenlandei; *St. Roch* în America de S. spre Oc. Atlantic; *Horn*, punctul cel mai de sud al Americii de S.; *St. Lucas* la sfîrșitul peninsulei Californiei spre Oceanul Pacific.

Golfuri și mări: *Marea Baffin*, între pămîntul Baffin și Groenlanda, Golful *Hudson*, pe țărmul Canadei, *G. Mexicului*, *G. San Matias*, spre Oc. Atlantic; *G. Californiei* spre Oc. Pacific.

Insule și strîmtori: în Oceanul Inghetăt: *Groenlanda*, *Insula Pr. Albert*, *Victoria*, *Pămîntul lui Baffin* despărțit de continent prin strîmtoarea *Hudson*, *Suthampton* la intrarea Golfului *Hudson*; — în Oceanul Atlantic: *Terranova*, desp. de continent prin strîmtoarea *Belle Ile*, *Bermude*, *Bahama*, *Antilele mari* (*Cuba*, *Haiti*, *Porto-Rico*, *Jamaica*), *Antilele mici* (*Guadelupa*, *Martinica*, ș. a.), *Trinitatea*, *Falkland*, *Țara jocului*, despărțită de continent prin strîmtoarea *Magellan*; — în Marea lui Bering: *Ins. Aleutine*; — în Oc. Pacific: *Ins. Kadiak*, *Arhipel. Reginei Charlote*, *Vancouver*, *Galapagos*, *Kiloe*, *Wellington*.

Munți: *M. din Alasca* cu vîrfurile *St. Ilie* (5522 m.) și *Mac Kinley*, cel mai înalt din America de N. (6187 m.); Munții *Stincoși* dealungul coastei spre Oc. Pacific, cu mai multe ramificații: *M. Coastei*, *Siera Nevada*, *Siera Madre* cu vîrfurile *Popocatepetl* (5439 m.), cari se prelungec în partea centrală și se leagă cu *Cordilierii* sau *Anzii* din America de S., cel mai lung șir de munți de pe glob, prelungiți pînă la Sudul continentului în apropiere de coaste, cu vîrfurile *Chimborazo* (6300 m.), *Cotopazi* (5940 m), *Aconcagua* (6960).

Fluvii: *Yukon* se varsă în Marea Behring; *Mackenzie* se varsă în Oc. Inghetăt; *Nelson*,

în Golf. Hudson; *Sf. Laurențiu*, în Oc. Atlantic; *Misisipi*, format din *Ohio*, *Misuri*, *Arkansas* și *Red-River*, apoi *Colorado*. *Rio grande del Norte* se varsă în Golful Mexicului și *Magdalena*, în Marea Antilelor; *Orinoco*, *Fluviul Amazoanelor*, *Xingu*, *Araguaia* unit cu *Tocantins*. *San-Francisco*, *Uruguay*, *Paraguay* unit cu *Parana*, *Colorado*, *Rio Negro* se varsă în Oceanul Atlantic; *Columbia* se varsă în Oc. Pacific, *Colorado* se varsă în Golful Californiei.

Lacuri: *L. Urșilor*, *L. Sclavilor*, *Atabasca*, *L. Renilor*, *Manitaba*, *Winnipeg* în *Canada*; *L. Superior*, *Michigan*, *Huron*, *Erie* și *Ontario*, între *Canada* și *Statele-Unite*; *Marele Lac Sărat* în *Statele-Unite*; *Nicaragua* și *Managua* în partea centrală a continentului; *Titicaca* între Peru și Bolivia, *Los Patos*, care e mai mult o lagună legată cu Oceanul, în Sudul Braziliei.

În America de Nord clima este călduroasă, mai ales spre Golful Mexicului, dar în *Canada* este excesiv de friguroasă. Aceasta se datorește mai ales curenților: cald în Golf, rece în spre *Labrador*. În centrul continentului este excesivă: frig mare și căldură mare în aceleași regiuni. În America de Sud clima e mai uniformă. Chiar spre S., unde vin curenți reci din spre Pol, apa mării o temperază.

Întinzîndu-se de la Oceanul Inghetăt de Nord pînă spre cel de Sud, America are o floră și o faună foarte variate.

La N. găsim urși albi, reni, cîini de muncă, biberi, bisoni și boi moscați; la S. sînt numai animale din cele mici: jaguarul, lama și tapirul, dar păseri, reptile și insecte sînt tot așa de multe ca în celelalte părți ale pămîntului cu climă caldă sau temperată.

Vegetația e reprezentată la N. prin tundre, păduri siberiene și pășuni întinse; urmează cîmpii bune de cultură, în ele se cultivă plante ca și în Europa, mai ales acelea cari au venit la noi de acolo, ca porumbul, tutunul, fasolea.

Populația Americii este formată mai ales din albi, Europeani emigrați și cuceritori (în N. Englezi, Germani și Latini; în S. mai numai Latini); apoi din urmașii indigenilor de rasă roșie, numiți impropriu „Indieni” și din „Negri”, cari au fost aduși în cursul anilor de către Europeani; iar la N. locuiesc *Eschimoși*, veniți din Siberia, trecînd strîmtoarea *Behring*.

State și posesiuni: în America de N.: *Statele-Unite* cu cap. *Washington*; de ele ține și peninsula *Alaska*; *Mexico* cu cap. *Mexico*; în centru: *Guatemala* cu cap. *Guatemala*; *Salvador* cu cap. *Salvador*; *Honduras* cu cap. *Tegucigalpa*; *Costa-Rica* cu cap. *San Jose*; *Panama* cu cap. *Panama*; în America de S.: *Columbia* cu cap. *Bogota*; *Venezuela* cu cap. *Caracas*; *Ecuador* cu cap. *Quito*; *Peru* cu cap. *Lima*; *Bolivia* cu cap. *La Paz*; *Chile* cu cap. *Santiago*; *Argentina* cu cap. *Buenos Aires*; *Uruguay* cu cap. *Montevideo*; *Paraguay* cu cap. *Asuncion*; *Brazilia* cu cap. *Rio-de-Janeiro*. — Danezii posedă *Groenlanda* (2.170.000 km. p. 140.000 loc.); Englezii: *Canada* cu insulele învecinate, ins. *Terra Nova*, arhipelagul *Bermude*, arhip. *Bahama*, ins. *Jamaica*, *Honduras*, un teritoriu alături de statul cu aceeași nume; *Guiana engleză*, ins. *Trinității*, ins. *Falkland* (în total 10.068.829 km. p. și 10.973.000 loc.).

Înainte de sec. XV, cînd Europeanii au descoperit America, este sigur că vechile populații ale continentului au avut o civilizație proprie, pe care au distrus-o cuceritorii Europeani. Începînd de la Columb, care socotea că a găsit un nou drum la India — de unde și numele de Indieni, dat locuitorilor pe cari i-a găsit în noile ținuturi, — diferiți navigatori și apoi oameni de armă, cari puseră stăpînire peste pămînturile descoperite, au făcut cunoscute pe rînd regiunile Americii de N. și de S. Așa: *J. Cabot* a descoperit *Terra-Nova* (1497); *Pedro Cabral*, *Brazilia* (1500); *V. Balboa*, Oceanul Pacific (1513); *F. Cortez* a cucerit *Mexico* (1519); *Magellan*, făcînd încon-

jurul pământului a descoperit părțile din Sud și de aceea strimtoarea poartă numele său (1520); *Fer. Pizarro* a cucerit Peru (1526); etc.. Cu încetul, mare număr de imigranți s-au așezat pe terenurile necultivate din noile ținuturi. au introdus noi mijloace de cultură sau de căutarea metalelor prețioase și astfel s-au format diferite organizațiuni de stat: în Nord mai ales de către Englezi și apoi de Germani și mai puțin de Francezi și Spanioli, iar în Sud în cea mai mare parte de coloniști din Spania și Portugalia. Civilizația a făcut progrese mari, mai ales în Nord și în deosebi în Statele-Unite.

AMERİGO VESPUCCI (*1451†1512), navigator italian, trăitor în Spania, a călătorit în ținuturile descoperite de Columb și după el s'a dat numele continentului: America.

AMFILOHIE, sf. (†ca. 394), prăznuit de bis. creșt. ortodoxă la 23 Noembrie. A fost episcop al Iconiei (sau Iconium-Asia mică), instalat în 374. A luptat contra ereziei Arienilor. Macedonenilor și Maniheilor; a participat la două sinoade adunate la Constantinopol (381, 383) și a convins pe împăratul Teodosie să dea un edict contra diferiților eretici.

AMFILOHIE HOTINUL, episcop român al Hotinului (circa 1782); a tipărit o *Arithmetică* (1795) și o *Geografie* (1795).

AMFION, personaj mitologic grec; poet care avea puterea să facă pietrele să sară pentru a forma zidurile Tebei. La acesta face aluzie Eminescu („Epigonii”) cînd zice despre Mureșianu: „chiamă piatra să învie ca și miticul poet.”

AMFITRION, person. dintr'o piesă a lui Molière (fr. *Amphitryon* după piesa lui Plaut *Amphitruo*), care, după ce este înșelat de Jupiter, care-i la figura și se prezintă astfel soției sale, participă la un banchet (— partea filologică).

AMICIS EDMONDO DE (*1846†1908), scriitor italian, cunoscut în Europa mai ales prin operele sale educative, numit de Italiani „poetul bună-tății”. A fost ofițer, a luptat la Custozza, a debutat prin scrieri militare, a trecut apoi la povestiri de călătorie și de la 1886 a dat la lumină un sir de opere educative: *Cuore* (1886), *Il romanzo d'un maestro* (1890), *Fra scuola e casa* (1892) ș. a. Cea mai răspîndită în diferite literaturi prin numeroase traduceri e *Cuore*. La noi s'a tradus întîiu de Clelia Bruzesei (1893, multe ediții), apoi de Traian Stoicescu (1908) și de Sofia Nădejde (1916).

AMICUL FAMILIEI, revistă de vulgarizare condusă de Constanța de Dunca-Schiau, București 1863—66.

AMICUL ȘCOALEI, revistă pedagogică condusă de Vissarion Roman, Sibiu, 1860—65.

AMIEL HENRI FRÉDÉRIC (*1821†1881), poet elvețian, profesor la Universitatea din Geneva.

AMIENS, oraș, Franța (Picardie); 92.000 loc.; catedrală sec. xu; pacea din 1802 între Franța, Anglia, Spania și Olanda.

AMIRĂ ALEXANDRU (sec. xviii), scriitor din Smirna; stabilit în Moldova, a tradus, în grecește din porunca lui Grig. Ghica, în 1729, o cronică moldovenească (1662—1723), publicată în românește de Mih. Kogălniceanu în „Cronicle Moldovei” ed. 2-a vol. iii; a scris și o lucrare istorică în italianește.

AMLAHER ALBERT (†1847) istoric și arheolog sas din Transilvania, preot și profesor în Orăștie și în Sebeș. Principale scrieri: *Die Csergeder Bulgaren*, 1888; *Die Türkenschlacht auf dem Brofeld*. 1879.

AMLAȘ, ducat în Transilvania la N. de ținutul Făgărașului, stăpînit de primii Domnitori ai Munteniei pînă pe la 1500 și al cărui nume a rămas și mai tîrziu în titulatura acestor Domnitori. ¶ com. rur. — **AMNAȘ**.

AMMIANUS MARCELLINUS (*ca. 330 † ca. 400 p. Chr.), istoric roman; continuă povestirea lui Tacit de la anul 96 pînă la 378 după Chr.

AMMON, zeul Soarelui, la Egipteni.

AMNAȘ, com. r. jud. Sibiu, pl. Săliște.

AMOS, unul din profeții vechiului testament, sfînt, prăznuit de bis. ortodoxă la 15 Iunie.

AMPÈRE [amper] **ANDRÉ MARIE** (*1775†1836), matematic și fizician francez; a descoperit legile electrodinamice.

AMPOIȚA, com. r. jud. Alba, pl. Ighiu.

AMPOIU, rîu, afl. al Mureșului.

AMSTERDAM, oraș, Olanda, port la Zuyderzee; 689.200 loc.; pe lingă r. Amstel, mai are 4 canale, cari îi dau un aspect particular, de aceea a fost numit *Veneția Nordului*.

AMU-DARIA, fluviu în Turchestan, se varsă în Marea de Aral; 1850 km. lung.

AMUNDSEN ROALD (*1872†1928), navigator și explorator norvegian. A studiat medicina, dar i-a plăcut mai mult viața de marinar. După ce a luat parte la diferite expediții, a pornit însuși la polul Sud (1910—1911), atingîndu-l la 14 Decembrie 1911.

O altă expediție importantă a făcut spre polul Nord (1926), dar nu a putut ajunge acolo. Cînd a aflat că avionul *Italia* al lui Nobile s'a prăbușit (1928) a pornit intr'ajutor cu Francezul Guilbaud, dar nu s'a mai înapoiat. Activitatea lui a fost sărbătorită în Norvegia, iar la noi Societatea geografică i-a consacrat o sedință solemnă în ziua de 14 Decembrie 1928.

AMUR, fluviu în Nordul Asiei; udă Siberia și se varsă în Marea de Okhoțk; lung. 4377 km.

AMUTRIA, loc. notată în Tabula Peutingeriană, ca stațiune pe o cale romană pe lingă rîul Motru.

ANA, arhieru al Iudeilor. De la acest nume vine proverbul „de la Ana la Caiafa”.

ANA, sf., soția lui Ioachim, mama Sfintei fecioare, prăznuită de bis. creșt. ortodoxă la 9 Septembrie și la 9 Decembrie. Amintirea ei a fost celebrată de împăratul Iustinian I, care a zidit pe la 550 o biserică în cinstea ei.

ANA, pers. din povestea *Barbă albastră* (de Perault, tradusă în multe limbi și în rom.), sora ultimei soții a eroului.

ANA DE AUSTRIA (*1601†1666), fiica lui Filip iii al Spaniei, soția lui Ludovic xii, regentă în timpul minorității lui Ludovic xiv.

ANABAPTIȘTI, eretici creștini germ. (secolul xvi), credeau că omul trebuie să se boteze numai după ce a ajuns în vîrstă ca să-și poartă da seama și să voiască a primi creștinismul. Persecuțați de luterani, ei au purtat războiul, fiind sdrobiți de adversarii lor (1525). Ideile lor par a fi reînviat în secta baptiștilor, cari, însă, le-au modificat. (— **BAPTIȘTI**).

ANABASIS, lucrare istorică a lui Xenofon (grec), în care se povestește expediția lui Cîru cel June contra lui Artaxerxe, la care au luat parte și 10 mii de Greci comandați de însuși autorul lucrării. În rom. s'a tradus de D. N. Alexandrescu (Buc. 1862) și de General Leon Cerchez (Buc. 1928).

ANACREON (*560†478 a. Chr.), poet liric grec; are poezii ușoare, vesele, cîteodată glumețe. În rom. s'au tradus de M. Gregoriade Bonachî și s'au publicat împreună cu textul și cu un studiu (1889).

ANADOL-CHIOI, sat jud. Constanța la 2 km. spre N. V. de orașul Constanța.

**AME-
ANA**

Ammon.

Ampère.

Anacreon.

ANADIR ① fl. Asia (Siberia) lung. 470 km. ② golf. ③ provincie a Siberiei.

ANAHARSIS (sec. VI a. Chr.), filozof scit, care a trăit multă vreme în Grecia și a fost socotit între înțelepții timpului.

ANANESCU DIMITRIE (*1831 †1885) profesor de științele naturale la liceul Sf. Sava, autor de cărți didactice, membru fondator al Ateneului Român.

ANANIA, arhieru iudeu pe la 48 p. Chr., dușman al lui Hristos.

ANANIA, sf. apostol, prăznuit de biserica ortodoxă la 1 Octombrie. El a fost trimis de Isus să întîmpine și să boteze pe acela care avea să devie apostolul Pavel și care, numindu-se Saul, persecuta pe devotații lui Isus. Trăind în Damasc, Anania a lucrat mult pentru propagandă și de aceea a fost chinuit și ucis cu pietre din ordinul unui guvernator roman.

ANANIA, episcop. eparh. Buzăului 1526—1544.

ANARHIȘTI partizani al *anarhismului* (partea filol.). Ca întemeietori teoretici se consideră Bakunin, care se despărți de G. Marx în 1872, despărțind astfel anarhismul de socialism. Metoda lor de luptă este acțiunea directă: teroarea prin asasinat individuale sau în masă.

ANASTASACHI, st. baln. lângă Tirgu Ocna, jud. Bacău.

ANASTASIA, fiica lui Lațco Vodă, domnul Moldovei. Stingindu-se cu tatăl ei dinastia moldovenească a lui Bogdan linie bărbătească, ea o continuă în linie femeiască.

ANASTASIA ROMANA, sf. prăznuită de bis. creșt. ortodoxă la 29 Octombrie. A trăit pe timpul împăraților Decius (249—251) și Valerian (252—260) și a suferit martiriul pentru credința creștină. A murit în groaznice chinuri, tăindu-i-se limba, minile, picioarele și apoi capul.

ANASTASIE, profesor la Academia domnească din București pe la 1770.

ANASTASIE I, mitropolit al Moldovei între 1541—1550, fost călugăr la măn. Putna. A botezat pe Ștefan fiul lui Petru Voevod.

ANASTASIE I, episcop al Romanului pe la 1560, a păstorit, după unii, 14 ani. Era călugăr de la măn. Putna. A fost apoi mitropolit al Moldovei și a păstorit de două ori: ca. 1572—75 și ca. 1577 cu numele de Anastasie n.

ANASTASIE III, episcop al Romanului între 1651—ca. 1657. În timpul păstoriei lui s'a întîmplat vizita patriarhului Macarie al Antiohiei, despre a cărui călătorie a scris Arhiidiaconul Paul din Alep. Cu prilejul acestei vizite la Roman, episcopul a făcut o mare slujbă în amintirea Sf. Ioan Chrisostom și a îmbrăcat felonul păstrat din timpuri vechi în biserica episcopală și despre care tradiția spune că a fost unul din darurile trimise lui Alexandru-cel-Bun de către împăratul Paleologul. La 8 Martie 1657 episcopul Anastasie a participat la hirotonirea lui Lazăr Baranovici, episcopul de Cernigov (Rusia), săvîrșită în Iași.

ANASTASIE CRIMCA sau **CRIMCOVICI**, episcop al Romanului între 1607—1612, apoi Mitropolit al Moldovei de două ori: 1609—1616 și 1620—1630 sub numele de Anastasie IV. A zidit mănăstirea Dragomirna și a binecuvîntat întemeierea mănăstirii Solca de către Tomșa Vodă.

ANASTASIEVICI MIȘA (*1803 †1885), om politic sîrb, adversar al familiei Obrenovici, amestecat în mișcările politice din țara sa pînă pe la 1868. De atunci s'a stabilit în România, unde și-a cumpărat mari proprietăți rurale, a împrumutat statul Munteniei în 1855 cu 2.000.000 lei. Cunoscut sub numele de Maior Mișa, a murit la vîrstă înaintată și a lăsat averea familiei Karageorgevici.

ANA TASIU TACHE (*1838 †1900), filantrop și om politic român. A fost prefect, deputat, etc.; a lăsat Academiei toată averea pentru întîrînerea unei școli de agricultură la Tîgănești și a unei școli primare la Călmățu (jud. Tecuci).

ANATOLIA, nume dat *Asiei mici*. Vechii noștri scriitori ziceau *Anadol*.

ANAXAGORAS (*ca. 500 †428 a. Chr.) filozof grec, profesă în Atena, avînd elev și pe Pericle; osîndit la moarte pentru ideile sale, fu scăpat de acesta. El face pentru prima dată distincția între materie și spirit: materia este eternă și uniformă, ea nu se poate organiza prin sine, ci numai prin spirit.

ANAXIMANDRU (*610 †547 a. Chr.), filozof grec. El socotește că primul principiu al lumii sensibile este *inînitul*, din el s'a organizat natura, care se va dezorganiza prin jocul acestorași forțe prin cari s'a organizat.

ANAXIMENE DIN MILET, filozof grec. (sec. V a. Chr.) După el, aerul este elementul fundamental al naturii.

ANCIRAC → **TARUTÎO**.

ANCIRA (= **ANCYRA**), oraș, Asia Mică; azi: *Angora* (→ c.). Aci s'a găsit o inscripție greco-latină, care e trad. testamentului lui August (*monumentum ancyranum*).

ANCONA, oraș, Italia, port Marea Adriatică; lupte între Francezi și Austriaci (1849), între trupele papale și flota italiană (1860).

ANCONA ALESSANDRO (*1835 †1914), istoriograf și critic literar italian.

Pr. op: *I precursori di Dante*, 1884; *La poesia popolare italiana*, 1878.

ANCUDINA, gîrlă în jud. Ismail, lângă Țirgușorul Vîlcov, se varsă în Marea Neagră.

ANCUS MARCIUS, după legendă, al 3-lea rege al Romei, pe la 640 a. Chr.

ANDALUZIA, prov. Spania, mult timp ocupată de Arabi.

ANDAMANE, insule în golful de Bengal; pos. engleză.

ANDERSEN HANS ORISTIAN (*1805 †1875), poet și romancier danez. Traduc. rom. *Povești alese* (D. Stăncescu, 1894), *Grădina Raiului* (Ana Botez), *Mărgăritare* (Ruxandra Vlahuță, 1909), *Grădina Raiului* (B. Nemțeanu), *Prichindel* (Natalia Negru, 1925), *Povești* (Sarina Casvan Pas, 1925).

ANDORRA, mică republică, supraf. 450 km. p. în regiunea Pirinilor, pusă sub protecția Franței.

ANDRĂȘESTI, com. r. jud. Ialomița, pl. Slobozia; înființat în 1864.

ANDRÁSSY IULIU (*1823 †1890), om politic ungur, a luat parte la revoluția din 1848; după încheierea dualismului, a fost prim-ministru al Ungariei și ministru de externe al monarhiei; a avut rol important în congresul din Berlin (1878).

ANDRÁSSY IULIU (*1860 †1929), om politic ungur. A fost ministru de interne (1906) și a avut luptă grea cu opoziția condusă de contele Tisza. Ministru de externe în 1918, a asistat la prăbușirea monarhiei; a fost în fruntea mișcării legitimize, după ce — în timpul războiului — se arătase înreducibil, declarând că orice teritoriu ocupat trebuie anexat. După încercarea lui Carol de Habsburg de a face lovitura de stat, a fost întemnițat mai multe luni. După aceea s'a retras, ocupîndu-se cu studii istorice.

ANDREA GIROLAMO (*1812 †1868), cardinal italian, sprijinitor al puterii statului contra papei.

ANDREA DEL SARTO → **SARTO**.

ANDRÉE AUGUSTE (*1854 †1897), explorator suedez, întreprins o expediție la polul N. În 1897, dar nu se mai întoarce.

ANDREENI, com. r. jud. Odorheiu, pl. Cristur.

ANDREȘCU IOAN (*1851 †1882), pictor român, mai ales peizagist, a lăsat multe tablouri cu o notă melancolică. Profesor de desen la seminarul din Buzău (1872), expuse pentru

Andersen.

Iuliu Andrássy.

prima dată la expoz. artiștilor în viață 1874; în 1876 pleacă la Paris, și chiar în anul sosirii i se admiseră la salonul oficial 2 tablouri, dar o boală nemiloasă îl sili să revină în București în 1881 și făcu expoziție la Stravropoleos în același an. Pr. op. *Bucureștiul văzut noaptea, Rozele roșii și albe, Alee de fagi*.

ANDREESTI, com. r. jud. Gorj. pl. Gilortu

ANDREEVICI — Silvestru Morariu.

ANDREIAȘI, com. r. jud. Rimnicu-Sărat, pl. Cotești; 785 loc.

ANDREICA MIHAIU (*1827†1900), unul din conducătorii Românilor în luptele contra Ungurilor în 1848-49; amic al lui Avram Iancu, Moț și el, a fost mai apoi membru al delegației care s'a dus la Împăratul Austriei cu memoriul națiunii române.

ANDREIU, sf. apostol prăznuit de biserica ortodoxă și catolică la 30 Noembrie. Originar din Betsaida (Galilea), pescar de profesiune, se convinscă că Isus este Mântuitorul și i se devotă; în curînd deveni, împreună cu fratele său Simon Petru, apostol al lui Crist și-l urmă peste tot. După înălțarea lui Isus, Sf. Andreiu fu unul din cei mai zelosi predicatori. Scriitorii spun că a călătorit prin Scitia, Grecia, Epir. A fost ucis pe o cruce în formă de x, probabil în orașul Patras (Grecia). Moaștele lui au fost duse la Constantinopol în 357. Sf. Andreiu este patronul Scoției. Martiriul lui a inspirat multe opere artistice, dintre cari sunt vestite: pictura lui Murillo (Madrid) și Dominichino (Roma).

ANDREIU martir (†761) prăznuit de biserica ortodoxă la 17 Octombrie. A fost un călugăr învățat care a luptat contra diferitelor erezii și combătînd pe Împăratul Constantin Copronim, sprijinitorul iconoclaștilor, a fost trimis la moarte de acesta.

ANDREIU, sf. prăznuit de bis. ortodoxă la 18 Maiu, originar din Mesopotania, era ostaș și ducîndu-se în Atena, a fost convertit la creștinism de către o tinără pe care trebuia s'o păzească în închisoare, unde era trimisă pentru credința ei, și de aceea a fost ucis cu pietre.

ANDREIU CRETANUL, sf. (†390) prăznuit de bis. ortodoxă la 4 Iulie. A fost arhiepiscop în Creta și a lăsat scrieri religioase.

ANDREIU STRATILAT, prăznuit de biserica ortodoxă la 19 August. A trăit pe timpul Împăratului Maximian (286—305) și luptînd ca ofițer într-un războiu contra Persilor a invocat înaintea luptei numele lui Crist. Învingînd, toți soldații lui au trecut la creștinism. Din această cauză a fost pedepsit de generalul său și apoi ucis.

ANDREIU (ung. **ANDRAS**), I, rege al Ungariei 1047—1060; detronat de fratele său Bela.

ANDREIU II, rege al Ungariei (*1205†1235), decretă Bula de aur, prin care întări privilegiile magnaților.

ANDREIU III, rege al Ungariei (*1290†1301) avu războaie cu Austria, dar pierdu o parte din țară.

ANDREIU DIN CRACOVIA, primul episcop catolic în Moldova cu reședința în orașul Siret, numit de papă în 1371.

ANDRIEȘENI, com. r. jud. Ialomița, pl. Turia.

ANDRIEȘCU IOAN (*1888), istoric român. Studii în Iași și în Viena. Profesor la facultatea de litere din București, director al Muzeului de antichități. Membru corespondent al Academiei Române, 1928. Pr. opere: *Contribuție la Dacia înainte de Romani*, 1912; *Din preistoria Olteniei*, 1921; *De la preistorie la evul mediu*, 1924; *Piscul Crășani*, 1924; *Tezaurul de la Vilci-Triu* (Bulgaria), 1925.

ANDROCLES, pers. legend. Aulus Gellii povestește cum acest sclav a vindecat un leu și acest leu l-a cruțat cînd s'a găsit față cu el într'un circ.

ANDROMACA (= **ANDROMACHE**), pers. legend. din răz. Troiei; a inspirat multe opere literare, între cari tragedia lui Racine (*Andromaque*) repr. 1667, tradusă în rom. de D. Nanu, 1909.

Și Coșbuc are o poezie cu acest titlu. În Iliada este simbolul amorului conjugal.

ANDROMEDA ① pers. mitol. ② Numele unei constelațiuni. (— Part. filol.).

ANDRONIC, sf. apostol prăznuit de biserica ortodoxă la 17 Maiu. Unul din apostolii lui Crist și predicatorii creștinismului. Sf. Pavel vorbește de el cu venerație într-una din epistolele sale.

ANDRONIC, martir (†ca 304) prăznuit de bis. creștină ortodoxă la 12 Octombrie. Originar din Efes, a fost unul din cei mai puternici propagatori ai creștinismului. Supus la chinuri, împreună cu amicii săi Probus și Tarah, nu s'a lepădat de credință și de aceea au fost toți trei uciși în circ de gladiatori.

ANDRONIC II PALEOLOG (*1269†1332), Împărat bizantin, 1283—1328, a cercat să unească bisericile creștine; învins de Turci, și-a pierdut tronul.

ANDRONIC III CEL TÂNĂR (*1296†1341), Împ. bizantin, 1328—1341, a detronat pe moșul său Andronic II și apoi s'a luptat cu Turcii.

ANDRONIC IV (*1385), Împ. biz. pus pe tron de Genezezi (1377), dar răsturnat de Turci (1378).

ANENI, com. r. jud. Tighina, pl. Bulboacă.

ANESTÎN IOAN (*1847†1919), artist dramatic. A jucat multe roluri în comedie, continuînd pe M. Millo și apoi făcînd creațiuni proprii. A jucat în diferite orașe din provincie, în București și în ultimii ani la teatrul din Craiova.

ANESTÎN VICTOR (*1875†1918), ziarist român, cunoscut ca vulgarizator al chestiunilor științifice: *Romanul Cerului*, 1909; *Cucerirea aerului*, 1909; *Astronomia populară*, după Mackpherson, 1909, ș. a.

ANEȘTI, sat. jud. Mehedinți; pe aici s'au descoperit urmele unui drum roman.

ANGELES LOS, oraș, Statele-Unite (California), vestit pentru industria de filme cinematografice; 576.000 loc.

ANGELESCU ALEXANDRU (*1850†1925), general român. Și-a început cariera în 1870 și s'a distins în războiul pentru independență. A fost profesor și director la diferite școli militare și a devenit general în 1902.

ANGELESCU CONSTANTIN (*1869), medic român, profesor de chirurgie la Facultatea de medicină din București, fost ministru de instrucție în mai multe rînduri, autor al legilor pentru învățămîntul primar din 1924, pentru învățămîntul particular din 1925 și pentru inv. secundar din 1928; președinte al Ateneului Român.

ANGELESCU ILIE (*1836†1882), prof. român de matematici. A studiat în Franța în Școala centrală (Dipl. 1865); a fost consilier tehnic pentru administrarea pădurilor statului (1871), prof. de geometrie la Școala de poduri (1867) și de mecanică la Școala de agricultură (1877). Op. pr. *Aritmetică rațională* (1868), *Algebră* (1869).

ANGHEL DIMITRIE (*1872†1914), poet român. A învățat în Iași, apoi a călătorit în Italia și a stat mult timp în Paris. Legat prietenește cu St. O. Iosif, a colaborat cu el în multe opere, între cari cea mai curioasă este *Caleidoscopul lui A. Mirea*, satirizare ușoară și glumeată a vieții bucureștene. A murit sinucis. Poet delicat, de o sensibilitate excesivă, influențat de simbolismul francez, uneori manierat, are lucrări cari strălucesc prin verva expresiei și prin puterea imaginației. Pr. op. *În grădină*, 1903; *Fantezii*, 1909; *Fantome*, 1911; *Oglinda fermecată*, 1911; cu St. O. Iosif: *Caleidoscopul lui A. Mirea*, 1908; *Cometa*, comedie, 1908; *Carmen Saeculare*, 1909; *Cireșul lui Lucullus* 1910; *Legenda funigheilor*, poem dramatic, 1907. E însemnat și ca traducător din Ibsen, Al. Dumas, Banville, De Flers, etc.

D. Anghel.

ANG-ANG **ANGHEL GEORGE** (*1807†1887), unul din fruntașii mișcării românești din 1848—49 în Ardeal.

ANGHELESCU GEORGE (*1839†1915), general român; a luat parte la războiul pentru independență, având misiuni însemnate, între cari ocuparea Vidinului; ministru de războiu 1882; senator.

tului insular și care, propriu vorbind, este numai al unei provincii.

Imperiul britanic, în genere luat, cuprinde două părți: a) Regatul unit al Mării Britanii și al Irlandei (adică Anglia din Europa); b) Dominioane, posesiuni, colonii, protectorate în celelalte continente.

Anglia europeană se compune din insulele Bri-

Harta Angliei.

ANGHELEȘTI, com. r. jud. Putna, pl. Adjud; înființată pe la 1432.

ANGHELUȘ, c. r. jud. Trei-Scaune, pl. Ozun.

ANGLIA (UNITED KINGDOM OF GREAT BRITAIN) (fr. ANGLETERRE, germ. ENGLAND, ital. INGHILTERRA), numele pe care noi obișnuim a-l da rega-

tanței: una mai mare (*Anglia, Tara Galilor = Wales, Scoția*), alta mai mică (*Irlanda*), precum și o sumă de insule mici cari formează arhipelagurile *Ebride, Orcade, Șetlande*.

Suprafața totală a acestora este de 314.961 km. p. Ele nu formează un stat unitar, căci Re-

gatul propriu zis cuprinde numai insula cea mare și nordul Irlandei, iar restul Irlandei formează (din 1922), un stat liber (numit: *Saorstát na h-Eireann, Irish Free State*) cu organizație republicană și confederat cu Regatul. Englezii mai stăpnesc în Europa insula *Malta* și orașul *Gibraltar* la strîmtorarea cu același nume.

Afară din Europa, imperiul britanic cuprinde: a) în Asia: insula *Cipru, Palestina*, 5 state din Arabia (între cari *Transjordan* și *Oman*), regatul *Irak, India* (care cuprinde provincii, state și agenții, precum și două state libere: *Bhuton* și *Nepal*, guvernate de cîte un Maharajah), *Aden*, ins. *Bahrain, Ceylon, Maldive*, o parte din *Borneo, Hongkong* ș. a. b) în Africa: parte din *Sudan, Gambia, Nigeria, Uniunea sud-africană, Rhodesia, Zanzibar, Uganda* ș. a. c) în America: *Canada (Dominion of Canada), Labrador*, ins. *Bermude, Jamaica, Guyana engleză* ș. a. d) în Oceanie: *Australia* (dominion), *Nova Zelandă* (dominion) ș. a.

Întregul imperiu englez reprezintă o suprafață de 41.020.000 km. p. cu o populație de 472.300.000 locuitori.

În acest articol vom vorbi despre *Anglia europeană*; despre partea cealaltă se găsesc informații la celelalte nume citate mai sus.

Insula cea mare se mărginește la N. cu Oc. Atlantic, la E. cu Marea Nordului, la S. cu Marea Mineei care o desparte de Franța, la V. cu Marea Irlandei. Prezintă multe golfuri, dintre cari mai însemnate sînt: *Moray, Forth, Wash, Tamisei* la E.; *Lorn, Clyde, Solway* la V. Capuri: *Wrath* la N., *Lisard* la S. Părțile mai muntoase sînt la N. în Scoția (*M. Scoției, Grampian* și *Seviot*) și la S. V. în Wales; în prov. Anglia este numai șirul *M. Penini*. Fluvii sînt scurte: *Severn, Mersey* se varsă în M. Irlandei, *Humber*, format din *Ouse* și *Trent* în M. Nordului; *Tamisa* în M. Nordului. Clima este uniformă, foarte umedă, în genere dulce, dar multe zile cețoase. Producțiunea vegetală nu este bogată, sînt mai ales puține cereale, dar multe pășuni, cari permit creșterea vitelor pe o scară foarte întinsă. Bogăția mare a Angliei stă în cărbuni și minerale ca fier, plumb, zinc, dar mai ales în marea dezvoltare a industriei și în comerțul ce face cu coloniile, dominionurile și cu toate țările din lume. Cap. *Londra* (7.806.000 loc.). Orașe pr. *Birmingham, Liverpool, Manchester, Sheffield, Belfast, Bristol, Hull, Portsmouth, Cardiff, Southampton, York*, (în Anglia), *Edinburg, Glasgow, Aberdeen* (în Scoția).

Irlanda este a doua insulă mare. Se mărginește la E. cu Marea Irlandei, la V. cu Oc. Atlantic. Supr. 84.394. km. p., 4.360.000 loc. Pămîntul este mai mult deluros și cu multe mlaștini. Are multe riuri și fluvii mici, între ele mai însemnat *Barrow* și *Shannon*, cel mai mare, lung de 360 km. Clima ca și în insula cea mare. Se găsesc pășuni întinse și cîmpii agricole; s'au dezvoltat industrii anexe ale agriculturii și textile, cum și exploatarea de minerale.

Oarecari știri despre aceste insule se găsesc chiar a. Chr.; dar mai bine cunoscută începură a fi prin sec. I p. Chr., când Romanii își stabiliră dominațiunea lor în provincia Anglia. dîndu-i numele de Britannia. Această provincie a fost apărută cu mare greutate contra locuitorilor din Nord (Scoția), totuși s'a putut desvolta o viață înfloritoare în cîteva orașe, mai ales în porturi; dar nu a fost romanizată deplin. După retragerea legiunilor, Bretonii fură supuși de Picții și de Scoți. În luptele cu ei, au făcut apel la Anglo-Saxoni, cari au venit, i-au scăpat, dar au pus stăpînire pe țară, întemeind șapte mici state (epartia anglo-saxonă), cari trăiră separate, ba chiar luptîndu-se între ele pînă prin sec. IX-lea cînd se produse unitatea lor politică, ajutăată și de unitatea religioasă, căci, rînd pe rînd, locuitorii acestor state îmbrățișară creștinismul, ca și Bretonii supuși de ei, cari fuseser creștinați cu multe secole înainte. Noul stat avu să sufere invaziunea și stăpînirea

daneză (1017-1042), apoi cucerirea Normanzilor, cari se stabiliră aci (1066). Dinastia normandă domni pînă în 1154, urmată de casa de Anjou (Plantagenet) pînă la 1399. În această epocă se decretă *Magna Charta*, o constituție (1215) în care își au isvorul toate transformările politice din Anglia. În această epocă se desfășură războiul de 100 de ani, care dăte Angliei mari victorii și mare prestigiu în lăuntrul insulei și în Irlanda, mărit și în timpul dinastiei de Lancaster (1399-1453); dar începînd războiul celor două roze (dinastiile Lancaster și York) puterea engleză slăbi, pentru a se ridica din nou sub dinastia Tudor (1458) și în deosebi sub Maria Tudor și sub Elisabeta. Unirea între Anglia și Scoția prin Iacob I aduce dinastia Stuartilor (1693-1688). După ea urmează dinastia casei de Orange, care domni pînă în 1714, cînd li luă locul casa de Brunswick-Hanovra, zisă casa de Windsor, care domnește și azi. În sec. XVIII se întemeiază imperiul colonial al Angliei, prin ocuparea întinselor teritorii din America de N., din Asia (India), etc. Coloniile americane se răscurălară contra metropolei (1775) și deviniră independente (1783); cu toate acestea puterea maritimă a Angliei crescuse necontenit, după ce se luptă contra revoluției franceze și după ce învinse coaliția Statelor nordice (1801) și pe Napoleon (1803). În secolul XIX situația mondială a Angliei nu se schimbă, deși avu să lupte cu două mari dificultăți: una internă (mișcările din Irlanda), alta externă (răscăla colonilor din S. Africe, în deosebi a Burilor). Deși învinsă, deși acordă autonomia Burilor și *home-rule* Irlandezilor (1913), Anglia știu prin politica ei abilită să împiedece destrămarea imperiului, îngăduind ca viața locală a coloniilor ei să se desvolte în libertate avînd legături de diferite feluri cu metropola, cum făcu și în 1921 cu Irlanda, care dobîndi autonomia, rămînînd totuși ca un membru al marelui imperiu englez. Participarea la războiul mondial (1914-1918) îi întări și mai mult prestigiul atît în Europa cît și în lumea întregă.

Anglia este monarhie constituțională și ereditară. Parlamentul e compus din *Camera lorzilor* și *Camera comunelor*. Regele actual este *George V* (— cuv. — și Scoția, Irlanda).

ANGLICANI, partizani ai anglicanismului. Înceiat de Henric VIII (1530), întărit de Eduard VI, anglicanismul are ca bază profesiunea de credință de 42 art. redactată de Cranmer; are parte din principiile catolicismului, parte din ale reformei.

ANGLO-SAXONI, pop. germanice cari năvăliră în Britania sec. VI.

ANGOLA, întinsă colonie portugheză în Africa centrală pe coasta de Apus, 4.120.000 loc. Cap. *Loanda*.

ANGORA, oraș în Anatolia (Turcia Asiatică), 75.000 loc.; după războiul mondial devenit capitala republicii turcești.

ANGOULEME, oraș în Franța; 34.000 loc. episcopie; catedrală din sec. XI.

ANHALT, ducat din Germania, așezat în mijlocul Prusiei (provincia Sa); 331.000 loc.; Cap. *Dessau*. Înainte de 1863 erau două ducate: *A.-Bernburg* și *A.-Dessau-Koethen*; de atunci se uniră.

ANICET-BOURGEOIS [anise burjoa] **AUGUSTE** (*1806 †1871), dramaturg francez. Între alte lucrări scrise, în colab. cu Labiche, comedia *L'avare en gants jaunes* (1858), imitată de Alexandri în a sa *Agachi Flutur*.

ANINA, com. r. jud. Caraș — Steierdorfina.

ANINIȘU, com. r. jud. Gorj, pl. Novaci; înființată 1864.

ANINOASA ① com. r. jud. Mușcel, pl. Rîul Doamnei. Aci e un schit. ② com. r. jud. Dimbovița, pl. Tîrgoviște. ③ com. r. jud. Gorj, pl. Gilortu. ④ com. r. jud. Trei-Scaune, pl. Ozun.

ANIO, rinu în Italia; se varsă în Tibru.

ANJOU [a'ju], veche provincie a Franței.
ANNAM, stat din Indochina franceză; 4 mil. 945.000 loc. capitala: *Huê*.

ANNOBON, insulă în Golful Guineei (Africa), aparține Spaniei.

ANNUNZIO GABRIELE D' (*1864), poet și romancier italian; unul din propagandiștii pentru alianța Italiei cu Franța în războiul mondial, a participat la războiul ca marinar și ca aviator, a avut un accident din care a rămas fără un ochi; cînd diplomații n'au voit să acorde Italiei Fiume, a organizat o trupă și a ocupat orașul; după ce se liniștiră lucrurile, se retrase lîngă lacul Garda și continuă publicațiile. Opera lui poetică este considerabilă. Începînd cu poezii, 1880, defte la lumină peste 10 volume, cari exprimă idei profunde alături cu impresii delicate, dar și cu porniri de voluptate. Ca autor dramatic, a dat multe piese. Ca romancier, a publicat, începînd din 1889, vro-o 9 volume. A mai publicat studii istorice, critice, nuvele, apoi un număr de opere de propagandă războinică în timpul neutralității și de înălțare patriotică după război. Din scrierile lui s'au tradus multe în românește, unele prin coloanele revistelor și ziarelor (de P. Robescu, H. Frolo, Alexandrescu Dorna), altele în volume: *Poeme*, tr. Alexandrescu Dorna (1904), *Făclia sub obroc* trad. Alexandrescu Dorna (1906), *Francesca de Rimini*, tr. I. Peretz (1907), *Nuvele*, tr. N. Pora (1909), *Martirul* tr. A. Dorna (1910), *Cartea fecioarelor* tr. Al. Dorna (1911), *Pămînt virgin*, nuvele (1914). *Celalea moartă* tr. Al. D. Marcu (f. a.), *In lipsa lui Vaer*, trad. C. A. Ghica (f. a.).

ANONYMUS BELAE REGIS NOTARIUS, autorul celei mai vechi cronică ungurești (*Gesta Hungarorum*); ea merge pînă la 955, e scrisă probabil în sec. xii, dar ms. cel mai vechiu e din sec. xiv; cuprinde date despre istoria Românilor din Dacia.

ANONYMUS LUGOSIENSIS sau **CARANSEBESSENSIS**, autorul unui dicționar (*Dictionarium valachico-latiumum*) ce se găsește în Bibl. Universității din Pesta. Descoperit de Hasdeu în 1871, a fost studiat și publicat în parte de el, corectat de Densusianu, de Gr. Crețu ș. a. N. Draganu emite ipoteza că anonimul ar fi *Mihail Halici* (☞ *acest cuvânt*).

ANOVCA, sat jd. Tighina, pop. numai românească.

ANQUETIL-DUPERRON ABRAHAM (*1731 †1805), orientalist francez și călător, publică studii asupra Indiei: *Recherches historiques et géographiques sur l'Inde* și traduce *Zend-Avesta*.

ANSON GEORGE (*1697 †1762), amiral englez, învingătorul escadreii franceze comandate de Jonquière (1746).

ANTĂȘ, com. r. jud. Someș, pl. Girbou.

ANTEMIREANU ALEXANDRU (*1877 †1910), ziarist. A învățat liceul în Ploesti și facultatea de litere în București. A colaborat la ziarul (*Epoca*, ș. a.), la „Revista literară”, la „Convorbiri literare”; a întemeiat cu alți cîțiva tineri revista „Floare albastră” (Brlad). Printre alte scrieri: trad. piesei lui Ibsen „Strigoii” și un roman „Din vremea lui Căpitan Costache” (în ziarul „Epoca”).

ANTIGONA, pers. legend. grec, fiica lui Edip, regă al Tebei, conduse pe tatăl său orb în rătăcirile lui, fu osîndită la moarte de Creon pentru că înmormîntase pe fratele său *Polinice*. Aceste fapte inspirară vestita tragedie a lui Sofocle (*Antigona*, 440 a. Chr.), tradusă în românește de *Mihail Dragomirescu*.

ANTILE, arhipelag între America de N. și Am. de S.; ca. 8.400.000 loc. Marea în care se găsesc aceste insule se numește și ca *M. Antilelor* (se zice și *M. Caraibilor*). Cele mai însemnate din aceste insule: *Cuba*, *Jamaica*, *Haiti*, *Porto-rico* (Ant. mari), *Guadelupa*, *Martinica* (Ant. mici).

ANTI-LIBAN, șir de munți din Siria.

ANTIȚIM, Episcopul Nicomidiei, prăznuit de

bis. creșt. ortodoxă la 3 Septembrie. A fost ucis în timpul persecuțiilor pornite de Dioclețian în vestita eră a martirilor (303—314).

ANTIȚIM, ultimul Mitropolit al Proilaviei, de pe la 1821 pînă la 1829.

ANTIȚIM IVIREANUL (†1716), mitropolit al Țării-Românești. Născut în Iviria (Caucazia), a venit în țară ca tipograf și zugrav. Călu-gărîndu-se, a fost pus de Brîncoveanu să organizeze tipografia mitropoliei din București. Înaintînd în treptele ierarhiei bisericești, egumen al Snagovului (1696), episcop al Rîmniciului (1705), el întemeie la reședințele sale tipografii, dînd la lumină cu blagoslovenia, cheltueala sau și cu munca sa de traducător, un mare număr de cărți de ritual, ș. a. În 1708 deveni mitropolit și zidi în București o biserică frumoasă, care-i poartă numele. Făcînd parte din partidul filorus, a fost acuzat de risipă de către adversarii săi, dar s'a apărut prin două scrisori (ce se păstrează) și a rămas în scaun pînă sub Nicolae Mavrocordat, cînd s'au ridicat contra lui bănueli din pricină că nu arată simpatie pentru Turcia. Cu prilejul răspîndirii unui svon despre o invazie austriacă în țară, Domnitorul fugi, iar Mitropolitul rămase în capitală. După întoarcerea sa, Mavrocordat îl acuză de conspirație contra statului și obținu de la patriarh ceterisirea și exilarea. Se zice că pe drum spre Constantinopol a fost ucis. De la el ne-au rămas pe lîngă *Evangheli* (1691), *Psaltir* (1694), *Leturghier* (1713), și o colecție de maxime religioase (*Floarea Darurilor*, 1700) și o *antologie* bisericească (1705), o operă de polemică (*Carte sau lumină*, 1699), în care combatea catolicismul, iar în ms. *predicile* ținute de el în diferite ocazii. El considera predica drept cea mai importantă misiune a preotului și critica pe cei cari nu vorbeau popoarelor.

ANTIȚOVA, com. r. jud. Durostor, pl. Turtu-
caia.

ANTIȚA, ruinele unui oraș roman jud. Romanați lîngă satul Reșca, străbătut de r. Tâsluiu. Vechiul nume a fost *colonia Romula*. Pe aici trece o însemnată cale romană.
ANTIȚOȘ, tip de frumusețe plastică. Era numele unui sclav vestit în Roma în timpul lui Adrian. Se dă acest nume și unei statue din colecția Vaticanului.
ANTIȚOCHIA (azi: Antakieh), oraș în Siria; 28.000 loc; patria Sf. Ioan Chrisostomul (Gură de aur).
ANTIȚOEH, numele mai multor regi ai Siriei.
ANTIȚA, episcopul Pergamului, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 11 Aprilie. E pomenit în Apocalipsul lui Ioan. A trăit pe vremea împăratului Domitian (81—96) și a fost ucis pentru stăruința în credința sa.

ANTIȚA GRIGORE (*1867), zoolog rom., a lucrat mai mulți ani în laboratorii în Franța și Italia; a organizat serviciul pescărilor din România, al cărui director a fost mulți ani; a întemeiat Muzeul de istorie naturală din București după cele mai stricte cerințe științifice, care e unul din cele mai frumoase din Europa; a publicat multe și variate studii de specialitate în românește și nemțește. Membru al Academiei Române (1910). Pr. op. *Regiunea inundabilă a Dunării*, 1910; *Probleme științifice privitoare la delta Dunării*, 1914; *Pescăria și pescuitul în România*, 1916; *Problemele evoluției poporului român*, 1919; *Dunărea și problemele ei*, 1921.

ANTIȚATER (*397 †317 a. Chr.) general macedonean, devotat lui Alexandru cel Mare.

ANTIȚEMITISM, doctrină politică socială, prin care se pledează contra Evreilor. Ea s'a născut în timpul Romanilor și s'a desfășurat mai ales în Evul mediu, cînd s'au îndreptat nu-

Mitropolitul
Antim.

meroase persecuțiuni contra lor. În timpurile moderne antisemitismul s'a răspândit mai ales în Rusia, unde au fost uciși mulți Evrei prin pogromuri. La noi mișcarea antisemită a luat un caracter mai mult economic, dar nu s'a ajuns la excese.

ANTISTENES (*444†365 a. Chr.) filozof grec, profesorul lui Diogene. Pentru el binele suprem era *virtutea*, iar aceasta consta în disprețul bogățiilor și al măririlor; de aceea duse, cu voință, viața de cerșetor ambulant.

ANTIVARI, oraș în Iugoslavia (Montenegro), la Marea Adriatică; 2400 loc.

ANTOLOĞION (=culegere de bucăți alese religioase): primul, românește și slavonește, tip. 1705 la Rîmnic de Atîm Ivireanu, episcopul eparhiei Rîmniceului.

ANTOMARCHE FRANCESCO (*1780†1838), medic italian, prof. de anatomie la Florența; a îngrijit pe Napoleon la Sf. Elena pînă în ultimele momente și a publicat un memoriu despre moartea acestuia.

ANTONELLI IOAN (*1827†1888), luptător român în 1848—49, apoi profesor și preot unit în Blaj și Făgăraș, a luat parte la întemeierea „Asociațiunii transilvane” (1861); a tradus din Tîtu Liviu.

ANTONEȘTI, c. r. jud. Teleorman pl. Alexandria; aici s'a dat luptă între Mihail și Turci 1595.

ANTONIE CEL MARE (*251†365), sf. prăznuit de bis. creșt. ortodoxă și catolică la 17 Ianuarie. Născut în Egipt din părinți creștini cuvioși, moșteni, la vîrsta de 20 de ani, o mare avere. Auzind o predică în biserică, își vindu tot ce avea, împărți banii la săraci și se retrase într-o pustie. Aci fu persecutat de diavol în toate felurile, ispitindu-l prin diferite chipuri ce lua sau înfricoșindu-l prin arătarea altor chipuri hidoase. Antonie îl învinse și trăi liniștit în singurătate. Mai tîrziu, fu rugat să întemeieze minăstirea *Fatum* (Egipt), după care urmau altele, în cari se adăpostiau sute și mii de călugări. El a organizat viața monastică, supunînd-o la regulile de cea mai mare strictețe și a încurajat schimnicia; a luat parte la lupte religioase, combătînd, în special, pe Arienii. Cu toată activitatea desfășurată, a preferat traiul izolat și în cea mai redusă simplitate. A murit în vîrstă de 105 ani, după ce devenise celebru în toată creștinătatea. Corpul său a fost strămutat din Egipt în Constantinopol și mai tîrziu a ajuns în Franța (Vienne, Dauphiné) și în jurul lui s'a întemeiat ordinul Sf. Antonie în 1070. Suferințele și tentațiile lui au inspirat opere de artă, dintre cari mai cunoscute sunt: tabloul lui *J. Bosch* în muzeul din Viena și a lui *Tenier* la Louvre în Paris.

ANTONIE, mitropolit al Moldovei pe la 1730, retras în Rusia la 1740 (după catalogul publ. de C. Erbicăanu).

ANTONIE DIN POPEȘTI, domn. Țării-Românești 1669—1672. Amic al Cantacuzineștilor, el urmări pe toți adversarii acestora și unora le dete pedepse grele; persecută pe toți Grecii cari avuseser pînă atunci autoritate în conducerea treburilor publice; dar intrigile de la Constantinopol îi aduseră maziia.

ANTONIE ROSET, domn. Moldovei între 1675—1678. Grec de neam, dar stabilit mai de mult în Moldova și avînd rang boieresc, a avut o domnie agitată, din pricina războiului dintre Turci și Ruși, la care a trebuit să participe și el în anii 1677 și 1678. Mazilit, a trăit în mare mizerie la Constantinopol.

ANTONINI, nume dat la șapte împărați romani începînd cu Nerva (Traian, Adrian, Antonin, M. Aureliu, Verus, Commodus).

ANTONINUS PIUS (*86†161) împărat roman între 138—161, vestit prin spiritul de dreptate cu care a domnit.

ANTONIOS, episcop al Durostorului, a luat parte la sinodul din 1638 care a osîndit erezia lui Ciril Lucaris.

ANTONIUS MARCUS (*143†87 a. Chr.), mare orator roman și om politic. Despre valoarea lui vorbește Cicerone în cartea sa „Orator”.

ANTONIUS MARCUS (*83†30 a. Chr.), om politic și general roman; întemeia al 2-lea triumvirat cu Octavian și Lepid; însă, certîndu-se cu Octavian, mai ales din pricina sprijinului ce acordă Cleopatrei, regina Egiptului, fu învins de el la Actium (31) și silit apoi a se sinucide.

ANVERS (=ANTWERPEN), oraș, Belgia, port la Escaut; 304.000 loc. În timpul răsb. mondial fu ocupat de Germani (Oct. 1914).

ANZI, — *Cordilieri*.

APA, com. r. jud. Satu-Mare, pl. Seini.

APADIA, com. r. jud. Caraș, pl. Recița.

APAFI MIHAI I (*1623†1690), principe al Transilvaniei, 1661-1690.

APAFI MIHAI II (*1676†1713), fiul lui Apafi I, principe al Transilvaniei între 1690-95. Austria anexînd Transilvania, el s'a stabilit la Viena, unde a trăit restul zilelor sale.

APAHIDA, com. r. jud. Cluj, pl. Someș; st. c. f. linia Aiud — Cluj.

APALINA, com. r. jud. Mureș, pl. Reghin-de-Jos.

APASI, rămășiți din vechii locuitori ai Americii zîși *Picile-Roșii*; se ocupă cu vîntătoare și sunt foarte șireți în luptă. Francezii au dat acest nume unor pungași criminali din Paris și de la ei s'a luat termenul și la noi.

APATAU ① com. r. jud. Satu-Mare, pl. Satu-Mare. ② com. r. jud. Arad, pl. Ineu. ③ com. r. jud. Bihor, pl. Seleuș.

APATIU, com. r. jud. Someș, pl. Chiochiș.

APATA, com. r. jud. Brașov, pl. Bîrsa-de-Jos.

APELE-VII, c. r. jud. Romanați, pl. Ocolu; înființată 1613.

APELLES (sec. iv a. Chr.) vestit pictor grec, a trăit la curtea lui Alexandru cel Mare.

APENINI, munți, străbat Italia în toată lungimea ei; 1300 km. lung.; bogăți în marmură; vîrfurile cele mai înalte: *monte Corno* (2914 m.), *m. Amaro* (2795 m.), *m. Vettore* (2477) în Ap. centrali.

APIS, boul sacru pe care Egiptenii îl adorau ca expresiunea divinității.

APOLD ① com. r. jud. Tîrnava-Mare, pl. Hendorf. ② **APOLDUL DE SUS**, c. r. jud. Sibiu pl. Mercurea; st. c. f. linia Sibiu-Alba-Iulia; ③ **APOLDUL DE JOS**, c. r. tot acolo.

APOLLODOR (405 a. Chr.), pictor grec.

APOLLODOR DIN DAMASC (*60†129), arhitect roman, a construit forul lui Traian în Roma și podul peste Dunăre, în dreptul orașului Turnu-Severin, de care s'a servit Traian în a doua a sa expediție contra Dacilor.

APOLLON, zeu grec și roman: al poeziei, artelor, Soarelui, oracolelor; fiul lui Jupiter și al Latonei, frate cu Diana. Artiștii antici și cei moderni au înfățișat în diferite opere pe acest zeu; de ex.: *Apollon zis de la Belvedere*, statuie, muz. Vaticanului; *Ap. cu lebăda* statuă, muz. „dei Studi” din Neapole; *Ap. învingînd șarpele Pîton*, pictură de fr. Eug. Delacroix, muz. Louvre (Paris).

Apollon de la Belvedere.

APOR familie nobilă din Transilvania; dintre membrii ei însemnăm pe: ① **STEFAN**, tezaurar al principatului, a stăruit pentru unirea Românilor cu biserica Romei. ② **FE-TRU** (*1676†1752), conte, jude suprem în ținutul Trei Scaune, a scris o istorie a Transilvaniei. ③ **CAROL** (*1815†1885), magistrat superior.

APOȘTOL (=faptele și epistolele Apostolilor): primul tip. *românește* este al Diaconului Coresi, Brașov 1563; apoi: București 1683, Buzău 1704 (slavo-rom.). (— *Part. filol.*)

coară", înființat în 1754 și românizat în 1919, un liceu de fete, înființat în 1907 ca școală maghiară, o școală secundară de băieți „Iosif Vulcan”, înființată în 1919, două școli secundare de băieți cu limba de predare maghiară, una de fete cu ambele limbi, alta de băieți cu limba de predare germană. Oraș vechiu, se pomeniște în acte din sec. XII.

ARAD, episcopie ortodoxă înființată în 1705, formată din episcopia Ienopolei și a Orăzii-mari după unirea mitropolitului din Alba Iulia cu Roma. A fost episcopie *strbească*; iar de la 1829 a devenit *românească*, subordonată însă Mitropoliei sârbești din Corlovăț, și de la 1863 Mitropoliei românești (atunci înființată) din Sibiu. Lista episcopilor: *Nistor Ioanovici* (1829), *Gherasim Raț* (1830), *Procopie Ivacovic* (1853), *Miron Romanul* (1873), *Ioan Meștanu* (1875), *Iosif Goldiș* (1899) *Ioan Pap* (1902), *Grigorie Comșa* (1925), actualul ep. Are 343 parohii în jud. Arad, Timiș-Torontal, Caraș-Severin și Hunedoara.

ARADA, c. r. jud. Turda, pl. Cîmpeni.
ARAGO DOMINIQUE FRANÇOIS (*1786†1853), fizician și astron. fr., profesor, membru al Institutului; luptă cu un devotament rar pentru știință; după 1830 se amestecă în politică, devenind membru al guvern. provizoriu din 1848; orbând în ultimii ani ai vieții, continuă să lucreze și să publice.

ARAGONIA, ținut al Spaniei, oraș pr. *Saragossa*. Fu în ev. medin regat indep. În 1478 murind Ioan II, lăsa tronul fiului său *Ferdinand Catolicul*, care, ca soț al *Isabelei*, era rege peste *Castilia* și *Leon*. Astfel aceste state se uniră și formară o unitate cuprinzând toată Spania creștină.

ARAL, MAREA DE, în Turkestan (Asia); supr. 67.000 km. p.

ARANEAG, com. r. jud. Arad, pl. Spineni, pomenită în 1608.

ARANY IOAN (*1817†1882), cel mai mare poet epic al Ungariei.

ARARAT, munte Armenia; 5211 m. înalt.; după Biblie, aci se opri corabia lui Noe.

ARATMAGEA, com. r. jud. Durostor, pl. Beibunar.

ARĂNEȘ, c.r. jud. Hunedoara, pl. Hunedoara.

ARBANAȘ = **ARNAUT** ➡ Albanez.

ARBELA, oraș, Asia mică; aci Alex. cel Mare învinse pe Darius (331 a. Chr.)

ARBORE @ com. r. jud. Suceava, pl. Arbore, 7 @ c. r. jud. Dorohoi, pl. Centru.

ARBORE LUCĂ (†1523), hatman pe timpul lui Ștefăniță Vodă (1517—1527) și tutor în timpul minorității acestuia. El a încheiat un tractat de alianță cu Polonia (1518), dar Dominitorul îl osîndi la moarte fără judecată. Arbore e un personaj principal în drama lui Delavrancea „Vișorul”.

ARBORE ZAMFIR C. (*1848), Român basarabean, a participat ca student, la mișcări revoluționare în Rusia, a fost întemnițat; apoi a trăit în Elveția, publicînd diferite scrieri; în 1877 s'a stabilit în România ca ziarist („Românul”, „Telegraful”), mai târziu funcționar la Arhivele Statului și la Primăria din București. Op. pr.: *Temiș și exil*, 1894; *În exil*, 1896; *Basarabia în sec. XIX*, 1899, premiata de Academia Română; *Gramatica limbii ruse*, 1902; *Dictionarul geografic al Basarabiei*, 1904, premiat de Soc. de geografie; *Dictionar bulgaro-român*, 1909; *Ucraina și România*, 1916.

ARCADIA, regiune în vechia Grece, socotită de poeți ca țara oamenilor fericiți, trăind ca păstori. De acolo dictonul latin *El in Arcadia ego*, pe care-l găsim ca epigrafa la un tablou al lui Poussin și la un capitol din *Pseudocynegiticos* a lui A. Odobescu.

ARCADIU (*ca. 376†408), fiul lui Teodo-

sîu, primul împărat al Orientului, după împărtirea imperiului roman (395).

ARCAN, vîrf de munte jud. Gorj.

ARCANI, com. r. jud. Gorj, pl. Vulcan.

ARCAȘII, societăți de susținere și propagandă națională, întemeiate de Români din Bucovina, în timpul stăpînirii austriace, cu scop de a întreține spiritul național (membrii purtau costum național) și de a opune o rezistență propagandei ucrainiene, pe care autoritățile austriace o sprijineau.

ARCESILAOS (*ca. 318 †ca. 239 a. Chr.), filoz. grec, reprezintă o formă a *scepticismului*, contrar lui Zenon care admitea că unele reprezentări pot fi certitudinile.

ARCEȘTI, com. r. jud. Romanai, pl. Oltu-de-sus, 1704 loc.; st. c. f.

ARCHIA, com. r. jud. Hunedoara, pl. Simeria.

ARCHID, com. r. jud. Sălaj, pl. Bocșa.

ARCHILOCH (sec. VII a. Chr.), vestit satiric răutăcios grec, despre care zice Horațiu că a inventat versul iambic.

ARCHIMEDE (*287†212 a. Chr.), ilustru geometru grec; autorul principiului care-l poartă numele („un corp cufundat într-un fluid pierde o parte din greutatea sa egală cu greutatea volumului de fluid deslocuit”). A trăit în Siracusa și a murit în timpul luptelor date de Romani ca să cucerească această țară. Se zice că grație iscusinței lui și descoperirilor sale științifice a ținut trei ani în loc flota romană. De la el a rămas vorba „*evrica*” (grec. = am aflat), care se citează cînd cineva a găsit soluțiunea unei mari și grele probleme.

ARCHIS, com. r. jud. Bihor, pl. Beliu.

ARCHITA, com. r. jud. Tîrnava-Mare, pl. Daneș; st. c. f. între Feldioara și Sighișoara.

ARCHIVA ➡ Arhiva.

ARCIZ, com. r., jud. Cetatea-Albă, reșed. plășii Cogilnic. st. c. f., 2464 loc. înființată ca. 1816.

ARCIZUL-NOU, com. r. jud. Cetatea-Albă, pl. Cogilnic; 733 loc.

ARCOLE, oraș, Italia, pe un afl. al Adigelui; aci victoria lui Napoleon contra Austriacilor (1796).

ARCUȚA, sat din com. Popești-Bicu pl. Sabarul jud. Ilfov. Aci sînt bazine mari în cari se limpezește apa Dimboviței ce se introduce în București.

ARCUȘ, com. rur. jud. Trei-Scaune pl. Sf. Gheorghe

ARDAŢ, com. r. jud. Năsăud, pl. Şieu.

ARDEAL ➡ Transilvania.

ARDEŢ, com. r. jud. Satu-Mare, reșed. plășii ArdeŢ.

ARDEOANI, com. r. jud. Bacău, pl. Tazlău-Sărut; grădini de zarzavat.

ARDEOVA, com. r. jud. Cluj, pl. Huedin.

ARDEU, com. r. jud. Hunedoara, pl. Geoagiu.

ARDUSAȚ, com. r. jud. Satu-Mare, pl. Hidaega.

ARDUZEŢ, com. r. jud. Sălaj, pl. Cehul-Silvaniei.

AREFU, com. r. jud. Argeș, pl. Argeș pe rîul Argeș. În apropiere, ruinele cetății lui Vlad Tepeș.

ARES, numele grece al zeului *Marte* (➡ *acost ouv.*).

ARETIŢO PIETRO (*1492†1552), poet satiric italian.

ARGEL, com. r. jud. Cîmpulung, pl. Moldoviței.

ARGENTINA, republică: supr. 2.987.000 km. p.; 10.800.000 loc. Ocupă toată partea de S.E a Americii de S. Se mărginește la N. cu Bolivia, la E. cu Paraguay, Brasilia și Uruguay, la V. cu Chili. *Munți*: Cordilierii, cari o despart de Chili. *Ape*: La Plata cu afl. Paraguay, Parana, Uruguay; Rio Colorado, Rio Negro. *Clima* e variabilă, dar sănătoasă. Se cultivă: grîu, porumb, tutun, bumbac, cafea, cacao, fructe, cîneapă, orez; se cresc oi, cai, boi; se găsește și petrol. Capitala: *Buenos-Aires* (1.700.000 loc.).

ARGEȘ, rîu, afl. al Dunării pe stînga; isvorăște din muntele Negoii, jud. Argeș; lung. 300

Arago.

km.; udă jud. Argeș, Vlașca, Muscel, Dimbovița, Ilfov; trece prin Curtea de Argeș și prin multe c. r.; se varsă în Dunăre la V. de Oltenița, în fața Turtucaei; afl. pe dreapta: Neajlov, Glava-cioc, unite la Călugăreni; pe stînga: Vălsanul, Rîul Doamnei, Dimbovița, Călniștea.

ARGES, Curtea de Argeș.

ARGES, jud. în Muntenia; cap. *Pitești*; supr. 4.216 km. p.; 254.889 loc; are 10 plăși, 2 com. urb. și 175 c. r.; 12 parohii urbane, 174 parohii rurale; 346 biserici, 6 mănăstiri; ține de eparhia episcopiei Argeșului, a cărei reședință este în Curtea de Argeș; face parte din circumscripția Curții de apel din București; are 391 școli primare, are 70 de cooperative de producție și consum cu un capital de 4.399.000 lei, exploatare de păduri cu un cap. d. 2.167.000 lei, 2 obștii de arendare, 12 bănci pop. cu un capital de 23.992.000 lei (1925). Numele vine de la riul Argeș.

ARGES (Episcopia de) întemeiată în 1793; are reședință în com. Curtea-de-Argeș. De ea țin județele Argeș și Olt. Alăturat este un seminarium preoțesc fondat în 1839. Lista episcopilor: *Iosif* (1793) *Ilarion* (1820), *Grigorie* (1823), *Ilarion* a doua oară (1828), *Samuil Sinadon*, locțiitor (1845), *Clement Găiseanu* (1850), *Neofit Scriban* locțiitor (1862), *Ghenadie I* (1865), *Neofit Scriban* (1868), *Iosif Naniescu* (1873), *Ghenadie II Petrescu* (1876), *Gherasim Timuș* (1893), *Calist Ialomiteanu* (1912), *Teofil Mihăilescu* (1918), *Visarion Putu* (1921), *Nichita Duma* (1923).

ARGETOALA, c. r. jud. Dolj, pl. Filiași.

ARGETOIANU ION (*1840 †1928), general. A studiat la Metz, a fost ofițer de geniu; în războiul pentru independență a fost șef de stat major al generalului Cerchez și a luat parte la luptele din jurul Plevnei; în 1888 (fiind colonel) a ocupat funcțiunea de secretar general al Ministerului de război și în 1890 i s'a dat conducerea lucrărilor pentru fortificarea Bucureștilor; general în 1894, inspector al genului (1895), ministru de război. A murit la Viena.

ARGHIR ȘI ELENA, poemă de Ion Barac, publ. Sibiu 1804; ar fi o povestire alegorică a cuceririi Ardealului de Traian.

ARGONAUTI, eroi din mitologia greacă. Vre-o 50 de eroi pleacă, pe nava *Argo*, să caute lina de aur în Colchida.

ARGONNE, o regiune în Franța, unde s'au dat numeroase lupte vestite în timpul războiului mondial, mai ales în vara și toamna anului 1918.

ARGUS personaj mitol. grec, avea 100 de ochi, din cari 50 stau totdeauna deschiși. Azi e simbolul supravegherii neobosite și pe care nimic n'o înșală.

ARHANGELSK, oraș, Rusia, la Marea Albă; 32.000 loc.

ARHANGHELUL, fostă măn. jud. Vilcea com. Vlădești întem. de Paharnicul Stoica Pirtianu în 1721.

ARHIPELAG = Marea-Egee.

ARHIUD, c. r. jud. Mureș, pl. Teaca.

ARHIV PENTRU FILOLOGIE ȘI ISTORIE, revistă redactată de T. Cipariu, Blaj 1867—1871.

ARHIVA ISTORICĂ A ROMÂNIEI, publicație periodică de documente privitoare la istoria Românilor. București 1864—1865 și 1867. Sub redacția lui B. P. Hasdeu.

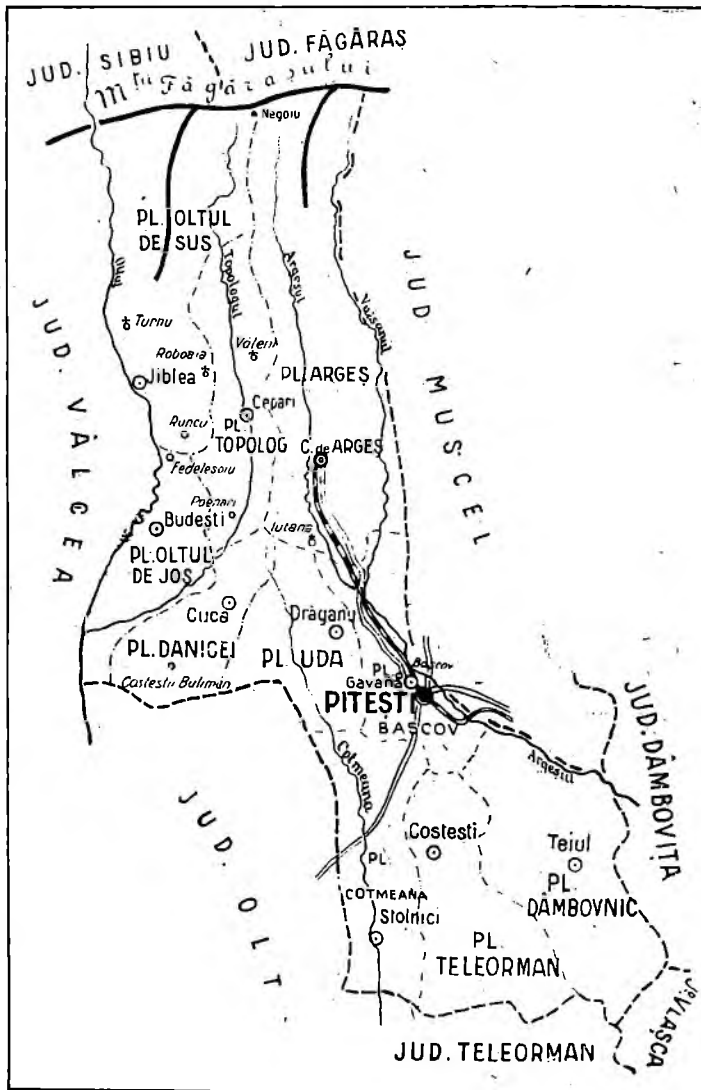
ARHIVA PENTRU ȘTIINȚA ȘI REFORMA SOCIALĂ, organul Institutului Social român, fondat în 1929, apare în București sub direcția lui D. Gusti.

ARHIVA ROMÂNEASCĂ, revistă redactată de M. Kogălniceanu Iași 1840—1841 și 1845. A apărut și ediția 2-a în 1860—1862.

ARHIVA SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE ȘI LITERARE DIN IAȘI, revistă literară și științifică, întemeiată în 1889 în Iași. Primii ani fără director.

Marca jud. Argeș.
28 coop. pentru

Îlarta jud. Argeș.

Apoi: 1894 *A. D. Xenopol*; 1906 *I. Bărbulescu*; 1906 *A. D. Xenopol*. Apare și azi sub direcția *I. Bărbulescu*.

ARI sau **ARIENI** (scris și *Aryeni*), numele generic al populațiilor albe din Europa și din Asia:

se mai numesc și **Indo-Europeni**: Indieni, Iranieni, Greci, Italoți, Celți, Germani, Slavi.

ARIADNE, pers. mitol. grec. Era fiica lui Minos regele Cretei; a ajutat, printr'un ghem de ață, pe Tezeu să iasă din Labirint după ce omorise pe Minotaur.

ARIANI, eretici, partizani al lui Arie. Acesta combătea unitatea trimții și nega natura divină a lui Isus.

Arianismul a fost osîndit de conciliul de la Niceea (325). Azi se găsesc arieni în Italia, Elveția, Olanda. În Ungaria nordică și în Transilvania sînt comunități de arieni.

Primul lor episcop a fost David Ferencz (1566). Au fost recunoscuți oficial în 1600. În Ungaria au 9 protopopiate, 110 biserici principale și 50 filiale. În Transilvania sediul este la Cluj, unde au episcopie și un consiliu sinodal, au seminarium și liceu; au și o revistă specială.

ARICESCU CONSTANTIN D. (*1823 †1886) publicist român. Op. pr. *Istoria revoluției din 1821*.

ARICEȘTI-RACHITIVANI, com. r. jud. Prahova, pl. Filipești; 1411 loc.; înființat 1760.

ARIES, riu afl. al Mureșului.

ARIEȘENI, c. r. jud. Turda, pl. Cîmpeni.

ARIEȘUL-DE-CÎMP @ com. r. jud. Satu-Mare, pl. Hideaga. ¶ @ **ARIEȘUL-DE-PĂDURE**, c. r. jud. Satu-Mare, pl. Hideaga.

ARINI @ com. r. jud. Sălaj, pl. Cehul-Silvaniei. ¶ @ com. r. jud. Trei-Scaune, pl. Ozun.

ARINOASA, deal jud. Bacău.

ARION CONSTANTIN C. (*1855 †1923), avocat și politic rom. Doctor în drept de la Paris, a fost deputat, ministru de instrucție, de domenii și de externe (în guvernul Marghiloman, care a încheiat pacea cu Germania în 1918), profesor de drept comercial la facultatea de drept din București (1913); a publicat câteva studii juridice și conferințe (*Statul antic și statul modern*, 1884; *Despre prejudicii*, 1886); a fost membru activ al Ateneului Român din București și membru onorar al Academiei Române (1923).

ARION ERACLE (*1838 †1903), general rom. Elev al școlii militare din București, sublocotenent 1857, maior 1868, colonel 1875. A luat parte la războiul independenței, s'a distins ca comandant al artileriei corpului II de armată. General de brigadă 1883, gen. de divizie 1892.

ARIONESTI com. r. jud. Suceava, pl. Otaci; 3225 loc.; exista în sec. XVII; trg săptăm. de vite.

ARIOSTO LUDOVICO (*1474 †1533) poet ital autorul unei vestite epopei *Orlando furioso*. Din aceasta a tradus un fragment Heliade Rădulescu (în Curs de poezie generală vol. în fasc. VI.).

ARIOVIȘT, căpetenia Suevilor, popor din Galia veche; s'a luptat cu Cezar (58 a. Chr.).

ARIȘOALA, munte, jud. Putna.

ARISTĂGORA (*497 a. Chr.), tiran din Milet, ceru ajutor Atenienilor contra lui Darius și astfel pricinui începerea războaielor medice.

ARISTARCH (*ca. 108 î. e. 36 a. Chr.), vestit gramatic grec din școala alexandrină; a rămas ca tip al criticului sever, dar judicios.

ARISTARCHI-BEY NICOLAE, agent al domniilor Munteniei, 1837, la Constantinopol, numit de Alexandru Ghica și păstrat pînă în timpul lui B. Știrbeiu. Purta titlul de „bașcapuchehaia al M. Sale” și ca rang boieresc: „mare logofăt al Bisericii Răsăritului”.

ARISTIA CONSTANTIN (*1900 †1880), grec de origine, probabil născut în România. A participat,

fîind student, la etêria grecească în 1821 în București; a fost colaborator lui Heliade pentru întemeierea teatrului românesc în București (1835), jucînd roluri în unele piese; a participat la revoluția din 1848 și a fost exilat; a fost profesor de limba grecească și franceză la Colegiul Sf. Sava din București. Aristia a tradus pentru prima oară în românește primele cînturi din *Iliada* lui Omer (1837) și o parte din „*Viețile paralele*” ale lui Plutarh (1857); din italienește a tradus „*Sa-l*” de Alfieri (1836). Alte scrieri: *Gramatică franceză* (1835), *Prințul român*, poezii epice la suirea pe tron a lui Bibescu (tip. 1843).

ARISTIDE (*ca. 549 †ca. 468 a. Chr.), om politic grec, supranumit *cel drept*. Repurtă, ca general, victoria la Marathon. dar prin intrigile lui Temistocle, fu exilat prin *ostracism*. Rechemat mai tîrziu, se împacă cu rivalul său și-și sluji patria cu același devotament, luptînd la Salamina contra lui Xerxes, conducînd finanțele Atenei, ș. a. Numele lui rămase cu simbol al integrității vieții politice și al patriotismului.

ARISTIP (sec. IV a. Chr.), filozof grec, a formulat teoria (zisă *hedonistică*) că scopul vieții este plăcerea și că fiecare e judecatorul plăcerii sale și deci al moralității; cerea însă o înaltă cultură intelectuală pe care s'ar fi întemeiat aprecierea fiecărui.

ARISTOFAN (sec. V a. Chr.), poet grec, autorul multor comedii scrise cu răutate și atacînd chiar pe Socrate. Op. princ.: *Norii*, *Viespile*, *Broaștele*. În rom. s'au tradus: *Lisistrata*, de P. Mușoiu 1916; *Norii*, de Bilețchi, 1923, *Păsările* de Bezdechi 1926.

ARISTOTEL (*384 †322 a. Chr.), filozof grec, elev al lui Platon, întemeietorul școlii zise *peripatetice*; cîntreare multe orașe din Grecia; fu preceptorul lui Alexandru cel Mare; metoda lui de învățămînt s'a numit *acroamatică*. Pr. op. *Istoria animalelor*, *Retorica*, *Politica*, *Etica*. E personificarea spiritului științific și filozofic.

ARIUȘD, com. r. jud. Trei-Scaune, pl. Ozun.

ARKANSAS, riu în America de Nord, se varsă în Misisipi; lung. 3470 km.

ARLBERG, munte în Tirol, străbătut de un tunel lung de 10.270 m.

ARMADIA, c. r. jud. Severin, pl. Sacul (Timiș).

ARMAN, com. r. jud. Călărași, pl. Sf. Dumitru.

ARMĂȘENI, @ c. r. jud. Vaslui, pl. Ștefan-cel-Mare. ¶ @ c. r. jud. Ciuc, pl. Sînmartin.

ARMĂȘESTI @ com. r. jud. Ialomița pl. Urziceni; 1965 loc. Înființată 1868, are o școală de agricultură și meserii întemeiată în 1888 cu fondurile lăsate de Iordache Zossima. E și un spital ținut din același fond. St. c. f. linia Ploesti Slobozia ¶ @ com. r. jud. Vilcea, pl. Cerna.

ARMĂȘOALA, com. r. jud. Vaslui, pl. Racova; 1902 loc.; înființată 1864.

ARMBRUSTER MATHIAS (*1542) om politic al Sașilor din Transilvania; primul al Sibului.

ARMENI, com. r. jud. Sibiu, pl. Ocna-Sibului.

ARMENIA, regiune în Asia între M. Neagră și M. Caspică la S. munților Caucaz și ajungînd pînă la Tigru și Eufrat; hotarele au variat în cursul timpului după împrejurările politice. Se deosebește de obicei: *A. mare*, partea de E. de la Eufrat la M. Caspică, și *A. mică*, partea de V. În vremurile vechi A. fu supusă Asirienilor și Persilor; după moartea lui Alex. cel Mare, căzu sub Seleucizi, apoi sub Parți, cari întemeiară

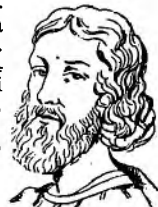
Ariadne.

C. Aristia. (După un desen de Dăru din 1824).

Aristotel.

Ariosto.

regatul Armeniei (ca. 105 a. Chr.), devenit mai târziu vasal Romei. Supus de Perși, cari combăteau creștinismul adoptat de Armeni, regatul suferi invaziunea arabă; apoi se desființă, căzând sub Mongoli (sec. xii), sub Turci (sec. xvi) și în sec. xvii începu a fi împărțit între Persia, Rusia și Turcia. În vremea Cruciadelor, a mai viețuit cîtva timp (plin în sec. xiv) un stat armean în Asia mică. După războiul mondial puterile aliate au voit să facă din toate provinciile armenice un Stat independent, dar n'au reușit. Locuitorii din teritoriile supuse Turciei în mare parte și-au părăsit țara. Cei supuși Rusiei au format o republică în uniunea sovietică, cu o supr. de 34.500 km. p. și 871.000 loc. Cap. *Eriuan*. În țările românești s'au așezat din vechi timpuri colonii de Armeni, cari au trăit în bune relații cu locuitorii băștinași și mulți s'au românizat definitiv. O grupă importantă care își păstrează datinele și oarecare fizionomie particulară se găsește în Gherla. Și în București e o frumoasă biserică în cartierul care are o stradă numită „Armenască” (= *Partea III. alfabetul la vorba: armenesc*).

ARMENIȘ, com. r. jud. Severin, pl. Teregoava. **ARMDA**, eroină din epopeea *Gerasalemme liberată* (Ierusalimul liberat) a lui *Torquato Tasso*.

ARMÂN, nume ce-și dau Românii macedoneni; cuvînt format din a-R(o)mân; (= *Macedo-Român*).

ARMSTRONG WILLIAM GEORGE (*1810†1900) inginer englez, a inventat un tun și o mașină hidraulică cu care se ridică greutatea în porturi, ș. a.

ARMUTLI, com. r. jud. Caliacra, reșed. plășii Peris.

ARNAULD CEL MARE (*1612†1694), teolog și filoz. francez, unul din *janseniști*, a colaborat la *Logica de la Port-Royal* (1662).

ARNĂUȚ-CUIUȘ, com. r. jud. Caliacra. pl. Bazargic.

ARNDT ERNST (*1769†1860), poet german, a scris cîntece patriotice mai ales contra Francezilor.

ARNETH IOSIF (*1791†1863), istoriograf și numismat austriac. Principala lucrare: *Synopsis nummorum antiquorum* (1837—1842).

ARNO, fluviu, Italia, se varsă în Mediterana; udă Florența și Pisa; lung 250 km.

ARNOTA, mănăstire pe un munte în fața mîn. Bistrița jud. Vilcea; întemeiată de Mateiu Basarab (1640), care este înmormîntat aici; în biserică se află și portretul întemeietorului.

AROMÂNI (= *Macedo-Român*).

ARON zis **TIHANUL** (*1597), Domn al Moldovei 1591-1592, 1592—1595. Sustînut de Mihail Viteazul, a fost dețronat de Sigismund Bathori și închis.

ARONEANUL, com. r. jud. Iași, pl. Copou; aci e mănăstirea Aroneanu zidită de Aron Vođa în 1594.

ARPAD, primul rege al Ungurilor 889—907, ales pe cînd se aflau în Ateluz și pe care îl consideră ca întemeietor al statului lor.

ARPAȘUL-DE-JOS, com. r. jud. Făgăraș, reșed. plășii Arpașul, ocol silvic.

ARPAȘUL-DE-SUS, c. r. jud. Făgăraș, pl. Arpașul.

ARRAS, oraș, Franța (Pas de Calais); 24.000 loc. Aci fură lupte ale Francezilor contra Spaniolilor cari stăpîneau ținutul (1600, 1654); s'au încheiat tratate (1482 Ludov. xi și Maxim. de Austria); în timpul răz. mondial orașul fu ruinat de artileria germană, fără însă a fi ocupat.

ARREBOE ANDERS (*1587†1637), poet danez; episcop; a tradus Psalmii lui David.

ARRHENIUS SVANTE (*1859†1927), fizic. suedez, prof. la Upsala, la Stockholm (1891), unde fu rector al universității; a fost premiat cu premiul Nobel, membru onorar al Academiei Române (1913); autor al teoriei *disociațiunii electrolitice* și al unei teorii prin care se poate explica mecanismul evoluției astrelor.

ARRIA, soția lui Pactus, luptător politic roman, în vremea împăratului Claudiu, vestită prin eroismul său.

ARRIÂNOS FLAVIUS (sec. II p. Chr.), istoric

grec, în serviciul împăraților romani (Adrian. Antonin Piu); op. pr. *Anabasis* (despre Alex. cel Mare).

ARSACHE, com. r. jud. Vlașca, reșed. plășii Dunărea, înființată 1712.

ARSACHI APOSTOL (*1789†1869), medic și om politic român. Originar din Albania (poate Român maced.) și-a luat doctoratul la Halle (1812) și în 1820 a fost numit medic la spitalul Pantelimon; alături cu profesiunea sa, s'a ocupat de politică: secretar al Domnitorului Grigorie Ghica (1827), secretar al Statului (1836), ajunge, sub noul regim politic, deputat și în 1861 ministru; făcu parte apoi din primul minister comun al României (22 Ianuarie 1862) prezidat de B. Catargiu, iar, după uciderea acestuia (8 Iunie 1862), luă președinția consiliului, dar demisionă la 24 Iunie. De atunci n'a mai avut rol politic.

ARSONVAL ARSENE D' (*1851), medic francez, prof. la Collège de France, membru al Academiei franceze; a inventat niște galvanometre și un telefon magneto-electric; a făcut cercetări asupra elasticității pulmonare, asupra curentelor de înaltă frecvență, etc.

ARSURILE, com. rur. jud. Dimbovița, plasa Găești.

ARTA, oraș în Grecia, lângă golful de Arta, la marea Ionică. Legenda podului peste riul Arta se aseamănă cu legenda mănăstirii Argeșului, este una din baladele populare ale Aromânilor.

ARTANU, com. r. jud. Gorj, pl. Jiu.

ARTAXERXES, numele mai multor regi ai Persiei dinainte de Christos.

ARTARI, com. r. jud. Ialomița, pl. Lehliu.

ARTEMIDOROS din Efes (sec. I. a. Chr.), geograf, scris o descriere a pămîntului (Periplu).

ARTEMIE, sf. martir (*362) prăznuit de bis. creșt. ortodoxă la 20 Octombrie. A trăit pe vremea împăratului Constantin (337—361), care l-a numit guvernator al Egiptului; dar susținînd pe creștini și, acuzat fiind de păgîni că le-a dărîmat templele, împăratul Iulian l-a chemat în Antiohia și l-a osîndit la moarte.

ARTEMIS, zeiță din mitologia greacă; corespunde cu *Diana* la Romani. (= *acest ouv.*)

ARTEMON CUVIOSUL, — prăznuit de biserica creștină ortodoxă la 24 Martie. Convertit de Apostolul Pavel, a devenit în Seleucia un mare propagator al creștinismului și a murit în adînci bătrînețe.

ARTHUR (sec. vi p. Chr.), rege legendar din Galia, ale cărui fapte au fost povestite de poemele populare franceze și germane (*Ciclul Meisei rohunde*).

ARTHUR CHESTER ALLAN (*1830†1886), președinte al Statelor-Unite 1881—85.

ARTZIBASEW MIHAIL PETROVICI (*1878†1927), romancier rus. Din operele lui s'au tradus în românește: *Răsunătorul*, de A. Nour, 1927; *Procurorul* de L. Clemente, f. a.; *Sanin*, de L. Hancu, f. a.

ARUNCATA, com. r. jud. Cluj, pl. Mociu.

ARUN AL RAȘID (= *HARUN*).

ARVA, riu în Ungaria, afluent al r. Vaag.

ARVATENI, c. r. jud. Odorheiu, pl. Tirnava-de-jos.

ARVINTE, personagiu din poveștile poporului; tipul șgîrcitului comic. Il găsim în fabula lui Donici „Anterul lui Arvințe” și în comedia lui Alecsandri „Arvințe și Pepelea”.

ASACHI GEORGEHE (*1788†1869), prof. român și organizator de școale în Moldova, scriitor și întemeietor al presei moldovenești („*Albina românească*” 1829), întemeietor al școlii de ingineri hotamici din Iași (1813), agent diplomatic la Viena al Domnitorului Ioniță Sandu Sturdza (1822); secretar al comisiunii pentru redactarea Regulamentului organic; întemeietor al „Conservatorului filarmonic” din Iași (1839) și începătorul teatrului (1817); lucră pentru întemeierea Academiei Mihăilene (1835) și pentru dezvoltarea învățămîntului, fiind în timp de 40 de ani director

al școalelor din Moldova. Pe lângă acestea, el are și o mare activitate literară; din nenorocire, spiritul lui n'a fost destul de suplu pentru a înțelege transformările politice, sociale și literare ce se produceau sub ochii săi: pe unele nu le-a încurajat, pe altele le-a stinjenit.

ASAN SPIRIDON, medic și profesor grec, lași 1804, chemat de Domnitorul Al. Callimah.

ASANEȘTI, familie de Români din Peninsula Balcanică, cari, ridicându-se contra imperiului bizantin, stimulară pe Bulgarii, supuși și întemeiară pe la 1185 al doilea imperiu bulgar, adică româno-bulgar. Început sub *Petru și Asan*, acest stat nou dobîndi o mare strălucire sub *Ioniță*, care învinse pe împăratul din Bizanț și fu recunoscut de Papa de la Roma; cu același succes domni și *Ioan Asan*, dar sub urmașii lui imperiul decăzu și se distruge.

ASĂU, c. r. jud. Bacău, pl. Comănești; 3425 loc.; cariere de piatră, exploatare de păduri; st. c. f. fabrici de cherestea.

ASCENSION, insulă în oceanul Atlantic, stăpînită de Englezi; numită așa fiindcă a fost descoperită în ziua înălțării Domnului.

ASCHAFFENBURG, oraș în Bavaria, pe Mein; 32.000 loc.

ASCHILEUL-MARE, com. r. jud. Cluj, pl. Borșa. † **ASCHILEUL-MIC**, c. r. tot acolo.

ASCLEPIOS numele grecesc al lui Esculap. (= **ESCULAP**).

ASCOLI GRAZILADIO (* 1829 † 1907), filolog italian, prof. Academia din Milano; membru al Academiei „dei Lincei”. Pr. op.: *Saggi ladini* (studii asupra limbii retice), *Archivio glottologico italiano*, publ. periodică destinată mai ales chestiunilor de dialectologie. A fost între primii cercetători asupra dialectului istriano-român (1881). Membru onor al Academiei Române (1877).

ASERBEIDȘIN (= **AZERBEIDJAN**), republică în Asia la S. de Caucaz. Cap. *Baku*.

ASIA, cel mai mare dintre continente: 44.000.000 km. p.; 900.000.000 loc.; de 4 ori mai mare de cît Europa și de 146 de ori mai mare decît România. Așezată la E. Europei, este legată de aceasta prin teritoriul dintre Oceanul Înghețat și Marea Caspică; de Africa e legată prin istmul de Suez, pătruns acum de un canal; printr-o serie de insule se aproprie de Oceania, iar la N. e în legătură cu America prin strîmtoarea Behring. Țărmurile ei sînt udate de Oceanul glacial arctic, Oceanul Pacific, Oc. Indian, Marea Roșie, Marea Neagră și Marea Caspică. Un număr mare de peninsule mari și mici, de golfuri de tot felul și dau o înfățișare particulară. Dintre peninsule, mai mari sînt: *Cambicuta*, *Corea*, *Indo-China*, *India*, *Arabia*, *Asia-mică*.

Capuri: *Celuskîn* la N., *Comorin* la S.

Golfuri și mări: Marea de Kara la N.; Marea Behring cu Golful *Anadir*, Marea de *Okok*, M. Japoniei, M. Galbenă cu golful *Pecili*; M. Chinei cu golful *Tonkin*, la E.; golful *Bengal*, Marea *Oman* cu golful *Persic*, închis prin strîmtoarea *Ormuz*, golful *Aden* la S.; Marea *Rosie* închisă prin strîmt. *Bab-el-Mandeb*, M. Mediterană, Arhipelagul, M. de Marmara, M. Neagră la V.

Insule: Noua *Zembla*, Arhipelagul *Noua Siberia*, în Oceanul Înghețat; *Sacalin*, *Curile*, ins. Japoniei (*Ieso*, *Nipon*, *Sicoc*, *Kiu-Siu*), *Liu-Kiu*, *Formosa*, *Hai-nan*, în Oceanul Pacific; ins. *Ceylon* la S. Indiei, *Maldiver*, *Lacadive*, *Socotra* în Oc. Indian și în mările formate de el; ins. *Cipru* în Mediterana și *Sporadele* în marea Arhipelagului.

Munți: m. din *Cambicuta*, m. *Stanovoi* la

George Asachi.

Ascoli.

țarmul de E. al Siberiei; m. *Iablonoi* între Siberia și China, *Khangai* în China, *Altai* și *Tian-Shan*, cari limitează oarecum podișul zis *Hanhai*; între China și India. *Caracorum* și *Himalaia*, cei mai înalți munți din lume (virful *Everest* are 8840 m.); *Soleiman* și *Hindu-cuș* (7750 m.), cari închid podișul *Pamir*; pe malurile Mării Caspice sînt munții *Elburz* (5600 m.) și apoi m. *Caucaz*, cari despart aci Europa de Asia; m. *Armeniei* cu virful *Ararat* (5800 m.); *Liban* și *Anti Liban* în Siria.

Fluvii: *Tobol*, *Ienisei*, *Catanga*, *Olenek*, *Lena*, *Indighirca* și *Colima* se varsă în Oceanul Înghețat; *Amur*, *Hoang ho* sau fluviul galben, *Yang-Ce-Kiang* sau fluviul albastru, *Si-Kiang*, *Mecong* se varsă în Oceanul Pacific; *Saluen*, *Irauaddi*, *Brahmaputra*, *Gange*, *Godaveri*, *Narbada*, *Indus*, *Tigrul* și *Eufratul*, unite în *Sat-el-Arab* se varsă în Oceanul Indian și în mările formate de el.

Lacuri: *Baikal* (în Siberia), *Issik-Kul*, *Balkas* și *Aral* (Turchestan), marea *Moartă* în Palestina.

Clima este foarte diferită după regiuni, de vreme ce Asia se întinde în zona înghețată, în cea temperată și în cea caldă.

Flora și fauna sînt deasemenea deosebite. Podișurile sînt în mare parte pustii, dar cresc ierburi mărunte, cu cari se hrănesc turme de animale: cai, cămile, măgari, capre, antilope și un soi de boi mici numiți *yak*. Animale salbatice carnivore se găsesc prin toate ținuturile acestea: lupi, urși, șacali, mai puțini tigri și lei. Ca vegetale, găsim multe din cele cari se cultivă în Europa și cari de acolo au venit în părțile noastre: orz, grâu, în (Armenia), smochin, dud, prun, persic, migdal, păr (Persia), linte (Taurus), vița de vie (Caucaz). La S. și la E. (India, China, Japonia) găsim, afară de întinsele păduri nepătrunse de om, plante speciale ale țărilor aceloră: ceaiu, orez, bumbac, arbore de pline, trestie de zahăr, banan, portocal, lămîiu; iar ca animale domestice în mare număr: elefantul, bivolul, ș. a., dar și sălbatice primejdioase ca tigrul, urangutanul și felurii șerpi. Prin Turchestan și prin pustile chineze, oamenii se servesc de cămile și de cai pentru nevoile lor, și greu se întrețin cu produsele puține de orz, meu, pepeni. Pădurile siberiene și părțile de N. sînt locuite de animale cu blană bogată și pe lângă golfurile oceanului, în tundre, omul se bucură de ajutorul renului și de carnea ce-i dă vinătoarea de urși albi, foc, pești și păsări de apă.

Rase de oameni: *mongolă*, cea mai răspîndită, pe toate podișurile spre N. și spre E.; *malaeză* în peninsula *Malaca*; rasa *albă* (mediteraneană) în India, Iran, Asia mică, Caucaz, Siria, Palestina și Arabia; r. *dravidiană* pe podișul Dekan (Industan).

State independente: China, cap. Peking, de care țin și *Mongolia* (Hanhai), *Manciuria*, *Tungaria*, *Turchestanul de E.*, *Tibet*; — Japonia, cap. *Tokio*; — Corea, cap. *Seul*; — Persia, cap. *Teheran*; — Afganistan, cap. *Cabul*; — Belucistan, cap. *Kelat*; — Turcia, cap. *Angora*. care stăpînește și în Europa o parte din peninsula balcanică; mai are și o dominațiune nominală peste parte din Armenia și parte din Arabia; — Siam, cap. *Bangkok*.

State proteguite sau provincii: Siberia, Turchestanul de V., Caucazia și parte din Armenia. sînt provincii ale Rusiei (12.865.000 km. p., 14.589.000 loc.); *Tonkin*, *Annam*, *Cochinchina* cum și cîteva orașe pe coastele Indiei sînt posesiuni franceze (803.000 km. p., 18.000.000 loc.); *Siria* și *Liban* sînt state autonome sub protecția Societății Națiunilor, care a dat mandat Franței s'o reprezinte; *India* și partea de V. din *Indochina* formează un imperiu stăpînit de Anglia, care a păstrat o suveranitate nominală pentru cîteva regi indieni, mai stăpînește și alte teritorii și insule, cari fac un total de 5.275.000 km. p. cu 335.360.000 loc; *Palestina* e un stat supraviețuit de Anglia; *Mesopotamia* este sub protecția Angliei și într'însa

ASA-
ASI

regatul Irak. Mai sînt posesiuni portugheze, olandeze și italiene.

Asia este continentul în care s'a dezvoltat cea mai veche civilizație.

Studiile etnografice și filologice au stabilit existența unei civilizații indo-europene a familiei de popoare descendente din Arieni și cari s'au răspîndit în Asia și Europa: Indieni, Iranieni, Greci, Itali, Celti, Germani și Slavi. Istoria universală începe cu viața unor popoare din Asia, ca Ebreii, Caldeenii și Asirienii deoparte, Chinezii de altă parte. Mai tîrziu Europeanii au luat un avînt mai mare și au dobîndit o forță culturală, politică și militară mult mai importantă, încît au ajuns de au stăpînit ei părți din continentul Asiei.

ASIA MICĂ sau **ANATOLIA** se numește partea din S. V. Asiei la S. de Marea Neagră, care formează azi Turcia asiatică. Supraf. 518.000 km. p. 10.000.000 loc.

ASINIP, com. r. jud. Alba, pl. Ahud.

ASINUS POLLIO CAJUS (* 75 a. Chr. † 55 p. Chr.) orator roman și om de cultură, amic al lui Virgiliu.

ASIRIA, unul din cele mai vechi State pomenite de istorie în regiunea Tigrului și Eufratului. Capitale: *Asur*, *Calchu*, *Niniva*, toate pe *Tigrul*. Supus de Caldeenii și de Babilonienii, deveni independent (ca. 1314 a. Chr.) Cei mai cunoscuți dintre regei lor: *Salmanasar* I și II, *Teglatpalasar* II, *Senacherib* (ca. 700 a. Chr.), *Asurbanapal* (sau *Sardanapal*). Prin sec. VII a. Chr. Assiria cade sub puterea Mezilor. De la Asirieni au rămas f. multe urme de artă (arhitectură, sculptură), din cari putem pricepe religia lor și aprecia starea lor de civilizație.

ASLAN EDGAR TH. (*1866 †1908), scriitor român, autor dramatic. Licențiat în drept, s'a ocupat cu literatura. Pr. op. originale: *Ielele*, balet, 1892; *Foc de paie*, nuvele, 1896; *Fiica lui Radu cel Frumos*, roman, 1905; traduceri: *Oedip-rege* de Sofocle, 1894; *Impricinații* de Racine, 1901; *Medea* de Legouvė, 1907.

ASOLAȚIUNEA TRANSILVANĂ PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN, înființată în 23. Octombrie 1864, a avut ca întîiul președinte pe Episcopul Andreiu Șaguna. Scopul este răspîndirea culturii sub toate formele între Români. Pentru a-l realiza, a înființat o revistă („Transilvania”, 1868), a fondat o bibliotecă în Sibiu, unde este sediul central; a editat cărți științifice și didactice; a ajutat pe studenți cu burse; a încurajat pe scriitori prin premii; a înființat o școală de fete în Sibiu; a dat la lumină „Enciclopedia română” (3 vol. 1898, 1900, 1904), prima și pînă acum unica lucrare de acest fel la noi; despărțimintele ei organizează conferințe, sesiuni, cursuri, etc. în diferite orașe și sate. După unire, Asociațiunea a înființat secțiuni și în Basarabia și în vechiul Regat. Președintele actual este *Vasile Goldiș*.

ASPARUȚH, considerat ca întemeietor al statului bulgar (ca. 640 p. Chr.).

ASPROPOTAMOS, = ACHELOOS.

ASQUIT HERBERT-HENRY LORD (*1852 †1928), om politic englez. Membru al parlamentului din 1886, a fost ministru pentru prima dată în 1892 în cabinetul lui Gladstone, prim-ministru în 1908, susținînd pe Irlandezi în lupta lor pentru autonomie. Șef al partidului liberal, era în fruntea guvernului la începutul războiului în 1914; a ținut ca Anglia să facă onoarea semnăturii sale, apărînd Belgia; această atitudine a fost explicată de el într'un vestit discurs. A condus politica țării sale pînă în Decembrie 1916. În 1926 s'a retras de la șefia partidului liberal, din cauza neînțelegerilor cu Lloyd George.

ASSAKY GEORGE (*1855 †1899); medic român născut în Iași, a studiat în Franța (Montpellier și Paris);

Assaky George.

extern al spitalelor, 1876; intern, 1878; preparator de fiziologie la Muzeul de istorie naturală; prof. agregat la fac. de medicină din Lille, 1886; numit prin lege specială prof. de clinică chirurgicală la Universitatea din București.

ASSER TOBIAS M. O. (*1838 †1914), jurisconsult olandez, prof. la Univ. din Amsterdam; membru corespondent al Academiei Române (1903).

ASSISI, oraș Italia (Umbria, vechia Perugia) patria Sf. Francisc de Assisi, întemeietorul ordinului de călugări franciscani, și a poetului Metastasio.

ASTARTE, zeiță a Cerului la popoarele vechi semitice (Ebrei, Fenicieni).

ASTI, oraș Italia; 33.000 loc.; cunoscut prin produse industr. de mătase și prin viruri.

ASTRA, nume ce și-a luat, pe la 1895, *Asociațiunea transilvană* (= acest cuv.).

ASTRA, roman de Carmen Sylva (Bonn, 1886), trad. de G. Ionescu-Gion, 1887.

ASTRA ROMÂNĂ, societate anonimă pentru exploatarea petrolului, fund. în 1910; are azi capital 1.356.000.000 lei; posedă o rafinărie și o uzină electrică în Ploiești. Sediul social e în București.

ASTRACHAN, oraș în Rusia, la marea Caspică la vărsarea fl. Volga; 163.800 loc.; vestit p. comerț de blănării.

ASTVATCHIOI, c. r. jud. Durostor, pl. Sarsinlar.

ASTYAGE, rege al Mezilor, detronat de Cirus la 549 a. Chr.

ASUAGIUL-DE-JOS, com. r. jud. Sălaj, pl. Cehul-Silvaniei. † A.-DE-JOS, c. r. tot acolo.

ASUNCION, capitala republ. Paraguay, 100.000 loc.

ASURBANIPAL, rege al Asiriei 669-626 a. Chr., sub a cărui domnie statul a avut mari succese politice și militare și artelile s'au dezvoltat foarte mult.

ASTILĂU, com. rur. jud. Bihor, pl. Aleșd.

ATABASCA (= ATHABASCA) @ lac în Canada (America de N.). supr. 12.500 km. p. @ rfu în Canada 1200 km. lung.

ATACHI = OTACI.

ATALIA (pers. bibl.), regină în Iuda, celebră prin crimele sale. Din viața ei s'a inspirat Racine ca să scrie tragedia sa cu același nume (1702).

ATANASIE CEL MARE (*ca. 296 †373), sfînt prăznuit de biserica creștină ortodoxă la 18 Ianuarie. Născut în Alexandria, hirotomit diacon (319), servi patriarhului din Alexandria Alexandru și împreună cu el se duse la sinodul din Niceea (325), unde contribuî, prin cuvîntările sale, la învingerea arianismului. Ales, fără voia lui, patriarh, după moartea lui Alexandru (326), el desăvîrșă o mare activitate, organizînd bisericile din eparhia sa și combătînd pe eretici. Detronat de către sinodul din Tir (335), fu exilat în Gallia, la Treves. Aci cunoscu pe Constantin cel tînr, care se găsea acolo cu armatele. Cînd acesta deveni împărat al Apusului, isbuci să instaleze din nou în scaun pe Atanasie. Răsturnat din nou prin influența arienilor, Atanasie se retrase la Roma. Aci cunoscu pe al treilea împărat Constant, prin ajutorul căruia se urcă pentru a treia oară pe scaunul patriarhiei din Alexandria, dar fu din nou răsturnat și silit să fugă în pustul egiptean. Restabilit de Iulian, fu tot de el gonit, cînd acesta încercă să reînvie păgînismul. Chemat din exil de către Jovian, urmașul lui Iulian, își continuă păstoria — cu oarecari turburări — pînă la moarte.

ATANASIE CUVIOSUL cel din Atos, prăznuit de bis. ortodoxă la 5 Iulie. Născut în Trebizonda, a învățat la Constantinopol, s'a călugărit într-o mănăstire din muntele Atos. După rugăciunea lui, împăratul Ioca (602—610) a construit o mănăstire închinată Maicii Domnului.

ATANASIE ANGHEL (†1713), episcop român în Transilvania. A fost sfîntit, conform uzului, de către mitropolitul din București (1698) și

apoi, prin manifestul sinodului 5 Septembrie 1700, a stabilit unirea cu biserica Romei, după ce obținuse diploma împăratului Leopold prin care se garanta bisericii românești aceleași drepturi ca și bisericii catolice.

ATANASIE REDNIC (*1772), episcop român-unit. S'a făcut călugăr basilit și a fost profesor al școlilor din Blaj (1754) și director al Seminarului. După ce a fost cîțiva ani vicar episcopesc, ales episcop în 1764, întărit de Papa în 1765, sfințit la Muncaci de episcopul rutean, s'a instalat în Blaj în Noembrie au fost pe deoparte pentru lățirea unirii, pe de alta pentru îmbunătățirea stării materiale a bisericilor românești; a introdus multă rigoare în viața călugărilor, a trimis la studii în Viena mai mulți tineri români ca bursieri ai Curții imperiale. După o viață strict călugărească, a decedat lăsînd toată averea Seminarului diceșan.

ATANASIE, episcop eparh. Buzăului (1558-1587).

ATANASIE (*1632), episcop al Romanului între 1616—ca. 1630. El a participat în 1617 la divanul domnesc care a închinat mănăstirea Galați sfințului Mormint de la Ierusalim. A trecut apoi ca mitropolit al Moldovei, dar a murit în 1632 și s'a înmormîntat la mănăstirea Bistrița.

ATANASIE II, episcop al Romanului între 1724—1727 și 1733—34. A reînviat statutul pentru organizarea breslelor de meseriași.

ATANASIE III, TROADOS, episcop al Romanului (1865), demisionat la 6 Noembrie 1868, mai tîrziu episcop al Rîmniceului, 1873—1880.

ATANASIE II MIRONEȘCU (*1856), mitropolit român. Obținut titlul de doctor în teologie la Cernăuți (1886). Profesor la facultatea de teologie din București (1895), director al Internatului teologic. Membru onorar al Academiei Române, 1909. Ales arhieru, 1895, se călugări luînd numele de Atanasie, în locul celui de Alexandru. Vicar al episcopiei Rîmniceului cu titlu de Craioveanu, Episcop titular al Rîmniceului (1898), Mitropolit al Ungro-Vlahiei în 1909. A ocupat scaunul arhiepiscopal pînă în 1911, cînd a demisionat, retrăgîndu-se la mănăstirea Cernica. Op. pr. *Memoriu asupra facultății de teologie*, 1887; *Etica evoluționistă și etica creștină*, 1893; *Manual de teologie morală*, 1895; *O călătorie în religia în școlile secundare*, 1898; *Sf. Atanasie episcopul Alexandriei*, 1900; *Istoria bisericească prelucrată după Euseb. Popovici în colaborare cu Gherasim Episcop*, 1901.

ATAULF (?415), regele Visigoților, căsătorit cu sora împăratului Honoriu.

ATCHIOI, com. rur. jud. Durostor, pl. Sarstinar.

ATEA, com. r. jud. Satu-Mare, pl. Satu-Mare.

ATEAȘ, com. r. jud. Bihor, pl. Ceta.

ATELUZ, numele vechiu al unei regiuni din Rusia la apus de Nistru, în care, pe la 830, s'au așezat Ungurii pentru citva timp și de unde au trecut spre centrul Europei.

ATENA (fr. *ATHENES*, germ. *ATHEN*), cap. Greciei (de la 1835), 750.000 loc. Originea ei se pierde în epoca legendară a Greciei antice; rolul ei a fost mare în toată dezvoltarea istoriei elenice, fiind totdeauna în fruntea mișcărilor politice, literare și artistice pînă pe la 322 a. Chr., cînd și pierdu independența.

ATENEUL ROMÂN instituțiune culturală, fondată în 1865 în București de C. Esarcu, N. Krețulescu

din Alba Julia,

Atanasie Anghel.

1765. Silințele sale

Atanasie Rednic.

și V. A. Urechia. Organizează conferințe publice, concerte, expoziții de artă, etc. Si-a clădit un mare palat terminat în anul 1888, mai ales prin stăruințele lui C. Esarcu. A fost recunoscut persoană juridică în 1886. În 1922 și-a modificat statutele, fixînd numărul membrilor. Ei se împart în 4 secțiuni de cîte 30 membri: artistică, literară, social-filozofică și științifică. În cursul timpului a publicat Buletine cu relații despre activitatea sa, și, în broșuri, diferitele conferințe ce s'au ținut. Astăzi publică un „Anuar”. A organizat în 1927 prima expoziție retrospectivă de arte plastice. Are un salon anual de pictură și sculptură și, afară de conferințe, o serie de cursuri libere („Universitatea Ateneului”). Azi președinte este *dr. C. Angelescu* (☛ *Partea II* la cuv. *Ateneu*).

ATHALERIC (*ca. 516—534.), regele Ostrogoților în Italia.

ATHANARIC, (? ca. 380), unul din principalii conducători ai Visigoților.

ATHANASESCU DIMITRIE, profesor rom. macedonean, a înființat în Macedonia (Tirnovo) prima școală românească în 1864; a luptat contra Grecilor și Grecizaților; a publicat cărți didactice destinate școlărilor și menite a învăța pe școlari, pe lingă dialectul lor, și limba literară română.

ATHANASIAȘ IOAN B. (*1840†1896), avocat și ziarist român. A colaborat la diferite organe politice și a întemeiat ziarle umoristice „Scaliul” (1882—83) și „Ciulinul” (1883—85).

ATHANASIU IOAN (*1867†1926), fiziologist român. A fost profesor la școala de medicină veterinară din București. După studii speciale făcute în străinătate, unde a lucrat ca sub-director al Institutului lui Marey de la Boulogne (Franța), a obținut catedra de fiziologie la facultatea de științe din București (1904). A fost de cîteva ori rector al Universității (1915—1920).

Membru corespondent al Academiei Române. Colaborator al lui Richet la *Dictionarul de Fiziologie*. Scoase în timpul războiului la Iași Revista „Renașterea Română”. La organizarea societății „Cartea Românească” a fost cel dintîi președinte al consiliului de administrație. A fost unul din susținătorii cei mai stăruitori ai propagandei antialecioale. Opere pr. *Producțiunea mișcării, căldurii și electricității în organismul animalelor*, 1913; *Serviciul veterinar militar*, 1914; *Fiziologia animală*, 1914. *Energia nervoasă motrice și alte numeroase lucrări de specialitate*.

ATHANASIU SAVA (*1861) geolog român. Doctor de la Viena; prof. de geologie la facultatea de științe din București (1910); membru corespondent al Academiei Române (1920): Op. pr. *Stratificarea terenurilor neogene și limita stratigrafică între miocen și pliocen*, 1909; *Esquisse géologique des régions pétrolières des Carpathes*, 1907; *Cercetări geologice*, 1913, 1915. *Studiul faunei terțiare de mamifere din România* (1907).

ATHANASOVICI GEORGE (*1822†1892), medic în București, profesor la facultatea de medicină, medic la spitalul de copii. Bulgar de origine, s'a înopiat în țara sa după constituirea statului Bulgariei (1878) și acolo a avut și rol politic, fiind ministru al Instrucțiunii.

ATHANASOVICI VLADIMIR (*1864†1928.), avocat și om politic român. A publicat mai ales în revista „Dreptul” o sumă de articole de specialitate, fiind și în comitetul de conducere în curs de mulți ani.

ATHENA, zeiță din mitologie greacă; corespunde cu Minerva (☛ *acest cuvînt*) în latinește.

ATHENAGORAS, filozof grec (sec. II p. Chr.), devenit creștin. Pr. op.: *Apologie pentru creștinii*.

ATHENEOS (ATHENAIOS) (*170†230 p. Chr.), gramatic grec. Op. pr. *Deipnosophistae*.

ATHENEU, (☛ *Ateneu*).

ATHOS, munte în penins. Calcidică (Grecia);

ATA-
ATH

I. Athanasie.

aci sînt 20 de mănăstiri ale călugărilor de diferite națiuni. Românii au 3 schituri, între cari mai cunoscut este *Prodromul*. Nu există măn. de călugărițe și nici femei în tot cuprinsul acestor mănăstiri. Ele formează un fel de republică recunoscută de statul turcesc și apoi de cel grecesc. Acum se pare că guv. grec vrea s'o desființeze.

ATIA, com. r. jud. Odorheiu, pl. Praid.

ATID, com. r. jud. Odorheiu, pl. Cristur.

ATINTIȘI, com. r. jud. Turda, pl. Luduș.

ATKINSON THOMAS (*1799†1861), călător englez, a publicat lucrări asupra Siberiei.

ATLANTIC OCEAN, întins între Europa, Africa și America; supraf. ca. 100 milioane km. p. E străbătut de mai mulți curenți între cari *Gulf-Stream*, care pleacă din golful Mexic și ajunge spre părțile de S. ale Europei.

ATLAS @munți la N. Africe: Maroc, Algeria, Tunisia. ¶ @ În mitologia antică era un gigant osîndit de Zeus să poarte cerul pe umeri.

ATMAGEAUA TĂTAREASCĂ, c. r. jud. Durostor, pl. Sarsinar.

ATTALOS I, regele Pergamului 241-197 a. Chr. A întemeiat o vestită bibliotecă.

ATTICA, regiune din Grecia veche, cap. Atena. Dialectul vorbit aci a avut o mare dezvoltare literară și din el s'a dezvoltat limba elenă antică cunoscută și în epoca romană.

ATTICUS TITUS POMPTIUS (*109†32 a. Chr.), scriitor roman, amic al lui Cicero, care-i adresă multe epistole.

ATTILA (†453), regele Hunilor. A fost un mare general, care a spăimîntat pe dușmanii săi, și s'a numit „biciul lui D-zeu.” Avînd centrul puterii sale în Panonia, a cucerit multe țări, mergînd pînă în Galia, dar a fost învins în vestita bătălie din Cîmpiile Catalaunice (451); mai tîrziu a năvălit în Italia. După moartea lui, imperiul lui s'a risipit.

ATWOOD [atud] **GEORGE** (*1745†1807), fizician englez, a inventat mașina cu care se măsoară lăptea căderii corpurilor.

AUBER DANIEL FRANÇOIS (*1782†1871), compozitor francez. Op. pr. *Mulla di Portici*, *Fra Diavolo*, *Domino negru*.

AUBIGNE THEODORE AGRIPPA D' (*1550†1630), scriitor și om politic fr. Op. pr.: *Histoire universelle*, 1616.

AUCKLAND WILLIAM (*1750†1814), om politic englez, adversar al revoluției franceze.

AUDIFFRET-PASQUIER EDM. ARMAND, (*1823†1905), om politic francez, sprijinitor al noiei republice după 1871.

AUDRAN [odran] **EDMOND** (*. 42†1901), compozitor fr. Pr. op. *Mascolle* (1881), operetă, tradusă și jucată cu mare succes pe scenele noastre, *Miss Helyett*, operetă (1890), *L'enlèvement de Toledad* (1894), idem.

AUER ALOISIU (*1813†1869), tipograf austriac și poliglot vestit, prof. Pr. op. *Gramatica teoretică și practică a l. franceză și italiană*. (1838—1839), *Tatăl nostru* în 608 limbi (1844).

AUER KARL (*1858†1929), fizi an și chimist german, a inventat lampa cu incandescență, căuînd să întrebunțeze și osmium pentru filamentele acestor lămpi.

AUERBACH BERTHOLD (*1812†1882), novelist german.

AUERSTADT, localitate în Prusia, unde armata franceză a reușit o mare victorie contra Prusienilor în 1806.

AUGIAS, personaj mitol. grec, avea grajduri cu 3000 de boi pe cari nu le curățase de 30 de ani: le-a curățat Hercule făcînd să treacă prin ele fl. Alfeu. Expresia „grajdurile lui A.” înseamnă azi o instituție care are nevoie de reforme radicale.

AUGIER [ogie] **EMILE** (*1820†1889), autor dramatic francez. A scris la început în versuri, apoi

în proză, comedii de moravuri cu tendințe de satiră socială. Op. pr. *L'aventurière* (1848); *Le fils du giboyer* (1862); *Maitre Guérin* (1864), care s'a jucat pe scena Teatrului Național în București sub titlul „Guerin Notarul”, tradus de I. A. Brătescu-Voinești (1909); *Le gendre de M. l'otrier*, în colaborare cu Jules Sandeau (1854), după care V. Alecsandri a alcătuit piesa sa „Ginerele lui Hagi. Petcu”; *Le joueur de flûte*, tradusă de M. Eminescu și publicată postum în 1908.

AUGSBURG, oraș, Bavaria; 154.000 loc.; aci prezentară luteranii, în dieta din 1530, *confesiunea* luteranismului redactată de Melancthon; aci se încheiă la 1686 *liga de la A.* mai ales prin stăruințele lui Wilhelm de Orange, devenit rege al Angliei, între mai multe state europene mari și mici contra lui Ludovic XIV, care tocmai revocase edictul de la Nantes (e de observat că intrară în ligă și state catolice ca Spania și Austria); Ludovic fu învins și silit a încheia tractatul de la Ruswick (1697), prin care pierdu multe posesiuni dobîndite prin tractatul din Westfalia.

AUGUST OCTAVIAN (*63 a. Chr.†14 p. Chr.), om politic roman, consid. ca întemeiet. *imperiului*. Numele lui fu întîiu *Caius Octavius*. Nepot al lui Iuliu Cezar, intră în lupta politică la moartea acestuia (44 a. Chr.), formă al doilea triumvirat cu Antoniu și Lepid; distrugînd pe Antoniu (Actium, 31), rămase stăpîn al statului dobîndind o sumă de atribuțiuni și titlul de *Augustus*. Organiză imperiul și mai ales provinciile. Intreprinse expediții contra dușmanilor statului în Spania, Rethia, Pannonia, Germania (unde generalul său Varus fu strobît, ceea-ce-i produse mare necaz și nopți de tortură în cari exclama: „Vare, dă-mi legiunile!”), în Arabia, Armenia și Africa. La moartea sa i s'au dat onoruri de zeu. În timpul său literele și artele luară un mare avînt (*secolul lui August*); atunci trăiră și scriseră Virgiliu, Horațiu, Sallustiu, Ovidiu, Titu Liviu, ș. a.

AUGUST II (*1670†1733), regele Poloniei, aliat cu Petru cel Mare contra lui Carol XII, care, însă, îl detronă. După bătălia de la Pul-tava, își reluă tronul.

AUGUSTIN AURELIU (*354†430) unul din Părinții bisericii creștine, mare scriitor latin. Episcop în Ipona sau Hippona (Africa). Op. pr. *De vita beata*, *De civitate Dei*, mai ales *Confesiunile*. Biserica catolică l-a declarat sfînt. Avu o tinerete foarte destrînată, dar într'o zi auzi un glas strigându-i: *tolle et lege!* (ia și citește); prima carte ce întîlni fu „Epistolele” Sf. Pavel, pe care o deschise tocmai la un pasagiu de îndemn pentru viața morală și creștinească. De atunci deveni alt om. Din operele sale s'a tradus în rom. *Confesiunile* de Arhimandritul Dionisie (1851).

AUGUSTULUS ROMULUS, ultimul împărat roman de Occident (475), detronat de Odoacru, care se proclamă rege al Romei.

AULUS GELLIU (*ca. 130 ??), erudit roman. Pr. op. *Noctes atticae*, în care se discută, în formă de dialog, fclurite chestii: filologice, gramaticale, istorice, etc.

AUMAŁE HENRI-EUGENE duce de (*1822†1897), fiu al lui Ludovic Filip I; militar, om politic. Exilat din Franța, după 1870, ca membru al unei familii domitoare, dar iertat în 1889. Membru al Academiei franceze. A lăsat și scrieri istorice.

AURELIAN (=Aurelianus) **L. DOMITIUS** (ca. 214†275), împărat roman între 250—275. Distingîndu-se ca militar, atrase atenția împ. Valerian: se înrudi prin căsătorie cu familia împ.; avu înalte funcțiuni și onoruri și sub împ. Claudiu II fu proclamat împărat de legiunile din Pannonia

August Octavian

D. Auber.

și, prin sinuciderea fratelui lui Claudiu, rămase realmente unicul suveran la vârsta de 55 de ani. Situația imperiului, lovit de Goți, Marcomani, ș. a. și turburat de răsvrătirea *Zenobie* în Orient (Palmira) și a lui *Tetricus* în Galia, era foarte grea. El învinse în cinci ani pe toți dușmanii, primi numele de *restitutor orbis* (pacificatorul lumii) și apoi întări Roma cu puternice ziduri. În timpul unei călătorii fu ucis de un libert. Deși strălucitor pentru Romani în genere, pentru noi numele lui este legat de o mare nenorocire: neputând apăra Dacia lui Traian, o părăsi, retrăgând legiunile și lăsând ca poporul cel nou — Românii — să se desvolte fără legătură cu imperiul.

AURELIAN PETRE S. (*1833†1909), economist și om politic român. A fost profesor de economie politică la școala de agricultură și la școala de poduri și șosele; mulți ani director al școlii de agricultură; senator și deputat în multe legislaturi, ministru de lucrări publice (1877), de instrucție (1882), președinte al Camerei (1895), ministru de domenii și președinte al Consiliului de miniștri (1896), ministru de interne (1901); de domenii (1902), președinte al Senatului (1902, 1907). A organizat împreună cu A. Odobescu secțiunea română la expoziția din Paris (1867) și a publicat cu acesta „Notice sur la Roumanie” (1867). A fost membru fondator al „Ateneului Român” din București (1865) și membru al Academiei Române (1874). A fondat cu Gr. Ștefănescu, revista „Economia Națională” (1873). Op. pr.: *Tara noastră* (1875), *Economie politică* (1889), *Starea economică a României în sec. al*

P. Aurelian.

AUSTRALASIA: ➡ OCEANIA.

AUSTRALIA: ➡ OCEANIA.

AUSTRIA, republică federativă constituită la 12 Noembr. 1918. Se mărginește la N. cu Germania (Bavaria) și cu Cehoslovacia; la E. cu Ungaria; la S. cu Iugoslavia și cu Italia; la V. cu Elveția. Supr. 83.833 km. p.; 6.534.000 loc. Densitatea pop. 78.

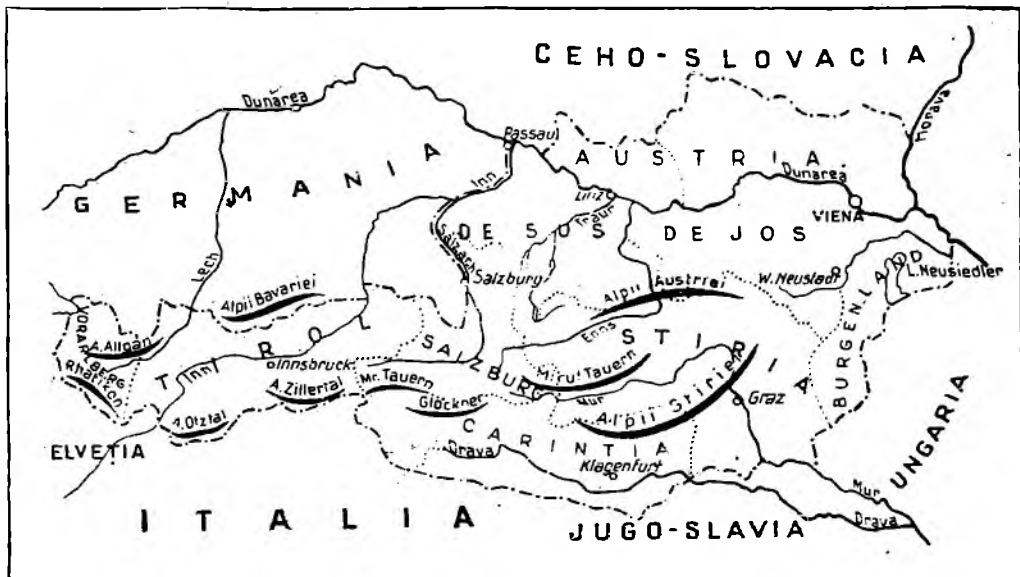
Pământul este în general muntos, străbătut de Alpii Orientali și ramificațiunile lor: Algai, Alpii Bavariei, Alpii Salzburgerului, Rätikon, A. Otztal, A. Zillertal, Micul și Marele Tauern, Alpii Austriei, A. Stiriei. Virfuri mai importante: Ortler (3905 m.), Glockner (3800 m.), Oetzthal.

Teritoriul Austriei este străbătut de *Dundre* de la Passau până la granița cehoslovacă, trecând prin Linz și prin Viena și de mai mulți afluenți ai Dunării: *Lech*, care trece în Germania; *Inn* care străbate țara, trece în Germania, apoi formează limita despre acest stat până la Passau, unde se varsă în Dunăre, după ce primește la rîndu-i afluentul Salzach; *Traun*; *Enns*, *Mur*, care trece în Ungaria ca afluent al Dravei; *Morava* care formează o parte din limita spre Cehoslovacia. Dintre lacuri mai important este *Neusiedler*.

Cap. *Viena*; 1.866.000 loc. Orașe princ.: *Graz* (153.000 loc.); *Linz* (102.000 loc.); *Innsbruck* (56.000 loc.); *Salzburg* (38.000 loc.); *Wiener-Neustadt* (37.000 loc.); *Klagenfurt*.

Austria e împărțită în nouă provincii: Viena, Austria-de-jos, Austria-de-sus, Salzburg, Stiria, Carintia, Tirol, Vorarlberg și Burgenland.

Numele de *Austria* sub forma germ. *Oesterreich* apare întâia oară într'un document latin din 996 și sub forma latină *marcia austriaca* mai înainte, în timpul lui Carol cel Mare, care, după învingerea Avarilor, stabili *marca orientală*.

Harta Austriei.

xviii-lea (1882), *Politica noastră vamală* (1890). **AURORA**, com. r. jud. Mehedinți, pl. Cîmpul; înființată 1886.

AUSTERLITZ, oraș, Cehoslovacia, 3670 loc. unde în 1805 Napoleon I repurtă una din cele mai strălucite victorii ale sale, contra imp. Rusiei și Austriei. Pictorul fr. Gerard a imortalizat această luptă printr'un tablou ce se află la Versailles.

AUSTRASIA, regat creat în 511, cînd s'a împărțit imperiul lui Clovis între cei 4 fii ai săi. Cuprindea ținuturile dintre Rin, Meusa și Escaut.

încredințînd paza acestui hotar (ca și alte părți) unor conți (*comites*, *markgraf*). Domeniul acesta formă simbul Austriei.

Din sec. x casa de Babenberg dobîndi stăpînirea ereditară asupra mărcii austriace, care cu timpul deveni independentă. Cînd, la 1246, muri ultimul reprezentant al familiei domnitoare, regele Boemiei ocupă Austria, dar fu gonit de Rudolf de Habsburg, împăratul german, care dete această provincie, împreună cu Stiria și Carniola, fiilor săi Albert și Rudolf. Rudolf IV se proclamă arhiduce al Austriei și încheiă un

paț de garanție mutuală cu casa de Luxemburg, care stăpânea Boemia, și cu casa de Anjou, care stăpânea Ungaria. În felul acesta se pregătise întinderea stăpînirii austriace, adăogîndu-i-se și alte mici state feudale: *Carintia* în 1330, *Tirolul*, 1363, Comitatul *Bludenz*, 1376, *Triest*, 1382, *Bregenz*, 1451, *Goritz*, 1500. În timpul lui Frederic V (1463—1493) s'a născut îndrăznețea deviză: *AEIOU (Austria est imperare orbis universo)* = Austria trebuie să domnească peste tot pămîntul. La acestea se adăogă dobîndiri de țări prin căsătorii. Maximilian I, căsătorindu-se cu Maria de Burgundia, dobîndi (1477) *Țările de jos* (Olanda, Belgia), nepotul lui Ferdinand se căsătorii cu Ana, fiica lui Ladislav regele *Ungariei și Boemiei*.

AUSTRO-UNGARIA a fost un stat poliglot și polietnic întemeiat sub numele acesta în 1867 (*dualismul austro-ungar*) și desființat în 1918.

AUSEL, munte în munții Sebeșului, 2011 m. înălțime.

AUSEU, com. r. jud. Bihor, pl. Aleșd.

AUVERGNE, veche prov. Franței; oraș pr. *Clermont Ferrand*.

AUXENTIE Cuviosul Părinte, († ca 470) prăznuit de bis. creșt.-ortod. la 14 Februarie. A fost militar, soldat viteaz în garda împăratului Teodosie cel tînăr, dar a părăsit milităria pentru a deveni călugăr. În această calitate, a participat la Sinodul din Calcedonia (451).

AUXERRE, oraș industrial, Franța; 21.000 loc.

AVACUM, profet, prăznuit de bis. creșt.-ortodoxă la 2 Decembrie. Al optulea profet mic din Testamentul vechiu. A prevestit ruina Ierusalimului și a Iudeilor.

AVARI, popor barbar, invadară Europa între sec. VI și IX p. Chr., venind din spre M. Caspică, pătrunseră în Moesia și în Dacia, în Boemia și în Pannonia; Bizanțul le plăti tribut. Pe cînd își stabilise domnia pe malurile Tisei, fură bătute de Carol cel Mare (791—796) și puterea lor distrusă.

AVDELA, com. aromânească în Pind. Vorbirea locuitorilor de acolo prezintă interesante particularități provinciale ale dialectului macedo-român.

AVDULA, com. r. jud. Durostor, pl. Curt-Bunar.

AVENTIN, munte în vechia Romă; aci s'au retras plebeii cînd s'au revoltat contra patricienilor și i-a adus înapoi Menenius Agrippa.

AVERCHIE, sf. Episcopul Ierapoliei (Frigia), prăznuit de bis. creșt.-ortodoxă la 22 Octombrie. A trăit, după unii, pe timpul lui Antonin (138—161) și a predicat credința creștină în Siria și Mesopotamia.

AVERCHIE, călugăr aromân, reprezentant al mănăstirilor românești din Sf. Munte, a venit în București și a înlesnit așezarea aci a mai multor tineri studenți din provincia sa, pe cari li îngrijia într'un internat special și cari urmau cursurile la liceul Sf. Sava (1865).

AVERESCU ALEXANDRU (*1859), mareșal și om politic român. A luat parte, ca sergent, în războiul pentru independență (1877). Originar din Basarabia. După ce a fost atașat militar în diferite capitale europene, a devenit, fiind general, ministru de războiu în 1907, avînd greaua sarcină de a reprimă răscoalele țărănești din acel an. De atunci a început a fi amestecat în luptele politice. Șef al marelui stat-major în războiul balcanic (1913), și-a mărit neconținut reputația militară, astfel că în războiul pentru întregirea neamului a avut comanda unei armate, repurtînd o mare victorie contra armatei germane la Mărăști. În 1918 a fost prim-ministru și a semnat armistițiul de la Buftea, dar nu a continuat tratativele, ci s'a retras. Formînd „liga poporului” (1918) a luat conducerea guvernului în Martie 1920, transformînd-o în „partidul poporului”. De atunci a mai format guvernul la 30 Martie 1926.

AVEREȘTI @ com. r. jud. Fălciu, pl. Drănceni,

înființată 1864. ¶ @ com. r. jud. Roman, pl. Roman-Vodă.

AVERRHOES († 1198), filozof și medic arab, trăi în Spania și fu comentatorul lui Aristotel.

AVEZZANO, oraș, Italia, prov. Aquila, distrus de un cutremur în 1915, reconstruit ulterior; ca. 10.000 loc.

AVICENNA (*980 †1037) medic arab, vestit prin învățătura sa în tot orientul.

AVIGNON, oraș. Franța (Sud, pe Ron) a fost reședința papilor între 1309—1377; are 48.180 loc.

AVRAAM = AVRAM (pop.) = **ABRAHAM**, patriarh ebreu, pers. biblic. D-zeu li ceru și el se arată gata să sacrifice pe fiul său Isaac. Scena aceasta se află în multe tablouri vestite: cel mai însemnat e al lui Rembrandt, care se găsea într'un muzeu din Petrograd.

AVRAM-IANCU, @ com. r. jud. Arad, pl. Halmagiu ¶ @ com. r. jud. Turda, pl. Cîmpeni.

AVRAMIUL IOAN, prof. grec în București, în vremea lui Const. Brîncoveanu, a tradus în grecește colecția de maxime (tradusă și ea de Del Chiaro din franțuzește) pe care apoi a tradus-o cîneva românesc și s'a tipărit cu cheltuiala lui Manu Apostoli sub titlul „Pilde filosofesti” Tirgoviște 1713.

AVRĂMEȘTI, @ com. r. jud. Tutova, pl. Tutova ¶ @ com. r. jud. Odorheiu, pl. Cristur.

AVRE, rîu în Franța (Normandia); aci au fost lupte strășnice între Germani și Francezi uniți cu Englezii în Martie și Aprilie 1918.

AVRICOURT, oraș, Franța; de la 1871 pînă în 1919 era punct de hotar între Franța și Germania.

AVRIG, com. r. jud. Sibiu, reșed. pl. Avrîg, 3195 loc.; locul de naștere al lui Gheorghe Lazăr; st. c. f. linia Brașov—Sibiu.

AVRIL BARON ADOLPHE D' (*1822†1904), diplomat și scriitor francez. A fost consul general în România (1866), delegat în comisiunea danubiană (1868); apoi ministru plenipotențiar în Chili. A fost membru onorar al Academiei Române (1871); a publicat opere de istorie, de literatură, de politică, mai ales orientale, ș. a. Notăm: *De Paris a l'île des serpents à travers la Roumanie, la Hongrie et les bouches du Danube* (1876).

AXENTE SEVER IOAN (*1821†1906), profesor român din Transilvania, a trecut în Muntenia și a luat parte la mișcarea din 1848, apoi s'a înapoiat în provincia sa, unde a fost dintre conducătorii luptelor naționale din 1848-49; după liniștirea lucrurilor, a ocupat funcțiuni administrative și a participat la acțiunea politică și culturală din Transilvania. Ultimii ani i-a trăit la Brașov, unde a scris: *Răspuns la Cartea neagră*, în care respinge acuzațiile aduse de un scriitor ungur contra Românilor.

AXENTE URICARUL (*ca. 1690†1766) autor al unei cronici despre Domnia lui Nicolae Mavrocordat 1711—1716, publicată de M. Kogălniceanu în vol. II al colecției sale (ambeled edițiuni).

AZACLIU, sat în com. Pisica, jud. Tulcea pl. Măcin, lîngă Dunăre; importante exploatare de pește.

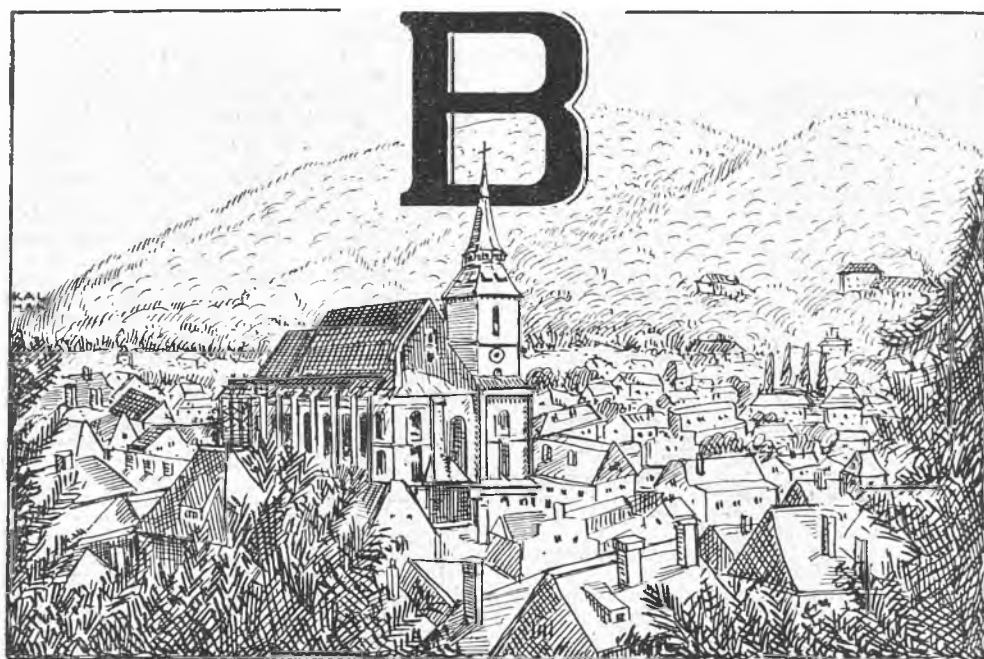
AZAIS GABRIEL (†1888), poet și filolog francez, membru al Societății felibrilor (☛ **FELIBRI**), căruia V. Alecsandri li dedică un răspuns la o salutare ce-i adresase cu ocazia serbărilor date în onoarea sa în 1882, cînd s'a dus la Montpellier și alte localități ca să mulțumească pentru acordarea cupei în 1878 (☛ *Cîntecul Gîntei Latine*).

AZORE (sau **ACORE**), insule formînd arhipelag în oceanul Atlantic sub paralela 40 N.; aparțin Portugaliei.

AZOV MAREA DE (în antic. Palus Maeotis), supraf. 37.000 km. p.; legată cu M. Neagră prin strîmt. *Ienikale*.

AZUGA, com. r. jud. Prahova, pl. Peleș, între Bușteni și Predeal; st. c. f. Ploști—Brașov; aci erau multe fabrici (sticlărie, postav, ciment, etc.), dar cele mai multe au fost distruse în timpul războiului 1916; st. clim. 960 m. alt.

B

BRAŞOV: VEDERE GENERALĂ.

BAAL, divinitate a Babilonienilor, Fenicienilor şi altor popoare din Asia.

BABA, com. rur. jud. Someş, plasa Lapuş.

BABA-ANA, c. r. jud. Buzău, pl. Tohani.

BABA DOCHIA — **DOCHIA**, **EVDOKHIA**.

BABA NOVAC — **NOVAC**.

BABADAG ① com. urbană jud. Tulcea; 4.780 loc. (1915); 3 bis. ortodoxe, geamie, sinagogă; 2 şcoli primare; pe şoseaua naţională Tulcea-Babadag-Constanţa ② lac lângă com. Babadag; supr. 16 km. p.

BABCA, lac jud. Cetatea-Albă, lângă Lima-nul Nistrului.

BABEL ① turnul pe care urmaşii lui Noe voiau să-l ridice ca să scape de un nou potop, dar pe care nu l-au putut sfârşi, fiindcă s'au amestecat limbile. Se zice *Turnul lui Babel* despre o societate în care oamenii nu se pot înţelege ② sat jud. Ismail, biserică constr. 1803.

BABELE ① com. rur. jud. Vlaşca, plasa Argeş ② c. r. jud. Ismail, pl. Ialpug ③ virf în munţii Bucegi, înalt 2.060 m.

BAB-EL-MANDEB, strimtoare între Arabia şi Abisinia, care uneşte Marea Roşie cu golful de Aden.

BABES VICTOR (*1854†1926), medic român, fiul lui V. Babesiu. După studii la Pesta şi Viena, a fost numit asistent de anatomie patologică la Budapesta (1872); după cercetări şi studii la München, Heidelberg şi Berlin, s'a dus la Paris unde a lucrat sub direcţia lui Pasteur şi în colaborare cu Cornil, fiind numit preparator de anatomie patologică; după ce a lucrat la Berlin cu Koch şi Virchow, a fost numit director al laboratorului acestui din urmă. Chemat la Budapesta a fost numit în 1884 profesor de istologie patologică şi bacteriologie. În 1886 Parlamentul român votează o lege prin care îl numeşte directorul *Institutului* nou creat de bacteriologie şi profesor titular de anatomie patologică şi bacteriologie. Membru

Doctor Victor Babeş.

al Academiei Române (1893), membru în Consiliul sanitar superior, el a lucrat până în ultimele zile ale vieţii ca profesor, publicând în reviste străine şi în buletine speciale rezultatele cercetărilor sale, ca membru al Ateneului Român şi conferenţiar, răspundând în public cunoştinţe despre progresele medicinei. În laboratorile sale s'au preparat, uneori după formula sau metode proprii, seruri antirabice, antitifice, antidifterice, etc.

BABESIU [babeş] **VINCENȚIU** (*1821†1907), om politic român bănăţean a făcut studii secundare, în Timişoara şi Arad şi juridice în Budapesta; a fost avocat şi profesor, apoi director de şcoli; în 1848 s'a dus la Viena, alăturându-se delegaţiunii româneşti în frunte cu Şaguna, care avea să prezinte împăratului vesticile petiţiuni de drepturi. După stingeră revoluţiei, a ocupat funcţiuni administrative şi judecătoreşti în Viena şi în Budapesta; a fost ales deputat în dieta Ungariei şi membru în diferite congrese şi sinoade bisericeşti cari au ajuns să stabilească autonomia bisericii ortodoxe române cu mitropolia ei, desfăcând-o de supremaţia bisericii sârbeşti. Sub noul regim stabilit de dualismul din 1867, a fost de multe ori deputat în camera ungară şi a susţinut drepturile naţiunii sale; a fost ziarist, conducând mulţi ani ziarul „Albina”, lovit de multe procese de presă terminate cu amenzi şi închisori pentru redactori; a luat parte la organizarea conferinţei din 1881, în care s'a stabilit programul de luptă al Românilor din Ungaria; iar la 1891 a părăsit activitatea politică, ocupându-se cu studii istorice. A fost membru al Academiei, numit la 22 Aprilie 1866.

Vincenţiu Babesiu.

BABEUF [babœf] (*1760†1797), socialist francez, avu rol politic în timpul marelui revoluţii, încercă să răstoarne Directoriul, dar fu osîndit la moarte.

BABILONIA, întins ţinut în Asia Mică, fost mare imperiu în antichitate.

BABIN Ⓞ com. rur. jud. Hotin, pl. Chelmenți ¶
Ⓞ c. r. jud. Cernăuți, pl. Colacinelui; 2195 loc.
BABINGTON [be'pɪŋtɒn] **BENJAMIN** (*1794†
1866), medic englez, a întemeiat laringoscopia.
BABUC, com. rur. jud. Durostor, plasa Siliștră;
3265 loc.

BACALBAȘA ANTON (*1864†1899), ziarist român și scriitor satiric, cunoscut mai ales prin schițele de viață militară sub titlul general de „*Moș Teacă*”. Colaborator cu Caragiale la „*Moftul Român*”. A fost și militant socialist.

BACALOGLU EMANOIL (*1830+1891), profesor și fizician român. A făcut studii în Lipsca și Paris. A fost profesor de fizică la facultatea de științe din București, la școala de farmacie și la școala de poduri și șosele; membru al Academiei Române (1879); a înființat societatea de științe fizico-naturale (1868). A publicat articole în „Transacțiuni literare și științifice”, diferite tratate de *fizică*, de *algebră* (1870, 1888), cercetări asupra *electricității* (1882, 1887) și rapoarte despre diferite *expoziții științifice* din diferite orașe (1883, 1884). Unele din scrierile sale au fost publicate în preună cu biografia lui (1896).

BACALOGLU GEORGE, jurist român. Termină studiile în Paris (1863), a fost mai apoi profesor la facultatea de drept din Iași și mai târziu consilier la Curtea de Casație; membru fondator al Ateneului Român. A publicat diferite scrieri despre chestii juridice (*Judecătorii de instrucție*, 1868), politice (*Senatul*, 1868) și sociale (*Luxul*, 1868).

BACĂU @ județ în Moldova; cap. *Bacău*; supr. 4.410 km. p., 242.316 loc. (1915); 7 plăși, 2 com. urb., 76 rur. cu 452 cătune și sate; ține de eparhia episcopiei Romanului; are 262 școli primare; are 19 parohii urb. cu 11 filiale, 96 parohii rur. cu 197 filiale; 223 biserici, 1 mănăstire; face parte din circumscripția Curții de Apel din Iași. Are 17 cooperative de consum și desfacere cu un capital de 1.933.000 lei, 11 coop. p. exploatare de păduri cu un capital de 3.800.000 lei. Unii istorici (Xenopol, V. A. Urechia) afirmă că în ținutul Băcăului a fost un stat românesc înainte de întemeierea principatului Moldovei ¶ @ oraș, cap. jud. Băcău pe malul drept al r. Bistrița; 19.226 loc. (1915); are 6 biserici ortodoxe, 1 catolică, 1 armenască; are un liceu, înființat în 1867 și o școală secundară de fete, înființată în 1921, și mai multe școli primare. Este reședința tribunalului județului. Stație c. f. pe linia București — Cernăuți; 2 spitale; centru comercial important. Originea ar fi un mic ținut întemeiat de un Ungur Bako. Mai târziu, prin sec. al xv-lea a fost reședință domnească. De la întemeierea principatului, Băcăul era hotarul din spre Țara-Românească; aci era și vama ¶ @ **B.-DE-MIJLOC**, com. rur. jud. Severin, plasa Birchiș; 6000 loc.

BACCANALE, petreceri licen-
tioase la Romani în onoarea zeului Bacchus.

BACCANTĂ, preteasă a lui Bacchus la Romani; astăzi înscamnă femeie desfrînată.

BACCARÀ, joc de cărți. Italienii zic că s'a

Em. Bacaloglu.

Stema iud. Bacău.

introdus în Italia în sec. al xvii-lea; iar Francezii zic că s'a introdus din Italia în Franța în sec. al xv-lea.

BACCARAT, oraș în Franța, vestit prin industria cristalurilor, întemeiată pe la 1765.

BACCIELI GUIDO (*1832-1916), medic, scriitor și om politic italian. A fost ministru de instrucție și, ca amic al Românilor, a ajutat în multe împrejurări în Italia propaganda noastră în chestia națională.

BACCHIGLIONE, fl. din Italia, udă Vicenza și Padova și se varsă în M. Adriatică.

BACCHILIDE (sec. vi a. Chr.), poet grec, rivalul lui Pindar; a scris în dialectul doric imne și ditirambe.

BACCHINI **BENEDETTO** (*1651†1721), învățat italian, fondatorul academiei literare din Modena.

BACCUS, divinitate romană, corespunzătoare lui *Dionisos* al Grecilor (→ acest cuv.).

BACH ALEXANDRU (*1813†1893), om politic austriac. După înfringerea revoluției ungare din 1848-49, ca ministru de interne al monarhiei, a voit s'o germanizeze în întregime, aplicând regimul său sever și Românilor din Transilvania cari ajutasă pe împărat prin mișcarea lor contra Ungurilor.

BĂȚEȘ **EDUARD** (†1884), om politic austriac, a fost, după mișcarea din 1848, președintele țării în Bucovina și comisarul civil pe lângă trupele austriace care ocupară principatele în 1854.

BACH SEBASTIAN (*1685†1750), celebru muzicant german; a lăsat un mare număr de compozitii.

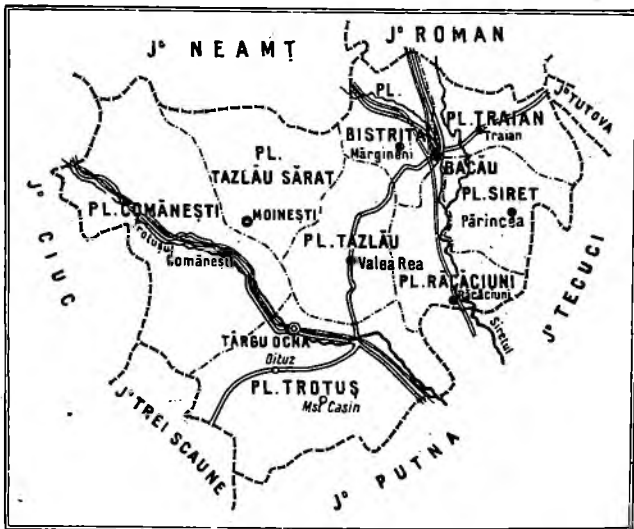
BACHELIN [bașleⁿ] LEO (*1857?1930), profesor elvețian venit în România în 1889; aci a fost bibliotecar al Regelui Carol și profesor de limba franceză. Princ. publ.: *Mélanges d'histoire et d'art*, 1879; *Le chateau de Pelesh*, 1893.

BACIU ① com. r. jud. Braşov, pl. Săcele ¶ ② C. r. jud. Cluj, pl. Nădăşel. ¶ ③ Lac jud. Constanţa, aproape de Dunăre; are pe el insule plutitoare. Francis Bacon.

BACON [bɛc'n] FRANCIS DE VERULAM (*1561

Francis Bacon.

Harta județului Bacău.

†1626), filozof englez, autorul scrierilor: *Instauratio magna*, în care încearcă o clasificare a științelor, și *Novum organum* (1620), prin care stabilește ca temei al științei logica experienței și a inducțiunii.

BACON ROGER (*1214†1294), călugăr englez, a răspândit cunoștința fabricării prafului de pușcă.
BACOVA, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Buziaș; 2041 loc.

BACTRIANA, regiune în Asia veche; a făcut parte din regatul persan și din imperiul lui Alex. cel Mare.
BACU, oraș și port la marea Caspică, capitala guvernământului cu același nume din Rusia; în acest ținut sînt bogate izvoare de păcură.

BACUS = **BACCUS**.

BADEN ① oraș și stație balneară (izvoare de sulf. calde), în Austria. ② Mare ducat din Germania, lingă Rin; cap. *Carlsruhe*.

BADENI CASIMIR, conte (*1846†1909), om politic austriac, fost de mai multe ori președinte al ministerului.

BAEZA, oraș în Spania.

BAFFIN WILLIAM (*1584†1622), navigator englez, a descoperit marea care-i poartă numele: între Groenlanda și insulele Cumberland.

BAGARRE, Francez stabilit în Moldova, director de pension, în care, în 1832, au fost elevi (premiati) Mihail Kogălniceanu și Grigore Sturdza, fiul viitorului Domn Mihail.

BAGAV ANDREIU (*1857†1888), profesor macedonean, a funcționat și în patria sa și în România.

BAGDAD, oraș în Turcia asiatică, pe Tigr, fundat de Arabi în 763, a fost un mare centru al civilizației lor. Acolo s'a întemeiat prima universitate din lume; mare centru comercial între Asia apuseană și Egipt. La 1638 l-au cuprins Turcii.

BAGLAR, cap la Marea Neagră între Mangalia și Constanța.

BAGNERES-DE-BIGORRE, stațiune baln. în Franța, cu izvoare calde sărate.

BAGRATION PETRE, PRINCIPE (*1765†1812), general rus, a luat parte la luptele contra Turcilor la Dunăre în 1809.

BAHAMA, insule în Oc. Atlantic (America-de-Nord), aparțin Angliei.

BAHLUȚU, r. afl. al Jijiei, udă jud. Botoșani, Iași, trece prin Hirău, Podul-Iloaei și Iași. Dintre afluenți, mai însemnați: *Bahlueful*, *Nicolina* (pe dreapta), *Căcaina* (pe stînga).

BAHMUT, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Vorniceni.

BAHNA ① com. rur. jud. Mehedinți, pl. Ocolul. Aci se găsesc cărbuni de pămint ② c. r. jud. Storojineț, pl. Răstoaca ③ ④ riu jud. Mehedinți, se varsă în Dunăre lingă Virclorova.

BAHNEA, com. rur. jud. Tîrnava-Mică, plasa Bahnea. Reședința plășii; tirg 9 Februarie.

BAHMUTEA, com. rur. jud. Tighina, plasa Cîmșlia; 2131 loc.

BAIA ① com. rur. jud. Fălcițeni, pl. Boroaia; are o biserică zidită de Petru Rareș, 1532; se crede că a fost prima capitală a Moldovei. Aci s'a dat în 1467 o luptă a lui Ștefan cel Mare contra Ungurilor; iar în 1685 lupta oștirii lui Const. Cantemir, aliat cu Turcii, contra Polonilor ② c. r. jud. Arad, pl. Radna ③ ④ B.-DE-ARAMA, com. urb. jud. Mehedinți, pl. Cloșani; aici e un spital, o școală de meserii și un gimnaziu înființat în 1923; sînt mine de aramă, exploatate din vechime ⑤ ⑥ B.-DE-ARIES, c. rur. jud. Turda, pl. Baia; are un gimnaziu de băieți înființat în 1922; st. c. f. ⑦ ⑧ B.-DE-CRIȘ, com. rur. jud. Hunedoara, reșed. plășii Avram Iancu, 965 loc. (1919). Aci a murit Avram Iancu la 1 Sept. 1872; stație c. f. linia Arad-Bran; tirg în ziua de 17 Martie, 15 Sept., 15 Decembrie ⑨ ⑩ B.-DE-FIER, com. rur. jud. Gorj, pl. Novaci; aci e o biserică zidită la 1749 de Dionisie, egumen de la Hurez ⑪ ⑫ B.-DE-JOS, com. rur. Mehedinți, pl. Cloșani ⑬ ⑭ B.-DE-SUS, c. r. tot acolo ⑮ ⑯ B.-MARE, com. urb. cap. jud. Satu-Mare; 20.000 loc. stație c. f.; tirg 21 Noembrie; localitate climaterică vestită; aci e un așezămint pentru artiști; are un gimnaziu de băieți înființat în 1887 și o școală secundară de fete înființată în 1894. ⑰ ⑱ B.-AIA, nume dat județului Fălcițeni prin lege administrativă din 1929.

BAIAZET (sau **BAIAZID**) **ILDERIM** (1347 *†1403)

sultan al Turcilor, vestit prin luptele sale cu Bizantinii și cu aliații orientali; a făcut mai multe expediții în Muntenia, luptîndu-se cu Mircea, a învins pe aliații creștini în lupta de la Nicopole (1396); a fost învins și prins de Timur Leng.

BAIAZET II (*1447†1512), sultan al Turcilor, a avut multe războaie, între cari cu Ungurii și cu Polonii.

BAICAL, lac mare în Rusia asiatică, supr. 35.000 km. p.

BAIF ANTOINE DE (*1532†1589), poet francez, unul din cei șapte ai Pleiadei.

BAILLON [balo] **HENRI ERNEST** (*1827†1895), botanist francez. A fost profesor la facultatea de medicină. Opera pr. *Dictionar de botanică*, *Iconografia florei franceze*, *Istoria plantelor*. A fost membru onor. al Academiei Române (28 Mart 1887).

BAIMACLIA, c. r. jud. Cahul, reșed. pl. Ștefan-cel-Mare.

BAIN [ben] **ALEXANDRU** (*1818†1903), filozof englez autorul operelor: *Simfuriile și intelectul*, 1855, *Logica*, 1870; *Educațiunea ca știință*, 1879.

BAIŢONA (fr. *BAYONNE*), oraș în Franța port aproape de golful Gascconiei. De aci vine numele *baionetei*, fabricată întîiu în acest oraș. Călătorind prin aceste locuri, poetul nostru Alecsandri a scris o relație: *De la BaiŢona la Gibrallari*.

BAIRAMCEA, com. rur. tirg jud. Cetatea-Albă; are o școală medie mixtă înființată în 1909.

BAIU NICOLAE (*1790†1855), avocat român, a fost și preot în Brașov, a luptat cu zel în diferite chestiuni naționale.

BAITNER IOAN (*1815†1881), jurist ungur.

BAIU, munte în Carpați în partea numită Carpați calcaroși (între Valea Buzăului și Piatra Craiului).

BAJZA IOSIF (*1804†1858), poet și critic ungur.

BAKER [becher] **SAMUEL** (*1821†1894), celebru explorator englez, a descoperit unul din izvoarele Nilului, numind lacul Albert-Nyanza.

BAKÓCZ TOMA (*1442†1521), arhiepiscop de Strigonia și cardinal, candidat ungur la scaunul papal. Bula papală adusă de el, pentru o nouă cruciadă contra Turcilor, a provocat răscoala lui Doșa (sau Doja) în Secuime.

BAKUNIN MIHAIL (*1814†1876), agitator rus, întemeietorul *nihilismului*.

BALA VARNAVA, ban al Severinului pe la 1519-20, ca vasal al Ungurilor. A avut lupte cu Turcii.

BALABAN, insulă în Dunăre, jud. Ialomița, aproape de gura Ialomiței.

BALACI ① com. rur. jud. Teleorman, reșed. plășii Balaci; 2180 loc.; stație c. f. linia Costești-Turnu-Măgurele. Aci au fost proprietățile familiei boeresti Bălăceanu, care de aci își trage numele ② com. rur. jud. Ialomița, plasa Căzănești.

BALACLAVA, oraș în Rusia (Crimeea). La 25 Oct. 1854 s'a dat aci o vestită luptă între Ruși și aliați.

BALADE: cele mai însemnate colecțiuni de bade românești: V. Alecsandri (1853, 1866), G. Dem. Teodorescu (*Poezii populare*, 1885).

BALAN ① com. rur. jud. Sălaj, plasa Buciumi ② c. r. jud. Vlasca, pl. Marginea ③ ④ loc. în jud. Ciuc, mine de aramă.

BALARD [balar] **ANTOINE** (*1802†1876), chimist francez; a descoperit *bromul*.

BALATON, lac mare în Ungaria, supr. 635 km. p.

BALBI ADRIAN (*1782†1848), geograf venețian. a publicat scrieri în italienește și franțuzește.

BALBINUS = **DECUS**.

BALBOA VASCO NUNEZ DE (*1475†1517), celebru navigator spaniol, a descoperit oceanul Pacific.

BALC, fiul lui Sas Voevod al Moldovei. După unii istorici, a și domnit după moartea tatălui său, pe la 1340; după alții, a fost numai amestecat în

BAC-BAL

Baiazet Ilderim după o gravură din 1596.

BALBAN - luptele pentru domnie și a fost silit a ceda pasul lui Bogdan.

BALCAS, lac între Siberia și Turchestan (Asia), supr. 18.400 km. p.

BALCIĆ, com. urb., cap. jud. Caliacra; 6756 loc.

BALDI LAZAR (*1822+1892), filantrop român din Transilvania, și-a lăsat averea pentru scopuri culturale și de binefacere.

BALDUIN = BAUDOUIN.

BALE = BASEL.

BALEARE, grupă de insule (Maiorca, Minorca ș. a.) în Mediterana, aparținând Spaniei. În antichitate locuitorii lor erau vestiți ca prăstiași și arcași.

BALES PETRU (*1547+1610), caligraf englez, unul dintre inventatorii stenografiei.

BALFOUR [balför] **ARTHUR** (*1848+1923), om politic englez; a făcut parte din delegațiunea la Congresul din Berlin (1878); rector al universității din Glasgow; secretar de Stat p. Scoția, apoi pentru Irlanda, ministru în mai multe rânduri, prim-ministru (1902), șef al partidului conservator, ministru de externe în timpul marelui războiu, președinte al consiliului Societății Națiunilor în 1920.

BALIGOT DE BAYNE (*1892), diplomat francez, funcționar la Consulatul din Constantinopol. Venind în România cu C. Negri, a fost secretar particular al lui Vodă Cuza de la 12 Martie 1862 și l-a însoțit în exilul său.

BALINT SIMION (*1810+1869), preot și proto-pop român în Transilvania, unul din conducătorii militari ai Românilor în luptele contra Ungurilor în 1848-49. A purtat titlul de *prefect de legătură* și a luptat în munții apuseni alături de Avram Iancu și a contribuit la înfrângerea trupelor comandate de Hatvani și de Kemény.

BALLAGI MAURICIU (*1815+1891), teolog și scriitor ungur, prof. la Budapesta, autorul unui dicționar ung.-germ.

BALLMANN MICHAEL (*1765+1814), profesor și scriitor sas din Transilvania.

BALOGH IOSIF (*1756), călugăr catolic trimis la Blaj ca să ajute pe ep. Inocențiu Klein (1741) în susținerea bisericii unite.

BALOTA, com. rur. jud. Dolj; st. c. f. linia Craiova—T.-Severin. Aci a fost un groaznic accident în anul 1901.

BALOTIȚA, com. r. jud. Bălți, pl. Glodeni; 2361 loc.

BALȘ, com. urb. reședința plășii, jud. Romanai, plasa Olteu, pe malul drept al Olteului; în această comună se află o școală de meserii, un spital și diferite fabrici; are 3 biserici, din cari una zidită în 1760; stație c. f. pe linia București-Craiova; 5290 loc.

BALȘ GHEORGHE (*1868), inginer și scriitor român. Membru al Academiei Române (1923). Op. pr. *O vizită la câteva biserici din Serbia*, 1911; *Arhitectura Sf. Munte*, 1913; *Mănăstirea din Nicopol*, 1915; *Histoire de l'art roumain ancien*, cu N. Iorga, 1922; *Bisericele lui Ștefan cel Mare*; *Inceputurile arhitecturii bisericești în Moldova*.

BALȘ GRIGORE (†ca. 1895), fost ministru de culte, apoi de finanțe în guvernul lui Barbu Catargiu (1862).

BALȘ PANAIT (*1817+1889), fost ministru de finanțe în Moldova.

BALȘ TEODOR (*1800+1857), cramicar al Moldovei în 1857.

BALSAMO = CAGLIOSTRO.

BALTA ① insulă între Dunăre și brațul Borcea jud. Ialomița ② com. r. jud. Cluj, pl. Cîmpia ③ com. r. jud. Mehedinți, pl. Cîșani; aci se văd ruinele unui templu; aci a locuit Tudor Vladimirescu mai mult timp ca vârf de plaiu; se găsește cărbuni de pământ ④ ⑤ **B.-ALBĂ**, com. r. și lac jud. Rîmnîcul-Sărat, pl. Boldu, cu apă minerală de mult cunoscută și folosită. Alecsandri a

vizitat localitatea în 1847 și a descris-o. La 27 km. de Rîmnîcul-Sărat ⑥ **B.-DOAMNEI**, c. r. jud. Prahova, pl. Cîmpu ⑦ ⑧ **B.-SĂRATA**, c. r. jud. Teleorman, pl. Călmățui ⑨ ⑩ **B.-VERDE**, c. r. jud. Mehedinți, pl. Blahnița ⑪ ⑫ c. r. jud. Dolj la 5 km. de Craiova pe Jiu; aci se află o biserică a mănăstirii Jitia, înlemăiat de Constantin Basarab (1572).

BALTA-BRĂILEI, teritoriul închis între Dunărea zisă *veche* și brațul care continuă întru cîțva Borcea și care se desparte de Dunăre aproape de vărsarea Ialomiței și continuă pînă la Brăila.

BALTA-IALOMITEI = BORCEA.

BALTA-LIMAN, cartier în Constantinopol. Aci s'a încheiat convențiunea din 1849 între Turci și Ruși, care modifica unele dispozițiile Regulamentului Organic și micșora drepturile Principatelor române: numirea (nu alegerea) Domnului pe 7 ani, divanuri ad-hoc cu membri numiți de Domn; orice schimbare în legi va fi aprobată de Rusia și Turcia; va fi ocupată armată rusă-turcă; vor funcționa tot timpul un comisar turc și unul rus.

BALTAZAR (sau **BALDASAR** = **NABONED**), ultimul rege al Babilonului (ca. 554—538 a. Chr.). În cursul unei nopți de orgie, a văzut scris pe un părete cuvintele „Mane, Tekel, Fares”, pe cari le-a interpretat profetul Daniil, zicînd că i se va sfîrși domnia. Chiar în noaptea aceea — zice legenda — regele a fost ucis și Darius a ocupat țara.

BALTAZAR ABGAR (*1800+1809), pictor român. A expus la Tinerimea artistică, la Ateneu, la Salonul Oficial, etc. Opere pr. *Sf. Gheorghe omorînd balaurul*; *Cristos pîngînd cetățile*. A scris critici de artă în ziarul *Voința Națională*.

BALTHAZAR VICTOR (*1872) medic francez. Profesor de medicină legală la Universitatea din Paris, membru al Academiei de medicină. A făcut parte din misiunea științifică franceză care a vizitat țara în 1919. Membru onorar al Academiei Române (1919).

BALTICĂ MAREA, așezată la N. Europei, între peninsula Scandinavică, statele zise baltice despărțite din imp. Rusiei, și nordul Germaniei. Supr. 406.700 km. p.

BALZAC HONORÉ DE (*1799+1850), mare romancier francez realist. După o tinerețe aventuroasă, după încercări de a deveni tipograf, editor, se devotă literaturii și publică un foarte mare număr de romane și nuvele în cari înfățișază diferitele aspecte și tipuri ale societății franceze din vremea lui și cari au un fel de legătură între ele încît formează un tot pe care l-a numit însuși „*La comédie humaine*”, ca să facă păreche operelor lui Dante „*Comedia divină*”. Multe trad. românești, din cari cea mai veche în „Familia” 1871. În broșuri și volume: *Eugenia Grandet* (de L. Daus, 1909), *Albert Savarus* (de C. Calloglu, 1909), *Moș Goriot* (de Radu Baltag, 1909), *Colonelul Chabert* (de V. Savel, 1910) *Liturghia ateului* (de V. Demetrius, 1909), *Amorul mascat* (de D. Karnabat, 1911), *Femeia la 30 de ani* (de A. Gheorghiu, 1913, de Alexandrescu-Dorna, 1914), *Povestiri vesele* (de M. G. Ionescu), etc.

BANAT, sub acest nume se înțelege în geografica noastră în primul rînd *Banatul Timișan* sau *Timișana*, cuprins între Dunăre, Tisa, Mureș și munții Carpați cari formau hotarul vechiului Regat în părțile acelea.

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI, societate anonimă pe acțiuni înființată în 1880, cu dreptul exclusiv de a emite bilete de bancă, avînd ca acoperire un stoc de aur. În timpul războiului mondial, Banca a fost silită a-și trimite aurul la Moscova, astfel că biletele ei n'au mai avut acoperirea necesară; apoi emisiunile mărite și sporite în acel timp cit și după încheierea păcii, pen-

Honoré de Balzac.

Teodor Balș
după o stampă din
col. Academiei.

tru nevoile Statului, au făcut ca Statul să garanteze valoarea biletelor prin creditul său și astfel valoarea lor a fost supusă fluctuațiilor acestui credit. Astăzi Banca Națională are un capital de 600.000.000 lei împărțit în 200.000 acțiuni. Ea se conduce de un guvernator numit de guvern, ajutat de un consiliu de directori, parte aleși de acționari, parte numiți de guvern. Cel dintîiu guvernator al Băncii a fost Ioan Cîmpineanu.

BANCO, personajul din tragedia „Macbeth” a lui Shakespeare. Ucis de Macbeth, umbra lui urmărește pe ucigaș în toată vremea și-l chinuște prin teamă și muștrare de cuget. Expresia „umbra lui Banco” se zice despre un om care se ține de tine și nu-ți dă pace.

BAND, com. rur. jud. Mureș, reședința plășii Band; 3550 loc.

BANFFY DEZSŐ BARON (*1843 †1911), om politic ungar. După ce a fost prefect în Transilvania, a fost deputat și președinte al Camerei; membru al Camerei magnaților; ministru și președinte de Consiliu în 1895; a fondat în 1904 un partid nou care nu s'a putut impune; a fost un mare adversar al naționalităților din Ungaria și a luat măsuri contra lor de cîte ori a putut.

BANFFY GYÖRGY (*1747 †1822), om politic ungar. A fost guvernator al Transilvaniei.

BANFFY LÁSZLO (LADISLAU) (*1795 †1840), om politic ungar. A fost membru al dietei din 1836.

BANGCOK, capitala statului Siam (Indo-China); 600000 loc.; centru comercial important; are o vestită pagodă.

BANGUELO, lac în Africa, descoperit de Livingston, supr. ca. 3.000 km. p.

BANIAPATAC, stație balneară jud. Ciuc, 1234 m. alt. Are ape minerale cari conțin fier și pucioasă.

BANILA-PE-CEREMUȘ, com. rur. jud. Storoinet, plasa Ceremușului ¶ B.-PE-SIRET, c. r. același jud. pl. Siretului.

BANJALUKA, oraș în Iugoslavia, 14.000 loc.

BANLOC, com. rur. jud. Timiș-Torontal, pl. Deta 2530 loc.

BANTAM ① oraș în insula Java ¶ ② provincie în aceeași insulă.

BANUL, fostă mănăstire în orașul Buzău, întemeiată în 1571 de Vornicul Andronic.

BANVILLE THÉODORE DE (*1823 †1891), poet francez continuator al romantismului. Și-a stabilit reputația prin *Odes funambulesques* (1859). A publicat și piese de teatru. Din ele s'au tradus în românește: *Gringoire* de Iosif și Anghel, *Socrate și femeia* sa de G. Sion, *Sărutarea* de G. Sion și apoi de H. Lecca.

BAPTISTI, sectă creștină protestantă; admite numai botezul adulților, nu al pruncilor; are mai mulți partizani în Statele-Unite și în Anglia. Se găsesc și la noi, mai ales în Transilvania.

BAR, oraș în Polonia (Podolia); 14.000 loc.; aici s'a făcut în 1768 confederația (zisă de la B.) a nobililor poloni contra influenței rusești.

BARABÁS NICOLAE (*1810 †1898), pictor ungar din Transilvania. După studii speciale în Viena, după ce lucra prin cîteva orașe ardeleni, veni în 1831 în București, unde stătu trei ani și făcu portretele mai tuturor boierilor mari din acea epocă și ale soțiilor lor, al lui Kisselef ș. a. Se duse iar în Viena, de aci la Veneția, la Napoli și alte părți ale Italiei. După aceea a trăit în Cluj, în Pesta, a călătorit și a ajuns foarte apreciat, devenind chiar membru al Academiei de științe. Cele mai multe din operele lui se găsesc în Pesta, multe sînt răspindite pe la particulari. Se scootese peste 120 de portrete și tablouri de *genre* românești, făcute în timpul cît a stat în București. E de notat că și în lucrările din celelalte țări se găsesc adesea subiecte și tipuri din țările române.

BARABBÁS (=VARAVA), pers. evghelic; osîndit pentru crimă, Evreii au cerut să-l libereze pe el, iar nu pe Iisus.

BARAC ION (*1772 †1848), scriitor român. A fost institutor în Avrig și avocat în Brașov. A făcut

scrieri în stil popular și unele cu subiecte luate din tradițiile poporului. Cea mai importantă este: *Argîtur și Elena* (1801). A tradus în versuri *Risipirea Ierusalimului* după Iosephus Flavius (1821), precum și *Halima*, după un text german, în 7 volume (1836-38).

BARAOLT, com. rur. jud. Trei-Scaune, reședința. plasa Baraolt; 2651 loc.

BARASCH IULIUS (*1815 †1863), medic român. Evreu de origine, născut în Galiția, a venit de tînr în România după ce luase doctoratul la Berlin. A fost profesor de științe naturale la Colegiul Sf. Sava, a învățat bine limba românească și a fost unul din cei mai de seamă vulgarizatori ai chestiunilor de știință. A luat parte la fundarea Spitalului de copii din București, a funcționat acolo pînă la moarte. A întemeiat o revistă de popularizare „Isis sau Natura”, la care au colaborat mulți din oamenii de știință din epoca aceea (1856—1863). Op. pr. *Minunile naturii*, 1850; *Istoria naturală*, 1854; *Curs de igienă populară*, 1857; *Botanica silvică*, 1861; *Zoologie*, 1864.

BARATYNSKI EUGEN ABRA-MOVICI (*1800 †1844), poet rus. A fost militar și a trăit mult timp în Italia. Op. pr. *Eda, Bahul*.

BARBARA → VARVARA.

BARBARA SANCTA, seminaru teologic din Viena, înființat pentru cultura preoților români uniți.

BARBARI: Invaiziunile Barbarilor încep cu expediția Cimbrilor și Teutonilor contra Romei (113 a. Chr.); dar invaziunile propriu zise încep în era creștină. Lista barbarilor (sec. III-XV), cari au trecut prin țările noastre, fie stăpînindu-le mai lung sau mai scurt timp, fie devastîndu-le, etc: *Goții, Hunii, Gevizii*, o ramură a Goților, *Avarii, Slavii, Bulgarii, Ungurii, Pecenegii, Cumanii, Tătarii* (→ aceste cuvinte).

BARBAROSSA → FREDERIC.

BARBIER [barbie] JULES (*1825 †1901), autor dramatic francez. Pr. op.: *André Chénier* (1849), *Contes d'Hoffmann* (1851), drame; *Amour mouillé* (1850), *Un roi de la mode* (1851), comedii. Este autorul libretelor mai multor opere celebre: *Faust*, *Romeo et Juliette*, etc.

BARBOLOVICIU ALIMPIU, preot român din Transilvania, a luat parte la mișcările naționale ale Românilor transilvăneni.

BARBU, mănăstire de maici com. Grăjdana, jud. Buzău; întemeiată în 1662 de boierul Barbu.

BARBU LĂUTARU, cîntecel comic, foarte cunoscut, al lui Vasile Alecsandri, tip creat de M. Millo. Poetul s'a inspirat din viața unei persoane reale, un lăutar din Iași cu același nume, vestit în vremea lui pe la 1845 și apreciat de List (cu ocazia vizitei la Iași în 1847) pentru talentul și memoria lui muzicală prodigioasă; se zice că i-a spus: „Ești un adevărat artist din grația lui Dumnezeu”.

BARCA HAMILCAR (†228 a. Chr.), general cartaginez, tatăl lui Anibal. Știu să inspire fiului său o ură de moarte contra Romanilor. El e întemeietorul Barcelonei.

BARCANI, com. rur. jud. Brașov, plasa Săcele; 2076 loc.

BARCELONA, oraș în Spania (prov. Catalonia), port la Marea Mediterană; 600.000 loc.; are o facultate de medicină, bibliotecă și arhive renumite.

BARCIANU DANIL (*1847 †1900), profesor și director de școale în Sibiu; a luat parte la mișcările politice ale Românilor din Transilvania, fiind în-

Ion Barac.

Dr. Barasch.

chis la Vaț după procesul memorandumului; a publicat cărți didactice de științe naturale și a redactat foi pedagogice.

BARCIANU SAVA POPOVICI (*1814†1879), profesor român în Transilvania și preot; autor de cărți didactice: *Gramatică rom.* în l. germană; *Vocabular rom.-germ.*

BARCSAY AKOS (*1619†1664), om politic ungur, a avut misiuni diplomatice din partea lui George Racotzi I, principele Ardealului; a fost cînta timp și principe al Ardealului.

BARDASARE-PANAITESCU EMANOIL, pictor român, profesor la Școala de bele-arte din Iași. A lucrat portrete, peisaje, scene rustice, etc. Op. pr.: *Întoarcerea de la secerat, Simbăta Moșilor, Mănăstirea Agapia.*

BARDIA IOSIF (*1668†1720), iezuit german, profesor la Viena, Graz, etc. În Sibiu a întărit propaganda catolică și a fost numit după moartea mitropolitului unit Atanasie, *defensor* pe lângă mitropolia unită din Transilvania.

BARI, oraș în Italia, în prov. cu același nume (Apulia).

BARIERA-VÎLCII, com. suburbană la municip. Craiova jud. Dolj.

BARITU [barit] **GEORGE** (*1812†1893), om politic, istoric și ziarist român. El a întemeiat în Ardeal primul ziar (*Gazeta de Transilvania*, 1835) și prima revistă (*Foata pentru minie, inimă și literatură*, 1838). A lucrat la reorganizarea școalelor românești din Brașov între 1836—1845 servind în acest timp și ca profesor. Mișcarea din 1848 îl chemă în primele rânduri ale luptătorilor. Afîindu-se în Sibiu și orașul căzînd în mina Ungurilor, fu nevoit să fugă în Țara-Românească. Aci fu arestat de Ruși, dar scăpă fugind în Bucovina. După încetarea revoluției și după ce Transilvania fu iar stăpînită de Austria, Baritiu se întoarse în Brașov și, pe lângă munca de ziarist, pe lângă scrieri istorice, căută să răspîndească ideea ca Românii să se întovărășască pentru opere economice. Grație lui se înființă fabrica de hîrtie la Zărnești, pe care o conduse timp de douăzeci de ani. El fu cel mai de aproape colaborator al lui Șaguna la întemeierea *Asociațiunii Transilvane* și redactă statutele. A fost deputat în Camera imperială între 1861—66. La întemeierea Academiei Române, în 1866, a fost chemat ca reprezentant al Transilvaniei și a lucrat cu hărnicie în toată vremea, prezentînd memorii, rapoarte despre cărți, etc. După încheierea dualismului s'a stabilit în Sibiu, a redactat ziarul *Observatorul*, pentru care a avut cîteva procese politice. Luînd astfel parte la luptele din această epocă, el a redactat în 1881 *Memorialul alegătorilor*, care s'a publicat și în traducere germană și maghiară pentru a arăta punctul de vedere al Românilor față de măsurile aspre luate de Unguri cu tendință de desnaționalizare. A fost și președinte al comitetului central român între 1884—1887; a condus revista „Transilvania” (1861—1888), a fost director al școlii de fete înființată de Asociațiune în Sibiu și printre toate aceste ocupații, a dat la lumină o istorie a Transilvaniei în ultimele două secole.

BAR-COCHIBA SIMON (sec. II după Chr.), agitator iudeu, a organizat o răscoală contra Romanilor și s'a proclamat rege în Ierusalim, dar a fost învins de generalul Iulius Severus și a pierit în luptă.

BARNABIȚI, ordin bisericesc înființat la Milano (1530) cu scop de a întemeia școli, de a educa tinerimea și de a pregăti clerici luminați.

BARNOVSKI MIRON (*1633), Domn al Moldovei, 1626-1629. Numele drept ar fi fost **MOVILA**, iar acela sub care e în genere cunoscut nu ar însemna originea polonă, ci numai o indicație că avea proprietate la Bărnova (lîngă Iași) și o terminare poloneză, pe care a dobîndit-o în timpul

cîl a stat în Polonia. A domnit în pace, isbucînd a avea ascendent asupra Tătarilor, cari în vremea altor Domni făcuse multe și rele năvăliri în Moldova. Turcii, supărați pentru politica lui filopolonă, l-au mazilit și, mai tîrziu, chemîndu-l cu viclenie la Constantinopol, i-au tăiat capul.

BARNUM PHINEAS (*1810†1891), American, vestit organizator de muzee cu rarități.

BARNUTIU [bărnut] **SIMEON** (*1808†1864), unul din fruntașii revoluției românești din Transilvania (1848). După studii făcute în Blaj, unde termină teologia, fu numit profesor în Blaj, dar episcopul Lemeny îl înlătură. Retrăgîndu-se la Sibiu, începuse a studia dreptul. În această situație îl găsiră evenimentele din 1848. Cînd Ungurii prin proclamația din 13 Martie cerură, între altele, și *unirea Transilvaniei cu Ungaria*, Barnutiu răspîndi un manifest prin care arăta că această unire va fi o nenorocire pentru Români, tot el, în adunarea vestită de la 15 Maiu în Blaj luă cuvîntul și rosti acel mare discurs în care arăta că singura cale de urmat pentru Români este lupta contra Ungurilor. După aceasta, a fost firesc să se găsească între fruntașii revoluției române. După revoluție, și-a continuat studiile de drept la Viena și la Pavia. În 1855 a fost chemat ca profesor de filozofie și drept la Iași, unde a avut pînă la 1863 un rol important în mișcarea culturală și politică.

BARONZI GHEORGHE (*ca. 1815†1896), ziarist și scriitor român. A avut rol important în propaganda națională în epoca unirii, redactînd *Ziua* în 1859 și colaborînd la diferite reviste și ziare. A debutat printr-o dramă (*Eleonora*, 1844) și prin poezii publicate în „Curierul românesc” în 1845 și urm. A scris poezii patriotice și satirice (*Nopturnele*, 1853, *Satire*, 1866, *Opere poetice*, 1876, *Daciada*, 1890), din cari s'au tipărit în timpul nostru o culegere făcută de N. Iorga (*Poezii alese*, 1909); a scris drame (*Matei Basarab*, 1858, *Alestar*, 1878, *Batista Velei*, 1879), comedii (*Nădăruții*, 1876, *Lumea se dă pe ghiță*, 1877, *Ordinea zilei*, 1879, *Barba lui Ștefan cel Mare*, 1882, *Caritatea în costum de carnaval*, 1887), dar meritul lui cel mare stă în numeroasele traduceri ce a făcut din George Sand, E. Sue, Al. Dumas, Guizot, W. Scott ș. a.

BAROSS GAVRIL (*1848†1892), om politic ungur; ca ministru s'a ocupat cu chestiunile de organizarea căilor de comunicație în regat.

BAROȚUL, munte în Transilvania așezat de-a lungul întorsurii Oltului.

BAROZZI CONSTANTIN (*1833†1921), general român. După studii în țară și în Viena, s'a specializat în geodezie, a obținut înaintare în grade, a fost profesor de fortificații la Școala militară de ofițeri; a organizat serviciul geografic al armatei. În timpul războiului pentru independență era colonel: a lucrat pe lîngă cartierul general rusesc pentru organizarea trecerii trupelor și apoi pe cîmpul de operație cu trupele de geniu. După războiu, a lucrat la parcelarea Dobrogei, a fost înaintat general de brigadă (1883) și de divizie (1892), a fost șef al Casei militare a Regelui Carol și șef al statului-major. A reprezentat țara la diferite congrese internaționale de geodezie, a fost vice-președinte al Societății geografice. Pentru scurt timp a fost ministru de războiu (1888) în guvernul prezidat de Teodor Rosetti.

BARRAS PAUL-JEAN (*1755†1829), unul din

Miron Barnovschii.

Simeon Barnutiu.

G. Baritiu.

capii revoluției franceze; a fost membru al Directoriului; a răsturnat pe Robespierre.

BARRÈME BERTRAND (*1640†1703), matematic fr., autorul unei cărți de aritmetică practică (1682) și altele, prin cari face calcule de dobinzi ș. a. De la el a rămas vorba *barem* (fr. *barème*): rezolvirea problemelor după calcule făcute dinainte.

BARRÈS MAURICE (*1862†1923), scriitor francez, a publicat opere politice și romane. Pr. op. *Les déracinés* (1897); *Appel au soldat* (1900). Tendința sa e naționalistă și contra demagogiei.

BARROT [bar] **ODILON** (*1791†1873), jurisconsult și om de stat francez.

BARROW, ☉ fluviu în Irlanda, se varsă în golul Waterford ♣ ☉ cap în Alasca (America-de-Nord).

BARRY CAROL (1795†1860), arhitect englez, a construit palatul Westminster, sediul parlamentului.

BART JEAN ☉ (*1651†1702), vestit marinar francez ♣ ☉ pseudonimul scriitorului român **EUGENIU BOTEZ** (= acest nume).

BARTA, com. rur. jud. Ismail plasa Bolgrad.
BARTÈL CAZIMIR, profesor și om politic polon. E profesor de perspectivă la Academia de arte frumoase din Varsovia. Deputat, ministru al comunicațiilor în timpul războiului cu Rușii (1920), președinte de consiliu în 1926, a format de atunci de mai multe ori guvernul țării.

BARTHA MIKLÓS (NICOLAE) (*1848†1905), ziarist maghiar. A întemeiat (1880) ziarul „Ellenzék” în Cluj, care apare și azi.

BARTHELEMI ST. HILAIRE JULES (1805†1895), om politic francez și scriitor, traducătorul lui Aristotel.

BARTHOLOMÆ FRÉDÉRIC (*1834†1904), sculptor francez, autorul celebrei statui din New-York: *Libertatea luminând lumea* și al monum. *Leul din Belfast*.

BARTOK LAJOS (LUDOVIC) (*1851†1902), scriitor ungar și poet. A trăit în Transilvania, a fost ziarist și de cîteva ori ales deputat. Op. pr. *Kárpáti emlékek* (Amintiri din Carpați), 1885. *Erdő-zugás* (Freacăuț pădurii), 1889. *Kendi Margit*, dramă, 1884. *János Király* (Regele Ioan), 1902.

BARTOLI MATTEO (*1873), lingvist italian. Profesor la Universitatea din Torino. S'a ocupat mai ales de chestiunile în legătură cu domeniul iliric, și de dialectul istro-român. A făcut recenzii despre operele filologice românești. E membru corespondent al Academiei Române (1914).

BARTOLOMEU (= **VARTOLOMEU**), unul din cei 12 apostoli. A predicat evanghelia în India și în Armenia, unde a fost martirizat.

BARZI, o clasă de preoți la vechii Gali; mai tirziu fură numai cîntăreți și poeți; se mai păstrară în Anglia pînă prin sec. xvi.

BASARAB, poate fiul lui Tihomir, primul domn sigur al Țării Românești. Se știe că în 1330 a avut o luptă cu Carol Robert, regele Ungariei, prin pasul Bran și a învins pe inamicul său. Amintirea acestei lupte o găsim în poezia lui Grigore Alexandrescu: „Răsăritul lunii la Tismana”.

BASARAB II zis **LAIOI** († ca. 1480), domn al Țării-Românești între 1472—1476. Fiul al Voievodului Dan, a fost amic al lui Ștefan cel Mare și, după multe documente, se vede că l-a ajutat după lupta de la Racova, contrar afirmațiunii lui Grigore Ureche că a fost alături de Turci; mai tirziu, pîrîndu-i-se că Turcii vor înfrînge pe Ștefan, a trecut de partea lor, ceea ce l-a pricinuit pierderea tronului prin intrarea armatelor lui Ștefan și Mateiu Corvin, regele Ungariei, uniți acum contra Turcilor. Laiot însă ucise pe înlocuitorul său, și venind la tron un nepot al lui numit Basarab cel tînar sau Tepeľuș, acesta împărți cu el domnia, dîndu-i Oltenia, pe care a stăpînit-o cîțiva ani.

BASARAB III zis **CEL TÎNAR**, zis **TEPELUS**, Domn al Țării Românești (1476-1481). Așezat în domnie, după toată probabilitatea, de către Ștefan cel Mare, dar fiind mai mult devotat Turcilor,

este și el gonit în Iulie 1481 și, după ce revine pentru scurt timp, este silit să fugă și este ucis de Mehedințeni la satul Glogova.

BASARAB IV = **NEAGOE**.

BASARABEASCA, sat jud. Tighina și st. c. f. linia Cetatea-Albă—Galați.

BASARABI, stație c. f. jud. Fălțiceni (azi Baia) între Dolhasca și Fălțiceni.

BASARABIA, regiune din România. Acest nume se dădea pînă la 1812 numai unei părți din Sudul acestei provincii care era ocupată de Tătari și mai înainte aparținuse Munteniei și care prin sec. xvii și xviii se numia *Budgeac*. Pentru locuitorii din această regiune numele de Basarabia era necunoscut: își ziceau cum își zic și azi: „Moldoveni”. Cînd Rușii, în 1812, au răpit jumătate din Moldova pînă la Prut, au simțit nevoia să dea un nume întregului teritoriu și i-au zis *Basarabia*. Ei au stăpînit-o în întregime pînă în 1856, cînd după tratatul din Paris, au fost nevoiți să cedeze Moldovei trei județe (Cahul, Bolgrad și Ismail), pe cari le-au reluat după războiul din 1877—78 cu învoirea Conferinței europene din Berlin. În timpul războiului mondial, cînd s'a prăbușit regimul țarist în Rusia, Basarabia s'a declarat independentă sub numele de „Republica Moldovenească” (1917) și apoi Sfatul Țării a votat unirea cu Regatul României (27 Martie 1918); astfel a revenit la Patria-mamă. Basarabia are o suprafață de 45.630 kmp.; avea la despărțirea ei de Moldova 482.630 loc.; după statistica din 1918 are 2.725.000 loc. Cuprînsă între cele două mari riuri, Nistru și Prut, ea este la N. deluroasă și suprafața se inclină cu cît merge spre Marea Neagră și Dunăre.

BASILESCU NICOLAE (*1860) profesor de economie politică la facultatea de drept din Iași (1892), apoi la cea din București (1896).

BAȘCALIA, com. rur. jud. Tighina plasa Căgilniceanu; 2395 loc. După legea 1929, sat circ. com. Chirsova.

BAȘ-CHIOI, pirău mare în jud. Tulcea, pl. Babadag, se varsă în riul Tața.

BAȘCHIRI, popor nomad din Rusia, pe lîngă Volga: „Bașchiri sălbatici”, (Alecsandri, *Pahod na Sybir*).

BASCI, populație de ca. 600.000, locuiește pe ambele cline ale Pireneilor Occidentali în Franța și în Spania. Originea lor nu e stabilită încă. Limba lor nu face parte din grupele de limbi ale popoarelor învecinate. Asupra lor a publicat studii prof. Ovid Densusianu: *Păstoriul la Bascii din Soule*, 1925; *La Soule în sec. xvii, după descrierea lui Froidoar*, 1927; *Quenouille în „Bulletin du Musée basque”*, 1926.

BASCOV ☉ com. r. jud. Argeș, pl. Bascov ♣ ☉ stație c. f. tot acolo ♣ ☉ fost schit de călugărițe tot acolo.

BASEDOW IOHAN (*1723†1790), pedagog german, a căutat să pună în practică ideile lui J.-J. Rousseau din „Emile” fundînd și conducînd mai mulți ani un institut, numit *Philantropinum* în orașul Dessau, după ce publicase cartea sa *Culegeri de cunoștințe necesare pentru educația tinerimii* (1774).

BASEL (= fr. *BÂLE*), canton în Elveția (germană), reunit la confederație în 1501; în orașul Basel s'a ținut în 1431 un vestit conciliu convocat de biserica catolică în vederea ereziilor ce începuse să aibă curs.

BASILIC, = **DESPOT-VODA**.

BASILICALE, adunare de legi și dispozițiuni juridice începută în Bizanț în sec. ix sub domnia împăratului Vasile I și continuată sub Leon vi și Constantin vii. Ele au înlocuit în parte legislația lui Justinian și au influențat prin colecția lui Harmonopol (= acest nume) primele legiuri românești.

BASILIFI, călugări creștini ortodoxi și catolici; ordin întemeiat de *Vasile* (Basilii) cel Mare (sec. iv).

BASILIU sau **BASILIOS** (= **VASILE**) I MACEDONUL (†886), împărat al Bizanțului, se urcă pe tron după

2582

ce ucise pe Mihail în (867), care-l făcuse *coregent*.
Avu lupte cu Arabii și pierdu Sicilia.

BASILIU II BULGAROTONUL (*1025), împărat al Bizanțului de la 976 până la moarte, a suportat un războiu civil pornit de Phocas și a purtat războaie cu Bulgarii, al căror imperiu l-a distrus (1018).

BASNA, stație balneară jud. Tîrnava-Mică, 1652 loc.; izvoare de iod, brom și sare; la 8 km. de Mediaș.

BASSORA, oraș comercial în Turcia asiatică; 18.000 loc.

BASSARABESCU ION AL. (*1870), nuvelist român. Profesor la liceul din Ploiești, membru corespondent al Academiei Române. A colaborat la „Convorbiri literare”. Op. pr. *Nuvele* (1903), *Vulturii* (1907), *Nenea* (1916), *Moș Stan* (1923).

BASTA GEORGE (*1505 †1607), condotier valon, de origine albaneză, se puse cu trupele sale în serviciul împăratului Rudolf II, bătut pe Mihaiu Viteazul la Mirăslău, apoi, împacându-se cu el, luptară împreună contra lui Sigismund Bathori și, după lupta de la Gurăslău, luară Ardealul din mîna acestuia, dar, urmărind interese personale, ucise mișelește pe Mihaiu și deveni el stăpîn al Ardealului. Stăpînirea lui a fost un șir de jafuri. Moise Szekely, unit cu Turcii, voi să-i ia puterea din mînă, dar fu învins și ucis în bătălia de la Brașov. Astfel Basta rămase din nou domnitor pînă în Martie 1604, cînd împăratul îl rechemă.

BASTARNI, seminție germanică, venită din spre răsărit prin părțile sudice ale Moldovei și pe la gurile Dunării. Ei au năvălit asupra Tracilor.

BASTERRA RAMON DE (†1928), diplomat spaniol. A fost însărcinat de afaceri în România. Amic al Românilor, a luat parte la încoronarea Regelui Ferdinand, vorbind în românește; a publicat o carte „Opera lui Traian”, în care tratează despre colonizarea Daciei. Membru corespondent al Academiei Române (1921).

BASTIAT [bastia] **FREDERIC** (*1801 †1850), economist francez, unul din întemeietorii teoriei *liberului schimb*.

BASTILIA (fr. *BASTILLE*), citadelă militară în Paris, început a fi construită în 1370; în timpul lui Richelieu deveni închisoare numai pentru nobili, în sec. XVIII se schimbă în închisoare obișnuită. Ocuparea și dărîmarea ei de către poporul Parisului (14 Iulie 1789) fu începutul marii revoluții franceze. Republica franceză a statornicit ziua luării B. ca sărbătoare națională, care se păstrează pînă azi.

BAȘOTĂ ANASTASIE, filantrop român. A fost mare hatman în Moldova, a lăsat prin testamentul său din 1869 sumele necesare pentru întemeierea unui institut în comuna *Pomîrla* (Dorohoiu), care să-i poarte numele. O epitropie numită prin testament a realizat dorința lui în 1879 și pînă în 1906 a funcționat ca școală particulară. De atunci administrarea fondurilor se face de Casa Școalelor, iar liceul de acolo este asimilat cu celelalte ale Statului, avînd și internat.

BAȘOTĂ VASILE magistrat și apoi avocat român din părțile Năsăudului; a publicat diferite scrieri și a lăsat un fond de stipendii la liceul din Năsăud.

BATAILLARD [bataîar] **PAUL** (*1816 †1894), ziarist francez. A absolvit „Ecole des Chartes”. A sprijinit interesele poporului nostru în epoca constituirii statului modern, publicînd mai multe lucrări, între cari: *Les principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, 1856; *La Moldo-Valachie dans la manifestation de ses efforts et des ses vocux*, Paris, 1856; *Les principautés devant le congrès*, Paris, 1856; *La situation régulière de la Moldo-Valachie vis-a-vis de la Porte*, Bruxelles, 1857.

George Basta
(după o stampă
din col. Acade-
miei).

Drept recunoștință, Adunarea Constituantă în Iunie 1866 l-a declarat cetățean român. Academia Română l-a ales membru onorar în 1872. Printre alte scrieri ale lui sînt interesante o sumă de cercetări asupra *Tigănilor*: originea lor (1875), aparițiunea lor în Europa (1848, 1877), situațiunea lor în trecutul depărtat (1876) și în timpul actual în Spania, Portugalia, Algeria și în alte țări (1881, 1884, 1890).

BATAILLE [bataî] **HENRI** (*1872 †1922), autor dramatic francez. *Maman Colibri*, comedie, *La marche nuptiale*, dramă, *La femme nue* (Modelul), *Le Scandale* s'au reprezentat și în București.

BATAVIA, (nume vechiu latinesc al Olandei) sau *Republică batavă*, nume purtat de statul olandez între 1795—1806, sub stăpînirea și apoi protecția lui Napoleon. De la 1806 se numi Regatul Olandei și primul rege fu Louis, fratele împăratului francez.

BATAVIA, cap. insulei Java; 290.000 loc.; întemeiată în 1617 de amiralul olandez Koen, distrusă de erupția vulcanică în 1883, rezidită apoi. E sediul guvernului olandez al Indiilor neerlandeze.

BATHORY ANDRÁS (**ANDREIU**) (*1566 †1599), cardinal și principe al Transilvaniei. Reprezintă ideea de unire cu Turcii contra împăratului. A fost învins de Mihaiu Viteazul în lupta de la Șelîmber și ucis de un Secu. Cronică povestește că în momentul cînd omorîtorul a adus capul fostului principe, Mihaiu a exclamat: „Sărmanul popă!” și a dat ordin să fie îngropat cu toată pompa cuvenită. Scena aducerii capului a inspirat tablouri cunoscute ale pictorilor Aman și G. D. Mirea.

BATHORY GÁBOR (**GAVERIL**) (*1589 †1613), principe al Transilvaniei ales în 1608. În epoca aceea fiind necontenite lupte urmate de împăcări între împărății Austriei și între Turci, Bathory se făcu agentul Turcilor și, de aceea, avu amestec în afacerile principatelor române. El făcu două incursiuni în Muntenia: în 1610, cînd alungă pe Radu Șerban, Domnitorul susținut de împărat, și cînd oastea lui se dădu la prădăciuni și persecuții neomenoase, despre cari vorbesc cronicarii din acea epocă; în 1611, cînd este respins și fugărit de Radu Șerban, care-și redobîndise tronul. După aceasta, însă, el învinge armata imperială, care ajutase pe Radu Șerban, și o gonestă în Moldova. Mai tîrziu s'a împăcat cu Radu Șerban, ce era peibea în Transilvania, dar și-a pierdut sprijinul Turcilor și chiar în țară s'au ridicat mulți contra lui din pricina desfrînărilor lui și exacțiunilor administrative. Astfel a fost scos din domnie de Turci și apoi ucis în Oradea.

BATHORY ISTVÁN (**ȘTEFAN**), general al regelui Ungariei Matias Corvin, a intrat în Muntenia cu oști ungurești împreună cu ale lui Ștefan cel Mare ca să gonească pe Laiot Basarab (1476); a învins pe Turci în Cîmpul Pinei (13 Octombrie 1479).

BATHORY ISTVÁN (*1533 †1586), principe al Transilvaniei, 1571—1576, cînd fu ales de către o parte din nobilii poloni rege al Poloniei. Sosind în Cracovia înainte de rivalul său Maximilian, fu recunoscut de mai toți electorii, trecu la catolicism și luă în căsătorie pe Ana, din familia Iagelohilor. Domnia lui a fost din cele mai importante. A învins pe Ivan Groznicul, țarul Moscovei, depărînd pe Ruși de la țărmul mării Baltice, a organizat armata, a întărit puterea regală, a ocrotit și a încurajat dezvoltarea literaturii și a fost pe punctul de a uni Coroana Poloniei cu a Moscovei, dar a murit prea repede.

BATHORY KRISTOF (**CRISTOFOR**) principe al Transilvaniei între 1576—1582.

BATHORY ZSIGMOND (**SIGISMUND**) (*1572 †1613), principe al Transilvaniei. Ales în 1581, cînd avea nouă ani, a domnit sub regentă pînă în 1588, cînd a luat însuși conducerea țării. Fiind supus Turcilor, a voit să se libereze cu ajutorul împăratului Austriei și, tot în acest scop, s'a unit cu Mihaiu Viteazul și i-a trimis în ajutor oaste care a luptat

la Călugăreni. În 1597 a renunțat la tron și a cedat domnia împăratului Austriei în schimbul a două ducate și a unei rente anuale, dar peste un an s'a răsgindit și și-a reluat tronul, primind jurământul de credință la Turda (25 August 1598), însă iar peste un an a cedat domnia vărului său Cardinalul Andrei Bathory și s'a retras în Polonia. În 1601, după uciderea lui Andrei, iar a luat domnia Transilvaniei, dar n'a putut s'o ție, fiind învins la Gurăslău de Mihail Viteazul unit cu Basta. După aceea s'a retras definitiv și a primit o rentă de la împărat.

BATHURST, cap la Oceanul înghețat (America-de-Nord).

BATIR, com. rur. jud. Ti. Sigismund Bathori. ghina, plasa Căinari; 2142 loc.

BATOĞUL ① lac cu apă minerală jud. Brăila ② com. rur. jud. Brăila, pl. Ianca.

BATOȘ, com. rur. jud. Mureș, plasa Teaca; tîrg. 21 Maiu.

BATTEMBERG → ALEXANDRU.

BATTYANY IGNATIU (*1741†1798), episcop al Transilvaniei, a fondat o bibliotecă în Alba Iulia.

BATTYANY LUDOVIC (*1806†1849), om politic ungar; preș. cons. al primului minister ungar în 1848. Deși partizan al unirii cu Austria, luă parte la revoluție și fu osîndit la moarte de către Windischgrätz la ocuparea Pestei.

BATUM, oraș și port în Rusia (Transcaucazia.)

BAUDELAIRE [bod'ler] CHARLES (*1821†1867), poet francez, autorul colecției *Les fleurs du mal*. În românește s'au tradus multe din operele lui. Cele mai vechi traduceri sînt făcute de V. Pogor în 1870 (în „Convorbiri literare”), mai tîrziu de G. Pencioiu și C. Z. Buzdugan (în „Lumea nouă”), de L. Dauș (în „Revista Nouă”), de G. Duma, Titu Dinu, Leon Feraru, Cezar Stoika, Westfried (în „Viața nouă”), de M. Jorgulescu (în „Neamul românesc”), de N. Davidescu (în „Flacăra”), de Al. Philippide (în „Gîndirea”), de D. Iacobescu (în „Noua revistă română”), etc. Cele mai multe traduceri se datoresc lui Al. Stamatiad, care a publicat și două volume (*Poeme în proză*, 1912 și *Cugetări și paradoxe*, 1927). A mai apărut și un volum (*Poeme în proză*) trad. de A. Luca.

BAUDOIN [bodue"] I DE FLANDRA (†1118), participă la cruciada din 1095 și, la moartea fratelui său Godefroy de Bouillon, se proclamă rege al Ierusalimului. După el urmară alți patru regi cu același nume și în 1186, după uciderea lui Baudouin V, Ierusalimul fu cucerit de Saladin și trecu iar în puterea păgînilor.

BAUDRILLART [bodrilăr] HENRI (*1821†1892), economist francez, prof. la Collège de France, membru al Institutului. A condus mult timp *Journal des économistes*. Op. pr.: *Manuel d'économie politique* (1857, cu multe ediții), *Les rapports entre la morale et l'économie politique* (1860), *Histoire du luxe privé et public* (1878—1889), *Etat moral et matériel des populations rurales* (1885), după o anchetă cu care fusese însărcinat de Academia de științe morale.

BAUMGARTEN ALEXANDRU (*1714†1762), filozof german, creatorul esteticeii ca știință specială. Princ. lucr.: *Aesthetica*, 1750 (în latinește).

BAUR FERDINAND (*1792†1860), teolog protestant german, a publicat multe scrieri de critică asupra chestiunilor religioase; a întemeiat Școala de la Tübingen, care își propune să studieze, în afară de considerații religioase, cărțile Noului Testament.

BAURCI, com. rur. jud. Cahul, pl. Traian.

BAUTZEN, oraș Germania (reg. Saxoni) pe riul Spre; 22.000 loc.; centru industrial; aci Napoleon a avut (Maiu 1813) o mare victorie contra armatelor rusești și prusiene.

BAVARIA, unul din statele ce alcătuiesc Reichul german; supr. 76.420 km. p.; 7.412.000 loc. Capitala: München (fr. Munich). Important centru catolic.

BAYARD PIERRE (*ca. 1473†1524), cavalier francez viteaz, luă parte la multe lupte și fu supranumit „Chevalier sans peur et sans reproche”.

BAYLE [bel] PIERRE (*1647†1706), filozof francez și profesor de filozofie și istorie la Rotterdam. Publică mult în franțuzește și latinește; parte din scrieri fură oprite de a intra în Franța și unele arse.

BAYREUTH, oraș în Bavaria, vestit prin teatru, în care se cîntă în mod special numai operele lui Wagner, inaugurat în 1876.

BAZARGIC, oraș în jud. Caliacra; stație c. f. capul liniei de la Medgidia; 35.000 loc. Înainte de unire (1913) se numea Dobrici, iar numele turcesc era Hagî-Oglu-Bazargic.

BAZIN RENÉ (*1853), scriitor francez, mai ales romancier. Membru al Academiei franceze (1904). Op. pr.: *La terre qui meurt* (1899), *Les Oberlé* (1901).

BAZIRGHIAN, com. rur. jud. Durostor, pl. Doimuşlar.

BĂBĂŞEŞTI, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Seini.

BĂBANA, com. r. jud. Argeș, pl. Uda.

BĂBĂIȚA, com. rur. jud. Vlașca, plasa Cîlniștea.

BĂBENI ① com. rur. jud. Rîmniciul-Sărat, plasa Orașul. ② c. r. jud. Vilcea, pl. Bălcești. Stație c. f. linia Piatra-Olt-Rîmniciul-Sibiu.

BĂBEȘTI, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Ugocea.

BĂBÎCIU, com. rur. jud. Rorîanați, plasa Oltude-Jos.

BĂBIU, com. rur. jud. Cluj, plasa Almașului.

BĂCANI, ① com. rur. jud. Tutova, reședință plasa Simila. ② c. r. jud. Bălți, pl. Chișcăreni.

BĂCĂLEȘTI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Călmățui.

BĂCEȘTI, com. rur. jud. Roman, plasa Roman-Vodă. Stație c. f. Tîrg.

BĂCÎIA, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Geoagiu.

BĂDĂCÎN, com. rur. jud. Sălaj, plasa Șimleul-Silvaniei.

BĂDĂRĂU ALEXANDRU (*ca. 1859†1927), om politic. A debutat ca pîrtaș al mișcării socialiste din Iași, și-a terminat studiile în Belgia. A fost profesor la un liceu din Iași, apoi deputat. A intrat în gruparea radicală a lui G. Panu; apoi în partidul conservator alături de Take Ionescu. De cîteva ori ministru, a jucat pînă la războiu un rol politic important.

BĂDĂRĂU EUGENIU (*1887), fizician român. Profesor de fizică experimentală la Universitatea din Cernăuți. Basarabean, a studiat la Pisa, a fost profesor în Petrograd pînă în 1918.

BĂDĂUȚII VECHI, c. r. jud. Rădăuți; 1271 loc. (1919); biserică zidită de Ștefan cel Mare în 1481, dărîmată în războiul mondial; stație c. f.

BĂDENI ① com. rur. jud. Iași, plasa Cîrligătura. ② c. r. jud. Odorheiu, pl. Ocland. ③ c. r. jud. Turda, pl. Mihail Viteazul. ④ c. r. jud. Buzău, pl. Glodeanurile.

BĂDEȘTI, com. rur. jud. Cluj, plasa Borșa.

BĂDEUȚI ① com. rur. jud. Rădăuți, plasa Dornești. ② c. r. tot acolo.

BĂDICU, com. rur. jud. Cahul, pl. Ion Voevod.

BĂDILIȚA, com. rur. jud. Fălcișeni, plasa Lespezi.

BĂDULEAȘA, com. rur. jud. Teleorman, pl. Călmățui.

BĂDULEȘTI, com. rur. jud. Dîmbovița, plasa Bogati.

BĂEȘTI ① com. rur. jud. Vilcea, plasa Oltețu. ② c. r. jud. Buzău, pl. Slănic.

BĂGACIU ① com. rur. jud. Timna-Mică, plasa Timna-Sin-Martin. ② c. r. jud. Cluj, pl. Mociu.

BAT-BĂG

BĂH-BĂL **BĂHNĂȘENI**, com. rur. jud. Bacău, pl. Taz-lău-Sărat.

BĂHRINEȘTI, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Siretului.

BĂICENI, com. rur. jud. Iași, plasa Cirligă-tura.

BĂICOLANU SERGIE (*1841), general român. Studiile militare le-a făcut în Franța, devenind sublocotenent în 1863; a înaintat apoi pînă la gradul de colonel (1880), cînd a fost numit director al Școlii de ofițeri din București; general de brigadă (1893), de divizie (1900), a fost inspec-tor general al cavaleriei.

BĂICOIU ① com. rur. jud. Prahova, pl. Fili-pești; împrejur terenuri petrolifere cu mari ex-ploatări; stație c. f. pe linia București—Brașov. ② com. rur. jud. Lăpușna, pl. Ialoveni.

BĂICULEȘTI, com. rur. jud. Argeș, pl. Argeș.

BĂIEȘTI, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Pui.

BĂILE ① com. rur. jud. Rîmnicu-Sărat, pl. Boldu. ② **B-EPISCOPIEI**, stație balneară jud. Bi-hor, 8 km. de Oradea-Mare; stație c. f.; ape ter-male sulfuroase. ③ **B-ERCUŁANE**, com. rur. jud. Severin, plasa Orșova.

BĂILEȘTI, com. urbană jud. Dolj, pl. Băi-lești; 18.000 loc. (1927); înființată în sec. xvu de frații Brătești; refăcută în 1832 de Barbu Știrbeiu, care a fost apoi Domn. Are 3 biserici. Aci s'a dat la 14 Septembrie 1828 o luptă mare între Ruși și Turci; a fost cartier militar important în timpul războiului 1877—78; stație c. f. linia Craiova—Calafat; are un gimnaziu de băieți înființat în 1922.

BĂINEȚ, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Siret-ului.

BĂISEȘTI, com. rur. jud. Fălcișeni, plasa Mălini.

BĂIȚA ① com. rur. jud. Sălaj, pl. Cehul-Sil-vaniei. ② c. r. jud. Bihor, pl. Vășcău. ③ c. r. jud. Satu-Mare, pl. Baia-Mare. ④ c. r. jud. So-meș, pl. Gherlei. ⑤ c. r. jud. Mureș, pl. Teaca. ⑥ c. r. jud. Hunedoara, pl. Brad.

BĂIUT, com. rur. jud. Someș, plasa Lăpuș.

BĂJEȘTI, com. rur. jud. Muscel, plasa Rîuri.

BĂLANUL, com. suburbană la orașul Giurgiu, jud. Vlașca.

BĂLAȘA DOMNITA, **BRÎNCOVEANU**.

BĂLĂBĂNEȘTI ① com. rur. jud. Lăpușna, plasa Budești. ② c. r. jud. Tutova, pl. Jerăvăt.

BĂLAȘEANU, com. rur. jud. Rîmnicu-Sărat, plasa Galbeni; 2017 loc.

BĂLAȘEANU CONSTANTIN (†1690), boier mun-tean, fiul vornicului Badea B., ginere și amic al Domnitorului Șerban Cantacuzino și al politiceii lui austrofile. Trimis de acesta la Viena în misiune diplomatică, a aflat de moartea socrului său și de alegerea lui Brîncoveanu; a încercat atunci să vie cu armată austriacă să ia tronul, dar n'a reușit; a rămas deci în Viena și a servit ca general au-striac, murind chiar în lupta cu Turcii la Zăr-nești.

BĂLAȘEANU CONSTANTIN (*1776†1850), mare ban. Mare hatman, membru al Divanului judecătorec (1836 și urm.), efor al caselor făcătoare de bine (1836 și urm.), mare logofăt al treburilor bi-sericești (ministru) (1838-42), deputat în Obșteasca Adunare. A fost unul din boerii cari au protes-tat în contra Regulamentului organic.

BĂLAȘEANU ȘTEFAN, logofăt, delegat de Ob-șteasca Adunare a Munteniei în comisia pentru alcătuirea Regulamentului Organic. Efor al Școa-lelor, 1836; membru al Înalțului Divan; deputat.

BĂLAȘEANU IOAN (*1825†...), om politic român. A participat la revoluția din 1848 și a fost exilat. Prefect de poliție sub Cuza, ministru al Controlului (1869), reprezentant al Țării la Paris (1866), la Constantinopol (1870), ministru de ex-terne (1876), apoi ministru plenipotențiar la Viena, la Roma, la Paris, la Constantinopol, delegat în Comisiunea europeană a Dunării și, în fine, mi-nistru la Londra, după care s'a retras din trebile publice.

BĂLAȘESCU CONSTANTIN (*1800†1880), fabu-list român. A fost între tovarășii de luptă literară și politică ai lui Heliade Rădulescu. După mișcarea din 1848 a fost prefect de poliție și director al tea-trului. Colaborator la *Curierul românesc*, a pu-blicat în cursul anilor diferite satire și fabule. Heliade Rădu-lescu a adunat o parte din scrierile lui într'un volum ti-părit în 1845. Mai cunoscute: *Obună educație*, comedie, 1845; *Fă-mă, tată, să-ți seamăn*, 1860; Dintre fabule o cunosc-ță *Țăranul și pescarul*.

BĂLAȘEȘTI, com. rur. jud. Gorj, plasa Jiu.

BĂLAȘEȘTI, com. rur. jud. Mehedinți, reședință, plasa Bă-lăcița; 2155 loc.

BĂLANEȘTI ① com. rur. jud. Olt, plasa Drăgănești. ② c. r. jud. Neamț, pl. Rășboeni. ③ c. r. jud. Gorj, pl. Ocolu. ④ c. r. jud. Bu-zău, pl. Pîrscovu. ⑤ c. r. jud. Lăpușna, pl. Ni-siporeni. ⑥ cătun com. Horez, jud. Vilcea; aci-e un izvor de pucioasă și o biserică zidită de un arhieru Ștefan la 1496.

BĂLANI, com. r. jud. Bălți, pl. Râșcani; 4900 loc.

BĂLĂNOAIA, com. suburb. la orașul Giurgiu jud. Vlașca.

BĂLĂRIA, com. rur. jud. Vlașca, plasa Ar-geș.

BĂLAȘINEȘTI, sat jud. Hotin plasa Lip-ci; 2060 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Corjeuți.

BĂLAȘESCU NICOLAE, călugărește **NIFON**, pro-fesor român. A venit în Muntenia din Ardeal și a fost profesor la seminariul din București (1835), apoi călugăr la Cernica. În 1848 a luat parte la luptele contra Ungurilor; a fost membru în *comi-tetul permanent* din Sibiu și în *comitetul de paci-fi-cațiune*; ca să scape de Unguri, a fugit în Româ-nia; aci a fost citva timp arestat de Ruși. Op. *Dicționar latin-român*, 1847; *Gramatică română*, 1850.

BĂLAȘEȘTI, com. rur. jud. Tutova, plasa Jerăvăt.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

BĂLAȘOENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-lintin.

Constantin Bălăcescu.

Nicolae Bălcescu.

BĂLEANU EMANUIL VORNIC, comandant al miliției din Muntenia (1831), adversar al mișcării din 1848 și, ca atare, calomniat pentru o zi (29 Iunie) când fugi guvernul provizoriu; membru al cămăcâmiei din 1858, care pregăti și prezidă alegerea Domnitorului (Cuza).

BĂLEANU GRIGORE BAN, membru în comisiunea pentru alcătuirea Regulamentului Organic (1831); mai târziu prin 1836 și urm. îl găsim prezident al Înalțului Divan (= Cons. miniștrilor).

BĂLEANU GRIGORE POSTELNIC, boer român, fiul lui Ivașcu B., ginere al Domnitorului Șerban Cantacuzino. A fost unul din fruntașii mișcărilor naționale contra lui Nicolae Mavrocordat și a urmărit punerea Munteniei sub suzeranitatea Austriei spre a scăpa de Turci.

BĂLENI ① com. rur. jud. Covurlui, plasa Bujor. ② **B.-ROMÂN**, c. r. jud. Dimbovița, pl. Nucet. ③ **B.-STRĂB**, c. r. tot acolo.

BĂLEȘTI ① com. r. jud. Rîmnicul-Sărat, pl. Măicânești; 1.767 loc. (1912). Aci s'a întâlnit Radu cel-Frumos cu Ștefan-cel-Mare în 1479 și s'au împăcat. ② c. r. jud. Gorj, pl. Ocolu; 1839 loc. ③ c. r. jud. Vaslui, pl. Racova.

BĂLGARAD — ALBA-IULIA.

BĂLINEȘTI, com. rur. jud. Dorohoiu; are o biserică zidită de Logofătul Ion Tăutul pe la anul 1511, descrisă de Al. Odobescu.

BĂLNACA, com. rur. jud. Bihor, pl. Bratea; menționată în 1458.

BĂLOȘESCU ISAILA (*1763 †1834), episcop al Bucovinei între 1823-1834, fost egumen al măn. Dragomirna și al măn. Putna. Prin stăruința lui s'a înființat institutul teologic din Cernăuți (1827).

BĂLTANELE, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Motru-de-Jos. Aci se află o fabrică de spirt.

BĂLTĂREȚU ȘTEFAN, negustor și bancher în București pe la finele sec. xviii și începutul sec. xix. Vorbește despre el Ion Ghica în scrisoarea către Alecsandri „Băltărețu”.

BĂLTĂREȘTI, com. rur. stațiune balneară, jud. Neamț, pl. Cetatea-Neamț, descoperită pe la 1810; izvoare cloro-sodice, sulfuroase; 27 km. de Piatra-Neamț.

BĂLTAȚI ① com. rur. jud. Teleorman, plasa Roșiorii-de-Vede.

② c. r. jud. Iași, pl. Cîrligătura. ③ c. r. jud. Rîmnicul-Sărat, pl. Orașul. ④ c. r. jud. Vaslui, pl. Movila-lui-Burcel. ⑤ **B.-DE-JOS**, c. r. jud. Mehedinți, pl. Dumbrava. ⑥ **B.-DE-SUS**, c. r. tot acolo.

BĂLTENI ① com. rur. jud. Dimbovița, plasa Ghergani; 1373 loc. (1912). ② c. r. jud. Gorj, pl. Jiu. ③ c. r. jud. Vaslui, pl. Peneș-Garcanul. ④ c. r. jud. Buzău, pl. Cîmpu. ⑤ c. r. jud. Olt; 2187 loc.

BĂLȚI ① județ în Basarabia, cap. *Bălți*; supr. 5.260 km. p., 372.012 loc. (1922); are 7 plăși, 1 com. urbană, 77 com. rurale cu 250 de sate; face parte din eparhia Hotinului; ține de circumscripția Curții-de-Apel din Cernăuți; are 262 școli primare; are 19 cooperative cu un capital de 550.000 lei; sînt în total 119 biserici ortodoxe, 5 temple israelite și o biserică ca-

tolică. ② oraș cap. jud. *Bălți*; 22.000 loc. (1922); stație c. f. spre Rezina, spre Vasile Lupu — Iași și Chișinău, spre Lipnic; are un liceu de băieți, înființat în 1906, și unul de fete, înființat în 1924; are o catedrală cu hramul Sf. Nicolae și o biserică cu hramul Buna - Vestire. Nu se știe cînd s'a întemeiat, se știe că în sec. xv a fost ars de Tătari. Țîrg în zilele de 2-5 Ianuarie, 15-18 Februarie.

BĂLUSENI, c. r. jud. Botoșani, pl. Corni.

BĂLUSEȘTI, com. rur. jud. Roman, plasa Roman-Vodă.

BĂLVĂNEȘTI, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Coșuștea.

BĂNCILĂ OCTAV (*1872), pictor român. Profesor la Școala de bele-arte din Iași, a făcut multe expoziții. A lucrat portrete, scene sociale, inspirîndu-se din evenimente politice cum a fost răscoala din 1907, scene pastorale, rustice.

BĂNEASA ① com. rur. jud. Covurlui, plasa Bujor. ② c. r. jud. Vlașca, pl. Marginea. ③ c. r. jud. Teleorman, pl. Călmățui. ④ c. r. jud. Ismail, pl. Ialpug. ⑤ **B.-HERAȘTRĂU**, com. suburbană, reședința plășii Băneasa, jud. Ilfov, pe râul Colentina; a fost proprietate a lui Constantin Brîncoveanu; aci sînt ruinele palatului lui G. Bibescu.

BĂNESCU NICOLAE (*1878), profesor român. A fost profesor în București la gimnaziul „Cantemir” și la liceul „Sf. Sava”; după 1918 a fost numit profesor de bizantinologie la facultatea de litere din Cluj; membru corespondent al Academiei Române. A publicat studii despre literatura greacă veche (*Sofole, Euripide*) și despre scriitorii bizantini, cum și o monografie despre *Ion Măiorescu*, în colaborare.

BĂNEȘTI ① com. rur. jud. Vlașca, plasa Argeș. ② c. r. jud. Arad, pl. Hălmașiu. ③ c. r. jud. Bihor, pl. Beliu. ④ c. r. jud. Prahova, pl. Prahova. ⑤ c. r. jud. Orhei, pl. Teleneshi.

BĂNULESCU GAVRIL (†1821), primul Mitropolit al Basarabiei. Originar din Bucovina, trecu în Ardeal, unde făcu studiile. Profesor de latină

BĂLBAN

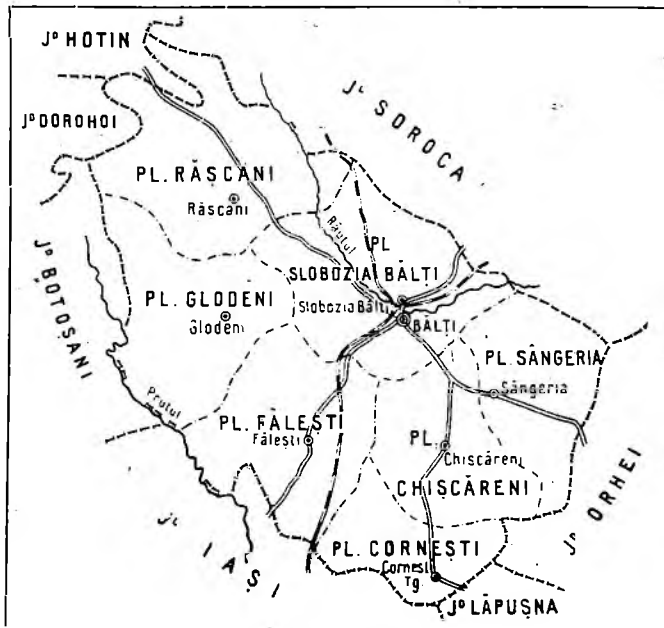
Stema jud. Bălți.

Em. Băleanu.

Banul Grigore Băleanu (după o stampă din col. Academiei).

Harta jud. Bălți.

predicator la Mitropolia din Iași (1781), profesor de filozofie la Poltava (1782), episcop la Cetatea-Albă (1789), Mitropolit al Chersonului și Crimeei (1790), Mitropolit al Kievului și Halicului (1799), membru al Sinodului din Petersburg (1801) retras din cauză de boală la Odesa (1804), Mitropolit al Moldovei (1808), organiză diecesa Basarabiei după pacea de la București (1812), Arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, care cuprindea și o mare parte din Ucraina (1813), înființă un seminar duhovnicesc la Chișinău (1813), o tipografie a Mitropoliei (1814); în timpul lui s'a zidit Mitropolia din Chișinău; el a tipărit la Petersburg în 1819 o biblie românească.

Gavril Bănulescu.

BĂRA, com. rur. jud. Roman, reședință, plasa Șcheia. Aci este un spital.

BĂRABANT, com. suburbană la orașul Alba Iulia jud. Alba.

BĂRĂGANUL, cimpie jud. Ialomița, supr. 250.500 hect.; mult timp pustie (descrisă de A. Odobescu în „Pseudokynegeticos” cap. I). De pe la 1890 a început a se întemeia sate numeroase.

BĂRĂȘTI, ① com. rur. jud. Fălcieni, plasa Boroaia. ② **B. DE-CEPTURI**, c. r. jud. Olț, pl. Spineni. ③ **B. DE-VEDE**, c. r. tot acolo. ④ **B. HATEGULUI**, c. r. jud. Hunedoara.

BĂRĂTEAZ, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Vinga.

BĂRBĂTEȘTI, ① com. rur. jud. Vâlcea plasa Govora. ② c. r. jud. Gorj, pl. Gilort. ③ com. rur. jud. Argeș plasa Uda.

BĂRBESTI, com. rur. jud. Storojineț, plasa Ceremușului.

BĂRBŌIU, ① com. rur. jud. Mehedinți, plasa Dumbrava. ② biserică în Iași.

BĂRBŌȘI, ① stație importantă de c. f. jud. Covurlui pe linia Brăila-Galați. ② c. r. jud. Turda, pl. Ludus.

BĂRBUCEANU, com. rur. jud. Dimbovița, plasa Bîlcușești.

BĂRBUEȘTI, com. rur. jud. Argeș, plasa Oltu-de-Sus.

BĂRBULESCU ILIE (*1873), profesor român. Are la facultatea de litere din Iași catedra de *limbi slavice*. A publicat în limba croată o teză despre *fonetica alfabetului cirilic* (1899); director al revistei „*Arhiva*” din Iași. A publicat multe scrieri de specialitate, între cari: *Problemele slavistici la Români* (1903), *Istoria literaturii și gramaticii limbii bulgare vechi* (1930). E membru corespondent al Academiei Române (1908).

BĂRBULEȘTI, com. suburbană la orașul Urziceni jud. Ialomița.

BĂRCANI, com. rur. jud. Brașov, plasa Săcele.

BĂRCĂNEȘTI, ① com. rur. jud. Olț, plasa Drăgănești. ② c. r. jud. Ialomița, pl. Urziceni. ③ c. r. jud. Prahova, pl. Cîmpu.

BĂRCUȚ, com. rur. jud. Tîrnava-Mare, plasa Hendorf; tîrg. 16 Martie.

BĂRGĂU, trecătoare între Transilvania și Bucovina.

BĂSEȘTI, ① com. rur. jud. Teleorman, plasa Călmățui. ② c. r. jud. Mehedinți, pl. Coșuștea. ③ c. r. jud. Sălaj, pl. Cehul Silvaniei. ④ c. r. jud. Severin, pl. Făget. ⑤ c. r. jud. Fălciu, pl. Vutcani.

BĂTÂNII-MARI, ① com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Baraolt. ② **B. MICI**, c. r. jud. Odrorheiu, pl. Ocland.

BĂTĂRCI, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Ugocea.

BĂTĂȘANI, com. rur. jud. Vâlcea, plasa Bălcești.

BĂTEȘTI, com. rur. jud. Severin, plasa Făget.

BĂTINEȘTI, com. rur. jud. Putna, plasa Zăbrăuți.

BĂTRÎNA, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Dobra.

BĂTRÎNEANUL (zis și **BATERNAY**) **ALEXANDRU** (*1848), luptător român în Transilvania, în mișcarea de la 1848; prins de Unguri, fu osîndit la moarte și executat.

BĂTRÎNI, com. rur. jud. Prahova, plasa Te-leajen.

BĂUȚARUL-INFERIOR, ① com. rur. jud. Hunedoara, plasa Sarmisegetuza. ② **B. -SUPERIOR**, c. r. tot acolo.

BEACONSFIELD [bîconsfild], lord cu numele de familie **DISRAELI BENJAMIN** (*1804 †1881), scriitor și om politic englez, șeful partidului conservator (*lory*); de mai multe ori prim ministru; a combătut tratatul de la San-Stefano și a provocat convocarea congresului de la Berlin (1878).

BEATRICE, femeie din Florența (*1290), imortalizată de Dante în „Divina Comedie”: ea îl conduce în Paradis, unde nu poate intra nici Virgiliu, nici Stațiu, cari nu fuseser creștini.

BEATTY [biti] **DAVID** (*1871), amiral englez. A lucrat la reorganizarea forțelor navale engleze și a comandat o parte din flotă în războiul mondial; s'a distins, între altele, în luptele de la Iutlanda (21 Maiu 1915); comandant suprem al marinei engleze (1916), ministru al amiralității, înobilat cu titlu de baron și viconte.

BEAUHARNAIS [boarne] **EUGEN DE** (*1781 †1824), fiul Iosefinei, devenită soția lui Napoleon I; avu multe distincțiuni ca militar; în fine, fu numit vice-rege al Italiei cu sediul la Milan. În 1814 revoluția din capitala sa, ajutată de aliații contra împăratului, îl răsturnă. De atunci trăi în Munich.

BEAUMARCHAIS [bômarșe] **CARON DE** (*1723 †1799), autor dramatic francez. Opere pr.: *Barbier de Séville* (1775), *Mariage de Figaro* (1778), comedii cunoscute, satire sociale scrise cu spirit. Prima a fost tradusă de *Haralamb Lecca*, 1909 („Bibl. p. toți”).

BEAUMONT [bomoⁿ] **ELIE DE** (*1789 †1874), geolog francez, profesor la școala de mine (1829) și la Collège de France (1832), membru al Academiei de științe; a lucrat *harta geologică a Franței*. La școala de mine a avut elev pe Ion Ghica, pentru care avea o atențiune deosebită.

BEBA-VECHE, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Sînnicolaul-Mare; 3200 loc.

BEBEL FERDINAND AUGUST (*1840 †1913), agitator german, unul din șefii social-democraților din Germania.

BEBENI, com. rur. jud. Sălaj, plasa Jibou.

BECCARIA CESARE (*1738 †1794), jurist italian, autorul vestitei lucrări *Dei delitti e delle pene* (delicte și pedepse), întemeietorul dreptului penal modern.

BECENI, com. rur. jud. Buzău, reședință, plasa Slănic, compusă din 11 sate. 2.853 loc. (1912).

BECHAMP [beșam] **JACQUES ANTOINE** (*1816 †1908), chimist francez. Familia lui s'a stabilit în București. Aci și-a pierdut părinții. A stat în țară mulți ani, aci a învățat la colegiul Sf. Sava (caietul de cursuri e din 1833) și după cursurile universitare s'a specializat în farmacie. În Decembrie 1833 a trecut în fața comisiunii de stat examen de farmacist. Mai târziu s'a dus în Franța și a fost profesor de chimie medicală la facultatea de medicină din Montpellier (1857), apoi la cea din Lille. A scris despre fermentațiunea vinului, despre compoziția singelui, etc. Opera pr.: *Les microzymas* (1883). Microzimele — după el — sînt niște agregățiuni moleculare foarte mici, dar vizibile, acestea sînt germeii bacteriilor și pot deveni patogene. A fost membru onorar al Academiei Române (1906).

BECHET, ① com. rur. jud. Dolj, reședința plășii Gîngiova, port la Dunăre în fața Rahovei; 2.231 loc. (1912); aci se varsă Jiul în Dunăre; s'a înființat pe la 1828 de către Românii fugiți din Bulgaria; portul exista înainte și se numea *Schela Ciobanului*. Aci s'a dat lupta lui Mihaiu Viteazul

cu Turcii în 1598; pe aici a trecut Dunărea în 1828 generalul rus *Geismar* contra Turcilor; în 1877 a fost jefuit de bande turcești. În comună sînt două biserici, din cari una veche din 1833. ¶ ② baltă în jud. Dolj la N. comunei. ¶ ③ sat jud. Mehedinți. ¶ ④ c. r. jud. Romanat, pl. Olteu.

BECI, numele ce se dădea Vienei de către Români, pînă pe la mijlocul sec. XIX, după cuv. maghiar „Becs”. N. Orășanu zice într-o poezie: „porunci de la *Beci* cu șurup la *deci*”.

BECIU, ① com. rur. jud. Olț, plasa Drăgănești. ¶ ② c. r. jud. Buzău, pl. Sărăței. ¶ ③ mănăstire jud. Orheiului întemeiată de preotii Andrei și Ion Rașca în 1797.

BECICHERECUL-MIC, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Chișoda; 3642 loc.

BÉCKET TOMAS (*ca. 1119†1170), teolog englez și om politic. Arhiepiscop de Cantorbery, apără drepturile clerului în contra prerogativelor regale. Trăi mult timp exilat în Franța; întorcîndu-se, fu ucis cu învoarea Regelui Henric II. Biserica Angliei l-a declarat sfînt.

BECLEAN, ① com. rur. jud. Someș, plasa Beclean, reședința plășii. ¶ ② c. r. jud. Păgăraș, pl. Păgăraș; tîrg la 29 Noiembrie. ¶ ③ c. r. jud. Odorheiu, reședința plășii Timnava-de-Sus.

BÉCO DE FOUQUIÈRES LOUIS (*1831†1887) scriitor francez. Opere pr.: *Traité de versification* (1879).

BÉQUEREL ANTOINE (*1788†1878), fizician francez, a publicat studii mai ales asupra electricității și magnetismului.

BÉDEUS GUSTAV BARON DE SCHARBERG (†1861), A fost prim-pretor și prim notar în Sibiu. A publicat articole despre istoria Sașilor și despre cronologia vieții lui Crist.

BÉDEUS IOSIF BARON DE SCHARBERG (*1782†1858), funcționar și scriitor sas. A fost secretar la cancelaria imperială transilvăneană din Viena (1827), apoi prim-comisar regnicolar pentru Transilvania (1837). În timpul turburărilor din 1848 s'a refugiat în Muntenia. Opera pr. *Atlas genealogic și geografic al Ungariei și al țărilor învecinate* (Sibiu 1851).

BÉDEUS IOSIF BARON DE SCHARBERG (*1826†1901), economist și scriitor sas, fiul precedentului. A fost magistrat în Sibiu, a luat parte la revoluția din 1848 ca soldat al miliției orășenești din Sibiu, dar orașul fu cuprins de trupele lui Bem și el se refugiază în Muntenia. Ocupă funcțiuni importante și, după întemeierea dualismului, deveni unul din luptătorii politici pentru drepturile națiunii săsești în cadrul statului maghiar. El a întemeiat *Reuniunea agricolă săsească și Institutul de credit fonciar*, cari au devenit cu timpul puternice fundațiuni financiare.

BÉDIER [bedie] JOSEPH (*1864), profesor francez la Collège de France. Opere pr.: *Roman de Tristan et Iseult* (1900), *Histoire de la littérature française* (cu P. Hazard).

BÉDUINI, Arabi nomazi cari trăiesc în Africa de Nord, în Arabia și în Siria.

BEECHER STOWE [bicer stoù] **HARRIET** (*1812†1896), scriitoare americană, care, cunoscînd condiția mizerabilă a sclavilor, scrisese *Uncle Tom's Cabin* (Coliba unchiului Tom) (1850), operă ce a făcut-o cunoscută în toată lumea, traducîndu-se în mai toate limbile europene. La noi prima traducere a fost făcută de *Teodor Codrescu* în 1853; iar în timpul din urmă avem traducerea lui *C. D. Moldoveanu* (1913) și a lui *Iosif Nădejde* (aceasta ca prelucrare pentru tinerime).

BEERNAERT [bernart] **AUGUSTE** (*1829†1912), om politic belgian. Advocat. A fost ministru și preșident de consiliu. A luat premiul Nobel pentru pace (1909). A fost membru onorar al Academiei Române (1906).

L. van Beethoven.

BEETHOVEN LUDWIG VAN (*1770†1827), celebru muzicant și compozitor. Născut în Germania, a trăit în Viena. A fost lovit de o surzenie puternică, fapt care l-a izolat de lume, l-a înstrăinat foarte mult, dar nu l-a oprit de a compune. Din compozițiile sale cităm: *9 simfonii*, mai cunoscute a 3-a numită *Eroica*, a 5-a, a 6-a numită *Pastorala*; 7 uverturi; 32 de sonate; *Fidelio*, singura lui operă de muzică dramatică, ș. a. Amintirea lui s'a comemorat în 1927 și la noi prin 3 concerte simfonice date de „Filarmonica” și prin 2 festivaluri organizate de Ministerul Instrucției la Ateneul Român.

BEGA, riu afluent al Tisei; trece prin orașul Timișoara; parte din el este transformat în canal.

BEGIDOF, general rus, care a făcut parte din armata de ocupație în 1829 și urm. și a reprimat răscările produse în 1831 în Moldova cînd s'a început recrutarea pentru organizarea miliției naționale.

BEHAR, provincie și oraș din India engleză.

BEHARCA, com. rur. jud. Dolj, plasa Filiași.

BEHRING EMIL (*1854†1917), medic german, a descoperit serul *antidifteric* și *antitetanic*; profesor de igienă la Halle; director al Institutului de igienă din Marburg.

BEHRING VITUS (*1680†1741), navigator danez; fu în serviciul lui Petru cel Mare, făcî expediții în Camciatka și descoperi strîmtorarea care desparte Asia de America și care primi numele lui.

BEIUȘ (sau **BEINS**), com. urb. jud. Bihor, reșed. pl. Beiuș; 3631 loc. (1919); stație c. f. între Vascău și Oradea.

BEJENARI, com. rur. jud. Caliacra, plasa Sf. Dumitru.

BEKSICS [becsic] **GUSTAV** (*1847†1906), ziarist și om politic ungur; s'a ocupat de chestiunea naționalităților din Ungaria și, în operele sale, a adoptat atitudinea cea mai șovinistă. Caracteristică e lucrarea: *Programul politicii naționale în Ardeal și Secuime*, 1896. Pentru propaganda în străinătate a publicat: *La question roumaine*, 1894.

BELA I, rege al Ungariei între 1061-1063, nepotul regelui Ștefan cel Sfînt.

BELA II, rege al Ungariei 1131-1141; anexă Bosnia.

BELA III, rege al Ungariei 1173-1196, sprijinitor al literelor, înființă o școală superioară la Veszprem.

BELA IV, rege al Ungariei, 1235-1270; suferi invaziunea Mongolilor (1241), cari îl învinseră și-l siliră să fugă în Austria.

BELĂUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Sușița; 2236 loc.

BELCEȘTI, com. rur. jud. Iași, plasa Cîrligătura; 2020 loc.

BELCEV (*1892), om politic bulgar, mort asasinat de adversari politici.

BELCHIUGUL CODRULUI, stație balneară jud. Sătmăr; 2245 loc.; la 9 km. de gara Acș.

BELDICEANU NICOLAE (*1844†1896), scriitor român. A fost profesor în Fălticeni, în Botoșani și în Iași la gimnaziul Ștefan cel Mare. A publicat poezii, mai ales pasteluri, în *Convorbiri literare*, apoi în *Contemporanul*, fiind atras în mișcarea socialistă, în *Arhiva Societății* din Iași — o poemă *Pămîntul*; a făcut și cercetări de arheologie. Alte opere: *Antichitățile de la Cucuteni*, 1885.

BELDICEANU NICOLAE N. (*1881†1923), nuvelist român. A debutat în „Sămănătorul” (1903). Opere pr.: *Chipuri de mahala*, 1904; *Cea dintîiu iubire*, 1906; *La un han odată*, 1911; *Chilia dragostei*, 1913; *Ospățul*, 1921.

BELDIMAN ALECU (*1760†1826), scriitor moldovean, autorul cronicii versificate *Jalnica tragodie*, în care povestește întîmplările din Moldova

Nicolae Beldiceanu.

BEL - În timpul eteriei (1821) lăsată în manuscris și tipărită întâiu în 1861 de A. Balica. În timpul vieții lui a tipărit la Buda câteva traduceri: *Moartea lui Avel*, 1818; *Istoria lui Numa Pompiliu*, 1820; *Tragodia lui Orest*, 1820. A lăsat multe manuscrise, cari se păstrează la Academie, unele din ele datate.

BELDIMAN ALEXANDRU (*1832†1898), ziarist român. A fost prefect de poliție în 1866 când s'a petrecut detronarea Domnitorului Cuza. A susținut ideea Domnului pămîntcan și în acest scop a întemeiat ziarul „Adevărul” în 1882 (în Iași, apoi, din 1888, în București), avînd ca deviză proverbul „Să te ferești, Române, de cuiu străin în casă”.

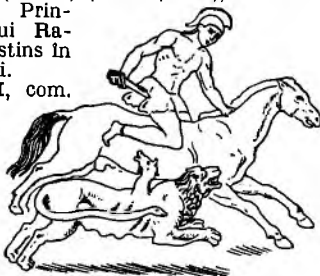

Alecu Beldiman.

BÉLDY PÁL (PAVEL) (*1621†1679), nobil secuic, general al Principelui Ardealului Rakoczy II, s'a distins în luptele cu Polonii.

BELEGENI, com. rur. jud. Bihor, plasa Beiuș.

BEREROFON (**BELLEROPHON**), personaj mitologic grec. Învinse himera, monstru cu mai multe capete, slîit fiind a se lupta cu el de către regele Liciei, care voia să-l piarză, dar apoi îl făcu ginere.

Belerofon.

BELEȚI, com. rur. jud. Muscel, plasa Podgoria.

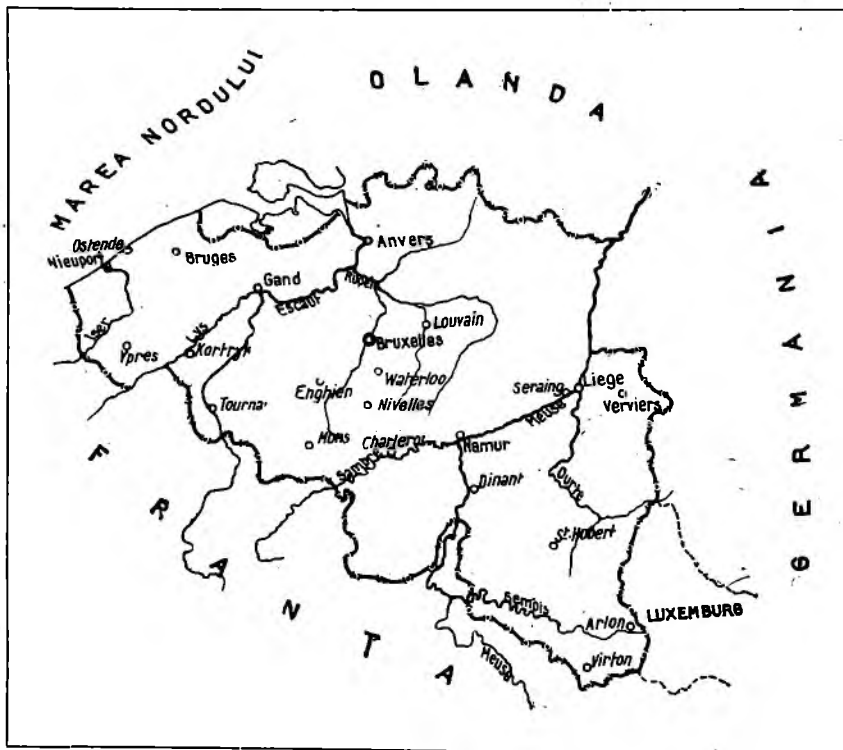
BELFAST, oraș în Anglia (Irlanda), port; 386.000 loc.; mare centru industrial.

BELFEGOR, numele unui drac dintr'o carte a lui Machiavelli (tipărită în 1543). Din ea s'a inspirat La Fontaine pentru a scrie una din povestile sale și I. Caragiale pentru a da pe „Chir la-nulea”. Subiectul se găsește și într'o carte populară tipărită în 1851: „Dracul și femeia”. Eosatră contra femeilor: Tătorul, pentru a lumina anume chestiuni, trimite pe pămînt pe dracul Belfegor ca să ia chip de om, să se însoare și să trăiască zece ani. Nemerește o nevăastă așa de rea încît nu poate împlini termenul ce i se dăduse. În legătură cu această poveste este și proverbul: „Femeia a îmbătrînit pe Dracu” și o anecdotă populară în care o babă se ia la între-

cere cu Dracu ca să strice o căsnicie și reușește să înspăimînte chiar pe Drac. O găsim versificată de A. Pann și de T. Speranția.

BELGIA (**BELGIQUE, BELGIE**; germ. **BELGIEN**), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Olanda; la E. cu Germania și Luxemburg, la S. și SV. cu Franța, la NV. cu Marea Nordului. Supr. 30444 km. p.; 7.875.000 loc. (1926), adică 259 loc. pe km. p. E o țară puțin muntoasă; mai mult un platou cu undulațiuni. E udată de fluvii și riuri importante, comunicînd între ele prin multe canale: *Iser* vine din Franța și se varsă în M. Nordului lîngă Nieuport; *Escant* vine din Franța și trece în Olanda, după ce a primit apele afluenților direcți și indirecti: *Demer, Nethe, Dile, Lis, Dendre, Meuse* vine din Franța și trece în Olanda, după ce a primit pe *Semois, Ourthe, Lesse, Sambre, Geer*. Capitala *Bruzelles* (Brussel), 809.000 loc. Orașe pr. *Anvers* (Antwerpen), *Liege* (Lüttich), *Gand* (Gent), *Bruges, Ostenda, Louvain* (Löwen). Statul e împărțit în 9 provincii: Anvers, Brabant, Hamant, Limburg, Liege, Luxemburg, Namur, Flandra Orientală, Flandra Occidentală.

Belgia este pomenită în timpul Romanilor și pe atunci făcea parte din Gallia și, deci, a fost supusă de Cezar odată cu restul Galliei; aceea însă nu corespunde cu hotarele statului de azi. Năvălirea triburilor germanice i-a schimbat fizionomia latină și împrejurările ulterioare i-au dat o fizionomie dublă și două limbi (franceză și flamandă), după originea locuitorilor din provinciile din cari era alcătuită. S'a format totuși un spirit național comun, care s'a desvoltat mai ales în vremea cît a fost unită cu Franța. După tratatul de la Viena (1815), ea a fost anexată la Olanda și numai în 1830 s'a liberat și s'a constituit ca stat, recunoscută de celelalte în 1831, și

Harta Belgiei.

cu neutralitatea garantată. De atunci țara a făcut mari progrese în domeniile economiei naționale, în industrie, în civilizație. Prin iscusința regelui Leopold II, a dobîndit și un imperiu colonial (Congo).

În 1914 Germania a călcat tratatul de neutralitate pe care-l semnase cu celelalte state vecine, și armatele ei au pătruns în primele zile pe teritoriul Belgiei. De aceea ea a suferit ocupația străină până la sfârșitul războiului, d'abia o mică porțiune de teritoriu rămăsese liberă. După încheierea păcii, firește, că n'a mai rămas neutră, ci a încheiat un tratat de alianță cu Franța.

BELGRAD (BEOGRAD), capitala regatului Jugoslaviei, la confluența Savei cu Dunărea; 200.000 loc. Aci a fost în epoca romană *Singidunum*; mai târziu s'a numit *Alba Iulia*, nume care explică pe cel actual (*beo-grad* = oraș alb). Se compune din mai multe cartiere, întemeiate și dezvoltate în diferite epoci. Are universitate, muzeu, bibliotecă.

BELICA, com. rur. jud. Durostor, plasa Tur-tulaia.

BELIMARCOVICI IOVAN (*1828 †1906), general sîrb și om politic; s'a distins în luptele cu Turcii (1876-78) la ocuparea orașului Niș; în 1889 a fost numit în consiliul de regență al minorului rege Alexandru I (cu Ristici și Pro-tici).

BELIN, com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Ba-raolt; 2354 loc.

BELINȚ, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Receaș; stație de c. f. între Lugoj și Timișoara.

BELITŢORI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Roșiorii-de-Vedec; 5073 loc.

BELJU, com. rur. jud. Bihor plasa Beliu; 2212 loc.

BELIZARIU (*ca. 494 †ca. 565), general bizantin, prețuit de Justinian; învinse pe Persi, apoi pe Vandali, distrugînd regatul lui Gelimer din Africa, cuprinsă Roma din mîna Ostrogoților, cari o asediază zadarnic un an întreg. Rechemat la Constantinopol, fu trimis din nou în Italia, dar de astatădă nu mai avu succes. Se mai luptă cu Hunii; dar căzu în disgrația împăratului. Legenda spune că si-a trăit ultimii ani orb și cerșetor. Viața lui a inspirat multe opere poetice, muzicale (Rotrou, Donizetti) și plastice (Van Dik, Salvator Rosa, Gérard).

BELL ANDREW (*1753 †1832), preot și pedagog englez. A publicat, fără mult răsunet, o serie de cărți și articole despre un învățămînt *mutual*, inspirat de la modul cum învățau citirea și scrierea copiii indigenilor din India (1780). Mai târziu, cînd, după 1803, și Lancaster răspîndi ca al său un același metod de învățămînt, urmă o polemică aprigă, hrănită și de deosebirea de confesiune religioasă dintre ei, și prin aceasta se răspîndi mult și în Anglia și alte țări europene. La noi metodul, cînd s'a introdus, s'a numit mai mult *lancasterian* (≡ **LANCASTER**).

BELLAY [bele] **JOACHIM DU** (*ca. 1525 †1560), poet francez, unul din întemeietorii școlii literare zise *la pléiade* (cu Ronsard și Baif).

BELLINI VINCENTO (*1802 †1835), muzicant și compozitor italian, autor al vestitelor opere *Piratul*, 1827, *Norma*, 1831, *Sonnambula*, 1831, *Puritani*, 1835.

BELLINZONA, oraș în Elveția, cantonul *Ticino* (Tessin); 3500 loc.

BELLOESCU STROE (*1838 †1914), profesor român. Diplomat inginer din Gand, a fost profesor și director al Școlii Reale din Brăila (1864), apoi profesor de matematici la liceul din Birlad, unde funcționa pînă în 1898. Intrînd în luptele politice, fu deputat și senator în mai multe rînduri. Belloescu a înființat în orașul său *Casa poporului*, cu bibliotecă publică, săli de expoziție, de conferințe și a lăsat un fond important pentru întreținerea ei. A murit ucis de tilhari.

BELLU (BELLIO) BARBU (*1825 †1900), om politic român. A studiat în Atena; a fost magistrat, ajungînd membru la Înalta Curte (1859); a fost

deputat, senator și ministru de culte (1862) și de justiție (1863).

BELOBREȘCA, com. rur. jud. Caraș, plasa Moldova-Nouă.

BELOȚU, com. rur. jud. Dolj, plasa Brabova.

BELTING, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Arded; 2726 loc.

BELUCISTAN, regiune întinsă în Asia meridională, vecină cu Afganistanul, parte stăpînită de Englezi, parte sub protectoratul lor.

BEM IOSIF (*1794 †1850), general polon, luă parte la mișcarea revoluționară poloneză contra Rusiei în 1830. După înăbușirea ei, fugi în Franța; iar în 1848 veni în Ungaria ca să lupte—la început cu succes mare—contra Austriei și apoi și a Rusiei, care vine în ajutor. Învinș în urmă, fugi în Turcia, unde deveni pașă.

BÉMONT CHARLES (*1848), istoric francez. Profesor la École des chartes; dirige „Revue historique”. A publicat studii asupra istoriei Angliei. Membru onorabil al Academiei Române (1926).

BENAVENTE JACINTO (*1866), autor dramatic spaniol, a obținut premiul Nobel pentru literatură în 1922.

BENCECUL-DE-JOS, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Receaș.

BENCZÜR IULIUS (*1844), pictor ungar, profesor în München, apoi (1883) directorul Academiei de pictură din Budapesta.

BENDELA TEOFIL (*1814 †1875), mitropolit al Bucovinei și Dalmatiei. Născut în Cernăuți, a studiat la Viena, a devenit ieromonah în 1840, arhimandrit în 1857, apoi mitropolit în 1874.

BENDER, numele turcesc al **TIGHINEI** (≡ acest cuvînt).

BENDEVSCHI MIHAIL, preot și scriitor român din Bucovina; a publicat o *carte de rugăciuni* (1889) ș. a.

BENEDEK ALADÁR (*1843 †1873), poet ungar.

BENEDEK ELEK (ALEXIE) (*1859), scriitor și ziarist ungar din Ardeal, conducătorul unei reviste pentru copii. A publicat o *colecție* de basme și balade ale Săcuilor (1885); mai multe *romane* cu subiecte din viața Săcuilor; o *colecție de poezii* poporane ungurești; *Hazánk története* (= Istoria patriei, 1904); *Magyar mese és mondavilág* (= lumecă basmelor și legendelor, 1895, cinci volume); o adunare de *biografii* ale Ungurilor însemnați, din cari au apărut 12 volume. Este decanul scriitorilor maghiari rămași în Ardeal după unire. A patronat cîteva traduceri din literatura română.

BENEDEK LUDOVIC (*1804 †1881), general austriac, s'a distins în lupta de la Solferino (1859), a fost guvernator al Ungariei (1860), dar în războiul din 1866 cu Prusia și-a legat numele de dezastrul de la Königgrätz.

BENEDETTI VINCENT CONTE (*1817 †1900), diplomat francez, a fost însărcinat să convingă pe regele Prusiei a opri pe Prințul de Hohenzollern de a primi Coroana Spaniei. Din această pricină s'a pornit războiul din 1870.

BENEDICT, (*480 †543) sfînt prăznuit de biserică ortodoxă la 14 Martie. Venit din orașul Norcia la Roma ca să facă studii, se desgustă de viața destrăbălată a tinerilor de seama sa și se retrase într'un loc sălbatec pe munți, unde trăi trei ani într'o peșteră, vizitat numai de un călugăr care-i știa retragerea și-i aducea de mîncare. Descoperit de un preot, apoi de niște păstori (497) deveni vestit pentru viața sa evlavioasă și călugării dintr'o mănăstire apropiată îl chemară să le fie stareț. Neputîndu-i supune la regulile lui de viață, îi părăsi și se întoarse în munți. În 529 întemeiă o mănăstire pe Monte-Cassino, devenită celebră, căci de acolo și-a luat obîrșia ordinul Benedictinilor, ale căror reguli le-a stabilit el. Acolo a murit, după ce și-a săpat însuși mormîntul.

Iosif Bem.
(după o stampă din
col. Academiei.)

Bellini.

BENEDICTINI, ordin călugăresc catolic, instituit de Sf. Benedict în 529, avînd sediu în mănăstirea din Monte-Cassino (Italia); răspîndit mai ales prin sec. ix. Ei cultivau studiile, mai ales istoria și muzica; aveau adevărate școli în mănăstirile lor. Acestea se înmulțiră cu timpul în toate țările catolice și călugării lor își modificară orînduirea, luînd chiar nume deosebite (trapiști, chartreux, etc.), unele dobîndind organizare militară. În 1336 papa, printr-o specială hotărîre, căută să mențină coeziunea lor, dar nu cu deplin succes. Munca lor stăruitoare, a devenit proverbială: *muncă de benedictin*. În unele mănăstiri benedictinii s'au ocupat de lucrări agricole.

BENE MERENTI, medalie română (■ Par-tea I) S'a acordat pentru prima dată în anul înființării la 4 Martie 1876 lui Alecsandri și lui Odobescu.

BENEȘTI, ① com. rur. jud. Timna-Mare, plasa Agnita ① c. r. jud. Vilcea, plasa Bălcești.

BENFEY THEODOR (*1809 †1881), orientalist german, profesor la Goettingen. Opere pr.: *Lezi-com al rădăcinilor grecești* (1842), premiat în Franța; *Manual de limba sanscrită* (1854); *Istoria filologiei orientale în Germania* (1869).

BENGAL, regiune în India engleză, pe lîngă golful Bengal; 182.000 km. p., 57.700.000 loc. Oraș principal: *Calcutta*.

BENGESCU GEORGE (*1848 †1922), scriitor român. Toate studiile le-a făcut în Franța. Venind în țară în 1871, a fost magistrat, profesor de limba franceză la liceul Mateiu-Basarab; apoi a intrat în cariera diplomatică (1892), dar nici în aceasta n'a stăruit mult. ci, reîntors în Franța, s'a ocupat cu istoria literară și cu bibliografia, publicînd o lucrare asupra operelor lui Voltaire (1882-1890), premiată de Academia franceză; apoi editînd mai multe volume din colecția operelor complete ale scriitorului francez. În 1881 a reîntors în diplomație și a funcționat ca secretar de legatie și ca ministru la Londra, la Paris, la Bruxelles, la Haga, la Atena. Membru corespondent, apoi membru activ al Academiei Române (1921), el a compus și a prezentat discursul său de recepțiune, dar a murit înainte de a-l fi citit în ședință publică. Afară de operele citate, el a lucrat mult pentru a face cunoscută literatura și istoria noastră, traducînd în limba franceză opere românești (*Le Pic aux regrets* de Carmen Sylva, *Pastels* de Alecsandri) sau publicînd studii istorice (*Alexandre le Bon*, *Question dinastique en Roumanie*) și bibliografice (*Bibliographie franco-roumaine*) și o serie de lucrări bio- și bibliografice despre *Carmen Sylva*.

BENGESCU-DABIJA GHEORGHE (*1844 †1916), scriitor dramatic român. A fost intendant general și controlor general în armată; a fost membru al Ateneului Român ales în 1905. Opere pr.: *Radu cel frumos*, dramă, 1875; *Principesa de Trebizonda*, operă bufă, 1875; *Pygmalion*, tragedie, 1886; *Amilcar Barca*, tragedie, 1894.

BENGÊȘTI, com. rur. jud. Gorj, plasa Cărbunestii.

BENGUELA, ținut al coloniei portugheze Angola pe coasta de V. a Africeii. Capit. *Sao Felipe de Benguela*, port la Oc. Atlantic; 3.000 loc.

BENIGNI IOSIF (*1782 †1849), scriitor și ofițer austriac, a fost cîțva timp comandantul graniței militare din Transilvania; prin anii 1834 și urm. a redactat ziare în Transilvania, apărînd interesele germanismului. În timpul revoluției din 1848 a fost împușcat de Unguri la ocuparea Sibului.

BENJAMIN DE TUDELA († ca. 1178), Evreu din Spania care a călătorit prin Italia, peninsula balcanică, Asia mică, prin Egipt, poate și prin alte părți. A lăsat o relație de călătorie. Aci vorbește și despre *Vlahii* din ținuturile imperiului bizantin.

BENKENDORF, colonie germană jud. Ceta-tea-Albă.

BENKŐ JOZSEF (*1740 †1814), profesor seouiu.

BENKŐ KÁROLY (*1805 †1863), istoric ungar din Transilvania, a publicat documente pentru istoria acestei provincii.

BENNDOFF OTTO (*1838 †1908), arheolog german, profesor în multe orașe; călătorii mult în Grecia și Asia Mică. Opere pr.: *Metopele dela Selinont* (1873), *Călătorii în Licia și în Caria* (1884). Director al Institutului arheologic din Viena. Membru onorar al Academiei Române (1894).

BENNET GORDON (*1841 †1918), publicist american, directorul ziarului *New-York-Herald*; subvenționă a doua expediție a lui Stanley (1874-78) și o exped. la Polul Nord, stabili un cablu special pînă în Europa ca să aibă mai repede no-tați pentru ziar.

BENNINGSSEN AUGUST CONTE (*1745 †1826), general rus, s'a distins în luptele contra Francezilor (1812), contra Turcilor în Basarabia (1774, 1788), contra Poloniei (1793); a fost între conjurații cari răsturnară pe țarul Paul I.

BENTHAM JEREMY (*1748 †1832), filozof englez, s'a ocupat cu etica și cu legislația; a avut rol politic important în patria sa și scrierile lui au fost cunoscute și au avut influență în tot Occidentul, mai ales în Franța. În etică a formulat teoria *utilitarismului*: tot ce mărește suma de bine pen-tru individ este util.

BENTU, com. rur. jud. Buzău, plasa Cîmpu.

BEOGRAD, numele capitalei Jugoslaviei, pe care noi ne-am deprins a-l scrie *Belgrad*: ■ acest cuvînt.

BEOTIA, ținut al Greciei vechi; astăzi formează, cu Attica, o prefectură a statului grec.

BÉRANGER [beranje] **PIERRE** (*1780 †1857), cunoscut prin *canțonetele* sale cu spirit satiric so-cial și politic. În românește s'au tradus și s'au imitat cîteva de către Gr. Alexandrescu, mai tirziu Iosif Vulcan și N. Orășanu; dar mai numeroase traduceri a publicat P. V. Grigoriu în „Convor-biri literare” și în timpul din urmă Teodor Naum în „Drum drept”.

BERARIU ARTEMIU (*1834 †1922), preot și scriitor român din Bucovina. A ocupat funcțiuni în administrația bisericească, a publicat cîteva broșuri cu subiecte religioase și un mare număr de articole în reviste și ziare, între cari și „Candela”, la care a colaborat regulat de la 1883 pînă la 1895.

BERARIU IOAN (*1846 †1895), preot și scriitor român din Bucovina. A publicat poezii, articole istorice, cum și broșuri cu subiecte bisericești în românește și nemțește.

BERBERIA, întinsă regiune în Africa septen-trională în care s'au format mai trîziustatele Maroc, Alge-ria, Tunis, Tripolis.

BERBEȘTI, ① com. rur. jud. Maramureș, plasa Sugă-tag. ① c. r. jud. Vilcea, pl. Oltețu.

BÊRCA, mănăstire jud. Buzău pe riul Buzău; fundată în 1694 de Mihalea Cîndescu.

BERCENI ① com. rur. jud. Prahova, plasa Cîmpu.

① c. r. jud. Ilfov, pl. Vidra.

BERCHEZOALA, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Someșuța-Mare.

BERCIOIU, com. rur. jud. Argeș, plasa Oltu-de-Jos.

BÊRCSÉNYI NICOLAE CONTE (*1664 †1726), ge-neral ungar, a luat parte la luptele din jurul Budei (1686).

BÊRCU, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Satu-Mare.

BÊRCZY KÁROLY (*1821 †1867), scriitor ungar, a publicat poezii și traduceri din Dickens și Irving.

BÊRDESCU ALEXANDRU (ca. 1833 †1871), com-pozitor român, elev lui A. Flechtenmacher; culese și publică un mare număr de *arii populare*.

BÊREA, com. rur. jud. Sălaj, plasa Carei.

BÊREASA, com. rur. jud. Vaslui, plasa Movila-lui-Burcel.

Berber.

BERECHIU, ① com. rur. jud. Bihor, pl. Cefa ① ③ c. r. jud. Arad, pl. Ineu.

BEREĞSAUL-MARE, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Chișoda.

BERENDEIU, pretendent la tronul Moldovei, ucis în lupta de la Baia (1465).

BÉRENGER RENÉ (*1830†1915), om politic francez, autorul legii care-i poartă numele, bazată pe principiul suspendării pedepsei ce s'ar cuveni celui ce e judecat pentru prima greșală. Membru al Acad. de științe morale și politice. Cunoscut și prin lupta contra imoralității sub diferitele ei forme sociale.

BERENI, com. rur. jud. Mureș, plasa Miercurea-Nirajului.

BEREȘTI, ① com. rur. jud. Putna, plasa Sascut. ① ③ c. r. jud. Covurlui, stație c. f. linia Brlad—Galați. ① ③ sat jud. Dorohoi. ① ③ sat jud. Iași. ① ③ sat jud. Vilcea. ① ③ sat jud. Mehedinți. ① ③ sat jud. Gorjiu. ① ③ sat jud. Vlașca. ① ③ deal jud. Mehedinți. ① ③ prâu jud. Bacău. ① ③ B.-BISTRITA, c. r. jud. Bacău, pl. Bistrița. ① ③ B.-TAZLAU, c. r. jud. Bacău, pl. Tazlău.

BERETEȘU, riu în Transilvania; unit cu Crișul-repede se varsă în Criș.

BEREVOEȘTI, ① com. rur. jud. Muscel, plasa. Rul-Doamnei. ① ③ B.-UNGURENI, c. r. tot acolo.

BEREZENI, com. rur. jud. Fălciu plasa Fălciu; 2690 loc. După legea 1929, sat circ. com. Fălciu.

BEREZINA, ① riu în Rusia, lung 525 km., se varsă în Nipru; unit cu Dvina printr'un canal care leagă astfel Marea Neagră cu marea Baltică; vestit prin victoria lui Carol xii (1708) și prin înfrângerea armatelor lui Napoleon I în 1812; în 1920 lupte între Polonezi și bolșevici. ① ③ com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Decebal; 2610 loc.

BÉRGEN, oraș și port în Norvegia întemeiat în 1070 de regele Olaf; punctul de adunare al refugiaților români, în timpul războiului mondial, spre a trece în Anglia și în Franța.

BERGLER ȘTEFAN (*1680 ca.†1738), sas din Brașov, filolog, autor al edițiilor clasice grece din Lipsa și Hamburg; în 1722 a fost chemat în București ca profesor și a murit acolo.

BERGNER RUDOLF (*1860) scriitor german, a făcut studii interesante și obiective despre Românii din Transilvania (*Siebenbürgen*, 1884), și despre Români în genere (*Rumänien, Land und Leute*), 1887. A cercetat la fața locului viața Moților.

BERGSON HENRI (*1859), filozof francez, profesor la Collège de France, membru al Acad. de științe morale; căută să lămurească unele confuzii ale metafizicii printr'o analiză mai profundă a fenomenelor conștiinței. Opere pr.: *Încercare asupra datelor imediate ale conștiinței* (1889); studii asupra *risului* (1900). În 1928 i s'a decernat premiul Nobel pentru literatură.

BERHEȘIU, com. rur. jud. Tecuciu; stație c. f. între Tecuciu—Brlad.

BERHOMETE-PE-SIRET, com. rur. jud. Storojineț; stație c. f.

BERINDEI ANTON (*1838†1899), general român. După studii la Metz, a devenit locotenent (1862); colonel în 1877, a luat parte la războiul așezînd podul peste Dunăre; general în 1885, general de divizie în 1895. Ca inspector general al genului, a condus lucrările pentru fortificarea Bucureștilor. Secretar general al Ministerului de război, apoi ministru (1896—1899). A înființat revista *România militară*, în care a publicat multe studii și cercetări.

BERINDEI DUMITRU (*1832†1884), arhitect român. A studiat în Paris, s'a ocupat cu studii asupra chestiilor de artă, de inginerie urbanistică, de istorie specială și a fost unul din întemeietorii „Revistei Române” (1861) cu A. Odobescu și alții.

BERINDEI ION (*1871†1928), arhitect. După ce a absolvit școala de poduri din București, a învățat arhitectura în Franța. Întorcîndu-se în țară, a lucrat multe construcțiuni, căutînd să

modifice stilul bizantin dîndu-i un caracter românesc. Se citează: casa generalului Arion, palatul lui G. Gr. Cantacuzino, Muzeul Kalinderu, hipodromul de la Băneasa. În 1900 a organizat secția arhitecturii la școala de bele-arte din București. În 1906 a organizat expoziția din Parcul Carol.

BERISLĂVEȘTI, com. rur. jud. Argeș, plasa Oltu-de-Sus.

BERKELEY GEORGE (*1684†1753), filozof englez, episcop în Irlanda; adversar al materialismului și al necredinței, susține că fenomenele naturii sînt un fel de cuvînt al lui Dumnezeu prin care ne conduce voința. Efectele acestor fenomene formează obiectul științelor naturale; cauzele lor, obiectul teosofiei. Opere pr.: *Tratat asupra principiilor cunoștinței omenești* (1710).

BERLEȘTI, com. rur. jud. Brăila, plasa Ianca.

BERLIN, oraș capitala Prusiei și a statului Germaniei; 4.000.000 loc., socotind și *Charlottenburg* și suburbiile. Mare dezvoltare industrială și culturală: universitate și alte școli superioare, bibliotecă, muzee, etc. Oraș vechiu: se pomenește din 1240. Dintre faptele istorice importante petrecute aci putem cita: a adăpostit peste 7.000 de protestanți goniti din Franța în sec. xvii după revocarea edictului de la Nantes; a fost ocupat trei ani de Francezi (1806); a fost sediul congresului european în 1878, care a regulat chestia Orientului; în 1918 s'a produs revoluția care a răsturnat imperiul și a stabilit regimul republican.

BERLIOZ LOUIS (*1803†1869), compozitor francez, a introdus în instrumentație efecte necunoscute pînă atunci; a scris simfonii dramatice și opere: *Romeo și Julieta*, *Ostîndrea lui Faust*, capo d'operă a sa, o simfonie funebră, etc.

BERLIȘTE, com. rur. jud. Caraș, plasa Răcășdia.

BERMUDE, insulă în Oceanul Atlantic (America-de-Nord aparține Angliei).

BERNA (fr. *BERNE*, germ.

L. Berlioz.

BERN, oraș în Elveția, capitala confederației; 90.000 loc. Are o mîreașă catedrală. Într'o groapă din centru se țin totdeauna vii cițiva urși, ursul fiind marca orașului și cantonului.

BERNADOTTE JEAN BAPTISTE (*1764†1844), sergent în timpul marelui revoluții, ajunge general, ambasador al Franței la Viena, mareșal al Franței (1894), prinț de Ponte-Corvo, ales și proclamat rege al Suediei și Norvegiei sub numele de Carol xiv (1810), luptă (1812) alături de alți suverani contra lui Napoleon; el a întemeiat dinastia care domnește și azi în Suedia.

BERNARD CLAUDE (*1813†1878), medic, fiziolog francez, profesor la Sorbona, la Collège de France, membru al Academiei, senator, etc. Studia fenomenele chimice ale digestiunii, formulă o teorie a diabetului, descoperi rolul nervilor vasomotori, studiă efectele otrăvurilor și ale anestezi-celor, puse baza fiziologiei generale.

BERNARDIN DE ST-PIERRE JACQUES HENRI (*1737†1814), scriitor francez, autorul vîstului roman *Paul și Virginia* (1787), care zugrăvește iubirea a doi tineri inocenți în mijlocul unei naturi admirabile; tradusă în toate limbile culte; la noi s'a tradus prima dată în 1838 (publicată în Iași), apoi în 1872 de Pelimon, pe la 1892 de Dumitru Stănescu (Bibl. p. toți), etc. Alte opere: *Armoniiile naturii* (1796), *Coliba indiană* (1790), tradusă în românește prima dată de Asachi în 1821, mai tîrziu de I. Busnea, de I. Mihăilescu (1908), etc.

BERNARDO SAN, munte în Alpi.

BERNAT-LENDWAY ALFRED NICOLAUS (*1836†1924), originar din Agram, a studiat la Viena, Dresda, a fost chemat în România în 1863 de guvernul român prin d-rul Davila și a fost numit chimist legist și apoi profesor de chimie la

BER-
BER-

BER-BEȘ școală de medicină și farmacie. A înființat institutul de chimie. Membru onor al Academiei Române (1908).

BERNHARD SARA (*1844†1923), actriță franceză vestită. A fost de multe ori cu trupa în țara noastră și a jucat multe piese între cari și „Aiglon” de Rostand.

BERNSTEIN HENRY (*1876), autor dramatic francez. Și-a asigurat succesul prin acțiunea bine-condusă, având scene de o mare vigoare și adesea de o violență care impresionează nervii spectatorilor; mai târziu a început să dea mai multă atenție studiului caracterelor. La noi s-au jucat multe din piesele lui (*Samson, Vijelia, Hoțul, Secretul*, ș. a.).

BERT PAUL (*1833†1886), fiziolog francez, profesor la Universitatea din Paris, deputat, ministru al Instrucției, guvernator în Anam și Tonkin; studiază influența schimbării presiunii barometrice asupra fenomenelor vitale, făcând cercetări asupra compoziției singelui.

BERTEA, com. rur. jud. Prahova, plasa Vărbilău; 2950 loc.

BERTEȘTI-DE-JOS, @ com. rur. jud. Brăila, plasa Viziru Ț @ B.-DE-JOS, c. r. tot acolo.

BERTHELOT HENRI (*1861†1931), general francez. A făcut parte din statul major al armatei în războiul mondial; în 1916 a fost trimis împreună cu o misiune militară în România și a reorganizat armata noastră retrasă în Moldova, punând-o în situație de a respinge a doua serie de atacuri inimice. După încheierea armistițiului, a plecat în patria sa și a luat parte la operațiuni importante în continuarea războiului. După spargerea frontului de la Salonic, a venit din nou în România și a putut să intre în București în ziua de 8 Noiembrie 1918 însoțind pe Suveranii noștri. După încheierea păcii, Parlamentul l-a declarat cetățean român și i-a dăruit o moșie în plină proprietate. De atunci venea mai în fiecare an și locuia cîtva timp la proprietatea sa, fiind totdeauna înconjurat de dragostea obștească. Membru onor al Academiei Române (1926). Prin testament a lăsat Academiei toată averea lui din România.

Berthelot Henri.

BERTHELOT [bertlo] **MARCELIN** (*1827†1907), chimist francez și om politic; profesor la Collège de France, senator, ministru, membru al Academiei. Făcând studii asupra reproducției artificiale; descoperă acidul persulfuric; stabilește principiile unei ramuri nouă de știință: *termochimie*. Centenarul nașterii lui a fost sărbătorit și la noi prin adunări de specialiști și prin conferințe publice.

BERTHELOT, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Hațeg.

BERTHIER, trimisul regelui Franței Henric III ca să însoțească pe Petru Cercele pînă în Muntenia și să cerceteze starea de lucruri din această țară.

BERTHOLLET CLAUDE LOUIS (*1748†1822), chimist francez, profesor, om politic; făcând cercetări asupra combinației colorilor, asupra sodei, etc.

BERTILLON [bertilo] **ALPHONSE** (*1841†1914), antropolog și demograf francez, întemeietorul serviciului antropometric.

BERTOLDO și **BERTOLDINO**, personaje dintr-o povestire populară, care — pornind din Talmud, — s'a răspîndit la diferite popoare. S'a găsit și la noi un manuscris din 1779 în posesiunea d-ului Gaster și o tipăritură din 1836 Sibiu.

BERVENI, @ com. rur. jud. Satu-Mare; 2.430 loc.; stație c. f. Ț @ c. r. jud. Sălaj, plasa Carei; 2241 loc.

BERZELIUS IOAN IACOB BARON (*1779†1848), chimist suedez, unul din întemeietorii chimiei organice, inventatorul formulelor chimice prin analogie cu algebra.

BERZENCZEY LADISLAV (*1820†1884), om politic ungur, a propus în 1847, în dieta din Cluj, unirea Ardealului cu Ungaria.

BERZOVIA, @ com. rur. jud. Caraș, plasa Boeșca. Ț @ stație c. f. linia Timișoara-Reșița.

BERZSENYI DANIIL (*1776†1836), poet liric ungur.

BERZUNȚI, com. rur. jud. Bacău, plasa Tazlău. Aci a fost o mănăstire. Se păstrează biserica veche.

BERZUNȚU, com. rur. jud. Bacău; aci se află o biserică întemeiată de Bogdan-Vodă, Domnul Moldovei.

BES-GHIŢ, com. rur. jud. Tighina, plasa Ciadiri-Lunga; 2232 loc.

BESSEMER HENRY (*1813†1898), inginer englez. A descoperit un nou procedeu pentru fabricarea oțelului, care-i poartă numele și care a revoluționat industria metalurgică.

BESSENYEI GEORGE (*1747†1811), poet și prozator ungur.

BEȘENOVA-NOUĂ și **B.-VECHE**, comune rurale jud. Timiș-Torontal plasa Chișoda; prima cu 2424 loc., a doua cu 6601 loc.

BETHLEN FARKAS (*1648†1679), cancelar al Transilvaniei și istoric. Opere pr.: *Historia de rebus transylvanicis*.

BETHLEN GABOR (GABRIEL) (*1580†1630), principe al Transilvaniei; luă parte la războiul de 30 de ani contra Austriei și se proclamă rege al Ungariei.

BETHLEN JANOS (*1613†1678), om politic ungur și istoric. Op. pr.: *Rerum Transylvanicae libri IV* (1666).

BETHLEN ISTVAN (STEFAN) (†1648), guvernator, apoi principe al Transilvaniei (1630).

BETHMANN-HOLWEG

THEOBALD (*1836†1921), om politic german. Devenind cancelar al imperiului după Bülow, a condus afacerile publice în timpul războiului mondial pînă în 1917. E vestit prin cuvintele adresate ambasadorului englez, care protesta contra încălcării teritoriului Belgiei: „Anglia nu poate face război pentru un *petec de hîrtie*” (= tratatul de neutralitate a Belgiei, semnat și de Germania).

BETIA DE CUVINTE, titlul unei scrieri a lui Titu Maiorescu, prin care critica activitatea scriitorilor din București cari colaborau la „Revista contemporană” și altele, adversare ale „Convorbirilor literare”.

BETLEEM (= **VIOLEIM**), oraș în Palestina. Aci s'a născut David și Iisus.

BEUCA, com. rur. jud. Teleorman, plasa Balaci; stație c. f. Costești-Roșiori; 2205 loc.

BEUST FREDERIC FERDINAND CONTE (*1809†1886), om politic german, ministru în Saxonia, întemeietor al uniunii statelor secundare germane spre a se împotrivi Austriei și Prusiei. În 1866 Saxonia aliată cu Austria fu bătută de Prusia la Sadova. Atunci fu chemat în serviciul Austriei și fu unul din organizatorii dualismului austro-ungar. Cancelar (1868), avu ideea să intervie contra Prusiei în 1870, dar nu fu ascultat. Demisionat în 1871, fu numit ambasador la Londra.

BEX [be], stațiune balneară în Elveția (cantonul Vaud), are o vechi salină.

BEYLE → **STENDHAL**.

BEYRUȚ, oraș în Turcia Asiatică (prov. Siria), port la Mediterană; 140.000 loc.

BEZA MARCU (*1883), scriitor român. Român macedonean. Consul al României la Londra. Membru corespondent al Academiei Române. Conferențiar la King's College în Londra. A publicat: *De la noi*, 1903, *Pe drumuri*, 1914 (în care se oglin-

Bethlen Gabriel.

dește viața Aromânilor); în limba engleză: *O privire generală asupra poporului și literaturii române*, cu prefața de M. Gaster, 1920; *O colecție de proverbe românești alese*, 1921; apoi studii asupra literaturii engleze.

BEZDEAD, @ com. rur. jud. Dîmbovița, plasa Pucioasa. ¶ @ com. rur. jud. Someș, plasa Gîrbou.

BEZID, @ com. rur. jud. Odoreschi, plasa Singeorgiu-de-Pădure. ¶ @ B.-NOU, c. r. tot acolo.

BEZNEA, com. rur. jud. Bihor, plasa Bratec.

BHUTAN, stat în Asia, tributat Angliei, așezat la poalele munților Himalaia, udat de afluenții Brahmaputrei. Supr. 46.000 km. p., 350.000 loc. Cap. *Punakha*.

BIANU IOAN (*1856), profesor și istoric literar român. Originar din Transilvania, a venit de tânăr în București, unde a făcut studii superioare, pe care le-a terminat la Milano și la Paris. Profesor la liceul Sf. Sava (1881), profesor de istoria literaturii române la Universitatea din București (1902), s'a retras la pensie în 1928, după ce a fost ales decan în mai multe rânduri. Bibliotecar al Academiei, a devenit membru în 1902 (discurs de recepție despre *limba literară românească*, 1904), mai târziu secretar general și președinte (1928). A publicat *texte vechi românești* (Psaltirea schioană, Psaltirea în versuri a lui Dosofteiu, Predicile lui Antim, Manuscrisul de la Ieud), lucrări de *bibliografie* (Între cari importante este *Bibliografia românească veche 1508-1830* cu N. Hodoș și *Catalogul manuscriselor din bibl. Academiei*), culegeri de *folklore* (Medicina babelor cu Dr. Obedenaru), numeroase *rapoarte* despre cărți și despre misiuni în diferite centre (Căltătorii în Polonia, despre documente din Veneția, despre arhivele din Stockholm), studii asupra multor chestiuni de literatură (Poezia satirică la Romani, Literatura rom. în sec. XIX, etc.), *biografii* (A. Laurian, Cipariu). A fost și deputat în cîteva legislaturi, acum e senator ca reprezentant al Academiei. A fost membru în Consiliul permanent al Instrucției.

BIARRITZ, oraș în Franța, stație balneară, port la Oceanul Atlantic, 19.000 loc.

BIAS (sec. VI a. Chr.), filozof grec. Locuind în Priene, cînd locuitorii se gîteau să părăsească orașul de frica Perșilor, el plecă fără nici o pregătire, zicînd cuvintele rămase celebre: *Toate ale mele le port cu mine*.

BIBESCU ALEXANDRU (*1841), fiu al domnitorului Bibescu, a studiat în Paris și acolo a trăit, publicînd în limba franceză poezii, proză poetică și o lucrare critică asupra versificației (*Question du vers français*, 1893).

BIBESCU DIMITRIE (*1750 †1831), mare vornic în Muntenia din 1811, deveni mare logofăt în 1821 și avu rol politic însemnat sub Grigore Ghica (1822-1828). Căsătorit cu Ecaterina Văcărescu, a avut 3 fii: cel mai mare Barbu, deveni domnitor (— *Știrbeiu*), al doilea George, domnitor (— *Bibescu G.*), al treilea Ioan, și o fiică.

BIBESCU GEORGE (*1805 †1873), domn al Țării-Românești, 1 Ianuar 1842—25 Iunie 1848. A făcut studii la Paris, a ocupat funcțiuni importante în timpul administrației rusești a lui Kiselef. După suirea pe tron a lui Alexandru Ghica (1834), a trăit mai mulți ani în străinătate și, întorcîndu-se, a fost ales membru al Obșteștei Adunări și a călătorit actele domnitorului. Ales domn pe viață în 1842, s'a instalat cu mult fast, purtînd costumul lui Mihail Viteazul. Ceremonia aceasta a fost cîntată de C. Aristia în poema „Printul Român”. În timpul domniei lui s'au desrobît Țiganii, s'au făcut în București și în jur oarecare lucrări de edilitate și s'au desființat vămile între Moldova și Muntenia; dar s'au produs și multe agitațiuni, cari îl obligară să disolve odată Adunarea Obștească; opozițiunea reprezentată de unii din boerii mari și de cei cu spirit

liberal se manifestă, între altele, cu prilejul proiectului de concesiune a explorării și exploatarei minelor către o societate rusească. Atunci scrise I. Heliade fabula „Măceșul și florile” (1844). După proclamarea constituției la Islaz, el primi propunerea de a o sancționa, dar abdică după două zile și plecă din țară. A mai revenit în țară în 1857 ca membru al divanului ad-hoc și apoi a candidat în 1859 la tronul Munteniei, dar și-a retras candidatura față de dorința Adunării electivă de a da voturile lui Alexandru Cuza, pentru a realiza astfel unirea principatelor.

BIBESCU GEORGE (*1834 †1902), fiu al Domnitorului. Studiă în Franța, deveni ofițer francez și participă la expediția din Mexic și la războiul din 1870. Ca scriitor, a fost ales membru corespondent al Academiei de științe și membru asociat al Institutului (1897). Academia franceză a premiat lucrarea sa *Re traite de six mille*. Cele mai multe lucrări ale sale sînt scrise în franțuzește. Ele se ocupă sau de chestiuni istorice privitoare la evenimentele la cari a participat (*Belfort, Reims, Sedan*, 1872; *Prisonnier*, 1899) sau de fapte din istoria Românilor (*Neofiti, Métropolit de Hongro-Valachie*, 1894; *Réponse a Mr. Xenopol*, 1895), între cari este o mare lucrare despre domnia tatălui său (*Le règne de Georges Bibescu*, 2 vol.) tradusă și în românește și premiată și aceasta de Academia Franceză. Stările politice contemporane din țară l-au preocupat și asupra lor a publicat cîteva lucrări de studii sau de polemică (*Histoire d'une frontière*, 1883; *Avant, pendant, après*, historique de la participation de la Roumanie a l'exposition universelle, 1890; *Réponse au calomnies de Mr. J. Bratiano*).

BIBESCU IOAN, boer român, frate cu Domnitorul. A fost ministru în Muntenia între 1849—1853.

BIBESCU MARIA, soția a două a Domnitorului George Bibescu. Născută Ghica (†1859).

BIBEȘTI, com. rur. jud. Gorj, reședința, plasa Gilortu; stație c. f. Filași—Tîrgu-Jiu.

BIBICESCU IOAN (*1849 †1924), ziarist și economist român. A colaborat doisprezece ani la „Românul” lui C. A. Rosetti, mai târziu a scos ziarul „Unirea” și „Telegraful român”. A fost consilier comunal al Capitalei (1879), ajutor de primar (1883), a luat parte la constituirea și administrarea mai multor societăți economice; a fost apoi director al Băncii Naționale a României. A publicat: *Mîșcarea poporațiunii în România*, 1880; *Embarcoul*, 1881; *Cercetări asupra crizei și cauzelor ei*, 1885; *Cestiunea agrară*, 1907, cum și o colecție de poezii populare din Transilvania, 1893.

BIBLIA (cartea prin excelență: gr. βιβλίον), cuvînt întrebunțat de prin sec. IV ca să exprime totalitatea cărților sfinte vechi și noi, adică *Vechiul și Noul Testament*. V. T. s'a scris în limba ebraică, apoi în grecește și latinește. Textul grec zis *Septuaginta* (fr. Septante), fiindcă fu tradus de 70 de colaboratori, datează din timpul Ptolomeilor (sec. III). Textul latin zis *Vulgata* e atribuit Sf. Ieronim (sec. IV). Ortodocșii au ca text oficial Septuaginta, iar catolicii *Vulgata*, recunoscută la conciliul din Trenta (1546). Vechiul Testament cuprinde: 1. *Legea* (evrește: *Thora*); 2. *Profeții* (Nebiim), 3. *Hagiografii* (Ketubim), fiecare cu multe subîmpărțiri. Noul Testament: *Evangeliiile*, *Faptele Apostolilor*, *Epistolele Apostolilor*, *Apocalipsul Sf. Ioan Bogoslovul*. Cele mai vechi texte biblice românești sînt din sec. XVI: părți mai ales din N. T. (Evangelia, Apostolul) și din V. T. (Psaltirea, Facerea). Prima ediție completă este *Biblia lui Șerban*, București, 1638; după care urmează: *Biblia lui Samuil Micu* (Blaj, 1795), *Biblia din Petersburg* (1819), *Biblia lui*

Maria Bibescu.
(după un almanah din 1847)

George Bibescu,
Domnitorul
Munteniei.

Filoteiu (Buzău, 1854-56). **B. lui Șaguna** (Sibiu, 1856-58), *Biblia lui Heliade*, numai începută (Paris, 1858), *Biblia Sf. Sinod* (București, 1914).

BIÇA, com. rur. jud. Cluj, plasa Huedin.

BICALĂTU, com. rur. jud. Cluj, plasa Huedin.

BICAZ, ① stație balneară jud. Odorheiu; 12 km. de gara Agostini; ape carbo-gazoase și cu litiu. ② c. r. jud. Sălaj, plasa Supurul-de-jos. ③ c. r. jud. Neamț, plasa Piatra. ④ **B.-ARDELEAN**, c. r. tot acolo; 9520 loc.

BICFALĂU, com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Ozun.

BICHAT [bișă] **FRANÇOIS** (*1771†1802), anatomist francez, medic, profesor. Prin cercetările sale asupra membranelor, fu unul din întemeietorii anatomiei și ai istologiei.

BICHIS, com. rur. jud. Tîrnava-Mică, plasa Tîrnava-Sin-Martin.

BICSAD, ① stație balneară jud. Sătmar; bicarbonat de sodiu și pucioasă; stație c. f.; lângă sat o mănăstire de călugări basiliți fondată de Arhim. Isaia în 1689. ② c. r. jud. Trei-Scaune, plasa Sf. Gheorghe.

BIDASSOA, fluviu ce desparte Spania de Franța, se varsă în golful Gasconei.

BIDERMANN HERMANN (*1831†1892), jurist austriac și profesor, a publicat multe lucrări de statistică, între cari și unele despre Bucovina (1876) și despre Românii din imperiul austriac (1877).

BIELA VILHELM (*1782†1856), astronom german, a descoperit o cometă care-i poartă numele.

BIERTAN, com. rur. jud. plasa Mediaș. Aci sint vii multe; Tîrnava-Mare, 2279 loc.

BIESTI, com. rur. jud. Orhei, plasa Chiperceni.

BIGĂRI, com. rur. jud. Caraș, plasa Moldova Nouă.

BIGHIGIU, com. rur. jud. Năsăud, plasa Năsăud.

BIHOR, ① jud. în Crișana; cap. *Oradea*; 7897 km. p. 513.868 loc. (1923); are 14 plăși 3 com. urb. și 416 com. rur. (1926); face parte din circ. Curții de Apel din Oradea; are 408 școli primare rurale și 10 urbane (1929); are 32 cooperative de consum și desfăcere și 4 cooperative pentru exploatarea de păduri (1925). ② stație c. f. jud. Bihor. ③ munți în jud. Bihor (Carpații apuseni), avînd mai multe vîrfuri importante: *Vlădeasa* 1850 m., *Bihor* 1850 m., *Muntele-Mare* 1827 m.

BIHORTENI, com. rur. jud. Odorheiu, plasa Ocland.

BILA, ① com. rur. jud. Vlașca, plasa Călugăreni. ② c. r. jud. Cernăuți, plasa Cosmin.

BILAȘCU GEORGE (*1852†1926), profesor de stomatologie la Universitatea din Cluj, născut în Maramureș; a profesat în Budapesta, apoi în 1918 a venit la Universitatea din Cluj.

BILBAO, oraș și port în Spania; 400.000 loc.; industrii multe.

BILBOR, com. rur. jud. Neamț, plasa Ceahlău.

BILCA, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Vicovetor; 3851 loc.

BILCIUREȘTI, com. rur. jud. Dimbovița, reședința plasa Bîliciurești; 2556 loc.

BILED, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Periam; 4035 loc.

BILICENI, com. rur. jud. Bălți, plasa Chișcăreni.

BILIEȘTI, com. rur. jud. Putna, plasa Mărășești.

BILLECOÇO ADOLPHE, diplomat francez; în 1839 agent al Franței pe lângă Domnul Alexandru Ghica.

BILLOT JEAN BAPTISTE (*1828†1907), general și om politic francez. A participat la campaniile din Algeria (1858) și la expediția din Mexic (1867), s'a distins în războiul din 1870. Senator, ministru de războiu (1882), membru în consiliul superior al armatei, din nou ministru (1896), dotînd armata cu tunul de 75 (1898).

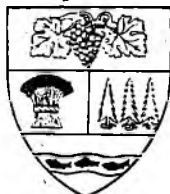
BILȚU ȘTEFAN (*1814†1896), preot român și protopop, apoi prepozit capítular la Gherla.

BIMBAȘA-SAVA, Grec adus în țările române de un Domnitor fanariot (probabil Mavrogheni) ca șef al gardei de armăniți și care a avut rol important în primele două decenii ale sec. XIX și a lăsat în mintea poporului amintirea unui om strălucitor prin bogăția, luxul și curajul său. Din toate povestirile și faptele istorice cu privire la acest personaj a făcut I. Peretz o piesă „Bimbașa-Sava”, jucată pe scena Teatrului Național din București.

BINDER GEORGE (*1784†1867), teolog sas, profesor și director de școli, episcop al bisericii evanghelice din Transilvania.

BINELE PUBLIC, ziar politic, București, 1789—1882; susținea ideile partidului conservator.

BINET [bine] **ALFRED** (*1857†1911), medic, psiholog francez. Colaborator al lui Charcot, a fost director al laboratorului de psihologie fiziologică din Paris, a studiat o serie de probleme de cea mai mare importanță și a publicat lucrări asupra lor: *Psihologia raționamentului* (1886), *Psihologia calculurilor și a jocurilor de șah* (1894), *Psiholo-*

Stema jud. Bihor.

Harta jud. Bihor.

gia experimentală (1894). Cea mai cunoscută este: *Les idées modernes sur les enfants*, care a revoluționat studiile pedagogice și s'a tradus în multe

limbii; în românește, de I. G. Marinescu, în 1914.

BIONDELLI BERNARDINO (*1804†1886), filolog italian. Opere pr. *Allante linguistico d'Europa*, 1848. A fost membru onorar al Academiei Române (1871).

BIRCHIȘ, com. rur. jud. Severin, plasa Birchiș. Reședința plășii.

BIRMANIA, provincie engleză în Indochina Occidentală (Asia); 43.000 km. p., 12.000.000 loc.

BIRMINGHAM, oraș în Anglia, vestit prin fabricile de manufactură; 600.000 loc.

BIRTA ELENA, filantropă română din Banat; a instituit în Arad o fundațiune, care-i poartă numele, pentru ajutorul studenților.

BIRTIN, ① com. rur. jud. Hunedoara, plasa Avram-Iancu. ② c. r. jud. Bihor, plasa Bratca.

BISERICA ALBĂ (sîrb. *Bela Krkva*, germ. *Weisskirchen*), oraș în Iugoslavia (Banat); 9600 loc.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, revistă oficială a Sf. Sinod al României, întemeiată în București, Octombrie 1874. Publică diverse articole și debaterile Sf. Sinod.

BISERICA ȘI ȘCOALA, revistă școlară și economică, apare în Arad de la 1877.

BISERICANI, ① mănăstire jud. Neamț; 12 km. de Piatra; întemeiată în 1498; stație climaterică, 654 m. altitudine. ② com. rur. jud. Odorheiu, plasa Tirnava-de-Sus.

BISMARCK OTTO PRINȚ (*1815†1898), om politic german, ministru în Prusia, reprezentant al ei la Petersburg și la Paris, președinte al Consiliului; provocă războiul cu Danemarca (1864), care pierdu Schleswig și Holstein; provocă războiul cu Austria (1866), care fu învinsă la Sadova și pierdu drepturile în confederația germanică; provocă războiul cu Franța (1870), care fu învinsă și pierdu Alsacia și Lorena; izbuti să întemeieze *imperiul german* și să încoroneze pe regele Prusiei ca împărat, în castelul de la Versailles (1871); devenit cancelarul imperiului, formă alianța cu Rusia și Italia (1873), apoi tripla alianță cu Austria și Italia (1883). Atotputernic sub Wilhelm I, el avu certuri cu Wilhelm II și demisionă.

BISMARCK, arhipelag în Oceania, colonie germană. Din 1921 este administrată de Australia, cu mandat dat de tratatele de pace.

BISOCA, com. rur. jud. Rîmnicul-Sărat, lângă muntele Bisoca; descrisă în „Pseudokyneticos” de Odobescu, cap. xi.

BISSON ALEXANDRE (*1848†1912), autor dramatic francez. Opere pr.: *Deputatul de la Bombignac* (1884), *Surprizele divorțului* (1890), capod'opera sa; *Controlorul vagoanelor de dormit* (1898).

BISTRA, ① rîu afl. al Timișului. ② com. rur. jud. Turda, plasa Cîmpeni. ③ stație c. f. linia îngustă dintre Turda și Abrud.

BISTREȚ, com. rur. jud. Dolj, plasa Birca. Port; 3974 loc.

BISTRICIOARA, ① com. rur. jud. Neamț, plasa Ceahlău. ② rîu, afluent al Bistriței pe dreapta.

BISTRITA, ① rîu afluent al Siretului; izvoarăște în jud. Maramureș, udă jud. Fălcieni (fost Suceava), Neamțu și Bacău, trece prin tirgul Iacobeni și Dorna în Bucovina, Broșteni jud. Fălcieni, Piatra jud. Neamț; se varsă în Siret în jos de Bacău. Apele ei curg repede. E navigabilă pentru plute. Navigația e periculoasă din pricina cotiturilor și cascadelor, din care vestite sînt *Toancele*. ② rîu afluent al Jiului; izvoarăște în muntele *Oslea* și udă județul Gorj; se varsă în Jiu la cătunul Virful. ③ rîu afluent al Someșului-Mare. ④ rîu afluent al Oltului pe dreapta; izvoarăște în muntele Briota; udă jud. Vâlcea și se varsă în Olt lângă Băbeni. ⑤ mănăstire în jud. Neamț, aproape de Piatra-N., clădită la 1420 de Alexan-

Prințul O. Bismarck.

dru-cel-Bun, care este și îngropat aici. E și o biserică zidită de Petru Rareș la 1546. ⑥ mănăstire în jud. Vâlcea, întemeiată în sec. xvi de frații Craiovești: Barbu, Pirvu, Danciu și Radu; are odoare vechi de mare preț. ⑦ com. rur. jud. Mehedinți, plasa Ocoul. ⑧ com. rur. jud. Neamț, reședința, plasa Piatra. ⑨ oraș cap. jud. Năsăud, 15.000 loc. Stație c. f. Tîrg în ziua de 17 Maiu, 27 August.

BISTRITA-BÎRGĂULUI, com. rur. jud. Năsăud, plasa Bîrgăului.

BITA, com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Ozun.

BITINIA sau **BITHYNIA**, în anticitate regat în Asia Mică. Oraș pr. Prusa (azi Brusa), Nicomedia (Nicea).

BITOLIA (= **BETULE**, zis și **MONASTIR**), oraș în Iugoslavia; cu 5.000 loc. Era un centru aromănesc puternic. Avea liceu și alte școli românești. Este aci și un consulat al României.

BITTÓ ȘTEFAN (*1822†1903), om politic ungur, fost ministru și președint al Camerei, a fost și deputat al Abrudului (1870).

BIVOL, com. rur. jud. Dorohoi, plasa Lascar.

BIVOLARI, ① tîrg în jud. Iași, plasa Turia, înființat în 1834. ② stație balneară, jud. Argeș, plasa Olt.

BIVOLIȚA, com. rur. jud. Teleorman, plasa Alexandria.

BIZANȚ (fr. *BYZANCE*), colonie greacă din care s'a desvoltat orașul Constantinopol zidit de Constantin-cel-Mare. După despărțirea imperiului roman în două părți (395), începe în mod efectiv istoria *imperiului bizantin* (împ. roman de răsărit) care luă cu încetul o fizionomie grecească, avînd limba grecească modificată ca limbă a statului și desvoltînd o artă și o literatură proprie.

BIZERTE, oraș în Tunisia, port la mare; 12.000 loc.

BIZET [bize] **GEORGE** (*1838†1875), muzicant francez compozitor, autorul operelor: *Carmen* (1875), *Arlesiana*, *Pescuitorii de perle* (1863), jucate și pe teatrele noastre de trupe streine și apoi de trupe românești.

BICLEȘU, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Dumbrava. Comuna are un spital.

BICU ① rîu afluent al Nistrului, trece pe la sudul orașului Chișinău; lung. 120 km. ② lac jud. Tighina.

BIDEA, munte jud. Buzău, comuna Rușavățu. Aci a fost o luptă mare între Eterști și Turci (1821).

BILCA, com. rur. jud. Putna, plasa Adjud.

BILDANA, com. rur. jud. Dimbovița, plasa Ghergani.

BILTA, ① com. rur. jud. Dolj, plasa Filiași. ② c. r. jud. Gorj, pl. Vulcan.

BIRA, com. rur. jud. Mureș, plasa Miercurea-Nirajului.

BIRCA, com. rur. jud. Dolj, plasa Birca; 4447 loc.

BIRCEA-MICĂ, ① com. rur. jud. Hunedoara, plasa Simeria. ② c. r. tot acolo.

BIRGĂU, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Baia-Mare.

BIRGHÎȘ, com. rur. jud. Tirnava-Mare, plasa Agnita; tîrg 16 Maiu, 18 Noembrie.

BIRJOVENI, com. rur. jud. Roman, plasa Miron Costin.

BIRLAD, ① rîu afluent al Siretului pe stînga. Izvoarăște în jud. Roman, udă jud. Vaslui, Tutova, Tecuciu; se varsă lângă satul Șerbănești. Principalii afluenți: Racova, Buga, Tutova, Berheciu, Tecucelul (pe dreapta); Vaslui, Crasna, Idricea, Bîrzota, Bîrzoțelul, Gîrbovățul (pe stînga). ② com. urb. capitala jud. Tutova, pe rîul Birlad; 30.000 loc.; are 13 biserici; un liceu de băieți „Codreanu”, fundat în 1846, o școală secundară de fete inf. în 1921 și o școală

G. Bizet.

normală; tribunal județean și judecătorească de ocol; stație c. f. pe linia București—Vaslui—Iași; oraș comercial; Intemeiat prin sec. XII fiind capitala unui mic stat al Birlădenilor; după întemeierea principatului Moldovei, aici era vamă. Pe la 1902 și urm. a fost aici o serioasă mișcare literară cu câteva reviste ca *Făt-frumos*, *Floriile dolbe*, etc. și după război funcționează o societate literară foarte activă.

BÎRLĂDENI, com. rur. jud. Hotin, plasa Edi-nița.

BÎRLEA PETRU (*1853†1927), protopop în Maramureș (Berbești) în timp de 46 de ani, luptător naționalist.

BÎRLOGENI, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Motru-de-Jos.

BÎRLOĞU, com. rur. jud. Argeș, plasa Dimbovnic.

BÎRNOVA ① mănăstire plasa Codrul, jud. Iași; Intemeiată de Barnovschii Voevod în 1664. ② stație c. f. aproape de Iași pe linia principală de la București.

BÎRSA, ① rîu afluent al Oltului în Transilvania. ② com. rur. jud. Arad, plasa Ineu. ③ stație c. f. între Ineu și Hălmașiu. ④ **TARA-BÎRSEI**, regiune în S-E. Transilvaniei mai mult în jud. Brașov. ⑤ **MUNȚII-BÎRSEI**, șir din Carpați, care cuprinde grupele: *Piatra Craivului* (pisc 2241 m.), *Bucegi* (pisc Omul 2508 m.), *Piatra Mare* (pisc 1840 m.); pe aici sînt trei trecători: Bran, Timiș, Șanțul.

BÎRSANA, com. rur. jud. Maramureș, plasa Sugătag; 3472 loc.

BÎRSAVA, rîu afluent al Temeșului pe stînga.

BÎRSĂNEȘTI, ① com. rur. jud. Bacău, plasa Tazlău ② c. r. jud. Botoșani, plasa Ștefănești.

BÎRSAU, ① com. rur. jud.

Hunedoara, plasa Șoimșu. ②

B.-DE-JOS, c. r. jud. Sălaj, pl.

Cehul Silvaniei. ③

B.-DE-SUS,

c. r. tot acolo. ④

B.-MARE,

c. r. jud. Someș, pl. Ileana.

BÎRSEANU

ANDREIU

(*1858†1922), scriitor și profesor român în Transilvania.

După studii superioare la Viena și la München, a fost

numit profesor la școlile românești din Brașov (1881), a lucrat pentru propagarea operei

Asociațiunii Transilvane.

Membru corespondent al Academiei Române

(1902), apoi membru activ (1908), a continuat să publice diferite scrieri. El este autorul poeziei,

care a fost un fel de imn al școalelor românești:

Pe-al nostru steag. A colaborat la *Convorbiri literare*,

Familia, *Gazeta Transilvaniei*, *Luceafărul*.

A publicat o colecție de *Doine și strigături*, în

colaborare cu U. Iarnick (1885). A scris diferite biografii, studii în limba română și germană și o

amănunțită *Istorie a școalelor din Brașov*, 1902.

BÎRSESCU AGATA (*1861), trage-diană română.

După studii în Viena (1889), a fost angajată la

Burgtheater din acel oraș, unde a obținut im-portante succese în tragedii cu subiecte antice și

moderne. Chemată în Germania, apoi în Rusia, în

Ungaria, în America, fu primită ca o mare arti-stă. La intervalele cînd era liberă de alte anga-jamente a venit de mai multe ori în țară și a jucat

pe scena Teatrului Național din București și apoi în diferite orașe. Este profesoară la Conservatorul din Iași.

BÎRSEȘTI, ① com. rur. jud. Olt, plasa Dră-

gănești. ② c. r. jud. Gorjiu, pl. Ocolu. ③ c. r.

jud. Putna, pl. Vrancea. ④ c. r. jud. Argeș,

pl. Topolog.

BÎRSOIU, com. rur. jud. Argeș, plasa Dănicei.

BÎRZA, ① com. rur. jud. Dolj, plasa Gîn-

geova. ② c. r. jud. Romanați, pl. Oltețu. ③

c. r. jud. Severin, pl. Orșova.

BÎRZAVA, ① com. rur. jud. Ciuc, plasa Fru-

moasa. ② c. r. jud. Arad, pl. Radna.

Andrei Birseanu.

BÎRZEȘTI, ① com. rur. jud. Muscel, plasa Argeșel. ② c. r. jud. Bihor, pl. Beliu. ③ c. r. jud. Vaslui, pl. Penes-Curcanul.

BÎSCA-MARE și **BÎSCA-MICA**, riuri, afluenți ai Buzăului.

BÎSCA-PENTELEU, stație balneară jud. Buzău, 12 km. de Nehoiș; 600 m. altitudine.

BÎSCOVELE, com. rur. jud. Argeș, plasa Uda.

BÎSCOVENI, com. rur. jud. Vlașca, plasa Glavacioc.

BJÖRNSON [Björnson] **BJÖERNSTJERNE** (*1832†1910), om politic, poet și romancier norvegian. A contribuit prin propaganda sa la în-tărirea ideii naționaliste norvegice, la despăr-țirea patriei sale de Suedia. A

luat premiul Nobel în 1903.

Opere pr.: *Synnöve Solbakken*,

povestiri țărânești, 1858; *Fata*

pescarului, roman, 1868; *Poeme*

și cîntece, 1879, din cari s'a

luat imnul național norvegian;

Falimentul, dramă, 1877; *Peste*

puteri, dramă, 1883. Din scrie-

riile lui s'au tradus în româ-

nește, afară de poezii răslețe

(D. Ciotori în „Sămănătorul”,

1909, O. Tăslăoanu în „Lu-

ceafărul”, 1907, etc.): „*Synnöve*

Solbakken” de A. O. Tăslăoanu

(1908), „*Un faliment*” de Grigoraș (B. p. t.) și

de Hétrat (1909), „*Marg*”, roman, de H. Petra-

Petrescu (1911), „*Vesclul ștregar*” de D. Ciotori

(1910).

BLAHNIȚA, rîu în jud. Mehedinți, afluent al

Dunării.

BLAJ, ① oraș în Transilvania, la împreunarea

Tîrnavei, cap. jud. Tîrnava-Mică; 3600 loc.

(1919); stație c. f. spre Dicio-Sînmărtin, spre

Aiud, spre Copșa-Mică. Aici e centrul bisericii

unite, reședința Mitropolitului, este o catedrală

mare clădită în 1749, în care s'a ținut adunarea

dela 15 Maiu 1848; pe lângă ea este seminarul

teologic, gimnaziul, preparandia, internatul de

băieți, etc.; în fața lor e o piață mare; aproape

e mănăstirea Sf. Treimi, unde se găsește biblioteca

și muzeul. Sediul mitropoliei este într-o veche

clădire de castel. Orașul e clădit în jurul unei vechi

proprietăți nobiliare care a aparținut odinioară

(pe la 1395) unui *Blasius Cserei*, de la care pro-

babil vine numele. Multă vreme a fost un simplu

sat; dezvoltarea lui a început de la 1738, cînd

episcopul Inocențiu Clain (sau Micu) a mutat aci

reședința episcopiei din Făgăraș. Prin legea

administrativă din 1926 a devenit capitală de județ.

În Blaj este reședința mitropoliei unite care poartă

numele *Alba Iulia-Făgăraș*. La început era numai

episcopie; dela 1850 s'a recunoscut titlul de *mitro-*

polie. Iată lista ierarhilor care au condus această

arhidieceasă (cu data numirii): *Atanasie Anghel*,

1701 (ca unit); *Ioan Gîrju de Patak*, 1715;

Ion Inocențiu Micu (Clain), 1730; *Petru Paul*

Aron, 1752; *Atanasie Reanță*, 1764; *Grigorie*

Major, 1772; *Ioan Bob*, 1782; *Ioan Lemeni*,

1832; *Alexandru Sterca-Șului*, 1851; *Ioan Van-*

cea, 1865; *Victor Mihali*, 1892; *Vasile Sucu*,

1918. ② com. rur. jud. Romanați, plasa Tes-

luiu.

BLAJEVIȚIU TEOCIST (*1807†1879), mitro-

polit al Bucovinei.

BLAJOVA, com. rur. jud. Timiș-Torontal,

plasa Buziaș.

BLANC munte, virful cel mai înalt din Alpi:

4810 m.; pe teritoriul Elveției. Același nume

poartă și un masiv muntos cu o suprafață de

420 km. p.

BLANC LOUIS (*1811†1882), ziarist, om po-

litic francez; rol principal în revoluția din 1848.

Opere pr.: *Istoria revoluției franceze*. El a formu-

lat un punct de doctrină socialistă: „Fiecareia

după trebuințele sale, fiecare după facultățile

sale”.

B. Björnson.

BLANC LOUIS PIERRE (*1860†1903), arhitect elvețian stabilit în România. După planurile lui s'au clădit în București: Ministerul de domenii, Facultatea de medicină, Institutul bacteriologic, ș. a. În Iași palatul Universității, ș. a.

BLANCHARD [blanșar] **RAPHAEL** (*1857†1919), naturalist francez. Doctor în medicină. A fost profesor la facultatea de medicină din Paris. A publicat studii de fiziologie, de anatomie comparată, de antropologie. A fost membru onorabil al Academiei Române (22 Maiu 1911).

BLANDA TRA GIORGIO (*1515†ca. 1590), propagandist religios italian, carea introdussecta unitară în Polonia și Transilvania.

BLANK MAURICIU (*1848†1929), bancher român. După ce a conlucrat cu Marmorosch, înființă împreună cu acesta banca „Marmorosch-Blank” (1874), transformată mai târziu în societate anonimă (1905).

BLANQUI AUGUSTE (*1805†1881), om politic francez; conducător al revoluției din 1830 și 1848, unul din șefii Comunei din 1870; e un precursor al comunismului.

BLARAMBERG NICOLAE MORET (*1837†1896), avocat și om politic român. A studiat în Rusia, a fost magistrat, ajungând procuror la Curtea de Casație (1864). Retrăgându-se, s'a dus în Franța unde a studiat dreptul și revenind s'a ocupat cu advocatura și politica. A fost de multe ori deputat, a lucrat la răsturnarea lui Cuza, a susținut guvernele conservatoare și a combătut în multe împrejurări pe Ion Brătianu, iar la retragerea guvernului liberal a cerut și susținut darea în judecată în discursul rostit în timp de patru ședințe. A publicat scrieri de natură politică și câteva încercări literare.

BLARAMBERG VLADIMIR (*1811†1846), ofițer belgian trecut în Rusia și de acolo în Muntenia pe la 1828. Dobândind gradul de colonel, a fost adjutantul Prințului și a ocupat și funcțiuni ingineresti (șef inginer al Statului, inspector al domeniilor) cum găsim în Almanahurile oficiale între 1836-1840.

BLASCO IBAÑEZ VICENTE (*1867†1928) romancier spaniol. Din operele lui s'au tradus în românește: *Coliba blestemată* (de V. Demetrius, f. a.); *Împrumutul răposatei* (1924); *Un soț celebru* (f. a. în Bibl. Lectura); *Urgisiții vieții* (f. a.); *Prin fier și sânge* (f. a.).

BLASERNA PIETRO (*1836†1918), fizician italian. A fost profesor la Florența, la Universitatea din Palermo, director al laboratorului de fizică din Roma. Președinte al Academiei dei Lincei. A fost membru corespondent al Academiei de științe din Paris (1910), membru onorabil al Academiei Române (1913).

BLAZNAVAȚ MILIVOI (*1826†1873), om politic sârb, a fost ministru sub Mihail Obrenovici și, în timpul minorității lui Milan, membru al regentei; mai târziu, președinte de consiliu.

BLĂGEȘTI, @ com. rur. jud. Tutova, plasa Murgeni. Aci sînt numeroase vii. ¶ @ c. r. jud. Neamț, plasa Bistrița.

BLĂJEL, com. rur. jud. Tirnava-Mică, plasa Tirnava-Sîn-Martin; tirg 14 April, 29 Iunie, 20-22 Septembrie, 11 Noembrie.

BLĂJENI, @ com. rur. jud. Hunedoara, plasa Brad. ¶ @ B.-DE-JOS, c. r. jud. Năsăud, pl. Mocod. ¶ @ B.-DE-SUS, c. r. tot acolo.

BLEICHRÖDER GERSON (*1822†1893), mare bancher german, care a avut rol important în contractarea diferitelor împrumuturi externe ale Statului român.

BLEJEȘTI, com. rur. jud. Vlașca, plasa Glavacioc; 2828 loc.

BLOUET [blue] **GUILLAUME** (*1795†1853), arhitect francez, a terminat lucrările arcului de triumf din Paris.

BLÜCHER GEBHARD (*1742†1819), general prusian; prin intervenția sa decise victoria de la Waterloo și intră victorios în Paris, unde se purtă cu o cruzime greu de închipuit.

BLUMENBACH FREDERIC (*1752†1840), naturalist german, s'a ocupat cu studii comparative asupra raselor omenești.

BLÜNTSCHLI JOHAN (*1808†1881), juriscult, istoric, om politic elvețian; profesor la Munich, Heidelberg. Opere pr.: *Teoria statului* (1875), *Caracterul și spiritul partidelor politice* (1869), *Dreptul internațional* (1869).

BOABDİL (sec. xv), ultimul rege maur în Grenada, gonit din Spania în 1492.

BOARTA, com. rur. jud. Tirnava-Mare, plasa Șeica-Mare.

BOB IOAN DE COPALNIC (*1739†1830), episcop român unit în Transilvania. A studiat în școalele iezuiților din Cluj, apoi în Blaj, unde a fost și profesor și după cîțiva ani și călătorii de studii prin alte orașe, se făcu diacon, preot, protopop. În calitatea aceasta a servit la Daia, la Odorheiu pînă în 1782, cînd a fost ales episcop, dar nu s'a instalat decît în 1784. A reorganizat școalele din Blaj; a luptat pentru drepturile politice ale Românilor; a îmbunătățit situația materială a preoților; a înființat trei vicariate (Făgăraș, Hațeg și Rodna). A fost și senator. Opere pr.: *Teologia dogmatică*, 1801; *Învățătură creștină*, 1805; *Dicționar româno-latinesc și unguresc*, 1822. A pascorit 46 de ani și a murit în vîrstă de 91 de ani.

Episcopul Bob.

BOB-FABIAN VASILE (*1795†1836), profesor român. A venit din Ardeal chemat de G. Asachi în 1820 pentru a da lecțiuni în seminarul „Veniamin Costache”. Turburările din timpul zaverei l-au silit a părăsi Moldova. Mai târziu, pe la 1828, a fost profesor de matematici și geografie la gimnaziul din Iași și apoi la Academia Mihăileană. După moartea lui s'au publicat din scrierile lui prin „Foaia pentru minte” din Brașov și în broșuri.

BOBAIȚA, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Coșuștea.

BOBDA, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Jimbolia.

BOBEȘTI, @ com. rur. jud. Storojineț, plasa Ceremușului. ¶ @ B.-BALĂCEANCA, c. r. jud. Ilfov, pl. Pantelimon.

BOBICEȘTI, com. rur. jud. Romanai, plasa Oltețu.

BOBILNA, stație balneară, jud. Hunedoara, la 8 km. de halta Turdăș.

BOBOCI, @ stație balneară jud. Buzău, com. Tohani; organizată în 1825, prima stație baln. în țară; are 4 izvoare sulfuroase. ¶ @ c. r. jud. Dimbovița, plasa Nucet.

BOBOCU, com. rur. jud. Buzău, plasa Cilnău.

BOBOHALMA, com. rur. jud. Tirnava-Mică, plasa Iernut.

BOBȘA, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Recaș.

BOBU, com. rur. jud. Gorj, plasa Cărbunești.

BOBULESCU IOSEF (*1818†1890), episcop român. După terminarea studiilor în seminarul de la Socola, s'a făcut preot și apoi profesor la seminarul (1856) de istoria bisericească. Călugarindu-se, a devenit arhimandrit, arhieru, arhimandrit de scaun în Iași (1878), egumen al mănăstirii Sf. Spiridon (1879) și episcop de Rimnic în 1880, dar în 1886 a demisionat. A publicat o carte despre viața părintelui Nicodem, 1883.

G. Boccaccio.

BOBULEȘTI, com. rur. jud. Botoșani, plasa Ștefănești.

BOCCACCIO GIOVANNI (*1313†1375), mare scriitor italian, unul din creatorii limbii literare

italiene; trăi mai mult la Florența și fu profesor de literatură; scrisese povestirile, cele mai multe licențioase, cunoscute sub numele general de *Decamerone*, dar mai târziu se căi de scrierea lor și voi să le arză, dar se zice că l-a împiedecat Petrarca; de atunci se ocupă cu scrieri serioase asupra literaturii antice și italiene, cu un dicționar geografic, mai toate scrise în limba latină.

BOCICOIUL-MARE, com. rur. jud. Mara-mureș, plasa Cîmpulung la Tisa.

BOCIU, com. rur. jud. Cluj, plasa Calata.

BOSIG, com. rur. jud. Arad; 2590 loc.

BOSKAI ȘTEFAN (*1556†1606), primul principe reformat în Transilvania (1605). A ajutat pe Sigismund Batori să reia tronul Transilvaniei, apoi ajungând însuși principe, a luptat contra Austriei și a dobândit succese consacrate prin pacea de la Viena (1606).

BOSÇA, @ com. rur. jud. Sălaj, 1000 loc. ¶

@ **B.-MONTANA**, c. r. jud. Caraș, 3300 loc., reșed. plășii Bocșa, stație c. f. linia Timișoara—Reșița. ¶

@ **B.-ROMÂNĂ**, c. r. tot acolo, 3024 loc., stație c. f. aceeași linie.

BOSȘITA, com. rur. jud. Sălaj, plasa Bocșa.

BOD, com. rur. jud. Brașov, plasa Bîrsa-de-Jos.

BOD PETRU (*1712†1769), istoric ungar. A publicat un *Lexicon* pentru explicarea termenilor din Sf. Scriptură (1746), viața *Sf. Hilariu* (1760), *Synopsis juris comunalis* (1763), o *istorie a Românilor din Ardeal*, etc.

BODĂEȘTI, com. rur. jud. Dolj, plasa Melinești.

BODAN, com. rur. jud. Sălaj, plasa Bocșa.

BODE JOHAN EBERT (*1747†1826), astronom german, descoperi o cometă. Opere pr.: *Sistemul planetar al soarelui* (1788).

BODENSEE — **CONSTANȚA**.

BODEȘTI, @ com. rur. jud. Vâlcea, plasa Govora. ¶

@ **B.-PRECISTA**, com. rur. jud. Neamț, pl. Cetatea-Neamț. ¶ @ **B.-MERMEȘTI**, c. r. jud. Arad, pl. Hălmașiu.

BODNAR SIGISMUND (*1839†1907), profesor și scriitor ungar; s'a ocupat cu istoria literaturii maghiare; s'a pronunțat adesea în favoarea mișcărilor naționale ale Românilor din Transilvania.

BODNĂRESCU SAMSON (1840†1902), profesor român. Născut în Bucovina, după ce a terminat studiile secundare la Cernăuți (1865) s'a refugiat în România și stabilindu-se în Iași, a devenit colaborator al „Convorbirilor literare”. În care a publicat tragedia „Rienzi” (1868); trimis cu ajutorul „Junimei” în Germania, și-a luat titlul de doctor în filozofie (Giessen, 1870); a fost bibliotecar în Iași, profesor la școala normală și apoi (1879) director al liceului din Pomirla. T. Maioreșcu a vorbit elogios despre poeziile lui, mai toate publicate în „Convorbiri”. O colecție de scrieri au apărut în 1884.

BODO, com. rur. jud. Severin, plasa Balint (Begnei).

BODOC, stație balneară și climaterică jud. Trei-Scaune; 965 loc.; 530 m. altitudine; stație c. f.; apă de băut cu aceleași elemente ca apa de Vichy.

BODOGAIA, com. rur. jud. Odorheiu, plasa Cristur.

BODOȘ, com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Baraolt.

BODROG, @ riu afluent al Tisei. ¶ @ **B.-NOU**, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Periam.

BOEMIA, ținut din Europa centrală, face parte din CEEHOSLOVACIA (— acest cuvânt). Numele vine de la pop. celtică *Boi*. Prima organizație de stat a Cehilor pare a fi în sec. vii.

BOEREȘTA (sau **BURVISTA**), vestit rege al Dacilor pe vremea lui Cezar. El a unit diferitele triburi și a dat putere poporului său de a ataca pe Romani.

BOERESCU CONSTANTIN (*1838†1908), avocat și om politic. Doctor în drept din Paris, a publicat în limba franceză chiar în timpul studiilor o carte despre starea principatelor (1858),

pledind pentru unirea lor, și alta despre starea țărilor, propunând măsuri pentru îmbunătățirea ei. Profesor de drept civil la Universitatea din București, intră în luptele politice alegându-se înfiu deputat în 1864, luptă apoi contra lui Cuza. În 1889 a fost ministru de culte și instrucție, apoi președinte al Senatului în mai multe rânduri. Pe lângă publicațiile sale juridice, a lăsat și un volum de încercări literare (1855).

BOERESCU VASILE (*1830†1883), jurist și om politic român. Debută în activitatea publică foarte tânăr, publicând articole în ziarul „Pruncul român” în 1848. Terminând cursurile secundare, se duse în Paris 1850, unde studiă dreptul și luă licența în 1855. După aceea publică două cărți în limba franceză asupra *chestiunii politice și economice a Moldo-Valachiei* și asupra *situației României după tratatul din 1856*. Întorcându-se în țară, fu numit profesor de drept comercial la facultatea juridică înființată atunci (1859). Om de drept, avocat, om al școalei, el și-a legat numele

Vasile Boerescu.

de multe fapte însemnate. Ca deputat în Adunarea electivă el rosti în ziua de 24 Ianuarie 1859 aceluși discurs prin care propunea alegerea lui Cuza, discurs despre care zic jurnalele timpului că a fost hotărîtor. Ne explicăm de ce a dobândit repede o mare situație politică. Ministru de justiție în cabinetul prezidat de N. Golescu (1860), rămase în cel prezidat de Manolache Costache, luînd și instrucția publică (1860). Sub domnia lui Carol I, el susține politica conservatorilor și-l vedem ministru de justiție în ministerul lui Dimitrie Ghica (1868) și apoi în ministerele prezidate de Lascăr Catargiu între 1871-76, conducînd cînd dep. externelor, cînd al instrucției. În acest timp înființase ziarul *Pressa*, care avu un rol important. Cu toate acestea, chestiunea războiului pentru independență îl apropiă de politica lui Ion Brătianu și-l vedem ministru de externe în 1880 într-o epocă în care se iveau în raporturile cu celelalte state o sumă de probleme de natură juridică. Boerescu a făcut pentru prima dată colecția legilor într'un „cod” care-i poartă numele (1865, ed. 2-a 1875). Dintre publicațiile lui, afară de o încercare literară de tinerete (*Soldatul orfan*, 1850), unele se ocupă cu chestiuni juridice de specialitate (*Explicarea condiciei comerciale*, 1859, *Proiect pentru revizuirea constituției*, 1838, *Traité des délits et des peines*, 1857) sau cu chestiuni politice (*Conflictul religios de la Curtea-de-Arges*, 1873, *Examen de la convention du 19 Août*, 1858, *Mémoire sur la juridiction consulaire*, 1869) sau cu chestii relative la organizarea și mersul școalelor (*Cuvînt rostit la împărțirea premiilor*, 1859; *Proiect pentru reorganizarea instrucțiunii publice*, 1863).

BOERHAAVE HERMANN (*1668†1738), medic olandez, teolog și filolog orientalist.

BOERIU IOAN DE SCOREI (*1867), Român din munții apuseni, conducător al Moșilor în luptele din 1848-49, a fost delegat al Românilor, cînd s'a propus împăcarea cu Ungurii; mai târziu de multe ori deputat în Dietă.

BOGATA, @ com. rur. jud. Turda, plasa Luduș; ruine ale castrelor romane. ¶ @ **B.-DE-JOS**, com. rur. jud. Someș, plasa Dejului. ¶ @ **B.-DE-SUS**, com. rur. jud. Someș, plasa Dejului. ¶ @ **B.-OLTEANĂ**, com. rur. jud. Tîrnava-Mare, pl. Ru-peni.

BOGAȚI, com. rur. jud. Dimbovița, plasa Bogați; 3500 loc.

BOGAȚUL-ROMÂN, com. rur. jud. Sibiu, plasa Ocna-Sibiului.

BOGDAN, stație balneară, jud. Timiș-Torontal; 7 km. gara Șarlota linia Timișoara—Lipova; ape minerale carbo-feruginoase-iodate.

BOGDAN I, întemeietorul principatului Mol-

dovei (*ca. 1349 †ca. 1365), își așază capitala în Suceava și se liberă de suzeranitatea Ungariei. Întinderea țării mergea probabil până spre Birlad și Bacău și pînă spre Cetatea-Albă.

BOGDAN II, domn al Moldovei 1449-1451. Era fiu natural al lui Alexandru-cel-Bun. Luă domnia alungînd pe nepotul său Alexandru II, care fugi în Polonia, dar acesta împreună cu Petru, fost și el înainte domn, intră în Moldova cu oști. În lupta de la *Răuseni* Bogdan e prins și i se taie capul. În acest sat mai tirziu Ștefan-cel-Mare a ridicat o biserică în amintirea morții tatălui său.

BOGDAN III (*ca. 1477 †1517) sau **ÎNCURȚIȘATUL**, zis **ORBUȘ** sau **CEIORUL**, domn al Moldovei 1504-1517. Fiu legitim al lui Ștefan-cel-Mare și asociat de acesta la domnie în ultimii ani. Cerînd în căsătorie pe Elisabeta, sora regelui Poloniei, și fiind refuzat, făcu o expediție în această țară și, după ce fusese odată admis, se văzu din nou respins la venirea pe tron a regelui Sigismund. Aceste împrejurări dădură naștere la multe lupte între Moldova și Polonia, cari se sfîrșiră cu tratatul din 1519 și cu renunțarea lui Bogdan la mina prințesei poloneze, în schimbul unor avantagii de ordin politic și financiar. Din nenorocire

Bogdan III.

în Moldova, chiar în același an, Tătarii năvăliră, găsind puțină rezistență, luară mulți robi și arseră sate și orașe. Ajutorul polon făgăduit dar ne îndeplinit a lipsit și atunci și în anii următori. Mai tirziu Polonii i-au dat ajutor și în adevăr el a bătut pe Tătari. Evenimentele însă determinară pe Bogdan să-și schimbe politica și să se orienteze spre Turci, cari deveniră acum amici cu Tătarii prin faptul că Selim răsturnase pe Baiazet cu ajutorul Tătărilor și devenise Sultan. Astfel se încheie tratatul de supunere condiționată în anul 1513 prin Ioan Tăutul, reprezentantul domnului Moldovei. Liniștit din partea Turcilor, Bogdan avu să sufere din cauza Tătărilor, cari făcură o năvălire tocmai în vremea serbărilor nunței sale (1513), și mai tirziu din pricina încercării unui agent al lui Petru Rareș, care năvăli cu trupe, dar fu bătut și ucis.

BOGDAN IV, domn al Moldovei, 1568-1572. A fost fiul lui Lăpușneanu și al Ruxandrei. A domnit pînă la 1569 sub tutela mamei sale, fiindcă avea numai 15 ani. Murind mama sa, rămase singur și încheie un tratat de supunere față de Polonia, foarte umilitor pentru țara sa. Petrecînd mai mult în desfătări, boierii se plînseră la Poartă și Bogdan fu depărtat din scaun.

BOGDAN GHEORGHE (*1859 †1930), medic român. Profesor de medicină legală la Universitatea din Iași, medic al Spitalelor Sf. Spiridon; de mai multe ori reprezentant al Universității în Senat; a condus „Buletinul Soc. de medici și naturaliști”; a publicat multe opere de specialitate: *Sănătatea și educațiunea copiilor noștri*, 1895.

BOGDAN IOAN (*1862 †1919), istoric român. Originar din Brașov, a studiat în Iași (licență 1885) apoi în Viena, Petersburg și Cracovia și s'a specializat în limbile slave. Cu el s'a înființat prima catedră de acest fel la noi la Universitatea din București în anul 1891. S'a servit de specialitatea sa pentru a contribui la deslegarea multor probleme ale trecutului poporului român: *Principatul Birladului* (1889), *Îndatoririle militare ale cnezilor, Raporturile între Români și Bulgari* (1895), *Relațiile Tării-Românești cu Brașovul și Tara Ungurească* (1902), *Alfabetul cirilic și introducerea lui în scrierea românească* ș. a. A adunat documente privitoare la istoria Romanilor prin arhivele din țară și din alte țări și le-a publicat cu comentarii; între acestea sînt trei volume din colecția Hurmuzachi (1893-1900). A descoperit primele *cronici moldovenești*, cari erau scrise în limba slavonă, le-a publicat însoțite de studii (1891,

1895). A arătat însemnătatea studiilor slave pentru Români (1894), a înfățișat figura lui *Vlad-Tepes* după izvoare istorice contemporane (1896) și a dat un *album paleografic* necesar pentru cei cari se ocupă de vechea diplomatie românească (1905). Ales membru al Academiei Române (1903), a cercetat în discursul de recepție desvolgarea cronologică a *istoriografiei românești* și problemele din acel moment.

BOGDAN PETRE (*1872) chimist român. Profesor la facultatea de științe din Iași; membru al Academiei Române (1926). A publicat câteva tratate generale (*Introducere în studiul chimiei fizicale*, 1921; *Leccióni de fizică experimentală*, 1921; *Electrochimia*, 1928) și multe articole și cercetări speciale (precum: *Teoria electronică a materiei*, 1906; *Pondul molecular al lichidelor*, 1912; *La vilesse du son dans les liquides*, 1913; *Radioactivitatea și structura materiei*, 1929).

BOGDAN VINCENTIU, avocat român și om politic în Banat, a fost de mai multe ori deputat în parlamentul ungar.

BOGDAN-DUICĂ GEORGE (*1866), profesor și istoric român. După studii superioare în Ungaria, Austria și Germania, a funcționat ca profesor de limba germană în diferite orașe și în urmă în București la liceul Mihai-Viteazul, după ce se ocupase cu ziaristica în Transilvania și în Bucovina. După războiu, la crearea Universității din Cluj a fost numit profesor de istoria literaturii românești. În 1919 a fost ales membru al Academiei Române. A publicat multe articole în „Convorbiri literare”, „Sămănătorul”, „Viața românească”, „Luceafărul” ș. a. tratînd chestiuni de politică, de istorie, de istoria literară, de pedagogie și organizare școlară. În volume: *Petru Maior*, 1893; *Bucovina*, 1895; *Grigore Alexandrescu*, 1900; *Tiganiada lui Budai-Deleanu*, 1902; *Curs de limba germană; Istoria literaturii române moderne*, 1923. T. L. Maiorescu, discurs de recepțiune, 1921; *Vasile Alecsandri*, 1922; *Gheorghe Lazăr*, 1924; *Simion Barnuțiu*, 1924; etc.

BOGDANA, @ com. rur. jud. Sălaj, plasa Buciumi. ¶ @ c. r. jud. Tutova, pl. Simila. ¶ @ c. r. jud. Teleorman, pl. Călmățui. ¶ @ c. r. jud. Bacău, pl. Troțuș. ¶ @ mănăstire în jud. Bacău, zidită în 1680 de logofătul Solomon Bîrlădeanu.

BOGDANOVA, com. rur. jud. Caliacra, plasa Bazargic.

BOGDĂNEȘTI, @ sat din com. rur. Gornet-Cuib, jud. Prahova, întemeiat pe la 1690. ¶ @ c. r. jud. Tutova, pl. Banca. ¶ @ c. r. jud. Bacău, pl. Troțuș. ¶ @ c. r. jud. Iași, pl. Bahlui. ¶ @ c. r. jud. Fălciuceni (= Baia), pl. Boroaia. ¶ @ sat jud. Vilcea pe Olt, sat vechiu despre care se vorbește într'un act din 1608. ¶ @ c. r. jud. Fălciu, 2562 loc.

BOGDĂNIȚA, com. rur. jud. Tutova, plasa Simila.

BOGHENI, com. rur. jud. Bălți, plasa Cornești.

BOGHEȘTI, com. rur. jud. Tecuci, plasa Podul-Turcului.

BOGHICEA, com. rur. jud. Roman, plasa Șcheia.

BOGHICENI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Bujoru; 2516 loc.

BOGHIS, @ com. rur. jud. Sălaj, plasa Șimleul-Silvaniei. ¶ @ c. r. jud. Satu-Mare, pl. Satu-Mare.

BOGOMILI, eretici cari își trag credința de la manicheism și au multe puncte împrumutate din dualismul asiatic. Eresul lor s'a introdus în Tracia prin secolul viii și a dobîndit o formă nouă prin popa Bogomil, care trăia prin secolul x. De la Bulgari a trecut probabil și la noi, căci avem între obiceiurile vechi poporane unele cari se văd a fi bogomilice și între vechile manuscrise din sec. xvi se găsesc unele cu subiecte de același fel.

BOGOTA, cap. Columbiei (America-de-S.).

BOGREA VASILE (*1884 †1928), profesor de filologia clasică la Universitatea din Cluj. A lăsat

BOG-BOL - multe scrieri risipite prin diferite reviste: polemici literare, etimologii și cercetări istorice.

BOGZA, com. rur. jud. Rîmnicul-Sărat, plasa Plainești.

BOGZEȘTI, com. rur. jud. Orhei, plasa Bravicea.

BOHATEL ALEXANDRU (*1816†1897), om politic român în Transilvania. A luat parte la mișcarea din 1848 susținând drepturile Românilor, dar la revoluție n'a participat. În 1861 a fost numit comite al jud. Năsăud și a lucrat pentru înființarea gimnaziului grănițesc din Năsăud; a fost deputat în dieta din Sibiu (1863) și în cea din Cluj (1865) protestînd contra dualismului; a fost deputat și în Camera maghiară și, ca nobil, și în Casa magnatilor din Pesta.

BOHATAL MIHAIU (*1823†1893), om politic român în Transilvania. A fost magistrat, deputat și inspector școlar.

BOHOLT, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Șoimșus.

BOHOTIN, com. rur. jud. Fălciu, plasa Răducăneni.

BOI, popor celtic care prin secolul IV a. Chr. s'a risipit din sudul Germaniei prin nordul Italiei și prin regiunea numită, din cauza lor, *Boemia*, și de acolo și prin alte părți, pentru a dispărea absorbiți de alte neamuri.

BOIADGI MIHAIL, român macedonean, a publicat în Viena o gramatică a dialectului macedo-român în limba greacă și germană (1813). A doua ediție s'a tipărit în București în 1863 și a treia de Pericle Papahagi în București 1915.

BOIAN, com. rur. jud. Cernăuți; stație c.f. între Cernăuți și Lipnic. Tîrg în ziua de 7 August, 27 Septembrie, 8 Noembrie, 4 Decembrie. ¶ @ c. r. jud. Tirnava-Mică, pl. Tirnava-Sin-Mărtin ¶ @ c. r. jud. Turda, pl. Climpia-Turzii. ¶ @ c. r. jud. Sălaj, pl. Tășnad.

BOIANA, riu în Albania.

BOIANCENI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Nistrului.

BOIARDO MATTEO (*1430†1494), filozof și poet italian, autorul epopei *Orlando innamorato*.

BOICESCU ALEXANDRU (*1853†1893), medic român. A fost medic primar al Eforiei, profesor de clinică infantilă la facultatea de medicină din București, profesor de igienă la liceul Sf. Sava. Opere pr.: *Centrii nervoși*, 1884; *Contribuțiune la studiul circulației creierului*, 1888; *Clinică infantilă și fape clinice*, 1892.

BOIELDIEU [boældiö] **FRANÇOIS** (*1775†1834), compozitor francez. Trăi și în Rusia. Opere pr.: *Califul din Bagdad* (1800), *Doamna albă*. (1825).

BOILEAU [boalo] **NICOLAS** zis **DESPEAUX** (*1636†1711), poet francez. Opere pr.: *Satire, Strana* (le lutrin), poemă eroicomică, *Artă poetică*. El e un teoretician al clasicismului. Intemeiat pe adevăr, adică pe natură, tradusă și rectificată de rațiune; în afară de formule convenționale, el reprezintă principiile de ordine, măsură și unitate armonioasă. *Artă poetică* s'a tradus în românește (în parte) de I. Heliade (Curs de poezie generală, vol. I, 1868) și de A. Naum (1875).

BOISSIER [boasie] **GASTON** (*1823†1908), scriitor francez, profesor la Collège de France, membru al Academiei; se ocupă cu arheologia și cu studiul lumii romane. Opere pr.: *Cicerone și amicii săi* (1865), *Opoziția în timpul Cezarilor* (1875), *Sfîrșitul păgînismului* (1891).

BOISOARA, com. rur. jud. Argeș, plasa Oltude-Sus.

BOIȚA, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Hațeg ¶ @ c. r. jud. Sibiu, pl. Avrig.

BOIS-LE-COMTE [boa-l'-cont] **CHARLES JOSEPH** (*1796†1863), diplomat francez. Se consideră autor al unui plan de împărțire a Turciei. În 1834 a stat cîva timp în principatele române și a adresat guvernului său mai multe rapoarte despre trecutul lor, despre situația de atunci a politicii, despre viața diferitelor clase sociale, etc., făcînd aprecieri interesante, uneori favorabile, alteori nu.

Rapoartele acestea s'au publicat în colecția Hurmuzachi vol. XVII.

BOIU, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Geogaiu. ¶ @ c. r. jud. Bihor, pl. Salonta. ¶ @ c. r. jud. Tirnava-Mare, pl. Daneș. ¶ @ **B.-DE-JOS**, c. r. jud. Hunedoara, pl. Hia. ¶ @ **B.-DE-SUS**, c. r. tot acolo. ¶ @ **B.-MARE**, c. r. jud. Someș, plasa Ileana.

BOIU ZAHARIA (*1834†1903), scriitor român din Transilvania. A fost preot și profesor în Sibiu; a publicat cărți didactice (*Abecedar*, 1862, multe ediții, *Geografie*, 1869, *Carte de citire*, 1865) și diferite cuvîntări religioase și altele (*Semințe din ogorul lui Christos*, 3 vol. 1898 s. u.); a condus revista *Transilvania*, 1891—95; a fost membru corespondent al Academiei Române (1877).

BOJINCA DAMASCHIN (*1803†1869), jurist și profesor român. După studii teologice și juridice în Pesta și în Vișet, a practicat advocatura, a publicat cîteva lucrări istorice (*Animadversio in dissertationem hallensem...* 1828, *Anticele Românilor*, 1832); apoi a fost chemat ca jurisconsult în Moldova, unde a lucrat cu Flechtenmacher la alcătuirea legilor. În timpul cit a stat aici a fost în două rânduri însărcinat cu direcția seminarului de la Școala din Iași în 1834 și 1840.

BOLBOACA, com. rur. jud. Ismail, plasa Bolgrad; 2990 loc.

BOLBOȘI, com. rur. jud. Gorj, plasa Jiu.

BOLDEȘTI, com. rur. jud. Prahova, plasa Podgoria. ¶ @ c. r. jud. Buzău, pl. Tohani.

BOLDU, com. rur. jud. Rîmnicul-Sărat, reședință, plasa Boldu; 2585 loc.

BOLDUR, com. rur. jud. Severin, plasa Lugoj.

BOLDUR VORNICUL, general român. A trăit în vremea lui Ștefan-cel-Mare, a învins pe Poloni la Lențești lângă Cernăuți (29 Oct. 1495) și la Șipinți.

BOLDUR - LĂTESCU IORDACHI COSTACHI (*1798†1857), filantrop român. A construit o biserică în satul Lupeni și prin testament i-a asigurat o avere importantă, lăsînd asemenea și dispozițiuni ca să se construiască o școală normală în comuna Hudești (Dorohoiu). Legatul se administrează de Casa Școalelor.

BOLDUREȘTI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Nisiporeni; 2287 loc.

BOLGRAD, com. urbană jud. Ismail reșed. plășii Bolgrad; 25.000 loc.

BOLINTINEANU DIMITRIE (*1819†1873), poet român. După ce a terminat studiile în Colegiul Sf. Sava din București, după ce s'a făcut cunoscut prin poezia „O fată tinăra pe patul morții” (1843), publicată cu laude de I. Heliade, a fost trimis de o societate literară la Paris ca să-și continue studiile. Evenimentele de la 1848 l-au readus în țară pentru a fi unul dintre pînășii mișcării, lucrînd mai ales ca ziarist („*Poporul suveran*”) și apoi a fost silit să ia drumul pribegiei. În acest moment era apreciat pentru poeziile sale pecari le adunase în volum (*Colecție de poezii ale lui B.*, 1848). Cît timp a stat în țări străine, el a lucrat pentru cauza națională, colaborînd la „*Junimea romînă*”, ziar în Paris (1851), publicînd broșuri (*Les principautés roumaines*, 1854), și stabilînd legături cu oameni însemnați și propagandiști. Întorcîndu-se în țară, a luat parte activă la mișcarea politică, fiind amic al lui Kogălniceanu și al Domnitorului Cuza, dar în același timp a desvoltat și o mare activitate literară. Ministru de instrucție în guvernul care a făcut lovitura de Stat de la 2 Mai, el a avut norocul să prezideze la scrierea deschiderii Universității din București. După 1866 activitatea sa a fost mai restrînsă, ocupîndu-se mai ales de literatură. A murit în spitalul Pantelimon atins de paralizie. Opera lui este considerabilă, dar de valoare inegală. Ea se compune din multe volume de poezii grupate în diferite feluri (*Cîntece și plîngeri*, 1852, *Poezii vechi și noi*,

Dim. Bolintineanu.

Dim. Bolintineanu. Colecție de poezii ale lui B., 1848). Cît timp a stat în țări străine, el a lucrat pentru cauza națională, colaborînd la „*Junimea romînă*”, ziar în Paris (1851), publicînd broșuri (*Les principautés roumaines*, 1854), și stabilînd legături cu oameni însemnați și propagandiști. Întorcîndu-se în țară, a luat parte activă la mișcarea politică, fiind amic al lui Kogălniceanu și al Domnitorului Cuza, dar în același timp a desvoltat și o mare activitate literară. Ministru de instrucție în guvernul care a făcut lovitura de Stat de la 2 Mai, el a avut norocul să prezideze la scrierea deschiderii Universității din București. După 1866 activitatea sa a fost mai restrînsă, ocupîndu-se mai ales de literatură. A murit în spitalul Pantelimon atins de paralizie. Opera lui este considerabilă, dar de valoare inegală. Ea se compune din multe volume de poezii grupate în diferite feluri (*Cîntece și plîngeri*, 1852, *Poezii vechi și noi*,

1855, *Legende*, 1858, *Melodii române*, 1859, *Bătăliile Românilor*, 1859, *Poezii atît cunoscute cît și inedite*, 1865, *Poezii din tinerețe*, 1869, *Cîmpul și Salomul*, 1870, *Plîngerile României*, 1870), din încercări de roman (*Manoil*, 1855, *Elena*, 1862), satire sociale și politice (*Nemesis*, 1861, *Eumenidele*, 1865, *Ielele*, 1869, *Menadele*, 1870), piese de teatru (*Mihaiu condamnat la moarte*, 1867, *Ștefan Vodă cel berbanț*, 1867, *Alexandru Lăpusneanu*, 1868, *După bătălia de la Călugăreni*, 1868, *Mărirea și uciderea lui Mihaiu*, *Despot Vodă*, *Mihnea Vodă*, *Postelnicul Cantacuzino*, *Brîncovenii și Cantacuzinii*, *Sorin*, 1879), poeme (*Cîntarea României*, 1858, *Traianida*, 1870, *Conrad*, 1867), scrieri istorice (*Viața lui Traian*, 1869, *Viața lui Ștefan cel Mare*, 1870, *Viața lui Cuza Vodă*, 1870), povestiri de călătorie (*Căldorii în Palestina și în Egipt*, 1856, *Căldorii pe Dunăre și în Bulgaria*, 1858, *Căldorii la Românii din Macedonia*, 1863), scrieri politice (11 Februarie, 1869, *Nepăsarea de religie, de patrie și de dreptate*, 1869, *România roabă la Austro-Maghiari*, 1869).

BOLINTINEȘI, com. rur. jud. Mureș, plasa Mureș-de-Jos.

BOLINTINUL-DIN-DEAL, ① com. rur. jud. Ilfov, plasa Bolintin. ② **B.-DIN-VALE**, c. r. jud. Ilfov, pl. Sabarul; locul nașterii poetului D. Bolintineanu; acolo e și mormîntul lui.

BOLIVAR SIMON (*1783 †1830), general și om politic al Venezuelei; gonit pe Spanioli din țara sa (1813); invins, fugi, dar reîncepu războiul cu succes, gonind pe Spanioli și din Peru și din Columbia; încercă să unească aceste trei state într-o republică, dar nu izbuti.

BOLIVIA, stat în America de Sud. Supr. 1.330.000 km. p, 3.000.000 loc. Munți: Cordillieri. Republică militară cu două camere. Capitala: Sucre.

BOLLANDIȘTI, teologi scriitori, continuatori ai lui Bolland, ieșuit belgian din sec. xvii, cari scriseră viețile sfinților: *Acta sanctorum* (vol. I, 1643, Anvers), cari s'au urmat an după an. Și în 1925 a apărut un volum).

BOLLIAC CESAR (*1813 †1880), ziarist și om politic român. După ce a învățat la Sf. Sava, a intrat în miliția țării, dar n'a putut să-și facă o carieră. A început să scrie de timpuriu, încurajat de Heliade care a înlesnit să-și reprezinte cu elevii de la Sf. Sava drama *Matilda* (1836).

În 1837 a întemeiat ziarul *Curiosul*, suspendat după cîteva numere, iar el închis într-o mănăstire. Puțin după aceea a publicat două volume de *poezii* (1843, 1847) dar evenimentele din 1848 l-au atras în mișcarea politică și l-au făcut să se exileze ca și ceilalți. În epoca pribegiei după 1848, Bolliac s'a amestecat în luptele dintre Români și Unguri în Transilvania și a fost cel mai stăruitor propagandist pentru ideea împăcării lor ca să se opună tiraniei austriece, a scos chiar un ziar, *Expatriatul*. Din cauza aceasta a avut de suferit diferite acuzațiuni cari i-au creat o grea situație la Constantinopol, unde s'a refugiat și unde a fost arestat de autorități. În Paris a lucrat ca și amicii săi pentru susținerea drepturilor Românilor și se zice că reușise să inspire personal simpatie împăratului Napoleon III. Întorcîndu-se în țară, a condus ziarul *Românul*, apoi a înființat *Buciumul* (1862) și *Trompeta Carpaților* (1866). Tot din motive politice a studiat chestiunea mănăstirilor închinat, publicînd mai multe memorii (1862, 1863) și articole numeroase. Preocupat de trecutul țării, a întreprins cercetări și a publicat scrieri de arheologie, pentru cari îi lipsea însă o pregătire specială mai temeinică.

BOLHOVENI, cneji români din orașul Bolohov, stăpînitori peste ținuturi așezate între Volhynia și Kiev, citați pe la 1231.

Cesar Bolliac.

BOLÎGA, com. rur. jud. Cluj, plasa Crișului.

BOLÎGA IACOB (*1817 †1888), funcționar și economist român în Transilvania. A luat parte la mișcarea din 1848, a fost, sub regimul austriac, funcționar superior în Cluj și în Viena. A fost fondator la înființarea băncii *Albina*. A lucrat la întemeierea *Astreii* și a fost președintele comitetului central între 1875-1877.

Bologa Iacob.

BOLÎGNA, oraș în Italia, 180.000 loc.; universitate fondată în 425 de Teodosiu; monumente vestite; picturi celebre, între cari Sf. Cecilia de Rafael.

BOMBAY, oraș în Indostan (India Engleză); 1.000.000 loc.; mari și numeroase industrii.

BONACCHI-GREGORIADY MIHAIL (†1898), avocat și scriitor român. A trăit mai mult în Galați; a fost și senator; a debutat prin *poezii* originale și traduse în „Convorbiri literare” (1868). Are un volum de *poezii* (1891) și unul de *nuvele* (1891), dar mai importante sînt traduceri din *Anacreon* (volum, 1889) și *L. Apulejus* (1890).

BONAPARTE, familie corsicană. **CAROL** și **MARIA** au avut opt copii: **JOSEPH** (*1768 †1844), devenit rege al Neapolului și al Spaniei; **NAPOLEON**, care deveni împăratul Franței; **LUCEIN** (*1775 †1840), om politic francez; **LOUIS** (*1778 †1846), devenit rege al Olandei; **JÉRÔME** (*1784 †1860), devenit rege al Westfaliei; **ELISA** (*1777 †1820) măritată cu Bacciochi și devenită Mare ducesă de Toscana; **PAULINE** (*1780 †1825), devenită prințesă Borghese; **CAROLINE** (*1782 †1839), măritată cu prințul Murat și devenită regină a Neapolului.

BONAPARTE-WYSE WILLIAM (*1826 †1892), fiul Leticiei Bonaparte, născut în Irlanda, poet provençal; unul din organizatorii societății felibrilor. Opere pr.: un volum de *poezii*: *Li parpaïoun blu* (= les papillons bleus, fluturi albaștri). Alecsandri i-a dedicat poezia „Erin”.

BONFINIUS, numele latinesc al lui **BONFINI ANTONIO** (*1427 †1502), istoric italian. Chemat de Regele Matei Corvin în Buda, a fost lectorul reginei Beatrice și istoriograful curții ungare. Opera pr. *Rerum hungaricarum decades*, tip. la Basel 1543 și mai complet la Colonia 1690.

BONGIANINI, profesor de muzică italian. A fost chemat în București ca profesor de muzică la școala înființată de Societatea filarmonică și pusă sub direcția lui Heliade, pe la 1834.

BONHEUR [bonör] **ROSA** (*1822 †1899), pictor francez, vestită prin zugrăvirea animalelor. Opere pr.: *Tîrgul de cai* (1853).

BONIFACIU (sau **BONIFATIE**) († ca. 307), martir, prăznuit de bis. ort. la 19 Decembrie. Trînd la Roma în desfătări și în relații necinstite cu stăpîna sa, o femeie foarte bogată, căreia îi servia de intendent, a început a fi cuprins de remușcări și, ca să se purifice, a plecat în Orient, unde — au zise — creștinii erau martirizați. În Tars, capitala Ciliciei (Asia Mică), află mulți creștini supuși la grele chinuri; înfruntînd pe guvernator, fu și el pedepsit, apoi ucis. Corpul fu adus la Roma și înmormîntat într-o capelă. Relicviile lui fură descoperite în anul 1603.

BONIVARD FRANÇOIS (*1493 †1570), luptător pentru independența Genevei contra ducelui de Savoia. Închis în castelul de la Chillon, fu liberat cînd acest castel fu cucerit de Bernezi. Captivitatea lui a servit lui Byron să scrie *Prizonierul din Chillon*, poem tradus și în românește de Heliade Rădulescu în 1834.

BONN, oraș în Germania (Prusia renană) pe Rin; 90.000 loc.; universitate fondată în 1818; catedrală din sec. xiii.

BONNAZ ALEXANDRU, episcop catolic în Banat între 1860—1889.

BONTEȘTI, com. rur. jud. Arad, plasa Halmagiu.

BONTIDA, com. rur. jud. Cluj, plasa Someșu; tirg la 25 Martie, 30 Iunie, 21 Octombrie.

BOOZ, personaj biblic, luă de soție pe Ruth, avură un fiu pe Obed, tatăl lui Isaia; acesta fu tatăl regelui David. V. Hugo are o poemă: *B. endormi* (trad. de Corneliu Moldovan).

BOPP FRANZ (*1791†1867), filolog german, profesor de limba sanscrită la universitatea din Berlin. Opere pr.: *Gramatica comparată a limbilor sanscrită, zendă, greacă, latină, slavă, germană...* (1866).

BORA, com. suburbană la Slobozia jud. Ialomița, plasa Slobozia.

BORĂUȚI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Colacinului; 2260 loc.

BORBOLA NICOLAE (*1786†1877), preot român. Doctor în științele juridice, a fost profesor la Academia din Oradea (1816); director al școalelor românești; a ocupat funcțiuni înalte în ierarhia bisericii unite: canonic, prepozit capitular (1850); a lăsat un fond pentru ajutorul studenților români.

BORCA, ① sat în jud. Suceava; stație climaterică, 590 m. alt.; 12 km. Broșteni. ② c. r. jud. Neamț, pl. Broșteni.

BORCEA, braț al Dunării; se desparte la 2 km. spre E. de Siliștră, trece prin orașul Călărași și apoi urmează un curs oarecum paralel cu Dunărea până se unește iar cu ea la punctul zis *Gura-Borcei-de-Jos*. Lungimea e aproape 100 km. Regiunea închisă de cele două brațe se numește *Balta Ialomiței*.

BORCEA IOAN (*1879), naturalist român. E profesor de zoologie la facultatea de științe din Iași, membru corespondent al Academiei Române (1919). A fost ministru de instrucție în 1919. A publicat articole de specialitate în „Bulletin de la Société zoologique de France”, în „Analele Univ. din Iași”, în „Analele Academiei”, etc., ocupându-se de pești, crustacee, etc. dind contribuții la cunoașterea florei din România.

BORDEAUX, [bordo], oraș în Franța, dep. Gironde, pe Garonne, 270.000 loc.; universitate; industrii numeroase. Se numesc *vinuri de bordeaux* vinurile din 11 departamente, între cari este și Gironde. Mai cunoscută sint: Saint-Emilion, Médoc, Sauternes.

BORDEIU, ① com. rur. jud. Cernăuți, plasa Cosminului. ② B.-VERDE, c. r. jud. Brăila, plasa Ianca. ③ com. suburbană la Municipiul Craiova.

BORDENI, com. rur. jud. Prahova, sat vechi, despre care locuitorii zic că s'a întemeiat de un ostaș al lui Negru-Vodă, în urma unei lupte cu Tătarii pe care i-au gonit Românii.

BORDUȘANI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Fetești; 2680 loc.

BORGIA, familie italiană, care a dat episcopi, papi, etc. Vestii sint: papa Alexandru VI, Lucreția și Cezar, copiii acestuia.

BORGO BISTRITA, stație c. f. jud. Năsăud, cap. lincei care pleacă de la Dej.

BORGO-SUSENI, stație c. f. jud. Năsăud pe linia Dej—Borgo-Bistrița.

BORGOVANU VASILE (*1850†1926), profesor și pedagog român. Venind din Transilvania, a fost între profesorii cu cari s'a întemeiat *Școala normală de învățători din București* (1888). A publicat *manuale didactice*, opere de *teorie pedagogică*, despre *istoria școalelor* și o carte de popularizare: *Ionel, educația unui bun copil*.

BORIS GODUNOV ➡ **GODUNOV**.

BORISAUCA, c. r. jud. Ismail, plasa Cișmele.

BORLEA SIGISMUND (*1828†1883), om politic român în Transilvania.

BORLEȘTI, ① com. rur. jud. Neamț, plasa Bistrița. ② c. r. jud. Satu-Mare, pl. Seini. ③ c. r. jud. Arges, pl. Bascov.

BORLOVENII-NOUI, ① com. rur. jud. Caraș, plasa Bozovici. ② B.-VECHI, c. r. tot acolo.

BORMANN EUGEN (*1842), filolog german. Profesor la Viena. S'a ocupat și cu epigrafia. Membru onorar al Academiei Române (1897).

BORNEO, insulă în arhipelagul •Sondelor; 735.000 km. p. E a treia mare insulă de pe glob; parte posesiune olandeză, parte engleză.

BOROAIJA, com. rur. jud. Fălcișeni (=Baia), reședință, plasa Boroaia; 2175 loc.

BORODINO, ① sat în Rusia (gouv. Moscova), unde Rușii învinseră pe Napoleon I în 1812. ② com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Decebal.

BOROĞANI, com. rur. jud. Cahul, plasa Stefan-cel-Mare.

BOROȘENII-NOI, com. rur. jud. Bălți, plasa Râșcani; 2307 loc.

BOROIANU DUMITRU (*1865), profesor de drept bisericesc la facultatea teologică din București (1905).

BOROȘNEUL-MARE, ① com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Covasna; tirg 21 Februarie, 28 August, 13 Noembrie. ② B.-MIC, c. r. tot acolo.

BORSEC, ① stație balneară jud. Ciuc; 1800 loc.; 882 m. alt.; ape carbo-gazoase-feruginoase. Stațiune veche foarte cunoscută în Principate, de unde mergeau multe persoane în timpul verii. Alecsandri vorbește despre o călătorie acolo într-o povestire din 1846. ② c. r. jud. Neamț, pl. Ceahlău.

BORȘA, ① com. rur. jud. Maramureș, plasa Vișeu; stație balneară; 850 m. înălțime; stație c. f.; apele conțin bicarbonat de sodiu, clorură de sodiu. ② c. r. jud. Bihor, plasa Tileagd. ③ c. r. jud. Cluj, pl. Borșa; tirg în ziua de 6 Maiu, 5 August, 4 Octombrie.

BORȘTHAL, com. rur. în Basarabia, jud. Cetatea-Albă, colonie întemeiată în 1822.

BORZA ALEXANDRU (*1887), naturalist român. E profesor de botanică la Universitatea din Cluj; director al grădinei botanice, al institutului de botanică și al muzeului botanic din Cluj. A publicat numeroase lucrări de specialitate. Fost secretar general al Ministerului de instrucție.

BORZESTI, ① sat în jud. Bacău, com. Ripile; are o biserică clădită de Ștefan-cel-Mare în 1493. ② c. r. jud. Dorohoiu, pl. Bașeu. ③ c. r. jud. Turda, pl. Iara.

BOSANCEA, com. rur. jud. Suceava, reședință, plasa Bosancea; 6182 loc.

BOSCO ISAIA (*1848†1884), scriitor român în Ardeal. A lăsat un volum de poezii „*Florile animei*” puțin cunoscute.

BOSCO BARTOLOMEU (*1793†1863), scamator italian.

BOSCO MARIA ➡ **SUCIU**.

BOSFOR, strâmtoare între Marea de Marmara și Marea Neagră, lung. 27 km.

BOSIANU CONSTANTIN (*1815†1882), jurist român. După studii de drept la Paris, a profesat advocatura în București, a fost profesor la facultatea de drept de aci (1863) și decan de mai multe ori; în 1865 a fost președinte de consiliu și ministru de interne, după retragerea lui Kogălniceanu.

BOSNA, com. rur. jud. Durostor, plasa Doimular.

BOSNIA, provincie a Jugoslaviei. Pînă în 1878 a fost stăpînită de Turcia; atunci s'a dat în administrația Austriei, care a declarat-o anexată în 1908. După războiul mondial, s'a unit cu Serbia formînd noul regat al Serbilor, Croaților și Slovenilor. Supraf. 40.000 km. p., 1.631.000 loc. Cap. *Serajevo*.

BOSSUET [bosue] **JACQUES** (*1627†1704), episcop, teolog și orator bisericesc francez. Vestite orațiunile funebre pentru: Henrieta, fosta regină a Angliei, soția lui Carol I (1669), Maria Tereza, regina Franței (1683), prințul de Condé (1687). Numit preceptor al moștenitorului tronului, scris pentru el *Discursul asupra istoriei universale*, etc.

BOSTON, oraș în Anglia pe fluviul Vitham; 15.000 loc. ② B., oraș în Statele-Unite, port, cap. Statului Massachusetts; 680.000 loc.

Const. Bosianu.

BOSWORTH, oraș în Anglia; 2.500 loc.
BOSIMANI, popor negru în Africa de E., locuiesc în pustiiul Kalahari; mici de statură, foarte mărginiți la minte.

BOTA IOAN (*1818 †1888), avocat român în Transilvania. A lăsat un fond din care se dau stipendii studenților români.

BOTENI, ① com. rur. jud. Muscel, reședință, plasa Argeșel ① ② c. r. jud. Dimbovița, pl. Titu ① ③ c. r. jud. Cluj, pl. Mocui.

BOTEȘTI, ① com. rur. jud. Bacău, plasa Siret ① ② c. r. jud. Dimbovița, plasa Voinesti ① ③ c. r. jud. Fălciu, pl. Olteniști ① ④ c. r. jud. Fălcișeni (=Baia), pl. Băini ① ⑤ c. r. jud. Roman, pl. V. Alecsandri ① ⑥ c. r. jud. Severin, pl. Lugoj.

BOTEZ CORNELIU (*1870 †1928), consilier la Înalta Curte de Casație. După scurte debuturi literare, s'a consacrat studiilor juridice, publicând, între altele, „Codul judecătorești de ocol”. A făcut cercetări asupra vieții lui Eminescu și a dat la lumină un album cu portrete, lucrări muzicale și diverse articole cu prilejul comemorării poetului. A fost secretar general al Ministerului de Justiție (1919-1920) și membru al Consiliului legislativ.

BOTEZ EUGENIU (*1874), scriitor român. Fost ofițer de marină, a călătorit mult; azi este inspector în Ministerul Sănătății, Muncii și al Ocrotirilor sociale, membru corespondent al Academiei Române (1922). A publicat sub pseudonimul **JEAN BART**, între altele: *Jurnal de bord*, 1901; *Datorii uitate*, nuvele, 1916; *În cușca leului*, 1916; *Prințesa Bibița*, 1923; *Pesle ocean*, 1926; *În delță*, 1925; *Schițe marine* 1929.

BOTEZAT EUGEN (*1871), profesor de zoologie și istologie comparată la Universitatea Cernăuți; membru corespondent al Academiei Române (1913).

BOTEZATU SAMUIL (*ca. 1790 †1856), profesor român. A predat limba germană în Iași, a fost secretar al conservatorului filarmonic fundat în 1836, a lăsat și câteva traduceri.

BOTFEI, com. rur. jud. Bihor, plasa Beliu.
BOTIZ, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Satu-Mare; 2454 loc.

BOTIZA, com. rur. jud. Maramureș, plasa Iza.
BOTNA, riu afluent al Nistrului, izvorăște în pădurile măn. Chiprieni, udă jud. Chișinău și Țighina, trece prin Țirgul Căușanii Noi și Chițcani, se varsă în lacul Voevodina; lung. 220 km.

BOTNIA, provincie în Suedia la golful cu același nume; locuită mai ales de Laponi.

BOTOROAGA, com. rur. jud. Vlașca, plasa Cilniștea; 2816 loc.

BOTOSANA, com. rur. jud. Suceava, plasa Arbore; 2344 loc.

BOTOSANI, ① județ în Moldova, cap. *Botoșani*; 3077 km. p., 206.853 loc. (1915); 6 plăși; 2 com. urb. 42 com. rur. cu 237 cătune și sate; 14 parohii urbane, 90 rurale, 168 biserici, 2 mănăstiri; face parte din eparhia Mitropoliei Iași, ține de Curtea de Apel din Iași; are 202+13 școli primare; are 26 de cooperative de consum și desfacere, 8 pentru exploatare de păduri, 11 de producție și 20 cooperative agricole. Acest județ nu figurează în lista din 1809 ① ② oraș, cap. jud. *Botoșani*; 32.972 loc. (1915); 13 biserici ortodoxe, 2 armene, 1 catolică, 2 lipovenesti, 4 sinagoge mari; un liceu de băieți „A. Laurian”, fundat în 1859 și o școală secundară de fete fundată în 1887, cum și mai multe școli primare; are un spital; e stație c. f. în legătură cu orașul Dorohoiu și cu Verești pe linia Pașcani — Cernăuți; are tribunal și judecătoria de ocol. După notițe din cronici, întemeierea lui se poate așeza pe la 1400; are biserici vechi, unele

Stema jud. Botoșani.

de la Ștefan-cel-Mare. Numele vine probabil de la un boier Botăș, ce ar fi întemeiat Țirgul.

Harta jud. Botoșani.

BOTTICELLI ALESSANDRO (*1447 †1510), pictor italian; conduse lucrările vestitei capele sixinie și zugrăvi însuși: *Crist ispitit de diavol* ș. a. La Florența lucră: *Inchinarea magilor*, *Fecioara încoronată de îngeri*, *Sfânta familie*.

BOTTINI ENRICO (*1837 †1903), chirurg italian, unul din întemeietorii antisepsiei.

BOTZARIS MARCO (*1788 †1823), unul din eroii războiului pentru independența Greciei. Învingător la Missolonghi, fu ucis într-o noapte cînd pătrunse în lagărul turcesc ca să omoare pe pașa comandantului.

BOUCHARD [bușar] CHARLES (*1837 †1915), medic francez. A fost profesor de patologie și terapeutică generală la facultatea de medicină din Paris; membru al Academiei de medicină (1886); membru onorar al Academiei Române (1911).

Botzaris.

BOUCHER [bușe] FRANÇOIS (*1703 †1770), vestit pictor francez.

BOULOGNE - SUR - MER, oraș în Franța; 52.810 locuitori.

BOURBAKIS SAUTER (*1816 †1897), general francez; învingător în războiul Crimeei (luarea Sevastopolului) și în campania din Italia, participă și la războiul din 1870, avînd cîteva succese parțiale.

BOURDALOUE [burda] LOUIS (*1632 †1704), orator bisericesc francez; fu predicator special al lui Ludovic XIV. Se adresează mai mult rațiunii și urmărește convingerea ascultătorilor prin claritatea expunerii și prin forța dialecticii.

BOURDELLE [burdel] EMILE (*1862 †1929), sculptor francez. Au rămas de la el multe monumente ridicate în Franța (*Hercule cu arcul*, *Fecioara cu copilul așezat pe un munte din Vosgi*, *Mickiewicz* ș. a.) cum și în alte țări. În București avem cîteva lucrări de-ale lui în Muzeul Simu.

BOURENI, ① sat în jud. Fălcișeni (=Baia); și-ar fi luat numele de la bourul gonit de Dragoș; lingă sat un schit vechiu cu același nume ① ② c. r. jud. Dolj, pl. Băilești ① ③ c. r. jud. Cîmpulung, pl. Homor.

BOURGEOIS [burjoa] LEON (*1851 †1925), om politic francez, de mai multe ori ministru; el a deschis procesul afacerii Panama (1892).

BOURGET PAUL (*1852), romancier francez. A publicat aproape 50 de volume. Cităm: *Fiziologia amorului modern* (1890), *O idilă tragică* (1896), *Enigmă crudă* (1885), *André Cornélis* (1887), *Minciumi* (1887), *Cosmopolis* (1893). Membru al Academiei franceze din 1894. În românește s'au tradus: *Discipolul* (1894), *Minciumi* (1887),

Prietenie de femei (1909), *Dureroasă enigmă* (B. p. t.), *André Cornelis* (B. p. t.), *Cuvîntul dat* (B. p. t.), *Prilejuri pierdute*, nuvele (1919).

BOURGOGNE, veche provincie a Franței; regiune cunoscută prin vinurile sale superioare.

BOURGUIGNON, baron, guvernator al Bucovinei între 1898-1903, a dus luptă contra Românilor, întâi prin persecuțiuni directe, căutînd să slavizeze școlile lor, apoi prin dibăcie, prin intrigă, făcînd un pact de amiciție cu Românii și reușind prin aceasta să-i desbina în două partide și să le slăbească puterea de rezistență.

BOUȘORI, com. rur. jud. Vaslui, plasa Peneș-Curcanul.

BOUȚARI, stație c. f. linia Caransebeș—Subcetate.

BOUTMI EMILÉ (*1835†1906), istoric francez, dintre întemeietorii „Școlii libere de științe politice”. Membru al Academiei de științe politice.

BOUTROUX [butru] **EMILÉ** (*1845†1921), filozof francez, profesor la Universitatea din Paris, membru al Academiei de științe morale. Opere pr.: *Studii asupra istoriei filozofiei* (1897).

BOVADILLA FRANCISCO DE (†1502), navigator spaniol, care a acuzat pe Columb de abuzuri și l-a adus în lanțuri.

BOYCOTT, numele unui căpitan englez, administrator al unor moșii, nesuferit de toți cei dimprejur, cari se fereau de orice atingere cu dînsul: de aici cuvîntul modern *boicot*, a *boicota*.

BOZ, ① com. rur. jud. Hunedoara, plasa Hia. ② com. rur. jud. Sibiu, pl. Mercurea.

BOZENI, com. rur. jud. Mureș, plasa Mureș-de-jos.

BOZIAȘ, ① com. rur. jud. Tîrnava-Mică, plasa Tîrnava-Sîn-Martin. ② c. r. jud. Someș, pl. Chiochiș.

BOZIENI, ① com. rîr. jud. Roman, plasa Roman-Vodă. ② c. r. jud. Roman, pl. Miron Costin.

BOZIQRU, com. rur. jud. Buzău, plasa Pîrscovu.

BOZOVICI, com. rur. jud. Caras, reședință, plasa Bozovici. Tîrg în ziua de 4 Ianuarie, 5 Aprilie, 4 Septembrie. 3557 loc.

BRABOVA, com. rur. jud. Dolj, reședință, plasa Brabova.

BRACHET [brașe] **AUGUSTE** (*1844†1898), filolog francez. Opere pr.: *Dictionar de dublete* (1867), *Gramatica istorică a limbii franceze* (1867), *Dictionar etimologic* (1870).

BRAD, ① com. rur. nereședință, reședința plășii, jud. Hunedoara, plasa Brad. ② c. r. jud. Sibiu, pl. Avrig. ③ c. r. mănăstire jud. Buzău, com. Tisău. ④ c. r. jud. Argeș, pl. Bascov. ⑤ c. r. tot acolo.

BRAD IOAN (*1817†1890), luptător român în Transilvania în 1848 contra Ungurilor. Mai târziu a fost ofițer în armata austriacă.

BRADLEY JAMES (*1692†1762), astronom englez, studiă chestiunea echinocțiilor, a refracțiunii luminii. De la el au rămas 60.000 de observațiuni.

BRAGADIRU, com. rur. jud. Teleorman, plasa Zimnicea. ① c. r. jud. Ilfov, pl. Domnești.

BRAHMANI — **BRAMA**.

BRAHMĀPŪTRA, fluviu în Tibet și India, se unește cu Gangele și se varsă în golful Bengal; lung. 2.200 km.

BRAHMS JOHANNES (*1833†1837), muzicant, compozitor german.

BRALOȘȚIȚA, c. r. jud. Dolj, plasa Filiași. **BRAMA** (= **BRAHMA**), zeu indian, e reprezentat cu 4 capete și 4 brațe. Tradițiile bramanice se conservă de casta sacerdotală a *bramanilor*.

BRAMANTE, **DONATO LAZZARI** zis (*ca. 1444†1514), arhitect și pictor italian, a făcut planurile și a început clădirea bisericii Sf. Petru din Roma.

BRAN, com. rur. județul Brașov; 957 loc. (1919); stație climaterică, 760 m. altitudine, 13 km. de gara Rîșnov; aci este și vechiul castel care este acum reședință regală. Tîrg 9 August și 21 Noembrie.

BRAN DE LEMENY IOAN, magistrat român în Transilvania. A luat parte la revoluția din 1848. A ocupat situațiuni importante pînă la dualism.

BRAN SIMEON (†1817) preot român unit în Transilvania.

BRAN-POARTĂ, com. rur. jud. Brașov, plasa Zîrnești.

BRANCOVICI SAVA (*ca. 1620†1683), mitropolit al Românilor din Transilvania între 1656-1659 și 1661-1679. Sîrb de origine (în mînenie *Simion*) el a învățat bine limba noastră. După ce s'a făcut protopop în orașul său de naștere (Înău), hirotonosit de către mitropolitul Ștefan din Tîrgoviște și apoi ajuns mitropolit, sfințit, după obicei, tot în Tîrgoviște, luîndu-și reședința în Alba-Iulia. În genere, Sava a păstrat cu mult prestigiu, a fost bine apreciat de Apafi, principele Ardealului, a călătorit la Moscova, unde a obținut de la Țar daruri personale și bani pentru ajutorarea bisericilor; dar, deși a fost totdeauna susținut de frațele său Gheorghe, om politic și amic al lui Apafi, n'a reușit totdeauna să se strecoare printre multele evenimente politice și războaie între Apafi și Rakotzi; de aceea a fost odată gonit din scaun și, în timpul păstoririi sale a doua, a ajuns în mare vrăjmașie cu Apafi, care a isbutit, după multe încercări fără succes, să-l dea în judecata unui sobor și să-l vadă caterisit pentru fapte imorale și pentru rea administrare a averilor bisericești.

BRANIȘA, stație c. f. jud. Hunedoara linia Teiuș—Arad—Curtici.

BRANIȘTEA MOISE (*1834†1891), jurist român în Transilvania. A ocupat funcțiuni administrative, a fost deputat sinodal, a lăsat, între altele, și un manual de *stenografie*.

BRANIȘTEA VALERIU (*1869†1928), luptător naționalist român sub stăpînirea ungurească. A făcut parte din toate asociațiunile culturale și religioase cari au susținut sentimentul național românesc. Ziarist, a fost osîndit pentru un articol la un an închisoare; a trecut în 1905 la Cernăuți, unde a redactat ziarul „Unirea”. Expulsat de administrația austriacă, s'a stabilit la Lugoj, redactînd ziarul „Drapelul” pe care l-a condus 16 ani. În vremea consiliului dirigînt a fost șeful resortului cultelor și instrucțiunii.

BRANIȘTEA, ① com. rur. jud. Botoșani, plasa Ștefănești. ② c. r. jud. Dimbovița, pl. Titu. ③ c. r. jud. Dolju, pl. Gîngiova. ④ c. r. jud. Mehedinți, pl. Cîmpul. ⑤ c. r. jud. Someș, pl. Beclean. ⑥ c. r. jud. Vlasca, pl. Marginea. ⑦ c. r. jud. Covurlui, plasa Pechea.

BRAȘOV, ① județ în Transilvania; cap. Brașov; 1491 km. p., 113.600 loc. (1923); are 4 plăși, 1 com. urb., 48 rurale și cîteva sate; face parte din circumscripția Curții de Apel din orașul Brașov; are 84 școli primare; are 23 cooperative de consum. ② com. urb. cap. județului Brașov; (popular și **BRASEU**, ung. **BRASSO**, germ. **KRONSTADT**, lat. **CORONA**), 50.000 loc. (1923); are Curte de Apel (în circ. căreia sînt județele Brașov, Făgăraș, Tîrnava-Mare, Trei-Scaune, Sibiu); are un liceu de băieți „Dr. Meșotă” fundat în 1889, altul „Andrieu Șaguna”, fundat în 1850, și un liceu de fete „Principesa Ileana”, fundat în 1919, are școală normală și mai multe școli primare. Brașovul e oraș foarte vechi, probabil începutul l-au făcut cavalerii Teutoni, chemați în 1211 de regele Ungariei Andreiu II. A doua așezare s'a făcut de coloniști germani, de la cari au rămas ruinele de pe Timpa. În cursul secolelor, Brașovul a dobîndit privilegiul de la regii unguri și a dobîndit o mare dezvoltare comercială, mai ales din cauza pozițiunii sale geografice. În sec. XVI s'a format aci un centru luteran foarte puternic, s'a întemeiat un gimnaziu săsesc și prima tipografie în Ardeal, în care s'au tipărit dintre primele cărți

Stema județului Brașov.

românești. Dar Brașovul a fost, în cursul timpului, și un puternic centru românesc, a fost locul de refugiu al Domnilor și boierilor munteni în vremuri de restriște, a fost mai tirziu locul de întîlnire al tinerilor din diferite orașe muntenesti pentru studii secundare, ziarul („Gazeta Transilvaniei”) și revistele înființate aici au fost, în unele momente, tribuna comună a scriitorilor și oamenilor politici din principate, cînd censura nu le permitea să-și spună liber cuvîntul în țara lor, prin aceasta a devenit un centru de propagandă pentru unitatea națională, din Brașov au venit profesori mulți la școlile din principate, mulți negustori au avut în București și alte orașe sucursale sau legături strînse de afaceri, familii din Brașov s'au înrudit cu unele din Muntenia. Tîrg în ziua de 29 August.

BRAȘOVEANUL — EVSTATIEVICI.

BRĂSTĂVĂȚ, com. rur. jud. Romanai, plasa Dunărea. 3690 loc.

BRATCA, com. rur. jud. Bihor, reșed. plăși Bratca.

BRATES, ① stație c. f. între Sf. Gheorghe și Tîrgu Săcuiesc. ② com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Covasna. ③ lac jud. Covurluiu lîngă Galați.

BRATIA, ① com. rur. jud. Ialomița, plasa. Lehlui. ② c. r. jud. Argeș, plasa Oltu-de-Jos.

BRATISLAVA (=PRESBURG) oraș în Cehoslovacia; 93.000 loc.

BRATOVOEȘTI, com. rur. jud. Dolj, plasa Secuiu.

BRAVAIS [brave] **AUGUSTE** (*1811†1863), fizician francez, profesor la școala politehnică, membru al Academiei de științe; studii asupra mișcărilor soarelui, asupra cristalografiei.

BRAVICEA, com. rur. jud. Orhei, reședință, plasa Bravicea; 5412 loc..

BRAVICENI, com. rur. jud. Orhei, plasa Isacova.

BRAZI, ① com. rur. jud. Prahova, plasa Cîmpu. ② Stație c. f. linia București-Ploiești.

BRAZILIA (ESTADOS UNIDOS DO BRASIL), stat în America de S. Se mărginește la N. cu Columbia, Venezuela, Guiana și Oceanul Atlantic; la E. cu Oceanul Atlantic; la S. și SV. cu Bolivia, Paraguay, Uruguay; la V. cu Peru și Ecuador. Supraf.: 8.511.189 km. p.; 30.636.000 loc. Partea din spre Oceanul Atlantic este muntoasă: munții Botocuzi și Podișul Braziliei, șiruri mai scurte de munți o despart de Venezuela și Guiana. Restul este cîmpie întinsă. Un mare număr de fluvii și râuri ostrăbat: *Amazonul* (*Maranon*), cu *Rio Negro*, *Yapura*, *Madeira*, *Tapajoz* și *Xingu*, *Araguaia* unit cu *Tocantin*, se varsă în Ocean spre N. *San Francisco*, în Ocean spre E. *Parana* isvorăște din M. Botocuzi și trece în Paraguay. *Uruguay* trece în Uruguay. Între imbușătura fluviului Amazon și *Araguaia* se află insula *Marajo*. Cap. *Rio de Janeiro*. Orașe pr.: *Sao Paulo*, *Sao Salvador* (Bahia), *Pernambuco*, *Santos* pe țărmul Oceanului spre E.; *Para* (Belem), *St. Luis*, *Fortaleza* pe țărmul Oceanului spre N.; *Manaos*, *Diamantina* în centru.

BRAZZA PIERRE SAVORGNAN DE (*1852†1905), explorator francez, a organizat colonizarea în Africa ecuatorială (Congo francez); în onoarea lui s'a dat numele *Brazzaville* orașului întemeiat de el în acele ținuturi.

BRĂDEANU, com. rur. jud. Buzău, plasa Cîmpu.

BRĂDEȘTI, ① com. rur. jud. Tutova, plasa Jeravăț. Aci industria olăriei este foarte dezvoltată. ② c. r. jud. Odorheiu, pl. Tîrnava-de-Sus. ③

**BRA-
BRĂ**

Harta jud. Brașov.

④ c. r. jud. Dolj în partea SE; compusă din mai multe cătune și sate; mai multe biserici, între cari una din 1751 fondată de Vornicul Brădescu; sînt aci ruinele unei cetăți vechi.

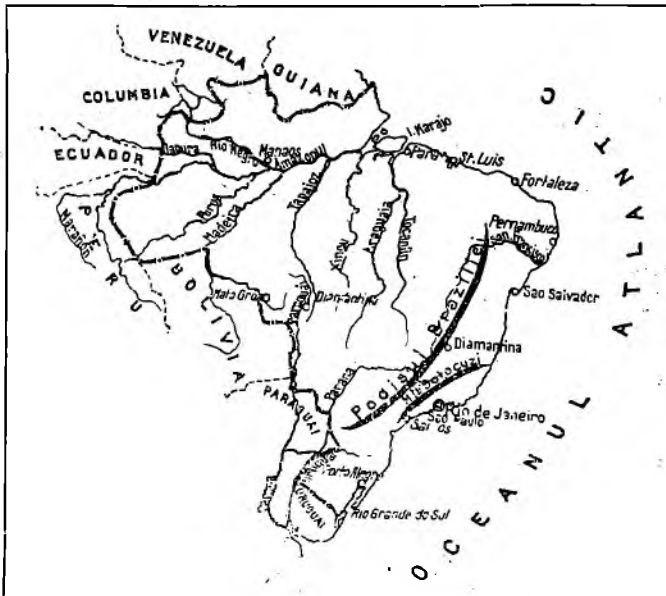
BRĂDET, com. rur. jud. Argeș, pl. Argeș. ② c. r. jud. Bihor, pl. Vascău.

BRĂDICENI, com. rur. jud. Gorj, reședință plasa. Vulcan.

BRĂDICEȘTI, ① sat jud. Fălciu. ② schit înființat de episcopul Varlaam în 1692 tot acolo.

BRĂEȘTI, ① com. rur. jud. Suceava, plasa Ilișești. ② com. rur. jud. Iași, plasa Cîrligătura. ③ c. r. jud. Dorohoiu, pl. Siret. ④ c. r. jud. Buzău, pl. Pîrsovu.

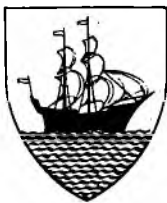
BRĂHĂȘEȘTI, com. rur. jud. Tecuciu, plasa Nicorești.

Harta Braziliei.

BRĂILA, ① județ în Muntenia; cap. *Brăila*; supr. 4286 km. p.; 191.426 loc.; 4 plăși; 1 com. urb. 52 rur. cu 128 cătune și sate; 10 parohii urbane,

BRĂ- 57 parohii rurale, 82 biserici; ține de eparhia epi-
BRĂ scopiei Dunării de jos; face parte din circ. Curții
 de Apel din Galați; are 165 școli primare; are 55
 cooperative agricole, 9 cooperative de producție,
 22 de aprovizionare și 2 pen-
 tru exploatarea de păduri ¶ @
 oraș cap. jud. **Brăila**; 66.428
 loc. (1915); are un liceu de
 băieți „Nic. Bălcescu”, fondat
 în 1863, o școală secundară de
 fete fondată în 1919, o școală
 profesională, una normală și
 mai multe școli primare; are
 tribunal și judecătoria de ocol;
 stație c. f. linia București—Bu-
 zău—Galați; mare port la Du-
 năre; docuri; multe fabrici.

Stema jud. Brăila.

Oraș foarte vechiu, se numia după grecește *Proilavia* și după turcește *Ibraila*; probabil a fost un mic stat în evul mediu care a ținut la independență sa pînă s'a încorporat în principatul Țării Românești. În 1418 a fost pentru prima dată ocupată de Turci, a doua oară în 1544 și de atunci orașul a devenit cetate turcească ne mai avînd legături cu restul țării, nici în privința religioasă, înființîndu-se o episcopie nouă zisă a *Proilaviei* (— acest cuv.). În cursul secolilor a fost de multe ori arsă, din cauza luptelor între Turci și Domnii țărilor române și mai apoi între Turci și Ruși. În 1828 s'a dat aci o mare luptă, cetatea a fost luată de Ruși, fortărețele dăruite și prin tratatul de la Adrianopol (1829) Brăila s'a reîntors în cuprinsul statului Munteniei.

BRĂILIȚA, @ com. rur. jud. Ialomița, plasa Tîndărei. ¶ @ c. r. jud. Brăila, pl. Silistraru.

BRĂILOIU CONSTANTIN N. (*1810 †1889), jurist român. După studii speciale de drept la Geneva și la Paris, a fost numit procuror și profesor de drept penal la Colegiul Sf. Sava în 1834. În 1842 a fost ales deputat în Obșteasca Adunare. În 1848 a fost numit de Căimăcămie director al învățămîntului și apoi însărcinat cu revizuirea legiurilor. Membru la Înalta Curte, ministru de externe în 1858, membru al Comisiei centrale din Focșani. A mai ocupat postul de ministru în 1862 sub prezidenția lui Barbu Catargiu, a fost deputat, senator, primar al Bucureștilor (1873).

BRĂNEȘTI, @ com. rur. jud. Ilfov, plasa Pantelimon; stație c. f. linia București—Constanța; aci a fost școala de silvicultură, azi o școală de brigadierii silvici ¶ @ c. r. jud. Gorj, pl. Jiu ¶ @ c. r. jud. Severin, pl. Făget ¶ @ c. r. jud. Dimbovița, pl. Pucioasa.

BRĂTĂȘANI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Slăvești.

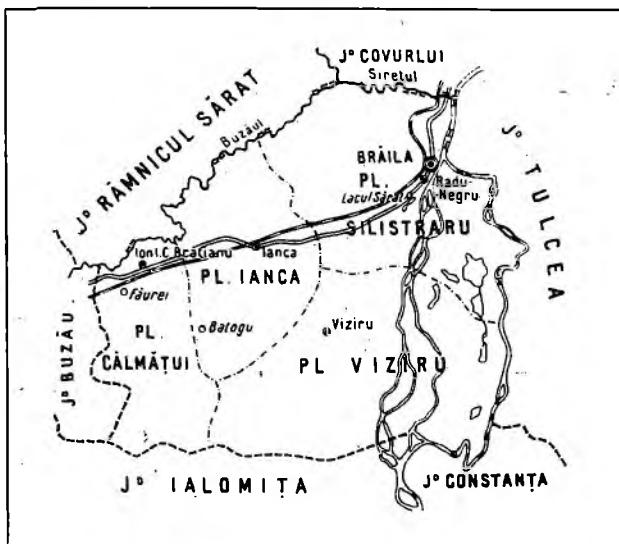
BRĂTENI, com. rur. jud. Botoșani, plasa Ștefănești.

BRĂTESCU CONSTANTIN (*1832), profesor de Geografie la Universitatea din Cernăuți. Membru corespondent al Academiei Române (1919). A publicat cercetări asupra istoriei și geografiei Dobrogei: numele vechiu al ei, delta Dunării, etc. cum și cercetări geografice asupra Bucovinei.

BRĂTESCU-VOINEȘTI ION AL. (*1867), navelist român. A practicat advocatura în orașul său natal Tirgoviște, a fost deputat; azi secretar general al Adunării Deputaților. Membru al Academiei Române (1918) și al Ateneului Român (1911). A fost cîțva timp director general al Teatrelor. A debutat prin nuvele și poezii în „Convorbiri literare” (1890—91 și urm.). Primul volum a fost publicat în 1903 (*Nuvele și schițe*). Au urmat apoi: *În lumea dreptății*, 1908, *Intuneric și lumină*, 1912, *Rătăcire*, 1923, *Firimituri*,

1929. A condus, împreună cu A. Vlahuță, ziarul *Dacia* (1918), în care a publicat un sir de articole. În *Politică* (1914) arată punctul său de vedere asupra luptelor politice. Pentru teatru a tradus (1909) *Guerin Notarul*, comedia lui E. Augier, și a scris o dramă *Sorana*, ambele jucate pe scena Teatrului național din București. Discuții numeroase a prilejuit scrierea sa *În slujba păcii* (1919), în care arată cîtă nevoie are lumea de pace și cum trebuie să se pregătească popoarele pentru a ajunge la ea. A colaborat la „Viața Românească” și la alte reviste. În 1927 a fost sărbătorit de scriitori și public în București și în alte orașe.

BRĂTEȘTI, @ schit în județul Fălcișeni (fost Suceava) întemeiat pe la 1800 de Iordache Balș. ¶ @ c. r. jud. Argeș, pl. Argeș. ¶ @ c. r. jud. Dimbovița, pl. Nucet. ¶ @ **B.-BĂTRÎNI**, c. r.

Harta județului Brăila.

jud. Dolj, pl. Filiași. ¶ @ **B.-DIN-FĂȚĂ**, c. r. tot acolo.

BRĂȚIANU CONSTANTIN (*1844 †1910) general român. A luat parte la războiul franco-prusian din 1870 și la războiul nostru pentru independență (1877); a fost director al *Institutului geografic al armatei*. Membru corespondent al Academiei (1889), a publicat în *Anale* mai multe memorii între cari: *Lucrările ce au avut de scop descrierea geografică a României*; *Insemnătatea hărții României pentru economia noastră națională*; *Insemnătatea istoriei naționale din punct de vedere militar*. Lucrarea cea mai cunoscută e *Cadastrul României* (1899).

BRĂȚIANU DIMITRIE (*1818 †1892), om politic român. Frate cu Ioan, a luptat alături cu el, afară de ultimii ani ai guvernării partidului liberal, cînd a trecut în opoziție. A studiat dreptul la Paris și a luat parte la mișcările liberale din acel oraș pînă în 1848, cînd a venit în țară spre a organiza și aci o mișcare ca în Franța. Exilat după căderea guvernului provizoriu, a călătorit în diferite țări participînd la acțiunile emigraților. În această epocă a publicat broșuri și articole prin ziare despre drepturile Românilor. Întorcîndu-se în țară, a fost ales în divanul ad-hoc. A fost în timpul lui Cuza de două ori ministru (1859, 1860); după aceasta a fost ministru de culte sub prezidenția lui C. Krețulescu (1867), de lucrări publice sub Ștefan Golescu (1867) și apoi reprezentant al

Dimitrie Brătianu.

țării la Constantinopol (1878-1881), președinte al Consiliului (April-Iunie 1881) în timpul serbărilor pentru încoronare, președinte al Camerei. Disident și combatând organizația politică liberală, el a revenit după 1888 la vechile sentimente, astfel că a fost șeful partidului liberal după moartea fratelui său.

BRĂȚIANU GEORGE I. (*1897), istoric român, fiul lui Ioan I. Brătianu. Este profesor de istorie universală la facultatea de litere din Iași; membru corespondent al Academiei Române (1928). În anii din urmă a intrat în viața politică și s'a ales deputat. Scrierile sale se ocupă de unele chestiuni speciale ale trecutului nostru (*Les fouilles de Curtea-de Arges*, 1921; *Expedition de Louis I de Hongrie contre le prince Radu I*, 1925) sau de chestiuni din istoria universală, în deosebi din evul mediu (*Actes de notaires génois de Péra et de Caffa, au XIII-e siècle*, 1927; *Le commerce génois sur le Danube*). Priviri generale găsim în lecția de deschidere din 1924 (*Concepția actuală a istoriei medievale*); *Criza ideii de progres*, 1928.

BRĂȚIANU GRIGORE T. (*1849†1893), magistrat și om politic român. A fost mult timp președinte al „Ligei Culturale” în epoca începuturilor ei (1892).

BRĂȚIANU ION C. (*1821†1894), om de stat român. Îl găsim în Almanahul Statului cu gradul de praporic în 1836. A plecat pe la 1841 la studii în Paris, unde a urmat la școala politehnică și s'a amestecat în mișcările studențești cu caracter revoluționar. Întorcându-se în țară, organiză cu o sumă de tineri și cu câțiva mai vîrstnici revoluția din 1848 și fu membru al guvernului de la 11 Iunie. Căzînd revoluția, fu exilat împreună cu amicii săi și petrecu mult timp în Paris, luînd parte la unele manifestări politice liberale, pentru cari a fost dat și în judecată. Întorcîndu-se în țară în 1857, a luat parte la luptele pentru unire, a fost deputat în divanul ad-hoc și în adunarea electivă. În timpul domniei lui Cuza a fost ministru de finanțe în cabinetul muntean al lui Nicolae Golescu (1860), dar a fost mai tot timpul între conducătorii opoziției, care ajunse a impune abdicarea Domnitorului. În așezarea noului stări de lucruri, Brătianu a avut un rol hotărîtor: el a luat aprobarea împăratului Napoleon III pentru alegerea Principelui Carol de Hohenzollern, el a mers la Düsseldorf și a convins pe tînărul Principe să primească coroana, el l-a însoțit pînă în țară prin mijlocul multor primejdii, din pricina atitudinii Austriei. Ministru de finanțe în primul guvern format în 1866 sub președenția lui Ion Ghica, de interne sub Costache Krețulescu (1867), de finanțe sub Ștefan Golescu (1867), de interne sub Nicolae Golescu (1868). În acest timp se produc oarecari fapte cari supără guvernul Austriei și pe al Turciei, cari le socotesc ca manifestări contra lor.

Brătianu demisionează cu întregul guvern și rostește după aceea un vestit discurs, în care arată drepturile României ca stat liber de a-și apăra interesele ei și ca stat liberal de a nu împiedeca pe vecinii cari vor să-și pregătească libertatea. A urmat după aceea o lungă perioadă în care Brătianu a stat departe de guvern, dar a organizat mișcarea de opoziție contra guvernului lui Lascăr Catargiu și în 1876, după ce fusese scurt timp ministru de finanțe sub Manolache Kostache, a luat el guvernul, fiind pentru prima dată președinte de consiliu (24 Iunie 1876). De atunci începe perioada de guvernămînt a lui Ion Brătianu și a partidului liberal pînă în 1888. În acest interval s'a făcut războiul pentru independență, cînd Brătianu, partizan convins al necesității pentru România de a intra alături de Ruși, a condus ministerul de războiu; s'a produs proclamarea independenței, congresul din Berlin, care pe de o parte

Ion C. Brătianu.

a recunoscut independența, dar pe de alta a ratificat ocuparea de către Rusia a celor trei județe din sudul Basarabiei; Dobrogea a fost readusă sub stăpînirea statului român; s'a proclamat regatul și s'a încoronat primul rege al României (1881); s'au făcut mari transformări în organizarea internă, mai ales pe terenul economic, școlar și militar. În ultimii ani opoziția conservatoare, întărită prin o disidență liberală, a combătut violent pe Brătianu și l-a silit a demisiona la 13 Martie 1888. De atunci a trăit mai mult retras la Florica unde a și murit. Brătianu a publicat, mai ales în timpul exilului, o serie de cărți în cari studia probleme politice ale momentului și arăta drepturile poporului român: *Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'Orient*; — sur la situation de Moldo-Valachie depuis le traité de Paris (1856).

BRĂȚIANU IOAN I. C. (*1864†1927), om politic. Fiul al lui Ioan C. Brătianu, a studiat la liceul Sf. Sava din București, la școala politehnică din Paris. Intrînd în corpul tehnic al inginerilor, a lucrat la construirea podului de peste Dunăre, la linia Bacău — Piatra-Neamț, etc. Deputat (1895), ministru de lucrări publice (1897), a părăsit cariera inginerescă pentru a se consacra politicii. Ministru de lucrări publice (1901), a modificat legea drumurilor; ministru de interne (1907), a avut greaua sarcină de a lucra la potolirea răscălelor țărănești. Proclamat șef al partidului național-liberal (1909), a emis în 1913 ideea

Ioan I. Brătianu.

necesității unei reforme agrare prin expropriere și improprietăre. Chemat ca președinte de consiliu în 1914, a condus țara în cele mai grele momente ale începutului războiului mondial. După o atitudine de expectativă, deși pregătea în tăcere totul pentru scopul urmărit, a încheiat la 4 August 1916 tratatul de alianță cu puterile antantei și la 14 August s'a făcut declarația de războiu, iar la 15 August trupele noastre au trecut hotarul Transilvaniei. Brătianu a rămas președinte de consiliu pînă la Februarie 1918, cînd a venit guvernul prezidat de General Averescu, care a încheiat armistițiul cu puterile centrale. Revenit la cîrma țării la 29 Noembrie 1918, după sfîrșitul războiului, Brătianu s'a dus la Paris ca reprezentant al țării la tratativele de pace, dar s'a retras cînd a văzut că cererile României nu pot fi satisfăcute în întregime. Demisionînd la 27 Sept. 1919, a fost din nou chemat la guvern în 1922 și a guvernat pînă la 30 Martie 1926, cînd s'a retras. Revenit în 1927, a murit în luna Noembrie același an puțin timp după moartea Regelui Ferdinand. Afară de discursuri vorbite în parlament și de manifeste politice sau dări-de-seamă despre activitatea guvernului (1926), el a publicat cîteva amintiri în rev. „Cugetul românesc” (1922) și în broșura *Amintiri din țara Moșilor* și trei conferințe despre *România și chestia Orientului* (1927).

BRĂȚIANU TOMA I. (*1890), filantrop, a lăsat Casei Școalelor un legat pentru înființarea și întreținerea unei școle.

BRĂȚIANU VINTILĂ (*1867†1930), om politic român. Inginer din Școala Centrală din Paris, a lucrat la construcțiunea mai multor poduri; a fost director al Regiei Monopolurilor (1897), secretar general al Ministerului de finanțe (1901). Ales pentru prima oară deputat în 1903, a continuat să facă parte din mai toate parlamentele următoare; a fost primar al Capitalei (1907), director la Banca Națională (1910). Pentru prima dată ministru în guvernul de concentrare din 1917. După moartea fratelui său, a fost proclamat șef al partidului național-liberal și a fost președinte de consiliu pînă în Noembrie 1928. Sub conducerea lui s'a organizat *Cercul de studii* al partidului liberal, care s'a manifestat prin studii în secțiuni și prin

BRĂ- conferințe publice; aceste conferințe au apărut
BRI fie în broșuri speciale fie în revista „Democrația”.
Din contribuțiile personale ale lui V. Brătianu
cităm: *Interesele României în actualul războiu*,
1914; *Învățămintele după 15*
luni de războiu, 1915; *Pen-*
tru conștiința națională,
1915; *Pacea de robire*, 1919;
Petroleum și politica de stat,
1919; *Politica și votul ob-*
ștesc, 1920; *Consolidarea*
finanțelor României între-
gile, 1922, etc. Alară de
acestea, a mai publicat:
Un pericol național: la-
zele de la Porțile-de-fier,
1899; *Menirea partidului*
național-liberal, 1906; *Cri-*
ze de stat 1901 — 1907 —
1913, etc. A ținut confe-
rințe la Ateneul Român și
în alte părți cum și diferite discursuri în par-
lament, mai ales asupra chestiunilor financiare
și economice, asupra bugetului, etc.

Brătianu Vintilă.

BRĂTIANU, ① com. rur. jud. Roman, plasa
Roman-Vodă. ② c. r. jud. Ialomița, plasa Țin-
dărei.

BRĂTÎENI, com. rur. jud. Argeș, plasa Ar-
geș.

BRĂȚILA, com. rur. jud. Bacău, plasa Tazlău.

BRĂȚULA, com. rur. jud. Gorj, plasa Ocolu.

BRĂTUȘENI, com. rur. jud. Bălți, plasa Râș-
cani; 9020 loc.

BRĂZEȘTI, com. rur. jud. Turda, plasa Baia.

BRDO, sat în Istria, locuit de Români istrieni.

BRÉAL MICHEL (*1832†1915), filolog francez,
profesor la Collège de France, membru al Acade-
miei de inscripțiuni.

BREASTA, com. rur. jud. Dolj, plasa Balta-
Verde.

BREAZA, ① com. rur. jud. Cîmpulung, plasa
Moldovei. ② c. r. jud. Buzău, pl. Tohani. ③
c. r. jud. Mureș, pl. Reghin-de-Jos. ④ c. r.
jud. Făgăraș, pl. Cîncul. ⑤ c. r. jud. Someș, pl.
Reteș.

BREAZA DE SUS și DE JOS, com. rur. jud.
Prahova, pe Valea Prahovei. Centru important de
industrie țărănească. În Br.-de-jos e un izvor mi-
neral de sulf, iod și sare. În Br.-de-sus e un palat
al fostului Domn Gheorghe Bibescu. ⑥ **BREAZA** stație
c. f. linia Ploiești—Brașov.

BREAZOVA, ① com. rur. jud. Hunedoara,
plasa Sarmisegetuza. ② c. r. jud. Severin, pl.
Marginea.

BREAZU, sat în jud. Iași, stație balneară.

BREBU, ① stație balneară jud. Maramureș;
11 km. de Ocna-Sugatag; la 748 m. înălțime; ape
minerale cu pucioasă și acid carbonic, băi calde și
reci și intern. ② c. r. jud. Prahova, plasa Pra-
hova. ③ c. mănăstire jud. Prahova lângă satul cu
același nume; fondată de Mateiu-Basarab în
1650. ④ c. stație baln. (cloro-sodice) tot acolo;
5 km. Doftana. ⑤ c. r. jud. Caraș, pl. Recița ⑥
c. B.-NOU. c. r. jud. Severin, pl. Teregovă.

BREDICEANU COROLIAN (*1850†1909), om
politic și avocat român. A luat parte la luptele
naționale ale Românilor din Transilvania și Banat
în timpul dominațiunii ungurești.

BREDICEANU TIBERIU (*1878), compozitor și
muzicant român. Pe lângă compozițiile sale perso-
nale, a adunat arii populare din Banat și din Ma-
ramureș și a publicat: *Jocuri românești, Colinde,*
Doine. Dintre compozițiile sale, cităm câteva *hore*
pentru piano și o poemă lirică *Seara mare*, repre-
zentată la Cluj la 26 Decembrie 1924. Ca șef al
departamentului artelor în Consiliul dirigent, a
intemeiat opera română din Cluj.

BRÉGUET [breghe] **LOUIS** (*1803†1883), fizi-
cian francez; se ocupă de cronometrie și de tele-
grafie electrică.

BREHM ALFRED (*1829†1884), naturalist ger-
man; călători prin Siberia și prin Africa. Opere

pr.: *Viața animalelor*, mai multe volume ilu-
strate.

BREMA (germ. **BREMEN**), oraș în Germania;
270.000 loc. catedrală din sec. XI; primărie din
sec. XV. Oraș liber, recunoscut din 1640; avînd re-
prezentant în dieta germanică.

BRENNUS, șef al Gallilor năvălitori în Etru-
ria (390 a. Chr.) și cuceritori ai Romei. Lui i se
atribue expresia: *Vae victis!* (nenorocire celor în-
vinși), zisă în momentul cînd se cîntărea aurul în
schimbul căruia urma să părăsească orașul și cînd
asvîrli sabia sa în balanță.

BRENTANO CLEMENS (*1778†1842), poet și
romancier german.

BRESLAU, oraș în Germania (Silesia), pe
Oder; 514.000 loc.

BREȘNIȚA-DE-MOTRU, ① com. rur. jud.
Mehedinți, plasa Motru-de-Jos. ② c. B.-DE-OCOL,
c. r. jud. Mehedinți, pl. Ocolu.

BREST, oraș în Franța, port comercial și mi-
litar; 90.000 loc.

BREST-LITOVSK, oraș în Polonia, 29.000
loc. Aci s'a încheiat tratatul de pace din 1918 între
Rusia și Germania cu aliațele ei, prin care Polonia
și provinciile baltice treceau în puterea Germaniei.
Acest tratat s'a desființat prin faptul victoriei fi-
nale a aliaților noștri.

BRETEA, ① com. rur. jud. Someș, plasa Be-
clean. ② c. B.-MUREȘANĂ, c. r. jud. Hunedoara, pl.
Ilia. ③ c. B.-ROMÂNĂ, c. r. jud. Hunedoara, pl.
Hateș. ④ c. B.-STREIULUI, c. r. tot acolo.

BRETELIN, com. rur. jud. Hunedoara, plasa
Șoimuș.

BREȚCU, com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa
Tirgu-Săcuș; 2848 loc. Stațiune climaterică.

BREZEANU IOAN (*1869), artist dramatic ro-
mân. Societar al Teatrului Național, a creat cu
aceeași putere importante roluri și în comedii
„O noapte furtunoasă”, „O scrisoare pierdută”,
„Avarul” și în tragedii „Năpasta”, „Mort fără
luminare”.

BREZOIANU ION (*1817†1882), profesor și
publicist român. A fost profesor la școala din Cern-
ești (1837), a colaborat la „Curierul românesc” a
lui Heliade, a fost ales în divanul ad-hoc și mai
tîrziu (1862) numit consilier la Curtea de Apel
București. A publicat un manual de *învățămint*
lancașterian (1850), cărți de *agricultură* (1850),
un studiu despre *mănăstirile închinat* și o colecție
de *legi* (1864).

BREZOALA, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bo-
lintin.

BREZOAIILE, com. rur. jud. Dîmbovița,
plasa Ghergani.

BREZOIU, com. rur. jud. Vilcea, plasa Cozia
pe valea rîului Lotru unde se varsă în Olt; la 5 km.
gara Lotru; stație climaterică 320 m. alt.; fabrici
de cherestea; 2764 loc.

BRIALMONT ALEXIS HENRI (*1821†1885), ge-
neral belgian, specialist în fortificații. A fost che-
mat de guvernul român să construiască fortificații
la București, Nămoloașă, s. a. Austria, socotind
că orice întărire militară a noastră e în detrimentul
ei, interveni pe lângă guvernul Belgiei și Brialmont
fu scos din armată. Rechemat peste cîva timp,
se retrase curînd la pensie.

BRIAND ARISTIDE (*1862), om politic francez.
A debutat ca socialist, fiind deputat și ziarist, dar
împrejurările îl chemară la guvern și după ce fu
de mai multe ori ministru și preșident de consiliu,
trecu în grupul republican-socialist. A susținut
legea separațiunii bisericii de stat. Ca prim-mi-
nistru în timpul războiului mondial (1915—1917)
a izbutit a convinge pe Englezi să păstreze arma-
tele trimise în Grecia pentru a ajuta triumful ge-
neral al acțiunii aliaților. După războiu a fost iar
președinte al consiliului (1921) și a lucrat la exe-
cutarea tratatului de la Versailles; a revenit de
mai multe ori la guvern fie ca președinte, fie ca
ministru, cum a fost în marele minister de con-
centrare al lui Poincaré (1926) și acum în urmă în
ministerul Tardieu. El a susținut ideia pactului

pentru înlăturarea războiului. (pactul Kellogg—Briand) și în ultimul timp la adunările Societății Națiunilor și în alte diferite întruniri internaționale, ca și în patria sa, s'a făcut promotorul ideii unei *federatiuni a statelor Europei*.

BRIAREU, gigant din mitologia greacă cu o sută de brațe și cincizeci de capete.

BRICENI, com. rur. jud. Hotin, reședința, plasa Briceni; 14.000 loc.

BRICIOVA, com. rur. jud. Sorocea, colonie evrească adusă din gubernia Ecaterinoslav în 1859; 800 locuitori.

BRIE [bri], regiune din Franța, vestită pentru grîne și pentru brînzeturile ei.

BRIENI, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Coglînic.

BRIEUX [briô] **EUGENE** (*1858), ziarist și autor dramatic francez. Opere pr.: *Blanchette* (1892), jucată și pe scena Teatrului Național din București sub titlul „Brîndușa”, *Binefăcătorii* (1896), *Cele trei fete ale d-lui Dupont* (1897).

BRIGHT [braît] **RICHARD** (*1789†1853), medic englez; studii boalele rinichilor, intestinelor, abdomenului; stabili caracterele boalei de rinichi, care se cheamă *maladia lui Bright*.

BRINDISI, oraș în Italia, la Adriatică; 15.000 loc., stație climaterică.

BRISBANE, oraș în Australia, 210.000 loc.

BRISSON HENRI (*1835†1912), om politic francez; de multe ori ministru, președinte de consiliu, preș. Camerei; foarte considerat pentru corectitudinea sa.

BRISTOL, oraș în Anglia; 400.000 loc.; comerț și industrie. Același nume îl poartă 4 orașe din Statele-Unite.

BRITANIA = ANGLIA.

BRITISH MUSEUM, vestit muzeu din Londra, întemeiat în 1753; cuprinde biblioteca (2 milioane vol.) și muzeul.

BRITANNICUS (*42†56), fiul lui Claudiu și al Mesalinei, ucis de Neron, fiindcă avea drepturi la tron. Viața lui a inspirat tragedia lui Racine „Britannicus” (1669).

BRÎNCENI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Alexandria; 2796 loc.

BRÎNCOVEANU GRIGORIE VORNICUL, boer român. A tradus în grecește logica și filozofia morală a lui Heinecius (Heinecke), tip. Viena 1808; fost candidat la tronul Munteniei în 1822, la restabilirea domniilor pămîntene, și a voit să se impună printr-o mișcare revoluționară, susținută de Ruși, dar n'a reușit; mai tîrziu s'a împăcat cu domnitorul Gr. Ghica și a ocupat funcțiuni. În 1828 îl vedem membru în Soc. filarmonică întemeiată de Dinicu Golescu, Heliade ș. a.

BRÎNCOVEANU BALASA DOMNIȚA, fiica Domnitorului Constantin Brîncoveanu, căsătorită cu Banul Manolache Lambrino, filantropă, a clădit o biserică în București, dotînd-o (prin actul de la 1 Aprilie 1745) cu moșii importante ca să poată deschide și un azil pentru săraci. Tot acolo a mai ridicat un spital **SAFTA BRÎNCOVEANU** în 1835. Toate acestea au format „*Asezămîintele brîncovenesti*”, cari continuă și azi a servi spre îndeplinirea scopurilor pentru cari au fost întocmite.

BRÎNCOVEANU CONSTANTIN (†1714), domn al Munteniei, 1683-1714. Fiul lui Papa Brîncoveanu și al Stancăi, din familia Cantacuzino, a fost la început sfătuit de unchiul său Constantin Cantacuzino Stolnicul, mai tîrziu relațiile cu familia mamei sale au devenit rele și, de sigur, stăruințele unora din membrii ei i-au grăbit maziia și pieirea. În luna lui domnie de 25 de ani a adunat averi mari, a bătut chiar bani de aur cu efigia sa, a pus să se construiască biserici și mănăstiri, palate domnești prin diferite părți ale țării. Din acestea cităm mănăstirea Hurez. Situația politică externă îi crea

Domnitorul Constantin Brîncoveanu.

de sigur dificultăți, aflîndu-se între Turci, pe cari trebuia să-i menajeze, și între Austriaci, pe cari nu voia să-i supere. Printr-o politică abilă, prin daruri date la momente potrivite, prin relațiile sale în țări străine, precum în Veneția ș. a. el a știut să-și păstreze tronul pe care nu l-ar fi pierdut dacă n'ar fi fost pîrît de înșeși rudele sale. Prestigiul său a făcut ca în multe rînduri să aibă în mîna sa și politica Moldovei, pe al cărei tron punea persoane devotate din familia sa. Mazilit și adus la Constantinopol cu familia sa, a văzut, înaintea morții sale, căzînd capetele fiilor săi. Osemintele sale au fost aduse de văduva lui și înmormîntate în biserica zisă azi Sf. Gheorghe Nou din București. Tragicul lui sfîrșit a inspirat o baladă populară, pe care a cules-o Alecsandri, cum și pe unii scriitori din secolul XIX.

BRÎNCOVEANU, com. rur. jud. Dimbovița, plasa Titu.

BRÎNCOVENESTI, com. rur. jud. Mureș, plasa Reghin-de-Sus.

BRÎNCOVENI, com. rur. jud. Romanai. Prin această comună trece un drum de piatră socotit că ar fi drumul lui Traian pe malul Oltului. Lîngă ea, fosta mănăstire Brîncoveni, reînaltă de Mateiu Basarab în 1632.

BRÎNZA, com. rur. jud. Ismail, plasa Reni; exista pe la 1630 și era mare.

BRÂNDZA DIMITRIE (*1846†1895), botanist român. A studiat la Paris medicina și științele naturale; a fost profesor de botanică și zoologie la Universitatea din Iași și medic al spitalelor Epitropiei, apoi a trecut în București (1874), unde se creă catedra specială de botanică. Aci a organizat prima colecție de herbar, distrusă de un incendiu, după care întîmplare se înființă grădina botanică la Cotroceni. A fost membru al Academiei Române (1879). Opere pr.: *Prodromul florei române*, 1879-83; *Flora descriptivă a Dobrogei*, 3 volume, premiată de Academia Română; apoi diferite comunicări în Analele Academiei (*Vegetația Dobrogei*, *Vegetația României*) și citeva în limba franceză (*Considérations sur les oaires infères*; *Sur les roses monstrueuses*, *Sur les travaux du dr. Baillon*).

Doctor D. Brândza.

BRÎNZEŢI, com. rur. jud. Orhei, plasa Râspopeni.

BRNO (= BRÜNN), oraș în Cehoslovacia; 130.000 loc.; mari fabrici de postav. Aci e citadela Spielberg unde a fost închis Silvio Pellico (1822-1830).

BROASTE, com. rur. jud. Bihor, plasa Vașcău.

BROCĂ PAUL (*1824†1880), medic francez profesor la facultatea din Paris; studii funcțiunile creierului. Numele lui s'a dat unei circumvoluțiuni (a treia frontală stîngă) a creierului, unde, după cercetările lui, s'a stabilit că este *centrul vorbirii articulate*.

BROCKHAUS, numele unor librari și editori din Germania, cari începînd din sec. XVIII au continuat și continuă întreprinderea și au dat la lumină prima *enciclopedie* germană (1808—1811), apărută apoi în mai multe edițiuni.

BRODINA, ® com. rur. jud. Rădăuți, plasa Putilei 1 ® stație c. f. tot acolo, linia Dornești-Seletin.

BRODNICI, popor pomenit în acte din sec. XIV ca locuind la Răsăritul teritoriului ocupat de cavalerii teutoni în Ardeal. Istoricii noștri nu sînt de acord nici asupra ținuturilor ocupate de ei, nici asupra originii lor. Rămîne o chestiune deschisă, asupra căreia au scris pînă acum Onciul, R. Rosetti, Motogna, N. Iorga.

BRODOC, com. suburb. la orașul Vaslui jud. Vaslui.

BROGLIE VICTOR DE, fizician—matematician francez. S'a ocupat de problema propagării lu-

BRI-
BRO

minii și a explicat-o prin mecanica ondulatorie. I s'a acordat premiul Nobel pentru studiile sale.
BROSCARI, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Blahnița; 2034 loc.

BROSCĂUȚI, com. rur. jud. Dorohoiu, plasa Centru. ¶ **B.-NOI**, com. rur. jud. Storojineț, plasa Ceremușului. ¶ **B.-VECHI**, c. r. tot acolo.

BROȘTEANU ERNEST (*1869), ofițer român. Sublocotenent în 1890, colonel în 1916. A luat parte la războiul pentru întregirea neamului și s'a distins în lupta dela *Arabagi* (în Dobrogea) la 3 Septembrie 1916, cînd, în fruntea regim. 53 din Iași, a salvat situația gravă a frontului român. Atunci a fost grav rănit și decorat cu ordinul „Mihail-Viteazul”. Înaintat general de brigadă (1917), a comandat în lupta de la Muncel. A intrat în Chișinău cu armata spre a scăpa Basarabia de turburările bolșevice. General de divizie în 1919. Retras la pensie în 1930.

BROȘTEANU PETRE (*1838†1920), scriitor român. A publicat în limba germană scrieri despre Români. A fost membru corespondent al Academiei Române (1889).

BROȘTENI com. rur. jud. Dîmbovița, plasa Găești. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Argeș, pl. Teleorman. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Caraș, pl. Oravița. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Gorj, pl. Jiu. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Ialomița, pl. Urziceni. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Mehedinți, reșed. pl. Motru-de-Sus. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Neamț, pl. Broșteni. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Putna, pl. Milcov. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Tîrnava-Mică, pl. Blaj. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Vâlcea, pl. Cerna.

BROȚE EUGENIU (*1850†), luptător naționalist român în Transilvania. A fost vice-președinte al comitetului central al partidului național: a fost judecat în procesul memorandului (1894) și fiind osîndit la închisoare, a trecut în România, unde a lucrat la publicațiile Academiei Române. A publicat scrieri de agronomie și o carte asupra situației din Transilvania în limba germană (*Die rumänische Frage*, 1895).

BROWN [braun] **JOHN** (*1735†1788), medic englez; emise teorii noi, combătînd școala oficială: viața e produsul a doi factori: unul activ și exterior, altul pasiv și interior; echilibrul acestor factori dă viața și sănătatea; dezechilibrul dă boala, încetarea unuia dă moartea.

BROWN SÉQUARD CHARLES (*1817†1894), medic francez; se ocupă cu fiziologia și cu maladiile nervoase; vestit prin încercările de a restabili forțele bătrînilor și convalescenților; de la el pornește metoda numită *opoterapie* (tratarea boalelor diverselor organe prin medicamente formate din organele corespunzătoare de la animale).

BRÜCKENTHAL HERMAN BARON (*1843†1872), ultimul descendent în linie directă al familiei. A fost funcționar la Curtea din Viena. După moartea lui s'a născut un proces din partea unor rude, dar averea a rămas în stăpînire comunății evanghelice din Sibiu, cum este testamentul lui Carol Bruckenthal.

BRÜCKENTHAL MIHAIL BARON (*1746†1813), om politic sas. A fost comisar reșec și administrator al unuia din cele trei districte ale Transilvaniei (după dispozițiile lui Iosif II), iar după moartea acestuia *comite al Sașilor*. Destituit în urma unor acuzații, a fost pus din nou într-o funcție administrativă înaltă în Cluj.

BRUCKENTHAL SAMUEL BARON (*1721†1803) om politic sas. A fost guvernator al Transilvaniei (1774 — 1787); a organizat sistemul de impozite; a întemeiat un muzeu în Sibiu, care cuprinde o bibliotecă, colecție de picturi și sculpturi, colecții mineralogice, numismatice, etc.

BRUGES. [brũj] oraș în Belgia, 4.000 loc.; are școli multe și stabilimente

Baronul Sam. Bruckenthal (după o stampă din col. Academiei).

industriale: fu prin sec. XVI unul din orașele mari ale Europei. Decadența lui a făcut să i se zică „Bruges cea moartă”.

BRUGMANN KARL (*1849†1919), filolog german. Opere pr.: *Critica textelor omerice* (1876), *Gramatica comparată a limbilor indogermanice* (1886).

BRUN JULES (*1852†1916), Francez stabilit în România ca ziarișt. A călătorit mult prin diferite state ale Europei și prin Africa, a venit la noi ca corespondent trimis de „Journal des débats” și a rămas ca redactor al ziarului „La Roumanie”. A publicat: *La Roumanie pittoresque*, 1887; *Ame roumaine*, poezii cu subiecte românești, 1902; *Le romancero roumain*, 1896 cu o prefață de Sully Prudhomme; *L'épopée roumaine*, 1897; cum și un roman în românește, în colaborare cu N. Papa-hagi: *Moșneagul de la munte*, 1904.

BRUNELLESCHI PHILIPPO (*1377†1446), arhitect și sculptor italian; construi cupola catedralei din Florența, rămasă celebră.

BRUNETIERE FERDINAND (*1849†1906), critic francez, profesor la școala normală, membru al Academiei. El separă critica literară de istorie; combătut impresionismul celor cari caută în opere numai plăcerea momentului; încercă să dea criticii principii și reguli; stabili teoria evoluției genurilor literare.

BRÜNN = **BRNO**.

BRÜNO GIORDANO (*1550†1600), scriitor teologic și filozof italian. Catolic, apoi calvinist, după aceea adversar al lui Calvin, el proclamă în lecțiile sale, ținute în diferite orașe italiene, în Paris, în Anglia, etc., că lumea este într-o revoluție universală și eternă și că adevărata religie este a naturii, fără nici o formă și organizație. Intoreindu-se în Italia, fu osîndit ca eretic și ars de viu.

BRÄUNSCHEWIG (r. **BRUNSWIG**), stat în Germania, fost ducat, iar din 1918 republică; supr. 3672 km. p., 500.000 loc. Cap. *Braunschweig*. Țară agricolă.

BRUȘA, oraș în Anatolia (Turcia asiatică); 80.000 loc.; industria mătasei. După revoluția noastră din 1848 aci au fost internați mulți dintre emigrații români.

BRUȘOF ALEXIS (*1853†1926), general rus. În războiul mondial a comandat armata contra Austro-Ungariei și apoi a condus operațiile în Wolhinia, Galizia și Basarabia.

BRUȘTORI com. rur. jud. Sălaj, plasa Buciumi. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Arad, pl. Halmagiu. ¶ **B.-C.** c. r. jud. Bihor, pl. Tilcaș.

BRUTUS LUCIUS IUNIUS, om politic roman, ucis pe regele Tarquiniu, desființat regalitatea și insti-tuit guvernul consular.

BRUTUS MARCUS IUNIUS (*86†42. a. Chr.), unul din conjurații cari omorără pe Cezar, căruia acesta i-a zis „Și tu, fiul meu Brutus!” Formîndu-se triumviratul cu Antoniu, fu învins la Filippi și se ucise, după ce zise vorbele rămase celebre: „Virtute, tu ești numai un cuvînt”.

BRUXEL (= fr. **BRUXELLES**, cit. Brusel), cap. Belgiei; 700.000 loc.

BUBUȚCI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Budești.

BUCECEA, com. rur. jud. Botoșani, reșed. plasa Bucecea.

BUCEFAL, calul lui Alexandru cel Mare. Acest cuvînt a luat în vorbirea noastră populară forma *Ducpal*.

BUCEGI, șir de munți în jud. Prahova; vîrfuri principale: *Omul*, 2508 m., *Caraimanul*, 2495 m., *Furnica*, 2334 m., *Virful cu dor*, 2288 m., *Costila*, 2250 m., *Colțul Obîrșetii*, 2250 m., *Jepul mare*, 2195 m., *Piatra arsă*, 2110 m., *Babele* 2060 m.

BUCERDEA GRÎNOASĂ, com. rur., jud. Tîrnava-Mică, plasa Blaj; 1404 loc. ¶ **B.-VINOASĂ**, c. r. jud. Alba, pl. Ighiu.; 1971 loc.

BUCEȘTI, com. rur. jud. Tecuci, plasa Ivesii.

BUCEVSCHI EFAMINONDA (*1843†1891), pictor român. Născut în Bucovina, a studiat teologia

În Cernăuți și mai târziu pictura în Viena. A lucrat tablouri cu subiecte din viața rurală, din trecutul poporului și s'a distins mai ales în pictura bisericească. A colaborat și la biserica Sf. Nicolae din Iași.

BUCHETIERA DIN FLORENȚA, năvălă, prima lucrare publicată de V. Alecsandri, în revista „Dacia literară” 1840.

BÜCHNER FRIEDRICH (*1824 †1899), medic german, autorul cărții *Forță și materie*, prin care expune un sistem filozofic cu totul materialist.

BUCINIȘ, com. rur. jud. Romanai plasa Ocolu; 2555 loc. După legea 1929, sat circ. com. Amărăștii-de-jos.

BUCIUM, @ com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Șomcuța-Mare ¶ @ c. r. jud. Alba, pl. Abrud; 4634 loc. (1919): trg la 15 Decembrie ¶ @ c. r. jud. Hunedoara, pl. Orăștie ¶ @ c. r. jud. Bihor, pl. Ceica ¶ @ c. r. jud. Făgăraș, pl. Șercaia.

BUCIUMENI, @ com. rur. jud. Dimbovița, plasa Pucioasa ¶ @ c. r. jud. Ilfov, pl. Budești ¶ @ c. r. jud. Olt, pl. Dumitrești ¶ @ c. r. jud. Tecuci, pl. Nicorești.

BUCIUMI, com. rur. jud. Iași, plasa Codru, reședința plășii ¶ **B.-BODIE**, c. r. jud. Sălaj, pl. Buciumi.

BUCIUMUL, ziare politic, întemeiat și condus de Cezar Bolliac. Primele numere au apărut în Paris în 1857. A reapărut în București în 1862-1864.

BUCKINGHAM GEORGE DUCE (*1592 †1628), om politic englez, favorit și atotputernic în timpul regelui Iacob I. Vestit prin frumusețea, eleganța și luxul său când era ambasador în Franța, se luptă apoi contra Franței (înconjurarea orașului La Rochelle) și fu asasinat de un Englez.

BUCKLE [bôcl] **HENRY THOMAS** (*1821 †1862), istoric englez, autorul vestitei scrieri: *Istoria civilizației în Anglia* (1861), în care caută să stabilească legi după care se dezvoltă viața popoarelor.

BUCOȘNIȚA, com. rur. jud. Severin, plasa Caransebes.

BUCOV, @ com. rur. jud. Prahova, pe stînga râului Teleajen, pl. Tirgșor; foarte veche; are o biserică făcută, zice-se, în 1396; a fost capitala jud. Săcueni, desființat în 1847; aci a fost lupta lui Mihai-Viteazul cu Polonii în 1600 (— **SĂCUENI**) ¶ @ **B.-ADUNAȚI**, c. r. jud. Teleorman, pl. Slăvești.

BUCOVĂȚ, @ com. rur. jud. Dolj, plasa Balta-Verde ¶ @ fostă mănăstire în jud. Dolj, întemeiată probabil de Ștefan Clucerul și Pirvu Clucerul, 1573; astăzi e penitenciar ¶ @ c. r. jud. Severin, pl. Păget ¶ @ c. r. jud. Timiș-Torontal, pl. Receaș ¶ @ stație c. f. jud. Lăpușna linia Chișinău—Iași.

BUCOVENI, com. rur. jud. Ilfov, reședința, plasa Butea-Bucoveni.

BUCOVICIOR, com. rur. jud. Dolj, plasa Vella.

BUCOVINA, numire dată unei regiuni din NV Moldovei după ce a fost răpită în 1775 din trupul Moldovei de către Austria cu asentimentul Turciei și care făcea parte din județele Cernăuți și Suceava ale vechii Moldove. Ea are o suprafață de 10.441 km. p.; are o parte muntoasă, alta deluroasă și puține șesuri. Ea a fost întîiu administrată militărește (—1786), apoi unită cu Galiția (—1790) și în fine separată, iar din 1849 a fost decretată *ducat* și țară a coroanei imperiale. A mai fost odată încorporată cu Galiția pentru puțin timp, dar s'a revenit. S'a împărțit în 11 județe: Cîmpulung, Cernăuți, Coțmani, Gura-Humorului, Rădăuți, Sîret, Storojineț, Suceava, Văscăuți, Vijnița, Zastavna, iar orașul Cernăuți avea administrație autonomă. După ce a revenit la patria muma, prin legea administrativă din 1925 s'a schimbat această împărțire, rămînînd numai 6 județe: Cîmpulung, Cernăuți, Rădăuți, Soroca, Storojineț, Suceava cu teritorii rotunjite după nevoi locale din alte județe vechi ale Moldovei și Basarabiei.

BUCOVINA (*Episcopie a Bucovinei*), s'a înființat în 1783 după ce s'a răpit Moldovei partea de NV (ce s'a numit Bucovina). Primul episcop a fost Dositeiu Cherescu (— **CHERESCU**); sub care s'a organizat administrația bisericească și s'a înființat fondul religionar. În 1870 împăratul Franz Iosef a ridicat-o la rangul de *arhiepiscopie* unind-o cu Dalmația, unire numai spirituală (*în dogmaticis*), care eparhie cuprindea, la rîndul ei, alte două: *Dalmația-Istria* și *Bocca Cattaro*. Primul arhiepiscop a fost *Teofil Bendela*. Lista episcopilor și arhiepiscopilor (Mitropoliilor) ai Bucovinei este următoarea: *Dositeiu Cherescu* de la 1783, *Daniil Vlahovici* de la 1789, *Isaia Balosescu* de la 1823, *Eugenie Hacman* de la 1835, *Teofil Bendela* de la 1873, *Teofil Blajevici* de la 1877, *Silvestru Morariu Andreievici* de la 1880, *Vladimir de Repta* de la 1898, *Nectarie Collarcu* de la 1924.

BUCOVINA, organ politic și literar întemeiat și condus de frații Al. și G. Hurmuzachi în Cernăuți, 1848—1850.

BUCȘANI, @ com. rur. jud. Dimbovița, plasa Nucetu. ¶ @ c. r. jud. Vlaşca, pl. Argeș.

BUCȘEȘTI, com. rur. jud. Bacău, plasa Tazlău-Sărat.

BUCȘOIA, com. rur. jud. Cîmpulung, plasa Homorului.

BUCU, com. rur. jud. Ialomița, plasa Tândărei.

BUCURA, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Blahnița.

BUCURENI, com. rur. jud. Caliacra, plasa Bazargic.

BUCUREȘTI @ com. urbană, după legea de azi *municipiu*, capitala județului Ilfov și capitala României, pe ambele maluri ale Dimboviței; 347.933 loc. în 1915, 622.661 în 1930 (cu com. sub-urbane). Este reședința Regelui, a parlamentului și a guvernului, a statului-major general al armatei, a patriarhului României și a mitropoliei *Unyro-Vlahiei* (—acest cuvînt), a înaltei Curții de Casație și Justiție; este centrul liniilor ferate mai ales cele din vechiul regat. Are o Universitate și alte școli de învățămînt superior, cum și multe instituții de cultură și săli de conferințe, are cîteva muzee de artă și unul de arheologie. Aci este sediul Băncii Naționale și al celor mai mari instituțiuni și societăți financiare și economice. Are un teatru de stat și mai multe teatre particulare. Are o frumoasă grădină în centru (*Cîmîngiu*), un parc format cu ocazia expoziției jubilară din 1906 (*Parcul Carol*) și o frumoasă serie de alee (*Șoseaua Kisselef*). Dintre clădirile monumentale putem cita: Poșta, Casa de depuneri, Universitatea (nouă), Banca Națională, Palatul Justiției, Ateneul Român, Fundația universitară „Carol I”, Ministerul Domeniilor. Biserici mari nu are, afară de biserica Sf. Spiridon, dar unele din ele sînt interesante prin artă arhitecturală și prin picturile ce conțin: Mitropolia, Cotroceni, Curtea-veche, Sf. Gheorghe, Stavropoleos, Antim, ș. a. (sînt peste 110 biserici). Are două mari instituții spitalicești: *Eforia spitalelor civile* și *Așezămîntele brîncovenesti*, cari întrețin spitale cu veniturile averilor lăsate de mulți binefăcători dintre domnitori și dintre boerii vechi. Și culetele celelalte au biserici și unele monumentale, cum este catedrala arhiepiscopiei catolice. — Nu se știe cînd s'a întemeiat acest oraș, dar numele se găsește într'un document al lui Mircea cel Mare din 1401. În actele secolelor trecute i se zice mai des *Cetatea Dimboviței*. În 1473 cade în mina lui Ștefan cel Mare. Probabil la finele sec. xv devine capitala țării, dar desvoltare mai mare ia de la Mircea Ciobanul (1546), se clădește curtea domnească, biserica domnească. Mihai Viteazul face un palat și o biserică (localul de azi al Arhivelor Statului). A fost ruinat de Turci după luptele de la Călugăreni, a suferit focuri (1715, 1718, 1739, 1799, 1847), cutremure (1718, 1802, 1829), a fost bîntuit de ciumă (1719, 1812) și holeră. În sec. xviii și xviii s'au clădit multe case boeresti și biserici; în a doua jumătate a sec. xviii a devenit centru comercial în legătură cu Brașovul și

BUC-
BUC

cu Orientul. A fost de multe ori ocupat de armate străine: 1774 Ruși, 1789 Austriaci, 1806 Ruși, 1821 Zavera, 1828-34 Ruși, 1916—1918 Germani. După unirea principatelor, a devenit capitala României. Aci s'a încheiat în 1812 pacea între Ruși și Turci prin care ni s'a răpit Basarabia, în 1914 congresul pentru pacea din Balcani. ¶ @ c. r. jud. Hunedoara, pl. Brad.

BUCUROAIA, com. rur. jud. Bihor, plasa Ceica.

BUD TITU (*1846), vicar episcopesc în Maramureș. A publicat scrieri despre istoria bisericii române și o colecție de poezii populare.

BUDA — BUDDA.

BUDA, com. urb. partea veche din orașul Buda-pestă.

BUDA, @ com. rur. jud. Ilfov, plasa Domnești @ c. r. jud. Cernăuți, pl. Prutului. ¶ @ c. r. jud. Neamț, pl. Bistrița. ¶ @ c. r. jud. Dorohoiu, pl. Herța. ¶ @ c. r. jud. Râmnicul-Sărat, pl. Dumitrești. ¶ @ c. r. jud. Tecuciu, pl. Stănișești. ¶ @ c. r. jud. Tutova, pl. Simila. ¶ @ sat jud. Bacău, com. Berzunț. ¶ @ sat jud. Iași, com. Brăești. ¶ @ sat jud. Fălcieni, com. Budeni. ¶ @ stație c. f. jud. Prahova, între Ploiești și Băicoiu. ¶ @ deal jud. Bacău. ¶ @ deal jud. Botoșani. ¶ @ prâu jud. Buzău, se varsă în Cricov. ¶ @ fostă mănăstire jud. Vilcea, com. Ocnele-Mari. ¶ @ B.-MARE, sat jud. Dorohoiu, com. Buda. ¶ @ B.-MICA, sat totacolo. ¶ @ **BUDA-PALANCA**, com. rur. jud. Prahova, pl. Cîmpu. Aci se află o fabrică de spirit.

BUDACHI, com. rur. jud. Cetatea-Albă, pe malul golfului Budachi; stație baln. marină; 26 km. de Cetatea-Albă.

BUDACUL-DE-JOS, com. rur. jud. Năsăud, plasa Șieu. ¶ B.-DE-SUS, c. r. tot acolo.

BUDAI ARON (*1847), cleric român în Transilvania. A funcționat ca secretar al consistoriului român din Sibiu și a clădit o biserică în satul său (Cigmău, Hunedoara).

BUDAI IOSIF (*1682), mitropolit român în Alba-Iulia (1680). Deși sfințit de către Mitropolitul din București, a fost silit să introducă în biserica ortodoxă multe reguli impuse de propaganda calvină, pe care o sprijinea principele Transilvaniei.

BUDAI-DELEANU IOAN (*ca. 1762†ca. 1820), scriitor român. Transilvănean din jud. Hunedoara, a studiat teologia în Blaj și dreptul în Viena. A fost funcționar în Lemberg, secretar de tribunal și apoi membru. În 1815 i s'a propus de Mitropolitul Veniamin să vie în Iași pentru a ocupa o catedră, dar nu s'a dus. De la el au rămas multe scrieri, dar în manuscris, și i se atribuie o serie de cărți tipărite. Afară de operele de filologie (între cari un dicționar, de istorie, de etnografie, avem de la el două poeme eroi-comice: *Țiganiada* și *Trei viteji*). Prima s'a publicat de Codrescu în „Buciumul român” în 1877, apoi în diferite ediții, cea mai recentă fiind făcută de G. Cardaș (1925). A doua în 1928. La apariția ei Aron Denșușianu i-a relevat valoarea. De la 1900 a fost studiată de multe ori și e considerată ca una din marile lucrări poetice ale literaturii române.

BUDAPEȘTA (ung. *Budapest*), cap. Ungariei, pe Dunăre; 928.000 loc.; compusă din două orașe: **BUDA** pe dreapta Dunării, mai vechiu; **PEȘTA** pe stînga Dunării.

BUDBERG ANDREIU BARON (*1750†1812), diplomat rus. Ministru de externe al imperiului în 1806. A fost un factor important în negocierile între Rusia și Franța cu privire la situația Turciei (ocuparea principatelor, chestia Basarabiei) și a luat parte la convorbirile celor doi împărați (Napoleon și Alexandru) la Niemen.

BUDDA (sau **BUDDHA**), întemeietorul *budismului*, care ar fi trăit — după tradiție — de la 622 la 542 a. Chr. Religia lui, născută în India, s'a răspândit în Asia centrală, în Mongolia, în China, în Japonia. Numărul credincioșilor e și azi destul de mare. Unii îl socotesc la câteva sute de milioane.

BUDEI, com. rur. jud. Orhei, plasa Telenesti.

BUDENI, @ com. rur. jud. Vlașca, plasa Călugăreni. ¶ @ c. r. jud. Fălcieni, pl. Lespezi.

BUDEȘTI, @ com. rur. jud. Ilfov, reședința pl. Budești, la confluența Dimboviții cu Argeșul; stație c. f. pe linia București-Oltenița. ¶ @ c. r. jud. Argeș, pl. Bascov. ¶ @ c. r. jud. Râmnicu-Sărat, pl. Cotești. ¶ @ sat jud. Fălciu, pl. Olteniști. ¶ @ sat jud. Iași, pl. Codru. ¶ @ sat jud. Vilcea, pl. Bălcești. ¶ @ c. r. jud. Argeș, reședința pl. Oltul-de-jos. ¶ @ c. r. jud. Cluj, pl. Cîmpia. ¶ @ c. r. jud. Lăpușna, reșed. pl. Budești. ¶ @ c. r. jud. Maramureș, pl. Sugătag. ¶ @ **B.-GHICA**, c. r. jud. Roman, pl. Miron Costin.

BUDILA, com. rur. jud. Brașov, plasa Săcele.

BUDIȘTEANU CONSTANTIN (*1838†1911), general român. Sublocotenent în 1856, era colonel în 1877. Rănit în timpul războiului la atacul Plevnei; general în 1883; ministru de război în 1895-96 sub președinția lui Dim. Sturdza; în 1897 a trecut la pensie.

BUDIȘTENI, com. rur. jud. Muscel, plasa Podgoria.

BUDUREAȘA, com. rur. jud. Bihor, plasa Beius.

BUDUȘ, @ com. rur. jud. Năsăud, plasa Șieu. ¶ @ c. r. jud. Someș, pl. Girboui.

BUENOS-AIRES, cap. Argentinei (America-de-Sud), 1.500.000 loc.; comerț, industrie; construcții frumoase, străzi foarte regulate.

BUEȘTI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Căzănești.

BUFFON GEORGE LECLERC CONTE DE (*1707†1788), naturalist francez, membru al Academiei, autorul marii lucrări *Istoria naturală* (36 vol. 1749-1788), scriitor iscusit, cunoscut și prin *discursul asupra stilului*, citit la recepția în Academie.

BUȚTEA, com. rur. jud. Ilfov; stație c. f. pe linia București-Ploiești; aci e un castel zidit de fostul domnitor Barbu Știrbei, care este înmormîntat în capela din parc.

BUG, fluviu în Rusia; udă Ucraina, se varsă în Nipru; lung. 750 km.

BUGĂZ, stație balneară climaterică între Marea Neagră și Limanul Nistrului în jud. Cetatea-Albă; stație c. f. terminus.

BUGEAC, @ nume ce se da, pînă la răpirea Basarabiei, părții de sud a acestei părți din Moldova. O desăpărta o linie puțin determinată și cuprindea aproximativ județele Cetatea-Albă, Bolgrad, Chilia și ceva din Ismail. În harta lui Dim. Cantemir se citește „*Bugeac sau Basarabia*”. ¶ @ com. rur. jud. Durostor, pl. Silistra.

BUGHIA, com. rur. jud. Muscel, lângă Cîmpulung; stație balneară sulfuroasă.

BUGHILE, com. rur. jud. Prahova, plasa Teleajen.

BUHALNIȚA, com. rur. jud. Neamț, plasa Ceahlău.

BUHANI, com. rur. jud. Arad, pl. Sebiș.

BUHĂEȘTI, stație c. f. pe linia principală Buc.—Vasluiu—Iasi. De aci pleacă linia laterală la Roman.

BUHOȚIU, com. rur. jud. Bacău, plasa Siret.

BUHOGLINDĂ TITU, personaj comic din povești populare. Numele este o traducere din germanul *Eulenspiegel* (buhă+ogîndă). Este un fel de Păcală, pe seama căruia se pun tot felul de înșelăciuni iscusite și de farse. Prin secolul XV cărțile cari povesteau faptele lui erau foarte răspândite în lumea germană și în alte țări (cuv. francez *espégle* e născut din *Eulenspiegel*). La noi cea mai veche tipăritură cunoscută este din 1846 (Brașov), dar este sigur că a fost și alta înaintea ei. Unele episoade se găsesc în Anton Pann și în alți povestitori populari.

BUHUȘI, com. urb. jud. Neamț, plasa Bistrița; trg și mai multe sate; fabrică de postav; reședința marelui rabin evreu; spital înființat de col. Alcaz; stație c. f.

BUȚIA, com. rur. jud. Tîrnava-Mare, pl. Seica-

Mare, castelul de aci a fost proprietatea lui Mihai-Viteazul.

BUICEȘTI, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Motru-de-Jos.

BUICLIU CRISTEA (*1857†1916), medic român. După studii la Paris, a practicat medicina în București, a fost profesor de clinica boalelor interne (1896) și medic primar la spitalul Brîncovenesc. A fost unul din medicii cari au îngrijit pe regele Ferdinand cînd a fost grav bolnav (1897).

BUISSON FERDINAND (*1841), pedagog și publicist francez; profesor la Sorbona, susținător al învățămîntului moral laic în școlile publice, autorul cunoscutului *Dictionar pedagogic* (ed. 2-a 1911). A luat în 1927 premiul Nobel pentru pace.

BUJOR, ① com. rur. jud. Covurlui, reșed. pl. Bujor; 4466 loc. (1912); are bancă, spital. ② c. r. jud. Vlasca, pl. Dunărea. ③ deal în jud. Tulcea. ④ lac în jud. Olt. ⑤ munte în jud. Rîmnicu-Sărat. ⑥ c. r. jud. Severin, pl. Făget. ⑦ c. r. jud. Lăpușna, pl. Bujor.

BUJOR PAUL (*1862), naturalist român. Doctor în științele naturale din Geneva (1894), profesor de morfologie la facultatea de științe din Iași, întemeietor cu C. Șterea al revistei „Viața Românească” din Iași. A fost membru al Parlamentului în cîteva rînduri. A publicat lucrări asupra biologiei lacurilor dobrogene.

BUJOREANU ION M. (*1834...) publicist român. A fost magistrat, director al „Monitorului Oficial”. Cunoscut prin *Colecțiunea legiuirilor României vechi și noi* (1873—1885). A scris piese de teatru (*Comu Zamfirache*, 1857; *Judecata lui Brînduș*, 1864; *Zuluferblum*, 1879; *Zapciul*, 1881), roman (*Mistere din București*, 2 vol. 1862), cărți de polemică politică și altele.

BUJORENI, com. rur. jud. Vilcea, plasa Cozia.

BULĂEȘTI, com. rur. jud. Orheiul plasa Susleni; 2003 loc. După legea 1929, sat circ. com. Susleni.

BULBOACA, stație c. f. jud. Tighina plasa Bulboaca, între Tighina și Chișinău.

BULBUC, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Geoagiu.

BULBUCĂȚA, com. rur. jud. Vlasca, plasa Argeș.

BULETINUL ASOCIAȚIEI GENERALE A MEDICILOR DIN ROMÂNIA, apare în București din 1897.

BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE, fundat în 1908.

BULETINUL SOCIETĂȚII DE GEOGRAFIE, fundat în București în 1876

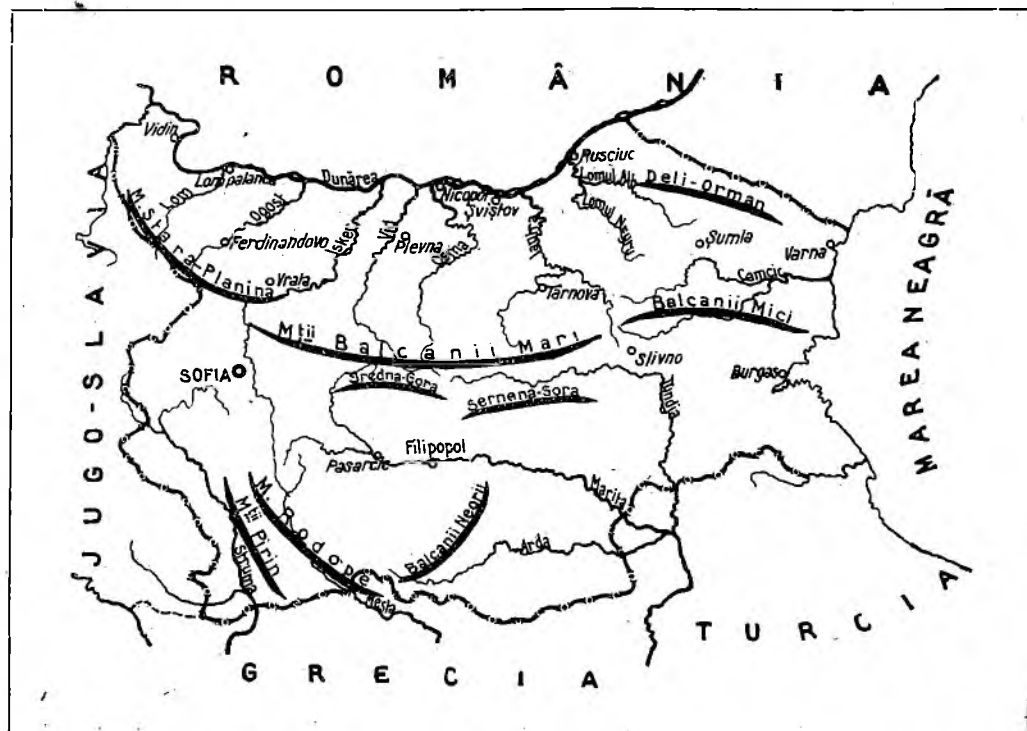
BULETINUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE, fundat în București în 1904.

BULGARI, com. rur. jud. Sălaj, plasa Cehul-Silvaniei.

BULGARIA, Stat în S. E. Europei. Se mărginește la N. cu România. la E. cu Marea Neagră, la S. cu Turcia și Grecia și la V. cu Jugoslavia. Supr. 103.146 km. p.; 5.483.000 loc. Bulgaria e străbătută de la E. la V. de Munții Balcani, despărțiți în Balcanii Mari și Balcanii Mici. Spre N.-E. prelungirea Deliorman. Spre N.-V. M. Stara-Planina. Spre V. și S. M. Pirin, Rodope, Balcanii Negri. Din Balcanii Mari se prelungesc: Sredna-Gora, Sernena-Gora. Numeroase cursuri de apă străbat pămîntul Bulgariei, unele îndreptîndu-se spre N. ca afluenți ai Dunării (Lom, Ogost, Ischer, Vid, Osma, Iantra, Lomul-Alb și Lomul Negru), altele spre Marea Neagră (Cancic), altele spre Marea Egee (Struma, Mesta, care trec în Grecia, Marița cu afl. Tundja și Arda care trece în Turcia). Capitala *Sofia*, 213.000 loc. Orașe principale: *Filipopol*, *Varna*, *Rusciuc*, *Burgas*, *Slivno*, *Plevna*, *Vrața*, *Vidin*, *Lompalanea*, *Nicopol*, *Șviștov* (Șistov), *Șumla*, *Timnova*, *Ferdinandovo*, *Pasargic*. Bulgaria este împărțită în 16 județe.

Bulgaria e o țară cu importantă producție agricolă. Pe lângă grâu, porumb, etc., se cultivă tutun de foarte bună calitate cum și trandafiri. Statul actual al Bulgariei este creat prin tratatul dela Berlin (1878) și a luat repede o dezvoltare importantă. Era întîiu un principat vasal Turciei, redus ca teritoriu, și la S. lui era o provincie autonomă *Rumelia*, guvernată de un guvernator creștin numit de Turcia. Primul suveran a fost Alexandru de Battenberg, în timpul căruia

BULBUL

Harta Bulgariei.

BULBUR - Rumelia se proclamă unită cu Bulgaria; dar abdică în 1886. După el urmă Ferdinand de Cobourg, în timpul căruia Bulgaria se proclamă *regat independent* (1908). Luă apoi parte la războiul balcanic (1912) și în 1915 intră în alianță cu puterile centrale, atacând Serbia. Învinșă împreună cu ele, Bulgaria pierde din teritoriile ei prin tratatul dela Neuilly (1919), suveranul ei abdică, luându-i locul fiul său Boris.

BULGARICA, (sau **BULGĂRICA**) com. rur. jud. Cahul plasa Traian; 3053 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cubei.

BULGĂRAȘ, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Periam; 2453 loc.

BŪLOW BERNHARD de (*1849†1929), om politic german. A fost ministru plenipotențiar în România și în Italia, apoi ministru de externe, în care calitate a reînnoit tripla-alianță, a organizat colonia Kiao-Ceu din China, în fine cancelar (1900), în care situație s'a declarat contra Franței la conferința de la Algesiras în chestia Marocului. A fost făcut conte și apoi prinț. Era ministru la Roma când Italia a intrat în războiul contra Germaniei.

BULŢZ FRANÇOIS (*1803†1877), publicist francez, luă conducerea cunoscutei „Revue des deux mondes” și-i asigură succesul.

BULZ, com. rur. jud. Bihor plasa Bratca; 2986 loc.

BULZEȘTI, @ com. rur. jud. Dolj, plasa Balta-Verde. ¶ @ c. r. jud. Hunedoara, pl. Avram-lancu.

BUMBAC IOAN (*1843†1902), profesor și scriitor român din Bucovina. A făcut studii superioare la Viena și a fost numit (1881) profesor de literatura română la Universitatea din Cernăuți. A publicat poezii, nuvele, scrieri istorice și cercetări asupra istoriei limbii și literaturii române, între cari un studiu asupra Codicelui Voronețian, în care emitea teorii combătute de alți istorici literari.

BUMBAC VASILE (*1837†1918), scriitor și profesor român din Bucovina. Îl găsim bursier al Ministerului Moldovei în Blaj în 1861. În 1874 îl vedem profesor la gimnaziul din Suceava. A publicat poezii în „Familia” (1866) și „Albina” din Viena (1867) și alte reviste, studii diferite (versificație, etc.) și povestiri de călătorie.

BUMBUEȘTI, com. rur. jud. Argeș, plasa Oltu-de-Sus.

BŪNEA, mănăstire jud. Dimbovița aproape de Vilcana. Intemiată 1622 de un armaz Bunea.

BŪNA SPERANȚĂ (Cap) — Africa.

BŪNEA AUGUSTIN (*1857†1909), cleric și istoric român. A făcut studii în Brașov, Blaj și Viena. Preot (1881), a fost secretar al cancelariei metropolitane din Blaj, profesor de teologie dogmatică, director de studii în Seminarul, asesor consistorial. Remarcat prin scrierile sale, a fost ales membru al Academiei Române în 1909. Opere pr.: *Ceștiuni din dreptul și istoria bisericeii unite*, 1893; *Vechele episcopii românești*, 1902; *Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria*, 1904; *Stăpîniții țării Oltului*, discurs de recepție, publ. după moartea lui, 1910.

BUNGARD, @ com. rur. jud. Năsăud, plasa Lechința. ¶ @ c. r. jud. Sibiu, pl. Turnișor.

BUNEȘTI, @ com. rur. jud. Fălciu, plasa Drinceni. ¶ @ c. r. jud. Fălțiceni, pl. Liteni. ¶ @ c. r. jud. Timnava-Mare, pl. Rupeni. ¶ @ c. r. jud. Someș, pl. Gherlei. ¶ @ c. r. jud. Vilcea, pl. Govora.

BUNTEȘTI, com. rur. jud. Bihor, plasa Beiuș. **BURADĂ IOAN T.** (*1851), magistrat român. A fost prim-președinte al Curței de Apel din Iași și profesor de drept roman la facultatea juridică din Iași.

BURADĂ TEODOR (*1839†1923), publicist român. A învățat în Iași și la Paris dreptul și muzica, a fost magistrat (1866) și a înaintat până la gradul de Consilier al Curții de Apel din Iași; s'a ocupat, după retragerea din magistratură, de etnografie și de folklor, a călătorit prin provinciile

locuite de Români în diferite state și a studiat viața și obiceiurile lor; a fost membru corespondent al Academiei Române (1887). A publicat rezultatele cercetărilor lui despre Românii din diferite țări și provincii: *O călătorie în Dobrogea* (1880); *la Muntele Atos* (1884), *în Istria* (1896), *în Bithinia* (1893), *în Moravia* (1894), *în insula Veglia* (1895), *în Silezia austriacă* (1896), *în Kamenitz Podolsk* (1906), *în Croația și Dalmația* (1908); a publicat studii asupra obiceiurilor populare: *bocete* (1878), *creștături pe chereștele* (1880), *datini la înmormântări* (1882), *creștături pe droburi de sare* (1885), *datini la munți* (1889), *la nașterea copiilor* (1892); cum și studii despre istoria legislației românești, despre istoria muzicii, despre istoria teatralului, etc.

BURBONI, vechi familie nobilă franceză, ridicată mai ales din sec. X, despărțită în mai multe ramuri și în Italia, Spania. Ea dăte Franței o serie de regi.

BURDEA, @ platou în jud. Argeș și Teleorman. ¶ @ c. r. jud. Teleorman, pl. Balaci. ¶ @ stație c. f. linia Costești—Turnu-Măgurele.

BURDUJENI, com. rur. tirg jud. Suceava, plasa Bosancea; se află un orfelinat și o școală profesională; stație c. f. linia Pașcani—Burdujeni.

BÜRGER GOTTFRIED (*1747†1794), poet german. Opera cea mai cunoscută: *Lenore*, baladă.

BURGHELE GEORGE (*1855†1929), publicist român. A fost deputat și senator în mai multe legislaturi, a fost primar al orașului Dorohoiu, unde a trăit toată viața și unde a interzis o filială a Ateneului Român, care a reușit să aibă și o bibliotecă. Opere pr.: *Organizarea magistraturii*, *Fragmente istorice și literare*, *Viața lui Mihail Kogălniceanu*.

BURGUGIA, com. rur. jud. Cetatea-Albă plasa Coglînic; 4619 loc. După legea 1929, sat circ. com. Taslic.

BURGUNDIA (fr. **BOURGOGNE**), vechi provincie a Franței; forma un ducat, avînd ca centru Dijon; azi formează mai multe departamente, cu regiuni de vii vestite.

BURI (sau **BOERI**), coloniști olandezi în Africa de Sud, stabiliți, după multe peripeții, în Transvaal. Au trăit independenți și au scăpat de tendințele de expansiune ale Englezilor, cari stăpînesc teritoriile vecine, pînă cînd, din pricina descoperirii unor mine de aur, Englezii le-au anexat țara, după un război crîncen (1899-1902).

BURIDAN JEAN (*1300†1358), filozof francez, fost rector al Universității din Paris. În studiile sale a combătut ideea liberului arbitru.

BURIDAVA, cetate romană, jud. Vilcea, aproape de Călimănești, pe drumul roman care mergea pe marginea Oltului.

BURLĂ, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Dornești.

BURLĂ VASILE (*1840†1905), filolog român. A fost profesor de limba elenă la liceul din Iași, a fost colaborator al „Convorbirilor literare”, publicînd, pe lîngă studii, și notițe de polemică mai ales contra lui Hasdeu. A publicat și o gramatică greacă (1895) și o carte de exerciții latinești (1888).

BURILA-MARE, ¶ @ com. rur. jud. Mehedintzi, plasa Blahnița. Comuna are spital. ¶ @ B.-MICA, c. r. tot acolo.

BURILEANU DUMITRU (*1865), profesor de literatură elenă la facultatea de litere din București (1906).

BURNAS, lac în jud. Ismail, lung de 5 km., lat 3 km., comunică cu lacurile Carudiol și Hădighiraim.

BURNAȚ, cîmpie întinsă în jud. Teleorman și Vlașca.

BURNOUF [bûrnuf] - **JEAN LOUIS** (*1775†1844), filolog francez, profesor la Collège de France, cunoscut prin gramaticile sale pentru limba *greacă* (1814) și cea *latină* (1840). La noi, între primele lucrări după metoda lui cităm: Gramatică elenică de *Neofit Scriban* (1862).

BURNS ROBERT (*1759†1796), poet scoțian,

lipsit de instrucție sistematică; a început să publice fiind încă lucrător agricol și apoi, dobîndind succes cu operele sale, a venit în Edinburg și a ocupat un post în administrație. A murit tînăr și în sărăcie.

BURSUCI, com. rur. jud. Tutova, plasa Murgeni.

BURY JOHN BAGUNELL (*1861†1928), istoric englez, profesor la Cambridge. A publicat studii asupra poeziei lui Pindar și asupra lumii bizantine, a dat o ediție a istoriei lui Gibbon despre istoria Romanilor. E membru onor. al Acad. Române (1913).

BURZUC, com. rur. jud. Bihor, plasa Tileagd.

BUSTENARI, com. rur. jud. Prahova, plasa Prahova; mari exploatări de țiteiu.

BUSTENI, com. rur. jud. Prahova, între Sinaia și Predeal; stație climaterică; stație c. f. linia Ploiești—Brașov; biserică și școală zidită de casa regală; fabrică de hîrtie, de var hidraulic; 2478 loc.; 882 m. altit.

BUSU, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Dumbrava.

BUTCULEȘTI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Roșiorii-de-Vede.

BUTEASA, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Șumcuța-Marc.

BUTEANU IOAN (*1821†1849), unul din con-

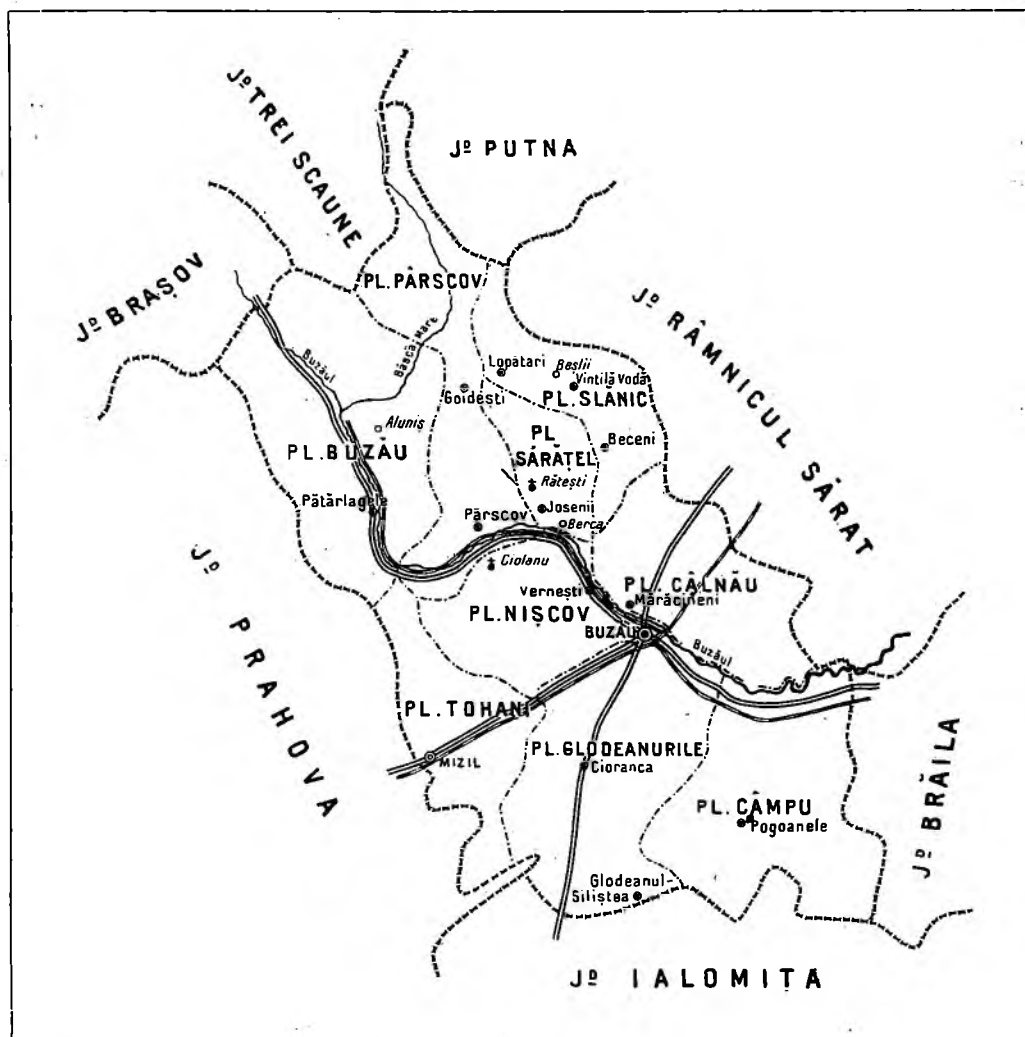
ducătorii Românilor în luptele pentru libertate în 1848. Advocat de profesiune, el fu numit *prefect* de către comitetul de conducere și avu în Munții Apuseni un rol important, alături de Avram Iancu și de Axente, ținînd în loc armata ungurească, victorioasă în alte părți. Cînd Kossuth trimise pe Dragoș ca să propuie Românilor înțetarea luptei sub anume condițiuni, Buteanu luă parte la consiliul și adunările populare ce s'au ținut atunci și a avut imprudența să se încreadă în vorbele și făgăduințele pe cari un „Român” le aducea de la niște adversari pe cari îi credea leali, și a rămas cu cîțiva frunțași în orașul Abrud ca să discute condițiile; dar Hatvani intră cu trupe în oraș și, în loc să parlamenteze, arestă pe comandanții români. Buteanu, prins prin această trădare, fu spînzurat în ziua de 23 Maiu 1849.

BUTENI, com. rur. jud. Cluj, plasa Calata. 10 c. r. jud. Arad, pl. Sebiș; tirg la 18 Febr.

BUTENI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Hincești; 2830 loc.

BUTICESCU VASILE RANTA, scriitor și profesor român din Transilvania. A publicat poezii, articole de folklore ș. a.

BUTOEȘTI, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Motru-de-Jos; stație c. f. între Filiași și Turnu-Severin.

Harta jud. Buzău.

BUTOIU, ① com. rur. jud. Dimbovița, plasa Bogati. ② mănăstire tot acolo, întemeiată de vornicul Udriște și logofătul Dragomir în timpul lui Mircea-cel-Mare.

BUTUREANU VASILE (*1858), naturalist român. A făcut studii la Paris și a fost profesor la Liceul Național din Iași (1889), apoi profesor de mineralogie și geologie la facultatea de științe din Iași (1899).

BUZA, ① com. rur. jud. Someș, plasa Chiochis. ② c. r. jud. Mureș, plasa Miercurea.

BUZAS, com. rur. jud. Someș, plasa Ileana.

BUZĂU, ① riu afl. al Siretului pe dreapta; izvorăște din Transilvania, muntele Tezla, udă jud. Brașov, Trei-Scaune, Buzău, Rîmnicul - Sărat, Brăila, se varsă în Siret, lângă com. Macsineni; lungimea totală 270 km.; trece prin com. Nehoiș, orașul Buzău, etc.; afl. principal pe dreapta: Crasna, Nehoișul, Nehoiul, pe stînga: Artașul, Cîlnăul. ② jud. în Muntenia; cap. *Buzău*; 4936 km. p.; 294.416 loc. (1915); 9 plăși; 2 com. urb., 97 rurale; 8 parohii urbane, 151 rur. 269 biserici, 4 mănăstiri; ține de eparhia episcopiei Buzăului; de circ. Curții-de-Apel din București; are 361 școli primare; are 8 cooperative agricole, 3 de producție, 41 de aprovizionare, 29 pentru exploatare de păduri. Numele vine de la riul Buzău. ③ com. urb., cap. jud. *Buzău*, pe malul drept al riului Buzău; 38.000 loc. reședința unei episcopii; are 6 biserici ortodoxe, o sinagogă, un liceu de băieți numit „Alexandru Hasdeu”, înființat în 1867, și o școală secundară de fete, o școală normală, una profesională și mai multe școli primare; are tribunal și judecătoria de pace, face parte din circ. Curții de Apel din București; stație c. f. pe linia București—Galați și București—Mărășești; are mai multe spitale. Orașul e vechiu, se citează într-un document din 1350. Prin activitatea unora dintre episcopi a fost aici, în unele momente, o dezvoltare culturală însemnată mai ales din punct de vedere bisericesc. ④ *Episcopie*. Întemeiată în anul 1496, a avut în eparhia sa jud. Buzău, Rîmnicu-Sărat și Sac (sau Săcueni), apoi i s'a adăugat și Brăila. Azi cuprinde jud. Brăila, Buzău și Rîmnicul-Sărat. Lista primilor episcopi e greu de stabilit cu precizie. După unii, primul este *Paisie*, după alții *Serafim*. Al doilea ar fi *Anania* ca 1526. Apoi *Ieremia* ca. 1550, *Atanasie* ca. 1553-1587, *Luca* 1587-1605, *Chiril* 1612-1620, *Efrem Trușel* 1620-1626, *Ștefan* 1636-1648, *Serafim* 1649-1668, *Grigorie* 1668-1691, *Mitrofan* 1691-1702, *Damaschin* 1702-1708, *Ioasaf* 1708-1716, *Daniil* 1716-1720, *Ștefan* 1720-1732, *Misail* 1732-1740, *Melodie* 1740-1749, *Filare* 1749-1753, *Rafail* 1753-1764, *Cosma* 1764-1787, *Dositeu* 1787-1793, *Costandie Filili* 1793-1819, *Gherasim* 1819-1824, *Chesarie* 1825-1846, *Filo-*

Stema jud. Buzău.

leu 1850-1860, *Dionisie Romano* 1861-1864, *Inochentie* 1873-1893, *Dionisie Climescu* 1894, *Ghe-nadie* 1925.

BUZDUGAN GEORGE (*1867 †1929), regent al României între 1927-1929. A studiat în țară, a fost numit în magistratură în 1892 ca substitut la tribunalul jud. Neamț și a înaintat ca judecător, președinte de tribunal, consilier la Curtea de Apel din București (1905) și consilier la Curtea de Casație în 1910, mai târziu președinte de secție și în 1924 prim-președinte. Numit membru al Regentei prin voința regelui Ferdinand și prin votul Parlamentului, a intrat în funcțiune în ziua morții regelui împreună cu Principele Nicolae și cu Patriarhul Miron Cristea.

BUZENI, com. rur. jud. Botoșani, plasa Corni.

BUZESCU, ① com. rur. jud. Teleorman, plasa Alexandria. ② familie boerească vestită în istoria noastră.

BUZGA, com. rur. jud. Solnoc-Dobica. Tirg în ziua de 11 Ianuarie.

BUZIAȘ, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Buziaș; reședința plășii; stație balneară: ape feruginoase și acid carbonic.

BUZNEA, com. rur. jud. Iași, plasa Cîrligătura.

BUZOEȘTI, com. rur. jud. Argeș, plasa Teleorman.

BUZOVIȚA, com. rur. jud. Hotin plasa Chelmenți; 2487 loc. După legea din 1929, sat circ. com. Chelmenți.

BYRON [bair'n] **GEORGE GORDON** lord (*1788 †1824), poet englez, spirit aventurier, își făcu mulți dușmani prin satirele sale, cari îi atraseră și admiratori. Silit să plece din țară din cauza antipatiei ce deșteptă purtarea cu soția sa, rățăci prin Europa și se angajă în armata greacă în luptă contra Turcilor, dar muri de febră după lupta de la Missolonghi. Din scrierile lui s'au tradus românește: *Luarea Corintului* (de Heliade 1834, de Virgolici, sub titlul *Împresurarea Corintului*, 1876), *Ghiaurul* (de Heliade, 1834), *Oscar d'Alba* (de Heliade, 1834), *Mazeppa* (de Heliade, 1834, de G. Coșbuc, f. a., de T. M. Stoenescu, 1883), *Parizina* (de Heliade, 1834, de S. Virgolici, 1877, de Al. Macedonski, 1878), *Logodnica d'Abidos* (de Heliade, 1834), *Prizonierul de Chillon* (de Heliade, 1834), *Ostridul din Chillon* de Virgolici, 1871), *Lamentațiile lui Tasso* (de Heliade, 1834), *Beppo* (de Heliade, 1834), *Don Juan* (de Heliade, 1847), *Manfred* (de T. M. Stoenescu, 1885), apoi poezii răslețe de N. Xenopol în „Convorbiri literare” an. X, T. M. Stoenescu, Al. Macedonski în „Literaturul” 1881, 1882, 1885, P. Cerna în „Convorbiri critice” 1907, etc.

Lord G. Byron.

COZIA, MĂNĂSTIREA (JUD. VÎLCEA).

CAABA, o piatră neagră ce se află în mijlocul moscheii din Meca.

CABALA, doctrină formulată de învățați evrei cu vre-o două secole înainte de Hristos, care consta într-o interpretare specială a Bibliei, ce urma să fie cunoscută numai de cei inițiați.

CABALLERO FERNAN, pseudonimul **CECILIEI DE ARRON**, (*1796 †1877), romancieră spaniolă. Pr. op. *Elia, Clemencia*. Din nuvelele ei s'a tradus românește: *Sărmana Dolores*, 1901, în volum, și altele prin ziare.

CABANIS GEORGES (*1757 †1808), medic fr. și om politic, avînd rol important în timpul marii revoluții, publică multe scrieri de medicină, filozofie și organizație școlară.

CABILI, locuitori din Cabilia, regiune muntoasă din Algeria.

CABIRI, divinități ale unui cult născut probabil în Frigia și răspîdit și în Orientul Europei. Ideea fundamentală a acestui cult este că *focul e principiul tuturor lucrurilor* (teoria lui Lenormant). Această idee a fost simbolizată sau materializată la diferite popoare în diferite chipuri. După cercetările făcute de Al. Odobescu, acest cult a fost practicat și în Dacia și pe teritoriul ei s'au găsit diferite monumente, mai ales baso-reliefuri, care se explică numai prin comparația cu alte opere artistico-religioase de natură cabirică din alte regiuni. O descriere a principalelor monumente a făcut-o Teohari Antonescu, sprijinit pe indicațiile lui Odobescu.

CABLOVATA, lac jud. Tulcea; supr. 120 hectare; are insule cu stuf; are pește mult.

CABOTO, doi Venețieni, tatăl (**JOAN**) și fiul (**SEBASTIAN**), cari au descoperit Canada (1497).

CABRAL PEDRO ALVAREZ (†ca. 1526), navigator portughez, a descoperit Brazilia (1500).

CABUL, ① oraș Asia, cap. Afganistanului. ② fluviu în Afganistan.

CACAVELA GHERASIM, călugăr grec venit din Constantinopol în București, a fost superior al bisericii Mihailu-Vodă pe vremea lui Brîncoveanu.

CACAVELA IEREMIA, călugăr grec. A făcut studii în Creta, în Lipsca și în Vieria. A fost

profesorul lui Dimitrie Cantemir—nu știm cînd, poate cînd acesta era în Constantinopol. Chemat în Iași ca profesor pentru fiii lui Antioh Cantemir, a fost profesor și la Școala Domnească. Nu cunoaștem datele exacte pentru toate aceste întîmplări. Știm că în 1698 era în Iași, fiindcă la apariția unei cărți a lui Dim. Cantemir în acest an scrie o prefață cu laude pentru autor, zicînd: „la holda minții tale am ostenit”. De la Cacavela ne au rămas cîteva scrieri: *Tălcuirea dumnezeieștii Liturghii*, trad. din grecește și tip. 1697; *Vitae pontificum de Platina* tradus în grecește 1687, ms. Academia Română. A colaborat la tipărirea unei scrieri grecești a Patriarhului Dositeiu (*Tomul dragostei asupra latinilor*. Τόμος ἀγάπης κατὰ λατίνοιον 1698). E curios că numele acestui profesor grec a devenit în literatura noastră populară numele unui personaj cu comic tip de istețime umoristică.

CACICA, com. rur. jud. Suceava, plasa Arbore; 2375 loc. După legea 1929, sat circ. com. Pîrteștii de sus. Aci se găsește ocnă de sare, în 1922 s'au scos 4589 tone.

CACOMEANCA, com. rur. jud. Ialomița, plasa Ciocănești; 2263 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ciocănești.

CACOVENI, stație c. f. între Berzovia și Oravița.

CADMOS (sau **CADMUS**), pers. mitol. grec. Ar fi întemeiat orașul Teba din Beotia și ar fi introdus scrierea în Grecia.

CADOBEȘTI, com. rur. jud. Cernăuți plasa Colacinelui; 2845 loc. După legea 1929, sat circ. com. Vrînceni.

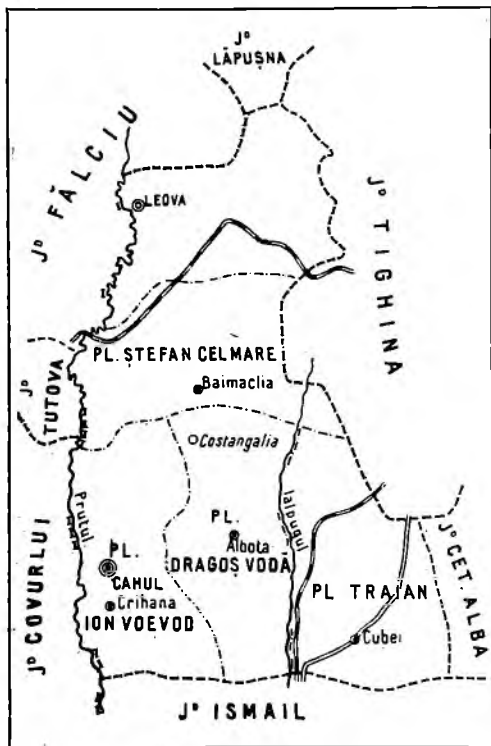
CADORNA LUIGI (*1850 †1928), mareșal italian, comandant suprem al armatei patriei sale în războiul mondial între 1915—1917.

CADORNA RAFFAELE (*1815 †1897), general italian. S'a distins în timpul războiului Crimeei (1854) și, a comandat trupele cari au ocupat Roma în 1870.

CAEN, [cit.: can] oraș Franța (N. V., dep. Calvados), patria lui Malherbe, vestit pentru prepararea mincărilor de burtă. (*tripes à la mode de Caen*).

CAESAR, — CEZAR.**CAFFA**, oraș în Rusia (Crimeea); 10.000 loc. **CAFFA IOAN DE**, primul episcop ortodox în Transilvania în 1456 (găsit de Xenopol în documente din Pesta).**CAFRI**, negri locuitori în Sudul Africii, în apropiere de Hotentoti.**CAGLIOSTRO ALESSANDRO**, numele lui **IOSEF BALSAMO** (*1743 †1795), aventurier celebru, călugăr, medic, francmason, italian de neam, dar călătorind în toată Europa, făcând isprăvi feburite, suferind închisori, exiluri.**CAGNAT** [caŋa] **RENÉ** (*1852) epigrafist și filolog francez. Profesor la „Collège de France” (1887), membru al Academiei de inscripțiuni (1895); membru onorar al Academiei Române (1926); a făcut cercetări și explorări epigrafice în diferite ținuturi ale Africii pe unde au rămas urme ale stăpînirii romane și a publicat asupra lor studii numeroase; a studiat cîteva din instituțiile romane, ca impozitele ș. a.; a dat un manual prețios de epigrafie latină, de care se servesc studenții și la noi; a întemeiat o publicație anuală de specialitate cu *Bernier*.**CAHUL** ① oraș cap. jud. Cahul, 12.000 loc. (1923); are 2 biserici ortodoxe, 1 bis. lipovenească,

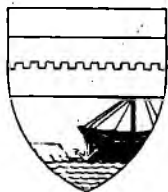
Cafru.

Harta jud. Cahul.

2 israelite; 1 liceu de băieți „Ion Voevod”, înființat 1913, o școală de fete „Iulia Hasdeu”, înființată în 1880, o școală profesională de fete, o școală comercială de băieți și 7 școli primare. E înființat în 1838 de fostul guvernator al Basarabiei Feodorov, care era proprietarul moșiei. Numele dat după lacul Cahul. ② jud. în Basarabia cap. *Cahul*; supr. 4482 km. p., 147.266 loc. (1922); are 5 plăși, 2 com. urbane, 67 com. rur. cu 447 sate (1926); ține de eparhia episcopiei din Cetatea-Albă, are 43 grădini de copii și

169 școli primare (1929); ține de circ. Curții de Apel din Galați. Are 4 cooperative de desfacere și consum cu cap. 505.000 lei (1925) ③ @ riu jud. Ismail, se varsă în lacul cu același nume. ④ @ lac jud. Ismail, legat cu Dunărea printr-un riu și cu lacul Cartal prin alt riu.

CAIAFA, preot ebru, președinte al tribunalului care a judecat și a osîndit la moarte pe Hristos.**CAIAŢ DEMETRIU** (*1754 †1821, preot român în Transilvania. A fost profesor la Seminarul din Blaj și prepozit capitar. A lăsat un fond pentru ajutorul studenților.**CAIAŢ DEMETRIU** (*1778 †1832), profesor și preot român în Transilvania. A predat teologia dogmatică în Blaj, a fost vicar capitar (1820).**CAIDANOV IVAN COSNICI** (*1782 †1845), istoric rus. Una din scrierile lui a fost tradusă de G. A. Sachi: *Istoria imperiei răsene*, 2 vol. 1832—1833.**CAILLAUX** [calo] **JOSEPH** (*1863), om politic și financiar francez. De mai multe ori ministru și președinte de consiliu, s'a făcut cunoscut prin studiile asupra impozitelor și prin legea impozitului pe venit.**CAIMATA**, biserică în București, zidită la 1732, dărmată în 1892. Aci *lăutarii* sărbătoreau pe patroana lor Sfînta Paraschiva. După numele bisericii se numește și mahalaua dimprejur.**CAIN**, personaj biblic, fiul lui Adam și al Evei. Fuga și rătăcirea lui formează subiectul poeziei lui V. Hugo „*Conscience*”, trad. rom. de V. Pogor (în *Convorbiri literare*).**CAINARGEUA-MICĂ**, com. rur. jud. Durostor, plasa Beibunar, 2264 loc. Circ. com. cu 8 sate (1929).**CAIR**, sat jud. Cetatea Albă pe pîrăul Caplani; 1950 loc. Pînă la 1868 a fost staniță de cazaci. Ține de circ. com. Bairamea.**CAIRACLIA**, com. rur. jud. Cahul, plasa Traian; 2050 loc.**CAIRO**, oraș capit. Egiptului, aproape de Nil; 660.000 loc.**CAIROLI BENEDETTO** (*1825 †1889), om politic, italian, amic al lui Garibaldi, de multe ori ministru și prez. de consiliu.**CAIUȚI**, ① com. rur. jud. Bacău, pl. Troțuș, compusă din mai multe sate, înființată în 1865, dar tîrgul e pomenit în 1828; st. c. f.; 2030 loc. ② @ riu, afl. al Troțușului.**CAJVANA**, com. rur. jud. Suceava, plasa Arbore; 3050 loc.**CALABRIA**, prelungirea de S. a Italiei dela golfulurile Policastro și Tarento pînă la strîmt. Messina; ținut în genere muntos.**CALAFAT**, com. urbană jud. Dolj; 7.831 loc. (1915); port la Dunăre; st. c. f. linia Craiova-Calafat; judecătoria de ocol; 3 biserici; are liceu, înființat 1919, școală secundară de fete înființată 1921; mai multe școli primare, școală normală de băieți și de fete, 2 școli de comerț, o școală de meserii și o școală de țesătorie (1928—29).**CALAIS**, [cale], oraș, Franța; pe Canalul La Manche; centru comercial. Ocupat de Englezi (1347—1558) și de Spanioli (1595—1598).**CALAN (CĂLAN)**, stațiune baln. jud. Hunedoara, plasa Simeria, în valea Streiului; ape termale cu săruri.**CALCEDONIA**, oraș în antica Bitinia; azi *CADI-KIŢI* (Asia mică) fața de Constantinopol. Aci au fost două *sinoad*e (sau *concilii*) importante: în 403 și în 451.**CALCEVA**, com. rur. jud. Cahul, plasa Traian; 3717 loc. După legea 1929, trecută la jud. Ismail.**CALCIDICA**, peninsula în Marea Egec, formată din trei peninsule mai mici, dintre cari una cuprinde colonia de mănăstiri a Sf. Munte.**CALCUTTA**, oraș, India engl., în delta Gan-

Stema jud. Cahul.

gelui; 1.300.000 loc; mare comerț, multe industrii, Universitate și școli superioare.

CALDEA, țară locuită de *Caldeenii*, mărginită înțiu între Tigru și Eufrat, apoi mult întinsă. A avut rol mare în istoria antică, mai ales prin dezvoltarea științelor.

CALDERON DE LA BARCA PEDRO (*1600 †1681), celebru dramaturg spaniol, autor a peste 500 de comedii, drame și alte piese. Op. pr. *Viața e un vis*, tradus și în românește.

CALDOS, (†1901), medic din Argentina, a studiat *frigurile galbene* și a murit victimă a încercărilor ce a făcut asupra-și.

CALENDARIE (→ partea filol.): au avut rol însemnat în dezvoltarea noastră culturală, mai ales în sec. XVII și în prima jumătate a sec. XIX. Cel mai vechiu e tipărit la Brașov 1733, tradus din sirbește, cuprinde numai partea calendaristică; apoi urmează: *Iași* 1785 al lui Strilbițchi; *Sibiu* 1794, primul care dă și materie distractivă; *Viena* 1794, care dă și o năvelă; *București* 1795, cuprinde numai însemnări calendaristice; *Sibiu* 1797; *Sibiu* 1802, care cuprinde și o anecdotă în versuri „Ursul și pușcașul”; *Sibiu* 1803, care are și poezii. De aci încolo urmează regulat în fiecare an calendarele din *Buda*: 1806, primul care cuprinde ca supliment o parte din „Istoria Românilor” de *Samuil Clain*; 1808, cu începutul Cronicii lui *Șincsei*; 1809, idem; 1810, cu învățătură morale; 1811; 1813; 1814, tip. de Nicola Nicolau din Brașov, cu rețete de medicină veterinară; 1815; 1816 cu predici și articole de *Petru Maior*; 1817, întocmit de *Zaharia Caracalechi*.

CALIA CRA, jud. în Dobrogea; cap. *Balcic*; supr. 4500 km. p., 138.000 loc. (1928); 6 plăși; 3 comune urbane, 81 rurale cu 192 de sate (1926); ține de eparhia Constanței; are 173 școli primare și 70 grădini de copii (1929); are 9 parohii urbane, 30 parohii rurale; 39 biserici, 144 moschei; face parte din circ. Curții de Apel din Constanța. Are 5 cooperative de consum și desfășurare cu un capital de 1.278.000 lei, 2 coop. p. exploatare de păduri cu un capital de 1.176.000 lei (1925).

CALICI (BRESLA CALICILOR) sau *săraci ori cerșetori*: erau organizați ca și breslele celelalte, având un staroste și primind subvențiuni de la stat (cutia milelor) afară de ce dobândiau de la particulari. Atît în Iași cît și în București erau porțiuni din oraș unde locuiau. Ei au înflorit mai ales prin sec. XVII, iar de pe la mijlocul sec. XVIII privilegiile lor au dispărut de drept. În București rămăsese amintirea organizației lor în numirea unei de comunicație: *Podul calicilor* (în parte în Calea Rahovei de azi), căreia i s'a zis pe la începutul sec. XIX și *Podul Caliciei*, numire despre care mulți cred că nu e cu nimic justificată.

CALIFORNIA @ un stat din Statele-Unite așezat la Oceanul Pacific, vestit prin descoperirea minelor de aur (1848); azi țară agricolă, de bușeu pr. *San Francisco*. ¶ @ peninsula făcînd parte din Mexic, alături de Golful Californiei.

CALIFI, urmași ai lui Mahomet (632—661), despărțiți în *ometazi* și *abasiți*. Au fost mai multe califate: în Persia, în Egipt, în Bagdad, în Cordova etc.

CALIGULA (*12 †41), fiul lui Germanicus și

al Agripinei, împărat roman, vestit pentru crimele și nebuniile sale sânginere. Ucis de o conspirație, numele lui s'a șters din șirul împăraților.

CALIMAH ALEXANDRU, domn al Moldovei 1795—99. Era fiul lui Ioan C. A. fost domnitor liniștit sub a cărui oblăduire țara a progresat economicște, începînd comerțul de cai și grîne cu Prusia și Austria. În ultimul an al domniei a fost ciurnă cîmplită.

CALIMAH GRIGORE (†1769), domn al Moldovei de două ori: 1761—1764 și 1767—1769. Prima domnie este fără însemnătate și-l arată lipsit de experiență. Este mazilit mai ales prin intrigile lui Grigore Ghica, deși soția sa era Ghiculească. Revenind după mazilia rivalului său, provoacă nemulțumiri între boeri, cari se plîng la Poartă, fără a reuși la altceva decît a dobîndi oarecare favoruri. În acest timp se încordează relațiile între Turci și Ruși și armate turcești vin în Moldova îndreptîndu-se spre Nistru; Calimah risipește banii ce i se dăduse pentru aprovizionarea trupelor și de aceea e destituit și omorît, fiind acuzat de trădare.

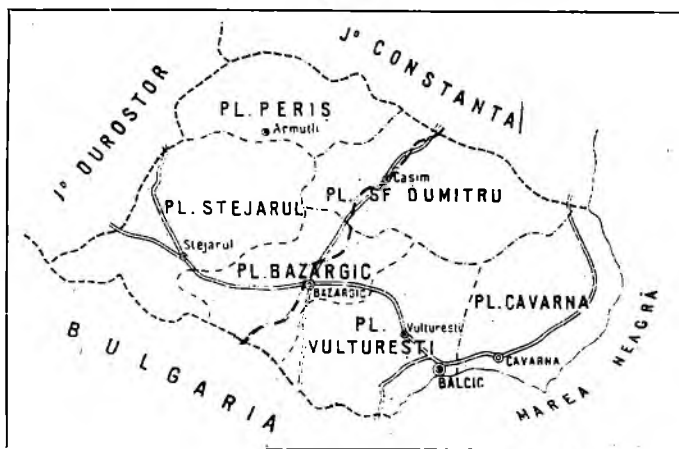
CALIMAH IOAN, domn al Moldovei între 1758—1761. Se zice că era Român de origine, fiul lui Teodor Călmășul;

Alex. Calimah după o stampă din col. Academiei.

Grig. Calimah (col. Academiei).

Harta jud. Caliacra.

rețele principale (corespunzînd în

Stema jud. Caliacra.

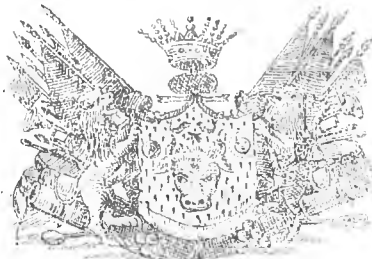
făcuse studiul în Polonia și cunoștea limba polonă și latină; fusese apoi trimis la Constantinopol de către Nicolae Mavrocordat pe lingă fratele lui, Ioan, care era dragoman; astfel rămăse acolo aproape treizeci de ani, ajungînd însuși mare dragoman și mai tirziu domn în Moldova. Ca să îndrepteze reaua stare financiară a țării, aduse lingă sine pe un Grec, Stavarache, care, ajutat de unii boeri, puse biruri mari și astfel provocă o răscoală contra sa și fu nevoit să fugă la Constantinopol. După fuga lui, Calimah înființă un bir nou numit *fumărul* (după numărul coșurilor), fiindcă reînvierea vîcărului era greu de făcut, deoarece boerii se temeau de urmările blestemului rostit de mitropolit pe vremea lui Const. Racoviță, măcar că Domnitorul reușise să obție demisia mitropolitului Iacov și să puie în loc pe fratele său Gavril, care ar fi fost dispus să deslege blestemul. Calimah, înaintat în vîrstă, se retrase spre a face loc fiului său Grigore.

CALIMAH SCARLAT (†1821) fiul lui Alexandru, domn al Moldovei în trei rânduri: August-Octombrie 1806, 1807—1810 sub ocupație rusească și 1812—1819. Ultima lui domnie este însemnată prin reformele financiare: desființarea *scutelnicilor* (⇒ acest cuv.) și înlocuirea cu *postușnici* (⇒ acest cuv.), aplicarea unor măsuri de folos general, cu iscusință chibzuite ca să proteje pe boeri și să nu apese prea mult stările celelalte. Tot lui i se datorează și *condica de legi* (1817), bazată pe legislația bizantină, făcută cu colaborarea pravistului Andronache Donici, care introduse și dispoziții ce nu se găseau în cea de bază. Textul publicat a fost grecesc. El înființează și postul de *jurisconsult*, numind întâi pe Constantin Scheliti.

Scarlat Calimah.

Scarlat Calimah a fost domn și în Muntenia între Februarie și Iunie 1821, dar numai nominal, căci de fapt n'a condus țara, ci a trimis în locu-lui un cămăcar.

Stema Moldovei în condica lui Calimah.

CALIMAH GAVRIL, ⇒ **GAVRIL MITROPOLIT. CALIMĂKI TEODOR** (†1894), diplomat și om politic român. A fost deputat, senator; apoi reprezentant al țării la Belgrad.

CALIMĂKI-CATARGI NICOLAE, om politic și diplomat român. A fost ministru de externe în guvernul prezidat de Dimitrie Ghica și în cel prezidat de Ioan Ghica, apoi reprezentant al țării la Paris (1875) și la Londra (1880).

CALINCIUC IOAN (*1812†1875), preot și profesor român în Bucovina.

CALINIȚ, sfânt, prăznuit de biserica ortod. la 29 Iulie. A trăit în Cilicia (Asia Mică) și a fost mare propagator al credinței creștine. După ce a fost chinuit în diferite feluri, a murit ars într'un cuptor.

CALINIC (sec. III), martir; prăznuit de biserica ortodoxă la 14 Decembrie. Era preot păgîn, dar pătrunzîndu-se de adevărurile creștinismului, surpă idolul, căruia îi servea, și își mărturisii credința. Era pe vremea lui Decius, marele persecutor al creștinilor; se înțelege că a fost repede decapitat.

CALINIC, patriarh al Constantinopolului (693—705). Opunîndu-se unor fapte ale lui Justinian II și susținînd pe adversarul lui, a fost trimis la Roma, unde a fost închis într'o cameră, căreia i s'a zidit intrarea. După patruzeci de zile, spărgîndu-se zidul, l-au găsit, după unii autori, mort, după alții, încă viu. A fost declarat sfînt, consacrîndu-i-se ziua de 29 August, dar în calendarele noastre nu l-am găsit.

CALINIC, patriarh al Constantinopolului. După îndemnul lui, Constantin Brîncoveanu a refăcut cu cheltuiala sa biserica de la Galata (Constantinopol) distrusă de incendiu.

CALINIC, mitropolit al Proilaviei pe la 1757.

CALINIC, mitropolit al Proilaviei pe la 1814.

CALINIC, (*1787†1868), episcop al Rîmniceului ales în 1850.

CALINIC MICLESCU (*1822 †1886), mitropolit al României. Călugărit în 1842, devine arhiereu în 1855. În 1857 era locuitor de episcop la Huși și în această calitate a luat parte la divanul adhoc. Mitropolit locuitor al Moldovei

în 1863 și titular în 1865, a luat parte la o mișcare contra unirii în 1866 după alegerea Domnitorului Carol. Grațiat de noul Domn, a putut deveni în 1875 mitropolit primat și ca atare să aibă norocul ca, în timpul păstoriei sale, să vadă realizată autocefalia bisericii ortodoxe române.

CALIST ARHIEREU (*1800 †1885). Călugărit de tînr la Cernica, trece la Cozia; arhimandrit 1845, arhiereu cu titlul *Stratonichias*, 1850. A construit din averea sa biserică din sub. Delea Nouă 1872—75) și a lăsat prin testament o sumă importantă pentru Azilul Elena Doamna.

CALISTRAT, sf. martir prăznuit de biserica ortodoxă la 27 Septembrie. A trăit în Roma în vremea cînd Diocletian persecuta pe creștini (303—311). Chinuit în diferite feluri, el reușea să scape cu viață și prin aceasta convergea pe soldații însărcinați cu execuția lui, odată 45, altădată 180. I s'a tăiat capul odată cu al celor convertiți de el.

CALISTRAT ORLEANU, arhiereu român, cu titlul *Brlădeanu* (1880); a fost superior al capelei române din Paris.

CALLATIS ⇒ **MANGALIA**.

CALLIOPE, personaj mitologic, muza poeziei eroice și a elocvenței.

CALLISTHENE (*365 †328 a. Chr.), filozof grec, a urmat pe Alexandru cel mare în expedițiile lui și a fost ucis de acesta. Povestea poporană *Alexandria* s'a atribuit lui Callistene, de aceea textul cel mai vechiu grecesc e cunoscut sub numele de *pseudo-Callisthenes*.

CĂLMĂȚUIU ① riu, udă jud. Olt și Teleorman și se varsă în lacul Suhaița. ② riu, afluent al Dunării, udă jud. Buzău și Brăila.

CALMUCI, popor de rasă mongolă, locuind în Rusia europeană și în cea asiatică.

CALOMFIRESCU RADU, boer muntean pomenit în povestirea luptelor cu Tătarii în timpul lui Mihaiul Viteazul.

CALONAS GAVRIL (†1795), călugăr grec; profesor în casele boerilor în București.

CALVIN JEAN (*1590†1564) unul din marii reformatori ai bisericii creștine, întemeietorul *calvinismului*. Își începu propaganda în Paris (1533), de aci trecu în Elveția și publică la Basel cartea sa vestită *Instituțiunea creștină* (1536); apoi se stabili în Geneva, unde întemeie un gimnaziu.

CALYPSO, pers. mitologic: nimfă, stăpînea insula Ogigia. Cunoscută prin episodul din *Odisea* (reține pe Odiseu șapte ani) și din *Télémaque* al lui Fénelon (reține pe T. fiul lui O.).

CAM (scris și **CHAM** și **HAM**), pers. bibl., al doilea fiu al lui Noe. De la el se trag *Camiții*, locuitorii Africii de N.

CAMBOGE (sau **CAMBODGE**), regat din Indo-China, sub prot. Franței; 2.400.000 loc.; cap. *Pnom-Penh*.

CAMBISE (sau **CAMBYSE**) (*529 †522 a. Chr.), rege al Persiei, fiul și urmașul lui Cyrus. Războinic, curajos, crud, politic ambițios.

CAMBRIDGE, [chembrig] oraș în Anglia; Universitate celebră; 45.000 loc.

CAMCIATCA, peninsulă la E. Siberiei, între marea Bering și marea de Okotk; supr. 276.000 km. p.

CAMCICU, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa

Calinic Miclescu (după o stampă din col. Academiei).

Calmuc.

Jean Calvin.

Sărata; 3395 loc. După legea 1929, sat circ. com. Culevea.

CAMENA, com. rur. jud. Cernăuți plasa Cosminului; 2428 loc. După legea 1929, sat circ. com. Mihalcea.

CAMENIȚA, oraș în Ucraina (Podolia); 50.000 loc.

CAMENSKI MIHAIL FEODOROVICI (*ca. 1735 †1809) general rus. S'a distins în războaiele Catherinei II contra Turcilor; a fost făcut mareșal de împăratul Paul (1797); numit generalisim al armatei contra lui Napoleon (1806); a renunțat, n'a luat parte la luptă. Asasinat de un țaran în vremea când trăia retras la moșia sa.

CAMERON-VERNEY LOVETT (*1844 †1894), explorator englez, călători în Africa în căutarea lui Livingstone, ajunse la lacul Tanganyka (1874) și străbătut continentul în largime.

CAMERUN, ținut din Africa de V. dela Golful Guineei la lacul Ciad; 790.000 km. p., 2.500.000 loc. Descoperit de Fernando Po, deveni colonie germană, iar după războiul mondial fu împărțit între Franța și Anglia.

CAMOENS LUIS DE (*1525 †1580), poet portughez, autorul epopeei *Os Lusíadas* (Luzitani); a fost și marinar, a luat parte la luptele din Maroc, a fost exilat în India; a murit în mizerie.

CAMPAN JEANNE LOUISE (*1752 †1822), institutoare franceză și autoare de scrieri educative. Din operele ei avem în rom. „Pentru educația copiilor tradusă de o mamă”, Buc. 1839.

CAMPANELLA TOMMASO Luis de Camoens. (*1568 †1639), filoz. italian, autorul cărții *Civitas Solis* (Cetatea Soarelui), în care expune o teorie comunistă.

CAMPANILE, turn înalt în piața principală a Veneției. Dărâmat în 1902, a fost reconstruit după vechia înfățișare și inaugurat în 1912.

CAMPE IOACHIM (*1746 †1818), pedagog și moralist german; conduse institutul *Philanthropinum* din Dessau; fiind la Paris în timpul revoluției, i se dăde titlul de cetățean francez. Pr. op. *Psihologie pentru copii* (1780), *Theophron sau conducătorul tinerimii* (1783).

CAMPOFORMIO, oraș în Italia; 3000 loc. Aci s'a încheiat pace între Franța și Austria 17 Oct. 1797.

CAȚA, oraș Palestina (antic.), azi **KEFER KANA**. Aci făcu Iisus prima sa minune: schimbarea apei în vin la nunta din Cana.

CANAANA, regiune din geografia antică, coresp. cu Fenicia și Palestina.

CANADA, colonie engleză America de Nord, formează un *Dominion*; supr. 9.655.440 km. p.; 9.325.000 loc. Produce cereale, fructe, exploatează păduri, crește vite și exportează carne conservată. Clima e friguroasă iarna și caldă vara, dar sănătoasă. A fost descoperită pe la 1498; Francezii au fondat acolo primele așezăminte în 1534 și au stăpinit-o pînă în 1763, cînd au luat-o Englezii, cari au unit-o cu alte provincii de mai înainte stăpinite și au format provincia actuală „Canada”.

E alcătuită dintr-o federație de state: Ontario, Quebec, Nona Scoție, Noul Brunswick, Columbia Britanică, Manitoba, Ins. prinț Edinard, Alberta, Saskatchewan și 2 teritorii Yukon și Nord-Vest. Capitala federației este *Ottawa*; orașe pr. *Montreal, Toronto, Winnipeg, Quebec, Vancouver, Hamilton*. Fiecare provincie are guvernul său autonom și federația are un guvern general și un parlament bicameral.

CANARE, insule în Oceanul Atlantic la 100 km. de țărmul african; supraf. 7.167 km. p. Colonie spaniolă; cap. *Santa Cruz* în ins. *Tenerița*.

CANDELA, ziar bisericesc, Cernăuți, fondat 1882, apare și azi. La început erau redactori:

V. Mitrofanovici și I. Vorobchievici. Acum în fruntea comitetului e Mitropolitul Nectarie.

CANDIA, = Creta.

CANDIANO-POPESCU ALEXANDRU (*1841 †1901) ofițer român. După ce a ajuns la gradul de căpitan, a demisionat (1867) și a devenit ziarist, agitănd ideea daco-română, pentru care a fost arestat odată în Ardeal; a luat parte în 1870 la proclamarea republicii din Ploiești, cînd a fost arestat, dar achitat de jurați. La izbucnirea războiului în 1877 s'a înrolat în armată și s'a purtat vitejește, mai ales la asaltul Griviței. După război, a rămas militar și a devenit (1880) adjutant al Regelui, general în 1894. În tinerețe a scris și un volum de poezii (*Cînd n'aveam ce face*, 1866).

CANDOLLE AUGUSTIN DE (*1778 †1841), mare botanist elvețian, stabilit în Franța, la finele vieții se întoarse în Geneva.

CANDREA I. AUREL (*1872), profesor de dialectologie și folklor la facultatea de litere din București. A publicat studii de *filologie românească*; de *filologie română* privitoare la fonetică și la etimologie (*Les éléments latins de la langue roumaine*, 1902, *Etymologies roumaines*, 1902) precum și la istoria limbii (*Straturi de cultură și straturi de limbă*, 1914), iar în colaborare cu Ovidiu Densusianu un *Dictionar etimologic al limbii române*, 1910—1914 (care cuprinde mare parte din elementele latine). O altă lucrare din același domeniu este *Psaltirea scheiană* (1916), textul în comparație cu alte psaltiri vechi și, ca completare, *Limba textelor rotacizante* (1916). Pentru studiul dialectologiei, a cules și publicat, cu Ov. Densusianu și Th. Speranția, texte din toate ținuturile în cele 2 vol. *Grăul nostru* (1907) și a făcut cercetări asupra locuitorilor din țara *Oașului* (1907) și asupra *Megleniților*, dînd *texte* și un *glosar*. Din folklor a studiat *porecele* (1896), unele credințe și superstiții (*Iarba fiarelor*, 1928) și a alcătuit un *dictionar de proverbe* (1910). A mai publicat, singur sau în colaborare, diferite cărți didactice. Acum—*prima parte* (limba din trecut și de azi) a prezentului *dictionar enciclopedic al Cărții Românești*.

CANDREA GEORGE (*1862 †1902), scriitor român. A fost ziarist în Transilvania, osîndit la închisoare, s'a refugiat în România. A publicat în București două studii asupra Moților în colaborare cu Teofil Frincu: *Rotacismul la Moși și la Istriei* (1886) și *Românii din munții apuseni* (1888).

CANEA, oraș, cap. insulei Creta; port; 25.000 locuitori.

CANELOS ȘTEFAN (†1823), Grec din Constanța, doctor în medicină din Germania, a funcționat ca profesor la Academia Domnească din București (1820) și, ca soldat al eteriei, a compus *imnul libertății*, ce se cîntă și azi de către Greci.

CANESTRINI GIOVANI (*1836 †1900), naturalist italian, descoperi bacilul influenței (1892).

CANIBALI, nume dat locuitorilor unor insule din Marea Antilelor, cari erau mincători de oameni (antropofagi) și cari se numiau în realitate *Caribali*; mai tirziu cuvîntul a luat înțelesul general de *antropofag*.

CANINI MARCO ANTONIO (*1822 †1891), publicist italian. În 1848 a fost secretar al guvernului venețian, dar a fost arestat pentru ideile sale politice. Călătorind în Orient, a publicat un volum de versuri (1852); a trăit cîțiva ani în România și a fost expulsat în 1859 din pricină că a publicat un articol contra lui Napoleon III. A luat parte la luptele lui Garibaldi în 1866 și a fugit în Franța, unde a stat pînă în 1873. Pe lângă un mare număr de opere în franțuzește și italienește, două cari ne privesc de aproape: *Studii istorice asupra originii națiunii române* (București 1858) în românește și *La vérité sur la question israélienne en Roumanie* (Paris 1879).

CANNES, [can'] st. baln. Franța, port la Mediterana; 30.000 loc.

CAM-
CAN

CANNING GEORGE (*1770†1827), om politic englez, a despărțit Anglia de Sfânta alianță.

CANNING STRATFORD (*1788†1880), om politic englez. A debutat în cariera diplomatică ca secretar de ambasadă la Constantinopol (1807); a reprezentat țara sa în congresul de la Viena (1814); a fost ambasador la Constantinopol în epoca plină de dificultăți care a precedat războiul ruso-turc din 1828, mijlocind să se încheie întru pacea de la Akkerman (1826), iar mai târziu, deși manifestase contra Turcilor prin părăsirea Constantinopolei în 1827, încurajându-i în rezistența contra Rusiei. El a ajutat pe Greci în momentul când și-au stabilit independența țării lor (1831).

CANOSSA, castel în Italia, unde împăratul Henric IV a venit să ceară ertare papei Grigorie VII (1077). De aci expresia: a merge la Canossa = a se pocăi.

CANOVA ANTONIO (*1737†1822), sculptor italian. A lucrat multe grupări statuare, mausolee și monumente funerarii, atît în țara sa cît și în alte țări, cum sunt: *mon. papei Clement al XIII și vestitul mon. al Arhiducesei Cristina* din Viena.

CANTA CONSTANTIN, boer moldovean, om politic. Il găsim ministru din lăuntru în 1838.

CANTA IOAN SPĂTARUL, boer moldovean, autorul unei cronici care povestește evenimentele Moldovei dintre 1741—1769. E publicată în colecția lui M. Kogălniceanu vol. III ed. 1-a și a 2-a. Probabil că familia aceasta e o ramură a Cantacuzinștilor și numele ar fi o prescurtare.

CANTA NICOLAE, vistier, logofăt. Il găsim președinte al divanului Moldovean 1834.

CANTACUZINO ANDRONIC (*ca. 1553†ca. 1600), Grec stabilit în România, unul din fiii vestitului Șeitan-Oglu. Prin situațiunea importantă ce avea la Constantinopol, a reușit să numească ban al Craiovei și apoi domn pe Mihaiu (Viteazul), care era ginerele fratelui său Iane. În timpul Domniei acestuia, a fost mare vistier, a fost delegat a semna cu alți boieri tratatul de la 26 Iunie 1599 cu Andreiu Batori, a fost în cămăcamia de trei boieri cari au administrat țara după trecerea lui în Transilvania. După ce Mihaiu a fost învins la Mirislău, Andronic a fost judecat și osîndit la moarte. A lăsat 5 fii.

CANTACUZINO CONSTANTIN zis **POSTELNICUL** (†1663), boer român, fiu al lui Andronic. A ocupat în Moldova funcțiunea de paharnic în 1627 și 1629, apoi a trecut (1633) în Tara-Românească, unde s'a căsătorit cu fiica lui Radu Șerban Basarab, domnitorul de mai târziu; aci a devenit postelnic și a avut rol mare în afacerile țării prin bogăția și relațiile lui de familie cum și prin autoritatea de care se bucura în lumea politică din Constantinopol. Prin stăruința lui a luat tronul Grigore Ghica, dar tocmai acesta ascultînd de îndemnul unor intriganți, trimise în cursul nopții dorobanți cari îl duseră la mînă. Snagov, unde-l uciseră. „Toată țara plînge, zice cronica, pentru multa lui înțelepciune și bunătate”. El a lăsat 12 copii: 6 băieți (între cari viitorul domnitor Șerban și Constantin Stolnicul) și 6 fete (între cari soția lui Papa Brîncoveanu și deci mama viitorului domnitor Const. Brîncoveanu).

CANTACUZINO CONSTANTIN STOLNICUL (*ca. 1650†1716), frate cu Vodă Șerban. A făcut studii la Padova; a călătorit mult prin Veneția, Viena, Polonia, Creta, Constantinopol; a avut mare rol politic sub diferiți domni, iar sub alții a fost închis; a sprijinit pe Brîncoveanu, nepotul său, ca să ia domnia și l-a ajutat tot timpul; a murit însă în închisoare. A încurajat pe scriitorii greci sau români din vremea sa și a fost însuși un autor fecund, scriind cărți de geografie, de istorie, cronologii de domni, etc., dar multe s'au pierdut; a rămas un fragment din o planuită *Istorie a Țării Românești* pînă în zilele lui, partea de la început. Această lucrare a fost publicată de N. Iorga.

CANTACUZINO CONSTANTIN (*1800†1877), om politic român. Fiul lui Iordache și al Mariei Pișcoveanu. A fost secretar al statului în timpul lui Alexandru Ghica (1839—1840); apoi caimaicam în Țara Românească în 1849 pînă la numirea lui Știrbeiu; în fine un fel de guvernator numit de Poartă după plecarea armatelor rusești în 1854 pînă la întoarcerea lui Știrbeiu.

CANTACUZINO CONSTANTIN, mare logofăt în Muntenia. Il găsim secretar al Statului între 1838—1842.

CANTACUZINO CONSTANTIN C. (*1850†1920) din ramura Rîfoveanu, medic român. A practicat în București, fiind specialist în obstetrică.

CANTACUZINO DRĂGHICI (*ca. 1630†1667) boer român fiu al lui Constantin Postelnicul fost mare spătar în Muntenia și începătorul ramurei numite a Cantacuzinilor *Măgureni*.

CANTACUZINO DUMITRĂSCU, domn al Moldovei, fiul lui Mihail și deci avînd bunic pe Andronic. El locuia în Constantinopol și era în 1673 agentul diplomatic al lui Petriceice, Domnului Moldovei. Cînd acesta trecu în partea Polonilor și părăsi tronul, Poarta numi pe Cantacuzino și-i dăte în ajutor pe Tătari, fiindcă starea de războiu între Turci și Poloni nu încetase. Această domnie fu scurtă (1674—75), dar nenorocită pentru țară. Tot așa a fost și a doua domnie 1684—85, în timpul căreia s'a ivit și o foamete teribilă. Purtarea lui în aceste împrejurări a provocat o răscoală, din pricina căreia a fost mazilit și pus la închisoare. Scăpînd, a trăit în mare mizerie pînă la sfîrșitul zilelor.

CANTACUZINO GEORGE C. (*1845†1912) din ramura Rîfoveanu, om politic român. A fost ministru de finanțe în guvernul prez. de D. A. Sturza (1895), în cel prez. de P. S. Aurelian (1896) și în al doilea minister Sturdza. (1897). Director al ziarului partidului liberal *Voința Națională*. Are un monument în București în Grădina Icoanei.

CANTACUZINO GHEORGHE (zis **IORDACHE**), (*ca. 1651†1692), boer român, fiu al lui Constantin Postelnicul. A fost spătar în Muntenia. A fost în Ungaria cu un corp de soldați români. Era la Viena în 1688. Rămîne acolo fiind bănuț de Brîncoveanu. Vine în țară în 1670.

CANTACUZINO GEORGE zis **IORDACHE** (†ca. 1739), fiul lui Vodă Șerban, crescut la Brașov, a fost ban al Olteniei în timpul ocupației austriece 1718—1723, dar înlocuit. Mort subit după pacea de la Belgrad.

CANTACUZINO GEORGE GR. (*1837†1913), din ramura *Măgureanu*, om politic român, cunoscut sub numele familiar de *Nababul*. Doctor în drept din Paris, a fost magistrat (1862), ajungînd consilier la Curtea de Apel. De la 1867 intră în viața politică, fiind deputat, primar al Capitalei (1869), ministru de justiție (1870), de lucrări publice, de finanțe (1873—1876), președinte al Camerei (1888), al Senatului (1894). Ales șef al partidului conservator, a fost președinte de consiliu în 1899, a revenit în 1904 și a stat pînă în 1907, cînd s'au întîmplat răscoalele țărănești.

CANTACUZINO GRIGORE C., (*1827), fiul lui Constantin Caimacamul, magistrat și om politic român. A fost consilier la Curtea de Casație, deputat, senator, efor al spitalelor civile. A fost director general al teatrelor (1882-87 și 1889-93), a făcut încercări interesante pentru înființarea Operei române, a tradus diferite piese cari s'au jucat pe scena Teatrului Național. A donat Azilului Elena Doamna o importantă sumă pentru a se întreține două orfane.

CANTACUZINO IANE, frate cu Andronic și socrul lui Mihai Viteazul. Așezîndu-se în Muntenia, a ocupat demnități înalte: sub Pă-

George Gr.
Cantacuzino.

trăscu cel Bun *postelnic mare*, sub Petru Cercel *visternic mare*, sub Mihnea I *ban al Craiovei* și *capuchehaia* la Constantinopol.

CANTACUZINO ILIE, vistiernic în Moldova sub Antioh Cantemir.

CANTACUZINO IOAN (sec. xii) general bizantin, primul din familia lui pomenit în istorie cu nume precis.

CANTACUZINO IOAN (†1383) ministru și coregent al împăratului bizantin *Andronic Paleologu*, apoi singur împărat sub numele de Ioan VI (1341—1355); retras într-o mănăstire, muri călugăr.

CANTACUZINO IOAN DR. (*1863), medic român. Licențiat în științele naturale și doctor în medicină, a lucrat în Institutul Pasteur din Paris în secțiunea lui Mecinikof; e profesor de medicină experimentală la facultatea de medicină din București (1901) și director al laboratorului său special și al institutului de seruri și vaccinuri. În timpul războiului a fost conducătorul serviciului sanitar al armatei. Dintre lucrările și publicațiile sale se citează: studii asupra *fagocitozei*, asupra microbilor *răpțuiei*, *tuberculozei*, asupra *scarlatinei*, asupra *tifosului exantematic*, *icterului epidemic*, etc. A reprezentat România în lucrările Societății Națiunilor. E membru al Academiei Române (1925).

CANTACUZINO IOAN A. (*1829†1898), din ramura moldovenească, om politic român, cunoscut sub numele de **ZIZIN**. A tradus în franțuzește (pentru prima dată) opera lui *Schopenhauer: Aforisme asupra înțelepciunii în viață* (Paris 1890).

CANTACUZINO IORDACHE, boer român, fiu al lui Andronic, a fost Vistier între 1631—1652 sub Vasile Lupu.

CANTACUZINO MATEIU, fiul lui Ioan VI, a fost proclamat împărat al Bizanțului prin abdicarea tatălui său, dar a fost învins de Ioan Paleologu și n'a putut domni (1355—56). S'a retras și el într-o mănăstire ca și tatăl său.

CANTACUZINO MATEIU (†1684) zis **AGA**, fiu al lui Constantin Postelnicul.

CANTACUZINO MATEIU (†1925), jurist și om politic român. Profesor la facultatea de drept din Iași; magistrat; avocat. În 1901 ales înliu deputat ca membru al partidului lui P. P. Carp. Ministru de instrucție 1918 și 1920 în guvernul prezidat de general Averescu.

CANTACUZINO MIHAIL (†1578), negustor grec bogat din Constantinopol din vechea familie a Cantacuzinilor, poreclit **ȘEITAN-OGLU** (fiul Dracului), amestecat în toate intrigile politice de la Poartă, muri ucis în palatul său din Anhiâl. A lăsat trei fii: Andronic, Dimitrie și Iane. El se amesteca și în treburile principatelor.

CANTACUZINO MIHAIL zis **MIHALACHE**, fiu al lui Andronic, a fost vistiernic în Moldova 1627.

CANTACUZINO MIHAIL SPĂTARUL (†1716) frate cu Constantin Stolnicul.

CANTACUZINO MIHAIL

(* ca. 1723†1787), om politic român, cunoscut sub titlul de **Benul**. A susținut unirea principatelor sub suzeranitatea Rusiei sau a mai multor puteri. A murit în Rusia. Iseatribue (N. Iorga) *Genealogia Cantacuzinilor* și o operă de statistică și istorie asupra Țării Românești.

CANTACUZINO MIHAIL

(†1928), om politic român. Fiu al lui George Gr. Cantacuzino, a făcut studii de drept la Paris, a fost Primar al Capitalei și ministru de justiție (1910, 1912, 1917).

CANTACUZINO NICOLAE, ministru în Moldova; a uneltit, împreună cu Caimacamul Voghride, în contra unirii principatelor, falsificând listele electorale.

Mihail Cantacuzino, Spătar.

CANTACUZINO ȘERBAN (†1688), domnul Țării-Românești 1679—1688. A avut o domnie agitată. A fost silit să însoțească pe Vizerul la înconjurarea Vienei (1683) și atunci a ajutat în ascuns rezistența Nemților până la sosirea lui Sobieski, care învinse pe Turci și scapă Viena.

În amintirea acestor fapte Cantacuzino puse să se ridice o cruce de piatră cu o frumoasă inscripție. De atunci urmă jocul politic plin de iscusință căutând să se apropie de Austria și să lege de ea și Rusia pentru a întreprinde o acțiune contra Turcilor. Aceștia, deși cunoșteau intențiile domnitorului, nu cutezară să ia măsuri contra lui. E drept că și el înțirzia momentul ieșirii pe față, deși i se făgăduise de cele două

Șerban Cantacuzino, Domn.

puteri creștine nu numai ereditatea tronului Țării-Românești pentru familia sa, dar și tronul Bizanțului ce urma să fie restabilit. Domnia lui este însemnată și din punct de vedere economic: prin introducerea culturii porumbului; și din punct de vedere cultural: întemeierea unei Academii grecești la Sf. Sava și publicarea Bibliei, zisă de la București (terminată de Brincoveanu în 1688), prima lucrare completă cuprinzând testamentul vechiu și cel nou. El este începătorul ramurei Cantacuzinilor *Rîfoeni*.

CANTACUZINO ȘERBAN (†1712), vornic, fiul lui Drăghici și al Păunii. A zidit biserica din Mihăeștii de jos (Olt). A reînălțat biserica din Măgureni (Prahova), mănăstirea Lespezi (Prahova), mănăstirea Cozia (Vâlcea) și Comana (Vlașca), unde și este îngropat.

CANTACUZINO ȘTEFAN (†1716), fiul lui Constantin Stolnicul, domn al Munteniei 1714—1716. Punindu-se în înțelegere cu Austria, a fost descoperit, detronat, adus la Constantinopol și ucis, împreună cu tatăl său Constantin Stolnicul. Soția sa Păuna a fugit din Constantinopol în Italia și a trăit acolo, avînd o pensie de la împărat.

CANTACUZINO ȚOMA, boer român, fiu al lui Andronic. A fost în Moldova postelnic 1625, mare sulger 1628, mare vornic 1629.

CANTACUZINO ȚOMA, fiul lui Mateiu Aga. A fost ffori-logofăt, mare spătar în Muntenia, capuchehaia al domnilor la Constantinopol; unul din adversarii lui Brincoveanu.

CANTEMIR ANȚIȚ, domn al Moldovei, fiul lui Constantin. A ocupat înția oară (1695—1700) tronul, isbutind a învinge influența lui Brincoveanu și a răsturna pe ginerile acestuia Const. Duca. Deși a căutat să facă servicii Turcilor și n'a administrat rău țara, a fost totuși mazilit și înlocuit de fostul său predecesor. După cțiva ani a reușit însă să reia tronul Moldovei, de astădată cu asentimentul chiar al lui Brincoveanu. Această domnie (1705—1707) a fost mai rea; Cantemir a pus biruri grele (fumărit, vădrărit) și cu toată supunerea și chiar umilința față de Turci, tot a fost mazilit.

CANTEMIR ANȚIȚ (*1708†1744), poet rus, fiul lui Dimitrie. A ocupat situațiuni importante în Rusia; a fost ambasador la Londra; a îngrijit de publicarea manuscriselor tatălui său; este cunoscut prin *Satirele* sale, traduse românește de Al. Donici și Costache Negruzzi (Iași, 1844), scris după principiile clasicismului francez, pentru cari a fost numit *Boileau al Nordului*.

CANTEMIR CASANDRA, fiica Domnitorului Șerban Cantacuzino, soția lui Dimitrie Cantemir, Domnul Moldovei, femeie instruită, a murit în Rusia și a fost îngropată în Moscova.

Antioh Cantemir.

CANTEMIR CONSTANTIN, (†1693) domn al Moldovei de la 1685. Se cobora dintr'un strămoș tătar, venit pe vremea lui Ștefan cel Mare și dăruit cu moșii. El a ocupat funcțiuni importante sub Domnii precedenți. S'a arătat devotat Turcilor și a căutat să înlăture relele ce urmau din deseale năvăliri ale Polonilor; dar a reușit numai în parte, mai ales din pricină că în țară era un puternic partid politic amic al Polonilor, din care făceau parte și Costineștii.

CANTEMIR DIMITRIE (1673†1723), domn al Moldovei, fiul lui Constantin. Proclamat domn, după moartea tatălui său (1693), n'a putut să domnească realmente, căci Turcii au trimis pe Constantin Duca, ginerele lui Brîncoveanu, și s'a dus la Constantinopol, unde a rămas mulți ani. Grație prieteniei cu conducătorii politicii de acolo, a fost ales ca să fie instrumentul Turcilor în acțiunea ce voiau să pornească în contra lui Brîncoveanu. Se zicea că ar fi promis Turcilor să-l prinză pe Brîncoveanu și-l predea lor. Astfel deveni Domn în Decembrie 1710. Cu toate acestea, Cantemir urmează o politică anti-turcească. Începînd războiul între Turci și Ruși, el face o convențiune secretă cu Rușii ca să le dea ajutor și în schimb să i se garanteze domnia ereditară a Moldovei pentru familia sa. Soarta armelor dete izbîndă Turcilor și Cantemir fu nevoit să fugă în Rusia cu 24 de boeri (Iulie 1711). Aci a fost onorat de Petru cel Mare cu titlul de Alteță Serenisimă și dăruit cu moșii. Rămînînd văduv (1713) se căsătorește cu o fiică a Prințului Trubețkoi. A luat parte și la o expediție a armatei rusești în Persia, dar acolo s'a îmbolnăvit și, întorcîndu-se, a murit. Anii petrecuți în Rusia i-a închinat literaturii, a fost un om foarte învățat, cunoscut ca atare în occidentul Europei și a fost ales membru al Academiei din Berlin (1714). Operele sale se găsesc publicate în 8 volume de Academia română (1872—1901). Cele mai însemnate: *Diavulul lumii sau gîlceava înțeleptului cu lumea* (tip. Iași 1698); *Istoria ieroglică*, roman alegoric, o satiră a împrejurărilor și oamenilor din principatele române din acea epocă (ms. la Moscova, tip. 1883); *Descriptio Moldaviae*, scrisă 1715, tradusă în limba germană, apoi în românește de mai multe ori (1825, retipărită 1851 și 1863, 1909 de Miron Nicolescu, 1923 de G. Pascu); *Historia incrementorum atque decrementorum Aulæ Othomanicae*, tradusă în mai multe limbi (tip. Londra 1735, Paris 1733, Hamburg 1755 și în seria Academiei); *Hronicul vechimei Romano-Moldovalahilor* scrisă 1717 (ms. tip. de Acad. 1901); *Vita Constantini Cantemirii* (ms. tip. Acad. 1883).

Dimitrie Cantemir.

CANTILLI GEORGE (*1838†1908), jurist român. A fost profesor de drept penal la Universitatea din București (numit 1865), ministru de instrucție (1878-79), senator.

CANTILLI GRIGORE, general român. Sublocotenent în 1857, colonel în 1875, a luat parte la războiul pentru independență, comandînd o brigadă în luptele de la Plevna și de la Vidin; general în 1884, gen. de divizie în 1893.

CANTON, oraș China, în delta fluviului Si-Kiang; 9.000.000 loc.

CANTOR DE AVIS ȘI COMERS, foaie comercială și politică redactată de Zaharia Carcalechi, București 1837—1857.

CANTU CESARE (*1805†1895), istoric și om politic. Princ. op. *Istoria universală*.

CAP, colonie engleză în Africa de S.; peste 700.000 km. p.; 2.500.000 loc.

CAPADOCIA, regiune în Asia Mică, despre care se vorbește chiar în documentele asiriene.

A fost provincie a vechii Persii, a imperiului Seleucidilor, a fost și regat independent, apoi provincie a Turciei.

CAPELLINI IOAN (*1833†1922), naturalist italian. Profesor de geologie la Bologna (1861), a publicat scrieri de paleontologie, geologie și preistorie; membru onorar al Academiei Române (1914).

CAPIDAN TEODOR (*1879), profesor de lingvistică și dialectologie la Universitatea din Cluj; membru corespondent al Academiei Române (1928). A publicat în „Daco-Romania” etimologii și articole asupra dialectelor. Opera principală este studiul asupra *dialectului megleno-român* (2 vol. 1925-1928).

CAPISTRAN IOAN, (*1386†1456) călugăr franciscan, originar din Italia; venind în Ungaria, a luat parte la luptele religioase și a organizat o oaste de cruciați care a dat ajutor lui Ioan Huniade în lupta de la Belgrad (1456).

CAPITOLIU, unul din dealurile Romei, acolo era templul lui Jupiter, protectorul orașului. Acest nume s'a dat și unor construcții mari: primăria din *Toulouse* (ca. 1760), parlamentul din *Washington* (ca. 1792), ș. a.

CAPLANI, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Pălancă; 3154 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ivăneștii-Vechi.

CAPO D'ISTRIA, IOAN conte DE (*1776†1831), om politic grec, a trecut în Rusia, căreia i-a servit de reprezentant în Elveția și la Congresul din Viena (1814), a fost chiar ministru de externe (1816). În 1822 se amestecă în insurecția grecească, și fu ales regent.

CAPORETTO, loc. Italia; aci a fost o înfrîngere a Italianilor de către armatele germane și austriace (Oct. 1917).

CAPPONI COSMA, condotier italian, descendent dintr-o familie de nobleță burgheză. A servit în armata lui Radu Șerban.

CAPRERA, insulă a Italiei lângă Sardinia. Aci este mormîntul lui Garibaldi, pe care Italianii îl vizitează în fiecare an la 2 Iulie.

CAPRIVI GEORGE CONTE DE CAPRERA (*1831†1899), om politic german, cancelar al imperiului după Bismarck (1890—1894), încercă să neutralizeze acțiunea socialiştilor.

CAPȘA GRIGORE (*1841†1902), industriaș român în București. A fost și senator și președinte al Camerei de comerț.

CAPȘA SCARLAT (*1838†1870), scriitor român, colaboretor la „Convorbiri Literare” în 1867—1868.

CAPȘA NICOLAE, profesor de inginerie la școala din Sf. Sava (București) pe la 1851.

CAPȘA ȘTEFAN (*1821†1885) medic român. A studiat la Viena; a fost profesor la facultatea de medicină, medic șef al spitalului Maternitatea, director al serviciului sanitar.

CAPUA, oraș în Italia (Campania), vestit în epoca romană pentru viața de petreceri sgomotoase.

CAPUCINI sau **CAPUTINI**, ordin călugăresc întemeiat de Matteo de Bassi (ca. 1525); se disting prin sărăcia îmbrăcămintei, lipsa de încălțăminte, etc.

CAPU-CODRULUI, com. rur. jud. Cîmpulung plas. Humorului; 2740 loc.

CARA MUSTAFA (*1634†1683), mare vizir al Turciei. Ridicat dintr-o treaptă de jos, a ajuns vizir în 1676; s'a semnalat mai ales prin virtuțile sale militare și prin cruzimile contra creștinilor. Învîgător al Polonilor (1677—1670), a pornit expediția contra Austriei și a asediat Viena (Iulie, 1683), dar n'a reușit s'o cucerească din pricină că a venit Sobieski, regele Poloniei, care a salvat-o. De aceea a fost osîndit la moarte și decapitat în Belgrad.

G. Caprivi.

CARACALLA, împărat roman (188—217) care întinse dreptul de cetățenie la toți locuitorii imperiului, oricare le ar fi fost originea. Ducea viața f. simplă; dar făcu o sumă de cruzimi inutile.

CARACAS, oraș cap. rep. *Venezuela*; 93.000 loc.

CARACAS CONSTANTIN (*1773†1828), medic român fiul doctorului D. Caracas. A studiat la Viena, a fost medic în București la Spitalul Pantelimon și „doctor al politiei” (= al orașului); a introdus cultura cartofilor; a stăruit să se înființeze spitalul Filantropia și a întemeiat o tipografie în București.

CARACAS DIMITRIE (*ca 1730†1804) medic în Craiova și apoi în București. Vorbește despre el la 1798 un cons. francez.

CARACAL com. urb. cap. jud. Romanai; 15.396 loc. (1915) udat de rîșorul Caracal; are 12 biserici, cea mai veche fiind Intrarea în Biserica, apoi Sfînta Treime 1647, Sfîntul Ioan 1768, Sfîntu Nicolae 1770; are 1 liceu de băieți, o școală secundară de fete, 2 școli de comerț și 1 de meserii; stație c. f. linia Piatra Olt-Corabia; ține de eparhia episcopiei Rîmnicului; de circumscripția Curții de apel Craiova; oraș f. vechiu, dar desvoltare însemnată a luat numai după 1850; în apropiere ruinele numite *Antina* ale municipiului roman *Romula*.

CARACURT, com. rur., jud. Ismail, plasa Bolgrad, 12695 loc. colonie de Albanezi întem. 1810; ține de com. Cîsmeaua Văruiță.

CARACUSENI, com. rur. jud. Hotin, plasa Briceni; 2835 loc. După legea 1929, sat circ. com. Corjeuți.

CARADĂ EUGENIU (*1836†1910), ziarist, om politic și financiar român. A debutat ca redactor la ziarul „Românul” din București ((1860—1870) a fost deputat ajutor de primar în Capitală, a luat parte la mișcarea antindiană din Ploesti (1870). Specializîndu-se în finanțe, a fost numit în comisiunea care a tratat rescumpărarea căilor ferate (1880), apoi membru în consiliul de administrație al Căilor ferate Române (1883—1886); în același timp a fost ales director al Băncii Naționale (1883) și a rămas pînă la moarte între conducătorii ei. Ca scriitor, a început cu piese de teatru, mai ales canteonete (1855—1858), apoi a publicat studii politice în românește și în franțuzește (1867).

CARAGĂCI-VECHI, com. rur. jud. Ismail, plasa Bolgrad; 3308 loc. După legea 1929, sat circ. com. Barta.

CARAGEA DIMITRIE, Grec trăitor în România la 1775, autor al unor scrieri filozofice.

CARAGEA IOAN, domnul Țării-Românești (1812—1818), fiul lui Nicolae Caragea, fostul Domn. A fost Dragoman al Porții și prin daruri, pe cari unii le socoteau la 4 milioane lei, a luat domnia. Sosirea sa în București (Decembrie 1812) coincide cu începutul unei grozave epidemii de ciumă (cunoscută sub numele de „Ciuma lui Caragea”, descrisă de Ioan Ghica). Politica sa externă este, pînă la 1814, neutră față de Rusia și Franța; de la această dată, văzînd că Rusia are cuvînt hotărîtor în politica europeană, părăsește cu totul pe Francezi, pentru cari lucrase mai înainte, și devine devotat Rusiei; dar începe a-și pregăti pe sub mînă pentru vremuri grele și amiciția Austriei. Politica sa internă urmărește ținta de a-și mări avuția și de a întări cît mai mult grecismul în țară. Suferințele locuitorilor au fost mari. Prădăciunile unor Turci din Ostrov fac pe Poartă să trimită un pașă cu ostași ca să apere pe locuitori, dar în realitate îi apasă și aceștia, fiindcă trebuia să-i întrețină ca pe o armată de ocupație. Jafurile Domnitorului, care inaugurează sistemul vinzării la licitație a slujbelor înalte, devin din ce în ce mai grele,

fiindcă el, numit pe 7 ani, făgăduise Porții că se va retrage după trei sau patru ani; dar nevoind să se ție de cuvînt și știind că nu se va putea întoarce la Constantinopol, trebuia să se pregătească pentru a trăi în altă țară. Cînd se scototi gata, fugi în Austria, fără a mai aștepta să vie vreun trimis al Porții, care putea să-l ducă la pierzare. Caragea a făcut o legiuire nouă, care-i poartă numele (*Condica lui Caraged*), compilată după legile bizantine. Ea a fost redactată în grecește și apoi tradusă și în românește. Cu ocazia publicării ei a scris Iancu Văcărescu cunoscuta lui poezie „La pravila țării”.

CARAGEA NICOLAE, domn al Țării-Românești. 1782—1783. Om foarte învățat, fost mare dragoman al Porții, autor al unei gramatici greco-franceze. Deși devotat Turciei, el menaja mai ales pe Ruși, dar își făcea dușmani pe Austriaci. Aceștia reușiră să-l înlăture, profitînd de plîngerile dese ale locuitorilor în contra jafurilor făcute de Domnitor. Se spunea că voia cu orice preț să adune avere ca să-și poată mărita cele cinci fete ce avea.

CARAGEA TEOCLIT (sec. xviii), Grec din Constantinopol, a fost secretar al mai multor Domnitori din Țara Românească.

CARAGEA VUCASIN, meșter pietrar, care a lucrat la mănăstirea Hurez. E citat în pisanie.

CARAGIALE COSTACHE (*1813†1877), artist dramatic român și autor de piese. Și-a început cariera în 1834 cu reprezentațiile Societății filarmonice în București. Dintre piese, mai cunoscută: *O soare la mahala* (1847).

CARAGIALE ION L. (*1853†1912), scriitor

dramatic român. N'a făcut studii superioare, ci a fost autodidact; ziarist, funcționar la Regia Monopolurilor, Director general al Teatrului Național (1888), comerciant, a avut o viață agitată și ultimii ani i-a petrecut la Berlin, unde a și murit. A debutat cu o poezie în „Revista Contemporană” din București (1874), dar s'a făcut cunoscut prin comedii sale, jucate în București și publicate în „Convorbiri literare” (1880—

1886): *O noapte furtunoasă*, *Comu Leonida față cu reacțiunea*, *O scrisoare pierdută*, *De ale Carnavalului*. După un timp de tăcere, a dat la lumină o dramă: *Năpasta* (1890), care a provocat multe polemici literare, și a început o nouă activitate ca novelist și ca redactor al unor foi umoristice (*Mosul român*, 1893). După publicarea nuvelei *O fâclie de Paști*, a început seria schițelor umoristice, pe cari le a adunat într-un volum *Momente* (1901). Puțin amestecat în politică, a scris o broșură în urma mișcării țărănești din 1907. De la Berlin a trimis revistei „Convorbiri critice” (1907) cîteva fabule și epigrame și a dat la lumină un ultim volum.: *Schițe nouă* (1910).

CARAGELELE, circ. com. jud. Buzău cu 21 sate (1929).

CARAGIANI IOAN (*1841†1921), profesor român. Originar din Macedonia, a venit în Moldova și a fost profesor de limba, și literatura elenă la Universitatea din Iași. La întemeierea Academiei (1866) a fost numit membru, ca reprezentant al Macedoniei. A publicat în „Convorbiri Literare” studii (despre *poezia poporană a Macedonenilor*, 1869), cum și numeroase traduceri din I. elenă, între cari *Batracomihia*, *Odisea* ș. a.

CARA-HASAN, com. rur. jud. Cetatea-Albă plasa Volintirești; 2197 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ivănești-Vechi.

CARAIBI, locuitori ai Antilelor; sălbatici bravi și cruzi.

CARAIMANUL, vîrf în munții Bucegi, 2495 m. înălțime.

CARAIŢOAN CONSTANTIN, Grec (sau poate,

CAR- după nume, Român Macedoncean) din Constanti-
CAR nopol. Doctor în medicină din Neapole, medic
 al lui Grigore Al. Ghica din Moldova (1765),
 autor al unei gramatici grecești, tip. la Buda 1796.

CARAMANCHIOI, com. rur. jud. Tulcea,
 plasa Babadag; 2000 loc. După legea 1929,
 sat circ. com. Juriiofca.

CARAMAHMET, com. rur. jud. Ismail,
 plasa Chilia-Nouă; 4978 loc. Circ. com. cu 4 sate.

CARAMURAT, com. rur. jud. Constanța
 plasa Constanța; 2397 loc.

CARANSEBES, com. urb. jud. Severin, reșe-
 dința plășii Caransebes; stație c. f. la întâlnirea
 liniilor ce vin de la Hateg, de la Lugoj, de la
 Turnu Severin; 6497 loc. (1919), episcopie orto-
 doxă română; are un liceu de băieți „Traian Doda”,
 înființat în 1907, un gimnaziu de fete, fost școală
 medie, o școală normală de băieți și o școală de
 menaj.

CARAOMER, com. rur. jud. Constanța,
 plasa Nouă; 3064 loc.; stație c. f. pe linia care
 duce dela Medgidia în jud. Caliacra; are o școală
 de meserii.

CARAORMAN ① circ. com. jud. Durostor,
 cu 12 sate (legea 1929) ② circ. com. jud. Tulcea
 plasa Sulina cu 5 sate (1929).

CARAPCIU-PE-CEREMUȘ, com. rur. jud.
 Storojineț, plasa Ceremușului; 5716 loc. ① c.-PE-
 SIRET, circ. com. cu 3 sate (1929).

CARAȘ, ① rlu afl. al Dunării, udă Banatul și

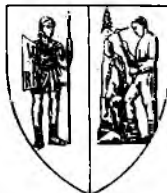

Harta jud. Caraș.

se varsă aproape de Buzias. ② județ în Banat (fost
 Caraș-Severin), cap. Oravița. Are 2 com. urbane, 2 subur-
 bane și 122 com. rur. Ține
 de eparhia ep. din Lugoj, de
 circ. Curții de Apel din Timi-
 soara, are 9 grădini de copii
 și 134 școli primare; 17
 cooperative de consum și 2 p.
 exploatare de păduri.

CARAȘOVA (sau Crașova)
 com. rur. jud. Caraș, plasa Re-
 cița; 2822 loc.

CARAULA, com. rur. jud.
 Dolj, plasa Plenița; 3144 loc. Circ. com. 7 sate.

Stema jud. Caraș.

CARAVAGGIO MICHEL (*1569†1609), pictor
 italian. Op. pr. *Punerea în mormint* (Vatican),
Moartea Fecioarei (Luvru).

CARAZIN NAZAR, colonel rus, comandantul ar-
 matei rusești care a intrat în București la 17
 Noembrie 1769.

CARAZIȘI ANASTASIE, medic grec. Il găsim
 medic comunal în București în culoarea de alba-
 stru 1837—1840.

CARBALIA, com. rur. jud. Cahul, plasa
 Dragoș-Vodă; după legea din 1929, sat din circ.
 com. Alutau; 3427 loc.

CARBONARI, nume dat conspiratorilor din re-
 gatul Neapolului, organizați pe la 1800; își
 întinseră relațiile și în Franța și luară parte la
 diferite mișcări pînă pe la 1830. A fost și în
 Moldova, pe la începutul sec. xix o organizație
 de acest fel, în care au intrat mulți boieri mai
 mari și mai mici, cari au alcătuit și un proiect
 de constituție în 1822. Ei erau numiți **CARVU-**
NARI.

CARCALEȘCHI ZAHARIA, publicist român.
 A publicat între 1821—1830 la Buda o *Biblioteca*
românească, un fel de culegere din diferiți autori.
 În 1833 a tip. tot la Buda o așa numită ediție
 a doua a unei lucrări a lui G. Lazăr (*Povăști-*
torul tinerimei), asupra autenticității căreia
 mulți au îndoiială.

CARCALEȚEANU ALEXANDRU (*1845), ge-
 neral român. Sublocotenent 1863, general de bri-
 gadă în 1894. A fost șeful statului major.

CARCALEȚEANU, DOBRE (*1816†1893), fi-
 lantrop român. A donat Azilului Elena Doamna
 și Eforiei Spitalelor civile sume însemnate pentru
 ajutoare și construcții.

CARCALIU, com. rur. jud. Tulcea, plasa Măcin;
 3659 loc. După legea 1929, sat circ. com. Greci.

CARCOPINO JERÔME, istoric francez. A
 studiat dominațiunea romană în Africa, pu-
 blicind și o culegere de inscripțiuni găsite acolo;
 a cercetat diferite probleme din trecutul elenis-
 mului și al istoriei romane, ș. a. Membru onorar al
 Academiei Române (1926), al Academiei Italiene
 (dei Lincei), a fost ales în 1930 membru al Aca-
 demiei de inscripțiuni din Franța.

CARDIFF, oraș și port în Anglia, la canalul
 Bristol; 190.000 loc.; mare industrie de cărbuni.

CARDINALI, nume întreb. prin sec. vi în
 Italia pentru anumiți preoți cu anume funcțiuni.
 S'a zis: *preoți cardinali*, apoi *episcopi cardinali*
 în fine *cardinali*, însemnînd gradul cel mai
 înalt în ierarhia bisericii catolice: ei aleg pe papă.
 (→ și Partea I).

CARDUCCI GIOSUE (*1835†1907), poet italian.
 Op. pr. *Imn lui Satan* (1865), *Ode barbare* (1880),
Iambi și epode (1882), și stu-
 dii de critică și istorie literară.
 A fost profesor la Univer-
 sitatea din Bologna; în 1906
 a obținut premiul Nobel. Tra-
 ducere în rom. de Cifarelli.
 (1 vol. 1923). Alte traduceri
 de N. Țincu, Z. Birsan, H.
 Frollo, I. Simionescu, G. Mur-
 nu și Raul Teodorescu în
 „Revista literară”, „Lucea-
 fărul”, „Convorbiri critice”,
 „Sămănătorul”, „Ramuri”,
 și Flacăra (între 1902—1915
 și de Al. Naum în volumele sale de Poezii din
 1915).

Giosue Carducci.

CAREI, com. urb. jud. Sălaj, reșed. plășii
 Carei; 15382 loc. (1919); stație c. f. spre Satu-
 Mare, spre Oradea și spre Zalău; are un liceu
 de băieți, o școală medie de fete, o școală de me-
 serii, o șc. de agricultură și școli primare.
 Înainte de 1929 se numea Careii-Mari.

CAREY WILLIAM (*1761†1834), orientalist en-
 glez; traduse *Ramya* și făcu un *dicționar*
bengali și o gramatică sanscrită.

CARIAGDI (DIMITRIE) (*1815†1893), om politic
 român. A fost ministru în 1865 (Justiție), în

1870 (Justiție); deputat, senator, primar al Capitalei în 1884.

CARIBDA (=CHARYBDA) și **SCILA** (=SCYLLA): în strîmtoarea Messina este o prăpastie cu virtej pe țărmul Siciliei (Caribda, azi Calofaro) și în fața o stîncă pe țărmul Italiei (Scilla). Cei vechi cînd treceau cu navele pe aici erau în mare primejdii. Expr. prov: A fi între Scila și Caribda = între două pericole greu de evitat.

CARINTIA (germ. **KÄRNTEN**), provincie a Austriei; cap. *Klagenfurt*.

CARIOFIL ION, filozof grec, cunoscut și pomenit de Dimitrie Cantemir, a venit în Țara Românească în 1693. În Constantinopol, unde desvoltase o importantă activitate pe terenul teologic, venind în conflict cu unele dogme ale bisericii și fiind nevoit să facă o abjurațiune, n'a putut să rămîie mult timp și de aceea a venit la noi. Aci a fost profesor și a provocat discuții, dînd naștere prin ideile sale la două cărți: una a lui Dositeiu Patriarhul, tip. Iași 1694 (neregistrată în Bibl. veche sub Nr. 97, dar exemplare nu se găsesc decît la Paris), alta a lui Constantin Cantacuzino, în formă de dialog, tipărită de Antim Ivireanul la Snagov în 1697 (exemplar Acad. Rom. Nr. 107).

CARLOVCI (fost **CARLOWICZ**), oraș în Iugoslavia, pe Dunăre; 5600 loc. Aci s'a încheiat în 1669 un tractat între Turcia de oparte și Austria, Rusia, Polonia și Veneția de alta.

CARLSBAD (=KARLOVY VARY) st. baln. Cehoslovacia; 19.500 loc.; ape termale vestite.

CARLSRUHE (=KARLSRUHE) oraș Germania; 135.000 loc.

CARLYLE TOMAS (*1795†1881), istoric și filozof englez. Pr. op. *Sartor resartus*; *Cultul eroilor* (1840), cea mai însemnată, trad. românește de Const. Antoniadă, 1910; *Istoria lui Frederic II* (1858—1865). Alte traduceri: *Muncă, sinceritate, tăcere*, de C. Antoniadă, *Din istoria revoluției franceze* de P. Mușoiu.

CARMELITI ordin religios înființat sec. XII în Siria (muntele Carmel sau Sf. Ilie = Djebel Mar Elias), răspîndit în țările catolice, luînd diferite aspecte și avînd scopuri speciale.

CARMEN, societate corală, înființată în anul 1901 de Dim. Kiriac. A organizat concerte în București și în diferite orașe din vechiul regat, cît și din cîteva orașe din Bucovina și Transilvania.

CARMEN-SYLVA = **ELISA-BETA REGINA**.

CARNAC, sat în Egipt, unde sînt ruinele Tebei: vestitul templu al lui Amon, etc.

CARNAVALET, muzeu în Paris, cuprinde istoria Parisului.

CARNIOLIA (germ. **KRAIN**), provincie a fostului imperiu austro-ungar, azi aparține Iugoslaviei; 525.000 loc. cap. *Ljubljana*.

CARNOT SADI (*1837†1894), inginer, fost președinte al Republicii (1887) asasinat la Lyon.

CAROL MAGNU (= **CAROL CEL MARE**) (*742†814), regele Francilor și împăratul Occidentului. Distruse regatul Lorgobazilor din Italia (776—786); se luptă contra Arabilor din Spania (778), contra Saxonilor (multe exped., prima 772), contra Avarilor (791). Fu încoronat la Roma ca împărat (800). Încurajă artele și științele. Papetele lui și ale armatelor sale avură mare răsunet și imaginația popoarelor produse multe cîntece și epopei, între cari este vestită cea franceză (*Chanson de Roland*) din sec. XI.

CAROL IV (*1316†1378), împărat al Germaniei, organizează monarhia întemeiată pe cei

7 electori; fundă Universitatea din Praga și Viena; persecută pe Evrei.

CAROL VII (*1403†1461), rege al Franței între 1422—1461. Prinț slab, încoronat rege după victoriile Ioanei d'Arc, termină totuși războiul de 100 de ani cu Englezii și se ocupă de organizația administrativă a statului.

CAROL TEMERARUL (*1433†1477), ultimul duce al Burgundiei, învins de Elvețieni la Morat.

CAROL QUINTU (*1500†1558), rege al Spaniei (1516) și împărat al Germaniei (1519).

Luptă contra Francezilor, gonindu-i din Lombardia, făcînd prizonier pe regele Francisc I (1525); contra Romei, pe care o cuceră luînd și prizonier pe papa Clement VII, apoi fiind încoronat ca rege al Lombardiei; contra Turcilor, contra Luteranilor în Germania. Întinderea teritoriilor stăpînite de el era așa de mare încît putea spune că „niciodată soarele n'a puse în regatul său". Obosit de toate sforțările făcute abdică în 1555, retrăgîndu-se într-o mănăstire, de unde căuta să supravegheze mersul treburilor publice.

CAROL IX (*1550†1574), rege al Franței între 1560—1574. În timpul domniei lui se produsă războaie civile, provocate de chestiile religioase. Prin edictul de la St. Germain (1570) încercă o împăcare; dar, sub influența mamei sale Caterina de Medici, lasă să se petreacă măcelul de la 23 August 1572 (noaptea Sf. Bartolomeu = Saint Barthélemy), în care pieriră frunțașii protestanților și printre ei oameni de o mare valoare.

CAROL ROBERT (* ca. 1292†1342), rege al Ungariei și al Neapolului. Primul rege al Ungariei din familia Anjou (1310—1342). A întreprins o expediție contra Donmitorului Munteniei, Alexandru Basarab, pentru a-și stabili supremația asupra acestor țări; a suferit însă o înfrîngere în munți cînd se întorcea în țara sa, neputînd să dea altă luptă cu Alexandru (1330). Locul acestei înfrîngeri, după Xenopol, ar fi Gherghița în drumul spre Sibiu; după alții ar fi Posada.

CAROL I (*1600†1649), rege al Angliei; persecută pe puritani și pe presbiterieni, susținînd catolicismul; contra lui luptă *Lungul parlament* și se produsă o puternică revoluție, avînd în frunte mai ales pe Cromwell, care izbucni să osindească la moarte și să ucidă pe rege.

CAROL XII (*1682†1718), rege al Suediei, vestit prin războaiele sale cu Danemarca (1700) și cu Rusia (Petrul cel Mare) și Polonia (August II); avu victorii la Narva (1700) la Duna (1701), la Kíssow (1703), detronă pe regele Poloniei și puse în loc pe Stanislas Lecinski; dar fu nefericit în noile lupte cu Rușii, fu învins la Pultava (1709), se refugiă la Tighina (Basarabia), făcîndu-și reședința la Varnița. Izbucni să ridice pe Turci contra Rușilor, dar aceștia fură învinși și el fu nevoit să fugă. Ajuns în țară, găsi o mare anarhie, astfel că nimic nu folosi de victoriile sale. Fu ucis într-o luptă. Despre el a scris Voltaire (*Histoire de Charles XII*).

CAROL VI (*1685†1740), împărat al Germaniei, avu lupte cu Franța pentru tronul Spaniei; aliat cu Veneția contra Turcilor, văzu armatele sale cuprînzînd Belgradul; prin pacea de la

Carol Quintu.

Sadi Carnot.

Carol Magnu.

Carol XII al Suediei.

Carol VI al Germaniei.

CAR-CAR

Pasarovitz (1718) se dăte Austriei: Oltenia, banatul Timișoarei, o parte din Serbia, etc. pe cari le pierdu prin pacea de la Belgrad (1739); luă parte nefericită la lupte pentru succesiunea tronului Poloniei; izbuti să i se recunoască sanctiunea pragmatică prin care fiica sa Maria Theresa avu drept să-i succedă la tron.

CAROL X (*1757†1836), rege al Franței între 1824—1830. Avea titlul de Conte de Artois. Refugiat după luarea Bastiliei, reveni în 1814, luă tronul după Ludovic XVIII, fu răsturnat de revoluția din 1830.

CAROL I-le (*1839†1914), rege al României. La 8 Aprilie 1866 a fost proclamat prin plebiscit Domnitor al Principatelor-Unite. Fiind ofițer în armata prusiană, a trebuit să treacă travestit prin Austria ca să ajungă în România. Sosind în București (10 Maiu 1866) s'a dus la Mitropolie și la Cameră, unde a depus jurământul. la 30 Iunie a sancționat constituțiunea. Această alegere a provocat protestări violente din partea Austriei și a Turciei, cari consimțise. În 1862, să recunoască unirea principatelor numai pentru timpul cît Cuza va fi Domnitor. Au fost chiar amenințări cu intervenția armată, dar cîteva puteri, în deosebi Franța, ne-au sprijinit și lucrurile s'au liniștit; totuși Turcia s'a împotrivit la orice manifestare de independență, cum a fost, în 1867, cînd a voit să împiedice ca țara noastră să s figureze la expoziția din Paris cu titlul de *România* și cu pavilion separat de al ei. Pe lângă aceste dificultăți externe, erau altele în interior: o aprigă luptă între partide, ceceae aducea foarte dese schimbări de ministere. Greutățile acestea atinsesă culmea în vremea războiului franco-prusian, cînd se produsese fapte cari la un moment dat hotărîră pe Domnitor să abdice. De la aceasta l-au oprit asigurările date de Lascăr Catargiu, fost în locotenența Domnească din 1866, că va putea să restabilească ordinea. Astfel se formă, sub președinția lui, un guvern care conduse țara pînă în 1876. Atunci se puse o problemă nouă: atitudinea ce avea să ia România în conflictul dintre Rusia și Turcia. Oamenii politici se împărțiră în două tabere: unii socoteau că România trebuie să rămîie neutră și dacă Rușii ar trece prin țară, să protesteze și să retragă armata la munte; alții ziceau că România trebuie să profite de împrejurări și să caute a-și pregăti independența, făcînd chiar o înțelegere cu Rusia. Domnitorul îmbrățișă această din urmă părere și încredință guvernul lui Ioan Brătianu, care încheiă convenția de la 4 Aprilie (1877) cu Rusia, prin care aceasta garanta integritatea teritoriului nostru, și permise trecerea trupelor rusești spre Dunăre. De aci urmă protestul Turciei, ruperea relațiilor și bombardarea orașelor dunărene. Guvernul nostru, văzînd că războiul ne este declarat, ceru Parlamentului să proclamă independența țării (10 Maiu 1877) și mai tirziu trupele noastre, chemate în ajutor de cele rusești învinse la Plevna, trecură Dunărea și participară la războiu, îndeplinînd, sub comanda supremă a Domnitorului, fapte de vitejie, de abnegație, de jertfă. Războiul se sfîrși prin înfrîngerea Turciei, prin punea de la San-Stefano, care distrugea cu totul Turcia europeană; dar statele occidentale nu puteau privi o asemenea creștere a puterii rusești și isbutiră a impune revizuirea celor încheiate la San-Stefano printr'un congres european, care se adună în 1878 la Berlin. Toate sacrificiile noastre și chiar drepturile garantate prin convențiuni scrise nu au fost ținute în seamă și astfel ni s'au răpit cele trei județe ale Basarabiei, pe cari la dobîndise Moldova prin tratatul din Paris, 1856. Această dureroasă pierdere a fost

Carol I
Regele României.

compensată economică prin alipirea Dobrogei, ceceae ne da gurile Dunării și eșire la Mare. Domnitorul Carol își îndreptă toată atențiunea la dezvoltarea avuției țării, la facerea căilor de comunicație, la întărirea armatei și la organizarea școalelor. Prosperitatea aceasta asigură statului nostru o situațiune externă care-i permise să proclame regalitatea (14 Martie 1881) și la 10 Maiu 1881 să încoronaze pe primul Rege cu o coroană turnată din oțelul tunurilor luate la Plevna și pe prima Regină cu o coroană de aur. După o perioadă de liniște și de muncă ordonată, începură a se arăta nemulțumiri contra regimului lui Ioan Brătianu, cari adusesă retragerea lui (1888), după care Regele Carol fu, nevoit să schimbe mai multe ministere pînă cînd se formă un guvern mai statornic al lui Lascăr Catargiu (1891—1895); după acesta însă urmară iarăși schimbări dese și o criză economică aduse țara în mare primejdie. Regele se hotărî atunci să cheme la guvern pe D. A. Sturdza (1901) care propuse și realiză un program de economii extraordinare, grație cărora situația generală se îndreptă, și schimbările politice se putură îndeplini normal prin venirea unui guvern prezidat de G. Gr. Cantacuzino; dar o nenorocire mai mare se abate asupra țării: mișcarea țărănească din 1907, care a trebuit să fie reprimată cu armele. Restabilindu-se liniștea, echilibrul social nu s'a putut totuși fixa și din pricina evenimentelor externe. Războiul balcanic aduse o turburare a situației politice orientale după ce Turcia fu învinsă de aliați (Bulgaria, Muntenegru, Serbia și Grecia), care punea statul nostru într'o situație dificilă. Deaceea, cînd izbucni războiul între aliații din ajun, România trimise armata în Bulgaria ca să liniștească lucrurile și războiul se sfîrși prin *pacea de la București* (1913) încheiată de o conferință internațională prezidată de Titu Maiorescu primul ministru român. Prin acest tratat România dobîndea o rectificare a granițelor ei, ocupînd ceceae s'a numit *cadri-lateral*, regiune care odinioară fusese în patrimoniul unor domni ai Țării Românești. După un an izbucni războiul mondial (1914). Regele Carol convocă un consiliu de coroană, care decise păstrarea neutralității. Gravitatea împrejurărilor și boala de care suferia turburată pe bătrînul suveran și în ziua de 27 Septembrie 1914 muri subit la Sinaia.

CAROL I (*1887†1922), împărat al Austriei și rege al Ungariei (1916—1918). Abdicînd, după învingerea Germaniei și Austriei, a trăit în exil în insulele Madere; a încercat, dar zadarnic, să fie proclamat rege al Ungariei. După moartea lui, fiul său Otton a fost recunoscut de un partid politic ca eventual succesor la un eventual tron regal al Ungariei.

CAROL II (*1893), regele României, proclamat de Parlament la 8 Iunie 1930. E fiu prin născut al regelui Ferdinand I. Ca prinț moștenitor, s'a ocupat cîteva ani de organizarea și conducerea cercetașilor României; apoi a înființat o fundațiune cu numele său, avînd de scop răspîndirea culturii în masele populare. În același timp a urmat cariera militară, ajungînd, la începutul războiului din 1916, la gradul de căpitan și dovedind, în comanda de ce a avut, dragoste pentru soldați și interes pentru desăvîrșirea instrucției lor. În timpul luptelor contra Ungurilor bolșevici, a avut, ca locotenent-colonel, comanda regimentului de vînători de munte.

Carol II.
Regele României

CARON, personajei mitologic. El era luntrașul care conducea sufletele în Infern trecându-i cu luntra peste râul Stix (=Styx).

CARP, apostol, amic cu Sf. Pavel. Biserica ortodoxă îl sărbătorește la 26 Maiu.

CARP, martir. A fost episcop în Tiatura (Asia mică) și a fost chinuit și ucis prin foc, în vremea lui Decius (249 — 251) împreună cu un ucenic al său Papii și cu sora acestuia Agatonica. Amintirea acestora se serbează de biserica noastră la 13 Octombrie.

CARP ANTON († 1914), financiar român și om politic. A fost ministru de domenii în cabinetul prezidat de D. A. Sturdza și apoi în cel prezidat de Ion I. C. Brătianu (1907 și 1908).

CARP COSTACHE V. (*1838 † 1880), fabulist român. A învățat în Iași și în Cernăuți; a fost funcționar. Op. pr. *Fabule* (1880), *Boerul și răzeșul*, *Pieșă* (Iași, 1873).

CARP PETRE P. (*1837 † 1918), om politic român. A studiat la Berlin și la Roma. A redactat ziarul „*Tara*” (1867—69). A fost între întemeietorii „*Junimei*” și rev. „*Convorbiri Literare*”; a publicat o traducere din Shakespeare (Macbeth), critici literare și alte studii. A fost pentru prima dată ministru în cabinetul lui M. Costache-Epureanu, numit „cloșca cu pui”, din cauză că majoritatea miniștrilor erau tineri (20 April 1870—18 Dec. 1870). După ce a făcut parte din guvernul prezidat de Lascar Catargiu (1876) ca ministru de culte, a format un grup politic cu mulți dintre așa ziiși „junimiști”, care au ca organ „*România liberă*” și apoi „*Constituționalul*”. Ca reprezentant al acestui grup a fost ministru de externe a făcut parte din ministerul prezidat de T. Rosetti (1888) și din cel prezidat de Lascar Catargiu (1891); în 1892 a vorbit contra propunerii de dare în judecată a miniștrilor liberali; ca ministru de domenii a făcut diferite reforme între cari legea minelor. Devenind prim-ministru (1900) și ministru de finanțe, el a încercat să rezolve criza în care se găsea țara prin vânzarea așa numitelor disponibilități, dar punctul său de vedere ne fiind aprobat de Rege, s’a retras. În 1910 a fost chemat ca președinte și ministru de externe, dar, în urma unor neînțelegeri cu T. Maiorescu, s’a retras, lăsându-i acestuia sarcina de a forma noul guvern (1912) care au să încheie pacea de la București. De atunci n’a mai fost ministru, iar în epoca războiului mondial, el a fost dintre cei cari au susținut că România trebuie să meargă alături de Germania, părere pe care a exprimat-o la toate consiliile de coroană la cari a fost chemat. De aceea a rămas în București în timpul ocupației și a încercat să formeze aci un guvern (contra celui din Iași) care să încheie pace, dar n’a reușit.

CARPAȚI, munți în Europa Centrală; masivul cel mai important după Alpi; se întind de la N. de Viena pînă la Dunăre formînd un arc de cerc care trece prin centrul României, lung de 1450 km., avînd și o serie de prelungiri cari închid Transilvania spre V. Geografii împart Carpații noștri în 3 regiuni: C. *răsăriteni*, dela isvoarele Nistrului pînă la întorsura Buzăului, C. *de miază-zi* dela întorsătura Buzăului pînă la Dunăre, C. *apuseni*, prelungirile din Transilvania. 1) C. răsăriteni se compun din mai multe șiruri de munți, din cari isvorăsc pe deoarte riurile cari udă Moldova și se varsă în Dunăre direct sau ca afluenți, pe de alta cele cari udă Transilvania și au aceiași sfîrșit. Între acestea sînt: M. Maramureșului, M. Bucovinei, M. Rodnei, M. Bistriței, M. Ciucului, M. Călimăn, M. Gurghiuului, M. Oituzului, M. Vrancei, M. Buzăului etc. Virfurile mai însemnate: *Hovrila* (2000 m.), *Pietrosul* (2300 m.), *Ceahlăul* (1900 m.), *Lăcăuțu* (1777 m.), *Penteleu* (1777 m.). 2) C. de la miază-

P. P. Carp.

zi trimit ape numai spre șesul Dunării. Șirurile principale sînt: M. *Bîrsei*, M. *Bucegi*, M. *Făgărașului*, M. *Sebeșului*, M. *Lotrului*, M. *Cernei*; în partea aceasta sînt virfuri mari înalte decît în ceilalți Carpați: *Moldoveanu* (2550 m.), *Negoiul* (2540), *Mîndra* (2530), *Relezatul* (2500), *Omul* (2510), *Caraimanul* (2495). 3) C. apuseni se întind între r. Mureș și Someș, formați din mai multe șiruri, între cari: M. *Zarandului*, M. *Trascăului*, M. *Bihorului*, cu virfurile: *Vlădeasa* (1850 m.), *Bihor* (1850), *Muntele Mare* (1827), *Detunata*. Locurile de trecere printre șirurile Carpaților sînt puține și unele din ele pe la înălțimi mari: *Mesteacăniș*, *Bicaz*, *Ghimeș*, *Oituz*, *Buzău*, *Bratocea*, *Predeal*, *Bran*, *Turnu-Roșu*, *Lăiniș* sînt cele mai accesibile.

CARPINI-PIANO GIOVANNI (*ca. 1200 † ca. 1248), călător franciscan, a fost trimis de papa Inocențiu IV în 1246—47 la hanul Tătariilor ca să-l convertească la creștinism. A scris importante relațiuni de călătorie, cari s’au tipărit întîiu în 1537.

CARRA JEAN-LOUIS (*1743 † 1793), om politic fr. ucis cu Girondinii în timpul revoluției. A călătorit mult prin Europa, a vizitat și țările române și a fost secretarul unor Domnitori. A scris: *Histoire de la Valachie*, Neuchatel, 1781, trad. în rom. de N. Orășanu în 1858.

CARRA SAINT CYR (*1756 † 1834), general francez. Însărcinat de afaceri pe lângă Domnitorul Munteniei în 1796, a stat în București mai bine de un an.

CARRACCI ANNIBALE (*1560 † 1609), pictor italian. Pr. op. *Aparițiunea Sf. Fecioare* (Louvre), *Crist și Samorilegna* (Viena), *Adormirea Maicii Domnului* (Dresda), *Masacrul inocenților* (München).

CARRARA, oraș în Italia (Massa); 49.000 loc.; vestite exploatare de marmoră albă.

CARREL ARMAND (*1800 † 1836), ziarist și om politic francez. Luînd direcțiunea ziarului *Le National* după revoluția din 1830, a dus lupte energice, a urmat polemici aprige, condus totdeauna de ideea că are datoria de a apăra libertatea și a ajuta pe cei ce luptă pentru ea. Cauza românească a avut în el un puternic susținător și Ion Ghica ne spune că, fiind student la Paris, făcuse cunoștință cu el și astfel putea să publice în marele ziar parizian articole despre țările noastre sub titlul de *Correspondance de Bucarest*.

CARRIÈRE EUGÈNE (*1849 † 1906), pictor francez. Op. pr. *Copîlul bolnav* (Paris, Muz. Luxembourg), *Crist pe cruce* (panou Hotel de Ville, Paris).

CARTAGINA oraș în Africa de N. (Tunis), întemeiat, după legendă, de Didona, regina Tirului, capitala Statului Cartaginez, care a avut un mare rol în antichitate; au trei războaie mari cu Romanii, dar fu învins (146 a. Chr.) și cetatea distrusă. Refăcută ca oraș roman (122 a. Chr.) deveni capitala Africii romane. Cucerită de Vandali (439), deveni centrul imperiului lor, dar Belisariu o recucerii (533). Căzînd în mîinile Arabilor (698), decăzu cu totul.

CARTAL ① com. rur. jud. Ismail, plasa Reni întemeiată 1814; 2758 loc. După legea 1929 sat circ. com. Barta. ② lac jud. Ismail lîngă Dunăre, comunică cu lacul Cahul.

CARTEA ROMÂNEASCĂ, societate anonimă de editură, tipografie și librărie, fondată în București în 1919. Are capital de 100 milioane lei.

CARTOJAN NICOLAE (*1883), profesor la facultatea de litere din București. Membru corespondent al Academiei Române (1928). A publicat lucrări despre literatura veche și modernă și despre cărțile populare și un album paleografic (cu I. Bianu).

CARTOJANI, com. rur. jud. Vlasca, plasa Neajlov; 2861 loc. După legea 1929, sat circ. com. Videle. Tîrg: 23 April, 15 August.

CARTU IOAN (*1820 † 1875), prof. de muzică și compozitor român.

CARUSO ENRICO (*1861†1921), tenor italian. **CASA ALBĂ**, numele dat reședinței președintelui Statelor-Unite din Washington. E o veche construcție, care în 1812 a fost arsă de Englezi, dar, fiind lucrată din piatră, nu s'a distrus, dar s'a înegrit și de atunci e obiceiul ca să fie vopsită cu alb la fiecare interval de 10 ani.

CASANDRA, pers. legendar fiica lui Priam și a Ecubei; avea darul de a profetiza, dar spunea mai mult nenorocirile.

CASANOVA GIOVANNI (*1725†1798), originar din Italia, aventurier internațional; tipări câteva cărți de istorie și matematică, dar deveni cunoscut mai ales prin memoriile (public. după moarte) în care se vede viața lui aventuroasă și licențioasă.

CASATIE — **INALTA CURTE DE CASATIE**.

CASELE NATIONALE, așezămînt cultural întemeiat 1918: organizează conferințe și sezători în diferite părți ale țării, construște case de lectură și de stat în comune rurale. Scopul: consolidarea unității culturale a tuturor provinciilor. Conducători: General I. Manolescu și G. Tițeica.

CASIADOR MAGNUS AURELIUS (*ca. 468†ca. 562), om politic roman, avu rol mare mai ales sub Teodoric. A lăsat scrieri, între cari: *Instituțiunea literelor umane*.

CASPICĂ, mare între Asia și Europa; lungă de 1260 km., lărgimea cea mai mare de 550 km. **CASSEL**, oraș în Germania, (Hessa); 160.000 loc.

CASSIUS LONGINUS CAIUS (†42 a. Chr.), politic roman, unul din conspiratorii cari ucisera pe Cezar, luptă contra triumvirilor și, învins, puse pe un sclav să-l omoare. Brutus l-a numit „ultimul dintre Romani”.

COSTALDI ALFONS, compozitor. Premiul național p. muzică 1929. Între altele, a făcut muzica p. marșul lui Iosif *La arme* și p. *Imnul cercetașilor*.

CASTELREIGH HENRI-ROBERT LORD (*1769†1822), om politic englez. Unul din adversarii cei mai neînduplecați ai lui Napoleon I și ai Franței. Era ministru de externe în 1812 și de atunci luă parte la toate congresele internaționale cari regulară situația politică a Europei. Apropind luarea Basarabiei de către Ruși, a căutat totuși să pună o stavilă întinderii Rusiei în teritoriile supuse imperiului otoman. Ion Ghica vorbește despre aceasta într-o scrisoare către Alecsandri („Legile”).

CASTELAR EMILIO (*1832†1899), om politic spaniol, prof. la Madrid; revoluționar (1866), refugiat în Franța; președinte de consiliu al republicii (1873). A sprijinit în diferite împrejurări cauza românească. A fost proclamat membru de onoare al Ateneului Român.

CASTELNAU JOSEPH-EDUARD (*1861), general francez, învingător al armatelor germane în luptele de lângă Nancy (Sept. 1914).

CASTILIA, partea centrală a peninsulei iberice; în evul mediu a format un regat; mai târziu s'a unit cu alte provincii, formînd regatul Spaniei.

CASTOR ȘI POLLUX, pers. mitol, fiii Ledei, ziși și *Dioscuri*. Aceste nume simbolizează frăția sau amiciția desăvîrșită.

CASTORIA, oraș în provincia Macedonia (Grecia), așezat pe lacul Castoria. Aci locuiesc și Români din tribul Voscopolan.

CASTRA NOVA, stațiune romană pe drumul dealungul Oltului spre Transilvania, în apropiere de com. Căcaleți jud. Romanai.

CASTRO GUILHEM DE (*1569†1631), poet spaniol, autor și al piesei *Mocedad del Cid* (Tine-reța Cidului), după care Corneille a făcut *Le Cid* al său.

CAȘIN @ fostă măn. jud. Bacău, azi biserică de mir; clădită în 1655 de Gheorghe Ștefan, domn al Moldovei. @ circ. com. jud. Bacău cu 10 sate (legea 1929).

CASMIH, ținut din India engl. unde se fabrică stoffe de lînă și de mătase.

CATABOLINOS, grec (turci sub numele de *IONIS-BEY*), trimis de Sultanul Mahomed împreună cu Hamza Pașa ca să prindă pe Vlad Tepeș (ca. 1458), dar fu pus în țeară împreună cu Pașa.

CATALANI ALFREDO (*1854†1893), compozitor italian. Opere pr. *Wally*, *Hero* și *Leandru*.

CATALAUNICE CIMPURI (= cîmpiile din Champagne Franța); aci Atila a fost învins de generalul roman Aetiu (451).

CATALINA, circ. com. jud. Trei Scaune cu 2 sate.

CATALONIA, provincie a Spaniei: cultură de grîne, pescării, ape minerale, vii. Orașe principale: *Barcelona* și *Lerida*.

CATALPUG — **CATLABUG**.

CATARGIU BARBU (*1807†1862), om politic român. A fost între întemeietorii societății filar-

monice (1834) și a scris articole interesante despre menirea educatoare a teatrului. A debutat ca orator fiind deputat în Obșteasca Adunare (1842). A fost director la departamentul justiției în 1843, adversar al mișcării din 1848, vornic de poliție (1849) și judecător la Înaltul Divan (pînă la 1856). Partizan al unirii principatelor, a fost ministru de finanțe al Căimăcâmiei (1858) cum și în guvernul prezidat de I. A. Filipescu (1859), a mai fost pentru cîteva zile președinte de consiliu și ministru de interne. Cînd s'a proclamat unirea definitivă (recunoscută de puterile garante), el a rostit un discurs celebru pe care-l termina cu deviza: „totul pentru țară, nimic pentru noi”; a fost apoi chemat să formeze primul guvern al *unirii* (22 Ianuarie 1862). El a prezentat un proiect de lege pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, fără proprietăre, combătut de M. Kogălniceanu prin două mari discursuri și susținut de el printr'un discurs de o mare valoare oratorică. Domnitorul n'a sancționat legea votată. Catargiu a fost asasinat în ziua de 8 Iunie 1862, cînd ieșea de la Camera. Discursurile sale au fost adunate și publicate de Ang. Demetrescu (1886).

Barbu Catargiu.

CATARGIU COSFIN, om politic român. Adversar al unirii principatelor, a fost ministru de interne în timpul alegerilor pentru divanul ad-hoc (1857).

CATARGIU GHEORGHE sau **IORDACHE**, om politic român. Logofăt sub Mihail Sturdza. A făcut parte din comisia pentru alcătuirea Regulamentului Organic în Moldova.

CATARGIU LASCAR (*1823†1900), om politic român. A fost prefect de județ în Moldova înainte de 1848, a fost un partizan al unirii principatelor și a lucrat pentru alegerea lui Cuza, care devenea simbolul unirii. În acestuia n'a fost chemat la conducerea țării, dar a luat parte la răsturnarea lui și a făcut parte din locotenența Domnească (împreună cu Colonel Haralambie și N. Goleșcu), care a transmis Principelui Carol domnia. Ministru de interne în primul guvern al noului domnitor, dobîndește un rol important în 1871, cînd chemat de Domnitorul Carol, care voia să abdice, formează în noaptea de 11 Martie un minister care a guvernat pînă în 1876, primul guvern statornic și de lungă durată după dese schimbări din primii 10 ani ai acestei domnii. Guvernul său a fost pus sub acuză, dar Camera n'a votat darea în judecată. În timpul

Gheorghe Catargiu.

Lascar Catargiu.

guvernării lui Brătianu, s'a format un partid *liberal-conservator*, care a fost chemat la guvern sub președinția lui Catargiu (29 Mart. 1889), dar n'a putut cîrmui decît cîteva luni, fiind urmat de alte formațiuni pînă la 27 Noiembrie 1891, cînd el este chemat din nou la președinție și stă pînă în 1895. Catargiu a murit la moșia sa din jud. Covurlui, și în București i s'a înălțat un monument în piața Romană.

CATARGIU STEFAN, boer mare moldovean. Ministru al Dreptății în 1843.

CATEHISME (☞ Partea I). Primul catehism românesc este cel tipărit la 1544 la Sibiu, dar nu s'a găsit nici un exemplar; se pare că „*Intrebarea creștinească*” tip. probabil la 1560 este o copie a acestuia. O altă copie e în ms. adunate de Popa Grigorie din Măhaci (1607). Urmează: *Catehismul creștinesc*, tip. Alba Iulia 1640; *Catehismus*, Alba Iulia 1648; *Scutul catehismului*, Alba Iulia 1656; *Catehism* al lui Vito Piluzio, Roma 1677; *Pravoslavnica mărturisire* redactată de Petru Movilă, mitropolitul Chievlui, în rusește, tradusă grecește de *Patriarhul Nectarie* și românește de *Radu Greceanu*, tip. Buzău 1691.

CATERINA DE MEDICI, (*1519†1589), regina Franței, soția lui Enric II, regentă în timpul minorității lui Carol IX și inspiratoarea masacrului protestanților (Ughenoti).

CATERINA I (*1682†1727), soția lui Petru cel Mare și împărăteasă a Rusiei după moartea acestuia (1725).

CATERINA II (*1729†1796), soția împăratului Petru III și apoi împărăteasă după abdicarea și moartea acestuia (1762). Avu o viață privată foarte destrăbălată, dar o domnie plină de fapte importante: organiză administrația, justiția, armata, înțări învățămîntul medicinei și clădi spitaturi, întemeie o academie de litere și stabili legături cu Occidentul, mai ales cu Franța, al cărei spirit se introduse în toată mișcarea culturală și în civilizația societății înalte. În timpul ei se făcură cele trei împărțiri ale Poloniei (1772, 1793, 1795). Ea începu sirul marilor războaie cu Turcii, cuprinse Crimeea și încheie tratatul de la Kiuciuc-Kainardgi (1774), prin care se stabili dreptul de protecție al Rusiei față de creștinii din imperiul turcesc. Pentru toată activitatea ei, fu supranumită *Caterina cea mare*.

CATILINA LUCIUS SERGIUS (*109†62 a. Chr.), om politic roman, conspirator, care cercă să ia puterea, dar fu învins de partizanii ordinii, în frunte cu consulul Cicerone. Contra lui rosti acesta cele 4 vestite discursuri zise *Catilinare*.

CATINA ION (*1828†1851), scriitor român. A publicat o colecție de *poezii* (1846) și o dramă *Zoe* (1847).

CATLABUG (legea 1929) sau **CATLABUH** (Dicț. geografic) sau **CATLAPUG** și **CATALPUG** (Geogr. Mehedinți) sau **CATLAPUH** (Dicț. Statistic) ☉ riu, isvorăște în jud. Cetatea Albă și se varsă în lacul cu același nume. ☿ ☉ lac jud. Ismail. lung. 23 km. larg medie 800 m., la mijloc 6 km.; comunică cu brațul Chilia. ☿ ☉ sat jud. Cetatea Albă, ține de com. Divizia.

CATOLICI se numesc creștini, cari recunosc autoritatea papei de la Roma.

CATON (= **CATO**) **CENSORUL** (*232†147 a. Chr.), om politic roman, vestit prin severitatea moravurilor sale și prin strășnicia cu care-și exercita funcțiunile. Inimic al Cartaginezilor, obișnuia să-și termine orice discurs cu vorbele, rămase celebre: „Pe lângă acestea sint de părere să fie dărîmată Cartagina” (*Ceterum censeo Cathaginem esse delendam*).

CATON MARCUS PORCIUS (*95†46 a. Chr.), om politic roman, filozof stoic, partizan al lui Cicerone contra lui Catilina, luptă contra lui

Pompeii; se sinucise, văzîndu-se învins. Cicerone scrisese elogiul lui în opera *Cato*, căreia îi răspunse Cezar prin *Anti-Caton*.

CATTARO, oraș în Iugoslavia (Dalmția), port la Adriatică; 5500 loc.

CATTEGAT, strîmtoare între Suedia și Danemarca.

CATUL (= **CATULLUS**) **CAIUS VALERIUS** (*ca. 87 a. Chr.†ca. 47 a. Chr.) poet roman. Op. pr. *Nunta Tetidei cu Peleu*. În românește s'au tradus multe din poeziile lui de D. C. Ollănescu în „Convorbiri literare” (1878), B. Blcu în „Conv. Liter.” (1889) N. Basilescu în „Conv. Liter.” (1895 și urm), H. Frollo în „Convorbiri critice” (1907), Al. Iacobescu în „Ramuri” (1914), Dragoș Protopopescu și Raul Teodorescu în „Flacăra” (1915), V. Bogrea în „Transilvania” (1920) etc.

CATZBACH, sat jud. Cetatea Albă; colonie germană întem. 1822; 1184 loc.; ține de com. Tarutino.

CAUCAZ, șir de munți între Marea Neagră și Marea Caspică; lung 1.200 km.; punctul cel mai înalt e Elbruz 5.629 m. Locuitorii acestei regiuni. (ca. 4.000.000) sint de multe neamuri: Georgieni Mingrelieni, Cerchezi, Tangauri, Ceceni, Avari, Tătari, Armeni, Evrei, etc.

CAUDELLA EDUARD (*1841†1923), prof. și compozitor român; a studiat muzica la Berlin și Paris; a fost profesor (1861) și apoi director (1893) al Conservatorului de muzică din Iași. Princip. opere: *Olteanca*, 1880; *Hatmanul Ballag*, 1884; *Beizadea Epaminonda*, 1885.

CAUER CAROL (*1828†1885), sculptor german; a lucrat monumentul de pe mormîntul lui Papiu Ilarian în Sibiu.

CAULERY [col'ri] **MAURICE**, naturalist francez. Profesor la Facultatea de științe din Paris, membru al Academiei de științe, a venit de mai multe ori în țara noastră și a ținut prelegeri la diferite universități. E membru onorar al Academiei Române (1928).

CAVADIA MACARIE, profesor grec la Academia Domnească din București, pe la 1782.

CAVADINEȘTI, com. rur. jud. Covurlui, plasa Horincea; 2238 loc. După legea 1929, sat circ. com. Gănești.

CAVALCANTI GUIDO (*ca. 1225†1300), poet italian, amic al lui Dante.

CAVALERI se numeau nobilii cari erau luptători călări și primeau investitura cavalerescă. Cavaleria era una din instituțiile caracteristice ale evului mediu.

CAVALLA, oraș în Grecia, port la golful Cavalla; 53.000 loc.

CAVARNĂ, com. urb. jud. Caliacra, plasa Cavarnea; 4800 loc. Port la Marea Neagră. Are 1 gimnaziu și școli primare

CAVENDISH HENRY (*1730†1810), fizician și chimist englez. Demonstră prezența acidului carbonic în aerul atmosferic; descoperi compoziția apei, proprietățile hidrogenului, etc.

CAVOUR CAMILLO BENSO CONTE (*1810†1861), om politic italian. Participă la luptele contra Austriei ca ofițer de geniu (1848); apoi se ocupă de politică și de științele economice. Devenind ministru în regatul *Piemontului*, își dăte toate silințele ca să ridice importanța Statului și să lucreze pentru unitatea Italiei. Participînd la războiul Crimeei, Piemontul avu rol important în conferința de la Paris din 1856. Alîndu-se cu Franța, putu să susțină în 1859 războiul contra Austriei și să constituie regatul Italiei, fără Roma. Cavour muri într-o epocă de mare succes al operei sale și n'avu fericirea s'o vază desăvîrșită. El a fost și un economist de seamă, a publicat studii speciale. Lui se datorește aforismul politic „biserica liberă în stat liber”. Față de Români a arătat o mare prietenie, sprijinindu-i în epoca

CAT-
CAV

Caterina II
Impărăteasa. Rusiei

Eduard
Caudella.

luptelor pentru unire. Când Alecsandri s'a dus în misiune diplomatică spre a cere recunoașterea în doctei alegeri a lui Cuza, Cavour l-a primit cu bucurie și i-a dat sfaturi îndrumătoare. Cu această ocazie Alecsandri a scris, ca omagiu de admirație pentru el, poezia „Pilotul”.

CAVRA ZISU (sec. XVIII), profesor grec în București.

CAVRICA NICOLAE (†1813), profesor grec în București la Academia Domnească.

CAVRIOLO TOMASSO CONTE, condotier italian, venit ca strateg în armata lui Radu Șerban.

CAVSOCALIVITUL NEORIT (*1780), profesor grec venit în București, după ce predase teologia călugărilor din Sf. Munte. E considerat ca autorul unei metode de traducere mai lesnicioasă a textelor vechi elene în greaca modernă. Dela el ne-a rămas o carte românească în contra Evreilor (*Infruntarea iudeilor*), lăși 1803, Acad. Rom. sub Nr. 662), scrisă cu violență, el însuși fiind un Evreubotezat. Există și o traducere în grecește a acestei cărți făcută de Ioan Gheorghiu și tipărită în 1818 fără loc.

CAYENNE, insulă Oceanul Atlantic lângă Guyana fr. Aci orașul Cayenne, 12.500 loc. Loc de pe, deapă pentru deportați.

CAZACI, populație de origine slavă, locuind în S. Rusiei europene, în Turchestan și în Siberia. Ei formau ca o colonie militară cu oarecare autonomie sub conducerea unui *hatman*.

CAZACII-VECHI, com. rur. jud. Cetatea-Albă, reșed. plășii Palanca; 4446 loc. Are o școală de meserii.

CAZACLIȚA, circ. com. jud. Cahul. cu 3 sate (1929).

CAZANE — **PORȚILE DE FIER**.

CAZANIE, explicarea evangheliilor. Cea mai veche tipărită în românește este a lui *Coresi* tip. Brașov 1564, din care însă nu posedăm nici un exemplar; apoi alta tot a lui tip. Brașov 1581. (Acad. Nr. 29), care a fost retipărită în *Alba-Iulia* 1641; în sec. XVII avem o nouă Cazanie datorită mai ales muncii lui *Uriil Năsturel*, intitulată „*Evanghelia învățătoare*” începută a se tipări la măn. *Govora* 1642 și terminată la *Măn. Dealului* prin îngrijirea lui *Meletie Macedonul* 1644, precum și alta tip. de Iștvanovici Mihai la *Alba-Iulia* 1699 sub titlul *Chiriocadromion* și dedicată Mitropolitului Atanasie.

CAZOTA, sat jud. Buzău, ține de com. Glodeanurile (legea 1929); are o școală de meserii.

CAZZAVILLAN LUIGI (*1852†1903), profesor italian stabilit în România, unde a devenit și ziarist. După o serie de încercări cu diferite ziare, reviste și traduceri de romane în fascicule, întrebuintând și reclama, neobisnuită pe atunci la noi (persiflată de unii umoriști, ca Dr. Urechia), a isbutit să facă din ziarul „*Universul*” (1884) o publicație populară care s'a impus și a avut un mare succes. După moartea lui, ziarul a devenit proprietatea unei societăți anonime care continuă publicarea ziarului și a altor reviste de literatură, de științe, etc.

CĂCULATA, izvor vestit de ape cloruro-sodice-sulfuroase, aproape de Călimănești, jud. Vilcea.

CĂINARI, com. rur. jud. Tighina, plasa Căinari; 2700 loc. Circ. com. compusă din 13 sate (1929).

CĂIUȚI, com. rur. (țirg), jud. Bacău plasa Trotuș; 2030 loc. Circ. com. cu 24 sate (1929).

CĂLĂRAȘI ○ oraș, cap. jud. *Ialomița* pe malul stîng al brațului Borcea; 13162 loc. (1915); are 4 biserici ortod. și 2 sinagoge; are liceu „*Știrbeiu-Vodă*” fondat în 1834, școală secundară de fete, 2 școli normale, 1 școală de meserii și școli primare; stație c. f. terminală pe linie laterală care pleacă de la Ciulnița. Numele vine de la vechii ostași călărăși. Este capitala jud. de la 1832. În 1852 i s'a dat numele de Știrbeiu (după Domnitorul de atunci), pe care l-a păstrat pînă în 1881. ① lac aproape de orașul cu același nume. ② c. r. jud. Turda, plasa Cimpia Turzii ③ c. r. jud.

Dolj plasa Gîngeoava, iar după legea 1929 numai sat din circ. com. Bechet. ④ **CĂLĂRAȘI-SAT**, com. rur. jud. Lăpușna, plasa. Vorniceni; după legea 1929 formează o circ. adm. cu 16 sate. ⑤ **C. ȚIRG**, com. urbană tot acolo. ⑥ **c. v-CEHI**, com. rur. jud. Ialomița plasa Ciocănești; formează o circ. cu 5 sate (1929).

CĂLĂRĂSAUCA, măn. călugări jud. Soroca, lângă satul cu același nume, fost schit al măn. Sf. Sava. Are o bis. zidită de Marcu Donici 1780, alta zid. 1853, în care sînt moaștele Sf. Mitrofanie.

CĂLĂTORIA MAICII DOMNULUI LA IAD — **VISUL MAICII DOMNULUI**.

CĂLĂȚELE, stație c. f. jud. Cluj. la capul unei linii laterale care pleacă de la Huedin.

CĂLDĂRARU, circ. com. jud. Teleorman, cu 8 sate (1929).

CĂLDĂRUȘANI, măn. jud. Ilfov, întemeiată de Mateiu Basarab 1638.

CĂLIMAN, munte, jud. *Fălțiceni* (fost Suceava), cu 2 virfuri: *Bîca Țigăului* și *Cîrbuc* (1459 m.).

CĂLIMĂNEȘTI, com. rur. jud. Vilcea, plasa Cozia; st. balneară, cu sorginți sulfuroase; a început a se folosi în anul 1883; 2460 loc. Stație c. f. linia Pietra-O.—Rîmniceu V.—Sibiu.

CĂLINEȘTI ○ stație c. f. jud. Muscel linia București-Pitești lângă Golești. ① com. rur. jud. Maramureș plasa Sugaștag; 1723 loc. ② com. rur. jud. Olt plasa Drăgănești; 752 loc. După legea 1929, sat circ. com. Radomirești. ③ com. rur. jud. Satu-Mare plasa Oașu; 1875 loc. ④ com. rur. jud. Storojineț plasa Ceremuș; 1300 loc. După legea 1929 sat circ. com. Stănești. ⑤ com. rur. jud. Bălți plasa Fălești; 1767 loc. După legea 1929, sat circ. com. Balotina. ⑥ Circ. com. jud. Teleorman plasa Alexandria cu 5 sate.

CĂLUGĂREANU DIMITRIE (*1868), naturalist român. Doctor în științe din Paris, a fost profesor de fiziologie la Universitatea din Iași, apoi la Cluj și, din 1928, în București. E membru corespondent al Academiei Române (1910).

CĂLUGĂRENI ○ com. rur. jud. Prahova, plasa Cricov; 2393 loc. După legea 1929 sat circ. com. Ceptura. ① com. rur. jud. Vlașca pl. Călugăreni cu 8 sate; între ele este și satul cu același nume 1198 loc., la confluența *Neajlovului* cu *Cîlniștea*; aci s'a dat în ziua de 13 August 1595 vestita bătălie între *Mihaiu Viteazul* și între Turci, comandați de Sinan Pașa.

CĂLUGĂRIȚA, fostă măn. jud. Rădăuți; o bisericuță din 1591.

CĂLUȚU măn. jud. Romanatî com. cu același nume, întemeiată în 1579 de familia Buzescuilor; aci sunt mormintele mai multor Buzescu, între cari al lui *Preda Buzescu*, generalul lui *Mihaiu Viteazul*.

CĂMAR, (legea 1929 sau **CAMĂR**) com. rur. jud. Sălaj, plasa Șimleul Silvaniei; 3256 loc.

CĂMARZANA, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Oașu; 2056 loc.

CĂPĂȚINA, munte, jud. Suceava, (1383 m.).

CĂPĂȚINEANU STANCIU, profesor român în Craiova. A publicat traduceri din limba franceză. Între cari *Mărimca Romanilor de Montesquieu* (1830).

CĂPĂȚINENI, sat, jud. Argeș pe riul Argeș; aci sînt ruinele cetății lui Vlad Tepeș.

CĂPITANOVICI TEODOR (*1928), avocat și financiar român. A fost magistrat, deputat, senator, director al Băncii Naționale (1913) și mai tirziu Vice-Governator. În timpul războiului, în 1916, a fost însărcinat a transporta tezaurul Băncii la Moscova unde l-a găsit instalarea guvernului bolșevic.

CĂPITANUL CONSTANTIN, autor al unei cronice românești (după alții, numai *copist*) se numește (după părerea lui N. Iorga, combătută de I. G. Sbiera) *Constantin Filipescu* (* ca. 1655†1696). Cronică povestește întîmplările din Muntenia dela 1290 (descălecarea) pînă la 1688,

CĂPITĂNEANU CONSTANTIN (*1844 †1893), colonel român, organizatorul serviciului geodezic al armatei române. Studiă la Observatorul astronomic din Paris și la Institutul topografic din Napoli. În 1873 începu lucrările pentru harta țării sub direcția colonelului Barozzi. După ce stabilă diferența de longitudine între Iași și Cernăuți (publ. 1881), determină latitudinea orașelor București, Galați, Iași. Mai studiă chestia cadastrului. Fu deseori delegat al României pentru studii de specialitate în străinătate.

CĂPILNIȚA, com. rur. jud. Odorheiu, plasa Tirnava-de-sus; 2132 loc. După legea 1929, sat circ. com. Vlăhița.

CĂPLENI, com. rur. jud. Sălaj, plasa Carei; 2497 loc.

CĂPRIANA, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Vornicenii; 2129 loc. După legea 1929, sat circ. com. Vornicenii.

CĂRBUNAR, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Mănăstur; stație bălneară: pucioasă.

CĂRBUNEȘTI, com. rur. jud. Gorj, plasa Cărbunești, pe Gilort; după legea 1929 sat circ. com. Târgu Cărbunești; are o biserică zidită de polcovnicul Coltescu 1780 și o școală de meserii.

CĂRPINENI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Bujoru, 6655 loc.; are un gimnaziu mixt (1928—1929). Circ. com. cu 11 sate (1929).

CĂRPINIȘU ① com. rur. jud. Alba plasa Abrud; 1443 loc. ② com. rur. jud. Gorj, plasa Novaci, 1955 loc. După legea 1929 sat circ. com. Săcelu. ③ c. r. jud. Timiș-Torontal, plasa Jimbolia; 3122 loc.

CĂSCIOARELE ① com. rur. jud. Ilfov, plasa Oltenița; 1958 loc. După legea 1929, sat circ. com.

Durău, într-o poziție minunată. Poporul a scormit diferite legende despre acest munte, între cari și a *Dochiei* (= acest cuv.) ④ circ. com. jud. Neamț, cu 29 sate (1929).

CEAHOR, com. rur. jud. Cernăuți plasa Cosminului; 2673 loc. După legea 1929, sat circ. com. Plaiul Cosminului.

CEANGĂI, locuitori din mai multe comune din jud. Bacău și Roman. Maghiari de origine și catolici, emigrați probabil prin secolul xiii din Transilvania în Moldova. Ei au avut un episcopat la Bacău înființat în vremea lui Alexandru cel Bun (1401). Astăzi bisericile lor țin de episcopatul din Iași.

CEANUL-MARE, com. rur. jud. Turda, plasa Cîmpia-Turzii; 2955 loc.

CECHETTI BARTOLOMEO (*1838 †1890), istoric și paleograf italian, director al arhivelor din Veneția. A scris și biografia principesei Ghica *Dora d'Istria*; a fost membru onorabil al Academiei Române (1890).

CEFALONIA, insulă în arhipelagul Ionicilor; supr.-689 km. p., 69.000 loc. Cap. *Argostolion*. Apartine Greciei.

CEGANI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Fetești; 2121 loc. După legea 1929, formează circ. cu 6 sate.

CEHI = Boemia.

CEHOSLOVACIA (ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Germania și Polonia, la V. cu Germania, la S. cu Austria, Ungaria și România. Supraf. 140.394 km. p.; 14.440.000 loc.

Țară muntoasă, este străbătută de prelungirea Carpaților. Partea de NV e înconjurată de munții cunoscuți sub numele de *cadriaterul Boemiei*:

Harta Cehoslovaciei.

Chirnegi. ④ c. r. jud. Vlașca plasa Neajlov; 1773 loc. După legea 1929, sat circ. com. Crevedia; aci o veche mănăstire cu o biserică zidită la anul 1607 și refăcută în 1859 de Arhimandritul Metetie egumenul.

CATELU, stație c. f. jud. Ilfov linia București-Oltenița.

CAUȘANI, com. rur. jud. Tighina formată (legea 1929) din 20 de sate; între acestea este și: *Căușanii Noi*, trg, reședința comunei, pe riul Botna, 2901 loc. (1904). Aci a fost, pe la 1782, reședința hanului tătăresc care ocupase Bugeacul. Stație c. f. linia Tighina-Basarabasca. Este aci un spital, o biserică veche foarte interesantă și un gimnaziu de băieți fondat în 1923.

CEAGA, com. rur. jud. Tighina, plasa Sturzeni; 2129 loc. După legea 1929, sat circ. com. Taracia.

CEAHLĂU ① masiv muntos în jud. Neamțu, ocupă o suprafață de ca. 369 km. p. În culme are un platou numit *Pionul*. Vîrfurile ating diferite înălțimi, dar nici una nu trece de 1911 m. (*Oco-lușul mare*). La poalele Ceahlăului este mănăstirea

Pădurea Boemiei cu vîrfurile *Arber* (1457 m.), *M. Metalici* cu vîrfurile *Kailberg* (1051 m.), *Sudeți* cu v. *Schneekoppe* (1605 m.), colinele *Boeme*. Din ceilalți mai însemnați sînt: *Tatra* cu vîrfurile *Gerlsdorf* (2663 m.).

Apele principale: *Elba* (= *Labe*) cu afl. *Berunca* și *Vlatava*; *Morava*, *Vah*, *Hron*, afl. ai *Dundrei* care formează hotar din spre Austria și este considerată pe o porțiune (*Teben-Parkani*) ca aparținând Cehoslovaciei.

Clima este continentală și fără a ajunge la temperaturi extreme (nu trece de -2 și +19).

Se cultivă cereale, legume, mai ales cartofi; se cresc vite cornute, porci și cai, se exploatează păduri. Subsolul e foarte bogat: se exploatează cărbuni, sulf, fier, plumb, zinc, ș. a. Se află și izvoare minerale vestite în Europa: *Karlovy-Var* (fost Carlsbad), *Marianske* (fost Marienbad), *Piestany* (fost Pöstyen). Se găsesc instalațiuni industriale de mare importanță, din cari mai cunoscute la export: zahăr, sticlărie, lemnărie, porțelanuri, stofe.

Capitala: **Praha** (fost Praga) 677.000 loc. Or. pr. **Brno** (f. Brunn) 222.000 loc. vestit prin fabricile de postav. **Plzn** (Pilsen), vestit pentru fabricile de bere, **Bratislava** (Pressburg) 93.000 loc., **Olmuc** (Olmütz) 57.000 loc.

Poporul ceh este cunoscut în centrul Europei din primele secole ale erei creștine. Platoul boem era ocupat înainte de Christe de o populație celtică **Boi** (de unde și numele „*Boihemum*”), distrusă de invazia Marcomanilor (sec. i p. Chr.) aceștia gonțiți la rîndul lor de triburi slave (sec. v), cari primiră numele generic de **Cehi**. Ei susținură lupte contra Turingienilor și Avarilor. În sec. vii fundară un stat independent care cuprindea Boemia, Moravia, și alte ținuturi vecine. În sec. ix se introduce creștinismul prin Metodiu, dar influența germană înlocuiește cultul slav prin cel latin; din acest fapt urmă și orientarea politică spre Germania și spre cultura germană. Punctul culminant al germanizării fu atins sub regele Ioan de Luxemburg (1340—1346), dar fiul său Carol vii. încurajă pornirea antigermană și cultura slavă și înființă universitatea din Praga (1348). Murind, lasă Boemia și Silezia fiului său Vaelav, iar Moravia fratelui său Ioan. Progresul emancipării naționalității slave se urmă și sub influența reformei lui Hus. Osîndirea doctrinei lui de către Conciliul din Constanța și arderea lui pe rug (1415) fură începutul unor mari lupte între partizanii lui și armatele imperiale germane, cari ținură pînă în 1471. Această perioadă de dezvoltare se sfîrși prin reunirea Boemiei și Ungariei sub sceptrul Habsburgilor (1526) pe baza unor pacte de familie ale suveranilor. Stăpînirea habsburgică încurajă catolicismul și aduse pe lezuți, suprimînd și libertățile vechi ale Cehilor; de aci o încercare de liberare în 1618, sfîrșită prin înfrîngerea din 1620. În secolul xviii naționalitatea cehă pare distrusă; dar este numai amîniată: o nouă încercare, tot neisbutită, în 1848, și apoi o intensă propagandă internă, o întărire a conștiinței naționale se produce, se manifestă în timpul războiului mondial prin legiunile ce luptă contra Austro-Ungariei. Astfel independența se proclamă la 28 Octombrie 1918 la Praga, iar tratatele de la Versailles și St.-Germain en Laye o recunosc și-i fixară hotarele. Noul stat fu alcătuit din: *Boemia, Moravia, Silezia, Slovacia și Podcarpatorusia*.

Cehoslovacia este o republică democratică condusă de un președinte, avînd o Cameră și un Senat, alese prin sufragiu universal și cu reprezentarea proporțională. Președintele este acum: *Thoma Masaryc*.

Moneta este: *koroana*. Pentru măsuri se întrebuințează sistemul metric.

Cehoslovacia face parte din **MICA ANTANTĂ** (— acest cuvînt).

CEHOW ANTON-PAVLOVICI (*1860†1904), romancier rus și dramaturg. Zugrăvește mai ales viața rurală. Multe din operele lui s'au tradus în românește după 1908 de N. Dunăreanu, Luca Brînză, I. Duscian, C. Sfat, R. Boureanu, Cruceanu, Sofia Dobrogeanu-Gherea, L. Rebreanu, M. Sevastos, G. Carp (*Nuvel și schife*), Marga Dima, E. Pasenti (*Umoristice*), T. Lăzărescu, G. Balinski (piese de teatru: *Unchul Vania, Ursul*).

CEHUL-SILVANIEI, com. rur. jud. Sălaj. reședință, plasa Cehul-Silvaniei; 3508 loc. stație c. f. terminus linia laterală Silemeghiul-Cehul Silvaniei; are o școală de meserii și școli primare.

CELARU, com. rur. jud. Romanai, plasa Ocolu; 2520 loc. Circ. com. cu 10 sate.

CELEIU, com. rur. jud. Romanai, aproape de Dunăre și de baltă Potul; aci a fost o cetate romană care se numea Colonia Malvensis. După legea 1929, sat circ. com. Gura Padinei.

CELLINI BENVENUTO (*1500†1571), artist bijutier (orfèvre), sculptor ital. Op. pr. *Perseu*, statuă de bronz. Perfecționă procedura încrustării pietrelor prețioase.

CELSIUS ANDERS (*1701†1744), astronom suedez, făcu parte din expediția franceză care mă-

sură un grad al meridianului în regiunile polare (1737). El emise ideea termometrului centigrad.

CELȚI, locuitorii vechi din actuala Franțe, Elveție, ba, după unii autori, și alții din Europa Centrală pînă la Dunăre și chiar dincolo de ea.

CENAD, stație c. f. jud. Timiș-Torontal, unde se termină o linie secundară care pleacă dela Timișoara.

CENADUL-MARE, com. rur. jud. Timiș-Torontal; 5656 loc.

CENADE, com. rur. jud. Tirnava-Mică, plasa Blaj; 2375 loc.

CENIS, munte din Alpi, între Italia și Franța; înalt 3170 m.

CENTAURI, monștri din mitol., gr. jumătate oameni, jumătate cai.

CEONTEA TEODOR (*1846) prof. român în Arad. Princip. op. *Creațiunea*, 1877; *Pluralitatea lumilor*, 1877.

CEPARI, @ com. rur. jud. Năsăud, 759 loc. plasa Năsăud. ¶ @ circ. com. jud. Argeș, plasa Topolog cu 28 sate (legea 1929).

CEPELĂUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Edi-nița; 2410 loc. circ. com. cu 13 sate (1929).

CEPTURA, com. rur. jud. Prahova, plasa Crîcov. Aci se exploatează petrol. Circ. com. cu 6 sate mari și 3 mici; regiune viticolă.

CERASU, com. rur. jud. Prahova, plasa Teleaen; 2455 loc. După legea 1929 sat circ. com. Dragna.

CERĂTU, com. rur. jud. Dolj, plasa Segarcea; 2589 loc. După legea 1929, sat circ. com. Lipova.

CERBER, monstru din mitol. gr.; căine cu mai multe capete (de regulă, trei). El păzia intrarea Infernului.

CERBU, munte în Gorj deasupra satului Novaci.

CERCEL NICOLAE (*1773), profesor grec la Academia Domnească din Iași.

CERCEL PETRU, (* ca. 1540†1590) domn al Munteniei, (1583—1585), fiul lui Pătrașcu cel Bun. Fiind în vîrstă de 17 ani la moartea tatălui său (1557), ceru să fie numit domn, dar fu refuzat și exilat în insula Rodos, de unde trecu în Cipru. Aci învăță limbi străine occidentale, făcî diferite studii și în 1579, se duse la Paris, unde dobîndi bunăvoința Regelui Henric iii și a mamei sale Caterina de Medicis și cu sprijinul lor ocupă tronul Munteniei. Deși cu bune intenții și poale cu gînd de a întemeia aci un stat mare sub protecția Franței, dar copleșit de datorile ce trebuia să plătească pentru cheltuielile ce făcuse spre a dobîndi domnia, el fu mai mult un rău priînt, provocă nemulțumiri și fu silit să fugă în Transilvania, unde fu arestat citva timp. De aci trecu în Italia, apoi la Constantinopol, căutînd să-și reia tronul, dar nu reuși și fu înecat în Bosfor. Cerecel a clădit mănăstirea Mîslea și a terminat biserica domnească din Tirgoviște.

CERCETAȘI, nume dat tinerilor cari fac parte din Asociația Cercetașilor, organizată după modelul internațional adoptat în mai toate statele Europei. S'a întemeiat în Anglia (membrii se numesc *boy scout* = copil cercetaș) în anul 1908, iar la noi în 1914. Venind ulterior în fruntea acestei instituții Principele Carol, actualul Rege, ea a luat o mare dezvoltare pînă la și în timpul războiului. După aceea a urmat o perioadă de stagnațiune și în 1929 s'a reluat activitatea sub comanda Principei Nicolae.

CERCHEZI — **CIRCASIA**.

CEREMUȘ, riș, afluent al Prutului; formează, în parte, hotarul între România și Polonia.

CERES, pers. mitol. la Romani: zeița semănăturilor, a agriculturii în genere.

CERMEIU, com. rur. jud. Arad, plasa Ineu; 3941 loc. stație c. f. capul unei linii secundare care pleacă de la Ineu.

CERNA: @ riș afl. al Oltețului, udă jud. Vilcea. ¶ @ riș afl. al Dunării se varsă lîngă Orșova, pe valea acestui riș se află băile Herculane. ¶ @ com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Ciacova. ¶ @ circ. com. jud. Tulcea, cu 14 sate.

CERNA PANAIT (*1881†1913), scriitor român. Se numea Stanciof. Doctor în filozofie din Lipsca, A debutat în 1898 în rev. „Floare albastră”; a publicat apoi poezii în „Convorbiri literare” (1901—1908), „Semănătorul” (1904—1905); și un volum *Poezii* 1910 (mai multe edițiuni).

CERNAȚ ALEKANDRU (*1828†1893), general român. Sublocotenent în 1852, el a luat repede gradele ofițerești, fiind colonel în 1866 și general de divizie în 1877. Ministru de războiu în timpul războiului, el a avut rol important în alcătuirea planurilor de luptă. A fost ministru de războiu și după aceea până în Noembrie 1878. Apoi a fost șeful marelui stat-major până în 1891, când a trecut în retragere. Numele lui s'a dat unei stațiuni pe linia Megidia-Bazargic.

CERNAȚU, com. rur. jud. Brașov; plasa Săcele; 2850 loc..

CERNAUCA, com. rur., jud. Cernăuți; plasa Prutului; după legea 1929 e numai sat. A fost propr. fam. Hurmuzachi, unde s'au adunat frunțașii tinerimii moldovene după mișcarea din Martie 1848.

CERNAVOȚA, com. urbană jud. Constanța, plasa Megidia, port la Dunăre; st. c. f. linia Cernavoda-Constanța, legată de linia de la București prin mările pod; 5.946 loc. (1915); are o bis. ort. și 2 gîmii; un gimnaziu înființat în 1921, o școală de meserii și școală primare.

CERNĂTESCU PETRE (*1825†1892), profesor român. A ocupat catedra de istorie universală la Universitatea din București. A publicat manuale de istorie (1861—1871) și articole politice (în ziarul „Concordia” 1857).

CERNĂUȚI, jud. în Bucovina; cap. Cernăuți; 934 km.; 186.792 loc. (1919); 3 plăși: 3 com. urb. 92 rurale (1926), ține de eparhia Mitrop. din Cernăuți, face parte din circ. Curții de apel din Cernăuți. Are 40 grădini de copii și 120 școli primare, 30 de cooperative de producție și consum.

CERNĂUȚI, municipiu, cap. jud.

Cernăuți; 100.000 loc. (1919); stație c. f. pe linia principală București-Cernăuți, care se prelungește pînă la stația Ghica-Vodă, unde este punctul de trecere în Polonia. Aci este reședința episcopiei Bucovinei (— acest cuv.) și Curtea de Apel de a cărei circumscripție se țin județele Cernăuți, Cîmpulung, Dorohoiu, Hotin, Rădăuți, Storojineț și Suceava. Sint 5 biserici ortodoxe, 2 catolice; 1 armeno-catolică, 1 greco-catolică, 1 evanghelică, 6 sinagoge. E universitate cu 4 facultăți (drept, filozofie și litere, științe și teologie) și numeroase școli de diferite grade: 6 licee de băieți, 2 de fete, o școală normală de băieți și una de fete, o școală profesională de fete, o școală comercială pentru băieți, o școală superioară de meserii, o școală de țesătorie, 22 școli primare și 17 grădini de copii. E oraș foarte vechiu: într'un hrisov al lui Alexandru cel Bun din 1408 se vorbește despre el.

CERNE TITUS (*1859) profesor de muzică vo-

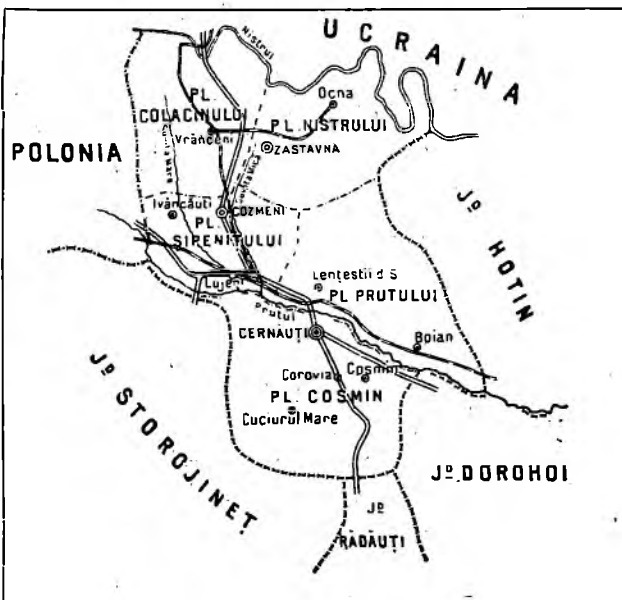
P. Cerna.

General Al. Cernat.

Stema jud. Cernăuți.

Harta jud. Cernăuți.

cală în Iași la Seminarul „Veniamin Costache” de la 1894. A publicat diferite compozițiuni și o revistă de specialitate: *Arta* 1883—85 și 1894—96.

CERNEȚI (sau **CERNET**), com. rur. jud. Mehedinți, plasa Ocolul; după legea 1929 face parte ca sat din com. Cernești și este reședința acesteia. Foarte aproape de Turnu-Severin, a fost citva timp socotită ca o suburbie a orașului. Pînă la 1842 a fost comună urbană și capitala județului. Aci a funcționat pentru prima dată ca institutor profesorul Ioan Maiorescu, care a înființat școala primară în 1836; aci a fost casa lui Tudor Vladimirescu; e și o veche biserică zidită pe la 1670.

CERNIȚA ȘTIRBEU — ȘTIRBEIU.

CERNIȚA, circ. com. jud. Ilfov cu 6 sate (1929). ① stație c. f. linia București-Oltenești. ② mănăstire jud. Ilfov, lângă lacul Colentina și baltă Cernița, întemeiată în 1608 de Vornicul Cernița Știrbeiu și refăcută în 1781 de călugări de la Sf. Munte.

CERNOVICI ARSENIE (†1706), patriarh sirb.

CERTEJUL-DE-SUS, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Șimnșus, 5999 loc.

CERTEZE, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Oașu; 7306 loc.

CERTEȘI, circumscripție com. jud. Tutova, plasa Ghidigeni cu 13 sate (legea 1929).

CERVANTES SAAVEDRA MIGUEL (*1547†1616), mare scriitor span. Duse o viață de aventuri, fu rob de pirăți. Pr. op. *Gelateia*, (dramă pastorală în versuri (1584), *Viața din Algeria*, dramă, și mai ales *Don Chiotte* (1605). Aceasta din urmă s'a tradus în românește, dar nu întregime de Heliade Rădulescu (1840), de A. Luca (1909), de Stef. Virgolic în „Convorbiri Literare” (an. xiv—xxiv).

CERVENIA, com. rur. jud. Teleorman, plasa Zimnicea; 4515 loc. După legea 1929, sat circ. com. Smîrdioasa.

CERVIN, munte (germ. MATTERHORN) din Alpi, Elveția: 4.482 m. înălț.

CESAREA (forma românească veche **CHESAREA**), oraș în anticitate și evul mediu în **Capadocia**; lângă ruinele lui e astăzi orașul **Kaizerieh**. Aci a fost o episcopie creștină pe care a ocupat-o odată Sf.

CER-
CES

Vasile cel Mare. Pentru a se perpetua amintirea ei, Sinodul din Constantinopol în timpul patriarhului Sofronie a decis, la 10 Oct. 1776, ca mitropolitul din București să poarte și titlul de „loctiitor al Chesarei Capadociei”.

CESENA IERONIM DE, medic venețian venit în Moldova în 1504 pentru a îngriji pe Ștefan cel Mare. El împreună cu alți doi medici, făcură o operație domnului, care însă se stinse după câteva zile.

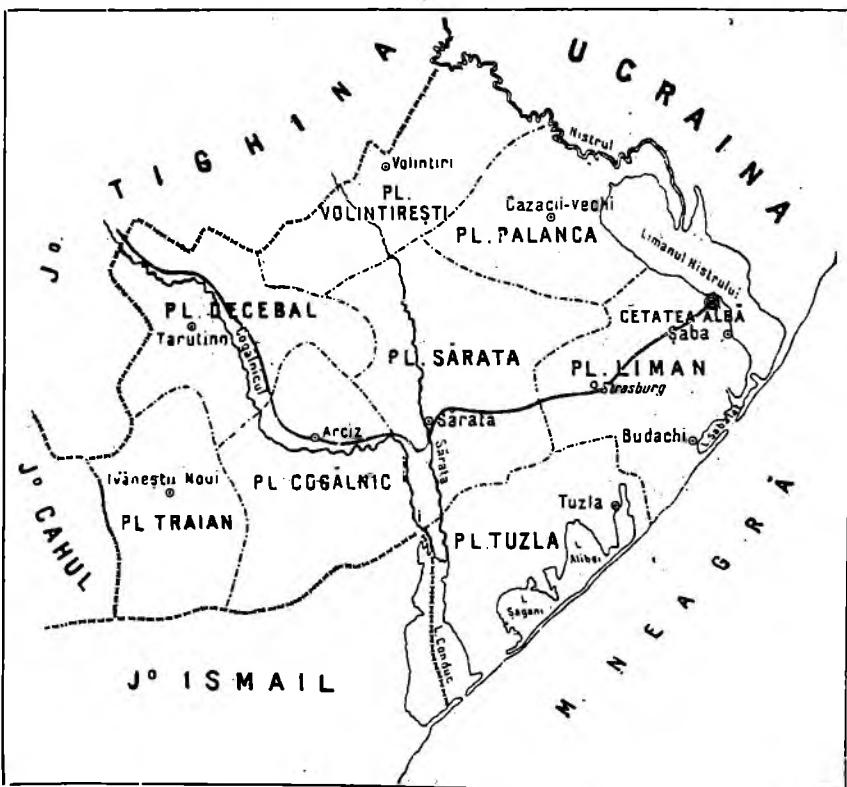
CETATEA ① com. rur. jud. Dolj, plasa Calafat; 5049 loc. Port la Dunăre. Circ. com. cu 4 sate. Împrejur sînt vii. Aci s'au dat lupte între Turci și Ruși în 1853. ¶ ② **C.-ALBĂ**, jud. în Barabaria; cap. **Cetatea-Albă**; supr. 7.595 km. p. 374.806 loc. (1922); are 8 plăși, 1 com. urbană. 103 com. rurale (1926); are 28 cooperative de aprovizionare cu un capital de 906.000 lei (1925);

face parte din circumscripția Curții de Apel din Chișinău; are 44 grădini de copii și 276 școli primare; ține de eparhia episcopiei din Cetatea Albă.

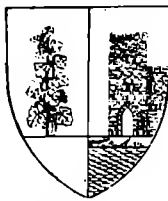
¶ ③ **C.-ALBĂ**, municipiu, cap. jud. Cetatea-Albă, așezat pe Limanul Nistrului; 33900 loc. (1923); are 1 liceu de băieți „Principele Mihail”, înființat 1879, 1 liceu de fete, înființat 1872, 1 școală normală, 9 școli primare de stat; 6 biserici ortodoxe, 1 bis. catolică, 1 protestantă, 1 baptistă, 1 molocană, 1 armenească, 4 sinagoge; are 1 spital; stație c. f. terminus linia Basarabeasca - C. A. Este un oraș foarte vechiu. Aci a fost în vechime o colonie grăcească *Leucopolis*. Ge-

novezii au stăpînit-o în evul mediu și i-au zis *Mavrocastro*. Mai târziu Turcii au numit-o *Akkerman*, ceea ce corespunde și cu numele românesc și cu cel rusec *Bielgorod*. Alexandru cel Bun înălătură stăpînirea genoveză și Cetatea rămase a Moldovei, fiind un loc de trecere pentru mărfuri, prin portul ei, din spre Polonia spre S. și din spre Turcia spre N. pînă cînd Turcii o cuceriră, în timpul lui Ștefan cel Mare (ca. 1484). De atunci ea a fost centrul puterii Tătarilor Nogai; a fost luată de Ruși (1770, 1789) și dată înapoi. De la 1806 a rămas în posesia Rusiei pînă în 1917, cînd Basarabia s'a întors în patria-mamă. Aci s'a încheiat convențiunea de la Akkerman (25 Sept. 1826) între Turcia și Rusia. ¶ ④ **CETATEA ALBĂ ȘI ISMAIL**, episcopie, fondată în 1925, cu reședința în Ismail, cuprinzînd județele: *Cetatea-Albă*, *Ismail* și *Calul*. Primul episcop a fost *Nectarie Collariuc*; azi este *Justinian Teculescu*. ¶ ⑤ **C.-BABELI**, pise pe Buccegi. ¶ ⑥ **C.-DE-BALTĂ**, c. r. jud. Tîrnava mică; plasa Tîrnava Sîn-Martin. St. linia Blaj-Praid.

Aproape sînt ruinele unei vechi cetăți despre care se vorbește de multe ori în istoria noastră: Ștefan cel mare a cucerit-o în 1469 și o stăpînit-o cași Petru Rareș (acesta cu oarecare întrerupere). Mai târziu Domnitorii Moldovei, deși au revendicat-o, nu au putut s'o reia. ¶ ⑦ **C.-DE-FLOCI**, fost oraș jud. Iași, la mîna pe malul stîng al Ialomiței pe Dunăre aproape de Piuș-Petrei. Se vorbește despre el în sec. xvi și xvii, cînd era capitală de județ și port important, pe unde se exportau mărfuri, mai ales, se vede, lînă (de unde și numele). În s. xviii a decăzut și pe la sfîrșitul secolului locuitorii s'au risipit. ¶ ⑧ **C.-FETEL**, ruine în jud. Vlașca aproape

Harta județului Cetatea-Alba.

Stema jud. Cetatea-Alba.

de com. Căciulați și Balotest. ¶ ⑨ idem în jud. Iași, la mîna aproape de satul Valea Seacă. Despre ambele circuli legenda că au fost aci cîndva organizată rezistența contra dușmanilor de către armate comandate de o fată. ¶ ⑩ **C.-NEAMTULUI**, ruine com. Vinători jud. Neamț, pe o culme ripoasă. Zidită probabil de cavalerii teutoni pe la 1200, a servit Domnitorilor Moldovei ca loc de apărare în timpul luptelor. Se vorbește despre ea pe timpul lui Ștefan cel Mare și pe timpul lui Const. Cantemir, cînd a cuprins-o Regele Poloniei Sobieski (1691). Cu vremea s'a ruinat. În literatură, o aflăm în nuela lui C. Negruzi (Sobieski și Romanii) și în piesa lui Alecsandri (*Cetatea Neamțului*); tînarul Hrisoverghi deplînge, într-o poezie (ca. 1840), lipsa de pietate pentru aceste vestigii ale unui glorios trecut. ¶ ⑪ **C.-VECHEE**, st. balneară jud. Sătmăre, pe malul Someșului; ape feruginoase. ¶ ⑫ deal și mîn. jud. Iași; biserică zidită de Duca Vodă 1672; aci a fost lupta între Moldoveni, ajutați de Tătari, și Austriaci 1716 în timpul lui Mihail Racoviță; fiind ucis Ferentz, comandantul Austriacilor, a fost îngropat aci: *cerdacul lui Ferentz* există și azi.

CETATEA LUI NEGRU-VOĐA — NEGRU-VOĐA.

CETĂȚUIA ① fostă mănăstire jud. Iași, fundată de Duca domnului Moldovei în 1672. Sînt și ruinele palatului domnesc. ② mănăstire jud. Vilcea lângă Rîmnicul-Vîlcii, fund. de mitrop. Teodosie 1680, refăcută de mitrop. Nifon 1853.

CETERAȘ, munte jud. Hunedoara; virf. *Ceterașul mare* 1077 m. Înălțime, *Halteu* 1046 m.; sînt mine de aur, argint, plumb, aramă.

CETINIE (CETINJE), oraș Iugoslavia, cap. Muntenegrului; 4000 locuitori.

CETIRENI, com. rur. jud. Iași plasa Copou; 2087 loc. După legea 1929, trecută la jud. Bălți.

CEUTA, port, Maroc, poses. Spaniei, la strîmt.-Gibraltar; 13.000 loc.

CEVENI munți din masivul central al Franței.

CEYLAN (sau CEYLON), ins. Ocean Indian, la S. Indiei; 65.000 km. p., 4.000.000 loc.; aparține Angliei. Aci se fac pescuiri întinse de scoici cu mărghăritar. Cap. *Colombo*.

CÉZANNE [sezan] **PAUL** (*1839†1906), pictor francez impresionist.

CEZAR (lat. *CAESAR*) **CAIUS IULIUS**, (*100†44 a. Chr.), om politic și general roman. Formă primul triumvirat cu Pompei și cu Crassus. Cucerii Galia, dar fu rechemat de Senatul. Veni cu armată, trecînd Rubiconul, sili pe Pompei să fugă în Orient, îl învinse la Pharsala, fu proclamat dictator. Puterea lui nelimitată excită fanatismul republicanilor, se formă o conspirație și, în ziua idelor lui Marte an. 44, fu ucis în Senatul cu 21 de lovitură, căzînd la picioarele statuei lui Pompei.

C. I. Caesar.

CHABLIS [sablî], oraș Franța, 1740 loc, renumite vinuri.

CHAI NOI G, pseudonimul sub care Ion Ghica a publicat în 1853 scrierea sa „Dernière occupation des principautés danubiennes”.

CHALCOCHONDILAS NICOLAOS (sec. xv.), istoric bizantin. A scris o istorie (în zece cărți) despre întîmplările din imperiu între 1297—1463. Se găsesc informațiuni prețioase în legătură cu începuturile statelor românești.

CHAMBERLAIN AUSTEN [citește: cemberlen] (*1863), om politic englez.

CHAMBERLAIN JOE (*1836†1914), om politic englez; fruntaș al partidului liberal; în 1886 se despartă de Gladstone, care susținea *home-rule* (=autonomia Irlandei) și formă cu Hartington partidul liberal unionist.

CHAMFORT [cit. șamfor] **NICOLAS ROCHÉ DE** (*1741†1794), scriitor moralist francez. Pr. op. *Cugetări, maxime și anecdote*.

CHAMISSO [cit. șa..] **ADALBERT DE** (*1781†1838), scriitor german, de origine fr. Pr. op. *Istoria minunată a lui Petre Schlemihl* (1814), tradusă în românește de multe ori; în timpul din urmă avem trei traduceri: în 1909 în Bibl. p. toți și în Bibl. Minerva, în fine în 1915 (de B. Marian).

CHAMONIX [cit. șamoni], oraș Elveția la înălțime de 1.050 m.; 2500 loc.

CHAMPAGNE [cit. șampañe], fostă provincie a Franței, azi formează mai multe departamente; vestită pentru vinurile ei (*șampanie*). Pe aci s'au dat lupte grele, lungi și vestite în timpul războiului mondial: 1914, 1915 și Sept. Oct. 1918.

CHAMPOLLION (cit. șam....) **JEAN FRANÇOIS** (*1790†1832), arheolog francez, a descoperit modul de citire al ieroglifelor egiptene.

CHANTILLY [cit. șantiil], oraș în Franța; 6000 loc.; fabrică de dantele cunoscute sub acest nume.

CHAPPE [cit. șap] **CLAUDE** (*1763†1805), inginer și fizician fr.; descoperi telegrafia aeriană și construi primele linii telegrafice în Franța. Văzînd că i se contestă prioritatea descoperirii, se sinucise. Are o statuie în Paris.

CHAPSAL [șapsul] **CHARLES PIERRE** (*1787†1858), gramatic francez. Cartea lui (1823), cu Noël, a fost și în Franța și aiurea multă vreme cea mai răspîndită gramatică. La noi prima prelucrare a gramaticii lui este a lui T. Codrescu, Iași 1843.

CHAPTAL [șaptal] **JEAN** (*1756†1832), chimist francez, a inventat proceduri practice pentru a fabrica cimenturi, salpetru, alun, și pentru a vopsi bumbacul.

CHAPUISAT EDOUARD, scriitor și ziarist elvețian. Conduce *Journal de Genève*. A scris despre istoria contemporană a Greciei.

CHARCOT [cit. șarco] **JEAN** (*1825†1893), medic francez, vestit prin lucrările asupra maladiilor nervoase.

CHASLES [șal] **PHILARÈTE** (*1799†1873), istoric francez, profesor la Collège de France; membru onorar al Ateneului Român și al Academiei Române (1871).

CHATEAUBRIAND [cit. șatobria] **FRANÇOIS RENÉ DE** (*1768†1848), scriitor francez. Călători mult: viață agitată. Op. pr. *Atala* (1801), *Geniul creștinismului* (1802), *Martirii* (1809), etc. E unul din întemeietorii romantismului francez. La noi s'a tradus pentru prima dată *Atala* și *René* în 1839 de Nestor Heruvim, *Aventurile celui din urmă Abenseraj* de Gr. Gănescu în 1850 și *Geniul Hristianismului* de Arhim. Dionisie în 1850. După acestea au urmat numeroase traduceri din diferitele lui opere: *Martirii*, 1859, *Atala* și *René* în Bibl. p. toți și Bibl. Minerva, *Ultimul Abenseraj* în Bibl. p. toți și Minerva, etc.

F. R. Chateaubriand.

CHAUCER [clauser] **GEOFFREY** (* ca. 1340†1400), poet englez. Pr. op. *Povestiri de la Cantorbery*, tablou al societății engleze din sec. xiv.

CHAZARI, popor barbar care a gonit pe Bulgari din ținuturile Volgăi.

CHEBAPCEA, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Tuzla; 2812 loc. După legea 1929 sat circ. com. Divizia.

CHECEA, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Jimbolia, compusă din: *C. Română* (2331 loc.), *C. Croată* (931 loc.).

CHEFNEU [cit. șefnô], profesor francez, a avut un „pansion pentru tinerii nobili” în comuna Miroslava jud. Iași. În „Albina românească” (Iași) din Septembrie 1831 se vede o autorizație de funcționare din partea Epitropiei școalelor din Moldova. Aci a învățat Mihail Kogălniceanu.

CHEIA ① com. rur. jud. Vilcea, plasa Cozia 870 loc.; după legea 1929, sat circ. com. Păușești-Măglași; cariere de piatră de var. ② com. rur. jud. Turda, plasa Mihai Viteazul, 986 loc. Aci se găsesc mine de alabastru. ③ munte jud. Buzău în locul unde riul Buzău intră în județ. ④ munte jud. Vilcea, separă riul Rîmnic de r. Olănești. ⑤ riu jud. Vilcea, unit cu r. Olănești, se varsă în Olt în dreptul orașului Rîmnicul-Vîlcii. ⑥ riușor jud. Prahova, izvoarește din muntele Bratoccea și se varsă în Teleajen aproape de măn. Cheia. ⑦ izvor de ape minerale (iod, sulf, sare) jud. Vilcea. ⑧ deal jud. Tulcea aproape de Măcin. ⑨ mănăstire de călugări jud. Prahova în valea Teleajenului; prima biserică zidită în 1770, a doua în 1790, a treia în 1853. În apropiere e cătunul cu același nume. Stațiune climaterică (880 metri alt.).

CHEIA TURZII, vale îngustă între două ramuri din munții Trăscăului, aproape de orașul Turda.

CHELMENȚI, com. rur. jud. Hotin, reședința, plasa Chelmenți; 4287 loc. Circ. com. cu 12 sate. (1929).

CHEMIN [cit. șme] **DES DAMES**, șosea lungă în Franța (dep. Aisne) vestită prin luptele necurmate și cu soartă schimbătoare ce s'au dat în timpul războiului mondial între armatele franceze și cele germane (Sept. 1914—Oct. 1918).

CHEN EUGEN, om politic chinez. A susținut, ca

CET-CHE

ministru de externe al guvernului din Canton. Înlăturarea oricărei influențe străine; a provocat chiar un război civil în 1926—27 al Sudului contra Nordului.

CHENDI ILARIE (*1872†1913), ziarist și critic român. Născut în Transilvania, a lucrat la ziarele românești de acolo; apoi a început să publice articole în revistele din Regat, mai ales în „Semăntorului”, „Viața literară”, „Convorbiri literare”; mai târziu s'a stabilit în București, unde a fost pînă la sfîrșitul vieții funcționar al Academiei Române. A lăsat mai multe volume de critică literară (*Prebudii*, 1903; *Folletoane*, 1904; *Impresii*, 1908; *Portrete literare*, 1911), de istorie literară (*Zece ani de mișcare literară în Transilvania*, 1901; *Fragmente*, 1905), cîteva traduceri din Ibsen, Sudermann), o colecție de scriori ale lui V. Alecsandri (1904) ș. a.

Il. Chendi.

CHENIER [cit. șenie], **ANDRÉ** (*1762†1794), poet francez, ofițer, diplomat, ucis pe eșafod în timpul revoluției. În românește s'au tradus: *Bolnavul*, de G. Crupenschi, publ. în „Curier de ambe-sexele, Periodul I (1836); *Lampa*, de Virgoliei, în „Convorbiri literare” (1872); *Lidea*, de T. M. Stoeneșeu, în „Literaturul” (1885); *Libertatea*, de Virgoliei, „Conv. lit.” (1888); diferite poezii de A. Naum în vol. de Traduceri, 1890; *Oaristis*, bucolică, de M. Iorgulescu, 1910.

CHENOT [cit. șeno.] **ADAM** (*1721†1789), medic din Luxemburgul belgian, stabilit în Sibiu cu ocazia epidemiei de ciumă din 1755, a ocupat funcția de medic șef al Transilvaniei (*protomedicus*), mai târziu pe la 1784 a trecut la Viena, însărcinat cu misiuni științifice de către Iosif II și poate chiar profesor la Universitate. A publicat un studiu mare despre ciumă: *Tractatus de peste*, Vindobonae 1766.

CHEPET, circ. com. jud. Trei Scaune cu 2 sate.

CHERAMEVS NICOLAE (†1672), profesor grec. După studii în Italia, a fost chemat la Constantinopol, apoi la Iași (1670), unde a fost profesor.

CHERELUȘ, c. r. jud. Arad plasa Chișineu; apare în docum. la 1334.

CHERESIG, c. r. jud. Bihor; citată în docum. la 1323; st. c. f. spre Oradia-Mare.

CHERONEA, oraș Grecia antică prov. Beotia. Aci Filip al Macedoniei a învins pe Greci și a distrus independența Greciei (338 a. Chr.) și Silla a învins pe Mitridate (86 a. Chr.)

CHERSON, oraș în Rusia, pe Nipru; 70.000 loc. Aci s'au refugiat mulți Români în timpul războiului pentru întregirea neamului și au fost persecutați și arestați de autoritățile noului guvern bolșevic.

CHERSONES, nume dat în vechime mai multor peninsule, între cari *Ch. Tauric* (= Crimeea), *Ch. Tracic* (= Galipoli).

CHERUBINI SALVATOR (*1760†1842), muzicant și compozitor italian. Op. pr. *Armida* (1782) *Ifigenia* (1788), *Medeea* (1797), *Ali Baba* (1833), opere.

CHESARIE CAPĂTINA (*1784†1846), episcop al Buzăului. După ce fu directorul unei școli private în București, se făcu călugăr și preot, ajungînd econom al Mitropoliei din București; episcop al Buzăului 1825—1840: a întemeiat biserici, a reparat mănăstiri, a înființat o școală în Buzău, apoi Seminarul (1838), o școală vestită de cîntăreți bisericești și o școală de pictură bisericească.

CHESARIE HALEFLIU (†1780), episcop al Rîmnicului între 1773—1780; a fost călugăr și arhimandrit în București; a început tipărirea *Mînceilor* traduse de Grigorie Mitropolitul (ianuarie-Aprilie), pe care a terminat-o Filaret. Fiecare volum este însoțit de o prefață cu studii istorice și religioase.

CHESINT, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Lipova; 2131 loc.

CHESTER [cit. cester], oraș Anglia; 39.000 loc.; vestite fabricațiuni de brînzeturi.

CHEVREUL [cit. șevrîl] **EUGENE** (*1786†1889) chimist franc., profes., director manufacturii Gobrolins; membru al Academiei de științe. Stabili teoria saponificațiunii, inventă luminările de stearină, cercetă diferitele reacțiuni în prepararea și fixarea colorilor pe stofe. Centenarul său a fost sărbătorit într'un mod deosebit.

E. Chevreul.

CHIAJNA, com. rur. jud. Ilfov, plasa Băncasa; 2316 loc. Circ. com. cu 5 sate (legea 1929).

CHIAJNA DOAMNA — **KIAJNA**.

CHIANȚI, regiune în Italia, vestită pentru vinurile sale roșii și spumoase.

CHIAȚO ANTON MARIA DEL, Italian din Florența, secretar al Domnitorului Constantin Brîncoveanu (din 1709), apoi al lui Ștefan Cantacuzino și al lui Nicolae Mavrocordat. A publicat în 1718 la Veneția, o scriere în care, pe lângă notițe geografice, înfățișează epoca lui Brîncoveanu și viața socială a diferitelor clase pe cari le-a cunoscut. E intitulată: *Moderne rivoluzioni della Valachia con la descrizione del paese*. Are și o hartă făcută de Stolnicul Constantin Cantacuzino. Ediție modernă de N. Iorga, 1914 și o traducere rom. de S. Cristian, 1929.

CHIBED, com. rur. jud. Odorheiu, plasa Shingorgiul-de-Pădure; 2730 loc.

CHICAGO [cicago], oraș Statele-Unite (Illinois) pe lacul Michigan; 2.700.000 loc; comerț și industrie mare (cîrnărie și conserve de carne, lemnării, fabr. de vagoane, etc.); clădiri imense.

CHICHINDA MARE, oraș Jugoslavia (Banat) 24843 loc. (1919).

CHICIUL ⊙ insulă în Dunăre, jud. Constanța în dreptul Hirșovei. ¶ ⊙ insulă jud. Ia-lomița aproape de orașul Călărași.

CHILI [cit. cili], stat America de Sud, pe coasta Oc. Pacific; 757.366 km. p.; 3.415.000 loc. Munți: Andzi; climat f. variat; apele sînt mai mult torrente. Cap. *Santiago* cu portul *Valparaiso*. Majoritatea populației de origine spaniolă și indigenă. Republică cu 2 camere. Producții: mine, agricultură, păduri.

CHILIA ⊙ insulă în Dunăre în jud. Tulcea, între brațele Chilia și Sulina; supraf. 2100 km. p.; mai toată acoperită cu stufăriș. ¶ ⊙ braț al Dunării prin care aceasta se varsă în Marea Neagră: se desface din Dunăre la *Ciatal*, trece în dreptul orașelor *Ismail* și *Chilia* și ajunge la mare; lung. 111 km.; larg 500 m.; se desparte în brațe mici, formînd multe insule. ¶ ⊙ c. r. jud. Olt, plasa Spineni; după legea 1929 face parte din circ. com. *Făgețele* și este centru unui grup de sate cu consiliu. ¶ ⊙ c. r. jud. Satu-Mare, plasa Arded. ¶ ⊙ oraș numit azi **CHILIA NOUĂ**, jud. Ismail pe brațul Chilia; reședința plășii. Are un gimnaziu, 12 școli primare, un spital. Aci ar fi fost în sec. iv a. Chr. cetatea Aquillea construită de Alexandru Macedon. În sec. xiv și xv cetatea aparținea Țării-Românești; mai târziu a trecut în stăpînire Moldovei; la 1584 a fost ocupată de Turci; la 1770 de Ruși, cari o pierd pentru a o recuceri în 1790 și iarăși în 1806. ¶ ⊙ **CH.-VECHE**, c. r. jud. Tulcea, plasa Sulina; cuprinde 8 sate; comerțu înțins de pește; întemeiată în urma războiului Crimeei de emigrați din Basarabia.

CHILLON [cit. șilon] castel fortificat în Elveția pe lac. Leman lângă Vevey. Constr. sec. xiii. Pe cînd ținea de Savoia, a fost închis aci Bonivard. (— acest cuv.)

CHIMBORAZO, munte în Anzi (America de Sud); 6310 m. alt.

CHIMENIȚUL SEVASTOS (†1702), profesor

grec din Constantinopol. Chemat de Brincoveanu, 1689, a organizat școala domnească și a fost director între 1689—1702. A tipărit la Snagov (1701) în grecește *Eortologhion* (despre sărbători și teoriile lor, pascălie, ș. a.) dedicată lui Brincoveanu (se găsește în Bibl. Academiei sub Nr. 126); iar după moartea lui s'a tipărit în București (1703) o *Învățătură dogmatică*, dedicată Țarului Petru Alexievici. (Bibl. Acad. sub Nr. 140).

CHINA (TA CHUNG HUA MIN KUO), stat în Asia. Se mărginește la N și N-V cu Siberia, la E cu Siberia, Coreea, Marea Galbenă și Marea Chinei, la S cu Indochina și India, la V cu Afganistan.

Supr. 9.650.000 km. p.; 436.000.000 loc.

Statul Chinei se compune din: *China propriu zisă* și țările supuse: *Manciuria, Mongolia, Tungaria, Turchestanul chinez și Tibetul*.

China propriu zisă este despărțită de Mongolia printr'un zid lung de 2.450 km., ridicat cu câteva sute de ani a. Chr.. De China ține și insula *Hainan*.

Teritoriul Chinei este înconjurat de munți spre N-V și S și din aceștia o sumă de munți se prelungește în interior. Partea de E spre mare e mai puțin ridicată. În Mongolia este un mare deșert numit *Gobi*.

Principalele șiruri de munți: *Saiansk* și *Jablonoi* o despart de Siberia; *Allai, Tian-Șan, Kuentun*, cari se întind spre centru, despărțind oarecum China în două părți. De India o desparte șirul munților *Himalaia*. Fluvii mari udă mai ales partea de E: *Hoang-Ho, Iang-Ce-Kiang, Si-Kiang*.

Cap. *Peiping* (fost Peking). Orașe pr. *Șanghai, Canton, Hangciu, Ciunking, Nanking, Tientsin, Ningpo, Fuciu*.

Civilizația chineză este mult mai veche decât cea europeană: ei au cunoscut mai înainte mătasea, scrierea, porțelanul, praful de pușcă, etc. Cu încetul, mai ales în sec. XVIII și XIX, Europeanii pătrunseră în statul chinez, obținură dreptul de a se așeza, de a forma chiar colonii și din aceastea pricină se născură uneori turburări și se produsere mișcări xenofobe, cum a fost a boxerilor (1900).

CHIOJDU, com. rur. jud. Buzău, plasa Buzău; 4475 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cislău.

CHIOS — **HIOS**.

CHIOSE-AIDIN, com. rur. jud. Durostor plasa Beibunar; 2605 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cainargeanu-Mare.

CHIOSEA, dascăl român pe la începutul sec. XIX, descris ca persoană și metodă de Ioan Ghica (Scrisori către V. Alecsandri), dar fără alte precizuni biografice.

CHIPERCENI, com. rur. jud. Orhei, reședință, plasa Chiperceni; 4720 loc. Circ. com. cu 13 sate (1929).

CHIPRIAN — **CIPRIAN**.

CHIPRIENI, măn. jud. Chișinău, zidită de Ștefan cel mare. Petru Rareș a făcut aici o biserică.

CHIR, sfânt. El și Ioan, alt martir, sint numiți „doctori fără de arginți”, pentru că cutreierau orașele și satele (în Egipt, pe vremea lui Dioclețian) și, îngrijind pe bolnavi, îi converteau la creștinism. Au fost chinuți și apoi decapitați. Biserica noastră îi serbează la 31 Ianuarie; iar la 28 Iunie se prăznuiește descoperirea moaștelor lor.

CHIRGHIZI — **KIRGHIZI**.

CHIRIAC SIHAȘTRUL, prăsnuit de biserica ortodoxă la 29 Septembrie. Era pe timpul lui Teodosie cel Mare (379—395). A trăit în Corint; s'a călugărit la vîrsta de 18 ani, a fost egumen la o mănăstire; a trăit pînă la adînci bătrînețe și se povestese mai multe minuni săvîrșite de el.

CHIRIĂCȘCU PAUL (*1861†1916), maior,

mort eroic în Dobrogea, în ziua de 5 Septembrie 1916, în fruntea batalionului din reg. 51 de infanterie.

CHIRIACU, com. rur. jud. Vlașca, plasa Dunărea; 3975 loc. Circ. com. cu 8 sate (legea 1929).

CHIRIC, martir, decapitat: prăznuit de bis. ortod. la 15 Iulie.

CHIRICESCU CONSTANTIN (*1863†1929), teolog român. După studii la facultatea din Cernăuți, a fost profesor la diferite seminarii și apoi la facultatea de teologie din București (1894). A mai fost și defensor eclesiastic, director al Cultelor, director al tipografiei cărților bisericești.

Harta Chinei.

CHIRIET-LUNGA, com. rur. jud. Tighina, plasa Ciadîr-Lunga; 2472 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ciadîr-Lunga.

CHIRIL Patriarhul Ierusalimului (* ca. 315 †386), Sf. Părinte prăznuit de biserica ortodoxă la 18 Martie. Bun predicator și propagandist, hirotonit preot în 345, ajuns patriarh în 350. Intrînd în ceartă cu arhiepiscopul din Cesarea, care era atunci Acachie, sprijinitor al arianismului, a fost chemat în fața unui conciliu, la care n'a voit să se prezinte; a fost totuși depărtat din scaun, pus din nou (359) și iar răsturnat, dar readus de către împăratul Iulian Apostatul. Depărtat de Valens și exilat (367), a fost reîntronat de Grațian (378) și de atunci pînă la sfîrșitul vieții luptă pentru a stabili în biserică unitatea de doctrină.

CHIRIL sfînt (†1444), patriarhul Alexandriei, prăznuit de biserica ortodoxă la 18 Ianuarie. Nepot al patriarhului Teofil, el l-a urmat în scaun în 412 și a început luptă contra Novatienilor (— acest cuv.), închinînd bisericile lor, dar, prin aceasta veni în conflict cu guvernatorul Alexandriei. La 428 începe altă luptă contra Nestoricienilor, care culmină prin convocarea sinodului de la Efes (431) și prin depunerea lui Nestor; dar partizanii acestuia din urmă excomunicară pe Chiril și pe ai săi. Scăpat prin ajutorul Papiei, el fu reîntregat și stabili o mărturisire ortodoxă în 433, primită și de mulți episcopi schismatici și în care se afirmă, între altele, și dogma întrupării lui Isus.

CHIRIL, sfînt, prăznuit de biserica noastră ortodoxă la 9 Iunie. A fost episcop al Gortinei și a murit ucis în timpul epocii de persecuțiune a lui Dioclețian (303—311).

CHIRIL, mitropolit al Prilaviei pe la 1788.

CHIRIL, episc. eparh. Buzăului 1612—1620.
CHIRILĂ IOAN (*1803†1879), prof. român în Blaj, preot unit, vicar episcopesc în Făgăraș (1846), canonic în Blaj (1862); a lăsat o fundațiune pentru ajutorul studenților.

CHIRILENI, com. rur. jud. Bălți, plasa Cornești; 2000 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cornești; întemeiat în sec. XVII.

CHIRILOVICI SOFRONE, episcop ortodox al Ardealului (1771), avînd ca reședință Buda pînă la 1783.

CHIRIȚA, personaj comic (femeie lipsită de cultură care vrea să imite manierele și limbajul doamnelor din înalta societate) din mai multe piese ale lui V. Alecsandri (*Chirița în Iași*, 1850, *Chirița în provincie*, 1852, *Chirița în voiaj*, *Chirița în balon*) inspirat după tipul comic francez *M-me Angot*.

CHIRIUTNEA, com. rur. jud. Cahul plasa Traian; 3478 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cazalia.

CHIRNOGI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Oltenița; 6107 loc. Circ. com. cu 3 sate. (1929).

CHIRSOVA, com. rur. jud. Tighina, plasa Ciadîr-Lunga; 4348 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929).

CHISALĂU, com. rur. jud. Cernăuți plasa Colacinelui; 2595 loc. După legea 1929, sat circ. com. Borăuți.

CHISELET, com. rur. jud. Ilfov, plasa Oltenița; 2072 loc. După legea 1929, sat circ. com. Mănăstirea. Aci a fost o luptă a lui Mihail Viteajul cu Turcii în 1598.

CHISAVAS, vîrf în masivul *Grințies*, alt. 1627 m.

CHISĂCĂRENI, com. rur. jud. Bălți, reședința plășii Chisăcăreni; are 34 sate (1929); satul central 3360 loc. (1922); fondat înainte de 1782.

CHISINĂU @ municipiu, cap. jud. *Lăpușna*, 133.000 loc. (1922); stație c. f. linia spre Iași și linia spre Tighina; reședința unei direcții silvice; reședința unei mitropolii; are o facultate de teologie (care ține de Universitatea din Iași), 4 licee de băieți („B. P. Hasdeu” înființat 1833, „Mihail Eminescu” inf. 1874, „Alex. Donici” inf. 1910, „Alec. Russo” inf. 1873), 3 gimnazii de băieți, 3 licee de fete, 1 școală eparhială de fete, 1 gimnaziu de fete, 4 școli normale, 3 școli de comerț, 3 școli profesionale, școală de viticultură, 2 școli de meserii, 1 școală de menaj, 28 grădini de copii și 48 școli primare, mai multe școli particulare, Conservator de muzică, Teatrul național; are 23 biserici ortodoxe, 2 lipovenesti, 1 baptistă, 1 molocană, 1 catolică, 1 luterană, 1 armeană, 1 templu și 71 sinagoge evrești. Aci este o Curte de apel. Orașul acesta e pomenit în hrisoave în 1420 și 1436, dar multă vreme a fost un târgușor fără însemnătate. După răpirea Basarabiei, stabilindu-se aici reședința guvernatorului provinciei, s’a refăcut, începînd de la 1834, după planurile unui guvernator Teodorof, în partea mai ridicată, pe cînd orașul vechiu e în partea mai joasă și adesea este inundat. Aci s’a proclamat independența Basarabiei în 1918 și apoi Sfatul țării a votat unirea cu patria-mamă. @ fost județ în Basarabia; de la 1926 se numește *Lăpușna*.

CHISINĂU-ARDEAL, stație c. f. linia Arad-Sântana-Otlaca.

CHISINĂU-CRIȘ, com. rur. jud. Arad, plasa Chișineu; stația c. f. pe linia Arad—Oradea, între Nădab și Salonta Mare.

CHIȘLA-SALIEV, com. rur. jud. Hotin, plasa Lipcani; 2664 loc. După legea 1929, sat circ. com. Stănești.

CHIȘLA-ZANIJEV, com. rur. jud. Hotin, plasa Lipcani; 2340 loc. După legea 1929, sat circ. com. Lipcani.

CHISODA, stație c. f. aproape de Timișoara.

CHITAI, lac jud. Ismail, lung 24 km., lărgimea maximă de 300 m., primește mai multe riuri, comunică cu Dunărea.

CHIȘTELNIȚA, com. rur. jud. Orhei, plasa

Chiperțeni; 2680 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ciocilteiu.

CHITILĂ, com. rur. jud. Ilfov, plasa Băneasa; după legea 1929 formează o circ. cu 3 sate; stație importantă lingă București, de unde se desface linia care merge spre Pitești de cea spre Ploiești. Aci e o fabrică de zahăr, întemeiată de Nicolae Bibescu, 1876.

CHITUȚ, lac jud. Tulcea → **RAZIM**.

CHITCĂNI @ sat jud. Tighina, ține de com. Căușani 4749 loc. @ mănăstire jud. Tighina zisă și *Noul Neamț* aproape de confluența Botnei cu Nistrul, întemeiată în 1864 de călugări fugiți de la mănăstirea Neamț după secularizarea averilor mănăstirești.

CHITORĂNI, sat jud. Prahova, plasa Tîrgșor. VII numeroase.

CHITU GHEORGHE (*1928†1897), om politic și scriitor român. A luat parte la mișcarea de la 1848 din București; după aceea a stat în Viena pentru studii și în 1857, întorcîndu-se, a fost magistrat și apoi om politic, fiind ales de multe ori deputat și senator; a fost și ministru de mai multe ori: 1876 (Instrucție, sub. prez. lui M. Costache-Epureanu), 1876—78 (Instrucție sub prez. lui I. C. Brătianu), 1881 (Finanțe), 1882 (Justiție), 1882 (Interne), 1884 (Instrucție). În 1879 a fost ales membru al Academiei Române. A publicat cîteva studii de filologie și istorie în diferite reviste.

G. Chițu.

CHIUPRULI → **KIUPRULI**.

CHMIELNICKI BOGDAN → **HMIELNICKI**.

CHOISEUL-GOUFFIER [cit. : șoazăl gufie] **GABRIEL CONTE** (*1752†1817), arheolog și diplomat francez. A fost ambasador la Constantinopol între 1784—1792, cînd a fost înlocuit de guvernul revoluției. S’a refugiat în Rusia și, trecînd prin București, a avut convorbiri cu Domnitorul Mihail Șuțu, căutînd a împiedeca printr’însul răsunetul ideilor revoluției în Principate. În 1802 s’a întors în Franța și în timpul restaurației a avut și rol politic, pe lingă cel literar.

CHOMETOWSKI STANISLAV, voevodul Mazoviei, sol tîmîs de August, regele Poloniei, la sultanul Ahmet IV în anii 1712—14. În relația sa — versificată — vorbește despre Moldova și despre Nicolae Mavrocordat, care domnea atunci pentru a doua oară.

CHOPIN [cit. șope] **FREDERIC** (*1810†1849), pianist și compozitor polonez de origine franceză. Trăi în Austria, Germania, Franța. Op. pr. *Vals în mi bemol*, *la minor*, *re bemol*, *do diez*, *Scherzo în si bemol*, *concerto*, *Pretudii*, *Marșul funebru*.

CHRISANT → **HRISANT**.

CHRISOSTOM → **HRISOSTOM**.

CHRISOVERGHI → **HRISOVERGHI**.

CHRISTOPOL → **HRISTOPOL**.

CHRISTOS → **HRISTOS**.

CHERZANOWSKI ADALBERT (*1788†1861), general polon, a servit în armata rusă și a luat parte la luptele Rușilor contra Turcilor 1829.

CHERZANOWSKI W., agent al Poloniei la Constantinopol. A lăsat un manuscris cu mai multe scrieri în care vorbește despre o călătorie prin Moldova și dă relații interesante. Ms. c datat: Varșovia 1780.

CHUR (fr. *COIRE*, ital. *COIRA*), oraș cap. cantonului *Graubünden* (Grisons, Grigioni) din Elveția; 15.000 loc.

CIACOVA, com. rur. jud. Timiș-Torontal, reședința plășii Ciacova; 4060 loc.; stație c. f.; pe linia laterală între Iebel și Giera; are un gimnaziu de băieți, și o școală de agricultură.

CIADÎR-LUNGA, com. rur. jud. Tighina, reședință, plasa Ciadîr-Lunga; compusă din 8

Chopin.

sate; st. c. f. între Reni și Basarabeasca; are un gimnaziu.

CIAHA, riu, udă jud. Cetatea Albă și Tighina, se varsă în Cobilnic aproape de satul Arțiz.

CIAICOVSKI (**TSCHAJKOWSKY**) **PETRU** (*1840 †1898), muzicant și compozitor rus.

CIALDINI ENRICO (*1813 †1892), revoluționar italian, colonel în războiul pentru indep. (1848—49), general în războiul Crimeii (1853); ministru, ambasador în multe rânduri.

CIAMURLIA, circ. com. jud. Caliacra cu 8 sate (1929).

CIBELE (= **CYBELE**), pers. mitol. grec; personificarea forțelor productive ale naturii (agricultură, mine, păduri, etc.).

CIBIN, afluent pe dreapta Oltului, trece prin orașul Sibiu.

CICA CONSTANTIN (*1847 †1930), general român. S'a distins în luptele războiului pentru independență. În războiul pentru întregirea neamului a fost chemat în activitate și a comandat corpul în teritorial.

CICERONE (= **CICERO**) **MARCUS TULLIUS** (*106 †43 a. Chr.), orator, om politic, filozof latin: *Questor*, edil, consul, denunță conjurația lui Catilina, obținut de la Senat pedepsirea cu moarte a tovarășilor acestuia cari se găsira în Roma.

Tribunul Clodius ridică în contra-i acuzația că ar fi făcut să se ucidă cetățeni fără voința poporului; Cicero, fricos, se exilă și i se confiscă bunurile, iar casa-i fu dărâmată (58); dar peste un an i se recunosc dreptatea, fu adus în trimf și i se clădi o casă pe socoteala statului. Nehotărât în politică, în epoca marilor turburări provocate de rivalitatea între Pompei și Cezar, lăudă pe acesta, dar se bucură când fu ucis și apoi se declară contra lui Antoniu, care voia să cultive memoria dictatorului, pronunță contra lui vestilele *Filipice* și de aceea, când se formă triumviratul al doilea (Antoniu, Octavian și Lepid), fu prins și ucis, iar capul lui fu expus la tribuna publică.

M. Tullius Cicero.

Scrise foarte mult: opere *filozofice* (*Despre natura zeilor*, *Despre destin*, *Despre bătrânețe*, *Despre amicizie*, etc.), *retorice* (*Despre orator*, *Despre oratorii vestiți*, *Oratorul*, *Despre cei mai buni oratori*, etc.), *politice* (*Despre stat*, *Despre legi*, etc.), afară de *discursuri*, pe cari le-a lăsat redactate (*Contra lui Verres*, *Despre legea agrară*, *Catilinarele*, *După întoarcere*, *Pentru Milone*, *Pentru Marcellus*, *Filipicele*, etc.) și de *pledoariile* judecătorești (*Pentru Rosciu*, *Pentru Rabiriu*, *Pentru poetul Arhius*, etc.). De la el au rămas și foarte multe scrisori. În românește s'au tradus unele dif. opere lui în epoca latinizării limbii (*Disprețul morții*, de G. Antonescu, 1858, *Catilinarele* de A. Zane, 1875, *Filipicele* de D. A. Laurian, 1875); altele mai târziu: *Despre amicizie* de N. Crupenski, 1894 și alta 1898; *Brutus* de F. Mitrescu, 1905; *Despre bătrânețe* de C. S. Stoicescu, 1908; *Catilinarele* de Damianovici, 1914, iar prima de G. Adamescu în vol. *Elocvența română*, 1894, și de Sgîrcea, 1922; *Despre orator* de G. Neșțian, 1925; *Verinele* de I. Suchianu, 1925; *Pentru Arhius* de G. Popa Lisseanu, 1925.

CICEU, fostă cetate în Ardeal (ruinele se văd lângă Dej.) E amintită la 1304. A fost stăpînită când de Voievozii Transilvaniei, când de Regele Ungurilor, iar la 1479 a fost dăruită de Mateiu Corvin lui Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei. Răpită pentru cîțiva timp din mîna lui Petru Rareș, a fost cucerită și a rămas în posesiunea Domnilor Moldovei — împreună cu ținuturile dinprejur pînă în vremea lui Alexandru Lăpușeanu, care a pierdut-o definitiv.

CICEU, com. rur. jud. Ciuc. plasa Centrala; 2200 locuitori.

CICHINDEL (sau **ȚICHINDEL**) **DIMITRIE** (†1818),

preot și profesor român din Banat. A fost învățător începînd de la 1794, paroh în Becichereculmic, cîțva timp preot militar (1805), apoi profesor la școala pedagogică din Arad (1812), unde a avut mari lupte cu oamenii mitropolitului sîrb din Carlovăț, cari căutau să împiedice introducerea unui spirit prea românesc în preoțime și învățătorime. Aceștia au reușit să-l înlăture în 1814. Opere pr. *Sfaturile înțelegerii cei sîndăloase*, Buda 1802; *Adunare de lucruri moralești*, Buda 1808; *Filosoficești și politicești prin fabule moralenice învîdături*, Buda, 1814, după scriitorul sîrb Dositeiu Obradovici.

D. Cichindel.

CICIĂGOV PAVEL VASILIEVICI (*1765 †1849) amiral rus. A fost ministru al marinei. În 1811 comandantul flotei din Marea Neagră și al armatei rusești de ocupație în Principate. A luat măsuri pentru o bună administrație, dorind a curma abuzurile, dar a stat prea puțin.

CICHORTUS CONRAD, arheolog și filolog german. Profesor la Universitatea din Breslau. A publicat studii despre columna lui Traian, despre trofeul de la Adamclisi. A făcut multe călătorii în țară. E membru onorar al Academiei Române (1914).

CICLADE (= **CYCLADE**), insule în Marea Egee; numite așa, fiindcă formează ca un cerc.

CICLOPI (= **CYCLOPI**), pers. mitol. grec.; uriași cari aveau numai un ochiu în frunte; după unele credințe, erau fierari; după altele, păstori.

CICLOVA-ROMÂNĂ, com. rur. jud. Caraș, plasa Oravița; 3267 loc.

CICLOVINA, fost schit, jud. Gorj lângă mîn. Tismana.

CID, person. parte legendar spaniol (sec. xi), mare luptător, erou, om politic. Din poveștile despre viața lui se inspiră mulți poeți spanioli (Abbe, de Castro, Diamante), francezi (Corneille, Delavigne, Hérédia).

CIHAC ALEXANDRU (*1825 †1887), fiul lui Iacob, filolog român. A publicat *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*. Vol. I Frankfort 1870, Vol. II 1879. Membru onorar al Academiei Române (1872).

CIHAC IACOB (*1800 †1888), medic și naturalist român; înființă în Iași prima societate de medici și naturaliști (1834). A fost membru onorar al Academiei Române (1872).

CIHȘIA, com. rur. jud. Cahul plasa Traian; 8011 loc. Trecută prin legea 1929 la jud. Cetatea-Albă.

CILIBI MOISE (*1815 †1866), Evreu negustor ambulant în București, autor al unor maxime și observațiuni satirice, adunate și tipărite de M. Schwarzfild (1883), din cari un extras în colecția „Pagini alese” (Cartea Românească).

CILIBIA, stație c. f. linia Buzău-Brăila.

CILIC, mănăstire de maici jud. Tulcea pl. Isaccea; întem. 1835 de Arhiereul Atanasie Lisivencof.

CILICIA, se numea în vechime o parte din Asia mică, la V. de Siria; azi vilaetul Adana.

CILIENI, com. rur. jud. Romanat, plasa Oltu-de-Jos; 2988 loc. După legea 1929, sat circ. com. Isbiceni.

CIMABUE GIOVANI (*1240 †ca. 1302), pictor și arhitect italian; adversar al tipurilor convenționale, recomanda apropierea de natură. Op. pr. *Fecioru cu ingeri* (Paris, Louvre).

CIMAROSA DOMENICO (*1749 †1801), compozitor italian; publică 60 de opere, afară de cantate, oratorii, etc.

CIMBRI, popor germanic, apire pe la 115 a.

CIA-
CIM

Chr., atacând pe Celfi; uniți cu Teutonii, bătăură în multe rânduri armatele romane, prădără Spania, dar fură exterminați de Marius în lupta de la Vercellae (101 a. Chr.).

CIMERIENI, popor din antichitate, au locuit pe țărmii Mării Negre și au pătruns în Lidia (Asia mică), prin sec. VII a. Chr.

CIMIȘLIA, com. rur. jud. Tighina, reședință plasa Cimișlia, 6246 loc. În această com. este un spital și un gimnaziu de băieți. Circumscripție comunală cu 15 sate (1929).

CIMPOIUL, ziar săptăminal ilustrat, sub redacția lui Fr. Damé, a apărut în București între 1882—1891.

CINCĂU, circumscripție com. jud. Cernăuți cu 6 sate (legea 1929).

CINCINAT (= lat. **CINCINNATUS**) (460 a. Chr.), consul și dictator roman, vestit pentru simplitatea vieții și lipsa de ambiție politică.

CINCU, com. rur. jud. Făgăraș, reședință, plasa Cincul, 2537 loc.

CINEAS (?277 a. Chr.), ministru al Epirului, trimis de regele Pirus ca mijlocitor de pace la Roma.

CINISEUȚI, com. rur. jud. Orhei, plasa Rezina; 4592 loc. Are un gimnaziu mixt. Circumscripție com. cu 13 sate (1929).

CIOARA, com. rur. jud. Fălciu plasa Drincenti; 2240 loc. După legea 1929, trecută la jud. Cahul.

CIOARA-DOICEȘTI, com. rur. jud. Brăila, plasa Viziru; 2060 loc. După legea 1929, sat circ. com. Insurăței.

CIOBANU, com. rur. jud. Constanța plasa Hirșova; 2164 loc. După legea 1929, sat circ. com. Horia.

CIOBANU ȘTEFAN (*1883), profesor român basarabean. A fost profesor și director al liceului „Alceu Russo” din Chișinău, azi e profesor la facultatea teologică din acel oraș. Membru al Academiei Române (1918). A publicat studii asupra lui *Dosofteiu*, asupra lui *D. Cantemir* și asupra raporturilor culturale și politice între Basarabia și vechiul Regat. Mai însemnătă dintre acestea din urmă: *Basarabia*, 1926, și *Unirea Basarabiei* (Documente și studii), 1929.

CIOBANUL, supranumele lui Mircea III — **MIREA**.

CIOC, circumscripție comunală jud. Odorheiu, cu 3 sate (1929).

CIOC MEIDAN, com. rur. jud. Tighina, plasa Cogălnicu; 3097 loc. După legea 1929, sat circ. com. Românești.

CIOCADIĂ @ sat, jud. Gorj, ține de com. Albeni. ¶ @ pîrau jud. Gorj, se varsă în Gilort la satul Bengesti.

CIOCAN IOAN, profesor român în Transilvania. A colaborat la ziarul „Albina” din Viena (1866-1876), a fost profesor la liceul din Năsăud (1878) și mai târziu i s'a încredințat catedra de limba și literatura română la Universitatea din Pesta.

CIOCĂNEȘTI, @ com. rur. jud. Cîmpulung plasa Dornei; 1221 loc. ¶ @ c. r. jud. Iași, plasa Cioacănești, 4671 loc. Circumscripție com. cu 8 sate. ¶ @ c. r. jud. Ilfov, odinioară oraș, plasa Buftea-Bucoveni; 2587 loc. Circumscripție cu 5 sate. În apropiere e stația c. f. cu același nume pe linia București-Pitești.

CIOCÎLTENI, com. rur. jud. Orhei, plasa Telenesti; 2047 loc. Circumscripție comunală cu 19 sate (1929).

CIOFRINGENI, circumscripție com. jud. Argeș, cu 23 de sate (legea 1929).

CIOLAN, mănăstire de călugări, jud. Buzău, întemeiată pe la 1590 de Doamna Neaga; reînălțată în sec. XVII, îmbunătățită de Episc. Chesarie 1818.

Ioan Ciocan.

CIOLĂNEȘTI-DIN-DEAL, com. rur. jud. Teleorman, plasa Balaci, 4000 loc. Circumscripție comunală cu 5 sate.

CIOPLEA, sat în jud. Ilfov; după legea 1929 formează comună suburbană a Bucureștilor împreună cu satul Dudești, sub numele *Dudești-Cioplea*. Aci a fost un seminar catolic; azi e un azil de bătrîni.

CIORANI, com. rur. jud. Prahova, plasa Drăgănești; 3755 loc. Are o școală de economie casnică. Circumscripție com. cu 6 sate.

CIORĂȘTI, circumscripție com. cu 9 sate, jud. Rîmnicu-Sărat, plasa Măicânești.

CIOREȘTI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Nisiporeni; 2583 loc. După legea 1929, sat circ. com. Nisiporeni.

CIOROĞIHLA, mănăstire de maici zisă și *Sămurecșesti*, lângă satul cu același nume.

CIPARIU [țipar] **TIMOTEIU** (*1805†1887), filolog român. A fost preot și profesor la Gimnaziul și la Seminarul din Blaj și canonic la catedrala greco-catolică din acel oraș. A luat parte la mișcările din 1848; a fost membru al comitetului național și delegat al națiunii la Împărat; atunci a redactat ziarul *Observatorul*. De atunci s'a consacrat activității literare. A fost între întemeietorii *Asociației Transilvane* și membru al Academiei Române numit la întemeiere (1866). El a redactat *Gramatica limbii române* premiată de această Societate. (1869 — 1877). Op. pr. *Crestomatie* sau *Analecte literare* (1858 Blaj), prima lucrare de acest fel, în care a publicat texte vechi românești, unele necunoscute pînă la el; *Principia de limbă și scriptură* (Blaj 1866), în care își expune teoriile sale privitoare la limbă și ortografie. Deși aceste teorii (bazate pe principiul etimologic) nu mai sînt împărțite azi, meritele sale sînt deosebit de mari pentru istoria dezvoltării acestei ramuri de activitate și de aceea a fost numit *părintele filologiei române*.

Tim. Cipariu.

CIPRIAN (sau **CYPRIAN**, **CHIPRIAN**), sfînt prăznuit de bis. ortod. la 2 Octombrie. Era Grec din Asia mică, născut și crescut în păgînism și cunoscut ca practicant al procedeelor superstițioase ale magiei (i se zice *Magul*). După o viață de excese, se converti și suferi martiriul și moartea în epoca persecuțiilor lui Dioclețian (303—311). Serbarea amintirii lui este în aceeași zi cu a **JUSTINEI** (—acel cuv.), sub a cărei influență se creștină împreună cu un amic care iubea pe această fată.

CIPRIAN, sfînt (*210†258), episcop al Cartaginei. A fost unul din sf. părinți ai Bisericii, cel care a stabilit obiceiul de a boteza pe copii imediat după naștere. Advocat distins, literat, foarte bogat, s'a creștinat la vîrsta de peste 30 de ani și curînd a ajuns episcop. A reușit să scape cu viață în timpul persecuțiilor lui Decius și, după trecerea furtunei, a procedat la organizarea ierarhiei bisericești. În această operă a venit în conflict și cu papa din Roma, care pretindea că are supremație peste întreaga biserică creștină și cerea să numească el pe capii bisericilor din Orient. Ciprian a susținut teza egalității diferiților patriarhi sau mitropoliți și a avut de partea lui pe cei mai mulți episcopi din Asia și Africa. Excomunicat de papa, a avut nenorocirea să vază venind asupra-i noile persecuții ale lui Valerian (257) și, arătîndu-se dîr în apărarea credinței, fu ucis. Dela el au rămas multe scrieri, între cari unele se ocupă cu chestiuni de doctrină (*De gratia Dei*, *Adversus Iudaeos libri tres*, *De mortalitate*), altele cu chestiuni de organizație (*De unitate ecclesiae catholicae*, *De oratione Dominica*), ș. a.

CIPRIU MARCU, profesor grec în București la Academia Domnească pe la 1790.

CIPRU, insulă în Marea Mediterană; supraf. 9282 km. p., 300.000 loc. A fost cedată de Turcia Angliei în 1878.

CIRCA [tîrcă] **IEREMIA**, profesor român. A predat limba latină la liceul Mateiu Basarab din București. Adept al teoriilor lui A. Pumnul, a publicat o gramatică latină (1872) și a căutat să infiltreze în școlarii săi teoriile pe care le susținea.

CIRCA IOAN, preot român în Transilvania, a fost promotorul unei propagande pentru trecerea Românilor la calvinism, (pe la 1700).

CIRCASIA, ținut în Caucaz, ai cărei vechi locuitori, numiți *Circasiani* sau *Cerchezii*, au emigrat în cursul anilor, mai ales în secolul XIX, și s'au risipit în Asia mică fără a forma o grupare importantă.

CIRCE, pers. mitolog grec, zeiță și ghicitoare, avea putere să schimbe pe oameni în diverse animale (porci, urși, ș. a.)

CIREȘOAREA, înălțime în Carpați (altit. 772 m.) la S. de Tirgu-Ocna, între aceasta și Slănic. Aci s'a dat o vestită luptă în zilele de 9—11 Septembrie 1917.

CIRIL (= **CYRILL**) (*827†869), călugăr slav, episcop; după ce studia la Constantinopol, răspîndi creștinismul printre Slavi, împreună cu fratele său Metodiu; traduse Biblia, inventă un alfabet; izbuti a face ca liturgia slavonă să fie recunoscută de Papa Adrian II. Amindoi frații au fost proclamați sfinți.

CIRIL LUCARIS (*1572 †ca. 1636), patriarh grec, Alexandria și Constantinopol, încercă să introducă protestantismul, dar nu izbuti; fu exilat și asasinat.

CIRU (= **CYRUS**) (sec. VI a. Chr.), întemeietorul imperiului Persilor, scăpîndu-l de dominațiunea Mezilor; cuprînsă Babilonia și făcu unul din cele mai puternice state ale antichității.

CISLĂU, com. rur. jud. Buzău, cuprinde 25 sate (legea 1929) cu centrul în Cislău, așezat pe malul râului Bîsca-Chioiului; aci e o importantă herghelie a statului; aci a fost o măn. întem. de Doamna Neaga, rezidență de episc. Metodie 1749 și de episc. Chesarie 1839. Stație c. f. linia Buzău-Nehoiias.

CISNĂDIE, com. rur. jud. Sibiu, plasa Turnișor; 3500 loc. În această comună se află o fabrică de postav; stație c. f. pe linia de la Sibiu spre Vinț; are o școală de meserii și școle primare.

CISMEAUA-ROȘIE, la început fîntînă în București, apoi numele unei părți din Podul Mogoșoarei (Calea Victoriei de azi) care coprîndea și din strada zisă a Fîntînei (Str. Berthelot de azi). Acolo era o casă în care Domnița Ralu, fiica Domnitorului Caragea, făcuse un teatru pe la 1814.

CISMEAUA-VĂRUȚĂ, com. rur. jud. Ismail, reședință plasa Ialpuș; 4698 loc. Circumscripție com. cu 4 sate.

CISMELE, circumscripție com. jud. Ismail, cu 7 sate (1929).

CISMICHIOL, com. rur. jud. Ismail, plasa Reni; 3434 loc. Circumscripție com. cu 6 sate (1929).

CISMIGIU, lac și grădină mare în București. Numele vine de la cuv. *Cismigiu* = supraveghetor peste cîșmele, funcțiune foarte importantă pentru edilitatea Bucureștilor, unde, de prin sec. XVII, se simți nevoie a se aduce apă din izvoare mai mult sau mai puțin depărtate de oraș și a se pune la dispoziția locuitorilor în fîntîni (sau cîșmele). Șeful cîșmigiuilor (marele Cîșmigiu) locuia în apropiere de acest lac, care se numea în sec. XVII *lacul lui Duca Neputătorul* (și de aci numele, generalizat în sec. XVIII). În sec. XIX

făcîndu-se grădină în jurul lacului, a devenit loc de preumblare și petrecere. Pe la mijlocul secolului, aci obișnuiau să se adune pensionarii, funcționarii etc. Ea a fost subiect de inspirație pentru diferite poezii satirice (Al. Sihleanu, N. Orășanu, ș. a.) și ocupă un loc interesant în „Convorbirile economice” ale lui Ion Ghița.

CITY [siti], cartier din Londra, centrul afacerilor comerciale.

CIUBĂR VODĂ, domn al Moldovei pomenit de cronicarul Grigore Ureche, ar fi domnit după Petru, pe la 1450. Xenopol socotește că ar fi vorba, în realitate, de un general ungur *Csupor* (citește: Ciupor), care ar fi guvernat cîțva timp Moldova după gonirea lui Petru și poporul ar fi deformat cuvîntul unguresc în *Ciubăr* și, după un studiu al lui Gaster, poporul ar fi născocit povestea că l-au mîncat șobolanii.

CIUBĂR-VODĂ, personajul tragi-comic din drama lui V. Alecsandri, *Despot-Vodă*.

CIUC ① șir de munți în Carpați, așezat între riul Trotuș și riul Oituz. ② jud. în Transilvania, cap. *Miercurea Ciucului*; supr. 5065 km. p., 141.421 loc. (1923); are 4 plăși, 2 com. urbane, 4 com. suburbane și 53 com. rurale (1926); ține de circ. Curții de Apel din Tirgu-Mureș; are 18 grădini de copii și 67 școli primare, (1929).

CIUCĂȘ, vîrf de munte între Valea Buzăului și Piatra Craiului.

CIUCSÎNGIORGIU, com. rur. jud. Ciuc, plasa Simartin; 2572 loc.

CIUCEA, stație c. f. jud. Cluj, linia Cluj—Oradea.

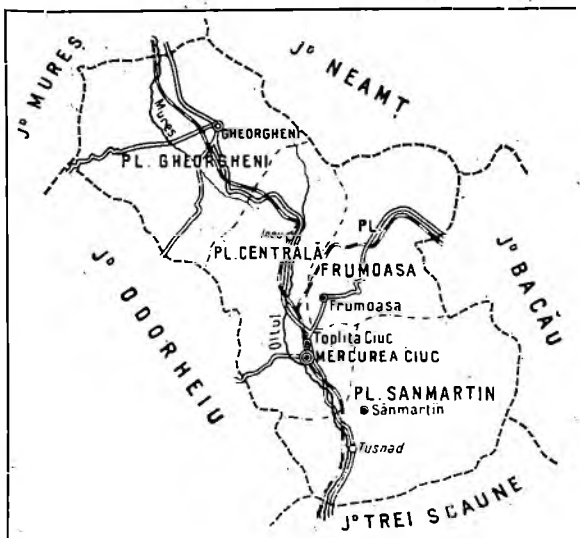
CIUCIULEA, com. rur. jud. Bălți plasa. Glodeni, 2585 loc. După legea 1929, sat circ. com. Balatina. Intemeiat înainte de 1831.

Circasian.

Stema jud. Ciuc.

Harta jud. Ciuc.

CIUCIULENI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Vorniceni; 6615 loc. Circumscripție com. cu 14 sate (1929).

CIUDEIU, com. rur. jud. Storogin, plasa Siretului; 4000 loc. Circumscripție com. cu 3 sate. Stație c. f. capul unei linii secundare pînă la Caracul.

CIUDOMIR, vîrf de munte în jud. Bacău. **CIUHUR**, riș, izvoare în jud. Soroca, trece în jud. Bălți, primește prae și formează multe heleștei și se varsă în Prut lângă satul Gostești.

CIULENI, com. rur. jud. Cǎtatea-Albă,
plasa Traian, 3153 loc. După legea 1929, sat
circ. com. Diulmeni.

CIULPUL, ziar satiric întemeiat de Ioan Athanasiade, București 1883—1885.

CIULNIȚA, stație c. f. cap de linie spre Călărași, se desparte din linia principală București-Cernavodă-Constanța.

CIUMANI. com. rur. jud. Ciuc-plasa Gheorgheni; 4020 loc.

CIUMEȚIȚUL, com. rur. jud. Bihor; 2520
loc. Stație c. f.

CIUMEȘTI ① stație c. f. jud. Muscel linia Golești-Cîmpulung, la 41 km. de Cîmpulung. ② com. rur. jud. Sălaj plasa Carei; 2167 loc.

CIUPA-LĂGAR, circ. com. jud. Argeș, plasa
Dîmbovnic cu 15 sate (1929).

CIUPERCENII-NOI, com. rur. jud. Dolj, plasa Calafat; 3330 loc. Circumscripție comunală cu 4 sate (1929).

CIUPERCOVICI ARCADIE (*1823 †1902), mitropolit al Bucovinei. Preot (1847), călugăr (1866), egumen al Mănăstirii Putna, Arhimandrit (1874), Consilier consistorial (1878), Vicar general (1880) arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației (1896).

CIŪREA, stație c. f. lângă Iași.

CIUREA IOAN (*1878), profesor la facultatea de medicină veterinară din București, membru corespondent al Academiei Române (1927). Cunoscut prin lucrările sale asupra parazitologiei animale.

CIURUBUȚ, măn. jud. Neamțu, zidit pe ruinele unui schit vechiu pe la 1704.

CIUTULEȘTI, com. rur. jud. Sorooca, plasa Cotiugenii-Mari; 2198 loc. După legea 1929, sat circ. com. Florești.

CINENI, com. rur. jud. Vilcea; trecătoare prin Carpați; pe aci trecea drumul lui Traian refăcut de Austriaci pe la 1718 după pacea de la Pasarovitz, prin care Oltenia fusese dată în stăpînirea Austriei. După legea 1929, ține de circ. com. Brezoiu.

CILNIC, com. rur. jud. Caraș plasa Recița,
2075 loc.

CÎLNÎȘTEA, rîu, afl. al Argeșului, udă jud. Vlasca și se unește cu Neajlovul la Călugăreni.

CÎMPEANU PETRU (†1893), profesor la Academia Mihăileană din Iași (1836). A publicat: *Abecedar latin*, Iași, 1847 și alte ediții; *Gramatică românească*, 1848. A fost membru onorar al Academiei Române (1871).

CÎMPENI, com. rur, jud. Turda, reșed. plăși Cîmpeni; 2898 loc.; stație climaterică; tirg important; st. c. f. pe linia îngustă aproape de Abrud; are un gimnaziu de băieți și o școală de agricultură. În timpul luptelor din 1848—49 aci a fost un centru de organizare militară și rezistență contra Ungurilor, era reședința lui Iancu și aci a fost învinsă armata lui Hatvany.

CÎMPIA TURZII, com. rur. jud. Turda, lângă riul Arieș, plasa Cîmpia Turzii; 4000 loc. Aci este fabrică de postav, sîrmă, țigle. Bilciu: 5 Iulie, 18 Octombrie.

CIMPINA, com. urbană, jud. Prahova plasa Prahova; 14.000 loc. St. c. f. între Ploiești-Sinaia; stație climaterică (430 m. înălț.) și balneară (pucioasă); centru important de exploatare de petrol; are un liceu de băieți, o școală secundară de fete, o șc. profesională de fete, o școală de meserii și mai multe școli primare.

CÎMPINEANU CONSTANTIN, boier român, a ocupat funcțiuni importante pe la 1822—25, a fost, cu Nicolae Văcărescu, inițiatorul unei societăți secrete întemeiate în Brașov pentru o mișcare națională și liberală.

CÎMPINEANU IOAN (*1798†1863), om politic român. Întrind în miliția țării pe la 1834, a ajuns colonel. A organizat cu Dinicu Golescu și cu Heliade *Societatea Filarmonică* în 1834, care urmărea pe ascuns și scopuri politice; a fost viceprezident în 1836. A luptat în Adunarea

obştească contra imixtiunii ruşei, pentru care a fost închis la o mănăstire (1837—41). Candidat la tron, alături de Bihescu, a fost înlăturat de Ruşi. În epoca aceasta i-a adresat poetul Gr. Alexandrescu „epistola familială”, în care-i povesteşte viaţa ce duce ca ofiţer la Vama de la Focşani.

CIMPINEANU IOAN (*1841+1888), om politic român. Doctor în drept din Paris, a fost magistrat scurt timp, apoi a intrat în luptele politice ca membru al partidului liberal și a fost ales membru al parlamentului și de multe ori ministru de justiție (1877), de finanțe (1877, 1880), de externe (1878, 1885), de comerț (1882). A fost primul guvernator al Băncii Naționale (1880) și primar al Capitalei (1886).

CÎMPINEANU SCARLAT († ca. 1800), boer român, a fost ispravnic de Buzău 1785; a fost persecutat de Mavrogheni.

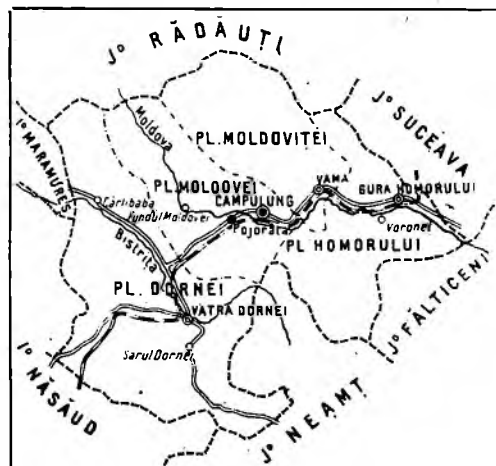
CÎMPUL LIBERTĂȚII, cîmpie lingă orașul Blaj, unde s'a ținut în Maiu 1848 adunarea poporului român care a respins unirea Transilvaniei cu Ungaria și a proclamat drepturile națiunii române. O piatră aminteste evenimentul. Aci e stație c. f., ultima înainte de Blaj, venind dela Copsa mică.

CIMPUL MIERLEI, — COSOVO.

CÎMPUL PÎNEI, stație c. f. jud. Hunedoara
linia Șibot—Cugir. Aci s'a dat la 12 August 1849
o luptă mare în care Ungurii au fost bătuți de
armata rusească ajutată de Români.

CÎMPULUNG, oraș, cap. jud. *Muscel*; 16652 loc. (1915). Are un liceu de băieți înființat în 1894, o școală secundară de fete înființată în 1922, două școli normale. 1 școală profesională. 3 școli de comerț, 1 de meserii și mai multe școli primare; stație climaterică (600 m. înălț.) și instalație de hidroterapie. La o dep. de 4 km. e *Bughea*, stație baln. (ape sulfuroase); stație terminus a liniei Golești—Cîmpulung; sint 19 biserici, între cari una refăcută în 1636 de Mateiu Basarab și despre care pisania spune că a fost clădită de Radu Negru, aci e mormântul lui Nicolae Basarab Voevod; alta zidită pe la 1570; alta despre care tradiția spune că ar fi mai veche decât a lui Radu Negru; alta în 1620; e și o biserică catolică, foarte veche, în care se găsește o piatră mormintală cu inscripție latinească din 1300. E unul din cele mai vechi orașe din țară, fondat înainte de 1290; a fost prima reședință a Domnitorilor Munteniei.

CÎMPULUNG, jud. In Bucovina; cap. Cîmpulungul Moldovenesc; 2349 km. p; 64.592 loc.

Harta jud. Cîmpulung.

(1919), 3 plăși; 1 com. urb., 27 com. rurale; ține de eparhia Mitropoliei din Cernăuți; de circ. Curții de Apel din Cernăuți. Are 4 grădini de copii și 88

școli primare; 13 cooperative de aprovizionare și consum și 16 pentru exploatare de păduri.

CIMPULUNG-LA-TISA, com. rur. jud. Maramureș, reședință, plasa Cimpulung la Tisa; 2676 loc. (1929).

CIMPULUNGUL MOLDOVENESC (fost *Cimpulung*), oraș cap. jud. Cimpulung; 7552 loc. (1919); are 1 liceu de băieți, o școală de meserii pentru băieți și mai multe școli primare; stație c. f. între Vama și Pojorita pe

Stema jud. Cimpulung.

linia care pornește de la Dărmănești spre Transilvania. Aci s'a născut Ion Calimach, fost Domn al Moldovei, și a clădit o biserică.

CIMPULUNG-PE-CEREMUS, circumscripție com. jud. Rădăuți, plasa Putilei, cu 3 sate (1929).

CIMPULUNG-PE-TISA, com. rur. jud. Maramureș lângă Tisa; 2800 loc. Există la 1329. St. c. f. linia Teiuș-Oradea-Valea Vișeuului.

CÂNDEA ROMULUS (*1886), profesor de istoria universală la facultatea de litere din Cernăuți; membru corespond. al Academiei Române (1929). A publicat mai ales scrieri de istoria bisericească și cercetări asupra problemelor actuale ale vieții bisericești.

CÎNTAREA ROMÂNIEI, poemă scrisă franțuzește de Alecu Russo și tradusă în românește de N. Bălcescu, publicată întâiu în *România viitoare* (Paris, 1851), apoi în *România literară* (1855 Iași).

CÎNTAREA ROMÂNIEI, societate corală înființată; în București organizează concerte în țară și în străinătate.

CÎNTECUL GINTEI LATINE, poezie de V. Alecsandri, prezentată la un concurs instituit de Soc. Feli-brilor în 1878 și premiată ca imnul latinității.

CIRCEA, stație c. f. jud. Dolj. între Piatra-Olt și Craiova.

CIRJĂ LUCA, boer moldovean. A fost trimis de Domnitorul Ștefăniță la Regele Poloniei Sigismund I ca să-i propună o alianță contra Turcilor, care s'a și încheiat printr'un tratat formal (1518). Cuvântarea rostită de el cu ocazia ocaziune s'a păstrat și a fost publicată în traducere de Hasdeu (Arhiva istorică).

CIRLIBABA, com. rur. jud. Cimpulung, plasa Dornei, cuprinde 2 sate; 1536 loc. Numele ar fi o corupție nemțească din Gîrla Babei.

CIRLIGĂȚURA, fost județ în Moldova pînă la 1834, cînd s'a unit cu jud. Iași.

CIRLOVA VASILE (*1809†1831), poet român.

A lăsat cîteva poezii, între cari: *Marșul oștirii*, scris cu ocazia înființării miliției naționale, în care a fost și el ofițer; *Ruinele Tirgoviștei*.

CIRNA, com. rur. jud. Dolj, plasa Birca; 2022 loc. După legea 1929, sat circ. com. Măceșul-de-Sus.

CIRNUL — **CONSTANTIN BASARAB**.

CIRNUL — **MILESCU NICOLAE**.

CIRNUL, schit jud. Buzău, zidit 1536 de Mircea Vodă, 1643 reparat de Mateiu Basarab; aci s'a dat în 1821 o luptă între Turci și Etereiști.

CIRPA, stație c. f. jud. Severin aproape de Caransebeș.

CÎSLIȚA-DUNĂRE, com. rur. jud. Ismail; pe Dunăre; 2884 loc. Circumscripție com. cu 4 sate.

CLADOVA, oraș, Iugoslavia, pe Dunăre, față de Turnu-Severin.

CLAIN, — **KLEIN**.

CLAPAREDE EDUARD, pedagog elvețian.

Traduceri din operele lui: *Psihologia copilului și*

pedagogia experimentală (de C. G. Ionescu. Buc. 1906; idem de I. Onu 1921; idem de V. Duiculescu 1924), *Pedagogie și psihologie experimentale* (de I. G. Marinescu, 1919); *Orientarea profesională* (de Stavri Cunesco, 1928).

CLARA DOAMNA, soția a doua a lui Alexandru Basarab, Domnitorul Munteniei. Căsătoria s'a făcut pe la 1340. În orice caz înainte de 1345, cînd Papa îi scrie lăudîndu-l pentru sprijinul ce acorda catolicismului. Această atitudine se datorește influenței Doamnei Clara, care era catolică. Ea este un personaj principal în drama lui Davila *Vlaicu Vodă*.

CLARETIE [clar'ti] **JULES** (*1840†1913), ziarist, romancier francez. Pr. oper. *Acuzatorul* (1897). A fost mulți ani director al Comediei franceze. Traduceri românești: *În fața eșafodului*, 1891; *Mansarda* de I. B. Hétrat, 1909; *Drapelul* de Z. Bărbulescu, 1921; *Bum-Bum* de G. Dumitrescu, 1922.

CLARETIE LEO (*1862), publicist francez. A scris două cărți despre țara noastră: *Feuilles de routes en Roumanie*, 1913 și 1914.

CLARK CHARLES UPSON scriitor american (New Haven), profesor la Universitatea din Yale și la Academia americană din Roma. A susținut în timpul războiului cauza românească, a vizitat de multe ori țara noastră, a învățat românește, a ținut conferințe în Statele-Unite despre țara noastră, a publ. la New-York *Greater Roumania*, despre poporul nostru și poezia populară, despre limba, literatura și arta românească. E membru onorant al Academiei Române (1923).

CLAUDIUS TIBERIUS DRUSUS (*10 a. Chr. †54 p. Chr.), împărat roman. Om studios, scriitor, bun administrator, bun general, întinzînd chiar, prin victorii, hotarele statului, ar fi meritat să fie socotit printre marii împărați, dacă n'ar fi avut ca soție pe vestita Mesalina, pe care o ucise, după ce-i toleră nenumărate scandaluri, apoi pe tot așa de vestita Agripina, care-l otrăvi.

CLĂDIREA ROMÂNEASCĂ, societate română de construcții de case, fondată în 1920. Are un capital de 120 milioane lei.

CLĂBUCETUL, munte jud. Argeș.

CLEANȚU, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Balacița; 2204 loc. După legea 1929, sat circ. com. Bălacița.

CLEDAT LEON (*1851†1930), filolog francez. A fost profesor la facultatea de litere și a publicat, pe lângă alte numeroase studii, o *gramatică istorică a limbii franceze* și a fondat revista numită „*Revue de philologie française et provençale*” (1887).

CLEFȚI, hoți de munte în Grecia modernă.

CLEJANI, com. rur. jud. Vlașca, pe Neajlov, reședința plășii Argeș; 2611 loc. Circumscripție com. cu 10 sate (legea 1929). Moșia era proprietatea lui *Mișa Anastasievici* (— acest cuv.) care a reșăcut în 1853 localul de școală zidit de comisar Vilara în 1834. Are o școală de meserii și școli primare. Aci s'au dat lupte în 1522 și 1580 între Români și Turci.

CLÉMENCEAU [clɛma-sɔ] **GEORGES** (*1841†1929), politic fr., doctor în medicină; deputat în multe rânduri, răsturnă multe guverne, susține revizuirea în afacerea Dreyfus. În timpul marii război, luă prezidenția consiliului în 1917 și organiză rezistența care duse la victorie (1918). A reprezentat țara sa în congresul de pace de la Versailles. A scris memorii cari s'au publicat și în românește: *Măreția și amărăciunile unei victorii* (Edit. Cartea Românească, 1930).

CLEMENȚ (†1738), mitropolit grec din Adrianopol, părăsindu-și scaunul a trăit mult timp în București și a murit aci.

CLEMENȚI MUZIO (*1752†1832), compozitor italian, autor de studii pentru piano, cu întrebuințare universală.

CLEQBUL, grec, venit ca profesor în Iași. Er-biceanu crede că el este introducătorul metodei lancasterian la noi. Nu se cunosc date din viața lui.

V. Cirlova.

CLEONE, om politic și orator Atenian (†422 a. Chr.).

CLEONIC, sf. martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 3 Martie. A trăit în Capodocia, a fost chinuit pe vremea împăratului Maximian (286—305) și ucis prin răstignire.

CLEOPATRA (*69 †30 a. Chr.), regina Egiptului, dispuse în favoarea sa pe Cezar, apoi captivă pe Antoniu, care luptă în alianță cu ea contra lui Octavian, dar fu învins la Actium și se sinucise. Cleopatra cercă, zadarnic, să intre în bunele grații ale învingătorului, dar, văzându-se disprețuită, se sinucise.

CLEVELAND, [clivlënd], oraș în Statele Unite (Ohio); 796.000 loc. Aci e o puternică colonie românească; apare și un ziar „Românul”, care, în 1928, era în anul al 26-lea.

CLIMAŢI, com. rur. jud. Soroca; plasa Otaci; 2063 loc. Circumscripție comunală cu 12 sate (1929). Are un gimnaziu de băieți.

CLIMENT, (sau **CLEMENT**) sfânt martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 23 Ianuarie. Călugarit la 12 ani, a ajuns arhieru la 20 de ani și apoi episcop al Ancirei (Asia mică). Persecutat din pricina propagandei creștine, fu chinuit împreună cu Sf. Agatanghel, și ucis. A trăit în vremea împăraților Diocetian și Maximian (sec. III).

CLIMENT (CLEMENT) sfânt prăznuit de bis. ortod. la 24 Noembrie. Nu se știe sigur când a trăit. După unii autori, el a fost primul papă al Romei după Sf. Petre; după alții, al doilea; după alții, al treilea; ar fi deci vorba de un papă din sec. I. Lui i s'au atribuit diferite opere eclesiastice, între cari o vestită Epistolă către Corintienii (a doua). Se crede că a murit în cursul persecuțiilor din anul 100.

CLIMENT, episcop al Rîmnîcului, ales în 1735 și instalat în 1737. Arestat de Turci, la intrarea lor în Oltenia, stătu în mîinile lor pînă la Pacea de la Belgrad (1739), cînd reveni la reședință. În 1749 se retrase din scaun, ca să se facă schimnic.

CLIMESCU CONSTANTIN (†1926), profesor român la facultatea de științe din Iași. A fost membru corespondent al Academiei Române (1892).

CLINICA, revistă medicală sub direcția d-ului G. Assaky, a apărut în București între 1890—1899.

CLIO, personaj mitologic, muza epopeei și a istoriei.

CLISURA = **VLAHO-CLISURA**.

CLISCAŢI, com. rur. jud. Hotin. reședință. plasa Cliscați; 12500 loc. Circumscripție com. cu 8 sate (1929).

CLIVODIN, com. rur. jud. Cernăuți plasa Colacinelui; 2112 loc. După legea 1929, sat circ. com. Suhovercea.

CLOCOCIQV, fostă mănăstire în jud. Olt aproape de Slatina, întemeiată în 1645 de Dincu vel agă.

CLOCUȘNA, com. rur. jud. Hotin, plasa Securenți; 4446 loc. După legea 1929, sat circ. com. Securenți.

CLOPODIA stație c. f. jud. Timiș-Torontal pe o linie laterală, aproape de frontiera iugoslavă.

CLOȘANI, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Cloșani; 643 loc. După legea 1929, sat circ. com.

Pădeșu. Aci era reședința lui Tudor Vladimirescu cînd era vâtaf de plaiu; există și azi casele lui.

CLOȘCA IOAN OARGA (†1785), iobag din comuna Cărpeneș, al doilea cap al revoluției române din Ardeal din 1784; executat pe roată odată cu Horia.

CLOȘCA CU FUI, nume dat vestitului tezaur gotic descoperit în satul Petroasa jud. Buzău în anul 1838 sau 1837. A fost înțiu vîndut unui pietrar, care a risipit o parte din obiecte; apoi luat de Stat și depus la Muzeul din București, de unde a fost furat de Pantazescu (1875), dar, din ferigire, regăsit. În timpul războiului pentru întregirea neamului, a fost transportat la Moscova, după ce guvernul se retrăsese la Iași. Acest tezaur a fost studiat de Al. Odobescu, care a publicat înțiu o notiță în 1868 în franțuzește și, după alte articole speciale, o lucrare mare în 3 volume, (Paris 1889—900).

CLOVIS (*ca. 466 †511), rege al Francilor, trecu la creștinism cu soldații săi.

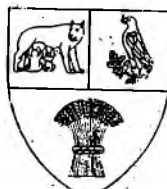
CLUCEREASA, stație c. f. jud. Muscel linia Golești-Cîmpulung, la 33 km. de Cîmpulung.

CLUJ, jud. în Transilvania (fost Cojocna), cap. Cluj; 5079 km. p. (1926); 352.029 loc. (1923); are 12 plăși, 1 com. urb. 226 com. rurale; ține de eparhia episcopiei Cluj, de Curtea-de-Apel din Cluj; are 15 grădini de copii și 252 școli primare (1928—29); are 19 cooperative de consum și desfăcere.

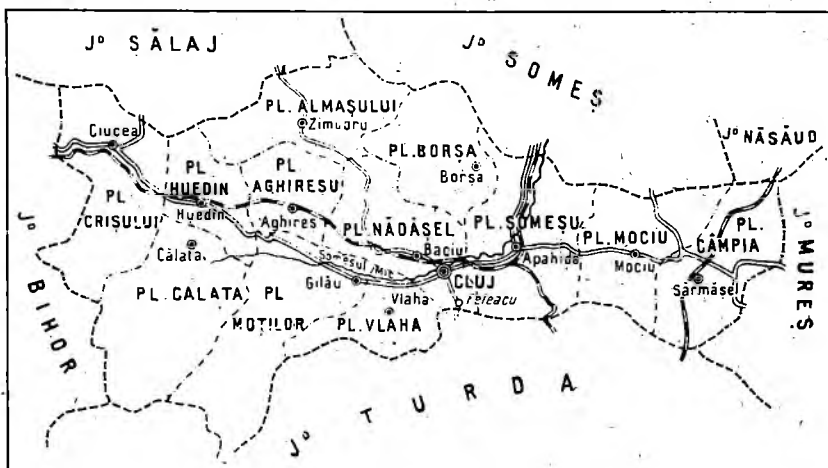
CLUJ, municipiu, cap. jud. Cluj; 125.000 loc; stație c. f. cu comunicație spre Oradea, spre Dej, spre Aiud; reședința episcopiei ortodoxe de Cluj, a eparhiei unitare (cu 114 parohii), a eparhiei reformate (cu 625 parohii). Aci este o Curte de Apel avînd în circumscripția sa județele Alba, Cluj, Hunedoara, Năsăud, Someș, Turda. Instituții de

Ioan Cloșca

Stema jud. Cluj.

Harta jud. Cluj.

învățămînt: Universitate: cu 4 facultăți (litere, drept, medicină, științe), Academie agricolă, 2 școli normale (băieți, fete), 1 gimnaziu, 2 licee de băieți, 2 licee de fete, 1 școală profesională de fete, 3 școli comerciale, 1 școală de meserii.

CLUJ, episcopie ortodoxă română înființată în anul 1919. Are sub ascultarea sa 390 parohii în județele Alba, Eistritia, Cluj, Maramureș, Mureș, Sălaj, Satu Mare, Someș, Turda. Episcopul actual este *Nicolae Ioan* (din 1921).

CLUNY [cluni] ① oraș în Franța; 5000 loc. ② muzeu în Paris, cuprinzînd mii de obiecte mari

și mici de sculptură, de orlogerie, bijuterii, arme, bronzuri, etc. din sec. XIV—XVI.

CLUNET . . ., medic francez, mort în România în timpul războiului mondial, venit aici cu misiunea franceză sub conducerea generalului Berthelot.

COANDĂ CONSTANTIN (*1857), general român. A fost secretar general al ministerului de război; președinte de consiliu și ministru de externe în 1918; președinte al Senatului, rănit cu ocazia atentatului de la 8 Decembrie 1920; ministru de industrie în guvernul prezidat de General Averescu (1926).

COARNELE-CAPREI, com. rur. jud. Iași, plasa Cîrligătura; 2308 loc. După legea 1929 sat circ. com. Belcești.

COASTA DE ARGINT, numire dată litoralului Mării Negre între Caliacra și Ecrenă (golful Balci).

COBADIN, circ. com. jud. Constanța, plasa Medgidia; cu 11 sate. Stație c. f. între Medgidia și Caracomer pe linia spre Bazargic.

COBĂLCESCU GRIгоре (*1832+1892), geolog român. Profesor de științe naturale la un gimnaziu din Iași (1852), a fost apoi numit la catedra de geologie de la Facultatea de științe din acel oraș (1866). La 1886 a fost ales membru al Academiei Române și a rostit ca discurs de recepțiune: *Originea și modul de zăcere al petrolului în general și particular în Carpați* (1887). Alte opere: *Elemente de geologie*, 1859; *Studii geologice și paleontologice asupra unor țărmuri terțiare*, 1883; *Geologia*, curs la școala militară, 1884.

COBĂTEȘTI, circ. com. cu 6 sate, jud. Odorheiu, plasa Cristur.

COBENZL IOHANN-PHILIP MARCHIZ (*1741+1810), diplomat austriac. A fost vice-cancelar al imperiului (1780) și ministru de externe după Kaunitz (1792), apoi ambasador la Paris. Cu el a stat în relații amicale Ienăchiță Văcărescu cînd, în 1782, s'a dus la Viena ca să găsească mijlocul de a face pe cei doi fii ai lui Alexandru Ipsilanti, fugiți din țară, să se întoarcă.

COBIA ⊙ circ. com. jud. Dimbovița, plasa Găești cu 19 sate (legea 1929). ⊕ ⊙ mănăstire în satul Cobia com. cu același nume, zidită 1605 de Șerban Cantacuzino. ⊕ ⊙ pirău, jud. Dimbovița.

COBÎLCA ⊙ pirău jud. Orhei. ⊕ ⊙ c. r. jud. Orhei plasa Isacova; 3496 loc. Circ. com. cu 11 sate (1229).

COBLENZ, oraș în Germania, pe Rin, la confluența Mozellei; 58.000 loc.

COBURG ⇒ **SAXA-COBURG**.

COBURG, oraș în Germania, cap. fostului ducat Saxa-Coburg; 25.000 loc.

COBUȘCA-VECHE, com. rur. jud. Tighina, plasa Bulboacă; 2687 loc. După legea 1929, sat circ. com. Speia.

COCARGEA, com. rur. jud. Ialomița plasa Fetești; 5316 loc. Circ. com. cu 4 sate (1929).

COCERES, vîrf în masivul Grințies, alt. 1463 m.

COCHELET [dit. coșele], consul francez în Muntenia la 1834—1836.

COCHINCHINA, colonie franceză Asia (Indochina); 56.000 km. p.; 2.300.000 loc.

COCIȚOC, com. rur. jud. Ilfov, plasa Buftea-Bucoveni; are o Școală de economie casnică. Circ. com. cu 7 sate (1929).

COCIRLĂ VASILE (*1836+1894), preot român în Bucovina.

COCONUL ⇒ **ALEXANDRU COCONUL**.

COCOR, munte jud. Vilcea, înălț. 2098 m.

COCORA, com. rur. jud. Ialomița, plasa Rovine; 2409 loc. După legea 1929 sat circ. com. Reviga.

COCORĂSCU ALECU, boer muntean. Se află judecător la „Divanul cremenal” Ilfov în 1836.

COCORĂSCU CONSTANTIN, boer român. Era Vel-Agă în 1777 cînd un sobor al boerilor și clerului au hotărît să-l trimeată la Constanti-

opol împreună cu Stolnicul Dumitrache spre a cere Porții să gonească pe Greci și să restabilească vechile drepturi ale Principatelor.

COCORĂSCU IOAN, mare dvornic, mădular divanului civil 1837.

COCORĂSCU VLADUL (sec. XVI), boer român. **COCOȘ**, măn. călugări jud. Tulcea lângă orașul Isaceea, întemeiată în 1835 de Arhimandritul Visarion, de fel din Făgăraș, venit cu cîțiva călugări de la Sf. Munte.

COCOȘUL ROȘU, ziar umoristic, Brașov, 1874—77, red. de Iosif. Pușcariu.

COCULESCU NICOLAE (*1866), profesor de astronomie și geodezie la fac. de științe din București (1896); director al observatorului astronomic.

CODĂEȘTI, circ. com. jud. Vaslui, cu 17 sate (legea 1929).

CODLEA ⊙ com. rur. jud. Brașov, reșed. plășii Bîrsă-de-Sus; 5197 loc. St. climaterică: 500 m. altitudine. ⊕ ⊙ cetate în țara Birsei pe care Regele Ungariei a dat-o cavalerilor Sf. Ioan.

CODRAT APOSTOL, prăznuit de biserica ortod. la 21 Septembrie. Om învățat, arheolog și propagandist creștin, a murit ca martir pe vremea lui Adrian (117—138).

CODRAT, SFINȚ, prăznuit de biserica ortodoxă la 10 Martie. A trăit în Corint pe vremea lui Decius și Valerian (250—260) și a murit ca martir.

CODREANU MIHAIL (*1876), scriitor român. Fost director al Teatrului Iași. Premiul național 1925 p. poezie. Op. pr. *Statui*, sonete, 1911. Trad. *Cyrano de Bergerac, Prințesa îndepărtată*.

CODRESCU TEODOR (*1819+1894), publicist român. A fost profesor la un liceu din Iași; a înființat o tipografie, în care a tipărit revista *Buciumul Român* și ziarul *Zimbru* și diferite scrieri ale sale. Prima lui scriere e o gramatică franceză la 1841. E cunoscut mai ales prin *Uricariul*, colecție de documente ale istoriei Românilor, din care au apărut 25 de volume, ultimele două sub îngrijirea lui G. Ghibănescu. A fost membru corespondent al Academiei Române (1886).

CODRICA PANAIT, grec din Constantinopol, adus în Muntenia de Domnitorul Mihail Sutu în 1783, în funcția de cancelar.

CODRU-DRĂGUȘANU ION (*ca. 1820+1884), scriitor român din Transilvania. Avînd pasiunea călătoriilor, a venit foarte tîrziu în Muntenia și dela 1838 a avut posibilitatea de a călători. fie ca secretar al Domnitorului Alex. Ghica sau al unor familii străine, ca învățător pe lingă un tînr bogat, fie pe cont propriu. A văzut de multe ori Franța, Germania, Italia; a fost la Londra, la Petersburg. Pe la 1845 îl găsim profesor la Plocești. Mai tîrziu s'a întors în Transilvania și a avut situațiuni în administrație. A povestit călătoriile sale într'un volum în formă de scrisori (*Peregrinul transilvan*, 1865). A publicat și o gramatică română în 1848.

CODRUL COSMINULUI, localitate lingă com. Cosmin jud. Cernăuți, unde armata lui Ștefan cel Mare a reușit o victorie contra armatei polone (30 Octombrie 1497).

CODRULUI (MUNTII) parte din munții Bihorului.

COEMGHIOPOL GHEORGHE (*1819+1878), negustor român din București, originar din Macedonia. A făcut comerț de stofe și a deschis un atelier de croitorie, aducînd maeștri din Paris. Dînd probe de mătasă produsă în țară la o expoziție din Lyon, a luat medalie și, întorcîndu-se, a fondat în 1859 o societate anonimă pentru o fabrică de filat gogoșile, care a funcționat cu mult succes la început, apoi cu mari greutăți, pînă în 1864. A fost între episcopii cari au înființat capela românească din Lipsca; a fost consilier comunal și unul din acționarii soc. care edita ziarul „Românul” (1860).

COGEALAC, stație c. f. jud. Tulcea, linia Medgidia-Babadag.

CLU-COG

COGLINIC sau **COHLNIC**, riu în Basarabia jud. Orhei, după un curs de 35 km. se pierde în mlaștină în valea Râutului (și **CUNDUC**).

COGNAC, oraș în Franța (Charente); 18.000 loc.; fabrici de rachiu vestit; de aci numele de *cognac = coniac*.

COHALM, com. rur. jud. Tîrnava-mare, numit de Sași *Reps*, lângă com. e un deal cu o fostă cetate din sec. xii. Stațiune balneară (iod, pucioasă).

COHLNIC — **COGLNIC**.

COHEN-LINARU MAURICIU (* ca. 1850†1928), compozitor român. După studii în Italia și la Paris, a fost profesor de muzică în București și cronicar muzical la „Timpul”, „Românul” ș. a. A compus coruri și române, cîntec religioase, etc.

COIMBRA, oraș în Portugalia; 20.000 loc.; universitate vestită, din 1537.

COJASCA, com. rur. jud. Dimbovița plasa Bîlcirești; 2794 loc. Circ. com. cu 13 sate.

COJOCARU, circ. com. jud. Dimbovița, plasa Găești; cu 16 sate (1929).

COJOCNA @ com. rur. jud. Cluj, plasa Someșu, 5408 loc. @ st. balneară și climaterică, 325 m. altitudine (sare, sulf), tot acolo. @ numele județului Cluj pînă la legea din 1925.

COJUȘNA, com. rur. jud. Lăpușna, plasa. Budești; 4262 loc. După legea 1929, sat circ. com. Sireti.

COLBERT [colber] **JEAN BAPTISTE** (*1619†1683), politic francez, ministru al lui Ludovic xiv, lucră pentru dezvoltarea industriei fr. și pentru întinderea comerțului în afară, încurajă „Compania Indiilor”.

COLCEAG, circ. com. jud. Prahova, cu 10 sate (1929).

COLEGIUL DE PROPAGANDA FIDE (sau **CONGREGAȚIUNE**), întemeiat în 1622 de Papa Grigore xv, are de scop să supravegheze misiunile trimise în diferite părți ale lumii pentru propaganda creștinească.

Se conduce de un *prefect* ales din cei 29 de cardinali cari formează consiliul de direcțiune. Secdiul e la Roma. Are și un institut în care sînt ținuti bursieri din diferite țări catolice; aci au fost și unii din Români conducători ai bisericii unite din Transilvania (Sîncei, Petru Maior ș. a.).

COLEGIUL PAZMANIAN — **PAZMANIAN**.

COLERIDGE

SAMUEL (* 1772†1834), poet englez.

Op. pr. *Poeme lirice*.

COLETTI, general și diplomat grec, de origine Român macedonean. Originar din orașul Saraca, a fost crescut în cultură grecească și a fost, alături de M. Botzari ș. a., unul din luptătorii pentru independența Greciei. Ion Ghica l-a cunoscut pe la 1835, la Paris, unde era ambasador, și ne spune că nu-și pierduse conștiința românității sale.

COLHIDA, regiune din Asia, aproape de Marea Neagră, cunoscută din povestirile antichității. Aci s'a făcut expediția Argonauților pentru a cuceri *lîna de aur*.

COLIBĂȘI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Vidra; 2543 loc. După legea 1929 sat circ. com. Dobreni

COLIBIȚA, st. climaterică (800 m. înălț.) jud. Năsăud aproape de Prundul Bărgaului (Borgo Prund).

COLICĂUȚI, com. rur. Jud. Hotin, plasa Briceeni; 2522 loc. După legea 1929, sat circ. com. Briceeni.

COLINCĂUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Cîșcăuți, 5570 loc.; După legea 1929, sat circ. com. Grozinți.

COLINTINA (sau **COLENTINA**) @ riu, izvoarește în jud. Dimbovița, trece în jud. Ilfov și se varsă în Argeș. @ lac. jud. Ilfov la N. de București format de riul cu același nume. @ sat jud. Ilfov, formează împreună cu com. Fundeni o comună suburbană a Bucureștilor. Aci și-a așezat tabăra Ipsilante în 1821, cînd a venit în București. În comuna aceasta este un spital de boale contagioase.

COLOMAN — **KOLOMAN**.

COLOMBO, oraș cap. insulei Ceylon; 211.000 loc.

COLOMEA — **KOLOMEA**.

COLONEȘTI, circ. com. jud. Tecuci, cu 22 sate (1929).

COLONIA (fr. **COLOGNE**, nemț. **KÖLN**), oraș în Germania (Prusia renană) pe Rin; 320.000 loc.; are o vestită catedrală, începută în 1322, terminată 1880.

COLORADO, fluviu în Statele Unite, lung 1300 km., curge prin America centrală și prin Argentina, se varsă în Oc. Atlantic.

COLSON FELIX, diplomat francez, secretar al consulatului din București (pe la 1835—40). A publicat cărți despre trecutul poporului român și despre situația lui politică din acea epocă: *Coup d'oeil sur l'état des populations chrétiennes de la Turquie d'Europe*, Paris 1839; *Droits des Moldaves et des Valaques*, 1839; *L'état présent et l'avenir des principautés*, 1839; și mai tîrziu: *Nationalité et régénération des paysans Moldo-valaques*, 1862.

COLȚEA, biserică în București. În jurul ei e spitalul cu același nume, aparținînd Eforiei Spitalelor civile și avînd un mare număr de clinici.

— **Turmul Colței**.

COLȚEA CLUCERUL, boer român din neamul Doiceștilor, căruia i se atribuie zidirea în București a unei biserici de lemn, care-i poartă numele. Aceasta s'a întîmplat în sec. xviii. La începutul sec. xviii biserica a fost rezidită în piatră de către un urmaș al lui Colțea, anume Radu, și de către Spătarul Mihail Cantacuzino, probabil fiind terminată în 1715, cînd s'a făcut de către Cantacuzino zidul înconjurător, cum spunea inscripția de la intrarea sub turn. A fost și o mănăstire, despre care se vorbește în documente ca proprietară a unor imobile din București.

COLȚI @ com. în jud. Buzău unde se exploatează chihliar. @ numele unor pisciri din munții Prahovei.

COLUMB CRISTOF (* ca. 1446†1506), navigator italian. După mai multe călătorii, convins pe suveranii Spaniei să-i dea ajutorul necesar ca să găsească o cale mai dreaptă la India. Plecînd la 3 August 1492 cu trei corăbii, descoperi insula pe care o numi San Salvador și alte insule. A doua a treia și a patra expediție (1493, 1498, 1502) aduseră alte descoperiri, dar și acuzațiuni contra conducătorului, care fu adus în fiare în Spania.

Nevinovăția lui fu recunoscută, dar pierdu prestigiul ce avea și muri în uitare.

COLUMBIA, stat la Nordul Americii de Sud: 1.024.000 Km. p.; 4.000.000 loc.

COLUMNA LUI TRAIAN, înălțată în anul 112 în Roma în forul lui Traian; înaltă, 29 metri; reaminteste victoria contra Dacilor și are un mare număr de scene în relief cari sînt un prețios izvor istoric.

COLUMNA LUI TRAIAN, revistă politică, literară și istorică întocmită și condusă de B. P. Hasdeu, București 1870—1875, 1876—1877, 1882—1883.

COLVILLE CHARLES, călăt scriitor en-

Generalul Coletti
(după un portret publ. de P. Papahagi).

Cristofor Columb.

glez: A călătorit la Constantinopol în 1824—1828 și a trecut prin Tara-Românească. A publicat o carte asupra călătoriei sale în 1830.

COMAGENA, stat mic în Siria; făcând prov. rom. în timpul lui Vespasian. Cap. *Samosata*.

COMAN, rlu în jud. Neamțu, și sat în jud. Bacău.

COMAN, spătar în Moldova, trimis de Alexandru cel Bun (1422) în ajutorul Polonilor contra Cavalerilor Teutoni, cu cari s'a luptat într-o localitate pe care unii istorici o numesc Marienburg (în Brandenburg).

COMANA ○ circ. com. jud. Vlașca cu 7 sate (1929); stație c. f. linia București-Giurgiu. ¶ ○ fostă măn. jud. Vlașca, întem. de Șerban Basarab 1588; aci a fost în 1765 o luptă între Turci și Cazaci; acum e numai bis. de mir. ¶ ○ c. **DE-JOS** și c. **DE-SUS**. c. r. jud. Făgăraș, plasa Șercaia; 1170 și 900 loc. În C. de-Jos e o școală de meserii pentru băieți.

COMANI, com. rur. jud. Olt, plasa Drăgănești; 3923 loc. După legea 1929, sat circ. com. Drăgănești. Aci e o mănăstire.

COMARNIC, com. rur. Jud. Prahova, plasa Peleș; 2107 loc. Circ. com. cu 7 sate (1929). În fața satului C. este stația c. f. linia Ploiești—Brașov. Stație climaterică (680 m. înălț.).

COMAROVA com. rur. jud. Hotin, plasa Chelmenți; 2796 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ianăuți.

COMĂNEȘTI ○ com. rur. jud. Odorheiu, plasa Ocland; 473 loc. După legea 1929, sat circ. com. Aldea. ¶ ○ c. r. jud. Bihor, plasa Beliu. ¶ 2 c. r. jud. Bacău pl. Comănești, 1240 loc. Circ. com. cu 17 sate; pufuri de păcură; stație c. f.

COMĂREȘTI, com. rur. jud. Storojineț, plasa Dumbrava-Roșie; 2423 loc. După legea 1929, sat circ. com. Jadova.

COMEA, episcopie într'un oraș din Moesia prin secolul VI (dispărut), pe care Petru Maior o socotește a fi fost românească.

COMENIUS (= *KOMENSKI*) **IOAN AMOS** (*1592 †1671) pedagog ceh, vestit și în alte țări. Organiză școlăle în Suedia; chemat de Sigismund Rakoczy, prințul Transilvaniei, fondă un gimnaziu model. Op. pr. *Didactica magna* (publ. în 1841), *Orbis pictus* (tip. 1658). Prima s'a tradus în românește de P. Garbovicanu (1904). Pedagogia lui e bazată pe principiul: *nil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu*, baza învățămîntului intuitiv.

COMINES [cit. comin] **PHILIPPE DE** (*1445 †1509), om politic și cronicar francez.

COMIȘANI, com. rur. jud. Dimbovița, plasa Nucet; 2687 loc. Circ. com. cu 7 sate.

COMITAGI (de la *comitet*), agitarii naționaliști bulgari, cari fac uneori incursiuni pe teritoriile statelor vecine și comit prădăciuni și crime.

COMLOȘ, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Jimbolia, fondată 1720 de coloniști sîrbi, la cari s'au adăugat familii românești din Ardeal 1784 și la 1821 fam. din Oltenia. Azi sînt două comune: c. **MARE** și c. **MIC**.

COMUNEA CENTRALĂ DIN FOCSANI, instituită de convențiunea din 1858, compusă din delegați Munteni și Moldoveni, unii aleși de Cameră, alții numiți de Domnitori. Atribuția ei principală era să pregătească proiectele de legi de interes comun pentru ambele principate. S'a desființat după unirea definitivă (1862).

COMIȚA ȘTEFAN, profesor grec în București pe la 1800, autor al unei enciclopedii grecești.

COMLAUȘ, com. rur. jud. Arad, plasa Sf. Ana; 5033 loc.

COMMODUS LUCIUS MARCUS (*161 †192) împărat roman, fiul lui Marcu Aureliu, vestit prin extravaganțele și chiar nebuniile sale (se luptă în circ cu fiarele și cu gladiatorii, ucise oameni fără nici un motiv, ci numai din plăcerea de a-i vedea murind); fu ucis de pretoriani.

COMNEN IOAN (†1719), Grec din Constantinopol, profesor de științele fizico-naturale în Bu-

curești la Academia Domnească; călugărit sub numele de Ieroteiu, a fost hirotonit mitropolit al Dristrei. După o călătorie la muntele Atoș, a tipărit la Snagov (1701): *Proschințarul Sf. Munte al Atoului*. Cartea nu se găsește în București, e citată de Picot, căreșpuneacă ar fi și o traducere românească din 1856. Textul e reproduc cu traducerea latină în cartea lui Montfaucon „*Palaeographia graeca*”, 1705; părți din el au fost traduse în românește și publicate de C. Erbeceanu în „*Bibliografia greacă*”. Scrieri mai mici, unele în versuri, se găsesc în: *Mărturisirea credinței ortodoxe*, Snagov, 1699 (grecește, Acad. Rom. Nr. 117), *Istoria sfântă* a lui Alex. Mavrocordat, 1716 (grecește, Acad. Rom. Nr. 176).

COMNENI, familie nobilă bizantină, care dădu mai mulți împărați: **ISAC** (*1057 †1059), **ALEXE I** (*1081 †1118), **IOAN** (*1118 †1142), **MANOIL** (*1143 †1180), **ALEXE II** (*1180 †1183); **ANDRONIC** (*1183 †1185). Din aceiași familie e și **ANA COMNENA** fiica (sau nepoata?) împăratului **Alexe I**, cunoscută ca scriitoare prin opera *Alexiada*, care glorifică epoca lui Alexe.

COMNINO HRISTOFOR MACAROVICI, general rus, guvernator al principatelor în 1811 (epoca de ocupație rusească).

COMO ○ lac Italia în provincia Como; supr. 145 km. p.; situație pitorească cunoscută care atrage mulți călători. ¶ ○ provincie în Italia. ¶ ○ oraș în provincia aceasta.

COMORE, insule în canalul Mozambic între Africa și Madagascăr. Aparțin Franței. Supraf. 2180 hm., 109.900 loc.

COMRAT, com. urb. jud. Tighina, plasa Ciadir-Lunga, 17196 loc. Colonie bulgară. Stație c. f. pe linia de ia Zorleni spre Basarabească, a 4-a stație înainte de aceasta din urmă. Are 1 liceu de băieți și un liceu de fete și 1 școală de meserii.

COMȘA DIMITRIE (*1846 †1931), agronom român din Transilvania. A întemeiat reuniunea agricolă ardeleană, a fost profesor de agricultură, a organizat expoziții, a publicat cărți de specialitate. Ca membru în comitetul național, a fost osîndit la închisoare în procesul Memorandului. Membru onorar al Academiei Române (1926).

COMTE AUGUSTE (*1798 †1853), matematic și filozof francez, întemeietorul filozofiei *pozitiviste*. Din scrierile lui s'au tradus românește de P. Zosin: *Discurs despre spiritul pozitiv*, 1913; *Calendarul pozitivist* (adaptat), 1913.

COMUNA, revoluția din Paris 1871, care deveni stăpînă pe putere (18 Martie) și execută multe cruzimi contra adversarilor și bogaților în genere, dar fu răsturnată de armata regulată franceză comandată de Mac Mahon (22 Maiu).

COMUNIȘTI, partizanii comunismului, teorie politică care urmărește desființarea oricărei proprietăți private și împărțirea bunurilor după trebuințele fiecăruia. Stăpînirea lor s'a realizat în Rusia în 1917 prin internaționala 3-a (Moscova) și se manifestă printr'un regim de teroare, care tinde să treacă și în alte țări. Organizații mai importante în legătură cu acest regim de găsesc numai în Anglia și în Franța.

CONACHI COSTACHE (*1777 †1849), scriitor român. Boer moldovean, el s'a ocupat cu ingineria (a fost inginer hotarnic), cu politica (a fost și candidat la domnie în concurență cu Mihail Sturdza). A tradus un roman *Matilda*, 1844; dar poeziilor originale nu le-a dat mare importanță, deși erau cunoscute în cercurile pe cari le frecventa; ele au fost publicate numai după moartea lui sub titlul: *Poezii, Alcături și Tălmăciri*, 1856. Sesimite influența grecească și franceză, într-o măsură mică și cea poporană.

CONCERTUL ÎN LUNGĂ, pastel de V. Alecsandri, publicat întâiu în „Convorbiri literare” 1868—69.

COM-
CON

Conachi Costache.

CONCHA VICTOR (1846) jurist, profesor Universit. Cluj (1874), Budapesta (1892). Princ. op.: *Libertatea individuală și parlamentarismul în Anglia*.

CONCILII, adunări eclesiastice (= **SINOADE**). Cele mai însemnate *concilii ecumenice* (universale) sunt cele din: Nicea (325 p. Chr.), Constantinopol (381), Efes (431), Calcedon'a (451), Constantinopol (453) Idem (680), Nicea (787), Constantinopol (869), Viena (1311), Constanța (1414), Florența (1439), Trenta (1545), Roma (1869), în care s'a votat infalibilitatea papală.

CONCLAVA, adunarea cardinalilor pentru alegerea Papei organizată de Grigorie X (1274), numită așa, fiindcă nu pot ieși cardinalii până nu efectuează alegerea.

CONCORDIA, ziar politic Budapesta 1861—69; red. Al. Roman, Partenie Cosma ș. a..

CONCORDIA, societate politică a Romanilor din Bucovina (1881).

CONDE LOUIS PRINȚ DE (*1624 †1686), mare general francez.

CONDILLAC [condilac] **ETIENNE DE** (*1715 †1780), filozof francez. Pr. op. *Încercare asupra originii cunoștințelor omenești* (1746), *Logica* (1769 și urm.) Singurul izvor al cunoștinței este senzația: atențiunea e o senzație dominantă, reflexiunea e o senzație care se simte însăși, judecata și raționamentul sînt combinații de senzații, cul este suma senzațiilor prezente și păstrate de memorie. Heliade ne spune că s'a servit de operele lui în scrierile sale de gramatică și filozofie.

CONDORCET [condorse] **ANTOINE** (*1743 †1794), filozof, matematic și om politic francez. Membru al Academiei. Op. pr. *Teoria cometelor* (1777), *Tabloul istoric al progreselor spiritului omenesc* (1794).

CONDOS POLIZOE, călugăr și profesor grec în București la Academia Domnescă pe la 1808. În 1805 a tipărit în grecește un imn adresat Domnitorului Constantin Ipsilante. În 1806 a tipărit la Viena o carte tradusă în românește de Nicodim Greceanu și tipărită la Sibiu 1811, cuprinzînd *azbuchile* și materii religioase. A fost și în Franța și întorcîndu-se se lăuda că a fost decorat cu legiunea de onoare, lucru despre care scrie un agent francez într'un raport din 1805.

CONDOTIERI, aventurieri cari jucară un mare rol în războaiele din evul mediu, mai ales în Italia (care le-a dat și numele). Pe măsură ce s'au organizat armate naționale, a scăzut importanța lor până au dispărut cu desăvîrșire.

CONDRĂTEȘTI, com. rur. jud. Bălți, plasa Cornești; după legea 1929, face parte din com. Cornești; 2390 loc.

CONFEDERAȚIUNI vestite în istorie: 1. *Confed. prinților*, organizată de Frederic II (1785) contra Austriei. 2. *Confed. de la Rin*, grupare organizată de Napoleon (1806) a 16 prinți și regi din Germania, între cari Bavaria și Württemberg, avînd centru dieta din Frankfurt, desfăcută în 1813. 3. *Confederațiunea germanică*, încheiată în 1815 între statele Germaniei, Austriei, Danemarcei, Olandei, sub prezența Austriei, desființată în 1866, cînd Prusia provocă și învinge Austria. 4. *Confederațiunea germanică de Nord* întemeiată în 1866, fără Austria și alte state ca Bavaria, Württemberg, avînd ca state principale Prusia și Saxonia, disolvată în 1871, cînd se întemeie imperiul german.

CONFUCIUS (*551 †479 a. Chr.), legislator și filozof chinez, întemeietorul religiei care-i poartă numele, răspîndită mai ales în clasele culte din China.

CONGAZ, com. rur. jud. Cahul, plasa Dragoș-Vodă, compusă din 3 sate (1929); fondată 1808 de refugiați bulgari; 8557 loc. (1927); are o școală de meserii; tîrg săptămînal.

CONGO ◊ fluviu mare în Africa, lung. 4000 km. ◊ regiuine în Africa udată de acest fluviu, împărțită în trei părți: C. *belgian sau Statul*

independent Congo, fondat (1885) sub suveranitatea regelui Leopold II, care l-a cedat Belgiei (1908); supr. 2.365.800 km. p., ca. 8.000.000 loc. Cap. Boma; Orașe pr. *Leopoldville, Stanleyville*, ș. a. — C. francez, numit azi *Africa ecuatorială franceză*, cap. Brazzaville. — C. portughez.

CONON DIN ISAURIA, sînt prăznuit de bis. ortod. la 5 Martie. A trăit pe vremea sfinților Apostoli și zicea că însuși Arhanghelul Mihail l-a botezat și l-a împărțit cu sfințele taine.

CONON GRĂDINARUL, martir pe timpul împăratului Decius (ca. 250).

CONOP, com. rur. jud. Arad, plasa Radna, 2002 loc.

CONSERVĂTORUL, ziar politic sub redacția lui Nicolae Locusteanu (care era, după unii, un pseudonim al lui Heliade), a apărut în 1856—57.

CONSERVĂTORUL PROGRESIST, ziar politic fondat de C. N. Brăiloiu și continuat de S. Marcovici, a apărut în București în 1859—61.

CONSIDERANT VICTOR (*1808 †1893), filozof francez, a susținut doctrinele lui Fourier și a întemeiat un falanster în Texas (1849).

CONSOLĂTORUL, foaie bisericească, a apărut în București, ca organ al Societății clerului „Ajutorul” în 1898.

CONSTANȚA ◊ oraș în Baden (= **CONSTANZ**), pe lacul Constanța; 30.000 loc. Aci a fost un conciliu în 1414, care a osîndit doctrina lui Huss și a decis ca el să fie ars de viu. ◊ (fr. **CONSTANCE**, germ. **BODENSEE**), lac între Elveția și Bavaria. ◊ jud. în Dobrogea; cap. *Constanța*; supraf. 6910 km.²; 223.638 loc. (1915); 6 plăși; 7 com. urb., 74 c. rur. (1926); 9 parohii urbane, 74 rur. 98 bis., 159 moschee; ține de eparhia episc. Constanța; circ. Curții de apel Constanța; are 71 grădini de copii și 237 școli primare (1929); 35 cooperative de aprovizionare și consum și 10 coop. pentru exploatare de păduri (1925). Numele vine de la orașul de reședință. ◊ ◊ municipiu cap. jud. *Constanța*; port la Marea Neagră; 27.885 loc. (1915); reședința episcopului eparhiei Constanța; Curtea de apel pentru jud. Constanța, Caliacra, Durostor, Tulcea; stație c. f. cap. liniei București-Cernavodă-Constanța; are 1 liceu de băieți fondat 1896, 1 școală secundară și 1 profesională de fete fond. 1897, 2 școli normale, 4 școli comerț și mai multe școli primare; stațiune pentru băi de mare: stabilimentul este la Mamaia la 10 km. (— acest cuv.); clădiri importante: catedrală cu picturi de G. D. Mirea, cazino pe malul mării; ca monument: statua lui Ovidiu. E probabil că în epoca greco-romană era aci orașul Tomis, unde a fost exilat Ovidiu. După o perioadă de strălucire, orașul a decăzut, s'a ruinat din pricina năvălirii barbarilor și pe locul acela a ridicat Constantin cel Mare un oraș *Constantia*, după numele surorii sale. Aci a fost un centru religios creștin important (episcopat), dar s'a ruinat din nou. A mai fost aci o colonie genoveză în timpul evului mediu, apoi a căzut în mîna Turcilor, cari o numiră *Kustendje* și, după tratatul din Berlin (1878), a trecut întreaga provincie în stăpînire României. Atunci i s'a redat numele vechiu, s'au făcut lucrări importante, construindu-se un port, docuri, etc.

Stema
jud. Constanța.

CONSTANT [consta] **BENJAMIN** (*1767 †1830), om politic și publicist francez. Mai cunoscut, din operele sale, e romanul *Adolphe*, tradus și în românește de mai multe ori: de I. Teodorescu-Branșle (1922), B. Marian, Paul Ionescu.

CONSTANȚE (*323 †350), fiul lui Constantia cel Mare, împărat bizantin dela 337 împreună cu frații săi Constantin II și Constantin II. Parlea sa era: Iliria, Africa și Italia. A avut lupte cu frații săi și s'a amestecat în luptele religioase, ca adversar al arianismului.

CONSTANTIN BRÎNCOVEANU — BRÎNCOVEANU.

CONSTANTIN CEL MARE (* ca. 273+337), împărat roman. Era fiul împăratului Constanțiu Chloru și al unei femei numită Elena, de condiție socială de jos. În vremea copilăriei și tinereței sale, imperiul roman era stăpînit de mai mulți „cezari” asociați. Astfel și tatăl său deveni stăpînitor al Galilor (305) și atunci Dioclețian îl păstră ca ostatic, situație în care rămase și sub Galeriu, care luă locul lui Dioclețian. Scăpînd, Constantin însoți pe tatăl său într-o expediție în Britania, unde acesta și muri, iar soldații îl proclamară împărat. Rivalitățile și luptele ce se născură atunci între pretendenți și între asociații la tron turburară imperiul; dar Constantin izbucni să-i desființeze, dacă nu putea să și-i facă amici sau chiar și după aceea. Astfel făcu o expediție în Italia și învinse pe Maxentiu (312). Cu prilejul bătăliei decisive se zice că i s'a arătat pe cer semnul crucii înconjurat, cu vortele cunoscute „In acest semn vei învinge”. După această întră triumfător în Roma; apoi, fie după lupte, fie după moartea celorlalți asociați, ajunse singur stăpînitor al întregului imperiu. Viața lui particulară a fost turburată de multe și mari amărăciuni: după îndemnul soției sale a doua și-a ucis băiatul din prima căsătorie, apoi, după lămuririle mamei sale, și-a ucis soția. Nu-i plăcea să locuiască în Roma; de aceea a pus să se clădească un oraș nou în jurul vechiului Bizanț, care primi numele lui, pe lângă acel de „Roma nouă” și fu inaugurat la 11 Maiu 330. Constantin, urmînd poate și recomandările tatălui său, a arătat o mare prietenie creștinilor și, nu numai că a făcut să înceteze orice fel de persecuție, dar le-a dat sprijin efectiv, ajutîndu-i să-și clădească biserici, clădind el însuși două mari în noul său oraș: *Sfînta Sofia* și *Sfîntii Apostoli*, și căutînd să mărească și prestigiul religiei creștine, deschizînd el însuși sinodul de la Nicea (325) prin care arianismul a fost osîndit. Spirit liberal sau poate și iscusit politic, n'a permis însă nici persecuția păgînilor; astfel că a văzut cum de bunăvoie comunități și orașe întregi părăseau vechiul cult, dărîmău statuele zeilor și templele și deveneau creștini. El însuși n'a primit botezul decît înaintea morții. Pentru tot ce a făcut, biserica creștină l-a declarat sînt și a-mintirea lui se serbează la 21 Maiu.

CONSTANTIN I (*1868+1923), regele Greciei, căsătorit cu sora împăratului Wilhelm II. A domnit dela 1913 pînă la 1917, cînd a fost dețronat, din pricină că a împiedecat intrarea în acțiune alături de Franța și Anglia. A revenit la tron în 1920, dar, în urma înfrîngerilor suferite de armatele grecești în luptele cu Turcii, a abdicat în favoarea fiului său George.

CONSTANTIN I BASARAB zis **CÎRNUL**, domn Țării-Românești 1654—1659. (Xenopol nu-i dă supranumele care se găsește la Iorga și alții, ci-i zice **CONSTANTIN ȘERBAN**. Era în adevăr fiul lui Radu Șerban, fostul Domnitor.) Ales de boeri după moartea lui Mateiu Basarab și confirmat de Turci, în urma unei mari sume date puternicilor de la Poartă și însuși Sultanului, el avu la început să sufere din pricina răscoalii *Seimenilor*, pe cari voia să-i desființeze. Acest fapt prilejui interve-

nirea lui Rakoczy, principele Transilvaniei, care-l ajută să învingă pe revoltați, dar de aci urmă un fel de supremație a Principelui, care-i trimise o gardă de soldați unguri și nemți. Aceștia, prin purtarea lor, pricinuiră turburări în țară. Constantin fu mazilit și fugi în Transilvania cu un număr de boeri.

CONSTANTIN, grec de origine, episcop al Buzăului (1793—1819).

CONSTANTIN CĂPITANUL — CĂPITANUL.
CONSTANTIN MILLE, circ. com. jud. Tulcea cu 30 sate.

**CON-
CON**

Harta jud. Constanța.

CONSTANȚINA ① provincie în Algeria. ② oraș în această prov. 48.000 loc.

CONSTANTINESCU ALEXANDRU (+1926), avocat și om politic român. A fost ministru în guvernul care a făcut războiul (1916).

CONSTANTINESCU BARBU (*1839+1891), profesor român. A predat istoria universală la seminarul din București, și la Liceul Mateiu Basarab, pedagogia la Azilul Elena Doamna, apoi istoria bisericească la facultatea de teologie din București (1888). A fost profesor și director al școlii normale a „Societății pentru învățătura poporului” și a luptat pentru susținerea ei în momentele cele mai critice. A publicat cărți didactice (*abecedar, cărți de citire*), cărți de teologie, a întemeiat reviste pedagogice (*Educatorul*), s'a ocupat și de limba Țiganilor (*Probe de limbă*, 1878).

CONSTANTINOPOL, oraș în Turcia Europ. fostă cap. a Turciei; 800.000 loc. Compus din mai multe cartiere: *Stambul*, cel mai vechiu, *Fanar*, grecesc, *Balata*, ovresc, la S. de golful numit *Cornul de aur*; *Pera* și *Galata*, moderne locuite de streini, la N. de golf. În fața pe celălalt țărm al Bosforului e *Scutari*, consid. ca făcînd parte din Constantinopol.

Princ. monum. *Seraiu*, palat al Sultanilor, *Sf.*

Sofia, fostă bis. creștină din vremea lui Justinian, azi moschee, *Sublima Poartă*, palatul min. de interne și de externe, *Serashierat* (min. de război): aceștia în Stambul; *turul de la Galata*, în Galata.

Historia lui începe în 658 a. Chr., mică colonie grecă; în 330 Constantin făcu aici capitală și-i dăte numele, fiind de atunci capitala imperiului roman de Orient *latin* și a celui *grec* (bizantin) până în 1453, când căzu în mâna Turcilor.

CONSTITUANTA este parlamentul convocat pentru facerea sau revizuirea constituției. Prima noastră constituție s'a adunat în 1866. Iată membrii ei: Arghiropol Gr., Adrian Colonel G., Arion Anton, Alcaz Eug., Bălțeanu Al., Blarenberg N., Blarenberg C., Brăiloiu C., Brătianu D., Berendei G., Berendei D., Budurescu Stamate, Buescu Pană, Balș Al., Brăescu Al., Boerescu V., Bălăceanu I., Conta N., Cantacuzino Adolf, Cantacuzino Ion Al., Cantacuzino Const. G., Cantacuzino George Gr., Cantacuzino Grig., Calimah Catargiu, Camaliu C., Canano Seb., Cernătescu, P., Cezianu Stan, Ciocirlian C., Ciolacu G., Ciurea Lascar, Cneazovici G., Costacopol N., Copeschi Dr. I., Cozadini Dim., Enescu G., Epureanu Manolache Costache, Fălcoianu I., Fălcoianu St., Filipescu Em., Filipescu Gr., Forăscu V., Fusca C., Ghica Const. Gr., Ghica Vladimir, Ghica Ion General, Ghica-Comănescu D., Goleșcu Al. C., Goleșcu Stef. Grădășteanu C., Gridov N., Grigorescu C. T., Heliade Rădulescu I., Hiotu V., Iamandi N., Iatropol Dr. P., Ionescu I., Ionescu Nicol., Ionescu Radu, Iosefescu Gr., Lahovari Gr., Lahovari Em., Lahovari Nic., Lapati Al., Lapati Corn. Lateș T., Laurian Aug. T., Lecca Cas., Lecca I., Lupăscu Al., Magheru G., Mantu Rufu, Marcovici Al., Mavrocordat N., Mavrogheni Sc., Măldărescu N., Mărgăritescu Al., Mihălescu Sim., Mirzescu G., Mirza I., Moșun Em., Murguleț C., Negulescu I., Negură I., Olănescu Pană, Opran P., Paciurea L., Pascal Aristid, Petrescu Al. Sc., Pillat N., Picleanu N., Plagino Al., Plesnă I., Pleșoianu M., Pogor V., Polizu D., Polizu G., Poroineanu Săche, Racotă H., Racoviță D., Racoviță C., Racoviță N., Rășcanu G., Romalo V., Romanescu C., Rosetti St., Rosetti T., Rosetti Dim., Roseti I., Roset Rosnovanu G., Scărlătescu Gr., Scurie Gr., Sihleanu Al., Slăvescu N., Slăviteșcu C., Știrbeiu Al., Știrbeiu George, Strat I., Sturdza Dim. C., Sturza I., Sturza Gr. M., Suțu C., Suțu Gr., Tacu D., Tătaranu N., Tell Chr., Teohari Ahil, Tufelicea, Turnavitu Sc., Varlam C., Văleanu C., Ventura I., Virgolici I., Vîrman G., Voinov N., Vucinic I., Zissu Al.

Adunarea s'a deschis în ziua de 28 Aprilie 1866, a început discuția proiectului de constituție la 16 Iunie prin raportul lui Aristid Pascal și a terminat la 6 Iulie, când a fost disolvată. Deși exista și Senatul, el n'a fost convocat. Ministerul din timpul lucrărilor constituției era compus astfel: L. Catargiu, I. C. Brătianu, I. Cantacuzino, P. Mavrogheni, C. A. Rosetti, General I. Ghica, D. Sturdza.

CONSTITUȚIUNE. În istoria noastră prima constituție politică de stat sînt **Regulamentele Oranice** decretate de Rusia în 1831 (→ acest cuv.). A doua constituție este **Convențiunea din Paris din 1858.** (→ acest cuv.) Dar constituția propriu zisă, pe care noi ne-am dat-o în mod liber, este votată în 1866, revizuită în 1879 (pentru modificarea art. 7), în 1884 (pentru schimbarea colegiilor electorale și alte modificări). După războiul pentru întregirea neamului s'a votat o nouă constituție, promulgată în 1923 (29 Martie).

CONSULI se numeau la Romani cei doi magistrați supremi cari conduceau statul după desființarea regalității (500 a. Chr.); după stabilirea imperiului, ei continuă să existe cu numele, dar își pierd treptat importanța. c. se numără cei trei magistrați supremi în Franța instituiți în 1799 (Bonaparte, Cambacères și Lebrun), desființați prin proclamarea imperiului (18 Maiu 1804). c. se

numesc funcționari cari sînt asimilați diplomaților, dar inferiori în grad și cari reprezintă interesele statelor în alte state.

CONSULTA, reședința ministerului de Externe al Italiei în Roma.

CONȚA VASILE (*1845 †1882), om politic și filozof român. Născut în Moldova, a făcut studii juridice și filozofice în Belgia, a fost profesor la facultatea de drept din Iași (1873), mai târziu membru la Curtea de Casație. Ca scriitor, a debutat cu poezii în „Convorbiri literare” (1867—68), mai târziu a dat la lumină scrieri filozofice: *Teoria fatalismului* (1876), *Teoria ondulății universale* (1876), *Metafizică* (1879). Cele mai multe au fost traduse și publicate în l. franceză la Bruxelles și la Paris (după moartea lui). Conta a fost deputat (1879) și ministru al Instrucției (1880—81).

V. Conta.

CONȚA-KERNBACH ANA (*1865 †1921), profesoară și scriitoare română. A publicat poezii originale și traduceri în „Convorbiri literare” (1891 1906), articole în „Viața românească” (1921) și studii pedagogice (*Metodică*, 1905; *Pedagogie*, 1907; *L'education manuelle*, 1913).

CONTEMPORANUL, revistă literară și științifică a partidului socialist din România. Iași 1881—1891. Redactori: I. Nădejde și V. G. Moșun.

CONȚEȘTI @ circ. com. jud. Teleorman plasa Zimnicea cu 4 sate (1929). ¶ @ circ. com. jud. Dimbovița, plasa Ghergani, cu 14 sate. ¶ @ stație c. f. Dimbovița linia București-Pitești. ¶.

CONTREXÉVILLE, oraș Franța (Vosgi); st. baln. (ape bicarbonate sulfatate).

CONVORBIRI CRITICE, revistă literară, care a apărut în București între 1907—1910 sub direcția lui Mihail Dragomirescu.

CONVORBIRI DIDACTICE, revistă de pedagogie și didactică, a apărut în București 1895—1901 și 1904—1907.

CONVORBIRI ECONOMICE, scriere vestită a lui Ioan Ghica publicată în fascicule 1865—1876.

CONVORBIRI LITERARE, revistă literară întemeiată de cercul Junimei, în Iași 1867, avind ca redactor responsabil apoi director pe Iacob Negruzzi (1867—1894), de aci un comitet de mai mulți redactori (1895—1901), apoi pe I. Bogdan (1902) pe S. Mehedinți (1907) și pe Tzigara-Samurcaș (1924). Din anul 1885 revista apare în București.

CONVORBIRI PEDAGOGICE, revistă pentru educație și instrucție, a apărut în Satu-Nou, în Panciova, în Brașov, sub redacția lui P. Stoica și apoi a lui I. Pop Reteganul, de la 1886 la 1888.

COOK [cit. cuc] **JAMES** (*1728 †1779), navigator englez, descoperi insulele Societății, Noua Zelandă, cercetă Oc. Pacific, făcu și alte călătorii; dar fu ucis de indigeni în ins. Sandwich.

COOPER [cupăr] **FEMIMORE** (*1789 †1851), romancier american. Pr. op. *Spionul* (1821), în care vedem luptele pentru independență, *Ultimul din Mohicani* (1825), capo d'opera sa, *Piele roșii* (1846).

COPACIU HATMANUL (†1511), general al lui Bogdan II, domnul Moldovei.

COPANITA, insulă la vărsarea Jiului în Dunăre.

COPĂCENI @ com. rur. în jud. Ilfov; 2100 loc. ¶ @ c. r. jud. Bihor plasa Ceica; 282 loc. ¶ @ c. r. jud. Turda plasa Mihail, Viteazul; 513 loc. Are o școală de economie casnică. ¶ @ c. r. jud. Bălți plasa Popeni; după legea 1929, sat circ. com. Singerei; 1204 loc.

COPĂCEȘTI, com. suburbană jud. Putna, plasa Adjud; ține de orașul Adjud.

COPĂCIOASA, stație c. f. jud. Gorj, între Filași și Tirgu-Jiu.

COPENHAGA (= în daneză **KJÖBENHAVN**), cap. Danemarcei, în ins. *Seeland* lângă strimt. *Sund*, 500.000 loc. Are o veche Universitate, care a serbat 400 de ani de la înființare.

COPERNIC NICOLAE (*1473†1543), astronom polonez, tipări la 70 de ani, în ultimul an al vieții, op.: *De revolutionibus orbium caelestium libri*. El stabilii un sistem, ce-i poartă numele, pentru explicarea mișcării corpurilor cerești.

COPPI DE PE NATURA, titlul unei serii de bucăți de critică socială, literară, etc. ale lui Iacob Negruzzi (1874).

COPPOU, circ. comun. jud. Iași plasa, Copou, cu 19 sate.

COPPÉE [cope], **FRANÇOIS** (*1842†1908), poet și dramaturg francez. Op. pr. *Le Luthier de Crémone* (1876), trad. de Traian Demetrescu (Bibl. p. toți); *Severo Torelli* (1883), dramă, trad. de T. M. Stoescu (1885); *Pentru Coroană* (1895), dramă, trad. de D. Nanu și G. Orleanu (1898). S'au mai tradus diferite poezii, bucăți în proză de V. Pogor (1870), Vărgolici (1873), D. Olănescu (1880), T. M. Stoescu (1883), Traian Demetrescu, D. Stănescu (1894), P. Cerna (1901), M. Iorgulescu (1911). G. B. Rareș (1918), C. A. I. Ghica (1920), Iosif Nădejde, A. din Dorna, G. D. Cruceanu. *Le passant* a fost trad. de T. Stoescu (1883) și de N. Volenti (1887).

COPPET, sat, Elveția, pe lacul Lemán; 500 loc.: fu azilul multor exilați iluștri, între cari Necker și D-na de Staël, fiica lui.

COPSA MICĂ, stație c. f. pe linia principală București-Cluj și cu legături cu alte linii.

COPTI, indigeni din Egipt, creștini, dareretici (monofisiți).

COQUELIN [cocke] **CONSTANT** (*1841†1909) zis **AINE** (cel mare), mare actor francez. A creat între altele, rolul lui *Gringoire* și al lui *Cyrano de Bergerac* (din piesa cu același nume). A jucat și în București. A publicat: *Artă monologului*, *Artă comediei*, etc.

COQUELIN ERNEST zis **CADET** (*1848†1908), actor francez. A publicat: *Monologul modern*.

CORABIA, com. urb. jud. Romanai, reședința plășii Dunărea; 9446 loc. (1915); port la Dunăre; stația c. f. capul liniei Piatra Olt-Caracal-Corabia; judecătorie de ocol, spital; are un gimnaziu de băieți și o școală secundară de fete, 1 șc. de comerț și 1 de meserii; are 2 biserici. Pe aici a trecut armata română Dunărea în 1877 pentru a începe războiul pentru independență.

CORAN, cartea sfântă a musulmanilor; compusă din 114 capitole, alcătuite din versete.

CORAVIA, com. rur. jud. Cernăuți plasa Cosminului; 2128 loc. După legea 1929, sat circ. com. Plaiul-Cosminului.

CORAVU IOAN (*1896†1917), căpitan român, s'a distins în lupta de la Mărăști, la cucerirea satului Mărăști, și a murit în ziua de 27 Iulie 1917 la asaltul de la Dealul Teiului.

CORBASCA, circ. com. jud. Tecuci, plasa Găiceana cu 19 sate (1929).

CORBENI, carieră în jud. Argeș cu gresie foarte bună.

CORBII-MARI, circ. com. jud. Vlasca cu 13 sate.

CORBIȚA, circ. com. jud. Tecuci, plasa Găiceana cu 20 de sate (1929).

CORBU ⊙ insulă în Dunăre jud. Mehedinți, ține de com. Batoști. ⊕ stație c. f. jud. Olt între Pitești și Slatina.

CORCHEȘ NICOLAE (*1809†1885), luptător român la 1848 în Transilvania; *tribun* al armatei lui Iancu; a comandat vinătorii săi în vestita luptă de la Flîntinele (6 Iulie 1849).

CORCMAZ, com. rur. jud. Cetatea-Albă plasa Palanca; 2444 loc. După legea 1929, sat circ. com. Palanca.

CORCOVA, circ. com. jud. Mehedinți, plasa Motru-de-Sus cu 27 sate (1929).

CORDILIERI sau **ANZI**, munți din America (= America).

CORDJOVA (= span. **CORDOBA**); oraș în Spania (Andaluzia) pe fl. Guadalquivir; 60.000 loc. A fost capitala Califatului arab (716—1236).

COREA, penins. între Marea Galbenă și M.

Japoniei, stat independent; 218.190 km. p.; 13.000.000 loc. Capit. *Seul*.

COREȘI DIACON († ca. 1583), tipograf munt. tipări după ms. mai vechi și, într-o măsură, traduse însuși, cărți bisericești în l. slavonă și română, unele cu text în ambele limbi. Pr. op. *Evangheliar*, rom. (1561); *Evangheliar*, sl. (1562), *Psaltire*, rom. (1568), *Psaltire*, slav. rom. (1577), *Cazanie*, rom. (1581). Locul tipăririi pentru cele mai multe e Brașovul, pentru una e Sasșeș, pentru altele nu e indicat.

COREȘTAUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Briceni; 2075 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cepeleuți.

CORFU (în antic. **CORCYRA**), ins. arhip. Ionice, cap. *Corfu*, 585 km. p., 15.000 loc. Ține de Grecia. Aci împărăteasa Austriei Elisabeta și-a clădit un castel *Achilleion*.

CORIDALEU TEOFIL, profesor grec la Academia Domnească din Iași și egumen al mănăstirii Trei Ierarhi pe timpul lui Vasile Lupu.

CORINT, oraș în Grecia pe istmul cu același nume; 5.000 loc.

CORIOLAN CAIUS MARCIUS (sec. V a Chr.), general roman. Persecutat de plebei, veni cu armata Volscoilor contra Romei, pe cari îi îndepărtă după rugăciunile mamei și soției sale.

CORJEUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Lipcani; 4770 loc. Circ. com. cu 9 sate (1929).

CORLĂTENI, circ. comun. jud. Dorohei plasa Centru; cu 11 sate (1929).

CORLĂTEȘTI, stația c. f. jud. Prahova, linia Ploești-Urziceni.

CORNAȚO CATERINA (*1454†1510), nobilă venețiană, regină a Ciprului, pe care-l cedă republicii Veneției cu mare solemnitate (1489). Persoana și viața ei au inspirat pe artiști cari i-au făcut portretul (Veronese) și pe scriitori.

CORNAȚOS VICENTOS, poet grec, autorul poemului *Erotocrit*, scris în dialect cretan poate prin sec. xii și răspândit prin manuscrise, tipărit întâiu în 1713. La noi a pătruns prin manuscrise și *Dimisie Fotino* (= acest cuv.) a făcut o prelucrare în grecește, intitulată *Νέως Ἑρωτόκριτος* (Noul Erotocrit) tip. Viena 1818, după care *Anton Pann* a dat o versiune românească în 3 volume (Sibiu, 1837).

CORNĂTEL, stație c. f. aproape de Sibiu pe linia spre Sighișoara.

CORNĂȚELE, cătun jud. Ialomița com. Cosimbești, care ține de Com. Mărculești (1929). Odobescu în descrierea Bărăganului vorbește despre el ca loc de odihnă pentru vinătorii de dropii de pe vremurile acelea (1870).

CORNEA, com. rur. jud. Severin, plasa Telegova; după legea 1929 are 2 sate; are o școală inferioară de meserii pentru băieți.

CORNEA — Alexandru III al Moldovei.

CORNEA DIMITRIE (1816†1884), om politic român. După ce a îndeplinit diferite funcțiuni administrative, a fost ministru în ministerul unit al lui Barbu Catargiu (1862—63) și apoi în 1876 în guvernul de 13 zile al Generalului Florescu.

CORNEA MIHAIL — KORNE.

CORNEILLE [cornel] **PIERRE** (*1606†1684),

mare dramaturg francez. Unul din temeiile teoriei tragediei clasice moderne. Op. pr. *Cid* (1636), care produse mult entuziasm și multe critici și polemici, *Horace*, *Cinna* (1640), *Polyeucte* (1643), *Oedip* (1659), tragedii, și o comedie *Mincinosul* (1643). Operele de căpetenie au fost traduse, și de maimulte ori, în românește: *Eracle* (Heraclius) de I. Roset (1831), *Horatiu* de G. Sion (1875) și de H. Lecca, *Mincinosul* de N. Ținc (1895), *Polect* de D. Nanu și C. Moldovanu (1908), *Cidul* de G. Orleanu (1908), St. Iosif (1911), H. Lecca.

P. Corneille.

CORNELI IOAN, preot român unit. Canonic la Oradea, prieten cu Saniul Clain, este unul din autorii *Lexiconului de la Buda 1825*.

CORNELIE SUȚAȘUL, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 13 Septembrie. Oțiter în armata română în Cesarea (Palestina), puțin după moartea și învierea lui Hristos, a primit darul Sf. Duh prin intervenirea Sf. Apostol Petru, care i-a povestit toată viața Mîntuitorului.

CORNELIUS NEPOS (sec. I a. Chr.), istoric latin, autor de *biografii* ale bărbaților mari romani și din streini. În românește de multe ori: de *Andrea Livru*, Lugoj 1863; de *Vasile Grecu* Bibl. p. toți; de *Al. I Stoicescu*, 1916, Buc.

CORNEREVA, com. rur. jud. Severin, plasa Teregoava; 3732 locuitori.

CORNESCU CONSTANTIN, hatman, membru al divanului Criminal 1836, deputat 1836—1839.

CORNESCU MIHAIL, dvornic, deputat 1836, 1839, ministru bisericesc, 1837.

CORNEȘTI @ c. r. jud. Dimbovița, plasa Bîlcirești; 2010 loc. După legea 1929, sat circ. com. Finta. ¶ @ c.-Tîrg, c. r. jud. Bălți, reșed. plășii Cornești, are 26 sate; 3921 loc. (1922).

CORNET, schit com. Călinești jud. Vilcea; fundat 1666.

CORNETUL, com. rur. jud. Ilfov; plasa Domnești; 2331 loc. După legea 1929, sat circ. com. Bragadriu.

CORNI, com. rur. jud. Botoșani, plasa Corni; 3010 loc. După legea 1929, sat circ. com. Poiana.

CORNOIU IOAN (*1861†1913), fost profesor la facultatea de teologie din București și director al cancelariei Sf. Mitropolii.

CORNUL-LUI-SAS, loc. jud. Iași pe malul Prutului lângă satul Perieni (ține de com. Tigănaș, după legea 1929). Aci s'a dat în 1612 o mare luptă între Poloni și Moldovenii ajutați de Tătari, fiind Domn Ștefan Tomșa; altă luptă s'a dat în 1633 între Poloni și Tătari.

CORNUL-LUNCEI, trecătoare formată de riul Moldova; pune astfel în legătură Bucovina cu orașul Roman.

COROD, com. rur. jud. Tecuci, plasa Nicorești; 4500 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929).

COROIAN DEMETRU (*1814†1891), profesor român în Gherla; canonic.

COROIAN IULIU (*1847), politic și avocat român în Transilvania. A trăit în Cluj. A fost osîndit la închisoare în procesul memorandumului (1894).

CORONINI IOAN BAPTIST CONTE (*1794†1888), general austriac. A fost comandantul trupelor cari au ocupat principatele în 1854.

COROT [coro] **JEAN BAPTISTE** Iuliu Coroian. (*1796†1875) pictor francez; își petrecu mare parte din viață la Fontainebleau și fu puțin cunoscut în timpul vieții. Operele sale, mai ales peisagii, au dobîndit renume universal după moartea lui.

CORREGIO ANTONIO (* ca 1494†1534), pictor italian. A lăsat multe opere, în Parma mai ales; a lucrat în lumina clar obscură. Lui se atribuie vorba „*Anch'io son pittore!*” (=și eu sint pictor), ce ar fi zis cînd a văzut un tablou al lui Rafael.

CORSICA (=fr. *CORSE*), insulă în Marea Mediterană la N. de Sicilia; 8722 km. p.; cap. Ajaccio. Ține de Franța.

CORTAMBERT EUGÈNE (*1805†1881), geograf francez; autor de cărți didactice renumite, de hărți felurite.

CORTES, adunarea națională spaniolă, compusă din Senat (*Senato*) și Cameră (*Congreso*).

CORTEZ FERNANDO (*1485†1547), navigator spaniol; cucerii Mexicul (1519—1521), îl organizează și-l guvernează ca delegat al regelui Spaniei; a murit însă disgrațiat de acesta.

CORUND (sau **COROND**), com. rur. jud. Odorheiu, pl. Praid; 3743 loc. St. balneară și climaterică

(536 m. alt.); ape cari conțin fier, sare, acid carbonic. Bîlcu: 15 Ianuarie, 22 August.

CORVIN, familie nobilă ungurească de origine românească. — **IOAN, MATEIU**.

COSAȚUȚI, com. rur. jud. Soroca, plasa Bădiceni; 2264 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ocolina.

COSINZEANA ILEANA, personaj din poveștile și poeziile noastre populare; este o intrupare, a frumuseții și a grației feminine; avînd cîteodată și însușiri supraomenești. Ea este ființa pentru care diferiți eroi îndeplinesc fapte de jertfă și de iscusință, fie ca s'o scape dintr'o nenorocire, fie ca s'o ia de soție. Este corespunzătoare cu figura crolului masculin Făt-frumos.

COSMA, doctorul fără de arginți, prăznuit de biserica ortod. la 1 Noembrie împreună cu frațele lui *Damian*. Erau Arabi din naștere, învățase medicină în Siria și, trăind în Cilicia, își exercitau profesiunea în mod gratuit și propagau creștinismul. Au fost chinuți și uciși în timpul persecuțiilor lui Dioclețian (303 și urm.). Moaștele lor s'au risipit: la Roma, la Constantinopol, în Franța etc.

COSMA, prelat român. A fost protosinghel al mitrop. din București, episc. al Buzăului 1764—1787; apoi mitropolit al Ungro-Vlahiei 1781—1792.

COSMA PARTENIE (*1837†1923), economist român în Transilvania și unul din conducătorii băncii „Albina” din Sibiu.

COSMENI (fost **COȚMANI**), com. urb. jud. Cernăuți, reședința plășii Șipenitului, pe malul drept al prîrului Șovița. A fost capitala desființatului jud. Coțmani. 5917 loc. (1915). Are o biserică ortodoxă, 1 unită, 1 catolică, 2 sinagoge; 1 liceu de băieți, o școală de piscicultură și mai multe școli primare; stație c. f. spre Vîrnceni și spre Cernăuți.

COSMEȘTI @ circ. com. jud. Tecuciu, pl. Nicorești cu 9 sate (1929). Stație c. f. Aci e un mare pod peste Siret. Fabrică de cherestea. Petrol. ¶ @ sat jud. Fălticeni (azi Baia) 1225 loc.; biserică din 1459. ¶ @ circ. com. jud. Vlașca plasa Glavacioc cu 13 sate (1929).

COSMIN, com. rur. jud. Cernăuți; 5108 loc. în apropiere e Codrul Cosminului (— acest cuv.) Stație c. f. pe linia principală care merge de la București la frontiera Ghica Vodă, la 19 km. departe de Cernăuți.

COSMOVICI LEON (*1857†1921), profesor român. A ocupat catedra de zoologie la Facultatea de Științe din Iași; membru corespondent al Academiei Române, 1893. Op. princ. *Geologie* 1883, *Botanica* 1887, *Mineralogie* 1887, *Morfologie* 1893, *Studii morfologice* 1894.

COSOVA, sau Cîmpul Mierlei, localitate în Serbia (Iugoslavia), unde o armată creștină, compusă din Sirbi, Bulgari, Albanezi și Români, fu zdrobită de Baiazid I (1389). Românii erau conduși de Mircea cel Bătrîn.

COSTA-RICA, republică America Centrală, între Nicaragua și Columbia; 59.570 km. p.; 270.000 loc. Descoperită de Columb 1502.

COSTACHE VENIAMIN — **VENIAMIN**, Mitropolit.

COSTAFORU GHEORGHE (*1821†1876), jurist și om politic român. Studii la Paris; a fost profesor de drept civil și penal la Facultatea de drept din București, decan (1872—73) și rector al Universității (1864—71). S'a ocupat de organizarea și conducerea școlilor, fiind mult timp membru al Consiliului superior al instrucțiunii (pînă la 1864); în 1858 a avut misiune să cerceteze școlile din mai multe state și a tipărit un memoriu (1866). Ca jurist a publicat o revistă de specialitate: *Magazin judecătoresc* (1855—1862). A fost deputat, ministru de interne (1860

Iuliu Coroian.

G. Costaforu.

—1861), de externe (1871—1873) și apoi reprezentant al țării la Viena.

COSTANȚA GHEORGHE, profesor grec, special în matematică, la Academia Domnească din București pînă pe la 1790.

COSTANDIE FILITI (*1752†1827), episcop al Buzăului (1793—1819). A reparat biserici, a întemeiat școli și a ajutat pe tinerii studioși pentru a-și desăvîrși învățăturile; a refăcut schitul Găvanele, dărîmat de cutremur, și biserica Sf. Dumitru din București. Silît a demisiona din pricina neînțelegerilor cu domnitorul Suțu, a trăit la Chișinău, apoi la Brașov și a murit în București.

COSTANGALIA, com. rur. jud. Cahul, plasa Dragoș-Vodă; după legea 1929 sat circ. com. Baimaclia. Aci s'a petrecut în Iulie 1863 o mică luptă între un regiment român comandat de colonelul Călinescu și un corp de 400 Poloni, comandați de Colonelul Milcovici, cari venise pe Dunăre pe o corabie sub pavilion englez și voiau să treacă în Rusia ca să ajute mișcarea de liberare a fraților. La prima ciocnire Polonii au scăpat, dar curînd au fost silîți să dezarmeze și apoi înapoiați peste graniță în Turcia.

COSTESCU PANĂ, mare dvornic; îl găsim membru în divan „țivil” 1837.

COSTEȘTI ① circ. com. jud. Argeș, plasa Teleorman cu 17 sate (1929). Stație c. f. linia București-Timișoara, de unde pornește linia Costești-Turnu Măgurele. ② ③ c. r. jud. Lăpușna plasa Ialoveni; 6489 loc. Circ. com. cu 13 sate (1929). ④ ⑤ c. r. jud. Tutova plasa Banca; 2087 loc. După legea 1929 sat circ. com. Petru Rareș. ⑥ ⑦ circ. com. jud. Vilcea, plasa Horez cu 18 sate (1929). ⑧ ⑨ c. r. jud. Storojineț pl. Ceremuș, 2634 loc. Circ. com. cu 2 sate. ⑩ ⑪ sat jud. Bălți com. Zabriceni; 1236 loc. (1922); întemeiat 1600. ⑫ ⑬ riu, jud. Vilcea, se varsă în Bistrița.

COSTIN MIRON (*1633†1691), cronicar moldovean, boer mare. A ocupat funcțiuni însemnate și a exercitat o înrîurire directă în conducerea afacerilor publice. În timpul lui Petriceico, fu trimis în interes diplomatic în tabăra Turcilor de la Nistru și atunci rostii acele faimoase cuvinte: „Sîntem noi Moldovenii bucuroși să se lătească împărăția în toate părțile cît de mult, iar peste țara noastră nu ne pare bine să se lătească”. Tot sub Petriceico, Turcii intră în luptă cu Polonii și Domnul voește să treacă în partea acestor din urmă.

Miron Costin, după portretul publicat de S. Fl. Marian.

Costin însă convinge pe ceilalți boieri și cu toții se opun Domnului, pentru că vedeau că era mai bună unirea cu Turcii, iar nu cu Polonii, care au și fost învinși. Se înțelege că Dumitrașcu Cantacuzino, care vine la tron îndată după acest eveniment, — în urma căderii lui Petriceico — caută să ia lîngă sine pe Costin. Acesta devenea din ce în ce mai influent, era agent de frunte în tratativele diplomatice între Turci și Poloni și izbuti astfel să răstoarne pe Dumitrașcu, scotîndu-l un uzurpator. Anton Roset, care urma să intră în domnie, încarcă pe Costin cu cele mai mari onoruri, dar — din motive pe care nu le putem ști — vedem că e răsturnat tocmai de Costin și înlocuit cu Constantin Duca. După ce Duca se întoarce dela împresurarea Vienei (1838), fu atacat de Poloni și luat prizonier împreună cu Miron Costin și cu alți boeri. Costineștii stau de aci înainte retrași în Polonia și numai pe la începutul domniei lui Constantin Cantemir se întorc în țară, și vedem că atît Miron cît și fratele său Velișco Vornicul, ocupă funcțiuni. Intrigile dela curte, neînțelegerile dintre Costinești și Roseștii, cari aveau mare influență pe lîngă Domn, făcînd pe cei dintîii să devie adversari ai lui Cantemir. Povestesc cronicarii că Miron li zicea: „Mai des cu paharele și mai rar cu orînduele, că-i vrea să-ți dai Măria-Ta seama odată și n'ei

putea.” În curînd Costineștii fură scoși din funcțiuni și Velișco, luînd parte la un complot, care avea de scop răsturnarea Domnului, fu prins; adus la Iași, bătut și omorît. Crezînd atunci că și Miron va fi amestecat, Cantemir trimise la moșia acestuia să-l prindă — cînd se dăduse ca să-și înmormînteze soția — și astfel în Decembrie 1691 acest mare bărbat al țării fu omorît. Opere pr. *Cartea pentru descălecatul de nîliu a țării Moldovii și neamului moldovenesc; Letopiseșul țării Moldovei dela Aaron Vodă; Viața lumii*, poemă filozofică-teologică. În limba polonă a scris o poemă în care vorbește despre colonizarea Daciei și fondarea principatului.

COSTIN NICOLAE (* ca. 1660†1712), cronicar român. Fiul al lui Miron, a făcut studii în Polonia, a ocupat funcțiuni începînd din vremea lui Const. Cantemir, fiind hatman sub Const. Duca (1693), mai tirziu hatman în timpul domniei a doua a acestuia (1701), vornic mare în timpul lui Nicolae Mavrocordat, care îl numește și caimacam pînă la intrarea sa în țară, mare logofăt sub Dumitru Cantemir și sub Nicolae Mavrocordat în a doua domnie. După uciderea tatălui său, el a fost arestat de Cantemir, dar a scăpat cu viață și a pribegit afară din țară, cași pe vremea lui Antioh Cantemir cînd a stat în Muntenia 4 ani împreună cu frații săi. Ca om învățat el a avut diferite misiuni diplomatice, mai ales sub Nic. Mavrocordat. Opere: *Cartea descălecatului din țiu*, reproduce lucrarea tatălui său cu același subiect, dar adaugă povestirea de la începutul lumii; *Letopiseșul Moldovei* de la 1661 — 1711, (ambele publicate de M. Kogălniceanu în colecția sa); *Ceasornicul domnilor*, scriere filozofică, ms. în Bibl. din Iași.

COSTIN VELIȘCO, boer român, frate cu Miron. Pe vremea lui Constantin Cantemir (1685 și urm.) a fost hatman și a luptat contra incursiunilor polone; a fost apoi vornic mare de țara de sus. Mai tirziu, căzînd în disgrația Domnitorului, a format un complot ca să ceară ajutor lui Brîncoveanu ca să scoată din Domnie pe Cantemir și să fie pus în locul lui. Trădat de unul numit Ilie Țîfescu, cîțiva au fugit, iar Costin a fost prins și ucis.

COSTINESCU EMIL (*1844†1921), om politic român. A fost ziarist, redactor la *Românul* lui C. A. Rosetti de la 1866 la 1882. Deputat în mai multe legislaturi dela 1876, a fost în multe rînduri raportor general al bugetului, iar în 1902 a fost pentru prima dată ministru de finanțe și după aceea în 1907, 1909 și 1914. În guvernul național format la Iași în 1916 a fost ministru fără portofoliu. Dintre reformele făcute de el cităm desființarea accizelor comunale și înlocuirea lor cu fondul comunal plătit la locul de producție.

COSTIȘA, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Dornești; 2100 loc.

COSTÎNA, circ. com. jud. Suceava, plasa Ilișești cu 5 sate (1929).

COSTULENI ① circ. com. jud. Iași, plasa Codru, cu 4 sate (1929). ② ③ c. r. jud. Lăpușna, plasa Nisporeni; 2112 loc. După legea 1929 sat circ. com. Boldurești.

COȘAVA, circ. com. jud. Severin, plasa Marginea cu 4 sate (1929).

COȘĂRNITA, com. rur. jud. Soroca, plasa Văscăuți; 2160 loc. După legea 1929, sat circ. com. Văscăuți.

COSBUC GHEORGHE (1866†1918), poet român. A făcut studii în Năsăud și în Cluj; a colaborat la diferite reviste în Transilvania și în deosebi la „Tribuna” din Sibiu. Trezînd în România, a fost ziarist și profesor în București, a întemeiat, cu Slavici, revista *Vatra* (1894), cu Chendi și Gorun *Viața literară* (1906), cu Vlahuță *Sămănătorul* (1900). A fost referent literar la Casa Școalelor, membru al Academiei Române (1916). Publicațiile lui dinainte de 1890 sînt puțin cunoscute. Reputația și-a stabilit-o cu vol. *Balade și idile* (1893), asupra căruia a scris Gherca un articol

COS-
COȘ

elogios numindu-l „poetul țărâniei” (1897). Tot în epoca aceea a mai publicat: *Fire de tort* (1899), poezii, *Enaida* (trad. în metru original, 1896), care a fost premiată de Academie, *Sancolala* (trad. 1897), *Antologie sanșcrită* (1897), apoi două cărți despre războiul din 1877: *Povestea unei coroane de oțel* (1899) și *Războiul nostru pentru peatrănare* (1899). Al treilea volum de poezii a apărut în 1902: *Ziarul unui pierde-vară*, cuprinzând și unele bucăți scrise înainte, dar nepublicate încă. Activitatea lui a fost și în epoca aceasta a doua a vieții sale foarte bogată: cărți de vulgarizare

(*Din țara Basarabilor*, 1901; *Dușmanul dintre noi*, 1905 în Bibl. anti-alcolică; *Ostașul*, 1906), cărți didactice în unire cu alții; traduceri din diferiți autori (Poezii de *Carmen Sylva*, 1906; Georgicele lui *Virgil*, Parmeno de *Terențiu*, Don Carlos de *Schiller*); cercetări literare și despre folclor (*Din ale neamului nostru*, 1903; *Superstițiile poporului*, 1909). În ultimii ani ai vieții l-a preocupat traducerea *Odiseei* și mai ales trad. poemei lui Dante. Pentru aceasta, a făcut studii îndelungate pentru epoca în care a apărut *Divina Comedie* și pentru filozofia dantescă. A lăsat în manuscris această traducere, care nu este forma ei definitivă, și care s'a publicat după moartea lui cu comentarii de Ramiro Ortiz de către Cartea Românească: *Infernul*, 1926, *Purgatoriul*, 1929. În amintirea lui s'a dat numele *Coșbuc* unui sat din jud. Năsăud și unei stații de c. f.

Gheoghe Coșbuc.

COȘEIU, com. rur. jud. Sălaj; 863 loc. Mină desare în exploatare. În 1922 s'au extras 6410 tone.

COȘELEU, măn. maici, jud. Sorocea, aproape de satul Slobozia-Coșeleuca, care face parte din com. *Cotiugenii-Mari*; întemeiată pe la 1790.

COȘOVEI MATEIU (sec. xvi), boier mold. a zidit măn. Coșula jud. Botoșani.

COȘOVENII-DE-SUS, circ. com. jud. Dolj, plasa Secuii cu 8 sate, între cari C. **DE-SUS**, 3159 loc.

COSTILA, vîrf în munții Bucegi, înalt 2250 m. **COSTINI**, st. balneară (lacuri sărate) și climaterică (400 m. alt.) înconjurată de păduri, jud. Maramureș, pl. Cîmpulung.

COȘULA ① circ. com. jud. Botoșani, plasa Frumușica, cu 6 sate (1929). ② măn. călugări jud. Botoșani, întemeiată 1862.

COTEANA, com. rur. jud. Olt, plasa Drăgănești; 2833 loc. După legea 1929, sat circ. com. Brebeni.

COTEȘTI ① com. rur. jud. Rîmniceu-Sărat, reședința plășii Cotești; 2472 loc. Circ. com. cu 15 sate (1929). ② staticc. f. jud. Rîmniceu-Sărat între Buzău-Focșani. ③ mănăstire de maici.

COTIUGENII-MARI, com. rur. jud. Sorocea, reședința, plasa Cotiugenii-Mari; 4550 loc. Are un gimnaziu de băieți. Circ. com. cu 24 sate.

COTIUJENI, com. jud. Hotin, plasa Briceni. 2705 loc. După legea 1929, sat circ. com. Larga.

COTNARI, circ. com. jud. Iași, plasa Chirgătura cu 19 sate. (1929). Pe teritoriul ei se află podgoria renumită a Cotnarilor; aci se află o veche bis. din timpul lui Ștefan cel Mare 1496 și o bis. catol. ruinată, care se socotește a fi templul protestant întemeiat de Iacob Eraclide (1561-63) împreună cu o universitate pentru Sașii ce locuiau acolo.

COTORE GHERONTIE IEROMONAH (*ca. 1720+ca. 1780), călugăr basilit. A fost în Transilvania vicar episcopesc unit. A publicat o pastorală în 1760.

COTROCENI, deal în București. Aci a fost o mănăstire zidită de Șerban Cantacuzino la 1675. În această măn. a fost reședința de vară a Domnitorului Carol pînă cînd s'a clădit castelul din

Sinaia. La 1893 s'a refăcut, rămînînd din vechile clădiri numai biserica și a devenit reședința părechiei princiere. După urcarea pe tron a Regelui Ferdinand, tot aci a fost reședința regală. Azi e reședința M. S. Reginei Maria. În fața intrării palatului e o stație de c. f. pe linia de centură a orașului.

COTRUȚ IOAN, general român. Sublocotenent 1853, locotenent-colonel în 1876. A participat în războiul independentei, la toate operațiile de la Plevna și de la Vidin, lucrînd cu devotament, iar victoria de la Smîrdan se datorește lui. În 1880 a fost înaintat colonel și, după ce s'a retras din serviciul activ în 1891, a fost înaintat general în rezervă.

COTU-CHITAILUI, com. rur. jud. Ceta-tea-Albă, plasa Traian; 3036 loc. După legea 1929 sat circ. com. Dunăreanca.

COTMANI ① fost județ în Bucovina; încorporat la jud. Cernăuți. ② oraș numit azi *Cosmeni* (— acest cuv.).

COTOFENEȘTI, com. rur. jud. Putna, plasa Adjud; 890 loc. Ține de com. Lunca (legea 1929); aci a fost un mare spital militar în timpul războiului pentru întregirea neamului.

COTOFENII-DIN-DOS, circ. com. jud. Dolj, cu 16 sate cu reședința în satul titular (1929).

COUÉ [cue] **EMIL** (†1926), farmacist în Nancy (Franța); practica îngrijirea bolnavilor prin sugestie, (psihoterapeutică) și susținea teoretic ideile sale în „Bulletin de la Société Lorraine de psychologie appliquée”.

COULOMMIERS, [culomie] oraș în Franța (Seine et Marne); 6000 loc.; fabricațiune de brînzeturi.

COURBET [curbe] **GUSTAVE** (*1819†1877), pictor francez realist.

COURTELINE [cort'lin] **GEORGES**, după numele adevărat de familie **MOINEAUX** (†1929), scriitor umorist francez. A publicat schițe, nuvele, piese de teatru, etc. Cea mai cunoscută lucrare a lui este piesa *Boulevard*.

COUSIN [cuze] **JEAN** (*ca 1500 †ca 1589), pictor franc. Op. pr. *Judecata din urmă* (Paris, Louvre).

COUSIN VICTOR (*1792 †1867), filozof franc., prof. la Sorbona și la Școala Normală; membru al Academiei Franceze. Făcu cunoscută în Franța filozofia lui Kant și încercă să o combine cu ideile lui Descartes, formînd un sistem pe care-l numi *eclectism*.

COVASNA ① com. rur. jud. Trei Scaune 5456 loc.; reșed. plășii cu același nume; st. balneară (acid carbonic, bicarbonat de sodiu, iod, fer) și climaterică (564 m. alt.); stație c. f. pe linia laterală Sf. Gheorghe—Brețco. ② com. rur. jud. Fălciu plasa Rădăușeni; 2310 loc. După legea 1929, trecută la jud. Iași.

COVURLUIU, jud. în *Moldova*; cap. *Galați*; supr. 2662 km. p., 180.086 loc. (1915); 4 plăși; 1 com. urb. 39 c. r.; 17 parohii urbane, 58 rur. 110 bis; Ține de eparhia Dunării de jos cu reședința în Galați; circ. Curții de apel din Galați; are 10 grădini de copii și 122 școli primare (1928—29); 10 cooperative de aprovizionare și consum, 2 pentru exploatare de păduri, 5 coop. de producție și 4 coop. agricole. Numele după plr. Covurluiu care udă județul și se varsă în lacul Covurluiu.

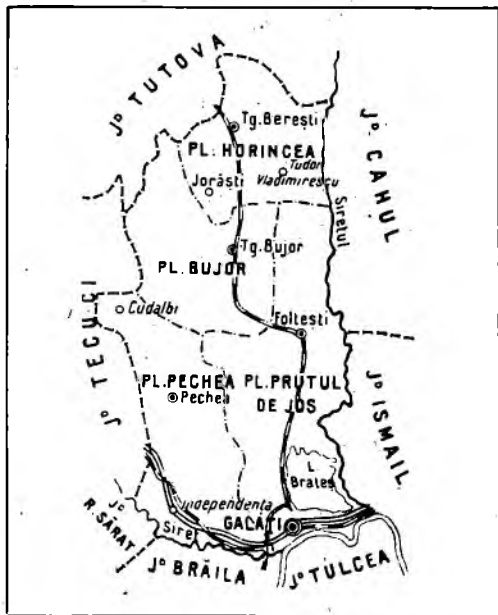
COZACOVICI DIMITRIE (*1790†1868), romîn macedonean numit membru al Academiei prin decretul din 1866 ca reprezentant al Macedoniei împreună cu I. Caragiani.

COZADINI DIMITRIE, om politic român. A făcut parte din comitetul de propagandă din *Moldova* pentru realizarea unirii principatelor; a fost ministru în *Moldova* în 1860, în guvernul prezidat de Mih. Kogălniceanu. După unire, în cel prezidat de Al. Golescu, în 1870.

D. Cozadini.

COZADINI GRIGORE (*1828†1897), om politic român. A luat parte la mișcarea din 1848, a fost membru în comisia centrală din Focșani, deputat,

Harta jud. Covurlui.

prefect. A lăsat un legat pentru școala din comuna în care avea proprietate.

COZIA @ măn. jud. Vilcea; întem. de Mircea cel Mare 1386; aici se află mormântul lui Mircea, al Teofanei (Teodora), mama lui Mihaiu Viteazul; între portretele murale este și al lui Mircea în costum de cruciat, care a inspirat poezia lui Gr. Alexandrescu „Umbra lui Mircea la Cozia”. În sec. xviii măn. a fost teatrul multor lupte și năvăliri, de aceea a suferit multe stricăciuni: 1788 Turcii au învins pe Prințul de Coburg, 1821 retragerea trupelor lui Ipsilante gonite de Turci. În 1879 transformat în penitenciar, care s'a mutat mai târziu. În 1584 Petru Cercel a zidit lângă măn. o bisericuță, în care se află mormântul fiului său Marcu. @ vîrf de munte jud. Argeș, 1677 m. @ pîrau în sud. Fălciu, se varsă în Jijia.

COZLA @ st. baln. jud. Neamț; folosit din 1882; conține: sulfat de magneziu, clorure alcaline, săruri de calciu. @ munte jud. Neamț.

COZUB EMILIAN (*1829†1894) magistrat și filantrop român din Bucovina.

CRACOVIA (= polon. **KRAKOW**), oraș în Polonia; pe Vistula 176.000 loc.; Universitate fondată 1361.

CRĂIDOROLT, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Arad; 2485 loc.

CRAINA, ținut în Jugoslavia (Serbia). În care locuiesc mulți Români. A fost în vechime teritoriu românesc.

CRĂINIC SIMION (*1777†1855), cleric român unit. în Transilvania.

CRĂINIC NICIFOR (*1889), scriitor român. Profesor la fac. teolog. Chișinău. Premiul nat. p. poezie 1930. Op. pr. *Darurile pămîntului*, 1920. Conduce revista „Gîndirea”.

CRAIOVA @ municipiu, cap. jud. Dolj, pe malul stîng al Jiului; 51.927 loc. (1915). Are 29 biserici, între cari mai însemnate: *Sf. Dumitru*, zidită de Banul Barbu Craiovescu pe la 1450, refăcută de Mateiu Basarab la 1652; *Obedeanu*, zidită la 1748 de familia Obedenilor; *Sf. Nicolae*, zid. de Marele Stolnic Barbu Gănescu 1757; *Madona-Dudu*, înzestrată cu avere mare, întrețin. o școală de fete și un spital; *Sf. Treime*; *Sf. Ilie*. Stație c. f. spre Turnu Severin, spre Tîrgu

Jiu, spre Piatra Olt, spre Calafat. Are 2 licee de băieți, unul („Carol I”) fondat în 1826, altu în 1882; 2 școli secundare de fete, 1 șc. militară, 2 șc. normale, școală profesională; 5 școli de comerț, 1 de meserii și multe școli primare. Are mai multe spitale; o bibliotecă și un muzeu (fond. *Aman*); un conservator de muzică; e un centru de mișcare culturală, aci apar mai multe reviste, între cari mai vechi este *Arhivele Olteniei*, e o societate de conferințe „Prietenii științei”, sint institute de editură, cari tipăresc cărți în condiții foarte bune. E reședința Curții de Apel. E un oraș vechiu, a cărui origine nu se cunoaște: după unii, ar fi început în sec. xiii. Aci a fost mai târziu reședința *banilor* Olteniei și aci și-au avut centrul multe familii boeresti cari au dat și Domnitorii ai Munteniei. @ c. r. jud. Bihor. plas. Beliu.

CRAMPTON RUSSEL (*1816†1888), inginer englez, inventatorul locomotivei care-i poartă numele.

CRANACH LUCĂ (*1472†1553), pictor german. Op. pr. *Martirul Sf. Caterina* (1506) la Berlin.

CRASNA @ riu afl. al Someșului pe stînga. Udă jud. Sălaj, Satu-Mare și trece în Ungaria, unde se varsă în Someș. @ circ. com. jud. Storojineț, plasa Sirețel, cu 3 sate. @ c. r. jud. Cetatea-Albă plasa Decebal; 2484 loc. Colonie germană. După legea 1929 sat circ. com. Tarutino. @ c. r. jud. Sălaj, reșed. plășii Crasna; 3870 loc. @ stație c. f. de unde pleacă linia Crasna-Huși. @ măn. jud. Prahova, întem. 1824 de monahul Chesarie (fost Dinu Popa Radu Porlogea). @ schit jud. Gorj com. Drăgoești, fund. de vel-pitar Dim. Filășan 1637. @ pîrau afl. al r. Buzău pe dreapta, în jud. Buzău. @ pîrau afl. al r. Birlad, udă jud. Vaslui și Fălciu.

CRASNA-ILSCHI, com. rur. jud. Storojineț, plasa Sirețelului; 2683 loc.; 1 șc. de meserii. După legea 1929, sat circ. com. Crasna.

CRASSUS LUCIUS LICINIUS (*140†91 a. Chr.), orator roman pe care-l evocă Cicerone în *Dialogul Despre orator*.

CRASSUS MARCUS LICINIUS (*115†53 a. Chr.), politic roman, formă primul triumvirat cu Cezar și cu Pompeiu.

CRATES (ca. 328), filozof grec reprez. al școlii cinice.

CRĂVEN LADI, scriitoare engleză, care a făcut în 1786 o călătorie la Constantinopol și în Crimeea și, cu acest prilej, a vizitat Tara-Românească. Impresiile din această călătorie le-a publicat într-o carte tipărită la Londra și tradusă și în franțuzește (1789).

CRĂCIUNĂ, cetate zidită, la vărsarea Milcovului în Siret, de Radu cel Frumos, spre a se apăra de Moldoveni, ca. 1470. Ruinile ei se vedeau în timpul lui Cantemir (jud. Putna).

CRĂCIUNEII-DE-JOS, com. rur. jud. Olt, plasa Drăgănești; 2033 loc. După legea 1929, sat circ. com. Radomirești.

CRĂCIUNESCU IOAN (*1845†1909), profesor român. A fost profesor de psihologie la facultatea de litere din București. A publicat, în limba franceză, la Paris, un studiu asupra *poeziei poporane românești* (1874).

CRĂCIUNEȘTI, com. rur. jud. Maramureș pl. Cîmpulung; 1986 loc. Stație baln. (sulf.), la 2 km. de stația c. f. Băicoiul Mare.

CRĂINICEANU GEORGE (*1853†1926), medic român. A scris și lucrări asupra *boalelor de ochi* și asupra *istoriei medicinei*, între cari o importantă *bibliografie* medicală.

CRĂINICIANU GRIGORE (*1852), general român. Absolvent al școlii de aplicație de geniu din Bruxelles. A fost profesor la școlile militare, șeful serviciului de geniu, secretar general al Ministerului de război, șef al statului major general și ministru de război (1909); a luat parte la războiul independenței și la începutul războiului în 1916; membru al Academiei Române (1914). Op. pr. *Curs de fortificație* (1881, 1890), *Constituția cetăților* (1883), *Neutralitatea României*

COZ-
CRĂ

(1887). *Necesitatea celdărilor* (1889). *Geografie militară* (1894).

CRĂSNÎȘOARA-VECHE, com. rur. jud. Storojineț, plasa Șiretului: 2467 loc. După legea 1929, sat circ. com. Crasna.

CRĂTUNESCU NICOLAE (*1904), fost profesor la facultatea de drept din București.

CREANGĂ ION (*1837 †1889), scriitor român. Născut în satul Humulești (Moldova), a urmat cursurile seminarului „Venianin Costache” din Iași și a fost hirotonisit diacon în Iași 1859; urmînd școala normală, a fost și institutor în Iași; mai tîrziu părăsi preoția și rămase numai institutor. A făcut parte din ceroul „Junimei” și a publicat în „Convorbiri literare” întîiu basme, apoi anecdotă și istorioare, în fine *Amin-tiri din copilărie*. Cu acestea, mai ales, își stabilește reputația de mare povestitor. El poate fi socotit ca întemeietorul unui fel de scrieri: memoriul *poetic*. Ca institutor, a lucrat în unire cu alți colegi, *abecedare, cărți de citire* și un *povăduitor*, cari au fost întrebuintate mulți ani în școli. În ultimii ani operele lui s'au tradus în italianește și englezește, obținînd deosebit succes în țările respective.

Ion Creangă.

CRECIUNESCU GEORGE (†1894), preot și prof. român în Banat.

CREMONA, oraș Italia (Lombardia); 38.000 loc.; catedrală din sec. xu.

CREOLI, nume pe care Francezii și Spaniolii îl dau oamenilor de rasă albă născuți în colonii.

CREON, pers. mitol. din legendele Tebei: frate cu Jocasta, deci cunnat cu Oedip; rege al Tebei după moartea fraților Eteocle și Polinice, fiii lui Oedip. Pers. principal în tragedia lui Sofocle: *Antigona*.

CRESTOMATICUL ROMÂNESC, publicație periodică cu „tot felul de istorii și alte făptorii”; a apărut în Cernăuți, în anul 1820, sub redacția lui Teodor Racoc.

CREȘUS (ca. 560 a. Chr.), regele Lidiei, vestit prin bogățiile sale, prin viața sa începută în mari izbinzi și sfîrșită în mari nenorociri. După legendă, la întrebarea lui: care este omul cel mai fericit, filozoful Solon a răspuns că nimeni nu poate fi numit fericit pînă mai e încă în viață. Cînd regele fu pus pe rug de Cyrus, care-l învinsese, repetă cuvintele ce-i spusese Solon.

CREȚA (= **CANDIA**), ins. Marea Egee, 8618 km. p.; 300.000 loc. Ține de Grecia. Cap. *Cameea*.

CREȚEANU GHEORGHE (*1829 †1887), jurist, om politic și scriitor român. A studiat dreptul la Paris; a început prin a fi procuror de tribunal (1853) înaintînd pînă la Curtea de Casație (1860). În acest timp a fost și ministru de justiție (1859) și de culte (1862). A colaborat la diferite reviste (*Revista Română*, *Revista Carpaților*) și a publicat un volum de poezii *Melodii intime* (1855). A fost membru onorar al Academiei Române (1882).

CREȚEANU VICTOR (*1832 †1897) Gheorghe Crețeanu. General român. A făcut studii la Saumur (Franța) și a devenit ofițer de cavalerie; a luat parte la războiul independenței cu gradul de colonel, distingîndu-se în diferite lupte și cu deosebire la Rahova (7 Noiembrie 1877). A fost adjutant regal, șeful casei militare a Regelui, inspector al cavaleriei.

CREȚENI, circ. com. jud. Vilcea, plasa Drăgășani; cu 29 sate (legea 1929).

CREȚESCU ALEXANDRU (*1825 †1885), jurist român. A fost profesor la colegiul Sf. Sava, apoi magistrat, ajungînd pînă la președinte al Înaltei Curți de Casație. A fost și ministru de Culte în guvernul prezidat de Ion Ghica (1869).

CREȚEȘTII-SINTEȘTI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Vidra; 2032 loc. După legea 1929, sat circ. com. Vidra.

CREȚU GRIGORE (*1848 †1919), profesor român. A publicat o *critică* asupra ediției Codicelui Voronețean (1886), citeva *etimologii* și textul *Lexiconului slavo-român* al lui Mardarie Cozianul, cu studii (1900).

CREȚULESCU ➡ **KREȚULESCU**.

CREUSOT, [cit. *crôzo*], oraș Franța în departam. Saone et Loire; 33.000 loc. Uzină vestită condusă de frații Schneider: poduri de fier, material de căi ferate, material de artilerie.

CREVEDIA @ pîrau în jud. Mehedinți. ¶ @ com. rur. în jud. Ilfov. ¶ @ circ. com. jud. Vlasca, cu 13 sate (1929).

CREVENICU, circ. com. cu 7 sate jud. Vlasca.

CRICOV, rîu, isvorăște în jud. Dimbovița, trece în jud. Prahova, primește apa mai multor pîrae și se varsă în Ialomița (jud. Prahova) în fața com. Tătărai.

CRIMEA, penins. Rusia de S. între Marea Neagră și M. de Azov, legată prin istmul de *Perecop*; 25.590 km. p. Cap. *Simferopol* (*Acmeccet*). Alte or. *Sevastopol*, *Ialta*.

CRISANT sau **CHRISANT** ➡ **HRISANT**.

CRISBAV, com. rur. jud. Brașov, plasa Bîrsade-Jos; 2384 loc.

CRISCENT, sfînt, martirizat cu Codrat în Corint. Sărbăt. la 10 Martie.

CRISORORA, dascăl grec, stabilit în București pe la începutul sec. xix. Ioan Ghica spune că l-a cunoscut și că scrisese o carte *Eglogarion*, de care se serveau toți școlarii lui.

CRISPI FRANCESCO (*1819 †1901), om politic italian. Amic al lui Garibaldi, deveni deputat în primul parlament ital. (1861); primministru în mai multe rânduri, el contribuî la constituirea triplei alianțe; avu o mare autoritate în guvern și căzu numai în 1896, cînd Italia fu învinsă la Adua, în războiul cu Abisinia.

CRISTARI MIBAIL, medic grec. Doctor de la Pavia (1806), îl găsim în București în 1811 și în 1821. A tradus în grecește *Brutus* de Voltaire (1819) și a publ. o carte despre morală și fericire.

CRISTEA MIRON (*1868), patriarh al României. A fost preot în Transilvania și apoi episcop al eparhiei Lugojului. A făcut parte din delegația care a adus Regelui Ferdinand hotărîrea de unire votată la Alba-Iulia (1918). După unire, a fost ales mitropolit al Ungrovlahiei și la înființarea patriarhiei românești, a fost proclamat primul ei patriarh (1925). În 1926, cînd Regele Ferdinand a consimțit la retragerea fiului său Carol din situația de Prinț moștenitor și cînd s'a proclamat moștenitor Mihail, Patriarhul a fost desemnat de Rege ca membru în Consiliul de regință cu Prințul Nicolae și cu Gh. Buzdugan.

CRISTESCU CONSTANTIN (*1866 †1923), general român. Ofițer de stat major. Sublocotenent în 1887, general de brigadă în 1914, de corp de armată în 1917. A fost, în 1913, consilier tehnic pe lîngă statul major sîrbesc înainte de intrarea noastră în acțiune; apoi la încheierea păcii din București, a fost ofițer tehnic în delegațiunea română. În timpul războiului pentru întregirea neamului, a fost șef de stat-major al armatei II, apoi al armatei I, comandant al grupului pentru apărarea Dunării, comandantul armatei de Nord (1916), comandantul armatei I (1917), șef al statului-major general al armatei (1918).

CRISTEȘTI @ circ. com. jud. Fălciuceni (Baia) plasa Pașcani cu 7 sate (1929). ¶ @ c. r. jud. Mureș, plasa Mureș de Jos; 893 loc.

CRISTIAN @ munte, ramură a munților Bucegi, jud. Brașov. La o înălțime de 1590 m. este o casă de adăpost. St. climaterică. ¶ @ c. r. jud.

Sibiu plasa Turnișor; 3560 loc. Fabrică de brinzeturi. ¶ @ c. r. jud. Brașov, plasa Bîrsa de Sus; 3097 loc.

CRISTIAN X (*1870), regele Danemarcei, suit pe Tron în 1912. E din familia Schleswig-Holstein-Sondenburg-Glücksburg.

CRISTIANIA — OSLO.

CRISTINA, sf. martiră —

HRISTINA.

CRISTINA DE PISAN (*ca. 1440), scriitoare franceză, originară din Veneția.

CRISOSTOM — HRISOSTOM.

CRISTIANIA — OSLO.

CRISTIŢOR, com. rur. jud.

Hunedoara; 2574 loc.

CRISTOFI SPIRIDON (†1765), medic grec stabilit în București. Cîtor al bisericii Spirea, unde este îngropat.

CRISTOS (= HRISTOS) — ISUS.

CRISTUR, com. rur. jud. Odorheiu plasa Cristur; 3698 loc. Stație c. f. linia Sighişoara-Odorheiu.

CRISU, riu afl. al Tisei; izvoară din Munții Apuseni; format din *Crîsul repede*, în care se varsă *Berețul*, *Crîsul negru* și *Crîsul alb*; trece prin *Oradea*; se varsă în Tisa.

CRISAN GHEORGHE, originar din Cărpăniș, unul din capii revoluției ardelenice din 1784; a fost neis pe roată împreună cu Horia și Cloșca.

CRISAN IOAN (*1853 †1893), prof. român în Transilvania.

CRISANA (țara **CRISURILOR**) este regiunea teritoriului românesc așezat la E. de Tisa pînă la Munții Apuseni. Ea e stăpînită numai în parte de statul român, formînd județele *Satmare*, *Sălaj*, *Bihor* și *Arad*. Aci a fost prin sec. IX un stat românesc, despre care vorbesc vechile cronici. Ele pomenesc și despre un domnitor, *Memurorut*.

CRULENI, com. rur. jud. Orhei, reședință, plasa Criuleni; 2647 loc. Circ. com. cu 11 sate (1929).

CRIVĂȚUL, com. rur. jud. Ilfov, plasa Budești; 2360 loc. După legea 1929 sat circ. com. Budești.

CRIVINA, stație c. f. jud. Prahova linia București-Ploiești.

CRÎMPOIA, circ. com. jud. Olt, plasa Potcoava, cu 8 sate (1929).

CRÎNGENI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Călmățui; 2705 loc. După legea 1929, sat circ. com. Băsești.

CROAȚIA, provincie în E. Europei, a făcut parte din statul Ungariei, iar, după războiul mondial, a trecut în statul Iugoslav. (= IUGOSLAVIA).

CROCE BENEDETTO (*1866), istoric și estetician italian, profesor la Universitatea din Neapole, fost ministru de instrucție în 1920, membru onorar al Academiei Române (1921). Op. pr. *Estetica* (1902), *Filozofia*, *Logica* (1902), *Istoria Italiei dela 1871 la 1915* (1927), *Teoria și istoria istoriografiei* (1913). Cunoscut afară din Italia mai ales prin teoriile sale estetice.

CROMWELL [cit. cromwel] **OLIVER** (*1599 †1658), om politic englez, membru al Parlamentului și general, răsturnă pe Regele Carol I, învinse pe susținătorii lui, institui un tribunal, care-l osîndi la moarte. După aceasta, deveni suveran sub titlul de *lord protector*. Viața lui a inspirat cunoscuta dramă a lui V. Hugo *Cromwell* (1827).

CRONOS, divinitate gr. Era tatăl lui Zeus. Romanii îl identifică cu Saturn.

CRONSTADT, oraș și port la golful Finlandei.

CROOKES [cit. crocs] **WILLIAM** (*1823 †1919), fizician și chimist englez. A descoperit thallium, a inventat o metodă ca să scoată aurul și argintul din minereurile lor, a inventat tuburile cari îi

Cristian X.

Gh. Crisan.

poartă numele. Admite că există o a patra stare a materiei. *extragozașă* sau *radianță*. S'a ocupat și de spiritism. A fost membru onorar al Academiei Române (1913).

CRUCIADE, expedițiuni religioase întreprinse de creștini pentru cucerirea locurilor sfînte, după ocuparea Ierusalimului de Turci în 1076. Fură în total opt cruciade. **c. I-a** (1095) provocată de papa *Urban II* și condusă de *Petru Ermitul*; se cuceri Ierusalimul (1099). **c. II-a** (1147) condusă de *Ludovic VII*, regele Franței, și de *Conrad III*, regele (Împăratul) Germanilor, nu făcu nici o ispravă. **c. III-a** (1189) provocată de pierderea Ierusalimului, condusă de Împăratul *Frederic Barbarossa*, care pleacă în lîtlu; cu armatele sale, de *Richard înimă-de-leu*, regele Angliei, și de *Philippe-Auguste*, regele Franței; a obținut succese mari în prima parte prin valoroasa conducere a împăratului german, dar, după moartea acestuia, s'a produs o mare deprămare, pe care n'au putut-o înlătura ceilalți doi comandanți supremi, și s'a terminat fără ca Ierusalimul să fie liberat, dar s'a obținut făgăduială din partea Sultanului că va lăsa liberă intrarea pelerinilor. **c. IV-a** (1195 și urm.), nici n'a ajuns în Asia, ci, amestecîndu-se în intrigile și luptele interne ale imperiului bizantin, cruciații au atacat și cuprins Constantinopolul și s'au făcut stăpîni acolo. **c. V-a** (1217 și urm.), a fost o expediție în Egipt, cu mari succese la început, cu mari înfrîngeri în urmă; dar, plecînd în 1228, Împăratul *Frederic II* avu prin diplomație și prin arme norocul de a pune iar mîna pe Ierusalim. Certuri între statele creștine și Papă au împiedecat folosirea acestei situații. **c. VI-a** (1239—1240) a avut de rezultat pierderea Ierusalimului și întărirea puterii musulmane. **c. VII** (1248 și urm.) condusă de Regele Franței *Ludovic IX* cel sfînt, se sfîrșește fără nici un rezultat. **c. VIII** (1268) condusă de același *Ludovic*, dar fără rezultate favorabile, mai ales că conducătorul muri, în timpul expediției, în Tunis. După aceea, în cursul secolelor, au mai fost expediții creștine cari au primit numele de cruciade, dar nu se pot număra, propriu vorbind, ca atare.

CRUGLIC, com. rur. jud. Orhei, plasa Criuleni, 2096 loc. După legea 1929, sat circ. com. Criuleni.

CRUM, rege al Bulgarilor de la anul 802. A învins și ucis pe Împăratul bizantin *Niceforus*, care-l atacase, apoi a atacat chiar Constantinopolul (812), fără însă să-l poată cuceri. Sub el puterea statului bulgar a ajuns la mare strălucire.

CRUSCA, ACADEMIA DELLA, Academie italiană întemeiată la Florența în 1582, a publicat un *Vocabular al limbii* în 1612, urmat de alte edițiuni pînă în 1923; editează și texte ale vechilor autori italieni.

CRUSOE — ROBINSON.

CRUȘOVA, oraș în Iugoslavia.

CRUȘOVAȚ, st. c. f. jud. Severin linia București-Timișoara.

CSÁKY [cit. cîachi] **ALBIN** (*1841) om politic ungur. a fost ministru de culte 1888—1894.

CSÁKY ISTVAN (= STEFAN) (†1605), general secuic, întîiu partizan al lui Mihail Viteazul, apoi a luptat contra lui.

CSÁKY LÁSZLÓ (= LADISLAU), principe al Transilvaniei între 1427—1437.

CSÁKY MICLÓS (= NICOLAE) (†1426), comite suprem al comitatului Timiș (1396—1402); principe al Transilvaniei (1415—1426), s'a luptat contra Turcilor.

CSÁNYI [cit. cîani] **LÁSZLÓ** (= LADISLAU) (*1790 †1849), om politic ung.; unul din șefii revoluției din 1848; prins de Ruși fu pedepsit cu moarte de Austriaci, după victoria de la Villagos.

CSEMEGI [cit. cemeghi] **CAROL** (*1826 †1899), jurist ung. Advocat în Arad, ministru, președinte al Curții supreme de justiție; principalul autor al codului penal din 1878.

CSENGERY [cit. cengheri] **ANTON** (1822—1880), scriitor și om politic ungur; participă la

revoluția din 1848; fu dintre cei mai înflăcărați susținători și organizatori ai dualismului austro-ungar. **CSIKY** [ciki] **GÉRGELEY** (=GRIGORE) (*1842†1891), scriitor ungur, preot catolic în Transilvania, profesor de seminar. Pr. Op. *Profetie*, 1877; *Ianus*, tragedie, 1877; *Proletari*, 1880; *Sădrăcie lucie*, 1881. A tradus tragediile lui *Sophocle* și comediele lui *Plaut*.

CSOKONAI [clocnai] **VITEZ** (*1773†1805), poet liric ungur; a fost profesor la Debrețin, dar a fost silit să plice din cauza vieții sale dezordonate. Unul din întemeietorii literaturii maghiare moderne. Op. pr. *Lilla*, poezii; *Cinzele anacreontice*, 1806; *Dorotea*, epopee comică; *Nemurirea sufletului*, poemă filozofică.

CSÖNGRAD, [ciöngrad], oraș în Ungaria în comitatul cu același nume, pe Tisa; 30.000 loc. **CTEȘIAS** (sec. V. a. Chr.), grec călător prin Persia, poate și prin India. Au rămas de la el descrieri de călătorie: *Myrobiblion* ș. a.

CUBA, ins. din Antile (America Centrală); 118.883 km. p.; 1.700.000 loc.; aparține Spaniei; luată de Statele Unite în urma războiului din 1895. Orașe princ.: *Havana*, *Santiago de Cuba*, *Mélanas*.

CUBANI, com. rur. jud. Bălți plasa Glodeni; După legea 1929, sat circ. com. Balatina; întemeiat 1702; 2593 loc. (1922).

CUBEI, com. rur. jud. Cahul. reșed. plășii Traian; 8656 loc. Circ. com. cu 3 sate.

CUBRAT († ca. 665), ducele Bulgarilor. El a liberat poporul său de sub dominațiunea Avarelor (634) și s'a aliat cu împăratul Heracliu al Bizanțului (ca 638).

CUCIUC-KAINARDGI (azi i se zice **CAINAR-GEAUA MICA**), sat în județul Durostor. Aci s'a încheiat, în 1774, între Turci și Ruși, pacea prin care a început amestecul mai direct al Rușilor în afacerile principatelor.

CUCIUREANU GHEORGHE (*1824†1886), medic român. A fost medic în Iași (1837), apoi a avut funcțiunea de „protomedic” al Moldovei. Membru onorar al Academiei Române (1871).

CUCIUREANU MIHAIL (*1819†1844), scriitor român. A trăit în Botoșani, Cernăuți, Fălcișeni; a publicat o broșură de poezii: *Poetice cercări*, 1839; a fost și magistrat.

CUCIURUL-MARE ⊙ com. rur. jud. Cernăuți, plasa Cosminului; 14.000 loc. Circ. com. cu 2 sate (1929) ⊕ ⊙ **C.-MIC**, c. r. jud. Cernăuți, plasa Nistrului; 3564 loc. Circ. com. cu 3 sate.

CUCORENI, cic. com. jud. Botoșani cu 15 sate (1929).

CUCU IOAN (*1837†1870), om politic român în Transilvania. A fost de multe ori deputat în parlamentul din Pesta.

CUCUȚI, ⊙ circ. com. jud. Olt, plasa Dumitrești cu 11 sate (1929). ⊕ ⊙ stație c. f. jud. Putna aproape de Odobești.

CUCURUZU, com. rur. jud. Vlașca, plasa Cîlniștea; 3208 loc. După legea 1929 sat circ. com. Chiriacu.

CUCUȚENI, stație c. f. jud. Iași linia Pașcani-Iași.

CUDALBI, com. rur. jud. Covurlui, plasa Pechea; 6180 loc. Are un gimnaziu și o școală secundară de fete.

CUENIM [kōne] **VICTOR**, profesor francez, fost ofițer, stabilit în Iași, unde a deschis un pensionat pentru fiii de boier, în care se învăța, cum zice Alecsandri, care i-a fost elev: „un pic de franțuzească, un pic de nemțească, un pic de grecească și ceva istorie și ceva geografie pe deasupra”. Avea bunul obicei de a merge vara cu elevii într'un sat, unde petreceau vacanța. Așa a fost în 1834, cînd se găseau pe malul Prutului și cînd Alecsandri a fost chemat în oraș pentru a fi trimis la Paris. (In „Albina românească” 1830 e scris „Cunen”, magistru de pansion în Eși).

CUGIR, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Orăștie; 6250 loc. Mine. Fabrică de arme. Stație c. f. linia Jibot-Cugir.

CUGLER-PONI MATILDA (*1853), scriitoare română. Germană de origine, a fost în a doua căsătorie soția profesorului P. Poni. A colaborat la „Convorbiri Literare” (începînd din 1867) și valoarea poeziilor ei au fost relevată de T. Maiorescu. A publicat un volum: *Poezii* (1871) și alte poezii prin diferite reviste. În anii din urmă a dat o carte pentru copii: *Povestiri adevărate*, edit. *Cartea Românească*.

CUGURLUIU, lac jud. Ismail, comunică cu lacul Ialpuș și cu brațul Chilia.

CUHEA, com. rur. jud. Maramureș, plasa Iza; 2200 loc.

CUIZOVCA, com. rur. jud. Orhei, plasa Chișpereni; 2240 loc. După legea 1929, sat circ. com. Chișpereni.

CUJAS JACQUES (*1522†1590), jurist francez, studii dreptul roman.

CUJMIRU, com. rur. jud. Mehedinți; 2999 loc. Circ. com. cu 15 sate (1929).

CULCER IOAN D. (*1853†1928), general român. Ofițer de stat major. Sublocotenent 1873. general de brigadă 1904. A luat parte la războiul independenței cu gradul de locotenent. A fost secretar general al ministerului de război; ministru de lucrări publice în guvernul Averescu de la 29 Ianuarie 1918. În războiul pentru înțegirea neamului a comandat armata 1 și a luat parte la operația din Oltenia; a fost însărcinat cu conducerea superioară a lucrărilor de fortificație.

CULEVCEA, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Sărata; 4887 loc. Circ. com. cu 7 sate (1929).

CULIANŢ NICOLAE (*1834†1915), profesor român. A ocupat catedra de geodezie și astronomie la facultatea de științe din Iași (1863), a fost mult timp rector al Universității; membru corespondent al Academiei Române (1889). A publicat cărți de specialitate (*algebră*, *trigonometrie*, *calcul diferențial*) și un raport asupra stării școalelor din Iași (1868).

CULMEA-CERNEI, munte pe malul drept al râului Cerna în apropiere de Mehadia.

CULTURA ROMÂNĂ, revistă de pedagogie, științe, literă, a apărut în Iași sub redacția lui I. Găvănescul de la 1903 până la 1911.

CUMANI, popor barbar de aceeași origine cu Pecenegii. Au venit la N. Dunării după 1057; ei au locuit în Muntenia și Moldova mai multă vreme și chiar un document din 1234 dă acestor țări numele de *Cumania*. Ca amintire despre ei au rămas multe cuvinte în toponimia țărilor (Comana, Comani, Comănești) și probabil și cuvinte comune, despre cari nu se poate afirma totdeauna cu siguranță, fiindcă se găsesc și în turcește.

CUMONT FRANZ (*1868), filolog și arheolog belgian. S'a ocupat cu istoria religiunilor din antichitate. În lucrările sale are multe părți cari privesc ținuturile vechii Dacii, deci în legătură cu istoria noastră. A făcut și o călătorie în țară pentru cercetări științifice. E membru onorar al Academiei Române (1926).

CUNDUC ⊙ sau **SASIC**, lac jud. Ismail, lung 31 km., lat circa 14 km., comunică cu Marea Neagră primește riurile Cunduc, Sărata ș. a. ⊕ ⊙ **C. sau Cohlilnic** (Cogilnic), riu, isvorăște în jud. Lăpușna, udă jud. Tighina și Cetatea Albă și trecînd în jud. Ismail se varsă în lacul Cunduc.

CUPĂRESTI, supranumele unei familii boeresti din Moldova: Roset. Erau înrudiți cu Domnitorul Șerban Cantacuzino și au jucat un rol important în conducerea afacerilor publice mai ales pe vremea lui Constantin Cantemir (sec. xvii).

CUPCA, com. rur. jud. Storojineț, plasa Dumbrăva-Roșie; 2260 loc. După legea 1929, sat circ. com. Pătrăuți-pe-Siret.

CUPIDON, divinitate romană, identificată cu Eros al Grecilor. Zeul amorului.

CUPORANI, com. rur. jud. Cetatea-Albă plasa Traian; 2839 loc. După legea 1929 sat circ. com. Diulmeni.

CURAȘAO [cûraso] ins. Antile; supraf. 550 km. p.; aparține Olandei; aci se fabrică un lichior

din coji de portocale, care poartă numele insulei.

CURCANI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Oltenița; 3075 loc. Circ. com. cu 7 sate (1929).

CURCANII, piesă patriotică a lui *Gr. Ventura* (1878) jucată pe scena Teatrului Național din București și pe alte scene cu mult succes.

CURCHII, măn. călugări jud. Orheiul Intem. de Iordachi Churchi pe la 1773, înăvuțită de Toder Sobeia pe la 1810.

CURCIU, com. rur. jud. Ismail, plasa Bolgrad, lângă lacul Ialpuh; 3368 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cuza-Vodă.

CURCUBETA, pisc al munților Bihorului.

CUREL FRANÇOIS DE (*1854†1928), autor dramatic francez. A debutat în 1892 în teatrul lui Antoine. Opere pr. *Le repas du lion*, *La nouvelle idole*, *Le coup d'aile*. La noi s'a tradus și s'a jucat *Noul idol și Pământul morții* (Terre inhumaine) la Teatrul Regina Maria.

CURENTUL NOU, revistă literară, a apărut în Galați în 1905—906 sub direcția lui H. Sanielevici.

CURIE [cit. cūri] **PIERRE** (*1859†1906), fizician francez, care descoperi două metale noi: *polonium* și *radium*. A fost profesor în Paris la o catedră specială creată pentru el (1895). S'a căsătorit cu **MARIA SLODOVSKA**, de origine poloneză, care a devenit colaboratoarea lui și după moartea lui (printr'un accident nenorocit pe stradă) i-a continuat și li continuă opera. În 1903 au primit amândoi premiul Nobel pentru fizică.

CURIER DE AMBE SEXELE, revistă literară redactată de I. Heliade Rădulescu, București, 1836—1847.

CURIERUL DE IAȘI, foaia publicațiilor oficiale din resortul Curții apelande din Iași, a apărut în Iași între 1868—84 sub conducerea lui Th. Balasan. La aceasta a colaborat Eminescu în 1876.

CURIERUL FINANCIAR, jurnal economic, financiar, comercial, a apărut în București de la 1874 pînă pe la 1907, sub direcția lui Mina Minovici și apoi a d-ului Mina Minovici.

CURIERUL JUDICIAR, ziar săptămînal de specialitate, întemeiat în București în 1892.

CURIERUL RUMĂNESC, ziar politic și literar întemeiat și redactat de I. Heliade Rădulescu, București 1829—1848 și 1859.

CURIOSUL, gazeta de literatură, industrie și nouătăi, a apărut în București sub redacția lui Cezar Bolliac între 1836—37.

CURSUL-APELI, riu în jud. Rîmnicul Sărat; pe malurile lui s'a dat lupta între Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos. (1471).

CURT-BUNĂR, circ. com. jud. Durostor, plasa Curt-Bunar; cu 12 sate (1929).

CURTEA-ARSĂ, nume dat palatului domnesc din București care a ars în ziua de 22 Decembrie 1812, cînd a venit Caragea în capitala țării.

CURTEA-DE-ARGEȘ, com. urbană jud. Argeș pe malul stîng al riului Argeș; 6428 loc. (1915); stația c. f. cap liniei care pleacă de la Pitești; reședința episcopiei *Argeșului* (— acest cuv.); are un gimnaziu, o școală secundară de fete, o șc. de meserii, o șc. de agricultură, un seminar și școli primare; are 7 biserici, între cari foarte însemnată este bis. *Domnească*; iar la marginea orașului este *biserica episcopală*, zidită de Neagoe Basarab între 1512—1517, pe vremea cînd era acolo *mitropolia țării*, ruinată de cutremur, a fost restaurată (sau rezidită) în timpul Domniei Regelui Carol I sub conducerea arhitectului A. *Leconte du Nouy* și inaugurată în 1896, cu ocaziunea aceasta Alecsandri a scris o frumoasă poezie. În biserică se află mormintele ctitorilor vechi Neagoe Basarab, Doamna Despina și alte altor persoane din familia lor, apoi mormintele ctitorilor noi: Regele Carol I, Regina Elisabeta, Regele Ferdinand I.

CURTEA-DE-CASAȚE — înalta Curte de Casație.

CURTEA-VECHE, nume dat fostului palat domnesc din București al lui Brîncoveanu, părăsit (după ce Alexandru Ipsilante a clădit altul nou în 1776

în mănăstirea Mihail Vodă, ars mai tirziu). Rămînînd în mare parte fără întrebuințare, cu înecul s'au adăpostit în cuprinsul lui o sumă de rău făcători, hoți, vagabonzi, cari atacau pe trecători noaptea. Aceștia erau numiți *Crai de Curtea veche*. Mai există azi biserica numită *Curtea veche* pe strada Carol.

CURTICI, com. rur. jud. Arad plasa Arad; 8986 loc. (1919); stație de hotar c. f. pe linia care vine de la Arad; vamă.

CURTIȘOARA, circ. com. jud. Olt, plasa Dumitrești, cu 20 sate (1929).

CURTISU ERNEST (*1814†1896), arheolog și istoric german; profesor la Universitatea din Berlin, directorul Muzeului de antichități. După călătorii în Grecia europeană și asiatică, scrisese monumentală *Istoria Greciei* (1857—1861).

CURTISU RUFUS QUINTUS, istoric latin. A trăit pe vremea lui Claudiu (41—54) sau pe vremea lui Vespasian. (69—79). A scris istoria lui Alexandru cel mare, lucrare pe care o vedem citată de Miron Costin în scrierile sale.

CURTUIȘENI, com. rur. jud. Sălaj, plasa Valea lui Mihail; 2687 loc.

CURUȚI, nume dat răsculaților din Transilvania 1514 sub conducerea lui Doja și cari erau țărani unguri și români.

CUSTOȚA, sat în Italia aproape de Verona. Aci au fost luptele vestite între Italieni și Austriaci în 1848 și în 1866.

CUȘNICOV — KUȘNICOV.

CUT, com. rur. jud. Alba, plasa Sebeș; 2050 loc.

CUTUL-VÎNĂTORI, circ. com. jud. Cernăuți plasa Cosminului cu 4 sate (legea 1929).

CUTUȘOV, general rus. Guvernator al principatelor în 1811. Administrația lui a fost o crudă și nemiloasă persecuție a locuitorilor. Ale lui sint cuvintele, cari au rămas de pomină: *Nu le voi lăsa de cît ochii ca să plînoa*. Lucrul e confirmat de unul din următorii lui în această însărcinare, Ciciacof, într'un memoriu tipărit mai tirziu.

CUȚOVLACHI — AROMĂNI.

CUVENTE DEN BĂTRÂNI, titlul unei scrieri a lui B. P. Hasdeu, Vol. I 1878 (Limba vorbită între 1550 și 1600. Documente comentate), vol. II 1879 (Cărțile poporane ale Românilor), vol. III 1881 (Istoria limbii române).

CUVIER [cit.: cūvie] **GEORGES** (*1769†1832), naturalist francez; profesor la Collège de France și membru Academiei de științe; creatorul anatomiei comparate și al paleontologiei.

CUZA ALEXANDRU (*1820†1873), domnitor român. Descendent dintr'o veche familie moldovenească, a făcut studii la Paris împreună cu Alecsandri,

Negri și alții; a fost prefect la Galați; în 1859, cînd Aduunarea electivă a Moldovei era chemată să aleagă un Domn conform Convenției din 1858, un însemnat număr de deputați l-au ales pe el în ziua de 5 Ianuarie. După această alegere a rostit Mihail Kogălniceanu faimosul său, discurs, în care desvoltă ideea: „la legi nouă om nou”. Adunarea electivă din Muntenia l-a ales și ea, tot cu unanimitate, în ziua de 24 Ianuarie, realizînd prin acest vot dorința divanurilor *ad-hoc*: unirea principatelor. Acest act a nemulțumit pe Turci și pe Austriaci, cari se temeau de o întărire a elementului românesc, cum și pe Englezi, cari sprijineau atunci politica turcească. Deaceia, cu toate stăruințele trimisilor speciali (V. Alecsandri și C. Negri), a trecut multă vreme pînă cînd, grație sprijinului Franței, să se recunoască unirea definitivă (Decembrie 1861),

G. Cuvier.

Alexandru Ioan I Cuza.

insă numai pentru timpul domniei lui Cuza. Deși urcat pe tron în mijlocul entuziasmului general (C. A. Rosetti a dat din Iași telegrama în care zicea: *Domnul este, întru toate, sublim*), domnia lui a întâmpinat mari greutăți în politica internă. Deși Kogălniceanu, în salutul său îi însemnase că misiunea sa *impacé patimile și urile dintre partide*, el a văzut desbindări mari și a fost nevoit să schimbe 7 ministere în Muntenia și 7 în Moldova, iar după unirea definitivă s'a văzut în conflict cu ministrul Barbu Catargiu și silit să refuze sancționarea și promulgarea legii pentru îmbunătățirea soartei țăranilor votată de Adunare. Ministerul lui N. Kretulescu (Dec. 1862—Oct. 1863) nu aduse dorita împăcare între Domn și unele partide; atunci el încredință guvernul lui M. Kogălniceanu (Oct. 1863), care prezintă Adunării legea pentru împroprietărirea țăranilor. Fiind respinsă și ministrul obținând vot de blam, Cuza disolvă Adunarea și dăte o proclamație către popor împreună cu un *Statut* prin care aducea modificări Convențiunii din 1858 (lovitura de stat de la 2 Maiu 1864). Plebiscitul cerut atunci alegătorilor dăte mare majoritate pentru Domn și Kogălniceanu și astfel se alcătuiră legile fundamentale fără parlament: *Codul civil, penal, comercial, legea instrucției*, etc. Oarecari neînțelegeri între Domn și ministrul său, aduseră (ianuarie 1865) retragerea acestuia și formarea unui guvern prezidat de C. Bozianu și apoi a altuia prezidat de N. Kretulescu, care a fost cel din urmă. Frământările din acest timp, împotrivirea partidelor și o serie de greșeli ale Domnului, aduseră mișcarea de la 11 Februarie 1866, care îl sili să abdică. Cu toate aceste greutăți, în domnia lui Cuza s'au realizat acte mari ale istoriei noastre: *unirea principatelor, secularizarea averilor mănăstirești* (Decembrie 1862), *împroprietărirea țăranilor* (1864), *introducerea legislației apusene, începutul de organizare a armatei*. După abdicare, Cuza a trăit în streinătate și a murit în ziua de 5 Iunie 1873 în Heidelberg, iar corpul lui a fost adus și înmormântat la Ruginoasa, moșia familiei. În amintirea lui s'a dat numele lui mai multor sate din jud. Ismail, Bălți, Cahul, Lăpușna, Tighina, Iași, Brăila, Olt, Roman, Covurlui, Dimbovița, Dorohoiu.

CUZA ELENA DOAMNA (*1825†1909), soția domnitorului Cuza, născută Rosetti. A ocupat cu demnitate înalta situație la care a ajuns și a dat dovezi de suflet înalt, iertător, și de iubire pentru cei umili. Gratie ei s'a înființat „Azilul Elena Doamna”, care există și azi, transformat în școală normală și în școală profesională.

CUZA ALEXANDRU C. (*1857). Jurist român. A colaborat la „Convorbiri literare” (1886—1902) și la „Arhiva” (1896—1903), publicând poezii. A adunat unele într'un volum (*Versuri*, 1887) s'a făcut cunoscut mai ales prin *epigrame*. Este deputat și a publicat din discursurile rostite în Parlament. A fost profesor de economie politică

Doamna Elena
Soția lui Al. Cuza.

la Universitatea din Iași și a scris, între altele, un studiu *despre poporație* (1899) și *Naționalitatea în artă* (1908). E membru corespondent al Academiei Române (1903).

CUZGUN, com. urbană jud. Constanța; reședința plășii Traian; înconjurată de dealuri; 1528 loc.

CYNOCEPHALI, munți în Grecia; aci s'a dat o luptă între consulul Flaminus și Filip V, regele Macedoniei (197 a. Chr.)

CYRANO [cit. sirano] **DE BERGERAC SAVINEN DE** (*1619†1655), poet francez. Intre opere, o călătorie imaginară în Soare și în Lună. Viața lui a inspirat celebra comedie a lui E. Rostand (1897).

CYRUS, — CIRUS.

CZARTORYSKI ADAM GEORGE (*1770†1861), om politic polon din familie princiară. După împărțirea Poloniei, a trăit la Petersburg și a fost prieten cu Tarul Alexandru I, care îl numi ministru de externe. După moartea acestuia s'a depărtat de palat și a luat parte la insurecția din 1831, pentru care fapt a fost osândit la moarte de succesorul prietenului său, Tarul Nicolae I. Scăpând, a fugit din Rusia și a trăit la Paris. Aci a căutat să profite de orice împrejurare ca să redea libertatea țării sale. Intre altele, a trimis în București un devotat, pe Contele Voronici, ca să se pună în relație cu Cimpineanu și ceilalți spre a porni o mișcare anti-rusă. Ioan Ghica l-a cunoscut la Paris și ne dă amănunte despre el. Același scop a urmărit și după revoluția din 1848, cînd a intrat, prin devotații săi, în legături cu emigrații români, îndemnînd să se formeze în Pesta o legiune care să ajute pe Unguri în lupta contra Austriei și prin aceasta contra Rusiei.

CZAYKOWSKI MIHAIL (sau **CZAYKA**) (*1808†1886), general polon. A lucrat ca agent al Prințului Czartoriski la Constantinopol (pe la 1840) și fiindcă guvernul Rusiei a cerut extrădarea lui, s'a făcut musulman, luînd numele de *Sadyk-pașa*, sub care e cunoscut deasemenea. În 1848 a fost în legături cu emigrații români și a încheiat cu Ion Ghica o convențiune pentru formarea unei legiuni românești contra Austriei în care să intre și ofițeri poloni. A luat parte cu armata turcească la luptele din Crimeea. A publicat și câteva romane, cari s'au tradus în diferite limbi streine.

CZERNIN OTTOCAR (*1872), diplomat austriac. A fost ministru plenipotențiar în România (1913—1916) și a avut rol important în tratativele care au dus la încheierea păcii dela Buftea și București.

CZERNY CAROL (*1791†1857), pianist și compozitor austriac.

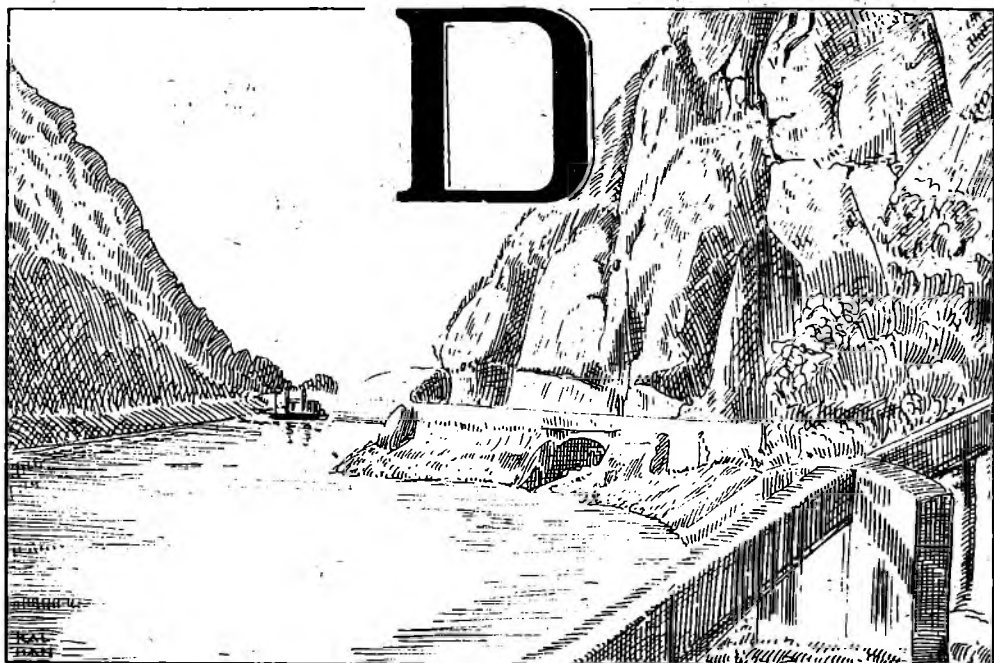
CZETZ ANTAL (=ANTON) (*1801†1865), botanist ungar. A studiat flora Transilvaniei, descriind peste 900 de specii noi.

CZETZ IOAN (*1822†1904), general ungar părtaș al revol. din 1848. Fugi în Germania, după căderea revoluției, de acolo în Franța; luptă în 1859 în Italia contra Austriei; mai tirziu emigră în America.

CZIBULKA ALFONS (*1842†1894), compozitor ungar; a lăsat mai multe opere ș. a.

CZUCZOR GERGELY (=GRIGORE) (*1800†1866), folclorist și poet ungar. Revoluționar la 1848, suferi închisoare. Alcătui și un *Dicționar* (neterminat).

DUNAREA LA CAZANE.

DABIJA EUSRATIE (?1665), domn al Moldovci între 1661—1665. Boer de țară, îl găsim ca paharnic, ban și vel-vornic (1657). Turcii l-au pus pe tron în Noembrie 1661, în vremea în care Austria le declarase războiul. Turcii fac o nouă expediție în 1663, la care iau parte și domnitorii Principatelor; dar, fiind învinși, cei doi domni sint bănuți că au trădat. Grigore Ghica al Munteniei fuge în Polonia, dar Dabija se desvinovățește și rămîne în scaun. Cronicarii spun că era bețiv și, la beție, omora pe unii din tovarășii de petrecere. Dabija a bătut monetă cu efigia sa, ceea ce nu s'a mai întimplat după el.

Dabija Eustratie.

DABIJA NICOLAE (*1837 †1884), general român. A luat parte la războiul pentru independență; a fost ministru de război în 1879, în 1880 de lucrări publice pînă la 1 August 1884.

DACI, popor de neam tracic, înrudit cu Geții. Ei au locuit și la S. de Dunăre și la N. Cei din N. au fost împărțiți în triburi, dar prin sec. I a. Chr. se uniră sub conducerea lui Boerebista și făcură incursiuni în provinciile romane pînă în Iliria și Macedonia. Mai tirziu se amestecară în luptele dintre Octavian și Antoniu și, după aceea, atacară adesea provincia Moesia. Unindu-se și organizându-se sub regele Decebal, ei învinsă (în 86 p. Chr.) pe Romani în timpul împăratului Domițian, dar fură și ei învinși în cele din urmă; totuși, profitînd de luptele neporocite ale acestuia cu Quazii și Marcomanii, dobîndiră dela împărat un tribut anual și meseri de cari aveau nevoie pentru construcțiile lor. Mai tirziu, Traian făcu în contra lor două expedițiuni: una (101) pentru a asigura liniștea împărăției romane în aceste părți, alta (105) pentru a distruge puterea Dacilor. Învingător în ambele războaie, el prefăcu Dacia în provincie romană. Poporul Dacilor e unul din elementele din cari, în cursul vremii, s'a format poporul român.

DACIA, țară liberă, apoi provincie romană. Centrul ei a fost Banatul Timișoarei, Oltenia și Sud-Vestul Transilvaniei; de aci s'a întins pînă la izvoarele Tisei și ale Nistrului, apoi spre Marea Neagră și spre gurile Dunării. La început avea o administrație unică; mai tirziu s'a împărțit în două: D. superioară și inferioară, apoi, în trei: *Apulensis* cu capitala *Apulum* (= Alba Iulia), *Porolissensis* cu capitala *Porolissum* și *Malvensis* cu capitala *Colonia Malvensis*, dar metropola provinciei întregi era tot *Ulpia Trajana*, fostă *Sarmisegetusa*, capitala Dacilor (ruinele ei se văd în apropiere de Grădiștea), reședința conducătorului suprem al provinciei, numit *Legatus Augusti propraetore trium Daciarum*. Populația țării era compusă din coloniști aduși din alte provincii romanizate de mai înainte și așezate în centre numite *coloniae*, din locuitori băstinași fără nici un fel de drepturi politice așezați în centre numite *vici* sau *pagi*, și din locuitori vechi romanizați în totul sau în parte locuind în *municipia* și avînd drepturi politice mai mari sau mai mici, după împrejurări. Orașele mai însemnate erau: *Apulum*, *Napoca*, *Tibiscum*, *Aquae*, *Drobeta*, *Potaissa*. Lucrătorii și negustorii erau organizați în colegii: *aurari*, *fierari*, *pluțari*, *neguștori*, etc. Provincia, fiind bogată, a prosperat repede prin exploatarea minelor (de aur ș. a.), prin dezvoltarea meseriilor, prin construcțiile de tabere întărite, de drumuri excelente, de lucrări edilitare: astfel a ajuns să fie numită *Dacia felix*, dar năvălirile barbarilor (Goți) și turburări politice interne au slăbit puterea de stăpînire a Romanilor pînă în vremea lui *Aurelian* (270—275), care a părăsit-o, retrăgînd legiunile și formînd la S. Dunării o altă provincie D. *Aureliană*, ca să se poată zice că n'a desființat efectiv vechia provincie a lui Traian.

DACIA, ziar politic, literar și comercial, sub direcția lui V. Alexandrescu [Urechia] și G. Petrescu, a apărut în Iași în 1861.

DACIA LITERARĂ, revistă literară întemeiată de M. Kogălniceanu Iași 1840. A apărut și ediția 2-a în 1859.

DACIA-ROMÂNIA, societate de asigurare în București, întemeiată în 1871 sub numele de *Dacia*.

La 1881 a fuzionat cu soc. **România**, în 1909 a fuzionat și cu soc. **Patria**. Capitalul este de lei 60.000.000.

DACIA VITOARE, ziar tipărit de cîțiva tineri români la Paris, apoi la Bruxelles în 1883.

DAFNE, personaj mitologic grec, personificarea laurului lui Apolon.

DRAGIȚA, sat jud. Roman, plasa Șcheia; 805 loc.; ține de com. Băcești (legea, 1929). Aci se află o fabrică de spirt. Stație c. f. între Roman și Buhăești.

DAGOBERT I [dagober] († 638), rege al Francilor.

DAGOMBA, ținut locuit de negri în Sudanul Occidental, Africa.

DAGUERRE [dagher] **LOUIS** (*1789†1851), fizician francez. A inventat *diorama* (1822) și a descoperit definitiv mijlocul de a fixa imaginile din camera obscură, astfel că e unul din întemeietorii fotografiei.

DAHLMANN FRIEDRICH-CHRISTOPH (*1785†1860), istoric german și profesor la Kiel, Göttingen și Bonn. Princ. opere: *Izvoarele istoriei germane*, *Istoria revoluției franceze*.

DAHN FELIX (*1834†1912), jurist și istoric german, profesor la Königsberg, Breslau. Op. pr. *Studiul despre Visigoți* (1874), *Dreptul războiului* (1870), *Istoria veche a popoarelor germanice și romane* (1887); a făcut și poezii, romane și librete de operă. A fost membru onorar al Academiei Române (1894).

DAHOMEY, colonie franceză în Africa Occidentală, întinzindu-se pînă la golful Guineei; 969.000 km. p. Cap. **Porto-Novo**.

DAIA ◊ circ. com. jud. Odorheiu, plasa Ocnița cu 3 sate. ◊ ◊ circ. c. jud. Vlasca, plasa Marginea cu 6 sate. În satul Daia a fost în vechime un tirg și în sec. xvii reședința unei *căpităni*. ◊ ◊ c. r. jud. Alba pl. Vințul-de-Jos; 2903 loc.

DAILY [deli] **NEWS** [nîus], ziar englez fondat 1846 de Dîlke și Dickens. Tiraj 400.000 ex.

DAILY TELEGRAPH, ziar englez fond. 1855; tiraj 300.000 ex. El a organizat expediția lui Stanley.

DAIREN (sau **TAIREN**), port în China în golful Talien aproape de Port-Artur. Fondat de Ruși în 1899, sub numele de **DALNY**, ocupat, după războiul din 1904, de Japonezi, cari îi dădură numele actual.

DAKAR, oraș în Senegal (Africa Occid.), port la Oceanul Atlantic; colonie franceză; 9000 loc.

DAKOTAS, locuitori indigeni din America de Nord (Piei roșii).

DALAI-LAMA, capul religiei budiste din Tibet, reședință la **Lhasa**. Se consideră că în el se încarnază spiritul lui Buda; la moartea unuia, trece, după un interval, într'altul, de regulă un copil.

DALAYRAC [dalerac] **NICOLAS** (*1753†1809), compozitor francez; publică opere-comice și romane foarte gustate.

DALBOSET, com. rur. jud. Caraș, plasa Bozovici; 2431 loc.

DALIȚA, personaj biblic, trădă pe Samson, luîndu-i forța prin tăierea părului, îl dă pe mina Filistenilor, în schimbul unei sume de bani. *Scriptura* V-a a lui Eminescu începe cu amintirea acestei întîmplări.

DALLOZ VICTOR (*1795†1869), jurist și om politic francez cunoscut prin al său *Repertoriu de legislație, doctrină și jurisprudență*.

DALMAT, sfînt (sec. iv) sîrbătorit de biserica ortodoxă la 2 August. A trăit pe timpul lui Valens sau Teodosie-cel-Mare. S'a făcut pustnic; a fost egumen și apoi arhimandrit.

DALMAȚIA, provincie în Iugoslavia; așezată de-a lungul țărmului Mării Adriatice; puțină producție. Orașe princip: Zara, Ragusa, Spalato, Cattaro. Trecu sub diferite stăpîniri (Venetia, Ungaria, Veneția, Turcia, Austria, Italia, Franța, Austria); ultima dominație austriacă (1814) a fost odioasă și s'au produs multe revoluții (ultima în 1881).

DALNIC, circ. com. jud. Trei-Scaune, plasa Ozun, cu 2 sate (1929).

DALTON JOHN (*1766†1844), fizician și chimist engl.; făcu cercetări asupra fluidelor elastice, asupra viziunii colorilor, asupra teoriei atomice. De la el vine numele de *dalltonism*, maladie a vederii, prin care se confundă colorile între ele.

DAMASC, oraș în Turcia Asiatică (Siria); 250.000 loc.; industrii (mătăsuri, covoare, stofe), centru comercial între porturile Siriei și Persiei.

DAMASCENUL, = **IOAN SFÎNTUL**.

DAMASCIN (†1725), prelat român. Episcop al Buzăului (1703—1710), al Rîmnîcului (1710—1725). În timpul păstoriei la Rîmnîc, Oltena a fost ocupată de Austriaci (1718). În tot timpul el a luptat pentru păstrarea vechilor drepturi ale episcopiei și ale mănăstirilor. A fost om învățat, cunosător al limbilor latină, elină, slavonă. A tradus: *Apostol*, Buzău, 1704, *Antologhion*, 1705, *Octoih*, 1720, etc.

DAMÉ FRÉDÉRIC (*1849†1907), ziarist francez stabilit în România și naturalizat. A fost profesor la liceul Sf. Sava (1876), șeful statisticeii la Ministerul Instrucției (1892), apoi subdirector și inspector școlar, în care timp a publicat *Statistice și Anuare*. Ca publicist a debutat, la noi, în ziarul *Journal de Bucarest* (1872), a fondat *L'Europe nouvelle* (1875), mai tîrziu *Cîmpoșul* (1883), a colaborat la *Românul* (1877) și la *L'Indépendance roumaine*, mai tîrziu a trecut la ziarul conservator *La liberté roumaine*. A tradus, în ziare și reviste, multe opere din literatura franceză; a tradus în franțuzește scrieri cari trebuia să fie cunoscute streinilor (ca: *Istoria toleranței* și *Istoria critică de Hasdeu*), a colaborat la unele piese de teatru (ca: *Hatmanul Drăgan* cu I. Malla); în fine a publicat un dicționar *român francez*. (1893—94) și un studiu asupra *terminologiei populare* (1901).

DAMIAN, mitropolit al Moldovei numit de Patriarhul din Constantinopol, după ce fusese episcop cu titlul Sevastias. A funcționat între 1437—1451; a luat parte la conciliul de la Florența.

DAMIAN VASILE, cronicar moldovean (sec. xvii), a cărui lucrare a servit ca izvor pentru cronica lui Nicolae Costin.

DAMIAN ȘI COSMA sfîinți, sîrbătoriți de biserica ortodoxă la 1 Noembrie. Sînt numiți doctori fără de arginți.

DAMIETTA, oraș în Egipt, pe un braț al deltei Nilului; 35.000 loc.

DAMJANICH [damjanici] **IOAN** (*1804†1849), general ungur, luă parte la luptele din 1848 contra Austriei. Învinș de Ruși, fu spînzurat de Austriaci.

DAMOCLES, curtelan al lui Dionisie, regele Siracuzei. Obșnuind să laude fericirea regilor, stăpînul său îl așază într-o zi într'un tron și-i dă toate onorurile, dar atrînză deasupra o sabie legată cu un fir de păr de cal. Cînd o vîzu, el înțelese care este soarta regilor și de atunci rămase expresia *Sabia lui Damocles*.

DAMON ȘI PITHIA, filozofi greci (pe la 400 a Chr.) vestiți mai ales prin amicitia lor.

DAMPIER WILLIAM (*1652†1715), navigator englez, făcu descoperiri importante în Noua Guinee (o stîrtoare îi poartă numele); publică relațiuni despre călătoriile sale.

DAN I (†1386), domn al Țării-Românești de la 1384 sau 1385. A fost fiul lui Radu II și a murit, după spusele unor cronicari, ucis de boeri, poate partizani ai lui Mircea, care veni la tron îndată după aceea.

DAN II, domn al Țării-Românești, între 1420—1431. A luat domnia, ucizînd pe Mihail, fiul lui Mircea. Ajutat de Sigismund, regele Ungariei, s'a luptat cu Turcii, cucerind Giurgiu; a cercat să ia Chilia, pe care o stăpîneau acum Moldovenii. A fost răsturnat de Aldea, susținut de Alexandru cel Bun. După unii, ar fi murit chiar în timpul luptelor. Se pare că el a fost primul domn care a luat numele de Basarab.

DAN III zis **DANCUL**, domn al Țării-Române-

nești. A domnit de două ori: între 1439—1441, urcându-se pe tron cu ajutorul lui Ioan Corvin de Huniade, rudă cu el, a fost răsturnat de Vlad Dracul; între 1446—1449, cu același ajutor, dobândind și Chilia. În acest timp a luat parte la lupta din *Cîmpul Mierlei* (1448), dar și-a pierdut tronul și a trăit în prigoană.

DAN, CĂPITAN DE PLAȚU, poemă eroică de V. Alecsandri, publicată în „Convorbiri literare”, 1874-1875.

DAN DIMITRIE (*1856†1927), scriitor român din Bucovina. Preot. Membru corespondent al Academiei Române (1904). A publicat studii despre popoarele conlocuitoare din Bucovina: *Evreii* (1890), *Lipovenii* (1890), *Armenii* (1890), *Țigani* (1893), *Rutenii* (1913); monografiile geografice: *Comuna Stroja* (1897), *Com. Putna* (1905) și ale mănăstirilor: *Sucevița* (1907, 1923); cercetări asupra folklorului: *Credințe armen* (1904), *Stina* (1923) și câteva biografii și monografii istorice: *Bartolomeu Mădăreanu* (1911), *Mih. Strîlbiț* (1912), *T. Ștefanelli* (1920), *Cronica episc. de Rădăuți* (1912).

DAN MIHAIL (*1840†1883), pictor român.

DANAIDE, pers. mitol. grece, fiice ale regelui Danaos, osândite, în Infern, să umple cu apă un butoiu fără fund.

DANEMARCA (DANMARK), stat în Europa, for-

se află Copenhaga (København), capitala Danemarcei.

Insula **Laland** (Lolland) așezată la S. precedentei, cu orașul **Nakskov**.

Insula **Falster**, alături de ea spre E. cu orașul **Nykøbing**.

Insula **Bornholm**, foarte depărtată de grupul principal; în Marea Baltică, 588 km. p., 46.000 loc.

Pământul este șes; cea mai mare altitudine e de 163 m. În genere e fertil. Clima este umedă și în genere dulce. Agricultură e foarte dezvoltată, cum și industriile anexe; sînt și pășuni întinse. Comerțul și industria au o dezvoltare importantă, dar nu este, propriu vorbind, o țară industrială. E împărțită în 5 provincii. Moneta este *koroana*, împărțită în 100 *øre*. Religia dominantă este cea luterană. Instrucția primară este foarte răspîdită; nu există analfabetism.

Danemarca propriu zisă are posesiuni: insulele *Feroe* (în Europa) și *Greenlanda* (în America).

Statul danez s'a format pe la finele sec. IX și în sec. XI și XIII puterea lui se mărește, stăpînind marea Baltică, în sec. XVI cuprinde Norvegia, Suedia și parte din Anglia. *Uniunea de la Kalmar* (1397) constă în unirea celor 3 state scandinave. Suedia se declară independentă în 1523, iar Norvegia prin

DAN-DAN

Harta Danemarcei.

mat din **Danemarca** propriu zisă, și din **ISLANDA** cu care ea are unire personală.

DANEMARCA propriu zisă este cuprinsă între Marea Nordului, strimtoarea Skagerrak, Kattegat, Marea Baltică, și legală la S. cu Germania. Supraf. 42.000 km. p.; 3.434.000 loc. E compusă din:

Iutlanda (Jylland) cu supraf. de 29.556 km. p. și 1.575.000 loc. E o țară șasă, udată de multe riuri și tăiată de multe golfuri și fiorduri. Orașe pr. Aalborg, Viborg, Randers, Aarhus, Ringkjøbing, Vejle, Ribe.

Insula **Fionia** (Fyn) 3476 km. p., 340.000 loc. despărțită de Iutlanda prin strimt. Beltul mic. Orașe pr. Odense, Svendborg.

Insula **Zelanda** (Sjælland) despărțită de Fionia prin strimt. Beltul mare, 7514 km. p., 1.340.000 loc. Aci

tractatul de la Kiel (1814) se uni cu Suedia. Danemarca a luat parte la războiul de 30 de ani, dar a fost învinsă în 1626 de Ferdinand II. În războiul cu Prusia (1864) pierdu provincia Schleswig-Holstein, pe care o redobîndi în mare parte după războiul mondial prin plebiscitul din 1920.

Danemarca e o monarhie constituțională, după legea din 1849; are 2 camere. Regele actual este *Christian X*.

DANES, com. rur. jud. Tirnava-Mare, plasa Daneș, reședința plășii; 1649 loc. Stație c. f. între Sighișoara și Copșa-Mică.

DANETI, sat jud. Dolj, plasa Gîngeova, ține de com. Mirșani (legea 1929); are 4047 loc.

DANFI LADISLAU (pe la 1369—87), nobil român;

insotitorul regelui ungar Carol, in expeditia in Italia.

DANIELOPOL GHEORGHE (*1837†1913), jurist si avocat roman. Doctor in drept de la Paris, profesor de drept roman la Universitatea din Bucuresti, a fost decan al facultatii de drept, intre 1899—1902; avocat pledant, decan al baroului capitalei (1897). Opere pr. *Explicarea Institutelor lui Justinian*, 1899, 1900; *La theorie des exceptions en droit romain*, 1901.

DANIIL PROROCUL (ca. 606 a. Chr.), serbat de biserica ortodoxa la 17 Decembrie. Viata lui e povestita in Vechiul Testament. Iudeu luat captiv de tinar de imparatul Babilonului, a devenit adinc cunosctor in stiinta magiei, pe care o invatau preotii pagini, dar a practicat invataturile lui Moise. Odata a fost aruncat intr-o groapa cu lei, dar a scapat neatinz si de atunci a trait in mare cinste la Curte.

DANIIL PANONEANUL, monah invatat, care a trait in Muntenia pe vremea lui Mateiu Basarab si a tradus *Indreptarea legii*, tip. in 1652 la Tirzoviste. El semneaza una din prefete cu o dedicatie mitropolitului Stefan.

DANIIL STILPNICUL, sfint (*490), praznuit de biserica ortodoxa la 11 Decembrie. A trait in Siria; a intrat in manastire la 12 ani; a refuzat sa fie ales stareț și a fugit la Sf. Simeon, care locuia pe un stilp. După mai multe peripeții, s'a așezat și el într'un fel de construcție asemănătoare și a locuit acolo într-o desăvârșită privațiune și în suferințe trupești grozave pînă la vîrsta de 80 de ani. Legenda spune că a prevestit toate nenorocirile împăratului Zenon și a mai făcut și alte prorocii. De aceea a fost glorificat și a fost consultat în împrejurări grele de oameni politici și de conducătorii bisericii creștine. A combătut secta *eutichienilor* (= *EUTIHES*).

DANIIL, mitropolit al Proilaviei, mort în 1771. **DANIIL** (*1732), prelat român. A fost egumen al măn. Câmpulung, episcop de Buzău (1717—1720), mitropolit al Ungro-Vlahiei (1720—1732). A clădit biserica Vergu și Sf. Voevozi, București.

DANILO I PIETROVICI (*1826†1860), principe al Muntenegrului între 1851—1860.

DANTE (= *DURANTE*) **ALIGHIERI** (*1265†1321), cel mai mare poet al Italiei. Luind parte la luptele dintre ghelfi și ghibelini, în cari fu amestecat și patria sa (Florența), ocupă situațiuni politice înalte, dar fu apoi proscris și răscăci prin diferite orașe, pînă muri în Ravenna, unde este mormîntul său. Scrise multe opere, unele latinește, altele italienește, făcînd astfel ca dialectul florentin să devină limbă literară; cea mai însemnată este *Divina Comedie* (1300—1318). E o trilogie care arată viața sufletelor după moarte (*Infernul*, *Purgatoriul* și *Paradisul*), în care vedem nu numai credințele religioase ale timpului, dar toate cunoștințele timpului în toate domeniile. Frumusețea tablourilor parțiale se împreună cu unitatea care se păstrează în mod maeștru. Pentru Italiani Dante formează pînă azi un obiect de neconținute studii. Cînd, în 1921, s'au împlinit 600 de ani de la moartea lui, în toată Europa s'au făcut ceremonii de comemorare. Și la noi a fost o ședință solemnă la Academie. Tot atunci s'a început (de Soc. „Cartea Românească”) publicarea traducerii lui Coșbuc din *Divina Comedie*. Au apărut pînă acum *Infernul* (1925) și *Purgatoriul* (1927), cu comen-

Daniil Mitropolit al Ungro-Vlahiei.

Dante.

tarii de R. Ortiz. O traducere completă a acestei opere e făcută de Maria Chițu (1883—88), *Infernul* e tradus și de N. Gane (1906). Traduceri parțiale din *Infernul* s'au făcut de Heliade (1870) și de Colonel G. Boteanu (1894).

DANTON GEORGES (*1759†1794), unul din șefii revoluției franceze, oșind la moarte de tovarășul său Robespierre.

DANUBIUS = **DUNAREA**.

DANZIG, republică în Nordul Europei, cuprînzînd orașul cu același nume și cîteva comune; 1950 km. p., 395.000 loc. (1927), a fost constituită în 1919 și stă sub controlul Societății Națiunilor.

DAPONTE CIESARIE, mirenește **CONSTANTIN** (* ca. 1713†1784), scriitor grec. A venit în București pe la 1731 și a devenit secretarul domnitorului Constantin Mavrocordat, pe care l-a urmat și în Moldova. Suspectat de Turci, a fost cîva timp arestat; s'a întors în Moldova, unde s'a căsătorit (1749), dar, murindu-i soția și o copilă, s'a dus la Constantinopol, unde s'a călugărit. A mai venit în principate în 1757 ca reprezentant al unei mănăstiri din Sf. Munte și a adunat sume importante pentru restaurarea clădirilor de acolo. A lăsat multe scrieri ms. între cari și unele privitoare la istoria Turcilor și la evenimentele din țările române din acea vreme.

DARA @ com. rur. jud. Buzău, plasa Nișcov; după legea 1929, face parte din circ. com. Sărățeanca; 460 loc. în satul Dara a fost o fabrică de cognac *Naville*. @ c. r. jud. Satu-Mare, plasa Satu-Mare; 904 loc.

DARABANI, com. urbană jud. Dorohoiu, plasa Lascar, cuprinde și satele: Darabani, Cornești, Bojura, Teioasa, Concești și Eșanca. Țirgul Darabani s'a înființat pe la 1835. Are 4984 loc.

DARABANT IGNAȚIU (*1805), episcop român-unit al Oradiei. Călugăr basilit, a fost vicar al episcopilor Rednic, Maior și Bob; apoi în 1788 a fost ales episcop, sfîșit în 1790; a lucrat mult pentru bunul mers al școlilor și pentru progresul culturii.

DARAH ION, secretar al lui Mihail Viteazul, citat de istorici ca autor al unor scrisori falsificate către Secui (1599).

DARBOUX [darbu] **JEAN GASTON** (*1842†1917), matematic francez. A fost profesor de geometrie superioară la facultatea de științe din Paris; membru al Academiei de științe din Paris (1884), membru onorar al Academiei Române (1913). A publicat numeroase memorii despre chestiuni de algebră, geometrie, calcul infinitesimal, ecuațiuni, etc.

DARCLÉE, numele artistic al **HARICLEEI HARICLY** (*1860), cîntăreață română; avu mari succese pe scenele mari europene. Trăește în Milano.

DARDANELE, strîmtoare între Asia și Europa (**HELESFONTUL** celor vechi), zisă și **GALLIPOLI**.

DAREMBERG [daranber] **CHARLES** (*1817†1872), medic francez, scris istoria medicinei și a chirurgiei (1872) și început, în colaborare cu Saglio, un *Dictionar de anticități greco-romane*.

DARIA, martiră, sîrbătoară de biserica ortodoxă la 19 Martie. A suferit pentru credință și pentru propaganda ce făcuse: a fost îngropată de vie împreună cu soțul ei *Hrisant*.

DARIU. (= gr. **DAREIOS**, pers. **DARIIVUS**) **HISTASPE** (* ca. 550†485), rege Persiei (521), întinse domnia țării sale asupra Babiloniei și altor țări, se luptă cu Scii și cu Grecii, cuprinse părți din India; organiză administrația țării, împărțind-o în satrapii sub controlul centrului.

DARIU III CODOMANOS, rege al Persiei (336—330 a. Chr.); bătut de Alexandru cel mare, muri și cu el se sfîrși independența Persiei.

DARIU IOAN (*1855), profesor român în Brașov. A publicat cărți didactice și: *Idealul învățătorului român* (1883).

Danton.

DARLING, fluviul cel mai lung din Australia, 2370 km. sau 2900 (după alții);

DARMESTER ARSENE (*1846 †1888), filolog francez, profesor la Paris. Op. pr. *Formarea cuvintelor compuse în fr.* (1873), *Viața cuvintelor* (1887), *Dicționar general al limbii fr.*, continuat de Hatzfeld și A. Thomas.

DARMSTADT, oraș în Germania (Hessa); 57.000 loc.

DARWIN CAROL (*1809†1882), naturalist engl., autorul celebrei scrieri: *Originea speciilor pe cale de selecțiune naturală* (1859), dând o nouă bază teoriei transformismului. S'au tradus la noi puține din operele lui. Cităm: *Lupta pentru existență* de A. Luca, 1909.

DASCĂLU ALEXANDRU, scriitor român, traducător de cărți religioase; a trăit pe la sfârșitul sec. xvii în Rîmniciul-Vîlcii.

DAȘCHIEVICI ANDOPIDIST, prof. român la gimnaziul Suceava. Pr. op.: *Constantin cel mare*, 1888; *Marcu Ulpu Traian*, 1895.

DAȘCOV, om politic rus, trimis în Principate în epoca pregătirii Regulamentului Organic, la a cărui redactare a lucrat conform cu instrucțiunile ce adusesse.

DATE MEMORABILE PENTRU ROMÂNI:

- 757 a. Chr. Fundarea Romei;
— (anul 14 al Domniei lui August). Nașterea lui Hristos. Inceperea erei creștine;
106 p. Chr. Supunerea Daciei de către Traian;
476 Căderea imperiului roman de Apus;
1247 Intemeierea Munteniei;
1830 (Noembrie). Lupta de la Posada, în care Basarab, domnitorul Munteniei, învinge pe Carol Robert;
1852 Intemeierea Moldovei;
1396 (28 Septembrie). Lupta de la Nicopole între creștini și Sultanul Baiazet, în care creștinii au fost învinși;
1432 (22 Iunie). Prima victorie a Moldovenilor contra Turcilor;
1436 Descoperirea tiparului de Gutenberg;
1453 Luarea Constantinopolului de către Turci;
1457 (Ianuarie). Victoria lui Ștefan cel Mare contra Turcilor la Racova;
1467 (Decembrie). Lupta lui Ștefan contra lui Mateiu Corvin la Baia;
1469 (August). Victoria lui Ștefan cel Mare contra Tătarilor lui Lipnic;
1484 (4 August). Luarea Cetății Albe de către Turci;
1476 (26 Iulie). Infringerea suferită de Ștefan cel mare la Răboieni;
1492 Descoperirea Americii de Cristofor Columb;
1504 (1 Iulie). Moartea lui Ștefan cel Mare;
1508 Apariția primei cărți tipărite în România în limba slavonă;
1561 Apariția primei cărți tipărite în românește la Brașov: *Evanghelia* lui Coresi;
1564 Apariția primei cărți tipărite în Rusia;
1595 (13 August). Lupta de la Călugăreni;
1597 Intemeierea mitropoliei românești în Transilvania de către Mihail Viteazul;
1599 (18 Noembrie). Victoria lui Mihail Viteazul la Șelimer contra lui Andrei Bathori;
1599 (1 Noembrie). Intrarea lui Mihail în Alba Iulia;
1641 (13 Iunie). Aducerea moaștelor sf. Paraschiva în Iași;
1601 (August). Uciderea lui Mihail Viteazul;
1680 (17 Ian.). Deschiderea Academiei Domnești în București cu limba de predare grecească;
1688 Apariția primei Biblii complete tipărită în București numită „Biblia lui Șerban”;
1699 (Decembrie). Uciderea lui Miron Costin;
1700 Unirea unor grupe de Români din Transilvania cu biserica catolică;

Darwin.

- 1711 Domnia lui Dimitrie Cantemir;
1714 (11 Iulie). Alegerea lui Dimitrie Cantemir ca membru al Academiei din Berlin;
1716 Inceputul epocii fanarioților;
1718 Pacea de la Pasaroviț prin care Austria anexează Oltenia;
1723 Moartea lui Dimitrie Cantemir;
1739 Pacea de la Belgrad prin care Austria înapoiază Oltenia;
1754 Deschiderea primei școli românești în Blaj.
1774 (10 Iulie) Pacea de la Cuciuc Caimardgi între Turci și Ruși;
1775 Răpirea Bucovinei;
1777 (10 Octombrie) Uciderea Domnitorului Moldovei Grigore Ghica;
1780 Apariția gramaticii românești (scrisă latinește) de Micu și Șincai;
1784 Revoluția lui Horia;
1789 (20 Iunie). Inceputul revoluției franceze;
1791 (4 August). Pacea de la Șiștov. Incetarea ocupației austriece în principate;
1803 Intemeierea Seminarului român, la Socola;
1812 (12 Mai). Pacea de la București prin care Rusia răpăște Basarabia;
1813 (15 Noembrie). Deschiderea școlii de ingineri a lui G. Asachi în Iași;
1818 Deschiderea Academiei românești la Sf. Sava în București de către G. Lazăr;
1821 Revoluția lui Tudor Vladimirescu;
1821 Apariția lexiconului din Buda: românesc, latinesc, unguresc și nemțesc;
1822 Numirea primilor Domni români din țară în ambele principate: Grigore Ghica și Ioniță Sandu Sturza;
1828 Convențiunea de la Akkerman;
1828 (12 Iulie). Ocupația rusească a principatelor;
1828 Apariția gramaticii lui Heliade;
1829 Pacea de la Adrianopole;
1829 Apariția primelor ziare românești în principate: „Albina românească” (13 Mai) și „Curierul românesc” (8 Aprilie);
1831 Regulamentul Organic;
1834 Numirea primilor domni regulamentari;
1835 Înființarea Academiei Mihailene din Iași;
1836 (15 August). Deschiderea primului seminar preoțesc român în București;
1836 Apariția revistei literare a lui Heliade: *Curier de ambe sexe*;
1837 Apariția primului ziar în Transilvania: *Gazeta de Transilvania*;
1843 (24 Noembrie). Deschiderea cursului de istorie al lui Mihail Kogălniceanu la Academia Mihăileană din Iași, oprit cînd prin intervenția consulului rusesc;
1848 (3/15 Mai). Adunarea de la Blaj;
1848 (9 Iunie). Citirea proclamației la Islaz.
1848 (11 Iunie). Revoluția de la 1848 în București;
1848 (13 Sept.). Lupta pompierilor în Dealul Spierei;
1848 (16 Octombrie). Apariția în Cernăuți a ziarului românesc de propagandă culturală și politică: *Bucovina*, condus inițial de G. Hurmuzachi;
1850 Înființarea mitropoliei Românilor uniți în Transilvania;
1853 Inceputul războiului Crimeei;
1853 Apariția, la Paris, a primei colecțiuni de poezii ale lui V. Alecsandri: „Doine-și lacrimioare”;
1853 Apariția completă a Cronicei lui Șincai în 3 volume după ordinul domnitorului Moldovei Grigore Ghica;
1856 (18/30 Martie). Tratatul de pace de la Paris;
1857 Divanurile ad-hoc votează unirea principatelor (în Octombrie);
1858 (7/19 August). Convențiunea de la Paris;
1859 (5 Ianuarie și 24 Ianuarie). Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei și Munteniei;

DAR-
DAȘ

- 1860 Inițierea mitropoliei Românilor ortodoksi în Transilvania;
- 1861 (11 Decembrie). Proclamarea unirii definitive a Principatelor;
- 1861 Inițierea *Asociațiunii transilvane*, numită și *Astra*;
- 1862 (24 Ianuarie). Deschiderea primei adunări legislative a României unite;
- 1866 (Decembrie). Secularizarea averilor mănăstirești;
- 1864 (2 Maiu). Lovitura de stat și Statutul;
- 1865 (11 Ianuarie). Inițierea *Societății pentru literatură și cultură română în Bucovina*.
- 1865 (Ianuarie). Inițierea Ateneului Român în București;
- 1866 (11 Februarie). Abdicarea lui Cuza;
- 1866 (1 Aprilie). Inițierea Academiei Române;
- 1866 (8 Aprilie). Proclamarea Prințului Carol de Hohenzollern ca Domn, în urma plebiscitului;
- 1866 (10 Maiu). Intrarea Domnitorului Carol în București și depunerea jurământului;
- 1866 (29 Iunie). Votarea primei Constituțiuni a Statului român;
- 1867 (15 Februarie). Inițierea facultății de medicină în București;
- 1867 (1 Martie). Apariția revistei *Convorbiri Literare*;
- 1867 (14 Aprilie). Inițierea noului sistem monetar;
- 1869 (29 Martie). Inaugurarea serviciului poștal român;
- 1873 (6 Aprilie). Intemeierea Creditului funciar rural;
- 1875 (10 Iunie). Încheierea tratatului comercial cu Austro-Ungaria, primul act de acest fel și o recunoaștere a suveranității Statului român;
- 1877 (4 Aprilie). Încheierea Convenției cu Rusia prin care România permite trecerea armatelor rusești și Rusia garantează integritatea teritorială actuală a României;
- 1877 (10 Maiu). Proclamarea independenței României;
- 1877 (30 August). Luarea redutei Grivița;
- 1877 (7 Noembrie). Lupta de la Rahova;
- 1877 (28 Noembrie). Căderea Plevnei;
- 1878 (12 Februarie). Intrarea armatei române în Vidin;
- 1878 (19 Iunie). Mihail Kogălniceanu și Ioan C. Brătianu, ca delegați ai Statului român, susțin în fața Congresului din Berlin drepturile noastre și protestează contra intențiunii Rusiei de a răpi cele trei districte din Basarabia;
- 1878 (23 Iunie). Congresul din Berlin recunoaște independența României;
- 1878 Tratatul din Berlin;
- 1878 Răpirea din nou de către Ruși a celor trei județe din Basarabia;
- 1878 (14 Noembrie). Intrarea armatei române în Dobrogea;
- 1878 (8 Decembrie). Intrarea triumfală a armatei române în București. De atunci s'a dat numele de calea Victoriei vechiului Pod al Mogoșoaii;
- 1880 (26 Ianuarie). Răscumpărarea de către Statul român a căilor ferate;
- 1880 (11 Aprilie). Inițierea Băncii Naționale a României;
- 1881 (14 Martie). Proclamarea Rogatului;
- 1881 (10 Maiu). Incorporarea primului Rege și primei Regine a României;
- 1882 (25 Martie). Prima sfințire a sf. mir de către ierarhii Bisericii române.
- 1885 (Aprilie). Patriarhia din Constantinopol recunoaște autocefalia Bisericii române;
- 1890 (24 Ianuarie). Inițierea Ligii Culturale;
- 1892 Procesul *Memorandului* (dat împăratului Austriei de o delegație de Români) și pedepsirea cu închisoare a multor fruntași politici ai Românilor din Transilvania;
- 1893 (2 Octombrie). Nașterea Regelui Carol II.
- 1896 (14 Sept.). Inaugurarea podului peste Dunăre;
- 1901 Începerea organizării educației populare și a cooperăției sub direcția ministrului Spiru Haret;
- 1907 Răzcoalele țărănești;
- 1912 (13 Martie). Încheierea alianței între Serbia, Muntenegro, Grecia și Bulgaria contra Turciei;
- 1913 (Iulie). Intrarea armatei române în Bulgaria;
- 1913 (28 Iulie). Pacea de la București;
- 1913 Unirea Dobrogei nouă cu România;
- 1914 (28 Iunie). Atentatul de la Sarajevo;
- 1914 (28 Iulie). Începutul războiului mondial;
- 1914 (3 August). Consiliul de coroană prin care s'a decis neutralitatea;
- 1914 (27 Septembrie). Moartea Regelui Carol I;
- 1914 (28 Septembrie). Suirea pe tron a Regelui Ferdinand I;
- 1916 (14 August). Intrarea României în războiu;
- 1916 (2—6 Septembrie). Bătălia de la Turtucaia;
- 1916 (25 Septembrie). Atacul cu aeroplanes asupra Bucureștilor;
- 1916 (11—27 Octombrie). Bătălia de la Oituz;
- 1916 (27 Octombrie). Bătălia de la Jiu;
- 1916 (10—15 Noembrie). A doua bătălie de la Oituz;
- 1916 (29 Noembrie). Bătălia de pe Argeș;
- 1916 (3 Decembrie). Ocuparea Bucureștilor de armatele germane;
- 1917 (22 Iulie—1 August). Lupta de la Mărăști;
- 1917 (6—19 August). Lupta de la Mărășești;
- 1917 (8—22 August). A treia bătălie de la Oituz;
- 1917 (7 Noembrie). Îzbucnirea revoluției bolșevice;
- 1917 (9 Decembrie). Armistițiul de la Focșani;
- 1918 (26 Ianuarie). Declarația de războiu a guvernului sovietic contra României;
- 1918 (9 Aprilie). Unirea Basarabiei cu Vechiul Regat;
- 1918 (5 Martie). Tratatul preliminar de pace de la Buftea;
- 1918 (7 Maiu). Semnarea păcii la București;
- 1918 (10 Noembrie). Noua mobilizare contra puterilor centrale;
- 1918 (10 Noembrie). Trecerea armatei Generalului Berthelot peste Dunăre în România;
- 1918 (11 Noembrie). Armistițiul în Franța;
- 1918 (28 Noembrie). Unirea Bucovinei cu Vechiul Regat;
- 1918 (28 Noembrie). Intrarea Regelui Ferdinand în București;
- 1918 (1 Decembrie). Unirea Transilvaniei și Banatului cu Vechiul Regat;
- 1919 (28 Iunie). Tratatul de pace de la Versailles între Franța și aliații ei și Germania;
- 1919 (4 August). Intrarea armatei române în Budapesta;
- 1919 (29 Decembrie). Votarea unirii Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei cu Patria mamă;
- 1920 (1 Iunie). Tratatul de pace între Ungaria și puterile aliate;
- 1920 (9 Decembrie). Tratatul de pace între România și Austria încheiat la Paris;
- 1922 (15 Octombrie). Încoronarea Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria la Alba Iulia;
- 1927 (20 Iulie). Moartea Regelui Ferdinand I;
- 1930 (8 Iunie). Urcarea pe tron a Regelui Carol II.

DAUDET [dode] **ALPHONSE** (*1840†1897), romancier francez, cunoscut prin spiritul de observație și prin umorul său. Foarte citit și tradus la noi. Primele traduceri s'au făcut de Fr. Damé în ziarul „Românul” (1881—1882). Opere pr. *Lettres de mon moulin* (1866), trad. N. Pandelea, 1908, Lascarov-Moldovanu, 1923; *Tartarin de Tarascon* (1872) trad. Lia Hirsu 1908; *Jack* (1878) trad. H. Lecca, B. p. t.; *Le Nabab* (1877); *Sapho* (1884),

trad. G. Em. Botez, B. p. t., Em. Gârleanu, 1908; *L'immortel* (1888); *Nivernaisie*, trad. I. Birseanu, 1909; *Petit Chose*, trad. d-ra Eucharis, B. p. t., *Femmes d'artistes*, trad. Gh. Adamescu în ziarul „România”, Em. Gârleanu, 1908; *Petite paroisse*, trad. N. Porfiru; *Rose et Ninette*, trad. C. A. Ghica, 1920; *Fromont jeune et Risler aîné*, trad. G. Iorga.

DAUDET ERNEST (*1837†1921), romancier francez, frate cu A. D. Din scrierile s'au lui tradus în rom.: *Căsătoria stricată* („Familiat” 1895), *Crima lui Ioan Malory* (1891), *Dragoste schimbăcioasă* (1903), *Amor și uilare* (1905).

DAVID, al doilea rege al Ebreilor (pe la 1055 a. Chr.); era, păstor, dar, după ucise pe Goliat, deveni favoritul și ginerele regelui Saul; ajungând rege, își stabili capitala pe muntele Sion, întemeind *Ierusalimul*; avu victorii înari, dar, luind pe soția lui Urie, fu pedepsit de Dumnezeu prin nenorociri mari de familie. Pocăit, scris *psalmii*, cari arată starea sufletului său în acest timp.

DAVID DIN TESALONIC, sfânt sărbătorit de biserica ortodoxă la 26 Iunie, a trăit într'un culb în copac și mul- (după Psaltir ea lui Antim 1694).

DAVID FÉLICIEN (*1810†1876), muzicant și compozitor francez. Op. pr. *Moise pe muntele Sinai*, oratoriu (1846), *Cristof Columb*, simfonie (1847), *Lalla Roukh*, operă (1862).

DAVID LOUIS (*1748†1825), pictor francez, făcu tablouri mari mai ales militare. Op. pr. *Napoleon trecând Alpii*, *Incoronarea lui Napoleon ca împărat*, *Inspectarea drapelor*, *Jurământul Horaților*, *Moralea lui Socrate*.

DAVIDENI, com. rur. jud. Storojineț, plasa Sirețului; 3660 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cîreș.

DAVIDEȘTI, sat jud. Muscel, face parte din circ. com. Racovița Clucceasa (legea 1929). E sat vechiu; are o biserică zidită în 1771, o școală înființată în timpul lui Alexandru Ghica. Are 883 loc.

DAVIDIS FRANCISC, paroh sas. A fost superintendentul bisericii reformate din Ardeal (pe la 1551); apoi a trecut la socinianism.

DAVIDOGLU ANTON (*1876), profesor de calcul diferențial și integral la facultatea de științe din București (1905).

DAVIEL JACQUES, medic francez, care a descoperit în 1750 un procedeu de vindecare a cataractei prin extracția cristalinului opacificat.

DAVILA ALEXANDRU (*1860†1929), scriitor român. Fiul d-rului Davila; s'a ocupat de teatru, a fost director al Teatrului Național (1905—1908, 1913—14) A scris drama istorică *Vlaicu-Vodă* (reprez. 1902), pentru care i s'a decernat premiul național de poezie în anul 1929.

DAVILA CAROL (*1830†1884), medic francez stabilit în România în 1852, fiind trimis de guvernul francez după cererea Domnitorului Știrbei; naturalizat la 31 Mai 1868. A fost medic șef al armatei, director general al serviciului sanitar, a înființat școala de medici militari, din care a eșit apoi facultatea de medicină, la care a fost profesor;

Alphonse Daudet.

David prorocul

(după Psaltir ea lui Antim 1694).

Dr. Davilla.

a organizat prima școală de farmacie, a lucrat pentru vulgarizarea științei, prin conferințe și experiențe de laborator. A luat parte la războiul franco-prusian și la războiul nostru pentru independență. A ajutat pe Domnița Elena la întemeierea azilului de orfane din București și s'a ocupat de aproape de mersul acestei instituții până în ultimii săi ani. O statuie a lui se înalță în fața palatului facultății de medicină din București. Numele lui este cunoscut și prin picăturile anticolerice, cari li poartă numele, și pe cari le-a compus el în anul 1849 când era trimis în combaterea unei epidemii de holeră. Centenarul nașterii lui s'a sărbătorit cu mare pompă în București în ziua de 17 Octombrie 1930.

DAVOS, oraș în Elveția (Canton Grisons) stațiune climaterică p. bolnavii de piept.

DAVY [devi] **HUMPHRY** (*1778†1829), chimist englez, care a inventat lampa de siguranță pentru lucrarea în mine.

DAWES CHARLES GATES (*1865), om politic american. Fiind numit membru într-o comisiune internațională pentru lichidarea datoriilor războiului în 1924, a formulat un plan care-i poartă numele. *Planul lui* avea de scop: să stabilească o organizație ca să obțină de la Germania plățile cele mai importante, să pregătească un acord definitiv care să înglobeze toate problemele privitoare la reparațiuni.

DAX, oraș în Franța; 11.100 loc; stațiune climaterică de iarnă.

DĂBULENI, com. rur. jud. Romanați, plasa Dunărea; 11325 loc. Circ. com. cu 5 sate (1929).

DĂENI, com. rur. jud. Tulcea, plasa Topolog 2699 loc; circ. com. cu 6 sate.

DĂEȘTI, stație c. f. jud. Vâlcea, plasa Oltu, între Rîmnicul-Vîlcii și Călimănești.

DĂLHAUȚI, schit, jud. Rîmnicul-Sărat (comuna Cotești); biserica zidită 1820 de Dionisie Arhimandrit.

DĂIȚA, stație c. f. jud. Vlașca, plasa Marginea, între Comana și Giurgiu.

DĂMIENESTI, circ. com. jud. Roman, plasa Roman-Vodă cu 21 sate (legea 1929).

DĂMIENI, stație c. f. jud. Mureș, plasa Eremitul, între Tîrgu-Mureș și Băile Sovata.

DĂNEȘTI ◉ com. rur. jud. Ciuc, plasa Centrala; 2948 loc. ¶ ◉ familie de Domnitori munteni, urmașii lui Dan I, fratele lui Mircea I.

DĂNEȘTI și **DRĂCULEȘTI**, familii domnitoare din Muntenia, rivale. Cea dintîiu numită după Dan I, fratele lui Mircea I, a doua după Vlad *Dracul*, fiu *natural* al lui Mircea. Ar fi fost mai potrivit să li se zică *Dănești* și *Mircești*, fiindcă familiile rivale au ca ascendenți pe cei doi frați (Dan I și Mircea I), fiii lui Radu II; dar rivalitatea propriu zisă începe cu Vlad Dracul, care va reprezenta oarecum descendența *nelegitimă* din Mircea, pe cînd Dan și Radu, fiii lui Dan I, reprezintă descendența *legitimă*. Această rivalitate a turburat viața politică a statului în cursul sec. xv și xvi.

DĂNUȚ sau **DANIEL IOAN** (*1826†1890), român maghiarizat, însă a lăsat moștenire averea sa mitropoliei din Blaj pentru ajutorarea bisericii și școlii române.

DĂRMĂNEȘTI ◉ circ. com. jud. Bacău, plasa Comănești cu 16 sate (1929). ¶ ◉ stație c. f. jud. Suceava pe linia principală între Verești-Dornești, de aci pleacă și o linie secundară spre Vama, Pojorita, etc. ¶ ◉ com. rur. jud. Prahova, plasa Filipești; 2350 loc. Școală de horticultură. Bălcu: 9 August. Circ. com. cu 9 sate (1929).

DĂSCĂLESCU DUMITRU, scriitor român. A fost cîțva timp funcționar administrativ. A publicat un volum de versuri (*Zorile*, 1854) și altele cu părți satirice (*Scrisori din țara tinărească*, 1856). A colaborat la „Steaua Dunării” din Iași și la „Foaie pentru minte din Brașov. O parte din poeziile lui s'au publicat în vol. *Poezii din epoca unirii*, de N. Iorga (1909).

DĂEK FRANCISC (*1803†1876), politic ungur; ministru cu Batthyany în 1848, nu urmă pe Kos-

DAU-
DEA

DEA DEL suth in lupta contra Austriei; de la 1852 luptă pentru un așezământ de pace cu Austria și izbute să aducă dualismul din 1867.

DEAJ, stație c. f. jud. Tirnava-Mică, plasa Bachnea, aproape de Dicio-Sînmartin, pe linia Blaj—Praid.

DEALUL ① com. rur. jud. Odorheiu, plasa Tirnava-de-Sus; 2300 loc. ② **D. BĂLȚEI**, deal în jud. Fălciu lângă bața Berezeni. ③ **D. BIRLA-DULUI**, deal jud. Fălciu între riul Bîrlad și pîrăul Crasna. ④ **D. DOCHICIULUI**, deal jud. Mehedinți lângă Baia-de-Aramă. ⑤ **D. JITIȚANULUI**, deal jud. Mehedinți cu mai multe ramuri. ⑥ **D. MARE**, deal jud. Bacău. ⑦ deal jud. Botoșani. ⑧ deal jud. Constanța. ⑨ deal jud. Roman. ⑩ munte jud. Neamț. ⑪ ⑫ regiune de podgorii jud. Prahova, care se întinde de la Ploiești pînă aproape de Buzău, una din cele mai însemnate regiuni viticole din țară. ⑬ **D. NOU**, deal jud. Bacău. ⑭ **D. PORCULUI**, cota 453 jud. Bacău, plasa Troțus. Aci a fost, în cursul marelui războiu, o luptă în ziua de 1 Septembrie 1917. ⑮ **D. PRICOPANULUI**, șir de dealuri în jud. Tulcea lângă Măcin. Culmea este stîncoasă, goală și dințată ca un ferestrău. ⑯ **D. SPIREI**, cartier din București, unde s'a dat în ziua de 13 Septembrie 1848 o luptă între pompieri și un corp de soldați Turci cari intrase în București; un monument amintește acest fapt; aci sînt multe din cazărmile orașului; în apropiere e o stație de c. f. linia de la Buc. spre Giurgiu.

DE AMICIS — **AMICIS**.

DEAUVILLE [dovil], st. balneară maritimă în Franța (Canalul la Manche); 3000 loc.

DEBRECZIN [debretin], oraș în Ungaria; 60.000 loc.; reședința episcopului calvin; agricultură; industrii, între cari a cîrășilor. Aci s'a proclamat, în 1848, independența Ungariei.

DEBUSSY CLAUDE (*1862†1918), compozitor francez. Pr. operă: *Pelléas et Mélisande*, poem dramatic.

DECALOG, cele zece porunci pe cari Dumnezeu le-a dat lui Moise pe muntele Sinai.

DECAMERON, adunarea povestirilor lui Boccacio (10 zile, cîte 10 povestiri), cari se concentrează în jurul faptului următor: în 1348 cînd se ivi ciuma în Florența, mai mulți tineri și tinere din nobilime se refugiară la o vilă de la țară și, ca să și treacă timpul, începură să povestească pe rînd întîmplări diverse. Dacă unele grupări sînt licențioase, altele (a 10-a zi) cuprind numai exemple de virtuți și devotament. Din nenorocire, s'au răspîndit în toate țările numai cele dintîi; cele din urmă nu se cunosc de loc.

DE CANDOLLE — **CANDOLLE**.

DECCAN (sau **DEKKAN**), regiune din Indistan (India); 1.600.000 km. p.

DECEA, stație c. f. jud. Alba, plasa Ocna-Mureșului, între Teiuș și Rășboeni.

DECEBAL, rege vestit al Dacilor (†105); s'a luptat cu Romanii sub Domițian, apoi sub Traian. Acesta l-a învins în două războaie vestite. Deaceia el s'a și sinucis, ca să nu-l prinză dușmanii săi viu.

DECEMVIRI se numeau la Romani magistrații însărcinați cu facerea legilor; ei alcătuiră legea celor 12 table. La noi s'a întrebuițat acest nume de către un comitet de studenți din București, cari urmînd campania pentru apărarea drepturilor Românilor asupra Ungurii, se organizară pentru a face propagandă în străinătate.

DECENEU, preot al Dacilor pe vremea regelui Boerebista. (ca. 50 a. Chr.), a reușit să împue poporului să stîrpească vile, deoarece beția era un vîtiu foarte răspîndit la ei pe atunci, și a ajutat pe rege la refacerea moravurilor.

Decebal.

DECIUS CAIUS (*197†251) împărat roman de la 249. Originar din Dacia avu lupte cu Persii, Ilirii, Goții, Gali; fu un mare persecutor al creștinilor. Căzu într-o luptă cu Goții.

DEDA, com. rur. jud. Mureș; 2651 loc. Stație c. f. între Reghin și Tirgu-Mureș.

DEDAL, erou mitol. gr. Fiind în ins. Creta, construi un faimos palat *Labirintul*; regele Minos, supărat pe el, îl închise acolo cu fiul lui, Icar; voind să fugă, își construi răpi, dar, sburînd, Icar se apropiă de soare, ceara se topi și căzu în mare, pe cînd Dedal ajunse în Sicilia.

DEDEAGACI, numit azi **ALEXANDROPOLIS**, oraș în Grecia; port la Marea Egee aproape de vărsarea fluviului Marița; 13.000 loc.

DEDRAD, com. rur. jud. Mureș plasa Reghin-de-Sus; 2018 loc.

DEDULEȘTI ① stație c. f. jud. Brăila, plasa Ianca lângă Făurei, între Făurei și Brăila. ② fostă măn. jud. Râmnicu-Sărat în com. cu același nume, întem. de arhimandritul Iacob Deduleșteanu în 1792 și terminată de un urmaș al lui în 1834.

DE FLERS — **FLERS**.

DEFOE [difo] **DANIEL** (*1663†1731), scriitor englez, vestit autor al romanului *Robinson Crusoe*, cunoscut și tradus în toate limbile. (— **ROBINSON**).

DEGERANDO AUGUSTIN (*1820†1849), scriitor francez. Participă la revoluția ungară din 1848. Op. pr. *La Transylvanie et ses habitants*, Paris, 1845.

DE GIERS, — **GIERS**.

DEGRE ALAJOS (LUDOVIC) (*1820†1896), romancier ungar, fost deputat Op. pr. Romane: *Két év egy ügyvéd életről* (Doi ani din viața unui avocat), *Kalandornő* (Aventuriera), *Salvator Rosa*; Nuvele: *Iparlovag* (Cavaler de industrie).

DEIA, stație c. f. jud. Cîmpulung, plasa Moldoviței, între Vama și Moldovița-Ferestrău.

DEJ, com. urbană cap. jud. Someș, pe riul Someș, la 250 m. altitudine; 14.000 loc. Stație c. f. spre Becelean, spre Jibou, spre Apahida. Are 1 biserică ortodoxă, 1 greco-catolică, 1 reformată, 1 templu israelit, 1 mănăstire franciscană; 1 liceu de băieți „Andrei Mureșanu”, înființat 1897 ca liceu maghiar, transformat în liceu rom. în 1919, 1 școală medie de fete, înființată în 1910 ca școală civilă, 1 școală de comerț. Important centru comercial și industrial. Bilciu: 3 Martie, 3 Iunie, 11 August, 15 Decembrie.

DEJU MIHAIL DE TÂMAȘEL (sec. xv), unul din conducătorii cnezilor români din ținuturile supuse Ungurilor.

DELACROIX [dôlacroa] **EUGÈNE** (*1799†1863), pict. fr., unul din fund. școlii romantice. Pr. op. *Barca lui Dante* (Copie la noi de Grigorescu), *Crist în grădina măslinilor*, *Milton dictînd Paradisul pierdut*, *Apariția lui Mefistofel înaintea lui Faust*, *Cromwell în castelul de la Windsor*.

DELAGOA, golf în Africa de E. la Oceanul Indian.

DELAMARINA VICTOR VLAD — **VLAD DELAMARINA**.

DE LA RONCIÈRE — **RONCIÈRE**.

DELAVIGNE CASIMIR (*1793†1843), poet și dramaturg francez. Op. pr. *Copiii lui Edward* (1833), *Ludovic XI* (1832), drame. Poezia lui *Le chien du Louvre* a servit de izvor poeziei lui Gr. Alexandrescu *Cîinele soldatului*, pe care mulți o găsesc superioară originalului.

DELAVERNANCEA BARBU ȘTEFĂNESCU (*1858†1917), scriitor și avocat român, orator. A debutat ca ziarist (*România liberă*), în care scria cronici cu pseudonim. *Fra Barbara*) și novelist (*Sultânica*, 1885). A studiat dreptul și a practicat advocătura, a făcut politică. A fost membru al partidului național-liberal și redactor la „Voința națională”; mai tîrziu a trecut în partidul conservator, a scris la „Epoca”; a fost de mai multe ori deputat; a fost ministru de lucrări publice în guvernul prezidat de P. P. Carp (1910) și apoi a participat la

ministerul național al războiului (1917). Activitatea lui literară se poate despărți în două perioade: pînă la 1900, în care timp a publicat mai ales nuvele (*Trubadurul*, 1887; *Paraziții*, 1893; *Între vis și viață*, 1893; *Hagi Tudose*, 1903); de la 1905, în care timp a publicat cîteva nuvele, critice, studii literare și apoi seria de piese de teatru (*Apus de soare*, 1909; *Vijorul*, 1910; *Luceafărul*, 1910; etc.). Ales membru al Academiei Române, a citit ca discurs de recepție (1913) un studiu despre *estetica poeziei populare*. A fost unul din principalii colaboratori ai lui Hasdeu la „Revista Nouă”.

DELAWARE, fl. Statele Unite; lung. 490 km.

DELCASSE THEOPHILE (*1852†1923), om politic francez. Ministru al coloniilor (1894), mări imperiul colonial fr. în Africa; ministru de externe (1898), regulă relațiile încordate cu Anglia, în urma incidentului de la Fașoda. Este unul din pregătitorii înțelegerii cu Anglia.

DELEANU IOAN → **BUDAI-DELEANU**.

DELEDDA GRAZIA (*1872), scriitoare italiană. A luat în 1926 premiul Nobel pentru literatură. Din operele ei s'au tradus românește: *Sora* (de G. Costescu în bibl. „Lectura”), *Jocurile vieții, jocurile morții* (de N. Pora, 1918), *Fuga în Egipt* (de Olga Monta), *Iedera* (de Alexandrina Mititelu, 1928).

DELEHAYE HIPPOLYTE (*1859), preot, scriitor belgian. Președinte al Societății *bollandiștilor* (→ acest cuv.). Membru onorant al Academiei Române (1924). A publicat multe lucrări de specialitate și sub direcția lui s'a urmat seria vieților sfinților.

DELENI Ⓞ com. rur. jud. Vaslui, plasa Peneș Curcanul; 2394 loc. După legea 1929, sat circ. com. Gura-Munteni. ¶ Ⓞ com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Traian; 3815 loc. După legea 1929, sat circ. com. Dunăreanca. ¶ Ⓞ fostă măn. jud. Olt, în fața Oltului, întemeiată de familia Delenilor în 1767.

DELI-ORMAN (Dobrogea nouă), regiunea ocupată din vremuri vechi de Turci și Tătari, avînd ca locuitori băștinași români. Pe la începutul secolului XIX, mai ales în timpul războaielor între Ruși și Turci, Bulgarii au început să se coboare din Balcani și să se stabilească aci. Vechii locuitori i-au numit *Balcanci*.

DELLBRÜCK HANS (*1848†1929), istoric german, profesor la Universitatea din Berlin. A fost în timpul marelui războiu adversar al ideilor anexioniste și s'a declarat adversar al lui Ludendorff. După războiu a căutat să micșoreze vina Germaniei pentru provocarea conflictului.

DELFI, oraș Grecia antică (lingă golful Lepante); aci era un templu vestit prin oracolele cari se rosteau prin gura Pitiei.

DELHI, oraș în India engleză, capitala guvernământului *Pendjab*.

DÉLIBES [delib] **LÉO** (*1836†1891), compozitor fr., șeful corurilor Operei din Paris. Op. pr. *Coppélia*, balet (1870), *Lakmé* (1883), operă, reprezentată de multe ori pe teatrele noastre cu trupe românești.

DELILLE [delil] **JACQUES** (*1738†1813), poet francez membru al Academiei. A tradus pe Virgiliu și pe Milton. A excelat priu poezii descriptive.

DELJILER, com. rur. jud. Cetatea Albă, plasa Căgălnic; 4262 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Tatar-Bunar.

DELOS, insulă în marea Egee; aci a fost un templu vestit al lui Apollon.

DEL SARTO → **SARTO**.

DELTA DUNĂRII e formată din teritoriul închis între cele două brațe Chilia și Sf. Gheorghe. Din acest din urmă se desface un al treilea braț, *Sulina*, care e singur navigabil în urma lucrărilor făcute de

Delavrancea.

Comisiunea Danubiană, între cari 2 canale rec-tificative ale cursului brațului. Pămîntul cuprins între ele e brădat de multe lacuri (*Gorgova, Fortuna, Tătarul, Roșul, Maștia, Babina, Putni, Pulelești, Lumina, Roșul, Dranov, Razim, ș. a.*) și de multe girle (*Tătarul, Pădina, Șondul, Marchel, Litcov, Suhut*). Pe lacuri se văd insule plutitoare, unele destul de mari ca să fie locuite de pescari și grădinari.

DELTA NILULUI, teritoriu triunghiular la N. Egiptului cuprins între cele două brațe cari se desfac de la Cairo și se termină la *Rosetta* și la *Damietta*.

DELYANNIS THEODOROS (*1826†1905), om politic grec, ministru plenipotențiar, min. de externe, interne; autorul războiului nenorocit cu Turcia (1897) și de atunci înlăturat.

DEMARAT ZOSIMA (*1842†1911), profesor român. Licențiat în litere din București, a fost secretar-ajutor al comisiunii documentale, profesor de limba greacă la seminarul „Nifon Mitropolitul” și la liceul Mateiu-Basarab din București; director al acestei școli între 1889—96. A colaborat la ziarele „Națiunea”, „Telegraful”, ș. a. Opere: *Poemele homerice și hesiodice*, 1869, *Gramatică elenă*.

DE MARTONNE → **MARTONNE**.

DEMBINSKI ENRIC (*1791†1864), general polon, luptă alături de Napoleon contra Rușilor; exilat, trăi în Franța, Egipt, luă parte la revoluția ungurească din 1848.

DEMETRESCU DRAGOMIR (*1854†1926), teolog român. A făcut studii în Atena și a fost profesor la Seminarul din Iași, apoi prof. de istorie bisericească la facultatea de teologie din București (1892); a reprezentat țara la diferite întruniri internaționale. A fost onorat cu titlul de „nomofilax al bisericii ortodoxe”.

DEMETRESCU TRAIAN (*1866†1896), poet român. A debutat ca elev al lui Macedonski, care a scris o prefață primului său volum (*Poezii*, Craiova, 1885); a colaborat la „Literatorul” și la „Revista literară”, apoi a condus însuși „Revista Olteană” (1888—1892). A colaborat la multe reviste, avînd înclinare către cele cu nuanță socialistă. Op. pr. *Freamdăle*, poezii, 1887; *Amurgul*, poezii, 1888; *Intim*, poemă și nuvele, 1892; *Sensitive*, 1894; *Iubita*, 1895; *Simplu*, nuvele, 1896.

Tr. Demetrescu.

A tradus din Coppée: *Lăutarul din Cremona*.

DEMETRIADE ARISTIDE (*1930), actor român. A creat multe roluri tragice în piese străine și române. Se citează: *Hamlet*, ș. a.

DEMETRIADE MIRCEA, scriitor român. A publicat poezii în „Literatorul” sub conducerea lui A. Macedonski și a rămas totdeauna devotat părerilor lui; de aceea a scris o satiră în contra lui Eminescu și a poeziilor dela „Convorbiri literare”. Op. pr. *Fabule*, 1883; *În noaptea nunții*, comedie 1885; *Făt frumos*, poezii, 1889; *Visul lui Alt*, poemă, 1913, jucată pe scena Teatrului Național din București.

DEMETRIEȘCU ANGHEL (*1847†1903), profesor și critic român. A predat istoria și geografia la liceul Sf. Sava” și la liceul „Lazăr” din București; a condus liceul particular „Sf. Gheorghe”. A făcut studii asupra lui *Bolintineanu*, *Eminescu*, *Shakespeare*, a publicat *discursurile lui Barbu Catargiu* (1886) și *discursurile lui Macaulay*, traduse (1895).

DEMETRIOS FALEREUS († ca. 283 a. Chr.), orator și istoric grec, amic al Macedonenilor, guvernator al Atenei, dar, apoi, osîndit la moarte și silit a fugi în Egipt, unde muri.

DEMETRIOS POLIORCETE (* ca. 337†283 a. Chr.) rege al Macedoniei, unul din succesorii lui Alexandru cel Mare.

DEMETRIOS I SOTER, regele Sriei (162—150 a. Chr.).

DEMIDOV ANATOL NICOLAEVICI (*1812†1870), scriitor rus. Om bogat și filantrop, a instituit premii pentru opere literare ș. a. A publicat relații de călătorie, între cari: *Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée par le Hongrie, la Valachie et la Moldavie* (1840), lucrare care ne interesează cu deosebire. Traducere românească în Bibl. p. toți.

DEMOCRIT (* ca. 460 † ca. 357 a. Chr.), filozof grec. A călătorit mult. A susținut și răspândit ideea atomilor, ideea imaginilor proiectate de corpuri, pe cari simțurile noastre le percep prin ajutorul mișcărilor aerului; iar în morală, a cerut omului să prefere bunurile spirituale față de cele corporale și a afirmat că fericirea o dau onestitatea și rațiunea. Scriitorii vechi afirmă că în operele lui se găsesc originile alchimiei; dar operele lui n'au ajuns până la noi.

DEMOLINS [dömlin] **EDMOND** (* 1852 †1907), pedagog și sociolog francez. S'a făcut cunoscut prin cartea *A quoi tient la supériorité des Anglo-Saxons* (trad. rom. de C. Brăileanu, 1915) și prin *Education nouvelle*, în care stăruie asupra neajunsurilor sistemului educativ din Franța și propune o reformă inspirată din viața școlilor engleze. El a și pus în practică această idee, întemeind în localitatea *les Roches* un institut de învățământ secundar (despre care a scris: *L'école des Roches*).

DEMOSTHEN ATANASIE (* ca. 1846 †1925), medic român. Profesor de fiziologie la facultatea de medicină din București (1881), apoi de medicină operatorie și anatomie topografică (1885), decan al facultății; medic militar, ajungând la gradul de general și inspector general al serviciului sanitar al armatei. Op. pr. *Etudes sur l'action du projectile du fusil Mannlicher*, 1894, premiată de Academia de medicină din Paris; *Spitalul central al armatei* 1898; *Îngrijirea răniților pe timpul de luptă*, 1901. A fondat *Revista sanitară militară* (1897—1908).

DEMOSTENE (*384 †322 a. Chr.), orator și om politic grec; ținu multe discursuri judiciare și politice, dintre cari mai cunoscut este *Pentru coroană*, dar apoi se dete cu totul politicii și astfel ajunge să întreprinză lupta contra încercărilor Macedonenilor de a se amesteca în afacerile cetăților grecești și de a-și pregăti astfel dominațiunea; în acest scop rosti *Filipiade* și *Oliniace*. Reuși să formeze o mică confederație contra regelui, dar fu învins. Amestecat într-un proces scandalos, fu închis, dar fugi. După moartea lui Alexandru cel mare, fu adus în triumf în Atena, dar Macedonenii iarăși deveniră stăpîni pe situație, el fugi, fu prins și se otrăvi.

Demostene.

DENIZLER, circ. com. jud. Durostor, plasa Turtucaia cu 12 sate (1929).

DENNERY, ADOLPHE PHILIPPE zis (*1811 †1899) romancier și dramaturg francez. Traduceri rom.: *Cele două orfane* (în 7 vol. f. an.), *Ocolul lumii în 80 de zile*, piesă după J. Verne, *Michel Strogof*, piesă (de Sfinx, 1902), *Martira sau urmările unei greșeli* (1890), *Reamuscarea* (4 vol. f. a.), *Hoala de covi* (1899).

DENSUȘ (sau **DEMSUȘ**), sat în jud. Hunedoara plasa Sarmisegetuza. Are o biserică veche într-un stil original.

DENSUȘIANU ARON (*1837 †1900), profesor român. A ocupat catedra de literatură latină la facultatea de litere din Iași, după ce fusese ziarist în Transilvania. A publicat o epopee națională *Negriada* (1879) și câteva volume de poezii (*Valea vieții*, 1892; *Horeoșele*, 1892); dar mai cunoscute sînt lucrările sale de istorie și critică literară, între cari: *Istoria limbii și literaturii române*, 1885; *Cercetări literare*, 1887. A întemeiat *Revista critică literară*.

Densușianu Aron.

DENSUȘIANU NICOLAE (*1846 †1911), istoric român. Frate cu Aron, s'a stabilit în București în 1877, cînd a scris: *Les Roumains du Sud*. A făcut cercetări în bibliotecile din Transilvania și Ungaria, publicînd anual rapoarte către Academia Română, care-i dăduse misiunea aceasta, și articole în revistele germane de specialitate. Rezultatele muncii acesteia au fost cîteva volume din colecția de documente „Hurmuzachi” a Academiei, și monografia: *Revoluția lui Horia*, 1884. A mai dat la lumină broșuri istorice și articole în reviste; iar la moarte a lăsat în ms. o lucrare mare: *Dacia preistorică*, pe care a publicat-o Dr. C. Istrati în 1911. A fost bibliotecar la Marele Stat Major al Armatei; membru corespondent al Academiei Române (1880).

DENSUȘIANU OVID (*1873), filolog și literat român. Fiul lui Aron, a studiat la Iași și la Paris și a devenit profesor de filologie romanică la facultatea de litere din București (1901). A debutat cu poezii și recenzii în revista „Arhiva” din Iași (1892); a scris apoi articole diverse în: „Revista critică literară” (1894—1897). A întemeiat revista „Vieța nouă” (1905), în care a publicat poezii (sub numele *Ervin*) și articole de critică și de directivă literară. A combătut principiile sămănătoriste, pe motiv că îngustau cercul inspirației poetului și izolau literatura română de mișcarea contemporană din străinătate, a căutat să îndrumeze poezia noastră spre simbolism, a susținut versul liber, a făcut cunoscute operele citorva poeți francezi, prin studii și prin traduceri, la cari a fost ajutat de mai mulți colaboratori. Revista a continuat pînă în anul 1920. Ca filolog, a studiat *alterațiunea în limbile romanice* (1895), probleme din *toponimia noastră* (1898), *alterarea lui „c” latin înaintea de „e” în limbile romanice* (Paris 1900), *amușirea lui „u” final* (1904) și a întreprins lucrarea *Histoire de la langue roumaine*, începută în 1901, din care a apărut vol. I partea generală și din vol. II limba sec. xvi. În aceasta autorul cercetează problemele fundamentale ale formării limbii românești. În colaborare cu A. Candrea a început un dicționar etimologic, din care au apărut aproape toate elementele latine. A mai publicat culegeri de poezii populare, de tradiții și legende (1910, 1921), cercetări asupra *păstoritului* la popoarele romanice (1913, 1914), o *antologie dialectală* (1915), o *istorie a literaturii române*, etc. În anii din urmă s'a ocupat de limba *Bascilor*. Ales membru al Academiei Române, a citit, ca discurs de recepție, elogiu lui Barbu Delavrancea (1919).

DEŢA, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Deta; 2830 loc. Stație c. f. pe lângă Timișoara-Baziaș lângă Deta.

DEPĂRĂŢEANU ALEXANDRU (*1835 †1865), scriitor român. A fost cîva timp în administrație în vremea lui Cuza. A publicat un volum de poezii (*Dozori și amoruri*, 1861) și o dramă istorică (*Grigore Vodă, domnul Moldovei*, 1864). Cunoscută a devenit poezia *Vara la țară*.

DEPARĂȚII - HÎRLEȘTI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Slăvești; 2276 loc. Circ. com. cu 9 sate (1929).

DEPAȘĂ PETRE († ca. 1770), grec din Peloponez. Medicul lui Const. Mavrocordat. Fiind în Veneția a scris în grecește viața Domnitorului. A murit în București și a fost înmormîntat în biserica Mitropoliei. Opera a rămas în ms. și a publicat-o Constantin Erbicaneu („Cronicarii greci”).

DEPREȚIS AGOSTINO (*1813 †1887), om politic italian, amic al lui Garibaldi, ministru (dela 1862 în multe rînduri); în 1882 început politica de apropiere de puterile centrale.

Al. Depărățeanu.

DERBY CAROL LORD, întemeietorul unui premiu pentru alergări de cai, care se dă și azi pe tot anul cu solemnitate deosebită; acest nume a devenit sinonim cu *mare premiu* la alergări și se întrebuintează și la noi.

DERENEŢU, com. rur. jud. Orheiul plasa Bravicea; 2286 loc. După legea 1929, sat circ. com. *Onișcani*.

DERIN, stație c. f. jud. Constanța, între Medgidia și Ester, linia Medgidia-Babadag.

DERNA, com. rur. jud. Bihor. Sînt mine de cărbuni.

DEROULEŢE [deruled] **PAUL** (*1846†1914), poet francez. Fost ofițer în războiul din 1870, a luptat pentru „revanșă” și a publicat, pe lângă studii istorice, piese de teatru, și o colecție de poezii patriotice: *Cîntecele soldatului* (1872) și *Noile cîntece ale soldatului* (1875).

DERSCA, com. rur. jud. Dorohoiu, plasa Berhometele; 2472 loc. Conf. legii 1929, sat circ. com. *Lozna*.

DERȘIDA, stație c. f. jud. Sălaj, plasa Supurul-de-Jos, prima de la Sărmașag spre Careii Mari.

DERVENT (zis și **ENICHIOI**), lac jud. Ismail, comunică cu Dunărea printr-o gîrlă.

DERVIŞ-PAȘA IBRAHIM (*1817†1896), politic și general turc; potoli cu cruzime răcoala din Hertegovina (1875), luă parte la războiul din 1877-1878.

DESA, com. rur. jud. Dolj, plasa Calafat; 2829 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ciuperceni-Noi.

DESALLEURS (sau **DES ALLEURS**) **MARCHIZ**, ambasador al Franței la Constantinopol. Pe la 1709 a trecut prin Moldova, mergînd la postul său, și s'a împrietenit cu Nicolae Mavrocordat, pe care l-a sprijinit în diferite ocazii.

DE SANCTIS — **SANOTIS**.

DÉSANGUIERS [dezojie] **MARC-ANTOINE** (*1772†1827), scriitor francez. A făcut cîntece și piese de teatru. Vodevilurile și alte piese ale lui s'au jucat și după ce murise. După studiile lui Ch. Drouhet, ele au influențat teatrul lui Alecsandri din prima epocă.

DESCARTES [decart] **RENÉ** (*1596-1650), filozof francez scotit ca întemeietorul filozofiei moderne. Op. pr. *Discours de la méthode pour bien conduire sa raison*. Lui se datorește dictoul „*Cogito ergo sum*” („cugel, deci exist”).

DESCHANEL [deșanel] **É-MILE** (*1819†1904), scriitor francez. A fost profesor la Școala Normală, dar după lovitura de stat din 1851, a fost silit să se expatrize și a trăit în Belgia pînă în 1859. Întorcîndu-se a devenit profesor de literatură la „Collège de France”, apoi deputat, senator. Pr. op. *Istoria conversației* (1857), *Despre Aristofan* (1867), *Romantismul clasicilor* (1882), *Deformațiunile limbii franceze* (1898).

DESCHANEL PAUL (*1856†1922), om politic francez. Ales deputat în 1885, a urmat o carieră strălucitoare, ajungînd în Președinție al Republicei, dar s'a retras din cauză de boală (1920).

DESGHINGE, com. rur. jud. Cahul plasa Cantemir; 5027 loc. Nu e în legea 1929.

DESJARDINS [dejdard] **BERNÉST** (*1823†1886) istoric francez. A fost prof. la Collège de France, membru al Academiei de inscripțiuni din Paris, membru onorar al Academiei Române (1871). Op. pr.: *Tabla lui Peutingier* (1869), *Geografia Galiei* (1870), *Geografia istorică și administrativă a Galiei romane* (1876).

DESMOULINS [demuli] **CAMILLE** (*1760†1794), publicist și politic fr.; avu rol însemnat la începutul marii revoluțiuni, dar, amic cu Danton, fu osîndit ca și acesta și executat.

DEȘNA, rîu în Rusia, afl. al Niprului, pe dreapta.

DEȘPINA DOAMNA, soția lui Neagoe Voievod. După indicațiile ei un pictor a zugrăvit pe tîmpla bisericii de la schitul Ostrovul (jud. Vilcea) o icoană care o reprezintă pe ea în doliu cu fiul său Teodosie în brațe.

DESPOT-VODĂ — **IACOB ERAOLIDUL**.

DESPOT-VODĂ, dramă de V. Alecsandri, reprezentată întia oară pe scena Teatrului național din București în 1879 și tipărită București 1880.

DESPREZ HENRI, scriitor politic francez. A fost unul din susținătorii cauzei românești după 1848. Cea mai însemnată lucrare a lui care ne privește e un articol din „*Revue des deux-mondes*” (ianuarie 1848) în care cercetează mișcarea revoluționară din acel an și îndeamnă pe Români să stărue în ideea de a forma între Marea Neagră și Tisa o barieră contra despotismului rusesc.

DESSEANU-POPOVICI IOAN (*1831†1892), om politic român din Transilvania. A fost deputat în dieta Ungariei în 1861 și mai târziu a fost conducătorul partidului național din Arad.

DESSEWFFI [deșefi] **ARISTID** (*1802†1849), general ungar în revoluția 1848—49. După capitularea de la Vilagos, a fost împușcat.

DESSEWFFI EMIL (*1814†1866), scriitor ungar. Îndeamnă publicul să subscrie pentru fondul Academiei din Pesta. Fu preșident al acestei instituții.

DESTEAPTĂ-TE, ROMÂNE (titlul exact: *Răsunețul*), poezie patriotică de Andreiu Mureșanu, publicată în 1848, a devenit marșul revoluționarilor Ardeleni în 1848—49 și apoi cîntecul național ce se executa la orice sărbătoare neoficială, fiindcă el chema la unire pe *toți Români*.

DEȘTEPTAREA, gazetă pentru popor, a apărut în Cernăuți, 1883-1904, sub redacția lui Dimitrie Bucevski, Ilie Dimitrovici și a.

DEȘTEPTAREA ROMÂNIEI, poezie patriotică, scrisă de V. Alecsandri în 1848, după ce a fost silit a-și părăsi țara, și publicată întîiu în foi volante. Aci el propovăduiește unirea *tuturor Românilor*.

DETA, com. rur. jud. Timiș-Torontal, reșed. plasa Deta; 4054 loc. Stație c. f. linia Timișoara-Baziaș între Voiteni și Stamora.

DETAILLE ([detal] **ÉDOUARD** (*1848†1912), pictor francez vestit, mai ales, prin subiecte militare: *Regimentul care trece* (1875), *Salutare răniților* (1877), foarte cunoscutul *Visul* (1888), care e la muzeul Luxembourg din Paris.

DETMOLD, oraș Germania, cap. principatului *Lippe Detmold*; 10.000 loc.

DETTINE, ofițer austri.; în timpul războiului austro-turc 1716, ocupă Bucureștii și prinde pe Nicolae Mavrocordat.

DEUCALION, personaj mitologic grec. Cînd Zeus a distrus lumea, au scăpat numai Deucalion și soția sa Pira (Pyrrha), cari refăcură omenirea, aruncînd în urma lor pietre, cari deveniră bărbați și femei.

DEUTERONOM (cuv. grec. = **A DOUA LEGE**), una din cărțile Vechiului Testament: a 5-a și ultima din Pentateuc.

DEVA, com. urbană cap. jud. Hunedoara; 8672 loc. Stație c. f. linia Timiș-Arad. Are 1 biserică ortodoxă, 1 catolică, 1 reformată, 1 sinagogă, o mănăstire franciscană; 1 liceu de băieți și 1 de fete, 1 școală normală de băieți și una de fete, 1 școală de meserii inferioară. Bîlciu: 10 Ianuarie, 9 Maiu, 29 Iulie, 27 Octobrie. Oraș vechiu. Cetea, ale cărei ruine se văd încă, e pomenită în vremea lui Mateiu Corvin.

DEVAI BIRO MATEIU (*ca. 1500†1547), preot ungar, trecut la luteranism și calvinism; propagatorul doctrinei reformate în Ungaria.

DEVOLUȚIUNE (RĂZBOIUL DE), războiul pornit de Ludovic xiv al Franței ca să ocupe Brabantul, pe baza dreptului de moștenire al soției sale Maria Tereza, fiică din prima căsătorie a lui Filip IV, regele Spaniei.

DEWEY GEORGE (*1837†1917), amiral american, învingătorul flotei spaniole în 1896.

Descartes.

DER-DEW

DEZ- **DEZMIR**, stație c. f. jud. Cluj piasa Someș
DIC între Apahida și Cluj.

DIACONOVICI ADOLF (*1829 †1886), Român
bănățean, a participat la luptele din 1848, a fost
apoi funcționar la căile ferate ale statului.

DIACONOVICI CORNELIU (*1859 †1923), zia-
rist român. A interneiat în Viena revista „*Romä-
nische Revue*” (1885); apoi ziarul „*Dreptatea*” în
Timișoara (1894); a fost secretar al băncii „Albina”
din Sibiu și director al revistei „*Transilvania*”,
organul „*Astrei*”. În calitate a aceasta a între-
prins publicarea *Enciclopediei române* (3 vol. 1898,
1900, 1904), la care au luat parte un mare număr
de colaboratori.

DIACONOVICI-LOGA CONSTANTIN (*1770
†1850), profesor român. A studiat în Lugoj și
Pesta; a fost profesor în Arad (1812—1831), di-
rector al școlilor românești din Banat (1830—
1850). Pr. operă: *Gramatică românească*, Buda,
1822.

DIACONU VASILE, zugrav român din Tismana,
a emigrat cu 50 de familii în Banat în 1736 și a
format un sat lângă Virșet, care a luat o dezvoltare
importantă, dar au avut de luptat cu stăruințele
de desnaționalizare ale Sîrbilor.

DIACOVICI ISAILA (*1710), episcop român de
Ienopolea, care, mutându-se la Arad (1705), a în-
ceput seria episcopilor români în acel ținut.

DIAMANDI GEORGE (*1867 †1917), om politic
și scriitor român. A început ca socialist; mai
târziu a trecut cu colegii săi în partidul liberal.
A fost deputat, director al Teatrului Național din
București. A publicat scrieri politice și câteva piese
de teatru (*Chemarea codrului*, 1913; *Bestia*, 1910;
ș. a.)

DIADOE: așa s'au numit generalii lui Alexan-
dru cel Mare, cari își disputară domnia după
moartea lui; așa se numea moștenitorul tronului în
Grecia.

DIAMANT TEODOR, un Român din Muntenia,
care, pe la 1840 a încercat, cu Emanoil Bălăceanu,
să întemeieze la moșia acestuia Scăeni, jud. Pra-
hova, un falanster după sistemul lui Fourier.
N'a reușit. Aceste detalii le dă Ion Ghica într-o
scrisoare intitulată *Teodor Diamant*.

DIANA, divinitate romană, confundată cu
Artemis a Grecilor; era zeița lunii, a vînătorii.

DIAZ BARTOLOMEU (*1500), navigator portu-
ghez; descoperi *Capul Bunei Speranțe* (1486).

DIAZ ARMANDO (*1861 †1928), general italian.
A luat parte la războiul din Tripolitania (1913),
iar în marele războiu a fost general în statul major,
comandant de divizie, de corp de armată și în
Octombrie 1916 comandantul suprem în locul lui
Cadorna și a respins pe Austriaci în 1918 la Vi-
torio Veneto. În 1921 a fost făcut mareșal.

DIAZ PORFIRIO (*1830 †1916), general și om
politic mexican; fu președinte al republicii în mai
multe rânduri; în 1901 el adună în Mexico con-
gresul pan-american.

DICIOSÎNMARTIN (în legea 1925 e numită
ȚIRNAVA-SÎN-MARTIN), com. urbană, fostă cap. a
jud. Țirnavă-Mică; 6216 loc. Stație c. f. linia se-
cundară Blaj-Praid. Are o biserică catolică, 1 unită-
ră, 1 reformată, 1 greco-catolică, 1 sinagogă, 1
liceu de băieți, 1 școală secundară
de fete, 1 școală medie reformată.
Se găsește gaz metan, care ser-
vește și la industrie. Bilciu: 26
Febr., 28 April, 21 Iulie, 12 Oct.

DICKENS CHARLES (*1812
†1870), romancier englez foarte
fecund. Operele lui sînt cunoscute
în toată Europa. La noi s'au
tradus multe; cităm: *Aventurile
d-lui Pickwick* (1836), care îi
consacră reputația, trad. de G.
Crivăț în 1929; *Un poem de Cră-
ciun* de N. N. Botez (1918); *David Copperfield*
(1849) capo d'opera sa, trad. de V. Demetrescu (3
vol.); *Mica Dorrl* (1855).

DICTATURA, instituție romană: putere absolută

ce se dădea unui om politic într'un moment de
mare cumpănă pentru stat.

DICTIONAR GROTESCO de V. Alecsandri, publicat în
„Convorbiri literare” 1869—70, apoi în volum ed.
Socec, 1876, cuprinde, sub formă glumeață, o
critică a multor cuvinte introduse de școala lati-
nistă ca: *amoare, a ama, beleță, vergură, resbel*,
sufixul *ctune și tume*, etc.

DICTIONARE ROMÂNEȘTI: I. rămasse în MANUSCRIS:
Lexicon slavo-românesc al lui Mardarie Cozianul din
1649; *Lexiconarium valachico-latium* de un anon-
im din Lugoj (după unii) sau din Caransebeș
(după alții); *Lexicon latino-românesc* al lui Teo-
dor Corbea pe la 1700; *Lexicon latinum-valachicum-
hungaricum* al lui Luigi Marsigli de pe la 1701; *Con-
dica limbii românești* a lui Iordache Golescu; *Lexicon
românesc-nemțesc și nemțesc-românesc* al lui Budai
Deleanu. II. **TIPĂRITE**: 1. Dictionare filologice:
I. Hellade, *Vocabular de vorbe străine*, Buc. 1847;
Negulici, *Vocabular de vorbe străine*, Buc. 1848;
A. T. Laurian și I. C. Massimu, *Dictionariu și Glosariu*,
proiect al Academiei Române 3 vol., Buc. 1871—
1876; A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-
romane*, 2 vol. Frankfurt 1870, 1879; B. P. Hasdeu,
Etymologium magnum Romaniae, al Academiei
Române, Buc. 1886 și urm.; Sextil Pușcariu, *Ety-
mologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1905; A. Can-
drea și Ovid Densusianu, *Dictionar etimologic*, Buc.
1907; *Dictionarul Academiei Române*, în curs de
publicare de la 1913 sub direcția lui Sextil Pușcariu.
2. Dictionare p. Limba bulgară: Z. Arbore, Buc.
1909. 3. D. p. Limba engleză: H. Lolliot, *D. en-
glez-român*, 1901; M. Schönbkron, *D. englez-român*
Craiova, 1915. 4. D. p. Limba franceză: D. rom-
ân-francez de I. Costinescu, 1870; de Fr. Damé,
1893—95; de C. Șăineanu, 1912, 1921; D. francez-
român de P. Poenariu, Fl. Aaron și G. Hill, Buc. 1840—
1841; de N. Bălăgescu, Buc. 1859; de T. Codrescu, Iași
1875; de L. Leist; de Dr. A. Urechla; D. francez-rom-
ân și român-francez: de G. M. Antoneseu, Buc. 1893
—1894. 5. D. p. Limba germană: D. germano-
român de I. Molnar, Sibiu 1822; de G. Baritiu și G.
Munteanu, Brașov, 1853—54; de S. Petri, Sibiu, 1863;
de Lazăr Șăineanu, Buc. 1887; de Schrott și Șăineanu,
Craiova, 1912; de M. Schrott, Craiova, 1916; D. rom-
ân-german de G. Polizu, Brașov, 1857; de Teohar
Alexi, Buc. 1886; de G. Pop, Berlin f. a.; D. român-
german și german-român de Andreas Clemens, Sibiu,
1837. 6. D. p. Limba greacă modernă: D. greco-
român de A. Velcu, Buc. 1929; D. româno-grec
de Sarafidi, Constanța, 1922. 7. D. p. Limba
Italiană: E. Forn și A. Alexandrescu-Dorna, Bibl.
p. toți. 8. D. p. Limba latină: D. latin-român de
D. Popilian, Craiova, 1892; de I. Nădejde, 1894, ed-
nouă 1920; D. român-latin de E. Manoliu, 1915; de M.
Stăureanu, Craiova, 1924; D. român-latin și latin-rom-
ân de A. Vicu, Blaj, 1892—908. 9. D. p. Limba
maghiară: D. maghiar-român de O. Baritiu, Cluj,
1870; D. maghiar-român de M. Putnoky, Lugoj;
de T. Andrași, Sf. Gheorghe, f. a.; de I. Ghetie, Bu-
dapesta, 1896; D. român-maghiar și maghiar-rom-
ân de G. Baritiu, Brașov, 1869; de V. Cheresstius.
Cluj 1925—27; de G. David, Brașov, 1900. 10. D. p.
Limba rusă: D. româno-rus de E. Grigorovița, Buc.
1901; de N. Popovski, Chișinău, 1920. 11. D. p.
Limba turcă: D. româno-turc de A. Mustafa, 1915;
D. turco-român de G. Popescu-Cloacănel, Ploști, 1908.
12. D. p. mai multe limbi: D. românesc-latinesc
și unguresc de Ion Bob, Cluj, 1832; D. româ-
nesc-latinesc-unguresc și nemțesc de Samuil Micu,
Petru Maior, Vasile Colosi, Ioan Corneli, Ioan Teodorovici
și Alex. Teodori, Buda, 1925; D. român-latin-german și
francez de D. Pisone, Buc. 1865. 13. Speciale pentru
Dialectul macedo-român: de St. Mihăileanu, Buc.
1901; de Dalametra, Buc. 1906; de Nicolaidis, A-
tena, 1909; de G. Pascu, Iași 1925. 14. Speciale
istorice: *Lexicon de conversație istoricesc-religio-
nariu* de Al. Gavra. Tom. I. Buda, 1847. 15. *Encl-
clopedia: Enciclopedia română*, sub direcția lui
C. Diaconovici, Sibiu 1898—1904, *Dictionar uni-
versal al limbii române* de L. Șăineanu, Buc. 1896,
alte ed. 1908, 1914, 1922, 1925; *Minerva*, Cluj.

Dickens.

1929; și prezentul *Dicționar al Cărții Românești*.

DIDEROT [did'ro] **DENIS** (*1713†1784), filozof francez, unul din întemeietorii și autorii *Enciclopediei* (Tom. I. 1751) cu *d'Alembert*, ș. a. Trăi și în Rusia la Curtea Împărătesei Caterina II (1773). Cea mai veche trad. în rom. din operele lui e din 1838: *Amindoi prietenii* (în Foarea literară din Brașov). Intre cele mai noi cităm: *Călugăria* de H. Lecca (1926).

Diderot.

DIDON HENRI PÈRE (*1840†1900), scriitor francez, predicator dominican; scrisese *Viața lui Isus*, ca s'o opue lui Renan. Opera lui s'a trad. în rom. de C. Chiricescu și C. Nazarie (2 vol. 1901, după o trad. rusească Scrobotov și Rojdestvenski.)

DIDONA, întemeietora legendară a Cartaginei. Personajii din *Eneida* lui Virgil: s'a sinucis după plecarea lui Enea din țara sa.

DIDOT [dido] **FIRMIN** (*1764†1836); gravor, tipograf, editor, erudit francez, membru al Academiei de inscripțiuni.

DIEBITSCH [dibici] **SABALKANSKY CAROL FREDERIC** (*1785†1831), feldmareșal rus; luă parte la expediția aliaților contra Franței (1814) și după ideea lui fu ocupat Parisul; asemenea la războiul contra Turcilor (1828), sfârșit prin pacea de la Adrianopol, care dete mari drepturi Rusiei în Orientul Europei.

DIEFENBACH LORENZ (*1806†1883), filolog german. A publicat poezii și romane, dar e cunoscut prin *Dicționarul limbii gotice* (1846-1851), *Glossarium latino-germanicum mediae et infimae aetatis* (1857). A fost membru onorar al Academiei Române (1880).

DIEHL [dil] **CHARLES** (*1859), istoric francez. Profesor de istorie la facultatea din Nancy (1891); membru al Academiei de inscripțiuni și bele-litere. S'a ocupat cu epigrafia greacă și cu arheologia bizantină și a publicat studii despre administrația bizantină, despre arta bizantină, despre câteva figuri de împărați, împărătese, etc. A vizitat de multe ori țara noastră și a ținut conferințe în București și în alte orașe. În Paris a rostit o conferință (după războiul) despre *arta română*, publicată în volumul *La Roumanie* în „Bibliothèque de l'union française”.

DIEPPE [diep], oraș în Franța pe canalul La-Manche; 23.000 loc.

DIESTERWEG [disterveg] **ADOLF** (*1790†1866), pedagog german. A fost profesor de pedagogie la Frankfurt p. M. și la Berlin; A condus o revistă de pedagogie (*Reinische Blätter*); a publicat, cu mai mulți colaboratori, o mare lucrare: *Călduză pentru formarea învățătorilor*, care se ocupă cu învățămîntul în genere și cu metoda fiecărei materii. Urmas al lui Rousseau și al lui Pestalozzi, el pune temeiul învățaturii pe *intuiție*. Apărîndu-și ideile, a avut adesea să sufere lovituri și în unele momente a fost înlăturat din învățămînt.

DIETRICH, general rus, despre care Kisseleff zicea că ar putea fi urmașul lui în conducerea principatelor.

DIEULAFOY [diolăfoa] **GEORGES** (*1839†1911) medic francez, prof. de clinică, membru al Academiei de medicină.

DIEZ [diț] **FRIEDRICH CRISTIAN** (*1794†1876), filolog german, publică studii importante asupra literaturilor romanice medievale și două lucrări capitale: *Gramatica limbilor romanice* (1838) și *Dicționarul etimologic al limbilor romanice* (1853).

DIHAMUL, munte jud. Prahova com. Predeal.

DIJON, oraș în Franța; 68.000 loc.

DIMA GEORGE (*1847†1925), compozitor român în Ardeal; luptător naționalist, întemeietor de Unguri. A fost conducătorul corului de la catedrala din Brașov. A înființat o reuniune de cîntări, cu

secții în diferite orașe. A venit, pe vremea dominațiunii ungurești, de citeva ori în București cu reuniunea sa. A lăsat un număr însemnat de compoziții, multe cu fond popular.

DIMAR LAMBRU, profesor la Academia domnească din București pe la 1780.

DIMINEATA, ziare care apare în București din anul 1904, fondat de C. Mille.

DIMITRESCU-IAȘI CONSTANTIN (*1849†1923), profesor român. După studii în Germania, a fost numit profesor de istoria filozofiei vechi și moderne și de filozofia socială la Universitatea din Iași (1878), apoi transferat în București la catedra de morală și de istoria filozofiei vechi (1885), trecând mai trîziu la cea de pedagogie și istoria pedagogiei (1910). A fost director al Bibliotecii Statului, a întemeiat *Revista pedagogică* (1891 — 98) și *Revista de filozofie și pedagogie* (1906); a organizat, la întemeierea lui, Seminarul pedagogic universitar din București, fiind mult timp director; a fost rector al Universității din București (1898 — 1911); a fost deputat, senator, membru în Consiliul permanent de instrucție.

G. Dima.

DIMITREȘTI, com. rur. jud. Cetatea Albă, plasa Traian; 4340 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Ivanestii-Noi.

DIMITRI PAVLOVICI (*1846†1930), patriarh al bisericii sîrbești. Profesor la Seminarul din Belgrad (1882); demisionînd, făcu studii la Paris, se întoarse în 1894, episcop (1898), mitropolit (1905), primul patriarh al bisericii sîrbești ortodoxe reunite (1920).

DIMITRIADE CONSTANTIN (*1831†1885), artist dramatic român.

Dimitrescu-Iași.

DIMITRIE SF. MARTIR, zis „Isvoritorul de mir” prăznuit de biserica ortodoxă la 26 Octombrie. Fiind pus la închisoare de împăratul Maximian (286—305), a încurajat pe un credincios să se lupte cu un atlet împărătesc și, învingîndu-l, împăratul a pus să fie ucis Dimitrie care-l îndemnase.

DIMITRIE CEL NOU zis **BASARABOV**, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 27 Octombrie. A trăit ca pustnic într-o peșteră, aproape de satul natal Basarabov în Bulgaria; acolo a murit și moaștele sale au contribuit la vindecări miraculoase. Pentru păstrarea lor s'a zidit o biserică de către un Domn al Țării Romînești. Pela 1769, în timpul unui războiu între Turci și Ruși, generalul Salticov, aflîndu-se în Bulgaria, a descoperit moaștele și a voit să le trimită în Rusia; dar rugat de Români a dispus să se aducă în București. Aci au fost depuse în Biserica Mitropoliei, unde se cinstesc cu slujbe ocazionale și se scot cu pompă în timp de secetă. În timpul ocupației germane (1917) o seamă de ofițeri bulgari au răpit sicriul și au pornit cu el în spre Bulgaria, dar au fost opriți din ordinul mareșalului Mackensen, iar prada lor readusă la locul ei.

DIMITRIU VASILE (*1859†1928), profesor de drept comercial la Universitatea din Iași (1900), la cea din Cluj (1919), apoi la cea din București (1925).

DIMITROVICIU AMBROZIU (*1838†1866), publicist român în Bucovina. A fost redactor la „Foaa societății pentru cultură din Bucovina” (1865). A fost numit membru al Academiei Române la înființarea ei în 1866, dar a murit înainte de a fi putut participa la constituirea ei.

DIN MOLDOVA, revistă redactată de B. P. Hasdeu, Iași 1862—63.

DINANT, oraș în Belgia; 8000 loc; are o bi-

DID-
DIN

serică din sec. xiii. În timpul războiului mondial a fost între primele orașe ocupate de Germani (1914).

DINAŢI, circ. com. jud. Hotin, plasa Sulița, cu 10 sate (1929).

DINET [dine] **ÉTIENNE** (*1861), pictor francez. A tratat multe subiecte orientale, fapte din Biblie.

DINIAȘ, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Giulvaz; 1703 loc.; are numai școli primare sîrbești.

DINTR'UN LEMN, mănăstire jud. Vlcea pe valea Otăsului aproape de Rîmnicul-Vălcii. Există la 1579, a refăcut-o Mateiu Basarab. În cimitirul măn. e o biserică de lemn din 1814.

DIŌ (= **DIONE**) **CASSIUS** (*ca. 155 †ca. 240), istoric grec, autorul unei *Istории a Romei*, din care au rămas părți diferite. Una din ele tratează epoca lui Traian și are date interesante pentru noi.

DIOCHEȚI, stație c. f. lingă Panciu (jud. Putna).

DIOCLEȚIAN (*245†313), împărat roman. Purtă multe războaie, asigură puterea și strălucirea statului, dar îndreptă persecuțiuni crude contra creștinilor.

DIODOR din Sicilia (sec. I a. Chr.), istoric grec, lasă o istorie *universală* venind pînă aproape de timpul său.

DIOGENE DIN SINOPE (*ca. 404†ca. 323 a. Chr.), filozof grec cinic, trăia într'un butoiu. Adversar al filozofilor speculativi și metafizici, el se conducea numai după impulsurile naturii și admitea numai ceea ce putea cunoaște prin sine însuși.

DIOGENE LAERTIU (sec. III p. Chr.), scriitor grec, autorul culegerii: *Viețile, doctrinele și sentințele filozofilor iluștri*.

DIONISIE AREOPAGITUL, sf. martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 3 Octombrie. A fost membru al Areopagului din Atena și, ascultînd pe apostolul Pavel, care explica dogmele creștinismului în fața acestei adunări, se convinsese și deveni un propagator al credinței, predicînd prin anul 51, devenit episcop al Atenei (uns, după spusa umora, chiar de Sf. Pavel), dar mai tîrziu a fost ars.

DIONISIE, arhiepiscopul Haldeei, ar fi locuit în București pe la 1769 și ar fi publicat o carte (pe care n-o găsim însă înregistrată în „Bibliografia veche”).

DIONISIE CLIMESCU (*1847†1921), prelat român. A fost director al Seminarului central (1887), apoi episcop al Buzăului din 1894.

DIONISIE ECLISIARHUL, cronicar muntean, autorul unui *Hronograf al Țării-Românești* de la 1764, scris în 1814 și publicat de Papiu-Ilarian în „Tezaur de monumente istorice” 1863.

DIONISIE, episcop al Rîmnicului, de la 1654, dar nu știm pînă cînd: poate 1658.

DIONISIE, PATRIARH AL CONSTANTINOPOLULUI, a asistat la instalarea lui Brîncoveanu. După ce a fost detronat, a venit în București și a murit aici.

DIONISIE LUPUL (†1831), prelat român. A fost eclisiarh al Mitropoliei din București și a fost confirmat în 1801 de Patriarhie ca *episcop al Sevastiei* (titlu onorific) și a funcționat ca egumen al măn. Tismana. În 1819 a fost ales mitropolit al Ungro-Vlahiei; cu ocazia aceasta a scris Gh. Lazăr, pe care l-a ajutat în opera culturală, un frumos discurs de înscăunare. În 1821 a fugit la Brașov, din cauza turburărilor eteriei, și n'a putut reveni în 1822, cînd l-a chemat Domnitorul Ghica, fiind bolnav. Tocmai în 1827 s'a întors în țară și a primit a fi egumen la măn. Dealului. În amintirea lui s'a numit strada *Dionisie* din București, unde era casa în care și-a dat sfîrșitul.

DIONISIE ROMANO (*1806†1873), prelat român. Originar din Transilvania; călugăr la mănă-

Diogene filozoful.

stirea Neamțu (1823); scolar la Sf. Sava; diacon (1832); profesor în Buzău, protejat de episc. Chesarie; profesor la întemeierea seminarului din Buzău; director al seminarului din București (1840); amestecat în mișcarea din 1848, fu exilat în Transilvania; călugăr în mănăstirea Băbeni din jud. Rîmnicul-Sărat (1850); egumen la mănăstirea Sadova (1851); în timpul ocupației rusești a fugit în Turcia (1853); stareț al mănăstirii Neamțului (1855); retras în Iași în timpul luptelor pentru unire; locotenent al episc. Buzăului, apoi titular (1861-1864); cîțva timp episcop la Huși, apoi reîntors la Buzău, pînă la moarte. A publicat multe scrieri. În 1850 a început o serie de lucrări sub titlul general de „Biblioteca religioasă-morală”. În care au apărut scrieri ale lui (*Geografia sfinților, Ermineutica*, etc.) și traduceri din *Confesiunile* și *Meditațiile Sfinților lui Augustin* și din *Geniul cristianismului* a lui Chateaubriand. Mai notăm: *Retorica și elocvența amvonului* (1859).

DIONISIU CEL BĂTRÎN, rege al Siracuzei între 405—368 a. Chr., vestit pentru măsurile extraordinare pe cari le lua pentru a nu fi atacat de vreun inamic și pentru persecuțiile cu cari urmărea pe inimicii săi.

DIONISIU DIN HALICARNAS (sec. I a. Chr.), istoric grec, a trăit pe vremea lui August și a scris despre *antichitățile romane*.

DIONISOS, divinitate greacă, zeul vinului și al producției agricole; cunoscut mai ales sub numele de *Bachus*.

DIOSCORIDE PEDANTUS (sec. I p. Chr.), medic grec, compuse un tratat despre substanțele întrebuințate în medicină (vorbește de plante, ș. a.).

DIOSIG, com. rur. jud. Bihor, plasa Săcueni; 6.800 loc. Stație c. f. între Secueni și Episcopia Bihorului. Bileci: Febr., Martie, Maiu, Iulie, Septembrie, Decembrie. Aci e o școală de viticultură.

DIRECTORIU [fr. Directoire], guvernul Franței între 1795 și 1799, alcătuit din 5 membri. Primii directori fură: *La Reveillère-Lepaux, Rewbell, Lefournier, Barras, Carnot*.

DI RUDINI, — **RUDINI**.

DISRAELI, — **BEACONSFIELD**.

DISSESCU CONSTANTIN G. (*1854), jurist și avocat român. După o scurtă trecere prin magistratură, a supliniit pe V. Boerescu la catedra sa de drept comercial; a fost profesor de drept penal la facultatea din Iași (1882) și apoi profesor de drept public la București (1882). În această calitate a publicat cursul de *drept constituțional și administrativ* (3 vol. 1890—92). A fost de multe ori deputat și senator; ministru de justiție (1899), de instrucție (1906, 1912) în cabinete conservatoare. Vechiu membru al Ateneului Român, a ținut multe conferințe, între cari: *Partidele într'un stat constituțional* (1884), *Domnia lui Bibescu* (1902).

DITRAU, com. rur. jud. Ciuc, plasa Gheorghenii 7.941 loc. Stație c. f. între Gheorgheni și Reghin.

DITEȘTI, @ circ. com. jud. Prahova cu 7 sate (legea 1929). ¶ @ stație c. f. între Băicoiu și Moreni.

DITTES FRIEDRICH (*1829†1896), pedagog german. După ce a fost profesor în Chemnitz, a fost chemat la Viena, unde a organizat reforma învățămîntului. Op. *Schule der Pädagogik* (1876).

DIU, vechiul nume românesc al Vidinului.

DIULMENI, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Traian; 3.242 loc. Circ. com. cu 4 sate (1929).

DIVANUL AD-HOC, adunare instituită de congresul de pace din Paris (1856), avînd de scop să arate cari sînt dorințele Românilor din principate cu privire la organizarea viitoare. Au fost două: unul în Iași, altul în București. S'au adunat în 1857 și au votat principiul *unirii principatelor*, al *Domului strein* și al *regimului constituțional și reprezentativ*. Membrii Divanului erau: reprezentanții clerului (mitropolit, episcopi, cîțiva egumeni, cîțiva preoți de mir), reprezentanți ai proprietarilor mari, ai proprietarilor mici, ai sătenilor, ai orășenilor.

Deputații Divanului ad-hoc din Moldova: Sofronie

Mitropolit, Episcopul de Roman, Ghenadie Tripoleos locuitor de episcop de Huși, Filaret Stavropoleos, Scriban egumen, Calinic Hariopoleos egumen, Neofit Scriban arhimandrit, Melchisedec arhimandrit, Iconom Matcaș, C. Rolla, D. Miclescu, C. Bădărău, Dănilă Bălan, Anastasie Panu, Dr. A. Fătu, Dim. Cozadin, Maior Mălinescu, Mihail Kogălniceanu, Iancu Docan, Gh. Masian, D. Savin, Dr. C. Vîrnav, Dim. Rallet, N. Cananău, Ștef. Calin, Simion a Stancei, Sebast. Cananău, Dr. A. Jianu, Iorgu Vîrnav-Liteanu, Alecu Botez-Forăscu, C. Mortun, Toader Sîn Pavel, D. Grigoriu, Gr. Balș, M. Jora, V. Zaharia, Costache Sîn Vasile Ostahi, Dim. Gheorghiadă, Gheorghies Sturza, C. Hurmuzachi, Ion Levărdă, Grig. Vîrnav, V. Alecsandri, C. Rosetti, Dim. Cracte, Ion a Babei, P. Brăescu, Alecu Balș, Iordache Pruncu, Cîril Ciocîrlie, Ion Roată, Grig. Ilie, Vasile Sturza, Alecu Tiriachiu, Ioniță Hrisanti, V. Balaiș, C. Iacovachi, Lascar Catargiu, Iancu Fotea, G. Virlean, Răducan Sava, C. Negri, Alecu Cuza, Gr. Suțu, Manolachi Costache, V. Nicolae, Vasile Stan, Dr. Man. Costin, N. Carp, Sandu Miclescu, C. Sturza, Ioniță Olariu, D. Ghidionescu, P. Mavrogheni, Nic. Catargiu, Nic. Bosie, Pandalache Croitoriu, Colonel N. Ernandi, D. Vasilev-Romanov, Lazar Galiardi, Iancu Cantacuzin, Grig. Costache, C. Știun, Ioniță Roșca, Timoftei Sacalov.

Deputații Divanului ad-hoc din Muntenia: Prinț, Gr. Ghica, Prinț Dimitrie Ghica, I. Brezoianu, Mircea Mălăeșu, N. Goleșcu, C. A. Rosetti, Gr. Ioranu, D. Culoglu, Căpitan Gr. Marghiloman, C. Robescu, C. Cotescu, Gh. Lupescu, C. Argintoiănu, N. N. Picleanu, Sc. Voinescu, C. Cocinescu, C. Moglan, N. Stănescu, C. I. Filipescu, I. C. Cantacuzino, G. Morcov, Ene Cojocar, Hr. Polihroniadi, Tache Grigorescu, C. Costescu, Evgh. Predescu, Hr. Fusea, Stancu Stănilă, Răducanu Ioan, Manolache Lahovari, N. Tataranu, C. Rădulescu, Stan Panait, Gr. Serurie, Ioan C. Roset, Alex. Florescu, Raducanu Cucuti, Stoica Radu Cojocar, I. Vasile, C. Krețulescu, Gr. Filipescu, Marcu Duilie, Stroe Ivașcu, Mih. Marghiloman, Ștefan Goleșcu, N. Rucăreanu, Al. G. Goleșcu, Tică Ioan, C. D. Aricescu, C. Butculescu, Căpitan El. Lapati, M. Pancu, Preda Cernat, Alecu Petrescu, I. Solomon, C. Băleanu, I. Slăvicescu, I. Niculescu, I. Ionașcu, I. Oteteleșanu, N. Lahovari, N. Iancovescu, Stam. Budăreșcu, N. Iancovescu, G. Magheru, Zamf. Broșteanu, Maior Hr. Tell, Ioan Voicu, Barbu Găneșcu, Prințul Barbu Știrbei, Prințul G. Bibescu, P. Cernătescu, N. Mazilu, Căpitan N. Pleșoiu, Gr. Lăceanu, Ștef. Burchi, Ioan Brătianu, Sc. Turnavitu, Teodosie Mugescu, Dim. Brătianu, I. Ipeanu, Gr. Miculescu, C. Cîrjeu, I. Roateș, D. Vișoreanu, Colonel Șt. Vlădoianu, Stan Cezianu, G. Cîrjeu, Marin Pircă-lăbescu, I. Dimitriu, Arhimandrit Ieronim, Arhim. Atanasie, Protopop I. Sachelarie, Protopop Constantin din Rîmnice Protopop Constantin din Argeș, Preot Vasile Catihisis. Pe lângă acestia, Mitropolitul ca prezident, și Episcopii.

DIVINA COMMEDIA, opera lui *Dante*, — acest cuvînt.

DIVIZIA, com. rur. jud. Cetate-Albă, plasa Tuzla; 3.649 loc. Circ. com. cu 18 sate (1929).

DILGA, stație c. f. linia Buc.-Constanța, aproape de Ciulnița, lângă satul Dilga-mică.

DIMBOVICIOARA, peșteră vestită în jud. Muscel, vizitată pentru interesantele stalactite. Drumul este pe lângă albia pîrului cu același nume.

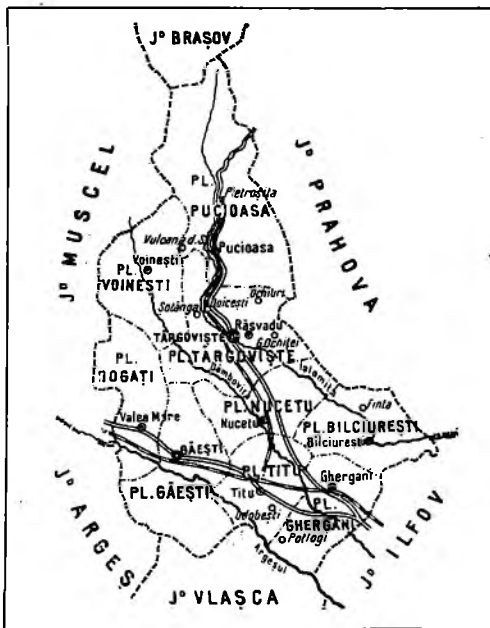
DIMBOVIȚA, rîu afluent al Argeșului pe stînga. Izvorăște din munții Făgărașului (Iezera, la 2.407 m.), udă județele Muscel, Dimbovița și Ilfov. Trece prin numeroase sate mari și mici, între cari: *Podul-Dimboviței, Rucăr, Stoenești, Dragodănești, Sturzen, Dragomirești, Nucel, Lungulețul, Joita, Arcuța și Bicu, Chiajna*, apoi trece prin *București* și de aci înaintează pînă la *Budești*, unde se varsă în r. Argeș. Lungimea totală a cursului ei este de 250 klm. Dintre afluenții ei cităm: *Dimbovițoara, Valea-Largă, Valea*

Pravățului, Valea-Teodoresților, Ilfovul și Colentina, Ilfovățul.

DIMBOVIȚA, jud. în Muntenia; cap. *Tirgoviște*; supr. 3.440 klm. p.; 273.232 loc. (1915); are 9 plăși, 2 com. urbane, 173 com. rur. (1926); face parte din circ. Curții de Apel din București; are 9 școli primare urbane și 279 rurale; 38 cooperative de aprovizionare și consum cu un capital de 3.246.396 lei, 24 de coop. p. exploatare de păduri cu un capital de 4.121.363 lei; are 266 biserici și 4 mănăstiri; ține de eparhia mitropoliei din București.

Stema jud. Dimbovița.

Harta jud. Dimbovița.

DIMBOVIȚA, foaie politică întemeiată de Dumitru Bolintineanu în 1858. A apărut, cu întreruperi, pînă în 1865. În locu-i au apărut foile cu titlul: *Independența, Uniunea română și Independența română*.

DIMBU, rîu mic în jud. Prahova, izvorăște la N. de Băicoiu, se varsă în Teleajen, mai jos de com. Rîfov.

DÎNGENI, stație c. f. jud. Botoșani, plasa Frumușica, pe linia Iași-Dorohoiu.

DÎRȚIU, circ. com. jud. Odoresheiu, plasa Tirnava-de-Jos, cu 5 sate (1929).

DÎRLOS, com. rur. jud. Tirnava-Mare, plasa Medias; 2.400 loc. Bliou: 18 Martie, 19 Iunie, 8 Oct.

DÎRSTE, sat ținînd de Brașov cu stabilimente industriale. *Drate-Săcele*, st. c. f. (6 klm. de Brașov).

DJEMAL-PASA (*1872†1922) om politic turc. Unul din șefii comitetului „*Uniune și progres*”, a îndemnat la alianța cu Germania în 1914.

DJUVARA ALEXANDRU (*1858†1913), avocat și om politic român. A fost deputat în multe rînduri ca membru al partidului național-liberal; a fost ministru de justiție (1897); a întemeiat ziarul „*L'Etoile roumaine*” (1885). A publicat studii despre chestiuni politice, și ca membru al Ateneului Român, a făcut multe conferințe.

Al. Djuvara.

DUJVARA TRANDAFIR (*1856), diplomat român. Intrat în carieră în 1879, a fost atașat de legăție la Paris, secretar de legăție la Bruxelles (1881), șef al diviziei consulare din Ministerul de externe (1883), șef al diviziei politice (1885), secretar general al Ministerului, agent diplomatic la Sofia (1888), ministru plenipotențiar (1890) la Constantinopol, la Atena, la Bruxelles, unde l-a găsit războiul mondial. S'a ocupat și cu literatura și istoria. A publicat un volum de poezii (*Cuarde sparte*, 1884), un studiu bibliografic despre *Istria și Dalmatia* (1880), a adunat într-un volum *poeziile lui Teodor Șerbănescu* (1902); a făcut două mari lucrări de specialitate: *Tratate, convențiuni și învoiri internaționale ale României* (1888) și *Cent proies de partage de la Turquie* (1914). Ca vechiu membru al Ateneului Român, a ținut multe conferințe și, fiind secretar al comitetului, a publicat *Anuarul Ateneului* (1904).

DLUGOSZ IOAN (*1415†1480), istoric polon, însărcinat cu misiuni diplomatice pe lângă Papa și Imp. Germaniei; arhiepiscop de Lemberg. *Istoria Poloniei* este des citită de cronicarii și istoricii noștri.

DNIPRU, — NIPRU.

DNISTRU, — NISTRU.

DOAGA, sat jud. Putna, plasa Mărășești. Aci a fost o mare luptă în ziua de 7 August 1917, în care s'a distins divizia 5-a comandată de generalul Razu. (Este ziua a doua a bătăliei de la Mărășești).

DOAMNEI (RIUL), riu jud. Muscel și Argeș. Udă mai multe sate, între care *Corbi, Poenărei, Domnești, Petrosani, Dărmănești*, și se varsă în Argeș, aproape de Pitești. Afluent principal: *Ritul-Tîrgului*.

DOAMNEI (MUNȚII), ramură de munte în jud. Neamțu.

DOBRA ① com. rur. jud. Dimbovița, plasa Bilciurești; 2.172 loc. În tabloul legii 1929 nu se găsește nici ca sat. ② stație c. f. jud. Hunedoara, plasa Dobra, linia Lugoj-Ilia, la 9 km. de Ilia. ③ c. r. jud. Sălaj, plasa Supurul-de-jos; 1586 loc.

DOBRA ALEXANDRU (*1794†1870), primul episcop gr.-cat. român al Lugojului. A studiat în Mureș-Oșorhei și Blaj, Oradea, Pesta și Viena, unde și-a luat doctoratul în teologie. Preot în 1818, secretar episcopesc, canonic (1843), fu numit episcop în 1854 și consacrat în 1855. A lucrat pentru organizarea dieceiei și a lăsat un fond însemnat pentru scopuri culturale.

DOBRA PETRU, numit comisar regesc (1746), a ajutat pe Români uniți.

DOBRA PETRU (*1817†1849), avocat român în Transilvania. A luat parte la mișcarea Românilor în 1848 și a fost torturat și ucis de Unguri, cari l-au prins prin trădare cînd venise ca sol spre a trata cu ei.

DOBRENI, circ. com. jud. Ilfov cu 6 sate (1929).

DOBRESCU CONST. O. (†1894), profesor și luptător naționalist român. A fost unul dintre întemeietorii soc. studențești „Carpații”, care voia să întrețină spiritul de unitate culturală cu Românii supuși altor state. A fost deputat al orașului Ploiești ales de multe ori; a publicat o colecție de acte privitoare la *intreirea principatelor*.

DOBRESCU NICOLAE (*1874†1914), profesor la facultatea de teologie din București (1907). A publicat studii asupra multor chestiuni privitoare la istoria bisericii române (*Intemeierea mitropolilor*, 1906; *Istoria bis. rom. în Oltenia*, 1906; *Biserica rom. în sec. XV, 1910*) și manuale speciale pentru seminarii și pentru licee. A fost membru coresp. al Academiei Române (1911).

DOBRESTI, com. rur. jud. Bihor, plasa Geica; 1064 loc. Mine de cărbuni. Stație c. f., capul unei linii laterale care pleacă dela Sîmbășag.

DOBRICI — BAZARGIC.

DOBRINA, stație c. f. între Crasna și Huși (jud. Fălciu).

DOBRITA, com. rur. jud. Gorj, plasa Ocolu; 2.050 loc. Circ. com. cu 18 sate (1929).

DOBROGEA (în anticitate *SCYTHIA MINOR*), provincie a României, alipită la patria mamă la 15 Noembrie 1878, în urma tratatului din Berlin. Pentru amintirea acestui eveniment s'a ridicat un monument în orașul Tulcea, distrus de Bulgari în timpul războiului din 1916 și urm. Ea a aparținut în sec. xiv principatului Munteniei; mai târziu a făcut parte din teritoriul Turciei. Ea este împărțită în două județe: *Constanța* și *Tulcea*, cu o suprafață de 14.750 km. p. Avea, în 1897, o populație de 230.123 loc., iar în 1905 de 300.518 loc. În 1913 s'au mai alipit încă două județe ce aparținuseră Bulgariei: *Caliacra* și *Durostor*. Populația totală (împreună cu Dobrogea Nouă) era în 1913 de 693.208 loc., iar în 1928 de 756.047 loc.

DOBROGEANU — GHE-REA.

DOBROTESTI, sat jud. Teleorman; 5.580 loc., face parte din circ. com. Merișani (1929).

DOBROTICI, print care a domnit în Dobrogea veche (secolul xiv) și a avut legături strînse cu Bizanțul. De la numele lui Turcii au făcut cuvîntul Dobrogea.

DOBROTINET, circ. com. jud. Olt, plasa Oltul-de-jos, cu 4 sate (1929).

DOBROVĂȚ, mănăstire jud. Vaslui, lângă satul Dobrovățul-Ruși; zidită în 1503 de Ștefan-cel-Mare. Aci se află penitenciarul Dobrovăț, înființat în 1864.

DOBROWSKY IOSEF (*1753†1826), filolog slav. A trăit în Ungaria. Op. pr.: *Studii asupra vechilor dialecte slave* (1822) în latină, *Istoria limbii și literaturilor vechi ale Boemiei* (1792).

DOBRUȘA, mănăstire de călugări jud. Orhei, întemeiată pe la 1785 de călugărul Efrem ca schit al măn. Probota, apoi a fost cedat măn. Curchi.

DOCAN IOAN (*1825†1896), om politic român. A fost ministru de lucrări publice (1877).

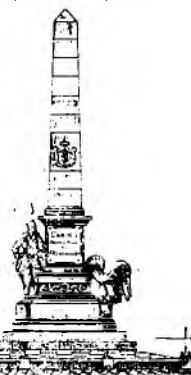
DOCAN NICOLAE (*1874), diplomat român. Ministru plenipotențiar. Membru corespondent al Academiei Române. (1915). A publicat articole istorice în revista „Arhiva” din Iași (1900 ș. a.) și în Analele Academiei privitoare la numismatică, la cartografie și diplomatică, între cari un studiu asupra lucrărilor cartografice despre războiul din 1877 (1912).

DOCĂNEASA, stație c. f., jud. Tutova, între Berești și Bîrlad.

DOCHIA, circ. com. cu 25 sate (1929).

DOCHIA, stîncă pe muntele Ceahlău. De ea se leagă diferite legende.

DOCHIA sau **BABA DOCHIA**, personaj legendar din poveștile poporului. Între isprăvile ei cele mai importante este următoarea, culeasă de Tudor Pamfile. A plecat odată cu oițele la munte, măcar că nu era încă timpul și măcar că un flăcău numit Martie a voit s'o oprească. Zicea că nu se teme, fiindcă are 9 cojoace. Martie a împrumutat de la Faur cîteva zile și a făcut să se pornească ploi cari o sileau să lepede cîte un cojoc îngreuiat de apă. Cînd a rămas fără cojoc, a dat un înghet și baba cu oile ei au înghețat, sau — după alte legende — s'au făcut pietre și au rămas pînă azi pe vîrfurile unui munte, unde se vede o piatră mare cu 9 pietre mici împrejur. Probabil, din cauza acestor legende, zilele de la 1 la 9 Martie se numesc și *zilele babei*. Gh. Asachi vedea în numele *Dochia* o schimbare a cuv. *Dacia* și a compus o baladă în care înfățișază pe Dochia ca fiică a lui Decebal, fugită în munți și, fiind urmărită de Traian, Zamolxis a schimbat-o în stîncă.

Monumentul Dobrogei ridicat în Tulcea.

DOCLIN, stație c. f. jud. Caraș, plasa Bocșa; între Berzovia și Oravița.

DOCNCEA, com. rur. jud. Caraș, plasa Bocșa; 3351 loc. Mine de fier. Bâlcu: 5 Mai, 8 Septembrie.

DODA TRAIAN (*1822 †1895), general român din Banat, în serviciul Austriei. A luat parte la războaiele Austriei contra Italiei (1859) și contra Germaniei (1866). Pensionat în 1878, a luat parte la luptele politice ale Românilor supuși Ungariei, lucrând pentru împăcarea Românilor cu Ungurii, a fost deputat ales de multe ori; dar în 1887 n'a voit să mai participe la desbaterile Camerei din Pesta ca manifestare în contra măsurilor de persecuție ale Ungurilor contra națiunii sale. Dat în judecată și condamnat la 2 ani închisoare, a fost grațiat de Împărat (1888).

DODECANESUL, numire dată unei grupe de 12 insule din *Sporade* (marea Egee), dintre care cele mai însemnate sînt: *Rodos, Kos, Karpathos*. Aparțin Italiei.

DODUN DES PERRIÈRES FERDINAND († 1892), Francez adus în Moldova de Domnitorul Grigore Ghica pentru a organiza serviciul penitenciarelor, în 1852. Mai tirziu a trecut în București ca director al închisorilor și a funcționat pînă în Noembrie 1876.

DOFTANA @ riu, afluent pe stînga al Prahovei, izvorăște din Transilvania, intră în jud. Prahova, trece prin com. Teșila, Telega, Dof-tana și se varsă în Prahova aproape de Cîmpina. ¶ @ salină în jud. Prahova, com. Telega; stație pe linia Cîmpina-Dof-tana de interes local. Exploatarea a început în 1885. Aci e și penitenciar.

DOGI, șefi ai statului (în *Veneția* și *Genova*). În Veneția s'a instituit această formă de guvern în 697 și a ținut pînă în 1797. În Genova de la 1339 la 1757. A fost în genere un guvernămînt al aristocrației.

DOICEȘTI, stație c. f. jud. Dîmbovița, plasa Tirgoviște, între Tirgoviște și Pucioasa. Circ. com. cu 7 sate (1929).

DOINA, revistă lunară, București 1896—1898, redact. de Adela Xenopol.

DOINA, revistă muzicală, București 1884—1886. Redactor C. Bărcănescu.

DOINE ȘI LĂCRIMIOARE, prima colecțiune de poezii publicate de V. Alecsandri la Paris în 1853.

DOJA GHEORGHE zis **SECOIUL**, capul unei răscoale a iobagilor din Transilvania în 1514, cari se adunase după propagandă catolică spre a porni într-o cruciadă și fiindcă nobilii unguri nu-i lăsase au atacat castelele lor. Ei se numără *Curufi*. Au fost învinși de Zapolia, principele Transilvaniei, și Doja a fost pedepsit cu cea mai mare cruzime.

DOLCI CARLO (*1616 †1686), pictor din școala florentină, vestit prin *Madonele* sale.

DOLET [dole] **ETIENNE** (*1509 †1546), crudit francez, ars de viu ca eretic; are o statuă în Paris.

DOLGORUKI PETRU VLADIMIROVICI (*1810 †1868), scriit. rus; proscris, trăi mai mult în Franța unde și publică *Adevărul asupra Rusiei* (1860).

DOLHASCA, com. rur. jud. Fălcițeni, plasa Liteni; 2168 loc. Stație c. f. linia București—Gri-gore-Vodă, aproape de Pașcani. După legea 1929, sat circ. com. Dolhești.

DOLHEȘTI-MARI, com. rur. jud. Fălcițeni (Baia); 2077 loc. Are o biserică zidită pe la 1470 de Alexandru, tatăl hatmanului Șendrea. Stație c. f. între Dolhasca și Fălcițeni.

DOLJ (**DOL-JU** = **JUL** de **JOS**), jud. în Oltenia; cap. *Craiova*; sup. 6538 km. p.; 458240 loc.; are 13 plăși, 4 com. urbane și 198 rurale (1926); face parte din circ. Curții de Apel din Craiova; are

31 școale primare urbane și 307 rurale; are 82 cooperative de aprovizionare și consum cu un capital de 4.160.097 lei, 24 de coop. pentru exploatare de păduri cu un capital de 2.222.000 lei; are 295 biserici, ține de eparhia Rimnicului-Noul Severin.

DOLMA-BAGCE, palat al Sultanilor în Constanti-nopol.

DOLOMITE, grupă de munți în Alpi; virful mai înalt: *Marmolada*, 3494 m.

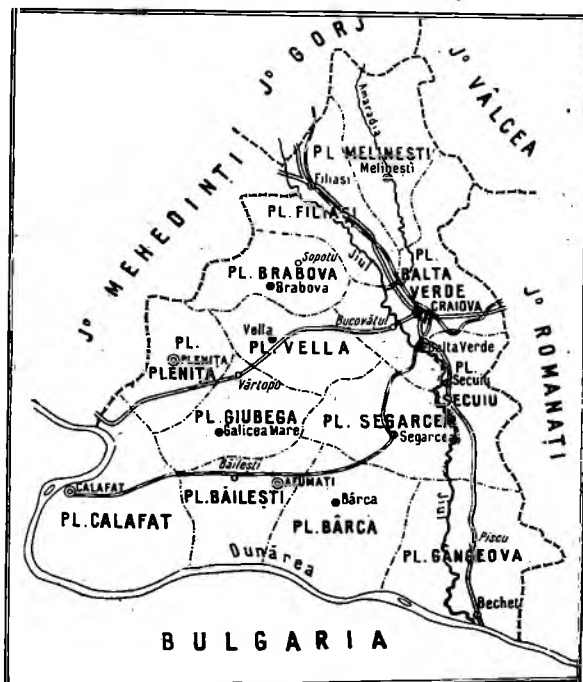
DOLUCHIOI, com. rur. jud. Ismail, plasa Ialpuș; aproape de lacul Catlabuh; 3328 loc. După legea 1929, sat circ. com. Sofian.

DOMASZEWSKI ALFRED DE (*1856), filolog german (Heidelberg), membru onorific al Aca-de-miei Române (1897).

DOMAȘNA @ com. rur. jud. Severin, plasa Teregova; 2010 loc. ¶ @ trecătoare între Valea Cernel și a Timișului. ¶ @ **D. CORNEA**, stație c. f. între Caransebeș și Băile Herculane.

DOMBROWSKI (*1755 †1818), general polon. A luptat sub comanda revoluționarului Kosciuszko, iar după căderea Varșoviei a trecut în Franța unde a format două legiuni polone, cu cari a luptat împotriva Rușilor în campaniile din 1796, 1797 și 1800. A luat parte și la războaiele din 1809, 12 și 13. A murit în Rusia dăruit de către Alex. I cu titlurile de general și senator polon.

DOMETIE PERSUL, cuvios, prăznuit de hi-

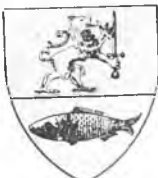

Harta jud. Dolj.

serica ortodoxă la 7 August. A trăit, se zice, pe vremea lui Constantin cel Mare, a fost făcut diacon și, ca să scape de a fi înălțat preot, a fugit într'un munte și acolo predica și aducea la creștinism mulți păgini. Aflat de persecutori, a fost ucis cu pietre.

DOMIDE GHERASIM (*1856 †1913) preot român din Transilvania; a fost condamnat la închisoare în procesul *memorandului*.

DOMINICANA (Republică) în insula **HAITI** (America); ca. 500.000 loc., cari vorbesc spaniolește și sînt catolici.

Stema jud. Dolj.

DOMINICANI, ordin călug. catolic, întemeiat în Franța în 1215 de Sf. Dominic cu scopul de a lupta contra Albigensilor — Partea I.

DOMIȚIAN, împărat roman (51-96), vestit prin luptele sale cu Dacii. De și n'a fost, propriu vorbind, învins de ei, a fost silit, din pricina înfrîngerii în Boemia, să încheie o pace favorabilă cu Decebal, regele Dacilor.

DOMNEȘTI ⊙ circ. com. jud. Ilfov, plasa Domnești, cu 5 sate (1929). ¶ ⊙ c. r. jud. Muscel plasa Rîul Doamnei; 3596 loc. După legea 1929, sat circ. com. Rîul Doamnei. ¶ ⊙ circ. com. jud. Putna, plasa Adjud cu 8 sate (1929).

DOMNIȚA, sfință, prăznuită de biserica ortodoxă la 8 Ianuarie. A plecat din Cartagena cu alte fete și venind la Constantinopol, au primit botezul. Ea a intrat apoi în viața călugărească și a impresionat prin prevestirile ce făcea și minunile ce săvârșea.

DOMNIȚA-MARIA, sat jud. Bacău; 2645 loc.; face parte din circ. com. Letea.

DOMODOSSOLA, oraș în Italia; 4000 loc.; aci se termină, pe teritoriul italian, tunelul pe sub muntele Simplon.

DON, fluviu, Rusia (în vechime **TANAIS**), are un curs de 1855 km.

DON JUAN, pers. legendară din Spania, om carc, pentru amorilor trecătoare, a sacrificat totul și a comis nenumărate crime. El a servit ca erou mai multor opere poetice: *Înșelătorul din Sevilla*, de Tirso da Molina (spaniol), *Banchetul de piatră* de Thomas Corneille (fran.), *Libertinul* de Saadwell (engl.), *Don Juan de Mañara* de Al. Dumas (fran.), *Mândsirea* de Scheible (germ.), *Ultima zi a lui Don Juan* de Rzewuski (polon.), *Don Juan* de Molière (fran.), *Don Juan* de Byron (engl.) etc.

DONATELLO DONATO (*1383 †1466), sculptor florentin; foarte prețuit în epoca sa; a lăsat multe capo d'opere, lucrate în spirit realist.

DONATISTI eretici creștini din sec. IV.

DONDUKOV KORSAKOV ALEXANDRU MIHALOVICI (*1822†1893), militar și om politic rus, luă parte la războiul Crimeei; guvernator al Bulgariei liberate de sub Turci pînă la venirea Prințului de Battenberg.

DONDUȘENI, stație c. f. jud. Sorocea, plasa Tîrnava, între Bălți și Lipnic.

DONICĂ ALEXANDRU (*1806 † ca. 1866), fabulist român. Născut în Basarabia, a fost trimis de familie în școale rusești și a intrat în școala de cadeți din Petersburg. Venind în familie, a făcut cunoștință cu poetul Pușchin, exilat în Basarabia; pe la 1834 a demisionat din armată și apoi a trecut în Moldova, unde a fost magistrat. Prima lui publicație este traducerea poeziei lui Pușchin *Cârța poștei*; mai târziu a tradus din același autor poema *Tigani*, tipărită de Heliade în 1837. O altă traducere importantă a lui este: *Satire de Antioch Cantemir*, în colaborare cu C. Negruzzi (1844). Opera lui principală o formează colecția de *Fabule* (1840), retipărită în mai multe edițiuni. Cele mai multe își au izvorul în fabulistul rus Krylov. În genere cunoscută este *Vulpea și bursucul*. E curios că nu se știe precis anul morții.

DONICĂ ANDRONACHE (*ca. 1760 †ca. 1830), pravilist moldovean. A avut ranguri mari de boerie: în 1817 îl găsim vel-vornic. A participat la alcătuirea condiceii lui Calimah; în timpul domniei lui Ioniță Sturza a ocupat funcțiuni de mare încredere; a publicat: *Adunare din cărțile împăraștilor pravila*, Iași 1814.

DONICĂ GHEORGHE (*1848†1916), om politic român. Fost deputat, senator, a participat ca sergent în războiul pentru independență (1877) și,

Al. Donici.

la începutul războiului pentru întregirea neamului, a cerut a fi primit voluntar în vîrstă de 68 de ani. În această calitate a căzut eroic în mijlocul regimentului în ziua de 10 Noembrie 1916 în lupta de la Robănești.

DONICĂ NICOLAE, astronom român. A întemeiat din fondurile sale proprii un observator astronomic în comuna Dubăsari (jud. Lăpușna). A făcut studii mai ales asupra cometelor și pentru aceasta a călătorit în Spania (pentru eclipsa din 1900), în Sumatra (pentru cea din 1901), în Cambodge (pentru cea din 1904), etc. Este membru onorar al Academiei Române (1922).

DONICI PANAI, inginer român. A fost ministru de lucrări publice în 1867 în guvernul lui Ștefan Golescu și în 1868 în al lui Nic. Golescu.

DONIZETTI GAETANO (*1798 †1848), compozitor italian. Op. pr.: *Elizirul de amor* (ca. 1832); *Lucreția Borgia* (ca. 1833); *Lucia de Lamermoor* (ca. 1835); *Marino Faliero* (1835); *Favorita* (ca. 1840); *Fata regimentului* (ca. 1840); *Don Pasquale* (ca. 1843). Mai toate s'au reprezentat și pe scenele teatrelor noastre.

Donizetti.

DONNAY [donne] **MAURICE** (*1859), autor dramatic francez. Pr. op. *Lysistrata*, *La douloureuse*, *Le retour de Jerusalem*.

DON QUIJOTE, eroul romanului lui Cervantes. (— acest cuv.) Este simbolul vieții omenești care se scurge printră nenumărate greutăți, alergînd necontent fără izbîndă ca să vadă realizată o speranță schimbătoare în formă, dar neschimbată în fond.

DORA D'ISTRIA, numele literar al Princesei **ELENA KOLZOF** (*1828†1888), fiica Banului Mihalache Ghica. Căsătorită cu un ofițer rus, apoi despărțită de el, a trăit mai mult în streinătaie, mai ales în Italia, unde a și murit. A publicat articole în revistele cele mai însemnate (ca *Revue des deux mondes*, ș. a.) cum și numeroase volume și broșuri. Pe lîngă cîteva nuvele, traduceri și comentarii de poezii populare și numeroase relații de călătorie, a publicat studii istorice și cercetări politice și sociale, unele privitoare la Români (*Organizarea principatelor*, 1856; *Propaganda austriacă în principate*, 1856; *Naționalitatea română după poeziile populare*, 1859; *Literatură română*, 1867 ș. a.), altele privitoare la Albanezi, trecutul lor și relațiile cu Românii. Ele sînt scrise în limba franceză și în cea italiană, una în grecește.

Dora D'Istria.

DORDOGNE, riu în Franța, se varsă în Garonne.

DORCHAIN AUGUSTE [dorșe] (*1857 † 1930), poet francez. Primul său volum a fost o culegere de poeme *Jeunesse pensive* (1881). A publicat apoi diferite studii literare, piese de teatru, poezii. Era Vice-președintele Societății literaților. A fost onorat cu multe premii de Academia Franceză.

DORÉ GUSTAVE (*1833†1883), desenator și pictor fr. Pe lîngă pinzele sale mari, ca *Bătălia de la Balaclava* (Versailles) și peisajele cunoscute, el făcu ilustrațiuni pentru o sumă de opere franceze și traduceri, ca *Don Quixote*, *Divina Commedia*, *Biblia*, *fabulele lui La Fontaine*, etc.

DORIA ANDREA (*1468†1560), amiral italian, învingătorul Turcilor la Pinaosa (1519), fu în serviciul lui Francisc I, Regele Franței, și al lui Carol Quintu, servind pe rînd cu devotament pe acești rivali.

DOR-MĂRUNT, com. rur. jud. Ialomița, plasa Lehliu; 2353 loc. Circ. com. cu 9 sate (1929).

DORNA, com. rur. jud. Fălțiceni (fost Suceava

azi Baia) la o înălțime de peste 1000 m. Peteritoriul com. sint munți înalți: *Pietrosul* (1704 m.), *Vârful Bidei* (1400 m.), *Palmeșul* (1253 m.), *Prislopul*, *Ulmul* (1156 m.), *Bucnișul*, ș. a. St. baln. ferugi-noasă, alcalină, sulfuroasă.

DORNA-CÎNDREILOAR. com. rur. jud. Cîmpulung, plasa Dornei; 3100 loc. St. balneară (acii carbonic, ape feruginoase) și climaterică (830 m. alt.). În apropiere stația *Cîndreni* între Valra Dornei și Dornișoara.

DORNEȘTI, com. rur. jud. Rădăuți, reșed. plasa Dornești. Stație c. f. linia principală care merge la Cernați, între Dărmănești și Adîncata.

DORNIȘOARA, stație c. f. linia Dărmănești Borgo-Suseni.

DOROBANȚI, com. rur. jud. Arad plasa Pecica; 2305 loc.

DOROBANTUL, ziar apărut în timpul războiului în București, 1877—78.

DOROHOIU, jud. în Moldova; cap. *Dorohoiu*; supraf. 2846 km. p., 192.492 loc. (1915); are 6 plăși,

Stema

jud. Dorohoiu. 5 com. urbane și 53 com. rur.; ține de circ. Curții de Apel din Iași; are 13 școli primare urbane și 209 rurale; are 30 cooperative de aprovizionare și consum cu un capital de 857.485 lei, 9 coop. pentru exploatare de păduri cu un capital de 1.240.000 lei; are 158 biserici și 1 mănăstire, ține de eparhia mitropoliei din Iași.

DOROHOIU, com. urbană, cap. jud. Dorohoiu; 16000 loc. Are un liceu, o școală secundară de fete, o școală profesională de fete, o școală de comerț și o școală de meserii; 3 biserici ortodoxe (una zidită de Ștefan cel Mare în 1494, alta în 1779 sub Constantin Moruzi), 1 catolică, 8 israelite. Aci e un Ateneu numit „V. A. Urechia”, fondat de G. Burghiele.

DOROȘAŢI, com. rur. jud. Cernați, plasa Nistrului. 2895 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cincău.

DOROTEIU, sfînt, prăznuit de biserica ortodoxă la 5 Iunie. A fost episcop al Tirului, a scris opere religioase, combătînd pe Porfirie și Origen; a murit chinuit în timpul lui Iulian Apostatul, în vîrstă de 107 ani.

DORPAT — TARTU.

DOSTEITU FILITI (*1734†1826), mitropolit

Ungrovlahiei. Călugăr grec, aromân după mamă, a venit în țară ca egumen al mănăstirii Sf. Ioan din București (1764), a fost director al Mitropoliei, episcop de Buzău (ales 1787) și în fine mitropolit (1793). După propunerea lui s'a înființat Episcopia Argeșului (1793). A întemeiat în București o școală de preoți (1797). S'a ocupat de buna stare a bisericilor și a școlilor. În timpul ocupației rusești, în 1810 a fost destituit de autoritățile de ocupație, din pricină că se împotriva subordonării mitropoliei față de exarhul Gavriil. A murit la Brașov. A lăsat prin testament averea sa pentru binefaceri și ca să se ajute tinerii studioși pentru învățăturile superioare. Se numără pînă azi peste 250 de bursieri ai așezămîntului lui.

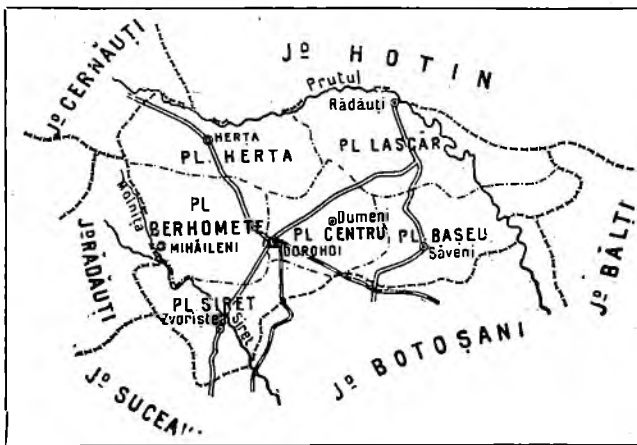
Dositeiu Filiti.

DOSOFTIU (* ca. 1630†1693), mitropolit al

Moldovei. Probabil de origine aromân (familia lui se numia *Papană*). A făcut studii serioase în Polonia. Neculce zice că știa „elinește, latinește, slovinește și alte, adînc din cărți știa”. Ajunge episcop de Huși în 1658, apoi de Roman (1660), în fine mitropolit (1671). Din cauza luptelor politice și-a părăsit de cîteva ori scaunul, a fugit în Polonia, apoi a revenit. În vremea lui Constantin Cantemir s'a expatriat definitiv și a murit pe pămînt strein. Operele lui literare sînt foarte însemnate. Nu numai că a făcut traduceri, ca și alți clerici cărturari, între cari *Viețile sfinților*, prima lucrare de acest fel tip. în Iași în 4 volume, 1682—86, *Liturghie*. 1679, *Psaltire*, 1680, *Molitvelnic*, 1681, *Octoih*, 1683, *Partinți*, 1683, dar a dat și faimoasa tra-

Dosofteiu.

Harta jud. Dorohoiu.

ducere în versuri a *Psaltirei* (1673), interesantă nu numai pentru că e făcută cu mare libertate față de original, dar pentru că e prima manifestare de versificație românească. El întrebuintează forma populară de 6 și 8 silabe cum și altele, savante de 10 silabe și de 12 silabe cu cezura după a 6-a.

DOSTOJEVSKY FEODOR MIHAILOVICI (*1818

†1881), romancier rus. De portat în Siberia, apoi ofițer, în fine ziarist. A lăsat un mare număr de opere foarte apreciate și în țări streine. În românește s'au tradus: *Umiliți și ofensați* (în „Românul” 1885, apoi în volum de Al. Iacobescu, f. a.), *Crimă și pedeapsă* (de M. Canianu, 1899—1902, apoi de S. Avramof, f. a.), *Suflet de copil* (de N. Dașcovi, 1909), *Frații Caramazov* (de G. B. Rareș, 1921), *Precocii* (de N. Dașcovi, 1923), *Netoșca, O femeie blîndă*, *Iubire tragică* (citești trele de G. B. Rareș), *Cine-i vinovat?* (de Alice Gabrielescu).

Feodor Dostoevski.

DOUMERGUE (dumerg) **GASTON** (*1863), om politic francez, președinte al Republicii din 1924.

DOVER (= fr. *Douvres*), port al Angliei în fața orașului Calais; 43.000 loc.

DOYLE ARTUR CONAN (*1859†1930), medic, ziarist și romancier englez, vestit prin romanele polițiste, răspîndite în toată Europa. Traducerea românească cea mai veche pe care am găsit-o este: *Războiul din Africa de Sud*, 1902. De atunci în

INSTITUTUL PERIODIC DE 3 ANI

23847

coace sînt foarte numeroase; se găsesc prin ziare și reviste, prin volume diferite în Bibl. „Minerva” (*Doctorul Negru*), în Bibl. p. toți (*Aventurile lui Sherlock Holmes*, *Sposedania unui medic*, *Moartea lui Sherlock Holmes*, ș. a.) sau formînd biblioteci speciale, ca: *Biblioteca detectivă*, din care au apărut 9 numere (*Ochelarul*, *Paltă de stîng*, *Ucișagii din Reigate*, *Banda roșcatilor*), cele mai multe traduse de Const. A. Ghica.

DRĂCEA, circ. com. jud. Teleorman; plasa Călmățui; cu 8 sate (1929).

DRĂCULEA, com. rur. jud. Ismail, plasa Cișmele. Are 2716 loc. E un cămin cultural zis „Ion Creangă”. După legea 1929, ține de circ. com. Nerușai.

DRĂCULEȘTI — DĂNEȘTI ȘI DRĂCULEȘTI.

DRAGALINA IOAN (*1860†1916), general român. Originar din Caransebeș, a fost întîiu ofițer în armata austriacă, dar în 1887 a trecut în România și, ajungînd colonel, a fost comandant al Școlii de ofițeri. Însărcinat în 1915 a întocmi lucrările militare în valea Prahovei și în munți, a arătat mare pricepere și desăvîrșit devotament. Înaintat general la începutul războiului, a fost comandantul armatei din Oltenia. Iubit de soldați și de ofițeri, cari îi ziceau *tăticu*, a organizat rezistența după prima înfrîngere pe Valea Jiului și a obținut victoria, dar a fost rănit și peste cîteva zile a murit.

Ioan Dragalina.

DRAGOMIR SILVIU (*1887), istoric român. Profesor la Universitatea din Cluj, membru al Academiei Române (1928). A scris despre unele probleme speciale ale istoriei Românilor din Transilvania (*Relațiile bisericești ale Românilor din Ardeal cu Rusia*, 1914; *Știri vechi cu privire la Românii din eparhia Aradului*, 1917; *Avram Iancu*, 1924; *Elementul românesc și colonizarea streine în Banat*, 1926), despre *Românii din Istria*, 1924, despre *Vlahi și Morlacii* (1922, 1924). Discursul de recepțiune: *Constantin Romanul Vidu*, 1929.

DRAGOMIRESCU MIHAIL (*1868), profesor de literatură română la facultatea de litere din București. A debutat cu poezii în „Convorbiri literare” (1892), a scris apoi recenzii și articole de critică literară în aceeași revistă, făcînd parte din comitetul de conducere. Afîndu-se, la un moment, în divergență cu colegii săi, s’a retras și a întemeiat apoi (1907) revista „Convorbiri critice”. În tot acest timp Dragomirescu a publicat articole polemice în diferite ziare și reviste, precum și volume și broșuri. Din acestea cităm: *Critica științifică și Eminescu* (1895, refăcută 1906), *Dramaturgia română* (1905), *Teoria poeziei* (1906, refăcută 1915), *Curs de literatură română* (1913), *De la misticism la raționalism* (1925). A întemeiat *Societatea critică*, *Institutul de literatură* și mai multe reviste și ziare literare (*Rîlmul vîrîmii*, *Falanga*), a publicat „Buletinul Institutului”, în care se arătau discuțiile despre operele contemporane. În anii din urmă a dat la lumină (în românește și în franțuzește) *Știința literaturii*, mai multe volume. A publicat, în colaborare, cărți didactice pentru școlile secundare de limba română, franceză, germană, latină.

DRAGOMIREȘTI ① D.-DEAL și D.-VALE, sate jud. Ilfov plasa Bolintin, ține de circ. com. Chiajna. În Dr.-din-Vale este o școală de horticultură. ② c. r. jud. Maramureș plasa Iza; 3067 loc.

DRAGOMIRNA, mănăstire jud. Suceava; clădită 1602 de Anastasie Crimca, Mitropolit.

DRAGOMIROV MIHAIL IVANOVICI (*1830†1905), general rus; rol important în războiul cu Turcii 1877—78; autor de scrieri militare: *Principii esențiale pentru conducerea războiului* (1889).

DRAGOSLAV ION (numele literar al lui I. IVĂCIUC †1928), povestitor român. A debutat în rev. „Semănătorul” (1903), dar mai puternic s’a manifestat în „Convorbiri critice” încurajat de Mihail Dragomirescu. Op. pr. *Facerea lumii* (1908), *Povestea copilăriei* (1909), *Povești de Crăciun* (1914), *Povestea Cucului* (1921), *Poveștile florilor* (2 vol. 1923).

DRAGOSLAVELE, com. în N.-E. jud. Muscel (la S. de Rucăr). Aci s’au dat mari lupte în zilele de 15—19 Octombrie 1916. Armata noastră a fost lovită de forțe mari inimice și în primele zile a dat înapoi, dar în urmă a reușit să fixeze aci frontul dușman.

DRAGOSLOVENI, com. rur. jud. Rîmniceu-Sărut, plasa Plăinești; 631 loc. După legea 1929 face parte din circ. com. Timboești. Are o școală de meserii pentru fete. Aci a locuit mulți ani înainte de războiu poetul Vlahuță. E un cerc cultural care-i poartă numele.

DRAGOȘ, personaj istoric socotit ca întemeietorul principatului Moldovei de către vechii croniciari anonimi și de către Grigore Ureche. Listele stabilite de Xenopol și de N. Iorga tot cu el încep, numai că se deosebesc în privința datei: Xenopol pune 1288, Iorga 1352.

DRAGOȘ IOAN (*1810†1849), om politic român în Transilvania. În mijlocul evenimentelor din 1848, el a căutat să împace pe Români cu Ungurii; trimis misionar de către Kossuth, el a intrat în tratative cu Românii, dar Ungurii au călcat armistițiul și de aceea mai tîrziu Dragoș, socotit trădător, a fost prins și ucis.

DRAGOȘ MOISE (†1787), primul episcop unit al diecezei Oradei de la 1777. A dobîndit pentru preoții săi scutiri și foloase ca ale preoților celorlalte confesiuni, obținînd chiar dotațiuni pentru ei; prin stăruințele lui s’au zidit 8 biserici. A scris și o carte despre biserica română.

DRAGOȘA, stație c. f. între Vama și Moldovița-Ferestrău, jud. Cîmpulung.

DRAJNA ① rîu jud. Prahova, izvor. din Carpați din muntele Craiul, se varsă în Teleajen. ② c. circ. com. jud. Prahova, plasa Teleajen, cu 11 sate.

DRAKE [drek] **FRANCISC** (*1540†1596), navigator englez; amiral, vestit prin distrugerea flotei spaniole (*Invincibila armada*, 1588).

DRAŢOV, lac, jud. Tulcea lângă cîm. Morușghiol; însemnată exploatare de pescărie.

DRAPELUL, ziare politic, organ al disidenței liberale conduse de P. S. Aurelian (1897—1900, București). Membrii acestei grupări se numără *drapelisti*. Peste cîteva timp cei mai mulți reîntrară în partid.

DRASCOVIC IOAN CONTE (*1770†1856), om politic croat, fruntaș al mișcării ilirice dintre 1830—1840; întemeietorul soc. literare „Matica ilirică”

DRAȘ (= **DRASCHE**) **ALOISIU** (*1850†1894), medic german stabilit în București. Numele lui a rămas în memoria Bucureștenilor prin devotamentul pe care-l arăta onora din bolnavi și mai ales prin manierele lui ciudate.

DRAVA, rîu, izvorăște din Alpii Austriei, udă, între altele, orașul Klagenfurt și se varsă în Dunăre pe dreapta.

DRAVIDIENI se numesc locuitorii Asiei din Sud, de la India pînă la Annam.

DRĂCINET, com. rur. jud. Storojineț, plasa Ceremușului; 6800 loc. Circ. com. cu 4 sate (1929).

DRĂGAICA ① mare tîrg anual în orașul Buzău (18—24 Iunie). ② stație c. f. linia Buzău-Nehoiș, lângă Buzău.

DRĂGAN, rîu afl. al Crișului Repede.

DRĂGANU NICOLAE (*1884), filolog român. Profesor la Universitatea din Cluj, membru corespondent al Academiei Române (1923). A publicat mai ales în „Daco-Romania” și în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj” *recensiumi* despre cărți de specialitate, articole despre *toponimie* și multe *etimologii*; apoi texte vechi cu comentarii (*Codicele Teodorescu* și *Marțian*, 1914; *Cea mai veche*

carte raketizantă, 1922, *Codicele pribeagului Gheorghe Stefan*, 1924).

DRĂGĂNEASA, loc. în jud. Dimbovița: isvoare de gaz metan neutilizate.

DRĂGĂNEȘTI @ com. rur. jud. Olt plasa Drăgănești; 5000 loc. Circ. com. cu 10 sate (1929). ¶ @ c. r. jud. Prahova, plasa Drăgănești; 1480 loc. Are o biserică zidită la 1667 de Șerban Cantacuzino Vel Postelnic. Circ. com. cu 14 sate (1929). ¶ @ circ. com. jud. Teleorman, plasa Roșiorii de Vede; cu 9 sate (1929). ¶ @ c. r. jud. Vlașca, reșed. plășii Cîlniștea; 3550 loc. Stație c. f. linia Giurgiu-Videle. Are o școală de agricultură. Circ. com. cu 6 sate (1929).

DRĂGĂȘANI, com. urb. jud. Vâlcea reședința plășii Drăgășani; 8530 loc. Stație c. f. între Piatra Olt-Rîmnicul Vâlci. Are 1 gimnaziu de băieți; 1 sc. profesională de fete, 1 școală de meserii, 1 școală de ucenici și mai multe școli primare, Regiune viticolă cunoscută; comerț important de vinuri. Bilciu: Florii, 29 Iunie, 15 August, 14 Septembrie, 26 Octombrie.

DRĂGEȘTI, stație c. f. linia Oradea-Simbășag.

DRĂGHICEANU MATEIU (*1844), geolog român. Inginer de mine; a fost profesor la liceul Sf. Sava (1864—66); a făcut studii asupra *extremurilor* din România, asupra *săltinelor* noastre, asupra *idrologiei* subterane; a publicat prima *hartă geologică a României*. A fost director al minelor Statului, director al școlii de poduri și șosele, director al Eforiei spitalelor civile. A scris și o carte despre *Rusia contemporană* (1898).

DRĂGHICEANU MIHAIL (*1861), profesor român. Elev al lui Gh. Lazăr, a întemeiat școli naționale în jud. Roman și Dimbovița, introducând metoda lancasteriană.

DRĂGHICEANU VIRGIL (*1879), scriitor român. Secretar al comisiei monumentelor istorice, membru corespondent al Academiei Române (1926). A întocmit un *catalog al colecțiilor monumentelor istorice* (1913), a publicat cercetări despre mormintele din biserică domnească de la Curtea-de-Argeș și despre diferite rămășițe ale trecutului nostru.

DRĂGHICI RADU (sec. xvi), gramatic român, devotat familiei lui Petrașcu-cel-Bun. A fugit din țară cu Petru Corcel și a scris pentru uzul lui un *Evangeliar*, care se găsește la British Museum din Londra și e unul din cele mai vechi texte românești.

DRĂGHIESCU DIMITRIE (*1841†1918), medic român. Profesor de clinică obstetricală la fac. de medicină din București (1886), a organizat clinica dela Spitalul „Maternitatea”, a întemeiat școala de moașe, a publicat lucrări de specialitate.

DRĂGOEȘTI @ com. rur. jud. Gorj, plasa Novaci. 680 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Dobrița. ¶ @ com. rur. jud. Ilfov, plasa Fierbinți, are în circ. sa 6 sate. ¶ @ com. rur. jud. Olt, plasa Dumitrești; 1388 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Dobroteasa. ¶ @ c. r. jud. Suceava plasa Iliești; 3018 loc., mai are și alte 2 sate în circ. sa. ¶ @ c. r. jud. Timiș-Torontal, plasa Buziaș; 826 loc.

DRĂGULICI (*1825†1874), actor român. A jucat în trupa lui Costache Caragiale și altele, avînd roluri de principal comic.

DRĂGUȘANU-CODRU → **CODRU DRĂGUȘANU**.

DRĂGUȘENI @ com. rur. jud. Fălcieni (azi Baia) plasa Boroaia; 2514 loc. După legea 1929, sat circ. com. Timișești. Fabrică de spirt și bere. ¶ @ circ. com. jud. Covurlui plasa Bujor, cu 8 sate (1929).

DRĂNICU, com. rur. jud. Dolj, plasa Segarcea; 2156 loc. aproape de Segarcea. După legea 1929 sat circ. com. Segarcea.

DRĂUȚI, com. rur. jud. Arad, plasa Spineni; 2183 loc.

DREPCAȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Lipcani; 2185 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Lipcani.

DREPTATEA, ziăr politic român sub dir. lui N. Flevia (București 1888); apoi 1896—1900.

DREPTATEA, ziăr politic român Timișoara 1894-1897, condus de *Valeriu Branșle*, apoi de C. Diaconovici, G. Candrea, ș. a.

DREPTUL, revistă de specialitate, întemeiată în București 1871 sub redacția lui Gr. Pădușescu.

DREPTURILE OMULUI, ziărul partidului socialist, București 1885—1889. Redactori: C. C. Bacalbașa, Const. Filitis, Em. Frunzescu, C. Mille, Al. Radovici, ș. a.

DRESDA (= germ. DRESSEN), oraș în Germania, capitala regatului Saxoniei; pe ambele maluri ale Elbei; 300.000 loc.; multe industrii, edificii însemnate, un muzeu de pictură vestit cu tablouri de mare preț. Aci s'a dat, în 1813, o mare bătălie între Napoleon și aliații Ruși, Prusieni și Austriaci, care s'a terminat cu înfrîngerea aliaților.

DRIDU, circ. com. jud. Ilfov, plasa Fierbinți, cu 4 sate (1919).

DRIN, fluviu, izvorăște în Iugoslavia din munții Ciardag, se unește cu Drinul-Negru, care se scurge din lacul Ohrida, udă Albania și se varsă în marea Adriatică lîngă gulful cu același nume, după ce a trecut prin orașul Leș (Alessio.)

DRINA, rîu în Iugoslavia, izvorăște în munții Muntenegrului, face hotar între Bosnia și Serbia și se varsă în Sava; lung 350 km.

DRINCEA, rîu afluent al Dunării, udă jud. Mehedinți.

DRÎNCENI, circ. com. jud. Fălciu, plasa Drînceni. Cuprinde comuna Drînceni-Tîrg și alte 6 sate. În Dr. T. este reședința plășii, e un spital și se face tîrg. Tîrgul e întemeiat în 1863 de Mihail Kogălniceanu, proprietarul. Are o biserică zidită de Ilie Kogălniceanu, tatăl lui M. K.

DRÎSTOR, vechiul nume al Silistrei (Durostorum).

DROBETA, oraș întărit în Dacia romană, așezat cam unde e Turnul-Severin.

DROCHIA, com. rur. jud. Soroca; 2904 loc. Stație c. f. între Bălți și Lipnic.

DROGLI IOAN (*1832†1887), profesor român în Suceava, apoi la Școala pedagogică Cernăuți.

DROMIHETE, rege al Getilor (pe la 300 a. Chr.), se luptă cu Lisimah, regele Traciei.

DROUYN DE LHUYS EDOUARD (*1805†1881), diplomat și om politic francez. Ministru în 1848 și în 1852, încercă să împiedice războiul Crimeii. Ministru în 1866, propune o expediție contra Germaniei, care atacase Austria, dar căzu de la putere.

DROYSEN IOHANN (*1808†1884), filolog, istoric și om politic german. Op. pr. *Istoria elenismului* (1836—43), *Istoria politicii prusiene* (1855).

DROZ NUMA (*1844†1899), politic și publicist elvețian; știu să apere demnitatea confederației în 1889 contra lui Bismarck.

DRUBETA → **DROBETA**.

DRUIZI, preoți ai vechilor Gali; erau și medici, astrologi, ghicitori, judecători. Sub stăpînirea imperiului roman, își pierdută cu încetul influența și puterea, mai ales după întinderea creștinismului.

DRUMONT [drumo] EDOUARD (*1841†1917), ziărist și politic fr., cunoscut prin campaniile duse contra Evreilor. Op. pr. *Franța overiască* (1886), carte cu mare răsunet. El fondă și conduse ziarul *Libre parole* (Cuvîntul liber).

DRUSUS MARTIUS LIVIUS (sec. I. a. Chr.), om politic roman, cercă să împace partidele, dar nu reuși, ba își atrase ura și a unora și a altora și fu asasinat.

DRUZI, locuitori în Siria (Asia).

DRYDEN [draɪd'n] JOHN (*1631†1700), poet englez. Scrise piese de teatru, poeme istorice, satire politice și un studiu asupra poeziei dramatice (1667).

DUALISM, formă de stat în Austro-Ungaria, întemeiată la 1867 și desființată în 1919, după războiul mondial.

DUBĂSARI, com. rur. jud. Lapușna, plasa Budești; 4179 loc. Aci este observatorul de astrono-

DRĂ-
DUB

DUB-mic „Donici”. In tabloul legii 1929 nu figurează
DUF nici ca sat.

DUBĂU **TUDOSIE**, boer moldovean din sec. xvii, a fost tovarăș în luptele politice cu Miron Costin, a fost Mare Logofăt sub C. Cantemir. E autorul unei cronici care continuă povestirea lui Miron și pe care a utilizat-o fiul acestuia Nicolae Costin.

DUBĂUȚI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Șipenițului; 1516 loc. Are o școală primară ucraineană. Face parte, după legea 1929, din circ. com. Berhomete pe Prut.

DUBLIN, oraș în Anglia, capitala Irlandei; 400.000 loc.; multe industrii și comerț înfl.

DU BOIS [duboa] **REYMOND EMILE** (*1818 †1896), naturalist germ., profesor la Berlin și membru al Academiei; este creatorul *fiziologiei experimentale*.

DUBOIS (duboa) **ERNEST** (†1931), sculptor francez. A obținut în 1863 marele premiu zis „de Roma”. Din operele lui avem în București: monumentul lui Ioan C. Brătianu, al lui E. Carada și al lui Take Ionescu. Era un amic al României.

DUBOIS LEON, membru al Academiei de științe din Baltimore (Statul american unit Maryland), membru corespondent al Academiei Române (1921).

DUBOIS-ST. MAURICE HENRI, diplomat francez. A fost vice-consul al Franței în București, numit la 26 Martie 1797, în timpul luptelor cu Pasvantoglu. Corespondența lui se găsește în colecția Hurmuzachi.

DUCA CONSTANTIN, domn al Moldovei. Fiul lui Gheorghe Duca, ginere al lui Constantin Brîncoveanu. A domnit de două ori: 1) 1693—1695, la tronul sprijinit de socrul său. Pune biruri grele ca să adune bani spre a-și plăti datoriile, supără pe Turci prin neglijența ce arată față de nevoile lor financiare și de aceea e mazilit; 2) 1700—1703, reușește să reia tronul tot cu sprijinul socrului său, care garantase împrumuturile lui, dar nu-l poate satisface; de aceea e lăsat să fie mazilit din nou, după ce împilase pe Moldoveni cu impozite mari.

DUCA GHEORGHE (†1684), domn al Moldovei și al Munteniei. Cronicarii spun că a venit în Moldova din Rumelia, că a servit ca băiat într-o prăvălie și a reușit să ia în căsătorie pe Nastasia, o fiică pe care Dafina, soția lui Dabija-Vodă, o avea din prima ei căsătorie. După moartea lui Dabija, Dafina a fugit la Constantinopol cu copiii ei și a reușit să obțină tronul Moldovei pentru ginerele său. Acesta a domnit de 3 ori în Moldova și odădată în Muntenia: 1) 1665 — 66 (în Moldova) domnie de 5 luni; mazilit, fiind bănuț de trădare; 2) 1669 — 1672 sau 1668 — 72 (în Moldova), domnie caracterizată de cronicari ca o vreme de jaf, prin dările mari puse asupra tuturor claselor sociale ca să-și scoată banii pe cari îi cheltuisese ca să-și ia tronul. Purtarea lui a provocat o mare răscoală condusă de unul Hincu (1672), care a silit pe Domn să fugă din țară și să se întoarcă numai după ce o armată turcească a sdorbit pe rășăriți. Venind, în același an, Sultanul în Moldova ca să meargă la războiu cu Polonia, a fost nemulțumit de modul cum Duca îi aprovizionase armata și l-a mazilit, punându-l în fiare; 3) 1674—1678 (în Muntenia), adus prin sprijinul Cantacuzineștilor, el se împacă și cu adversarii acestora, chemând în țară pe Băleni și pe Stroe Leurdeanu, dar nu reușește să potolească dușmănia celor două partide, nici să ție frâu intrigilor lor și cade însuși, pierde domnia, după ce fusese credincios Turcilor, participând la expediția lor contra Cazacilor, contra Polonilor, și la cucerirea Cehrinului; 4) 1678—1684 (în Moldova), trece aici din Muntenia și începe prin a se ocupa de re-

Duca Gheorghe.

pararea bisericilor, dar curînd începe iar a pune biruri grele și a le împlini prin pedepse mari, înînd în închisoare pe cei ce nu puteau plăti, ceea ce a provocat un complot, neisbutit, contra vieții lui. Cu ocazia căsătoriei fiicei sale, a făcut serbări mari în Iași, iar Turcii i-au dat și guvernul Ucrainei și însemnele de pașă cu 3 tuiuri. De atunci se intitulă „Domn al Moldovei și al Ucrainei”. N'a putut să administreze mult noua provincie alipită Moldovei, căci în 1683 a trebuit să plece cu Turcii la înconjurarea Vienei. Se știe că încercarea Turcilor n'a reușit și după aceea s'au produs răscoale în Moldova, Petriceico a intrat în țară, s'a luptat cu Duca și a izbutit să-l prindă și să-l trimeată în Polonia, unde a murit după scurtă vreme.

DUCA IOAN (*1816 †1899), colonel român. A fost ministru de războiu în 1868 în guv. prezidat de Dimitrie Ghica; general în 1869.

DUCA GEORGE (*1847 †1899), inginer român. A lucrat la calea ferată Ploiești-Predeal; a fost mult timp director general al Căilor Ferate române (1888—98) și director al școlii de poduri și șosele; a condus lucrările portului Constanța. Are un monument în București (Gara de Nord) inaugurat la 23 Martie 1904.

DUCA IOAN G. (*1879), om politic român, fiul inginerului. A fost ministru de instrucție în 1913 și în cabinetul național al războiului; după războiu a fost, în guvernul prezidat de I. Brătianu, ministru de instrucție, domenii, externe. Autorul legii cooperatiei (1918). Președintele partidului național-liberal (1931).

DUCA NEOFIT (* ca. 1760 † ca. 1845), preot și profesor grec, venit în București, după moartea lui Lambru Fotiade, ca director al Academiei domnești. Înainte fusese la Capela grecească din Viena. Se zice că a fost unul din propagandiștii eteriei, ceea ce e foarte probabil, fiindcă școlarii lui au făcut manifestații violente la izbucnirea mișcării. Nu se știe ce a mai făcut după aceste evenimente.

DU CAMP [că] **MAXIME** (*1822 †1894), scriitor francez; membru al Academiei Franceze. A publicat scrieri de călătorie, critici de artă, romane și scrieri istorice.

DU CANGE [că] **CHARLES** (*1610 †1688), filolog francez. Opera capitală: *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis* (1678.)

DUCLAUX (dūclo) **EMILE** (*1840 †1904), fizician francez, prof. de chimie biologică la Sorbona (Paris), membru al Academiei de științe, urmă la lui Pasteur la direcția institutului.

DUCLOS, Francez stabilit în România pe la 1830 spre a se ocupa cu redactarea actelor oficiale în franțuzește, aceasta fiind limba întrebuințată de reprezentanții administrației rusești de ocupație.

DU COUDRAY [dūcudrē] **GUSTAVE** (*1832 †1906), istoric francez. Cărțile lui au fost mult utilizate în școlile noastre superioare.

DUDA, circ. com. jud. Fălciu, plasa Drinceni cu 7 sate (1929).

DUDESCU CONSTANTIN, boer muntean, a fost la 1754 între cei cari au organizat mișcarea contra Grecilor; a ajutat traducerea și tipărirea de cărți religioase.

DUDEȘTI ① com. rur. jud. Lăpușna, plasa Ialoveni: la 4 km. de Chișinău; 4574 loc. În tabloul legii din 1929 nu figurează, fiind înlocuită cu numele *Durlești*. ② stație c. f. între Făurei și Tândărei (jud. Ialomița). ③ sat jud. Ilfov zis și *Dudești-Cioplea*, decretat prin legea 1929 de comună suburbană a Municipiului București. ④ cartier al Bucureștilor. Vorbește depre el Ion Ghica.

DUERO, fl. Spania și Portugalia, se varsă în Oc. Atlantic; 700 km. lung.

DUFOUR [dūfur] **GUILAUME** (*1787 †1875), general elvețian; conduse întocmirea hărții topografice a țării; în 1847 el potoli mișcarea separatistă a cantoanelor catolice; mai ales pentru acest fapt i s'a înălțat o statuă în Geneva.

DUGOMMIER [dügornie] **JACQUES** (*1738 †1794), general francez. Repută multe victorii în expedițiile lui Napoleon I în Italia și Spania, dar fu ucis de un obuz.

DUGONICS [dugonic] **ANDRASZ** (*1740 †1818), poet ungur, capul școlii zise populare, care reacționa contra influenței literaturilor streine.

DUGUESCLIN [düghecli] **BERTRAND** (* ca. 1320 † ca. 1380), general francez; luptă vitejește în o sumă de războaie civile și externe.

DUGUIT [dügüi] **LEON** (*1928), jurist francez. A fost profesor de drept constituțional la Universitatea din Bordeaux. Prin operele sale reprezintă o școală nouă, care pune la baza legilor principiul solidarității sociale, rezultată din interdependența claselor sociale. Op. pr. *L'état, le droit objectif et la loi positive*.

DULONG [dülo] **PIERRE LOUIS** (*1785 †1838), fizician și chimist francez; descoperi clorura de azot, acidul ipofosforos, descoperi un nou procedeu pentru analiza apei, căută să stabilească legile căldurii, inventă un fel de termometru. În cursul cercetărilor în laborator își pierde un ochi și două degete de la mână.

DUHAMEL, agent diplomatic rus, trimis în 1848 în București. Contra lui a făcut Heliade o satiră: *Cîntecul ursului* (20 Maiu 1848) și a plătit pe un ursar ca să învețe și să cînte cîntecul în curtea lui Duhamel, iar acestuia i-a trimis o traducere în franțuzește.

DUMAS [düma] **JEAN BAPTISTE** (*1800 †1884), chimist fr.; prof. la fac. de științe din Paris și la Collège de France, membru al Academiei de științe; făcu studii importante asupra alcoolului anilic, asupra densității vaporilor; cercetă compoziția apei și a aerului; formulă *leya substituțiilor*, care revoluționă chimia organică.

DUMAS ALEXANDRE TATĂL (*1802 †1870), romancier și autor dramatic de o fecunditate prodigioasă și renumit în toată Europa. La noi a fost prețuit de la începutul activității lui, căci drama *Antony*, tip. În 1831 este tradusă la noi în 1837 de Alexandru Hrisoverghi. De atunci neconținut literatură noastră a fost alimentată cu operele lui, traduse de frunțașii scrisurii românești sau de persoane mai puțin cunoscute. Dăm aci pe cele mai însemnate: *Impresii de căldorie* trad. de C. Negruzzi (1836), *Corricolo* de Heliade (1846), *Speranare* de Heliade (1847), *Un bal mascat* de P. Teulescu (1847), *Conducătorul cabrioletului* de P. Teulescu (1848), *Acte sau moartea lui Nerone* de C. Gane (1851), *Fata regentului* de Gr. Lupoiu (1853), *Isac Lachedem* de G. Baroni (1855), *Cei patruzeci și cinci* de G. Baroni (1856), *Amory* de M. Costiescu (1857), *Aventurile lui Liderik* de E. Rafael (1857), *La Calmuci* (1863), *Columba* de I. Vulcan (1865), *Mîna de mort* de B. Vermont (1869), *Iosif Balsamo* de Calotescu (1878) altă trad. 1922, *Frații Corsicani* de D. Iarcu (1878), *Din zilele lui Nero* de A. Ciura (1907), *Strigoii Carpaților* de Iosif și Anghel (1909), *Contele de Monte Cristo* de Ion Gorun (?), *Cei trei mușchetari*, *Maistrul Adam Calabrezul* (1911), *Othon Arcașul* de Al. Iacobescu (1919), *Pascal Bruno* de I. Nacu ș. a.

DUMAS ALEXANDRE FIUL (*1824 †1895), romancier și autor dramatic francez. Celebru prin romanul *La dame aux camélias* (1848), prelucrat apoi ca piesă de teatru, utilizată pentru libretul operii *Traviata* a lui Verdi. Alte opere: *Le fils naturel*, *La femme de Claude*. În românește s-au tradus: *Denisa* (de D. Stăncescu), *Francillon*, acestea reprezentate pe

Dumas-Tatăl.

Dumas-Fiul.

scena teatrului Național din București, *Diana de Lys* (de Al. Serban 1910), *Juvaerul Reginei* (de N. A. Bogdan 1925), *Procesul Clemenceau* (1921), precum și *Dama cu camelii*.

DUMBRAVA-ROȘIE ① com. rur. Jud. Neamț, plasa Piatra. ② stație c. f. lângă Piatra Neamț. ③ com. rur. Jud. Storojineț, plasa Dumbrava-Roșie; 1428 loc. Stație c. f. între Adincata și Cernăuți.

DUMBRAVA ROȘIE, poem eroic de Vasile Alecsandri, tip. Iași 1872. E un episod din viața lui Ștefan cel Mare.

DUMBRĂVĂ BUCURA, numele literar al d-nei **FANY SECULICI** (1926), scriitoare română. A publicat întâiu opere în limba germană, însă cu subiecte românești (*Der Haiduc* 1907, *Der Pandur*, 1912), apoi românește: *Cartea munților*, 1920, *Ceasuri șintle*, 1921.

DUMBRĂVĂ VORNICUL, boer moldovean. Adversar al lui Alexandru Vodă (1567—77), din pricina căruia a fugit în Ardeal. A fost devotat lui Ioan Vodă cel Cumplit, care l-a făcut vornic de țară de jos, după uciderea lui Șbierea. Pe el l-a trimis Ioan Vodă contra lui Petru Schiopul. În nvela lui Odobescu („Doamna Kiajna”) este acela care ucide pe această eroină.

DUMBRĂVENI ① com. rur. jud. Botoșani, plasa Bucecea; 3730 loc. Stație c. f. linia Verești-Botoșani. Formează o circ. com. cu alte 5 sate (legea 1929). ② c. r. jud. Soroca, plasa Nădușita; 2055 loc. După legea 1929 sat circ. com. Ocolina. ③ com. urbană jud. Tîrnava-Mică (fost *Ibașfalău*), ca. 5000 loc. Stație c. f. între Sighișoara și Copșa-mică. Oraș vechiu, are clădiri din sec. xvi. Are un liceu, o școală profesională de fete, o școală de ucenici. Bîlciu: 24 Ianuarie, 23 Martie, 17 Maiu, 2 Iulie, 18 Septembrie, 17 Noembrie.

DUMESTI ① circ. com. jud. Iași, plasa Bahluu cu 5 sate (1929). ② Stație c. f. jud. Vaslui, plasa Ștefan cel Mare, între Roman și Buhăești.

DUMINICII (Legenda) — **EPISTOLIA**.

DUMITRACHE BIV VEL STOLNIC. — **VARLAAM**. **DUMITRESCU IOAN** (†1913), cîntăreț de opere (tenor) român. A cîntat în Italia și în centrele mari din Europa și din America (după 1885).

DUMITREȘTI ① com. rur. jud. Ismail, plasa Cișmele; 2654 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cișmele. ② circ. com. jud. Olt cu 18 sate (1929). ③ circ. com. jud. Rîmnicul Sărat plasa Dumitrești, cu 23 de sate (legea 1929).

DUMONT D'URVILLE JULES (*1790 †1842), navigator francez, făcu mai multe expediții, cercetînd Polinesia și regiunile australe.

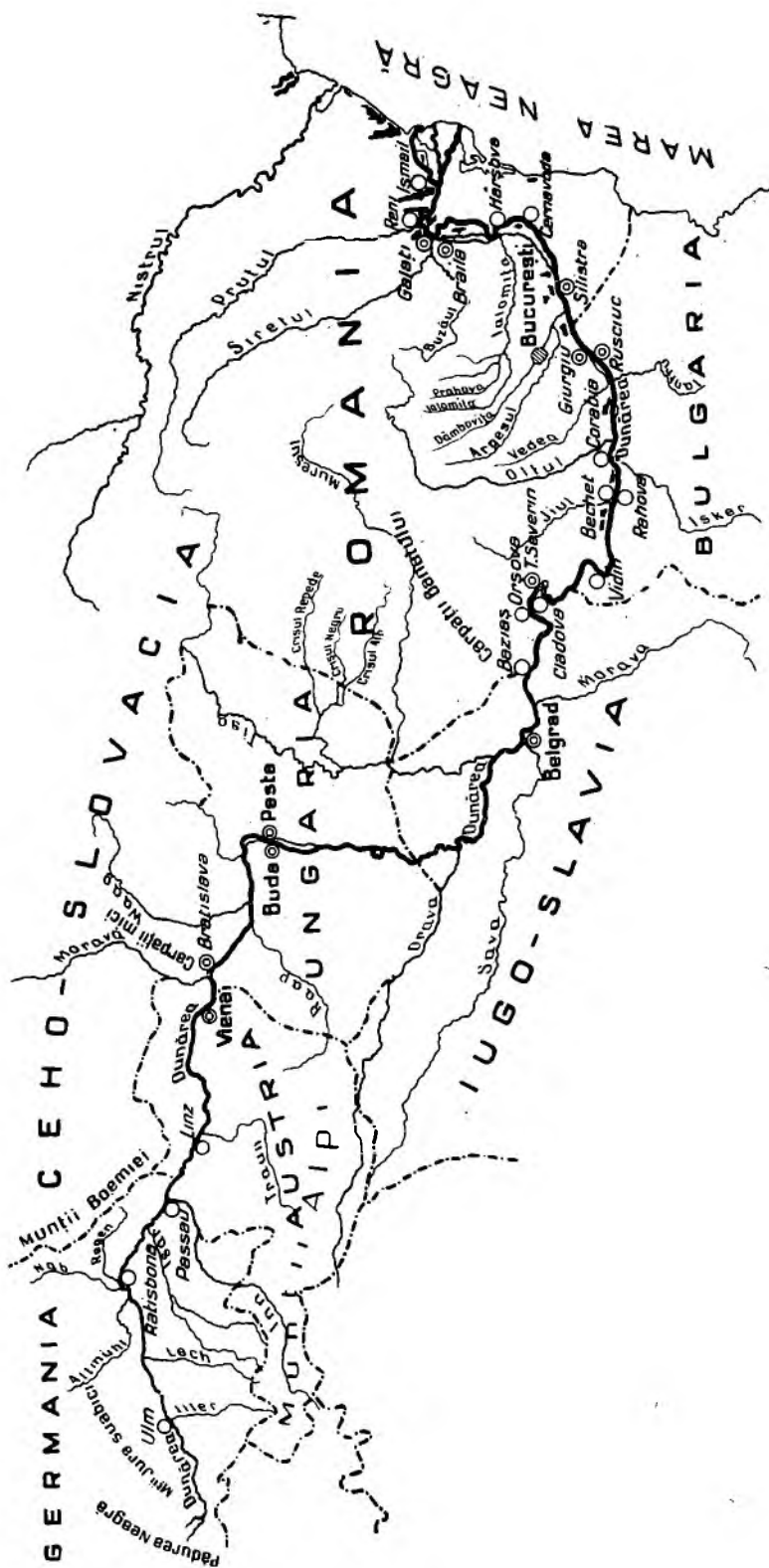
DUNĂ (= **DWINA**), fluviu în Rusia, isvorăște aproape de Volga și se varsă în Marea Baltică; lung. 1024 km.

DUNANT [düna] **HENRI** (*1828 †1910), scriitor elvețian, întemeietorul Crucii roșii (1864).

DUNĂREA, stație c. f. între Fetești și Cernavoda.

DUNĂREA, mare fluviu din Europa (grec. **ISTROS**, lat. **DANUBIUS**, fr. **DANUBE**, germ. **DONAU**). Izvorăște din munții Pădurea-Neagră (Ducatul de Baden), udă Germania, Austria, Ungaria, Iugoslavia, România și Bulgaria și se varsă în Marea Neagră prin trei guri: *Chilia*, *Sulina* și *Sf. Gheorghe*. Lungimea ei totală e de 2860 km. În cursul ei Dunărea taie în curmeziș mai multe lanțuri de munți: 1) Jura suab, după care coboară pe platoul bavarez; 2) munții Boemiei și Alpii Austriei, trecînd printre ei în spre Viena; 3) Carpații mici, îi taie la Bratislava; 4) trece prin munții la Gran; 5) trece prin Carpații bănățeni; 6) trece printre dealurile Măcinului și Galaților. Acestea sînt cele 6 porți ale *Dumării* (Mehedinți, Geografia). Udă multe orașe și sate, între cari sînt: *Ulm*, *Ratisbona*, *Linz*, *Passau*, *Viena*, *Bratislava*, *Budapesta*, *Belgrad*, *Vidin*. În România porturi la Dunăre sînt: *Baziaș*, *Orșova*, *Severin* (în Bulgaria: *Cladova*), *Bechel* (în Bulg. *Rahova*). *Turnu-Măgurele* (în Bulg. *Nicopole*), *Zimnicea* (în Bulg. *Șvîstlov*), *Giurgiu* (în Bulg. *Ruscuc*), *Oltenița* și

DUG-DUN

Basinul Dunării

pe malul drept *Turtucaia, Călărași* și pe m. drept *Silistra*, apoi *Brăila* și *Măcin, Galați, Isaccea*. Afuenții cei mai însemnați sint: pe dreapta: *Isar, Inn, Drava, Sava, Morava, Traun, Enns, Leitha, Raab, Timoc, Lom, Ogost, Vid, Osm.* pe stînga: *Morava, Vaag, Gran, Eipel, Tisa, Temes, Topolnîța, Jiul, Oltul, Călnăuțuț, Vedeș* și *Teleormanul, Argeșul, Ialomița, Siretul, Prutul*. În cursul ei formează numeroase insule și primește apele a numeroase lacuri. De la Călărași pînă la gura Ialomiței se desparte brațul Borcea, astfel că Dunărea și brațul închid un mare teritoriu pe care se găsesc lacuri, pășuni și multe mlaștini; de la Gura Ialomiței pînă la Brăila alt teritoriu în care sint lacuri multe și se găsesc mari pescării (→ **DELTA DUNĂRII**). Navigația pe Dunăre a fost totdeauna foarte importantă.

DUNĂREA, ziar politic, Craiova, fundat de Stolo-gianu, avocat, 1864.

DUNĂREA, Il Danubio, ziar românesc-italienesc, apărut în Galați între 1846—1850 sub red. lui Marco Cugino.

DUNĂREA-DE-JOS (episcopie), înființată în 1864, cuprinzînd jud. Ismail, Bolgrad, Covurlui, Brăila și avînd reședința în orașul Ismail. În 1878, ră-pînd Rușii din nou județele din sudul Basarabiei, Episcopia aceasta își formează teritoriul cu jude-țele Covurlui, Brăila, Tulcea și Constanța, avînd reședința în Galați. După unirea tuturor provin-ciilor românești, întemeindu-se și alte episcopii, a rămas cu jud. Tulcea și Covurlui. Lista episcopilor: *Melchisedec* (1865—1879), *Iosif Gheorghian* (1879—1886), *Parlenie Clinceni* (1886—1902), *Pimen Georgescu* (1902—1909), *Nifon Niculescu* (1909—1921), *Iacob Antonovici* (1923—1924), *Cosma Petrovici* (1924).

DUNĂREANCA, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Traian; 2871 loc. E și circ. cuprinzînd 6 comune (1929).

DUNAVĂȚ, rîu jud. Tulcea, se desface din brațul Sf. Gheorghe și după un curs de 40 km. se varsă în lacul Razelm (Razim).

DUNCA NICOLAE (*1837†1862), ofițer român în armata austriacă, plecat din Mol-dova în 1854; trecut apoi în legi-unea maghiară din Italia, în fine în America, unde a luat parte la războiul de secesiune și unde a mur-it în luptă.

DUNCA TITUS, inginer român. Spirit iubitor de aventuri, a călă-torit mult; a luat parte la revoluția polonă contra Rusiei (1863), a lu-crat la construcția canalului de Suez, a luptat în Italia sub Garibaldi (1866) și în Franța contra Prusiei (1870), a fost căpitan în ar-mata noastră în răz-boiul pentru inde-pendență și apoi a participat la cam-paniile franceze din Sudan și Tunis (1881).

Stema jud. Durostor.

DUNCKER MAX (*1811†1886), isto-ric germ., prof. la Halle și la Tu-bingen. Op. pr. *Istoria anticității* (1852—1885).

DUNKERQUE, port în Franța, la marea Nor-dului; 40.000 loc.

DUPANLOUP [dūpanlu] **FÉLIX** (*1802†1878), episcop de Orléans, membru al Academiei franceze, vestit ca orator religios și politic; susținător al cla-sicismului; adversar al infailibilității Papei (1870), întemeietor al partidului „Catholicilor liberali”; apărător al legii pentru libertatea învățăm. su-prior; a lăsat și cîteva lucrări de pedagogie și educație.

DUPARC LOUIS, profesor de petrografie la Uni-versitatea din Geneva; membru onorar al Aca-demiei Române (1913).

DUPĂ-PIATRĂ, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Brad; 2149 loc.

DUPLOYÉ [dūploaie] **EMIL** (*1833†1912), ste-nograf; inventă, cu fratele său, sistemul de scri-ere care-i poartă numele.

DUPUY CHARLES (*1851†1923), profesor și po-litic francez; ministru, președinte de Consiliu, preș. al Camerei; de la 1892 a avut totdeauna cuvînt hotărîtor în politica țării sale.

DUPUYTREN GUILLAUME (*1777†1835), medic francez, profesor de medicină operatorie; operator vestit în timpul său.

DURAZZO (=DURRES), oraș în Albania, port la Marea Adriatică; 9739 loc. Datează din sec. VII a. Chr. și se numia grec. *Epidamnus*. Ocu-pat de Romani în sec. I p. Chr. s'a numit *Dyr-rhachium*.

DURĂU, schit jud. Neamț, com. Hangul, la poalele Cehlăului; nu se cunoaște anul întemeierii; refăcut de mi-trop. Veniamin Costache 1835.

DÜRER ALBERT (*1471†1528), mare pictor al Germaniei.

Albert Dürer.

DURMITOR, munte din Montenegro (Jugoslavia), al cărui nume denotă că acolo au locuit Români.

DUROSTOR, jud. în Dobro-gea; cap. *Silistra*; 3226 km. p., 183.808 loc. (1928); are 7 plăși, 3 com. urbane, 102 rurale; ține de circ. Curtii-de-Apel din Constanța; are 12 școli primare urbane și 178 rurale; are 17 cooperative de aprovizionare și consum cu cap. 5.838.324 lei, 1 coop. pentru exploatare de păduri cu capital de 245.000 lei; are 42 biserici ortodoxe și 76 de moschei, ține de eparhia ep. din Constanța.

DUROSTOR (EPISCOPIA DIN): începuturile nu se cunosc, este o mențiune în anul 1147; mai sigure sint dovezile pentru epoca după 1339, pe la 1564, 1638, 1672, 1710 și pînă la 1721.

DURUY VICTOR (*1811†1894), istoric francez; ministru al instrucției 1863—69, dete o nouă or-

Harta jud. Durostor.

ganizație învățămîntului secundar și răspîndi învățămîntul primar și în cătune; membru al Academiei Franceze.

DUSE ELEONORA (*1859†1924), actriță italiană, renumită ca tragediană; călători în principalele țări europene și la noi.

DUSSELDORF, oraș în Germania (Prusia re-nană); 150.000 loc.

DUȘAN ȘTEFAN, țar sîrbesc pe la 1336 pînă la 1356.

DUȘCOV, consul general al Rusiei în Munte-nia, 1840—42, care a sprijinit alegerea lui Bibescu ca domn.

DUVEYRIER [dūverie] **HENRI** (*1840-1892),

DVO- geograf francez; călători mult și făcu studii asupra Saharei (1861-62).

DZI **DVORAK ANTON** (*1841†1904), compoz. boem.; prof. la Conservatoriul din Praga. Operele lui sînt des cîntate la concertele noastre.

DWINA, — DUNA.

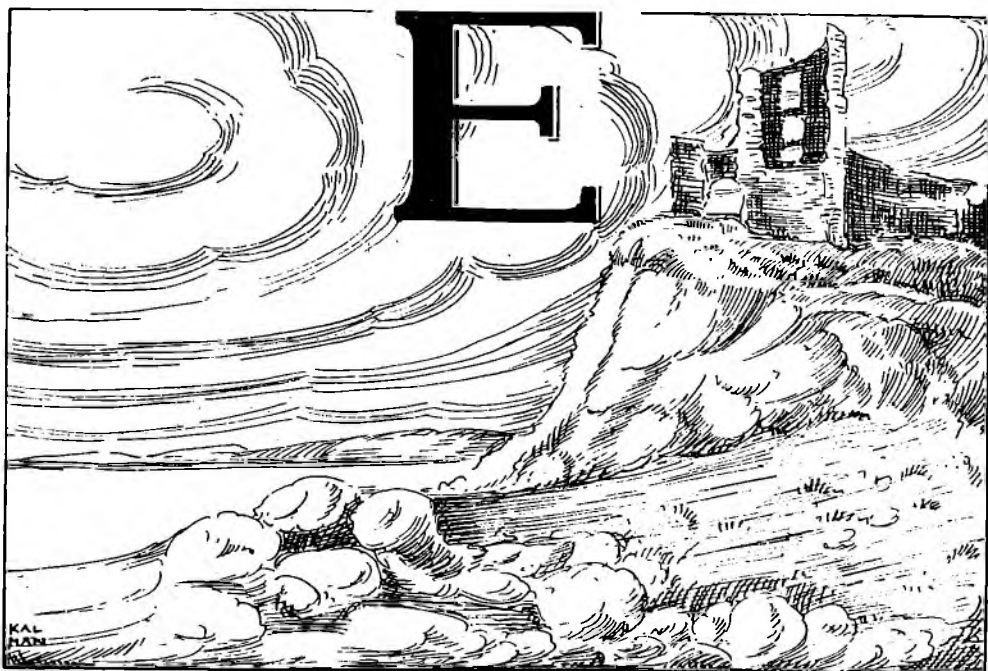
DYCK ANTONIU VAN (*1599†1641), pictor și gravor olandez; trăi mulți ani în Italia apoi în Franța.

DYRRACHIUM — DURAZZO.

DZIEDUSZYCKI WALESIAN, negustor polon, care a făcut o călătorie pe Nistru în 1785 și a descris-o într-o relație publicată în 1843. Aci vorbește despre fapte din Moldova.

DZIERZON [gerșan] **IOHANN** (*1811†1906), a piculor german; inventă stupii artificiali cu rame mobile și studî moravurile albinelor.

ENISALA (HABADAG). RUINELE

EAUX BONNES [o bonn], st. balneară Franța (în Pirinei); 800 loc.

EBE → **HEBE**.

EBERS GEORG MORITZ (*1837†1898), egiptolog germ.; prof. la Iena; publică *Papyrus Ebers*, cum și o serie de romane, multe cu subiecte din viața egipteană.

EBERT FRIEDRICH (*1871†1925), om politic german. Socialist, șef al partidului (1913); cancelar (1918), apoi prezident al republicii (1919).

EBERTH CARL JOSEPH (*1835†1926), bacteriolog german. A fost profesor la Zurich, director al Institutului de patologie din Halle. Bacilul tifosului poartă numele lui.

EBREI (sau **EVREI**, popular **OVREI**), unul din popoarele cele mai vechi despre cari vorbește istoria, primul care a profestat monoteismul. Mai tirziu li s'a zis și *Israeliti* (de la *Israel*); Romanii i-au numit *Iudaei* (de la *Iuda*), apoi cuvîntul a luat diferite forme în diferite limbi, unele fiind cu înțeles peiorativ, cum este rom. *Judani* sau *Jidani* sau *Jidovi* (fr. *Juifs*, germ. *Juden*). În timpuri foarte depărtate acest popor a locuit în Mesopotamia și de acolo, fiind păstori, și-au schimbat așezările după nevoile de hrană ale turmelor. Unii s'au dus în Egipt, de unde au plecat sub conducerea lui Moise și au ajuns în Palestina. Tirziu, diferitele triburi s'au unit și au format un stat, avînd regi: *Saul*, *David*, care și-a așezat reședința la Ierusalim, apoi *Solomon*, care a construit templul. După moartea lui s'au despărțit în două regate (*Israel* și *Iuda*) și n'au putut rezista inamicilor: au fost supuși de Chaldei, au suferit robia în Babilon și au trecut, în cursul vremurilor, de sub o stăpînire sub alta (*Macedoneni*, *Seleucizi*, *Romani*) pînă cînd existența lor națională a fost desființată (*Adrian*, 135 d. Hristos) și de atunci mulți din ei s'au risipit în diferite părți ale lumii.

EBRO, fl. Spania, se varsă în Mediterana; lung. 500 km.

ECATERINA, sfîntă, prăznuită de biserica ortodoxă la 25 Noiembrie. Spun istoricii că era de neam împărătesc și foarte învățată. A trăit în Alexandria pe vremea lui Maximin al II-lea

(306—313) A dus o viață virtuoasă și a mărturisit în public credința ei. Nu se știe cum a murit, dar moaștele ei au fost descoperite în sec. VIII și așezate în biserica zidită de Sf. Elena în Muntele Sinaia.

ECATERINA II → **CATERINA**.

ECCLESIASTUL, una din cărțile vechiului Testament. În frunte e maxima cunoscută: *Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sînt deșertăciuni*. În românește se găsește în traduceri complete ale Bibliei (1688 și 1914).

ECHEGARAY JOSE (*1835†1916), scriitor spaniol, autor dramatic. Profesor de matematici. Membru al Academiei de științe. La noi e mai cunoscută piesa *Marele Galeotto*. A luat premiul Nobel în 1904.

ECHIMĂUȚI, com. rur. jud. Orhei, plasa Rezina; 2858 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cinișeuți.

ECHIȘCEA, com. rur. jud. Caliacra, plasa Stejarul; 4403 loc. După legea 1929, sat circ. com. Trupcilar.

ECKSTEIN ERNST (*1845†1900), scriitor german. A lăsat nuvele, romane, articole cu nota umoristică.

ECLA, vulcan în Islanda; 1614 m. înalt.

ECONOMIA, foaie economică, apare în Caransebeș din 1905.

ECONOMIA NAȚIONALĂ, revistă economică înființată de P. S. Aurelian (1873) și continuată de C. Băicoianu. (București). Apare și azi.

ECONOMIA RURALĂ, revistă de agricultură, comerț și industrii agricole sub direcția lui P. S. Aurelian, a apărut în București între 1881—1884.

ECONOMUL, organ de economie, industrie și comerț, Blaj, 1873—1883, sub red. lui Ștefan Pop.

ECOL MACEDONIEI, ziar naționalist, apărut în București între 1903—1906 sub direcția lui Nuși Tulliu.

ECRENE, cap la Marea neagră, aproape de Varna; punct de hotar spre Bulgaria.

ECTOR → **HECTOR**.

ECUADOR, stat în America de Sud, așezat între Columbia, Brazilia, Peru și Oceanul Pacific;

ECU-EGI - 451.000 km. p.; 2.315.000 loc. Cap. **Quito**, 400.000 loc. Orașe pr. **Guayaquil** și **Cuenca**. E străbătut de munții Anzi cu vârful Chimborazo (6310 m.). Pământul e fertil; se produce: cacao, cauciuc, cafea, tutun, etc. A făcut parte din imperiul spaniol pînă la 1811, cînd s'a despărțit împreună cu Columbia, Venezuela și Noua Grenadă, iar de la 1830 este independentă. E republică. Președintele actual (din 1926) se numește **Isidro Ayora** (— harta Americii de Sud).

ECUBA (grecește **HECAVI**), personaj legendar. Soția regelui Priam al Troiei; a avut 18 fii, cari toți au murit în războiul troian. Ea a fost luată captivă de Ulise. Viața ei a dat subiectul tragediei lui Euripide („Hecuba”, 424 a. Chr.).

EDDA, tradițiuni și legende ale popoarelor scandinave, adunate prin anii 1100 și 1200, și cari au servit ca fundament epopeii Nibelungilor.

EDER CAROL IOSIF (*1760†1810), istoric ungar. Opere pr. *Supplex libellus Valachorum Transilvaniae*. Cluj, 1791, *Scriptores rerum transilvanarum*, 4 vol. 1797—1800.

EDESSA (azi **ORFA**) oraș în Mesopotamia, fost în ev. mediu episcopat creștin. Aci a fost și o școală vestită pentru interpretarea textelor biblice.

EDICULE (șapte turnuri), numele unei închisori din Constantinopol, despre care se vorbește des în istoria noastră în sec. xvii și xviii, fiindcă acolo se închideau foștii (și viitorii) Domnitori și diferiți boeri români.

EDIMBURG, oraș în Anglia (Scoția), la golf. Forth; 300.000 loc.

EDINIȚA, (în legea 1926, sau **EDINIȚI** în legea 1929, sau **EDINTA** în Dict. Arbore; rusește **EDINET**) circ. com. jud. Hotin cu 9 sate (1929).

EDISON THOMAS (*1847), inventor american mai ales pe terenul electricității: *microtelefonul*, *fonograful*, *lampa cu incandescență*, *megafonul*. În total peste șase sute. A debutat în viață ca simplu lucrător la o companie de cale ferată; a învățat singur și a ajuns să cunoască bine construcția aparatelor de telegrafie.

EDUARD I (*1239†1307) rege al Angliei între 1272—1307; suveran iscusit, războinic, confirmă magna charta a libertăților (1297).

EDUARD III (*1312†1377) rege al Angliei între 1327—1377, purtă multe războaie norocoase.

EDUARD VII (*1841†1910), rege al Angliei de la 1901. Suindu-se pe tron în timpul războiului cu Buria, el se grăbi să încheie pace și în 1906 le acordă autonomia. A urmărit și a realizat prietenia între țara sa și Franța, schimbînd prin aceasta mersul politicii europene.

EDUCATORUL, ziar pedagogic, aparînt în București în 1883—84 sub direcția lui **Barbu Constantinescu**.

EFESIU IOAN, profesor grec la Academia domnească din Iași. Nu cunoaștem data.

EFORIA ȘCOALELOR, instituțiune întemeiată în București pentru conducerea școalelor de toate gradele din Muntenia. După Regulamentul școlar din 1833, era compusă din 4 *efori*: trei boeri pămînteni „vrednici prin a lor știință” și un profesor, care era și *inspectorul* școalelor din București. Lucrările erau conduse de un *director*, care era și *provizorul* internatului Sf. Sava. S'a desființat în 1864, cînd toate atribuțiunile ei au trecut la Ministerul instrucțiunii.

EFORIA SPITALILOR CIVILE DIN BUCUREȘTI, instituție autonomă, sub controlul Statului; are de scop să conducă administrația spitalelor cari se întrețin din averile lăsate de Cantacuzinești și Ghiculești. Ea datează — în forma actuală — din 1864. În fruntea ei sînt totdeauna 3 efori, numiți

de guvern, din cari doi fac parte din urmașii familiilor donatorilor.

EFREM, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 7 Martie. Fiind trimis ca episcop în Scitia de către patriarhul Ermon al Ierusalimului, a predicat credința creștină, dar a fost ucis acolo.

EFREM SIRUL (? ca. 379), prăznuit de biserica ortodoxă la 28 Ianuarie. Născut în orașul Nisibe în Mesopotamia din părinți creștini, a fost și el creștinat la 18 ani. A dus viața monahală aspră uneiori în pustie, și n'a avut alt grad preotesc decît diaconia. A luat parte la Sinodul de la Niceea; a trăit în Edesa. Mare predicator; cuvîntările lui erau ascultate de credincioși cu emoțiune, fiind el însuși emoționat pînă la lacrimi cînd vorbea. A lăsat și numeroase scrieri în limba greacă și siriacă. În multe din ele a dezvoltat ideea *umilinței* cu o putere de convingere care nu se află la alți scriitori bisericești. Din operele lui a tradus Samuil Micu pe la 1788 (manuscris) sub titlul: *Invățăturile asceticești*; în 1823 s'a tipărit la mîn. Neamului: *Cuvîntele și învățăturile lui*, reeditată în 1926 București; o altă publicație a început în 1922 Economul Tîncoca, după text rusec.

EFREM I, episcop al Rîmniceului pe la 1591.

EFREM II, episcop al Rîmniceului pe la 1606.

EFREM zis **TRUFĂȘEL**, episcop al eparhiei Buzăului 1620—1636; în 1623 se vede că are titlul de „arhiepiscop ot Buzăvșchi”.

EFTIMIE (sec. xvi), autorul unei cronice slavone despre Alex. Lăpușneanu; identificat (de N. Iorga) cu un egumen al mîn. Neamțu episcop român în Ardeal 1572, sprijinit de calvini; în timpul lui Ion Vodă cel Cumplit deveni episcop de Roman, dar fu gonit de Petru Schiopul și reveni în Ardeal. I. Bogdan îl identificase cu un fost episcop de Rădăuți.

EFTIMIE CEL MARE, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 20 Ianuarie. Aparținînd unei familii nobile și bogate, a fost crescut în respectul virtuților creștine de către un episcop (din Armenia), care îl hirotonisi preot și voia să-l pregătească pentru episcopat; el preferă viața de sihastriu și se retrase în Palestina. Trăind în locuri pustii, cînd singur, cînd cu un tovarăș, vestea despre el se răspîndia, veniau la el ucenici, veniau bolnavi ca să-l vindece; sub povăța lui se zidiră mai multe mănăstiri (una pe la 420), dar el refuza totdeauna să aibă rolul oficial de conducător, deși toți îl consultau în afacerile importante. A combătut eresul Nestorienilor și al Eutihienilor. După o viață de fapte de acestea, muri în vîrstă de 95 de ani.

EFTIMIE, mitropolit al Ungro-Vlahiei ca. 1568—1577

EFTIMIE II, mitropolit al Ungro-Vlahiei 1595—ca. 1603. Amic cu Mihail-Viteazul, îl vedem semnat în tratatele politice importante. După uciderea domnitorului, a trăit în pîrbeșie.

EGATE, insule în apropiere de Sicilia, aparțin Italiei.

EGEE MAREA, între peninsula balcanică și Asia mică, zisă și Arhipelag.

EGERIA, personaj mitologic roman, o nimfă care sfătua pe regele Numa ce reformă să facă.

EGGER [egge] **EMIL** (*1813†1885), filolog francez, prof. de l. greacă la facultatea de litere din Paris; membru al Academiei de inscripțiuni. Publică studii despre accentul grec, despre istoria greacă și romană, gramaticii ș. a. Membru onorar al Academiei Române (1871).

EGINA, insulă în Arhipelag (M. Egee), 6000 loc. Avu un rol însemnat în istoria veche a Grecilor: era atunci ca o provincie bogată.

EGIPT, țară întinsă la N. E. Africe; supr. 1.021.000 km. p.; 14.169.000 loc., mare parte *Felahi*, apoi *Copti*, urmași direcți ai Egiptenilor antici, și *Beduini*. Pe lîngă acești locuitori vechi, s'au stabilit Europeni: *Englezi, Italiani, Francezi, Greci*, etc. (— harta **AFRICEI**). Clima e caldă (pînă la +45°) dar sănătoasă; numai cînd suflă vînturile *Kamsin* și *Simun* este greu de suportat. E străbătut de

Thomas Edison.

Eduard VII.

fluviul Nil (— acest cuv.), care se varsă în marea Mediterană (— **DELTA NILULUI**), care, din antichitate, fertilizează cimpurile prin revărsările sale anuale. Cap. **CAIRO** (1.060.000 loc.); orașe pr. **Alexandria**, 570.000 loc.; **Port Said**, 103.000 loc.; **Mansura**, 63.000 loc.; **Damietta**, 35.000 loc.; **Gizeh**, 27.000 loc.; **Suez**, 36.000 loc.

În Egipt s'a desvoltat una din cele mai vechi civilizațiuni și a ajuns, sub regii indigeni numiți **Faraoni**, la un mare grad de dezvoltare în științe și în arte. Istoria lui este împărțită după **dinastii** (30 la număr) și după aceste dinastii se stabilesc și datele cronologice ale evenimentelor, pînă la stingerea lor la 525 a. Chr.; cînd Egiptul a fost supus de Persi. După aceea el a trecut sub stăpînire a Macedonenilor (cuprins de Alexandru cel Mare, după care urmează regi din familia lui Ptolemeu) și sub a Romanilor (anul 30 a. Chr.). În anul 640 începu dominațiunea Arabilor, apoi a Sultanilor Mameluci de la 1250 la 1517, în fine Egiptul deveni provincie turcească. Tratatul de la Londra (1841) recunoscu această situație de drept, dar dădu **Kedivului** (= rege) o autonomie care permise amestecul Englezilor în treburile Statului, în care vreme se construi Canalul de la Suez (— acest cuv.) și se ajunse astfel la ocupațiunea militară engleză (1881, după revolta lui Arabi-pașa). În 1914 Anglia detronă pe Kediv și numi un Sultan care nu mai avea nici o legătură cu cel din Constantinopol și era pus sub protectoratul englez. După mai multe mișcări naționaliste, Anglia recunoscu în 1922 independența Egiptului, steagul și effigia lui, dar mențină o „cooperatie” anglo-egipteană.

EGIRA (fuga lui Mahomet din Mecca) însemnează începutul erei **mahometane**, după care adepții acestei religii socotesc anii. Începutul acesta corespunde cu anul 622 după Hristos.

EGIST, pers. legendar grec. Iubind pe **Clytemnestra**, soția lui Agamemnon, a ucis pe acesta, cînd s'a întors din războiul troian; dar, la rîndul lui, fu ucis de Oreste, fiul lui Agamemnon.

EGOSPOTAMOS, fluviu în Chersones.

EHRlich PAUL (*1854 †1915), medic și naturalist german. A fost profesor la Berlin, director al institutului de terapie experimentală din Frankfurt. S'a ocupat cu istologia singelui. E cunoscut serul zis 606 (arsenobenazol) în contra sifilisului. A fost membru onorar al Academiei Române (1911). A luat premiul Nobel.

EIFFEL [efel] **GUSTAVE** (*1832 †1923), inginer fr., autor al multor lucrări mari în Franța (podul de la Bordeaux) și în alte țări (o gară în Pesta); este vestit turnul Eiffel clădit cu prilejul expoziției din Paris 1889.

EINSTEIN [ainștain] **ALBERT** (*1879,) fizician german. A formulat teoria **relativității**, care se raportă la măsurarea timpului și spațiului în sistemul planctar și în univers. Determinările speciale ale timpului și spațiului sînt valabile numai cînd sînt raportate la un anumit sistem de măsuri. Toate determinările de timp depind de locul ocupat de observator în spațiu, ele vor fi diferite pentru doi observatori cari se mișcă unul față de altul.

A. Einstein.

ELADIU ALEXANDRU, scriitor grec. A publicat în latinește o istorie a bisericii orientale, în care vorbește de școalele grecești din principate.

ELANUL, rîu afl. al Prutului; udă județele Fălciu, Tutova și Covelului.

ELBA (ceh. **LABE**), fluviu, izvorăște din Boemia și se varsă în Marea Nordului; lung. 1.100 km.

ELBA, insulă în Mediterană, ține de Italia (din 1860). Aci a fost deportat Napoleon I în 1814, și de aci a venit în Franța pentru a relua domnia care a ținut o sută de zile și s'a sfîrșit la Waterloo.

ELBASAN (armânește: **NUCASTRU**), oraș în Albania, pe rîul Scumbi, la poalele munților Cer-

menica. Locuit de mulți Armâni și înconjurat de sate armânești. L-a vizitat și Bolintineanu și vorbește despre el în relațiile sale de călătorie.

ELECTORAT se numia regimul prin care se atribuia tronul imperiului unuia din suveranii principali ai Germaniei. Instituit în 1024, reorganizat prin bula de aur în 1356 (erau 7 membri: arhiepiscopul din Mainz, din Colonia, din Treves, regele Boemiei, contele palatin, ducele Saxoniei, margraful de Brandenburg) și prin pacea de la Westfalia, în fine prin intervenția lui Napoleon I (cînd se ridică numărul lor la 10), electoratul fu desființat la începutul sec. XIX-lea.

ELECTRA, pers. mitol. grec., fiica lui Agamemnon și a Clytemnestrei, care a răzbunat moartea tatălui ei. Legenda aceasta a dat subiect mai multor tragedii: **Choephorele** de **Eschyle** (c. 460 a. Chr.), **Electra** de **Sophocle** (c. 420 a. Chr.), **Electra** de **Euripide** (413 a. Chr.), de **Baif** (1537), **Crebillon** (1708).

ELEFTERIE, sfînt, păznuit de biserica ortodoxă la 15 Decembrie. Fiul al unei femei cuvioase a fost de mic crescut în învățăturile creștinești și la 18 ani deveni preot, la 20 episcop în Iliric. Persecutat de împăratul Adrian (117—138) pentru că făcea mulți prozeliti, el a fost supus la diferite chinuri, pe cari le-a suferit, a fugit pe un munte pustiu și acolo a fost prins și ucis. Atunci a fost omorîtă și mama lui, Antia.

ELENA — personaj mitologic. Soția lui Menelau, regele Spartei, răpită de Paris și dusă la Troia, a fost cauza războiului troian. † Soția împăratului roman Constanțiu Clorus și mama împăratului Constantin cel Mare.

A dus o viață virtuoasă și a crescut pe fiul său după principii severe și s'a creștinat după vestita lui victorie. A murit în adinci bătrînețe și biserica creștină a declarat-o sfîntă. Amintirea ei se prăznuiește la 21 Maiu. † Fiica lui Ștefan cel Mare († 1505), căsătorită cu Ivan fiul țarului Moscovei. † Soția lui Petru Rareș. † **Elena Doamna** — **CUZA** † **Majestatea Sa Elena** (*1896), mama Voievodului Mihail, fiica regelui Constantin al greciei. Este patroana multor instituții de binefacere.

Majestatea Sa Elena.

ELEUSINA, oraș în Grecia antică (Atica); aci se făceau sărbătorile **misterelor** în templele zeilor Ceres și Proserpina.

ELIADE IOAN P. profesor român. A fost și revizor școlar. A publicat cărți de pedagogie (**Pedagogia**, 1868), cărți didactice (**Descmn**, 1873; **Aritmetica**, 1879) ș. a.

ELIADE POMPILIU (*1869 †1914), profesor român. Doctor în litere din Paris, a predat cursul de literatură franceză la facultatea de litere din București (1901). A publicat mai multe volume de critici literare (**Causeres litteraires**, 1903), studii asupra influenței franceze în România (**Histoire de l'esprit public en Roumanie**, 1905; **La Roumanie** au XIX siècle, 1914). Ca director al Teatrului Național (1908—1911), a dat impuls traducerilor din operele clasice streine și a publicat o dare de seamă despre stagiunea 1908—1909. A fost membru al Ateneului Român și membru corespondent al Academiei Române (1912).

ELIADE RĂDULESCU, — **HELIADÉ**.

ELIAS JACQUES M. (*1844 †1923), bancher român. A întemeiat, cu doi frați ai săi, o casă de bancă în 1877 cu sediul în București și în Viena. S'a ocupat și de întreprinderi industriale, între altele, fabrica de zahăr de la Sascut. Mai trziu a fost între fondatorii **Băncii Generale** din București. A lăsat prin testament averea sa (de peste 370 milioane lei) pentru crearea unei fundații cu numele de „**Memachem H. Elias**” (tatăl donatorului), ca să se zidească și să se întrețină un spital, un gimnaziu și o școală profesională; a instituit ca

ELI-legatar universal *Academia Română*, iar executor testamentar pe avocatul Em. Pantazi.

ELV **ELIOGABAL**, împărat roman între 218—222, vestit prin viața sa desfrînată și prin neînchipuita sa cruzime. Fu ucis de soldați.

ELIOT GEORGE, numele literar al **MARY-ANNE-1 EVANS** (*1819†1880), romancieră engleză, mult citită în Franța, contribuind la orientarea spre naturalism.

ELISABETA, sfântă prăznuită de biserica ortodoxă la 24 April. A trăit din pruncie în viața cuvioasă, multă vreme în pustie. A murit după o viață lungă închinată suferinței și rugăciunii.

ELISABETA (*1533†1603) regina Angliei între 1558—1603. Persecută pe catolici; învinse pe regele Spaniei Filip II, distrugînd „invincibila armată”, fu de o mare cruzime, omorînd nobili, preoți și pe Maria Stuart; duse o viață destrăbălată, deși cu pretenții de a fi respectată.

ELISABETA (*1837†1898), împărăteasa Austriei, soția lui Franz-Josef, ucisă de un anarhist în Elveția.

ELISABETA PETROVNA (*1709†1762), împărăteasa Rusiei, fiica lui Petru cel Mare, domni de la 1741, înălțurînd pe Ivan VI; contribuia la întărirea influenței franceze și susținea literale și artele; purtă războaie cu Suedezii, cîștigînd Finlanda, cu Francezii, cu Prusienii, ocupînd Polonia.

ELISABETA REGINA Elisabeta, Regina României. **ROMÂNIEI** (*1843†1916), născută Prințesă de Wied. S'a căsătorit cu Domnitorul Carol în 1869 și a avut o fiică, Maria (1870), moartă în vîrstă de trei ani. S'a ocupat de literatură, de muzică și de opere caritabile. A pătruns spiritul poeziilor populare și al povestirilor cronicarilor noștri. A încurajat, prin exemplul ei, arta veche românească introducînd obiceiul ca la anumite solemnități doamnelor din societatea înaltă să poarte costume țărănești și, pentru perfecționarea artei broderiei, a întemeiat societatea „Furnica”. În timpul războiului pentru independență, a fost în fruntea doamnelor române cari au îngrijit pe răniți în spitale, și devotamentul ei a impresionat pe soldați încît i-au zis „mama răniților”. A desenat și a cultivat miniatura, ilustrînd unele poezii, cum e *Concertul în luncă* de Alecsandri și mai ales un exemplar din *Evangelhie*, în care se văd reflectîndu-se durerile ce a suferit la moartea copilului ei, exemplar scris de mîna ei și dăruit bisericii de la Curtea-de-Argeș. Incurajată, se zice, de poetul Alecsandri, care devenise amicul devotat al Curții princiare (mai tirziu regale), a început să publice sub pseudonimul **CARMEN SYLVA**. Suferindă în ultimii ani ai vieții, s'a stins în ziua de 21 Octombrie 1916, îndurerată de desfășurarea marelui războiu. Opera ei literară este foarte bogată. Debutînd în 1881 cu o lucrare în limba germană (*Stürme*) și în 1882 cu una în limba română (*Puiu*), a publicat poezii lirice, poeme, povestiri, nuvele și romane, piese de teatru, culegeri, impresii de călătorie, amintiri. Izvoarele de inspirație au fost sau legendele din țara sa natală sau cele din țara de adopție. Operele ei sînt scrise în limba germană, franceză și română. Între cele din urmă este interesant de relevat discursul ținut la inaugurarea palatului Universității din Iași (1897). Multe din celelalte au fost traduse în românește: *Cugetările unei regine*, de I. Crăciun, *Vrăjitoarea* de A. Steuerman, *Poveștile Peleşului*, *Virful cu dor*, *Astra* de Ionescu Gion, *Bate la ușă* de Livia Maiorescu, *Robia Peleşului* de Elena Rosetti, *Nuvele* de Ionescu-Gion, *Insurat* de A. Alexandrescu-Dorna, *De prin vencuri*, *Versuri* de A. Toma, *Poeziile unei Regine*

de I. I. Deleanu, *Poveștea unei Regine* de H. Lecca, *Poezii* de Elena Poenaru, *Ullranda* de A. Steuerman, *Vahuri alinate* de G. Coșbuc.

ELISABETA (*1873), regina Belgiei, soția Regelui Albert I. În timpul războiului mondial, a îndurat toate greutățile situației prin cari a trecut țara sa, arătîndu-se plină de devotament pentru ajutarea celor nenorociți.

ELISABETA (*1894), fostă regină a Greciei. Fica Regelui Ferdinand I al României și a Reginei Maria. Căsătorită la 27 Februarie 1921 cu George, diadoul Greciei, care a devenit rege în 1922 și a părăsit tronul în 1924.

ELISABETA-DOAMNA ① com. rur. jud. Roman, plasa Miron Costin; 2408 loc. După legea 1929, este comună suburbană a orașului Roman. ② stație c. f. linia Medgidia-Babadag între Ester și Hamangia.

Elisabeta Regina Greciei.

ELISEI, proroc al Ebreilor. prăznuit de biserica ortodoxă la 14 Iunie. A trăit pe la 900 a. Chr. Faptele sale sînt povestite în Vechiul Testament (Cartea Regilor). El a proorocit diferite întîmplări publice și particulare, a ajutat pe cei nedreptățiți și pe cei săraci și a făcut chiar minuni.

ELÓPATAK — **VÍLCELE**.

ELPIDIA, sfîntă prăznuită de biserica ortodoxă la 17 Septembrie. A fost martirizată împreună cu Agapia și Pislis. (— **AGAPIA**).

ELVEȚIA (**SCHWEIZ**; **SUISSE**; **SVIZZERA**), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Franța și Germania, la E cu Austria și Italia, la S. cu Italia și Franța, la V. cu Franța. Supr. 41.295 km. p. 3.880.000 loc.

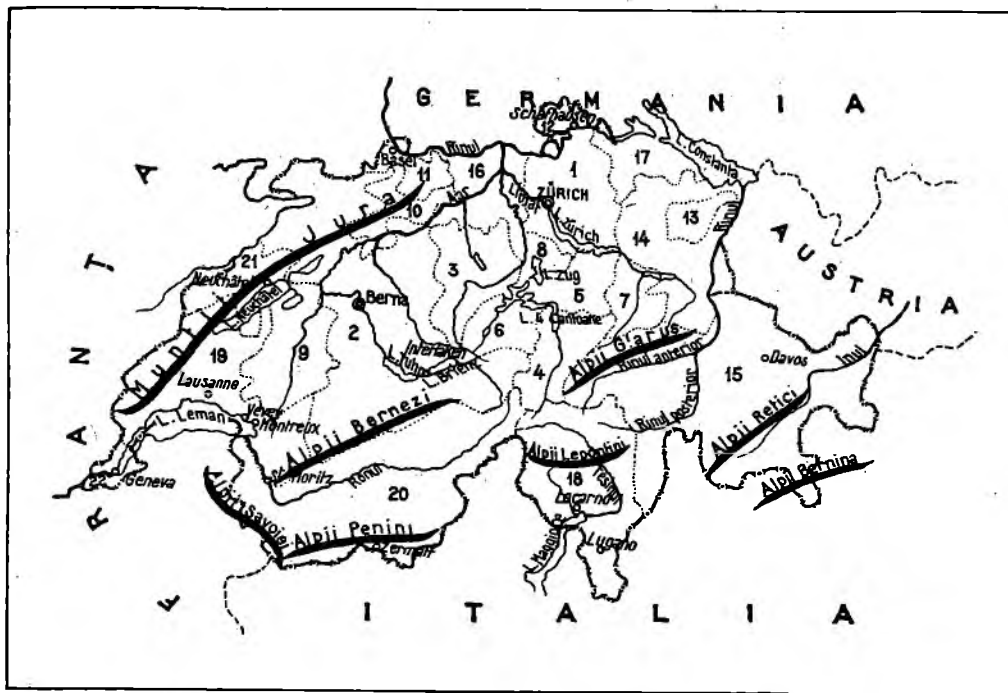
Țară foarte muntoasă, cuprinde cei mai înalți munți din Europa, Alpi cu ramurile lor: *Bernezi Penini*, *Lepontieni*, *Glaris*, *Retici*; la V. sînt munții Jura cu diferite ramuri. Lacuri: *Constanța*, *Leman*, *Neuchatel*, *Celor 4 cantoane*, *Zurich*, *Zug*, *Brien*, *Tuhn*. Fluvii și riuri: *Ronal*, care izvorăște din Alpi, străbate lacul *Leman* și trece în Franța; *Rinul*, format din două mici ape (anterior și posterior), străbate lacul *Constanța*, formează limita de N. și apoi trece în Germania, după ce a primit ca afluenți *Aar*, *Limat*; *Inal* izvorăște din Alpii *Retici* și trece în Austria; *Tessinul* trece în Italia prin lacul *Maggiore*.

Republică federativă formată din 22 cantoane, cari sînt la rîndul lor tot atitea republici: **AARGAU**, **APPENZELL**, **BASEL**, **BERNA**, **FREIBURG**, **ST. GALL**, **GENEVA**, **GLARUS**, **GRISONS**, **LUCCERNA**, **NEUCHÂTEL**, **SCHAFFHAUSEN**, **SCHWYZ**, **SOLOTHURN**, **TESSIN**, **THURGAU**, **UNTERVALDEN**, **URI**, **VAUD**, **VALAIS**, **ZUG**, **ZÜRICH**. Unele cantoane sînt împărțite în cite 2 republici mici, așa că în total sînt 25. Cap. *Berna*. Orașe pr. *Zürich*, *Basel*, *Geneva*, *Lausanne*, *Neuchatel*, *Montreux*, *Lugano*, *Vevey*, *Davos*, *Locarno*, *Interlaken*, *St. Moritz*, *Zermatt*, *Schaffhausen*.

Din cauză că pămîntul e puțin productiv, Elvețienii se ocupă cu creșterea vitelor și cu o sumă de industrii, între cari unele (ceasornicaria, de ex.) sînt vestite. Frumusețile țării și excelența organizație otelieră și a căilor de comunicație atrag în fiecare an, în diferite timpuri ale anului, numeroși călători cari vin din toate părțile lumii, și contribuiesc la mărirea veniturilor țării.

Locuitorii sînt deosebiți după neam și limbă: Germani 69%, Francezi 21%, Italiani 10%; dar toți au o conștiință națională specială. Ca religie, sînt în majoritate protestanți, dar minoritatea însemnată e catolică. Instrucția e foarte răspîndită. Numărul analfabeților este cu totul redus; pentru întreținerea acestei situații, ei au instituit un *examen al recruților*, care arată în fiecare an gradul de cultură al tineretului cu învățătura mărginită la cursul primar și indică măsurile de luat în fiecare canton.

Începutul statului elvețian se consideră a fi

Harta Elveției.

1 Zúrich	7 Glarus
2 Berna (Bern, Berne)	8 Zug
3 Lucerna (Luzern, Lucerne)	9 Fribourg (Freiburg)
4 Uri	10 Solothurn (Soleure)
5 Schwyz	11 Basel (Bâle)
6 Unterwalden	12 Schaffhausen (Schafhouse)

13 Appenzell	19 Vaud (Waadt)
14 St. Gall (Gallen)	20 Valais (Wallis)
15 Grisons (Grigioni, Graubünden)	21 Neuchâtel (Neuen-
burg)
16 Aargau (Argovie)	22 Geneva (Genf,
Ginevra)
17 Thurgau (Turgovie)	
18 Tessin (Ticino)	

unirea celor 3 cantoane Schwyz, Uri și Unterwalden în 1308 în contra pretențiilor împăratului german Albert I. În jurul acestui nucleu s'au grupat celelalte cantoane: în 1353, 1481, 1501, 1513, 1516, 1798, 1799, 1857. Constituanta actuală datează din 1871, dar s'a revizuit de multe ori.

EMERSON RALPH VALDO (*1803 †1882), filozof și poet american. Opere mai cunoscute: *Oameni reprezentativi ai omenirii*. Traduceri românești: *Destinul, arta, bogăția supremă* (de V. Constantinescu și Vi. Streinu).

EMILIA, regiune Italia între Padu, Adriatică și munții Apenini, foarte roditoare.

EMILIAN, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 18 Iulie. Imbrățișând creștinismul, a dăruit statuetele zeilor dintr'un templu în Durostor (Siliștră).

EMILIAN ȘTEFAN (*1819 †1899), fost profesor de geometrie descriptivă la Universitatea din Iași.

EMILIUS PAULUS ① consul roman, ucis în lupta de la Canne (216 a. Chr.). ② general roman (†168 a. Chr.), fiul precedentului și tatăl lui Scipio Africanus; a învins pe Perseu, regele Macedoniei, la Pidna.

EMIN PAȘA (= **EDUARD SCHNITZER**) (*1840 †1892), medic în armata turcească, bey al provinciilor ecuatoriale ale Egiptului; a călătorit mult prin diferite regiuni ale Africii; a fost apoi în serviciul Germaniei și a murit ucis de indigeni cu prilejul unei expediții de cercetări. Viața lui a fost plină de aventuri extraordinare, cari au avut la timp răsunet în toată Europa și despre cari a scris și Stanley, care odată l-a eliberat.

EMINESCU MIHAIL (*1850 †1889), mare poet român. Tatăl lui se numea *Eminovici*, nume pe care l-a purtat și el în copilărie, dar mai târziu a adoptat forma în *-escu*, așa cum îl schimbaseră Iosif Vulcan cu ocazia publicării citorva poezii în revista „Familia”. Fără să fie bogat, tatăl avea

oarecare îndestulare, ocupându-se cu agricultura și cu negotul, și dorea să-și crească copiii cu îngrîjire. Erau 10 frați și surori, între cari poetul era al 6-lea. Primii ani ai copilăriei i-a petrecut în orașul Botoșani și la moșia Ipotești; la vârsta de 6 ani a fost trimis pentru învățatură la Cernăuți. Aci a făcut cursul primar și o parte din cel liceal, dar nu a urmat clasele cu stăruință și de câteva ori a fugit din oraș, însoțind trupe de actori români cari veniseră să dea reprezentații în capitala Bucovinei.

În acest timp s'a deșteptat și talentul lui poetic: a scris câteva poezii publicate în „Familia” și una la moartea profesorului său Aron Pumnul (1866). Trimis de familie la Viena pentru studii, (1869), a cunoscut pe Slavici și a trimis poezii la revista „Convorbiri literare” (1870). Venind mai

Mihail. Eminescu

trîziu în Iași, a fost ajutat de Societatea „Junimea” să-și continue studiile în Berlin și Iena. În 1874 îl vedem director al Bibliotecii din Iași și în 1875 revizor școlar. În acest timp a publicat în „Convorbiri” multe poezii. În 1876 a părăsit funcțiunea, a stat citva timp ca ziarist în Iași (*Curierul de Iași*) și apoi a trecut în București redactor la ziarul *Timpul* (1877—1883). În această epocă a publicat cele mai bune poezii ale lui; dar în 1883 a izbucnit prima manifestare a nebuniei lui, care, după mai multe faze de criză și de îndreptare, i-a fost fatală. A murit la 15 Iunie 1889 în București în azilul D-rului Suțu, ucis, se zice, de un tovarăș de suferință. La finele anului 1883, T. Maiorescu a publicat pentru prima dată un volum de poezii ale lui care au mai multe edițiuni. După moartea lui, V. G. Morțun a dat un volum de versuri și proză (1890), au apărut curînd *articolele politice* (1891) și apoi au urmat nume-

EMM-EP I roase volume cu opere de ale lui, între cari și postume. De la el avem un basm: *Făt frumos din lacrimă*, o năvelă: *Sărmanul Dionis* și o formă nedesăvârșită de roman: *Gentu pustiu*. În desvoltarea talentului său poetic deosebit: primele încercări (1865—1869), epoca de formațiune (1870—75), epoca desăvârșirii (1876—1883) și epoca decadenței (1884—88). Poeziile cele mai însemnate sînt: *Epigonii*, *Impărat și proleat*; *Strigoii*, *Călin*, *Cele 4 Scrisori*, *Luceafărul*, multe poezii erotice, între cari unele sînt mici capo d'opere, *Glossa*, *Melancolie*, *Mai am un singur dor* și citeva în formă populară, între cari: *Ce te legeni, codrule*. Au rămas de la el și câteva traduceri. După moartea lui, numeroase edițiuni ale operelor lui s'au publicat, între cari și vol. de poezii ed. *Cărții Românești*.

Numele lui s'a dat unei stațiuni de c. f. pe linia Podul-Illoaci-Hirlău.

EMKE, Societate culturală maghiară înființată în 1884, avînd de scop maghiarizarea locuitorilor de altă limbă din Transilvania.

EMMANUEL DAVID (*1854), profesor de matematici — teoria funcțiunilor și algebra superioară — la facultatea de științe din București (1882) și la alte școli speciale.

EMMENTHAL, ținut în Elveția (canton. Berna) renumit pentru brinzeturii.

EMPEDOCLE (ca. 450 a. Chr.), filozof grec. După el, primele ființe s'au născut prin *intimplare*, trecînd de la un amestec la organizări individuale printr'o serie de transformări, cari se continuă și după moartea indivizilor; forțele cari conduc acestea sînt: iubirea și discordia.

EMS, oraș în Prusia (Nassau); ape minerale; 7000 loc. Vestit în istorie prin *depeșa de la Ems*. În Iulie 1870, ambasadorul Franței se duse la Ems, unde era regele Prusiei, și-l rugă să nu autorize pe prințul de Hohenzollern a primi tronul Spaniei; regele consimți și, printr'o depeșă, comunică faptul lui Bismarck; acesta, voind să provoace războiul, publică depeșa schimbîndu-î înțelesul și atunci Franța se simți obligată a declara războiul.

ENĂCEANU GHENADIE (*1837†1898), prelat român. A fost profesor la Seminarul „Veniamin Costache” din Iași, apoi la Seminarul „Nifon” în București, arhieru și profesor la Facultatea de teologie tot de aci, în fine episcop de Rîmnice (1886). S'a ocupat cu istoria bisericească (*Mitropolia Ungro-Vlahiei*, 1880; *Petru Movilă*, 1883; *Episcopia Rîmniceului*, 1889; *Inițialele semîne ale creștinătății în țările române*, 1892), și cu eraldica (*Eraldica veche a Românilor*, 1894) ș. a.

ENCKE IOHAN (*1791†1865), astronom german. Determină orbita cometei care-i poartă numele; descoperi adevăratele dimensiuni ale planetei Mercur.

ENCICLOPEDIȘTI se numesc savanții și scriitorii fr. cari au colaborat, sub direcția lui Diderot și a lui D'Alembert, la așa numita *Encyclopedie* (*Encyclopedie ou dictionnaire raisonne des sciences, des arts et des metiers*) publicată între 1751 și 1772. Cei mai de seamă enciclopediști: Voltaire, Montesquieu, J.J. Rousseau.

ENEĂ, croul princip. din „Eneida” lui Virgil. Era fiul lui Anchise și al zeiței Venus. A fugit, după dărimarea Troiei, cu tatăl său și a răscăit prin lume pînă cînd a ajuns în Italia, unde a întemeiat un popor, care avea să fie poporul roman.

ENEAIDA, poemă epică a lui Virgiliu, inspirată după Odissea (primele 6 cînturi) și Iliada (ultimele 6 cînturi). S'a tradus în toate limbile culte. La noi întreaga poemă s'a tradus de G. Coșbuc în versuri exametre și a fost premiată de Academia Română. (Ed. 1-a 1896).

ENESCU FOTIN, om de finanțe român. A fost director al Centralei băncilor populare; ministru de finanțe în 1918 (guv. Averescu, Coandă, Brătianu).

ENESCU GEORGE (*1881), compozitor și muzicant român. Cunoscut în multe țări occidentale, mai ales în Franța, unde dă regulat concerte.

Membru onorar al Academiei Române (1916). Opere mai cunoscute: *Poema română*, *Fantazie pastorală*. A scris și multe simfonii și rapsodii.

ENGEL IOAN CHRISTIAN (*1770†1814), istoric ungar. A ocupat în Transilvania funcțiuni administrative și a publicat opere istorice (în limba germană) despre trecutul Ungariei și al țărilor vecine, între cari o *istorie a Ungariei*, 1813, în 5 volume.

ENGELS FREDERIC (*1820†1895), unul din întemeietorii socialismului german (cu Marx), redactă „*Manifestul comunistului*”. Alte opere: *Originea familiei, a proprietății și a statului*.

ENGLITERA — **ANGLIA**.

ENICHIOL, com. rur. jud. Ismail; plasa Cișmele, 2700 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cișmele.

ENIGEA, circ. com. jud. Caliacra, cu 10 sate (legea 1929).

ENISALA, com. rur. jud. Tulcea, plasa Badag, 1258 loc. După legea 1929, sat circ. com. Sarichioi. Lingă el sînt ruinele unei foste cetăți despre care se zice că era a Genovezilor (— fronspicul lîterei E).

ENNIUS QUINTUS (*239†169 a. Chr.), poet latin, autor al unei mari epoei (*Annales*) și citorva tragedii; dar din toate au rămas numai fragmente.

ENRIC II (*1547†1559), regele Franței. A luptat contra lui Carol Quintu, a susținut protestantismul, luptînd și cu Englezii. După multe pîrpeții, s'a încheiat pacea de la *Cateau-Cambresis* (1558) prin care toate cuceririle Francezilor le sînt recunoscute.

ENRIC III (*1551†1589), regele Franței de la 1574. Din cauza vieții dezordonate, s'a format o puternică opoziție sub conducerea ducelui de Guise, au urmat lupte civile și regele a fost ucis de un fanatic Jacques Clement.

ENRIC IV (*1553†1610), regele Franței de la 1589. Protestant, a avut multe lupte pînă să-și cucerească Statul; dar și-a schimbat religia înainte de a intra în Paris (1593). Atunci ar fi zis cuvintele: „Paris vaut bien une messe”. După multă silință, după încheierea unor tratate internaționale, restabili autoritatea regală, luă măsurile administrative cele mai potrivite pentru a aduce și liniștea între locuitorii, după atîtea războaie civile, și îmbunătățirea stării materiale a maselor. Lui se atribuie cuvîntul că ar dori pentru fiecare țaran: să aibă în fiecare Duminică o găină de gătit „mettre chaque dimanche la poule au pot”. A fost ucis de Ravallac.

ENZENBERG CAROL BARON (*1725†1810), general austriac. A luat parte la războiul de 7 ani cu Prusia; a fost comandantul regimentului 2-lea grănițesc (1764), mai tîrziu a fost administrator militar al Bucovinei (1778—1786).

EOL, personaj mitologic grec, stăpînul vînturilor.

EOLI sau **EOLIENI**, locuitori din **EOLIA**, prov. a Greciei antice în Asia mică.

EÖTVÖS CAROL (*1842 —), om politic maghiar. Amic al politicii lui Deák, apoi retras din politică după unirea deakștilor cu Tisza. A fost mai tîrziu președintele partidului independent, dar l-a părăsit, sprijinînd pe Vekerle.

EÖTVÖS IOZEF (*1813†1871), scriitor și om politic ungar. A fost unul din conducătorii revoluției din 1848, dar a părăsit țara în timpul luptelor; unul din susținătorii regimului dualist din 1867. A lăsat și opere literare, între cari romane, și scrieri istorice.

EPAMINONDA (* ca. 418†362 a. Chr.), general și politic grec din Teba, victorios în lupta dela Leuctra, mort în lupta de la Mantinea, apărînd interesele patriei sale în contra Spartei, aliată și cu alte cetăți. După el, Teba decad.

ÉPÉE CHARLES MICHEL ABATELE DE L' (*1712†1789), filantrop francez, a născocit limbajul surdo-muților.

EPICETET (sec. I. p. Chr.), filozof grec stoic, fost sclav în Roma; recomandă să primești cu

resemnare tot ce-ți dă soarta, fără să acuzi pe nimeni.

EPICUR (*ca. 341+270 a. Chr.), filozof grec. Intemeietorul doctrinei care-i poartă numele (*epicureism*): omul trebuie să trăiască în liniște, căutând plăcerea și evitând durerea. Unii din urmașii lui au înțeles că e vorba numai de plăceri fizice; alții cer și pe cele intelectuale.

EPIFANIE (*310+403), sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 12 Maiu. Născut în Palestina, a învățat multe limbi și a studiat teologia, apoi s'a dus în Egipt ca să trăiască în pustiu; s'a împrietenit cu Sfântul Ilarion, a combătut arianismul și în 367 a fost ales episcop al Ciprului.

EPIGONI, nume dat, în povestirile legendare grecești despre istoria Tebei, fiilor celor 7 comandanți cari au luptat fără succes contra Tebei, luptători și ei în același scop, dar cu izbândă.

EPIGONI, titlul unei poezii a lui M. Eminescu, publicată în 1870.

EPIR, regiune din peninsula balcanică, muntoasă; azi împărțit între Grecia și Albania. În antichitate a format un stat: regatul Epirului, care a avut războaie cu Romanii.

EPISCOPIA-BIHOR, com. rur. jud. Bihor, plasa Seleș; 4103 loc. Stație c. f. pe linia Oradea-Săcueni, aproape de frontieră.

EPISTOLIA LUI HRISTOS sau **LEGENDA DUMINICII**. Căzind o piatră din cer, au descăcut-o preoții și arhierii și au găsit o scrisoare prin care Hristos blestemă pe cei ce nu respectă ziua Duminicii. Cea mai veche redacție românească e din sec. XVI, publicată de Hasdeu în colecția, „Cuvenete den bătrâni“.

EPISTOLIA MAICII DOMNULUI, operă din literatura populară scrisă, foarte răspândită la noi. Sub titlul acesta se cuprind în cele mai multe edițiuni trei cărți deosebite: *Căldoria Maicii Domnului la Iad*, *Visul Maicii Domnului* și *Epistolia lui Hristos* (= aceste 3 articole).

EPITES = **HEPITES**.

EPITROPIA ȘCOALELOR în Moldova, înființată de Alexandru Moruzi în 1863, după stăruințele mitropolitului Veniamin. Era alcătuită din doi boeri mari sub prezidenția mitropolitului. S'a desființat pe la 1860.

EPITROPIA SF. SPIRIDON, organizație administrativă a spitalelor din Moldova întreținute din fonduri speciale lăsate de diferiți donatori în cursul secolelor.

EPOCA, ziar politic al partidului conservator, întemeiat în 1885, condus de Gr. Păducescu și Barbu St. Delavrancea. De la 1886 proprietar N. Filipescu. Încetat în 1889, a reapărut în 1895 și continuă.

EPUREANU MANOLACHE COSTACHE (*1824+1880), om politic român. A fost membru al divanului ad-hoc (1857); președinte de consiliu în Moldova și min. de finanțe (1860—61), apoi, după unirea definitivă, a fost președintele Constituantei din 1866, președinte de consiliu în 1870, ministru de justiție în guvernele lui Lascăr Catargiu (1872—73), dar mai târziu părăsește partidul conservator, intră în așa numita „coalitie de la Mazar-Pașa“ care răstoarnă guvernul lui Catargiu, și Epureanu formează ministerul la 27 April 1876, pregătind venirea partidului liberal la conducerea țării.

EPURENI, com. rur. jud. Fălciu, plasa Stălinești; 1078 loc. După legea 1929, sat circ. com. Duda. Stație c. f. aproape de Zorleni pe linia spre Basarabasca.

Epicur.

Manolache C. Epureanu.

EPUREȘTI, com. rur. jud. Vlasca, plasa Argeș; 2800 loc. Are în circ. sa 14 sate (legea 1929).

EQUATEUR, provincie în Congo belgian (Africa), cap. Coquilhatville; 1.600.000 locuitori indigeni și 2100 Europeni.

EQUI, popor din Italia antică în Latium.

ERACLIDE CONSTANTIN (*1819+1875), jurist român. A fost magistrat, ajungând prin președinte al Curții de Casație, membru în Consiliul de stat, ministru de justiție (1868) și profesor la Universitatea din Iași.

ERACLIDUL = **JACOB ERACLIDUL**.

ERACLIT (*480 a. Chr.), filozof grec. După concepția lui, focul era elementul fundamental al vieții, iar viața este schimbarea perpetuă. A lui se consideră afirmarea: *nimica nu este, totul devine*. Considera viața o nenorocire și de aceea, poate, legenda spune că s'a retras în pustie și a murit de foame.

ERA NOUA, ziar politic, organ al grupului jurnalist, Iași 1889—1900.

ERASM DESIDERIU (*1467+1536), născut în Olanda, trăi în multe țări (Franța, Anglia, Italia, Elveția), fu dintre cei mai însemnați propagandiști pentru reînvierea culturii clasice. Opera mai cunoscută: *Lauda Nebuniei* (1501).

ERATOSTENE (*ca. 276 + ca. 196 a. Chr.), matematic și filozof gr., chemat în Alexandria pentru conducerea bibliotecii, făcu observațiuni pentru a determina înclinarea eclipticei pe ecuator.

ERBICEANU CONSTANTIN (*1835+1913), teolog și istoric român. A fost profesor la seminarul „Veniamin Costache“ din Iași, apoi profesor de drept bisericesc la facultatea de teologie din București (1892) și decan (1896—1900). Membru al Academiei Române (1899) și al Ateneului Român. S'a ocupat mai puțin cu partea de doctrină (*Religiunea și știința*, 1885), mai mult cu istoria bisericii românești, dând la lumină studii generale (*Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, 1888) și biografii de prelați și scriitori (*Veniamin Costache*, 1888; *Neofil Scriban*, 1888; *Naum Rîmniceanu*, 1890; *Filaret Scriban*, 1892). A cercetat amănunțit epoca grecismului și influența ei asupra vieții culturale românești, publicând texte și studii (*Cronica greci cari au scris despre Români*, 1890; *Atanasie Comnen și cronicul său*, 1900; *Priviri istorice și literare asupra epocii fanariotice*, 1901; *Bărbați culți greci și români*, 1905).

ERBICENI, com. rur. jud. Iași, plasa Bahlui; 1374 loc. După legea 1929 sat circ. com. Podul Iloaei. Stație c. f. între Podul-Iloaei și Hirilău.

ERCOL (= **ERCULE**) = **HERCULE**.

ERDEC-BURNU, com. rur. jud. Ismail, plasa Ialpuș; 3626 loc. După legea 1929, sat circ. com. Taș-Bunar.

ERDELI (sau **ERDELIOTUL**) **LADISLAU**, profesor de filozofie în colegiul Sf. Sava, în același timp cu G. Lazăr și mai târziu.

ERDELY VASILE (*1794+1862), episcop român unit al Oradei. A studiat în Timișoara, Oradea, Pesta și Viena. Preot în 1820, canonic în 1835 și rector al Seminarului din Oradea, a fost numit episcop în 1842 și instalat în 1843. A lucrat pentru progresul școalelor. Împăratul l-a făcut baron în 1858.

ERECHTEION = **ACROPOLE**.

EREMITUL, com. rur. jud. Mureș, reședință, plasa Eremitul; 2192 loc.

ERFURT, oraș Germania (Prusia, Turingia) pe râul Gera; 133770 loc. Aci s'a întâlnit împăratul Alexandru al Rusiei cu Napoleon (1808).

ERICSSON IOAN (*1803+1889), inginer suedez. A trăit mai mult timp în Anglia și în Statele Unite, lucrând la diferitele lui invențiuni, cari îi asigurară un renume universal. Între acestea sînt diferite vase mai ales de război: *monitorul* (ca. 1854), *torpilorilor rapid* (destroyer), ș. a.

ERIE [iri], lac între Statele Unite și Canada, ca. 25.000 km. p. Pe litoral orașele Buffalo, Toledo, Cleveland.

EPI-
ERI

ERITREĂ (= **ERYTHREA**), regiune din Africa pe malul mării Roșii, în posesiunea Italiei.

ERMIE, sf. martir (pe timpul împăratului Antonin), prăznuit de biserica ortodoxă la 31 Mai. A fost ostaș și treclnd la creștinism, superiorii săi l-au supus la groaznice chinuri: scoaterea dinților, aruncarea în cuptor încălzit, scoaterea ochilor, etc.

ERMIIL, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 13 Ianuarie, a trăit pe vremea împăratului Liciniu, a suferit grele chinuri, în timpul cărora îndemna pe amicul său Stratonic să nu se descurajeze. S'au aruncat amândoi în Dunăre și acolo au pierit.

ERMOCLIA, com. rur. jud. Tighina, plasa Căușani; 2520 loc. După legea 1929, sat circ. com. Căușani.

ERMOGEN, martir prăznuit de biserica ortodoxă la 10 Decembrie. Fiind pus de împăratul Maximian să chinuiască pe sf. Mina, care nu se lepăda de credința sa, a crezut și el în Hristos. A fost atunci tăiat cu cuțitele.

ERMOLAU, martir prăznuit de biserica ortodoxă la 26 Iulie. Era preot în Nicomidia, scăpase cu alți doi din masacrul celor 20.000 arși de Maximian. Descoperit făcând propagandă, a fost decapitat.

ERNEIUL MARE, stație c. f. jud. Mureș, între Târgul Mureș și Reghin.

EROD = **IROD**.

ERODIADA = **IRODIADA**.

ERODOT (**HERODOT**) (cca. 425 a. Chr.), istoric grec. A călătorit mult și a scris despre țările pe care le-a vizitat. Opera lui e împărțită în 9 cărți, după numele celor 9 muze. Grecii, plini de admirație, l-au numit *părintele istoriei*. Cartea IV-a se ocupă de Schiți și de țările locuite de ei, cum și de ținuturile viltărești Dacii; de aceea este un izvor important pentru începuturile istoriei noastre. Din opera aceasta au tradus: Al. Suțu Cartea IV, publ. 1879; Dim. I. Ghica, 4 volume, tip. 1894, 1915. P. M. Georgescu a dat o traducere prescurtată în 1893. N. Iorga a publicat în 1909 o traducere făcută de Eustratie Logofătul în 1645.

ERYTHREA = **ERITREA**.

ERZERUM, oraș în Armenia (Turcia Asiatică); 39.000 loc., multe industrii.

ESARCU CONSTANTIN (*1836†1898), medic și diplomat român. După studii la Paris, a fost numit profesor la facultatea de medicină din București (1864), dar a demisionat pentru a îmbrățișa cariera diplomatică. A reprezentat țara la Atena și la Roma; a fost și ministru de externe în 1891. Cunoscut este însă, cu deosebire, prin activitatea sa ca propagator de cultură și prin rolul ce a avut la înființarea și dezvoltarea **ATENEULUI ROMÂN** (= acest cuvânt); mai ales a lucrat el pentru adunarea fondurilor cu cari s'a ridicat palatul acestei instituții. A publicat câteva conferințe cu subiecte din științele naturale (*Artă de a domestici animalele*, 1866); o colecțiune de documente *din Arhivele Italiei* și comentarii asupra lor (1873, 1874, 1878); mai multe discursuri de deschidere a scrierilor de conferințe la Ateneu (1868, 1878, 1883, 1884, 1886, 1889).

ESAU = **ISAV**.

ESCHILE = **ESHIL**.

ESCHINE = **ESHINE**.

ESCHIMOȘI, locuitori din ținuturile înghețate ale Americii (*Greenland, Labrador, insule din Golf Hudson*). Cu înfățișarea de Mongoli, trăiesc în bordeie făcute în zăpadă întărită, se hrănesc cu pescuitul, n'au organizație de stat, ci numai de familie.

Esarcu Constantin.

Eschimos.

ESCUŁĂ, mitol. greco-romană, era zeul medicinei.

ESCORIAL (**ESCURIAL**) se numește castelul zidit de Filip II în satul cu același nume din Spania; e o mănăstire, o bibliotecă, un colegiu, etc.

ESHIL, sau **ESCHILE** sau **AESCHIL** (*ca. 525†456 a. Chr.), poet grec atenian, unul din cei trei tragici greci; luă parte la luptele pentru apărarea patriei. Op. pr. *Cei șapte contra Tebei*, *Prometeu în lanțuri* (trad. I. Foti. 1924), *Orestia*, trilogie compusă din *Agamemnon*, *Choeforcle* și *Eu-menidele*.

ESHINE (*ca. 389†314 a. Chr.), mare orator gr. atenian, rivalul lui Demostene. Intîiu adversar al lui Filip, regele Macedoniei, deveni partizanul lui.

ESIOD sau **HEIOD** (sec. VIII sau IX a. Chr.) poet grec, autor al unei poeme despre muncă (*Lucruri și zile*), care a servit lui Virgil la compunerea *Georgiceilor*, și al altei poeme didactice: *Teogonia*.

ESOP (**AESOPUS**, popularisor) (sec. VI-VI a. Chr.), fabulist grec. Întîmplările vieții lui mai mult legendare s'au răspîndit în literatura poporană a multor popoare, uneori împreună cu fabulele, alteori separate. La noi cel mai vechiu manuscris cu *Viața și pildele lui* e de la finele sec. XVII. În sec. XVIII se găsesc mai multe. Tipăritura cea mai veche e din 1812, care a servit de bază edițiilor ulterioare destul de numeroase.

ESPERANTO, limbă internațională, întocmită (1887) de d-rul rus Zamenhof. La noi întrebuintarea acestei limbi s'a început mai stăruitor pe la 1907, formîndu-se un comitet prezidat de dr. G. Robtn. În 1908 dr. S. Kimmel a tipărit un curs pentru studiul ei și a ținut lecțiuni publice.

ESSEN, oraș în Germania (Prusia renană); 100.000 loc. Aci sint vestitele fabrici de arme, tunuri, etc. întemeiate de Krupp.

ESTAUNIÉ EDOUARD (*1862), romancier francez, membru al Academiei Franceze (1923).

ESTELNIC, circ. com. jud. Trei-Scaune, cu 4 sate (legea 1929).

ESTER, stație c. f. pe linia Medjidia-Babadag (Dobrogea veche).

ESTERA, pers. biblic. Această tină ră Evreică, devenită soția regelui Persiei Asuerus, scăpă de moarte pe unchiul său și de persecuții poporului său. Amintirea succesului ei se serbează de Evrei prin sărbătoarea *Purim*. Din povestirea aceasta și-a luat subiectul Racine pentru tragedia *Esther*.

ESTIENNE HENRI (= **HENRICUS STEPHANUS**) (*ca. 1531†1598), tipograf și erudit fr.; publică: *Thesaurus graecae linguae* (Tezaurul limbii grecești).

ESTIOTIS CONSTANTIN, medic grec stabilit în București. Doctor de la Paris din 1827. În 1837 era medic șef al orașului și medic în comitetul carantinelor.

ESTONIA (**EESTI WABARIK**, fr. **ESTONIE**, germ. **ESTLAND**), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Golful Finlandei, la E. cu Rusia, la S. cu Rusia și Lettonia, la V. cu Golful Riga. Suprafața 45.221 km. p.; 1.107.000 locuitori. De Estonia țin și insulele din fața Golfului Riga, între cari mai mari sint: *Dagoe* și *Oesel*.

Tara este puțin muntoasă, are câteva ridicături în partea de NE. Cîteva fluvii scurte o udă: *Pernau* (Pernava) se varsă în golful Riga într'un golf mic cu același nume; *Narova* (Narva) duce apele lacului *Peipus* în golful Finlandei. Acest lac așezat la E. la hotarul din spre Rusia, aparține

Esculap.

Eshil.

pe jumătate celor două state; el primește apele mai multor riuri și este în legătură cu al doilea lac așezat în mijlocul țării. Estonia are importante producțiuni agricole: cartofi, ovăz, secară; are

Harta Estoniei.

păduri mari și industrii numeroase: construcții navale, distilării de alcool (monopol de stat), ș. a. Cap: **Tallinn** (fost *Reval*) pe malul Golfului Finlandei, 122.000 loc.; **Tartu** (fost *Dorpat*) 50.000 loc. cu o veche universitate; **Narva**, 27.000 loc.; **Pärnu** 18.000 loc.; **Valga** (*Valga*) 9500 loc.

Estonia a fost provincie a Rusiei, s'a declarat independentă la 24 Februarie 1818 și a fost recunoscută de conferința din Paris 1921.

ESTRAMADURA (**ESTREMADURO**), provincie Spania între Portugalia și Andaluzia. Cap. *Badajoz*.

ESZTERGOM → **STRIGONIUM**.

ESZTERHAZY PAUL ANTON (*1786†1866), diplomat ungar. Amic al Hasburgilor, deși a fost ministru în guvernul revoluționar din 1848, n'a rămas când a văzut că trebuie să se înceapă luptele. Mai târziu a fost reprezentant al Austriei la încoronarea țarului Alexandru II.

ETERIA (cuv. grec. = societate), societate secretă a Grecilor pentru a se libera de jugul turcesc. Prima ei formă, aceea din București pe la 1780 înființată de *Rigas*, un Român macedonean grecizat. De atunci pornește toate pregătirile pentru mișcarea din 1821. A doua formă este cea din Rusia (Odesa), întemeiată de *Nicolae Scufos*, care dobîndește prezidenția lui *Alexandru Ipsilanti* (→ acest cuvînt) și este izvorul mișcării din 1821, pornită din Rusia sub conducerea acestui Ipsilanti. Această mișcare trece din Moldova în Muntenia, întîlnește împotrivirea Turcilor: oștile grecești sînt învinse la Drăgășani (Muntenia) și la Sculeni (Moldova). Eteria se înlînește și cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu (→ acest cuvînt).

ETIPIA (**ETHIOPIA**), regiune în Africa pe țărmul Mării Roșii pînă în Nil, la S. de Nubia.

ETNA, vulcan în Sicilia, supr. 1200 km. p., înalt. 3313. Ultima erupțiune în 1892.

ETOILE ROUMAINE, ziar politic, apărut în București între 1885—1888 sub direcția lui *Alexandru Djuvara*.

ETRURIA, regiune din Italia antică între Tibru și Marea Tireniană. Corespunde cu provinc. *Toscana*. Sub același nume Napoleon I creă un regat (1801) în folosul lui Ludovic, fiul ducelui de Parma, încorporat apoi la imperiul francez, apoi despărțit sub numele de *Marele ducat de Toscana* (1809) pentru prințesa Elisa, sora lui Napoleon.

ETRUSCI, locuitori din Etruria. De la ei au rămas multe lucrări de artă.

ETULEA, com. rur. lîngă lacul Cahul stație c. f. jud. Ismail linia Galați-Basarabeasca.

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE, titlu dat de

Regele Carol I dicționarului lucrat de *B. P. Hașdeu*, după însărcinarea Academiei Române Tom. I (a-amurt) 1887. Tom. II (amuș-au). Tom. III. (b-bărbat) 1893. Tom. IV (Introducere) 1898.

EUCLIDE (cca. 285 a. Chr.), matematic grec, cunoscut prin cercetările asupra geometriei.

EUCLIDE SOCRATICUL (*ca. 450†380 a. Chr.), filozof grec, întemeietorul școlii din *Megara*. Vestit ca dialectician, pune cel mai mare temei pe raționamentul prin analogie.

EUDOXIA (*ca. 401†460), soția împăratului bizantin Teodosiu II. Femeie învățată, s'a creștinat, primind botezul dela Pulheria, sora lui Teodosiu, cu care s'a căsătorit în 421. În 444 a părăsit capitala și s'a retras în Ierusalim, unde a rămas pînă la finele vieții, compunînd poeme.

EUFIMIA, martiră, prăznuită de biserica ortodoxă la 11 Iulie. A trăit pe la 307. Renunțînd la plăcerile lumesti, mărturisind credința și ducea viață pioasă. Arestată, a fost supusă la torturi mari și apoi a fost arsă pe rug. S'a ridicat o biserică în onoarea ei în Calcedon. Moaștele ei au fost la Sf. Sofia din Constantinopol, apoi duse într'un orășel aproape de Constantinopol ca să fie scăpate de a fi aruncate în mare. O parte din aceste moaște se află la biserica Sorbonci din Paris.

EUFRAT fluviu în Asia mică, izvorăște în Armenia și se varsă în golful Persic; lung. 2165 km.

EUFROSINA, cuvioasă, prăznuită de biserica ortodoxă la 25 Septembrie. A trăit pe la anul 400. Fugind de lume, s'a ascuns într'o mănăstire de călugări și a trăit acolo fără a fi descoperită în vreme de 34 de ani. muncind muncile cele mai grele. Adevărul l-a spus numai în ziua cînd tatăl ei a venit la mănăstirea aceea și atunci a și murit.

EUGENIA, martiră, prăznuită de biserica ortodoxă la 24 Decembrie. Născută în Roma din părinți bogați, s'a făcut creștină și s'a închis într'o mănăstire de călugări. A trăit nedescoperită, a fost aleasă egumen și a condus cu vrednicie comunitatea pînă cînd s'a pornit contra ei și contra citorva călugări o gravă acuzație. Tribunalul care avea s'o judece era prezidat de însuși tatăl ei. Cu ocazia aceluși proces s'a descoperit adevărul, tatăl ei s'a botezat și el, dar ea a fost martirizată și i s'a tăiat capul.

EUGENIA, împărăteasa Franței (*1826†1920), soția lui Napoleon III.

EUGENIU IV (*1383†1447), papă al Romei între anii 1431—1447; la conciliul de la Florența (1434) a voit să unească cele două biserici creștine, dar n'a reușit; a îndemnat pe principii creștini să facă expediția de la Varna (1444).

EUGENIU DE SAVOIA (*1663†1736), mare general în serviciul Austriei, luptă contra Turcilor contra Francezilor și Bavarezilor, contra Ungurilor, etc. în genere cu mari succese.

EUKEN RUDOLF (*1846†1919), scriitor german. Premiul Nobel în 1908 sau 1909. În românește s'a tradus: *Înțelesul și prețul vieții pentru oamenii din ziua de azi* (de Damian Ionescu, 1916).

EULAMPIA și **EULAMPIE**, martiri, prăznuită de biserica ortodoxă la 10 Octombrie. Au trăit pe timpul lui Maximian în Nicomidia, viețuind ascunși în munte cu mai mulți creștini, dar, mergînd el odată la oraș să cumpere pline, a fost descoperit și, fiindcă a necinstit statua lui Ares, a fost martirizat împreună cu sora lui și cu prietul acela s'au declarat convertiți două sute de bărbați, cărora li s'a tăiat capul.

EULER LEONHARD, (*1707†1783), filozof și matematic elvețian, profesor la Petersburg, la Berlin; publică numeroase studii, chiar după ce rămase orb (ca. 1766): filozofie, chimie, astronomie, algebră, fizică, aritmetică, calcul integral și diferențial.

EUMENIDELE, ziar satiric în versuri apărut în București în 1866 sub redacția lui *Dimitrie Bolintineanu*.

EUMENIE, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 18 Septembrie. A fost episcop al Gortinei (Creta). Mergând la Roma, a făcut mare impresie cu învățăturile lui. A murit în Tebaida (Egipt), unde se dusesse ca să mîngie pe oameni în vremea unei mari secete.

EUPLU, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 11 August. A trăit pe timpul împăratului Dioclețian. Era diacon în orașul Catania (Sicilia). A fost pus la chinuri: spînzurat, i s'a sfîșiat corpul cu greble de fier, apoi a fost pus în temniță, i s'au înțepat urechile cu fiare arse și i s'a tăiat capul.

EUPSIBIE, martir, prăzn. de bis. ortodoxă la 9 April. A trăit în timpul lui Iulian Apostatul. Acela, aflînd că orașul Cesarea este creștin, a dat ordin să reconstruiască templele, dar cei mai mulți locuitori nu s'au supus. De aceea a fost chinuți, între cari și Eupsihie, bărbat distins.

EURIPIDE (*480? ca. 405 a. Chr.), poet tragic grec. Din cele 92 de piese ce ar fi scris, ne-au rămas 19. Mai cunoscute: *Hecuba* (trad. de N. Bănescu, 1905, de E. Dinescu, f. a.), *Medeea*, *Electra*, *Iphigenia în Taurida* (trad. P. Dulfu 1880 și alte ediții), *Iphigenia în Aulida* (trad. N. Bănescu, 1905, P. Dulfu, 1903), *Alcesta* (trad. M. Iorgulescu, 1916, Bezdechi, 1925), *Bacantele* (trad. Bezdechi, 1925), *Ciclopul* (trad. Bezdechi, 1925).

EUROPA, continent, suprf. 9.913.400 km. p.; 460.000.000. loc.; cit un sfert din Asia și cit o treime din Africa. Legată de Asia prin tot teritoriul ocupat de sirul munților Urali și Caucaz, se desparte de Africa prin Marea Mediterană. Se mărginește la E. cu Asia (M-ții Urali, Marea Caspică, Munții Caucaz, Marea Neagră), la S. cu Marea Mediterană, la N. cu Oceanul Înghețat, la V. cu Oceanul Atlantic. E așezată aproape întreagă în zona temperată, are multe mări interioare în legătură cu exteriorul și numeroase golfuri mari și mici. Din Oceanul Înghețat se formează Marea Albă cu 3 golfuri mari; în legătură cu Oceanul Atlantic e Marea Nordului, legată și ea, prin strîmtorile *Scagerrac* și *Kattegat*, de Marea Baltică, aceasta formînd și ea golfurile *Botnic*, *Finlandic* și *Riga*; apoi *Canalul la Manche* (Marea Mineei) care comunică cu M. Nordului prin strîmtoarea *Calais*, marele golf al *Gasconiei*; din Marea Mediterană se formează Marea *Tireniană*, *Adriatică*, *Ionică*, *Egee*, apoi Marea de *Marmara*, Marea Neagră și Marea de Azov, acestea trei corespunzînd între ele prin strîmtorile *Dardanele*, *Bosfor* și *Kerci*.

Europa are mai multe peninsule mari: *Canin* și *Cola* la Oceanul Înghețat, *Scandinavică* la Oceanul Atlantic (începînd de la Oc. Înghețat), *Italiă* între M. Nordului și M. Baltică, *Iberică* între Oc. Atlantic și M. Mediterană, *Italică* în Marea Mediterană, *Balcenică* între M. Adriatică, *Ionică* și *Egee*, *Crimea* între M. Neagră și M. de Azov.

Capuri: Nord la N. Norvegiei, *Finister* și *St. Vincentiu* la V. penins. Iberice, *Palos*, *Nao*, *Spartivento*, *Matapan* la S. în pen. Iberică, în Sardinia, în Grecia.

Insule: *Islanda*, izolată la NV.; insulele Britanice, compuse din 2 mari (*Anglia* cu *Scotia*; *Irlanda*) și din mai multe grupe de insule mici (*Feroe*, *Setlande*, *Orcade*, *Hebride*, etc.); în Marea Baltică: *Aland*, *Dago*, *Oesel*, *Gotland*, *Oland*, *Seeland*, *Fionia*; în M. Mediterană: *Baleare*, *Corsica*, *Sardinia*, *Sicilia*, *Creta*, *Rodos*, *Cipru*, *Catania*, apoi grupele *Sporade*, *Ciclade*.

Munți: în peninsula Scandinavică: *Alpii Scandinavici*, cari despart Suedia de Norvegia; în insulele Britanice e muntoasă mai ales partea de S. a Irlandei, iar în Scoția sînt *M. Grampian*, *Sveiot*, în Anglia m. *Penini*; în peninsula Iberică sînt munții *Pirenei*, cari o despart de Franța, și o serie de siruri aproape paralele: *Cantabrici*, *Iberici*, *Siera Guadarama*, *Siera Morena* și *Siera Nevada*; în pen. Italică sirul m. *Apennini* o străbat pe la mijloc în tot lungul ei; în Franța sînt m. *Ceveni*, iar între Franța, Italia, Elveția, Germania se întind m. *Jura* și *Vosgi*; în Elveția și în N. Italiei sînt m. *Alpi*, cu numeroase ramificațiuni spre N. în Germania și cu legături cu *Alpii Dinarici*, cari merg deelungul Adriatiei și se continuă cu

m. *Pindului* și cu diferiții munți din Grecia. În centrul Europei sînt m. cari înconjură podișul *Boemiei* ca un *castril* care se leagă cu *Carpații*, cari închid podișul Transilvaniei și se continuă peste Dunăre cu munții *Balcini*. De la R. Carpaților pînă la hotarele continentului este șes întins închis la E. de m. *Urali* și la S. de munții *Caucaz*.

Fluviile formează următoarele *basinuri*: 1. B. Oceanului Înghețat: *Peciora*, *Mezen*, *Dvina septentrională*, *Onega*; 2. B. Mării Baltice: *Tornea*, *Neva*, *Dvina occidentală*, *Niemen*, *Vistula*, *Oder*. 3. B. continental al Mării Nordului: *Elba*, *Veser*, *Ems*, *Meuse*, *Rinul*. 4. B. britanic al M. Nordului: *Trent*, *Humber*, *Tamisa*. 5. B. britanic al Oceanului Atlantic: *Severn* și *Mersey*. 6. B. continental al Oc. Atlantic: *Sena* (se varsă în M. Mineei), *Loire*, *Gironde* format din *Garonne* și *Dordogne* (se varsă în golful *Gasconiei*), *Minho*, *Duero*, *Tago*; *Guadiana*, *Guadalquivir*. 7. B. Mării Mediterane: *Ebro* (în g. Valencia), *Ronul* (în g. Lyon), *Arno*, *Tibru* (în M. Tireniană), *Po* și *Adige* (în M. Adriatică), *Drinul* (tot în Adriatică), *Vardarul*, *Struma*, *Marița* (în M. Egee). 8. B. Mării Negre: *Dunărea*, *Nistrul*, *Bug*, *Nipru*, *Don*. 9. B. M. Caspice: *Volga* și *Ural*.

Lacuri: *Onega* (Rusia), *Ladoga* (Finlanda și Rusia), *Peipus* (Estonia și Rusia), *Vener*, *Vetter* și *Moelar* (Suedia), *Sinoe* și *Smeica* (România), *Balaton* (Ungaria), *Leman* sau *Geneva*, *Constanța*, *Neuchâtel*, lacul celor 4 cantoane (Elveția), *Magiore*, *Garda*, *Como* (Italia), *Scutari* și *Ohrida* (Iugoslavia).

Clima: în genere e *temperată*. Partea de V are variațiuni mai mici de temperatură (iarna e mai puțin frig și vara mai puțin cald), partea de E. variațiuni mai mari (iarna friguroasă și prelungită, vara extrem de călduroasă): pe cînd în Irlanda diferența e de circa 10°, în Urali de ca. 36°. Se pot deosebi 4 regiuni climatice: 1. *oceanică*, apusul Europei pînă pe la mijlocul Germaniei; 2. *continentală*, în Răsăritul Europei; 3. *polară*, pe țărmul Oc. Înghețat; 4. *mediteraneană*, părțile așezate aproape de mare.

Flora și fauna variază după regiunile climatice: în S. sînt portocali, lămii și chiar curmăli, în N. sînt păduri siberiene și o regiune de tundră (în Rusia); în S. trăiesc chiar maimuțe, iar în N. se găsesc urși albi și reni.

Marea majoritate a locuitorilor Europei tin de rasa *albă* și vorbesc limbi *indo-europene*, grupîndu-se în mai multe familii: *romanică* (Francezi, Spanioli, Portughezi, Italieni, Români, Ladini), *germanică* (Germani, Olandezi, Danezi, Suedezi, Norvegieni, Englezi), *slavă* (de Răsărit: Ruși; de mijoc: Poloni, Cehi, Slovaci; de Sud: Sirbi, Bulgari, Croați, Sloveni), *greacă* (Grecii), *albaneză* (Albanezii), *celtică* (Bretonii). *Bascii* vorbesc o limbă aparte. *Evreii* sînt *semiți*. *Tigarii* au venit din N. Indiei. Mai puține neamuri aparțin rasei *galbene*: *Finezii*, *Estonii*, *Ungurii*, *Samotezii*, *Laponii*, *Tătarii*, *Calmucii* și *Turcii*.

Statele Europei: în Apas: *Franța*, *Belgia*, *Olanda*, *Anglia*, *Luxemburg*, *Elveția*; în Centru: *Germania*; în Centru și Răsărit: *Austria*, *Cehoslovacia*, *Ungaria*, *România*, *Polonia*, *Iugoslavia*, *Bulgaria*, *Rusia*; în Sud: *Spania*, *Andorra*, *Portugalia*, *Monaco*, *Italia*, *San Marino*, *Albania*, *Grecia*, *Turcia*; în Nord: *Danemarca*, *Norvegia*, *Suedia*, *Lituania*, *Letonia*, *Estonia*, *Finlanda*.

Trecutul Europei formează cea mai mare parte a istoriei universale. Viața istorică a început de sigur în alte continente, dar aci s'a dezvoltat cu mai multă putere. Cele mai vechi indicațiuni asupra popoarelor europene sînt de prin sec. IX a. Chr. Începuturile vieții istorice a lor s'a produs în jurul Mediteranei. Nu știm cari au fost primii locuitori ai Europei; legătura teritorială a ei cu Asia explică posibilitatea ca ei să fi venit de acolo. Sigur este că pe vremea cînd Fenicienii și-au așezat coloniile lor pe țărmurile Mediteranei, locuitorii Europei erau încă sălbatici. Întîiu s'au civilizat Grecii, cari erau mai apropiați de Egipt și de Asia Occidentală. Ei au trecut civilizația și în

Italia stabilind colonii în sudul acestei peninsule; dar peste câteva secole puterea romană se desvoltă și afară din Italia, ocupă Sudul Europei, apoi centrul ei, se întinde până în Nord, după ce devine stăpână pe multe teritorii din Africa și Asia. Mediterana devine un *lac roman*. Acest imens imperiu se păstrează întreg până în anul 395, când se desface în două: imp. de Apus și imp. de Răsărit, având centru Roma și Bizanțul. Năvălirile barbare, cari încep în sec. III, aduc, pe lângă mari turburări în toată Europa, și căderea imperiului roman de Apus în 476. Cu aceste evenimente se începe epoca pe care au numit-o mai târziu *evul mediu* și căreia i s'a dat ca sfârșit, după unii, căderea Constantinopolei sub Turci (1453), după alții, descoperirea Americii (1492). În acest timp s'au produs, mai ales în Apusul Europei, prefaceri mari: religia, moravurile, artel, ordinea politică și socială s'au schimbat; noțiunea *imperiului* politic s'a înlocuit cu aceea a *imperiului religios* (având drept centru Roma), care a încurajat fărâmișirea puterii politice în formele regimului feudal. Imperiul numit *roman de Occident*, al lui Carol cel Mare, a fost o întoarcere efemeră la concepțiunea politică a anticității romane și, după moartea lui, procesul de descompunere a continuat în Europa. Cu epoca numită *modernă* se începe din contra, o mișcare de concentrare, adică puterea feudalității scade pentru a se ridica puterea monarhiilor; dar monarhii, dorind să-și întindă stăpânirea cât mai mult, dau naștere la numeroase războaie, și, după un moment de echilibru stabilit prin pacea de la Westfalia (1648), neînțelegerile și rivalitățile continuă. Această epocă, în care se produc marile evenimente de natură culturală, zise *renaștere* și *reformă*, se termină prin *revoluțiunea franceză*. Epoca numită *contemporană* începe cu o culminațiune a puterii Franței, reprezentantă a spiritului nou — lupta libertății contra despotismului — urmată de restaurațiune, care, după congresul din Viena (1815) trebuia să reprezinte echilibrul deplin. Dacă revoluția franceză din 1830 nu găsește ecou în Europa, în schimb cea din 1848 are răsunet peste tot. O nouă ordine de lucruri se stabilește după aceasta și, măcar că — în Franța — se termină cu intronarea unui nou imperiu puternic cu influență europeană, totuși în timpul și cu ocazia acestor frământări se naște și se răspândește *principiul naționalităților*, grație căruia se realizează unitatea Italiei, unirea principatelor și apropierea între statele germane. Acestea din urmă nu-și îndeplinesc însă unitatea decît în urma unui războiu (1870—71) care adaugă o nedreptate nouă la altele mai vechi în întocmirea politică a Europei. Dorința de pace și de stabilitate îndeamnă pe conducătorii statelor să se grupeze în așa fel ca să se mențină echilibrul. Alianța Germaniei cu Austria, mai târziu și cu Italia, își găsește contrapondere în antanta între Anglia și Franța la care se alipește mai târziu și Rusia. În intervalul de 44 de ani următori războiului franco-prusian se menține starea de pace — așa numită *pace armată* — între marile puteri, deși avem de înregistrat războiul din 1877—78, din care a rezultat independența României, a Serbiei, a Muntenegrului și creațiunea statului Bulgariei, și războiul balcanic, după care stăpânirea turcească e aproape de tot redusă în Europa; dar în ziua de 28 Iunie 1914 se produce atentatul de la Sarajevo, care deslănțuiește *războiul mondial*. Început în 1914 prin declarația de războiu a Austriei contra Serbiei, atrage Germania, apoi Rusia, Franța, Belgia, Anglia, Turcia, Japonia, Italia, Bulgaria, Portugalia, România, Statele Unite și se termină în 1918. Tratatul de pace încheiat în 1919—1920, aduc în Europa o nouă așezare a statelor bazată pe principiul naționalităților și al autodeterminării.

EUSEBIE, († ca. 380), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 22 Iunie. A fost ales episcop de Samosata (Comagena) în anul 361. A combătut pe Arieni și a ajutat pe Meletie să devie patriarh al Antiochiei. A rezistat cu curaj amenințărilor ce

i s'au făcut, a reușit să așeze în cele mai multe scaune episcopale din Siria și Palestina ierarhi credincioși ortodoxiei. Silit să se exileze în Tracia, a stat acolo mulți ani pînă în 379, cînd i s'a permis a se întoarce. Făcu multe călătorii de propagandă și în cursul uneia din ele a fost ucis de o femeie eretică.

EUSEBIU (* ca. 264 † ca. 340), istoric grec, scriitor eclesiastic, episcop al Cesarei; sprijini pe Arieni. Op. pr. *Istoria eclesiastică*, *Apologia lui Origen*.

EUSIGNIE, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 5 August. A fost soldat în timp de 60 de ani. S'a creștinat și a făcut propagandă, de aceea Iulian Apostatul a ordonat să-i taie capul.

EUSTATIEVICI — **EVSTATIEVICI**.

EUSTATIU († ca. 130), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 20 Septembrie. A trăit la Roma pe timpul împăratului Adrian și a suferit martiriul împreună cu soția și copiii săi, din pricină că au îmbrățișat creștinismul. Memoria lui a fost foarte onorată în Occident: în Roma e o biserică închinată lui, unde se zice că sînt și moaștele lui. O parte din acestea se zice că au fost, și în parte sînt încă, într-o biserică din Paris numită Saint-Eustache.

EUTERPE, muza poeziei lirice și a muzicii.

EUTROPIUS FLAVIUS (sec. IV), istoric latin. Opere pr.: *Breviarum historiae romanae*, trad. românește de G. Popa Lisseanu, tip. 1916.

EVA, pers. biblic, soția lui Adam.

EVANGELISTI: Marcu, Mateiu, Luca și Ioan.

EVDOCHIA CUVIOASA, prăznuită de biserica ortodoxă la 1 Martie. A fost o femeie desfrînată, care — aflînd învățăturile creștinești — s'a pocăit, s'a botezat, a împărțit averea la săraci și a suferit multe chinuri, pînă cînd i s'a tăiat capul. A trăit în Fenicia pe vremea împăratului Aurelian.

EVDOCHIM, prăznuit de biserica ortodoxă la 31 Iulie. A fost nobil, a ocupat funcțiuni importante, a avut rang înalt în armată, a trăit în Capadocia pe vremea împăratului Teofil (821-842) și a dus o viață de jertfă, făcînd milostenii, clădind biserici. Moaștele lui a fost păstrate și prin ele s'au salvărit minuni.

EVENIMENTUL, ziari politic, întemeiat în 1893, apare în Iași. În 1893—94 a avut un supliment: *Evenimentul literar* condus de Sofia Nădejde.

EVEREST, cel mai înalt munte de pe pămînt: 8840 m. (= *Himalata*).

EVIAN, st. balneară în Franța (prov. Haute Savoie). Ape medicinale renumite pentru boalele de rinichi și a.

EVOLCEANU DIMITRIE (*1865), profesor român. Predă literatura latină la facultatea de litere din București. A colaborat la Dicționarul Academiei sub direcția lui S. Pușcariu. A scris recenzii despre cărți românești în „Convorbiri literare” (1893—99).

EVSTATIEVICI (sau **EUSTATIEVICI**) **DIMITRIE** **BRAȘOVEANU**, profesor și teolog român. A fost director al școalelor naționale reunite în ultimele decenii ale sec. XVIII, pe timpul lui Gherasim Adamovici; secretar al episcopiei române din Sibiu. A făcut studii în Kiev. A tradus: O culegere de *explicări ale evangheliilor* pentru școale (1790), *Îndreptarea păcătoșilor*, etc. Este și autorul unei gramatici (mss.).

EVSTRATIE, sfînt, prăznuit de biserica ortodoxă la 13 Decembrie. A trăit pe timpul lui Dioclețian. Era căpitan, cînd a decis să se creștineze. Guvernatorul locului l-a degradat și l-a pus la chinuri, făcîndu-i arsuri pe corp și frecîndu-i-le cu hîrburi, dar el s'a vindecat și a adus la creștinism multe persoane însemnate, de aceea i s'a tăiat limba și a fost asvîrlit într'un cuptor aprins.

EVSTRATIE LOGOFĂTUL († ca. 1650), scriitor român în Moldova, pe vremea lui Vasile Lupu. E indicat ca traducător al *Pravilei* lui Vasile Lupu (Iași 1646) și apoi îl vedem copist și adnotator al *Cronicii* lui Grigore Ureche.

EVTHES (sau **EUTYCHES**), teolog grec din sec. V, autorul crezului care-i poartă numele. El susținea că, după ce s'a intrupat, n'a mai rămas în Cristos decât natura divină sub aparența corpului omenesc. Această doctrină a fost osândită de sinodul dela *Calcedonia* (→ acest cuv.).

EVTROPIE, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 3 Martie. A suferit martiriul și a murit restignit pe vremea împăratului Maximian (286—305).

EWALD IOHANNES (*1743†1781), poet danez. Op. pr. *Adam și Eva*, poem didactic.

EXPATRIATUL, ziar politic, Brașov 1849, redactor *Cezar Bolliac*.

EXPOZIȚIUNI UNIVERSALE mai însemnate: Londra 1851 (*cea dintâi*). Paris 1855, Londra 1862, Paris 1867, Londra 1871, 1872, 1873, Londra 1874, Viena 1873, Filadelfia 1876, Paris 1878, Sydney 1879, Melbourne 1880, Amsterdam 1883, Anvers 1885, Paris 1889, Chicago 1893, Bruxelles 1897, Paris 1900, Bruxelles 1910, Barcelona 1930.

România a luat pentru prima dată parte la o asemenea expoziție în 1867 la Paris. Comisarul ge-

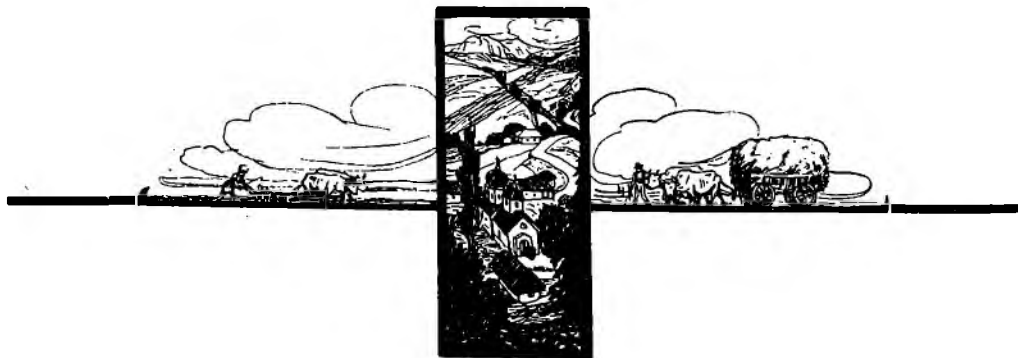
neral era *Al. Odobescu*, iar comitetul compus din: *Colonel Alecsandri, Prințul G. M. Suțu, P. S. Aurelian, G. Steriadi*. Despre această participare au publicat un volum *Odobescu* și *P. S. Aurelian*.

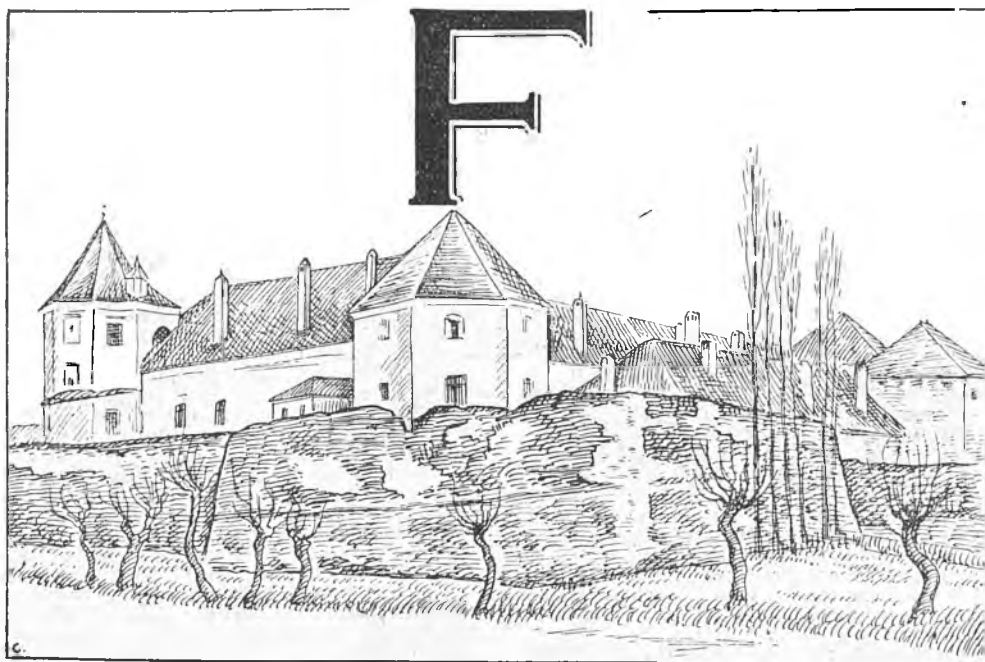
A participat apoi la 1873 la Viena, comisar general fiind *Em. Krețulescu*, în comitet: *P. S. Aurelian, Cezar Bolliac, C. Atanasiu, C. Stănescu*, și *G. Sion*. La 1878 n'a participat oficial, numai particular, sub îngrijirea Prințului *George Bibescu*. Oficial a luat parte la Paris în 1889 și la cea din 1900 Paris, comisar general fiind *I. C. Olănescu*, care a publicat asupra ei un amănunțit raport. În fine la expoziția din Barcelona 1930.

EYCK JAN VAN (* ca. 1380† ca. 1440), pictor flamand, a lăsat opere celebre ca și fratele său **HUBERT VAN EYCK**.

EYLAU, oraș Prusia; 4000 loc. Aci se dete, în Februarie 1807, o mare bătălie între aliați (Prusieni și Ruși) și Napoleon și se termină cu victoria acestuia.

EZIBEIU, circ. com. jud. Caliacra, cu 13 sate (legea 1929).

FĂGĂRAȘ: CASTELUL.

FABIAN VASILE, ✱ BOB-FABIAN.

FABINI SAMUEL (*1794†1877), preot și profesor sas în Transilvania. Este între înțeleptorii „Societății transilvane pentru cunoașterea țării”.

FABIUS CUNCTATOR (*ca. 275†203 a. Chr.) consul roman, vestit prin tactica de a întârzia atacul (contra lui Anibal).

FABRE FERDINAND (*1830†1898), romancier francez. Op. pr. *Julien Savignac* (1863), *Abatele Tigrane* (1873).

FABRE HENRI (*1823†1915), entomologist francez, Fără să fi avut o pregătire științifică universitară, a studiat viața insectelor cu o răbdare fără egal și a publicat lucrări care au dat contribuțiuni importante pentru cunoașterea acestei ramuri a zoologiei. Din operele lui s'au tradus cîteva extrase: *Din memoriile și pormirile insectelor* (de Marin Demetrescu, 1912), *Din minunile instinctului la insecte* (de V. Duiculescu).

FABRICIUS CAIUS, consul roman 228 a. Chr., vestit prin viața sa simplă și prin onestitatea și lealitatea, pe care i-au admirat-o și streinii (Pirus, regele Epirului) și compatrioții săi, cari i-au înzestrat fata din tezaurul public, fiindcă el n'avea nici o avere.

FABRICIUS IOSIF (*1830†1888), medic sas, practicant în Brașov, București, Craiova; distins ca oculist.

FABRITIUS CAROL (*1826†1881), preot și profesor sas în Transilvania. S'a ocupat cu istoria Sașilor în sec. XVIII.

FABRIZI NICOLA (*1804†1885), om politic italian; numit *Aristide al revoluției italiene*. A fost între conducătorii revoluției din Modena, 1831, contra Austriei și a luptat neconținut pentru libertatea provinciilor italiene de sub stăpîniri streine. După formarea armatei italienești regulate, i s'a confirmat gradul de general.

FABRONI ANGILOLO (*1732†1803), erudit italian, supranumit *Plutarh al Italiei*.

FABULIȘTI însemnăți în literatura generală: *Esop* (Greci), *Phaedrus* (Latini), *La Fontaine*, *Florian*, *Viennet* (Francezi), *Fiacchi* (Italiani),

Gelbert (Germania), *Krilov* (Rusia). În lit. rom. *Donici*, *Grig. Alezandrescu*, *C. Bălăcescu*.

FACĂ CONSTANTIN (*1790†1845), scriitor satiric român. Cea mai însemnată lucrare este o comedie pe care Heliade a publicat-o în 1860 sub titlul *Franțuzitele*. Titlul primitiv a fost *Comodia vremii*, sub care a publicat-o din nou V. Vircol, 1906.

FAGUET [faghe] **EMILE** (*1847†1916), critic fr., prof. la fac. de litere din Paris; colab. la „*Revue des deux mondes*” și la alte reviste. Pr. op. *Corneille* (1885), *Studii* despre sec. XVII, XIX (1885, 1887), *Voltaire* (1894).

FAHRENHEIT GABRIEL (*1686†1736), fizician germ., inventă *areometrul* și un *termometru*, care-i poartă numele.

FALB RUDOLF (*1838†1903), astronom austriac, studii și vulcanii.

FALLIER[O] MARINO (*1278†1355), doge al Veneției. Ar fi vrut să schimbe felul guvernului și a fost judecat și decapitat. Viața lui a inspirat drama cu același nume a lui Byron.

FALK PAUL (*1827†1900), om politic german; ministru de culte, unul din organizatorii așa zisului *Cultur-Kampf*.

FALKENHAYN IULIU (*1829†1899), om politic austriac. A publicat studii asupra situației financiare a statului. A fost ministru de agricultură.

FALKENHAYN ERICH DE (*1861†1922), general german. A fost șeful statului major în timpul războiului mondial.

FALKENSTEIN, oraș în Austria (prov. Austria de jos), localitate climaterică.

FALKLAND, insulă în Oceanul Atlantic, lângă strîmtoarea Magellan; posesiunea engleză.

FALLIÈRES [fallier] **ARMAND** (*1841†1931), om politic francez. A fost președinte al Senatului și președinte al Republicii (1906—1913).

FALLOUX [falu] **FREDERIC** (*1811†1886), politic fr., autorul legii, care-i poartă numele, pentru libertatea învățămîntului (1850); membru al Academiei franceze.

FALSTAFF, eroul principal din două piese ale

EVTIHES (sau **EUTYCHES**), teolog grec din sec. V, autorul crezului care-i poartă numele. El susținea că, după ce s'a întrupat, n'a mai rămas în Cristos decât natura divină sub aparența corpului omenesc. Această doctrină a fost osândită de sinodul dela *Calcedonia* (— acest cuv.).

EVTROPIE, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 3 Martie. A suferit martiriul și a murit restignit pe vremea împăratului Maximian (286—305).

EWALD IOHANNES (*1743†1781), poet danez. Op. pr. *Adam și Eva*, poem didactic.

EKPATRIATUL, ziar politic, Brașov 1849, redactor *Cezar Bolliac*.

EXPOZIȚIUNI UNIVERSALE mai însemnate: Londra 1851 (*cea dintâi*). Paris 1855, Londra 1862, Paris 1867, Londra 1871, 1872, 1873, Londra 1874, Viena 1873, Filadelfia 1876, Paris 1878, Sydney 1879, Melbourne 1880, Amsterdam 1883, Anvers 1885, Paris 1889, Chicago 1893, Bruxelles 1897, Paris 1900, Bruxelles 1910, Barcelona 1930.

România a luat pentru prima dată parte la o asemenea expoziție în 1867 la Paris. Comisarul ge-

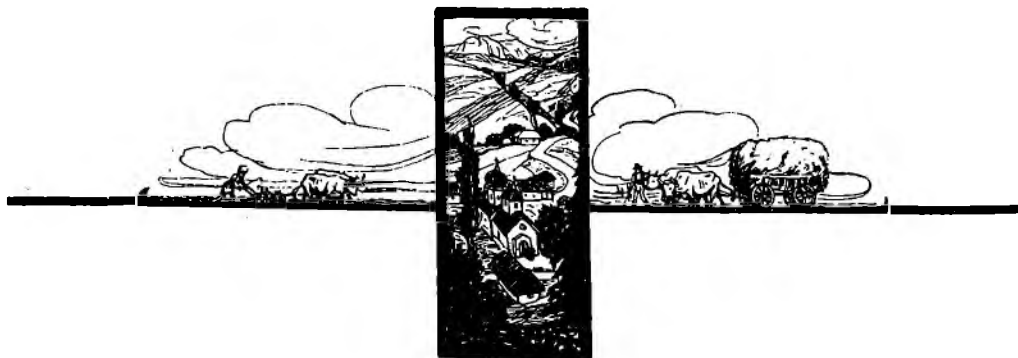
neral era *Al. Odobescu*, iar comitetul compus din: *Colonel Alecsandri*, *Prințul G. M. Suțu*, *P. S. Aurelian*, *G. Steriadi*. Despre această participare au publicat un volum *Odobescu* și *P. S. Aurelian*.

A participat apoi la 1873 la Viena, comisar general fiind *Em. Krețulescu*, în comitet: *P. S. Aurelian*, *Cezar Bolliac*, *C. Atanasiu*, *C. Stănescu*, și *G. Sion*. La 1878 n'a participat oficial, numai particular, sub îngrijirea Prințului *George Bibescu*. Oficial a luat parte la Paris în 1889 și la cea din 1900 Paris, comisar general fiind *I. C. Olănescu*, care a publicat asupra ei un amănunțit raport. În fine la expoziția din Barcelona 1930.

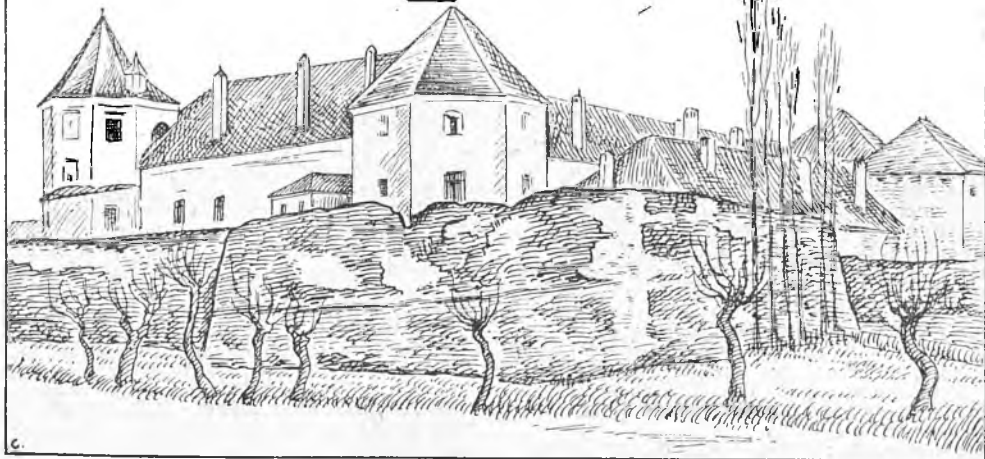
EYCK JAN VAN (* ca. 1380† ca. 1440), pictor flamand, a lăsat opere celebre ca și fratele său **HUBERT VAN EYCK**.

EYLAU, oraș Prusia; 4000 loc. Aci se dăde, în Februarie 1807, o mare bătălie între aliați (Prusieni și Ruși) și Napoleon și se termină cu victoria acestuia.

EZIBEIU, circ. com. jud. Caliacra, cu 13 sate (legea 1929).

F

FĂGĂRAȘ: CASTELUL.

FABIAN VASILE, ✱ BOB-FABIAN.

FABINI SAMUEL (*1794†1877), preot și profesor sas în Transilvania. Este între înemeietorii „Societății transilvane pentru cunoașterea țării”.

FABIUS CUNCTATOR (*ca. 275†203 a. Chr.) consul roman, vestit prin tactica de a întârzia atacul (contra lui Anibal).

FABRE FERDINAND (*1830†1898), romancier francez. Op. pr. *Julien Savignac* (1863), *Abatele Tigrane* (1873).

FABRE HENRI (*1823†1915), entomologist francez, Fără să fi avut o pregătire științifică universitară, a studiat viața insectelor cu o răbdare fără egal și a publicat lucrări care au dat contribuțiuni importante pentru cunoașterea acestei ramuri a zoologiei. Din operele lui s'au tradus cîteva extrase: *Din memoriile și pormirile insectelor* (de Marin Demetrescu, 1912), *Din minunile instinctului la insecte* (de V. Duiculescu).

FABRICIUS CAIUS, consul roman 228 a. Chr., vestit prin viața sa simplă și prin onestitatea și lealitatea, pe care i-au admirat-o și streinii (Pirus, regele Epirului) și compatrioții săi, cari i-au înzestrat fata din tezaurul public, fiindcă el n'avea nici o avere.

FABRICIUS IOSIF (*1830†1888), medic sas, practicant în Brașov, București, Craiova; distins ca oculist.

FABRIITIUS CAROL (*1826†1881), preot și profesor sas în Transilvania. S'a ocupat cu istoria Sașilor în sec. xviii.

FABRIZI NICOLA (*1804†1885), om politic italian; numit *Aristide al revoluției italiene*. A fost între conducătorii revoluției din Modena, 1831, contra Austriei și a luptat neconținut pentru libertatea provinciilor italiene de sub stăpîniri streine. După formarea armatei italienești regulate, i s'a confirmat gradul de general.

FABRONI ANGIOLO (*1732†1803), erudit italian, supranumit *Plutarh al Italiei*.

FABULIȘTI însemnăți în literatura generală: *Esop* (Greci), *Phaedrus* (Latini), *La Fontaine*, *Florian*, *Viennet* (Francezi), *Fiacchi* (Italiani),

Gelbert (Germania), *Krilov* (Rusia). În lit. rom. *Dontci*, *Grig. Alexandrescu*, *C. Bălăcescu*.

FACA CONSTANTIN (*1790†1845), scriitor satiric român. Cea mai însemnată lucrare este o comedie pe care Heliade a publicat-o în 1860 sub titlul *Frânzuștile*. Titlul primitiv a fost *Comodia vremii*, sub care a publicat-o din nou V. Vircol, 1906.

FAGUET [faghe] **EMILE** (*1847†1916), critic fr., prof. la fac. de litere din Paris; colab. la „*Revue des deux mondes*” și la alte reviste. Pr. op. *Corneille* (1885), *Studii* despre sec. xvii, xix (1885, 1887), *Voltaire* (1894).

FAHRENHEIT GABRIEL (*1686†1736), fizician germ., inventă *arcometrul* și un *termometru*, care-i poartă numele.

FALB RUDOLF (*1838†1903), astronom austriac, studiă și vulcanii.

FALIER[O] MARINO (*1278†1355), doge al Veneției. Ar fi vrut să schimbe felul guvernului și a fost judecat și decapitat. Viața lui a inspirat drama cu același nume a lui Byron.

FALK PAUL (*1827†1900), om politic german; ministru de culte, unul din organizatorii așa zisului *Cultur-Kampf*.

FALKENHAYN IULIU (*1829†1899), om politic austriac. A publicat studii asupra situației financiare a statului. A fost ministru de agricultură.

FALKENHAYN ERICH DE (*1861†1922), general german. A fost șeful statului major în timpul războiului mondial.

FALKENSTEIN, oraș în Austria (prov. Austria de jos), localitate climaterică.

FALKLAND, insulă în Oceanul Atlantic, lângă strîmtoarea Magellan; posesiunea engleză.

FALLIÈRES [falier] **ARMAND** (*1841†1931), om politic francez. A fost președinte al Senatului și președinte al Republicii (1906—1913).

FALLOUX [falu] **FREDERIC** (*1811†1886), politic fr., autorul legii, care-i poartă numele, pentru libertatea învățămîntului (1850); membru al Academiei franceze.

FALSTAFF, eroul principal din două piese ale

lui Shakespeare (*Enric IV și Suratele vesele din Windsor*): vițios și desfrinat și totuși nu inspiră oroare din cauza francheții și bonomiei.

FAMILIA, revistă literară redactată de Iosif Vulcan. A apărut întâiu în Pesta, apoi în Oradea-mare 1865—1906.

FANARIOTI (PHANARIOTI), locuitori din Fanar, cartier din Constantinopol. Aci era din timpuri foarte vechi o numeroasă populație grecească. Oameni bogați, instruiți, unii coborâtori din familii nobile ale Bizanțului, ei își crează o situație importantă după cucerirea orașului de Turci și cu timpul avură în mână politica externă a Statului, ocupând mai ales postul de *dragoman*, trecându-l din tată în fiu în cîteva familii, și uneori pe cel de *comandant al flotei*. În secolul XVIII, cînd guvernanții turci nu mai avură încredere ca să numească domnitori în principate dintre boerii de țară, începură a încredința tronurile acestora dragomanilor sau fiilor de dragomani. Este epoca (1711—1821) zisă a *fanarioților*.

FANFANI PIETRO (*1816†1880), filolog ital. Op. pr.: *Vocabularul limbii italiene vorbite* (1875).

FARADAY [farade] **MICHAEL** (*1791†1867), chimist și fizician englez; reuși să lichefieze acidul carbonic, făcu studii asupra electricității și magnetismului, stabili o lege care-i poartă numele (electroliză).

FARAOANI ① com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Volintirești; 3058 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Frumușica-Vechi. ② com. rur. jud. Bacău, stație c. f. între Adjud și Bacău, numită *Gh. Buzdugan* de la moartea fostului regent.

FARAONI (PHARAONI), regii Egiptului cari au domnit în cursul celor 30 de dinastii, începînd din timpuri ante-istorice pînă la căderea sub stăpînirea altor popoare (— *Egipt*). În limba noastră cuvîntul a devenit un epitet ce se dă Țiganilor.

FARCAȘ unul dintre *juzi* sau *județi*, mîci stăpînitori în Țara Românească prin secolul XII, pomenit între 1249—1251.

FARCAȘ POPA STOICĂ, general al lui Mihail-Viteazul.

FARISEI (PHARISEI, ebr. PERUȘIM), partid politic și religios al Ebreilor în timpul ultimului secol a. Chr. și al primului din era creștină. Ei reprezentau curentul naționalist și cereau respectarea religiei mozaice în litera ei și se considerau urmași ai Macabeilor.

FARKAȘ GEORGE (*1812), teolog român unit. A ocupat pe la 1777—1797 funcțiuni importante în administrația episcopiei Oradea-Mare. A lăsat scrieri teologice și o istorie universală.

FARLĂDANI, com. rur. jud. Tighina, plasa Bulboacă; 4138 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Bulboacă.

FARMACHE, unul din căpitani lui Ipsilante, șeful eteriei. El l-a împiedecă de a se retrage peste Dunăre și l-a îndemnat să dea luptă cu Turcii. După dezastrul de la Drăgășani, a ținut piept, cu o mică trupă, atacurilor Turcilor, dar a fost prins și executat.

FARNESE ALESSANDRO (*1546†1592), general italian în serviciul Spaniei și apoi al Franței.

FARNESE, palat vestit din Roma, început de Alessandro Farnese cardinalul (papă sub numele de Paul III-lea); are picturi și sculpturi vestite; de la 1874 aparține guvernului francez.

FARSALA (PHARSALOS), oraș în Tesalia (Grecia). Aci a fost în an. 48 a. Chr. lupta în care Cezar a învins pe Pompei.

FAR-WEST, ținuturi imense în America de Nord (St. Unite și Canada).

FAȘODA, oraș în Sudanul egiptean. În 1898 a fost ocupat de Marchand, șeful unui corp expe-

diționar francez, dar, în urma protestărilor Angliei, care amenința cu războiul, a fost redat Englezilor.

FAUR GABRIEL (*1789†1865), comerciant român în Oradea, întemeie o fundațiune pentru educația tinerimei.

FAURE [for] **FELIX** (*1841†1899), președinte al Republicii franceze; după vizita din Rusia (1897) încheie alianța cu Rusia.

FAUST, vestită dramă a lui Goethe (1832); după care compozitorul Gounod a scris opera sa în cinci acte (1859). Pentru trad. în rom. — **GOETHE**.

FAVART [favar] **CHARLES SIMON** (*1710†1792), autor dramatic francez. A scris comedii, vodeviluri, etc., unele în colaborare cu soția sa, actriță și cîntăreată vestită. Pieseile lui se jucau încă pe la 1830 la Paris și unele au inspirat lui Alecsandri (cum arată studiile lui Ch. Drouhet) cuplete, personaje, pasagi sau procedeeuri pe cari le găsim în comediele sale.

FAVRE JULES (*1809†1880), politic și jurist francez, reprezentantul Franței la încheierea tratatului dela Frankfurt (1871); membru al Academiei franceze.

FAWCETT HENRI (*1833†1884) economist englez, partizan al teoriilor lui Adam Smith, Ricardo, etc.; orb dela vîrsta de 20 ani. Op. pr. *Pauperismul* (1871), *Muncă și salariu* (1884).

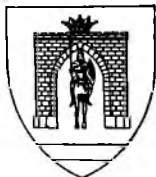
FAY ANDRAZ (*1786†1864), scriit. ungur. Op. pr. *Fabule satirice* (1820), *Doctorul Javor*, roman (1855).

FAYE [fai] **HERVÉ** (*1814†1902), astronom francez, a descoperit *cometa* care-i poartă numele.

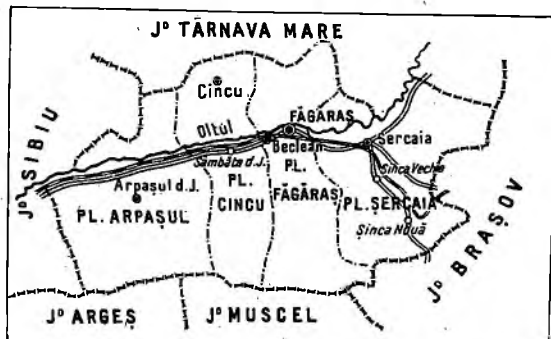
FAYOLLE [faiol] **EMILE** (*1852†1928), mareșal al Franței. Înaintea războiului mondial a servit în armată, ajungînd la gradul de general, dar pus în disponibilitate. Rechemat în 1914, a comandat un corp de armată și a contribuit la victoria de la Verdun; a fost apoi comandant de armată, distingîndu-se în luptele de pe Somme și urmărind pe inimiz în retragerea din 1917. În 1921 i s'a dat bastonul de mareșal.

FAYŪM, provincie în Egiptul de mijloc. Aci se găsesc construcțiuni de basini și canali de irigație pentru fertilizarea terenurilor de cultură.

FĂCĂENI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Fe-

Stema jud. Făgăraș.

Harta jud. Făgăraș.

tești; 4447 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Cegani.

FĂGĂRAȘ, jud. în Transilvania; cap. *Făgăraș*; 2444 km. p., 90439 loc. (1923); are 4 plăși, 1 com. urb. și 79 rur. (1926); face parte din circ. Curții-de-apel din Brașov; are 1 școală primară urbană și 79 rurale; are 23 cooperative de aprovizionare și consum cu capital de 960.000 lei, 1 coop. p. exploatare de păduri cu capital de 80.000 lei (1925).

FĂGĂRAȘ, com. urb. cap. jud. Făgăraș; 7500 loc. Stație c. f. linia Brașov-Sibiu. Are școală normală de băieți, liceu de băieți, de fete, sc. profesională de fete, sc. comercială de băieți, școală de economie casnică. Are un castel care datează de prin sec. XIV (— frontispiciul) și o biserică zidită de Brîncoveanu.

FĂGET, com. rur. reședința plășii, jud. Severin, plasa Făget; 2694 loc. Stație c. f. între Ilia și Lugoj.

FĂGETELUL, circ. com. jud. Olt cu 36 sate (1929).

FĂLCIU, jud. în Moldova; cap. *Huși*; supraf. 2120 km. p.; 114.305 loc. (1915);

Biserica lui Brincoveanu din Făgăraș.

are 6 plăși, 1 com. urb. și 67 rurale (1926); face parte din circ. Curții-de-Apel din Iași; are 8 școli primare urbane și 148 rurale; are 9 cooperative de aprovizionare și consum cu capital 717.415 lei, 2 coop. p. exploatare de păduri cu capital de 53000 lei; are 130 biserici ortodoxe, ține de eparhia Moldovei din Iași.

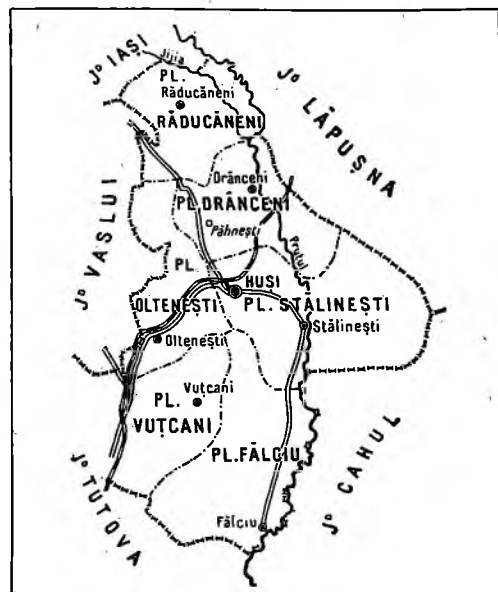
FĂLCIU, com. rur. jud. Fălciu, reședință, plasa Fălciu, pe malul drept al Prutului. Are în circ. sa 19 sate.

Stema jud. Fălciu.

FĂLCIOANCA, circ. com. jud. Ilfov cu 6 sate (1929).

FĂLCIOIANU SCARLAT (*1828†1876), om po-

Harta jud. Fălciu.

litic român. A fost magistrat (1854), director al Ministerului Justiției (1856), ministru de externe în cabinetul prezidat de C. Krețulescu (1859), min. de culte în cab. prez. de Dim. Ghica (1861) și de justiție (1862), apoi iar magistrat, devenind prin-președinte al Curții de Casație.

FĂLCIOIANU ȘTEFAN (*1835†1905), general român. Sublocotenent 1856, maior 1865; după cîțiva ani de retragere, reîntră în armată cu gradul de colonel 1877; șef de stat major al armatei de operații, primește predarea Vidinului; general de brigadă 1883; ministru de război 1884—86; general de divizie 1892, șef de stat major pînă la 1895. A publicat multe scrieri militare. A fost membru al Academiei Române (1876).

FĂLCIOIU, com. rur. jud. Romanati, plasa Oltu-de-Sus; 2408 loc. După legea 1929 ține de circ. com. *Osica-de-sus*.

FĂLEȘTI, com. rur. jud. Bălți, reședință, plasa Fălești; 5889 loc. Aci se află un spital și o fabrică de săpun. Tîrg săptămînal Joia. După legea 1929, e centrul unei circ. com. cu 37 sate. Stație c. f. între Vasile Lupu și Bălți.

FĂLTICENI (din 1929 se numește **BAIA**, înainte de unire se numea **SUCEAVA**), jud. în Moldova; cap. *Fălțiceni*; supraf. 3353 km. p. 157.130 loc. (1915); are 5 plăși, 2 com. urbane și 57 rurale; ține de circ. Curții-de-apel din Iași; are 5 școli primare urbane și 180 rurale; are 30 cooperative de aprovizionare și consum cu capital de 1.752.672 lei și 20 de coop. p. exploatare de păduri cu capital de 3.647.648 lei (1925); are 145 biserici și 2 mănăstiri, ține de eparhia Mitropoliei din Iași.

Stema jud. Fălțiceni.

FĂLTICENI, com. urb. cap. jud. Fălțiceni (fost Suceava, azi Baia); 14.000 loc. Stație c. f. cap liniei laterale Dolhasca-Fălțiceni. Are liceu de băieți, de fete, școală normală de băieți, șc. profesională de fete, șc. comercială de băieți, școală de meserii de băieți (1929). În ultima fază a marelui nostru război a fost în apropiere lupte între trupele rusești în revoltă și ale noastre, cari reușiră să puie rînduială.

FĂNTANA BLANDUZIEI, revistă literară, fondată de M. Eminescu, a apărut în București între 1888—1889.

FĂRȘEROȚI, nume dat unei grupe de Români cari locuiesc în Albania de S.-E. într-o regiune cu 9 sate, între cari: *Frașeri, Cuteli, Selenița, Miceani*.

FĂRTĂNEȘTI, circ. com. jud. Covurlui cu 3 sate (1929)

FĂT-FRUMOȘ, erou din basmele și poveștile poporane. Este tipul viteazului tînar, frumos la față, cu plete lungi, avînd și însușiri morale deosebite: francheta, bunătațe față de cei slabi. De obicei el urmărește pe o femeie iubită, care se găsește în situații nenorocite și în mari pericole. Pentru ea, uneori și pentru vreo idee morală, se luptă cu smei și cu tot felul de ființe rele și iese învingător.

FĂT-FRUMOȘ, revistă literară, ținînd de curentul „Sămănătorului”, a apărut în Birlad între 1904—1906.

FETU ANASTASIE (*1815†1886), medic român. A învățat la Viena și la Paris. A fost medic al orașului Iași (pe la 1848). Membru al Academiei Române (1871). A publicat articole în revistele din Iași și în Foata Societății de medici și naturaliști și cărți despre moșit, despre poliția sanitară, despre apele minerale ale Moldovei, etc.

Iacob Fētu.

FAUREI © circ. com. jud. Putna cu 12 sate (1929). 1 © stație c. f. jud. Brăila, de unde pleacă linia spre Fetești.

FAUREȘTI, circ. com. jud. Vlcea cu 26 sate. **FEBRUARIE** 11, ziua abdicării silită a Domnitorului Alex. Cuza (1866).

FEBRUARIE 24, ziua începerii revoluției franceze din 1848.

FECHNER GUSTAV THEODOR (*1801†1887), filozof german. După sistemul lui dualist, realitatea spirituală rezidă în unitatea conștiinței divine și realitatea fizică în atomul simplu.

FEDELEȘOIU, fost schit în jud. Argeș, pe râul Olt, în fața orașului Rîmnicul-Vîlcii, lângă satul cu același nume.

FEDERAȚIUNEA, ziar politic rom. Budapesta 1868—1876; condus de *Alexandru Roman*.

FEIURDENI, com. rur. jud. Cluj, plasa Borsă; 2411 loc.

FEJER [feier] **GEORGE** (*1766†1851), istoric ungur, a publicat o colecție de documente (*Codex diplomaticus Hungariae*) în 40 vol.

FEJERVARY GEZA (*1833†1914), ofițer și om politic ungur. A luat parte la lupta de la Solferino; a fost ministru al apărării naționale în 1884, apoi mareșal.

FEKETE — **NEGRUT**.

FELDIOARA, com. rur. jud. Brașov plasa Bîrsa-de-jos; 2527 loc. Stație c. f. la 20 km. de Brașov spre Sighișoara. Bilciu: 20 Martie, 13 Decembrie.

FELDROU, com. rur. jud. Năsăud, plasa Sîngeorz-Băi; 2832 loc. Stație c. f. între Beclean și Ilva Mică.

FELEACU, com. rur. jud. Cluj, plasa Nădășel; 2243 loc.

FELEAG, circ. com. jud. Odorheiu cu 3 sate (1929).

FELIBRI, scriitorii francezi din Provence cari, prin publicațiile lor în limba provençală (*langue d'oc*) știură să-i dea o nouă strălucire, reluând firul operei truverilor din evul mediu. Constituți în societate (1854), atraseră atenția și a Francezilor și a streinilor și mai tirziu își lărgiră cercul de acțiune în sensul ideii *latinității*, asociindu-se cu scriitorii din Italia, Spania, etc. Cei mai însemnați scriitori sint: *Mistral, Roumanille, Aubanel*. Societatea aceasta a premiat, în 1878, pe *Alexandru* pentru cîntecul Gintei Latine.

FELIX, stație balneară, în jud. Bihor. Ape termale, nomol, hidroterapie.

FELIX IACOB (*1832†1905), medic român, venit din Austria și împămîntenit (1871). A fost medic oficial de oraș și de județ (1858, 1859, 1865 București); mai tirziu inspector sanitar și director general al serviciului sanitar (1892). A mai fost profesor de igienă la facultatea de medicină din București (1869), și decan (1883) și membru al Academiei Române (1880). A publicat numeroase rapoarte despre starea sanitară a orașului și a țării, dări de seamă despre diferite congrese la cari a participat cum și cîteva tratate speciale de igienă.

FELMER MARTIN (*1720†1767), istoric sas și preot în Sibiu. A lăsat manuscrise cu opere istorice.

FÉNELON FRANÇOIS DE LA MOTHE (*1651†1715), arhiepiscop francez, preceptorul ducelui de Burgundia, pentru care scrisese mai multe opere, între cari *Aventurile lui Télémaque*; autor al multor scrieri teologice, unele polemice în cearta pe care a avut-o cu Bossuet; membru al Academiei franceze; cunoscut în toată lumea mai ales prin două lucrări *Télémaque* și *Educația fetei* (1687). La noi *Télémaque* a fost tradus

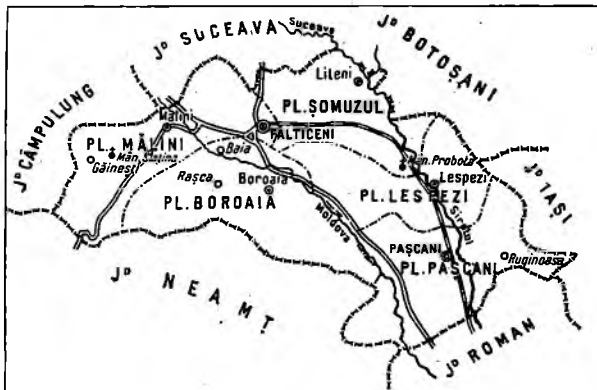
Iacob Felix.

Fénelon.

de multe ori: în ms. aflat la Academie sub Nr. 262; de Petru Maior, tip. Buda 1818; de Gr. Pleșoianu, tip. 1831; de Al. Crețescu tip. în Buc. 1852; de Hortensia Popescu tip. 1909. *Educația fetei* a fost tradusă de I. Popescu (B. p. toți) și de C. Sudețanu (1923).

FENICIENI (**PHENICIENI**), locuitorii ai Feniciei, stat vestit în antichitate în Asia-Mică. Cunoscuți mai ales prin coloniile stabilite de ei la mari de-

Harta jud. Fălticeni.

părări (Cartagina în Africa). Au rămas de la ei multe monumente arhitecturale, sculpturale și de industrie practică.

FERDINAND I (*1751†1825), regele celor două Sicilii între 1759—1825, răsturnat de două ori de Francezi, el își reluă definitiv tronul în 1815, și fu apoi protejat de Sînta-Alianță.

FERDINAND II (*1810†1859), regele celor două Sicilii, zis regele *Bomba*.

FERDINAND I (*1793†1875), împărat al Austriei (1835) abdică în 1848 în favoarea nepotului său Frantz-Iosef.

FERDINAND I (*1503†1564), rege al Ungariei și Boemiei (1527), împărat al Germaniei (1556), decretă libertatea cultului protestanților.

FERDINAND II (*1578†1637), împ. al Germaniei, persecută pe protestanți și dăte naștere războiului de 30 de ani.

FERDINAND III (*1608†1657), împărat al Germaniei, termină războiul de 30 de ani, încheind *pacea de la Westfalia* (1648).

FERDINAND V CATOLICUL (*1452†1516), regele Aragonului, Castiliei, Siciliei, Neapolului; învinse pe Mauri și cuceri Grenada; înlesni călătoriile lui Columb și dobindi, prin aceasta, coloniile peste Ocean.

FERDINAND VII (*1784†1833), rege al Spaniei, silit de Napoleon să abdică pentru Iosef, fratele împăratului francez, își reluă tronul în 1813; promulgă sancțiunea pragmatică prin care dădea dreptul la tron fiicei sale Isabela, înălturînd pe fratele ei Carlos. De aci mișcarea zisă *Carlismă*, care produse pînă în ultimii ani multe turburări în Spania.

FERDINAND DE COBURG (*1861), prinț al Bulgariei (din 1887), apoi rege sau țar (din 1908). După războiul mondial, la care statul său a luat parte ca aliat al Germaniei, a abdicat în favoarea fiului său Boris (1918) și a părăsit țara.

FERDINAND I (*1865†1927), rege al României. Născut în Sigmaringen, nepot de frate al Regelui Carol I, a fost proclamat moștenitor al tronului (1889). A făcut studii la Tübingen și la Lipsa. A intrat în armata română cu gradul de căpitan (1889) și a obținut apoi celelalte grade pînă la general

Ferdinand I al Bulgariei

de corp de armată, avînd diferite funcțiuni potrivite gradului. În 1893 s'a căsătorit cu principesa *Maria* (— acest cuvînt), nepoata Reginei Victoria. Din această căsătorie, s'au născut șase copii: principele *Carol*, azi regele Carol II, principesa *Elisabeta* (căsătorită cu regele George al Greciei), principesa *Maria* (căsătorită cu regele Alexandru al Iugoslaviei), principele *Nicolae*, principesa *Ileana* (căsătorită cu arhiducele Anton de Habsburg), principele *Mircea* (decedat) (— toate aceste cuvînte). Urcîndu-se pe tron în ziua de 28 Septembrie 1914, în grele împrejurări pentru țară, a rostit în discursul ținut în fața Parlamentului acele memorabile cuvinte: „*Voiu domni ca bun Român*”.

Un nou consiliu de coroană declară expectativa armată, iar șeful guvernului, cu autorizarea regelui, încheie convenție secretă cu Rusia (1 Oct. 1914). Au urmat doi ani de mari frământări. Numeroase insistențe din partea puterilor centrale au căutat să îndrepte statul nostru spre o politică favorabilă lor; dar atît regele cît și oamenii politici conducători au păstrat o atitudine de rezervă fățișă, pregătindu-se în ascuns în vederea scopului final, care era stabilit, dar pentru care se aștepta momentul cel mai favorabil. Oamenii politici din opoziție erau împărțiți în două grupe: unii, doritori de a intra cît mai repede în acțiune contra Germaniei, acuzau guvernul de inacțiune și de lășitate; alții, încredători în triumful Germaniei, îndemnau la o alianță cu aceasta. În fine, după ce anume tratate au fost încheiate cu Rusia și cu puterile aliate, regele a chemat un ultim consiliu de coroană, care a hotărît să se declare războiul Austriei și în ziua de 15 August 1916 armatele române au trecut munții în Transilvania. Manifestul regelui, amintind opera lui Mihail Viteazul, arată că datoria generației sale este *unirea Românilor de pe cele două părți ale Carpaților*. Regele luă comanda supremă a armatei. După ofensiva fericită în Transilvania, care, după expresia unor specialiști, a scăpat Verdunul, Ungurii au cerut aliaților lor să se trimită trupe numeroase și, în adevăr, grămădindu-se multe regimente, comandate de generali germani iscusiți, armatele noastre au trebuit să se retragă și regele a dat o proclamațiune în care arată că de acum România trebuie să-și apere propriul lor teritoriu contra invaziei inimice. L-au apărut cu dîrzenie, dar, atacați din sud de armate germano-bulgare, au trebuit să se retragă, puțin cîte puțin, să piarză capitala, regele cu guvernul să se ducă în Iași și pînă la sfîrșitul iernii să rămînă numai Moldova în stăpînire Românilor. Cu ajutorul misiunii franceze, sub comanda generalului Berthelot, armata noastră s'a refăcut și a putut respinge în primăvara 1917 noile atacuri germane, repurtînd, în cursul verii, succese vrednice de toată lauda. Din nenorocire, armata rusească aliată a început a părăsi unele părți din front și a pus în pericol situația noastră; mai tîrziu trupele rusești s'au răzvrătit și au întors armele contra noastră, soldații din Iași au făcut pe strade manifestații ostile Românilor; la un moment s'au dat în diferite puncte lupte în toată regula între noi și ei, cum au fost la Galați, și în regiunea Roman—Pașcani—Fălcieni. În primele zile ale lui Ianuarie 1918 Rusia sovietică ne declară război. Această situație așa de neașteptată a silit pe rege să se învoiască la încheierea unui armistițiu la Focșani, apoi la tratative de pace și în fine la semnarea unei *păci* numită, cu drept, *de robie*, dar actul acesta n'a fost niciodată ratificat nici de parlament, nici de rege. În frământările acestei tragedii s'a produs deslîpirea Basarabiei de statul ru-

Ferdinand I.

seso și apoi unirea cu România. Regele a avut mulțumirea să primească în Iași pe reprezentanții Basarabiei și după 23 Aprilie (1918) doi Basarabeni intrau ca miniștri în guvernul României. Soarta rezerva regelui Ferdinand o mulțumire și mai mare, care să-l răsplătească pentru toate suferințele îndurate: frontul de la Salonic este înfrînt de aliați, regele României declară din nou război puterilor centrale, în Apus Germanii sînt siliți a încheia armistițiu, trupele de ocupație din România se retrag cît pot mai repede și în ziua de 1 Decembrie 1918 regele, regina, însoțiți de generalul Berthelot, își fac intrarea în capitală, în mijlocul unei bucurii care nu se poate descrie. Bucovina, Transilvania se declară unite cu vechiul regat și, după ce trupele noastre, silit de atacurile ungurești, ocupase Pesta și se retrăsese stabilind acolo un regim de ordine, *regele tuturor Românilor* fu încoronat la Alba-Iulia. Trezînd aceste evenimente mărețe, regele s'a consacrat problemelor de organizare internă, dar o boală crudă l-a chinuit și l-a dus înainte de vreme la mormînt. El a decedat în ziua de 20 Iulie 1927, plîns de toată românimea și corpul său a fost așezat în catedrala de la Curtea de Argeș alături de marele său înaintaș regele Carol I și de cîtorul sfințitului locaș Neagoe Basarab.

FERDINAND @ stație c. f. J. Severin, plasa Caransebeș, între Caransebeș și Bouțari. ¶ @ F. I. circumscrip. comun. jud. Constanța cu 16 sate (1929).

FERENDIA, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Gătaia; 1471 loc. Stație c. f. între Gătaia și Jamul mare.

FERENT IOSEF († 1928), episcop unitar în Transilvania.

FEREU RIGA, scriitor grec, de origine română, a venit din Tesalia în București; a fost secretar al unui boier Brîncoveanu, apoi al Domnitorului Mavrogheni (1786); mai tîrziu s'a dus la Viena.

FERHAT-Pașa († 1596), general turc; a fost mare vizir.

FERNANDO PO, insulă la V. Africii, în golful Guineei, descoperită în sec. xv de călătorul portugez de la care își luă numele. Apartine Spaniei din 1774.

FERNIC GEORGE (* 1900 † 1930), aviator român. A construit în America un avion, cu care hotărîse să vie în București; a murit însă, printr'un accident, cu cîteva zile înainte de a porni.

FEROE (danez: *Færoer*), grupă de insule între Norvegia, Islanda și Scoția; supr. 1325 km. p. 13.000 loc.; cap. *Thorshavn*; ține de Danemarca.

FERRARA, oraș în Italia (Emilia) pe Padu; 90.000 loc.

FERRARI GAUDENZIO (* ca. 1481 † ca. 1545), pictor, sculptor, arhitect italian. Pr. op. *Meditația Sf. Paul* (în bis. Sf. Maria, Milano), *Martiriul Sf. Caterina* (Muzeul Brera, Milano).

FERRARI ETTORE (* 1844 † 1929), sculptor italian. A avut și amestec în politică, fiind partizan al lui Garibaldi. Pentru noi a lucrat statua lui Ovidiu de la Constanța.

FERRARIS GALILEO, (* 1847 † 1897), inginer și fizician italian, descoperi *principiul rotațiunii electro-dinamice* (1885), inventă *motorii polifazici cu curent alternativ*.

FERRERO GUGLIELMO (* 1871), istoric italian. A supus istoria României unei noi cercetări critice, ajungînd, uneori, la concluziuni cu totul opuse celor admise în genere de specialiști, expuse în principala sa operă: *Măreția și decadența Romei* Trad. rom.: *Cuvîntări către surzi* (de C. Alexandrescu, 1926).

FERRI ENRICO (* 1856 † 1929), sociolog italian. Împărtășind ideile lui Lombroso, a publicat scrieri despre *sociologia criminală*, despre *omucidere și sinucidere*, despre *justiția penală*, etc. S'a trad. rom. *Principii de drept criminal* (de P. și Lavinia Ionescu-Muscel, 1929).

FERRIÈRES- (ferier) **SAUVEBOEUF** [sov' bôf] **CONTE** (* 1750 † 1814), diplomat și ofițer francez. A tipărit în 1790 o lucrare în 2 volume cuprinzînd călătoriile lui în Turcia, Persia, etc., în care vorbește și despre țările noastre.

FERRY JULES (*1832†1893), avocat, om politic francez, cunoscut prin loviturile date congregațiilor catolice și prin politica colonială, grație căreia Franța dobândi Tunisia și pregăti stăpînirea Tonkinului și Madagascarului.

FERSTEL ENRIC (*1828†1883), arhitect austriac; construi, între altele, *Universitatea* din Viena.

FESTETICS [cit.: festetic] **GEORGE** (*1755†1819), economist ungur. Intemeie prima școală de agricultură în Ungaria; făcu și fundațiuni filantropice.

FESZTY ARPAD (*1856), pictor maghiar. Cunoscut prin mari fresce și tablouri istorice.

FETESTI, com. rur. jud. Ialomița plasa Fetesti; 6500 loc. Formează o circ. com. cu 6 sate. Stație c. f. pe linia *București-Cernavodă-Constanța*, și cap de linie laterală *Făurei-Fetești*.

FETELE ☉ munte jud. Buzău com. Chiojdul-din-Bîsca, alt. 1642 m. ☿ ☉ lac jud. Buzău com. Chiojdul-din-Bîsca, supraf. 300 m. p. înconjurat de stînci mari pe cari sînt cuiburi de vulturi; se numește și *Lacul vulturilor*.

FEUERBACH PAUL IOAN (*1775†1833), jurist penalist germ., redactă un cod penal și civil după al lui Napoleon.

FEUILLET [fôle] **OCTAVE** (*1821†1890), romancier francez. A scris și piese de teatru cu mai puțin succes. Trad. rom. *Onesta*, roman (de G. Popovici, 1856), *Romanul unui tîndr sărac* (de G. Dumitrescu, 1920).

FEVRONIA, martiră, prăznuită de biserica ortodoxă la 25 Iunie. A trăit pe timpul lui Diclețian (284—305), a intrat din vîrstă fragedă în viața călugărească. Mănăstirea în care se afla fu atacată de persecutori și călugărițele fugiră, dar Fevronia, fiind bolnavă, a fost prinsă, dusă la comandantul oștirii și martirizată cumplit: au bătut-o, au ars-o cu torțe, i-au tăiat limba, i-au scos dinții, i-au tăiat picioarele, miinile și în fine capul.

FEZ, oraș în Maroc, 70000 loc. Comerț activ; industrii: țesătorii, pielărie, vase smălțuite.

FIBIS, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Lipova; 2179 loc. Stație c. f. între Radna și Timișoara.

FICEF general bulgar. A reprezentat țara sa la conferința de pace din București din 1913.

FICHTE IOHANN (*1762†1814), filozof german, profesor în Elveția, apoi în Iena. Admirator al revoluției franceze, cînd Napoleon ocupă Prusia (1809) publică vestitul său apel: *Discurs către națiunea germană*.

FIEDLER [fidler] **KONRAD** (*1841†1895), filozof german. S'a ocupat cu filozofia artei.

FIELD [fild] **CYRUS** (*1819†1892), inventatorul *telegrafului transatlantic* și fondatorul companiei transatlantice care stabili primul cablu între America și Europa (1854).

FIENI, com. rur. jud. Dimbovița, plasa Pucioasă; 1504 loc. E centrul unei circ. com. cu 10 sate. Stație c. f. între Pucioasa și Pietroșița.

FIERBINȚI ☉ com. rur. jud. Ilfov, plasa Fierbinți. Formează o circ. com. cu 12 sate. ☿ ☉ c. r. jud. Vlașca plasa Glavacioc; 1634 loc. După legea 1929, ține de circ. com. *Selaru*.

FIESCO GIOVANI LUIGI (*1523†1547), om politic genovez, încercă, printr-o conjurație, să ia puterea din mîna familiei *Doria*, dar muri chiar în momentul cînd lovitura părea că izbutește. Întrîmplările acestea au dat subiect lui Schiller să scrie cunoscuta sa tragedie: *Conjurația lui Fiesco*.

FIESOLE BENEDETTO (* ca. 1387† ca. 1455), pictor italian, vestit mai ales prin miniaturile sale.

FIGARO, personajul din piesa lui Beaumarchais *Bărbierul din Sevilla* (1775). ☿ Numele unui ziar din Paris, foarte important, fundat în 1854.

FILADELFIA (PHILADELPHIA), oraș în Statele-Unite (Statul *Pensilvania*), pe fl. Delaware; 1.894.510 loc.

FILAREȚ, egumen al mănăstirii Sf. Ecaterina din București; episcop al Buzăului 1749—1753, mitrop. Ungro-Vlahiei 1754—1760, sub numele de **F. I.** A sprijinit tipărirea de cărți bisericești.

FILAREȚ (†1793), prelat român (după unii

grec de origine, după alții Român macedonean). A fost arhimandrit în București (1776) și a purtat titlul de *mitropolit al Mîtelor*; a lucrat la tipărirea *Mînelor* cu episcop. Chesarie; a fost episcop al Rîmniceului (1780—1792) și apoi mitropolit al țării sub titlul de **F. II** (1792—1793). Aci a reorganizat tipografia, a clădit un han, din al cărui venit se întrețineau un azil pentru copii săraci (pe locul acesta s'a ridicat apoi Teatrul Național), a făcut un foisor și o cișmea la marginea Bucureștilor. Și-a lăsat averea pentru scopuri de binefaceri și aceasta a servit ca prim fond pentru deschiderea Azilului „Elena Doamna”.

FILAREȚ, cartier în București pe un deal, numit astfel după mitropolitul Filareț I, care a zidit aci o cișmea și un foisor. Aci s'a făcut în Mitropolitul Filareț II. 1906 parcul Carol I.

FILARMONICĂ (SOCIETATEA), asociațiune culturală și artistică, intemeiată în București în anul 1834. Ea organizează o serie de manifestațiuni publice: reprezentări de piese, producțiuni muzicale, etc. și răspîndi ideea înființării unui Teatru național: prin membrii ei se traduseră și se tipăriră piese din literatura universală (din Molière, Voltaire, Alfieri, etc.). Directorul societății a fost multă vreme I. Heliade Rădulescu, iar președinte Vornicul G. Filipescu. A publicat și o revistă specială: *Gazeta Teatrului național* (1836).

FILEP GEORGE, filantrop român în Transilvania. Și-a lăsat averea pentru scopuri culturale.

FILEROT ȘI ANTUȚA, roman din literatura populară scrisă; s'a păstrat în citeva manuscrise. Prima ediție tipărită e din 1875 (Brăila, ed. Campiniu).

FILEȘTI, stație c. f. jud. Covurluiu între Galați și Barboși.

FILIAȘI, com. rur. jud. Dolj pe riul Jiu plasa Filiași; 6586 loc. Are o școală de meserii. Stație c. f. între Craiova și Severin; de aci pornește linia secundară spre Tîrgu-Jiu—Bumbești. După legea 1929, formează o circ. com. cu 17 sate.

FILIMON, Apostol, prăznuit de biserica ortodoxă la 22 Noembrie. A fost convertit de Sf. Pavel.

FILIMON NICOLAE (*1819†1865), scriitor român. A fost cîntăreț și epitrop al bisericii Eniei în București, critic de artă și funcționar la Arhiva Statului. Pe lângă cronici, a publicat și o relație de călătorie în Germania (1860), dar mai cunoscut este prin romanul *Ciocoii vechi* (1863) primul roman românesc, care-și păstrează (După o foto, com. de G. Baiculescu)

FILIP APOSTOL, prăznuit de biserica ortodoxă la 14 Noembrie. Era din orașul Betsaida (Galilea). A fost între primii chemați de Isus. După pogorîrea Sf. Duh, el a plecat în Frigia, unde a propagat credința în Domnul Hristos. Se zice că acolo a murit. Corpul lui a fost adus la Roma și așezat într-o biserică zidită în onoarea lui.

FILIP II (*382†336 a. Chr.), rege al Macedoniei între 359—336. El urmărește cu stăruință acțiunea pentru penetrațiunea în Grecia, isbucind să-și asigure amicitia printre conducătorii statelor grecești, prin toate mijloacele. Combătut de Demostene prin vestitele sale discursuri (*Filippice*), el deveni stăpîn, și prin intrigi și prin victoria de la *Cheronea* 338, peste Grecia întreagă. Fu ucis de un tîndr în timpul unei ceremonii.

FILIP II (*1527†1598), rege al Spaniei din 1556, avînd și Țările-de-jos și statele din Italia. Avu războiul cu Papa Paul IV (1556) și prin aceasta și cu Franța. mai tîrziu cu Turcii; susținu lupta contra

N. Filimon.
(După o foto, com. de
G. Baiculescu)

revoltaților din Țările-de-jos, pe care-i guverna ducele de Alba; deveni rege și al Portugaliei (1581); purtă război cu Anglia după urearea pe tron a Elisabetei, de și fusese soțul Mariei, fiica lui Henric VIII, și marea lui flotă (*armada invencible*) fu distrusă (1588).

FILIP V (*1683†1746), rege al Spaniei (1700). Nepotul lui Ludovic XIV, a condus țara după interesele Franței, dar mai târziu, din cauza căsătoriei cu o prințesă italiană, suferi influența acesteia. A abdicat în 1724.

FILIP II AUGUST (*1165†1223) rege al Franței din 1180.

Avu război cu regele Angliei Filip II, regele Spaniei (Henric II), luă parte la o cruciadă, mai purtă și alte războaie cu Englezii, porni o expediție religioasă contra Albigensilor (1219), avu multe succese mai ales contra feodalilor puternici, pregătind unitatea Franței.

FILIP IV CEL FRUMOS (*1268†1314), rege al Franței între 1285—1314. În timpul lui s'au purtat războaie cu Flamanzii, cu Englezii, s'a cuprins Flandra, s'a înfrînt puterea papală, făcîndu-se reședința papei Clement V la Avignon (1305).

FILIP VI DE VALOIS (*1293†1350), rege al Franței din 1328, început războiul de 100 de ani contra Englezilor (1337).

FILIP ALEANDRU (*1842†1899), avocat român în Abrud. A fost sprijin al cauzei românești și a lucrat pentru dezvoltarea economică a regiunii.

FILIPENI, circ. com. cu 10 sate (legea 1929).

FILIPESCU ALEXANDRU zis **VULPE** (*1775†1856), boier român. Fiul lui Radu F.; a condus tratative cu Tudor Vladimirescu, la intrarea acestuia în București; a lucrat la întocmirea *Regulamentului Organic* și, sub Bibescu, a fost caimacam al Olteniei.

Alex. Filipescu.

FILIPESCU CONSTANTIN (*1804†1842), fiul lui Iordache F. A fost colonel în miliția română, membru în eforia școalelor; secretar al lui Kisselef.

FILIPESCU GHEORGHE zis **DAU** (*1811†1889), fiul lui Iordache. A fost ofițer în armata rusească, la 1859 a trecut în cea română; a luat parte la războiul pentru independență.

FILIPESCU GHEORGHE C. zis **MAREȘALUL** (*1840†1902), fiul lui Constantin F. A fost adjutant al Domnitorului Cuza. Mareșal al palatului între 1866—1874, apoi reprezentant al țării la Petersburg; din 1900 din nou mareșal pînă la moarte.

Filipescu' Grigore.

FILIPESCU GRIGORE N. (*1817†1881), om politic român. A fost ministru de control în mai multe guverne prezidate de C. Kretulescu în 1859.

FILIPESCU IOAN (IANCU) zis **VULPACHE** (*1811†1863), fiul lui Alexandru F. Vulpe. A fost ministru de externe sub Barbu Știrbeu (1849—1856), caimacam în 1858—59 (cu Băleanu și Manu), a sprijinit unirea principatelor, a fost președinte de consiliu în 1859, mai târziu deputat și vicepreședinte de Cameră.

FILIPESCU IORDACHE (= **GEORGE**) (*1765†1855), fiul lui Costache F., om politic din Muntenia. A avut rangul de *mare ban* și a fost caimacam al Olteniei (1830). A candidat la tron în 1834, dar n'a reușit, și sub Alexandru Ghica a avut mini-

I. Al. Filipescu.

sterul de interne. În 1842, cînd Ghica a fost înălțurat, el a făcut parte din cămăcămie (cu Teodor Văcărescu și Cornescu). Îlgăsim ministru de justiție sub Bibescu (1847) și sub Știrbeu (1849—1854).

FILIPESCU NICOLAE (*1861†1916), fiul lui Grigore F. Om politic român. A condus din 1886 ziarul „Epoca” și a luptat cu o mare violență contra guvernului lui I. C. Brătianu. A fost deputat în multe legislaturi, primar al Capitalei (1895), ministru de domenii în 1900 sub prez. lui P. P. Carp, de război în 1910 sub același prezid., de domenii în guvernul lui T. Maiorescu în 1912. În timpul neutralității a fost unul din susținătorii intrării noastre în acțiune alături de Franța. El a publicat cîteva studii politice: *Către un nou ideal, Partidele politice*. Discursurile sale au fost adunate și publicate de N. Pandelea (Vol. I, 1912).

Filipescu Nicolae.

FILIPESCU PANĂ boier muntean., repară mănăstirea Mărgineni, 1646.

FILIPESCU, — CONSTANTIN CĂPITANUL.

FILIPESȚI ① sat jud. Bacău 456 loc. Ține de circ. com. Oituz. ② com. rur. jud. Brăila plasa Călmățui; 1414 loc. După legea 1919, ține de circ. com. *Ion C. Brătianu*. ③ **F.-DE-PĂDURE**, com. rur. jud. Prahova plasa Filipești; 1789 loc. Ține de circ. com. Dițești. Are o biserică zidită de familia Cantacuzino în 1688. ④ **F.-(ȚIRG)**, com. urb. jud. Prahova plasa Filipești, pe un iaz ce dă în riul Prahova; 2500 loc. Regiune petroliferă. Exploatare de pește.

FILIPICE, discursuri ale lui Demostene contra lui Filip, regele Macedoniei. (— **DEMOSTENE**). Dobîndind sensul de „discursuri violente contra unei persoane”, s'a dat acest nume și discursurilor lui Cicerone contra lui Antoniu. (— **CICERONE**).

FILIPIDE DANIL [mirenește **DIMITRIE**], scriitor grec. Călugăr, a venit în București pe la 1789—90. A publicat în 1816 la Lipsa în l. greacă o *istorie și o geografie a României*. Istoria cuprinde povestirea faptelor din vechime pînă la înființarea principatelor, în Geografie vorbește despre climă, sol, minerale și animale, ocupîndu-se de principate, Banat și Transilvania. Are și hărți, între cari una intitulată „România” cuprinde teritoriul de la Nistru la Tisa.

FILIPIDE — PHILIPIDE.

FILIPINE, insule în Oceanul Pacific, formînd arhipelag. Descoperite în sec. xvi, stăpînite de Spanioli de la 1565, au trecut în posesiunea Statelor Unite în 1898. Suprafață 296.310 km. p., 9.000.000 loc. Capitala e *Manilla* în insula *Luzon*.

FILIPOPOL, oraș în Bulgaria, 85.000 loc.

FILISTENI, popor antic; au supus pe Ebrei, dar aceștia s-au liberat prin energia lui Samson.

FILITTI CONSTANTIN (*1831†1890), colonel român. A intrat ca iuncăr în cavalerie (1849) și înaintat pînă la gradul de colonel (1882); a fost adjutant al lui Vodă Cuza, apoi al Domnitorului Carol I. A fost și prefect (1870, 1889), și deputat (1866, 1888).

FILITTI COSTANDIE — COSTANDIE.

FILITTI DOSITEIU — DOSITEIU.

FILITTI GHEORGHE (*1833†1899), magistrat român. A fost procuror general al Curții de Casație (1879). Opere pr. *Proprietatea funciară în Dobrogea*, 1881; *Efectele hotărîrilor date de tribunalele străine*, 1896; *Efectele erorii de drept și de fapt*, 1898.

FILITTI GRIGORE (*1818†1880), magistrat român. A fost membru al Curții apelative (1858), al Înaltei Curți (1859) și în 1862 al Curții de Casație înființată în 1861.

FILITTI IOAN C. (*1879), istoric român. Doctor în drept din Paris, a fost director al afacerilor politice în ministerul de externe din București, director al afacerilor consulare. Azi membru al

Consiliului legislativ (1926); membru corespondent al Academiei Române (1915). Op. pr. *Les principautés roumaines sous l'occupation russe 1904; Din arhivele Vaticanului*, 1912—1914; *România față de capitulațiile Turciei*, 1915; *Domniile române sub Regulamentul Organic*, 1915; *Despre Negru-Vodă*, 1924.

FILITTI RĂDUCANU (†1818), jurist român. A fost pravilist pe lângă divanul țării, judecător la tribunal, director al cămăcămiei din Craiova.

FILITTI SILVESTRU (*1759†1828), medic român. Doctor de la Göttingen, a funcționat în București ca medic al orfanotrofiei (1785) și a făcut parte din primul consiliu sanitar al Munteniei (1793); a introdus vaccinarea și a cultivat pentru prima dată cartoful pe la începutul sec. XIX.

FILOTEIU, episcop al Buzăului, 1850—1860.

FILSTICHIOAN (*1684†1743), istoric sas. A fost profesor în Brașov.

FILTSCHKEUGEN (*1856), scriitor sas. Profesor la Sibiu, apoi preot luteran în București. S'a ocupat cu istoria culturală a Transilvaniei.

FINGAL, personaj legendar irlandez, sec. III, eroul poemei cu același nume, răspîdită pe la 1760 de către *Macpherson*, atribuindu-i lui *Ossian* (— acest cuv.) și eroul ar fi fost tatăl poetului. *Heliade* a publicat o poemă în șase cînturi cu același titlu și subiect.

FINISTER ① departament în NV Franței. ② cap la NV. peninsulei Iberice.

FINIS, com. rur. jud. Bihor, plasa Beiuș; 2070 loc. Stație balneară: pucioasă.

FINLANDA (SUOMEN TASAVALLA), stat în Europa, constituit în 1917. Se mărginește la N. cu Norvegia și Oceanul Arctic, la E. cu Rusia, la S. cu golful Finlandei și la V. cu Suedia și cu golful Botnic. Pămîntul este în genere cu altitudini mici. Este udată de puține riuri între cari *Kemi*, care se varsă în golful Botnic, dar are un foarte mare număr de lacuri cari ocupă peste 40000 de km. p., între cari și jumătate din lacul *Ladoga*. Clima este relativ temperată, deși septentrională, grație apropierii curentului Gulf-Stream și munților Laponei cari o apără de vînturile de nord. Produce cereale mai ales în S.; creșterea vitelor, cailor și porcilor are o mare dezvoltare. Exploatarea pădurilor și a minelor (cupru, etc.) îi aduc venituri importante. Industria (hîrtie, lemn lucrat, pielărie, metalurgie, etc.) este în constant progres. Finlanda are o suprafață de 388.483 km. p. și o populație de 3. 558.000 loc.

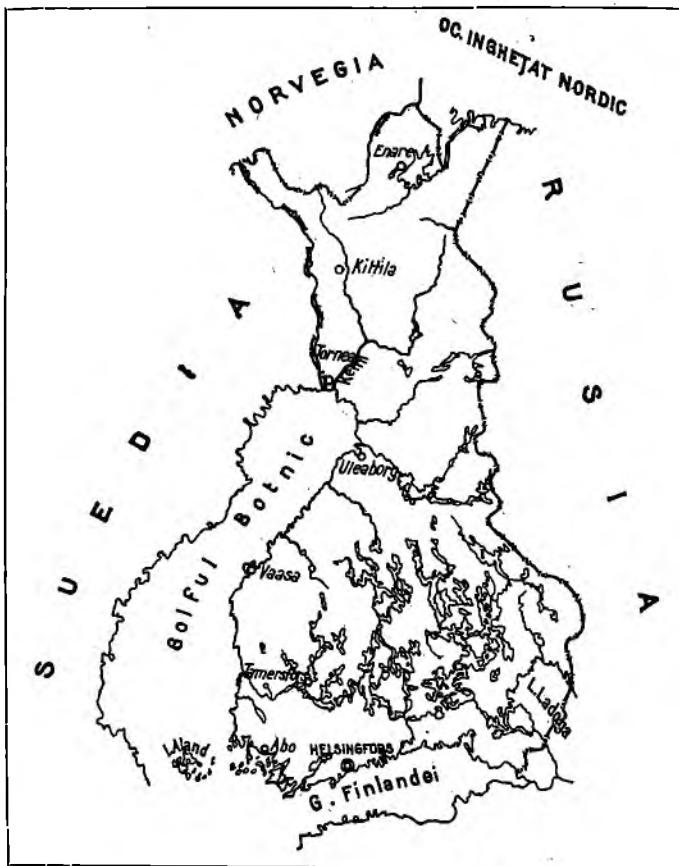
E o republică, al cărei preșident se alege pe 6 ani. Parlamentul este format numai din Camera deputaților, aleși prin sufragiu universal direct și secret.

Afară de Suedezi, populația e formată din Finezi, cari vorbesc o limbă aparținînd ramurii fino-ugriene. Unită cu Suedia din vechi timpuri (ca. 1300, cînd locuitorii ei s'au și creștinat), Finlanda a fost alipită Rusiei după 1809, conservîndu-și titlul de *Mare ducat*, dar pierzîndu-și din ce în ce autonomia ce i se garantase la început. Profînd de evenimentele din 1917, s'a proclamat independentă și a fost recunoscută ca atare de Societatea Națiunilor în 1920.

Capitala este *Helsingfors* (=Helsinki în limba lor) 216.000 loc. Or. pr. *Abo* (Turku) 62.000 loc., *Tamersfors* (Tampere) 52.000. loc.

Moneta este *marka*; pentru măsurători se întrebuințează sistemul metric. De Finlanda ține și grupul de insule *Aland*.

FINTA, com. rur. jud. Dimbovița pe malul stîng al Ialomiței. Aci a fost vestita bătălie între Mateiu Basarab și Vasile Lupu 1653; e și o movilă sub care zac soldații morți în această luptă. Azi Finta e centrul unei circumscripții com. cu 9 sate.

Harta Finlandei.

FIONIA, insulă Marea Baltică, ține de Danemarca; 3406 km. p., 250.000 loc.

FIRDŪȘI (*916†1020), poet persan. autorul vestitei poeme *Şah-Nameh* (Cartea Regilor).

FIRIZA, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Baia-Mare; 1342 loc. Stație c. f. pe linia Baia Mare Firiza-de-Jos.

FIRTĂNUȘ, circ. com. jud. Odorheiu cu 3 sate (1929).

FISCHER EMIL (*1852†1919), chimist german. A fost profesor la München la Würzburg și la Berlin. A luat premiul Nobel în 1902; membru onorar al Academiei Române (1913). S'a ocupat cu diferite probleme de chimie organică, între cari sinteza zahărului.

FISCHER [fîșer] **KUNO** (*1824†1907), filozof german. Op. pr. *Istoria filozofiei noi* (1854), *Viata, doctrina, critica doctrinei lui Kant* (1860, 1883). A fost profesor la Iena și la Heidelberg. A dezvoltat ideile lui Hegel și s'a distins mai ales prin cercetările asupra istoriei filozofiei.

FISIOCRAȚI, economiști a căror școală de economie politică socotea că pămîntul este singura avere.

FITZMAURICE EDMUND LORD (*1846), om politic englez. A fost numit, în 1881, membru în comisiunea pentru reorganizarea provinciilor din Turcia europeană; apoi, în 1883, delegat la conferința de la Londra pentru navigația pe Dunăre.

FIUME, oraș în Italia, port la Adriatică (golf. Quarnero); 30.000 loc.

FINTINA-BANULUI, com. rur. jud. Dolj, plasa Calafat; 2260 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Cetatea.

FINTINA BLANDUZIEL, piesă în 3 acte de V. Alecsandri jucată pe scena Teatrului Național din București la 22 Martie 1884, publicată întâi în *Convorbiri literare*, apoi în volum, 1884.

FINTINA ZINELOR, com. rur. jud. Ismail, plasa Fintina-Zinelor; 2539 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Sichirlichitai.

FINTINELE ① munte, jud. Cluj, loc istoric; aci s'a dat la 6 Iulie 1849 o vestită luptă între ostașii lui Avram Iancu comandați de tribunul Corcheș și un regiment de honvezi unguri comandați de Vasváry, care s'a terminat cu victoria Romanilor, rămânând mort și comandantul ungur. ② com. rur. jud. Bacău plasa Bistrița; 368 loc. Stație c. f. între Bacău și Roman. După legea 1929 ține de com. Mărgineni. ③ circ. com. jud. Botoșani plasa Corni, are 6 sate. ④ c. r. jud. Iași plasa Bahlui. După legea 1929, ține de circ. com. Andrișeni. ⑤ com. rur. jud. Odorheiu, plasa Singeorgiul-de-Pădure; 1043 loc. Formează o circ. com. cu 3 sate. Stație c. f. între Blaj și Praid. ⑥ c. r. jud. Teleorman plasa Zimnicea; 2245 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Suhaia.

FIRDA, circ. com. jud. Severin cu 3 sate (1929).

FIRTAŢEȘTI, com. rur. jud. Covurlui, plasa Bujor; 2262 loc. Formează o circ. com. cu 3 sate. Stație c. f. între Galați și Berești.

FISTICI com. rur. jud. Vaslui, plasa Racova; 1280 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Delești. ② mănăstire jud. Vaslui, com. Cosmești, întem. 1721 de Mihail Racoviță, Domnul Moldovei.

FLAGELANȚI, ordin calugăresc, instituit în Italia pe la 1260, avînd regula ca membrii lui să sufere în fiecare zi o bătaie cu biciul în particular sau în public. După 1400, numărul participanților se micșoră, din pricină că Papa îi excomunicase și autoritățile luau măsuri severe contra lor.

FLAMMARION CAMIL (*1842†1925), astronom fr. Vestit prin scrierile de popularizare și prin cercetările asupra spiritismului. La noi, începînd din 1900 (*Astronomia populară* de Th. M. Stoeneșcu), s'au tradus multe din scrierile lui de către H. Lecca (*Tainele cerului*, 1904), Victor Anestin (*Ce e cerul*, 1908, *Ce e viața*, *Fenomenele spiritismului*, *Cataclismul din Martinica*, 1910), Iosif Nădejde (*O călătorie în cer*, 1907), B. Marian (*Soarele și luna*, 1911, *Ce-i cerul*), Mihăilescu (*Urania*, 1911, *Dumnezeu în natură*, 1914), Stelian Petrescu (*Lumen*), Sofia Nădejde (*Visuri înstelate*, 1909), Sc. Georgescu (*Vulcanul Kracatoa*, 1909).

FLANDRA (=flam. *VLAANDEREN*) fu, în evul mediu, un comitat care trăi mai puțin independent și mai mult sub stăpîniri străine (Franci, Danezi, Normanzi); astăzi cea mai mare parte din vechiul teritoriu e înglobat în Belgia, formînd două provincii (Fl. de V., Fl. de E.), ambele mărînd de Marea Nordului. Locuitorii (Flamanzi) vorbesc un dialect (*flamand*) înrudit cu limba olandeză. Orașele princ. sînt: Bruxelles, Gand, Bruges. Ținutul este renumit prin industriile sale și prin creșterea vitelor (rasa flamandă de vaci). În sec. xiv-xvii s'a produs în aceste ținuturi o mare mișcare artistică în arhitectură, sculptură și pictură (școala flamandă: Van Eyck, Van Dyck, Rubens, Teniers).

FLAUBERT [flobert] **GUSTAVE** (*1821†1880), romancier fr. Op. pr. *Madame Bovary* (1857) tradus rom. de L. Dauș (1900), *Salambo* (1862), tradus de L. Dauș (1913), *Ispitirea Sf. Anton* tradus rom. de Al. Bogdan (1926). E un romantic cu înclinări — declarate — spre naturalism.

FLĂMÎNDA ① com. rur. jud. Mehedinți, re-

ședință, plasa Blahnița; 1143 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Pătulele. ② c. r. jud. Teleorman, plasa Turnu; 1702 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Traian. E așezată la gura bălții Berceului lingă Dunăre. ③ c. r. jud. Vlașca, plasa Cîlniștea; 2896 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Videle. ④ colină în fața orașului Cîmpulung (Muscel), pe care se află schitul Mărculești. ⑤ fostă mănăstire în jud. Argeș, întemeiată de Șerban Cantacuzino. ⑥ sat jud. Ilfov, aproape de Dunăre. Pe aici s'a făcut, în cursul războiului, în zilele de 1 Octombrie 1916 și urm. încercarea armatei noastre de a trece Dunărea pentru a ataca armata bulgară, dar fără izbîndă.

FLĂMÎNZI, circ. com. jud. Botoșani cu 8 sate (1929).

FLECHIER [fleșie] **ESPRIT** (*1632†1710), episcop francez, membru al Academiei fr., vestit ca orator: *Discursul funebru pentru Turenne, pentru Maria Tereza*, ș. a.

FLECHTENMACHER ALEXANDRU (*1823†1898), compozitor și violonist român. A fost trimis de Costache Conachi la Viena, a dirijat trupa Teatrului din Iași (1844), apoi a trecut la București, la Craiova. Profesor la Conservatorul din București (1864), a scris melodii pentru diferite piese ale lui Alecsandri (*Chirița în Iași*, în provincie, *Scara mîței*), Millo (*Baba Htrca*) ș. a.; a publicat o colecție de arii naționale.

FLECHTENMACHER CRISTIAN (ca. *1785†1843), jurist sas. Chemat de guvernul Moldovei în 1813, a lucrat la pregătirea legiurii lui Scarlat Calimah și la redacțiunea ei. Numit *pravilist* oficial de Mihail Suțu, rămîne mulți ani în această funcțiune. În 1830 a deschis un curs de *stîința legilor romane* printr'o lecție care avea de subiect: *istoria dreptului românesc* (tip. în Uricariul lui Codrescu, vol. xix).

FLERS [fler] **ROBERT DE** (*1872†1927), ziarist și autor dramatic francez. Membru al Academiei Franceze (1920). În timpul războiului mondial, el a făcut parte din misiunea franceză care a ajutat la refacerea armatei noastre în Moldova. După încheierea armistițiului, a părăsit țara și a revenit în 1918 cu aeroplanul de la Salonic spre a ne da de știre că e momentul să reluăm armele după ce frontul de acolo fusese învins. Mai cunoscute din piesele lui: *Le roi*, *L'habit vert*.

FLEURIOT ZÉNAÏDE (*1829†1890), scriitoare franceză. A publicat romane pentru tinerime.

FLEURY [flori] **ANDRÉ** (*1653†1743), cardinal francez, politic, preceptor al lui Ludovic XV, prim-ministru (1726) pînă la moarte.

FLÉVA NICOLAE (*1840†1914), om politic român. Cunoscut mai ales ca orator în întruniri populare, a fost deputat în multe rînduri, primar al Capitalei, ministru de interne (1895).

FLOAREA DARURILOR ① colecție de sfaturi morale, proverbe și povestiri, tipărite pentru prima dată la Snagov, în 1700, tradusă după cartea grecească cu același nume (Ἄνθος των χαρίτων) tipărită la Veneția, în 1675, și scoasă la rîndul ei, dintr'o operă italiană *Fior di virtù*. ② revistă literară condusă de N. Iorga.

FLOARE ALBASTRĂ, revistă literară, București 1898—1899, sub direcția lui I. Constantinescu-Stans.

FLONDR IANCU CAVALER (*1865†1924), om politic bucovinean. Iniințat partidul poporului (1898), care avu ca organ *Dreptatea*, apoi *Patria*, conduse de Valeriu Braniște. Membru în Parlamentul (Landtag) Bucovinei. Sprijinitor al bisericii române, alături de mitrop. Vladimir de Repta, apără independența ei. În 1918 fu în fruntea Românilor cari proclamară unirea cu Regatul român și fu ales președinte al Consiliului național și șef al Guvernului provizoriu bucovinean. După unirea tuturor provinciilor, fu, scurt timp, ministru în 1919.

FLONDR TUDOR (*1862†1908), compozitor român. A făcut muzica cupletelor mai multor piese de V. Alecsandri: *Drumul de fier*, *Millo director*,

FIT-FLO

FLO- Cînel-Cînel, Florin și Florica, Nunta țărănească;
FOC a compus opereta Moș Ciocărlan.

FLONDOR, stație c. f. între Storojineț și Berhomete.

FLOQUET [floke] **CHARLES** (*1828†1896), avocat, om politic francez; președint al Consiliului (1888), combătu bulangismul, avu chiar duel cu Generalul Boulanger.

FLOR, martir prăznuit de biserica ortodoxă la 18 August. A trăit în Iliricum. A fost pus împreună cu fratele său Lavru, fiind amîndoi constructori, să facă un templu păgin. Ei l-au construit, dar, după ce a fost gata, au venit împreună cu mulți creștini și au dărîmat idolii, închinînd biserica lui Dumnezeu. Pentru aceasta au fost martirizați.

FLORENȚA (= ital. FIRENZE), oraș în Italia prov. Toscana pe Arno; 300.000 loc.; vestit prin comorile de artă ce cuprinde.

FLORESCU ALEXANDRU G. (*1867†1925), diplomat român. A fost ministru plenipotențiar, secretar general al Ministerului de externe. A scris poezii și două piese de teatru: *Sanda*, 1908, și *Chinul*, 1910.

FLORESCU ALEXANDRU EM. om politic român. A fost prefect al Capitalei, director în Ministerul de Interne și ministru de Control (1862) și de Lucrări publice (1862).

FLORESCU BONIFACIU (*1848†1899), profesor român. A predat limba franceză și istoria la diferite licee din București; a lucrat împreună cu Macedonski la diferite reviste literare. Op pr. *Curs de literatură franceză* (1890), *Ritmuri și rime* (1892). Traduceri: *Să nu zici vorbă mare de Muset* (1889), *Domnia lui Bibescu* de Gh. Bibescu (1893).

FLORESCU DUMITRU G. (*1827†1875), compozitor român. Fiul vornicului Iordache Florescu. Exilat după revoluția din 1848, a făcut studii de muzică la Paris; a luat parte la lucrările pregătitoare pentru înființarea Conservatorului din București; a fost magistrat, prefect, senator. A compus muzica pentru diferite poezii ale autorilor români: *Slehuța* (Dedicație), *Hora Mariucăi, Gondoleta* (de Alecsandri), *Prizonierul* (de Bolintineanu), *Gondola* (de Crețeanu), etc. și *Hora lui Cuza-Vodă* la intrarea în București a domnitorului (1859).

FLORESCU EMANOIL, om politic din Muntenia. Il găsim mare logofăt al trebilor bisericești în 1844—1846.

FLORESCU ION EM. (*1819†1893), general și om politic român. După studii speciale la Paris, a organizat, în timpul lui Bibescu, prima școală militară. A luat parte, fiind colonel, la războiul Crimeii, atașat pe lingă un general rus. Ministru de războiu al Munteniei (1859), este numit și în Moldova (1860); după unirea definitivă, fiind înaintat general, a fost iar ministru de războiu în 1862—63, apoi de Interne și lucrări publice în cabinetul Crețulescu (1865—66). Sub domnia lui Carol I, îl găsim ministru de războiu de la 14 Martie 1871 pînă la 3 April 1876 în guvernul prezidat de Lascar Catargiu, iar după retragerea acestuia formează el un guvern de 23 de zile. Dat în judecată împreună cu toți colegii săi, este oprit de a lua parte la războiul independenței, dar această dare în judecată nu are urmări și își continuă iar activitatea politică, fiind președinte al Senatului (1890—91) și șef al unui guvern de cîteva luni (Februarie—Noembrie 1891). Membru fondator al Ateneului Român, a lucrat împreună cu Esarcu la adunarea fondurilor pentru clădire. Președinte al Societății pentru învățătura poporului român, i-a lăsat prin testament un mare imobil în București.

G-ral Florescu.

FLOREȘTI ① com. rur. jud. Gluj, plasa Vla-ha; 3000 loc. ② c. r. jud. Soroca plasa Florești; 2092 loc. Stație c. f. între Bălți & Mateuți. Circ. com. cu 37 sate (1929). ③ circ. com. jud. Prahova cu 13 sate.

FLORIAN JEAN PIERRE CLARIS DE (*1755†1794) fabulist francez; membru al Academiei franceze. Scrise și cîteva piese de teatru jucate cu succes în timpul său. El a fost modelul lui Gr. Alexandrescu în prima epocă.

Florian.

FLORIAN ARON = **AARON**.
FLORICA, sat jud. Muscel com. Valca Mare. Aci se află mausoleul unde e înmormîntat Ion C. Brătianu. Stație c. f. linia Golești-Cîmpulung.

FLORIDA, peninsulă la N. golf. Mexic, face parte din Statele-Unite americane.

FLOURENS [flura] **PIERRE** (*1794†1867), fiziologist francez, stabili *teoria formațiunii oaselor*; localiză în creierul mic centrul forțelor cari regulează mișcările corpului.

FLURY, consul general al Franței în Principatele române, numit în 1797.

FOAE COMERCIALĂ, INDUSTRIALĂ ȘI ICONOMICĂ, sub redacția lui Z. Carcalechi, a apărut în București 1839.

FOAE PENTRU MINTE, INIMĂ ȘI LITERATURĂ, revistă literară apărută în Brașov 1838—1865. Direc-tori: G. Barițiu (pînă la 1850), Iacob Mureșianu (pînă la urmă).

FOAE SĂTEASCĂ A PRINCIPATULUI MOLDOVEI, revistă de vulgarizare condusă înțilu de G. Asachi (1839—1840), apoi de Mih. Kogălniceanu (1840—1845), C. Rolla (1845—1845) și iarăși de Asachi (pînă la încetarea ei în 1851).

FOAEA SOCIETĂȚII PENTRU LITERATURĂ ȘI CULTURĂ ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA, a apărut în Cernăuți între 1865—1869 sub redacția lui Ambrosiu Dimitrovici, apoi a lui I. G. Sbiera.

FOAIA FAMILIEI, revistă pentru petrecere și cultură, întemeiată în Iași în 1875 de I. Pop-Florian-tin; a reapărut în București între 1905—1906.

FOAIA POPORULUI, revistă de cultură generală, întemeiată în Sibiu în 1892 de I. Russu-Ștrianu; apare și astăzi.

FOAIA SCOLASTECĂ, revistă pedagogică, literară și științifică, fondată în Blaj în 1883 de Ioan Ger-manu; a apărut pînă în 1886.

FOAIA SCOLASTICĂ, organ al reuniunii învățăto-rilor greco-catolici din arhiepiscopia de Alba-Iulia și Făgăraș, fondată în Blaj în 1899 sub redacția lui Ioan F. Negruțiu.

FOAIA SOCIETĂȚII DE MEDICI ȘI NATURIȘTI DIN PRINCIPATUL MOLDOVEI a apărut în Iași între 1851—53 sub redacția d-rului Vitnau.

FOAIA SOCIETĂȚII ROMANISMUL, revistă literară apărută în București între 1870—71, avînd ca re-dactori pe B. P. Hasdeu, N. Scurtescu, G. Dem. Teodorescu, Gr. Tocilescu, M. Zamfirescu, G. Missail, ș. a.

FOCA, martir prăznuit de biserica ortodoxă la 23 Iulie. A trăit pe timpul împăratului Traian și a fost martirizat, fiind pus într-o varniță și a-poi într-o baie fierbinte.

FOCH [foș] **FERDINAND** (*1851†1929), mareșal fran-cez. A luat parte la războiul din 1870. În timpul războiului mondial, s'a distins comandînd în diferite puncte și ca șef al statului major, iar în 1918 i s'a încredințat comanda tuturor armatelor aliate și astfel s'a ajuns la încheierea armistițiului și apoi a păcii.

Mareșalul Foch.

FOCILLON [fosiou] **HENRI**, istoric francez, pro-fesor la Universitatea din Lyon. S'a ocupat cu

istoria artei vechi indiene și cu arta modernă. A venit în România și a ținut conferințe în Cluj și în București; a făcut interveniri la Moscova pentru a nu se înăpăia tezaurele noastre artistice și documentare, dar n'a reușit. E membru onorar al Academiei Române (1926).

FOCION (*402†317 a. Chr.), general atenian, adversar al lui Demostene; voia împăcarea cu Filip al Macedoniei, apoi cu Alexandru. Concetățenii săi l-au osândit la moarte.

FOCSANI, oraș în Moldova, cap. jud. Putna; 25454 loc. (1915), așezat pe pârâul Milcov. Înainte de unire, o parte din oraș ținea de Muntenia. Are 1 liceu de băieți și 1 școală secundară de fete, 1 sc. normală de băieți, 1 sc. profesională de fete, 3 școli comerciale, 1 sc. de meserii pentru băieți și mai multe școli primare, 1 sc. de surdo-muți. Are 7 biserici ortodoxe, 1 armeană și 2 israelite. Stație c. f. spre Buzău-București și spre Iași și a liniei laterale spre Odobesti. E oraș vechiu, dar nu se știe nimic despre originea lui. Intia dată îl găsim pomenit în sec. xv. S'au dat aci diferite lupte, între cari cităm pe cea din 1600 cînd Simion Movilă a fost învins de oastea lui Mihail Viteazul, pe cea din 31 Iulie 1789, cînd armatele austro-ruse comandate de Suvarov înving pe Turci. În epoca ocupației rusești (dela 1829) a suferit foarte mult prin dese treceri ale trupelor. În Focșani a fost reședința *Comisiunii centrale* instituite de Convențiunea din 1858, care avea să se ocupe cu legiurile de interes comun ambelor principate și care se compunea din membri munteni și moldoveni.

FOCURI, com. rur. jud. Iași, plasa Bahlui; 2401 loc. După legea 1929 sat circ. com. Gropnița.

FOE — de **FOE**.

FOFELDEA, com. rur. jud. Sibiu plasa Nocrich; 1048 loc.; locul nașterii lui A. Treb. Laurian. Stație c. f. linia între Cornăel și Agnita.

FOGARASI ȘTEFAN (sec. xvii), preot român calvinizat. A tipărit catehismul din 1642.

FOGAZZARO ANTONIO (*1842†1911), poet și romancier italian. Din operele lui s'au tradus: *Idilele spurberate* (de C. Tomescu, 1908); *Misterul poeziei* (de D. Tomescu, 1912); *Povestiri* (de N. Dascovici, 1914); *Daniele Cortis* (de I. Florian, 1922).

FOLKESTONE [folcst'n], oraș în Anglia la Pasul de Calais; 37.000 loc. Port. Băi de mare.

FOLTEȘTI, circ. com. jud. Covurlui, plasa Prut-de-Jos, cu 8 sate (1929). Stație c. f. între Galați și Berești.

FONTAINEBLEAU [fontenble], oraș în Franța; 15.000 loc. Industrie de porcelanuri. Castel vestit cu opere de artă remarcabile. Aci se semnă tratatul dela 11 April 1814 prin care se stabili abdicarea lui Napoleon. Împrejur ținuturi pitorești, unde se stabilesc pictori ca să lucreze în liniște.

FONTANINU GEORGE (*1825†1886), profesor român. A fost profesor de limba latină la liceul din Craiova și mult timp director. Adept convins al școlii latiniste, el obișnuia să schimbe numele școlărilor spre a le da o înfățișare mai aproape de latinește. E foarte probabil că și numele lui tot după aceste norme s'a format. Membru al Academiei Române (1870).

FONTENAY - AUX - ROSES

[font'ne o roz], comună în Franța, aproape de Paris; 4000 loc. Școală normală primară de fete. Aci e așezată școala românească din Paris sub direcția lui N. Iorga.

FONTENELLE BERNARD DE (*1657†1757), scriitor francez. Op. pr. *Convorbiri despre pluralitatea lumilor* (tip. 1866).

FORAIN [fore"] **JEAN** (*1852†1931), pictor și desenator fr., cunoscut mai ales prin caricaturile sale din diferite reviste satirice și din ziarele politice.

FOREIGN OFFICE, engl. = ministerul de externe.

Fontaninu.

FORGACH FRANCIS (*ca. 1510†1577), episcop ung., istoric. Op. pr. *De statu reipublicae Hungariae*.

FORMAC CONSTANTIN (*1830†1897), general român. Sublocotenent în 1850, maior în 1865, a luat parte cu distincție la războiul pentru independență; colonel în 1883, general 1890.

FORMIŢON VASILE, medic în București; pe la 1837 era medic al culorii de galben.

FORMOSA, insulă japoneză în Marea Chinei. Supr. 34.550 km. p., 3.300.000 loc. Producție bogată de ceai, orez, tutun.

FORMOSUS (*816†896), papă al Romei între 891—896.

FOROTIC, stație c. f. jud. Caraș între Berzovia și Oravița.

FORRO GREGORIE (*1835†1898), industriaș român din Sebeș. A lăsat Asociației un fond important.

FORRO MICLĂUȘ (MIKLOS = NICOLAE), personaj important din Transilvania în sec. xvi, care a ajutat pe *Coresi* la tipărirea *Cazaniei* din 1564.

FORRO PAVEL (sec. xvi), nobil ung. Ardeal; scriitor. Op. pr. *Istoria lui Alexandru Macedon* (1619).

FÖRSTER FRIEDRICH (*ca. 1794†1868), istoriograf german, prof. la Berlin. Op. pr. *Eroii Prusiei în timp de pace și de război* (1846).

FÖRSTER FRIEDRICH WILHELM (*1869), pedagog și moralist german. Din operele lui s'au tradus în românește: *Educația cetățenească a tineretului* (de A. Culea, 1914), *Școala și caracterul* (de Stel. Constantinescu, 1916), *Cartea vieții* (de N. Pandelea, 1920), *Importanța social-morală și social pedagogică a cooperăției engleze* (de P. Chiricuță, 1923), *Înțelesul și aplicarea predicii de pe munte* (de Pr. I. N. 1925).

FÖRSTER WILHELM (*1832†1921), astronom german. Director al observatorului astronomic din Berlin. Membru onorar al Academiei Române (1913).

FORTENI, circ. comună jud. Odorheiu cu 3 sate (1929).

FOSCOLO UGO (*1778†1827), scriitor ital.; adversar al Austriei în toate împrejurările și, ca atare, devotat lui Napoleon. După 1815 fu silit a trăi proscris în Elveția și Anglia. Op. pr. *Scrisorile lui Jacopo Ortis*; *Discurs despre textul lui Dante*.

FOTIADE IOAN, agent diplomatic al lui Voghride la Constantinopol și unul din adversarii cei mai serioși ai unirii principatelor. El vine în Iași cu instrucțiuni secrete cu privire la organizarea campaniei electorale. Acestea au fost aflate și au servit delegaților puterilor cari sprijineau unirea să obție casarea primelor alegeri pentru divanul ad-hoc.

FOTIADE LAMBRU (†1805), profesor grec, chemat de Domnitorul Moruzi ca profesor la Academia din București. A fost director de la 1792 pînă la 1805. A murit în București.

FOTIE, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 12 August. A fost chinuit cu unchiul său Anicet.

FOTINO ANDROGLE (*1834†1907), medic român. Studii de specialitate la Paris și Atena. Medic militar, general, inspector al Serviciului sanitar al armatei; director general al serviciului sanitar; efor al spitalelor civile; senator în 1877.

FOTINO DIONISIE (*1769†1821), grec venit în București pe la 1804. A fost secretar al lui Caragea, și a luat parte la pregătirea codicei de legi din 1817. Drep răsplătă i s'a dat rangul de Serdar. Atacînd prin pamflete anonime pe Domnitor, a

Fotiade Lambru.

Dionisie Fotino.

FOC-
FOT

scăpat de osindă adăpostindu-se în casa boerului Iordache Filipescu în tot timpul cât a mai stat Caragea pe tron. Acolo a scris *Istoria Daciei*. După plecarea dușmanului său, s'a stabilit în București, unde a murit și a fost înmormântat.

FOTIUS (*ca. 820†891), patriarh al Constantinopolului și scriitor ecleziastic, începătorul schismei care a adus despărțirea bisericii din răsărit de cea din apus.

FOUGÈRES [fujer] **GUSTAVE** (†1927), profesor la Universitatea din Paris. S'a ocupat de cultura antică și în special de cea elenă. A fost membru onorar al Academiei Române (1919).

FOURIER [furie] **CHARLES** (*1772†1837), filozof și sociolog francez. A formulat teoria că organizația falansteriană ar aduce fericirea imediată a omenirii. Așteptă mult timp capitalistul care s'o întemeieze și numai după 1830 văzu visul său realizat, dar punerea lui în practică a fost distrugerea lui. Op. pr. *Teoria unității universale* (1841).

FOURMARIER [furmarie] **PAUL**, naturalist belgian. Profesor de geologie la Universitatea din Liège. A făcut cercetări asupra basinelor carbonifere belgiene și asupra geologiei statului Congo. A organizat, după război, primul congres internațional de geologie. Mulți specialiști români s'au format la cursurile lui. E membru corespondent al Academiei Române (1925).

FOURREAUX [furo] **BAPTISTE**, actor francez, venit în principate cu trupa sa în 1831. A jucat în București și în Iași și în acest oraș a rămas, unindu-se cu altă trupă, a lui Hette. Ele au ajutat la începuturile teatrului în Moldova.

FOWLER [faüler] **JOHN** (*1817†1898), inginer englez, a construit podul gigantic peste r. Forth și calea ferată metropolitană în Londra.

FOWLER TOMAS (*1736†1801), medic engl., a stabilit uzul arsenicului în medicină.

FOX CHARLES (*1749†1806), om politic englez, susținând întâi pe conservatori, apoi pe liberali; a fost de multe ori ministru; vestit ca orator tumultuos și violent.

FOX GEORGE (*1624†1691), cugetător englez, întemeieș secta zisă a *quakerilor* (quakers = cari tremură), dar fu persecutat și gonit din Anglia. Succesul ideilor sale fu mare în America, unde secțiunile acestia fură organizați și există și azi.

FRA DIAVOLO, porecla unui **MICHEL PEZZA**. Din bandit deveni colonel în armata care luptă contra stăpînirii franceze în regatul Neapolei. Aventurile lui dederă subiectul operii lui *Aubert* cu libretul lui *Scribe* cu acest nume (1830).

FRAGONARD [fragnar] **JEAN** (*1732†1806), pictor francez. Op. pr. *Jurămîntul de amor, Cădere, Momentul dorit*, însemnate prin spirit, dar nu prin decență.

FRANCE [frans], **ANATOLE THIBAUT** zis (*1844†1924), poet și romancier francez. Membru al Academiei franceze (1896). Premiul Nobel în 1921. Romanele sale sînt mai mult reflexiv propriilor sale cugetări și preocupări filozofice. Din ele s'au tradus în românește: *Crime de Silvestre Bonnard* (trad. C. A. Ghică și de I. Pas); *Thais* (de N. D. Cocea, 1928); *Rotisserie de la reine Pédauque* (de M. Hirsu, 1923); *Balthazar* (de V. Trifu și L. Nicora); *Le livre de mon ami* (de G. Rares); *Jocaste* (de D. Cecropide și de Delafra); *Le lys rouge* (de anonim); *Sur la pierre blanche* (de Sb. Leonard); *Craintiveille* (de M. Carp); *Les dieux ont soif* (de I. Pas); *Ile des pingouins* (de Sb. Leonard).

FRANCHET D'ESPEREY LOUIS (*1856), mareșal francez. A comandat în 1918 armatele aliate la Salonic, obținînd victoria prin care sparge frontul bulgar la Dobropole, după care urmează armistițiul de la 29 Septembrie și abdicarea țarului Ferdinand. A vizitat țara noastră după război.

FRANCETTI BENEDETTI (*1894), italian profesor de canto, venit în țară în 1852. A fost profesor la diferite școli în București și multă vreme impresarul trupelor de operă ce au venit la noi.

FRANCI, trib german care a cucerit Galia în sec. V. De la ei vine numele țării și al poporului francez. Au primit creștinismul cu *Clovis* (— acest cuv.).

FRANCIA — FRANTA.

FRANCIS I (*1494†1547) rege al Franței din 1515, ocupă Milano, dobîndi de la Papa Parma și Plaisance, avu războaie cu Carol Quintu, pierdu cuceririle din Italia și altele, se împacă cu el, pentru a reîncepe lupta, cînd aliat cu Regele Angliei, cînd luptîndu-se și cu acesta. Încurajă literaturile și artele și fondă Collège de France.

FRANCIS II (*1768†1835), împărat al Austriei, stăpîni Belgia, Milanul, Venetia, Istria, Dalmația, pierzînd din ele prin diferite tratate. Învins de Napoleon, fu silit să i dea de soție pe fata lui, Marie-Louise. În 1806 renunță la titlul de împărat al Germaniei.

FRANCIS DE PAOLA (*ca. 1416†1508), călugăr franciscan, întemeietor al ordinului *minimilor* (1470); declarat sfînt în 1519.

FRANCIS DE SALES (*1567†1622), episcop de Geneva, întoarse la catolicism pe mulți protestanți, fundă *ordinul Vizitațiunii* (1610); fu declarat sfînt în 1665.

FRANCIS DE ASSISI (*1182†1226), după o viață foarte aventuroasă, se făcu diacon și propoveditor al vieții monastice, întemeieș *ordinul Franciscanilor* (1209). Fu declarat sfînt în a 1228. Viața lui inspiră piesa cu același nume a lui N. Iorga (1930).

FRANCISCANI, ordin religios, înființat de Sf. Francesco de Assisi (1209), (unii se numesc *minoriti*); ei propagă disprețul bogățiilor și trebuie să trăiască în sărăcie, cerșind și explicînd celor săraci cuvîntul Domnului.

FRANCK CESAR (*1822†1890), muzicant și compoz. fr. Op.pr. oratoriile *Ruth*, *Fericirile*, poema simfonică *Psyché*, opera *Hulda*.

FRANKLIN BENJAMIN (*1706†1790), filozof, fizician, om politic american. A început prin a fi tipograf, a publicat cărți populare (mai ales calendare). Învățînd singur științele naturale și fizice, s'a ocupat de fenomenele electrice, a studiat trăsnetul, a inventat paratonerul. Devenind bogat, s'a ocupat de afacerile politice în vremea cînd începură disensiunile între coloniile americane și metropolă. Călători de multe ori în Anglia și în Franța, încheiînd, în 1778, tratatul de alianță contra Angliei. Elogiul lui a fost făcut de Turgot prin versul: *Eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis*. (A răpit cerului fulgerul și tiranilor sceptrul). Opera cea mai cunoscută este *Richard Saunders*.

FRANCMASONERIA, asociațiune care are de scop să unească prin dragostea frățască pe oameni doritori de a face bine și a ajuta pe semenii lor. După legendă, s'ar fi întemeiat în vremea lui Solomon (993—950 a. Chr.) cînd se construia templul, de către un *arhitect* și, firește, de către lucrători, de aci și numele. După alte indicații, ar fi început în sec. viu după Chr. prin breșele (probabil de *zidari*) muncitorești. Se pare că mișcarea începu în Italia și de aci se răspîndi în Anglia, Germania, Franța, etc. La noi francmasoneria s'a introdus pe la 1850 și în 1880 s'a făcut o *constituțiune*, care — probabil — este și azi în vigoare. Toți masonii sînt organizați în grupe numite *loji*, iar suveranitatea peste toate acestea se exercită de *Marea loje națională română*.

FRANCUȚI EPAMINONDA (*1829†1897), profesor grec stabilit în România. A predat (de la 1864), literatura greacă la facultatea de litere din București; a fost decan (1885—1897) și director al Școlii normale superioare.

FRANCŌEUR [fra-cōr] **LOUIS** (1773†1849), matematic francez, profesor la facultatea de științe din Paris, membru al Institutului. Cărțile lui au

Franklin.

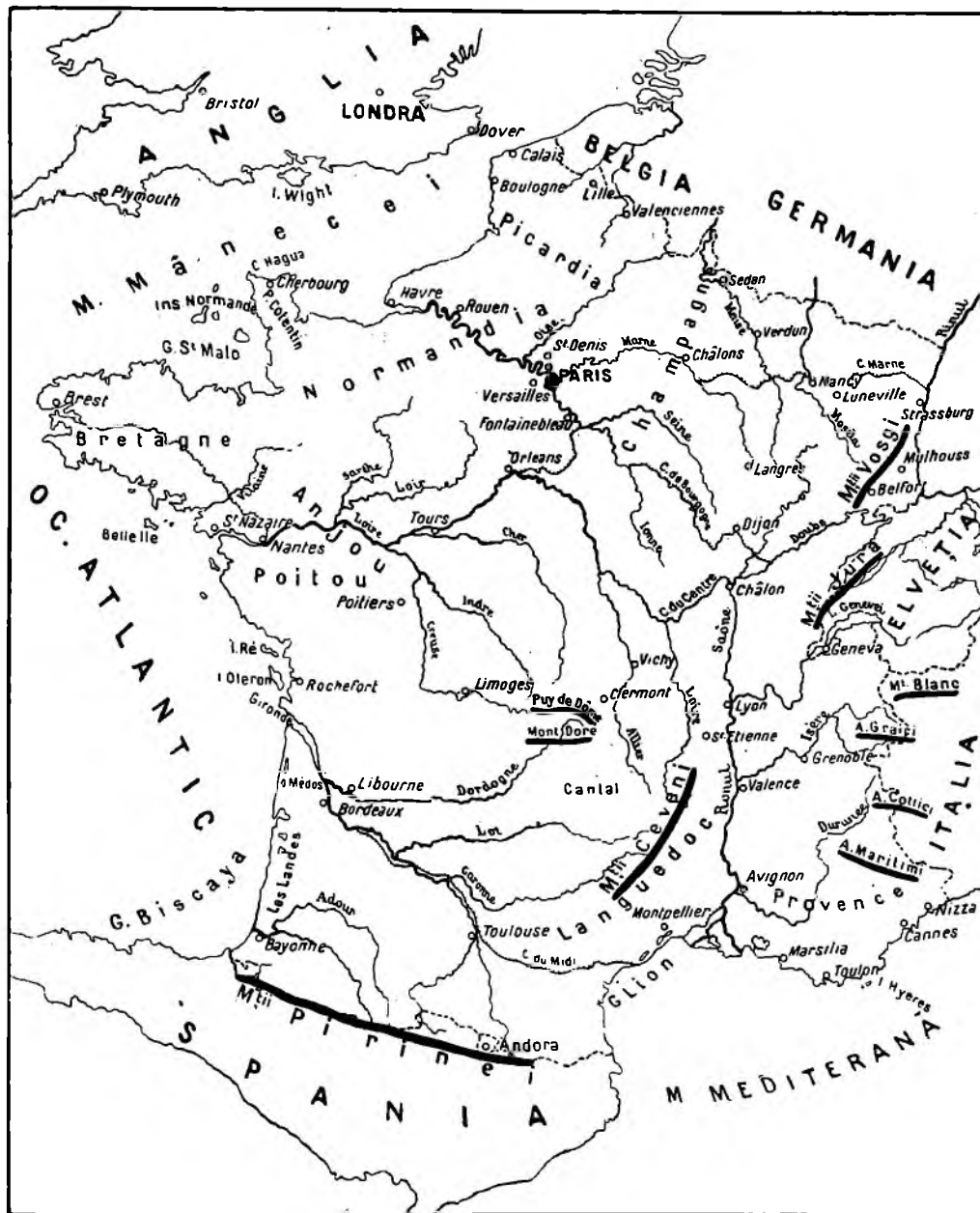
servit învățămîntului nostru la începutul sec. XIX și Heliade a tradus cursul lui de *Aritmetică*, a predat după el la Sf. Sava și l-a tipărit în 1832.

FRANKFURT, două orașe din Germania: pe *Main* (508.000 loc.) și pe *Oder* (75.000 loc.).

FRANȚA (FRANCE sau REPUBLIQUE FRANÇAISE, germ. **FRANKREICH**), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Canalul La Manche (zis la noi și Marea Minecei), strîmtoarea Calais și Marea Nordului, la

lungi de munți: *Vosgi*, *Jura*, *Ceveni* cu ramificațiuni spre centru, *Pirinei*; părți muntoase mai sînt în Normandia și Bretania (*Bretagne*). Fluvii: *Sena* (*Seine*) primește afl. *Marne*, *Oise* și se varsă în Marea Minecei; *Loire* primește pe *Sarthe* și *Loir*, *Oher* și *Indre* se varsă în Oceanul Atlantic; *Gironde* format din *Dordogne* și *Garonne* unit cu *Lot* se varsă în Golful *Gironde*; *Adour* se varsă în Golful *Gasconiei*; spre N. curg *Meuse* și *Moselle*, cari trec în Belgia și

FRA-
FRA

Harta Franței.

NE. cu Belgia și Germania, la E. cu Germania, Elveția și Italia, la S. cu Marea Mediterană și Spania, la V. cu Oceanul Atlantic. Insule: *Belle-Ile*, *Ré*, *Oleron*, *Corsica*. Supr. 550.986 km. p., 41.250.000 loc.

Relieful pămîntului este foarte variat: în centru e un vast platou; la NE. la SE. și S. sînt șiruri

Germania, *Rinul* formează o parte din limită spre E. și trece în Germania; *Ronul* vine din Elveția, primește pe *Saône* cu *Doubs*, pe *Isère* și *Durance* și se varsă în Marea Mediterană.

Clima este temperată și sănătoasă în genere: dar sînt și deosebiri după regiuni după cum ele sînt așezate la mare, la munți, la N. sau la S.

Franta e o țară bogată: agricolă, în primul rând. are și o industrie dezvoltată care furnizează produsele sale în multe țări din Europa și aiurea. Sînt chiar anume feluri de industrii în cari ea are înțelțetea.

Cap. Paris. Orașe pr. *Marsilia* (Marseille), *Lyon*, *Bordeaux*, *Lille*, *Nantes*, *Nisa* (Nice), *Toulouse*, *Strasbourg*, *Havre*, *Toulon*, *Nancy*, *Reims*, *Amlens*, *Grenoble*, *Dijon*, *Montpellier*, *Calais*, *Orléans*, *Metz*, *Brest*, *Avignon*, *Colmar*, *Cannes*, *Belfort*. Franta e împărțită din punct de vedere administrativ în 89 *departamente*, corespunzînd cu județele noastre. Departamentele se împart în *arondismente*, cari corespund plășilor noastre iar acestea în *cantoane* (grupe de comune) și *comune*. Vechile provincii au fost desființate de la marea revoluțiune, ele au numai însemnatate istorică sau servesc ca expresiuni geografice cînd e vorba a se caracteriza felul producției sau folklorul sau vorbirea dialectală, etc.

Forma de guvern este *republicană*, organizată conform constituției din 1875. Președintele actual este *Paul Doumer* ales în 1931.

Franta are un important imperiu colonial. În **AFRICA**: *Algeria*, colonie propriu zisă; protectorat în *Maroc* și *Tunis*; *Africa occidentală franceză* (*Senegal*, *Guinea franceză*, *Cote d'Ivoire*, *Dahomey*, *Sudanul francez*, *Volta de sus*, *Colonia Niger*, *Mauritania*, *Togo*, administrat cu mandat); *Africa ecuatorială franceză* (*Gabon*, *Congo de mijloc*, *Ubanghi*, *Șari*, *Ciad*, *Kamerun adm. cu mandat*), *insula Reunionei*, ins. *Madagascar*, ins. *Comore*, *Somalia franceză*.

În **ASIA**: *India franceză*, *Indochina franceză* (*Cochinchina*, *Cambodge*, *Annam*, *Laos*, *Tonkin*, *Cuang-Ceu-Van*), *Siria* (patru provincii din *Siria*, cu mandat).

În **AMERICA**: *St. Pierre*, *Martinica*, *Guadelupa*, *Guyana franceză*.

În **OCEANIA**: *Noua Caledonia*, insulele *Loyalty*, *Mar-chize*, *Taiti*, *Tnamotu* și *Wallis*.

Pămîntul Franței purta în antichitate numele de *Gallia* și era locuit de numeroase triburi de *Celti*. După luptele lui *Cezar*, deveni provincie romană (51 a. Chr.) și luă o mare dezvoltare; dar din sec. iv începură năvălirile barbarilor și, dintre aceștia, *Francii* puseră stăpînire pe întregul teritoriu realizînd un stat (ca. 500), a cărui unitate cu vremea se slăbi prin împărțirea între diferiți regi moștenitori în epoca zisă a *Merovingienilor*. La 752 începe o eră nouă cu dinastia *Carolingienilor*, care o duse la cea mai mare întindere și prosperitate în vremea lui *Carol cel Mare*, dar după 843 se produsură desfaceri de teritorii și formări de state noi. În timpul dinastiei *Capetilor* se desfășoară puterea feudalilor cari ajută uneori la amestecul Franței în politica occidentală, dar li aduc și slăbiciune internă și externă. Cu *Ludovic xi* începe a se întări puterea regalității, care dă țării strălucire în timpul lui *Enric iv*, de la care începe a domni ramura *Burbonilor*, și apoi al lui *Ludovic xiii* și *xiv*. Cu *Ludovic xvi* se sfîrșește *vechiul regim* prin revoluția cea mare (1789). După o serie de guverne diferite ca formă și trăind în agitații și lupte civile, vine *imperiul lui Napoleon I*, care întinde puterea Franței în lume, dar sfîrșește prin a fi distrus în 1815, după înfrîngerea de la *Waterloo*. Restaurația *Burbonilor* nu se poate statornici, din pricina revoluției din *Iulie 1830* și din a celei următoare din *Februarie 1848*, după care urmă a doua republică desființată și ea de *imperiul lui Napoleon III*. Căderea acestuia, după războiul franco-prusian (1871), aduse republica III, regim sub care Franța trăiește și azi.

FRANTZ IOSEF I (*1830†1916), împărat al Austriei la vîrsta de 18 ani, în toîul revoluției din 1848, cînd numai cu ajutorul Rușilor putu învinge pe *Unguri*. Deși *Românii* din *Transilvania* îi fură fideli și-l ajutară cu armele, îi răsplăti printr'un regim sever de germanizare. După războiul din 1859, pierdu *Lombardia* și fu nevoit să acorde libertăți constituționale țărilor din monarhie. Ajută *Prusia* ca să răpească *Danemarcei* provinciile *Sle-wig* și *Holstein* (1863), dar își primi curînd plata, căci aliata sa îi declară războiu și unită cu *Italia*, o învinse, și exclusă *Austria* din

confederația germanică, după victoria de la *Sadowa* (1866). Cu acest prilej scapă și *Veneția* de dominația austriacă. Aceste împrejurări siliră pe împărat să primească propunerea *Ungurilor* de a se forma un stat *dualist* și în 1867 fu încoronat ca Rege al *Ungariei*. Tot din pricina înfrîngerilor suferite și poate din oarecare neînțelese calcule politice, împăratul stătu imposibil în timpul războiului franco-prusian. Văzu astfel înălțarea rivalului său și fu chiar nevoit să încheie alianța (*tripla alianță*) cu inimiții săi din ajun: *Italia* și *Prusia*. În organizația aceasta, împăratul nu putu păstra decît rolul al doilea (*brillant second*). Deși *Românii* din *Ungaria* îi arătau devotament (e cunoscută vorba populară „drăguțul de împărat”), el nu le dete niciodată o atenție serioasă, cu prilejul diferitelor lor plîngeri, ci-i lăsă la discreția *Ungurilor* (procesul *Memorandului*). Ba încă, din an în an, bărbații politici unguri dobîndeau mai mare trecere la el și cam orientau politica imperiului așa cum doreau. Interesele *României* dic-tînd o apropiere de *tripla-alianță* (s'a încheiat chiar un tractat secret), *Frantz Iosef* vizită țara noastră (1897). Cînd *Germania* deslănțu războiul mondial, împăratul, împins și de oamenii politici unguri, se lăsă tirît în conflagrația care ruină imperiul și, în timpul războiului, muri.

Frantz Iosef.

FRANTZ FERDINAND (*1863†1914), arhiduce austriac, nepot al lui *Frantz-Iosef*, proclamat moștenitor al *Tronu-lui* după moartea lui *Rudolf*. Era partizanul schimbării organizației imperiului, urmărind o federație de state, pe care a înfățișat-o teoretic *Aurel Popovici* (— acest cuv.) care s'ar fi numit *Austria mare*. De aceea *Ungurii* se vede că nu-l iubiau, fiindcă ideea lui avea de urmare micșorarea rolului lor în monarhie; iar *Românii* de sub stăpînire *Ungariei* îi arătau multă simpatie, mai ales după ce vizitase țara noastră în 1909. Uciderea lui și a soției sale la *Serajevo* în ziua de 28 *Iunie 1914* fu cauza care provocă războiul mondial.

Frantz Ferdinand

vizitase țara noastră în 1909. Uciderea lui și a soției sale la *Serajevo* în ziua de 28 *Iunie 1914* fu cauza care provocă războiul mondial.

FRANZENSBAD (FRANTISKOVY LÁZNE), stație balneară în *Cehoslovacia*; 3000 loc.; frecventată de mulți *Români*.

FRASIN, com. rur. jud. *Cîmpulung*, plasă *Humorului*; 2400 loc. Stație c. f. între *Gura-Humorului* și *Vama*. Circ. com. cu 2 sate (1929).

FRATA, com. rur. jud. *Cluj*, plasa *Mociu*; 2626 loc.

FRATELIA, com. rur. jud. *Timiș-Torontal*, plasa *Chișoda*; 6539 loc.

FRĂSINEIU, schit jud. *Vilcea* com. *Muereasca de sus*; întem. de *Hagi Cîrstea* și *Damian Rîmnicăneul* în 1763.

FRĂSINET @ com. rur. jud. *Vlașca*, plasa *Cîlniștea*; 2011 loc. E centrul unei circ. com. cu 11 sate. ¶ @ stație c. f. jud. *Romanați* între *Caracal* și *Corabia*. ¶ @ fost metoh al mănăstirii *Vintilă-Vodă* în orașul *Buzău*. Aci s'a instalat episcopia *Buzăului* în timpul lui *Serafim* (1650).

FRĂȚAȚII-NOUI, com. rur. jud. *Rădăuți*, plasa *Vicovelor*; 5069 loc.

FRĂȚAȚII-VECHI, com. rur. jud. *Rădăuți*, plasa *Vicovelor*; 3300 loc.

FRĂTEȘTI, com. rur. jud. Vlașca; plasa Mărgineni; 2380 loc.; st. c. f. linia București-Giurgiu. În 1854 a fost aici cartierul general al armatei rusești com. de Principele Gorciacof și Șuvalov, în palatul Prințului Mihail Ghica; în timpul războiului din 1877—78 a fost reședința unei brigade din divizia 11; atunci s'a făcut și o cale ferată între Frătești și Zimnicea, care s'a desființat după războiu.

FRĂȚIA ÎNTRU DREPTATE, ziar aromănesc din București, 1880, Publica articole în dialect și în grecește. Mai târziu a apărut *Frăția* (București și Bitolia, apoi Salonic), 1901—1903, sub redacția lui N. Batzarla. Colaborau mulți Români macedoneni.

FRĂȚIMAN JUSTIN (*1927), fost profesor în Chișinău, membru corespondent al Academiei Române (1919). A adunat numeroase documente despre trecutul bisericii române.

FRĂȚUȚI, nume dat unor locuitori din Banat în partea muntoasă.

FRĂCĂȚI © com. rur. jud. Ismail, plasa Reni; 2351 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cismichioi. Stație c. f. lângă Reni. ¶ © circ. com. cu 7 sate (1929) jud. Tulcea.

FREDERIC BARBAROSSA (*1123†1190), împărat al Germaniei; luă parte la cruciada 11; în urma unor expediții norocoase, fu încoronat rege al Italiei și împărat al Germaniei (1155); făcu o nouă cruciadă victorioasă, darse înecă într'un riu.

FREDERIC II (*1194†1250), imp. germano-roman (1220); certându-se cu papa Grigorie IX, fu excomunicat; dar pornind în cruciadă se făcu stăpîn pe Ierusalim, ceea-ce nu-l împacă cu papa, dar nici nu-i aduse mari prejudicii. Când însă Inocențiu IV îl excomunică pentru a 2-a oară, orașele lombarde se uniră contra lui și ar fi fost sdrolbit, dacă nu murea.

FREDERIC III (*1415†1493), împărat german de la 1440. Învinș de Mateu Corvin, a pierdut Austria de sub stăpînirea sa, dar, prin căsătoria fiului său Maximilian cu Maria de Burgundia, a întărit casa de Habsburg.

FREDERIC-WILHELM (*1620†1688), marele elector de Brandenburg, aliat cu Suedia contra Poloniei, apoi cu Polonia contra Suediei, cu Olanda contra Franței, știu să-și asigure dominațiunea în ducatul Prusiei și, după revocarea edictului de la Nantes, primi cu încurajări pe mulți Francezi protestanți emigrați.

FREDERIC I (*1657†1713), fiul lui Frederic Wilhelm, întemeiă *regatul Prusiei*, fiind recunoscut de împăratul Germaniei și devenind elector sub numele de **FR. III**.

FREDERIC WILHELM I DE HOHENZOLLERN (*1688†1740) rege al Prusiei (1713), încorporează Pomerania, făcu reforme administrative și economice; și se ocupă în mod amănunțit de armată (fu poreclit *Regele Sergent*).

FREDERIC II CEL MARE (*1712†1786), regele Prusiei (1740), om învățat, amic cu savanți și filozofi (*Voltaire, Rousseau*); aduse mărirea statului prin interveniri războinice sau diplomatice: luind Silezia, participind la războiul de 30 de ani, învingînd pe Austriaci, pe Ruși, folosindu-se de împărțirea Poloniei (1772), și organizîndu-i apoi administrația și economia națională.

Frederic II cel Mare.

FREDERIC WILHELM II (*1744†1797), rege al Prusiei, deși lipsit de calitate deosebită, deși pierdu o parte din provinciile renane, avu totuși norocul să participe la ultimele două împărțiri ale Poloniei și să mărească astfel teritoriul statului.

FREDERIC WILHELM III (*1770†1840), rege al Prusiei (1797), luptă contra lui Napoleon, dar fu învins la Iena și la Auerstădt; ajută apoi pe Napoleon în campania contra Rusiei, dar, după

înfîngerea lui, îi deveni iar dușman și-l găsim în toate coalițiile contra Franței.

FREDERIC, arhiduce al Austriei, numit generalisim al armatei austriece în 1914.

FREIDORF, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Chișoda; 3489 loc.

FREILIGRATH [frail...] **FERNAND** (*1810†1876) poet german; amestecat în luptele politice, fu silit a se expatria spre a se întoarce în 1848, cînd deveni adeptul ideilor lui Karl Marx și fu supranumit „poetul revoluției germane”. Expatriat din nou, după căderea revoluției, trăi uitat în Londra.

FRENCH [frenç] **JOHN** (*1852†1925), feld-mareșal englez. A comandat armatele engleze în Franța și în Flandra (1914—1915); a fost vice-rege al Irlandei (1919) pînă cînd aceasta a dobîndit noua ei constituție.

FRÈRE ORBAN HUBERT (*1812†1896), jurist și politic belgian, șeful partidului liberal, ministru în multe rânduri; revizui codurile, înființă casele de economii, stabili neutralitatea confesională în școlile publice.

FREYCINET [fresine] **CHARLES** (*1828†1923), inginer și om politic fr., amic al lui Gambetta, fu de multe ori ministru și preșident de consiliu; contribuă la înmulțirea căilor ferate, organiză țările de sub protectoratul Franței; fu membru al Academiei franceze.

FREYTAG [fraitag] **GUSTAV** (*1816†1895), scriitor german. S'a tradus românește: *Dare și avere* (*Soll und Haben*) (de B. Marian, 1898).

FRIBURG (= **FRIBOURG**), oraș în Elveția (canton **FRIBOURG**); 14.000 loc. francezi; e construit pe dealuri și văi, avînd mai multe poduri suspendate; Universitate; catedrală din sec. XVI.

FRIBURG, (= germ. **FREIBURG**), oraș în Germania, marele ducat de Baden.

FRIEDWAGNER MATTHIAS, filolog german. A fost profesor la universitatea din Cernăuți (1900—1910), apoi la o școală superioară din Frankfurt pe Main. A publicat recenzii despre cărți românești de filologie și literatură, un studiu despre cîntecele poporului român din Bucovina, a ținut diferite cuvîntări despre poezia populară română și a adunat cîteva mii de cîntece românești. E membru corespondent al Academiei Române (1911).

FRIUL (în limba țării **FURLANEI**, ital. **FRIULI**, germ. **FRIAUL**), ținut în Italia de N.-E. Locuitorii vorbesc un dialect (zis friulan) al limbii *relice* (una din limbile romanice mai puțin dezvoltate).

FRÎNCU AMOS (*1829†1891), magistrat român în Transilvania. A luat parte ca tribun în luptele contra Ungurilor în 1848—49. Mai târziu a fost notar (1860), judecător în Baia de Criș (1872) și în Mișcolț (1876). Prin stăruințele lui s'a înființat gimnaziul din Zarand.

FRÎNCU AMOS (*1861, avocat român în Transilvania, nepotul celui precedent. A luptat pentru drepturile Românilor din Statul Ungariei, s'a distins ca avocat în procesul *Memorandumul*.

După unire a fost ales de mai multe ori deputat.

FRÎNCU TEOFIL, funcționar român în București; venit din Transilvania A publicat două cărți despre Moți și poezii populare culese în regiunea lor (în colaborare).

FRÖBEL FRIEDRICH (*1782†1852), pedagog german. Fundă o școală de copii mici (*Kindergarten*) în Turingia (1837) și prin publicațiile sale răspîndi ideea necesității acestor instituțiuni, cari s'au introdus în toate statele europene, luînd diferite forme și nume. Noi le zicem: *grădini de copii* sau *școli frobeliene* sau *școli de copii mici*.

FROISSART [froasart] **JEAN** (*1338†ca. 1404) cronicar fr. Opera sa, care povestește întîmplările dintre 1325—1400, fu un eveniment pentru vremea aceea și este un document de mare valoare pentru evul mediu.

FRÖLLO GIOVANI L. (*1831†1899), profesor în România. Italian de origine, s'a stabilit la noi, a fost profesor la Braila și apoi (de limbile neolatine) la facultatea de litere din București (1878).

**FRĂ-
FRŌ**

Pe lângă un *vocabular italian-român* (1869) și câteva scrieri despre *introducerea limbilor străine* (1871), a publicat un studiu foarte interesant despre *problema ortografiei* (1875).

FROLLO HILDEBRAND (*1878 †1923), profesor român. A publicat traduceri din autori latini și italieni.

FRUMOASA, com. rur. jud. Ciuc. reședință, plasa Frumoasa; 3246 loc.

FRUMOSUL, com. rur. jud. Cîmpulung, plasa Moldoviței; legea 1929 centrul unei circ. com. cu 2 sate. Stație c. f. între Vama și Moldovița-Feres-trău.

FRUMUȘANI, circ. com. jud. Ilfov cu 5 sate (1929).

FRUMUȘICA ① com. rur. jud. Botoșani, reședință, plasa Frumușica. Centrul unei circ. com. cu 12 sate (legea 1929). ② mănăstire de călugări jud. Orheiul Intemeiat 1807.

FRUMUȘICA-VECHE, circ. com. jud. Ceta-tea-Albă, cu 8 sate (1929).

FRUMUȘITA, sat jud. Covurlui; stație c. f. între Galați și Berești.

FRUNZESCU DIMITRIE (*1838 †1885), sta-tistician român. A publicat primul dicționar to-pografic și statistic al României (1872).

FUAD PASA (*1814 †1869), politic turc, amba-sador, ministru. În 1848 comisar în principatele române.

FUAD I (*1868), rege al Egiptului din 1922. A fondat o Universitate la Cairo înainte de a se urca pe tron și a fost rector al ei. În 1927 a fost ales membru asociat al Academiei de inscripțiuni din Paris.

FU-CEU, oraș și port în China; 320.000 loc.

FULEA MOISE, profesor român în Transilvania. A fost inspector al Școalelor greco-ortodoxe române din acea provincie (pe la 1850). A publicat mai multe *Bucavne* (1815, 1820) cu instrucțiuni metodice.

FULGA, sat jud. Prahova, plasa Drăgănești; stație c. f. linia Ploiești-Urziceni.

FROEHNER VILHELM (*1834 †1925), arheolog francez. A fost conservator la muzeul Louvre din

Paris; membru onorar al Academiei Române (1871). Op. pr. *Le colonne trajane*, 5 vol. (1871—75).

FULTON [fult'n] **ROBERT** (*1765 †1815), in-giner mecanic englez; aplică forța aburilor pentru mișcarea năvilor, construind (1803) primul *vapor* (*Steam-boat*), dar guvernul englez refuză să-i cum-pere invențiunea; atunci se duse în America și avu o soartă mai bună, putu să facă un serviciu regulat pe lacul Hudson, fu însărcinat să con-struiască un vapor de război, dar și aci invidia îl urmări, avu procese și muri amărît.

FULGER GHEORGHE (*1832 †1899), proprietar agricol român din jud. Covurlui. A fost membru în consiliul județean, deputat, senator. A donat Casei Școalelor suma necesară pentru clădirea unui local de școală în com. Băneasa și prin testament a lă-sat toată averea pentru opere caritabile.

FUNDATA, stație balneară în jud. Ialomița, com. Andrășești; e un lac cu apă minerală (cl. de sodiu și potasiu, sulf. de sodiu și magnezie, carb. de calciu și magneziu).

FUNDENI, circ. com. jud. Ilfov, plasa Pan-telimon; are 6 sate (1929).

FUNDESCU IOAN c. (*1836 †1904), ziarist și folklorist român. A fost și deputat. A publicat o colecție de *Basme, poezii, ghicitori* (1867).

FUNDUL-MOLDOVEI, com. rur. Jud. Cîmpu-lung, plasa Moldovei; 6000 loc. Stație c. f. capul liniei laterale de la Pojorita.

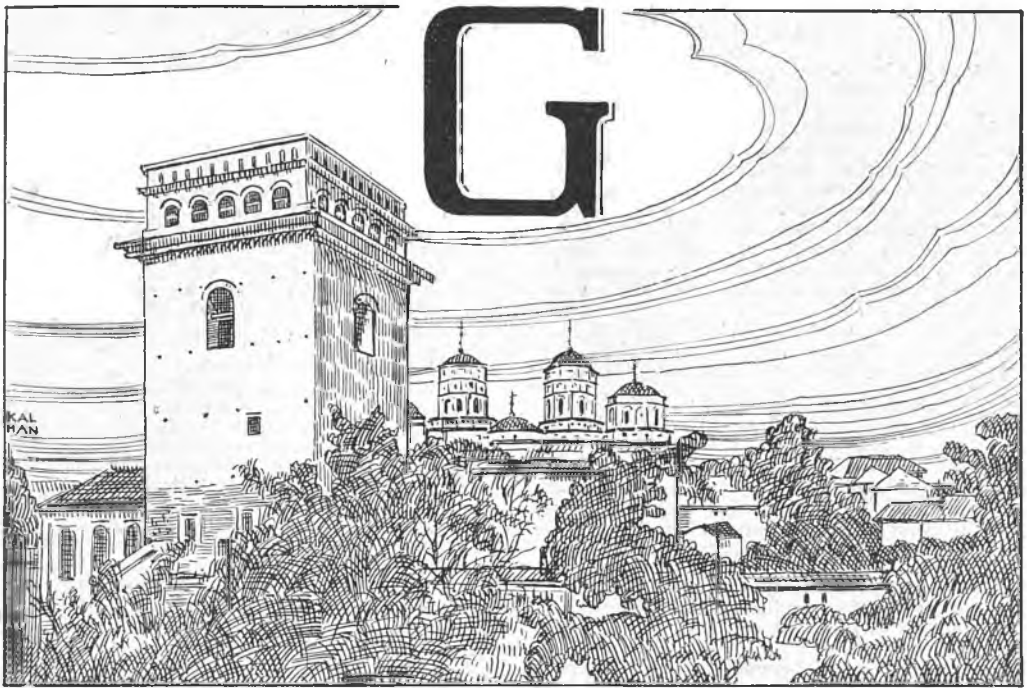
FUNDULEA, circ. com. jud. Ilfov cu 6 sate (1929).

FUNDURI, com. rur. jud. Bălți, plasa Slobozia-Bălți; 2553 loc. După legea 1929, sat circ. com. Slobozia-Bălți.

FURNICA vîrf în munții Bucegi, înalt 2334 m. **FURNICOȘI**, stație c. f. jud. Muscel linia Golești-Cîmpulung.

FUSTEL DE COULANGES [culan] **NUMA** (*1830 †1889), istoric francez, profesor la facult. de litere din Paris, membru al Academiei de științe morale (1875). Op. pr. *Statul antic* (*Cité antique*), în care caută să reconstituie și să explice viața po-litică a Grecilor și Romanilor, aducînd vederi noi.

GOLIA (VEDERE)

GABLENZ LUDOVIC (*1814†1874), general austriac, distins în lupta de la Custozza (1848), fu comandant în armata care ocupă principatele în 1854; luă parte la războiul contra Prusiei (1866) și deveni feldmareșal.

GABORIAU [gaborio] **EMILE** (*1835†1873), romancier francez. Operele sale cuprind mai ales crime și afaceri judecătorești. În românește s'au tradus: *Scrisoarea misterioasă*, f. a., *Domnul Le-coq*, 1887. *Căsătorit din glumă*, f. a., *Surprizele căsătoriei*, f. a.

GABROVA, oraș în Bulgaria în Balcani; 8200 loc.; aci s'a fundat prima școală secundară (1835). Importantă industrie de cutitărie. De acolo veneau într-o vreme neguțatorii în București, unde se afla o mahala zisă *Gabroveni*.

GAČINA, oraș în Rusia în regiunea Petrograd; 14.000 loc. A fost reședință imperială în timpul țarismului.

GAHIȚA, stabil. balnear (pucioasă) în com. Cimpina jud. Prahova.

GAIDOZ [ghedoz] **HENRI** (*1842), arheolog și folklorist francez; prof. la școala de înalte studii; se ocupă cu liter. poporană, fundind revista „Mélusine” (1877).

GAJUS (sec. II p. Chr.), jurisconsult roman, autorul colecției *Institutiones*.

GALACATION, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 5 Noembrie. A trăit pe vremea împăratului Decius (249—251). Botezându-se, a suferit martiriul împreună cu soția sa, tăindu-li-se mâinile, picioarele și apoi capetele.

GALACATION, episcop al Rîmnicului 1813—1824. Demisionat.

GALATA, cartier din Constantinopol, locuit de mulți comercianți.

GALATA, circ. com. jud. Iași cu 21 sate (1929), între cari și ȧrgul cu același nume. În ȧrg se află biserica Galata, fostă mănăstire, zidită de Petru Schiopul pe la 1570. Aci este o închisoare.

GALAȚI ① municipiu, cap. jud. Covurlui; 153.500 loc. Are 1 liceu de băieți și 1 lic. de fete, 2 școli normale, 1 seminarium teologic, o școală profesională, 5 sc. comerciale 1 sc. de meserii și

mai multe șc. primare. E reședința episcopiei Dunării de jos; sint 20 biserici ortodoxe românești, din cari 4, foarte vechi: Precista 1647, Sf. Dumitru 1648, Sf. Gheorghe 1665, Mavromol 1669, una e din secolul XVIII și celelalte din sec. XIX; 1 bis. catolică, 1 armenească, 1 bulgărească, 1 protestantă, 1 calvină, 1 grecească, 1 rusească, 1 moschee, 1 templu și 6 sinagoge israelite. E o bibliotecă și muzeu „V. A. Urechia”, o Universitate populară. Ca port este al doilea al țării; are docuri mari cu instalațiuni bogate. Oraș foarte vechiu, se pomeneste pe vremea lui Alexandru cel Bun. ② c. r. jud. Alba plasa Ighiu; 668 loc. ③ c. r. jud. Făgăraș; 966 loc. ④ c. r. jud. Hunedoara plasa Pui; 639 loc. ⑤ **G.-BISTRITEL**, c. r. jud. Năsăud plasa Lechința; 898 loc.

GALBA (*3 a. Chr.†69 p. Chr.), împărat roman; se proclamă chiar în timpul vieții lui Neron, iar la moartea acestuia fu recunoscut de Senat, dar, după șapte luni, fu ucis de pretorienii.

GALBENI, sat jud. Tecuciu com. Valea Rea; întemeiat în 1730 de un răzeș Fătu Galben. Stație c. f. între Bacău și Roman.

GALBENU, com. rur. jud. Rîmnicul-Sărat plasa Galbenu; 1369 loc. Are în circ. sa 15 sate (legea 1929).

GALDOS BENITO PEREZ (*1845), poet spaniol. A publicat și romane.

GALERIUS CAIUS VALERIUS (†311) împărat roman, originar din Dacia, fiu de păstor. Distingându-se ca ofițer sub Dioclețian, a fost asociat de acesta la domnie (292), iar la 305 a devenit împărat peste o parte a imperiului.

GALEȘ, stație c. f. linia Sibiu—Alba-Iulia aproape de Săliște.

GALIA, = **GALLIA**.

GALIȚEA-MARE, com. rur. jud. Dolj plasa Giubega; 5378 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Moțatei.

GALILEA, prov. a Palestinei, aci este lacul Tiberiadei (Genesaret); pe aci predică Iisus cu discipolii săi.

GALICIȚICA, com. rur. jud. Dolj plasa Giubega; 2181 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Perișoru.

GALILEȘTI, com. rur. jud. Ismail plasa Chilia Nouă; 3278 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Nerusai.

GALIȚIA, provincie a Poloniei; a făcut parte din imperiul austro-ungar pînă la războiul mondial.

GALILEI GALILEO (*1564†1642), matem., fizic., astron. ital., fu profes. la Univ. din Padova; inventă balanța idrostatică, stabili legile mișcării corpurilor supuse la acțiunea gravitației; construind un telescop, observă mișcările corpurilor cerești, descoperă sateliții lui Jupiter și inelul lui Saturn. Pentru că teoriile lui se asemănau cu ale lui Copernic, își făcu mulți inimici și cartea lui, prin care își susținea doctrinele (1532), fu rău văzută de Inchiziție, el fu chemat la judecată și acolo — era de 70 de ani — declară că renunță la tot ce susținuse. Oșindit la un fel de reclusiune în casă, muri necăjit și orb. Mai târziu s'a creat legenda că, după ce a pronunțat abjurarea, a bătut cu piciorul în pămînt și a zis: *E pur si muove* (Si totuși se mișcă).

Galilei.

GALILEU → **GALILEI**.

GALITZIN ALEXANDRU, PRINȚ (*1718†1783), feldmaresal rus, comandant al armatei rusești contra Turcilor (1768—1770).

GALL FRANZ IOSEF (*1758†1828), medic german. Întemeie *frenologia* cu **SPURZHEIM**: pornind de la ideea că este o strînsă legătură între forma craniului și starea facultăților unui individ, ei căutără să fixeze legile după cari s'ar putea cunoaște această stare observînd exteriorul craniului.

GALL IOSIF (*1839†1913), jurist și om politic român în Transilvania. A fost magistrat în Viena, membru al Camerei Magnaților din Pesta. A urmărit prin ziarul „Viitorul” (1884) o politică de apropiere între Români și Unguri.

GALLAND [galaŋ] **ANTONE** (*1646†1715), orientalist francez. Membru al Academiei de inscripțiuni, traduse povestea arabă *O mie și una de nopți* și fabulele lui *Bidpai*. Traducerea lui a servit lui Ion Barac (print' un text german) să dea o redacție românească (1836).

GALLERON ALBERT (*1855), arhitect francez. A stat cîțiva ani în România, pe la 1880 și a făcut planurile multor clădiri importante, între cari palatul Ateneului Român.

GALLIA, nume dat de Romani țărilor locuite de de Gali și apoi provinciei romane dintre Alpi, Ron, Ceveni și Mediterana.

GALLIENI JOSEPH (*1849†1916), general francez, făcu explorări în Africa (ținutul Nigerului) și aduse servicii expansiunii coloniale a Franței; pacifică Tonkinul; stabili dominațiunea franceză în Madagascar.

GALLIPOLI, oraș în Turcia europeană, la strîmtorarea Dardanelor; 8000 loc. În antichitate a fost aci un oraș grecesc: *Kallipolis*.

GALSWORTHY [ghelsvôti] **JOHN** (*1867), scriitor englez. Autor de romane sociale și drame realiste. E președintele asociației internaționale „*Penclub*”. Din operele lui s'au tradus citeva în colecția „*Lectura*”.

GALȘA, com. rur. jud. Arad; 2519 loc.

GALVANI LUIGI (*1737†1798), medic și fizician, anatomist italian, profesor la fac. de medicină din Bologna, a făcut studii și descoperiri în domeniul electricității. Din discuțiile lui cu Volta, pornind de la chestiunea contracțiunii mușchilor unor broaște de curînd jupuite, pe care el o explica prin *electricitate animală*, au rezultat ideile fundamentale ale *galvanismului*, ramură a științei electricității.

GAMA VASCO DE (*1469†1524), navigator portugez; făcu prima călătorie la Indi înconjurînd Africa, stabili colonii portugheze în Africa și în

Indii. Numit în 1524 vicerege al Indiilor, muri curînd după ce ajunsese în provincia pe care voia s'o organizeze.

GAMBETTA LEON (*1838†1882), avocat și politic fr. Adversar al imperiului, deveni în 1868 șeful opoziției radicale; în 1871, proclamă republica în Paris la 4 Septembrie și organiză două armate ca să reziste inamicilor cari ocupase Parisul. După încheierea păcii, fu în tot timpul deputat, de multe ori preșident al Camerei și preșident de consiliu. Avea o mare putere și o mare autoritate. † sat din jud. Ialomița. Com. Tonea, înființat 1879.

L. Gambetta.

GAMBIA, fluviu → **AFRICA**.

GAMBRINUS, pers. legendară care ar fi inventat berea și ar fi fondat orașul Cambrai.

GAMILSCHEG ERNST, filolog german. Profesor de limbi romanice la Universitatea din Berlin. Conduce un institut de filologie *românească* înființat pe lângă catedra sa. A publicat studii asupra vorbirii dialectale din Oltenia (*Oltenische Mundarten*, 1919). E membru corespondent al Academiei Române (1929).

GAND [gaŋ] oraș în Belgia pe Escaut; 170.000 loc.; are o Universitate de stat; industrii numeroase și înfloritoare (țesături și mașini); are o catedrală din sec. xii, o biserică din sec. xv, un palat comunal din sec. xiv.

GANE NICOLAE (*1835†1916), nuvelist român. După studii de drept la Paris, a practicat advocatura în Iași, a fost deputat (1871), ministru de domenii în ministerul lui Ioan Brătianu (1888), primar al Iașilor (1897), preșident al Senatului. A debutat ca scriitor în cercul „Junimeii”, publicînd în „Convorbiri literare” *poezii și nuvele* încă din 1867. În 1880 nuvelele sale au apărut în 2 volume și au avut mai multe edițiuni. Cele mai cunoscute: *Andrei Florea Curcanul*, *Aliușă*. El a tradus *Infernul* lui Dante (1906) și a publicat mai multe volume de amintiri (*Zile trăite*, 1903, *Păcate mărturisite*, 1904). Ales membru al Academiei (1908), a vorbit în discursul său de recepție despre *B. P. Hasdeu* (1909).

N. Gane.

GANGE, fluviu în Asia (India), lung. 3000 km. Unii indieni îl consideră ca riu sfînt și mulți pelerini vin în anume epoci ale anului să ia apă curățitoare dintr'insul.

GANGURA, sat jud. Tighina pe Botna, întem. 1503 print' un hrisov al lui Ștefan cel Mare. Stație c. f. între Basarabeasca și Tighina.

GANS EDUARD (*1798†1839), filozof și jurist german. Voia să dea studiului dreptului o bază filozofică. A fost profesorul lui Mihail Kogălniceanu la Berlin.

GARA BERHECI, sat jud. Tecuci plasa Podul-Turcului; 1608 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Gohor.

GARAMANȚI, popor vechiu din Africa, fu supus de Romani în vremea lui August.

GARAȘANIN MILUTIN (*1843†1898), om politic sîrb; ministru și preșident de consiliu (1880—1887), apoi reprezentant al Serbiei la Paris.

GARDA, lac în Italia; supraf. 366 km. p.

GARGALIC, circ. com. jud. Caliacra cu 12 sate (1929).

GARIBALDI ANITA († 1849), soția lui G. Garibaldi, vestită prin devotamentul ei, urmîndu-l chiar în focul luptelor.

GARIBALDI GIUSEPPE (*1807†1882), general și

om politic italian. Trăi în Tunisia, apoi în America, unde luă parte la mișcările revoluționare din Brazilia și ajunge general. Venind în patrie în 1848, luă parte la luptele contra Austriei și Franței. După alte călătorii prin Asia și America, se întoarce în 1854 în țară și luă parte la războiul în 1859 și în 1866. În această epocă (1860) este vestită expediția sa cu cei 1000 în Sicilia, pe care o cuprinse și o stăpini în numele regelui Victor Emmanuel. În timpul războiului franco-prusian, luptă cu trupele sale contra Germanilor în Franța. În 1875 i se făcu o primire triumfală în Roma și i se votă o recompensă de 100.000 fr. Italianii i-au păstrat după moarte o amintire nepieritoare.

Giuseppe Garibaldi.

GARBALDI MENOTTI (*1840 †1903), fiul lui Giuseppe, general. A luat parte la expediția celor 1000 conduși de tatăl său și la alte războaie; a fost deputat, dar n'a avut un mare rol politic.

GARNIER [garnie] **JOSEPH** (*1813 †1882), economist fr., susținător al teoriei liberului-schimb, Op. pr. *Elemente de economie politică* (1845), *Principiul populației* (1857).

GARONA (= fr. *Garonne*), fluviu în Franța, isvorăște în Spania, udă Toulouse, Agen, Bordeaux, ș. a.; se unește cu Dordogne și ia numele de *Gironde*. Lung. 650 km. El dă numele a două departamente din Franța.

GARTNER TEODOR (*1843 †1925), filolog german. S'a ocupat mai ales cu studiul limbii populare zisă *ladină* și cu *retoromana* (*Rätoromanische Grammatik*, 1882); dar a scris despre limba noastră *Darstellung der rumänischen Sprache*, 1904. Mult timp a făcut recenziuni în publicația periodică *Critischer Jahresbericht* a lui Volmüller.

GASCONIA (= fr. *Gascogne*), provincie a vechii Franțe, așezată la S. V. limitată de ocean; același nume îl poartă și golful așezat în acele părți între Franța și Spania.

GASPAR GRAȚIANI, (†1620), domn al Moldovei din 1619. Era Croat; învălind limbi străine a dobândit rol important la Constantinopol ca interpret, devenind „mare dragoman” și primind guvernarea insulelor Naxos și Paros. Aflându-se Turcii în neînțelegeri cu Austriacii și cu Polonii, îndemnați și de Principele Transilvaniei Bethlen Gabor, care voia să-și întărească tronul, aveau trebuință de un om devotat pe tronul Moldovei. Îl aleseră deci pe Gaspar. Primit foarte bine de mai toți boerii țării, el crezu că este momentul să-și asigure o situație excepțională, trădând pe Turci în favoarea creștinilor. Raporturile sale cu guvernul turcesc îi înlesniră aceasta, dar nu izbuti. Deși avu curajul să ucidă pe capigiul trimis ca să-l mazilească, deși organiză îndată o mică oștire care să se unească cu armata polonă, soarta armelor nu fuse favorabilă partidei sale: Polonii fură înfrinți de Turci și el, fugind, fu ucis de doi boeri, Septilici și Goia, cari se aflau cu el. Toate aceste întâmplări au dat subiect lui I. Slavici să scrie tragedia *Gaspar Grațiani* (1888).

Gaspar Grațiani (după stampă din col. Academiei).

GASPARI GAETANO (*1807 †1881), compozitor italian, are un vestit *Miserere*.

GASSENDI PIERRE (*1592 †1655), filozof francez, teolog, profesor la Universitatea din Aix, apoi la Collège de France. Studiă doctrina lui Epicur, fiind premergător al empirismului mo-

dern. Credea că atomii nu sînt eterni, dar că sufletul este nemuritor.

GASTEIN, stație balneară în Austria (Salzburg).

GASTER MOSES (*1856), scriitor român, evreu de origine; s'a ocupat mai ales cu folklorul și cu istoria literaturii. Nefind împămîntenit, a fost expulsat din țară în 1885 și s'a stabilit la Londra, unde a devenit rabin al comunității israelite. Op. pr. *Literatura populară română*, 1882; *Apocrifele în literatura română*, 1883; *Crestomatie română*, 2 vol. Leipzig 1891. Este membru vechiu al Ateneului Român și a ținut multe conferințe; membru onorar al Academiei Române (1929).

GATINEAU [gatinu] **ALEXANDRE** (*1812 †1883) artist dramatic francez, stabilit în România pe la 1847, a fost apoi multă vreme regisor al Teatrului din București.

GAUDELA DIMITRIE, profesor grec la Academia domnească din Iași pe la 1815—1820.

GAUDIN [gode] **EMILE**, primul consul francez în Muntenia, stabilit în București în 1792 pe baza unui decret al Sultanului.

GAUDRY ALBERT (*1827 †1908), naturalist francez. Profesor de paleontologie la Museum în Paris; membru al Institutului; membru onorar al Academiei Române (1904).

GAUGAMELA, loc. în Asia, unde Alexandru cel Mare învinse pe Darius (331 a. Chr.).

GAUSS KARL FRIDERICH (*1777 †1855), matematic german, director al observatorului astronomic din Goettingen. Op. pr. *Theoria motus corporum coelestium* (1809).

GAUTIER [gotie] **THEOPHILE** (*1811 †1872),

poet francez. Unele scrieri ale lui au produs scandal din pricina descrierilor licențioase (*Melle de Maupin*). Cele mai vechi traduceri românești sînt din 1871 de V. Pogor, publ. în „Convorbiri literare”, apoi de Macedonski în „Literaturul” 1883. Din cele de mai tîrziu în volume cităm: *Moartea înamorată* trad. Caton Theodorian, *Avatar* de A. Valeriu, *Arria Marcella* de N. Davidescu (1911), *Privirea fatală* de R. Popescu (1919), *Onoapte a Cleopatriei* de Ana Căne-rache.

Th. Gautier.

GAUTSCH [gauci] **PAUL BARON** (*1851 †1918), om politic austriac, s'a ocupat mai ales cu chestiunile școlare, a fost ministru de instrucție (1883).

GAVANOSOGLU, comandantul oștirii turcești din Muntenia în 1822, după instalarea primului Domn pămîntean.

GAVARNI, pseudonimul lui **GUILLAUME CHAVALIER** (*1804 †1886), desenator și gravor francez. A înfățișat tipuri caracteristice din Paris și aiurea, a făcut caricaturi politice, etc.

GAVRA ALEXANDRU (*1797 †1884), profesor român în Transilvania. A fost și inspector al școalelor românești din Transilvania. A început publicarea unui *Lexicon de conversație*, litera A și B (1848) și a dat la lumină o parte din *Cronica lui Șincai* (de la început pînă la anul 1247), Buda 1844.

GAVRIL ARHANGHEL, prăznuit de biserica ortodoxă la 8 Noembrie. El a vestit fecioarei Maria că va naște pe Isus; el a poruncit lui Iosif și Mariei să plece cu pruncul în Egipt.

GAVRIL BĂNULESCU, mitropolit — **BĂNULESCU. GAVRIL I CALIMAH** (†1786), mitropolit al Moldovei. Era mitropolit la Tesalonie, cînd venind domn în Moldova fratele său Ioan, a fost chemat în scaunul din Iași în anul 1758. A zidit biserica Sf. Gheorghe din Iași. A publicat o enciclică contra luxului femeilor.

GAVRIL II, mitropolit al Moldovei. A trăit mult timp în Rusia, unde a fost și profesor. A funcționat numai cîteva luni (1792).

GAVRILAS — MOVILA.

GAVRILOVICI A. scriitor sîrb. A publicat

GAR-GAV.

GAY-GEI - romane, articole de critică literară, povestiri de călătorie; a întemeiat societatea literară sîrbească *Srpska knjevena zadruqa*.

GAY-LUSSAC [ghelûsac] **LOUIS JOSEPH** (*1778 †1850), fizician și chimist francez. A studiat dilatațiunea gazelor, a perfecționat metodele de determinare analitice, etc. A fost profesor la facultatea de științe din Paris, membru al Academiei de științe, pair al Franței, etc.

GAZETA AVOCATILOR a apărut în București între 1897—1905 sub direcția lui *George Danielopol*.

GAZETA BUCOVINEI, ziar politic în Cernăuți 1891—1897.

GAZETA DE TRANSILVANIA, ziar politic întemeiat în Brașov în 1838 de *G. Barițiu* și condus de el pînă în 1850; de aci de *Jacob Mureșianu* (1850—1877), *Aurel Mureșianu* (1878—1890), *Grigore Maior* (1890—1900), *Traian Pop* (1900—1906) *Victor Braniște*, etc.

GAZETA MATEMATICĂ, revistă pentru răspîndirea cunoștințelor speciale, apare în București de la 1895.

GAZETA SATELOR, revistă de cultură generală și de specialitate, a apărut în București în 1869—70 sub redacția lui *Ion Ionescu*.

GAZETA SĂTEANULUI, foaia cunoștințelor trebuincioase poporului, a apărut în Rîmnicul-Sărat între 1884—1904 sub direcția lui *C. C. Dăculescu*.

GAZETA TEATRULUI NAȚIONAL a apărut în București în 1835 și 1836 sub redacția lui *I. Heliade*.

GAZETA TRIBUNALELOR, jurnal judecătoresc, a apărut în București între 1860—1864 sub redacția lui *Aristide Pascal*.

GAZIȘ ANTIM, Grec stabilit în Viena. A început în 1811 a publica acolo o revistă *ὁ λόγιος Ἑρμῆς* (o loghios ermis), ajutat de o societate filologică înființată în Iași, din care făceau parte mulți Greci și mulți Români, între cari Mitropolitul din București Ignatie, Grigore Briceoveanu. ș. a.

GĂDÎNȚI, com. rur. jud. Roman plasa Șcheia 1246 loc. De circ. sa țin 10 sate (1929). În apropiere sînt ruine ale unei vechi cetăți.

GĂEȘTI, com. urb. jud. Dîlbovița, 6500 loc. Stație c. f. între Titu și Galați; are 1 liceu de băieți.

GĂGĂUȚI (sau **GĂGĂUZI**), locuitori în Dobrogea și sudul Basarabiei Jireek socotește că sînt resturi din poporul Cumaniilor creștinați.

GĂGĂNI, stație c. f. linia (Ploiești)—Buda-Slănic.

GĂGEȘTI, com. rur. jud. Putna plasa Milcov; 2485 loc. După legea 1929 țin de circ. com. Jorîștea Stație c. f. linia laterală Odobesti-Cucuieți.

GĂICEANA, tirg, jud. Tecuciu, com. Găiceana; are bis. zidită 1838 de Alex. Sturdza Miclăușanul, tatăl bărbatului de stat Dim. A. Sturdza.

GĂIDARI, com. rur. jud. Tighina plasa Ciadîr-Lunga; 2490 loc. După legea 1929 țin de circ. com. Ciadîr Lunga

GĂINA, munte în Transilvania, com. Vidra-de-Sus. Aci se face în luna Iulie un bilciu, care se numește *tîrgul de fete*.

GĂINA VASILE (*1868 †1909), teolog român în Bucovina. A fost profesor la facultatea teologică din Cernăuți. Op. pr. *Teoria revelațiunii*, 1893.

GĂLĂNEȘTI, com. rur. jud. Rădăuți plasa Vicovelor; 1073 loc. Stație c. f. linia Dornești-Seletin, între Rădăuți și Gura Putnei.

GĂLBINAȘI, stație c. f. linia București-Olenița.

GĂLEȘTI, com. rur. jud. Lăpușna plasa Vornicenii; 2164 loc. După legea 1929, are în circ. sa 9 sate.

GĂNESCU GRIGORE (*1830 †1877), publicist român stabilit în Franța. A luptat contra imperiului (1860), a fost expulsat, a revenit, a redactat un ziar *Le Parlement*, a devenit cetățean francez și a candidat, fără succes, la alegerile legislative.

Gay-Lussac.

A publicat și o carte despre noi: *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour*, Bruxelles 1855.

GĂNEȘTI, com. rur. jud. Tîrnava-mică plasa Tîrnava-Sîn-Martin; 1725 loc. stație c. f. aproape de Diciosînmartin pe linia Blaj-Praid.

GĂNEȘTI, com. rur. jud. Covurlui plasa Horincea; 2013 loc. De circ. sa țin 10 sate.

GĂRDESCU ION (*1862 †1929) general român. Ofițer de stat major, a fost comandant al Școlii Superioare de război. A publicat: *Topografie* (1890—1895), *Războiul român-ruso-turc* (1902, 1906, 1910).

GĂRNEȘTI, stație c. f. între Reghin și Tîrgu-Mures.

GĂTAIA, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Gătaia; 3136 loc. Stație c. f. pe linia Iliu-Lugo-Jamul mare; de aci pornește o linie spre Anina, alta spre Reșița, alta spre Buziaș.

GĂUJANI @ com. rur. jud. Vlașca plasa Dunărea; 2444 loc. Face parte din circ. com. Arsa-che (legea 1929). ¶ @ com. rur. jud. Argeș plasa Teleorman; 1300 loc. Face parte din circ. com. Titești (legea 1929).

GĂUŢOȘI, circ. com. jud. Ialomița cu 6 sate (1929).

GĂURENI, stație c. f. linia Alba-Iulia-Zlatna.

GĂURICIU, com. rur. jud. Teleorman plasa Zimnicea; 3200 loc. După legea 1929, țin de circ. com. Smîrdioasa.

GĂVANELE, schit călugări jud. Buzău. com. Bozior; întemeiat 1790 de domnitorul Mihail Suțu, dărîmat de cutremur în 1802, rezidit de Ipsilante în 1803.

GĂVANU, schit de călugări, com. Mînzălești jud. Buzeu; fundat 1792. A fost incendiat de eteriști în 1821. Rezidit de moșneni în anii următori.

GĂVĂNESCU ION (*1859) profesor român. După studii la Berlin, a fost numit profesor de psihologie, estetică și pedagogie la Universitatea din Iași (1888). La întemeierea Seminarului pedagogic din acel oraș, a fost chemat ca director (1899) și de atunci îl conduce, publicînd o revistă specială în care se arată rezultatele studiilor și observațiilor ce se fac de profesori și studenți. Afară de cîteva cărți didactice pentru cursul secundar (*Psihologie*, 1890, *Gramatică*, 1896), *Istoria omenirii*, 1894) și pentru cel superior (*Pedagogie*, 1899; *Istoria pedagogiei*, 1902; *Didactica*, 1920; *Etica*, 1922), a publicat studii filozofice (*Există acțiuni dezinteresate* 1891; *The altruistic impuls in man and animals*, 1895; *Ideile pedagogice ale lui Locke*, 1899), de organizare școlară (*Principiile educației moderne*, 1907; *Organizarea vieții studențești*, 1911), de literatură (*Meditațiile lui Grigore Alexandrescu*, 1896), cîteva piese de teatru (*O carte de vizită*, 1898; *Ursula*, 1911), cîteva conferințe politice. A fost inspector al școalelor. Este membru al Ateneului Român.

GĂVĂNEȘTI @ com. rur. jud. Buzău plasa Cîlnău; 2000 loc. Ține de circ. com. Săgeata (Legea 1929). ¶ @ com. rur. jud. Romanai plasa Oltețu; 1406 loc. După legea 1929 formează o circ. com. cu 27 sate.

GĂVOJDIA, com. rur. jud. Severin plasa Sacul; 1263 loc. Stație c. f. între Caransebeș și Lugoj.

GDYNIA, port al Poloniei la Marea Baltică, construit pentru a putea, la un moment critic, să-și alibă ieșirea la mare fără a apela la Danzig.

GEAMĂNA @ com. rur. jud. Turda, plasa Baia; 1303 loc. ¶ @ com. rur. jud. Argeș plasa Bascov; 1022 loc. Face parte din circ. com. Oar-jea (legea 1929). ¶ @ com. rur. jud. Tighina, plasa Căinari; 2656 loc. După legea 1929, țin de circ. com. Bulboca.

GEBHART EMILE (*1839 †1908), istoric francez. A fost profesor la facultatea de litere din Paris (1880), a publicat studii despre arta și literatura antică și despre istoria literaturii moderne (Renașterea). S'au tradus la noi puține din operele lui, între cari: *Drăpa ce Ulis revăzu Itaca* de N. Apostolescu (1911).

GEIBEL [gnîbă] **EMANUEL** (*1815 † 1884),

poet german. A publicat poezii lirice (multe patriotice), drame, s. a.

GEISMAR FREDERIC, baron (*1783†1848), general rus. A fost întâiu în serviciul Austriei, apoi a trecut în Rusia. A luat parte la multe războaie: cu Turcii (1810), cu Francezii (1813), iarăși cu Turcii în 1829.

GEISSLER [gaissler] **HEINRICH** (*1814†1879), fizician german. A făcut multe invențiuni, între cari *tuburile* cari îi poartă numele.

GELEP MANOLE, grec din Fanar, agentul diplomatic la Constantinopol al lui Mihail Racoviță.

GELMER (sec. vi), ultimul rege al Vandalilor în Africa între 532-534.

GELLERT [gheiert] **CHRISTIAN** (*1715†1769), poet german, cunoscut mai ales prin *fabulele* sale.

GELU, unul din ducii Românilor din Transilvania în vremea năvălirii Ungurilor, pomenit de cronică Notarului anonim al regelui Bela.

GELU, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Vinga; 1671 loc. Stație c. f. între Timișoara și Periam.

GEMENELE, com. rur. jud. Brăila plasa Silistraru; 2285 loc. Ține de circ. com. Movila Miresei, (Legea 1929).

GEMENI, com. rur. jud. Mehedinți plasa Cîmpul; 2004 loc. După legea 1929 Ține de circ. com. Cujmir. Are o școală de agricultură.

GENERALA, societate anonimă de asigurări, fondată în 1897 în București. Are capital 50 milioane lei.

GENEVA, (germ. **GENF**, ital. **GINEVRA**), oraș în Elveția (capitala Cantonului cu același nume), așezat la țășirea Ronului din lacul Lemman și aproape de vărsarea Arvei în Ron; 126.000 loc. Aci e sediul instituției internaționale a *Crucei-roșii* și a *Ligei Națiunilor*.

GENGIS-CHAN (*1155†1227), conducător al Mongolilor, a întreprins mari expediții, între cari și în China și a fondat un imperiu mare, care s'a împărțit între fiii săi.

GENILIE IOSIF († ca. 1853), profesor român. Cu el s'a înființat în 1831 cursul de geografie la Colegiul Sf. Sava din București. Alexandru Ghica l-a făcut spătar în 1838. A publicat cărți pentru învățămîntul materiei sale: *Geografia astronomică* (1835), *Principii de geografie* (1847, Idem 1852). A redactat o revistă de popularizare *Universul* 1845—47, prin care a contribuit la înlăturarea alfabetului cirilic.

GENLIS [janli] **STEPHANIE CONTEȘA** (*1746†1830), scriitoare franceză. A studiat și a scris despre chestiuni pedagogice; a publicat și scrieri literare. Trad. românești: *Inconjurarea Roșelei*, 1852; *Frații de arme sau Curtea lui Carlomano*, trad. A. Vasiliu, 1854.

GENOVA (fr. **GENES**, germ. **GENUA**), oraș în Italia, port la golful cu același nume; 300.700 loc.; mișcare comercială importantă și industriei numeroase. Oraș vechiu, exista pe vremea războaielor punice. A fost de multe ori distrus și restabilit. A format, în evul mediu, o republică puternică maritimă, care, mai ales de prin sec. xii, a jucat un rol important în istorie, a stabilit colonii pe țărmurile mărilor depărtate și în unele puncte ale Dunării.

GENOVEVA, (*419†512), sfință în calendarul catolic; a scăpat Parisul de atacul lui Atila și de aceea este onorată ca patronă a orașului.

GENOVEVA DE BRABANT (ca. 731), soția contelui Siegfried. A devenit personaj al povestilor populare. Plecînd soțul ei la război, a lăsat-o la castel. Întorcîndu-se, a fost îndemnat de acuzațiile de infidelitate ce i se aduceau să o osîndească la moarte, dar călăul n'a voit s'o omoare, ci a lăsat-o într-o pădure. Acolo a trăit mai mulți ani cu copilul contelui pînă cînd acesta, cu prilejul unei vînatări, a descoperit-o și, convins de nevinovăția ei, a adus-o acasă. Această legendă a pătruns și în literatura noastră printr-o variantă din sec. xvi, netipărită, și prin alta tradusă de

Grigore Pleșoianu după un text francez (și acesta după o versiune germană) și tipărită în 1838.

GENSERIC regele Vandalilor, între 427—477.

GENTZ [ghenț] **FRIEDRICH** (*1764†1832), publicist german. Din cauza ideilor sale politice, a fost silit să-și părăsească patria (Prusia) în 1802 și să treacă în Austria, servind în diplomatie. În această situație a publicat multe lucrări politice. De la el au rămas o serie de scrisori către Domnitorii Munteniei între 1813—1828, publicate după moartea lui. A călătorit în țările române și a publicat note despre călătoriile sale.

GEORGAGIU @ com. rur. jud. Hunedoara, plasa Geoagiu; 2890 loc. ¶ @ **G.-DE-SUS**, com. rur. jud. Alba plasa Teiuș; 1662 loc.

GEOFFROY ST. HILAIRE [geofroa-se-t-il-er] **ETIENNE** (*1772†1844), naturalist francez. A făcut parte din membrii comisiunii științifice care a însoțit pe Napoleon în expediția din Egipt (1798), a fost profesor de zoologie, membru al Institutului.

GEORGE I (*1845†1913), rege al Greciei. Fiu al lui Cristian xi regele Danemarcei, a fost proclamat rege în 1863. A purtat un războiu nenorocit cu Turcia în 1897; a luat parte la războiul balcanic în 1912; a fost asasinat de un socialist (zic unii: pus de Bulgari) la Salonic.

GEORGE II (*1683†1760), rege al Angliei de la 1727, aliat cu Frederic ii în timpul războiului de 7 ani.

GEORGE III (*1738†1820), rege al Angliei dela 1760. În timpul lui, coloniile din America s'au declarat independente, dar s'a cucerit cea mai mare parte din India. În ultimii 9 ani a fost nebun.

GEORGE V (*1865), regele Angliei din 1910. S'a specializat ca ofițer de marină și a fost 3 ani vice-amiral al flotei engleze (1900). S'a căsătorit cu Principesa Mary de Teck. A călătorit mult. În anul 1929 a suferit de o boală de plămîni, de care a scăpat prin mari îngrijiri medicale.

GEORGE II (*1890), fiul regelui Constantin al Greciei. S'a urcat pe tron în 1922 și a domnit pînă în 1924, cînd a abdicat. Căsătorit cu principesa Elisabeta, fiica regelui Ferdinand și a reginei Maria.

GEORGESCU GEORGE muzicant român. Conducătorul, apoi directorul concertelor simfonice în ultima lor organizație. Membru al Ateneului Român. A luat premiul național pentru muzică în 1930.

GEORGESCU IOAN (*1855†1898), sculptor român. A studiat la Paris, unde a obținut succes cu „*Rugăciunea unui copil*” (1880), care e la Muzeul din București. A fost profesor la Școala de Belle-arte în București; a lucrat și pictură. Din operele sale: *Statua lui Lazăr* în București, a lui *Asachi* în Iași, a lui *Protopopescu-Pache*. A fost membru al Ateneului Român.

GEORGIA @ regiune în Transcauzazia, formează azi o republică sovietică avînd 65.965 km. p. și 2.638.000 locuitori. ¶ @ unul din Statele Unite americane, 154.000 km. p., 2.896.000 loc.

GEORGICE, poemă didactică a lui Virgiliu, are ca subiect agricultura cu diferite ramuri ale ei. (→ **VIRGILIU**).

GEPIZI, popor germanic cari au năvălit în Dacia prin sec. iv; mai tîrziu au fost supuși de Huni, de cari s'au liberat după moartea lui Atila și în sec. vi regatul lor s'a distrus de Lombarzi. După noile cercetări făcute de D. Diculesscu se susține că ei au influențat limba și viața românească, teorie pe care mulți istorici o combat.

GEI-
GEP

George I.
Regele Greciei.

George V.
Regele Angliei.

GER-
GER

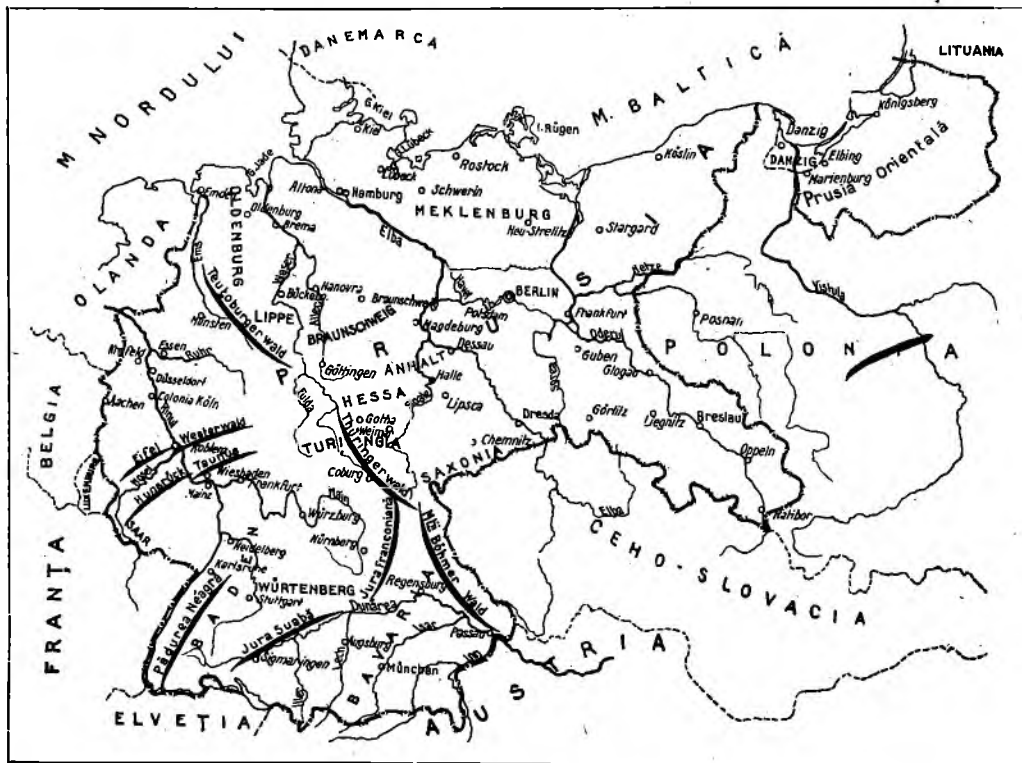
GERARDO EMANOLL, ambasador al republicii Venetiei la Ștefan-cel-Mare pe la 1476.

GERICAULT [cit.: jerico] **THEODORE** (*1791 †1824), pictor francez. A luptat contra școalei lui David. Între marile lui pinze: *Pluta „Meduzei”*. (Le radeau de la Méduse, 1820, *Tirgul de Negri*).

GERILA, personaj din poveștile poporului. El personifică gerul. Il aflăm bine caracterizat, cu o notă de humor, în basmul lui Creangă *Harap-alb*.

GERMANI, popor din Europa de N., numiți așa de Romani, cari veniră în contact cu ei în sec. I și despre cari scrisese (în sec. II) Tacit o carte (*Germania sive de moribus Germanorum*). În cursul secolelor ei au jucat un mare rol în dezvoltarea Europei, fiindcă, din amestecul lor cu locuitorii multora din provinciile romane, s'au format popoarele Europei medievale și moderne.

cu 2 provincii, **BRAUNSCHEWIG**, **BREMEN**, **HAMBURG**, **HESSA** (Hessen), **LIPPE**, **LÜBECK**, **MEKLENBURG-SCHWERIN**, **MEKLENBURG-STRELITZ**, **OLDENBURG**, **PRUSIA** (Preussen) cu 14 provincii, **SAXONIA** (Sachsen), **SCHAUMBURG-LIPPE**, **TURINGIA** (Thuringen) și **WÜRTEMBERG**. (După alte isvoare se adaugă și al 18-lea: **WALDECK**). Teritoriul **SAAR**, prin tratatul din 1919, a fost dat de Societatea Națiunilor în administrația Franței pentru 15 ani. Aceste state, avînd libertatea lor, un guvern și constituție separate, sînt unite într-o republică federativă (*Deutsches Reich*), avînd capitala Berlin. Capitalele celorlalte state sînt: Dessau, Karlsruhe, München, Braunschweig, Bremen, Hamburg, Darmstadt, Detmold, Lübeck, Schwerin, Neu-Strelitz, Oldenburg, Dresden, Bückeburg, Weimar, Stuttgart și Waldeck. Alte orașe importante: Frankfurt pe Mein, Colonia (Köln), Essen, Düsseldorf, Lipsca (Leip-

Harta Germaniei.

Ei nu aveau o unitate, ci trăiau împărțiți în diferite grupări mari sau mici, iar numele *Deutsch* sau *Teutsch* s'a născut mult mai târziu după legăturile lor cu Romani.

GERMANIA (DEUTSCHLAND, ALLEMAGNE), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Marea Nordului, Danemarca și Marea Baltică; la E. cu Lituania și Polonia (cu Lituania numai regiunea Prusia Orientală, de care e despărțită printr'un teritoriu care dă Poloniei eșire la mare); la S. cu Cehoslovacia, Austria și Elveția; la V. cu Olanda, Belgia, Luxemburg și Franța. Supraf. 470.628 km. p., 64.500.000 loc.

În părțile de S. și V. sînt regiuni muntoase: Cadrilatul Boemiei, munții Teutoburgi, munții Turingiei, Jura francoană, J. suabă, m. Pădurii Negre, Taunus, Westervald, Elbel, Hunsrück. Fluviile curg de la S. spre N. și se varsă unele în M. Baltică: Vistula, Oder cu afl. *Netze* și *Sprea*; altele în M. Nordului: Elba cu *Saale* și *Havel*, *Weser* cu *Fulda* și *Aller*, *Ems*; sau trec în alte țări: *Rinul* cu afl. *Mosel*, *Acher*, *Matn*, *Ruhr* și *Lippa*, *Dunărea* cu afl. *Iller*, *Lech*, *Isar*, *Inn*.

Statul german se compune (după Hickmann) din 17 state: **ANHALT**, **BADEN**, **BAVARIA** (Bauern)

zig) **Nürnberg**, **Magdeburg**, **Aachen**, **Wiesbaden**, **Mainz**, **Heidelberg**, **Koblenz**, **Gotha**, **Sigmaringen**.

În timpurile vechi a existat un stat al Germaniei, care — însă — cuprîndea și alte teritorii de cît cele locuite de Germani: imperiul lui Carol cel Mare. După moartea acestuia (814) și mai ales după moartea lui Ludovic, fiul lui (840) începură a se despărți diferitele țări cari formase înainte imperiul unic, iar din sec. IX, cu stabilirea feudalismului, fărâmițarea făcu progrese mari și istoria înregistrează multe perioade de anarhie, provocată de luptele între state, mari sau mici, unele chiar simple orașe. Cu alegerea ca împărat a lui Rudolf de Habsburg (1273) începe o perioadă de înălțare, care continuă prin anexări și cuceriri de țări, iar în sec. XVI (1512) se fac acte pentru constituirea unei federațiuni a Imperiului; dar rivalitățile dintre suverani, luptele religioase menținură pînă în secolul XVII starea de necontență nesigurantă și mai toate războaiele din acest timp se petrecură în țările germane și din pricina lor. Austria era atunci factorul de căpetenie al lumii germanice. Cu ridicarea electoratului de Brandenburg, din care se născu regatul

Prusiei, Austria fu oprită de a înainta spre Vest. Revoluția franceză deșteptă și în Germania ideea națională; ea se întări și în urma războaielor napoleoniene, iar congresul din Viena (1815) stabilă *confederațiunea germanică*. În această uniune erau 2 state foarte mari (Prusia și Austria), 10 mari, iar restul de 27 mici sau foarte mici, fiecare păstrându-și ființa de stat autonom. Era fatal ca dorința de dominațiune să nască rivalitate între Austria și Prusia. Prin politica ei dibace, Austria își menținu situația și chiar oarecare prestigiu de înflăetate, amestecându-se și în chestiunile orientale și întinzându-și stăpînirea în Italia; dar de la 1864 Prusia, întărită și organizată militarmente, începu să-și revendice dreptul de superioritate: anexă diferite teritorii și state mai mici și, în 1866, dete lovitură hotărîtoare Austriei, înălțurînd-o din confederația germanică prin tratatul de la Praga; apoi, provocînd războiul din 1870 cu Franța, anexă alte teritorii și reuși să devie centrul noului *imperiu* proclamat la 18 Ianuarie 1871 la Versailles. Politica lui Bismarck urmărea acum, după înflăetatea în Germania, înflăetatea în Europa și căută s'o realizeze apropiindu-se de Austria și formînd alianța celor trei împărății în 1872 (Germania, Austria și Rusia), apoi, de teamă ca Rusia să nu se ridice prea mult, îi dete lovitură din 1878 (cînd congresul din Berlin o opri de a se folosi de tratatul de la San Stefano care distrugea Turcia) și formă tripla alianță (Germania, Austria și Italia). Domnia lui Wilhelm îi duse mai departe opera lui Bismarck, însă cu alte mijloace. El reuși să dea statului său un mare prestigiu, să-l facă a hotări în anume momente politica Europei, își întinse acțiunea în celelalte continente, formînd un mare imperiu colonial și făcu o mare pregătire militară. După atentatul dela Serajevo, începu împreună cu Austria războiul mondial. Sfirșitul acestuia a fost altfel decît îl aștepta împăratul. Germania învinsă a răsturnat toate dinastiile, a proclamat republica și a suferit cîteva cesiuni de teritorii; restituînd Franței ce-i luase în 1871, Poloniei ce-i luase în cele trei împărțiri; apoi o parte din regiunea Rinului a fost ocupată de armate aliate. Adunarea națională de la Weimar a ales președinte pe Fr. Ebert (11 Februar 1919), sub care s'a stabilit noua Constituțiune (1919); murind el, s'a ales feldmareșalul Hindenburg (1925) pentru 7 ani. După oarecari ezitări, Germania a intrat în Societatea Națiunilor.

GERMANICUS (*15 a. Chr. † 19 p. Chr.), general roman. Fiul al lui Drusus, fu adoptat de Tiberiu, unchiul său. A luptat în Dalmatia, în Germania, în Orient. A murit în cîteva zile și unii istorici spun că a fost otrăvit din ordinul lui Tiberiu.

GEROTA DIMITRIE (*1867), medic român. Profesor de anatomie topografică și chirurgicală la facultatea de medicină din București și la școala de arte frumoase. Conduce serviciul chirurgical de la spitalele Brîncovenesc și un sanatoriu particular. Membru corespondent al Academiei Române (1916). A publicat articole de specialitate și un *studiu anatomo-clinic despre apendicită* (1929).

GERSON JEAN CHARLIER (*1363 † 1429), teolog francez. A fost cancelar al Universității din Paris și a luat măsuri pentru reforma moravurilor în viața studentască. A scris opere de organizație școlară și de doctrină.

GERVINUS [gher....] **GEORG** (*1805 † 1871), istoric german. A fost profesor la Göttingen și la Heidelberg, a fost de multe ori persecutat pentru opiniile sale politice. Op. pr. *Istoria literaturii germane*, 5 vol. 1835—1842, *Istoria secolului xix*, 8 vol. 1856—1866.

GESSLER [ghes...], personaj legendar din istoria Elveției și din piesa lui Schiller „Wilhelm Tell”

GESSNER [ghes...] **SALOMON** (*1730 † 1788), poet elvețian. Autor de poezii idilice, imitat în liter. franceză de Florian. Din operele lui s'au

tradus românește: *Moartea lui Avel* (de A. Bel-diman, 1818; de C. Bădescu, 1852), *Cel dintăiu plutitor* (de I. Costinescu).

GEȚI, popor antic, despre care zice Herodot că locuiau la N. de Balcani și la S. de Dunăre. Siliți de Darius (ca. 500 a. Chr.) au trecut peste Dunăre, alături de Daci, avînd aceeași origine ca ei, adică și unii și alții fiind Traci.

GEZA [gheza] **II** (*1129 † 1129), rege al Ungurilor între 1141—1161.

GHEAZERA, masiv muntos jud. Muscel între Rîul Doamnei și Dâmbovița; are 3 vîrfuri: Gheazera (2406 m.). Păpușa (2426 m) și Papăul (2095 m.).

GHECET, sat jud. Tulcea lîngă Măcin pe malul drept al Dunării în fața Brăilei; loc. vestit pentru pescuit.

GHEDEON I (sec. xv), mitropolit al Moldovei. Nu se cunoaște data. Avea metania la măn. Putna.

GHEDEON II, mitropolit al Moldovei 1655—1660. Avea metania la măn. Secu. În 1656 a fost trimis în misiune în Rusia.

GHEDEON III, mitropolit al Moldovei 1708—1723. Era în scaun în 1711 cînd a venit în Iași împăratul Petru cel Mare și soția sa Ecaterina.

GHEDEON EMANOIL (*1854) scriitor grec. A trăit mult timp la Constantinopol, unde a și tipărit cele mai multe opere, apoi a trecut în Atena. Membru corespondent al Academiei Române (1891). Op. pr. *Istoria biografică a patriarhilor din Constantinopol* de la 36 la 1884 și *Epistolele patriarhilor*, în mai multe volume.

GHELAR (sau **GHELARI** sau **GELER**), com. rur. jud. Hunedoara plasa Hunedoara. Mine de fier ale Statului; industrie a fierului.

GHELENGIĆ, circ. com. jud. Caliacra cu 11 sate (1929).

GHELINTA, com. rur. jud. Trei-Scaune plasa Covasna; 3752 loc. Circ. com. cu 3 sate.

GHENADIE I, mitropolit român în Transilvania (ca. 1579—1585); avea reședința în Alba-Iulia.. A fost hirotonit de mitropolitul Serafim al Ungro-Vlahiei.

GHENADIE II (*1640), mitropolit român în Transilvania. Mirenește se numea Gheorghe Bradi. Hirotonit în București. Se intitulează: *arhiepiscop al Bălgradului și Vadului și Orăzii și Sătmărușului și a toată țara Ardealului*.

GHENADIE III, mitropolit al Transilvaniei pe la 1659—61. Era rus și se numea *Gheorghe din Putiolia*.

GHENADIE GHEORGHE, profesor grec. A venit în București în 1792, a fost elev al lui Lambru Fotiade, a studiat apoi la Lipsca, a profesat în Odesa; în 1820 Alexandru Suțu l-a chemat în București spre a preda lecțiuni la Academia domnească. În 1821 elevii lui au intrat, împreună cu el, în rîndurile eteriștilor; după lupta dela Drăgășani, s'a dus în Rusia.

GHENADIE ENĂCEANU — **ENĂCEANU**.

GHENADIE PETRESCU, mitropolit al României. Monah (1854), eclesiarh (1875), arhieru (1877), episcop de Argeș (1876), mitropolit primat 1893. Caterisit de Sinod în 1896, procesul a fost revizuit în același an și a fost reintegrat. Demisionat în 1897, s'a retras la mănăstirea Căldărușani, unde a murit.

GHEORGACHE LOGOFĂTUL, a scris în anul 1762 o *Condiție de obiceiuri ale Domnilor Moldovei*. S'a publicat de M. Kogălniceanu în vol. III din Letopisețe ed. 2-a.

GHEORGHE HOZEVITUL, prăznuit de biserica ortodoxă la 8 Ianuarie. S'a călugărit într-o mănăstire și a trăit în cea mai strictă viață ascetică cu post, priveghere și rugăciune.

GHEORGHE, sfînt, prăznuit de biserica ortodoxă la 7 Aprilie. S'a călugărit din fragedă vîrstă; a fost episcop al Mitilenei, a combătut pe iconoclaști; dar nu știm în care epocă a acestor lupte, cari încep prin sec. iv și țin pînă în al viii.

GERGHE

GHEORGHE († ca. 303), sfânt martir, prăznuit de biserica creștină la 23 Aprilie. A trăit pe vremea lui Dioclețian; era un puternic tribun militar în Palestina; după alții, era print în Capadocia. Cultul lui se găsește instituit pe vremea împăratului Constantin I (306—337) și a fost totdeauna foarte onorat de Greci. Mai târziu îl vedem sărbătorit ca patron și în Occident (Genova, Germania, Anglia). La noi îl găsim ca patron al armatei pe vremea lui Ștefan cel Mare, care avea un steag cu chipul lui, pe care-l ducea în toate luptele și care se găsește în mănăstirea Zograf din Sf. Munte.

Sf. Gheorghe.
(după o icoană veche)

GHEORGHE I ȘTEFAN († 1669), domnul Moldovei 1653, 1653—1658. Fiu al logofătului Dimitrie Ștefan, era unul din cei mai devotați boeri ai lui Vasile Lupu. Totuși, îndemnat de Matei Basarab și de Racoți, principele Transilvaniei, formează pe ascuns un partid de opoziție care reprezenta oarecum acțiunea elementului național contra domnitorului strein. În duminica Florilor 1653 armatele celor trei aliați intră în Iași și întronează pe Gheorghe Ștefan, dar Vasile Lupu, care dobândise ajutorul Cazacilor, îl învinge și-l gonest. A doua încercare e mai fericită pentru boerul răsvrătit: în Octombrie 1653 el ia tronul și este recunoscut de Turci. Politica pe care o urmează este contrară intereselor Porții. Legat cu aliați cari l-au adus pe tron, intră prin ei în relații cu ducele de Moscova, apoi cu Carol XI, regele Suediei, care se înțelesese cu Racoți ca să împartă Polonia și dobîndise făgăduială de ajutor de la Hmelnițki, hatmanul Cazacilor și de la Frederic Wilhelm, marele elector de Brandenburg. Aventura în care intrase se sfârșește cu o mare înfrângere și Gheorghe Ștefan e mazilit. De atunci începe pentru el o teribilă pribegie: prin Polonia, Austria, la Moscova, la Stockholm, în Pomerania. E nevoit să amaneze și să vinză bijuteriile prețioase ce avea cu el; rar este ajutat bănește, niciodată pentru reluarea tronului. Moare pe pământ strein. Se zice că corpul a fost adus de a treia a sa soție și înmormântat în mănăstirea Cașin.

„Gheorghe I Ștefan
(după o stampă din col. Academiei).

GHEORGHE DIN MOLDOVA, numele literar al lui **G. KERNBACH** (*1859†1909), scriitor român. A ocupat funcțiuni publice. A publicat poezii în *Contemporanul* (1884 ș. u.), în *Revista Nouă* (cu o scrisoare elogioasă a lui Hasdeu) (1888 ș. a.), *Lumea ilustrată* (1892 ș. u.). În 1912 a apărut un volum în edit. „Viața Românească” și în 1930 (Scnteii) în ed. Cărții Românești.

GHEORGHENI fost **GYÖRGY SZENTMIKLÓS**, com. urbană jud. Ciuc, plasa Gheorgheni; 11.830 loc. după unii, 8820, după alții. Stație c. f. linia Ghilmeș-Tîrgu-Mureș.

GHEORGHIAN MITROP. — IOSIF.

GHEORGHIAN VASILE (*1842†1901), om politic român și avocat. A făcut studii la Neapole; a fost avocat în Iași, deputat, senator, reprezentant al României la Roma și ministru de domenii în 1887.

GHEORGHE I (sec. xv), mitropolit al Moldovei. Nu se cunoaște data exactă a funcționării lui, se știe că avea metania la măn. Putna.

GHEORGHE II și GH. III (sec. xvi), mitropoliți ai Moldovei. Nu se cunosc datele exacte. Erau amândoi de la măn. Neamțului.

GHEORGHE IV, mitropolit al Moldovei în 1552 cu metania la măn. Neamțului.

GHEORGHE V MOVILĂ, mitropolit — **MOVILĂ**.

GHEORGHE VI, mitropolit al Moldovei 1723—29.

GHEORGHEFF EVLOGHIE (*1819†1897), financiar român de origine bulgar. A venit în România de copil, a dus o viață plină de mizerii pînă cînd un mitropolit bulgar, refugiat aci din cauza persecuțiilor turcești, l-a luat lîngă sine. Acesta i-a lăsat moștenire o avere însemnată pe care a mărit-o și a ajuns foarte bogat. A făcut acte filantropice atît în țara de origine cît și în noua lui patrie. A participat la toate pregătirile mișcărilor bulgărești pentru a se libera de Turci, în București fiind unul din centrele principale ale acestei activități.

GHEORGHIȚĂ ȘTEFAN — GHEORGHE ȘTEFAN.

GHEORGHIU XENOFON, profesor român în Iași. A fost membru al „Junimeii”; a colaborat la „Convorbiri Literare”, a publicat studii de literatură franceză despre Molière, Corneille și Racine.

GHERASI NICOLAE, jurist român. A fost consilier la Curtea de Casație; ministru de justiție în guvernul lui Lascăr Catargiu (1889).

GHERASIM, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 4 Martie. A înființat în Palestina lîngă Iordan o mănăstire în care călugării duceau o viață de tăcere absolută și de sărăcie, dormind pe rogojini, fără foc în timpul iernei și mîncînd numai pîine și smochine.

GHERASIM (*1844), episc. al Buzăului 1819—1824; demisionînd, s'a făcut schimnic la mănăstirea Căldărușani.

GHERASIM TIMOȘ (*1849†1915), prelat român. A fost profesor de studiul biblic al vechiului Testament la facultatea de teologie din București (1892). Arhiereu, apoi episcop de Argeș, ales în 1893. Dintre publicațiile lui, cităm *Dicționarul hagiografic*.

GHERĂSENI, c. r. j. d. Buzău, plasa Glodeanurile; 2117 loc. Are în circ. sa 21 sate (Legea 1929).

GHERCEȘTI, c. r. j. d. Dolj, plasa Balta Verde; are în circ. sa 14 sate. Satul central are 1150 loc.

GHEREA ION, numele literar, apoi și oficial, al lui **C. Castu Dobrogeanu** (*1855†1920), scriitor român. Originar din Rusia, amestecat ca student în mișcarea socialistă, prins în Basarabia, închis, refugiat în Norvegia, Anglia, a venit în România și a luat parte la acțiunea socialistilor români (pe la 1880), devenind colaborator la revista „Contemporanul” din Iași. A scris politică și critică literară. A polemizat cu Titu Maiorescu. Devenind cetățean român (1890), s'a stabilit ca birtăș în gara Ploiești, făcînd acolo un centru puternic al propagandei sale politice. Cînd conducătorii partidului socialist au părăsit lupta, el a rămas izolat și a continuat să susțină teoriile socialiste prin diferite scrieri. A publicat 3 volume de *Studii critice* (1890 ș. a.), revista *Literatură și știință* (1893) și *Neotobăgia* (1910), studiu politic.

Gherea-Dobrogeanu.

GHERGANI, com. rur. jud. Dimbovița pe riul Colentina; 664 loc. Stație c. f. între Chitila și Titu. Aci este mormîntul lui Ion Ghica. În cătunul Mavrodin al acestei com. au fost lupte între Mihail Viteazul și Turci.

GHERGHELY TOBIAS, general român. A fost ministru de războiu în 1867.

GHERGHINA, loc înalt lîngă stația Bărboși jud. Covurlui com. Fiești, unde a fost o cetate probabil romană, ale cărei ruine s'au descoperit în 1703.

GHERGHITA, com. rur. jud. Prahova plasa Drăgănești; 2452 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Drăgănești. Fundată înainte de 1503. Are biserică, din cari una zidită de Mateiu Basarab 1641. Aci Mihai Viteazul a învins pe Turci în 1596.

GHERGHIU, munte, clina vestică a masivului Grenties.

GHERLA, com. urbană jud. Someș, 8000 loc. Stație c. f. linia Cluj-Baia-Mare, la 4 km. de Dej. Are 1 școală normală de băieți, 1 de fete, 1 gimnaziu de fete, 1 liceu de băieți și școale primare; 1 biserică ortodoxă, 1 greco-catolică, 1 catolică, 1 reformată, 1 armeană, 1 israelită, 1 seminarie greco-catolic; 1 mănăstire franciscană. Are o însemnată populație armeană.

GHERLA (EPISCOPIA UNITĂ) fondată în anul 1853. Lista episcopilor: *Ioan Alezi*, 1854—1862; *Ioan Vancea*, 1865—1868; *Mihail Pavel*, 1872—1879; *Ioan Szabo*, 1879—1911; *Vasile Hossu*, 1913—1916; *Iuliu Hossu*, 1917. Din 1930 e mutată la Cluj.

GERMANI MENELAS (*1839 †1899), financiar și om politic român. Era bancher în București; a fost ministru de finanțe în mai multe rânduri (1888—89; 1889—91, 1891—95). Împărțind ideea lui P. P. Carp asupra monometalismului, a introdus etalonul de aur, desființând agio, care ajunsese foarte urcat în epoca bimetalismului pe care se întemeia moneda noastră de la începutul Domniei lui Carol, făcând parte din uniunea monetară latină.

GHERMĂNEȘTI @ com. rur. jud. Fălciu, plasa Drinceni; 1872 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Drinceni. ¶ @ com. rur. jud. Tutova, plasa Banca; 2126 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Ferdinand.

GHERONTIE, episcop al Tomisului de la 1926.

GHERTAN — BIERTAN.

GHERTENIȘ, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Gătaia; 1439 loc. Stație c. f. între Gătaia și Berzova la 3 km. de aceasta din urmă.

GHIBĂNESCU GHEORGHE (*1864), istoric român. A fost profesor la Școala normală din Iași; deputat în mai multe rânduri; membru corespondent al Academiei Române (1905). A publicat articole în diferite reviste, dar mai ales în „Arhiva” din Iași (1889—1924). A dat la lumină studii despre istoria noastră (*Vlad Tepeș*, 1891; *Ștefan cel Mare*, 1904; *Cușezii*, 1912; *Istoria Docolinet*, 1921) și despre istoria limbii (*Grafiia cirilică* 1889; *Glosarul psaltirei scheiane*, 1902; *O psaltire veche moldovenească*, 1913); a dat edițiuni ale citorva texte vechi (*Arhontologia Moldovei de Șion*, 1892) și a publicat multe materiale documentare, în volumele xviii, xxii și xxiv din Colecțiunea „Uricarul” lui Codrescu (1892—94), apoi în seriile *Ispisoace* și *zapise*, 10 volume (1906—1922) și *Surele și izvoade* 10 volume (1906—1915), cum și *Documente basarabene*, 1914, *Catastihul Iașilor din 1755*, 1921. În anii din urmă redactează un buletin al muzeului municipal din Iași „*Ioan Neculce*”, în care găsim foarte numeroase documente din istoria veche și nouă a Moldovei și a orașului Iași.

GHIBĂRTENI, stație c. f. jud. Covurlui între Galați și Berești.

GHIBERTI LORENZO (* ca. 1378 †ca. 1445), sculptor, arhitect, pictor italian din sc. florentină.

GHIBU ONISFOR (*1883), profesor de pedagogie la Universitatea din Cluj. A fost profesor la Seminarul din Sibiu și inspector al învățămîntului primar ortodox din Transilvania. Membru corespondent al Academiei Române (1919). A publicat studii despre situația și istoria învățămîntului românesc, între cari: *Școala românească în Transilvania și Ungaria*, 1915, *Școala românească din Pesta*, 1916, *Universitatea din Cluj*, 1922, *Cea dintîi statistică a învățămîntului din România întregită*, 1926, precum și o cercetare asupra istoriei literaturii didactice (Bucovne, Abecedare, Cărți de citire). Refugiat din Transil-

vania în timpul războiului, a fost membru în comisiunea școlară moldovenească din Basarabia (1917) și, după unire, secretar general al resortului de Culte și Instrucție din Consiliul dirigent (1918—20). A mai publicat și alte lucrări despre școală, biserică, etc.

GHICA ALEXANDRU (†1741), dragoman la Constantinopol, fiul lui Mateiu. Ucis de Turci 1741.

GHICA ALEXANDRU, domnul Țării Românești 1766—1768. Era fiul lui Scarlat. A domnit puțin, fiind mazilit din pricină că a fost pîrit la Poartă că permite să se înroleze tineri în armata rusească.

GHICA ALEXANDRU SC., boer român. Il găsim logofăt al credinței în 1833 în Muntenia.

GHICA ALEXANDRU GRIG., boer român. Mare Postelnic în Muntenia; il găsim ministru de finanțe în 1838—41.

GHICA ALEXANDRU, fiul Domnitorului Gr. Ghica cel ucis de Turci. A ocupat funcțiuni înalte în Moldova pe timpul lui Mihail Sturdza (1834—49). Il găsim președintele Adunării obștești în 1843.

GHICA ALEXANDRU (*1795 †1862), domnul Țării-Românești April 1834—7 Octombrie 1842 și Caimacam 4 Iulie 1856. — Octombrie 1868. Era fiul lui Dumitru, care era fiul altui Dumitru, fiu al lui Alexandru Dragomanul. A fost primul domn regulamentar. Intrînd în țară pe la Giurgiu la 23 Iulie 1834, a dat primul mesaj către Obșteasca Adunare prin care desființa obiceiul sărutării de mână. A lucrat pentru dezvoltarea școalelor, a început desrobirea Țiganilor. Sprijinit de Ruși, a îngăduit introducerea unui articol în Regulamentul Organic, care măsura dreptul de amestec al Rusiei în afacerile țării, a luat măsuri severe contra celor cari urmăreau o schimbare a organizării politice, închizînd în mânăstire pe capii mișcării neisbutite din 1840; prin acestea și-a făcut dușman partidul național care începea să se formeze. Pe de altă parte, reprimînd cu severitate un complot bulgăresc la Brăila, organizat cu știința Rușilor, i-a nemulțumit și pe aceștia; iar Turcia nu l-a susținut îndeajuns. Astfel a fost destituit în 1842. A trăit mai mulți ani retras în Viena și în 1856 a fost numit caimacam în Muntenia, prezidînd la alcătuirea divanului ad-hoc și fiind un susținător al unirii principatelor.

Alexandru Ghica, Domnul Munteniei

(după Almanahul Statului).

GHICA DIMITRIE (*1816 †1897), fiul Domnitorului Munteniei Grigore. A fost ofițer în armata rusească, a făcut studii în Germania, a fost magistrat, prefectul poliției în București și președinte al municipalității capitalei, deputat în divanul ad-hoc, partizan al unirii. La 24 Ianuarie 1859 a îndemnat pe colegii săi din Adunarea electivă să dea votul pentru Cuza, care fusese ales în Moldova. În timpul domniei acestuia a fost ministru de finanțe (1861) și de interne și președinte de Consiliu (1861). Mai tîrziu il vedem președintele unui guvern de concentrare (1868—70), avînd cînd externele cînd lucrările publice și după aceea, fără să mai fie ministru, ocupă un loc de frunte în activitatea politică, fie ca senator ori deputat, ca președinte al Camerei ori al Senatului, mai ales în timpul guvernelor conservatoare. Afară de aceasta, ca

Dimitrie Ghica, fiul lui Grigore.

efor al spitalelor civile în timp de 20 de ani, a lucrat pentru dezvoltarea acestei instituții de binefacere, care-și are originea în parte în daniile familiei Ghica. Lumea îl cunoștea sub numele de *Beizadea Mitică*.

GHICA DIMITRIE I. (*1848 †1914), diplomat român. Era fiul lui Ioan Ghica. A fost vice-președinte al Ateneului român.

GHICA ELENA — DORA D'ISTRIA.

GHICA EMIL I. (*1848 †1911), diplomat român. Din ramura moldovenească a familiei, a făcut studii la Paris, a intrat în diplomatie în 1874, a devenit ministru plenipotențiar în 1885. A reprezentat țara la Petersburg, la Belgrad, la Atena, la Viena și la Paris.

GHICA GHEORGHE, domn al Moldovei 1658—1659 și al Țării Românești 1659—1660. Începătorul șirului lung de Domnitori din această familie, era de neam Albanez. Cunoscut de Vasile Lupu, care avea aceeași origine, a fost numit de el capicheaia la Constantinopol, apoi adus în Moldova, unde a ocupat funcțiuni importante ajungând chiar Vornic-Mare. Gheorghe Ștefan l-a pus iar capicheaia și a dat în căsătorie pe o nepoată a sa lui Grigore, fiul lui Gheorghe Ghica. Astfel a început legătura de rudenie cu familiile boerști din Moldova. Protejat și de Vîzirlu Chiuprului, cu care, după povestirea lui Neculce, s'ar fi cunoscut de cînd erau copii, deveni domn cînd Gheorghe Ștefan fu mazilit (Martie 1658). Deabia ajuns în Iași, este atacat de fostul Domn, care vine din Transilvania cu oștire, dar cu ajutorul Țătarilor îl învinge la Strunga lîngă Tîrgul-Frumos. Curînd după aceea Ghica și colegul său din Muntenia, Mihnea, iau parte la expediția din Ardeal contra Ungurilor și se întorc în Decembrie (1658). Mihnea trădează pe Turci, este mazilit și se dă provizoriu lui Ghica și tronul Munteniei, apoi numindu-se alt domn în Moldova, el rămîne aci (Decembrie 1659) și stă pînă în Septembrie 1660 cînd e mazilit și el din pricină că nu putuse aduna sumele necesare pentru plata haraciului.

GHICA GRIGORE sau **GRIGORAȘCU**, domn al Țării Românești 1660—1664 și 1672—1674, fiul lui Gheorghe. Domniile lui au fost foarte agitate. În prima domnie a fost silit să ia parte la două expediții ale Turcilor în Transilvania (1663 și 1664), tot în acest timp a săvîrșit o faptă care va păstra totdeauna o pată pentru memoria lui: a pus să omoare pe postelnicul Constantin Cantacuzino (—acest nume), care îl ajutase să devie domn și-l sfătuisese ca pe un fiu. În cursul celei de-a doua expediție el a trădat pe Turci în favoarea Nemților și a fost silit să fugă la Viena. Prin abilitatea lui a știut să îmbuneze pe Turci și să ia a doua oară tronul Munteniei în 1672. Și de astă dată fu silit a însoți armatele turcești în Moldova în contra Poloniei. Ghica trădează din nou pe Turci și, deși reușește să arunce vina pe Husein -pașa, care este pedepsit cu moarte, totuși își pierde tronul și rămîne la Constantinopol.

GHICA GRIGORE (†1752), domn al Moldovei 1727—1733, 1735—1741, 1747—1748, al Munteniei 1733—1735, 1748—1752. Era fiul lui Mateiu (care n'a fost domn) și nepot lui Grigore fostul domn. Fiind crescut la Constantinopol, fost dragoman, și neștiind, la venirea sa, nici limba românească, aduse cu sine mulți Greci, pe cari li puse în funcțiuni înalte; a fost totuși un domn bun, cu milă de cei săraci și generos față de adversarii săi politici. A avut și un mare

Grigore Ghica, fiul lui Gheorghe (după o stampă din col. Academiei).

succes de arme, căci năvălind Țătarii, răsculați contra Turcilor, i-a învins cu oștirea formată din Turci, Munteni și Moldoveni. Ghica a zidit mănăstirea Frumoasă și a ajutat dezvoltarea culturii grecești. În 1733 a fost mutat în Muntenia, unde a stat numai 2 ani, fiindcă Mavrocordat voia să se întoarcă iar acolo și în 1735 reveni în Moldova. Aceasta a doua domnie a fost turburată prin ocupațiunea rusească, în care timp Ghica a stat la Constantinopol. După cîtva timp, din pricina intrigilor, și-a pierdut tronul (1741) și a stat mazilit 7 ani. Revenind în Moldova pentru un an (1747—48), reușește să ia a doua oară tronul Munteniei și moare în scaun în anul 1752. În acest timp a zidit mănăstirea Pantelimon, unde a făcut și un spital.

GHICA GRIGORE (†1777), domn al Moldovei 1764—1767, 1774—1777, și al Țării Românești 1768—1769. Era fiul lui Alexandru dragomanul. el însuși dragoman. Cu mari sume de bani dobîndi tronul Moldovei (1764) și avu o domnie foarte interesantă, după mărturiile cronicarilor: a organizat încasarea dărilor în cele mai bune condiții și mai drepte pentru locuitorii săraci, a introdus apă potabilă în Iași, a încercat să facă o fabrică de postav în satul Chipirești lîngă Bahluiul, a impus prin exemplul său îmbrăcămîntea simplă în locul luxului hainelor boerști, a făcut local pentru o școală. În politica externă urmărea ajutarea Rusiei în contra Austriei. După trei ani, conform obiceiului ce se luase, a fost lăsat liber; dar, după un an i se dăte domnia Munteniei, pe care însă n'o părăsi mult din cauza că intrînd Rușii în țară fu prins și dus la Petersburg (1769). După pacea de la Cuciuc-Cainardgi (1774) primi din nou domnia Moldovei. În vremea aceasta Austria începe uneltirile pentru ocuparea Bucovinei. Ghica, înțeles cu Rușii, îndemnă pe boerii din divan să facă un memoriu în chestiunea aceasta: protestînd contra încălcării pămîntului strămoșesc și amenințînd oarecum pe Turci că, dacă nu vor fi ajutați, se vor adresa unei puteri streine. Lungi și laborioase fură tratativele, grele silințele lui Ghica, mai ales că el ar fi voit să-și asigure oarecum și buna-voință Austriei pentru a nu-și pierde tronul. Grijă pentru propria sa soartă l-a făcut să nu observe că a fost înșelat și de Ruși, cari aveau interes atunci să fie bine cu Austria, dar în același timp voiau să împiedice anexarea Bucovinei și se serveau de Ghica, pe care îl părăsîră cînd văzură că nu le mai poate fi de folos. Astfel Domnitorul fu ucis prin înșelăciune de un trimis al Porții, în Iași. Orcari ar fi fost greșelile politice ale lui Ghica, el merită recunoștința noastră și memoria lui a fost onorată prin ridicarea unui monument în Iași în anul 1875.

GHICA GRIGORE (*1765 †1834), domn al Munteniei 21 Iunie 1822—12 Iulie 1828. Era fiul lui Dumitru și nepot a lui Alexandru dragomanul. Este primul domn numit dintre boerii țării după mișcarea din 1821, cu care se încheie epoca zisă a Fanariților. Cu foarte bune intențiuni, dar cu puține puteri de realizare, a adus oarecari înbunătățiri în starea de lucruri fie în ordinea materială, fie în ordinea culturală. A suferit din pricină că Turcia nu a retras decît tirziu trupele ce se aflau în țară. Situația se prezintă oarecum schimbată în bine după ce se semnase Convențiunea de la Akkerman (1826), dar în 1828 Rusia declară războiul Turciei, ocupă

Grigore Ghica, ucis 1777 (după o stampă din col. Academiei).

Grigore Ghica Domn 1822.

principatele și domnitorul fu silit să fugă în Transilvania.

GHICA GRIGORE (*1807†1857), domnitor al Moldovei 1849—1856. A ocupat funcțiuni înalte: ca ofițer a ajuns să aibă titlul de hatman, a fost secretar de stat în 1842 și ministru de finanțe în 1843. După convențiunea de la Balta-Liman, urmînd a se numi domnitori pe termen de 7 ani, el a fost numit în Moldova. Pătruns de idei liberale, el a desrobît Tiganii, a desființat cenzura presei, a dezvoltat școlile, a tipărit cronica lui Sîncal. În timpul ocupației rusești (1853), a plecat din țară și s'a reînțors după retragerea Rușilor. S'a arătat pe fața partizan al unirii principatelor, alcătuind chiar un memoriu în această privință.

Grigore Ghica,
domn al Moldovei dela
1849.

GHICA GRIGORE I. (*1847†1911), diplomat român. A făcut studii în Paris; a luat parte la războiul franco-prusian (1870); a intrat în diplomatie în 1874; a devenit ministru plenipotențiar în 1887. A reprezentat țara la Constantinopol, Berlin, Paris; a fost în trei rânduri secretar general al Ministerului de externe (1878, 82, 87), delegat în comisiunea europeană a Dunării și com. mixtă a Prutului (1886).

GHICA IOAN GR. (*1829†1881), general și om politic român. Era fiul domnitorului Grigore Ghica din Moldova (cel de la 1849). Intors de la studii în 1851, a devenit ofițer și a înaintat pînă la gradul de general. A fost deputat în Adunare electivă a Moldovei, apoi în 1861 s'a mutat în București și a fost numit ministru de războiu pentru Muntenia și peste cîteva zile pentru ambele principate (1861), rămînînd în acest post în diferite guverne pînă la 1862 cînd trece la externe pînă la 17 August 1863. Fiind contra loviturii de stat, s'a retras din viața politică, în care a reîntors după 1870, fiind numit agent diplomatic la Viena, de unde a trecut la Constantinopol, aflîndu-se aci cînd s'a declarat războiul în 1877. A luat parte la războiul independenței și după aceea a fost trimis la Petersburg ca agent diplomatic (în timpul grelelor tratative în legătură cu chestia Basarabiei) și apoi cu titlul de ministru plenipotențiar.

GHICA IOAN (*1817†1897), om politic și scriitor român. A învățat ingineria de mine la Paris. Intors în țară în 1841, fiind rău văzut de domnitor din cauza ideilor sale politice, a plecat în Moldova, unde domnitorul Mihail Sturdza l-a primit bine și i-a dat o catedră la Academia Mihăileană. Acolo a fondat cu amicii moldoveni revista „Propășirea” (titlu care a fost oprit de cenzură), „foaie științifică și literară” (1844). Venind în București, a lucrat la organizarea revoluției din 1848 și el a plecat în Maiu la Constantinopol pentru a prepara acolo o atmosferă favorabilă. După căderea revoluției, fiind exilați toți fruntașii ei, Ghica a rămas la Constantinopol și, grație relațiilor ce-și crease atît în lumea politică a Turciei cît și în cercul diplomaților, a fost numit guvernator (bei) al insulei Samos (1854), unde a stat mai mulți ani, reușind să strîpească pirateria din acele părți mai ales prin ajutorul unui vas francez. Această împrejurare i-a creat multe neplăceri, căci întorcîndu-se în țară în 1859, a fost considerat ca supus strein și n'a fost admis în Adunarea electivă. Cuza

Ioan Ghica.

venind la tron, n'a ținut seama de aceasta și l-a numit ministru președinte în Moldova și în Muntenia (Oct. 1859). După lovitura de stat din 1864, a devenit adversar al domnului și a contribuit la căderea lui. Locotenența domnească de la 11 Februar 1866 l-a însărcinat pe el cu formarea guvernului și noul domnitor tot lui i-a încredințat conducerea primului minister din Iulie 1866. De la 1867 pînă la 1870 n'a mai fost ministru. La 11 Decembrie 1870 a format din nou guvernul, dar în Martie 1871 s'a petrecut cunoscutul scandal de la sala Slatineanu (manifestațiile contra Germanilor din București cari sărbătoreau victoria compatrioților lor), considerat de domnitor ca o jienire personală, din care pricină a fost pe punctul de a abdică. De atunci Ghica n'a mai fost ministru, rolul său politic a fost mai puțin însemnat; notăm că în 1877 a socotit că România trebuie să rămîie aliata Turciei și a publicat (fără nume) o broșură în acest sens (*O cugetare politică*); dar în 1881 a fost numit ministru al țării la Londra (pînă în 1888). Ghica a fost ales membru al Academiei Române în 1874 și în discursul de recepție a vorbit despre *Ioan Cîmpineanu*. Ca publicist, s'a ocupat de diferite chestiuni de ordin practic (*Măsurile și greutățile*, 1848; *Vademecum al inginerului și comerciantului*, 1865), de situația politică generală ori a sa personală (*Dernière occupation des principautés*, 1853; *Pledorul d-lui I. Ghica pentru constatarea drepturilor sale politice*, 1859; *Reorganizarea României*, 1861) și de vulgarizare a problemelor de economie politică și finanțe (*Convorbiri economice*: Munca, Creditul, Industria, Proprietatea, Finanțele, etc. 1865—1876) sau de antropologie (*Pămîntul și omul*, 1884); dar cele mai însemnate scrieri cari au și o valoare literară deosebită sînt *Scrieri către V. Alecsandri*, publicate întîiu în „Convorbiri Literare”, apoi în volum 1887. El s'a ocupat și de teatru. A fost director al Teatrului Național din București 1877—1881 cînd s'a făcut legea societății dramatice.

GHICA IORDACHE (GHEORGHE), boer român. Vel Visternic și Cavalier; îl găsim în Moldova ministru de finanțe în 1838.

GHICA MATEIU, domn al Moldovei 1753—1756, și al Munteniei 1752—1753; fiul lui Grigore și frate cu Scarlat. Domnia lui în Muntenia a ținut numai 9 luni, din pricina purtării asupritoare față de boeri, cari s'au plîns Porții. N'a fost mai fericit nici în Moldova, unde, e adevărat, a stat trei ani, dar a provocat nemulțumiri în popor, fiindcă pe boeri îi îmbuna cu daruri și petreceri, și inimizici săi din Constantinopol, profitînd de unele plîngeri cu ocazia întornării noului Sultan Osman, îl făcură a rămînea mazel în mod definitiv.

Mateiu Ghica.

GHICA MIHAIL (1792†1850), om politic român. Fiul lui Dumitru, frate cu Alexandru cel de la 1834 și tatăl scriitoarei Dora d'Istria. Il găsim cu titlul de Mare Vornic, ministru din lăuntru în Muntenia în anii 1835—42. A fost dela 1838 mai mult timp efor al școalelor. Avea o colecție de antichități cari au fost luate, de stat și au format începutul muzeului de antichități.

Mihail Ghica Banul
(după o stampă din
col. Academiei).

GHICA PANTAZI (†1882), scriitor român. Era frate cu Ion Ghica scriitorul. A fost magistrat, avocat, prefect; a colaborat la multe ziare și reviste (*Românul*, *Naționalul*, *Literatorul*), a înființat ziarele *Păcală* (1860); *Actualitatea* (1865), *Cugetarea* (1865); a publicat nuvele, comedii, etc.

GHI-
GHI

GHICA SCĂRLAT (†1766), domn al Moldovei 1757-1758 și al Țării Românești 1758-1761, 1765—1766. Era fiul lui Grigore, frate cu Mateiu. Ocupând domnia Moldovei, începe a pune mari biruri pentru a plăti datoriile ce făcuse în vederea acesteia, reînviind chiar vâcărul, care fusese desființat cu grea aflușenie de predecesorul său Constantin Racoviță. Cu aceleași dispozițiuni trece și în Muntenia, de unde e mazilit după trei ani. Revine după doi ani și curînd moare în scaun.

GHICA-BRIGADIER ALEXANDRU I. (*1847†1902), diplomat român. Începînd cariera în 1870, a reprezentat țara în Viena, Budapesta, Sofia, Constantinopol; a devenit ministru plenipotențiar în 1894; a fost directorul diviziei politice și apoi secretar general al ministerului de externe.

GHICA-COMĂNEȘTI NICOLAE, fost ministru de lucrări publice în 1918 în guvernul prezidat de Al. Marghiloman.

GHIDFALĂU, circ. com. jud. Trei-Scaune cu 4 sate (1929).

GHIDIGENI, com. rur. jud. Tutova plasa Ghidigeni; 1118 loc. Stație c. f. între Tecuciu și Birlad. După legea 1929, e centrul unei circ. com. cu 19 sate.

GHIDIGHICI, com. rur. jud. Lăpușna; 1640 loc. Stație c. f. pe linia care vine de la Iași, la 8 km. de Chișinău.

GHIGHIU, mănăstire de călugări lingă satul Ghighiu, întemeiată în 1814, de schimonahul Arsenie de la mănăstirea Cernica.

GHILAD, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Ciacova; 3551 loc. Stație c. f. între Jebel și Giera.

GHILVACI, stație c. f. între Satu-Mare și Carciul-Mari și de aci pornește linia îngustă spre Arad.

GHIMBAV, com. rur. jud. Brașov, plasa Bîrsa-de-sus; 1660 loc. Stație c. f. linia Brașov-Făgăraș.

GHIMES, trecătoare prin Carpați jud. Bacău com. Brusturoasa; stație c. f. linia Galați-Râșboeni între Petru-Rareș și Comănești.

GHIMES-FĂGET, com. rur. jud. Ciuc, plasa Frumoasa; 5923 loc.

GHIMPĂȚI ⊙ sat jud. Romanai, plasa Oltu-de-jos; 1264 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Stoenesti. ¶ ⊙ com. rur. jud. Vlașca, plasa Argeș; 1632 loc. După legea 1929, e centrul unei circ. de 7 sate. ¶ ⊙ stație c. f. jud. Ialomița pe linia București—Constanța, aproape de Ciulnița.

GHINDĂRI, stație c. f. între Dicioșinmartin—Praid.

GHINDĂOANI, com. rur. jud. Neamț, plasa Cetatea Neamțului; 2140 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Bodesti.

GHINDENI, com. rur. jud. Dolj la 17 km. de Craiova, pe riul Siliștea; are o bis. zidită de „Cucoana” Ana și de slujerul D. Chinezu, 1852.

GHIORAC, com. rur. jud. Bihor plasa Salonta; 2129 loc.

GHIOROC, com. rur. jud. Arad plasa Șiria; 1051 loc. stație c. f. între Radna și Arad.

GHIRDOVENI, com. rur. jud. Prahova plasa Filipiști; 3098 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Dărmănești. Stație c. f. între Băicoiu și Moreni, la 5 km. de aceasta din urmă.

GHIRLANDAIO DOMENICO (*1449†1494) pictor italian, din școala florentină. Sînt vestite cîteva fresce și tablouri mari: *Adorațiunea ciobanilor* (1485), *Vocațiunea Sf. Petru și a Sf. Andrei*. (1483).

GHIRODA, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Chișoda; 3123 loc.

GHIUVELNIA, com. rur. jud. Constanța plasa Nouă; 2025 loc.

GHIZDIȚA, sat jud. Sorocea com. Tîrnava plasa Tîrnava; 2012 loc.

GIACOMETTI PAOLO (*1816†1882), poet italian. A scris comedii și tragedii. Mai cunoscută la noi e *Moartea civilă* (1880), tradusă și jucată de multe trupe de artiști.

GIACOSA GIUSEPPE (*1847†1906), poet ita-

lian. A scris, pe lîngă nuvele, mai multe comedii, drame idilice, etc. *Tristi amori* (1889) e considerată ca operă lui capitală.

GIANNI ALEXANDRU, jurist român. A fost consilier la Înalta Curte de Casație, președinte de secție și ministru de justiție în 1903—4 în guvernul prezidat de D. A. Sturdza.

GIANNI DIMITRIE (*1838†1902), om politic român. A fost magistrat, avocat, dela 1867 deputat. În cele mai multe legislaturi, vice-președinte al Camerei (1878), ministru de justiție (1880—81 și 1888), președinte al Camerei în 1896 și 1897.

GIARMATA, com. rur. jud. Timiș-Torontal; 5163 loc.

GIBBON [ghibn] **EDUARD** (*1737†1796), istoric englez. Pr. Op. *Istoria decadenței și a căderii imperiului roman*. Lucrare interesantă pentru începuturile istoriei noastre.

GIBRALTAR ⊙ strîmtoare între Spania și Africa, largă de 13 km. ¶ ⊙ oraș aproape de această strîmtoare pe teritoriul spaniol, 20658 loc.

GIDE [jid] **CHARLES** (*1847), economist francez. Profesor de economie politică la Bordeaux (1879), la Montpellier (1881). Este un adversar al școlii de economiști francezi numită „ortodoxă”. Din operele lui s’au tradus în românește: *Salariul* (de N. G. Eremie, Buc. 1923), *Alianța cooperativă internațională* (de D. Paraschiv și M. Pînescu, 1924), *Cooperarea* (de Paraschiv și Pînescu, 1925), *Curs de economie politică* (de G. Alexianu, 1925), *Programul cooperatist* (de T. C. Mănescu, 1925), *Profețiile lui Fourier* (de Paraschiv și Pînescu, 1926).

GIERA, stație c. f. terminus linia secundară care pleacă de la Jebel (jud. Timiș-Torontal).

GIER [ghirs] **NICOLAE BARON**

DE (*1820†1895), om politic rus. A fost în 1838 secretar al Consulatului rus din Iași. A însoțit, ca diplomat, expediția lui Lûders în 1848—49 în contra Ungurilor revoltați. În 1853 a fost șeful cancelariei comisariatului din Muntenia. A ocupat diferite posturi în diplomatie, a fost consul general în București; a luat parte ca delegat oficial în diferite tratative cu Anglia, cu Germania; a fost și ministru de externe (1882).

GIessen [ghis'n] oraș în Germania (Hessa). 33402 loc. Are o Universitate. Aci a învățat Titu Maiorescu.

GISSHÜBL, [ghi ..] stație balneară lingă Carlsbad (Cehoslovacia). Apă de băut vestită (Giesshûbler) și foarte întrebuintată la noi.

GILĂU, com. rur. jud. Cluj plasa Moților; 3217 loc. Se zice că pe aci a fost capitala ducatu-lui lui Gelu.

GILBERT [jilber] **NICOLAS** (*1751†1780), poet francez, cunoscut mai ales prin poezia *Adieu à la vie*. A devenit tipul poetului nenorocit, mort de mizerie în spital. Unii biografi zic că aceasta nu corespunde cu realitatea, ci se datorește numai legendei.

GIL-BLAS, roman de Le Sage (— acest cuv.) în care se zugrăvesc tipuri din societatea franceză din vremea lui.

GILLIÉRON JULES (*1854†1926), filolog francez. Întemeietorul unei ramuri speciale, numită *geografie lexică*; profesor la Universitatea din Paris; autorul *Atlasului lingvistic al Franței*; membru onorar al Academiei Române (1923).

GILORT ⊙ riu afluent al Oltului; izvoarește din muntele Paring jud. Gorj, udă acest jud. și jud. Dolj și se varsă în Jiu lingă satul Tîntăreni. ¶ ⊙ stație c. f. linia Filaș-Tîrgu-Jiu, la 13 km. de Filaș.

GINTA, com. rur. jud. Bihor, plasa Tinca; 2027 loc. Stație c. f. între Holod și Beius.

GIOLA FLAVIO (sec. XIII), navigator italian, a perfecționat *busola*.

De Giers.

GIOLITTI GIOVANNI (*1842†1928), om politic italian. După o lungă carieră judecătorească și administrativă, fu ales deputat în 1882. A fost apoi ministru și președinte de consiliu în mai multe rânduri (1889, 1892, 1901, etc.). Urmind politica lui Crispi, a reînnoit tripla alianță, a decis expediția în Tripolis și a fost factorul principal al politicii italiene pînă în timpul războiului mondial. Partizan al neutralității, văzu pe Regele său declarînd războiul, îl urmă și, retrăgîndu-se de la cîrmă, predică pentru unirea sacră a Italianilor și pentru continuarea războiului după dezastrul de la Caporetto. Luînd din nou guvernul în 1921, n'a avut puterea să împiedice manifestările anarhice ale partidelor comuniste și a fost nevoit să se închine în fața lui Mussolini, a cărui politică de guvernare personală a criticat-o ca deputat.

GION = IONESCU-GION.

GIOSENI, com. rur. jud. Bacău plasa Siret; 1265 loc. Are în circ. sa 7 sate (legea 1929).

GIOTTO, ANGIOLETTO DI BONDONE zis (* ca. 1266†1336), pictor, sculptor și arhitect italian. Vestite sînt cele 28 de fresce cari reprezintă viața *Sf. Francisc de Assisi* (ca. 1298), *scenele din evanghelie* din capela din Padova, al cărei arhitect se zice s'a fost tot el, istoria *Sf. Ioan Botezătorul* într-o capelă din Florența, ș. a. A fost amic cu Dante și s'a inspirat în unele lucrări din poemele acestuia.

GIRARDIN [jirarde] **EMILE DE** (*1806†1881), scriitor francez, ziarist, om politic cu rol însemnat mai ales în timpul imperiului al doilea. A lăsat multe opere în diferite domenii.

GIRARDIN MARC ZIS SAINT-MARC GIRARDIN (*1801†1873), literat și om politic francez. A luat parte la revoluția din 1830: a fost apoi profesor la Sorbona în vreme de 40 de ani, deputat, etc. În 1836 a călătorit în Muntenia urmîrind cercetări de arheologie. A publicat cursurile sale asupra literaturii franceze și asupra literaturii în genere (între cari *Essais de littérature et de morale*, 1845) și o relație de călătorie (*Souvenir de voyages et d'études*, 1852—3). A sprijinit în diferite ocazii cauza românească și, ca semn de recunoștință, Parlamentul l-a proclamat cetățean de onoare în Martie 1867.

GIROC, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Chișoda; 2119 loc.

GIRONDIINI, partid politic, care a avut un rol însemnat în timpul marii revoluțiuni (1791—93). Mulți din ei au fost executați în ziua de 31 Octombrie 1793.

GIUBEGA, com. rur. jud. Dolj plasa Giubega; 3193 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Pe یشoru.

GIULEȘTI, com. rur. jud. Maramureș plasa Șugătag; 1760 loc. Stație c. f. între Sighetu Marmației și Șugătag.

GIUMALĂU, munte înalt din Bucovina (1859 m.).

GIURESCU CONSTANTIN (*1875†1918), istoric român. A fost profesor la gimnaziul „Cantemir” din București, apoi la facultatea de litere, membru al Academiei Române (1914). S'a ocupat mai ales cu cronicile muntene și moldovene, publicînd studii asupra lor (1906, 1907, 1908), cercetări asupra izvoarelor și stabilind texte după diferitele variante păstrate; a dat la lumină documente în legătură cu domnia lui Brîncoveanu (1907) și cu ocupația austriacă în Oltenia (1909); dintre monografiile cităm: *Vechimea rumâniei și rumâniei* (1915, 1916) și *Despre boieri* (publ. postumă).

GIURESCU DIMITRIE (*1835†1877), maior român, mort eric în războiul pentru independență la Rahova, 7 Noembrie 1877.

GIURGÎTA, com. rur. jud. Dolj plasa Birca; 2013 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Birca.

GIURGIU, com. urbană, cap. jud. Vlașca, port la Dunăre; 21.500 loc. Stație c. f. capul liniei care vine de la București. Aceasta a fost prima linie ferată construită în țară. Are 1 liceu de băieți, 1 de fete, 1 sc. prof., 2 sc. comerciale, 1 șc.

de meserii și școale primare. Sînt 6 biserici ortodoxe (cea mai veche din 1842), 2 capele israelite, 1 capelă catolică. Orașul e foarte vechiu; se zice de obicei că se datorează unei colonii genoveze; însă vestita bancă San-Giorgio (din Genova) s'a întemeiat în 1407 și există un document din 1399 în care se vorbește de Giurgiu. În 1416 Turcii cuprind orașul și-l transformă în cetate turcească și această situație dăinuiește, cu mici întreruperi, pînă la 1829. În timpul războiului nostru pentru întregire, a fost bombardat în zilele de 25 și 26 Noembrie 1916, ocupat în ziua de 27 Noembrie și jefuit de trupele bulgare.

GIURGIU, munte, făcînd hotarul între jud. Putna și Buzău; 1650 m. altit.

GIURGIU IOAN DE PATAK (*1682†1727), episcop român unit. Crescut de mic în școalele iezuiților, a studiat apoi la Viena și la Roma, unde deveni preot și obținut doctoratul în teologie; numit episcop în 1715, nu mai putea avea reședință în Alba Iulia, de oarece împăratul începuse clădirea fortăreței din acest oraș și pentru aceasta dădămase mitropolia de acolo și pe de altă parte în fosta reședință fusese numit și un episcop catolic; de aceea s'a mutat la Făgăraș, fiind aprobat de Papa în 1721 și sfințit la Agram în 1723. A lucrat mult pentru a înzestra noua reședință episcopală, dar n'a reușit.

GIURGIULEȘTI, com. rur. jud. Ismail plasa Reni; 2408 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Cișnicchioi.

GIUSTI GIUSEPPE (*1809†1850), poet italian, a scris mai ales *satire*, între cari *Dies irae*, contra lui Francisc I, împăratul Austriei, care stăpînea cu asprime părți din Italia (1835).

GIUVALA, pas sau trecătoare peste Carpați în jud. Muscel. În 1860 se înființase acolo vamă.

GIUVENLIA, stație c. f. între Medgidia și Caraomer.

GIZEH, oraș în Egipt, la 6 km. de Cairo; 27.000 loc. Aci sînt vestitele piramide ale lui Cheops, Chefrin și Mikerinos și Sfînxul.

GILGĂU, com. rur. jud. Sălaj, plasa Jibou; 1355 loc. Stație c. f. între Dej și Jibou.

GINGIOVA, com. rur. jud. Dolj, pl. Gîngiova; 6130 loc. Formează o circ. cu 5 sate (legea 1929).

GIRBOVA ① com. rur. jud. Sibiu, plasa Miercurea; 1970 loc. Ruine de cetate veche. ② sat jud. Sorocea, plasa Timova, ține de circ. com. Climăuți; 1530 loc.

GIRBOVĂȚ ① com. rur. jud. Caraș, plasa Bozovici; 1653 loc. ② com. rur. jud. Tighina, plasa Bulboacă; 3807 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Bulboacă.

GIRBOVI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Urziceni; 4000 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Grîndu.

GIRLA BOTUȘILOR, braț al Nistrului, jud. Tighina.

GIRLA-MARE, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Cîmpu; 2575 loc. După legea 1929, formează o circ. cu 5 sate.

GIRLA VLADICAI, loc. jud. Fălciu com. Stănilești; aci a fost lupta între Turci și Ruși 1711, cînd Petru cel Mare a fost învins, cunoscută sub numele de *lupta de la Stănilești*.

GÂRLEANU EMIL (*1878

†1914), scriitor român. A fost ofițer; retras din armată, s'a ocupat cu nuvelistica, a fost director al Teatrului din Craiova. A debutat prin articole și schițe în „Arhiva” din Iași (1901). Principalele volume: *Bătrîni* (1905), *Cea din urmă durere* (1907), *Nucul lui Odobac* (1909), *Din lumea celor ce nu cîntă* (1910).

GÂRLIȘTE, com. rur. jud. Caraș, plasa Recița; 1412 loc. Stație c. f. între Oravița și Anina.

GÂRLIȚA, lac în jud. Constanța, lângă stația

Em. Gârleanu.

cu același nume, supraf. 8 km. p.; comunică cu Dunărea printr-o gîră.

GIȘCA MARE și **G. MICĂ**, insule în Dunăre jud. Ialomița, față de Piuța Petri.

GLAD, duce în Banat la venirea Ungurilor, devine supus suveranității acestora. Numele lui s'a dat unei stațiuni de c. f. pe linia Holod—Salonta-Mare.

GLADNA-ROMÂNĂ, circ. com. jud. Severin cu 4 sate (1929).

GLADSTONE [gledstn] **WILLIAM** (*1809†1898) om politic englez. Ministru în 1834, a fost neconținut în primele îndurări, ocupînd diferite ministere. A lucrat pînă la 1850 cu conservatorii, cînd i-a părăsit, mai ales din pricina scandalului provocat de publicarea unor scrisori contra guvernului regelui Ferdinand din Neapole; a devenit pe la 1865 șeful partidului liberal. Printre alte fapte, notăm publicarea broșurii contra *atrocităților* făcute de *Turci* în Bulgaria (1876) care formă un curent în opinia publică europeană ostil Turciei. A fost și literat: a publicat un *studiu asupra lui Homer*. A fost amic al Românilor. În epoca constituirii statului modern și, în semn de recunoștință, Parlamentul l-a proclamat cetățean de onoare în Martie 1867.

W. Gladstone.

GLANEUR MOLDO - VALAQUE: — Spicuitorul moldo-român.

GLASCOW, oraș în Scoția (Anglia) pe riul Clyde; 1.052.000 loc.; oraș comercial și industrial; are o Universitate (fondată 1450) cu o clădire măreață.

GLAUBER IOHANN-RUDOLF (*1604†1668), medic german, a descoperit folosința sulfatului de sodă ca purgativ.

GLAVACIOC ① fostă mănăstire, jud. Vlașca în com. cu același nume. Probabil zidită de Vlad Tepeș 1477 și terminată de fiul său Radu 1496; a mai reparat-o Brincoveanu în 1701. ② riu, izvorăște în jud. Argeș, trece în jud. Vlașca și se varsă în Cîlniștea.

GLĂVANI, sat jud. Cetatea Albă plasa Traian; 3300 loc. Ține de circ. com. Dunărcană (legea 1929).

GLICHERIA, martiră, prăznuită de biserica ortodoxă la 13 Mai. A trăit pe vremea împăratului Antonin (pe la 150—160) în cetatea Traianopol (pe ruinele ei s'a ridicat orașul Enos din Rumelia). Dărîmînd idolii dintr'un templu, a suferit multe chinuri, dar a scăpat cu bine și din temnița în care nu i se da mîncare, și din cuptorul incins, și din gura fiarelor; apoi și-a dat suflul.

GLIMBOCA, com. rur. jud. Severin, plasa Caransebeș; 2350 loc. Stație c. f. pe linia Caransebeș—Subcetate.

GLINA-MARE, com. rur. jud. Hotin, plasa Edinița; 2031 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Edineți.

GLOD, com. rur. jud. Maramureș plasa Iza; 1030 loc. Stație c. f. între Dej și Jibou.

GLODĂRIU VASILE (*1832†1899), profesor român. A stat mai mult în Brașov; din 1881 a funcționat citva timp ca director al gimnaziului din Bitolia. A publicat un *Vocabular pentru operele lui Cezar*, Brașov 1871.

GLODEANUL-SĂRAT, lac în jud. Buzău, com. cu același nume.

GLODEANU-SILIȘTEA, com. rur. jud. Buzău plasa Glodeanurile; 2602 loc.

GLODEANURILE, circ. com. jud. Buzău cu 13 sate (1929).

GLODENI ① com. rur. jud. Bălți plasa Glodeni; 2508 loc. Are în circ. sa 14 sate (legea 1929). ② c. r. jud. Dimbovița plasa Tirgoviște; 2045 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Doicești.

Importantă exploatare de păcură. ③ com. rur. jud. Mureș plasa Mureș-de-sus; 1632 loc.

GLODURILE, circ. com. jud. Bacău cu 9 sate (1929).

GLOGOVA, com. rur. jud. Mehedinți plasa Cioșani; 600 loc. După legea 1929, sat circ. com. Padeșu. Aci a fost crescut Tudor Vladimirescu și a trăit multă vreme ca administrator al moșiei Glogovenilor.

GLOGOVĂȚ, com. rur. jud. Arad plasa Arad, pe Mureș; 4319 loc.

GLOGOVEANU MIHAIL († 1832), consilier imperial în Otlenia în timpul ocupației austriace.

GLOSSA, poezie de M. Eminescu, publicată în „Convorbiri literare”, 1884.

GLOTZ GUSTAVE, profesor de istoria greacă la Universitatea din Paris. Membru corespondent al Academiei Române (1929).

GLÜCK CRISTOPH (*1714† 1787), muzicant și compozitor german, și-a început cariera la Viena (1736), apoi s'a făcut cunoscut în diferite țări prin executarea operelor sale.

GLÜCK TEOFIL (* 1824†1834), medic austriac stabilit în Iași, 1851, apoi a trecut în București unde a fost medic primar de spital, efor al spitalelor civile și director al serviciului sanitar.

GLYCAS MIHAIL (sec. XI p. Chr.), cronicar bizantin. A scris istoria lumii pînă la moartea lui Alexis Comnenul.

GNADENTAL, com. rur. jud. Cetatea-Albă plasa Coglînic; 1275 loc. Ține de circ. com. Săratea (legea 1929). Stație c. f. linia Basarabasca-Cetatea-Albă.

GNINSKI IOAN, nobil polon (palatin de Culm) trimis ca ambasador la Constantinopol spre a ratifica încheierea păcii de la Zurawna (1676). Era amic cu Miron Costin. Călătoria lui a ținut din Iunie 1677 pînă la Decembrie 1678 și s'a înțors fără rezultat. S'au tipărit în 1907 două descrieri ale călătoriei, una de un secretar, alta de el însuși într'un jurnal. Ea ne interesează prin părțile privitoare la stările din Moldova. O prescurtare după ele a făcut N. Iorga după o redacție franceză și extrase importante s'au publicat românește de P. P. Panaiteșcu.

GNOSTICI, filozofi eclecticici, cari au căutat să aplice creștinismului unele teorii filozofice ale anticității. Ideile lor s'au răspîndit mai ales prin sec. II după Hristos și au fost combătute de cei mai mari scriitori creștini, socotindu-le ca izvoare de erezie.

GOBELINS, nume dat tapiseriilor din fabrica zisă „Manufacture des Gobelins” din Paris. Gobelin a fost un vopsitor și fabricant, care a venit din Rouen în Paris pe la 1450. În casa familiei acestuia s'a instalat în 1662 fabrica de mobile pentru palatele regale și numele fostului proprietar al casei a devenit numele atelierelor și apoi ale tapiseriilor înseși.

GÖBL CAROL (*1845†1916), industriaș, tipograf. Fiul lui **FRANZ GÖBL** (*1822† 1885), venit de la Viena ca mașinist la tipografia Mitropoliei în anul 1852). Lucrător în tipografia C. A. Rosetti, cumpără acest stabiliment în 1876. Activitatea sa industrială începe cu imprimarea ziarului „Românul”, fiind încurajat de C. A. Rosetti. Completează instalațiunile grafice cu secțiuni de litografie, legătorie și turnătorie de litere, transformînd în 1901 firma în: Institutul de arte grafice

Cristoph Glück.

Carol Göbl.

„Carol Gobl” S-sor I. St. Rasidescu, în care majoritatea actualilor patroni tipografi și-au făcut practica. În 1919 acest așezământ industrial se contopește în institutul cultural, comercial și industrial „Cartea Românească”, în ale cărei teacșuri se imprimă azi dicționarul de față.

GODEANU, vîrf în munții Cerneli aproape de Mehadia.

GODEFROY [god' froa] **DE BOUILLON** (*1058 †1100), comandantul primei cruciade. A fost primul rege al Ierusalimului.

GÖDÖLÖ, oraș în Ungaria; 5800 loc. Era reședința de vară a regilor unguri (din 1868).

GODUNOV BORIS (*1552 †1605), țar al Rusiei dela 1598. A fost întîiu regent și apoi consilier al țarului Feodor I, după moartea acestuia a fost proclamat țar. Domnia lui e una din cele mai însemnate: el a liberat biserica rusească de tutela Patriarhiei din Constantinopol și a întemeiat servajul.

GOELZER HENRI (*1853 †1929), profesor francez. A făcut *Dicționar latin-francez* și edițiuni critice ale clasicii latini.

GOETHE JOHANN WOLFGANG VON (*1749 †1832), mare poet german. A aparținut unei familii nobile bogate, a primit o educație îngrijită; a studiat dreptul, mai tîrziu științele naturale, a călătorit mult, a stat multă vreme în Weimar, unde trăia în strînsă legătură de amicitie cu Ducele Carol August, a devenit chiar ministru al lui, l-a însoțit în timpul luptelor dela Valmy; pe la 1794 s'a împrietenit cu Schiller, cu care a rămas legat printr-o mare prietenie și încori colaborare literară pînă la moartea acestuia. Operele lui sînt foarte numeroase și afară de poezii lirice și epice, de romane, de piese de teatru, de cercetări filozofice, cari formează principala ramură de activitate, a publicat și cercetări în domeniul științelor naturale, cari au adus soluțiuni unor grave probleme de fiziologie și de botanică. Principalele lui opere s'au tradus și în românește ca în toate limbile culte. Cea mai veche trad. e o poezie (Pescarul) în „Foiaia literară. 1838, fără nume de autor. *Poezii* au tradus: V. Pogor, N. Schelitti, M. Pompiliu, Carol Scrob, T. M. Stoescu, St. O. Iosif, D. Yamandi, M. Pricopie, I. Sin-Giorgiu, Oreste, V. Stoica, G. Murnu, ș. a. publicate în „Convorbiri literare”; „Literaturul”, „Ramuri”, „Semănătorul”, „Neamul românesc”, „Arhiva”, etc. Operele lui principale s'au tradus chiar de mai multe ori: *Edmond*, de N. Dumitrescu, 1878, de D. A. Sturdza, 1876, *Stella* de N. Miculescu, 1874, *Clavigo*, de N. Miculescu, 1872, aceste trei de Tr. Bratu în 1925; *Ifigenia în Taurida*, de I. Puscașiu, 1862, de I. Borgia, în 1906, de V. Tempeanu, 1925; *Herman și Dorothea* de Oreste, 1911, de Maria Baiulescu, 1911, de C. Morariu, 1924; *Werther*, de G. Munteanu, 1842, de B. Vermon, 1875, de I. Hussar; *Dragoste cu toane*, de St. O. Iosif, 1907; *Wilhelm Meister* în ziarul *Pressa*, 1871; *Faust*, de V. Pogor și N. Schelitti, 1862, de Ion Gorun, 1906, de Iosif Nădejde, f. a., de I. Soricu, 1915.

Goethe.

GOGA OCTAVIAN (*1881), scriitor român și om politic. Înainte de unire, a fost ziarist în Transilvania și membru în comitetul național român. În epoca aceea a publicat, pe lingă articolele politice, poezii în revista „Lucașul” ș. a., adunate în două volume (*Poezii*, 1905, și *Ne chiamă pămîntul*, 1909), avînd ca subiect suferințele Românilor din Transilvania și speranțele lor. Cu piesa *Domnul Notar*, 1914, și-a făcut imposibilă întoarcerea în provincia sa în epoca războiului. Rămînînd în București, a publicat *Cîntece fără țară*, 1916, în care izbucnește nemulțumirea pentru ideea neutralității și îndemnul pentru intrarea în acțiune. După unire, Goga a fost ministru al artelor și

ministru de interne în guvernul prezidat de General Averescu (1920, 1926). Ales membru al Academiei (1919), a vorbit în discursul de recepție despre *Opera lui G. Cosbuc* (1923).

GOGOL NICOLAE VASILIEVICI (*1809 †1852), romancier rus. A făcut studii neregulate, a fost profesor de istorie la Universitatea din Petersburg. S'a făcut cunoscut prin nuvele și mai ales prin romanele sale traduse în mai toate limbile culte. În literatura română Gogol intră prin piesa lui P. Grădișteanu (*Revizorul general*, adaptată după a lui Gogol) la 1874, despre care vorbește Odobescu în „Pseudocyngeticos”; după vre-o 10 ani se vîd o serie de traduceri prin ziare și în broșuri (*Vecinii și Strigoaica*, tip. la Sibiu 1886; *Taras Bulba* în ziarul „Epoca” 1898; *Insurătoarele*, trad. de A. de Giers, 1899; *Memoriile unui nebun* trad. de B. Mariian, 1899). De la 1908 traduceri se înmulțesc: *Revizorul* se traduce de 2 ori (Dunăreanu și Alexandrescu-Dorna 1909, pe lingă trad. lui Wechsler din 1904, a lui Morozov din 1906); *Taras Bulba* se trad. de L. Brînză (1908) și de Gr. Tăușan (1898); asemenea *O noapte de Măru* de V. Carai-van (1908) și de Z. Ionescu (1915); *Memoriile unui nebun* de Duscian, *Hatmanul* de Belinski (1910), *La șezătoare în Ucraina* de M. Ionescu (1913), etc. iar multe din operele acestea se retipăresc în numeroase edițiuni.

N. Gogol.

GOGU CONSTANTIN (*1855 †1897), profesor român. A ocupat catedra de geometrie analitică la facultatea de științe din București (1881); a fost membru coresp. al Academiei Române (1889).

GOHOR, com. rur. jud. Tecuci plasa Podul-Turcului; 2763 loc. După legea 1929, e centrul unei circ. cu 15 sate.

GOIAN LEON (*1843), jurist român în Bucovina. A fost magistrat în Cernăuți, în Suceava; a contribuit la înființarea unei societăți muzicale în Cernăuți; a fost deputat în consiliul imperial din Viena.

GOICEA-MARE, com. rur. jud. Dolj plasa Bîrca; 1867 loc. ¶ @ **G.-MICĂ**, tot acolo; 2219 loc. După legea 1929, fac parte amîndouă din circ. com. Bîrca.

GOIDEȘTI, com. rur. jud. Buzău plasa Pîrscovu; 2268 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Pîrscovu.

GOLĂȘEI @ com. rur. jud. Brăila plasa Viziru; 2158 loc. Ține de circ. com. Viziru (Legea 1929). ¶ @ sat jud. Covurlui plasa Bujor; 1263 loc. Ține de circ. com. Tîrgu Bujor. Era proprietatea și reședința obișnuită a lui Lascăr Catargiu.

GOLDIȘ IOSIF (*1837 †1902), episcop român ortodox al Aradului, 1899. A fost profesor la gimnaziul de stat din Arad (1873), membru corespondent al Academiei Române (1880).

GOLDIȘ VASILE (*1862), fost profesor, om politic român. A studiat în Arad și în Budapesta; a fost profesor la școala normală din Caransebeș și apoi la liceul din Brașov (de istorie și latină), unde a stat 12 ani, pînă cînd (1900) a trecut ca secretar al consistoriului din Arad; a fost și ziarist și membru în diferitele comitete de conducere ale partidului național român. După Unire a devenit ministru în primul guvern al tuturor provinciilor sub prezidenția lui Ion I. C. Brătianu (1918) și ministru al cultelor și artelor în guvernul Generalului Averescu (1926) și acum este președintele „Astrei”. Membru onorar al Academiei Române (1919) și al Ateneului Român.

GOLDONI CARLO (*1707 †1793), scriitor italian, socotit cel mai mare autor comic al Italiei. La noi s'au tradus: *Văduva vicleană* (de Costache Moroiu, 1836), *Geniul bun și geniul rău* (de G. Budescu, 1858), *Posacul bun de inimă* (de D-rele A. și L. Romanescu, 1887).

GOD-GOL

GOLDSCHMIDT [goldș...] **OLIVER** (*1728 †1774), poet englez, cunoscut mai ales prin *Vicarul din Wakefield*, tradusă în românește în 1852 de A.; apoi în Bibl. p. toți de W. Ghil.

GOLEŢI, com. rur. jud. Dolj, plasa Calafat, 1203 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Maglavița. Stație c. f. linia Craiova-Calafat, la 12 km. de acesta din urmă.

GOLESCU ALEXANDRU G. (*1819†1881), om politic român. Era fiul lui Iordache. A făcut studii de inginerie la Paris; a participat la mișcarea din 1848; a fost ministru de culte în 1859—60 sub președinția lui Ion Ghica și apoi ministru de finanțe 16 Noembr. 1868—27 Ianuarie 1870.

Alexandru Goleșcu.

GOLESCU DINICU (= **CONSTANTIN**) (*1777 †1830) scriitor român. Fiul lui Radu și frate cu Iordache. A călătorit prin multe țări apusene (Italia, Bavaria, Elveția, Baden, Wurtemberg) și cunoscând civilizația lor a fost unul din propagandiștii pentru reforme sociale. Cartea sa *Insemnarea căldătoriei mele Constantin Radovici din Golești*, tip. la Buda 1826, arată impresia ce i-au făcut faptele și orînduirile văzute de el aiurea. Amic cu Heliade, a întemeiat cu el o societate literară care urmărea și prefaceri politice. Cu mijloacele sale proprii a deschis o școală secundară de băieți la moșia sa Golești, unde a chemat ca profesoar pe Aaron Florian, și un „pansion” de fete la altă moșie, Belvedere, lângă București. A publicat două traduceri: *Pilde bisericesti și filozofesti*, 1826, și *Elementuri de filozofie morală*, 1827. O colecție de tratate între Poartă și Rusia a fost publicată în „*Foate pentru minte*” 1842. A avut 4 fii: Ștefan, Nicolae, Radu și Alexandru.

Dinicu Goleșcu.

GOLESCU IORDACHE (= **GHEORGHE**) (* ca. 1768 †1848), scriitor român. A ocupat și funcțiuni în semname: stolnic 1803, vel logofet 1816, însărcinat cu supravegherea școalelor 1817; efor al școalelor 1818, în această calitate, a sprîjinit pe Gheorghe Lazăr ca să deschidă Academia sa în mănăstirea Sf. Sava. A tipărit în grecește la Viena 1800 un *atlas* de *tabele geografice* (Col. Acad. Nr. 630) și în românește *Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticești*, Buc. 1840; dintre manuscrise lăsate, cităm o *colecție de proverbe* (tipărite de I. Zane în colecția sa „*Proverbele Românilor*” vol. 4) și un *Dicționar* intitulat: *Condica limbii românești*.

Iordache Goleșcu.

GOLESCU NICOLAE (*1810†1877), general și om politic român. Era fiul lui Dinicu Goleșcu; a făcut studii în Elveția, a fost adjutant al Domnitorului Alexandru Ghica, prefect de poliție (1839), ministru. A fost și funcționar administrativ și magistrat; la 1848 a făcut parte din conducătorii mișcării revoluționare, a fost exilat și a trăit în Paris pînă în 1857. Intorcându-se în țară, a fost ministru de externe în cabinetul prezidat de I. A. Filipescu (1859) și apoi preșident de consiliu

(1860). La abdicarea lui Cuza, a fost membru al Locotenenței domnești și preșident de consiliu în 1868.

GOLESCU RADU, boer român, fiul lui Stroe Leordeanu cu Vișa, fata lui Ivașcu Logofatul Goleșcu, s'a numit tot Goleșcu după mamă. A avut rol politic însemnat între 1690 și 1730. A avut o fată, Anița, măritată cu un Știrbeu. Aceștia au avut un fiu *Radu*, care a luat iarăși numele vechiu de Goleșcu și *acela* (care a avut rol politic pe la 1808 și 1814) este tatăl a trei frați, între cari Dinicu și Iordache, și bunicul celorlalți Golești cari au jucat rol important în mișcarea de creațiune a României moderne.

Nicolae Goleșcu.

GOLESCU ȘTEFAN (*1809†1874), om politic român. Era fiul lui Dinicu. A făcut studii în Elveția; a participat la revoluția din 1848 și a fost exilat; mai târziu a fost membru al divanului ad-hoc și, în timpul domniei lui Cuza, a fost președinte de consiliu și ministru de interne în 1861. Si după aceea a avut rol politic însemnat: ministru de externe 1 Martie 1867—17 August 1867; președinte de consiliu 17 August 1867—1 Maiu 1868 și ministru de interne, apoi de externe.

GOLEȘTI @ sat jud. Muscel pe malul stîng al Argeșului la 54 Ștefan Goleșcu. km. de Cîmpulung; stație c. f. linia București-Pitești, de unde se desparte linia Cîmpulung. Aci a fost proprietatea lui Dinicu Goleșcu, care a întemeiat în 1829 o școală la care a adus profesor pe Florian Aaron. ¶ @ circ. com. jud. Cahul cu 17 sate (1929).

GOLGOTA, localitate la marginea Ierusalimului, unde a fost restignit Isus Hristos.

GOLGOTA, fostă mănăstire, jud. Dimbovița, fondată de Mihnea cel Rău, refăcută de Radu cel tînăr 1626, apoi restaurată de un Vistier Nicula din lanina 1772, în fine de un egumen Eftrem în 1836.

GOLIA IEREMIA, boer moldovean, unul din generali lui Ion Vodă cel Cumplit, pe care l-a trădat în lupta de la Roșcani, silindu-l, astfel, să capituleze.

GOLIA, mănăstire în Iași, zidită de un logofăt Ioan Golia în sec. xvi, refăcută de Grigore Ghica după 1739. A fost multă vreme acolo un ospiciu de alienați.

GOLIAT, personaj biblic. Era un uriaș din neamul Filistenilor, ucis de David cu praștia.

GOLIȚA, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Traian; 3424 loc. Ține de circ. com. Dunăreanca (Legea 1929).

GOLOGANU, com. rur. jud. Rîmnicul-Sărat, plasa Cotești; 2520 loc. După legea 1929, centrul unei circ. cu 12 sate.

GOLOVIȚA, lac în Dobrogea — **RAZIM**.

GOLTZ-PASA, **KOLMAR VON DER** (*1843†1916), general german și scriitor militar. A fost trimis ca director al școlii de războiu din Constantinopol (1883 și urm.), s'a ocupat de reorganizarea armatei turcești cu care prileji s'a dat titlul de *pașă*.

GOLUCHOWSKI AGENOR (*1849†1921), om politic austriac. A reprezentat țara la Berlin, la Paris, la București, apoi a fost ministru de externe al monarhiei (1895—1906).

GOLUL-DRÎNCEI, deal în jud. Mehedinți. Odinioară erau vii vestite.

GONATA ȘTEFAN (†1896), Român macedonean, fost membru onorar al Academiei Române (1870).

GONCOURT [goncur] de frați: **EDMOND** (*1822 †1896) și **JULES** (*1833 †1870), scriitori francezi. Au lucrat în colaborare pînă la moartea unuia din ei și au publicat multe opere despre istoria Franței

(revoluția, sec. XIX), apoi romane scrise după principiile școlii *realiste*. S'a tradus puțin în românește din operele lor. Cităm: *Sora Filomena* trad. de M. Negru (1916). După testamentul lui Edmond, s'a instituit o Academie zisă „Goncourt” în 1902, care dă premii pentru romane.

GONGORA LUIS DE (*1561†1627), poet spaniol fecund. A scris mai ales în a doua parte a vieții sale, într-un stil bizar, obscur și umflat numit *estilo culto* sau *cultismo*, care a reușit să se impună pentru cîtva timp, dar apoi a fost criticat și luat în ris și posteritatea îl cunoaște sub numele de *gongorism*.

GOPESII, orășel în Iugoslavia așezat într-o poziție pitorească la 1048 m. altitudine. Locuit de Aromani.

GORBĂNEȘTI, com. rur. jud. Botoșani plasa Mănăstireni; 1305 loc. Are în circ. sa 13 sate.

GORCIAKOV ALEXANDRU (*1798†1883), om politic rus. Diplomat, a reprezentat țara sa în diferite capitale și la congrese internaționale; a fost cancelar din 1863 pînă în 1882 și a dat direcțiile politicii rusești în acest timp. A urmărit creșterea prestigiului Rusiei în lume, înlesnind prin atitudinea sa ridicarea Prusiei după victoria de la Sadova (1866) și dela Sedan (1870). Politica aceasta a fost urmată pînă în 1878, cînd Germania și Anglia nu au lăsat Rusia să profite de tratatul dela San-Stefano, provocînd adunarea congresului din Berlin. De atunci începe a se pregăti orientarea Rusiei spre Franța. Pentru noi el a avut totdeauna o supărare din pricina dificultăților ce a încercat cu chestia răpirii celor trei județe din Sudul Basarabiei și a protestărilor făcute de oamenii politici români.

Al. Gorciakov.

GORDIE, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 3 Ianuarie. A fost comite pe timpul împăratului Liciniu (308—324). Văzînd persecuțiile contra creștinilor, s'a împotrivit, a provocat turburări contra administrației și de aceea i s'a tăiat capul.

GORDINEȘTI ① com. rur. jud. Hotin, plasa Edinița; 2103 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Ediniț. ② com. rur. jud. Orhei, plasa Rezină; 2015 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Cinișeuți.

GORDON CHARLES GEORGE (*1833†1885), general englez. A fost în serviciul Chinei, reorganizînd armata ei, apoi a trecut în Egipt (1874), unde a fost ucis în timpul unor lupte cu răsculații indigeni.

GORE PAUL (†1927), scriitor și om politic român. Urmaș al unei vechi familii basarabene, el a contribuit la păstrarea conștiinței naționale între compatrioții săi, a făcut chiar publicații cu acest scop, a înființat în 1905 o societate culturală, apoi după căderea țarismului și în epoca turburărilor din 1917, el a fost între cei dintîi cari au propagat ideea unirii cu vechiul Regat. A fost membru al comisiei istorice, membru al Ateneului Român și membru onorar al Academiei Române.

GORGANUL, circ. com. jud. Muscel cu 12 sate (1929).

GÖRGEY ARTUR (*1818†1916), ofițer și revoluționar ungur. A părăsit armata în 1845, s'a ocupat de chimie, dar a fost atras în mișcarea din 1848. Reîntîrînd în armata națională, a ajuns repede general și în cursul luptelor contra Austriei, deveni șeful puterii militare ungare, repurtînd victorii importante. Cînd armatele rusești interveniră în ajutorul Austriei, fu de părere că luptele nu mai trebuiesc continuate și

A. Gorgey (după o stampă din col. Academiei).

semnă capitularea de la Villagos (Siria) 13 August 1849. Restul vieții l-a petrecut în mare lipsă.

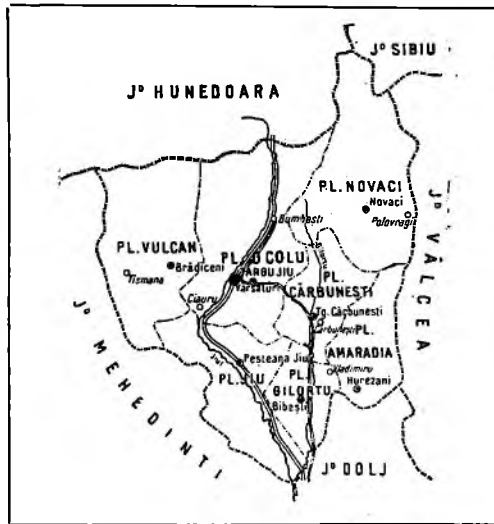
GORGAS (* ca. 483† ca. 375 a. Chr.), sofist grec. Cuvîntările lui sînt tipice pentru acest gen de filozofie.

GORGONZOLA, oraș în Italia (Milano); 4900 loc.; fabrici de brînzeturi.

GORJ (GORJU = GOR-JIU, JIU DE SUS), județ în Oltenia, cap. *Trgu-Jiu*. Supraf. 4549 km. p., 209785 loc. Împărțit în 7 plăși. Are 1 com. urbană, 2 com. suburbane, 16 circumscripții comunale rurale și 441 sate (legea 1929). Ține de eparhia Rîmnicului-Noul Severin. Are 170 parohii cu 410 biserici și 5 mănăstiri. Face parte din circ. Curții de Apel din Craiova. Are 217 școli primare rurale și 5 urbane. Are 64 cooperative de aprovizionare.

Stema jud. Gorj.

Harta jud. Gorj. (Legea 1925)

oare și consum cu un capital de 8.270.000 lei, 24 coop. pentru exploatare de păduri cu un capital de 1.180.000 lei, 3 obștii de arendare.

GORJAN AUGUST, general român. A fost și funcționar administrativ: director al prefec-turii poliției din București (1837-75), director general al poștelor (1891). A scris multe cărți didactice de geografie și geografia mai multor județe (1876—1892).

Ion Gherasim Gorjan.

GORJAN ION GHERASIM, institutor în Vălenii-de-munte, autor al multor calendare (1850-1866) și traducător al *Halmalei* din grecește (4 vol. 1835-38). A făcut și o *gramatică franceză* (1832).

GORKI MAXIMOVICI PEȘCOV (*ca. 1869), romancier și novelist rus. A luat subiecte mai ales din viața vagabonzilor și a oamenilor săraci. E unul din scriitorii ruși din cari s'a tradus la noi mai mult. Primele încercări de acest fel sînt de pe la 1895, dar de la 1905 se înmulțesc atît prin reviste și ziare cît și în volume și broșuri. Cităm din acestea din urmă: *Vagabondul și tovarășul meu de drum*, trad. P. Neagoe, 1895; *Scene din viața vagabonzilor*, de G. Carp. B. p. t.; *Nuvele*, de Lia Hirsu, B. p. t.; *Omorul*, de S. Nădejde, 1911; *Revelionul*, de Luca și Damianof, 1909; *Jertfele iubirii*, de C. Ionescu Olt, 1910; *În temniță*, de Albatros și Paukerov, 1905; *Parvenitii*, de L. Brînză, 1906; *Nu-*

vele, de H. Petra-Petrescu, 1906; *Omul*, poemă, de A. Luca, 1908; *Malva*, de M. Gaspar, 1906; *Stăpîni și robi*, de G. Moscu, 1910; *Aziul de noapte*, piesă, de Iosif Nădejde, 1904 (aceasta s'a jucat pe scena Teatrului Național în 31 August 1915); *Prîntre străini*, de Sarina Casvan Pas; *Conovalov*, de A. Florescu, B. p. t., de Răduț, bibl. Minerva, 1910, de G. Rădulescu f. a.; *Manea*, de O. Călin și I. Nour, 1910, de I. Pas și Sarina Casvan; *Căsnicia Orlofilor*, de R. Streitman, 1915; *Lepădăturile societății*, de N. Rădulescu Niger, 1921; *Mizeria unei copile*, de P. Dima, 1916; *Suflete desădădăduite*, de D. Zavelide, 1913.

GOROSLĂU sau **GURUSLĂU**, com. rur. în jud. Sălaj (plasa Bocșa). Aci s'a dat lupta între armata lui Mihail-Viteazul (unit cu Basta) și a lui Sigismund Bathori, care a fost învins.

GOROVEI ARTUR, folklorist român. Advocat, fost magistrat. Conduce revista *Sezătoarea*. E membru corespondent al Academiei Române (1915). Activitatea sa e îndreptată în două direcțiuni: 1. a aduna și comenta producțiuni ale poporului: *Cîmîlturile Românilor*, 1898, *Zmei și zîne*, 1909, *Filozofia babelor*, 1912; 2. a scrie cărți de drept pe înțelesul poporului: *Datorii și drepturi*, 1912, *Legile țării*, 1924, *Lămurirea Constituției*, *Volul oștesc*.

GOROVEIU, măn. jud. Dorohoiu, întemeiată pe la 1742.

GORUN ION, numele literar al lui **ALEXANDRU HODOȘ** (* 1863 † 1929), scriitor român. Ziarist în Transilvania, apoi în București. A colaborat la multe reviste, a redactat însuși cîteva. A publicat *poezii* (*Cîteva versuri*, 1901), *nuvele*, *schite*, *povestiri* (*Lume necăjită*, 1911, *Tatna a șasea*, 1905), *satire* (*Obraze și măști*, 1922) cum și traduceri din Kant (*Spre pacea eternă*), din Al. Dumas (*Contele de Monte Cristo*) și, cea mai importantă, *Faust* de Goethe.

GOSTINU, com. rur. jud. Vlasca plasa Marginea; 2671 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Băneasa.

GOT [go] **FRANÇOIS** (*1822†1901), artist dramatic francez. A debutat la Comedia franceză în 1844 și a creat un mare număr de roluri. A fost profesor la Conservatorul din Paris și cîteva din actorii noștri au fost elevii lui.

GOTHA, oraș în Germania (Saxa Coburg Gotha); 43.000 loc.; cunoscut mai ales prin publicarea *Almanahului de Gotha*, care apare în fiecare an din 1763.

GOTTHARD = **SAINT-GOTTHARD**.

GÖTTLOB, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Jimbolia; 2253 loc. Stație c. f. între Lovrin și Nerău.

GOTI, popor barbar de neam germanic. A pornit de la N. Mării-Negre (sec. III p. Chr.) și au invadat în provinciile imperiului roman, mergînd spre V. și despărțindu-se în *Visigoți* și *Ostrogoți*. (= aceste cuvinte).

GOULD [guld] **JAY** (*1836†1892), financier american. A debutat în viață fiind copil sărac silit să-și câștige existența ca să învețe la școală; a devenit mai tirziu stăpîn peste multe linii ferate, peste rețele telegrafice, a organizat mari lovituri de bursă, luptînd contra concurenților cu mare tenacitate și fără nici un scrupul. S'a zis despre el că a plecat la 14 ani din casa părintească cu 2 șilingi și din ei a făcut, peste 40 de ani, 100 milioane de dolari. Obişnuia să ajute societățile de binefacere și bisericile.

GOUNOD [cit.: guno] **CHARLES** (*1818†1893), compozitor francez. Cunoscut în toată Europa prin operele sale *Faust* (1859), *Sapho* (1851), *Regina din Saba* (1862), *Mireille* (1864), *Romeo și Julia* (1867), ș. a. La noi s'a cîntat mai ales *Faust* și de trupe streine și de trupele noastre românești.

Maxim Gorki.

GOURAUD [guro] **HENRI JOSEPH** (*1867), general francez. A fost ofițer în armata colonială, s'a distins în războiul mondial (în care a pierdut un braț). A vizitat de cîteva ori țara noastră.

GOURMONT RÉMY DE (*1858), scriitor francez. A publicat romane și opere filozofice. Trad. rom.: *Secrețul lui Don Juan* (de Th. Solacolu), *Schite filozofice*.

GOVORA, sat jud. Vâlcea la 17 km. de Rîmnicul Vâlci. Aci e o mănăstire foarte veche reconstruită de Radu cel Mare pe la încep. sec. XVI, restaurată de Mateiu-Basarab și de alți domni după el; în această mănăstire a fost prima tipografie a Țării-Românești (1634). La 4 km. de com. sînt izvoarele de ape minerale (sare, pucioasă, iod), cari au fost captate și pentru utilizarea cărora s'a întemeiat o stațiune balneară vestită (1889) exploatare azi de societatea „Govora-Călimănești” (fondată 1910, are capital 20 milioane lei). La o depărtare de 12 km. este o stație de c. f. numită Govora, pe linia Piatra Olt—Sibiu.

GOYA FRANCISCO (*1746†1828), pictor spaniol.

GOZSDU [gojdu] **MANUIL** (*1802†1870), jurist și om politic român în Transilvania. A fost avocat în Pesta, unde a practicat cu mare succes și a făcut avere. Crezînd în posibilitatea unei apropieri între Români și Unguri, el a urmărit această idee, fără a abdică însă de la datoria națională și susținînd în public, în cuvîntări, drepturile constituționale ale poporului român. A fost membru al dietei transilvane din 1861, comite suprem al Carasului. A lăsat prin testament toată averea pentru întemeierea unei fundațiuni, care-i poartă numele, menită a ajuta pe studenții români.

GOZZI CARLO (*1722†1806), autor dramatic Italian. A scris comedii.

GRABAT, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Jimbolia; 2500 loc.

GRABOVA, sat în Albania în care locuiesc Români macedoneni (*Grabovari*). Sînt păstori și, după relațiile unor călători, și-au pierdut conștiința națională.

GRACHI, frații **TIBERIU** (*133 a. Ch.) și **CAIU** (*121 a. Ch.), oameni politici romani. Educați de mama lor Cornelia într'un spirit de dreptate și de iubire de patrie, au luptat contra abuzurilor aristocrației și au propus și susținut legi agare; dar, de și aveau mare popularitate, n'au reușit să le înfăptuiască, fiind uciși în mod violent în timpul mișcărilor provocate de ei.

GRAHAM [grehem] **THOMAS** (*1805†1869), chimist englez. A studiat difuziunea gazelor.

GRAJDURI, stație c. f. între Buhăești și Iași.

GRAMA ALEXANDRU (*1850†1896), cleric și prof. rom. A studiat în Blaj și Viena; preot (1873), prof. de drept canonic în Blaj, director de studii la seminarul; canonic (1889), s'a ocupat și de literatură. Op. pr. *Istoria universală a Bisericii*; *Explicarea mecanică a naturii și credința în Dumnezeu*, *Istoria bisericii românești unite*. A scris și un studiu critic asupra lui Eminescu, combatînd valoarea poetului.

GRAMME ZENOBIE (*1826†1901), electrician belgian, inventă mașina *dinamo-electrică* ce-i poartă numele.

GRAN = **STRIGONIU**.

GRANDEA GRIGORE H. (*1843†1897), ziarist român. A învățat medicina, a fost revizor școlar, profesor la liceul din Craiova și la cel din Bacău; a colaborat la diferite ziare și reviste și a înființat revista *Albina Pîndului* (1868 și urm.). E cunoscut printr'un volum de poezii (*Misotis*, 1865) și printr'un roman (*Fulga sau ideal și real*, 1873).

GRANT-DUFF MOUNSTUART (*1829†1906), om politic englez. A ocupat funcțiuni importante;

Ch. Gounod.

a publicat studii asupra situației politice din Europa (1860 și urm.); a fost membru onorar al Academiei Române (1874).

GRASSERIE [gras'ri] **RAOUL DE LA** (*1839) jurist și lingvist francez. A scris opere de mare valoare în ambele direcțiuni științifice. Cităm: *Des vices de nos codes*, 1889; *Classification scientifique du droit*, 1892; *Etudes de grammaire comparée*, 1887; *Essai de phonétique générale*, 1890. A scris și versuri.

GRATIA, circ. com. jud. Vlașca cu 7 sate (1929). **GRĂȚIANI** — **GASPAR GRĂȚIANI**.

GRATZ, oraș în Austria (Stiria); 153.000 loc.

GRĂDIȘTEA @ sau **GRĂDIȘTEA** com. rur. jud. Tighina, plasa Cimișlia; 2219 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Cimișlia. ¶ @ circ. com. jud. Vlcea cu 33 sate (1929). ¶ @ circ. com. jud. Muscel cu 12 sate (1929). ¶ @ circ. com. jud. Rimnicul-Sărat cu 13 sate (1929) ¶ @ com. rur. jud. Vlașca pe r. Argeș plasa Călugăreni. (Nu e în legea 1929). Pe teritoriul comunei e un punct numit *Băbala mare*, unde s'a dat o luptă între Turci și Cazaci în 1768. Stație c. f. linia București-Giurgiu, între Filaret și Comana. ¶ @ com. rur. jud. Hunedoara, plasa Hațeg; 1067 loc. (1919); pe aci a fost cetatea Sarmisegethusa și apoi Ulpia Trajana.

GRĂDIȘTEANU CONSTANTIN (*1830 †1890), om politic român. A fost deputat, ministru de finanțe în 1870, președinte al Camerei.

GRĂDIȘTEANU EMANOIL GR. (†1895), a fost președinte la Curtea de Compturi.

GRĂDIȘTEANU GRIGORE (*1816 †1892), om politic român. Âmestecat în mișcarea din 1848; a fost director al Ministerului de interne; stabilit după aceea în Paris, a contribuit prin articolele și memoriile sale la propaganda în favoarea Românilor; în 1858 a fost între luptătorii pentru unire. A fost membru onorar al Academiei Române (1879).

GRĂDIȘTEANU PETRE (*1841 †1921), avocat și om politic român. A fost deputat și senator, cunoscut mai ales prin energia cuvintărilor în adunări populare, avînd totdeauna o notă de naționalism activ. A fost și scriitor: a colaborat la *Revista contemporană* din București și a localizat *Revizorul general* după Gogol (1874). A fost director al Teatrului Național 1898—99.

GRĂMĂȚICESCU GEORGE (*1846), ofițer român. Căpitan în 1871, s'a distins ca ofițer de artilerie la asediul Plevnei. A fost comandantul artileriei cetății București și profesor la școala de artilerie.

GRĂNICERI, com. rur. jud. Arad, plasa Chișineu; 3429 loc.

GREACA, lac în jud. Ilfov, aproape de Dunăre și de Oltenița, comunică cu Dunărea; mari exploatare de pești.

GREBĂNU, com. rur. jud. Rimnicul-Sărat, plasa Orașul; 1923 loc. În circ. ei are 13 sate (legea 1929).

GREBENIȘ, stație c. f. jud. Mureș pe linia îngustă care pornește de la Bandul-de-Cîmpie spre Mihailu-Viteazul.

GREBENA, oraș în Grecia (Macedonia) pe rîul Grebena. Centru de iarnă pentru Aromânii din Pind.

GRECEANU DIMITRIE (†1920), om politic român. A fost ministru de justiție (1906) în guvernul lui G. Gr. Cantacuzino, de lucrări publice în ministerul uniunii naționale constituit la Iași în 1916 în timpul războiului, apoi de justiție în cel prezidat de General Averescu (1920) și a murit ucis de bomba pusă de comuniști în sala Senatului și care a explodat în ziua de 8 Decembrie.

GRECEANU RADU, boer român. A colaborat la Biblia lui Șerban (a cărei tipărire s'a terminat în 1688) și a tradus, cu fratele său Șerban, cuvîntările Sf. Ioan Hrisostom (*Mărgăritare a lui Zlatoust*, tip. 1691). A început o istorie generală a Românilor, dar nu avem decît partea care privește domnia lui Constantin Brîncoveanu, care povestește intim-

plările pînă la 1713, publicată în ed. modernă de Ștefan Greceanu, 1906.

GRECEANU ȘERBAN, boer român. A colaborat cu fratele său la diferite lucrări și la Biblia din 1688.

GRECEANU ȘTEFAN D. (*1908), om politic român. S'a ocupat de genealogia familiilor boeresti și a publicat cronica lui Radu Greceanu. A fost membru onorar al Academiei Române (1905).

GRECESCU DIMITRIE (*1841 †1910), medic român și botanist. A fost membru al Academiei Române (1907), profesor de botanică la școala de farmacie și la facultatea de medicină din București. Op. pr. *Enumerația plantelor României*, 1880, *Flora medicală a României*, 1892, *Conspectul florei României*, 1898, premiata de Academie.

GRECI @ com. rur. jud. Tulcea, plasa Măcin; 3573 loc. După legea 1929, e centrul unei circ. cu 3 sate. ¶ @ com. rur. jud. Romanatși plasa Oltul-de-Sus; 1220 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Osica de sus.

GRECIA (**HELLENIKI DIMOKRATIA**; fr. GRÈCE, germ. GRICHENLAND), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Albania, Jugoslavia, Bulgaria, la E. cu Turcia, Marea Egee, la S. cu Marea Mediterană, la V. cu Albania și Marea Ionică. Este partea meridională a peninsulei balcanice; avînd la S. ei peninsula Morea (Peloponez) unită prin istmul de Corint (străbătut de un canal) și la N. e. peninsula Calcidică, terminată prin alte trei mai mici peninsule. În jur are un mare număr de Insule: Corfu, Leucas, Chetalonis, Itaca, Zante (M. Ionică), Cezigo, Creta, (în M. Mediterană), Tasos, Samotrachi, Imbros, Lemnos, Tenedos, Sporade, Ciolade, Eubaea (în M. Egee). Mai stăpînește și insulele Mitilene, Chios și Samos. Supraf. totală 127.319 km. p.; 6.000.000 loc. Tărmul mării e tăiat de un mare număr de golfuli: Arta, Patras, Corint, Nauplia, Salonic, Orfani. Țară muntoasă: Munții Pindului cu nenumărate ramuri cari o străbat în toate direcțiunile; M. Epirului, Otrls, Parnon, Talget; Vîrfuri: Parnas (2459 m), Olimp (2985) Ossa, Ida în Creta (3460). Fluvii: Mesta, Struma, Vardar, Vistritza (se varsă în M. Egee), Arta, Aspropotamos, Eubota, Salambri (în M. Ionică). Cap. Atena. Orașe pr. *Pireu, Salonic, Patras, Cavala, Seres, Voden, Meșovo, Tricala, Calamata, Iania, Tripolis, Teba, Argos, Megara, Misolonghi, Prevesa, Corint, Sparta, Arcadia* (în Grecia peninsulară), *Halki* în ins. Eubaea, *Canea, Candia* în ins. Creta. Pămîntul este mai mult muntos, dar are părți în cari se pot face culturi întinse: vii, cereale, smochini, măsline, tutun, etc. Clima e în genere dulce, deși variabilă; iernile sînt foarte blînde. Moneta lor este *drakma*. Sînt de religie creștini ortodoxi.

Istoria Greciei începe pe la 776 a. Chr., după calculul *Olimpiadelor* (—acest cuv.) și are întînu o perioadă legendară. Un număr de cetăți înfloriră ca state separate, adesea în luptă între ele. În ele se desvoltă pe deoarte spiritul politic și literatura, pe de alta spiritul comercial. Situația geografică sili pe Greci să fie navigatori și astfel formară colonii însemnate în Asia mică, mai tîrziu în Sudul Italiei (care se numi multă vreme *Grecia mare*.) Luptele dintre Atena, Sparta, Teba, Elida, Corint și celelalte cetăți le sleiră forțele și căzură sub stăpînirea Macedonenilor, care le aduse și ea un fel de strălucire, și mai tîrziu sub stăpînirea Romanilor, cărora le împrumutară civilizația și mai ales literatura și limba lor întrebuintată ca limbă de cultură. Încercarea lor de a se libera prin acțiunea lui Mitridate, regele Pontului, nu izbuti și trăiră multă vreme în liniște, avînd iluzia unei vieți culturale naționale. Războaiele civile îi turburără, dar mai tîrziu pacea adusă

Radu Greceanu.

GRA-
GRE

Harta Greciei.

de imperiu le asigură o nouă liniște de vre-o două sute de ani. În imperiul bizantin Grecia n'a avut un rol important. A fost de multe ori pradată de barbari. Mai târziu a fost stăpînită de imperiul latin de la Constantinopol și de Venetieni, cari ocupară mai ales insulele grecești. În 1503 se stabilește dominațiunea turcească și ține pînă în 1821, cînd se produce eteria în principatele române, înăbușită de armatele turcești, apoi în Grecia. Aci insurecțiunea dobîndi o serie de succese foarte importante, dar, după o rezistență de cîtiva ani, în 1827 forțele grecești fură sdrobite. Acum începe să se agite în Europa occidentală ideea ajutorării Greciei, și Rusia profită și ea de aceste împrejurări, fiind protectoare a creștinilor, ca să intervie. Astfel, după tratatul de la Adrianopol din 1829, Grecii dobîndiră independența și în 1831 se întemeie regatul Greciei și primul rege fu Othon I de Bavaria (1832), care domni pînă în 1862, cînd fu răsturnat și în locul-i se alese principele Cristian al Danemarcei, care luă numele de George I și luă domnia în 1863. El avu să lupte cu mari dificultăți interioare și exterioare, căci diferitele încercări de a-și mări teritoriul nu reușiră decît într-o mică parte. În 1912, Grecia luă parte la războiul zis balcanic, unită cu celelalte țări creștine contra Turciei și avînd mare succes, cîștigînd teritorii însemnate prin tratatul de la București (1913). Alte teritorii cîștigă și prin tratatele din 1919. La 21 Februarie 1924 s'a proclamat republica.

GREKOF DIMITRIE (†1901), om politic bulgar.
GRENADA (span. *GRANADA*), oraș în Spania; 107.000 loc., vestit prin edificiile și obiectele de artă ce posedă; catedrală din 1529, palatul Alhambra; etc.

GREENWICH [grinici] oraș în Anglia pe Tamisa, 95.775 loc. Pe aici (e un observator în parcul orașului) trece meridianul de la care se calculează longitudinea diferitelor puncte de pe glob.

GREGOROVIVUS FERDINAND (*1821 †1891), istoric german. Op. pr.: *Istoria Romei în evul mediu*.

GRENOBLE, oraș în Franța, pe r. Isère; 86.000 loc. Are o Universitate; case de comerț și industrie importante.

GRENTIËS — **GRINTIËS**.

GRETRY ANDRÉ (*1741 †1813), compozitor belgian. Mai cunoscută din operele lui: *Le tableau parlant*, operă.

GREUZE [gróz] **JEAN BAPTISTE** (*1725 †1805), pictor francez. Vestite sint: *La cruche cassée*, *l'Accordée du village* (1761).

GREVY JULES (*1807 †1891),

om politic francez, a jucat rol însemnat în mișcarea din 1848; a fost președint al Adunării Naționale în 1871, președint al Republicii ales de două ori (1879 și 1885).

GREY CHARLES LORD (*1764 †1845), om politic englez; a fost ministru de interne douăzeci de ani (1845—1866).

GREY [gre] **IOANA** (*1535 †1554), regină a Angliei proclamată în 1853, dar răsturnată de Maria, care o osîndi la închisoare și apoi o decapită și pe ea și pe soțul ei.

GRIEG [gri] **EDVARD** (*1843 †1907), muzicant și compozitor norvegian. Mai cunoscută e opera *Peer Gynt* după piesa lui Ibsen.

Edvard Grieg.

GRIGNARD [grînar] **VICTOR**, chimist francez. Profesor la facultatea de științe din Lyon, s'a ocupat cu cercetări de chimie organică și a fost distins cu premiul Nobel; e membru onorar al Academiei Române (1925).

GRIGORAȘ MITROFAN, Grec venit în București pe la 1700. S'a ocupat cu tipărirea de cărți și e pomenit în unele prefețe.

GRIGORCEA MODEST, om politic român în Bucovina. A fost deputat în Camera legislativă a provinciei. A susținut ziarul *Gazeta Bucovinei* (1891—97).

GRIGORE CEL MARE zis **DIALOGUL** (* ca. 540 †604) al 66-lea papă al Romei între 590—604. Născut în Roma, după ce studiă dreptul și gramatica, fu numit pretor, dar părăsi funcțiunea, care era prin ea însăși înconjurată de mult fast, și se închise într-o mănăstire (575). Chemat în serviciul papei, fu trimis la Constantinopol ca nuntiu apostolic; acolo fu foarte onorat pentru viața sa simplă și pentru discursurile și scrierile sale despre diferite chestiuni teologice, între cari învierea

Sf. Grigore cel Mare (după un Liturghier din 1646).

morților. Ales papă, el refuză, "dar fu silit a primi demnitatea aceasta. Păstoria sa s'a distins prin fapte bune, prin ajutorarea săracilor, prin blândețea față de eretici și necreștini, față de cari totuși era stăruitor și în genere reușea să-i convertească. El a dat regulile pentru serviciul divin, organizând ritul zis *gregorian*, care pune în primul rând *cîntarea și cuvîntarea*. El a scris peste 60 de *omilii* pentru explicarea evangheliilor; a. Biserica ortodoxă îl prăznuște la 12 Martie.

GRIGORE XIII (al 233-lea) papă al Romei între 1572—1585, făcu *reforma calendarului* (Gregorian).

GRIGORE VII HILDEBRAND (* ca. 1013 †1085), al 162-lea papă (1073), declarat sfînt. A lucrat pentru mărirea puterii papale. E vestit prin luptele contra împăratului Henric iv. Excomunicat de dieta de la Worms, excomunică pe toți episcopii cari participaseră acolo și aceștia trecură de partea lui și astfel împăratul fu silit să facă drumul la Canossa. De aci urmară lupte în imperiu

între Henric și Rudolf de Suabia, ocuparea Romei de armatele lui Henric, proclamarea unui alt papă. Astfel Grigore fu nevoit să fugă și să moară în exil.

GRIGORE GHICA VODĂ, stație c. f. la frontiera Poloniei. E capul liniei care pleacă de la București.

GRIGORESCU G. († 1896), medic, fost profesor de fiziologie la facultatea de medicină din București.

GRIGORESCU IEREMIA (* 1863 † 1919), general român. Era general de brigadă la începutul războiului nostru; general de divizie (1917), de corp de armată (1918), a comandat divizia 15-a, corpul IV de armată și armata I-a. A reținut victoria de la *Mărășești* (— acest cuv.) A fost ministru de războiu în guvernul prezidat de Generalul C. Coandă (1918).

GRIGORESCU NICOLAE

(* 1838 † 1907), pictor român. A început ca ucenic al unui zugrav de biserici, a făcut picturile la mănăstirea Agapia și apoi a plecat la Paris (1861), unde a studiat și a putut expune și la salonul oficial. A călătorit prin diferite țări. În timpul războiului pentru independență, a însoțit armata română și a lucrat multe tablouri cari au devenit cunoscute în toată țara prin numeroase reproduceri (*Convoinți de prizonieri*, *Domnișorul Carol*, *Sentinela*, *Lupta de la Smîrdan*, ș. a.). În anii din urmă s'a consacrat mai ales vieții de la țară, privind-o sub unghiul special al pitorescului și al seninătății. A fost membru onorar al Academiei Române (1899).

Ieremia Grigorescu.

Nic. Grigorescu.

GRIGORIE TEOLOGUL zis și **DIN NAZIANZ** (* 328 † 389), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 25 Ianuarie, de cea catolică la 9 Maiu. Fiul al unui bogat magistrat, care ajunsese episcop în Nazianz, a făcut studii de teologie și de retorică în Cezarea (Palestina), Alexandria și Atena. Aci fu coleg cu Sf. Vasile și cu Iulian, împăratul de mai tirziu, apostatul. Botezat de tatăl său, s'a consacrat vieții ascetice și studiului, dar tatăl său l-a chemat în oraș și l-a făcut preot. S'a împotrivit multă vreme, dar a primit în urmă și cu acel prilej a rostit niște cuvîntări vestite despre misiunea preotului. A făcut penegiricul fratelui său Chesarie și al tatălui său. A fost episcop în Sasima, în Constantinopol (de unde se retrase din pricina dușmăniilor provocate de severitatea purtării sale) și în Nazianz; a prezidat al doilea conciliu ecumenic (381); în ultimii ani ai vieții a trăit retras și a compus *poeme* și *omilii*, cari îl așează între *părinții Bisericii*. Corpul său a fost dus, în vremea cruciatelor, la Roma, unde se găsește și azi.

GRIGORIE EPISCOPUL NEOCEZAREEI († ca. 270), zis **TAUMATURGUL** (făcătorul de minuni), prăznuit de biserica ortodoxă la 17 Noembrie. Fiul de oameni bogați, educat pentru a fi avocat, a făcut studii în diferite centre culturale, între cari și în Cezarea, unde a fost elevul filozofului Origen. A fost ales episcop al Neocezareei (azi Nicsar în Anatolia) și a reușit prin viața, exemplele, cuvîntările și minunile sale să facă mulți prozeliti, astfel că la sfîrșitul vieții a putut zice că la venirea sa erau acolo 17 creștini, iar la plecarea sa din viață lasă 17 pagini. A luat parte la conciliul de la Antiohia (264 și 270), care depuse pe episcopul Pavel din Samosata cunoscut ca eretic, contestînd puterea divină a lui Isus.

GRIGORIE DECAPOLITUL, cuvios părinte prăznuit de biserica ortodoxă la 27 Februarie și la 20 Noembrie. A plecat din Isauria (Asia mică), țara sa de naștere, și a cucerat multe țări făcând propagandă contra iconoclaștilor, a fost și în Bizanț și la Roma. Moaștele lui se păstrează la mănăstirea Bistrița (jud. Vâlcea), zidită de Barbu Craiovescu.

GRIGORIE POPA DIN MĂHACIU, copist și traducător de cărți poporane, a trăit pe la finele sec. xvi și începutul sec. xvii. Cele mai multe au fost publicate și studiate de B. P. Hasdeu în „Cuvenete din bătrâni” vol. II.

GRIGORIE EPISCOPUL ARMENIEI MARI, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 30 Septembrie. Descindea dintr-o familie nobilă, s'a botezat în Cezarea și a predicat evanghelia în Armenia. Ales episcop în patria sa, a făcut prozeliti în multe regiuni apropiate. Lui i se atribuie invențiunea alfabetului armean și traducerea bibliei în limba armenescă. O parte din moaștele lui se găsesc în biserica Sf. Gheorghe Nou din București.

GRIGORIE EPISCOP AL NISEI (* ca. 230 † ca. 400), prăznuit de biserica ortodoxă la 10 Ianuarie. A fost frate cu Sf. Vasile cel mare. A ajuns episcop al Nisei (= Nyssas, în Capadocia, Asia mică) în anul 372. A luptat contra ereticilor arieni; a luat parte la sinoadele dela 381, 382, și 394. Sinodul al 7-lea l-a așezat între *părinții Bisericii*. Catolicii îl sărbătoresc la 9 Martie.

GRIGORIE I, mitropolit al Moldovei 1435, pomenit de Sîncrai.

GRIGORIE II, mitropolit al Moldovei de două ori, la 1551 și la 1558.

GRIGORIE III, mitropolit al Moldovei la 1580.

GRIGORIE, episc. eparh. Buzăului 1668—1691.

GRIGORIE I, mitropolit al Ungro-Vlahiei între 1629—1637. A reînălțat biserica Stelea din București.

GRIGORIE II (†1787), mitropolit al Ungro-Vlahiei, ales în 1760. Purtașe înainte titlul de arhiepiscop al *Mira Lichiei*. A construit schitul și biserica Bărbătescu din București înzestrindu-le cu moșii, a zidit biserica Oborului-vechiu; prin îngrijirea și sprijinul său s'au tipărit multe cărți bisericești.

GRIGORIE, episcop Rîmniceului între 1749—1764, cînd demisionă poate din pricini politice. În 1770 fu pentru scurt timp Mitropolit al Țării. Numele de familie era *Socolteanu*.

GRIGORIE IV MILOLESCU (*ca. 1765 †1834), mitropolit al Ungro-Vlahiei, 1823—1834. A învățat în București și, ducîndu-se în Moldova, s'a călugărit în mănăstirea Neamțului, unde a tradus două cărți: *Cuvintele lui Simion Bogoslovul* și *Chitracodromionul lui Nichifor*. Chemat în București, împreună cu Gherontie starețul, au lucrat împreună aci, sub ordinele mitropolitului Dositeu Filitis, mai multe cărți, între cari *Ioan Postnicul* (1800). În 1804 ambii s'au dus iar în Moldova ca să ajute pe mitropolitul Veniamin la tipărirea numeroaselor lui cărți. După 1812 a călătorit la Sf. Munte și la întoarcere, a fost numit de mitropolitul Nectarie profesor la școala clericală din București; apoi s'a retras ca ierodiacon la mănăstirea Căldărușani, de unde a fost chemat la scaunul mitropoliei, trecînd prin gradele de preot și arhieru și la 11 Ianuarie 1823 a fost instalat. În timpul ocupației rusești a fost exilat în Basarabia (În 1829) și numai în August 1833 generalul Kisselef l-a readus în scaun.

GRIGOROVITZA EMANOL (*1857 †1915), profesor român. Originar din Bucovina, a fost acolo profesor, apoi a trecut în Iași ca profesor de limba germană, de aci în București la școala normală de institutori, la liceul Matei-Basarab și la școala superioară de război. A publicat cărți didactice, un mic vocabular român-german și german-român, un curs de limba rusească și un dicționar româno-ruso și ruso-român; a tradus în l. germană poezii de Eminescu, a publicat mai multe volume de po-

vestiri și nuvele (*Chitpuri și graiuri din Bucovina*, 1900; *De la hotare*, 1905; *Povești răslețe*, 1908; *Amintiri*, schițe, 1912; *Povestiri din Bucovina*, 1914).

GRILLPARZER FRANZ (*1791 †1872), poet dramatic austriac. După grele începuturi și numeroase insuccese, și-a dobîndit în Viena o mare notorietate și la vîrsta de 80 de ani a fost sărbătorit de toată țara. Dintre piesele sale s'au jucat la noi *Hero și Leandru* pe scena Teatrului Național din București (1899) publ. în traducere de H. Lecca (Bibl. p. toți), *Sapho*, *Străbunul*. S'a mai tradus și *Călugărul dela Sandomir* de L. Leist.

GRIMANINICOLAE (*1872 †1925), pictor român.

GRIMM frații: IACOB (*1785 †1863) și **WILHELM** (*1786 †1859), scriitori germani. Au fost profesori; s'au amestecat și în luptele politice. Cel mare a avut chiar oarecari însărcinări importante în ducatul Hessa-Kassel. Ei au lucrat multe scrieri în colaborare și sînt cunoscuți mai ales prin culegerea de *basmes* (*Kinder und Hausmärchen*, 1812—1822). În românește s'au publicat mai multe traduceri: o ediție a Casei Scodelor, 1901 (completă), alta de Natalia și Ieremia Adamiu, 1907, alta de Lia Hirsu (B. p. t.).

GRINĂUȚI, stație c. f. între Bălți și Lipnic.

GRINDU, com. rur. jud. Ialomița, plasa Rovine; 2918 loc. După legea 1929, formează o circ. cu 5 sate.

GRINTIEȘ, masiv muntos jud. Neamțu și Suceava; virfuri principale: *Chisjavea* (1627 m.), *Cocoreș* (1463 m.), *Măgura* (1509 m.), *Izvorul Călimanului* (2031 m.), *Pietrosul* (2110 m.), *Măgura calului* (1230 m.).

GRIPCIA, munte jud. Gorj, com. Topești.

GRITTI ALOISIO (*1501 †1534), aventurier italian, a fost în serviciul Turcilor. Dobîndind prietenia sultanului Soliman II, l-a convins să ajute pe Ioan Zapolia ca să ia tronul Ungariei. Drept răsplătă, l-a numit guvernator al Transilvaniei. Aceste împrejurări l-au adus în legătură cu țările române. Purtarea sa prea crudă față de Unguri, provocă o răscoală a acestora și atunci Petru Rareș veni cu oastea sa, îl prinse și-l dete pe mina Ungurilor, cari îl ucisă.

GRIVITA ⊙ sat în Bulgaria, în apropierea căruia s'au dat lupte mari în timpul războiului ruso-româno-turc din 1877—78. Vestită este lupta prin care s'a luat de Români una din redutele întocmite în acele părți, în ziua de 30 August 1877. Acolo e o capelă care amintește acest fapt. ¶ ⊙ c. r. jud. Tutova, plasa Jerăvăț; 1205 loc. După legea 1929, e centrul unei circ. com. cu 17 sate. Stație c. f. linia Galați—Bîrlad lîngă Bîrlad. ¶ ⊙ c. r. jud. Ialomița, plasa Rovine; 2705 loc. După legea 1929, formează o circ. cu 5 sate.

GROAPA, munte în Carpați la N. Tisei.

GRÖBER GUSTAV (*1844 †1911), filolog german. Profesor la Breslau, la Strasburg, a fondat *Zeitschrift für romanische Philologie* în 1877 și din 1888 este directorul publicației *Grundriss der romanischen Philologie*, un fel de enciclopedie a filologiei romane, în care s'au publicat multe articole despre limba și literatura noastră și la care au colaborat mulți filologi români.

GRÖNLANDA, vast ținut așezat la N. E. Americii de Nord; supr. 2.174.000 km. p. (din cari numai 88.000 km. p. liberi de gheață), 15.000 loc. (1927). Aparține Danemarcei. Orașe pr. *Godhavn*, *Godhaab*, ambele porturi la strîmtoarea Davis.

GROHOTIȘUL, munte jud. Prahova aproape de com. Măneci-Ungureni.

GROPENI ⊙ com. rur. jud. Brăila, plasa Viziru; 3250 loc. Ține de circ. com. Silistraru (Legea 1929). ¶ ⊙ com. r. jud. Muscel, plasa Golești; 1023 loc. Ține de circ. com. Tîrgul Dealului. Stație c. f. linia Golești-Cîmpulung.

GROS [gro] **ANTOINE** (*1771 †1835), pictor francez. Elev al lui David, a pictat pinze mari reprezentînd episoade din războaiele lui Napoleon

și momente importante din istoria Franței de mai târziu. A lucrat și la Pantheon.

GROȘANI, sat din com. Poenari jud. Muscel, datează din năpoca de 1665.

GROTE GEORGE (*1794†1871), istoric englez, cunoscut prin *Istoria Greciei* în 12 volume (1846—56).

GROTIUS, HUGO DE GROOT zis (*1583†1645), jurist și istoric olandez. Arestat din cauza ideilor sale politice și religioase, a fugit în Franța, apoi în Suedia, pe care a servit-o în calitate de ambasador al ei la Curtea Franței. Opera cu care s'a făcut mai mult cunoscut a fost studiul asupra dreptului public (1613).

GROZA MOISE, ofițer român din Banat. A intrat în armata română în 1873; a participat la războiul pentru independență, s'a distins la Plevna.

GROZEA SIMION, preot român în Transilvania. A luat parte la revoluția din 1848, luptând în munții Apuseni.

GROZEȘTI ① com. rur. jud. Bacău, plasa Trotuș; 3139 loc. Ține de circ. com. Oituz (legea 1929). ② c. r. jud. Lăpușna, plasa Nisporeni; 1162 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Nemțeni.

GROZINȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Clisăuți; 3250 loc. După legea 1929, are în circ. sa 6 sate.

GRÜBER EDUARD, publicist român în Iași. Pr. op. *Stil și gândire*, 1888.

GRUIA LUI NOVAQ, personaj din legende și poeziile noastre populare. Este fiul lui Baba Novac și sint amândoi un fel de haiduci cari se luptă contra Turcilor. Odată Turcii îl prind și-l închid în Tarigrad. Tatăl său se duce și-l scapă. Aceste fapte s'a găsească în diferite variante, dintre cari cea mai frumoasă este a lui V. Alecsandri (din colecția sa).

GRUIU, munte jud. Neamț com. Bicaz.

GRUMĂZEȘTI, com. rur. jud. Neamț, plasa Cetatea Neamțului; 2032 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Războeni.

GRUMEZOIA, com. rur. jud. Fălciu, plasa Fălciu; 2108 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Schiopeni.

GRUNI, circ. com. jud. Severin cu 2 sate. (1929)

GRUSEVITA, com. rur. jud. Hotin, plasa Chelmenți; 2309 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Chelmenți.

GRUYÈRE, [grüer] ținut în Elveția (cant. Fribourg), vestit prin brinzeturile ce se fabrică acolo.

GUADALQUIVIR, fluviu în Spania, lung de ca. 500 km.

GUADELUPA, insulă în arhipel. Antilelor. (A. mici), aparține Franței. Cap. Basse-Terre.

GUADIANA, fluviu în Spania; lung. 800 km.; formează hotarul între Spania și Portugalia.

GUARINI GIOVANI (*1537†1612), poet ital. amic al lui Tasso. Op. pr.: *Il pastor fido*, dramă pastorală.

GUATEMALA, republică în America Centrală. Supraf. 109.724 km. p.; 2.005.000 loc. Cap. Guatemala. (→ AMERICA).

GUBAŢUCEA, com. rur. jud. Dolj, plasa Vela; 1051 loc. De circ. ei tin 14 sate (1929).

GUBERNATIS ANGELO DE (*1840†1913), scriitor italian. A fost profesor de literatura comparată la Florența, ocupându-se în deosebi cu literaturile orientale. A publicat câteva lucrări de specialitate (*Mitologia zoologică*, 1872, ș. a.), a scris piese de teatru, a condus reviste, între cari *Italia letteraria* (fond. 1862), *Rivista orientale* (fond. 1867). A avut legături cu scriitorii români și în al său *Dizionario biografico degli scrittori contemporanei* (1878) și în *Dictionnaire des écrivains du monde latin* (1905) a dat loc multora dintre ei. A fost membru onorar al Academiei Române (1895).

GUDRUN, poemă epică populară germană.

GUEBHARD CHARLES (*1792†1848), natura-

list elvețian. A trăit mai mulți ani în Moldova (1842) și a făcut cercetări botanice importante; colecția adunată în Moldova se găsește în herbarul lui de Candolle, cu care a fost în corespondență multă vreme.

GUIARD JULES, profesor de parazitologie la facultatea de medicină din Lyon. A publicat cercetări asupra molusculor, studii asupra specialității sale (mai ales viermii intestinali), s'a ocupat și de istoria medicinei. La înființarea Universității din Cluj a fost chemat pentru a face un curs de istoria medicinei (pe care-l continuă și azi, revenind în țară 4 luni pe an); în 1920 a organizat aici muzeul de istoria medicinei, iar în Franța a ținut conferințe despre țara noastră. Membru corespondent al Academiei Române (1924).

GUIANA (GUYANA), regiune așezată la N. E. Americii de Sud, mărginită de Oceanul Atlantic, Venezuela și Brazilia. Partea cea mai mare e posesiune engleză, avind 231.700 km. p. și 307.000 loc.; Cap. Georgetown. Partea cea mai mică este posesiune franceză, avind 88.240 km. p. supraf. și 44.000 loc., cap. Cayenne.

GUICCIARDINI FRANCESCO (*1482†1540), istoric italian. A avut și rol politic în serviciul statului papal. Opera pr. *Istoria Italiei*, în care tratează evenimentele contemporane (1492—1530).

GUICHEN . . . **VICENTE DE**, diplomat francez. S'a ocupat de istoria popoarelor din S.-E. Europei. E membru corespondent al Academiei Române (1929).

GUIDO RENI (1575—1642), pictor italian, școala bologneză.

GUILLAUME PAUL BARON (†1918), scriitor belgian. A fost membru onorar al Academiei Române (1907).

GUILLLOTIN JOSEPH (*1738†1814), medic francez, partizan al revoluției, dar închis în timpul Teroarei. El a propus întrebunțarea mașinei de tăiat capul, care s'a adoptat în 1792 și îi poartă și pînă azi numele (fr. guillotine, rom. ghilotină).

GUINEA, regiune în Africa de V. pe țărmul Oceanului Atlantic dealungul golfului cu același nume. Limitele ei nu se pot stabili cu precizie. Pe țărmul Oceanului merge de la capul Palmas pînă la capul Lopez și se socotește că are o supraf. de 734.000 km. p. și 19.000.000 loc. Pe acest teritoriu se găsească mai multe posesiuni europene: *Coasta de Ivoir* (franceză), *Coasta de aur și Togo* (engleză), *Dahomey* (franc.), *Nigeria* (engl.), *Camerun* (fr.), *Guinea spaniolă*. (→ AFRICA).

GUILLIQUARD LOUIS VINCENT (*1845†1925), jurist francez. A fost profesor de drept civil la facultatea din Caen și a continuat publicațiile lui Demolombe, tratind despre contracte (în peste 10 volume); a fost membru corespondent al Academiei Române (1903).

GUIZOT [cit.: ghizo] **FRANÇOIS** (*1787†1874), scriitor și om politic francez. A fost profesor de istorie la Sorbona; a participat la revoluția din Iulie 1830; a fost ministru sub monarhia zisă din Iulie, mai târziu președinte de consiliu și unul din cei mai însemnați factori politici în această epocă. Revoluția din 1848 l-a înlăturat și de atunci s'a sfârșit și cariera sa politică; restul vieții și l-a consacrat studiilor istorice și lucrărilor Academiei franceze, al cărei membru era din 1836. Capod'opera sa este *Istoria revoluției din Anglia*, dar scrierile sale sint numeroase și multe au valoare deosebită. Cea mai veche traducere românească e un fragment publ. în „Foia pentru minte” din Brașov în 1851; după care urmează *Istoria civilizațiunii* trad. de G. Barozzi în 5 vol. (1856—59), ș. a.

GULF STREAM [golf strim], curent cald în Oceanul Atlantic, care pornește din Golful Mexic și merge pînă la N. Norvegiei.

GULLIVER, roman satiric al scriitorului englez Swift. (→ acest cuv.).

GUȘA AMPOITEI, stație c. f. jud. Alba, pe linia îngustă Alba-Iulia—Zlatna. ① G. BOHOTINULUI

sat jud. Fălticeni, aci a fost în 1675 lupta între Dumitrașcu Cantacuzino și Ștefan Petriceico. ¶ **G.-ALĂTU**, sat jud. Romanat, plasa Oltenița; 1035 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Știrbeiu. În apropiere e schitul Călușu (— acest cuv. ¶ **G.-GALBENĂ**, com. rur. jud. Tighina, plasa Cimișlia; 8946 loc. După legea 1929, e centrul unei circ. cu 11 sate. ¶ **G.-HOMORULUI**, com. urbană jud. Cîmpulung; 5099 loc. (1919); are 1 bis. ort., 1 cat., 1 armeană, 3 sinag.; 1 liceu de băieți, 1 șc. de țesătorie și șc. primare. St. c. f. pe linia Dărmănești-Pojorita, între Dărmănești și Vama. ¶ **G.-HOMORULUI** fost jud. în *Bucovina*, înglobat în jud. Cîmpulung. ¶ **G.-MOTRULUI**, mănăst. jud. *Mehedinți* com. Gura Motrului, începută 1530 de Vel Vornicul Preda Brincoveanu; aci a fost egumen călugărul *Eufrostrin Poteca* fost profesor la Sf. Sava (— acest cuv.). ¶ **G.-MUNTEI**, circ. com. jud. Vaslui cu 12 sate (1929). ¶ **G.-OCNITEI**, loc. jud. Dîmbovița; exploatare de petrol a Societăților *Sirius, Româno-Belgiană, Banca Minelor*, ș. a. ¶ **G.-ODOBEI**, stație c. f. linia Buzău-Nehoiș. ¶ **G.-PADINEI**, com. rur. jud. Romanat, plasa Dunărea; 1713 loc. După legea 1929, formează o circ. com. cu 7 sate. ¶ **G.-PUTNEI**, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Vicoveilor; 1484 loc. Stație c. f. linia între Dornești și Seletin. ¶ **G.-RĂULUI** com. rur. jud. Sibiu, plasa Săliște; 3169 loc. ¶ **G.-ROȘIE**, com. rur. jud. Cetatea Albă plasa Palanca; 3199 loc. Ține de circ. com. Palanca (legea 1929). ¶ **G.-SĂRĂTEI**, sat jud. Fălciu; aci s'au început lupta zisă de la Stăniilești între Ruși și Turci (1711). ¶ **G.-VĂII**, stație c. f. lângă Turnu-Severin. ¶ **G.-VITIOAREI**, com. rur. jud. Prahova plasa Teleajen; 1093 loc. După legea 1929, e centrul unei circ. cu 9 sate.

GURĂN ALEXANDRU (*1824†1888), ofițer român în armata austriacă. A ajuns la gradul de locotent-mareșal; a luat parte la războaiele din 1849 și 1859 în Italia; a fost director al Institutului geografic militar.

GURBA, com. rur. jud. Arad, plasa Ineu; 2224 loc. **GURCO OSIP VLADIMIROVICI** (*1828†1901), general rus. A luat parte la războiul din 1877—78; învins la Șipca, a înaintat apoi pînă la Adrianopol. A fost mai târziu guvernator al Petersburgului.

GURIE (*182), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 17 Noiembrie. A suferit martiriul pentru credință împreună cu Samona și Aviu.

GURIE GROSSU (*1877), fost episcop în Chișinău, apoi arhiepiscop și în fine mitropolit al Basarabiei (1928).

GURUSLĂU — **GOROSLĂU**.

GUSSI NICOLAE, medic în București. Născut în Epir, și-a luat doctoratul în Paris, 1828. În 1837 era medic al colorii de negru. Între 1847—60 a fost „proto-medic al Țării-Românești”.

GUSTAV V (*1858), regele Suediei de la 1907. A vizitat țara noastră în 1910.

GUSTAV ADOLF II (*1594†1632), rege al Suediei de la 1611. A luat parte la războiul de 30 de ani.

GUSTAV WASA (*ca. 1496†1560), rege al Suediei. După multe și mari lupte pentru libertatea țării sale, fu ales rege în 1553.

GUSTI DIMITRIE (*1818†1887), scriitor și profesor român. A fost profesor în Iași, funcționar superior în ministerul cultelor înainte de unire; ministru de culte de două ori (1867, 1868). A publicat cărți didactice (*Geografie*, 1842 și alte ediții ulterioare, *Retorică*, 1852, *Catichis*, 1859) și diferite articole în „Albina românească”, „Foaia pentru minte”, etc.

Gustav V.

Gustav Adolf.

GUSTI DIMITRIE (*1880), profesor și scriitor român. După studii de filozofie la Leipzig și Berlin, a fost numit profesor de sociologie și istoria filozofiei la Universitatea din Iași (1910). apoi transferat la București la catedra de estetică, etică și sociologie (1920). Membru al Academiei Române (1919). A publicat articole în „Arhiva” din Iași (1902) în „Ideea europeană” din București (1920). În cărțile sale s'a ocupat de istoria filozofiei (*Introducere la cursul de Istoria filozofiei grecești*, 1910), de chestiuni de politică internațională (*Die Donaufrage*, Berlin 1904), dar mai ales de sociologie și legăturile ei cu diferite științe și de aplicațiile practice ale principiilor ei (*Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik*, Berlin 1909; *Sociologia războiului*, 1915). În discursul de recepție la Academie a vorbit despre *menirea Academiei* (1923). Intemeind, cu un mare număr de colaboratori, *Institutul Social Român*, a ținut conferințe în legătură cu chestiunile la ordinea zilei și conduce publicația: *Arhiva pentru știința socială* (— acest cuv.).

Dimitrie Gusti († 1887)

GUȘTERIȚĂ, com. rur. jud. Sibiu, plasa Tur-nișor; 2131 loc.

GÜTENBERG IOHANNES (* ca. 1400† ca. 1468) litograf german. Se numea în realitate *Gensfleisch din Gutenberg*. Tradiția îi atribuie Inventarea tipografiei. Sînt istorici cari susțin că el a perfecționat numai invenția literelor mobile. Oricum, este fapt că el a tipărit în întregime prima Biblie, ajutat de Faust în anul 1450. Are, între altele, o statuă la Strassburg și alta la Mainz.

GUYAU [cit.: gūio] **JEAN MARIE** (*1854†1888), filozof francez. A fost pentru scurt timp profesor, dar sănătatea lui șubredă l-a oprit de a avea o activitate publică importantă. E cunoscut prin operele sale, dintre cari unele au un renume european: *Morale anglaise contemporaine* (1879), *Esquisses d'une morale sans obligation ni sanctions* (1885), *Les problèmes de l'esthétique* (1884), *Irreligion de l'avenir* (1887). La noi găsim cîteva traduceri: *Spre mai bine*, de Sc. Georgescu (Bibl. Minerva) 1910, *Pentru părinți și copii* (idem) 1909, *Educație și ereditate* de Stel. Constantinescu și V. Duiculescu (1916).

Gutenberg.

GUYE PHILIPPE (†1922), profesor de chimie fizică la Universitatea din Geneva. Membru onorar al Academiei Române (1913).

GUYNEMER GEORGES (*1894†1917), aviator francez. S'a înrolat în timpul războiului și a re-purtat multe victorii, dar a pierit într-o luptă.

GUYON [gūio] * **FELIX** (*1831†1920), medic francez, specialist în maladiile căilor urinare, asupra cărora a publicat lucrări de mare valoare; profesor de patologie externă (1877), membru al Academiei de medicină (1878) și al Ac. de Științe (1892).

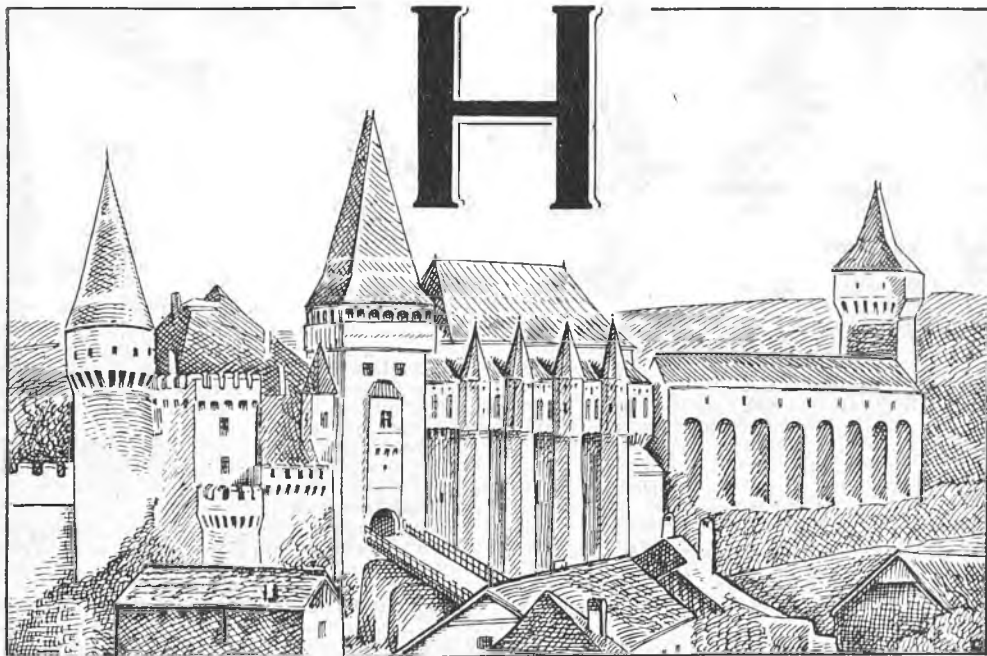
GUYOT [gūio] **YVES** (*1843†1928), economist francez. A fost ministru al lucrărilor publice. Op. pr. *La prostitution*, 1883.

GVARDINIȚĂ, com. rur. jud. Mehedinți, plasa Bălăcița; 2359 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Bălăcița.

GVĂZDAUȚI, sat jud. Hotin, plasa Securenii; 3969 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Securenii.

GYP [jip], numele literar al contesei **SIBYLLE DE MARTEL** (*1850) scriitoare franceză. A scris multe romane și nuvele. Puține traduceri în românește, mai ales prin reviste; cităm: *Un măr-găritar*, publ. în „Lumea nouă literară” 1896.

H

HUNEDOARA (CASTELUL FAMILIEI HUNIADI).

HAAKON [hocon],³ nume purtat de mai mulți regi ai Norvegiei și acum luat de Carol, fiul lui Frederic viii, regele Danemarcei, proclamat sub numele de **HAAKON vii** în 1905.

HAARLEM, oraș în Olanda; 114.000 loc.

HABSBURG, familie nobilă originară din Suabia, care dobândi mari domenii și apoi deveni domnitoare în Austria prin Rudolf în 1273, înțemeietorul *Căței de Austria*. Ultimul împărat a fost *Carol*. (— acest nume).

Haakon vii.

HACHETTE [așet], librărie și editură din Paris, întemeiată de Louis Hachette (†1864).

HACMAN EUGENIU (*1793†1873), episcop al Bucovinei. A studiat teologia la Viena, a fost profesor de limba română al arhiducelui Ferdinand (împărat, abdicat în 1848). A fost ales episcop în 1835 și a funcționat până la moarte. În ultimul an al vieții, episcopia din Cernăuți a fost ridicată la rangul de mitropolie, dar el n'a apucat a fi instalat ca atare.

HACQUET [ake] **BALTHASAR** (*ca. 1740†1815), naturalist francez stabilit în Austria. A fost profesor la Leybach, la Lemberg și la Viena. A călătorit în tot imperiul și în țările române și a făcut studii de botanică cum și observări etnografice prețioase (*Călătorii în Carpați*, 1796).

HAECKEL [hekel] **ERNST** (*1834†1919), naturalist german. Partizan al lui Darwin, a fost unul din cei mai însemnați susținători ai transformismului. Op. pr. *Generelle Morphologie der Organismen*, 1866; *Natürliche Schoepfungsgeschichte*, 1868; *Anthropogenie*, 1874. În românește s'au tradus: *Originea omului* (de A. Luca, 1909), *Dumnezeu și lumea* (de G. St. Graur, 1911), *Nemurirea sufletului* (1924), *Despre minuni* (de Clement-Bacău, f. a.).

HAENDEL [hendel] **GEORG** (*1685†1759), compozitor german. A trăit și în Germania și în alte țări, mai mult în Anglia, a avut o situație oficială în Londra și acolo a murit orb. A scris opere

(*Xerxes*, etc.) și multe oratorii (*Samson*, *Iosua*, etc.).

HAFIZ († ca. 1389) poet liric persan. Din operele lui a tradus Gr. N. Lazu.

HAGA (ital. *AIA*, fr. *LA HAYE*, germ. *HAAG*), capitală Olandei, 417.000 loc. Aci au fost multe conferințe internaționale și s'au încheiat tratate. Din 1901 e sediul unui tribunal internațional.

HAGENBECK CAROL (*1844†1887), proprietarul celei mai mari menajerii din Europa, în Hamburg.

HAGI-IBRAHIM, lac. jud. Ismail.

HAGI-STOIAN, unul din comandanții de putere pe cari administrația i-a trimis contra lui Tudor când a adunat pandurii săi în Oltenia

HAGI-STOICA, NICOLAE (*1818†1900), comerciant român. Se numea Nicolae Petrovici, după tatăl său; dar fiind în serviciul unui comerciant din București Ștefan Hagi-Stoica, a luat în căsătorie pe fiica acestuia și a adoptat numele familiei soției sale. A fost între primii noștri comercianți cari nu s'au mulțumit să se aprovizioneze din Viena sau Lipsca, ci au mers mai departe. El și-a adus marfă (fierărie) din Anglia și Franța. În 1847 a dobândit de la Bibescu diploma de boer.

HAGIENI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Tândărei; 1293 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Tândărei. Stație c. f. între Tândărei și Fetești.

HAIG [cit. he] **DOUGLAS** (*1861†1928), general englez. Între 1915—1918 a comandat înțiliu o parte din armatele englezești trimise în Franța, apoi i s'a încredințat comanda generală a tuturor forțelor engleze. A luat parte la luptele de la Verdun. A obținut succese pe Somme. I s'a dat rangul de mareșal.

HAINISCH [haîniș] **MICHAEL** (*1858), om politic austriac. A fost președinte al Republicii.

HAITI, insulă din Antilele Mari (numită odinioară *San Domingo*); supraf. 77.253 km. p., 9.247.000 loc. A fost descoperită de Cristofor Columb în 1492. E împărțită azi în două state: la V. *Republica Haiti* cu cap. *Port-au-Prince*; la E. *Republ. Dominicană* cu cap. *San Domingo*.

HACON — **HAACON**

HALCINSKI, consul rus în București pe la 1853. Lui i-a adresat Grigore Alexandrescu o violentă satiră „Adio”, în care e brutală apostrofă: „Pustiul Siberiei te așteaptă cu plăcere, pământul să te nghită și dracul să te ia”.

HALDEEA, = **CALDEEA**.

HALEPLU CONSTANTIN (*1816†1873), scriitor român. Op. pr.: *Cumplitul amăgit*, comedie, 1847, *Sărutul cinsit*, comedie, 1851, *Ucenicul Șarlata-nului*, comedie 1851, *Don Sanji*, dramă, 1857, *Serbare națională sau visul fericității*, 1859.

HALEVY [alevi] **FROMENTAL** (*1799†1862), compozitor francez. Opera cea mai cunoscută: *La Juive*.

HALEVY LUDOVIC (*1834†1918), autor dramatic și romancier francez. Opere mai cunoscute: *La belle Hélène*, operetă, cu Meilhac, *L'abbé Constantin*, roman.

HALFON HABETAY (*1827†1880), bancher din București, evreu de origine. A lăsat o mare parte din averea sa pentru ajutorarea orfanelor din Azilul „Elena-Doamna”.

HALICI MIHAIL (sec. xvii), scriitor român. Avem de la el o mică odă în distihuri elegiace (1674) adresată lui Francisc Pariz Papai, autorul unui dicționar. Se socotește că el însuși este autorul dicționarului cunoscut numele de *Anonymus Lugosensis* sau *Caransebestensis*. (= acest cuv.).

HALICI ① oraș în Polonia (Galiția); a fost în sec. xii și xiii centrul unui mic stat, de la care ar fi venit numele Galiției. ② mitropolie ortodoxă în Polonia. Prin sec. xiv vedem că unii episcopi români din Moldova erau sfințiți de mitropolitul de acolo.

HALIMA, colecțiune de povești arabe, cari au pătruns în literatura poporană scrisă a popoarelor Europei. La noi s'a introdus pe două căi: printr'o versiune grecească tradusă de *Ion Gherasim Gorjan* (tip. 1835—38); printr'o versiune germană, luată după cea franceză a lui Galland (1704) și tradusă de *Ioan Barac* (tip. 1836).

HALIP GRIGORE (*1850), profesor român în Bucovina. A predat agricultura cu diferitele ei ramuri la Școala specială din Cernăuți. A publicat cărți de specialitate.

HALIPA PANTELIMON, om politic român din Basarabia. A fost ministru în guvernul prezidat de I. Maniu (1927) și în cel prezidat de G. Mironescu (1930). A publicat în rușește o istorie a Basarabiei și un vol. de poezii (*Flori de pîrlăgă*) și a condus ziarul „Cuvînt moldovenesc”. E membru corespondent al Academiei Române (1918).

HALITA SOLOMON (*1859†1926), profesor român. Originar din Transilvania, a predat pedagogia la școala normală din Birlad (1886), la cea din Galați (1893), la Seminarul „Veniamin” din Iași (1905); a fost revizor școlar (1889), inspector și insp. general al învăț. primar (1896, 1901), prefect al județului Iași (1919), apoi al jud. Bistrița-Năsăud (1922).

HALL, stațiune balneară (sare) în Germania (Württemberg), 9515 loc.

HALLE, oraș în Germania (Prusia, Saxa, pe riul Saale); 192497 loc. Are o Universitate fondată în 1694, la care au urmat studii mulți Români.

HALLER ALBIN (*1849†1925), chimist francez; fost membru al Academiei de științe; membru onorar al Academiei Române (1909).

HALLEY [cit. heil] **EDMOND** (*1656†1742), astronom englez. A descoperit o cometă care-i poartă numele.

HALMEI, com. rur. jud. Satu-mare, plasa Ugocea; 3998 loc. Stație c. f. de unde pornește linia care merge la stația Grigore Ghica Vodă și trece pe teritoriul Poloniei și pe al Cehoslovaciei.

HALS FRANZ (*1580†1666), pictor flamand. Multe din principalele lui opere se găsesc în muzeul din Haarlem. Un tablou al lui s'a vindut în 1910 cu 2 milioane de mărci.

HAMANGIA, sat jud. Constanța, plasa Co-

gealac; 1125 loc. Stație c. f. pe linia Medgidia-Babadag.

HAMANGIU CONSTANTIN (*1868), magistrat român. Consilier la Înalta Curte de Casație. Conduce două publicațiuni juridice: *Pandectele române* (1921) și *Pandectele săptămânale* (1923). A publicat mai multe colecțiuni de legi românești adnotate. E membru onorar al Academiei Române (1930), căreia i-a donat un fond de 5 milioane lei pentru premii literare. Ministru de justiție (1931).

HAMBURG, stat liber și oraș în Germania. Are 415 km. p. supraț. și 1.134.312 loc. Portul este unul din cele mai însemnate din lume pentru transporturile internaționale. Aci își are sediul compania de navigație *Hamburg-America-Linie*. A avut rol mare la finele evului mediu ca membru important al *Ligei hanseatice*.

HAMERLING ROBERT (*1830†1889), poet german (austriac). Op. pr.: *Ahasver în Rom*, epopee, *Danton und Robespierre*, dramă.

HAMID EFENDI, unul din reprezentanții Turciei la conferința din București din Noembrie 1811, cînd s'a încheiat armistițiul precursor al păcii din 1812.

HAMILTON [cit.: hemiltan] **JAMES** (*1769†1831), profesor englez. A dat la lumină o metodă proprie pentru învățarea limbilor streine.

HAMIȚI = **CAM**.

HAMLET, personaj din drama lui Shakespeare cu același nume. În realitate a existat un asemenea prinț în Danemarca, dar în timpuri vechi și cu o viață legendară. (= **SHAKESPEARE**).

HAMMER-PURGSTALL IOSIF (*1774†1856), istoric german (austriac), autorul cunoscutei opere *Geschichte der osmanischen Reiches*, 1814, ed. 2-a 1834 în 4 volume. A ocupat funcțiuni diplomatice și în 1806 a fost agent consular la Iași.

HAMMURABI, rege al Babiloniei pe la 2250 a. Chr., pomenit în Biblie.

HAMSEA AUGUSTIN (*1849), arhimandrit român în Transilvania. A fost director al seminarului ortodox din Arad (1887); egumen al mănăstirii Hodos-Bodrog.

HAMSUM KNUT (*1860), poet și romancier norvegian. A luat premiul Nobel în 1920. Viața lui a fost plină de greutăți: plecînd de la țară, a fost croitor, hamal, agricultor, ș. a. în țara sa și în America. A început să scrie la 18 ani. Din operele lui s'au tradus în românește: *Caucuz* (de Ion Pas f. a. Bibl. Dimineața), *Foamea* (de Ion Pas, 1926), *Pan* (de L. I. Caragiale, 1920), *Slavi ai iubirii* (de E. Relgis, Bibl. „Lectura”), *Victorie feminină* (de B. Madeleine, Bibl. „Lectura”).

HÂNDEL = **HAENDEL**.

HANGERLI CONSTANTIN (†1799), domnul Munteniei 1797—1799. Pasvan-Oglu, pașă din Vidin, ridicîndu-se contra împărației, Sultanul trimise pe amiralul Chiuciu-Husein cu o armată de 100.000 oameni ca să-l prindă. Cu acest prilej amiralul obținu numirea ca domn al Munteniei a dragomanului său Constantin Hangerli. Expediția aceasta nu avu succes, de și Domnitorul își dete toată silința să procure proviantul necesar, punînd chiar biruri grele. După înfrîngere, comandantul turc veni în București și apoi se întoarse la Constantinopol. Curînd după aceasta, veni un agent al marelui vizir și ucise pe Hangerli. Nu se cunosc bine pricinile acestui fapt. Xenopol crede că s'au acuzat reciproc față de Sultan pentru insuccesul expediției și că Turcul avînd mai multă trecere, a izbutit să suprimă pe acuzator. Față de țară, agentul vizirului l-a spus că Sultanul l-a pedepsit pentru că a pus biruri și a reînființat dajdia văcărului, a cărei desființare o și proclamă chiar atunci.

HANGU, sat jud. Neamț, plasa Ceahlău. În apropiere e schitul cu același nume.

HANN IULIUS DE (*1839†1921), meteorologist austriac. Op. pr. *Manual de climatologie*. Membru onorar al Academiei Române (1914).

HANNIBAL (**ANNIBAL** sau **ANIBAL**) (*241†183 a. Chr.), mare general cartaginez. A luptat

contra Romanilor, obținând mari succese în Spania și Italia, după trecerea Alpiilor; a ajuns la Roma, dar n'a îndrăznit s'o atace, fiindu-i armata ostentivă. Romanii au tras mare spaime: de atunci a rămas expresia proverbială: *Hannibal ad portas*, care se zice despre un pericol iminent. Cu învingerea lui la Zama de către Romani, s'a isprăvit al doilea războiu punic. După ce a condus statul cîtva timp, a fost nevoit să se exileze și s'a sinucis.

HANOTAUX [cit. anoto] **GABRIEL** (*1853), istoric și diplomat francez. A fost ministru de externe (1894 și 1896). Membru al Academiei franceze (1897). A publicat multe opere despre trecutul țării sale, între cari mai cunoscută este *Istoria Franței pînă la 1871*.

HANOVRĂ (germ. **HANNOVER**), fost regat în Germania, devenit provincie a Prusiei după 1866; 38590 km. p., 3.027.864 loc. Capitala este orașul **Hanovra**, 414.392 loc.

HANSA (LIGA HANSEATICĂ), uniune a mai multor orașe și porturi comerciale din Germania pentru a se apăra de încălcările principiilor vecini, și pentru a lupta contra piratilor cari atacau corăbiile lor pe diferite mări. Această uniune avea un fel de guvern al ei, o armată foarte puternică de uscat și multe vase de războiu, de oarece avea un fel de monopol al navigației internaționale, avea agenții în cele mai importante puncte de comerț maritim în Țările de jos și în Rusia. Inceputurile ei se datoresc unirii orașelor **Lübeck** și **Hamburg** (1241), la care se alipi **Bremen**, apoi și alte multe. S'a dizolvat definitiv în 1669.

HANU-CIȘLA, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Palanca; 2087 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Palanca.

HANUL CONACHI, stație c. f. jud. Covurlui pe linia Galați-Tecuci-Mărășesti.

HANUS [hanus] **IOAN IGNATIU** (*1812 †1869), filozof și filolog ceh. A fost profesor la Viena, Lemberg, Praga. A publicat multe opere în limba cehă și în limba germană, în cari a studiat *miturile*, *proverbele* și multe chestiuni generale și speciale din istoria literaturii cehi.

HARALAMBIE NICOLAE (*ca. 1828 †1908), general român. Sublocotenent în 1852, era colonel de artilerie la 11 Februarie 1866; a luat parte la mișcarea care provocă abdicarea Domnitorului Cuza și a intrat în locotenenta Domnească cu Catargiu și Goleșcu. A fost ministru de războiu în 1866, a reintrat în armată în 1877 și a luat parte la războiu, cu gradul de general și avînd comanda unui corp de armată.

HARDEN MAXIMILIAN (*1861 †1927), ziarist german, redactor al revistei *Die Zukunft*. După ce în tinerețe susținuse pe Bismarck, mai tîrziu deveni un luptător pentru ideile democratice, mai ales după războiu, cînd Germania trecea prin criza doliică pricinuită de înfrîngerea ei.

HARDENBERG CAROL AUGUST FRITZ (*1750 †1822), om politic german. A fost ministru în Prusia 1797, 1804, cancelar 1810; a luat parte la congresul din Viena.

HARDENBERG FRIDERIC (*1721 †1801), scriitor german cu pseud. **NOVALIS**. A fost unul din cei mai însemnați reprezentanți ai romantismului german.

HARDY [herdi] **TOMAS** (†1928), poet și romancier englez. În românește, s'au tradus: *Micile tronii ale vieții* (de D. Suchianu, Bibl. „Dimineața”), *Un caz de conștiință* (de H. Iulian, Bibl. „Lectura”).

HAREȚ SPIRU (*1851 †1912), matematic și om

Hanibal.

G-I Haralambie.

politic român. Doctor în științe din Paris, profesor de mecanică la Universitatea din București (1878), membru al Academiei Române (1892). A fost inspector general al învățămîntului, în care calitate a făcut un *raport* foarte amănunțit asupra stării școalelor (1884), secretar general al Ministerului Instrucției (1885), apoi de trei ori ministru de instrucție (1897, 1901, 1907). În această calitate, a făcut, între altele, reforma învățămîntului secundar și superior (1898), înființînd cele trei secțiuni în clasele v—viii de liceu (clasică, modernă, reală) și stabilind metode noi în predarea tuturor cursurilor, bazate pe intuițiune, iar în Universitate modificînd normele de recrutare a profesorilor. Apoi s'a ocupat de lărgirea și întărirea învățămîntului primar, punîndu-l în legătură cu viața socială a satelor. *Activitatea* numită *extra școlară* a servit pentru ridicarea nivelului cultural al sătenilor. Grație impulsului dat de el, s'a început înființarea *băncilor populare*, devenite astăzi o puternică instituție financiară, care poate aduce servicii și locuitorilor și Statului. În 1901 a tipărit un *raport* adresat Regelui, în care expune tot ce a lucrat și a plănuit pentru diferitele ramuri ale învățămîntului. Retrăgîndu-se de la minister, a publicat un studiu despre *Chestia țărănească* (1905) și o lucrare de polemică *Pașii de istorie* (1906). În 1907 a făcut un raport despre *activitatea preoților și învățătorilor în rîscoalele din acel an*, apărîndu-i de acuzațiile ce li se aduseseră de a fi fost instigatori. O încercare de reformă a organizației bisericești n'a reușit, dar a întemeiat *Casa Bisericii* (1902). Ideile lui se găseseră dezvoltate în discursuri, expuneri de motive, etc. și într-o broșură specială *Scoala naționalistă* (1907). Mai importantă este însă opera sa *Mecanica sociale* (1910), în care a îmbrățișat toate problemele activității societăților omenești și a căutat să fixeze legile după cari se desvoltă și se soluționează. Dintre lucrările de specialitate notăm: *Pata cea roșie de pe planeta Jupiter*, 1912, un studiu despre *Henri Poincaré*, 1912, și un curs de *trigonometrie*, de care s'au folosit școlarii români și după moartea lui.

Hareț.

HARGHITA (sau **ARGHITA**), munți în Transilvania așezați dealungul cursului superior al Oltului.

HARCOV, oraș în Rusia (Ucraina), 410.000 loc.

HARMENOPOL CONSTANTIN (*ca. 1320 †ca. 1383), jurist bizantin. Legiunile lui au servit la alcătuirea codurilor românești din vremea lui Vasile Lupu și Mateiu Basarab.

HARPAGON, personajul principal din comedia lui Molière: *L'avare*. Este tipul știricului care voește să-și păstreze și rangul social.

HARTENECK IOAN (*1664 †1703), preot evanghelic în Sibiu. A fost comite al Sașilor din Transilvania.

HARTMANN EDUARD DE (*1842 †1906), filozof german. Op. pr. *Filozofia inconștientului*, *Estetica*, *Metafizica*, *Religia viitorului*, *Spiritismul*.

HARUN AL RAȘID (†809), calif arab cu reședința în Bagdad. Figura lui a devenit legendară ca tip al stăpînitorului drept.

HARVARD COLLEGE, universitate vestită în Statele Unite în orașul Cambridge.

HARVEY WILLIAM (*1578 †1658), medic englez, a stabilit legea circulației sîngelui.

HARZ, șir de munți în Germania (Hanovra, Brunswick și Prusia).

HASAN BATÎR, com. rur. jud. Cetatea-Albă plasa Traian; 3637 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Dunăreanca.

HASCHIOI, circ. com. jud. Durostor plasa Do-mușlar cu 19 sate (1929).

HASDEU ALEXANDRU (*1811†1872), fiu al poetului Tadeu Hasdeu. De și cetățean rus, a fost crescut în tradiția moldovenească. Ela ținut în 1837, la o serbare ca efor al școalelor, o cuvântare în care îndemna pe tinerii absolvenți să nu piarză conștiința naționalității lor moldovenești. El a făcut și scrieri istorice în rusește. În 1886, la întemeierea Academiei în București, a fost proclamat membru, dar guvernul rusesc nu l-a lăsat să vie. A avut doi fiil: Bogdan și Nicolae.

Al. Hasdeu

HASDEU (scris și **HIDAU**) **BOGDAN PETRICEICU** (*1836†1907), filolog și istoric român. Fiu al lui Alexandru, și-a luat și numele de Petriceico, fiind rudă prin femei cu fostul Domnitor al Moldovei Ștefan Petriceico. Născut în Basarabia; și-a făcut studiile în Rusia și a fost chiar ofițer în armata rusească. La 1856 a trecut în ținuturile cari se întoarsă atunci la Moldova, a fost judecător la tribunalul din Cahul, dar a trecut curînd în Iași, unde a fost numit bibliotecar și unde a publicat revista *Din Moldova* (1862). A fost și profesor acolo. Mai tîrziu a venit în București, a devenit membru în comisia documentală, director al Arhivelor Statului și profesor la facultatea de litere. Amestecîndu-se în politică, a fost deputat, a redactat ziarul *Trăian* și gazetele umoristice *Aghi-ufă* (1864) și *Satirul* (1866). Cea mai mare parte a activității sale și-a consacrat-o literaturii, istoriei și filologiei. Spirit iubitor de concepții vaste și de ipoteze îndrăznețe, el a început multe opere, dar nu le-a dus la sfîrșit. Ca poet, în înțelesul larg, a dat, afară de un volum de poezii, cîteva lucrări dramatice. Între cari cea mai însemnată e *Răsvan și Vidra* (1867). Ca istoric începe printr'un studiu asupra lui *Luca Stroici* (1864) și urmează cu colecția de documente *Arhiva istorică a României* (1865), cu diferite monografii, între cari *Ion Vodă cel Cumplit* (1865), și ajunge la *Istoria critică* (1873), primită cu mare entuziasm și pentru care Parlamentul i-a votat o medalie de aur. Ca filolog, pe lîngă cercetările speciale, a lăsat două lucrări mari: *Cuvențe den bătrîni* (1873-1879), în care studiază limba documentelor din sec. xvi și textele din codicile zis *Sturđanșu*, importante cărți populare; *Etymologicum Magnum Romaniae* (1887—1898), dicționarul limbii istorice și populare, lucrat, după inițiativa Regelui Carol I, în proporțiuni prea mari, căci aproape fiecare cuvînt e o monografie. Tot în direcția filologică și istorică a lucrat el prin publicarea revistei *Columna lui Traian* (1870—77). Mai tîrziu a înființat *Revista Nouă* (1887—1895), a scris satire (*Sarcasm și ideal*, 1897) și s'a ocupat de spiritism (*Sic cogito*, 1892).

B. P. Hasdeu.

HASDEU IULIA B. P. (*1869†1888), scriitoare. Fiica lui B. P. Hasdeu, cu excepționale daruri intelectuale. Cea mai mare parte din operele ei erau scrise în franțuzește. Au fost adunate după moartea ei în 3 volume sub titlul *Bourgeois d'avril* (1889, 1890).

Hasdeu Iulia.

HASDEU TADEU (*1769†1835), nobil polon de origine românească. A servit în armata austriacă și a avut un fiu tot **TADEU**, care a scris poezii în limba polonă și care a trecut în Moldova cea luată de Ruși (de unde emigrase mai de mult familia sa) și unde avea proprietate în ținutul Hotinului. El avu doi fiil: Boleslas și Alexandru.

HASMAȘ, vîrf în munții Tarcăului între Bicaz și Trotuș.

HATVANI IMRE (EMERIK), maior în armata ungurească în 1848-49. În timpul în care Dragoș trata cu capii Românilor din munții apuseni, fiind trimis de Unguri, Hatvani a profitat de împrejurare, a arestat pe comandanții români cari tratau cu Dragoș și i-a ucis, apoi a prădat Abrudul. Cînd Românii au văzut trădarea, l-au atacat și i-au nimicit armata.

HATEG, com. urbană jud. Hunedoara, plasa Hateg; 5500 loc. Stație c. f. pe linia laterală Caransebeș-Subcetate.

HAUPTMANN GERHART (*1862), poet și dramaturg german. Premiul Nobel în 1912. Din operele lui s'au tradus în românește: *Tesătorii*, dramă (trad. de R. Lascăr și I. Colnic, 1895, și de Marian și Mons, 1896), *Clopotul cufundat* (de I. H. S. Buc. 1911), *Suflete stînghere* (de E. Marghita, Buc. 1922), *Tatăl*. (de E. Marghita, Buc. f. a. Bibl. „Lectura”).

Hauptmann.

HAUTERIVE [cit. otriv] **ALEXANDRE CONTE** (*1754†1890), diplomat francez. A fost membru al Academiei de inscripțiuni. A debutat ca secretar al ambasadei din Constantinopol în 1784 și în 1785 a venit în Moldova ca secretar al Domnitorului Alexandru Mavrocordat (Firarul). Călătoria aceasta, în timp de 27 de zile, a povestit-o într-o serie de note (*Journal d'un voyage de Constantinople à Iassi*, publicat după moartea autorului de A. Ubicini). Observațiile și informațiile ce a luat cît a stat în Moldova le-a adunat și a redactat un memoriu care a rămas în manuscris și un urmaș al lui l-a trimis Regelui Carol I, care l-a dăruit Academiei și aceasta l-a publicat în 1902 sub titlul: *Mémoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie présenté à S. A. S. le prince Alexandre Ipsilanti* în 1787. O altă scriere a lui s'a publicat de Ubicini în *Revue de géographie* în 1877 sub titlul *La Moldavie en 1785* (reprodusă și ea în publicația Academiei).

HAÛY RENÉE ABATE (*1743†1822), naturalist francez, creatorul științei *cristalelor* (cristalografie).

HAÛY VALENTIN (*1745†1822), filantrop fr. inventă caracterele în relief pentru orbi.

HAVANA, cap. insulei Cuba; 363.500 loc. Vestită pentru cultura și prepararea tutunului.

HAVAS CHARLES (*1785†1858), comerciant francez, care a făcut (1835) prima organizație de transmitere a telegramelor la zărele din diverse țări (*Agence Havas*). Multă vreme a fost singura de acest fel.

HAVET [ave] **LOUIS** (*1849†1925), filolog francez. S'a ocupat de limba latină. A fost profesor la Facultatea de litere și la Collège de France, membru al Academiei de inscripțiuni. A publicat, între altele, o gramatică latină, un studiu asupra metricei greco-latine. De cîteori a avut ocazia a legat studiul limbii latine cu dezvoltarea limbilor romanice.

HAVIRNA, com. rur. jud. Dorohoiu, plasa Centru; 2730 loc. Circ. com. cu 5 sate (1929).

HAVLICEK CAROL (*1821†1856), scriitor ceh. A luptat contra tendințelor de apăsare politică și ale Austriei și ale Ungariei. Persecutat, internat, a murit de oîcă în patria sa.

HAVRE [cit. avre], oraș în Franța la vărsarea fl. Sena port la Canalul La Manche.

HAWAI (sau **SANDWICH**), grupă de insule din Oceania (Polinesia); 16702 km. p., 298.500 loc. Principale produse: zahăr, banane. Capitala: Honolulu. Descoperite de Kook în 1778. Aparțin Statelor-Unite.

HAWTHORNE NATANIEL (*1804†1864), romancier american. La noi s'a tradus puțin în cîteva zăre și reviste.

HAYDN FRANZ JOSEF (*1732†1809), compozitor german. A trăit în Austria și în Germania. A

scris *oratorii și simfonii* (125), *concerte* pentru piano, vioară, violoncel, sonate, etc. A lui este muzica imnului german: *Deutschland über alles*.

HAYNALD LUDOVIC (*1816 †1891), prelat catolic în Ungaria. A fost ajutor de episcop Alba Iulia (1851), mai târziu deveni cardinal (1879). A fost adversar al silințelor ce-și dădeau naționalitățile din Ungaria pentru a-și păstra individualitatea. A întemeiat în Kalocsa un observator de astronomie și o bibliotecă specială de botanică.

HAYNAU IULIU (*1786 †1853), general austriac a avut rol important în represiunea contra Ungurilor în 1849.

HĂDĂRENI, stație c. f. jud. Turda linia îngustă Turda-Aburid.

HAGHIG, circ. com. jud. Trei-Scaune cu 3 sate (1929).

HĂLAUCEȘTI, com. rur. jud. Roman, plasa V. Alecsandri; 2411 loc. Stație c. f. între Roman și Pașcani. Are o tipografie catolică: „Serafica”. După legea 1929, ține de circ. V. Alecsandri.

HĂLCHIU, com. rur. jud. Brașov, plasa Bîrsade-sus; 2831 loc.

HĂLMAGIU, com. rur. jud. Arad, plasa Hălmagiu; 1225 loc. Stație c. f. linia Arad—Brad între Gurahont și Brad. Sint mine de mangan. De aci drumul spre muntele Găina.

HĂLMĂGEL, com. rur. jud. Arad, plasa Hălmagiu; 2737 loc.

HÂNCEȘTI, (sau **HÎNCEȘTI**), circ. com. jud. Lăpușna cu 13 sate (1929).

HÂNTEȘTI, com. rur. jud. Dorohoiu, plasa Siret; 2773 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929).

HĂRAȘTES, stație c. f. jud. Turda între Răboeni și Cîmpia Turzii, linia mare București—Brașov—Oradea.

HĂRMAN, com. rur. jud. Brașov, plasa Bîrsade-jos; 2980 loc. Stație c. f. linia Brașov—Sf. Gheorghe.

HEAD [hid] **BARCLAY V.** (†1924), numismat englez. A fost conservator la Britisch-Museum. A publicat numeroase studii despre monetele grecești. A fost membru onorabil al Academiei Române (1914).

HEARN [hern] **LEFCADIO** (*1850 †1904), scriitor englez (irlandez) de origine, naționalizat japonez. A scris multă vreme în l. engleză, fiind ziarist și ocupându-se cu reportajul despre călătoriile în ținuturile puțin cunoscute. În tinerețe a luptat greu cu sărăcia. A trăit în Statele-Unite, în Antile, în Martinica, etc.; în 1890 a ajuns în Japonia, acolo s'a căsătorit cu o indigenă de bună familie și și-a schimbat numele în **YAKUMO KOZUMI**. Acolo a murit. Traduceri în românește: *Ko-Ko-Ro*, *nuvele* (de M. Manolescu, Bibl. „Lectura”), *Legende japoneze* (de Elena Farago, Bibl. „Lectura”).

HEBE, divinitate din mitologia greacă, fiica lui Jupiter și a Junonei. Era zeița tinereței. La masa zeilor ea turna în cupe *nectarul*, băutura lor. De obicei este reprezentată în operele plastice în această înfățișare.

HEBERT [eber] **JACQUES** (*1755 †1794), om politic francez. A avut rol important în timpul marelui revoluționar, fiind capul unei grupe de teroriști („hebertiști”), numiți „turbații”, și redactorul ziarului de scandal *Père Duchesne*. A murit pe esafod.

HEBRIDE, insule la N. V. Scoției; suprafa. 7555 km. p.; 98556 loc. Insula cea mai mare se numește *Lewis*, în care se află orașul *Stornoway*.

HECI, sat jud. Fălțiceni (fost Suceava), plasa

Haydn

Hebe.

Lespezi; 1602 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Lespezi. Stație c. f. între Pașcani și Dolhasca.

HECTOR, personaj principal din epopeea *Iliada*. Este unul din fiii lui Priam, e soțul Andromachi și tatăl lui Astianax. Il ucide Achile.

HEGEDŰS SANDOR (ALEXANDRU) (*1847 †1906), om politic ungur. Deputat și ministru de comerț.

Opere: A *latin államok penzzövelése* (Uniunea monetară latină), ș. a.

HEGEL [heghel] **GEORG** (*1770 †1831), filozof german. A fost profesor la Berlin, urmaș al lui Fichte. Teoria sa (hegelianismul), care susținea identitatea absolută între ființă și cugetare, a avut o mare influență asupra dezvoltării spiritului. Op. pr.: *Logica*, *Enciclopedia filozofiei*, *Estetica*.

HEGEL VLADIMIR, sculptor stabilit în România. A studiat la Paris cu Geoffroy și Cabot. A fost profesor la școala de arte și meserii din București (1891), la școala de institutori, la școala de arte frumoase (1896). Între statuele lui se citează: Miron Costin (Iași), V. Alecsandri (Iași), C. A. Rosetti (București), monum. Pompierilor în Dealul Spirei (București), Dinicu Golescu (Buc.). A fost membru al Ateneului Român.

HEGLAZ, stat liber în Arabia (Asia), 470.000 km. p., 900.000 loc. Din 1927 e guvernat de Emirul *Faical*. Cap. *Abu-Aris*.

HEIDELBERG [haidelberg], oraș în Germania (Baden) pe r. Neckar. Are o Universitate vestită (fundată 1386). Viața studențească de aci a dat subiectul cunoscutei piese a lui W. Förster care s'a jucat și pe scena Teatrului Național în traducerea lui Ovid Densușianu (1908).

HEIDENSTAM WERNER (*1859), poet suedez. A obținut premiul Nobel în 1916.

HEINE [haïne] **HEINRICH** (*1799 †1856), poet german. A trăit ultimii ani ai vieții la Paris. A scris și în limba franceză. Cunoscut prin *Schizofele de căldorie* și *poeziile* sale pesimiste. Din

operele lui s'a tradus mult în românește: *Nopți florentine* (de St. Antim, Buc. 1909), *Din memoriile D-lui Schnabelewopski* (de St. Antim, 1910, de Al. Philippide și Bogdan Varvara, f. a. Bibl. Dimineața), *Cîntece alese* (de Radu Mirea, 1912), *Sarcastism și melancolie* (de Castor și Pollux, 1912); *Melodii ebraice* (de B. Nemțeanu, 1919), *Cartea Cîntecelor* (de Em. Dorian, Buc. f. a., de G. D. Pencioiu, f. a. Craiova, de St. O. Iosif, 1901), *Germania*, poem satiric (de I. D. Ricard, Bibl. Lumen); *Idei* (de C. Drimer), *Rabinul din Bacharach* (de St. Antim, Buc. f. a.).

HEINECKE [haïnecke] sau **HEINECCIUS JOHAN-GOTTLIEB** (*1681 †1741), jurist și profesor german. A fost profesor la Halle. Op. pr.: *Antiquitatum romanorum syntagma*, *Elementa juris civilis*, *Elementa philosophiae rationalis et moralis*. Aceasta din urmă (tip. 1729) a fost tradusă în grecește de Banul Grigore Brîncoveanu (tip. 1808) și în românește de Eufrosin Poteca (tip. 1829) (→ acest nume).

HELGOLAND, insulă în Marea Nordului, aparținând Prusiei; suprafa. 0,29 km., p. 3415 loc.

HELIADÉ-RĂDULESCU

ION (sau **ELIADÉ** sau **ELIAD**) (*1802 †1872), scriitor și om politic român. Născut în Trgoviste, a venit de copil în București și a învățat cu un dascăl grec, iar scrierea românească a învățat-o singur citind *Alexandria*. În 1812, în timpul ciumei, s'a refugiat cu familia sa la țară și acolo a citit cu niște ciobani mai multe cărți de literatură poporană. Când Lăzăr a deschis școala la Sf. Sava, el i-a fost elev

Heine.

Heliade Rădulescu

devotat și după plecarea lui a devenit profesor, a predat mai multe materii și a întocmit cursuri de filozofie, gramatică, geografie, aritmetică, istorie (unele s'au tipărit, dintre cari importantă este *gramatica* din 1828). Preocupările lui au devenit din ce în ce mai numeroase. Întemeindu-și o tipografie, a dobândit autorizația de a tipări (în 1829), pe lângă buletinul oficial al guvernului rusec de ocupație, și o gazetă — prima — politică și literară: *Curierul românesc* (care apare până în 1848). Mai târziu publică și revista literară *Curier de ambe sezele* (1836—47). El întemeiază cu Climpineanu și alții societatea filarmonică (1834) și prin ea o școală de declamație și de canto și reprezentații teatrale. În acest timp este atras în luptele politice, la parte la pregătirea revoluției din 1848, redactează proclamația care s'a citit la Islaz și devine membru al guvernului provizoriu, apoi e silit a se expatria, lucrează la acțiunea de propagandă externă a emigraților și se întoarce definitiv în București tocmăi în 1859. De aci încolo activitatea sa este parte literară, parte politică, dar nu activă, ci mai mult căutând prin cărți și articole a-și apăra acțiunea sa anterioară. Operele din acest timp sînt numeroase. Vom cita: *Echilibrul între antiteză*, 1859—69, bogat material de documentare istorică, *Curs întreg de poezie generală* (1868 și urm.), în care sînt părți de teorie literară și poezii publicate de el în cursul timpului. La fondarea Academiei Române în 1866 participă și Heliade, dar peste cîțiva ani se retrase din cauza unor chestiuni ortografice. Heliade a lucrat în toate direcțiile literare, a provocat o mare activitate printre tinerii scriitori ai timpului; de aceea i s'a ridicat o statuie în București și i s'a zis *părintele literaturii române*.

HELMHOLTZ-HERMANN (*1821†1894), fizician german. A fost profesor universitar la Königsberg (1849), la Bonn (1855), la Heidelberg (1858), la Berlin (1871). A stabilit legea conservării forțelor, a determinat rapiditatea transmisiilor excitării nervoase, a inventat spectroscopul și a făcut și alte lucrări asupra optice, electricității și acustice.

HELSINGFORS (azi **HELVINKI**), capitala Finlandei pe golful Finlandei; 201.440 loc.

HELTAI GASPĂR (* ca. 1520†1575), scriitor ungur. Preot și scriitor protestant, apoi calvin și unitar. Înființează la 1550 cea dintîi tipografie în Cluj. A tradus în ungurește unele *părți din Biblie* după care s'a tradus în rom. Pălia dela Orăștie (1582). Alte opere: *Száz fabula* (O sută de fabule), *Chronica az Magyarocsnac dolgairol* (Cronică despre faptele Ungurilor).

HELVETIUS CLAUDE (*1715†1771), filozof francez. Op. pr.: *De l'espri* (1758), în care bazează concepția universului pe materialism și morala pe egoism. Cartea a fost arsă și el obligat să facă o retractare publică.

HENRIADA, epopee a lui Voltaire (1723), care cînta pe Enric IV. (— **VOLTAIRE**).

HENRIC — **ENRIC**.

HENRY JEAN (*1917), ofițer francez din misiunea care a pregătit refacerea armatei române după retragerea în Moldova. A murit în lupta de la Pralea în Ianuarie 1917.

HENRY LOUIS (*1834†1913), chimist belgian. A fost profesor la Universitatea din Louvain. A fost membru onorant al Academiei Române (1909).

HENȚIA ALEXANDRU (*1880†1924), pictor român.

HENȚIA SAVA (*1848†1900), pictor român. A expus la Salonul din Paris în 1873. A fost profesor la școala secundară de fete din București și la Azilul „Elena Doamna”.

HEPITES ALEXANDRU C. (*1835†1883), medic român. Stabilît în Brăila pe la 1864, a trecut apoi la Galați, unde a condus spitalul „Elisabeta Doamna”.

HEPITES CONSTANTIN C. (*1802†1890), medic român. A fost medic al carantinei din Brăila (1831) apoi a deschis o farmacie, a fost și primar al ora-

sului. Cîțva timp a locuit în Bucovina, fiind profesor la școala de medicină din Cernăuți (1857—1864).

HEPITES STEFAN C. (*1851†1922), fizician român. A fost ofițer (1869), apoi a făcut studii de matematică și fizică la Bruxelles; a fost inginer al portului Brăila și Galați, inginer la căile ferate (1878), inspector general al Ministerului Domeniilor (1883), director al institutului meteorologic (1884), a condus ca director liceul „Sf. Gheorghe” din București și a predat diferite cursuri la școala de silvicultură, la școala de ofițeri. Pe lângă cîteva cursuri (*Fizică*, 1882, *Topografie*, 1886), a publicat un mare număr de *Buletine*, *Relațiuni*, *Observațiuni* și *Rapoarte* asupra lucrărilor Institutului în curs de mulți ani. A fost membru al Academiei Române.

HERACLIT (* ca. 576† ca. 480 a. Chr.), filozof grec din Efes. Teoria lui era că focul este elementul primitiv al tuturor lucrurilor.

HERĂSCOV MIHAIL MATEVICI (*1733†1807), scriitor rus, român de origine. Nepot al lui Andrei Constantinovici, unul din tovarășii de pribegie ai lui Dimitrie Cantemir. După părerea unora, numele lui românesc ar fi fost *Herescu*. A publicat articole în diferite reviste (depe la 1756), a organizat în 1762 în onoarea împărătesei Caterinei II, o vestită serbare alegorică: „Minerva triumfătoare”. Dela 1763 îl găsim mult timp director al Universității din Moscova.

HERBERT IOHAN FRIEDRICH (*1776†1841), filozof și pedagog german. A fost profesor la Göttingen (1833). E unul din întemeietorii *psihologiei experimentale*. S'au tradus în românește: *Schîtare de prelegeri* (de Ana Florea, Blaj 1904), *Prelegeri pedagogice* (de I. C. Petrescu și I. I. Gabrea, 1925). Lucrările sale de pedagogie au avut răsunet în multe țări și la noi a produs o mișcare importantă pe la 1890—900.

HERCULANE (BAILE), stațiune balneară. jud. Caraș Severin (pe care o numim impropriu: Mehadia). St. c. f. linia București-Timișoara.

HERCULANUM, oraș din vechea Italie acoperit prin erupțiunea Vezuviului din anul 79. În 1719 au început săpăturile pentru desegorirea ruinelor orașului, împreună cu săpăturile de la Pompei, ceea ce a pricinuit mari descoperiri privitoare la viața romană din antichitate.

HERCULE, personaj mitologic roman corespunzător cu *Heracles* al Grecilor. Găsim în cursul timpului diferite povestiri despre faptele lui; mai cunoscută sînt *cele 12 isprăvi*: uciderea hidrei de la Lerna, luptele cu Centaurii, curățirea grajdurilor lui Augias, etc. cari au dat subiect multor opere de artă plastică și opere poetice.

HERCULESBAD și **HERCULESFURDO**, numele germ. și ung. al **BAIILOR HERCULANE**. (— **HERCULANE**).

HERDER IOHAN GOTTFRIED (*1744†1803), filozof german. A fost elevul lui Kant și profesorul lui Goethe. Opera pr. *Idei despre filozofia istoriei omeniei* (1784). El a relevat printre cei dintîi oameni de știință însemnătatea poezilor populare pe cari le-a numit „Glășuri ale popoarelor”.

HERECLEAN, stație c. f. jud. Sălaj între Sărmășag și Zalău.

HEREDIA JOSÉ MARIA DE (*1842†1905), poet francez. E cunoscut mai ales prin sonetele sale (*Les trophées*, 1893). A fost membru al Academiei Franceze (1894). Trad. rom. în reviste: „Literaturii” (1893), „Convorbiri literare” (1897), „Românul literar” (1906), „Convorbiri critice” (1907), „Sămănătorul” (1909), „Ramuri” (1906—1908), „Neamul românesc” (1919), „Flacăra” (1921 ș. u.), de Cincinat Pavelescu, A. Antemi-

Statua lui Hercule dela Baile Herculanee.

reanu, St. Braborescu, C. Carp, M. Pricopie, I. I. Pavelescu, și în vol. *Traduceri* de Al. Naum, 1904.

HERESCU DOSOFTEIU (*1789), episcop de Rădăuți din 1750. După ocuparea Bucovinei de Austria, el deveni „episcop al Bucovinei” cu reședința în Cernăuți și supus mitropoliei din Carloviț.

HERESCU PETRE (*1868†1915), medic român. A fost profesor de boalele căilor urinare la facultatea de medicină din București.

HERESCU-NĂSTUREL CONSTANTIN (*1796†1874), general și om politic român. A servit în armata rusească (1823), apoi, când s'a organizat armata în principate după Regulamentul Organic, a servit fie ca adjutant domnesc (sub Aelxandru Ghica), fie ca șef al oștirii în Muntenia. Îl găsim ministru de finanțe în 1842, în 1848. El a lăsat Academiei Române o însemnată sumă din care s'a se dea premii anuale pentru cărți.

HERESTI, com. rur. jud. Ilfov plasa Budești; 2159 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Frumuseani.

HERINGS DORF, sat în Germania (Pomerania) pe malul mării Baltice. M. Kogălniceanu ne spune în autobiografia sa că a locuit aici de multe ori în vremea când era student la Berlin.

HERMOGEN (sec. II a. Chr.), retor grec din Tarsus.

HERNANI (sau **ERNANI**) ⊕ dramă romantică de Victor Hugo, prima reprezentare la 25 Februarie 1830, când a provocat mare scandal. ⊕ ⊕ operă de Verdi, 1844.

HERODOT — **ERODOT**.

HERRICK MYRON T. (*1854†1929), diplomat american. Fiind ambasador la Paris (în această calitate și acest oraș a și murit), în 1914, a declarat că, dacă Germanii vor intra în Paris, va declara sub protecție americană, toate monumentele și clădirile publice. Părăsind postul în 1915, a contribuit la hotărîrea patriei sale de a intra în războiul. A făcut studii de drept, dar s'a ocupat și de afaceri, refuzând diferite propuneri de a primi posturi în administrație, pînă în 1912, când a fost numit ambasador la Paris.

HERRMANN (ANTON) (*1851) prof. la Universitatea din Budapesta. Op. pr. *Beiträge zur Vergleichung der Volkspoesie*, 1853, *A hegyek kultusza Erdély nepcinél*, 1893 (Cultul morților la popoarele Ardealului).

HERSCHEL FRIEDRICH-WILHELM (*1738†1822), astronom german. A descoperit planeta Uranus și sateliții planetei Saturn; a fost director al Observatorului din Greenwich (Anglia); a inventat un telescop.

HERSCU BOCEGIUL, monolog comic de V. Alecsandri. Tip creat de artistul M. Millo. Publicat în 1851.

HERTZ HEINRICH (*1857†1894), fizician german. A demonstrat propagarea undelor electrice, prin aceasta a ajutat la invenția telegrafiei fără fir. Numele lui e legat de „unde hertziene”.

HERȚA ⊕ com. urb. jud. Dorohoiu, plasa Herța; 5000 loc. De circ. sa țin 7 sate. ⊕ ⊕ fost județ pînă la 1834, când s'a unit cu jud. Dorohoiu.

HERȚEGOVINA, provincie a Iugoslaviei; 9171 km. p., 229.168 loc. De la 1483 a aparținut Turciei, în 1878 s'a încredințat Austriei în mod provizoriu, în 1908 Austria a declarat-o anexată și a rămas în situațiunea aceasta pînă la războiul mondial, în urma căruia s'a încorporat regatului Iugoslav.

HERZOG EUGEN (*1875†1928), filolog german. A fost profesor în Viena, în Cracovia, apoi în Cernăuți la Universitate, urmînd lui Friedwagner; membru corespondent al Academiei Române (1914). Romanist, s'a ocupat mai ales de limba franceză și de limba română; a studiat unele vorbiri dialectale din Bucovina, a aprofundat fonologia cîntînd să dea o deslegare chestiunii legilor fonologice. A publicat articole și recenzii în principalele reviste de specialitate din Germania.

HESIOD, poet grec din sec. VIII a. Chr. De la

el avem poema didactică: *Munci și zile* și mai mai puțin sigur: *Teogonia*.

HESS HEINRICH BARON (*1788†1870), mareșal austriac. A fost comandantul armatei în luptele din Italia (1849).

HESSA (germ. **HESSSEN**, fr. **HESSE**, ital. **ASSIA**), numele unui vechiu teritoriu din Germania pe care s'au născut în cursul timpului mai multe state. Dintre acestea cele mai însemnate sint: 1) **H.-CASSEL**, fost stat independent (electorat), înglobat în 1866 la Prusia; 2) **H.-HOMBURG**, fost landgrafiatic și înglobat la Prusia în 1866; 3) **H.-DARMSTADT**, mare ducat, rămas independent, făcînd parte din *confederațiunea germanică* (1870) și transformat în republică în 1918. Acesta din urmă are 7693 km. p.; 1.358.000. loc. Cap. Darmstadt, 90.000 loc. Orașe pr. *Giessen* și *Mainz* (pe Rin).

HETIUR (sau **HEȚUR**), com. rur. jud. Tirnava-Mare, plasa Daneș; 1336 loc. Stație c. f. între Sighișoara și Copșa mică.

HETTE [et], numele a doi actori francezi (**EUGÈNE** și **JULES**) cari au venit în Iași cu o trupă de operetă (1834) și apoi au rămas în țară fuzionînd cu altă trupă franceză a lui *Fourraux*.

HEUFFEL I. . . . (*1800†1857), medic în Lugoj. A studiat flora ținuturilor bănățene.

HEYSE PAUL (*1830†1914), poet german. A obținut premiul Nobel pentru literatură în 1910. Traduceri în românește: *Mireasa lui Crist* (de B. Nemțeanu, 1914), *Arrabiata* (de Clara Livian Buc. f. a. Bibl. „Lectura”), *Clipe de iubire* (de Mircea Alexiu), *Dragostea în Italia* (de G. B. Rareș, Bibl. Scriitorilor iluștri), *Pentru o femeie* (de Clara Livian, Bibl. „Lectura”), *Prizonierii* (de Al. Frunzescu f. a. Bibl. „Lumina”).

HIDEAGA, stație c. f. jud. Satu-Mare pe linia îngustă între Arduș și Someșu-mare.

HIERONYMI KÁROLY (*1836†1911), om politic ungar, fost deputat și ministru. În anul 1894 a încercat o împăcare între Români și Unguri, dar fără succes.

HIGIENA ȘI ȘCOALA, foaie pentru sănătate, educațiune și instrucțiune, 1876—1880, sub redacția dr. Pavel Vasiciu, a apărut în Gherla, apoi în Timișoara.

HILȘEU, circ. com. jud. Dorohoiu cu 9 sate (1929).

HILL GEORGE, profesor român. A predat limba latină la Colegiul Sf. Sava din București (de la 1833). Op. pr. *Gramatica latină în comparație cu limba română* (1861). A colaborat la *Dictionarul francez-român* din 1840 cu Poenaru și Aaron.

HILLEL MANOAH EM. și i. (doi frați), Evrei români, locuitori în București, au lăsat în 1869 Universității din București un fond din care se dau burse și premii la studenți. În 1927 fondul era de 448.000 lei.

HIMALAIA, șir de munți din Asia centrală, lungime de 2400 km., cei mai înalți de pe pămînt. Virfuri pr. *Everest* 8840 m., *Davalagiri* 8180 m., *Canoinginya* 8580 m.

HIMERA (sau **CHIMERA**), monstru mitologic, a căruia gură vărsa foc. A fost ucis de Bellerophon. În vorbirea de azi se înțelege un plan sau o idee neexistentă și ne-realizabilă.

HINDENBURG PAUL DE BENECKENDORF (*1847), mareșal german. A luat parte la războiul din 1870. În timpul războiului mondial, rechemat în activitate, a comandat armatele aliate pe frontul oriental, dobîndind victoria de la Lacurile Mazurieni contra Rușilor (1915), apoi șeful statului major general (1916). În 1925 a fost ales președinte al Reichului german.

HINDUCUȘ, munți în Asia de S. între platoul Pamir și munții Cuen-lun.

HINKOVICI HINKO (* ca. 1854†1929), scriitor și om politic croat. A trăit în Zagreb și, în timpul dominațiunii austriace, a fost unul din

Hindenburg.

HER-
HIN

HIO- luptătorii pentru libertatea Slavilor din Sud.
HOD În 1908 a fost dat în judecată, a trăit mult timp ca refugiat în Franța și Anglia, făcând cunoscută situația naționalităților din Austria.

HIOS, insulă în marea egee, 924 km. p., 63235 loc. Apartine Greciei.

HIPPOCRAT (*ca. 460. †ca. 377 a. Chr.). medic grec. E numit „părintele medicinei”.

HİROVA, mănăstire de maici jud. Orhei, întemeiere veche, reînaltă în 1803. E o biserică zidită în 1836.

HİROHITO (*1901), împărat al Japoniei, a ocupat tronul în 1926.

HIRSCH [hirs] **MORITZ BARON** (*1831 †1896), bancher evreu din Germania. A cîștigat o avere colosală într-o întreprindere de căi ferate în Turcia și a lăsat-o pentru întreținerea unei colonii israelite din Argentina și pentru ajutarea Evreilor gonțiți din Rusia.

HIRSCH ȘTEFAN FERDINAND (†1871), magistrat în Transilvania în timpul după 1848 sub absolutismul austriac. A lăsat averea spre a se face un fond pentru studenții români și maghiari din Turda.

HIRSCHER LUCAS, jude al Brașovului, sub a cărui protecție se tipărește în Brașov Cazanăia lui Coresi din 1580—81. Acesta îl numește *Hrăjilă Lucaci*.

HIRSCHFELD [hirsfeld] **OTTO** (*1843 †1922), arheolog german. A studiat, între altele, organizarea administrativă a imperiului roman pînă la Dioclețian. A fost membru onorar al Academiei Române (1894).

HİSTRIA, fost oraș pe coasta Mării Negre la 50 km. spre N. de Constanța, întemeiat pe la 656 a. Chr. de locuitorii veniți din bogatul *Milet*

Cetatea Histria.

din Asia-Mică. A dus multă vreme viață înfloritoare, a avut legături cu Geții și Dacii de peste Dunăre. Mai tîrziu a căzut sub stăpînirea romană, a fost supus Bizanțului și apoi prin sec. VI p. Chr. a dispărut, și din pricina invaziunilor barbare și din cauza unor transformări geologice, cari desființară portul. Ruinile acestei cetăți au stat multe secole acoperite de pămînt pe care-l călcau numai turmele de oi ce pășteau pe acolo. În 1914 *Vasile Pirvan* începu săpăturile, pe cari le urmă (cu întreruperea din timpul războiului) pînă în 1927. După moartea lui, lucrările au fost continuate de *Șcarlat Lambrino*. S'a dat astfel la iveală mare parte din construcția orașului și s'au găsit foarte numeroase obiecte de artă, din cari unele de o deosebită valoare.

HİNCEȘTI, tîrg jud. Lăpușna, plasa Hincești; 5710 loc. După legea 1929, e centrul unei circ. cu 13 sate.

HÎNCU MIHALCEA, boer moldovean din ținutul Orhei. În 1671, în timpul domniei a doua a lui Duca Vodă, s'a ridicat contra domnitorului, împreună cu Durac Serdarul din Lăpușna, și venind în Iași cu trupele lor au silit pe Duca să fugă. Întorcându-se cu oaste de Tătari, Hinceștii au fost bătuti și mult norod pedepsit fără vină. De atunci, zice cronicarul: „numele lui

Hincu a rămas întru pomenirea oamenilor”. Aci poate să fie originea expresiei: „*Vodă vrea, dar Hincu ba*”.

HÎNCU, mănăstire în jud. Lăpușna, întemeiată de Mihail Hincu pe la 1678. Prădată de Tătari, a fost restaurată pe la începutul sec. XIX, apoi s'au construit două biserici: una în 1835, alta în 1841.

HÎRBOVĂȚ, mănăstire de călugări jud. Orhei, întemeiată 1730 de boierul Constantin Carpuș.

HÎRJA, sat în jud. Bacău, pl. Trotuș. Aci s'au dat lupte în timpul războiului nostru în zilele de 13—15 Octombrie 1916 cu mare succes pentru Români.

HÎRJAUCA, mănăstire de călugări jud. Orhei, întemeiată 1749 de călugări din măn. Neamțului, pe pîrîul cu același nume.

HÎRȘEU CONSTANTIN (*1856 †1928), general român. A făcut studii la școala specială din Franța, a lucrat la fortificațiile Bucureștilor, a fost comandantul cetății acesteia; demisionat în 1912, a fost ministru de războiu în guvernul prezidat de T. Maiorescu (1913) în timpul campaniei din Bulgaria, apoi ministru de lucrări publice și de războiu în guvernul lui Marghiloman (1918). Membru corespondent al Academiei Române (1909). Scrieri: *Rostul instrucțiunii tehnice a infanteriei*, 1901, *Istoria armeei gențului*, 1902.

HÎRLĂU @ comună urbană jud. Botoșani, plasa Frumusea; 6000 loc. După legea 1929, țin de circ. sa 3 sate. Stație c. f. terminus pe linia laterală Podul-Iloaei-Hîrlău. Aci e o biserică de pe vremea lui Ștefan și alta din timpul lui Petru Rareș și ruinele unui palat domnesc. ¶ @ fost județ pînă la 1834, cînd s'a unit cu jud. Botoșani.

HÎRLESCU (*1870 †1919), pictor român.

HÎRȘEȘTI, com. rur. jud. Argeș, plasa Cotmeana; 2527 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Stolnici.

HÎRȘOVENI, circumscripție comunală jud. Vaslui cu 23 sate (1929).

HÎRȘOVA, com. urbană jud. Constanța, plasa Hirsova; 3519 loc. Are un gimnaziu.

HÎRTOP, @ sat jud. Fălțicani (fost Suceava), sat vechiu ce exista în 1596. După legea 1929, ține de circ. com. Pleșești. ¶ @ com. rur. jud. Tighina, plasa Cimișlia; 1856 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Gura-Galbenă.

HÎRTOPUL-MARE, sat jud. Orhei, plasa Criuleni; 2622 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Mașcăuți.

HÎLÎNCEA, fostă mănăstire în jud. Iași, zidită de Vasile Lupu. Azi e biserică de mir.

HÎMELNÎȚKI BOGDAN (*1593 †1657), hatman al Cazacilor. A luptat contra Turcilor, contra Polonilor și s'a declarat vasalul țarului Moscovei. A atacat și prădat Moldova pe vremea lui Vasile Lupu, care a fost silit a da pe fiica sa în căsătorie lui Timuș, fiul hatmanului.

HOANG-HO, fl. din China, lung. 3.500 km.

HOBBES [hobs] **TOMAS** (*1588 †1679), filozof englez. Sustine absolutismul în politică, sensualismul în filozofie. Lui i se atribuie maxima „homo homini lupus”, dar mulți comentatori zic că el nu a făcut din ea un principiu de conduită în viață, ci a fost mai mult o critică.

HODAC, com. rur. jud. Mureș, plasa Gurghiu; 3186 loc.

HODOCIN CAROL MIHALCE (sau **MIHALIC**) DE, tehnician din Ardeal, chemat de Domnitorul Mihail Sturza în Moldova în 1840 ca director al școlii de arte și meserii din Iași. A publicat un studiu *asupra mineralelor din jud. Suceava* și un proiect pentru întemeierea de băi publice (1843).

HODONI, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Vinga, 1300 loc. Stație c. f. între Timișoara și Periam.

HODORĂUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Securenii; 3240 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Securenii.

HODOȘ, —com. rur. jud. Bihor, plasa Salard; 1116 loc.

HODOȘ ALEXANDRU — GORUN.

HODOȘ ENEA (*1858) profesor român în Transilvania (Caransebeș și Sighet). Membru corespondent al Academiei Române (1904). Pe lângă câteva schițe și nuvele, a publicat un manual de *istoria literaturii române* pentru școli (1893) și a adunat *poezii populare* (1906).

HODOSIU [hodoș] **IOSIF** (*1830†1880), scriitor și om politic român în Transilvania. A luat parte la luptele Românilor din 1848—49, a fost referend școlar al Mitropoliei românești din Transilvania, a făcut parte din fondatorii Academiei Române (1866) și a lucrat la Dicționarul Academiei. A tradus din *Cantemir: Istoria Moldovei și Istoria imperiului otoman* în ediția publicată de Academie.

HODOȘ NERVA (†1913), scriitor român. A publicat, în colaborare cu I. Bianu, *Bibliografia românească veche* (1898 și urm.). A editat relația de călătorie a Contelui de Moriollles din 1809 (1903), povestirea călătoriilor lui Dinicu Golescu din 1826—28 (1910).

HODOȘ BODROG, mănăstire de călugări jud. Arad, comuna cu același nume, plasa Pecica.

HOFFER ANDREAS (*1767†1810), luptător pentru independența Tirolului, șeful revoluției din 1809, împușcat din ordinul lui Napoleon.

HOFFMANN ERNST THEODOR (*1776†1822), compozitor, pictor și scriitor german. A publicat nuvele, romane; dintre compozițiile sale mai importante e *Ordine*. E cunoscut prin *povestirile* sale fantastice traduse în multe limbi. La noi: *Mosafrul grozav*, Buc. 1901. S'a făcut și o operă intitulată „Povestirile lui Hoffmann”.

HOGAȘ CALISTRAT (*1847†1917), scriitor român. A fost profesor la liceul internat din Iași. S'a făcut cunoscut foarte tirziu, când a publicat în „Viața Românească” povestirile sale (1907), adunate apoi în volume: *Pe drumuri de munte* (1914), *În munți Neamțului* (1921).

HOHENHEIM, localitate lângă Stuttgart, cu o renumită școală de agricultură.

HOHENLOHE-SCHILLINGSFÜRST, CLODWIG PRINȚ DE (*1819†1901), om politic german. A fost ministru prezident al Bavariei, ministru plenipotențiar al Germaniei la Paris, guvernator al noii provincii Alsacia-Lorena (1885) și cancelar al imperiului (1894). *Memoriile* lui s'au publicat în 1906.

HOHENSTAUFEN, familie imperială germană, care a domnit de la 1138 pînă la 1254.

HOHENWART CARL SIGMUND GRAF (*1824†1899), om politic austriac. A fost ministru prezident în 1871.

HOENZOLLERN, provincie a Prusiei, 1142 km. p., 72.000 loc. Cap. *Sigmaringen*, 5300 loc. Aci este originea familiei domnitoare cu același nume, care s'a despărțit în două ramuri: una *protestantă* — dînd regi ai Prusiei și împărați ai Germaniei (1700—1918), alta *catholică*. Aceasta din urmă numită: *H. Sigmaringen* este izvorul familiei noastre domnitoare. Dintre ultimii ei reprezentanți: **PRINȚUL CAROL ANTON** (*1811†1885) care a avut doi fii: **CAROL** devenit Domn și Rege al României, (— acest cuv.) și **LEOPOLD** (*1835†1905), care a fost candidat la tronul Spaniei și aceasta a dat naștere războiului din 1870. Leopold a avut doi fii: **WILHELM** (*1864) și **FERDINAND**, care a devenit rege al României (— acest cuv.).

HOLBEIN [holbaîn] **HANS** (*1497†1543), pictor german. A trăit mai mult în Anglia. E vestită o frescă a lui la un cimitir din Basel reprezentînd *dansul macabru* (hora morții).

HOLBOCA, circ. com. jud. Iași cu 25 sate (1929).

Holbein

HOLDEA, stație c. f. jud. Hunedoara între Ilia și Lugoj.

HOLECEC IOSIF (*ca. 1853†1929), scriitor ceh. S'a ocupat cu chestiunile politice în legătură cu situația Slavilor din Austria, a trăit cîtva timp la Zagreb, a publicat studii despre epica Slavilor din Sud (1880) și mai multe opere literare între cari un roman *Ai noștri*, în care înfățișază viața țărănimii ceha.

HOLOD, stație c. f. jud. Bihor, de unde se despart linii spre Salonta mare, spre Beiuș și spre Dobrești în Bihor.

HOLȘNIȚA, com. rur. jud. Sorocea, plasa Bădiceni; 2124 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Bădiceni.

HOMERULE [hom rul] cuvînt englez (înseamnă: *guverna propriu*) care caracterizează revendicarea Irlandezilor în luptele lor politice de pe la 1870, cari au isbutit în 1919. (— *IRLANDA*).

HOMOCEA, circ. com. jud. Tecuci, plasa Găiceana cu 13 sate (1929).

HOMOLLE [omol] **THÉOPHILE** (*1848†1925), arheolog francez. A fost director al Școalei din Atena. A studiat anticitățile grecești. A fost membru al Academiei de inscripțiuni din Paris (1892), membru onorabil al Academiei Române (1924).

HOMOR, mănăstire jud. Cimpulung; bis. clădită 1530 de logof. Teodor, care este și îngropat aci.

HOMORIȚIU, com. rur. jud. Prahova, plasa Teleajăn; 3290 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Izvoare. Stație c. f. pe linia județeană Ploiești Valeni, prelungită între Valeni și Mînceu.

HOMOROD ⊙ stație c. f. jud. Tîrnava Mare, plasa Rupeni, între Brașov și Vinători. ⊙ @ rîu, afluent al Oltului în Transilvania.

HONDURAS, republică în America centrală; 100.048 km. p., 780.000 loc. Capit. *Tegucigalpa*, 39.000 loc. Orașe pr. *La Esperanza*, 11.000 loc., *Santa Rosa*, 11.000 loc.

HONG-CONG, insulă în golful Canton; 1013 km. p., 596.300 loc. Acolo și orașul cu același nume.

HONOLULU, cap. insulelor Hawaii, 107.000 loc.

HONTERUS IOAN (*1498†1549), teolog german. A venit în Transilvania și a introdus luteranismul printre coloniștii germani de acolo (Sași); a murit în Brașov. Acolo a stabilit o tipografie în care a tipărit cărți de propagandă.

HOOVER, [huvăr] **HERBERT** (*1874), om politic american. Inginer, a făcut lucrări importante în specialitatea sa și a întreprins multe afaceri de exploatare de mine. În timpul războiului mondial a fost însărcinat a se ocupa de întreținerea locuitorilor din țările ocupate de Germani, iar, după intrarea Statelor-Unite în război, în timpul prezidenței lui Wilson, a fost administrator al aprovizionării armatei. În 1921 a ajutat Rusia ca să scape de foamete. În 1929 a fost ales prezident al Republicii (pe termen de 4 ani).

HORA UNIRII, poezie patriotică de V. Alecsandri (1856) prin care îndeamnă pe Românii din cele două principate să se unească.

HORAȚA, mănăstire de călugări jud. Neamț.

HORAȚII, trei frați, personaje legendare din istoria primitivă a Romei. Ei s'au luptat cu 3 frați

Curiatii reprezentanți ai cetăților rivale Alba-Longa și au învins, aducînd prin aceasta victoria patriei lor. Acest episod a inspirat pe pictori (ca *David* ș. a.) și a dat subiectul tragediei lui Corneille: *Horace*. (— *Cornelle*).

HORAȚIU (lat. *QUINTUS HORATIUS FLACCUS*), (*65†8 a. Chr.), poet roman. A scris *ode*, *satire*, *epistole* și *arta poetică*. Aproape toate operele lui s'au tradus în românește de mai mulți scriitori,

Horățiu

HOD-HOR

fie fragmentar prin reviste (D. Iacobescu, A. Stamatiad, M. Pricopie, A. Marinescu, T. Dima, V. Pogor, I. Sin-Giorgiu, ș. a.), fie în volume: *Ad Pisones* (Arta poetică) de D. Olănescu, 1891, *Ode, epode, Cărmen saculare* de D. Olănescu, 1891, *Satire* de T. Dinu și P. Păltănea, 1911. *Ode și Epode* de Eug. Lovinescu, 1923.

HORATIUS COCLES, erou roman, care, după legendă, a împiedecat singur trecerea armatei lui Porsena peste un pod. Atunci a pierdut un ochiu și de aci supranumele (*Chlorul*).

HORĂȘTI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Ialoveni; 2403 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Costești.

HOREZ — **HUREZ**.

HOREZ POENARI, com. rur. jud. Dolj, plasa Gîngiova; 2153 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Bărza.

HORIA, supranumele lui **NICOLAE URSU** (†1785), țaran român din Transilvania, capul mișcării revoluționare din 1784. Țăranii români din Transilvania, iobagi, apăsați peste măsură de persecuțiile și abuzurile de tot felul ale nobililor unguri proprietari de moșii, au trimis la împăratul Iosif II la Viena delegați cari să înfățișeze plîngerile lor în anii 1779, 1780, 1782. Între aceștia a fost și Nicolae Ursu. Împăratul le examina cererile lor cu bună-voință și dădea ordine ca abuzurile să înceteze, ba intenționa chiar să desființeze iobăgia în Transilvania, cum făcuse în alte provincii ale imperiului. Ordinele împărătești nu se executau: atît administrația provincială cît și nobilimea puneau mereu piedici mari. După o ultimă călătorie la Viena, probabil pe la finele anului 1783, Horia se hotărî să provoace răscoala.

Unii au zis că Iosif l-ar fi încurajat, iar Horia purta o cruce și un pergament pe cari le arăta țăranilor zicînd că-i sînt date de Iosif. În același timp se făcură chemări prin sate, ca să se înscrie în regimentele grănițerești, urmau a se înființa. Se produsă mari mișcări ale Românilor către centrele militare și astfel se începu răscoala. Comandantul militar al Transilvaniei nu voi să intervină imediat, așteptînd ordin special de la superiorii săi din Viena. Nobilii unguri fură măcelăriți și multe castele arse. Înarmîndu-se și ei, se produsă un fel de războiu civil, în care însă țăranii aveau superioritate. Împăratul declarase tocmai atunci războiul Olandei și avea tot interesul ca în țara sa să fie liniște; de aceea dăde ordin comandanților militari să procedeze cu toată riguroasa. Revoluția fu înfrîntă, capii ei prinși prin trădare, și doi din ei, Horia și Cloșca, executați pe roată (al treilea, Crișan, se sinucise). Românii transilvăneni i-au socotit ca niște „martiri ai românismului” și le-au cinstit amintirea. Istoria acestor evenimente se găsește în cartea lui Nic. Densușianu: *Revoluția lui Horia*. Ele au inspirat și cîteva lucrări literare, între cari romanul lui Rebreanu: *Crăișorul*, Buc. 1929 și *Horea* de Pop Florantin, 1885.

Horia.

Gorunul lui Horia în satul Tebea. (Lângă el a fost înmormântat Avram Iancu).

HORIA, circ. com. jud. Constanța cu 15 sate (1929).

HORINCEA, pîrau în jud. Covurlui, se varsă în Prut, mai jos de satul Rogojeni.

HORN (sau: **HOORN**) @ port al Olandei în golf. Zuidersee; 11117 loc. @ cap la extremitatea sudică a Americii de S.

HORODIȘTEA @ sat jud. Bălți plasa Glodeni; 1090 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Zăbriceni. @ com. rur. jud. Lăpușna plasa Vorniceni; 3431 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Călărași-Sat. @ com. rur. jud. Orhei plasa Chiperceni; 1207 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Izvoare. @ sat jud. Soroca plasa Otaci; 2852 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Ario-nești.

HORODNICENI, com. rur. jud. Fălticeni (fost Suceava), plasa Mălini; 1350 loc. După legea 1929, e centrul unei circ. cu 9 sate.

HORODNICUL-DE-SUS, com. rur. jud. Rădăuți plasa Vicovelor; 3268 loc.

HOROSĂUȚI, com. rur. jud. Cernăuți plasa Nistrului; 1649 loc. După legea 1929, are în circ. sa 4 sate.

HORTY MIKLOS (NICOLAE) (*1868), regent al Ungariei, din 1920.

HORVÁTH ANDRAS (*1778†1839), poet ungar. Reprezentantul epopei clasice în literatura maghiară.

HORVÁTH ARPAD (*1820†1894), scriitor ungar. Profesor universitar de diplomatică și heraldică. Opere: *Bevezetés a magyar oklevéltanba*, Bpest. 1880 (Introducere în diplomatica maghiară).

HORVÁTH BOLDIZSAR (BALTAZAR) (*1822†1898), om politic și jurist ungar.

HORVÁTH (ISTVAN) ȘTEFAN (*1784†1846), istoric ungar. Prof. universitar de literatură și istorie.

HORVATH MIHALY (MIHAIL) (*1809†1878), istoric ungar. A fost episcop, ministru de culte (1849), președint al Academiei.

HOSSU IOSIF (*1825†1897), funcționar român în administrația austriacă în Transilvania. A fost între fondatorii „Astrei”.

HOSSU JULIU (*1885), prelat român unit. Episcop la Gherla din 1917. A făcut parte din delegațiunea care a venit în București să prezinte regelui Ferdinand moțiunea pentru unirea votată de adunarea din Alba-Julia la 1 Decembrie 1918.

HOSSU VASILE (*1866†1916), cleric și prof. român. A făcut studii în Tîrgul Mureșului și la Roma, unde a luat titlul de doctor în teologie. Preot (1888), profesor de dogmatică, membru în comisiunea pentru revizuirea cărților bisericești, rector al Seminarului, canonic (1898). A fost între temeiitorii gazetei politice „Unirea”. Episcop la Lugoj (1903), apoi la Gherla (1913).

HOTARELE, com. rur. jud. Ilfov, plasa Budești; 5395 loc. Circ. com. cu 5 sate (1929).

HOTENTOTI, popor de rasă neagră, locuiește în părțile de S. V. ale Africii.

HOTIN @ jud. în Basarabia, cap. *Hotin*; supraf. 3782 km. p., 399.534 loc. (1922); are 7 plăși, 1 conu. urb. și 83 rurale (1926); face parte din circ. Curjide-apel din Cernăuți; are 9 școli primare urbane și 208 rurale; are 34 cooperative de aprovizionare și consum cu capital 954.000 lei, 2 coop. pentru exploatarea de păduri cu cap. 145.000 lei (1925); ține de eparhia Hotinului. @ com. urb. capitala jud. Hotin; 20.000 loc. Are 1 liceu de băieți și 1 liceu de fete, 1 școală profesională de fete.

HOTIN, EPISCOPIE înființată în 1713. Găsim episcop în 1812 pe *Gavrîl Bănulescu*. Desființată sub regimul rusesc, s'a reînființat în 1923 cu titlul *Hotin-Bălți*. Episcop: *Visarion Putu*.

HOUSSAYE [cit.: usee] **ARSÈNE** (*1815†1896), scriitor francez. S'au tradus în românește: *Spovedania unei femei frumoase* (Buc. 1901), *Lacrimile Janei* (Piatra, 1904).

HOVELACQUE [[ovlac] **ABEL** (*1843†1896), filozof și filolog francez. A făcut studii de etno-

grafie și antropologie. Amestecat în politică, de multe ori a fost ales deputat. A publicat lucrări despre *rasele omenești* (1882), despre *Negrit din Africa* (1889), despre limbile orientale (*sanscrita* 1873), despre credințele orientului (*Avesta*, 1876, 1877) și despre problemele generale de lingvistică, între cari *La linguistique*, 1875.

HOVIŢLA, vîrf în munții Carpați între izvoarele celor două Tise.

HRAJILĂ → **HIRSCHER**.

HRISANT NOTTARA → **NOTTARA**.

HRISOGONOS GHEORGHE (*1745), medic grec stabilit în București. A făcut studii în Padova ca bursier al lui Brincoveanu și a fost director al Academiei Grecești din București (1739).

HRISOSTOM → **IOAN**.

HRISOVERGHI ALEXANDRU (*1800 †1837) scriitor român. A publicat traducerea dramei *Antoni* de Al. Dumas (1837), cu o pref. de C. Negruzzi, iar mai tîrziu M. Kogălniceanu i-a adunat *poeziile* într'un volum (1843) cu o introducere și biografia autorului.

HRISTARI MIHAIL, medic grec stabilit în București pe la 1790. S'a ocupat și cu traducere de piese din franțuzește și italiane.

HRISTOPOL ATANASIE, (*1770 †1847), scriitor grec cunoscut prin poezii publ. în multe ed. Corfu 1814, Viena, 1818, Paris, 1841, sub titlul *Lirice*. Ele au influențat dezvoltarea poeziei noastre în epoca începuturilor în sec. XIX (Iancu Văcărescu, Heliade, etc.). O trad. de Heliade e sub titlul: *Érato*. A mai publicat și o *gramatică greacă* (Viena, 1805). În privința biografiei n'avem date sigure: se pare că era Român din Macedonia, a studiat în București și apoi înstreinătate, a fost profesor în București, că a luat parte la mișcările eterice. Erbiceanu vorbește despre un *Anastase Hristopol* și de un *Atanasie Hristodulo*, dar nu pomeniște poeziile la nici unul; alți biografi unesc datele ambelor persoane pe socoteala lui *Atanasie Hristopol*. Sigur e că a trăit în țările noastre și a avut ranguri. La 1812, fiind comis, e numit căpetenia departamentului streinilor în Muntenia.

HRISTOS → **ISUS**.

HRUPIȘTE, oraș în Grecia. Centru aramănesc.

HÜBSCH EDUARD (*1833 †1894), violonist, originar din Germania. Stabilit de tînr în România, după o carieră de șef de muzică (1858) a devenit inspectorul general al muzicilor militare (1867). Era și șeful orchestrei Teatrului Național. Între compozițiile lui (*Marșuri, valsuri*, etc.) este și *Imnul național* cu vorbele de V. Alecsandri.

HUDSON, golf la N. Americii de N.

HUEDIN, stație c. f. pe linia Cluj-Oradea și de aici pornește linia laterală la Călatele.

HUFELAND CRISTOF WILHELM (*1762 †1836), medic german. A fost profesor la Iena (1793) și la Berlin. Opera lui principală: *Macrobiotik*, trad. de Pavel Vasici (Macrobiotica sau arta de a trăi mult.)

HUGHENOȚI, numele protestanților (Calvini și Luterani) din Franța în sec. XVI și XVII. Persecuțiile din partea oficialității catolice au dat naștere la multe lupte religioase cu episoade singeroase. Din întîmplările acestea (în special noaptea Sf. Barthélemy) s'a inspirat *Meyerbeer* ca să scrie (cu libretul de *Scribe și Deschamps*) în 1836, opera *Hughenoții*.

HUGHES [Ius] **DAVID** (1831 †1900), fizician

englez, inventă telegraful cu litere care-i poartă numele (1855).

HUGO VICTOR (*1802 †1885), poet francez, socotit drept cel mai mare. Este întemeietorul romantismului în Franța sau, în orice caz, capul acestei școli și acela care i-a dat justificarea

HOV-HUG

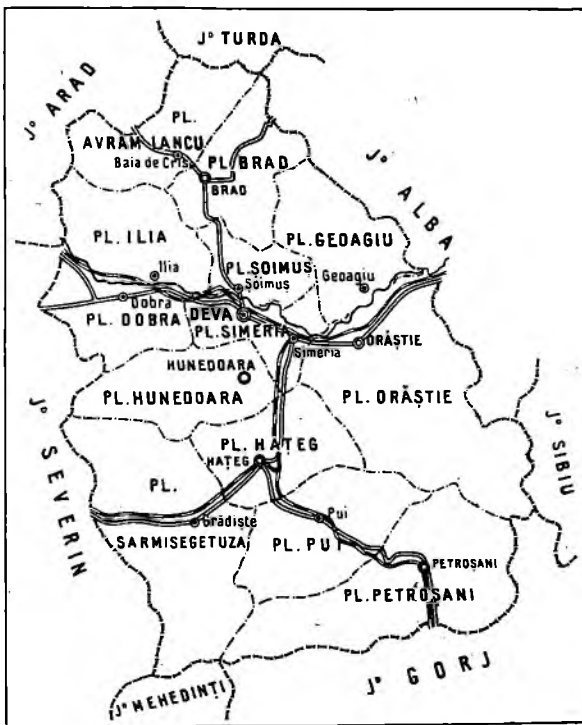

Harta jud. Hotin (Legea 1925).

teoretică (*Prefața la drama Cromwell*). Și-a stabilit reputația prin volumele de poezii (*Odes et ballades*, 1822; *Les orientales*, 1828; *Les feuilles d'automne*, 1831). Membru al Academiei Franceze (1841), pair al Franței (1845), luptă pentru ideile liberale în 1848, dar, fiind adversar al lui Napoleon III, după lovitura de stat (1851), a trăit exilat în insula Guernesey pînă la căderea lui Napoleon. Adversitatea politică a avut ecou și în operele sale poetice (*Les châtiments*,

Hugo.

Harta jud. Hunedoara (Legea 1925).

1853; *Napoleon le petit*, satire singeroase contra împăratului). Ca reformator al teatrului, a avut la început să lupte cu susținătorii tragediei clasi-

ce, cari căutau să împiedece prin scandal reprezentarea pieselor lui. Cu timpul, Hugo dobîndi mare autoritate și în țară și în alte țări, unde influența scrierilor sale determină curente literare importante. Moartea lui a fost socotită ca un doliu național și — cred că — a fost primul Francez cărui i s'a făcut onoarea de a i se expune corpul sub arcul de triumf din Paris. La 15 Februarie 1920 a fost comemorat în București printr-o serbare la Ateneu. Operele lui au influențat puternic dezvoltarea literaturii noastre între 1830—1860 și din ele s'au tradus multe în românește. Primul traducător este Costache Negruzzi, care dă: *Angelo, Tiranul Padovei*, 1837, *Maria Tudor*, 1837, și *Baladele*, 1843. Diferiți scriitori au tradus în primii ani ai „Convorbirilor literare” poezii răslețe, mai multe P. V. Grigoriu și V. Pogor, apoi I. Negruzzi, N. Volenti, A. Lahovari. În același timp C. Stamate a publicat cîteva trad. în „Muză românească” (1868) și I. Vulcan și alții în „Familia” (1865-73). Între ms. lui Eminescu s'a găsit trad. *Serenada*, publ. în Conv. lit. în 1891—92. Diferite poezii traduse de Ciru Oeconomu („Revista contemporană” 1873—74), Cincinat Pavelescu („Literaturul” 1895), I. M. Rașcu, D. Nanu („Sămănătorul”), M. Pricopie, Făgețel („Neamul românesc literar” și „Ramuri”), Radu Rosetti, N. Tînc, Alexandru Naum, Corneliu Moldovanu, Gabriel Sutz, ș. a. Lucrări întregi: *Cea din urmă zi a unui ostăd* de I. S. Spartali, 1885, și în Bibl. p. toți, *Mizerabilii*, trad. de D. Bolintineanu, Zane și Costiescu, 1862, *Regele petrece* de L. Dauș în B. p. t., *Ernani* de H. Lecca, 1905, *Ruy-Blas* de D. C. Olănescu, *Legenda frumosului Pecopin*, *Slavul iubirii* de C. A. I. Ghica, *Oamenii mării* de I. Pas. etc.

HULL [cit. hol], oraș în Anglia (provincia Yorkshire), 295.000 loc., port la Marea Nordului pe golful Forth. Ca mișcare comercială e clasificat după Londra și Liverpool.

HUMBOLDT ALEXANDER DE (*1769 †1859), naturalist german. Autorul operei „*Cosmos*”, o descriere filozofică și naturalistică a globului (1845, 1858). A călătorit și a făcut explorări în America și în Asia centrală, despre cari a scris în relațiile sale. Scrieri foarte numeroase. În românește s'a tradus puțin: *Priveliști din natură* (de C. Brătescu, 1908), *Aspectele naturii* (de N. Orghidan, 1914). A fost membru corespondent al societ. de medici și naturaliști din Iași.

Humboldt.

HUMBOLDT WILHELM DE (*1767 †1835), om politic și filolog german.

HUME [cit. lum] **DAVID** (*1711 †1776), filozof și istoric englez. Op. pr. *History of England*, 1763.

HUMPEL WILHELM (*1831 †1899), profesor de muzică, originar din Austria, stabilit în Brașov, apoi la Iași, profesor la Conservatorul din acest oraș; a condus cu soția sa (sora lui Titu Maiorescu) un pensionat de fete (înființat 1872).

HUMULEȘTI, sat jud. Neamț, unit cu orașul Tirgu-Neamț. Locul nașterii lui I. Creangă.

HUNEDOARA, jud. Transilvania, cap. Deva; 7810 km. p., 348.200 loc. (1823); are 13 plăși, 6 com. urbane și 415 rur. (1926); face parte din circ. Curții-de-Apel din Cluj; are 12 școli primare urbane și 377 rurale (1929); are 18 cooperative de aprovizionare și consum cu cap. 1.031.000 lei 5 coop. p. exploatare de păduri cu cap. 438.000 lei (1925).

HUNEDOARA, com. urb. jud. Hunedoara; 5000 loc. plasa Hunedoara. Stație terminus linia laterală de la Simeria (fost Piski). Are 1 gimnaziu de băieți și 1 școală profesională de fete.

HUNFALVI PAUL (*1810 †1891), istoric, ungur.

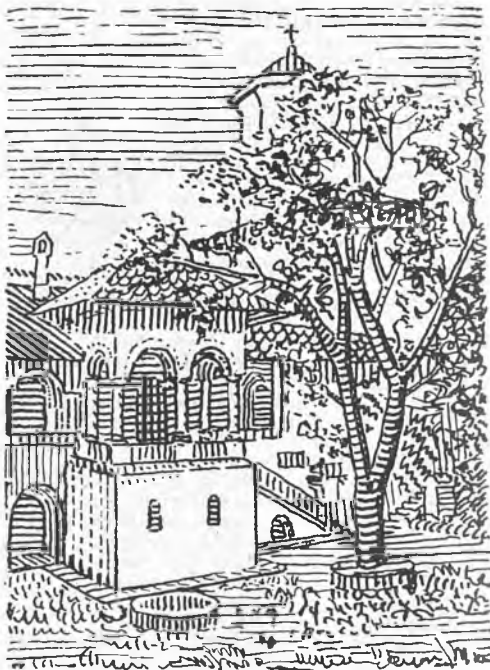
Stema jud. Hunedoara.

A fost profesor în Budapesta, a studiat limbile fineze, a publicat multe lucrări de istorie și filologie, între cari: *Dte Rumănen und ihre Ansprache*, 1833.

HUNI, popor nomad de origine mongolă; după ce devastară China, au pornit spre cîmpurile dintre Volga și Dunăre, unde s'au așezat și, de aci, au făcut incursiuni în diferite state ale Europei Occidentale și au exercitat o adevărată teroare. După moartea lui Attila (453), puterea lor s'a risipit și ei au dispărut între popoare. (→ **ATTILA**).

HUNIA, com. rur. jud. Dolj, plasa Calafat; 2614 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Maglavit.

HUNIADE (sau **HUNYADI**), numele unei familii nobile de origine română (ceea ce mulți scriitori maghiari neagă), care a jucat rol însemnat ca vasali ai regilor unguri, stăpînind provincii și comandînd armate. Din aceștia mai cunoscuți sînt: **IOAN CORVIN DE HUNIADE**, și **MATEIU**, fiul acestuia (→ aceste cuv.). Lîngă orașul Hunedoara se găsește castelul familiei, zidit pe la 1452, dărăpănat de vreme și în parte ars, restaurat mai tîrziu.

Mănăstirea Hurezul (Pridvor).

HUREZ sau **HOREZ** ① com. rur. jud. Vilcov plasa Hurez, 1779 loc. Are o școală profesională de fete și o școală de meserii de băieți. Circ.

com. cu 33 sate (legea 1929). ② mănăstire de maici jud. Vilcea, fondată de Constantin Brîncoveanu în 1692. Arhitectul a fost unul Manea, al cărui chip e zugrăvit în biserică. M. S. Regina Maria și-a făcut aci o reședință de vară. Numele vine de la *rtul Hurez* (poate din huhurez), afluent al Bistriței. A fost înzestrată cu multe moșii de întemeietori. Is'au făcut adaose și reparații, între cari cele ale banului Grigore Brîncoveanu în 1827.

HUREZANI, circ. com. jud. Gorj cu 21 sate (1929).

HURMUZ, r. afl. al Prutului jud. Covurluiu.

Pecetea egumenului Mănăstirii Hurez.

HURMUZACHI ALEXANDRU (ca. * 1823 †1871) scriitor român din Bucovina. A colaborat la ziarul *Bucovina* și a înființat *Societatea pentru literatură română* din Bucovina. A fost numit membru al Societății Academice române în 1866.

HURMUZACHI CONSTANTIN (*1811 †1869), om politic român, trecut din Bucovina în Moldova. A jucat rol politic însemnat mai ales ca membru al Divanului ad-hoc, când a rostit oțteva discursuri vestite: a fost deputat în Adunarea electivă a Moldovei în 1859, ministru în 1859 și în 1861, preșident la Curtea de Casație (1862, 1868).

HURMUZACHI CONSTANTIN (*1863) naturalist român din Bucovina. S'a ocupat cu botanica. Op. pr. *Cercetări noi asupra raporturilor faunistice din Bucovina*, 1901, *Observări asupra genului nepticula* z, 1907, *Conspectus spectrum et varietatum generis rubus L. circum Ischl*, 1925. (publ. de Academia Română), *Nochmal abies duplex*, 1929. Membru onorar al Academiei Române (1919). Profesor la Universitatea din Cernăuți.

Const. Hurmuzachi.
(†1869)

HURMUZACHI EUDOXIU (1782 †1858), om politic și scriitor român. Era proprietarul moșiei de familie Cernaucu din Bucovina, dar avea proprietăți și în Moldova și de aceea era și cetățean al acestei țări. A avut ranguri boeresti conferite de domnitori ai Moldovei (mare agă, apoi și mare vornic, 1856). În timpul evenimentelor din 1821 și 1848, refugiații din Moldova au găsit azil la moșia lui. A tipărit o carte despre *Datoriile preoților*. A avut 12 copii, din cari 5 fii: Constantin, Eudoxiu (Doxachi), George, Alexandru și Nicolae.

HURMUZACHI EUDOXIU (DOXACHI) (*1812 †1874), scriitor român din Bucovina. A luat parte la revoluția din Viena din 1848. Având la Viena însărcinarea de a traduce legile austriace în românește, a cercetat arhivele și a adunat multedocumente cari s'au publicat mai târziu de Academia Română. Numele lui s'a dat *colecțiunii* de documente pe care a publicat-o și o publică încă Academia. A fost membru al Academiei Române (1872).

E. Hurmuzachi
(Doxachi).

HURMUZACHI EUDOXIU zis **DOXUȚĂ** (*1845 †1874), om politic român din Bucovina. A fost funcționar (prefect), deputat în dieta provincială și în Camera din Viena, preșident al „Societății pentru cultură și literatură română”.

HURMUZACHI GEORGE (ca. * 1817 †1882), ziarist român în Bucovina. A condus ziarul *Bucovina* și a colaborat la *Foata Societății de cultură* din Cernăuți.

HURMUZACHI MATEIU, mare paharnic și părcalab de Cernăuți pe la 1775, proprietarul moșiei Cernaucu.

HURMUZACHI NICOLAE (*1826 †1909), scriitor român în Bucovina. A fost membru onorar al Academiei Române (1883).

HURMUZESCU DRAGOMIR (*1865), profesor de căldură și electricitate la facultatea de științe din București. Director al Institutului electrotehnic. Membru corespondent al Academiei Române (1916). A fost secretar general al Ministerului de Instrucție (1905).

HURON [Iuren], lac America de N. între Canada și Statele-Unite; supraf. 40.000 km. p.

HURU (CRONICA LUI), manuscris românesc publicat în 1856 în Iași. Editorul zicea că a fost scris înainte de întemeierea principatelor de Arboare Cam-podux în latinește, că a ajuns în posesiunea unui nobil polon și la curtea acestuia l-a găsit și l-a

copiat Huru, cancelarul lui Dragoș Vodă. Copia aceasta a fost tradusă românește de Spătarul Petre Clănaș, boer al lui Ștefan cel Mare, în anul 1494. Manuscrisul acesta, păstrat în arhivele familiilor boeresti moldovene, a fost descoperit și astfel publicat. Ivirea lui a produs mare senzație, pentru că dădea informații sigure despre epoca obscură a vieții poporului român în evul mediu și pentru că înfățișa limba dintr'o vreme anterioară celor mai vechi texte ce se cunoșteau pe atunci. Față de entuziasmul multora s'au produs și rezerve exprese. Publicat din nou de G. Lahovari în „Revista română” a lui Odobescu în 1863 cu traducerea în limba modernă și cu note, manuscrisul a dispărut, astfel că nu s'a putut face nici un studiu asupra condițiilor externe, dar cercetările asupra limbii au dovedit că era o *mistificare*. Se zice că autorul mistificării a fost G. Săulescu, cu știința lui G. Asaki.

HUS IAN (*1369 †1415), reformator religios în Boemia. Doctrina lui a fost osîndită de conciliul de la Constanța și el ars de viu. După moartea lui, ideile lui trecură dincolo de teritoriile ocupate de Cehi și, după unii istorici, a fost și în Transilvania și în Moldova o influență hășită. Numele orașului *Huși* ar fi în legătură cu aceasta.

HUSSEIN AVNI PAȘA (*1819 †1876), general și om politic turc. A luat parte la războiul Crimeei, a comandat expediția contra Montenegru-lui (1859-1860), a fost de mai multe ori ministru de războiu și mare vizir, a răsturnat pe Abdul-Aziz.

HUȘI, com. urb. cap. jud. Fălciu; 20320 loc. Stație terminus a liniei laterale ce pleacă de la Crasna. Are 1 gimnaziu, 1 sc. secundară de fete, 1 sc. normală de băieți, 1 sc. profesională de fete, 1 sc. comercială și sc. de viticultură.

HUȘI, episcopie, înființată pe la 1597. Primul episcop ar fi *Ioan*. Apoi urmează (cu anul numirii): *Filoteiu*, ca. 1600, *Iosif*, 1617, *Mitrofan*,

Jan Hus.

Huțuli

(după rev. *Boabe de griu*)

ca. 1617, *Pavel*, ca. 1622, *Mitrofan* II, ca. 1627 *Ghedeon I.*, ca. 1633, *Sava*, ca. 1656, *Iorest*, ca. 1656, *Teofan*, 1657, *Dosofteiu*, ca. 1658, *Serafim*, 1667, *Ioan de la Secul*, 1667, *Calistru*, 1674, *Mi*,

HUR-
HUȘ

HUT- trofan, 1683, Varlaam, 1691, Sava, 1709, Iorest II, 1713, Ghedeon II, 1727, Varlaam II, ca. 1735, Teofil, ca. 1735, Ieroteiu, ca. 1744, Inochentie, 1752, Iacob Stamate, 1782, Veniamin Costache, 1792, Gherasim, 1796, Meleție Brandaburul, 1803, Sofronie Miclescu, 1826, Meleție Istrate, 1851, Ghenadie Șendrea, vicar, 1857, Calinic de Cario-polis, vicar, 1858, Melchisedec, 1860, Dionisie de Traianopolis, 1865, Iosif Gheorghian, 1865, Calinic Dima, 1879, Silvestru Bălănescu, 1884, Conon Arămescu-Donici, 1902, Nicodim Munteanu, 1912, Iacob Antonovici, 1924.

HUTTEN ULRICH DE (*1488 †1523), literat german umanist. A fost partizanul lui Luther și a căutat să provoace o mișcare populară contra principilor și episcopilor. A susținut spiritul liberal și cercetător contra obscurantismului.

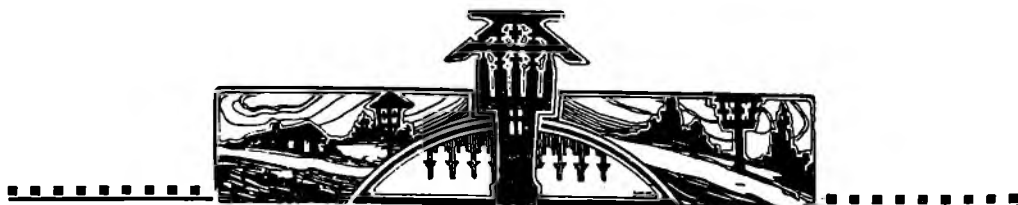
HUȚANI, locuitori din Bucovina, cam 40.000, de la izvoarele Siretului pe lângă munți spre Galiția, între riul Succava și Ceremuș. Vorbește de-

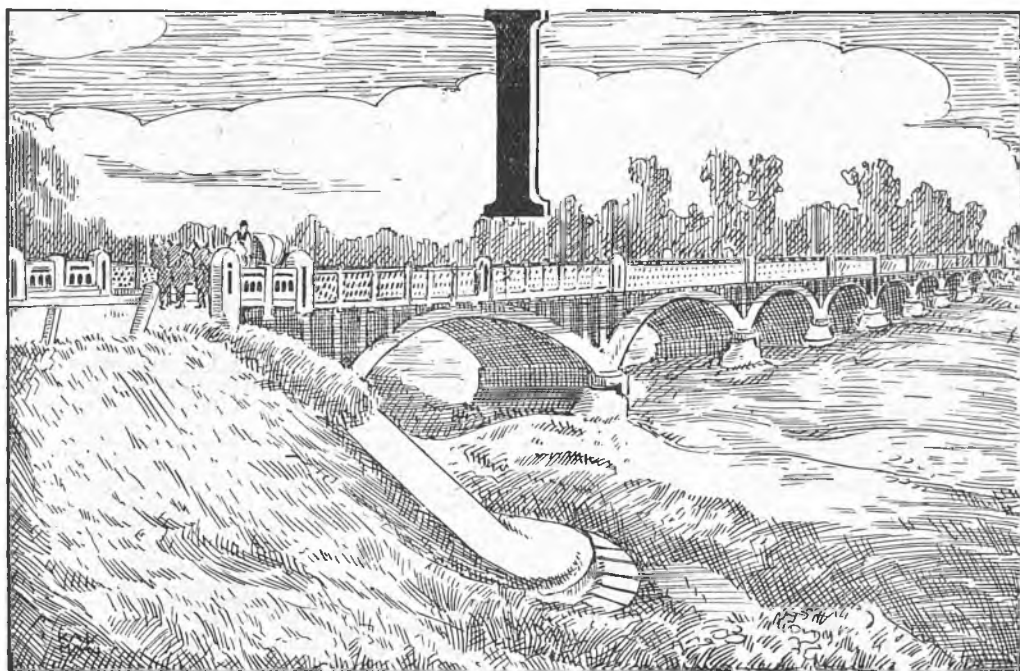
spre ei Sion în „Suvenire contemporane”. Pe la 1848 a fost unul Cabalița, care adunase poporul în jurul său și a trebuit ca guvernul austriac să trimeată armată contra satelor de Huțani, cari nu voiau să mai știe de administrația Statului. Ei își zic *Hufuli*. Sbiera spune că după o tradiție sînt considerați ca resturi neromanizate ale Dacilor. Ei se consideră mai aproape de Ruteni, fiindcă vorbesc un dialect apropiat. Satele lor principale: *Putila, Chisălițeni, Dihteniț*.

HUȚULI = HUȚANI.

HUXLEY [cit. hōcsli] **TOMAS HENRY** (*1825 †1895), fiziologist englez, unul din susținătorii teoriei transformismului.

HYERES [cit. ier] ④ numele unor mici insule în Marea Mediterană. Aci a locuit cîtva timp N. Bălcescu în timpul exilului după 1848, înainte de a se duce la Palermo, unde a murit. ¶ ③ oraș în Franța, 17.000 loc.

PODUL DELA IONEȘTI PESTE R. ARGEȘ

IABLANIȚA ① com. rur. jud. Mehedinți, plasa Bălăcița; 1596 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Vinju-mare. ② com. rur. jud. Severin, plasa Orșova; 1713 loc. Stație c. f. între Mehadia și Caransebeș.

IABLONA-NOUĂ, com. rur. jud. Bălți, plasa Glodeni; 3566 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Glodeni.

IABLONOI, munți în Siberia. Șirul lor e lung de 650 km.; vârful cel mai înalt 1450 m.

IACINT' CUBICULARUL, sf. martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 3 Iulie. Fiind în serviciul împăratului Traian, a fost silit să mănânce din jertfele aduse idolilor și, nedîndu-i-se altceva de mîncare, a murit de foame.

IACINT CRITOPULO, socotit de unii ca primul mitropolit al Ungro-Vlahiei (1359—1370), cu reședința la Curtea-de-Argeș.

IACOB II (*1633†1702), rege al Angliei. Fiu al lui Carol I, s'a urcat pe tron în 1685, s'a aliat cu Regele Franței pentru a sprijini catolicismul; a fost detronat în 1688 de Wilhelm de Nassau.

IACOB ERACLIDUL (*1510†1563), domn al Moldovei (1561—1563). Biografia lui spun că era grec,

fiul unui marinar ce se numia Ioan Vasilic, că a fost în serviciul unui nobil numit Iacob Eracid, care era ofițer în serviciul lui Carol Quintu. Mai târziu trece la protestantism, fiind în relații cu Melancton. În 1556 se duce în Saxonia, unde se ocupă cu literatura; de acolo trece în Danemarca, în Suedia, în Prusia și în Polonia. În Polonia intră în legătură cu boeri moldoveni și arată interes mare pentru țara lor, învățînd românește și studiînd istoria ei. În același timp, în genealogia ce-și fabricase, găsi prilejul să stabilească o legătură de rudenie între familia Doamnei Ruxandra, so-

ția lui Lăpușneanu, și unii din ascendinții săi. Astfel își pregătește calea la domnie. Vine în Moldova, este primit la Curte, își face un partid între boeri și răstoarnă pe Lăpușneanu pe care-l învinge în lupta de Verbia, cu armata ce-și formase prin ajutorul amicilor săi din Polonia. Ocupînd tronul, cîștigă și favoarea Turcilor prin mari sume de bani și începe o domnie, care ar fi putut să fie foarte folositoare prin măsurile de ordin administrativ, legislativ și cultural (o școală superioară la Cotnari) luate de el, dacă n'ar fi produs nemulțumirea întîiu a boerilor, apoi și a țăranilor prin oarecari greșeli de procedare și prin propaganda luterană ce se arăta a voi să facă. Instreîndu-și și sprijinul din afară, nu putu rezista definitiv atacului lui Ștefan Tomșa, unit și cu trupe polone, care-l învinse la Suceava, unde se închisese, și-l ucise. Viața lui a inspirat piesa lui Alecsandri: *Despot Vodă*.

IACOB ANTONOVICI, episcop al eparhiei Huși din 1924. A publicat colecțiuni de *documente bîrlădene* (5 vol. 1911—1926), monografii însoțite de documente ale unor mănăstiri sau comune (*Bogdana, Magarii, Florești, Ogoești, Bogdanița, Pîrvești*), biografii (*Frații Codreanu, Ioan Popescu*), contribuții la istoria tipografiilor în România (cu Gr. Crețu). E membru onorar al Academiei Române (1919).

IACOB PUTNEANUL, mitropolit al Moldovei 1750—1758 (după Erbiceanu). Fusese înainte episcop de Rădăuți 1745—1750. Silit a demisiona, a trăit mulți ani la mănăst. Putna. Scrieri: *Sinopsis adunarea celor șapte taine*, 1751; *Adunare de multe învățăături*, 1757; *Despre lemnul sfintei cruci*, 1759.

IACOB STAMATI — **STAMATI**.

IACOBDEAL, deal în jud. Tulcea, satul Turcoaia; 336 m. înalt.

IACOBENI ① com. rur. jud. Ciuc, plasa Sînmartin; 1298 loc. ② c. r. jud. Cîmpulung, plasa Dornei; 3500 loc. Stație c. f. între Pojorita și Vatra Dornei. ③ stație c. f. jud. Tîrnava-Mare, plasa Hendor, între Agnita și Sighișoara.

IACOBÎȚI, sectari creștini monofisiți din sec. vi în Siria, Mesopotania și Egipt.

Despot Vodă
(după o monedă).

IAC- IAN **IACOV**, personaj biblic, al doilea fiu al lui Isac. A cumpărat dela fratele său Isav (Esau) dreptul de primogenitură. A avut 12 fii. Fugind de furia fratelui său, a avut în pustie un vis — o scară pînă la cer pe care se urcau și se coborau îngerii. S'a dus în Egipt cu toți fiii săi. Din aceștia au pornit cele 12 seminții ale lui Israel.

IACOV SF. APOSTOL (sec. I), prăznuit de biserica ortodoxă la 30 Aprilie. Era frate cu Sf. Ioan Evangelistul. De profesie pescari, au urmat pe Iisus împreună, cu aprobarea tatălui lor Zevedeu, și au fost foarte iubiți. Iacov a predicat, după înălțarea Mîntuitorului, în Iudea și, poate, și în alte părți, și a fost printre primii martiri, ucis la Ierusalim. Corpul său a fost luat și dus în Spania; descoperindu-se prin sec. ix, a fost dus într-o localitate ce s'a numit de atunci **Compostella** (Giacomo Postolo) și a devenit un oraș vestit vizitat neconștient de credincioși.

IACOV PERSUL, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 27 Noembrie. Era de o familie nobilă și foarte bogată. Se făcuse creștin, dar, după îndemnul Regelui său, se întoarse la păgînism, apoi reveni la creștinism, suferi chinuri și muri, mărturisind credința.

IACUTSK, oraș în Siberia, pe la fl. Lena; 9000 loc.

IAD, com. rur. jud. Nă-săud, plasa Birgău, pe Bistrița; 1532 loc. Stație c. f. între Bistrița și Borgo-Suseni.

IAFFA (JOPPE), oraș în Siria, port la Mediterana; 47.700 loc.

IAGELONI, familie domnitoare lituană și dinastie regală polonă (1386—1572) care a domnit și în Boemia (1471—1526) și în Ungaria (1490—1526). Intemeietorul este **VLADISLAV** (*1348 †1434) ales rege al Poloniei în 1386.

IAGIC [ighic] **VRATOSLAV** (*1848 †1923), filolog ceh. A fost profesor la Agram, Odesa, Berlin, Petersburg, Viena. A fundat cu Leskien, publicația periodică *Archiv für slavische Philologie* (1876) în care a notat publicațiile despre Români și a arătat însemnătatea istoriei culturii românești pentru cunoașterea orientului european. A fost membru onorar al Academiei Române (1904).

IAGO, personaj din tragedia *Othello* a lui Shakespeare: tipul desăvîrșit al intrigantului crud.

IALOMICIOARA ① pîrâu în jud. Dimbovița; afluent al Ialomiței pe dreapta. ② peșteră în munții Bucegi, în muntele zis Bătrîna, lungă de ca. 1 km. La intrarea ei se află un schit de călugări, avînd în mijloc o bisericuță și în jur cîteva chilii. Peștera este formată din mai multe cavități legate prin ganguri înguste, între ele una zisă *grota lui Mihnea*.

IALOMIȚA, rîu, izvorăște din Carpați în jud. Dimbovița de sub muntele Obîrșia. Udă jud. Dimbovița, Prahova, Ilfov, Ialomița și se varsă în Dunăre la satul Piuța Petrei. Are pe malurile sale multe comune, din cari mai însemnate: Moreni, Petroșița, Pucioasa, Lăculețe, Răzvad, Șotînga, *Tîrgoviște*, Bîlcirești, Crivina, Slobozia, Tîndărei. Are o lungime de 240 km. Primește multe afluenți, din cari principali sînt pe dreapta: Ialomicioara, Văleana, Valea Glodului, Se stînga: Ialomicioara mică, Valea Lupului, Slănic, Crivățul, Cricovul dulce, Prahova, Sărata.

IALOMIȚA, jud. în Muntenia, cap. *Călărași*:

supraf. 7095 km. p., 259.957 loc. (1915); are 8 plăși, 3 com. urbane, 138 rur. (1926); ține de circ. Cîrți-de-apel din București; are 12 școli primare urbane și 203 rurale (1929); are 60 cooperative de aprovizionare și consum cu cap. 3.954.900 lei (1925); are 162 biserici, ține de eparhia episcop. din Constanța.

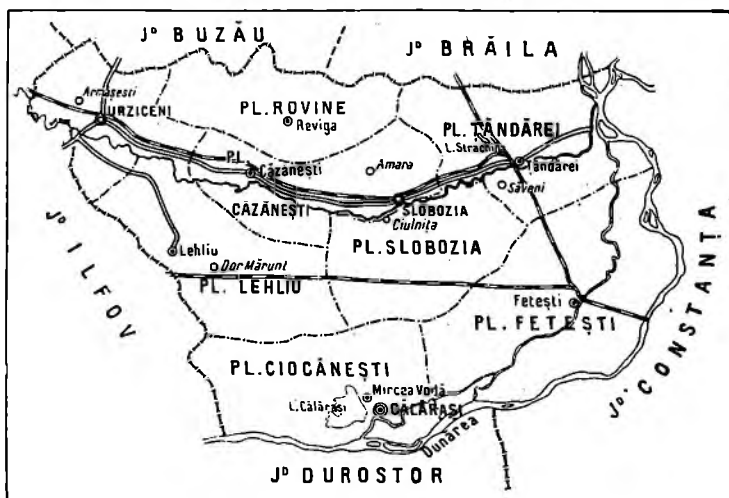
IALOMIȚA, stație c. f. jud. Ialomița pe linia Ploesti-Tîndărei, aproape de Urziceni.

IALOVENI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Ialoveni; 4095 loc. Circ. com. cu 15 sate (1929).

IALPUH (sau **IALPUG**) ① lac la hotarul jud. Cahul și Ismail. În el se varsă rîul cu același nume. Comunică cu lacul Cugurlui. ② rîu, udă jud. Tighina și Cahul, se varsă în lacul cu același nume.

IANĂUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Chelmenți; 3360 loc. Stație c. f. între Bălți și Lipnic. Circ. com. cu 9 sate (1929).

IANCA ① com. rur. jud. Brăila, plasa Ianca; 2897 loc. Stație c. f. între Făurei și Brăila. Circ. com. cu 10 sate (1929). ② com. rur. jud. Ro-

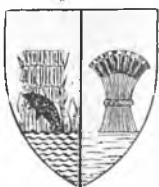

Harta jud. Ialomița.

manați, plasa Dunărea; 3031 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Dăbuleni. ③ lac sărat jud. Brăila.

IANCOVICI TEODOR, profesor român în Banat. La 1772 a fost numit director al școalelor „triviale” din acea regiune. În 1770 a fost chemat la Petersburg pentru organizare de școli. A publicat un manual de pedagogie și alte scrieri.

IANCU AVRAM (*1824 †1872), avocat român din Transilvania și cel mai popular din capii revoluției din 1848. El a organizat armata națională țărănească a Moților cu centrul în Cîmpeni și a dat acelei regiuni și o întocmire administrativă. În cursul luptelor din 1848—49, cînd Ungurii reușiră să învingă și trupele imperiale și pe cele românești, numai în Munții Apuseni n'au avut victorie. După înfrîngerea Ungurilor cu ajutorul armatelor rusești, Iancu s'a dus la Viena ca să stăruie pentru îndeplinirea integrală a făgăduielor date de împărat. Împăratul s'a mulțumit să decoreze pe conducătorii

Stema jud. Ialomița.

Iancu Avram.

Românilor. Iancu a refuzat decorația, a continuat să protesteze și în timpul regimului austriac, din care cauză a fost arestat și un funcționar l-a pămuit (1852). Aceste împrejurări l-au dus la convingerea că toată vîrșarea de sînge a fost inutilă și că poporul său a fost înșelat. De atunci a început turburarea minții care l-a dus la nebunie melancolică.

IANCU SASUL (†1582), domn al Moldovei 1579-1582. Era fiu natural al lui Petru Rareș și al unei Săsoaice din Brașov, frate cu Doamna Chiajna. Ducîndu-se la Constantinopol, se căsătorii cu o prințesă din Rodos și ajutat de sora sa, care avea mare trecere printre cei mari de la împărăție, cum și prin daruri de bani la cine trebuia, i se dăde domnia Moldovei în 1579 în locul lui Petru Șchiopul. Domnia lui a fost rea, mai ales împilătoare, pentru a putea scoate banii pe cari îi vîrșase ca să ia tronul. Cu el a adus pe un Albanez Bartolomeo Brutti și i-a dat funcțiuni înalte. Nemulțumirile erau mari și în popor și între boeri. Chiajna însăși îl părăsi. De aceea el se făcu și mai aprig la cîștig. Își cumpără proprietăți în Transilvania, dar n'auv parte să profite de averile adunate, fiindcă Turcii trimiseră să-l prindă și el fugi în Polonia, unde fu decapitat.

IANG-CE-KIANG (YANG-TSE-KIANG) sau **FLUVIUL ALBASTRU**, fl. în China, se varsă în Marea Galbenă. Lung 4930 km.

IANINA, oraș în Grecia pe lacul cu același nume; 20765 loc.

IANKOWSKI CZESLAW († 1929), literat și ziarist polon. Prieten al nostru, ne-a vizitat țara și a scris impresiile sale.

IANNESCU GEORGE (* 1856), general român. A fost directorul Institutului geografic al armatei; s'a ocupat cu geografia, publicînd articole și cărți.

IANOV IOAN (*1836†1903), scriitor român. "A făcut parte din 'cercul' „Convorbirilor literare”, a publicat și citeva canțonete comice satirice, între cari *Kalikenberg* (1871, în legătură cu afacerea Strussberg), a fost deputat și senator.

IANOSDA, com. rur. jud. Bihor, plasa Tinca; 2153 loc.

IANOVICI VASILE (*1806†1866), profesor român în Bucovina. A fost profesor de exegeza Noului Testament la Institutul teologic din Cernăuți (ca. 1835), deputat în dieta provinciei. A publicat scrieri asupra cărților sfinte (*Evangelhia de la Ioan*, 1859, *E. de la Mateiu*, 1856, *Ev. de la Marcu*, 1858) și o *gramatică* română pentru Germani (1855. Viena).

IANUARIE **EPISCOPUL**, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 21 Aprilie. A trăit pe timpul lui Dioclețian: era episcop în Benevent, cînd acesta începu persecuțiile contra creștinilor. A fost dat fiarelor în circ împreună cu alții, dar fiarele îi cruțară și de aceea a fost decapitat cu ceilalți.

IANUS — **JANUS**.

IARCA ALEXANDRU, general român (1905). A publicat scrieri militare: *Povește despre conducerea războiului* (1914), *Memoriile mele* (1922), etc.

IARCU DIMITRIE (*1816†1879), bibliograf român. A fost institutor în București și inspector al scoalelor (1860—63); a publicat cărți didactice (*Dopia scripturâ*, 1844; *Abecedar*, 1860; *Istoria naturală*, 1860; *Comptabilitatea comercială*, 1860; *Istoria sacră*, 1866; *Aritmetica*, 1869; *Mitologia*, 1867) și *Bibliografia cronologică română* (ed. 1-a 1865, a 2-a 1873), prima încercare de bibliografie mai dezvoltată.

IARGARA, stație c. f. jud. Cahul linia Zorleni-Basarabasca.

IARNIK IAN URBAN (*1848†1923), filolog ceh. S'a ocupat de limba noastră, pe care a învățat-o și pentru care a făcut studii și cercetări prin călătorii în provinciile românești. A fost un mare amic al națiunii române. A fost profesor la Universi-

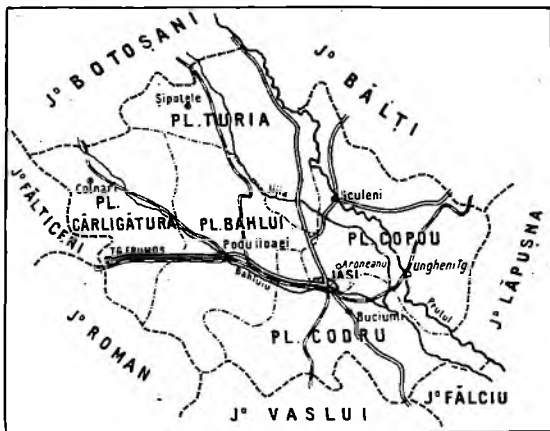
tatea din Praga; membru onorar al Academiei Române (1919). A publicat în limba germană, franceză și cehă studii despre basmele românești, despre vocabularul poeziilor populare, recenzii despre diferite cărți privitoare la limba românească, etc.; a publicat, cu A. Birseanu o colecție de *doine* din Transilvania (1885); apoi multe articole și cuvîntări în limba română, dintre cari cităm: *Drumul pe care am mers* (1909), în care arată cum a ajuns să cunoască și să învețe limba noastră, *Sedători românești pe muntele Sion din Praga* (1915), *Dragostea de grătu și viers românesc* (1922). Fiul său **HERTVIG**, tot filolog, urmează și el tradiția părintească și se ocupă de limba noastră.

Urban Iarnik.

IASON SF. APOSTOL, prăznuit de biserica ortodoxă la 28 Aprilie. A fost ucenicul Sfîntului Pavel. A fost închis și chinuit de mai multe ori, dar, reușind să scape cu viață, a atras la creștinism pe mai mulți, între cari și un guvernator din Tesalonic; a murit în adînci bătrînețe, după ce a predicat și a zidit biserici.

IASI @ jud. în Moldova, cap. *Iasi*; 3227 km. p., 221.920 loc. (1915); 5 plăși, 2 com. urbane, 77 rurale (1926); ține de circ. Curții de-apel din Iasi; are 25 scoale primare urbane și 255 rurale (1929); 76 cooperative de aprovizionare și consum cu cap. 3.913.869 lei și 15 coop. p. exploatare de păduri cu cap. 601.741 lei (1925); are 212 biserici

Harta jud. Iași (legea 1925).

ortodoxe și 2 mănăstiri, ține de eparhia Moldovei și Sucevei (Iasi). @ municipiu, cap. jud. Iasi: 185.000 loc. Stație c. f. centru mai multor linii: spre Pașcani, spre Hîrlău, spre Dorohoiu, spre Vaslui, spre Chișinău. Poziție frumoasă: așezat în amfiteatru, ajunge la 318 m. altitudine. Are 45 biserici ortodoxe, 2 catolice, 1 luterană, 1 armenescă, 1 lipovenească, 1 templu israelit și 2 sinagoge. Dintre biserici notăm: *Sf. Nicolae*, zidită de Ștefan cel Mare pe la 1491, restaurată sub domnia Regelui Carol și sfințită din nou în 1904; *Mitropolia*, zidită din timpul mitrop. Veniamin și terminată în 1887; fosta mănăstire *Dancul*, zid. de Petru Rareș 1541; fosta măn. *Sf. Sava*, din sec. xvii; fosta măn. *Barnovschi* zidită de Miron Barnovschi, 1627; biserica *Sf. Ioan*, zid. de Vasile Lupu 1635; bis. *Sf. Trei Ierarhi*, zidită de Vasile Lupu, 1639, restaurată și sfințită în

Stema jud. Iași.

1904; măn. *Golia*, zidită de Vasile Lupu, 1640; fosta măn. *Sf. Spiridon*, în curtea căreia e spitalul și administrația așezămintelor cari țin de ea. Universitatea, înființată în 1860, are facultatea de drept, litere, științe, medicină. Tot de ea ține facultatea de teologie din Chișinău. În orașul Iași sînt 3 licee, 2 gimnazii, 1 școală secundară de fete, 1 școală normală de băieți și 2 școli norm. de fete, 2 școli profesionale de fete, 5 școli comerciale, 3 școli de meserii, din cari una superioară; 31 școli primare și 7 grădini de copii; apoi un seminar teologic „Veniamin Costache”; conservator de artă dramatică și muzică; școală de bele arte și multe școli particulare. Orașul e foarte vechiu, dar nu se știe data întemeierii lui. El deveni capitala Moldovei în 1565 prin așezarea lui Alexandru Lăpușneanu. A suferit în cursul timpului multe jafuri și năvăliri dușmane, multe incendii. De la 1862 a rămas numai capitală de județ, fiind însă un centru cultural de mare importanță. Aci au apărut multe ziare și reviste însemnate, afară de *Albina românească* (fond. 1829); *Dacia literară* a lui Kogălniceanu, 1840, *Propășirea*, 1844 (fondată de Moldoveni și Munteni), *România literară* a lui Vasile Alecsandri, 1855, *Convorbiri literare* a cercului Junimei, 1867, *Contemporanul* a socialistilor, 1881, *Viața românească*, 1906, *Revista științifică V. Adamachi*, s. a. ¶ @ com. rur. jud. Făgăraș, plasa Făgăraș; 640 loc. ¶ @ c. r. jud. Gorj, plasa Ocolu; 319 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Drăgoeni.

IBANEZ BLASCO → **BLASCO**.

IBAȘFALĂU → **DUMBRĂVENI**.

IBĂNEȘTI @ com. rur. jud. Mureș, plasa Ghiurghiu; 3940 loc. ¶ @ c. r. jud. Dorohoiu, plasa Herța; 2960 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Suhărău.

IBERIA @ peninsula din S. V. Europei (Spania și Portugalia), după numele din antichitate. Acest nume venia și de la fluviul *Iberus* (Ebro) și de la locuitorii vechi *Iberi*, cari au fost stăpîni pînă la cucerirea romană. ¶ @ numele vechiu al provinciei Georgia din Caucaz. La noi acest cuvînt a pătruns sub forma grecească și s'a zis *IVR* sau *IVRIA* (de unde: Antim *Ivreamul*).

IBRAHIM PAȘA (*1789†1848), general și om politic turc. A luptat în Morea (1824—28), în Siria (1833) etc. obținînd mari victorii; vice-rege al Egiptului (1848).

IBSEN HENRIC (*1828†1906), dramaturg norvegian. A debutat cu cîteva piese istorice (între cari *Catilina*, tip. 1850, nereprezentată), a fost director al unui teatru din Cristiania, a plecat din țară, a călătorit mult prin Germania și prin Italia. În această epocă, foarte lungă (aproape 27 de ani) a scris piesele cari i-au stabilit reputația și au făcut din el un dramaturg al literaturii universale. După ce s'a întors în patrie (1891), a scris numai patru piese. Moartea lui a fost un doliu național. Operele lui principale s'au tradus în românește: *Expedițiunea nordică* (de I. Popovici-Bănățeanu, 1907), *Brand* (de M. Negru și H. Steinberg, 1918), *Peer Gynt* (de A. Maniu 1925), *Liqa tîncrimii* (de I. Hussar, 1895), *Stălpîi Societății* (de B. Marian), *Nora* (de B. Marian, 1895, de O. Feld, 1909), *Strigoii* (de A. Antemireanu, 1897), *Un dușman al poporului* (de S. Grossman, 1895, de P. Șturza, 1907), *Rața Sălbatecă* (de E. Bottez și M. Nicolau, 1913, de Laura Dragomirescu, 1921), *Rosmersholm* (de V. Popescu, 1896, de D. N. Ciotori, 1916, de Laura Dragomirescu, 1923), *Femeia mării* (de Laura Dragomirescu, 1922, de Ch. Marian, f. a.), *Hedda Gabler* (de B. Marian, f. a., de G. Finkelstein, 1921, de Laura Dragomirescu, 1922), *Constructorul Solness* (de I. Giurculescu, 1910), *Copilul Eyolf* (de T. Maiorescu, 1895), *Ioan Gabriel Borkman* (de

Ibsen.

V. Hulubei, 1905), *Ziua învierii* (de I. Chendiș și C. Sandu, 1900). Multe din acestea s'au reprezentat pe scena noastră din București. În Martie 1928 s'a sărbătorit în București centenarul nașterii lui prin o serie de conferințe organizate de *Institutul de literatură și bibliografie*.

ICAR (**ICAROS**), pers. din mitol. greacă. Fiu al lui Dedal, a fugit în sbor cu el din Labirint, dar apropiindu-se prea mult de soare, s'a topit ceara cu care erau prinse aripile și a căzut în mare. A devenit simbolul luptelor pentru un ideal care nu se ajunge și din cari omul iese învins.

ICHEL, rîu, izvorește jud. Bălți, trece în jud. Orhei și Lăpușna și se varsă în Nistru lângă satul Coșernița.

ICHIIM TRAIAN († 1929), paleograful român. A publicat în revista „Ioan Neculce” din Iași și în „Revista Moldovei” din Botoșani un mare număr de documente privitoare la trecutul Moldovei din punct de vedere cultural și economic. A murit sinucis.

ICOANA LUMII, revistă de vulgarizare sub conducerea lui G. Asachi. Iași 1840—41, 1845—46, 1865—66.

ICONOCLASTI, distrugători de icoane, nume dat unor eretici creștini din sec. VIII, cari nu admiteau cultul icoanelor.

IDECIUL-DE-JOS, com. rur. jud. Mureș, plasa Reghin-de-sus; 1063 loc. Stație balneară: apă sărată, nomol. Stație c. f. *Idecu-Băi* între Gheorgheni și Reghin.

IECIA-MARE și **I-MICĂ**, com. rur. jud. Timiș Torontal, plasa Jimbolia; 2415 loc. și 1189 loc.

IELE, persoane din mitologia noastră populară. Sînt niște fete cari obișnuiesc să iasă noaptea și să joace hora în văzduh. Cine este prins în mijloc este lovit de boală. Mai ales paralizia se atribuie influenței lor: „luat din iele”.

IEMEN, stat în Asia la S. V. Arabiei în Coasta Mării Roșii; supraf. 70.000 km. p., ca. 900.000 loc. Suveranul poartă numele de *Imam* (deci statul e *imamat*) și cel actual este *El Hadî Mohammed* (din 1927).

IENA, oraș în Germania (Turingia) pe r. Saale, 55.000 loc. Universitate veche (1558), Institut pedagogic de mare reputație. Aci a reputat în 1806 Napoleon I victoria contra Prusiei, cu care începe căderea acesteia. Se pune adesea în opoziție cu Sedan.

IENTICERI, corp de soldați turci înființat de Amurat I în 1360. Foarte viteji, foarte devotați, ei deveniră cu timpul niște tirani ai Sultanilor și mulți din ei au fost răsturnați prin revolte lor. I-a desființat Mahmud II în 1826, cînd a pus să-i ucidă pe cei mai mulți.

IENTISEI, fluviu în Siberia. Isvorăște în China, se varsă în Oceanul Înghețat; lung. 4750 km.

IEPURENI → **EPURENI**.

IEREMIA († ca. 570 a. Chr.), profet ebreu, prăznuit de biserica ortodoxă la 1 Maiu. A prezis căderea Ierusalimului. De la el a rămas o colecție de elegii religioase: *Plîngerile lui Ieremia*, cari fac parte din cărțile vechiului Testament. În românește, s'au publicat întîiu în *Biblia* din 1688.

IEREMIA, episcop eparh. Buzăului 1544—1558.

IEREMIA DRȚU (*1816†1893), arhimandrit român, arhieru cu titlul *Gălățeanu*; a fost profesor la seminarul „Veniamin Costache” din Iași (1844—1869) și director (1869—1872).

IEREMIEVICIU-DUBĂU NICOLAE (*1837), profesor român în Bucovina. A fost învățător la școala românească în Cernăuți (1860), apoi la școala pedagogică (1870). A publicat cărți didactice: *Abecedar*, 1884, *Cărți de lectură*, 1883, 1895, 1897, *Gramatică*, 1885.

IERIHON, oraș din Palestina; pe la 1600 a Chr. Isus Navi l-a înconjurat și, căzîndu-i zidurile la sunetele trompetelor, l-a luat în stăpînire.

IERMATA-NEAGRĂ, com. rur. jud. Arad, plasa Chișineu pe Crișul Negru; 2060 loc. St. c. f. între Timișoara și Radna.

IERNUT (sau **IERNUȚ**), com. rur. jud. Tîrnava-mică plasa Iernut. Stație c. f. între Tîrgu-Mureș și Războeni.

IERUSALIM (ebr. **IERUSALAIM**, arab **EL KUDS**, turc. **KÜDS-I-SERIF**; fr. ger. **JERUSALEM**, ital. **GERUSALEMME**, lat. **HIEROSOLYMA**; mai tîrziu s'a numit **AEIA CAPITOLINA**), oraș în Palestina, care se administrează de Anglia cu mandat din partea Societății Națiunilor; 63.000 loc. E unul din cele mai vechi orașe cari există azi. Există înainte de regele David, Solomon a zidit aici vestitul templu;

Vederea Ierusalimului.

a fost distrus de Nebucadnesar (586 a. Chr.), cînd începe pentru Israelii robia Babilonului; reclădit de Adrian (130 p. Chr.), ocupat de Persi, de Arabi, etc. a fost cucerit de Cruciați la 1099 cînd Godefroy de Bouillon a fundat **Regatul Ierusalimului**, distrus de Turci sub Sultanul Saladin în 1187. (→ **PALESTINA** și **ZIONISM**).

IERUSALIMUL LIBERAT, epopee italiană în 20 de cînturi de Torquato Tasso (→ acest cuv.).

IESO (**YESSO**), insulă din grupul japonez. Supr. 94012 km. p., 2.359.000 loc. Orașe pr. *Matsmai*, *Hakodata*.

IEUD, com. rur. jud. Maramureș plasa Iza; 3025 loc. St. balneară: pucioasă. Aci s'a găsit un prețios *manuscris* din sec. xvi.

IEZER, schit com. Cheia jud. Vîlcea întem. 1553 de Mircea Ciobanul și Doamna Chiajna.

IEZERUL sau **LACUL DOROHOTU**, lac jud. Dorohoiu.

IEZUITI, ordin religios catolic, înființat de Ignățiu de Loyola la 1534, desființat în 1773, reînființat în 1805. În 1872 ieziuiții au fost expulsați din Germania, dar reprimiți în 1903; în 1881 din Franța. Adversarii lor ziceau despre dînsii: *Cum Iesuitis, non cum Iesu itis* (Cu Ieziuiții nu mergi cu Iesus).

IFLAK, numele, dat de Turci, Munteniei. Și **KARA-IFLAK**.

IGESTI, com. rur. jud. Storojineț plasa Sirețului; 3200 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Ciudeiu. Stație c. f. între Carapciu-pe-Sireț și Ciudeiu.

IGLIȚA ① sat mic, jud. Tulcea plasa Măcin; aci sînt ruinele cetății romane *Troesmis*. ② înălț. în Dunăre, jud. Brăila. ③ lac jud. Tulcea pe teritoriul com. Turcoaia.

IGNAȚIE **TEOFORUL**, sf. martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 20 Decembrie. Era episcop al Antiohiei, model de virtuți creștinești. În anul 107, venind Traian în expediția contra Parților și ajungînd în orașul lui, a găsit în episcop un mare adversar al cultului zeilor, l-a trimis la Roma, unde a fost sfîșiat de fiare în circ. Drumul pînă acolo a fost un adevărat triumf, căci peste

tot creștinii îi ieșiră în întîmpinare. Oasele lui au fost duse la Antiohia, de aci — cînd Saracenii luară orașul — fură aduse la Roma, unde se găsesc și azi.

IGNAȚIE, episcop al Rîmnicului între 1637—1653; apoi mitropolit al țării pînă pe la 1656, cînd a fost nevoit să demisioneze. Ca mitropolit, a întîmpinat pe Patriarhul de Antiohia, Macarie, a luat parte la ceremonia înmormîntării lui Mateiu Basarab și a întronării lui Constantin Cîrnul.

IGNAȚIE II, episcop al Rîmnicului, pe la 1659. În 1668 e pomenit ca decedat.

IGNAȚIE II, mitropolit al Ungro-Vlahiei, 1810—1812. Grec, era *mitropolit al Arlei*, cînd a fost chemat și așezat în București de armatele rusești de ocupație.

IGNAȚIEW NICOLAE PAVLOVICI (*1828†1908), om politic și diplomat rus. A fost ambasador la Peking (1859), Constantinopol (1864), a luat parte la semnarea tratatului de la San-Stefano (1878), a fost ministru de interne (1881).

IGNAȚIU DE LOYOLA → **LOYOLA**.

IGNĂȚEI, com. rur. jud. Orhei plasa Râspoeni; 2521 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Râspoeni.

IGNORANTISTI, călugări a căror organizație a făcut-o J. B. de la Salle și are de scop răspîndirea culturii în popor (1584).

IGRIȘ, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Periam; 3012 loc.

IISUS → **ISUS**.

ILADIA, vechiu județ în Banat despre care se vorbește în unele documente ungurești.

ILARIAN PAPIU → **PAPIU-ILARIANU**.

ILARIE **TEODORESCU** (†1925), episcop de Constanța, ales la înființarea acestei eparhii (1923). A fost înainte preot și profesor la liceul „Sf. Sava” și la seminariul „Nifon Mitropolitul” din București.

ILARION CEL MARE († ca. 371), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 21 Octombrie. S'a făcut creștin la vîrsta de 15 ani și a trăit în pustnicie. Răspîndindu-se vestea că face minuni, era vizitat de multă lume și de aceea a schimbat de multe ori locul de reședință: îl vedem pomenit în Egipt, în Babilon, în Palestina, în Cipru, etc. Se zice că a murit în Cipru.

ILARION II, egumen al măn. Bistrița, episcop al Rîmnicului (1693—1705). Bănuț de amic al uniților din Transilvania, fu judecat de sinodul din București, prezidat de Patriarhul Dositeiu al Ierusalimului, și caterisit.

ILARION (†1845), episcop de Argeș. Amic al lui Tudor Vladimirescu. A ocupat de două ori scaunul: 1820—1823, 1828—1845. A lucrat ca partizan al lui Tudor la începutul mișcării acestuia. Era instruit și cu talent oratoric.

ILBA, com. rur. jud. Satu-mare plasa Seini; 1012 loc. Stație c. f. între Satu-Mare și Baia-Mare.

ILEANA PRINCIPESA (*1908), fiica regelui Ferdinand și a Reginei Maria. S'a ocupat cu organizarea *cercetărilor* române. În Iulie 1931 s'a căsătorit cu arhiducele *Anton de Habsburg*.

ILEANA COSINZEANA, personaj din poveștile și poeziile poporului român. E întruparea frumuseții, grației și farmecului poetic feminin. Una din formulele caracteristice: „*Din cîșidă floarea-i cîntă o mie împărați ascultă*”. În unele poezii este numită și *Simzeana* cu epitetul de *Sora Soarelui*.

ILEANDA, com. rur. jud. Someș, plasa Ileana; 1200 loc. r. **MARE**, stație c. f. între Dej și Jibou.

ILFOV ① pîrâu, izvorăște în jud. Dimbovița spre N. de Tîrgoviște. Din satul Bolovani se despart 2 brațe: unul se numește *Colintina* (→ acest cuv.), trece în jud. Ilfov și formează lacul Ciocă-

Principesa Ileana.

ILLUSTRATION (L'), revistă franceză de informa-
țiuni științifice, politice, artistice, etc. cu nume-

Harta iud. Ilfov.

ILINEȘTI, circ. c. j. Suceava, cu 3 sate (1929).
ILLINOIS ① riu, afl. al lui Mississipi, lung.
410 km. ② stat din Statele-Unite Americane
(din 1818), 146.756 km. p., 6.485.000 loc.

IMPERII: cele mai însemnate imperii din istoria universală: 1. Imp. roman (29 a. Chr. – 395 p. Chr.), întemeiat de August și desființat în două la moartea lui Teodosie; 2. Imp. roman de Occident (395–476), cap. Roma, început cu Onoriu, un fiu al lui Teodosie, sfișrit cu Romulus Augustulus; 3. Imp. roman de Orient (395–1453) cap. Constantinopol, început cu Arcadiu, celălalt fiu al lui Teodosie, sfișrit cu Constantin al xii Paleologul, s'a numit și imp. grec, imp. Constantinopolul, imp. bizantin, fr Bas-Empire, ital. Basso impero; 4. Sfîntul Imp. sau al 2-lea imp. de Occident (800–888), întemeiat de Carol cel Mare; 5. Imp. romano-germanic sau germanic (c. 2–1806) întem. de Oton cel Mare și terminat prin abdicarea lui Francisc II; 6. Imp. latin (1204–1261), întemeiat de Cruceați la Constantinopol; 7. Imperiul rusesc (1533–1917) întemeiat de Ivan cel Groaznic, care la titlul de țar și mărăște unitatea statului; 8. Imp. Francez (1804–1814) întemeiat de Napoleon I și sfișrit cu căderea lui; reînființat sub Napoleon ii (1852–1870) zis al doilea Imperiu; 9. Imp. Germaniei (1871–1918) întemeiat de regele Prusiei, Wilhelm I, care fu proclamat Imp. la Versailles, și desființat prin fuga lui Wilhelm ii după armistițiul din 1918; 10. Imp. Indilor creat în 1878 și unit cu coroana regală a Marii Britanii.

IMIRE ALEXANDRU (*1820†1900), filolog și is-

oric literar maghiar, profesor la Universitatea din Cluj (1872). Opere: *Magyar mondattan* (Sintaxa maghiară), *A közepkori magyar irodalom stíljáról* (Despre stilul literaturii maghiare medievale), *Kazinczy köllése* (Poezia lui Kazinczy).

INCASI, vechii locuitori din Peru, care aveau o civilizație proprie foarte interesantă.

INCHEZIȚIA, un fel de tribunal religios instituit pe la 1184, care judeca pe eretici în secret și putea să-i supună la tortură. A făcut multe victime în țările catolice. A fost desființată în Franța de Napoleon în 1808, dar s'a reînființat în 1814 pentru scurt timp (1820); în anii următori a dispărut treptat și în celelalte state.

INCULEȚ ION (*1885), om politic român din Basarabia. A făcut studii la fac. de medicină din Dorpat, apoi la fac. de științe din Petersburg. Fizician la observatorul meteorologic din cap. Rusiei, profesor la școala comercială de acolo. A făcut studii despre razele anodice, despre natura luminii; a publicat biografii de savanți și articole de vulgarizarea științei. În 1917 s'a amestecat în luptele revoluției rusești și a fost ales președintele primei adunări românești în Basarabia, apoi președintele republicii independente moldovenești. A fost ministru în guvernul prezidat de Alex. Marghiloman ca reprezentant al Basarabiei (9 April 1918), apoi în următoarele guverne din anii 1918, 1919, 1920, 1922 și apoi în guvernele liberale ca ministru de resort. Ales membru al Academiei Române (1918), a vorbit în discursul de recepție despre: *Spațiul și timpul în noua lumină științifică*.

INDEPENDANCE BELGE, ziar politic din Bruxelles, fundat în 1830.

INDEPENDANCE (I') ROUMAINE, ziar politic, apare în București din 1879.

INDEPENDENȚĂ, stație c. f. jud. Covurlui, între Barboși și Tecuciu. Circ. com. cu 2 sate.

INDEPENDENȚĂ (războaie pentru). Cele mai însemnate: 1. răzb. Italiei contra Austriei (1859—1866); 2. răzb. Statelor Unite contra Angliei (1775—1783); 3. războiul României contra Turcilor (1877). Independența noastră s'a proclamat în Camera în ziua de 9 Maiu 1877 printr'o moțiune ca urmare la o interpelare a lui Nicolae Fleșa și a doua zi la serbarea obișnuită de 10 Maiu guvernul. președinții Corpurilor legiuitoare și regele în cuvântările rostite au accentuat faptul. Iată numele deputaților cari au votat independența: N. Atanasiu, St. Bechianu, D. Berendeiu, Gr. Berendeiu, C. Bobeica, P. Buescu, Sc. Călinescu, I. Cîmpineanu, R. Campiniu, A. Candiano-Popescu, Gr. Cantacuzino, G. Cantili, D. Cariagdi, N. Catargi, A. Celebidachi, P. Cernătescu, G. Chifu, I. Codrescu, C. Colibășanu, N. I. Constantinescu, E. Costinescu, I. Diamandescu, N. Dimancea, I. Doacan, D. P. Economu, M. Ferechide, Sc. Ferechide, N. Fleșa, D. Frunză, I. C. Fundescu, N. Furculescu, D. Genescu, P. Gheorghiad, P. Ghica, G. Ghișescu, G. Giță, D. Giani, C. Giuvara, P. Grădianu, C. T. Grigorescu, G. Hasnas, T. Ioan, G. Livezeanu, Neron Lupășcu, G. T. Macri, V. Maniu, G. P. Mantu, D. Mărgăritescu, F. Milescu, G. Misail, Chr. Moșescu, S. Nicolau, St. Parușef, R. Pătărlăgeanu, I. Poenaru-Boardea, G. Polizu, E. Predescu, D. Pruncu, G. Pruncu, G. Rătescu, G. Radovici, N. Rosetti, M. Schina, G. Sefendachi, Gr. Serurie, R. Stefanescu, V. A. Urechia, E. Vergati, G. Vernescu, I. Vilacrose, N. Vișoreanu, Gr. Vulturescu, T. Călinescu, V. Vidrașcu, Z. Urlișteanu, G. Goga, M. Ghelmegeanu, A. Sîhleanu, C. A. Rosetti. (Abținut N. Ionescu și N. B. Locusteanu).

INDEX, listă în care se înscriu cărțile pe cari bunii catolici nu trebuie să le citească. În cursul anilor s'au adunat liste numeroase. Cărțile acestora oprite erau în anii din urmă în număr de 15.000. Supravegherea acestor liste o are așa numita *congregația indicis*. De la acest fapt vine expresia: *l-a pus la index* = l-a depărtat pe cineva de la o însărcinare sau îl ține în bănuială.

INDIA (→ harta ASIEI), regiune vastă din Asia de S. alcătuită din două mari peninsule: **INDIA DE NORD** (numită de obicei **NUMAL INDIA**) și **INDIA DE SUD** (numită de obicei **INDOCHINA**), despărțită prin golful Bengal. **INDIA** are o supraf. de ca. 4.715.000 km. p. De ea ține și insula **Ceylon** (65.000 km. p.). E udată de **Indus**, care izvorăște din Hi malaia și se varsă în golful Arabic, **Gange**, care se varsă în Golf Bengal ca și **Brahmaputra**. În partea de N. sînt M. Himalaia, la Sud Gații de V. și de E. Populația e de ca. 325.000.000 loc. Cea mai mare parte din teritoriul Indiei aparține Angliei; ea constituie *imperiul Indiei* (*indian empire* *htnd*) și este guvernată de un vice-rege. În această stăpînire se cuprind: a) 9 provincii (ca: Assam, Bengal, Bombay, etc.); b) 9 state și agenții (între cari și **Belucistan**); c) 2 state vasale, cu oarecare independență, guvernate de un *maharajah*: **Bhutan** și **Nepal**. Afară de acestea, sînt foarte multe insule.

Capitala Imperiului britanic din India este **Delhi**, 304.000 loc. Orașe pr. **Calcutta**, fosta capitală pînă în 1911, 1.328.000 loc., **Bombay**, 1.176.000 loc., **Madras**, 527.000 loc., **Rangun**, 342.000 loc., **Lahore**, 282.000 loc.

Pe teritoriul Indiei, pe coaste, se găsesc și cîteva mici teritorii cu orașe cari sînt posesiuni *franceze* (**Pondichery**, **Chandernagor**, **Yancon**, **Karikal**, **Mahé**) și altele *portugeze* (**Goa**, **Damao**, **Diu**).

Cea mai depărtată epocă din viața popoarelor din India este cunoscută din cărțile *Vedelor*. După aceasta urmează epoca zisă a *bramanismului*, după care vine a *budismului* (sec. iv a. Chr.). Perși sub Darius cuceriră o parte din acele regiuni, apoi veni expediția lui Alexandru cel Mare care se opri la fluviul Indus. Mai târziu Romanii și Arabii avură raporturi comerciale cu India. O stăpînire în parte Arabii (sec. vii p. Chr.), Afganii (sec. xii), Mongolii (sec. xiv). Cînd încep călătoriile cari au de rezultat marile descoperiri geografice, se așează aci colonii portugheze, olandeze, franceze și engleze (sec. xv și urm.). Înființarea „Companiei engleze a Indiilor”, pe la 1600, contribuă la înțărirea influenței Englezilor în aceste părți. Ea se mări prin relații comerciale, prin așezări coloniale și prin lupte cu indigenii și chiar cu Europeanii (mai ales cu Francezii); pe la 1767 mai toată India centrală recunoscu supremația engleză. La începutul sec. xix această supremație se întinse și mai departe. După luptele grozave ce avu să susție la 1857 cu *Cipaii* revoltați, Anglia își anexă India și în 1876 Regina Victoria primi titlul de *împărăteasă a Indiilor*, iar Regele actual George V se încoronă în această calitate în orașul Delhi, care deveni capitala acestui imperiu. Cîrind după aceasta începură miscări revoluționare cu caracter naționalist, manifestate prin atentate individuale sau în masă, înregistrate chiar în anul 1929 și 1930. (→ **INDOCHINA**).

INDIAN OCEANUL se întinde între Africa, Asia și Oceania, supraf. 75.000.000 km. p.

INDIENI, locuitorii Indiei. În mod impropriu se dă acest nume și vechilor locuitori ai Americii de Nord, pentru că, după călătoriile lui Columb, se credea că el a descoperit țărmurile Indiei din partea de V.

INDOCHINA, este partea de E. a Indiei. E o imensă provincie cu o supraf. de ca. 2.000.000 km. pl., udată de fluviul mari: **Dracady**, **Saluen** se varsă în Golful Bengal (Ocean Indian), **Menam**, **Mekong** se varsă în G. Siam, etc. Partea de N. V. **Birmania** face parte din imperiul britanic, care mai stăpînește și partea de S. a peninsulei numită **Malacca** cu orașul **Singapur**. Partea centrală o formează regatul **Siam** (→ acest cuv.). Partea de E. este **Indochina franceză**, care cuprinde provinciile **Tonkin**, **Annam**, **Laos**, **Cambodge** și **Cochinchina**, formînd un teritoriu de ca. 701.000 km. p., cu o populație de ca. 19.000.000 locuitori.

INDUS, fl. India, izvoarește în Tibet, se varsă în marea de Oman; 3120 km. lung.

INDUSTAN, numire geografică corespunzătoare în parte cu India, fără **Belucistan** la V. și

INC-
IND

INE Intinzindu-se pînă la Gange și cuprinzînd toată peninsula (→ **INDIA**)

IOA **INEȘTI**, com. rur. jud. Orheiul, plasa Telenesti; 2632 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Telenesti.

INEU ① com. rur. jud. Arad, plasa Ineu; 6212 loc. Așezat pe ambele maluri ale Crișului alb: comerț de vinuri. A fost cetate. Stație c. f. pe linia Arad-Sintana-Brad. ② com. rur. jud. Ciuc, plasa Centrala; 2139 loc. ③ com. rur. jud. Bihor, plasa Tileagd; 2150 loc. ④ virf în Munții Rodnei jud. Năsăud, peste 2000 m. înălțime.

INGRES [eⁿ gr'] **JEAN AUGUSTE** (*1730+1867), pictor francez, renumit mai ales prin perfecțiunea desenului.

INN, rlu, izvorăște în Elveția (Canton Grisons), trece prin Austria, prin Bavaria și se varsă în Dunăre la Passau, după ce udă multe orașe, între cari Innsbruck.

INNSBRUCK, oraș Austria (Tirol); 55.000 loc.

INOCENȚIU III (*1161†1216), al 181-lea papă al Romei (1198—1216). A pornit cruciada contra Albigensilor și a luat inițiativa cruciadei 4-a. Numele lui: **BARON SEGGI**.

INOCENȚIU IV (†1254), al 185-lea papă al Romei (1243—1254). E acela care a excomunicat pe împăratul Frederic II. Numele lui era **SINIBALD FIESCHI**.

INOCENȚIU XI (*1611†1689), al 247-lea papă al Romei (1676—89). A avut multe conflicte cu Ludovic XIV regele Franței. Numele lui era: **BENEDICT ODESCALCHI**.

INOCENȚIU, egumen, măn. Brâncoveni; episcop al Rîmniceului între 1728—1735.

INOCENȚIU CHITULESCU (*1819†1893), director al seminarului din București 1850; episcop al Buzăului 1873—1893.

INOTEȘTI, stație c. f. jud. Prahova, între Ploești și Buzău.

INSTITUTUL FRANȚEI, se numește reuniunea celor 5 Academii din Franța: Acad. franceză, de inscripții, de științe morale și politice, de științe, de arte frumoase.

INSTRUCȚIUNEA PUBLICĂ, revistă oficială pentru învățămînt, București 1859—61, sub redacția lui Aug. Treb. Laurian.

INSTRUCȚIUNEA PUBLICĂ, revistă oficială pentru învățămînt, Iași 1860, redactor: V. Alexandrescu [Urechia].

INSULA ȘERPILOR, în Marea Neagră, la 45 km. de gura bratului Sulina; supraf. 17 ha. Aparține României din 1879. Aci e un far.

INTERLAKEN, oraș în Elveția (canton Berna) între lacurile Thun și Brienz; 3621 loc., localitate climaterică europeană.

IOACHIM sfîntul, prăznuit de biserica ortodoxă la 9 Septembrie. E tatăl Sf. Fecioare Maria.

IOACHIM II (EOTOR), elector de Brandenburg (*1505†1571), unul din cei cari au contribuit la introducerea reformei în Germania.

IOACHIM, mitropolit al Proilaviei între 1774—1777.

IOAN AGRAFIOTUL, profesor grec la Academia Domnească din București pe la 1780. Se zice că a colaborat la dicționarul lui Henricus Stephanus (→ Estienne).

IOAN APOSTOL ȘI EVANGHELIST (†101), prăznuit de biserica ortodoxă la 8 Mai. Frațe cu Iacov, a fost apostolul cel mai iubit de Isus. Lui i-a încredințat — cînd era pe cruce — pe mama sa ca s'o îngrijească, prin faimoasele cuvinte: „Femeie, iată fiul tău!” Pe el și pe alți doi (Petrul și Iacob) i-a luat ca martori la schimbarea la față. Lui i-a destăinuit — la cina cea de taină — că Iuda va fi vinzătorul. După înălțare, Ioan a predicat învățătura lui Hristos în Asia mică, a organizat episcopatele alegînd și sfîntînd pe cei vrednici. În anul 95 a fost arestat și chinuit. Domițian l-a relegat în insula Patmos, dar Nerva l-a liberat și el a continuat să-și exercite misiunea pînă la adînci bătrînețe. Sf. Ioan este autorul *Evangheliei*, care-i poartă numele, și care are de obiect a completa lipsurile din celelalte trei; e scrisă în gre-

cește. Mai avem de la el și 3 *epistole*; i se atribuie și *Apocalipsul*.

IOAN III zis **ARMEANUL** sau cel **CUMPLIT**, († 1574) domn al Moldovei 1572—1574). Era fiu natural al lui Ștefăniță, fiul lui Bogdan. Mama

Ioan Evanghelistul
(după Evanghelia lui Teodosie, București 1682).

lui era armeană, de aci supranumele ce-i dase poporul. Cu gîndul de a-și pregăti drumul la tronul Moldovei, a călătorit prin Polonia, Crimeea, Germania (servind în armata împăratului Maximilian), apoi s'a dus la Constantinopol, de unde a fost exilat în insula Rodos (ca pretendent la tron neplăcut); aci se face negustor de pietre prețioase, cîștigă sume însemnate, își face relații printre puternicii de la Poartă, își face și în Moldova un partid și astfel devine domn în 1572. Stăpînirea lui e înfățișată ca plină de acte crude făcute mai ales contra boerilor, pe cînd căuta să atragă iubirea poporului de jos. Amestecîndu-se în intrigile politice din Polonia cu prilejul alegerii ca rege a lui Henric de Anjou, în care era interesată și Turcia, își crează oarecare atmosferă ostilă la Poartă. Amestecul Chiajnei, care dorește un tron pentru fiul ei, Petru Schiopul, mărește această ostilitate și Ioan, nevoind să se supună cererilor de bani, e destituit și se decide a-și păstra tronul cu armele. Ajutat de Cazaci, dobîndește mari victorii contra armatelor turcești și muntenesti, intră în Muntenia, pradă mai multe orașe, pune Domn pe Vintilă Vodă; dar, după ce venîră alte oștri turcești și după ce fu trădat de cel mai de aproape al său căpitan *Ieremia Golia*, fu nevoit să capituleze la *Roscani* cu condiția de a fi trimis viu la Constantinopol. Comandantul armatei turcești, însă, îl ucise pe loc în mari chinuri. Viața lui a fost scrisă cu mare admirație, exage-

Ioan Vodă
cel Cumplit.

rind uneori, de B. P. Hasdeu (1865); asemenea a dat subiect unei piese de M. Sorbul („Letopisești”, 1914).

IOAN BOTEZĂTORUL, prăznuit de biserica ortodoxă la 7 Ianuarie. După ce a stat treizeci de ani în pustie, începu să predice, să prevestească venirea lui Mesia și să boteze. Isus a venit și el, Ioan l-a recunoscut și, după stăruința lui, l-a botezat și pe el. De atunci toată lumea îl venera

Ioan Botezătorul.
(după o veche icoană)

și chiar Irod, tetrarhul, îl chema ca să-i asculte cuvintele. Cu mare modestie zicea că este numai *glasul celui ce strigă în pustie (vox clamantis in deserto)*. După ce Irod își părăsi soția și luă pe Irodia, soția fratelui său, Ioan îl mustră în public. Irod îl puse la închisoare și într-o zi, cînd Salomea, fata soției sale, danță cu prilejul unui mare banchet, el făgădui că-i va da orice va cere și atunci ea, sfătuită de mama ei, ceru capul Sf. Ioan, ceace se îndeplini. Moaștele Sfintului sînt împărțite în diferite părți ale lumii creștine. Se spune că Neagoe, Domnitorul Mănăstirii din Muntele Atos spre a dobîndi în schimb capul și mină Sf. Nifon.

IOAN II CAZIMIR (*1609†1672), rege al Poloniei, 1648-1667. După o tinerețe aventuroasă, în care vreme se făcu călugăr la Roma și a ajuns cardinal, fu chemat în Polonia la moartea lui Wladislaw IV. Părăsi rasa, se căsătorii și luă tronul. Lupte necontenite, și interne și cu vecinii, caracterizează domnia lui. A fost o epocă de anarhie; atunci s'a înființat *liberum veto* (1652), care a avut așa de rele urmări pentru dezvoltarea statului. Adversarii săi ziceau că inițialele numelui său I. C. R. (Ioannes Cazimirus Rex) înseamnă *Initium calamitatum Regni* (începutul calamităților regatului). A abdicat și a murit în Franța.

IOAN I CEL MARE (*1357†1433), rege al Portugaliei de la 1385.

IOAN CEL NOU (†1330), sfînt. Era din Trebizonda și călătorea cu măruri ale stăpînilor săi. Odată se afla pe o corabie a unui strein catolic.

Acesta, ca să-i poată lua marfa, l-a denunțat unui Persan, adorator al focului, care — după tradiție s'a fi aflat la Akkerman (Cetatea Albă) pe malul Nistrului. A fost supus la chinuri pentru credința sa și a murit acolo. Corpul lui a fost luat de Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei, și dus la Suceava.

IOAN COLIBAȘUL (†450), prăznuit de biserica ortodoxă la 15 Ianuarie. Era fiul unui bogătaş din Constantinopol; a părăsit casa părintească și, după multă vreme, a revenit, dar n'a fost recunoscut și a trăit într-o colibă pe proprietatealor. Numai cînd a fost să moară s'a știut cine e. Părinții au ridicat pelocul acela o biserică frumoasă. Corpul lui se află la Bezançon (Franța).

IOAN CORVIN HUNYADI (* ca. 1400†1456), din familia românească a *Corvineștilor*, al cărei sediu era în jud. Hunedoara, unde se află și azi castelul. Voevod al Transilvaniei (1442), el dobîndi comanda armatei ungurești și avu mari succese contra Turcilor, dar și cîteva înfrîngerii. În timpul

Sf. Ioan cel Nou.
(Din Cazania lui
Varlaam 1643).

domniei lui Vladislav, care era și regele Poloniei (1440—1444) cît și în timpul minorității regelui Ladislav (1444—1452) și chiar mai tîrziu, a fost conducătorul efectiv al Ungariei și i-a asigurat prestigiul prin acțiunile sale militare. Ultima lui acțiune a fost gonirea lui Mahomed II de la Belgrad (1456). Avea ca adversar pe contele Cilly. Fiul său Ladislav îl ucise și fu la rîndu-i omorît din ordinul regelui; dar fiind silit a-și părăsi tronul, veni în locu-i alt fiu al lui Ioan, *Mateiu Corvin* (— acest cuv.).

Ioan Hunyadi.

IOAN HRISOSTOM sau **GURĂ**

DE AUR, slavon. **ZLATOUST** (*ca. 347†407), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 13 Noembrie, 27 și 30 Ianuarie. Era fiul unui general roman, care comanda trupele din Siria. Rămăs fără tată în fragedă vîrstă, a fost crescut de mama sa în principiile unei severe virtuți, a fost instruit de cei mai învățați profesori din acea vreme și pe la 20 de ani ajunse advocat cu renume. Episcopul Meletie din Antiohia l-a luat pe lingă dînsul, și l-a instruit în cele religioase; dar el părăsi palatul episcopal și, după aceea, se retrase în munți, trăind într-o comunitate de călugări asceți, cari cultivau postul cel mai strict și tăcere.

În 381 episcopul Flavian îl făcu predicator, după ce îl hirotonisi ca diacon. Re-numele său deveni universal și împăratul Arcadiu îl făcu patriarh al Constantinopolului la 398. În această calitate el a slujit biserica, făcînd prozele și criticînd — uneori cu mare succes — moravurile ușuratic ale aristocrației. Apărarea Eunuclui Eutropiu, care din sclav ajunsese prim-ministru și pe care împărăteasa Eudoxia voia să-l pedepsească, îi făcu mulți dușmani. Depus de un

Ioan Hrisostom. (după un
sinod special și exilat în
o veche icoană).

Bitinia în 403, de unde fu rechemat, dar gonit din nou, muri pe drum cînd era condus spre locul exilului. Rămășițele sale se găsesc în biserica Vaticanului din Roma. Din cuvintele și scrierile sale au rămas multe și s'au tradus în toate limbile.

IOAN DAMASCENUL († ca. 780), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 4 Decembrie. Numit după locul nașterii sale, a fost om învățat și cu situație înaltă la Curtea Califilor. Ca să se curătească sufleteste, s'a retras într-o mănăstire, unde s'a supus unei discipline foarte severe. Cînd Leon Isauricul a publicat edictul contra icoanelor, Ioan a scris trei cuvîntări prin care apără închinarea la icoane și apoi a colindat prin Palestina propagînd doctrina sa.

IOAN DOCTOR, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 31 Ianuarie. A trăit în Alexandria împreună cu Chiru, și, fiind medic, profitau de aceasta ca să facă prozelitism creștin. Pentru aceasta au fost decapitați.

IOAN FĂRĂ FRICĂ (*1371†1419), ducele Burgundiei, a pîrînit războiul contra monstentorului tronului Franței (Carol VII). A învins în mai multe lupte, a luat Parisul și a fost asasinat tocmai cînd începuseră tratative de împăcare între el și moștenitor.

IOAN FĂRĂ PĂMÎNT (*1166†1216), rege al Angliei de la 1199. A pierdut posesiunile ce avea în Franța; a dat constituția numită *magna charta libertatum* (1215).

IOAN LUSINSKI, episcop socinian în Moldova, 1561—1563, în timpul domniei lui Iacob Eraclidul.

IOAN MILOSTIVUL, sfînt (†619) prăznuit de biserica ortodoxă la 12 Noembrie. Din familie nobilă și cu avere mare, rămînînd văduv, se lepădă de tot, împărțind averea la săraci, și

trăi în practica faptelor bune. Ales patriarh al Alexandriei (608), a continuat milosteniile sale, a dat necontenit sfaturi celor nenorociți, a împăcat pe cei îndușmăniți, a predicat contra ereziilor.

IOAN NEPOMUC SALVATOR (*1852), arhiduce al Austriei. A participat la ocuparea Bosniei în 1878, a ocupat funcțiuni înalte în comandamentul armatei; a dispărut în 1890 fără să se mai știe de el.

IOAN PALEOLAVRITUL, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 19 Aprilie. Părăsind patria și familia, a pornit în propagandă și a murit la Schitul Sf. Hariton.

IOAN V PALEOLOGUL (*1332†ca.1390), împărat bizantin (1341—1390). Domnie turburată de mari lupte civile. Cățiva ani a avut asociat la tron pe Ioan Cantacuzino. Bătut de Turci, a fost silit a le ceda cele mai frumoase provincii.

IOAN POSTITORUL (*595), patriarh al Constantinopolului (dela 586), sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 2 Septembrie. A dus o viață de mare simplitate și a fost cunoscut prin regimul de hrană redus la cea mai simplă expresie (pepeni, struguri, smochine) în vreme de treizeci de ani. Tradiția îi atribuie minuni efectuate grație rugăciunilor lui. Proclamându-se patriarh ecumenic a provocat un protest din partea papei de la Roma.

IOAN SCĂRARUL (*ca. 525†605), sfânt, prăznuit de biserica ortodoxă la 30 Martie. Om învățat, s'a călugărit și a trăit mulți ani în pustie. Pe la anul 600 a fost ales stareț al unei mănăstiri din muntele Sinai. A lăsat o carte numită *Scară*, fiindcă arată treptele pe cari trebuie să le urce omul spre a ajunge la perfecțiune.

IOAN II SIGISMUND (*1540†1574), rege al Ungariei și principe al Transilvaniei. În timpul său s'a răspândit în Transilvania protestantismul. A stat în legătură de prietenie cu Al. Lăpușneanu, domnul Moldovei, care a ajutat pe Isabela, mama lui I. II, să reoapeie stăpânirea Ardealului.

IOAN UENICUL, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 18 Aprilie. A fost uenicul Sf. Grigore Decapolitul și, după moartea acestuia, a trăit la locurile sfinte într'un schit al Sf. Hariton, unde și-a dat duhul.

IOAN I ZAPOLIA — **ZAPOLYA**.

IOAN I ZIMISCES (*925†976) împărat bizantin dela 969. A ucis pe Foca pentru a fi ales el; a expulsat pe Manichei din statul său. (— **MANICHEI**).

IOANA (JEANNE) D'ARC (*1412†1431), eroină franceză. În vremea când țara sa era ocupată de oștiri engleze, ea, fiica unor simpli țărani, isbuti să ridice moralul armatei franceze, să libereze orașul Orléans și să facă posibilă încoronarea regelui Carol vi la Reims. Fiind, însă, prinsă de Englezi la Compiègne, fu osândită ca vrăjitoare și arsă pe rug. Amintirea ei a fost necontenit cinstită de Francezi; mari serbări s'au făcut în onoarea ei mai ales în anii din urmă când Vaticanul a declarat-o sfântă (1920).

Ioana d'Arc
(după o statuie).

IOANICHIE CEL MARE (*ca. 845), sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 4 Noembrie. A fost soldat în garda împăratului Constantin Copronim, a ajuns la grade mari, a persecutat pe închinătorii la icoane, dar, convins de rățăcirea sa, a renunțat la situația ce avea și s'a făcut călugăr.

IOANICHIE, Mitropolit al Proilaviei pe la 1716.

IOANICHIE, episcop al Romanului 1747—1769.

IOANICHIE FLORU, episcop al Romanului 1897—1899.

IOANID GHEORGHE (*1830†1888), profesor român de limba elenă la școala Sf. Sava din București

A publicat cărți de specialitate: *Gramatica elenă*, 1840; *Dicționar eleno-românesc* (1864) și câteva traduceri din limba franceză (*Rosalinda*, 1850; *Tractat de morală*, 1859) și un studiu despre *originea limbii române* (1882). A fost membru onorabil al Academiei Române (1871).

IOANID G. (*1838†1921), pictor român.

IOANIȚI sau **CAVALERI AI SFÎNTULUI IOAN**, ordin cavaleresc religios. Înființat pe la 1048 cu scopul de a îngriji de bolnavi din spitale, având drept centru o mănăstire cu hramul Sf. Ioan. Cu timpul au dobândit organizație militară și s'au luptat pentru apărarea locurilor sfinte. La un moment, ne mai putând rezista Turcilor în cetatea în care se întărise, s'au retras și s'au așezat în insula Rodos (până la 1522), apoi în insula Malta; de atunci și-au schimbat și numele. Prin sec. xix aproape a dispărut ordinul. (— **MALTA**).

IOANOVICI CONSTANTIN (1813†1865), profesor român în Banat. A fost inspector al școlilor române ortodoxe din regiunea aceea pe la 1850—60.

IOANOVICI NESTOR (*1830), primul episcop român al eparhiei Aradului (1829—1830).

IOASAȘ, episcop al eparhiei Buzăului 1708—1716.

ION, unul dintre *juzisau județi*, mici stăpînitori în Țara Românească prin sec. xiii, pomenit între 1249—1251.

ION CORVIN, circ. com. jud. Constanța cu 18 sate (1929).

ION I. C. BRĂTIANU, circ. com. jud. Brăila cu 13 sate (1919).

IONESCU DIMITRIE (*1929), medic român. Profesor la facultatea de medicină din București, specialist în boli interne.

IONESCU ION, inginer român. Profesor la școala politehnică. Membru corespondent al Academiei Române (1919). A publicat articole de specialitate în reviste și în Buletinul Soc. politice, în broșuri. Cităm: *Beton armat*, 1915; *Învățământul tehnic superior*, 1914; *Viața lui Euler*, 1910; *Podul de la Borcea*, 1919; *Activitatea lui A. Saligny*, 1916; *Lucrările publice la Romani*, 1922.

IONESCU NICOLAE (*1820†1905), om politic român. A fost profesor de istoria universală la Universitatea din Iași; orator apreciat, a fost deputat, senator, ministru de externe (1876—77); membru al Ateneului Român și Academiei Române. A publicat articole în „*România literară*” (1855), în ziarul „*Steaua Dunării*” ș. a., diferite discursuri și conferințe fie în Analele Academiei, fie în broșuri separate.

IONESCU RADU (*1832†1873), ziarist și critic român. A colaborat la diferite ziare, a publicat articole în „*Revista română*” a lui Odobescu (1861—63), un volum de poezii (1854); a fost director al Ministerului Culeilor, deputat, agent diplomatic la Belgrad (1867).

IONESCU TAKE (*1858†1922), om politic român. A fost avocat; a debutat în politică la 1884 ca partizan al lui C. A. Rosetti, a trecut apoi în partidul liberal, a luat parte la luptele opoziției unite contra guvernului lui I. Brătianu și în 1891 a intrat în guvernul lui Lascăr Catargiu ca ministru de instrucție (până în 1895), când a făcut reforma învățămîntului primar și normal. De aci înainte a avut rol de frunte în viața politică. Ministru de instrucție, apoi de finanțe în cabinetul prezidat de G. Gr. Cantacuzino (1899), a contribuit la desfacerea Junimistilor de Conservatori. A avut ministerul finanțelor în noul minister conservator al lui G. Gr. Cantacuzino (1904—1907), dar în cursul nenorocitelor everiment din 1907, el a dat concursul său guvernului D. A. Sturdza până la restabilirea liniștei. Atunci s'a despărțit de

Take Ionescu.

vechii conservatori și a format (21 Ianuar 1908) partidul conservator-democrat sub șefia sa. Cînd s'a făcut un minister de concentrare conservatoare sub președinția lui T. Maiorescu (1912), el a luat internele. În timpul neutralității a fost între partizanii intrării noastre în acțiune alături de Franța și aliații ei și, după declararea războiului, a intrat în guvernul național format la Iași la 11 Decembrie 1916. Demisionînd la încheierea tratatelor pentru armistițiu, a plecat în Franța, unde a lucrat cu alți emigrați români pentru a face cunoscută situația României și a susține drepturile ei. În 1920 a făcut parte cu cîțiva amici din guvernul generalului Averescu și cînd acesta, în urma unui conflict cu parlamentul, s'a retras, a format un guvern prezidat de el (17 Decembrie 1921), dar n'a putut să obțină majoritate și a trebuit să se retragă după o lună.

IONESCU TOMA (*1860†1926), medic român. A fost ajutor de anatomie la facultatea din Paris, prosector (1883). Numit prin lege specială profesor de anatomie topografică la facultatea de medicină din București (1894), a fost decan (1905, 1908, 1910, 1921) și rector al Universității (1912). A fost membru onorabil al Academiei Române (1925).

IONESCU DE LA BRAD ION (*1818†1891), agronom român. A făcut studii în Franța, a fost administrator al moșilor Domnitorului Mihail Sturdza (în Moldova), profesor la Academia Mihăileană (1844), a fugit în Turcia la 1848, unde ajunge administratorul moșilor marelui Vizir; apoi, întorcîndu-se, a publicat scrieri de economie națională și agricultură (Monografiile județelor Doroheiu, Putna, Mehedinți) și a fost de mai multe ori deputat, luptînd pentru drepturile țăranilor.

IONESCU-DOLJ IOAN (* 1875), magistrat român. Președinte al Consiliului legislativ. Fost profesor la școala superioară de științe de Stat și la școala superioară de agricultură, fost consilier la Înalta Curte de Casație. A publicat articole de specialitate în revistele „Curierul judiciar” și „Dreptul”, începînd din 1898, și mai multe cărți din cari cităm: *Presa și regimul ei în România*, *Tribunalele pentru copii*, *Responsabilitatea juridică a Statului*, *Procedura penală română* și un raport despre dreptul penal prezentat conferinței internaționale de la Varșovia. E membru corespondent al Academiei Române (1928).

IONESCU-GION GEORGE (*1857†1904), profesor și ziarist român. După studii la Paris, a fost profesor la școala normală de institutori și la liceul Mateiu-Basarab din București, inspector general al învățămîntului; membru corespondent al Academiei Române (1889) și al Ateneului Român. A fost mult timp ziarist, scriind cronici teatrale și literare în ziarul „Românul”, ș. a. A colaborat la „Revista nouă”, ș. a. A publicat cercetări istorice (*Ludovic XIV și Constantin Brîncoveanu*, 1884) și multe conferințe ținute la Ateneu (*Dofiorescul meșterșug*, 1892; *Generalul Florescu*, 1894; *Elementul pitoresc în cronicile române*, 1885), rapoarte școlare, cărți didactice (*Poetica*, 1888) și *Istoria Bucureștilor*, 1899, cum și cîteva traduceri.

IONESCU-SISEȘTI GHEORGHE (*1885), agronom român. Profesor la școala superioară de agricultură și director al îndrumărilor agricole din Ministerul Domeniilor, s'a ocupat, între altele de mijloacele de a face folositoare terenurile inundeabile și necultivabile. A publicat articole în reviste streine, cum și cărți de specialitate, dintre cari cităm: *Reforma agrară în România*, 1920; *Despre rapiță*, 1918; *Ferma Herăstrău*. E membru corespondent al Academiei Române (1925). Ministru de agricultură în guvernul prezidat de N. Iorga (1931).

G. Ionescu-Gion.

IONESTI @ com. rur. jud. Gorj, plasa Jiu; 1403 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Turcenii-de-Sus. @ stație c.f. jud. Vîlcea între Drăgășani și Rîturi.

IONIA, regiune din Asia mică (în antichitate) cu orașele Milet, Efes, etc.

IONICĂ MAREA, cuprinsă între Grecia și Italia comunicînd pe deoparte cu Adriatica, pe de alta cu Mediterana.

IONIȚĂ sau **IOANITIU** (†1207) din familia Așăneștilor, împărat româno-bulgar de la ca. 1197. Dobîndește mari victorii contra Grecilor Bizantini. Paima vitejiei lui ajunge la Roma și papa Inocențiu III îi scrie, îndemîndu-l a se alipi bisericii catolice, lucru pe care Ioniță îl primește și e încoronat de trimeșii papei în Noembrie 1204. În acest timp latinii cu Baldovin de Flandra pun stăpînire pe Constantinopol și tratează cu dispreț pe Ioniță, care dorea să le fie aliat. De aci războiul lung cu peripeții diferite, dar în genere cu mari victorii ale lui Ioniță, care ia prizonier pe însuși împăratul Baldovin. Intervenția papei nu poate liniști lucrurile și în timpul acestor turburări Ioniță e asasinat.

IONNIȚU THEODOSIU (*1842†1918), unul dintre primii editori români și întemeietorul primei edituri sistematice, organizînd acest nou comerț în țară. A tipărit „Calendarul pentru toți Români”. A introdus și editat primul calendar zis american cu foi detașabile.

IORDACHE OLIMPIOTUL, unul din capii eteriei din 1821; el a prins prin înșelăciune pe Tudor Vladimirescu pentru a fi omorît.

IORDAN (arab. ES-SERIA), fluviu în Palestina, izvorăște din munții Anti-Liban, și se varsă în Marea moartă; lung 350 km. În apele acestuia s'a botezat Isus.

IORDANES (sau **IORNANDES**), scriitor got (pe la a. 500), a scris în latinește o istorie universală pînă la Iustinian și o istorie a Goților. Are pasagii importante pentru începuturile istoriei noastre.

IORDĂNEȘTI, com. rur. jud. Storojineț, plasa Dumbrava-roșie; 2154 loc.

IOREST sau **ILIE**, mitropolit — **OREST**.

IORGA NICOLAE (*1871), istoric și om politic român. A făcut studii la Iași, Paris, Berlin și Lipsca. Profesor de istorie universală la Universitatea din București (1895), membru al Academiei Române (1910), director al Școlii române din Paris (Fontenay-aux-Roses), decan al facultății de litere, rector al Universității, face în fiecare an cursuri la Sorbona. A colaborat la multe ziare și reviste, a condus revista „Sămădătorul” (1903), prin care s'a întemeiat un curent literar cu caracter național-traditionalist și democrat-progresist, el fiind criticul care a dat directivele. Acest curent a dominat în primul deceniu al sec. XX și a fost îmbrățișat și de scriitori din provinciile românești pe atunci supuse, avînd centre principale la Sibiu, la Cernăuți, cum și în vechiul regat la Craiova și la Bîrlad. Pe la 1905 Iorga a început a se ocupa de politică, a fost ales deputat de multe ori și a format un partid numit naționalist care are ca organ *Neamul Românesc*. În Aprilie 1931 a fost numit ministru-președinte și a format un guvern afară din partide. Mai multe reviste au fost întemeiate de dînsul, între cari cităm *Revista istorică* (1915 ș. a.). În reviste, broșuri și volume diferite și în „Analele Academiei”, a publicat studii numeroase în cari s'a ocupat de: a) istoria patriei privită în general (*Geschichte des rumänischen Volkes*, Gotha, 1905; *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, 1905; *Breve storia dei Rumeni*, 1911; *Histoire des Roumains de Transylvanie*, 1915; *Histoire des Roumains de Bucovine*, 1917; *Histoire des Roumains de la péninsule des Balkans*, 1919; *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, 1920) ori în dezvoltarea instituțiilor și a unor forme de viață (*Istoria comerțului*, 1915; *Istoria armatei române*, 1910; *Istoria financiară și economică*, 1902; *Sate și*

măndăstiri, 1905; *Negoțul și meșteșugurile*, 1906; *Istoria bisericii*, 1908; *Développement de la question rurale*, 1917; *Funcționarii*, 1922; *Istoria presei*, 1922; *Histoire de l'art ancien* (cu G. Balș), 1922; *L'art roumain*, 1925; sau în relațiile cu alte popoare (*Armenii și Români*, 1913; *Les Roumains et le peuple turc*, 1914; *Muntele Athos*, 1914; *Albania și România*, 1915; *Sîrbii, Bulgarii și Românii*, 1915; *Legăturile cu Sîrbii*, 1915; *Legăturile cu Rușii apuseni*, 1916; *Relations entre la France et la Roumanie*, 1918; *Relațiile comerciale cu Lemberg*, 1900; *Les Hongrois et la nationalité roumaine*, 1909; *Carol al II-lea și țările române*, 1901; *Relations russo-roumaines*, 1915; *Relations anglo-roumaines*, 1915; *Relații franco-române*, 1920; *Roumains et Grecs*, 1920; *Polonais et Roumains*, 1921; *Serbes et Roumains*, 1922; *Roumains et Tchécoslovaques*, 1924; cu privire la anume personalități istorice și la anume epoce (*Constantin Brîncoveanu*, 1914; *Regele Carol*, 1914, 1916; *Mihailu Vileazul*, 1895, 1900, 1901, 1910, 1918, 1919; *Cantacuzinii*, 1920; *Ștefan cel Mare*, 1904, 1905, 1910; *Știrbeiu Vodă*, 1905, 1910, 1913; *Tudor Vladimirescu*, 1906; *Cuza Vodă*, 1909, 1920; *Radu Șerban Vodă*, 1914; *Gh. Lazăr*, 1916; *M. Kogălniceanu*, 1920; *Comemorarea zilei de 3 Maiu 1848*, 1914; *Spiritul public în epoca Unirii*, 1915; *Războiul actual și urmările lui*, 1916; *Cultura sub Fanarioți*, 1898; *Studii asupra Chiliei și Celății-Albe*, 1899; *Secolul XVII*, 1900; *Despre veacul XVII*, 1910; *Răscolala Seimenilor*, 1910; *Ocupațiunea austriacă*, 1911; *Politica Austriei față de Unire*, 1912; *La Roumanie Danubienne et les barbares du VI^{siècle}*, 1924; — b) *Literatura română: Cîntecul Românilor din Serbia*, 1914; *Cărți reprezentative la Români*, 1915, 1916; *Schile din literatura românească*, 1892; *Istoria literaturii române în sec. XVIII*, 1901; *Literatura religioasă pînă la 1688*, 1904; *Istoria literat. rom. în sec. XIX*, 1907 ș. u.; *Balada populară*, 1910; *Asachi ca tipograf*, 1912; *Călușă literară*, 1914 ș. u.; *La littérature populaire*, 1925; — c) *Istoria universală*: fie cercetări speciale (*Veneția în Marea Neagră*, 1914; *Chestiunea mării mediterane*, 1914; *Serbia eroică și martiră*, 1915; *Le livre rouge autrichien*, 1917; *Desvoltarea statului austriac*, 1918; *Scurtă istorie a Slavilor răsăriteni*, 1919; *Tomas Marquis de Suluice*, 1893; *Philippe de Mézières*, 1896; *Formes byzantines et réalités balcaniques*, 1922); fie priviri generale asupra unor popoare ori epoce, fie încercări de filozofie a istoriei (*Histoire des états balcaniques à l'époque moderne*, 1914; *Observațiile unui neșpecialist asupra istoriei antice*, 1916; *Istoria poporului francez*, 1919; *Desvoltarea așezămintelor culturale și politice ale Europei*, 1920; *The Byzantine Empire*, London, 1907; *Geschichte des osmanischen Reiches*, Gotha, 1908 ș. u.; *Les bases né-essaires d'une nouvelle histoire du moyen-âge*, 1913; *Éléments de unitate ale lumii medievale, moderne și contemporane*, 1921 ș. u.; d) *descrieri de călătorie* (*Sale și preoți din Ardeal*, 1902; *Drumuri și orașe în România*, 1904; *Neamul românesc în Basarabia*, 1905; *Neamul românesc în Bucovina*, 1905; *Neamul românesc în Ardeal*, 1906; *Prin Bulgaria la Constantinopol*, 1907; *et colecții de documente*: *Acte și fragmente privitoare la istoria Românilor*, 3 vol.; *Acte și documente din Ardeal*, 1916; *Documente privitoare la istoria Românilor în colecția Hurmuzachi*, mai multe volume; *Docum. din arhivele Bistriței*, 1899 ș. u.; *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, 23 volume; f) *piese de teatru*: *Un domn prebeag*, 1920; *Mihailu Vileazul*, 1920; *Învieră lui Ștefan cel Mare*, 1920; *Constantin Brîncoveanu*, 1920; *Tudor Vladimirescu*, 1921; *Sarmală, amic al poporului*, 1923; *Fratele păgîn*; *Ovidiu*, 1931. —

IORGOVAN IOVAN, personaj din poeziile noastre populare (colecția G. Dem. Teodorescu, ș. a. la Alecsandri se numește *Erculean*). E un erou tinăr care se duce să prinză pe o fată ascunsă

îngă o stîncă. Alecsandri crede că simbolizează căutarea izvorului Cerneli.

IORGOVICI PAUL (*1764†1808), scriitor și profesor român din Banat. A făcut studii la Pojon (Bratislava), la Pesta, la Viena și la Roma; a călătorit la Paris și la Londra. A fost funcționar în Viena, jurist al episcopiei din Virșet, a suferit persecuții din partea Sbrilor, cari se temeau să nu-și piarză supremația religioasă asupra Românilor, a fost destituit de autorități și închis. A fost profesor de limba latină la gimnaziul din Virșet (1790) și a murit — se zice — otrăvit de persecutorii săi. De la el au rămas mai multe manuscrise și o *gramatică românească* tip. În 1799, care a fost unul din izvoarele gramaticii lui Heliade din 1828. El a întemeiat împreună cu Români din principate și din Transilvania o *Societate filosoficească* în Viena.

IORGU DE LA SADAGURA, piesă de V. Alecsandri, 1844.

IOSAFAT zis **SNAGOVEANUL**, mirenește *Ion Vărbileanu*. Fost protopop în Mizil; călugărindu-se, ajunsese ecleziarh al episc. Buzăului, apoi egumen al Snagovului. A jucat rol important în mișcarea dela 1848 ca amic al revoluționarilor. A fost superior al bisericii românești din Paris. A publicat un *catehism* (mai multe ediții și una în limba franceză 1870—1889), *discurs* pronunțat la Paris cu ocazia liberării Țiganilor (în l. franceză, 1856) și un *Vocabulaire de quelques mots latins expliqués en roumain et en français* (1867).

IOSIF, personaj biblic (cca. 1675 a. Chr.), fiul lui Iacob și al Rachelei. A fost vindut de frații săi unui neguțator care l-a adus în Egipt, unde a avut ocazie să explice un vis, a ajuns ministru, și unde s'a stabilit mai tirziu familia sa.

IOSIF SCRITORUL DE OINTARI († ca. 883), prăznuit de biserica ortodoxă la 4 Aprilie. A fost persecutat în timpul lui Leon Iconoclastul; a zidit o biserică într-un pustiu; a compus imnuri religioase cari se cîntă și azi în biserica noastră.

IOSIF I (*1678†1711), rege al Ungariei (1689), împărat romano-german (1705), a continuat războiul pentru succesiune în Spania.

IOSIF II (*1741†1790), împărat al Austriei.

Fiu al Mariei Tereza, a fost înainte de moartea mamei sale asociat la tron. Protector al literelor și artelor; însușit de idei liberale; totuși a luat parte la împărțirea Poloniei (1772); a introdus mari reforme: a micșorat puterea ordinelor călugărești; a înființat seminarii teologice de stat; a introdus limba germană ca limbă oficială în locul latinei; a împărțit țara în districte cu un funcționar regeșc; a separat justiția de administrație; a introdus cadastrul; a ușurat soarta iobagilor. Istoricii transilvăneni zic că dacă Horia n'ar fi preluat lucrurile prin mișcarea lui, Românii ar fi avut de la el mari foloase.

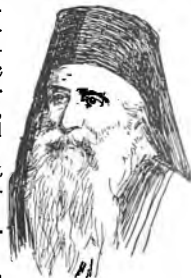
IOSIF, primul mitropolit al Moldovei cu scaunul în Suceava ca. 1401 (după lista făcută de Mitropolitul Iacob Putneanul).

IOSIF II BOBULESCU, episcop al Rîmnîcului între 1880—1886, cînd demisionă.

IOSIF GHEORGHIAN (*1828†1909), ierarh român. Fiu de preot, a fost crescut în vederea vieții bisericești, a trăit pe lângă arhierul Sofian, apoi pe lângă episcopul Meletie și a fost hirotonisit diacon de mitropolitul Sofronie. Ca preot al capelei române din Paris, a urmat cursuri de filozofie la Sorbona; întors în țară, a fost numit profesor la Seminarul preoțesc din măn. Neamțu, arhimen-

Ioșif II.

Ioșif Gheorghian.

drit pe lângă episcop. Melchisedec, episcop de Huși (1864), episcop al Dunării-de-jos (1879), mitropolit primat (1886). În 1893 demisionă și se retrase la măn. Căldărușani, dar, în urma turburărilor pricinuite la judecata mitrop. Ghenadie, fu reales mitropolit (1896) și cirmui biserica până la moarte. A fost membru onorar al Academiei Române (1901).

IOSIF I SEVASTIAS (DE SIVAS) (†1820), episcop de Argeș 1793—1819.

IOSIF ȘTEFAN O. (*1877†1913), scriitor român originar din Transilvania, a fost ziarist în București și bibliotecar la „Fundatiunea universitară Carol I”. Cunoscut mai ales prin poeziile sale, cari exprimă, în genere, sentimentul *regretului*, și al *resemnării*. Op. p. *Patriarhale*, 1901; *Credințe*, 1905; *Poezii*, 1910; *Căntece*, 1912. Poezii cu o desvotare mai mare: *A fost odată*, basm, 1903; *Din zăfari mari*, 1905, povestea lui Ștefan cel Mare. Are multe traduceri din *Pétofi*, *Verlaine*, *Ibsen*, *Goethe*, *Wagner*, *Cornille*, etc. În colaborare cu D. Anghel câteva piese de teatru (*Legenda furișilor*, 1907, *Carmen saeculare*, 1909, etc.) și o serie de satire umoristice (*Caleidoscopul lui A. Mirea*, 1908, 1910).

St. O. Iosif.

IOȘIA, st. c. f. jud. Bihor în apropiere de Oradea.

IOV, personaj din vechiul Testament, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 6 Mai. Era bogat, fericit cu fii și fiice, cu înaltă situație socială; dar Dumnezeu a vrut să-l încerce credința și i-a răpit totul; Iov n'a murmurat și n'a șovăit. Apoi trupul i-a fost roiu de dube, dar el n'a șovăit. Atunci Dumnezeu i-a redat toate bogățiile, i s'au născut alți copii și a început o viață fericită. Povestea acestor fapte formează cuprinsul uneia din cărțile Vechiului Testament.

IOVANOVIĆ ȘTEFAN (*1823†1885), general austriac. A luptat la luptele din 1848—49 contra Ungurilor, la războiul din Italia, 1866. A comandat trupele cari au ocupat Herțegovina în 1878.

IP, com. rur. jud. Sălaj plasa Șimleu-Silvaniei; 1746 loc. Stație c. f. linia Săcueni-Sărmășag.

IPĂTESCU GRIGORE (*1836†1895), general român. Sublocotenent 1856, colonel 1874, general 1883. A luptat la războiul pentru independență.

IPOMENEȘ GHEORGHE (†1745), profesor grec la Academia domnească din București. Era și medic; studiasse medicina în streinătate, trimis ca stipendist al lui Constantin Brîncoveanu.

IPOTEȘTI ① sat jud. G.ral Ipătescu. (Portret Botoșani plasa Corni; 428 în Col. Academiei) loc. După legea 1929, ține de circ. com. Cucureni. Aci a fost moșia familiei poetului Eminescu. ② sat jud. Olt plasa Potcoava; 1140 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Brebeni. ③ c. r. jud. Suceava plasa Bosancea; 2500 loc. După legea 1929, e com. suburbană, ține de orașul Suceava.

IPPOCRAT (*ca. 468†ca. 377 a. Chr.), vestit medic din antichitatea greacă. A scris despre *prognosticuri*, despre *vinturi* și o colecție de *aporisme* medicale.

IPSILANTI ALEXANDRU, domn al Munteniei 1774—1782, 1796—1797 și al Moldovei 1786—1788. Descindea dintr-o familie grecească (*Psiolu*) cu mare vază la Constantinopol și înrudită cu boeri din țările române. Unii din ascendenții săi avuseser situațiuni importante în Moldova. Crescut și instruit în vederea dragomanatului — pe care l-a și avut până s'a făcut domn — el era om învățat (filozofie, matematici, etc.) și a ajutat răspîndirea învățăturii în statul său. E numit în

Muntenia după încheierea păcii de la Kuciuc-Kainardgi, prin care Turcia învinsă recunoștea o serie de drepturi Rusiei, adică într-o epocă în care teamă de războiu nu mai era, dar situația țărilor române era nenorocită, fiind sărăcite și de averi și de oameni, de oarece fusese teatrul luptelor din anii precedenți. Domnia de 8 ani a lui Ipsilanti e o perioadă de pace, de reculegere și de reorganizare. El decretă o mai bună așezare a impozitelor, stabilind cote fixe și epoce de percepere și înlăturînd unele abuzuri; făcu pentru prima dată o întocmire polițienească; ajută desvoltarea comerțului; dete o mai bună așezare tribunalelor, înființînd în capitală două „departamente”: civil și penal; dete o nouă organizare a Școlii de la Sf. Sava 1780. Despre domnia lui scrie un cronicar: „un veac fericit era, care pot zice că nu va mai fi niciodată”. Situația lui Ipsilanti s'a sdruncinat după anul 1781, cînd doi fii al lui fugiră în Transilvania, ceea ce dete motiv adversarilor lui să susție că Ipsilanti este agent al Austriei. În realitate, el era amic al Austriei, dar fuga copiilor lui nu avea nici o legătură cu aceasta, ci se zice că s'a produs din pricina măsurilor severe ce luase contra lor, vîzîndu-le viața prea ușuratică și de rău exemplu pentru boerime. A și trimis o delegație pînă la Viena ca să ceară a-i trimite înapoi cu forța, dar n'a reușit și atunci a demisionat. Creditul lui nu era însă pierdut cu totul la Poartă, de aceea fu numit Domn în Moldova (1786). Aci însă n'au norocul de mai 'nainte, căci începu atunci războiul pornit de Austria și Rusia contra Turcilor și principatele fură ocupate de armatele lor (1788). Războiul s'a terminat prin pacea de la Iași (1792) și după aceea Ipsilanti fu numit din nou în Muntenia, dar fu tot atît de nenorocos ca în Moldova, căci începînd răscoala lui Pășanoglu, Poarta îl înlocui cu un devotat al comandantului armatei contra acestui răvrător.

Ipsilanti Alex.

IPSILANTI ALEXANDRU (†1828), capul eteriei grecești din 1821. Era fiul fostului domn Constantin Ipsilanti, trăise în Rusia și servise în armata rusească, pierduse chiar o mîină în lupta de la Dresda. El deveni conducătorul mișcării de emancipare a Grecilor, organiză etaria (— acest cuv.) și întrînd cu armata sa în Moldova, făcu multe jafuri, trecu în Muntenia, puse la cale uciderea lui Tudor Vladimirescu (— acest cuv.), dar după ce mișcarea lor fu înfrîntă, trăi în Viena și muri acolo în mizerie înainte de a vedea țara lui liberată.

Ipsilanti Alex.

IPSILANTI CONSTANTIN, domn al Munteniei 1802—1806 și al Moldovei 1799—1801. Era fiul lui Alexandru și unul din cei fugiți în Ardeal. Împrejurările ulterioare i-au fost favorabile, căci conducătorii Porții nu i-au ținut supărare, l-au făcut dragoman și apoi domn în Moldova, aceasta probabil și prin sprijinul Rusiei. Domnia lui a fost scurtă și fără importanță. Mai lungă este domnia din Muntenia, pe care o dobîndeste cu sprijinul hotărît al Rusiei, din ce în ce mai ascultată la Poartă. Se menține printr-o iscusită duplicitate în jocul diplomatic față de Rusia pe de o parte, față de Franța și Turcia pe de altă; dar nu reușește deplin, Poarta decide să-l năzilească și să-l pedepsească. Înștiințat la timp, fuge din țară.

C. Ipsilanti.

IPSOMĂCHI CONSTANTIN, profesor grec la

IRA-ISM Academia domnească din București pe la 1770. Se ocupa cu filologia.

IRAK, regat în Asia-mică (Mesopotamia) întemeiat în 1920; 500.000 km. p., 3.200.000 loc. Are rege pe *Faisal*, dar pe lângă el e un comisar englez, conform cu mandatul dat de Societatea Națiunilor.

IRAN, numele platoului din Asia care cuprinde Armenia, Persia, Afganistanul și Belucistanul.

IRATOȘ, com. rur. jud. Arad, plasa Pecica; 2460 loc.

IRINA, martiră († ca. 304), prăznuită de biserica ortodoxă la 5 Maiu. A fost — se zice — fiica unui împărat; s'a creștinat și a fost supusă la mari chinuri întâiu de tatăl ei, apoi de alții, dar a scăpat din toate, astfel că exemplul ei a adus la creștinism pe tatăl ei, apoi sute și mii de oameni.

IRKUTSK, oraș în Rusia (Siberia), 103.920 loc.

IRLANDA — **ANGLIA**.

IROCHEZI, locuitori indigeni din America de N. Astăzi au rămas puțini, locuiesc mai ales în statul New-York.

IROD zis **CEL MARE** (germ. *HERODES*, ital. *ERODE*) († 1 p. Chr.), rege al Iudeii, prins de Marcu Antoniu. A ordonat tăierea celor 40.000 de prunci cu prilejul nașterii lui Cristos.

IROD ANTIPA († 37), rege al Iudeii, fiul precedentului. A devenit vestit prin faptul că a pus să taie capul Sf. Ioan Botezătorul și prin împrejurarea că el a ordonat procesul și restignirea lui Isus.

IRODIADA, soția lui Irod Filip, îl părăsi pentru a trăi cu cumnatul ei Irod Antipa. Fiind reprobă în public pentru purtarea ei de Ioan Botezătorul, reuși să-l arunce în temniță (— **IOAN B.**).

ISABELA (* ca. 1520 † 1559), soția lui Ioan Zápolya, voevod al Transilvaniei. A guvernat Transilvania mai mulți ani de la 1556.

ISABELA CĂTOLICA (* 1451 † 1504), regina Castiliei. Luând în căsătorie pe Ferdinand Cătolic, pregăti unitatea Spaniei.

ISAC II ANGEL († 1204), împărat bizantin din 1185. A fost detronat de fratele său Alexe (1195); restabilit de Cruciati (1203), apoi din nou răsturnat (1204).

ISACCEA ① braț mic al Dunării pe teritoriul com. cu același nume jud. Tulcea. ② insulă în Dunăre jud. Tulcea; supr. 100 hect., formată de brațul cu același nume. ③ com. urbană jud. Tulcea, 5500 loc. Aci a fost un vechiu oraș roman *Noviodunum*.

ISACHIE EGUMENUL, prăznuit de biserica ortodoxă la 30 Maiu. A prezis înfringerea și pieirea împăratului Valens, care a refuzat să deschidă bisericile creștinilor.

ISACOV, lac jud. Tulcea pe teritoriul com. Cara-Orman; supraf. 300 hect.

ISACOVA, com. rur. jud. Orheiul, plasa Isacova; 2634 loc. Circ. com. cu 10 sate (1929).

ISAR, riu afl. Dunării, izvorăște din munții Tirolului; udă Bavaria; lung. 352 km.

ISAV, personaj biblic, primul născut fiu al lui Isac și al Rebecăi. A vîndut fratelui său Iacob pe un bid de linte dreptul de primogenitură. Din faptul acesta s'a născut expresia proverbială „a vinde ceva pe un bid de linte” (ceva foarte prețios pe un preț de nimic).

ISBICENI, com. rur. jud. Romanai, plasa Oituz-de-jos; 3747 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929).

ISBIȘTEA, com. rur. jud. Orheiul, plasa Criuleni; 4498 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Criuleni.

ISCHIA, insulă vulcanică în golful Neapole; cap. *Casamicciola*; supr. 46,4 km. p., ca. 26.000 loc. Un cutremur grozav în 1883 a distrus capitala și a făcut multe victime. Cu acea ocazie s'a format la noi un comitet pentru adunarea de fonduri de ajutor și Alecsandri a scris o poezie ocazională (*Versuri* v. *Ischia*).

ISCHL (islj), oraș în Austria; 10244 loc.; stație balneară vestită.

ISERLIA, com. rur. jud. Cetatea-Albă plasa Traian; 2240 loc.

ISIDOR, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 14 Maiu. Era ofițer în armata împăratului Decius; denunțat că e creștin, a suferit martiriul și a fost ucis.

ISIDOR PELUSIOTUL († ca. 449), prăznuit de biserica ortodoxă la 4 Februarie. A fost superiorul unei mănăstiri de lângă orașul Pelusa (Egipt, unde e azi Port-Said); a lăsat 2000 de epistole cu subiect religios.

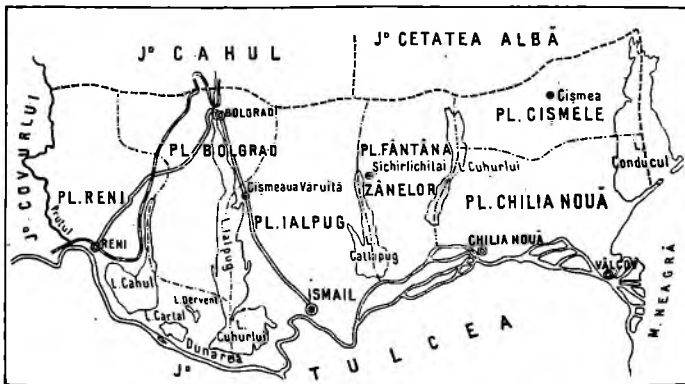
ISIS, divinitate egipteană, soția lui Osiris.

ISIS SAU NATURA, ziar de vulgarizare pentru științe naturale. București 1856—1865. Redactor: Dr. Iuliu Barasch.

ISLAM (ISLAMISM), religie fondată de **MAHOMET** (— acest cuv.).

ISLANDA insulă în partea de N. a Oceanului Atlantic; 102846 km. p. (din cari numai 43.000 locuitori); 978.000 locuitori. Are 28 de vulcani, din cari 11 activi (principal: *Hecla*). Cap. *Reikjavik*. Descoperită de Norvegieni (865) și colonizată; a fost republică, a devenit provincie a Danemarcei (1380), apoi a devenit autonomă (1903), avînd numai unire personală cu Danemarca.

ISLAZ, com. rur. jud. Romanai, plasa Dunărea; 7725 loc. După legea 1929, formează o circ. cu 7 sate. Aci s'a citit în ziua de 9 Iunie 1848 constituția alcătuită de comitetul partidului național.

Harta jud. Ismail (legea 1925).

ISMAIL ① jud. în Basarabia, cap. *Ismail*, 4212 km. p., 228.878 loc. (1922); are 6 plăși, 5 com. urbane, 55 rurale (1926); ține de circ. Curții-de-apel din Galați; 51 școli primare urbane și 66 rurale, 62 grădini de copii; 23 cooperative de aprovizionare și consum cu capital 2.393.000 lei (1925); ține de eparhia Cetatea-Albă-Ismail. ② com. urbană cap. jud. Ismail, pe malul stîng al brațului Chiliei; 50.000 loc. Reședința episcopiei Cetatea-Albă și Ismail. Are școală normală de băieți, gimnaziu și liceu de băieți, liceu de fete, 2 școli comerciale și o școală de meserii cum și mai multe școli primare. Nu se știe cînd s'a fondat. Cetatea probabil au ridicat-o Genovezii. A fost în sec. XVIII și la începutul sec. XIX ocupat de Ruși, apoi cedat Turcilor, în mai multe rânduri: după tratatul din 1856 s'a înapoiat Moldovei. Aci

Stema jud. Ismail.

s'a așezat scaunul episcopiei Dunării-de-Jos în 1864, trecut după 1878 la Galați.

ISMAIL PAȘA (*1830†1895), chediv al Egiptului (1865—1879).

ISOCRAT (*436†338 a. Chr.), orator atenian, retor vestit. Predicând unirea cu Filip al Macedoniei contra Persilor, a ajutat pe acesta să devină stăpînul Greciei. Cînd și-a dat seama de aceasta (după lupta de la Cheronaea), s'a lăsat să moară de foame.

ISONZO, rîu în Italia, se varsă în Golful de Trieste. Pe malurile lui s'au dat, în timpul războiului mondial, mari lupte între armatele italiene și cele austriace.

ISOP (ESOP) (*550 a. Chr.), fabulist grec. A fost sclav, mai târziu liberat, a continuat să compună fabule, cari n'au fost scrise atunci, ci s'au transmis prin viu graiu. Se zice că l-au ucis locuitorii din Delfi, supărați de o fabulă a lui. Viața și fabulele lui Isop au trecut din generație în generație și din țară în țară pînă cînd s'au scris: au devenit o carte de *literatură populară scrisă*, pe care o avem și noi sub titlul de *Isoptia*. Cel mai vechiu manuscris e din 1705.

ISOPESCU ARCADIE (*1844), profesor român în Bucovina. A predat matematica și fizica la gimnaziul superior din Suceava.

ISOPESCU DUMITRU (*1839†1927), profesor român în Bucovina. A predat la gimnaziul superior din Suceava (1864), apoi la Cernăuți (1869), mai târziu la școala pedagogică din acest oraș (1870). Op. pr. *Carte de citire p. școala primară*, 1911 (în colaborare), *Beziehungen Karls des Grossen zu den Saracenen in Spanien und zu den abbasidischen Chalifen von Bagdad*, Cernăuți 1839, *Das Theorem der Fourierschen Rethen*, 1873.

ISOPESCU SAMOIL (*1842), profesor român în Bucovina. A predat la gimnaziul superior din Suceava. A colaborat la diferite reviste și ziare. Op. pr. *Kurze und übersichtliche Darstellung der Schicksale der Mitropole von Salzburg seit ihrer Stiftung bis Arnos Tod*, 1874; *Manual de istorie universală*, 1899.

ISPAS, com. rur. județul Storojinet, plasa Răstoacele: 5315 loc. Stație c. f. pe linia laterală Grigore-Ghica — Vijnița. Circ. com. cu 3 sate (1929).

ISPIRESCU PETRE (*1830†1887), povestitor român. A fost lucrător tipograf, apoi director al unei tipografii în București. A cules și publicat: *Basme* (1874), *Snoave* (1879), *Ghicitori* (1880), *Jocuri de copii* (1885), cum și încercări de scrieri istorice pentru popor: *Mihailu Viteazul* (1876), *Ștefan cel mare* (ed. nouă 1907) și *Basme păgînești* cu o prefață de Al. Odobescu (1879).

ISRAELIȚI — Ebrei.

ISTORIA CRITICĂ A ROMÂNILOR de B. P. Hasdeu, București, 1873. Vol. I. A apărut și o fascicolă din vol. II. Cuprinde începuturile statului muntean. Opera a produs mare efect: Parlamentul a votat baterea unei medalii speciale pentru autor.

ISTORIA ROMÂNILOR de A. D. Xenopol. Prima edițiune în 6 volume: 1888—1893. A doua în 12 volume (Iasi, Saraga, 1896.) Xenopol a refăcut-o în 14 volume, din care au apărut în 1913 numai 1-v (ed. Sfetea) și apoi s'a tipărit de la început începînd în anul 1925 (ed. Cartea Românească) și sfîrșind cu vol. xiv în 1931.

ISTRATI CONSTANTIN (*1850†1918), om de știință și politic român. Doctor în medicină și chimie; s'a consacrat studiului chimiei; a fost profesor la Universitatea din București (1887), a organizat laboratorul de chimie organică; a fost

decan al facultății de științe (1897—1899, 1911); membru al Academiei (1899); ministru de lucrări publice (1899), de instrucție (1900), de domenii (1907) în guvernele prezidate de G. Gr. Cantacuzino și de industrie în guvernul național din timpul războiului (Decembrie 1916); organizatorul expoziției jubiliare din București (Parcul Carol) în 1906. Pe lângă numeroase articole și studii de specialitate apărute în broșuri sau în Buletinele societăților științifice ori în Analele Academiei Române, a publicat *O pagină din istoria medicală a României* (1880), un *Tratat de chimie*, în multe edițiuni și întrebuintat mulți ani în școlile românești, cum și cîteva biografii (*Davila*, *Béchamp*, *Em. Bacaloghiu*, *Ion Ghica*).

ISTRATI NICOLAE (*1818†1862), scriitor român din Moldova. A început cu poezii în „Foaițe pentru minte” din Brașov (1840 ș. u.), a publicat opere de politică, povestiri istorice, etc. A făcut și puțică, fiind un adversar al unirii principatelor.

ISTRATI DABIA, domn DABIA.

ISTRIA ⊙ peninsula în Marea Adriatică între golful Venetiei, și g. Quarnero; supraf. 4956 km. p., 403.000 loc. aparținut Austriei pînă în 1919, cînd s'a alipit Italiei. Populația e compusă din Italiani, Serbo-croați și Sloveni, și un număr de 5.000 Români, cari locuiesc în 7 sate lîngă Monte Maggiore (*Letal*, *Gradigne*, *Susnevița*, *Noselo*, *Brdo*, *Grobnic*, *Sucodru*) și mai la N. *Jelani*. Ei vorbesc un dialect cu caractere particulare: rotacismul lui *n* intervocalic (*urđ* p. *una*), o tonic nediftoagat (*tote* p. toate), labialele neschimbate (*p*, *b*, *f*, *v* nu ch. gh' h' gi. ¶ ⊙ Stație c. f. jud. Constanța linia Medgidia—Babadag.

ISTRIA (DORA D') — GHICA ELENA.

ISTRIȚA, munte jud. Buzău com. Pietroasa, înalt 744 m. La poalele lui s'a descoperit faimosul tezaur gotic (unic în felul său) numit *cloșca cu pui* (— acest cuv.).

ISTROS (ISTRU), un nume al DUNĂRII (— acest cuv.).

IISUS (IISUS) HRISTOS (= CRISTOS sau CHR.), fiul lui Dumnezeu născut din fecioara Maria, predică noua învățătură, fu dat judecării de către conducătorii bisericii ebraice și restignit pe cruce; pus în mormînt, învie după 3 zile și apoi se înalță la cer în văzul ucenicilor lui. Faptele și ideile lui se găsesc povestite de cei 4 evangheliști (Testamentul Nou). Data nașterii lui, care corespunde aproximativ cu anul 750 de la fundarea Romei, a fost luată în sec. vi ca începutul erei creștine. Doctrina lui Iisus este creștinismul, care s'a răspîndit prin apostolii săi și prin alții, cari o îmbrățișară în toate părțile lumii, deși nenumărate și grele persecuții o împîmînară în vremea demai multe se-

ISM-
ISU

Dr. C. Istrati

Harta Istriei.

P. Ispirescu.

cole. Azi se socotește că sînt în lume peste 700 milioane de credincioși.

ISTVANFFY NICOLAE (* ca. 1535 †1615), istoric și om de stat maghiar. Op. lui: *Nicolai Istvánfi Pannonii historiarum de rebus ungaricis libri xxxv* (Köln, 1622) este o continuare a istoria lui Bonfiniu (→ acest cuv.).

ISVORANU ILARIU, (†1926) avocat și om politic român. Fost ministru în guvernul prezidat de generalul Florescu (1891).

ISALNIȚA, com. rur. jud. Dolj plasa Filiaș; 2946 loc. stație c. f. lângă Craiova spre Filiaș.

ITALIA, stat, Europa. Se mărginește la N. cu

Elveția, Austria, la E. cu Iugoslavia, Marca Adriatică, la S. cu M. Mediterană, la V. cu Franța și M. Tireniană. De Italia țin 2 insule mari, **SARDINIA** și **SICILIA**, mai multe mici, cum și **DODECANESUL** și **RODOS** de pe lângă țărmul Asiei Mici.

Supraf. 310.137 km. p., 41.509.500 loc.

Golfuri: Genova, Tarent.

Limita de N. V. N. și N. E. este formată

de munții Alpi, cari își întind ramurile lor spre interiorul țării; peninsula este străbătută prin mijlocul ei de munții Apenini. Vîrfuri: Gran Sasso (2920 m.), Vezuviu, vulcan (1303 m.), Etna în Sicilia (3274 m.), vulcan.

Fluvii: Isonzo, Piave, Adige; Po cu afl. Ticino, Dora, primește și apele lacurilor Maggiore, Como, Garda; Reno, Tronto, Candelaro (în M. Adriatică), Arno, Tibrul (Tevere), Volturno.

Provincii istorice: Piemont, Venetia, Emilia, Liguria, Toscana, Marche, Umbria, Abruzzi, Lazio, Campania, Puglia (Apulia), Basilicata, Calabria.

Cap. Roma. Or. pr. Milano, Napoli, Turin (Torino), Palermo, Genova, Florența (Firenze), Triest, Bologna, Venetia, Livorno, Padua (Padova), Ferrara, Verona, Modena, Alessandria, Marsala, Pisa, Ancona, Siracusa, Parma, Pavia.

Italia intră în istorie prin micul stat format în jurul noului oraș Roma și de atunci istoria acestei regiuni este însăși istoria Romei (→ acest cuv.), pînă la anul 476, cînd Odoacru desființează *imperiul roman de Occident* cu ultimul împărat care purta din întîmplare numele fondatorului statului și numele fondatorului imperiului (*Romulus Augustulus*). Odoacru cu Herulii săi fundă *Regatul Italiei*, pe care-l desființează Teodoric cu Ostrogoții (493), dar Belisarie cucerește peninsula și o transformă în provincie (*exarchat*) a imperiului de răsărit (554), avînd capitala *Ravenna*. În 568 Longobarzii întemeiază un stat nou, care avea capitală *Pavia*. Papa, care avea reședință în Roma, chemă în ajutor diferiți suverani streini, Carol cel Mare învinge pe Longobarzii, se încoronă la Roma și refăcu

astfel un nou *imperiul roman de Occident* (774). De atunci regimul feudal, stabilit în Italia, dădu naștere unui mare număr de state mari sau mici, de cetăți libere însemnate, avînd unele armate puternice de mercenari, avînd colonii, ajungînd chiar să aibă rol internațional, cum au fost Genova, Venetia, ș. a., cum a fost *Regatul celor două Sicilii* (1130). În toate aceste mișcări, diferite popoare streine se amestecau și provocau turburări și războaie interne. Luptele pentru *investitură* aduc și ele alte turburări, căci, dacă unii împărați germani primesc să se încoroneze la Roma, alții refuză. Ideea unității italiene începe a fi înțeleasă, dar nu se

Harta Italiei.

putea găsi modalitatea de a se traduce în fapt. Istoricul acestei unități începe cu formarea unui stat în N. peninsulei de către ducii de Savoia, cari își mărirea dominațiunea și reușiră după 1738 să aibă titlul de *regi Sardiniei*, care avea și Piemontul și Lombardia, cu capitala *Turin*. Războaiele republicii aduseră mari prefaceri cari culminară în formarea *regatului Italiei* în 1806 sub Napoleon I, dar, după căderea lui, prin tratatul de la Viena (1815) Italia fu împărțită în 9 state și Austria luă o parte din N. Italiei. Revoluția din 1848 fu un pas mai departe în dezvoltarea ideii naționale și a celei liberale. *Regatul Piemontului* (cu Victor Emanuel II) fu sîmburele noilor transformări politice. Acesta pornește războiul contra

Austriei 1859, ajutat de Napoleon III și de Garibaldi cu ai săi. Austria pierde Lombardia, care se alipește Piemontului, căruia îi revine și Regatul celor două Sicilii (1860), Venetia se alipește în 1866, iar în 1870 Roma este cucerită și se instalează acolo capitala Italiei. Papa protestează pentru desființarea statului său, se declară prizonier în Vatican. Sub Umberto I Italia își stabilește o situație externă importantă, în tripla alianță; mai apoi dobândește și colonii în Africa. Starea de prosperitate continuă sub Victor Emanuel în care, în 1914, nu urmează pe aliații săi și în 1915 se alătură Franței și Angliei. Din războiul acesta Italia iese mărită. Situația internă însă devine rea

acord. Onciul crede că a fost un **IUGA CORLATOVICI**, IUD- IUG principe lituan, care a domnit de 2 ori (1374—1375 și 1399—1400). Xenopol și Iorga cred că sînt două persoane: primul este principele lituan, care a fost ucis de boeri; al doilea este din familie românească și este predecesorul lui Alexandru cel Bun.

IUGOSLAVIA (= **KRALJEVSTVO SRBA, HRVATA I SLOVENACA**, fr. **YOUgoslavie**, germ. **JUGOSLAWIEN**, ital. **IUGOSLAVIA**), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Austria și Ungaria, la E. cu România și Bulgaria, la S. cu Albania și Grecia, la V. cu Italia și Marea Adriatică. Cuprinde vechea Serbie cu modificarea teritorială prin tratatul de la București (1913), Croația, Slavonia și Dalmația, Bosnia Herțegovina, Voivodina sîrbească, o parte din Banat, Muntenegru, două provincii din Ungaria

Harta Iugoslaviei.

după război, mișcările socialiste și comuniste nasc mari primejdii, cari se termină prin venirea la putere a lui Mussolini care stabilește domnia partidului fascist, schimbînd cu totul organizarea politică a Statului.

IUGA, numele unuia din cei 12 ucenici ai lui Hristos, care l-a trădat, pentru suma de 30 de arginți, zice tradiția, care spune asemenea că n'a profitat de acești bani, ci s'a sinucis, poate musturat de conștiință.

IUGA, com. rur. jud. Mureș plasa Teaca; 1029 loc. Stație c. f. la finele liniei înguste care pleacă de la Tirgu-Mureș.

IUDITA (sec. VII a. Chr.), personaj biblic. Fiind înconjurată cetatea sa, Betulia, de Holofern, ea s'a dus în tabăra lui și l-a ucis noaptea pe cînd dormea.

IUGA, domn al Moldovei. Gr. Ureche pomenește un singur domn cu acest nume pe care-l așează la 1398. Istoricii moderni nu sînt toți de

meridională. Supr. 248.665 km. p.; 12.970.000 loc. Lîngă coasta occidentală sînt multe insule în M. Adriatică: **CHERSO**, **LUNGA**, **BRAZZA**, **CURZOLA**, **MELEDA**.

Afară de cîmpia Dunării, a Tisei și a Savei, restul țării e mai mult muntos și deluros. Se deosebesc la N. munții **Karavanki**, la V. platoul **Karst**, **Capela**, **Alpii Dinarici**, în centru pl. favor, **Kopaonic**, la S. munții **Albaniei**, **Sar-dag**, **Baonici**. Fluvii și riuri: **Dunărea** intră în țară pe la Mohaci și trece în România, după ce a primit pe stînga **Tisa** și **Timișul**, pe dreapta **Drava** cu **Mur**, **Sava** cu **Ilova**, **Una**, **Vrba**, **Bosna** și **Drina**, **Morava** cu **Morava sîrbească**, și **Nișava**, **Timocul**, care formează o parte din granița spre Bulgaria. La S. **Vardarul** care trece în Grecia, **Drinul alb**, care trece în Albania. Tot la S. este și lacul **Presba** la hotarul din spre Grecia.

Cap. **Belgrad** (Beograd). Orașul din **Zagreb** (Agram) **Subotica**, **Sarajevo**, **Ljubljana** (Laibach), **Skoplje**, **Becicherek**, **Vršac**, **Kikinda**, **Niș**, **Pancevo**, **Pri-**

Iep, Zemun (Semlin), Prizren, Krakujevak, Brod. Pozarevac, Vincovci, Ohrida, Bela-Crkva (Biserica-Albă), Ragusa, Cetinje, Kotor (Cataro), Vrk (Veglia). Pentru istorie — **SERBIA.**

IUGURTA — JUGURTA.

IULIA (*39 a. Chr. †14 p. Chr.), fiica lui August, căsătorită a treia oară cu Tiberiu: frumoasă și lestrănată. Închisă într-o insulă, a fost lăsată să moară de foame.

IULIAN APOSTATUL (= **FLAVIUS CLAUDIUS IULIANUS**) (*331†363), împărat al Romei din 355. Nepot al lui Constantin cel Mare, era creștin. Fiind proclamat împărat de trupele din Galia, se lepădă de religie, redeschise templele zeilor și căută să restabilească păgânismul; se zice că fiind rănit într-o luptă și simțind că moare a exclamat: „Ai învins, Galileene!” A lăsat și scrieri filozofice.

IULIAN TARSINEANUL, prăznuit de biserica ortodoxă la 21 Iunie. A fost martirizat pentru creștină în Egipt.

IULIAN STEFAN (1853†1892), artist dramatic român. A jucat, ca tânăr, în diferite trupe din provincie; apoi a intrat la Teatrul Național din București, căruia i-a dat strălucire prin talentul său. Interpretă roluri de comedie.

IULIANA DIN NICOMIDIA, martiră prăznuită de biserica ortodoxă la 21 Decembrie. A fost chinuită pentru credință de chiar logodnicul ei, care era înalt funcționar și păgîn, ca și părinții ei.

IULIE, REVOLUȚIA FRANCEZĂ din 27 Iulie 1830. A răsturnat pe Carol x și a adus la tron o altă ramură a Bourbonilor cu Louis-Philippe.

IUPCA, circ. com. cu 26 sate (1929).

IURCAUȚI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Nistrului; 2252 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Horășauți. Stație c. f. linia laterală Vrancea-Zastava-Jurcăuți.

IUSCHEVICI SIMION, scriitor rus. Refugiat din Rusia, neputând suporta regimul bolșevic, a trecut prin țara noastră (1920) și apoi s'a dus aiurea și a murit la Paris. A publicat nuvele, romane și piese de teatru.

IUSUF PAȘA, comandantul unei armate turcești, care, în 1812, a intrat în Moldova pornind din Cetatea Brăilei și a învins într-o luptă la Sculeni pe Cneazul Gheorghe Cantacuzino, unul din șefii eteriștilor din Moldova.

IUTLANDA, peninsula între Marea Nordului și M. Baltică. E una din părțile Danemarcei, supr. 25.556 km. p., 1.575.000 loc. Oraș pr. Viborg. Lângă țărmurile ei s'a dat în timpul războiului mondial o

mare bătălie navală (31 Maiu 1916) între flota germană și cea engleză.

IVAN CEL GROAZNIC (*1530†1584), țar al Rusiei dela 1533. Vestit prin cruzimile și prin despotismul său; a lucrat însă pentru civilizarea poporului.

IVAN I DANILOVICI (†1341), duce de Vladimir și țar al Moscovei.

IVAN III CEL MARE (*1440†1505), a luat pentru prima dată titlul de țar al Rusiei.

IVAN TURBINĂ, povestire glumeață a lui Ion Creangă, publicată întâiu în „Convorbiri literare” 1878.

IVANCEA, com. rur. jud. Orhei, pasa Isacova; 4390 loc. Nu e în 1929.

IVASCOVICI PROCOPIE (*1809†1881), ierarh român. Născut în Banat, după studii și trecere prin trepte bisericesti, a fost episcop la Arad (1853), la 1873, după moartea lui Șaguna, a fost ales mitropolit al Românilor ortodoxi din Transilvania și Ungaria, la 1875 patriarh al Carlovățului (pe atunci provincie a Ungariei), loc pe care l-a ocupat până în 1880, când s'a retras la o mănăstire.

IVASCOVICI SOFRONIE (*1792†1861), frate cu precedentul. A fost paroh în citeva comune din Banat și profesor de teologie la Virșet, apoi protopop în Biserica-Albă (1847). A lăsat mai multe scrieri.

IVÂNCAUȚI, circ. com. jud. Cernăuți, plasa Sipișeniului, cu 4 sate (1929).

IVĂNEȘTI ④ stație c. f. jud. Ialomița lângă Ciulnița pe linia Buc.-Constanța. ① ② I-NOI, c. r. jud. Cetatea-Albă, plasa Traian; 2798 loc. Circ. com. cu 3 sate (1929). ③ ④ I-VECHI, c. r. jud. Cetatea-Albă, plasa Volintrești; 3689 loc. Circ. com. cu 8 sate (1929).

IVESTI, com. rur. jud. Tecuciu, aproape de riul Birlad, plasa Ivesti; 2795 loc. După legea 1929, are în circ. sa 5 sate. În satul central e un spital. Stație c. f. între Barboși și Tecuci.

IVIRIA — IBERIA.

IZA, riu afl. al Tisei; se varsă în ea lângă *Sighet*, izvorește din munții Rodnei.

IZVOARELE ④ com. rur. jud. Prahova, plasa Teleajen; 2356 loc. Circ. com. cu 16 sate (1929). ① ② circ. com. jud. Orhei cu 10 sate (1929). ③ ④ c. r. jud. Bălți, plasa Fălești; 2124 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Sculeni. ⑤ ⑥ circ. com. jud. Olt, plasa Drăgănești cu 9 sate (1929). ⑦ ⑧ măn. de călugări jud. Prahova.

IZVORUL BÎRZEI, circ. com. jud. Mehedinți cu 23 sate (1929).

IZVORUL-DE-SUS, com. rur. jud. Argeș, plasa Teleorman; 2063 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Izvorul.

IZVORUL CĂLIMANULUI, vîrf în masivul Grințes, alt. 2031 m.

INALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE, instanța supremă în organizarea noastră judecătorească, înființată în 1861 cu o singură secțiune; de la 1885 a avut 2 secțiuni, astăzi are 3. Prezidenții și apoi primii președinți ai Curții au fost: *Nicolae Kretulescu* (1861), *Vasile Șurzeș* (1862—1869), *Scarlăt Fălcoianu* (1869—1875), *Alexandru Crețescu* (1875—1885), *Constantin Schina* (1885—1904), *Scarlăt Pherechide* (1904—1907), *Gheorghe Bagdat* (1908—1917), *Corneliu Rîmniceanu-Manolescu* (1917—1919), *Victor Rîmniceanu* (1919—1924), *Gheorghe V. Buzdugan* (1924—1927), *Oscar Ntulescu* (1927—1930), *Ioan Stamulescu* (1930—1931), *D. Volanschi* (1931).

INSURĂȚELI, com. rur. jud. Brăila, plasa Virșet; 4049 loc. Circ. com. cu 12 sate (1929).

INTORSURA, com. rur. jud. Dolj, plasa Se-

garcea; 2514 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Lipovu.

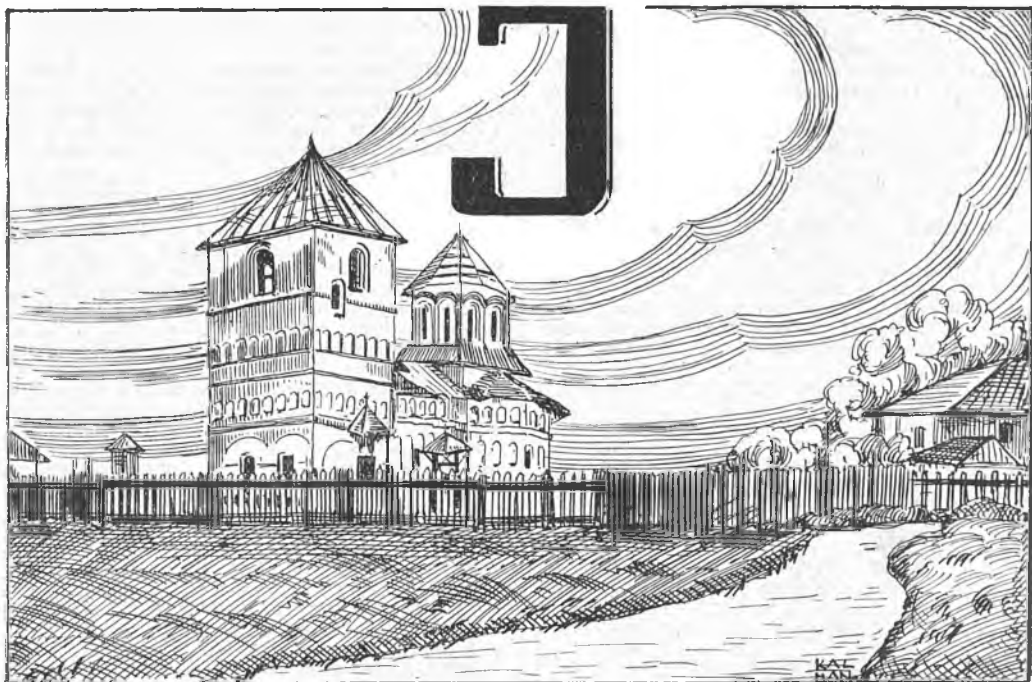
INTORSURA-BUZĂULUI (sau **INTORSĂTURA**) com. rur. jud. Brașov, plasa Săcele; 3000 loc.

ÎNTRĂ RÎMNICE, vechia numire a comunei Jitia jud. Rîmniciul Sărat. Odobescu vorbește despre ea în *Pseudocyngeticos*.

INVEȚIATORULU POPORULUI, ziar popular politic și cultural, a apărut în Blaj în 1848 sub redacția lui T. Cipariu.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL PRIMAR, revistă de specialitate, apărută în București sub conducerea unui comitet de institutori, între 1895—1901.

ÎNVĂȚĂTORUL SATULUI, revistă de vulgarizare, apărută în București, 1843—52, tipărită în Tip. Colegiului Sf. Sava, sub redacția lui P. Poenaru, apoi a lui N. Bălcescu, apoi sub a altora.

JITIANUL (MĂNĂSTIRE).

JABA (ЈАРА), măn. călugărie jud. Soroca pe Nistru, interm. sec. XVII ca *schit*, reînviată 1770 de ieromonahul Teodosie, transform. în *mănăstire* de exarhul Gavril 1818. Are 3 biserici, vii, grădini, mori.

JABENIȚA, com. rur. jud. Mureș, plasa Gurghiu; 1191 loc. Stațiune balneară: apă sărată, iod, pucioasă.

JABLONOWSKI STANISLAUS (*1634†1702), general polon, ridicat la rangul de prinț. A luat parte la despresurarea Vienei, 1683.

JACOLLIOT LOUIS (*1837†1890), scriitor francez. A publicat multe romane de aventuri. Din operele lui s'au tradus românește: *În țara jachtilor* (de N. Pandelea, 1909), *Vânători de robi deaungul Nilului albastru* (de M. G. Ionescu, 1914).

JACOTOT [iacote] **JOSEPH** (*1770†1840), matematic și pedagog francez. Autorul metodei de învățămînt care-i poartă numele. A fost profesor în Franța și în Belgia. Op. pr. *Enseignement universel*, 1824 (cu principii pentru diferitele materii de învățămînt: limba maternă, limbile streine, matematici, etc.). Metoda lui se bazează pe cîteva maxime, între cari: *Toate inteligențele sînt egale; Totul este în tot; Se ține mînt numai cea ce se repetă; Cîineva se poate instrui singur.*

JACQUARD JOSEPH MARIE (*1752†1834), industriaș francez. Inventatorul unei mașini de țesut care-i poartă numele.

JADOVA, com. rur. jud. Storojineț, plasa Dumbrava-roșie; 7190 loc. După legea 1929, formează o circ. cu 5 sate.

JÄGER [jogher] **OSCAR** (*1830†1910), istoric german. A fost profesor la Bonn. Cartea lui despre *Istoria Romanilor* s'a tradus în românește în 1885.

JAHN [jan] **FRIEDRICH LUDWIG** (*1778†1852), pedagog german. A recunoscut o mare importanță gimnasticii ca instrument de educațiune și i-a dat un scop patriotic, formînd, pe la 1812—13, o sumă de societăți de gimnastică (*Turnverein*). Într-un timp a fost arestat ca agitator politic. Mai tîrziu a fost profesor la Universitatea din Friburg.

JAKOBSON [Iacobson] **MIHAIL** (*1836†1896),

diplomat rus. A fost dragoman al legației ruse în București și în Ruscium. S'a amestecat în politica din Bulgaria, fiind amic cu Stambulov, și a devenit cetățean bulgar.

JAMAICA, insulă din Antilele mari, stăpînită de Anglia; 11476 km. p., 896.470 loc. Cap. *Kingston*. Se cultivă trestie de zahăr, fructe, cacao și se prepară rom vestit.

JAMES [gems] **WILLIAM** (*1840†1910), filozof american. Opera cea mai cunoscută a lui este *Principii de psihologie* (1890), care aduce multe vederi noi. Din operele lui s'au tradus în românește *Psihologie și educație* (de G. I. Simeon, 1911); *Voința spre credință* (de Pr. D. Rădăreanu, 1916); *Deprinderea din psihologie* (de Carp Greceanu f. a.)

JAMMES [jam] **FRANCIS** (*1868), scriitor francez. E cunoscut ca poet simbolist. Din poeziile lui s'au tradus de Perpessicius, *Mia Frollo*, *Cora Ireneu*, N. A. Ionescu în „Viața nouă”, „Flacăra”, „Gîndirea”, „Românul literar” și într'un volum *Poezii alese*, 1927, de I. Pillat și N. I. Herescu.

JAMUL MARE, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Gătaia; 2600 loc. Stație c. f. cap liniei care pleacă de la Gătaia.

JANELONI, directorul unui pensionat de băeți din București, care a avut succes mai ales pînă la venirea lui Vaillant (1830).

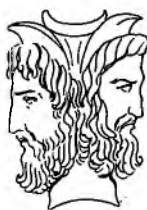
JANET ([jane] **PAUL** (*1823†1899), filozof francez. Op. pr. *Philosophie du bonheur; Le matérialisme contemporain en Allemagne*. În rom. s'au tradus: *Combaterea materialismului* (de G. Erbițeanu, 1884), *Prelegeri de morală* (de M. Mihăileanu, 1899).

JANSENISM, doctrină teologică pentru explicarea ideilor de grație divină, de liber-arbitru, de predestinație, de mîntuire. Ea pornește mai ales de la teologul din Louvain **JACQUES JANSON** (*1547†1625) și de la **CORNELIUS JANSENIUS** (*1585†1638), episcop din Ypres, de la care vine și numele. Bazată pe scrierile sf. Augustin, doctrina, deși împărtășită de unii episcopi francezi, a fost osîndită de Papa în 1668. Episcopii declarați eretici s'au supus.

JANKA VICTOR (*1837†1890) botanist ungar. Custodele secțiunii botanice din Muzeul național maghiar. Membru corespondent al Academiei Române (1882). A scris mai multe comunicări despre flora balcanică.

JANUS (IANUS), divinitate romană. Era zeul păcii. Era reprezentat cu două fețe. Avea un templu care sta deschis numai când statul nu avea năicări nici un războiu: se zice că aceasta s'a întâmplat numai de 9 ori în timp de o mie de ani.

JAPONIA (= **NIPPON**, fr. **LE JAPON**, germ. **JAPAN**, ital. **GIAPPONE**), stat, Asia. Se compune dintr'un mare număr de insule (peste 3800), așezate la E. Asiei între M. Japoniei și Oceanul Pacific. Mai mari sint: **YESO**, **NIPPON**, **KIU-SIU**, **SADO**, **SIKOK**, **CURILE** (grupe), **LIU-KIU** (grupe), **TSI-SIMA**,

Janus.

Harta Japonei.

OKI-SIMA. Supraf. 381.250 km. p., 61.900.000 loc. Cele mai multe insule sint muntoase și cu multi vulcani: **Ivo-San** (2593 m.), **Aso-Take** (1800), **Fusi-Yama** (3780), **Sirano-San** (3094), **Comaga-Take** (3000). Pluvii importante nu sint. Cele mai multe sint scurte: **Tsukugo-Gava**, 130 km. în **Kiu-Siu**; **Yosino-Gava**, 200 km. în **Sikok**; **Sinano-Gava** în **Nippon**, 400 km. Pe litoral se găsesc multe lagune.

Cap. **Tokio**, (**Nippon**). Or. pr. **Nagoya** (**Nippon**), **Kioto** (**Nippon**), **Yokohama** (**Nippon**), **Hiroshima** (**Nippon**) **Nagasaki** (**Kiu-Siu**), **Okahama**, **Hokodato** (**Ieso**), **Osaka** (**Nippon**), **Matsuyama** (**Sikok**), **Tokushima** (**Sikok**).

Japonezii socotesc începutul istoriei lor pe la 667 a. Chr., cînd primul lor împărat a cucerit insulele japoneze. În curs de multe secole au urmat lupte interne între regi și comandanții armatei, cari n'au împiedecat însă o serie de importante progrese materiale și morale. Prin secolul xvi au început relațiile Japoniei cu Europa; în sec. xix s'au încheiat tratate de comerț cu diferite state europene și cu Statele-Unite americane. După revoluția din 1867, care a întărit definitiv puterea regală, Japonezii au introdus civilizația europeană, iar după războaiele victorioase contra Chinezilor (1894) și contra Rușilor

(1905), aobîndiră o situație importantă în concertul marilor puteri. După războiul mondial, în care participă ca aliată a Angliei și celorlalte țări, prestigiul ei creșcu și mai mult, făcînd și însemnate anexări de teritorii.

JARISTEA, com. rur. jud. Putna plasa Milcov; 2922 loc. După legea 1929, formează o circ. cu 9 sate. Stație c. f. linia Odobești-Cuculeți.

JAROSLAW, oraș în Polonia pe riul San (afl. al Vistulei); 20.000 loc. Aci s'au dat mari lupte în timpul marelui războiu.

JAURES [jores] **JEAN** (*1859†1914), om politic francez. A fost profesor de filozofie, ziarist („*Humanité*”), șeful partidului socialist. A murit asasinat. Între alte opere, a lăsat și o istorie a Revoluției franceze. Din scrierile lui s'au tradus în rom. *Ideea de patrie și internaționala* (f. a.), *Patru cuvîntări* (de D. I. Suchianu, Bibl. Dimineata), *Socialism și libertate* (f. a.).

JAVA, una din insulele arhipelagului Sondelor; 126.154 km. p., 34.900.000 loc. Aparține Olandei.

JEANNEL RENÉ, entomolog francez. Se ocupă și cu speologia. S'a stabilit în Cluj, colaborînd cu Emil Racoviță și publicînd articole în Buletinul special al Institutului de Speologie din Cluj. A făcut multe călătorii prin țară pentru cercetările sale. Op. pr. *Biologie generală*, Cluj 1930.

JEBEL, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Ciacova; 3885 loc. St. c. f. linia Jebel-Liebling.

JEFFERSON [gefers'n] **THOMAS** (*1743†1826), al treilea președint al Statelor-Unite (1801—1809).

JEGĂLIA, com. rur. jud. Ialomița plasa Fetești; 4024 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Socariciu. Stație c. f. între Ciulnița și Fetești.

JELGAWA (fost **MITAU**), oraș în Letonia pe riul Aa; 28.000 loc.

JELLACHICH [gelacif] **IOSIF CONTE** (*1810†1859), general austriac. Era ban al Croației în 1848 și a condus luptele contra Ungurilor.

JELICOE [gelliku] **JOHN** (*1859), amiral englez. A comandat lupta navală contra flotei germane în 1916 lângă Lutlanda.

JELTUHIN PETRE PAVLOVICI (†1829), general rus. A fost președinte al divanului din Moldova în timpul ocupației rusești (1828 și u.).

JENNER [genner] **EDUARD** (*1749†1823), medic englez. A descoperit vaccinul contra vîrsatului.

JEPI: virfuri în munții Bucegi; cel zis **J. MARE** înalt 2495 m.

JERSEY [gjorsi], insulă în golful Normandiei; 117 km. p., 49494 loc. Aparține Angliei.

JESZENSZKY SANDOR (ALEXANDRU) (*1852), magistrat ungar. A cercetat, ca procuror, acuzația contra Românilor din Transilvania în procesul *Memorandumului* (= acest cuv.). A fost șeful secției de naționalități, înființată de ministrul Banffy pentru a persecuta pe Români, Cehi, etc.

JHERING [iering] **RUDOLF** (*1818†1892), jurist german. A fost profesor la Rostock, Kiel, Gießen, Viena, Göttingen; a scris cărți și articole despre dreptul roman, despre diferite principii juridice. Cunoscut mai ales prin *Der Kampf um Recht*, 1872, tradus în cele mai multe limbi europene și la noi (de T. V. Păcățianu 1898). S'a mai tradus: *Scopul în drept* (de T. Păcățianu, 1898).

JIANU, un fel de haiduc, despre care se zice că a luat calea codrului din dragoste pentru o fată pe care n'a putut s'o ia în căsătorie. A trăit pe vremea lui Caragea (începutul sec. xix) în Oltenia. Viața lui a dat subiect multor povestiri și piese de teatru. Între cele mai noi este romanul *Haiducul* de Bucura Dumbravă, scris în limba germană și tradus rom. de T. Nica (1908).

JIBLEA, stație c. f. jud. Argeș între Rîmnicul-Vlci și Călimănești.

JIBOU, com. rur. jud. Sălaj, plasa Jibou; 4000 loc. Stație c. f. linia spre Baia-mare, alta spre Zalău.

JIBRIENI, com. rur. jud. Ismail plasa Chilia-Nouă; 2550 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Nerușai.

JIDAVA, ruinele unei stațiuni romane pe moșia Grădiștea jud. Muscel, aproape de Cîmpulung. Poporul îi zice și **Jidova**.

JIDVENI, stație c. f. între Blaj și Dicioșmartin, spre Praid.

JIET @ riu afl. al Jiului în jud. Dolj. ¶ @ baltă în jud. Dolj, formată din revărsările Jiului.

JIGODIN, com. rur. jud. Ciuc plasa Centrală; 1026 loc. După legea 1929, e com. suburbană la **Miercurea-Ciucului**. Stație c. f. între Băile-Tușnad și Miercurea Ciucului.

JIIJA, riu afl. al Prutului, izvorăște lângă Dorohoiu, străbate județele Dorohoiu, Botoșani, Iași, Fălciu și se varsă în Prut după ce a curs o bună parte de loc alături de el.

JIIJLA, lac jud. Tulcea plasa Măcin, pe teritoriul satului Văcăreni, comunică cu Dunărea prin mai multe gârle mici. Supraf. 10 km. p. Primește apele mai multor prae.

JILAVA, sat jud. Ilfov plasa Vidra; 2036 loc. După legea din 1929, ține de circ. com. Regele Ferdinand I. Aci este o închisoare militară. ¶ @ Stație c. f. linia București—Giurgiu între Filaret și Comana.

JILAVELE, com. rur. jud. Ialomița plasa Urziceni; 2780 loc. După legea 1929, formează o circ. com. cu 7 sate.

JIMBOLIA, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Jimbolia; 12122 loc. St. c. f. la hotarul cu Jugoslavia la 39 km. de Timișoara; pe aici trece trenul internațional care merge prin Italia și Elveția la Paris.

JINA, com. rur. jud. Sibiu plasa Miercurea; 3400 loc.

JINGOISM, patriotism exagerat, cuvînt american, abreviat din *By jingo* = pe **St. Gîngol**.

JIIQUIDI CONSTANTIN (*1865†1899), caricaturist român. A lucrat la diferite ziare și reviste umoristice din Iași și București, mai ales pe la 1884—95; a publicat și citeva albume cu caricaturi ale oamenilor zilei (*Profiluri parlamentare*, *Ziaristi după natură*, *Facultatea de medicină*).

JIRASEK ALOIS (*1851†1930), scriitor ceh. A publicat romane.

JIRECEK [irecec] **CONSTANTIN** (*1854†1917), istoric ceh. A fost ministru de instrucție în Bulgaria (1879—84), profesor la Viena și la Praga. Op. pr. *Istoria Bulgarilor* (1877), *Statul și societatea în Serbia medievală* (1913). În scrierile sale a vorbit despre multe chestiuni cari interesează de aproape istoria noastră (Vlahii și Maurovlahii, stăpînirea romană în Dalmatia, etc.). A fost membru onorar al Academiei Române (1914).

JIRLAU, com. rur. jud. Rîmnice-Sărat plasa Galbenu; 2637 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Galbenu.

JITIÂNUL, mănăstire jud. Dolj, zidită 1657. **JIU**, riu în România. Izvorăște în Transilvania prin două ramuri; unindu-se acestea, el intră în Oltenia prin pasul **Lainet**, străbate jud. Gorj și Dolj (ale căror nume însemnează Jiul de sus și de jos) și se varsă în Dunăre în fața insulei **Copanița**. Udă multe localități, între cari: **Bumbești**, **Tîrgu-Jiu**, **Peșteana**, **Tîndăreni**, **Bechet** ș. a. Afluenți pe dreapta: **Bistrița**, **Motru**, **Almăjelu**, **Fratoștița**, **Obedeanca**; pe stînga: **Gîlortul**, **Amaradia**, **Jieful**. Pe malurile acestui riu s'a dat, în cursul războiului nostru pentru întregire, două mari bătălii: una, începută la 14 Octombrie 1916, (stil vechiu), chiar la marginea orașului Tîrgu-Jiu, la care au participat și un număr de cercetași, cum și locuitorii civili ai orașului, bărbați și femei; bătălia a finit trei zile și s'a terminat cu respingerea inamicului; a fost una din marile victorii ale războiului în prima lui fază; alta, începută la 11 Noembrie 1916 și terminată la 17 Noembrie cu înfrîngerea rezistenței Românilor; ea s'a desfășurat cu un raport de forțe cu totul în defavoarea noastră: noi aveam o singură brigadă și inamicul 4 divizii.

JUL, revistă pentru literatură și știință, Tîrgu-Jiu, 1894—1895.

JOE (sau **JUPITER**, grec. *Zeus*), zeu al mitologiei greco-romane. Era fiul lui Saturn, pe care-l răsturnase din domnie. Purta numele de „tatăl zeilor și al oamenilor”. Era zeul puterii supreme: avea fulgerul în mîna sa.

JOFFRE JOSEPH (*1852†1931), mareșal francez. A comandat armata în prima luptă de la Marna, asigurînd prin victoria de aci posibilitatea victoriei finale. În timpul tratativelor din vara anului 1916 între România și aliați, el a stăruit ca intrarea în acțiune a armatei noastre să fie sprijinită prin anume operațiuni militare și prin procurarea la timp de munițiuni ș. a. și de ajutoare suficiente din partea Rușilor. A venit în România în August 1920 ca să decoreze orașul Mărășești cu Crucea de război franceză. Moartea lui a fost un doliu pentru Franța și pentru foștii ei aliați. Corpul lui Joffre a fost așezat la *Invalizi*, unde este înmormîntat și Fech.

JOHANNISBERG, sat în Germania (Prusia, Hessa-Nassau), renumit pentru vinurile din vile din acea regiune.

JOITA @ virf din Culmea Joitei jud. Argeș; 1960 m. alt. ¶ @ com. rur. jud. Ilfov plasa Bolintin; 1370 loc. După legea 1929, are în circ. sa 6 sate.

JOKAI [locai] **MOR** (*1825†1904), poet ungar, ziarist. A scris romane, poezii, etc. S'au tradus din operele lui: *Mărtiriul inimii* (B. p. t.), *Nu-vele* (de Sever Dariu, 1908), *Îngerul vîrsării de sînge* (de V. Al. George, 1916).

JOKL NORBERT, filolog austriac. Șeful bibliotecii Universității din Viena. Profesor de filologie indo-germanică, în special albaneza, limbi baltice și slave-vice. Membru corespondent al Academiei Române (1929).

JOLDEA, domn al Moldovei în 1552 citeva zile.

JORDAENS IACOB (*1593†1678), pictor flamand, elev al lui Rubens.

JOSE DE ALMEIDA ANTONIO (*1866†1929) om politic portughez. A fost medic într-o colonie africană; a organizat mișcarea din 1910, care a adus proclamarea republicei; preșident al guvernului care a declarat război Germaniei (1916), preșident al Republicii în 1919.

JOSENI @ com. rur. jud. Ciuc, plasa Gheorgheni; 6280 loc. ¶ @ J.-BIRGAU, com. rur. jud. Năsăud plasa Birgău; 1394 loc.

JOSIKA MIKLOS (NICOLAE) (*1796†1865), scriitor maghiar. A publicat romane istorice.

JOURDAIN DOMNUL, personaj din comedia lui Molière „Le bourgeois gentilhomme”: „care făcea proză fără să știe”.

JOURNAL DE BUCUREȘTI, politic și literar, București, 1870—77, sub redacția lui *L'Ulysse de Marsillac*. **JOURNAL DES DEBATS**, ziare politic fr. intern. 1789 de Beaudouin.

JUAREZ CARLO BENITO (*1806†1872), om politic mexican. A luptat contra împăratului Maximilian (1864—67), fratele lui Frantz-Iosef, impus pe tronul Mexicului, și contra expediției franceze.

JUCIÇA-NOUĂ, com. rur. jud. Cernăuți, plasa

Joe

Joffre

Jokai

Prutului; 2100 loc. După legea 1929, e com. suburbană în *Sadagura*.

JUȚUL-DE-JOS, stație c. f. linia Cluj—Baia-mare, între Apahida și Dej.

JUGURȚA (JUGURTHA) (* ca. 154 † ca. 104 a. Chr.), rege al Numidiei. S'a luptat contra Romanilor, dar a fost învins de Marius și adus prozonier; se zice că a murit în închisoare. Lui li atribue Sallustiu cuvintele despre corupția Romanilor din acel timp: *Urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenierit*.

JULIȚA, sfântă martiră (†304) prăznuită de biserica ortodoxă la 15 Iulie. În timpul persecuțiilor lui Dioclețian, fugind împreună cu fiul ei Chirie, din orașul ei în care trăia în mare bogăție, a fost prinsă în orașul Tars și martirizată, apoi ucisă, după ce a văzut cum copilul ei în vîrstă de 3 ani a fost omorît în mod sălbatic.

JUNGFRAU [jungfrau], culme a munților Alpi (bernezi), 4180 m. alt.

JUNIMEA din Cernăuți, societate literară înființată în 1878 de studenții români din Universitatea de acolo.

JUNIMEA din Iași, societate literară, întemeiată în 1864 de Titu Maiorescu, Teodor Rosetti, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi ș. a., care a fondat în 1867 revista „Convorbiri literare”.

JUNIMEA LITERARĂ, revistă literară și științifică, Cernăuți, redactor *I. Nistor*, fondată în 1904.

JUNIMEA ROMANA, ziar politic, a apărut la Paris în 1851; redactori: *G. Crețianu*, *A. Odobescu*, *Dim. Florescu*, *Dr. Iatropol*, *D. Berindei*, *Al. Sîtleanu*.

JUNONA, zeiță din mitologia greco-romană (grecește: **HERA**), era fiica lui Saturn și soția lui Joe. Era protectoarea căsătoriilor și a nașterilor.

JUPALNIC, com. rur. jud. Severin, plasa Orșova; 1593 loc. După legea 1929, e com. suburbană la orașul Orșova.

JUPITER — **JOE**.

JURA, munți între Franța și Elveția.

JURILOFCA, com. rur. jud. Tulcea, plasa Badag; 3125 loc. După legea 1929, formează o circ. com. cu 7 sate.

JURNAL DE AGRICULTURĂ, foaie periodică sub redacția lui *Ioan Ionescu*, Iași, 1858—59.

JURNALUL SOCIETĂȚII CENTRALE AGRICOLE, București, înființat în 1892.

JURNALUL SOCIETĂȚII ȘTIINTELOR MEDICALE, București, 1879—1880. Redactori: *Boicescu*, *Feltz*, *Grecescu*, *Istrati*, *Marcovici*, *Stoicescu*.

JUSSIEU, numele unei familii de botaniști francezi. În primul rînd trei frați: **ANTOINE** (*1686 †1758), **BERNARD** (*1699 †1777), **JOSEPH** (*1704 †1779), apoi un nepot: **ANTOINE-LAURENT** (*1748 †1836) și un fiu al acestuia: **ADRIEN** (*1797 †1853). Antoine-Laurent a scris o carte despre felurile plantelor și a făcut să se adopte un sistem de clasificare propus de unchiul său Bernard.

JUSTIN FILOZOFUL († ca. 164), sf. martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 1 Iunie. A fost om foarte învățat, care s'a convins la vîrstă înaintată de adevărurile religiei creștine. A scris pentru apărarea credinței sale: *Cuvîntări către Greci*, *Sfăduire către neamuri*, *Dialogul lui Trifon și Apologia religiei creștine*. A locuit multă vreme în Roma. Aci a fost acuzat pentru credința sa, martirizat și ucis.

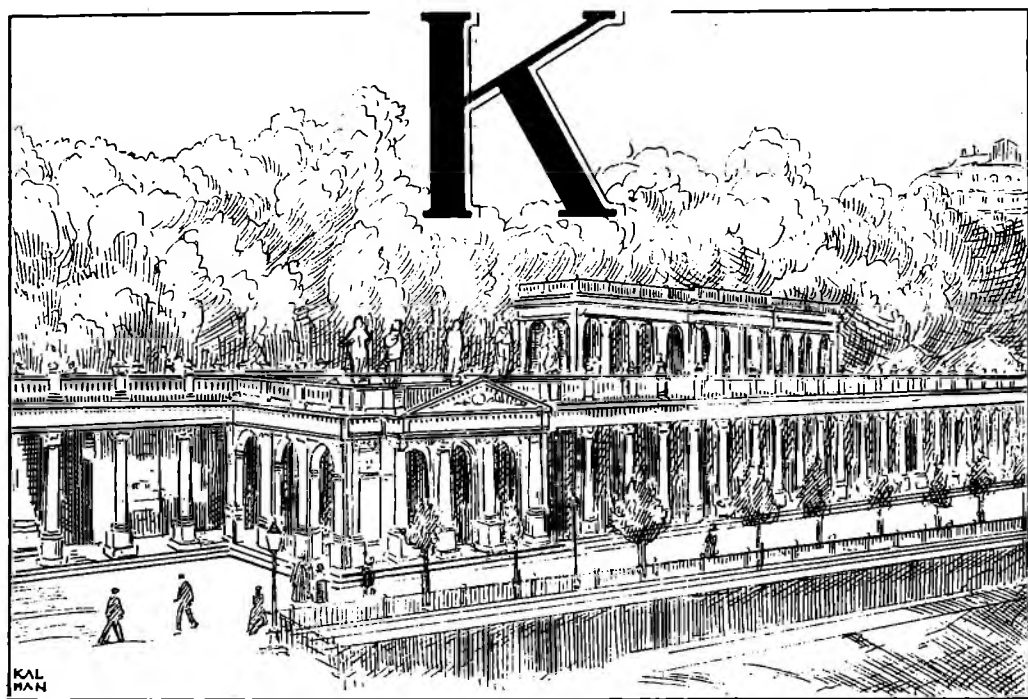
JUSTINA († ca. 304), sf. martiră, prăznuită de biserica ortodoxă la 2 Octombrie. A suferit martiriul în Nicomedia împreună cu Ciprian.

JUSTINIAN I (* ca. 482 †565), împărat roman al Orientului 527—565. A purtat războaie victorioase mai ales prin generalii săi Belisariu și Narses; a reînălțat biserica Sf. Sofia din Constantinopol (care arsese); a pus să se adune diferitele legiuri sub direcțiunea lui Trebonian făcînd mai multe colecțiuni: *Digeste*, *Institute*, *Novele*, cari au servit ca model legiuitorilor din diferite țări în cursul secolelor.

JUȚARA ERNEST (*1870), medic român. Profesor de clinică chirurgicală (din 1904) la Universitatea din Iași, apoi la București, director al Institutului de anatomie.

JUVENAL (DECIMUS JULIUS JUVENALIS) (* ca. 42 † ca. 125), scriitor satiric roman. Operele sale sînt violente și citeodată declamatorii. De la el este dictonul: *facit indignatio versum*. Satirele lui s'au tradus rom. de Anghel Marinescu, edit Casa Școalelor.

KARLSBAD; PAVILIONUL DE CURĂ.

KADEISI ABDULAR, delegatul Turciei la tratatul din Giurgiu pentru armistițiul între Ruși și Turci (1811), care a fost urmat de pacea de la București (1812).

KADLEC KAREL, profesor la Universitatea din Praga, specialist în istoria dreptului slav. A scris o carte *Românii și dreptul românesc în țările slave și ungurești* (1916), având concluzii inadmisibile pentru noi. E membru corespondent al Academiei Române (1919).

KAINDL RAIMUND (*1866), profesor german în Cernăuți, istoric și folklorist. A publicat multe lucrări despre locuitorii Bucovinei (*Die Huzulen*, 1894, *Geschichte der Deutschen in der Karpathenländer*, 3 vol. 1907), despre trecutul acestei provincii (*Geschichte der Bukovina*, 1896) și despre poezia populară germană (*Deutsche Volkslieder aus der Bukovina*, 1909).

KALAHARI, desert mare în Africa de sud.

KALIDASA (sec. I a. Chr.) poet indian, a compus în sanscrită mai multe scrieri, între cari drama *Sacuntala* (— acest cuv.).

KALINDERU IOAN (*1840†1913), jurist român. A fost consilier la Curtea de Casație. În 1881—82 a fost însărcinat de guvern să trateze la Berlin răscumpărarea căilor ferate construite de compania Strussberg. În 1884 i s'a încredințat organizarea domeniilor Coroanei: a făcut clădiri și tot felul de instalațiuni necesare unei gospodării model; a înființat școli primare, pentru cari a făcut localuri speciale, a clădit biserici în diferite sate, a înființat ateliere și biblioteci populare și a tipărit numeroase broșuri cu cunoștințe folositoare pentru săteni. Ales membru al Academiei Române (1893), a dăruit acestei instituții moștenirea lui I. Otetelișanu, pentru care fusese lăsat legatar universal. Kalinderu a publicat studii de drept roman (*Droit prétorien et réponse des prudents*, 1885; *Consiliul Împăraților la Roma și Constantinopol*, 1887; *Studii asupra celor 12 table; Les sources du droit roman*), de istorie romană (*Viața municipală la Pompei*, 1890; *Doi antagoniști romani*, 1892; *Vilele și reședințele de vară la Romani, Romanii călători*, 1895), studii

de drept român și internațional făcute cu ocazia născuturii sale în Germania și cu ocazia procesului ce a susținut pentru moștenirea lui Otetelișanu; în fine diferite chestiuni economice, sociale, etc. și o colecție de discursuri (*Patrie, éducation et travail*, 1896). Discursul de recepție la Academie a tratat despre viața Episcopului Melchisedec.

KALINDERU NICOLAE (*1835†1902), medic român. A fost medic primar de spital (Colentina, Brîncovenesc), profesor de clinică medicală la facultatea de medicină din București (1887), membru corespondent al Academiei Române (1889). A publicat scrieri despre *lepră, tuberculoză, epilepsie, mîelita sifilitică*, ș. a. Amator de artă, a lăsat o colecție importantă de tablouri.

KALLAY BENIAMIN (*1839†1903), om politic maghiar. A fost șef de secție în ministerul de externe, ministru de finanțe, guvernator al Bosniei și Hertegovinei, membru al Academiei din Pesta.

KALNOKY GUSTAV conte (*1832†1898), om politic maghiar. A fost ministru de externe al monarhiei, min. plenipotențiar la Roma, Copenhaga, Petersburg.

KALUZNIAČKI EMIL (*1845†1914), filolog austriac. S'a ocupat de filologia slavă și de istoria Slavilor. A fost profesor la Universitatea din Cernăuți (1875), membru corespondent al Academiei Române (1890); a călătorit prin Moldova și a publicat o culegere de *documente despre Moldova și Muntenia* din arhivele polone (1878), apoi și alte *manuscrise de la măn. Neamțu* (1907).

KAMEHAMEHA, numele mai multor regi ai insulelor *Havai* sau *Sandwich*. Cu K. v (pe la 1865) s'a stins această familie și peste cîteva decenii arhipelagul a fost anexat de Statele Unite.

KAMENSKI — CAMENSKI.

KANITZ AUGUST (*1843†1896), botanist ungur. A fost profesor la Universitatea din Altenburg, apoi la Universitatea din Cluj (1872); a redactat o revistă de specialitate în Cluj de la 1877; a studiat flora Ardealului și a fost membru corespondent al Academiei Române (1882).

KANŞAS, rlu afl. al lui Missouri; lung ca. 1000 km., din cari 340 km. navigabil.

KANT IMMANUEL (*1724†1804), filozof german. Profesor de logică și metafizică la Königsberg. Filozofia lui e criticismul în opoziție cu dogmatismul și scepticismul. Morala lui e bazată pe ideea *obligațiunii* (imperativul categoric), de aciliberata morală și conchide la existența lui D-zeu și la nemurirea sufletului. Op. pr. *Critica rațiunii pure*, 1781; *Critica rațiunii practice*, 1788; *Critica judecării* (1790). În românește s'au tradus: *Pedagogia* (de C. V. Butureanu, f. a. Bibl. p. toți), *Spre pacea eternă* (de Ion Gorun, 1918), *Prolegomene la orice metafizică viitoare* (de Mihail Antoniadă, 1924), *Filozofia creștinismului* (de Adrian Sulcină, 1912), *Religia în limitele rațiunii* (de C. Rădulescu-Motru, 1924), *Critica puterii de judecată* (de I. Gherincea, 1927), *Înțelegerea metafizicii moravurilor* (de Traian Brăileanu, 1929).

Kant Immanuel

KARA, mare formată de Oceanul înghețat de N. între Noua Zembla și continent.

KARAGHEORGHE GEORGE (*1752†1817), șeful insurgenților sîrbi contra Turcilor, care stabili în principiu independența țării.

KARAGHEORGHEVICI ALEXANDRU (*1806†1885), prinț sîrb, fiul lui George Caragheorghe. A fost proclamat domnitor în 1842 și a fost răsturnat în 1858 de către partizanii familiei Obrenovici. A trăit în România și în Ungaria, unde avea proprietăți.

KARAGHEORGHEVICI PETRU, rege al Serbiei — **PETRU**.

KARAGIĆI VUK STEFANOVIĆI (*1787†1864), scriitor sîrb. S'a ocupat cu reformarea limbii literare sîrbești și cu literatura poporană. A trăit multă vreme în Viena, unde a publicat lucrări de gramatică, colecții de folclor, un dicționar, etc.

KARAIKAKIS GEORGIOS (*1782†1827), erou grec. S'a distins în luptele pentru independența patriei. A căzut în bătălia de la Atena.

KARAKORUM, munți în Asia centrală, între Himalaia și Kuenlun.

KARMSIN NICOLAE MIHAILOVICI (* ca. 1766† ca. 1826), istoric rus. Op. pr. *Istoria Rusiei*. O citează M. Kogălniceanu în faimosul său discurs introductiv la Cursul de istorie națională din 1843, zicînd că e unul din izvoarele sale.

KARVELOF PETKO (*1845†1903), om politic bulgar. A fost prim-ministru. (1880, 1884, 1901), regent în 1886.

KARKALEKI — **CARCALECHI**.

KARLOVY VARY — **CARLSBAD**.

KARLSBAD — **CARLSBAD**.

KARLSRUHE — **CARLSRUHE**.

KARNABAT, județ și oraș în Bulgaria.

KARR ALPHONSE (*1808†1890), scriitor francez. A fost mult timp prim redactor la „Figaro”. A redactat o publicație satirică: „Les Guêpes” și multe romane. La noi mai cunoscut a fost „Sous les tilleuls” (1832).

KASAN, oraș în Rusia (Statul Tătarilor) aproape de Volga; 175.000 loc.

KASSAI, afluent al fl. Congo (Africa — harta), lung. ca. 2.000 km.

KAULBACH WILHELM (*1804†1874), pictor german. A fost director al Academiei din München.

KAUNITZ ANTON Prinț (*1711†1794), diplomat austriac. A fost cancelar al imperiului; a organizat coaliția contra lui Frederic cel mare (1756); a participat la prima împărțire a Poloniei, luînd Galiția; autorul principal al tuturor intrigilor prin cari a fost răpită Bucovina (1774).

KAZIMIR III zis cel Mare (*1310†1370);

rege al Poloniei dela 1333. Ca să-și asigure siguranța în afară, a cedat cavalerilor teutoni Pomerania; ca să înlăture pretențiile Boemiei la coroana poloneză, i-a cedat Silizia și Plock; dar a luat în stăpînire Rusia Roșie (1341). A desvoltat comerțul interior, a deschis școale, a fondat o Universitate (1361), a reformat administrația, a întărit ordinea în stat, a reorganizat armata, a micșorat din privilegiile nobililor și s'a silit a îmbunătăți soarta țăranilor.

KEAN [chin] **EDMUND** (*1787†1833), actor englez. Vestit în roluri de tragedie, mai ales în piesele lui Shakespeare.

KEHAIA BEG, unul din comandanții armatei turcești care a venit în Muntenia în 1821 ca să combată pe eteriști.

KEKAUMENOS (pe la 1070), scriitor bizantin, a cărui viață e puțin cunoscută. A lăsat un manuscris intitulat *Strategicon*, publicat în 1896 la Petersburg, în care vorbește și despre Românii din Peninsula Balcanică.

KECSKEMET [checichemet], oraș în Ungaria; 82.000 loc.

KELLY HOWARD, membru al Academiei de științe din statul Uniunii americane *Maryland*, cu sediul în Baltimore; membru corespondent al Academiei Române (1921).

KELLOGG FRANK B. (*1856), om politic american. Este autorul *pacului* făcut în înțelegere cu Briand, prin care se osîndește orice războiu de agresiune în interes național. Nu se prevăd sancțiuni speciale, ci se menționează că în contra agresorului se vor pune în mișcare toate mijloacele cuprinse în pactul Societății națiunilor. Această convențiune s'a semnat de toate statele Europei și de multe din celelalte continente și a intrat în vigoare la 24 Iulie 1929. În 1930 i s'a decernat premiul Nobel pentru pace.

KEMAL-PAŞA MUSTAFA (*1881), general și om politic turc. Răsturnînd monarhia, a întocmit (1923) o republică dictatorială al cărei șef este el. În 1919 a condus lupta contra Grecilor, pe cari i-a învins. A întreprins o serie de mari reforme în sensul occidental, între cari înlăturarea fesului, desființarea obiceiului ca femeile să-și acopere fața, le-a dat chiar un fel de drepturi politice, a introdus cu forța alfabetul latin.

KEMPIS (HEMERKEN) TOMAS (*1379†1471), scriitor german. Lui se atribuie opera atât de răspîndită *Imitatio Iesu-Christi*.

KENIA, munte în Africa (— acest cuv.).

KENYON FREDERIC, istoric englez. Membru onorar al Academiei Române (1924). În timpul războiului mondial, el a format la Londra o societate anglo-română pentru propagandă în favoarea idealurilor noastre.

KEPLER IOHANNES (*1571†1630), astronom german. A fost profesor la Graz, la Linz. A descoperit cîteva legi ale mișcărilor corpurilor cerești (cari li poartă numele): 1) planetele se mișcă pe niște elipse cari au soarele la unul din focare; 2) arile descrise de razele vectorii sînt proporționale cu timpul; 3) patratul timpului mișcărilor planetare este proporțional cu cubul marilor axe ale orbitelor.

KERSON (scris și **KHERSON**) **KEPSON**.

KETTNER RADOMIR, geolog ceh. Profesor la Universitatea din Praga. A călătorit în România. E secretarul secțiunii cehoslovace din Asociația geologilor Carpaților. Membru corespondent al Academiei Române (1928).

KAYSERLING [caizerling] **HERMAN CONTE** (*1880), filozof german. Op. pr. *Das Gefüge der Welt* (Structura lumii), Jurnalul de călătorie al unui filozof (*Reiselaubebuch eines Philosophen*). El nu urmărește să dea un nou sistem de explicare a lumii, ci să preschimbe filozofia, cultivată pînă

Kepler Iohannes

acum pentru ea însăși, într-o știință animatoare de progres sau într-o artă binefăcătoare pentru omenire.

KIAJNA (= **DESPINA**), fiica lui Petru Rareș și soția lui Mircea Ciobanu (de aci numele de **MIR-CIOABA**). A fost o femeie de o rară energie și foarte ambițioasă. Prin intrigele ei, prin trecerea ce izbutise a avea la Poartă, grație mai ales ajutorului ce-i dădeau femeile din haremul Sultanului și al marilor demnitari, a izbutit să țină pe fiii ei, Alexandru (vitrig) și Petru Schiopul, mulți ani pe tronurile țărilor române.

KIEL [chil], oraș în Germania: 216.000 loc. De aci pornește *Canalul Kiel* care taie peninsula Iutlanda pînă la gura Fluviului Elba, formînd legătura între marea Baltică și marea Nordului.

KIEPERT [chipert] **HEINRICH** (*1818 †1899), geograf și cartograf german. A fost profesor la Berlin, a publicat atlase geografice întrebuintate în toate țările, asemenea și la noi. S'au făcut și prelucrări după ele.

KIEW, oraș în Rusia (Ucraina) pe Nipru; 400.000 loc.

KIKINDA → **VELIKA KIKINDA**.

KILIMANGIARO, munți în *Africa* (→ acest cuvînt).

KIPLING RUDYARD (*1865), romancier și poet american. A luat premiul Nobel. Din scrierile lui s'au tradus în rom.: *Amintiri din pension* (de Radu Fl. Soreanu, f. a., Bibl. Luceafărul), *Sinu-cigașul* (de Ion Pas f. a. Bibl. Lectura), *Istoriore* (de Olimp Stefanovici) și părți din *Cartea Junglei* (de N. Rusu în „Ritmul vremii” și I. Foti în „Propilee”).

KIRCHHOFF GUSTAV ROBERT (*1824 †1887), fizician german. A fost profesor la Heidelberg. A făcut studii asupra spectrului solar, descoperind (cu Bunsen) analiza spectrală.

KIRIAC DIMITRIE G. (*1866 †1928), compozitor român. După ce și-a luat licența în drept, a început a se ocupa de muzică. A făcut studii la Paris (1892) sub direcțiunea lui Vincent d'Indy. Întorcîndu-se în țară (1899), a cercetat folklorul românesc și s'a ocupat de muzica bisericască, compunînd o *liturgie orientală*. A fost numit profesor de teorie și solfege la Conservatorul din București. În 1901 a înființat societatea corală „Carmen”, cu care a cîntat orașele din Transilvania și Bucovina, întreprinînd, prin puterea cîntecului, neconștient vie ideea națională. El este autorul *Imnului de slavă*, cîntat la Alba-Iulia la serbările încoronării primului rege al tuturor Românilor. A fost membru al Ateneului Român.

Kiriac Dimitrie

KIRIAZI GHEORGHE (*1829 †1893), medic grec stabilit în România (1855); a făcut Casei școalelor o importantă donație și a construit în București spitalul zis „Xenocrat” cu fondurile ce-i lăsase acesta.

KIRILOF ALEXANDRU N. (*1819 †1881), comerciant român. Moștenind de la tatăl său o avere însemnată, n'a continuat comerțul de lipscănie, care, se vede, i se părea puțin potrivit cu educația ce primise și cu studiile făcute în streinătate. ci s'a făcut bancher, unul din primii bancheri români. Viața luxoasă ce ducea și, de sigur, oarecare neglijență în conducerea afacerilor au făcut să se piarză începutul făcut de el. Amestecîndu-se în politică, a luat parte la revoluția din 1848 și a fost arestat după căderea ei.

KIRILOF NICOLAE (*1775 †1849), comerciant român. Se numea Chiru, nume schimbat după influența rusească. A început prin agricultură, ținînd în arendă moșia Vălenii-de-Munte și moșii din Basarabia; după aceea s'a ocupat cu comerțul de blănărie, care i-aduse cîștig însemnat; în fine, cu lipscănia, ajungînd pe la 1830 cel mai mare negustor în această ramură din toată țara. Și-a

cumpărat vii, moșii, a devenit foarte bogat, a luat în arendă vămile și salinile Munteniei.

KISFALUDY KÁROLY (*1788 †1830), poet maghiar. A scris drame, nuvele, etc.

KISSELEFF PAVEL DIMITRIVICI (*1788 †1872), general rus. A fost adjutant al împăratului și a luat parte la războiul contra Turcilor (1828) și la 1829 a fost numit comandant al armatelor de ocupație din principatele române și apoi guvernator general al lor. Sub guvernarea lui, s'au făcut Regulamentele organice și s'au organizat diferitele servicii de administrație. La 1834 s'a retras în patrie, a fost ministru, apoi ambasador la Paris. În amintirea lui s'a numit șoseaua Kisselef din București.

Kisseleff Pavel Dimitrevici

KISSINGEN, oraș în Germania (Bavaria); 7946 loc. Stațiune balneară.

KISINÁU → **CHISINÁU**.

KITCHENER [chicener] **HERBERT** lord (*1850 †1916), general englez. A luat parte la expedițiile în Egipt (1884), în Sudan (1888, 1898), în Africa de Sud (1900); fiind ministru de război, a organizat armata engleză la începutul războiului mondial.

KIUICIUC KAINARGI → **CUCIUC**.

KLADDERADATSCH, foaie umoristică în Berlin, întemeiată în 1848.

KLAPKA GEORG (*1820 †1892), general ungar. A comandat armata în revoluția contra Austriei în 1848—49.

KLEBER JEAN BAPTISTE (*1753 †1800), general francez. A comandat armatele revoluționare, a luat parte la expediția lui Napoleon în Egipt și a fost asasinat acolo de un mameluc.

KLEIN [claîn] **FELIX** (*1925), matematic german. Profesor la Universitatea din Göttingen. A fost inițiatorul unei publicații enciclopedice de matematică, președintele unei comisii internaționale pentru învățămîntul matematicilor. Membru onorar al Academiei Române (1913).

KLEIN IOAN INOCENȚIU → **MICU**.

KLEIN SAMUEL → **MICU**.

KLEINWECHTER [claînvehțter] **FRIEDRICH** (*1927), scriitor german. A fost profesor la Universitatea din Cernăuți. S'a ocupat de sociologie și economie politică. Op. pr. *Lehrbuch der Volkswirtschaftspolitik*. A fost membru onorar al Academiei Române (1921).

KLEIST [claist] **HEINRICH** (*1777 †1811), dramaturg german. Unul din reprezentanții de frunte ai romantismului. Opera cea mai cunoscută: *Prinz Friedrich von Homburg*, dramă alegorică patriotică.

KLENCK ROBERT (*1850), violonist german stabilit în România. Profesor la Conservatorul din București.

KLONDIKE, regiune în Alaska. Mine de aur descoperite în 1897.

KLÖPSTOCK FRIEDRICH GOTTLIEB (*1724 †1803), poet german. Op. pr. *Mesiada* (1773), epopee măreată a vieții lui Isus Hristos.

KNEIPP [cnaip] **SEBASTIAN** (*1821 †1897), preot catolic și medic naturalist. S'a stabilit la Wörishofen, unde a înființat un fel de sanatoriu în care toate boalele erau tratate prin *Cura de apă*. Cartea lui, în care își dezvoltă teoriile, s'a tradus în multe limbi și în românește.

KNOX IOHN (*1505 †1572), reformator religios; unul din întemeietorii presbiterianismului în Scoția.

KOCH ROBERT (*1843 †1910), medic german. A fost profesor la Berlin, director al Institutului de igienă. A făcut studii asupra tuberculozei, holerei, etc. A călătorit în India, în Africa, unde a studiat boala somnului. A luat premiul Nobel în 1905.

KOCHANOWSKI IOAN (*1530 †1584), poet.

polon. A scris drame, elegii, ș. a.; a tradus în versuri *psalmii*. Această din urmă lucrare a fost modelul mitropolitului Dosofteu pentru psaltirea sa versificată. În anul 1930 Polonia a serbat 400 de ani de la nașterea acestui poet și a organizat mari festivități, între cari și reprezentarea dramei lui „*Refuzul dat solilor greci*”.

KOGĂLNICEANU (scris și **KOGL...**) **MIHAI** (*1817†1891), om politic și istoric român. A fost trimis împreună cu fiul Domnitorului Moldovei Mihail Sturdza la Berlin pentru studii superioare. A avut profesori pe cîțiva învățați vestiți ai epocii (1834—1838) și, după îndeplinirea, a scris și a publicat acolo un articol în limba germană despre limba și literatura română (1837) și o broșură în limba franceză despre *Țigani* (1837), asemenea a început o lucrare mare despre istoria poporului român, dar numai un volum a apărut (*Histoire de la Valachie, dela Moldavie et des Valaques Transdanubiens*, 1837).

Mihail Kogălniceanu.

Întorcînd-se în țară, a fost ofițer (a înaintat pînă la gradul de maior) și adjunct al Domnitorului; a înființat o revistă populară *Foata sătosească* (1839-51), și alta destinată societății culte *Dacia literară* (1840) și a publicat o colecție de documente: *Arhiva românească*. Director al teatrului, împreună cu Alecsandri și C. Negruzzi (1840), a tradus și a localizat câteva piese. În 1843 a fost numit profesor de istorie la „Academia Mihăileană”, dar cuvîntul de inaugurare ținut la 26 Noiembrie a fost socotit de guvern ca avînd idei prea înaintate și cursul a fost închis. Acest cuvînt a rămas ca un monument în felul său și se citește oricînd cu interes. În 1845 a început a tipări *Letopiseșele Moldovei* în 3 volume, pe care le-a terminat în 1852, dînd astfel cercetătorilor un bogat material, care pînă atunci se păstra numai în manuscrise. În 1848 a redactat un proiect de constituție, care reprezenta dorințele partidului național, a suferit și el persecuții din partea Guvernului lui Mihail Sturdza, cu care intrase în conflict. În epoca aceasta a vizitat Parisul. În timpul domniei lui Grigore Ghica (după 1849), el a avut prilejul de a lucra la studii istorice, fiind amic cu Domnitorul, el însuși un spirit liberal. De atunci și-a închinat activitatea mai mult politice. În 1855 înființează ziarul *Steaua Dunării*, care a avut un rol important în propagandă pentru unire, aceasta fiind atunci preocuparea principală a lui Kogălniceanu. Rolul lui în perioada electorală a divanului ad-hoc a fost hotărîtor: grație lui s’au casat principele alegeri și s’au făcut altele, cari au dat numai doi deputați anti-unioniști; tot asemenea în desbaterile divanului a rostit cuvîntări cari vor rămînea în istoricul oratoriei române. De aceea a fost natural ca în ziua de 5 Ianuarie 1859, după proclamarea votului adunării electivă, el să salute pe Alexandru Ioan Cuza prin acel discurs faimos: „la legi nouă, om nou!” Înainte de unirea definitivă, el a fost prim-ministru în Moldova (1860), dar a sîrșit ridicîndu-si un curent ostil și avînd a se apăra față de propunerea de dare în judecată. După unire, s’a semnalat ca orator parlamentar, mai ales în timpul desbaterilor proiectului de lege prezentat de Ministerul Barbu Catargiu pentru îmbunătățirea stării țăranilor (1862), cînd a rostit două mari discursuri. Domnitorul Cuza nu promulgă legea votată și, chemînd la guvern pe Kogălniceanu (1863), face faimoasa *lovitură de stat* de la 2 Mai (1864), disolvînd adunarea, care dăduse vot de blam guvernului, și cerînd corpului electoral să se pronunțe prin plebiscit asupra acestui act și asupra statutului, care modifica organizarea parlamentară. Atunci s’a făcut improprietărea țăranilor, s’au decretat codurile de legi civile, penale, etc., s’a făcut legea instrucției care a fixat obligativitatea inv. primar.

La 26 Ianuarie 1865 Kogălniceanu, în urma unor neînțelegeri cu Domnul, se retrage. Atunci încep luptele partidelor (conservator și liberal) contra lui Cuza și se sîrșesc prin abdicarea din 1866. Kogălniceanu, deși membru al partidului liberal, își leagă, intructivă, soarta de a fostului Domn, încît zice odată: „sînt omul de la 2 Mai, sînt învinșul de la 11 Februarie”. De aceea, în primii ani ai noii domnii, stă la o parte. Îl vedem ministru de interne în 1868 în guvernul conservator al lui Dim. Ghica și tocmai în 1876 ministru de externe în guvernul de tranziție al lui M. Costache-Epureanu și în 1877 în guvernul liberal prezidat de I.C. Brătianu, care a făcut războiul pentru independență, și rămîne pînă în 1880. În acest timp el a avut rol important în tratările diplomatice și în conducerea administrației țării și a reprezentat, cu I. Brătianu, România la Congresul din Berlin (1878), robind discursul prin care apăra cu abilitate, dar și cu tărie, drepturile țării față de pretențiile Rusiei. A fost membru al Academiei Române (1868) și cu cîteva luni înainte de a muri a citit într-o ședință festivă a acestei societăți un discurs în care a vorbit despre copilăria și tinerețea sa și despre cîteva acte mari la cari a participat ca om politic.

KOGILNIC — COGILNIC.

KOLA peninsula în Laponia rusească.

KOLCIAK ALEXANDRU VASILEVICI (*1875†1920), amiral rus. A fost comandantul flotei din Marea-Neagră în timpul războiului; a organizat, în 1918, în Siberia, o armată adversară mișcării bolșevice, care cuprîndea și regimente de foști prizonieri din armatele austriace (Cehi. Români, Poloni). În toamna și iarna anului 1918 s’au dat lupte importante cu bolșevicii. Românii și ceilalți soldați din țările eliberate de sub stăpînirea Austriei și Ungariei, vîzînd că Kolciak nu sprijină revendicările patriilor lor, au început să-l părăsească; apoi el a fost învins, arestat de unii din partizanii săi și predat bolșevicilor, cari l-au împușcat la Irkuț.

KOLETTI — COLETTI.

KOLOKOTRONIS TEODOROS (*1770†1843), om politic grec. S’a distins în luptele pentru libertatea patriei sale.

KOLOMEJA (pol. **KOLOMYJA**), oraș în Polonia (Galiția); 41.000 loc. Amanetată de Regele Poloniei lui Alexandru cel Bun. Din cauza aceasta s’au produs în sec. xvi multe războaie între Moldovenii și Poloni.

KONDAKOV NICODEM (†1925), istoric rus. Specialist în bizantinologie, a studiat arta și societatea bizantină. A fost membru onorabil al Academiei Române (1924).

KÖNIGGRÄTZ (azi **HRADEC KRALOVE**), oraș în Cehoslovacia (Boemia); 13115 loc. Aci a fost la 3 Iulie 1866 o luptă victorioasă a Prusiei contra Austriei.

KOPERNIK — COPERNIC.

KOPITAR BARTOLOMEU (*1780†1844), filolog austriac. Sloven de origine, s’a ocupat de slavistică. A fost bibliotecar în Viena și censor pentru publicațiile slavonosti și românești. A început a se ocupa de limba noastră pe la 1812; a combătut părerea gramaticilor ardeleni că s’ar putea curăți limba de slavisme. A scris recenzii asupra gramaticilor lui Roza și Boiadici. La 1813 a publicat critica Istoriei lui Petru Maior și a urmat cu el o polemică în privința acesteia.

KORAIIS ADAMANTIOS (*1748†1833), gramatic grec. A scris studii asupra gramaticii limbii grecești vechi și noi și alte lucrări bibliografice.

KORNÉ MIHAIL (*1844†1901), avocat român. A trăit în București și a avut o mare reputație în specialitatea sa. În tinerețe a publicat un volum de poezii.

KÖRNER TEODOR (*1791†1813), poet german. A fost ofițer și a căzut într-o luptă. A fost supranumit *Tirteul Germaniei*, din cauza poeziilor patriotice războinice.

KOROLENKO VLADIMIR (*1853†1921), nuvelist rus. A scris nuvele cu subiect luat din

Dobrogea Din operele lui s'au tradus în românește: *Muzicantul orb* (de El. Socor, 1908), *Nuvela siberiei* (de I. Hussar, 1908), *Două nuvela: Marea și Noaptea de Paști* (de G. Carp și Quidam, 1911), *Noaptea* (de Roman C. Stere, Bibl. Dimineața), *Fără graț* (de A. Frunză, f. a.), *Visul lui Macar* (de N. Dunăreanu, Bibl. p. toți).

KOSCIUSKO TADEUS (*1746†1817), patriot polon și general. A luat parte la luptele din America pentru libertate sub comanda lui Washington. Venind în patrie a fost comandantul armatei în luptele contra Rusiei (1794) și a fost numit *dictator*. Învingându-l pe Rusia și făcând prizonier, ar fi strigat: *Finit Poloniae*. Pus în libertate, a trecut în Elveția, unde a și murit.

KOSSOVO—COSOVO. Kosciuszko Tadeus.

KOSSUTH [coșut] **LAJOS** (Ludovic) (*1802†1894), om politic ungur. A fost șeful mișcării revoluționare contra Austriei în 1848. Era advoocat în Pesta. În 1837 a fost pedepsit cu închisoare pentru articolele publicate; acest fapt l-a creat o mare popularitate și, ca deputat în 1847, a făcut parte din guvernul ungar format sub prezidenția lui Batthyányi și apoi a făcut ca Adunarea din Debrețin să pronunțe independența Ungariei (1848). După ce trupele ungurești au fost înfrinte, a fugit în Turcia, unde a fost cîteva timp internat. Liberat, a trăit mai ales în Italia și nu a mai revenit în patrie nici după întemeierea dualismului.

KOTZEBUE [coțebu] **AUGUST** (*1761†1819), scriitor german. A trăit multă vreme în Rusia. A publicat opere de istorie și numeroase piese de teatru. S'au tradus românește: *Uniforma feldmaresalului Wellington* (de Sam. Botezat, Iași, 1835), *Șlefu nerod* (de I. Nițescu, Buc. 1835), *Grădinarul orb* (de Iancu Văcărescu, 1836), *Mizantropie și pocăință* (de Voinescu II, 1837), *Lapeirus* (de G. Asachi, 1837), *Pedagogul* (de G. Asachi, 1839), *Fiul pierdut* (de Asachi, 1839), *Cruciata* (de C. Lecca, Craiova, 1839), *Robii* (de Iancu Ganeva, Iași 1842), *Don Ramon de Colibrados* (de doctoria Anica Rasti, Buc. 1847), *Dumnezeul săracilor* (de Marius Rosenberg, Craiova, 1889), *Calea dreaptă* (de C. Darabant, Gherla, 1898).

KOTZEBUE WILHELM (*1813†1887), diplomat rus și scriitor german. A fost consul al Rusiei în Moldova pe la 1850 și a trăit mai mult timp acolo. A fost membru onorar al Academiei române (1884). A tradus în l. germ. poeziile populare culese de Alecsandri (1859) și a scris două lucrări în legătură directă cu viața și împrejurările din acel timp din Moldova: *Aus der Moldau, Bilder und Skizzen*, 1860, trad. rom. și tip. în 1884, apoi de Gala Galaction, Iași, 1920; *Lascar Viorescu*, 1863, trad. de Ana Maiorescu în „Conv. literare” 1887-1889 și în volum, Buc. 1892, retipărit Iași 1920 cu o introducere de M. Sadoveanu.

KOVACS [covaci] **MELETIE** (†1770), episcop român unit al Oradiei.

KÓVÁRY LASZLO (*1820†1907), istoric ungur. A fondat în Cluj ziarul *Ellenör*: a publicat *Istoria Ardealului*.

KRAKATOA, insulă din arhipelagul Sondelor, în care se află vulcanul cu același nume. La 27 August 1883 s'a produs o grozavă erupție vulcanică, după care cea mai mare parte din ea s'a prăbușit.

KRAPOTKIN **PETRU** Prinț (*1842†1921), geograf și revoluționar rus. A călătorit mult pentru studiile sale și, din cauza ideilor și acțiunilor sale, a fost silit a trăi mai mult în alte țări. A publicat

studii asupra *perioadei glaciare*, asupra *orografiei Siberiei*, etc. După stabilirea republicii sovietice, s'a întors în țară, unde a murit.

KRASINSKI a., nobil polon (podstolnic al Podoliei) trimis în solie la Constantinopol în 1636 spre a se plînge contra lui Vasile Lupu. În drumul acesta a trecut prin Moldova. Călătoria lui e descrisă de unul din însoțitorii săi și publicată în 1875.

KRASINSKI SIGISMUND (*1812†1859), poet polon; a publicat și romane.

KRASSIN L... **BORISOVICI**, revoluționar rus, unul din șefii mișcării bolșevice. A fost ambasador al Sovietelor la Londra și la Paris.

KREFELD, oraș în Germania (Prusia renană); centru de industrie a mătasei; aci a fost, în timpul războiului mondial, un mare lagăr de prizonieri luați de Germani; între ei și Români.

KREMLIN, cartier din Moscova (a fssst fortăreață). Aci este acum reședința guvernului sovietic.

KREMELITZ MITE (*1852†1916), scriitoare germană stabilită în România, fiind soția d-rului Kr. A publicat în colaborare cu Regina Elisabeta: *Rumänische Dichtungen*, 1885; apoi *Aus zwei Wellen*, 1886, *Astra*, ș. a. (cu pseudonim *Dilo si Idem*). Singură a publicat: *Rumänische Skizzen*, 1877, *Rumänische Märchen*, 1882, etc.

KREMELITZ WILHELM (*1841†1897), medic german stabilit în România. A fost medic primar la Spitalul Brncovenesc din București; a îngrijit pe Regele Ferdinand cînd — fiind prinț — a fost grav bolnav de febră tifoidă (1897).

KRETZULESCU CONSTANTIN (*1809†1884), om politic român. A fost ofițer (ajungînd la gradul de maior); apoi a intrat în administrație și justiție: prefect de Brăila, procuror la Înalta Curte; în 1857 e unul din conducătorii mișcării unioniste și devine prezident de consiliu în 1859 sub domnia lui Cuza. În această calitate și titular la justiție îl aflăm și în 1867, pentru cîteva luni. A fost membru onorar al Academiei Române (1871).

KRETZULESCU EMANUIL (*1836†1909), diplomat român. Ministru plenipotențiar. A publicat și opere literare.

KRETULESCU MANOLACHE, mare ban al Otteniei, numit în Aprilie 1808.

KRETZULESCU NICOLAE (*1812†1900), medic român și om politic. După studii la Paris, a practicat în București; a luat parte la mișcarea din 1848 și a fost exilat; s'a întors în țară în 1850; a fost ministru pe timpul lui Știrbei și sub căimăcamia lui Alex. Ghica. După unire, a fost ministru de interne în guvernul prezidat de C. Kretulescu (1859), apoi prezident de consiliu în mai multe rînduri: 1859, 1862—63 și 1865—66. În timpul domniei lui Carol I a fost ministru de justiție, de lucrări publice în guvernul prezidat de Lascar Catargiu (1871), iar de la 1873 reprezentant al țării în diferite centre mari: Roma, Petersburg, Paris. În 1879 a intrat în guvernul lui I. C. Brătianu ca ministru de Culte. A fost membru fondator al Ateneului Român și președinte al comitetului; membru al Academiei Române (1871).

KREUTZER RODOLPHE (*1766†1831), violonist și compozitor francez.

KREUZNACH, oraș în Germania (Prusia renană); 124.785 loc.

KRİLOV IOAN ANDREIEVICI (*1768†1844), fabulist rus. Fabulele lui au servit ca izvor de inspirație pentru multe din ale lui Al. Donici.

KRUG WILHELM TRAUGOTT (*1770†1842), filozof german, urmașul lui Kant la Königsberg. Una din lucrările lui, *Manual de filozofie și literatură filozofică*, a fost tradusă de A. T. Laurian în 1847.

Nicolae Kretulescu.

KOS-
KRU

INSTITUTUL DE 3 ANI
BIBLIOTECA

25847

KRÜGER PAUL (*1825 †1904), președintele republicii sudafricane. A luptat lung timp contra Angliei în faimosul războiu zis al Burilor.

KRUMBACHER KARL (*1856 †1909), filolog și istoric german. Membru onorar al Academiei Române (1906).

KRUPP ALFRED (*1812 †1887) și fiul său **FREDERIC ALFRED**, baron (*1854 †1902), întemeietori și conducători ai celebrelor uzine pentru arme și materiale de războiu de la Essen (Germania).

KRUŠEVAČ, oraș în Iugoslavia; 18400 loc. **KUBELIK IAN** (*1880), violonist boem. A dat și în țara noastră multe concerte.

KUEN-LUN, munți în Asia între Tibet și Turkestan. Au înălțimi până la 7000 m.

KÜHLMANN RICHARD (*1873), om politic german. A fost delegat la încheierea păcii de la Brest-Litovsk (1918) și de la București (1918).

KUHN ADALBERT (*1812 †1881), filolog și istoric german. S'a ocupat cu mitologia, a formulat teorii pentru explicarea miturilor și basmelor.

KUHN BELLA, șeful guvernului comunist maghiar. A pornit în 1918 războiu contra României; dar armatele noastre au înaintat pe teritoriul Ungariei și au intrat în Budapesta.

KÜPRÜLİ (sau **KOPRILI**) **MEHMET** (*1585 †1661) mare vizir al Turciei. Albanez de origine, din bucătar la Serai, deveni protejatul vizirului Cara Mustafa și fu numit administrator în Damasc, dar, fiind revocat, s'a întors în provincia sa, unde a stat ceva timp până când, chemat la Constanti-

nopol, a ajuns mare vizir, numit de Sultana Valide în timpul minorității lui Mahomet IV (1656). El ceru puterea absolută; i se dăde și ridică prestigiul Turciei prin reforme interne (realizate cu cruzime) și prin războaie externe. Cronicarul Neculce ne povestește o parte din istoria vieții lui. A avut doi fii: **FAZIL AHMET** (*1626 †1676) și **MUSTAFA** (†1691), cari au ajuns și ei mari viziri.

KUROPATKIN ALEXEI NICOLAEVICI (*1848 †1925), general rus. A luat parte la războiul din 1877—78; a fost ministru de războiu; a comandat trupele din Manciuria în războiul nefericit cu Japonia; asemenea a avut o importantă comandă în războiul mondial.

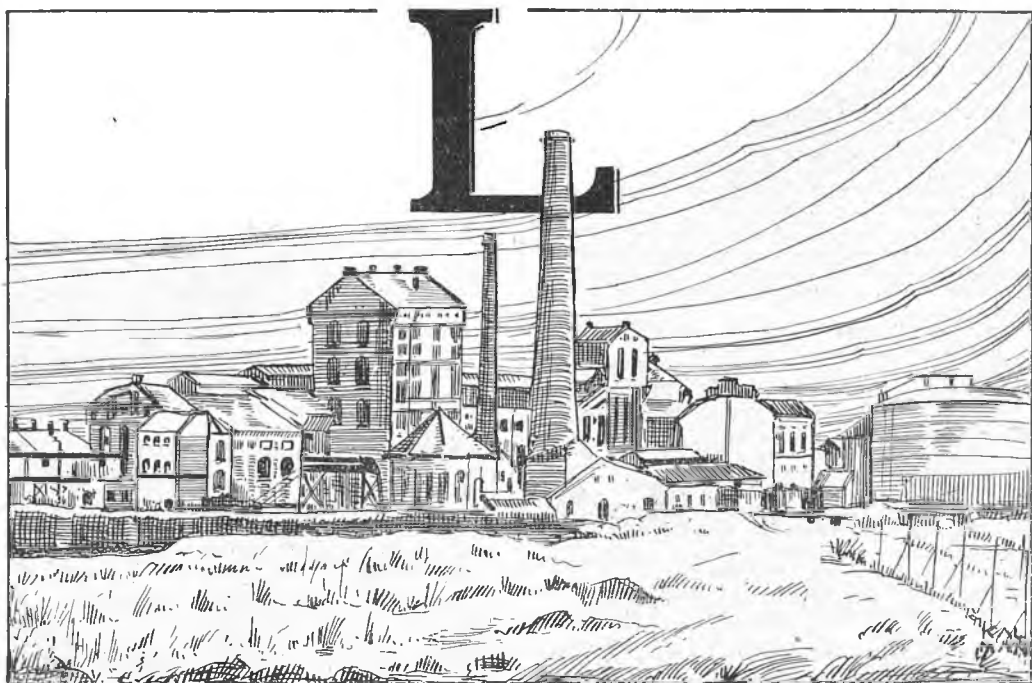
KURO-SIVO, curent marin între Filipine și Japonia.

KURZI, popor nomad, locuind la hotarele Turciei și Persiei, în ambele țări. Ei provoacă dese incursiuni și turburări când într-o țară când în alta.

KUŠNICOV, senator rus, președintele divanului domnesc al Munteniei, numit de administrația rusească de ocupație în 1806.

KUTUZOV-GOLENIŠEV MIHAIL ILLARIO-NOVICI PRINȚE DE SMOLENSK (*1745 †1813), general și om politic rus. A luat parte la războiul contra Turcilor, care s'a terminat cu pacea de la Iași (1792); a fost ambasador la Constantinopol; a ajutat pe generalul Prozorovski în lupta contra Turcilor, a fost apoi, ca feldmareșal, comandant al armatei dunărene până la încheierea păcii de la București (1812), a fost comandantul suprem în războiul contra lui Napoleon în Rusia (1812).

LUGJEŢI (FABRICA DE ZAHĂR)

LABAN, person. biblic. Unul din patriarhi, fratele Rebecă, tatăl celor două fete: Lia (Lea) şi Rachila (Rachela).

LABICHE [labiş] **EUGÈNE** (*1815†1888), autor dramatic francez. E cunoscut prin comedii sale, din cari s'au jucat şi pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti. Traduceri tipărite puţine: *Gramatica* în revista „Familia” 1871.

LABIRINT (**LABYRINT**), nume dat unor clădiri mari din antichitate: una era în Egipt, palat cu nenumărate încăperi, în cari se rătăcea omul; alta în insula Creta, în care a fost închis **DEDAL** (→ acest cuvânt.).

LA BOÉTIE [boesi] **ETIENNE DE** (*1530†1563), filozof francez.

LABOULAYE [laboule] **EDOUARD** (*1811†1883), jurist şi economist francez. Traduceri: *Partidul liberal*. Buc. 1876.

LABRADOR, peninsulă în America de N. (→ harta), supr. 1.380.000 km. p., 18000 loc., din cari 13000 albi, ceilalţi eschimoşi şi indigeni piei roşii.

LA BRUYÈRE JEAN DE (*1645†1696), filozof francez. Op. pr. *Les caractères de Théophraste*.

Din aceasta s'a trad. rom. de Ph. Cz. (Bibl. p. toţi).

LACEDEMONA → **SPARTA**.

LACHAISE [laşez] **PÈRE**, cimitir mare în Paris, după numele iezuitului François de Lachaise (duhovnicul lui Ludovic xiv), fiindcă s'a întocmit pe o proprietate a lui.

LACKFÝ NICOLAE (†1369), voevod din Transilvania făcând expediţie în Muntenia, dar fu învins şi ucis.

LACKFÝ STEFAN (†1354), voevod din Transilvania în timpul lui Carol Robert, cu care luă parte la expediţia nenorocită contra Domnului Munteniei Alexandru Basarab (1330).

LACONIA, regiune din vechia Grecia în Peloponez, cu cap. Sparta.

LACORDAIRE [lacorder] **HENRI DOMINIQUE** (*1802†1861), predicator francez.

LACOUR-GAYET [lacur gale] **GEORGES** (*1856), istoric francez. A publicat o *istorie a Romanilor* şi multe cărţi şi articole de cercetări supra diferitelor epoce din istoria Romanilor.

Membru onorar al Academiei Române (1919) şi al Ateneului Român.

LACRIMIOARE → **DOINE**.

LACUL-CĂLĂRAŞILOR, lac lângă Dunăre spre V. de oraşul Călăraşi; supraf. ca. 500 ha.; legat de Dunăre prin braţul Botul.

LACUL DOAMNEI, lac jud. Vilcea.

LACUL MARE, lac jud. Râmnic Sărat com. Odobasca.

LACUL SĂRAT, staţiune baln. jud. Brăila: sare, pucioasă, magnezie. Staţie c. f. la 10 km. de oraşul Brăila.

LADAY AUGUSTIN (*1815†1893), jurist rom. din Transilvania, fost magistrat; a lăsat averea pentru ajutorul şcoalelor.

LADINA, limbă vorbită în Elveţia de o populaţie din cantonul Grisons (Engadina). Unii o socotesc la 50.000 suflete, alţii constată că se împuţinează numărul lor din ce în ce, adoptînd limba germană. Este un *dialect latin* izolat şi fără putinţă de a se perfecţiona ca limbă literară.

LADISLAU I SFÎNTUL (*ca. 1040†1095), rege al Ungariei 1077—1095. A fost declarat sfînt canonizat în 1198. A purtat multe lupte şi a supus multe ţări vecine.

LADISLAU, voevod al Transilvaniei (1252-64).

LADISLAU IV CUMANUL (*1262†1290), rege al Ungariei 1272—90. A domnit întîiu ca minor. A ajutat pe Rudolf de Habsburg să învingă pe regele Boemiei; a organizat aşezările Cumanilor în cîmpiile Tisei.

LADISLAU, voevod al Transilvaniei. După moartea lui Andrei III, regele Ungariei, a ocupat şi stăpînit Transilvania în mod independent, nevoind să o cedeze lui Carol Robert (1306).

LADISLAU II (*1131†1163), rege al Ungariei, 1162—1163.

LADISLAU V (*1440†1458), rege al Ungariei de la 1452. A ucis pe Ladislau, fiul mai mare al lui Ioan Corvin; a fost urmat la domnie de fratele celui ucis.

LADOGA, lac în Finlanda şi Rusia; supr. 18.130 km. p. E în legătură cu fl. Neva.

LAËNNEC HYACINTE (*1781†1826), medic fran-

cez. A inventat *stetoscopul* și a stabilit principiile *auscultației*, care a dat rezultate importante în domeniul afecțiunilor plămînuilor și ale pleurei; a publicat în 1819 un tratat despre această chestiune. A fost profesor la facultatea de medicină din Paris și la Collège de France.

LA FAYETTE [lafet] **JOSEPH** marchiz (*1757†1834), general și om politic francez. A luat parte sub Washington la lupta pentru independență a Americanilor (1777—79), a fost comandantul gardei din Paris în 1789, a participat și la revoluția din 1830.

LAFFONT (†1918), general francez, fost inspector al artileriei în misiunea franceză venită în România în timpul marelui războiu. A murit de gripă în Iași și a fost înmormîntat în cimitirul „Eternitatea”.

LA FONTAINE [fonten] **JEAN DE** (*1621†1695), fabulist francez. E socotit între cei mai mari fabuliști ai tuturor timpurilor. Operele sale au influențat pe scriitorii noștri din prima jumătate a sec. XIX, unii au tradus, alții au imitat fabulele (Asachi, Heliade, Gr. Alexandrescu, G. Sion, ș. a.). N'avem o traducere integrală a lor, ci două culegeri cu cele mai însemnate: de E. Ciuchi, 1920, și de Anghel și Iosif (postume, 1929). Mai notăm: *Filemon și Baucis*, trad. de A. Naum, 1890, și *O răsunare din Povestiri de I. Th.* Buc. f. a.

J. de La Fontaine.

LAFORGUE [laforg] **JULES** (*1860†1887), poet francez. Unul din șefii școlii simboliste. În rom. s'au tradus câteva din poeziile lui publ. în „Viața Nouă” și în „Flacăra”, de Perpessiciu, G. Răceanu și Mioara Iliescu.

LAGERLÖF **SELMA** (*1858), romancieră suedeză. I s'a dat premiul Nobel în 1909. Din operele ei s'au trad. românește: *Legendele lui Isus Hristos* (de D. N. Ciotori, 1911, idem de Victoria Mirea Persson, 1914); *Nuwele alese* (de M. Negru, 1911); *Călătoria miraculoasă a lui Nils Holgersson* (de Florica S. Niță, 1919); *Păcatul Astridei* (de D. Nanu și P. Valy, Bibl. Lectura); *Gösta Berling* (1915); *Prințesa Păcii* (de Ionel Negură, 1926, apoi de St. Toma în Lectura); *O călătorie în lumea basmelor* (de Ana Canarache, f. a.); *Cîntecul de mîntă* (f. a. Bibl. Facla); *Pufușor* (de Aurel B. Luca, Lectura).

Selma Lagerlöf.

LAGRANGE [lagranj] **JOSEPH** (*1736†1813), matematic francez. S'a ocupat de geometria analitică și de teoria funcțiunilor.

LAHARPE [laarp] **JEAN FRANÇOIS DE** (*1739†1803), scriitor francez. E autorul unui *curs de literatură*, care a fost foarte mult prețuit în timpul său.

LAHOVARI ALEXANDRU (*1841†1897), om politic român. După studii la Paris, a fost scurt timp fmagistat, apoi a intrat în politică și a devenit ministru de Justiție la 20 April 1870 în guvernul lui M. Costache Epureanu. Numit cloșca ou pui, fiindcă toți membrii erau tineri iar președintele mult mai bătrîn decît ei. De atunci a avut totdeauna un rol de frunte în mișcarea politică și a fost unul din oratorii noștri cei mai ascultați. Ministru de Justiție sub Lascăr Catargiu (1873—1876), a făcut reforma codului penal. A combătut toate ministerele liberale și, după retragerea lui Ioan Brătianu, a fost ministru de domenii (1888) și de externe (1889, 1891) în diferitele guverne ale partidului conservator. *Discursurile* lui s'au publicat în 1905

Al. Lahovari.

și în 1909—1915 de Al. Florescu, P. Haneș și Em. Lahovari.

LAHOVARI GEORGE EM. (*1854†1897), om politic român. A funcționat cîtiva ani în diplomație pînă în 1885, cînd a devenit directorul ziarului *L'Indépendance roumaine* și s'a consacrat numai politicii. A fost deputat, censor la Banca Națională. A murit ucis în duel de N. Filipescu, pe care-l atacaese într-un articol intitulat „Două politici”. A scris o carte despre *politica României contemporane* (1897).

LAHOVARI GHEORGHE I. (*1838†1909), scriitor român. Inginer, a fost director al poștelor și Președinte al Curții de Compturi (1893). A luat parte la fundarea Societății geografice (1875) și a fost mulți ani secretar general; a lucrat *dicționarul județului Argeș* (1888) și a colaborat la întocmirea marelui *Dicționar geografic al României* (1898—1902). Sub pseudonimul *Gil* a publicat în „Convorbiri literare” și în broșuri o serie de *amintiri* și cercetări despre unele chestiuni istorice (*armata română*, 1893). A fost membru onorar al Academiei Române (1901).

LAHOVARI GRIGORE I. magistrat. A fost președinte al Curții de Casație. A publicat studii de drept (*De usufructu bonorum*, 1858; *Psychologia criminală*, 1888; *Ce este dreptatea?* 1901) și studii istorice (*Isvodul Spătarului Clăndu*, 1861; *Căldătoria marelui Logofăt Dudescu*, 1903).

LAHOVARI IACOB (*1846†1907), general român și om politic. Sublocotenent în 1864, a făcut studii militare și de matematici în Franța, a luat parte la războiul din 1877 și a ajuns general în 1891. A fost profesor la facultatea de științe din București. Fiind numai colonel, a fost ministru de războiu în 1891 în guvernul prezidat de general Florescu și în cel următor prezidat de Lascăr Catargiu (pînă în 1894), apoi din nou sub G. Gr. Cantacuzino (1899) și P. P. Carp (1900). Mai tirziu a avut departamentul externelor (1904) sub G. Gr. Cantacuzino).

Iacob Lahovary

LAHOVARI IOAN (*1848†1915), om politic român. Frate cu Alexandru și Iacob, a făcut ca și ei studii la Paris. A fost ministru de externe (1899) și de domenii (1904, 1910, 1912) în guvernele prezidate de G. Gr. Cantacuzino, P. P. Carp și Titu Maiorescu.

LAI BACH — **LIUBLJANA.**

LĂINICI @ treacătoare prin Carpați în jud. Gorj, pe unde intră Jiul. 7 @ schit așezat în treacătoare, zidit de o femeie bogată Paianca.

LAIOTĂ — **BASARAB II.**

LĂKANAL JOSEPH (*1762†1845), om politic francez. A contribuit, în timpul Directoriului, la organizarea Institutului Franței.

LAKEMAN [lecmn] **STEPHEN BARTLETT**, fost ofițer în armata engleză, a venit în București în 1856 cu armata turcească a lui Omer Pașa. Distingîndu-se în diferite împrejurări, Sultanul i-a dat titlul de *Mazar-Pașa*. Venind mai tirziu în România, s'a căsătorit aci, a ajuns proprietar al unei case în București devenită celebră prin faptul că acolo s'a format așa zisă „coalțiie de la Mazar-Pașa” (1875) care a răsturnat guvernul lui Lascăr Catargiu.

LALANDE JOSEPH JÉRÔME (*1732†1807), astronom francez. S'a ocupat cu studiul planetelor și al cometelor. A fost director al Observatorului din Paris (de la 1768). A publicat foarte multe cărți despre astronomie, calcule astronomice, călătorii, ș. a.

LALANE — **ȘCOALA DE PODURI.**

LALESCU TRAIAN (*1832†1929), matematic român. Doctor în matematici din Paris, a fost profesor de algebră superioară și teoria numerelor

la facultatea de științe din București și la școala politehnică; deputat în mai multe rânduri. A publicat cercetări speciale în „Buletinul secției științifice a Academiei Române”, în „Analele științifice ale Universității din Iași”, în „Analele Academiei de științe din Paris” și lucrări generale, dintre care cităm: *Calculul algebric*, 1924, *Tratat de geometrie analitică*, 4 vol. 1900—1907, *Introducere în teoria ecuațiilor*, 1911. Cu ocazia discuțiilor din conferințele pentru pace, după război, a dat o cercetare etnografică (*Problème ethnographique du Banat*, 1919). Ca deputat a făcut *raportul general asupra bugetului pentru anul 1925*.

LALŌ EDOUARD (*1823†1892), compozitor francez. A făcut opere, balet, bucăți p. muzică de cameră, etc. Op. pr. *Le roi d'Is*.

LAMARCK JEAN BAPTISTE (*1744†1829), naturalist francez. Formulind *teoria transformismului*, a fost precursorul lui Darwin. Mulți termeni, deveniți azi uzuali în științe naturale, au fost creați de el, ca: vertebrat și nevertebrat,

anelide, lipisare, etc. Opere celebre: *Philosophie zoologique*, 1809, *Système des connaissances positives de l'homme*.

LA MARMORA ALFONSO DE (*1804†1878), general și om politic italian. A fost ministru de război în Regatul Sardiniei, a luat parte la războiul Crimeii (1853) și contra Austriei (1859), a fost prim-ministru în 1864. El a sprijinit pe Alecsandri în misiunea lui pe lângă regele Victor Emanuel, pentru recunoașterea alegerei lui Cuza.

LAMARRE consul francez în București pe la 1807.

LAMARTINE, ALPHONSE DE (*1790†1869), poet francez, care a exercitat o mare influență asupra literaturii noastre în prima jumătate a secolului xix. De aceea avem și un mare număr de traduceri din poeziile lui. Primele se datoresc lui Heliade: *Meditații poetice*, 1830; apoi găsim trad. de G. Crupenski în „Foiaș pentru minte”, 1840, de N. Scheletti, S. Virgolic, Miron Pompiliu, Veronica Mică, Grigoriu în „Convorbiri literare” (1867—1877), de C. Stamate în „Muza românească” 1868, de T. M. Stoescu și U. Cariadi în „Literaturul” (1881—1885), de Anton Naum în vol. de Traduceri (1890), de M. Iorgulescu, C. Manolache, V. Lascar, I. Singorgiu în „Neamul românesc literar” și „Sămănătorul” (1909—1911), etc. Afară de poezii, s'au mai tradus: *Moartea lui Socrate* (de G. Sion, 1847), *Istoria lui Cezar* (de P. Teulescu, 1856), *Graziella* (Bibl. p. toți), *Amiralul Nelson* (ibid.), *Graziella* (de I. Pas, Buc. f. an).

LAMBRIOR ALEXANDRU (*1846†1883), profesor și filolog român. A făcut studii la Paris. A fost cîtva timp profesor în Botoșani, apoi la liceul Național din Iași. A publicat cercetări asupra limbii române: *fonetica* (în *Convorbiri literare* și în „Romania” din Paris), *ortografia* (în „Con-

Lamarck.

La Marmora.

Lamartine.

Lambrior.

vorbiri literare”) și *morfologia* (Revista pentru istorie, arheologie și filologie); cum și studii despre *proverbe* și despre *limba literară*. *O carte de citire* cu texte vechi (1882) e, după creșterea lui Cipariu, a doua lucrare temeinică în acest sens.

LAMBRU — FOTIADE.

LAMENNAIS [lam'ne] **FÉLICITÉ DE** (*1782†1854), scriitor francez. A fost preot catolic și a susținut biserica catolică; mai târziu a fost un luptător înflăcărat pentru democrație. Cunoscută e scrierea lui *Paroles d'un croyant* (1834), care a servit ca izvor de inspirație multora din scriitorii noștri din epoca redesteptării noastre naționale de la mijlocul sec. xix. S'a tradus în 1848 de J. Mani din Blaj. Altă operă a lui, *Cartea poporului* s'a tradus de 2 ori: în 1876 și în 1909 (de Scariat Georgescu).

LAMPRECHT KARL (*1856†1915), istoric german. A fost profesor la Bonn, Marburg, Leipzig. A scris *Istoria Germaniei*, și alte multe opere. A emis teorii personale asupra istoriei, privită ca o psihologie socială. A încurajat pe studenții români și a făcut să se publice într-o colecție de istorii speciale, două cărți de N. Iorga (*Istoria Românilor și Istoria Turcilor*), în cari se exprimau liber o sumă de considerațiuni particulare și generale în legătură cu trecutul și cu aspirațiunile poporului român. A fost membru onorant al Academiei Române (1913).

LANCASTER IOSEF (*1778†1838), pedagog englez. A murit în America. Este, împreună cu **BELL** (— acest cuv.) autorul metodei de învățămînt numită inv. *mutual*. La noi găsim introdusă această metodă în 1831. Se numea, în diferitele acte oficiale, sistemul *lancastric*, metoda lui *Lancaster*, sau *aliodidactică* sau *imprumutată învățatură*.

LANCIANI RODOLFO, arheolog, profesor la Universitatea din Roma. Amic al Românilor. Membru onorant al Academiei Române (1920).

LANGE SVEN (*1868), poet danez, critic dramatic cu spirit mușcător; autor dramatic. Opera pr. *Samson și Dalila*. *Pomul cunoștinței*.

LANGERON [lanj'ron] **ANDRAULT** conte (*1763†1831), general rus. Francez, ajunsese colonel cînd a izbucnit revoluția; atunci a fugit în Rusia. A luat parte la războaiele contra Suedezilor, contra Turcilor (1790—91), la bătălia de la Austerlitz (1805); a avut rol important în războiul cu Turcii început în 1806, a venit în principate; a intrat în Paris cu armatele aliate în 1814: în fine a avut comandă iar în principate în timpul războiului din 1828.

LANGLOIS [langloa] **ERNEST** (*1857†1924), filolog francez, profesor la facultatea de litere din Lille. S'a ocupat mai ales de literatura evului mediu, a publicat texte de opere din acel timp, cu studii și note, între cari mai cunoscută este *Roman de la Rose*. A colaborat la rev. *Romania*.

LANGUEDOC, provincie a Franței vechi. Avea capitală Toulouse.

LAOCOON @ personaj legendar grec. Preot al lui Neptun în Troia, s'a opus la introducerea calului lăsat de Ahei după prefăcuta lor retragere; de aceea a fost ucis, cu copiii lui, de doi șerpi, trimiși de zeița Atena. Episodul e povestit în „Eneida” lui Virgil. @ grup statuar mare reprezentînd scena năvălirii șerpilor, descoperit în 1506 în Italia, datorit sculptorilor din Rodos Agesandros, Polydoros și Athenodoros. @ operă filozofică a lui Lessing (1763) în care studiază limitele dintre pictură și poezie.

LAO-TSE (sec. vi a. Chr.) filozof chinez. E

LAL-
LAO

Laocoon.

intemeietorul doctrinei numite *taoism* sau *taoteism*, care se bazează pe trei virtuți: inacțiune, ignoranță, umilință.

LA PÉROUSE JEAN FRANÇOIS (*1741†1788), navigator francez. A făcut călătorii interesante, dar a pierit ucis de indigeni în insula Vanicoro (Melanezia).

LAPERSONNE FERNAN DE (*1853), medic francez. Cunoscut ca practician și scriitor în domeniul oftalmologiei. Profesor de clinică oftalmologică la Paris; membru al Academiei de medicină, ales prezident în 1930.

LAPLACE [lapias] **PIERRE** marchiz (*1749†1827), astronom francez. Op. pr. *Mecanica cerească*. El a formulat un sistem de explicare a cosmosului care-i poartă numele.

LA PLATA, oraș în Argentina: Laplace.

153.243 loc.

LAPONI, populație de rasă finică; locuiește în N. Norvegiei, Suediei, Finlandei și Rusiei. Sint oameni mici, semi-nomazi, deprinși a călătorii mult pe jos. Etnografia spun că se împuținează încurcându-se cu popoarele vecine.

LARGA, com. rur. jud. Hotin plasa Chelmenți; 4254 loc. După legea 1929, formează o circ. cu 12 sate.

LA ROCHEFOUCAULD [roșfuko] **FRANÇOIS** (*1613†1680), scriitor francez. E cunoscut prin *Reflexions ou sentences et maximes morales*. Din aceasta s'a tradus: *Filozofia vieții*. Cugetări (de Claudia Cridim, 1909).

LAROUSSE [larus] **PIERRE** (*1817†1875), gramatic francez, începătorul dicționarelor cari îi poartă numele și cari au apărut în numeroase edițiuni, începând din anul 1864.

LASAN GHEORGHE, profesor grec, la Academia domnească din București. A demisionat în 1820 ca să ia parte la organizarea eteriei. După înfringerea ei, s'a retras în Transilvania, unde a stat mai mult timp în închisoare.

LASCAR VASILE (*1854†1907), avocat și om politic român. A fost deputat dela 1880, ministru de interne în 1896. Are o statuă în București, ridicată în 1908.

LASCAROV, consul rus în București pe la 1782. Prieten cu Domnitorul Nicolae Caragea și un puternic agent pentru stringerea legăturilor între Rusia și boierimea din principate.

LASKI ALBERT (*1536†1583), nobil polon aventurier. A ajutat pe Iacob Eracleide să devie domn în Moldova, dar curînd l-a devenit dușman și a contribuit la căderea lui. Mai tirziu a fost de două ori pretendent la tronul Moldovei (1572 și 1579).

LASLĂU = **LADISLAU**.

LASSALLE FERDINAND (*1825†1863), om politic german. A fost unul din teoreticianii socialismului german. A înființat *asociațiunea generală a lucrătorilor germani* (1863); a fost ucis în duel de Racoviță.

LASTEYRIE FERDINAND CONTE (†1879), membru al Academiei de inscripțiuni și bele litere din Paris. Membru onorar al Academiei Române (1871).

LATCU-VODĂ, fiu al lui Bogdan Vodă, domn al Moldovei ca. 1364—1372 (Iorga) sau ca. 1365—1373 (Xenopol).

LATINIST CURENTUL, se numește curentul început în Transilvania de întemeietorii școlii ardelen (Micu, Sîncal și Maior) și răspîndit și în principate între 1830—1870).

LATIU, regiune din Italia centrală.

LAURAN AUGUSTIN (*1844), prelat român în Transilvania. A fost vicar al episcopiei unite din Oradea și profesor la Seminarul de acolo.

LAURENÇON [loranson], nobil francez emigrat în timpul revoluției celei mari. A venit în țările române și a fost profesor.

LAURENT [loran], francez, căpitan de marină pe un vas trimis în Arhipelag pentru a ajuta la stirpirea piratilor din acele părți. Amic cu Ioan Ghica,

Laplace.

pe atunci (1853 și urm.) bei ai insulei Samos. A luat parte la luptele din Crimeea. În 1857 a servit cauza unirii principatelor, însemnînd pe ambasadorul Franței să lase jos pavilionul legației și să silească astfel guvernul Turciei a anula primele alegeri din Moldova cari fuseser făcute sub presiunea antiunioniștilor.

LAURENȚIU ARHIDIACON (†258), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 10 August. A fost arhidiacón al papei Sixt II care avu să suferă din cauza persecuțiilor împăratului Valerian. Devotat stăpînului său și refuzînd a da tezaurele bisericii, îi pus la munci: ars pe un grătar înfocată. Corpul său a fost îngropat la marginea Romei și acolo s'a zidit o biserică. Supliciu: lui a inspirat pe mulți pictori: Ribera, Rubens, etc.

LAURIAN AUGUST TREBONIU (*1810†1881), profesor român, unul din reprezentanții principali ai curentului latinist. Originar din Transilvania, a publicat la Viena un studiu asupra limbii române (*Tenamen criticum*, 1840), a venit în București ca profesor de filozofie la Sf. Sava; în 1848 s'a dus în provincia sa pentru a lua parte la mișcarea pentru afirmarea drepturilor Românilor contra Ungurilor. Acolo a avut un rol însemnat, a fost vice președinte al comitetului de acțiune, a fost membru în comisiunea care s'a dus la împărat cu petițiunea de drepturi. După terminarea revoluției, a trăit în Moldova, unde s'a ocupat de organizarea și conducerea școalelor (1851—1858), apoi a revenit în București, a fost profesor la facultatea de litere, decan 1865—1881, membru și președinte al Academiei Române la întemeiere, membru în consiliul permanent de instrucție.

Politica l-a atras puțin: a fost decteva ori ales în parlament și deputat în Constituantă (1866). Laurian a fost un enciclopedist: s'a ocupat de istorie, geografie, cosmografie, filozofie, filologie. A publicat numeroase manuale de geografie, atlase și hărți, între cari *Harta Daciei moderne* (1868) întrebuințată multă vreme în școli ca un simbol al idealului național; manuale de istoria Românilor, cărți de cosmografie, calendare, etc. A tradus manualele de filozofie ale lui Delavigne (1846) și Krug (1847); a redactat cu N. Bălcescu revista *Magazin istoric pentru Dacia* (1845—48), în care s'au publicat cronicile muntene, documente, monografii, articole de epigrafie. etc. În Academie a avut cuvînt hotărîtor în prima epocă și a fost însărcinat a redacta cu I. C. Massimu proiectul de *dicționar al limbii române*, apărut în anii 1871—76 și care a fost culminațiunea curentului latinist în filologie și începutul căderii lui.

LAURIAN DIMITRIE A. (*1846†1906), profesor și ziarist român. A fost profesor de filozofie la liceul Sf. Sava. A înființat ziarul *România liberă* (1877). A fost deputat, senator, secretar general al Ministerului Instrucției. A colaborat la revista *Tranșacțiuni literare* din București în care combătea direcția Junimei; mai tirziu a devenit adept al politicii lui Carp și Maiorescu și a condus ziarul *Constituționalul*.

LAUSANNE [lozan], oraș în Elveția cantonul Vaud (Waad) pe lacul Lemman: 68.220 loc. Aci s'a încheiat pacea între Italia și Turcia (10 Oct. 1912) și între Turcia și Antanta (24 Iulie 1923).

LAVATER JOHANN KASPAR (*1741†1801), scriitor elvețian. S'a ocupat de fiziognomie.

LAVEDAN HENRI (* 1859), dramaturg francez. A înfățișat în comedii sale societatea contemporană din Franța. S'au tradus rom.: *Inconșolabili* (1919), *Duelul* (de St. Braborescu, 1907).

LAVERAN CHARLES (*1845), medic francez. Profesor la Școala superioară medico-militară. Fîind trimes pentru cercetări în Algeria, a descoperit plasmodiul malariei (1884). Distins cu premiul Nobel. A studiat și malariala din țara noastră.

Aug. Treb.
Laurian.

Membru onorar al Academiei Române (1914). **LAVISSE** [lavis] **ERNEST** (*1842†1922), istoric francez. A fost profesor în Paris; a publicat cu Rambaud *Histoire générale du V siècle à nos jours* (1893—1901), *Histoire de France*, ș. a.

LAVOISIER [lavoazie] **ANTOINE LAURENT** (*1743†1794), chimist francez. A murit ghilotinat în timpul revoluției. Se consideră ca întemeietorul chimiei moderne. E a stabilit că aerul e un corp compus din două elemente, a studiat constituția acizilor, a studiat fenomenele chimice ale respirației animalelor, a rezolvit problema arderii, etc.

LAW [cit. lau, sau: las] **JOHN** (*1671†1729), financiar englez de origine stabilit în Franța. A întemeiat o bancă pe acțiuni în Paris (cu sucursale în provincie) care emitea bilete și care avu mare succes, dar, înființând *Compania Indiilor* și emițind acțiuni numeroase, n'a putut răspunde așteptărilor acționarilor, a dat faliment. Law fu silit să fugă din Franța.

LAWRENCE [lorens] **THOMAS** (*1769†1830), pictor englez. Renumit mai ales prin portretele oamenilor celor mai însemnați din vremea lui din Franța și Anglia.

LAZA, com. rur. jud. Vasluiu plasa Racova; 1268 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Hirsoveni. Aci e o fermă a Statului.

LĂZĂR GEORGE (*1779†1823), profesor român din Transilvania. După studii la Sibiu, Cluj și Viena, a fost numit profesor la seminarul candidaților de preoți din Sibiu și predicator. Motive de ordin personal și politic priciniră divergențe între el și episcopul Moga, superiorul său, și-l silit să plece din oraș (1816).

La Brașov deveni profesor al copiilor unui boer din Muntenia și cu familia aceea veni în București. Aci fu cunoscut și apreciat de cîțiva frunțiși ai vieții noastre politice, cari îl sprijiniră pentru a deschide o *Academie românească*, alături de cea grecească. După multe discuții, domnitorul Caragea se convinge și aprobă cererea Eforiei și astfel se instalează în citeva încăperi din mănăstirea Sf. Sava, unde fusese mai înainte Academia domnească (cu limba de predare grecească). În anul 1818 inaugură cu solemnitate cursurile Academiei, avînd o secție de începători, o secție pentru învățăturile zise umanioare și alta pentru specializare. Între cari era și o grupă specială pentru ingineri hotărnic. Cursurile acestea fură urmate de mulți tineri români cari fusese pînă atunci elevi ai Școlii grecești și deveniră un focar de pregătire patriotică, astfel că Tudor, cînd veni în București, fu ajutat de Lăzăr și școlarii săi. După evenimentele din 1821, el mai rămase puțin, dar, bolnav, fu silit să se întoarcă în satul său natal (Avrig), unde și muri. De la el au rămas cîteva manuscrise ale cursurilor, din cari s'au publicat trigonometria și aritmetica. O statuie în București și un monument pe mormîntul lui din Avrig sint manifestări ale recunoștinței Românilor. În 1923 s'a comemorat centenarul morții lui și s'au publicat, cu acea ocazie, multe scrieri despre viața și activitatea lui.

LĂZĂR IOAN (*1838†1873), profesor român în Năsăud și director al liceului (din 1869). Op. pr.: *Tabele ale coloniilor romane*; *Despre liberul arbitru*.

LAZI, numele unei populații turcești de lângă Marea Neagră: ei se ocupau cu negustoria în Moldova: azi servesc de hamali în Dobrogea.

LĂCAUȚUL, vîrf în munții Vrancei, înalt 1777 m.

Lavoisier.

G. Lazăr.

LĂCULEȚE, com. rur. jud. Dimbovița plasa Tirgoviște; 1142 loc. După legea din 1929, sat circ. com. Doicești. ¶ @ stație c. f. linia Titu-Tirgoviște-Pietroșița, la 14 km. de Tirgoviște.

LĂCUSTĂ ȘTEFAN (†1540), domn în Moldova: 1538—1540. După spusele unor croniciari, era fiul unui Alexandru, acesta fiu al lui Ștefan-cel-Mare. Numit astfel, fiindcă pe vremea lui a fost o mare invazie de lăcuste. A fost ucis de boeri.

LĂDEȘTI, circ. com. jud. Vîlcea cu 36 sate (1929).

LĂPEDATU ALEXANDRU (*1876), istoric și om politic român. Profesor la Universitatea din Cluj, membru al Academiei Române (1918). Ca ministru al Cultelor a întocmit: legea organică a Bisericii ortodoxe române (1925), l. pentru înființarea Patriarhiei române (1925) și l. Cultelor (1928). A publicat: a) studii de istorie politică și bisericească (*Radu-cel-Frumos*, *Vlad Călugărul*, *Episcopia Strehet*, *Damachin episcopul*, *Mihail-Vileazul*, *Pierderea Basarabiei*, *Radu cel Mare*, *Mihnea-cel-Rău*, *Istoriografia ardeleană*, *Tradițiile originii Țării-Românești*, *Antecedentele independenței române*, etc.);—b) studii monografice asupra vechilor cetăți românești și mănăstirilor noastre (*Suceava*, *Bata*, *Soroca*, *Poenari*, *Dimbovița*, etc.), cele mai multe în *Buletinul Comisiei monumentelor istorice*, pe care l-a redactat între 1903—1916;—c) memorii, redactate fiind consilier la Conferința de pace din Paris (1919—20), asupra revendicărilor teritoriale ale României (Basarabia, Transilvania, Banatul) și asupra situației minorităților. Din 1921 conduce, cu I. Lupas, *Anuarul Institutului de istorie națională* din Cluj.

LĂPEDATU IOAN (*1844†1878), scriitor român în Transilvania. A fost profesor la liceul românesc din Brașov; a colaborat la revista „Familia” (începînd din 1866), „Albina Carpaților” (1878), „Orientul latin” (1874) ș. a. publicînd poezii, nuvele istorice, povestiri, etc.

LĂPUȘ @ șir de munți în N. V. Transilvaniei, la N. riului Someș. ¶ @ loc. jud. Bacău, unde sint izvoare de gaz metan neexploatare. ¶ @ com. rur. jud. Someș plasa Lăpuș; 3150 loc. ¶ @ afluent al Someșului pe dreapta; izvorăște din munții Rodnei.

LĂPUȘNA @ județ în Basarabia (fost Chișinău) cap. *Chișinău*; 4181 km. p., 395.596 loc. (1922); are 6 plăși, 2 com. urb. și 88 rurale (1926); face parte din circ. Curții-de-Apel din Chișinău; are 3 școli primare urbane (afară de capitală) și 257 rurale (1928—29); 20 de cooperative de aprovizionare și consum cu capital de 952.000 lei; ține de eparhia arhiepiscopiei din Cernăuți. ¶ @ com. rur. jud. Lăpușna plasa Burjor; 3560 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Cărpineni. ¶ @ afluent al Prutului în l'jud. Lăpușna.

LĂPUȘNEANU — **ALEXANDRU IV.** **LĂPUȘNICEL**, circ. com. jud. Severin cu 2 sate (1929).

LĂPUȘNICUL-MARE, com. rur. jud. Caraș plasa Bozovici; 2067 loc.

LĂUÑELE, circ. com. jud. Argeș cu 31 sate (1929).

LĂZAREA, com. rur. jud. Ciuc plasa Gheorgheni; 4800 loc. ¶ Stație c. f. între Gheorgheni și Lunca-Bradului.

LĂZĂRESCU ALEXANDRU (*1830†1876), ziarist și scriitor român. A publicat articole de critică literară și dramatică ș. a. sub pseudonimul **LAERTIU**; poezii (*Ore de repaos*, 1854), piese de teatru (*George*, 1851; *Samulo*, 1851; *Massini*, 1858).

LAV-LAZ

Stema jud. Lăpușna.

LEA-LEG **LEAH**, lac jud. Botoșani lângă com. Feredieni; supraf. 74 hect.

LEAKE [lic] **MARTIN** (*1777†1860), arheolog englez; a făcut studii în Grecia și în Asia mică. Op. pr. *Topografia Atenei*.

LEAR [lir], personaj din legende britanice. Eroul tragediei lui Shakespeare *Regele Lear* (= **SHAKESPEARE**).

LEBESGUE HENRY, matematic francez. Profesor în Paris la „Collège de France”, membru al Academiei de științe. Prin studiile sale a dat analizei matematice o direcțiune nouă: *integrala lui Lebesgue* e cunoscută de toți specialiștii. E membru onorabil al Academiei Române (1923).

LE BON GUSTAVE (*1841), medic și etnograf francez. Op. pr. *La vie, phystologie humaine*, 1872; *Les premières civilisations*, 1889. Trad.: *Nașterea și moartea materiei* (de V. Anestin, 1912), *Psihologia educației* (de I. G. Marinescu, 1920), *Psichologia popoarelor* (de Vl. Streinu).

LECCA (*1550†1619), mare agă, general al lui Mihaiu Viteazul. A luat parte la lupta de la Mirăslău ș. a.

LECCA CONSTANTIN (*1810†1887), pictor român. După studii în Italia și Germania, a fost profesor de desen la Colegiul Sf. Sava din București. Mare succes au avut mai ales trei pinze: *Intrarea lui Mihaiu în Alba Iulia*, *Parastasul de la Râșhoeni*, *Împăcarea lui Boydan cu Radu cel frumos*, ale căror copii se găseau în numeroase case în București și alte orașe. A publicat și traduceri din Kotzebue ș. a.

C. Lecca.

LECCA DIMITRIE (*1832†1888), general român și om politic. După studii la Paris, căpitan în 1860, maior în 1863; a fost, dintre ofițerii în noaptea de 10 spre 11 Februarie 1866 au intrat în palat și au prezentat lui Cuza actul de abdicare. Ministru de războiu în guvernul locotenentei Domnești, a înaintat până la gradul de general, a luat parte la războiul independenței, dar în același timp s'a ocupat și de politică, fiind deputat, vice președinte, apoi președinte al Camerei și ministru de războiu (1879—80).

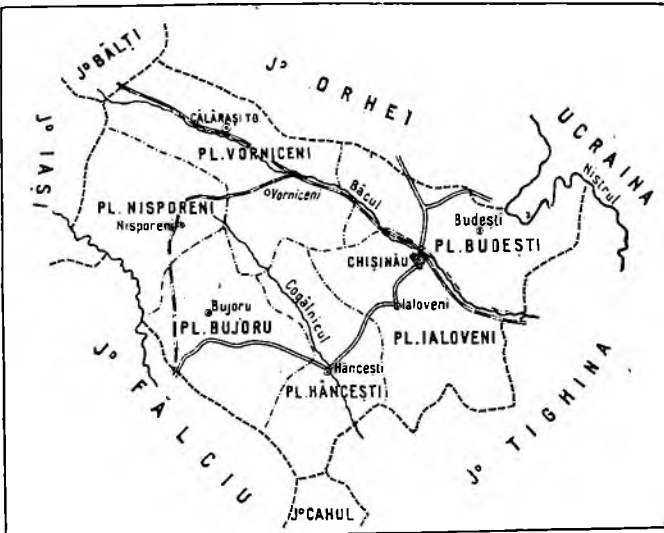
D. Lecca.

LECCA GEORGE (*1844†1899), ofițer rom. dis-
[ins în războiul independenței].

LECCA HARALAMB G. (*1873†1920), scriitor român. A fost ziarist, subdirector al Teatrului Național, a fost și actor pentru piesele sale; s'a făcut cunoscut printr'un volum de versuri (*Prima*, 1896) a scris drame (*Casta diva*, 1899; *Jucătorii de cărți*, 1900; *Suprema forță*, 1901; *Cîinii*, 1902) și monologuri, recitate de actori la diferite ocazii. A contribuit mult la îmbogățirea tezaurului de traduceri din limbi străine, alegând pe autori celebri, ca Shakespeare (*Femeia îndărătnică*, 1897; *Romeo și Julieta*, 1907; *Cornelia* (Horiașu), 1897; *Romeo și Julieta*, 1907); V. Hugo (*Hernani*), *Mollere* (*Tartuffe*); Balzac (*Moș Goriot*, 1914); Tennyson (*Enoch Arden*, 1896); Grillparzer (*Hero și Leandro*); Sudermann (*Moara pârâsă*); Maupassant (*O viață*), etc. A publicat și nuvele originale și câteva conferințe ținute la Ateneu.

LECHINTA @ com. rur. jud. Năsăud, plasa Lechința; 2270 loc. Bîlcu: 5 Martie, 25 April,

1 Iunie, 21 Sept., 20 Decembrie. † @ Stație c. f. linia Ludoș de Mureș-Bistrița. † @ com. rur. fost în jud. Turda, trecută la jud. Mureș prin legea 1929;

Harta jud. Lăpușna (Legea 1925).

1225 loc. † @ **L.-MICĂ**, stație c. f. pe linia îngustă între Tirgu-Mureș și Iuda.

LECOŢO CHARLES (*1832†1918), compozitor francez. Cunoscut prin operele sale (1868—1890). Mai cunoscute: *Giroflé-Girofla*, *Le petit duc*, *Le jour et la nuit*, *L'oiseau bleu*, *Ali-Baba*.

LECOMTE DU NOUY ANDRÉ (*1844†1914), arhitect francez. A venit în țară (1875) chemat pentru a lucra la restaurarea vechilor biserici și a lucrat la Curtea de-Argeș, la Trei-Ierarhi din Iași, Sf. Nicolae din Iași, ș. a. Operele sale i-au adus mari laude, dar și multe critici.

LECOMTE DE LISLE [lil'] **CHARLES** (*1818†1894), poet francez, din școala zisă parnasiană. Op. pr. *Poèmes antiques* (1852), *Poèmes barbares* (1862), *Poèmes tragiques* (1884). Membru al Academiei franceze (1887). Din volumele citate s'au tradus un număr de *poezii* de V. Pogor, A. Antemireanu, D. Nanu în „Convorbiri literare” (1873—1906), de Cincinat Pavelescu în „Literaturul” (1893), de G. D. Pencioiu în „Lumea nouă” (1895), Al. Naum în vol. de Traduceri, 1904, de D. Nanu, M. Iorgulescu în „Ramuri” și „Neamul românesc literar” (1908—1912), de M. Romanescu în „Flacăra” (1915), de I. Ciorănescu în „Adevărul literar” (1924), de Al. Naum în vol. *Poezii* (1915), etc.

Lecomte de Lisle.

LEDOULX, consul francez în București pe la 1812. Căuta să combată propaganda rusească.

LEFAUCHEUX [lôfoș] **CASIMIR** (*1802†1852) fabricant de arme. A inventat o pușcă nouă, care se încarcă pe la baza țevii.

LEFEVRE ANDRÉ (*1869†1929), om politic francez, chimist. A fost ministru în cab. Millerand (1920). În timpul războiului a făcut diferite invenții utilizate în apărarea țării.

LÉGENDRE [lejandr] **ADRIEN** (*1752†1833), matematic francez. A studiat *funcțiunile eliptice și integralele euleriene*, a scris *Teoria numerelor*, ș. a. La noi e cunoscut mai ales prin tratatul său de *geometrie* (1794) și apoi numeroase ediții, după care Heliade a prelucrat o geometrie în 1837.

LÉGER [lege] **LOUIS** (*1843†1923), istoric

rancez. S'a ocupat mai ales de istoria popoarelor slave. Profesor la Collège de France. Membru onorabil al Academiei Române (1904). Multe din cărțile sale au pasajii relative la istoria noastră. Trad. *Istoria literaturii rusești* (Bibl. p. toți).

LEGIUNEA xiii GEMINA, una din legiunile aduse de Traian și stabilite în noua provincie Dacia.

LEGOUVÉ ERNEST (*1807†1903), scriitor francez. A lucrat în colaborare cu Scriba multe piese de teatru: *Adrienne Lecouvreur*. Alte opere: *Medeea* (trad. rom. de E. T. Aslan, ca. 1893 și fragmente de Al. Macedonski în vol. „Excelsior”), *Părinți și copii* (trad. D. Stănescu).

LEGRAND EMILE (*1841†1903), filolog francez. S'a ocupat în deosebi de greaca modernă. A publicat o *gramatică* (1898), un *dicționar* francez-grec și greco-francez (1885), cercetări asupra *folklorului* grec, etc. În colecția de scrieri grecești publicate de el sînt multe care privesc de aproape istoria noastră: *Istoria lui Mihailu Viteazul de Palamede*, *Cîntecul lui Mihailu Viteazul de Vistierul Stavros*, ș. a. A fost membru corespondent al Academiei Române (1877).

LEHLIU, com. rur. jud. Ialomița, plasa Lehlui; 1892 loc. După legea 1929, formează o circ. com. cu 12 sate. Stație c. f. pe linia București-Cernavodă între Buc. și Ciulnița.

LEIBNITZ [laɪpntʃ] **GOTTFRIED WILHELM** (*1646†1716), filozof și matematic german. A creat *calculul diferențial*: a formulat teoria zisă a *monadelor*, pentru a explica natura ființelor, și teoria *armoniei prestabilite*, pentru a explica raporturile dintre aceste ființe. S'a ocupat de metafizică, psihologie, teodicee.

Leibnitz.

LEIPZIG [laɪptʃɪɡ] ① oraș în Germania (Saxonia), 660.000 loc. Renunțat prin întreprinderile de industrie a cărții; la Universitatea de aci și-au făcut studiile mulți tineri români. Era și un institut pentru studiul limbii române condus de prof. G. Weigand. Noi li zicem *Lipsca*. În sec. xviii și la începutul sec. xix de aci se aduceau mărfuri de galanterie ș. a. Aci originea numirii unei străde din București *Lipsca*n. ② com. rur. în Romania jud. Cetatea-Albă, colonie germană, întem. 1827.

LEMAÎTRE [lɛmɛtr] **JULES** (*1853†1914), scriitor francez. Cunoscut mai ales prin criticile literare despre autori moderni. Trad. rom.: *Briseis* (Bibl. p. toți).

LEMBERG (polon. **LWOW**, latin. **LEOPOLIS**, **LEOPOL**, în vechile noastre texte **LIOV**), oraș în Polonia (Galiția), 219.390 loc. Între multele biserici de aci, e și una românească.

LEMENI IOAN (*1780†1861), episcop român unit. A studiat în Cluj, Blaj, Oradea mare; a fost sfîntîit diacon și numit profesor în Blaj (1805); apoi protopop la Cluj, secretar al episcopiei în Blaj, vicar în 1832; în același an fu ales episcop și în anul următor a fost sfîntîit și instalat. Ca episcop, a lucrat mult pentru îmbunătățirea școalelor, a mîrit catedrala din Blaj, a susținut drepturile Românilor prin demersuri la dieta din Cluj și la Curtea imperială (1842); a prezidat cu A. Șaguna adunarea din Blaj 3 Maiu 1848; a făcut parte din delegația care s'a dus la Viena ca să prezinte împăratului cererile Românilor, dar, la întoarcere, a fost silit să se oprească în Cluj, unde a stat în timpul revoluției și a fost silit să demisioneze în 1850 și a petrecut restul vieții la Viena.

I. Lemeni.

LEMNIA, com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Tîrgul-Săcuș; 2749 loc.

LEMNOS, insulă în Marea Egee, aparține Greciei; 454 km. p., 21700 loc. Cap. *Castro*.

LENA, fluviu în Asia (Siberia), se varsă în Oceanul înghețat; lung. 4600 km.

LENAU NIKOLAUS, prescurtat din *Niembsch von Strehlenau* (*1802†1850), poet german, născut într'o com. din Banat, care-i poartă azi numele (→ mai jos). Traduceri din poeziile lui s'au publicat în „Convorbiri literare” 1870, 1896, 1906 (de Miron Pompiliu, Prișcu, Alice Călugăru), în „Lumea nouă” 1895 (de St. Tomșa), în „Revista Olteană” 1889 (de G. D. Pencioiu), în „Junimea literară” din Cernăuți, 1904, 1909, 1910, 1911, 1912 (de G. Toma Iorgu), în „Convorbiri critice” 1907 (de L. Iliescu), în „Sămănătorul” 1909, „Ramuri” 1909, 1910, „Neamul românesc literar” 1910, 1911, 1912 (de C. Seche, I. M. Marinescu, Iorgu Toma, M. Pricopie, I. U. Soricu), etc. Eminescu a tradus *Foale vestedă*.

LENAUHEIM, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Jimbolia; 2552 loc.

LENCAUȚI ① com. rur. jud. Hotin, plasa Chelmenți; 2852 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Moșanești. ② sat. jud. Soroca plasa Otaci; 1038 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Otaci.

LENIN VLADIMIR ULIANOV (*1870†1924), om politic rus. A organizat regimul bolșevic în Rusia. Opere: *Statul și revoluția*.

LENINGRAD, nume dat de Bolșevici orașului **PETERSBURG** (→ acest cuv.).

LENORMANT FRANÇOIS (*1837†1883), istoric francez. S'a ocupat cu arheologia și a studiat trecutul Egiptului. Op. pr. *Manuel d'histoire ancienne de l'Orient*.

LENȘ FILIP, om politic român. A fost la 1822, unul din susținătorii numirii lui Grigore Ghica pe tronul Munteniei. Îl găsim ministru al controlului la 1833—37. Descendent al unei familii italienești, ai cărei membri au fost eliași din Florența în sec. xvi; au trăit în Franța, apoi în Constantinopol și acolo au cunoscut pe dragomanii greci din cari se recrutau în sec. xviii domniii principatelor. Unul din ei a venit în București pe la 1754 și a murit aci și de la începe linia românească a acestei familii.

LENTEȘTI (sau **LENCEȘTI**), două sate (*de sus și de jos*) în jud. Cernăuți, nu departe de orașul Cernăuți. În împrejurimile acestora s'a dat la 29 Octombrie 1497 o luptă mare între Moldovenii lui Ștefan cel Mare, comandanți de Vornici Bol-dur, și între Polonii lui Albert.

LEON, provincie în Spania. A fost în vechime un regat, fundat în 913, unit cu Castilia în 1230.

LEON, episcopul Cataniei (Sicilia), prăznuit de biserica ortodoxă la 20 Februarie. Între alte fapte se citează arderea unui vrăjitor Eliodor: episcopul a intrat în foc cu acesta și a stat pînă s'a făcut scrum, iar dînsul a rămas neatinș.

LEON I (†461), al 47-lea papă al Romei (ales în 440), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 18 Februarie. Vestit prin stăruința cu care a combătut diferite erezii, mai ales a Nestorienilor, a Arienilor, a Maniheilor, atît prin măsuri administrative bisericești cît și prin cuvîntări și epistole. A condamnat sinodul de la Efes din 449 și a convocat un altul în 451. Cînd Atila s'a îndreptat spre Roma, Leon i-a ieșit înainte la Ravenna și l-a convins să înceteze cu ostilitățile și să nu meargă mai departe. Cîrînd după aceea, Atila s'a și retras în Panonia. Asemenea întîmplînd Leon și pe Genserici, regele Vandalilor, cînd veni asupra Romei: de astădată nu reuși să-l facă a se întoarce, dar scuti orașul de incendiu și devastări.

LEON X (GIOVANI DE MEDICI) (*1475†1521), al 224-lea papă (de la 1513), a încurajat artele.

LEON XIII (GIOACCHINO PECCI) (*1810†1903), al 263-lea papă al Romei. Însemnat prin lungimea pontificatului său (1878—1903) și prin actele sale: a căutat să micșoreze disensiu-

Leon XIII.

LEG-
LEO

nile între biserica de Apus și cea de Răsărit; a intervenit în Germania ca să curme propaganda anticatolică; a îndemnat episcopatul francez să se implice cu Republica; a stăruit pentru dezvoltarea studiilor biblice; a deschis arhivele Vaticanului pentru toți oamenii de știință; s'a silit să readucă vechea putere temporală a Papalității și, supărat pe guvernul italian, a oprit pe catolicii devotați de a fi aleși sau alegători; a combătut masoneria, a intervenit pentru susținerea libertății și în favoarea claselor muncitoare.

LEON GHEUCA, episcop de Roman 1769—86, mitropolit al Moldovei 1786—88. În timpul lui s'a produs o mișcare contra prelaților greci cari ocupau scaunele episcopale din țară.

LEON III ISAUICUL (*680†741), împărat roman de Orient (de la 717). În timpul lui, Roma și exarhatul de Ravenna se separă definitiv de imperiul Oriental.

LEON RADU → **TOMȘA**.

LEON TOMȘA domn → **TOMȘA**.

LEON NICOLAE (*1862†1931), naturalist român. Profesor la Universitatea din Iași (1899). A publicat multe lucrări de parazitologie.

LEONARDESCU CONSTANTIN, fost profesor de filozofie și etică la facultatea de litere din Iași (1873—1907).

LEONARDO DA VINCI (→ **VINCI**).

LEONCAVALLO RUGGIERO (*1858†1919), compozitor italian. Opera mai cunoscută: *Pagliacci*.

LEONESCU VASILE (*1866†1927), actor și autor dramatic român. Societar al Teatrului Național (1897). Op. pr: *În timpul alegerilor*, comedie; *Rosamunda*, dramă; *Traian și Andrada* (cu Gr. Ventura), *Ion Vodă cel cumplit*.

LEONIDA (†480 a. Chr.), rege al Spartei. A murit împreună cu 300 soldați la Termopile, luptând ca să împiedice trecerea Persilor. A fost trădat de Efialte.

LEOPARDI GIACOMO (*1798†1837), poet italian. S'a ocupat și de filologie. Poet pesimist, a produs impresie mare nu numai în Italia, dar și în alte țări. Din opere lui s'au tradus în rom. în ziare și reviste de M. Strajan, N. Basilescu, Dănilă Zamfirescu, Barbu Constantinescu („Convorbiri literare”), în vol. *Poeme* (de Al. Iacobescu, 1918), și în volumul publicat de „Institutul de cultură italiană”.

LEOPOLD I (*1640†1705), rege al Ungariei (1655) și Boemiei (1656), împărat al Germaniei (1658). S'a luptat cu Turcii și era să piardă Viena, dacă nu-l ajuta Sobieski; a anexat Transilvania; a pierdut Lorena, învins de Ludovic XIV; a implicat Germania în războaiele pentru succesiune la tronul Spaniei; a încurajat propaganda catolică printre Românii din Transilvania și a putut vedea pe o parte din ei unindu-se cu biserica Romei.

LEOPOLD I (*1790†1865), primul rege al Belgiei, după revoluția de la 1830, prin care Belgia deveni independentă, separându-se de Olanda (1831—1865).

LEOPOLD II (*1835†1909), rege al Belgiei de la 1865. A ridicat prestigiul țării sale prin

activitatea sa diplomatică; a constituit o societate de studii africane, prin care a ajuns să stăpânească un întins teritoriu în Africa, numit *Congo*, stat independent recunoscut de puterile Europei în 1885 și având ca Suvăran pe Leopold. În 1908 acest stat fu anexat Belgiei.

LEOPOLD DE HOHENZOLLERN (*1835†1905), frate cu Regele nostru Carol I și tatăl Regelui nostru Ferdinand I. A mai avut încă doi fii: **WILHELM** (*1864) și **CAROL** (*1868).

LEORDA, stație c. f. jud. Botoșani spre Dorohoiu, Botoșani și Verești.

LEORDENI → **LEURDENI**.

LEORDINA, com. rur. jud. Maramureș plasa Vișeu; 1898 loc. Stație c. f. între Valea-Vișeuului și Borșa.

LEOTEȘTI, circ. com. jud. Romanați, cu 26 sate (1929).

LEOVA, com. urb. jud. Cahul plasa Cantemir pe malul Prutului; 7000 loc.

LEPANTE, oraș în Grecia la golful cu același nume; 2645 loc. Aci a fost în 1571 o vestită luptă navală în care Don Juan de Austria a învins pe Turci.

LEPEȘ GEORGE, episcop catolic în Transilvania; a provocat o răscoală țărănească în 1437.

LEPSIUS CARL RICHARD (*1810†1884), egiptolog german; a luat partea expediției științifice în Egipt începută în 1842. A fost membru onorar a Academiei Române (1875).

LEPSA, sat în munții Vrancei, jud. Putna, unde este un schit cu o biserică de lemn.

LEREȘTI, com. rur. jud. Muscel plasa Dîmbovița; 2348 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Pravăț.

LERIA CARLOTTA ZOSIMA, cîntăreață română. De la 1892 profesoară la Conservatorul de muzică din București.

LERMONTOW MIHAIL JURJEVICI (*1814†1841), scriitor rus. A fost ofițer; a provocat multe scandaluri prin poeziile sale și prin purtarea sa agresivă; a fost ucis în duel de un maior contra căruia scrisese o satiră. Op. pr. *Eroul timpului nostru*. S'au trad. rom.: *Fatalistul*, năvel (în rev. Familia an. x), *Un erou al timpului nostru* (de B. Marian, 1909).

LESAGE [lōsaj] **ALAIN RENÉ** (*1668†1747), scriitor francez. Cunoscut prin romanele sale influente de literatura spaniolă: *Gil-Blas și Diabla boiteux*, și prin comedia *Turcaret*. În românește s'au tradus: *Gil Blas* (de Sim. Marcovici, 1837, de P. Matuscolu Georgescu, Buc. 1855), *Bacalauratul din Salamanca* (Craiova, 1847), *Dracul schiop* (de Cocoana Simbotaanca, Buc. 1835, idem în Bibl. p. toți, idem în edit. „Cultura Națională” 1924).

LESBOS, vechiul nume al ins. **MITILENE** (→ a-cet cuv.).

LESPEZI (tîrg), com. rur. jud. Fălcițeni (1929, Baia) plasa Lespezi; 2254 loc. După legea 1929 are în circ. 18 sate.

LESSEPS FERDINAND DE (*1804†1894), diplomat francez. El a organizat întreprinderea tăierii canalului de Suez (1859—1869) și a început lucrările istmului de la Panama, dar în aceasta a fost nefericit, căci s'a produs un proces politic care a întîrziat lucrarea. A fost membru al Academiei Franceze.

LESSING GOTTHEOLD EFRAIM (*1729†1781), poet și critic german considerat ca reformatorul literaturii germane. Cunoscut prin opera *Laocoon* (1766), studiu de critica și de filozofia artei, în care cercetă-

Leopold II, reg. Belgiei.

Leoncavallo.

Leopardi.

Leopold I.

Lesseps.

ză raporturile între poezie și artele plastice (trad. N. Istrati, 1899). A scris și *Ham-burgische Dramaturgie* (1768—69) și dram: *Minna von Barnhelm* (trad. de Tr. Stoenescu și O. Ghițeanu, 1907), *Emilia Galotti* (trad. I. G. Baritiu, 1873 în „Familia”), *Natan înfeleptul* (Bibl. p. toți).

Se mai găsec bucați trad. în *Crestomatia germană* publ. de Casa Școalelor 1901. Mai cităm: *Educația omenirii* (de A. Străchi-nescu, 1910) și *Ovreii*, comedie (de A. Pecurariu, 1922). Cea mai veche traducere pe care am găsit-o e făcută de Aurel Ardeleanu: *Sărutările*, în „Foaie pentru minte”, 1839).

LESVIU IOAN, scriitor grec. A scris un elogiu pentru Domnitorul Nicolae Mavrocordat.

LESZCZYNSKI RAFAEL, general polon, tatăl regelui Stanislaw (1704—1709). El a fost trimis în 1700 cu solie la Constantinopol și a trecut prin Moldova, unde a fost primit cu mare cinste. O relație a călătoriei acestuia s'a publicat în 1754 la Paris. Amănunte după un manuscris inedit a dat P. P. Panaiteșcu în „Călătorii poloni” (1930). Găsim informații interesante pentru stările de lucruri din Moldova din aceea epocă.

LETCA ⊙ stație c. f. jud. Someș între Dej și Jibou. ⊕ **L. NOUĂ**, com. rur. jud. Vlasca, plasa Argeș; 1820 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Ghimpați.

LETEA ⊙ sat jud. Bacău plasa Răcăciuni; fabrică de hirtie. Circ. com. cu 15 sate (1929). ⊕ ⊙ insulă în Dunăre jud. Tulcea.

LETEA, societate pentru fabricare de hirtie, fondată în 1881. Sediul e în București. Instalația în com. Letea. Are capital de 240 milioane lei.

LETTONIA (LATVIJA, fr. LETTONIE, germ. LETTLAND), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Estonia, la E. cu Rusia, la S. cu Lituania și Polonia, la V. cu Marea Baltică și cu Golful Riga. Supraf. 65791 km. p.; 1.871.000 loc.

Relieful pământului este puțin ridicat, cel mult dealuri. Ape multe, râuri și lacuri, dintre cari: **Daugava** vine din Rusia și se varsă în golful Riga, după ce se unește cu **Aa**; **Gauja** sau **Aa** se varsă în G. Riga; **Venta** unit cu **Abava** se varsă în Marea Baltică lângă or. Vindau. Țară agricolă, produce: grâu, ovăz, secară, plante textile; se cresc vite multe, se exploatează sistematic păduri.

Cap. **Riga**, port, 338.000 loc. Or. pr. **Daugavpils** (fost Dunaburg), 41.000 loc., **Mitau** (Jelgava), 28.000 loc., **Aispute** (fost Hasenpoth), 3300 loc., **Saldus** (fost. Frauenburg) 3700 loc. **Lispaja** (fost Libau), 61.000 loc.

Lettonia a fost provincie a Rusiei pînă în 1918, cînd s'a proclamat republică independentă și în 1922 a fost recunoscută de societatea Națiunilor.

LET, circ. com. jud. Trei-Scaune cu 2 sate (1929).

LEU, com. rur. jud. Romanai plasa Tesluiu; 4720 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Radomiru.

Lessing.

LEUCIPP (sec. vi a. Chr.), filozof grec. Ar fi emis intîlu ideea atomilor.

LEUCUȘENI, sat jud. Roman com. Gherăești, intemeiat în secolul xiv.

LEURDEANU STROE, boier român din Muntenia. A avut un mare rol în conducerea țării între 1660—1670; prin intrigile lui a fost ucis Postelnicul Constantin Cantacuzino de către Gr. Ghica, pe care Postelnicul îl sfătuia totdeauna spre bine; intervențiile lui pe de o parte, stăruințele Cantacuziniștilor pe de alta au produs dese schimbări de Domni în această vreme.

LEURDENI ⊙ com. rur. jud. Muscel plasa Podgoria; 1357 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Valea-Budiștenilor. ⊕ ⊙ stație c. f. linia București-Pitești între Titu și Golești.

LEUȘENI ⊙ com. rur. jud. Fălciu plasa Drinceni; 1120 loc. După legea 1929, s'a trecut la jud. Lăpușna. ⊕ ⊙ c. r. jud. Orhei plasa Telenesti; 1728 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Telenesti.

LEVADITI CONSTANTIN (*1875), medic român stabilit la Paris. A făcut studii asupra acțiunii curative a bismutului în tratamentul sifilisului; a luat premiul Cornovin, decernat de Universitatea din Edinburg. Lucrează la Institutul Pasteur din Paris, avînd un laborator personal (1910); a făcut cercetări asupra imunității, asupra paraliziei infantile, etc. Membru onorar al Academiei Române (1926).

LEVANT, nume generic dat Turciei, Greciei, Siriei și Egiptului.

LEVASSEUR EMILE (*1828†1911), geograf și economist francez. Op. pr.: *Sistemul lui Law* (1854), *Chestiunea aurului* (1858), *Alpii și marile ascensiuni* (1889).

LEVENTI, Grec, dragoman al consulatului rusesc din Iași în 1821. A lucrat pentru a pregăti succesul eteriei.

LEYDEN, oraș în Olanda; 68.162 loc. Universitatea de aci e înființată în 1575.

LEYGUES [leg] **GEORGES** (*1857), om politic francez. Pentru prima dată ministru în 1894 (guv.

LES-
LHO

Harta Letoniei.

Dupuy), apoi în alte guverne pînă în 1920, cînd a luat prezidenția consiliului; după aceea a intrat în formațiunea altor ministere.

LHASSA, cap. Tibetului; 20000 loc. Reședința lui Dalai-Lama.

LHOMMÉ ABATE, profesor francez venit în Moldova ca preceptor al lui Mihail Sturdza, vi-

torul Domn. Mai tirziu s'a intors in Franța și funcționa în 1834 ca profesor la colegiul din Lureville, cînd au venit acolo cei doi fii ai lui Sturdza și Mihail Kogălniceanu.

LHOMOND CHARLES abatele (*1727†1794), gramatic francez. E cunoscut prin *Gramatica limbii latine* (1779 și alte ed.) și prin *De viris illustribus urbis Romae*, de care s'au servit mulți ani și elevii noștri în licee.

LIARD [liar] **LOUIS** (*1846†1917), profesor francez. A predat filozofia la Bordeaux, la Caen; a fost mulți ani al directorul învățămîntului superior în Ministerul Instrucției. Mai cunoscută la noi din operele lui este *Logica* (1884); apoi *La science positive et la métaphysique* (1879) și *Les logiciens anglais contemporains* (1880).

LIBAN, @ munți în Siria (Asia mică. @ stat în Siria, constituit în 1920; 9321 km. p., 598.000 loc. Este administrat de Franța prin mandat al Societății Națiunilor.

LIBERALUL, ziar politic, Iași, 1880—1888.

LIBERIA, stat în Africa (Guinea superioară). În 1822 s'a fundat aci o colonie de Negri, liberați în campania zisă aboliționistă. Ea s'a dezvoltat prin protecția americană și s'a constituit ca stat în 1847. Supraf. 95.400 kilom. p., 1.500.000 loc. Capitala *Monrovia*; orașe pr. *Harper*, *Edina*. Areguvern republican cu președinte și 2 Camere. Președintele actual este ch. D. B. King.

LIBERTATEA, ziar politic, 1864, București, sub direcția lui C. A. Rosetti.

LIBERTATEA, ziar popular, a apărut în Orăștie, dela 1901 sub redacția lui I. Moja.

LIBERTÉ (LA) ROUMAINE, ziar politic, București, sub redacția lui Frederic Damé, 1877—1891.

LIBIA (LIBYA), regiune pustie din Africa de Nord între Tripolis și Egipt.

LICINIU ANDREIU, medic grec, a studiat în Italia, a venit în Moldova pe la 1698 și a fost medicul curții lui Dim. Cantemir. A scris poezii grecești.

LICURG (sau LYCURG) (sec. ix a. Chr.), legislator în Sparta. După ce a făcut legile, a plecat într-o călătorie, punînd pe concetățenii săi să jure că nu le vor modifica pînă la întoarcerea lui; dar nu s'a mai întors.

LIDO, stațiune balneară lângă Veneția.

LIEBIG [libig] **JUSTUS** (*1803†1873), chimist german. A fost profesor la München. S'a ocupat de chimia organică; e autorul extrasului de supă care-i poartă numele.

LIEBKNECHT [libnecht] **WILHELM** (*1826†1900), om politic german. Unul din conducătorii partidului social-democrat. A protestat contra războiului din 1870 și contra anexării Alsaciei-Lorenei; a întemeiat ziarul „Vorwärts” (1869).

LIEBLING, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Ciacova; 4338 loc. @ @ stație c. f. terminus linia laterală de la Jebel.

LIECHTENSTEIN, principat în Europa, între Elveția și Austria; supraf. 195 km. p., 11.500 loc. Cap. *Vaduz*, 1400 loc. Suveranul actual este **IOHANN II** (*1840), care domnește din 1858.

LIÈGE [liej] (flam. **LUX**, germ. **LÜTTICH**), oraș în Belgia; 248.000 loc.; capitala provinciei cu același nume; are Universitate, catedrală veche. A fost ocupat de Germani în 1914.

LIEȘTI, com. rur. jud. Tecuci, plasa Iești; 3226 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Șerbănești. Stație c. f. între Tecuci și Barboși.

LIGA CULTURALĂ, societate înființată la 24 Ianuarie 1891. Numele întreg este: **LIGA PENTRU UNITATEA CULTURALĂ A TUTUROR ROMÂNILOR**. Scopul: a cultiva conștiința solidarității în întreg neamul românesc și a întreținea o mișcare care să legitimeze misiunea culturală a Românilor în Orient. Președinții comitetului central al acestei societăți au fost: *Alex. Orăscu*, *Grigore Brătianu*, *V. A. Urechia*, *Mihail Vlădescu*, *Petre Grădășteanu*, *Sava Șomănescu*, *V. Arion*, *Părințele Vasile Lucaci* (1914), *N. Iorga*. În 1929 s'a inaugurat clădirea palatului Ligii în București.

LIGARIDI PAISIE (†1668), călugăr și profesor grec. Doctor în filozofie din Roma, s'a făcut catolic, dar, fiind trimis, în Orient spre a face propagandă, a revenit la ortodoxie. A fost mitropolit al Gazei; a venit în Iași ca profesor la Academia domnească pe la 1660; mai tirziu a trecut în Rusia și a murit la Moscova. A scris diferite cărți, între cari și unele contra doctrinelor catolice (primatul papei, filioque, etc.).

LIGNE [lin'] **CHARLES JOSEPH** prinț (*1735†1814), general austriac, de origine Belgian. A călătorit în principate și a publicat scrisori în cari consemnează observațiile lui asupra vieții sociale. A publicat și scrieri militare, piese de teatru, etc.

LIHUDI, frați **JOANICHIE** (*1633†1717) și **SOFRONE** (*1652†1730), călugări greci din Constantinopol, s'au dus în Rusia (1683), apoi au venit în Moldova și în Muntenia, au predicat în biserici. Se vorbește despre ei pe vremea lui Serban Cantacuzino.

LI-HUNG-CIANG (*1823†1901), om politic chinez. A reprezentat statul în diferite împrejurări, la încheierea păcii cu Japonia (1895), a ocupat funcțiuni de mare importanță.

LIGURIA, regiune din Italia cu cap. *Genova*; 5278 km. p., 1.211.108 loc. Azi e împărțită în 4 circ. administrative.

LILLE [lil], oraș în Franța (Nord); 200.952 loc. Are universitate și multe stabilimente industriale. A fost ocupat de Germani dela 1914 pînă la 1918.

LIMA, cap. statului Peru (America de Sud), port la Oceanul cel Mare; 250.000 loc.

LIMAN VON SANDERS OTTO (*1855†1929), general german. A fost comandantul misiunii care s'a ocupat de reorganizarea armatei turcești (1913).

LIMANUL NISTRULUI → **NISTRU**.

LIMBURG @ provincie în Belgia spre N. E. 2408 km. p., 341.000 loc. Cap. *Hasselt*, 21.000 loc. @ @ provincie a Olandei spre S. E. 2206 km. p. 523.000 loc. Cap. *Maastricht*, 57.000 loc.

LIMPEZIȘUL, lac, jud. Constanța pe teritoriul com. Rasova; supraf. 250 hect.

LIMPOPO (fluviul Crocodililor), fluviu în Africa de Sud. Izvorăște în platoul Pretoriei, trece prin Transvaal, prin Umzila și se varsă în Oc. Indian în golful Delagoa. Primește un mare număr de afluenți. Lung ca. 1900 km.

LINAS CHARLES (†1887), arheolog francez. Membru onorar al Academiei Române (1871).

LINCOLN [lincân] **ABRAHAM** (*1809†1865), om politic american. A luptat pentru desființarea sclaviei din 1847; ales președinte al Statelor din Nord (1861) a început războiul contra celor din Sud (de secesiune) și l-a condus cu energie și cu izbîndă. Ales din nou în 1865, a fost asasinat.

LINCOURT, profesor francez venit în Moldova, ținea un pension împreună cu *Chefnue* (→ acest cuv.).

LINDAU PAUL (*1839†1919), scriitor german. S'a distins ca director de teatru (Meiningen, Berlin), a scris romane și piese de teatru. Are și o lucrare în care vorbește despre România (*Aus dem Orient*).

L'INDEPENDANCE ROUMAINE, ziar francez întemeiat în București în 1878 de Emil Galli și Alex. Ciurcu. Apare și azi.

LING PER HENRIK (*1776†1839), pedagog suedez. S'a ocupat de educația fizică, formulînd un sistem de gimnastică menit a da vigoare fizică tineretului. A fost numit director al *Institului central de gimnastică* înființat în 1814. A scris și poezii, drame, etc.

LINNE CAROL (Noi îl scriem **LINNEU** după forma latinizată **LINNAEUS**) (*1707†1778), naturalist suedez. A călătorit mult, a trăit cîțva timp în Franța, unde voia să se așeze ca medic, apoi a devenit profesor la Universitatea din

Linne.

Upsala și director al grădinei botanice. A publicat, în latinește, un mare număr de opere și a făcut nomenclatura binară a clasificării plantelor.

LINZ, oraș în Austria, pe Dunăre; 102.081 loc.

LIPARE INSULE, la N. Siciliei; formează o supr. de 115 km. p. cu 20224 loc.

LIPCANI ⊙ com. rur. jud. Hotin, plasa Lipcani; după legea 1929, are în circ. sa 13 sate, între care comunele **Lipcani-Tîrg**, 5860 loc. și **L.-Sat**, 3350 loc. ⊕ stație c. f. jud. Hotin între Larga și Sulița-nouă.

LIPNIC, com. rur. jud. Soroca, plasa Otaci; 2965 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Climăuți. Stație c. f. spre Bălți și spre Sulița Nouă.

LIPNIȚA, com. rur. jud. Durostor plasa Silistra; 3000 loc. După legea 1929, are în circ. sa 11 sate.

LIPOV, circ. com. jud. Dolj cu 6 sate (1929).

LIPOVA ⊙ com. urbană jud. Timiș-Torontal lângă riul Mureș, plasa Lipova; 10.000 loc. ⊕ stație c. f. linia Radna-Timișoara la 2 km. de Radna. Stațiune balneară: fier și acid carbonic. ⊕ c. r. jud. Vaslui, plasa Racova; 668 loc. După legea 1929 face parte din circ. com. Pungești.

LIPOVENI, sectari creștini originari din Rusia. Persecutați de autorități, s'au refugiat unii în Siberia, alții în țărilor românești, întâi în Bucovina, unde au dobândit și un episcopat la Fintina-Albă, apoi în Moldova și în Muntenia (Dobrogea, etc.) Ei cred că reprezintă adevărata credință creștină și sînt adversarii oricărei inovațiuni. Sectarismul lor nu stă în dogme, ci în practica religioasă. Sobri în mîncare și băutură, se castrează pentru a urma exemplul lui Origen. Originea sectei este în sec. XVII, cînd un patriarh rus (*Nicon*, 1654) aluat măsura de a curăți cărțile de ritual de unele erori; atunci unii credincioși s'au revoltat și nu au primit cărțile noi (de aceea s'au numit *rascolnici*). Acești rascolnici contra autorității bisericești s'au împărțit în grupe mai mari sau mai mici, unii recunoscînd

nevoia de preoți (*popovți*), alții socotind că n'au trebuință de preoți (*bez popovți*). Căpetenia uneia din grupe se numea *Filip Pustoviat* și de la numele acestuia a venit cuvîntul (fi) *lipov-an*.

LIPPMANN GABRIEL (*1845 †1921), fizician francez. A fost profesor în Paris, membru al Academiei de științe; a reușit să facă fotografii în color și în relief, a inventat un electrometru, a stabilit o metodă pentru a măsura densitatea lichidelor, etc. Membru onorar al Academiei Române (1906).

LIPPE, stat din Germania; supraf. 1215 km. p., 166.000 loc. Cap. Detmold, 17.000 loc.

LIPSCA → **LEIPZIG**.

LIȘA ⊙ com. rur. jud. Făgăraș, plasa Cincul; 1705 loc. ⊕ c. r. jud. Teleorman, plasa Zimnicea; 1826 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Piatra.

LISABONA (port. *Lisbã*, it. *Lisbona*, fr. *Lis-*

Bonne), oraș cap. Portugaliei; la vărsarea fl. Tago; 530.000 loc.

LISIMACH (*LYSIMACH*) (*ca. 361 †281 a. Chr.), rege al Traciei. A fost general al lui Alexandru cel Mare și, după moartea acestuia, a luat în stăpînire Tracia. Foarte războinic, a făcut cuceriri mari în Asia mică și în Europa, așa că la un moment (285) era oarecum arbitru al situației în Orient. Nefecit în luptele contra Geților, la încercările lui de a trece Dunărea, a pierit într-o luptă cu Seleucus, pe care l-au ajutat și supușii săi revoltați.

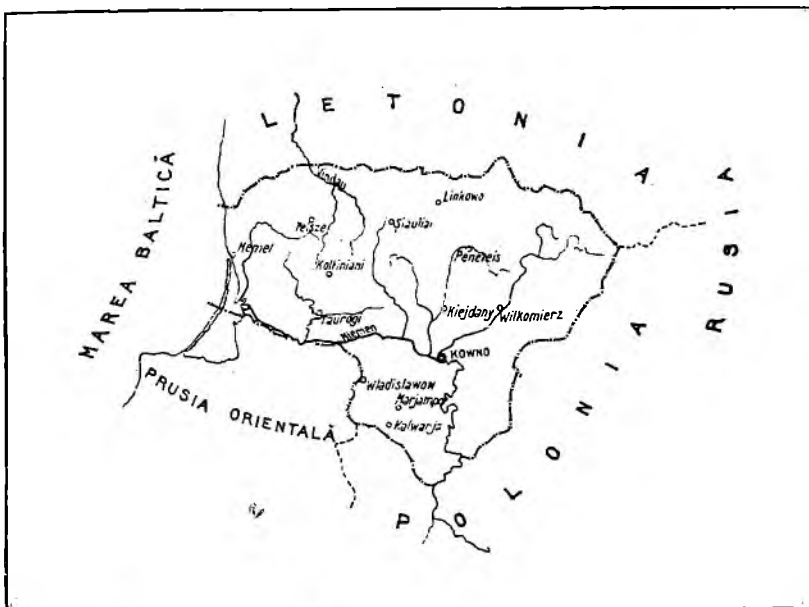
LISNAU, circ. com. jud. Trei Scaune cu 3 sate (1929).

LIST FREDERIC (*1789 †1846), economist german. A fost profesor la Tübingen. Op.pr. *Sistem natural de economie publică* (1841), în care susține ideea uniunii vamale a statelor germane.

LISZT FRANZ (*1811 †1886), compozitor și pianist ungar. S'a distins la vîrsta de 9 ani; a fost profesor de piano în Paris (1827), a trăit mai mulți ani în Italia (1835), a fost șef de orchestră la Weimar, director al Academiei de muzică din Pesta. A călătorit mult prin deferite țări. În Transilvania a venit în 1846 și a dat concerte în Cluj, Timișoara, Lugoj, Arad și Sibiu. De aci a trecut în principate

Franz List.

Harta Lituaniei.

și a dat concerte în București și Iași (1847). A cunoscut pe V. Alecsandri și, prin el, poezia noastră populară; în operele lui ulterioare se văd reminiscențe din cântecele românești.

LITCOV, lac jud. Tulcea com. Cara-Orman; supraf. 30 hectare.

LITEAN-VODĂ → **LYTUON**.

LITENI ⊙ com. rur. jud. Suceava, plasa Bosancea; 1046 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Stroești. ⊕ c. com. r. jud. Fălțiceni (Baia, legea 1929), plasa Liteni; 3235 loc. După legea 1929, are în circ. sa 14 sate. ⊕ stație c. f. între Dolhasca și Verești.

LITERATORUL, revistă întemeiată de Al. Macedonski în București. A apărut, cu întreruperi, între 1880-1894 și apoi cîteva luni în 1919. Cîțva timp a fost sub redacția lui Th. M. Stoenescu.

LITERATURĂ ȘI ARTĂ ROMÂNĂ, revistă literară, București 1896—1905 sub redacția lui N. Petrașcu.

LITOVŢIU, un jude sau județ; mai puternic sau voevod, care a stăpinit pe la 1280 valea Jiului, probabil și Jiul din Transilvania. Supus Ungurilor, a încercat să scape, dar a fost învins.

LITRE EMILE (*1801†1881), medic și filolog francez. Membru al Academiei franceze; autorul unui *Dictionar al limbii franceze*; a publicat și opere de filozofie.

Litre.

LITUANIA (Lietuva, fr. LITHUÂNIE, ger. LITAUEN), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Letonia, la E. cu Rusia, la S. cu Polonia, la V. cu Prusia Orientală și cu Marea Baltică. Supraf. 55.659 km. p.; 2.280.000 loc. Dens. ca. 40 la km. p.

Pământul este deluros, străbătut de multe ape. Fluvii: *Niemen*, care o desparte intructiv de Polonia; *Vindau*, care trece în Letonia. Bogăția principală este agricultura: mai ales secară, ovăz (nu griu), cartofi mulți, plante textile; se cresc vite multe, cai, porci. În lacuri se găsesc mulți pești. Turba este abundentă.

Cap. *Kovno* (Kaunas) 91.000 loc. Orașe pr. *Memel* (Klaipėda), port la Baltică, *Šiauliai* (Chavli), 22.000 loc., *Panevezys*, 20.000 loc.

A fost în vechime un ducat anexat la Polonia în 1413 și mai târziu, cu ocazia împărțirii Poloniei, a devenit provincie a Rusiei pînă în 1919, cînd s'a constituit ca stat independent.

LIȚA, com. rur. jud. Teleorman plasa Turnu; 4100 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Olteanca. Stație c. f. între Roșiori și Turnu-Măgurele.

LIȚBA GRUIA (*1845†1877), avocat și publicist român în Banat.

LIȚBA SOFRONIE (*1850†1929), scriitor și învățător român în Banat. Luptător naționalist. A publicat povești în dialect.

LIUBLIANA (germ. *LAIIBACH*), oraș în Iugoslavia (Carniola), 53.306 loc.

LIUMNITĂ, com. rur. în Grecia; în regiunea zisă *Meglenia* (acel cuvînt), locuită de Români.

LIVADA, com. rur. jud. Satu-mare plasa Saturnare 2246; loc. Stație c. f. linia îngustă de la Grădina Romei la Bicsad.

LIVADIA, oraș în Rusia (Crimeea). Aci era reședința de vară a țarilor. Aci s'a încheiat convenția de la 4 April 1877 prin care țarul făgăduia să respecte integritatea teritorială a României și pe care a călcat-o, răpind din nou cele 3 județe din sudul Basarabiei, înapoiate nouă prin tratatul din Paris 1856.

LIVERPOOL, oraș în Anglia (prov. Lancaster), mare port și mare centru industrial; 803.818 loc.

LIVEZENI, com. rur. jud. Hunedoara plasa Petroșeni; 7020 loc. Stație c. f. între Lupeni și Petroșeni.

LIVINGSTONE DAVID (*1813†1873), călător geograf englez. A explorat Africa în vreme de 30 de ani. A contribuit la descoperirea izvoarelor Nilului; a descoperit în 1856 fluviul Zambez. În 1871 nu se mai știa nimic despre el; atunci Stanley a întreprins o călătorie ca să-l caute și l-a găsit la Ugi.

LIVIU TITO (TITUS LIVIUS) (*59 a. Chr.†17 p. Chr.), istoric roman. A scris istoria Romei dela întemeiere pînă la anul 9 după Crist. În românește s'au tradus fragmente de N. Pandelea sub titlul *Legende eroice*, 1911, și opera în întregime în editura Academiei, începută de N. Barbu (Cartea I-VI, 188 și continuată de Nd. Locusteanu și I. S. Petresc 1901, 1907, 1911, 1915).

LIVORNO, oraș în Italia; 114.810 loc., port la golful de Liguria.

LOYD ① cartier din Londra: centrul afacerilor. ② Societate de navigație maritimă și fluvială constituită în acest cartier în 1727. După aceasta s'au numit și alte societăți analoge în diferitele țări: *Norddeutscher Lloyd*, *Lloyd triestino*, etc.

LOYD-GEORGE DAVID (*1863), om politic englez. A fost ministru de comerț (1905), al tezaurului (1908), președinte al Consiliului în timpul războiului (1916—1922).

LOCARNO (germ. *LUIGARNS*), oraș în Elveția (canton Tessin); 5540 loc. Aci s'a încheiat la 16 Octombrie 1925 *pactul de garanție* (— *Pactul*).

LOCK-OUT [loc-aút], cuvînt englez care înseamnă concedierea lucrătorilor și închiderea afacerilor (sau restrîngerea lor) de către proprietari. Este antiteza *grevei lucrătorilor*.

LOCKE [loc] **JOHN** (*1632†1704), filozof englez. Destinată să se facă preot, a devenit medic și s'a ocupat mult de filozofie (*Încercare asupra inteligenței omului*, 1690), de politică (*Tratat despre guvernămîntul civil*, 1690), de pedagogie (*Cugetări asupra educației*, 1693). El urmărește, în locul metafizicii, studiul facultăților spiritului omenească și cerc să se unească educația intelectuală cu cea morală, iar educația fizică să urmărească numai a face corpul apt de a executa ordinele spiritului. În rom. s'a tradus *Cîteva idei asupra educației* (de G. Coșbuc, 1907, 1910 și alte ediții).

LOCUSTEANU ALEKANDRU (†1922), fost profesor la școala superioară de medicină veterinară din București.

LOGĂNEȘTI, com. rur. jud. Lăpușna plasa Hîncești; 2373 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Hîncești.

LOHENGRI ① personagiu din epopee populare germane. ② erou din opera cu același nume a lui Wagner.

LOIRE [loar], fluviu în Franța, se varsă în Oceanul Atlantic; lung. 980 km.

LOMACINȚI (sau *LOMACINETI*), com. rur. jud. Hotin plasa Securenii; 3140 loc. După legea 1929, are în circ. sa 5 sate.

LOMBARDIA, regiune din Italia de N. de la fl. Po pînă la hotarul Elveției și între r. Ticino și Mincio. Astăzi sînt aci 8 diviziuni administrative.

LOMBARDO-VENETIA, regat numit astfel în 1815. Cuprîndea posesiunile Austriei în Italia și era guvernat de un vice-rege. S'a desființat prin pierderea acestor posesiuni, cari au revenit la patria-mamă (Lombardia în 1859, Veneția în 1866).

LOMBROSO CESARE (*1836†1909), medic italian. S'a ocupat cu antropologia criminală, fondind *noua școală de criminologie*. Ideile sale s'au răspîndit în toată Europa dînd naștere la grupări cari le admiteau și altele cari le combăteau. Opere pr.: *Geniu și nebunie* (trad. rom. ceva 1913 Bibl. Iașilor Nr. 6); *Omul delincent*; *Nebuni și anormali*. În românește s'au mai tradus: *Hipnotism și spirișm* (de Fingal, f. a.); *Procesul Steinheil și femeia criminală* (1909).

LOM-PALANCA, oraș în Bulgaria în jud. Ruscioe lingă riul Lom, afl. al Dunării. Aci au fost lupte importante în timpul războiului din 1877.

LONDRA (engl. *LONDON*), cap. Angliei și a imperiului britanic; port la Tamisa; 7.806.000 loc. (cu toate suburbiile).

LONGFELLOW [longfelo] **HENRY WADSWORTH** (*1807†1882), poet american. A scris poezii lirice, romane, drama. În românește s'a tradus puțin prin reviste.

LONGIN SUTAȘUL, martir, prăznuit de biserică ortodoxă la 16 Octombrie. Acesta a fost de față la moartea și la învierea lui Isus. Zicînd cuvintele: „cu adevărat fiul lui Dumnezeu a fost acesta”, el a pornit în alte provincii predicînd noua credință. Pentru aceasta, Tiberiu a poruncit să-i taie capul. Capul lui a fost găsit de o femeie oarbă, care și-a redobîndit vederea și care a zidit o biserică îngropînd acolo moaștele sfîntului.

LONGIN (*210†273), retor grec, autor al *tratatului despre sublim.*

Port din Liumnita.

LONGINESCU G. G. (*1869), profesor de chimie anorganică la facultatea de științe din București (1910). Membru corespondent al Academiei Române (1925). Director al revistei de popularizare științifică „Natura”. Publ. în: *Annales scient. de l'Univ. de Iassi*, *Journal de chimie physique* din Geneva, *Bull. de chimie pure et appliquée* din Chișinău, *Bull. de la sect. scient. de l'Académie Roum.* Cărți: *Curs de chimie analitic*, 1918, 1929, *Cronici științifice*, 1922.

LONGINESCU ȘTEFAN (*1865†1931), profesor de drept roman la Universitatea din București. Membru corespondent al Academiei Române (1910). Op. *Curs de drept roman*, 1908, 1920, 1921; *Istoria dreptului român*, 1908; *Pravila lui Vasile Lupu*, 1912; *Medicina legală*, 1924; *Dreptul roman în literatura românească*, 1908.

LONGOBARZI, popor de origine scandinavă; au distrus imperiul Gepizilor (567), au invadat în Italia (568) și au fondat regatul Longobardiei (Lombardia), pe care l-a distrus Carol-cel-Mare (774).

LONGPERRIER [lo'perie] **ADRIEN DE** (*1816†1882), numismat francez. Fost conservator la Louvre; membru onorar al Academiei Române (1871).

LOPĂTARI, loc. jud. Buzău. unde sînt izvoare de gaz metan neexploatate.

LOPE DE VEGA → **VEGA**.

LORENA (fr. *LORRAINE*), veche provincie a Franței, anexată în 1766. → **ALSACIA-LORENA**.

LORENZ ANTOON HENDRICH (*1853†1928), fizician olandez. Profesor la Leiden. Op. pr. *Fizica teoretică*. Premiul Nobel în 1902. Membru onorar al Academiei române (1913).

LORRAIN [lore'] **CLAUDE GELÉE** (*1600†1682) pictor francez, supranumit *Rafael al peisajului*.

LOS ANGELES, oraș în Statele-Unite (California), 664.870 loc.; mare industrie pentru producerea filmelor de cinematograf.

LOT, person. biblic. Nepot al lui Abraam, este strămoșul din care descind Moabiții și Ammoniții.

LOTI PIERRE, numele literar al lui **JULIEN VIAUD** (*1850†1923), scriitor francez. Autor de romane, mai ales cu subiecte exotice. A vizitat țara noastră și s'a bucurat de prietenia Reginei Carmen Sylva. Din operele lui s'au tradus: *Pescar de Islanda* (de C. Sandu Aldea, 1908; de Ion Pas, 1928), *Romanul unui spahiu* (în ziarul „România” 1887; în volum de G. B. Rașcu, 1923), *Cele din urmă vînători* (de D. Stăncescu în „Tribuna poporului” 1899), *Spre trecutul mort* (de Al. Iacobescu, 1916), *Ierusalimul* (de C. Buzatu), *Doamna Crizanlema* (de M. C.), *Desamăgilele* (de C. A. Ștefănescu), *Aziade* (de Ion Pas), *O viață, pierdută* (de C. A. I. Ghica, 1920).

LOTRU @riu afl. al Oltului; izvorește din munții Paringului (jud. Vâlcea), se varsă în Olt lângă satul Golotreni; lung 80 km. @ stație c. f. jud. Vâlcea între Călimănești și Rîul-Vadului.

LOUBET [lube] **EMILE** (*1838†1929), om politic francez. A fost președinte al Republicii 1899—1906. În timpul lui s'a făcut în Franța separațiunea Bisericii de Stat și s'au pus bazele înțelegerii cu Rusia.

LOUISIANA, stat în Statele Unite America de Nord, la gulf de Mexic; 125.625 km. p., 1.798.510 loc. Or. pr. *Baton-Rouge* și *New-Orléans*.

LOURDES [lurd], oraș în Franța (depart. Hautes-Pyrénées), 8805 loc. Acolo e o peșteră cu un izvor, cunoscut din 1858. S'a zidit acolo o biserică și în fiecare an multă lume se duce în pelerinaj, mai ales bolnavi cari vor să se vindece prin apa din izvorul miraculos.

LOUVAIN [luve'] (germ. *LÖWEN*), oraș în Bel-

gia, cap. provinciei Brabant, 40.310 loc. Aci e o veche universitate catolică. A fost ocupat de Germani în timpul războiului mondial și monumentele principale au fost distruse.

LOUVOIS [luvoa] **FRANÇOIS** (*1639†1691), om politic francez. Ministru de război sub Ludovic XIV, a contribuit la revocarea edictului din Nantes și la persecutarea calvinilor.

LOUVRE [luvr], palat vestit în Paris, clădit pe la 1546. A fost reședința regilor Franței. După marea revoluție a fost transformat în muzeu de artă.

LOVRIN, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Periam; 4145 loc. Stație c. f. pe linia Arad-Jimbolia aproape de Periam.

LOYSON CHARLES zis **PÈRE HYACINTHE** (*1827†1912), teolog francez cu idei moderniste, renumit ca orator.

LOZNA @ circ. com. jud. Dorohoiu, plasa Berhomete cu 9 sate (1929). @ circ. com. jud. Dolj cu 5 sate (1929).

LOZOVA, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Vorniceni; 4140 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Vorniceni.

LÜBBECK JOHN (*1834), scriitor, om de știință și politic englez. S'a ocupat de structura plantelor și animalelor inferioare, de preistorie, de inteligența animalelor. E cunoscut mai ales prin cartea de filozofie practică *The Pleasures of Life* (1887), care a avut în citiva ani o sută de edițiuni. La noi s'au tradus: *Bucuria de a trăi și întrebuintarea vieții*.

LÜBECK, oraș liber, formînd o republică a Germaniei; 298 km. p., 127.460 loc. A făcut parte din liga hanseatică. (→ acest cuv.)

LUBLIN, provincie a Poloniei și oraș. capitala ei. Orașul are 94.000 loc.

LUCA EVANGHELISTUL (*ca. 14 a. Chr.†ca. 70 p. Chr.), prăznuit de biserica ortodoxă la 18 Octombrie. A învățat și a practicat medicina, apoi a devenit creștin. Amic cu Sf. Pavel, a călătorit cu acesta, predicînd noua credință și, după martiriul Sf. Pavel, a continuat opera de propagandă în Italia, Galia, Dalmația și Macedonia. Nu se știe exact cum a murit, dar cei mai mulți panegiristi ai lui socotesc că a fost martirizat în Peloponez. De la el avem *evanghelia* ce-i poartă numele și *șaptele apostolilor*.

LUCA DE CIFRU, prelat din Muntenia. A fost episcop al Buzăului pe la 1587, apoi mitropolit al Ungro-Vlahiei 1605—1629.

LUCA MOISE, comerciant din Ploiești. Și-a lăsat averea pentru a se clădi și întreține o școală precum și a se da ajutoare la spitale, etc. Fundațiunea care-i poartă numele se conduce de o epitropie sub controlul Casei Școalelor.

LUCACHE, Grec din Constantinopol, a fost delegat de Poartă la aplicarea pe teren a cedării Bucovinei către Austria.

LUCACI = **LUCAS** → **HIRSCHER**.

LUCACIU VASILE (*1852†1923), preot român în Transilvania, luptător naționalist. Cunoscut ca paroh în com. Sîsești. A fost membru al comitetului național român, a fost osîndit la închisoare de cîteva ori pentru articolele sale. În 1914, după începutul războiului mondial, a trecut în Regat și aici a luptat alături de cei cari susțineau intrarea în acțiune în contra puterilor centrale.

LUCAN (**MARCUS ANNAEUS LUCANUS**) (*39†ca. 65), poet roman. Op. pr. *Pharsalia*, epopee inspirată din evenimentele luptelor civile cari s'au încheiat cu învingerea lui Pompei și cu prăgătirea imperiului roman.

LUCARIS CIRIL (†1638), patriarh al Constantinopolului. A ocupat de trei ori scaunul, a fost deportat de Turci, apoi readus, în fine ucis. Își făcuse studiile la Geneva și era partizanul unei uniri a Bisericii orientale cu Calvinii. În acest sens a lucrat mult și acestui fapt se datorește și izbînda

Pierre Loti

Lucaciu.

adversarilor săi. Ca urmare vedem că mitropolitul Petru Movilă alcătuește un Catehism (*Mărturisirea ortodoxă*) și convoacă un sinod la Iași în 1642, care a luat cunoștință de această operă (**MOVILĂ**).

LUCAVĂȚ, stație c. f. jud. Storojineț între Storojineț și Berhomet.

LUCAVĂȚUL-DE-JOS și **L.-DE-SUS**, sate jud. Storojineț, primul cu 2500 loc., al doilea cu 2876 loc. Țin de circ. com. Lucavățul pe Siret.

LUCĂCEȘTI, com. rur. jud. Bacău, plasa Tasiu-Sărat; 1081 loc. După legea 1929, formează o circ. cu 20 sate.

LUCÇA, provincie a Italiei. A fost în evul mediu și mai târziu o republică independentă până la 1797. Napoleon a făcut-o *principal* și a dăruit-o surorii sale Eliza. La 1815 a trecut, în stăpânirea Bourbonilor, apoi s'a unit cu Toscana.

LUCĂFĂRUL, poezie de Eminescu scrisă în 1882, publicată în *Întîiu* în „Almanahul soc. România Jună” din Viena 1883, pg. 39.

LUCĂFĂRUL, revistă literară, tip. în Budapesta, apoi în Sibiu, 1902—1920.

LUCERNA (germ. *LUZERN*), oraș în Elveția, capitala cantonului cu același nume. Cantonul are 1492 km. p. și 177.073 loc. S'a unit cu celelalte cantone în 1932. Orașul are 34.240 loc.

LUCHIAN, preot din Antiohia († ca. 312), martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 15 Octombrie. Om bogat, și-a dăruit săracilor averea; om învățat, a dat o ediție nouă a bibliei, îndreptind multe erori. A fost persecutat și apoi martirizat pentru statornicia în credință.

LUCHIAN NICOLAE (*1821†1893), actor român. A jucat mai ales pe scena teatrului din Iași. În timpul domnitorului Mihail Sturdza, a fost de cîteva ori arestat, din pricina aluziilor politice din piesele în care juca. Dintre tipurile din teatrul lui Alecsandri a creat pe: *Cleavelia* (1862); *Sandru Napoli* (1862); *Ion Păpușarul*, *Nasocan* din „Vivandiera” (1858), *Nicu* din „Rămășagul” (1845), *Nicu* din „Piatra din Casă” (1847), *Guliță* din „Coana Chiriță” (1850), *Hagi-Flutur* din „Doi morți vii” (1851), etc.

LUCHIAN ȘTEFAN (*1868†1916), pictor român. A făcut multe expoziții. Cunoscut mai ales prin flori și peisaje.

LUCIA sf. martiră (†304), prăznuită de biserica ortodoxă la 16 Iulie. Aparține unei familii bogate din Sicilia. Dorind să se consacre practicei credinței, a refuzat să se căsătorească și a voit să împartă averea la săraci. Aflind aceasta, tînărul care voia s'o ia în căsătorie, o denunță că e creștină și biata fată fu supusă la chinuri și batjocoriri și astfel muri.

LUCIAN (*LUKIANOS*) (* ca. 130†200), poet și moralist grec. Cunoscut mai ales prin *Dialogul morților* (trad. rom. de N. Pandelea, 1915, și de St. Bezdechi, f. a.). S'au mai tradus din scrierile lui: *Toxaris sau prietenia* (de D. Mateescu, 1883, de G. Popa-Lisseanu, 1924), *Dialoguri* (de Ștef. și Elefterie Bezdechi, f. a.).

LUCIENI, circ. com. jud. Dimbovița cu 11 sate (1929).

LUCREȚIU (*TITUS LUCRETIVS CARUS*) (* 96†55 a. Chr.), poet roman. Op. pr. *De rerum natura*, poem didactică filozofică. Pasagi din aceasta s'au tradus de C. Stoika în „Viețea nouă” (1917) și în „Flacăra” (1922) și de Dinu Geoglovan în „Gîndirea” (1922—23). O mai veche trad. e a lui Odobescu în „Pseudocyneticos” cap. III.

LUCUL (*LUCIUS LICINIUS LULLUS*) (*114†57 a. Chr.), general roman. A învins pe Mitridate și a cucerit Armenia. Ii plăcea luxul și mîncările alese, aprecia și proteja pe artiști. Se zice că el a introdus cîreșul în Europa.

LUDENDORFF ERICH (*1865), general ger-

man. A avut rol de frunte în războiul mondial: a comandat armata care a ocupat Liejul, mai târziu a fost șeful statului major general.

LUDERS ALEXANDRU NICOLAEVICI (*1790†1874), general rus. A luat parte la războiul contra Turciei în 1828; a comandat armata rusă care a dat ajutor Austriei contra revoluției ungurești în 1849 și a învins pe Bem; în 1853 a intrat în Moldova cu armata de ocupație, apoi a luptat în Crimeea; în 1871 a fost numit guvernator al Poloniei și s'a purtat cu mare asprime.

LUDEȘTI, circ. com. jud. Dimbovița cu 19 sate.

LUDOȘ, com. rur. jud. Sibiu, plasa Miercurea; 2384 loc.

LUDOȘ (sau **LUDUȘ**) **DE MUREȘ**, com. rur. jud. Turda, plasa Luduș, pe riul Mureș; 4974 loc. Stație c. f. între Feldioara și Tirgu-Mureș; de aci pornește o linie spre Bistrița.

LUDOVIC I CEL SLAB (*778†840), împărat al Occidentului și rege al Francilor (814—840). Fiul al lui Carol-cel-Mare, a moștenit ca parte a sa Regatul Francilor. A avut să lupte contra fiilor săi Lotar, Ludovic și Pepin.

LUDOVIC VI CEL GROS (*1081†1137), rege al Franciei dela 1108. A luptat contra suveranilor vasali, ajutat de cler și de comune, a încurajat ridicarea burgheziei.

LUDOVIC VIII (*1187†1226), rege al Franciei dela 1223. În 1216 a fost chemat în Anglia de baroni și încoronat ca rege, dar a fost învins de Ioan fără pămînt. A organizat lupta contra Albigenilor.

LUDOVIC IX zis **SPÎNTUL LUDOVIC** (*1215†1270), rege al Franciei. A organizat administrația țării; a întreprins cruciada a 8-a, dar a murit de cîmă, ajungînd la Cartagina.

LUDOVIC I CEL MARE (*1326†1382) rege al Ungariei de la 1342.

LUDOVIC XI (*1423†1483), rege al Franciei între 1461—1483. A luptat pentru a desființa sau cel puțin a micșora privilegiile diferiților suverani mici din Franța și astfel a contribuit la ridicarea monarhiei și la pregătirea unității naționale.

LUDOVIC XII (*1462†1515), rege al Franciei de la 1498, supranumit *părintele poporului*. A luptat mult pentru întinderea influenței franceze în Italia.

LUDOVIC XIII (*1601†1643), rege al Franței de la 1610. A domnit înțîiu sub regenta mamei sale Maria de Medici. Cea mai însemnată parte a Domniei este aceea în care a avut ca prim-ministru pe **RICHIELIEU** (= acest cuv.).

LUDOVIC XIV (*1638†1715), rege al Franței.

numit **CEL MARE** sau **REGELE SOARE**. Fiind minor în 1643, cînd s'a urcat pe tron, a domnit înțîiu sub regenta mamei sale Ana de Austria, fiind prim-ministru Mazarin. Această vreme a fost turburată de mișcări ale opoziției, dar în schimb a fost fericită prin victoriile din afară, cari s'au terminat prin pacea de la Westfalia (1648). Devenind major, a luat însuși conducerea statului (i se atribuie cuvîntele „*L'état c'est moi*” = eu sînt statul); a căutat să facă o bună administrație, punînd pe Colbert să însănoțeze finanțele, pe Louvois să organizeze armata și pe Vauban să fortifice frontierele; a încurajat agricultura și comerțul; a purtat războaie fericite, cari au făcut să strălucească gloria Franței; a centralizat în mod excesiv toate serviciile statului; în dorința unității de credință, a persecutat pe protestanți și a revocat edictul de la Nantes; a încurajat artel, literatura și științele și în timpul lui au trăit mari dramaturgi, ca Molière, Corneille, Racine, mari poeți ca Boileau și La Fontaine, mari oratori și teologi, ca Bossuet și Fénelon, mari moralști, ca

Șt. Luchian.

Ludovic XIV.

la Bruyère, mari filozofi, ca Pascal, mari istorici, ca Saint-Simon, mari pictori, sculptori și arhitecți ca Poussin, Le Brun, Mansard (secolul 'lui Ludovic XIV); însă prin neconțințele războaie și-a înstrăinat simpatiele multor țări, iar în interior a produs mari nemulțumiri și o mare sărăcie în popor, astfel că, la moartea lui, mulțimea i-a însoțit cadavru cu urite blesteme.

LUDOVIC XV (*1710†1774), rege al Franței de la 1715. A domnit și el înfiiu sub tutela lui Filip de Orléans; apoi a chemat în fruntea statului diferite persoane bine intenționate, dar mai târziu a devenit prizonierul favoritelor și favoritorilor săi și domnia lui a fost rusinoasă, a sărăcit poporul, astfel că, la moartea lui, a fost o explozie de bucurie obștească.

LUDOVIC XVI (*1754†1793), rege al Franței de la 1774. A fost primit cu bucurie de popor, fiind cunoscut prin viața sa onestă. Situația economică a împiedecat reușita bunelor sale intenții și ale bărbaților de stat chemați să guverneze, cum a fost Necker; a fost nevoit a convoca statele-generale și de aici s-au desfășurat diferitele evenimente cari au dus la dărîmarea Bastillei și apoi la arestarea și darea lui în judecată. Altit el cit și regina Maria Antoinette au fost osindiți și decapitați.

LUDOVIC XVII (*1785?..), fiul regelui decapitat. Fiind închis, a murit după toate probabilitățile în închisoare; unii au pretins că a evadat și s'a pus în loc un copil bolnav.

LUDOVIC XVIII (*1755†1824), rege al Franței de la 1814. Frate mai mic cu Ludovic XVI, a fugit din țară, împreună cu alți nobili, după izbucnirea revoluției și a trăit pribeg până după căderea lui Napoleon și exilarea lui în insula Elba. Fugit în timpul celor 100 de zile, și-a reluat tronul după Waterloo. Domnia lui a fost rea prin nenumărate măsuri de persecutare și de înăbușire a libertăților publice.

LUDOVIC II (*1845†1886), rege al Bavariei de la 1864. A încurajat artele, a chemat pe Wagner în Statul său, a cheltuit sume enorme pentru muzică; declarat nebun, s'a înecat.

LUDOVIC FILIP (*1773†1850), rege al Franței între 1830—1848. Avea titlu de Duce de Chartres; a trăit în pribegie, ducînd viață grea; a revenit în patrie în timpul lui Ludovic XVIII și sub domnia lui Carol X și-a exprimat ideile liberale. De aceea după revoluția din 1830, a fost proclamat rege și a dat țării o constituție nouă. Evenimentele interne și externe i-au fost nefavorabile și revoluția din 1848 l-a silit să părăsească tronul și să moară în exil.

LUDVIG EUGEN (*1866†1927), profesor de chimie la Academia comercială din București, la facultatea de farmacie, consilier pedagogic la Casa Școalelor.

LUDWIG ERNEST (†1915), chimist austriac. Profesor și membru al Academiei de științe din Viena. S'a ocupat mai ales de chimia analitică, făcînd lucrări asupra hidrogenului și altor gaze și asupra intoxicației cu mercur. A studiat multe surse de ape minerale, între cari și aceea de la Vatra Dornei. A fost membru onorar al Academiei Române (1908).

LUEGER KARL (*1844†1910), om politic austriac. Șeful partidului social-cristin; a fost primar al Vienei; a arătat simpatie pentru Românii din Transilvania, de aceea a fost primit cu mare bucurie cînd a făcut o vizită în București.

LUETA, com. rur. jud. Odorhei plasa Ocland; 3533 loc.

LUGANO, lac în Elveția (cant. Ticino) și oraș în aceeași regiune, 14.500 loc.

LUGLI [luli] **GIUSEPPE**, arheolog italian. A publicat multe lucrări de specialitate cu privire la antichitățile Italiei. E secretarul Școlii române din Roma și lucrează în folosul acestei instituții,

Ludovic XVI.

înlesnind studiul și cercetările specialiștilor români. E membru corespondent al Academiei Române (1926).

LUGOJ, com. urbană cap. jud. Severin; 24000 loc. Stație c. f. spre Timișoara, spre Caransebeș, spre Iliș și spre Buzias. Are școală normală de fete, gimnaziu de băieți, liceu de băieți și liceu de fete, școală profesională de fete, 2 școli comerciale de băieți și șc. de agricultură, cum și școli primare.

LUGOJ, EPISCOPIE greco-catolică, înființată în 1850. Are în eparhia ei jud. Arad, Timiș-Torontal, Caraș-Severin, Hunedoara. Lista episcopilor: *Alexandru Dobre* (1854), *Ioan Oltean* (1870), *Victor Mihalyi* (1874), *Demetriu Radu* (1896), *Vasile Hossu* (1903), *Valeriu Frențu* (1913), *Alexandru Nicolescu* (1923).

LUJENI [LUJANI], com. rur. jud. Cernăuți plasa Șipeniț; 3750 loc. După legea 1929, are în circ. sa 4 sate. Stație c. f. spre Cernăuți, spre Sadagura, spre Vrînceni și spre Vijinița.

LUKÁCS [lukác] **BELA** (*1847†1901), om politic maghiar. A fost ministru al comerțului în cabinetul lui Wekerle.

LUKÁCS LASZLO [LADISLAV] (*1850), om politic maghiar. A fost ministru de finanțe (1895), a lucrat la încheierea pactului economic cu Austria.

LUJLI JEAN BAPTISTE (*1633†1687), muzicant și compozitor italian stabilit în Franța. A fost directorul operii din Paris.

LUMEA NOUĂ, ziar politic al partidului social-democrat, 1894—1900, București.

LUMIERE [lumier] **AUGUSTE** (*1862) și **LOUIS** (*1864), frați: fizicieni francezi. Au făcut descoperiri și perfecționări în fotografia autocromă și în cinematografie. La 28 Dec. 1895 s'au făcut în Paris primele proiecțiuni cinematografice publice cu aparatul lor.

LUMINA, revistă a Românilor din Imperiul Otoman, 1903—1906, București.

LUMINA, foaie bisericească, scolastică, literară și economică, Arad, 1872—1875.

LUMINA, ziar politic, București, 1894; director **Al. Macedonski**.

LUNCA ① circ. com. jud. Putna cu 8 sate (1929). ② sat jud. Covurlui, plasa Horincea; 3002 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Tirgul-Bujor.

LUNCA BRADULUI, stație c. f. jud. Mureș, plasa Toplița între Gheorgheni și Reghin.

LUNCA CERNII-DE-SUS, com. rur. jud. Hunedoara plasa Sarmisegetuza; 2005 loc.

LUNCA-DE-JOS și **L-DE-SUS**, com. rur. jud. Ciuc, plasa Frumoasa, prima cu 4348 loc.; a doua cu 2534 loc.

LUNCA-LA-TISA, stație c. f. jud. Maramureș, plasa Cimpulung la Tisa între Valea-Vișeuului și Sighetul-Marmăției.

LUNCAVĂT, rîu jud. Vilcea afluent pe dreapta Oltului; lung. 60 km.

LUNCAVITA ① com. rur. jud. Tulcea plasa Isaccea; 2995 loc. După legea 1929, formează o circ. com. cu 7 sate. ② c. r. jud. Severin, plasa Teregova; 1121 loc.

LUNÉVILLE [lunevil], oraș în Franța pe r. Meurthe; 25587 loc. Aci s'a încheiat în 1801 pacea între Germani și Francezi. Aci și-a început studiile M. Kogălniceanu împreună cu fiii Domnitorului M. Sturdza, dar consulul rus a socotit că în Franța domnește un spirit prea liberal și a convins pe Domnitor să-i trimită la Berlin.

LUNGA, com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Tirgul-Săcuesc; 1043 loc. După legea 1929, formează o circ. cu 3 sate.

LUNGANI, circ. com. jud. Iași cu 22 sate (1929).

LUPAȘ IOAN (*1880), profesor român în Transilvania, profesor de istorie modernă a Românilor la Universitatea din Cluj, membru al Academiei Române (1916). Fost profesor la Seminarul din Sibiu (1905), secretar general al resortului Cultelor în Consiliul dirigent (1918), deputat în mai multe legislaturi, ministru al sănătății și ocroti-

LUD-
LUP

LUP- rilor sociale (1926). A publicat articole în revistele
LYT „Luceafărul”, „Transilvania”, „Biserica orto-
 „doxă”, în „Revista istorică”, „Anuarul Institu-
 tului de istorie din Cluj”, etc. S'a ocupat mai ales
 de trecutul Transilvaniei, cercetînd probleme po-
 litice sau culturale: *Temeliile trecutului nostru* (1912),
Din istoria zărilor, Contribuții diverse (1915),
Revoluția lui Horia, Începutul neamului românesc,
Factorii istoriei at viciii naționale (1921) și
 dînd mai multe biografii: *Andrei Șaguna* (1909
 și alte ed.), *Ștefan Szechenyi* (1910), *G. Bariț*
 (1913), *Sava Brancovici* (1913), *G. Lazăr* (1915),
N. Popea și *I. M. Moldovanu* (Discurs de recepție,
 1920) ș. a. Cu A. Lapedatu și S. Pușcariu: *La*
cenătarul morții lui Petru Maior (1921). Notăm
 încă din operele cu subiecte religioase: *Despre po-*
cădînță (1911), *Insemnătatea Bisericii* (1911), *Sf.*
Scrăpătură în limba română (1912) și cărți de
 școală, între cari *Istoria Românilor* (1921).

LUPEASCA, sat jud. Ilfov plasa Domnești;
 2081 loc. După legea 1929, com. suburbană la
 municipiul București.

LUPENI @ com. rur. jud. Hunedoara, plasa
 Petroșani; 17600 loc. stație c. f. terminus de la
 Subcetate. ¶ @ sat jud. Dorohoiu, plasa Herța; 1535
 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Suharău.
 ¶ @ com. r. jud. Odorheiu, plasa Tîrnava de-sus;
 1290 loc. După legea 1929, are în circ. sa 4 sate.

LUPȘA @ com. rur. jud. Turda plasa Bala;
 3938 loc. stație c. f. pe linia îngustă Turda-
 Abrud. ¶ @ c. r. jud. Mehedinți plasa Motru-de-
 sus; 1017 loc. După legea 1929, ține de circ. com.
 Broșteni.

LUPȚA, ziar politic al partidului radical condus
 de G. Panu la Iași, apoi la București (1884—1895).

LUPU, martir, prăznuit de biserica ortodoxă
 la 23 August. A fost tăiat din pricina credinței sale.

LUPU ALEXANDRU, român ofițer în armata
 austriacă. A luat parte la luptele din Italia (1859),
 de la Königgrätz (1866), a fost profesor la o școală
 militară; s'a retras cu gradul de colonel.

LUPU GEORGE (*1832†1888), general român.
 Sublocotenent în 1851, avea gradul de general
 în 1877; a comandat întîiu trupele de apărare pe
 stînga Dunării, apoi a trecut în Bulgaria și a fost
 comandant al cuceritei cetăți Nicopole.

LUPUL, insulă în Dunăre jud. Brăila.

LUPUL DIONISIE → **DIONISIE MITROPOLIT**.

LUPUL IANCUL (*1836), om politic român în
 Bucovina. A fost deputat în dieta țării, pre-
 ședinte al Camerei și căpitan al Bucovinei (1892),
 deputat în Camera din Viena (1891, 1897). A
 ajutat toate mișcările naționale românești pe
 teren cultural și economic.

LUPULOV PETRU (*1804†1872), profesor ro-
 mân în Banat. Op. pr. *Istории morale* traduse din
 limba italienească, Buda 1835, *Teologia na-*
turală, trad., 1869.

LUTHER MARTIN (*1483†1546), reformator re-
 ligios. Era călugăr augustin. S'a revoltat contra
 indulgențelor papale cari se dădeau în schimbul
 unor sume destinate bisericii. Protestînd, a fost
 excomunicat; atunci a ars
 bula papală. Dieta dela Worms
 (1521) l-a socotit gonit din
 imperiu. Totuși învățăturile
 lui (luteranism) au fost îmbră-
 țitate de mulți creștini în
 Germania și în alte țări.
 Propaganda luterană s'a exer-
 citat și asupra bisericii noastre
 în sec. xvi și xvii, dar fără
 succes.

LUȚIA ILIE (*1845), pro-
 fesor român în Bucovina. A
 fost profesor la „pedagogiul”
 din Cernăuți și
 translator al foii legilor.

LUXEMBURG, mare ducat așezat între
 Belgia, Germania și Franța; Supraf. 2586 km. p.
 261.600 loc. Cap. **Luxemburg**, 490.000 loc. A fost
 declarat independent și neutru în 1867. Această
 neutralitate a fost violată în 1914 de Germania
 ca și a Belgiei. E monarhie constituțională. Re-
 gina actuală este **CHARLOTTA** (*1896), domnește
 din 1919.

LUXOR, oraș în Egipt pe Nil. În apropiere sînt
 ruinele templului din Teba.

LUZZATTI LUIGI (*1841†1927), economist și
 om de stat italian. A fost profesor la Milano și
 la Padua; deputat și senator în vreme de peste
 50 de ani, ministru în multe rînduri și prim-mi-
 nistru (1911); autor al multor reforme economice
 și financiare.

LYON, oraș în Franța pe fl. Ron; 561.590 loc.
 Mare centru comercial și industrial.

LYAUTEY [liote] **LOUIS** (*1854), mareșal fran-
 cez. A fost comisar general în Maroc (1908), mi-
 nistru de războiu în timpul marelui războiu
 (1916—17).

LYTTON BULWER EDWARD (*1803†1873)
 poet englez. Autorul vestitei cărți *Ultimele zile*
ale Pompei (1834), tradusă în toate limbile și la
 noi (Bibl. p. toți). Pentru prima dată a tradus
 din ea ceva Heliade în vol. *Cristianismul la în-*
ceputul său, 1836.

LYTTON BULWER HENRY (*1801†1872),
 diplomat englez. A fost ministru plenipotențiar
 în mai multe capitale, și la Constantinopol. A
 făcut parte din comisiunea europeană care a venit
 în Principate în 1857 ca să supravegheze lucră-
 rile divanului ad-hoc.

LYTUON. (**LITOVIOU-VOĐA**), cneaz român. Su-
 veranul unuia din micile state formate în țările
 române înainte de descălecare. Ținutul lui a fost,
 poate, pe valea Jiului pe la 1220 sau 1230. A
 luptat contra Ungurilor, dar a fost învins.

MEDIAȘ.

MAC ADAM JOHN LONDON (*1756†1836), inginer scoțian, inventă sistemul de a împietru șoselele cu piatră sfărâmată, uding și bătătorind cu o mașină specială. Numele lui a devenit numele acestui fel de împietruire.

MACABEI (MACCABEI), familie regală a Ebreilor, a luptat contra Sirienilor.

MACAIRE [macher] **ROBERT**, personaj din povestiri franceze, mai ales din piesa cu acest nume de Frederich Lemaitre (1834), tip de înșelător fără scrupule, întrebuințat de diferiți scriitori și caricaturisti. La el face aluzie, poate pentru prima dată în literatura noastră, Vasile Alecsandri în satirasa „Istoria unui galben și a unei parale” (1844).

MACAO, oraș pe teritoriul chinez la gura fl. Canton pe o peninsulă; 59.000 loc.; posesiune portugheză, cumpărată 1557. Aci e o groță în care se zice că poetul Camoens și-a terminat *Lusiada*.

MACARIE, patriarh de Antiohia. A făcut în țările române o călătorie pe la 1650 descrisă de **Paul de Alep** (→ **PAUL**).

MACARIE (†1557), episcop al Romanului. Egumen la măn. Neamțu. Autorul unei cronici slavonești scrisă după Indemnul lui Petru Rareș. Povestește evenimentele din Moldova până la instalarea lui Rareș în a doua domnie. Scrie cu multă pompă retorică imitînd pe autorii bizantini. Ms. a fost descoperit și publicat de I. Bogdan (1891).

MACARIE III, mitropolit al Ungro-Vlahiei în timpul domniei lui Neagoe, ca. 1512—ca. 1521. În timpul lui s'a mutat reședința mitropoliei de la Curtea-de-Argeș la Tirgovîște (1517) și s'au adus moaștele Sf. Nifon.

MACARIE EGIPTEANUL († ca. 390), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 19 Ianuarie. Era păzitor de oi. Contemplînd pe Dumnezeu, s'a hotărît să părăsească lumea și a trăit vre-o 60 de ani în pustie. Renumele lui se răspîndi în toate părțile creștinești și mulți credincioși veneau la el ca să se întărească în credință. Respecta tăcerea și minica numai cît îi trebuia ca să nu moară.

MACARIE IEROMONAH zis **CÎNTĂREȚUL** (†1836), călugăr român. Originar din jud. Ialomița, a în-

vătat muzica la măn. Căldărușani; a fost numit de mitrop. Dionisie Lupu profesor de muzică; a înființat multe școli de muzică prin orașe și prin mănăstiri. A publicat: *Irmologhion sau catedrasieru muzicesc*, Viena 1823, *Anastasimatar bisericesc*, Viena 1823, retip.

1856, *Tomul I al antologhiei dupre așezămîntul sistimii cei nouă a muzicii bisericești*, a 2-a ed., Buzău, 1856, *Teorîtcon sau privire cuprinzătoare a mesleșugului muziciei bisericești*, a 2-a ed. Buzău, 1856.

MACAULAY [mecole] **THOMAS** (*1800†1859), politic și mare orator engl.; istoric și critic literar. Lord în 1859.

Op. pr. *Despre Milton* (1825), *Istoria Angliei* (1848.) Discursurile sale s'au tradus în rom. de Anghel Demetriescu, cu comentarii (1895).

MACAVEI IOAN (*1859†1894), preot român în Transilvania. Capelan la Năsăud și paroh; a colaborat la ziarele românești și a fost condamnat la închisoare de 1 an pentru articolele sale politice. Din aceasta i s'a tras și moartea.

MACBETH, rege al Scoției, mort 1057, devenit celebru prin *tragedia* lui Shakespeare cu același nume (ca. 1606). → **SHAKESPEARE**.

MACDONALD RAMSEY (*1867), om politic englez. Șeful partidului muncitoresc: președinte al consiliului de miniștri în 1924 și în 1929.

MACÉ [mase] **JEAN** (*1815†1894), publicist și om politic fr., a publicat cărți de vulgarizare, din care e vestită *Istoria unui duminică de pîine*, trad. de Eniu Bălțeanu, 1891. Luptă pentru întemeierea *Ligii învățămîntului* din Franța, societate care se ocupă și azi cu răspîndirea culturii în popor.

MACEDONIA, în antichitate un stat așezat la N. Greciei. Începe a fi cunoscut în timpul războaielor medice (sec. V-a Chr.). Sub regele Perdiccas II începe dușmănia cu Atena. Filip, urmașul acestuia, se amestecă în toate luptele dintre sta-

Macarie Ieromonah.

tele grecești și ajunge la o situație preponderantă. Fiul acestuia, Alexandru zis cel Mare, întinde suptăria Macedoniei asupra Greciei, primind însă civilizația elenică, și de acolo pornește în faimoasele expediții cari îl fac a stăpîni Egiptul și o parte din Asia occidentală. Murind Alexandru, imperiul se împarte între generaliul lui. Macedonia propriu zisă (cu Grecia) revine lui Antipater și lui Crater. Supușă mai târziu lui Pirus, regele Epirului, lui Lisimah, regele Traciei, și lui Antigon, care întemeiază o dinastie, e atacată de armatele romane și transformată în provincie (146 a. Chr.). La împărțirea imperiului, rămîne în Imp. de Orient. În sec. III cruciații întemeiază aci, pentru scurt timp, imperiul *tesalonicului*. De la 1540, fiind ocupată de Turci, face parte din statul lor. După formarea statului Bulgariei (1878), se făcure multe revolte contra Turciei, dar numai după războiul balcanic din 1912 scăpînd de Turci, se împarte între Serbia, Bulgaria și Grecia prin pacea de la București. După războiul mondial, aparține Iugoslaviei și Greciei.

MACEDONSKI ALEXANDRU (†1869), general român. Ministru de războiu sub președinția lui Const. Kretulescu (1859).

MACEDONSKI ALEXANDRU (*1854 †1920), poet român. A fost ziarist, scurt timp funcționar. A redactat ziarele „*Oltul*” (1873), „*Stindardul*” (1876), „*Vestea*” (1877); a fondat revista „*Literaturul*” (1880), împreună cu mai mulți tineri, cari vedeau în el un reformator al literaturii române și-l socoteau întemeietorul „*poeziei sociale*”. În 1885 revista a încetat, din cauza ostilității publicului provocată de o epigramă scrisă cînd a înnebunit Eminescu. După aceea Macedonski a trăit mai mulți ani în Franța. Întorcîndu-se în țară, și-a adunat poeziile în volume (*Poezii*, Buc. 1889, *Excelsior*, 1895; *Cartea de aur*, 1902; *Flori sacre*, 1912), a publicat piese de teatru (*Saul*), nuvele, critici literare și polemici. În franțuzește a publicat: *Bronzes*, versuri, 1897; *Calvaire du feu*, Paris 1906. A debutat în 1872 prin volumul de poezii *Prima verba*. A reînceput de mai multe ori a redacta „*Literaturul*”.

După moartea lui s'au publicat mai multe colecțiuni de opere ale lui: *Poezii alese*, 1920; *Pașini alese*; *Cartea nestematelor*, poezii, 1923; *Albine de aur*, nuvele, 1924.

MACEDONUL MELETE, călugăr român. A tipărit *Cazania* de la mănăstirea Dealului 1644, după îndemnul și porunca Domnitorului Mateiu Basarab și a mitrop. Teofil. În 1640 a fost candidat la scaunul de mitropolit Bălgăradului (Alba-Iulia) la moartea lui Ghenadie.

MACEDO-ROMÂNII, numele generic pe care-l dăm Românilor din Peninsula Balcanică. Ei se numesc *Aromâni*. Streinii le zic *Cufolahi* sau *Tînfari*. Unii istorici greci spun că originea lor e necunoscută, iar numele ce-și dau corespunde cu acela de *Romani* = *Romei*, adică ar fi Greci. Alți scriitori îi consideră ca urmași ai Tracilor romanizați și vorbirea lor e socotită drept o limbă deosebită. Totuși cronicarul bizantin Chalcocondylas (sec. xv) zice că ei se numesc *Vlahi* și vorbesc aceeași limbă ca și Dacii de pe malurile Dunării; iar scriitorul grec A. Rangabé declară în 1856 că *Aromânii* sînt coloni veniți din România. Din studiile făcute de filologi streini asupra vorbirii lor rezultă că ei nu vorbesc o limbă deosebită, ci un *dialect al limbii române* (— și *Meglenia*). Numărul Macedo-Românilor

este greu de stabilit, din pricină că nu s'au făcut recensăminte imparțiale. Dacă au voit unii scriitori să-i favorizeze, au ridicat numărul la 2 milioane; iar, dacă au voit să scadă valoarea acestui element etnic, au redus numărul la 100.000. Care o fi acum, după schimbările politice petrecute în urma marelui războiu, nu se poate ști. Centrele de populație mai importante ale Macedo-Românilor sînt: *Scutari*, *Beral*, *Poiana*, *Muscopol*, *Curciana*, *Samarina*, *Avela*, *Perivolli*, *Minciu* (Mezovo), *Gradiste*, *Iani-na*, *Tricala*, *Bilolia*, *Magarova*, *Salonic*, *Nânle*, *Liumaifa*, *Calerina*, *Veria*, *Giumaia*, *Scopia*; în cele mai multe ei trăesc amestecați cu alteneamuri (Greci, Albanezi, Sirbi), avînd adesea cartierele lor speciale. Ocupațiile principale ale lor sînt: agricultura, creșterea vitelor și comerțul unit cu cărăușia (cărăvănărit). Cei din părțile păstorești duc o viață nomadă, trăind vara la munte și iarna în sate de șes. Comercianții mergeau pînă la mari depărtări; astăzi activitatea lor e redusă, dar discutiunea lor comercială se manifestă în întreprinderile lor și o vedem foarte bine la cei stabiliți în statul nostru sau aiurea. Macedo-Românii și-au păstrat conștiința națională, mult timp vagă, mai lămurită după 1848 și în deosebi după 1863, cînd au început a se înființa școale românești în diferite centre. Situația lor din punct de vedere cultural pare a fi mai rea după războiu (în privința Școalei și Bisericii). Mai bună este a celor din Albania.

MACHIARELLI NICOLU (*1469†1527), om politic și scriitor ital. (Florența). Op. pr. *Principele* publ. 1532, *Istoria Florenței*, *Discursuri asupra lui Titu Liviu* (1531), *Mandaragora*, comedie (c. 1513). Aceasta s'a tradus și s'a jucat în București 1924. Traducere rom. *Artă de a guverna* (de Gr. Handoca, f. a.).

MACINCA TEODOR (†1900), profesor în Craiova. A înființat acolo o tipografie (Samitca). A publ. o gramatică franceză în 1866.

MACKENSEN AUGUST (*1849), mareșal german. A avut rol mare în războiul mondial: a comandat armata în luptele din Galiția, a intrat în Serbia și în România. A fost aci comandantul suprem al oștirilor de ocupație, dînd dovadă de multă severitate. După încheierea armistițiului în Franța, a fost silit să se retragă cu trupele sale, dar a fost prins și internat în Ungaria.

MACKENZIE ALEXANDRU (*1755†1820), călător scoțian, descoperi fluviul ce se numește *Mackenzie*, care udă Canada, se varsă în Oc. Glacial Arctic; lung. 4620 km.

MACKINLEY [chinle] **WILLIAM** (*1843†1901), politic americ., președinte al Statelor Unite în 1897, stabilit etalonul de aur, învinse Spania, luîndu-i Filipinele și desființîndu-i puterea maritimă (1898). Reales în 1900, fu ucis de un anarhist.

MAC-MAHON PATRICE, DUCE DE MAGENTA (*1808†1893), general francez; luă parte la luptele din Algeria (1845, 1852); la războiul Crimeei, luînd cu asalt turnul Malacof (1855); la războiul din Italia, cîștigînd bătălia de la Magenta (4 Iunie 1859), după care fu proclamat mareșal și duce; la răz. franco-prusian, fiind învins la Sedan și

Femeie macedo-română din Pind, în costum local.

Al. Macedonski.

N. Machiavelli.

Macedo-român din Pind în costum local.

Mac-Mahon.

făcut prizonier (1870); a fost al doilea președinte al Republicii franceze, între 1873—1879.

MACPHERSON [macfers'n] **JAMES** (*1738 †1796), scriitor scoțian, vestit prin publicarea *poemelor lui Ossian*, pe cari pretindea că le-a tradus din original, ceea ce constituie un caz celebru de mistificare literară (→ Ossian).

MACRINA CUVIOASA (*1379), prăznuită de biserică ortodoxă la 19 Iulie. Era sora Sf. Vasile cel Mare și a Sf. Grigore, episcop de Nisa. A întemeiat o mănăstire de bărbai și alta de femei, și-a dat averea săracilor și a trăit în mănăstire în cea mai deplină sărăcie.

MADACH [modaci] **EMERIC** (*1823 †1864), poet maghiar. Din operele lui s'a tradus: *Tragedia omului* de O. Goga în „Luceafărul”, de Neli Cornea în „Viața Nouă”, de I. Popovici în „Flacăra”.

MADAGASCAR, insulă în Oceanul Indian, la E. Africii, despărțită prin canalul de Mozambic. Supraf. 592.000 km. p. În partea de Răsărit are un puternic masiv muntos: cel mai mare vârf *Tafafajavona* (2680 m.). Clima tropicală. Multe cursuri de apă. Descoperită de Portugezi (1500), a avut multe stabilimente comerciale portugheze, olandeze și franceze; în 1885 s'a stabilit aici protectoratul francez; iar din 1896 e simplă colonie franceză. Cel mai însemnat guvernator a fost generalul Gallieni, sub administrația căruia a progresat mult.

MADAPOLAM, oraș în India; industrie de pînzeturi. De aci vine cuv. rom. *madapolon*.

MADERA, insulă în Oc. Atlantic, ține de Portugalia; 815 km. p., 179.000 loc., cap. *Funchal*.

MADRID, cap. Spaniei, 512.000 loc.; exista pe la 900 în vremea Arabilor. Edificii vestite: palatul regal (1737); palatul Congresului (Parlament); bis. Sf. Francisco, panteon național; muzeul din Prado.

MAETERLINCK (materlink) **MAURICE** (*1862), poet belgian. A luat premiul Nobel. Din operele lui s'au tradus în rom.: *Viața albinelor* (1906), *Justiția* (de Elena Farago, 1910), *Femeia și iubirea* (de M. Negru, 1912), *Steaua* (de M. Negru), *Ciclu morții*, *Oaspele nepoftit*, *Interior*, *Orbii* (de Al. Stamatiad, 1914), *Sora Beatrice* (de I. Minulescu, 1914), *Timpul, florile și nemurirea* (de H. G. Lecca, 1914), *Căii savanți din Eberfeld* (1922), *Inteligența florilor* (de H. Lecca), *Nemurirea* (de P. Mușoiu), *Monna Vana* (1902).

MAFEKING [mofeching], oraș în Africa de V. (Colonial Cap.); 3195 loc.

MAFFIA, societate de hoți în Sicilia și în alte provincii italiene: aveau obiceiul să prinză pe bogătași și să-i libereze după ce li se dedeau sume mari de bani.

MAGAROVA, oraș în Iugoslavia aproape de Bitolia (fost vilaet Salonic); are o importantă populație de Macedo-Români.

MAGAZIN ISTORIC PENTRU DACIA, revistă de istorie redactată de A. Treb. Laurian și Nicolae Bălcescu. București 1845—1848.

MAGDALENA, fl. în America de Sud (Columbia); se varsă în Marea Antilelor; 1700 km. lung.

MAGDEBURG, oraș în Prusia, 214.000 loc. Datează din 967, cînd s'a fundat aici un episcopat. Are o vestită catedrală din sec. xiii.

MAGELLAN FERNANDO DE (*1470 †1521), navigator portughez, făcu pentru prima dată înconjurul lumii; descoperi strîmtorarea care-i poartă numele și care unește Oc. Pacific cu Oc. Atlantic; fu ucis în Filipine de sălbatici.

MAGENTA, oraș în Italia (prov. Milano); 6000 loc. Victoria Francezilor contra Austriacilor, în Iunie 1859.

MAGHERU GHEORGHE (*1804 †1880), general român. A servit în armata rusească (1828); a fost apoi magistrat, prefect, membru în guvernul provizoriu pus de revoluția din 1848, a trecut apoi în Transilvania și la Viena; a fost

G-ral G. Magheru.

membru al divanului ad-hoc și luptător pentru unirea principatelor.

MAGHIARI → **UNGURI**.

MAGLAVIT, com. rur. jud. Dolj, plasa Calafat; 5848 loc. Stație c. f. între Craiova și Calafat. Circ. com. cu 4 sate (1929).

MAGNA CARTA, constituție dată în Anglia de Ioan fără pămînt în 1215.

MAHABARATA, poemă indiană, scrisă în l. sanscrită, atribuită lui Vyasa. Subiectul: luptele între Kaurava și Pandava pentru stăpînirea regatului cu capitala Hastina-Pura. Are 220.000 versuri. Nu se poate stabili data compunerii.

MAHALA, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Prutului; 2400 loc. Stație c. f. între Sulița Nouă și Cernăuți. Circ. com. cu 3 sate (1929).

MAHMUD I (*1696 †1754), sultan al Turcilor între 1730—1754. Avu războiu cu Persii, de cari fu învins; cu Rușii, cari li învinseră asemenea și-i luă Crimeea; cu Austriacii, pe cari li învinse și încheiă pacea de la Belgrad (1739). Prin această pace se retrocedă Turciei, deci Principatului Munteniei, Olteniei, pe care Austria o ocupase prin tratatul de la Carlovitz.

MAHMUD II (*1785 †1839), sultan al Turciei între 1809—1839. Învinse pe Ali-Pașa din Ianina; suprimă corpul lenicerilor; în timpul lui s'a liberat de sub stăpînirea turcească Grecia (1830).

MAHOMET (= **MOHAMED**, **MOHAMED**) (*571 †632), întemeietorul religiei *mahomedane* (= *islamism*). Urmasul unei familii din cele mai importante în Arabia, din care se recrutase mulți fruntași politici și religioși, călători mult și stătu cîțva timp într-o sihăstrie creștină din Siria; căsătorit cu o văduvă bogată, el formulă principiile unei religii noi monoteiste („E un singur D-zeu și Mahomet profetul său”). Plecînd din Meca, unde era așezat, se duse la Medina, ai cărei locuitori se declarară înțliu adepți ai noiei religii. Acest fapt se numește *egtră* (fuga) și de atunci (622 p. Chr.) încep Mahomedanii a scoti anii.

MAHOMET I (*1374 †1421), sultan al Turciei între 1403—1421.

MAHOMET II CEL MARE (*1430 †1481), sultanul Turciei între 1451—1481, cucerii Constantinopolul la 29 Maiu 1453; căută să întindă hotarele imperiului, luptînd fără succes cu Ungurii (comandați de Ioan Corvin), cari li învinseră la Belgrad (1456), cucerind în schimb Grecia și Serbia (1459), Trebizonda (1462); a-junse cu armatele pînă în Ungaria, amenință Venetia, de la care luă Scutari (1479). Cu armatele lui s'a luptat Ștefan cel Mare la Podul înalt și la Războeni.

MAHOMET III (*1566 †1603), sultan al Turciei de la 1595. Fiul al lui Murad III. Crud și iubitor de plăceri. Se zice că, la suirea pe tron, a ucis 19 frați ai săi. Sub domnia lui s'au întîmplat războaiele cu Ungaria și cu Mihaiu Viteazul.

MAHOMET IV (*1642 †1692), sultan al Turciei între 1648—1687. A domnit înțliu ca minor. La început mare anarhie, apoi, după numirea ca mare vizir a lui Kiupriuli, se înregistrează victorii ale armatelor turcești contra Venetienilor, Austriacilor. În timpul viziratului celui de al doilea Kiupriuli, se obțin mari victorii contra Polonilor, dar apoi Sobieski bate pe Turci (1676), tot el scapă Viena de înconjurarea Turcilor, la care participă și Domnitorii principatelor române. De atunci urmară o serie de înfrîngerii ale Turcilor și pierderi de provincii, ceea ce produse turburări în stat și Sultanul fu detronat.

MAHOMET V (*1844 †1918), sultan al Turciei între 1909—1918.

MAHOMET VI (*1861), sultan al Turcilor între 1918—1922, cînd abdică,

MAIDAN, com. rur. jud. Gorj; 1034 loc. Mină de pîrită.

Mahomet II.

MAIEROWETZ VOZFRID (†1925), ministru de externe al Letoniei, mort într-un accident de automobil la Riga.

MAIERU, com. rur. jud. Năsăud, plasa Sfin-giorz-băi. 3228 loc. Stație c. f. linia Beclean—Rodna. Însemnată exploatare de lemne.

MAILAT, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Vinga; 2183 loc.

MAILAT ȘTEFAN — MAJLAT.

MAINTENON [mɛ̃'tɛ'nɔ̃] **FRANÇOISE D'AUBIGNÉ**, marchiză de (*1635†1719), nepoata poetului Agrippa d'Aubigné, soția poetului satiric Scarron, mai târziu soția morganatică a Regelui Ludovic xiv; devenită prin ordinul acestuia marchiză și proprietară a Castelului de Maintenon, întemeia la Saint-Cyr (Îngă Paris) o școală pentru creșterea fetelor nobililor.

MAINZ (fr. **MAYENCE**), oraș în Germania, în Marele ducat de Hessa, pe Rin; 77.000 loc.; are o catedrală din sec. xiv și o statuă a lui Gutenberg. Se pomenesc de el din primul secol al erei creștine; s'a dezvoltat mai ales din secolul viii.

MAIOR GEORGE (*1855†1927), economist și agronom român. A fost profesor de agricultură la Seminarul „Veniamin Costache” din Iași, apoi în București la Școala centrală de agricultură și la Seminarul „Nifon”. Op. pr. *Manual de agricultură rațională* în 4 vol.: *Agrologia*, 1897, *Fito-higiena*, 1898, *Zootehnia*, 1899, *Economia rurală*, 1900.

MAIOR GRIGORIE (*1715†1785), episcop român unit în Transilvania. Se numea din botez Gavril și călugărindu-se și-a schimbat numele; a studiat în Cluj și în Roma la „propaganda”; venind în Blaj, a fost profesor și bibliotecar (1754); a avut neînțelegeri cu episcopul, pentru cari a fost închis de comandantul trupelor imperiale din Transilvania și trimis la Muncaci (1765), dar împăratul Iosif I-a iertat și l-a numit censor al cărților la Viena (1774), iar peste un an a fost ales episcop și sfințit în Viena, în prezența Curții și a împăratului. Prin stăruința lui s'a înființat seminarul Sf. Barbara din Viena, unde se întrețineau bursieri români; el a întărit școalele din Blaj, a trimis mulți tineri la studii la Viena și la Roma. Intrând în conflict cu autoritățile provinciale, a fost silit să demisioneze (1782) și trăi retras în mănăstirea din Alba Iulia, unde muri, lăsându-și averea pentru fundațiuni școlare.

MAIOR PETRU (* ca. 1754†1821), istoric român în Transilvania. După studii la Blaj, la Roma și la Viena, fu călugăr, apoi preot și protopop. A fost profesor în Blaj, censor de cărți în Buda. Aci stete din 1809 pînă la moarte. E unul din întemeietorii școlii latiniste. A publicat scrieri religioase, mai ales *predici și cuvîntări* (1809, 1811), trei culegeri de o mare valoare oratorică și de fond; scrieri filologice, între cari un tratat de *ortografie* (1819), și scrieri istorice, între cari *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia* (1812; ed. noi 1834, 1883) și *Istoria bisericii Românilor* (1813). După apariția primei din aceste două din urmă, a susținut o polemică, în limba latină, cu scriitorul austriac Kopitar (3 articole). E unul din autorii principiilor al marelui *lexicon român, latin, unguresc, nemțesc din Buda*, 1825. A scris și un *dialog între nepot și unchiu*, tratând chestiunea latinității limbii române, formată din *latina vulgară*. A tradus pentru prima dată pe Telemac al lui Fénelon. La centenarul morții, a fost comemorat prin ședințe ținute la diferite societăți culturale și prin publicațiuni speciale.

Ep. Grigorie Maior.

Petru Maior.

MAIORESCU IOAN (*1811†1864), profesor român. A venit din Transilvania în Muntenia, 1837, și a fost profesor la o școală din Cernetei (Mehedint), apoi la Craiova și inspector școlar. În 1839 a avut un mare conflict cu conducătorii școalelor din pricina unui articol publicat în „Gazeta de Transilvania”; a fost silit să părăsească postul și să dea mai târziu o scrisoare de retratare. A fost probabil profesor la Seminarul „Veniamin” din Iași (1842). A luat parte la revoluția din 1848 în Muntenia și a fost trimis la Franckfort să prezinte dietei Germaniei un memoriu despre mișcarea din principate. Mai târziu a fost director al Eforiei Școalelor și a publicat rapoarte despre starea învățămîntului. În 1857 a făcut o călătorie în Istria și a scris o relațiune foarte interesantă despre România de acolo.

Ioan Maiorescu.

MAIORESCU TITU-LIVIU (*1840†1917), scriitor român, critic și om politic. După studii la Viena, Berlin și Paris, a fost numit profesor de filozofie în Iași (1862). Acolo a întemeiat societatea „Junimea” cu P. P. Carp, I. Negruzzi, ș. a. (1865) și prin aceasta revista, „Convorbiri Literare” (1867). A fost profesor la Universitatea din Iași pînă în 1871; atunci, devenind deputat, a fost silit a părăsi profesura și s'a ocupat cu advocatura și cu politica. Ministru de instrucție în 1874, cînd a prezentat un proiect se reformă a învățămîntului; apoi în 1888 în guvernele prezidate de T. Rosetti; ministru de justiție (1900), de externe (1910) în guv. prez. de P. P. Carp; în 1912 devine însuși președinte de consiliu și conduce țara în timpul războiului din 1913 și prezidează conferința de pace din București (1913). De atunci nu mai revine. Moare în timpul ocupației în București. Alături cu activitatea politică, a continuat profesoratul fiind numit la Universitatea din București în 1883 la catedra de logică și istoria filozofiei moderne, pe care o ocupă pînă în 1909. La întemeierea Academiei (1866), el a fost între membrii fondatori ca reprezentant al Moldovei și de atunci a dezvoltat și o însemnată activitate literară, publicînd în „Convorbiri Literare” articole de critică, în cari s'a ocupat de *ortografie* (*Scrierea limbii române*), de poezie în genere și de operele poetilor (*Poezia română; Poeziile populare adunate de Alecsandri; Eminescu; Naum*), de chestiuni *juridice* (*Contra școalei Barnașiu*), precum și o serie de directive stabilind punctele de *program* al grupului Junimei (*Dirrecția nouă*). Multe au apărut și deosebit în broșuri. Mai sînt cunoscute și polemicile cu alte reviste, între cari *Befia de cuvinte*, 1873. În domeniul filozofiei a publicat *Logica* (1876 și alte ed.), *Progresul adevărului, Din experiență*. Ca om de școală a publicat cîteva anuare (al *Gimnaziului din Iași*, 1863, al *Școalei normale*, 1864, al *Universității din București*, 1893) și un *raport general* despre starea învățămîntului (1867). A publicat în Analele Academiei multe rapoarte despre cărți (Brătescu-Voinești, Goga, ș. a.). În 1897 a început a publica în cîteva volume *discursurile parlamentare* rostite de el în cursul timpului (de la 1866) și însoțind fiecare volum cu o introducere asupra evenimentelor cari au prilejuit cuvîntările. Aceste introduceri au fost mai târziu adunate singure într-un volum de *istorie contemporană*. Maiorescu a tradus din Schopenhauer (*Aforisme asupra înțelepciunii*), din H. Spencer (*În contra socialismului*, 1893), din Ibsen (*Copilul Etylf*, 1895), din Bret-Harte și Alarcon (*Nuvele*). El a adunat și a publicat înfiu în volum poeziile lui Eminescu.

Titu Maiorescu.

MAIOTA GHEORGHE, preot grec din Creta, predicator în Constantinopol. A fost profesorul fiilor lui Constantin Brîncoveanu.

MAISONNABE [mezonab] c., doctor, profesor francez în Iași la Academia Mihăileană. După documentele timpului, el predă literatura înaltă (ca. 1835—40).

MAISTRE XAVIER DE (*1763†1852), scriitor francez. Pr. op.: *Călătorie împrejurul camerei mele* (1794), trad. de C. D. Aricescu, 1856, de Alex. A. Sturdza, în B. p. toți, de I. B. Hétrat, 1910. S'a mai tradus: *Tîndra Siberiană* (Buc. 1908, și de Vasile Sadoveanu, Buc. 1910).

MAIU 2, lovitura de stat de la (→ **CUZA** și **M. KOĞALNICEANU**).

MAJLATH ȘTEFAN, (†1551), voevod al Transilvaniei, român de origine. În 1534 numit voevod al Transilvaniei de Zapolya, dar trecînd de partea împăratului Ferdinand, e prins în Făgăraș (1541) de Turci și de Petru Rareș, dus la Constantinopol, unde moare după 10 ani de robie.

MAJORCA (sp. **MALLORCA**), insulă în Mediterana, din arhip. Balearelor; aparține Spaniei; 3400 km. p., 250.000 loc.; a format un regat separat în 1262, iar în 1344 s'a unit cu Aragonia.

MAKAROV ȘTEPAN OSIPOVICI (*1848†1904), general rus; participă la războiul ruso-japonez și muri în lupta de la Port-Artur.

MAKART HANS (*1840†1884), pictor austriac. Sărbătorit în timpul vieții sale atît în Austria cît și în alte țări, mai ales în Franța.

MALACCA, peninsula în Asia de S. E. la S. de Indochina (→ **harta Asiei**); supr. 192.000 km. p.; ca. 2.000.000 loc. Cuprinde state tributare Siamului, altele sub protecția Angliei. Orașe pr.: *Singapur, Georgetown, Malacca*.

MALAGA, oraș Spania și port la Mediterana; 125.000 loc.; vinuri vestite. Vechimea lui se poate urmări pînă în timpul Fenicienilor. Are o catedrală și o promenadă cu o fîntînă din sec. XVI.

MALAIA, vîrf de munte jud. Vilcea, alt. 1095 m.

MALAKOF, fortificație la Sevastopol (Crimea), vestită prin luptele ce s'au dat aci în timpul războiului Crimeei, cucerită de generalul francez Mac-Mahon (8 Septembrie 1855) sub comanda generală a generalului Pelissier (care fu înaintat mareșal și primi titlul de duce de Malakof). Cu acest prilej Mac-Mahon, cînd i s'a dat sfatul să se retragă, răspunde: *j'y suis, j'y reste*. Luarea Sevastopolului decise de soarta războiului.

MALAMUC, sat jud. Prahova, plasa Drăgănești; 765 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Drăgănești. Aci a fost odinioară o casă de nebuni (mutată la Mărcuța) și de aceea — după părerea unora — prin schimbarea formei s'a zis *balamuc* oricărei case de nebuni.

MALASPINA, nuntiu papal trimis de Andreiu Bathori în tabăra lui Mihailu Viteazul spre a împiedica lupta de la Șelimber.

MALCZEWSKI [malcevski] **JACEK** (* ca. 1854†1929), pictor polonez. A fost profesor la Academia de Bele-Arte din Cracovia. Primele lui tablouri sînt inspirate de suferințele poporului său (după înfrîngerea încercărilor de liberare din 1863); mai tîrziu a utilizat mult figurile simbolice; în totdeauna a fost un stăpîn al desenului lui a căruia exactitate ținea cu deosebire.

MALDIVE, insule în Oceanul Indian, 300 km. p.; 70.400 loc. Aparțin Angliei.

MALEBRANCHE [mal'brans] **NICOLAS** (*1638†1715), filozof francez. Căută să arate că nu este dezacord între cartezianism și religia creștină; avu multe dispute cu alți scriitori, cum a fost Bossuet și Arnauld, fu acuzat chiar de ateism. Publică opere de filozofie, de religie, de fizică. Fu membru al Academiei de științe (1699). Op. pr. *La recherche de la vérité*, apărută anonim, 1674, *Méditations*, 1667, *Conversations chrétiennes*, 1676.

MALHERBE [mal'er] **FRANÇOIS** (*1555†1628), poet francez. Avu situație oficială în timpul lui Ludovic XIII ca poet al Curții. El a reformat

poezia franceză, combătînd teoriile Pleiadei. A impus regule stricte și pentru expresiunea gramaticală și pentru versificație; de aceea Boileau în *Artă poetică* "zice acele vestite cuvinte: „*Enfin, Malherbe vint...*”

MALESIA, mare arhipelag așezat la S. Indochinei, cuprinzînd ins. Sonde, Sumatra, Java și altele mai mici, apoi Borneo și Celebe, în fine Moluca, Filipine ș. a. (→ **OCEANIA**).

MALINȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Clîșcăuți; 3079 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Grozinți.

MALLARMÉ STÉPHANE (*1842†1898), poet francez. Deși parnasian, se consideră ca inițiator al simbolismului. Opera mai cunoscută: *L'après-midi d'un faune* (1876).

MALMAISON [malmezo"], castel lângă Reuil (Franța), reședința împ. Josefina; din 1904 e muzeu napoleonic. Principala cazarmă din București a primit acest nume ca un omagiu pentru armata franceză, care a trimis o misiune pentru a organiza pe cea română în timpul lui Cuza.

MALNAȘ, st. balneară jud. Trei Scaune, plasa Sf. Gheorghe. Stație c. f. între Sf. Gheorghe și Miercurea Ciucului.

MALPIGHI MARCEL (*1628†1694), med. ital. (Bologna), descoperi glandele de sub piele cari îi poartă numele.

MALTA, insulă în Mediterană, la S. de Sicilia; 250 kmp.; 180.000 loc. Stăpînită de Fenicieni, de Greci, de Cartaginezi, de Romani, de Bizantini, de Spanioli, de Napoleon I, aparține Englezilor din 1800. Aci înflori ordinul religios cavaleresc al cavalerilor Ioanîți, care luptă contra Turcilor, și fu distrus de Napoleon. La ei face aluzie Balazid în *Scrisoarea III-a* a lui Eminescu: „s'a'mbrăcat în zale lucii cavaleriei de la Malta”.

MALTHUS THOMAS (*1766†1834), economist englez, autorul teoriei care-i poartă numele și după care mizeria omenirii vine din excesul populației față de mijloacele de hrană (*malthusianism*).

MALU, com. rur. jud. Vlașca, plasa Dunărea; 3003 loc. După legea 1929, sat circ. com. Arsachi.

MALUL-CU-FLORI, circ. com. jud. Muscel, cu 15 sate (1929). † **M. SPART**, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bolintin; 2018 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Bolintineanu.

MAMA PĂDURII, personagiu din poveștile noastre populare. Ființa rea cu puteri supranaturale, persecută pe unii oameni și uneori îi mîncă.

MAMA ȘI COPILUL, ziar de duminică, București 1865—1866, directoare: *Maria Rosetti*.

MAMAIA, sat jud. Constanța, plasa orașul Constanța; aci este plaja unde se duc zilnic vizitatorii cari își au locuința în oraș. Stație c. f. la 8 km. de la Constanța.

MAMANT, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 2 Septembrie. A suferit martiriul, a fost pus în foc, dat fiarelor și în fine spîntecat.

MAMELUȚI, militari din Turcia și din Egipt, formînd corp puternic; Napoleon îi bătu la Piramide (1798) și Mehmet Ali îi extermină (1811).

MAMORNIȚA, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Cosmin; 830 loc. După legea 1929, ține de circ. Plaiul-Cosminului.

MAMUL, fostă mănăstire, jud. Vilcea pe Olt aproape de Drăgășani. Biserica e zidită de Brîncoveanu în 1696.

MAN IOSIF, nobil român din Transilvania. Comite suprem al Maramureșului (1860—1875) a făcut o bună administrație, a ajutat *Asociația* română pentru cultură din Maramureș.

MANA, fostă mănăstire de maici jud. Orhei, desființată în 1811.

MANAGUA, capitala Statului *Nicaragua*, America Centrală. → **AMERICA, NICARAGUA**.

MANASIA, com. rur. jud. Ialomița, plasa Urziceni; 2343 loc. După legea 1929, com. suburbană la orașul Urziceni.

MANASSE, pers. bibl., fiul mai mare al lui Iosif.

MANASSE, piesă în 5 acte de Ronetti Roman (1900),

**MAI-
MAN**

MAN- a dat naștere la multe polemici în legătură cu chestia antisemită.

MAN- **MANCHESTER** [mencestr], oraș în Anglia; 730.550 loc. Mare centru industrial.

MANCINI PASQUALE (*1817†1889), om politic italian. Luă parte la mișcarea din 1848, fu prof. de drept la Turin, amic al lui Garibaldi, ministru de externe în 1881, când susținu campania ital. în Africa.

MANCIURIA, regiune în Asia Orientală (→ harta Asiei); 942.000 km. p., 7.500.000 loc. Populație de rasă galbenă. Orașe pr. Muden, Chiria.

MANDICEVSCHI EUSEBIU, compozitor român. A studiat la Viena, unde a fost maestru de cor, apoi profesor de muzică. A publicat cântări liturgice, mise pentru cor și orgă, a prelucrat cântece populare.

MANDINESCU IOAN (*1833†1863), profesor român. A predat istoria la Seminarul de la Șocola. A scris o *istorie universală* (tip. 1870), care multă vreme s'a întrebuințat în școlile noastre secundare.

MANDL LOUIS DOCTOR, agent confidențial al prezidentului republicii Franceze Lamartine, trimis în Principate în iunie 1848 ca să studieze situațiunea politică. El recomandă pe Ion Ghica Generalului Aupich, ambasadorul francez la Constantinopol.

MANDREA GEORGE (*1855†1916), arhitect român. A construit liceul internat din Iași, seminarul central din București și mai multe școli primare din acest oraș.

MANDREA NICOLAE (†1910), magistrat român. Fost președinte de secție la Înalta Curte de Casație (1904).

MANES (*ca. 240†ca. 274), fondatorul manicheismului în Persia, după unii preot, după alții medic.

MANET [mane] **EDOUARD** (*1832†1883), pictor francez; marinăr în tinerețe, apoi elev al lui Couture, mai tirziu realist.

MANFI IOAN, profesor român la Seminarul de la Șocola (Iași) venit din Transilvania în 1820.

MANFRED, poem dramatic de Byron (1817) (→ acest cuv.).

MANGALIA, com. urb. jud. Constanța, plasa Mangalia; 3000 loc. Stațiune balneară. Lângă ea se găsește un lac sărat maritim. Aci s'au descoperit în 1923—24 ruinele unei cetăți antice Callatis.

MANGIN CHARLES (*1866†1925), general francez. S'a distins, în războiul mondial, la apărarea Verdunului (1914) și la Compiègne (1918).

MANGUȚA SIMION (*1831†1890), avocat român în Transilvania. A trăit în Timișoara și în Oravița; a publicat în „Concordia”, „Albina”, „Familia” articole de filologie (*etimologii bănățene*), de folklor (*Baba Dochia*), ș. a.

MANGOP, oraș în Rusia de Sud (Taurida).

MANICATI SAFRANO IOAN (†1787), medic grec stabilit în România. A fost medic al Școlii de la Sf. Sava (i se zice și **MANICATU**).

MANICATIDE MIHAIL (*1867), medic român. Profesor de patologie și clinică infantilă la facultatea de medicină din București (1920); transferat aci de la Iași, unde funcționa din 1904. A publicat în „România medicală”, „Revue des maladies de l'enfance” din Paris, „Zeitschrift für Hygiene” din Leipzig și în *Analele Academiei Române*. Dintre volume cităm: *Puncția lombară* (1899), *Terapeutică infantilă* (cu dr. Cajal), 1928.

MANICHEI, → **BOGOMILI**.

MANILA, oraș în insula Luçon (Filipine), fund. 1571, pe o lagună la gura fl. Pasig; 285.000 loc; are o Universitate.

MANIU AUREL (*1833†1894), avocat român în Transilvania. A fost deputat, judecător, notar public; a luptat pentru drepturile Românilor și pentru despărțirea bisericii ortodoxe de ierarhia sirbească.

MANIU IULIU (*1873), avocat și om politic român. Născut în Transilvania, a făcut studii la Blaj, Cluj, Viena și Budapesta; a participat la congresul studenților români din Roman (1892)

și a lucrat la stringerea legăturilor între studenții români, sirbi și slovaci din capitala Ungariei. Ales deputat în Camera ungară (1906), a fost un susținător al „activismului” în politica Românilor ardeleni și al drepturilor Românilor; a luat parte la tratativele cu contele Tisza în 1912; după Unire, a fost președintele Consiliului dirigent din Ardeal și apoi deputat în Camera României în toate legislaturile. Președinte al Consiliului de Miniștri în 1928.

MANIU VASILE (*1824†1901), scriitor și om politic român. A venit din Banat în București (1847), a luat parte la mișcarea din 1848 atît în Muntenia cît și în Transilvania. A fost avocat în București, deputat în multe legislaturi (1876—1888). Membru al Academiei (1876) și al Ateneului Român. A scris piese de teatru (*Ameia*, 1849; *Proscrisul*, 1880, *Monumentul de la Călugăreni*, 1871; *Conjurațiunea lui Cătilina*, 1872), studii istorice și o serie de rapoarte și dări de seamă despre istoriografia contemporană.

V. Maniu.

MANIU IOAN (*1841†1917), profesor român venit în București din Transilvania. Cărțile sale didactice de limba română (începînd de la 1870) au fost în curs de vreo 30 de ani utilizate în școlile noastre secundare și primare.

MANIUS TORQUATUS, consul roman (337 a. Chr.), oșind la moarte pe fiul său, fiindcă nuli ascultat în timpul unei lupte.

MANN HORACE (*1796†1859), avocat și om politic american. Cunoscut prin organizarea educațiunii populare în Statele-Unite americane. A început înfiu în statul său natal Massachusetts, unde a avut și o situație politică importantă; a întemeiat acolo un *birou al educației*, a publicat conferințe și rapoarte importante despre *pregătirea profesională a învățătorilor, bibliotecile școlare, arhitectura școlară*, ș. a.

MANN THOMAS (*1875), poet german. A luat premiul Nobel în 1929. A debutat cu romanul *Buddenbrooks* (1901). După războiul a scris *Reflecțiile unui om care nu face politică* (1918); *Muntele fermecut*, ș. a. Este un pacifist convins și propagandist al ideii înfrățirii popoarelor europene. S'au tradus din operele lui: *Capitul minune* (de Otilia Ghibu, Bibl. „Dimineața”); *Micul domn Friedman* (de D. Mihail, Bibl. „Lectura”); *Tristan* (de Eman. Cerbu, „Bibl. Dimineața”); *Moartea la Venetia* (de Camil Baltazar, Buc. 1930).

MANOLEȘTI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Hîncești; 2070 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Văseni.

MANOLE (*mestherul*), arhitect legendar al mănăstirii Curtea de Argeș, pomenit de mai multe balade populare. Odobescu credea că Manea, arhitectul real al mănăstirii Hurezului, a devenit prin legendă autor al mănăstirii lui Neagoe.

MANOLESCU GRIGORE (*1857†1892), artist dramatic român. Societar al Teatrului Național, a creat, între altele, rolurile lui *Hamlet*, *Gallus* (din Fintăna Blanduziei), *Dragomir* (din Năpasta).

MANOLESCU NICOLAE (†1886), om politic român. A fost senator, primar al Capitalei.

MANOLESCU NICOLAE (*1850†1910), medic român. A fost profesor de clinică oftalmologică la Universitatea din București (din 1885), a fondat revista „Apărătorul Sănătății” (1890). A publicat, pe lângă lucrări de specialitate, un studiu despre *Hygiene țărănului român* (1895).

MANOLESCU - RÎMNICEANU CORNELIU (†1930), magistrat român. Consilier al Curții-de-

Grigore Manolescu.

Casație (1901); preșident de secție (1909), prim-preșident 1917-1919.

MANON LESCANT [mano^o lescu], roman de *Abatele Prévost*, 1731 (— acest cuv.). După ea s'a făcut și o operă comică: libretul de *Melba* și *Gille*, muzica de *Massenet* (1884). S'a cîntat de multe ori pe scenele teatrelor noastre de trupe române și streine (*Manon*).

MANSARD [mansar] **FRANÇOIS** (*1598†1666), arhitect francez. De la numele lui a rămas de se zice *mansardă*, fiindcă el a generalizat construirea acestei părți de edificiu.

MANSBURG, circ. com. jud. Cetatea-Albă cu 15 sate (1929).

MANTA BANUL, general al lui Mihail Viteazul.

MÂTEGNA ANDREA (*1431†1506), pictor italian. Op. pr. *Triumful lui Cezar*. A lucrat multe fresce în diferite biserici.

MANU (sec. XII a. Chr.), pomenit drept cel mai vechiu legislator în India.

MANU: Familia aceasta stabilită la Constantinopol se consideră originară din Italia. Mai mulți din membrii ei din sec. XVII au ocupat funcțiunea de mare logofăt al patriarhiei, alții au venit cu diferiți domni greci în principate și unii din ei s'au stabilit aici înrîndindu-se cu familii princiere sau boierești vechi sau așezate mai dinainte aici, iar urmașii acestora nu s'au mai întors în Constantinopol decât în mod excepțional, formînd ramuri laterale.

MANU ALEXANDRU (*1755†1813), mare spătar și mare ban, în Muntenia; apoi mare logofăt al patriarhiei din Constantinopol. A fost persecutat de Turci din pricina politicii sale filo-ruse și i s'a confiscat averea.

MANU DIMITRIE (* ca. 1755† ca. 1825), mare dragoman al Porții (1782), apoi a venit în București și a ocupat funcțiuni importante (mare postelnic, mare spătar) atît în Muntenia cît și în Moldova.

MANU GHEORGHE (*1833†1911), general și om politic român. A făcut studii în Germania, a servit ca ofițer în armata prusiană (1853), apoi a continuat serviciul în cea română, înaintînd pînă la gradul de colonel și a demisionat (1869) pentru a se ocupa de politică: a fost ministru de războiu (1869, 1870). Reintrînd în 1877, a luat parte la campania din Bulgaria și a primit supunerea cetății Vidin, a fost inspectorul artileriei pînă la retragerea în 1888 cu gradul de general. Ministru de războiu în cabinetul lui Th. Rosetti (1888) și al lui L. Catargiu (1889), a format el guvernul la 5 Noiembrie 1889, ocupînd internele, apoi domeniile în cabinetul de concentrare conservatoare prez. de L. Catargiu (1891), finanțele în guvernul lui G. Gr. Cantacuzino din 1899 și din 1904. În acest interval a fost ales de mai multe ori președinte al Camerei. G. Manu s'a ocupat și de matematici, a publicat un *tratat de algebră*, ș. a.

MANU GRIGORE N. (*1843†1903), funcționar român. A fost director al Regiei monopolurilor statului, a organizat serviciul maritim român. S'a ocupat cu numismatica.

MANU IOAN M. (*1803†1874), om politic român. A fost prefect de județ, director al ministerului de interne sub Al. Ghica, prefect de poliție sub G. Bibescu cînd a organizat corpul pompierilor; ministru al afacerilor streine sub B. Știrbeiu; membru al cămăcămiei în 1858. S'a mai ales în parlament după 1866. A fost unul din întemeietorii societății filarmice cu Heliade Rădulescu și ceilalți.

G-ral G. Manu.

Ioan M. Manu.

MANU IORDACHE (*1726†1777), a venit în Moldova cu Domnitorul Constantin Racoviță, care l-a numit mare agă 1749; apoi a venit în Muntenia cu Constantin Mavrocordat și-l vedem între boerii lui; în 1766 e mare postelnic și căimacam al Craiovei. El găsim participînd la tratativele pentru încheierea păcii de la Cuciuc-Cainargi, ca delegat al Turciei.

MANU MANOIL (* ca. 1721†1786), unul din boerii lui Constantin Mavrocordat; mare logofăt al patriarhiei (1770—1781).

MANU MIHAIL (*1762†1835), boer român. A fost mare vornic (1802), căimacam al Craiovei (1805), membru în cămăcămia Munteniei (1821—1822); a rămas în București în tot timpul turburărilor eteriei; membru al divanului domnesc sub Grigore Ghica. El a clădit la moșia Leurdeni (luată de zestre) o biserică cu o interesantă frescă.

MANU SAVEL (*1824†1906), general român în Moldova. A făcut studii militare în Franța, a fost adjutantul Domnitorului Grigore Ghica, prefect al jud. Tutova, prefect de poliție în Iași. A fost unul din luptătorii pentru unirea principatelor; ministru de războiu în 1864, în guvernul lui M. Kogălniceanu, și de externe. S'a retras după abdicarea lui Cuza și a mai fost deputat în 1871 și 1875.

MANU SCARLAT (*1752†1804), a ocupat funcțiuni importante în Muntenia și Moldova. A înființat pe moșia sa din jud. Suceava o fabrică de sticlărie.

MANUEL I COMNEN (*1122†1180), împ. bizantin între 1143—1180, purtă multe războaie cu Turcii, cu Normanzii din Sicilia, ș. a.; supuse Serbia (1151), luă de la Unguri Dalmatia și Sirmium (1168), domină Siria, se amestecă în luptele din Italia; în ultimii ani fu învins de Turci.

MANUZIO ALDO (latinizat **MANUCCI**) — **ALDO**.

MANZÎR, com. rur. jud. Tișina plasa Sturzeni; 3297 loc. Circ. com. cu 20 sate (1929).

MANZONI ALESSANDRO (*1785†1873), poet și romancier italian. Reprezentant de frunte al romantismului în Italia. Op. pr. *Promessi sposi* (= Logodnicii), 1827 (trad. rom. de D. Tomescu, 1911); *Discurs asupra istoriei Lombardiei*, 1822. La moartea lui Napoleon I a scris oda *Cinque Maggio*, trad. rom. de N. Tînc.

MARA, rlu afluent al Izei, în nordul Transilvaniei.

MARAMUREȘ, jud. în N. Transilvaniei, cap. Sighet; 3381 km. p., 151.342 loc. (1923); are 4 plăși, 1 com. urb. și 56 rurale (1926); face parte din circ. Curții-de-apel din Oradea; are 5 școli primare urbane și 73 rurale (1928—29); 9 cooperative de aprovizionare și consum cu capital 436.000 lei și 2 coop. pentru exploatare depăduri (1925). Aci a fost în vechime un voivodat românesc. De aci s'a produs în sec. XIV emigrațiunea, care a dat naștere principatului Moldovei.

MARAMUREȘ, fostă episcopie ortodoxă (— Vad episcopale și Peril).

MAN-MAN

Manu. Mihail

G-ral Savel Manu.

A. Manzoni.

Jean Paul Marat.

MARAT [mar] **JEAN-PAUL** (*1743 †1793), om politic francez, medic, unul din conducătorii mării revoluții franceze, fu asasinat în baie de Charlotte Corday.

MARATON, oraș în Atica (Grecia) la 18 km. de Atena: aci s'a dat în an. 490 a. Chr. o vestită bătălie între Atenieni și Persi, în care aceștia fură învinși. Vestea fu adusă în Atena de un soldat, care d'abia putu să ajungă și să spună „Bucurați-vă! am învins”, și căzu mort.

MARCHETTI FILIPPO (*1836 †1902), muzicant și compozitor italian. Op. p. *Romeo și Julieta* (1865), *Ruy-Blas* (1869). A fost profesor de cînt la Roma. E autorul muzicei pentru *Cîntecul gîntei latine*.

MARCHI ANTON, profesor român. A fost directorul Școlii Normale din Cernăuți (1874); a publicat cărți didactice: aritmetică, gramatică, muzică.

MARCHIAN, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 25 Octombrie. S'a ocupat de magie împreună cu Lucius, apoi s'au convertit. În timpul persecuției lui Decius (250) au suferit amîndoi martiriul, fiind arși în foc.

MARCO POLO → **POLO**.

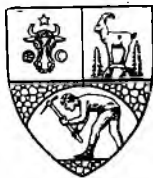
MARCONI GUGLIELMO (*1875), electrician italian, autorul telegrafiei fără fir. Primele experiențe în 1897; în 1900 s'a stabilit legătura aeriană între Europa și America. Premiul Nobel în 1909.

MARCOVICI ALEXANDRU (*1835 †1883), medic român. După studii la Paris, e numit medic al poliției sanitare (1864), medic primar la Spitalul Colțea, profesor de clinică medicală și terapeutică.

MARCOVICI SIMION (*ca. 1802 †1877), profesor român. După studii la Paris, a fost numit profesor de limba franceză și retorică la colegiul Sf. Sava din București (1830), efor al școalelor (1849, 1861); a fost primar al Capitalei (1855), director al telegrafelor (1858). A publicat un curs de *retorică* (1834) și multe traduceri din l. franceză (Marmontel: *Velisarie*, 1834; Lesage: *Gil Blas*, 1837), din l. italiană (Alfieri: *Filip, Oreste*, 1847; Buchi: *Francesca della Rimini*, 1840), din l. engleză (Young: *Nopile*, 1835).

MARCU AURELIU (*112 †181), împ. roman, avu multe războaie, între cari acela cu barbarii de la Dunăre (în care-și găsi moartea), dar e vestit mai ales prin învățătura sa și prin *Cupa drile* ce a lăsat (12 cărți scrise în grecește). Deși filozof și umanitarist a lăsat să fie persecutați creștinii sub domnia sa.

MARCU EVANGHELISTUL († ca. 68), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 25 April. Era de neam iudeu; unii zic că s'a convertit după înălțarea Mîntuitorului. Sigur este că a venit în Roma și acolo, după cererea credincioșilor, a scris evanghelia care prescurtează pe a lui Mateiu, dar adaogă fapte noi. A fost episcop în Alexandria, apoi s'a retras și a călătorit făcînd prozeliti. Cînd s'a întors, a fost prins și martirizat. Se zice că moaștele sale sînt în Veneția, care îl are ca patron.

Stema jud. Maramureș.

Harta jud. Maramureș.

MARDAȘIE COZIANUL, călugăr român de la Cozia, autor al unui lexicon slavo-românesc scris în 1649, publicat de Gr. Crețu, 1900. Mss. la Academie Nr. 450.

MAREA-BRITANIE → **ANGLIA**.

MAREA NEAGRĂ, → **NEAGRĂ**.

MARENGO, oraș. Italia (prov. Piemont), 2500 loc.; vestit prin lupta dela 14 Iunie 1800, în care Bonaparte a învins pe Austriaci. Un tablou vestit de Langlois amintește aceasta.

MAREY [mare] **ETIENNE JULES** (*1830 †1903), fiziolog francez. Profesor de științe naturale la Collège de France (1867), director de studii la Școala de Hautes-Etudes (1874), membru al Academiei de medicină (1872); a studiat circulația singelui, mișcările inimii, ș. a.; a perfecționat aparatele grafice pentru studiul fenomenelor fiziologice.

MARGARETA, pers. din *Faust* al lui Goethe.

MARGAREȚA DE VALDEMAR (*1353 †1412), regina Norvegiei, Suediei și Danemarcei.

MARGHILOMAN ALEXANDRU (*1854 †1925), om politic român. A fost deputat sau senator dela 1884 în multe legislaturi; ministru de justiție în cabinetul lui Th. Rosetti (1888) și în guvernele conservatoare, avînd lucrările publice (Th. Rosetti, 1888, General Manu, 1889), justiție (L. Catargiu, 1891, P. P. Carp, 1900), internele (P. P. Carp, 1910), finanțele (Măiorescu, 1912). Ca ministru de lucrări publice a terminat litigiul între stat și compania Lemberg-Cernăuți-Iași: ca ministru de justiție a făcut legea judecătorilor de pace. La începutul războiului mondial, a fost de părere ca România să rămîie aliata Germaniei sau neutră. A format guvernul în momentul în care România a fost silită să încheie pace separată (5 Martie 1918). Guvernul lui, sub ocupație streină, a cerut și a obținut de la Parlament darea în judecată a cabinetului care făcuse războiul. Printr'o hotărîre ulterioară a Parlamentului, toate actele făcute de acest guvern au fost anulate.

MARGHITA, com. rur. jud. Bihor, plasa Marghita; 5910 loc. Stație c. f. linia laterală Secueni-Sărmașag. Tîrg la 5 Ianuarie, 27 Sept.

MARIĂ FECIOABA, mama lui Isus, fiica lui Ioachim și a Anei. Amintirea ei se sărbătorește de biserica ortodoxă de mai multe ori pe an și în deosebi la 8 Septembrie (*Nașterea Maicii Domnului*, zisă *Sf. Maria cea mică*) și la 15 August (*Adormirea Maicii Domnului* zisă *Sf. Maria cea mare*).

MARIA (†1529), prima soție a lui Petru Rareș. A avut un singur fiu: Bogdan.

G. Marconi.

Sim. Marcovici.

Marcu Aureliu.

MARIA (†1697), fiica lui Const. Brîncoveanu, soția lui Duca-Vodă.

MARIA PUTOIANA, femeie româncă eroică. A arătat deosebită vitejie în luptele cu Turcii, pe vremea lui Mihaii Viteazul și, fiind prinsă, a manifestat un mare curaj în fața Sultanului. Intimplarea e povestită de N. Bălcescu în „Istoria lui Mihaii”.

MARIA. REGINA ROMÂNIEI (*1875), fiica ducelui de Saxa-Coburg-Gotha, nepoata reginei Victoria a Angliei; căsătorită la 26 Decembrie 1892 cu Principele Ferdinand, atunci moștenitor al tronului. Primită cu mare bucurie de toate straturile societății, s'a identificat repede cu aspirațiile poporului. Devenită regină în cele mai grele împrejurări (1914), a încurajat avântul general la începutul războiului, a împărțit cu toată țara suferințele înfringerii, fără a pierde încrederea în izbândă, a îngrijit pe răniți și a încurajat pe luptători, dar a avut fericea să intre, alături de marele său soț, triumfătoare în București în 1918 și să fie încoronată regină a tuturor Românilor la Alba-Iulia. După moartea Regelui Ferdinand, s'a consacrat operelor de binefacere și în deosebi societății pentru protecțiunea copiilor numită *Principele Mircea*, după numele copilului pe care l-a pierdut în 1916. Regina Maria este și scriitoare. A publicat lucrări în limba engleză și în limba franceză, multe traduse în românește. Prima este *Crimul vietii*, 1913; apoi au urmat: *Visătorul de vise*, 1914, *L'enfant du soleil*, 1915, *Ilde- rim*, 1915 (după care s'a făcut o adaptare pentru scenă de I. Peretz), *Mînola, histoire d'une petite reine malheureuse* (în *Revue des deux mondes*, 1915), *Patru anotimpuri din viața unui om*, 1915, *Povestea unei inimi*, 1915, *Regina cea rea*, 1916, *Tara mea*, 1917, *Gînduri și icoana din vremea războiului*, 1919, *Din inima mea la inima lor*, 1917, *Sămînța înțelepciunii*, 1923, *Povești*, 2 vol. 1921—25, *Deznădă și după război*, 1925, *Quand une reine regarde la vie*, 1925. În ultimii ani a publicat multe articole în revista „Propilee literare”.

MARIA (MARIOARA) (*1899), Regina Iugoslaviei, fiica Regelui Ferdinand și Reginei Maria. Căsătorită cu Regele Alexandru al Iugoslaviei; are trei fii.

MARIA-CRISTINA (*1858), regină a Spaniei, fiica arhiducelui Ferdinand Carol de Austria, soția lui Alfons xii și mama lui Alfons XIII, care se născu după moartea tatălui lui (1886). Ea a fost regentă în timpul minorității fiului său, pînă în 1902. Fu o femeie virtuoasă și o regentă corect constituțională, dar auv nenorocirea să lupte cu mișcări republicane (pronunțiamantul generalului Villa Campa) și să piardă Antilele și Filipinele. În războiul cu Statele-Unite,

MARIA DE MEDICI (*1573 †1642), regina Franței, fiica lui Francisc I ducele Toscanei, soția lui Henric VI. Trăi rău cu el, profită de uciderea regelui de către Ravallac și deveni regentă a fiului său Ludovic xii, pe care voi să-l conducă și după ce se făcu major; se produse atunci un adevărat războiu între mamă și fiu, fu învinsă, dar isbuti să puie pe duhovnicul ei Richelieu ministru. Socotind că nu e destul de docil, voi să-l răstoarne, dar nu isbuti și fu silită a-și trăi ultimii ani ai vieții în exil.

MARIA DIN MANGOP, soția lui Ștefan cel mare.

MARIA MAGDALENA, mironosiță, prăznuită de

biserica ortodoxă la 22 Iulie. Fiind tîmăduită de Isus de o grozăvă boală, i s'a devotat și a stat lingă el și cînd se afla restignit. Ea a dus apostolilor vestea învierii lui.

MARIA STUART (*1542 †1587), regina Scoției și a Franței, fiica lui Iacob v, regele Scoției, și a Mariei de Lorena, soția a lui Francisc ii: după moartea acestuia (1560), se întoarse în patrie și domni în mijlocul unor mari turburări publice și familiare. Silită să fugă în Anglia, fu osindită la moarte și executată cu învoirea reginei Elisabeta. Viața acestei nefericite femei a dat subiect mai multor tragedii vestite: una de Schiller (1800), alta de Lebrun (1820), ș. a.

MARIA TUDOR (*1516 †1558), regina Angliei, fiica lui Enric viii și al Caterinei de Aragon. Luînd tronul (1553) se căsătorii cu Filip de Spania și avu o domnie sîngeroasă, căci din ordinul ei pieriră peste 300 de persoane, între cari și Jane Grey, vara ei.

MARIA-ANTONETTA (*1755 †1793), regina Franței, soția lui Ludovic XVI, fiica împărat. Germaniei Francisc I și a împărătesei Maria Tereza. Muri pe eșafod împreună cu soțul său la începutul revoluției franceze (16 Oct.).

MARIA-TEREZA (*1717 †1780), împărăteasa Austriei și a Germaniei, regină a Ungariei și Boemiei, fiica lui Carol vi, care-i asigură succesiunea tronului prin *pragmatica sancțiune*. Avu o domnie agitată și în genere nefericită: unii îi disputară coroana, Frederic cel mare îi luă Silezia, pe care ea încercă zadarnic s'o ia înapoi în războiul de 7 ani, iar miniștrii săi o silită să participe la prima împărțire a Poloniei (1772). În timpul ei ministrul Kaunitz puse la cale și execută răpirea Bucovinei (1775), care pricinui o mare durere patrioților moldoveni și avu de urmare uciderea de către Turci a Domnitorului Grigore Ghica (1777), care protestase contra acestui rapt politic.

MARIA-TEREZA (*1638 †1683), regina Franței, fiica lui Filip iv al Spaniei și al Elisabetei, soția lui Ludovic xiv. Din pricină că tatăl ei nu dădu zestrea cuvenită, se iscă războiul zis de revoluțiune, care avea de scop a stabili drepturile ei de succesiune la coroana spaniolă (la cari renunțase în schimbul zestrei stabilite). Fu o femeie virtuoasă, dar foarte nenorocită în căsătorie, pe de o parte fiind părăsită de soțul ei, pe de alta văzînd cu ochii moartea a cinci din șase copii ce avea.

MARIA-LUIZA (*1791 †1847), împărăteasa Franței, fiica împăratului Austriei Francisc I, soția lui Napoleon I. După detronarea soțului său, veni lingă tatăl său, obținu principatul de Parma, se căsătorii în secret cu Neipperg, apoi cu Francezul Bombelles; fu o femeie frivolă și lipsită de simț politic. Caracterul ei e bine înfățișat în piesa lui Rostand „L'Aiglon”.

MARIAN IOAN (†1846), profesor român în Transilvania. A fost profesor la gimnaziul din Blaj, inspector al școalelor din ținutul grănițesc al Năsăudului, vicar episcopesc.

MARIAN GEORGE, publicist român. A fost avocat, ziarist și critic literar. A publicat povestiri, recenzii, ș. a. în „Revista contemporană” „Presă”, și alte ziare din București (1873—1885).

MARIAN SIMION FL. (*1847 †1907), folklorist român. A fost preot în Bucovina (1874), membru al Academiei Române (1881). El a cules, ca și predecesorii săi, *poezii populare* (1869, 1873), *satire populare* (1893), *hore și chiușuri* (1911),

MAR-
MAR

Maria Stuart.

Maria, Regina României.

Maria, Regina Iugoslaviei.

Maria-Tereza, împărăteasa.

MAR- dar s'a ocupat și de alte ramuri ale folklorului, **MAR** pînă atunci prea puțin cercetate: *Cromatică populară*, 1882, *Ornitologia populară*, 1883, *Insectele*, 1903; a întreprins studiul vieții întregi a poporului după evenimentele principale ale ei: *Nașterea*, 1892, *Nunta*, 1890, *Sărbătorile*, 3 vol. 1898, 1899, 1901, *Înmormîntarea*, 1890. A adunat și clasificat tradițiunile (1878, 1895), descoperirile (1893, 1904) și diferite legende (ale *Măicii Domnului*, 1904). Acest imens material este un tezaur indispensabil pentru cei ce vor să studieze în amănunte sau comparativ manifestările felurite ale vieții poporului nostru. Marian a publicat și cîteva cercetări istorice: inscripțiuni și documente, descrieri de biserici, ș. a.

Sim. Fl. Marian.

MARIANSKE (fost **MARIENBAD**), oraș în Cehoslovacia; 6910 loc. Localitate balneară vestită pentru boale de intestine, stomac, pentru gută, gravelă, etc.

MARIE PIERRE, medic francez, profesor la facultatea de medicină din Paris, șef de laborator la Institutul Pasteur, membru al Academiei de medicină (1911), membru onorabil al Academiei Române (1912). A publicat lucrări de anatomie, istorie, patologie.

MARIENESCU ATANASIE M. (*1830†1914), scriitor român. Advocat în Lugoj (1862), magistrat în Oravița, jude în Pesta (1880) și în Oradea (1891), membru al Academiei Române (1881). A publicat poezii, povestiri, nuvele, începînd din 1855 (în „Foaia p. minte”, „Transilvania”); s'a ocupat de istoria veche a Românilor, cercetînd legăturile între faptele istorice și tradițiile poporului (*Culțul păgîn și creștin*, 1884, *Crăisori romani în Dacia pe timpul Sarmatilor*, 1890, *Caucalean în Dacia*, 1890, *Ilirii, Macedo-românii și Albanezii*, 1903, *Negru-Vodă și epoca lui*, 1909, *Tara Severinului sau Olenia*, 1910; de treutul bisericos și cultural al Transilvaniei (*Petru Maior*, 1882, *Luteranismul, calvinismul și introducerea limbii române în biserică* 1902) *Isoare pentru istoria bisericească*, 1911); cîteodată și de filologie (*Dialectul român bănățean*, 1902, *Articol și declinațiune*, 1902). Cele mai multe în *Analele Academiei*.

MARIN FILIP (*1865†1928), sculptor român, profesor la Școala de arhitectură din București.

At. Marienescu.

MARIN ALEXE (*1814†1895), profesor român. A fost institutor în Slatina (1826), Craiova (1832), București (1834); a făcut studii de fizică și chimie la Paris și a fost numit la colegiul Sf. Sava profesor de fizică și chimie, apoi în 1868 a trecut la universitate, fiind primul profesor de chimie. A publicat cărți didactice pentru inv. primar și secundar (*Cunoștințe p. șc. prim.*, 1858; *Fizică*, 1863; *Aritmetică*, 1871; *Desen*, 1876) și cîteva cărți de specialitate, în genere prelucrări după autorii străini (*Astronomie*, 1837; *Geometrie*, 1839; *Mecanică*, 1840; *Fizică*, 1852; *Chimie*, 1853).

MARINA MARTIRA, sîntă prăznuită de biserica ortodoxă la 17 Iulie. Se creștină la vîrsta de 12 ani și cînd avea 15 ani a fost chinată ca să renunțe la credință, dar statornicia ei a îndemnat pe mulți să se creștineze chiar atunci. Ei s'a tăiat capul.

MARINESCU CONSTANTIN, istoric român. Profesor la Universitatea din Cluj; membru corespondent al Academiei Române (1928). Op. pr.: *Înfrîntarea mitropolilor*, 1924; *Compte rendu du premier congrès des études byzantines*, 1925; *Legăturile Moldovei cu Polonia*, 1925; *Le Danube et le littoral occidental et septentrional de la Mer noire*, 1926.

MARINESCU GEORGE (*1864), medic român.

Profesor de climă boalelor nervoase la facultatea de medicină din București; membru al Academiei Române (1905), corespondent al Academiei de medicină din Paris, membru al Academiei din Baltimore și al multor societăți de specialiști din diferite țări. În afară de articole în revistele speciale de la noi și de aiurea, a publicat în *Analele Academiei noastre* cercetări asupra problemelor cari interesează și pe marele public: *Limbagiu și afazie*, 1905, *Scrisoarea, turburările ei*, 1905, *Influența tutunului și alcoolului*, 1912, *Mecanismul tîrîrnelor*, 1913, *Hipnotismul*, 1923, cum și studii mai speciale: *Nevroza traumatică*, 1907, *Natura și tratamentul paraliziei generale*, 1914, *Autoscopie, automatism și somnambulism*, 1915, *Biologia celulei nervoase*, 1920. Avem și cîteva biografii de savanți: *Pasteur*, 1923; *Santiago Ramon y Cajal*, 1924; *Charcot*, 1925. În anii din urmă a fost chemat de mai multe Universități din Europa și America pentru a ține cursuri și conferințe.

MARINI GIOVANNI BATTISTA (*1569†1625), poet ital., vestit mai ales prin poeziile sale satirice. Avu o viață plină de aventuri. Stilul său prețios, plin de jocuri de cuvinte și de metafore îndrăznețe, întîmpină multe împotriviri și cuvîntul *marinism* deveni sinonim cu stil artificios.

MARIOTTE EDMÉ (*1620†1684), preot, fizician francez; membru al Academiei de științe; se ocupă cu idrostatica; stabili legea, privitoare la presiunea gazelor, care-i poartă numele.

MARİTA, fluviu în Tracia, curge prin Bulgaria, formează limita între Turcia și Grecia, se varsă în Marea Egee; lung. 490 km.

MARIUS CAIUS (*156†86 a. Chr.), general și politic roman; scăpă statul de năvălirea Cimbrilor și Teutonilor; se luptă cu rivalul său Sylla, de care fu înfrînt învinș și gonit în Africa, dar mai tîrziu reveni în Roma și pedepsi cu cruzime pe toți inimicii lui și lăsa pe soldați să prade orașul în voie.

MARK TWAIN — **TWAIN**.

MARKI SÂNDOR (ALEXANDRU) (*1853†1925), istoric ungar. A fost profesor de istorie universală la Universitatea din Cluj. Unele din operele lui tratează geografia ținuturilor din Transilvania (*Fekete-Körös és vidéke* = Crișul Negru și împrejurimile lui) sau momente importante din istoria lor, cum sînt: *Revoluția lui Doja*, *revoluția lui Horia*. E autorul mai multor hărți murale și atlase istorice.

MARMAHA (MAREA DE) închisă între Bosfor și Dardanele; supraf. 11.500 km. p. În vechime se numia Propontida. (— Europa).

MARMONTEL JEAN FRANÇOIS (*1723†1799), literat franc., autor de tragedii (*Cléopâtre*, 1750), de povestiri (*Contes moraux*), de romane (*Bélisaire*, 1767), de critici literare (*Éléments de littérature*, 1787). Traduceri în românește: *Ancla și Luben* (de Gr. Pleșoianu, 1829), *Bărbatul bun*, *Femea bună* (de Heliade, 1832), *Velisarie* (de Sim. Marcovici, 1834), *Istorieșire moralică* (de M. Mavrodi, 1838).

MARNA, rîu în Franța, afluent al Senei; 525 km. lung; în parte navigabil. În timpul războiului mondial, Francezii au reușit pe malurile ei două victorii: una în 1914, sub comanda lui Joffre, alta în 1918 sub comanda lui Foch.

MAROC (— Africa), regiune întinsă la N. V. Africei; limitele spre Sahara nu i se pot stabili; supraf. ca. 800.000 km. p. Șiruri pr. de munți: *Atlas*, *Anti-Atlas*; înălțimea cea mai mare 3000 m.; rîuri mari: *Muluia*, ș. a.; populația, poate 10.000.000, cuprinde: Berberi, Negri, Evrei. În timpul Romanilor erau aici provinciile Mauritania, Tingitana; supusă mai tîrziu de Vandali, de Bizantini; de Visigoți, de Arabi, de Spanioli, această regiune a fost des frîntînă de lupte interne, căci Sultanul cu reședința la Fez n'are stăpînire peste tot. În secolul XIX au pătruns Francezii și apoi Spaniolii în diferite ținuturi ale țării. Alecsandri a vizitat N. Marocului în 1853 și a povestit aceasta în relațiile lui de călătorie.

MARONÎȚI, sectă creștină din Siria, întemeiată în sec. VII de Maron. Erau monofisiți pînă în

1182 când se supuseră patriarhului din Antiohia. Vorbesc limba arabă și trăesc azi sub protectoratul francez. Se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor. Preoții lor se căsătoresc ca și ai noștri.

MARSALA, oraș Sicilia (prov. Trapani); 40.000 loc.; renumit pentru vinurile de pe acolo; aci debarcă Garibaldi cu cei 1000 în 1860 (11 Maiu).

MARSH JAMES (*1789†1846), chimist engl., inventă aparatul prin care se poate constata, în substanțele organice, cantitățile de arsenic ori cit de mici.

MARSIGLI (sau **MARSILI**) **LUIGI FERDINANDO** conte (*1658†1730), militar și scriitor italian. Întrind în serviciul împ. Leopold al Austriei, a fost ofițer, ambasador, a luat parte la războaiele acestuia cu Turcii, a fost prizonier. Mai târziu s'a întors în Bologna, patria sa, unde a întemeiat o *Academiă*, căreia i-a dăruit o sumă de cărți adunate în cursul lungilor sale călătorii. În cursul acestor călătorii a trăit multă vreme în Banat și în Transilvania și a vizitat de multe ori Muntenia, fiind în legătură cu Constantin Brîncoveanu, ca ambasador, și amic cu Stolicul Constantin Cantacuzino. Între operele rămase de la el, cea mai importantă pentru noi este *Lexicon latinum-valachicum-ungaricum*, ms. păstrat în Bologna scris pe la 1700. Opera s'a publicat, însoțită de studii, de C. Tagliavini, 1930.

L. Marsigli.

MARSIL SULTANA (†1871), filantropă română. A donat sâtenilor în 1864 toată despăgubirea ce i se cuvenia la exproprierea de atunci; a lăsat prin testament o sumă însemnată pentru Azilul Elena-Doamna.

MARSILIA (=fr. **MARSEILLE**), oraș, port, Franța, la gurile Ronului; 500.000 loc.; mare centru comercial; are instituții culturale (școală de medicină, de belle arte, de muzică, grădina botanică, muzee); are un palat comunal din sec. xvi și clădiri mari din sec. xix, din cari e vestit palatul de la Longchamps. Legenda spune că a fost întemeiată de Poceeni; sigur e că a fost rivală a Tirului și apoi a Cartaginei, a ajutat pe Romani contra lui Anibal și a trecut sub diferite stăpîniri în timpul evului mediu, pentru a avea apoi o serie de vicisitudini ca oraș al Franței.

MARSILLAC (marsillac) **ULYSSE DE** (*1821†1877), profesor și ziarist francez. Stabilît în România (1854). A făcut cursuri la liceele Statului, la școala militară, la școale particulare și la Universitate. A redactat ziarele *Voix de la Roumanie* (1861—66), *Moniteur roumain* (1868—70), *Journal de Bucarest* (1870—77), publicînd articole variate și destinate a informa streinătatea despre fapte și stări de la noi. Avem de la el un *curs de literatură* (1859), un ziar de călătorie (*De Pesth à Bucarest*, 1869) și un studiu asupra armatei (*Histoire de l'armée roumaine*, 1871).

MARSY, CONTE DE (†1900), arheolog francez. Prezentul societății franceze de arheologie. Membru onorant al Academiei Române (1894). Op. pr. *Du mouvement des études sur l'archéologie religieuse du moyen âge*, 1894.

MARSINITA, sat jud. Hotin, plasa Sulița; 3348 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Sulița.

MARTIN PAPA ROMEI, sfînt (†655) prăznuit de biserica ortodoxă la 14 Aprilie. Născut în Italia, s'a făcut diacon și a fost trimis ca nunciu apostolic în Constantinopol, apoi ales papă în 649.

MARTIN HENRI (1810*†1883), istoric și politic franc. Membru al Academiei de științe morale (1871), al Academiei franceze (1878). Op. pr. *Histoire de France* (1833 ș. u.).

MARTINEZ CAMPOS ARSENIO (*1831†1900),

om politic span. Ca militar participă la luptele din Maroc (1859), din Cuba (1868), fu adversar al Carliștilor, ajunse mareșal, ministru de războiu și prez. de consiliu (1879), apoi președint al Senatului. Șeful grupării liberalilor dinastici.

MARTINI (= **SCHWARZENBERG** I. P.) (*1741†1816), german de origine, stabilit în Franța, muzicant, compozitor. Op. pr. *Plaisir d'amour*, romanță.

MARTINIAN (sec. v), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 13 Februarie. A trăit retras în pustie de la vîrsta de 18 ani și s'a mântuit prin suferințe de multe ispite: a rățăcit prin multe locuri și a murit în Atena.

MARTINIÇA, insulă în Oceanul Atlantic, din arhip. Antilele mici; 988 km. p., 244.000 loc. Aparține Franței. Descoperită de Columb în a 4-a călătorie. Cap. *Port-de-France*. Are vulcani. Unul din ei *Pelée* a distrus în 1902 orașul *Saint-Pierre*.

MARTINUZZI GEORGE (*1482†1551), născut în Croația, călugăr, om politic în Ungaria. Ajută pe Ioan Zapolia ca să ia tronul Ungariei; fu ministru al acestuia; mai târziu luă partea adversarului Ferdinand, dar intrînd în negocieri cu sultanul Soliman II, care se găsea în luptă cu protectorul său de acum, Ferdinand, fu ucis de ofițeri după indemnul împăratului.

MARTONNE EMMANUEL DE, geograf francez. Profesor de geografie la Sorbona. Membru onorant al Academiei Române (1919). Afară de lucrările generale, între cari *Traité de géographie physique* (1920), a publicat rezultatele cercetărilor sale făcute mai ales în munții României: *Les tremblements de terre de la Roumanie* (1902), *Les anciens glaciers des Carpathes* (1905), *Sur les reliefs de Paringou et de Soarbele* (1907), *La Dobroudja* (1918), cum și cîteva scrieri de propagandă în favoarea țării noastre: *Choses vues en Bessarabie* (1919), *La nouvelle Roumanie dans la nouvelle Europe* (1922).

MARTIAL MARCUS VALERIUS (*43†104), poet satiric latin, vestit prin *Epigramele* sale.

MARTIAN DIONISIE (*1829†1865), primul statistician român. Originar din Transilvania, studii la Viena, terminînd în 1857, veni în București, unde organiză serviciul statistic. A publicat: *Studii de economie politică*, 1858, și *Anale economice și statistice*, 1860—64, 1860—69; a reprezentat țara la un congres internațional de statistică din Berlin, unde a prezentat un raport.

MARWITZ GEORG (*1856), general german. A avut un rol însemnat în războiul mondial. A comandat întîiu în Răsărit, reușind în 1915 să spargă frontul orientat, apoi în 1917 în Apus, cînd a avut o victorie la Cambrai, dar în 1918 a fost bătut la Compiègne.

MARX CARL (*1814†1883), sociolog german, om politic. Fugit din Germania, se stabili la Paris, unde publică scrieri socialiste; expulsat, se refugiă la Bruxelles, unde publică *Manifestul partidului comunist* (1848). În timpul mișcărilor din 1848 se mai întoarce în Prusia, dar fu expulsat; se stabili pentru restul vieții la Londra. Op. pr. *Observațiuni critice asupra economiei politice, Capitalul*. Unele sînt scrise în colaborare cu Engels. Traduceri românești: *Capitalul* (după rezumatul lui Carlo Cafiero, de D. Fabian, 1919), *Muncă, marfă, bani* (de A. Luca, 1910), *Salariu, preț, profit* (de I. Sion, 1922), *Muncă salariată și capital* (de I. Brănișteanu), *Manifestul comunist* (de P. Mușoiu, 1892, apoi de Ion Sion, 1913 și altă ed.).

MARYLAND, stat din Statele-Unite; cap. Annapolis; vestit prin cultura tutunului; 31.926 km. p., 1.449.660 loc.

MASACCIO TOMASO (*1401†1428), pictor italian; lucră în Florența, în Roma. Sînt vestite frescele din Florența. E un reprezentant de frunte al Școalei florentine.

Carl Marx.

MASANIELLO (= **TOMASO ANIELLO**) (*1623 †1647), luptător contra dominației spaniole în Neapole, reușind (1647) să răstoarne pe vice rege și să încerce organizarea unei noi ordine de lucruri. Fu ucis în timpul acestei mișcări și numele lui rămase neuitat în acele ținuturi.

MASARYK THOMAS (*1850), om politic ceh. E președintele republicii Cehoslovaciei din 1918. A fost profesor în Praga, a luat parte la luptele politice din imperiul austro-ungar și a pregătit prin propaganda sa libertatea patriei sale. A publicat, între altele: *Die Weltrevolution 1914—1918*, Berlin 1927; *Oesterreich und der Balkan*, München 1914; *Sur le bolchevisme*, Genève 1921. În rom. s'a tradus: *Ideaurile umanității, Despre bolșevism* (de P. Can cel, 1923).

Th. Masaryk.

MASCAGNI PIETRO (*1863), compozitor italian, director a mai multor instituții muzicale din Italia. Op. pr. *Cavalleria rusticana* (1890), *Amico Fritz* (1891). Cea dintîiu s'a jucat de multe ori pe scenele noastre de trupe române și străine. A fost în București și a dirijat orchestra pentru aceasta în 1902. A mai vizitat țara noastră în 1907 și în 1927 (Cluj, București).

P. Mascagni.

MASCARON JULES (*1634 †1703), mare predicator fr. vestit prin *discursuri funebre* și prin *predici*. Episcop de Tulle și de Agen.

MASPERO GASTON (*1846 †1916), egiptolog fr., prof. la Collège de France (1874); ca director al Muzeului din Bulak, făcu cercetări în Egipt, descoperi numeroase sarcofage, scoase la lumină templul din Lușor, curăți Sfînxul. Membru al Academiei de inscripțiuni (1883). Op. pr. *Istoria antică a popoarelor orientale* (1875), *Incercare asupra inscripțiunii din templul de la Abydos* (1869), *Arheologia egipteană* (1887). *Basmele populare ale vechiului Egipt* (1889), *Istoria veche a popoarelor din Orientul clasic* (1900).

MASSENA ANDRÉ (*1756 †1817), general fr., mareșal, duce de Rivoli, print de Essling; părăsind pe Napoleon, fu guvernator al Parisului după Waterloo.

J. Massenet.

MASSNET [mas'ne] **JULES** (*1842 †1912), compozitor fr., profesor la Conservatorul din Paris, membru al Academiei de belle arte (1878). Autor foarte fecund. Op. pr. *Marie Magdeleine*; *Le roi de Lahore* (1877); *Manon* (1884); *Le Cid* (1885); *Werther* (1892); *La Navarraise* (1894); *Sapho* (1897); *Griseïdis* (1901); suite de orchestră, poeme, scene corale, 5 volume de melodii diverse, etc. etc.

MASSILLON [masi'lon] **JEAN BAPTISTE** (*1663 †1742), prelat și orator fr. Episcop de Clermont (1717), membru al Academiei (1719). Avu curaj în predicile sale, ținute în fața Curții, să predice morală severă și să precizeze îndatoririle celor mari. Op. pr. *Petit Carême* (10 predici, în fața tînrului rege Ludovic xv); *Mort du pécheur* (Moartea păcătosului), *Petit nombre des élus*. Traduceri rom.: *Cuvîntări bisericesti* (de Ioan Gent, Oradea 2 vol. 1898, 906), *Despre micul număr al celor aleși* (de Inocențiu Ploesteanu, în „Biserica ortodoxă” 1885).

MASSIMU IOAN (*1825 †1877), profesor român. A fost institutor în Brăila (1847), a făcut studii la Paris ca bursier al statului (1856 —60), a fost numit (1862) profesor la liceul Mateiu-Basarab, la liceul Sf. Sava la catedra de limba latină.

Membru al Academiei (1867), a fost colaboratorul lui A. T. Laurian la *Dicționarul și Glosarul Academiei*. A mai publicat o *gramatică elenică* (1850), o *gramatică română elementară* (1854 ș. a.), o *gramatică macedo-română*, 1862.

MASSINISSA (*ca. 238 † ca. 148 a. Chr.), rege al Numidiei, întîiu aliat cu Cartaginezii contra Romanilor, apoi amic al acestora, deschise drumul influenței romane în Africa.

I. C. Massimu.

MASSON FRÉDÉRIC (*1847 †1923), istoric fr. specializat mai ales în studiul epocii napoleoniene. Op. pr. *Napoléon et les femmes* (1893), *Napoléon inconnu* (1895), *Napoléon et sa famille* (1900).

MASTACANI, com. rur. jud. Covurlui, 1450 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Fărîtănești.

MATCA, com. rur. jud. Tecuciu, plasa Nico-rești, 3788 loc. După legea 1929, sat circ. com. Corod.

MATCEȘTI, circumscripție com. jud. Vâlcea cu 27 sate.

MATEVICI ALEXE (*1888 †1917), preot român în Basarabia. Profesor la seminariul din Chișinău. În timpul războiului mondial, a fost cu trupele rusești pe frontul din Galiția. A venit apoi în România și a fost pe frontul de la Mărășești. Naționalist propagandist pentru ideea unirii, a scris poezii patriotice; a colaborat la ziarul „Cuvînt moldovenesc”. Imbolnăvindu-se de tifos exantematic, a murit în Chișinău.

MATEIAS @ munte jud. Muscel în fața Nă-măștilor. Virful se cheamă stîrni sau *Piatra Nă-măștilor*. Cariere de piatră de var. Aci a fost în timpul marelui războiu, o mare luptă în zilele de 17—29 Octombrie 1916. ¶ @ munte în jud. Neamțu aproape de com. Crăcăoani.

MATEIU EVANGHELISTUL, apostol, prăznuit de biserica ortodoxă la 16 Noembrie. Era vameș pe malul lacului Genesaret, cînd a venit Isus acolo predicînd, a ascultat chemarea lui și s'a dus după dînsul, rămînîndu-i totdeauna devotat. După înălțarea Mîntuitorului, Mateiu a făcut călătoria în Orient, prin Persia, Etiopia, Egipt, și a convertit multă lume. Se zice că a suferit martiriul și a murit în anul 70. După cererea Iudeilor creștinați din Palestina, a scris (pe la an. 40) evanghelia, făcînd anume genealogia lui Isus spre a stabili împlinirea profețiilor despre Mesia. Se zice că originalul era în dialectul siro-caldeian sau aramean, dar s'a pierdut și a rămas o traducere grecească.

MATEIU BASARAB (†1654), domn al Țării-Românești de la 1632, confirmat de Turci în primele zile ale anului 1633. Era agă și unul din conducătorii partidului boeresc național, care începuse lupta contra Grecilor în 1630. Refugiati în Transilvania, boerii nemulțumiți își făcuseră oaste și atacară pe Leon Vodă, dar fură învinși. Cînd veni la tron Radu în 1631, îl atacară și pe el, se dete o crîncenă luptă lîngă București, în care pribegii fură victorioși și proclamară Domn pe Mateiu Aga, care pretindea că descinde din vechii Basarabi. Domnia lui, destul de lungă, ar fi fost foarte folositoare țării, dacă n'ar fi fost turburată de două ori de războaie cu vecinul domn Vasile Lupu al Moldovei. Ambițiunea acestuia, care vroia să puie în Muntenia pe fiul său, dorința de răsunare a lui Mateiu: au fost cauzele acestor războaie. În 1639 Lupu intră în Muntenia, dar este învins la *Oioani* (Prahova). După aceasta ei se împăcăară și, ca semn văzut al acestui fapt, Vasile zidi în Tirgoviște biserica *Stelea*, iar Mateiu o alta în satul *Soveja* din Moldova, cu inscripții amintitoare. În 1653 al doilea războiu, pus la cale de Mateiu, care ajută pe rivalul lui Vasile, Gheorghe Ștefan, dar tot Vasile intră în Mun-

tenia și înaintă pînă la Finta (Ialomița): aci fu învins în ziua de 17 Maiu 1653 și silit să fugă și după aceea să piază și tronul. Bucuria lui Mateiu fu de scurtă durată, căci seimnii, ostașii săi, făcură o revoltă și uciseră cîtiva boeri. Domnitorul îi potoli, dar necazurile, rana dobindită în lupta de la Finta și bătrînețea îi grăbiră sfîrșitul vieții în Aprilie 1654. Domnia lui Mateiu e însemnată pentru dezvoltarea noastră culturală: s'au tipărit multe cărți religioase, pravila dela Govora (1640), pravila de la Tîrgoviște zisă *Indreptarea legii* (1652).

Mateiu Basarab.

MATEIU (MATTHEIAS) CORVIN (*1443 †1490), rege al Ungariei, fiul lui Ioan Corvin Huniade. A fost ales rege în 1458, prin sprijinul unchiului său Mihail Szilagy. A purtat multe războaie cu Turcii, cu Boemii, cu Polonii, cu Germanii și cu Ștefan cel Mare. În contră acestuia porni o expediție în iarna anului 1467, trecînd prin părțile Bacăului și ajungînd la Baia, unde era capitala Moldovei. Aci l-a atacat Ștefan în noaptea de 15 Decembrie, și a dobindit o mare victorie. Cronicii poloni vorbesc de 10.000 Unguri pieriți; ei spun că Mateiu a fost grav rănit și a scăpat cu fuga, căci altfel ar fi fost prins de Moldoveni. Aceasta înfrîngere nu i-a scăzut prestigiul de care se bucura printre supușii săi, căci a fost un bun administrator și un sprijinitor al culturii: el a fondat Universitatea din Buda și a întemeiat biblioteca numită și azi *corviniană*.

Mateiu Corvin.

MATEIU DIN GANOHORE, profesor grec la Academia domnească din București pe la 1790.

MATEIU AL MIRELOR, arhiereu grec. A trăit în Țara-Românească prin anii 1611, 1621, a scris în grecește o cronică a Domnitorilor contemporani. A fost egumen la măn. Dealului.

MATEUȚI, com. rur. jud. Orhei, plasa Rezina; 2180 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Rezina-tîrg. Stație c. f. linia laterală Bălți-M.-Rezina.

MATIȚA @ lac jud. Tulcea aproape de Chilia-Vechi; supraf. 300 hect.; mult peste. @ riu jud. Prahova, se varsă în rîul Lopatna.

MATOREȚ, culme în jud. Mehedinți lângă Turnu-Severin; se termină aproape de Dunăre.

MATRONA MARTIRA, sîntă prăznuită de biserica ortodoxă la 27 Martie. Fiind servitoare în casa unui puternic în Tesalonic, a fost descoperită că e creștină și martirizată.

MATUSALEM, pers. bibl., patriarh evreu, ar fi trăit peste 900 de ani.

MAUNOURY [monuri] **MICHEL JOSEPH** (*1847 †1923), general francez. S'a distins în timpul războiului mondial: victoria de la Ourcq, Sept. 1914.

MAUPASSANT [mopasa] **GUY DE** (*1850 †1893), romancier și novelist francez. Naturalist, observator fin, stil sobru. A murit nebun. Principalele opere s'au tradus în românește, unele de mai mulți traducători. Dintre volume cităm: *Pe apă* (de A. Savela, 1910), *Sapho* (de E. Grileanu și D-na Voiculescu, 1908), *Bel Ami* (Bibl. p. toți, f. a.), *Domnișoara Fiți* (Bibl. p. toți), *O viață* (de H. Lecca, Bibl. p. toți, de E. Grileanu, 1911), *Dumnicile unui burghez* (Bibl. p. toți), *Tare ca moartea* (Ibidem), *Nevelele artiștilor* (de E. Grileanu, 1908), *Mica Roc* (de Corneliu Moldovanu, 1912), *Petre și Ion* (de N. N. Beldiceanu, 1908), *Inima noastră* (de C. Apostol, 1912), *Pe coastele Africei* (de A. Mindru, f. a.), *Cei dintîi fulgi* (de N. N. Beldiceanu, 1909 Bibl. Minerva), *Yvette* (de D. Nanu, 1909), *Nuvele alese* (de I. Adam), *Povestiri alese* (de M. Sadoveanu, 1907). Nu-

meroase traduceri găsim în ziare și reviste. **ROMANIA LIBERĂ**, „Românul”, „Epoca”, „România”, „Lumea ilustrată”, „Vatra”, „Lumea nouă ilustrată”, „Convorbiri literare”, „Revista literară”, „Viața literară și artistică”, „Revista idealistă”, „Viața Nouă”, „Convorbiri critice”, „Sămănătorul”, „Tribuna din Arad”, „Neamul românesc literar”, „Junimea literară”, „Gîndirea”, ș. a. Cele mai multe fără nume de traducători: cele semnate sînt făcute de C. Ramură, M. Pricopie, G. D. Mugur, E. Ene, O. Lăzărescu, Irena Mohor, Radu Rosetti, Lucia Caracostea, Zavalide, M. Stroescu, B. Marian, etc.

G. de Maupassant.

MAURI se numesc, în cursul istoriei, înțiu locuitorii din Mauretania (Africa) cari poartă război cu Romanii, avînd ca rege ne Jugurtha; apoi cei cari năvăliră în Spania (712) și o stăpîniră, avînd centrul la Cordova. mulți secolii (1492); după aceea locuitorii de limbă arabă din Barbaria (Africa): în fine Maurii din Sahara, foarte războinici, și cei din Ceylon.

MAUSOL rege al Cariei, *377—353 a. Chr., protector al artelor, căruia văduva lui i-a ridicat un monument runer. una din cele 7 minuni ale lumii antice. De la numele lui a rămas să se zică *mausoleu* oricărui mare monument funerar. Aceasta lucrare a fost stricată în 1522 de către cavalerii din Rodos, cari întrebuițară materialul la altă construcție, dar Englezii luară și depuseră în Muzeul Britanic sculpturile monumentului.

MAVROCORDAT ALEXANDRU zis **EXAPORITUL** (†1709), dragoman al Porții din 1673. Era fiul unui bogat negustor **Pantifir Mavr.** și avea un frate Ioan. Făcuse studii de filozofie și medicină la Pavia. El a fost trimis în multe misiuni diplomatice, între cari vom pomeni: încheierea păcii de la Carlovitz între Turcia deoparte și Austria, Polonia, Rusia și Venetia de altă parte (1669). Aceasta i-a creat și inimizități, cari s'au manifestat la schimbarea Sultanului și i-au pus chiar viața în primejdie. Mavrocordat a dobindit și titlul de **EXAPORIT** (adică, zice cronicarul: „tai-nicul din lăuntru la împărăție”). Grație prestigiului de care se bucura, a reușit să dobindească numirea fiului său Nicolae în locul său. A avut trei fii: Ioan, Scarlat și Nicolae, dintre cari doi au fost domni în principate. A lăsat și scrieri de istorie și de gramatică, ș. a., dintre cari una (*Istoria sîntă*) a fost tipărită (grecește) de fiul său Nicolae în București, 1716.

Mavrocordat Exaportul (pictură dintr-o biserică).

MAVROCORDAT ALEXANDRU, domn al Moldovei 1782—85. Era fiul lui Constantin și fusese pus pe tron prin stăruințele ambasadorului Rusiei. Socotindu-se îndatorat către această Putere, luă măsuri supărătoare pentru Austria și după scurt timp, nu mai avu nici sprijinul Rusiei și fu mazilit.

MAVROCORDAT ALEXANDRU zis **FIRARU**, domn al Moldovei 1785—86. Fiul lui Ioan Domnitorul, era dragoman la Constantinopol. El urmă pe vărul său la tronul Moldovei: avu o politică conciliantă față de Austria, ca și față de Rusia, cari erau acum în bună înțelegere, pregătind războiul contra Porții. În acest complot intră și domnitorul, care fiind mazilit, fugi în Rusia, unde pregăti spiritele pentru ideea de liberare a Grecilor.

Alex. Mavrocordat.

MAVROCORDAT CONSTANTIN (*ca. 1711 †1769)

domn în Muntenia de 6 ori și în Moldova de 4 ori. Fiul lui **Nicolae** (— mai jos). Era foarte tânăr (unii zic 19 ani) când fu numit Domn în **Muntenia** (1730), dar, după o lună, venind la tronul Turciei Mahmud I, i se luă domnia. dar i se redete în anul următor (1731): aci stătu pînă în 1733, cînd fu mutat în **Moldova**. În acest timp se căsătorî cu o Moldoveancă, Ecaterina, fiica Vornicului C. Ruset. În **Moldova** rămase pînă în 1735, cînd reveni în **Muntenia** și astfel trecu de pe un tron pe altul fără întrerupere: în **Muntenia** 1735—41, în **Moldova** 1741—44, în **Muntenia** 1744—48, în **Moldova** 1748—1749. Prestigiul de care se bucura la Poartă și sumele de bani ce vărsa îi asigurară situațiunea. În acest timp el făcu reforma agrară care-i poartă numele: desființă *vecinătatea* și lăsă pe țărani liberi pe persoana și mîna lor, iar boierilor proprietari le acordă un număr de *scutelnici* (locuitori scutiți de dări către stat și lucrînd numai pentru proprietari). Pornind de la un principiu democratic, făcu o legiuire nefolositoare, fiindcă sâtenii, apăsăți de biruri (pe cari el le mări și le îngreună) parte fugiră peste hotare, parte reîntră în stare de iobăgie de mai înainte. Turburările produse de mutările lui îi micșorară mult creditul la Poartă. Incit, după maziia din **Moldova**, rămase mulți ani fără domnie: reveni numai în 1756—58 în **Muntenia**, în 1761—63 în **Muntenia**. De astă dată nu se mai ocupă să facă reforme, ci să strîngă bani. Socotit ca devotat intereselor turcești, el fu trimis din nou în **Moldova** în 1769, cînd începu războiul ruso-turc. Se puse pe muncă, adună provizii, dar Rușii intrară în țară, Mavrocordat fugi spre Galați, dar fu prins și muri din pricina rănilor dobindite

Const. Mavrocordat.

MAVROCORDAT IOAN (†1719), fiul Exaporitului, dragoman al Porții. A fost caimacamul Moldovei în 1711 pînă la venirea fratelui său: asemenea a administrat **Muntenia** cît timp a fost titularul închis la Brașov (1716—1719). În această vreme a avut o iscusită duplicitate, arătîndu-se devotat Turcilor, dar fiind în realitate amic al Nemților și urmîrind pentru el domnia **Munteniei**, contra fratelui său. Ba știu să stoarcă și de la boerii adversari Nemților importante sume de bani sub pretext că trebuie să le dea celor de la Poartă spre a nu ceda Austriei toată **Muntenia**. Evenimentele nu l-au ajutat și a murit — zice-se otrăvit — în București cu cîteva zile înainte de a sosi **Nicolae** să-și reia tronul. A fost îngropat în biserica Sf. Gheorghe.

MAVROCORDAT IOAN, domn în **Moldova** 1743—47, fiul lui **Nicolae** și frate cu **Constantin**. A avut o domnie rea: trăia în petreceri și desfătări, punea biruri mari. A plecat urmat de blestemele sâracilor și văduvelor.

MAVROCORDAT NICOLAE (*1680†1730), fiul lui **Alexandru**, domn în **Moldova** de 2 ori și în **Muntenia** de 2 ori. A fost în vreme de 10 ani mare dragoman la **Constantinopol** și cu el începe obiceiul Turcilor de a da tronurile principatelor mai ales dragomanilor. Avînd mai puține relații cu Românii, nu știa limba lor și se servia de tîlmaciu. Numit întru în **Moldova** în 1709 (domnie începută la 25 ianuarie 1710), a adus cu el mulți Greci și, ca să micșoreze autoritatea boierilor, a încurajat pe țărani în reclamațiile lor, a pedepsit cu asprime pe cei vinovați și a căutat să se arate fără lăcomie de bani și îngăduitor în adunarea birurilor de la sâraci. Mazilit în 1711, el și-a păstrat totuși situația preponderantă ce avea la **Constantinopol** și astfel revine după scurta domnie a lui **Dim. Cantemir** în același an și domnește pînă în 1716. Acum nu mai are aceeași atitudine față de boeri, ba chiar se servește de trecerea de care

să bucura la Turci pentru a ajuta pe cei acuzați pe nedrept de a fi partizani ai Rușilor; se arată tot așa de binevoitor față de masa contribuabililor, micșorînd unele biruri, desființînd altele. Cînd banii țării nu ajung, dă din a-verea sa particulară și — lucru neobișnuit pînă atunci — prezintă boierilor mari în fiecare an semi ale visteriei. Scriitor și om învățat, el ajută dezvoltarea culturii — grecești, se înțelege — prin reorganizarea Academiei din Iași; dar dă mare protecție călugărilor

Nicolae Mavrocordat.

greci veniți pentru a se ocupa de averile mănăstirilor închinat. Prețuit mult de Turci pentru serviciile ce aducea politice lor, fu mutat în **Muntenia**, unde situația era grea din pricina relațiilor cu Austria. Aci el găsește un partid puternic de boeri amici ai Austriei și procedează față de ei cu multă asprime, arestînd chiar pe mitropolitul Antim, pe care-l trimise la **Constantinopol** și care fu ucis pe drum probabil din ordinul lui. Boerii fugiți în Ardeal năvălesc în București, îl arestează și-l închid în Brașov. Poarta nu-l înlocuște formal, ci numește *caimacam* pe fratele lui, Ioan, iar, după încheierea păcii cu Austria, **Nicolae** își reia domnia (ianuarie 1719) și conduce treburile cu aceeași onestitate ca și în **Moldova**, cu aceeași încurajare dată culturii și bisericii grecești. A murit în ziua de 3 Sept. 1730 și a fost înmormîntat în mănăstirea Văcărești. A tipărit cărți românești și grecești prin îndemnul și cheltuiala sa.

MAVROCORDAT SCARLAT, fiul lui **Alexandru**, a fost terziman la Poartă și apoi a ocupat funcțiuni importante în **Muntenia**. A luat în căsătorie pe Ilinca, fiica lui **Constantin Brîncoveanu**, și au fost cununați de Dositei Patriarhul din Ierusalim.

MAVRODI EUGENIU (*1859†1915), diplomat român, ministru plenipotențiar. Intrat în carieră în 1885, a reprezentat țara la Bruxelles, a fost director în Minister.

MAVRODIN @ sat jud. Dimbovița com. Ghergani; loc istoric: diferitele lupte între **Mihai** și Turci între 1595—1599. ¶ @ com. rur. jud. Teleorman, plasa Alexandria: 2228 loc. După legea 1929, sat circ. com. Buzescu.

MAVROGHENI NICOLAE (†1790), domn al **Munteniei** 1786—1790. Grec din Arhipelag (nu din Fanar) cu o situație foarte modestă, a reușit să ia domnia **Munteniei** prin sprijinul amiralului Hasan-Pașa, de și era combătut de Fanarioți, cari socoteau că numai lor li se cuvin tronurile principatelor. Precierile istoricilor sînt foarte deosebite: unii îl consideră un fel de nebul, alții îl socotesc ca un om iscusit care lucra cu sinceritate pentru interesele Turciei și pentru îmbogățirea sa. Despre administrația lui se spune, între altele: a silit pe preoți să-și facă regulat slujbele, a poruncit ca credincioșii să meargă la biserică în fiecare sârbătoare, a pedepsit aspru pe negustorii înșelători, a spinzurat pe hoți. Jafurile lui meșteșugite loveau și pe boeri și pe țărani. În timpul Domniei lui s'a început războiul Turcilor cu Rușii, apoi cu Austriaci. Mavrogheni a cerut să fie numit *serascher* și, pe lîngă oștile trimise din Turcia, a organizat și el o armată de Români („oaste de țară cu căpitanii și steaguri frumoase"). El repurtează cu armatele sale (turcească și românească) două victorii importante contra Austriacilor (1788, 1789), dar, după ce Turcii sînt bătuti de Ruși în **Moldova**, nu mai poate împiedeca pe Prințul de Coburg de a ocupa București. Cu tot devotamentul arătat, Turcii l-au mazilit și l-au pedepsit cu moartea. El a zidit în București o biserică așezată

Nicolae Mavrogheni.

lângă Șoseaua Kiselef. În jurul bisericii sînt morminte interesante: Principesa *Bagration* născută Văcărescu; *Alecu Filipescu*, *Heltade Rădulescu*, etc.

MAVROGHENI PETRE (*1819†1887), om politic român. Începînd prin a fi prefect în Moldova (1847), a devenit ministru de finanțe în timpul Domniei lui Mihail Sturdza. A mai fost ministru sub Alexandru Ghica. A fost candidatul domniei 1859 și în timpul lui Cuza nu s'a ocupat de politică. La 15 Iulie 1886 îl vedem ministru de finanțe în primul guvern al Domnitorului Carol, apoi, în timp de patru ani, a avut tot portofoliul finanțelor în lungul minister al lui Lascăr Catargiu (1871—75) și atunci a lucrat mult pentru organizarea finanțelor țării. În timpul guvernării liberale a lui I. C. Brătianu a reprezentat țara la Roma, la Constantinopol și la Viena.

Petre Mavrogheni.

MAVROGHENI PETRU P. (*1849†1916), diplomat român, ministru plenipotențiar. Intrat în carieră în 1872, a reprezentat țara la Belgrad, Constantinopol, Viena și Odesa (consul general).

MAVROID NICOLAE (†1788), predicator grec. Chemat din Constantinopol în Iași și în București. A stat aci peste 20 de ani. A tipărit în Iași 1756 o carte de predici în grecește: *Mreață apostolică, adică cuvinte folositoare*. (Exemplar în Bibl. Acad. Nr. 302, cărți vechi).

MAVROS NICOLAE (*ca. 1782†1868), general în armata rusă, grec de origine, născut în România. Pe vremea lui Kiselef a fost inspectorul general al carantinelor. A lăsat o colecțiune de antichități care a format începutul muzeului nostru din București.

N. Mavros.

MAWR BARKER JOHN (*1815†1892), medic englez stabilit în România (1858). A fost medic al spitalului Brincovenesc; specialist în boale de copii, era foarte iubit în București. Îi ziceau „Doctoru Englezu”. A scris o carte despre îngrijirea copiilor mici.

MAX EDUARD DE (*1924), ar. ist. dramatic în Paris. Originar din România. A avut mari succese și a fost membru al *Comediei franceze*.

MAX PRINȚ DE BADEN (*1867†1929), om politic german. Moștenitor al coroanei ducatului de Baden, a fost ofițer în armata germană, a luat parte la războiul mondial, dar, fiind rănit, nu s'a mai întors pe front, ci s'a ocupat de Crucea Roșie. Numit cancelar al imperiului în 1918, a fost silit să ceară lui Wilson (4 Octombrie) începerea discuțiilor pe baza celor 14 puncte formulate de președintele Americii și la 8 Noembrie a fost pus în situația de a cere împăratului Wilhelm să abdice. Acesta întinzînd cu răspunsul, Cancelarul a anunțat abdicarea împăratului și a numit cancelarul pe Ebert, care a proclamat republica. A fost deci ultimul cancelar al imperiului german și de la 1918 a trăit retras.

MAXIM MĂRTURISITORUL (*580†662), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 21 Ianuarie. Descendent dintr-o familie bogată, a avut o educație și instrucție deosebită, a fost numit de împăratul Eraclius secretar al statului. Îscinduse se atunci lupta religioasă între secte, mai ales în chestiunea celor două firi ale lui Cristos și *monoteiști* avînd la Constantinopol mare trecere, chiar și la împăratul Constantin, se născu o mare discuțiune între Roma și Bizanț. Maxim se duse la Roma și de aci urmară pentru dînsul mari nemulțumiri și persecuții, exil și închisoare, înct muri.

MAXIM PELOPONISUL, scriitor bisericesc grec sec. xviii. S'au tipărit în Muntenia două cărți ale lui: una în grecește (București, 1690): *Manual în contra schismei papistașilor*, alta tradusă româ-

nește de Antim Ivireanul (Snagov, 1699): *Carte sau lumină asupra desghindării papistașilor*.

MAXIM (*1516), mitropolit al Ungro-Vlahiei (ca. 1507—ca. 1512). A venit călugăr din Serbia, unde se zice că a refuzat titlul de *despot*; a împăcat pe Radu-cel-Mare cu Bogdan, domnul Moldovei. După moartea lui Radu, venind la tron Mihnea (zis *turciul*), el a părăsit țara și s'a întors numai la începutul domniei lui Neagoe.

MAXIMILIAN I (*1459†1519), împărat german. A avut lupte cu Ludovic xi al Franței, cu Flandra și cu răsvrățiții din Olanda; a gonit pe Turci pînă în Bosnia (1492).

MAXIMILIAN II (*1527†1576), rege al Boemiei și Ungariei, împărat german.

MAXIMILIAN FERDINAND (*1832†1867), arhiduce austriac, fratele lui Franz Josef; împărat al Mexicului (1864), ucis la Queretaro (1867).

MAYER IGNATZ (*1800†1870), medic german stabilit în România (1834). A fost chemat de Domnitorul Alexandru Ghica: a fost medic al palatului, al armatei și la un spital din București. A publicat cîteva scrieri, între cari: *Du progrès dans les principautés de Valachie et de Moldavie*.

J. Mazarin.

MAZARIN JULES (*1602†1661), om de stat fr., cardinal (dar nu preot), prim-ministru al Anei de Austria (1643), regenta Franței în timpul minorității lui Ludovic xiv. Cu toate defectele ce i s'au atribuit, el conduse politica așa că întinse Franța pînă la Rin și pînă la Pirinei și potoli crizele interne foarte acute și provocatoare de turburări.

MAZEPPA IVAN STEPANOVICI (*1644†1709), hatman al Cazacilor. Crescut la curtea Regelui Poloniei; surprins de un nobil în flagrant delict de adulter, fu legat pe un cal năbădăios, care-l duse în Ucraina: aci fu ales hatman de către Cazaci. Aliat cu Petru cel Mare contra lui Carol xii, îl trădă apoi și se închise cu noul său prieten la Tighina, unde se sinucise după înfrîngerea și fuga lui Carol. Viața lui inspiră multe opere de artă și de literatură; între acestea, poema lui Lord Byron *Mazeppa*.

MAZZARINO = **MAZARIN**.

MAZZINI GIUSEPPE (*1805†1872), revoluționar ital. Întemeiă la Marsilia, cu Bianca și Santi, partidul zis *Juna-Italia*; exilat, arestat, rătăcind prin diferite țări, încercînd prin comploturi și mișcări revoluționare să introducă republica, el aduse mari servicii ideei de unitate a Italiei.

MĂCĂREȘTI, com. rur. jud. Lăpușna pe Prut, plasa Nisporeni; 2175 loc. E anterioară sec. xviii; are o bis. constr. de Grigore Sturdza la 1808. După legea 1929, sat din circ. com. Boldurești.

MĂCELAR ILIE (*1822†1891), om politic român în Transilvania. A luptat în 1848—49 și, prins de Unguri, a fost condamnat la moarte, dar grațiat. După aceste evenimente, a fost magistrat, apoi deputat în Camera din Pesta (1867); a luat parte la toate congresele naționale politice și a colaborat la înființarea băncii „Albina”, fiind președinte mai mulți ani.

MĂCEȘU-DE-JOS @ com. rur. jud. Dolj, plasa Birca; 2028 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Măceșu-de-sus. ¶ @ **M.-DE-SUS**, c. r. tot acolo: 3314 loc. Circ. com. 5 sate (1929):

MĂCIN, com. urb. jud. Tulcea, plasa Măcin; port la Dunăre în fața Brăilei; 5000 loc.

MĂCIUȚA, circ. com. jud. Vlcea cu 39 sate (1929).

MĂDĂRAȘ @ com. rur. jud. Bihor, plasa Salonta; 1291 loc. ¶ @ c. r. jud. Ciuc, plasa Centrala; 2336 loc. Mină de fier. Stație c. f. între Miercurea Ciucului și Gheorgheni. ¶ @ c. r. jud. Mureș, plasa Band; 2884 loc. ¶ @ c. r. jud. Satu-mare, plasa Arded; 1947 loc.

MĂDERAT, com. rur. jud. Arad, plasa Șiria: 3300 loc. Stație c. f. între Sintana și Ineu pe linia de la Arad spre Brad.

MĂGAȘUL, schit călugări jud. Tutova com. Zorleni.

MĂGHERUȘ-ȘIEU, st. c. f. jud. Năsăud între Dej și Borgo Bistrița; de aci pornește linia spre Ludoș de Mureș.

MĂGIREȘTI, circ. com. jud. Bacău cu 16 sate (1929). În com. centrală petrol.

MĂGURA @ com. rur. jud. Vlașca, plasa Ciliștea; 2494 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929). ¶ @ stație c. f. jud. Buzău linia Buzău-Nehoiș. În Satul Măgura lignit. ¶ @ vîrf în masivul muntos Grințes, 1509 m. alt.

MĂGURA CALULUI, vîrf în masivul muntos Grințes alt. 1230 m.

MĂGURA OCNEI, mănăstire de călugări jud. Bacău, așezată într-o poziție încântătoare lângă Tirgu-Ocna. Se zice că a fost întemeiată de domnitorul Constantin Racoviță pe la 1756.

MĂGURELE @ sat jud. Ilfov. Aci este institutul de fete „I. Otetelișanu” proprietatea Aca-

Castelul dela Măgurele (Ilfov).

demiei Române (școală normală). Circ. com. cu 3 sate (1929). ¶ @ c. r. jud. Teleorman plasa Turnu; 4345 loc. După legea 1929, com. suburbană la orașul Turnu-Măgurele.

MĂGURENI, com. rur. jud. Prahova, plasa Prahova; 2640 loc. După legea 1929, sat circ. com. Florești.

MĂICĂNEȘTI, circ. com. jud. Rîmnice Sărat cu 13 sate (1929).

MĂLAEȘTI @ circ. com. jud. Dolj, cu 19 sate (1929). ¶ @ stație c. f. jud. Prahova între (Plo-est) Buda și Slănic.

MĂLDAENI, com. rur. jud. Teleorman; plasa Roșiori-de-Vede; 3785 loc. Circ. com. cu 2 sate (1929).

MĂLDĂREȘCU GEORGE (*1838†1896), colonel rom. distins în războiul independenței.

MĂLDĂREȘCU NICOLAE DR. (*1844†1927), medic român. Profesor la facultatea de medicină din București (1876), decan (1894—1906).

MĂLINESCU VASILE (*1817†1866), om politic român. A fost secretarul Arhivelor statului în Iași; Domnitorul Sturdza l-a silit să se expatrieze din cauza ideilor lui politice; membru al divanului ad-hoc, ministru de culte în 1861.

MĂLINI, com. rur. jud. Fălcieni (fost Suceava, Baia după legea 1929) plasa Mălini; 1732 loc. Școală de meserii. Circ. com. cu 9 sate (1929).

MĂMAEȘTI @ stație c. f. jud. Cernăuți între Cernăuți și Lujeni. ¶ @ **M.-NOI**, c. r. jud. Cernăuți, plasa Șipenițului; 4596 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Lujeni. ¶ @ **M.-VECHI**, com. r. tot acolo; 3500 loc.

MĂMĂLIȚA, com. rur. jud. Hotin, plasa Lipcani; 1934 loc. După legea 1929, sat circ. com. Costiceni. ¶ @ stație c. f. între Larga și Sulița-Nouă.

MĂMĂLIȚĂ VODĂ, porecla lui Grigore CALIMAH (= acest cuv.).

MĂNĂȘTIREA, com. rur. jud. Ilfov, plasa Oltenița; 2082 loc. circ. com. cu 5 sate (1929). Aci este o proprietate a Regelui Carol II.

MĂNĂȘTIREA DEALULUI, măn. jud. Dim-

bovița la 4 km. de Tîrgoviște; intern. de Radu V cel Mare la 1499. Reparată de Vodă Bibescu pe la 1844; a fost lagăr de prizonieri turci în timpul răz. din 1877—78, mai tirziu a fost aci o școală de subofițeri, apoi depou de armc. Azi este o frumoașă școală militară. În biserica mănăstirii se păstrează craniul lui Mihailu Viteazul și al lui Radu Intemeietorul.

MĂNĂȘTIREA DINTR'UN LEMN, măn. de maici, jud. Vâlcea pe Valea r. Otăsău, aproape de Rîmnicul Vălcii. Nu se știe anul întemeierii, dar exista la 1579.

MĂNĂȘTIREA HUMORULUI, com. rur. jud. Cîmpulung, plasa Humorului; 2015 loc. Circ. com. cu 4 sate (1929).

MĂNĂȘTIRENI @ com. rur. jud. Cluj, plasa Calata; 2380 loc. ¶ @ circ. com. jud. Botoșani cu 15 sate (1929).

MĂNĂȘTUR @ com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Veriga; 1790 loc. Stație c. f. între Iliș și Lugoj. ¶ @ com. rur. jud. Cluj, plasa Calata.

MĂNESCU AUREL (*1859†1919), fost profesor de calcul integral și diferențial la facultatea de științe din Iași (1890).

MĂNEȘTI, sat jud. Dîmbovița; 1112 loc. Mine de lignit.

MĂNEUȚI, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Dornești; 2650 loc.

MĂRĂCINEANU VALTER (*1840†1877), ofițer român. A murit eroic, avînd gradul de căpitan, în asaltul de la Grivița în fruntea companiei sale în ziua de 30 August.

MĂRĂNDENI, com. rur. jud. Bălți, plasa Fălești; 2387 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Slobozia-Bălți.

MĂRĂȘTI, com. urbană jud. Putna plasa Mărășești; 4000 loc. Stație c. f. pe linia principală București-Cernăuți, de aci se desparte linia care merge spre Vaslui-Iași-Chișinău, linia spre Galați și linia laterală pînă la Panciu.

În jurul acestei comune s'a dat, în cursul marelui războiu, cea mai mare bătălie, care a ținut 14 zile (6—20 August 1917) și s'a terminat cu victoria Românilor. Atacul, bine pregătit, din partea armatei germane, avea de scop să zdrobească rezistența de aci, ceea ce le-ar fi dat stăpînirea întregii Moldove. Bătălia se compune din o serie de atacuri ale inamicului și de contra-atacuri ale noastre, toate dovadă pricepere în concepțiune, îndrîjire în execuțiune, un avînt eroic și un spirit de jertfă din partea comandanților și a soldaților. Un publicist german zice că bătălia aceasta a devenit „mîndria armatei române în războiul mondial”. În amintirea acestor fapte s'a hotărît a se ridica în localitatea aceasta un mare *mausoleu*.

MĂRĂȘTI @ sat jud. Putna, plasa Mărăști, com. Răcoasa. După legea din 1929, ține de circ. com. Soveja. Așezat la N. de confluența r. Șușița cu pîraul Răcoasa. În jurul acestei localități a fost, în cursul marelui războiu, una din marile bătălii din anul 1917. A ținut de la 22 Iulie pînă la 1 August: după ce trupele inimice au fost respinse din pozițiile lor și silit a se retrage, Românii le-au urmărit timp de 4 zile și au recucerit 30 de localități. Ofensiva aceasta a fost oprită, din pricină că atunci începe debandada pe frontul rusesc din Bucovina, care influențează pe cel din Moldova și slăbește puterea de ofensivă a frontului romano-rus. ¶ @ stație c. f. jud. Tutova între Zorleni și Prut.

MĂRĂȚEI, com. rur. jud. Suceava, plasa Dragomirna; 2000 loc. Circ. com. cu 2 sate (1929).

MĂRCAUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Briceeni; 2546 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Cepeleni.

MĂRCEȘTI, circ. com. jud. Dîmbovița, plasa Bîlcirești; cu 8 sate (1929).

MĂRCULEȘTI @ circ. com. jud. Ialomița, plasa Slobozia, cu 8 sate (1929). ¶ @ **M.-TÎRG**,

Valter Mărăcineanu.

com. rur. jud. Sorocea, plasa Florești; 2807 loc. După legea 1929, sat circ. com. Florești. ¶ @ stație c. f. linia Bălți-Mateuți.

MĂRCUȚA, sat jud. Ilfov com. Pantelimon. Aci a fost multă vreme spital de alienați. Era și o veche mănăstire, din care a rămas biserica, zidită în 1587 de Dan vel-logofăt.

MĂRDĂRESCU GEORGE (*1866), general român. Sublocotenent 1888, general de brigadă 1916, de divizie 1918, de corp de armată 1927. Retras din ostire, e senator de drept. A fost șef de stat-major al armatei a 2-a în 1916 și 1917. Numele comandantului forțelor române din Transilvania la 12 Aprilie 1919, el pornește ofensiva în contra Ungurilor la 16 Aprilie, avînd de rezultat gonirea armatei ungurești peste Tisa și ocuparea Budapestei.

MĂRGĂRIȚ APOSTOL (*1834†1903), profesor român în Macedonia (de la 1862 cu întreruperi), inspector al școalelor române din Turcia. A publicat scrieri despre situația școalelor și studii istorice despre Românii din Macedonia. (*Études historiques sur les Valaques du Pinde*, 1881; *Les Grecs, les Valaques et les Albanais et l'empire turc*, 1886). A fost membru corespondent al Academiei Române (1889).

MĂRGAU, com. rur. jud. Cluj, plasa Calata; 2320 loc.

MĂRGEALĂ ȘTEFAN, Român basarabean, a publicat în 1827 la Petersburg o gramatică ruso-română. În 1829 se găsea la studii în Paris. A fost funcționar în Ministerul de instrucție din capitala Imperiului.

MĂRGINEANU ALEXANDRU (*1871†1930), general român. Sublocotenent în 1891, a intrat în războiul colonel. General de brigadă 1917, de divizie 1919. S'a distins în luptele de la Mărăști și Varnița.

MĂRGINEȘI @ com. rur. jud. Neamț, plasa Rîzboeni; 2003 loc. După legea 1929, sat ține de circ. com. Dochia. ¶ @ circ. com. jud. Bacău cu 17 sate (1929). ¶ @ măn. jud. Prahova com. Haimanale, fondată de familia Cantacuzino pe la 1554. A fost și închisoare politică pe la 1840. Aci au stat Nicolae Bălcescu și alții.

MĂRTINEȘI, circ. com. jud. Trei-Scaune, cu 3 sate (1929).

MĂRTINUȘ, circ. com. jud. Odorheiu cu 3 sate (1929).

MĂSCĂUȚI, com. rur. jud. Orhei, plasa Criuleni; 5911 loc. Circ. com. cu 12 sate (1929).

MĂTĂSARU, stație c. f. jud. Dimbovița între Titu și Golești (linia Buc.-Pitești-Craiova, etc.).

MĂTRICI, com. rur. jud. Mureș, plasa Eremitul; 1038 loc. Stație c. f. linia îngustă Tirgu-Mureș-Sovata-Praid.

MĂȚAU @ com. rur. jud. Muscel, plasa Dimbovița; 2018 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Pravăț. ¶ @ vîrf de munte jud. Muscel, alt. 1050 m.

MĂXINENI, circ. com. jud. Rîmnic-Sărat, plasa Măicănești; cu 8 sate (1929). Aci a fost o mănăstire, din care a rămas o biserică, zidită de Matecu-Basarab în 1638.

MĂZĂNAȘTI, circ. com. jud. Suceava cu 6 sate (1929).

MĂZĂREANUL VARTOLOMEIU († ca. 1800), călugăr și scriitor bisericesc în Moldova. A avut ranguri bisericești importante. A tradus multe scrieri religioase și a scris o relație a unei călătorii în Rusia. Lui i se atribuie *Panegiricul lui Ștefan cel Mare*, o frumoasă compoziție retorică religioasă și istorică, publicată de Kogălniceanu în 1841; alții cred că e o operă lirică care imită felul de scriere din sec. XVIII.

MECA (sau **MECCA**), oraș în Arabia (☛ Asia), 60.000 loc., este locul de pelerinaj al Mahomedanilor: fiecare credincios e dator să meargă cel puțin odată în viață la Meca, să ocolească de șapte ori

Caaba (☛ acest cuv.). Locuitorii trăesc din comerțul ce fac cu nenumărații pelerini. Ca construcție e vestită moscheea cadrilateră cu arcade, în jurul Caabei.

MECENA CAIUS CILNIUS (*69†8 a. Chr.), politic roman, amic al lui August, abil seducător al inamicilor acestuia, protector al poezilor și artiștilor. Viața privată cam ușuratică. Numele său a devenit sinonim cu *protector al Artelor*.

MECKLENBURG-STRELITZ, mare ducat în Germania; 2930 km. p.; 112.000 loc. Cap.: Neu-Strelitz, 12.000 loc.

MECKLENBURG-SCHWERIN, mare ducat în Germania; 13.127 km. p.; 688.000 loc. Capitală: Schwerin; 50.000 loc.

MEDIAȘ, com. rur. jud. Tîrnava-mare, plasa Mediaș; 14.000 loc. Stație c. f. linia principală București-Cluj între Sighișoara și Copșa-Mică. Oraș vechiu, are o biserică săsească din 1460.

MEDICI COSIMO (*1519†1574), primul mare duce de Toscana, își stabili domnia după multe și mari războaie și negocieri, pedepșind cu cruzime pe inimicii învinși și servindu-se de intrigă ca să reușească. Ca domnitor, a încurajat artele și a pus să se construiască mari lucrări de căi de comunicație.

MEDICI GIOVANNI (*1498†1536), general italian, șef de trupe de condotieri, luptînd pentru diferiți suverani. Murind în urma unei răni, trupele lui purtă doliu și se numiră de atunci *bandele negre*.

MEDICI LORENZO MAGNIFICUS (*1448†1492), duce de Florența, vestit mai ales prin sprijinul acordat artiștilor și literaților.

MEDIȘ-AURIT, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Seini; 3449 loc.

MEDINA, oraș în Arabia; 20.000 loc.; aci mormîntul lui Mahomet.

MEDITERANEA MAREA (☛ Europa) între Europa, Asia și Africa, comunică cu Oc. Atlantic prin strîmt. Gibraltar; a doua comunicare s'a stabilit prin tăierea Canalului de Suez. Supraf. totală 3 milioane km. p. În cari intră și Marea Neagră (424.000) și Adriatica (135.000).

MEDJIDIA, com. urb. jud. Constanța plasa Medjidia lângă baltă Carasu; 9000 loc. Stație c. f. pe linia Cernavoda-Constanța; de aci pornește linia spre Babadag și linia spre Bazargic. Are 1 gimnaziu de băeți. Numele îi vine dela Sultanul Abdul Medgid.

MEDOC, regiune în Franța (Gironde); vinuri vestite.

MEFISTOFELE sau **MEPHISTO**, numele dracului în unele scrieri germane, de unde a trecut și în alte literaturi.

MEGHELUȘ (ungurește **MAGYAROS**), munte în Carpați, între satele Brețcu și Oituz. Aci a fost, în cursul marelui războiu, o mare luptă, victorioasă pentru Români, în zilele de 11—13 Octombrie 1916, cu care începe seria de lupte ce formează linia bătălie a trecătorilor.

MEGISER HIERONYMUS (†1616), filolog germ., publică (1592) o colecție de specimene lingvistice, între cari e și un *Talul nostru* românesc, însă zice că este în limba chineză.

MEGLEN (sau **MEGLE-NIA**), regiune din Grecia așezată la V. deîul Vardar, numită și *Caraglova*. Într-o parte din acest ținut locuiesc și Români. Ei se deosebesc de ceilalți Români (*Aromâni*) din peninsula balcanică prin faptul că unii au îmbrățișat islamismul și prin vorbirea lor care este ca un *subdialect*, alții zic un *dialect* particular. Numele ce-și dau ei înșiși este *Vlași*. În cercetările etnografice și lingvistice s'a obișnuit să li se zică *Me-*

Ap. Mărgărit.

Tipuri de Meglenezi (După: Weigand)

MEH- glonezi sau Megleno-români. Așezările lor sînt cuprinse într'un oraș mic (Ninta) și în cîteva sate:
MEK

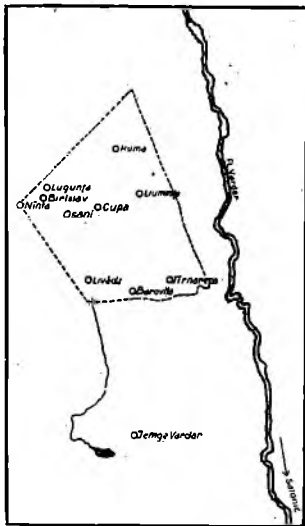
Oșani, Birlislar, Lugunța, Huma, Litumlița, Opaș, Tîrnareca, Barovița, Livădz. Vorbirea lor se caracterizează prin aceea că schimbarea labialelor este altfel decît a Macedo-românilor, sunelele *ă* și *i* sînt confundate într'un singur sunet, *ă* final cade în grupa *nd*, etc.

MEHADIA ① com. rur. jud. Severin, plasa Orșova; 2233 loc. aproape de st. baln. Băile Heroniane; st. c. f. linia București - Timișoara. ② ③ riu, afluent al r. Cerna.

MEHADICA, com. rur. jud. Severin plasa Teregoava; 2200 loc.

MEHEDINȚEANU LUPU (*1618), boer român. Era paharnic. A fost între conducătorii unei mișcări contra Grecilor și în special contra Domnitorului Alexandru Iliș. Nereușind, a fugit în Ungaria, dar mai tîrziu a fost prins de urmașul lui Alexandru și predat Turcilor, cari îl uciseră.

MEHEDIȚI, jud. în Oltenia; cap. *Turnu-Severin*; 5320 km. p., 287.000 loc. (1915); are 9 plăși, 3 com. urb. și 204 com. rur. (1926); face parte din circ. Curtii-de-apel din Craiova; are 10

Harta regiunii Meglen.
(După: Weigand)

Stema jud. Mehedinți.

Harta jud. Mehedinți.

școli primare urbane și 335 rurale (1929), 102 cooperative de aprovizionare și consum cu capital 3.898.000 lei (1925), 55 coop. p. exploatare de

păduri cu cap. 1.730.000 lei (1925), 317 biserici, ține de eparhia Rîmniceului

MEHEDIȚI SIMION (*1868), geograf și scriitor român. După studii în Germania, a fost primul profesor al catedrei de geografie la Universitatea din București (1901). Membru al Academiei Române (1915). A fost ministru de instrucție în 1918. A publicat studii de specialitate în legătură cu cursul său: *Probleme geografice contemporane*, 1900; *Eterogenitatea celor patru sfer*, 1900; *Obiectul și definițiunea geografiei*, 1901; *Antropogeografia*, 1904; *Aplicări antropogeografice*, 1909; *Vechimea poporului român și legătura cu elementele alogene*, 1925; apoi cărți didactice pentru curs secundar (în multe edițiuni începînd din 1911). Începînd din 1893, a publicat articole în „Convorbiri literare” cu subiecte diferite de politică, organizare școlară, educație populară, etc., iar între 1907—1920 a fost directorul revistei. Cu aceleași preocupări, a întemeiat o revistă pentru popor (*Duminică poporului*) și a scris cărți cu privire la biserică (*Pentru biserică noastră*, 1911, *Poți fi om fără a fi creștin?* f. a.), la școală (*Îndărăt spre școală*, 1907, *Școala poporului*, 1918, *Altă creștere: școala muncii*, 1919), la educație în genere și la pregătirea tineretului pentru viață (*Către noua generație*, 1912, *Ofensiva națională* 1912), la literatură (*Primăvara literară* 1914). Notăm încă: o biografie a lui *Titu Maiorescu* (1915) și o operă de cultură generală: *Ce trebuie să cugete un Român despre țara și nația română*, 1921. Discursul de recepție la Academie a tratat despre *Caracterizarea unui popor prin munca și uneltele sale* (1920).

MEHMET ALI PAȘA (*1827†1878), general turc, de origine germană (**KARL DETROIT**), a luat parte în războiul Crimeei (1853), în războiul contra Rușilor și Românilor (1877), a reprezentat statul la congresul din Berlin (1878), a fost asasinat în Albania.

MEIDANCHIOI, com. rur. jud. Tulcea, plasa Isaccea; 2120 loc. După legea 1929, sat circ. com. Nicolieș.

MEILHAC HENRI (*1831†1897), autor dramatic francez. Membru al Academiei franceze (1888). Op. pr. *La vertu de Clémence* (1861), *Décors* (1888). Asemenea, în colaborare cu Halévy, librettele operetelor lui Offenbach: *Belle Hélène* (1864), *La Périchole* (1868), *Les Brigands* (1869). În colaborare cu A. Millaud: *Mam'zelle Nitouche* (1883). Multe din acestea s'au jucat pe scenele teatrelor noastre.

MEILLET [mele] **ANTOINE** (*1866), filolog francez. S'a ocupat de gramatica comparată (*Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*, 1903), de teoriile generale ale lingvisticii (*La linguistique*, 1915, *Linguistique historique et l. generale*, 1921), și a studiat istoricele dezvoltări ale limbii din Europa (*greacă*, 1920, *latină*, 1928, *polonă*, 1921, *serbo-croată*, 1924). A vizitat țara noastră și a ținut conferințe. E membru onorar al Academiei Române (1923).

MEISSONNIER [mesonie] **ERNEST** (*1815†1891), pictor fr.. După ce dete prețioase scene de interior și de viață intimă, însoți statul-major al lui Napoleon un în Italia și făcu tablouri istorice; deasemenea în timpul războiului din 1870 începu o serie, pe care n'o termină.

MEITANI GEORGE (*1840†1909), avocat și jurist român. A publicat *Studii constituționale*, 1878, și o lungă cercetare asupra constituției din 1866 în multe fascicule (1880 și urm.), lucrare premiată de Academia Română. În tinerețe a publicat și un volum de versuri (*Cînturi intime*, 1860). A fost deputat și senator în multe legislaturi.

MEKHONG, fluviu în Asia, lung 4500 km.

MELANCHTON FLIP SCHWARTZERD (*1497 †1560), unul din întemeietorii protestantismului și luptător neobosit. Lui se datorește *Confesiunea de la Augsburg*. A lăsat numeroase scrieri.

MELANESIA, regiune din Oceania (→ harta OCEANIA), cuprinde grupele de insule de la Noua Guinee până la ins. Fiji; 145.892 km. p., 642.300 loc.

MELANIA ROMANA (sec. V), sfântă, prăznuită de biserica ortodoxă la 31 Decembrie. A trăit pe timpul lui Onoriu. Era dintr-o familie bogată și nobilă. După ce s'a căsătorit și a pierdut copiii, și-a vîndut averea și a înființat o mănăstire, unde a murit după o viață pioasă.

MELBOURNE, oraș în Australia, capit. Coloniei Victoria; 491.000 loc.

MELCHISEDEC, pers. biblic (Vechiu Test.), preot și rege în Ierusalim (2000 de ani a. Chr.).

MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU (*1822 †1892), prelat și istoric român. A învățat la Seminarul din Iași (Școala), s'a călugărit (1843), a fost hirotonit ierodiacon și numit inspector al Seminarului. A făcut studii superioare teologice la Kiev (1848 ș. u.). Întorcându-se, a fost profesor și rector al seminarului din Iași, rector al celui din Huși, arhimandrit, arhieru, conducător al episcopiei din Ismail, Huși, episcop titular la Roman. A fost membru al divanului ad-hoc și luptător neobosit pentru unire. Ministru în primul cabinet al lui Kogălniceanu (1861), a demisionat, fiindcă un număr de membri ai Adunării nu admiteau ca un călugăr să fie ministru. Membru al Academiei Române (1870), el a îmbogățit și literatura specială bisericească (*Liturgică*, 1853; *Tipic*, 1854; *Teologie dogmatică*, 1855; *Catehismul ortodox*, 1857; *Teologia pastorală*, 1863; *Euhologiu*, 1873) și istoria bisericească (*Cronica Hușilor și a episcopiei*, 1869; *Cronica Romanului și a episc.*, 1874; *Inscripțiile bisericilor armenesti din Moldova*, 1881; *Inscripția de la mănăstirea Râsboieni*, 1882; *Viața Mitrop. Filaret II*, 1883; *Viața lui Grig. Tâmbac*, 1884; *Notițe istorice adunate de la 48 de mănăstiri și biserici*, 1885; *Biserica română în luptă cu protestantismul*, 1890; *Istoria bisericii Trei Ierarhi*, ș. a.), prin acestea a adus contribuții prețioase și istoriei generale și istoriei literare; a tradus *cuvîntările Sf. Ioan Hrisostom*, 1883, a editat *didahilele sau predicile lui Antim Ivireanul*, 1889; a tratat diferite chestiuni de actualitate, cu privire la organizarea bisericească (*Ierarhia și instituția sinodală în bis. ortodoxă*, 1803; *Papismul și starea actuală a bisericii în România*, 1883; *Memorii despre starea preoților*, 1888) sau la cea școlară (*Facultatea de teologie*, 1882; *Cuvînt pentru școala și biserica română*, 1885), sau cu privire la diferite amănunte în legătură cu viața și activitatea preoților, ș. a. (*Cîntările bisericești*, 1882; *Editarea cântărilor bisericești*, 1882; *Biserica și Calendarul*, 1881; *Despre ctinșirea și închinarea icoanelor*, 1890).

Ep. Melchisedec.

MELEDIC, st. balneară, jud. Buzău com. Lopătar. Ape sărate cu iod, brom, sulf.

MELEȚIE ARHIEPISCOPIUL (†1381), sfînt, prăznuit de biserica ortodoxă la 12 Februarie. A fost patriarh al Antiohiei, detronat și gonit de trei ori și iarăși chemat, după cum împăratul era amic sau adversar al armenilor. El a încercat să aducă pacea în biserică, dar muri chiar în timpul sinodului ecumenic de la Constantinopol.

MELEȚIE BRANDABURUL, mitropolit al Moldovei 1844—1848. A fost întâiu

Mitropolitul Meletie.

episcop de Huși (din 1803), apoi de Roman (din 1826).

MELEȚIE MACEDONUL → MACEDONUL.

MELEȚIE, mitropolit al Proilaviei pe la 1644.

MELEȚIE KOVAČI (†1770), episcop român-unit al diecesei Oradea-mare, dar supus episcopului catolic din același oraș. Originar din Macedonia, era preot, cînd a fost numit de guvernul din Viena (1748); a stăruit, fără succes, să-și valorifice drepturile, să devină realmente conducător al diecesei.

MELIDON GEORGE (*1831 †1897), profesor român. A fost profesor la colegiul din Iași, director la ministerul Cultelor din Moldova, director general al școalelor, inspector școlar. A publicat cîteva cărți didactice și un curs de *Pedagogie* (1874).

MELILLA, oraș în Maroc pe coasta N. a Africei, port la Mediterană; 2000 loc. Aci a fost o veche colonie romană.

MELINE JULES (*1838), om politic francez, ministru, prez. al Camerei, prez. de consiliu, șeful partidului *progresist*, susținător al tarifului protecționist (1892); ultima dată ministru de agricultură în 1915—16.

MELPOMENE, muza Tragediei.

MEMFIS (MEMPHIS), oraș în Egiptul antic, întemeiat, după legendă, de Menes, primul rege din prima dinastie tînă; prin sec. XI p. Chr. se ruină. Prin săpăturile arheologilor s'au descoperit multe statue și părți din templul lui Phtah.

MEMNON ⊙ pers. legend. Grecia antică: unul din eroii de la Troia, omorît de Ahile. ⊕ ⊙ rege al Etiopienilor S'a socotit că una din statuele colosale din necropola tebană (Egipt) îl reprezintă pe el.

MEMORANDUM AL ROMÂNILOR DIN UNGARIA, adresat împăratului Frantz Iosef în Maiu 1893, urma să-i fie prezentat în Viena de o delegațiune specială; guvernul Ungariei a convins pe suveran să nu primească pe delegați și să înapoieze memorandumul în picul nedeșteguit. Acest act, prin care Românii își arătau suferințele din cauza legilor și practicilor ungurești, a fost publicat. Guvernul Ungariei a socotit această faptă ca o trădare și a dat în judecată pe membrii comitetului: *Dr. I. Ratiu*, *G. Pop de Băsești*, *Iuliu Coroian*, *Vasile Lucaciu*, *Dm. Comșa*, *T. Mihail*, *Aurel Sucu*, ș. a. Curtea cu jurați din Cluj i-a condamnat (Mai 1894) la închisoare (între 5 ani și 2 luni). Unii au trecut în România, alții au fost închiși la Seghedin și la Vaș și grațiați în 1895. Aceste împrejurări au înăsprit mult relațiile dintre naționalitățile Ungariei și guvernul țării și a prilejuit manifestări de protestare în București și în alte orașe ale regatului român.

MENAM, fl. Siam, se varsă în golful Siam; 1370 km. lung.

MENCİKOV ALEXANDRU SERGHEVICI (*1787 †1869), general și polit. rus, participă la războaiele cu Turcii; fu ambasador la Constantinopol în vremea evenimentelor din 1853 și precipită, prin purtarea lui, deslănțuirea războiului.

MENDEL IOHAN GREGOR (*1822 †1884), botanist austriac. Fiind călugăr saugutin, a studiat biologia plantelor din grădina mănăstirii, mai ales fenomenele de ereditate: s'a ocupat și de hibridi. A stabilit o serie de legi ale eredității cari arată în ce chip se transmit caracterele părinților în cursul mai multor generații.

MENDELEJEFF DIMITRIE IVANOVICI (*1834 †1907), chimist rus, prof. la Univ. Petersburg; făcu studii asupra petrolului, compresionii gazelor, etc.

MENDELSSOHN BARTHOLDY FELIX (*1809 †1847), compozitor german. Op. pr. *Visul unei nopți de vară*, *Edip la Colonna*, *Antigona*.

MENDÈS CATULLE (*1841 †1909), poet și autor dramatic francez. Traduceri românești: *Sanguine* (de Bonif. Florescu, 1889); *Nihilista* (f. a.); *Arta de a iubi* (de I. S. Spatali, Buc. 1903); *Romanul roșu* (de V. Trifu, Buc. 1912); *Nuvela* (Iași 1913); *Tîmbara căsătorită* (de L. Danon. Buc. 1918).

MEL-MEN

MENDOZA HURTADO DE (*1503†1585), poet span. Op. pr. *Lazarillo de Tormes* (1554); *Războiul Grenadei*. Povestește fapte la cari a luat parte.

MENELIK (*1842†1913), negus al Abisiniiei, deveni și împărat al Etiopiei (1889). După un tratat cu Italia (1889), interpretat de aceasta ca acordându-i protectoratul, izbucni războiul (1895), încheiat cu înfrângerea Italiei și cu recunoașterea independenței (1896).

MENENIUS AGRIPPA, — **AGRIPPA**.

MENTON [ma'ton], oraș în Franța, la 21 km. de Nisa; 9000 loc.; renumit pentru clima dulce, care atrage mai ales iarna suferinzi din toată Europa. Aparține Franței din 1860.

MENUMORUȚ, duce al unui mic stat românesc, care se găsea prin părțile N. V. ale Transilvaniei pe la anul 888; era vasal al împăratului bulgăresc.

MERA IOAN T. (*1864†1909), preot și învățător român în Transilvania. A publicat povestiri și basme culese din popor, între cari un vol. *Din lumea basmelor*, 1906.

MERA (sau **MIRA**), fostă mănăstire, jud. Putna, pe Milcov, întemeiată pe la 1686 de un Moțoc din Odobești, terminată și înzestrată de Constantin Cantemir (1689) și de fiul său Antioh (1706). Azi e biserică de mir.

MERAN, oraș în Italia, provincia Tirol; 23.000 loc., st. balneară.

MERCIER [mersie] **DESIRÉ** (*1851), cardinal belgian. A avut o atitudine demnă sub ocupația germană în timpul marelui război; a publicat memorabile *scrisori pastorale*.

MERCUR (**MERCURIU**), zeu roman fiul lui Jupiter, mesagerul zeilor, zeul elocvenței, al comerțului și al hoților. Echivalent cu grec. *Hermes*.

MEREI, circ. com. jud. Buzău cu 17 sate (1929).

MEREJKOVSKI DIMITRI SERGEVICI (*1866†1929), scriitor rus. Trad. rom: *Moartea zeilor* (de V. Demetrius, 1916), *Leonardo da Vinci* (de V. Demetrius, 1920), *Înviearea zeilor* (de V. Demetrius, 1921), *Petru cel Mare* (de V. Demetrius, 1923), *Iubirea mai tare ca moartea* (de Al. Iacobescu, f. a.).

MEREŢI @ com. rur. jud. Lăpuşna, plasa Budeşti; 4800 loc. Circ. com. cu 20 de sate. † @ **M.-DE-JOS**, com. rur. jud. Vlaşca, plasa Cîlniştă; 2539 loc. După legea 1929, sat circ. com. Creveniuc.

MEREŞTI, com. rur. jud. Odorheiu, plasa Ocland; 2731 loc.

MÉRIMÉE PROSPER (*1803†1870), scriitor francez; membru al Academiei de inscripțiuni (1843), al Academiei Franceze (1844); stăruie pentru a fi cunoscut în Franța literaturi străine, mai ales cea rusă. Traduceri românești: *Carmen* (de Radu Baltag, Buc., 1908), *Colomba* (de Natalia Iosif, Buc. 1909), *Noaptea de urgie și măcel* (de G.B. Rares, 1920), *Amantul Veneriei*, nuvele (de D. Karnabat, 1918), *Dama de pică* (de S. Panteli).

MERISANI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Balaci; 2182 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929).

MEROPA, pers. mitol. grec., fiica lui Atlas și soția lui Sisif. Viața ei dete subiect tragediilor scrise de Euripide (grecește), Maffei (ital. 1713), Voltaire (fr. 1743). Aceasta din urmă a fost tradusă în românește de Grigore Alexandrescu, publ. 1847.

MEROVINGIENI, numele primei dinastii na-

ționale în Franța (după numele lui Merovée), începe cu Clodion (428—448) și se sfârșește cu Dagobert II (673—679).

MESALINĂ (sau **MESSALINA**) (*15†48), împărăteasă romană, fiica lui Valerius Messala, soția lui Claudiu, vestită prin desfrînările vieții ei. Crudă și lacomă de bani, făcu să piară mulți bărbați și femei; dar fu și ea ucisă din îndemnul soțului ei.

MESIA (= **MOESIA** sau **MISIA** la scriitorii noștri vechi), regiune din peninsula Balcanică, corespunzând aproximativ cu Bosnia, Serbia și Bulgaria de azi. Aci erau două provincii romane: **M. SUPERIOR** cu cap. *Sardica* și **M. INFERIOR**, cari au suferit modificări în cursul timpului până au fost stăpinite de barbari.

MESLIN, insulă în Dunăre jud. Tulcea în brațul Chilia.

MESMER FREDERIC ANTONIU (*1734†1815), medic german, a descoperit *magnetismul animal*.

MESOPOTAMIA, în anticitate numele regiunii cuprinse între Eufrat și Tigris. Aci au fost regatul Ninivei, al Babiloniei, al Caldeei, al Asiriei.

MESSINA, oraș în Italia (Sicilia) la strimtoarea de Messina; 176.000 loc. Are Universitate, muzee și o catedrală din sec. xi. Datează din timpuri foarte vechi. În 1908 a fost distrus de un grozav cutremur.

MESTECANIȘ, munte în munții Bistriței (1100 m.), pe acolo și trecătoare.

MESOTĂ IOAN (*1837†1878), profesor român. A fost director al liceului român din Brașov (1870); a publicat un curs de istorie universală adaptat după Pütz (1867—80), care s'a întreprins mult timp și în școalele din România; câteva studii și articole asupra istoriei Românilor și articole despre pedagogie și organizarea școlară. A fost membru corespondent al Academiei Române (1877).

METASTASIO TRAPASSI PIETRO (*1698†1782), poet ital.; trăi mult în Viena, scrise tragedii, poezii ocazionale, studii literare. Op. pr. *Calone*, *Semiramis*, *Alessandro*, *La clemenza di Tito*. Trad. în rom. *Athleta la Sefiro*, trad. din grecește de Iordache Slătineanu, 1877; *Milostrdia lui Tit*, de A. Beldiman, ms. 1784.

METCHNICOV [mednicov] **ILIE ILICI** (*1845†1916), naturalist rus de origine română. Cu Dimitrie Cantemir a trecut în Rusia (1711) și un boer pe care Rușii l-au numit Iurie Stepanovici și care avea rangul de spătar (rusește: *metnic*). Dându-i Petru cel Mare o moșie în ținutul Harkov, a rămas acolo cu fostul său Domn și fiul său a primit supranumele din care și-a format un nume de familie. Un urmaș al acestuia a fost **Ilie Ilie**. El a condus cîțva timp institutul bacteriologic din Odesa, apoi s'a stabilit la Paris (între 1886—96), unde a lucrat sub direcția lui Pasteur și apoi a condus însuși lucrările. Dintre operele sale, mai cunoscute sînt: *Fagocitoza* și *Imunitatea*. A fost membru onorar al Academiei Române (1911).

METES ȘTEFAN (*1887), preot și scriitor român. Director al Arhivelor din Cluj. Membru corespondent al Academiei Române (1919). A publicat scrieri asupra unor chestiuni speciale din trecutul Transilvaniei (*Istoria bisericii*, 1918, *Relațiile cu Tara-Românească*, 1920, *Viața agrară*, 1921, *Voevozii români*, 1922, *Relațiile lui Șaguna cu Românii din Principate*, 1925, *Păstori ardeleni în Principate*, 1925, *Moșile Domnilor și boierilor din Principate în Ardeal*, 1925); a studiat bibliografia scrierilor lui N. Iorga (1913, 1921) și ca lucrări mai generale, a publicat o monografie asupra *Regelui Ferdinand* (1925) și un prim volum din *Istoria neamului românesc* (1922).

METODIE, episc. al Buzăului 1740—1749, a restaurat multe biserici din eparhie.

METODIȘTI, nume dat, în sec. xvii, puritanilor englezi (în Anglia) și doctrinarilor catolici (în Franța); astăzi sînt diferite secte creștine,

Menelik II.

Mercur.

răspindite în toată lumea, pornind toate de la protestantism.

METTERNICH CLEMENT WENCESLAS PRINȚ (*1773†1859), om politic și diplomat austriac, vestit prin acțiunea sa susținută contra preponderanței lui Napoleon, deși în aparență îi era amic (el a negociat căsătoria cu Maria Luiza și alianța contra Rusiei în 1812). Începând de la congresul de la Viena (1815), autoritatea lui deveni așa de mare încât de cuvântul lui asculta nu numai Austria, dar și Europa. Prin aceasta asigură prestigiul Austriei. Revoluția din 1848 îl sili să demisioneze și să fugă chiar din țară pînă cînd se liniștiră lucrurile, dar rolul său încetă.

MEȚIANU IOAN (*1828†1916), mitropolit ortodox român în Transilvania. Preot, 1858, protopop, 1860, vicar episcopesc, 1874, episcop al Aradului, 1875. Aci a reorganizat învățămîntul teologic-pedagogic, a înființat o tipografie diocesana, a instituit un fond pentru ajutorarea preoților, a reușit să despartă definitiv de ierarhia sîrbească comunele cu populație românească. În 1898 a fost ales mitropolit și s'a stabilit în Sibiu, în 1899.

Mitrop. Mețianu.

MEȚOVO (MINCIO), orașel, în Grecia (Epir); — 8999 loc. Mulți Aromâni.

METZ [mes], oraș în Franța (Lorena) pe Moselle; 60.000 loc. Are o catedrală începută în sec. xiv, o primărie din sec. xviii. Datează din timpul Romanilor. Dintre evenimentele mai importante, notăm asediul din timpul războiului franco-prusian și capitularea lui Bazaine (27 Oct. 1870).

MEUMANN ERNST (*1862†1915), pedagog german. A fost profesor la universitatea din Zürich, întemeietorul pedagogiei experimentale; a publicat mai multe lucrări și a întemeiat o revistă de specialitate. La noi trad. *Sistemul esteticii* (de I. Găbrea, 1928).

MEURTHE, rîu în Franța, afl. al fl. Moselle, lung. 170 km.

MEUSE, fl. udă Franța, Belgia și Olanda; lung. 950 km.; se varsă în Marea Nordului prin mai multe brațe, din cari unul la Rotterdam.

MEXIC (ESTADOS UNIDOS MEXICANOS), republică federală compusă din 27 de state în America de N.

(— America); supraf. 1.987.201 km. p.; 13.605.000 loc. La E. și V. are două șiruri mari de munți (cele mai mari înălțimi 4000 și 5000 m.) înainte de descoperirea Americii, a avut o civilizație dezvoltată; Cortez a ocupat țara în 1519 pentru Spania; în sec. xix au început (1808) răscoale și încercări de a deveni independentă. În 1822 un general spaniol, trădîndu-și statul, proclamă independența Mexicului și deveni împărat, dar fu răsturnat (1823) și se proclamă republica, după modelul Statelor-Unite. După multe războaie și turburări grave interne, fu cîțva timp imperiu sub protecția Franței (Maximilian), dar redeveni republică și avu aceleași turburări, dar sub prezența lui Porfirio Diaz își restabili prosperitatea economică și legăturile

cu celelalte state. Capitala este: **Mexico**, 335.000 loc.

Se mărginește la N. și N-E. cu St.-Unite, la E. cu Golful Mexicului, la S-E cu Honduras, la S și la S-V. cu Oceanul Pacific. La N.-V. este Golful și Peninsula California; la S. E. peninsula Yucatan, unite prin istmul Tehuantepec. În mijlocul țării este un podiș înalt (Podișul Mexicului) închis la E. de Sierra-Madre, la N. și la E. de prelungirile Munților Stîncosi și de Sierra-Madre de Est, la S. sînt alte șiruri de munți cu vîrfuri înalte și vulcanice: Popocatepetl (5452 m.) și Orizaba (5.555 m.).

Orașe pr. Guadalajara, Puebla, Merida, Vera Cruz, Orizaba, Queretaro, Acapulco, La Paz, Carmen, Chihuahua, Saltillo, Zacatecas, Durango.

Fluvi și rîuri: Rio Grande del Norte, parte din Colorado, care vine din Statele-Unite și se varsă în Golful Californiei.

MEYER-LÜBKE WILHELM (*1861), filolog german, profesor la Iena, la Viena. Op. pr. *Neutru latin în limbile romanice* (1883), *Gramatica limbilor romanice* (1900). E membru onorar al Academiei Române (1906).

Meyerbeer.

MEYERBEER GIACOMO (LIEB-MANN BEER) (*1791†1864), compozitor german. Op. pr. *Fiica lui Jephth* (1813), *Robert le Diable* (1831, cu libret de Scribe, reprez. la Paris), *Huguenoții* (1836), *Profetul* (1849), *Africana* (reprezentată după moartea lui).

MEYER [meier] **PAUL** (*1840†1917), filolog francez, prof. de limbi romanice la Hautes Etu-

Harta Mexicului.

des (1882), prof. de limbi meridionale la Collège de France (1876), director al școlii de arhivari „Ecole des chartes” (1882), membru al Academiei de inscripțiuni (1884). Op. pr. *Les derniers troubadours de la Provence* (1872), *La Chanson de la croisade contre les Albigeois* (1879), *Contes moralisés de Nicole-Bogin* (1889).

MEYER GUSTAV (*1850†1900), linguist german, prof. la Gotha, la Praga, la Graz. Op. pr. *Studii albaneze* (1897), *Dicționar albanez* (1891).

MEYNIAL E., istoric și jurist francez. Profesor de istoria dreptului roman și francez la

MET-MEY

MEZ-MIC - Universitatea din Paris. Membru onorar al Academiei Române (1919).

MEZIERES [mezier] **ALFRED** (*1826†1915), profesor francez la Sorbona de literatură generală. Membru al Academiei franceze (1874). Om politic: deputat, senator, ziarist. Președintele Asociațiunii ziariștilor parizieni. Surprins de Germani într-un oraș ocupat fu ținut ca ostatic și muri în captivitate. Op. pr. *Shakespeare, ses oeuvres et ses critiques* (1861), *Dante et l'Italie nouvelle* (1865), *Pétrarque* (1867), *Goethe* (1873).

MEZZOFANTI GIUSEPPE (*1774†1849), cardinal italian (Bologna), poliglot: se zice că vorbea 58 de limbi.

MIASKOWSKI VOINIECH, sol trimis de regele Poloniei Vladislav IV la Constantinopol în 1640. Cu acest prilej a trecut prin Moldova. Călătoria a fost descrisă de secretarul soliei și de alții.

MIAULIS ANDREIU (*1768†1835), om politic grec. A luptat pentru libertatea patriei la Patras și Spezzia (1822).

MIAZĂ NOAPTE, personaj din poveștile poporului; el personifică momentul mijlocului nopții; el alegă după *Zorile*.

MICĂȘ FLORIAN (†1876), avocat român în Transilvania. A luptat în 1848, a fost arestat de Unguri; liberat, s'a refugiat în Bucovina, de unde s'a întors după sfârșitul revoluției.

MICEȘTI, com. rur. jud. Alba, plasa Ighiu; 1245 loc. După legea 1929, e com. suburbană a orașului Alba-Iulia.

MICHEIA, profet din vechiul Testament, prăznuit de biserica ortodoxă la 14 August. A trăit pe la 758 a. Chr.

MICHEL-ANGELO BUONARROTI (*1474†1564), unul din cei mai mari artiști ai omenirii, sculptor, pictor, arhitect, poet italian. Cele mai vestite din operele lui sînt: *Statua lui Moise*, *Hristos cu crucea*, picturile de pe bolta Capelei Sixtine, *mormîntul papei Iuliu II*.

MICHELET [miș'le] **JULES** (*1798†1874), istoric și politic francez, prof. la Școala Normală superioară, membru al Academiei de științe morale, prof. la Collège de France. Persecutat din cauza ideilor liberale, pe cari le expunea în cursurile sale, își pierdu catedra în 1852, dar continuă să lucreze și să publice. Muri trist de înfrîngerea suferită de patria sa în 1870 și revoltat de excelele Comunei. Lucrările lui sînt foarte numeroase și foarte variate. Începînd cu cîteva studii generale asupra istoriei moderne și asupra istoriei Romanilor (1828—1831), el se consacră cercetărilor speciale asupra istoriei Franței. După *Originile dreptului francez* (1837), dă la lumină primele șase volume din opera sa capitală *Histoire de France* (1833—1846). Evenimentele politice și nevoile sale personale îl întrerup, dar reia publicația ultimelor zece volume, ajungînd pînă la Ludovic XVI (1855—67), după ce dăduse o istorie a Revoluției (1853). Pe lîngă acestea, scrieri de polemică, scrieri filozofice și morale: *L'Oiseau* (1856), *L'Insecte* (1857), *La Femme* (1859), *La Mer* (1861), etc. Deși studiază serios izvoarele, are stilul unui apostol, urmărind totdeauna idealul său democratic și umanitar. În suflul lui generos au găsit ecou glasul națiunilor supuse cari doreau să aibă și ele locul sub soare. În cursul evenimentelor de la 1848 și după aceea, a fost amicul Polonoilor și al Romanilor. Drept recunoștință Camera română l-a proclamat cetățean în 1866. Traduceri românești: *Doamna Roselli* (de D. Munteanu Rîm-

Michel-Angelo.

J. Michelet.

nic, 1909), *Femeia* (de E. Delașurpa, 1915), *România, Roma, Piza* (f. a.).

MICHIGAN, lac America de Nord; supr. 58142 km. p.

MICKIEWICZ [mischlevic] **ADAM** (*1798†1855), poet polon, profesor la gimnaziul din Kowno. Amestecat în mișcările pentru liberarea Poloniei de sub jugul rusesc, fu adus în Moscova, iar după publicarea poemei *Konrad Wallenrod* (1827) fu silit să fugă din Rusia. Nu luă parte la revoluția din 1830, dar o cîntă în versuri înflăcărâte. Ne mai putîndu-se întoarce, fu profesor la Lausanne și la Paris (Collège de France, 1840). În 1848 organiză în Italia legiunea poloneză. Muri la Constantinopol, unde-l trimisese Napoleon III cu o misiune diplomatică. Is'a ridicat un monument în Paris lucrat de Bourdelle.

A. Mickiewicz.

MICLE ȘTEFAN (*1820†1879), profesor român. Originar din Transilvania; a venit în Iași ca prof. de chimie și științe naturale la liceu, apoi (1860) prof. de fizică și chimie la facultatea de științe de acolo.

MICLE VERONICA (*1853†1889), scriitoare română. A publicat în diferite reviste poezii, nuvele, etc. și un volum de *poezii* (1887).

MICLESCU CALINIE — Calinie.

MICLESCU DIMITRIE (*1820†1896), om politic român. A fost amestecat în mișcarea politică de la 1848 în Iași, a fost magistrat în timpul lui Grigore Ghica, a fost luptător pentru unire și membru al divanului ad-hoc (1857). Sub domnia lui Cuza, a fost deputat, ministru de lucrări publice, finanțe, justiție. A fost un propagandist pentru împroprietărirea țăranilor uncori excesiv în cuvîntări și acte. Mai tirziu a redactat diferite ziare și a publicat și cîteva piese de teatru.

Mitropolitul Sofronie Miculescu.

MICLESCU SOFRONIE (*1790†1863), prelat român. A fost episcop de Huși (1826—1850), mitropolit al Moldovei (1851). La 1860 cînd Cuza a început a lucra pentru organizarea bisericii române a fost silit să se retragă la mănăstire.

MICU (KLEIN) INOCENȚIU DE SAD (*1692†1768), episcop român unit în Transilvania. Născut în com. Sad a studiat în Timnavia (Ungaria) și apoi într-o mănăstire din Muncaci, unde se și călugări, schimbînd numele de *Ioan*. Ales episcop în 1728, fu consacrat în 1730 și se instală tocmal în 1732; a luptat în dieta Transilvaniei și în congrese pentru drepturile bisericii și poporului român; a obținut schimbarea domeniului episcopesc de la Sămbata de Jos cu un altul în Blaj și astfel, în 1737, și-a mutat reședința în Blaj, unde a început clădirea mănăstirii și altor edificii. Această continuă luptă a făcut să se ridice acuzațiuni contra lui, pentru cari a fost chemat la Viena (1744), de unde a fugit la Roma și în 1751 a demisionat din episcopat și a trăit în sărăcie pînă la moarte. A fost îngropat în biserica Madonna del Pascolo.

MICU SAMUEL (*1745†1806), istoric român în Transilvania, unul din întemeietorii școlii latiniste. Se numea murenește *Mantu*, călugărit 1762, a făcut studii la Blaj și la Viena. A fost director de studii la institutul Sf. Barbara din Viena, apoi censor de cărți la Tipografia din Buda. A lucrat, cu Șincal, *gramatica română* scrisă latinește, tip. 1780. A publicat o traducere a *Bibliei*, tip. Blaj 1795, și cîteva cărți de filozofie (*Logica*, 1799) și de teologie, între cari explicarea celor 7 taine (Blaj 1801—1802). A colaborat la *Lexiconul dela Buda* și a publicat în *Calendarele din*

Buda capitolului din istoria Românilor. A lăsat multe manuscrise.

MICULA, com. rur. jud. Satu-Mare plasa Satu-Mare; 1985 loc. Stație c. f. între Satu-Mare și Halmel. St. balneară: pucioasă.

MICULESCU CONSTANTIN (*1863), profesor de fizică moleculară (acustică și optică) la facultatea de științe din București (1894). A publicat articole de specialitate în „Bulletin de la Société des sciences” din București. Membru al Ateneului Român, este viceprezident al comitetului.

MICULI CAROL, muzicant român în Bucovina. Elev al lui Chopin. În 1850 a călătorit în Muntenia și Moldova și a cules melodii populare pe care le-a publicat pe la 1854. Alecsandri vorbește despre această colecție în „România literară”.

MIDAS, pers. legend. grec. Rege al Frigiei. Din poveștile despre el: Zeul Dionisos i-a dat puterea de a schimba în aur tot ce va atinge, dar îi fu imposibil să se hrănească; atunci se scaldă în râul Pactol, care de atunci rămase cu aur în undele sale.

MIDHAT PASA (1824*†1884), om de stat turc, autorul constituției din 1876, care-i poartă numele. Aceasta puneae oarecari principii democratice, dar înșirind provinciile Turciei trecea între ele și România. De aci protestul guvernului român și hotărârea lui de a ajuta pe Ruși în speranța dobândirii independenței.

MIERCUREA-CIUCULUI (înainte de unire i se zicea *Sereda-Ciucului*, ung. *CSIK SZEREDA*), com. urbană cap. jud. Ciuc, 3800 loc. Stație c. f. linia Brașov-Sf. Gheorghe-Petru Rareș. Are 1 gimnaziu de băieți și 1 de fete. Stațiune balneară: fier, acid carbonic. Oraș vechiu. Se vorbește de el în sec. xi.

MIERCUREA SIBIULUI, com. rur. jud. Sibiu, plasa Miercurea, 2192 loc. Școală de meserii. Stație c. f. linia Sibiu — Alba-Iulia.

MIEREA-BÎRNICII, circ. com. jud. Dolj cu 49 sate (1929).

MIERLEȘTI, stație c. f. jud. Olt linia București—Timișoara între Costești și Slatina.

MIGNE JACQUES ABATE (*1800†1875), preot și scriitor fr. autorul unei mari publicații asupra sfîștilor: *Patrologia cursus completus: patr. latina, patr. graeca* (1844—1866).

MIHAIL, Sf. Arhanghel, părăzuit de biserica ortodoxă la 8 Noembrie. Călugăr la a fost întărit în timpul lui Constantin cel Mare, care a zidit aproape de Constantinopol o biserică închinată lui.

MIHAIL I, fiu legitim al lui Mircea, Domnul Țării-Rom. 1418—1420. Ucis de Dan II.

MIHAIL II VITEAZUL — **MIHAIU**.

MIHAIL II, episcop al Rîmnicului pe la 1492.

MIHAIL IERODIACON, scriitor bisericesc rom. A colaborat la traducerea cărții *Pogribania preoților* și a tipărit-o în Tirgoviște 1650.

MIHAIL OBRENOVICI (*1825†1868), prinț al Serbiei de două ori (1839—42, 1860—68). A trăit în țara noastră pînă cînd a fost chemat să ia tronul și după ce a fost silit a-l părăsi din prima luptelor cu partizanii familiei Carageorgievici. În 1867 a vizitat pe Domnitorul Carol și a convenit cu el că trebuie să se pregătească pentru a putea să-și libereze țările de sub tutela turcească. A murit asasinat.

MIHAIL PAVEL episcop — **Pavel**.

MIHAILID, medic și profesor grec. Doctor în medicină la Paris, a fost elev al lui Neofit Duca și profesor de elinește al lui Ion Ghica.

MIHAI (*1921), fiul regelui Carol II și al soției sale Elena, fostă principesă a Greciei. Tatăl său renunță la drepturile de principe moștenitor prin actul de la 4 Ianuarie 1926, a fost proclamat moștenitor și a devenit rege în 1927, sub regenta instituită de moșul său, regele Ferdinand.

Mihail Obrenovici.

Această situație a încetat în ziua de 8 Iunie 1930, cînd, după anularea actului de la 4 Ianuarie 1926, Parlamentul a proclamat rege pe principele Carol. De atunci a rămas moștenitor al tronului și i s-a dat titlul de *Mare Voevod de Alba-Iulia*.

MIHAIU RADU (*1840†1894), ofițer român. A fost prefect al jud. Brăila (1876), prefect al poliției Capitalei (1878) ministru de lucrări publice (1885) și de interne (1887). A avut gradul de general de brigadă în rezervă.

MIHAIU-BRAVUL ①

com. rur. jud. Brăila, plasa Viziru; 1572 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Ber-teștii-de-jos. ② c. r. jud. Vlașca, plasa Călu-găreni; 2730 loc. După legea 1929, sat circ. com. Comana. Stație c. f. linia București—Giurgiu.

MIHAIU-VITEAZUL (*ca. 1558†1601), domn al Munteniei, apoi al țărilor românești. Era fiul lui Pătrașcu cel Bun și frate cu Petru Cercel. Mama lui (Teodora) era soră cu Iane Cantacuzino, care devenise Ban al Craiovei și avea încă legături cu oamenii de frunte din Constantinopol; fiind reprezentant al domnitorului muntean pe lângă Poartă. Ca să ajute pe nepotul său, îi cedă bănia Craiovei și-i pregătește calea la tron. Domnitorul Alexandru dete în judecată pe Mihai și-l osîndi la moarte, dar fu nevoit să-l ierte; atunci acesta fugi la Constantinopol și reuși să ia domnia (1593). El se hotărî de la început să rupă cu stăpînirea turcească și să intre în liga creștină, care se pregătea atunci. Fără să aștepte o deplină înțelegere cu suveranii cari reprezentau ideea, el măcelări pe Turcii aflați în capitală ca creditorii pentru urmărirea sumelor datorate de domnitorii anteriori și de el însuși. După aceasta trecu Dunărea și prădă cîteva orașe turcești. Poarta trimise trupe mici contra lui, dar văzînd că nu-l poate învinge, hotărî o expediție mare și dete comanda vizirului Sinan-Pașa, renumit prin iscusința sa de general. El vine în țară cu o oștire de peste 100.000 și se întîlnește la Călugăreni cu Mihai, care avea vreo 13000, între cari și mici ajutoare din partea lui Sigismund Bathori, prințul Transilvaniei. Lupta de la Călugăreni (13 August 1595) e o victorie pentru Români, dar ei nu pot profita, se retrag și lasă pe Sinan să ocupe Bucureștii, apoi Tirgoviștea, pe cari nu le poate nici el stăpîni mult timp, căci Mihaiu împreună cu Sigismund Bathori îl silesc a se retrage peste Dunăre. Lăsat în pace de Turci, el intră în Moldova și învinge pe Ieremia Movilă, care-i era adversar, dar nu poate stăpîni efectiv țara. În acest timp Sigismund Bathori renunță la tronul Transilvaniei, pe care-l cedează lui Rudolf, împăratul Austriei. Peste puțin el se întoarce, își reia tronul și caută să se impace cu împăratul, foarte supărat de aceasta; dar deodată renunță din nou la tron, de astă dată în favoarea vărului său cardinalul Andreiu, exilat în Polonia și prieten cu Turcii. Schimbarea aceasta, în vremea în

Mihai, Mare Voevod de Alba Iulia.

Mihaiu-Viteazul.

Pecetea lui Mihai = ca domn al tuturor Românilor.

nou la tron, de astă dată în favoarea vărului său cardinalul Andreiu, exilat în Polonia și prieten cu Turcii. Schimbarea aceasta, în vremea în

MIC-
MIH

care Turcii purtau războiul în Ungaria, primejduia situația lui Mihail; el se prefăcu că vrea să-i fie devotat, dar — față cu pretențiile cardinalului se învoi cu împăratul, trecu în Transilvania, învinse pe Andrei și cuceri provincia, intră triumfător în Alba-Iulia (1 Noembrie 1599). Apoi trecu în Moldova, goni pe Ieremia și puse în capitală un reprezentant al său. Atunci ia titlul de domn al *Intregii Ungrovlahii* și își face pecete (1600) cu acest titlu și cu stema celor trei țări românești. Faptele lui nu conveneau împăratului; relațiile lor se rupeau, armata imperială comandată de Basta îl învinse la *Mirăslau*, Polonii intrară în Moldova și puseră pe tron pe Ieremia și porniră spre Muntenia, unde vroiau să așeze pe Simion, fratele acestuia. Mihail se duse la Praga, se înțelese cu împăratul, apoi cu Basta și amindoi porniră contra lui Sigismund Bathori, care venea cu ajutor polon, să-și ia tronul părăsit de bunăvoie. Il înving, dar Basta ucide mișelește pe tovarășul său. Astfel se sfârșește cariera atît de strălucită a acestui domnitor, care reușise a îndeplini pentru o clipă visul neamului românesc de a trăi sub același sceptru.

MIHAIL-VITEAZUL @ circ. com. jud. Ia-lomița, plasa Lechliu cu 8 sate (1929). @ com. rur. jud. Turda plasa Mihail Viteazul; 2412 loc. stație c. f. cap. linia îngustă care pleacă dela Bandul-de-Cîmpie.

MIHAIL-VODĂ, fostă mănăstire în București zidită prin sec. xv, rezidită de Mihail Viteazul la 1594. Pe ruinele ei s'a clădit localul Arhivelor Statului.

MIHALCEA BANUL, unul diu generalii lui Mihail Viteazul.

MIHALCEA, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Cosmin; 3482 loc. circ. com. cu 2 sate (1929).

MIHALI GRIGORE (*1803†1872), cleric român unit în Transilvania. A fost profesor la școala normală din Blaj (1828), protopop la Bistra (1836), canonic în Blaj (1862), rector al seminarului de acolo (1864).

MIHALI IOAN (*1914), istoric și filantrop român din Transilvania. A adunat documente maramureșene și a clădit un cămin pentru studenți în Sighet. Membru corespondent al Academiei Române (1901).

MIHALI TEODOR (*1855), avocat și om politic român în Transilvania. A fost membru al comitetului național român; a fost osîndit la închisoare în procesul Memorandului și încarcerat un an (MEMORANDUM).

MIHALI DE APSA VICTOR (*1841†1918), prelat român. Mitropolit unit de Alba-Iulia și Făgăraș. După studii la Roma, unde a luat doctoratul în teologie (1863) și a fost sfințit preot, a fost numit profesor la Seminarul din Gherla; apoi a trecut la Blaj, unde a fost secretar și referent consistorial, asesor la tribunalul matrimonial (1864), protopop (1873); în 1875 episcop al Lugojului, în care calitate a organizat în 1893 primul pelerinaj român la Roma, în 1895 mitropolit. Ca episcop și mitropolit, s'a ocupat de progresul bisericilor din diecează și de buna îndrumare a chestiunilor administrative, a ajutat tinerimea studiosă printr-o fundațiune cu un fond de 5250 florini; a fost onorat de Papă cu titlul de „conte roman” (1888), a fost membru onorar al Academiei Române (1894); în 1900 s'au făcut serbări mari în Blaj pentru împlinirea a 25 de ani de la instalarea lui ca episcop.

MIHALT @ com. rur. jud. Alba, plasa Teiuș; 2624 loc. Stație c. f. linia principală între Blaj și Teiuș.

MIHĂEȘTI @ st. c. f. jud. Muscel, linia Go-lești-Cîmpulung, la 18 km. de Cîmpulung. @ M.-DE-JOS, com. rur. jud. Olt, plasa Drăgănești;

3053 loc. @ M.-DE-SUS, c. r. tot acolo; 3923. După legea 1929, țin ambele de circ. com. **MIHĂEȘTI**, care are 3 sate.

MIHĂILEANU ȘTEFAN (*1859†1900), profesor român în București. Venit din Macedonia, el a fost unul din luptătorii pentru ideea de a se ajuta Românii din peninsula balcanică spre a-și păstra naționalitatea contra acțiunii Grecilor și Bulgarilor. Campania aceasta devenind, la un moment, violentă, un Bulgar l-a asasinat în București.

MIHĂILENI @ com. urb. jud. Dorohoiu, plasa Berhomete; 4000 loc. Intemeiată la începutul sec. xix și numită astfel printr'un hrîsoy al lui Mihail Sturdza din 1837. După legea 1929, are și 2 com. suburbane *Pîrlu-Megru* și *Vlădeni*. Aci a fost, în a treia fază a războiului nostru cu puterile centrale. În ziua de 15 Ianuarie 1918, o luptă între trupele noastre și cele rusești, cari din aliate devenise inimice. Rușii au fost învinși, dezarmați și, după această ultimă încercare a lor, au fost siliți a se retrage în țara lor, conform dispozițiilor comandamentului român pe cari voise să le înfrîngă. @ c. r. jud. Bălți, plasa Rășcani; 5105 loc. După legea 1929, țin de circ. com. Rășcani. @ c. r. jud. Cetatea Albă, plasa Sărata; 2122 loc. După legea 1929, țin de circ. com. Tatar-Bunar. @ c. r. jud. Ciuc, plasa Frumoasa; 2867 loc. @ c. r. jud. Odorheiu, plasa Cristur; 4431 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cobățești.

MIHĂILESCU ȘTEFAN C. (*1846†1898), pedagog român. A fost profesor la liceul „Lazăr” în București; inspector general al învățămîntului, secretar general al Ministerului Instrucției. A publicat cărți didactice pe cursul primar (*Carte de citire, Aritmetică*) și cel secundar (*Elemente de mineralogie*), cîteva lucrări de popularizare științifică (*Convorbiri asupra științelor naturale, Introducere în psihofizică*) și un studiu interesant asupra chestiunilor școlare (*Încercări critice asupra învățămîntului primar*).

MIHĂILEȘTI @ com. rur. jud. Buzău, plasa Glodeanuri; 2019 loc. După legea 1929; țin de circ. com. Glodeanurile. @ c. r. jud. Vlașca, plasa Argeș; 2500 loc. Circ. com. cu 8 sate (1929).

MIHĂLAȘENI, circ. com. jud. Botoșani cu 10 sate (1929).

MIHĂILESCU SCARLAT, boer român. Il găsim în epoca Regulamentului Organic ministru departamentului bisericesc în Muntenia (1835 și urm.).

MIHĂILESCU ION (*1874), preot român. Profesor la facultatea de teologie din București (1904), avînd catedra de dogmatică și simbolică. A publicat articole în revista „Biserica ortodoxă”, cărți didactice pentru liceu și seminarii, cercetări asupra unor probleme filozofice-religioase (*Cosmogonia*, 1906) și lucrări de propagandă creștinească, mai ales în biblioteca numită „Ia și citește” (*Cea din urmă spovedanie, Catechismul ortodox*, etc.) cum și traduceri, din Flammariion, Bernardin de Saint-Pierre, Bettex, etc.

MIHNEA I CEL RĂU (*1510), domn al Munteniei de la 1507 (sau 1508) după moartea lui Radu cel Mare. Era, probabil, fiul lui Vlad Tepeș. A luat tronul sprijinit de Turci, avînd de adversar pe un boer sprijinit de Unguri. Pe aceștia i-a împăcat, acordînd privilegii catolicilor; dar pe boerii cari îl combătuse i-a pedepsit cu mare asprime, tînd pe cei mai mulți (1509), dar a fost mazilit și silit să fugă în Sibiu, unde a fost ucis.

MIHNEA II ZIS TURCUL, domn al Munteniei de două ori (1577—83 și 1585-91). Era fiul lui Alexandru, fiul lui Mircea Ciobanul. Este ajutat la luarea tronului de către bunica lui Doamna Chiajna. Prima lui domnie e turburată de intrigile boerilor și de o răscoală, pe care el o reprimă cu mare asprime, dar e mazilit. La rîndul lui, reușește să provoace mazilirea lui Petru Cercel, să ia a doua oară tronul și chiar să-i vază moartea; dar cîntîind cu toate acestea mulți bani, fu scos din scaun și după aceea, ducîndu-se la Constantinopol, trecu la religia mahomedană.

Mitrop. V. Mihail.

MIHNEA III, domn al Munteniei, 1658—1659. Se zicea fiu al lui Radu Mihnea, dar era cunoscut în Constantinopol sub numele de *Gloan-bei*. A venit la tron pus de Turci și cu sprijinul rezidentului german de pe lângă Poartă. Amenințat de Racoți, fost principe al Transilvaniei, depus de Turci, și de Constantin Șerban, fostul domn al Munteniei, el se instalează cu ajutorul Țătarilor, ceea ce produce mari nenorociri în țară. Se pare că actele lui, de la un moment au fost acte de nebunie, căci după ce ceru Turcilor să-i recunoască de Principe al Transilvaniei, se-uni cu Racoți contra Turcilor și, fiind descoperit, denunț el ca trădător pe denunțatori și-i pedepsește cu moartea, apoi trimite o armată în Moldova contra Turcilor și ucide pe Turcii din Tîrgoviște, arde Brăila și Giurgiul (cetăți turcești). Invins, cum era și firesc, fuge peste munți, unde moare.

Mihnea III.

MIHUTIU [mihuț] **IOAN** (*1835), profesor român în Transilvania. A fost director al școlilor naționale din cercul Caransebeș și Lugoj.

MIKHELSON IVAN IVANOVICI (*1740†1807), general rus. A venit în Iași cu armată în 1806 în epoca războiului cu Turcii. A murit în București.

MIKLOSICH FRANZ (*1813†1891), filolog austriac, profesor de slavistică la școala super. din Viena. Op. pr. *Lexicon paleo-slovenico-graeco-latinum* (1865), *Gramatica comparată a limbilor slave* (1874), *Elemente slave în l. română* (1861), *Elemente slave în l. maghiară* (1884), *Cercetări asupra limbii române* (1882), *Dictionar etimologic al limbilor slave* (1886). A fost membru onorar al Academiei Române (1888).

MILAE, oraș în Sicilia, azi *Milazzo*, unde fu învinsă flota lui Sextus Pompeius de către armata lui Octavian August (*36 a. Chr.).

MILAN (MILANO), oraș în Italia (Lombardia), 491.400 loc., industrial și cultural. Catedrală vestită (*il duomo*), începută în 1386 și termin. în 1813; biser. *Sant' Ambrogio* din sec. ix, *Santa Maria delle Grazie* (unde e celebra *Cina cea de taină* a lui Leonardo da Vinci), Galeria Brera (unde sînt tablouri de Rafael). Fundat pe la 603 a. Chr. fu cucerit de Romani în 222 a. Chr. (*Mediolanum*).

MILAN IV OBRENOVICI (*1854†1901), prinț, apoi rege al Serbiei. Născut în Iași, a făcut studii la Paris, a fost adoptat de Prințul Mihail, proclamat prinț în 1868, fiind minor și sub regență. În 1872 începu domnia reală; în 1876 avu un războiu nefericit cu Turcii, terminat printr-o pace care păstra situația anterioară; după căderea Plevnei, în 1877, reluă armele și trecu pe teritoriul turcesc, dar fu oprit de încheierea păcii de la San Stefano urmată de tratatul de la Berlin, care recunoștea independența Serbiei, dar nu-i dădea satisfacătoare compensațiuni teritoriale. De aceea Milan începu o politică antirusă și austrofilă; dar poporul avu deziluzia să vază Bosnia și Herțegovina puse sub administrația austriacă. Proclamat rege (1882), fu îndemnat a declara războiu Bulgariei (după ce aceasta anexase Rumelia); dar armata sîrbească fu învinsă la Slivnița și regele silit a încheia pacea de la București (1886). În 1889 abdică în favoarea fiului său, instituirea o regență.

MILCOV ◊ riu, izvorăște în jud. Rîmnicul-Sărat, despărțind județul acesta de jud. Putna, apoi trece în jud. Rîmnicul-Sărat, apoi în jud. Putna și se varsă în rîul Putna. Multă vreme trecea chiar prin mijlocul orașului Focșani și era, pînă la unire, hotarul între cele două principate. De aceea zice cîntecul: *Hai la Milcov cu grabire, să-l seedăm dintr-o sorbire*. Pe malurile lui au fost și cîteva lupte vestite: între Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos (1473), între Ștefan Tomșa și

Petru Șchiopul (1564), între Mihail Viteazul și Simion Movilă, pretendent la tronul Munteniei (1600). ◊ @ circ. com. jud. Putna cu 7 sate (1929).

MILESCU NICOLAE (ca. *1625†ca. 1714), om politic și scriitor moldovean. Uneltind răsturnarea lui Ștefăniță-Vodă, fu descoperit de acesta și i se tăie nasul. De aci porecla de *cîrnat*. Cronicarul Neculce spune că s'a dus după aceea în Germania și s'a operat și astfel, „d'abias s'a fost cunoscînd nasul că-i tăiat”. A fost agent diplomatic al Domnului Grigore Ghica pe la 1660; a călătorit mult prin Europa, a fost profesorul lui Petru cel Mare și agent al Rusiei în China. El și-a scris operele mai ales în limbi străine și cele mai multe au rămas manuscrise. Em. Picot a publicat o bibliografie a lui. Cele mai multe cărți sînt în slavonește, puține în latinește. Afară de aceasta, se află în bibl. Academiei (ms. 494) un manuscris românesc: *Cartea cu întrebări foarte de folos pentru credință*, 1661. Călătoria în China i-a dat ocazia să facă o descriere interesantă, tradusă în rusește (1832) și în grecește, după care Sion a tradus-o românește (1888). O ediție modernă s'a publicat de E. Grigoras 1926.

MILESI BLANCA (*1790†1846), scriitoare italiană. S'a ocupat și cu pictura. A cunoscut-o G. Asachi în Milano și i-a dedicat unele din poeziile sale.

MILEȘTI-MARI ◊ com. rur. jud. Lăpușna, plasa Nisporeni; 2618 loc. După legea 1929, sat din circ. com. *Boldurești*. ◊ @ *M. MICI*, c. r. jud. Lăpușna, plasa Ialoveni; 1748 loc. După legea 1929, sat din circ. com. *Ialoveni*.

MILET, oraș în Asia mică. Aci fu o republică vestită mai ales prin sec. vi și vii a. Chr. cu o mare dezvoltare culturală, artistică și comercială. Astăzi e fără însemnătate și mai mult ruinat.

MILICESCU CONSTANTIN (*1810†1868), ofițer român. General în 1859, a fost ministru de războiu în ambele principate.

MILIE, com. rur. jud. Sterojineț, plasa Răstoace; 2103 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ispăș. Stație c. f. linia laterală Vîjnița—Gri-gore Ghica.

MILIUȚOV PAVEL NICOLAEVICI (*1859), istoric rus. A fost profesor la Universitatea din Moscova. A avut rol de frunte în partidul constituțional-democrat și a fost ministru de externe în guvernul Kerenski. Astăzi locuiește la Paris. Op. pr.: *Istoria culturii rusești* (1895), *Istoria celei de a doua revoluții rusești* (1921).

MILL JOHN STUART (*1806†1873), celebru filozof englez. Fiu al unui filozof și istoric, a dobîndit o instrucțiune extraordinară, putînd să scrie la vîrsta de 6 ani un rezumat al istoriei romane. A călătorit de multe ori în Franța; s'a ocupat de politică, a avut o interesantă carieră parlamentară. A publicat multe articole prin reviste și o serie de cărți de *economic politică* (1848), de *logică* (1843), de *politică* (*Libertatea*, 1854, *Guvernul reprezentativ*, 1861), de *filozofie generală* (*Filozofia lui Hamilton*, 1865), de *morală*, de *sociologie*. De mare preț este și *autobiografia lui*. Traduceri românești: *Robia femeii* (de M. Stern și M. Schönberg 1895), *Libertatea* (de Teodor Păcățianu, 1899), *Libertatea de cugetare și de discuție* (de P. Mușoiu, 1900), *Disertație asupra libertății* (de Carola Ungarth, Buc. 1902).

MILLE CONSTANTIN (*1861†1927), ziarist și om politic român. A condus ziarul „Adevărul” din București de la 1897 pînă la 1926.

MILLERAND [mil'ra] **ALEXANDRE** (*1859), om politic francez; luptător socialist, ziarist și orator renumit; ministru în cabin. Waldeck Rousseau (1899—1902), făcu legi pentru protecția muncitorilor; ministru de războiu (1912—13 și în 1914—15), comisar general al Alsaciei (1919), Preșident de consiliu (1920), Preșident al Republicii (1920—24).

MILLET FRANÇOIS (*1815†1875), pictor fr., expune întîiu în 1840, duce o viață plină de greutate; după 1848 se retrage la Barbizon. Foarte

MIL-MIR - combătut la început, se impuse ca peisagist și pictor de scene țărănești. Op. pr. *Le Semeur* (1850), *Les Glaneuses* (1857) capo d'operă, *Bergère avec son troupeau* (1864), *La gardeuse d'oies*, *L'Angeles*, etc.

MILLET GABRIEL, istoric și arheolog francez. Profesor de estetică și istoria artei la Collège de France; director de studii la Școala „des hautes études”, unde face lecții despre creștinismul bizantin și arheologia creștină. Membru onorar al Academiei Române (1921) și al Academiei din Belgrad. Dintre operele lui cităm: *Portraits byzantins*, 1911; *L'ancien art serbe*, 1919.

MILLO MATEIU († ca. 1801), poet moldovean. A lăsat un ms. cu poezii, netipărit încă, studiate de Tanoviceanu, Iorga, O. Densușianu.

MILLO MATEIU (*1813 †1896), actor român și autor de opere dramatice. A îmbrățișat cariera în contra opoziției crâncene a familiei; a creat cele mai însemnate roluri din comediiile lui Alexandri: Mama Anghelușă, Coana Chirița, Barbu Lăutarul, Paraponisitul, Millo director; a scris comedii, vodeviluri, farse, din cari *Un poet romantic* (1850), *Baba Htrca*, 1851, *Apele de la Văcărești*, 1872, s'au jucat cu mare succes; s'a ocupat și de chestiunile de organizare a teatrelor și a fost de mai multe ori director de teatru; la 9 Ianuarie 1869 Camerele i-au votat o recompensă națională.

Mateiu Millo (†1896).

MILO, insulă în arhipelagul Cyclade; 148 km. p., 5310 loc. Cap. *Kastro-Plaka*. Aci s'a găsit celebra statue a zeiței *Venus*. (→ acest cuv.)

MILORADOVICI KRASNO MIHAIL ANDREJEVICI CONTE (*1771 †1825), g-ral rus. A luat parte la expediția lui Suvarof; la războiul în contra Turcilor, i-a învins în luptele de la Obilești (1808); la luptele contra Francezilor (1812); a fost guvernator militar al Petersburgului. În București la poalele dealului Mitropoliei e o cruce ridicată de el.

MILOȘ OBRENOVICI (*1780 †1860), întemeietorul dinastiei Obrenovici, care a domnit în Serbia înălăturind pe Karageorgevici. A fost comandant în luptele pentru eliberare din stăpânirea turcească (1815); proclamat prinț în 1827, a abdicat în 1839, dar și-a reluat tronul în 1858.

Miltiade.

MILTIADÉ (†489 a. Chr.) general atenian învingătorul Persilor la Maraton.

MILTON [miltŋ] **JOHN** (*1608 †1674), poet englez. Debută cu două poeme filozofice și cu două comedii. După ce călătorește prin Europa, revine în patrie și luă parte la luptele politice și religioase publicând scrieri în cari susține pe puritani și combate pe catolici. Amic al lui Cromwell, fu secretar al Consiliului de stat, dar orbi. Opera sa capitală este *Paradisul pierdut*, epopee religioasă unică în felul ei. Traduceri românești: de Ciomac (ms. Acad. 697), de G. Sion (părți, 1851) și de Lăzureanu (1889).

J. Milton.

MINA, sfânt, prăznuit de biserica ortodoxă la 11 Noembrie. Era egiptean de origine și ofițer în oastea împărătească, dar a fost martirizat în timpul edictului lui Dioclețian (304).

MINA, sfânt, prăznuit de biserica ortodoxă la 10 Decembrie. A fost martirizat în timpul împăratului Maximian.

MINCIAKI, consul rus în București în 1824, A fost însărcinat a trata cu Poarta diferite ches-

tuțiuni economice și politice, dar n'a ajuns la înțelegere și în curînd s'a făcut războiul care s'a terminat cu pacea de la Adrianopol.

MINCU IOAN (*1852 †1912), arhitect român. A studiat la Paris în școala de arhitectură și în cea de bele-arte. A lucrat, între altele: *Palatul justiției din București*, *Școala centrală de fele*, *Casa Vernescu*, *Monterou*, etc. Fost profesor la școala de arhitectură din București.

I. Mincu.

MINCU MIHAIL (*1815 †1887), artist dramatic român. A jucat mult timp în trupele lui Millo.

MINERVA, zeița înțelepciunii în mitologia romană echivalentă cu *Athena* a Grecilor. Legenda spune că a ieșit desăvîrșită și înarmată din creierii lui Jupiter. E înfățișată adeseori cu o bufină.

MINGIR, com. rur. jud. Fălciu, plasa Stălinești; 5633 loc. După legea 1929, a trecut la jud. Cahul. Circum. com. cu 8 sate.

MINIAT ILIE (pe la 1700), teolog grec. A fost profesor la o școală teologică din Veneția, mai târziu predicator la catedrala patriarhiei din Constantinopol și episcop în Morea; a fost în legături de prietenie cu Dimitrie Cantemir. Dintre operele sale s'a tradus românește: *Cazaniile de prăznuire*, București 1742.

MINIȘ, com. rur. jud. Arad, plasa Radna în regiunea podgoriei; 1136 loc. Școală de viticultură.

MINORCA [span. *Menorca*], insulă din Balear: 683 km. p., 37.500 loc. Cap. *Mahon*.

MINOTAUR, personaj mitologic; avea corp de om și cap de taur; păzea labirintul din insula Creta; acolo a fost ucis de Tezeu.

MINOVICI MINA (*1840 †1902), economist român. A întemeiat în București, în 1874, un ziar financiar, *Curierul financiar*, scris românește și franțuzește, în care se ocupa de economia politică, finanțe, industrie, comerț, bursă.

MINOVICI MINA (* 1858), medic român. A fost profesor la facultatea de medicină din București (din 1899) și decan în citeva rânduri (1919—1921, 1923). Elev al prof. Brouardel din Paris, s'a specializat în medicina legală și a organizat institutul medico-legal din București (care-i poartă numele) cum și serviciul antropometric. Este medic legist. A publicat scrieri de strictă specialitate (asupra *morții subite*, asupra *intoxicațiilor*, asupra *simulațiilor*) și studii generale în legătură cu ea (*Antropologia criminală*, *Evoluția medicinei legale*), cum și rapoarte și memorii despre *învălmășitul medicinei*, despre lucrările diferitelor congrese la cari a participat, etc.

MINOVICI ȘTEFAN (*1867), chimist român. Profesor de chimie organică la facultatea de științe din București (1899). Membru corespondent al Academiei (1925).

MINULESCU IOAN (*1881), poet român. Unul din reprezentanții simbolismului la noi. A luat premiul național de poezie în 1928. A debutat în rev. „Vieța nouă”, 1905. Opere pr. *Romanțe pentru mai târziu*, 1908; *De vorbă cu mine însumi*, 1913.

MIORCANI, com. rur. jud. Doroheiu plasa Lascăr; 2870 loc. După legea 1929, ține de circum. Rădăuți.

MIRABEAU [mirabo] **HONORÉ RIQUETI CONTE** (*1749 †1791), politic franc. și mare orator. După o tinerețe plină de scandaluri, se amestecă în mișcările revoluționare și avu prilej să rostească la 23 Iunie 1785 ca deputat al Stării a treia (tiers état),

Zeița Minerva.

acele faimoase cuvinte: „Spuneți regelui că sîntem aici prin voința poporului și nu vom ieși decît prin puterea baionetelor”.

MIRAMARE, castel imperial zidit pe malul Adriaticei, la 6 km. de Trieste, pe o stîncă. Aci se semnă convenția prin care Franța se obligă să ajute pe Maximilian, fratele lui Frantz Iosef, a deveni rege în Mexic.

MIRĂSLĂU @ com. rur. jud. Alba, plasa Aiud; 1190 loc; loc istoric: lupta lui Mihail cu Basta (Sept. 1600), în care eroul român a fost învins. ¶ @ stație c. f. jud. Alba, între Teiuș și Războeni.

MIRBEAU [mirbo] OCTAVE (*1848+1917), ziarist și romancier francez. A scris și piese de teatru, între cari *Mauvais Bergers*. În rom. s'au tradus cîteva nuvele prin reviste și: *Jurnalul unei cameriste* (f. a.), *Nebuna* (de C. A. I. Ghica), *Victima justiției* (f. a.), *Un om sensibil* (de Julieta Blazian), *Dișorul meu* (de C. A. I. Ghica, 1925).

MIRCEA CEL MARE sau **CEL BĂTRÎN**, domnitor al Țării-Românești între 1386—1418, în zilele căruia Principatul a avut cea mai mare întindere: de la Severin pînă la Dunărea de jos, partea de S. V. a Basarabiei (de unde și numele, Mircea fiind din familia Basarabilor), gurile Dunării și Dobrogea pînă la Silistra; Mircea mai era și duce al Amlasului și Făgărașului. A luptat singur sau împreună cu alți domnitori creștini în contra Turcilor: la *Cosova* (1389) împreună cu Sîrbii, unde creștinii au fost învinși; la *Bovina* în jud. Dolj (1394), unde Baiazid a fost bătut; la *Nicopolis* (1396) împreună cu Unguri, Francezi, Germani, ș. a., unde creștinii au fost iarăși învinși; în 1416 Mircea pierde Dobrogea, pe care i-o luă Sultanul Mahomed I. Situația cea mai critică a fost în 1395, cînd Sultanul Baiazid, intrînd în țară, înaintă pînă la Argeș, punînd pe Vlad domn în locul lui Mircea, care se refugiase în Ardeal. Curînd însă Mircea, aliat cu Sigismund, regele Ungariei, își luă tronul. Mircea s'a amestecat în luptele interne ale fiilor lui Baiazid, sprijinînd pe unul din ei, Musa, care ocupă cîțva timp tronul, dar fu curînd învins de Mahomed. Mircea a zidit și înzestrat mănăstiri, dintre cari cea mai însemnată este Cozia, unde este și mormîntul lui.

MIRCEA III CIOBANUL (*1559), domn al Munteniei de 2 ori (1545—1553 și 1558—1559). Era probabil fiul lui Radu cel Mare și a venit la tron, înălțurînd pe fratele său Radu. Ambele lui domnii au fost agitate din pricina luptelor cu unii boeri cari fugise în Transilvania și venise cu oști. Se mai pomeneste și de o ecatombă teribilă de boeri adversari (unii cronicari socotesc la 200 pe cei uciși). Mazilit în 1553 din pricina că nuse arătase destul de devotat Turciei, ia a doua oară domnia, încercînd o nouă lovitură a boerilor, și moare, lăsînd în loc pe fiul său Petru sub epitropia soției sale Kijana.

MIRCEA PRINȚ AL ROMÂNIEI (*1912+1916), fiul Regelui Ferdinand și al Reginei Maria. A murit

H. Mirabeau.

Mircea cel mare (pictură la mîn. Cozia).

Mircea Prinț al României.

în cursul zilelor tragice ale retragerii autorităților din capitală. În amintirea lui s'a întemeiat în București o societate pentru protecția copilului sub prezidenția M. S. Reginei Maria, care întreține dispensare în diferite orașe, a înființat o școală de îngrijitoare de copii, etc.

MIRCEA-VODĂ @ com. rur. jud. Băila, plasa Ianca; 1687 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Ianca. ¶ @ com. rur. jud. Ialomița, plasa Ciocănești; 2281 loc. După legea 1929, sat circ. com. Călărași-vechi. Stație c. f. între Cernavoda și Medgidia (linia Constanța).

MIRCESCU LUDOVIC (*1872+1930), general român. Sublocotenent în 1893, colonel în 1916, general în 1917. A fost ministru de războiu în guvernul prezidat de Generalul Averescu (1926); inspector general al cavaleriei.

MIRCEȘTI, com. rur. jud. Roman, plasa Vasile Alecsandri; 720 loc. După legea 1929, sat circ. com. Vasile Alecsandri.

MIRCOVICI, general rus, vice-prezident al divanurilor principatelor după plecarea lui Kiselef în Maiu 1834.

MIREA GEORGE D. (*1852), pictor român. După studii la Paris (unde a obținut medalii importante), a venit în București și a fost numit profesor la școala de bele-arte (1892) și mai tîrziu și director. E membru al Ateneului Român din București și președintele secțiunii artistice a acestei societăți. Premiul național în 1924.

MIREILLE (= Mirele în provençală), poemă vestită a lui Frederic Mistral în dialect (1859). (→ MISTRAL).

MIREȘU @ sat jud. Prahova, plasa Podgoria; 1296 loc. După legea 1929, în circ. com. Singer. ¶ @ stație c. f. jud. Satu-Mare linia Cluj—Baia-Mare.

MIRINESCU MIHAIL (*1927) medic român. A fost medic primar la spitalul de copii din București, vice-președinte al societății „Principele Mircea” (de la întemeierea ei).

MIRMIDONI, popor din Tesalia. Au participat la războiul Troiei comandați de Ahile și Ajax.

MIRON, sînt prăznuit de biserica ortodoxă la 17 August. A fost preot în Ahala, martirizat pentru că a refuzat să jertfească idolilor (pe vremea lui Decius 249—251).

MIRON. BARNOVSCHI → **BARNOVSCHI**.

MIRON CRISTEA → **CRISTEA**.

MIRON ROMANUL mitrop. → **ROMANUL**.

MIRON COSTIN, circ. com. jud. Roman cu 21 sate (1929).

MIRONESCU CONSTANTIN (*1850), inginer român. A lucrat la construirea liniei ferate Mărășești—Buzău; a fost membru în consiliul tehnic și profesor la Școala de poduri și șosele din București (1882).

MIRONESCU GEORGE G. (*1874), om politic român. Profesor de enciclopedia dreptului la facultatea juridică din București. A fost ministru de externe în guvernul prezidat de Iuliu Maniu (1929), iar în 1930—31 prezident de consiliu.

MIROSLĂVEȘTI, com. rur. jud. Fălcișeni (fost Suceava, Baia după legea 1929) plasa Pașcani; 2036 loc. După legea 1929, formează o circ. com. cu 8 sate.

MIROȘI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Balaci; 2105 loc. După legea 1929, sat circ. com. Căldăraru. Stație c. f. linia Costești—Turnu Măgurele. Are școală de meserii.

MISAIL, episcop al Buzăului 1732—1740.

MISERABLES LES, roman francez, de V. Hugo (1862), foarte cunoscut și tradus în multe limbi (→ HUGO).

MISI, popor ce locuia în peninsula balcanică spre Dunăre, pe vremea lui Alexandru cel Mare; de la ei s'a numit și provincia MISIA sau MYSIA.

MISIODAX IOSIF, savant grec, a fost profesor de filologie și filozofie la Academia Domnească din Iași pe la 1769 și director. A scris o carte despre școlile grecești.

MISLEA, sat jud. Prahova, plasa Prahova;

MIR-
MIS

3175 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Scorteni. În apropiere e penitenciarul de minori în clădirea fostei mănăstiri Mislea, zidită de Radu Voevod pe la 1534.

MISSAIL GHEORGHE (*1835†1906), avocat și publicist român. A fost magistrat, director la Ministerul Justiției, secretar general al Minist. Domeniilor, a fost membru al Ateneului Român; a publicat numeroase articole în diferite reviste și ziare și cărți tratând chestiuni juridice (*Originile legislațiunii române*, 1865, *Noțiuni de drept pozitiv după codicile române*, 1866), sau epoce din istoria noastră (*Epoca lui Vasile Lupu și Maletu Basarab*, 1866) sau biografii (*Locotenentul C. Jorjescu*, 1864, *Constantin Negri*, 1877). A fost în comitetul Societății pentru învățătura poporului și a donat Școlii normale biblioteca sa.

MISSIR PETRE (*1856†1929), jurist român. A fost profesor la facultatea de drept din Iași, apoi la cea din București până la 1927; membru onor al Academiei Române (1926). Ca om politic, lucrând mai mult în gruparea junimistă, a fost deputat, senator, vice-președinte al Senatului. A publicat în „Convorbiri literare” articole despre chestiuni juridice și dări de seamă despre diferite publicațiuni literare, politice, etc. (1882—1906).

MISSIR VASILE (*ca. 1845†1929), avocat și om politic român. A fost deputat, senator și ministru de domenii (1901—1902).

MISSISSIPPI, fl. America de N., izvorește din lacul Itasca (descoperit în 1832), udă Statele-Unite și se varsă în golful Mexic; lung. 6610 km.

MISSOLOGHI, oraș în Grecia; aci Grecii au susținut mari lupte cu Turcii (1822, 1826); aci muri lord Byron (1824).

MISSURI, fl. în America de N., afl. al Missisippului; 4600 km. lung.

MISTRAL FREDERIC (*1830†1914), poet francez. A scris mai mult în dialectul provençal; a întemeiat cu J. Roumanille *Societatea felibrilor*, care a unit reprezentanți ai latinității din Europa. S'a făcut celebru prin poema *Mireio* (1859), tradusă în franțuzește și lăudată mult de Lamartine. A publicat și alte lucrări, între cari un *Dicționar provençal*. Premiul Nobel în 1904. A legat prietenie cu Vasile Alecsandri, care fusese premiat în 1878 pentru *Chtecul gîntei latine*; a scris o frumoasă poezie adresată poporului român. Centenarul nașterii sale a fost sărbătorit în Franța și în alte țări latine; asemenea și la noi prin conferințe, publicații, etc. Din operele lui s'au tradus cîteva nuvele, cîteva poezii și cîteva cînturi din *Mireio*. Trad. principali: Anton Naum și Alexandru Naum.

F. Mistral.

MIȘCA ⊙ com. rur. jud. Arad, plasa Chișinău; 2075 loc. ⊕ ⊙ com. rur. jud. Bihor, plasa Marghita; 1425 loc.

MIȘU NICOLAE (*1858†1825), diplomat român. A intrat în carieră în 1886. Ministru al Palatului. A reprezentat România la conferința păcii. Ministru de externe în 1919 în guvernul prezidat de general A. Văitoianu.

MITAU = JELGAWA.

MITILENE (MYTILINI), insulă stăpînită de Grecia, lingă țarmul Anatoliei; 1750 km. p., 125.000 loc. În antic. se numia **LESBOS**. Cap. Mitilini sau Kastron.

MITILINEU CAROL (*1866), diplomat român. Începînd cariera în 1889, a reprezentat țara la Belgrad, Bruxelles, Petersburg, Paris, Haga, Viena, Stockholm. Retras la pensie în 1930.

MITILINEU MIHAIL (*1836†1903), diplomat român. A fost secretar general al Ministerului de externe (1871, 1880), ministru plenipotențiar la Bruxelles (1880), la Belgrad (1882), iar la Bruxelles (1885) și la Constantinopol (1889). A publicat o *colecție de tratate* (1874).

MITOC, com. rur. jud. Dorohoiu, plasa Lascar;

1999 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Hănțești.

MITOCUL-DRAGOMIRNEI, com. rur. jud. Suceava, plasa Dragomirna; 2585 loc. Circ. com. cu 3 sate (1929).

MITRIDATE VI zis cel Mare (*120†63 a. Chr.), rege al Pontului, luptă contra Romanilor, dar fu învins lingă Eufurat de Pompeiu; osîndit la moarte de fiul său Farnace, proclamat rege în locul său, rugă pe un soldat gal să-l străpungă cu sabia.

MITROFAN, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 4 Iunie. A fost episcop al Constantinopolului în vremea lui Constantin cel Mare, care l-a prețuit și l-a onorat mult. În timpul lui s'a ținut primul sinod-de la Nicea (325).

MITROFAN (†1703), tipograf de profesie, călugăr amic cu marele mitropolit Dosofteu; episcop al Hușilor între anii 1687—ca. 1690. Demisionînd, fu chemat de Brîncoveanu în București ca colaborator la Biblia lui Șerban; episcop al Buzăului 1691—1703. A înființat prima tipografie în Buzău (1692); a tipărit un *Triod* (1697), un *Mineu* (1698, 1700), un *Molitivnic* (1699).

MITROFANOVICI VASILE (1831†1888), profesor român în Bucovina. A fost preot și profesor întîiu la institutul teologic din Cernăuți, apoi (1875) la Universitatea înființată acolo în onoarea lui Frantz-Iosef; a fost decan, rector al Universității.

MITROPOLII avem astăzi în țară 5 **ORTODOXE**:

1. *Mitrop. Ungro-Vlahiei*, întemeiată ca. 1359 cu reședința la *Curtea-de-Argeș*, de unde s'a mutat în *Tîrgoviste* (ca. 1517), apoi în *București* (ca. 1659). De ea țin episcopii de: *Rîmnicea*—*Noul Severin*, *Buzău*, *Argeș*, *Tomis*.

2. *Mitr. Moldovei și Sucevei*, întem. ca. 1399 cu reședința în *Suceava*, apoi în *Iași* (1564). De ea țin episcopii de: *Roman*, *Huși*, *Dunărea-de-Jos*.

3. *Mitr. Transilvaniei*, înființată de Mihail Vi-teazul în 1599 în *Alba-Iulia* și desființată în 1700, cînd mitrop. Atanasie a prezidat sinodul care a proclamat *unirea* cu Biserica catolică; de atunci mitropolia n'a mai fost ortodoxă și nici n'a mai fost mitropolie, ci s'a redus la episcopie, recunoscînd supremația episcopului catolic din Strigoni. Românii ortodocși au devenit supuși mitropoliei sîrbești din Austria, dobîndind întîiu episcop cu reședința în Sibiu, apoi în 1859 un mitropolit cu reședința în *Sibiu*. De aceasta țin azi episcopii din *Arad*, *Caransebeș*, *Cluj* și *Oradea*.

4. *Mitrop. Bucovinei*, înființată în 1873, cu reședința în Cernăuți.

5. *Mitrop. Basarabiei*, înființată în 1929, cu reședința în Chișinău. De ea țin episcopii zise de *Bălți* și *Cetatea Albă* — *Ismail*.

Avem și o mitropolie **UNITĂ** numită de *Alba-Iulia* și *Făgăraș*, cu reședința în *Blaj*, înființată în 1853, prin ridicarea la rangul de mitropolie a episcopiei unite. De ea țin episcopii din *Oradea*, *Lugoși*, *Gherla* (mutată la Cluj) și *Satu-Mare*.

MIZIL, com. urb. jud. Buzău, plasa Tohani; 7500 loc. stație c. f. linia principală de la București spre Galați, Cernăuți, Iași. Are 1 liceu de băieți.

MINDIC, com. rur. jud. Soroca, plasa Tîrnova; 2886 loc. După legea 1929, sat circ. com. Tîrnova.

MINDRA, vîrf în Carpați în munții Lotrului și Sebeșului, înalt 2530 m.

MÎNDRESTI ⊙ com. rur. jud. Bălți, plasa Pepeni; 4400 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Chișinău. ⊕ ⊙ com. rur. jud. Botoșani, plasa Bucecea; 4055 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Bucecea.

MÎNECEI CANALUL (= fr. *LA MANCHE*); canal între Franța și Anglia; lărg. 34 km.

MÎNECIU-PĂMÎNTENI, com. rur. jud. Prahova, plasa Teleajen; 2614 loc. După legea 1929, sat circ. com. Izvoare. În apropiere stație c. f. Mineciu, capul liniei Plocești—Văleni.

MÎNJINA, com. rur. jud. Covurlu, fostă proprietate a lui Costache Negri. Aci se ținau adunări ale tinerilor Moldoveni și Munteni cari au pregătît unirea principatelor.

MIRLEANUL, lac, jud. Constanța lângă satul Mirleanul.

MIRSA, circ. com. jud. Vlașca cu 9 sate (1929).
MIRSANI, com. rur. jud. Dolj, plasa Secuiu; 5451 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929).

MĂRZESCU GHEORGHE (*1834†1901), avocat și om politic român. A fost profesor de drept civil la Universitatea din Iași (1869), apoi în București (1896); ministru de culte în guvernul prezid. de Dim. Ghica (1868) și în cel următor prez. de Al. Golescu (1870); a luat parte la coaliția de la Mazar-Pașa, care a răsturnat pe L. Catargiu; ministru de culte în 1896 sub prez. lui P. S. Aurelian. A publicat lucrări de specialitate (*Introducerea codului civil*, 1865; *Copiii naturali*, 1865; *Testamente și donațiuni între vii*, 1870; *Căsătoria*, 1883) scrieri de polemică politică (*Fără-de-legea Sf. Sinod*, 1873; *Regimul corupțiunii și al terorrei sau guvernul lui I. C. Brătianu*, 1891) și discursurile sale rostite în parlament sau aiurea (*Apărarea lui Calistrat Orleanu*, 1884; *Asupra legii Clerului*, 1893).

G. Mirzescu.

MĂRZESCU GHEORGHE (*1926), avocat și om politic român, fiul precedentului. A fost ministru de domenii în guvern. prezidat de Ion I. C. Brătianu, care a declarat războiul în 1916; apoi ministru de interne în 1918, de muncă, 1922, și de justiție în 1923.

MOACSA, circ. com. jud. Trei-Scaune, cu 3 sate (1929).

MOARA-DE-PIATRĂ, com. rur. jud. Bălți, plasa Slobozia; 2265 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Slobozia-Bălți.

MOCANU, insulă în Dunăre jud. Vlașca, suprafa. 330 ha.

MOCEANU GEORGE (*1838†1909), gimnastic român. A fost profesor la mai multe școli din București și a călătorit mult în diferite țări cu elevii săi, dînd reprezentații de jocuri naționale.

MOCHIE, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 11 Maiu. A fost preot în Amfipole pe vremea lui Dioclețian. A fost supus la groaznice chinuri și apoi i s'a tăiat capul.

MOCIRLA, stațiune balneară jud. Sălaj. Ape minerale: pucioasă, fier.

MOCIU, com. rur. jud. Cluj plasa Mociu; 2482 loc.

MOCSONYI [mocioni] **ALEXANDRU** (*1841†1909), avocat și om politic român în Banat. A fost de multe ori deputat în Camera ungară și a avut importante succese parlamentare, ca susținător al cauzei naționale românești. A fost primul președinte al băncii „Albina”.

MOCSONYI ANDREIU (*1812†1880), om politic român în Transilvania. Cel mai însemnat membru al acestei familii de nobili români din Banat care din 1780 a purtat în titlatura ei și numele **DE FOEN**, după domeniul ce li se dăduse de împărat. Amic al Casei de Austria, a propus în 1860 organizarea imperiului pe baza naționalităților, avînd toate popoarele drepturi egale cu instituții autonome. A luptat pentru înființarea mitropoliei ortodoxe românești, independentă de biserica sîrbească. De Andreiu Mocsonyi. la 1869, văzînd că Ungarii dobîndesc egemonie în monarhie, s'a retras din luptele politice. A fost membru al Academiei Române de la înființarea ei.

MOCSONYI ANTONIU (*1816†1890), ofițer român în armata austriacă. Retrăgîndu-se, s'a ocupat de agricultură și apoi de politică, fiind ales deputat de multe ori, și a ajutat la fundarea băncii „Albina”.

MOCSONYI EUGENIU (*1844†1901), avocat

român în Banat; s'a ocupat și de politică, fiind de cîteva ori deputat.

MOCSONYI PETRU (*1807†1858), om politic român în Banat. A fost membru al congreselor bisericești, cari luptau pentru independența Bisericii ortodoxe române; a participat la acțiunea diferitelor delegațiuni cari căutau să valorifice drepturile Românilor pe lângă guvernul din Viena; a murit asasinat în Budapesta.

MODENA, oraș în Italia (prov. Modena). A fost în antichitate oraș etrusc, apoi ocupat de Romani; după căderea imp. roman fu stăpînit de Goți, de Longobarzi, de Greci; prin sec. xiii provincia întreagă deveni o parte din posesiunile familiei Este; în 1815 se formă ducatul de Modena, dependent de Austria; în 1859 se proclamă unit cu regatul Italiei. Azi orașul are 76.000 loc.; universitate; e patria lui Tassoni.

MOECIUL-DE-JOS, com. rur. jud. Brașov, plasa Zîrnești; 2079 loc.

MOERIS, lac în vechiul Egipt, pomenit de Erodot ca operă minunată după porunca unui faraon.

MOESIA — MISI.

MOFTUL ROMÂN, ziar satiric, redactat de I. L. Caragiale. București, 1893, 1901, 1902.

MOGA DUMITRU (*1812†1879), avocat român în Transilvania. A fost mult timp magistrat în Alba-Iulia, deputat în dieta din Sibiu.

MOGA VASILE (*1774†1845), episcop român ortodox în Transilvania. A fost preot, s'a călugărit după ce a fost ales episcop, a fost sfîntit la Carlovit (1811); a lăsat o sumă de 29.000 florini, care alcătuiește o fundațiune pentru ajutorul tinerilor studenți. Persecuțiile lui au silit pe Gheorghe Lazăr să plece din Sibiu la Brașov și de acolo în Muntenia.

MOGOȘANI, com. rur. jud. Dimbovița, plasa Găești; 2049 loc. După legea 1929, ține de circ. Ep. V. Moga.

MOGOȘEȘTI, mănăstire jud. Dorohoiu com. Buda, aproape de Herta și de Mamornîța, fondată de Ștefan Holban pe la 1818.

MOGOȘOALA, sat jud. Ilfov, plasa Băneasa, aproape de București; 1950 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Chitila. Stație c. f. linia Buc.—Constanța.

MOHU, stație c. f. jud. Sibiu linia Piatra O.—Rîmnicul Vilcei—Sibiu, aproape de Sibiu.

MOIGRAD, com. rur. jud. Sălaj, pl. Zalău; 716 loc. (1919).

MOINEȘTI com. urb. jud. Bacău, plasa Taslău-Sărat; 5500 loc. Stație c. f. capul liniei laterale de la Comănești. Exploatare de petrol, rafinării. Societatea „Steaua Română”, ș. a. Stațiune balneară și climaterică.

MOISE, personaj biblic, legislatorul Ebreilor; i-a scos din robia Egiptului pe la 1320 a. Chr. Între diferitele reprezentări artistice ale lui, e vestita statuie făcută de Michelangelo, pe mausoleul lui Iuliu II (Roma).

MOISE (†1530), domn al Munteniei 1529-1530; fiul lui Vladislav III: ucis de boerii revoltați.

MOISE DRAGOSI (*1787), episcop român unit al Oradiei. E primul episcop unit independent al acestei dieceze, numit la 1776 și sfîntit în 1777, fiind sufragan al arhiepiscopului de Strigoniu.

MOISEI, c. rur. jud. Maramureș, plasa Vișeu; 5000 loc. Stație c. f. linia Valea Vișului-Borșa.

MOISIL CONSTANTIN (*1876), profesor de isto-

Moise
(de Michel Angelo).

MOJ-rie la liceul „Spiru Haret” din București, conser-
MOLvatorul colecției numismatice a Academiei Române, director general al Arhivelor Statului, membru corespondent al Academiei Române (1913). A publicat studii asupra monetelor și medaliilor noastre vechi (*Monetele lui Mircea, 1911, Medaliile lui Brîncoveanu, 1914, Efigiile monetelor ale Domnilor români, 1915, etc.*), o lucrare generală (*Cum trebuie înțeleasă istoria Românilor, 1920*); conduce *Buletinul Societății numismatice române*.
MOJNA, com. rur. jud. Tîrnava-Mare plasa Medias; 2188 loc.

MOKA, oraș în Arabia, port la marea Roșie, (golful Aden); 5000 loc; cultură mare de cafea. În sec. xviii fu orașul principal din Yemen.

MOLDOVA @ riu, afluent al Siretului, izvoarăste în Bucovina udd jud. Cîmpulung, Fălticeni, Neamț și Roman, trece pe lângă orașele Cîmpulung, Gura Humorului, Roman și mai multe sate. Primește mai mulți afluenți, între cari: Sadova, Moldovița, Humora, Neamtu. ¶ @ com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Palanca; 2141 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Ivănești-vechi. ¶ @ sat, jud. Hotin lângă Nistru plasa Chelminți; 2105 loc. După legea 1929 ține de circ. com. Ianauți.

MOLDOVA-NOUĂ comună rurală județul Caraș, plasa Moldova-nouă; 4246 locuitori.

MOLDOVA-VECHE, 2011 locuitori. În apropiere se găsesc zăcămintele de huilă.

MOLDOVA-SULIȚA, circ. comunală județul Cîmpulung cu 2 sate (1929).

MOLDOVA, principat întemeiat pe la finele sec. xiii și prima jumătate a sec. xiv de voievozi veniți din Maramureș, unde se găseau în luptă cu Ludovic, regele Ungariei, care voia să aibă stăpînire asupra acestui ținut. Dacă *Dragoș* e socotit ca întemeietorul principatului, se pare că *Bogdan* e cel care a așezat definitiv domnia Moldovei. Unele povestiri populare au făcut din amândoi o singură persoană (*Bogdan Dragoș*). După el au început lupta între pretendenți, de regulă frați sau rude între ei, așa că domniile lor au fost scurte și turburate. *Alexandru cel Bun* e cel dintîi care reușește să se mențină peste 30 de ani (ca. 1400—1432), să aibă relații strînse cu vecinii, să organizeze statul și să-i dea și o ierarhie bisericească. După altă serie de domni, vine epoca lui *Ștefan cel Mare* (1457—1504), vrednică de ținut mînt prin lungimea și însemnătatea ei. Sub el încep luptele cu Turcii; după el se stabilește un fel de protectorat al Turcilor, care, cu vremea, se transformă într-o adevărată suzeranitate, căci domni se urcă pe tron cu ajutor turcesc, cad și prin luptele interne, dar și prin ingerințele Turciei. O clipă Moldova face parte din stăpînirea lui Mihail Viteazul (1600), ca parte din întregul pămîntului românesc; apoi lucrurile își reliau cursul, politica țării fiind în legătură cu Polonia și cu Turcia. La începutul sec. xviii, cu ridicarea puterii Moscovei, se încearcă o scăpare de sub Turci, dar fără succes. Statul moldovenesc se menține, își urmează tradiția, dar de pe la mijlocul acestui secol încep luptele între Ruși și Turci pentru stăpînirea țărilor române, în cari lupte se amestecă uneori și Austria. În acest timp Austria răpește Bucovina, și Rusia, Basarabia. Ocupații streine și încercarea Grecilor eteriști turbură viața locuitorilor ei în primele decenii ale sec. xix. După acest eveniment, încep Domniile naționale și în timpul lor începe să pătrundă spiritul nou occidental, susținut mai ales prin tinerii cari se întorc de la studii din Occident; se încearcă introducerea unor idei mai liberale, se încep apropiieri între tineretul cult din ambele principate și ideea unirii între cele două principate prinde rădăcini din ce în ce mai puternice, politica ambelor state se îndreaptă spre aceleași țeluri; emigrații de la 1848 pun Europa Occidentală în cunoștință de aspirațiile poporului român și astfel în 1859 se realizează unirea personală a Moldovei cu Muntenia, prin Cuza, iar la 1862 unirea definitivă și astfel se naște **ROMÂNIA**. (— **MUNTENIA** și **ROMÂNIA**).

JUDEȚELE MOLDOVEI

După D. Cantemir ca. 1714	După cataografia din 1809	După regula- mentul Organic 1831	Buletinul ale- gerilor p. div. ad hoc 1857
1. Akkerman			
2. Bacău	1. Bacău 2. Bender 3. Botoșani 4. Căușani, Akkerman, Chilia	1. Bacău 2. Botoșani	1. Bacăul 2. Botoșeni
3. Bugac			3. Cahul
4. Cernăuți			
5. Chilia			
6. Cîrligă- tura	5. Cîrligătura	3. Cîrligă- tura	
7. Covurluiu	6. Cîrligătura		
8. Dorohoiu	7. Covurluiu	4. Covurluiu	4. Covurluiu
9. Eși	8. Dorohoiu	5. Dorohoiu	5. Dorohoiu
10. Fălcii	9. Eși	6. Iași	6. Iași
	10. Fălcii	7. Fălcii	7. Fălcii
	11. Grecești		
	12. Herța	8. Herța	
11. Hirlău	13. Hirlău	9. Hirlău	
	14. Motărnicieni		
12. Hotin	15. Hotin		
13. Ismail	16. Ismail		8. Ismail
14. Lăpușna			
15. Neamț	17. Neamț	10. Neamț	9. Neamțul
16. Orhei	18. Orhei		
17. Putna	19. Putna	11. Putna	10. Putna
18. Roman	20. Roman	12. Roman	11. Romanul
19. Soroca	21. Soroca		
20. Suceava	22. Suceava	13. Suceava	12. Suceava
21. Tecuciu	23. Tecuciu	14. Tecuciu	1. Tecuciu
	24. Tomarova		
22. Tutova	25. Tutova	15. Tutova	14. Tutova
23. Vaslui	26. Vaslui	16. Vaslui	15. Vaslui

ȘIRUL DOMNILOR MOLDOVEI după Xenopol și Iorga. Deosebiri de la Iorga sînt arătate cu []. Semnul (?) arată că anii sînt date nesigure.

Dragoș, Sas și Bal 1288—1348 [*Dragoș* ca. 1352—53, Sas ca. 1360].

Bogdan I 1348—65 (?) [ca. 1360].

Lațcu 1365 (?)—74 [ca. 1364—ca. 1372].

Iuga Corlatovici 1374—75 [ca. 1372—77].

Petru Mușat 1375—91 [*Ștefan* 1377—ca. 78, *Petru I.* ca. 1378—ca. 93].

Roman Mușat (prima domnie) 1391—94 [ca. 1393—ca. 94].

Ștefan Mușat și fiii Ștefan și Petru 1395—99 [*Ștefan* 1394—1400].

Roman (a doua domnie) 1399—1400 [*Iuga* 1399—1400].

Iuga 1400—1401.

Alexandru cel Bun 1400—1432 [1400—1432].

Ilie (prima) 1433 [*Iliș* 1432—34].

Ștefan III (prima) 1433—35 [1434—35].

Ilie (a doua) și *Ștefan III* (a doua) 1435—44 [1435—43].

Ștefan, Roman II și Petru 1444—47 [*Ștefan* 1443—47].

Roman II 1447—48.

Petru (a doua) și *Alexandru* (prima) 1448—49.

Bogdan II 1449—51.

Alexandru (a doua) și *Petru* (a treia) 1451—55.

Petru (a patra) 1455—57.

Ștefan cel Mare 1457—1504.

Bogdan Incruciatul 1504—1517.

Ștefan cel tînar (*Ștefăniță*) 1517—1527.

Petru Rareș (prima) 1527—1538.

Ștefan Lăcustă 1538—40.

Alexandru Cornea 1440—41.

Petru Rareș (a doua) 1541—46.

Ilie 1546—51.

Ștefan Rareș 1551—52.

Alexandru Lăpușneanu (prima) 1552—61.

Iacob Eraclid 1561—63.

Ștefan Tomaș 1563—64.

Lăpușneanu (a doua) 1564—68.

Bogdan IV 1568—72.

Ion Armeanul zis cel Cumplit 1572—74.

Petru Schiopul (prima) 1574—79. [*Ion Potcoavă* 1577, *Petru Schiopul* 1578—79].

Iancu Sasul 1579—1582.

Petru Șchiopul (a doua) 1582—91.
 Aron Emanoil zis Tiranul (prima) 1591—93 [1591—92, Alexandru cel Rău 1592, Petru Cazacul 1592].
 Aron Tiranul (a doua) 1593—94 [1592—95].
 Ștefan Răsvan 1594—95 [1595].
 Ieremia Movilă 1595—1606 [Mihaiu Viteazul 1600].
 Simion Movilă 1606—08 [1606—07, Mihail Movilă 1607].
 Constantin Movilă 1608—1611.
 Ștefan Tomșa (prima) 1611—15.
 Alexandru Movilă 1515—1516.
 Radu Mihnea (prima) 1616—19.
 Gaspard Grațiani 1619—20.
 Alexandru Iliș 1620—22 [1620—21].
 Ștefan Tomșa (a doua) 1622—23 [1621—23].
 Radu Mihnea (a doua) 1623—26.
 Miron Barnovschi 1626—29.
 Alexandru Cocorul (prima) 1629—30.
 Moise Movilă (prima) 1630—31.
 Alexandru Cocorul (a doua) 1631—32 [Alexandru Iliș 1631—33, Miron Barnovschi 1633].
 Moise Movilă (a doua) 1633—34.
 Vasile Lupu 1634—54 [1634—53].
 Gheorghe Ștefan 1654—58 [1653—1658].
 Gheorghe Ghica 1658—59 [Constantin Basarab 1659—1661].
 Ștefan sau Ștefăniță 1659—61.
 Eustratie Dabija 1661—66 [1661—65].
 Gheorghe Duca (prima) 1666—67 [1665—66].
 Iliș 1667—69 [1666—68].
 Gheorghe Duca (a doua) 1669—72 [1668—72].
 Ștefan Petriceico 1672—74.
 Dumitrașcu Cantacuzino (prima) 1674—75.
 Antonie Ruset 1675—78.
 Gheorghe Duca (a treia) 1678—84.
 Dumitrașcu Cantacuzino (a doua) 1684—1685 [Ștefan Petriceico 1684, Dimitrie Cantacuzino 1684—85].
 Constantin Cantemir 1685—93.
 Constantin Duca (prima) 1693—96 [1693—95].
 Antioh Cantemir (prima) 1696—96 [1695—1700].
 Const. Duca (a doua) 1700—1704 [1700—1703].
 Mihail Racoviță (prima) 1704—05 [1703—05].
 Antioh Cantemir (a doua), 1705—07.
 Mihail Racoviță (a doua) 1707—09.
 Nicolae Mavrocordat (prima) 1709—11 [1709—10].
 Dim. Cantemir 1711 [1710—11].
 Nicolae Mavrocordat (a doua) 1711—16.
 Mihail Racoviță (a treia) 1716—27 [1716—26].
 Grigore Ghica (prima) 1727—33 [1726—33].
 Constantin Mavrocordat (prima) 1733—35.
 Grigore Ghica (a doua) 1735—41 [1735—39, ocupația rusească 1739, iarși Ghica—1741].
 Const. Mavrocordat (a doua) 1741—44 [1741—43].
 Ioan Mavrocordat 1744—47 [1743—47].
 Grigore Ghica (a treia) 1747—48.
 Const. Mavrocordat (a treia) 1748—49.
 Const. Racoviță (prima) 1749—53.
 Mateiu Ghica 1753—56.
 Const. Racoviță (a doua) 1756—57.
 Scarlat Ghica 1757—58.
 Ion Calimah 1758—61.
 Grigore Calimah (prima) 1761—64.
 Grigore Al. Ghica (prima) 1764—67.
 Grigore Calimah (a doua) 1767—69.
 Const. Mavrocordat (a patra) 1769.
 Ocupația rusească 1769—74.
 Grigore Al. Ghica (a doua) 1774—77.
 Const. Moruzi 1777—1782.
 Alexandru Mavrocordat (prima) 1782—85.
 Alex. Mavrocordat (a doua) 1785—86.
 Alexandru Ipsilanti 1786—88.
 Ocupația austriacă 1787—91.
 Ocupația rusească 1787—92.
 Alexandru Moruzi (prima) 1792—93.
 Mihail Suțu 1793—95.
 Alexandru Calimah 1795—99.
 Constantin Ipsilanti 1799—1801.
 Alexandru Suțu 1801—02.
 Alexandru Moruzi (a doua) 1802—06.
 Scarlat Calimah (prima) 1806.
 Alexandru Hangerii 1807.
 Scarlat Calimah (a doua) 1807.

Ocupația rusească 1808—1812.
 Scarlat Calimah (a treia) 1812—1819.
 Mihail Suțu 1819—1821.
 Turburările eteriei 1821.
 Ocupația turcească 1821—22.
 Ion Sandu Sturdza 1822—28.
 Ocupația rusească 1828—34.
 Mihail Sturdza 1834—49.
 Grigore Al. Ghica 1849—53.
 Ocupația rusească 1853—54.
 Grigore Al. Ghica 1854—56.
 Calmacam T. Balș, apoi N. Văgariș 1856—58.
 Calmacam St. Catargiu, V. Sturdza și A. Pannu 1858—59.
 Alexandru Ioan Cuza 1859—1862 (la această dată se proclamă unirea definitivă).

MOLDOVEI (MITROPOLIA) e înființată, după unii sub Alexandru cel Bun, după alții chiar mai înainte. Ea a avut reședința în Suceava, apoi în Iași; de aceea astăzi ea poartă titlul de Mitropolia Moldovei și Sucevei. După ultimele întocmiri, de eparhia ei țin județele Botoșani, Dorohoiu, Fălcișeni (Baia), Iași și Neamțu. Iată lista mitropoliților, după C. Erbișcanu, cu anul sau anii de funcționare, pe cît se cunosc: Ioasaf, Calistrat, Macarie I, Macarie II, Varlaam I, Mitrofan I, Eftimie Munteanul, Ștefan Munteanul, Teoctist I ca. 1399, Ioasif I ca. 1402, Grigorie I ca. 1435, Damian, Teoctist II 1454—1477, Filotein, Teofan I, Gheorghe I, Teodosie I, Ghedeon I, Pahomie, Varlaam II, David ca. 1478, Teoctist III 1509—1528, Neofit, Mitrofan II, Gheorghe II, Gheorghe III, Anastasie I ca. 1541, Grigorie II, ca. 1551, Gheorghe IV, ca. 1552, Grigorie II, ca. 1558, Teofan II ca. 1561, Macarie III ca. 1562—1564, Teofan II a doua oară, 1564—1570, Gheorghe V. ca. 1570, Anastasie II ca. 1572, Teofil ca. 1575, Anastasie II a doua oară ca. 1577, Eftimie Munteanul (?) 1578, Grigorie III ca. 1580, Gheorghe VI (Movilă) ca. 1581, Nicanor ca. 1582, Gheorghe V, a doua oară, ca. 1584, Anastasie III ca. 1590, Teodosie II (Barovschi) ca. 1605, Anastasie IV (Crimca) ca. 1609, Teofan III ca. 1617, Anastasie IV a doua oară, ca. 1620, Anastasie ca. 1631, Varlaam III ca. 1632—ca. 1655, Ghedeon II, ca. 1655—1660, Sava I, 1660 ca. —1673, Dositein, 1673—1674, Teodosie III, ca. 1674, Dositein a doua oară, 1675—1686, Ioan, Teofan IV, Sava II, ca. 1691, Misail ca. 1702, Ghedeon III ca. 1708, Gheorghe VI ca. 1723, Nichifor ca. 1729, Antonie, Nichifor a doua oară 1740, Iacov I 1750—1758, Gavril I (Calimah) 1758, Leon 1786, Ambrosie 1788, Gavril II 1792, Iacov II (Stamatic) 1792—1803, Veniamin (Costache) 1803—1808, Gavril II, a doua oară, 1808—1812, Veniamin, a doua oară, 1812—1842, Locotenentă 1842—1844, Meletie 1844—1848, Locotenentă 1848—1851, Sofronie (Miclescu) 1851—1860, Locotenentă 1860—1863, Calinic (Miclescu) provizoriu 1863—1865, Calinic definitiv 1865—1875, Ioasif (Naniescu) 1875—1901, Partenie (Climeni) 1902—1908, Pimen (Georgescu) 1909.

MOLDO-VALAHIA, nume dat de streini principatelor în epoca după 1848 în vremea cînd Românii făceau propagandă pentru unire.

MOLDOVAN DIMITRIE (*1811†1889), inginer român în Transilvania. S'a ocupat cu exploatarea de mine; a luat parte la revoluția din 1848, fiind ales în comisiunea care avea să ducă înapoi petițiunea de drepturi. După revoluție, a ocupat funcțiuni în Transilvania și în Viena.

MOLDOVAN SILVESTRU (*1861†1915), publicist român în Transilvania. A publicat *scrierile pentru popor* (*Păcală și Tindală*, 1884; *Fieca a nouă mame*, 1885, *Povestea lui Ignat*, 1885) și o serie de publicații geografice asupra diferitelor regiuni ale Transilvaniei (sub titlul de *Tara noastră*, 1894, 1898, 1911, 1913), apoi un *Dicționar geografic* (cu N. Togan), 1909.

MOLDOVAN ȘTEFAN (*1813†1900), profesor și preot român în Transilvania. A fost profesor în Blaj, protopop în Mediaș; vicar episcopesc în Lugoj. A publicat documente în revista „Transilvania”.

MOLDOVAN VASILE (*1824†1895), om politic român în Transilvania. A fost „prefect de legiune” în revoluția din 1848, a luat parte la

multe lupte, s'a retras în munții Apuseni, unde s'a distins în luptele contra lui Hatvani. După revoluție, a ocupat funcțiuni administrative (vice-notar, vice-comite).

MOLDOVANU-MICU IOAN (*1833 †1915), cleric și profesor român. A studiat la Blaj, Pesta și Viena, a fost profesor în Blaj, preot (1859), canonic (1879), director al gimnaziului; mai târziu vicar capitular și a condus arhiepiscopia în lipsa unui titular (1892—1895). Ca scriitor, a fost ales președinte al „Asociațiunii transilvane” și membru al Academiei Române. Op. pr. *Dicționarul latin-român*, 1864; *Acte sinodale ale bisericii de Alba Iulia și Făgăraș*, 1869—1872; *Istoria Patriei*, 1875.

I. Moldovanu-Micu.

MOLDOVEANUL, vîrf în Carpați în munții Făgărașului; înalt 2550 m.

MOLDOVIȚA ⊙ com. rur. jud. Cîmpulung plasa Moldovița; 6290 loc. circ. com. cu 2 sate (1929). În satul *Moldovița-Fierăstrău* e capul liniei ferate laterale de la Vama. ♀ ⊙ mănăstire jud. Cîmpulung în circ. com. cu același nume. Zidită de Alexandru cel Bun pe la 1401. Mănăstirea s'a desființat, dar clădirile au rămas. Cele mai multe sînt ruinate. În biserică se păstrează obiecte de mare preț, unele din vremea lui Ștefan cel Mare. ♀ ⊙ rîu afluent al Moldovei pe stînga.

MOLEȘTI, com. rur. jud. Lăpușna plasa Iașoveni; 2120 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Costești.

MOLDOVEANU IULIU medic român. Profesor de igienă și igienă socială la Facultatea de medicină din Cluj. Membru corespondent al Academiei Române (1920).

MOLIÈRE [molier] **JEAN BAPTISTE POQUELIN** (1622-1673), actor și autor dramatic francez, cunoscut în toate țările. În rom. s'au tradus principalele lui opere și unele de mai multe ori: *Precioasele* (de I. Ghica, 1835) și *Prețioasele ridicole* (de N. A. Bogdan, 1925), *Bădăranul* (de Căpitan I. Voinescu II, 1835), *Amfitrion* (de Heliade, 1835), *Violențele* (de C. Rosetti, 1836, altă trad. în B. p. toți), *Domnul Pursoniac* (de Grigore Grădișteanu, 1836), *Socrul* (de I. Ruset, 1836, altă de Erdeli, 1840, altă de I. Stroja, 1911, altă de Mefisto, 1902), *Sicilianul* (de I. Burchi, 1836), *Don Juan* (de M. Costescu, 1846), *Misanthropul* (de G. Sien, 1854, altă de B. Florescu, 1875), *Amorul doctor* (1872 și altă 1895 de I. Scepul), *Tartuf* (de Chirculescu, 1873, altă de S. Virgolici, 1879, altă de H. Lecca, f. a.), *Boatavul închipuit* (f. a.), *Școala bărbăților* (de Alexandrescu-Dorna, f. a.), *Doctorul fără voie* (1906), *Sganarel* (de I. Stroja, 1911), *Școala femeilor* (de G. Gesticone, 1922).

Molière

MOLINARI GUSTAVE (*1819 †1911), economist belgian. A susținut principiul liberului-schimb afirmînd că legile economice sînt tot așa de stricte ca și cele fizice. Membru al Institutului Franței 1874. Op. pr. *Curs de economie politică* (1855), 1880), *Morala economică* (1888), *Teoria progresului* (1880).

MOLIVDOS COMNEN IOAN (†1719), medic grec stabilit în România. Doctor de la Padova (1686), a fost profesor la Academia grecească din București 1689—1700; apoi a devenit mitropolit al Distretului (Siliștră) cu numele *Ieroteia*.

MOLNAR DE MÜLLERSHEIM IOAN înainte **PIUARIU** (*1749 † ca. 1815), medic român în Transilvania. A fost înobilat și atunci și-a modificat numele. A publicat cărți de specialitate interesante și pentru chestiunea terminologiei medicale românești. S'a ocupat și de chestiuni economice

(*Economia stupilor*, 1785, *Sporirea stupilor*, 1808); a publicat un dicționar german-român (1788), o *istorie universală* tradusă (1800), și un curs de *retorică* (1798).

MOLOVATA, com. rur. jud. Orheiul plasa Susleni; 3417 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Susleni.

MOLTKE HELMUTH CONTE (*1800 †1891), feld-mareșal prusian. Ajută pe Sultanul Mahmud II să și reorganizeze armata; participă la campaniile contra Danemarcei, Austriei și Franței (1870), ca șef de stat major.

H. Moltke.

MOMIȚA, deal în jud. Putna, dominînd valea rîului Sușița. Aci au fost trei mari lupte, în cursul marelui războiu: a. la 8 Ianuarie 1917, cînd Germanii au luat toată înălțimea, învingînd trupe rusești și la 9 Ianuarie cînd trupe româno-ruse au atacat și contra-atacat, dar dealul a rămas împărțit între cei doi beligeranți; b. la 28 Februarie 1917, cînd Românii au încercat, fără succes, să ocupe dealul întreg; c. la 24 Iulie 1917, cînd, în desfășurarea bătăliei de la Mărăști, trupe ruso-române au cucerit înălțimea.

MOMMSEN THEODOR (*1817 †1903), istoric german. Profesor la Altona, Leipzig, Zürich, Breslau, Berlin (1858); ziarist și politic militant contra Franței. Cunoscut în toată Europa prin studiile sale asupra istoriei Romanilor: *Sistemul monetar* (1850), *Cronologia romană pînă la Cezar* (1860), *Testamentul lui August* (1865), *Digestele lui Justinian* (1866), *Istoria romană*, trad. în mai toate limbile. A fost directorul publicației monumentale *Corpus inscriptionum latinarum* a Academiei din Berlin. Membru asociat al Academiei de inscripțiuni din Paris (1895). Membru onorar al Acad. Române (1879). Premiul Nobel 1902.

Th. Mommsen.

MOMULEANU PARIS BARBU (*1794 †1837), scriitor român. A publicat mai multe volume de *poezii* (1822, 1825): Lăudat de Heliade, ridiculizat de alții, e pomenit de Eminescu în „Epigonii”: „Mumulean glas de durere”, aluzie la poezia *Plîngerea și învingerea Patriei*.

MONACO, principat pe țărmul francez al Mediteranei; supr. 157 hectare, 15.000 loc.; are un port frumos, un oraș vechiu (*Monaco*) și unul nou (*Monte-Carlo*). Guvernat de un prinț și de un consiliu de stat. La Monte-Carlo e un casino vestit, unde vin, iarna mai ales, vizitatori din toate țările, din cauza climii calde și egale și vegetației bogate chiar cu plante tropicale. Orașul e vechiu: ar fi o colonie feniciană.

MONASTIR ➡ **BITOLIA**.

MONET CLAUDE (*1840 †1926), pictor francez. Unul din reprezentanții școlii zise impresioniste.

MONGE [monj] **GASPARD** (*1746 †1818), matematician francez. A participat la expediția lui Napoleon în Egipt; prof. la școala politehnică, membru al Academiei de științe; pierdu toate situațiile în timpul Restaurațiunii. Este creatorul geometriei descriptive; a publicat studii asupra ecuațiilor, etc.

MONGOLIA, regiune din Asia, parte din China (➡ Asia); supraf. 2.787.600 km. p.; ca. 3.000.000 loc. budhiști. Pămîntul puțin fertil, climă neegală; țară săracă.

MONITEUR DU PÉTROLE ROUMAIN, ziar, București, întemeiat în 1904.

MONITORUL OFICIAL, organul în care se publică actele de stat: legi, decrete, decizii, etc., precum și desbaterile Corpurilor legiuitoare. A fost înființat în Moldova (*M. O. al Moldovei*) în 1858 sub conducerea lui Teodor Codrescu, în Muntenia (*M. o.*

al Tărilor Românești) în 1859; de la 1862 s'a numit M. O. al Principatelor unite; de la 1866, Monitorul Jurnal Oficial al României, de la 1884 numai Monitorul Oficial.

MONLAU FELIPE (*1871), scriitor spaniol. S'a ocupat de filologie și de gramatică. Are și o scriere despre *idioma valaco o romance oriental* (1868). A fost membru onorar al Academiei Române (1870).

MONOFISIȘI, eretici creștini din Orient, cari admiteau că Iisus a avut o singură natură: cea omenească.

MONROE [monro] **JAMES** (*1759†1831), al 5-lea prez. al Statelor Unite (1816); autorul faimoasei declarațiuni (doctrina lui M.) de la 2 Decembrie 1823: continentele americane nu pot admite nici o colonizare europeană; orice intervenire a vreunui stat european ca să supună vreun stat din America sau să-i influențeze soarta se va considera ca o manifestație ostilă Statelor Unite.

MONSIGNY PIERRE ALEXANDRE (*1729†1817), compozitor fr.; membru al Academiei de belle-arte (1813). Op. pr. *Dezerorul* (1769), *Belle Arsène* (1775), *L'enfant trouvé* (1777).

MONTAIGNE MICHEL DE (*1533†1592), moralist francez, autorul cunoscutelor *Essais* (1580).

MONTANDON ARNOLD (*1852†1922), naturalist francez. A venit în țară în 1877 în administrația Domeniilor Coroanei și apoi a fost numit administrator al Domeniului de la Sinaia pînă în 1886. A publicat numeroase memorii asupra plantelor și insectelor din țara noastră în diferite reviste de specialitate din Franța, Italia, Viena, București, Pesta. În 1887 a scris o carte: *Excursi-on en Dobroddia*. A fost membru corrisp. al Academiei Române (1905).

MONTE-CARLO, oraș în principatul Monaco, 3000 loc., iarna vin vizitatori mulți.

MONTE-CRISTO CONTELE DE, roman de Alexandru Dumas tatăl 1841—45. Trad. și în rom. (— **DUMAS**).

MONTECUCOLI RAYMOND CONTE (*1609†1681), general austriac, participă la campaniile din 1645, 1646, 1647 contra Suedezilor, contra Turcilor în 1664, contra Francezilor în 1672.

MONTEGUT ÉMILE (*1825†1895), critic francez colaborator la „Revue des deux mondes” între 1847—1870.

MONTEL PAUL, matematician francez. Profesor de mecanică rațională de facultatea de științe din Paris. A publicat un studiu despre *funcțiunile convexe* în „Buletinul Societății române de științe” (1927). Membru corespondent al Academiei Române (1929).

MONTENEGRO (și **MONTENEGRU**; în limba lor: CERNĀ-GORA), principat în Peninsula Balcanică pe malul Adriaticii; supr. 9080 km. p.; 227000 loc. capitala: Cetinje. Țară muntoasă și săracă, locuitori războinici. Ea făcu parte din vechea Serbie, iar după înfrîngerea de la Kossovo (1389) și distrugerea statului sîrbesc, reuși să-și păstreze o relativă independență; luă parte la toate războaiele din peninsula; după războiul mondial fu alipită la statul mărit al Iugoslaviei.

MONTEORU, stație c. f. jud. Buzău lîngă orașul Buzău (11 km.). În com. Monteoru e o școală de meserii. Exploatare de petrol.

MONTESQUIEU CHARLES SECONDA BARON (*1689†1755), scriitor francez. Fumagistrat, dar nu stăruie în această carieră, ci se devotă studiilor istorice și filozofice; membru al Academiei Franceze (1727). Op. pr. *Lettres persanes* (1721), satiră contra societății franceze contemporane; *Considérations sur les causes de la décadence des Romains et de leur décadence* (1734); *L'esprit des lois* (1748). Scrierile sale avură mare influență asupra spiritului public și contribuă la pregătirea marelui revoluții. Traduceri românești: *Mărima Romanilor* (de Stanciu Căpățineanu, 1830), *Firea legilor* (în „Foia pentru minte” 1842, fragmente), *Scri-sorile persiene* (de I. G. Diamand în ziarul „Românul”, 1880).

MONTESUS DE BALLORE FERNANDO CONTE (*1923), sismolog francez. A fost chemat să

organizeze serviciul special din Chili; a scris în Analele institutului meteorologic român: *La Roumanie et la Bessarabie sismique*. A fost membru corespondent al Academiei Române (1913).

MONTEVIDEO, cap. republicii Uruguay (— **AMERICA**) pe Rio de la Plata; 448.000 loc.

MONTGOLFIER JOSEPH (*1740†1810) și **ÉTIENNE** (*1754†1799), fizicieni și mecanici francezi. Au inventat aerostatul care le-a purtat numele.

MONTPELLIER [monpelle], oraș în Franța (— Franța), 83.000 loc.; are o Universitate și alte școli superioare; ținut bogat, multe industrii. Are un arc de triumf din timpul lui Ludovic XIV, o catedrală din sec. xiv, palat de justiție din sec. xvii. Vechimea lui se poate urmări pînă la 1141.

MONTREUX, oraș în Elveția (cantonul Vaud) pe lacul Lemán; 18.000 loc.; stațiune climaterică de iarnă; în jur plantații importante de vii.

MONTYON AUGET BARON (*1733†1820), economist și filantrop francez, lăsa prin testament Academiei un capital important, din care în fiecare an se premiază cărți și din care se dă un premiu faptei celei mai virtuose din cursul anului (*priz de vertu*).

MOORE [mur] **THOMAS** (*1779†1852), poet englez. Mai cunoscute din operele lui sînt: *Lala-Rooch*, poem oriental (1817), *Irish melodies* (1817). La noi s'a tradus puțin din operele lui: în „Convorbiri literare” an. II (*Melodii irlandeze*) de C. Negruzzi și în „Literatorul”, 1880 (*Maria*).

MORARIU CONSTANTIN (*1854†1927), preot și scriitor bucovinean. Unul din întemeietorii foii populare „Deșteptarea” din Cernăuți. A publicat articole în „Biserica ortodoxă” din București, în „Patria” și în „Junimea literară” din Cernăuți, și cărți tratînd chestiuni religioase (*Cititi ce poate credința în Dumnezeu*, 1907, *Virtutea creștină*, 1907; *Ceva despre minuni*, 1921; *Fără lumina legii lui Hristos nu este minuire*, 1921; etc.), de istorie națională (*Părți din istoria Românilor bucovineni*, 1893, 94), traduceri din operele Sf. Ioan Crisostom (1889), din Goethe și Schiller.

MORARIU VASILE (*1850), jurist bucovinean. Fiul mitropolitului Silvestru. A fost magistrat în Bucovina și în Galiția, a fost deputat în Camera legislativă a Bucovinei. A contribuit la fundarea soc. muzicale „Armonia” (1881).

MORARIU ANDREEVICI CONSTANTIN (*1835†1875), profesor și preot în Bucovina. A predat limba română și religia la gimnaziul din Suceava, apoi morala la Institutul teologic din Cernăuți. A publicat manuale de religie pentru cursul secundar.

MORARIU ANDREEVICI SILVESTRU — **SILVESTRU. MORAT** (germ. **MURTEN**), oraș în Elveția (cant. Fribourg) pe lacul cu același nume; 2400 loc.

MORAVA ☉ rîu, afl. al Dunărei; lung. 319 km.; izvorăște din munții Sudeți și se varsă lîngă Pressburg (Bratislava). ☿ ☉ rîu, afl. al Dunării format din M. sîrbă și M. bulgară; 240 km. ☿ ☉ stație c. f. linia Ilia și Ilanul mare.

MORAVIA, fostă provincie a Austriei; azi face parte din Cehoslovacia. După împărțirea administrativă actuală formează un singur despartiment cu Silezia (*Morava a Slzko*) avînd 26.738 km. p., 3.335.000 loc. Cap. Brno (fost Brünn).

MOREA, peninsula în Grecia (în antică *Peloponez*); 22.101 km. p., 936.370 loc.

MORÉAS JEAN (= **PAPADIAMANTOPULOS**) (*1856†1910), poet fr. unul din întemeietorii simbolismului. S'a publicat puține traduceri din poeziile lui în rev. „Vieța nouă” de G. Duma, I. G. Teodorescu, etc.

MOREAU [more] **HÉGÉSIPPE** (*1810†1838), poet fr., mort tînr după o viață săracă. Poeziile apărură sub titlul *Myosotis*; cele mai bune sînt cele idilice și melancolice. Traduceri puține. Cităm: *Turturica* de Grigoriu în „Convorbiri literare”, 1880.

MORENI, com. rur. jud. Prahova pe valea Cricovului plașa Filipești; 4214 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929). Mari exploatări de petrol ale soc. Con

cordia, Astra, Creditul minier, Forajul, Steaua română, Redevența, Română-americană, etc. Capul unei linii de c. f. laterale care pleacă de la Băicoiu.

MORF ENRIC (*1818†1921), filolog german. S'a ocupat cu studiul limbilor romanice. Opere pr.: *Aus romanischen Sprachen und Litteraturen*, 1905; *Geschichte der französischen Litteratur*, 1914.

MORFEU, pers. mitol., zeul somnului, [al viselor și al nopții].

MORGAN [morghen] **JOHN PIERPONT** (*1837†1913), financiar american, Vestit prin organizările puternice de carteluri și trusturi, între cari *trustul oțelului*.

MORISENA, fostă capitală a fostului ducat din Banat, pe unde e azi localitatea Cenad.

MORITFELD, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Gătaia; 2076 loc.

MORLACI, locuitorii din Dalmatia, mai ales în Zara și Spalatto și în insule. Parte catolici, parte ortodocși. După unii scriitori, sînt Slavi (Serbo-Croați), după alții, Români cari și-au pierdut limba și în acest caz *Morlaci* sau *Morlahi* = *Mavro-Vlahi*, Valahi negri. Numărul lor e socotit de unii la 80.000.

MORMONI, sectă relig. America; întemeiată 1830 de Iosef Smith; admite poligamia. Trăiau pe un teritoriu rezervat în Statele-Unite, dar, interzicîndu-se poligamia, au emigrat în Mexic.

MOROIU CONSTANTIN, jurist român. A fost profesor la colegiul Sf. Sava din București. A publicat o colecție de legiuri. A tradus: *Văduva vicleană*, după Goldoni (1836).

MOROZENI, com. rur. jud. Orhei, plasa Isacova; 2350 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Isacova.

MOROZEWICZ IOSEF, naturalist polon. Profesor la Varsovia, membru al Academiei din Polonia, director al serviciului geologic. Stăruiește pentru colaborarea țărilor din jurul Carpaților la studiul geologic al acestor munți. E membru onorar al Academiei Române (1928).

MORSE [mors] **SAMUEL** (*1791†1872), fizician american, inventă *telegraful electromagnetic* și alfabetul care-i poartă numele.

MORTENI, com. rur. jud. Dimbovița, plasa Găești; 2536 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Puntea-de-Greci.

MORTUA EST, poezie de M. Eminescu, scrisă într-o primă formă în 1866, apoi refăcută și publicată întâiu în „Convorbiri literare”, 1 Martie 1871.

MORTUN VASILE G. (*1860†1919), om politic român. A fost unul din organizatorii partidului socialist în România; mult timp deputat; mai târziu s'a raliat cu mai toți conducătorii socialiști la partidul național-liberal și a fost ministru în 1907 (D. A. Sturdza), 1908 (Ion I. C. Brătianu), 1909 (idem), 1914 (idem), președinte al Camerei în timpul retragerii la Iași. Mortun (cu Ioan Nădejde) a fost directorul revistei „Contemporanul” (1881 și urm.); a publicat piese de teatru (*Zulia Hincu*, 1891, *Stefan Hudiici*, 1891) și multe din cuvîntările rostite în Cameră sau în întruniri publice.

MORU-GHIOL, lac jud. Tulcea com. Moru-ghiol; supraf. 200 hectare; comunică cu Dunărea printr-o gîrlă.

MORUS TOMMAS (*ca. 1480†1535), mare cancelar al Angliei, decapitat de Henric VIII, fiindcă nu i-a aprobat reformele și faptele. Op. pr.: *De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia* (1515 Basel). De la această scriere a rămas vorba *utopie*: idee sau plan nerealizabil.

MORUZI ALEXANDRU, domn de două ori în Moldova (1792 — 93, 1802 — 1806), și de două ori în Muntenia (1793 — 96, 1799 — 1801). Era fiul domnitorului Constantin. Se deosebia de acesta prin faptul că era lacom de bogății și nu se gîdea la interesele țării. Începînd șirul celor 4 domnii în Moldova nu stă decît opt luni și trece în Muntenia, pe care a găsit-o sărăcită, bîntuită de ciumă și de lăcuste, a speculat asupra griului și

porumbului, făcînd un fel de monopol al său personal din cumpărarea și apoi vînzarea către public a acestor produse. Simțind că intrigile au să-l doboare, părăsește tronul. Revine după cîtva timp și stă doi ani, căuțînd să a-dune bani, avînd în același timp și mari dificultăți din pricina incursiunilor lui Pas-vanoglu, pe care Sultanol îl iertase și-i dăduse iar titlul de pașa. În acel timp orașul Tirgu-Jiu a fost pustit și Craiova prădată și arsă. Plecînd din București, el ia chiar în anul următor domnia Moldovei, pe care o ține patru ani, dar fu silit a o părăsi din pricina greutăților politice externe a Turciei, pe care o con-ducea fratele său dragomanul Dimitrie, și din pricină că duceau o politică de duplicitate, căuțînd a fi amici și cu Turcii și cu Francezii și cu Rușii.

Alexandru Moruzi.

MORUZI CONSTANTIN, domn al Moldovei 1777—1782. Era dragoman al Porții și uneltise ca Grigore Ghica să fie pedepsit cu moartea. În politica externă a servit interesele Turciei, căuțînd să o împace cu Rusia în contra Austriei, dar și pentru a-și asigura, prin aceasta, tronul. În politica internă s'a arătat bun administrator, între altele, împiedecînd intrarea rachiurilor din Polonia pentru a proteja industria națională a fabricilor de rachiu (velnițe).

Constantin Moruzi (după o stampă din col. Academiei).

MORUZI DIMITRIE (†1812), fiul lui Constantin Vodă, mare dragoman, frate cu Alexandru domnul. A fost delegatul Turciei în timpul tratatelor de pace cu Rușii, cari s'au încheiat la București în 1812 prin răpirea Basarabiei de către Ruși. Guvernul său, socotînd că a trădat interesele statului, l-a decapitat.

MORUZI DIMITRU P. (*1847†1916), colonel român. A fost prefect de poliție multă vreme în timpul guvernării lui Ion Brătianu (1881), mai tirziu a devenit membru al partidului conservator și a reprezentat în Parlament județul său Dorohoiu.

MORUZI DIMITRIE (*1860†1914), scriitor român din Basarabia. A fost ofițer în armata rusă. Trece în Moldova, a fost cîtva timp subprefect în jud. Tulcea. A publicat cîteva studii sociale și politice (*Basarabia și viitorul ei*, 1905, *Problema iudească și poporul român*, 1914), o colecție de poezii (*Cîntece basarabene*, 1912) și cîteva romane (*Înstrăinații*, 1910, *Privegi în țară răpîtă*, 1912, *Moartea lui Cain*, 1914).

MOSCICKI IGNATIU (*1867), fizician și chimist polonez. În timpul cît patria sa era sub stăpînire streină, el a locuit în Londra, în Friburg, unde a fost pus în situațiuni științifice importante. În 1913 s'a creat pentru el catedra de *electrochimie* la politehnica din Lemberg și de atunci a lucrat în domeniul specialității sale și după ce patria a fost liberată, făcînd descoperiri și aplicațiuni de mare interes. În 1926 a fost ales președinte al republicii.

MOSCOPOLE sau **VOSCOPOLE**, oraș în Grecia. Era centru aromănesc foarte puternic.

MOSCOPOLENI, Aromâni din Albania, locuesc în *Pleasa de jos* și *Pleasa de sus*, *Dișnița*, *Poeni*, comune pur românești. Numele vine de la orașul *Moscopole*.

MOSCOVA (rus. MOSCOW; ital. MOSCA; fr. MOSCOU; germ. MOSKAU), oraș în Rusia, capitala actuală a republicii sovietice; 1.772.000 loc.; pomenită întâiu pe la 1147; vestită prin bisericile sale și prin cartierul zis Kremlin.

MOSELLE (germ. **MOSELL**), riu afluent al Rinului; izvorăște în Vosgi, udă Franța și Germania și se varsă în Rin la Coblenț; lung. 540 km.

MOSSO ANGELO (*1846†1910), fiziolog italian. A studiat circulația sîngelui și fenomenele cerebrale. Op. pr. *Frica* (1884), *Oboseala fizică și intelectuală, Educația fizică a tinerimii*.

MOSTAR, oraș în Iugoslavia (Herțegovina); 46.390 loc.

MOSTIȘTEA, riu, izvorăște la nordul jud. Ilfov, curge spre S se varsă în lacul cu același nume și de aci în Dunăre în fața insulei Albina.

MOSUL, oraș în Asia mică, pe Tigris, în regatul Irac; 60.000 loc.; mare industrie de țesătorie.

MOȘTEACĂ, jurnal țivil și cazon (umoristic), București, 1895—1901, director: *Anton Bacalbașa*.

MOȘANEȚI, circ. com. jud. Hotin, plasa Chelmenți cu 9 sate (1929).

MOȘI (TIRGUL MOȘILOR), veche sărbătoare în amintirea morților, care se face la noi în București. A devenit un simplu bîlciu, care începe Joi înainte de Rusalii. După unii, înființată de Alexandru Vodă Mircea, după lupta cu Ion Vodă cel Cumplit.

MOȘOAIA, circ. com. jud. Argeș cu 24 sate (1929).

MOȘII, stație c. f. lângă Cernăuți (3 km.) pe linia spre Bălți.

MOȘINOAELE, mănăstire de călugări, jud. Putna.

MOȘNA, com. rur. jud. Fălciu, plasa Răducăneni; 2749 loc. După legea 1929, face parte din circ. com. Răducăneni.

MOȘNIȚA, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Chișoda; 2125 loc.

MOȘOIU TRAIAN (*1868), general român. A comandat grupul celor patru divizii reunite sub conducere unică, la 24 Decembrie 1918, pentru a ocupa Transilvania. Cînd a început războiul contra Ungurilor cari atacară Transilvania, a fost numit comandant al grupului de Nord (16 Aprilie 1919). A fost ministru de războiu de la 2 Martie 1920 în guvernul prezidat de Vaida-Voevod și de comunicații în cel prezidat de Ion I. Brătianu, 1922.

MOȚAȘA CONSTANTIN (*1869†1931), fost profesor la Facultatea de medicină veterinară; șeful Serviciului veterinar din Direcția sanitară. A publicat articole în „Revista de medicină veterinară și zootehnie”, în „Bulletin de la section scientifique de l'Académie Roumaine”, ș. a. Op. pr. *Îngrijirea păsărilor 1922, Importanța politicii sanitară veterinară 1924, Profilaxia febrei aftoase, 1922, Boalele parazitare la animale cari se trec la om*.

MOȚRU, riu afluent al Jiului pe dreapta; se varsă în Jiu lângă comuna Gura-Motului.

MOȚĂȚEI ⊙ com. rur. jud. Dolj plasa Giubeș; 5594 loc. ⊙ stație c. f. linia Craiova—Calafat. Circ. com. cu 5 sate (1929).

MOȚI, nume dat locuitorilor din Munții Apusenii ai Transilvaniei. După unii, acest nume s'ar cuveni numai celor din cîteva sate (Vidra, ș. a.). Se ocupă cu tăierea lemnului din păduri și cu lucrarea vaselor. Au luptat cu energie în 1848. Din satele acestea a pornit revoluția lui Horia.

MOȚOC VORNICUL, boer moldovean. A avut mare rol în schimbările de domnie ce s'au făcut în Moldova de la 1552 cu Lăpușneanu, Despot-Vodă; Tomșa. Cronicarii spun că la venirea cu a doua domnie a lui Lăpușneanu s'a refugiat cu Tomșa în Polonia și a fost ucis acolo. Alte izvoare zic că a pierit în Iași. El este unul din eroii principali în nuela lui C. Negruzzi (*Alexandru Lă-*

Tip de Moț
lucrător de vase de lemn.

pușneanu) și în piesa lui Alecsandri (*Despot-Vodă*).

MOUNET [mune] **PAUL** (*1847†1922), actor fr. a jucat cu mare succes piese de V. Hugo și de Corneille.

MOUNET SULLY JEAN (*1841†1916), actor francez vestit prin rolurile din piesele lui Corneille Victor Hugo și Shakespeare.

MOUREU [murū] **CHARLES**, chimist francez, Membru al Academiei de medicină din Paris. A studiat diferite probleme ale sintezei în chimia organică, ale gazelor nobile și ale corpurilor antixigeni. E membru onorar al Academiei Române (1925).

MOUTON [mute*] **ETIENNE MARIUS** († 1831), consul al Franței în Iași; a fost profesor de limba franceză la Gimnaziul Vasilian din Iași; ținea și o băcănie.

MOUVEMENT ÉCONOMIQUE, revistă lunară, întemeiată de N. Xenopol, București, 904—1916.

MOVILA-MIRESEI, com. rur. jud. Brăila plasa Ianca; 3153 loc. Circ. com. cu 8 sate (1929). Aci e un lac sărat cu același nume.

MOVILĂ ALEXANDRU v, domn al Moldovei 1615—1616. E fiul lui Ieremia și frate cu Constantin, a cărui moarte vrea s'o răsbune. În adevăr, înălătură pe rivalul său Ștefan Tomșa dar are o domnie scurtă, fiindcă Radu Mihnea din Muntenia vine cu oști și-l învinge. E nevoit să fugă la Constantinopol, unde îmbrățișează religia mahomedană.

MOVILĂ CONSTANTIN (†1612), domn al Moldovei 1608—1611. E fiul lui Ieremia. Donnește sub tutela mamei sale Melania (sau Marghita); se menține prin sume de bani date unor persoane puternice din Constantinopol, dar e înlocuit de Turci și silit să se refugieze în Polonia, de unde vine cu armata, dar este învins în lupta de la Ștefănești (pe Jijia) și ucis.

MOVILĂ GAVRIL, domn al Munteniei 1618—20. Era fiul lui Simion. A domnit scurt timp, fiind înălăturat prin intrigi și dare de bani de către Radu Mihnea.

MOVILĂ GHEORGHE, mitropolit al Moldovei de două ori: în 1581, a stat puțin, căci văzînd propaganda anti-ortodoxă a Domnului Iancu Sasu, a părăsit scaunul și țara; în 1584, a revenit și a protestat contra încercării de a se schimba calendarul după indemnul Papei Grigore xii.

MOVILĂ IEREMIA (†1606), domn al Moldovei 1595—1606. Vine la tron cu ajutorul Polonilor, răsturnînd pe Răzvan, amicul lui Mihai Viteazul. Răzvan vine cu oaste din Ardeal, Ieremia fuge în Polonia, se întoarce cu oaste de acolo și învinge pe adversarul său și-l uicide. El este atacat de două ori de Mihai: în 1596, cînd acesta stă puțin în Moldova; în 1600, cînd se socotește stăpîn, pune un calmacam și se întitulează domn al Munteniei, Moldovei și Ardealului, dar și această izbîndă e trecătoare, astfel că Ieremia rămîne pe tron pînă la moarte.

Ieremia Movilă
(pictură mîn.
Sucevița).

MOVILĂ MIHAIL, fiu al lui Simion, a fost proclamat domn al Moldovei în 1607, dar a fost înălăturat de vărul său Constantin.

MOVILĂ MOISE, domn al Moldovei de două ori (1630—1631 și 1633—1634). Era fiul lui Simion. Numit după ce dăduse o mare sumă de bani la Constantinopol, e răsturnat prin același mijloc de Alexandru Coconul. Revine iarăși pentru un an, în care timp înșală pe Turci în folosul Polonilor și adună o însemnată avere.

MOVILĂ SIMION (†1607), domn al Munteniei 1600—1602 și al Moldovei 1606—1607. E fratele lui Ieremia. După ce Mihai Viteazul se retrage din Moldova și este bătut de Poloni la Teleajen, el intră cu armata în Muntenia și ocupă tronul. Stricînd tot ce făcuse marele său predecesor, își în-

MUV- strelinează simpatiile boerilor și, după ce Mihaile
MUN pier, este gonit. La moartea fratelui său Ieremia,
la tronul Moldovei, pe care-l ține cu mare greutate
un an, murind — poate
— otrăvit de cumnata sa.

MOVILĂ PETRU (*1597
†1647), mitropolit în Rusia
(„al Kievului, Halicului și a
toată Rusia”). Fiul lui Si-
mon, fost domnitor în prin-
cipate. Este autorul unei
vestite cărți *Mărturisirea
ortodoxă*, tradusă în rom. de
Radu Greceanu (*Pravoslav-
nica mărturisire*, 1691). A
ajutat pe Vasile Lupu la
răspîndirea cărților biseri-
cești, trimetîndu-i meșteri și
material tipografic.

Simion Movila
(după o perdea de la
mân. Sucevița).

MOVILEȘTI, familie boerească din Moldova
care a dat mai mulți domnitori
în ambele țări în vreme de 40
de ani de la 1595. După cro-
nicarul Neculce originea ei se
găsește la un boer naș *Aprodiu* Pu-
rice de pe vremea lui Ștefan cel
Mare (= *PURICE*).

MOVILĂ, com. rur. jud.
Putna, plasa Zăbrăuți; 2045
loc. După legea 1929, sat circ.
com. Zăbrăuți.

Mitrop.
Petru Movila.

MOXA zis și **MOXALIE**
MIHAIL (sec. xvii), călugăr și
scriitor român. A tradus *Pravi-
la de la Govora* (tip. 1640) și
a scris în 1620 o cronică intitulă-
tă *De începutul lumii de
mîntu*, o istorie universală pînă la 1489, imitată
după istorici bizantini.

MOZAMBIIC, posesiune portug. pe coasta de
R. a Africe; supr. 1.300.000 km. p., 300.000 loc.
(= *Africa*).

MOZART WOLFGANG AMEDEU (*1756†1791),
muzicant și compozitor austriac. Geniu precoce:
dădea concerte la 6 ani. A scris
foarte mult: simfonii, opere,
concerte, sonate, etc. Mai cu-
noscut: *Răpirea din Serai*
(1782), *Nunta lui Figaro* (li-
bretul după piesa lui Beaumar-
chais), *Fuierul fermecat*, *Don-
Juan*.

MOZĂCENI @ sat jud. Te-
leorman; are o școală de mese-
rii. Circ. com. cu 11 sate (1929).
¶ @ circ. com. jud. Argeș cu
8 sate (1929).

MRAZEC LUDOVIC (*1867),
naturalist român. Este profe-
sor la Facultatea de științe
din București de cristalografie
și petrografie (1894), membru al Academiei Ro-
mâne (1905). A publicat articole în: *Analele Aca-
demiei Române*, *Buletinul Soc. de Științe*, *Mo-
niteur du pétrole roumain*, *Anuarul Institutului
geologic*, *Zeitschrift der Internationalen Bohr-
techniken*, *Archive des sciences physiques et na-
turelles* din Geneva, *Bulletin de la section Scien-
tifique de l'Académie Roumaine*. S'a ocupat mai
ales de zăcămintele de sulf, asbest, minereuri
aurifere, de zăc. petrolifere și industria petroliu-
lui, de structura geologică a câtorva regiuni ale
țării. Comunicări la congresele internaționale ale
petrolului. A fost ministru de industrie în gu-
vernul prezidat de I. Brătianu (1927).

MUKDEN, oraș în China (Manciuria); 280.000
loc.; industrie de mătase. Aci a fost o luptă vestită
între Ruși și Japonezi în 1905.

MUKTAR PASA, general și diplomat turc. A luat
parte la războiul Crimeei, a obținut victorii impor-
tante în războiul din 1877—78, a pacificat Candia
în 1878, a fost comisar al Porții în Egipt în 1884.

Mozart:

MÜLLER MAX (*1823†1900), filolog englez
de origine germană. Profesor la Oxford, apoi la
Strassburg de limbi moderne și de gramatică com-
parată (1850—1869). Asociat al Academiei de
inscripțiuni din Paris (1869). Membru onorar al
Academiei Române (1875). Op. pr. *Rig Veda*, edi-
țiune (1849—1875), *Leccióni asupra științei limbii*
(1861), *Știința comparată a religiilor* (1874).

MÜLLER OTFRIED (*1797†1840), filolog ger-
man; prof. de arheologie la Breslau, Goettingen;
luă parte la săpături în Orient. Op. pr. *Manual de
arheologie* (1830); *Istoria literaturii eline* (1840).

MÜLLER ANDREAS (*1811†1890), pictor ger-
man. A fost profesor la Düsseldorf.

MÜLLER-GUTTENBRUNN ADAM (*1852),
scriitor german din Banat. A publicat romane
cu subiecte din viața Germanilor din Un-
garia. A fost directorul unui teatru din Viena.

MUNCA, organ social-democrat, București, 1890—
1894, red. I. Nădejde, C. Mille, I. Catina, P. Mu-
șotu, Al. Ionescu.

MUNCEL @ pisc în jud. Fălcișeni fost Su-
ceava (azi Baia). ¶ @ stație c. f. între Roman și Paș-
cani. ¶ @ circ. com. jud. Roman cu 8 sate (1929).
¶ @ sat jud. Putna, între apele Sușița și Ză-
brăuți. În apropiere de acest sat s'a dat, în zi-
lele de 1 și 3 Septembrie 1917, o mare luptă în-
tre trupele române și cele germane. Deși ofițerii
și soldații noștri au dat dovezi de neîgăduite
calități militare, n'au putut câștiga victoria, s'au
întors cu mari pierderi. În luptele acestea a că-
zut și sublocotenentul *Ecaterina Teodoroiu* (=
acest cuv.).

MÜNCHHAUSEN CAROL FREDERIC BARON
(*1720†1797), fost ofițer în armata rusă, devenit
proverbial prin cuvintele și faptele sale îndrăznețe.
„Aventurile” lui s'au scris întâiu în engleză
(1758), apoi s'au tradus în nemțești și în alte limbi.
În rom. avem o traducere din 1855: *Istoria și în-
timplările baronului de Münchhausen*.

MÜNCHEN (fr. *MUNICH*), oraș în Germania,
cap. Bavariei pe Isar; 671.000 loc. Istoria lui se
poate urmări pînă în sec. xi. Are universitate,
grădina botanică, academie de artă și muzee vesti-
te, școli și importante monumente de artă.

MUNKACSY [muncac] MIHALY (*1844†1900),
pictor ungur, trăi mai mult în Paris. Op. pr.
Ultima zi a unui osândit la moarte (1870), *Milton
dictină fetelor sale Paradisul pierdut* (1878), *Crist
întăina lui Pilat* (1880), *Ecce homo* (1897).

MUNTEANU GAVRIL (*1812†1869), scriitor
român din Transilvania. A fost pro-
fesor la seminariul din Buzău și la
cel din Rîmnic, apoi la Brașov pro-
fesor și director al gimnaziului ro-
mânesc. Membru al Academiei nu-
mit în 1866. A publicat cărți didac-
tice (*Carte de lectură*, 1857, *Gramati-
că română*, 1860—61, *Geografie*,
1864), un dicționar german-român
cu G. Baritiu, 1853—54, și mai multe
traduceri (*Werther de Goethe*, 1842,
Odele și epodele lui Horățiu, 1868, *Ope-
rele lui Tacit*, 1871).

Gav. Munteanu.

MUNTELE-MARE, vîrf în munții Bihorului,
înalt 1827 m.

MUNTENI @ stație c. f. jud. Vaslui între
Crasna și Vaslui. ¶ @ c. r. jud. Tecuciu, plasa
Nicorești; 2246 loc. După legea 1929, sat circ. com.
Ungureni.

MUNTENI-BUZĂU, com. rur. jud. Ialomița,
plasa Căzănești; 2348 loc. După legea 1929, ține
de circ. com. Căzănești.

MUNTEŢIA, nume care se dădea principa-
tului cuprins între Carpați, Dunăre, o linie con-
vențională care îl despărțea de Moldova. Poloni
li ziceau *Munkany*, alți streini li ziceau *Valahia* (sau
Vlahia = acest cuv.), în documentele interne sla-
vonești se găsește numele de *Ungrovlahia* (= acest
cuv.), în documentele interne românești găsim
expresia *Tara-Românească*. În alt înțeles *MunteŢia* este
numai partea din spre Răsărit de Olt, cînd cea din

spre Apus e numită **Oltenia**. În unele texte sau documente găsim și **Muntenia mare** spre deosebire de **Muntenia mică** (= Oltenia). Nu se știe cu precizie care au fost împrejurările în cari s'a format acest stat nici cine au fost întemeietorii. Probabil că au existat stăruțele conduse de **Iuși**, apoi de **voievozi** și după oarecare lupte unul din ei a supus pe ceilalți. După unii istorici, primul domn care și-a întins domnia peste ținuturile celorlalți este **Seneșlav** și apoi fiul său **Ivanco** sau **Tihomir**; după alții, este **Radu Negru**. După unii, lupta pentru supremație a pornit din Oltenia și de acolo a trecut pe deoparte în ținutul Făgărașului, pe de altă în ținutul Argeșului; după alții, puterea de stăpânire a venit din Făgăraș spre Argeș. Ori cum să fie, acest stat, odată întemeiat, la 1290 sau la 1320, a avut să lupte cu Ungurii, cari doreau să păstreze o supremație reală asupra lui, deși cea formală nu le era refuzată. În timpul lui **Mircea**, a cărui lungă domnie de peste 30 de ani formează un moment de căpetenie în desvoltarea statului, încep luptele cu Turcii și, deși victorios de multe ori, el e nevoit să găsească un mijloc de înțelegere cu ei. După moartea lui, încep lupte între pretendenți, toți urmași ai primilor domnitori, cari țin două veacuri (**DRACULEȘTI** și **DANESTI**). Aceste lupte se complică prin tendințele de expansiune ale Turcilor în aceste părți și de aci urmează și amestecul lor în conducerea țării ajutând pe unii contra altora. Secolul xvi se încheie cu figura măreață a lui **Mihailu**, care încearcă nu numai a se libera de supremația turcească, dar a uni toate țările românești sub un singur sceptru. Izbînda lui este trecătoare, dar ea lasă un ecou statornic în sufletele Românilor. Epoca de desvoltare culturală din timpul lui **Mateiu Basarab** e turburată prin luptele lui cu Domnitorul Moldovei; dar la finele secolului xvi și în primele decenii ale celui de al xvii vedem strălucita domnie a lui **Brîncoveanu**, însoțită însă de o luptă uneori surdă, alteori pe față între familiile sau fracțiunile de familii cari își susțin pretențiile la tronurile celor două principate. Schimbările domniilor dintr'un principat în altul se continuă și în sec. xviii. Poarta trimite aici numai oameni pe cari li crede devotați ei, dar unii din aceștia încep a uneli contra protectorilor lor înțelegîndu-se uneori cu Austria, alteori cu Rusia, adversarele Turciei. În acest timp o parte din pămîntul Țării-Românești trece în stăpînire Austriei (Oltenia, 1718), dar numai pînă în 1739, cînd revine la patria mamă. Deaici încolo evenimentele politice se desfășoară ca și în Moldova. Războaiele pe teritoriul lor, ocupații rusești sau austriace, eteria, toate aduc mari devastări și nenorociri, dar, după ele, în 1822 reîncep domniile pămîntene. Mișcarea din 48, înfrîntă mai ales după stăruința Rusiei, pune pe oamenii politici din Occident în curent cu faptele din aceste ținuturi și, după războiul Crimeei, prin voturile divanurilor ad-hoc și prin alegerea lui **Cuza** se ajunge la unirea principatelor (**MOLDOVA**).

JUDEȚELE MUNTENIEI

După peceera Condiciilor lui Caragea 1818	După Geografia lui Gentile 1835	După buletinul alegerilor pentru div. adhoc 1857
1. Argeș	1. Argeș	1. Argeș
2. Buzău	2. Brăila	2. Brăila
3. Dimbovița	3. Buzău	3. Buzău
4. Doljiu	4. Dimbovița	4. Dimbovița
5. Gorjiu	5. Doljiu	5. Dolji
6. Ialomița	6. Gorjiu	6. Gorji
7. Ilfov	7. Ialomița	7. Ialomița
8. Mehedinți	8. Ilfov	8. Ilfov
9. Muscel	9. Mehedințiul	9. Mehedinți
10. Olt	10. Muscelul	10. Muscel
11. Prahova	11. Olt	11. Olt
12. Romanși	12. Prahova	12. Prahova
13. Săcueni	13. Romanși	13. Românești
14. Slanic-Rimnic	14. Săcueni	14. Rimnicul-Sărat
15. Teleorman	15. Rimnicul	15. Teleorman
16. Vâlcea	16. Teleormanul	16. Vâlcea
17. Vlașca	17. Vâlcea	17. Vlașca
	18. Vlașca	

ȘIRUL DOMNILOR MUNTENIEI, (după Xenopol și Iorga. Pentru primele timpuri am notat și șirul stabilit de Onciul și General Năsturel. Deosebirile de la Iorga sînt arătate cu [], de la Onciul cu [*], de la Năsturel cu [* *].)

Radu Negru 1290—1310 [Seneșlav 1247] [*Basarab I 1310—1330], [*Tugomir 1288—1310].

Ivanco Basarab 1310—1320? [Ivanco sau Tihomir 1330] [*Ivanco 1310—1331].

Alexandru I Basarab ca. 1320—1364 [Basarab I ca. 1330—1340, Nicolae Alexandru ca. 1340—1364] [*Alexandru I 1330—1364] [*Nicolae Alexandru 1331—1364].

Vladislav I Basarab 1364—ca. 1375, [Vladislav zis și Vlaicu 1364—1380] [*Vladislav I 1364—1374] [*Vladislav I 1364—1374].

Radu 1375—1385 [1380] [*1374—1385] [*1374—1384].

Dan I 1385—1386 [ca. 1386] [*1384—1386].

Mircea cel Mare 1386—1418 [și Vlad I în același timp cu Mircea 1394—95].

Mihailu I 1418—1420.

Dan II 1420—1431 [*Dan II 1420—1424, Radu II 1427, Dan II, a doua, 1427—1431.] [*Radu II 1419—1421, Dan II 1421. Dan III 1421, Alex. Aldea 1427, Dan III 1428—30].

Alexandru Aldea 1431—35 [Radu Pleșuvul 1422—27 cu Dan, Basarab II Laiot 1431, Alexandru Aldea 1431—35].

Vlad Dracul 1435—39 [1435—46].

Dan III (prima domnie) 1439—41 [1446—1447].

Vlad Dracul (a doua domnie) 1441—46 [o singură domnie, vezi mai sus].

Dan III (a doua) 1446—1449 [o singură domnie, vezi mai sus].

Vladislav II 1449—56 [1447—56].

Vlad Tepeș (prima) 1456—62.

Radu cel Frumos 1462—72 [1462—74].

Laiot Basarab 1472—76 [1473—77].

Vlad Tepeș (a doua) 1476 [Nu e la Iorga].

Basarab cel Tânăr 1476—1481 [1478—82] [*Basarab III 1476—77, Tepeluș 1477—1482] [*Vlad II (a doua) 1476, Basarab IV 1478].

Vlad Călugăru 1481—94 [1482—95].

Radu cel Mare 1494—1507 [1495—1508].

Mihnea cel Rău 1507—10 [1508—10].

Vlad cel Tânăr sau Vladuț 1510—1512.

Neagoe Basarab 1512—21.

Teodosie 1521—1522 [1521].

Radu de la Afumași (prima) 1522—23 [Vlad Dragomir 1521, Radu Bădică 1521—24, Radu de la Afumași 1521—29].

Vladislav 1523—26 [1523—25].

Radu de la Afumași (a doua) 1526—29 [o singură domnie, vezi mai sus].

Moise 1529—30.

Vlad Inecatul 1530—32.

Vlad Vintila 1532—35.

Radu Paisie 1535—45.

Mircea Ciobanul (prima) 1545—54.

Pătrașcu cel Bun 1554—58 [54—57].

Mircea Ciobanul (a doua) 1558—59.

Petru Șchiopul 1559—67 [1559—68].

Alexandru 1567—77 [1568—77, Vintila 1574].

Mihnea II (prima) 1577—83.

Petru Cersei 1583—85.

Mihnea (a doua) 1585—91.

Ștefan Surdul 1591—92 [Ilie 1591, Radu 1591, Ștefan 1591—92].

Alexandru cel Rău 1592—93.

Mihailu Viteazul 1593—1601 [în timpul domniei lui e și Nicolae Patrașcu 1599—1600 și Simion Movilă 1600].

Simion Movilă 1601—02.

Radu Șerban 1602—11.

Radu Mihnea (prima) 1611—1616.

Alexandru Iliaș (prima) 1616—18 [Gavril Movilă 1616].

Gavril Movilă 1618—1620.

Radu Mihnea (a doua) 1620—1623.

Alexandru Cocosul 1623—26 [1623—27].

Alexandru Iliaș (a doua) 1627—29.

Leon Tomşa 1629—1633 [1629—32, Radu 1632].
Mateiu Basarab 1633—54 [1632—54].
Constantin Serban 1654—58.
[1654—58. Constantin Cîrnul]
Mihnea III 1658—59.
Gheorghe Ghica 1559—60.
Grigore Ghica (prima) 1660—64.
Radu Leon 1664—69.
Antonie din Popeşti 1669—72.
Grigore Ghica (a doua) 1672—74.
Gheorghe Duca 1674—1779 [1674—78].
Serban Cantacuzino 1679—88 [1678—1688].
Constantin Brîncoveanu 1689—1714 [1688—1714].
Ştefan Cantacuzino 1714—16 [—15].
Nicolae Mavrocordat 1716—30 [1715—16, Ion Mavrocordat 1716—19, Nicolae 1719—30, Constantin Mavrocordat 1730].
Mihail Racoviţă (prima) 1730—31.
Constantin Mavrocordat (prima) 1731—33.
Grigore Ghica (prima) 1733—35.
Const. Mavrocordat (a doua) 1735—41.
Mihail Racoviţă (a doua) 1741—44.
Const. Mavrocordat (a treia) 1744—48.
Grigore Ghica (a doua) 1748—52.
Mateiu Ghica 1752—53.
Constantin Racoviţă (prima) 1753—56.
Const. Mavrocordat (a patra) 1756—1758.
Scaerlat Ghica (prima) 1758—61.
Constantin Mavrocordat (a cincea) 1561—63.
Constantin Racoviţă (a doua) 1763—64.
Ştefan Racoviţă 1764—65.
Scaerlat Ghica (a doua) 1765—66.
Alexandru Ghica 1766—68.
Grigore Alex. Ghica 1768—69 [Emanoil Ruset 1770—71].
Ocupaţia rusească 1769—74.
Alexandru Ipsilante (prima) 1774—82.
Nicolae Caragea 1782—83.
Mihail Suţu (prima) 1783—86.
Nicolae Mavrogheni 1786—88 [1786—90].
Ocupaţia austriacă 1789—1791.
Mihail Suţu (a doua) 1791—93.
Alexandru Moruzi (prima) 1793—96.
Alexandru Ipsilante (a doua) 1796—97.
Constantin Hangerii 1797—99.
Alexandru Moruzi (a doua) 1799—1801.
Mihail Suţu (a treia) 1801—1802.
Alexandru Suţu (prima) 1802.
Constantin Ipsilante (prima) 1802—1806. [Alexandru Suţu (a doua), 1806 Constantin Ipsilante (a doua) 1806].
Ocupaţia rusească 1806—1812.
Ioan Caragea 1812—1819 [1812—18].
Alexandru Suţu (a doua) 1818—1821 [a treia], [Scaerlat Calimah 1821].
Tudor Vladimirescu 1821.
Ocupaţia turcească 1821—22.
Grigore Ghica 1822—28.
Ocupaţia rusească 1828—1834.
Alexandru Ghica 1834—42.
George Bibescu 1843—48.
Guvern provizoriu 1848.
Călmăcoşia 1848.
Constantin Cantacuzino Calmacam 1848—49.
Barbu Ştirbei 1849—53.
Ocupaţia rusească 1853—54.
Ocupaţia austriacă 1854—56.
Alexandru Ghica Calmacam 1856—58.
I. Manu, E. Băleanu şi I. Filipescu oalmacam 1858—59.
Alexandru Ioan Cuza 1859—62 (cînd se proclamă unirea definitivă).
MURAFĂ ANDREIU (*1927), preot român din Basarabia. Luptător naţionalist, a colaborat la diferite ziare din Chişinău, predicînd iubirea de ţară şi respectul instituţiilor ei. Opera sa: *Doruri sfînte*.
MURAT [mura] **IOACHIM** (*1767†1815), ofiţer francez. Fiu de agricultor, destinat a fi preot, ajuns ofiţer în armata lui Napoleon, se distinge în multe bătălii şi luînd în căsătorie pe sora împăratului, fu numit mareşal; apoi rege al Neapolului (1808—1814). După ce fusese detronat, încercînd să-şi reia tronul, fu împuşcat.

MURATORII LODOVICO (*1672†1750), arheolog italian. Ca preot, avu un mare proces de erezie; apoi orbi. Op. pr. *Anecdota graeco-latina, Rerum italicarum scriptores*, colecţie de extrase din vechii scriitori italieni (1709—1738).

MURAVLEANCA, com. rur. jud. Ismail, plasa Flîntina Zinelor: 2039 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Cîşliţa-Dunăre.

MURES, rlu, izvorăşte în munţii răsăriteni ai Transilvaniei; trece prin *Alba Iulia, Arad*; primeşte pe dreapta *Ariesul, Ampolul*, pe stînga *Tîrnava mică* unită cu *Tîrnava mare la Blaj*, apoi *Sebeşul, Streul*. Se varsă în *Tisa* în faţa oraşului unguresc *Seghedîn*.

MURES (fost **MURES-TURDA**), jud. în Transilvania, cap. *Tîrgu-Mureş*; supraf. 4203 km. p., 245.941 loc. (1923); are 11 plăşi, 3 com. urbane, 237 com. rur. (1926). Ţine de circ. Curţii-de-apel din *Tîrgu-Mureş*; are 12 şcoli primare urbane şi 187 rurale (1929); 36 cooperative de aprovizionare şi consum cu capital 624.000 lei, 1 coop. p. exploat. de păduri cu cap. 1.602.000 lei (1925).

MURES-OSORHEIU — **TÎRGUL MUREŞULUI**.

MUREŞANU ANDREIU (*1816†1863), poet român din Transilvania. Este autorul poeziei *Răsunetul*, cunoscută sub numele de *Marşul armului 1848*, scrisă în mijlocul evenimentelor de la 1848. Îl preţuim ca şi Francezii pe Rouget-de-l'Isle, autorul *Marseillei*, pentru că, după expresia lui Eminescu (*Epigonii*), a scuturat lanţul robiei. A fost ziarist în Braşov, apoi funcţionar al guvernului în Sibiu după 1848. A publicat şi o carte de educaţie (*Icona creşterii rele*, 1848), afară de volumul de poezii (1862).

MUREŞANU AUREL (*1847†1909), ziarist şi om politic român în Transilvania. Era fiul lui Iacob; a condus „*Gazeta Transilvaniei*” din 1878 pînă în 1900.

MUREŞANU IACOB (*1812†1887), ziarist român în Transilvania. A fost, de la 1850 la 1877, directorul „*Gazetei Transilvaniei*”, a publicat diferite articole şi poezii în acest ziar şi în „*Foia pentru minte*”. Membru onorar al Academiei Române (1877).

MUREŞANU IACOB (*1857†1917), profesor de muzică în Braşov şi diriginte de cor, apoi în Blaj. A publicat în revista muzicală „*Muza română*”, multe compoziţii originale: piese corale, balade, etc. Op. pr. *Mănăstirea Argeşului*, baladă corală.

MUREŞIANU SEVER (*1858), pictor, profesor de istoria artelor şi estetică la Şcoala de bele-arte din Iaşi (1889).

MURFATLAR, com. rur. jud. Constanţa, plasa Medgidia; 1425 loc. Staţie c. f. între Medgidia şi Constanţa. Are o şcoală de agricultură.

MURGENI, staţie c. f. jud. Tutova linia Birlad-Zorleni-Basarabeasca. Circ. com. cu 13 sate (1929).

MURGER [murge] **HENRI** (*1822†1861), scriitor şi ziarist francez, cunoscut mai ales prin „*Scènes de la vie de bohème*” (1848), prefăcută în piesă (cu Barrère) (1849); după ea s'a făcut opera cunoscută a lui Puccini.

MURGESCU IOAN (*1846†1913), ofiţer de marină român. Sublocotenent în 1866, era în 1877 maior; în timpul războiului pentru independenţă a reuşit să scufunde un monitor turcesc în faţa Brăilei; a înaintat pînă la gradul de contra-amiral şi a fost inspector general al marinei româneşti.

MURGEŞTI, circ. com. jud. Rimnic-Sărat cu 17 sate (1929).

MURGILĂ, erou din povestirile poporului nostru. Personifică amurgul serii.

MURGOICI (**MUNTEANU**) **GEORGE** (*1872†1925),

Stema jud. Mureş.

Andreiu Mureşanu

35 058 km. p., 141.719 loc. (1915); are 6 plăși, 1 com. urb. și 81 com. rur. (1926); face parte din circ. Cufărul de apă din București; are 6 școli primare urbane și 153 rurale (1929); 23 cooperative de aprovizionare și consum cu capit. 2.063.027 lei și 31 coop. pentru expl. de păduri cu capital

**MUR-
MUS**

Stema iud. Muscel.

Autor al seriei de poezii *Les mûits*, ș. a. Din scrierile lui s'au tradus multe, mai ales poezii, publicate prin reviste (Curierul românesc, Convorbiri literare, Revista contemporană, Familia, Revista lite-

G. Musicescu.

A. de Musset.

Harta iud. Muscel.

rară și științifică, *Literatorul*, *Revista literară*, *Revista nouă*, *Tribuna poporului* din Arad, *Revista idealistă*, *Rămuri*, *Neamul românesc literar*, *Drum drept*, *Flacăra*, etc.) de Petre Teulescu, Al. Macedonski, Colonel G. Boteanu, N. Nicolescu, I. P. Cerkez, S. Virgolic, P. Grădișteanu, N. Volenti, N. Tînc, T. M. Stoescu, Th. Șerbănescu, T. Naum, Traian Demetrescu, Grigoriu, Gh. Arghiropol, C. Manolache, ș. a. În volume sau broșuri: *Petru și Camilo* (trad. de Zulnia Iorga, 1875), *La ce visează fetele* (de T. M. Stoescu, 1888), *Să nu zici vorbă mare* (de Bonifaciu Florescu, 1889), *Mimi Pinson* (de N. Tînc și Al. Sterescu), *Picătură de iubire* (de I. Massim, 1894), *Noaptea de Decembrie* (de N. Tîncu 1895), *Emelina*, *Margot* (de M. Iftodiu, 1914), *Cele două iubite* (de M. G. Ionescu, 1916), *Spovedania unui îndrăgostit* (de Sotir Nassa, 1921, de G. B. Rares, 1928), *Fiul lui Tițian* (de I. Nestorescu, 1924, de D. Nanu, f. a.), *Frederic și Bernereta* (de C. Belcot, f. a.), *Mierloiu alb* (de Profira Sadoveanu, f. a.), *Andreu de Sarto* (de A. Florescu, f. a.).

MUSSOLINI BENITO (*1883), om politic italian. A fost învățător, socialist militant, ziarist („Avanti”); a întemeiat partidul fascist, care, organizându-se militarmente (ca semn distinctiv *cămașa neagră*), a obținut de la Rege puterea în urma marșului asupra Romei (1922). De atunci Mussolini conduce politica Italiei, a schimbat constituția, formând un parlament pe profesioniști, introducând numeroase reforme în toate ramurile activității publice.

MUSTAFA CARA ➡ **CARA MUSTAFA**.

MUSTĂȚĂ NICOLAE (*1839), om politic român în Bucovina. Ca membru în consiliul comunal în Cernăuți, ca deputat în dieta Bucovinei ca consilier în direcția fondului religios, apără interesele poporului român și ale preoției.

MUSTEA FILARET (*1839†1900), arhieru, ales episcop de Caransebeș în locul lui N. Popea la 21 Septembrie 1908, dar neconfirmat de guvern.

MUSTEA NICOLAE, cronicar român. Cronică lui, care merge de la Istrate Dabija pînă la Mihail Racovița, s'a publicat de M. Kogălniceanu în colecția *Letopiseșilor* vol. II (ed. 1-a și 2-a).

MUȘA MARE și **MUȘA MICĂ**, munți jud. Buzău com. Minzalești.

MUȘĂTESI, circ. com. jud. Argeș cu 20 sate (1929).

MUTSU-HITO (*1852†1912), împărat (*micado*) al Japoniei dela 1867. În timpul lui s'a introdus cultura europeană în Japonia și statul său a devenit o putere cu autoritate mondială.

MUZĂCHIIARI, Aromâni cari locuiesc în Albania în jurul orașului *Fearica* (*Pieri*) și în *Velarde* (*Berat*) și în satele din jur. Se ocupă cu agricultură. Numele vine de la ținutul *Muzachia*.

MUZE, ființe din mitologia greacă, trecute la Romani. Ele erau divinitățile inspirației poetice sub diferitele ei manifestări. Erau 9: *Clio*, muza istoriei, — *Calliope*, a poeziei epice, — *Polimnia*, a pantomimei, — *Euterpe*, a poeziei bachice, — *Terpsicora*, a poeziei lirice, — *Erato*, a poeziei ditirambice, — *Melpomena*, a tragediei, — *Talia*, a comediei, — *Urania*, a astronomiei. Conducătorul lor era *Apollon* (numit de aceea și *Musagetul*), care era și zeul soarelui și zeul producției artistice.

MUZEU NATIONAL, gazetă literară, redactor *I. Eliade Rădulescu*, Apollon Musagetul. București, 1836—1838.

MUZEUL AMAN, în București, strada C. A. Rosetti, înființat în 1908, după ce Statul a cumpărat casa pictorului și a adunat în ea, pe lângă ce a aflat acolo, și alte opere ale lui. Directorul actual este pictorul *Mihail Teșanu*.

MUZEUL ARMENESC DIN GHERLA, înființat în 1904. Are obiecte felurite vechi și noi. E menit să oglin-

dească particularitățile vieții Armenilor din părțile acelea.

MUZEUL „ASTREI” DIN SIBIU este așezat în clădirea ridicată de vechea *Asociațiune transilvană...* (➡ acest cuv.). Este un muzeu etnografic, menit

Muzeul „Astei” din Sibiu.

a adăposti obiectele din cari să se vadă caracterele specifice ale poporului român din Transilvania. În aceeași clădire este și biblioteca.

MUZEUL BATHYANEUM din Alba-Iulia (cetate), înființat în 1792 de episcopul *Ignatius de Bathyan*. Cuprinde desene, gravuri și mai ales manuscrise vechi cu prețioase „enluminures”. E și o secție eclesiastică.

MUZEUL BANĂȚEAN DIN TIMIȘOARA, înființat în 1872 de o societate numită „a Muzeului”. Turburat în organizarea lui și cu colecțiile micșorate, în timpul revoluției după războiul mondial, a fost întemeiat din nou prin grija „*Societății de istorie și arheologie*” în 1922, datorită stăruințelor lui *Emanoil Ungurianu* (➡ acest cuv.). Societatea aceasta l-a cedat municipiului Timișoara. Directorul actual este *Ioachim Milița*.

MUZEUL BIBLIOTECII „V. A. URECHIA” din Galați (în localul liceului). Are documente, monete, medalii. S'a format printr-o donațiune a *Regelui Carol I* și alte donațiuni particulare.

MUZEUL BISERICESC din Vălenii-de-Munte, întemeiat de N. Iorga, cuprinde icoane, cruci, veșminte, etc.

MUZEUL BRUCKENTHAL DIN SIBIU, întemeiat de Baronul Bruckenthal (➡ acest cuv.), are și o galerie de tablouri, deschisă publicului în 1817. Ea cuprinde opere de valoare, fiind bogat reprezentată școala flamandă (*Jan van Eyck*, *Hans Memling*, *Iacob Jordans*), arta romanică și germanică mai slab reprezentate. E și un tablou de *Titian*.

MUZEUL DE ANTICHITĂȚI, în București, în localul Universității, înființat în 1864, cînd generalul N. Mavros a dăruit Statului o bogată colecție de obiecte vechi. Cuprinde mai multe secții: preistorică, eclesiastică, romană; mai multe tablouri vechi, pietre cu sculpturi din monumentul de la Adam-Clisi, cărți și manuscrise vechi românești și slavonești. Primul director a fost *Grigore Tocilescu*, apoi *V. Pitrvan*, astăzi e *I. Andrieșescu*.

MUZEUL DE ARME AL ORAȘULUI SIBIU, înființat în 1872. Păstrează arme, coifuri, platoșe, stîndarde, etc. din sec. xv și xvi găsite în Transilvania.

MUZEUL DE ARTĂ NATIONALĂ „CAROL I”, înființat în București în anul 1906. A fost instalat întîiu în vechiul local al Monetăriei Statului, apoi într-o casă particulară. În 1912 s'au început clădirea unui

local propriu așezat pe Șoseaua Kisselef, care nu s'a terminat. Este destinat să reprezinte arta românească din toate domeniile și din toate timpurile. În aripa de Sud s'au putut deschide acum trei secțiuni (ceramică, lemn, țesătorie, mai ales covoare și costume). Depozitul e bogat, multe obiecte au fost expuse la diferite expoziții în străinătate (Roma, Berlin, Geneva, Paris, Barcelona). Director de la înființare este *Al. Tzișara-Samurcaș*.

Muzeul de Arte Plastice din București (*Pinacoteca Statului*)

Muzeul de Arte Plastice (*Pinacoteca Statului*) din Iași e în localul Școlii de bele-arte din acel oraș.

Muzeul de Arte și Meserii din Cluj, înființat în 1904. Are mobile, covoare, ornamente de gips, cusături, lucrări în lemn și piatră, etc. produse ale industriei moderne. Are și săli speciale în cari se organizează diferite expozițiuni.

Muzeul de Istorie Naturală, în București, șoseaua Kisselef, înființat în 1838, în timpul domniei lui Alexandru Ghica, prin stăruințele lui Mihalache Ghica, fratele domnitorului și ministru de instrucție. Așezat întâiu în cuprinsul colegiului Sf. Sava, a fost instalat de italianul *Ferrel*, a avut apoi ca director pe pictorul *Wallenstein*; mai târziu a fost mutat în cuprinsul Universității și a avut director pe *Grigore Ștefănescu* din 1866. Colectiile au fost distruse aproape complet printr-un incendiu în 1885. S'a înființat din nou în 1906 și deschis în localul actual în 1908 sub direcția lui *Gr. Antipa*. El este numai muzeu zoologic; are animale de tot felul împăiate, așezate în vitrine și în săli după clasificarea științifică, precum și un număr de diorame în cari se află animale grupate după mediul zoologic și botanic.

Muzeul din Alba-Iulia (oraș) al Societății istorice și arheologice a județului Alba, înființat în 1886. Cuprinde monete, bancnote, cărămizi, arme, sculpturi, etc., cele mai multe aflate cu ocazia diferitelor săpături făcute prin apropiere. Închis după războiu, s'a redeschis în 1920, deși multe obiecte au fost transportate la Pesta.

Muzeul din Rîmnicul-Vîlcii, instalat în cuprinsul clădirii liceului local, are obiecte de pictură și sculptură. S'a început printr-o donațiune particulară.

Muzeul din Turnu-Severin, instalat în clădirea Teatrului Național, făcută de o Societate după inițiativa profesorului T. Costescu. Are ca prim fond colecția Dr. C. Istrati. În același local este și Biblioteca „I. G. Bibicescu”.

Muzeul Esarcu, în palatul Ateneului Român în București, cuprinde toate operele de pictură și sculptură donate de el acestei Societăți culturale cum și o sumă de relicvii interesante.

Muzeul Etnografic din Cluj, înființat în 1923, ca urmare a unei dorințe a actualului rege Carol II. Destinat să servească studiilor asupra *etnografiei Transilvaniei*, s'a deschis pentru public în Iunie 1927. După programa de la înființare, el trebuie să cuprindă următoarele 5 secțiuni: românească; a minorităților din România; a popoarelor vecine întrucât au înțeles poporul român; a popoarelor înrudite prin sînge cu Românii; internațională. Directorul lui, de la înființare, este *R. Vuia*.

Muzeul Fălticeniilor, înființat în orașul Fălticeni din inițiativa lui *V. Ciurea*, care-l conduce astăzi. A fost cîva timp adăpostit în corpul liceului, iar de la 1929 s'a așezat în local propriu. Cuprinde trei despărțituri mari: istorică și preistorică, etnografică, științifică. Are colecție de documente, de fotografii, cărți vechi, monete și medalii, etc.

Muzeul Fundațiunii Aman din Craiova, întemeiat împreună cu întregul așezămint, în 1908, prin donațiunea lăsată de Alexandru și Aretia Aman. Cuprinde mai ales opere de artiști români vechi și noi, pe lîngă copii după tablouri clasice italiene. Conducerea o are scriitoarea *Elena Fa-rago*.

Muzeul Gorjului, în orașul Târgu-Jiu, așezat

întăiu în localul prefecturii, apoi la gimnaziul, în fine într'un local propriu în grădina publică. Înființarea lui (în 1894) se datorează stăruințelor depuse de Ștefulescu, Rola Piekariski și Iuliu Moisil, profesori, și inginerul Diaconovici. Cuprinde obiecte de etnografie, țesături, ceramică, documente.

Muzeul Industrial din Tîrgul-Mureș, înființat în 1874 de „Asociația culturală și economică săcuiască”. Are obiecte de olărie, metalurgie, de lemn, etc.

Muzeul Istoric din Turnu-Severin, instalat în corpul clădirii liceului, cuprinde obiecte de preistorie, istorie română și istorie veche românească.

Muzeul Județean din Deva, înființat în 1880 de o societate istorică din jud. Hunedoara. A adăpostit, în primul rînd, anticuitățile găsite în județ. Sub stăpînirea românească s'au așezat colecțiunile, devenite proprietatea județului, într'un edificiu mai potrivit. Are și o secție etnografică.

Muzeul Județean din Oradea, înființat în 1872, e instalat într-o clădire proprie special construită. Mare parte din obiecte au fost transportate în 1916 și 1918 în Budapesta. Cu ce a rămas, el a fost redeschis în 1921. Are resturi preistorice, tablouri și sculpturi din diferite epoci, obiecte de artă industrială din sec. xii—xviii ș. a. În același local e și o bibliotecă.

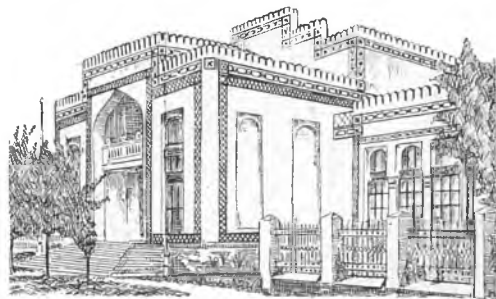
Muzeul Kalinderu, în București, strada Renasterii, înființat în 1913, cînd moștenitorii lui au vîndut Statului clădirea cu toate colecțiunile ei de sculptură, pictură, gravură, etc.

Muzeul Limbii Române, înființat în Cluj în 1919: o bibliotecă filologică specială, o colecțiune de fișe bibliografice despre tot ce se publică cu privire la limba română și materialul necesar pentru lucrarea Dicționarului Academiei și pentru alte cercetări, toate sub direcțiunea lui *Sextil Pușcariu*.

Muzeul Militar, în București, parcul Regele Carol I, înființat în 1923, ca o continuare a secției militare a muzeului național înființat în 1914. Cuprinde: drapele, piese de artilerie, arme de foc și albe, uniforme, tablouri, gravuri, în legătură cu diferitele epoci ale istoriei noastre.

Muzeul Național de Vinătoare din București (în localul Ministerului Agriculturii) cuprinde „tot ce țara produce ca vinat” înfățișat în grupuri biologice, apoi miniaturi de amenajări pentru vînătoare etc.

Muzeul Național din Chișinău are o secție de geologie, alta care cuprinde flora și fauna Basarabiei, alta pentru industria casnică (covoare, cu-

Muzeul Național din Chișinău.

sături), o colecție de modele ale portului moldovean din Basarabia. Director a fost *Paul Gore*; azi este *Florov*.

Muzeul Național din Cluj, înființat în 1859, reorganizat după Unire. Cuprinde mai multe secțiuni: anticități; numismatică, etnografie botanică, zoologie, mineralogie.

Muzeul Național Săcuios din Sf. Gheorghe, înființat în 1875. Are anticități, obiecte etnografice, preparate de științe naturale, cum și obiecte de artă. Mare parte din averea muzeului, destinată

a oglinzi particularitățile vieții poporului săcuesc, a fost transportată la Budapesta.

MUZEUL ORAȘULUI SIGHIȘOARA, înființat în 1898, conține mai mult obiecte privitoare la trecutul ținutului.

MUZEUL PALATULUI CULTURAL DIN ARAD, înființat în 1848, a fost instalat în clădirea specială terminată în 1913. În același local este și o bibliotecă. Autoritățile românești s'au ocupat de aproape de această instituție. Muzeul cuprinde: antichități, relicvii, monete și medalii, o colecție etnografică, etc.

MUZEUL PALATULUI CULTURAL DIN SIGHET, înființat în 1837 de o asociațiune particulară, instalat mai târziu în localul palatului cultural. De la 1921 e pe cale de reorganizare.

MUZEUL PALATULUI CULTURAL DIN TÎRGU-MUREȘ, înființat în 1913, este așezat într'un etaj al palatului, care mai cuprinde un *Conservator de muzică*, o bibliotecă publică, o sală mare de serbări, o sală mai mică pentru conferințe și concerte. Edificiul a fost început în 1911 și terminat în 1913.

MUZEUL PEDAGOGIC AL CASEI ȘCOALELOR, înființat în 1910 (azi închis pentru a se reface). Cuprinde exemplare de mobilier și material didactic, colecții de diapozitive pentru conferințe populare și o bibliotecă specială cu cărți și reviste de pedagogie și cu o secție de cărți didactice streine și românești vechi și noi. A publicat și un *buletin* cu articole de specialitate.

MUZEUL REGIONAL AL OLTENIEI, înființat în Craiova pe la 1910. La început avea numai colecțiuni pentru științele naturale. După război are și obiecte de geografie și arheologie. E instalat în localul Prefecturii județului. E condus de *Marin Dimitrescu* și *N. Ploșșor*.

MUZEUL SĂSESC AL TĂRII BÎRSEI din Brașov, înființat în 1908 de cîțiva particulari, cuprinde o secție preistorică, una istorică, alta etnografică și alta de științe naturale. Obiectele sînt, în genere, adunate din împrejurimi.

MUZEUL SIMU din București, întemeiat de *Anastase Simu* (— acest cuv.) în 1910 și dăruit Statului român în 1927. Cuprinde opere de pictură și de sculptură datorite mai ales artiștilor din a doua jumătate a sec. XIX.

MUZEUL SOCIETĂȚII ARDELENE DE ȘTIINȚE NATU-

RALE din Sibiu, înființat în 1851: zoologie, botanică, etnografic, etc.

MUZEUL SOCIETĂȚII DE MEDICI ȘI NATURALIȘTI DIN IASI (— Societatea de...) cuprinde colecții de păsări și animale mari împăiate, fosile, minerale, etc. S'a deschis publicului la 14 Februarie 1834. Este legat, printr'o întîmplare, și de istoria noastră contemporană. În seara de 3 Ianuarie 1859 s'au adunat mai mulți deputați din Adunarea electivă la Costache Rolla, care locuia în localul cabine-

Muzeul Simu din București.

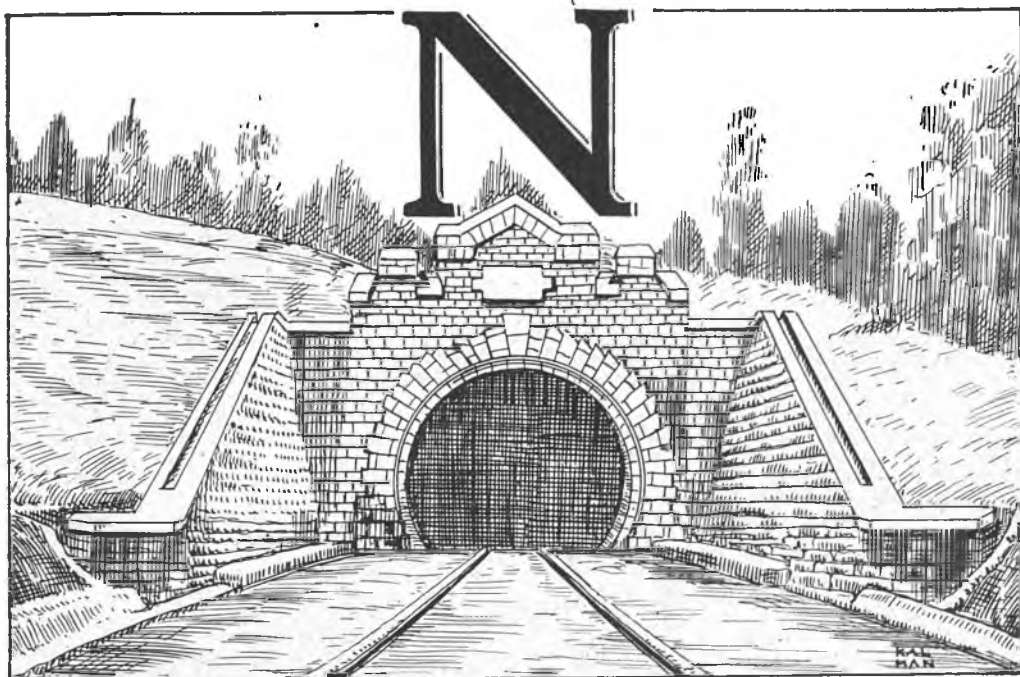
tului de istorie naturală al Societății, și acolo, în sala zisă *Elefant* (sau a *Elefantului*, fiindcă era un schelet al unui asemenea animal) s'a semnat procesul-verbal prin care cei prezenți se leagă a susține candidatura lui Alex. Cuza.

MUZEUL ȘCOALEI PRIMARE No. 6 DIN GALAȚI, întemeiat de institutorul *Paul Pașa*. Are colecții de științe naturale, medalii, monete, obiecte diverse.

MUZEUL TOMA STELIAN, în București, șoseaua Kisselef, înființat în 1926 în conformitate cu testamentul lui Stelian (— acest cuv.). Cuprinde opere de pictură și sculptură. Directorul actual e profesorul *G. Opreșcu*.

MYLLER TEODOR, scriitor român. A colaborat la diferite reviste literare din București (1872-76), publicînd nuvele, piese de teatru ș. a.

NEHOIAȘ: TUNELUL CĂILOR FERATE

NABAB, ofițer superior la curtea sultanilor musulmani din India.

NABONED = **BALDASAR**.

NABUCODONOSOR I, regele Caldeei ca. 1240 a. Chr.

NABUCODONOSOR II, regele Babiloniei și al Ninivei, vestit prin războaiele sale; el cuprinse Ierusalimul și-l dărîmă (587 a. Chr.); făcu multe construcții în Babilon.

NAČU CONSTANTIN (*1844†1920), om politic român. A studiat dreptul la Paris, a fost magistrat (1870—1876), deputat, vice-președinte al Camerei, ministru de finanțe (1885), de interne (1888), profesor de drept civil la Universitatea din București (1879) și a publicat mai multe cărți de specialitate.

NAGASAKI, oraș Japonia, ins. Kiu-Siu; 107.000 loc.; industrie de porțelanuri; comerț cu pește. orez, ceaiu.

NAGY MIHAIL (*1818†1879), prelat român în Transilvania. A fost preot unit, profesor la seminariul din Oradea, la Beiuș, secretar episcopal la Lugoj (1857), vicar capitular (1873) și arhimandrit (1875). A lăsat averea pentru un fond destinat ajutorului preoților.

NAGY-VARAD = **ORADIA**.

NAIDAȘ (sau **NĂIDAȘ**), com. rur. Jud. Caraș, plasa Răcășdia; 2456 loc.

NAMUR (flamand **Namen**), oraș în Belgia; 33000 loc. Are o catedrală și muzeu; industrie, oțelărie, distilerie. În sec. xvii era oraș înflorit și avu rol important în diferite războaie.

NAȚA, com. rur. jud. Ilfov, plasa Budești; 2198 loc. După legea 1929, sat circ. com. Curcani.

NAȚESCU IOSEF (*1820†1902), ierarh român. A fost egumen al măn. Găseni, profesor la seminariul din București, arhieru (1865), episcop de Argeș (1873), mitropolit al Moldovei (1875). A dus viață călugărească și a impus disciplina preo-

1. Naniescu.

ților și călugărilor. A fost membru onorar al Academiei Române (1888).

NANKING, oraș în China pe fl. Ianțekiang; 300.000 loc.; vestit în sec. xvii. Centru industrial.

NANSEN FRIDTJOF (*1861

†1930), naturalist și explorator norvegian. Vestit prin călătoria spre polul nord (1893—96), făcând înțiu cu vaporul „Fram” (pînă la 84°4), apoi pe jos cu Johansen (pînă la 86°14). Descrierea călătoriei a publicat-o într'un volum (*Spre pol*, 1897), trad. în mai toate limbile. La noi s'a tradus de N. Pandelea, 1909, și de B. Marian, 1924. În timpul războiului mondial s'a ocupat cu protecțiunea prizonierilor.

Fr. Nansen

NANTES [nant], oraș în Franța pe riul Loire; 132.000 loc.; are o școală de medicină, o catedrală sec. xv. un castel al foștilor duci ai Bretoniei. Vechimea lui se poate urmări pînă în vremea Galilor. Cunoscut în istorie prin *edictul de la Nantes*, dat în 1598 de Henri iv pentru a stabili drepturile protestanților în Franța, revocat în 1685 de Ludovic xiv.

NAPOCA, cetate romană în Dacia, unde este astăzi orașul Cluj.

NAPOLÉON I (*1769†1821), împărat al Franței. După carieră militară neregulată, turburată și de mișcările revoluției celei mari (în 1793 era căpitan), ajută pe Barras să sdrubească reacțiunea contra Convențiunii, fu numit general al armatei trimise în Italia (1796) și avu numai triumfuri, cari li asigurară un mare prestigiu în opinia publică și o mare dragoste a soldaților (li ziceau: micul caporal). General al Directoriului, făcu o expediție în Egipt (1798). După ce disolvă acest guvern (lovitura zisă dela 18 Brumaire), fu proclamat consul (1800), apoi prim-consul și consul

Napoleon I

pe viață (1803), în fine împărat (1804). Politica de expansiune și de anexiuni pe cari o practică, provocă contra lui multe coalițiuni ale statelor europene, pe cari le zdrobi; dar începând a fi învins în Spania (1808), steaua sa păli în expediția contra Rusiei (1812). Astfel ajunse la înfrângerea din 1814, care îl sili să abdice și să se retragă în insula Elba. În Martie 1815 încercă să-și reia tronul, veni pe neașteptate în Franța, dar, după o domnie de 100 de zile, fu învins la Waterloo și silit a doua oară să abdice. Englezii îl făcură prizonier și-l duseră în insula Sf. Elena, unde muri. Acolo scrisese *Memorialul* său, în care își explică și comentează toată activitatea politică.

NAPOLEON II (*1811†1832), fiu al lui Napoleon I și al împărătesei Maria-Luiza (pe care tatăl său o luă în căsătorie după ce se despartă de Josefină de Beauharnais, prima sa soție), numit dela naștere *Rege al Romei*, proclamat împărat în 1815 (dar fără să fi domnit efectiv). După căderea imperiului, fu crescut de bunicul său împ. Austriei Francisc I, purtând titlul de *duce de Parma și duce de Reichstadt*. Viața lui inspiră poetului fr. Edm. Rostand piesa *L'Aiglon*, care, deși nu e în totul conformă cu adevărul istoric, dar e foarte mișcătoare. (→ ROSTAND).

NAPOLEON III (*1808†1873), împărat al Franței. Fiu al lui Louis Bonaparte, (fratele lui Napoleon I, rege al Olandei), și al Hortensiei, se stabili, în 1819, în Elveția; după moartea ducelui de Reichstadt, publică o expunere a doctrinei sale politice, cari se rezumau în două puncte: principiul naționalităților și grija de masele populare. După câteva încercări nereușite de a provoca o schimbare politică în Franța, profită de revoluția din 1848 și fu ales deputat, apoi președinte de republică, în fine proclamat împărat (plebiscitul din 1852). Câteva războaie feroce îi asigură un mare prestigiu în Europa, mai ales prin proclamația că voește să ajute naționalitățile a se libera de stăpîniri straine: ajută pe Italieni contra Austriei, pe Polonezi contra Rusiei, pe Români contra Rușilor și Turcilor. Războiul cu Prusia (1870) aduse înfrângerea Franței și abdicarea lui (1871). A murit în Anglia.

Napoleon III.

NAPRADI DEMETRU, episcop catolic al Transilvaniei, numit de Sigismund Bathori în 1580, după ce scaunul fusese neocupat mai bine de un secol; persecutat și destituit tot de Bathori, care desființă și episcopatul (1601).

NARUTOVICI (*1922), om politic polon. Ales președint al Republicii, a fost asasinat.

NASLAVCEA, ① com. rur. jud. Soroca, plasa Otaci, 2549 loc. După legea 1929, sat circ. com. Otaci. Stație c. f. linia laterală Lipnic-Ataci.

NASSAU, ducat în Germania, încorporat în Prusia la 1866; formează provincia Hessen-Nassau.

NASSAU (CASA DE) — familie princiară germană, datînd din sec. xii, despărțită în 2 ramuri, cari au dat suverani statelor germane și Olandei. **NASTASAȘCHI**, st. baln. jud. Bacău com. Tîrgul Ocna.

NASTRĂȚIN-HOGEA, numele romanizat al lui **NASR-ED-DIN**, fabulist turc din sec. xiv, căruia i s'au atribuit o sumă de snoave, cari se găsesc în diferite literaturi occidentale și orientale și unele își au izvor în povestiri indiene sau chineze. În l. franceză e cunoscută colecția făcută de De-courdemanohe (*Plaisanteries de Nasreddin Hodja*, 1876); în rom. e colecția lui Anton Pann (*Năzdrăvniile lui Nastratin Hoge*, 1853).

NATAL, colonie engleză în Africa de S. Supr. 70.890 km. p., 920.000 loc. Cap. *Pietermaritzburg*. **NATAL**, oraș în Brazilia; 7000 loc.

NATIONAL GALLERY, vestit muzeu de artă din Londra, fondat în 1824.

NATURA → **ISIS**.

NAȚIONALUL, gazetă politică, a apărut în București, în August 1848. Redactori: *P. Cernătescu* și *T. Strimbeanu*.

NAȚIONALUL, ziar politic al partidului liberal-conservator, a apărut în București, 1889—1896, sub direcția lui *I. N. Iancovescu*.

NAȚIUNEA, ziar politic, apărut în București, 1882—1891, reprezentînd ideile grupului liberal sub președinția lui *Dimătrie Brătianu*.

NAUHEIM, oraș în Germania (Hessa), 10439 loc.; stațiune balneară.

NAULIN (*1870), general francez, comandant suprem al trupelor cari au luptat în Maroc (1925); a luat parte la războiul mondial, a fost comandant al trupelor aliate în Silezia de sus, în timpul aplicării tratatului (1921), și comandantul armatei franceze din Levant (1923).

NAŪM, profet din Vechiul Testament, prăznuit de biserica ortodoxă la 1 Decembrie. A prorocit despre Niniva.

NAUM RÎMNICEANU PROTOSINGHEL (* ca. 1764† ca. 1838), scriitor român. A fost călugăr la măn. Hurez (1784), a emigrat în Transilvania; mai tîrziu îl găsim protosinghel în Buzău, în fine calugăr la Cernica. C. Erbeceanu, care a scris biografia lui, citează un mare număr de manuscrise, cele mai multe grecești, puține românești. Din acestea din urmă notăm: *psaltichie* (1788), *abecedă greco-român* (1805), *istorie bisericească* (1834).

NAUM ANTON (*1835†1917), scriitor român. A fost profesor de literatură franceză la Universitatea din Iași, membru al Academiei (1893); a publicat multe traduceri, mai ales din autori francezi, și poezii originale (*Traduceri*, 1875; *Aegri Somnia*, 1876; *Versuri*, 1890) precum și o poemă eroic-comică *Povestea Vulpei*, 1903.

NAUSICAA, pers. legend. grec. Se vorbește de ea în *Odissea*; era fiica lui Alcinoos, regele Peacienilor; tip de fată simplă, bună și plină de dragălașenie.

NAVARRA, fost regat cuprinzînd parte din N. Spaniei și S. V. Franței. Azi provincie a Spaniei, 10506 km. p., 330.000 loc.

NAVARIN oraș în Grecia (Pelopones), 2000 loc. În fața acestui oraș s'a dat lupta (20 Oct. 1827) între flota turco-egipteană și cea franco-rusă, în timpul cînd Grecii se răscoală contra Turciei pentru a-și asigura independența.

NAZARET [turc. *EN NASIRA*], oraș în Palestina (Asia mică); 7500 loc. Aci a fost reședința familiei lui Iisus; în timpul cruciatelor a fost un episcopat.

NAZARIE CONSTANTIN (*1865†1926), preot român. A fost profesor la facultatea de teologie din București. A publicat cărți de teologie dogmatică, scrieri de propagandă contra adventiștilor, cuvîntări bisericești, etc.

NAZIANZA, în vechie oraș în Capadocia (Asia mică). Era reședința unei episcopii creștine.

NĂDAB, com. rur. jud. Arad, plasa Chișineu; 2054 loc. Stație c. f. între Arad și Salonta-Mare.

NĂDAȘ, com. rur. jud. Arad, plasa Spineni. 2447 loc. Stație c. f. între Iliș și Rodna spre Arad.

NĂDEJDE IOAN (*1854† 1929), om politic român. Organizatorul și unul din principalii conducători ai partidului social-democrat, a fost ales de multe ori deputat; mai tîrziu a intrat împreună cu alți tovarăși în partidul liberal, a fost deputat și redactorul ziarului oficial „*Voința Națională*”. A fost director al revistei „*Contemporanul* (1881) și al diferitelor ziare

Anton Naum.

Ioan Nădejde.

și reviste socialiste, „(Drepturile omului, „Munca”, „Critica socială”, „Lumea nouă”, ș. a.). Om cu o cultură enciclopedică, a fost profesor la școalele secundare din Iași, fiind destituit din cauza propagandei politice socialiste; a fost, după războiul de întregire, juriscult la Curtea de Casație pentru dreptul rusesc. A publicat scrieri felurite, între cari: *Istoria limbii și literaturii române*, 1887, *Botanica*, 1889, *Geologia*, 1890, și un *dicționar latin-român*, 1894; traduceri comentate ale diferitelor legiuri rusești: *procedura comerțului*, *codul penal*, *comercial și civil*, *legea cambiliilor* (1918—1921).

NĂDRAG, com. rur. jud. Severin. Mări uzine metalurgice.

NĂDUȘITA, com. rur. jud. Soroca, plasa Nădușita; 2680 loc. După legea 1929, com. cu 22 sate.

NĂMĂEȘTI, mănăstire, jud. Muscel în satul cu același nume aproape de Cîmpulung, pe malul drept al Argeșului. Nu se știe data întemeierii, poate prin sec. xvi.

NĂMOLOASA, sat jud. Putna, înființat 1818 de Logof. Costache Conachi. Aci au fost fortificații importante. În timpul marelui război, aci s'a petrecut un caz de *trădare a Rușilor*. Se pregătise de către armatele ruso-române o mare ofensivă, care a început sub cele mai bune auspicii prin bombardamentul din zilele de 23, 24 și 25 Iulie 1917, dar în seara zilei a treia sosește ordinul de la comandamentul general rus către trupele lor prin care li se poruncește să stea pe loc în pozițiile ocupate fără nici o mișcare. Constituirea frontului rusoromân era așa întemeiată încît ideea ofensivei a trebuit să fie părăsită.

NĂNESCU PETRE, funcționar român la Spitalul Brîncovenesc în 1848. A luat parte la revoluție și a fost exilat. După afirmăția lui Ion Ghica, a fost elev al lui G. Lazăr și pe Ghica l-a învățat să scrie românește.

NĂNTE (sau **NONTE**, turc. **NOTIE**), orașel în Meglenia, 5.599 loc., cei mai mulți Aromâni (Meglen).

NĂPĂDENI, com. rur. jud. Bălți, plasa Cornești 2385 loc. După legea din 1929, sat circ. com. Cornești.

NĂSAUD @ jud. Transilvania, cap. *Bistrița*; 4332 km. p., 131322 loc.

(1923); are 6 plăși, 2 com. urb. și 110 com. rur. (1926); ține de circ. Curții-de-Apel din Cluj; are 2 școli primare urbane și 123 rurale (1929); 26 co-operative de aprovizionare și consum cu cap. 766.051 lei (1925).

¶ @ com. urb. jud. Stema jud. Năsăud Năsăud; 3107 loc. Stație c. f. linia laterală Beclean—Rodna-Veche.

NĂSTUREL UDRISTE sau **URIL**, boer român. Cumnatul lui Mateiu-Basarab; era protectorul scriitorilor, ajută tipărirea cărților. A tradus însuși *Povestea lui Varlaam și Ioana* (1648) rămasă în ms. și tip. de generalul P. Vasiliu Năsturel în 1904.

NĂSTUREL—HERESCU

NĂSTUREL VASILIU P.

NEAGOE BASARAB IV (†1521), domn al Țării-Românești din 1512. Suveran pacific, vestit prin clădiri de biserici, între cari mănăstirea Argeșului, și printr-o scriere „*Invățăturile*” către fiul său *Teodose*, ce i se atribuie (acest cuv.). El a adus moaștele Sf. Nifon de la muntele Atos (NIFON).

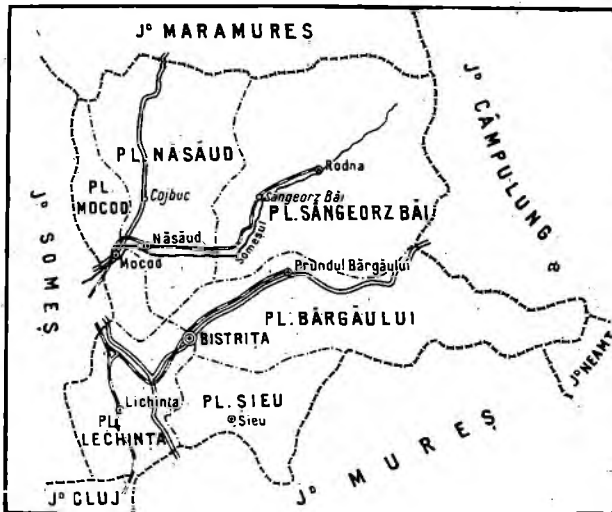
Neagoe Basarab.

NEAGRA-SARULUI sat jud. Neamț. **NEAGRA**, com. rur. jud. Turda plasa Cîmpeni; 3355 loc.

NEAGRĂ MAREA (Pontul Enxio al celor vechi), așezată între Rusia, Turcia, Bulgaria, România, comunică cu Mediterana prin Dardanele și cu Marea de Azov prin strîmtorarea Ienicele; supraf. 423.939 km. p.

NEAJLOV, rîu, afluent al Argeșului, în jud. Vlașca. Pe malurile acestui rîu, și pe ale Argeșului, s'a dat, în timpul războiului pentru întregire, marea bătălie numită *de la Neajlov și Argeș sau pentru București*. Începută în ziua de 29 Noembrie 1916 și condusă (sub comanda supremă a generalului Presan) în mod victorios în primele ei faze, a devenit nenorocită în urmă (și prin refuzul trupelor rusești de a intra în luptă cînd și unde trebuia) și s'a terminat cu înfrîngerea în ziua de 2 Decembrie, după care a urmat și căderea Bucureștilor.

NEAMȚ @ jud. în Moldova; cap. Piatra; 3977 km. p., 176.025 loc. (1915); are 6 plăși, 3 com. urb. și 60 com. rur. (1926); ține de circ. Curții-de-Apel din Iași; are 28 școli primare urbane și 201 șc. rurale (1929); 20 de co-operative de aprovizionare și consum cu capital 2.575.000 lei și 25 coop. p. exploat. de păduri cu cap. 6.496.248 lei (1925); are 191 biserici ortodoxe și 9 mănăstiri, ține de eparhia Mitropoliei din Iași. ¶ @ pîrau format din Nemțșor și Ozana, se varsă în Moldova pe dreapta, în jud. Neamț. ¶ @ mănăstire de călugări, una din cele mai vechi și mai importante. O tradiție spune că s'a fundat de trei călugări în 1392. Document sigur despre întemeiere nu avem.

Harta jud. Năsăud.

Știm ceva mai bine clădirea bisericilor: cea mare, *Înălțarea*, e făcută de Ștefan cel mare în 1497; bis. *Sf. Gheorghe*, poate în 1392; bis. *Vovidenia*, nu se știe; bis. *Sf. Ioan de Alexandru cel Bun* în 1402. Are cărți și odoare de mare preț. Între alte morminte, este al lui Ștefan-Voevod, fiul lui Alexandru cel Bun. A fost aci la începutul sec. xix o tipografie în care s'au tipărit multe cărți bisericești. În anii din urmă s'a instalat iarăși o tipografie, din care au eșit la lumină un număr însemnat de lucrări. Aci a funcționat un seminar teologic de la 1855 pînă la 1862, când s'a înlocuit printr-o școală primară. Dintre profesori cităm pe: Ghenadie Popescu, doctor în teologie, Policarp Popescu,

Stema jud. Neamț.

Climent Nicolau, Nichifor Iliescu. ¶ @ stațiune climaterică lângă Tîrgul-Neamțului; 440 m. altitudine. E și un izvor de apă sulfuroasă neexploată.

NEAMUL ROMÂNESC, ziar politic sub direcția lui N. Iorga, apare în București din 1906.

NEAPOLE (ital. NAPOLI, fr. NAPLES, germ. NEAPEL) @ oraș în Italia, lângă Vezuviu; 900.000 loc. (recens. 1929). Are o catedrală din sec. xii și multe castele și palate. Fundarea lui se datorește vechilor Greci, a avut rol însemnat în timpul Romanilor, cari îl luară de la Sanniti în 327 a. Chr. ¶ @ golf în Italia la Marea Mediterană. ¶ @ fost regat, care cuprindea provincia Neapole și Sicilia, fundat pe la 1130 și încorporat la statul Italiei în 1860.

NECKER JACQUES (*1732 †1804), financiar francez, născut în Geneva. După sfaturile lui au fost convocate „statele generale” de către regele Ludovic xvi.

NECTARIE COTLARCIUC, mitropolit al Bucovinei, ales la 28 Noembrie 1924.

NECTARIE MORAITUL (*1825), prelat român, de origine grecească. Episcop al Rîmnicului 1792—1812, apoi Mitropolit, al Țării-Românești între 1812—1819.

Orașul Neapole.

NECULȚE ION (*1672 † ca. 1744), cronicar moldovean. Boer mare, a ocupat funcțiuni importante sub diferiți domni, iar Dumitru Cantemir l-a numit mare hatman și astfel a luat parte la luptele contra Turcilor în alianța cu Petru-cel-Mare. După învingerea acestuia, Neculce a fugit în Rusia cu Cantemir și a stat acolo refugiat pînă în 1719, cînd s'a întors; a stat retras cîțva timp, a fost numai odată vornic sub Constantin Mavrocordat. Cronica lui povestește evenimentele Moldovei de la 1662 (Dabija Vodă) pînă la 1743 (Ioan Mavrocordat); are la început „O seamă de cuvinte”, povestirea diferitelor tradiții despre diferiți Domni și oamenii lor. Opera lui Neculce a fost publicată de Kogălniceanu în „Letopisești”, vol. II.

NECULE (sau **NĂCULE**), vîrf de munte jud. Rîmnic Sărat; alt. 1293 m.

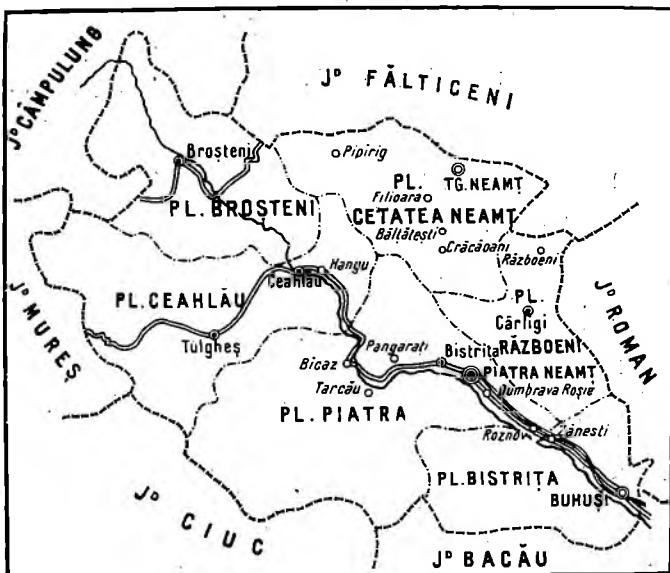
NEDĂBAUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Cîșcăuți; 2613 loc. După legea 1929, sat circ. com. Rușcin.

NEĐBAL OSKAR (*1874 †1930), muzicant ceh. Cunoscut ca dirijor de orchestră, a funcționat în Praga, în Viena. A fost de mai multe ori în București, unde a condus concertele „Filarmonice” (1920—1923). S'a sinucis în Zagreb.

NEDEIA @ com. rur. jud. Dolj, plasa Gîngeova; 2366 loc. După legea 1929, sat circ. com. Gîngeova: ¶ @ lac lângă com. cu același nume

jud. Dolj; supraș. 80 hectare; comunică cu alte bălți vecine (Cîrna, Zgălavociu).

NEDELCU ALEXANDRU, filantrop român din

Harta jud. Neamț (legea 1925).

Transilvania. A lăsat averea lui de 100.000 coroane bisericii ortodoxe din Lugoj pentru o fundațiune bisericească, școlară și de binefacere.

NEDELCU CHERCEA, com. rur. jud. Brăila plasa Viziru; 5175 loc. După legea 1929, circ. com. cu 8 sate.

NEGEL VASILE (†1923) medic român. A fost profesor la Universitatea din Iași (1888) și medic primar al Epitropiei Sf. Spiridon.

NEGOEȘTI, fostă mănăstire în jud. Ilfov, fondată în 1650 de Mateiu-Basarab. De la 1884 e biserică de mir.

NEGOIU @ com. rur. jud. Dolj, plasa Băilești; 2422 loc.; după legea 1929, sat circ. com. Rastu. ¶ @ vîrf de munte jud. Argeș; alt. 2547 m. De aici izvorește riul Argeș.

NEGOSTINA, com. rur. jud. Rădăuți plasa Siretului; 2062 loc. După legea 1929, circ. com. cu 8 sate.

NEGREANU DUMITRU (*1858 †1908), om de știință român. A fost profesor de fizică la Universitatea din București; membru corespondent al Academiei Române (1893). A publicat studii generale despre *gravitate, căldură și electricitate*, în legătură cu cursurile sale, precum și cercetări speciale despre *fuziune, rezistența specifică electrică, separarea electrostatică a minereurilor*, ș. a. în „Analele Academiei” și în „Bulletin de la Société des sciences de Bucarest”.

NEGRENI @ com. rur. jud. Cluj plasa Crișului; 2318 loc. Stație c. f. linia îngustă Bandul-de-Cîmpie—Mihailu Viteazul. ¶ @ com. rur. jud. Vlașca plasa Glavacioc; 2014 loc.; după legea 1929 sat circ. com. Șelaru.

NEGREȘTI @ com. rur. jud. Satu Mare, plasa Oașiu; 4130 loc. ¶ @ stație c. f. jud. Vaslui linia laterală Roman—Buhăești.

NEGRI CONSTANTIN (†1822), boer român. După izbucnirea revoluției din 1821, Alexandru Callimah a fost numit de Turci Domn în ambele principate, dar neîndrăsnind a se prezenta, numi caimacamii: în Moldova pe Ștefan Văgăre, în Muntenia pe Costache Negri. Acesta fu ucis de Turci—după unii, în timpul turburărilor din București—după alții, osîndit pentru că ar fi trădat interesele Porții.

NEGRI CONSTANTIN (*1812 †1876), om politic

român. Unul din cei mai înflăcărați luptători pentru unire. În timpul domniei lui M. Sturza, el aduna la moșia lui Minjina (Moldova) pe patrioții munteni și moldoveni stabilind astfel legături amicale între ei. La 1848 în ziua Sf. Ștefan, fiind la Paris, a rostit în mijlocul emigraților un discurs în care a vorbit despre *unirea țărilor*. În timpul divanului ad-hoc și după aceea a făcut acte de mare devotament pentru cauza unirii; iar după votul de la 24 Ianuarie 1859 s'a dus la Constantinopol spre a stăruii pentru recunoașterea faptului împlinit. Mai târziu a fost un bun ajutor al lui Cuza în chestiunea secularizării averilor mănăstirești, publicând la Constantinopol în limba franceză un *memoriu* despre mănăstirile închinute. După aceste evenimente, a stat retras din politică. El a publicat prin reviste și câteva scrieri literare, cari au fost adunate și publicate de E. Gîrleanu în 1909.

C. Negri (†1876).

NEGRO RIO, riu în America de S., udă Columbia, Venezuela, Brazilia, se varsă în Amazon; lung. 2500 km.

NEGRU-VODĂ — RADU I.

NEGRU-VODĂ sau **RADU-VODĂ**, fost schit jud. Muscel com. Bădeni. Clădirea lui se atribuie lui Radu-Negru. Biserica a fost refăcută în 1859.

NEGRU-VODĂ (CETATEA LUI), ruinele unui cetăți vechi jud. Muscel pe malul Dimboviței lângă satul Bădeni, com. Stoenesti plasa Dimbovița.

NEGRUȚ FEKETE IOAN (*1817†1888), paroh și protopop în Cluj; inspector școlar, canonic. Autor de cărți didactice.

NEGRUȚ FEKETE IOAN (*1854), cleric și profesor român în Blaj; autor de cărți didactice, și de vulgarizare, mai ales în domeniul agriculturii.

NEGRUZZI CONSTANTIN (*ca. 1808†1868), scriitor român. Născut în Iași, și-a făcut studiile numai în țară. În timpul zaveriei (1821) a fugit cu familia în Basarabia, unde a făcut cunoștință cu poetul Pușchin. A ocupat puține posturi politice: deputat în obșteasca obșnuită adunare și, mai târziu, în timpul lui Cuza, la 1840 a fost director al teatrului din Iași cu Alecsandri și Kogălniceanu. N'a luat parte la mișcarea din 1848. E însemnat ca traducător din V. Hugo (*Balade*, 1845; *Maria Tudor*, 1837; *Angelo*, 1837), din Antioh Cantemir (*Satire*, cu Al. Donici, 1844), din Pușchin (*Șahul negru*), etc; mai însemnat ca prozator (Intencietorul prozei în Moldova). Operele sale originale au fost rînduite de el, sub titlul general de *Păcatele tinerețelor*, în 4 grupe: *Amintiri din copilărie* (între cari: *Cum am învățat românește*, *Fragmente istorice* (între cari: *Alexandru Lăpușneanu*, *Sobieski și Românii*), *Neghină și pălămidă* (poezii și teatru, și câteva traduceri), *Negru pe alb* (treizeci de scrisori, cari păstrează în genere mare interes). A fost membru al Academiei Române (1868).

NEGRUZZI IACOB (*1842), scriitor român. Fiul lui Constantin N. După studii juridice la Berlin, a fost numit profesor de drept comercial la Universitatea din Iași, apoi transferat în București. S'a retras în 1897. A fost unul din întemeietorii soc. „Junimea” și directorul „Convorbirilor” în timp de 28 de ani. A făcut parte din gruparea politică a lui Carp și Maiorescu; s'a ales de mai multe ori senator și deputat. Membru al Academiei Române (1881), a fost ales de mai multe ori președinte. În 1894—96 au apărut operele sale complete în 6 volume. Dintre ele, mai cunoscute sînt: *Copii de pe natură*, mici scrieri satirice în versuri sau proză, în formă de epistolă,

Const. Negruzzi.

etc. Vol. II cuprinde poezii lirice, balade, satire și o poemă *Miron și Florica*. Vol. III are romanul *Mihaiu Vereanu* și relații de călătorie. Volumele următoare cuprind piese de teatru altfel originale (*Nu te jucă cu Dracu*, *Împădăre*, *Amor și viclenie*, *O alegere la Senat*, s. a.) cît și traduceri din Schiller (*Hoții*, *Conjurația lui Fieschi*, *Cabală și amor*, *Don Carlos*, *Maria Stuart*). Cu succes s'au jucat revistele *Nazat* (1886) și *Zeflemele* (1888), scrise în colaborare cu D. R. Rosetti. În colaborare cu I. L. Caragiale a scris *Hatmanul Ballag*, operă bufă (1884). Negruzzi a publicat multe articole în „Convorbiri literare”, între cari *amintiri* despre activitatea societății „Junimea” și a „Convorbirilor literare”.

NEGULESCU PETRE P. (*1872), scriitor și profesor român. Licențiat al fac. de litere din București cu teza *Critica apriorismului și empirismului* (1892), a debutat prin articole în „Convorbiri literare” (1892), continuîndu-și colaborarea pînă pe la 1906. Profesor la universitatea din Iași de istoria filozofiei și logică (1899), apoi în București de istoria și enciclopedia filozofiei (1910). Ministru de instrucție în guvernele prezidate de generalul Averescu (1920 și 1926), apoi președinte la Camere; a alcătuit proiecte de legi pentru reforma învățămîntului (publ. 1922). Dintre lucrările sale de specialitate, cităm: *Psichologia stilului* (1896) și cele două volume despre *Filozofia renașterii* (1910—14). E membru onorant al Academiei Române.

NEGULICI IOAN (*1817†1852), pictor român. A făcut studii la Paris. Pe la 1845 s'a ocupat și de literatură. A luat parte la revoluția din 1848 și a fost exilat.

NEGURENI, com. rur. jud. Bălți, plasa Rășcani; 2500 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cornești.

NEHOIAS, stație c. f. jud. Buzău, capul liniei Buzău—Nehoiș.

NEHOIU ⊙ com. rur. jud. Buzău, plasa Buzău; 3180 loc. După legea 1929, sat circ. com. Nehoiș. ⊙ stație c. f. linia Buzău—Nehoiș. ⊙ pîrâu jud. Buzău, izvorăște din m. Monteoru și se varsă în r. Buzău.

NEIPPERG ADALBERT CONTE (*1775†1829), ofițer austriac, luă parte în multe războaie; diplomat, lucra pentru întreținerea urii guvernelor europene contra lui Napoleon I. Soț morganatic al Mariei Luiza, fosta soție a lui Napoleon.

NELSON HORACE (*1758†1805), amiral engl. vestit prin luptele contra lui Napoleon I, a cărui flotă o distruse la Abukir (1798), și prin victoria contra flotei franco-spaniole la Trafalgar (1805), cu care prilej fu ucis.

NEMES IOAN (†1848), învățător român în Transilvania. A luat parte la revoluția din 1848, a fost prins și spînzurat de Unguri.

NEMROD (= **NEMBROD**), pers. biblic, nepotul lui Ham, care ar fi întemeiat imperiul Babiloniei.

NEMȚEANU BARBU, numele literar poate și oficial al lui **BENJAMIN DEUTSCH** (*1887†1919), scriitor român. A debutat cu poezii în „Viața nouă” (1907) sub pseudonimul **Luca Zimbru**, a colaborat la „Convorbiri critice” și alte reviste și ziare; a tradus din Tolstoi, Andersen, Bernstein, ș. a. O culegere din operele lui s'a publicat de Mihail Dragomirescu în editura Casei Școalelor, 1926.

NEMȚIȘORUL, pîrâu, se varsă în riul Neamtu.

NENCIULESCU ALEXANDRU, boer român din Muntenia. Îl găsim Mare Vistier în 1833—34 și mădular înaltului Divan în 1837.

NENIȚESCU DIMITRI S. (†1930), om politic român. A fost ministru de industrie și comerț în guvernul lui P. P. Carp (1910) și al lui Maiorescu (1912); a fost membru al Ateneului Român. A publicat scrieri de politică, economie politică și un studiu *asupra Dundrii*.

NENIȚESCU IOAN (*1854†1901), publicist român. A luat parte la războiul independenței ca ofițer, a fost rănit la Grivița. A făcut studii de

filozofie la Berlin și Lipsca; a fost revizor școlar, profesor de istorie și pedagogie la Școala de instituitori din București, inspector școlar, deputat, prefect. A întemeiat revista economică și literară *Tara nouă*. A publicat poezii (*Flori de primăvară*, 1880; *Șoimii de la Răsboeni*, 1882; *Pui de lei*, 1891), o carte pentru școlari (*Tatăl nostru în istorie*, 1894) și un volum în care relatează călătoria lui la Macedo-români: *De la Românii din Turcia*, 1895. A fost membru corespondent al Academiei Române (1896).

NEOFIT I CRETANUL sau **AL MIRELOR**, mitropolit al Ungro-Vlahiei 1738—1754. A încurajat tipărirea de cărți bisericești.

NEOFIT, episcop al Râmnicului 1824—1829, apoi și locțiitor de Mitropolit al Țării, iar Mitropolit în 1840 sub numele de Neofit II. A demisionat în 1849. În timpul mișcărilor din 1848, a fost întâiu în capul guvernului, revoluționar, dar, după căderea ei, îl vedem sprijinind reacțiunea. În 1845 a trimis câțiva tineri în străinătate ca să-și desăvârșească studiile.

Mitrop. Neofit II.

NEOFIT CAVSOCALIVITUL
— **CAVSOCALIVITUL**.

NEONIL († 1853), călugăr român. A fost stareț la mănăstirea Neamțu (1834, 1838, 1843), candidat la mitropolia Moldovei după retragerea lui Veniamin. A trăit cîtva timp la mănăstirea Bărbouli și la mitropolia din Iași.

NEPAL, stat din India (Himalaia), 140.000 km. p., 5.600.000 loc. E stăpînit de un maharajah sub protecția Angliei. Cap. *Katmandu*, 86.000 loc.

NEPOLOCAUȚI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Șipenițului; 1489 loc. După legea 1929, circ. com. cu 4 sate. Stație c. f. linia Vijnița—Grigore-Ghica.

NEPOS CORNELIUS (*ca. 95 † ca. 28 a. Chr.), istoric roman. Opera lui: *De viris illustribus*, tradusă în rom. de mai multe ori în total și în parte: de Andreia Liviu (Lugoj, 1863), de Al. Stoicescu (Buc. 1916, Bibl. Minerva), de Vasile Grecu (Bibl. p. toți).

NEPTUN, pers. mit. rom. echivalent cu *Poseidon* al Grecilor; zeul mărilor.

NERA, rîu, afluent al Dunării jud. Severin; se varsă lingă Bazias.

NERONE (= **LUCIUS DOMITIUS NERO**) (*37 †68), împărat roman, vestit prin cruzimile și prin crimele sale de ordin privat (Britannicus, mama sa Agripina, ș. a.), dar istoricii spun că nu era un rău administrator. Poporul îl acuza și de incendiul Romei, dar zic istoricii că nu e lucru dovedit.

NERUȘAI, com. rur. jud. Ismail, plasa Cișmele, 3463 loc. Intem. 1822 în locul unui sat tătăresc distrus de Ruși la 1770. După legea 1929, com. cu 5 sate.

NERVA MARCUS COCCAEUS (*22 †98), împ. roman după Domițian; a adoptat pe Traian.

NESFOAIA, com. rur. jud. Hotin, plasa Lipcani; 2167 loc. După legea 1929, sat circ. com. Stănilești.

NESSSELRODE CAROL CONTE (*1780 †1862), politic rus; diplomat, semnă multe convenții internaționale, participă la Congresul de la Viena (1815); îndemnă pe Țar să dea ajutor Austriei în 1848 contra Ungurilor, voi să împiedece războiul Crimeei și reușă să convoace congresul din Paris (1856).

Zeul Neptun

Nerone

NESTOR (*1056 †1114), călugăr și cronicar rus. Probabil că cronica lui e o compilație după vechi anale. Vorbește și despre Românii din Dacia.

NESTOR (*ca. 1770 †1838), jurist român. A dobîndit ranguri boeresti și a ocupat funcțiuni importante de pe la 1800. A suținut pe Gh. Lazăr în 1816 ca să deschidă Academia sa; a lucrat la Condiția lui Caragea; acesta l-a numit în eforia școalelor și poate a fost și profesor de drept la Sf. Sava. S'a bucurat de deosebită considerație din partea lui Grigore Ghica. A fost deputat în Obșteașca Adunare care a ratificat Regulamentul Organic. Il găsim în Adunare și mai tîrziu, prin 1836, și în statul de justiție în 1837. În scrierile contemporane e numit de obicei *Logofătul Nestor*. După studiul lui Andrei Rădulescu, numele lui întreg a fost *Ștefan Nestor Craiovescu*.

NESTORIEI, eretici creștini; susțineau că în Iisus sînt două firi: cea omenească și cea dumnezească. Eresul lor a fost osîndit prin conciliul de la Efes (431). Fundatorul este *Nestorius* († ca. 440) patriarh al Constantinopolei 428-431.

NESTOROVICI ȘTEFAN († 1825), inspectorul școalelor greco-orientale din Ungaria. Prin stăruințele lui s'au întemeiat mai multe școli pedagogice pentru Români.

NEUCHÂTEL, [nôșatel], oraș în Elveția (canton cu același nume); 20.000 loc.; se poate urmări vechimea lui din sec. xi; are clădiri vechi, între cari un castel din sec. xiv.

NEUSCHOTZ [noșoț] **IACOB** (*1809 †1889), bancher din Iași. A zidit un templu israelit în Iași și a lăsat un fond Academiei Române ca să ajute pe studenți.

NEUWIED [nolvid], oraș în Germania (Koblenz) pe Rin; 16.800 loc. În apropiere e castelul *Mon Repos*, locul de naștere a Reginei Elisabeta a României.

NEUVILLE ALPHONSE (*1836 †1885), pictor militar francez. A înfățișat, în operele sale, multe episoade din războiul franco-prusian din 1870.

NEVA, fluviu în Rusia, se varsă în golful Finlanda, trece prin Petersburg; lung. 75 km.

NEVADA, munți în Spania, cu vîrfurile înalte Mulahacen înalt 3534 m.

NEW-YORK [nîuforc], oraș în Statele-Unite (statul N. Y.), la Oceanul Atlantic; 3.800.000 loc.; datează din sec. xvi.

NEW ORLEANS, oraș în Statele-Unite, cap. stat. Luisiana; pe Mississippi; 287.000 loc.; fundat 1718.

NEWTON [nîut'n] **ISSAC** (*1642 †1727), matematic și fizician englez. A descoperit legile gravitațiunii universale; a explicat fenomenul marelui, descompunerea luminii, echinocțiile.

NGAMI, lac în Africa de S.

— **AFRICA**.

NIAGARA, rîu America de Nord între Canada și Statele Unite, trece prin lacurile Erie și Ontario; are o cădere de apă vestită în lume.

NIASSA (**NYASSA**), lac în Africa de Sud (— **AFRICA**).

NIBELUNGII (germ. **NIBELUNGEN**), după mitol. germ., popor de pitici, stăpîn al unor comori, pentru cari s'au dat lupte mari. Sub acest nume se înțelege și o *poemă populară germană* scrisă pe la 1200; eroii principali: Siegfried, Krimhilda, regele Gunther. De aci s'a inspirat Wagner pentru seria de opere ale sale. Trad. rom. de V. A. Trifu (tip. Piatra Neamț.).

NICARAGUA, republică în America Centrală, cap. *Managua*. Supraf. 123.950 km. p.; 638.119 loc.

NICEA, oraș în Anatolia (Asia mică); în locul ei este orașul Isnik. S'au dat aici multe lupte în antichitate; tot aci s'au ținut două mari *sinoade ecumenice*: în 325 (1-iul) în care s'a osîndit *arianismul* și s'a compus *simbolul credinței* (Cezul); în 787 (II-lea), în care s'au osîndit *iconoclastii*. În

I. Newton.

evul mediu a fost aci un *impertu grec*, fundat de împărații din Constantinopol cari au fost siliți să lase orașul lor *latinilor* cruciați; a ținut de la

А. С. БОРЪ, МАРЕ КЪСТЯНЪ, ПАТЪ СНАБЪСЪ-ПАТЪ
МЪТРОФЪ ПАТЪ ГРАДЪНЪ ЛАНКЪ, АСЪ ПРАЙСЪ ПАТЪНЪ

Primul Sinod de la Nicea.
(după „Indreptarea Legii” 1654)

1204 pînă la 1261, cînd imp. Mihail Paleologul a reîntors în Constantinopol.

NICHIFOR MARTIRUL († ca. 260), prăznuit de biserica ortodoxă la 9 Februarie. Avea un amic, și acela tot creștin, pe care îl supărase cu ceva și nu putea să dobîndească iertare cu toate umilintele și cu toată cînta ce arăta. Acel amic fiind prins și obligat a sluji zeilor, ajuns în momentul în care trebuia să fie jertfit, dar se întoarse spre păgînism. Atunci Nichifor, care se tot ruga a fi iertat, se declară creștin și pieri în locul lui. Cățile spun că el a dobîndit trei cununii: a *credinței*, a *umiltății* și a *dragostei*.

NICHIFOR PATRIARHUL (*758 †828), prăznuit de biserica ortodoxă la 2 Iunie. Era fiul unui mare demnitar împărătesc, el însuși mare demnitar și om învățat. În 806 ajunsese Patriarh al Constantinopolului și cîrmușiea cu mult zel și autoritate. În timpul lui Leon Armeanul, care ținea cu iconoclaștii, el luă cu multă tărie apărarea icoanelor și, după multe încercări de a i se schimba credința, fu depus în 815 și trimis în exil. Muri exilat și corpul său fu adus în Constantinopol după porunca împărătesei Teodora.

NICHIFOR, mitropolit al Moldovei în două rînduri (după lista Erbiceanu): întîiu în 1729, apoi în re 1740—1750. Era călugăr la măn. Neamțu, om învățat, se zice că a fost profesorul lui Grigore Ghica, domnitorul.

NICHIPERCEA, ziar satiric redactat de N. Orășanu, București 1859—1879. Fiind de multe ori suspendat, apărea sub diferite numiri ca și cum ar fi fost ziar nou: *Coarnele lui Nichipercea*, *Coadă lui Nichipercea*, *Ochiul Dracului*, *Ghiarele Dracului*, etc.

NICHITA (*372), martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 15 Septembrie. Calendarele noastre îi dau de obicei numele de „*Românul*”; sigur este că era dintr-o țară stăpînită de Goți și în timpul persecuțiilor lui Atanarie contra creștinilor din ținuturile sale acest Nichita a pierit prin foc.

NICHITA EGUMENUL (*824), prăznuit de biserica ortodoxă la 3 Aprilie. Crescut de mic în practica virtuților creștinești, s'a făcut călugăr într-o mănăstire din Bitinia, unde a devenit egumen. În timpul lui Leon Armeanul a fost persecutat de iconoclaști și exilat într-o insulă pînă cînd următorul împărat l-a liberat. De atunci Nichita a trăit izolat într'un mic schit lingă Constantinopol.

NICHITA, EPISCOP AL CALCEDONIEI, prăznuit de biserica ortodoxă la 28 Maiu. A fost persecutat

de iconoclaști și a suferit toate cu resemnare, apărînd ortodoxia.

NICHITIȚI GHEDEON (*1788), episcop român ortodox în Transilvania. E primul autorizat de împărat la 1783 cu sediul la Sibiu. S'a ocupat de progresul școlilor.

NICHOLAS FRANÇOIS, membru al Academiei de științe a Statului Maryland (Statele-Unite). Membru corespondental Academiei Române (1921.)

NICOARĂ MOISE (*1785 †1862), profesor român în Transilvania. A fost și căpitan în armata austriacă. Profesor al împăratului Ferdinand V. Prin stăruința lui s'a înființat o școală românească în Arad și s'a schimbat episcopia ortodoxă de aci din sirbească în românească. Persecutat de Sirbi, a trecut în Muntenia și a fost profesor în București.

Moise Nicoară.

NICODIM SFINȚ († ca. 1372), prăznuit de biserica ortodoxă la 26 Decembrie. Rudă cu cneazul sirb Lazăr, a plecat la muntele Atos, unde s'a călugărit. A venit în Serbia și a clădit o mănăstire la Gladova, de aci a trecut în Muntenia și a întemeiat mai multe mănăstiri: *Vodița* (jud. Mehedinți), *Motru* și *Tismana* (jud. Gorj). Se zice că relicviile ce se păstrează la această măn. sînt ale sfîntului.

NICODIM MUNTEANU, fost episcop de Huși 1912—1923. Retras la mănăstirea Neamțului. E membru onorar al Academiei Române (1918).

NICOLAE ARHIEPISCOPIUL († ca. 342), sfînt țerarh prăznuit de biserica ortodoxă la 6 Decembrie. A fost călugăr într-o mănăstire din Licia (Asia mică) și apoi egumenul ei. În Mira, capitala acestei provincii, fiind o arhiepiscopie, el fu ales și conduse diecesa cu mult zel și virtute și luă parte la sinodul întîiu ecumenic în care a fost osîndit arianismul. Moaștele sale au fost aduse în orașul Bari (Italia) în anul 1087 și se păstrează cu multă cinste. Sf. Nicolae era patronul Rusiei.

NICOLAE BALAN, mitropolit ortodox al Transilvaniei din 1929. Membru onorar al Academiei Române (1929).

NICOLAE IOAN (*1827 †1877), maior român, distins în războiul independenței, mort în lupta de la Grivița.

NICOLAE NICOLAEVICI (*1831 †1891), mare duce rus, fiul împăratului Nicolae Pavlovici. În războiul din 1877 a avut comanda generală a armatei de la Dunăre, dar n'a fost fericit în acțiunea sa și a fost oarecum disgrațiat.

Marele duce Nicolae (*1891).

NICOLAE NICOLAEVICI (*1856 †1929), mare duce rus. La începutul războiului mondial a fost numit generalisim al armatelor. În Sept. 1915, cînd țarul a luat comanda, vice rege în Caucaz. În Martie 1917, cînd a abdicat țarul, i s'a transmis lui comanda, dar guvernul provizoriu nu l-a admis; s'a dus în Franța, unde a rămas. În 1924 emigrații l-au unii, dar fără nici o urmărire posibilă de realizare.

NICOLAE sau NICHITA PETROVICI (*1841 †1921) prinț al Muntenegrului, apoi rege (1910), a părăsit tronul după războiu (1918), iar statul său s'a încorporat la Iugoslavia.

NICOLAE II ALEXANDROVICI (*1868 †? 1918), țar al Rusiei, suit pe tron 1894, căsătorit cu prințesa Alice de Hessa. Avînd tendințe pacifice, încheiă (1897) alianța franco-rusă; îndemnă la înființarea conferinței de pace de la Haga (1899). În interior

Tarul Nicolae II.

NIC-
NIC

păstră autocrația. În 1914 spre a împiedeca Austria de a sdrobi Serbia, mobiliză și intră în războiu. Conduse războiul cu slăbiciune, se zice că ar fi vrut să încheie pace separată împărțind Moldova cu Austria. A fost silit a abdica în 1917 și, făcut prizonier de bolșevici, a fost omorât cu familia sa în Siberia.

NICOLAE I PAVLOVICI (*1796†1855), țar al Rusiei între 1817—1855; învinse pe Perși, apoi pe Turci, cucari încheiă tractatul de la Adrianopol (1829); reprimă revoluția poloneză (1833); ajută Austria să scape de revoluția Ungurilor (1849); sili Turcia să încheie tratatul de la Balta-Liman (1849) prin care se definea dreptul de protecție asupra principatelor române; muri în timpul războiului Crimeii, văzând dezastrul.

NICOLAE II PATRASCU, domn al Munteniei (*1599†1600), fiul lui Mihaiu Viteazul. A fost, oarecum, numai locțiitor de Domn în timpul cît tatăl său avea reședința în Transilvania.

NICOLAE, PRINCEPE AL ROMÂNIEI (*1903), fiul regelui Ferdinand și al reginei Maria. Este inspectorul general al armatei de uscat, al marinei și al aeronautice și are gradul de vice-amiral. A fost membru al Regenței dela moartea regelui Ferdinand pînă la suirea pe tron a regelui Carol n.

NICOLAE NI, com. rur. jud. Tighina, plasa Sturzeni: 2527 loc. După legea 1929, sat circ. com. Mănzăr.

NICOLAIDE PANAIT (†1829), medic grec stabilit în România. Doctor de la Halle (1799), a practicat în Craiova, apoi în București.

NICOLEANU NICOLAE (*1833†1871), poet român. Originar din Craiova, fost director al unei școli din Iași, funcționar în București. A murit nebun la spitalul Pantelimon. A fost redactor la ziarul „Satirul” cu Hasdeu și alții (1866). A publicat un mic volum de *Poezii fără numele întreg* (1865), pe cari le-a tipărit din nou Iacob Negruzzi cu o prefață. Este precursorul lui Eminescu ca poet pesimist.

NICOLINA, stație c. f. jud. Iași lângă orașul Iași.

NICOLITEL, com. rur. jud. Tulcea, plasa Isaccea, 4204 loc. După legea 1929, circ. com. cu 4 sate.

NICOPOLI, oraș în Bulgaria, pe Dunăre peste drum de Turnu-Măgurele; 500 loc. Aci a fost *Nicopolis*, fundat de Traian.

NICORENI, com. rur. jud. Bălți, plasa Rășcani; 3562 loc. După legea 1929, sat circ. com. Rășcani.

NICOREȘTI, com. rur. jud. Tecuciu, plasa Nicorești; 953 loc. După legea 1929, circ. com. cu 18 sate. Regiune renumită de vii. Are o școală de meserii.

NICULESCU IOAN, (*1841 . .), medic militar colonel. A întemeiat pe o proprietate a sa o școală primară, înzestrînd-o cu toate cele necesare și înstituiînd un fond pentru întreținerea ei pe care-l administrează Casa Școalelor.

NICULESCU IOSIF (*1824†1878), filantrop român. Proprietar agricultor, senator și deputat de mai multe ori. A lăsat prin testament averea sa pentru a trimete tineri români să-și desăvrșească în streinătate studiile superioare, pentru a ajuta studenți și școlari în timpul studiilor, ș. a. Fondul se administrează de Casa Școalelor.

NICULESCU OSCAR (*1860), jurist român.

Principele Nicolae al României.

N. Nicoleanu.

Iosif Niculescu

A fost prim președinte al Curții de Casație, 1927—1930.

NIEBUHR [nibur] **BARTHOLD** (*1776†1831), istoric german. A scris *Istoria Romanilor*, cu vederi noi și originale. A fost și reprezentant diplomatic al Prusiei și ministru de finanțe. S'a tradus puțin din operele lui: cîteva extrase: *Povestiri cu eroi greci* (tr. I. Corbu, 1923).

NIEMEN, fluviu în Rusia europeană, trece în Prusia, unde e numit *Memel*. Lung. 830 km., mare parte navigabil.

NIETZSCHE [nice] **FRIEDRICH** (*1844†1900), filozof german; prof. de filologie la Basel; de la 1889 a fost nebun, Autorul teoriei *supra-omului*. Opere pr. *Așa a vorbit Zaratuștra*, tradusă de G. E. Bottez, 1916.

NIFON, schit de călugări jud. Buzău com. Măgura, fundat în 1811 de ierodiaconul Nifon. Lîngă schit e o stațiune balneară.

NIFON SFINȚ (†1508), prăznuit de biserica ortodoxă la 11 August. Era din Dalmatia: a plecat aproape copil cu un călugăr și s'a făcut însuși călugăr la o măn. din muntele Atos, devenind și preot. A fost mitropolit în Tesalonic și apoi patriarh la Constantinopol. Acuzat că și-a însușit pe nedrept averea fostului patriarh Simeon, a fost destituit și exilat la Adrianopol. De aci l-a chemat Radu-Vodă, domnul Munteniei, și l-a făcut mitropolit. În această calitate s'a ocupat de reorganizarea mănăstirilor și a eparhiilor. Atunci s'a desființat mitropolia de la Severin și s'a constituit episcopia Rimnicului numită și „Noul Severin”. Producîndu-se un conflict între el și domnitor (din pricină că mitropolitul n'a voit să pronunțe divorțul unui boer care urma să ia în căsătorie pe sora domnitorului), a fost gonit din scaun. Adăpostit cîlva timp de Neagoe, a plecat din țară, blestemînd pe Radu, și s'a dus în muntele Atos, unde se spune că a săvîrșit multe minuni. Murind, a fost declarat sfinț, și Neagoe, devenind domnitor, i-a adus moaștele cu mare cinste. O parte din ele se află la mănăstirea Argeșului, zidită de Neagoe.

NIFON (*1797†1875), mitropolit al Ungro-Vlahiei. Călugărit la 1809, arhimandrit (1836), egumen la Cozia (1839), vicar al Mitropoliei (1841), arhieru (1842), locțiitor de episcop la Rimnic (1848), de mitropolit în București (1849), mitropolit (1850), dobindind pentru prima oară titlul de Primat al României în 1865. A lăsat prin testament o mare avere din care s'a întemeiat și se susține Seminarul numit „Nifon Mitropolitul” din București, care dă anual un număr de preoți cari servesc în diferite biserici ale țării.

Nifon Mitropolitul.

NIFON NICULESCU (†1923), prelat român. Episcop al Dunării-de-jos de la 1909 pînă la 1921. A fost grav rănit cu ocazia atentatului cu bombă de la Senat în 1920.

NIGER, fluviu în Africa (— acest cuv.); 4160 km. lung.

NIGERIA, colonie engleză în Africa între Golful Guineei și lacul Ciad. Englezii s'au așezat aci în 1879. Supraf. 870.000 km. p., 18 milioane loc. Oraș princip. *Kano* (— Africa).

NIGRA CONSTANTIN CONTE (*1828†1907), diplomat italian. Lucră cu Cavour; reprezintă Italia la Paris, Petersburg, Londra, Viena.

NIHILISTI, sectari politici a căror doctrină este distrugerea societății actuale fără a propune în locu-i altă organizare. E protestarea individului contra oricărei constrîngerii a mediului sau a societății, cerînd libertatea absolută. S'a desvoltat întîiu în Rusia (în timpul lui Alexandru II) prin cugetători și scriitori ca Kropotkin, Cernișevski, ș. a.; apoi și-a fixat centrul în Elveția și a adoptat

ca metodă de acțiune *teroarea* (executată mai ales prin aruncări de bombe.) Țarul Alexandru a pierit astfel. După câteva asemenea crime, organizațiile s'au risipit cu încetul.

NIL, fl. în Egipt (— Africa), lung. 6500 km. Multă vreme nu s'au cunoscut izvoarele: azi se consideră lacul Victoria-Nianza ca izvor. Revărsarea lui anuală aduce fertilitatea regiunilor prin cari trece; de aceea se zicea în antichitate: „Egiptul e un dar al Nilului”; vechii Egipteni îl adorau ca pe un zeu și-i ridicau statue. După ce udă Sudanul și primește o serie de afluenți, intră în Egipt trecînd pe lîngă un mare număr de orașe mari sau mici. Primul este *Assuan*, pînă unde vine linia ferată de la Cairo, apoi *Luxor*, *Keneh*, *Assiut*, *Bent-Suef*, *Cairo*; de aci se despart cele două brațe (în vechime erau șapte), cari formează delta. La vărsarea fiecărui braț în Mediterana, se află orașele cari dau și numele brațelor: *Damieta* (la E.) și *Rosetta* (la V.). La punctul de unde se despart este un mare baraj, destinat să înalțe nivelul fluviului ca să alimenteze trei canale. Lucrările acestora au ținut 20 de ani (începînd de la 1805) și au costat 1.200.000 livre egiptene (1 livră eg. = 25 franci fr.). Pe malurile Nilului sau în apropiere de ele se găsesc resturile vechii civilizații egiptene alături de centre moderne de populație.

NIJMEGEN (fr. *NIMÈGUE*), oraș în Olanda; 44.000 loc. Are clădiri din sec. xiii. Aci se încheiă pacea între Franța și Olanda (1678), urmată de diferite tratate, cari asigură gloria lui Ludovic xiv, numit de atunci *cel mare*.

NIŢIVÉ, capitala Asiriei, pe malul stîng al Tigrlui; aci se găsiră resturile unei biblioteci de cărămizi; în 608 a. Chr., căzu în mina Mezilor; mai tîrziu deveni colonie romană, oraș arab, turcesc. La începutul sec. xix era cu totul distrusă. De la 1848 se fac explorări și studii arheologice.

NIŢOBE, pers. mitol. grec. soția lui Amfion, avea vre-o 12 copii și se lăuda cu ei, sfidînd pe zeița Latona, care avea numai doi; de aceea aceștia (Apolon și Artemis) îi uciseră cu săgețile toți copiii și ea, de durere, se prefăcu în stîncă.

NIPPON (sau **HONDO**), cea mai mare din insulele cari formează arhipelagul Japoniei; 226.579 km. p., 35.460.000 loc. E și numirea indigenă pentru întreaga Japonie.

NIPRU (rus. **ДНІПР**, în anticitate **БОРЯТЕНЕС**), fluviu în Rusia europeană, se varsă în Marea Neagră; 2265 km. lung.

NIRVANA, recompensa finală fîgăduită de budism drept credincioșilor. Nu se poate stabili însă, după textele acestei religii, dacă se înțelege *distrugerea totală* sau o *altă viață* fericită.

NISA (fr. **NICE**), oraș în Franța, la Marea Mediterană; 105.000 loc.; are clădiri din sec. xvii;

Nisa.

climă dulce, care atrage în toate iernile mii de călători streini. Zidită de Fenicieni, fu stăpînită în timpurile moderne cînd de Franța, cînd de vreun stat italian; în 1860 printr'un plebiscit se anexă Franței.

NISPORENI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Nisporeni; 5624 loc. După legea 1929, circ. com. cu 13 sate.

NIȘTOR IOAN (*1876), istoric și om politic român. Profesor în Suceava, apoi în Cernăuți, numit în 1911 conferențiar la Universitatea din Viena și în 1912 la cea din Cernăuți. Membru al Academiei Române (1915). S'a dus în Basarabia, după unirea ei, ca propagandist pentru cultură românească. A intrat în primul guvern al României întregite de la 29 Noembrie 1918 sub președinția lui I. I. Brătianu, ca reprezentant al Bucovinei împreună cu lăncu Plondor; apoi în aceeași calitate în guvernele prez. de General Văitoianu (1919), de Vaida-Voevod (1919), de G-ral Averescu (1920), de I. Brătianu (1922), apoi ca ministru de lucrări publice în 1926. A fost între fondatorii revistei „Junimea literară” (1904). Primele sale opere scrise în limba germană (între 1910—1914) tratează chestiuni privitoare la istoria Moldovei, mai ales în raporturile ei cu vecinii (*Chestia Pocuției, Comerțul și vîmile în sec. XIV—XVI*) și o cercetare asupra școalelor din Bucovina. Apoi studiază problemele speciale ale Bucovinei: *Bucovina sub raportul politic și administrativ*, 1915; *Românii și Rutenii*, 1915, *Istoria bisericii din Bucovina*, 1916; iar mai tîrziu în limba germană scrie pentru cunoștința streinătății: *Der nationale Kampf in der Bukovina*, 1818. Alte opere: unele asupra problemelor provinciale (*Fondul bisericesc din Bucovina*, 1921; *Istoria Basarabiei*, 1923), altele asupra chestiunilor din istoria generală a patriei (*Pomenirea lui Cantemir*, 1924), cum și o lucrare despre consecințele războiului pentru independență din 1877 asupra Bucovinei (conferință în ciclul organizat în 1927 de Universitatea liberă din București).

NIȘTRU (rus. **ДНІСТР**, în anticitate **TYRAS**), fluviu care desparte Rusia de România. Se varsă în marea Neagră; lung. 1374 km. E navigabil pînă aproape de Soroca. Afluenți principali pe dreapta: *Răutul*, *Bicul*, *Botna*. La vărsarea în Dunăre formează un mare golf care se numește *Limanul Niștrului*.

NIȘ, oraș în Iugoslavia, provincia Nișava, 28.000 locuitori. Oraș însemnat încă pe timpul împăraților Bizanțului. Era la răspîntia drumurilor ce legau Europa de Constantinopol. Astăzi e nodul căilor ferate Belgrad—Skoplie—Salonic—Atena, Belgrad—Sofia—Constantinopol, Niș—Zaicear—Prahovo (pe Dunăre), din ei curînd al liniei București—Niș—Skoplie—Salonic—Atena. A fost reluat de la Turci la 1878. De vreo două ori sediul Adunării Naționale sîrbești sub ultimii Obrenovici.

NIȘCOV, rîu, izvoare în com. Lăpoșul, se varsă în r. Buzău.

NIȚCHIDORF, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Buziaș, 2300 loc.

NITULESCU NICOLAE (*1837†1904), teolog român. A fost profesor de limba ebraică la facultatea de teologie din București (1892) și decan (1893-1896). Opere pr. *Istoria Bisericii*, 1875, *Gramatică ebraică*, 1877.

NIVELLE [nivel] **ROBERT** (*1856†1924), general francez. S'a distins în războiul mondial la Douaumont (1916), la Chemin-des-Dames (1917).

NOA, stațiune climat. jud. Brașov la 5 km. de orașul Brașov.

NOAILLES [noai] **ANNE ELISABETH CONTESSA DE** (*1876), poetă franceză, de origine română, născută Brincoveanu. S'a făcut cunoscută prin volumele de poezii *Le coeur innombrable* și *L'ombre des jours* (1901, 1902). A publicat apoi romane (*Nouvelle espérance*, 1903, *Le visage éternelle*, 1904) și apoi alte poezii. Prin acestea și-a înscris numele în istoria literaturii franceze. E membră onorară a Academiei Române (1925).

NOBEL ALFRED (*1833†1896), chimist suedez. Făcu utilizabilă nitroglicerina, inventă dinamita și pulberea fără fum; lăsa prin testament averea pentru instituirea a cinci mari premii inter-

NOC-NOS - naționale pentru știință, literatură și unul pentru pace. Pe acest din urmă îl acordă Dieta norvegiană, pe celelalte Academia suedeză.

NOCERA

UMBRA, oraș în Italia (Perugia); 7545 loc. Ape minerale vestite.

Nobel

NODIER [nodie] **CHARLES** (*1780 †1844), literat francez. A fost membru al Academiei Franceze. S'au tradus puține din operele lui: nuvele, prin ziare, și un volum: *Povești și nuvele* (de N. N. Răutu 1915, Bibl. Minerva).

NOGHI MARESCU (*1849 †1912), mareșal japonez. S'a distins în războiul cu Rusia. A vizitat țara noastră în 1911. Când a murit împăratul, s'a sinucis, făcându-și harachiri.

NORDAU MAX (*1849 †1923), scriitor austriac, locuind mult la Paris. Op. pr. *Minciunile convenționale ale civilizației noastre* (1883), *Degenerarea* (1893), traduse în principalele limbi europ. La noi prima s'a tradus în 1895 de M. Canianu, apoi de B. Marian și M. Negru; a doua de R. Vermont și H. Streitmann în 1894.

NORDENSKJÖLD NILS ADOLF (*1832 †1901), naturalist suedez, venit din Finlanda; făcu multe călătorii (la Spitzberg 1858, Groenland 1870, ș. a.), pe cari le descrie în cărți, dintre cari e mai cunoscută *Călătoria pe Vega*. A fost membru al Academiei de științe din Paris.

NORMANDIA, prov. veche a Franței în Nord (→ Franța).

NORMANI (NORMANZI), pornind din Scandinavia, unii (*Varegi* sau *Ruși*) făcură incursiuni în Rusia și ajunseră pînă la Constantinopol (941 p. Chr.); alții (*Vikings*) porniră spre Oc. Atlantic, atacară imperiul lui Carol cel Mare și, după moartea lui, ocupară părți din Nordul Franței, de unde năvăliră și în Paris. Un rege al Franței le-a dat ținutul care se numește și azi *Normandia*. De aci porniră și cuceriră Anglia prin *Gulielm Cuceritorul*.

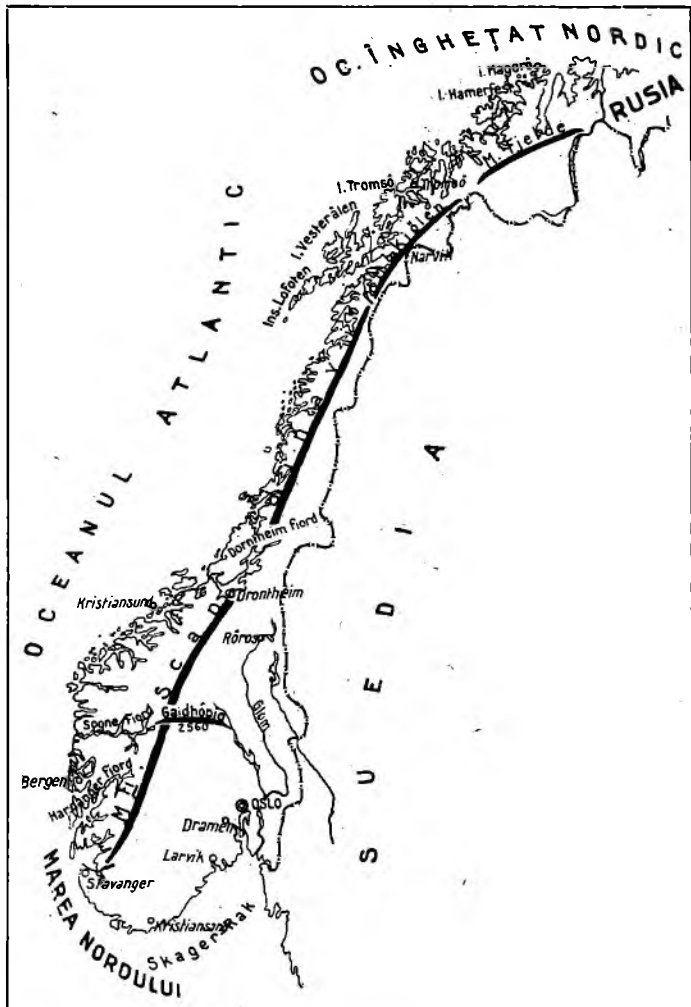
NORVEGIA (NORGE), stat în Europa (→ Europa) în partea de V. a penins. Scandinaviei. Supraf. 322.987 km. p.; 2.330.000 loc.; densitatea populației 8,2. Se mărginește la N. cu Oceanul Înghețat Arctic, la E. cu Rusia și Suedia, la S. cu Marea Nordului și strîmtoarea Skagerrak, la V. cu Oceanul Atlantic.

Toată coasta din spre Ocean este tăiată de un mare număr de *fiorduri* (*Dorntheim, Sogne, Hardanger*, ș. a.), și în fața lor sînt o sumă de insule mari și mici, dintre cari *Magerø, Hamerfest, Tromsø, Vesterålen, Lofoten*.

Pămîntul Norvegiei este muntos: Dealungul țării se întind munții scandinavici cu puține virfuri înalte, între cari *Galdhøpig* (2560 m.). Fluvii

Norwegian (Costum Național).

Harta Norvegiei.

și riuri: multe, dar scurte; mai însemnat: *Glom*. Sînt și multe lacuri, unele în legătură cu fiordurile.

Mare parte din pămîntul ei este neproductiv; industria cea mai însemnată este pescăria cu diverse ramuri; alt produs important este lemnul din păduri.

Capitala: *Oslo* (fost *Cristiania*). Orașe pr. *Bergen, Dronheim, Kristiansand, Tromsø, Larvik, Narvik*.

Istoria Norvegiei se poate începe din sec. viii, cînd erau acolo mici state, dar în sec. ix se unifică acestea, în sec. x se introduce creștinismul. Pînă în sec. xiv ea trăiește independentă, dar unită, prin suveranii ei, cînd cu Suedia, cînd cu Danemarca, intră în uniune cu aceste două state (1397) și are epoce de viață liberă și prosperă și epoce de adevărată vasalitate față de Danemarca. În contra acestora se unesc cele două state ale peninsulei Scandinave, se separă de ea și formează numai ele o nouă uniune (1814), care cu încetul, după multe lupte politice interne, se transformă în uniune personală, pentru a ajunge în 1905 la separație totală, cînd Norvegia dobîndește nu numai un guvern al său, dar și un rege deosebit.

NOSIEVICIU ȘTEFAN (*1833 †1869), profesor român în Bucovina. S'a ocupat cu matematicile și cu muzica: a făcut cîteva compoziții foarte apreciate în timpul lor.

NOSTRADAMUS MICHEL (*1503 †1566), me-

dic și ocultist francez, făcu multe profeții și ră-mase ca tip al ghicitorului.

NOTARA DOSITEIU (*1641†1707), prelat grec. A fost sfințit ierodicon din vîrstă foarte tînră de către mitropolitul din Corint. În 1675 a venit la Constantinopol, unde a găsit pe Paisie, patriarh din Ierusalim, și cu el a făcut multe călătorii, a servit apoi ca arhidicon al lui Nectarie, patriarh al Ierusalimului (după moartea lui Paisie), cu el a călătorit asemenea, vizitînd Muntenia și Moldova. În 1666 a fost hirotonisit mitropolit al Căsareei (Palestina). Mai tîrziu a devenit patriarh în Constantinopol și în această calitate a călătorit mult prin Sud-Estul Europei și prin Asia. În țările române a venit de mai multe ori și a stat mai mult timp, fiind bine primit de Ioan Duca, de Șerban Cantacuzino și de Constantin Brîncoveanu. El a tipărit în principate mai multe cărți grecești, unele lucrate de el ori traduse, alte lucrate de alții și editate de el. Dintre primele: *Manual contra rătăcirii calvine*, București 1690, *Manual contra lui Ioan Karyopylles*, Iași, 1694, *Tomul dragostei asupra latinilor*, Iași, 1698. După moartea lui s'a tipărit *Istoria patriarhilor Ierusalimului*, 1715. Notăm că în Biblia din 1688 se găsește o prefață semnată de el, în care zice că opera e destinată „Rumânilor, Moldovenilor și Ungro-vlahilor”.

NOTARA HRISANT, prelat grec. Nepot al patriarhului Dositeiu, a făcut studii în Italia și Franța. Hrisant Notara Venind în București, și-a făcut profesia de credință ortodoxă printr'un discurs în biserica Mitropoliei; a fost profesorul copiilor lui Const. Brîncoveanu. Începînd ca diacon, a înaintat în ierarhia bisericească și a devenit patriarh al Ierusalimului. A tipărit în grecește o carte despre *Demnitățile bisericești* (Tîrgoviște, 1745) și *Cuvînt despre preoție* (Buc. 1702).

NOTENAGEL HERMANN (*1841†1905), medic din Viena, profesor la Universitate. A studiat boalele cerebrale. A vizitat des țara noastră.

NOTTARA CONSTANTIN (*1859), artist dramatic român. A creat roluri în multe piese streine și românești; e profesor la Conservator și director de scenă la Teatrul Național din București; membru al Ateneului Român.

NOUA REVISTĂ PEDAGOGICĂ, organ al societății corpului didactic primar din România, apare în 1901. În locul altor două reviste: *Învățămîntul primar* și *Convorbiri didactice*, cari reprezentase două grupe de institutori deosebite prin oarecare idei, apoi împacate. A încetat în 1903.

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ, pentru politică, literatură, știință și artă, București 1900—1902 sub direcția lui C. Rădulescu-Motru.

NOUA SULIȚA, com. rur. jud. Hotin plasa Sulița pe malul Prutului aproape de gura pirăului Rachina; 5432 loc. cf. leg. 1929, circ. com. cu 5 sate.

NOUA ZELANDĂ, numire ce poartă 2 insule mari ale Oceaniei, despărțite între ele printr'o strîmtoare zisă a lui Cook; așezate la S. E. Australiei. Supr. 270.935 km. p. Locuitorii indigeni zîși Maoriți 40.000; coloniști 822.000. Capit. *Wellington* pe insula din N. (harta Oceaniei).

NOUA ZEMBLA, grupă de insule în Oceanul Inghetăt arctic la N. Siberiei.

NOUL-NEAMȚ, mănăstire numită și **CHIT-CANI** (acest nume).

NOVAC sau **BABA NOVAC**, general al lui Mihail-Viteazul. A fost ucis de Unguri în Transilvania. Este și unul din eroii baladelor populare înfățișat ca viteaz cu mari puteri luptînd împreună cu fiul său *Gruța* contra Turcilor (Colecția Alecsandri, Bibicescu, G. Dem. Teodorescu și Materialii folklorice).

NOVACI, stație climaterică jud. Gorj, plasa Novaci; 600 m. altitudine. Are o școală de meserii.

NOVAKOVICI DIONISIE, episcop sîrb în Buda. După ce Mitrop. Transilvaniei Atanasie părăsi biserica ortodoxă pentru a deveni capul bisericii unite, el a fost numit în 1759 de împărat administrator al eparhiei românești ortodoxe (zisă: greco-orientală), dar s'a arătat mai mult favorabil unirii și peste cîțiva ani a părăsit această sarcină.

NOVAKOVICI STOIAN (*1842†1915), om politic și învățat sîrb. Profesor universitar, membru al Academiei de științe din Belgrad. A scris numeroase studii istorice, literare și filologice, între cari: *Bibliografia generală sîrbo-croată*, *Istoria literaturii sîrbești*. A propus ca sub auspiciile Academiei să se adune material lexical de prin toate ținuturile locuite de Sîrbi sau Croați, pentru pregătirea dicționarului limbii sîrbo-croate. A fost șeful partidului progresist, ministru, președinte de consiliu, reprezentant al țării în streinătate. Ca prieten al Românilor și partizan al unei conlucrări cît mai strînsă, a scris la 1878 un articol foarte violent la adresa Rusiei pentru luarea Basarabiei, pentru care lucru s'a cerut de prietenii Rusiei scoaterea lui Novakovici din învățămînt, lucru ce nu s'a făcut.

NOVALIS numele literar al lui **FREDERIC DE HARDENBERG** (acest cuv.).

NOVARA, oraș în Italia (Piemont), 33.000 loc.; are un dom din sec. v. Aci armata regelui Carol Albert al Sardiniei fu învinsă de cea austriacă, comand. de Radetzki (25 Mart 1849).

NOVELLI ERMETE (*1851†1920), artist dramatic italian, cu reputație europeană. A jucat pe scena Teatrului Național din București în 1903.

E. Novelli

NOVGOROD, numele a 2 orașe în Rusia: unul aproape de lacul Ladoga, 25.000 loc.; altul în partea de S. V. 10.000 loc. (harta Rusiei).

NUBIA, regiune în Africa de Est la S. Egiptului. 250.000 km. p. (harta Africei).

NUCET @ com. rur. jud. Dimbovița; plasa Nucet; după legea din 1929, circ. com. cu 10 sate. Are o școală inferioară de agricultură. Aci este o herghelie a Statului, @ stație c. f. linia Titu—Tîrgoviște—Pietrișoia, la 16 km. de Tîrgoviște. @ com. rur. jud. Sibiu plasa Nocrich; 880 loc.

Tip de locuitor din Nubia

NUMA POMPILIU (*714†671 a. Chr.), al doilea rege al Romei antice, căruia legenda atribue organizarea statului.

NUMIDIA, regat în antichitate, în Africa, pe teritoriul Algeriei de azi; apoi provincie romană; devastată de Vandali în sec. v.

NUMITOR, pers. legend. roman; rege al Albei, tatăl Reei Sylvia (sec. viii a. Chr.).

NUNEZ DE BALBOA BALBOA.

NÜRNBERG (fr. *Nuremberg*), oraș în Germania (Bavaria) pe r. Pegnitz; 384.272 loc.; are o catedrală din evul mediu vestită; patria lui Albert Dürer; renumit pentru fabricile de jucării. Partea centrală a orașului păstrează aspectul stradelor din sec. xvii și xviii.

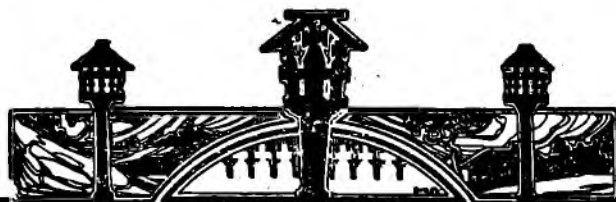
NUȘFALĂU, com. rur. jud. Sălaj, plasa Șimleul-Silvanici; 2487 loc.

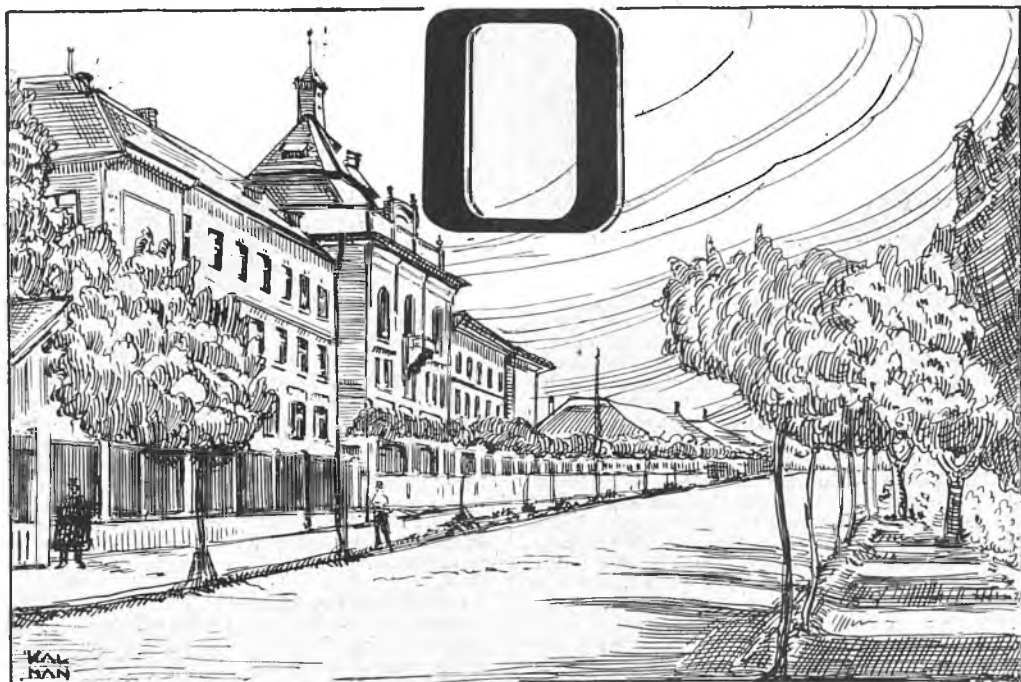
NYANZA sau **NIANZA**, două lacuri (*Victoria și Albert*) în Africa centrală (Africa și harta Africei).

NYIREGYHAZA, oraș în Ungaria; 43.340 loc.

NYROP CHRISTEF (KRISTOFFER) (*1858†1931), filolog danez; profesor la Copenhaga de limbile romanice. Op. pr. *Istoria epopeei franceze* (1883), *Gramatica istorică a limbii franceze*. A publicat multe studii de amănunt asupra chestiunilor gramaticale ale limbilor romanice. A fost membru onorar al Academiei Române (1926).

NYS **NYS ERNEST** (*1851†1920), jurist belgian. A fost profesor la Universitatea liberă din Bruxelles; a studiat mai ales dreptul internațional și a publicat multe lucrări speciale. (*Dreptul Războiului*, 1882; *Războiul pe mare*, 1881; *Teoriile politice în Franța*, 1891; *în Anglia* 1892). A fost unul din directorii *Institutului de drept internațional și al revistei cu același nume*; a fost membru corespondent al Academiei Române (1903).

ORĂȘTIE : LICEUL

OANCEA, com. rur. jud. Covurlui, pe Prut, plasa Prutul-de-jos; 2780 loc.; are vechime de-părtată; se vorbește de ea într'un document de la Ștefăniță-Vodă 1521. După legea 1929, formează o circ. com. cu 5 sate.

OAR, com. rur. jud. Satu-mare, plasa Satu-mare; 2056 loc.

OAS = **TARA OASULUI**, ținut românesc așezat între Tisa și Someș, la apus de Sighet și la răsărit de Satu-mare. Sînt aci 14 comune locuite numai de Români (*Negrești, Certeze, Biesad, Boinesți, Călinești, Călmărzana, Lectița, Rața, Prilog, Tîrsol, Trip, Tur, Vama, Moșeni*). Vorbirea lor prezintă interesante particularități dialectale, pe cari le-a studiat A. Candrea.

OBEDEANCA, rîu, izvorăște din jud. Mehedintzi, trece în Dolj și se varsă în Jiu pe dreapta, în comuna Breasta.

OBEDEANU CONSTANTIN, boer din Oltenia. A fost consilier imperial pe vremea ocupației austriece (1732), caimacam (1740); a zidit biserica din Craiova care-i poartă numele, o școală și un spital.

OBEDEANU NICOLAE, ban al Craiovei la 1716. **OBEDEANU PETRE**, boer român din Oltenia. Căpitan a lui Brincoveanu, și capicheaia la Poartă, a fost unul din conducătorii revoluției oltenice care a prins și a arestat pe Nicolae Mavrocordat (1716).

OBEDEANU PETRE, boer muntean; a fost logofăt al dreptății și membru al Obșteștei Adunări între 1836—1855.

OBEDEANU OSCAR (*1868 †1914), pictor român. Studii speciale la München ca bursier al Regelui Carol I. Între alte lucrări: *Regele Carol în fața Griviței, Mama Rânișilor, Mihailu Viteazul, Ștefan cel Mare după bătălia de la Racova*.

OBEDEANU VASILE (1834 †1902), colonel român. A luat parte la războiul Crimeii în armata turcească și a participat la luptele de la Balaklava, ș. a. A terminat școala de cavalerie de la Saumur (Franța). A avut rol politic important în luptele pentru unire; a fost profesor la școala militară; a luat parte și la războiul independenței. Ca om politic, a fost senator în 1864 și în multe legislaturi mai târziu ca membru al partidului liberal.

OBEDEANU-GEORGIADIE MIHAIL (*1839 †1885), medic, diplomat și scriitor român. A fost agent și apoi ministru al țării în Roma, Constantinopol, Atena. A fost membru corespondent al Academiei Române (1871), căreia i-a lăsat averea. A publicat studii medicale despre *febre* și în deosebii despre *frigurile palustre* (1868, 1871, 1873), studii economice (*La Roumanie économique*, 1876), cercetări privitoare la Români făcute la Roma (1885), și cîteva articole filologice; a adunat *texte macedo-române* publicate după moartea lui de I. Bianu (1891).

OBERAMMERGAU, sat în Germania (Bavaria), vestit prin serbările populare ce se dau odată într'un deceniu în timpul săptămănei Paștilor (Passionsspiel), cari atrag numeroși vizitatori streini.

OBERLAND, masiv muntos Elveția (cant. Berna); virful cel mai înalt Finsteraarhorn (4275 m.).

OBERON, personaj din mitologia nordică. Îl găsim în diferite producțiuni populare din evul mediu. Acestea au dat material epopeii lui *Wieland* (1780) și operei lui *Weber* (1826).

OBI, fl. în Siberia; lung. 4300 km. (→ Asia).

OBOR, cartier în București; gară pentru linia București—Oltenița.

OBORIȘTE, stație c. f. la hotar, capul liniei Medgidia—Bazargic—Oboriște.

OBRAĐOVICI DOBITEIU, scriitor sîrb. Cele mai însemnate scrieri ale sale sînt: O colecție de

Dr. Obedenaru

Oscar Obedeanu

fabule 1788; *Sfaturile înțelegerii cei sănătoase*, 1802; *Adunare de lucruri moralicești*, 1808. Prima și a treia au fost traduse de Cichindeal.

OBRAĐOVICI GRIGORE, profesor român în Banat. A fost director al școalelor din Caransebeș și apoi din Timișoara. A publicat o carte despre *lucrările câmpului, creșterea vitelor și păsărilor*, tradusă din sîrbește.

OBREGIA ALEXANDRU (*1860), medic român. Profesor la facultatea de medicină din București de istologie (1893) apoi de psihiatrie (1910), director al ospiciului de boale mintale din București. A fost director al Serviciului sanitar (1900), senator. E membru al Ateneului Român din București și mulți ani a fost vice președinte. A colaborat la revistele „Spitalul”, „România Medicală”, „Revista științelor medicale”; a publicat multe lucrări de specialitate, studii clinice în legătură cu alienația și cu *boalele mintale*, cum și comunicări la societățile savante din străinătate. E unul din propagandiștii contra *alcoolismului*; a publicat multe broșuri de vulgarizare și un proiect pentru vinzarea băuturilor spirtoase. Ca director al serviciului sanitar, a publicat *rapoarte* despre situația sanitară a țării.

OBREGIA ANASTASE (*1864), profesor de chimie organică la Universitatea din Iași (1892).

OBREJA ① com. rur. jud. Alba, plasa Teiuș; 2032 loc. ② sat jud. Gorj, plasa Novaci; 302 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Novaci. ③ c. r. jud. Severin, plasa Caransebeș; 2038 loc. ④ c. r. jud. Bălți, plasa Fălești; 1498 loc. După legea 1929, sat circ. com. Fălești.

OBRENOVICI MILAN (* ca. 1775 †1810), voevod sîrb, devotat lui Caragheorghe în răscola contra Turcilor (1804). Venind în București pentru o misiune politică pe lângă Ruși, muri — se zice — otrăvit de un compatriot.

OBRETIN, lac jud. Tulcea com. Cara-Orman, în legătură cu brațul Sulina. Supr. ca. 6 km. p.

OBSERVATORIU, ziar politic sub redacția lui G. Baritiu, a apărut în Sibiu între 1878 și 1885.

OCEANIA, cel mai nou descoperit continent de pe glob, așezat la S. E. Asiei. Se compune dintr-o mare insulă numită *Australia* și dintr'un mare număr de arhipelaguri. Unii autori numesc *Oceania* numai arhipelagurile fără Australia. Alții deosebesc Australia împreună cu insulele mai apropiate la S. E. și S., făcînd din toate un grup numit *Australasia*.

Australia (numită și *Noua Olandă*) are o suprafață de 7.631.513 km. p., ca. 5.500.000 loc. Apartine Angliei ca Dominion. E împărțită în 6 regiuni: *Australia Occidentală*, *A. Septentrională*, *A. meridională*, *Queensland*, *Noua Galie de Sud*, *Victoria*. E muntoasă mai mult în partea de E. spre țărmul mării. Fluviul principal este *Murray*. Orașe pr. *Melbourne*, *Sydney*, *Adelaida*, *Perth*, *Brisbane*. Organizația de guvern este republică federativă. La S. E. este insula *Tasmania* cu cap. *Georgetown*. Mai departe *Noua Zelandă*, compusă din 2 insule: *de Nord* și *de Sud*.

Numeroasele arhipelaguri sînt grupate în 4 diviziuni: *Malesia* (ins. *Sonde*, *Borneo*, *Celebe*, *Moluce*, *Filipine*), cu o supraf. de 1.995.930 km. p.; — *Melanesia* (*Noua Guinee*; *Arhipelagul Bismarck*, ș. a.) cu o supraf. de 953.848 km. p.; — *Micronesia* (*Arhipelagul Magellan*, ș. a.) cu o suprafață de 3.540 km. p.; — *Polinesia* (*Noua Zelandă*, *Insulele Sandwich*, etc. cu o suprafață de 305.475 km. p. Acestea ne dau total de peste 2.250.000 km. p. Ele aparțin Angliei, Franței, Japoniei și Statelor-Unite americane. Unele insule au o parte a lor sub o stăpînire, alta sub altă stăpînire.

OCEANU P. (†1919), fost profesor la Școala superioară de medicină veterinară din București.

OCHIUL-ALB, com. rur. jud. Bălți, plasa Rășcani; 3036 loc. Din 1929, sat în circ. com. Rășcani.

OCINA-DE-SUS, sat jud. Prahova, plasa Peleş; 2103 loc. După legea 1929, sat în circ. com. Provița.

OCNA ① com. rur. jud. Cernăuți, plasa Nistru 2002 loc. După legea 1929, formează circ. com. cu 8 sate. ② c. o. -**DEJULUI**, c. r. jud. Someș, plasa Dejului; 2895 loc. Mină de sare. Stațiune balneară: băi de sare. ③ c. o. -**DE-SUS**, com. rur. jud. Odorheiu, plasa Praid; 2170 loc. ④ c. o. -**MUREȘULUI**, c. r. jud. Alba, plasa Ocna Mureșului; 5119 loc. Mine de sare. ⑤ c. o. -**SIBIULUI**, c. urb. (1926) com. rur. (1929) jud. Sibiu, plasa Ocna Sibiului; 5000 loc. Stațiune baln.: sare, nomol. Stație c. f. între Sibiu și Copșa-mică.

OCNELE MARI, com. urb. jud. Vîlcea; 5493 loc. Salină foarte importantă și penitenciar; stațiune balneară: băi de sare, iod, ș. a.; stație c. f. linia secundară Răureni-Ocnița.

OCNIȚA ① com. rur. jud. Dîmbovița, plasa Tîrgoviște; 2913 loc. După legea 1929, formează o circ. com. cu 6 sate. ② sat jud. Hotin, plasa Securenii; 3525 loc. ③ sat jud. Soroca, plasa Otaci; 2313 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Otaci. Stație c. f. ④ fost sat jud. Vâlcea, alipită la com. Ocnele-Mari.

O'CONNEL DANIEL (*1775 †1847), politic irlandez, luptător pentru independența Irlandei și pentru catolicism. Membru în Camera comunelor din Londra, formă un curent puternic pentru ideile sale și avea o mare popularitate în provincia sa. Persecutat de guvernul englez pentru regionalismul său, criticat de compatrioți ca nu destul de îndrăgnet, fu silit să se expatrieze și muri în Italia.

OCTAVIAN → **AUGUST**.

ODAIA, com. rur. jud. Teleorman, plasa Turnu; 2492 loc. După legea 1929, com. suburbană la Turnu-Măgurele.

ODEON ① nume dat unor teatre din vechia Grece. ② numele unui teatru din Paris, fondat 1797 și reconstruit de mai multe ori; aparține Statului.

ODER, fl. în Germania, izvorăște din munții Sudeți (Moravia), udă Frankfurt, Stettin și se varsă în marea Baltică; lung. 864 km.

ODESA ① oraș în Rusia (distr. Kerson), port la Marea Neagră; 405.000 loc.; fondat 1795 de împ. Caterina II. ② sat jud. Cetatea-Albă, plasa Volintirești; colonie germană.

ODESSOS, oraș ant. la Marea Neagră, colonie a Miletului. Azi *Varna*.

ODHNER O. T. (†1904), istoric suedez. A fost director al Arhivelor regale din Stockholm; membru corespondent al Academiei Române (1890.)

ODIN, zeu mitol. scandinav (= germ. *WOTAN*) în liter. noastră e pomenit de Eminescu în „Strigoii”.

ODISEA, a doua poemă omerică. Povestește peripețiile prin cari a trecut *Odiseu* (Ulise), unul din șefii expediției contra Troiei, plecînd de la Troia pînă să ajungă în patria sa (Itaca). → **OMER**.

ODOACRU († 493), șeful Herulilor, ajunsese comandantul gardei pretoriene din Roma, răsturnă pe Romulus Augustulus, împăratul, și se proclamă rege al Italiei (476—493).

ODOBESCU ALEXANDRU (*1834 †1895), scriitor român. A făcut studii la Paris și a debutat prin poezii și articole în revista „România literară”, a lui Alecsandri (1855). A fost magistrat, membru în comisiunea documentală, director al ministerului instrucției (1861), ministru de culte (1863). A demisionat din pricina chestiei secularizării mănăstirilor în privința căreia se deosebea în păreri de colegii săi și a publicat o carte despre aceasta (sub pseudonim *Agaton Otmenedee*). După ce a fost membru în consiliul de stat, i s'a dat sarcina de a organiza secțiunea română la expoziția din Paris (1867) și atunci a scris în colaborare cu P. S. Aurelian: *Notice sur la Roumanie*. Ales membru al Academiei (1870), s'a alăturat de aceia cari au combătut curentul latinist, ma-

Al. Odobescu

nifestat, prin Dictionariul lucrat de Laurian și Massimu. În 1874 a ținut curs de arheologie la facultatea de litere din București (tip. în *Istoria arheologiei*, 1877). În 1876—77 a publicat în „Românul” mai multe articole care pleau pentru intrarea României în război. Stabilindu-se la Paris, ca secretar de legație și însărcinat-de-afaceri (1882—85), a lucrat studiul său (în 3 volume) despre așa numita *cloșcă cu pui* (*Le trésor de Petroasa*, 1889—1900); apoi a venit în București, a continuat cursul de arheologie (1887) și a fost numit membru în Consiliul permanent de instrucție, apoi director al Școlii normale superioare. A murit sinucis. Odobescu a fondat *Revista Română* (1861—63) la care a colaborat scriitorii noștri cei mai de seamă și în care el a publicat interesante articole de folklor. De la el avem două nuvele istorice: *Mihnea Vodă* (1857) și *Doamna Chiajna* (1860); două conferințe: *Moșii și Curcanii* (1878), în cari studiază revoluția lui Horia și un episod din războiul pentru independență; avem o biografie a lui *Petru Poenaru* (1889), cărți didactice de curs primar (în colaborare) și *Pseudocyngeticos*, studii asupra operelor de artă din toate vremile cu subiect vinătoresc, operă unică în felul ei în literatura noastră.

ODOBESCU IOAN (*1793 †1857), ofițer român. A servit în armata rusească în timpul războiului contra Turcilor (1828) și a trecut în armata română cu gradul de colonel sub Regulamentul Organic. A fost șef al oștii (1846 și urm.) și a arestat în ziua de 19 Iunie pe membrii guvernului provizoriu (1848), dar după plecarea Domnitorului Bibescu s'a retras și el.

ODOBEȘTI @ com. urb. jud. Putna-plasa Milcov; 9200 loc. Podgorie însemnată. Stație c. f. Focșani—Odobesti și de aci linie îngustă la Cucuț. Are gimnaziu, șc. secundară de fete, șc. de meserii, șc. de viticultură (1929). ¶ @ c. r. jud. Dimbovița, plasa Titu; 2109 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Titu.

ODORHEIU @ jud. în Transilvania; cap. *Odorheiu*; 2939 km. p., 122697 loc. (1923); are 6 plăși, 1 com. urb. și 140 com. rur. (1926); face parte din circ. Curtii-de-apel din Tirgu-Mureș; are 2 școli primare urbane și 92 rurale; 2 cooperative de consum cu cap. 345.200 lei (1925). ¶ @ com. urb. cap. jud. Odorheiu, pe valea râului Tîrnava-mare; la 535 m. altit. Stație c. f. linia laterală Sighișoara—Odorheiu. Stațiune baln. sare, sulf. Bîlciuri; 15 Maiu, 18 Iunie, 1 Octombrie, 18 Decembrie. În apropiere de acest oraș s'a dat o luptă importantă între armata română și cea ungară, începută în ziua de 16 Septembrie 1916 și terminată cu victoria Românilor, cari au intrat în oraș în ziua de 18 Septembrie.

OECONOMU [ec....] **CIRU** (*1848 †1910), magistrat român. A fost procuror la Curtea-de-apel din București (1876), secretar general al Ministerului Justiției (1879), procuror general (1882), procuror la Curtea-de-Casație (1884), apoi consilier. A publicat lucrări de specialitate (*Istoria dreptului român...* 1882; *Vechile așezăminte judecătorești*, 1891; *Apele de domen public*, 1893) și de literatură: *poezii* (în „Convorbiri literare” ș. a.) și *romane* (*Fiica lui Sejan*, *Răsbunarea lui Anastase*).

OEKSTED IOAN CRISTIAN (*1777 †1851), fizician și chimist danez. A fost profesor la Universitatea din Copenhaga și la Școala politehnică, secretar al Academiei de științe. A publicat mult; a experimentat pila electro-magnetică; a desco-

perit *electro-magnetismul*, a susținut ideea identității forțelor naturii.

OFFELIA, personaj din tragedia *Hamlet* a lui Shakespeare. Ea personifică iubirea sinceră și admirativă, dar neînțeleasă; moare ne bună.

OFFENBACH JACQUES (*1819†1880), compozitor francez de origine german; Intemeietorul teatrului Bouffes-Parisiens din Paris; autor de opere care au avut mare succes. Op. pr. *Orfeu în Infern* (1858), *Cîntecul lui Fortuito* (1861), *Frumoasa Elena* (1864), *Perichola* (1868), *Frumoasa parfumăreasă* (1873), *Povestirile lui Hoffman*; (reprez. după moartea lui). Multe din ele s'au reprezentat pe teatrele din București și alte orașe din țară.

OGLINZI, sat jud. Fălci-ceni (Baia); 1593 loc. Stație baln.: sare, pucioasă, fier.

OGREZENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Bolintin; 2613 loc. După legea 1929, sat circ. com. Bolintineanu.

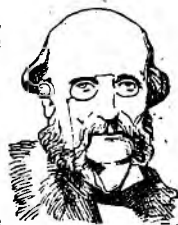
OHIO @ riu în America de N., se varsă în Misisipi; lung. 1600 km. ¶ @ stat din St. U. A. (America N.); supr. 406.340 km. p.; 4.157.000 loc.; admis în uniune în 1802.

OHINET [one] **GEORGES** (*1848 †1918), roman-cier francez, foarte popular, dar rău apreciat de unii critici din Franța. Traduceri românești: *Con-tesa Sarah* (în ziarul „România liberă”, 1883), *Cîntecul lebedei* (de G. Iorga, Bibl. Minerva, de G. Costescu, Bibl. Lectura, în ziarul „Tribuna poporului” 1903), *Jale și bucurie* (de G. Iorga), *Sergiu Pannine* (de V. Radovitz, 1883), *Hoța* (ca. 1892), *Dama în haine sure* (de M. Gaspar, 1907), *Prințul fatal* (de C. A. Ghica, Buc. 1925).

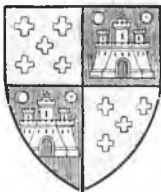
OHIRDA, oraș în Iugoslavia, lângă lacul cu același nume; 9.000 loc. Aci locuiesc și Aromâni.

OISE [oaz], riu în Franța, isvorăște în Bel-

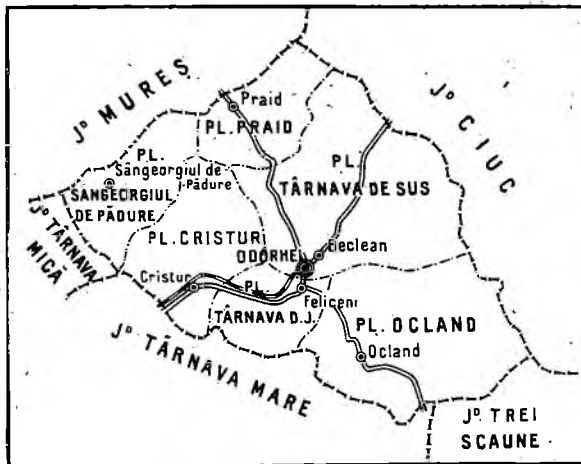
ODO-
OIT

J. Offenbach

Stema Jud. Odorheiu

Harta Jud. Odorheiu

gia, se varsă în fl. Sena; lung. 300 km. E în bună parte navigabil.

OITUZ @ riu, afluent al Trotușului. Izvorăște în Transilvania, udă jud. Putna și Bacău și se varsă în Trotuș, la satul Onești. ¶ @ masiv muntos jud. Bacău, cu mai multe culmi, străbătut de trecătoria cu același nume la o înălțime de ca. 850 m. ¶ @ circ. comunală jud. Bacău, plasa Trotuș cu 10 sate. ¶ @ *bătăliile de la Oituz* din vremea războiului pentru întregirea neamului, date prin trecătoare sau pe culmi sau pe malurile râului, sînt trei: a. 10—27 Octombrie 1916, atacurile date de o armată germană ca să intre în Moldova

prin trecătoare, se termină cu completa înfrângere a năvălitorilor; b. 10—18 Noembrie 1916, nouă încercare de pătrundere odată cu atacul de la Jiu, sfârșește iarăși cu victoria Românilor; c. 8—22 August 1917, lupte provocate de Austro-Germani concomitent cu lovitură de la Mărășești. Și de astădată, după ofensivele dușmane urmară contra-ofensive românești și sfârșitul a fost victoria Românilor. Pierderile noastre au fost însă foarte mari: se socotesc la 14.000 de oameni. Într-una din aceste lupte și-a găsit moartea *sergentul grănicer Mușat*, care pierduse mai înainte un braț și refuzase de a fi reformat, cerind să fie trimis pe front ca să arunce granate cu mîna ce-i rămăsese.

OJDULA, com. rur. jud. Trei Scaune, plasa Tirgul-Săcuiesc; 3020 loc. După legea 1929, are în circ. sa 3 sate.

OJEVA, sat jud. Hotin, plasa Securenii; 2135 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Lomacineți.

OKOTC (= **OKHOTSK**) marea, în Oceanul Pacific (→ harta Asiei), între Siberia, Camciatka și Sakalin.

OLANDA (= **NEDERLAND**; fr. **PAYS-BAS**, germ. **NIEDERLANDE**, ital. **PAESI BASSI**), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Marea Nordului, la E. cu Germania, la S. cu Belgia, la V. cu Marea Nordului. Supraf. 34.208 km. p.; 7.642.000 loc. După cum arată și numele, pământul Olandei este șes, înclinat spre țărmii mării și în unele părți este chiar sub nivelul apei, astfel că terenurile acelea se apără prin diguri a-nume făcute. Un mare golf numit *Zuidersee* face o largă spărtură în teritoriul țării, fiind închis prin două peninsule cari formează provinciile *Friza* și *Olanda septentrională*. La ieșirea golului sînt insulele numite *Friziile*: *Ameland*, *Terscheling*, *Vieland*, *Tenel*. Numeroase cursuri de apă, legate între ele prin o sumă de canale, brazdează pământul Olandei. Între acestea, *Vechte* și *Hegge* și mai ales *Rinul* cu afl. *Meuse*. Rinul vine din Germania, intră în țară aproape de orașul *Niemegen* și-și desparte apele în trei fluviu: *Ijssel*, care se varsă în G. *Zuidersee*, *Lek* și *Vaal*, care se varsă în M. Nordului prin numeroase guri ce formează mai multe delte. În apropiere de gurile Rinului sînt multe goluri și insule mici; iar ceva mai la S. este vărsarea fl. *Escaut*, care vine din Belgia și care formează mai multe insule prin gurile lui, între cari *Schuyven*, *Beveland*, ș. a. Olanda produce puține cereale și legume, dar cultura plantelor industriale e foarte dezvoltată; se cresc multe vite mari și mici, cai, porci; pescuitul e o ramură de activitate foarte productivă. Are și multe fabrici. Comerțul interior e ajutat de numeroase canale. Cap. *Haga*. Orașe princ. *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Utrecht*, *Haarlem*, *Leiden*, *Maastricht*, *Dordrecht*, *Leeuwarden*, *Groningen*, *Zwolle*, *Niemegen*, *Vlissingen*.

După ce a făcut parte din imperiul lui Carol cel Mare, Olanda a fost supusă diferitelor case domnitoare din Germania, apoi casei de Austria. Persecuțați de stăpînitorii lor, mai ales după introducerea reformei, locuitorii se revoltară. După multe și grele încercări se formă *uniunea de la Utrecht* (23 Ianuarie 1579) sub domnia lui *Gulielm de Orange* cu titlul de *Statholder*, recunoscută de Europa în congresul de la *Westfalia* (1648). Cucerită de armatele franceze formă *Republica Batavă* (1795), transformată de Napoleon în *Regatul Olandei* (1801); se liberă în 1813 și în congresul de la Viena (1815) fu recunoscut *Regatul Țărilor de Jos*, unindu-se cu Belgia. Aceasta din urmă se despărți în 1830.

Încă din sec. XVI Olandezii se avîntară pe mări cu

corăbiile lor și dobîndiră multe colonii. Astăzi imperiul colonial al Olandezilor se compune din 1) *India olandeză* (în Asia) cu 1.483.892 km. p. și 50.000.000 loc. (insulele Iava, Sumatra, Riaiu, Borneo, Celebe, parte din Sonde, etc.) cu cap. *Batavia*, 53.000 loc. în insula Iava; 2) *Noua Guinee de Vest* (în Australia) 416.260 km. p. și 200.000 loc.; 3) *Guiana olandeză* (în America) 129.100 km. p. și 140.000 loc., cu cap. *Paramaribo*, 46.000

Harta Olandei.

loc.; 4) insula *Curaçao* (în arhip. Antilelor), 1130 km. p. și 59.000 loc. cu cap. *Willemstad*, 18.000 loc.

OLARIU IULIU (*1859), teolog român. A fost profesor la institutul teologic din Caransebeș și director. Op. pr. *Introducere în cărțile Vechiului și Noului Testament*, 1891; *Tipicul bisericii ortodoxe*, 1897.

OLĂNEȘTI ① com. rur. jud. Vilcea, plasa Cozia; 2100 loc. După legea 1929, sat. circ. Păușești-Măglași. Stațiune balneară: pucioasă, iod, sare, etc. ② c. r. jud. Cetatea Albă, plasa Volintirești; 3573 loc. După legea 1929, sat. circ. com. Purcari.

OLIMP (**OLYMP**), munte din Tesalia pe care vechii Greci îl socoteau drept locuința zeilor.

OLIMPIADA, SFÎNTA (*ca. 368 † ca. 410), prăznită de biserica ortodoxă la 25 Iulie. Apărținea unei familii foarte bogate și nobile, în legătură cu Curtea imperială din Constantinopol. Rămînd văduvă, a refuzat o nouă căsătorie și și-a risipit averea în binefaceri și milostenii. Amestecîndu-se în luptele religioase și luînd partea Sf. Ioan Hrisostom, a fost persecutată de urmașul acestuia și de prietenii lui.

OLINEȘCU DIONISIE, scriitor român: bucovinean. A fost și profesor în România. A scris broșuri și articole istorice; a făcut cercetări arheologice în Bucovina.

OLINT (**OLYNTH**), oraș în Grecia antică (pen. Calcidică). Rival cu Sparta și Atena, se uni cu Filip II al Macedoniei (343 a. Chr.). În chestiunea aceasta ținu Demostene trei discursuri vestite (*Olintiace*).

OLIȘCANI, com. rur. jud. Orhei, plasa Râș

popeni; 3701 loc. După legea 1929, sat circ. com. Răspopeni.

OLIVARES. GASPARE DUCU (*1587†1645), om politic spaniol. Ministru al lui Filip IV (1621), guvernă cu mare autoritate, dar, fiind învins în războiul de treizeci de ani, fu răsturnat (1643).

OLLĂNESCU CONSTANTIN (*1845†1928), inginer român, a făcut studii la Paris. Inginer șef al concesiunii Strussberg pentru linia București—Craiova; deputat, ministru de lucrări publice (1891) în guvernul prezidat de G-ral Florescu și în cel prez. de L. Catargiu; de interne în guvernul lui P. P. Carp (1900).

OLLĂNESCU DIMITRIE C. (*1849†1908), diplomat și scriitor român. Șef de divizie în minist. de Externe (1876), secretar general (1885); a reprezentat țara ca secretar de legație apoi ca ministru la Constantinopol, la Viena, la Atena; a fost comisar al guvernului la expoziția din Paris (1900). Membru al Ateneului Român și al Academiei Române (1893), membru al comitetului teatrelor (1884, 1897). A debutat (sub pseudon. *Ascanio*) cu poezii în „Convorbiri literare” (1879); a fondat cu N. Petrescu revista „Literatură și artă” (1896); a publicat piese de teatru (*Pe malul grilei*, 1879; *Priveagul*, *Fanny*, *Primul bal*, 1893, ș. a.), poezii (*Satire*, 1896; *Poezii*, 1891), cercetări asupra teatrului (*Teatrul la Români*, 1897, 1898); rapoarte despre expoziția din Paris (Buc. 1901) și despre cărți prezentate la premiile Academiei; în fine traduceri din Catul și din Horațiu (aproape întreaga operă).

Dim. C. Ollănescu.

OLLIVIER [olivie] **ÉMILE** (*1825†1913), politic fr. cunoscut ca ministru președinte al lui Napoleon III (ianuarie 1870), încurajând pe partizanii războiului cu Prusia; fu răsturnat după primele înfrângeri și criticat ca unul din cei răspunzători de dezastru. Fu și scriitor, membru al Academiei franceze (1870). Pr. Op. *Imperiul liberal* (1895—1901).

OLMÜTZ (= ceh. **OLOMUC**), oraș în Cehoslovacia (Moravia); 20.000 loc. Universitate din sec. XVI. De aci a dat împăratul Austriei Ferdinand I proclamația de abdicare în 1848.

OLOGENI, sat jud. Dimbovița, plasa Bilciurești; 2019 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Cojaca.

OLT, riu afluent al Dunării pe stînga; lung. 600 km.; izvorăște în munții Răsăriteni ai Transilvaniei, străbate Transilvania spre V., trece munții și desparte Oltenia de Muntenia; trece pe lângă *Miercurea Ciucului*, *Sf. Gheorghe*, *Făgăraș*, *Râmnicul Vlciilor*, *Drăgășani*, *Slatina*; se varsă în Dunărea la V. de *Turnu Măgurele*. Afluenți pe dreapta: *Vârghiașul*, *Omorodul Mare* și *O. Mic*, *Cornășelul*, *Lotru*, *Râmnicul*, *Luncavățul*, *Oltețul*; pe stînga: *Rîul Negru*, *Bîrsa*, *Topologul*.

OLT, jud. în Muntenia; cap. *Slatina*; 2863 km. p., 179.593 loc. (1915); are 4 plăși, 1 com. urb. și 109 com. rurale (1926); face parte din circ. Cîrții-de-apel din Craiova; are 5 școli primare urbane și 176 rurale (1929); 25 cooperative de aprovizionare și consum cu cap. 4.632.824 lei, 3 coop. p. exploat. de păduri cu cap. de 277.951 lei (1925); are 240 de biserici, ține de eparhia episcopiei de Arges.

OLTEANCA, com. rur. jud. Teleorman, plasa Turnu; 2407 loc. După legea 1929, are în circ. sa 6 sate.

OLTEANU IOAN (*1839†1877), episcop gr. cat. român al Lugojului în 1870, apoi al Oradei în 1873.

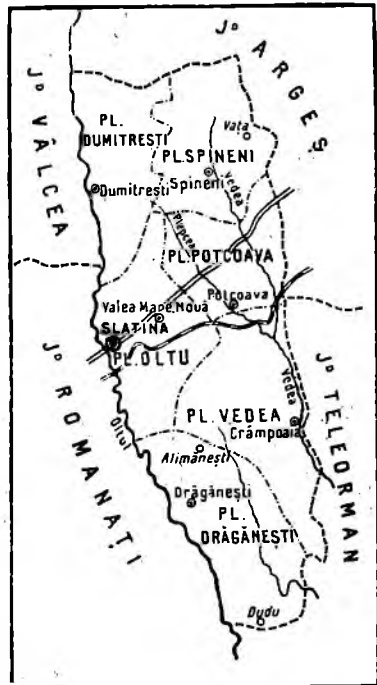
OLTENEȘTI, stație c. f. jud. Fălciu linia secundară Crașna—Huși.

OLTENI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Slă-

vești; 2690 loc. După legea 1929, are în circ. sa 7 sate.

OLTENIA, regiune a României cuprinsă între Carpați, Dunăre și riul Olt. În părțile acestea au fost în sec.

XII și XIII mici state numite *ju-dețe* și stăpînite de *juzi*, cei mai mulți sub suzeranitatea regilor unguri. Probabil că hotarele acestora se întindeau și dincolo de Carpați. Mai tîrziu Oltenia intră ca parte integrantă a nouluistat al *Munteniei*; dar ea a păstrat totdeauna o situație privilegiată, avînd un guvernator special, un ban (care era

Harta jud. Olt.

boerie cel mai mare, pe cînd în Moldova era un titlu mic). De atunci soarta ei a fost una cu Muntenia; numai între 1718—1739 a fost sub stăpînirea Austriei. Azi ea are 5 județe: *Mehedinți*, *Gorj*, *Dolj*, *Vîlcea* și *Romanați*.

OLTENITA, com. urb. jud. Ilfov, plasa Oltenița la confluența Argeșului cu Dunărea; 8000 loc. Stație c. f. capul liniei care pleacă de la București; altă stație la port. Are liceu de băieți și șc. de meserii (1929).

Stema jud. Olt.

OLTET, riu, afluent al Oltului pe dreapta; udă jud. Gorj, Vîlcea și Romanați; lung. 150 km. Afl. principal: *Cerna*.

OLTINA ① com. rur. jud. Constanța plasa Traian, 2618 loc. ② lac. jud. Constanța pe teritoriul com. Oltina, Satul-Nou și Lipnița; comunică cu Dunărea prin 2 brațe mici: supraf. 70.000 hectare. Se scoate mult peste. În apropierea acestui lac s'au dat în zilele de 12—14 Septembrie 1916, mari lupte între Români și Ruși, alături de cari au luptat și regimete sirbești, deoparte, și Germano-Bulgari de altă parte. Deși au avut cîteva succese, Românii au fost siliți a se retrage în fața forțelor superioare.

OMAN ① golf sau mare în Oceanul Indian (→ harta Asiei), comunică cu golful Persiei. ② stat la Sudul Arabiei (sub protecție engleză); 150.000 km. p., 500.000 loc. Cap. *Masakat*. 25.000 loc.

OMAR (* c. 581†644), calif al Arabilor 634—644, mare luptător pentru răspîndirea islamismului, supuse Siria, Palestina, Egiptul.

OMEIAZII, califi domnitori în Damasc; au avut epocă de mare strălucire cu deosebire în timpul lui Abd-ul-Melik I (685—705) care reuși sub sceptrul lui toată lumea musulmană. Un urmaș al lui s'a dus în Spania, unde a fondat un califat care a ținut pînă în 1031.

OMER (scris și **HOMER**), poet grec, a cărui exis-

OLI-
OME

tență a contestată de unii critici, ar fi trăit, după spusa lui Erodor, pe la 850 a. Chr. El se consideră autorul marilor epopei *Iliada* și *Odiseea* (= aceste cuv.) și al epopeei comice *Batrachomyomachia*. Operele acestea s-au tradus în întregime în rom. Prima traducere din *Iliada*, neterminată, e făcută de G. Aristia (1837, 1868), apoi de Chr. I. Suliotis (1876); întreaga s'a tradus în versuri de G. Murnu în 2 vol. (1906, 1912) cu alte ediții ulterioare. *Odiseea* și *Batrachomyomachia* în proză de I. Caragiani, (1876), *Odiseea* singură de Sim. P. Simon (1880), de G. Murnu în versuri (1924) și de Cezar Papacostea în versuri (1929).

OMER PAȘA (*1806†1871), numit înainte **MIHAIL LATAS**, originar din Croația; general turc, participă la pacificarea Albaniei și a Kurdistanului; comandă armata de ocupație în principate (1848—1850); comandă apoi în diferite expediții și războaie.

OMSK, oraș în Siberia pe râul Irlici; 37,470 loc.; fundat 1716; stațiune importantă pe transsiberian.

OMUL, vîrf în munții Bucegi, jud. Prahova și Dimbovița; 2508 m. înălțime. Are 3 virfuri.

ONCIUL DIMITRIE (*1856†1923), istoric român. Născut în Bucovina, a devenit profesor de istoria Românilor la facultatea de litere din București (1895), director al Arhivelor statului (1900), membru al Ateului Român (1904), membru al Academiei Române (1905); a fost președinte al Academiei, decan al facultății 1919—1923). A publicat întâiu în limba germană câteva lucrări despre *Bucovina* (1887, 1899) și *Maramureș* (1890); apoi a îmbrățișat istoria Românilor în genere, ocupându-se cu unele chestiuni controversate, mai ales cu începuturile principatelor.

— (*Originile principatelor*, 1899; *Tradiția istorică în chestiunea originilor române*, 1907; *Biserica domnească de la Argeș*, 1916); articole în „Convorbiri literare”: *Iuga Vodă și Bogdan, Radu Negru, Titlul lui Mircea, Filiațiunea lui Basarab, Papa Formosus*); a scris și despre unele perioade mari (*România din Dacia traiană până la întemeierea principatelor*, 1902); pe lângă acestea, câteva opere de sinteză (*Epoca istoriei române și împărțirea ei*, 1906; *Ideea latinității și a unității naționale*, 1913; *Fazele dezvoltării istorice a poporului român*, 1920). A scris și un rezumat al *Intregii istorii naționale* (1906, în multe ediții) și *priviri asupra unor persoane și momente mari din trecut* (*Zece Maiu*, 1899; *Ștefan cel Mare și Mihail Viteazul*, 1904; *Domnia Regelui Carol*, 1914; *Mihail Kogălniceanu*, 1918; *Mircea cel bătrîn*, 1918).

ONCIUL ISIDOR (*1834†1897), preot și teolog român din Bucovina. A fost profesor la Institutul teologic din Cernăuți (1867), apoi la Universitate (1875) de limba ebraică și exegeză vechiului Testament.

ONEGA @ fluviu în Rusia de N., lung 428 km. @ golf la Marea Albă, supraf. 16387 km. p. @ lac, supr. 9751 km. p. @ oraș în Rusia. (Arhanghel), 3000 loc.

ONEȘTI, com. rur. jud. Bacău, plasa Trotuș; 2498 loc. După legea 1929 circ. com. cu 7 sate. Stație c. f. între Adjud și Tirgu-Ocna.

ONISIFOR, sf. martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 9 Noiembrie. Mărturisind că e creștin în timpul unor persecuții, a fost chinuit, fiind pus pe un grătar de fier ars, apoi a fost legat de coada unui cal salbatic și așa a pierit.

ONISIM (†95), prăznuit de biserica ortodoxă la 15 Februarie. A fost ucenicul Sf. Pavel la Roma.

Omer Pașa.

D. Onciul.

El a fost trimis să ducă Colosenilor epistola sfințitului apostol. În timpul lui Domițian a pierit ca martir.

ONIȘCANI, com. rur. jud. Orhei, plasa Bravicea; 2192 loc. După legea 1929, formează o circ. com. cu 9 sate.

ONIȚIU [oniț] **VIRGILIU** (*1864†1915), profesor român în Transilvania. A fost profesor și director al gimnaziului român din Brașov; membru corespondent al Academiei Române (1902). A publicat câteva lucrări beletristice (*De toate*, 1908, *Clipe de repaos*, 1901, *În sat la Tînguști*, 1912), *Carte de cître* pentru diferite clase, diferite ediții (1893 și urm.), *Limba română, ființa, rudențiile și istoria ei*, 1894, etc.

ONORIU (**FLAVIUS AUGUSTUS HONORIUS**) (*384†423), împărat roman, fiul lui Teodosiu. După moartea tatălui său (395), imperiul s'a împărțit în două: Arcadiu a luat Răsăritul și Onoriu *Apusul*, care cuprindea Italia, Spania, Africa, Galileia, Iliria occidentală. În timpul lui a început desmembrarea imperiului. Meritul lui este că a protejat creștinismul.

ONTARIO, lac în America de N., unul din cele 5 mari lacuri între Canada și St. U.; supraf. 18750 km. p.

ONUFRIE EGIPTEANUL († ca. 400), prăznuit de biserica ortodoxă la 12 Iunie. A trăit ca sihastru în pustie timp de 60 de ani hrănindu-se cu smochine și rugîndu-se necontenit.

OPACI, com. rur. jud. Tighina, plasa Sturzeni; 3243 loc. După legea 1929, sat în com. Căușani.

OPINIA, ziare conservator, apare în Iași din 1897.

OPINIUNEA, organul Românilor din străinătate, a apărut în Paris, în 1857, sub direcția lui V. A. Urechid.

OPINIUNEA NAȚIONALĂ, ziare politic, apărut în București, în 1865, sub redacția lui N. Ordășanu.

OPORTO, oraș în Portugalia, port la vărsarea fl. Douro în Ocean; 203.199 loc. (Se zice și **PORTO**).

OPPERT JULES (*1825†1905), orientalist francez de origine germană. Luă parte la o expediție în Mesopotamia. Profesor la Collège de France (1874), membru al Academiei de inscripțiuni (1881). Op. pr. *Inscripțiile cuneiforme* (1859), *Gramatica asiriană* (1860), *Inscripțiile asiriene* (1860), *Istoria Caldeei* (1866), *Babilonul* (1869).

OPRIȘENI, com. rur. jud. Rădăuți plasa Siret; 2227 loc. După legea 1929, formează o circ. com. cu 3 sate.

OPRIȘOR, com. rur. jud. Mehedinți plasa Bălăcița; 3670 loc. După legea 1929, sat circ. com. Bălăcița.

ORADIA (fost **O. MARE**), municipiu cap. jud. Bihor, 90.000 loc. Stație c. f. de unde pornesc trenuri în diferite direcțiuni: 1) spre Sîntana-Arad; 2) spre Cluj deaparte și spre Episcopia-Bihorului de alta; 3) spre Holod-Vascău; 4) spre Cheresig; 5) spre Secueni și Carleii mari și de aci, trebind pe teritoriul Cehoslovaciei, la Sighet și Valea Vișului.

ORADEA, episcopie greco-catolică întemeiată de Maria Tereza în 1776. Iată lista episcopilor pînă azi: *Moise Dragoș* (1776—1787), *Ignățiu Darabant* (1788—1805), *Samuil Vulcan* (1806—1839), *Vasile Erdelyi* (1842—1862), *Iosif Papp Szilagyi* (1862—1873), *Ioan Oltean* (1873—1877), *Mihail Pavel* (1879—1902), *Dimitrie Radu* (1902—1920), *Roman Ciorogariu* 1920.

ORAN, oraș în Algeria; 146.156 loc. Fundat în sec. x.

ORANGE [oranj] @ oraș în Franța în sud; 11.087 loc. Multe monumente romane și un teatru din timpul lui Adrian, în care se dau cîteodată reprezentații: prima în 1869. @ stat în Africa de Sud (= Africa.); supraf. 131.070 km. p.; 207.503 loc. Capitala *Bloemfontein*. Fundat de Buri 1836, supus Angliei, apoi stat liber (1854), în fine anexat de Anglia în urma războiului (1900).

ORAVIȚA, com. urb. cap. jud. Caraș plasa Oravița; 6823 loc. Stație balneară; în jur podgorii însemnate. Stație c. f. linia Berzovia—Anina și spre Iam.

ORĂSCU ALEXANDRU (*1817†1894), profesor de matematică și arhitect român. A fost profesor de geometrie la facultatea de științe din București (1865), rector al Universității (1885—92). Dintre lucrările lui de arhitectură se citează palatul Universității din București (azi în completă refacere) început în 1857 și care a fost atunci un monument măreț în capitală. A fost și ministru de culte în 1876; președinte al *Ligei Culturale* (— acest cuv.).

ORĂȘANU NICOLAE T. (*1833†1890), ziarist și satirist român în București. După ce a debutat cu un volum de versuri (*Floricele de primăvară*, 1854), a publicat broșuri umoristice (*Buletinul Cîșmigiului*, 1857, *Căina lui Fulfilson*, 1857, ș. a.), a colaborat la diferite ziare și a redactat însuși: *Nichipercea*, *Ghimpele*, *Daracul*, ș. a., în timpul lui Cuza, după lămurirea de stat din 1864, fiind de multe ori închis, apoi în timpul guvernului lui Lascăr Catargiu (1870—76), cînd a scris satire în contra Domnitorului Carol, care totuși peste cîțiva ani l-a decorat cu *bene-merenti*. Temperament combativ și nedisciplinat, a ocupat cîteva funcțiuni (în poliția Capitalei, în administrația Regiei Monopolurilor și director al Monitorului Oficial), dar nu s'a fixat și uneori a trebuit să le părăsească din cauza spiritului mușcător cu care se adresa unora din superiorii săi. A făcut și o lucrare serioasă: a tradus *Istoria Moldovei și României de Carra* (1857).

ORĂȘANU ȘTEFAN (*1869†1903), scriitor român. A publicat (sub pseudonim *Politi* și *Z. Miron*) diferite articole, recenzii și critici literare. În broșură: *Cronicarii moldoveni din sec. al 18-lea*, 1899; *Istoria României contemporane*, 1900; etc. A fost bibliotecar la Academia Română.

ORĂȘENI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Sîpeniț; 2493 loc. După legea 1929, sat. circ. com. Nepolocăuți.

ORĂȘTIE com. urb. jud. Hunedoara, plasa Orăștie; 8000 loc.; acisetișări în 1582 cea mai veche biblie (vechiiu testam.) în românește: *Patia de la Orăștie*. Stație c. f. linia Teiuș—Arad—Curtici. Are 1 liceu de băieți, 1 gimnaziu, 1 școală de meserii inferioară (— frontispiciul literiei O).

ORĂȚII, munte jud. Muscel (se numește și *Sasul*).

ORBEASCA-DE-JOS ① com. rur. jud. Teleorman, plasa Slăvești; 2293 loc. ② **O. DE-SUS**, tot acolo: 3025 loc. După legea 1929, ambele sint sate din circ. com. Olteni.

ORBIC, sat jud. Neamț, plasa Bistrița; 1443 loc. Aci a fost în 1457 o luptă între Petru Aron, domnul Moldovei, și Ștefan, care îl învinșe și ocupă tronul.

ORBU, sat, jud. Tecuciu, plasa Podul Turcului; 2763 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Gohor.

ORCADE (engl. *ORCNEYS*), insule la N. de Scoția (56 la număr); supraf. 973 km. p.; 32.000 loc. Insula centrală: *Mainland*.

ORDINEA, foaie politică, apărută în București, în 1866—67, condusă de un comitet: *Lascăr Catargiu*, *G. Costaforu*, *Dim. Ghica*, *Aristid Pascal*, *Manolache Costache*, ș. a.

OREB (**HOREB**), nume al muntelui Sinai—în vechiul Testament (Deuteronom).

ORENOC, fluviu în America de S. (Venezuela), se varsă în Oceanul Atlantic; 2800 km. lung.

OREST, sfînt, prăznuit de biserica ortodoxă la 10 Noembrie. A fost doctor într-o cetate din Capadocia. În timpul persecuțiilor lui Dioclețian, a fost bătut, apoi legat de un cal sălbatic și așa a pierit.

OREST (sau **IOREST**), mitropolit român de Alba-Iulia, numit în 1640. Fost ieromonah la măn. Putna. A tipărit un *catehism* și o *cazanie* în spirit calvinesc. A fost depus în 1643 prin hotărîrea unui sinod, acuzat că duce viață desfrînată.

OREȘTE, pers. mitol. grec. fiul lui Agamem-

non și al Clitemnestrei; amic devotat al lui Pila-de; ucise pe Clitemnestra și pe Egist, omorîtorii tatălui său. Alte legende spun că, după aceasta, a fost persecutat de *Furii*, cari i-au luat mințile. Faptele lui, diferit prezentate, se găsesc în multe piese antice și moderne: *Andromaca* de Euripid, *Coeforele* și *Eumenidele* de Eschil, *Electra* de Sofocle, *Ifigenia în Taurida* de Euripid, *Andromaca* de Racine, *Ifigenia* de Goethe, ș. a.

OREZ — **HOREZ**.

ORFEU, pers. mitol. grec., poet și muzicant. Legende îl consideră ca originar din Tracia și fiu al muzei Calliope. Faptele lui au inspirat pe diferiți poeți din antichitate (Virgiliu, Ovidiu ș. a.) și din timpurile noastre, pe compozitori (Glück ș. a.).

ORGANULU LUMINĂRII și **ORGANULU NAȚIONALE**, reviste politice din Blaj sub conducerea lui T. Cipariu 1847—1848.

ORGHIDAN RUDOLF (*1797†1862), negustor român din Brașov. După comerțul de băcănie, început în 1826, și-a mărit operațiunile, înființînd în cursul anilor trei fabrici de hârtie, o fabrică de oțet, o fabrică de lucrat iască, spălătorii de lînă (și export mare de lînă); el a fost, în 1856, între primii subscriitori ai fabricii de hîrtie de la Zîrnești. Pe lingă afacerile acestea, el a ajutat în multe împrejurări dezvoltarea culturală a Românilor transilvăneni. Prin colaborarea lui s'a înființat de către comitetul bisericii sf. Nicolae din Brașov în 1835 (sau 36) o școală, la care au chemat ca profesor pe G. Baritiu. Cu cheltuiala lui Orghidan s'a tipărit revista populară „Folle de duminică”

Rudolf Orghidan.

Harta jud. Orhei. (legea 1925)

(1837) și o gramatică „românească și nemțească” (1838), precum și traducerea lui I. Barac din „O mie și una de nopți”. În 1858 s'a mutat în București, unde a și murit.

ORHEIU ① jud. în Basarabia; cap. *Orhei*; 4246 km. p., 342557 loc. (1922); are 8 plăși, 1 com. urb. și 117 com. rur. (1926); face parte din circ. Curții-de-apel din Chișinău; are 11 școli primare urbane și 227 rurale (1929); 16 cooperative de aprovizionare și consum cu cap. 730.786 lei și 3 coop. p. exploat. păduri cu cap. 377.200 lei (1925); ține de eparhia mitropoliei din Chișinău. ② com. urbană cap. jud. Or-

Stema jud. Orhei.

heiu; 16119 loc.; are școală normală de băieți, liceu de băieți și liceu de fete, școală profesională de fete. Oraș vechiu; unii îl consideră din sec. xiii. Are o biserică zidită de Vasile Lupu.

ORIGEN (*185 †254), teolog. Profesă la Alexandria, apoi la Cesarea, muri în urma torturilor suferite de la persecutorii creștinilor. S'a ocupat cu comentarea bibliei, afirmând că Dumnezeu este absolut și are trei fețe: *tatăl*, care are plenitudinea divinității, *fiul*, subordonat tatălui, care este organul creațiunii, *sfințitul duh*, care depinde de tatăl și de fiul. Teoriile lui au fost osândite de al doilea conciliu ecumenic din Constantinopol (553).

ORIENTUL LATIN, ziar, care a apărut în Brașov între 1874—75, fondat de Aron Densușianu.

ORLAT, com. rur. jud. Sibiu, plasa Săliște; 2200 loc. Stație c. f. între Sibiu și Săliște. Aci s'a dat, în ziua de 22 Septembrie 1916, o luptă a unei brigade române cu Germanii, nenorocită pentru noi.

ORLEA, com. rur. jud. Romanai, plasa Dunărea; 2883 loc. După legea 1929, sat circ. com. Gura Padinei.

ORLÉANS [orleaⁿ], oraș în Franța, pe Loire; 67.311 loc. Catedrală vestită sec. XVI; palat comunal sec. xv. Aci e casa în care a locuit Joana d'Arc. Datează din sec. v, construit pe ruinele unui oraș roman (Genabum).

ORLÉANS LOUIS-PHILIPPE, DUCE DE (*1747 †1793), om politic francez. Deși rudă de aproape cu Regele Ludovic xvi, era rău văzut la Curte și avea idei liberale. În timpul revoluției a avut o atitudine anti-regalistă, din grădina lui au pornit unele grupe de răsculați cari au dărâmat Bastilia, a votat pentru moartea regelui, dar a devenit suspect unora din tovarășii săi cari aveau la un moment puterea, fu osândit la moarte și decapitat. A fost numit *Philippe-Egalité*; fiul său a devenit rege al Franței în 1830.

ORLOV ALEXEI GRIGORIEVICI (*1737 †1808), militar și om politic rus. A comandat ca amiral flota în lupta cu Turcii la *Ceșme* (pe țărmul Asiei mici în fața insulei Chios) și a reputat o mare victorie la 6 Iulie 1770; după aceea a fost numit *Cesinski*; a creat rasa de cai care-i poartă numele.

ORLOV ALEXEI (*1787 †1861), general și om politic rus. A avut comandă în războiul contra Turcilor (1828—29) și a fost delegatul țării la încheierea tratatului de la Adrianopol (1829) prin care s'au stabilit drepturile Rusiei asupra principatelor și în deosebi acela de a face *regulamente organce*. (— acest cuv.).

ORMUȚ, divinitate din Avesta (religia Medo-Persilor, mazdeism). Zeul creator a tot ce e bun în univers, în lupta cu Ariman, zeul a tot ce e rău, pe care-l va învinge la sfârșitul veacurilor și atunci va domni numai binele.

ORODEL, com. rur. jud. Dolj, plasa Plenița; 2702 loc. După legea 1929, sat circ. com. Caraula.

OROLOGHION (după grecește), carte care corespunde cu *Livre d'heures* a catolicilor, este adunarea de rugăciuni ce trebuiesc citite în diferite ore de zi și de noapte. Între acestea sînt mulți psalmi. În genere, în vechia noastră literatură s'a dat cărților acestora numele de *Ceaslov* sau *Ceasoslov* (de la *ceas*); numai una din 1764 poartă numele de *Orologhion* (tip. Blaj.) Aceste cărți au apărut și la noi ca și în țările catolice cu mult în urma cărților de fond și de ritual, utilizate în serviciul religios sau diferitele slujbe ale preoților. În Apus ele ajung a fi în mîna laicilor prin sec. xiii. La noi probabil că credincioșii cari doreau să citească acasă rugăciunile la anumite ore se serveau — ca și în apus — de colecția psalmilor; numai în 1685 găsim un *Ceaslov* propriu zis (*Ceaslovet*, Bălgrad, 1685, trad. din slavonește). De aci încolo numărul lor se mărește treptat mai ales în sec. xviii și la începutul sec. xix. Mai târziu s'au pierdut atît numele slavon cit și cel grecesc și operele acestea au dobîndit titlul de *Carte de rugăciuni*. Multe vreme cărțile acestea au fost în uz; credincioșii

mergeau și la biserică cu ele; în ultimii 40 de ani ele au devenit cu totul rare.

OROS (sau **RUSSO**) **IOAN**, funcționar român în Transilvania. A luat parte la revoluția din 1848 și a luptat contra Ungurilor, avînd titlul de *prefect de legiune*.

ORȘOVA com. urb. jud. Severin, plasa Orșova; 4560 loc. Stație c. f. între Turnu-Severin și Caransebeș. Așezată pe Dunăre aproape de gura Cernei. Nu departe se află muntele Alionul. Aci s'au dat lupte mari la începutul războiului din 1916, armata noastră fiind comandată de Generalul Dragalina. Aci a fost închis grupul zis de la *Cerna*, după ce Germanii au trecut în țară pe la Jiu și au ocupat Oltenia. El s'a retras pe marginea Dunării, dar n'a reușit să treacă Oltul.

ORTISOARA (fost *COCOTA*), com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Vinga, 2192 loc.

ORTIZ RAMIRO (*1879), profesor italian, stabilit în România. Doctor în filozofie, a fost numit profesor de limba și literatura italiană la facultatea de litere din București (1913). Membru corespicient al Academiei Române (1920). Primele sale lucrări, tipărite în Neapole (1900—1910), se ocupă cu chestiuni speciale din istoria literaturii italiene. Mai târziu, pe lângă aceste, dă cercetări despre legăturile dintre literatura italiană și cea română, între cari: *Metastasio și poezii Văcărești*, 1914, *Istoria culturii italiene în România*, 1916, continuînd studiile sale de literatură italiană, mai ales asupra lui *Dante*, cum și de literatură comparată (*Manzoni și Stendhal*, 1923, *Leopardi și Spania*, 1924). Toate acestea sînt redactate în l. italiană; dar are și lucrări scrise românește, între cari *Cronici italiene*, 1921, *Renășterea la Florența în timpul lui Lorenzo de Medici*, 1922, cum și o cuvîntare festivă la Academie cu ocazia comemorării lui *Dante* (1922). În anii din urmă a colaborat la publicarea traducerii *Comediei divine* de G. Coșbuc, făcînd comentariile necesare. Au apărut: *Înfernul și Purgatorul*.

ORTODOXĂ (BISERICA), numele unei părți a Bisericii creștine, care se numește și *de Răsărit*. Ea s'a despărțit de cealaltă de *Apus*, numită de obicei *catolică* pentru că *episcopii* (așa aveau la început titlul) din Roma pretindeau a fi *capi* ai Bisericii creștine din toată lumea și nu voiau să admită egalitatea cu ceilalți episcopi. Discuțiile acestea au ținut cîteva secole, în care timp s'au stabilit deosebiri mai ales de funcționare între Biserica din Roma și cea din Constantinopol și unele de dogmă. Sinodul din 691 numit *Quinisext*, ținut la Constantinopol fără adesiunea episcopului din Roma este începutul *separațiunii Bisericii*, care se încheie definitiv în 1054, cînd trimișii de la Roma, aruncară anatema asupra patriarhului *Mihail Cerularius*, iar acesta răspunse printr'o altă anatemă asupra papei *Leon X* și credincioșilor săi. Încercările de împăcare făcute în Conciliul de la Florența în 1439 nu reușiră și cele două Biserici rămăseră despărțite, fiecare socotind schismatică pe cealaltă. Conducătorul Bisericii din Roma dobîndi supremația asupra tuturor episcopilor și mitropoliților din țările apusene (numele de *papa* fu interpretat ca însemnînd *pater patrum*); iar cel din Constantinopol (*patriarh*), dobîndi înțietatea asupra celor din Răsărit, fu menținut în aceeași situație și după ce orașul căzu în mîna Turcilor. De dogmele și regulile acestei Biserici țin credincioșii din Grecia, Bulgaria, România, Serbia, Georgia și Rusia. Ea admite de la început un fel de egalitate între patriarhul din Constantinopol și cel din Antiohia, Alexandria și Ierusalim, cari formau un fel de Sinod suprem prezidat de patriarhul din Constantinopol; cu timpul se admise independența unora din Bisericiile creștine ortodoxe cari fură decretate *autocefale*. Autocefalia Bisericii române a fost recunoscută de sinodul din Constantinopol în Aprilie 1885 (— Organizarea de azi a Bisericii rom. la România).

ORTOLAN JOSEPH (*1802 †1873), jurist fr.,

studiaz dreptul roman si institutiile evului-mediu; prof. la fac. de drept. Op. pr. *Institutele lui Iustinian* (1827), *Dreptul constituțional în evul-mediu* (1831), *Drept penal* (1856).

OSAKA oraș în Japonia în insula Nippon; 1.252.983 loc.; port, școală de medicină. Streinii îl numesc Manchester al Japoniei.

OSCAR II (*1829†1907), rege al Suediei și Norvegiei din 1872 pînă în 1905, cînd s'a separat Norvegia; de atunci numai al Suediei. A fost protector al artelor, el însuși a scris poezii și cărți de istorie.

OSICA-DE-SUS, com. rur. jud. Romanai plasa Oltu-de-Sus; 3589 loc. După legea 1929, are în circ. sa 19 sate.

OSIE, profet pomenit de Vechiul Testament, prăznuit de biserica ortodoxă la 17 Octombrie. Prorocia lui se găsește în Testamentul vechiu (Ed. Sf. Sinod 1914 pg. 1052).

OSIRIS, zeu egiptean; adorat în tot Egiptul. El personifica Soarele sau Lumina și era în luptă cu fratele său Seth, zeul întinerelului sau al Noptii. Lupta lor se repeta în fiecare zi.

OSLO, cap. Norvegiei; 256.227 loc. A purtat acest nume pînă în 1624, apoi s'a numit Cristiania și de la 1925 i s'a dat numele cel vechiu.

OSMAN PAȘA (*1837†1900), general turc. A reprimat o răscoală în Creta (1867), a comandat o armată în contra Sirbilor (1876); după ce Rușii trecuă Dunărea, el a raportat o victorie contra lor, dar a fost silit să se închidă în Plevna, unde s'a apărut cu bărbăție contra atacurilor armatei rusești unite cu cea românească, sub comanda supremă a Domnitorului Carol. Încercînd o eșire, a fost rănit și s'a predat încredințînd sabia colonelului român Cerchez. A fost prizonier în România și după încheierea păcii, a avut rol mare în organizarea armatei, apoi a fost comandant general în războiul contra Greciei (1897). Sultanul Abdul Hamid II ținea în mare onoare și-i dăduse titlul de *Gazi*.

OSSIAN, personaj legendar scoțian, sec. ul p. Chr., erou războinic și poet. Ar fi scris poezii, pe cari Macpherson le-a publicat în 1760, dar era o mistificare, căci poeziile vechi cari ar fi putut fi scrise de el s'au publicat cu traducere latină în 1807. Publicația lui Macpherson a fost aceea care a influențat literatura romantică în Franța și alte țări. La noi Heliade a scris *Fingal* (— acest cuv.). Traduceri: *Dargo* (de G. Mavrodolui, 1886), *Trathal* (de Costia Rovine, 1914), *Poeme gaelice* (de Costia Rovine, 1915).

OSTAȘII NOSTRI, colecțiune de poezii ale lui V. Alecsandri, 1878. Cuprinde poezii cu subiecte relative la războiul pentru independență.

OSTENDE, oraș în Belgia, port la Marea Nordului. Stațiune balneară cu renume european; 45.268 loc. Datează din sec. x.

OSTOVCINA, insulă în Dunăre la gura brațului Chilia.

OSTRIȚA, com. rur. jud. Cernăuți plasa Cosmin; 2543 loc. După legea 1929, sat circ. com. Mahala.

OSTROGOTI, ramură a Goților. Au avut așezări în regiunea Niprului, apoi la Dunăre. Cheamați de împăratul Zenon (489) ca să apere Italia de Heruli, s'au stabilit acolo și, cu regele lor Teodoric, au format un stat, care a ținut pînă în 553, cînd au fost învinși de un general al împăratului Justinian.

Osiris.

Osman Pașa.

OSTROV ① com. rur. jud. Tulcea, plasa Topolog; 1512 loc. După legea 1929, sat în circ. com. Dăeni. ② sat jud. Romanai, plasa Oltu-de-Sus; 1512 loc. După legea 1929, ține de com. Osica-de-Sus. ③ com. rur. jud. Hunedoara, plasa Sarmisegetuza; 852 loc. ④ c. urb. jud. Durostor, plasa Silistra; 2486 loc. ⑤ mănăstire de călugări jud. Argeș.

OSTROVUL CORBULUI, insulă în Dunăre jud. Mehedinți; suprafa. ca. 1200 ha.

OSTROVUL MARE, insulă în Dunăre, jud. Mehedinți; suprafa. ca. 2200 ha.

OSWIECIM STANISLAW, călător polon. A vizitat multe orașe din apusul Europei și a scris despre ele în memoriile sale. Prin țările noastre a trecut în 1643.

OSEHLIB, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Șepeniț; 2000 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ivăncăuți.

OSORHEI com. rur. jud. Bihor plasa Tileagd; 2763 loc. Stație c. f. în apropiere de Oradea.

OTACI-TRG, sat, jud. Soroca, plasa Otaci; 3580 loc. ① c. -SAT, tot acolo; 2487 loc.

OTELLO (OTHELLO), tragedie de Shakespeare (1604), în care se arată pasiunea geloziei. După aceasta s'a făcut libretul operei cu același nume și cu muzica de Rossini (1816) și altul cu muzica de Verdi (1887).

OTĂSAU, rîu jud. Vilcea, afluent al Bistriței.

OTESCU NONNA I. compozitor român. Director al Conservatorului din București. Premiul național pentru muzică 1928.

OTETELIȘANU BARBU, boer oltean, a fost consilier în timpul administrației austriace.

OTETELIȘANU ILIE (†1733), vornic, întemeietorul bisericii Sf. Ilie din Craiova.

OTETELIȘANU IORDACHE, boer oltean. A întemeiat o tipografie la Craiova pe la 1830.

OTETELIȘANU IOAN (*1795†1876), om politic și filantrop român. A fost Vornic al orașului București (Primar), minis. de finanțe în 1866 (sub Cuza). A lăsat prin testament averea sa pentru o instituție de cultură și Ion Kalinderu, executorul testamentar, a dăruit-o Academiei Române și astfel s'a înființat școala de fete de la Măgurele (jud. Ilfov.).

OTTHON I CEL MARE (*912†973), împărat german între 936—973; purta multe și mari războaie în Apus și în Răsărit; învinse pe Unguri (955) și fundă Marca Austriei, intră în Roma și fu încoronat împărat de papa Ioan xu (962). Este întemeietorul imperiului roman german care ținu pînă în 1806.

OTTHON I (*1815†1867), fiul regelui Ludovic al Bavariei, rege al Greciei între 1832 și 1862, cînd fu detronat.

OTLACA, stație c. f. jud. Arad; cap. liniei Arad-Sintana-Nădab-Otlaca.

OTOPENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Băneasa; 1863 loc. A făcut parte din linia de fortificații a cetății Bucureștilor, fiind un punct cu instalații de apărare.

OTTAWA, cap. Canadei, pe r. cu același nume; 119.000 loc.; industrii înfloritoare.

OTWINOWSKI ERASM, scriitor polon. A însoțit o solie polonă trimisă în Turcia de regele Sigismund și, trecînd prin Moldova în 1557, descrie călătoria aceasta. A tradus în limba polonă poeme persane.

OUȘORUL, munte netaie în apropiere de Vatra Dornei.

OVIDIU PUBLIUS OVIDIUS NASO

(*43 a. Chr. †16 p. Chr.), poet latin, renumit în tot imperiul, își atrase ura lui August și fu exilat. Muri la Tomis (cam unde e azi Constanța). Din operele lui s'au tradus multe bucăți răslețe prin diferite reviste de Hasdeu, St. Virgolic, V. Bumbac, G. O. Garbea, S. Noac, etc. (în Convorbiri literare, Junimea literară, Epoca,

Ovidiu.

Foaia p. minte, etc.), iar în volume și broșuri: *Metamorfozele* (bucăți alese, 1898), *Arta iubirii* (de Manolescu-Silva, 1899, de D. Stoicescu, 1915), *Elegiile* (părți, de St. Bezdechi, 1928), *Scrisori din Tomis* (de St. Bezdechi, 1930). Are o statuă în orașul Constanța.

OVIDIU, revistă literară, a apărut în Constanța, sub direcția lui Petru Vulcan între 1898—1906.

OVIDIU, piesă în 5 acte de V. Alecsandri, jucată pe scena Teatrului Național din București la 9 Martie 1885. Tip. 1890.

OVREI — **EBREI**.

OWEN [oen] **ROBERT** (*1771†1858), reformator engl. Luind conducerea fabricelor de filatură din New Lanark de la socrul său, organizează acolo un sistem de viață comunistă. După el se luură și alți cîțiva în America și Europa, dar toate organizațiile se desființară; rămase doar ideea *cooperativității*, care se desvoltă pe alte căi.

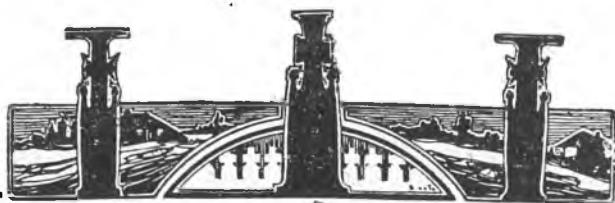
OXENSTIERNA [osenșerna] **AXEL CONTE** (*1583†1654), om politic suedez, cancelar al lui Gustav Adolf II.

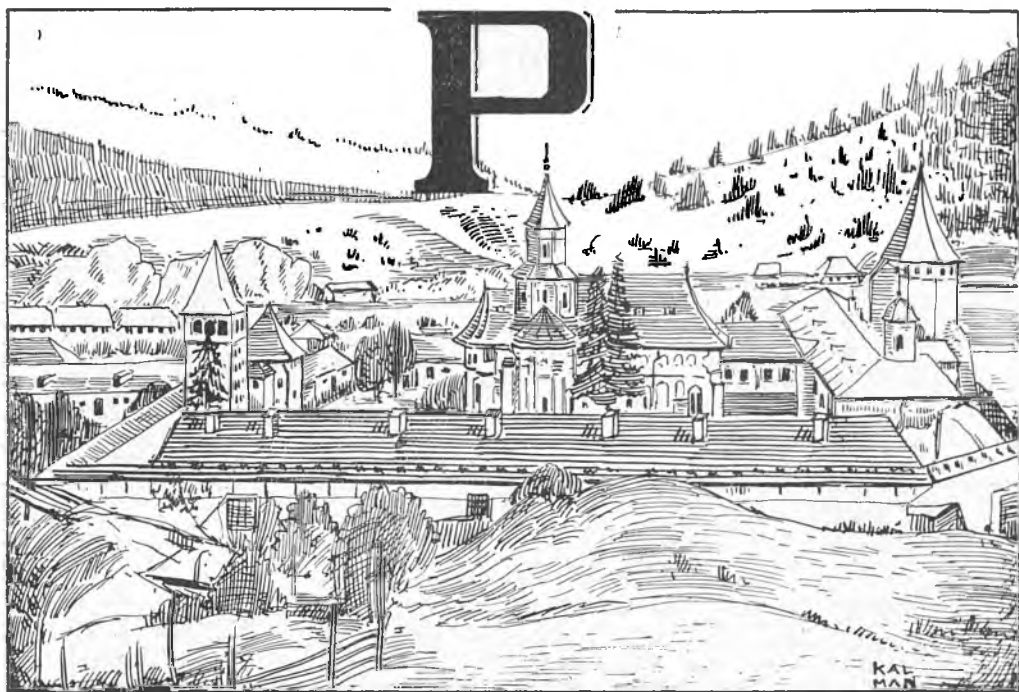
OXENSTIERNA **GABRIEL THURESON CONTE** (*1641†1707), om politic și scriitor suedez. A ocupat funcțiuni însemnate sub Carol XI și Carol XII, dar în curs de cîțiva ani a fost silit a se exila. A publicat în limba franceză „*Pensées sur divers sujets avec des réflexions morales*”. O ediție din 1825 a servit unui traducător român (necunoscut pînă azi) pentru o traducere ce se găsește în ms. la Biblioteca din Iași, studiată de Al. Lambrior în „Convorbiri literare” (An. VII).

OXFORD, oraș în Anglia, 57.052 loc., vestit prin Universitatea fondată pe la 1249.

OYAMA IVAO (*1843†1916), mareșal, om politic japonez. Fiind în Franța în 1870, studiază metodele de luptă europenești și le introduce în țara sa. În timpul războiului cu Rușii (1904) comandă un corp de armată și are victoria de la Port-Arthur.

OZUN, com. rur. jud. Trei Scaune, plasa Ozun; 2075 loc. Stație c. f. între Brașov și Sîntu Gheorghe.

PUTNA (MĂNĂSTIREA).

PAAPA VASILE (* ca. 1819†1884), filantrop român. A lăsat întreaga sa avere pentru diferite fundațiuni școlare și a construit chiar în timpul vieții sale școli la diferitele sale proprietăți. Il găsim inginer în București în 1846. A fost ministru interimar în cabinetul directorilor în 1861.

PACE — TRATATE DE PACE.

PACIFIC OCEAN, se întinde între cele două Americi, Asia și Australia; supr. c. 160.000.000 km. p. Anticii nu-l cunoșteau; d'abia la finele evului mediu diferiți navigatori au descoperit părți din el și de atunci pînă la începutul sec. XIX s'au făcut cercetări pînă a fost deplin cunoscut.

PACIUL MARE, - MIC, - MIJLOCIU, - LUI SOARE, insule în Dunăre jud. Constanța.

PACIURE DIMITRIE, medic în București; îl găsim *hirurg al orașului* în 1837—1840.

PACIUREA D., sculptor român. I s'a dat premiul național în 1927.

PACTUL DE SIGURANȚĂ DE LA LOCARNO (**PACTE DE SÉCURITÉ**) încheiat între Germania, Franța, Anglia, Italia, Belgia, Polonia și Cehoslovacia, se compune din 7 tratate semnate în ziua de 16 Octombrie 1925 și anume: 1) între Germania, Belgia, Franța, Anglia și Italia, 2) între Germania și Belgia, 3) între Germania și Franța, 4) între Germania și Polonia, 5) între Germania și Cehoslovacia, 6) între Franța și Polonia, 7) între Franța și Cehoslovacia. Acestea formează un singur corp pe baza următoarelor puncte: se garantează menținerea statului quo territorial și inviolabilitatea frontierelor fixate prin tratatul de la Versailles; se ia angajament a nu se face vreun atac sau invaziune și a nu se recurge în nici un caz la război, afară de cazul de legitimă apărare; orice neînțelegere care nu se va putea deslega prin tratative diplomatice directe se va supune unei comisiuni de judecată față de care părțile contractante declară că se vor supune.

V. Paapa.

PACUVIUS MARCUS (*220†130 a. Chr.), poet latin, a scris numeroase tragedii, cari s'au pierdut.

PADEREWSKI IGNATIU (*1859), pianist și compozitor polon. S'a făcut cunoscut la Paris în 1887 și apoi a devenit celebru în toată Europa. Op. pr. *Fantezie poloneză*. Patriot, luă parte la manifestatii contra asuprașirii germane. După renașterea Poloniei a fost președinte de consiliu și președinte al Republicii în 1921.

PADINA, com. rur. jud. Buzău; plasa Cîmpu; 4029 loc.

PADOVA, oraș în Italia (prov. Veneția) 91.000 loc. Universitate, biserică din sec. XIII, catedrală după planurile lui Michel Angelo; baptisteriu din sec. XIV.

PADU (fr. **PO**, ital. **PO**), fluviu în Italia, lung 652 km.; străbate N. Italiei de la V. la E. și se varsă în Marea Adriatică printr-o deltă.

PAFNUȚIE, EPISCOP AL TEBALDEI, prăznuit de biserica ortodoxă la 25 Septembrie. A luptat contra arianismului în Sinodul de la Nicea 325. Venind în sinodul de la Tir din 335, a înfruntat pe partizanii arianismului, cari formau majoritatea și a părăsit adunarea.

PAGANINI NICCOLO (*1784†1840), violonist italian, geniu precoce: la 9 ani dete primul concert, la 15 începe turneuri în Europa. Vestit prin abilitatea de a cînta pe o singură coardă. Fu și compozitor: concerte, sonate, capricii, etc.

PAGINI ALESE, culegere de bucăți din diferiți autori români, însoțite de biografii, note critice, etc. publicată săptămînat de soc. „Cartea Românească”.

PAGINI LITERARE, revistă literară, a apărut în București 1899—1900, avînd colaboratori pe V. A. Urechia, G. Coșbuc, Dr. Urechia, Artur Stavri, ș. a.

I. Paderewski.

N. Paganini.

PAHLEN [palen] **PETRU PETROVICI CONTE** (*1778 †1864), general rus. A participat la toate războaiele țării sale în primele decenii ale sec. xix. A comandat armata de ocupație în principate în 1828 și a luat parte la războiul cu Turcii.

PAHOMIE CEL MARE (* ca. 292 † ca. 348) prăznuit de biserica ortodoxă la 15 Maiu. Este întemeietorul vieții călugărești în mănăstire, a scris o serie de reguli ale vieții monahale. În mănăstirile întemeiate de el, se păstra tăcerea absolută. A murit în timpul unei epidemii de holeră împreună cu o mare parte din călugări.

PAILLERON [paleroⁿ] **EDOUARD** (*1834 †1899) autor dramatic francez. Membru al Academiei Franceze (1882). S'au publicat puține traduceri: de N. Ținc în vol. „Comedii și monoloage”, 1892. S'au jucat din piesele lui pe scena Teatrului Național din București: *Scnteia*, *Șoriceșul*, *Parazitul*, *Lumea în care ți se urâște*, în timpul balului.

PAINLEVÉ [peleve] **PAUL** (*1863), matematic și om politic francez. A fost ministru de instrucție 1815—16, ministru de războiu (1917) și președinte de consiliu.

PAIS ETTORE, istoric italian, profesor la Universitatea din Roma. Opera pr.: *Storia critica di Roma durante i primi cinque secoli* (în curs de publicație de la 1913). Cartea *Roma e la Romanità nell' antichità* (1915) ne privește în mare parte. E membru onorar al Academiei Române (1924).

PAISIE, primul episcop al Buzăului, 1496—1526.

PAISIE VELICIOVSKI († 1794), călugăr malorus. A învățat la Kiev, a trăit cîțva timp în măn. Poiana-Mărului (jud. Rimnicul-Sărat), apoi s'a

V. Paisie.

(Din cartea: *Adunare a cuvintelor*, 1817)

dus la muntele Atos; de acolo s'a întors în Moldova și în 1763 a fost numit egumen la măn. Dragomirna, unde, cu școlarii săi, a tălmăcit cărți din slavonește și grecește. În 1775, cînd Bucovina a încăput pe mîna Austriacilor catolici, s'a refugiat cu toți elevii săi în Moldova la măn. Secul. Aci a stat trei ani ca egumen și apoi a trecut la măn. Neamțu, unde fu făcut arhimandrit și unde-și sfîrși zilele. Aci, cu elevii a tradus și a tipărit din *Viețile sfinților*, a lăsat și o operă originală: *Adunare a cuvintelor celor pentru ascultare*, tip. Neamț, 1817. În această carte se găsește și biografia lui.

PALAFITE, clădiri de locuit ale oamenilor primitivi în mijlocul lacurilor.

PALACKY FRANCISC (*1798 †1876), istoric ceh

și om politic, partizan al unei constituții federale a Austriei și adversar al dualismului din 1867.

PALADE TEODOR, pictor român. I s'a dat premiul național pentru pictură în 1926.

PALADI TEODOR, profesor în școala lui Gheorghe Lazăr în București după 1823. A fost între cei dintîi (Urechii zice: primul) cari au introdus metodelul de învățămînt *lancasterian*.

PALAMED, erou din mitologia greacă. Participă la răz. Troiei, fu ucis cu pietre ca trădător. Tradiția îi atribuie invenția calendarului, a măsurilor, a monetei, etc.

PALANCA @ virf de munte jud. Neamț com. Hangul și Bălătești. ¶ @ stație c. f. linia Galați—Mărășești—Ghimeș—Tirgu-Mureș, la 3 km. de Ghimeș. ¶ @ c. r. jud. Cetatea-Albă plasa Palanca; 2115 loc. După legea 1929, formează circ. com. cu 6 sate.

PALATINAT, stat vechiu în Germania. Au fost două: *Palatinatul Rinului* și *Palatinatul de sus*; s'au împărțit între diferite state germane.

PALEOLOGUE MAURICE (*1859), diplomat francez. A fost ambasador în Rusia în timpul războiului mondial. A publicat articole cu importante destăinuri din acele vremuri; a vorbit pe larg și despre situațiunea țării noastre.

PALERMO, oraș în Italia (Sicilia); 400.348 loc.; universitate, monumente vechi vestite. Aci

Casa din Palermo unde a murit Bălcescu.
(Colecția Academiei)

în otelul numit atunci *Trinacria* a murit istoricul și marele luptător național Nicolae Bălcescu în ziua de 16 Noembrie 1852.

PALESTINA, ținut în Asia mică (Siria); aparține Turciei; supr. 25124 km. p.; 650.000 loc. Aci a locuit poporul ebru: cele 12 triburi, cele 2 regate Iuda și Israel; aci a fost leagănul mozaismului și al creștinismului; aci e Ierusalimul.

PALESTRINA GIOVANNI PIERLUIGI (*1526 †1594), compozitor italian, creatorul muzicii religioase la Catolici.

PALIA DE LA ORĂȘTIE, text tipărit în orașul Orăștie în 1582 și cuprinzînd traducerea Vechiului testament (incomplet), făcută de: *Tordaș Mihailu*, episcop, *Herce Ștefan*, preot, *Zacan Efreim*, dascăl, *Pestelci Moise*, preot, și *Achirie*, protopop.

PALICARI, soldați ai unei miliții naționale grecești, căm nereglată, cari luară parte la războiul independenței Greciei (1821); azi nume dat în batjocură Grecilor.

PALISSY BERNARD (* ca. 1510 † ca. 1590), scriitor, savant, ceramist francez. S'a ocupat de fizică, geologie, chimie, agronomie. În muzeul de la Sèvres și în altele se păstrează multe din operele lui artistice: vase, farfurii, etc.

PALLADE GHEORGHE (*1858 †1903), om politic român. Deputat în multe legislaturi, începînd din 1884, redactor la ziarul „Românul” al lui C. A. Rosetti și la „Națiunea” a lui Dum. Brătianu, director al „Gazetei Poporului” (1895).

ministru de domenii în cabinetul lui Dim. Sturdza (1895), de justiție (1898), de finanțe (1898 și 1901), de interne (1902). A murit în Birlad, orașul său natal, în cursul unui banchet politic în momentul când rostea discursul.

PALMERSTON HENRY LORD (*1784 †1865), om politic englez, reorganiză finanțele militare (1825); regulă chestia Egiptului contra Franței (1840), totuși se alină cu Franța contra Rusiei (1853) și sprijini politica europeană a lui Napoleon III (1859.)

PALMEȘUL, munte jud. Fălțiceni (fost Suceava), alt. 1258 m.

PALMIRA sau **PALMYRA**, oraș în Turcia asiatică între Damasc și Eufurat (→ harta Asia). Ruinat și rezidat de multe ori în cursul secolelor, a fost vestit prin gloria lui *Odenat* și a soției sale *Zenobia* (sec. III p. Chr.), rezistență puterii romane. Cucerită și dezarmată de Turci în 1519, a rămas așa și de multe ori e citată de scriitori ca simbol al ruinei după o mare glorie.

PAMFILE TUDOR (1912), folklorist român. A fost ofițer superior. Cele mai multe din lucrările lui au fost publicate de Academia Română. El a cules mai ales material privitor la credințe și datine (*Sărbătorile de vară*, 1910; *Sfârșitul lumii*, 1911; *Crăciunul*, 1914; *Sărbătorile de toamnă*, 1914; *Diavolul*, 1914; *Cerul și podoabele lui*, 1915; *Dușmani și prieteni ai omului*, 1916; *Comorile*, 1916). A mai publicat *Cîmilituri* (1908), *Jocuri de copii* (1909), *Ghicitori*, *Colinde*, etc. Are și câteva schițe și nuvele (*Noaptea Sf. Andrei*), o comedie populară (*Cuțitul lui Pepelea*, 1920) și o expunere istorică despre *Hotin în 1817*.

PAMIR, platou în Asia centrală (→ harta Asia) mărginit la S. cu munții *Karakorum*; supr. ca. 70.000 km. p., 20.000 loc. Turci. Aci ar fi leagănul civilizației indiene, prin migrațiunile în India și în Iran.

PAMPA, regiune în Argentina, vestită pentru pășunile întinse; supr. 144.919 km. p., 40.000 loc.

PAMPER AMVROSIE, călugăr grec. A călătorit prin principalele române (mijlocul sec. XVII).

PAMPER DIMITRIE PROCOPIE, medic grec, poate român macedonean de origine. A fost secretarul lui Nicolae Mavrocordat și profesor la Academia domnească din București. După alte informații, a fost și preceptorul lui Constantin, fiul lui Nicolae.

PAN, personaj mitologic grec, zeul păstorilor, reprezentat cu picioare de țap și cu cornițe în cap. Era muzicant: inventă un instrument care seamănă cu *naiul* nostru. Obișnuia să sperie pe locuitori; de aci expresia de „*teroare panică*” sau „*panică*”.

PANAGHIA, virf demunte, cel mai înalt al Ceahlăului, jud. Neamț; alt. 1908 m.

PANAITEANU GHEORGHE (*1816 †1900), pictor român.

PANAITEȘCU SOARLAT (1865), general român. Membru corespondent al Academiei Române (1919). A publicat articole în „Buletinul Societății geografice”, „Revista infanteriei”, „Revista armatei” și, în volume, diferite studii de tehnica militară (*Curs de topografie*, 1909; *Istoria fortificației*, 1914; *Știința fortificației în România*, 1923), de istorie militară (*Robul României în războiul mondial*, 1919; *Turtucaia*, 1924), de istorie (*Valurile lui Traian din Basarabia*, 1926) și de economie generală (*Industria lemnului*, 1919).

PANAMA ① republică în America Centrală (→ AMERICA); 74.522 km. p., 446.200 loc. Capitala *Panama*, 59.458 loc. ② golf în Oceanul Pacific. ③ istm între Marea Antilelor și Oceanul Pacific, unind cele două Americi, tăiat printr-un canal, a cărui construcție a început în 1881, a ținut mulți ani, a dat naștere la mari procese și agitații politice în Franța și a început a fi utilizat în 1914.

Pan.

PANĂTU-NOU, com. rur. jud. Arad, plasa 2037 loc.

PANCA, com. rur. jud. Storojineț, plasa Dumbrava Roșie; 2239 loc. După legea 1929, sat circ. com. Jadova. ① stație c. f. linia Adincata—Berhomete.

PANCIOVA (PANCEVO), oraș în Iugoslavia (Banat); 19.000 loc.

PANCIU, com. urb. jud. Putna, plasa Zăbrăuți; 3000 loc. După legea 1929, are 5 com. sub-urbane. Are 1 gimnaziu și o școală de meserii (1929). Stație c. f. capul liniei laterale de la Mărășești. Aci s'a dat o luptă în ziua de 12 August 1917 în care frontul rusec a fost învins.

PANDACLIA, com. rur. jud. Cahul, plasa Traian; 3900 loc. După legea 1929, s'a trecut la jud. Cetatea Albă.

PANDORA, personaj mitologic grec. Zeus i-a dat o cutie, în care închisese toate relele, ca s'o dea lui Prometeu (care furase focul din cer), dar acesta nu deschise cutia; în schimb fratele lui, Eyrimeteu luă de soție pe Pandora, deschise cutia și de atunci toate nenorocirile se răspîndiră peste nefericita omenire.

PANDECTELE ROMÂNE, repertoriu de jurisprudență, doctrină și legislație sub red. lui C. Hamangiu. Apare în București din 1921. Sub aceeași direcție, *Pandectele săptămânale*, revistă fondată în 1923.

PANGRATI ERMIL (*1864 †1931), inginer român. Profesor de geometria descriptivă la Facultatea de științe din București (1894), profesor și director al Școlii de arhitectură. A fost profesor la Școala de arte din Iași, inspector general al învățămîntului secundar, decan al Facultății de științe, ministru de lucrări publice (1912), deputat, senator, rector al Universității.

PANGRATI I., profesor în Iași, membru în Comitetul de inspecțiune al Școalelor din stînga Milcovului, 1861—1864.

PANN ANTON (*ca. 1794 †1854), scriitor român. Originar din Bulgaria, a trecut cu familia în Basarabia la 1806, apoi a venit în București cu mama sa; a fost paracliser, cîntăreț, tipograf, profesor de muzică în București și la Rîmnicul-Vîlci; din pricina unei aventuri amoroase a fugit la Brașov, în fine a trăit în București ca profesor de muzică la seminar. S'a ocupat cu muzica bisericească și a tipărit multe cărți necesare școlărilor și preoților (*Axiom*, 1819, *Bazil teoretic și practic al muzicii bisericesti*, 1845, *Irmologhion*, 1846, *Noul dozastar*, 1841, *Epitaful*, 1846); a ordonat melodiile *cîntecelor de stea* (numeroase edițiuni de la 1821, pînă 1829), apoi: *Anastasimatar*, 1847, *Paresimiar*, 1847, *Tipic*, 1851, *Antifoane*, 1853; a scris calendare în timp de peste zece ani, începînd de la 1821: a tradus din grecește *Noul Erotocrit* și *Hristoșul sau școala moralului*, a scris satire glumețe desprebețe (*Indreptărilor bețivilor*, 1832, *Cîntătorul beției*, 1851, *Triumful beției*, 1852), a publicat o colecție de poezii erotice ironic intitulată *Spitalul amorului*, 1850—52; dar cele mai însemnate lucrări ale lui sînt cele cari reprezintă latura folkloristică a activității lui: *Fabule*, 1839, *O sezătoare la țară*, 1851 (un fel de epopee comică în care Moș Albu își povestește rătăcirile lui prin sate și în care se intercalează povești, ghicitori, anecdote, etc.), *Nastratin Hoge*, 1853 (colecție de anecdote despre, acest erou comic al literaturii orientale) și cu deosebire *Povestea Vorbei*, 1851, anecdote și proverbe (→ *Nastratin și Povestea*). Operele lui au fost foarte prețuite în vremea lor; uitate cîțva timp ele atrag din nou atenția cititorilor prin umorul special și prin morala îngăduitoare, dar serioasă, ce se degajează din ele.

PANONIA sau **PANNONTIA**, ținut în Europa centrală cuprinzînd parte din Ungaria de azi, Sla-

Anton Pann.

voniu, din Bosnia, Croația, Istria și Austria de jos. Locuitorii erau Celți și Iliri. Aparținau Macedoniei, apoi imperiului roman (33 a. Chr.), mai târziu Hunilor (sec. v), Ostrogoților, Lombardilor, Avarilor (568), lui Carol cel Mare, în fine Ungurilor (893).

PANTAZI EMANUEL (*1870), avocat român. Membru onorar al Academiei Române (1929).

PANTELIMON, sf. martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 27 Iulie. Era creștin, dar trăind într-un mediu păginesc, fiind și medic al unui împărat roman, părăsi religia. Influențat însă de un zelos amic începu să aibă remușcări și, revenind la creștinism, își împărți averea la săraci și primi martiriul în timpul unor persecuții (poate sub Galeriu?). În multe țări el este patronul medicilor. Așa se explică de ce spitalul zidit lângă București de Domnitorul Ghica, poartă numele acestui sfânt.

PANTELIMON, sat jud. Ilfov, azi comună suburbană a municipiului București. Aci este spitalul și biserica zidite de Grigore Ghica (terminată 1750), care se află înmormântat în biserică. ④ @ stație c. f. aproape de București pe linia care merge spre Fetești-Cernavodă.

PANTEON, templu consacrat tuturor zeilor, apoi clădire în care se depun morții celebri ai unei națiuni. Sint vestite: *Panteonul din Roma*, clădit pe la 28 a. Chr., cel din *Ațena*, construit de Adrian, cel din *Paris*, început ca biserică în 1764, decretat ca locaș din urmă pentru oamenii mari de către Revoluția franceză.

PANU CONSTANTIN (*1824 †1885), avocat român în Transilvania. A fost magistrat; deputat în dieta Ardealului 1863—65.

PANU ANASTASE (*1810 †1866), om politic român. A fost magistrat în Huși, funcționar în Iași; locțiitor de ministru de justiție în timpul lui Mihail Sturdza; deputat în divanul ad-hoc, luptător pentru unire; membru al cămăcămiei de trei în 1858, a fost onorat de Adunarea electorală din 1859 cu o medalie pentru purtarea patriotică pe care a avut-o împreună cu colegul său V. Sturdza; deputat sub Cuza și președinte al Camerei.

A. Panu.

PANU GHEORGHE (*1848 †1910), ziarist și om politic român. A început ca redactor la „Liberalul” din Iași și a fost remarcat de Costache Rosetti. Deputat în Camera de revizuire (1884), a ținut discursuri interesante în chestiunea reformei electorale, propunând sufragiul universal și s'a retras când s'a votat articolul privitor la libertatea presei, care i se părea puțin democratic. Atunci a întemeiat ziarul „Lupta” (1886—1891) și a format o grupare politică *radicală*; a combătut cu violență guvernul liberal și scriind articolul *Omul periculos*, contra Regelui, a fost osândit la închisoare, dar a plecat din țară. Peste puțină vreme Suvăranul l-a grațiat. A continuat activitatea sa politică și ziaristică, dar gruparea lui s'a dizolvat și el însuși a revenit la partidul liberal. În ultimii ani a redactat o revistă politică și literară *Săptămîna*, (1902—1910).

Gh. Panu.

PAP IOAN (†1925), episcop al Aradului de la 1903.

PAPA, stație c. f. jud. Teleorman între Costești și Roșiori.

PAPADOPOL-CALIMACH ALEXANDRU (†1898), scriitor și om politic român. A fost ministru de culte câteva zile în cabinetul prezidat de Dim. Ghica în 1868. Membru al Academiei (1876), a publicat scrieri istorice despre diferite orașe (*Tecuci* în „Conv. liter.” 1885, *Botoșani*, Analele Acad. 1886, *Btrlad*, 1889) și personaje din tre-

ctul nostru (*Alex. Mavrocordat*, 1884, *Gheorghe Ștefan*, 1886, *isselef*, 1887, *Domnița Olena*, Anal. Acad. 1895).

PAPAHAGI PERICLE (*1782), profesor român originar din Macedonia. Director al gimnaziului din Silistra. A studiat folklorul și dialectul Aromânilor, ocupându-se de literatura poporană în genere, în deosebi de basme, de proverbe, de etnografie și de scriitorii aromâni din sec. xviii. E membru corespondent al Academiei Române (1916).

Papadopol-Calimach

PAPARUDE, obiceiul poporan: în timp de secetă, femeii și fete tinere (mai des Țigănci) se îmbracă foarte sumar și se gătesc cu frunze, flori, rămurile, astfel colindă pe la locuitori cîntînd un cîntec tradițional, care este invocățiunea ploii: „*Paparudă rudă, vino de ne udă*”.

PAPAZOGLU DIMITRIE (*1811 †1892), ofițer român. Intrat în armată în 1830 s'a retras cu gradul de locotenent colonel. A publicat numeroase ilustrații prin cari a popularizat figuri și momente mari din istoria noastră și vederi din trecut.

PAPĂU, vîrf al muntelui Gheazera jud. Muscel. Alt. 2095₂ m.

PAPE CARPENTIER [pap carpantie] **MARIE** (*1815 †1878), pedagogă franceză. S'a ocupat de organizarea azilelor de copii mici și de răspîndirea educației și instrucției în popor. Rolul ei a fost important pe la 1848, cînd a creat o școală normală pentru școlile de copii mici (pe cari le numim noi *grădini de copii*), apoi pe la 1867—78, cînd publicațiile ei dobîndiră premii academice.

PAPFALVI (PĂPUCIU) CONSTANTIN (*1804 †1892), preot și profesor român în Transilvania. A fost paroh în Hunedoara și mai târziu canonic la Blaj.

PAPIN DENIS (*1647 †1714), fizician francez. Fiind protestant, a trecut în Anglia (1680), a trăit acolo multă vreme, a fost și profesor la Marburg. A inventat mașina cu vaporii; s'a ocupat de mașina pneumatică, de praful de pușcă, ș. a.

Denis Papin.

PAPINU IOAN (*1853), diplomat român. A reprezentat țara, ca agent diplomatic, cancelar, secretar de legație, consul, ministru în Salonic, Constantinopol, Buda-Pesta, Sofia, Belgrad; a fost și secretar general al ministerului de externe în 1891.

PAPIU IOAN, scriitor român teolog. A fost profesor la Năsăud, inspectorul școlilor din dieceza Gherlei.

PAPIU-ILARIANU ALEXANDRU (*1828 †1878) istoric român. Originar din Transilvania; a luat parte, ca student, la mișcarea din 1848; a studiat dreptul la Padova și în 1855 a fost numit profesor de legi la Academia Mihăileană din Iași și juriconsult al Moldovei. După unire, procuror la Curtea de Casație, ministru de justiție în guvernul lui M. Kogălniceanu 1863. A publicat revista *Tezaur de monumente istorice* (1862) și diferite cărți dintre cari: *Istoria Românilor din Dacia* Papiu Ilarianu. *Superioră*, 1852, *Viața lui Șincai*, 1868. A fost membru al Academiei Române (1868).

PAPP SZILAGY IOSIF (*1812 †1873), episcop gr. cat. al Oradei. După ce a fost vicar episcopesc, a fost numit episcop în anul 1862 și instalat în 1863. A luat parte la conciliul ecumenic din Vatican (1869).

PAPURĂ-VODĂ, poreclă dată de popor lui Ștefăniță, fiul lui Vasile Lupu (— ȘTEFĂNIȚA).

PARACELS, numele lui **FILIP BOMBAST DE HOHENHEIM** (*1493†1541), medic elvețian, celebru prin peregrinațiile și prin teoriile lui. A călătorit prin Italia, Franța, Germania, Spania, Anglia, Polonia, Egipt, Turcia; a avut epoce de mare celebritate, a fost profesor la Universitatea din Basel (1526), dar și epoce de persecuții, de mizerie. Se zice că a fost ucis de inimiții lui. A pretins să reformeze medicina, a introdus, pe lângă cercetările științifice, practice ascunse asemănătoare cu ale vrăjitorilor și ale magiei. A publicat foarte mult. Unele opere sînt scrise într-un stil declamator și Englezii le-au dat epitetul de *bombastice* după numele lui și acest calificativ a trecut în toate limbile.

PARACHIŢIŢI, com. rur. jud. Constanța, plasa Traian; 2102 loc.

PARADISUL PIERDUT, epoea de Milton (— acest cuvânt), tradusă în principalele limbi europene.

PARAGUAY @ fluviu în America de Sud, izvor. în Brazilia, udă Bolivia, Paraguay, Argentina, se varsă în Parana pe dr.; lung. 2500 km., din cari 1500 navigabil. ¶ @ republică în America de Sud (— America); supr. 253.100 km. p., 700.000 loc. Capitala: *Asunción*. Clima caldă și salubră. Descoperită 1527 de Sebast. Cabot, a aparținut Spaniei, apoi Argentinei; independentă în 1814.

PARANT LOUIS, diplomat francez. Numit în 1796 cancelar al consulatului francez din Principate, apoi vice-consul în Iași.

PARASCHIVA, sfință, prăznuită de biserica noastră la 14 Octombrie. Era fiica unor bogătași din Tracia; și-a părăsit familia și a călătorit în locurile sfinte, a intrat într-o mănăstire de călugărițe din partea locului, apoi a trecut la Constantinopol și a murit într-un sat, fiind îngropată în biserica de acolo. Moaștele ei au fost duse mai târziu (pe timpul imperiului româno-bulgar) la Timnova, la Belgrad, la Constantinopol și de acolo au fost luate, cu aprobarea Sultanului, în anul 1641 și aduse de Vasile Lupu la Iași, unde se află și acum. Sf. Paraschiva este patroana fașilor.

PARCE, persoane din mitologia greacă și romană. Trei surori: *Clotho*, supraveghia nașterea, *Lachesis*, torcea firul vieții omului, *Athropos*, tăia firul. (— **PLUTON**).

PARCHES, lac jud. Tulcea în com. cu același nume; supr. 115 hectare.

PARCUL CAROL, înființat în București în 1906 (în mahalaua zisă a Filaretului, aproape de gara cu același nume). Aci a fost expoziția organizată cu prilejul serbării jubileului a 40 de ani de domnie a regelui Carol I. În cuprinsul acestui parc se află *Muzeul armatei*.

PARHON CONSTANTIN I. (*1874), medic român. Profesor la Universitatea din Iași de clinica boalelor nervoase și mentale. A publicat lucrări asupra *endocrinologiei* și diferite alte memorii în specialitatea sa. Membru corespondent al Academiei Române (1928).

PARIBENI ROBERTO, istoric italian, directorul muzeului național din Roma și membru al Academiei dei Lincei. A studiat, între altele, epoca lui Traian și deci originea poporului nostru. Membru onorar al Academiei Române (1926).

PARÎNG, culme din Carpați jud. Vilcea cu virfurile: *Parîngul* 2076 m. alt., *Balota*, *Cocorul*, *Briota*, *Chindăia*, *Nauruful*, etc.

PARIS, personaj mitologic. Erou troian, fiul lui Priam și Ecubei. Cînd păzea turmele pe muntele Ida, apărură zeițele Hera, Afrodita și Atena și-i dederă un măr ca să-l ofere celei mai frumoase. El îl dăte Afroditei. Venind în Grecia, răpi pe Elena, soția lui Menelau, regele Spartei. De aceea se porni războiul troian.

PARIS, cap. Franței; 2.906.472 loc. Așezat pe Sena, își poate socoti începutul în vremea luptelor lui Cezar pentru cucerirea Galiei. Pe atunci se numia *Lutetia Parisiorum*; mai târziu Clovis a ales-o de capitală. După ce a scăpat de devastările Normanzilor, s'a mărit și s'a înfrumusețat necontenit. Azi e unul din orașele cele mai intere-

sante din lume, avînd o viață artistică proprie, avînd o mare mișcare politică, fiind un centru științific de prima ordine. Românii au avut de la sfîrșitul sec. xviii legături cu acest oraș; acolo s'au dus și se duu necontenit serii de tineri cari își fac studiile, iar viața socială are numeroase raporturi cu cea deacolo. De aceea s'a zis în glumă: *Cînd Bucureștii strănută, Parisul are guturațu*.

PARIS GASTON (*1839†1903), filozof francez, profesor la Collège de France (1869), membru al Academiei de inscripțiuni (1876). Studiă vechia limbă franceză, literatura medievală și dete soluțiuni pentru multe probleme de romanistică. A fost unul din întemeietorii revistei de filologie „Romania”; a publicat articole de morfologie, fonetică etc., texte din literatura veche franceză însoțite de comentarii (*Les romans de la table ronde*, *La chanson du pèlerinage de Charlemagne*, ș. a.) cum și studii generale (*La littérature française au moyen-âge*).

PARIS, com. rur. jud. Cetatea Albă, plasa Decebal; colonie germană; 1850 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Arciz. Stație c. f. între Basarabeasca și Cetatea-Albă.

PARLAMENT, vechi instituție medievală: nobili cari ajutau pe rege în anume acțiuni, mai ales în împărțirea justiției (Franța) sau cari votau subsidiile necesare curții regale (Anglia). De aci esiră adunările reprezentînd unele clase ale societății, mai târziu voința generală a poporului. La noi a existat din vechi timpuri un divan domnesc, adică o mică adunare de boeri și clerici cu cari se sfătuia Domnul, dar o formă de parlament găsim numai de la Regulamentul Organic (1832). Atunci se institue o *obștească Adunare*, care este întru *extraordinară* și are de scop să revizuiască și să aprobe Regulamentul (1831), apoi *obișnuită*, care se adună anual și discută proiectele de legi și alte chestiuni ce i se supun de domnitor. Aceasta a ținut pînă în 1857, cînd s'au adunat *Divanurile ad-hoc* și după ele adunările zise *elective* (1859), apoi *legiuitoare* (în fiecare principat). De la 1862 a fost o singură *Adunare* în București, care a fost modificată în 1864 prin statut, cînd s'a creat și un *Senat*. După constituția din 1866, cu modificările ei ulterioare, am avut și avem *sistem bicameral*: *Cameră și Senat*.

PARMA, oraș în Italia (— Italia), 58.255 loc. Universitate fund. 1512; catedrală sec. xi. În apropiere fabrici de brînză vestită (parmezan).

PARMA ȘI PIACENZA, mare ducat în Italia de N. anexat la regatul Italiei în 1859.

PARMENTIER [parma'tie] **ANTOINE** (*1737†1813), agronom francez, introduse în Franța cultura cartofilor. Membru al institutului (1795).

PARODI ERNESTO GIACOMO (*1862†1923), filolog italian. A studiat vechile traduceri italiene din Eneida, dialectele italiene (Toscana), latina vulgară ș. a., a făcut cercetări asupra studiilor privitoare la Dante și în urmă s'a ocupat de istoria literară.

PAROS, insulă în Marea Egee, arhipel. Cicladelor; supraf. ca. 200 km. p., 12.171 loc. Capitala: *Paros*. Vestită prin marmora ce se extrage.

PARSIFAL, epoea medievală germană; din care s'a inspirat R. Wagner ca să scrie opera sa în 3 acte cu acest nume (1882).

PARTENIE EPISCOFUL LAMPSACULUI (Anatolia), prăznuit de biserica ortodoxă la 7 Ianuarie. A trăit pe timpul lui Constantin cel Mare. A început prin a fi pescar. Devenind preot și apoi episcop, a săvîrșit multe fapte bune și vindecări miraculoase.

PARTENIE, episcop al Rîmnicului în 1764, nu se știe cînd a părăsit scaunul. Poate a fost scos în 1771 în timpul turburărilor războinice. Acesta e poate și anul morții; căci în 1772 e trecut ca decedat.

PARTENIE CLINCINI (*1847†1910), episcop al eparhiei Dunării-de-jos; apoi mitropolit al Moldovei de la 1902 pînă la 1908, cînd a demisionat.

PARTHENIE, Mitropolit al Proilaviei pînă la 1803.

PAR-
PAR

PARTHENON → ACROPOLE.

PARȚA, com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Chișoda; 2500 loc. Stație c. f. între Timișoara și Crușeni.

PARȚI, seminție scitică, stabilită în Hircania (Coasta de S. E. a Mării Caspice); au format un regat puternic pe la 260 a Chr. sub regele *Arsaces*.

PASĂREA ① mănăstire de maici jud. Ilfov pe gîrla Pasărea, întemeiată 1813 de Arhimandritul Timoteiu. Biserica nouă e din 1846. ② stație c. f. linia București—Fetești. ③ ④ pîrau jud. Ilfov, se varsă în râul Dimbovița.

PASCAL ARISTIDE (*1827 †1900), jurist și om politic român. A fost profesor de drept civil la Universitatea din București, decan al facultății juridice 1880—1899; a fost deputat și senator în multe legislaturi, a redactat ziarul „Tara” cu P. P. Carp și N. Blaramberg (1867—1869).

PASCAL BLAISE (*1623 †1662), matematic, fizician și filozof francez; geniu precoce: la 12 ani descoperă singur principalele teoreme ale geometriei, la 16 ani compune un tratat despre *secțiunile conice*; s'a ocupat de chestiunea *vidului* în natură, ș. a. În 1646 a îmbrățișat doctrina jansenistă (acest cuv.), și în direcția filozofică religioasă a scris mai multe opere, între cari vestite sînt: *Pensées*, *Les provinciales*.

B. Pascal.

PASCALI MIHAIL (* ca. 1829 †1882), artist dramatic român. A jucat în 1848 într-o piesă (Păhărnicia de trei zile) a lui I. Dumitrescu, în 1853 a fost angajat de Millo la Teatrul Național din București. În 1877 a fost între primii membri ai *Societății dramatice* din București. A jucat și la alte teatre și a fost totdeauna apreciat cu deosebire de public.

PAS-DE-CALAIS [pad'cale] strîmtoare între Franța și Anglia, prin care Marea Mîneei comunică cu Marea Nordului.

PASKEVICI IVAN (*1782 †1856), gen. rus, participă la luptele de la Borodino (1812), comandă în Caucaz armata contra Persilor (1826), cuprinse Armenia (1829), zdrobi revolta Polonilor și ocupă Varșovia (1831), conduse expediția de ajutor Austriei (1849) și primi capitulația de la Vilagos; în 1854 intră în Moldova.

PASSAROVITZ (POJAREVATZ), oraș în Iugoslavia, la vărsarea Moravei în Dunăre; 13.620 loc. Aci se încheie tratatul din 1718 între Turcia și Austria, prin care Austria ocupă Serbia de N., Banatul și Oltenia.

PASSAU, oraș în Germania (Bavaria), 20.541 loc. Așezat pe Dunăre; aci e punctul pînă unde acest fluviu e navigabil.

PASTELURI, colecție de poezii ale lui V. Alecsandri, publicate în „Convorbiri literare” între 1867—74, apoi adunate și publicate în al treilea volum al ediției de opere complete 1875. Sînt în total 40. Se consideră de mulți critici drept cele mai bune opere ale lui. Cele mai multe înfățișază priveliști din țară, puține sînt exotice.

PASTEUR LOUIS (*1822 †1895), chimist francez. A fost profesor la liceul din Dijon, la facultatea de științe din Strasbourg (1852), director de studii la Școala Normală Superioară (1857), membru al Academiei de științe, al Academiei Franceze de medicină. Lucrările sale despre fermentațiunea lactică și alcoolică demonstră că *fermentațiunea* este un fenomen determinat produs prin dezvoltarea unei ființe specifice. Studiind mai tîrziu vinul, oțetul, berea și boalele lor, descoperă metode pentru a le scăpa de anume boale (*pasteurizarea*). Trezind la studii maladiilor contagioase, descoperă, după multe altele, metoda de vindecare a turbării (1885), care-i făcu numele

L. Pasteur.

cunoscut în toată lumea și-i asigură recunoștința omenirii întregi.

PASTRAMAGI, insulă în Dunăre jud. Constanța, supr. 120 hect.

PASVANOGLU OSMAN (*1758 †1807), revoluționar turc pe la finele secolului xviii. Cucerii Rusciucul și malul Dunării pînă la Belgrad, făcu mari incursiuni în Muntenia. În 1798 Sultanul, ca să-l împace, i-a dat titlul de *pașă*. Poporul nostru îi zicea și *Pasvantoglu*, iar soldaților lui *Pasvangii*; de atunci a rămas și expresia *pasvant*: om rău, crud, fără milă.

PASCANI com. urb. jud. Fălcișeni (fost Suceava) azi Baia; 10.000 loc. stație c. f. linia principală București—Cernăuți; de aci pornește și o linie spre Iași. Mari ateliere ale c. f. r. Are un gimnaziu (1929). În apropierea Pașcanilor s'a dat în ziua de 25 Ianuarie 1918 o luptă între trupele românești și cele rusești cari veneau din munții Neamțului și urmăreau înlăturarea cu alte trupe din Bucovina și apoi pornirea spre Iași. Rușii sînt dezarmați și siliți să se retragă spre Nordul Basarabiei cum era stabilit de marelui comandament.

PASCANU MIHAIL (*1879 †1927), avocat român. Profesor la Facultatea de drept și la Academia Comercială din București. A publicat scrieri de specialitate și o dramă: *Moartea Cleopatrei* (1920) reprezentată pe scena Teatrului Național.

PASICI NICOLAE (*1845 †1926), om politic sîrb. Întorcîndu-se din Elveția, unde studiasse ingineria, a intrat în politică formînd partidul radical. În 1886 a fost gonit din țară de guvernul regelui Milan și din Bulgaria s'a refugiat în România, unde a găsit adăpost pînă după abdicarea lui Milan, cînd a putut să reintre în țară. A jucat un mare rol politic sub regele Petru, a lucrat pentru reorganizarea administrației și armatei și a putut vedea victoria patriei sale în luptele cu Turcii și apoi cu Bulgarii; a suferit în timpul războiului mondial, dar a avut mulțumirea să lucreze la organizarea țării mărite. A susținut ideea prieteniei între Români, Greci și Sîrbi.

N. Pașici.

PATAGONIA, ținut în S. Argentinei. Oraș: Santa Cruz.

PATAPIE, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 8 Decembrie. A fost călugăr în Egipt, a trăit în pustiu și a săvîrșit vindecări miraculoase.

PATERCULUS VELLEIUS CAIUS (* ca. 19 a. Chr. † ca. 34 p. Chr.), istoric roman, autorul unei istorii romane pînă în epoca lui.

PATERNO EM.,

chimist italian. Profesor la Universitatea din Roma, membru al Academiei dei Lincei. S'a ocupat de chimia organică, studiind, între altele, derivații oxigenați ai azotului. Membru onorar al Academiei Române (1925).

PATRAS, oraș în Grecia (Morea), 52.147 loc. **PATRIARHIA ROMÂNIEI**, înființată la 17 Februarie 1925.

PATRIE (LA), ziar politic liberal, apărut în București 1892—95 sub conducerea unui comitet: D. A. Sturdza, Eug. Stătescu, M. Pherechydé, C. Nacu, ș. a.

PATROCLE, personaj mitologic grec. Amic al lui Ahile, participă la războiul Troiei; cînd Ahile sta retras, el luă armele amicului său și se avîntă în contra Troienilor. Fu ucis de Hector. Ahile îi răsună omorînd pe Hector, apoi îi făcu funeralii solenne.

PATTI ADELINA (1843 †1919), vestită cîntă-

Patagon.

reață italiană, cutreeră Europa și America. La noi a dat reprezentații în 1885—86.

PAUL — PAVEL.

PAUL DE ALEP, arhidiacon al patriarhului Macarie din Antiohia (Siria), care a făcut o călătorie de la Alep la Moscova prin Principatele române pe la 1653, călătoria a cărei descriere a făcut-o arhidiaconul în limba arabă. Trad. rom. în „Arhiva istorică a României” a lui Hasdeu, (Tom. I, Partea 2-a, 1865), în volum de Emilia Gioranu, 1900, de Popescu-Ciocănel, 1909.

PAUL I PETROVICI (*1754†1801), împărat al Rusiei între 1796—1801. Fu adversarul revoluției franceze. Când Francezii ocupară Malta, el trimise trei armate contra lor, dar nu reuși. Când Malta trecu la Englezi, el se uni cu Napoleon contra acestora. Muri asasinat.

PAUL IOAN (*1837†1926), profesor român la Caransebeș, Slatina, Iași, apoi din 1919 la Universitatea din Cluj, de estetică.

PAUL ȘI VIRGINIA, roman de Bernardin de St.-Pierre (1787) (— trad. de SAINT-PIERRE).

PAULESCU NICOLAE (*1869†1931), medic român. Profesor de fiziologie la Facultatea de medicină din București (1905). A publicat articole în revista „Spitalul”, „Revista științelor medicale”, „Buletinul soc. de științe” din București, „Journal de médecine” din Paris, „Journal de physiologie” din Paris. Dintre volume cităm: *Fiziologie. Ame et Dieu*, 1908; *L'hypophyse du cerveau*, 1908; *Fiziologie filozofică*, 1910—1921; *Traité de physiologie médicale*, 1919—22—28; *Jidanti și alcoolismul*, 1927.

PAULIAN CONSTANTIN (*1874†1919), general român. A murit în lupta cu Ungurii bolșevici în ziua de 17 Aprilie 1919 în Valea-Crișului-Alb, în momentul în care a pornit la atac cu trupele.

PAUSANIAS (sec. II p. Chr.), scriitor grec, autorul *Descrierii Greciei* în zece cărți: descrie ținuturile, operele de artă, tradițiile locale, etc. Carte puțin răspândită.

PAVEL SFINȚUL (cca. 65), prăznuit de bis. ortodoxă la 29 Iunie. Evreu numit Saul, persecutor al creștinilor. Pe când intra în Damasc, îi apărură Isus și-l întrebă de ce-l urmărește. El căzu la pământ și se ridică orb, dar în același timp convins de divinitatea lui Isus. Botezat, își redobîndi vederea și deveni un propagandist creștin cu numele de Pavel. Cutreeră prin Asia mică, Grecia, Macedonia; pieri în Roma ca martir. El a lăsat și opere, cunoscutele *Epistole*: Către Filipiseni, Coloseni, Romani, Corinteni (două), Galateni, Efeseni, Tesaloniceni (două), Evreii, către Timoteu (două), către Tit și către Filimon. Se găsește în colecțiile complete de traduceri din Noul Testament.

PAVEL TIBEUL (†342), prăznuit de biserica ortodoxă la 15 Ianuarie. Ca să scape de persecuțiile din timpul lui Decius, se duse în pustie, dar se deprinse cu viața de acolo și nu mai reveni. A trăit acolo pînă la vîrsta de 113 ani și în ultimele zile a fost hrănit de un corb.

PAVEL MARTURISITORUL, prăznuit de biserica ortodoxă la 6 Noembrie, arhiepiscop la Constantinopol: a luptat contra Arienilor, a fost la un moment scos din scaun, instalat din nou, dar în cele din urmă a fost iarăși persecutat și a murit, se zice, ucis de Arieni.

PAVEL MIHAIL (*ca. 1827†1902), episcop greco-catolic român la Oradea din 1879. Înainte de aceasta a fost preot (1852), notar în Gherla (1856), vicar în Maramureș (1860), deputat dietal (1871), episcop la Gherla (1873). A avut titlul de conte roman, de prelat domestic al Papei, de consilier intim al Împăratului. A înființat fundații importante pentru ajutorul tineretului, a clădit localuri de școală și case canonice în Oradea, ș. a.; totalul binefacerilor sale se socotește la 3 milioane coroane.

PAVELESCU CINCINAT (*1873), poet român. E cunoscut mai ales prin epigramele sale. A luat premiul național în 1927.

PAVIA, oraș în Italia (Lombardia), 42.042 loc.

Universitate din 1360. Catedrală sec. xv.

PAVLICHIIENI sau **PAULICIENI**, alt nume dat sectei *bogomililor* (— acest cuv.) pentru că socoteau pe Sf. Pavel ca adevăratul înțelegător al evangheliei. Unii istorici cred că sînt deosebiți de manichei sau bogomili și că inițiatorul doctrinei lor este un *Constantin*, care a trăit pe la 660, cînd a înființat o comunitate religioasă. Au fost persecutați în imperiul bizantin. Probabil că au venit și la noi în țară, de vreme ce avem o localitate numită *Poșteți-Pavlichieni* jud. Ilfov.

PAVLŌVCA, com. rur. jud. Getatea-Albă, plasa Cogîlnic; 2183 loc. După legea 1929, sat circ. com. Arciz.

PAVLOVICI DIMITRIE (†1930), patriarh srb. **PAVLOVICI DRAGOLUB** (*1866†1920), istoric și om politic srb. Profesor de istoria modernă la Universitatea din Belgrad. A publicat multe opere de specialitate. A fost deputat și prezident al Adunării Naționale după unirea Jugoslavilor. **PAYS ROUMAIN** (LE), revistă politică, apărută în București 1867—1869; redactori: N. Blaramberg, Arist. Pascal, P. Carp și Ulysse de Marsillac.

PAZMANIAN COLEGIU (*Pazmanium*), institut de cultură teologică pentru tinerimea catolică în Pesta, înființat pe la 1635 de cardinalul ungur *Pazmány*.

PAZVANTOGLU, — **PASVANTOGLU**.

PĂCALĂ, ziar umoristic apărut în București în 1860 sub red. lui *Pantazi Ghica*.

PĂCUREȚI, sat jud. Prahova, plasa Podgoria. Exploatare de petrol.

PĂDUREA-NEAGRĂ (*SCHWARTZWALD*), munți în Germania (Baden și Württemberg), de unde isvorăște Dunărea și Neckar.

PĂDURENI com. rur. jud. Arad, plasa Chișinău; 2564 loc. Stație c. f. între Nădab și Otlaca (de la Arad).

PĂHNESȚI, sat com. Duda jud. Fălciu; localitate cunoscută pentru vinuri.

PĂLTINIȘ (germ. *HOHE-RINNE*), stațiune climaterică în jud. Sibiu, la 30 km. de orașul Sibiu; 1400 m. alt.

PĂLTINOASA, com. rur. jud. Cîmpulung, plasa Humorului; 2100 loc.

PĂNADE, stație c. f. jud. Timna-mică aproape de Blaj.

PĂNCEȘTI, com. rur. jud. Putna plasa Săscut; 2867 loc. După legea 1929, sat circ. com. Săscut.

PĂPUȘA ○ fost schit jud. Vlcea între mîn. Bistrița și Arnota, întern. probabil în timpul lui Mateiu Basarab. † ○ virf al muntelui Gheazera jud. Muscel; altit. 2326 m.

PĂRHAUȚI com. rur. jud. Suceava. Are o biserică din 1522 făcută de logof. Troțușanu. Stație c. f. lîngă Dărmănești pe linia spre Vama și Cîmpulung.

PĂRTEȘTI ○ stație c. f. jud. Suceava linia Dărmănești—Vama—Cîmpulung. † ○ **P.-DE-JOS**, com. rur. jud. Suceava plasa Arbore; 4000 loc. † ○ **P.-DE-SUS**, c. r. tot acolo; 2505 loc.

PĂSCANU MIHAIL — **PĂSCANU**.

PĂTIRLAGE com. rur. jud. Buzău; stație c. f. linia Buzău—Nehoiș; are un gimnaziu și o școală de meserii (1929)

PĂTRĂSCU — **NICOLAE II**.

PĂTRĂSCU GEORGE (*1872), pictor român. Premiul național pentru artă în 1925.

PĂTRĂSCANI, sat jud. Putna, plasa Zăbrăuți. Aci a fost în ziua de 8 August 1917 o luptă, în care porțiunea de front ținută de Ruși a fost înfrîntă de Austro-Germani.

PĂTRĂUȚII SUCEVEI ○ com. rur. jud. Suceava, plasa Dragomirnei; 3632 loc.; biserică clădită de Ștefan cel Mare 1487. † ○ **P.-PE-SIRET**, stație c. f. pe linia laterală Clapci—Ciudei. † ○ **P.-DE-JOS**, c. r. jud. Storojineț, plasa Siretului; 2507 loc. † ○ **P.-DE-SUS**, tot acolo; 3782. După legea 1929, ambele sînt sate din circ. com. Pătrăuți-pe-Siret.

PĂTROAIA, fostă mănăstire jud. Dimbovița, fondată în 1715 de către un Cantacuzino și un Greceanu.

**PAU-
PĂT**

PĂT-PEL **PĂTULELE**, com. rur. jud. Mehedinți plasa Blahnița; 4173 loc. După legea 1929, are în circ. sa 9 sate.

PEUCEȘCU GRIGORE (*1842†1897), avocat și om politic român. A fost magistrat (1866), ajungând procuror la Curtea-de-Casație (1868); apoi deputat (prima dată 1875) în multe legislaturi, vice-prezident al Camerei, ministru de domenii sub prezidenția lui L. Catargiu și a Gener. Manu (1889); ziarist, a condus „*Timpul*” și „*Epoca*”. A fondat, cu alții, revista de specialitate „*Dreptul*” (1873). A publicat un studiu asupra *Obligațiilor* (1878) și altul asupra chestiunii *agrară*.

PAULENI, com. rur. jud. Cetatea-Albă plasa Volintirești; 2768 loc. După legea 1929, sat circ. com. Frumusea-Vechi.

PAULIS com. rur. jud. Arad, plasa Radna; 2207 loc. Stație c. f. între Radna și Arad.

PAUN IOAN (FINO) (1868†1895), scriitor român. A publicat *poezii* în „*Contemporanul*” (1890 ș. u.), „*Evenimentul literar*” (1894). După moartea lui s-a publicat un volum: *Versuri și proză* (1896).

PAUN VASILE (*1850†1908), profesor și scriitor român. A fost profesor la liceele „*Sf. Sava*” și „*Gh. Lazăr*” din București; a dat lecțiuni de limbă română fostului Rege Ferdinand. A publicat poezii, studii de literatură (*Ficțiune, imagine și comparațiune*, 1896; *Invidirea poeziei cu celelalte arte*, 1898) și multe articole diferite în diverse ziare la cari a colaborat.

PAUNEȘTI, com. rur. jud. Putna plasa Adjud; 5400 loc. După legea 1929, are în circ. sa 6 sate.

PECENEGI (sau **PAONATI**), popor barbar de rasă mongolă, după unii, resturi ale vechilor Huni. Au trăit în regiunea fl. Volga, apoi au venit pînă la gurile Dunării (sec. ix), au trecut în țările române și pe la mijlocul sec. x au început năvăliri în imperiul bizantin. Învingători la început, soarta se schimbă și prin sec. xu sînt distruși de împăratul Ioan Comnenul. În toponimia noastră au rămas urme de la ei, numiri de localități și ape.

PECEȘTEA, com. rur. jud. Orhei, plasa Râșpopeni; 2814 loc. După legea 1929, sat com. Râșpopeni.

PECICA com. rur. jud. Arad; plasa Pecica; 9149 loc. Stație c. f. capul liniei laterale care pleacă de la Arad.

PECILI, golf în Marea Galbenă (Asia de E.) — Asia și harta.

PECINEAGA sau **PECENEAGA** ① com. rur. jud. Tulcea plasa Topolog; 2040 loc. ¶ ② numele a două pirae din Dobrogea, se varsă în Dunăre.

PECIUL NOU com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Giulvăz; 2504 loc. Stație c. f. linia laterală Timișoara—Crucești.

PECS [per] (germ. **PUNKIRCHEN**), oraș în Ungaria; 47.560 loc. Are o catedrală zidită pe la 1064.

PEDAGOGII (= școli pentru pregătirea învățătorilor) în Transilvania: Blaj, înființat 1833, Arad, înf. 1841, Năsăud, înf. 1859.

PEDRO D'ALCANTARA (*1798†1834), fiul regelui Ioan vi al Portugaliei, declară Brazilia independentă și se încoronă ca împărat (1822).

PEEL [pil] **ROBERT** (*1788†1850), om politic englez. Deputat la 21 de ani, apără actele partidului conservator, fu secretar al Irlandei și combătu pe O'Connell; ministru de interne (1822 și 1828), de finanțe (1834), prezident de consiliu de două ori (1841, 1846), făcu multe reforme, mai ales în finanțe.

PEGAS, ființă mitologică greacă. Cal înaripat întrebuințat de diferiți eroi, apoi de poeți cari voiau să se ridice în Olimp; deveni astfel simbolul inspirației poetice.

PEI-HO, fluviu în China, se varsă în golful Pecili; lung 556 km.

Pegas.

PEIPUS, lac în Estonia; supr. 3513 km. p. **PE-KIANG**, riu în China, afluent al fl. Si-kiang; lung. 380 km.

PEKING (azi se numește **PEIPING**), oraș în China pe fluviul Peiho, capitala imperiului; ca. 1.500.000 loc. (— harta Chinei). Are ca port *Tientsin* la golful *Pecili*.

PELAGHIA CUVIOASA (sec. v), prăznuită de biserica ortodoxă la 8 Octombrie. Era comediantă și avea succese mari și mari bogății. Ascultînd într-o zi o predică, s'a convertit, s'a botezat și a trăit pînă la sfîrșitul vieții într-o peșteră pe muntele Măslinilor.

PELAGHIA DIN TARS, prăznuită de biserica ortodoxă la 4 Mai. A trăit pe timpul lui Dioclețian; era logodnica fiului împăratului. Convertindu-se la creștinism, logodnicul ei s'a sinucis, iar Pelaghia a fost omorâtă în chinuri.

PELASGI, poporul primitiv al Greciei. Ei locuiau și în insulele din marea Egee, Ionică, și unii se stabiliră în Italia.

PELÉE, munte în insula Martinica; 1330 m. Vulcan stins, dar în April 1902 a izbucnit și a acoperit orașul Saint-Pierre.

PELEȘ, prău în jud. Prahova. Se varsă în r. Prahova, trece pe lângă Castelul zis Peleș din Sinaia. Apă repede. Din legende despre el s'a inspirat Carmen Sylva ca să scrie *Poveștile Peleșului*.

PELEȘ, castelul regal din Sinaia, zidit de Regele Carol I, între anii 1875—1883.

Castelul Peleș.

PELIMON ALEXANDRU (*1820†1881), scriitor român. A publicat, începînd de la 1846, numeroase volume de poezii, piese de teatru, câteva povestiri istorice (*Bătălia de la Călugăreni*, 1848, *Campania din Crimeea*, 1855, *Revoluția din 1848*, 1886) și mai multe traduceri din *Lamartine*, *Al. Dumas* (Trei Muschetari), *Camille Souvestre*, *B. de Saint-Pierre* (Coliba indiană), etc.

PELISSIER [pelisie] **JEAN JACQUES** (*1794†1864), general francez, luptă în Algeria, supunînd triburile din Sud; în războiul Crimeei, cuceri turnul Malacof; apoi fu ambasador, guvernator al Algeriei.

PELLÉ MAURICE (*1863†1924), general francez. A fost, înainte de război, atașat militar la Berlin. A avut rol important în timpul marelui război; mai tîrziu a fost trimis în Siria și în 1923 a reprezentat țara sa la conferința de la Lausanne.

PELLETIER [pel'tie] **PIERRE** (*1788†1842), chimist francez, făcu descoperiri importante: sulfatul de chinină (premiat cu premiul Montyon 1827) prof. la școala de farmacie, membru al Academiei de științe (1840).

PELLICO SILVIO (*ca. 1789†1854), scriitor italian; profesor. Acuzat că face parte din societatea carbonarilor, fu osîndit la moarte de tribunalele austriece (1822), dar împăratul îi schimbă pedeapsa și stete 10 ani închis. Liberat, scrisse memoriile întit. *Inchisorile mele* (1833), cari avură mare succes. În românește s'au tradus de Clelia Bruzzesi (1878) și de N. Pandelea (1910). Altă op. tradusă: *Datoriile omului* (de P. M. Georgescu 1892).

PELOPONES (PELOPONEZ), penisulă a Greciei, legată prin istmul de Corint. Numele modern: *Moreea* (→ **GRECIA**).

PENCOVICI EUSTATIU, ofițer român. Colonel în 1870. Membru în comitetul permanent de pe lângă Statul-major general. Ministru de război în guvernul lui Ioan Ghica (1870). Mai tirziu înaintat general.

PENDJAB, provincie în India la N. V.; supr. 258.591 km. p., 20.685.000 loc. (→ **ASIA**). Cap. *Delhi*.

PENDIDECA CONSTANTIN, eterist, venit cu Alex. Ipsilante în București. A rămas aci după fuga lui și a dovedit multă îndrăzneală.

PENELOPA, persoană mitologică greacă, soția lui Odiseu (Ulise). În timpul când soțul ei era dus în războiul troian se răspîndise vorba că a murit și mulți pretendenți o cerură în căsătorie; ea tot amina răspunsul pînă va termina de țesut o pînză, dar ce lucra ziua desfăcea noaptea și astfel trecu vremea pînă se întoarse Odiseu. De aci expresia *pînză Penelopei*, o afacere care nu se mai isprăvește.

PENES CURCANUL, poezie de V. Alecsandri, scrisă în 1877 (tipărită în „Convorbiri literare” 1878). E o povestire a unui soldat din care reese firea ostașului român.

PENINSULA BALCANICĂ, ziar al intereselor Românilor macedoneni, apărut în București în 1894 sub direcția lui *Ștefan Mihăileanu*, care l-a condus pînă cînd a fost ucis de un Bulgar; apoi a continuat pînă în 1901.

PENTATEUCUL, numele primelor 5 cărți din Vechiul Testament: *Geneza* (Facerea), *Exodul* (Eșirea), *Leviticul*, *Numerii*, *Deuteronomul* (A doua lege). S'ar fi scris de Moise prin sec. xv a. Chr. La noi s'a tradus întîiu în parte în *Palia de la Orăștie* (→ **acest cuv.**) și complet în *Biblia lui Șerban* și alte traduceri ulterioare, între cari cităm ediția Sf. Sinod din 1914.

PENTELEU, munte jud. Buzău com. Goidești, 1753 m. alt. Pe aici multe turme de oi cari dau un lapte bun și într-o vreme erau pe aici cele mai vestite cășării (la Viforîta, ș. a.).

PEPENI, com. rur. jud. Bălți, plasa Pepeni; 2365 loc. După legea 1929, sat circ. com. Singerei.

PERA, cartier din Constantinopol, locuit din vremuri vechi mai ales de Europeni de diferite naționalități (Peraoți).

PERCIN [persi^a] **ALEXANDRE** (*1846 †1928), general francez. A comandat în luptele din Alsacia, la începutul operațiilor militare. A publicat scrieri asupra războiului.

PERECOP, istm, unește Crimeea cu continentul.

PERESCHIVUL, pirău jud. Tutova, se varsă în râul Birlad.

PERSECINA, com. rur. jud. Orheiul, plasa Isacova; 5075 loc. După legea 1929; are în circ. sa 8 sate.

PERET, com. rur. jud. Teleorman, plasa Roșiori-de-Vede; 5924 loc. Stație c. f. linia Roșiori—Zimnicea.

PERGAM, oraș în Asia Mică, fondat de un pers. legendar Pergamos; cucerit de Alexandru cel Mare, deveni capitala Regatului cu același nume; după Attal III fu declarat provincie romană (138 a. Chr.). Vestit în antichitate printr-o bibliotecă de 200.000 volume și prin fabricarea *pergamentului*. În evul mediu a făcut parte din imperiul bizantin și apoi din imp. turcesc.

PERI, mănăstire în Transilvania, jud. Maramureș. Aci a fost reședința unui episcopat ortodox pe la 1620, înființat nu după norme canonice, căci episcopii erau aleși de către preoții din partea locului. Principii Transilvaniei au recunoscut-o și unii episcopi s'au hirotonit de Mitropoliții Moldovei. S'a desființat în 1733.

PERIAM, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Periam; 5265 loc. Gimnaziu de băieți. stație c. f. între Timișoara și Vilcani.

PERIBECĂUȚI, com. rur. jud. Cernăuți, pla-

sa Nistru; 2574 loc. După legea 1929, sat din circ. com. Nepolocăuți.

PERICEIU, com. rur. jud. Sălaj, plasa Șimleul Silvaniei; 2534 loc.

PERICLE (*499 †429 a. Chr.), om politic atenian, mare orator. A guvernat Atena în timp de 30 de ani și a obținut mari succese în lupte cu unele state ale Greciei, mărind prestigiul patriei sale, a organizat după principii democratice conducerea puterilor publice, a înfrumusețat Atena cu construcțiuni mărețe și cu opere de artă de mare valoare, a încurajat pe artiști și pe poeți, astfel că epoca guvernării lui s'a numit „secolul lui Pericle”. În timpul războiului peloponeziac a început a pierde din autoritatea sa, a fost chiar înlăturat pentru cităva vreme de la comanda armatei. A murit în timpul vestei ciume, care a adus mari nenorociri asupra Atenei și despre care vorbește inimicul său Thucidide.

PERIDE AR. (*1848 †1906), medic român, originar din Basarabia. A fost profesor la facultatea de medicină din Iași (1885). A publicat o carte despre *reumatism* (1868) și la Paris despre *oase*, probabil teza de doctorat, 1874.

PERIENI, com. rur. jud. Tulova, plasa Simila; 2430 loc.

PÉRIER [perie] **CASIMIR JEAN PAUL** (*1847 †1907), om politic francez. Ministru în mai multe rânduri, preșident de consiliu (1893), a fost ales preșident al Republicii după uciderea lui Carnot (1894), dar un curent ostil s'a format în Cameră și el a socotit nemerit să demisioneze (1895) și să se retragă din viața politică.

PERIETI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Slobozia; 2210 loc. După legea 1929, are în circ. sa 8 sate.

PERIȘ, stație c. f. jud. Ilfov com. Cocioc, linia București—Ploești.

PERNICE ANGELO, istoric italian. S'a ocupat cu istoria bizantină și cu istoria statelor balcanice. Membru corespondent al Academiei Române (1926).

PERRAULT [pero] **CHARLES** (*1628 †1703), scriitor francez. Membru al Academiei franceze (1670); fu adversarul clasicismului și susținătorul modernismului în așa numita ceartă dintre antici și moderni; dar renumele îi stă în colecția de basme publicate pentru distracția copiilor lui (1697) și cari deveniră celebre în toată Europa. La noi trad. *Poveștile* (de I. Răscanu, Bibl. p. t.).

PERRIN JEAN, chimist francez. Profesor de chimie și fizică la facultatea de științe din Paris, distins cu premiul Nobel. S'a ocupat de cheștiunea atomului, de problema fluorescenței, etc. A vizitat țara noastră și a ținut conferințe. Membru onorar al Academiei Române (1930).

PERRONCITO EDUARDO (*1852), medic italian. Profesor la școala veterinară din Torino; întemeietorul științei veterinare moderne. A lucrat cu Pasteur și alții la studierea boalelor speciale ale animalelor și a boalelor microbiene cari se transmit omului prin animale. Membru onorar al Academiei Române (1922).

PERROT [pero] **GEORGES** (*1832 †1914), arheolog francez. A făcut călătorii în Grecia și Asia mică și a publicat opere de arheologie și epigrafie. El a dat textul Testamentului lui August, cunoscut sub numele de *monumentum ancyranum*.

PERSHING [persin] **JOHN** (*1860), general american. A comandat trupele în războiul cu Spania cînd a ocupat Filipinele (1899—1903), și în 1917 a fost șeful armatei americane din Franța.

PERSIA (MAMALIK-I MAHRUSSEH-I IRAN), stat în Asia. Se mărginește la N. cu Caucazia, Marea Caspică și Turkestan, la E. cu Afganistan și Belucistan, la S. și S.-V. cu Golful Oman și C. Persic, la V. cu Turcia și Irac. Supraf. 1.645.000 km. p., 9.000.000 loc. Dens. pop. 5,5 loc. pe km. p.

Pericle.

PEL-
PER

PER- PES

Cuprinde cea mai mare parte din podișul Iranului, care are o înălțime de 1500 pînă la 2500 m. deasupra nivelului mării, iar munții cari îl închid spre N., N.-V. V. și S. au înălțimi cari ajung pînă la 5000 m. Acești munți pe de o parte pornesc din Munții Armeniei, merg pe lîngă M. Caspică și sub numele de *Elburz* și continuă în regiunea *Korasan*, pe de alta coboară tot din spre Armenia și merg pe lîngă golful Persic prin provincia *Luristan* pînă în *Kirman*; la E. sînt alte șiruri cari fac hotarul spre Afganistan și Belucistan. Virfuri principale: *Demavend* (5670 m.), *Korasan* (4360), *Sahend* (3550), *Zagros* (5180 m.).

Fluvii și râuri: *Lar*, *Atrék*, *Gurgan* (în M. Caspică), *Heri*, *Rud*, *Murgab*, *Ishtarab* (în M. de Aral), *Karun* (care se varsă în Satei-Arab și astfel în Golful Persic). În centru sînt râuri cari isvorăsc din munți și nu ajung la vreo apă mai mare, ci se pierd în nisipuri sau se varsă în lacuri închise (*Urmia Hamun*, *Niriz*). Cel mai important din acestea este *Helmend*.

În golful persic stăpînește insulele *Bahreim*.

Persia se împarte în 20 de provincii, din cari mai importante sînt: *Azerbeidjan*, *Kurdistan*, *Irak-Adjeni*, *Luristan*, *Korasan*, *Kuhistan*, *Farsistan*. Cap. *Teheran*. Orașe pr. *Tabriz* (Tauris), *Ispahan*, *Kirman*, *Şiras*, *Abadeh*, *Bender-Buşir* (Bushir), portul cel mai important la G. Persic, *Buru-djird*, *Şuster* (Chouster), *Hamadan* (vechia Ecbatana), *Meşed* (Meched).

Persia e un stat foarte vechiu. Scăpînd de supremația Asiriei, deveni prin sec. vi a. Chr. un regat puternic, care cuprinse Egiptul (548 a. Chr.), învinse pe Macedoneni și armatele ei ajunseră la Dunăre; după încercări zadarnice de a supune Grecia, regatul însuși fu cuprins de Alexandru cel Mare, apoi căzu sub Parți. În sec. iii și iv Persia se luptă cu Turcii, cu Arabii; prin sec. xi, fu cucerită de Seleucizi, de Mongoli; apoi se ridică prin sec. xvi, formînd noul regat persan, dar iar decăzu, fiind silită în sec. xix să cedeze Rusiei unele din provinciile sale. În 1906 Şahul Muzafere-Din proclamă o constituție, pe care succesorul lui o desființă. În timpul războiului mondial a fost atacată și de Ruși și de Turci; iar în anii din urmă e turburată de mișcări bolșevice.

PERSU GEORGE A. (†1903), medic veterinar român. A fost profesor la Școala superioară de medicină veterinară.

PERU (REPUBLICA DEL PERU), stat în America de sud. Se mărginește la N. cu Ecuador și Columbia, la E. cu Brazilia și Bolivia, la S. cu Chili și Oceanul Pacific, la V. cu Oceanul Pacific. Supraf. 1.355.054 km. p.; 5.850.000 loc. Densit.

pop. 4,3 loc. pe km. p. Țară muntoasă, străbătută de *Cordilieri* (*Anzi*). Virfuri mai importante: *Cuzco* (6153 m.), *Huascan* (6721 m.).

Din cauză că față de țările din E., Peru are munți înalți pînă spre Ocean, fluviile și râurile pornesc din această țară și trec spre E. spre a se vărsa în

Harta Persiei.

Oceanul Atlantic. Astfel sînt: *Marañon* cu *Hualaga*, *Ucayali*, *Isanas*, *Rio Madre de Dios*, *Rio Purus*.

Cap. *Lima*. Orașe pr. *Callao*, *Arequipa*, *Cuzco*, *Ayacucho*, *Catacaos*.

Aci a fost înainte de descoperirea Americii (ca. 1021), regatul *Incașilor*, în care se desvoltă o importantă civilizație. Cucerit de Pizarro (1532), fu provincie spaniolă pînă în 1824, cînd deveni independent prin luptele lui Bolivar.

PERUGIA (fr. *PÉROUSE*), oraș în Italia (Umbria); 72.995 loc. Are un palat municipal care datează din sec. xiv.

PERUGINO VANUCCI PIETRO (*1446 †1524), pictor italian. A lucrat în Umbria, în Florență, în capela Sixtină la Roma. El face parte din prima generație a renașterii italiene. Opere mai cunoscute: *Sfînta familie* (Paris, Louvre), *Schimbarea la față* (Perugia), *Punerea în mormînt* (Florență).

PESAC @ com. rur. jud. Timiș-Torontal plasa Periam; 2889 loc. 7 @ stație c. f. linia Arad—Jim-bolia între Periam și Lovrin.

PESTALOZZI HEINRICH (*1746 †1827), pedagog elvețian. A dus o viață agitată, a încercat o sumă de întreprinderi și în toate a fost nenorocit. După ce a voit să facă grădinarie și creștere de vite, a deschis o școală pentru copii săraci, ca să le dea și învățătură și pregătire pentru viață (băieții, agricultură; fetele, gospodărie și grădinarie), cunoscută sub numele de școala de la *Neuhof* (cantonul Argovie). Ideile sale au devenit cunoscute prin cîteva cărți, între cari *Leonard și Gertruda* (tip. la Berlin 1781) și în timpul revoluției franceze s'a văzut numit cetățean de onoare al Franței și a stat cîțva timp la Paris. Întorcîndu-se în Elveția, a continuat să încerce aplicarea ideilor sale prin diferite instituțiuni, între cari

Persan

Locuitor din Peru.
(indigen)

H. Pestalozzi.

cea din *Yverdon*, cu începuturi fericite, dar părăsită după mari decepțiuni. A publicat atunci și cărți importante și a avut satisfacția să vadă că Fichte, în discursul său către națiunea germană, a dat metoda lui Pestalozzi drept model pentru compatrioții săi. Trad. rom. *Cum își învață Gertruda copiii* (de E. Bălțeanu, 1898), *Leonard și Ghertruda* (de I. A. Rădulescu-Pogoneanu, 1909).

PEȘTERA ① schit jud. Dîmbovița, fundat în 1819 de Ioan Baltac. E ascuns ca într-o peșteră între munți. ② fost schit cu biserică zidită în 1675 de pîrcălabul Bosie pe malul r. Răut, jud. Orhei.

PEȘTIȘANI, com. rur. jud. Gorj, plasa Vulcan. Școală de meserii (1929).

PÉTAIN HENRI PHILIPPE (*1856), mareșal francez. A comandat în 1915 armata de la Verdun, a fost apoi, între 1917—1919, comandantul armatelor de N. și N.-E.; în 1922 inspector general al armatei franceze.

PETCOVICI VLADIMIR, naturalist sîrb. Profesor la Universitatea din Belgrad. A făcut cercetări și în România, e membru în asociația geologilor carpați și a luat parte la reuniunea din București. Membru corespondent al Academiei Române (1928).

PETELEA com. rur. jud. Mureș plasa Reghin de Jos; 2100 loc. Stație c. f. între Reghin și Tîrgu-Mureș.

PETERSBURG, oraș în Rusia, zidit de Petru cel Mare (1703). A fost capitala Rusiei pînă în 1918. În timpul războiului mondial și-a schimbat numele în *Petrograd*, iar după instalarea regimului bolșevic s'a numit *Leningrad*.

PETICĂ ȘTEFAN (*1877 †1904), ziarist și scriitor român. A publicat într-un volum trei *Poeme* (1902), iar postum a apărut *Cîntecul toamnei* (1909).

PETIT DE JULESVILLE [p'ti... jûlvil] LOUIS (*1841 †1900) scriitor francez, profesor la școala normală superioară. Op. pr. *Istoria limbii și a literaturii franceze* în 8 vol. (Începută 1896).

PETLIURA (†1927), general rus. În timpul mișcărilor revoluționare ce au urmat după răsturnarea regimului țarist și-a organizat o armată de rezistență în Ucraina, a fost chiar prezidentul republicii din această regiune, dar a fost învins de armatele sovietice și silit a se expatria.

PETŐFI SANDOR (ALEXANDRU) (*1822 †1849), poet ungar, ucis în lupta de la Sighișoara, în timpul revoluției ungare contra Austriei. Autor al imnului revoluționar maghiar din 1848. Din operele lui trad. rom. *bucăți a-lesse* în diferite reviste („Literaturul”, 1880, „Familia”, „Ramuri”, 1908 ș. u., „Convorbiri critice”, 1908, „Neamul românesc literar”, 1909, „Junimea literară”, 1907, „Sămănătorul”, 1910) de O. Goga, I. Vulcan, I. U. Soric, V. Stoica, N. Vulovic, P. Dulfu, V. Loichiță, I. Broșu. În volume: *Apostolul* (de St. O. Iosif, 1896), *Poezii alese* (de St. O. Iosif, 1897), *Frînia călăului* (de I. R. Dietrich și C. Ghițeanu, 1909, de V. Mircea, f. a.).

S. Petőfi.

F. Petrarca.

PETRARCA FRANCESCO (*1304 †1374), poet italian, studiază dreptul și teologia, trăiește mai mulți ani la Avig-

non (Franța), unde cunosc pe *Laura*, căreia îi închină sonetele sale. Trad. rom. puține: de G. Panu („Conv. lit. vii”), A. L. Bolcaș („Familia”, xxxii), T. M. Stoenescu („Literatorul”, II, partea I).

PETRESCU CEZAR (*1892), ziarist și scriitor român. Premiu național p. proză 1931. S'a făcut cu-

PEȘ-
PET

Harta Statului Peru

noscute prin vol. de nuvele *Scrierile unui răzător* (1922) și *Drumul cu plopi* (1924). A publicat alte culegeri și nuvele și apoi mai multe romane: *Intunecare* (1927), *Aranca știma lacurilor*, *Comoara regelui Dromichel*, *Omul din vis*.

PETRESCU DIMITRIE (*1896), fost profesor de astronomie și geodezie la Facultatea de științe din București (1863).

PETRESCU GHEORGHE, jurist român. A fost președinte de secție la Curtea de Casație.

PETRESCU VANGHELI CRUȘOVEANU scriitor român din Macedonia. A publicat *Mostre de dialectul macedo-român* (basme, poezii), 1881.

PETRESCU ZAHARIA (*1841 †1901), medic român. A fost profesor de terapie la facultatea din București (1870); medic militar, a ajuns la gradul de general și a fost inspector medical. Membru corespondent al Academiei Române (1885). Opere pr. *Elemente de farmacologie*, 1870; *Elemente de terapie*, 1884; memorii și rapoarte prezentate la diferite congrese.

PETREȘTI ① com. rur. jud. Alba, plasa Sebeș; 2490 loc. ② com. rur. jud. Iași, plasa Copou; 2455 loc. St. c. f. între Vasile-Lupu și Bălți.

PETRI VASILE, pedagog român în Transilvania; director al școalelor grădiniștești, profesor la pedagogiul din Deva. A dat directive noi în activitatea corpului didactic primar: cărți didactice (*Abecedar*, 1864, *Legendar*) și cărți de metodă (*Scriptologia*, 1872, *Plan de lecțiuni*). A condus revista *Școala română* de la 1878 pînă la 1881.

PETRICEICU ȘTEFAN, domnitor al Moldovei 1672—1674. Avînd Turcii războiu cu Polonia, cer boierilor să aleagă pe unul din ei în locul lui Duca cel mazilit și pus la închisoare. Clucerul Petriceicu,

luna astfel domnia, servi interesele Turcilor, fără a prejudicia pe ale țării; dar mai tirziu se hotărî a părăsi pe Turci și a trece în partea Polonilor (contra părerii boerilor și în special a lui Miron Costin). Se înțelese cu Grigore Ghica din Muntenia și amîndoi trădară pe Turci și înlesniră Polonilor o mare victorie sub zidurile Hotinului (10 Noembrie 1873). Această politică nu le-a fost de mare folos, fiindcă Polonii nu i-au putut ajuta în deajuns și și-au pierdut tronul. Petriceicu a fugit în Polonia și acolo a rămas.

PETRICENI, com. rur. jud. Sîrojineț, plasa Dumbrava-Roșie; 4427 loc. Stație c. f. între Dornești și Adlncata.

PETRICU IOAN (†1902), fost profesor de chimie anorganică la Facultatea de științe din București (1895).

PETRIȚA, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Petroșeni; 10.926 loc.

PETRINI PAUL (*1847 †1924), medic român. Doctor de la Paris și intern al spitalelor. Profesor de anatomie la facultatea de medicină din București (1888), medic primar al Așezămintelor Brîncovenesti. A înființat muzeul de anatomie la facultatea din București. A fost de mai multe ori senator. Op. pr. *Des injections hypodermiques de chlorhydrate de narcotine*, teză, 1871, Paris; *La lèpre en Roumanie*, 1897.

PETRINI-GALAȚI M. (*1846 †1926), medic român. Profesor de clinică dermatologică la facultatea de medicină din București, director general al Serviciului sanitar. A publicat articole în rev. „România medicală”, „Spitalul” s. a. Dintre volume, cităm: *Le traitement de la syphilis*, 1889; *Leçons de clinique dermatologique*, 1891; *Leçons asupra boalelor de piele*, 1892.

PETRINO ALEXANDRU (*1824 †1898), om politic român în Bucovina. A fost deputat în Dieta Bucovinei și în Camera din Viena, a fost și ministru în 1870; a stăruit pentru curentul autonomist și a ajutat mișcarea economică românească, înființînd o bancă în fruntea căreia a stat el însuși.

PETRINO DIMITRIE (*1846 †1878), scriitor român din Bucovina. După o viață aventuroasă, a fost nevoit să vie în Iași (1875), unde a fost numit prin sprijinul membrilor „Junimei”, bibliotecar. A murit în București. Multe din poeziile sale au fost publicate în „Convorbiri literare” și în volume: *Flori de mormînt* (1869), *Lumini și umbre* (1870), *Raul* (1875). A fost membru corespondent al Academiei Române. (1877).

Dim. Petrino.

PETROGRAD — PETERSBURG.

PETRONIUS ARBITER CAIUS († ca. 66 p. Chr.), poet latin, avu mare trecere la curtea lui Neron, care însă îi porunci să se sinucidă, ceea ce făcu în mijlocul unui somptuos banchet. Lui i se atribue fragmentul de roman *Satyricon*, transmis din antichitate. Trad. rom. de G. Popa-Lisescu în rev. „Flacăra”, 1921—22, de I. M. Marinescu în volum, 1923, și sub titlul *Orgia romană*, 1918.

PETROȘANI (sau **PETROȘENI**) ① com. urb. jud. Hunedoara plasa Petroșeni; 14.000 loc.; aci sînt vestitele mine de cărbuni. Are un gimnaziu de fete și un liceu de băieți. În apropierea acestei comune s'au petrecut fapte importante la începutul războiului pentru întregire După luptele din zilele de 14—22 Septembrie 1916, localitatea a fost ocupată de armata inimică; armata română o reia în ziua de 24 Sept., după o puternică contraofensivă; dar nu se poate folosi mult de acest succes, căci o pierde din nou în ziua de 2 Octombrie și de atunci încep mișcările de retragere dincoace de vechile hotare. ② stație c. f. linia laterală de la Subcetate la Lupeni.

PETROȘIȚA — PIETROȘIȚA.

PETROVA, com. rur. jud. Maramureș, plasa Vișeu; 3972 loc.

PETROVICI IOAN (*1882), scriitor român și

om politic. Profesor de filozofie la facultatea de litere din Iași. A fost ministru de instrucție în guvernele prezidate de G-ral Averescu (1920 și 1926). Membru corespondent al Academiei Române (1927). A publicat poeziile (1901—1910), articole biografice (*Amintiri universitare*, 1920, *Figuri dispărute*, 1924), studii filozofice (*Cercetări filozofice*, 1907, *Introducere în metafizică*, 1924), discursuri (*Momente solenne*, 1927), relațiuni de călătorie (*Raila prin țară*, f. a.).

PETRU, sfînt din Lampșac, prăznuit de biserica ortodoxă la 18 Maiu. Pe timpul împăratului Decius a fost martirizat, fiindcă n'a vrut să jertfească idolilor și a stăruit în credință.

PETRU SFÎNTUL (* ca. 10 a. Chr. † ca. 67 p. Chr.), primul din cei 12 apostoli. Se numea Simon înainte de a fi chemat de Isus. A trăit aproape de el și evangheliile povestesc multe din faptele sale. A asistat la schimbarea la față a lui Hristos. Cînd trupa de soldați a înconjurat pe Hristos ca să-l aresteze după trădarea lui Iuda, Petru a scos sabia și a tăiat urechia unui ofițer. Atunci i-a zis Isus: „Pune sabia în teacă! cine scoate sabia, de sabie va pieri”. Precum îi prezisese Isus, în noaptea judecării, cuprins de frică s'a lepădat de trei ori de învățătorul său, lucru de care s'a căit toată viața. După înviere, Mîntuitorul s'a arătat apostolilor și le-a poruncit să meargă în toată lumea pentru a predica evanghelia. Petru începu întîiu în locurile unde trăise Domnul, apoi călători în Antiohia și în alte țări și apoi la Roma, unde în timp de 25 de ani lucră pentru organizarea bisericii; de aceea este socotit drept *primul papă*. A avut să suferă mult din pricină că a combătut pe Simon Magul, care dobindise admirațiunea lui Neron. Înștiințat că va fi arestat, a plecat din Roma. În drum i-a ieșit înainte Domnul Isus și cînd l-a întrebat Petru: *Quo vadis, Domine?* (unde te duci, Doamne?) i-a răspuns: *Mă duc la Roma ca să fiu răstignit a doua oară*. Apostolul a înțeles, s'a înapoiat și s'a predat autorităților. A murit ca martir, după unii în aceeași zi cu Sf. Pavel. De aceea biserica creștină îi sărbătorește pe amîndoi în aceeași zi.

PETRU I ALEXEIEVICI zis CEL MARE (*1672 †1725), împărat al Rusiei. Incoronat țar la vîrsta de 10 ani (1682) împreună cu fratele său Ivan, care muri după scurt timp, se instrui singur cu ajutorul mai multor streini din Moscova și începu să organizeze o armată după modelul european și să pregătească flota (lucra el însuși la construcția vaselor). A făcut două călătorii în Europa occidentală: întîiu, cu nume de simplu lucrător, în Germania, Olanda și Anglia (1697); apoi în Franța (1717); tot timpul îl întrebuința ca să studieze organizația și viața din orașele vizitate. Pentru a asigura țării sale o eșire la mare, a întreprins războaie numeroase, mai ales cu Suedia și cu Turcia și a ajuns să ocupe teritorii importante la Marea Baltică. A introdus cu forța toate formele externe ale civilizației occidentale, luptînd cu împotrivirea clasei boeresti, care provocă mai multe revolte, dar el le reprimă cu mare cruzime; pînă și costumul occidental l-a introdus și a silit pe Ruși să-și taie bărbile. S'a ocupat de organizarea administrativă și financiară, de progresele instrucției; a întemeiat orașul *Petersburg*, unde și-a mutat capitala, a supus puterea ecleziastică celei politice, desființînd partiarhatul și instituind sinodul, care avea în sînul său un procuror reprezentant al țarului. Autoritatea lui a fost imensă: i s'a dat titlul de împărat și numele de *mare*. Pentru istoria noastră el are mare însemnătate, de la el au început legăturile mai apropiate cu principatele. În 1711 Dim. Cantemir, Domnul Moldovei, s'a aliat cu el și a suferit consecințele înfrîngerii comune. De atunci Sultanii au început a trimite

Petru I.

ca domni pe diferiți Greci din Fanar. În privința „testamentului” politic (prin care se urmărea cucerirea Constantinopolului) cercetările istorice au ajuns la încheierea că nu aparține lui Petru, ci este inventat la începutul sec. XIX spre a da un fel de justificare neconținutelor războaie ale Rușilor contra Turcilor.

PETRU zis **ARON**, fiu nelegitim al lui Alexandru cel Bun a domnit în Moldova sau o singură dată (Iorga) între 1451—1457 sau de trei patru ori (Xenopol) între 1444—1457, fie în unire cu fratele său Ștefan apoi cu nepotul său Alexandru, fie singur. El ucise pe fratele său Bogdan și, la rândul lui, fu gonit de fiul acestuia Ștefan (devenit cel Mare); se duse în Polonia sperînd ca, prin ajutorul de acolo, să reia tronul; dar interesele Polonilor hotărîră altfel și de aceea fugi în Transilvania. Primit bine de regele Mateiu Corvin, care voia să aibă un mijloc de amenințare față de Ștefan, el însoți — se zice — armata ungurească în expediția în Moldova, dar, lupta de la Baia terminîndu-se cu victoria lui Ștefan, se întoarse în Transilvania, unde mai tîrziu (pe la 1569) fu ucis de oamenii lui Ștefan.

PETRU zis **CERCEL**, ■ Ceroel.

PETRU **ERMITUL** († ca. 1115), considerat ca inițiatorul primei crucade prin predicile cari strîneau entuziasmul multimilor. „Dumnezeu voește!” erau cuvintele pe cari le repeta.

PETRU II ALEXEIEVICI (1716-1730), împărat al Rusiei între 1727-1730, făcu un tratat de delimitare cu China.

PETRU KARAGHEORGHEVICI (*1846 †1921), print sîrb, fiul lui Alexandru K. A trăit mult timp în streinătate, a servit în armata franceză în timpul războiului din 1870; a fost proclamat rege al Serbiei în 1903, a suferit nevoile începuturilor nenorocite ale războiului din 1914, dar s'a putut bucura de izbînda finală.

PETRU III zis **CEL MARE** (*1236 †1285), rege al Aragonului (din 1276) și al Siciliei (din 1282).

PETRU I MUȘAT, domn al Moldovei (ca. 1375—ca. 1391), după uciderea lui Iuga Coriatovici. După unii (Iorga) se trăgea din familia întemeietorului Bogdan printr-o femeie numită *Mușata*; după alții (Xenopol) aparținea unei familii din Muntenia, a Mușetștilor, poate înrudită cu Basarabii. După Grigore Ureche, a domnit 16 ani. A căutat să mențină prietenie și cu regele Poloniei și cu al Ungariei.

PETRU II, fiul lui Ștefan Mușat, a domnit în Moldova, dar data e nesigură (Xenopol: 1395—99, Iorga: 1448—49). Se pare că a domnit cîtva timp împreună cu fratele său Ștefan, apoi s'au despărțit și au luptat pentru tron, ceea ce a adus o expediție a Polonilor spre a ajuta — pare-se — pe Ștefan.

PETRU I zis **PĂTRAȘCU CEL BUN** (†1557), domn al Munteniei între 1553—1557. Era fiul lui Radu Călugărul și tatăl lui Mihail Viteazul și al lui Petru Ceroel. A domnit puțin. A fost invitat de Turci să treacă în Ardeal ca să-i ajute în stăpînirea acestei țări. A fost otrăvit de un boer Socol, care voia să devină domn.

PETRU zis **ȘCHIOPUL**, domn al Munteniei (1559-1568) și de trei ori al Moldovei (1574—1577, 1578—1579, 1582—1591). Era fiul lui Mircea Ciobanul și al Doamnei Kiajna. A domnit întîiu în Muntenia sub regenta mamei sale, cu greutate și mari, fiind în mai multe rânduri atacat de boerii pribegi din vremea lui Mircea și ar fi putut să continue, dacă nu ar fi intervenit cearta între mamă-sa și Mihail Cantacuzino, om influent la Constantinopol, care voia să ia în căsătorie pe sora lui Petru și fu refuzat. De aci urmă nu numai maziirea acestuia, dar și trimiterea în exil. Dar iscusința Kiajnei și cadourile bogate ce știa să facă la momentul potrivit, izbu-

tiră ca după 6 ani, să dea fiului său de astă dată tronul Moldovei. Acum Petru, în vîrstă matură, urmă o politică personală, sprijîindu-se pe elementul boeresc. Poate că de aceea a fost puțin iubit de țărani: ei au ajutat năvălirile pretenzenților cari li răsturnară de două ori: în 1577 veni Nicoară Potcoavă, li învinse, dar nu putu păstra tronul, fiindcă Turcii reîntronară pe Petru; în 1578 veni Alexandru Potcoavă și lucrurile se întimplară la fel. Dar peste un an și citeva luni Turcii li maziară și-l trimiseră în exil la Alep. De aci isbuti să scape și să vie din nou în 1582 la tron. Acum căută să-și dobîndească un nou sprijin prin legăturile ce stabili cu Papa Sixtus și deci și cu Polonii. Încurajînd cultul catolic, fiind lăudat în scrisorile ce primea, încercă să dobîndească prin Turci tronul Poloniei (la moartea lui Ștefan Bathori, 1586), fără a izbuti. Soarta însă nu-l surise mult timp. Se iviră mai mulți pretendenți și unii veniră chiar cu oștiri streine. De aceea, temîndu-se poate că va pierde bunăvoința Turcilor, fugi din țară în August 1591 și, după ce rătăci prin citeva state apusene, muri la Innsbruck cîndva după 1593 (căci la această dată e pomenit ca fiind în viață).

PETRU zis **CAZACUL**, domn al Moldovei citeva luni în anul 1592. Venind cu oști cazăcești, răstoarnă pe Aron Tiranul, dar este gonit de o armată trimisă de Sigismund Bathori după cererea Turciei.

PETRU zis **RAREȘ** (†1546), domn al Moldovei 1527—1538 și 1541—1546. Era fiu natural al lui Ștefan cel Mare și năzua la tronul Moldovei încă din timpul lui Bogdan, dar nu-și realiză dorința decît la moartea lui Ștefanăiță (1527), cînd boerii pribegi li proclamară Domn. Legenda spune că era pescar și a primit vestea alegerii sale cînd se afla în drum cu un convoiu de care cu pește. Rareș a fărînit planuri îndrăznețe. Murind regele Ungariei Ludovic, se iviră doi competitori: Ioan Zapolia, principele Transilvaniei, și Arhiducele Ferdinand. Rareș, care stăpînea în Transilvania cetățile Ciceul și Cetatea de Baltă și susținea un episcop la Vad, fu întîiu partizanul lui Ferdinand, dar apoi, cînd Turcii voiră să dea tronul Ungariei lui Zapolia, Rareș trecu în partea lui. Aceste împrejurări îi dădură ocazie să facă mai multe incursiuni în Transilvania, să dobîndească cetatea Bistriței și să obțină victorii contra Sașilor din Brașov și Bistrița; în felul acesta ajunse la un moment să stăpînească de fapt o mare parte din teritoriul Transilvaniei, cu gîndul de a avea și o stăpînire de drept. Somat de Zapolia și amenințat cu intervenirea Turcilor, renunță la planul său și-și întoarse privirea spre Polonia, cerînd restituirea Pocuției. Refuzat de Poloni, ocupă provincia, dar o pierdu în urma înfrîngerii de la Oberțin (1531); după aceasta urmărară incursiuni de o parte și de alta, fără să se poată ajunge la un acord. Polonii interveniră la Sultan, care începu mijlociri pentru aceasta. În acest scop fu trimis Venețianul Gritti, dar, temîndu-se de vreo cursă, nu se duse în Moldova; mai tîrziu se duse în Transilvania ca să reguleze afacerile de acolo. În urma încheierii păcii dintre Turci și Ferdinand. Acolo Gritti fu ucis de Unguri și capul lui trimis lui Petru, împreună cu doi fiu, pe care el îi ucise. Temîndu-se de urgia Turcilor, făcu alianță cu Ferdinand; dar cînd Soliman porni cu armată contra lui, nu dobîndi nici un ajutor. Părăsit și de

PET-
PET

Petru Șchiopul.

Petru Rareș
(după o frescă de la Proboata).

boeri și de trupe, fu silit să fugă peste munți și să se închiză în cetatea Ciceului. Aci rămase pînă în 1540, cînd seaduse la Constantinopol și reuși prin iscusință și dare de bani să ia din nou domnia în 1541. În această domnie urmărește un joc dublu: se aliază în ascuns cu Ioachim, marchizul de Brandeburg, în vederea unui războiu contra Turcilor, dar, după ce războiul e început, ajută pe Turci și, cînd vede că puterile creștinilor sînt înfrînte de păgîni, rămîne de partea Sultanului. Rareș a murit în scaun în Septembrie 1546. Între alte ecouri ale vieții lui în literatura noastră cităm: *Visul lui Petru Rareș*, poezie de V. Alecsandri, *Luceafărul*, dramă de Barbu Delavrancea.

PETRU și ASAN (secol. xii), frați din peninsula Balcanică, trimiși ca deputați ai Românilor la împăratul Isac II Angel; ei răscoală poporul românesc din părțile acelea și, uniți cu Bugarii, întemeiează imperiul *romano-bulgar*.

PETRUSZEWICZ A. S. CANONIO (*1913), istoric polon, fost membru onorar al Academiei Române (1890). A editat cronici, a publicat monografii din cari unele interesează trecutul nostru: *Torturarea domnitorului moldovean Ioan Potcoavă*, 1876; *Cine au fost Cneșii valaht*, 1877; *Regele Poloniei Ioan III și Moldova*, 1898.

PEUCER GASPAR (*1525†1602), savant german (matern. medic.), profesor la universitatea din Wittenberg. Elev și ginere al lui Melanchton, s'a ocupat și de propagandă religioasă (calvină), pentru care a suferit și cîțiva ani de închisoare.

PEUPLE ROUMAN (LE), ziar politic apărut în București 1885—86 sub direcția lui N. Blaramberg.

PEUTINGER CONRAD (*1465†1578), savant german. Sub numele lui s'a publicat o hartă a drumurilor din imperiul roman făcută prin sec. III și păstrată într-o copie de la 1264 (*Tabula Peutingeriana*). Originalul se găsește la bibl. din Viena.

PEREKYDE MIHAIL (*1842†1926), om politic român. A fost avocat; deputat (1875) și senator în multe legislaturi, vice-președinte și președinte al Camerei și al Senatului; ministru de justiție în guvernul de concentrare prezidat de M. C. Epureanu (1875), de lucrări publice în guvernul lui I. Brătianu în 1878, de justiție în guvernul lui Dim. Brătianu în vremea încoronării (1881), apoi în guvernele prezidate de Ion C. Brătianu pînă la 1888, avînd portofoliul justiției și al externelor, cu o întrerupere de cîțiva ani cît timp a fost ministru plenipotențiar la Paris; ministru de interne în 1897 (cab. D. Sturdza) și în 1909 (cab. I. I. Brătianu), ministru de stat în guvernul concentrat al războiului (1916), în fine min. de externe în 1918 (cab. Brătianu).

PEREKYDE SCARLAT (*1841†1914), jurist român. A fost prim-președinte al Curții de Casație.

PHILIPPE ALEXANDRU (*1859), filolog român. A fost profesor la un liceu din Iași și apoi (1896) la Universitatea de acolo. S'a făcut cunoscut prin o lucrare bibliografică și biografică (*Introducere în istoria limbii și literaturii române*, 1888); a publicat articole de critică în „Convorbiri literare” și în „Viața românească”, cercetări asupra elementelor limbii și diferite etimologii (*All-griechische Elemente*, 1897, *Rumänische Etymologien*), o gramatică elementară a limbii române (1897) și primul volum din Istoria limbii române, (cuprinzînd *Principii de istoria limbii* (1894). În anii din urmă a dat la lumină două mari volume despre *Originea Românilor*: I. Ce spun izvoarele istorice 1923. II. Ce spun limbile română și albaneză, 1928.

PHYSIOLOGUS, culegere de povestiri populare legendare despre viața animalelor. E de origine bizantină și, de prin sec. v după Chr., s'a răspîndit traducîndu-se în diferite limbi (etiopică, armeană, siriană, etc.). Ecouri din aceasta găsim în *Învățăturile lui Neagoe*, apoi multe părți cuprinse în cartea noastră de literatură populară scrisă numită *Floarea darurilor*, care s'a tipărit prima oară în 1700 (Snagov).

PIACENZA, oraș în Italia; 431.717 loc. (—ITA-LIA).

PIANUL-DE-SUS, com. rur. jud. Alba, plasa Sebeș; 2003 loc.

PIARIȘTI, congregație de călugări fondată în 1607 la Roma avînd de scop educația copiilor.

PIATRA ⊙ com. rur. jud. Romanai, plasa Oltul de-sus; 2380 loc. Are o școală de meserii (1929). La 3 km. e stația c. f. numită *Piatra-Olt*, pe linia principală București—Craiova; de aci pornește linia Rîmnuc-Vilci—Sibiu și linia spre Caracal—Corabia. ⊙ c. r. jud. Teleorman, plasa Zimnicea; 5656 loc. După legea 1929, centrul circumscripției cu 4 sate.

PIATRA ARSĂ, pisc jud. Prahova, alt. 2120 m.

PIATRA CRAIULUI ⊙ vîrf de munte în munții Făgărașului (jud. Muscel). La S. E. este pasul Bran. ⊙ stație c. f. aproape de Ciucea (9 km.) pe linia principală București—Oradea.

PIATRA DIN CASĂ, comedie de V. Alecsandri, scrisă în Italia în 1847, reprezentată pentru prima dată în Iași la 3 Mai 1847 în folosul „arșilor” din București (în focul cel mare, cîntat de Anton Pann).

PIATRA-[NEAMTU], com. urb. cap. jud. Neamț; 26.000 loc. Stație c. f. capul liniei laterale de la Bacău. Stațiune climaterică, 300 m. altitudine. Are liceu de băieți, șc. secundară d fete, șc. profesională de fete și șc. de meserii.

PIATRA ROȘIE, numele a două dealuri din jud. Tulcea (îngă com. Cerna și îngă orașul Isaccea).

PIC [pic] **IOSEF LADISLAV**, istoric ceh, profesor la Universitatea din Praga. Op. pr. *Ueber die Abstammung der Rumänen*, 1880; *Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht*, 1882; *Die rumänischen Gesetze und ihr Nexus mit dem byzantinischen und slavischen Recht*, 1885 (trad. în l. franceză, Buc. 1887); *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, 1886.

PICARD [picar] **EMILE** (*1856), matematic francez. Fost profesor la Sorbona. Membru onorar al Academiei Române (1911).

PICK BEHRENDT, numismat german. Conservatorul cabinetului numismatic ducal din Gotha. Membru onorar al Academiei Române (1914).

PICO DELLA MIRANDOLA IOAN (*1346†1494), filozof italian vestit prin erudiția sa: în 1486 anunță că va susține în public la Roma 900 de teze despre cele mai variate subiecte (*de omni re scibili*). Osîndit de autoritățile bisericești, se refugiază în Franța, de unde mai târziu se întoarce și se așază la Florența.

PICOLO NICOLAE, medic grec în București. A ocupat și funcțiuni publice: seful censurii, director al eforiei școalelor (pe la 1836 și urm.).

PICOT [pico] **EMILE** (*1844†1918), filolog francez. A fost secretar al Domnitorului Carol în 1866; vice-consul al Franței în Timișoara mai mulți ani de la 1869; profesor de limba română la Școala de limbi orientale din Paris. Membru onorar al Academiei (1879). A publicat (în colab. cu G. Bengescu) un studiu asupra lui *Alexandru cel Bun* (1882), o colecție de *poezii populare ale Românilor din Serbia* (1889), o *Bibliografie corneliană* (1875), textul și traducerea *Cronicei lui Grigore Ureche* (1878), *Biografia și bibliografia lui Nicolae Milescu* (1883).

PICTET [pictet] **RAOUL** (*1842†1929), chimist elvețian. A reușit să lichefieze hidrogenul și azotul; a construit o mașină pentru producerea frigului pe cale industrială. A scris și o operă de filozofie a științei: *Essai d'une méthode générale de synthese chimique*.

PIEI-ROȘII, nume dat unora din locuitorii primitivi ai Americii, pe cari Europeanii i-au găsit acolo și

Tip de Pici-Roșii

i-au numit în primele timpuri *Indieni*. Ei locuiesc mai mult în Statele-Unite și în Mexic și se împuținează treptat.

PIELEȘTI, stație c. f. jud. Dolj între Piatra-Olt și Craiova.

PIEMONTE, regiune din Italia, supr. 29.349 km. p. (Turin, Alexandria, Novara, Coni). Pînă în sec. XI erau aici multe state mici; de atunci încep a se grupa pentru a forma în sec. XV un singur stat. Acesta a fost simbul unității Italiei.

PIERON ALEXIS (*1814 †1878), profesor francez; traduse multe opere din elinește (*Metafizica* lui Aristotel, *Teatrul* lui Eschil) și publică *Istoria literaturii elene* (1850) și a *literaturii latine* (1852).

PIETIȘTI, adepții unui partid religios care s'a produs în sinul protestantismului german pe la 1670, avînd drept centru Universitatea din Leipzig, apoi pe cea din Halle. Ei n'au format o sectă, ci au urmărit numai o prefacere a cadrelor servitorilor bisericești. Cu oarecare înclinare spre ascetism, ei osîneau teatrul, dansul și chiar plimbarea recreativă. Pe la mijlocul sec. XVII mișcarea a început a pierde din influența sa.

PIETRELE-DOAMNEI, masiv stîncos între jud. Fălcișeni (azi Baia) și jud. Suceava. Prezintă o frumoasă pravești și despre el circulă în popor diferite legende. Carmen Sylva s'a inspirat din ele și a scris povestea *Pietrele Doamnei*.

PIETRELE-FETEI, munte jud. Rîmnicul-Sărat com. Jitia, alt. 1280 m.

PIETRIȘICA, munte jud. Neamț în fața orașului Piatra.

PIETROAIA, stație c. f. jud. Dimbovița, în tre Titu și Golești linia București—Pitești.

PIETROAȘA, @ culme de munți jud. Bacău. @ com. rur. jud. Bihor; plasa Vașcău; mine de mangan.

PIETROAȘA-DE-JOS, com. rur. jud. Buzău pe coasta muntelui Istrița; plasa Tohani; 2456 loc. Aci s'a găsit tezaurul zis de la Pietroașa sau Cloșca cu pui. După legea 1929, sat circ. com. Sărățeanca.

PIETROIU, com. rur. jud. Ialomița, plasa Fetești; 2740 loc. După legea 1929, sat circ. com. Coarcăeua.

PIETROȘUL, vîrf în masivul zis munții Rodnei alt. 2300 m.

PIETROȘANI, com. rur. jud. Vlașca, plasa Dunărea, 4894 loc. Are o școală de economie casnică (1929).

PIETROȘIȚA, com. rur. jud. Dimbovița plasa Pucioasa, pe malul Ialomiței; 2839 loc. Are izvoare de apă minerală. Stație c. f. linia Titu-Tîrgoviște. După legea 1929, are în circ. sa 9 sate.

PIGMAȚIŢI (PYGMALION), rege legendar din Cipru, care sculptase o statuă de fildeş reprezentînd o femeie și se înamorasă de ea.

PILAT DIN PONT (PONTIUS PILATUS) († ca. 39), guvernator al provinciei Iudeea, în timpul procesului lui Isus. Neîntîlnind convins de vinovăția lui și neavînd curajul să-l scape, își spală mîinile și zise: *Sînt nevinovați de sîngele acestui om*. Actul lui a devenit simbolic, spre a arăta pe un om onest, dar lipsit de energie pentru a opri un fapt rău.

PILAT CONSTANTIN (*1838 †1922), ofițer român. Sublocotenent în 1858, căpitan în 1865, a luat parte la mișcarea de la 11 Februarie 1866, fiind între cei cari au prezentat lui Cuza actul de abdicare; s'a angajat în armata franceză și a luptat în războiul din 1870, a reintrat în armata română în timpul războiului din 1877; a înaintat apoi pînă la gradul de general de divizie.

PILSEN (ceh. *PLZEN*), oraș în Cehoslovacia (Boemia); 88.416 loc.; vestit prin berca ce se fabrică acolo.

PILSUDSKI IOSIF (*1867), om politic și militar polon. A trăit pînă la războiul mondial în Polonia stăpînită de Ruși și a fost, chiar ca student, un element de agitație naționalistă, a suferit și 5 ani de închisoare în Siberia. La începutul războiului 1914 el formează un corp de soldați cu cari luptă în rîndurile Austro-Germanilor contra Ru-

siei. După ce Polonia rusească e ocupată de aceștia, el începu agitația contra lor, împiedicînd recrutările și rechizițiile și contribuind la crearea statului polon. El fu ales președinte al comisiunii militare și apoi la 14 Noiembrie 1918 șef al statului și al armatei. În această calitate duse lupta contra armatelor sovietice cari nu voiau să primească liberarea Polonilor de sub jugul rus. Momente grele avu mareașul în 1920, cînd Rușii înaintase pînă aproape de Varșovia, dar dobîndi o victorie strălucită contra lor și stabilii hotarele din spre Răsărit. A fost președinte al Republicii pînă în 1922, cînd s'a retras, rămînînd numai șef al statului-major. În 1926, socotind că siguranța țării e periclitată din cauza luptelor politice, răsturnă cu ajutorul armatei, pe președintele și guvernul de atunci și în guvernul format sub noul președinte al Republicii, primi portofoliul afacerilor militare și al celor externe și de atunci el a rămas, ocupînd diferite situațiuni înalte, arbitru vieții politice, bucurîndu-se de încrederea deplină a poporului. A vizitat de multe ori țara noastră.

PILUL, com. rur. jud. Arad, plasa Chișinău; 2047 loc.

PIMEN OUVIOSUL († ca. 451), prăznuit de biserica ortodoxă la 27 August. S'a retras în pustie și a trăit în post și rugăciuni, formînd o comunitate cu mai mulți frați întru pustnicie.

PIMEN GEORGESCU (*1853), prelat român. Episcop al Dunării de jos (1902); mitropolit al Moldovei (1909); membru onorar al Academiei Române (1918). A fost profesor de teologie dogmatică și simbolică la facultatea de teologie din București.

PINACOTECA STATULUI (înf. 1864), așezată în palatul Ateneului Român din București. Cuprinde tablouri vechișinoide pictori români și streiniși o colecție de sculpturi. Director: pictorul *G. Petrașcu*.

PIND sau **MUNȚII PINDULUI**, șir de munți în Grecia, încep în Albania și se desvoltă în Grecia paralel cu Adriatica. Înălțimea cea mai mare o atinge vîrful *Moasa* al m. Smolicea, 2575 m. Pindul are mai multe ramuri.

PINDAR (* ca. 521 † ca. 441 a. Chr.), poet grec liric. Autorul vesitelor *ode*, adresate mai ales învingătorilor în jocurile olimpice. Trad. rom. puține de Artur Berar, V. Bogrea, G. Murnu, I. Al. George.

PINI, consul rus în București în 1821. La instalarea domnitorului Grigore Ghica (1822), el s'a dus la Sibiu și de acolo a uneltil prin boerii nemulțumiți mai multe revolte, unele destul de serioase, sperînd să justifice o intervenție a armatei rusești care sta gata la Prut. Nereușind, a fost silit să se retragă.

PINTEA VITEAZUL, erou din poeziile noastre populare.

PINZGAU, regiune din Austria (Salzburg), renumită pentru frumoasele bovine cese cresc acolo.

PIONUL — **CEAHLĂU**.

PIPERA com. rur. jud. Ilfov, plasa Băneasa. Stație c. f. lingă București linia spre Fetești—Constanța. Aerodrom și garaje p. aeroplan.

PIPIRIȘ, com. rur. jud. Neamț, plasa Cetatea-Neamțului. După legea 1929, sat din circ. com. Vinătorii-Neamțului. Vorbește de această localitate Creangă în *Amintiri* și *Vlahuță* în *Șchițele de călătorie*. E acolo și un pîrâu cu același nume.

PIPOȘ IOAN (*1822 †1888), magistrat și om politic român. A luat parte la luptele din Transilvania în 1848; apoi sub regimul austriac a fost magistrat, prefect și în 1865 membru în Camera magistraților. A lucrat pentru întemeierea gimnaziului român din Brad.

PIPOȘ PETRU, magistrat român din Transilvania. A fost membru la tribunalul din Tîrgul Mureș. În 1858—63 a fost funcționar în cancelaria consulară austriacă din București.

PIPOȘ POMPIU (*1857 †1893), ziarist român din Transilvania, stabilit în Cernăuți (1891), unde a lucrat la „Gazeta Bucovinei”.

PIR, com. rur. jud. Sălaj, plasa Tășnad; 2540 loc.

PIE-
PIR

PIRAMIDE (PYRAMIDE), vestite în Egipt sînt trei cari se atribuie regilor: *Cheops*, *Chefren* și *Miche- rinos*. Cea mai mare e înaltă de 146 m. În lăuntru lor sînt mormintele regilor.

PIRANDELLO LUIGI (*1867), dramaturg ita- lian. Director la *Teatro d'arte* la Roma. Trad. rom.: *Șahul negru* (de A. Marcu), *Datoria doctorului*, *Fiul lui Cain* (de A. Marcu), *Enric IV* (de A. Marcu), *Liurelul roșu*, *nuvele* (de V. Rodan), *Omul, bestia și virtutea* (de P. I. Sturza). Pe scena Teatrului Național din București s'au jucat pie- sele: *Șase persoane în căutarea unui autor*, *Smoch- ine de Sicilia*, *Enric IV*, *Este așa cum îi se pare*.

PIRENNE HENRI (*1862), istoric belgian. Cu- noscut mai ales prin *Istoria Belgiei*. Profesor la Universitatea din Gand. Membru onorar al Academiei Române (1924).

PIREU, oraș în Grecia (Atica), portul Atenei.

PIRUS (PYRRHUS), erou din povestirile epocii eroice a istoriei Grecilor. Era fiul lui Ahile.

PIRUS (*319†272), regele Epirului. A luptat contra Romanilor venind în Italia în ajutorul Tarentului.

PIRENEI (fr. *Pyrenées*), munți între Franța și Spania, lungime 435 km.

PIRON (PYRRHON), filozof grec († 288 a. Chr.). Unul din întemeietorii scepticismului.

PISA, oraș în Italia (Toscana) pe Arno; 67.752 loc. Aci e un vestit turn înclinat.

PISARAVA, sat jud. Caliacra, plasa Sf. Du- mitru; 3718 loc.

PISCU @ com. rur. jud. Brăila, plasa Silistraru; 2160 loc. După legea 1929, sat circ. com. Brăilița ¶ @ stație c. f. între Barboși și Tecuci.

PISCUPESCU STEFAN V. (*1775†...), medic român. Numele tatălui era Manega. A învățat la Viena. Opere. *Mijloace și leacuri de ocrotirea ciumei*, 1824; *Oginda sănătății și a frumuseții omeniei*, 1829; *Doctorul de casă*.

PISISTRAT (* ca. 605†527 a. Chr.), tiran al Atenei pe la 560.

PISTYAN (PISTANY, ung. PÖSTYEN), oraș în Cehoslovacia pe riul Waag; 5661 loc. Stațiune bal- neară renumită.

PISCOLT, com. rur. jud. Sălaj, plasa Valea- lui-Mihailu; 3476 loc.

PITAGORA (PYTHAGORAS) (*ca. 570 a. Chr.), filozof grec, întemeietorul matematicii; credea în migrațiunea sufletelor. Unii istorici pun la îndoială chiar existența lui.

PITEȘTI oraș, cap. jud. Argeș; 25.000 loc. stație c. f. linia principală București—Piatra—Craiova, etc. De aci pleacă și linia laterală pînă la Curtea-de-Argeș. Are liceu (întemeiat 1866), școală secundară de fete, șc. profesională de fete, 2 școli de comerț și una de meserii (1929). E oraș vechiu: se vorbește în documente de la finele sec. xiv.

PITT WILLIAM (*1759†1806), om politic englez. Șef al guvernului în timp de 17 ani (1784—1801), refăcu finanțele, înlesni desvoltarea comerțului exterior, reorganiză administrația Indiei, dobîndi vot pentru unirea Irlandei cu Anglia, susținu pe emigrații din Franța în timpul Revoluției și de aceea luă parte la războaiele ce urmară.

PITTARD (pitar) EUGÈNE, naturalist și an- tropologist elvețian. Profesor la Universitatea din Geneva; membru corespondent al Aca- demiei Române (1919). A vizitat de multe ori țara noastră și a făcut studii de antropologie în dife- rite regiuni. A publicat: *La Roumanie, Valachie, Moldavie, Dobroudja*, 1917; *Les peuples des Bal- kans*, 1920; *Les races et l'histoire*. 1924; precum și articole în „Bulletin de la société roumaine des sciences” și în „Buletinul soc. geografice”.

PITUȘCA, com. rur. jud. Lăpușna plasa Vorni- ceni; 3840 loc. După legea 1929, sat com. Gălești.

PIUA-PETREI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Tândărei; așezat pe stînga Dunării, la confluența Ialomiței cu acest fluviu, 1151 loc. După legea 1929, formează o circ. com. cu 7 sate.

PIUS II PICCOLOMINI (*1405†1464), al 218-lea

papă al Romei, între 1458—1464; căută să facă o coaliție a statelor creștine contra Turcilor. Lăasă și scrieri sub numele de *Aeneas Sylvius*.

PIUS VI (*1717†1799), al 258-lea papă al Ro- mei (1775—1798); avu diferende cu Iosif II. al Austriei; luă sub protecția sa pe preoții gonțiți de revoluția din Franța; Napoleon, venind cu armata în Italia, îi sili să semneze un acord, fu totuși arestat și dus în Franța, unde muri. Senumea mi- renește *Giovanni Braschi*.

PIUS VII CHIARAMONTI (*1742†1823), al 259- lea papă al Romei 1800—1823; semnă Concorda- tul cu guvernul Franței; încoronă pe Napoleon la Paris; dar nevoind să adere la faimosul blocus continental, își văzu atacat statul, apoi ridicat el însuși și adus la Fontainebleau și silit a semna un act de adeziune, pe care-l dezaproba îndată ce putu. Rămînd în dușmănie cu Napoleon, nu-și reluă scaunul decît după căderea lui.

PIUS IX, mirenește: **MASTAI FERRETTI CONTE** (*1792†1878), al 263-lea papă al Romei 1846—1878. Încercă să dea statelor sale o constituție întrucîtva liberală; în 1848 fi silit să fugă din Roma la Neapole, dar fu restabilit de armatele franceze; în 1859 teritoriul statelor sale fu ocupat de Italiani, dar rămase Roma ca reședință; în 1870 convocă un conciliu care stabili *înfălbilitatea papei* ca dogmă; cînd (Dec. 1870) se declară Roma drept capitală a Italiei, se închise în Vatican (care-i fu lăsat de statul italian) și de atunci, papii s'au considerat prizonieri și n'au voit să iasă din cu- prinsul proprietăților lor pînă în 1930.

PIUS X, mirenește **GIUSEPPE SARTE** (*1835 1914), al 265-lea papă al Romei (de la 1903). Pios, modest, adversar al tendințelor moderniste.

PIUS XI, mirenește **ACHILLE RATTI** (*1857), papă al Romei, ales în 1922. A fost înainte card- nal și episcop la Milano.

PIZARO FRANCISCO (*1476†1541), militar spa- niol, cucerii, în unire cu Almagro, statele america- ne *Peru* și *Chili*.

PICLIȘANU ZENOBIE (*1886), director în Mi- nisterul Cultelor; membru corespondent al Aca- demiei Române (1919). A publicat studii despre organizația bisericilor prin articole în revista „Transilvania” ș. a. și prin volume, unele în „Ana- lele Academiei”: *Alegerea arhierilor*, 1920; *Din istoria bisericească a Românilor ardeleni*, 1923, ș. a.

PÎNCOTA com. rur. jud. Arad, plasa Șiria; 5724 loc. Stație c. f. între Sîntana și Ineu pe linia Arad—Sîntana—Brad.

PÎNGĂRAȚI @ pîrau jud. Neamț, trece prin com. și mîn. cu același nume. ¶ @ mănăstire jud. Neamț, com. cu același nume, începută pe la 1461 de călugărul Simion de la Bistrița, dar zidită cu tot rostul de Alex. Lăpușneanu 1560.

PIRJOL, sat com. Bîrsănești, jud. Bacău, plasa Tazlău. Exploatare de petrol.

PIRLIȚI-TÎRG, com. rur. jud. Iași, plasa Copou; 2847 loc. Are un gimnaziu (1929).

PIRSCOVENI com. rur. jud. Romanai, pla- sa Olteț; 3060 loc. După legea 1929, sat circ. com. Osica-de-sus. Stație c. f. linia Piatra-Olt—Corabia; lîngă Piatra.

PĂRVAN VASILE (*1882†1927), istoric român. Profesor de istorie antică la facultatea de litere din Bucu- rești (1910), director al Mu- zeului național de antichități, membru al Academiei Române (1913), director la Școala ro- mână din Roma 1920. A debu- tat prin studii asupra istoriei Românilor (*Familia Cuza*, 1904, *Ștefan cel Mare*, 1905), apoi s'a ocupat de istoria an- tică (*Aurelius Verus*, 1909), dar curînd și-a fixat atenți- nea asupra epocii romane în legătură cu istoria poporului român și a început cercetări asupra resturilor din acea epocă aflat

V. Parvan.

În România: *Celatea Tropaeum* (1912), *Ulmelum* (1912), *Castrul de la Poiana* (1913), *Calatis* (1920). A început săpături cari au condus la descoperirea fostului oraș *Histria* (— acest cuvânt, ceea ce l-a îndemnat a studia raporturile între Grecii și Romani: *Gînduri despre lume și viață la Greco-Romani din Pont* (1920); *Incepăturile vieții romane la gurile Dunării* (1923); *La pénétration hellénique dans la vallée du Danube* (1923). Ca discurs de recepțiune la Academie, o biografie a lui *C. Erbiceanu* (1914). Ca lucrări generale sau de sinteză: *Ideii și forme istorice* (1920), *Pomenirea împăratului Traian* (1922), *Memoriale* (1923). Pentru a face cunoscută activitatea Școlii române din Roma a început a publica în 1923: *Ephemeris daco-romana*, un anuar cu lucrările membrilor școlii. Ultima operă: *Getica*, protoistoria ținuturilor noastre (1926).

PIRVU, stație c. f. jud. Argeș, între Pitești și Costești.

PLACE [plas] **VICTOR** (*1818†1875), agent diplomatic francez la Iași în timpul divanurilor ad-hoc. A funcționat de tinăr în serviciul consular (Madrid, Cadix, Neapole, San-Domingo, Mosul, Iași, Adrianopol, Tananariva, Calcuta, New-York). În Iași a stat de la 1855 pînă la 1863. Aci n'a fost numai un reprezentant diplomatic conștiincios, ci un pasionat susținător al unirii principatelor, legat personal cu partizanii unirii, încurajându-i, îndemnându-i și afirmînd încrederea sa în viitorul statului român. Amic cu domnitorul Cuza, i-a fost colaborator la proiectele de organizare a țării. După ce s'a retras din serviciu, a revenit ca simplu particular în Moldova și a murit aici. A scris și o lucrare de arheologie: *Ninive et l'Assyrie*, 1867.

PLATEN-HALLERMUND AUGUST (*1796†1835), poet austriac. A trăit mai mult în Italia. A scris ode, sonete, balade și drame.

PLATON (* ca. 429†347 a. Chr.), filozof grec, muzicant și matematic în Atena; amic și discipol al lui Socrate, călători mult după moartea acestuia, iar la întoarcere (389) începu a răspîndi ideile sale în grădiniile zise ale lui Academicos, de unde teoriile lui primiră numele de *școală Academică*. Op. pr. *Apologia lui Socrate*, *Crilon*, *Fedon*, *Banchetul*, *Republica*, *Legile*. Trad. rom. *Apologia lui Socrate* (de Torouțiu, 1910; de Cezar Papacostea, 1919); *Crilon* (de C. Papacostea, 1919); *Fedon*, (de C. Papacostea, 1919); *Banchetul*, de P. Mușoiu, f. a.; de A. Luca, 1910; de V. Grecu, f. a.); *Republica* (de V. Bichigean, 1923); *Gorgias* (de Th. Simenschy, 1920); *Dialoguri* (de St. Bezdechi, 1922).

PLATON, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 18 Noembrie. Mărturisindu-și credința, a fost pedepsit și s'a sfîrșit în mijlocul chinurilor.

PLAUT (**TITUS MACCIUS PLAUTUS**) (*ca. 250†184 a. Chr.), scriitor latin, autor de comedii. Din operele lui s'au păstrat: *Amphitruo* (după care s'a inspirat Molière în a sa *Amphitruo*), *Aulularia* (idem în *L'avare*), *Menecmi*, *Captivi*, *Casina*, *Miles gloriosus*, *Poenulus*. Toate au fost traduse în rom. de T. Dinu și P. Pătănea (Buc 1912).

PLĂTĂNEȘTI, culme de munți în jud. Vîlcea, în stînga Lotrului. Virful cel mai înalt e Malaia: 996 m.

PLĂTĂREȘTI ⊙ fostă măn. jud. Ilfov, zidită de Mateiu Basarab, 1646. Azi e penitenciar pentru femei. Stație c. f. linia București Oltenița. ⊕ @com. rur. jud. Cetatea-Albă, pl. Sărata; 8706 loc.

PLENIȚA, com. urb. jud. Dolj, plasa Plenița; 8000 loc. Are un spital, un gimnaziu și o școală de meserii (1929); e reședința plășii; regiune de vii.

PLEȘOIANU DUMITRU (*1811†1880), inginer român. A lucrat pentru înființarea unei școli normale în Tirgu-Jiu.

PLEȘOIANU GRIGORE (*1808†1857), profesor român. A funcționat în Craiova, a tradus din

francezește *Aneta și Luben de Marmontel* (1829), *Genoveva de Brabant* (1838); a publicat și cărți didactice: *Abecedărar greco-român*, 1825, *Abecedărar*, 1828, *Gramatica franceză*, 1830, *Abecedărar francezo-român*, 1833, și un fel de manual general pentru începători: *Cele dintîiu cunostințe*.

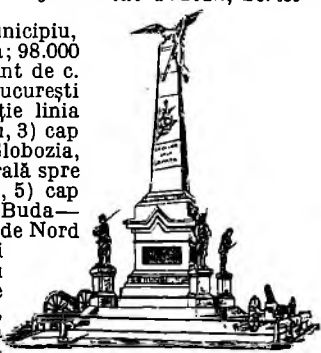
PLEȘUL, munte jud. Fălcișeni sau Baia (fost Suceava) com. Bogdănești, 915 m. alt.

PLEVNA (**PLEVEN**), oraș în Bulgaria; 27.780 loc. Era cetate întărită pe vremea stăpînirii turcești; în războiul din 1877 — 78 se închisese aci Osman-pașa și a rezistat cu mare vigoare pînă în ziua de 28 Noembrie 1877, cînd, încercînd să iasă, a fost învins și prins de oștile românești și rusești de sub comanda Domnitorului Carol.

PLINIUS CEL BĂTRÎN (**CAIUS PLINIUS SECUNDUS**) (*23†79), istoric și naturalist latin, cunoscut mai ales prin *Istoria naturală*, mort în vremea erupțiunii Vezuviului, după unii în virful vulcanului, unde se dusesă să studieze, după alții în Stabia, unde se dusesă să ajute la salvarea sinistratilor.

PLINIUS CEL TÎNĂR (**CAIUS PLINIUS CAECILIUS SECUNDUS**) (*62†ca. 120), scriitor latin, amic al lui Traian. Op. pr. *Panegiricul lui Traian*, *Scrisori către Traian*.

PLOEȘTI, municipiu, cap. jud. Prahova; 98.000 loc. Nod important de c. f.: 1) stație linia București — Brașov, 2) stație linia București — Buzău, 3) cap linia laterală spre Slobozia, 4) cap linia laterală spre Văleni — Mîneciu, 5) cap linia laterală spre Buda — Slănic. Are 2 gări: de Nord pentru linia Văleni și de Sud pentru toate celelalte. Are liceu de băieți, școală secundară de fete, șc. profesională de fete, 5 școli comerciale, școală de meserii, și mai multe școli primare. Are 23 biserici ortodoxe, din cari una zidită în 1827 și alta clădită de Mateiu Basarab pe ruinele unei vechi biserici din 1535. Orașul ar fi zidit pe la finele secl. xvi. Dăruit de Alexandru Ipsilante unui Moruzi, a avut în curs de mulți ani procese pentru a-și revendica libertatea, cîștigînd definitiv în timpul Domniei lui Barbu Știrbeiu. Aci a fost cartierul general al armatei rusești în timpul războiului din 1877.

Monumentul Vânătorilor.

PLOMBIERES [plombier], oraș în Franța (Vosges), 1830 loc. Stațiune balneară (sulfuroasă, sodice, feruginoase, bicarbonatate).

PLOPI, com. rur. jud. Soroca, plasa Tirnova; 2280 loc. După legea 1929, sat circ. com. Tirnova.

PLOSCA, com. rur. jud. Teleorman, plasa Alexandria; 3985 loc. Stație c. f. linia Roriori — Zimnicea.

PLOTIN (*205†ca. 270), filozof neoplatonic, Roman de origine, trăind în Egipt. În operele sale, din cari s'au păstrat o parte, încearcă a face o sinteză a tuturor sistemelor filozofice din antichitate împreună cu creștinismul. S'a bucurat de mare prestigiu în timpul vieții sale, nu numai prin înălțimea ideilor ce împărțasea discipolilor săi, ci și prin înalta demnitate morală a vieții sale.

PLUMBUIȚA, ⊙ sat jud. Ilfov com. Colentina, pe malul drept al râului Colentina. Aci a fost luptă între Mateiu Basarab și Radu, fiul lui Iliș, la 26 Oct. 1623, învingînd Mateiu Basarab. ⊕ @ fostă mănăstire în același sat întemeiată de un Petru (poate Șchiopul), refăcută de Mateiu Basarab și rezidită, după un cutremur, în 1804 de mitrop. Dositeiu Filitti.

Gr. Pleșoiianu.

PLUTARH (* ca. 50 ± 125), scriitor grec, trăiește în Atena, vizită Egiptul și Italia și fu amic cu oamenii de frunte din Roma, unde locuiește cîtva timp. Lăsa multe scrieri de morală practică, de filozofie și de teologie, de studii sociale; dar celebre deveni prin biografiile (*Viețile paralele*). Trad. rom. *Viețile paralele* (de C. Aristia, 1857; de P. M. Georgescu, 1891); *Perticle* (de N. Bănescu, 1907); *Licurg* (de P. Mușoiu, f. a.)

PLUTON, personaj mitologic grec. Zeul Infernului și al morților. Unele Compoziții îl reprezintă înconjurat de *Parce* și de *Furi*.

Pluton.

PLUTUS, zeul bogăției în mitologia greacă.
PNOM-PENH, cap. regatului *Camboge*, pe fluviul Mekong; 62.288 loc.

POARTA, stație c. f. jud. Severin, între Mehadia și Caransebeș, linia București—Timișoara.
POBRATA = **PROBOTA**.

POCIATSKI SOFRONE, ieromonah rus trimis de mitropolitul Petru Movilă ca profesor la Școala de la Trei-Ierarhi din Iași (1640).

POCUȚIA, o parte din provincia Galiția, 1211 km. p., cap. *Colomea*. A fost amanetată de Regele Poloniei lui Alexandru cel Bun.

PODCARPATORUSIA, regiune din Cehoslovacia; 12.639 km. p., 605.000 loc.

PODENII-NOI, sat jud. Buzău. Exploatare de petrol.

PODGORIA, com. rur. jud. Arad, plasa Șiria; 3598 loc.

PODOLENI, com. rur. jud. Neamț, plasa Bistrița; 2654 loc. După legea 1929, formează o circ. cu 22 sate. Stație c. f. linia Bacău—Piatra Neamț.

PODOLIA, fostă provincie din Rusia S.-V. Avea cap. Kamenetz-Podolsk. Astăzi face parte din Ucraina.

PODUL ILOAIEI, com. rur. țîrg jud. Iași, plasa Bahlui; 3611 loc. După legea 1929, circ. com. cu 14 sate. Stație c. f. linia Pașcani—Iași.

PODUL ÎNALT, localitate jud. Vaslui unde s'a dat lupta lui Ștefan cel Mare cu Turcii (ca. 10 ianuarie 1475). Xenopol situează punctul principal al luptei lângă un pod peste un pîrîu, care azi n'are nume, ci se numește numai pîrîul de la *podul de piatră*. Crede că acela se numea în vechime *Racovățul*. Bătălia aceasta se numește de istorici și b. de la *Racova*.

PODUL TURCULUI, com. rur. jud. Tecuciu plasa Podul Turcului; 1173 loc. Are școală de meserii, spital. După legea 1929, centrul unei circ. cu 19 sate.

POE [po] **EDGAR ALLAN** (*1809 †1849), scriitor american. Vestit mai ales prin povestirile sale cu întâmplări fantastice și producătoare de groază. S'au tradus multe din ele prin ziare și reviste („Independența”, 1862, „Literaturul”, 1881, „Epoca”, 1885 „Revista literară”, 1887, „Tribuna poporu-

lui”, 1900, „Tribuna” Arad, 1904, 1908, „Vieța nouă”, 1907—1912, „Luceafărul”, 1909, „Sămănătorul”, 1909, „Flacăra”, 1915—1916) de Faur, d'Artanian, Iosif Popescu, J. B. Hetrat, P. Păltănea, R. Păltin, Luca I. Caragiale și în broșuri: *Povestiri extraordinare* (de I. Schiopul, 1909; de N. Dascovici, 1912), *Nuvele extraordinare* (de Barbu Constantinescu, f. a.), *Fantezii humoristice* (1924).

POENARI, sat jud. Argeș. Aci sînt ruinele cetății lui Tepeș-Vodă.

POENARU CONSTANTIN (*1842 †1912), general român. A fost ministru de războiu în cabinetul prezidat de Lascar Catargiu (1891).

POENARU PETRE (*1799 †1875), profesor și scriitor român. Studii în țară și în Viena și Paris. A fost profesor de grecește la școala Mitropoliei din București (1820), secretarul lui Tudor Vladimirescu (1821), a redactat legiuirea instrucției.

publice sub Regulamentul Organic (1832), a fost profesor și director al colegiului Sf. Sava (1832—47), deputat în Adunarea obștească (1841), director al Ministerului de externe (1850), membru al comisiei documentelor (1857), membru al Consiliului de stat (1864), membru al Academiei Române (1870), președinte al Societății pentru învățarea poporului român. În această din urmă calitate, deși bătrîn, a luat parte la mișcarea contra generalului Tell, care, ca ministru de instrucție, voia să desființeze școlile normale. Poenaru a publicat un curs de *algebră* (1841), *cuvîntări* ținute de diferite ocazii, o biografie a lui *George Lăzăr* (discursul lui de recepție la Academie, 1871) și un *dicționar francez-român* în colaborare cu Florian și Hill (1840).

POETAȘU STAN (*1870 †1919), general român. A intrat în războiu cu gradul de colonel. S'a distins în luptele de la Topraisar, Neajlov și Mărășești. În ianuarie 1919, cînd bande de bolșevici treceau din Ucraina, el, fiind comandantul unei divizii care opera contra lor, a fost ucis de un bolșevic pe cînd inspecta trupele în comuna Bădăceni, căreia i s'a dat numele lui.

POESII POPULARE culese de V. Alecsandri, prima colecție de acest fel. A apărut întâiu în două broșuri: 1852, 1853, apoi într'un volum: 1866.

POGĂCEAUA, com. rur. jud. Mureș, plasa Răciu; 2536 loc. Stație c. f. linia Înguștă Bandul-de-Cîlmpie—Mihai-Viteazul.

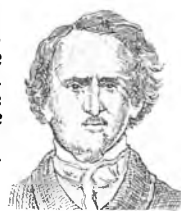
POGOANELE, com. rur. jud. Buzău, plasa Cîmpu; 5600 loc. După legea 1929, circ. com. cu 8 sate.

POGOR VASILE (*1833 †...), om politic român. A fost deputat, senator în multe legislaturi, primar al orașului Iași. Colaborator la „Convorbiri literare”, a publicat traduceri din diferiți autori. În volum a publicat: *Faust* de Goethe (trad. cu Schelitti) 1862.

POGRADEȚ, orașel în Albania, la marginea de S.-V. a lacului Ohrida; 3425 loc.

POHORLAUȚI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Nistru; 2005 loc. După legea 1929, sat în circ. com. Ocna.

POIAN, com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Tirgu-Săcuiesc; 2000 loc. Stațiune climaterică, 610 m. altit.

E. Poe.

Petre Poenaru.

Gen. St. Poetașu

POIANA, ① sat în com. Comarnic, jud. Prahova, plasa Peleş; 2107 loc. Staţiune baln. ② com. rur. jud. Sibiu, pl. Miercurea; 5124 loc.; se cresc aci turme de oi. ③ com. rur. jud. Soroca, pl. Cotiugeni; 2355 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cotiugeni-Mari. ④ ⑤ fostă măn. jud. Prahova, în faţa Cîmpinei. S'a întemeiat în 1688 de spătarul Toma Cantacuzino. Biserica actuală e reclădită în 1840. ⑥ P.-DE-SUS, com. rur. jud. Dimboviţa, pl. Ghergani; 2307 loc. După legea 1929, sat circ. com. Slobozia-Moara. ⑦ ⑧ P.-DE-SUS, com. rur. jud. Dolj, pl. Filiaşi; 2053 loc. După legea 1929, sat. circ. com. Filiaşi. ⑨ tot acolo P.-DE-JOS, sat jud. Dolj. ⑩ P.-MARE, com. rur. jud. Dolj, pl. Calafat; 10462 loc. Are o şcoală de agricultură (1929).

POIANA-LUI-MIHAIU, munte jud. Gorj, trecătoare în Transilvania.

POIANA-MĂRULUI ① com. rur. jud. Braşov plasa Zărneşti; 2812 loc. ② schit jud. Rîmnicul-Sărat la hotarul jud. Buzău aproape de com. Vinţilă-Vodă, fundat în 1810 de stareţul Teodosie. E şi o biserică veche, zidită în 1464.

POIANA-ŢAPULUI, sat jud. Prahova, între Sînaia şi Băsteni. St. c. f. linia Buc.—Ploieşti—Braşov, etc. Staţiune climaterică 880 m. alt.

POIENILE-DE-SUB-MUNTE, com. rur. jud. Maramureş, plasa Vişeu; 5000 loc.

POINCARÉ HENRI JULES (*1854†1912), matematic francez. A fost profesor de mecanică la facultatea de ştiinţe din Paris (1881), membru al Academiei de ştiinţe (1887). A publicat cercetări speciale, contribuind la descoperirile matematice cele mai importante ale secolului (ecuaţiunile diferenţiale, funcţiunile fuchsienne, ş. a. în aritmetică, mecanică cerească, fizica matematică, etc.), cuprinse în peste 300 de memorii inserate în diferite reviste şi buletine. A fost membru onorant al Academiei Române (1909).

Henri Poincaré.

POINCARÉ LUCIEN ANTOINE (*1862†1920), fizician francez. A fost profesor la liceul „Louis le Grand” şi la facultatea de ştiinţe din Paris. A publicat articole în revistele de specialitate. A fost director al învăţământului superior, membru onorant al Academiei Române (din 1919, cînd a vizitat România cu misiunea universitară) şi al Ateului Român.

POINCARÉ RAYMOND (*1860), avocat şi om politic francez, mare orator. După ce fu de mai multe ori ministru, vice-prezident al Camerei, preşedinte de consiliu, a devenit *prezident al Republicii* în epoca războiului mondial (1913—1920). După expirarea mandatului său, şi-a reluat şi activitatea politică şi profesională de avocat. A fost iar preşedinte de consiliu de mai multe ori.

POJARNA, pirău, izvorăşte în jud. Bălţi, udă şi jud. Chişinău, se varsă în Bîcu.

POJON (ung. POZSONY) — **BRATISLAVA**. **POJORIŢA**, com. rur. jud. Cîmpulung, plasa Moldovei; 2700 loc. Staţie c. f. linia Dărmăneşti—Vama—Dornişoara.

POLA, oraş în Italia (Istria), port la Marea Adriatică; 49.960 loc.

POLIBIU (POLYBIU) (* ca. 210† ca. 125 a. Chr.) istoric grec. A scris o istorie universală în 40 cărţi de la 220 la 146.

POLICARP EPISCOPIUL SMIRNEI († ca. 166), prăznuit de biserica ortodoxă la 23 Februarie. Hirotomisit episcop de Sf. Ioan Evanghelistul, a păstorit în dieceza sa cu mare cucernicie; a fost la Roma ca să se înţeleagă cu Papa în privinţa ser-

bării Paştilor. În timpul lui Marcu Aureliu începură persecuţii contra creştinilor şi atunci pieri, după multe chinuri, şi Policarp.

POLICIORI, sat jud. Buzău, plasa Sărăţelului; zăcămintă de petrol.

POLIEUCT († ca. 250), martir prăznuit de biserica ortodoxă la 9 Ianuarie. Era ofiţer în armata imperială în Armenia. Păgîn, avea un amic creştin, pe Nearc; acesta îl convinsese şi în curînd suferi martiriul şi muri. Viaţa lui a dat subiectul tragediei cu acelaşi nume a lui Corneille.

POLINESIA s. POLYNESIA, una din cele patru părţi ale Oceaniei, compusă din un mare număr (cam. 300) de insule (de aci şi numele) mari şi mici.

POLIZU GEORGE (*1819†1886), medic român. A fost profesor la facultatea de medicină din Bucureşti şi decan între 1869—1880; membru onorant al Academiei Române (1871). Op. pr. *Mica chirurgia*, 1859, *Prescurtare de anatomie descriptivă*, 1859, *Acidul salicilic*, 1875.

POLIZU-MICSUNESTI MIHAIL (*1846†1916),

autor dramatic român. Unele din piesele sale au fost jucate pe scena Teatrului naţional din Bucureşti. S'a ocupat şi cu pictura şi cu muzica (aria pentru *Somnoroase păşărele* de Eminescu este făcută de el).

POLO MARCO (*1256†1323), călător italian. A călătorit pe la 1271—1295 în Asia prin Mongolia şi China şi a povestit aceasta într-o lucrare interesantă.

Marco Polo.

POLONIA (RZECZPOSPOLITA POLSKA, germ. POLEN), stat constituit în 1919 prin reunirea provinciilor suse, în cursul timpului, Austriei, Rusiei şi Prusiei. Se mărgineşte la N. cu M. Baltică şi cu statul liber Danzig, Prusia, Lituania şi Letonia, la E. cu Rusia, la V. cu Prusia, la S. cu Cehoslovacia şi România. Supraf. 388.390 km. p.; 30.408.247 loc. (1 Ian. 1929).

Pământul e în mare parte şes; la S. se întind Munţii Carpaţi (*Beschizi* şi *Carpaţii păduroşi*), cari îşi întind dealurile spre centrul ţării. Principale fluvii şi riuri: *Warta*, *Vistula*, cu afl. *Pilica*, *Bugul* şi *San*, *Pripet* care curge printr-o regiune foarte înălţinoasă, *Niemen*. Clima e mai mult rece. Se cultivă cereale, sint păşuni întinse. Munţii au bogăţii importante, mai ales în prov. Silezia de Sus: cărbuni, petrol, fier, zinc. Industrie foarte dezvoltată.

Cap. *Varşovia* (Warszawa) 937.000 loc. Oraşe pr. *Lodz*, 452.000 loc., *Lemberg* (Lwów, vechiu *Leopole*), 219.000 loc., *Poznan*, 185.000 loc., *Cracovia* (Kracow), 184.000 loc., *Wilno*, 129.000 loc., *Katowice*, 104.000 loc., *Lublin*, 94.000 loc., *Bydgoszcz*, 88.000 loc., *Sosnowiec*, 86.000 loc., *Przemysl*, *Kolomyja*, *Thorun*, *Grodno*, *Tarnow*, *Tarnopol*, *Plock*, *Pinsk*, *Wieliczka*. Neavînd port la mare, s'a creat un mic stat liber *Dantzig* în jurul oraşului cu acelaşi nume, cu o suprafaţă de 1950 km. p. pentru ca portul acestuia să servească Poloniei. Ea însă a început construcţia unui al doilea port la *Gdania* pe teritoriul polonez.

Istoria Poloniei începe prin sec. IX şi primul rege cu titlu şi situaţie regulată se consideră a fi *Bolleslas cel Viteaz* (992—1025). El şi urmaşii lui cei mai apropiaţi lărgiră hotarele Statului şi impuseră respect vecinilor; dar alţi suverani următori nu continuară pe aceeaşi cale şi deteră prilej unor neconveniente rivalităţi — unele manifestate prin războaie civile — între conducătorii diferitelor provincii. Pe la sfîrşitul secolului XII Polonezii încep a înţelege că aceste tendinţe centrifuge sînt un pericol pentru însăşi existenţa naţiunii lor. O nouă îndrumare se vede mai ales prin luptele lui *Cazimierz cel mare* (1333-70), sub care Polonia cunoscă o epocă de mare prosperitate materială şi culturală. El fondă, în 1364, Universitatea din Cracovia. Murind fără copii, desemnă ca urmaş pe Ludovic al Ungariei. Fîica acestuia, ocupînd tronul, se căsătorii cu

R. Poincaré.

Iagelon, prinț păgîn din Lituania, creștinat sub numele de *Vladislav*. Prin aceste împrejurări puterea catolicismului crescuse, dar unitatea statului nu cîștigă mult, ba chiar se ridică din ce în ce în puterea feudalilor, proprietari de pămînturi (*boiari* în Lituania și *pani* în Polonia) și se formă cu

incetul o oligarhie a nobililor care reduse pe de o parte puterea regală și pe de alta apăsa pe muncitorii de pămînt. Situațiunea aceasta era și mai rea din pricină că Polonia era mereu atrasă în lupte cu vecinii săi și tot ea o împiedică de a profita de împrejurarea unirii a trei coroane (Polonia, Ungaria și Boemia) pe fruntea lui *Vladislav*, fiul lui *Cazimir* (ca. 1471). Stîngîndu-se dinastia *Iagelonilor* (1572) și noul rege ales, prințul francez *Henric de Valois*, părăsind tronul, vine Ștefan Bathori, care dă statului o încontestabilă strălucire militară: dar regii următori, din familia suedeză *Vasa*, au războaie chiar cu Suedezii, unul din ei cedează electoratul de Brandenburg provincia zisă *Prusia ducală*. În sec. XVII Polonia are cîteva epoci de strălucire, dar pierde și multe teritorii. Ridicarea puterii rusești aduce pericole noi în exterior, iar puterea nemărginită a nobililor (*liberum veto*: dreptul unui singur deputat de a opri, prin opunerea sa, votarea unei legi) slăbește din ce în ce coeziunea internă. *Confederațiunea de la Bar* (1768) încearcă zadarnic să împiedece decadența: în 1772 se produce *prima împărțire a Poloniei* între

(1815), iar încercările de revoltă din 1830 și din 1863 arătară numai eroismul și patriotismul polon, dar nu dădură nici un folos pentru reînvierea Poloniei.

Statul polon s'a renăscut, de fapt, în Noembrie 1918 cînd autoritățile streine au părăsit teri-

Harta Poloniei.

torul. Alegerile pentru Adunarea națională s'au făcut în Ianuarie 1919 și deschiderea solemnă a fost la 10 Februarie. Constituția s'a votat la 17 Martie 1921 și de atunci a suferit cîteva modificări. Statul polon e *republică*, cu un președinte ales pe 7 ani și cu sistem bicameral (*Sejm* = Camera și *Senat*).

POLOVRACI (sau **POLOVRAGI**), com. rur. jud. Gorj, plasa Novaci; 1895 loc. Aci e și mîn. cu același nume întemeiată de Jupînul Donciu Pîrîianu și Postelnicul Stan în a. 1640. În apropiere e o pesteră cu stalactite și stalagmite. Era și o mină de fier numită *Baia de fier*, care se exploata pe la 1718. După legea 1929, sat circ. com. Novaci. Stațiune climaterică 660 m. altit.

PÖLZER AUGUST (*1862†1915), chimist român. A fost expert la Institutul central de chimie, mai tirziu sub-director. Profesor la școala de farmacie, apoi la facultatea de medicină. Op. pr. *Petrolul nostru de luminat*, 1908; *Chimia și analiza alimentelor și băuturilor*, 1914.

POMIRLA, com. rur. jud. Dorohoiu, plasa Berhometele; 550 loc. Aci se află un liceu înființat în 1838 de Marele Logofăt Anastasie Bașotă. După legea 1929, sat în circ. com. Hilișeu.

POMERANIA (**POMMERN**), provincie din Prusia, la Marea Baltică; supraf. 30.186 km. p.; 1.789.216 loc. Cap. *Stettin*.

POMPEI, oraș în Italia (Campania) la S. de Neapole, la 24 km. departe de Vezuviu; distrus de erupția vulcanului în anul 79. Săpăturile, începute în 1860, au dat la lumină două treimi din oraș, arătînd în toate amănuntele viața în vremea catastrofei.

POMPEIU (**CNEIUS POMPEIUS**) (*107†48 a. Chr.), om de stat roman. A format primul triumvirat cu

Împărțirea Poloniei (după Moreau).

Prusia, Austria și Rusia și nici o intervenție serioasă nu se ridică din Occident pentru a o împiedeca. În 1793 a doua împărțire și în 1795 a treia și ultima: statul polon este desființat. *Marele ducat al Varșoviei*, întemeiat de Napoleon (1807) se sfîrșește curînd prin Congresul de la Viena

Cezar și Crassus (60), s'a luptat cu Cezar; a fost învins în lupta de la Farsala și a murit în Egipt.

Casă din Pompei.

POMPEIU DIMITRIE D. (*1873), matematician român. Doctor în matematică din Paris. A fost institutor. Azi e profesor de mecanică la Universitatea din București (1912), transferat de la Iași (unde funcționa din 1907). Membru corespondent al Academiei Române (1916). A publicat articole în „Bulletin de la section scientifique de l'Académie Roumaine”, „Annales scientifiques” din Iași, „Bulletin de la Société des sciences” din București; în volum: *Les singularités des fonctions analytiques uniformes*, 1929; și cărți de școală: geometrie, algebră, etc. Președinte al Camerei Deputaților (1931).

Cneius Pompeius.

POMPILEAN IOACHIM (*1835†1907), pictor român. A fost profesor de desen la liceul „Gh. Lazăr” din București.

POMUȚ GEORGE (*1828†1882), Român din Transilvania refugiat în Statele-Unite după revoluția din 1848. A luat parte la războiul de secesiune (1861 și urm.) și a fost înaintat până la gradul de colonel, iar, după cîtva timp, a fost numit general în rezervă. A fost trimis apoi consul general al Statelor-Unite la Petersburg pînă în 1878. Acolo a și murit.

PONDICHÉRY (pondișeri), oraș în India la Golful de Bengal, 46.849 loc., cap. provinciei franceze cu același nume.

PONI MATILDA (născută **UGLER**) (*1852†1931), scriitoare română. A publicat poezii în *Convorbiri literare* (1867—1890) și în alte reviste, un volum de *poezii* (1871) și diferite povestiri.

PONI PETRE (*1841†1925), om de știință și politic român. Profesor de chimie la Universitatea din Iași (1875), decan al Fac. de Științe (1881), membru al Academiei Române (1879) și de mai multe ori președinte; ministru de instrucție în 1891 (guvern. prez. general Florescu), 1895 (gouv. D. A. Sturdza), 1918 (gouv. G.-ral Coandă). El a întemeiat Casa Școalelor. A publicat cărți didactice (*Fizică*, 1874, *Chimie*, 1887) tipărite în numeroase ediții și servind multor generații de școlari. A făcut studii asupra *mineralelor* din România și mai ales asupra *petrolului* nostru. A scris și o cercetare istorică asupra *răzeșilor*.

Petre Poni.

PONIATOWSKI IOSEF ANTON (*1762†1813), Polonez, ofițer austriac, apoi luptător pentru independența patriei sale. Colonel și adjutant al împăratului Iosef II (1787), se luptă cu Turcii; fu apoi chemat în Polonia, se luptă cu Rușii (1792),

se luptă cu Prusienii alături de Kosciuszko. (1794). Cînd Napoleon institui Marele-duc al Poloniei, el fu numit șeful armatei și după ce organiză un mare număr de regimente, luă parte la diferite lupte, ajută pe Napoleon în campania din Rusia, fu numit mareșal al Franței și avu o purtare eroică în marea luptă de la Leipzig, în care și muri.

PONIATOWSKI STANISLAS (*1777†1762), ofițer polon, a luptat alături de Carol XI contra Rușilor, apoi a ocupat funcțiuni importante în patria sau sub August III.

PONSARD [ponsar] **FRANÇOIS** (*1814†1867), autor dramatic francez. Prin piesa lui *Lucrèce* (1843) a fost proclamat șeful școalei care lupta contra romantismului. A scris și alte tragedii, dar fără succes. Mai cunoscut s'a făcut el prin comediile sale, între cari *Onoarea și banii* (1853), trad. de I. C. Lerescu, 1855; de A. Naum, 1890. Alte traduceri: *Orațiu și Lidia* (de T. M. Stoenescu, 1885), *Dragoste de poet* (de N. A. Bogdan, 1925).

PONTBRIANT RAOUL DE, profesor francez stabilit în România. A predat la liceele din București. A publicat un dicționar român-francez (1862), o gramatică franceză (1867) și un metod practic pentru a învăța o limbă în șase luni (1870).

PONT-EUXIN — **MAREA NEAGRĂ**.

PONTOPPIDAN HENRIC (*1857), scriitor danez. A publicat romane, nuvele; i s'a decernat premiul Nobel în 1917.

POP GAVRIL (*1818†1883), scriitor român în Transilvania. A fost preot unit, canonic la Lugoj; membru corespondent al Academiei Române (1871).

POP GEORGE, financiar român în Transilvania. A fost funcționar de finanțe în diferite orașe, a avut titlul de consilier regesc (1897). Op. pr. *Indreptar practic în toate afacerile financiare* (1878).

POP GEORGE (*1864), profesor român din Transilvania. A propus limba română și germană la liceul din Brașov; dar, din cauza unui discurs cu culoare prea naționalistă, a fost destituit de guvern și a trecut în România. A profestat în București la liceul Mateiu-Basarab, a ținut un curs liber la Universitatea din București. A publicat multe cărți didactice pentru limba germană (*Gramatică p. diferite clase, Povăuților*).

POP IOAN, unul din primii profesori români de limba franceză. E numit în 1831 la Colegiul Sf. Sava din București, cînd s'a introdus în mod obligatoriu studiul limbii franceze. A publicat, în 1847, o carte de exerciții pentru acest curs, tradus după Buvelot.

POP NICOLAE (*1840†1888), profesor român în Brașov. A publicat cărți didactice de istorie și geografie și o *istorie a Brașovului*.

POP ȘTEFAN (*1845†1890), profesor român. A funcționat întîiu la Blaj la școala pedagogică, apoi (1882) a trecut în România, unde s'a ocupat cu științele agricole și a fost profesor la școala de agricultură din București.

POP VASILE, preot român unit. A fost vicar a Maramureșului pe la 1808.

POP VENIAMIN (*1846†1897), profesor român în Blaj. A fost și protopop. A scris o *Istorie a Transilvaniei*.

POP-CICIO ȘTEFAN (*1865), avocat și om politic român în Transilvania. Membru în comitetul de conducere al partidului național-român, a fost de multe ori ales deputat în Camera din Budapesta, susținînd drepturile Românilor. A fost vice-prezidentul Adunării naționale din Alba-Iulia (1 Decembrie 1918), în care s'a proclamat unirea cu vechiul regat. După unire, a fost ministru de stat din partea Transilvaniei în guvernul prezidat de Ion I. Brătianu (1918), în cel prez. de G.-ral Văitoianu (1919), ministru de externe și prez. de consiliu interimar (1919—20), președinte al Camerei (1928—31).

POP DE BĂSEȘTI GEORGE (*1835†1919), om politic român în Transilvania. A fost deputat diețial (1872 și urm.); a fost între inițiatorii formării

POM-
POP

partidului național român în 1880; a stat un an închis la Vaț după procesul *Memorandumului*; vice-președinte al partidului național; președinte al Adunării naționale din Alba-Iulia (1 Decembrie 1918), care a proclamat Unirea Transilvaniei cu Regatul României.

POP RETEGANUL IOAN (*1853), scriitor și învățător român în Transilvania. Distins mai ales ca autor de cărți pentru popor: *Leonel cel tînăr* (1893), *Povești ardelenesti* (5 vol., 1868), *Povești din popor* (1895), *Trandafiri și viorele* (1891), *Pilde și sfaturi* (1900).

POPA GEORGE (*1841†1897), profesor român în Transilvania. A fost referent școlar în Oradea și în Arad. S'a ocupat cu organizarea învățămîntului (*Norme pentru administrațiunea învățămîntului*, 1877) și cu lucrări de educațiune (*Robinson Crusoe după Campe*, 1783; *Mertinde de la școală*, 1888). A fost redactorul revistei *Lumina* (Arad), 1872—73.

POPA-LISSEANU GEORGE (*1866), profesor de limba latină la liceul „G. Lazăr” din București, fost deputat, membru corespondent al Academiei Române (1919). A debutat printr'un studiu asupra *Tablourilor cerate din Transilvania* (1890); a publicat studii în specialitatea sa: *Poezia populară la Români*, *Metrica lui Horațiu*, *Versificația latină*, *Gramatică latină*, etc.; studii de mitologie populară: *Flora și Florile*, *Sărbătorii păgânești*, etc.; traduceri din autori latini: *Eutropius*, *Cicero*, *Apuleius*, *Lucian*, etc., cum și monografiile istorice: *Cetatea Drislor*, *Orașe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei*.

POPASU IOAN (*1808†1889), episcop român de Caransebeș din 1865. Înainte (din 1837) a trăit ca profesor în Brașov și a lucrat pentru progresul școalelor de acolo. În diecesă sa a urmărit dezvoltarea școlilor și a prestigiului preoților.

POPĂUȚI ⊕ fost schit de călugărițe jud. Orhei, desființat în 1816. ¶ ⊕ sat în jud. Botoșani, în care e o biserică zidită de Ștefan-cel-Mare.

POPE ALEXANDRU (*1688†1744), poet englez. Cunoscut mai ales prin studiile asupra anticității, prin traducerea *Iliadei* și *Odiseei* și mai ales prin poema *Încercare asupra omului* (1734) trad. rom. de Conache (Poezii, vol. II).

POPE WILLIAM JACKSON, chimist englez. Profesor la Universitatea din Cambridge, membru al Academiei Regale de științe. A făcut cercetări asupra fizico-chimiei și în deosebi asupra structurii moleculare. Membru onorar al Academiei Române (1925).

POPEA IOAN (*1839), profesor român în Brașov. Aci a servit la gimnaziu 35 de ani pînă în 1900. A publicat cărți didactice (*Carte de citire*, 1885 și urm., *Religie*) și pedagogice (*Greșeli în creșterea copiilor*, *Idealele studentului român*).

POPEA NICOLAE (*1826†1908), episcop român în Transilvania. A fost secretar al mitrop. Șaguna, protosinghel, arhimandrit, în fine episcop de Caransebeș în 1889. S'a ocupat și de politică, a fost deputat în dieta Transilvaniei și în senatul imperial. A fost președintele comitetului național format în 1881. Membru al Academiei Române (1899), a publicat o istorie a *Mitropoliei din Transilvania* (1870), o biografie a lui Șaguna (1873) și un *Memorial*, culegere de acte din trecutul Românilor (1889).

POPESCU EUFROSINA născută **VLASTO**, artistă dramatică română. Pe la 1845 a fost cîntăreață și s'a produs în Milano, Palermo, Veneția. Mai tîrziu veni în București.

POPESCU GABRIEL, desenator și gravor român. A luat premiul național pentru gravură în 1929.

POPESCU IOAN (*1830†1901), profesor român din Transilvania. Refugiat în Moldova în

1849, a fost institutor în Birlad, apoi profesor la liceu și la școala normală de acolo, fiind peste 20 de ani director al acestei școli. Amestecat în luptele politice încă din epoca unirii principatelor, a avut mai tîrziu o activitate importantă, fiind de cîteva ori ales deputat. Membru corespondent al Academiei Române (1877). A publicat: *Școala populară*, 1875; *Carte de lectură*, 1879; *Psihologia empirică*, 1881.

POPESCU-CANDIANU MIHAIL — **CANDIANO**. **POPESCU NICOLAE D.** (*1834†1921), scriitor român. Cunoscut prin *Calendarele*, pe cari le-a tipărit (de la 1866) în timp de 30 de ani, în cari a publicat *efemeride* foarte prețioase, relațiuni istorice și povestiri populare inspirate din istoria sau din viața socială. Scoase și în broșuri, ele au avut numeroase edițiuni, mai ales vîiețile *haiducilor* (*Jîmău*, *Tunsu*, *Miu*, *Bujor*, *Radu Anghel*, *Codreamu*, *Grozeau*). Alte op. *Istoria reștelului românino-ruso-turc*, 1879, *Amorul și Dorul*, colecție de cîntece (multe edițiuni).

POPESCU NICOLAE M. (*1881), preot român. Profesor de istoria Bisericii române la facultatea de teologie din București; membru al Academiei Române (1923). A publicat articole în „Biserica ortodoxă” (din 1908), studii biografice asupra cîtorva persoane importante din trecutul Bisericii: *Macarie Ieromonahul* (1908), *Dionisie Mitropolitul* (1914), *Nifon Patriarhul* (1914), cum și cercetări istorice asupra lui *Brîncoveanu* (1914). În discursul de recepție a tratat despre *Dimitrie Oncuțul* (1925). În 1931 secretar general al Ministerului de Culte și Instrucție pentru conducerea cultelor.

POPESCU RADU (*ca. 1650†ca. 1729), cronicar român. Boer muntean, a ocupat funcțiuni importante: mare vornic și ban. S'a călugărit în 1723 luînd numele de *Rafail*. Cronică lui, publicată în „Magazin istoric” vol. IV, povestește ultima parte a domniei lui Brîncoveanu (de pe la 1699), domnia lui Ștefan Cantacuzino și, mai amănunțit, despre Nicolae Mavrocordat.

POPESCU ȘCARLAT, jurist român. A fost procuror general al Curții de Casație.

POPESCU SIMION, (*1848. . .) teolog român. A fost profesor și protopop în Sibiu, apoi (1888) a trecut în România și a predat religia la Școala normală de institutori, apoi la liceul „Gh. Lazăr” din București. Retras 1917. Opere: *Morala creștină*. 1898, *Istoria bisericii române*, 1903.

POPESCU ȘTEFAN (*1873), pictor român. A luat premiul național în 1928.

POPEȘTI-LEURDENI, com. suburbană jud. Ilfov la municipiul București cu toate satele ei.

POPEȘTI-PAVLICHENI, sat jud. Ilfov, plasa Pantelimon; 2056 loc. Ține de com. Popești-Leurdeni.

POPFIU JUSTIN (*1841†1882), preot și scriitor român. A fost profesor la gimnaziul catolic din Oradea (1864), spiritual și profesor în seminariul de acolo; paroh în com. Lita mare (1879), a redactat revista „Amvonul” (Pesta, apoi Oradea, 1868—1881) și a publicat un studiu asupra *cere-monțiilor de la înmormîntare*, precum și scrieri literare.

POPÎNA ⊕ lac jud. Ialomița com. Bordușani. ¶ ⊕ baltă jud. Tulcea. ¶ ⊕ insulă în lacul Razim.

POPÎNA-MARE, insulă jud. Tulcea în balta cu același nume.

POPLACA, com. rur. jud. Sibiu, plasa Turnișor; 3040 loc.

POPOCATEPELT, vulcan în Mexic; 5420 m. înalt.

POPORUL, ziar politic, apărut în București 1871—1892 sub direcția lui N. *Bassarabescu* (1875—81).

POPORUL, foaie economică, apărută în Pesta din 1893 pînă după 1906; redactată de D. *Bombay* și Gh. *Alezi*.

POPORUL SUVERAN, ziar politic redactat de Dim. *Bolintineanu*, București 1848.

POPOVICI ALEXANDRU (*1866), profesor de botanică la Facultatea de științe din Iași (1904).

N. Popea.

A publicat articole în „Annales scientifiques de l'Université de Iași” (mai ales contribuțiuni la studiul florei din România).

POPOVICI ANDREIU A. (*1856†1925), industriaș român. Originar din Brașov, s'a stabilit în București, unde a întemeiat o moară cu aburi; a fost propagandist al ideii naționale, consilier comunal în București.

POPOVICI AUREL C. (*1863†1917), ziarist și scriitor român din Transilvania. Studiașe medicina, dar s'a ocupat mai mult de filozofie și de politică. El a redactat *Replica* tinerimei române la răspunsul studenților maghiari (— **MEMORANDUM**), pentru care a fost osândit la închisoare. Atunci a trecut în România, unde a fost ziarist și profesor de limba germană. A publicat *Principiul de naționalitate* (1894) și o mare lucrare *Weretigsten Staaten von Gross-Oesterreich* (Leipzig, 1906), desvoltând proiectul unei constituții noi a Austriei în care poporul român din Ungaria ar avea o situație potrivită cu numărul și forța sa. Această idee era sprijinită de Arhiducele Franz-Ferdinand (cel omorât la Serajevo), care ar fi avut s'o aplice la suveran sa pe tron. Popovici a fost cîva timp și director (pentru partea politică) al revistei „Sămănătorul” din București.

POPOVICI DUMITRU (*1861†1927), cîntăreț român de operă. S'a distins cu deosebire la Beyreuth în operele lui Wagner. Mai tirziu a venit în țară și a fost profesor la Conservatorul din București și directorul acestei instituții. În ultimii ani a fost director al operei din Cluj, pe care începuse s'o organizeze, dar l-a suprins moartea.

POPOVICIU EUSEBIU (*1838†1922), teolog român din Bucovina. A fost profesor la Universitatea din Cernăuți; membru onorar al Academiei Române (1908). A publicat *Istoria bisericească universală* în limba germană, tradusă în rom. de Atanasie și Gherasim.

POPOVICI GEORGE (*1863†1905), jurist și poet român. Era fiul lui Eusebiu. A publicat poezii sub pseudon. *T. Robeanu* (1885—1892) și studii asupra dreptului românesc vechiu. A fost membru corespondent al Academiei Române (1905).

POPOVICI GHEORGHE (*1862†1927), protopop român. După studii la Cernăuți și la Viena, este numit profesor la seminarul teologic din Caransebeș (1886); a fost deputat al Lugojului în Pesta. După unire, a fost senator, vicepreședinte al Senatului, membru corespondent al Academiei Române (1909). A scris despre *Unitatea cu biserica romano-catolică* (1901) și *Istoria Românilor băntăneni* (1904).

POPOVICI IOSIF (*1876†1928), filolog român. După studii în Viena și la Paris (cu Rousselot), a fost profesor de limbi slavice la Universitatea din Cluj. Acolo a înființat un laborator de fonetică experimentală (prima catedră în România). A publicat cercetări despre dialectul *istro-român*, *Patia de la Orăștie, fiziologia vocalelor, Ortoepie și fonetică*.

POPOVICI-BĂNĂȚEANU IOAN (*1869†1893), jurnalist român. A publicat în „Convorbiri literare” nuvele *Din viața meseriașilor*, remarcate și elogiile apreciate de T. Maiorescu, adunate apoi în volum.

POPOVICI-HĂȚEG VALERIU (*1868†1929), naturalist român. A fost subdirector al *Instituțului geologic român*.

POPP IOAN (*1829†1865), profesor român originar din Popovici-Bănățeanu. Transilvania. Luînd parte la revoluția din 1848, a scăpat de moarte refugiîndu-se în Moldova. A făcut studii superioare la Viena. Chemat în Moldova, a venit în 1858 și a făcut

cursuri la Academia Mihăileană pînă în 1860, cînd a trecut la Universitate, avînd catedra de geometrie analitică, fiind primul profesor de această materie.

POPP VASILE LADISLAU (*1819†1875), jurist român în Transilvania. A fost profesor de matematică la Blaj (1842); magistrat în Bistrița, în Sibiu, Consilier la instanțele superioare în Viena și Pesta, în 1863 a fost făcut *baron*. A fost președinte al Asociațiunii Transilvane 1867—74.

POPP MIHAIL (*1827†1892), pictor român din Transilvania. A venit după 1848 în România și a lucrat cu alți pictori la zugrăvirea mai multor biserici. În 1855 s'a întors în Transilvania. A fost profesor de desen la gimnaziul din Brașov. Era fiul unui pictor și frate cu profesorul din Iași Ioan.

POPP SABIN (* ca. 1896†1928), pictor român. A murit la Viena. Între lucrările lui se citează tripticul *Sărutul lui Iuda*.

POPRIȘCANI, deal jud. Iași pe dreapta Jijiei. Aci a fost o luptă între Ștefan Tomșa și fiul lui Ieremia Movilă în 1612.

PORCEȘTI, com. rur. jud. Roman, plasa Miron Costin: 1780 loc. Are o școală de meserii (1929). După legea 1929, sat circ. com. Apodul-Purice.

PORCIUS FLORIAN (*1816†1906), botanist român transilvănean. A fost învățător, profesor la școala militară din Năsăud, a ocupat după 1848 funcțiuni administrative și sînd retras în Rodna veche s'a ocupat de botanică, descoperind specii noi cari li poartă numele. A studiat în deosebi flora jud. Năsăud. A fost membru al Academiei Române (1882).

PORFIRIE, martir prăznuit de biserica ortodoxă la 4 Noembrie. A trăit pe timpul lui Aurelian. Era actor și, jucînd într-o comedie rolul unui episcop, s'a convertit la creștinism și a murit ca martir.

PORFIRIE EPISCOPIUL GAZEI (†420), prăznuit de biserica ortodoxă la 26 Februarie. Născut în Tesalonic, s'a retras la vîrsta de 25 de ani în Egipt în pustie, apoi s'a dus la Ierusalim, și-a vîndut averea și a împărțit banii săracilor. Murind episcopul din Gaza (Palestina), a fost chemat în Cesarea și acolo hirotonisit de arhiepiscopul locului. Ca episcop a reușit, prin faptele lui, să atragă la creștinism mare parte din locuitori și să desființeze templele păgîne.

PORFIROGENIUL, supranumele lui **CONSTANTIN VII**, împăratul Bizanțului (*905†959). A fost asociat la imperiu de către tatăl său Leon VI la vîrsta de 6 ani și a domnit de atunci pînă la finele vieții, fie sub tutelă ca minor după moartea tatălui său, fie asociat cu un coleg, fie singur. Generalii săi au reușit succese contra Ungurilor și au întins influența bizantină pînă în Rusia; el însă s'a ocupat mai mult cu studiul, a încurajat pe scriitori și a compus însuși diferite opere, mai ales istorice și de protocol administrativ.

POROLISSUM, cetate romană pe locul unde e azi com. Moigrad jud. Sălajiu.

PORT-ARTHUR, oraș în China (Manciuria), stăpînit de Japonezi; 22.649 loc.

PORT-ROYAL, fostă mănăstire în Franța (dep. Seine-et-Oise), fondată în 1204; desființată în 1710. Aci au locuit mai mulți învățați (Pascal ș. a.) cari se uniră cu janseniștii (— acest cuv.).

PORTIȚA — **RAZIM**.

PORTOFOLIUL ROMÂN, revistă literară, red. Bonifaciu Florescu, apărută în București 1881-82.

PORTO MAURIZIO, oraș în Italia (Liguria); 20.259 loc.; port la Mediterana.

PORȚORICHE [porioris] **GEORGES** (*1849†1930), scriitor francez. Cunoscut mai ales prin piesele sale. Membru al Academiei franceze. Din

POP-
POR

Vasile Popp.

Dumitru Popovici.

F. Porcius.

POR- scrierile lui s'au tradus puține în vol. *Comedii și*
POT *monoloage* (de N. Tînc, 1892).

PORTSMOUTH [portsmõt], oraș în Anglia în insula *Portsea*; 24.7343 loc.; port militar.

PORTUGALIA (REPUBLICA PORTUGUESA), stat în Europa în peninsula Iberică. Se mărginește la N. cu Spania, la E. cu Spania, la S. cu Oceanul Atlantic, la V. cu Oceanul Atlantic. Supraf. 88740 km. p., 5.622.000 loc. Dens. pop. 63. la km. p. E străbătută de câteva ramuri ale munților din Spania, între cari: *Serra da Gerez*, *Serra Cabreira* la N.; *Serra da Estrella*, *Serra Guardunha* în centru; *Serra do Malhao* la S. Fluvii și râuri sînt cele cari pornesc din Spania și străbat teritoriul Portugaliei pentru a se vărsa în Ocean: *Minho*, *Douro* (Douro) cu *Tamega* și *Tuella*, *Tago* cu *Zezere*, *Nabao*, *Ponsul*, *Zalas*, ș.a., *Guadiana* la hotarul cu Spania; *Sado*, izvorește chiar în Portugalia.

Cap. *Lisabona* (Lisboa). Orașe pr. *Porto*, *Coimbra*, *Braganza*, *Villa Real*, *Portalegre*, *Badajoz*, *Beja*, *Fabo*.

Portugalia își începe viața proprie în timpul luptelor contra Maurilor (pe la 1109) și cu încetul își stabilește frontierele, devine *regat* (1143), își organizează viața interioară, avînd deseori lupte cu regatul Castiliei din cauza pretențiunilor de supremație ale uneia și ale alteia. În sec. xv și xvi navigatori porugezi făcură descoperiri importante în Indii și în America și de atunci statul stabili multe colonii (între cari Brazilia) și luă parte la multe războaie. La începutul sec. xix Portugalia fu amica Angliei și luptă contra lui Napoleon. În 1822 pierdu Brazilia, care se declară independentă. De la 1910, după răsturnarea regelui Manuel, s'a proclamat republică; dar luptele între partide fac să se producă lovituri de stat sau revoluții militare care țin pe locuitori într-o stare de necontenită neliniște.

PORTILE DE FIER ① defileu între Carpați și Balcani prin care trece Dunărea, jud. Mehedinți. ② stație c. f. între Caransebeș și Subcetate.

PORUMBACUL-DE-JOS, stație c. f. jud. Făgăraș, linia Făgăraș—Sibiu. Între com. Porumbacul de Sus și cel de Jos s'a dat, în ziua de 30 Septembrie 1916, o luptă în care Românii au obținut o importantă victorie, de care, însă, nu s'au putut folosi în mișcările ulterioare. Aici au căzut colonelul *Iacobini* și maiorul *Porumbaru*.

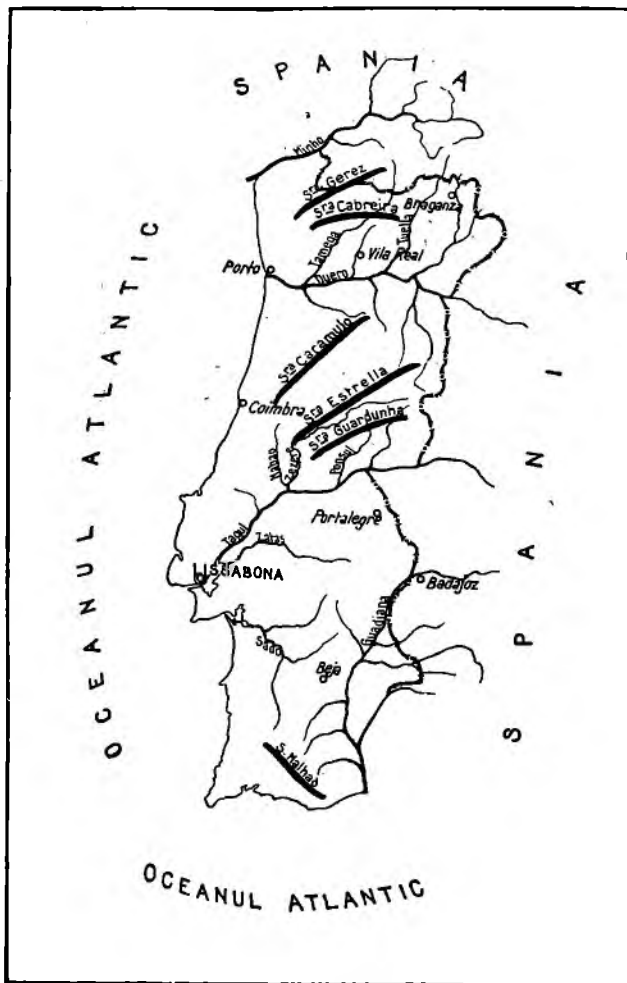
PORUMBARU RADU C., inginer român. A publicat studii de geologie și paleontologie, între cari: *Etude géologique des environs de Craiova*, 1881; *Studii de paleontologie asupra terțiarului din Oltenia*.

PORUMBARU (MIHĂESCU) EMANAIL (†1921), avocat și om politic român, deputat sau senator în diferite legislaturi (de la 1882), ministru de lucrări publice în guvernul prezidat de P. S. Aurelian (1896), apoi în cel prez. de D. A. Sturdza (1903), ministru de externe în guv. de la 1914 prezidat de I. I. C. Brătianu, a fost acela care a trimis declarația de războiu Austro-Ungariei la 14 August 1916. Membru al Ateneului Român. a fost viceprezident și apoi prezident.

PORUMBESCU RACILE, numele literar, apoi oficial al lui I. GOLEMBIOVSKI (*1823†1896), preot român din Bucovina. A fost paroh în mai multe co-

mune și în ultimii ani s'a retras la mănăstirea Putna.

PORUMBESCU CIPRIAN (*1854†1883), compozitor român bucovinean. A studiat teologia, apoi muzica la Viena cu prof. Krenn și Schlösser. În 1881 a fost numit profesor de muzică la liceul din Brașov și diriginte al corului bisericii Sf. Nicolae. Îmbolnăvindu-se de piept, s'a dus la Nervi

Harta Portugaliei.

în Italia (1882) și, după un an, s'a întors în satul său de naștere, Stupca, unde a murit. Porumbescu a lăsat vreo 260 de compoziții felurite: muzică de dans pentru piano și diferite instrumente, quintete de coarde, coruri bărbătești, romanțe, muzică religioasă, un manual didactic de muzică, o operetă *Craiu-Nou* (1882). Parte din ele s'au tipărit, parte sînt încă în manuscris. Cea mai populară din compozițiile lui este aria poeziei *Pe-al nostru steag* (a lui A. Birseanu). În amintirea lui s'a întemeiat un muzeu care-i poartă numele.

POSADA, sat jud. Prahova, plasa Peleş; 1848 loc. Stație c. f. între Cîmpina și Sinaia. După unii istorici, aci s'a dat faimoasa bătălie a lui Basarab contra regelui ungur Carol Robert.

POSEN (pol. *POZNAN*), oraș în Polonia pe r. Wartha; 169.793 loc.

POSLUȘNICI — **SCUTELNICI**.

POTAISSA, cetate romană în Dacia pe locurile unde se află azi orașul Turda.

POTCOAVA ① lac. jud. Tulcea. ② stație c. f.

C. Porumbescu.

POT-
PRA

PRA-PLASA Praid; 2787 loc. Stație c. f. cap linia îngustă de la Tirgu-Mureș. În apropiere mină de sare, dînd ca. 8.000 tone anual. Între această comună și stațiunea balneară Sovata s'a dat, în zilele de 27 Septembrie—4 Octombrie 1916, o mare luptă între armata română de Nord comandată de generalul Presan și cea austro-ungară comandată de feldmareșalul Fabin. Deși victorioasă, armata română a trebuit să se retragă din cauza situației pe alte fronturi.

PRALEA, sat com. Căiuți, jud. Bacău. Aci a fost, în ziua de 14 Ianuarie 1917, în cursul retragerii pe Siret, o luptă serioasă între Germani și Români.

PRALEA ION (*1769†1847), scriitor român. A făcut o traducere în versuri a *Psaltirei* (1827).

PRAPORGESCU DAVID (*1865†1916), ofițer român. A intrat în război în 1916 cu gradul de general. A murit în ziua de 13 Octombrie, cînd inspecta pozițiile de pază de pe frontieră.

PRĂJILA, com. rur. jud. Sorocea, plasa Florești; 3467 loc. După legea 1929, sat circ. com. Florești.

PRAJBA ① sat jud. Dolj. Are două biserici, una zidită de Hagi Stan Jianu în 1778. ② stație c. f. jud. Gorj între Tirgu-Jiu și Bumbesti.

PREDEAL ① com. rur. jud. Prahova plasa Peleş; 2173 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Bușteni. Stațiune climaterică, 1050 m. altit. Are o școală normală (1929). Stație c. f. între Ploești și Brașov.

Aci s'a dat, în cursul marelui război, lupte mari între Români și Austro-Germani în zilele de 13—23 Octombrie 1916, cari s'au terminat cu înfrîngerea Românilor. Atît gara cît și satul au fost prăpădite prin atacurile puternice ale numeroaselor tunuri germane. ② mănăstire așezată la poalele muntelui Clăbucetului Taurului, fondată de Ieromonahul Ioanichie în 1774. Biserica actuală e zidită în 1819 de mai mulți creștini din Săcele.

PREISTORIA, o parte din știința istoriei universale, care studiază evoluția raselor și civilizațiilor omenesti înainte de descoperirea scrierii. Constituită d'abia în sec. XIX, ea făcu progrese importante prin studiile lui Thomsen, directorul muzeului din Copenhaga, care întrebunătă pentru prima dată diviziunea timpurilor preistorice în trei vîrste: a *pietrei* (cioplite și lustruite), a *bronzei* și a *fierului*. La noi s'au descoperit resturi din epocile preistorice în mai multe localități: *Cucuteni* (Iasi), *Sultana* (Ilfov), în jurul Brașovului, în Dobrogea, în Nordul Basarabiei etc. Au fost cercetate de N. Beldiceanu, Gr. Butureanu, I. Andrieșescu, Radu Vulpe, Roșka, N. Moroșan.

PREJMER, com. rur. județul Brașov, plasa Birsa de jos; 4645 loc. Stație c. f. între Brașov și Sf. Gheorghe.

PREMIUL NAȚIONAL s'a instituit la noi în 1924 și s'a acordat următoarelor persoane: 1. poezie: O. Goga (1924), M. Codreanu (1925), G. Topîrceanu (1926), C. Pavelescu (1927), I. Mîulescu (1928), Al. Davila (1929), N. Crainic (1930); 2. critică: G. Bogdan-Duică (1925); 3. proză: M. Sadoveanu (1924), Al. Brătescu-Voinești (1925), Ion Gorun (1926), I. Agărbiceanu (1927), N. Iorga (1928), L. Rebreanu (1929), I. A. Basarabescu (1930), Cezar Petrescu (1931); 4. plastică: G. D. Mirea (1924), Gh. Pătrașcu (1925), T. Palady (1926), D. Paciurea (1927), St. Popescu (1928), Gabriel. Popescu (1929), I. Al. Steriade (1930); 5. muzică: G. Dima (1925), G. Kiriac (1926), T. Brediceanu (1927), Nona Otescu (1928), A. Costaldi (1929), G. Georgescu (1930). El se decerne pentru fiecare grupă de către o comisiune prezidată de ministrul artelor și compusă din laureații respectivi (literatură, arte plastice, muzică).

D. Praporgescu.

PREOȚEȘTI, mănăstire de călugări în jud. Suceava.

PRESBURG — **BRATISLAVA**.

PRESA MEDICALĂ, revistă de specialitate (românește și franțuzește) apărută în București 1894—1903 sub redacția unui mare număr de medici: Demosten, Leonie, Petrini-Galați, Stoicescu, ș. a.

PRESAN CONSTANTIN (*1861), mareșal român Sublocotenent în 1880, general de brigadă în 1907, era general de divizie în 1916, mai tirziu general de corp de armată. În timpul marelui război a fost comandant al armatei a 4-a, mai tirziu șef al marelui stat-major, comandant al armatelor de Sud în fine generalisim al armatei române în 1917. În această calitate el dă, în Ianuarie, proclamația către locuitorii Basarabiei, arătînd scopul pentru care generalul Broștanu trece Prutul. Trecînd în retragere, i s'a acordat dreptul de a păstra toate prerogativele gradului ca ofițer activ, a devenit senator de drept și, în 1930, cînd s'a creat gradul de mareșal, a fost înaintat împreună cu Generalul Averescu.

PRESSA, ziar politic al partidului conservator din România. A apărut în București între 1868—76 și 1877—1881. Redactori: P. Vioreanu, C. Esarcu, G. Meitani.

PRETORIA, cap. coloniei engleze Transvaal (Africa), 18.000 loc. (— harta Africei).

PREVEȘA, oraș în Grecia; 11.000 loc.

PRÉVOST ANTOINE ABATELE (*1697†1763), scriitor fr., vestit prin romanul *Manon Lescaut* (1731), tradus în mai toate limbile Europei. La noi de St. Hr. Băjescu, 1857; de I. S. Spertali, apoi de L. Daus.

PREVOST (prevô) **MARCEL** (*1862), romancier francez. Traduceri rom.: *Între femei* (de Fulmen, 1913), *Un roman pasional* (1918), *Fecioarele nebune* (de L. Rebreanu, 1928), *Bărbatul candid* (de B. Madeleine), *Eu și amanta lui* (de B. Madeleine), *Flacăra înăbușită* (de D. Nanu), *Scrisori de femei* (de B. Madeleine), *Vîrsta primejdioasă* (de V. Sava).

PRIAM, personaj legendar, grec, ultimul rege al Troiei, tatăl lui Hector, fu ucis de Pirus.

PRIBOENI, com. rur. jud. Muscel, plasa Podgoria; 3185 loc. După legea 1929, sat în circ. Valea Cărcinului.

PRICOPAN (DEALURILE PRICOPANULUI), culmi de dealuri în jud. Tulcea. Punctul cel mai înalt e *Suhucul*, 364 m.

PRICUȚIUȚI, ziar umoristic apărut în Pesta 1872—1875, sub. red. lui Iulian Grozescu.

PRIESSNITZ VINZENZ (*1799†1851), hidroterapeut german. A inventat un bandaj cu cîrpe umede, care-i poartă numele. Întîiu a fost pedepsit (1829) pentru practica ilegală a medicinei; apoi i s'a permis să aibă un stabiliment de hidroterapie.

PRIESTLEY [pristlei] **IOSEF** (*1733†1804), chimist și filozof engl.; făcu studii asupra aerului și descoperi fenomenul respirației plantelor, descoperi hidrogenul, azotul. Se ocupă și cu studii teologice și fu un militant în chestii politice și religioase. Partizan al revoluției franceze, părăsi țara și se duse în America.

PRILEP (= **PERLEPE**), oraș în Iugoslavia (Macedonia); 19.000 loc.

PRINCEPELE MIHAIU, com. rur. jud. Tulcea, plasa Babadag; 2306 loc. După legea 1929, are în circ. sa 8 sate.

PRIPET, riu în Rusia, lung. 810 km., curge printr-o imensă băltoace. Aci a fost în 1916 o luptă mare între Germani și Ruși.

PRISACA, sat și pădure în jud. Putna. Aci a fost în ziua de 1 August 1917 o luptă singeroasă între Români și Germani în cursul marelui bătălii de la Mărășești.

PRISĂCANI-MORENI, com. rur. jud. Iași, plasa Codru; 2635 loc. După legea 1929, Prisăcani are în circ. sa 4 sate.

PRISCUS († 471 p. Chr.), istoric bizantin. Op. pr. *Istoria imperiului bizantin și a lui Atila*.

PRISLOP ① munte în jud. Muscel. ② mănăstire în jud. Hunedoara în valea Hațegului, întemeiată probabil de călugărul devenit *Sf. Nicodim* (— acest cuv.) pe la 1370. Rezidită și înzestrată cu averi de Zamfira, fiica principelui Moise din Muntenia, decedată în 1580 și îngropată în biserică. Fusese căsătorită cu un nobil ungur, apoi cu un nobil polon. Aci a fost centrul episcopiei *Silvașului* (— acest cuv.).

PRISTINA, oraș în Jugoslavia (Serbia veche), 15.000 loc.

PRIZREN, oraș în Jugoslavia (Serbia veche); 18.000 loc. A fost capitala vechiului regat sîrbesc sub Dušan și Uroș (1340—1362).

PROBOTA, fostă mănăstire în jud. Fălcișeni (fost Suceava, azi Baia). Numele vechiu era *Pobrata*; a fost zidită probabil de Ștefan Voievod pe la 1390 și refăcută de Petru Rareș, care a început-o în 1528 și a terminat-o în 1532. Între altele morminte, este și al lui Petru Rareș și al soției sale *Elena* (cca. 1551). Clădirile mănăstirii sînt ruinate; se păstrează biserica lui Rareș, care servă ca biserică de mir a satului cu același nume.

PROBOTEȘTI, sat jud. Dorohoiu plasa Herța 2302 loc. După legea 1929, ține de com. Hilișeni.

PROCA GEORGE (*1867), medic român. Profesor de patologie generală la Universitatea din București; fost la cea din Iași de igienă. A publicat articole în revistele speciale *Spitalul*, *Buletinul Soc. de științe din București* ș. a. și un vol. de poezii *Rîndunel* cu pseudonimul *O. Carp*.

PROCLU ARHIEPISCOPUL CONSTANTINOPOLULUI (†447), prăznuit de biserica ortodoxă la 20 Noemb. A intrat de tînr în serviciul bisericesc, a fost ucenicul sf. Ioan Gură de aur, s'a făcut cunoscut prin predicile sale; a combătut pe arhiepiscopul Nestor (429), care este începătorul eresului ce-i poartă numele (— acest cuv.) și în 427 fu ales arhiepiscop. Este cunoscut din predicile și scrierile sale contra diferitelor eresuri ce circulau în acel timp. Lui i se atribuie întrebuintarea cîntării zisă *Trisaghion* și o reformă a liturghiei.

PROCOPIE, martir (†303), prăznuit de biserica ortodoxă la 8 Iulie. A fost în serviciul bisericii ca lector și exorcist; om învîțat; a pierit în timpul persecuțiilor lui Dioclețian.

PROCOPIU DIMITRIE PAMPER, medic grec, poate român macedonean. A fost secretar lui Nicolae Mavrocordat și profesor la Academia domnească din București.

PROCOPOVICI ALEXIE (*1884), profesor de limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți (din 1922), membru corespondent al Academiei Române (1919). A publicat studii despre *nazalizare* și *rotacism* (1908) și diferite monografii lingvistice extrase din *Daco-Romania* ș. a.; a editat cu S. Pușcariu *Cazania lui Corei* din 1581; a întemeiat *Revista filologică* (1927).

PROCOPOVICI TEOFAN (*1681†1736), arhiepiscop la Novgorod; scriitor rus.

PROCOPOVICI, teolog bucovinean. Îl găsim profesor de exegeză și de limba ebraică la Seminarul din Socola în 1841.

PROCOV, schit al mîn. Neamțului jud. Neamț; așezat într-o poziție foarte pitorească.

PRODAN, unul din comandanții trupelor lui Tudor Vladimirescu, cu cari a venit în București.

PRODAN IOAN (*1844†1910), jurist român. A fost consilier al Curții de Casație.

PRODROMOS TEODOR, scriitor bizantin din sec. XII. Foarte ecund în multe genuri literare.

PROGRES (LE), ziar financiar și politic, apărut în București, 1896—1897, sub red. lui *I. I. Skupievski*.

PROGRESUL MEDICAL, gazetă de medicină, farmacie și medicină veterinară, apărută în București între 1879—1906 sub red. d-ului *B. Vlădescu* și apoi a d-ului *C. Chabudianu*.

PROILAVIA: **MITROPOLIA PROILAVIEI**, independentă de ierarhia din Moldova și din Țara-Românească, ținînd de patriarhia din Constantinopol; cuprindea ținuturile: Brăila, Ismail, Reni,

Chilia, Cetatea-albă, Tighina, Hotin. Reședința eparhiei era în Brăila. Cel mai vechiu Mitropolit citat este *Meletie*, pe la 1644. Desființată de Ruși în 1771, a fost reînființată de Turci în 1774. Același lucru se petrece în 1787 și 1791. După luarea Basarabiei de către Ruși în 1812, mare parte din ținuturile dependente de această eparhie trecură în stăpînirea Rușilor. Prin tratatul de la Adrianopol (1829) mitrop. se desființă pentru totdeauna.

PROKESCH-OSTEN ANTON CONTE (*1795†1876); ofițer și diplomat austriac; autor de memorii și opere istorice.

PROKESCH-OSTEN ANTON CONTE, fiul precedentului, scriitor austr. publică, între altele: *Depeșile inedite ale cavalerului de Genz către principii Valahiei*.

PROMETEU, personaj mitologic grec. A furat focul din cer și l-a adus oamenilor; pentru aceasta Zeus îl osîndă să fie legat pe muntele Caucaz și un vultur să-i mănînce ficatul care să se reînnoiască mereu pentru ca tortura să-i fie veșnică.

PROPAGANDA FIDE (Congregația de), întemeiată de papa Clement VIII (1597) și organizată de Papa Grigorie XV (1622), trimitte misionari în toată lumea, tipărește cărți în toate limbile, are și un *colegiu*, unde învață preoții din țările necatolice. Acolo au studiat Șincai, Petru Maior ș. a.

PROPĂȘIREA, revistă literară Iași 1844. Censura i-a suprimat titlul și i-a lăsat numai subtitlul „Foarte științifică și literară”. La finele anului censura a oprit-o. Redactorii principali: *M. Kogălniceanu*, *V. Alecsandri*, *Ion Ghica*.

PROPERTIU (SEXTUS AURELIUS PROPERTIUS) (*ca. 52†ca. 15 a. Chr.), poet latin, lăsa 3 cărți de poezii erotice (adresate Cynției) și una de legende istorice. Din poeziile lui trad. rom. de Virgolic (Convorbiri literare), de Fl. Stoenescu (Convorbiri critice, 1907, 1908), de Dinu Voldbură (Neamul rom. literar, 1911), de D. Teodosiu (Ibidem, 1912).

PROPILEELE (colonadă în fața unui edificiu mare) **ATENEI**, construite pe *Acropole* în timpul lui Pericle de arhitectul Mnesicles, pe la 435 a. Chr. (— *Acropole*.) Au existat pînă în sec. XIV, cînd ducele Atenei a făcut acolo un castel, apoi Turcii au făcut un depozit de muniții, distrus în mare parte printr-o explozie în 1656.

PROPILEE LITERARE, revistă culturală, artistică, politică, economică, apare în București din 1925; directori: *Romulus Voinescu* și *I. Foti*.

PROPONTIDE, numele antic al Mării de Marmara.

PROSTA, titlul unei scrisori a lui Ion Ghica către V. Alecsandri. Aci autorul descrie o țară închipuită în care se văd foloasele aplicării principiilor economiei politice moderne.

PROTAGORA (*ca. 485†411 a. Chr.), filozof grec, lăsa cărți de retorică (figurile, verbele, numele, specii de propozițiuni). I se atribuie învățătura sofistică după care se poate susține *pentru* și *contra* despre orice subiect, în logică precum și în morală.

PROTESTANTI, nume generic dat sectanților creștini cari sînt contra bisericii catolice.

PROTEU, personaj mitologic grec. Era fiul lui Poseidon, păzea turmele de monștri ale tatălui său și avea darul de-a prezice viitorul, de a-și schimba forma după voință.

PROȚICI ANDREI, director al muzeului din Sofia. A făcut studii asupra artei bulgare. Membru corespondent al Academiei Române (1930).

Prometeu.

PRO-PSE **PROȚICI P.** († 1881), medic de origine bulgară, venit în București, unde a fost profesor la

Propileele din Atena.

facultatea de medicină și după reînvierea țării sale s'a stabilit în Sofia, unde a fost membru în Consiliul medical.

PROTOPOESCU-PAKE EMANAIL (*1843 †1893), avocat și om politic român. A fost profesor de drept la școala comercială din București, a fost deputat, prefect al poliției Capitalei, primar al Capitalei (1888). În această calitate a lucrat pentru înfrumusețarea orașului, deschizând bulevardul de la Colțea spre Obor și spre Cotroceni. Numele lui s'a dat unei părți din acest bulevard, și acolo i s'a ridicat o statuie.

PROUDHON PIERRE JOSEPH (*1809 †1865), sociolog francez; publică ziare și cărți în cari susținea reforma societății printr'un federalism sau *mutualism*. A lui e afirmația că *proprietatea e o hoție* (1840). Op. pr. *Creațiunea ordinii în omenire*, *Filozofia mizeriei* (1849), *Principiul federalist* (1863).

PROVENȚA (fr. *PROVENCE*), regiune din Sudul Franței, care, în cursul secolelor, a fost stăpînită de diferiți suverani, pînă s'a unit definitiv cu Franța. Vorbirea din acel ținut se numește *langue d'oc*, cuprinzînd mai multe dialecte. A avut o literatură înfloritoare din sec. x pînă în sec. xiv. Acolo a înflorit poezia epică și poezia lirică. O reînviere a acestei limbi ca limbă literară s'a făcut prin *felibri* (— acest cuv.).

PROVIȚA, rîu jud. Prahova, izvorăște din munții com. Talea și se varsă în Cricovul-dulce; trece între altele, și prin com. Provița de jos.

PROZOROVSKI ALEXANDRU ALEXANDROVICI PRINT (*1732 †1809), general rus. A fost comandantul suprem al armatei rusești în războiul cu Turcii (1808 ș. u.). Învins la atacul Brăilei, a trecut Dunărea, a ocupat Isaccea, Tulcea și Babadag, dar a murit în lagăr la Măcin.

PRUDHOMME SULLY — **SULLY PRUDHOMME**.

PRUD'HON PIERRE (*1758 †1823), pictor fr., avu o viață plină de greutăți, mai ales în timpul revoluției. Op. pr. *Adevărul coborîndu-se pe pămînt* (plafond la St. Cloud), *Răpirea Psichei* (Louvre), *Justiția urmărind crima* (Louvre), du-

pă care Grigorescu a făcut o copie ce se găsește în pinacoteca Statului din București.

PRUNARU, sat jud. Vlasca, plasa Cîlniștea. Aci s'a dat în ziua și noaptea de 26 și 27 Noembrie 1916 o luptă între Germani și Români, în care regimentul 2 de roșiori a dat dovadă de un curaj eroic, dar fără succes, fiind învins și distrus în mare parte.

PRUNCUL ROMÂN, ziar politic în București 1848. Redactor *C. A. Rosetti*.

PRUNDU, com. rur. jud. Ilfov plasa Vidra; 2564 loc.

PRUNDUL-BÎRGĂULUI, com. rur. jud. Năsăud plasa Bîrgău; 2508 loc. Stație c. f. linia Dej—Borgo-Bistrița între Borgo-Suseni și B.-Bistrița.

PRUNIȘOR, stație c. f. jud. Mehedinți între Filiași și Turnu-Severin, linia București—Craiova—Timișoara.

PRUSIA (germ. *PREUSSEN*, fr. *PRUSSE*), stat din Germania (— acest cuv.), capit. *Berlin*; 292.755 km. p., 38.265.000 loc. (131 loc. pe km. p.); alcătuită din 14 provincii. Prusia a fost la început un stat teocratic, creat de *Cavalerii teutoni*, cari intrară în ținuturile acestea ca să introducă creștinismul și să-l întărească. Acest stat era mai mult un conglomerat de mici organisme, cari se luptau între ele și cari aveau momente de solidarizare și deci de creștere și altele de desbinare și deci de decadență. În fața lor aveau pe Lituani și pe Poloni. În sec. xv suzeranitatea Poloniei asupra *ducatului Prusiei* este deplină stabilită. În sec. xvii începe ridicarea acestui stat sub *Frederic Wilhelm* (1640—1688, care reușește să fie recunoscut ca suveran independent și de regele Suediei și de regele Poloniei (profitînd de luptele și rivalitățile dintre ei). Succesorul acestuia *Frederic III* se proclamă *rege* și fu recunoscut de Casa de Habsburg. *Frederic Wilhelm I* organizează armata prusiană și administrația țării (i s'a zis *regele-sergent*). *Frederic cel Mare* făcu din Prusia o mare putere europeană, cucerii Silezia și provocă împărțirea Poloniei.

PRUT, rîu, izvorăște în Galiția, intră în România tăind Bucovina și apoi formează limita din spre Basarabia. Pînă la 1812 el trecea prin mijlocul mai multor județe, cum se vede în harta lui D. Cantemir. Primește afluenți pe dreapta: *Ceremușul*, *Basen*, *Jilja* cu *Meletinul*, *Jijioara*, *Bahluu*, *Prutețul* și *Elanul* etc.; pe stînga: *Larga*, *Velia*, *Lopatnic*, *Racovăț*, *Ciuhurul*, *Călmățutul*, *Gîrla mare*, *Delea*, *Tîrnova*, *Lăpușna*, *Sărata*, *Tîgheciul*, etc. Trece pe lingă Cernăuți, Mamornița, Rădăuți, Sculeni, Huși, Cahul, Fălcu, Reni și se varsă în Dunăre lingă Galați după un curs de 725 km.

PSALTIRI ROMÂNEȘTI (culegerea psalmilor lui David). Primele traduceri de psaltiri sînt manuscrise din sec. xvi (poate copii după texte mai vechi) și anume *Psaltirea scheitană* și *Ps. voronețeană*. Cea mai veche tipăritură e a lui *Coresi* (1560) și tot ale lui alte două (una tip. Brașov 1574, alta cu text slavo-român 1577). *Dosofteiu* a tipărit prima psaltire în versuri (Unieș 1673) și una în proză cu text român și slavon (Iasi 1680). În sec. xviii mai avem o psaltire tip. la Belgrad 1651, în București 1694 (de *Antim Ivireanul*). În sec. xviii s'au tipărit în București 7, în Rîmnic 5, în Buzău 2, în Iași 6, în Blaj 3, în Sibiu 3, în Viena 1. E și un text în versuri ins. de *Teodor Corbea* (ca. 1725). În sec. xix s'au tipărit multe, dar mai toate reproduc textele anterioare. Cităm *Psaltirea lui Veniamin Costache* tipărită după moartea lui (Iași 1850, 1862), *psaltirea* în versuri a lui *Pralea* (tip. Brașov 1827). Cea mai nouă trad. e în publicația Sf. Sinod din 1914.

PSEUDOCYNETICOS (ψευδοκυνητικός), scriere vestită a lui Alex. Odobescu (tip. 1874). Are formă de epistolă, adresată lui C. Cornescu, care-i cere să scrie o prefață la cartea sa „Manualul vînătorului”. Făcînd un „fals tratat de vînătoare” înfățișează vînătoria din antichitate pînă în vre-

mea lui cum se găsește exprimată în opere de sculptură, pictură, poezie, muzică. Aci este intercalat și un basm imitat după cele populare „Feciorul de împărat cu noroc la vînat”.

PSICHAŢI JEAN (*1854†1929), filolog francez. Era grec de origine, născut în Rusia și stabilit în Franța. A fost profesor la Școala de limbi orientale și la Școala de studii înalte. A publicat scrieri în franțuzește și în grecește.

PSOMACHI CONSTANTIN, profesor grec, a funcționat în București pe la 1818.

PTOLEMEU (it. **TOLOMEU**, fr. **PTOLÉMÉE**), numele mai multor regi ai Egiptului, începînd cu P. I. *Soter Lagas*, care a întemeiat dinastia Lagizilor (306—285 a. Chr.). Cel mai însemnat este P. II *Philadelphus* (între 285—247 a. Chr.), care a ajutat pe scriitorii și ar fi pus să traducă biblia în grecește (*Septuaginta* sau *septanta*). Cel din urmă P. XVI, fiul lui Cezar și al Cleopatrei (între 42-30 a. Chr.), ucis de Octavian după victoria de la Actium.

PTOLEMEU CLAUDIU (sec. II p. Chr.), astronom grec, a cărui viață e puțin cunoscută, alcătui o expunere a sistemului lumii (care-i poartă numele) o geografie, ș. a.

PUCCINI GIACOMO (*1858†1924), compozitor și muzicant italian. Op. pr. *Manon*, operă după romanul Abatelui Prévost (1893), *Boema*, după povestirea *La vie de bohème* a lui H. Murger (1869), *Tosca*, operă după drama lui V. Sardou (1900), *Madame Butterfly*. Toate acestea s'au reprezentat de foarte multe ori pe scenele din București.

PUCHENI, numele mai multor com. jud. Prahova (P.-MARI, P.-MICI, P.-MIROSLĂVEȘTI) și al unei com. jud. Muscel.

PUCIOASA, com. urb. jud. Dimbovița, plasa Pucioasa; 4500 loc. Stațiune baln.: surse sulfuroase și iodurate, 860 m. altitudine. Are un gimnaziu (1929). După legea 1929 are în circ. sa și satele Bela, Diaconesti, Glodeni, Maluri, Miculești, Podurile, Scrilența, Strimbu, Șerbănești. Stație c. f. linia Titu-Tirgovîște—Pietroșița, la 21 km. de Tirgovîște.

PUCIOSU = **IACOBENI**.

PUCIOSUL @ izvoare minerale de sulf, satul Tazlău, jud. Neamț. @ pîrau în jud. Suceava, se varsă în Bistrița.

PUEȘTI, com. rur. jud. Putna, plasa Adjud 2900 loc. După legea 1929, sat circ. com. Domnești. Stație c. f. între Mărășești și Adjud.

PUGOCENI, com. rur. jud. Tighina, plasa Bulboacă; 2219 loc. După legea 1929, sat circ. com. Speia.

PUHOIU, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Ialoveni; 2962 loc. După legea 1929, sat circ. com. Meleni.

PULHERIA ÎMPĂRĂTEASA (*399†453), prăznuită de biserica ortodoxă la 29 Iunie. Era fiica împăratului Arcadiu. La moartea acestuia (408) a rămas moștenitor Teodosiu, în vîrstă de 8 ani. La 414 Pulheria a fost asociată la domnie și a îngrijit de educația fratelui său. Ea a condus mult timp imperiul, a fost disgrațiată și s'a retras într'un sat. Chemată din nou și asociată la domnie, ea s'a ocupat de întărirea Bisericii și de combaterea ereziilor curente.

PULTAVA (POLTAVA), oraș în Rusia (Ucraina); 88.000 loc. Aci Carol al II-lea a fost învins de Petru cel Mare, 8 Iulie 1709.

PUMNUL ARON (*1818†1866), profesor și filolog român. Originar din Transilvania, se refugiază în Bucovina în 1848 și rămase acolo, fiind profesor de limba română la gimnaziul român din Cernăuți. El știu să fanatizeze pe elevi pentru ideile curioase filologice (aplicarea analogiei la toate neologismele și formarea termenilor tehnici din materialul limbii fără împrumut din voca-

Aron Pumnul.

bularul greco-latin). Opera principală este *Lep-turariu* (Carte de citire) în 6 volume (1862—65), care cuprinde bucăți alese din autori și biografii cu apăsări în genere elogiase și pentru cei mai neînsemnați scriitori. La moartea lui a scris Eminescu, care-i fusese școlar, o poezie, una din primele lui opere.

PUNGESȚI, com. rur. (tirg), jud. Vaslui, plasa Racova, înființat în 1834; 1256 loc. După legea 1929, circ. com. cu 19 sate.

PUNICE RĂZBOAIE, se numesc războaiele între Romani și Cartaginezi: 1-ul 264—241 a. Chr. se termină cu stăpînirea Siciliei de către Romani; 2-lea 218—201 a. Chr. se termină cu luarea Cartaginei de către Romani, în acest răz. se distinge Anibal, comandantul Cartaginezilor, ajungînd la porțile Romei; 3-lea 149—146 a. Chr. se termină cu dărîmarea Cartaginei. În timpul pregătirii acestui război, Caton repeta mereu cuvintele: *Ceterum censeo Carthaginem esse delendam*, rămase celebre.

PURCARI, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Volintirești; 2923 loc. După legea 1929, are în circ. sa 5 sate.

PURCĂRENI, com. rur. jud. Brașov, plasa Săcele, 2500 loc.

PURITANI @ secțiă creștină în Anglia, care pretindea că interpretează mai bine biblia și că aplică în practică zîlînd preceptele ei morale. S'a dezvoltat în sec. XVI și a avut ca reprezentant tipic pe Cromwell. @ operă în 3 acte de Bellini, libret de Pepoli, reprezentată la Paris la 25 Ianuarie 1835.

PURKINE CYRIL, naturalist ceh. Profesor la Politehnicul din Praga, director al serviciului geologic din Cehoslovacia. A participat la întrunirea geologilor carpatici în București în 1927. Membru onorabil al Academiei Române (1928).

PUSCARIU EMIL (*1859†1929), medic român. Profesor de istorie la facultatea de medicină din Iași (din 1893), director al Institutului de anatomie din Iași. A fost secretar general al Ministerului Instrucției (1899).

PUSCARIU ILARION (*1842†1922), scriitor și teolog român din Transilvania. Diacon (1869), arhimandrit (1886), vicar arhiepiscopesc (1889), a fost profesor de istorie bisericească, a lucrat în Sibiu pentru propagarea „Asociațiunii”, a colaborat la multe reviste și ziare (mai ales la *Telegraful român*), a publicat un tratat de pedagogie (1880), cărți de școală pentru cursul de religie (*Istoria bisericească*, *Istoria biblică*), o colecție de documente interesante pentru limbă și pentru istorie (1889—1897) și un istoric al Mitropoliei ortodoxe din Ungaria (1900).

PUSCARIU IOAN CAVALER (*1824†1911), istoric român din Transilvania. A luat parte la revoluția din 1848. Sub regimul austriac a fost subprefect, căpitan suprem al districtului Făgăraș. Mai tîrziu a fost magistrat în Budapesta. A fost membru al Academiei Române (1900) și membru de onoare al Ateului Român. A cercetat trecutul familiilor nobile românești și a publicat 2 volume cu date istorice prețioase (1892, 1895, 1904); a publicat și cîteva scrieri despre biserica românească și despre momente și persoane din trecutul depărtat (*Statutul organic*, 1889; *Istoria bisericească*, 1903; — *Ugrinus*, 1901, *Ion Circa de Gambulz*, 1901).

PUSCARIU IOSEF, avocat român în Transilvania. A redactat foaia umoristică *Cocoșul roșu*.

PUSCARIU SEKTIL (*1877), filolog român. Originar din Transilvania, a făcut studii în Viena și în Lipsa. A fost profesor la facultatea de litere din Cernăuți și cînd s'a românizat Universitatea din Cluj, a trecut aci (1919) ocupînd catedra de limba și literatura română. Afară de cîteva lu-

Ioan Puscariu.

PUSKIN crări literare de tinerețe (*Schițe*, 1896, *Juvenilia*, 1898), el s'a ocupat de istoria literaturii române și de filologia românească. Mulți ani a redactat în colecțiunile germane partea relativă la mișcarea literară românească, a publicat broșuri și volume: *Cinci ani de mișcare literară* (1909), *Literatura română* (1925), *Istoria literaturii române. Epoca veche*. Ca filolog, s'a făcut cunoscut prin Dicționarul etimologic (*Etymologisches Wörterbuch*) tip. la Heidelberg, care nu cuprinde însă decât prima parte: elementele latine. Această și alte lucrări (*Studii și notițe filologice*, *Rumänische Etymologien*, *Rumänische Diminutivsuffixe*, *Lateinisches ti und ki*, precum și numeroase articole în „Convorbiri literare”) precedară opera pe care a început-o în 1907 din însărcinarea Academiei *Dicționarul limbii române*, întrerupt în 1914, reluat după război și care este în curs de tipărire. Alte probleme cari l-au preocupat au fost: dialectologia și gramatica. Asupra *dialectului istrăian* a publicat o culegere de texte (1906) și 3 volume (1925). Asupra gramaticii a publicat memorii despre *gramatica istorică*. Pe lângă catedra sa de la Cluj a înființat *Muzeul limbii române* (care este și un local cu bibliotecă și un loc de întrunire al celor cari se interesează de chestiunile privitoare la limba română) și ca buletin al acestuia editează din anul din 1921 *Dacoromania*, culegere de articole de diferiți autori, mai ales studii filologice, recenzii, note biografice și bibliografice, etc. Ca discurs de recepție în Academie rostit în 1920 (ales 1914), a vorbit despre *locul limbii române între limbile romanice*, întărind ideea lui Hasdeu despre fizionomia limbii noastre, a cărei latinătate se manifestă în mod netdovolenic prin cercetări riguroase științifice.

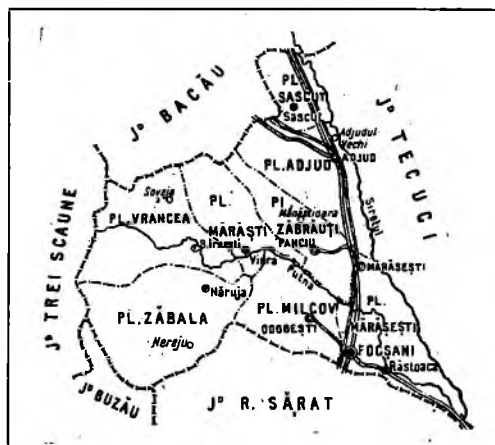
PUSKIN ALEXANDRU SERGHEIEVICI (*1799†1837) poet rus. A publicat romane și nuvele, piese de teatru, poezii lirice și epice. Pe la 1820 fiind exilat în Basarabia pentru ideile sale politice, a făcut cunoștință cu mai mulți Români, între cari și Constantin Negruzzi. Din operele sale s'au tradus: *Șahul negru* (de C. Negruzzi), *Țigani* (de Al. Donici, 1837), *Fata căpitanului* (de Grozesou în rev. „Familia”; — apoi în broșură în Buc. ca. 1900), *Dubrovski* (de Vlădescu, 1909), *Harem* (de G. Carp, 1910), *Dama de peșcă* (de Constantinescu-Delabaia, 1915). Cîteva trad. prin reviste și ziare (în „România”, 1884, „Flacăra”, 1922, „Lamură”, 1924).

PUTILA, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Putila; 2600 loc. După legea 1929, are în circ. sa 3 sate.

PUTINEU @ sat în jud. Teleorman, plasa Călmățuiului; 2184 loc. @ com. rur. jud. Vlașca, pl. Dunărea; 2700 loc. După legea din 1929, circ. cu 6 sate.

PUTNA @ riu afluent al Siretului. Udă județul Putna, făcînd deoparte hotarul între el și jud. Trei Scaune; primește pe dreapta apele Milcovului. @ jud. în Moldova; cap. *Focșani*; 3340 km. p., 189.465 loc. (1915); are 8 plăși, 5 com. urb. și 79 com. rur. (1926); face parte din circ. Curții-de-apel din Galați; are 20 școli primare urbane și

156 șc. rurale (1929); 21 cooperative de aprovizionare și consum cu cap. 3.866.577 lei și 10 coop. p. exploatare de păduri cu cap. 746.466 lei; ține de eparchie episcopiei Romanului, are 219 biserici. ¶

Harta jud. Putna. (Legea 1925)

@ c. r. jud. Rădăuți; 2327 loc. (1919). ¶ @ mănăstire întemeiată de Ștefan cel Mare 1465; aici sint înmormîtați: Ștefan cel Mare, Doamna Maria, Maria din Mangop, Mitrop. Teoctist, Bogdan, fiul lui Ștefan, Ștefăniță. ¶ @ stație c. f. capul liniei laterale de la Gura-Putnei.

PŬTNOKY NICOLAE (*1852), profesor maghiar. A funcționat la gimnaziul din Sibiu și la Lugoj. A publicat cărți didactice necesare școlilor românești pentru învățarea limbii maghiare, un dicționar român-unguresc și un-guresc-românesc (mai multe edițiuni) și un studiu despre poeziile lui Alecsandri cu subiecte maghiare.

PUTUROASA, numele mai multor localități cu izvoare de ape minerale sulfuroase în: jud. Iași com. Băiceni, jud. Vilcea com. Călimănești, jud. Buzău com. Gura-Săratei.

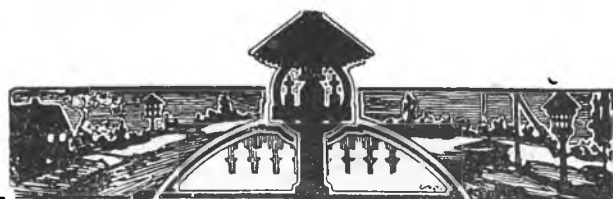
PUTUROȘUL, @ numele mai multor localități cu izvoare de ape sulfuroase: jud. Argeș com. Brădet, jud. Bacău com. Gropile, jud. Bacău com. Mănăstirea Cașin, jud. Bacău com. Botești, jud. Buzău com. Chiojd, jud. Bacău com. Grozești. ¶ @ munte lângă Tușnad, cu o peșteră în care e acid carbonic și hidrogen sulfurat.

PŬVIS DE CHAVANNES [pŬvis de șavan] **PIERRE** (*1824†1898), pictor francez, șeful școlii de pictură decorativă murală.

PYLARINO IACOV D. (*1659†1719), medic grec. A învățat la Veneția și la Padova. A scris despre vaccinare (1688); a practicat în Muntenia de pe la 1695 pînă pe la 1706. A fost consul al Veneției la Smirna.

Al. Pușkin.

Q

QUIRINAL (ROMA).

QUAI D'ORSAY [che d'orse], nume sub care se înțelege ministerul de externe al Franței (după numele străzii pe care e așezat).

QUAKERI, partizanii unei secte creștine în America, fondată pe la 1650 de *George Fox*. Ei disprețuiesc formele externe bisericesti, refuză jurământul, combat luxul. Unul din șefi (*Penn*) dobindi în 1681 un teritoriu în care se așează cu amicii săi (numit de atunci Pennsylvania).

QUARNERO, golf la N. mării Adriatice, la E. peninsulei Istria.

QUASIMODO, personaj din romanul „Notre-Dame din Paris” de V. Hugo: surd, cocoșat, chior, cu picioarele strimbe, cu cap mare, cu gura strimbă, dar cu un suflet plin de cele mai nobile sentimente.

QUEBEC, oraș în Canada pe fluviul St. Laurentiu; 95.193 loc.; fundat în 1608 de un explorator francez.

QUERETARO, oraș în Mexico; 33.000 loc. Aci a fost ucis împăratul Maximilian în 1867.

QUESNAY [kene] **FRANÇOIS** (*1694 †1774), medic și economist francez; întemeietorul economiei politice zisă ortodoxă, prin opera sa *Fiziocrația* (1768), și al școalei *fiziocraților*, care avea ca maximă neintervențiunea sub nici o formă a statului, exprimată prin formula: *Laissez faire, laissez passer*.

QUIETIȘTI [kietisti], partizanii doctrinei *quietiste* (*quietism*). Această doctrină s'a născut pe la mijlocul sec. XVII, avînd între reprezentanții ei principali pe spaniolul *Molinos*. Ea zicea că omul se poate ridica printr'o rugăciune mistică extraordinară pînă la adevărata iubire de Dumnezeu și, odată ajuns aci, nu mai are nevoie de a se îngriji de corp și nici a face fapte bune. de oarece sufletul este purificat și înălțat la Dumnezeu. Ostindită de biserica catolică, a dispărut foarte curînd, fără să facă mulți adepți. Bossuet a combătut-o puternic.

QUINET EDGAR [kine] (*1803 †1875), filozof, istoric și om politic francez. A fost profesor la Academia din Lyon (1838), la Collège de France (1842). Cursul de aci a fost închis în 1846, restabilit de Revoluția din 1848, dar după lovitura de stat

de la 2 Decembrie (1852) din nou închis. Exilat, s'a dus în Belgia, unde s'acăsătorit cu Hermiona, fiica lui George Asachi. El a fost

în toate împrejurările un amic sincer al Românilor și a pledat pentru drepturile lor. Ca recunoștință, a fost proclamat cetățean de onoare al României în ședința Camerei din București la 10 Martie 1867. S'a întors în patrie după stabilirea regimului republican. Operele lui sînt foarte numeroase. Mai cunoscute: *Ahasverus*, 1833, *Napoleon*, 1836, *Prometeu*, 1838, poeme. A fost membru onorabil al Academiei Române (1869).

QUINET HERMIONA (*1821 †1900), soția lui Edgar Quinet, fiica lui George Asachi.

QUINEZU (scris și *Kinez*) **EMANUIL** (*ca. 1817 †1878), avocat și om politic român. Cu ocazia ocupației rusești din 1853, a fost arestat și trimis în Rusia. A fost deputat (1859), consilier la Curtea de apel și primar al Craiovei. A publicat studii asupra tratatului de la 1856, asupra instrucțiunii publice și diferite broșuri de politică militantă: *Revoluția din anul 1848* (1859); *Cum să se dea României pe mîna Românilor* (1869); *Adevărul asupra căderii ministerului Brătianu* (1871), în Paris a publicat: *Lettre d'un paysan du Danube à un Russe* (1878) în chestia Basarabiei și *Les principales danubiennes devant le droit public*.

QUINTESCU NICOLAE (†1913), profesor român. A avut catedra de limba și literatura latină la facultatea de litere din Iași (1869), a fost transferat la București (1881). Teza lui de doctorat din Berlin se ocupă cu *diminutivul* românesc (1876). Articolele publicate în „Convorbiri literare” și rapoartele și cuvîntările din Analele Academiei (al cărei membru era din 1877) tratează subiecte din specialitatea sa sau recenzii de cărți și mai ales chestiunea ortografiei. El era susținătorul lui *u* scurt (*U amenințat cu decapitarea*, 1885).

QUINTILIAN = **MARCUS FABIVS QUINTILIANVS**

Quinet Edgar.

QUI- (sec. I după Chr.), retor roman, cunoscut prin
QUI opera sa *Institutio oratoria*, în care se găsește
știința retorică, pedagogică și gramaticală a
epocii.

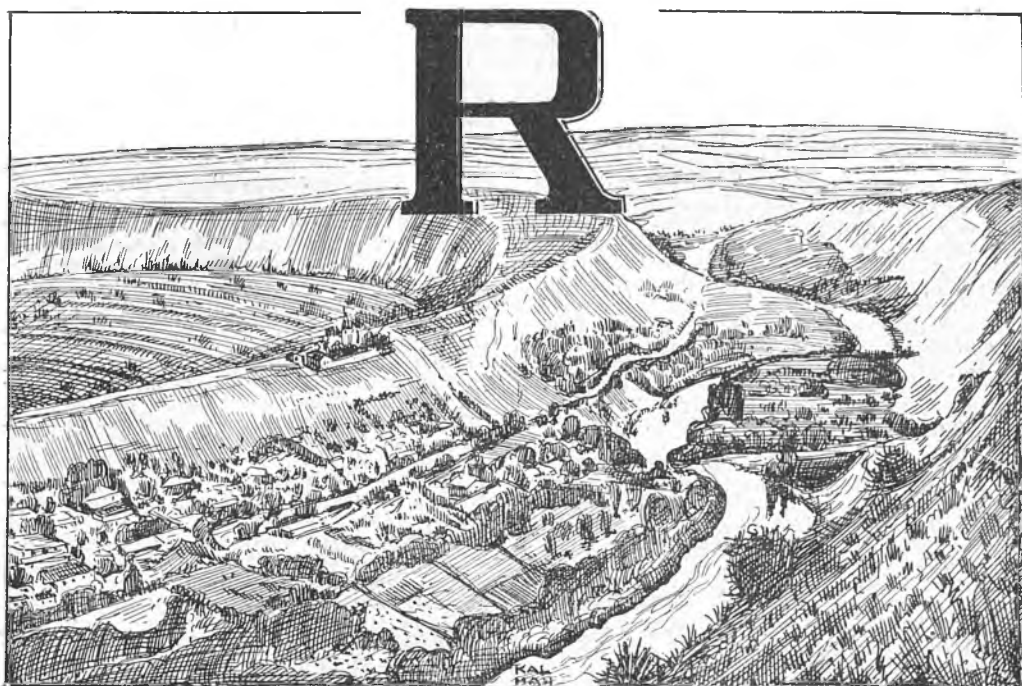
QUINTUS CURTIUS RUFUS — **CURTIUS**.

QUIRINAL, măreț palat în Roma, început în

1574 și terminat tocmai în sec. XVIII. După ce
Roma deveni (1870) capitala Italiei, se instalează aici
reședința Regelui.

QUO VADIS, titlul unui roman celebru de Polo-
nezul Sienkiewicz (1895). Tradus în toate limbile.
— trad. rom. la **SIENKIEWICZ**.

RĂUTUL (VALEA RĂUTULUI)

RAAB (ung. *Győr*), oraș în Ungaria la confl. riului Raab cu Dunărea; 56.036 loc.

RABAGAS, comedie de V. Sardou (1872), în care se ridiculizează tipul politicianului demagog și ambițios.

RABAT, oraș în Maroc; port la Oc. Atlantic; 3.714 loc.

RABELAIS [rah' le] **FRANÇOIS** (*ca. 1500†ca. 1553), scriitor francez, preot, apoi călugăr benedictin și medic; cunoscut prin opera sa *Gargantua și Pantagruel* (1532 pînă la 1542), o satiră violentă a ideilor timpului și în special a filozofiei scolastice, a spiritului de aventuri cuceritoare și contra unor forme a bisericii catolice și protestante.

Rabelais.

RĂCĂȘUL-DE-JOS sau **RĂCOȘUL** (legea 1929), com. rur. jud. Tîrnava-Mare, plasa Rupeni; 2.145 loc. Stație c. f. între Brașov și Vinători, pe linia principală București—Curtici. Cariere de bazalt.

RACHEL [rașel], nume de teatru purtat de *Elisa Felix* (1820—1858), tragediană franceză.

RACINE [rasin] **JEAN** (*1639†1699), dramaturg francez, unul din principalii reprezentanți ai clasicismului modern. Tragediile sale s'au tradus în toate limbile. În românește avem pe cele mai însemnate: *Britannicus* (de Iancu Văcărescu, 1827; de Alfred Moșoiu), *Fedra* (de G. Sion, 1875; de D. Nanu, 1929), *Andromaca* (de D. Nanu, 1907), *Impricțiunii* (de Edg. Aslan, 1901), *Estera* (de I. I. Ciorănescu, 1923), *Atalia* (de G. Sion, 1875; de H. Lecca, 1907).

Racine.

RĂCIU, munte în jud. Dimbovița.

RĂCIULA, măn. de maici jud. Orhei, întem. 1797 de niște preoți. Are 2 biserici: cea mai veche din 1822.

RĂCȚOEA TOADER (*1780†1822), scriitor ro-

mân în Bucovina. Funcționar al guvernului în Cernăuți și în Galiția. A scos în 1820 un fel de revistă *Crestomatiicul românesc*, în care se publicau bucăți din diferiți autori traduse.

RACOVA — **PODUL-ÎNALT**.

RĂCOVĂȚ @ pîrâu, udă jud. Hotin și se varsă în Prut la N. de satul Corpaci. ¶ @ sat jud. Sorocea; 2336 loc.

RĂCOVIȚA @ com. rur. în jud. Argeș, plasa Oltul de sus. După legea 1929, sat circ. com. Titești. ¶ @ com. rur. jud. Muscel, plasa Golești. Are o biserică zidită în 1786 de Arhimandritul Daniil de la Rîncăciova și de Dumitrașcu Brătianu.

RĂCOVIȚA ALEXANDRU, boer muntean. Îl găsim în 1836 cîrmuitor al jud. Dolj; în 1840 cu rang de mare postelnic director al departamentului Marelui logofetii.

RĂCOVIȚA CONSTANTIN († 1764), domn al Munteniei (de două ori) și al Moldovei (de două ori). Fiul fostului domn Mihail R. El a întîiu domnia Moldovei în 1749 și stă pînă la 1753, cînd reușește, prin daruri și făgădueli de bani, să treacă în Muntenia, socotită ca țară mai mănoasă. Aci stă trieniul obișnuit, pînă la 1756, avînd mari dificultăți din cauza opoziției unor boeri cu amici puternici la Constantinopol; se întoarce iar în Moldova, însă numai pentru un an (1757). De astădată e nevoit să aștepte mai mult, luînd d'abia în 1763 tronul Munteniei, dar moare în scaun după un an, otrăvit, se zice. Ca și tatăl său, a pus mari biruri, și a provocat mari nemulțumiri. Este interesant că în timpul domniei a doua din Moldova a desființat văcărițul și a obținut o carte de afurisenie semnată de 4 patriarhi pentru cel care îl va mai reînființa.

C. Racovița.

RĂCOVIȚA DIMITRIE, boer muntean. Îl gă-

**RAC- sim în 1836 cu titlul de Dvornic, memoru în Diva-
RAD nul judecătoresc criminal.**

RACOVITĂ DIMITRIE (*1868†1892), ziarist, publică cronici teatrale și critici literare mai ales în *România liberă* și în *Revista nouă*, multe sub pseudonimul *Sphinz*.

RACOVITĂ EMIL (*1868), naturalist, fost subdirector al laboratorului „Arago” de la Bonyals, anexă a Sorbonei (Paris), profesor la Universitatea din Cluj, senator, membru al Academiei Române (1920). Pe lângă articole de specialitate prin diferite reviste române și streine, a publicat *dări de seamă* despre activitatea Institutului de speologie de la Cluj, pe care-l conduce, a expus principiile generale și metodele specialității sale (*Speologia*, discurs de recepție, 1926, *Speologie*, 1927), a propus o reformă a studiilor secundare (*Liceul național științific*, 1928) și a dat o lucrare de sinteză (*Evoluția și problemele ei*, 1929). A participat cu „Belgica” la cercetarea polului sud. E unul din conducătorii revistei „Archives de Zoologie expérimentale” din Paris. A înființat în 1905 întreprinderea științifică „Biospeologia”.

RACOVITĂ MIHAIL, domnitor în Moldova (de trei ori) și în Muntenia (de două ori). Boer moldovean, ajunge domn în țara sa prin stăruințele lui Brîncoveanu, care voia să înlăture pe Antioh Cantemir; domnește puțin (1704—5) și e răsturnat tocmai de Cantemir, pe care pare a-l fi combătut mai puțin Brîncoveanu. Reușind să ia a doua oară tronul în 1707, se înțelege cu Brîncoveanu pentru a face o politică rusofilă, dar este denunțat de însuși țovarășul său, e prins de Turci, când voia să fugă, și dus la Constantinopol (1709). Darurile bogate ce risipește la cei în drept îl scapă de vre-o pedeapsă, ba li redau și tronul în 1716. O invazie germană este gonită cu ajutorul Tătarilor, dar aceștia nefiind plătiți de domnitor fac multe jafuri — cu învoirea lui Racoviță. Uneltind pentru detronarea lui Mavrocordat din Muntenia, este învins în această luptă de intrigi și mazilit, ba chiar închis și amenințat cu moartea. De atunci nu se mai întoarce în Moldova, dar reușește să ia tronul Munteniei în 1730 numai pentru câteva luni (1731) și căzând iar în disgrație este exilat în insula Mitilene. O nouă favoare îi dă încă odată tronul Munteniei peste 10 ani, în 1741, și de astă dată izbutește să împlinească — cu mari sacrificii — termenul de trei ani fixat de Turci pentru domnitorii principatelor și în 1744 este mazilit. Cronicarii sînt de acord să afirme că domniile lui Racoviță au fost rele: biruri mari au fost puse pe mari și pe mici și calamități ale naturii au venit să mărească în sufletul poporului, ca și al clasei boeresti, ura pentru el. Toți l-au socotit mai rău decît domnitorii de neam strein din acea epocă.

RACOVITĂ MIHAIL, boer muntean. Îl găsim cu titlul de Mare logofăt membru al înaltului Divan și Efor al Spitalelor (1836, 1837).

RACOVITĂ NICOLAE D. (*1820†1896), ministru culeilor în cab. N. Krețulescu 1862.

RACOVITĂ NICOLAE GR. (*1838†1894), ministru de culte în cabinetul Ioan Ghica, 18 Dec. 1870. A fost membru al Ateneului Român.

RACOVITĂ ȘTEFAN, domn al Munteniei între 1764—1765. Fiu al lui Constantin, numit îndată după tatăl său, cu sprijinul unui Grec Stavache, foarte puternic la Constantinopol, nu reuși să se menție decît un an, fiindcă sprijinitorul lui fu ucis.

RACUL, stație c. f. în jud. Ciuc, lângă Petru-Rareș spre Gheorgheni.

RADETZKY JOSEF CONTE (*1766†1858), general austriac, feldmareșal, comandă armatele austriace în luptele din Italia (1849) și ocupă Mi-

lano, bătut pe Carol Albert, cuprinse Venetia; fu guvernatorul provinciei Lombardo-Venetia.

RADIȘAN IOAN (*1864†1896), profesor de chimie la școala de farmacie din București.

RADIȘAN BOICEA (*ca. 1822†1873), om politic român. A avut rol important în mișcarea de la 1848 în Oltenia. A fost prefect în 1866, apoi de mai multe ori deputat.

RADIȘEVICI BRANKO (*1824†1853), poet sîrb. Primul poet liric romantic al Sîrbilor. A lăsat un volum de poezii lirice și satirice. Multe au fost puse pe muzică și se cîntă și azi.

RADIȘI ȘTEFAN (*1866†1928), om politic croat. A fost conducătorul unui grup, în Scutpina și afară, care urmărea o politică regionalistă.

RADNA, com. rur. jud. Arad, plasa Radna; 2345 loc. Carieră de piatră; mine de mangan. Stație c. f. de unde linia merge spre Arad, spre Ilia, spre Timișoara. E și o mănăstire catolică.

RADOMIREȘTI, sat jud. Olt, plasa Drăgănești; 2341 loc. Cîrscumscripție comunală cu 7 sate (1929). Are școală de meserii.

RADONIC IOVAN, istoric sîrb, profesor la Universitatea din Belgrad. Între scrierile sale, sînt unele în legătură cu trecutul nostru, între cari unul asupra politicii externe a lui Șerban Cantacuzino și a lui Brîncoveanu. E membru corespondent al Academiei Române (1914).

RADOSLAVOV VASIL (*1856†1929), om politic bulgar. Preșident de consiliu, 1913—1918; susținător alianței cu puterile centrale.

RADOVAN, com. rur. jud. Ilfov, plasa Budești; 5672 loc.

RADOVICI ALEXANDRU (*1860†1918), om politic român. Unul dintre întemeietorii partidului socialist în România; mai tîrziu, a trecut în partidul național-liberal. A fost deputat în mai multe rînduri, primar al orașului Ploiești, ministru de industrie în 1914.

RADOVICI IOAN (*1869†1908), medic român și om politic. Fiind student la Paris, a intrat în mișcarea socialistă, ceea ce a urmat și după întoarcerea sa în țară, pînă în 1900, cînd toți conducătorii partidului au trecut la partidul național-liberal. Deputat, fondatorul Institutului pentru tuberculoși din București (Filaret). Suferind de o boală care nu iartă, s'a sinucis aruncîndu-se în Marea Mediterană.

RADU I (după unii fiul, după alții fratele lui Alexandru Basarab), domn al Țării-Românești după 1380. Se pare că pe acesta primii cronicari l-au supranumit *Radu Negru* și l-au socotit ca întemeietor al principatului, punîndu-i însă domnia pe la 1290. A zidit mănăstirea Tismana.

RADU II zis **PRASNAGLAVA** (**PLEȘUVUL**), domn al Țării-Românești, fiu nelegitim al lui Mircea, a purtat lupte contra lui Dan II și a reușit chiar, prin anii 1422—1427, să ocupe intermitent fie toată țara fie parte din ea; dar a fost învins și gonit.

RADU DE LA AFUMAȚI, domn al Munteniei în două rînduri. Cînd Mehmet-Bei venit să ajute pe Teodosie (— acest cuv.) voi să se facă el domn, atunci Radu se ridică contra lui și, după grele lupte, cînd învins, cînd învingător, reuși să rămlie și să fie recunoscut de Turci (1522). Fiind însă combătut de alți preten-denți, pierdu tronul în 1523 și nu-l recăpătă, de astă dată ajutat de Turci, decît în 1526 și-l păstră pînă în 1529, cînd muri. În timpul domniei a doua el s'a căsătorit cu fiica lui Neagoe Basarab ca să împace partidul drăculeș (de care ținea) cu partidul Basarabeștilor sau Dăneștilor, dar și-a atras ura foștilor săi partizani. Între alte fapte, se citează îmbrunătățirile aduse bisericii de la Argeș, unde este înmormîntat.

RADU III zis **CEL FRUMOS** († ca. 1472), domn al Munteniei de la 1462. Ia tronul, după fuga fra-

Mihail Racoviță
(După o frescă din
bis. Cotroceni).

Radu de la Afumați

telui său Vlad Tepeș. El a fost în dușmănie cu Ștefan cel Mare, a făcut incursiuni în Moldova, dar a fost bătut la *Soci* (sat azi dispărut, după unii în Muntenia, după alții în Moldova) și la *Cursul-Apei* (sau *Vadul-Apei*) și la București și scos din domnie, dar el se întoarce cu ajutor turcesc și gonește pe Laiot Basarab, pus de Ștefan, dar nu rămâne mult pe tron, căci moare — după unii în 1472 (Xenopol), după alții în 1474 (Iorga).

RADU LEON, domn al Munteniei, 1664—1669. Era fiul fostului domn Leon Tomșa. În unele documente îl găsim numit *Stridie*. Domnia lui a fost liniștită din afară, ar fi putut fi bună înăuntrul, dacă Radu nu s'ar fi înconjurat de Greci cu ajutorul cărora strîngea avere mare. Omul său de încredere era Stroe Leurdeanul. Cantacuzineștii urmăreau reabilitarea memoriei lui Constantin Cantacuzino, dobîndind dovezi de vinovăția acestuia (— **LEURDEANUL**) și cerură domnului să-lpedească. Domnul se servise desprîjinul lor ca să dobîndească prelungirea domniei după trei ani, dar nu se ținu de făgăduială, căci făcu un act prin care recunoștea vinovăția lui Stroe, dar nu-i dete nici o pedeapsă. De aci, stăruințele Cantacuzineștilor de a-l scoate din domnie, ceea ce se și împlîmă în Martie 1669, înlocuit fiind cu Anton din Popești.

RADU IV CEL MARE (†1508), domn al Munteniei de la 1494. Ca să se asigure de un sprijin contra Turcilor, el s'a aliat cu Ungurii și cu Polonii. Domnia sa nu e importantă prin fapte politice. El dobîndi învoire de la Sultan să adăpostească în țară pe fostul patriarh Nifon, cel detronat de Turci, îl făcu mitropolit, dar se certă cu el și îl sili să se retragă în muntele Atoș (— **NIFON**).

RADU MIHNEA (†1626), domn al Munteniei de trei ori și al Moldovei de două ori. Era fiul lui Mihnea Turcitul, dar el nu îmbrățișase islamismul, fiind ascuns de mama sa într-o mănăstire de la Sf. Munte. Crescuse la Veneția și devenise om învățat, cunoscînd limbile latină, grecească și arabă. El a fost desemnat de domn al Munteniei din timpul decadenței lui Mihaiu, dar nu reuși să înlăture pe Radu Șerban, susținut de boeri, nici pe Simion Movilă, pe care-l susțineau Moldovenii, astfel că domnia lui din 1601 nici nu este înregistrată de toți istoricii. Efectiv el domni după Radu Șerban începînd în Octombrie 1611. Radu Mihnea veni în-

(Pictură în biserica Radu-Voda) conjurat de mulți Greci, urmă întîiu o politică filo-turcă dar văzînd că împăratul s'a împăcat cu Sultanul, căută să intre în prietenie cu Germanii. Turcii aflînd, îl mutară în Moldova în 1616. Aci rămase pînă în 1619, cînd fu mazilit, dar în 1620 luă din nou tronul Munteniei și pînă în 1623 adună mari sume de bani, pe care le depuse la băncile din Veneția. În 1623 trecu din nou în Moldova, dar izbuti să puie pe tronul muntean pe fiul său Alexandru Coconul, minor, sub tutela cîtorva boeri; astfel că, de fapt, domnea în ambele principate. El muri în scaun, recomandînd boerilor pe Miron Barnovschi, generalul său.

RADU NEGRU ① com. rur. jud. Brăila, plasa Silistraru; 2275 loc. După legea 1929, sat circ. Nedelea-Chercea. ② com. rur. jud. Ialomița, pl. Ciocănești; 2024 loc. După legea 1929, sat circ. com. Roșeti. ③ stație c. f. jud. Argeș lîngă Curtea-de-Argeș pe linia Pitești—Curtea-de-Argeș.

RADU zis **BĂDICA**, după unii istorici, domn în Muntenia între 1521—1524; după alții numai pre-

tendent și luptînd atît contra fratelui său Radu dela Afumați cît și contra lui Vladislav.

RADU PAISIE (după alții **PETRE**), domn al Munteniei, 1535—1545. După unele izvoare s'ar fi numit din botez Petru; intrînd în călugărie s'a numit Paisie și a ajuns egumen la mănăstirea Argeșului; urcat pe tron de partizanii săi, a luat numele de Radu. Începuturile domniei au fost grele, a avut de susținut multe lupte cu adversarii săi Basarabeschi (Craiovești). Amestecîndu-se în luptele din Transilvania între Turci și Austriaci, a pierdut domnia și a fost exilat în Egipt.

RADU ȘERBAN, domn al Munteniei între 1602—1610 și 1611. Era nepotul lui

Neagoe Basarab; la tronul ajutat de armatele imperiale contra lui Simion Movilă. Politica lui a fost înclinată spre Germania, fiindcă vedea că Turcii sînt mai slabi. Cînd însă văzu că situația se schimbă, se întoarse spre Turci, cari îl recunoscură ca domn și astfel urmă o perioadă de liniște de 5—6 ani, dar în 1610 Gabriel Bathori, domn al Transilvaniei, partizan al Turcilor, trecu în Muntenia și, învingînd pe Radu, îl sili să se refugieze în Moldova la Constantin Movilă, cu care se găsea în bună înțelegere. Își reia cîrînd tronul, dar nu pentru multă vreme, fiindcă pe de o parte Bathori, pe de alta oștiri turcești și tătărăști îl înving și-l silesc să fugă în Polonia. De aci se duce la Viena.

RADU DEMETRIU (*1861†1920), episcop gr. cat. român. A făcut studii în Blaj și la Roma; a funcționat (1886) la Arhiepiscopia catolică din București, fiind și profesor la seminarul catolic, apoi rector. În 1896 a fost numit episcop de Lugoj, consacrat în 1896; în 1903 la Oradea. A fost ucis prin bomba care a explodat la Senat în ziua de 8 Decembrie 1920.

RADU ELIE (*1853†1931), inginer român, intrat în carieră în 1877. Prezentul consiliului tehnic superior, profesor la școala politehnică din București. A condus lucrările pentru conceperea și executarea mai multor linii ferate: Tirgu-Ocna—Palanca, Craiova—Calafat, Tirgoviște—Pucioasaș.a. A studiat alimentarea cu apă a Bucureștilor. Membru onorar al Academiei Române (1926).

RADU-VODĂ, fostă mănăstire în București, azi biserică de mir. Intemeiată de Alexandru Vodă pe la 1570 cu numele *Sf. Troiță*; dărîmată în 1595 de Sinan, cînd a intrat în București după lupta de la Călugăreni, rezidită de Radu, nepot de fiu lui Alexandru, în 1614. Acolo este îngropat ziditorul ale cărui rămășițe au fost aduse din Moldova, unde a murit, fiind domn acolo (1626).

RADZIEJOVSKI IERONIM (†1667), om politic polon. A fost trimis ca sol la Constantinopol, ca să ceară să nu mai acorde Poarta protecție Caza-cilor din Ucraina revoltați contra Poloniei. Cu această ocazie a trecut prin Moldova (1667). Că-lătoria aceasta e povestită în mai multe relații.

RADZIWIŁŁ CAROL STANISLAȘ (*1734†1790), om politic polon, reprezentant al partidului aristocratic lituanopolon.

RAFAEL SANZIO (*1483†1520), celebru pictor italian. A lucrat întîiu în Urbino, patria sa, apoi în Florența, la Roma. Între operele sale e vestită *Schimbaria la față*, pe care unii o numesc „producție supraomenească”. Asemenea *Madonele* sale sînt nelăuate.

RAFAIL, episcop al Buzăului, 1753—1764.

RAFAILA ① stație c. f. jud. Vaslui, pe linia laterală Roman—Buhăești. ② schit jud. Vaslui, lîngă comuna cu același nume.

RAFFET [rafe] **DENIS AUGUSTE** (*1804†1860)

**RAD-
RAF**

Radu Șerban.
(frescă la Hurez)

Radu cel Mare.
(frescă la Curtea de Argeș)

Radu Mihnea.
(Pictură în biserica Radu-Voda)

Rafael Sanzio.

RAG-RAS desenator și litograf francez; a ilustrat un mare număr de opere originale și de edițiuni sau traduceri; fiind parte la expediția lui Demidof în Orientul Europei și în Principatele române, a publicat un album cu desene după natură, foarte interesante pentru noi.

RAGAZ, stațiune balneară în Elveția (cant. St. Gall) între Rîn și Tamina; 2000 loc. Monumentul poetului Schelling, mort acolo.

RAGUSA (srb. **DUBROVNIK**), oraș în Iugoslavia (Dalmatia), pe un golf la Adriatică, zis Veneția Slavilor; 14.241 loc.

RAHOVA, oraș în Bulgaria, la Dunăre, față de Bechet. Lupte grele (7—9 Noembrie 1877) până ce a fost luată cetatea de trupe române.

RAIACICI IOSIF (*1785†1861), prelat srb. Episcop în Dalmatia (1829), în Virșet (1834), mitropolit în Carloviț (1842), mai târziu patriarh. A ajutat pe Șaguna ca să ajungă episcop.

RAICEVICH, consul austriac în Muntenia. (1782—1787). Nicolae Caragea, venind domn în 1782, protestează contra numirii lui, arătându-i Turcilor ca om periculos pentru interesele lor. El locuia de mai mult timp în țară ca doctor și secretar al lui Ipsilante.

RAIFFEISEN FRIEDERICH

WILHELM (*1818†1888), economist german. Autorul unui sistem de bănci populare pentru centrele mici care-i poartă numele, introdus și la noi în primele timpuri ale mișcării cooperatiste.

Raiffeisen.

RAINIS IAHNIS (†1929), poet leton. În operele lui se vede iubirea pentru poporul său și pentru cei nevoiași. A fost și luptător politic pentru independența patriei.

RAKOCZY FRANZ II (*1676†1735), prinț al Transilvaniei, 1707 pînă la 1710, mort exilat în Rodosto (Asia Mică).

Rakoczy Franz.

RALET CONSTANTIN, boer muntean. El găsim președinte al epitropiei sârmanilor cu rangul de *Mare agă* (1836, 37).

RALET DIMITRIE, boer moldovean. Îl găsim membru în sfatul consultativ la depart. Dreptății, cu rangul de *Mare logofăt* (1837). A fost în comitetul care a organizat propaganda pentru unirea principatelor.

Dimitrie Rallet.

RALET IOAN (*1851†1916), profesor de algebră și teoria funcțiilor la Facultatea de științe din Iași (1892).

RALU DOMNIȚA, fiica mai mică a lui Ion Caragea, care a domnit în Muntenia de la 1812. Era bună muzicantă și-i plăcea teatrul. După îndemnul ei s'au jucat mai multe piese traduse în grecește de către elevii de la Măgureanu; ea a trimis la Paris pe Aristia ca să învețe arta dramatică; ea a clădit un teatru în București, la „Cîșmeaua roșie” (calea Victoriei, colț cu strada Fîntinei), care a ars în 1825.

RAMBAUD [rambo] **ALFRED** (*1842†1905), istoric francez. Profesor la facultatea de litere din Paris, senator, ministru, membru al Academiei de științe morale și politice (1897), membru onorabil al Academiei Române (1895). După o serie de articole și de volume în care a tratat diferite chestiuni din istoria medie și modernă (*L'empire grec au x-e siècle*, 1879; *La Russie épieque*, 1876; *Russes et Prussiens*, 1895, etc.), a publicat *Histoire de la civilisation* și, în colaborare cu Lavisse, *Histoire générale du 19-e siècle à nos jours* în mai multe volume, 1893 ș.u.

RAMBOUILLET [rambu], oraș în Franța; 6.500 loc. Un castel din sec. xv aparține Statului.

RAMBOUILLET, palat în Paris, în care, în sec. xvii, se întruneau scriitori și artiști sub președinția Marchizei de R. Adunările acestea au stîrnit imitații cari au căzut în exagerare și au justificat într-o măsură satira lui Molière din „Prețioasele ridicule”.

RAMEAU [ramo] **JEAN PHILIPPE** (*1683†1764), muzicant francez. A fost compozitorul lui Ludovic xv.

RAMNA, c. r. j. Caraș, pl. Bocșa; 2375 loc.

RAMON Y CAJAL SANTIAGO (*1853), medic spaniol, profesor la Universitatea din Madrid. S'a ocupat cu istologia sistemului nervos și a studiat amănunțit structura celulei nervoase, aducînd fapte noi după cercetările sale. I-s'a ridicat o statuă în Saragoza. Premiul Nobel. Membru onorabil al Academiei Române (1923).

RAMONTIAI [ramonțai] **SIMION** (†1844), medic român. A practicat în Moldova; mai târziu s'a retras la Viena, unde a și murit. A lăsat toată averea pentru ajutorul studenților români.

RAMPOLLA MARIANO (*1843†1913), cardinal italian însărcinat cu multe misiuni, a fost secretarul de stat al Papei Leon xiii și a susținut politica acestuia. La moartea lui (1903), ar fi avut majoritate ca să fie ales papă, dar reprezentantul Austriei și-a exercitat dreptul de veto, fiindcă-l credea prea amic al Franței.

RAMSAY [remsi] **WILLIAM** (*1852†1916), chimist englez. A fost profesor la Univ. din Bristol, apoi la cea din Londra. Celebru prin descoperirea heliului și argonului. A fost membru onorabil al Academiei Române, 1913. Premiul Nobel 1904.

RAMSAY WILLIAM MITCHEL (*1851), istoric și arheolog englez. Profesor la Edimbourg. Membru corespondent al Academiei de inscripțiuni din Paris, membru onorabil al Academiei Române (1924). A fost în București la Congresul internațional de bizantinologie.

RAMSES II (grec. **SESOSTRIS**), rege al Egiptului ca. 1388—22 a. Chr.; a persecutat pe Israeliti.

RAMURI, revistă literară; apare în Craiova din Decembrie 1905.

RAMZIN, lac — **RAZIM**.

RANETTI GEORGE (*1875†1928), scriitor umorist român. A colaborat la diferite ziare și reviste umoristice, a fondat însuși (cu N. D. Țăranu) revista *Furnica* (1904). Primul lui volum este: *De întîmă abastă*, 1899, poezii cari persiflează pe G. D. Pallade. Apoi: *Strofe și apostrofe*, 1900, *Ahturi și ofuri*, 1901; o colecție de *fabule* (1907) și 2 comedii: *Romeo și Julieta la Mizil*, *Săracu Dumitrescu*. Pentru multe din publicațiile sale se servea de pseudonim. *Cyrano* ș. a. În timpul războiului a scris poezii patriotice, în cari străbate și arta lui specială; în volum: *D'atunci și d'acolo*, 1921.

RANGABE ALEXANDRU (†1819†1892), om politic și scriitor grec. Consilier la ministerul de instrucție, profesor de arheologie, ministru de externe, ambasador în mai multe orașe. Membru al Academiei de inscripțiuni din Franța. Op. pr.: *Repertoriu de inscripțiuni* (1842—1855), *Istoria literară a Greciei moderne* (1877) tradusă în franceză.

RANGABE ANDRONIC (†1692), savant grec din Constantinopol. A fost funcționar al Patriarhiei. Căsătorit cu Elena, fiica lui Anton Roset, domnul Moldovei.

RANKE LEOPOLD (*1795†1886), istoric german. Profesor la Universitatea din Berlin (1825), autorul marelui lucrări *Istoria universală*, din care a apărut numai antichitatea și parte din evul mediu (1881—1888).

RARĂU ☉ munte în jud. Fălcișeni (fost Suceava). ☯ schit în apropierea muntelui cu același nume, zidit de Petru Rareș. După unele tradiții, schitul actual nu ar fi cel zidit de Petru, căci pe acela l-au stricat Austriacii cînd au luat Bucovina în 1777, ci este ridicat mai târziu de ieromonahul Sisoe și sfințit în 1800.

RAREȘ PETRU — **PETRU RAREȘ**.

RĂSCOLNICI, partizani ai schismei care se

declară în Rusia, în 1654, cînd patriarhul Nihon îndreptă unele pasagii din traduceri ale Bibliei și modifică liturgia.

RASIDESCU ȘTEFAN (†1881), tipograf român. Înfîințează în 1862 „Tipografia Națională”; în 1877 se asociază cu C. N. Rădulescu și înființează „Noua tipografie Națională”, care ține până la 1880. Fiul său **IOAN ST. RASIDESCU** (*1864 †1916) a fost colaboratorul și apoi succesorul lui Carol Göbl în conducerea tipografiei. (→Göbl)

RASTY IOAN, medic în București. Doctor din Paris, 1814. În 1837—40 îl găsim medic la „văp-seaua verde”.

RASTIGNAC, personaj din operele lui Balzac, tip reprezentativ din înalta societate franceză în epoca lui Louis Philippe.

RASTU, com. rur. jud. Dolj, plasa Băilești; 3.704 loc. Circumscripție com. cu 3 sate.

RATISBONA (REGENSBURG), oraș în Germania (Bavaria) pe Dunăre; 52.000 loc. Are o cate-
drală începută în 1275.

RATISBONNE [ratishon] **LOUIS** (*1827 †1900), scriitor francez. Op. pr.: *Traducerea Divinei Comediei* (1845—59), *Studii despre Heine* (1855), *Figuri tinere*, poezii (1865); dar e cunoscut mai ales prin culegerea de fabule și povestiri morale *Comédie enfantine* (1860).

RAȚ GHEORGHE, general al lui Mihail Viteazul și al lui Radu Șerban. Distins în lupta de la Brașov contra lui Moise Szekely (7 Iulie 1603).

RATIU [cit. raț] **IOAN** (*1828 †1902), om politic român în Transilvania. Studii la Blaj, Cluj, Budapesta; a participat la mișcarea din 1848. Cîțva timp magistrat, avocat în Buda, Cluj, Sibiu, Alba-Iulia, Turda, a fost între întemeietorii *Asociațiunii transilvane*, a fost deputat în dieta din Sibiu, a mers în delegație la Viena în 1866 ca să ducă împăratului petiția Românilor. Unul din întemeietorii partidului național în 1880. A prezidat conferința politică a Românilor din 1892 și a mers iarăși la Viena în delegația de 300 (→ *Memorandum*) și, la întoarcere, a fost atacat de Unguri și casa lui devastată.

RATIU IOAN (*1841 †1900), profesor și cleric român. A studiat în Blaj și în Viena; preot (1864), profesor în Blaj, asesor consistorial (1875), protopop, secretar al mitropoliei, canonic. Op. pr. *Etica creștină*, *Instituțiile dreptului bisericesc*.

RATIU VASILE (*1783 †1870), cleric și profesor român. A predat la liceul din Blaj. Protopop, canonic. Op. pr. *Istoria bisericească* (1854). A lăsat un legat pentru stipendii.

RATIU VASILE (*1837 †1902), cleric și profesor român. A funcționat în Blaj, în Reghinul Săsesc și a fost Reotor al Seminarului din Blaj. A lăsat legat pentru școale.

RAVENNA, oraș în Italia (prov. Emilia), 72.023 loc., vestit prin monumentele sale din epoca bizantină.

RAWLINSON [ralinsn] **HENRY** (*1819 †1895), arheolog englez. Studii inscripțiunile cuneiforme și fu unul din fondatorii *asiriologiei*.

RAYLEIGH [reil] **JOHN WILLIAM STUTT** (*1842 †1919), fizician englez. S'a ocupat de optică, acustică, electricitate. A fost profesor la Londra; a lucrat cu Ramsay. Premiul Nobel 1905. Membru onorar al Academiei Române (1914).

RAZIM (și **RAZELM**), lacul cel mai important din grupa lacurilor maritime din jud. Tulcea, așezate la S. de brațul Sf. Gheorghe, cu care comunică. Sînt 5 lacuri mari (*Razim, Golovița, Smetea,*

Ștefan Rasidescu.

Ioan St. Rasidescu.

Ioan Ratiu.

Sinoc și Chituc) și altele mai mici. Toate împreună au o suprafață de 112.500 ha. (cu stufărișurile). Razim singur are 36.000 ha. Toate acestea comunică între ele, iar cu marea printr-o deschizătură numită *Portița* și altele două mai mici. Pe aici, mai ales în I. Razim, pescării foarte importante. În vremuri depărtate va fi fost aci un mare golf cu o mare deschidere care s'a astupat încet prin nisipurile trimise de Dunăre.

RĂBIIA, movilă în jud. Fălciu, la 600 m. de satul Rîșesti.

RĂCA (RICA), com. rur. jud. Teleorman, plasa Slăvești; 2.282 loc.

RĂCARI ① stație c. f. jud. Dolj între Craiova și Filiași. ② com. rur. jud. Dâmbovița, pl. Ghergani; 2.975 loc. Circumscripție com. cu 13 sate (1929).

RĂCĂCIUNI, stație c. f. jud. Bacău pe linia principală între Adjud și Bacău.

RĂCĂȘDIA (RĂCĂDIA), com. rur. jud. Caraș plasa Răcășdia; 2.696 loc. Stație c. f. între Orașița și Iam.

RĂCĂRIA, sat jud. Bălți, plasa Râșcani; 2.144 loc. Ține de com. Râșcani (1929).

RĂCEA (RACHA) prîu, izvorăște din dealul Strocești, jud. Fălțiceni (fost Suceava) și se varsă în prîul Bahluețul, jud. Iași. Formează mai multe iazuri.

RĂCHITA, stație c. f., jud. Severin, între Ilia și Lugoș.

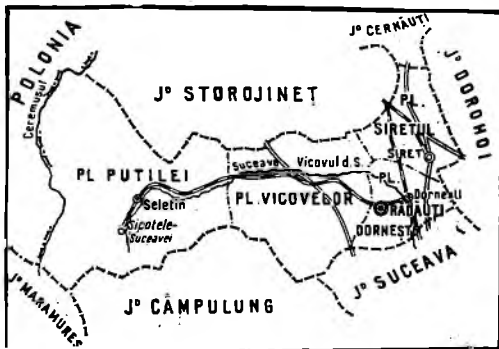
RĂCHITAȘ, munte în jud. Putna. Aci s'a dat în zilele de 20—22 August o bătălie între armata germană și cea română, fără un succes hotărîtor pentru vreuna din părți. Aci a căzut locotenentul de rezervă C. Constantinescu, artist al Teatrului Național din București.

RĂCHITOASA, mănăstire în jud. Tecuciu la NV. desatului cu același nume, zidită de Ilie Stolnicul și soția sa Teofana, pe la 1687.

RĂCIU ① schit de maici în jud. Orhei, întemeiat în 1797; are două biserici. ② Stație c. f. în jud. Mureș între Bandul de Cîmpie și Iuda pe linia Iugăst—Tîrgu-Mureș—Iuda.

RĂCIULA, com. rur. în jud. Lăpușna, plasa Vorniceni; 2.096 loc.

RĂDĂȘENI, com. rur. în jud. Fălțiceni (fost Suceava, azi Baia), plasa Mălini, 2.475 loc. Aci ar fi fost o școală veche pe la începutul sec. xvii.

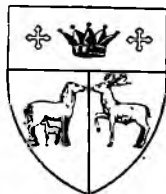

Harta jud. Rădăuți (legea 1925)

Despre sat se vorbește în documente încă din sec. xv (1434 și u.)

RĂDĂUȚI, jud. în Bucovina; cap. *Rădăuți*; 4 plăși, 2 com. urb., 67 com. rur. (1925) are 11 școale primare urbane și 90 de școale rurale (1929); ține de eparhia Mitropoliei Cernăuți; de circ. Curții de apel Cernăuți; are 7 cooperative de aprovizionare și consum cu cap. 154.919 lei și 2 coop. p. exploatare de păduri cu cap. 156.750 lei (1925).

RĂDĂUȚI, com. urb., cap. jud. *Rădăuți*:

Stema jud. Rădăuți

25.000 loc.; 3 bis. (ort., cat., evang.); 1 sinag.; liceu. școală inf. de meserii, șc. de agric., 6 șc. primare; jud. ocol; stație c. f. linia Dornești—Seletin.

RĂDENII-VECHI, com. rur. jud. Iași, plasa Copou; 3.002 loc. După legea 1929, sat circ. com. Bivolari.

RĂDOAIA, com. rur. jud. Bălți, plasa Peleni; 3.075 loc. După legea 1929, sat circ. com. Slobozia-Bălți.

RĂDUCĂNEȘI, com. rur. (tirg), jud. Fălciu, plasa Răducănești; 2.997 loc., înființat în 1830 de hatmanul Răducănu Roset. Circ. com. cu 11 sate 1929.

RĂDULESCU ANDREIU (* 1880), jurist român. Consilier la Curtea de Casație; profesor la Academia de studii comerciale; membru al Academiei Române (1920). A publicat studii asupra vechilor jurisoconsulți români (*Andronache Donici, Logofătul Nestor, Flechtenmacher*), asupra istoriei dreptului nostru (*Învățămintul dreptului, Cultura juridică, Satzeci de ani de cod civil*) și asupra unor chestiuni actuale de organizare, doctrină, etc. (*Fălmintele, Organizarea judecătorească în Dobrogea, Împărțirea prin atribuțiune, Registrul de proprietate, Dreptul de moștenire al sofului supra-vieșilor*).

RĂDULESCU ELIADE ➤ **HELLADE**.

RĂDULESCU-MOTRU CONSTANTIN (* 1868), profesor și scriitor român. Doctor în filozofie, e profesor la facultatea de litere din București din 1900, azi cursul său e de psihologie, logică și teoria cunoștinței. Prima sa lucrare este teza de licență (*Realitatea empirică și condițiunile cunoștinței*, 1889), urmată de cea de doctorat la Leipzig (1893); odată cu aceasta începe a publica articole de filozofie, pedagogie și critică literară, în „Convorbiri literare” (1893—1906), în „Convorbiri critice” (1907), în „Noua revistă română”, care apare sub direcțiunea sa în București (1900—1902), în „Idee europeană”, fondată de el (1919), cum și alte reviste românești și streine. Din anul 1897 apar o serie de studii filozofice (*Silogismul*, 1897; *Problemele psihologiei*, 1898; *Rolul social al filozofiei*, 1899; *Știință și energie*, 1907; *Valoarea științei*, 1907; *Psihologia matorului*, 1907; *Puterea sufletească*, 1908); cercetări asupra unor probleme în legătură cu politica și cu viața socială (*Cultura română și politicitismul*, 1904; *Doctrina conservatoare*, 1909; *Psihologia ciocoismului*, 1911; *Naționalismul; Reforma electorală*, 1914; *Psihologia revoluționarului*, 1919; *Concepția conservatoare și progresul*, 1923; etc.), cum și o serie de studii dezvoltate (*Elemente de metafizică*, 1912; *Nietzsche*, 1916; *Curs de psihologie*, 1923). Literaturii poetice i-a dat două piese: *Păr de lup*, dramă, 1911, și *Domnul Luca*, comedie. În anul 1923 a înființat *Revista de filozofie*. Ales membru al Academiei Române (1923), a ținut ca discurs de recepție: *Andreu Birseanu și naționalismul*. A fost director al Teatrului Național din București, 1918—19; de citeva ori senator.

RĂDULESCU-POGONEANU IOAN (* 1870), profesor de pedagogie la facultatea de litere din București. Director al Seminarului pedagogic universitar. A fost profesor de etică la aceeași facultate. Membru corespondent la Academia Română (1919). A publicat studii de etică (1911), o biografie a lui *Coma* (1902, la Leipzig), mai multe cercetări asupra lui *Eminescu* (în „Convorbiri literare”), a tradus *Leonard și Ghertruda* de Pestalozzi, cu un studiu biografic (1909), o *gramatică istorică a limbii române* (1902). A colaborat și la dicționarul Academiei Române.

RĂDULEȘTI, stație c. f. jud. Vlașca, pe linia Giurgiu—Videle.

RĂHĂU ① com. rur. jud. Alba, plasa Sebeș; 2.097 loc. ② stație c. f. la 2 km. de satul cu același nume pe linia Sibiu—Alba-Iulia între Săliște și Vint.

RĂILEANCA, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Palanca; 2.652 loc. După legea 1929, sat circ. com. Băramcea.

RĂPEDEA ① deal în jud. Iași. ② ③ lângă deal în com. Bucium, aproape de Iași, a fost un stabiliment de băi (idroterapie) și stațiune climaterică.

RĂSBOIENI ➤ **RĂZBOIENI**.

RĂSBOIUL, ziar politic, a apărut în București între 1877—1902.

RĂSCĂEȘI, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Volintirești; 2.790 loc. După legea 1929, sat circ. com. Purcari.

RĂSTOACE, com. rur. în jud. Storojineț, plasa Răstoace; 2.937 loc. Circumscripție com. cu 4 sate.

RĂSTOCHI, stație c. f. linia Cluj—Baia-Mare, între Dej și Jibou.

RĂSTOJNEA, afluent al Mureșului, aproape de munții Călimanului. Aci s'a dat o luptă în zilele de 24—28 Septembrie 1916, cînd armata română a respins pe inamic și a luat cu asalt reduta de pe muntele Sălășel din apropiere.

RĂSUCENII-DE-SUS, com. rur. jud. Vlașca, plasa Călniștea; 2.224 loc. După legea 1929, sat circ. com. Drăgănești.

RĂSVAD, circumscripție comunală în jud. Dimbovița, plasa Tîrgoviște, cu 4 sate, între cari Răsvadu-de-Sus; 2.728 loc. Exploatare de petrol.

RĂSVAN ȘTEFAN († 1595), domn al Moldovei în 1595. Se zice că era neam de Țigan. A intrat de tînr în armata polonă, a înaintat repede; venind în Moldova, i s'a dat rang boeresc și a fost trimis de către Aron Vodă sol la Sigismund Bathori; a devenit comandantul gardei de Unguri și, după indemnul lui Bathori, a răsturnat pe Aron și i-a luat tronul. A lucrat în înțelegere cu Mihail-Viteazul contra Turcilor. Atacat și gonit de o armată polonă care voia să-l înlocuiască cu Ieremia Movilă, revine cu ajutor din Transilvania, dar e din nou bătut, prins de Ieremia și ucis.

RĂSVAN ȘI VIDRA, dramă de B. P. Hasdeu, reprezentată întâia oară pe scena Teatrului Național din București la 17 Oct. 1877 și publicată în 1867.

RĂSCANI (RĂSCANI), com. rur. (tirg) jud. Bălți, plasa Rășcani; 4.855 loc. Circumscripție comunală cu 39 sate (1929).

RĂSCANU PETRU (* 1846 † 1913), profesor român de istorie. A fost institutor, profesor secundar și profesor de istorie antică la facultatea de litere din Iași (1893), inspector școlar. A tipărit un curs complet de *istorie universală* în mai multe volume (1890—1902), un *istoric al învățămîntului secundar* (1906), mai multe conferințe și, ca inspector, un *raport* despre situația școalelor secundare în 1895—96.

RĂȘITA ➤ **REȘITA** și **RECIȚA**.

RĂȘINARI, com. rur. în jud. Sibiu, plasa Turnișor; 5.200 loc. Aci e mormântul mitropolitului Andreiu Șaguna.

RĂTEȘTI, schit de maici în jud. Buzău, lângă satul cu același nume, zidit în sec. xv și refăcut la 1844 de episcopul Chesarie.

RĂTUNDA, com. rur. în jud. Romanat, plasa Ocolul; 3.309 loc. După legea din 1929, sat circ. com. Redea.

RĂUCEȘTI, sat în jud. Neamț, circ. com. Vinătorii-Neamțului, trecut din jud. Fălcieni (fost Suceava și Baia) prin legea 1929. Sat vechiu întemeiat înainte de 1711, cînd îl găsim citat într'un act de închinare al lui Djm. Cantemir.

RĂUSENI, sat jud. Fălcieni (fost Suceava); biserică clădită de Ștefan-cel-Mare în amintirea uciderii tatălui său Bogdan, 1455.

RĂUT, rlu afluent al Nistrului, udă jud. Soroca, Bălți și Orhei.

RĂZBOIENI ① sat în jud. Neamț; schit și biserică zidită de Ștefan-cel-Mare în 1495 în amintirea bătăliei. ② stație c. f. jud. Turda, între Teiuș și Climpia-Turzii pe linia principală Brașov—Cluj, etc. De aci pornește linia spre Ludoș-de-Mureș și Tirgu-Mureș.

RĂZENI (REZENI), com. rur. jud. Lăpușna, plasa Ialoveni; 5.384 loc. După legea 1929, sat circ. com. Costești.

RĂZOARE, stație c. f. jud. Putna, pe linia Panciu—Mărășești. Pădure aproape de Mărășești

în care s'a dat o luptă, care face parte din lunga bătaie de la Mărășești. Germanii au căutat să ocupe gara, dar n'au reușit.

RĂZVAD — RĂSVAD.

RĂZVAN — RĂSVAN.

REA SYLVIA, fiica lui Numitor, regele Albei, mama fraților Romulus și Remus. În literatura noastră legenda acesteia a servit ca subiect tragediei lui N. Scurtescu (cu același nume, 1873).

REAUMUR [reomūr] **RENE ANTOINE** (*1683 †1757), fizician și naturalist francez, membru al Academiei de științe la 25 de ani. Vestit prin *termometrul* care-i poartă numele.

REBREANU LIVIU (*1885), scriitor român originar din Transilvania, colaborator la „Lucea-fărul”, „Falanga”, „Sburătorul”, „Mișcarea literară”, etc. A publicat înltiu nuvele (*Golanii*, 1916), apoi romane: *Ion* (1920), *Pădurea spin-zurăților* (1922), *Adam și Eva* (1925), *Ctuleandra* (1927). Alte colecții de nuvele: *Răfuiala* (1919), *Catastrofa* (1921), *Norocul*. Și citeva piese, între cari: *Cadrilul* (1919); traduceri din *Cehov* și din *Kellerman*. Premiul național în 1920.

Réaumur.

REBRICEA, stație c. f. lângă Buhăești, spre Iași.

REBRIȘOARA, com. rur. jud. Năsăud, plasa Năsăud; 4.002 loc. Stație c. f. pe linia Beclean—Rodna-Veche.

RECAȘ, com. rur. în jud. Timiș-Torontal; 4.200 loc. Stație c. f. între Lugoj și Timișoara, la 36 km. depărtare de Lugoj.

RECEA @ com. rur. în jud. Lăpușna, plasa Vornicieni; 2.553 loc. După legea 1929, sat circ. com. Gălești. ¶ @ stație c. f. în jud. Olt, lângă satul cu același nume, aproape de Slatina. ¶ @ fost schit în jud. Orhei cu o biserică zidită în 1894. Desființat în 1825.

RECITA — REȘITA.

RECLUS [reclū] **ELISEE** (*1830 †1905), geograf francez, autorul *Geografiei universale* (1875—1894). A călătorit mult; a luat parte la luptele Comunei din Paris și a fost exilat, așa că a trăit mai mult în alte țări, în deosebi în Belgia, fiind profesor la Universitatea nouă din Bruxelles.

RECREAȚII ȘTIINȚIFICE, revistă fondată de N. Culișanu, C. Climescu, I. Melic ș. a. Iași, 1883—1888.

REDCLIF, ambasador englez la Constantinopol. Amic cu Ion Ghica, a sprijinit pe Români în epoca de după 1848 pentru a-și face cunoscute drepturile lor.

REDEA, com. rur. jud. Romanați, plasa Ocolul; 3.628 loc. Circumscripție cu 6 sate.

REDIU, stație c. f. în jud. Iași, pe linia Iași—Dorohoiu, la 4 km. de satul cu același nume.

REDNIC ATANASIE — ATANASIE.

REFORMA, mișcarea începută în sec. xvi în contra bisericii catolice. Primii revoltați au fost *Wicel* și *Hus*, apoi — mai important — *Luther*, după care urmau *Zwingli*, *Calvin*, *Knox* (= aceste nume). Doctrinile reformate s'au răspândit mai ales în Germania, Elveția, Suedia, Danemarca, Anglia, Olanda, Franța. La noi au fost multe încercări de a se introduce diferite doctrine reformate, dar n'au reușit. Mai mulți adepți printre Români a avut calvinismul în Transilvania. Prin propaganda lor s'a început și în țările române tipărirea de cărți bisericești traduse în românește (sec. xvi). O luptă contra lor s'a produs în principate în sec. xvii (= *Sinoade*). După unii istorici, și Husiții au avut influență; lor s'a datorat primele manuscrise de texte religioase românești.

REFORMA, ziar politic, a apărut în București, în anul 1848, sub red. lui *Alexandru Creșcu*.

REFORMA, ziar politic, fondat de N. Coculescu, condusă apoi de I. Comăneanu și în urmă de I. G. Valentinianu, a apărut în București între 1859—1888.

REGHIN, com. urb. jud. Mureș, plasa Reghin-

de-sus; 9.608 loc. Stație c. f. între Gheorgheni și Tîrgul-Mureș. Gaz metan neexploatat.

REGNARD [renār] **JEAN FRANÇOIS** (*1655 †1709), poet comic francez. Măstăruind avere mare, călători mult, fu prins de pirați, răscumpărat. A scris relații de călătorie și multe comedii, cari au avut succes și unii critici l-au socotit urmașul lui Molière. În românește s'a tradus *Democrit*, de D. Scavinski, tip. de C. Negruzzi în 1840.

REGULAMENTUL ORGANIC, legiuire întocmită în timpul ocupațiunii rusești. A fost lucrat de o comisiune de Munteni și alta de Moldoveni, avînd părți comune și părți deosebite. Apoi s'a prezentat generalului Kisselef și acesta a trimis-o să fie discutată de *Obșteasca extraordinară adunare de revizie* în fiecare principat.

Iată numele deputaților din aceste Adunări:
În *Moldova*: *Mitropolit*: Veniamin Costache, *Episcopi*: Meletie, Sofronie, *Egumeni*: Varlaam, Filaret, Isaia, *Vornici*: Lupu Balș, Șt. Catargiu, C. Conachi, Sandu Crupenschi, Gr. Ghica, V. Hrisoverghi, I. Luca, Mihailache Sturza, Costache Sturza, *Vistieri*: Cantacuzino, Iordache Catargiu, Iordache Roset-Rosnovanu, Al. Sturza, *Hatmani*: T. Balș, C. Balș, Nastasache Bașota, Alex. Ghica, Al. Roset, *Logofeți*: T. Balș, C. Catargiu, Grigoraș Sturza, *Agi*: Enache Crupenschi, G. Ghica, Iordache Iamandi, G. Racoviță, Mihailache Veisa, *Postelnici*: N. Canta, I. Cantacuzino, Iorgu Ghica, Ion Racoviță, Petrasche Roset, *Spătari*: V. Alecsandri, G. Balș, V. Beldiman, M. Cantacuzino, D. Canta, Iordache Gane, C. Negri, I. Ralet, Alecu Rășcanu, T. Sillon, V. Veisa, Alecu Vlănav, *Prezident* al dep. pricinilor streine Alecu Balș, *Colonel* Iordache Lătescu-Costachi.

În *Muntenia*: *Episcopi*: Neofit, Ilarion, Chesarie, *Egumeni*: Dositei, Partenie, Nectarie, *Bani*: Const. Bălăceanu, Grigorie Brincoveanu, Grig. Bălăceanu, Const. Crețulescu, *Vornici*: Grigore Filipescu, Mihail Ghica, Iordache Golescu, Alex. Sc. Ghica, Ioan Știrbei, Dim. Racoviță, Const. Cîmpineanu, Nic. Ghica, Alecu Crețulescu, Barbu Știrbei, *Spătari*: Alex. Ghica, *Logofeți*: Mihailache Racoviță, Manolache Arghiropol, Alex. Filipescu, Nestor, Atanasie Hristopol, Scarlat Mihăescu, Mihail Cornescu, Dim. Hrisoscoleu, Manuil Bălăceanu, Pană Costescu, *Hatmani*: Ștef. Bălăceanu, Const. Ghica, Nicolae Filipescu, Alexandru Vilara, Dim. Sc. Ghica, Costache Cornescu, *Vistieri*: Alex. Nenculescu, *Postelnici*: Filip Lenj, *Agi*: Const. Bălăceanu, Const. Cantacuzino, Manolache Florescu, *Cluceri*: Dinco Brăiloiu, *Paharnici*: Gh. Coțofeanu, Ion Slatineanu, *Stolnici*: Nic. Hiotu, *Serdari*: Grig. Tăut, Iordache Otetelișanu, *Medelnici*: Ienuță Crăciunescu, Dim. Urianu, *Șugeri*: Costache Petrescu, *Pitari*: Ioniță Gîgîrtu.

Iată principalele dispozițiuni. În fruntea fiecărui principat se află un *domnitor* ales pe viață de o adunare obștească extraordinară și compusă din reprezentanții clerului, ai boerilor mari, ai boerilor mai mici, ai județelor, ai comerțului și un reprezentant al Academiei (Școala superioară). Cînd tronul devine vacant, conducerea domniei o ia o *cărmăcîmie* de trei (marele logofăt, ministrul din lăuntru și președintele divanului domnesc), care pregătește alegerea domnului. Domnitorul, confirmat de cele 2 Cîrți (suzerană și protectoare), guvernează cu un *sfat administrativ*, compus din miniștri (al căror număr variază și de la un principat la altul și în cursul timpului). În Moldova sînt cel puțin trei: din lăuntru, de finanțe, marele postelnic (relațiile cu străinătatea), la cari s'a adăugat șeful miliției. În Muntenia sînt cel puțin patru: din lăuntru, al dreptății, al credinței, al finanței, la cari se adaugă șeful miliției, secretarul Statului și șeful controlului. Fiecare principat are la Constantinopol un reprezentant. Puterile al consuli în fiecare principat. În fiecare țară e o *obștească adunare obișnuită*, care reprezintă clerul, boerii și districtele. Adunarea examinează dările de seamă ale veniturilor și cheltuielilor, ea

RĂZ-
REG

REG-REU stabilește și impozitele, arată dorințele ei în orice chestiune administrativă și discută proiectele de legi și regulamente. *Justiția* se distribuie de tribunale județene, de divanurile de apelație, de înaltul divan; există secțiuni civile, comerciale, criminale. *Administrația* se face de ocirmuitorii districtelor cu subalternii lor. Orașele au un stat administrativ. Există un serviciu al carantinelor. *Armata* e condusă de un ștab (stat major) și e formată din mai multe polcuri (regimente). *Biserica și școala* au mari legături, ministrul bisericesc are și grija școalelor, iar conducerea efectivă a bisericii o are mitropolitul cu episcopii, a școalei o are epitropia (în Moldova) sau eforia (în Muntenia). Mai există o epitropie sau eforie a sârmanilor și a caselor făcătoare de bine, alta a spitalurilor. *Poștele, oceleșile vămilese* arendează.

REGULUS, general roman (sec. III a. Chr.), vestit prin curajul său patriotic: fiind prins de Cartaginezi, a fost trimis la Roma ca să mijlocească pacea, dar el a sfătuit tocmai din potrivă pe compatrioții săi și, întorcându-se, a pierit în chinuri.

REICHSTAG, parlamentul Germaniei.

REIMS [re's], oraș în Franța; 115.200 loc. Catedrală vestită începută în sec. XII, distrusă de Germani, în timpul războiului mondial. Despre acest oraș se vorbește chiar din timpul cuceririi Galiei de Romani (*Durocororum*, capitala așa numiților *Remi*).

REIN WILHELM (*1847†1929), pedagog german. Profesor la Universitatea din Iena și director al seminarului pedagogic. Opere pr.: *Teoria și practica învățământului popular*; *Enciclopedia pedagogică*.

REINACH [renac] **SALOMON** (*1858), arheolog și filolog francez; director al Muzeului de la Saint-Germain, membru al Academiei de inscripțiuni. Op. pr. *Manual de filologie clasică* (1880), *Gramatică latină* (1885), *Epigrafe greacă* (1885), *Originea Artelor* (1892), repertoriul ale *statuilor și vaselor grecești, romane și etrusce* (1897, 1899) și un manual pentru școli (după Gow): *Minerva*, folosit mult și la noi.

REIS EFENDI, om politic turc. A fost dintre cei cari au susținut cererea Românilor în 1822 de a avea domni pămînteni.

RÉJANE = **GABRIELLE RÉJU** (*1836†1920), artistă dramatică franceză. A jucat și în București.

REMBRANDT = **HARMENSZON VAN RYN** (*1606†1669), pictor olandez. Din operele lui mai cunoscute: *Rondul de noapte*, *Lecțiunea de anatomie*.

REMETEA com. rur. jud. Bihor, pe valea Crișului-repede; 7.000 loc. Mine de bauxită și aluminiu.

REMETEA-GERMANĂ, stație c. f. jud. Timiș-Torontal, pe linia Radna—Timișoara.

REMETEA-TIMIȘANĂ, stație c. f. jud. Timiș-Torontal, pe linia principală între Lugoj și Timișoara.

REMINGTON PHLO (*1816†1889), inginer american. A inventat pușca ce-i poartă numele și mașina de scris.

RENAN ERNEST (*1823†1892), istoric francez. Învăță în seminarium teologic, dar îl părăsi pentru studiile științifice. Profesor la Collège de France (1862), membru al Academiei Franceze (1879). Op. pr. *Viața lui Iisus* (1863), tradusă în diverse limbi (rom. de B. Marian, 1918; de Nic. Damian, 1921). Din alte scrieri ale lui s'a tradus puțin: *Omul și Universul* și *Pagini alese de N. Pandele* (Bibl. „Minerva”).

RENAȘTEREA, mișcarea artistică, literară și filozofică începută în Italia prin sec. XIV și dezvoltată pînă în sec. XVI, caracterizată prin întoarcerea la spiritul clasicismului elin și latin.

Rembrandt.

Ernest Renan.

RENI, com. urb. în jud. Ismail, plasa Reni; 13.878 loc. St. c. f. pe linia Galați—Tighina—Chișinău.

RENI = **GUIDO**.

RENOIR [rônoar] **PIERRE AUGUSTE** (*1841†1919), pictor francez. Unul din principalii reprezentanți ai impresionismului.

RENOUVIER [rônuvie] **CHARLES** (*1815†1903) filozof francez. A întemeiat criticismul în Franța.

REPEDEA = **RÂPEDEA**.

REPEY [rôpe] **LUIGEN**, profesor francez la Academia Mihăileană din Iași pe la 1835—40. Avem de la el *discursul solemn* pronunțat la examen (1836), un manual didactic (*Les rudiments de l'histoire à l'usage de la jeunesse moldo-valaque*) și un volum de poezii (*Pâquerettes...* 1840).

REPTA VLADIMIR (*1841†1926), mitropolit al Bucovinei. După studii la München, Bonn și Zürich, deveni profesor la seminarium clerical din Cernăuți (1872), la Institutul de studii teologice (1873), la noua Facultate teologică (1875); de mai multe ori decan și rector al Universității, inspector școlar; călugăr (1875), ieromonah (1885), arhimandrit (1890), vicar general (1896), episcop de Râdăuți (1898), mitropolit al Bucovinei și Dalmatiei (1902). Retras în 1924. Membru onorar al Academiei Române (1919).

RESTAURAȚIUNEA, aducerea la tronul Franței a dinastiei Bourbonilor, după căderea lui Napoleon I (1814, 1815) pînă la 1830.

REȘCA, com. rur. jud. Romanați, plasa Oltul-de-jos. Are o biserică, Sf. Nicolae, din 1781.

REȘID PASA, om politic turc. A fost vizir; pe la 1852 a fost disgrățiat, apoi a fost ministru de externe în momentele în cari Turcia a rupt relațiile cu Rusia, începîndu-se astfel războiul Crimeei. Amic bun cu Ion Ghica, l-a decis să primească a se duce ca guvernator în insula Samos, făgăduindu-i sprijinul Turciei pentru realizarea dorințelor Principatelor.

REȘINARI = **RĂȘINARI**.

REȘIȚA (sau **RECIȚA**), com. urb. jud. Caraș, plasa Reșița; 14.159 loc. Se compune din două comune: **R.-ROMÂNĂ** și **R.-MONTANĂ**. Așezată pe riul Berzava. Stație c. f. capul liniei de la Timișoara. sînt 3 gări. Pe la 1740 erau aci niște uzini de fier particulare, cari au fost luate de Stat pe la 1767 și în 1771 s'au inaugurat noile construcții după ordinele împărătesei Maria Tereza. Instalațiunile se perfecționează neconținut cu fabrică de arme, poduri metalice, vagoane, locomotive, etc. În împrejurimile Reșiței se află localități miniere: Stelardorfi-Anina, Oravița, Ciclova, ș. a. Aci se găsesc cărbuni, fier, aur, argint, cupru. În multe părți sînt instalațiuni mari pentru exploatare. Toate acestea sînt proprietatea unei societăți (numită *Reșița*), care posedă și întinse păduri, vii, etc.

REȚEAȚUL, masiv muntos și pisc în Carpați, în munții Făgărașului. Piscul propriu zis are 2.477 m. înălțime.

RETIVOIU, munte în jud. Prahova; 1.718 m. altitudine.

REUCHLIN JOHAN (*1455†1522), savant german, unul din promotorii renasterii studiilor clasice. Publică studii asupra limbii ebraice, cari fură scoțite ca eretice și au procese, cași pentru alte căcote ale lui. Op. pr. *Vocabular pe scurt*, *Scrierile oamenilor vestiți*, *Oglindă pentru ochi*.

REUNION, insulă în marea Indiei; suprafața 2.500 km. p.; 173.000 loc. Colonie franceză. Capitala *St.-Denis*.

REUNIUNEA FEMEILOR ROMÂNE DIN BRAȘOV, întemeiată în 1850, pentru ajutorarea fetelor orfane și p. înființarea de școale. Inițiatorea a fost *Maria Nicolau*.

REUNIUNEA FEMEILOR ROMÂNE DIN SIBU, întemeiată în 1880, pentru întreținerea de școaleși p. desvoltarea industriei casnice. Inițiatorea a fost *Maria P. Cosma*.

REUSS, principat în Germania, despărțit în două: *R. vechiu*, 316 km. p., 72.612 loc., cap. *Greiz*, 39.000 loc.; *R. nou*, 286 km. p., 156.765 loc.,

capitala Gera, 83.000 loc. Astăzi fac parte din statul Turingia.

REVIȚA, com. rur. jud. Ialomița, plasa Rovine; 3.108 loc. Circumscripție com. cu 7 sate (1929).

REVISTA AGRICOLĂ, organ al proprietarilor, arendașilor și al cultivatorilor în genere, a apărut în Craiova între 1883—1902, sub conducerea lui I. Pășăreanu, S. P. Radianu ș. a.

REVISTA ARMATEI, organ de specialitate, a apărut în București din 1883 până în 1914.

REVISTA ARTILERIEI, organ de specialitate, apare în București din 1887. Acum e director Generalul Referendaru.

REVISTA CONTIMPORANĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ, a apărut în București în 1876, continuând *Revista contemporană* (1873—76) și *Revista literară și științifică* (1876). Polemiza cu „Convorbirile literare”.

REVISTA DE CHIRURGIE, apare în București din 1897. Director la întemeiere *Toma Ionescu*. Acum: dr. I. Bălăcescu și dr. N. Gheorghiu.

REVISTA DE MEDICINĂ VETERINARĂ, apare în București din 1888 ca organ al Societății medicilor veterinari.

REVISTA GENERALĂ A ÎNVĂȚĂMÎNTULUI, întemeiată de Spiru Haret, apare în București din 1905.

REVISTA INFANTERIEI, apare în București din 1897. Azi director G-ral V. Economu.

REVISTA NOUĂ, revistă literară sub direcția lui B. P. Hasdeu, București 1887—1895.

REVISTA PĂDURILOR, organ al Soc. „Progresul silvic”, apare în București din 1886.

REVISTA PENTRU ISTORIE, ARHEOLOGIE ȘI FILOLOGIE, fondată în București de Gr. G. Tocilescu, a apărut de la 1882 până la 1922.

REVISTA ROMÂNĂ, literă, știință, arte, a apărut în București între 1861—63 sub conducerea lui Al. Odobescu.

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ V. Adamachi, apare în Iași de la 1910 condusă de P. Bogdan, I. Borcea, I. Simionescu.

REVOLUȚII vestite în istorie: *revoluția franceză* 1789—1804 (de la intrarea statelor-generale până la proclamarea imperiului); *revoluția din Iulie* 1830 (răsturnarea Bourbonilor); *revoluția din Februarie* 1848, care proclamă republica; *revoluția engleză* 1648—1649 (răsturnarea și uciderea lui Carol I și instalarea la guvern a lui Cromwell); *revoluția engleză* 1688—1689 (răsturnarea lui Iacob II și aducerea la tron a lui Wilhelm III); *revoluția din Rusia* 1917 (care răstoarnă dinastia Romanov și aduce regimul bolșevic); *revoluția din Germania* 1918 (care răstoarnă dinastia Hohenzollern); *revoluția grecească* din 1821 (care se termină cu independența); *revoluția din Turcia* a junilor Turci din 1908. La noi: *revoluția lui Horia* contra Ungurilor, 1784; *revoluția lui Tudor Vladimirescu* din 1821; *revoluția din Iași*, Martie 1848; *revoluția din București*, Iunie 1848; *revoluția din Transilvania* contra Ungurilor, 1848.

REYMONT WLADISLAW STANISLAW (*1870 †1925), scriitor polon. Premiu Nobel 1924.

REYNOLDS JOSEPH (*1723 †1792), pictor englez. Studii în Italia, cercetări asupra compunerii colorilor; a fost un mare colorist și s'a specializat mai ales în portrete. A fost între întemeietorii *Academiei regale de pictură* (1768), i s'a dat un titlu de noblețe, a adunat o avere importantă.

REZIȚA (sau **RĂZANA**), fost schit de maici în jud. Soroca, întem. în 1779, desființat în 1829.

REZIȚA-TÎRG, com. rur. jud. Orhei, plasa Rezița; 3.688 locuitori. Circumscripție ccm. cu 20 sate.

RHODES [rod's] **CECIL** (*1853 †1902), colonizator englez. Îmbogățit prin minele de diamant din Kimberley (Africa de Sud), fu promotorul ideii imperialiste engleze pentru acele regiuni africane. Prim ministru al Coloniei Capului, lucra în acest sens și propuse facerea liniei ferate de la Cairo la Capul Bunei Speranțe. El provocă războiul Angliei cu Burii și avu satisfacția să-i vază

învinși. În cinstea lui s'a dat numele de *Rhodesia* unui teritoriu din Zambezia (H. Africa), supr. 1.604.480 km. p. și 1.600.000 loc. capit. *Boulouwayo*.

RIBOT [ribo] **ALEXANDRE** (*1842 †1923), om politic francez, șeful partidului republican-conservator; președinte de consiliu 1893, puse la cale alianța cu Rusia; idem 1895, porni expediția în Madagascar.

RIBOT ARMAND (*1839 †1916), filozof francez. Se ocupă mai ales de psihologie și, afară de traduceri (*Spencer*) și studii asupra diferiților filozofi (*Schopenhauer*), publică: *Maladiile memoriei* (1881), *Maladiile voinei* (1883), *Maladiile personalității* (1885), *Psihologia atenției* (1888), ș. a. Lui se datorește *legea degenerării memoriei*.

RICARDO DAVID (*1772 †1823), economist englez; a formulat teoria valorii, a *salariului natural*, a *rentei funciare*.

RICHARD [rișar] **HENRI**, ofițer francez din trupele venite la noi în timpul marelui războiu, căzut pe frontul român.

RICHARDSON [ricerds'n] **SAMUEL** (*1689 †1761), romancier englez. Op. pr. *Pamela*, *Clarisse Harlowe* (1748), cea mai însemnată.

RICHÉLIEU [rișliu], **ARMAND DU PLESSIS**, cardinal de (*1585 †1642), om politic francez. Prim-ministru al lui Ludovic al XIV-lea (din 1624); a întărit catolicismul, ruinând pe protestanți, a slăbit puterea Austriei, a stabilit absolutismul regelui, a umilit pe nobili, a făcut reforme în finanțe și în legi, a încurajat artele și literaturile și a înființat Academia franceză.

Richelieu.

RICHÉPIN [rișpe] **JEAN** (*1849 †1926), poet francez. Debută prin *Cântarea calicilor* (*Chanson des gueux*, 1876) și fu osîndit la o lună închisoare din cauza unor versuri licențioase. Temperament violent și dezordonat, impresionează prin puterea invenției și prin înfățișarea anomaliilor psihologice. Traduceri românești prin diferite reviste și ziare (Convorbiri literare, 1884, România, 1899, Literatorul, 1893, Lumea nouă literară, 1895, Revista literară, 1896, Conv. lit., 1916) de V. Pogor, Gh. Adamescu, Cinc. Pavelescu, N. Tînc, D. Nanu ș. a.; iar în volume: *Povestire din lumea nouă* (de B. Marian); *Milioanele* (de A. B. Luca); *Morți bizare* (de D. Botez); *Steaua* (de R. Rosetti, 1896); *Taina fatală* (de Sonia Vladimir, 1925); *Martira* (de M. Codreanu, 1907); *Desfrînata* (de N. Apostolescu); *Cezar Borgă* (de B. Marian). Membru al Academiei franceze. A vizitat țara noastră și a ținut conferințe.

Richépin.

RICHET [rișe] **CHARLES** (*1850), fiziolog francez. Profesor la Universitatea din Paris, membru al Academiei franceze. Premiul Nobel, 1913. Membru onorar al Academiei Române (1926). Cităm din operele sale: *Physiologie des muscles et des nerfs*, 1882, *L'homme et l'intelligence*, 1887, *Physiologie générale*, 1891, *Dictionnaire de physiologie*, 1895. Trad. rom. *Omul stupid* (de Vl. Streinu), *Știința metapsihică* (de M. Drăgănescu și P. Mușoiu).

RICHTER JEAN PAUL (*1763 †1825), scriitor german. Influențat de Rousseau și avînd mult de luptat în viață, el își făcu o atitudine de dispreț ironic față de realitatea vieții. Op. pr. *Hesperus*, *Quintus Fixlein*.

RIEGLER EMIL (*1854 †1929), fost profesor de chimie organică la Facultatea de medicină din Iași (1886). Membru corespondent al Academiei Române (1904). A lăsat Academiei un fond pentru premii.

RIENZI NICOLA (*1313 †1354), om politic ita-

lian. Scăpînd Roma de tirania nobililor, deveni *tribun*, dar nu putu păstra autoritatea ce i se încredințase, deveni la rîndu-i tiran, fu răsturnat și omorît. Viața lui a servit ca subiect multor opere poetice și muzicale.

RIFANI, locuitori în Maroc, în preajma munților Rif.

RIG-VEDA, una din cărțile sfinte din vechia Indie; cuprinde mitologia și cosmogonia brahmanică.

RIGA, golf în marea Baltică.

RIGAS CONSTANTIN (*ca. 1757 †ca. 1798), poet grec. Venit în Țara-Românească, a fost secretar al boerului Brîncoveanu; apoi, prieten cu Mavrogheni, fu numit guvernator la Craiova. Fu unul din inițiatorii Eteriei, scrisse imnuri patriotice, fu prins de Turci și ucis (după unii) la Belgrad. O colecție de imnuri și ode (grecești), sub numele de *Riga Velestentz*, s'a publicat în Iași în 1814.

RIGHI, munte în Elveția (cantonul Schwyz și Lucerna); înalt. 1800 m.

RIGNANO EUGENIO (*1870 †1930), filozof și naturalist italian. Profesor la Milano, a publicat studii despre transmiterea caracterelor dobîndite, psihologia raționamentului, memoria biologică, sfîrșitul omului. A fost membru corespondent al Academiei de științe morale din Paris și al Academiei din Madrid. Cunoștea Țara noastră și era un convins filoromân.

RIGOLBOȘ (RIGOLBOCHE) MARGUERITE BEDEL, dansatoare excentrică, vestită pe la 1855—1860. De ea vorbește cu admirație naivă Coana Chirița în monologul lui Alecsandri: *Chirița la Paris*.

RIGOLETTO, operă în 4 acte de Verdi, libret de Piave (1851), după drama lui V. Hugo *Le roi s'amuse*, cîntată de multe ori pe scenele din România.

RICHARD INIMA DE LEU (*1157 †1199), regele Angliei de la 1189; participă la cruciada a treia.

RILKE RAINER MARIA (*1875 †1927), scriitor ceh. Născut în Praga, a trăit în Rusia, unde a scris unele opere ale sale, și în Elveția, unde a și murit. Poet mistic, pătruns de credința creștină. Trad. rom. *Povestiri despre bunul Dumnezeu* (de Nichifor Crainic).

RIMINI, oraș în Italia (Umbria); 50.852 loc.; port la Marea Adriatică.

RIN (RHEIN), fluviu în Europa, lung. 1.225 km., izvorăște în muntele St. Gothard (Elveția), trece prin lacul Constanța și după ce iese are o măreață cascadă (Schaffhausen), străbate Germania, trecînd pe lîngă și prin multe orașe, apoi udă Olanda și se varsă în Marea Nordului prin mai multe brațe, formînd o mare deltă.

RIO DE JANEIRO [riu de jâneiru], oraș cap. Braziliei, la Oceanul Atlantic; 1.157.873 loc.

RIO NEGRO, rîu în America, afluent al Amazonului; 2.299 km. lung.

RIPERT e., jurist francez. E profesor la facultatea de drept din Paris. A vizitat Țara noastră în 1930 și a ținut conferințe în București și Cluj.

RISIPIȚI, com. rur. jud. Dolj, plasa Plenița; 4.739 loc. După legea 1929, sat circ. com. Caraula.

RISTICI IOVAN (*1831 †1899), om politic srb. A avut rol important sub domnia Principilor Miloș, Mihail și Milan Obrenovici; a obținut de la Poartă retragerea trupelor turcești din cetățile sîrbești (ceea ce România obținuse în 1829); a fost membru în consiliul de regență în timpul minorității lui Milan și a fiului acestuia Alexandru; a condus afacerile statului în timpul războiului nefericit contra Turcilor în 1876; a susținut în fața congresului din Berlin interesele țării sale și a avut dureră să vadă Bosnia și Herțegovina puse sub administrația Austriei. S'a retras din politică chiar în momentul în care regele Alexandru a făcut lovitura de stat în 1893. A publicat lucrări asupra istoriei contemporane a Serbiei.

RISTORI ADELAIDE (*1821 †1906), tragediană italiană.

RIVERA PRIMO DE (†1930), general spaniol și om politic. În urma unei mișcări militare, a devenit președinte de consiliu în 1923 și a guvernat

Țara fără constituție și fără parlament. S'a retras în 1930 și a plecat la Paris, unde a murit.

RIVIERA, nume dat coastei golfului de Genova (Italia), de la Spezzia până la Nisa.

RIZO EMANUEL ANTON, medic de origine greacă, stabilit în București. Era doctor de la Padova (1795). A publicat la Paris u. studiu asupra doctrinei lui Brown, dedicat domnitorului Alex. Ipsilanti (1797).

RIZU NERUȘO IACOB, scriitor grec, născut la Constantiopol, a venit în 1799 în Moldova în serviciul lui Constantin Ipsilanti, apoi a rămas cu Alexandru Suțu la 1801 și sub alți domnitori, fiind sau reprezentant la Poartă sau înalt funcționar în țară. După 1821 s'a refugiat în Geneva, unde a fost profesor. A scris o carte despre eterie.

RİFOV, sat în jud. Prahova. Are o biserică zidită în 1724 de Chivu Căplescu.

RİIOASA, com. rur în jud. Teleorman, plasa Turnu; 2.497 loc. Sat vechiu, îl găsim într-o listă din timpul lui Constantin Mavrocordat. După legea 1929, sat circ. com. Olteanca.

RİMNA, prâu, izvorăște în jud. Rîmnicul-Sărat, trece în jud. Putna și se varsă în rîul Putna.

RİMNIC (EPISCOPIA) cu titlul: *Episcopia Rîmnicului Noul Severin*, înființată în 1496 de Radu cel-Mare, ca continuare a Episcopiei Severinului. Cuprinde jud. Mehedinți, Gorj, Dolj, Vlcea, Romanat, cu reședința în orașul Rîmnicul-Vlci.

Lista episcopilor (după monografia specială): *Ilarion I*; *Ioasaf*; *Iosif I*; *Prohor*; *Grigorie I*; *Sava*; *Onufrie*; *Mihail I*; *Daniel*; *Luca*; *Grigorie II*; *Leontie*, ca. 1530; *Paisie*, ca. 1535; *Mihail II*, ca. 1577; *Efrem I*, ca. 1591; *Teofil I*, ca. 1593; *Efrem II*, ca. 1606; *Teofil II*, ca. 1619—ca. 1636; *Ignatie I*, 1637—ca. 1653; *Dionisie*, ca. 1654—ca. 1656; *Ignatie II*, ca. 1659—ca. 1667; *Serafim*, 1668—?.; *Varlaam*, ca. 1671—ca. 1672; *Ștefan*, 1673—1693; *Ilarion II*, 1693—1705; *Antim Ivi-reamul*, 1705—1708; *Damaschin*, 1708—1725; *Ștefan II*, 1726—1727; *Inochentie*, 1728—1735; *Clement*, 1737—1749; *Grigorie*, 1749—1764; *Par-entie*, 1764—ca. 1771; *Chesarie*, 1773—1780; *Filaret*, 1780—1792; *Nectarie*, 1792—1813; *Galaction*, 1813—1824; *Neofit*, 1824—1840 (între 1829—1840 a condus provizoriu și Mitropolia Ungro-Vla-hiei); *Arhiereu Nifon* (provizoriu), 1840—1850; *Calinic*, 1850—1865; *Atanasie I*, 1865; *Arhimandrit Inochentie* (provizoriu), 1865—1873; *Atanasie I*, 1873—1880; *Arhiereu Teodorit* (provizoriu), 1880; *Iosif II*, 1880—1886; *Ghenadie*, 1886—1898; *Atanasie II*, 1898—1909; *Sofronie Vul-pescu*, 1912; *Antim Petrescu*, 1918, *Vartolomeiu Stănescu*, 1921.

RİMNIC-DERE, prâu în jud. Tulcea, se varsă în prâuul Casimcea.

RİMNICEANU GRIGORE (*1845 †1915), medic român. Profesor de chirurgie la Facultatea de medicină din București (1880); membru corespondent al Academiei Române (1890).

RİMNICEANU MIHAIL (*1852 †1915), inginer român. Profesor la școala de poduri și șosele. sub-director al căilor ferate române. A lucrat, între altele, linia ferată de la Rîmnicul-Vlci la Rîul-Vadului și Brlad-Vasluiu-Iași. A fost profesor de căi ferate la Școala de Poduri și Șosele. Membru corespondent al Academiei Române (1904).

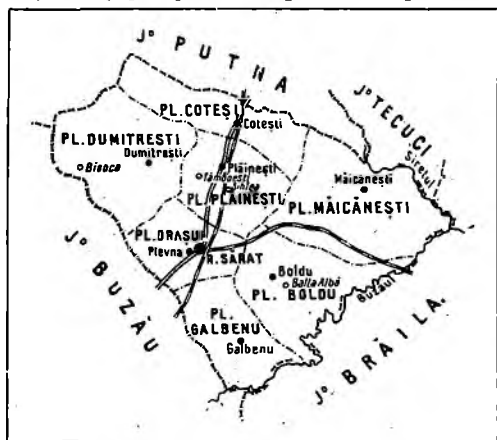
RİMNICEANU NAUM — NAUM.

RİMNICEANU VICTOR (*1856), jurist român. Magistrat, fost prim-președinte al Inaltei Curți de Casație și Justiție. E membru onorar al Academiei Române (1923).

RİMNICUL-SĂRAT, rîu afl. al Siretului pe dreapta. Izvorăște în jud. Buzău, udă jud. Rîmnice, trece pe lîngă orașul Rîmnicul-Sărat, udă jud. Putna și Tecuci și se varsă în Siret lîngă satul Fundeni. Lung. ca. 150 km.

RİMNICUL-SĂRAT, jud. în Muntenia; cap. *Rîmnicul-Sărat*; 3.324 km. p., 173.668 loc. (1915); are 7 plăși, 1 com. urb. și 103 com. rur. (1926); face parte din circ. Curții-de-apel din Galați; ar

8 școli primare urbane și 498 rurale; 12 cooperative de aprovizionare și consum cu cap. 2.572.269 lei și 2 coop. p. exploatare de păduri cu cap. 213.000

Harta jud. Rîmnicul-Sarat (legea 1925).

lei (1925); 149 biserici și 4 mănăstiri; ține de eparhia episc. Buzău.

RÎMNICUL-SĂRAT, com. urb. cap. jud. *Rîmnicul-Sarat*; 15.000 loc. Stație c. f. pe linia principală București—Cernăuți. Mai multe biserici. Între cari: biserica *Domnească*, zidită de Ștefan-cel-Mare la 1474, după războiul cu Radu-cel-Frumos; bis. *Adormirea*, zidită de Constantin Brîncoveanu și Spătarul Mihail Cantacuzino în 1697; bis. *Sf. Toma*, zidită de Dumitrașcu Bagdat în 1753. Are liceu, șc. secundară de fete, șc. profesională, șc. de meserii, jud. Rîmnicul-Sarat. Șc. de agricultură. În apropiere de o. aș. s'a dat, în zilele de 22—27 Decembrie 1916, una din cele mai mari lupte din epoca retragerii armatelor române. Germanii au atacat aici cu toate trupele lor dela munți și au silit să dea înapoi frontul românesc.

Stema

RÎMNICUL-VÎLCII, com. urb. cap. jud. Vilcea; 19.000 loc.; stație c. f. linia Piatra-Olt—Sibiu. Oraș vechiu. E pomenit în 1290. Are o catedrală și 7 biserici. Episcopia e zidită pe la 1504. dar a ars și s'a refăcut mai târziu. Biserica actuală e zidită în 1856, biserica bolniței e zidită în 1745. Are liceu de băieți, școală secundară de fete, școală de meserii.

RIPA, stație c. f. jud. Bihor, între Holod și Ciurmeghiul-Nou.

RÎSCA ☉ măn. călugări jud. Fălțiceni (fost Suceava, azi Baia), zidită (după o inscripție) de Petru Rareș în 1540 sau (după Cronica lui Ureche) de Macarie episcopul de Roman (mort în 1558 și îngropat acolo). După cercetările Arh. Narcis Crețulescu, este continuarea unei măn. mai vechi ce se numea *Bogdănești*, zidită de un Bogdan Vodă pe la 1350. Numele actual vine de la pîraul *Rîșca*. ☿ ☉ pîrau în același județ. Se varsă în riul Moldova. ☿ ☉ fost schit de monahi în jud. Orhei, cu o biserică din 1776. Desființat.

RÎSCOVA, sat în jud. Orhei, plasa Isacova; 3.969 loc. După legea 1929, circ. com. Perescina.

RÎȘNOV, com. rur. jud. Brașov, plasa Birsa-de-Sus; 5.332 loc. Stațiune climaterică. Stație c. f. între Brașov și Zîrnești.

RÎȘNOVA, stațiune balneară jud. Prahova, com. Predeal; 1.050 m. alt.; ape descoperite în 1859 de dr. Davila.

RIUL DOAMNEI, rîu afl. al Argeșului pe stînga, se varsă aproape de Pitești.

RIUL VADULUI, st. c. f. jud. Vilcea, linia Piatra-O.—Sibiu.

RÎUREANU IOAN M. (*1832†1904), profesor și scriitor român. A fost director de internat în București și a publicat numeroase cărți pentru copii și adolescenți, începînd din 1859, multe din ele traduse sau adaptate după scriitori streini (*Bunele exemple, Familia creștină, Ouidle Paștilor, Emigranții la Brazilia, Cristofor Columb, Rosa de Tanneburg*, etc.), toate apărute în numeroase edițiuni. Casa Școalelor a început să le retipărească.

RÎURENI, com. rur. jud. Vilcea. St. c. f. linia Piatra-O.—Rîmnicul-V.—Sibiu. De aci pornește și o linie secundară la Ocnița.

ROATA-CĂTUNU, sat jud. Vlasca, plasa Neajlov; 2.550 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Mirșa.

ROBERT II CUCERNICUL (*ca. 970†1031), rege al Franței 996—1031. A avut domnie agitată și la murit mîhnit, după ce văzuse ridicîndu-se contra sa pe doi din fiii săi.

ROBERT I zis **DIABOLUL** (†1035), duce al Normandiei. A ridicat prestigiul țării sale prin lupte victorioase; a întreprins un pelerinaj la Ierusalim dar la întoarcere a murit pe drum.

ROBERTSON WILLIAM (*1721†1793), istoric englez. A fost pastor presbiterian, rector al Universității din Edimburg, membru al societăților de învățăți. Opere pr.: *Istoria Scoției*, 1759; *Istoria împăratului Carol V*, 1769.

ROBESCU CONSTANTIN F. (*1839†1919), profesor român și om politic. A predat științele naturale la liceul Mateiu Basarab din București; a fost deputat în multe rînduri (prima dată în 1870), director general al poștelor, consilier comunal, ajutor de primar, primar al Capitalei (1896), viceprezident al Camerei (1901) și din nou primar (1902). A fost membru corespondent al Academiei Române (1871).

ROBESPIÈRE MAXIMILIAN (*1758†1794), om politic francez. A fost unul din conducătorii marii revoluții. Au fost momente în cari el a avut cuvîntul hotărîtor și mulți l-au acuzat că vrea să devie dictator. A trimis sau a lăsat să fie trimiși la moarte pe mulți revoluționari tovarăși de luptă și unii amici ai lui, Danton în primul rînd; dar s'a format în contra lui o coaliție care l-a acuzat și l-a ghilotinat.

ROBINSON CRUSOE [cruso], eroul romanului celebru al lui *Defoe* (— acest cuv.). A trăit singur într-o insulă pustie. Inspirat din întîmplarea marinărului *Selkirk* (†1721), care a trăit 5 ani (din 1704) în insula Juan Fernandez.

ROBOAIA, schit în jud. Argeș. Zidit din vechime (nu se știe cînd), dar refăcut de episcopia de Argeș, căreia îi servă de metoh.

ROCHDALE [rocdel], oraș în Anglia; 90.807 loc. Celebru prin înființarea *societății cooperative* de consum în 1844 de către lucrătorii de acolo.

ROCHE [roș] (**DE LA**), Francez emigrat în țările române. A fost secretar al mai multor domnitori și al lui Nicolae Caragea, care-l întrebuițează pentru a supraveghea cele ce se petrec la granițele austriace ca să dea de știre Porței.

ROCHELLE [roșel], oraș în Franța, port la Oceanul Atlantic. Monumente interesante din sec. xvi și urm. Fiind un centru protestant, a avut să susție lupte cu puterea centrală; acestea au servit de subiect unor opere literare cunoscute și în alte țări.

ROCKEFELLER JOHN (*1839), financiar american. A reușit să aibă în mîna sa întreaga industrie a petrolului, înființînd în 1870 *Standard Oil Company*, care deveni trust (din 1882). A cîștigat avere mare, a fondat așezăminte culturale cari-i poartă numele, întrecări și un institut pentru cercetări medicale. Mulți medici români au făcut studii în străinătate din fondul R.

John Rockefeller.

ROD EDUARD (*1857†1910), romancier elvețian. Profesor în Geneva de istoria literaturii.

RÎM-
ROD

ROD- ROM Trad. rom.: *Iertarea* (de D. Nanu), *Sofia ideală* (de Marin I. Mantu).

RODENBACH GEORGES (*1855 †1898), poet belgian. Stabilît în Paris (1887), a publicat multe volume. Cea mai cunoscută operă e *Bruges la morte*. S'a tradus puțin rom. în reviste (Conversări critice, 1907, de G. Duma), iar în vol. *În exil*, roman (de I. Gr. Periețeanu, 1925) și o năvelă *Mutarea*.

RODIN AUGUSTE (*1840 †1917), sculptor francez. A învît mijloacele de execuție prin procedeul original de a lucra din blocul de piatră numai atît cît trebuie ca să reiasă ideea pe care voește s'o exprime, lăsînd restul numai indicat sau chiar neatinș. Opere pr. *Vîrsta de bronz* (1877), *Balzac, Poarta Infernului*.

RODNA, com. rur. jud. Năsăud, plasa Singior- giu-Băi; 4.616 loc. mine: plumb amestecat cu argint și aur. Mine de pîrit. **RODNA-VECHE**, stație c. f. în apropiere; cap liniei laterale dela Beclean.

RODOS (RHODOS sau RODI), insulă în M. Egee; 1.404 km. p., 41.600 l. Cap. *Rodos*. Apartine Italiei.

ROENTGEN WILHELM CONRAD (*1845 †1923), fizician german. A fost profesor la Strasburg, la Giessen, la Würzburg; apoi director al unui institut special la München și la Berlin. Celebru prin descoperirea razelor zise x sau ale lui R. Ele străbat diferite corpuri opace; prin ajutorul lor s'a creat *radioscopia* și *radiografia* și specialitatea medicală *radioterapia*.

W. Roentgen.

ROGER [roge] **NOELLE**, numele literar al d-nei *Pittard*, scriitoare elvețiană. A publicat nuvele cu subiecte din țara noastră.

ROGOJENI, stație c. f. jud. Sorocea, pe linia laterală Bălți—Mateuți.

ROGOZ, schit jud. Rîmnîc-Sărat, fundat la 1825 de Constantin G. Robescu și soția sa.

ROHOZNA, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Prutului; 4.000 loc. După legea 1929, com. suburbană la com. Sadagura.

ROJNITĂ GEORGE, (†1910) profesor de igienă la Facultatea de medicină din Iași (1893).

ROLAND, erou din timpul lui Carol cel Mare, mort într-o luptă cu Bascii, pe cînd se întorceau dintr-o expediție în Spania (778). Închipuirea poporană a făcut din el un erou legendar, nepot al lui Carol, care figurează în numeroase povestiri și cu deosebire în cunoscuta epopee *Chanson de Roland* (sec. xi), în epopeile italiene *Orlando innamorato* de Bolardo, *Orlando furioso* de Ariosto, etc.

ROLAND ROMAN (*1868), romancier și dramaturg francez. Opere pr. *Jean Christophe* în mai multe vol. Premiul Nobel 1915. Trad. rom. *Colas Breugnot* (de Alex. Hodoș, 1923), *Viața lui Beethoven* (de A. de Herz, 1918), *Antoaneta* (de I. Vineu), *Umilă viață eroică* (de? 1924).

ROLLA CONSTANTIN, om politic român din Moldova. A fost membru al comitetului unionist din Iași în 1857.

ROMA, oraș cap. Italiei, 867.000 loc. Clădirea eise datorește, după legendă, lui *Romulus* (—acest cuvînt) și s'a dezvoltat în cursul timpului, devenind capitala republicii și a imperiului roman, a suferit pierderi mari prin invaziunile barbarilor, cari au distrus ori au stricat multe monumente, s'a refăcut în timpurile moderne fiind capitala statului papal și apoi a regatului Italiei.

Istoria romană începe printr-o epocă *legendară*: micul oraș întemeiat de *Romulus* a fost întîlu guvernăat de *regi* (*Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Martius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus*); apoi (cam pe la 510 a. Chr., 224 de la fundarea Romei) a devenit republică, fiind guvernată de doi consuli, aleși pe un an, și de un senat. Constituțiunea aceasta era aristocratică, adică drepturi politice aveau numai *patricienii*, iar *plebeii* erau lipsiți de ele. Se vede că patricienii cam abuzau de situația lor, de aceea plebeii încep a dori, a cere

și apoi a lupta pentru dobîndirea drepturilor. Cu aceste lupte trecem la epoca istorică. Ele se urmează multă vreme, cu succese schimbătoare, dar cu progrese mai mari sau mai mici pentru plebei, pînă în anul 300 a. Chr., cînd plebeii nu mai au nimic de revendicat. În același timp, și mai ales după acest an, Roma își întinde influența în afară, dobîndind o adevărată egemonie față de cetățile italiene din centru și din sud. Această situație provoacă gelozia și teama unei cetăți din Africa, ajunsă la o mare prosperitate materială și la influență politică stăpînind Sicilia și Spania. Cu anul 264 a. Chr. se încep războaiele între *Cartagina* și *Roma* (trei la număr, terminate fiecare cu victoria Romei, iar cel de al treilea cu chiar distrugerea cetății, 146 a. Chr.). De acum Roma nu mai are rival; puterea se întinde afară din Italia: în Spania, în Nordul Africei, apoi cu încetul în Grecia, în Bizanț și în Egipt, în peninsula balcanică, în Asia mică și pe de altă parte în Gallia și în N. Europei pînă în Germania și în Britania. Aceste mari succese militare excită mari ambițiuni ale generalilor, rivalități și chiar lupte între ei. Ultimul secol a. Chr. este epoca luptelor interne și a celor două *triumvirate*. De minune este faptul că în această vreme puterea romană în afară de Italia nu a slăbit deloc, din contra, după schimbările politice începute cu Octavian August (cu păstrarea formelor și numirilor republicane), stăpînirea *imperiului* devine și mai întinsă, ba se vede chiar urmărit un sistem de *romanizare* a provinciilor supuse, care în multe din ele a reușit pe deplin. Paralel cu dezvoltarea politică se produce și o însemnată propagare culturală și artistică. Roma și alte orașe se împodobesc cu mari construcții, ale căror ruine există și astăzi. Primii împărați sînt din familia lui *Octavian: Tiberiu, Caligula, Claudiu, Neron*, ucis în anul 68 (p. Chr.), apoi este proclamat *Galba*, împotriva căruia se ridică legiunile din provincie și nu rareori în diferitele puncte ale imperiului se proclamă diferite împărați în persoana generalilor și rămîne efectiv cel ce triumfă în luptă; apoi urmează sistemul adopțiunii și în fine sistemul unei împărțiri a imperiului între doi sau trei. Astfel vedem o perioadă turbure după uciderea lui *Galba* și proclamarea lui *Othon* și a lui *Vitellius*; dar *Vespasian* (69) stabilește așa zisa dinastie a Flaviilor cu *Titus, Domitian*, după care urmează *Nerva*, care adoptă pe *Traian*, acesta pe *Adrian*; apoi Antoninii: *Antonin, Marcu Aureliu, Commodus*; după el turburări, potolite prin puterea unui împărat de origine africană numit *Septimiu Sever*. Fiul său *Caracalla* (212) întinse dreptul de cetățenie romană la toți locuitorii imperiului. Iarși turburări și asasinat, și în acest timp se distinseser: *Alexandru Sever, Filip Arabul* (care celebră prin mari serbări mileniul Romei), *Decius* (care începu persecuțiile sistematice contra creștinilor), *Claudiu* (268) (care învinse pe barbarii ce începuse a pătrunde în imperiu), *Dioclețian* (care nu mai considera Roma ca unică rezidență imperială și dete o nouă organizație a provinciilor). După el numărul împăraților se mărește, dar se produc lupte între ei, ceea ce slăbește puterea de rezistență a statului față de năvălirile barbare; numai mîna sigură a lui *Constantin* (306—337), introducătorul creștinismului ca religie oficială, oprește această alunecare. Cîrînd *Teodosiu* împărți imperiul între fiii săi (*Arcadiu, Orientul; Onoriu, Occidentul*). Viața următoare a acestui *imperiului de Occident* este o continuă luptă cu barbarii pînă în 476, cînd Odoacru, regele Herulilor, de-tronează pe împărat și trimite la Constantinopol însemnele imperiale.

În evul mediu și în timpurile moderne Roma a mai avut epoci de strălucire și s'a împodobi cu multe monumente, între cari Castelul *Sant-Angelo*, basilica *Sf. Petru* s. a.

ROMAGNOSI GIOVANNI (*1761 †1835), savant italian, observă pentru prima dată deviațiunea acului magnetic prin acțiunea electricității.

ROM-
ROM

Harta jud. Roman (legea 1925).

la Paris în aceeași vreme cu Ion Ghica și luase parte la mișcarea din Iași. Exilat la Brusa după 1848, a murit la Constantinopol și a fost înmormântat acolo. Atunci V. Alecsandri a scris o poezie (publicată în grupa *Suvenire*).

ROMAN, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 18 Noiembrie. A trăit pe timpul împăratului Maximian și, făcînd propagandă contra închinării la idoli, a fost chinuit, tăindu-i-se limba, și apoi fu ucis.

Stema
jud. Roman.

ROMAN, județ în Moldova; cap. *Roman*; 1.880 km. p., 132.388 loc. (1915); are 4 plăș., 1 com. urb. și 52 com. rur. (1926); face parte din circ. Cursii de apel din Iași; are 7 școli primare urbane și 181 rurale (1929); 21 cooperative de aprovizionare i desfășurare cu cap. 1.300.916 lei și 14 coop. p. exploatare de păduri cu cap. 974.220 lei (1925); 122 biserici și 1 mănăstire; ține de eparhia episc. de Roman.

ROMAN, com. urb., cap. jud. *Roman*; 25.000 loc. Stație c. f. linia principală București—Cernăuți. Între biserici, mai însemnate: *Catedrala*, zidită între 1542 și 1550 începută de Petru Rareș și terminată de fiul său Iliș; *Precistia*, zidită la 1569 de Doamna Ruxanda, fiica lui Petru Rareș și soția lui Alexandru Lăpusneanu; *Bis. Albă*, zidită la 1695 de Spătarul Vasile Cantacuzino; *Bis. Armenească* e zidită în 1609. Orașula fost poate întemeiat de Roman Vodă, care vorbește despre el într-un document din 1392. Are liceu, școală, secundară de fete, șc. normală, șc. de meserii, șc. de agricultură.

ROMANULUI (EPISCOPIA), întemeiată (după Grig. Ureche) de Alexandru cel Bun. Iată lista episcopilor (după Melchisedec) cu anul urcării în scaun: *Calist*, 1444; *Visarion*, 1456; *Tarasie* (cu titlul de mitropolit), 1466; *Vasilie*, 1488; *Macarie I*, 1514; *Dorothei*, 1528; *Macarie II*, 1531; *Anastasia I*, 1558; *Georgie I*, ca. 1572; *Eftimie* (?); *Efstatie*, 1577; *Nicanor* (?); *Agaton*, 1584; *Grigorie*, 1595; *Agaton*, a doua oară, 1597; *Anastasia II* Crimca, ca. 1606; *Mitrofan I*, 1612; *Pavel*, 1613; *Atanasie I*, 1616; *Dionisie*, ca. 1630; *Mitrofan II*, ca. 1633; *Venedict*, 1641; *Euloghie*, 1642; *Anastasia III*, 1651; *Sava I*, 1658; *Dosofteiu*, 1659; *Teodosie*, 1672; *Ioan*, ca. 1674; *Sava II*, ca. 1685; *Misail*, ca. 1693; *Laurentie*, 1701; *Pahomie*, 1707;

Sava III, 1714; Georgie II, 1718; Atanasie II, 1724; Daniil, 1730; Atanasie II, a doua oară, 1733; Ghedeon, 1734; Theofil, 1746; Ioanichie, 1747; Leon, 1769; Iacov, 1786; Antonie, 1787; Veniamin Costachi, 1796; Gherasim, 1803; Meletie, 1826; Veniamin Rosei, 1844; Atanasie III, 1865; Isaia Nicol, 1868; Melchisedec, 1879; Inochentie Motișu, 1892; Ieronim Ionescu, 1895; Ioanțchite Floru, 1897; Gherasim Saftirin, 1900; Teodoste Atanasie, 1912; Lucian Trileanu, 1923.

ROMAN, unul din primii donmtori al Moldovei (ca. 1391—94). Era frate cu Petru Muşat. Din căsătoria cu Anastasia, avu 6 copii, între cari şi Alexandru, domnul de mai târziu cu supranume de *cel bun*. A fost răsturnat de fratele său Ştefan şi a mai domnit cîteva luni în 1399—1400.

ROMAN II, domn al Moldovei. A domnit întru în unire cu Ștefan și Petre între 1446—1447 și apoi singur, puțină vreme, 1447—1448. El ucide pe Ștefan, unchiul său și ucigașul tatălui său Ilie; dar este alungat de armata trimisă de Ioan Huniade și moare în Polonia.

ROMAN ALEXANDRU (*1826 †1897), publicist român din Transilvania. Membru al Academiei Române de la întemeiere (1866). A fost profesor la Beiuș, la Oradea, translator în Buda, profesor la Universitatea din Pesta (1862); a înființat în Pesta ziarul *Concordia* (1861), apoi *Federatiunea* (1868) și a avut procese de presă, suferind uneori și închisoarea. Multă vreme deputat în parlamentul Ungariei (1865—1888).

Al. Roman.

Al. Roman.

ROMAN IOAN N. (*1866
†1931), avocat și scriitor român. A debutat ca
ziarist la „Tribuna” din Arad; mai târziu a venit
în Iași („Drapelul”) și în București
(„Adevărul”). Stabilindu-se în Con-
stanța, a fost avocat, prefect,
deputat, senator. A publicat și
poezii.

ROMAN IOSIF, avocat și ziarist român în Transilvania. A debutat în publicistică în 1849. În 1866 s'a stabilit în Oradea.

ROMAN RONETTI (* 1853+1908), scriitor român. A publicat o poezie *Radu* (1878) și o dramă *Manasse* (1900), care a dat naștere la multe discuții, fiind pusă chestiunea asimilării Evreilor.

R. Roman.

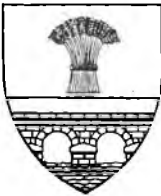

Harta jud. Romanați.

ROMAN VISARION (†1885), scriitor român în Transilvania. A fost membru corespondent al Academiei Române (1877). A publicat calendare pentru popor (*Amicul poporului*) în curs de mai mulți ani și un tratat de *geografie* (tradus).

ROMAN CIOROGARIU, episcop român al Orădiei. Fost profesor la Seminarul teologic-pedagogic din Arad. A publicat articole în diferite reviste. A fost rănit cu ocazia atentatului de la Senat. E membru onorabil al Academiei Române (1921).

ROMANAȚI, jud. în Oltenia; cap. *Caracal*; 3.560 km. p., 264.396 loc. (1915); are 6 plăși. 3 com. urb. și 130 com. rur. (1926); face parte din circ. Curții-de-Apel din Craiova; are 14 școli primare urbane și 207 școli rurale (1929); 53 cooperative de aprovizionare și desfacere cu cap. 2.735.033 lei și 7 coop. pentru exploatarea depădurii cu cap. 796.529 lei (1925); 299 biserici și o mănăstire; ține de eparhia episcopiei Râmnicului.

Stema
jud. Romanați.

ROMANESCU ARISTIZIA (*1854†1918), artistă dramatică română. Societară a Teatrului Național din București. Profesoară la Conservatorul de muzică și declamație din București. A debutat la Iași în 1873, și în 1874 a venit în București. Dintre rolurile mai importante: *Getta* (din „Flintina Blanduziei”), *Ofeția* (din „Hamlet”), *Clara* (din „Mindrie și Amor”), *Tonon* (din „Scnteia”), *Desdemona* (din „Otel”), *Iulia* (din „Ovidiu”), *Viđra* (din „Răsvan și Vidra”).

ROMANESCU NICOLAE (*1855†1931), om politic român. A fost mult timp deputat, primar al Craiovei, mai târziu senator de drept. A publicat scrieri politice și discursurile sale ținute în Parlament și în diferite întruniri.

ROMANO GIULIO (1492†1545), pictor italian elev al lui Rafael. A lucrat cu el mai multe din frescele vestite din Italia. S'a ocupat și de arhitectură.

ROMANO-CATOLICI, nume dat catolicilor propriu ziși din Austria și Ungaria spre a fi deosebiți de *greco-catolici* = uniți, adică ortodocși uniți cu Roma.

ROMANOV, dinastie care a domnit în Rusia de la 1613 până la 1917.

ROMANUL MIRON (*1828†1898), mitropolit român. Călugărit în 1857, protosingel în 1864, vicar episcopesc (1870), arhimandrit (1871), episcop de Arad (1874), arhiepiscop și mitropolit al Românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria (1874). A fost profesor în Arad, a publicat articole în diferite ziare, a participat la congresele naționale bisericești, a fost deputat dietal. Ca membru în Camera magnatilor, a protestat contra tuturor legilor făcute de Unguri cari loveau în drepturile politice, bisericești sau școlare ale Românilor.

Miron Romanul.

ROMĂNAS, stație c. f. jud. Mureș, lângă Bandul-de-Cîmpie pe linia îngustă Tirgu-Mureș—Iuda.

ROMĂNEȘTI ① com. rur. jud. Dimbovița, plasa Ghergani; 2.171 loc. După legea 1929, sat circ. com. Potlogi. ② com. rur. jud. Tighina, plasa Coghinc; 5.500 loc. Circumscripție com. cu 9 sate (1929). ③ com. rur. jud. Severin plasa Marginea; mine de fier.

ROMĂNI, popor de rasă latină, format din coloniștii aduși de Traian în Dacia și din locuitorii autohtoni.

Nu se poate stabili cu siguranță cari au fost limitele teritoriului pe care s'a dezvoltat poporul român. Traian, învingînd pe Decebal, a distrus

toată organizarea statului dac și a înființat aici o nouă *provincie romană*. Centrul ei se găsea în ținuturile în cari fusese centrul puterii Dacilor (Banatul de azi, Oltenia și Sud-Vestul Transilvaniei) și de aici s'a întins spre Est, Nord și Nord-Vest, în legătură cu ținuturile de la Sudul Dunării, unde erau provincii romane mai vechi. După multe informațiuni, se poate afirma că influența romană se simțea în regatul Dacilor înainte de a se produce războiul și cucerirea. Așa se explică faptul că noua provincie s'a romanizat atât de repede și de temeinic. Din sec. III încep năvălirile Goților de la Nord și forța militară romană nu mai poate apăra provincia, de aceea împăratul Aurelian retrage legiunile din Dacia în Moesia într-o parte care se numi *Dacia aureliană* (pentru ca să nu existe măturie oficială că imperiul a pierdut o provincie bogată). Locuitorii Daciei, părăsiți acum de stăpînirea oficială romană, se împăcară cum putură cu diferitele neamuri barbare năvălitoare, ca oameni fără organizație de apărare; unii barbari creștinați trăiră în pace cu creștinii mai vechi din Dacia, ba chiar se încusăriră cu dinșii, alții au stăpînit și au prădat în trecere spre Apus, dar, deși suferința poporului de baștină a fost mare, influența lor a fost de nimica. După împrăștierea Hunilor, împărații romani începură a se interesa mai de aproape de ținuturile dunărene și făcură construcții în diferite puncte ale peninsulei balcanice și la Nordul Dunării. Astfel nu s'a pierdut legătura între locuitorii romanizați din N. și din S. Venind Slavii și așezîndu-se atît în fosta provincie Dacia cît și în Sudul Dunării și amestecîndu-se cu locuitorii mai vechi s'a păstrat aceeași legătură ca mai înainte, și în epoca aceasta. (sec. VI-IX) a început a se forma un popor nou care avea să fie *poporul român*. Neamurile năvălitoare de mai târziu au fost stăpînitori vremelnici, lăsînd urme în toponimie pămîntului românesc și în vocabularul românesc. Dintre aceștia cei mai însemnați au fost Bulgarii și Ungurii. Cu Ungurii poporul român a avut multe legături după ce aceștia coborîră din Pannonia și pătrunseră în Transilvania și chiar în unele părți ale Moldovei și ale Munteniei. Micile state românești existente au fost unele distruse, altele au fost supuse și de atunci au rămas oarecari drepturi de suzeranitate pînă la târziu, ceea ce a pricinuit adesea lupte între regii Ungurilor și între domnitorii Munteniei, mai ales că aceștia aveau posesiuni și în Transilvania. Bulgarii, pătrunzînd în peninsula balcanică, s'au organizat și au format un stat puternic în luptă cu imperiul bizantin. Înaintînd pînă la Dunăre și chiar trecînd la Nordul ei, au venit în legătură cu Românii de la Nord și de la Sud și, într-un moment greu cînd erau supuși imperiului bizantin, s'au unit cu Românii din Sud și au format cu ei un stat puternic (imperiul româno-bulgar). Din această epocă datează influența lor în întocmirea organizării bisericești a Românilor. Pe la începutul sec. XIV unii din Voevozii români își întinseră stăpînirea asupra altora, căutară a se libera de dominațiunea streină și a dobîndi oare-care neatîrnare.

Astfel se formară cele două principate *Muntenia* și *Moldova*, iar ceilalți Români urnară a trăi în *Transilvania* (=aceste trei cuvinte).

ROMÂNIA, stat în Europa. Se mărginește la N. cu *Cehoslovacia* și cu *Polonia*, de care se desparte mai mult prin fl. Nistru; la E. cu *Rusia* (Ucraina) și cu *Marea Neagră*; la V. cu *Ungaria*, despărțită printr'un hotăr convențional (fixat la conferința de pace după marele război), care trece pe la Apus de Satu-Mare, Oradea și Arad, și cu *Iugoslavia*, de care se desparte printr'o linie convențională care taie Banatul pe la mijloc; la S. cu *Iugoslavia* de la Baziaș pînă la Vidin, și cu *Bulgaria*, de care se desparte prin Dunăre pînă la Turlucaia și printr'o linie convențională (stabilită prin tratatul din București 1913), care merge de la Dunăre pînă la capul Ecrene.

1866	1878	1913	1919	1925	1929
1. Argeș 2. Bacău 3. Bolgrad 4. Botoșani 5. Brăila 6. Buzău 7. Cahul 8. Covurlu 9. Dimbovița 10. Dolj 11. Doroholu 12. Fălciu 13. Gorj 14. Ialomița 15. Iași 16. Ilfov 17. Ismail 18. Mehedinți 19. Muscel 20. Neamț 21. Olt 22. Prahova 23. Putna 24. Râmnic-Sărat 25. Roman 26. Romanați 27. Suceava 28. Tecuci 29. Teleorman 30. Tutova 31. Vaslui 32. Vâlcea 33. Vlasca	1. Argeș 2. Bacău 3. Botoșani 4. Brăila 5. Buzău 6. Constanța 7. Covurlu 8. Dimbovița 9. Dolj 10. Dorohoiu 11. Fălciu 12. Gorj 13. Ialomița 14. Iași 15. Ilfov 16. Mehedinți 17. Muscel 18. Neamț 19. Olt 20. Prahova 21. Putna 22. R.-Sărat 23. Roman 24. Romanați 25. Suceava 26. Tecuci 27. Teleorman 28. Tulcea 29. Tutova 30. Vaslui 31. Vâlcea 32. Vlasca	1. Argeș 2. Bacău 3. Botoșani 4. Brăila 5. Buzău 6. Caliaora 7. Constanța 8. Covurlu 9. Dimbovița 10. Dolj 11. Doroholu 12. Durostor 13. Fălciu 14. Gorj 15. Ialomița 16. Iași 17. Ilfov 18. Mehedinți 19. Muscel 20. Neamț 21. Olt 22. Prahova 23. Putna 24. R.-Sărat 25. Roman 26. Romanați 27. Suceava 28. Tecuci 29. Teleorman 30. Tulcea 31. Tutova 32. Vaslui 33. Vâlcea 34. Vlasca	1. Alba de Jos 2. Arad 3. Argeș 4. Bacău 5. Bălți 6. Bihor 7. Bistrița Năs. 8. Botoșani 9. Brașov 10. Brăila 11. Buzău 12. Cahul 13. Caliaora 14. Caraș-Severin 15. Cernăuți 16. Cetatea Albă 17. Chisinau 18. Cluc 19. Cimpulung 20. Cojocna 21. Constanța 22. Cotman 23. Covurlu 24. Dimbovița 25. Dolj 26. Doroholu 27. Durostor 28. Făgăraș 29. Fălciu 30. Fălciuleni 31. Gorj 32. Gura-Humor 33. Hotin 34. Hunedoara 35. Ialomița 36. Iași 37. Ilfov 38. Ismail 39. Maramureș 40. Mehedinți 41. Mureș-Turda 42. Muscel 43. Neamț 44. Odorheiu 45. Olt 46. Orhei 47. Prahova 48. Putna 49. Rădăuți 50. R.-Sărat 51. Roman 52. Romanați 53. Sălaj 54. Satu-Mare 55. Sibiu 56. Siret 57. Solnoc Dobla 58. Soroca 59. Storoilinet 60. Suceava 61. Tecuci 62. Teleorman 63. Tighina 64. Timiș 65. Timna-Mare 66. Timna-Mică 67. Trei Scaune 68. Tulcea 69. Turda-Arieș 70. Tutova 71. Vaslui 72. Văscăuți 73. Vîlnița 74. Vâlcea 75. Vlasca 76. Zastavna	1. Alba 2. Arad 3. Argeș 4. Bacău 5. Baia 6. Bălți 7. Bihor 8. Botoșani 9. Brașov 10. Brăila 11. Buzău 12. Cahul 13. Caliaora 14. Caraș 15. Cernăuți 16. Cetatea Albă 17. Cluc 18. Cimpulung 19. Cluj 20. Constanța 21. Covurlu 22. Dimbovița 23. Dolj 24. Doroholu 25. Durostor 26. Făgăraș 27. Fălciu 28. Gorj 29. Hotin 30. Hunedoara 31. Ialomița 32. Iași 33. Ilfov 34. Ismail 35. Lăpușna 36. Maramureș 37. Mehedinți 38. Mureș 39. Muscel 40. Năsăud 41. Neamț 42. Odorheiu 43. Olt 44. Orhei 45. Prahova 46. Putna 47. Rădăuți 48. R.-Sărat 49. Roman 50. Romanați 51. Sălaj 52. Satu-Mare 53. Severin 54. Sibiu 55. Someș 56. Soroca 57. Storoilinet 58. Suceava 59. Tecuci 60. Teleorman 61. Tighina 62. Tim.-Toronto 63. Timna-Mare 64. Timna-Mică 65. Trei Scaune 66. Tulcea 67. Turda 68. Tutova 69. Vaslui 70. Vâlcea 71. Vlasca	1. Alba 2. Arad 3. Argeș 4. Bacău 5. Baia 6. Bălți 7. Bihor 8. Botoșani 9. Brașov 10. Brăila 11. Buzău 12. Cahul 13. Caliaora 14. Caraș 15. Cernăuți 16. Cetatea Albă 17. Cluc 18. Cimpulung 19. Cluj 20. Constanța 21. Covurlu 22. Dimbovița 23. Dolj 24. Doroholu 25. Durostor 26. Făgăraș 27. Fălciu 28. Gorj 29. Hotin 30. Hunedoara 31. Ialomița 32. Iași 33. Ilfov 34. Ismail 35. Lăpușna 36. Maramureș 37. Mehedinți 38. Mureș 39. Muscel 40. Năsăud 41. Neamț 42. Odorheiu 43. Olt 44. Orhei 45. Prahova 46. Putna 47. Rădăuți 48. R.-Sărat 49. Roman 50. Romanați 51. Sălaj 52. Satu-Mare 53. Severin 54. Sibiu 55. Someș 56. Soroca 57. Storoilinet 58. Suceava 59. Tecuci 60. Teleorman 61. Tighina 62. Tim.-Toronto 63. Timna-Mare 64. Timna-Mică 65. Trei Scaune 66. Tulcea 67. Turda 68. Tutova 69. Vaslui 70. Vâlcea 71. Vlasca

Supraf. 294.000 km. p. (ceva mai mare decît Italia care are 286.000 km. p., ceva mai mică decît Anglia, care are 314.000 km. p.; teritoriul ei ar cuprinde Olanda, Belgia, Elveția, Austria, Ungaria și ar mai rămînea ceva). După datele provizorii ale recensămîntului din 1930 populația este de 18.025.237 loc, cari locuiesc în 3.570.399 case. Densitatea populației e în medie: 61,1 loc. pe km. p. Cea mai rară e în Bucovina (81), apoi urmează Muntenia (76,8), Basarabia (64,5) Moldova (63,5). Crișana-Maramureș (62,6), Transilvania (52,2), Banatul (51,2), iar cea mai mică e în Dobrogea (34,7).

Pămîntul României e așezat ca un amfiteatru: în mijloc munții *Carpați*, și munții apuseni, cari aproape închid *podîșul Transilvaniei*; apoi e o regiune de *dealuri*, urmată de o regiune de *șesuri*, cari se întind spre Tisa, spre Dunăre, spre Nistru, spre Marea Neagră. Clima României nu e potrivită cu așezarea ei pe glob. Părțile de S. ale țării sînt pe același paralel cu Nisa și Crimeea și totuși n'avem ierni ca acolo. Aceasta din cauza vîntului din spre E. (*Crivățul*), de care nu sîntem apărați de vre-un șir de munți. Regimul ploilor e foarte capricios; de aceea avem adesea secetă.

Munții României sînt *Carpații*. Ei se împart în trei ramuri: *C. orientali*, de la cotul Buzăului pînă în Bucovina, *C. meridionali* de la cotul Buzăului pînă la Dunăre, *C. occidentali* (sau munții Apuseni) de la Dunăre pînă în Valea Someșului. Prelungirile acestor trei ramuri se întind în Transilvania, care este, astfel, regiunea cea mai ridicată din România formînd podîșul sau platoul Transilvaniei (ca. 500 m. deasupra mării Negre).

Hydrografia României are ca temelie Dunărea. Toate apele țării se scurg, direct sau indirect, în Dunăre (— acest cuv.). Fiindcă munții sînt așezați în mijloc, rîurile pornesc mai mult spre S. ori SE, unele în Transilvania inerg spre V. Principali afluenți ai Dunării sînt: 1. *TISA*, care izvorăște din munții României, dar cursul ei se urmează în Ungaria și Iugoslavia. Ea adună toate apele din Transilvania, dintre cari mai însemnate: *Vișeu*, *Iza*, *Someșul*, format din *S. mare* și *S. mic*, *Orșul* format din *Bereleul*, *Cr. repede*, *Cr. negru*, *Cr. alb*, *Mureșul*, care primește pe *Arșeu*, *Tîrnava mare* și *T. mică*. 2. *TIMIȘ*. 3. *CARAS*. 4. *NERA*. 5. *CERNA*. 6. *JIUL*, care primește pe *Bistrița*, *Gilortul*, *Motru* și *Amaradia*. 7. *OLTUL* cu afl. *Cibinul*, *Lotru*, *Olteul*, *Topologul*. 8. *VEDEA* unită cu *Teleormanul*. 9. *ARGESUL*, care primește *Rîul Doamnei*, *Dîmbovița*. 10. *IALOMITA* cu afl. *Prahova*, *Teleajen*, *Cricov*. 11. *SIRETUL* cu afl. *Buzăul*, unit cu *Bîsca mică* și *B. mare*, *Rîmnicul*, *Putna*, *Trotușul*, *Bistrița*, *Moldova*, *Suceava*, *Blăridul*. 12. *PRUTUL* cu puțini afluenți, mai însemnat *Jijia*. La hotarul din spre Răsărit curge *NISTRUL* care se varsă în Marea Neagră printr'un lac lunguț, zis *limanul Nistrului*, după ce primește pe *Rău* și *Botna*. Mai notăm *Cogîlnic*, care se varsă în Mare tot printr'un liman.

Lacuri: 1. *L. de munte*; 2. *L. de platou* în jud. Bălți, Botoșani, Dorohoiu, Iași; 3. *L. de stepă*: *L. Sărat*, *Amara*, *Balta Albă* ș. a.; 4. *L. de Dunăre*: *Ialpuș*, *Catalpug*, *Chilui*; 5. *L. de mare*: *Mangalia*, *Techirghiol*, *Razim*, *Golovița*, *Sasie* ș. a.

Provinciile istorice ale României sînt: *Oltenia*, *Muntenia*, *Moldova*, *Transilvania*, *Banatul*, *Crișana* și *Maramureș*. După răpirea de către Austria și de către Rusia a două părți importante din Moldova, acestea au dobîndit nume speciale în organizarea statelor coteropitoare și aceste nume s'au păstrat și după întoarcerea lor la patria mună: *Bucovina* și *Basarabia*.

Pentru administrație, România este împărțită în județe. Dăm (pg. 1843) un tablou de lista lor în cursul timpului de la 1866 pînă azi. Astăzi sînt 71.

România are 20 municipii, 51 com. urb. capitale de județ, 102 com. urb., 108 com. suburbane, 12.628 sate (1930).

Justiția se împarte de o înaltă Curte de Casație și Justiție (în București), 12 Curți de Apel

(București, Brașov, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Iași, Oradea, Timișoara, Tirgu-Mures), 72 tribunale, 519 judecătoriai.

Statistica populației ne arată că, în privința raportului între natalitate și mortalitate, avem un *excedent al natalității*, care crește anual; astfel în 1919 aveam 365.562 nașteri și 327.755 morți, adică un excedent de 37.807. În 1925 aveam 605.655 nașteri și 361.995 morți, adică un excedent de 243.660; în 1930 am avut 625.337 nașteri și 346.515 morți, adică un excedent de 278.722.

România are un total de 11.348 km. linii de cale ferată, din cari 6.989 km. proprietatea statului și 4.358 proprietate particulară.

Pămîntul României este socotit la 29.400.000 hectare. Din acestea, terenuri *arabile*: 12.276.807 ha., *fințe* și *pășuni*: 4.156.155 ha., *culturi de arbori și arbuști*: 556.127 ha., *păduri*: 7.248.987 ha. *Clădiri*, *drumuri*, *mine*, etc. 5.251.124 ha. Pe terenurile arabile se cultivă cereale, mai ale *grâu* și *porumb*, apoi *ovăz*, *orz*, *mazăre*, *sfeclă de zahăr*, etc. Se mai produce în România: *spirt* și *bere*. Se cultivă *tutun*. Vînzarea tutunului, sării, a chibriturilor sînt monopoluri de stat. Producțiunea minieră a României se compune din: *petrol brut*, *lignită*, *hulă*, *antracită*; — *gaz metan*; — *aur*, *argint*, *plumb*, *cupru*, *fier*, *mangan*, *bauxită*, *crom*, *pirită*, *mercur*, *asfalt*, *chihliar*, *ozocherită*, *sare*.

În România există libertatea religioasă. Orice cult care nu este contra ordinii publice și contra bunelor moravuri este autorizat și se bucură de protecția legilor. Culetele cari au cel puțin 200.000 de credincioși cetățeni români sînt recunoscute și au reprezentanți în Senat. Bisericele *românești* sînt: *creștină ortodoxă* și *greco-catolică*, cea ortodoxă e dominantă, iar cea greco-catolică are întîietate față de celelalte biserici creștine.

Biserica ortodoxă (sau greco-orientală) e organizată în 16 eparhii și anume: ep. *Ungrovlahiei* (București), a *Moldovei* și *Sucevei* (Iași), a *Rîmnicului-Noul Severin* (Rîmnicul-Vîlcii), a *Romanului* (Roman), a *Buzăului* (Buzău), a *Hușilor* (Huși), a *Argeșului* (Curtea-de-Argeș), a *Tomisului* (Constanța), a *Chișinăului* (Chișinău), *Celății-Albe* și *Ismailului* (Ismail), a *Hotimului* (Bălți), ep. de *Alba-Iulia* și *Sibiu* (Sibiu), ep. *Aradului* (Arad), a *Clujului* (Cluj), a *Caransebeșului* (Caransebeș), a *Oradei* (Oradea) și un vicaariat la *Timișoara*.

Biserica greco-catolică (unită) e organizată în 5 eparhii: ep. *Alba-Iulia* și *Făgăraș* (Blaj), *Cluj-Gherla* (Cluj), *Lugoj* (Lugoj), *Oradea* (Oradea), *Maramureș* (Satu-Mare), au fost și 2 vicariate: la *Siret* (greco-catolic ruten) și la *Cernăuți*.

Biserica romano-catolică are un arhiepiscopat la *București* și altul la *Cernăuți* și 5 episcopate: *Alba-Iulia*, *Satu-Mare*, *Timișoara*, *Oradea* și *Iași*. Celelalte rituri creștine: episcopia *unitară* la Cluj; — eparhia *evangelică-luterană* la Sibiu; — eparhia *reformată* la Cluj și la Oradea.

Pe lângă creștini, trăesc în țară cu organizații subvenționate de Stat *mozaici* și *mahomedani*.

Învățămîntul în România se dă în școli de Stat și în școli particulare.

Școlile de Stat au cele trei grade de învățămînt: primar, secundar și superior.

Învățămîntul primar cuprinde *grădini de copii* (între 5 și 7 ani), școli *clementare* (de la 7 ani, cu 4 ani de curs), școli *complementare* (cu 3 ani de curs). Obligatorietatea se aplică pînă la 16 ani. Alături de acestea se fac *cursuri de adulți* și *sezători școlare* spre a completa cunoștințele celor ce n'au putut termina clasele regulate, obligatorii pînă la 16 ani și facultative după această vîrstă. — Învățămîntul secundar cuprinde un ciclu *inferior* și altul *superior*, ambele putînd fi teoretice sau practice, avînd un curs de 3 sau 4 ani. Ciclu inferior teoretic cuprinde gimnaziile de băieți și mixte, școlile medii, școlile secundare de fete gr. 1; cel practic: școlile de comerț, de meserii, profesionale de fete, de menaj, de agricultură și viti-

cultură, școale de ucenici. Ciclul superior teoretic cuprinde liceele și școalele secundare de fete gr. II, seminariile teologice, școalele normale; iar cel practic: șc. de comerț, de arte și meserii, profesională de gr. II, școale de menaj, de agricultură, viticultură și horticultură, școale pentru pregătirea funcționarilor, conservatorii de muzică și declamație, școale de belle-arte, școale de perfecțiune pentru meseriași. — **Învățământul superior** cuprinde, ca teoretic: Universitățile (— acest cuv.) și ca practic: Academia de comerț și industrie, școalele politehnice (— acest cuv.), școala superioară de arhitectură, școala superioară de agronomie, școalele militare.

Școalele particulare sînt de diferite grade de învățămînt, afară de cel universitar. Unele au programe proprii, altele au programul Statului și, dacă îndeplinesc anumite condițiuni, au dreptul de a libera certificate valabile ca și școalele Statului.

Școalele de Stat sînt de diferite ministere. Le vom clasifica din acest punct de vedere, dînd și date statistice (pentru cele ce depind de ministerul Instrucției pe anul 1928—29, pentru celelalte pe anul 1926—27).

Ministerul Instrucției și cultelor: A. **Învățămîntul primar:** 1. *Grădini de copii:* 1.665 școale, 98.874 copii, 1.944 conducătoare. 2. *Școale primare elementare:* 14.780 școale, 1.787.055 elevi și eleve înscrise, 37.773 învățători și institutori. 3. Pentru clasele complementare n'avem date. 4. *Cursurile de adulți* au avut 161.622 ascultători înscrise. — B. **Învățămîntul secundar:** 1. *Gimnaziile de băieți:* 77 cu 9.565 elevi și 615 profesori. 2. *Gimnaziile mixte:* 33 cu 3.986 elevi și eleve și 266 profesori și profesoare. 3. *Licee de băieți:* 123 cu 27.941 elevi și 2.507 profesori. 4. *Școale secundare de fete gr. I:* 38 cu 3.697 eleve cu 336 profesoare. 5. *Școale secundare de fete gr. II:* 80 cu 15.133 eleve și 1.528 profesori și profesoare. 6. *Școale medii* (numai în noile provincii în 1927—28): 43 cu 5.987 elevi sau eleve și 340 profesori și profesoare. 7. *Școale normale de învățători:* 60 cu 15.487 elevi. 8. *Școale normale de învățătoare:* 41 cu 9.923 eleve. 9. *Școale profesionale de gr. I și II* (fete): 69 cu 12.417 eleve și cu 1.314 profesoare și maestre. 10. *Școale elementare de comerț:* 53 cu 8.133 elevi și 432 profesori. 11. *Școale elementare de comerț p. fete:* 14 cu 1.890 eleve și 127 profesoare. 12. *Cursuri serale comerciale:* 18 cu 2.812 elevi și 94 profesori. 13. *Școale superioare de comerț* (băieți): 40 cu 7.558 elevi și 518 profesori. 14. *Școale superioare de comerț* (fete): 15 cu 1.696 eleve și 195 profesori și profesoare. 15. *Școale elementare de meserii:* 67 cu 3.188 elevi și 269 profesori și maestri. 17. *Școale inferioare de meserii:* 116 cu 11.274 elevi și 1.237 profesori și maestri. 18. *Școale superioare de meserii:* 4 cu 795 elevi. 19. *Școale de menaj:* 17 cu 1.273 eleve și 266 profesoare și maestre. — C. **Învățămîntul superior:** 1. *Universități:* București, Iași, Cluj, Cernăuți (— Universități). 2. *Academia de drept din Oradea și Facultatea de teologie din Chișinău.*

Direcțiunea cultelor și artelor: 1. *Seminariile teologice:* 46 cu 4.594 elevi și 323 profesori. 2. *Instituții teologice:* 5. 3. *Conservatorii de muzică și declamație:* 5 cu 1.800 elevi și 124 profesori. 4. *Școale de belle-arte:* 3 cu 507 elevi și 34 profesori.

Ministerul de Interne: 1 școală pentru *ofițerii de poliție* cu 80 elevi; 1 școală pregătitoare pentru *agenți de poliție* cu 60 elevi; 1 școală pentru pregătirea *elevilor de jandarmerie rurală;* 1 școală pentru pregătirea *subofițerilor de jandarmerie* cu 250 elevi; 3 școale pentru *notari* de sat cu 140 elevi.

Ministerul armatei are o școală *inferioară* pentru lucrătorii de geniu cu 60 elevi și 14 profesori; o *liceu* militară; pentru *pregătirea subofițerilor activi* are 2 școale de infanterie și cîte una de artilerie, geniu, marină, intențență, aviație, piloți; pentru *pregătirea subofițerilor de rezervă* are 2 școale de infanterie, 2 de geniu și una de artilerie; pentru *pregătirea ofițerilor activi* sînt 2 școale de

infanterie și cîte una de cavalerie, artilerie, geniu, intențență, aviație și navală; pentru *pregătirea ofițerilor de rezervă* sînt 3 școale de infanterie și cîte 1 de cavalerie, artilerie, geniu, navală, intențență și aviație; pentru *perfectiunea ofițerilor activi* sînt școale speciale de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, marină, intențență; pentru *pregătirea ofițerilor de stat-major* este o școală superioară de război.

Ministerul comunicațiilor are 4 școale pentru *impiegaii de mișcare* la C. 1., 4 școale pentru impiegații serviciilor de întreținere. Casa Muncii are pentru copiii personalului C. f.: 7 *grădini* de copii, 20 școale *primare*, 1 *liceu* de băieți, 1 *gimnaziu*, 1 școală profesională.

Ministerul agriculturii are 10 școale *elementare* de agricultură cu 148 elevi și 21 profesori; 18 școale de *conomie casnică* cu 732 eleve și 96 profesoare; 37 școale *inferioare* de agricultură (și ramuri secundare) cu 2.172 elevi și 137 profesori; 3 școale *medii* de agricultură cu 262 elevi și 43 profesori; 1 școală *superioară* de agricultură cu 184 elevi și 46 profesori.

Ministerul de industrie și comerț are o *Academie* de înalte studii comerciale și industriale; 1 școală de *conducători rafinori și sondori;* 2 școale de *mineri;* 1 școală de *sericicultură;* 2 șc. de industrie *casnică;* 14 *ateliere* de industrie casnică; 3 școale de *meserii.*

Ministerul Sănătății și al Muncii are: 1 școală de *agenți sanitari;* 9 școale de *moașe;* 5 școale de *înfirmitere;* 92 școale *industriale* pentru lucrători cu 11.114 elevi și 623 profesori; 25 școale *industriale* pentru lucrătoare cu 2.421 eleve și 171 profesoare; 8 școale *comerciale;* 7 școale *speciale;* 5 școale *mîrte;* 4 *ateliere.*

Administrația pădurilor Statului are 2 școale pentru brigadiieri silvici, 3 pentru gardieni silvici și 2 pentru pădurari.

Ministerul lucrărilor publice are 2 școale *politehnice* (— acest cuv.) și o școală de conducători de poduri și șosele.

Statul român de azi s'a format din unirea celor două principate, Muntenia și Moldova, întru unire personală (24 Ianuarie 1859), apoi unire deplină recunoscută de puterile garante (11 Decembrie 1861) numai pentru timpul domniei lui Cuza. La 24 Ianuarie 1862 s'a format cel dintîi minister unitar sub președinția lui *Barbu Catargiu* care a prezentat *Adunării* (de astădată una singură la București) un proiect de *lege rurală*. Proiectul a fost votat în ziua de 11 Iunie, dar înainte de aceasta primul-ministru Barbu Catargiu a fost omorît în ziua de 8 Iunie cînd ieșea de la ședințele *Adunării*. Domnitorul n'a sancționat legea votată și a chemat la guvern pe *Nicolae Kretulescu* (24 Iunie 1862). Sub acest guvern s'a făcut primul pas spre secularizarea averilor mănăstirești: s'au înscris în bugetul Statului veniturile mănăstirilor închinat; dar conflictul între majoritatea *Adunării* și guvern și unirea între extremii conservatori și extremii liberali (ceea ce s'a numit atunci *coalita monstruoasă*) a adus retragerea lui N. Kretulescu și venirea lui *Kogălniceanu* la 12 Octombrie 1863. Rău primit de *Adunare*, ca devotat al Domnitorului, contra căruia începuse a se forma un curent, acuzîndu-l că vrea să întronizeze dictatura, Kogălniceanu reușește să formeze unanimitatea față de proiectul *secularizării averilor mănăstirești*, care se votează în ziua de 11 Decembrie 1863. Dar de la prezentarea proiectului *legii rurale* (13 Martie 1864) atitudinea *Adunării* devine mai dușmănoasă și conflictul se termină prin lovitură de stat de la 2 Mai 1864. Prin *Statul* s'a înființat un nou corp legiuitor (*Senatul*) cu membri de drept numiți de domn și s'a lărgit dreptul de vot, făcînd două *colegii:* *alegători primari* și *alegători direcți*. Ministerul *loviturii* de stat era astfel compus: *M. Kogălniceanu* (prezident, interne și lucrări publice), *L. Steege* (finanțe), *N. Rosetti-Bălănescu* (externe), *D. Bolintineanu* (culte), *p. Orbescu* (justiție).

General Savel Manu (războiu). Pentru a-și asigura recunoașterea de către puterile europene a noiei stări de lucruri, domnitorul a făcut o călătorie la Constantinopol (25 Maiu). Cu adunarea noului Parlament, liniștea nu se restabilește. Kogălniceanu se retrage la 25 Ianuarie 1865 și în locul lui se formează un cabinet *C. Bozianu*, care la 14 Iunie cedează locul lui Nicolae Krețulescu, ultimul prim-ministru al lui Vodă Cuza. Sub guvernul lui se petrece mișcarea din București de la 3 August 1865 (contra domnitorului, care lipsea din țară), mișcare reprimată cu severitate de guvern; se discută ideea abdicării, pe care el însuși o confirmă prin faimoasa frază din mesajul de la 14 Decembrie „am primit încredințarea alegere numai ca un depozit sacru”; în fine, se pune la cale un complot politic, la care se asociază și mai mulți ofițeri, și astfel în noaptea spre 11 Februarie cîțiva delegați ai organizației pătrund în palat și cer lui Vodă să semneze abdicarea, ceea ce făcu fără împotrivire. Chiar în acea noapte se formă locotenența domnească (*General Nicolae Goleșcu, Lascar Catargiu și Colonel Haralambie*) și noul minister prezidat de Ioan Ghica. Adunarea chiar în ziua de 11 Februarie aprobă faptul și alege domn pe *Contele de Flandra*. Acesta refuză. Locotenența declară Senatul închis și Adunarea disolvată. Se face atunci un plebiscit prin care se alege *Principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen*. Pentru negocierile în străinătate este trimis Ioan Brătianu.

Efectuându-se alegeri noi, Adunarea cea nouă s'a întrunit în ziua de 28 Aprilie. Ea a ratificat rezultatul plebiscitului, apoi a început a discuta un proiect de constituție. În fața ei s'a prezentat noul domnitor și a depus jurământul. Apoi a numit primul guvern: *Lascar Catargiu* (prezid. și interne), *I. C. Brătianu* (finanțe), *I. Cantacuzino* (justiție), *P. Maurogheni* (externe), *C. A. Rosetti* (culte), *General Ioan Ghica* (războiu), *D. A. Sturdza* (lucrări publice). Domnia cea nouă a început cu greutăți mari: în afară opoziția Austriei și a Turciei, ba chiar amenințări cu intervenția armată; în lăuntru o mișcare separatistă moldovenească, avînd în frunte pe mitropolitul Calinic. Luptele între partide au fost aprige. După schimbări dese de ministere (*Ioan Ghica, C. Krețulescu, Ștefan Goleșcu, Nicolae Goleșcu, Dim. Ghica, Alex. Goleșcu, M. Costache-Epureanu, Ioan Ghica*) se formă guvernul lui *Lascar Catargiu* (11 Martie 1871) care rămase pînă în 1876, cînd opoziția partidului liberal și chiar a unora dintre conservatori (*coalitia dela Mazar-Pașa*), luptele violente în alegeri și atacurile antidinastice manifestate de multe ori, toate siliră pe domnitor să primească demisia guvernului Catargiu și după două foarte scurte guvernări (*General I. Florescu și M. Costache-Epureanu*), veni la guvern partidul liberal sub președinția lui *Ioan C. Brătianu* (24 Iunie 1876) și conduse țara pînă în 1888. În acest timp s'a produs războiul între Turci și Ruși. România s'a proclamat independentă și a intrat în războiu contra Turcilor alături de Ruși, dar n'a putut păstra județele de Sud ale Basarabiei, pe cari Rusia, de și ne garantase integritatea teritoriului, reuși să le răpească, chiar cu aprobarea Congresului din Berlin; s'a alipit Dobrogea care a dat României ieșire la mare; s'a proclamat regalitatea și s'a încoronat primul rege și prima regină a României; s'a regulat succesiunea la tron prin proclamarea ca moștenitor a principelui Ferdinand, nepotul regelui Carol (1889); s'a înființat Banca Națională ca institut de emisiune, etc. Tot acum, din cauza inimizității Rusiei, politica noastră externă s'a orientat spre Germania și Austria (aliat în 1879), ceea ce s'a continuat și sub guvernele următoare. Dar opoziția conservatorilor, ajutată de unii liberali, rețrăși din partid, cari formară întru un grup zis al *liberalilor-stînceri*: *G. Vernescu, Pache Protopenescu, ș. a.*, apoi un partid zis *liberal-conservator* condus de *Lascar Catargiu și G. Vernescu*, aduse

dificultăți guvernării lui I. Brătianu. Retrăgîndu-se la 14 Martie 1888, urmărară o serie de guverne de scurtă durată (*T. Rosetti, L. Catargiu, General G. Manu, General I. Florescu*) pînă la 27 Noembrie 1891, cînd veni *Lascar Catargiu* pentru o guvernare de 4 ani. De atunci alternează guverne liberale (*D. A. Sturdza, P. S. Aurelian, Ion I. C. Brătianu*) și conservatoare (*G. Gr. Cantacuzino, P. P. Carp, T. Matroescu*). În acest timp se întîmplă războiul balcanic, intrarea armatei române în Bulgaria, pacea de la București (1913), alipirea Dobrogei noi. Venind la guvern partidul liberal sub președinția lui *Ion I. Brătianu* (4 Ianuarie 1914), el are liniște numai cîteva luni, căci în August începe războiul cel mare. România se declară neutră.

După puține zile de la aceasta, regele Carol muri și la 27 Septembrie 1914 veni la tron *Ferdinand I.* La 15 August 1916 România intră în războiu, care se sfîrși, după grele suferințe, cu împlinirea visului de veacuri: unirea tuturor Românilor într'un singur stat. După moartea regelui Ferdinand (20 Iulie 1927), urmă domnia principelui *Mihai* sub regentă, iar la 8 Iunie 1930 se urcă pe tron, regele actual Carol II (— *Cuza, Kogălniceanu, I. C. Brătianu, Carol I, Ferdinand I, I. I. Brătianu, Mihai, Carol II*).

Statul român de azi reprezintă desăvîșirea unei mari evoluții istorice a *poporului român* (care se arată în art. *Români, România, Moldova, Muntenia*). Pentru a fixa grafic această evoluție dăm în planșele xx—xxi înfățișarea teritorială politică din cîteva momente istorice:

1. *Dacia-Română* arată întinderea provinciilor romane în primele timpuri, după cari s'a lărgit spre Miază-Noapte și spre Răsărit, dar limitele nu se pot fixa decît cu multă aproximație;

2. *Primele state românești* sunt așezările ce se pomenesc de diferiți autori ca existînd în cu prisnind fosta Dacia romane între 890-1240. Firește că hotarele acestor întocmiri politice sînt nu numai aproximative, ci chiar ipotetice. Ele sînt: *Ducatul lui Glad*, alui *Menemur*, al lui *Gelu* (pomenite de cronică notarului anonim al regelui Bela), *Ducatul lui Kean*, *Principatul Brlaului*, pomenit de un document admis de unii, contestat de alții, Voievodatele lui *Lythuan* și *Seneslau*, a căror existență e mai bine documentată. Scriitorii bizantini Nicetas Choniates și Ann. Cinnamus vorbesc de o organizație de stată a unor *Vlahi*, care ar fi fost, după oarecare probabilități, în regiunea Bacăului.

3. *Epoca lui Mircea-cel-Bătrîn* arată cele două principate în prima lor formă (liniile continue sînt hotarele sigure, cele punctate sînt hotarele aproximative);

4. *Țările române sub Mihaiu Viteazul* arată ceea ce a realizat pentru un scurt timp Voievodul ucis la Turda;

5. *Principatele la începutul secolului XVIII* arată situația lor ca state de sinestătătoare sub suzeranitate turcească;

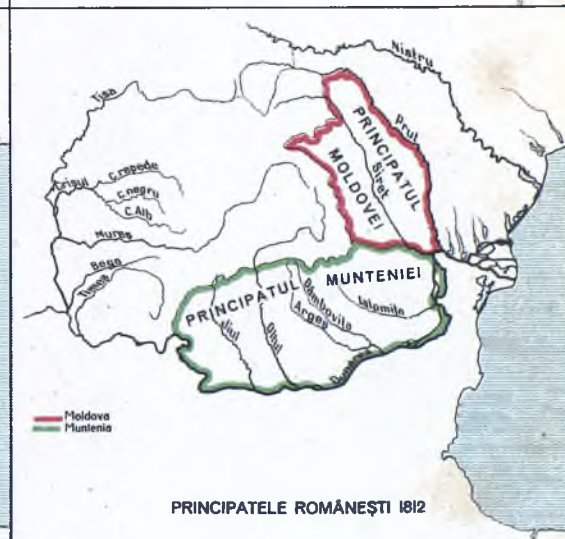
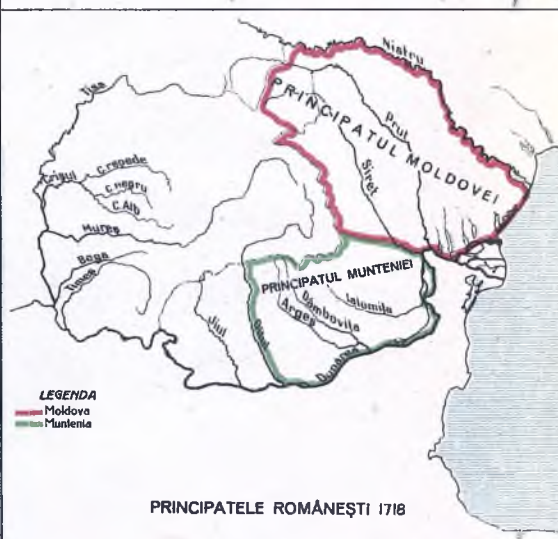
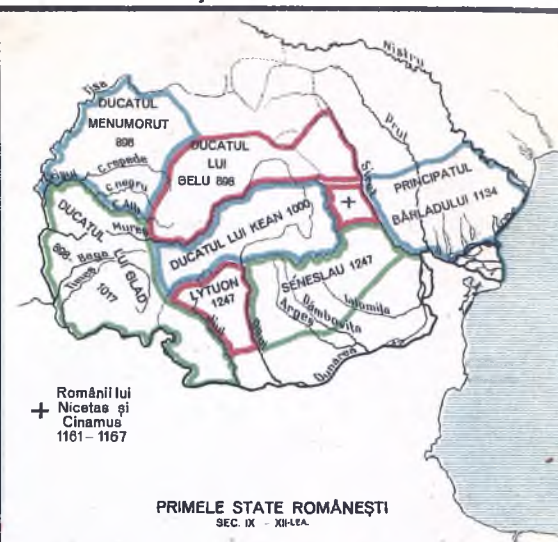
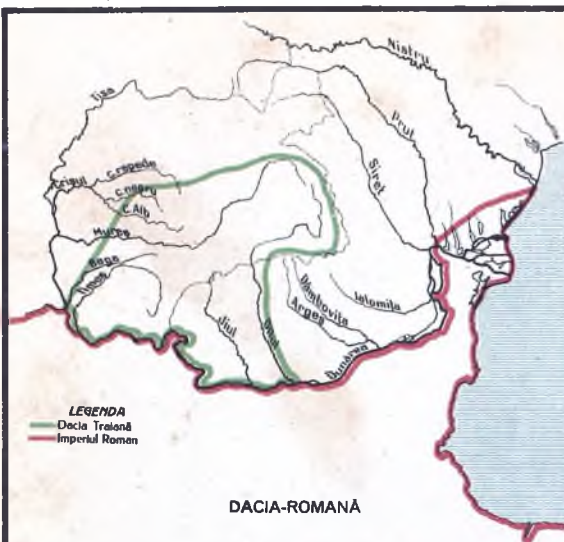
6. *Principatele în 1718* arată situația după tratatul de la Pasarovici (1718) prin care Austria deveni stăpîna Olteniei;

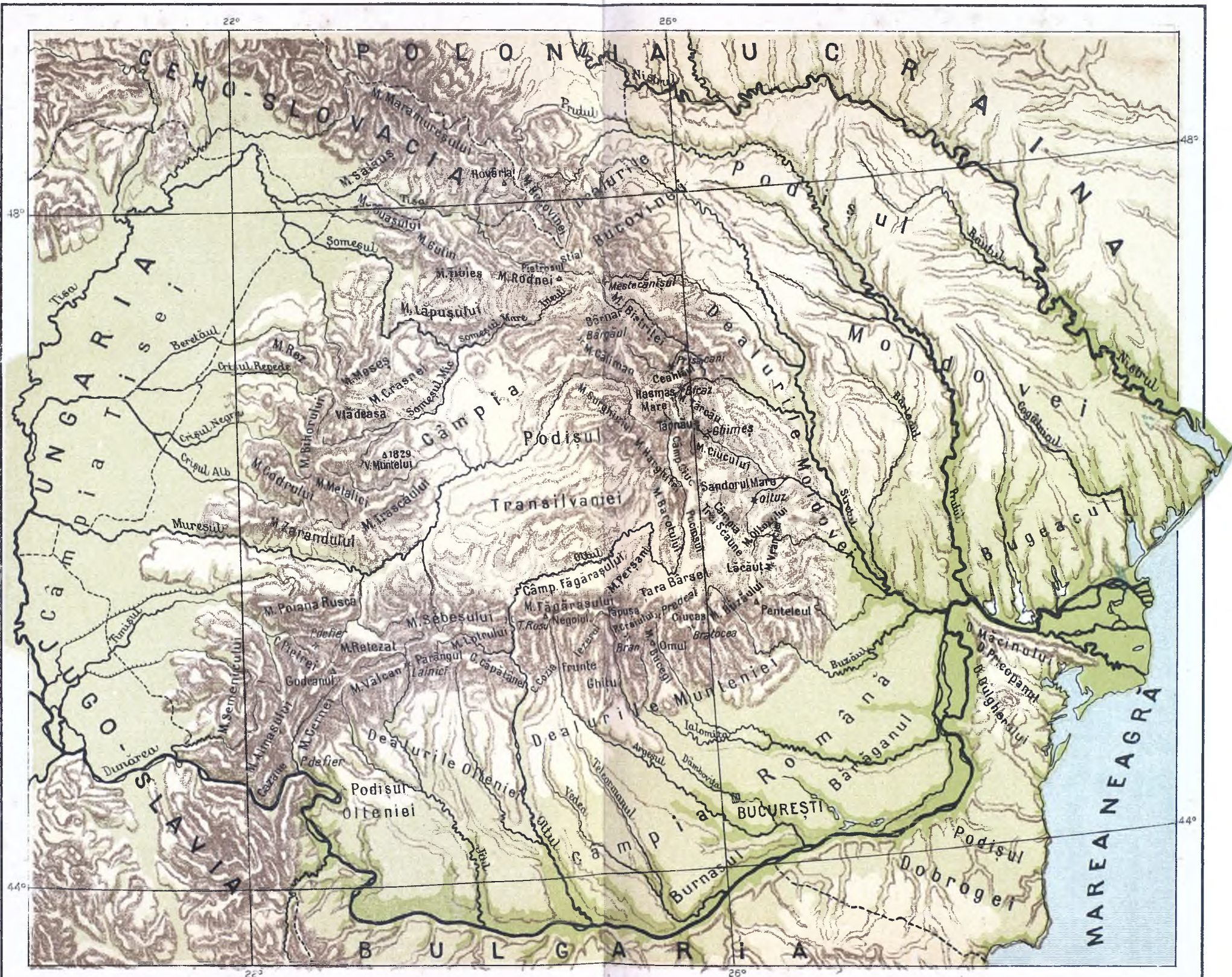
7. *Principatele românești în 1775* arată situația după ce Oltenia a revenit sub vechia stăpînire românească prin pacea de la Belgrad (1739), iar Moldovei s'a răpit Bucovina de către Austria, 1775;

8. *Principatele în 1812* arată situația după răpirea Basarabiei de Ruși prin pacea de la București (1812);

9. *Unirea principatelor* arată situația după tratatul de la Paris (1856) care înapoiase Moldovei trei județe din Sudul Basarabiei și după proclamarea unirii definitive în 1861 (data din hartă 1856 arată numai anul în care s'au redat Moldovei județele din sudul Basarabiei, dar în acel an principatele nu erau încă unite; ar fi trebuit pus: 1856-1861);

10. *România în 1878* arată situația după războiul pentru independență și după alipirea Dobrogei conform tratatului din Berlin (1878);

De oarece dicționarul a fost lucrat înainte de facerea recensământului și toate datele relative la populație sînt după informațiunile anterioare și nu s'au putut face schimbări la toate numele de provincii, județe, orașe, etc., dăm aci rezultatele (provizorii) ale numărătoarei din 1930 (așa cum s'au publicat de Direcțiunea recensământului, Octombrie 1931):

(ORAȘELE CU POPULAȚIE PESTE 30.000 LOCUITORI AU NUMERE DE CLASIFICARE).

POPULAȚIA PROVINCILOR ISTORICE :

Oltenia	1.516.472 loc.	Bucovina	845.903
Muntenia	4.026.005 ..	Transilvania	3.217.149 ..
Dobrogea	811.332 ..	Banatul	942.072 ..
Moldova	2.413.123 ..	Crișana-Maramureș	1.387.075 ..
Basarabia	2.865.506 ..		

POPULAȚIA JUDETELOR :

1. Alba	213.795	37. Mehedinți	303.098
2. Arad	423.754	38. Mureș	289.717
3. Argeș	258.305	39. Muscel	150.008
4. Bacău	280.615	40. Năsăud	145.423
5. Bala (Fălciuceni)	156.030	41. Neamț	198.482
6. Bălți	386.474	42. Odorheiu	130.646
7. Bihor	508.159	43. Olt	182.345
8. Botoșani	216.611	44. Orhei	277.709
9. Brașov	164.940	45. Prahova	478.045
10. Brăila	219.932	46. Putna	193.947
11. Buzău	309.393	47. Râmnic	185.110
12. Cahul	196.030	47. Rădăuți	161.865
13. Calacra	166.588	49. Roman	151.679
14. Caraș	201.390	50. Romanși	271.254
15. Cernăuți	301.937	51. Sălaj	345.576
16. Cetatea-Albă	340.459	52. Satu-Mare	203.712
17. Cluc	146.584	53. Severin	240.266
18. Cîmpulung	95.174	54. Sibiu	193.309
19. Cluj	333.545	55. Someș	220.535
20. Constanța	249.914	56. Soroca	815.774
21. Covurlui	211.216	57. Storojineț	165.917
22. Dîmbovița	310.310	58. Suceava	121.010
23. Dolj	487.955	59. Tecuci	156.691
24. Dorohoi	209.230	60. Teleorman	348.027
25. Durostor	211.439	61. Tighina	307.629
26. Făgăraș	86.461	62. Timiș-Torontal	500.416
27. Fălciu	99.267	63. Tirnava-Mare	148.493
28. Gorj	208.356	64. Tirnava-Mică	148.340
29. Hotin	395.545	65. Trel-Scaune	136.356
30. Hunedoara	331.650	66. Tulcea	183.391
31. Ialomița	295.500	67. Turda	181.953
32. Iași	276.230	68. Tutova	144.267
33. Ilfov	992.416	69. Vaslui	138.858
34. Ismail	224.229	70. Vâlcea	246.409
35. Lăpușna	421.867	71. Vlasca	296.614
36. Maramureș	162.050		

POPULAȚIA ORAȘELOR :

1. Abrud	2.456	18. Birlad	26.169
2. Adjud	6.643	19. Blaj	4.716
3. Aiud	9.478	20. Bolgrad	12.821
4. Alba-Iulia	12.457	21. Botoșani (xxi)	32.107
5. Alexandria	19.387	22. Brașov (xvi)	56.234
6. Arad (x)	77.225	23. Brăila (xi)	68.310
7. Babadag	4.607	24. București (i)	631.288
8. Bacău (xxii)	31.264	25. Buhuși	8.681
9. Bala-Mare	13.682	26. Buzău (xvii)	36.115
10. Bala Sprie	4.149	27. Cahul	10.133
11. Balic	6.323	28. Calafat	7.705
12. Băls	5.570	29. Caracal	14.769
13. Bazargic	20.938	30. Caransebeș	8.838
14. Bălilești	13.271	31. Carei	16.085
15. Bălți xx iv)	30.667	32. Carmen-Sylva	871
16. Beius	4.294	33. Cavarna	6.211
17. Blănița	13.251	34. Călărași	17.890

35. Călărași-Tirg	4.738	104. Panciu	6.910
36. Călmănești	2.883	105. Pașcani	13.750
37. Cernavodă	6.450	106. Petroșani	15.377
38. Cernăuți (iii)	111.122	107. Platră-N. (xxvi)	30.211
39. Cetatea-Albă (xix)	33.495	108. Pitești	19.630
40. Chilia-Nouă	17.060	109. Pleșita	7.784
41. Chișinău (ii)	117.016	110. Plocești (ix)	77.325
42. Cîmpina	17.104	111. Pucioasa	5.770
43. Cîmpulung (Mold)	10.124	112. Rădăuți	16.808
44. Cîmpulung (Muscel)	13.454	123. Reghin	9.182
45. Cluj (vi)	98.550	114. Reșița	11.955
46. Comrat	12.359	11. Reșița	20.008
47. Constanța (xii)	58.258	110. Rîmnicul-Sărat	15.013
48. Corabia	9.381	117. Rîmnicul-Vâlcea	15.162
49. Cosmeni	5.015	118. Roman	28.948
50. Craiova (xii)	63.063	119. Roșiori	11.443
51. Curtea-de-Argeș	6.831	120. Sadagura	9.005
52. Darabani	10.588	121. Salonta	15.176
53. Dej	15.311	122. Satu-Mare (xiv)	49.914
54. Deva	10.693	123. Săveni	4.738
55. Dicio-Stămartin	6.355	124. Sebeș	9.213
56. Dorohoiu	15.375	125. Sfîntu-Gheorghe	10.942
57. Drăgășani	6.923	126. Sibiu (xv)	48.013
58. Dumbrăveni	3.827	127. Sighet	27.646
59. Făgăraș	7.928	128. Sighisoara	13.096
60. Fălciuceni	14.347	129. Silistra	17.415
61. Filipești-Tirg	1.917	130. Sinaia	3.906
62. Focșani (xx)	32.790	131. Siret	10.025
63. Galați (v)	101.148	132. Slatina	11.010
64. Găești	6.540	133. Slănic	6.274
65. Gheorgheni	10.948	134. Slobozia	7.805
66. Gherla	6.659	135. Solca	2.925
67. Giurgiu (xxv)	30.348	136. Soroca	14.661
68. Govora	911	138. Strehala	7.999
69. Gura-Humorului	5.977	139. Storojineț	8.611
70. Hateg	3.401	139. Suceava	17.101
71. Herta	8.368	140. Sulină	5.924
72. Hirliu	9.066	141. Simleu-Silvaniei	7.496
73. Hirsova	3.603	142. Stefănești	8.886
74. Hotin	15.287	143. Techirghiol	1.905
75. Hueșin	5.469	144. Tecuci	17.259
76. Hunedoara	4.629	145. Tighina (xxa)	31.698
77. Huși	16.792	146. Timișoara (vii)	91.866
78. Iași (iv)	102.595	147. Tîrgoviște	22.482
79. Isaccea	4.566	148. Tirgu-Frumos	4.929
80. Ismail	26.123	149. Tirgu-Jiu	12.944
81. Leova	6.438	150. Tg.-Mures (xvii)	38.116
82. Lipova	8.069	151. Tirgu-Neamț	9.127
83. Lugoj	23.674	152. Tirgu-Ocna	12.592
84. Mangalia	2.776	153. Tirgu-Săcuiesc	5.147
85. Măcin	5.459	154. Tulcea	20.108
86. Măreșesti	4.478	155. Turda	20.057
87. Medgidia	5.791	156. Turnu-Măgurele	17.351
88. Meșias	15.244	157. Turnu-Severin	18.337
89. Miercurea-Ciucului	5.014	158. Tutucala	11.163
90. Mihăileni	3.699	159. Tuzla	3.157
91. Mîlzi	6.449	160. Urziceni	5.421
92. Moinești	6.635	161. Urziceni	8.705
93. Năsăud	3.527	162. Vama	5.311
94. Ocnele-Mari	7.255	163. Vaslui	15.388
95. Odobesti	7.974	164. Vatra-Dornei	9.878
96. Odorheiu	8.592	165. Văleni-de-Munte	4.227
97. Ottenita	10.396	166. Văscăuți	6.354
98. Oradea (viii)	82.355	167. Vlănița	3.806
99. Oravita	9.646	168. Vlăcov	7.404
100. Orăștie	6.857	169. Zalău	8.154
101. Orhei	14.805	170. Zastavna	5.038
102. Orșova	8.428	171. Zimnicea	10.933
103. Ostrov	3.127		

11. *România în 1913* arată situația după războiul balcanic și după pacea de la București (1913) prin care s'a anexat Dobrogea-Nouă;

12. *România în 1919* arată situația de azi după tratatul de la Versailles.

Hărțile No. 1, 3, 4, 5 sînt luate după „Atlasul istoric” de Natalia Turbure (1926), harta No. 2 după A. Xenopol; iar celelalte după hărțile din fiecare epocă.

ROMÂNIA, societate de navigațiune maritimă, fondată în București în 1913. Are capital de 20 milioane lei.

ROMÂNIA, ziar politic, științific, literar și de informații, a apărut în București între 1837—38, condus de F. Aaron și G. Hill.

ROMÂNIA, ziar politic al partidului liberal-conservator, a apărut în București între 1884—1892.

ROMÂNIA JUNĂ, societate studențească română în Viena, înființată în 1868.

ROMÂNIA LITERARĂ, revistă literară, Iași, 1855 sub redacția lui V. Alecsandri.

ROMÂNIA MARE, @ nume ce s'a dat cîva timp părții din Principatul Munteniei între Olt, Carpați, Milcov și Dunăre. ¶ @ nume dat regatului român întregit cu provinciile unite.

ROMÂNIA MEDICALĂ, a apărut în București din 1893, condusă la început de dr. V. Babeș, N. Mănolescu, M. Petrini-Galatz.

ROMÂNIA MIȚĂ, nume dat într'un timp Olteniei.

ROMÂNIA VIITOARE, ziar politic tipărit la Paris în 1850 de mai mulți refugiați români: C. Bălcescu, N. Bălcescu, D. Brătianu, N. Golescu, G. Magheru ș. a.

ROMÂNŌ-BULGAR (IMPERIU) se numește organizațiunea politică începută pe la 1185, cînd păstorii români din munții Balcani se ridicară contra lui Isac și Anghel, împăratul din Bizanț. Conducătorii acestora, Petru și Asan, fiind ajutați și de Bulgari, cari își reaminteau de fostul imperiu bulgăresc distrus de Basiliu Bulgaroctonul (1013). Ei învingeră armatele bizantine și apoi armatele imperiului latin stabilit la Constantinopol. Urmașul și fratele celor doi începători, Ioniță, își mări și mai mult stăpînirea, năzuind chiar a se încorona la Constantinopol, după ce Papa îi recunoscu titlul de împărat. Urmașul acestuia, Ioan Asan, avu o domnie mai liniștită și puterea lui a fost recunoscută de toți vecinii. Acest imperiu s'asfîrșîi după 1250. Capitala lui era *Tîrnova*.

ROMÂNUL, ziar politic sub redacția lui C. A. Rosetti, apoi sub conducerea lui Vintilă Rosetti. București, 1857—1905. Avea ca deviză: *Voește și vei putea! Luminează-te și vei fi!*

ROMEO și JULIETA, tragedie de Shakespeare (trad. — la acest cuvînt).

ROMSTORFER KARL (†1917), istoric austriac. Fost inspector al școalelor profesionale din Viena și consilier ministerial. A studiat vechia noastră arhitectură și în deosebi cetățile Sucevei și Neamțului, pentru cari a făcut săpături și cercetări la fața locului. A fost membru corespondent al Academiei Române (1914).

ROMULEA @ cetate română în Dacia, ale cărei ruine, numite de popor *Antina*, se găsesc în cuprinsul satelor Recica și Hotărani, jud. Romașni, la depărtare de o oră și jumătate de orașul Caracal. ¶ @ stație c. f. linia Piatra-Olt—Corabia.

ROMULUS, întemeietorul și primul rege al Romei (după legendă); ar fi trăit pe la 753—716 a. Chr.

RON (ital. *RODANO*, fr. *RHONE*), fluviu mare în Europa; lung. 812 km. din cari pe 559 navigabil. Izvoraște în Elveția, străbate lacul Lemán și la ieșire primește riul Arve, trece în Franța și se varsă în Marea Mediterană.

RONA-DE-JOS (trîrg), com. rur. jud. Maramureș, plasa Cîmpulung-la-Tisa; 2.517 loc. ¶

R.-DE SUS, com. rur. tot acolo; 2.847 loc. Ambele sînt stațiuni c. f. pe linia îngustă de la Sighetul-Marmăției la Coștini.

RONCIÈRE CHARLES DE LA, istoric francez. Șeful secțiunii imprimatelor la Biblioteca națională din Paris. A publicat studii despre istoria marelui franceze. A arătat în timpul marelui războiu simpatie pentru cauza noastră. Membru onorar al Academiei Române (1919).

RONSARD [ron'sar] **PIERRE** (*1524 †1585) poet francez. Entuziasmat de frumusețea literaturii antice, pe care a studiat-o cu mare rivnă, și-a propus să înceapă o eră nouă în poezia patriei sale, căutînd să transpue în franțuzește toate frumusețile din poezia greacă și latină. El găsi șapte amici cu aceleași convingeri și tendințe și formară *Pletada* (R., Balf, Bellay, Tyard, Jodelle, Belleau și Dorat), în jurul căreia se adunară și alți scriitori și astfel în timp de 35 de ani Ronsard fu șeful acestei școale.

Ronsard.

RÖNTGEN — **ROENTGEN**.

ROOSEVELT TEODOR (*1858 †1919), om politic american. A fost prezident al Statelor-Unite, 1901—1909; a mijlocit pentru încheierea păcii între Rusia și Japonia; în 1909 a făcut o mare vînațoare în Africa; a vizitat oficial Germania în 1910; în războiul mondial s'a arătat adversar al Germaniei.

T. Roosevelt.

ROPCEA, com. rur. jud. Storojineț, plasa Dumbrava-Roșie; 3.800 loc.

ROQUE-FERRIER [roc-ferie]

ALPHONSE, filolog francez. A studiat dialectele și subdialectele din Sudul Franței. A fost membru al soc. felibrilor, a scris asupra activității ei (1877), a luat parte la înființarea publicației *Revue des langues romanes* (începută la Montpellier, 1870), a studiat poezia din Sudul Franței (1892). A scris o poezie în onoarea lui V. Alecsandri (1879), care i-a răspuns prin poezia „Ronsard la Tuluza” (1882). Are și lucrări cari ne privesc de aproape: *La Roumanie dans la littérature du Midi de la France* (1881) și *La poésie populaire de l'Esclavie en provençal, en languedocien et en macédo-roumain* (1883), cu ocazia aceasta a cercetat particularitățile dialectului macedo-român.

ROQUES [roc] **ANTONIN**, profesor francez stabilit în România. A fost profesor la Colegiul Sf. Sava în București. A publicat poezii și piese de teatru în limba franceză (*Pièces dramatiques et poésies*, Paris, 1855), a tradus în franțuzește poezii românești (*Legendes et doines roumaines*, 1864), a scris și românește comedii (*Căsătoria lui Eduard* 1875; *În brațele lui Morfeu*, 1876) și drame (*Constantin Brîncoveanu*, 1872; *Elena*, 1876); a tipărit și o *crestomatie* pentru uzul școalelor (1856). A murit în Franța.

ROQUES MARIO, filolog francez. Profesor la facultatea de litere din Paris, la Școala de înalte studii și la școala de limbi orientale, unde predă limba română. A vizitat de multe ori țara românească pentru cercetări. E membru corespondent al Academiei Române (1914). Între alte lucrări cităm cercetările despre *conjunctiunile condiționale* românești (1907), despre *Evangelhia lui Coresi* și despre *Palia de la Orăștie*. Conduce revista de specialitate *Romania*.

ROSA SALVATOR (*1615 †1673), pictor, gravor, poet și muzicant italian. După o tinerețe plină de greutate și aproape de mizerie, ajunse mai tirziu să fie cunoscut, glorificat și trăi în mare bogăție.

ROSEBERRY ARCHIBALD (*1847), om politic englez. Membru de drept în Camera Lorilor (1868), căsătorit cu fiica unui Rothschild, avu un rol important: ca ministru de externe (1886) a urmărit o alianță cu Germania, a întărit dominațiunea engleză în Egipt, a combătut pe Ruși în afacerile orientale; șef de guvern în 1894

a avut nenorocul să se formeze în contra lui o puternică opoziție, care l-a silit să se retragă și să părăsească chiar conducerea partidului liberal.

ROSET VENIAMIN (*1851), prelat român. A fost episcop de Roman de la 1844.

ROSETTI ○ com. rur. jud. Ialomița, plasa Ciocănești; 4.799 loc. Circumscripție com. cu 5 sate (1929). ① @ stație c. f. lângă Făurei, pe linia București—Galați.

ROSETTI CONSTANTIN A. (*1816†1885), om politic român. A început prin a fi ofițer (praporic, 1836), apoi a părăsit cariera militară, a fost polițai în Pitești, procuror în București, librar și tipograf în București. În 1848 a fost între conducătorii mișcării, secretar al guvernului provizoriu; arestat cu ceilalți colegi, a fost exilat. Stabilii la Paris, a fondat ziarul *România viitoare* (1850), apoi *Republica română* (Bruxelles, 1853). Intors în țară, a fost deputat în divanul ad-hoc și partizan stăruitor al unirii principatelor. Ministru în 1860 și deputat în timpul domniei lui Cuza, a devenit adversarul lui, l-a combătut prin ziarele ce redacta, a fost arestat, a fost dintre șefii conspirației de la 11

C. A. Rosetti.

Februarie; ministru în guvernul locotenentei domniei și în primul guvern al domnului Carol, el a fost după aceea deputat, a făcut parte din coaliția de la Mazar-Pașa și a fost ministru în guvernul prezidat de I. C. Brătianu în 1878 și în 1881. A fost primar al Capitalei și președinte al Camerei. În 1884 când s'a făcut revizuirea Constituției, socotind că reforma electorală susținută de Brătianu este prea puțin democratică, s'a despărțit de vechiul lui tovarăș de luptă și amic și a format o disidență liberală puternică. Rosetti este unul din marii noștri ziariști. La 1848 a înființat *Pruncul român*, pe care în 1857 l-a schimbat în *Românul* (— acest cuvânt). În tinerețe s'a ocupat și de literatură; a publicat un volum de poezii (*Ceasuri de mulțumire*, 1840) și o critică asupra poeziilor lui V. Alecsandri (în *Steaua Dunării* și în *Românul*, 1856, 1857). Fiind el ministru de culte în 1866, s'a înființat Academia Română și a fost membru activ de la întemeiere. În 1877 a fost director al Teatrului Național. În amintirea lui s'a înălțat o statuie în București.

ROSETTI MARIA (*1819†1893), soția lui C. A. Rosetti. Născută Grant, a fost o femeie instruită și devotată patriei române și ideilor politice ale soțului său. În 1848 a reușit, cu un curaj admirabil, să scape de la moarte pe Rosetti, l-a urmat în exil, l-a ajutat în redactarea ziarului, a scos însăși un ziar de educație *Mama și copilul* 1865—66.

ROSETTI MIRCEA O. A. (*1859†1882), scriitor român. A publicat în limba franceză și în românește diferite scrieri sociale și literare.

ROSETTI RADU (*1822†1868), om politic român. A fost magistrat, prefect în mai multe județe, prefect al poliției Capitalei (1855, 1866), director al închisorilor. A colaborat la *Nichtpercea*, *Sarsailă*, *Ținșarul*, etc., adesea cu pseudonimul *Udar*.

ROSETTI RADU (*1853†1926), istoric și om politic român. A făcut studii în Elveția și în Franța (Școala politehnică din Paris). A fost prefect de Roman. Brăila și Bacău, director general al închisorilor, deputat în mai multe legislaturi, director al frontierelor în Min. de externe și, ca atare, membru în delegația pentru delimitarea frontierelor cu Ungaria, Austria și Bulgaria. A publicat studii în „*Revista Nouă*”, „*Viața Românească*” ș. a., în *Analele Academiei Române*, precum și în volume speciale. Chestiunile cu cari s'a ocupat cu deosebire au fost: începuturile poporului și statelor române (*Invațiunea Slavilor*, 1889; *Continuitatea elementului român*, 1916; *Succesiunea Domnilor Moldoveni pînă la Alexandru (cel-Bun*, 1923); chestiunea agrară și a claselor sociale

(*Clasele agricole în Moldova*, 1889; *Transformările clasei sătești*, 1906; *Pentru ce s'au răscolat țărânii*, 1907; *Pământul, sâtenii și sătețtii în Moldova*, 1907; *Cum se căutau moștile în Moldova la începutul sec. XIX*, 1909; *Teoria lui Giurescu despre rumânie*, 1921; *Cum s'a născut și a dispărut boerimea*, 1925); *genealogie (Familiiile Vlușți și Rosetti*, 1906), probleme speciale din viața socială trecută (*Censura*, 1907; *Occupația rusească din 1806—12*, 1909; *Un conflict între guvern și mândăstirea Neamului*, 1910); *povești (Cu paloșul*, 1905; *Păcatele Sulgerului*, 1912; *Povești moldovenești*, 1920; *Alte povești*, 1921; *Amintiri*, 1922).

ROSETTI RADU R. (*1877), general român. Fiul istoricului Rosetti. Sublocotenent în 1899, maior în 1914, colonel în 1917, general în 1924; azi în retragere. A fost în 1916 șeful biroului operațiilor în Marele Cartier General, apoi a comandat regimentele de infanterie 55, 6 și 47; a fost rănit la Mărășești. Membru corespondent al Academiei Române (1927). A publicat articole în „*România militară*”, „*Revista infanteriei*”, „*Anuarul Institutului de istorie națională*”, „*Analele Academiei*”, etc. și în broșuri, tratând chestiuni în legătură cu actuala organizație militară (*Navigația aeriană*, *Agencii de legătură*, *Durata serviciului militar*, *Ofițerii de rezervă*) și studii de istorie militară, în deosebi asupra luptelor lui Ștefan cel Mare cu Turcii, asupra războiului dintre Vasile Lupu și Mateiu Basarab, asupra războiului din 1877 (îmbrățișind și latura politică și dînd la lumină material documentar ca: note ale ofițerilor streini, publicații streine, corespondența generalului Ion Ghica, relațiile anglo-române ș. a.). Despre ultimul nostru războiu a scris cîteva studii de detaliu și o lucrare amănunțită asupra acțiunii regimentului 47 de infanterie.

ROSETTI SCARLAT (CAROL) CONTE (*1802†1872), om politic român. A ocupat diferite funcții publice: îl găsim în 1836 secretarul societății de agricultură, judecător, primar al Capitalei. A fost unul din membrii cei mai devotați ai Ateneului român: a fost și președinte al comitetului, a lăsat moștenire acestei societăți biblioteca sa.

ROSETTI TEODOR (*1834†1923), om politic român. A fost magistrat, ajungînd președinte al Curții de Casație. A fost ministru de lucrări publice în guvernul prezidat de Lascăr Catargiu (1875—76)

Scarlat Rosetti.

și numai în 1888 a reintrat în viața politică, fiind chemat în 1888 a prezida un guvern de destindere după căderea lui Ioan C. Brătianu. După aceea a mai fost ministru de justiție sub președinția generalului Manu (1889) și de finanțe sub prez. lui T. Maiorescu în 1912. Guvernator al Băncii Naționale (1891—95), director al Băncii Agricole; întemeietor al societății *Jurnalea* și colaborator al *Convorbirilor literare*. Membru onorabil al Academiei Române (1891).

ROSETTI VINTILĂ O. A. (*1853†1916), ziarist român. A condus ziarul *Românul* după moartea tatălui său. A fost director al Imprimeriei Statului.

ROSETTI-BĂLANESCU NICOLAE (*1829†1884), om politic român. A fost magistrat, prefect la Galați, ministru de externe în guvernele din 1863—1865 cu Kogălniceanu și N. Krețulescu.

ROSETTI-SOLESU GEORGE (*ca. 1852†1916), diplomat român. A început cariera în 1880, trecînd prin toate gradele, ajungînd pînă la cel de ministru plenipotențiar; a reprezentat țara la Petersburg, Paris, Viena, Belgrad. S'a retras în 1911.

ROSLER ROBERT (*1840†1881), scriitor german (Sas) Cunoscut la noi și în cercurile de spe-

T. Rosetti.

cialiști prin opera sa *Rumänische Studien*, Leipzig 1871, în care reia teoria lui Sulzer și Engel, susținând că naționalitatea română s'a format la Sudul Dunării și poporul român a venit foarte târziu în provinciile de la Nordul fluviului, adică el *țigăduște continuitatea vieții Românilor în Dacia*. Teoria aceasta, îmbrățișată mai ales de scriitorii unguri, a fost combătută de diferiți istorici și filologi streini și români.

ROȘNOV, com. rur. jud. Neamț. St. c. f. linia laterală Bacău—Piatra-Neamț.

ROȘNOVANU GHEORGHE (1832†...), ofițer și om politic român. Și-a început cariera militară în armata rusească. Trecând în armata română în 1857, a ajuns la gradul de colonel în 1859. A luat parte la războiul pentru independență (1877) și a luptat la Nicolae, Opanez și Plevna; a fost prefect și deputat în multe rânduri. Era partizanul unei apropieri de Rusia în epoca în care politica noastră se orienta spre Germania.

ROSNY [ron] **LÉON DE** (*1837†1914), etnograf francez. S'a ocupat mai ales cu istoria Orientului; a fost profesor de limba japoneză la școala de limbi orientale. A fost membru corespondent al Academiei Române (1877) și onorar al Ateneului Român. Ne interesează mai ales cartea lui *Les populations danubiennes*, 1882-85.

ROSSETTI DANTE GABRIELE (*1828†1882), pictor și poet englez. A întemeiat cu doi amici societatea zisă *Pre-Raphaelite Brotherhood*; ei combatteau și arta academică (oficială), pe care o găseau imobilizată de procedeeuri convenționale, și arta anecdotică a altor pictori, pe care o socoteau simplă negustorie; ei urmăreau, prin studiul sincer al naturii, mijloacele de a exprima un ideal superior de gândire sau simțire. Mișcarea lor a avut rol important în evoluția artei în Anglia.

ROSSI ERNESTO (*ca. 1829†1896), artist dramatic italian, vestit prin interpretarea rolurilor de tragedie. A fost și în București (1888—89) unde a jucat câteva piese ale lui Shakespeare.

ROSSINI GIOACHIMO (*1792†1868), compozitor italian. Opere mai cunoscute: *Barbiere di Siviglia* (după piesa lui Beaumarchais) 1815, *Tancredi* (1813), *Otello*, *Guglielmo Tell*, *Semiramide* (1823). Prima s'a cîntat de multe ori pe scenele noastre de diferite trupe române sau streine.

ROSTAND [rosta'] **EDMOND** (1868†1918), autor dramatic francez. S'a făcut cunoscut prin comedia *Les romanesques* (1894), a scris apoi *Princesse lointaine* (1895), *Samaritaine* (1897) și a dobîndit o adevărată glorie universală prin *Cyrano de Bergerac* (1897), despre care zice un critic că a fost unul din cele mai mari succese ce se cunosc în istoria teatrului. Firește, la aceasta a contribuit și interpretarea lui Coquelin-ainé. Pentru piesa următoare *L'Aiglon* (1900), a găsit o interpretă tot așa de mare, pe Sarah Bernhardt, dar ca construcție de teatru este inferioară față de *Cyrano*. *Chanteclair* a avut mai mult un succes de curiozitate prin faptul că personagiile sînt păsări și animale de curte. În timpul războiului mondial a scris poezii patriotice pline de avînt. Membru al Academiei franceze. Principalele lui piese sînt traduse în rom. *Romanțioși* (de Mircea Rădulescu, 1913), *Prințesa îndepărtată* (de M. Codreanu, 1907), *Samariteanca* (de G. V. Botez, de I. Gr. Periețeanu, 1927), *Cyrano* (de Barbu Creangă, 1908, de M. Codreanu, 1920), *Puțul de vultur* (de I. C. Aslan, 1920, de C. Manolache, 1924).

ROȘTOC, oraș în Germania (Mecklenburg); 67.979 loc.; Universitate din 1419.

ROȘCA-CODREANU, doi frați proprietari

din Bîrlad: **GHEORGHE** (*1805†1837), fost ofițer în miliția Moldovei (1830), retras din cauză de boală în 1832, a murit la Viena. A lăsat prin testament moșia sa Văleni ca să se înființeze o școală. Fiindcă venitul nu ajungea, mai ales că executorul testamentar compromisese averea, s'a înființat numai o clasă zisă *reală* pe lângă școala primară din Bîrlad, în 1846.—**NICOLAE** (*ca. 1808†1854), agricultor, interesindu-se de mișcările politice și culturale. În 1853 a încercat, fără a reuși, să înființeze un serviciu de navigație pe Prut și pe Siret. Și-a lăsat averea Statului ca să se înființeze o școală de fete, să se adauge la clasa zisă a fratelui său un curs de limba italiană și să se întreprindă un spital. După diferite tranșacțiuni în cursul anilor, s'a înființat în Bîrlad un gimnaziu (1858), azi liceu, și o școală profesională—secundară de fete. Liceul poartă numele de familie al celor doi frați.

Gh. Roșca-Codreanu.

ROȘCANI ① localitate în Basarabia, lângă lacul Cahul (după indicația cronicarilor), unde în anul 1547 s'a dat o luptă între Ion Vodă cel Cumplit și armata turcească, terminată cu predarea lui Ioan Vodă, fapt cunoscut în istorie sub numele de *capitularea de la Roșcani*. Nu putem preciza aici ce sat de azi corespunde celui vechiu. ② com. rur. jud. Hunedoara, plasa Dobra; 777 loc.; mine de fier.

ROȘIA, com. rur. jud. Bihor, plasa Beiuș; 2.959 loc. Mine: aluminiu, bauxit.

ROȘIA-MONTANĂ, com. rur. jud. Alba. Mine: aur, argint. Stație c. f. linia îngustă Turda—Abrud, lângă Abrud.

ROȘIE MAREA, așezată între Africa și Asia. La N. e închisă prin istmul de Suez, care acum e străbătut de un canal, iar la S. comunică cu Golful Aden prin strîmtoarea Bab-el-Mandeb. Supr. 495.000 km. p.

ROȘIORI, com. rur. jud. Brăila, plasa Călmățui; 2.173 loc. După legea 1929, sat circ. com. Nicolești—Jianu.

ROȘIORI-DE-VEDE, com. urb. jud. Teleorman, plasa Roșiori; 12.000 loc. St. c. f. linia Coștești—Turnu-Măgurele, de unde începe linia Roșiori—Zimnicea. Are liceu, școala secundară de fete, școala de meserii (1929).

ROȘIU MIHAIL (*1750†1822), preot și profesor român în Banat. A publicat cărți cu conținut religios și pedagogic.

ROȘIU PELAGHIA (*1800†1870), țărăncă româncă din Munții Apuseni, care a luptat alături cu bărbatul ei în timpul revoluției din 1848. În Martie 1849 a organizat o companie de femei sub comanda ei și a respins atacul honvezilor unguri la muntele *Grohot*. A luat parte și la *Fântînele* (6 Iulie 1849), bătălie în care Ungurii au fost zdrobiți și Vasvარი, comandantul lor, ucis.

ROȘU, lac în jud. Tulcea.

ROTARIU PAVEL (*1849), publicist și economist român în Banat. A luat parte la mișcările politice ale Românilor; a fost director al institutului de credit „Timișana”.

ROTH STEFAN (*1849), preot și profesor sas în Medias. La 1848 a fost în comitetul zis de pacificațiune. După ce trupele lui Bem ocupară Transilvania, a fost arestat și împușcat în Cluj.

ROTH VICTOR, istoric sas din Transilvania. F. pastor în Sebeș. S'a ocupat de arta conștăințelor săi, publicînd, între altele, un studiu asupra argintăriilor bisericesti. Membru onorar al Academiei române (1926).

ROTHSCHILD, familie de comercianți, bancheri și oameni de afaceri, cari din Frankfurt-pe-Main s'au răspîndit în Germania, în Franța, în Austria, în Anglia, fiindcă case mari de bancă

G. Rossini.

Rostand.

cu rol important în dezvoltarea economică a diferitelor state.

ROTISLAVOVICI IVANCO, principe al unui stat slavon în Moldova cu reședința în Brlad. Se cunoaște un document de la el din anul 1134.

ROTTERDAM, oraș în Olanda pe fluviul Maas; 536.838 loc. Port maritim, de mare însemnată. Escală importantă pentru vasele românești.

ROTUNDUL, numele a două lacuri jud. Ismail și Cetatea-Albă și al unei gârle în Valea Prutului (jud. Ismail).

ROUGET DE L'ISLE [ruje de lil] **CLAUDE JOSEPH** (*1760†1836), ofițer francez, celebru prin compunerea cîntecului *La Marseillaise* (Marsilieza), compusă în April 1792, devenit sub republică imnul oficial al Franței.

ROUGON MACQUART, numele familiei a cărei istorie o face E. Zola în seria de romane, începătoare cu *Assommoir* și încheiată cu *Docteur Pascal*.

ROUMANILLE [rumaniil] **JOSEPH** (*1818†1891), poet provensal. A luat parte la mișcarea *littéraires* (→ acest cuv.) A publicat, între altele, o introducere la o scriere a lui Gabriel Azais.

ROUMIEUX [rumiô] **LOUIS** (*1829†1894), poet provensal. Cu ocazia sărbătoririi lui Alecsandri la Montpellier (1882) a făcut un sonet care a fost gravat pe statueta Caliopei (oferită poetului român) și Alecsandri i-a răspuns printr-o poezie „*Felicitări L. R.*” (publ. „Conv. Lit.” 1883).

ROUSSEAU [ruso] **JEAN-JACQUES** (*1712†1778), scriitor francez, vestit ca filozof și ca pedagog. Născut în Geneva, duce, de la vârsta de 16 ani, o viață rătăcitoare și ajungînd la Paris, se face cunoscut prin lucrarea pe care o trimite Academiei din Dijon pentru un subiect de premiu: *Dacă științele și artele au contribuit la curățirea sau la stricarea moravurilor*. Susținînd că științele și artele sînt cauza corupțiunii moravurilor, își atrage — după publicarea studiului — multe critici, dar și oarecare simpatii. Alte lucrări date la lumină (*Nova Eloizi*, 1761 ș. a.) îl încurajară să publice cele două opere capitale: *Contractul social* și *Emil*.

Aceasta din urmă, a fost osîndită de Parlament și el silit să fugă din Paris; în Elveția află că a fost arsă și acolo; de aceea a trăit cîțva timp în Neuchatel (care ținea de Regatul Prusiei) și apoi a fost silit să se refugieze în Franța, unde a trăit în casele cîtorva nobili, de acolo în Anglia, în urmă iar în Franța, unde a și murit — după unii lovit de femeia cu care trăia. O mare parte din amănuntele vieții le-a povestit cu o sinceritate desăvîrșită în *Confesiunile sale*, în cari însă atacă pe mulți contemporani. Deși foarte irascibil, din pricina unei forme de boală mintală (după mulți biografi), a fost totuși foarte admirat în timpul vieții, iar după moarte i s'au dat mari onoruri: în 1794 rămășițele pămîntesti au fost transportate la Pantheon. Din operele lui s'au tradus puține în românește: *Iulia sau Nova Eloizi* (1837); *Contractul social* (de P. Borsiu, f. a., de N. Dașcovic, 1916), *Pagini alese* (în biblioteca „Lumen” de A. Luca, 1919), *Emil* (de Gh. Adamescu, 1914 și urm.).

ROUSSEAU JEAN BAPTISTE (*1670†1741), poet francez. A scris *Ode* și *Satire*.

ROUSSELOT [rus'lo] **PIERRE ABATE** (*1846†1924), filolog francez. A fost profesor la institutul catolic (1887), șef al laboratorului de fonetică de la Collège de France, apoi profesor (1920), a dat o bază științifică cercetărilor de *fonetică experimentală* (a publicat 2 volume asupra acestei științe, 1897—98); s'a ocupat și cu dialectologia, a întemeiat *Revue des patois gallo-romans* (cu Gillieron).

ROUX [ru] **PIERRE EMILE** (*1853), medic francez. Bacteriolog, subdirector al Institutului Pasteur, membru al Academiei franceze, membru onorar

J.-J. Rousseau.

al Academiei Române (1911). A inventat tratamentul difteriei prin serum special.

ROVIGO, oraș în Italia (prov. Rovigo, regiunea Veneția), 19.000 loc.

ROVINARI, com. rur. jud. Gorj, plasa Jiu; are o școală de țesătorie.

ROVINE, com. rur. jud. Arad, plasa Pecica; 7.262 loc.

ROKOLANI, popor sarmatic, așezat prin sec. I a. Chr. în părțile dintre Don și Nipru. Ei au înaintat pînă la Dunăre și s'au luptat cu Romanii.

ROYAT [roala], stațiune balneară în Franța (Centru, dep. Puy-de-Dôme); 2.000 loc. Aci regele nostru Ferdinand făcuse cură după boala din 1925.

ROYER COLLARD [roaie colur] **ALBERT PAUL** (*1797†1865), jurist francez. A fost profesor de dreptul ginților la Facultatea de drept din Paris (1829), decan; a publicat diferite articole în reviste de specialitate și în enciclopedii. Amic al României, a consimțit (pe la 1860) să fie corespondentul Eforiei Școalelor pentru supravegherea bursierilor români aflați la studii în Paris.

ROZAVLEA, com. rur. jud. Maramureș, plasa Iza; 2.818 loc.

RUBENS PETER PAUL (*1577†1640), pictor flamand. Vestit prin valoarea și mulțimea operelor sale. Colorit splendid și fantazie puternică.

RUBICON (lat. *RUBICO*), rîu între Italia și Galia cisalpină. Azi *Rugone*. În anul 48 a. Chr. Cesar ajungînd aci cu armata lui, contra hotărîrii guvernului din Roma, avu o ezitare și apoi rosti cuvintele: *alea jacta est!* (sorții au fost aruncate) și trecu. Aceste cuvinte au devenit proverbiale.

P. Rubens.

RUBINI GIOVANNI BATTISTA (*1795†1854), tenor italian.

RUBINSTEIN [rubinstain] **ANTON** (*1830†1894), compozitor rus și pianist cu renume internațional. Director al Conservatorului din Petersburg. A compus opere, simfonii, liederuri, etc.

RUCĂR, com. rur. jud. Muscel, plasa Dimbovița; 4.405 loc. Circumscripție comunală cu 5 sale. În apropiere, pe linia Rucăr — Podul-Dimbovicei, s'a dat în ziua de 13 Octombrie 1916 o luptă între trupe române și austro-germane, după care trupele românești au fost silită a părăsi poziția în ziua următoare.

A. Rubinstein.

RÜCKERT FRIEDRICH (*1788†1866), poet german. S'a tradus din opera lui prin reviste (Convorbiri literare, Convorbiri critice, Neamul românesc literar, Drum drept) de M. Pompiliu, Radu Rosetti, S. C. Polyzu, V. Tempeanu ș. a.

RÜCKMAN PETRU IVANOVICI BARON, agent al Rusiei la București pe la 1836.

RUDA, com. rur. jud. Hunedoara. Mine de aur și argint.

RUDARI, com. rur. jud. Dolj, plasa Giubega; 2.138 loc. După legea 1929, sat circ. com. Moțăței.

RUDĂRIA, com. rur. jud. Caraș, plasa Bozovici; 2.385 loc.

RÜDESHEIM, oraș în Germania (Wiesbaden, pe Rin), 4.111 loc. Vii, cari dau un vin renumit.

RUDI, fost schit jud. Soroca, intern. pe la 1777, are o biserică începută de Duca Vodă.

RUDINI ANTONIO (*1839†1908), om politic italian. A fost ministru de interne în 1869 și apoi, de la 1891 pînă la 1898 de mai multe ori prezident de consiliu.

RUDNA, stație c. f. jud. Timiș-Torontal, pe linia Timișoara—Cruceni.

RUDOLF DE HABSBURG (*1218 †1291), împărat german de la 1273. Învinse pe Ottocar, regele Boemiei, pe Enric, duce de Bavaria, devenind astfel stăpînitor peste Austria, Carintia, Carniolia și Stiria, pe cari le lăsă fiului său Albert, preparînd astfel mărirea casei de Austria.

RUDOLF II (*1552 †1612), împărat german de la 1576. A fost și rege al Boemiei (1575—1609) și al Ungariei (1572—1608). Pentru istoria noastră domnia lui este foarte importantă, fiindcă atunci s'au petrecut marile evenimente cari aduseră pe Mihail să devină principele celor trei țări românești. Voevodul român a avut cu el nu numai raporturi prin corespondență și prin soli, dar și personale. Este cunoscută întvederea de la Praga (1 Martie 1601), pe care o imortalizează oarecum tabloului lui Frantz Franken, reprezentînd o serbare la Curte și punînd între oaspeți și pe Mihail Viteazul.

Rudolf II.

RUDOLF ARHIDUCE (*1858 †1889), fiul lui Frantz-Iosef, moștenitor al tronului Austriei. Era căsătorit cu Ștefania, fiica regelui Leopold al Belgiei. A murit la Meyerling în mod misterios: sinucid, după unele versiuni, asasinat, după altele.

RUDOW WILHELM (*1858 †1897), scriitor german. A trăit în Transilvania; căsătorit cu scriitoarea Lucreția Suci. A scris despre literatura română: studii asupra poeziei populare (*Verslehre und Stil der rumänischen Volkslieder*, 1886, *Rumänische Volkslieder*, 1887, *Geschichte des rumänischen Schrifttums*, 1892). A redactat, împreună cu soția sa, revista *Foarte literară* în Oradea (1897).

RUEFFIN, însărcinat de afaceri al Franței la Constantinopol pe la 1806, a avut un rol important în desfășurarea evenimentelor de atunci, susținînd pe Turci contra Rușilor.

RÜGEN, insulă a Germaniei în Marea Baltică; 968 km. p. 50.704 loc. Stațiune balneară.

RUGINOASA, com. rur. jud. Fălcișeni (fost Suceava). A fost proprietatea familiei Cuza. Aci a fost înmormîntat domnitorul Cuza și pe piatra funerară s'a săpat o poezie a lui Alecsandri.

RUHMKORFF HEINRICH (*1803 †1877), fizician german. A descoperit bobina de inducție.

RUMELIA, numele unei părți din statul Turciei (cum era pînă la 1878) care corespundea intru cîtva cu vechea Tracie și Macedonia. Prin tratatul de la Berlin o parte din ea (R. orientală) a fost declarată provincie autonomă și a rămas așa pînă în 1885, cînd a fost ocupată de Bulgaria. Restul Rumeliei a continuat să facă parte din imperiul turcesc cu numele cam impropriu de R.-Occidentală, formînd trei vilaețe: Adrianopol, Salonic și Monastir. După schimbările întîmplate în vremea războiului din 1913 (cu pacea de la București) și ale marelui război, din cele trei vilaețe: Adrianopol a rămas Turciei, Salonic e al Greciei, Monastir al Iugoslaviei.

RUNC, munte în jud. Bacău; —Muscel; —Buzău.

RUPENI, com. rur. jud. Tîrnava-Mare, plasa Rupeni; 3.127 loc.

RUSĂNEȘTI-DE-JOS, com. rur. jud. Romanai, plasa Oltul-de-Jos; 3.359 loc. După legea 1929, sat circ. com. Băbiciu.

RUSCALA VEGEZZI — **VEGEZZI R.**

RUSCIU, oraș în Bulgaria pe Dunăre, în fața Giurgiului; 41.574 loc. Aci e un consulat al României.

RUSCOVA, com. rur. jud. Maramureș, plasa Vișeu; 3.026 loc.

RUSENI, com. rur. jud. Soroca, plasa Tîrnova; 2.164 loc. După legea 1929, sat circ. com. Tîrnova.

RUSEȘTI-NOI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Hîncești; 2.998 loc. După legea 1929, sat circ. com. Văsieni.

RUȘET IANCU, ofițer român în vremea Reglementului Organic, unul din tinerii progresiști cari se adunau în casa lui Cîmpineanu pentru a organiza mișcarea de reformă politică, pe cari i-a descoperit și i-a pedepsit Domnitorul Alexandru Ghica.

RUSIA (S. S. R. SOJUS SOVJETSKICH SOZIALISTICESKICH RESPUBLIK, fr. **RUSSE**, ital. **RUSSIA**, germ. **RUSSLAND**), stat în Europa și Asia. Este statul cel mai mare din lume. Suprafața totală este 21.909.000 km. p. (4.670.000 în Europa, 17.239.000 în Asia) cu 146.220.000 loc. (114.368.000 în Europa și 31.832.000 în Asia). Densitatea populației în total: 6,7 loc. pe km. p. (În Europa 24 loc., în Asia 1,8).

Rusia europeană se mărginește a N. cu Oceanul Înghețat de Nord, la E. cu Munții Urali, fl. Ural și Marea Caspică, dincolo de cari se întinde

Harta Rusiei

RUER, afluent al Rinului în Vestfalia și Renania. 235 km. lung. În parte navigabil.

RUISDAEL [roisda] **IAKOB** (*1630 †1681), pictor olandez.

Rusia Asiatică, la S. cu Marea Neagră, Marea de Azov și Munții Caucaz, dincolo de cari sînt iarăși cîteva provincii rusești, la V. cu Polonia și România. Afară de Urali și Caucaz, mai sînt prin

centrul țării cîteva șiruri de munți, între cari: *Valdat* și *Eghen*. Numeroase cursuri de apă udă pămîntul Rusiei; ele se țin de 4 bazine: 1. al Oceanului Arctic: *Pectora*, *Mesen*, *Dvina*, *Onega*; 2. al Mării Baltice: *Neva*, *Duna*, *Niemen*; 3. al Mării Negre: *Nistrul*, *Niprul* și *Donul*; 4. al M. Caspice: *Uralul* și *Volga*. Lacuri mai mari: *Ladoga* (și în Finlanda), *Onega*, *Peipus* (și în Estonia), *Ilmen*.

Rusia este o uniune de state, formînd 6 grupe: I. Republica rusească socialistă federativă sovietică, alcătuită din 23 de teritorii, fostele guvernăminte din timpul imperiului cu unele modificări în întindere și în raporturile cu centrul. Aceste teritorii cuprind parte din Rusia europeană și Siberia. Cap. *Moskva*. Orașe principale *Leningrad* (Petrograd), *Arhangelsk*, *Vologda*, *Novgorod*, *Nižni-Novgorod*, *Iaroslav*, *Viatka*, *Tver*, *Caluga*, *Cazan*, *Mohilev*, *Minsh*, *Tambov*, *Samara*, *Saratov*, *Astrahan*, *Rostov* (în Europa), *Omsk*, *Novosibirsk*, *Irkutsk*, *Tomsk*, *Citta* (*Tschita*), *Iakutsk*, *Nikolajevsk* pe Amur, *Ohoțk*, *Tobolsk*, *Berezov*, *Petrovavlovsk* (în Siberia). — II. Republica socialistă sovietică a Ucrainei, cuprinzînd 5 subdiviziuni, între cari și Republica moldovenească. Cap. *Harkov*. Orașe principale *Odesa*, *Pultava*, *Cherson*, *Cernișov*, *Moghilev*, *Tiraspol*. — III. Republica socialistă sovietică a Rusiei Albe (*Bielorusia*) cuprinzînd 11 departamente. Cap. *Minsk*. Orașe principale *Vitebsk*, *Gomel*, *Rețica*. — IV. Republica federativă socialistă sovietică a Transcaucaziei, compusă din 3 republici: *Armenia* cu 10 cercuri; *Aserberdjan* cu 13 cercuri și 2 state mici autonome; *Georgia* cu 17 cercuri și trei mici state autonome. Cap. *Tiflis*. Orașe principale *Baku*, *Erivan*, *Batum*. — V. Republica socialistă sovietică a Uzbekilor (*Uzbekistan*), formată din 6 cercuri și o republică autonomă. Cap. *Samarkand*. Oraș pr. *Tașkent*. — VI. Republica socialistă sovietică Turcomană (*Turkmanistan*). Cap. *Ciaretui* (*Tschardschui*). Orașe pr. *Asșabad*, *Merv*, *Kranovodsk*. — Statul rus e condus de comitetul executiv central, în care congresul general al Sovietelor trimite delegați. Are 597 membri; se împarte în două: sovietul uniunii (451 membri) și al naționalităților (135 membri).

După legendă începutul organizării politice în Rusia s'a început prin sec. IX, cînd Slavii, așezați în diferite grupe printre alte popoare, cheamă pe *Varegi* să-i guverneze. După unii istorici, aceștia ar fi fost Scandinavii. Conducătorii acestor Varegieri erau trei frați, între cari *Rurik*. Prin sec. X se formează cîteva centre politice: unele la Nord, altele la Sud. Cel din Sud, avînd capitala în Kiev, se dezvoltă mai repede, făcînd expediții în imperiul bizantin și unul din principii de acolo, *Vladimir* (980—1015) introduce creștinismul (oriental) în acele ținuturi; iar altul (*Iaroslav*) (1016—1054) stabilește legături de înrudire cu diferite state din Occident. Pe la 1150 un alt centru (cu capitala *Moscova*) începe a se ridica și în curînd Rusia cu centrul în Kiev decade; dar în sec. XIII Rușii cad sub stăpînirea Mongolilor lui *Gengis-kan*. După cîteva timp ei se ridică formînd un nou centru (la Volga) numit *Rusia-Mare* și apoi se reculeg și în jurul Moscovei, sub puternica influență a *Tătariilor*, și la finele sec. XIV marele principat al *Moscovei* dobîndeste o adevărată supremație față de celelalte state ce mai existau în Rusia și curînd, slăbind puterea *Tătariilor* prin diviziuni și lupte pentru tron, devine posibilă concentrarea stăpînirii efective în mîinile lui *Ivan cel Mare* (1462—1503) și apoi în ale lui *Ivan cel Groaznic*, care se încoronează cu solemnitate în 1547, luînd titlul de țar. Cu *Boris Godunov* (1598) începe o perioadă nouă în istoria Rusiei, turburată la început, dar mai liniștită de la proclamarea de țar a lui *Mihail Feodorovici* (1613), cu care începe dinastia *Romanovilor*. Astfel ajungem la *Petru zis cel Mare* (1689—1725), care introduce cu forța formele de civilizație occidentală și prin luptele sale dobîndi o mare notorietate în Europa. Intrigile, asasinatelor și luptele

între pretendenți, venirea la tron a unor femei (mai ales cele două *Ecatherine*), cari se dovediră însă pe cît de depravate și crude, pe atît deiscute în conducerea treburilor politice interne și în relațiile cu streinătatea, toate acestea nu împledecară mărirea teritorială și ridicarea treptată a puterii Rusiei, care deveni, mai ales în a doua jumătate a sec. XVIII și la începutul sec. XIX unul din factorii principali ai politicii europene. În acea epocă raporturile țărilor române devin din ce în ce mai strîns cu Rusia. Sub cuvînt că doarește a apăra pe creștinii din provinciile Turciei și din statele dependente de ea, Rusia provoacă neconținute războaie, de multe ori ocupă principatele, după pacea de la Adrianopol ocupația ține mai mulți ani (1829—1834); în genere acțiunea Rusiei este tolerată, mai rar acceptată, de statele occidentale. În acea epocă răpește Moldovei Basarabia și devine protectoarea principatelor, pregătindu-și cu abilitate anexarea lor. Numai războiul Crimeei, pornit în 1853 de puterile Occidentului, din pricină că se vedea un mare pericol, reduce întru cîteva marea rol al Rusiei, silită fiind a înapoia o parte din Basarabia și, prin aceasta, gurile Dunării; dar nu trece mult și succesele războiului din 1877—78, de și obținute în parte prin ajutorul armatei românești, îi redau prestigiul pierdut și congresul european de la Berlin nu are forța de a o opri să răpească României (aliată) cele trei județe înapoiate Moldovei în 1856. Domnia împăraților în această vreme a fost în genere absolută, tiranică, ajungînd să reprime orice manifestare de independență politică, fie și teoretică. Desființarea *servajului* (iobăgie) în 1861 de către Alexandru I a fost o măsură care a venit, întru cîteva, în favoarea țăranilor, dar n'a servit la înlăturarea fermentelor revoluționari și însuși autorul ei a căzut victimă unei bombe a nihilistilor (1881). Alexandru III (1881—94) și Nicolae II (1894—1917) nu înțeleseră glasul vremii și regimul constituțional nu se putu introduce nici sub domnia lor. Nicolae orientă în mod hotărît politica sa spre o înțelegere cu Franța, — după războiul cu Japonia sfîrșit prin victoria japoneză (1905) — și astfel se amestecă în războiul care începu în 1914 între Austria și Serbia și avea să cuprindă aproape întreaga Europa și părți din alte continente. Acțiunea Rusiei în acest războiu, început cu stăruință și sinceritate, s'a paralizat cu încetul, pare-se, printr-o ocultă influență germană (chiar s'a vorbit de încheierea unei păci separate). Atunci s'a produs o mișcare revoluționară, țarul a fost dețronat (1917), s'a proclamat regent marele-duce Mihail, fratele lui Nicolae, și apoi conducerea a fost luată de *Kerenski*, care voia să stabilească un regim parlamentar și să continue războiul. O nouă revoluție dete puterea în mîna comuniștilor extremi (numiți *bolșevici*) conduși de *Lenin* și *Troțki*. Aceștia au încheiat pace cu puterile centrale (la Brest-Litovsk), au voit să împiedece formarea noulor state baltice, au purtat chiar un războiu cu Polonia și au stabilit în interior un regim zis *sovietic*. Armatele rusești, venite în țara noastră ca aliate, nu ne-au dat ajutor cu bună credință sub regimul țarist, iar sub regimul nou au voit să introducă și la noi organizarea lor și astfel s'a ajuns la lupte serioase în diferite puncte ale Moldovei. După așezarea noiei stări de lucruri după războiu, Rusia sovietică a căutat să introducă ideile ei în diferite state ale Europei, de aceea multe din ele au rupt relațiile diplomatice cu ea. În 1929 a întocmit așa zisul *plan de cinci ani*, prin procedarea numită *dumpling*, avînd de scop să producă turburări și dezaastre economice oriunde se va putea.

RUSKIN [rŏskin] JOEN (*1819†1900), critic de artă și estetician englez. Profesor la Cambridge. Trad. rom. puține: *Comori și grădini* (de C. Antoniade, 1914), *Regele rîului de aur* (de N. Batzaria 1925).

RUSO ALEXANDRU (*ca. 1817†1859), scriitor

român. A studiat în Elveția și, pentru ideile ce manifesta după întoarcerea în Moldova, a fost închis de stăpânire la mănăstirea Soveja (1846). A luat parte la mișcarea din Iași din Martie 1848, a fost nevoit a trece în Transilvania și a fost la Blaj în ziua adunării de la 3/15 Maiu. În timpul exilului său a călătorit la Paris și a fost arestat de Unguri în Transilvania. E cunoscut prin articolele sale de critică (asupra limbii, literaturii, politice): regretă că prefacerile din vremea aceea au rupt cu trecutul, limba s'a impestrițat cu streinisme, că literatura este hrănită din imitații în loc de a se adresa la izvorul poeziei populare. A scris și interesante amintiri din copilărie și alte memorii (Soveja), a lui este și poema *Cîntarea Româriei* (— acest cuv.).

Al. Russo.

RUSS LUDOVIC (*1816†1888), medic austriac stabilit în Moldova pe la 1840. A fost și profesor de medicină operatorie la facultatea din Iași (1883).

RUSS LUDOVIC L. (*1849....), medic român. Doctor din Viena. Profesor de clinică medicală la Universitatea din Iași (1887). A fost și decan (1892—1900). A luat parte la războiul independenței.

RUSSO DEMOSTENE (*1869), profesor de filologie bizantină la facultatea de litere din București (1915), doctor în filozofie. A publicat articole în „Biserica Ortodoxă” (1906 și urm.), apoi studii despre *elenismul* în România; critica textelor; *texte* de autori emendate ș. a. Membru corespondent al Academiei Române (1919).

RUSSU IOAN (*1816†1882), profesor român în Transilvania. A predat la Școala pedagogică din Arad.

RUSSU IOAN, canonic mitrop. unită Blaj. A fost profesor în Blaj și în Sibiu. Candidat de mitropolit în 1901. A publicat predici, diferite cărți didactice, între cari și o prelucrare după *istoria antică* a lui Pütz.

RUȘU-ȘIRIANU IOAN (*1864†1909), ziarist român. A lucrat și în București ca redactor la diferite gazete. Activitatea cea mai importantă a desfășurat-o în Transilvania, fiind colaborator la ziarele de luptă politică ale Românilor de acolo (*Trimuna*, Sibiu și Arad). A publicat un volum de *nuvele* (1894) și un studiu despre *Românii din statul ungar* (1904, București).

RUȘAVĂT, stație c. f. jud. Buzău pe linia Buzău—Nehoiș.

RUȘETU, com. rur. jud. Brăila, plasa Călmă-

țuiu; 3.649 loc. După legea 1929, sat circ. com Ion I. C. Brătianu.

RUȘI, stație c. f. jud. Hunedoara, între Sime-ria și Subcetate (linia Deva—Lupeni).

RUȘII-DE-VEDE — ROȘIORI.

RUTENI, populație slavă din Bucovina (mai ales în ținuturile Coțmani, Zastavna, Vijnița). Pînă la 1848 ei aveau o situație cu totul inferioară și politică și numerică. Ei au progresat prin sprijinul acordat de guvernul imperial austriac. La ocuparea Bucovinei (1774) la o populație de

Ruteni.

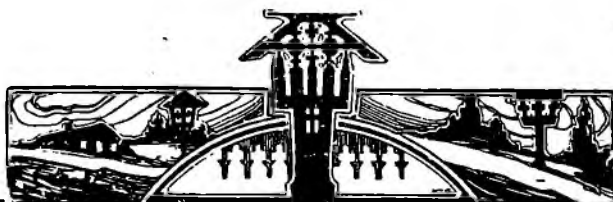
71.750 loc. erau ca. 15.000 Ruteni față de ca. 52.700 Români. Această situație se schimbă în cursul timpului în defavorul Românilor; astfel în 1880 statistica arată 239.000 Ruteni la 190.000 Români, iar în 1910 la o populație de 794.000 loc. erau 273.000 Români la 305.000 Ruteni. Această anormală creștere se explică și prin imigrări din Galiția și prin rutenizarea unora dintre Români.

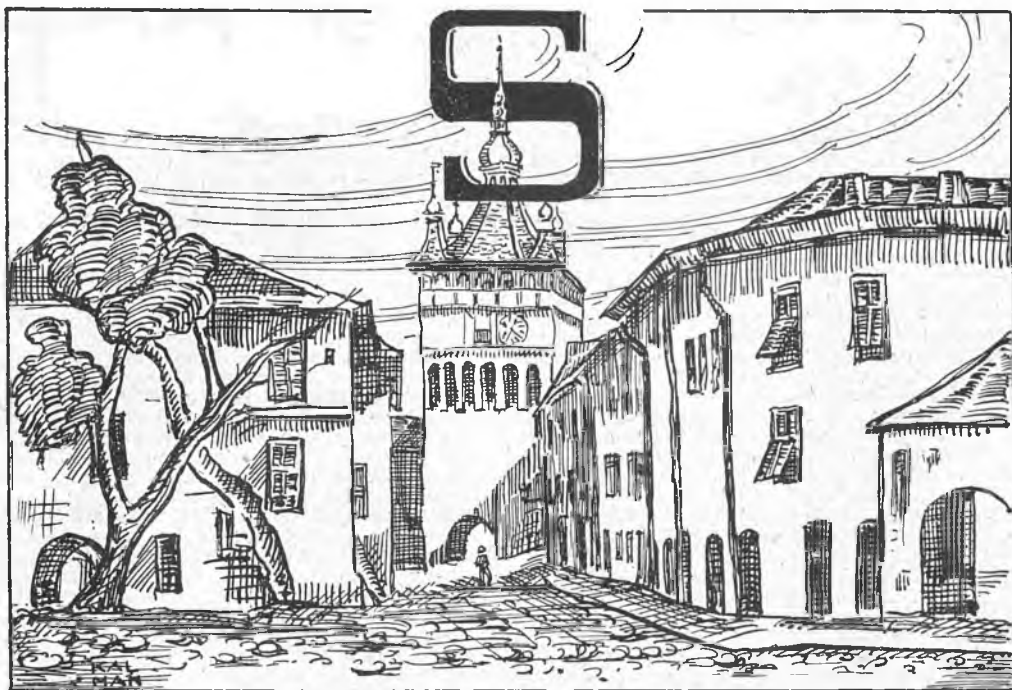
RUXANDA (†1570), doamnă a Moldovei, fiica lui Petru Rareș, soția lui Alexandru Lăpușneanul. E înmormîntată la mănăstirea Slatina.

ROY SLAS, piesă de Victor Hugo, 1838. Pentru trad — V. HUGO.

RUYTEL [roaIter] **MICHEL** (*1607†1676), amiral olandez. A comandat în 1665 flota țării sale contra Englezilor și a învins în 1673 flotele aliate, engleză și franceză.

RYSWICK [riIsvalk], sat în Olanda, unde s'a încheiat pacea din 1697, cu care se sfîrși războiul coalițiunii de la Augsburg.

SIBIUȘOARA : TURNUL OROLOGIULUI.

SAAC, fost județ (se zicea și *Secueni*): parte din jud. Prahova; capitala era *Bucov*.

SAARBRÜCKEN, oraș în Germania (Prusia renană) pe râul Saar; 125.000 loc., unde Francezii repurtară o victorie contra Prusienilor (1870). Teritoriul din prejur în întindere de 1910 km. p. și 774.000 loc. (*Saargebiet*) este pus sub administrația Societății Națiunilor până la 1935 și administrat de o comisiune internațională (→ *Sarre*).

SABAR, riu, afluent al Argeșului, format din Ciorogirla și Răstoaca (unite lângă satul Virtejul, jud. Ilfov), se varsă în Argeș lângă com. Izvoarele.

SABAȘA, prâu jud. Fălcișeni (fost Suceava, azi Baia); se varsă în Bistrița.

SABATIER [sabatie] **PAUL** (*1854), chimist francez. Profesor la facultatea de științe din Toulouse; membru al Institutului Franței, laureat al premiului Nobel. E membru onorar al Academiei Române (1925). S'a ocupat de chimia minerală, de sulfurile alcaline; a stabilit legea termică a citorva hidrați; a studiat cromații alcalini, viteza transformării acidului metafosforic, a descoperit reacțiunile cataletice cari au mare rol în chimia industrială. A participat la conferința internațională de chimie pură și aplicată din 1925 în București.

SABEISM, religie puțin cunoscută și puțin răspândită: Coranul vorbește de ea. Unii istorici zic că s'a stins prin sec. xi.

SABINI, popor în Italia centrală (prov. Sabina) în antichitate. Romanii le răpiră femeile și fetele, avură război cu ei, se împăcară. Supuși de Romani la 296 a. Chr.

SACALIN, insulă în marea de Ochotk (NE. Asiei), 70.338 km. p., aparține jumătate Rusiei și jumătate Japoniei (din 1905). Cap. părții japoneze e *Kuşunkoton*.

SACARNENI (**SAHARNENI**), mănăstire în jud. Orheiul aproape de Nistru, întemeie ă în 1776 de călugărul Vartolomeu Ciungu.

SACHER-MASOCH LEOPOLD (*1836†1895), romancier austriac. Fost profesor la universitatea din Graz și din Lemberg. Subiectul romanelor sale sînt luate mai ales din lumea evreească din

Galiția. Traduceri s'au publicat prin reviste (*Familia* ș. a.) și în broșuri: *Creditorii*, 1910, *Buni și răi*, 1910, *Fiul iubitei*, 1912 (acestea de Constantin-Delabaia), *Hadaska* (de R. Streitmann), *O femei și jumătate* (de Marga Dima).

SACȘUL-MARE, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Buziaș; 2.700 loc.

SACȘUL-TURCESC, stație c. f. între Chișoda și Buziaș.

SADACLIA, com. rur. jud. Tighina, plasa Coglincic; 2.514 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cimișlia.

SADAGURA, com. rur. (tîrg), jud. Cernăuți, plasa Prutului; 2.700 loc. Com. urb. legea 1929. Înființată 1770 de generalul Petru Gartenberg Sadagurski. Oaminteste piesa lui Alecsandri „Iorgu de la Sadagura”. St. c. f. între Sulița-Nouă și Cernăuți.

SADOVA ⊙ com. rur. jud. Dolj, plasa Gîngiova; 3404 loc. Circ. com. cu 9 sate (1929). ¶

⊙ fostă mănăstire lângă com. cu același nume. ¶

⊙ stație c. f. jud. Suceava între Vama și Porjita.

SADOVEANU MIHAIL (*1880), scriitor român. S'a făcut cunoscut prin primele sale volume din 1904 (*Povestiri*, *Soimii*, roman, *Dureri înăbușite*, nuvele), obținind un premiu academic după raportul lui T. Maiorescu. Pînă la războiul de întregire a publicat nuvele, romane și relații de călătorie. Viața militară a înfățișat-o în războiul (*Povestiri din război*, 1905) și în cazarmă (*Amintirile căpraruului Gheroghiță*, 1906); viața satelor și a micilor tîrguri moldovenesti în *Răzma lui Moș Precu*, 1905, *La noi în Vișoară*, 1907, *Cîntecul amintirii* 1909. Romanele din această epocă au subiecte istorice (*Vremuri de bejanie* 1906, *Neamul Șoimăreștilor* 1915) ori subiecte din viața contemporană (*Insemnările lui Nicolae Monea*, 1907, *Duduia Margareta*, 1908, *Floare oșită*, 1905, *Apa morților*, 1911). Relații de călătorie și descrieri de sate, orașe etc.: *Oameni și locuri*, 1908 (din Moldova), *Priveliști dobrogeane*, 1914, *Depărtări*, 1930 (Memoriul lui Cuconu Ilie Leu despre o călătorie la Deva; apoi descrieri din Do-

broage și povestiri de vinătoare). După războiu a publicat nuvele cu subiecte din acele vremuri (*Frunze n' furtună*, 1920; *File stingerate*, 1917) și un roman satiric (*Sîrda Lăpusneanu*, 1920), dar și alte culegeri cu subiecte diferite (*Umiliții mei prieteni*, 1913; *Umbre*, 1920; *Cocostreii albastru*, 1921; *Ți-aduci aminte*, 1923), cum și romane cu subiect social (*Oameni din lună*, 1924; *Venea o moară pe Siret*, 1925) sau istoric (*Zodia Cancerului*, 1929). În 1931 a apărut romanul *Bal'agul*. În seria relațiilor de călătorie: *Orhei și Soroca*, 1921; *Olanda* 1928. Povestiri de vinătoare și pescuit: *Tara de dincolo de negură*, 1926, *Împărăția apelor* 1928. În colaborare cu D. Pătrășcanu a dat într-o redacție modernă citeva din *Viețile sfinților*. A prelucrat texte vechi populare, unele mai aproape de redacțiile vechi (*Alexandria*), altele cu multă libertate (*Puiul pădurii*, care e Genoveva de Brabant). Citeva amintiri despre *Anghel*, *Creanga*, *Eminescu*, *Pamfile* l-au atras într'un alt cerc de preocupări. A tradus din *Maupassant*, *Taine ș. a.* Discursul de recepțiune ca membru în Academia Română prezintă o privire critică despre *poezia populară* (1923). Din scrierile sale citeva s-au tradus în limbi straine, mai ales în italiană. În 1931 a fost ales președinte al Senatului.

SADOWA, sat în Cehoslovacia (Boemia) pe Bistrița; 200 loc. Aproape de acest sat s'a dat o vestită luptă între Austriai și Prusieni (3 Iulie 1866), în care puterea Austriei a fost înfrîntă și de atunci a început înălțarea Prusiei.

SADU, com. rur. jud. Sibiu, plasa Avrig; 2.350 locuitori. Locul nașterii lui Samuil Micu.

SADYK EFENDI MEHMET, om politic turc. Delegat al țării sale la încheierea tratatului de la Adrianopol la 14 Septembrie 1829 cu Rusia.

SAFARIK [safaric] **PAUL JOSEF** (*1795†1861), istoric ceh. A fost bibliotecar în Praga. A scris despre *anticitățile slavone* (1837) și despre *literaturile sudslavice* (tip. 1864). El considera limba română ca un dialect slavo-român.

SAFO (**SAPPHO**, **SAPHO**) (sec. vi a. Chr.), poetă greacă, a trăit cîva timp în insula Lesbos, unde avea o școală poetică. Ei i se datorește strofa numită *safică* (întrebuințată și în latinește). Viața ei e puțin cunoscută, iar din operele ei au rămas prea puține.

SAGASTA PRAKEDES MADEO (*1827†1903), om politic spaniol. Ministru și președinte de consiliu în multe rînduri; șeful partidului liberal; a avut durerea să semneze tratatul din 1898, prin care Spania pierde coloniile din Antile și Filipine.

SAGHIN ȘTEFAN (*1860), preot și profesor în Bucovina. Profesor de dogmatică specială la Facultatea teologică din Cernăuți.

SAGUNT, oraș în Spania antică, la Mediterana, distrus de Anibal la 219 a. Chr. Pe ruinele ei s'a ridicat orașul *Murviostro*.

SAHARA, imensă regiune din Africa de N., mai mult lipsită de producțiune și plină de nisipuri (☞ harta). Devenit și nume comun = pustie.

SAHARNA, măn. de călugări, jud. Orhei, întm. de la 1776 de un shimonah Vartolomeu pe resturile unui vechiu schit. Are o biserică sfințită în 1821 și alta zidită în 1883.

SAIGON, oraș în Cochinchina (Indochina), cap. Indochinei franceze; 83.339 loc., din cari 4.000 Francezi.

SAINTE-AULAIRE [sentoler] **LOUIS DE BEAUFOIL** DE (*1778†1854), diplomat francez. A fost deputat, ministru la Roma (1831), ambasador la Viena, la Londra (pînă în 1848), membru al Academiei franceze.

SAINTE-AULAIRE AUGUSTE-FÉLIX DE BEAUFOIL CONTE (*1866), diplomat francez. Și-a început cariera în 1894, ajungînd la gradul de ambasador; a reprezentat țara sa în Chili, Brazilia, Austria, România, Spania, Anglia. În București a venit în 1916 și a rămas titular pînă în 1920. Refugiat odată cu guvernul român în Iași, a fost în tot timpul un sfătuitor devotat și un izvor de energie în momentele critice prin cari a trecut țara; la

încheierea armistițiului, s'a dus în Franța pentru a reveni îndată ce a fost cu putință. Numeroase sînt discursurile și articolele în cari apăra cu convingere și tărie dreptatea cauzei românești. Cu prilejul sărbătoririi din 1929 a victoriei finale, s'a alcătuit un volum de omagiu pentru acest amic al poporului român (tipărit în 1930), începînd cu o scrisoare a M. S. Reginei Maria și cuprînzînd articole ale oamenilor politici, scriitorii, ș. a.

SAINT CYR [se" sir], sat în Franța aproape de Versailles; ca. 5000 loc. Aci a fost în sec. xvii o școală de fete nobile fondată de d-na de Maintenon. Azi e o școală militară.

SAINT-DENIS [se" dni], oraș în Franța pe Sena (arond. Seine). Aci Enric IV se lepădă de protestantism în 1593.

SAINT-ÉMILION, oraș în Franța (Gironde); vinuri vestite.

SAINT-ETIENNE, oraș în Franța (Loire); mari uzine pentru fabricarea armelor.

SAINT-GERMAIN-EN-LAYE, [a"le] oraș în Franța (aproape de Versailles); 20.000 loc. Aci se încheiă pacea între catolici și protestanți (1570) și pacea între aliați și Austria (10 Sept. 1919).

SAINT-MALO, oraș în Franța, port la Marea Mincii, la gulfu cu același nume.

SAINT-MARC GIRARDIN FRANÇOIS (*1801†1873), literat și om politic francez. A fost profesor la facultatea de litere din Paris (1834), membru al Academiei franceze (1844). Opere pr.: *Tableau de la littérature française au xvi siècle* (1828), *Essais de littérature et de morale* (1844), *Cours de littérature dramatique* (1843—1863).

SAINT-MIHIEL, oraș în Franța (Loire); cucerit de Germani în 1914, reluat de Americani, Sept. 1918.

SAINT PIERRE [se" pier], oraș în insula Martinica, distrus de cutremur și erupția vulcanului Pelee (1902).

SAINT PIERRE BERNARDIN DE (*1737†1814), scriitor francez. Autorul romanului *Paul și Virginia* (1787) trad. rom. de Iancu Buznea (1831), I. Săndulescu (1908), D. Stănescu. și al povestirii *Coliba indiană* (1791), trad. de Leon Asachi (1821), A. Pelimon (1850), I. Mihălcescu (1908), E. Bezdechi.

SAINT QUENTIN [se" cante"], oraș în Franța pe rîul Somme (Aisne); 37.345 loc. Devastat de Germani în războiul mondial (1914).

SAINT-SAENS [se" sans] **CAMILLE** (*1835†1921), compozitor francez. Profesor de muzică religioasă și organist la biserica Madeleine din Paris, este autorul multor poeme lirice, cîntece bisericesti, simfonii și opere. Op. pr. *Samson și Dalila* (1877), cîntată pe scena operei noastre, *Etienne Marcel* (1878). Foarte cunoscut este *Dansul macabru*. A publicat și scrieri de critică muzicală și de filozofie.

SAINT-SIMON CLAUDE CONTE DE (*1760†1825), filozof francez. A luat parte la luptele pentru independența Statelor-Unite (1779), a călătorit mult, a fost foarte bogat, apoi a sărăcit. Op. pr. *Esquisse d'une nouvelle encyclopédie* (1809-1811), *Histoire de l'homme* (1813), *L'industrie* (1817). Teoria lui, cunoscută sub numele de „Saint-simonism” susține că societatea trebuie să se organizeze pe baza *asociațiunii*, să se desființeze proprietatea ereditară și aceasta să revie unei bănci centrale, care va organiza și distribuie producțiunea, ba chiar să se formeze o nouă religie. Avu elevi cari luptară vreo 10 ani pentru răspîndirea ideilor lui, dar apoi acestea rămaseră uitate.

SAINTE-BEUVE CHARLES (1804†1869), critic francez. A debutat prin poezii și printr'un roman, dar s'a consacrat criticii și istoriei literaturii; a făcut cursuri în Lausanne. În Liège și apoi în patria sa, fiind numit profesor la Școala normală superioară (1857); la începutul carierei sale a fost fervent susținător al romantismului; membru al Academiei franceze (1840); a avut și un rol politic, fiind senator. Opp r. *Port-Royal*, 1840—1860

Causeries de Lundi (cronici din ziare, adunate în 28 de volume, 1849—1861 și 1801—1866).

SALADIN (*1137†1193), sultan al Egiptului; a cucerit Siria și a gonit pe creștini din posesiunile lor, ocupând Ierusalimul.

SALAMANCA, oraș în Spania; 32.414 loc.; are o Universitate fondată în 1239, o catedrală începută în 1513 și terminată în 1734.

SALAMINA, insulă în golful Ațenei (Grecia antică), unde Temistocle a învins pe Persi în 480 a. Chr.

SALCEA ① stație c. f. jud. Teleorman, linia Costești—Turnu-Măgurele. ② com. rur. jud. Mehedinți, plasa Cîmpul; 3629 loc. După legea 1929, sat circ. com. Gîrla-Mare.

SALIGNY ALFONS (*1853†1903), chimist român. Doctor din Berlin, a fost directorul primului laborator tehnologic din România, profesor de chimie la Școala de poduri și șosele, director al Monetației Statului.

SALIGNY ANGEEL (*1854†1925), inginer român. A conlucrat la construcția mai multor linii ferate, a fost director al liniei Birlad—Vaslui; al construcției docurilor din Galați, al liniei Fețești—Cernavodă și al executării podului peste Dunăre; director general al căilor ferate, membru al Academiei Române (1897), ministru de lucrări publice în guvernul prezidat de General Coandă (1918) și în cel următor prezidat de Ion I. Brătianu (1918). Numele lui s'a dat unei stații c. f. pe linia Cernavodă—Constanța.

Ang. Saligny.

SALINE, stație c. f. jud. Bacău, lângă Tîrgu-Ocna, linia laterală Adjud—Tîrgu-Ocna—Comănești.

SALISBURY [selisbōri] **MARCHIZ DE** (= **LORD ROBERT CEIL**) (*1830†1903), om politic englez, adversarul lui Gladstone și al lui Beaconsfield. Vestit orator, fu ministru al Indiei (1874), ministru de externe (1878), președinte de consiliu (după 1888 în mai multe rânduri) ca reprezentant al partidului conservator.

SALLUSTIU (**CAIUS SALLUSTIUS CRISPUS**) (*86†34 a. Chr.), istoric latin. A ocupat funcțiuni publice și a fost amestecat în luptele dintre Clodiu și Milone; s'a îmbogățit ca guvernator al Africei (46) și a dus o viață luxoasă, în care timp a scris: *De bello Jugurthino* și *De Conjurazione Catilinae*. Ambele s'au tradus de Dem. T. Dobrescu (pe la 1875), iar a doua de Al. Zane (1840) și de D. Priboianu și N. Besnea (1914).

SALMANASAR I, II, III și IV, regi ai Asiriei între 1280—720 a. Chr.

SALOMEA (†72 p. Chr.), prințesă evreică, vestită prin faptul că a isbutit să dobindească de la unchiul său regele Irod, capul Sf. Ioan Botezătorul.

SALONIC ① golf în Marea Egee. ② oraș în fundul golfului, în Grecia; 144.000 loc.; datează din antichitate: cucerit de Atenieni în războiul peloponezian, a fost reconstruit de Casandru, regele Macedoniei, sub numele de *Tesalonica*. Aci este un consulat român.

SALONTA, com. urb. în jud. Bihor, plasa Salonta; 16.000 loc. **SALONTA-MARE**, stație c. f., pe linia de la Holod prin Cîmănești.

SALSOMAGGIORE, oraș în Italia (prov. Parma), mine de sare și ape minerale saline și iodate; 6.000 loc.

SALVA, com. rur. jud. Năsăud, plasa Năsăud; 2.075 loc. Stație c. f. linia laterală Beclean—Rodna-Veche.

SALVADOR, republică în America centrală; supraf. 21.070 km. p.; 1.162.000 loc. Cap. *San-Salvador*. Tară bogată, cu păduri, cu cîmpii în cari se cultivă orezul, frestia de zahăr ș. a. Locuitorii sînt urmași ai abilor cuceritori amestecați cu indigenii (se numesc *ladinos*).

SALVINI TOMASO (*1829†1914), artist drama-

tic italian. Juca rolurile mari din tragediile italiene și din dramele shakespeareiene. A fost în București în Martie 1880.

SALZBURG, oraș în Austria; 36.000 loc. A fost în evul mediu capitala unui ducat eclesiastic, devenit apoi o provincie a Austriei.

SAMAIN [samei] **ALBERT** (*1859†1900), poet francez. Op. pr. *Au jardin de l'Infante* (1893), *Aux flancs du vase* (1898). Trad. rom. s'a publicat întâiu în „Viața nouă” (1908—1911), apoi în „Neamul românesc literar” (1911), „Drum drept” (1915), „Viața românească” (1921), „Flacăra” (1921) de G. Duma, N. Stănescu, Ion Sîn Giorgiu, P. P. Stănescu, D. Nanu, C. A. Ghica, și în broșuri: *Xanthos* (de M. Carp, 1924), *Polyphem* (de I. M. Răscu, 1911).

SAMARCAND, oraș în Turkestanul rusesc; ca. 80.000 loc.; a fost cap. imperiului lui Tamerlan, al cărui mormînt se găsește aci în cripta unei moschei.

SAMBRE, rîu în Franța și Belgia; pe malul lui a fost victoria Englezilor contra Germanilor (Noembrie 1918).

SAMNITI, popor care locuia în Italia antică; au fost supuși, după mari lupte, de Romani și încorporați în statul lor.

SAMOA, arhipelag în Polinesia; cuprinde 14 insule cu o supraf. de 2.787 km. p. și cu ca. 37.000 loc.

SAMOS, insulă în Marea Egee, grupul Sporadelor; 475 km. p., 70.000 loc. Aparține Greciei. Aci a fost guvernator Ioan Ghica între anii 1854—59, pe cînd aparținea Turciei.

SAMSON (*ca. 1155†ca. 1117 a. Chr.), personaj biblic. Dăruit de Dumnezeu cu o forță supranaturală, a scăpat pe Israeliti de dominațiunea Filistenilor și a fost seful lor (judecător) timp de 20 de ani. Înamorat de Dalila, a destăinuit acesteia secretul forței (care sta în faptul că-și păstra părul netuns și nu bea băuturi fermentate), aceasta, pe cînd dormia, i-a tăiat părul și astfel Filistenii l-au învins și l-au luat prizonier. Multe opere plastice (Verdier, Rubens, Van Dick, Veronese, etc.), poetice (Eminescu) și muzicale (Saint-Saens) sînt inspirate din peripețiile vieții lui Samson.

SAMUIL, profet, prăznuit de biserica ortodoxă la 20 August. A fost ultimul judecător al lui Israel, pomenit în Vechiul Testament. El a sfîșit pe Saul, cu care începe șirul regilor.

SAMURCAȘ COSTACHE, boer român, căma-cam al Craiovei în 1807.

SAMURCĂȘESTI — **CIOROGIELA**.

SAN BERNARD, munte între Italia și Elveția, loc de trecere foarte frumos la o înălțime de 2.494 m. Are un lac, lângă care e un vestit schit de călugări fondat în 962 de către Sf. Bernard din Savoia. Călugării aceștia cresc un soi de cîni mari pe cari îi dresază să caute și să ajute pe călătorii rătăciți prin zăpezi. Mai e și alt munte mai mic zis: *Micul San Bernard*.

SANCHO PANZA [sanclo pansa], al doilea erau al romanului lui Cervantes „Don Quijotte”.

SANCTIS FRANCESCO DE (*1818†1883), om politic italian. Profesor de literatură. De multe ori ministru de instrucție. Op. pr. *Studi asupra lui Petrarca*, *Istoria literaturii italiene*.

SANCTIS GAETANO DE, istoric italian. Opera pr. *Istoria Romanilor*. Membru onorar al Academiei Române (1924).

SANCTIUNE FRAGMENTICĂ, nume sub care se înțeleg mai multe acte de împărați sau regi pentru a regula o chestiune importantă de stat: 1. *din Franța* 1269 — se stabilesc drepturile Bisericii de la Roma pe teritoriul Franței; 2. *de la Bourges* (Franța) 1438 — cu același obiect, a suferit mai multe modificări în cursul timpului; 3. *din Austria* 1713, prin care Carol VI regulează ordinea de succesiune a Habsburgilor în Austria; 4. *din Spania* 1759, — prin care Carol III regulează drepturile de succesiune ale Bourbonilor în Spania.

SAND GEORGE, pseudonimul **AUBREY DUFFIN** (*1804†1876), romancieră franceză: A debutat

SAL-SAN

SAN-SAR colaborând cu Jules Sandeau (de la care și-a luat și pseudonimul) la un roman (*Rose et Blanche*, 1831), apoi a publicat singură un mare număr de opere cari au făcut-o cunoscută nu numai în patria sa, ci și în toate statele civilizate ale Europei, unde s'au tradus nule. A avut viață agitată, a călătorit cu Alfred de Musset la Veneția (1834), a terminat prin instalarea unui teatru de păpuși pentru nepoții ei, pentru care a scris mai multe scene. Traduceri românești numeroase: *Metella* (de D. Moșoi, 1847, de Barozzi, 1853), *Indiana* (de Teulescu, 1847), *Secretarul intim* (de S. Andronic, 1847), *Lavinia* (de D. Moșoi în „Curierul românesc”, 1848), *Leone Leoni* (de A. Rahlivanu, 1850), *Mauprat* (de S. Andronic, 1853), *Lelia* (de N. Nenovici, 1853, de T. Roman), *Mont rêvéche* (de A. Dertman, 1853), *Laclul Dracului* (de G. Barozzi, 1855), *Maestrul mosaicist* (de M. Romalo, 1873), *Mica Fadelă* (1887), *Valentina* (f. a.).

SANDEAU [sanda] **JULES** (*1811†1883), romancier și autor dramatic francez. A fost ziarist, bibliotecar la palatul St. Cloud (1859), membru al Academiei Franceze (1858). Trad. rom. *Marianna* (de P. Teulescu, 1855).

SAN DOMINGO ➔ **HAITI**.

SANFELD-JENSEN Kr., filolog danez. A studiat limba românească și prin călătoria în țară. A publicat articole în „Grundriss der romanischen Philologie” și în „Revue de dialectologie romane”, precum și două lucrări mai mari: *Limba română și cea albaneză* (1895) și *Studii românești* (1900, vol. I). Membru corespondent al Academiei Române (1911).

SANDU-ALDEA CONSTANTIN (*1874†1927), agronom și scriitor român. A fost profesor și director al Școlii superioare de agricultură; membru corespondent al Academiei Române (1919). A publicat lucrări de specialitate: *Scrisori către plugari*, 1901, *Cânticele plugarului*, 1907, *Selecțiunea melodică a cerealelor*, 1907, *Cubajuri agricole*, 1914, *Despre semănături*, 1921, etc. Ca literat a debutat în gruparea de la „Sămănătorul”, prin nuvele. Op. pr. *Drum și popas*, 1904, *În urma plugului*, 1905, *Ape mari*, 1910, *Călugărenii*, 1920 (nuvele) și *Două neamuri* (roman), 1906. A tradus din Sudermann, P. Loti și Andersen.

SANDWICH [sendulci], grupă de insule zisă și **HAWAI** (➔ acest cuvânt).

SANFIRESCU z. (*1841†1905), medic român. Profesor de medicină operatorie la Universitatea din Iași (1893). Op. pr. *Legile și regulamentele sanitare*, 1881; *Manual de obstetrică*, 1883.

SAN FRANCISCO, oraș în Statele-Unite Americane (California), așezat în golful cu același nume; 417.000 loc., fondat în 1776; oraș industrial și port mare.

SANISLĂU, com. rur. jud. Sălaj, plasa Carai; 5.150 loc. Stație c. f. între Valea-lui-Mihail și Carci-Mari.

SAN LORENZO (Sfântul Laurențiu), fluviu în America de Nord., unește lacul Ontario cu Oceanul Atlantic; lung. 990 km.

San Marco (Veneția).

SAN MARCO, biserică vestită în Veneția ca lucrare de artă și cu comori artistice; începută în 832, sfârșită în 1071.

SAN MARINO, republică mică în Italia centrală (muntele Titano și împrejurimi); 61 km. p., 12.812 loc.

SAN PETERSBURG ➔ **PETERSBURG**.

SAN REMO, oraș în Italia (prov. Porto-Maurizio); 16.000 loc. Climă excelentă; mulți vizitatori streini, mai ales în timpul iernei.

SAN SALVADOR, cap. rep. Salvador.

SAN STEFANO, sat lângă Constantinopol. Aci s'a încheiat, la 3 Martie 1878, între Rusia și Turcia, un tratat de pace, revizuit prin congresul de la Berlin.

SANS-SOUCI [sar susi], castel imperial lângă Postdam (Prusia). De el se leagă povestirea cu expresia devenită celebră: *Sunt judecători la Berlin*.

SANT' ELENA, insulă ➔ **SFÎNȚA ELENA**.

SANTIAGO @ provincie în Chili. @ oraș, cap. Statului Chili; 333.000 loc. @ oraș în Mexic. @ oraș în Peru. @ de Compostella, oraș în Spania; 25.000 loc. @ oraș în Cuba.

SANTONI, medic francez, venit în Moldova cu misiunea franceză în epoca refacerii armatei noastre și mort acolo în timpul războiului.

SAPHIR MORITZ (*1793†1858), scriitor satiric german; a trăit în Viena, Berlin și München, unde a ocupat și o funcțiune la teatrul Curții. Op. pr. *Scrieri diferite* (1832), *Not scrieri diferite* (1832), *Prostii*, proverbe și sarje (1837).

SARACCO GIUSEPPE (*1821†1907), om politic italian, senator, ministru cu Depretis și Crispi; economist; preșident de consiliu în 1900 când fu ucis Umberto.

SARACHINO GHEORGHE zis **CRITEANU**, medic grec stabilit în Muntenia pe la 1685.

SARAFOLA, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Periam; 3.574 loc.

SARAGOSA (= span. ZARAGOZA), oraș în Spania, fosta capitală a fostului Stat Aragon; ca. 114.000 loc., are o veche universitate, un pod din sec. xv.

SARAJEVO (și **SERAJEVO**), oraș în Iugoslavia (Bosnia); 60.087 loc. Acolo au fost ucis Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austriei, și soția sa în 1914 (28 Iunie st. n.), fapt care, prin complicațiile ulterioare, a declanșat războiul mondial.

SARANDI FROSA (*1840 ...), artistă dramatică română. A fost între primele societate ale Teatrului Național din București, conf. legii din 1877. A creat multe roluri în comediele lui Alcosandri și în multe piese streine. S'a retras în 1897.

SARASATE PABLO (*1844†1908), violonist spaniol, cunoscut în Europa și în America.

SARCEY [sars] **FRANCIS** (*1827†1899), critic francez. A fost profesor în diferite orașe; ziarist în Paris: 33 de ani a publicat în „Le Temps” articole de critică dramatică (1867—1899), reunite în mai multe volume după moartea lui: *Quarante ans de théâtre* (1900—1902). A publicat și câteva romane.

SARDANAPAL (grec. **SARDANAPALLOS**, asir. **ASURBANIPAL**), person. legendar, rege al Asiriei pe la 836 a. Chr., după care s'a distrus imperiul lui; povestirile antichității grecești îl prezintă ca un suveran foarte bogat și desfrinat.

SARDICA, fost oraș roman cam în locul unde e astăzi Sofia (Bulgaria).

SARDINIA (ital. **SARDEGNA**), insulă în Marea Mediterană, despărțită de Corsica prin strâmtoarea Bonifacio; aparține Italiei; 24.100 km.p.; 853.000 loc; capit. *Cagliari*. După ce a fost provincie română, a fost stăpinită de diferiți barbari, de Bizantini, de Aragonezi, de Austria, de Savoia (1720), cu care a format regatul Piemontului și Sardiniei, în jurul căruia s'a pregătit unitatea Italiei.

SARDOU [...d.] **VICTORIE** (*1831†1908), autor dramatic francez. Având o mare ușurință și mult simț teatral, a avut mare succes cu piesele sale, traduse și în alte limbi;

Sardou.

membru al Academiei Franceze (1877). Op. pr.: *Nos intimes*, 1861 (trad. rom. „Amicii falși”), *La famille Benoiton*, 1865; *Rabagas*, 1872, satiră politică; *Daniel Rochat*, 1880; *Divorçons*, 1880; *Madame Sans-gêne*, 1893; *Patrie*, 1869, cea mai frumoasă din dramele sale; *La Hatne*, 1874; *Fedora*, 1882; *La Tosca*, 1887, după care s'a lucrat opera cu același nume de Puccini. Pe scena Teatrului Național s'a jucat cu mai mare succes: *Patrie*, *Nos intimes* și *Divorçons*.

SARICA, podgorie în jud. Tulcea.

SĂRICHIŢI, com. rur. în jud. Tulcea, plasa Babadag; 3.790 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929).

SĂRIGHIŢI-DE-VALE, com. rur. în jud. Tulcea, plasa Tulcea; 2.495 loc. După legea din 1929, sat circ. Sarinasul.

SARMISEGETHUSA (SARMISAGETHUSA) ① cetatea regală a Dacilor, se afla în ținutul Hațegului, pe lângă satul Grădiștea. A devenit, după cucerire, o importantă colonie romană. ② stație c. f. între Caransebeș și Subcetate.

SARRAIL [sara] **MAURICE** (†1929), general francez. A comandat, în cursul marelui război, frontal aliaților la Salonic.

SARRE (germ. SAAR), riu în Franța și Prusia, lung. 235 km., se varsă în Moselle. În basini acestui riu pe teritoriul german se află importante mine de cărbuni. Prin tratatul de la Versailles aceste mine au fost cedate Franței, ca compensație pentru minele de cărbuni din Nordul Franței distruse de Germani. Administrația acestui teritoriu a trecut în seama Societății Națiunilor pe timp de 15 ani (din 1920), iar după expirarea acestui termen, populația lui va decide prin vot cărei suveranități îi vorește să aparțină.

SARREGUEMINES, oraș în Franța, pe rîul Sarre; 14.000 loc.; are fabrici de porțelanuri, de săpun, de fierărie, etc.

SARSINLAR, com. rur. în jud. Durostor, la 18 km. de Turlucaia. În apropiere a fost în timpul marelui război, în ziua de 5 Septembrie 1915, o luptă între trupele noastre și cele germano-bulgare, terminată cu înfrîngerea noastră.

SARTO ANDREA DEL (*1488 †1539), pictor italian. A lucrat fresce în diferite biserici; a fost chemat și în Franța de către Francisc I.

SASANZI, dinastie regală care a domnit în Persia de la 226 pînă la 651.

SASCA MONTANĂ, com. rur. în jud. Caraș, plasa Răcădja; 2.000 loc.

SASCHEZ, com. rur. jud. Tirnava-Mare, plasa Daneș lângă Sighișoara, are biserică-cetate și cetățuie pe vîrf de deal.

SASCUT, com. rur. jud. Putna, plasa cu același nume. Stație c. f. lângă Adjud.

SASUL IANCU = **LANCU SASUL**.

SASI, coloniști germani chemați în Transilvania de către regi unguri (Andrein u. ș. a.) prin sec. XII, XIII și urm. Ei au fost grăniceri și au organizat sate și orașe în părțile în cari eran așezați. Centrele lor principale sînt jud.: Sibiu, Brașov, Tirnavele, Bistrița.

SATCHENEZ, com. rur. în jud. Timiș-Torontal, plasa Vinga; 2.776 loc.

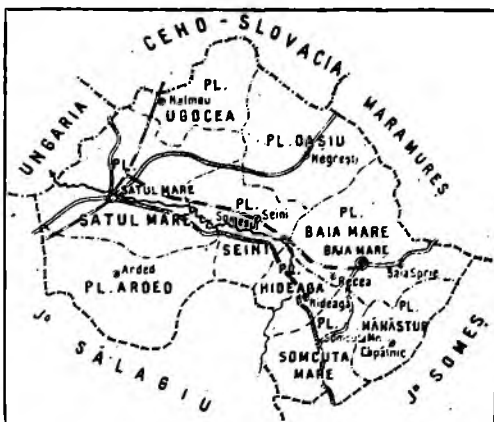
SĂTHAS CONSTANTIN (*1842 †1914), istoric grec. Op. pr. *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen-âge* (8 volume tip. Paris) și *Bibliotheca graeca medii aevi*. Acestea și alte lucrări ale lui ne interesează de aproape pentru epoca influenței grecești asupra culturii noastre.

SATULUNG ① com. rur. în jud. Brașov, plasa Săcele; 5.991 loc. ② stație c. f. în jud. Satu-Mare, între Jibou și Baia-Mare.

SATU-MARE, jud. în Crișana; cap. *Satu Mare*; 4.902 km. p., 368.694 loc. (1923); are 9 plăși, 2 com. urb. și 207 com. rur. (1925); ține de circ. Curții-de-Apel din Ora-

dea; are 18 școli primare urbane și 329 școli primare rurale (1929); are 16 cooperative de aprovizionare și desfăcere cu cap. 890.217 lei și 4 coop. p. exploatare de păduri cu cap. 550.425

SAR-
SAV

Harta jud. Satu-Mare.

lei (1925); *bisericiile* țin de eparhia greco-catolică și de cea ortodoxă din Cluj.

SATU-MARE, com. urb., cap. jud. *Satu-Mare*. Stație c. f.; 65.000 loc. Are școală normală, liceu de fete și de băieți, școală profesională de fete, școala comercială superioară și inferioară, școală de meserii.

SATU-NOU ① com. rur. jud. Arad, plasa Chișineu; 2.215 loc. ② com. rur. jud. Cetatea Albă, plasa Sărata; 2.378 loc. După legea 1929, sat circ. com. Sărata. ③ com. rur. jud. Ismail, plasa Reni; 2.703 loc. După legea 1929, sat circ. comunală Tașbunar.

SATURN (grec. *χρόνος*), după mitologia greco-romană, era zeul timpului. Legenda spune că a mincat mulți din copiii săi; alții au scăpat: între aceștia Zeus. Ca divinitate italică era zeul semănăturilor și în amintirea lui se făceau serbările zise *saturiale* (lat. *saturalia*). În timpul acestora, nu se ținea în seamă deosebirea de rang social.

SAUL (*ca. 1115 †ca. 1055 a. Chr.) primul rege al Israelitilor, care i-a scăpat de Ammonii, Moabiți, Sirieni, Filistenii, ș. a. A domnit 40 de ani și s'a sinucis. Deși a avut 7 fii, urmașul său a fost David, desemnat de Dumnezeu prin profetul Samuel.

SAUL ~~CHROMOS~~, medic grec stabilit în București pe la 1764, a trecut apoi la Iași (1776), a fost cîva timp agent al domnitorului Costache Moruzi la Poartă, apoi a trăit în Sibiu și mai mult în București. Vorbește despre el Șincal în „Cronica” „sa”

SAUNA ① baltă în jud. Tulcea. ② mănăstire de călugări în jud. Tulcea.

SAUSSURE [sostir] **BORACE DE** (*1740 †1799), fizician și geolog elvețian. A fost profesor la Academia din Geneva; a cercetat munții patriei sale, urcîndu-se pînă la vîrfurile Mont-Blanc; a studiat ghețarii, a descoperit diferite minerale, a inventat diferite instrumente (ca higrometrul, care-i poartă numele, dinamometrul, cianometrul, electrometrul, anemometrul). Op. pr. *Călătorie în Alpi* (1779—1796).

SAUTERNES [sotern], oraș în Franța; renumite vinuri albe.

SAVA, riu în Iugoslavia, afluent al Dunării

Saturn.

Stema județului Satu-Mare.

pe dreapta. Se varsă în Dunăre lângă Belgrad; lung. 712 km.

SAVA CEL SFINTIT (*439†532), prăznuit de biserica ortodoxă la 5 Decembrie. Născut în Capadocia din părinți bogați, a renunțat la avere și, deși n'avea 18 ani, s'a retras într-o mănăstire. Mai târziu, a trăit cîtva timp în pustiu. Descoperit de credincioși, a fost nevoit a face acolo o lavră (mică mănăstire) și el deveni stareț. Fiind foarte sever, călugării se revoltară, el se retrase în pustiu. Găsit și aici, se formă o nouă lavră. El a călătorit și la Constantinopol de două ori ca să intervie la împărat pentru pacea bisericii. Mănăstirile din Orient țin rîndurile fixate de el.

SAVA STRATILAT, prăznuit de biserica ortodoxă la 24 Aprilie. A fost general roman pe timpul lui Aurelian. Denunțat că e creștin, a mărturisit și a pierit ca martir.

SAVA (BIMBAȘA) — BIMBAȘA-SAVA.

SAVA BRANCOVICI — BRANCOVICI.

SAVARY JEAN RENÉ (*1774†1833), general francez. Ministru al Poliției (1809—1814), guvernator al Algeriei, 1831—33. Devotat lui Napoleon, a dobîndit titlul de duce de Rovigo.

SAVIGNY FREDERIC CAROL (*1779†1861), jurist german. Profesor la Marburg, Landshut, Berlin, a fost unul din meteoretii științei moderne a dreptului în Germania. Mihail Kogălniceanu i-a fost elev la Berlin și vorbește cu venerație despre el. Op. pr. *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter* (1815—1852).

SAVIN EGIPTEANUL, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 16 Martie. A fost martirizat pe timpul lui Dioclețian și a pierit după groaznice chinuri.

SAVOIA (fr. *SAVOIE*), regiune cuprinsă între lacul Lemán, munții Alpi și fluviul Rón. Alipită Franței în 1792, a fost separată în 1815 și a revenit în 1860.

SAVONAROLA GEROLAMO (*1452†1498), călugăr italian. A fost dictatorul Florenței după ce aceasta a fost învinsă de Francezi și după ce Petru de Medicis fu gonit. Dînd o constituție nouă, cu măsuri aspre contra luxului, stîrni opoziția unei părți din populație și, după retragerea Francezilor, văzu scăzîndu-i popularitatea, fu părăsit de toți, fu excomunicat de papa și muri ars pe rug.

SAX ALTENBURG (**HERZOGTUM SACHSEN-ALTENBURG**), ducat din Germania. 1.324 km. p., 216.000 loc. Cap. *Altenburg*.

SAX-COBURG-GOTA (**HERZOGTUM SACHSEN-COBURG-GOTHA**), ducat din Germania; 1.977 km. p., 257.000 loc. Cap. *Gotha*.

SAX MEININGEN (**HERZOGTUM SACHSEN-MEININGEN**), ducat din Germania; 2.468 km. p., 278.000 loc. Cap. *Meiningen*.

SAX WEIMAR (**GROSSEHERZOGTUM SACHSEN-WEIMAR-EISENACH**), mare ducat din Germania; 3.617 km. p., 417.000 loc. Cap. *Weimar*.

SAXA-COBURG FREDERIC DUCE DE (*1737†1815), general austriac. A comandat în războiul contra Turcilor (în alianță cu Rusia) și a intrat în București în 1790 împreună cu Suvarof. Soldații lui au fost numiți de Români: *Nemți cu coadă* (fiindcă aveau peruci). A luat parte apoi la războiul contra Franței (1793—94).

SAXONIA (**SACHSEN**), stat din Germania, odinioară regat; 14.993 km. p.; 4.980.000 loc. Cap. *Dresda*; orașe pr. *Leipzig*, *Chemnitz*, *Zwickau*.

SAY [se] **JEAN BAPTISTE** (*1767†1832), economist francez, profesor la Collège de France. Op. pr. *Economie politique* (1803), *Cathéchisme de l'économie politique* (1815), *Lettres a Malthus* (1820).

SAZONOV SERGEI DIMITRIEVICI (*1860†1927), om politic rus. A fost ambasador, ministru de externe în timpul războiului mondial, cînd a avut un rol foarte important în desfășurarea războiului. După unele documente se

vede că n'a primit cu bunăvoință participarea României în război și a fost lipsit de sinceritate în raporturile față de ea. S'a expatriat la începutul revoluției, a reprezentat guvernul lui Denikin la Paris. A murit la Nisa.

SĂBĂOANI, com. rur. jud. Roman, plasa Vasile Alecsandri; 3.764 loc. Circ. com. cu 10 sate (1929).

SĂCĂLAZ, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Chișoda; 3.965 loc. Stație c. f. lângă Timișoara.

SĂCĂRIMB, com. rur. jud. Hunedoara; 790 loc. Mine de aur și argint.

SĂCAȘIANI, stație c. f. jud. Sălaj între Careii-Mari și Sărmășag.

SĂCEL @ stațiune balneară în jud. Gorj, plasa Cărbunești. @ com. rur. jud. Maramureș, plasa Iza; 3.696 loc. Petrol.

SĂCUENI @ com. rur. jud. Bihor, plasa Săcueni; 5.142 loc. Stație c. f. pe linia care duce de la Oradea la Careii-Mari prin Episcopia Bihorului. @ fost județ în Muntenia — *Saao*.

SĂCUI (ung. *SZEKELYEK*, germ. *SZEKLER*), popor din Transilvania, după unii resturi ale Hunilor, după alții o ramură a Ungurilor amestecați cu alte neamuri. Mai probabil colonii ale Ungurilor trimise de regii lor prin sec. XI în valea Mureșului, a Tîrnavelor, pentru a apăra acele părți de invaziunile Pecenegilor și Cumanilor. Ei locuiesc în jud. Trei-Scaune, Ciuc, Odorheiu și parte din Mureș. Avînd o sumă de privilegii din partea regilor unguri, au desnaționalizat în cursul timpului mulți Români.

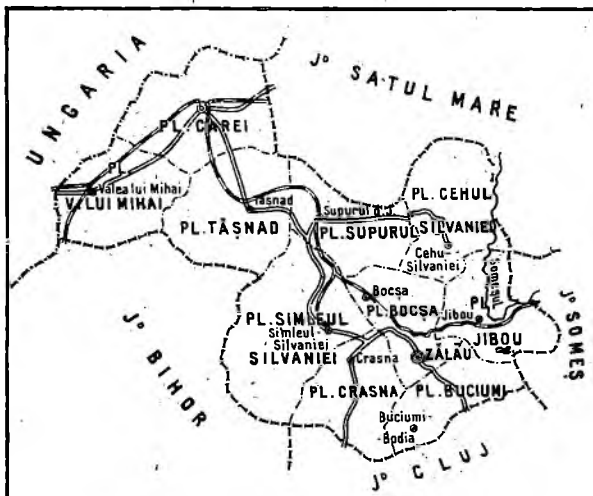
SĂHĂSTRIA, schit jud. Botoșani; are biserică zidită de Arhiereul Chesarie Sinadon și alții în 1857, și alta zidită de Arhimandritul Ra-fail în 1842.

SĂLACEA (**SĂLACEA**), com. rur. jud. Sălaj, plasa Valea-lui-Mihailu. 3.600 loc.

SĂLAJ, jud. în Crișana; cap. *Zalău*; 3.815 km. p., 241.037 loc. (1923); are 10 plăși, 3 com. urb. și 267 com. rur. (1926); face parte din circ. Curții-de-apel din Oradea; are 3 școli primare urbane și 277 școli primare rurale (1929); 8 cooperative de aprovizionare și desfacere cu cap. 329.968 lei (1925). Bisericile ortodoxe și unite țin de respectivele episcopii din Oradea.

Stema jud. Sălaj.

Harta jud. Sălaj (legea 1925).

SĂLARD (**SALARD**), com. rur. jud. Bihor, plasa Sălard; 2.600 loc. Stație c. f. între Gheorgheni și Reghin.

SĂLĂTRUC, munte jud. Muscel.
SĂLAȘA, munte în Carpați în Cehoslovacia la hotarul de N. V. al Transilvaniei.

SĂLCILE, com. rur. jud. Prahova, plasa Drăgănești; 2.600 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ciorani.

SĂLCIUA-DE-JOS, stație c. f. jud. Turda, pe linia îngustă Turda—Abrud.

SĂLCIUA-DE-SUS, com. rur. jud. Alba. Mine de fier.

SĂLCUȚA @ com. rur. jud. Tighina; plasa Sturzeni; 3.241 loc. După legea 1929, sat circ. com. Taraciua. ¶ @ stație c. f. jud. Dolj, linia Craiova—Calafat.

SĂLIȘTE, com. rur. jud. Sibiu, plasa Săliște; 4.200 loc. Stație c. f. linia laterală Sibiu—Albă-Iulia. Are gimnaziu, 2 șc. comerciale și 1 șc. de menaj (1929).

SĂLIȘTEA-DE-SUS, com. rur. jud. Maramureș, plasa Iza; 3.366 loc.

SĂNĂTAUCA, sat în jud. Soroca, plasa Văsăuți; 2.289 loc.

SĂPÎNȚA, com. rur. jud. Maramureș, plasa Cimpulung-la-Tisa; 3.548 loc.

SĂPTĂMINA, revistă politică sub conducerea lui G. Panu, București 1901—1910.

SĂRATA @ stație balneară jud. Bacău. ¶ @ com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Sărata; 2.393 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929). Stație c. f. între Basarabesca și Cetatea-Albă. ¶ @ riu în jud. Cetatea-Albă; se varsă în lacul Cunduc.

SĂRATA-MONTEORU @ stațiune baln. jud. Buzău. ¶ @ s. GĂLBENĂ, com. rur. în jud. Lăpușna, plasa Hincești; 3.553 loc. După legea 1929, sat circ. com. Hincești.

SĂRĂRIA, com. rur. în jud. Cetatea-Albă, plasa Tulsă; 4.928 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Divizia.

SĂRĂȚEANU CONSTANTIN († 1903), fost procuror general al Curții de Casație.

SĂRĂȚEANU CONSTANTIN (* 1862), fost consilier la Curtea de Casație, fost ministru de interne (1918), fost regent (1929—1930).

SĂRĂȚEL (sau **SEBETEL**), stație c. f. jud. Năsăud între Mihailu-Viteazul și Bistrița.

SĂRĂȚICA, com. rur. jud. Tighina, plasa Sturzeni; 2.018 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Manzlr.

SĂRINDAR, numele unei foste biserici din București (Calea Victoriei în fața Cercului Militar), zidită de Mateiu Basarab în 1652, pe ruinele alteia mai vechi. Era a 40-a (de aci numele, după o vorbă grecească), adică ultima din seria celor 40 ce făgăduise că va clădi în timpul domniei sale în diferite părți ale țării. S'a dărâmat în 1896.

SĂRINDARUL-DE-JOS, sat în jud. Ilfov, plasa Fierbinți; 2.386 loc. După legea din 1929, sat circ. com. Dridu.

SĂRMAȘ, com. rur. jud. Mureș, plasa Toplița; 2.800 loc. Stație c. f. linia Ludoș-de-Mureș—Bistrița.

SĂRMĂȘAG, stație c. f. jud. Sălaj pe linia Careii-Mari și Zalău.

SĂRMĂȘEL, com. rur. jud. Cluj. Gaz metan. Stație c. f. pe linia Ludoș-de-Mureș—Bistrița.

SĂRULEȘTI, stație c. f. jud. Ilfov, linia București—Constanța între Brănești și Lehliu.

SĂSENI, fostă mănăstire în jud. Buzău, com. Gura-Niscovului. Rezidită de episcopul Chesarie în 1835.

SĂTMAR în loc de **SATU-MARE** (≡ acest cuv.). E o formă mai veche, probabil formată de Unguri în terminologia administrativă. Eminescu i-a dat valoare întrebuintând-o: „Din Sătmăr pînă'n Săcele...”

SĂULESCU GEORGE (* 1799† ...), profesor și publicist român. A trăit în Iași, a publicat cărți didactice (*Abecedar*, 1832 și urm., *Gramatică*, 1833), poezii în *Albina românească* (1842 și urm.), fabule (1837) și diferite articole istorice și filologice. Se socotește că el este autorul mistificării cu Cronica lui Huru. (≡ acest cuv.).

SĂULESCU MIHAIL (* 1888† 1916), poet român. A publicat, începînd din 1909, poezii în diferite reviste („Sămănătorul”, „Ramuri”, „Flacăra”, „Luceafărul” ș. a.) și un volum intitulat *Viata*. Mai are și o dramă *Săptămîna luminată*. A murit în războiu în primele lupte de la Predeal. Acolo i s'a ridicat în 1930 un monument.

SĂULESCU MIHAIL ≡ **SEULESCU**.

SĂVENI @ com. urb. în jud. Dorohoiu, plasa Bașeu; 3.800 loc. După legea 1929, circ. com. cu 3 sate. ¶ @ com. rur. jud. Ialomița, plasa Tândărei; 2.623 loc. După legea 1929, sat circ. com. Tândărei. Aci au fost internați ostaticii români sub ocupațiunea germană.

SĂVIRȘIN, stație c. f. jud. Arad, între Deva și Radna.

SBIERA IOAN G. (* 1836† 1916), istoric român. Profesor de limba română la liceul din Cernăuți, apoi la Universitatea înființată în 1875, membru al Academiei Române (1866); a urmat în parte ideile filologice ale lui Aron Pumnul. A publicat monografiile despre cîțiva scriitori (*Grigore Ureche*, 1884, *Aron Pumnul*, 1889), cercetări asupra istoriei noastre (*Originea Românilor*, 1878, *Tratul Românilor înainte de fundarea staturilor naționale*, 1890, *O pagină din istoria Bucovinei*, 1899, *Contribuție pentru o istorie socială*, 1906), asupra literaturii (*Miscări culturale și literare*, 1897), și asupra folklorului (*Ler Doamne*, 1865. *Povești populare*, 1886, *Colinde, cîntece de stea*, 1888). O lucrare de mare interes este publicarea — cu studii și note — a *Codicelui Voronețean*, 1885.

SBUĂTORUL, poezie de Heliade Rădulescu, publicată întâiu în „Curier de ambe sexe” Perioadă IV.

SCALA, teatru în Milano, construit în 1776—1778; socotit ca avînd una din cele mai bune trupe de operă din Europa.

SCALIGER IULIUS CESAR (* 1484† 1558), filolog și medic italian. A publicat un pamflet *Contra lui Erasm* (1528), comentarii asupra operei lui Hipocrat (1538), o *Poetică* ș. a.

SCANDERBEG GEORGE (* 1414† 1464), patriot albanez, care, deși crescut la curtea Sultanilor și deși îmbrățișase islamismul, se revoltă contra Turcilor și purtă lupte timp de peste douăzeci de ani, alindu-se cu Regele Ungariei și cu Ioan Huniade, voevodul Transilvaniei. Amintirea lui este venerată de Albanezi, cari îl numesc de obicei *George Castriota*.

SCANDINAVIA, numele dat marii peninsule de la N. Europei, care cuprinde Suedia și Norvegia.

SCARRON PAUL (* 1610† 1660), poet satiric francez. Op. pr. *Roman comique*.

SCĂVINSCHI DANIL († ca. 1830), scriitor român. Era farmacist. A publicat versuri și traducerea comediei „Democrit” de Regnard. C. Negruzzi l-a făcut cunoscut prin scrisoarea în care-i povestește viața.

SCĂENI, stație c. f. jud. Prahova, linia Ploiești—Văleni.

SCĂENI-DE-SUS, sat în jud. Soroca, plasa Tîrnova; 2.881 loc.

SCĂRIȘOARA @ com. rur. jud. Romanai, plasa Oltul-de-jos; 2.079 loc. După legea 1929, sat circ. com. Babiciu. ¶ @ com. rur. jud. Turda, plasa Cîmpeni; 2.010 loc.

SCĂRIȘOREANU CONSTANTIN (* 1869), general român. S'a distins în luptele de la Topraisar și Amzașca (19 Octombrie 1916). În luptele de pe Neajlov (Noembrie 1916) și la Mărășești. Numele lui s'a dat unei comune din jud. Constanța, care cuprinde 3 sate (Amzașca, Scărișoreanu și Maior Chiriacescu).

SAL-SCĂ

I. Sbierea.

Scanderbeg.

SCHEPTICI, filozofi greci, cari profesau doctrina indoeiilor, formulată întru de Pyrrhon.

SCEVOLA MUCIUS, erou roman legendar (sec. VI a. Chr.). Pe când patria sa era în război cu Etruscii, el pătrunse în tabăra inamică și cercă să ucidă pe regele Porsena, dar, nereușind și fiind prins, își arse mîna dreaptă, spunînd că sînt alții sute de tineri în Roma gata să facă același lucru. Legenda spune că Porsena a părăsit asediul cetății.

SCHAFFHAUSEN [șaf...] (fr. **SCHAFFHOUSE**), oraș în Elveția, pe Rin; 18.500 loc. Are o catedrală de la 1104, un turn din 1564. În apropiere este o vestită cascadă a Rinului. Alecsandri a descris-o în poezia sa „Căderea Rinului”.

SCHAUMBURG-LIPPE, [șau...] principat în Germania supr. 340 km. p., ca. 48.000 loc. Cap. Bückeburg. În 1929 s'a alipit la Prusia.

SCHÉELE CARL, (*1742†1786), chimist suedez, descoperi clorul, manganul, glicerina, acidul arsenios.

SCHÉLER MAX [še...] (*1874†1928), filozof german. A fost profesor în Colonia pînă în 1918. Op. pr. *Journalismul în etică*, *Eternul în om*.

SCHÉLETTI GEORGE (*1837†1887), compozitor român. Profesor la Conservatorul din Iași; a compus muzica pentru multe poezii.

SCHÉLETTI NICOLAE (*1836†1872), ofițer român. A înaintat pînă la gradul de colonel (1869). Colaborator la *Convorbiri literare*: trad. *Faust* și *Werther* de Goethe, și diferite poezii de Schiller, Goethe și Heine.

SCHÉLLING [še...] **FRIEDRICH** (*1757†1854), filozof german. A fost profesor la Iena (1795), la Würzburg (1803), la Erlangen (1820), la München (1827). El începe prin stabilirea principiului că eul este singura realitate și că obiectul filozofiei este a stabili cum eul se opune lumii; mai tirziu își transformă teoria într-un idealism obiectiv. Op. pr. *Filozofia naturii*, 1797; *Filozofia și Religia*, 1804; *Expunerea sistemului*, 1801.

SCHÉWITZ [șevit] **ANTONIU** (1815†1879), profesor sas din Transilvania, trecut în Muntenia pe la 1840 ca profesor în familia boerești. În 1847 a deschis în București un pensionat particular autorizat de Eforia Școalelor, împreună cu Raoul de Pontbriant. De la 1850 a rămas singur și l-a condus pînă în 1875, cînd s'a asociat cu **FLORENTIN THIERRIN** (*1849†1907), originar din Elveția, venit ca profesor în 1872, și institutul s'a numit *Schewitz Thierrin*. Noul director l-a condus pînă la moarte, iar după aceea a luat conducerea fiul său *Gabriel Thierrin*, care-l conduce în prezent (la început cu colaborarea lui G. Longinescu). Institutul a avut la început numai cursul primar; mai tirziu s'au deschis și trei, apoi patru clase gimnaziale. În primele timpuri ale existenței lui a împlinit un gol în învățămîntul nostru, fiind școale puține, și a atras chiar elevi din țările vecine. Se dădea mare atenție educației și limba de predare era franceza, apoi franceza și germana, mai tirziu, firește, s'au făcut cursurile în românește, dar limbile streine au fost cultivate cu stăruință.

SCHILLER [șiler] **FRIEDRICH DE** (*1759†1805), poet german. După o tinerețe petrecută în serviciul ducelui de Württemberg ca medic de regiment, fuge din acest stat și răătăcește prin diferite orașe germane, scriind piese cu caracter revoluționar și cu fond filozofic profund (*Hoții*, 1781; *Fiesco*, 1783; *Intrîgă și amor*, 1784) și poezii lirice mai puțin reușite. Mai tirziu e numit profesor la Universitatea din Iena, se căsătorește, se ocupă cu istoria și intră în legături de amicitie cu cei mai însemnați scriitori ai epocii, între cari Goethe, cu care rămîne legat pînă la moarte. Aceste împrejurări îi dau o nouă putere de muncă și-l fac să lucreze mult, să publice opere de valoare și să-și

Schewitz.

învîngă efectele boalei de piept care, totuși, îl doborî înaintea de timp. În această epocă scrisese mai multe drame istorice, poezii epice mai lungi și vestitele lui *balade*. Operele lui sînt numeroase și de mare valoare. El și cu Goethe sînt și astăzi socotiți cei mai însemnați poeți ai Germaniei. Amintirea lui s'a conservat cu putere și, în 1859, s'au făcut în diferite țări europene serbări pentru centenarul nașterii sale. La noi asemenea a fost un festival și cu acel prilej a scris Heliade Rădulescu cunoscuta sa poezie *La Schiller*. Trad. românești foarte numeroase: a) piese de teatru: *Wilhelm Tell* (de B. Marian, 1908, de St. O. Iosif, 1913), *Hoții* (de I. Negruzzi, 1871, de V. Ghiull, 1908), *Cornelul* (de M. Vitulescu, 1839), *Conjurația lui Fiesco* (de I. Negruzzi, 1871, de V. Ghiull), *Fecioara din Orleans* (de S. Grossmann, 1878, de Maria Cuntan, 1909), *Intrîgă și amor* (de I. Negruzzi, 1871, de V. Ghiull, 1910), *Don Carlos* (de M. Locher, 1888, de V. Ghiull, 1908, de G. Coșbuc, 1910), *Maria Stuart* (de I. Negruzzi, 1887), *Zestrea Suzetei* (de A. Pelimon, 1872), *Parasitul* (de Winterhalder, 1859), *Moartea lui Walenstein* (de E. M., 1864), *Omagiul artelor* (de N. Quintescu, 1882), *Nepotul ca unchiu* (de Petra Petrescu, 1880). b) Poezii epice și lirice prin diferite reviste: *Cîntecul clopocului* (de A. Stern, 1869, de S. Virgolici, 1872, de Rucăreanu, 1872, de A. Pelimon, 1872, de Toma Iorgu, 1909), *Împărțirea pămîntului* (de I. Many, 1846, de G. M., 1858, de P., 1872, de Al. Radu, 1882, de D. G. Iamandi, 1899), *Cavalerul Toggenburg* (de Heliade, 1868, de D. G. Iamandi, 1899), *Vîntătorul Alpilor* (de Z., 1839, de A. Muresianu, 1851, de V. Tempeanu, 1912), *Vrednicia femeilor* (de Velia, 1845, de S. Virgolici, 1872, de Toma Iorgu, 1909), *Pruncuțigașa* (de Scheletti, 1868, de T. M. Stoenescu, 1883), *Speranța* (de Velia, 1845, de S. Virgolici, 1872, de F. C., 1888), *Inelul lui Polterat* (de D. Onciul, 1876, de Gh. Adamescu, 1898), *Mînușa* (de M. Eminescu), *Florile* (de A. Petrinu, 1875, de T. Stoenescu, 1881), *Copilul la izvor* (de ?, 1838, de N. Schelitti, 1869, de I. Negruzzi). c) alte scrieri: *Istoria războiului de 30 de ani* (de G. de Lens, 1875).

Schiller.

SCHINĂ CONSTANTIN (*1838†1913), jurist român. A fost prim-prezident al Curții de Casație.

SCHINĂ GEORGE (*1844†1905), jurist român. A fost consilier la Curtea de Casație.

SCHINĂ GHEORGHE, medic grec stabilit în București pe la 1804.

SCHITUL DURĂU, stațiune climaterică lângă Piatra Neamț, lângă mănăstirea cu acelaș nume; 600 m. altitudine.

SCHITUL GOLEȘTI, sat, fost schit în jud. Muscel. Stație c. f. lângă Cîmpulung. Mină delignit.

SCHITUL-MARE, fostă mănăstire în Bucovina, zidită — după I. G. Sbiera — de *Cniahinții* pe la 1612. O biserică a fost zidită de Maria, fiica lui Ieremia Movilă. S'a risipit pe la 1786.

SCHLEGEL [șlegel] **AUGUST WILHELM** (*1767†1845), scriitor german, profesor la Bonn, susținător al romantismului. Op. pr. *Curs de artă și literatură dramatică* (1811), *Observațiuni asupra limbii și literaturii provenșale* (1818). ¶ **FREDERIC** (*1772†1829), scriitor, frate cu precedentul. Op. pr. *Istoria literaturilor vechi și moderne* (1815), *Limba și filozofia Indienilor* (1808).

SCHLEIERMACHER [șlaif.] **FREDERIC** (*1768†1834), teolog și moralist german, profesor la Universitatea din Berlin (1810), membru al Academiei de științe (1811). Op. pr. *Expunerea credinței creștine după principiile bisericii evanghelice* (1821).

SCHLESWIG [șlesvig] (fr. **SLESVIG**), ținut în peninsula Jutland, fost în vechime un *ducat*, a aparținut Danemarcei pînă în 1866, cînd a fost anexat de Prusia și s'a reintors în parte la vechia patrie în urma unui plebiscit (1920).

SCHLIEMANN [șli-man] **HEINRICH** (*1822†1890), arheolog german. A studiat ruinele Troiei, făcând cercetări la fața locului mai mulți ani (de la 1871), a condus multe săpături la Micene, la Tirint, în insula Itaca. Op. pr. *Trojanische Allerthümer* (1874), *Mykenae* (1878), *Ilios* (1885).

SCHLUMBERGER GUSTAVE LEON (*1844†1929), istoric francez. S'a ocupat mai ales cu istoria bizantină (*Epopeea bizantină la finele sec. x*, 3 vol.; *Nicéphore Phocas*, 1890; *La prise de Constantinople*; *Byzance et croisades*, 1927). A fost membru onorabil al Academiei Române (1925).

SCHMIT CRISTOFOR CANONIC (*1768†1894), scriitor german. Cunoscut prin cărțile pentru copii, traduse în multe limbi. După acestea a alcătuit I. M. Rlureanu o mare parte din operele destinate copiilor și tinerimii.

SCHMIDT WILHELM (*1830...), fost profesor la liceul romano-catolic din Sibiu (1854) și apoi la Cernăuți (1868). A publicat despre *Cetea familiei Hunyadi* (1865), *Geții și Daci* (1857), unele *Latini ale Românilor* din Transilvania (1866).

SCHNEIDER PAUL HENRI (*1849†1898), mare industriaș și om politic francez. A continuat opera tatălui său **JOSEPH-EUGÈNE** (*1895†1875), întemeietorul uzinelor metalurgice de la *Creusot*.

SCHÖNBRUNN [șon...], sat în Austria lângă Viena: un parc vestit și un castel de viață ridicat de Maria Tereza (terminat în 1750).

SCHOPENHAUER [șop...] **ARTHUR** (*1788†1860), filozof german. A fost profesor la Berlin, apoi s'a retras la Frankfurt. Op. pr. *Impătrita rădăcină a rațiunii suficiente* (1813), *Lumea ca voință și reprezentare*, 1819, *Încercare asupra liberului arbitru* (1841). Din operele lui a tradus în limba franceză I. A. Cantacuzino: *Lumea ca voință...* (1886), *Critica filozofiei Kantiene* (1889), *Aforisme* (1890), iar în rom. Titu Maiorescu: *Aforisme asupra înțelepciunii în viață* (1890); C. Pestreanu: *Viața, amorul și moartea*: A. Luca: *Durerile lumii* (1910). Alta: *Femeea*, 1913.

SCHOTT [șot] frați **ARTHUR** (*1814†1875) și **ALBERT**, scriitori germani. Primul a locuit mai mulți ani în Banat, unde a cules basme românești, pe cari le-au publicat împreună (1845).

SCHRADER [șrader] **OTTO** (*1855†1919), filolog german, fost profesor la Universitatea din Iena, membru corespondent al Academiei Române (1891). Op. pr.: *Linguistisch-historische Forschungen zur Handelsgeschichte und Warenkunde*; *Erforschung des indogermanischen Altertums*; *Frei, eine sprachgeschichtliche Betrachtung*.

SCHUBERT [șu...] **FRANZ** (*1797†1828), compozitor austriac. A făcut primele compoziții la 14 ani; a lăsat aproape de 1.200 lucrări.

SCHUCHARDT [șuhard] **HUGO** (*1842†1927), filolog german. A trăit cîtva timp în Elveția franceză și în Italia. Profesor de filologie romanică la Universitatea din Leipzig, la Halle, la Graz. Op. pr. *Wokalismus der Vulgärlateins*, 1866; *Ueber Hiasdus altrumänische Texte*, 1880; *Wellsprache und Wellsprachen*, 1894. Membru onorabil al Academiei Române (1877).

SCHULLER [șuler] **JOHANN KARL** (*1794†1865) profesor și scriitor sas din Sibiu. A studiat trecutul poporului său și al Românilor. S'a ocupat cu probleme importante pentru noi: *latinitatea limbii* (1831), *Începutul Românilor și limba lor* (1844), *poveștea mănăstirii Argesului* (1858) și cu folklorul nostru: *Colindele* (1860), etc.

SCHULZE-DELITZSCH [șulțe-delițș] **HERMANN** (*1808†1883), economist german. A fost magistrat, deputat; a format societăți pentru cumpărarea în comun de obiecte alimentare, luptînd

prin principiul asociației contra teoriei socialiste a lui Lassalle. Op. pr. *Curs de economie politică pentru uzul lucrătorilor* (1874).

SCHUMANN [șu...] **ROBERT** (*1810†1856), compozitor german. A fost director de muzică în Dresda (1844), în Düsseldorf (1850); a murit nebun într-o casă de sănătate. Dintre numeroasele sale opere, se citează cele 4 simfonii și 4 uverturi, apoi mai multe poeme; a lăsat și un volum de critici muzicale.

Robert Schumann.

SCHUSTER [șu...] **FRIEDRICH WILHELM** (*1824†...), scriitor sas din Transilvania și profesor de la 1846. A adunat și a tradus poezii poporane românești, scriind asupra lor comentarii de mare importanță.

SCHUYLER EUGEN (†1890), scriitor american. A fost ministru al Statelor-Unite în București. A scris *Peter the Great*, în care se ocupă de istoria Românilor. A fost membru corespondent al Academiei Române (1885).

SCHWARZ [șvart] **BERTHOLD** (*ca. 1318†ca. 1384), călugăr german, considerat de unii ca inventator al prafului de pușcă.

SCHWARZBURG-RUDOLFSTADT, principat în Germania, 941 km. p., 100.000 loc; cap. *Rudolfstadt*. ¶ s. **SONDERSHAUSEN**, 862 km. p., 90.000 loc.; cap. *Sonderhausen*.

SCHWITZ (sau **SCHWYTZ**), canton în Elveția; 908 km. p., 58.000 loc. Cap. *Schwitz*. Împreună cu *Uri* și *Unterwalden* formează originea confederației elvețiene (1144, 1206, 1291). De la el și numele german al întregii confederații: *Schweiz*.

SCILLA — **CARIBDA**.

SCIPIONE (SCIPIO), familie însemnată în istoria romană, din care vestiți sînt: **LUCIUS CORNELIUS**, consul în 298 a. Chr., învingătorul Etruscorilor; **LUCIUS CORNELIUS**, consul în 259 a. Chr., care a luat Sardinia din puterea Carlaginezilor; **PUBLIUS CORNELIUS** (*235†183 a. Chr.), supranumit *Africanus*, care ocupă Cartagina și învinse pe Asdrubal, puse capăt celui de al doilea războiu punic; **PUBLIUS CORNELIUS AEMILIANUS** (*185 a. Chr.†129), distrugătorul Cartaginei în al treilea războiu punic.

SCITHIA MINOR, numele ce purta regiunea Dobrogei pe vremea imperiului roman de răsărit.

SCIȚI, popor însemnat în antichitate, locuitori ai unei regiuni neprecise, pe care Grecii o așezau la NE. Europei și la NV. Asiei. Mezii și Persii au avut multe războaie cu ei prin Asia (Cirus a murit într-o expediție de acestea), apoi prin Europa (expediția lui Darius). Illeodot vorbește de ei în cartea IV a Istoriei sale, arătînd că ei se întindeau pînă la Marea Neagră și la Dunăre.

SCÎNTEIA, schit de maici în jud. Putna, lângă com. Balotesti.

SCOLASTICI, filozofi și savanți cari au profesat teoriile și învățămîntul lor în evul mediu. Epoca scolasticismului începe în secolele IX-X cu *Scotus Erigenus*, *Sf. Anselm*, *Abelard*; ajunge la culminație cu *Albert cel mare*, *Sf. Toma*, *Duns Scotus*; decade cu *Roger Bacon*, *R. Lully* și prin loviturile luptelor din epoca renașterii.

SCOPIE — **USKUB**.

SCORTENI @ com. rur. jud. Lăpușna, plasa Vorniceni; 2.738 loc. ¶ @ com. rur. jud. Prahova, plasa Prahova; 3.789 loc. Circ. cu 6 sate (1929).

SCOTT HUGO, general american, venit în Iași în 1917 cu misiunea americană. Primit oficial în Parlament.

SCOTT WALTER (*1771†1832), romancier englez. Unul din primii autori de romane istorice, vestit și tradus în toate limbile europene. Trad. rom. *Logodnica lui Triernm* (de Alex. Mincescu, 1856), *Richard inimă de lei* (de G. Baronzii, 1856), *Văduva din țara Highlandzilor* (de C. Navrolic), *Fecioara de la Toro* (1880), *Oglinda mătășii Margarela* (de Al. Iacobescu, 1919).

SCOTIA — **ANGLIA**.

SCRÎBA LAZĂR (†1767), scriitor grec, originar

SCH-
SCR

SCR-SEC din Trapezunt. Secretarul lui Constantin Mavro-cordat, profesor la Academia domnească din Bu-curești. A scris: *Istoria pe scurt sau paralelă n're domnitorii Valahiei și ai Moldovei*.

SCRIBAN FILARET (*1811†1873), cleric ro-mân și scriitor bisericesc (mirenește: *Vasile Po-pescu Scriban*). Călugărit la Kiev, unde a făcut studii. A fost profesor la Academia Mihăileană, la seminariul de la Socola și rector, egumen al mănăstirii Socola, arhimandrit, arhiereu cu titlul Stavropoleos, depu-tat în divanul ad-hoc al Mol-dovei, profesor la facultatea teologică, membru în comisia documentală. A publicat cărți didactice (*Catihis*, 1846, *I-storia sfinților*, 1847, *Ermineu-tica*, 1856, *Istoria bisericească*, 1851).

Arh. Filaret Scriban.

SCRIBAN NEOFIT (*1808†1885), cleric și scriitor ro-mân. Călugărit la 19 ani, a învățat la Academia Mihăileană din Iași și la Colegiul Sf. Sava din București; a deschis o școală de cântări în măn. Neamtu (1843); a fost director al școlii Trei Ierarhi din Iași (1846), profesor la Seminarul de la Socola (1848 — 1862); arhi-mandrit (1857); deputat în di-vanul ad-hoc din Iași, arhiereu (1861); membru în consiliul su-perior de instrucțiune; locțiitor de episcop la Argeș (1862). A fost unul din fruntașii luptelor pentru unire. Adversar al orga-nizării bisericești întocmită sub Cuza, a combătut-o ca necano-nică prin discursuri și publica-țiuni (*Nelegalitatea proiectului pentru alegerea mitropoliților și episcopilor*, 1861; *Răspuns Guvernului și Sinodului din 1865*, 1866; *Aptarea adevărului față de episcopatul necanonic*, 1866).

Neofit Scriban.

A făcut cărți didactice (*Catihis*, 1838, *Me-todă p. studiul limbii elenice*, 1861—62; *Curs de istorie*, 1851) și cercetări asupra trecutului bisericii (*Istoriile despre mitropolia Moldovei*, 1857); a pu-blicat cuvântările sale rostite la diferite ocazii (Între cari: *Cuv. la alegerea domnului*, 1859; *la înmormântarea ep. Ghenadie*, 1861; *la moartea lui Carol Rosetti*, 1872; *la Paște*, 1876; și o co-lecție de *cuvinte bisericești*, 1868), cum și broșuri de propagandă în epoca luptelor pentru unire (*Unirea și neunirea principatelor române. Fo-loasele unirii*). În 1870 a adunat multe din o-perile sale într'un volum (*Încercări poetice, dis-cursuri, memoare*).

SCRIBE EUGÈNE (*1791†1861), autor drama-tic francez. A scris drame istorice, comedii cu su-brat politic, cum și librete de opere și opere co-mice (*Fra Diavolo*, 1839; *Robert Diavolul*, 1831; *Hughenoții*, 1836). La noi mai cunoscută, afară de libretele muzicale, este: *Adrienne Lecouvreur* (1849). Trad. rom.: *Africana* (1847), *Bertrand și Raton* (de I. Văcărescu, 1847), *Măgarul lui Bu-ridan* (de N. A. Bogdan în „Familia”, 1895).

SCRIOAȘTEA, com. rur. în jud. Teleorman, plasa Roșiori-de-Vede; 2.308 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929).

SCRISORI, poezii de Eminescu; patru s'au pu-blicat în timpul vieții lui în „Convorbiri literare”. A 5-a e postumă.

SCROB CAROL (*1856†1913), ofițer român. Autor de romane cari au fost însoțite de muzică și foarte răspândite. A publicat un volum: *Poezii complete*, 1889.

SCULENI-TÎRG, com. rur. în jud. Iași, plasa Copou; 2.986 loc. În legea 1929: *Sculenii-Vechi*, sat circ. com. Țigănași. Aci a fost, în timpul tratărilor în Moldova, principala tabără a Cerce-tașilor români.

SCULIDA GHEORGHE (†1792), medic grec al

domnitorului Nicolae Caragea; a rămas în Bu-curești, după plecarea acestuia.

SCULY LEON, medic român. Profesor de cli-nică chirurgicală și oftalmologie la Facultatea de medicină din Iași (1886).

SCUMPIA, com. rur. jud. Bălți, plasa Fălești; 2.191 loc. După legea 1929, sat circ. com. Fălești. Stație c. f. între Vasile-Lupu și Bălți.

SCUPCINA, numele parlamentului Serbiei.

SCUREIU DIMITRIE (*1846†1929), profesor ro-mân. Originar din Transilvania, a fost cîțva timp institutor în Bucovina, de unde a venit în țară (1866) și a fost director al școlii normale din Cîm-pulung (Muscel).

SCURTESCU NICOLAE (*1844†1879), scriitor român. Colabo-rator la *Columna lui Traian*, *Ghimpele*, *România liberă*. Op: *Rhea Silvia*; dramă, 1873.

N. Scurtescu.

SCURTU IOAN (*1877†1922), profesor și ziarist român din Transilvania, stabilit în Bucu-rești. S'a ocupat mai ales cu stu-dierea vieții și operelor lui Emi-nescu, publicînd articole și bro-șuri și făcînd mai multe edi-țiuni ale poeziilor acestuia. Teza sa de doctorat de la Leipzig (1903) tratează viața și opera în proză a lui Eminescu. A fost colaborator la rev. „Sămănătorul” și cîțva timp între conducătorii ei.

SCUTARI (SKUTARI, SEKODRA) ⊕ oraș în Alba-nia (în vechime *Seodra*), ca. 30.000 loc. ¶ ⊙ oraș în Turcia Asiatică (Anatolia), 82.000 loc.

SCUTELNICI, o categorie de țărani, cari erau scutiți de orice dare către Stat, dar plăteau pro-prietarului moșiei o sumă anuală. Instituția aceasta a luat ființă în timpul domniei lui Constantin Mavrocordat (1741—43). După unii autori, s'a făcut spre a da o compensație proprietarilor pen-tru desființarea *rumâniei* (iobăgie, vecinătate); după alții, n'avea nici o legătură cu reforma lui și se atribuiau numai boerilor dregători și numă-rul scutelnicilor era în raport cu însemnătatea funcțiunii. Asemănători cu scutelnicii erau *pos-lușnicii*, dar existența acestora este mult mai veche (se găsește într'un document din 1387) și-i aflăm mai ales în serviciul mănăstirilor. Deose-birea între *poslușnici* și *rumâni*, este că primii sînt legați prin obligații de servicii către *persoana proprietarului* (fie boer sau mănăstire), iar ru-mânii sînt legați de pămîntul pe care-l locuiesc și se hrănesc. Iobăgia a fost desființată de Mavro-cordat, poslușnicii și scutelnicii au fost desfiin-țați de Regulamentul Organic.

SEACA, com. rur. jud. Olt, plasa Drăgănești; 2.930 loc. După legea 1929, sat circ. com. Mihăești.

SEBASTIANI HORACE CONTE (*1772†1851), mareșal și om politic francez. Avu o strălucită ca-rieră militară în epoca revoluției și a primului im-periu; ocupă posturi diplomatice însemnate; fu ministru sub Louis Philippe. Ca ambasador la Constantinopol (1806), el a avut un însemnat rol în desfășurarea evenimentelor politice cari interesează de aproape țările române și cari se termi-nară cu răpirea Basarabiei de Ruși.

SEBES ⊕ com. urb. jud. Alba, plasa Sebes; 10.000 loc. Stație c. f. linia Sibiu—Alba-Iulia. ¶ ⊕ munți, ramură din Carpați, se întind mai ales în jud. Hunedoara și Alba. ¶ ⊕ rîu jud. Alba, afluent al Mureșului, se varsă lângă Alba-Iulia.

SEBIȘ, com. rur. jud. Arad, plasa Sebiș; 2.089 loc. Stație c. f. între Ineu și Brad.

SECESIUNE (fr. *sécession*), războiul ce s'a purtat între statele de N. și cele de S. ale Statelor-Unite Americane (1860—1865), pornit mai ales din pricina chestiunii sclavilor, cele din N. fiind pentru desființarea sclaviei (*abolitioniste*), iar cele din S. pentru păstrarea ei. Victoria a fost a celor din N.

SECU, mănăstire în jud. Neamț. Întemeiată ca mic schit cu o biserică de lemn în 1560 de un sihastru numit *Zosima*. În 1595 s'a zidit o biserică

de zid de către Marele Vornic. *Nestor Ureche*, care e îngropat acolo cu soția sa *Mitrofană*. În jurul bisericii sînt mormintele mai multor episcopi și mitropoliți, între cari mitropoliții *Variaam*, *Sava*, *Gheodeon* ș. a.

SECUI — SĂCUI.

SECOLARIZAREA AVERILOR MĂNĂSTIREȘTI, făcută prin legea din Decembrie 1863, a trecut în patrimoniul statului român toate averile mănăstirilor închinat în cursul timpului către diferite mănăstiri din Orient.

SECURENI-SAT @ sat în jud. Hotin, plasa Secureni; 4.418 loc. Tine de circ. com. Secureni-Tîrg. ¶ @ s.-tîrg, com. rur. tot acolo; 5.536 loc. Circ. com. cu 11 sate.

SECUSIGIU, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Periam; 2.564 loc.

SEDAN, oraș în Franța, ca. 20.000 loc. Oraș vechiu (sec. xv), cu multe fabrici. Aci a fost în Septembrie 1870 o vestită bătălie între Prusieni și Francezi, în care aceștia au fost învinși și, după aceea urmă capitularea armatei, cu care se sfîrși războiul.

SEGHEDIN (SZEGEDIN), ung. **SZEGED**, oraș în Ungaria, la confluența Mureșului cu Tisa; 130.000 locuitori.

SEGIȘOARA — SIGHIȘOARA.

SĂGUR [săgür] **SOPHIE CONTESSA DE** (*1799†1874), scriitoarea franceză de origine rusă; a publicat povestiri pentru copii și tineret vestite și traduse în toate limbile țărilor culte. Traduceri românești: *Povestiri cu zine* (de L. Daus), *Insemnările unui mîgar* (de Iosif Răscanu), *Nenorocirile Sofiei* (de Suzana Drăghici), *Hanul cu noroc* (de Ana Niculescu-Codreanu), *După ploate vreme bună* (de Euf. Pallă), *Bietul Tudorel* (de N. R. Niger, 1921), *Fetițele cele bune* (de Virginia Pallă), *Copiii cuminți* (de Ștefania L. Caragiale).

SEIGNOBOS CHARLES (*1854), istoric francez, fost profesor la Dijon (1879), apoi la Paris la Universitate (1883); unul din măestrii istoriei critice. Op. pr. *Histoire de la civilisation* (1884—86); *Histoire politique de l'Europe contemporaine* (1897); *La méthode historique appliquée aux sciences sociales* (1901).

SEINI, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Seini; 5.600 loc. Stație c. f. între Satu-Mare și Baia-Mare.

SELEMET, com. rur. jud. Tighina, plasa Ci-mișlia; 3.450 loc. După legea 1929 sat circ. com. Cimișlia.

SELETIN, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Pu-tilei; stație c. f. linia spre Dornești.

SELEUCIZI (fr. **SÉLÉUCIDES**), regi persani din trei dinastii ce domniră între 1060—1308.

SELEUS, com. rur. jud. Arad, plasa Șiria; 2.637 loc. Stație c. f. între Sîntana și Ineu.

SELİM I CEL CRUD (*1467†1520), sultan al Turcilor între 1512—1520). Ajuns la tron prin ajutorul ienicerilor, cari siliară pe tatăl său *Baiazet* să abdice. A purtat lupte cu Persia și cu Egiptul, pe care-l luă în stăpînire. Cu el a încheiat *Bogdan Vodă* al Moldovei în 1513 tratatul de împăcare și închinare. Cu acel prilej a călătorit la Constantinopol logofătul *Ion Tăutul*, ducînd Sultanului un dar de 10 puncti. Xenopol spune că textul tratatului n'a fost aflat pînă acum. Cuprinsul lui îl dă *Nicolae Costin* în cronică sa și *D. Cantemir* în *Descrierea Moldovei*.

SELİM II CEL BETIV (*1524†1574), sultan al Turciei.

SELİM III (*1761†1808), sultan al Turciei între 1789—1807. A introdus organiza-re europeană a armatei; a fost răsturnat și apoi ucis.

SELIOGLU, com. rur. în jud. Cetatea-Albă, plasa Co-gilnic; 5.743 loc. După legea 1929, sat circ. com. Tașlic.

Selim II.

SELIȘTE, com. rur. jud. Hotin, plasa Chel-menți; 2.929 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ionăuți.

SELIȘTEA-VECHE, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Nisiporeni; 2.804 loc. După legea 1929, sat circ. Boldurești.

SELLA QUINTINO (*1827†1884), geolog italian, om politic, financiar, membru al Academiei dei Lincei. Membru onorar al Academiei Române (1883).

SEMĂNĂTORUL, revistă literară întemeiată de A. Vlahuță și G. Coșbuc. După el o conduse N. Iorga, apoi D. Anghel, St. O. Iosif, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea și I. Scurtu. București, 1901—1910.

SEMENDRIA, oraș în Iugoslavia (Serbia), pe Dunăre; 7.100 loc. Ocupat de Germani în 1915.

SEMEŢIC, stație c. f. jud. Timiș—Torontal între Timișoara și Buziaș.

SEMIRAMIDA, personaj legendar, regină a Asiriei și Babiloniei.

SEMIȚI, popoare cari descind, după legendă, din *Sem*, fiul lui Noe. Au fost în antichitate *Asirienii* și *Caldeenii*, astăzi sînt: *Evreii*, *Arabii* și *Sirienii*.

SEMLĂC, com. rur. jud. Arad, plasa Pecica; 5.280 loc.

SEMLĂCUL-MARE, stație c. f. jud. Timiș-Torontal.

SEMLIN (sîrb. **ZEMUN**), oraș în Iugoslavia (Croatia) pe riul Sava. Aci a fost în 1456 o victorie a lui *Ioan Huniade* contra Turcilor.

SEMMERING, trecătoare în Alpii din Austria (Stiria), la 1396 m. Înălțime (după alții 2.000 m.). Stațiune climaterică foarte căutată.

SENA (fr. **SEINE**), fluviu în Franța, se varsă în Canalul Mînceei; lung. 776 km.

SENATUL, instituție legislativă pe care o găsim la Români și apoi la diferite state în timpurile moderne. La noi, Regulamentul Organic a instituit un regim parlamentar — foarte restrîns — *monocameral*, „Obșteasca obisnuita adunare”; tot așa a stabilit și Convențiunea din Paris din 1858. La 1864 prin lovitura de stat și prin *statut* s'au adus modificări acestei organizații și s'a înființat pentru prima dată *Senatul*, care a început a funcționa chiar în acel an, 1864. Constituanta din 1866 a pus din nou problema și, primind sistemul *bica-meral*, a înființat un Senat cu membri de drept (moștenitorul tronului și episcopii) și cu membri aleși. Noua Constituție după războiul I-a păstrat, dar i-a modificat organizarea, avînd mai mulți membri de drept (foști președinți de consiliu, foști înalți magistrați, foști generali cu înalte comandan-te, foști deputați sau senatori în multe le-gislaturi. etc.).

SENECA MARCUS ANNAEUS ZIS RETORUL (*61 a. Chr. †30 p. Chr.), retor și profesor de retorică la Roma. A scris o istorie a războaielor civile, care s'a pierdut; au rămas un număr de discursuri, cari dau detalii despre moravurile timpului și despre metodele de învățămînt.

SENECA LUCIUS ANNAEUS ZIS FILOZOFUL (*2 †66), a debutat ca avocat, bine preparat de tatăl său; apoi s'a făcut profesor de filozofie și s'a amestecat în luptele politice și intrigile vieții de curte și de familie din vremea lui *Claudiu* și *Neron*, căruia îi fusese preceptor. Scriind mult și în multe direcții, mai ales cărți de filozofie, în care se arată susținător al teoriei stoicilor, el ducea în același timp o viață desfrînată. Compromis într-un complot contra lui *Neron*, a fost pedepsit de acesta ca să moară deschizîndu-și vinele.

SENEGAL @ fluviu în Africa de V., care udă regiunea cu același nume și se varsă în Oceanul Atlantic aproape de orașul St.-Louis; lung. 1.800 km. ¶ @ colonie franceză în Africa Occidentală ca. 1.200.000 loc. Parte din litoral a fost descoper-

Seneca Lucius.

rit de Porţughezi în 1446: explorarea fluviului şi a teritoriului a început în sec. xvii, dar stăpânirea efectivă s'a stabilit la începutul sec. xix.

SENEGAMBIA, regiune în Africa V. între Sahara, Sudan, Guinea şi Oceanul Atlantic.

SENESLAV, vocod ce stăpâna valea Argeşului în ultimele decenii ale secolului xii. El trăia în *Curtea* (donnească) de Argeş. Unii istorici socotesc că el este întemeietorul principatului muntean, alţii înclină pentru Tihomir.

SENTINELA ROMANA, poezie de V. Alecsandri, în care înfăţişează începuturile naţiunii române, simbolizând-o într-o *sentinelă*; scrisă în 1848. În timpul exilului său.

SEPTUAGINTA (fr. *SEPTANTE*), traducerea bibliei (Vechiul Testament) din limba ebraică în limba greacă făcută de 72 de învăţaţi în Egipt pe vremea lui Ptolomeu n. Filadelful. După alţii, s'ar fi început această traducere pe la 200 a. Chr. şi s'ar fi sîrşit d'abia la începutul erei creştine.

SERACIN TEODOR (*1836†1901), român general austriac. A luat parte la luptele contra Prusiei în 1866, a fost profesor la Institutul geografic militar din Viena.

SERAFIM, episcop de Maramureş; îl aflăm în documente între 1712—1714.

SERAFIM, episc. eparh. Buzăului, 1649—1668; apoi episc. al Rîmnicului pînă pe la 1671, cînd probabil s'a retras ca să devie shimonah (ascet). El a aşezat sediul episcopiei în schitul Frăsinet, azi dărîmat, unde este acum grădina episcopiei.

SERAFIM, mitropolit al Ungro-Vlahiei 1577—1584. El a hirotonisit pe Ghenadie ca mitropolit al Ardealului (1578).

SERAFIM DIMITRIE (*1863†1931), pictor român. A fost profesor la Şcoala de bele-arte din Bucureşti (1901). A făcut studii la Paris: elevul lui Henner.

SERAI, cuv. turc., palat în care locuiau prinţii au Sultanul.

SERAJEVO ➡ **SARAJEVO**.

SERAO MATILDA (*1856†1927), scriitoare italiană. A publicat romane şi nuvele. Trad. rom. *Despărţiri* (1897, în ziarul „Tribuna din Arad”), *Pe stradă* (de Lia Măgură, 1903), *În provincie* (de P. Robescu, 1907), *Povestea unor suflete* (de Valeriu Dragomir, 1908), *Adio iubire* (de D. Ionescu-Morel, de Sofia Nădejde), *Vîsul unei nopţi de dragoste* (de Sofia Nădejde, 1915), *Mama vitregă* (de Ionescu-Morel), *Scînteia sub cenuşă* (de D. Nanu), *Idila patetă*, nuvele (de Sofia Nădejde), *Mîna tăiată* (de G. Popescu, 1929).

SERĂUȚI-DE-SUS, com. rur. jud. Cernăuţi, plasa Prutul; 2.893 loc. După legea 1929, sat circ. com. Zadobreni.

SERBIA, stat în Europa cuprins azi în statul *Iugoslavia* (➡ acolo geografia). Aci dăm istoria poporului sîrb.

Sîrbii au venit din Galiţia în peninsula balcanică la începutul sec. vii, aliaţi cu Avarii. S'au creştinat prin sec. ix. Au putut astfel să se aşeze în ţinuturile cedate de împărăţia bizantină între Dunăre şi Marea Adriatică. În aceste timpuri primitive se despărţiră în două mari ramuri: *Sîrbi* propriu zişi (la Est) şi *Croaţi* (la Vest). Multă vreme n'au rău nici un rol important. Trăiră împărţiţi în state mici, avînd în frunte un *jupan*, şi fiind în dependenţă mai mare sau mai mică de Bizanţ ori de Ungaria. În sec. xiii încep să se amestece în luptele civile din imperiul bizantin, iar în sec. xiv ajunseră în culmea puterii sub *Ştefan Duşan* (1334—1355), care se proclamă *far al Sîrbilor şi Grecilor*. În această calitate cuprinse o bună parte din provinciile bizantine. După moartea lui imperiul se deslăcu şi urmaşii lui (acum numiţi *despoţi* = prinţi) au rău să apere independenţa lor faţă de Turcii cari intrase în Europa, dar în 1459 Serbia deveni paşalic turcesc, iar regatul Bosniei căzu şi el sub Turci în 1463, apoi şi Herzegovina în 1492 şi Montenegro în 1499. Trăiră astfel asupriţi pînă în 1804, cînd începură a se mişca, întîiu sub conducerea

lui *Gheorghe Petrovici* zis *Caragheorghe*, mai tîrziu sub a lui *Miloş Obrenovici*. Astfel Serbia ajunse să se bucure de autonomie, recunoscută de Sultan, sub domnia unui principe, în 1830. Primul suveran fu chiar *Miloş*, dar el fu nevoit să abdice în folosul fiului său *Milan*, urmat de *Mihail*, răsturnat de familia cealaltă în 1842, cînd veni la tron *Alexandru Caragheorghevici*, care avu aceeaşi soartă, căci fu silit a ceda tronul lui *Miloş Obrenovici*, pe care-l urmă *Mihail* (a doua oară) în 1860. Fiind asasinat în 1868, veni la tron *Milan Obrenovici* (nepot de văr) întîiu minor sub regentă, apoi major. În timpul minorităţii lui s'a decretat Constituţia (1869). În 1876 Serbia încearcă a se libera de Turci, dar este învinsă. În timpul războiului ruso-turc, ea intră iar în luptă şi este recunoscută independentă prin tractatul din Berlin (1878), alături de Montenegro, alt stat sîrbesc. În 1882 prinţul Milan se proclamă rege şi în 1885 declară războiul Bulgariei (care îşi alipise atunci Rumelia), dar fu învins şi peste cîţiva ani silit a abdica în favoarea fiului său Alexandru (1889), minor şi acesta. Proclamîndu-se major înainte de timpul legal, avu multe greutăţi în terne, iar căsătoria cu Draga Maşin provocă uncurent ostil în lumea politică şi, probabil din pricina aceasta, fu asasinat împreună cu soţia sa în 1903 de către un grup de ofiţeri. Atunci fu proclamat rege *Petru Caragheorghevici*, care trăia în exil. El renunţă la politica austrofilă a ultimilor regi din dinastia Obrenovici şi intră în relaţii cu Franţa şi Anglia. Tentatul de la Serajevo, cînd a fost ucis moştenitorul tronului Austriei, a avut de urmare o notă foarte severă din partea guvernului austriac şi de aci a urmat declaraţia de război din 1914. Prin intrarea trupelor austriece în Serbia se începe războiul mondial, care a fost foarte nenorocit pentru ea, teritoriul fiind ocupat în tot timpul, regele cu armata silit a se retrage din ţară; dar sîrşitul a fost restaurarea mîrită a statului sîrbesc, care deveni Iugoslavia de azi. (➡ Iugoslavia).

SEREDA CIUCULUI ➡ **MIERCUREA CIUCULUI**.

SERGEANT [serja] **EMILE**, medic francez. Profesor la Facultatea de medicină din Paris şi membru al Academiei de medicină. A făcut cursuri la facultăţile noastre în 1927 şi 1929. Membru onorabil al Academiei Române (1930). Cartea lui *Technique clinique médicale* a fost tradusă şi publicată în Bucureşti (1922).

SERGHIE (**SERGIU**), martir, prăznuit de biserică ortodoxă la 7 Octombrie. Era ofiţer roman pe vremea lui Maximian (285—310). Refuzînd a jertfi idoliilor, el şi cu camaradul Vah au fost chinuiţi şi au pierit. Martiriul lor a fost mai tîrziu sîrbătorit: episcopul Alexandru a zidit o biserică în oraşul Rasafie şi împărăitul Justinian a dat oraşului unde au fost ucişi numele de *Sergopol*. Cei doi sfinţi sînt patronii unei biserici din Roma. Moaştele lor sînt împărţite la diferite biserici din Praga, Paris, iar capetele se găsesc la mănăstirea din Curtea-de-Arges păstrate într'un sicriu dăruit de cetăţenii oraşului Ploesti.

SERGHIESCU MARIN, unul din Românii cari au participat la revoluţia din Muntenia 1848 şi au fost exilaţi. Ion Ghica relatează o trăsătură de caracter a lui. Erau la Constantinopol, la o masă şi un lăutar român cînta o doină, Serghiescu — pe care amicii săi îl poreclise *Naţionalul* — începu să plîngă şi, la mirarea unui Perot (locuitor din Pera), răspunse: *Perotule, Perotule! tu n'ai patrie, nu ştii ce e un cîntec naţional*.

SERGHIEŞTI, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Sărata; 2689 loc.

SERGIU DIMITRIE (*1834†1891), medic român. A practicat în Bucureşti, specialist în boale de copii; a fost profesor la facultatea de medicină.

SERRUYS DANIEL, istoric şi economist fran-

Marin Serghiescu.

cez. Profesor de mologie bizantină la Școala de înalte studii din Paris. În timpul războiului s'a ocupat cu chestiunile economice, apoi a fost numit director general al Ministerului de comerț. S'a specializat în tratate de comerț. A vizitat țara noastră în Ianuarie 1931.

SERVIUS TULLIUS, după legendă, al 6-lea rege al Romei.

SESOSTRIS, numele unui mare rege egiptean ale cărui fapte le povestește Herodot: organizare administrativă, cuceriri de teritorii, construcții de monumente și canaluri. În realitate e vorba de Ramses II (→ acest cuv.).

SETON-WATSON R. W., istoric și ziarist englez. Profesor la King' College la Londra. A călătorit de multe ori în ținuturile românești și a fost unul din susținătorii drepturilor poporului românesc. Articolele sale (sub pseud. *Scotus Viator*) și diferite broșuri au luminat opinia publică engleză asupra situației Românilor din Statul Ungariei, amenințați cu desnaționalizarea de către stăpînitorii lor vremelnici.

SEULESCU MIHAIL (*1859†1929), economist și om politic român. A fost profesor de statistică și finanțe la Universitatea din București; membru al Ateneului Român; ministru de finanțe în guvernul prezidat de Al. Marghiloman în 1918.

SEVASTIAN MARTIR (†288), prăznuit de biserică ortodoxă la 18 Decembrie. Crescut în Milano; deși creștin, a devenit soldat și a ajutat pe toți soldații creștini. Devenind șeful gardei pretorienilor, în timpul lui Dioclețian, continuă opera sa; aceasta provoacă mînia împăratului și apoi martirizarea lui Sevastian.

SEVASTOPOL, oraș în Rusia (Crimea); 73.070 loc., fondat în 1784. A fost cetate întărită. Cucerirea ei (8 Sept. 1855) a fost episodul hotărîtor în războiul Crimeei, aducînd învingerea Rusiei și tratatul de la 1856.

SEVASTOS → **CRIMENITUL**.

SEVASTOS ELENA (†1929), scriitoare română. S'a ocupat mai ales cu folclorul, adunînd și publicînd opere de literatură populară (*Cîntece moldovenești*, 1888; *Povești*; *Anecdote*) și studiind unele chestiuni mai generale din viața poporului pe baza tradițiilor (*Nunta la Români*, 1889). A scris și o piesă de teatru (*Dreptul tău*, 1906) și un studiu social (*Mijloace pentru îmbunătățirea stării poporului*, 1905).

SEVASTOS ROMULUS (*1866†1926), naturalist român. Profesor la școala militară din Iași. A publicat articole în „Annales scientifiques de l'Université de Iași”, „Analele Institutului geologic din București”, etc. precum și volume deosebite. A studiat în parte geologia citorva regiuni ale țării (*Codrești și Răducaneni*, 1909, *Mogoșești*, 1911, *Șesul Prutului și al Jiției*, 1922), a făcut cercetări mai generale asupra *Straturilor post-glaciare* în Europa centrală, nordică și orientală (1907) și mai speciale asupra unor fosile (gasteropodele pleistocene, 1909).

SEVER (**LUCIUS SEPTIMIUS SEVERUS**) (†211 p. Chr.), împărat roman. S'a urcat pe tron, proclamat de legiunile sale din Iliria, după ce învinse pe competitorii săi din Asia și din Galia. El a protejat pe artiști și pe literați. De la el a rămas arcul de triumf din Roma, care-i poartă numele.

SEVEREANU CONSTANTIN (*1845†1930), medic român. A învățat în școala de medicină înființată în București de generalul Davila, apoi la Paris. Întorcîndu-se în 1864, a fost medic la spitalul Colțea, profesor la facultatea de medicină din București. A fost unul din primii noștri chirurgi. Pensionat (1916), a scris memorii. A fost și consilier comunal și deputat (1887), a publicat: *Medicină populară*.

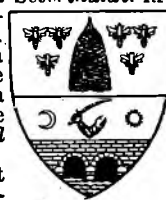
SEVERIN, județ în Banat, cap. *Lugoj*. Are 9 plăși, 3 com. urb., 224 com. rur. Ține de circ. Curții de Apel din Timișoara. Bisericele ortodoxe din județ țin de eparhia ep. din Caransebeș, cele unite de eparhia ep. din Lugoj. Are 13 grădini de copii, 227 școli primare rurale și 7 urbane.

Înainte de legea din 1925 era unit cu jud. Caraș și se numia Caraș-Severin.

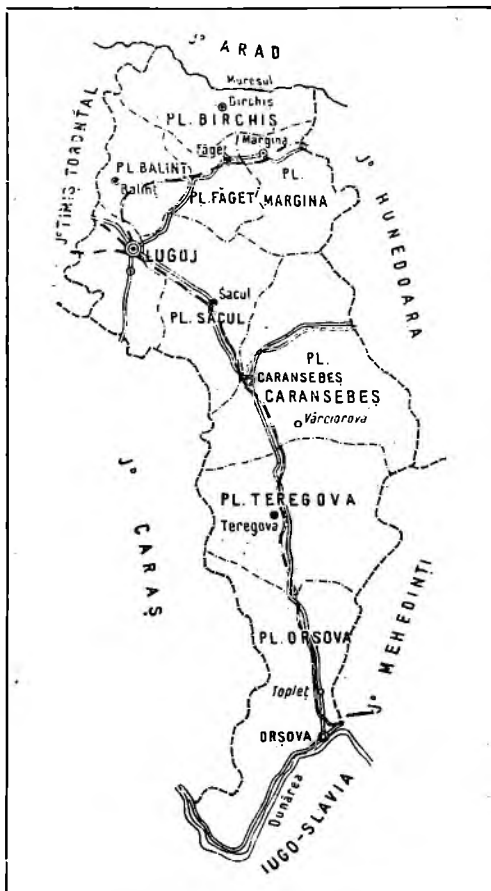
SEVERIN, fostă mitropolie a Severinului. Intemeiată pe la 1359 de Alexandru Basarab, domnul Munteniei. Ea a continuat, probabil, pînă în 1496, cînd s'a întemeiat de Radu Vodă cel Mare episcopia din Rimnic (jud. Vilcea), care a luat titulatura: *Rimnic-Noul Severin*.

SEVERIN EM. (†1893), fost profesor la Facultatea de medicină din București. Îl găsim în 1864 la catedra de anatomie patologică și patologie chirurgicală.

SEVERU AXENTE → **AXENTE**.

Stema
Jud. Severin.

Harta Jud. Severin (legea 1925).

SÉVIGNÉ MARIE MARCHIZA DE (*1626†1696), scriitoare franceză cunoscută prin scrisorile adresate mai ales fiicei sale în vreme de 25 de ani. Ele s'au publicat după moartea ei (1726; ediție completă, 1819).

SEVILLA, oraș în Spania, pe Guadalquivir; 205.529 loc. Are o catedrală vestită, universitate veche, muzee. Ea datează din timpul războaielor punico.

SÈVRES [sevr], oraș în Franța (Îngă Versailles); 9.465 loc. Vestit prin fabrica de porțelanuri (fond. 1756) și prin muzeul special; aci este o școală normală superioară pentru fete, ale cărei cursuri le-au urmat și multe profesoare române.

SEYM, Parlamentul Poloniei.

ȘFATUL ȚĂRII, parlament al Basarabiei, întocmit în 1917 pentru a hotărî asupra situației viitoare a Republicii moldovenești. Era compus din:

SER-
SFA

SFE-44 deputați aleși de comitetele ostășești, 36 aleși de congresul țărănesc, 58 aleși de consiliile județene și comunale, de corporații, etc. S'a convenit ca 70% din membri să fie români moldoveni, iar restul neromâni (→ **UNIREA**).

SFETEIA CONSTANTIN (*1864†1924), comerciant român. Originar din Brașov. A debutat ca funcționar al librăriei Socec; a fost director al institutului grafic „Progresul” din Ploiești; a cumpărat fondul comercial al lui Eniu Bălțeanu și a deschis în București pe seama sa „Librăria Școalelor” (1891). Mai târziu și-a mărit afacerile, înființând și o tipografie și litografie, a construit un local propriu în calea Moșilor; apoi a început a se ocupa și de editură: a publicat pentru prima dată volumele de poezii ale lui Coșbuc, a editat revista „Vatra” și multe cărți. În 1920 s'a asociat cu alți proprietari de tipografii, librării, etc. pentru a întemeia „Cartea Românească”, la conducerea căreia a participat ca director general.

Const. Sfetea.

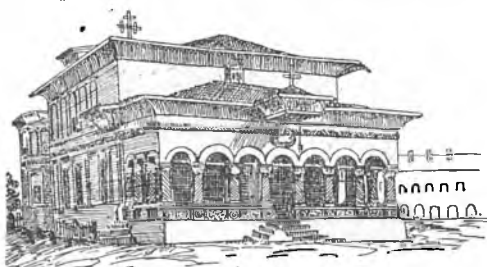
SFINTA-ANA, lac vestit într'un crater vulcanic, în apropiere de Tușnad.

SFINTA BARBARA → **BARBARA**.

SFINTA ELENA (engl. **SAINT HELENA**), insulă în Oc. Atlantic, descoperită în 1502; 122 km. p., 3.747 loc.; cap. *Jamestown*; posesiune engleză. Aci fu exilat (1815) și muri Napoleon (1821). Cadavrul lui fu adus în Franța în 1840.

SFINTA SOFIA (turc. **HAGIA SOFIA**), biserică vestită în Constantinopol zidită de Constantin cel Mare (pe la 327), mărită de fiul său Constantin, arsă în anul 404, restaurată de Teodosiu II, arsă din nou în timpul lui Justinian I și reedificată de el (532), făcută moschee în 1453, restaurată în 1847.

SFINTUL GHEORGHE ① com. urb. în Transilvania (fost **SEPSI-SZT-GYÖRGY**), capitala jud. Trei-Scaune, pe Olt; 12.000 loc. Stație c. f. linia Brașov—Brețcu. Aproape st. baln. Șugașu. ② biserică din orașul Suceava începută de Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare (1514—1522), terminată de Ștefanăiță, fiul său. ③ ④ unul din cele trei brațe ale Dunării (→ **DUNAREA**). ⑤ ⑥ fost schit jud. Buzău. ⑦ ⑧ două biserici în București: *Sf. Gh. Vechiu*

Biserica Sf. Gheorghe-Nou din București (forma veche). Zidită, după cum spune pisană, la 1492 de Vel Vornicul Nedelcu și soția sa Anca, refăcută de alte persoane mai târziu. Pictura actuală e de pictorul Pompilian. Pe timpul lui Brincoveanu a fost aci o școală cu dascăl român și slavon; — *Sf. Gh. Nou*, începută de un boier Panaitachi și terminată de Const. Brincoveanu în 1709. Aci este și mormântul Domnitorului, multă vreme ascuns, fără inscripție; numai pe o candelă era o mențiune care a îndrumat pe cercetători să afle aceasta. ⑨ ⑩ biserică zidită de Ștefan-cel-Mare în Hirlău.

SFINTUL ILIE, com. rur., jud. Suceava; biserică clădită de Ștefan cel Mare în 1457.

SFINTUL IOAN, schit de maici jud. Putna lângă Panciu, întemeiat 1812 de călugăr Dumitru.

SFINTUL ION CEL NOU → **IOAN**.

SFINTUL IOAN DAMASCENUL → **IOAN**. **SFINTUL SAVA**, fostă biserică în București, zidită în sec. xvii, rezidită de Constantin Brincoveanu pe la 1707—1709 (așezată pe locul unde se află statuile Mihai Viteazul, Heliade și Lazăr), a fost și mănăstire, având în jurul bisericii clădiri importante în cari Șerban Cantacuzino a înființat pe la 1680 o *Academie domnească* cu limba de predare greacă modernă. Această instituție a luat în cursul sec. xviii, o mare dezvoltare, fiind cunoscută în tot Orientul. Mutându-se mai târziu în alte localuri, chiliile mănăstirii Sf. Sava erau neocupate în 1817, când domnitorul Caragea hotărî, după îndemnul citorva boeri, să autorizeze pe Gh. Lazăr, venit din Transilvania, a deschide aci o *Academie* cu limba de predare română, având cursuri pentru cele trei grade de învățămînt: primar, secundar, superior. Începînd din 1818, școala aceasta, cu oarecari întreruperi provocate de războaie și epidemii, a continuat și continuă și azi, schimbînd localurile, sub numele de *liceul Sf. Sava*. Între 1830—1859 aci se înființară o sumă de institute de cultură cari cu timpul se dezvoltară și, luîndu-și existența separată, se despărțiră de vechia tulpină: *Biblioteca Statului*, *Imprimeria Statului* (ambele purtără întîiu numele de B. și I. Colegiului Sf. Sava), *Muzeul național de artă*, *Școala de bele-arte*, *Cursuri de inginerie*, *Cursuri de drept*, *de științe*, *de literă* (cari formară nucleul Universității), *Cursuri de agricultură*, etc.

SFINTUL SAVA, biserică în Iași; interesant tip de arhitectură bizantină.

SFINX, personaj mitologic, monstru — reprezentat de artiști egipteni și greci. Cel mai vestit monument de acest fel este cel din Egipt, lângă piramida lui Cheops.

SFORZA, familie nobilă italiană, care a dat mai mulți duci ai Milanului, între cari: *Francesco* (*1401†1466), *Galeazzo Maria* (*1444†1476), *Francesco Maria* (*1492†1535), ultimul duce, după care statele lui trecură în stăpînire la Carol Quintu.

SGANARELLE [sganarel], personaj comic din teatrul lui Molière (Sganarelle. ș. a.)

SHAKESPEARE [șecspir] **WILLIAM** (*1564†1616), actor și autor dramatic englez. Persoana lui este foarte discutată. Despre existența actorului cu acest nume nu încapă îndoială, dar unii critici, în timpul nostru, cred că autorul pieselor nu era el, ci *Bacon* (→ acest cuv.), alții zic că era un Italian, alții socotesc că parte din piesele ce poartă numele sînt de el, parte de altcineva. Trad. rom. numeroase: *Macbeth* (de Șt. Băjescu, 1850 de P. P. Carp, 1864, de C. A. Ștefănescu, 1911 de V. Demetrius, f. a., de A. Stern, 1922, de Mihail Dragomirescu, 1925), *Hamlet* (de D. P. Economu, 1855, de A. Stern, 1877 și 1922), *Othello* (de T. Bagdat, 1848, de P. P. Carp, 1868, de V. Anestin, 1909, de D. Nanu, 1913, de Mihail Dragomirescu, 1923), *Regele Lear* (de Adolf Stern, 1881, de Margareta Miller-Verghi, 1911, de L. Dăuș, 1911), *Romeo și Julieta* (de T. Bagdat, 1848, de Dim. I. Ghica, 1882, de A. Macedonschi, 1881, de H. Lecca, 1907, de Mihail Dragomirescu, 1922), *Iuliu Cezar* (un fragment în „Foia pentru minte”, 1840, întreagă de Căpitan Șt. Stoica, 1844, de A. Stern, 1879, de Scarlat Ghica, 1896, de Lăzoreanu, 1892, de D. N. Ghica, 1908, de A. Stern, 1922), *Negustorul din Veneția* (de Scarlat Ghica, 1885, de C. A. Ștefănescu, 1912, de A. Stern, 1923), *Antoniu și Cleopatra* (de Sc. Ghica, 1893, de A. Stern, 1922), *Visul unei nopți de vară* (de G. P. Sterian, 1893, de G. Topîrceanu, 1921), *Femeia îndărătnică* (de H. Lecca, 1907), *Noaptea regilor* (de I. Peretz), *Coriolan* (de A. Stern, 1922), *Richard III* (de Sc. I. Ghica, 1884).

Shakespeare.

SHAW [șa] **GEORGE BERNHARD** (*1856), poet

și dramaturg englez. Scriitor socialist. Teatrul său, avînd la bază o puternică ironie și o vădită intenție satirică, urmărește să distrugă admirația generală pentru anumite persoane istorice și să ridiculizeze o serie de idei admise peste tot în privința chestiunilor sociale. Premiul Nobel în 1925. Traduceri românești: *Medicul în dilemă* (de Al. Frunzescu, 1918), *Profesunea d-nei Warren* (de V. I. Popa).

SHEFFIELD [șefild], oraș în Anglia; 490.924 loc. Vestit pentru fabrici, mai ales de cuțite.

SHELLEY [șeli] **PERSY BYSSHE** (*1792†1872), poet liric englez. Gonit din Universitatea din Oxford pentru publicația *Necesitatea ateismului* (1811), se amestecă în luptele politice, părăsi Anglia și trăi în Italia în amicitie cu Lord Byron. A murit într'un naufragiu. Putine traduceri românești de I. B. Hétrat, de Buzdugan, de Flynt în „Arhiva”, „Lumea nouă”.

SEYLOCK [șaloc], personaj din piesa *Negustorul din Veneția* a lui Shakespeare; a devenit tipul creditorului speculant și nemilos.

SIAM, regat în Indochina (Asia), 518.159 km. p., 9.831.000 loc.; are și zone de influență franceză și engleză. Prin mijloc curge fluviul *Me-nam*; țară bogată; cap. *Bangkok*. Regele actual este *Rama VII* (*1893), domnește din 1925.

SIBERIA, vastă regiune din N. Asiei, stăpînită de Rusia; ca. 9.495.000 km. p., 9.307.000 loc. (→ **ASIA**).

SIBILE, personaje mitologice, femei cari aveau darul de a prevesti viitorul. Legende de antichității pomenesc de multe. Între cari este vestita Sibila de la Cumae, de care vorbește Virgiliu în *Eneida*. Românii credeau că ele au scris niște cărți (*sibiline*), cele mai multe pierdute sau arse.

SIBIU, județ în Transilvania; Stema jud. Sibiu. cap. *Sibiu*; 3.619 km p., 192.060 loc. (1923); are 6 plăși, 2 com. urb. și 87 com. rur. (1926); face parte din circ. Curții-de-Apel

politului Șaguna. În timpul marelui războiu au fost aci, în zilele de 26—28 Septembrie 1916, importante lupte ale armatei românești contra

SHE-SIE

Catedrala din Sibiu.

celei austro-germane cari se terminară cu retragerea Românilor spre trecătoarea Oltului.

SICHIANG (**SIKIANG**), mare fluviu în China de Sud; 1.150 km. lung.

SICILIA (în antic. greacă: **TRINACRIA**), mare insulă la sudul Italiei în Marea Mediterană; 25.740 km. p., 3.500.000 loc. Are un vulcan vestit: *Etna*. Cap. *Palermo*; alte orașe: *Messina*, *Siracusa*, *Trapani*.

SICILII (**AMBELE SICILII**), regat întemeiat de Roger, șef al Normanzilor în Italia (1130), trecut apoi în stăpînirea familiei Hohenstaufenilor, mai târziu aparținînd Spaniei, ducatului de Savoia (tratatul de la Utrecht, 1713), apoi Regatului Neapolului (1721) pînă în 1860, cînd, după expediția lui Garibaldi, se uni în Italia.

SICOC (**SIKOK** sau **SIKOKU**, **SEIKOKU**, **SCHIKO**) insulă din arhipelagul Japoniei; 18.210 km p., 3.167.707 loc.

SIDNEY PHILIP (*1554†1586), om politic și scriitor englez; autor de romane.

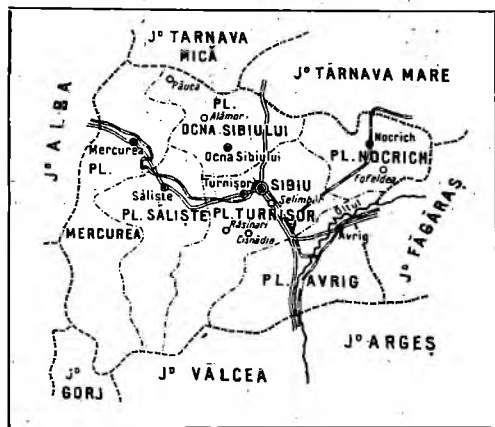
SIEMIRADZKI HENDRIK (1843†1902) pictor polon. A călătorit în Germania și Italia. Picturile lui se văd în biserica evanghelică din Cracovia (*Isus potolind valurile*), în palate din Petersburg, în teatre din Cracovia și Lemberg, în muzeele din Cracovia (*Torțele lui Neron*), Hanovra, etc.

SIENKIEWICZ [senkiewicz] **HENRYK** (*1846†1916), romancier polon. Cit timp țara sa a fost supusă, a trăit mai mult prin străinătate, a și murit în Elveția. După reînvierea Poloniei osemintele lui au fost aduse în patrie și înmormintate cu cinste. Vestit prin romanele sale istorice; premiul Nobel în 1905. Multe traduceri românești: *Viața la sate*

Sienkiewicz.

(1908), *Quo vadis* (de H. Lecca, 1907, de G. B. Rareș ș. a.), *Pe cîmp de glorie* (de Gr. Tăușanu, 1907), *Valea vieții și valea morții* (1904), *Fără credință* (de Sofia Nădejde), *Potopul* (de Sofia Nădejde, 1910), *Cavalerii crucii* (de G. B. Rareș), *Prin foc și sabie* (de Sofia Nădejde, 1910 și de altcineva în ziarul „Epoca”, 1901), *Prinsoarea* (de Paul Ionescu, 1909), *Eterna vic-*

Harta jud. Sibiu (legea 1925)

din Brașov; are 7 școli primare urbane și 82 șc. prim. rurale (1929); 18 cooperative de aprovizionare și desfacere cu cap. 1.127.110 lei și 1 coop. p. expl. de păduri cu cap. 29.140 (1925). Bisericiile ortodoxe și unite țin de episcopiile respective din Sibiu și din Blaj.

SIBIU (sau **SIBITO**), germ. *Hermanstadt*, ung. *Nagyszombat*, municipiu, cap. jud. Sibiu; 44.911 loc.; stație c. f. în legătură spre Rimnicul Vilcii, spre Copșa-Mică, spre Vințul-de-jos și Alba-Iulia. Are școală normală de băieți, gimnaziu și liceu de băieți, gimnaziu și liceu de fete, școală comercială superioară de băieți și alta de fete, școală de meserii. E sediul mitropoliei ortodoxe a Ardealului. Are o frumoasă catedrală zidită sub îndemnul Mitro-

timă (pe N. G. Răd.-Niger, 1922, de C. A. Ghica), *Pentru ptine* (de St. Berechet, 1909), *Amintri din viața de artist* (de V. Ghulli), *În zadar* (de H. Cioacăleu), *Să-l urmărim* (de T. Protopopescu, 1903, de I. Mihăilescu, 1927), *Bartek învingătorul* (de Iosif Nădejde), *Doamna Elzen* (de M. Negru, 1911), *Hania* (de O. L. Pitești, 1906), *Păzitorul farului* (de St. Berechet, 1920), *Amanta* (de N. R.-Niger, 1920), *Micul Iulian* (de N. R.-Niger, 1920), *O idilă în savană*, 1907), *Onoapte de Crăciun* (de At. Ionescu, 1904), *Cele două cîmpuri* (1906), *Natură și viață* (1903), *Ianko Muzkancul* (de Sonia Vladimir, de I. C. Panțu, 1901, de Brătescu-Voinești, și de alții), *Slugă bătrînă* (de I. Grămadă, 1909, de I. C. Panțu, 1901, și de C. V., 1911).

SIEYÉS EMANUEL ABATE (*1748†1836), om politic francez, cunoscut prin broșura despre *Starea a treia* (tiers état) publicată în 1789, care a fost unul din îndemnurile burghezimei de a-și pretinde drepturile în conducerea statului.

SIGHET, com. urb. cap. jud. *Maramureș*; 30.000 loc. Stație c. f. Are școală normală de băieți, liceu de băieți și liceu de fete.

SIGHIȘOARA, com. urb. cap. jud. *Tirnavamare*; 18.000 loc. Stație c. f. pe linia principală Brașov—Blaj, etc. De aci pleacă linia îngustă spre Cornățel. Are liceu de băieți și liceu de fete și școl primare. Păstrează aspectul medieval cu zid de cetate în jur.

SIGISMUND I (*1467†1548), rege al Poloniei între 1506—1548.

SIGISMUND II AUGUST (*1520†1572), rege al Poloniei între 1548—1572; în timpul lui s'au unit cu Polonia: Lituania, Volhînia și Ucraina.

SIGISMUND BATHORY → **BATHORY**.

SIHASTRUL, mănăstire de călugări în jud. Tecuciu, com. Buciumeni.

SIHĂSTRIA, schit în jud. Neamț, zidit în 1840.

SIBLA, schit de călugări în jud. Neamț, cu două biserici, una de lemn. Aci e o peșteră în care — zice tradiția — a trăit Sfînta Teodora în vreme de 60 de ani.

SIBLEA, com. rur. în jud. Rimnicul-Sărat, plasa Plăinești; 2.000 loc. Stație c. f. între Rimnicul-Sărat și Focșani.

SIHLEAȘU ALEXANDRU (*1834†1857), poet român. A murit tînăr. În anul morții s'a tipărit volumul *Armonii intime*.

SIHLEAȘU ȘTEFAN (*1857†1923), profesor de zoologie la Universitatea din București (1888). A fost și director la ministerul de finanțe (1881), secretar general al ministerului de culte (1895), director general al Teatrelor (1901—1905), președinte al Ateneului Român. A făcut și studii de muzică; bun pianist. Opere pr.: *Lacurile Africii ecuatoriale*, 1877; *18 ani de istorie financiară* (1870—1887), 1889; *Curs de zoologie medicală*, 1911.

SI-KIANG, fluviu în China, lung. 1.150 km., se varsă în Marea Chinei de Sud (→ **ASIA**).

SILA, sînt, prăznuit de biserica ortodoxă la 30 Iulie. Ucenic și tovarăș al sf. apostol Pavel. A călătorit cu el, a fost persecutat de Iudei.

SILASI GRIGORE (*1836†1897), profesor român în Viena, apoi la Universitatea din Cluj la catedra de limbă și literatură română (1872). Membru onorar al Academiei Române (1877). A lucrat și în mișcările naționale românești; de aceea a fost scos la pensie în 1885. Publ.: *Discuțiuni filologice și istorice magiare*, 1879; *Renășterea limbii românești în vorbire și scriere*, 1879.

SILEZIA (germ. **SCHLESSEN**) ⊕ două provincii ale Prusiei *Niederschlesien* și *Oberschlesien* (de

jos și de sus), prima cu 26.616 km. p. și 3.159.000 loc., a doua cu 9.702 km. p. și 1.372.000 loc. Orașe principale: *Breslau*, *Legnits*, *Schweidnitz*, *Oppeln*, etc. Parte din aceste teritorii au trecut la Polonia în 1922. ⊕ @ provincie a Poloniei (pol. *Slask*), 4.239 km. p., 1.125.000 loc. Orașe principale *Katowitz*. ⊕ @ regiune zisă *Silezia austriacă*, care a ținut de Austria pînă în 1919, cînd s'a împărțit între Cehoslovacia și Polonia.

SILISTRA, com. urb. cap. jud. *Durostor*; 15.000 loc. Are liceu și școală secundară de fete. Port la Dunăre. În timpul războiului pentru întregire se făcuse aci pregătiri importante de rezistență dar, după căderea Turtucaiei, s'a scotit că ar fi inutilă aci o luptă și orașul a fost evacuat în ziua de 9 Septembrie 1916.

SILISTEA - CRUCII, com. rur. jud. Dolj, plasa Băilești; 2.457 loc. După legea 1929, sat circ. com. Urzicuța.

SILISTEA-GUMEȘTI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Balaci; 3.338 loc. După legea 1929, sat circ. com. Balaci.

SILIUS ITALICUS CAIUS (*ca. 25†101), poet latin. S'a sinucis prin foame. A scris o poemă epică *Punica* (al doilea războiu punic pînă la lupta de la Zama).

SILLA (**LUCIUS CORNELIUS SYLLA**) (*136†78 a. Chr.), general roman. A luptat cu Marius contra lui Jugurta; mai tîrziu a devenit adversarul lui și Roma s'a împărțit în două tabere, una cu Marius, alta cu Silla. După lupte cu succes întîiu al acestuia, apoi al celuialt, Silla rămase stăpîn pe situație și deveni dictator, pedepsi cu cruzime pe adversari și dete o constituție prin care întăria puterea Senatului, apoi se retrase în viața particulară și muri chinuit de o grozavă boală.

SILVAS, sat în jud. Hunedoara. E numele unei episcopii românești, cu reședința în mîn. *Prislop* din apropiere (→ acest cuv.). Intemeiată în 1571, a ținut pînă în 1585. Primul episcop a fost *Eftimie*, venit din Moldova, unde fusese egumen la Neamț. El purta titlul de *episcop al Românilor din toată țara Ardealului și părțile ungurești*. În 1574 îl vedem înlocuit cu *Cristofor* (socotit de A. Bunea identic cu Cristofor episcopul de la Geoagiu), care păstorește pînă în 1579, cînd îl urmează *Ghenadie I*; dar după acesta vine în 1585 *Iovan* de la *Prislop*, care se sfințește la București și-și mută reședința la Alba-Iulia.

SILVELA FRANCISCO (*1843†1905), om politic spaniol. Advocat, ziarist, ministru de multe ori, deveni, după moartea lui Canovas (1897), șeful partidului conservator și conduse țara în două rîfuri (între 1899—1903), dar, descurajat, se retrase din viața politică.

SILVESTRU PAPĂ AL ROMEI (†335), sînt prăznuit de biserica ortodoxă la 2 Ianuarie. Devine papă în 314 (a fost al 33-lea). A combătut pe donatiști și pe arieni; a întărit mult biserica creștină.

SILVESTRU MORARIU - ANDREEVICI (*1818†1895), mitropolit român în Bucovina. Preot (1842), referent episcopal (1862), călugăr (1874), arhimandrit (1877), deveni mitropolit al Bucovinei și Dalmației în 1880. Op. pr. *Cuvîntări bisericești* (1860), *Tipiconul bisericii ortodoxe* (1883), *Epistole pastorale*.

SIM (**SEM**), fiul lui Noe. Din el se trag Semîții.

SIMA AL LUI ION GRIGORE (*1856), publicist român în Transilvania. Colaborator la calendare și diferite reviste; a publicat opere în stil popular.

SIMEON (*893†927), țar al Bulgarilor. S'a luptat cu Bizantinii și cu Ungurii în mai multe rînduri și a avut o domnie strălucită, întinzîndu-și stăpînirea în mare parte din peninsula balcanică trecînd și peste Dunăre în țările române.

SIMERIA, com. rur. jud. Hunedoara, plasa

Sigismund I.

A. Sihleanu.

Silvestru Morariu.

Simeria; 4.200 loc. Stație c. f. între Deva și Petroșani.

SIMINICEA, com. rur. jud. Botoșani, plasa Bucecea; 2.605 loc. Circ. com. cu 4 sate (1929):

SIMION STILPNICUL (sau **STILITUL**) (*ca. 390 ±459), sfânt prăznuit de biserica catolică la 5 Ianuarie și de cea ortodoxă la 1 Septembrie. După ce și-a dobândit renume prin viața sa pioasă și prin cuvântările sale, a voit să scape de întrebările și solicitările credincioșilor ca să se roage în liniște; pentru aceasta și-a construit o coloană înaltă de 12 metri în care a trăit patru ani și apoi altele din ce în ce mai înalte, până la 89 de metri. De acolo ținea cuvântări cu tof felul de îndemnuri spre rugăciune, jertfire, răbdare. Se zice că e-a așa de respectat încât a rămas neatinț în timpul diverselor persecuții contra creștinilor. Era consultat de episcopi și chiar de împărat. Așa a trăit 30 de ani.

SIMION, episcop al Ierusalimului (†107), prăznuit de biserica ortodoxă la 27 Aprilie. Era cu vreo cîțiva ani mai mare decît Isus și mama lui era sora sfintei Fecioare. A trăit alături de apostoli și, după moartea lui Iacob, fratele său, a devenit episcop al Ierusalimului. A murit martirizat în timpul lui Traian.

SIMION, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 21 Iulie. A trăit patruzeci de ani în pustiu și întorcîndu-se în Edesa (azi Orfa în Mesopotamia) a făcut multe fapte minunate, uneori prefăcîndu-se a fi nebun.

SIMION, episcop în Persia, prăznuit de biserica ortodoxă la 17 Aprilie. A trăit pe timpul lui Sapor (poate S. II pe la 340). Nevoind să se supune unor porunci ale satrapilor, a fost martirizat și i s'a tăiat capul.

SIMION ȘTEFAN, mitropolit al Ardealului (1643—1651). A tipărit *Noul Testament* din 1648, tradus de *Silvestru Ieromonahul* și revăzut de el. În prefață se găsește declarațiunea că scrie pentru ca să înțeleagă *toți Românii* și că alege cuvinte *bune*, adică înțelese de toți. Lucrarea este un important document pentru *uniltele limbii*.

SIMIONESCU IOAN (*1873), naturalist român. Studii la Iași și la Viena; profesor de geologie la facultatea de științe din Iași (1902), transferat la București (1929); membru al Academiei Române (1911). A fost secretar general al Ministerului de Instrucție (1913—18), rector, senator, deputat. E prezidentul consiliului de administrație al soc. „Cartea Românească”. A publicat articole de specialitate în „Buletinul Soc. de științe” din București, *Analele Acad. Rom.*, „Anuarul Institutului geologic”, „Annales scientifiques de l'Université de Iași”, „Annuaire de l'Université de Grenoble”, „Verhandl. u. Jahrbuch der K.-K. geol. Reichsanstalt” din Viena, expunînd cercetările sale asupra geolog. și paleont. terenurilor mesozoice și terțiare din România (80 lucrări); a scris în colaborare cu Th. Bădărău, seria completă de cărți didactice p. Șt. Nat. și un studiu despre *didactica științelor naturale* (ed. II, 1931), un *Tratat de Geologie* (1927) și *Introducere în Paleontologie*. Cunoscut în marele public prin lucrările sale de vulgarizare științifică, unele relative la *plante și animale (Din viața plantelor, 1915, Din viața florilor 1919, Din lumea păsărilor, 1920, Mamiferle noastre, 1920, Păsările noastre, 1921, Lecturi botanice, 1923, Lecturi zoologice, 1923, Plante de primăvară, 1924, Plante de toamnă, 1924)*; altele la *mineralogie și geologie (Cărbunele de pămînt, 1915, Petrolul, 1916, Sarea, 1919, Lecturi geologice, 1920, Fierul, 1921, Gazurile naturale, 1922)*; altele la *geografie (Sahara, 1916, Țara românească, 1919, Cehoslovacia, 1922, Către Everest, 1924, Bucovina, 1924, Ardealul, 1924)*. A publicat și câteva *biografii (Bernard Palissy, 1919, Oameni aleși, streini și români, 1921, 1926)*; descrierea pictorească a României (Vol. I *Dobrogea*; și *Oraze din România* (1928)). Prin articole de ziare și reviste (o serie în „Viitorul”) a arătat frumusețile țării, descriînd orașe, sate, înzestrînd tineretul să

căltătorească pentru cunoașterea țării (*Excursiile, 1912*). A scris și pentru cercetăși volumul *Pufuri de păpădie, 1919*. A condus *Revista științifică Adamachi* din Iași; conduce publicația periodică a „Cărtii Românești”: *Cunoștințele folositoare*. În legătură cu școala a publicat: *Scrisoarea unui elev, 1915, Rolul dascălului, 1916, Băcălaureatul, 1925* (în „Viața românească”).

SIMIONESCU-RÎMNICEANU MARIN, scriitor român. Critic literar. A publicat un volum de studii critice *Proptiele literare* (1913). Membru corespondent al Academiei Române (1919).

SIMIONEȘTI, com. rur. jud. Tighina, plasa Sturzeni; 2.093 loc. După legea 1929, sat circ. com. Manzlr.

SIMMENTHAL, regiune din Elveția vestită pentru rasa de vite cu se cresc acolo și prin brînzeturile ce se prepară acolo.

SIMON JULES (*1814†1896), om politic francez. A fost profesor la Școala normală superioară și la Sorbona în locul lui Cousin. Adversar al Imperiului, își pierdu catedra, dar, după căderea lui Napoleon, deveni ministru în guvernul apărării naționale și apoi prim-ministru în 1876. Ca senator, combătu bulangismul și printr'un pamflet (*Adu-ți aminte de 2 Decembrie*), dar, după 1890, nu mai intră în niciun guvern. A făcut un proiect de lege pentru învățămîntul primar (1849) și a scris o carte despre reforma învățămîntului secundar (1874).

SIMON MAGUL, un fel de vrăjitor pomenit în „Faptele apostolilor”. Impresionat de minunile îndeplinite de ucenici, a cerut să se boteze și a voit apoi să *cumpere* dreptul de a împărți și el sfîntul duh. De acolo vine cuvîntul *simonie*, vînzare de lucruri sfînte.

SIMONIDI RADUCANU (*1798†1878), filantrop român. A fost negustor în București, apoi s'a ocupat de politică, fiind membru al municipalității, al trib. de comerț, etc. A lăsat averea sa, prin testament, ca să se ajute elevii în școalele din țară și să se trimită bursieri la studii în alte țări. Administrarea averii o face Casa Școalelor. În cursul anilor s'au trimis și ajutor din fondul Simonidi studenți pentru științe naturale, medicină, inginerie, chimie, pictură, drept, etc. în diferite școale din Berlin, Paris, München, Geneva, etc. Din același fond s'au dat ajutoare și pentru Azilul Elena Doamna și pentru spitalul de naștere.

SIMOR [simor] (*1813†1891), mitropolit primat al Ungariei de la 1867. Avea și titlul de cardinal.

SIMPLON, trecătoare prin Alpi, la 2.000 m. înălțime, pe unde Napoleon a construit, între 1801—1807, o șosea frumoasă. În 1898 s'a început facerea unui tunel prin care s'a stabilit legătura între Elveția și Italia.

SIMU ANASTASIE (*1854), filantrop român. A ocupat situațiuni politice importante. A clădit local pentru un muzeu, în care a adunat un mare număr de opere de artă plastică în curs de mulți ani și apoi l-a dăruit Statului.

SIMUN, vînt care vine din Sahara și ajunge, slăbindu-și intensitatea, pînă în Italia.

SINAL, peninsula în teritoriul care leagă Asia de Africa, între golful de Suez și golful Acaba; aci grupă de munți, unul din ei este locul vestit din Vechiul Testament în care Moise a primit de la Dumnezeu tablele legii.

SINAILA, com. urb. în jud. Prahova, plasa Peleș; 4.000 loc. Stație c. f. între Ploiești și Brașov. Aci este un vestit castel ridicat de regele Carol I. În cuprinsul orașului e o veche mănăstire zidită de Spătarul Mihail Cantacuzino în 1695. Are și gimnaziu de băieți.

SINAN PASA (†1596), mare vizir în Turcia (de

SIM-SIN

Simonidi, Raducanu.

cinci ori). Se zice că a fost porcar în copilărie. A fost guvernator al Egiptului; a reputat mai multe victorii: contra Arabilor (1570), contra Spaniolilor, contra Ungurilor, dar a suferit și cîteva înfrîngerii, între cari și aceea din expediția contra lui Mihaiu Viteazul. A murit în vîrstă de peste 80 de ani.

SINDIPA (SYNDIPA), personaj legendar, eroul povestirii din literatura populară scrisă intitulată *Istoria Syndipii filozofului*. Se zice că povestirea e de origine indiană. La noi s'a introdus printr-o redacție grecească: cel mai vechiu text manuscris e din 1779, cel mai vechiu tipărit e din 1802 (Sibiu). Cuprinde multe întâmplări din cari rezultă viclenia femellor.

SINGAPUR, oraș în Indochina engleză (Asia), 184.500 loc.

SINGURENI, com. rur. jud. Vlașca, plasa Călugăreni; 2.035 loc. După legea 1929, sat circ. com. Călugăreni.

SINIA, stație c. f. în jud. Severin, între Lugos și Buziaș.

SINOADE (CONCILII) INSEMNATE ÎN ISTORIE sînt înfîlșate în primele secole ale creștinismului pînă cînd s'a format doctrina creștină. Acestea se numesc *ecumenice* (— *Conciliu*). Apoi vin cele din *epoca reformei*, adică a luptelor dintre catolici și diferitele feluri de reformați ori protestanți. În țările noastre avem două sinoade importante. Primul în 1641—42 la Iași contra calvinismului; el a aprobat *mărturisirea ortodoxă* făcută de Petru Movilă ca să combată doctrina exprimată de patriarhul Ciril Lucaris. Au participat: *Porfirie*, fost mitropolit la Nicea, Ieromonahul *Meletie Sirigul*, predicator la Patriarhie, *Varlaam*, mitropolitul Moldovei, *Evelogie*, episcopul de Roman, *Anastasia*, ep. de Rădăuți, *Georgie*, ep. de Huși, *Ieromonahul Sofronie*, rectorul colegiului Vasilian din Iași și egumen la Trei-Ierarhi, *Petru Movilă*, episcopul Kievului, *Isaia Trofimovici*, egumen al măn. Nikolski din Kiev, *Iosif Cononovici*, egumen măn. Teofania din Kiev, *Ignatie Odenovici*, predicator din Kiev. Al doilea sinod a fost în Iași în 1645, la care au participat numai ierarhii Munteniei și Moldovei, provocat de Catehismul lui Rakotzi. Atunci s'a citit cartea lui Varlaam: *Răspunsuri la Catehismul calvinesc*.

SINOE, gîrlă în jud. Tulcea — **RAZIM**.

SINOPEVS PANAIT, scriitor grec, a lucrat în București la tipărirea cîtorva cărți între anii 1697—1699.

SÎNTEA-MARE, com. rur. jud. Arad, plasa Chișineu; 2.118 loc.

SION, deal din Ierusalim. Unii autori vechi înțeleg această cuvînt ca sinonim cu Ierusalim.

SION [germ. *SITTEN*], oraș în Elveția (cant. Valais), 5.500 loc. are un edificiu al Primăriei din sec. XVII și un turn, a cărui zidire se atribuie lui Carol cel Mare.

SION GHEORGHE (*1821 †1892), scriitor român. A luat parte la mișcarea din Iași în 1848, a plecat după aceea în Transilvania și în Bucovina. Mai tîrziu s'a stabilit în București. Membru al Academiei Române (1868). A publicat poezii (*Ceasuri de mulțumire*, 1844), fabule (101 fabule, 1869), a tradus din Lamartine (*Moartea lui Socrate*, 1847), Molière (*Mizantropul*, 1854), Sion Gheorghe. Voltaire (*Zaira*, 1854), Racine (*Fedra*, 1875, *Athalie*, 1875), din grecește (*Istoria Daciei de Dionisie Fotino*, 1859, *Istoria fraților Tumulsi*, 1863); a redactat *Revista Carpaților* (— acest cuv.), ziarul *Ziua* (1859), a publicat memorii (*Suveniru contemporane*; 1888).

Sinan Pașa.

SION VASILE (*1869 †1921), medic român. Profesor de igienă la facultatea de medicină din Iași, apoi în București (1903).

SIONIȘTI, partizanii *șionismului*, doctrină care are de obiect constituirea unui stat israelit în Palestina; ea a început a fi pusă în practică după 1882 prin înființarea mai multor colonii prin subsidiile lui Ed. Rothschild.

SIRACUZA (lat. *SYRACUSAE*), oraș vechiu în Italia (Sicilia). Patria lui Arhimede. Orașul nou are 64.849 loc.

SIR-DARIA, fluviu în Turchestan, lung. 2.860 km.; se varsă în marea Aral.

SIRENE, personaje mitologice, avînd corpul jumătate de femeie și jumătate de pește. Trăind în apă, atrăgeau pe navigatori în spre locuri primejdioase ca să piară.

SIREȚ, r. afl. al Dunării pe stînga; lung. 470 km.; izvorăște în Bucovina, fiind format din *Siretul mic* și *Siretul mare*. Udă județele *Storojineț*, *Rădăuți*, *Dorohoiu*, *Botoșani*, *Fălțiceni*. Roman, formează hotarul între jud. Putna și Tecuci, Rîmnic, Brăila și Covurlui. Se varsă în Dunăre la S. de Galați. Udă orașele *Storojineț*, *Siret*, *Pașcani*, *Roman*, *Adjud*, *Mărășești*. Afluenți principali pe dreapta: *Suceava*, *Moldova*, *Bistrița*, *Trotușul*, *Milcovul*, *Rîmnicul*, *Buzăul*; pe stînga: *Bîrladul*, *Covurluiul*. Pe malurile Siretului în jud. Putna au fost lupte grele în zilele de 4—19 Ianuarie 1917, în timpul retragerii armatelor române și ruse în Moldova.

SIREȚ, fost jud. în Bucovina; unit cu jud. Rădăuți.

SIREȚ, oraș în jud. Rădăuți, plasa Siret; 10.000 loc.; 3 bis. ort., 1 cat., 1 unită, 1 sinag.; șc. industr. infer., liceu, 2 șc. prim., 1 spital. Stație c. f. cap. liniei laterale de la Adincata. Se zice că a fost înțemeiat de Sas-Vodă pe la 1360; prima capitală a Moldovei; în sec. XIV episcopat catolic; a fost și o colonie romană.

SIREȚ CHARLES (*1769 †1830), scriitor francez, autorul cărții *Epitome historiae graecae*, 1799, publicată de I. C. Massimu într-o ediție pentru școalele românești (1858).

SIREȚI, com. rur. jud. Lăpușna; 4.506 loc. Circ. com. cu 17 sate (1929).

SIRIA (SYRIA), regiune întinsă în Turcia asiatică pe marginea Mediteranei; 115.000 km. p., 2.350.000 loc. Despre ea se vorbește în Biblie sub numele de *Aram*.

SIRIGOS (sau SYRIGOS) MELETIE (†1664), teolog și scriitor grec. Originar din Creta, a venit în Moldova cu ocazia Sinodului din 1642 și a rămas în Iași mult timp, devotat lui Vasile Lupu. Se zice că a tradus din latinește în grecește o colecție de legi de care s'a servit Istrate Logofătul ca să compună *Pravilele împărătești* din 1646. Cartea lui *Întîmpinare la principii catolice* (grecește) s'a tipărit în București în 1690. Acolo e și o notiță biografică.

SIRIU, sat jud. Buzău, stațiune balneară (băi sărate alicale).

SIRIU-MARE, gîrlă în jud. Prahova, izvorăște din muntele Tătaru, trece în jud. Buzău și se varsă în râul Buzău.

SIRMUM, fost oraș în imperiul roman, prov. Pannonia (pe r. Sava); distrus de Avari în sec. VI. Ruinele se văd lîngă Mitrovița (Iugoslavia).

SIRTORI GIUSEPPE (*1813 †1874), ofițer italian și luptător pentru libertate. Se afla în Paris în Februarie 1848 și a luat parte la revoluție; a venit în Italia și a fost amestecat în toate mișcările și războaiele, în multe rînduri a fost silit să trăiască în exil; a fost între întîmii lui Garibaldi.

SISIC [șisic] FERDO (*ca. 1870), istoric croat. Membru corespondent al Academiei Române (1930).

SISIF (SISYPHOS), personaj legendar al Greciei vechi. Osîndit de zei să urce, în eternitate, o piatră pe un povîrnîș și cînd ajunge cu ea sus, să se răstoarne piatra. Trecut în proverb: *muncă de Sisif*.

SISMONDI LEONARD (*1773 †1842), istoric și

economist elvețian. Inspirat de teoriile lui Adam Smith, publică un tratat despre *bogăția comerțului* (1803). Trăiește în Geneva și în Paris, făcând cursuri. Op. pr. *Istoria republicelor italiene* (1818), *Principii de economie politică* (1819), *Istoria căderii imperiului roman* (1835), *Istoria renașterii libertății în Italia* (1832).

SISOE ŢEL MARE (*429), sfânt prăznuit de biserică ortodoxă la 6 Iulie. A trăit în deșertul Egiptului pe un munte pe unde murise Sf. Anton. Acolo viețuie în rugăciune și tăcere, dar mulți credincioși și pustnici din diferite părți veniau să-l vadă și să-i ceară sfaturi, astfel deveni un mare predicator. Numele acestui sfânt a rămas în unele legende populare, dându-i-se însușirea de *agoni dracii*. Un manuscris din sec. xvi (publicat de Hașdeu) arată cum el a scăpat din ghiarele Dracului pe copiii surorii sale și cu această ocazie a aflat toate numele Dracului. Lista acestor nume a devenit un fel de talisman. Se obișnuiește în unele părfuri sociale, să se scrie lista și să se coasă în scufița copilului, astfel va fi ferit de draci. Cântecul *Minunile sfântului Sisoie* se tipărește și azi. El e considerat ca protectorul copiilor.

SITALKE, rege al Traciilor, pomenit de unii scriitori; ar fi domnit pe la 430 a. Chr.

ȘIUL, prâu în jud. Olt, merge paralel cu râul Olt; trece în jud. Teleorman și se varsă în Olt în dreptul com. Lița. Lung ca. 55 km.

SIVAS @ provincie în Turcia asiatică (Anatolia); 62.000 km. p. În vremile vechi forma o gubernie importantă condusă de un *beglerbet*. @ oraș în aceeași prov. 58.900 loc.

SIXT (SIXTUS) IV-lea (*1414†1484), al 229-lea papă al Romei, ales în 1471; i se datorește construcția capelei sextine din Vatican.

SIXT V-lea, numit înainte *Felice Peretti* (*1521†1590), al 235-lea papă, ales în 1585. A fost porcar. Unul din cei mai mari susținători ai catolicismului ca putere politică, a excomunicat pe Henric II, regele Franței, și a îndemnat pe Filip II să pornească războiul contra țării protestante.

SIMBĂȘAG-ROGOZ, stație c. f. linia Oradea—Vascau.

SIMBĂȚA-DE-SUS, com. rur. jud. Făgăraș. Aci se păstrează un vechiu castel al lui Brincoveanu, în care Ministerul Agriculturii a întemeiat un „cămin al intelectualilor”, unde se duc, în serii, scriitori, pictori, etc. ca să se repauneze. Pe frontispiciul clădirii s'a scris: „Trăiți liniștiți, căci aveți dreptul la odihnă”.

SINDOMINIC, com. rur. jud. Ciuc, plasa Centrală; 7.800 loc. Stație c. f. între Petru-Rareș și Gheorgheni. Mine de cupru.

SINGEREI, com. rur. jud. Bălți, plasa Peneți; 4.260 loc. Circ. com. cu 34 sate (1929).

SINGIORGIUL-DE-MUREȘ, com. rur. jud. Mureș, plasa Mureș-de-Sus; 2.026 loc.

SINGIORGIUL-DE-PĂDURE, com. rur. jud. Odorheiu, plasa cu același nume; 3.100 loc. Stație c. f. între Dicio-Stărnin și Praid.

SINGIORGIUL-SĂSESC, stație c. f. linia Ludoș-de-Mureș—Bistrița.

SINGIÖRZ-BĂI, com. rur. jud. Năsăud, plasa cu același nume; 4.326 loc. Stațiune balneară.

SINMARTIN, com. rur. jud. Arad, plasa Sf. Ana; 2.942 loc.

SINMARTIN-DE-CÎMPIE, stație c. f. jud. Mureș, între Bandul-de-Cîmpie și Iuda.

SINMIHAIUL-ROMÂN, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Chișoda; 2.068 loc.

SINMIHAIUL-DE-CÎMPIE, stație c. f. jud. Cluj, linia Ludoș-de-Mureș—Bistrița.

SINMIHAIUL-DE-SUS, stație c. f. pe linia Iugustă Turda—Abrud.

SINNICOLAUL-MARE, com. rur. jud. Timiș-Torontal; 10.716 loc.

SINNICOLAUL-MIC, com. rur. jud. Arad, plasa Arad; 3.900 loc.

SINPETRU @ com. rur. jud. Brașov, plasa Bîrsa-de-jos; 2.495 loc. @ stație c. f. jud. Timiș-Torontal, între Periam și Sinmiclăușul-Mare.

SINPETRU-GERMAN, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Periam; 2.658 loc. Stație c. f. între Arad și Periam.

SINPETRU-MARE, com. rur. jud. Timiș-Torontal, 2.577 loc. În câmpia de lângă acest sat s'a dat în cursul bălăii dela Brașov, în zilele de 7—8 Octombrie 1916, o luptă purtată cu eroism de trupele românești.

SINTANA (SFINTA ANA), com. rur. jud. Arad, plasa Sfînta Ana; 5.704 loc. Stație c. f. pe linia laterală care pleacă de la Arad și merge de o parte spre Nădab, de alta spre Ineu. Are gimnaziu de băieți (1929).

SINTANDREIU @ com. rur. jud. Bihor, plasa Seleuș; 2.025 loc. @ com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Chișoda; 2.691 loc.

SÎRBU IOAN (*1865†1922), istoric român. A fost preot în satul Rudăria (Banat). A scris despre *Mateiu Basarab* (în l. germană, 1899) și, după îndelungate studii, a întreprins o lucrare mare despre *Mihailu Viteazul*, din care n'au apărut decît 2 volume (1904, 1907), premiate de Academia Română.

SKERLICI IOAN (*1877†1914), profesor și istoric sîrb. A scris istoria literaturii sîrbești. Ziarist, deputat, orator.

SKOBELEV IOAN NICHITICI (*1778†1849), general rus. A luat parte la războiul cu Turcii, terminat cu pacea din 1812. A fost rănit la Silistra. A publicat lucrări militare.

SKOBELEV DIMITRI IVANOVICI (*1821†1880), general rus. A luat parte la războiul din 1877.

SKOBELEV MIHAIL DIMITREVICI (*1843†1882), general rus. În războiul contra Turcilor din 1877—78 s'a distins în luptele de la Plevna și de la Șipca.

SKOK PETAR, filolog croat. Profesor de filologie romanică la Universitatea din Zagreb. S'a ocupat de raporturile dintre limba română și limbile slavice. Membru corespondent al Academiei Române (1929).

SLATINA @ com. urb. cap. jud. Olt; 10.000 loc. Stație c. f. linia principală de la București spre Craiova, etc. @ izvoare de apă minerală lângă Tirgu-Neamț. @ mănăstire în jud. Fălcișeni (fost Suceava) lângă com. Mălini. Intemeiată de Alexandru Lăpușeanu și sfîntită în 1558. Aci e înmormîntat Lăpușeanu și Doamna Ruxanda.

SLATINA-MICĂ, stație c. f. jud. Severin, între Orșova și Caransebeș.

SLAVA, rîu în jud. Tulcea, se varsă în lacul Razim.

SLAVA-CERCHEZĂ, sat în jud. Tulcea, plasa Babadag; 2.004 loc. Ține de circ. Topolog (1929).

SLAVEIKOV PETKO RAICIOV (*1828), poet bulgar. A studiat în București; a contribuit la formarea limbii literare și la renașterea literaturii bulgare. A publicat: *Proverbele bulgare*, 1889; colecție de *poezii populare*. A fost ministru de instrucție și președinte al Adunării naționale.

SLAVI, grup de popoare, socotit azi (după Hickmann) la un total de 171 milioane, din cari: *Rusi* 45 milioane, *Ucrainieni* 38 milioane, *Poloni* 23 mil., *Sîrbi, Croați și Sloveni* 12 mil., *Cehi și Slovaci* 10.900.000, *Beloruși* (Ruși albi), 6.700.000, *Bulgari* 5.200.000, *Venzi* 70.000.

SLAVICI IOAN (*1848†1925), scriitor român. Originar din Transilvania, a făcut studii la Pesta și Viena, a fost profesor în București, ziarist în Sibiu, a avut un rol de frunte în mișcarea politică a Românilor din statul Ungariei. La un moment a susținut o politică dezaprobată de colegii săi și a fost înlăturat. În timpul marelui războiu și în vremea ocupației dușmană păstrînd aceeași atitudine, a fost mult criticat. A debutat în „Convorbiri literare” cu o serie de *nuvele* pe care le-a adunat în 2 volume în 1881. Mai tîrziu a publicat alte *nuvele, romane și povestiri* (*Vatra părăsită*, 1900, *Manea*, 1906, *Mara*, 1906, *Spiru Călin*, 1908, *Cel din urmă arcaș*, 1923). A publicat și piese de *teatru* (*Toane sau vorbe de clacă*, 1874, *Gaspar Grațiani*, 1888),

SIS-
SLA

SLA-SNY studii istorice (*Studii asupra Maghiarilor*, 1871, *Românii din regatul ungar și politica maghiară*, 1892, *Ardeul*, 1893), cercetări asupra școalelor și unor probleme de educație (*Școalele noastre sălești*, 1890, *Institutul Oteleșianu*, 1906, *Educația rațională, morală, fizică*, 1909), și cărți didactice (*Istoria universală*, 1891, *Curs de gramatică română*, 1900).

SLAVONIA, regiune cuprinsă între Dunăre, Sava și Drava. Supr. ca. 23.000 km. p. Compusă din Slavonia propriu zisă și *Sirmia*. A fost supusă Ungariei, azi aparține Iugoslaviei. Oraș pr. *Osijek* (fost *Essek*).

SLĂNIC @ com. urb. jud. Prahova, plasa Vârbilău; 7.815 loc. Stație c. f. cap. liniei laterale care pleacă din Plocești prin Buda. Salină: în 1922 s'au extras 64.426 tone. Stațiune balneară și climaterică, 389 m. altitudine; se află în lacurile de aci: iod, brom, fier și pucioasă. ¶ @ giră în jud. Prahova, se varsă înr. Vârbilău; trece prin com. Slănic, are mulți afluenți cari seacă vara. ¶ @ stațiune balneară în jud. Bacău, într-o poziție pitorească; 530 m. altitudine; ape minerale bicarbonate clorurate-sodice, izvoare feruginoase, etc.

SLĂNICEANU GEORGE (*1835†1885), general român. Sublocotenent în 1856, colonel în 1870, general în 1880. În războiul pentru independență s'a distins în luptele de la Rahova (7 Noembrie 1877). A fost ministru de război în 1876 și în 1880.

SLĂTINEANU BARBU (*1806†1867), magistrat și om politic român. A intrat în magistratură în 1833. A fost membru al Adunării electivă care a ales pe Cuza în București la 24 Ianuarie 1859 și delegat cu alți colegi să se ducă la Iași spre a prezenta Domnitorului rezultatul votului; consilier și președinte la Curtea de Casație 1862—67.

SLĂTINEANU IOAN (*1795†1864), om politic român. A fost deputat în obșteasca extraordinară adunare care a votat Regulamentul Organic și apoi deputat în obșteasca obișnuită Adunare de mai multe ori; cirmuitor al Brăilei; membru al Curții apelative (1847), ministru al dreptății (1852, 53), al instrucției (1854, 1858). Candidat de domn în 1859, a votat la 24 Ianuarie pe Cuza. Mai târziu a fost președinte de secție la Curtea de Casație.

SLĂTINEANU IORDACHE (†1822), boer român. A fost membru în cămăcămăia de la 1821. A tradus din grecește piesa lui Metastasio: *Achille la Schiro* (tip. 1797).

SLĂTINEANU NICOLAE, boer român; a clădit cu fratele său Iane, biserica *Adormirea* din Slătina (1736).

SLĂTINEANU RADUCĂNU (*ca. 1723†1817), boer român. A fost caimacam în 1789 și 1802; a înființat prima fabrică de postav în România la Sălțica, lângă București (1781).

SLIMNIC, com. rur. jud. Sibiu, plasa Ocna-Sibiului; 3.248 loc.

SLOBOZIA @ com. rur. jud. R.-Sărat. ¶ @ com. rur. jud. Neamț, plasa Piatra; 2.400 loc. După legea din 1929, sat circ. com. Rosnov. ¶ @ com. rur. jud. Argeș, plasa Dimbovnic; 3.093 loc. După legea 1929, sat circ. com. Mozăceni. ¶ @ com. urb. jud. Ialomița, plasa Slobozia; 7.500 loc. Stație c. f. spre Plocești direct, spre Braila prin Tândărei, spre Călărași prin Ciulnița și tot prin aceasta legătură cu linia București—Constanța. ¶ @ com. rur. jud. Ismail, plasa Reni; 4.100 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cismigioi. ¶ @ Com. rur. jud. Vlasca, plasa Dunărea; 3.000 loc. După legea 1929, com. suburbană la com. Giurgiu.

SLOBOZIA-BĂLȚI, com. rur. j. Bălți, plasa Slobozia-Bălți; 2.193 l. Circ. com. cu 36 sate (1929).

SLOBOZIA-CONACHI, com. rur. jud. Covurlui, plasa Pechea; 2.093 loc. După legea 1929, sat circ. com. Pechea.

SLOBOZIA-GÂNEASA, com. rur. jud. Ceteate-Albă, plasa Volintirești; 2.672 loc.

SLOBOZIA-MINDRA, com. rur. jud. Teleorman, pl. Turnu; 2.773 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929).

SLOBOZIA-MOARA, com. rur. j. Dimbovița, pl. Ghergani; 2.476 l. Circ. com. cu 8 sate (1929).

SLOVĂCI, popor slav locuitor în Slovacia.

SLOVACIA, regiune din Statul Cehoslovacia; 48.936 km. p. și 3.000.000 loc. Cuprinde două districte: *Bratislava* și *Nitra*.

SLOVACKI IULIU (*1809†1849), scriitor polon. A trăit mai mult în Paris. A scris drame, epoei, romane cu subiecte din istoria patriei sale sau cu subiecte orientale.

SLOVENI, popor slav care locuiește în provinciile Stiria meridională, Carintia și Carniolia. Numărul lor se socotește la 1.300.000. Vorbesc un dialect apropiat de cel serbo-croat.

SMEI, personaj din basmele poporului român. Ei au puteri mari și locuiesc într-un teritoriu care e deosebit de al oamenilor, dar se învecinează cu el.

SMEȚANA FREDERIC (*1824†1884), compozitor ceh, fost șef de orchestră la Teatrul Național din Praga. A publicat poeme simfonice, opere, liederuri, danțuri, etc.

SMIL, numele vechiu al Ismailului.

SMILES [smalls] **SAMUEL** (*1816†1904), publicist englez, cunoscut prin scrierea *Self-help* (1859), tradusă în multe limbi.

SMIRNA (**SMYRNA**, turc. **İSMİR**), oraș în Turcia (Anatolia), cap. provinciei cu același nume; 98.850 loc. E reședința unui arhiepiscop grec și a unui armean. Port important la golful cu același nume.

SMITH ADAM (*1723†1790), filozof și economist scoțian. Op. pr.: *Cercetări asupra naturii și cauzelor bogăției națiunilor*, 1776, tradusă în multe limbi, în care stabilește principiul că isvorul tuturor bogățiilor este munca. El unul din fundatorii economiei politice.

SMÎRDAN, sat în Bulgaria, unde s'a dat lupte între Turci și Români în timpul războiului pentru independență în ziua de 12 Ianuarie 1878.

SMÎRDIOAȘA, com. rur. jud. Teleorman, plasa Zimnicea; 2.875 loc. Circ. com. cu 5 sate (1929). Stație c. f. linia Roșiori—Zimnicea.

SMOLENSK, oraș în Rusia pe Nipru; 60.000 loc. A aparținut Lituaniei și a fost anexat la Rusia în 1686. În 1812 a fost aci o luptă între armata lui Napoleon și Ruși.

SMULȚI, com. rur. jud. Covurlui, plasa Bujor; 3.348 loc. După legea 1929, sat circ. com. Drăgușeni.

SNAGOV (unii scriu **ZNAGOV**) @ pîrau, izvoarăste în jud. Dimbovița și trece în Ilfov, se varsă în lacul cu același nume, formînd mai multe bălți. ¶ @ lac. jud. Ilfov, de formă lunguiață; primește apele pîrăului și se scurge în r. Ialomița. ¶ @ fostă mănăstire, pe o insulă în lacul cu același nume. Despre trecutul ei vorbește A. Odobescu în scrierea sa „Cîteva ore la Snagov” (1862). Tradiția locală atribuie zidirea ei lui Vlad Tepeș, dar trebuie să fie mult mai veche, fiindcă se vorbește de existența ei în documente mai vechi și în inscripția de pe un engolpion aflat între odoarele mănăstirii (1438). Tepeș a făcut numai oarecari îmbunătățiri edificiilor, ca și alți domni cari i-au făcut danii. În sec. xvi aci era închisoare politică (sau poate și pentru alți condamnați). Aci au fost omorîți Vistierul Udrea, Stolnicul Radu, Jupînul Barbu, Jupînul Cracea, frați, ale căror morminte se găsesc alături de al mamei lor Jupînița Marga, devenită Eufrosina monahia. Aci a fost sugrumat Constantin Cantacuzino Postelnicul, în Decembrie 1662, din porunca Domnitorului Grigore Ghica, pe care el însuși îl ajutase să ia tronul și l sfătuiă ca pe un fiu. Aci a înființat Mateiu Basarab o tipografie în 1643; aci a fost egumen Antim Ivireanul și a tipărit multe cărți.

SNOBISM (de la *snob*; cuvînt englez ce înseamnă om pretențios și vanitos pînă la ridicol) a devenit cunoscut în Anglia și în multe alte țări prin opera scriitorului Thackeray, *Cartea snobilor* (Snobpapers), care s'a publicat întîiu în ziarul *Punch* și a avut mare succes (1846).

SNIATIN, oraș în Polonia (prov. Galizia) pe Prut; 12.441 loc. A fost amanetat de Regele Poloniei lui Alexandru cel Bun.

SNYDERS [snalders] **FRANS** (*1579†1657), pictor flamand. A studiat în Italia și, întorcîndu-se în Flandra, s'a făcut vestit prin picturile de animale.

SOBIEŢSKI IOAN (*1624 †1696), rege al Poloniei. A servit întâi ca comandant de oştiri, luptând contra lui Carol Gustav, regele Suediei, contra Tătarilor, Turcilor şi Cazacilor. Murind Mihail Koribut, fu proclamat rege sub numele de Ioan III (1673). Luă parte la apărarea Vienei contra Turcilor, pe cari îi învinse (1683).

SOBRANIA, numele parlamentului în Bulgaria.

SOCĂRIŢIU, com. rur. jud. Ialomiţa, plasa Feteşti; 3.046 loc. Circ. com. cu 8 sate (1929).

SOCEC IOAN V. (*1830 †1896), industriaş şi comerciant român. Originar din Săcele (ţinutul Braşovului), a venit în Bucureşti în 1848 şi a fost angajat în librăria lui Gh. Ioanid, pe care i-a îndemnat să înceapă editarea de cărţi didactice şi populare. În 1856 deschise magazin propriu de librărie şi de obiecte de artă şi continuă editura, pe care o dezvoltă treptat, dînd un mare număr de cărţi de şcoală şi opere literare ale autorilor cunoscuţi, cari îşi văzură atunci (1875 şi urm.) publicate operele complete: V. Alecsandri, D. Bolintineanu, Const. Negruzzi, Ion Ghica, Hasdeu, Odobescu, Măiorescu, Iacob Negruzzi s. a.; mai tirzîu făcu acelaşi lucru pentru generaţiile mai tinere de scriitori. Librăria Socec a editat şi cîteva reviste, între cari Revista Nouă, Convorbiri literare, ş. a. Alături de librărie, Socec întemeie şi un stabiliment de litografie şi de tipografie, asociindu-se cu S. Sander şi cu D. Techu, care s'a dezvoltat mai tirziu, luînd proporţii însemnate. Socec a fost între întemeietorii primei fabrici de hîrtie din ţara noastră, care deveni societatea Leltea, mai tirziu contribuî la începuturile fabricii lui Ştef. Ioanid de la Cîmpulung.

SOCETU, com. rur. jud. Teleorman, pl. Roşiori-de-Vede; 2.132 loc. Sat circ. Scioaştea (1929).

SOCI, loc. jud. Fălciu, lingă satul Moşna. Unele povestiri spun că aci a fost lupta între Ştefan cel Mare şi Radu cel Frumos (1471).

SOCIALISM doctrină politică după care, toate mijloacele de producţiune trebuie să fie socializate ca şi circulaţia, schimbul şi creditul (→ Partea I). Cuvîntul se zice că s'a întrebuintat pentru prima dată în 1832 de Pierre Leroux, dar multă vreme înţelesul lui n'a fost bine precizat. Teoretic s'a stabilit planul de organizare al acestei întocmiri sociale de către Carl Marx şi adepţii lui (→ cuv.).

În ţara noastră o mişcare politică socialistă organizată s'a început între 1875—1880 pe deoparte prin cîţiva socialişti basarabeni veniţi în ţară, pe de alta prin cîţiva tineri români, cari şi-au făcut studiile în Paris şi în Bruxelles şi acolo au intrat în legătură cu socialiştii militanţi. Primul ziar socialist a fost *Basarabia*, apărut în Iaşi (1879), care a ţinut numai cîteva luni; prima manifestare politică a fost serbarea în amintirea Comunei din Paris, în 1881, cînd au fost arestaţi organizatorii, iar cei cari nu erau cetăţeni români au fost expulsaţi. După aceste începuturi se produce o puternică efflorescenţă publicistică, prin care sînt atraşi mai ales studenţii şi scolarii: *Emanciparea*, Bucureşti, 1883; *Lampa*, Braîla, 1886—87; *Desrobirea*, condus de Anton Bacalbaşa, Bucureşti, 1887—88; *Muncitorul*, condus de V. G. Morţan, Iaşi, 1887—89, acestea ca organe de propagandă; *Revista socială*, condusă de Ion Nădejde, Iaşi, 1884—87; *Drepturile omului*, condus de Const. Bacalbaşa, C. Filitis, Emil Frunzescu, C. Mille, I. Nădejde, Al. Rađovici şi Poni Soorţeanu, Bucureşti, 1885—1889, acestea ca organe de doctrină, iar pentru formarea unui auxiliar din literatură apare revista *Contemporanul*, Iaşi, condusă de Nădejde şi Morţan. Tot atunci începe pre-

Ioan Sobieski

Ioan V. Socec.

gătirea pentru lupta electorală, se fac cluburi, întruniri publice sau restrînse şi astfel se aleg deputaţi Morţan şi Nădejde. Alte foi apar acum: *Critica socială* (Iaşi, 1891—93), *Munca* (Buc., 1890—94), *Lumea nouă* (Buc. 1894—1900), iar în literatură ideile socialiste se susţin prin revista lui Gherea *Literatură şi ştiinţă* (1893—94), la care colaborează şi scriitorii cari nu au legături cu partidul politic. Acest partid se intitulează la început *partidul muncitorilor*, apoi *social-democrat*. La un moment dat conducătorii încep a sprijini pe liberali în lupta contra conservatorilor şi în 1899 consiliul de conducere hotărăşte să-i schimbe numele în *naţional-democrat*. Ei au mai ales două motive: 1. stadiul dezvoltării ţării noastre nu e prielnic pentru răspîndirea cu succes a teoriilor socialiste; 2. slăbirea sentimentului naţional prin internaţionalism poate înlesni altor State cu guverne de tot anti-democratice să îngeneucheze ţara noastră şi să distrugă şi ce s'a cîştigat pînă acum prin luminarea maselor. Astfel, în 1900 cei mai însemnaţi conducători ai socialiştilor se aliază cu partidul naţional-liberal, primind — cu prilejul unui banquet (9 Februarie 1900) — titulatura de „tinerimea generoasă”. Cei cari făceau acest pas erau toţi oameni culti şi teoreticieni ai partidului socialist; de aceea urmează o perioadă de inacţiune, din care partidul reuşeşte să iasă după ce se grupează în jurul lui Dobrogeanu-Gherea, care nu urmasse pe tovarăşii săi. Această nouă fază a luptei lor politice este din ce în ce mai legată de evenimentele din Rusia, se organizează greve puternice, se întocmesc sindicate şi se gravează din ce în ce în afară. Sufletul mişcării în această epocă după 1906 este *d-rul Rakovski* (aceia care avea să devie unul din conducătorii revoluţiei bolşevice în Rusia), iar după război este *Ilie Moscovic*. Ziarele sînt: *Viitorul social* (Iaşi—Bucureşti 1907—1914), *România muncitoare*, (Buc., 1902) şi *Social-democraţia* (Iaşi, 1918—1919, Buc. 1919—1920).

SOCIETATEA ARHITECTILOR ROMÂNI, fondată la 26 Februarie 1891, are de scop strîngerea relaţiilor între membri, studierea diferitelor chestiuni speciale. Cel dintîi preşedinte a fost *Alex. Orăscu*; azi este *Statie Ciortan*.

SOCIETATEA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, înfiinţată în Iunie 1919, ca urmare

a constăturilor din timpul războiului la Iaşi, ale unui grup de cărturari şi înfăptuită prin fuziunea celor mai vechi firme româneşti de tipografie şi editură din Bucureşti. Se ocupă cu editură, comerţul de librărie şi industria grafică. A încurajat scrisul românesc prin acordări de premii însemnate. A înfiinţat biblioteci la sate. A editat clasici români, Istoria lui Xenopol şi multe din operele scriitorilor de seamă. Publică broşuri de difuziune culturală: *Cunoştinţe folositoare*, *Biblioteca agricolă* şi *Pagini alese*.

Cartea Românească.

SOCIETATEA COMPOZITORILOR ROMÂNI, înfiinţată în 1920, are de scop să cultive muzica românească, să încurajeze pe tinerii compozitori români, să apere interesele profesiunii, să cultive gustul muzicii în ţară prin concerte, etc. Preşedinte este de la constituire *George Enescu*.

SOCIETATEA COMUNALĂ A TRAMVAELOR DIN BUCUREŞTI, înfiinţată în participare cu Municipiul, în anul 1909. Are capital 150 milioane.

SOCIETATEA COMUNALĂ DE LOCUINTE EFTINE, fondată, cu participarea Municipiului Bucureşti, în 1910. Are capital 50 milioane lei.

SOCIETATEA CREDITULUI FUNCAR URBAN DIN BUCUREŞTI, înfiinţată în Bucureşti în 1873. *Idem* DIN IAŞI, înfiinţată în 1881.

SOCIETATEA CULTUREROILOR, înfiinţată în Septembrie 1919 sub numele de „Mormintele eroilor”,

a luat numele actual în 1927. Scopul ei este să îngrijească de mormintele eroilor, să comemoreze pe oamenii cari au contribuit la înălțarea neamului nostru. Președintă de onoare este M. S. Regina Maria; preșident activ, Patriarhul României. Societatea a întemeiat mai multe cimitire de onoare, a înălțat diferite monumente și în fiecare an organizează serbarea de la *Ziua eroilor*.

SOCIETATEA CULTUL PATRIEI, înființată în București la 14 Decembrie 1926, urmărește cultivarea iubirii de patrie, coordonarea acțiunilor patriotice din țară, cultura tradițiilor strămoșești și întărirea spiritului de ordine și legalitate.

SOCIETATEA DE CREDIT FUNCİAR RURAL, fondată în București în anul 1873 pe baza legii speciale din 17 Aprilie. E prima societate mare la noi cu capital exclusiv românesc.

SOCIETATEA DE CULTURĂ MACEDO-ROMÂNĂ, fondată la 23 Septembrie 1879, are de scop să mențină legăturile între Românii macedoneni și Statul român, să răspîndească învățătura în limba română în ținuturile din Peninsula balcanică, să ajute bisericele și școalele de acolo. Inițiator a fost V. A. Urechia, cel dintîiu președinte a fost Mitropolitul Calinic. Azi este Iuliu Valaori, profesor la facultatea de litere.

SOCIETATEA DE MEDICI ȘI NATURALIȘTI, înființată în 1830, în Iași de dr. Czihak și M. Zotta. Guvernul Moldovei a aprobat-o în 1833. A adunat exemplare de faună și floră, cărți; a format un muzeu și o bibliotecă. Din 1844 a început a publica un *Jurnal științific*. Din 1858 activitatea publicistică a Societății a scăzut, dar de la 1886 a reluat firul întrerupt. În Ianuarie 1887 apare *Buletinul soc. de med. și nat.*, în 1915 *Bulletin et mémoires de la Société des médecins et naturalistes*, mai târziu: *Revista medico-chirurgicală, buletin al Societății*.

SOCIETATEA DOAMNELOR ROMÂNE DIN BUCOVINA, înființată în Cernăuți în 1891 pentru sporirea învățămîntului feminin și desvoltarea industriei casnice.

SOCIETATEA FILARMONICĂ ROMÂNĂ, întemeiată în București în 1867, avînd de scop a cultiva gustul pentru muzică și a organiza concerte. Ea înființă de la început o orchestră sub conducerea lui Eduard Wachmann și mulți ani se urmărar concerte în sala Ateneului.

SOCIETATEA FILOSOFESCĂ A NEAMULUI ROMÂNESC ÎN MARE-PRINCIPATUL ARDEALULUI, înființată în Transilvania în 1795, a fost oprită de a funcționa.

SOCIETATEA LITERARĂ ROMÂNĂ, înființată în 1821 de Românii refugiați în Brașov. A funcționat cîtva timp. Poate că prin îndemnul ei a lucrat Heliade Gramatica sa publicată în 1828.

SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE CREDIT INDUSTRIAL, înființată în București pe baza legii din 1923 pentru a încuraja industria românească. Capital 500 milioane lei.

SOCIETATEA NAȚIONALĂ DE CRUCE ROȘIE, înființată în 1876, în urma aderării României la convențiunea din Geneva (1864) pentru a veni în ajutorul răniților și bolnavilor militari în timp de campanie. Cel dintîiu președinte a fost Prințul D. Ghica. A avut rol important în vremea războiului pentru independență și în cursul marelui nostru războiu. Azi e preșident inginerul George Balș.

SOCIETATEA NAȚIUNILOR (se zice și **LIGA N.**), întemeiată la 10 Ianuarie 1920, conform cu principiile puse în tratatele de la Versailles, Neuilly, Saint-Germain și Trianon. Are sediul la Geneva. Scopul este să stabilească cooperația între națiuni și să garanteze pacea. Lăsînd fie-cărui stat toată libertatea în privința politicii interne, îi cere să și-o limiteze în privința relațiilor internaționale atît în chestiile politice cît și în cele juridice și economice. Societatea a avut la înființare ca membri 42 de state, astăzi are 54. Înscrierea și retragerea din Societate este liberă, dar pentru primire se dă un vot. *Organele* Societății sînt: *Adunarea tuturor membrilor* (care se întrunește în sesiune ordinară în fiecare an în Septembrie); *Consiliul*,

compus din 5 membri permanenți și din 4 nepermanenți; *Secretariatul*, care lucrează în tot timpul. La acestea se adaugă: *Curtea de justiție internațională* (inaugurată în 1922) cu reședința la Haga, avînd 11 judecători titulari și 4 supleanți aleși pe 9 ani; *Organizarea internațională a muncii*, care are de scop să asigure și să menție condițiuni de muncă echitabile și umane. Pentru menținerea păcii, Societatea urmărește: *limitarea armamentelor*, *garanții contra agresiunilor*, *regularea pacifică a conflictelor între state*, *înregistrarea tratatelor* (un stat nu poate pretinde de la altul respectarea unui tratat, dacă a fost secret și dacă n'a fost înregistrat la Secretariatul Societății). Neavînd organizată o forță proprie ca să impună soluțiunile sale, ea se mărginește a discuta în mod public toate litigiile și a convinge pe adversari să nu înceapă un războiu înainte de a fi cercat sau împăcarea pe cale directă sau judecarea conflictului de Curtea de justiție sau de Adunare. Cu timpul s'au creat și alte organe auxiliare cari se ocupă de diverse chestiuni, ca: organizarea transportului, organizarea de igienă, vînzarea opiumului și a stupefiantelor, tratamentul femeilor și al copiilor, cooperația intelectuală. Președintele Consiliului se alege în fiecare an. În ultimii doi ani a fost ales N. Titulescu, reprezentantul României.

SOCIETATEA ORTODOXĂ A FEMEILOR ROMÂNE, înființată în București în anul 1910, are de scop să întreție spiritul de practică religioasă ortodoxă în societatea românească; a înființat școale de fete în București (1912), Iași, etc.

SOCIETATEA PENTRU FOND DE TEATRU ROMÂN, înființată la 4 Octombrie 1870 în Transilvania, avînd sediul în Brașov, și sucursale în diferite orașe. Primul comitet: Prez. Iosif Hodoș, vice-prez. Alex. Mocioni, casier V. Babeș, secretar Iosif Vulcan. membri: Alex. Roman, P. Mihali și Iosif Gall. Adunările generale se țin în fiecare an în alt oraș. Cu toate stăruințele depuse n'au reușit să aibă, cum doreau de la început, un local de teatru propriu și o trupă completă de profesioniști. Sumele adunate le întrebuințau pentru publicații de piese originale și traduceri și pentru organizări de reprezentații cu diletanți.

SOCIETATEA PENTRU ÎNVĂȚĂTURA POPORULUI ROMÂN, întemeiată în 1866 de către membrii Ateneului Român din București, cu scopul de a înființa școale normale în diferite orașe ale țării, de a răspîndi cultura prin cursuri de adulți și de a combate analfabetismul. Mulți ani au funcționat școale normale cari au dispărut treptat pe măsură ce Statul însuși a înființat școale normale oficiale. S'a păstrat numai cea din București, care funcționează și azi, avînd alături și o școală primară și o grădînă de copii. Primul președinte al Soc. a fost Scarlat Rosetti, apoi: Heliade Rădulescu, Petru Poenaru, Scarlat Fălcoianu, Costache Bosianu, General I. Em. Florescu, G. Chișu, Mitropolitul Ghenadie, George I. Lahovari. ș. a. Azi este dr. C. Angelescu. Primul director al școalelor societății a fost Ioan Bădilescu; astăzi este Petre Gîrbovicianu.

SOCIETATEA PENTRU PROFILAXIA TUBERCULOZEI, din București, urmărește să organizeze dispensare și alte instituții și ia măsuri cari să ajute la profilaxia tuberculozei și la îngrijirea tuberculoșilor.

SOCIETATEA PENTRU PROTECȚIUNEA ANIMALELOR, înființată la 14 Aprilie 1904, după inițiativa luată de Irina Butulescu și Elisa Periețeanu-Buzău, are de scop a împiedeca purtarea barbară a omului și a răspîndi ideea pentru protejarea animalelor folositoare. Președinte actual: General C. Coandă.

SOCIETATEA POLITEHNICĂ, înființată la 18 Octombrie 1881 de mai mulți ingineri români cu ocaziunea inaugurării liniei Buzău—Mărășești. Membrii sînt: ingineri, arhitecți, profesori de științe, de matematică și ofițeri din arme speciale. Publică un *Buletin* lunar, în care sînt articole referitoare la lucrările tehnice de seamă făcute în România, la știința tehnice. Cel dintîiu președinte a fost Colonelul N. Dabița. Astăzi e: N. P. Ștefănescu.

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE FILOZOFIE, înființată în 1910 în București, urmărește cultivarea și răspîndirea studiilor filozofice, prin conferințe publice și prin editarea *Revistei de filozofie*, care a ajuns la volumul xvi. Preșident și director al revistei e C. Rădulescu-Motru.

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE GEOGRAFIE, întemeiată la 15 iunie 1875. Scopul ei este să contribuie la progresul și expansiunea cunoștințelor geografice în general și în deosebi a îndruma studiile pentru a se face cunoscută România din punct de vedere geografic, economic. Preșidentul activ este Regele, care o conduce ajutat de doi vice-președinți și de un secretar general. Primii vicepreședinți au fost *Prințul Alex. Cantacuzino* și *G-ral C. Barozzi*, iar secretar general *George I. Lahovari*. Societatea a publicat dicționarul județelor din vechiul regat (afară de Dolj), un dicționar geografic general al României, un dicționar a Basarabiei și al Bucovinei. Ea ține adunări generale anuale și conferințe și este în legătură cu toate societățile similare din lume. Publică un Buletin. Vicepreședinții de azi sunt: g-ral C. Coandă și M. Oromolu. Secretar general este *Al. Tzigara-Samurçescu*.

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE NAVIGAȚIE PE DUNĂRE, fondată în 1914. Sediul în București. Are capital de 49 milioane lei.

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE ȘTIINȚE, înființată în București în 1890, sub inspirația d-ului C. Istrati, a publicat un „Buletin” (au apărut pînă acum 26 volume); începînd din 1903 a organizat congresele „Asociațiunii pentru desvoltarea și înaintarea științelor” și o expozițiune. După războiu cele 4 secțiuni (Matematică, Fizică, Chimie, Științe Naturale) au început a lucra fiecare în direcțiunea sa. Acestea au legături cu societățile similare din alte țări. Regii Carol I și Ferdinand I au fost președinții de onoare, tradiție pe care a urmat-o și actualul Rege, interesîndu-se în special de secțiunea de fizică.

SOCIETATEA ROMÂNISMUL, înființată în București în 1869, avînd de scop propaganda patriotică prin conferințe și publicații. A editat o revistă, care purta ca titlu numele societății, 1870—71.

SOCIETATEA SCRITORILOR ROMÂNI, înființată în București în 1909. În Ianuarie 1929 avea 157 membri activi. Președintele actual este: *Liviu Rebreanu*.

SOCIETATEA STUDENȚILOR ÎN MEDICINĂ, în București este cea mai veche societate studențească.

SOCIETATEA „TRANSILVANIA”, întemeiată în București în ziua de 3 Maiu 1867, cu scop de a ajuta pe studenții din provinciile subjugate spre a-și desăvîrși studiile în străinătate. Cel dintîiu președinte a fost *Al. Papu Ilarian*.

SOCIETĂȚI DE PRESĂ sînt în România: în București: *Sindicatul ziarștilor*, înființat în 1900; *Asociația generală a presei române*; *Asociația corespondenților streini din România*; *Sindicatul ziarștilor* din Moldova, cu sediul în Iași; *Cercul ziarștilor profesioniști* din Iași; *Asociația presei periodice*, în București; *Sindicatul presei române din Ardeal și Banat*, înființat în 1920; *Sindicatul ziarștilor minoritari*, în Cluj, Brașov, Arad, Salut-Mare, etc.

ȘOCIN LELIO (*1525 †1562), teolog italian protestant, adversar al lui Luter și al lui Calvin. Din cauza marelui autorității a acestuia, fu nevoit a semna o declarație de renunțare, dar tot nu putu să rămîie în Elveția, ci se duse în Polonia (1559), unde fu bine primit. El este fondatorul doctrinei *sociniane*, care respinge dogma trinității.

SOCODOR, com. rur. jud. Arad, plasă Chișineu; 5.354 loc. Stație c. f. linia Arad—Otlaca.

SOCOLA, sat și țîrgușor în jud. Iași. Stație c. f. aproape de Iași spre Vasile-Lupu. Fostă mănăstire în care s'a așezat la 1803 primul seminarium teol. din Moldova, mutat mai tîrziu în orașul Iași.

SOCOR GABRIEL (*1848 . . .), medic român. Profesor de fiziologie și clinică oftalmologică la facultatea de medicină din Iași (1897).

SOCOTORA (SOCOTRA), insulă în Oceanul Indian, stăpînită de Englezi; 3.372 km. p., 12.000 loc.

ȘOCRATE (*ca. 469 †ca. 399 a. Chr.), filozof grec. A dus o viață simplă și și-a întărit corpul prin exerciții și privațiuni. A fost profesorul lui Platon, Xenofon, Alcibiade și ținea și lecțiuni publice. Din învățămîntul lui a rămas *metoda* care-l poartă numele (prin întrebări și răspunsuri) și *ironia* zisă *socratică*. El credea într-o ființă unică, creatoare a lumii și cam rîdea de zei. Această i-a pricinuit un proces, din care a ieșit osîndit la moarte: trebuia singur să bea otravă. A făcut aceasta în mijlocul admiratorilor săi, după ce le-a ținut un lung discurs.

SODOMA, oraș vechiu în Palestina, pe care Dumnezeu l-a distrus prin foc, fiindcă locuitorii erau vicioși și desfrînați.

SOFALA, oraș în Africa de SE., port la canalul Mozambic; 2.000 loc.

SOFIA (bulg. *СРЕДЕЗ*, în antic. *SARDICA*), pe r. Bogana; 154.431 loc. Capitala regatului Bulgariei.

SOFIA, com. rur. jud. Bălți, plasa Slobozia-Bălți; 3.756 loc. După legea 1929, ține de circ. com. Slobozia-Bălți. Stație c. f. între Bălți și Lipnic.

SOFIȘTI, după sensul de azi, sînt oameni instruiți cari știu să susțină și să combată orice idee. În anticitate ei s'au bucurat, în unele epoce, de mare prestigiu, fiindcă studiau filozofia și retorica, cercetau natura; mai tîrziu se ocupară de teoria cunoștinței și unii din ei formulară principiul că *fiecărui afirmațiune i se poate opune o afirmațiune contrară*. Cu timpul s'au discreditat, au fost acuzați de imoralitate și de lipsă de convingere, pînă la totul în puterea retorice.

SOFOCLE (SOPHOKLES) (*495 †406 a. Chr.), dramaturg grec. Din peste o sută de lucrări, ne-au rămas 7, cari toate au fost traduse în rom. *Edip la Colona* (de Ed. Aslan, de M. Stănescu, 1903, de M. Iorgulescu, 1921, de E. Dinescu, 1909), *Antigona* (de Mihail Dragomirescu, 1896, de Ana Godreanu și C. Niculescu, 1924, de Eug. Dinescu), *Electra* (de E. Aslan, de G. Murmu, 1910, de Eug. Dinescu, 1909), *Edip-rege* (de P. Simonu, 1896, de E. Aslan, 1894, de M. Dragomirescu, 1925, de Eug. Dinescu, 1909), *Filoctet*, *Ajace* și *Trahimenele* (de Eug. Dinescu, 1909).

SOFONISBE, fiica lui Hasdrubal, general cartaginez. Devenind, în a doua căsătorie, soția lui Masinisa, fu luată ca prizonieră de Romani, dar se sinucise cu otrava trimisă chiar de soțul său. Viața ei a dat subiect mai multor tragedii (Corneille, Voltaire, Alfieri ș. a.).

SOFRONIE PATRIARHUL IERUSALIMULUI (†ca. 640), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 11 Martie. După ce a călătorit prin Egipt, prin Siria, a fost ales patriarh în 634, deși nu era nici preot. A combătut pe *monoteiști*, a făcut enciclice contra lor și a trimis la Roma ca să roage pe papa să-l ajute în această luptă.

SOFRONIE, întemeietorul mănăstirii Neamțului, împreună cu călugării Pimen și Siluam, și primul ei stareț, ca. 1392.

SOHATU, com. rur. jud. Ilfov, plasa Budești; 2.337 loc. După legea 1929, circ. com. Vasilati.

SOISSONS [soaso], oraș în Franța pe r. Aisne; 14.458 loc. În anticitate *Noviodunum*. Aci au avut Germanii o victorie în Ianuarie 1915.

SOKOLI, nume dat asociațiunilor de tineri din Cehoslovacia, cari au de scop a cultiva și desvolta forțele fizice și sănătatea în interesul superior al patriei.

SOLCA, com. rur. jud. Suceava, plasa Arbore; 3.751 loc. Stație balneară în jud. Gura-Humorului; fostă mănăstire zidită de Ștefan Tomșa în 1630.

SOLFERINO, sat în Italia (Mantua) la S. de

SOC-SOL

Socrate.

Sofocle.

SOL-SOR - lacul Garda. În 1859 victoria armatelor franceză și sardă contra Austriei.

SOLIMAN (*1410), sultan al Turcilor (ca. 1403—1410). Înving în Asia de Tamerlan, s'a așezat în Adrianopol și a făcut un tratat de pace cu Bizanțul. A fost odată răsturnat de fratele său Musa și, reluându-și tronul, a avut lupte cu Veneția, a năvălit în Bosnia. Ducând o viață desfrînată, a fost atacat de fratele său Musa și ucis. Dim. Cantemir zice că Analele turcești nu socotesc pe Soliman, Musa și Mahomet (trei frați) drept sultani titulari, ci numai *interimari*, întrucât nu stăpîneau întreg imperiul.

SOLIMAN II sau I, zis **MAGNIFICUL** sau, de Turci, **KANUNI** (*legislatorul*) (*1495†1566), sultan al Turciei (1520—1566). A domnit cu mare strălucire, întinzându-și acțiunea și influența sa din Asia pînă în Apusul Europei, unde susținu pe Francisc I (al Franței) contra lui Carol Quinto (al Spaniei). A purtat multe războaie. Cele mai însemnate sînt cele contra Austriei și Ungariei și contra Persiei. Obținînd contra Ungurilor o mare victorie la Mohaci (1526), puse stăpînire pe Buda, încredințînd guvernul lui Ioan Zapollia. Cînd acesta fu învins de împăratul Ferdinand, făcu o nouă expediție, luă din nou Buda (1529) și asediă Viena, fără însă a o lua. În aceste împrejurări se amestecă și Petru Rareș, domnul Moldovei, lucrînd pe față în folosul Turcilor, dar în ascuns înțeles cu Ferdinand pregătînd pentru sine domnia Transilvaniei. Nereușind, el a provocat mînia lui Soliman, care, îndemnat de Poloni, a năvălit în Moldova și a silit pe Petru să părăsească tronul și țara. Puțin după aceea a ocupat și o parte din Basarabia și a zidit cetatea *Bender* (Tighina). În Persia a obținut succese și a încheiat o pace favorabilă pentru sine (1555). Soliman a construit mai multe clădiri în Constantinopol, între cari marea moschee *Suleimanie*. A organizat administrația Statului, împărțîndu-l în mai multe guvernaminte; a întocmit o ordine specială a corpului preoțesc (*ulema*), a reglementat armata ienicerilor, a adunat diferitele hotărîri ale Porții într'un complex de legi.

Soliman II.

SOLINGEN, oraș în Germania (Düsseldorf); 48.912 loc. Renumite fabrici de cuțitărie.

SOLNOC-DOBIÇA, fost județ în Transilvania, azi *Somes* (— acest cuv.).

SOLOGUB, pseudonimul lui **FEDOR CUZMIOI TETERNICOV** (*1863), poet rus. A început a publica prin 1896. Opera pr. *Dracul măruntel*. Poeziile sale cîntă frumusețile naturii, arată că rosturile omenescii sînt trecătoare, cîntă copii.

SOLOMON (**SALOMON**), personaj biblic, rege al Israelului (977—953 a. Chr.). Era fiul lui David. A construit templul din Ierusalim. Vestit prin înțelepciunea cu care a guvernat. I se atribuie *Cîntarea cîntărilor* și *Eclesiastul* (— acest cuv.).

SOLOMON ALEXANDRU (*1832†1875), ofițer român. În 1869 era colonel. A fost ministru în ultimul minister al lui Cuza (1866); general în 1872.

SOLOMON IOAN (*1793†1892), colonel român. A servit într-o trupă auxiliară a Rușilor cînd au trecut prin țară contra Turcilor (în 1810, în 1821); a ajutat cu poterași pe Tudor Vladimirescu, dar după uciderea acestuia a fugit din țară. A servit în armata rusească în 1829, luptînd contra Turcilor. În 1839 a intrat în miliția Munteniei cu gradul de colonel.

SOLOMON NICOLAE (*1820†1875), om politic român din Transilvania. A fost prefect de legiune în revoluția din 1848. După victoriile lui Bem, a trecut în Muntenia, s'a întors după liniștirea lucrurilor, apoi a revenit în București, unde a și murit.

SOLON (*ca. 639†559 a. Chr.), legislatorul Atenei. Socotit între cei șapte înțelepți ai Greciei. Grație lui, Atenienii luară înapoi insula Salamina

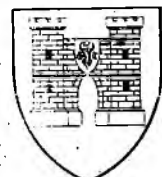
pe care o pierduse. În timpul unor mari turburări, fu chemat să reorganizeze statul și făcu atunci o întocmire economică și socială, căutînd a stabili un echilibru între clasele sociale. Legenda spune că a cerut concetățenilor săi să jure că nu vor schimba nimic în timp de 10 ani și apoi a plecat în Asia.

SOLONȚ, localitate în jud. Bacău pe apa cu același nume, unde se găsece zăcăminte de petrol, puțin exploatare.

SOLVAY ERNEST (*1838†1922), industriaș belgian. A inventat procedeul de a fabrica soda cu amoniac.

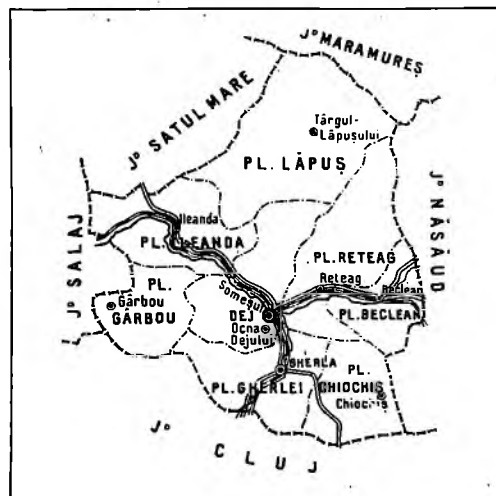
SOMALIA, regiune în Africa de E. între golful de Aden și Oceanul Indian. Cea mai mare parte aparține Angliei și Italiei.

SOMEȘ, rlu afluent al Tisei; format din *Someșul mare*, cu afl. *Bistrița*, și *Someșul mic*, format la rîndul lui din *Someșul cald* și *Someșul rece*, cari se împreună la *Cluj*; trece în Ungaria și primește ca afl. pe stînga: *Almașul*, *Crasna*; trece pe lîngă orașele *Dej* și *Satu-mare*; se varsă în Tisa lîngă hotarul Cehoslovaciei.

Stema jud. Someș.

SOMES, jud. în Transilvania, cap. *Dej*; 4.147 km. p.; 257.529 loc. (1923); are 8 plăși, 2 com. urb. și 261 com. rur. (1926); ține de

Harta jud. Someș.

circ. Curții de apel din Cluj; are 5 școli primare urbane și 258 școli primare rurale (1929); 29 cooperative de desfacere cu cap. 472.927 lei (1925). Bisericele ortodoxe țin de episcopia Clujului, cele unite de episcopia Gherlei.

SONDE sau **SUNDE**, grupă de insule mari și mici la S.E. Asiei: *Sumatra*, *Java*, *Borneo*, *Celebe*, etc.

SONG-KOI (**SONGEA**) sau **FLUVIUL ROȘU**, fluviu în Indochina franceză.

SOPRON (*sopron*), comitat și oraș în Ungaria. **SORBONA** (fr. **SORBONNE**), școală teologică în Paris, fondată de R. de Sorbon în 1257. Azi clădirea, mult refăcută, cuprinde facultatea de litere și de științe, celelalte facultăți avînd alte localuri.

SOREL ALBERT (*1842†1906), istoric francez. Membru al Academiei franceze și al Ac. de științe morale și politice. Opere pr. *Histoire diplomatique de la guerre franco-allemande* (1875), *L'Europe et la révolution française* (1885) ș. a.

SORICA, munte în jud. Prahova, situat între Azuga, pîrîul Azuga și muntele Dutcă. La poalele lui s'a clădit o fabrică de postav.

SOROÇA, com. urb. cap. jud. Soroca; 15.000 loc. are șc. normală, 3 licee, o șc. profesională de fete și o șc. de meserii.

SOROÇA, jud. în Basarabia; cap. *Soroca*; 4.331 km. p., 381.509 loc. (1922); are 7 plăși, 1 com. urb. și 46 com. rur. (1926); face parte din circ. Curții de ape din Chișinău; are 10 școli primare urbane și 238 școli primare urale (1929); are 13 cooperative de desfacere cu cap. 150.964 le. (1925). Bisericele tin de eparhia episc. Hotinului.

SOTIRIU C.A., arheolog grec. A studiat istoria bizantină. A participat la congresul de bizantinologie din București. Mem. Stema jud. Soroca.

Harta jud. Soroca (legea 1925).

bru corespondent al Academiei Române (1930). **SOUTHAMPTON** [sausesmp'tn], oraș în Anglia, port la golful cu același nume (canalul La Manche), pe o peninsulă formată între confluența fl. Test și Itchen; 160.000 loc. În față e insula Wight.

SOVATA, com. rur. jud. Mureș, plasa Miercurea-Nirajului; 3.983 loc. Stație c. f. lângă Praid pe linia Blaj—Praid. Stațiune balneară, are și stație c. f. lângă Praid pe linia îngustă Praid—Tîrgu-Mureș.

SOVEJA, com. rur. jud. Putna. 10 fostă mănăstire jud. Putna, așezată în munți pe râul Șușița. Biserica e zidită de Mateiu Basarab în 1645 ca semn al împăcării cu Vasile Lupu, care zidise și el o biserică în Muntenia (Stelea, Tirgoviște).

SOZONT, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 7 Septembrie. Întrind într-un templu, a rupt mîna unui idol și, vînzînd aurul, a împărțit banii săracilor; a fost martirizat și a murit.

SPA, oraș în Belgia; 7.711 loc. Stațiune balneară.

SPACU GHEORGHE, chimist român. Profesor la Universitatea din Cluj, directorul laboratorului de chimie anorganică și analitică. S'a ocupat de *drurile duble* și de *amincile* acestor săruri; a cercetat structura intimă a *benzidinei* și *folidinei*. Membru corespondent al Academiei Române (1927).

SPALATO (sîrb. *SPLIT*), oraș în Iugoslavia (Dalmatia), 25.024 loc. Aci a fost vechiul oraș roman *Salona*.

SPANIA (ESPAGNA, fr. *ESPAGNE*, germ. *SPANIEN*, ita., *SPAGNA*) stat în Europa. Se mărginește la N. cu Oceanul Atlantic și cu Franța, la E. cu Marea Mediterană, la S. cu Marea Mediterană, Africa, de care e despărțită prin strîmtorarea Gibraltar, și cu Oceanul Atlantic, la V. cu Oceanul Atlantic și Portugalia. Supr. 497.881 km. p. (cît de 2 ori România); 21.920.000 loc. Dens. pop. 42 pe km. p.

Spania e o țară mai mult muntoasă; depresiunile mai importante sînt pe lângă cursul fluviilor spre mare. La N. sînt Munții *Pirenei* și *M. Cantabrici*; în centru sînt mai multe șiruri: *Iberici*, *Sierra*

Morena, *S. Guadarrama*, *S. Gredos*, *S. Gata*, *S. Guadalupe*, *S. Nevada*, *M. Cataloniei*. Țara întregă este un podiș, cu înălțimea medie de 700 m., străbătut de șirurile acestora de munți, cari închid unele părți formînd podișuri parțiale, cum e al Castiliei. Virfuri mai înalte: *Peñas de Europa* (2.665 m.) în munții *Galicii*, *Mulhacen* (3.481 m) în *Sierra Nevada*. Fluvii și râuri: *Ebro* cu *Segre*, apoi *Jucar*, *Segura* se varsă spre E. în Mediterană; *Minho*, *Douro* cu afl. *Esla* și *Tormes*, *Tago* cu numeroși afluenți, *Guadiana* trec în Portugalia și se varsă în Oceanul Atlantic; *Guadalquivir* cu *Jenil* se varsă la S. în Ocean. Clima în interior în parte aspră, în parte foarte caldă și uscată; în apropierea țărmurilor mării umedă. Se cultivă plante ca în Europa centrală și multe din cele sudice (măslin, bumbac, portocal, lămîiu); vii renumite; pește de râuri și de mare (industrie și comerț de sardale); în munți mine de fier, plumb, aramă, sare, etc. Moneta este *peseta*. Se întrebuintează sistemul metric. Locuitorii sînt de gînte latină, de religie creștini catolici.

Cap. *Madrid*. Orașe pr. *Barcelona*, *Taragona*, *Valencia*, *Alicante*, *Cartagena*, *Murcia*, *Malaga*, *Cadiz*, *Sevilla*, *Cordoba*, *Toledo*, *Aranjuez*, *Salamanca*, *Santiago*, *Bilbao*.

Provinciile istorice: *Catalonia*, *Aragon*, *Castilia*, *Galicia*, *Andalusia*, *Valencia*. Pentru administrație e împărțită în 48 departamente.

Spania are colonii în Africa: a) insulele *Canare* ș. a., 7.486 km. p.; b) în *Maroc*; c) în *Sahara* 285.000 km. p.; d) în *Guinea*, 26.659 km. p.

Cele mai vechi cunoștințe despre Spania ne spun că a fost locuial de *Iberi*, cari au dat numele peninsulei. Prin sec. II a. Chr. a fost cucerită de Romani și a devenit *provincie*, romanizîndu-se cu încetul. După căderea imperiului roman, multe neamuri de barbari au trecut pe acolo, mai ales *Vistigoții*, cari stăpîniră pînă pe la 711; apoi urmă dominațiunea *arabă*. Pe la 1200 statele cari rămaseră nespuse izbuciră să gonească pe Arabi. Cu *Ferdinand* Catholicul, regele *Aragoniei*, care se căsătorii cu *Isabela*, regina *Castiliei*, începe unitatea statului. După descoperirea Americii, Spania cucerește țări peste Ocean și-și face un mare imperiu colonial; își întinde stăpînirea și în Europa; astfel Carol V putea zice că *soarele nu apune niciodată în statele sale*. În sec. XIX Spania trecu prin mari turburări interne, pierdu în urma războiului cu Statele Unite (1898) insulele *Filipine*, *Cuba*, etc. Regele *Alfons XIII* a avut multe greutăți de trecut. În 1923 s'a produs o revoluție militară, care a adus regimul zic *dictatorial* al lui *Primo de Rivera*, sfîrșit în 1930. Restabilirea regimului parlamentar nu s'a putut face în liniște. După mai multe încercări ale oamenilor politici chemați în acest scop, s'a produs un curent republican puternic, ceea ce a decis pe rege să părăsească Spania împreună cu toată familia sa (1931) și atunci s'a proclamat republica, dar noul regim nu și-a luat încă mersul normal.

Spaniol.

SPARTA, în anticitate capitala *Lacedemoniei*. În anticitate statul *Lacedemoniei* sau *Spartei* (prov. *Laconia*) a jucat un mare rol. Orașul *Sparta*, fondat de *Dorienii*, a învins pe celelalte orașe din *Laconia* și a întemeiat un stat care a fost multă vreme cel mai puternic în lumea elenică. Organizarea lui este atribuită de legendă lui *Licurg* și e bazată pe principii aristocratice, adică drepturile de cetățean se transmit prin moștenire și numărul acestor cetățeni este limitat. Guvernul este exercitat de doi regi, avînd ca organ consultativ un

SPA- consiliu de bătrâni. Viața Spartanilor era foarte
SPI sobră, educația tinerilor foarte severă. Când s'a
ridicat Atena, a început
între ele o serie de lup-
te pentru egemonie, cari
s'au sfârșit cu ruina
Spartei.

SPARTACUS, sclav
roman, conducătorul ră-
scoalei care s'a numit
războiul sclavilor, 17 a.
Chr.

SPARTIVENTO, cap
pe coasta de Sud
a Calabriei (Italia).

SPATĂREȘTI, sat
în jud. Fălcișeni (fost Su-
ceava), aproape de ora-
șul Fălcișeni. Aci s'a dat
în ziua de 28 Ianuarie
1918 o luptă între Ro-
mâni și Ruși. Trupe din
corpul al n-lea rus voind
să treacă pe aici în Bu-
covina, fiind oprite de
comandantul român, ele
au atacat orașul, însă au
fost învinse și dezarma-
te. În amintirea acestei
lupte s'a ridicat în Făl-
cișeni un monument.

SPENCER HERBERT
(*1820†1903), filozof și
sociolog englez. A apli-
cat principiul evoluțiunii
la societatea omenească,
la progres și la civiliza-
ție. Opere pr. *Primele*
principii. Biologie, Psi-
hologie, Sociologie. Trad.
rom. *Despre educație* (de
D. Stănescu, de B. Ma-
rian), *Autobiografia* (de
I. Duscian, 1924), *Indi-*
vidul împotriva statului
(de I. O. Stefanovici,
1924), *Progres* (de L.
Ghips), *În contra socia-*
lismului (de Titu Ma-
iorescu, 1893).

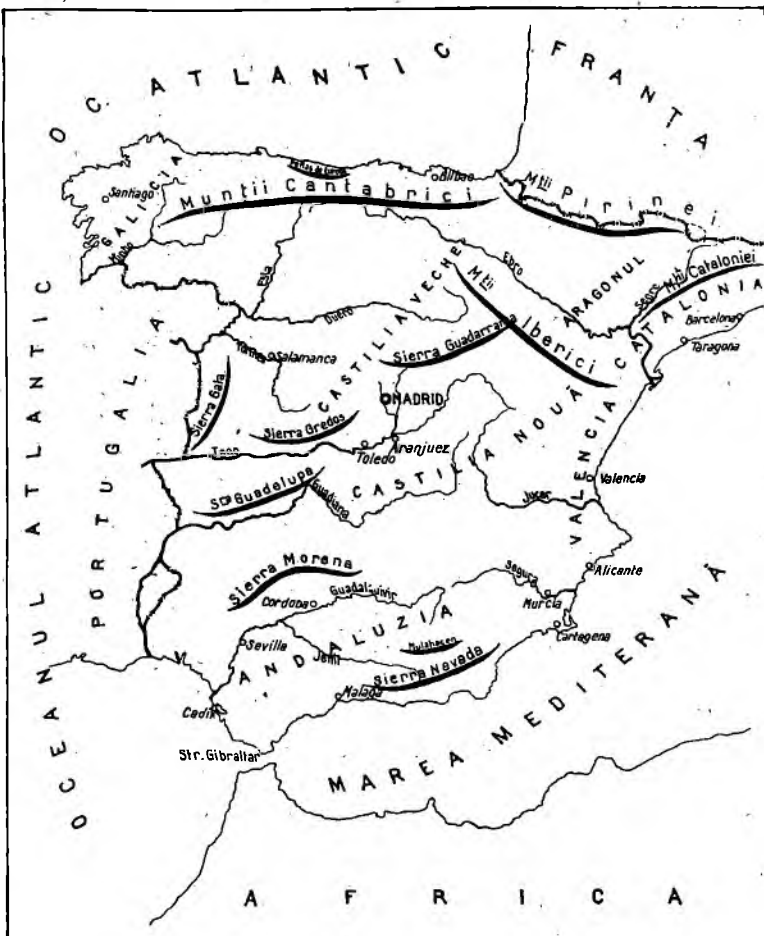
SPERANȚIA TEODOR
(*1856†1929), scriitor
român. Se numea *Nădejde*, dar un profesor lati-
nist i-a schimbat numele pe când era școlar. A fost
institutor, profesor în București (Școala normală
de institutori, liceul Mateiu Basarab), inspector
școlar, deputat, membru al Ateneului Român,
membru corespondent al Academiei Române
(1891). S'a făcut cunoscut mai ales prin *anecdo-*
tele sale. Culegând din popor și din cărți, le-a veri-
ficat, dându-le desvoltări cu detalii personale
(multe volume: *Anecdote populare*, 1889, *Alte a.*,
1802, *Tot a.*, 1803, *A. așumate*, 1898, *A. împănate*,
1903, *A. pîpărate*, 1903, *A. nouă*, 1909, *A. de post*,
1912, *A. cu minuni*, 1918, *A. cu noroc*, 1918, *A.*
marinate f. a.). A făcut studii de folclor: *Miorița*
și *călușarii*, 1914 și diverse articole precum și
lucrări de natură generală, ca *Introducere în lît-*
eratura populară română, 1904. A mai scris piese
p. teatru popular (*Ce face Dracu*, 1900, *De necaz*,
1900, *Ce poate lenevia*, 1908, etc.), romane (*Fei-*
ghela, *Vinovată*, 1922, etc.), numeroase cărți di-
dactice de curs primar și secundar (*Abecedar*, 1881,
Curs de limba română, dif. ediții, etc.) precum și
un studiu asupra *fabulei și fabuliștilor români*
(1893).

SPETENI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Ur-
ziceni; 3.585 loc. Circ. com. cu 12 sate (1929).

SPEZIA, oraș în Italia (Genova), port la golful
cu același nume; 87.612 loc.

SPICULATORUL MOLDO-ROMÂN, revistă literară în
două limbi, românește și franțuzește (de aceea

avea și al doilea titlu „Glanneur moldo-valaque”)
apărută în Iași în 1841 sub direcția lui G. Asachi.

Harta Spaniei.

Aci s'au publicat primele poezii franțuzești ale
lui V. Alecsandri.

SPINAZOLLA o., profesor italian stabilit în Ro-
mania. A predat limba italiană la liceele Sf. Sava și
Mateiu Basarab din București. Il găsim în 1864.

SPINENI @ stație c. f. jud. Romanai, între
Piatra-Olt—Craiova. ¶. @ com. rur. jud. Arad,
plasa Spineni; 3.076 loc.

SPINOZA BARUCH (*1632†1677), filozof olan-
dez de origine evreească. A dus
o viață de privațiuni și studiu;
a publicat foarte puțin în tim-
pul vieții. Lucrările cari i-au
stabilit celebritatea, unite sub
numele generic de *Ethica*, au ră-
mas în manuscris. Ele se ocupă
de metafizică, de psihologie, de
morală, de politică, de religie.
Opera lui a exercitat o mare in-
fluență asupra cugetătorilor con-
temporani și asupra multora din
secolele următoare. Ideile desvoltate de el for-
mează un complex filozofic cunoscut sub numele
de *spinozism*.

SPIRA (germ. **SPeyer**, în antic. **NOVIOMAGUS**),
oraș în Germania (Bavaria, Palatinat), 26.000 loc.
Aci s'au adunat 29 de *diete*, dintre cari cele mai
însemnate sînt: cea din 1526 și cea din 1529. Cu
ocazia acesteia din urmă, partizanii lui Luther au
luat numele de *protestanți*.

Spinoza.

SPIRIDON EPISCOP AL TRIMITUNDEI (†ca. 347), prăznuit de biserica ortodoxă la 12 Decembrie. Trăia în Cipru, ca proprietar de turme de oi. Pentru credința și viața lui pioasă a fost ales episcop al Trimitundei (insula Cipru). A luat parte la primul sinod de la Nicea și la cel din Sardica.

SPIREA (DEALUL SPIREI), cartier în București, unde s'a dat la 13 Septembrie 1848 lupte între armata turcească și pompieri. S'a ridicat acolo un monument comemorativ.

SPIROPOL, medic grec din Corfu, stabilit în București pe vremea lui Alexandru Ipsilante (1774-1782).

SPITTELER KARL (*1845†1924), scriitor elvețian. Unele scrieri cu pseud. *Felix Tandem*. Premiul Nobel. Op. pr. *Prometeu și Epimeteu*, epopee, 1880; *Imago*, roman, 1906.

SPITZBERG, grupă de insule în Oceanul Înghețat de N.; tin de Norvegia.

SPORADE, grupă de insule în Marea Egee; tin de Grecia, afară de cele cari intră în *Dodecanesul italian*.

SPORER IOSIF, medic în București. Era în 1837 mamos al orașului. A publicat un tratat despre *Mesteșugul moștrii*, 1839.

SPREA, riu în Germania, trece prin Berlin, se varsă în r. Havel; lung. 365 km. E unit cu Oder printr'un canal.

SPRIE (BAIA SPIE), com. urb. jud. Satu-Mare; 4.600 loc. Mine de aur, argint, cupru, plumb. St. c. f. cap. liniei de la Satu-Mare.

STABAT MATER, cîntec bisericesc făcut de Sf. Grigore cel Mare. Multți compozitori au făcut muzică pentru el: Palestrina, Rossini ș. a.

STABIA, oraș în Italia, distrus de erupția Vezuviului (79 p. Chr.), descoperit pe la 1749; azi *Castellamare*.

STAEI [stal] ANNE LOUISE BAROANĂ (*1766†1817), scriitoare franceză. Fiica ministrului Necer. Persecutată de Napoleon pentru ideile ei liberale. Operele ei au contribuit la formarea spiritului romantic în Franța. Cunoscute sînt: *De l'Allemagne*, 1810; și romanele *Delphine* (1802) și *Corinne* (1807), aceasta trad. de Ioan Voinescu, 1846.

STAHI CONSTANTIN (*ca. 1850†1920), pictor român. Profesor la Școala de belle-arte din Iași. Între tablourile sale mai însemnate *Regina Elisabeta cu fiica sa*.

STAHL GEORG ERNST (*1660†1734), medic german. Autorul *antimismului* în medicină și al *floristikului* în chimie.

STALIN (GIUGAȘVILI zis) IOSIF (*1879), revoluționar rus, originar din Georgia. După moartea lui Lenin, a devenit conducătorul guvernului sovietic.

STAMATI CONSTANTIN, diplomat grec din Constantinopol. A fost consul al Franței în București cu înființarea consulatului în 1796, dar Poarta n'a voit să-l recunoască.

STAMATI COSTACHE (*ca. 1799†ca. 1869), scriitor român, cunoscut sub numele de *Ca-valerul S*. Deși trăia în Basarabia, unde a ocupat cîtva timp și o funcțiune administrativă, era în raporturi dese cu fruntașii politici și literarii din Moldova. A debutat în „*Albina românească*” în 1834; a publicat și cîteva volume, între cari: *Povestea povestelor*, 1834, și *Muza românească*, 1868 (ambele tip. în Iași). A fost membru fondator al Academiei Române, numit în 1866.

STAMATI IACOB (†1803), mitropolit al Moldovei. A fost înțiu episcop al Hușilor, 1782; apoi mitropolit, 1792. A zidit clădiri importante în cuprinsul mitropoliei din Iași. A

Costache Stamati.

Iacob Stamati.

tradus din grecește *Crîtl și Andronius*, tip. 1794, și a tipărit multe cărți religioase în tipografia reinnoită a Mitropoliei.

STAMATIADI PETRE, profesor la Academia grecească din Iași pe la începutul sec. xix (ca. 1819). Sub numele lui s'a tipărit o carte intitulată: *Attnare în loc de scrisoare asupra tarafului Ochelistilor*, fără an, avînd la fine notat: 1791. E traducerea scrierii lui *Eughenie Vulgaris* (= acest cuv.). E interesantă pentru chestiunea terminologiei științifice românești și pentru notele cari o însoțesc.

STAMBUL, numele turcesc al orașului *Constantinopol* (= acest cuv.). Numele oficial de astăzi este *Istanbul*.

STAMBULESCU IOAN (*1861), magistrat român. A fost consilier al Curții de Casație (1910), procuror general (1923), prim-presedinte (1931). A publicat un studiu asupra Constituției actuale a României (1924).

STAMBULOV ȘTEFAN (*1855†1895), om politic bulgar. A trăit în România pînă la războiul din 1877, cînd s'a înrolat în armata rusească. După liberarea patriei sale, a fost prezident de Cameră, ministru prezident, membru al regenței după abdicarea lui Alexandru, prezident de consiliu sub noul prinț Ferdinand, a orientat politica Bulgariei spre Austria și contra Rusiei. A murit asasinat.

STAMORA-MORAVI-ȚA, stație c. f. jud. Timiș-Torontal la hotarul Iugoslaviei spre Vîrșet.

STANCA DOAMNA, soția lui Mihail-Viteazul.

STANISLAS I LECZINSKI (*1677†1766), rege al Poloniei, dela 1704 pînă la 1709, sprijinit de Carol Xu, dar silit a fugi după ce acesta fu învins de Ruși. În 1735, a fost ales din nou rege, dar August III îl învinsese cu ajutorul Rusiei. Silit a încheia un tratat în același an în Viena, renunță la tron, dar i se permise a purta titlul de rege. Trăi restul vieții în Lorena și se ocupă de filozofie. Fiica sa, Maria, a fost soția lui Ludovic XV.

STANISLAS II AUGUST

PONIAȚOVSKI (*1732†1798), ultimul rege al Poloniei. A luat tronul în 1764 prin ajutorul țarinei Caterina și fu devotat Rusiei și Prusiei. Confederațiunea de la Bar îl declară detronat (1770), dar el continuă sub protecția Rusiei și de aceea nu putu împiedeca prima împărțire a Poloniei (1773). Protestînd în contra împărțirii a doua (1793), fu lovit și de Rusia și de poporul său și abdică în 1795.

STANLEY JOHN ROWLAND, zis **HENRI MORTON** (*1841†1904), ziarist și călător american. A făcut multe călătorii, dintre cari trei celebre: a) 1869-71 în Africa, ca să găsească pe Livingstone, care plecase de mai mult timp și despre care nu se știa nimic de trei ani; b) 1874-77, să urmeze cercetările lui Livingstone, în aceleași regiuni ale Africii-ecuatoriale; c) 1887-88 ca să ajute pe EminPașa, care, în urma cuceririi Sudanului egiptean de către madiști, se găsea izolat într-o provincie din centrul Africii. El a povestit în articole și cărți toate întâmplările din călătoriile sale. Trad. rom. *Călătoria lui St. prin Africa centrală* (de Andrei Birseanu, 1886), în *Întîlnimile Africii* (1890), *Emin-Pașa și revolta din Ectanoria*.

STANLEY OF ALDERLEY HENRY (*1827

Doamna Stanca.

Stanislas Poniatowski.

John Stanley.

STA-STA (1903), om politic englez, membru al partidului liberal. Amic al Românilor în timpuri grele. A publicat o colecție de poezii românești traduse sub titlul: *Roman Anthology*, 1856.

STAR-CHIOJD, com. rur. jud. Prahova, plasa Teleajen; 3.397 loc. După legea 1929, sat-circ. com. Rîncezi.

STARA-ZAGORA, oraș în Bulgaria; 29.000 locuitori.

STATELE-UNITE (UNITED STATES OF AMERICA: U. S. A.), stat în America de N. Se mărginește la N. cu Canada, la E. cu Oceanul-Atlantic, la S. cu Mexic și Golful Mexic, la V. cu Oceanul Pacific. Supraf. 7.996.918 km. p., 122.728.873 loc, cu insule 137.501.561. În părțile de E. și V. se află lungi șiruri de munți: *M. Alegant*, *M. Stincoș* și *M. Cascade* sau al *Californiei* (între cari *Siera Nevada* cu înălțimi pînă la 4.540 m.). În centru e o vastă cîmpie care e basiful fluviului Misisipi. Vîrfuri: *Black Dorne* (2045 m.), *Blanc* (4386 m.). Fluviul și riuri: *Hudson*, *Delaware*, *Potomac* (se varsă

de aceeași latitudine din Europa, în Apus mai temperată. Producțiunea pămîntului este foarte variată și bogată: cereale, fructe, petrol, minerale diferite. Se cresc animale, cu carnea cărora, conservată, se face un mare comerț; pescării nu meroase. Industrii felurite și foarte numeroase comerț întins. Moneta este dolarul.

Locuitorii sînt de diferite neamuri, dar predomină cei de rasă anglo-saxonă. Toți aceștia sînt imigranți. Bîstinașii sînt de rasă roșie, numiți impropriu Indieni (*Piei roșii*). Sînt și negri aduși ca sclavi din Africa, în cursul timpului, liberați mai tîrziu. Între ei și albi există pînă azi un mare antagonism.

În Statele-Unite locuiesc mulți Români emigrați mai ales din ținuturile cari au fost stăpînite de Unguri. Cea mai veche mențiune sigură este din timpul războiului de secesiune (1861—65), cînd au participat la evenimente și cînd doi din ei s'au distins în mod deosebit: *Nicolae Dunca*, ajuns căpitan și mort în luptă, *George Pomul*,

Harta Statelor-Unite.

în Oc. Atlantic), *Alabama*, *Missisipi* cu *Misuri*, *Arkansas*, *Red-River* și alți afl. (în G. Mexic), *Colorado*, *Rio Grande del Norte* trec în Mexic, *Sacramento* și *Columbia* (în Oc. Pacific). Lacuri: *Michigan* și parte din *L. Superior*, *Huron*, *Erie* și *Ontario*.

Republica aceasta se compune din 49 state autonome federate: *Alabama*, *Arizona*, *Arkansas*, *Colorado*, *Connecticut*, *Delaware*, *Columbia*, *Florida*, *Georgia*, *Idaho*, *Illinois*, *Indiana*, *Iowa*, *California*, *Kansas*, *Kentucky*, *Luisiana*, *Maine*, *Maryland*, *Massachusetts*, *Michigan*, *Minnesota*, *Mississippi*, *Missouri*, *Montana*, *Nebraska*, *New-Hampshire*, *New Jersey*, *New Mexico*, *New York*, *Nevada*, *North Carolina*, *North Dakota*, *Ohio*, *Oklahoma*, *Oregon*, *Pennsylvania*, *Rhode Island*, *South Carolina*, *South Dakota*, *Tennessee*, *Texas*, *Utah*, *Vermont*, *Virginia*, *Washington*, *West Virginia*, *Wisconsin*, *Wyoming*.

Capitala *Washington*. Orașe pr.: *New-York*, *Chicago*, *Philadelphia*, *Los Angeles*, *Cleveland*, *Baltimore*, *Boston*, *Pittsburg*, *San Francisco*, *Buffalo*, *Rochester*, *Oakland*, *Birmingham*, *Norfolk*, *Albany*, *Oklahoma*, *Charleston*, *San Diego*, *Galveston*, *New-Orleans*, *Portland*.

Clima: în Răsărit mai caldă decît în țările

ajuns general (— acest cuv.). Primii Români emigrați au locuit mai ales în Statele Ohio, New-York, Pennsylvania, Michigan și Indiana, apoi s'au stabilit și aiurea; unii au locuit în Canada. S'au format cu timpul o serie de centre importante, în cari ei s'au organizat în cercuri amicale, au făcut societăți culturale și politice, au început ziare, au clădit biserici și școli. Cetățeni fideli ai statului în care trăiesc, ei n'au uitat țara de origine. (În 1928 cînd s'au făcut serbările unirii, ei au trimis cîteva sute de reprezentanți cari au manifestat aici sentimentele lor). Unii se întorc la vechile lor căminuri după ce au adunat oarecare avere. Numărul lor (după informațiile din cartea lui Șerban Druțu) era de 87.721 în 1910, de 134.318 în 1920. Se cuprind și cei născuți acolo în cursul anilor. Pe la 1902 au început a se întemeia societăți cari poartă nume ca: *Dacia-Română*, *Uplia Triand*, *Fiii României*, *Neamul Românesc* ș. a. Pe la 1903 au început să publice ziare românești și reviste dintre cari cităm: *Românul* (început în 1905), *America* (1906), *Deșteaptă-te, Române* (1912). Au organizații bisericești numeroase cu preoți și au reușit să clădească frumoase localuri de închinare în cîteva

orașe din Statele-Unite și în Canada. Ca ocupație, cei mai mulți sînt lucrători manuali și meseriași, dar găsim și ingineri, arhitecți, literați, medici.

Istoria Statelor-Unite începe cu înființarea coloniilor engleze în ținuturile acelea. Luînd o desvoltare importantă, metropola voi să le supună la impozite. De aci se porni un războiu pentru independență al acestor colonii, ajutate de Franța, Spania și Olanda (după intervenția lui B. Franklin), care se termină cu victoria lor și cu declarația de independență (4 Iulie 1776), pe care Anglia fu nevoită să o recunoască (1783). Coloniile care luase parte la acest războiu se constituiră într-un stat cu o constituție republicană federativă (1787), proclamînd președinte pe Washington. Cu fosele coloniile engleze se uniră și cele franceze și spaniole de Sud. Pe la mijlocul sec. XIX începură neînțelegeri între statele din N. (engleze), cari voiau să desființeze sclavia (Negrilor) și cele din S. (latine), cari voiau s'o păstreze. Acestea duseră la un războiu, început în 1861, numit de *secesune* (fiindcă unele state voiau să se despartă de Uniune) și terminat în 1864; atunci se desființă sclavia și se cimentă unirea. De-atunci puterea politică și economică a Statelor-Unite crescuse prin războaie, prin acțiuni diplomatice, prin prosperitatea financiară. Intervenind, în 1917, în războiul din Europa, hotărîră victoria și reprezentanții lor avură cuvînt hotărîtor la încheierea păcii.

STATUTUL, modificarea constituției (Convențiunea din 7 August 1856) de către Alex. Cuza prin lovitură de stat de la 2 Mai 1864. Se instituiau două camere, în locul celei stabilite de constituția din 1856. Nume imprumutat din istoria Italiei: *Statut de la 4 Mart* 1848, promulgat de Carol Albert regele Sardiniei.

STATUTUL ORGANIC, prin care s'a format organizarea Bisericii ortodoxe române în Transilvania sub mitropolitul Șaguna (— acest cuvînt).

STATIU (PUBLIUS PAPIUS STATIUS) (*ca. 45 î.e. 96), poet latin. Op. pr.: *Thebaida*.

STĂVRI ARTUR (*1869†1928), scriitor român. A debutat cu *poezii* în „Contemporanul” (1888); a publicat mai multe volume: *Poezii*, 1894; *De demult*, 1897; *Pe același drum*, 1900; *Cîteva clipe*, 1904; *Luminisuri*, 1910.

STAVRINOS, scriitor și om politic, grec de origine, venit în Muntenia, unde a servit ca *vistier* al lui Mihail Viteazul. După moartea acestuia, a fost închis în orașul Bistrița din Transilvania și apoi ucis. E autorul unei cronici versificate (în l. greacă) despre *Vitejile lui Mihail Viteazul*.

STAVROPOLEOS, biserică în București, zidită în 1724 de arhiepiscop Ioanichie Stavropoleos, pe ruinele unei alte biserici mai vechi, care se zice că era întemeiată pe la 1560 de un boier *Ghiorma Banul*. Ea a primit numeroase danii și egumenul ei Ioanichie a închinat-o unei mănăstiri din Epir. În jurul bisericii s'au făcut clădiri de locuință pentru călugării greci ce veneau în țară și prăvălii de închiriat; la un moment i se zicea *Hanul Grecilor*. După secularizare, și-a pierdut averile, a fost luată în seama statului, dar s'a ruinat. Pentru valoarea ei arhitectonică și artistică a fost declarată monument național și s'a început lucrări de restaurare, cari nu s'au sfîrșit încă.

STAVROPOLEOS, sat jud. Prahova, plasa Filipești; 3.700 loc. Ține de circ. com. Moreni.

STĂNCESCU CONSTANTIN I. (*1837†1909), pictor român. Studii la Paris; profesor la școala de bele-arte din București (1865), mai tîrziu director al acestei școli. S'a ocupat și de teatru, Stăncescu Const. a tradus piese, a fost membru în comitet și director al Teatrului Național din București (1887—88). Membru fondator al Ateneului Român, a fost mult timp vice-prezident al comitetului.

STĂNCESCU DUMITRU (*1866†1899), folklorist român. A publicat *culegeri* de basme și snoave (1892, 1893, 1895), cum și un mare număr de *traduceri* din *Coppée*, *Al. Dumas-fil.*, *Augier* și *Sandeau*, *Andersen*, *Spencer*, *Theuriet*, *Genevraye*, *B. de Saint-Pierre* (— la acești autori) ș. a. Cele mai multe au apărut în *Biblioteca pentru toți*, al cărui director a fost la începutul apariției ei în 1892.

STĂNCULEANU GEORGE (†1917), medic român. A fost profesor de clinică și teoria oftalmologică la Universitatea din București.

STĂNESCU BARTOLOMEU (*1875), episcop de Rîmnice. A fost profesor la Facultatea de Teologie din București.

STĂNEȘTI, com. rur. jud. Vlașca, plasa Dunărea; 4.549 loc. Circ. com. cu 4 sate (1929). Stație c. f. linia Giurgiu—Videle.

STĂNEȘTII DE-JOS ① com. rur. jud. Stoeroineț, plasa Ceremuș; 4.410. După legea 1929, sat circ. com. Stăneștii-pe-Ceremuș ② ③ s.-DE-SUS sat tot acolo; 2.125 loc.

STĂNILEȘTI, com. rur. jud. Hotin, plasa Lipcani; 2.203 loc. Circ. com. cu 19 sate (1929).

STĂNIȘOARA ① munte în jud. Suceava. ② ③ măn. de călugări jud. Argeș. pestinga Oltului; e metoh al Coziei.

STĂTESCU EUGENIU (*1838†1906), om politic român. A fost avocat în București. A debutat în politică în 1868. La 1876 devine pentru prima oară ministru și de atunci a făcut parte din guvernele partidului național-liberal (justiție 1877, 1878, interne 1881, externe 1881, justiție 1882, 1885, 1895, 1902) sau a fost președinte al Senatului. I s'a ridicat o statuă în sala mare a palatului de justiție din București.

STĂNCENI, com. rur. în jud. Cernăuți, plasa Colaciu; 2.381 loc. Circ. com. cu 4 sate (1929).

STEAUA DUNĂRII, ziar politic întemeiat de M. Kogălniceanu, condus apoi de V. Alexandrescu (*Urechia*), N. Mălinescu și I. Codrescu. Iași, 1855—1856, 1858—1860.

STEED HENRI VICKAM (*1871), ziarist englez. A călătorit mult ca reporter al ziarului *Times* prin diferite orașe ale Europei; a avut rol important în timpul războiului mondial. După războiu a fost însărcinat să facă un curs de istorie a Europei centrale la Universitatea din Londra.

STEEGE LUDOVIC (*1813†1872), om politic român. Dint'r-o familie suedeză stabilită în Muntenia pe vremea lui Carol XI. A fost medic și a publicat o lucrare despre *apele dela Sîlnicul Moldovei* (1854); apoi membru în comisia centrală din Focșani, consilier la Curtea de Casație, agent diplomatic la Viena, Berlin, Petersburg; ministru de finanțe în guvernul prezidat de M. Kogălniceanu (*1863—64) și în 1867.

STEENSTRUP JOHS JAPETUS SMITH (*1813†1897), zoolog danez. Director al Muzeului zoologic din Copenhaga; membru onor al Academiei Române (1870).

STEIERDORFANINA, com. urb. jud. Căraș, plasa Oravița; 10.000 loc. (— *Regia*).

STEIN [stain] **HEINRICH BARON** (*1756†1831), om politic german. Intrat în serviciul Statului în 1780, a lucrat pentru aplicarea multor reforme în finanțe și vămii pentru ridicarea Prusiei; a fost ministru în 1807 și a desființat iobăgia.

STEINACH [stainah] **EUGEN** (*1862), biolog german. Profesor la Viena. Plecînd de la ideea că bătrînețea depinde de starea de funcționare a glandelor sexuale, a afirmat că ea se poate vindeca într-o măsură prin anume operație (— Brown-Sequard).

STELIAN, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 26 Noembrie. A trăit din copilărie în sihăstrie și se ocupa vindecînd copiii de boale. De aceea este unul din patronii copiilor.

STELIAN TOMA (*1869†1925), avocat și om politic român. Doctor în drept din Paris, diplom. școlii de științe politice; profesor de drept comercial la facultatea juridică din Iași (1885), apoi în București 1897; ministru de justiție 1907, 1908,

STE-1909 în guvernul partidului național-liberal. A
STO lăsat Statului casa sa din București [și cu tablouri-
role ce posedă, pentru a se instala
acole un muzeu (= MUZEUL ST.).

STELUTA, poezie elegiacă de
V. Alecsandri, pusă în fruntea
grupării intitulată de el *Lăcrimioare* (1853), devenită foarte
cunoscută prin melodia scrisă de
D. Florescu.

STENDHAL, numele literar
al lui **HENRI BEYLE** (*1783†1842),
scriitor francez. A fost funcționar,
ofițer în armata lui Napoleon
(campania din Italia și din Rusia),
consul în Italia. Trad. rom.
Schitul de la Parma, = *La Chartreuse de Parme*
(de V. Demetrius), *Roșu și negru* (de George A.
Dumitrescu), *Despre amor* (de G. A. Dumitrescu),
Vanina Vanini (de F. Lobodă).

STENO FLAVIA, scriitoare italiană. E redactoare
la ziarul „Secolo XIX”; colaborează la
ziare și reviste din Franța și din Argentina;
ține conferințe. E o prietenă a României.

STENTOR, erou din poemele omice. Avea
o voce așa de puternică încât striga tot așa de
tare ca 50 de oameni.

STEPANOVICI STEPAN VOEVOD (*1856†1929),
general srb. Sublocotenent în 1876, a înaintat
repede, a luat parte la războiul din 1877—78, la
cel din 1885 și la primul război balcanic. General
din 1907, în urma victoriei (29 August 1914) contra
Austriacilor, e numit *voevod al armatelor* srbesti;
în 1918 a participat la ruperea frontului la
Salonic. După încheierea păcii s'a retras din viața
activă.

STEPHENSON [stiv'son] **GEORGE** (*1781†1848)
inginer englez. A inventat locomotiva cu aburi
în 1814.

STERCA-ȘULUT = **ȘULUT-STERCA**.

STERIAD CONSTANTIN (†1867), om politic român
în Muntenia. S'a ocupat de finanțe. A fost
clucer, șef de secție în 1846, ministru în 1859.

STERIADE I., pictor român. Premiul național
în 1923.

STERNE [stern] **LAVRENCE** (*1713†1768), scriitor
englez. A fost pastor anglican. A debutat cu
romanul *Tristram Shandy* (1759), care-l făcu deodată
cunoscut și afară din patria sa și pe care-l
continuă în 9 volume. Altă operă vestită: *Călătorie
sentimentală* (1768).

STEYR [ștaier], oraș în Austria; 25.100 loc.
Fabrici de arme.

STEGENS LEON LOUIS (†1929), general francez.
A venit în România ca colonel, a fost
unul din colaboratorii generalului Berthelot și a
lucrat la refacerea armatei noastre în Moldova, a
luat parte la luptele din vara anului 1917, mai ales
la Nămolosa, la Blehani, la Tecuci, la Mărășești;
a pregătit așa zisul triumf al morții.

STILICON (†408), general roman. Tutorele lui
Onoriu. A apărut Italia și imperiul de Apus contra
barbarilor, învingând pe Alaric, pe Vandali, etc.

STINNES HUGO (*1870†1924), industriaș și
om de afaceri german. S'a ocupat de extragerea și
vinzarea cărbunilor, de instalațiuni electrice, a
fost armator, constructor de vase comerciale, de
mașini agricole, de mașini de cusut, a avut
fabrică de hirtie, a fost proprietar de oțeluri, editor
de cărți, proprietar a 200 de ziare; s'a amestecat
în comerțul și industria și viața economică în
timpul și după războiul în Elveția, Austria, România,
Rusia, Turcia, Spania, Argentina.

STIRIA (STYRIA), provincie din Austria (Steiermark),
17.375 km. p., 979.000 loc. Cap. Graz.

STILPENI, stație c. f. jud. Muscel, linia Golești—Cîmpulung, la 25 km. de Cîmpulung.

STILPU, com. rur. jud. Buzău, plasa Glodeanurile;
2.258 loc. După legea 1929, sat circ. com. Merei.

STINA, stație c. f. în jud. Cluj, între Cluj și
Huedin.

T. Stelian.

STÎNCENI, stație c. f. jud. Mureș între Gheorghieni
și Lunca-Bradului.

STÎNȘOARA, culme în Carpații Moldovei,
jud. Fălcișeni (fost Suceava, azi Baia); înălță
1.157 m.

ȘTRCEA EUGENIU, BARON (*1835†1901), om
politic român din Bucovina. A fost deputat în
dieta Bucovinei și în Camera din Viena.

ȘTRCEA VICTOR, BARON (*1840), om politic
român din Bucovina. A fost membru în dieta
Bucovinei, președinte al „Societății pentru cultură”
din Cernăuți.

STOBORU, com. rur. jud. Cluj; 330 loc.
mine de fier.

STOCKHOLM, cap. Suediei pe lacul Melar;
453.000 loc.

STOENESCU TEODOR (*1860†1919), scriitor
român. A debutat în gruparea lui A. Macedonski
la *Literatorul* (1880—85). După încetarea acestei
reviste, a înființat *Revista literară* (1885). A publicat
atît în coloanele revistelor la cari a colaborat
cît și în volume de poezii (*Poezii*, 1883; *Soția*,
1887, *Zile negre*, 1888, *Decepiți*, 1891, *Noapți albe*),
romane și nuvele (*Nuvele*, 1885, *Muma copilului*,
român), piese de teatru (*Nunta neagră*, 1883,
Insuridare, 1896) și multe traduceri din autori
francezi mai ales.

STOENEȘTI @ com. rur. jud. Vlașca, plasa
Călugăreni, 2.470 loc. După legea 1929 sat circ.
com. Pângălești. † @ com. rur. jud. Romanști,
plasa Oltul-de-jos; 2418 loc. Circ. com. cu 12 sate.
Pe aici au trecut Oltul armatei germane în ziua
de 24 Noembrie 1916, înaintînd spre București.

ȘTOICA IOSEF, episcop în Maramureș, pe la
1692—1701.

ȘTOICA ȘTEFAN (1808†1878), ofițer român și
scriitor. A avut gradul de colonel. A publicat
nuvele și diferite articole în *Foaia pentru minte* din
Brașov în 1842—43, cum și traduceri din mulți
autori în reviste ale timpului.

ȘTOICĂNEȘTI, com. rur. jud. Olt, plasa Drăgănești;
2.565 loc. După legea 1929, sat circ. com.
Radomirești.

ȘTOICESCU CONSTANTIN (*1852†1911), avocat
și om politic român. A fost magistrat, secretar
de legăție, deputat în multe rînduri ales la
Ploiești, ministru de lucrări publice (1895), externe
(1896), justiție (1898, 1901).

ȘTOICESCU GEORGE (*1850), medic român.
Profesor la facultatea de medicină din București
(1878), medic primar la spitalul Colțea, membru în
consiliul sanitar, deputat, senator. Opere: *Lețiuni
de clinică medicală*, 1888.

ȘTOIBA WENCESLAS (†1930), autor dramatic
ceh.

ȘTOIBERG, oraș în Germania (Prusia Renană),
aproape de Aachen; 15.855 loc. Fabrici de
sticlărie și altele.

ȘTOLNICI, stație c. f. jud. Argeș, linia București—Craiova,
între Costești și Slatina.

ȘTOLOJAN ANASTASE (*1836†1901), om politic
român. Magistrat, primar al Craiovei, deputat
(de la 1869 de multe ori), ministru de justiție
(1879), de domenii (1885) în guvernele prezidate
de I. C. Brătianu, de interne (1896), de domenii
(1897) în guv. prez. de D. A. Sturdza.

ȘTOLYPIN PETRU ARCADIEVICI (*1863†1911), om politic
rus. A fost guvernator de provincie, ministru de
interne, președinte de consiliu. Mort în urma
unui atentat.

ȘTORCK KARL (*1826†1887), artist german
stabilît în România în 1849 ca gravor, sculptor
în lemn și în piatră. Devenit cetățean român a
fost profesor la Școala de belle-arte din București
de la înființarea ei (1867). Opere: Basorelieful de pe
frontonul palatului Universității (care se conservă
încă); statua micii principese Maria,

Karl Storck.

fiica Regelui Carol și a Reginei Elisabeta, pe mormintul ei); *Regina Elisabeta, mama răniților* (palatul regal din Buc.); *Domnița Bălașa* (în curtea bisericii în același nume în Buc.); busturi ale oamenilor politici: B. Catargiu, G. Costaforu, M. Kogălniceanu, etc. Ca sculpturi în lemn se citează mobilierul mănăstirii *Viforita* și al bis. *Antim* din București. Opera lui a fost continuată de doi fii ai lui: *Carol* (mai jos) și *FREDERIC* (*1872), profesor la Școala de arte frumoase din București

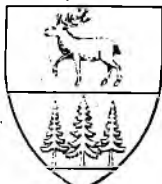
STORCK CAROL (*1854 †1926), sculptor român. Opere: *Protopopul Tudor, Forța și Prudența* (la Palatul Justiției), *Statua D-ru lui Davila* (în fața facultății de medicină).

STOROBĂNEAȘA, com. rur. jud. Teleorman, plasa Alexandria; 2.155 loc.

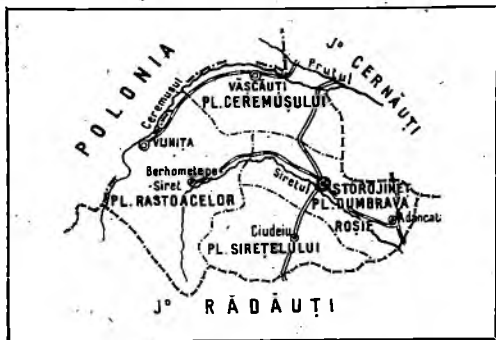
STOROJINET, com. urb. cap. jud. Storoginet; 12.000 loc. 2 bis. ort., 1 cat., 1 unită, 1 sinag., 1 șc. inferioară industrială 1 liceu, 4 șc. prim.; stație c. f. pe linia laterală încată — Berhommet, 1 spital.

STOROJINET, jud. în Bucovina; cap. *Storoginet*; 4 plăși; 3 com. urb. 64 rur.; ține de eparhia Mitrop. Cernăuți; circ. Curții de Apel Cernăuți.

STORTELING, parlamentul norvegian.

Stema jud. Storoginet.

Harta jud. Storoginet.

STOWE BEECHER HARIET — **BEECHER**.

STRABON (*66 a. Chr. †ca. 24 p. Chr.), geograf grec. A călătorit mult și a scris mult, dar s'a păstrat numai *Geografia* (aproape întreagă). Vorbește și despre peninsula balcanică.

STRACHINA, lac în jud. Ialomița.

STRADIVARI (latinizat *STRADIVARIUS*) **ANTONIO** (*1644 †1737), vestit fabricant italian de instrumente cu coarde.

STRAJA, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Vicoșele; 4.443 loc. Stație c. f. între Gura-Putnei și Brodina.

STRAJANU MIHAIL (*1841 †1917), profesor și publicist român. A predat limba și literatura română la liceul din Craiova (1873). Autor de cărți didactice pentru cursul secundar.

STRALSUND, oraș în Germania (Prusia, Pomerania), 36.396 loc. Fabrici numeroase. Aci a fost un lagăr de prizonieri în timpul războiului mondial, unde au murit mulți Români.

STRANGFORD, ambasador englez la Constantinopol. A condus tratativele între Ruși și Turci în 1822—25 cu privire la organizarea principatelor după mișcările din 1821.

STRASBURG, com. rur. jud. Cetatea-Albă, colnie germană.

STRASSBURG (fr. *STRASBOURG*), oraș în Franța (Alsacia) pe Ill și Bruche (Breusch). Face parte din depart. *Bas-Rhin*. 166.767 loc. Catedrală din 1277, cu turn de 142 m. înalt.

STRĂȘIMIR, domnitor al Vidinului, înălțurat de Unguri (1369), caro voiau să devie stăpîni

peste ținuturile. Sirbilor. Ajutat de Vlaicu, domn Țării Românești, cumnatul său, și-a reluat domnia.

STRAT IOAN (*1836 †ca. 1876), jurist și om politic român. Profesor de economie politică la Universitatea din Iași (1860); membru în Consiliul de stat; membru în Consiliul superior de instrucție; ministru de culte la 9 Iulie 1866 (cabin. Ion Ghica) și de finanțe 1871 (cabin. L. Catargi), agent diplomatic la Paris, Constantinopol. Op. pr. *Economia politică*.

STRATFORD THOMAS WENTWORTH CONTE (*1593 †1641), om politic englez. A fost adversarul parlamentului; a fost guvernator în Irlanda, osîdit la moarte și executat.

STRATILESCU DUMITRU (*1864 †1927), general român. Locotenent în 1886, general de divizie în 1917. A fost profesor la școalele militare, a comandat unități mari în timpul războiului; după războiu, avînd gradul de general de corp de armată, a fost inspector general de armată, apoi (1926) senator de drept.

STRAUSS IOHANN, doi compozitori austriaci cu acest nume: *tatăl* (*1804 †1849) și *fiul* (*1825 †1899). Amîndoi sînt autori de valsuri vestite. Publicul din diferite țări a confundat adesea lucrările unuia cu ale altuia. După Brockhaus și Meyer, mai importante sînt ale fiului. El a scris: *An der schoene blaue Donau*, valsul celebru, și operele: *Wiener Blut*, *Fledermaus*, *Lustige Krieg* și *Zigunerbaron*, jucate în traducere de trupe românești. Cea din urmă mai ales (*Voevodul Tigănilor*) a avut mare succes, datorit în primul rînd talentului lui Ștefan Iulian, care interpreta rolul lui *Jupan*.

STRAUSS RICHARD (*1864), compozitor german. Șef de orchestră la Weimar, la Berlin, director general al muzicii. Compoziții pr. *Simfonia domestică*, *Don Juan*, *Salomea*.

STRAVOLCA I. G., fost profesor de fizică la Universitatea din Iași (1879).

STRĂJESCU IOAN (†1873), Român din Basarabia. A fost numit între membrii fondatori ai Societății Academice în 1866, dar neputînd veni la ședințele adunării, a fost trecut ca membru onor (1870).

STRĂȘENI, stație c. f. jud. Lăpușna, între Vasile-Lupu și Chișinău.

Ioan Străjescu.

STREHAIA, com. urb. jud. Mehedinți, plasa Motru-de-Jos; 8.000 loc. Stație c. f. linia București—Timișoara, între Filiași și Turnu-Severin. A fost capitala jud. Mehedinți, trecută apoi la Cernați. A fost aici și o episcopie. Are o școală infer. de meserii.

STREICHER, ofițer francez venit cu misiunea franceză, mort în timpul marelui războiu.

STREIUL, rîu, afl. al Mureșului pe stînga, jud. Hunedoara.

STREJEȘTII-DE-SUS, com. rur. jud. Romanai, plasa Oltul-de-Sus; 2.068 loc. După legea 1929, sat circ. com. Pleșoiu.

STRESEMANN GUSTAV (*1878 †1929), om politic german. A intrat în parlament în 1907. Membru al partidului național-liberal, a susținut războiul și a cerut ca să se facă sacrificiile pentru dobîndirea victoriei, care trebuia să lărgească granițele Germaniei și spre Răsărit și spre Apus. Devenind șeful partidului în 1917, începu o campanie contra guvernului și reuși să vadă înlăturat pe Bethmann-Holweg. După înfrîngere, Stresemann fu nevoit să fundeze un nou partid zis *populist*, care combate diferitele guverne republicane și protestează contra tratatului de la Versailles. Numai după ce vede situațiunea critică a statului în urma rezistenței pasive, după căderea catastrofală a

Gustav Stresemann

monetei (un dolar ajunge 4.600.000 mărci în August 1923), primește să furneze un guvern de coaliție cu reprezentanții centrului, cu democrați, cu socialiști. În afară acest guvern încetează rezistența pasivă, în interior ia măsuri severe contra manifestărilor comuniste și institue o nouă monedă (Rentenmark). Stresemann, ca ministru de externe, ia parte la diferitele conferințe și convențiuni internaționale și se silește să împace vechea Germanie cu Germania ieșită din revoluție și astfel să asigure pacea Europei. Pentru silințele sale în această direcție i s'a decernat în 1927 (odată cu Briand, Chamberlain și Dawes) premiul Nobel pentru pace.

STRIDIE — **LEON**.

STRIGOALA, stație. c. f. jud. Suceava între Dărmănești și Vama pe linia Dărmănești—Borgo-Suseni.

STRIGOI, ființe închipuite despre cari vorbesc basmele și mai ales superstițiile populare. Se zice că oamenii cari mor în anumite condițiuni se fac strigoii și ies noaptea din morminte spre a persecuta pe unii și pe alții.

STRIGONIU (ung. **ESZTERGOM**, germ. **GRAN**, sloven **OSTRIHOM**), comitat și oraș în Ungaria; reședința arhiepiscopului primat al Ungariei.

STRINDBERG AUGUST (*1849†1912), romanțier suedez. A scris romane, nuvele, drame. Trad. rom.: *Tatăl* (1913), *Mustrearea de cuget* (de J. Botez, 1916), *Nuvele* (de J. Botez, 1916), *Frânturi din viața omenirii* (de Ion Gorun, 1924), *Doi diavoli și Cea mai tare* (de P. T. Vally), *Dragoste și pline* (de Otilia Ghibu), *Nu vă jucați cu focul* (de P. Vally).

STRIMBA ⊙ com. rur. jud. Bălți, plasa Slobozia-Bălți; 2.800 loc. După legea 1929, sat circ. com. Slobozia-Bălți. ¶ ⊙ com. rur. jud. Vlașca, plasa Călugăreni; 2.245 loc. După legea 1929, sat circ. com. Călugăreni.

STRIMBENI ⊙ com. rur. jud. Prahova, plasa Vărbilău; 3.814 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929). ¶ ⊙ com. rur. jud. Teleorman, plasa Balaci; 3.326 loc. După legea 1929, sat circ. com. Căldăraru.

STRIMBUL, insulă în Dunăre. jud. Constanța.

STRIMTURA, com. rur. jud. Maramureș, plasa Iza; 3.412 loc.

STROESCU CONSTANTIN (†1928), om politic român din Basarabia. Luptător naționalist, a luat parte activă la mișcarea pentru autonomia Basarabiei și a fost ministru de război în timpul republicii moldovenești.

STROESCU MIHAIL (*1843†1888), filantrop român din Basarabia. A făcut importante donațiuni Casei Școalelor și altor instituțiuni de cultură.

STROESCU VASILE (*1844†1926), filantrop și om politic din Basarabia. Membru onorant al Academiei Române (1910). A făcut importante donațiuni pentru societatea culturală „Astra” din Transilvania. A fost președintele sfatului țării în Basarabia, deputat după 1918, raportor legii pentru unirea Basarabiei (1919).

STROEȘTI, com. rur. jud. Suceava, plasa Iliești; 2.686 loc. Circ. com. cu 3 sate (1929).

STROMBOLI, insulă în marea Tireniană (Lipare), 13 km. p. Aci e un vulcan care a făcut ultima dată erupție în 1921.

STROSSMAYER IOSEF (*1815†1905), episcop de Diocova. A combătut dogma infailibilității Papei. Naționalist croat, a întemeiat Academia jugo-slavă din Zagreb (1867).

STROUSBERG BERTHEL HENRY (*1823†1884), om de afaceri german. A construit căi ferate în Germania. El a fost în fruntea unui consorțiu care a executat linii ferate în țara noastră. Falimentul acestei construcții în 1870 a fost începutul ruinei lui. A murit în mizerie.

STROWSKI FORTUNAT, profesor și ziarist francez, de origine poloneză. E profesor de literatură franceză la facultatea de litere din Paris, critic literar și dramatic. A publicat studii asupra altorva autori vechi și ediții de ale operelor lor (*Montaigne*, *Pascal*) și o interesantă privire ge-

nerală asupra literaturii moderne (*Tableau de la littérature*). În 1929 a fost în București la congresul criticilor dramatici și muzicali.

STRUNGA, st. balneară jud. Roman, cu sorghinți sulfuroase.

STRZYGOWSKI IOSIF, profesor de istoria artei la Universitatea din Viena. S'a ocupat de arta bizantină și în deosebi a studiat pictura bisericească din vechile mănăstiri ale Bucovinei. Membru corespondent al Academiei Române (1914).

STUART — **MARIA**.

STUDINA, fermă a statului jud. Romanați. Stație c. f. linia Piatra-Olt—Corabia.

STULPICANI, com. rur. jud. Cîmpulung, plasa Homorului; 2.700 loc.

STUPCA, com. rur. jud. Suceava, plasa Iliești; 3.500 loc.

STURDZA ALEXANDRU (*1791†1854), funcționar și diplomat în serviciul Rusiei, român de origine. Își începe cariera în 1809 ca atașat în Ministerul de externe, apoi la legațiile din Viena, Paris. În 1828 a venit în București ca șef al cancelariei armatei de ocupație. În 1843 a fost episcop al seminarului de la Socola. Op. pr. *Essai sur les lois de la nature humaine*; *Sur la doctrine et l'esprit de l'église orthodoxe*. A scris un pamflet contra universităților germane (1818). Trad. rom. *Enchirid adică mintelnic al pravoslavnicului hristian* (de Euf. Poteca, 1832), *Învățăături religioase-morale* (de Filaret Scriban, 1844); *Epistoli despre datorităle sfințitei dregătorii preuștăi* (de Filaret Scriban, 1843), *Duplul paralel sau biserica în fața papității* (de Neofit Scriban, 1851).

STURDZA DIMITRIE A. (*1833†1914), om politic român. Studii în München, Bonn și Berlin. A debutat în 1857 ca secretar al Divanului ad-hoc din Moldova; a fost secretar al

cărmăciei din 1858, secretar particular al Domnitorului Cuza; mai târziu adversar al lui, fiind devotat politic al lui Ion Ghica; ministru de lucrări publice în primul guvern al lui Carol sub prez. lui Ion Ghica, de finanțe în guv. de la 1870, prezidat de același, și retras în Martie (— Ghica Ion); apoi în toate guvernele prezidate de Ion Brătianu, la lucrări publice (1876), finanțe (1877, 1878, 1879), externe (1882), culte și instr. (1885), finanțe (1888).

După moartea lui Brătianu a fost proclamat șef al partidului național-liberal și prim-ministru în 1895, 1897, 1901—1904 (cînd s'au făcut marile economii pentru salvarea creditului statului), 1907 (cînd s'a făcut reprimarea răscoarelor țărănești). În 1908 s'a retras de la șefia partidului și s'a ocupat de afacerile Academiei Române. Ales membru al ei în 1871, a fost în timp de mulți ani secretar general, îmbogățind colecția numismatică a ei prin donațiuni și cercetări personale, stăruind pentru publicarea documentelor din col. zisă Hurmuzachi (— acest cuv.) și dînd la lumină o altă serie de documente relative la *istoria regenerării României*. Prima sa scriere este traducerea cărții lui Colson despre drepturile Moldovenilor și Muntenilor (1856); de atunci a publicat scrieri de economie politică și finanțe (*Banca națională*, 1889, *Suprafața și populația regatului României*, 1896, *Cestiunea petroliului*, 1905, *Memorii asupra legilor agrare*, 1914), între cari trebuie să numărăm și discursurile ținute în Parlament sau în întruniri publice; scrieri de numismatică (*Uebersicht der Munzen und Medaillen des Fürstentums Rumänien*, 1874, *Numismatică română*, 1878, *Bibliografia numismatică*, 1879); scrieri de istorie națională (*Portretele domnilor români*, 1874, *Rumänien und der Vertrag von San Stefano*, 1878, *Europa, Rusia și România*, 1890, *40 de ani de domnie ai Regelui Carol*, 1907). Sturdza a fost unul din întemeietorii Creditului funciar rural și mulți ani directorul instituției.

D. A. Sturdza.

STURDZA GRIGORE (*1821 †1901), fiul Domnitorului Mihail Sturdza. A avut rol politic în 1848, când a lucrat la înăbușirea mișcării democratice a tinerimii moldovene. A fost ofițer în armata otomană, ajungând general sub numele de *Muklis-Pașa*. A candidat în 1859 la tronul Moldovei. A fost în multe rânduri senator și deputat. A scris o carte despre *legile fundamentale ale universului* (1894).

STURZA ION SANDU (†1842), domnitor al Moldovei, 1822-1828. Primul domn pămîntean după epoca Fanarioților, numit pe 7 ani. El avu să lupte cu mari greutăți din cauza nenorocitei situații economice, rămasă după excesele eteriștilor. El constată toate acestea într-o *plîngere* pe care o adresează Porții în 1826. În timpul Ion Sandu Sturdza. domniei lui, drepturile Rusiei față de Principate se măresc prin Convențiunea de la Akkerman. În timpul domniei lui s'au produs mișcări politice importante în sens liberal. În 1822 s'a făcut un *proiect de constituție*.

STURDZA MIHAIL (*1795 †1884), domn al Moldovei, 1834—1849, primul domn regulamentar, numit pe viață. Fiul logofătului Grigore, a ocupat funcții importante mai ales în ramura școlară. A fost membru în comisiunea care a redactat Regulamentul Organic. Ca domnitor, a luat măsuri bune de natură administrativă (șosele, tirguri), a liberat Țigani, a întemeiat o școală superioară (Academia care-i purta numele, 1835), o școală superioară de meserii (1840), dar a provocat multe nemulțumiri în rândurile tinerimii liberale, mai ales prin îngăduința acordată Evreilor din Galiția de a se așeza în Moldova, a primit cu severitate începuturile de mișcări politice, cum a fost aceea de modificare a Regulamentului în Martie 1848. După convențiunea de la Balta-Liman, s'a retras și a trăit mai mult în stîrcînatate.

STURDZA VASILE (*1810 †1870), om politic român. Magistrat (1849), ministru de lucrări publice (1850), președinte al divanului domnesc (1856); membru al cămăcămicii de trei din 1858. Cu colegul său Anastase Panu, se opune uneltirilor colegului lor Calargiu care voia să zădărnicească unirea principatelor. De aceea adunarea electorală a Moldovei le-a decernat o medalie de recunoștință. Apoi președinte al Curții de casație (1862), pensionat la 1868; la 9 Ianuarie 1869 i s'a votat o recompensă națională.

STURDZA-SCHEIANU DIMITRIE (†1920), cercetător al istoriei Românilor, a adunat documente relative mai ales la starca țărănilor români. A dăruit Academiei Române peceți, fotografii, etc. Membru onorar al ei (1907).

STURZENI, com. rur. jud. Tighina, plasa cu același nume; 2.517 loc. După legea 1929, sat circ. com. Manzîr.

STURZEȘTI, com. rur. jur. Bălți, plasa Glodeni; 3.985 loc.

STÜTTGART, oraș în Germania (Württemberg) pe Nesenbach și Neckar; 337.199 loc.

SUATU, com. rur. jud. Cluj, plasa Mociu; 2.458 loc.

SUBCETATE @ com. rur. jud. Mureș, plasa Toplița; 3.600 loc. @ stație c. f. jud. Hunedoara, de la care pornește o linie spre Simeria, alta spre Lupeni, alta spre Caransebeș.

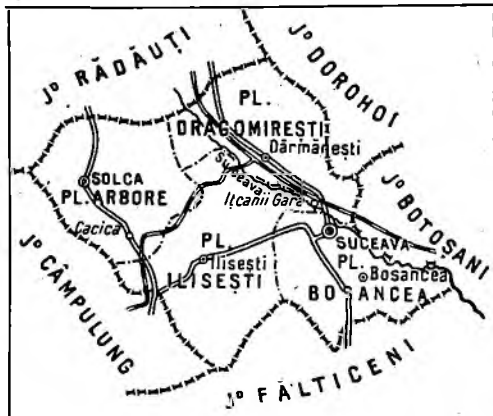
SUCEAVA, jud. în Bucovina; cap. Suceava;

569 km. p.; 65.940 loc. (1919); 1 plasă; 1 com. urb., 49 rur.; ține de eparhia Mitrop. Cernăuți; circ. Curții de apel Cernăuți; are 3 școli primare urbane și 74 rurale (1929).

SUCEAVA, @ com. urb., cap. jud. Suceava; 10.100 loc. (1919); 6 bis. ort., 1 cat., 1 unită, 4 armen., 9 sinag.; liceu, șc. industr., șc. inf. agric., 4 șc. prim.; 1 spital; stație c. f. între Verești și Dărmănești pe linia principală București—Cernăuți. A fost capitala Moldovei de la Petru Mușat (1374) pînă la Alex. Lăpușneanu (1564); se văd ruinele cetății domnești; moaștele Sf. Ioan cel nou în bis. Sf. Gheorghe. Bis. Sf. Gheorghe clăd. 1522; bis. Sf. Dumitru clăd. Petru Rareș; bis. Mirăuților de Alex. cel Bun. @ Fostă cetate lângă orașul Suceava, zidită prin sec. xiv și refăcută de Ștefan cel Mare. A rezistat la multe atacuri inimice. Părăsită de Lăpușneanu, cînd s'a mutat reședința domnească la Iași. A fost reparată în sec. xvi de Ieremia Movilă.

Stema jud. Suceava.

Harta jud. Suceava (legea 1925)

SUCEAVA, rîu afl. al Siretului, udă jud. Rădăuți, Suceava și Fălțiceni (Baia, fost Succava).

SUCEVIȚA, com. rur. jud. Rădăuți; 1.619 loc. (1919). @ mîn. veche (bine populată în 1560), refăcută de episcopul G. Movilă în 1574 și de Ieremia Movilă în 1586. Are o biserică foarte interesantă cu picturi pe părțile exterioare.

SUCHIER (sușie) **HERMANN** (*1848 †1914), filolog german. S'a ocupat de limbile române. A scris despre limba și literatura provenșală. A publicat edițiuni critice ale vechilor texte franceze.

SUCIU LUCRETIA (*1859 †1900), scriitoare română. A publicat un vol. de poezii și o traducere a op. lui Lessing, *Lacoon*.

SUCIU PETRE, fost profesor la facultatea de drept din Iași.

SUCIU VASILE (*1873), prelat român din Transilvania. Mitropolit al Blajului, ales în 1918. A fost profesor la Seminarul superior teologic din Blaj, s'a ocupat de școli. E membru onorar al Academiei Române (1919). Op. pr. *Hipnotism și spiritism*. 1906: *Teologia dogmatică fundamentală*, 2 vol., 1907: *Teologia dogmatică specială*, 2 vol. 1903.

SUDAN, vastă regiune din Africa centrală, care se întinde de la Abisinia (la E.) pînă la oceanul Atlantic (la V.) — Africa.

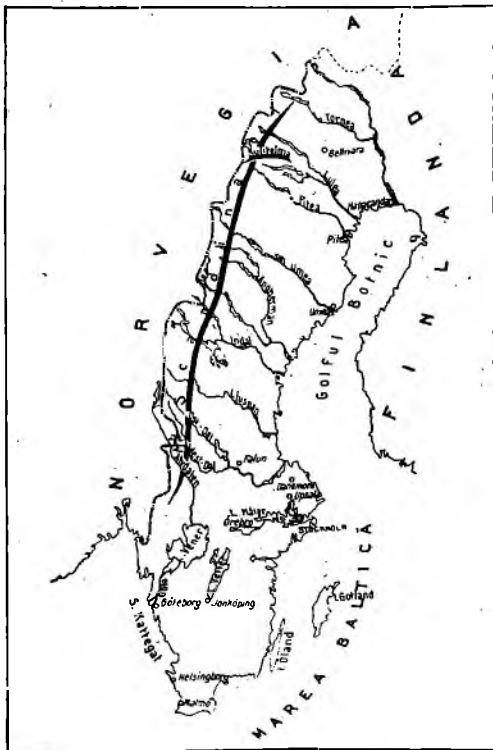
SUDERMANN HERMAN (*1857 †1928), dramaturg german. Trad. rom. *Magda* (de Virgil Popescu, 1896), *Ioan Botezătorul* (de I. Chendi și C. Sandu, 1901), *Moara părăsită* (de H. Lecca, 1908), *Stane de piatră* (de Enil Fagure, 1909), *Jerfa* (de E. Marghita), *În mrejele păcatului* (de B. Madeleine), *Nunta Yolantei* (de M. Negru).

SUDIȚI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Slobozia; 4.832 loc. După legea 1929, sat circ. com. Mărculești.

SUE [su] **EUGÈNE** (*1804†1857), romancier francez. Mare succes în epoca sa cu unele din romanele sale sensaționale. Prima trad. la noi e publ. în „Foaia pentru minte”, 1844: *Ovredul neadormit*. Apoi avem: *Crucea de argint* (de Eliad, 1858), *Matilda* (de G. Barozzi, 1853, de I. Petrescu, 1855), *Artur* (de Teulescu, 1854), *Chernoc Corsarul* de C. Băjescu, 1852), *Comandorul de Malta* (de N. D. Racoviță, 1857), *Jidovul rădăcilor* (de Iosif Arhimandrit, 1857), *Misterele Parisului*.

SUEȚIA (SVERIGE, germ. **SCHWEDEN**, fr. **SUEDE**, it. **SVEZIA**), stat în Europa. Se mărginește la NE. cu Finlanda, la E. cu Golful Botnic și Marea Baltică, la S. cu M. Baltică, la V. cu strâmtoarea Kattegat și Norvegia. Supraf. 448.460 km. p.; 6.074.000 loc. Insule: *Gotland*, *Öland* în Marea Baltică.

Țară muntoasă spre V. și centru, iar spre E. și S. seacă. Munții Scandinavici. Virfuri puțin înalte: *Sulitelma*, 1680 m. Teritoriul Suediei este tăiat

Harta Suediei.

de la V. la E. de un mare număr de fluvii cari duc în mare și apele multor lacuri mari: *Tornea*, *Lulea*, *Pitea*, *Umea*, *Indal*, *Ljusnan*, *Ost-Dal* și *West-Dal* unite, *Alvdaten* care se varsă în lacul *Vener* și prin fl. *Göta* se scurge în mare. Mai sînt două lacuri: *Vetter* și *Mölar*, aceste în legătură cu marea.

Cap. *Stockholm*. Orașe pr. *Haparanda*, *Pitea*, *Upsala*, *Falun*, *Örebro*, *Göteborg*, *Jönköping*, *Helsingborg*, *Malmö*. Clima aspră în genere; pe lângă coaste, mai dulce.

Inceputurile istoriei Suediei se confundă cu ale Norvegiei și Danemarcei. Primele centre politice ale Scandinaviei s'au format în S. Suediei de azi în jurul lacurilor *Vener*, *Veter*, pe la finele sec. x, iar cu timpul s'au desvoltat și altele. Astfel s'a încheiat *statul suedez*, alături de cel norvegian și de cel danez. Lupte pentru domnie între diferite familii împiedecă o desvoltare serioasă a lui prin sec. xiii și xiv. Atacat și de Germani, fu nevoit să ceară ajutorul Norvegiei, unită cu Danemarca

prin căsătoria Margaretei cu Haakon (1387) și să intre în uniunea de la Colmar (1397). Această unire n'a fost solidă, contra ei s'au ridicat de multe ori partide naționaliste (sec. xv) și în fine în sec. xvi cu *Gustav Vasa*, începe seria regilor naționali ai Suediei, apoi urmează luptele contra Poloniei, Germaniei și Danemarcei, mai tirziu contra Rusiei, urmate de o puternică expansiune teritorială, astfel că în 1660 ca stăpînea Finlanda, Estonia, Livonia, parte din Ingria, parte din Pomerania, Brema ș. a. avînd o suprafață de 900.000 km. p. și o populație de 3.000.000 suflete. Este epoca lui *Gustav Adolf*, a lui *Carol XI* și *Carol XII*; dar în sec. xviii Suedia fu nevoită a se restrînge pe țărmul apusean al Mării Baltice din pricina ridicării din ce în ce mai puternice a Rusiei. Dacă își pierde renumele ei de mare putere militară, se desvoltă pe calea artelor și a științelor. Unirea cu Norvegia (1814) fu numai o unire personală, care se desfăcu și ea în 1905. Suedia în cursul sec. xix încercă multe schimbări în ordinea politică internă și continuă a se desvolta în civilizație și cultură.

SÜESS EDUARD (*1831†1914), geolog austriac. A fost profesor la Universitatea din Viena; a fost și deputat. Reputația lui e universală stabilită mai ales prin: *Das Antlitz der Erde*, 1883 (Fața pămîntului).

SUETONIUS (CAIUS SUETONIUS TRANQUILLUS (*ca. 70†ca. 140) istoric roman. Op. *Vitae XII imperatorum* (de la Cezar la Domitian), trad. rom. de G. Munteanu, Brașov 1867.

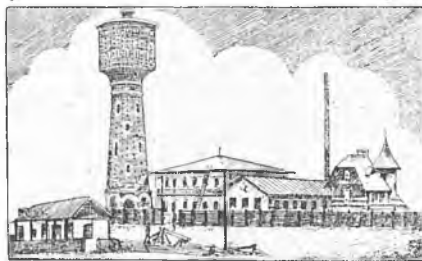
SUEZ ① istm care leagă Africa de Asia, larg de 112 km. ② golf la N. Mării-Roșii. ③ oraș în Egipt, în fundul golului cu același nume. ④ canal care străbate acest istm, tăiat după studiile lui Ferdinand de Lesseps, prin lucrările începute în 1859 și terminate în 1869 și executate cu fondurile unei societăți anonime (pe acțiuni). El unește Mediterana cu Marea Roșie. E lung de 168 km., larg de 80—135 m., adînc de 11—12 m. A costat 494 milioane franci. Concesiunea e dată companiei de către guvernul egiptean pe timp de 99 de ani (1869—1968), după care rămîne în deplina proprietate a Egiptului. Din 1887 e declarat neutru.

SUHAIA ① com. rur. jud. Teleorman, plasa Slăvești; 4.070 loc. Circ. com. cu 2 sate (1929). ② lac în jud. Teleorman, lângă Dunăre, aproape de Zimnicea, în legătură cu Dunărea.

SUHOVERCA, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Șipeniț; 2.205 loc. Circ. com. cu 3 sate (1929).

SUIDAS (sec. x p. Chr.), scriitor bizantin. A făcut un fel de dicționar de vorbe și fapte contemporane, prețios prin detalii, deși are și multe greșeli.

SULINA ① cel mai mic braț al Dunării. prin

Uzina de la Sulina.

care se varsă în Marea Neagră; adîncit și lărgit prin lucrări artificiale ca să serve trecerii vaselor mari din Mare în Dunăre. ② com. urb. jud. Tulcea, plasa Sulina; 5.400 loc. Are un gimnaziu de băieți.

SULIȚA ① com. rur. (tîrg) jud. Botoșani, plasa Sulița; 2.808 loc. Circ. com. cu 13 sate (1929). ② com. rur. jud. Hotin, plasa Sulița; 2.726 loc. Circ. com. cu 5 sate (1929).

SULLY-PRUDHOMME RENÉ ARMAND (*1839 †1907), poet francez. Premiul Nobel 1904. Poet parnasian. Opere pr. *Stances et poèmes*. Trad. rom. în diferite reviste: *Convorbiri literare* (1873-74), *Literatur* (1884), *Lumea nouă literară* (1895-96), *Luceafărul* (1907), *Semănătorul* (1909-10), *Ramuri* (1908), *Neamul românesc literar* ș. a. de V. Pogor, Carol Scrob, A. Steuermann, E. Farago, C. Teodorescu, Șt. Braborescu, C. Manolache, ș. a.

SULZER FRANTZ IOSEF (†1791), istoric austriac. Fost ofițer în armata austriacă. Profesor la curtea lui Alexandru Ipsilante, 1776. A murit în Pitești. Op. *Geschichte des transalpinischen Daicens*. (Viena, 1781- 82), izvor prețios de informații pentru noi.

SUMATRA, insulă în arhip. Sondelor în Oceanul Indian; ține de Olanda. Cu micile insule din jur 479.231 km. p., 4 294.000 loc. — Asia.

SUPAN ALEXANDER (*1847 †1929), geograf german. Profesor la Breslau. Op. pr. *Elemente de geografie fizică: Colonile europene*.

SUPLACUL-DE-BARCAU, com. rur. jud. Bihor, plasa Marghita; 2.358 loc.

SUPPE [sûpe] **FRANZ** (*1829 †1895), compozitor austriac. Cunoscut prin operele sale: *Fatima*, *Boccaccio* (jucat de multe ori de trupe românești). Poet și dăran.

SUPUR, stație c. f. jud. Sălaj, între Careii-Mari și Sărmășag, lângă satul Supurul-de-jos.

SURAJA, com. rur. jud. Putna, plasa Mărmărești; 3.465 loc. Circ. com. cu 9 sate (1929).

SURANI, com. rur. jud. Prahova, plasa Podgoria; 2043 loc. Circ. com. cu 5 sate (1929).

SURDUC, com. rur. jud. Someș. Mine de lignit. Stație c. f. între Dej și Jibou.

SURPATELE, fostă mănăstire în jud. Vâlcea, zidită pe la 1591 de Ștefan Surdul.

SURUCEANU IOAN CASSIAN (†1897), scriitor român (în limba rusă) din Basarabia. A publicat o colecție de inscripțiuni latinești și grecești (1894). Membru onorar al Academiei Române (1888).

SURUCENI, măn. de călugări jud. Chișinău, întem. în 1785 de pitarul Suruceanu; are 2 biserici, una zidită în 1828. Starețul actual e Arhimandritul Dionisie Erhan.

SURUL, vîrf în munții Făgărașului.

SUSAIUL, munte în jud. Prahova.

SUSANA — **SUZANA**.

SUSENI, com. rur. jud. Ciuc, plasa Gheorgheni; 3.844 loc.

SUSLENI, com. rur. jud. Orhei, plasa Susleni; 4.000 loc. Circ. com. cu 14 sate (1929).

SUTEȘTI, com. rur. jud. Brăila, plasa Ianca; 3.817 loc. După legea 1929, sat circ. Movila-Miresei. Are o școală inferioară de meserii.

SUȚU ALEXANDRU (*1837 †1920), medic român. Profesor de clinica boalelor mentale la facult. de medicină din București (1881), a înființat un institut pentru tratarea acestor boale. Membru corespondent al Academiei Române (1881).

SUȚU ALEXANDRU (†1821), domn al Moldovei

și al Munteniei (de trei ori). Destituind pe Constantin Ipsilante în cursul anului 1801, Poarta numește domn în Moldova pe Suțu, dar în 1802 intervine înțelegerea între Rusia și Turcia, care recunoaște celei dintîiu un drept de amestec în administrația principatelor, și foarte curând domnitorul Moldovei primește o notă cu serioase observații. Cînd să răspundă, se întîmplă fuga lui Mihail Suțu, Domnul Munteniei, și atunci, în Iulie 1802, e pus să conducă și Muntenia, dar în Octombrie pierde ambele tronuri. În Moldova nici nu se mai întoarce; domnește însă în Muntenia încă de două ori: odată, de la August pînă la Octombrie 1806, a doua oară de la 1818,

Alexandru Suțu.

după fuga lui Caragea. Aflînd pregătirile pentru eteria grecească și temîndu-se de a se compromite față de Turci, luă tot felul de măsuri ca să împiedece orice fel de mișcare favorabilă în țară. De aceea eteriștii hotărîră să-l omoare, dar n'o putură face în 1820, cînd trebuia să izbucneasă revoluția, ci în 18 Ianuarie 1821, cînd fu otrăvit Suțu de un medic.

SUȚU MIHAIL, domn al Munteniei (de trei ori) și al Moldovei (de două ori). Poreclit *Dracu*, era dragoman la Constantinopol; știindu-l cu bani mulți, cei interesați de la Poartă făcuseră pe Sultan să-l destitue și să-l exileze în insula Rodos cu doi fii.

Dar peste puțin — după ce făcuse mari daruri unde trebuia — este iertat și în 1783 i se dă domnia Munteniei. Deși prin hăteșerul din 1784 se confirmă, după cererea Rusiei, că Domnii nu vor fi schimbați decît în caz de vină vădită, Suțu e înlocuit în 1786 cu Nicolae Mavrogheni. După stăruința amiralului Hasan-Pașa, el revine în 1791 după ce armata austriacă de ocupație părăsește principatele (după pacea de la Șistov), dar peste doi ani este trecut în Moldova (1793), unde stă iarăși doi ani (1795), dar este mazilit. În 1801 e numit în Muntenia, dar în 1802 fuge la Brașov cu toate averile și însoțit de numeroși boeri și negustori, de frica năvălirii lui Pasvantoglu, ale cărui bande intrase în Oltenia, jefuise în jud. Mehedinți, ajunsese pe la Tirgu-Jiu, pe la Ocne și prin jud. Dolj. Din Transilvania Suțu trece în Austria, de acolo în Rusia și, în fine, în Turcia, sub garanția ambasadurului rusesc. Se vede că nu-și pierduse încă reputația de om ponderat și iscusit, căci Turcii îl trimit domn în Moldova în 1819. Acum el găsește o situație plină de greutate. În Rusia se pregătise mișcarea contra Turcilor sub comanda lui Ipsilanti, încurajată pe sub mînă de cercurile politice rusești. Acesta intră în relații cu Suțu, face apel la patriotismul lui grecesc, îi dă dovezi despre sprijinul eventual al Rusiei și-l prinde în capcană: Moldova devine un centru de pregătire pentru mișcarea grecească și aci izbucnește pe față. În momentele decizive, consulul rusesc dezaproabă acțiunea Grecilor și Domnitorul Suțu, grav compromis, se decide să fugă în Rusia, lăsînd în locul lui o cîrmuire vremelnică.

Mihail Suțu.

SUȚU MIHAIL (*1841), inginer și numismat român. Absolvent al Școlii centrale din Paris (1864). Membru al Academiei Române (1909) și al Ateneului Român. A studiat monetele vechi ale *Italiai* (1887), ale *Macedoniei* (1893), monetele *imperiale romane* (1899), *egiptene* (1904, 1909), apoi monetele inedite ale *orașelor noastre pontice* (1913) cum și sistemele de *greutăți din anticilate*, mai ales din Orient (1884, 1895, 1909), a publicat lucrări despre *originile monetelor* (1885, 1919), despre *importanța numismatică* pentru istoria Românilor (1916). Ca discurs de recepțiune la Academie: *Numismatica română* (1911).

SUȚU NICOLAE (*1799 †1871), cunoscut sub numele de *Beizadea Nicolache*, om politic român. Fiul lui Alexandru Suțu, fostul domn, fugise în timpul eteriei în Transilvania. A fost secretar de stat în timpul lui Kisseleff; în timpul domniei lui Mihail Sturdza ministru al diferitelor departamente, postelnic și epitrop al școlilor în 1842. A reținut în lași pe Ion Ghica ca profesor la Academie. A fost consilier la Curtea de Casație. Op. *Statistica Moldovei*.

SUTZOS ALEXANDROS (*1802 †1863), scriitor grec. A publicat romane și o istorie a revoluției grecești.

SUTZOS PANAGHIOTIS (*1806 †1868), scriitor grec. A publicat drame, nuvele, romane.

SUVENIRE, grupă de poezii ale lui V. Alecsandri;

SUW-a treia grupă din colecția publ. în 1853 și pă-
SZMstrată în edițiile ulterioare.

SUWAROV ALEXANDRU ➡ **SUWOROV**.

**SUWOROV ALEXANDRU VASILIEVICI GRAF RIM-
NISKI PRINȚ ITALIISKI** (*1729†1800), general rus.
A luat parte la războiul de 7 ani; a reprimat revolu-
ția din Polonia (1768); a învins pe Turci la Tur-
tucaia și Hîrșova, după cari victo-
rii a urmat pacea de la Ku-
ciuc-Karnargi (1774); a făcut
expediții victorioase în Crimeea
și Caucaz; a reputerat, în unire cu
armata austriacă, comandată de
principele de Coburg, două victo-
rii contra Turcilor la Focșani
și la Mărtinești (31 Iulie și 22
Septembrie 1789), cari i-au adus
titlul de *graf*; a potolit cu mare
cruzime o nouă revoltă în Polonia
(1794); a luptat, în unire cu Au-
striacii, contra Francezilor în N. Italiei, atunci i
s'a dat titlul de *prinț*. I s'a ridicat un monument
în Petersburg și altul în jud. Rîmnicul-Sărat.

Suworov.

SUZANA ① stație c. f. jud. Tulova, Int. e Zor-
leni și Prut. ② mănăstire în jud. Prahova, zi-
dită în 1740.

SVINIȚA, com. rur. jud. Severin, plasa Or-
șova; 4.409 loc. Mine de lignit.

SWEDENBORG EMANUEL (*1688†1772), fi-
lozof suedez. A trăit un timp la Londra și în O-
landa. A publicat studii de matematică și asupra
metalurgiei. Mai târziu s'a consacrat studiului căr-
ților sfinte și le-a explicat într'un spirit mistic
cu totul personal, creînd un fel de nouă religie
creștină, fără însă a forma o organizație de secți.
Op. pr. *Arcana caelestia*, 1749 (secretele cereștii);
Vera christiana religio, 1771, rezumatul doctrinei
sale.

SVIFT [sulft] **IONATHAN** (*1667†1745), scriitor
satiric englez. Opere pr. *Călătoriile lui Guli-
ver* în țara piticilor și în țara uriașilor. Trad. rom. de
I. Negulici (1848), Gr. H. Granda (1879), Hara-
lamb Lecca (1909), L. Dauș.

SWOITALSKI CASIMIR (*1886), om politic
polon. Doctor în filozofie, a fost profesor la un
gimnaziu; în războiul mondial a luptat în legi-
unile poloneze, a fost deportat pentru ideile sale
anti-austriace; în 1918 și-a reluat postul, iar în
1925 a devenit funcționar în cancelaria Repu-
blicii, apoi director în ministerul de instrucție, mi-
nistru al acestui departament și apoi a fost
însărcinat cu formarea cabinetului.

SYBARIS, oraș în Italia antică (Grecia Mare,
aproape de golful de Tarent), distrus în 510 a.
Chr. Locuitorii trăiau în mare lux și n'aveau alte
preocupări decît petrecerile; de aceea numele lor
(*Sybariți*) și al orașului au rămas de pomină.

SZABO IOAN (*1836†1911), episcop român unit
în Gherla, din 1879.

SZABO IOSIF (*1836†1874), medic român din
Iași, naturalist. S'a ocupat de fauna și flora Ro-
mâniei. A fost membru onorar al Academiei Ro-
mâne (1872).

SZATMARI-POP CAROL (*1813†1888), pictor.
român.

SZÉCHÉNYI BÉLA CONTE (*1837†1918), geo-
graf maghiar. A călătorit prin America, Algeria,
India, Japonia, China, etc. și a descris aceste că-
lătorii. Opere: *Amerikai utam* (Drumul meu în
America). *Sz. Béla gróf keletjáratai útjának tudomá-
nyos eredménye* (Rezultatele științifice ale că-
lătoriei Contelui Sz. B. prin Asia orientală).

SZÉCHÉNYI [seceni] ISTVAN (ȘTEFAN) CONTE
(*1791†1860), om politic maghiar. Ministru de lu-
crări publice în 1848. Renunțat mai ales pentru ac-
tivitatea sa culturală: a înființat Academia mag-
hiară de științe, pentru care a donat 60.000 fl.; a
contribuit la înființarea Teatrului Național din
Budapesta. Prin indemnul lui s'au organizat: na-
vigația dunăreană, regularea Porților de fier, s'a
clădit podul dintre Pesta și Buda, etc. Adversar
politic al lui Kossuth.

SZEGEDIN, oraș în Ungaria (comitatul Cson-
grad); 119.409 loc.

SZEKELY MOZES (MOISE) (*ca. 1550†1603), ge-
neral, principe al Transilvaniei. Om de încredere
al lui Ștefan Bathory, pe care l-a urmat în Po-
lonia. Reîntors în țară, luă parte la toate frămîn-
tările pentru stăpînirea Ardealului. A luptat alături
de Andreiu Bathory împotriva lui Mihailu
Viteazul, apoi, după triumful acestuia, a trecut de
partea lui, ca peste puțin timp să-l trădeze, unin-
du-se cu Basta. A luptat și împotriva lui Basta, și
alungindu-l cu ajutorul Turcilor a fost proclamat
în 1603 principe al Transilvaniei; dar Basta cu
ajutorul lui Radu Vodă l-a biruit în lupta de la
Brașov și l-a decapitat (17 Iulie 1603). Istoricii
noștri îi zic: *Moise Secuul*.

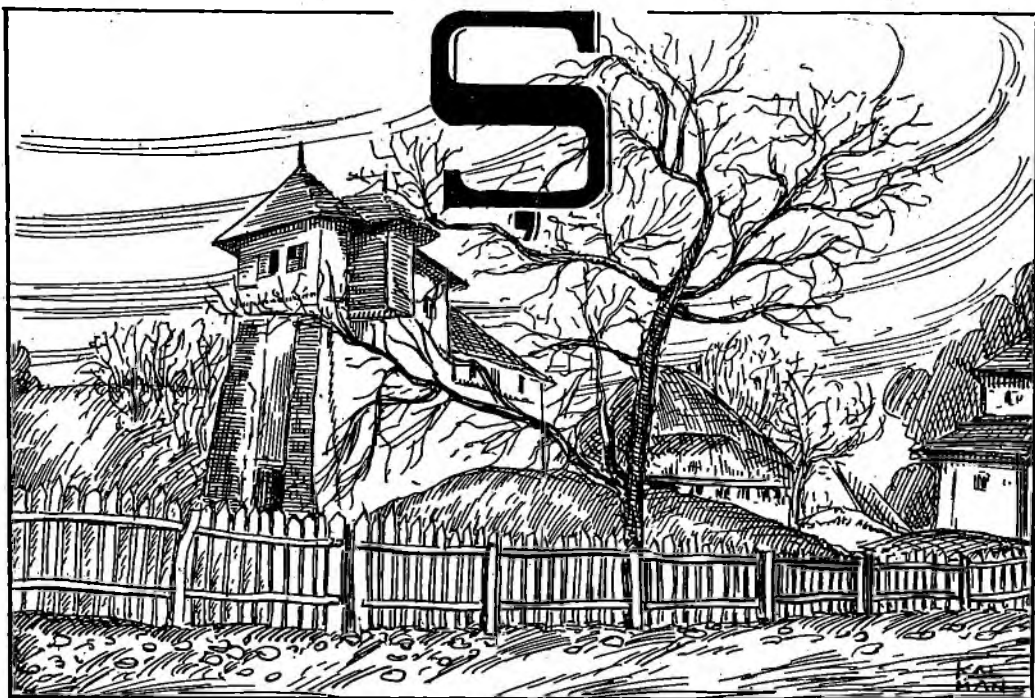
SZÉLL [sel] KOLOMAN (*1845†1915), om po-
litic ungur. Ministru de finanțe 1875—78, pre-
zident de consiliu 1899—1903, 1904 președinte al
delegațiunilor.

SZEMERE BERTALAN (BARTHOLOMEI) (*1812
†1869), om de stat maghiar. Ministru de interne
1848, președinte de consiliu 1849. După revoluție
a emigrat în Franța și apoi în Anglia; s'a întors în
patrie în 1865.

SZEMERE PAUL (*1785†1861), poet ungur
din școala lui Kazinczy, creatorul sonetului în li-
teratura maghiară. A condus mai multe reviste
literare (*Élet és Literatura*).

SZMIGELSKI VICTOR (*1858), teolog român.
Canonic și profesor în Blaj; a publicat cărți
didactice; a lăsat un fond pentru internatul de
fete din Blaj.

VEDERE DIN ȘUCI (JUD. ARONJ).

ȘAABNER-TUDURI ALEXANDRU (*1859†...), medic român. A studiat apele minerale din țară și a publicat despre cele din districtul Dîmbovița (1885), din districtul Neamțu (1890), despre un izvor din jud. Buzău (1890).

SABA, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Li-man; 4.370 loc. Colonie elvețiană întem. 1823. Locuitorii au văi întinse și grădini de pomi fructiferi. E o localitate renumită mai ales ca podgorie. Stație c. f. între Cetatea-Albă și Bugaz.

SABLA, com. rur. jud. Caliacra, plasa Caverna; 2.100 loc. Circ. com. cu 16 sate (1929).

SAFARIK (ceh. **SAFARIK**) **PAUL IOSEF** (*1795†1861), filolog ceh. Profesor la Petersburg. Unul din întemeietorii studiilor de slavistică în sec. XIX. A publicat studii despre *antichitățile slave* (1837), *etnografia slavă* (1842) și despre *istoria literaturii Slavilor din Sud* (1864).

SAG, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Chi-șoda; 2.175 loc.

SAGANI, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Tusla; 2.640 loc. După legea 1929, sat circ. com. Noul-Caragaci.

SAGUL, com. rur. jud. Arad, plasa Arad; 2.106 loc.

SAGUNA ANDREIU (*1809†1873), prelat ortodox român în Transilvania. Macedonean de origine, a făcut studii în Pesta și în Vîrșet și a fost ales episcop al Românilor ortodocși. În timpul mișcărilor din 1848 a fost, împreună cu colegul său unit, în fruntea delegațiunii care s'a prezentat împăratului cu petițiunea de drepturi a Românilor. După revoluție a început lupta pentru emanciparea bisericii române de cea sîrbească și în 1864 a văzut restabilită vechia mitropolie a Românilor și el a fost primul mitropolit, iar în 1868 a realizat *statutul* bisericesc, după care s'a condus biserica românească neunită din Transilvania pînă la unire și din care s'au luat multe dispozițiuni în legea generală a organizației bisericii românești. El este inițiatorul Aso-

Andreiu Șaguna.

ciatiunii pentru Literatură și cultură fondată în Transilvania în 1861. A publicat multe scrieri pentru propaganda ideii de independență a bisericii române (*Pro memoria* despre dreptul istoric al autonomiei bisericești naționale a Românilor, 1849, și în limba germană, urmat de un *Adaos* 1859; *Memorial pentru restaurarea mitropoliei*, 1860, etc.), cărți teologice pentru studenți (*Dreptul canonic*, 1854, *Teologie pastorală*, 1857, *Istoria bisericii ortodoxe*, 1860, *Enchiridion cartei manuală de canoane*, 1871), circuli și instrucțiuni pentru profesori, directori, duhovnici; a supravegheat o nouă traducere a *Bibliei*, tipărită în 1856—58. Memoriile sale dintre anii 1846—71 s'au publicat în 1923.

SAMSUD, com. rur. jud. Sălaj; 1.175 loc. (1919); locul nașterii lui G. Șincai.

SANDERNAGOR (**CHANDERNAGOR**), oraș în India franceză; 27.000 loc.

SANDRU-MARE munte în jud. Bacău.

SAN-TUNG (**SCHANTUNG**), provincie în China; 147.800 km. p., 38.000.000 loc. Capit. *Tsinan*.

SANTAŬ, com. rur. jud. Sălaj, plasa Tășnad; 3.264 loc.

SANȚ, com. rur. jud. Năsăud, plasa Singiorgiu-Băi; 2.178 loc.

SAPCĂ RADU, preot român. A fost membru în comitetul revoluționar din 1848, care a subscris proclamațiunea de la Islaz 9 iunie 1848.

SAPTE-BANI, com. rur. jud. Bălți, plasa Glodeni. După legea 1929, sat circ. com. Glodeni.

SARD-IGHIU, stație c. f. jud. Alba, linia Înguștă Alba-Iulia—Zlatna.

SARU-DORNEI, sat jud. Făl-ticeni (fost Suceava).

SAT-EL-ARAB — **TIGROV**.

ȘAINEANU LAZAR (*1859), fi-lolog. Născut în România. Evreu de origine, a trăit mult timp aci, dar respingîndu-i-se cererea de indigenat în 1895, a părăsit țara și s'a stabilit

Preotul Radu Șapcă.

la Paris. În prima parte a activității sale (până la 1902) s'a ocupat de filologia românească; în a doua parte de cea franceză. După ce publicase, între altele, un studiu asupra *Icelor* (1886), s'a făcut cunoscut prin lucrarea *Încercare asupra semasiologiei române* (1887), care i-a servit și ca teză de licență. După studii în Germania și Franța, a revenit și a fost cîțva timp suplinitorul cursului lui B. P. Hasdeu la facultatea de litere din București. A publicat articole de specialitate în „Convorbiri literare” și alte reviste; cărți de școală pentru limba română, latină și germană (*Dicționar german-român*, 1890, *Gramatica latină*, 1899, *Autorii români moderni*, 1891, *Mitologie clasică*, 1890, etc.), studii filologice generale (*Linguistica contemporană*, 1890, *Raporturile între gramatică și logică*, 1891, *Istoria filologiei române*, 1892) și speciale (*Basmele române*, 1895, premiat de Academia Română; *Influența orientală asupra limbii române*, 3 volume, între cari și un vocabular al turcismelor, 1900); a făcut asemenea primul *Dicționar* în felul micilor enciclopedii germane și franceze, 1896 și alte ed. După cîteva articole și broșuri polemice (*Cum se critică un dicționar*, 1901; *O carieră filologică*, 1901), urmează cărțile sale publicate în Paris, cari au ca obiect folklorul (*L'état actuel des études du folklore*, 1912), vorbirea populară (*L'argot ancien*, 1907; *Les sources de l'argot*, 1912; *Le langage parisien au XIX siècle*, 1920) și limba vechilor texte (*La langue de Rabelais*, 1922).

ȘCIOPIENI, com. rur. jud. Fălciu, plasa Oltenești; 2.150 loc. Circ. com. cu 15 sate (1929).

ȘCOALA DE PODURI ȘI ȘOSELE. Înființată în București în 1857 ca „școală tehnică” de inginerul francez *Leon Lalane* (*1814†1892). El a venit în țară în 1853, a construit podurile de pe șoseaua Ploiești-Predeal, s'a ocupat de șoselele și de linia ferată Cernavodă—Constanța în timpul războiului Crimeei. În 1878 a făcut parte din comisia internațională pentru delimitarea Dobrogei. Această școală a fost reorganizată în 1881 de inginerul *George Duca* (— acest nume), care i-a fost mulți ani director. Pe atunci toate cursurile erau comune. Din 1920 a devenit *școală politehnică* (— acest cuvînt).

ȘCOALA POLITEHNICĂ DIN BUCUREȘTI, rezultată din transformarea Școlii de poduri și șosele (— acest cuv.) în 1920. Are 5 secțiuni: *construcții, electro-mecanică, mine și metalurgie, industrială, silvică*. Are 39 profesori titulari și 21 conferențieri, cu 623 studenți (1930—31).

ȘCOALA POLITEHNICĂ DIN ÎMIȘOARA, înființată în 1920, are (1930): 23 profesori titulari și 8 conferențieri, cu 408 studenți. Are două secțiuni: *electro-mecanică și mine*. Primul ei rector a fost *Traian Lalescu*.

ȘCOALA ROMÂNĂ, revista Societății Instituturilor. Apare în București din 1902.

ȘEBUTINȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Securenii; 2.225 loc. După legea 1929, sat circ. com. Romancauți.

ȘEGARCEA @ com. rur. jud. Dolj, plasa Segarcea; 6.451 loc. Circ. com. cu 19 sate (1929). Stație c. f. linia Craiova—Calafat. Are o școală de agricultură. ¶ @ **S.-DIN-DEAL**, com. rur. jud. Teleorman, plasa Turnu; 2.062 loc. După legea 1929, sat circ. com. Olteanca. ¶ @ **S.-DIN-VALE**, com. rur. tot acolo; 2.137 loc.

ȘEICA-MICA, com. rur. jud. Tîrnava-Mare, plasa Șeica-Mare; 2.071 loc.

ȘEITIN, com. rur. jud. Arad, plasa Pecica; 4.444 loc.

ȘELARU, com. rur. jud. Vlașca, plasa Glavacioc; 2.260 loc. Circ. com. cu 14 sate (1929).

ȘELIMBAR (germ. *Schellenberg*), com. rur. jud. Sibiu, plasa Turnișor. Stație c. f. linia Piatra-Olt-Sibiu. Aci s'a dat lupta între Mihail-Viteazul și Andrei Bathori (22 Octombrie 1599), în care acesta din urmă a fost învins și Mihail a devenit stăpîn al Transilvaniei. În timpul marelui războiu,

în cursul marelui bătălie de la Sibiu (26—28 Sept. 1916), a fost o luptă, în care Românii au dovedit vitejie, dar fără succes.

ȘENDREA HATMANUL, general al lui Ștefan cel Mare.

ȘENDREA ALEXANDRU C. (*1889), jurist român. Fost profesor de procedură civilă la Universitatea din Iași, transferat în București (1880).

ȘENDREA ȘTEFAN C. (*1842†1907), jurist român. Fost profesor la facultatea de drept din Iași (1867), transferat în București. Ministru de justiție în guvernul prezidat de P. S. Aurelian (1896).

ȘEPREUȘ, com. rur. jud. Arad, plasa Chișineu; 4.230 loc.

ȘERBAN CANTACUZINO DOMN — CANTACUZINO.

ȘERBAN CONSTANTIN — CONSTANTIN BASARAB.

ȘERBĂNESCU TEODOR (*1837†1901), ofițer român și scriitor. A început a publica poezii în „Albina Pindului” 1868; apoi a devenit colaborator statornic al „Convorbirilor literare” în timp de 30 de ani și T. Maiorescu îl citează între reprezentanții *Directiei nouă*. Poeziile lui au fost adunate și publicate într-un volum de Tr. Djuvara (1902). A fost membru corespondent al Academiei Române (1894).

ȘERBĂNEȘTI @ com. rur. jud. Tecuci, plasa Ivesți; 2.890 loc. Circ. com. cu 6 sate (1929). ¶ @ fost schit în jud. Vilcea, întemeiat pe la 1740 de Mateiu Morunglavu, lângă com. Ștefănești. Aci s'au retras Turcii în 1821 după lupta cu eteriații la Zavideni.

SERBESTI, stație c. f. jud. Covurlui, între Barboși și Tecuciu. ¶ schit în jud. Bălți, înființat în 1813.

SERCAIA, stație c. f. jud. Făgăraș, între Brașov și Făgăraș.

SERPENI, com. rur. jud. Tighina, plasa Bulboacă; 2.600 loc. După legea 1929, sat circ. com. Speia.

SEVCENCO TARAS GRIGORIEVICI (*1814†1861), poet rus, reprezentantul spiritului ucrainian, avînd în deosebi subiecte și motive din folklorul provinciei sale. Puține trad. rom. prin reviste.

SEZATOAREA, revistă pentru literatură și tradițiuni populare, apare în Fălcieni de la 1892 sub direcția lui *Artur Gorovei*.

SICHIRLICHITAI, com. rur. jud. Ismail, plasa Fîntîna-Zinelor; 4.367 loc. Circ. com. cu 5 sate (1929). (Azi Regele Carol II).

ȘITI ȘI SUNIȚI, două feluri de sectari ai islamismului.

ȘILĂUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Clișcăuți; 2.876 loc. După legea 1929, sat circ. com. Grozinți.

ȘIMANDUL-DE-JOS, com. rur. jud. Arad, plasa Sf.-Ana; 2.614 loc.

ȘIMIAN, @ com. rur. jud. Sălaj, plasa Valea-lui Mihail; 2.784 loc. ¶ @ stație c. f. lângă Turnu-Severin.

ȘIMLAUL-SILVANIEI, com. urb. jud. Sălaj, plasa cu același nume; 7.800 loc. Stație c. f. linia Săcueni—Sărmășag.

ȘINCA (VECHE ȘI NOUĂ), com. urb. jud. Făgăraș; ambele, stații c. f. linia Brașov—Sibiu. În apropiere de aceste comune, pe linia Perșani—Șinca, s'a dat în ziua de 5 Octombrie 1916 o bătălie crîncenă între trupele române și cele germane, care s'a sfîrșit pentru noi cu tragere și mari pierderi.

ȘINCAI GEORGE DE ȘINCA (*ca. 1754†1816), istoric român din Transilvania. A făcut studii în Cluj, în Blaj, s'a călugărit cu numele de *Gabriel*, a fost trimis la Roma în colegiul de propagandă fide și, întorcîndu-se, s'a oprit la Viena, unde a stat vreo doi ani în colegiul Sancta-Barbara. Cunoșcînd aici pe Samuil Micu, a lucrat cu el o gramatică română scrisă în lati-

Șincai George.
(portret publ. de
A. Lupeanu).

nește, publicată în 1780. În 1782 a fost numit director al școlii normale din Blaj și al școlilor rurale dependente de ea. A lucrat în această calitate 12 ani; dar, intrând în conflict cu episcopul Bob, a fost silit a părăsi funcțiunea, a se lepăda de călugărie, ba chiar a suferit închisoare și maltratări, de oarece era acuzat că unelteste contra Statului. Scăpând din închisoare în Iunie 1795, începe viața lui de rătăcitor sărac, căci postul nu i se mai redă și e silit a se adăposti în casa contelui Vass, ca profesor al fiilor lui. Aci a stat șase ani, în care timp a început a scrie cronică sa. De aci s'a dus la Oradea la episcopul Ignatie și apoi la Buda, unde trăia lucrând pentru un istoric ungur, dar izbuti să fie numit corector la tipografia Universității. Având acum mai mult timp liber, lucrează la cronică, tipărește în 1805 a doua ediție a gramaticii din 1780. În 1808 pleacă din Buda și trăiește cînd la episcopul Samuil Vulcan, cînd la foștii lui elevi, cînd la Cluj, unde solicită aprobarea pentru tipărirea cronicei. Aprobarea i se refuză în 1814, i se confiscă chiar exemplarul depus și peste doi ani moare. Șincăi a publicat *cărți didactice* (*Alfabet*, 1783, *Gramatică latină*, 1783, *Aritmetică* 1785), *gramatica* (pomenită mai înainte) și a scris *cronica* (evenimentele de la anul 86 la 1739). Cît a trăit, a publicat puține fragmente din cronică într'un *Calendar* din Buda; după moartea lui au apărut cîteva ediții incomplete și apoi una completă în 1853 la Iași din ordinul domnitorului Grigore Ghica.

ȘINTOISM, religie națională cea mai veche în Japonia: în primele timpuri admitea o singură divinitate, care personifica Soarele; mai târziu s'a format o trinitate, de la care pornea toată creațiunea; în jurul ei se grupează o multitudine de eroi divinizați.

ȘIPCA, oraș în Bulgaria; aci luptă vestită între Ruși și Turci (1877) la trecerea unui defileu prin Balcani.

ȘIPENIT, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Șipenitului; 3.700 loc. După legea 1929, sat circ. com. Lujeni.

ȘIPET, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Gătaia; 2.233 loc.

ȘIPOTELE-SUCEVEI, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Putilei; 3.000 loc. Stație c. f. lingă Seletin pe linia Dornești-Seletin.

ȘIPOTENI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Vorniceni; 4.271 loc. Circ. com. cu 19 sate (1929). Stație c. f. între Vasile-Lupu și Chișinău.

ȘIRIA, comună rur. județul Arad, plasa Șiria; 6700 loc. Stație c. f. linia Arad-Brad. Regiune de vinuri. Se văd ruinele unei fortărețe turcești.

ȘISMAN, împărat al Bulgarilor pe la 1370-1390.

ȘISMANOV (IVAN), scriitor și om politic bulgar. A fost ministru de instrucție. În calitatea aceasta a vizitat țara noastră în anul 1902. Op. pr. *Insemnările și scopul etnografiei*, ca introducere la publicația „Sbornik” (Colecțiune de folclor, știință și literatură), 1889.

ȘISTOV (SVISTOV), oraș în Bulgaria, port la Dunăre în fața Zimnicei; 12.000 loc.

ȘOIMARI, com. rur. jud. Prahova, plasa Podgoria; 2.726 loc. După legea 1929; sat circ. com. Surani.

ȘOIMUL @ munte în jud. Buzău. @ stație c. f. jud. Teleorman, linia Roșiori-Zimnicea.

ȘOLDANA, stație c. f. jud. Iași, linia Iași-Dorohoiu.

ȘOLDĂNESCU ȘTEFAN (*1863†1903), pictor român.

SOMCUTA-MARE, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Somcuta-Mare; 3.012 loc. Stație c. f. terminus linia îngustă de la Ghlivaci.

SOMOSCHES, com. rur. jud. Arad, plasa Ineu; 2.060 loc.

Șonțu Gheorghe.

ȘONȚU GHEORGHE (*1851†1877), maior român. A murit eroic în fruntea batalionului său în ziua de 30 August la atacul redutei Grivița.

ȘOȘDEA, stație c. f. jud. Timiș-Torontal, între Buziaș și Gătaia.

ȘOTÎNGA, com. rur. jud. Dîmbovița în valea Ialomitei. Mine de cărbuni.

ȘPAN PETRU (*1860†1914), profesor român în Sibiu. A condus revista pedagogică *Vatra școlară*. A publicat cărți didactice (*Abecedă*, 1904), de pedagogie, psihologie (între cari *Treptele formale*, 1898, și *Poveștile în educația școlară*, 1905).

ȘRAMEK IOAN (*1870), om politic cehoslovac. Șeful partidului populist catolic. A fost deputat în parlamentul Austriei. Din 1921 a fost de mai multe ori ministru.

ȘTEFAN ARHIDIACON (†ca. 33), prăznuit de biserica ortodoxă la 27 Decembrie. În timpul în care Isus răspîndea învățătura sa, el ținu cuvîntare în fața Arhierilor, acuzîndu-i că nu se țin de cuvintele scripturii și nu recunosc pe Mesia; de aceea a fost scos afară din cetate și ucis cu pietre.

ȘTEFAN CEL NOU (*ca. 714 †ca. 764), martir prăznuit de biserica ortodoxă la 28 Noembrie. Călugărit la vîrsta de 15 ani, trăi într'o mănăstire din Sf. Munte și deveni starețul ei. Renumele lui ajungînd la știrea împăratului Constantin Copronim, care sprijinea pe iconoclaști și, voind să aibă o învoire a multor stareți, îl obligă să semneze încheierea unui sinod adunat la Constantinopol. El refuză, de aceea fu persecutat, pus la închisoare într'o insulă și ucis.

ȘTEFAN I CEL SFINȚ (*ca. 975 †1038), primul rege al Ungariei din 997. S'a botezat, a răspîndit creștinismul în Ungaria, a dat Statului prima organizație administrativă, împărțindu-l în comitate. În timpul lui s'a întemeiat marea aristocrație ungară. A fost declarat sfinț de papa Benedict IX.

ȘTEFAN IX (†1058), al 159-lea papă al Romei între 1057 și 1058, în vremea căruia s'a făcut despărțirea între Biserica de Răsărit și cea de Apus.

ȘTEFAN MUȘAT, domn al Moldovei înainte de Alexandru cel Bun. Istoricii nu se învoiesc nici asupra anilor în cari a domnit nici dacă a fost unul sau au fost doi cu acest nume. În documente se vorbește de un Ștefan (frate cu Roman Vodă), care a avut un fiu: Ștefan. Acesta sau aceștia au domnit cîteodată singuri, cîteodată în unire cu competitorii lor, împărțind țara în două sau chiar trei părți, iar anii în cari sînt așezați acești doi (sau unul) sînt 1377-1400 (Iorga) sau 1395-1399 (Xenopol).

ȘTEFAN II (Iorga) sau **III** (Xenopol), domn al Moldovei. Fiul al lui Alexandru cel Bun, a ocupat tronul de mai multe ori, cînd singur, cînd cu frațele său Ilie sau cu Roman și cu Petru, între anii 1433 (ori 1434 și) 1447.

ȘTEFAN CEL MARE (†1504), domn al Moldovei 1457-1504. Era fiul domnitorului Bogdan, pe care-l detronase și-l ucisese Petru Aron și-i luase locul. Ajutat de Vlad-Tepeș, năvăli cu oaste în Moldova, învinse în două rînduri pe Petru, îl sili să fugă din țară și luă tronul în anul 1457, după ce primi aclamațiunile poporului adunat într'un loc zis *Direptate*. Domnia lui Ștefan a ținut 47 de ani și a fost o serie de războaie, dar și de bună administrație internă. Ca să se asigure de sprijinul Polonilor, cari adăpostise pe rivalul său, făcu act de supunere către regele lor și atunci acela trecu în Ungaria. Acolo îl urmări Ștefan și în 1468 reuși să-l prinză și să-l taie. În 1462 Ștefan atacă *Chilia*, pe care o stăpînea Vlad-Tepeș, aliat cu Ungurii, și o cuprinse. În 1467 Mateiu Corvin intră în Moldova

Ștefan cel Mare (după o stampă din col. Academiei).

și este învins în lupta de la *Bata*. În 1469 năvălesc Tătarii, dar Ștefan îi învinge în lupta de la *Lipnic*. În 1470 Ștefan intră în Muntenia, unde domnea acum Radu, pus de Turci, arde Brăila; în 1473 intră din nou în țara vecină și ajunge la București și pune domn, în locul lui Radu, pe Laiot Basarab. De aci dușmănie cu Turcii. Cu ei Ștefan are mai multe războaie. Notăm lupta de la *Podul Inall* în 1475, în care Turcii sînt învinși; lupta de la *Valea Albă* (Răsboeni) în 1476, cînd Ștefan fu învins cu oastea sa de boeri, dar armata învingătoare a lui Moamat fu nevoită să se retragă fără nici un folos. În 1481 trecu Ștefan din nou în Muntenia, unde, după moartea lui Tepecș, domnea Basarab cel Tânăr, sprijinit de Turci. În 1484 Turcii luară Chilia și Cetatea-Albă. După aceea începură luptele

Pecetea lui Ștefan cel Mare.

Steagul lui Ștefan cel Mare

reprezentând pe Sf. Gheorghe. Se află în Muzeul Armatei din București adus dela Muntele Athos. În jurul lui se găsește următoarea inscripție (în l. slavonă): „O mucenice și biruitorule, mare Gheorghe, care în nevoi și în nenorocire ești grabnic ajutor și cald sprijinitor și celor scirbiți bucurie nespusă, — primește de la noi această rugămintă a smeritului tău rob Domnului Ion Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei: păstrează pe el neatinș în lumea aceasta și în cea viitoare prin rugăciunile celor ce te cinstesc pe tine, ca să te proslăvim pe tine în veci amin. Și s'a făcut aceasta în anul 7008 (1500), în al Domniei lui 43.”

lui Ștefan cu Polonii. În 1497 regele Ioan Albert făcu o expediție, care se sfîrși prin faimoasa lovitură dată de Ștefan în *Codrul Cosminului* și fu urmată de trecerea armatei mold-

dovene în Polonia în 1499, cînd se încheie pa' cea. În 1502 intră în Polonia, ocupă Pocuția, pe care n'o poate păstra decît pînă în 1503. De atunci boala îl slăbește din ce în ce și moare plîns de toată țara. Ștefan a fost căsătorit de trei sau patru ori. *Evdochia*, *Maria* din Mangop, *Voitchița* sau *Maria*, fiica lui Radu cel Frumos sînt numele cunoscute ale soțiilor lui. Din aceste căsătorii a avut mai mulți copii, pe lingă cei nelegitimi. Cunoaștem dintre cei dinții pe *Alexandru*, *Bogdan*, *Petru*, *Bogdan* (care a domnit după el), din ceilalți pe *Petru Rareș*. În timpul lui Ștefan a fost și o importantă dezvoltare culturală, care s'a manifestat mai ales prin opere de arhitectură. El a pus să se zidească mănăstirile *Pulna*, *Humorul*, *Voronețul* și biserici frumoase în diferite orașe. Toate aceste lăcașuri de închinare sînt împodobite cu picturi și cu săpături și îmbogățite cu prețioase odore. În literatura noastră s'au produs multe opere inspirate din faptele lui Ștefan: *Aprodul Purice* de C. Negruzzi, *Dumbrava roșie* de Alecsandri, *Apus de soare* de Delavrancea, *Doina* de Eminescu c. a. Asemenea și opere de artă plastică, dintre cari cităm tabloul reprezentînd *parastasul după lupta de la Răsboeni* al lui C. Lecca, altul, întîmplarea Aprodului Purice de Costin Petrescu, *Dumbrava roșie* de Costin Petrescu și mai ales seria de tablouri ale lui Oscar Obedeacu, care a înfățișat principalele momente din viața lui Ștefan, cu deosebire: *Ștefan după lupta de la Racova*. Pentru slăvirea lui Ștefan s'a înălțat o statuie în orașul Iași și cu ocazia desvelirii ei a scris Alecsandri cunoscuta sa odă.

ȘTEFAN CEL TÎNĂR sau **ȘTEFĂNITĂ**, domn al Moldovei (1517—1527). Fiul lui Bogdan, a venit la tron la vârsta de 11 ani și guvernul îl avea în mîna efectiv boierul Luca Arbore. La 16 ani, luînd însuși cîrma, voi să urmeze față de Polonia o politică de dușmănie și fiind în dezacord cu fostul său oarecum tutore, Arbore, puse de-l ucise. În 1526 făcu o expediție contra lui Radu de la Afumați și se întoarse cu prăzi bogate. A fost otrăvit de însăși soția sa — se zice, după uclirile Polonilor. Din întîmplările vieții lui s'a inspirat Delavrancea ca să scrie piesa *Vișorul*.

ȘTEFAN V zis **LĂCUSTĂ** († ca. 1541), domn în Moldova (1538—1541). Primul domn numit direct de Turci, a ocupat tronul între prima și a doua domnie a lui Petru Rareș. Prea supus intereselor turcești, a fost ucis de boeri.

ȘTEFAN VI (sau **VII**) (†1552), domn al Moldovei (1551—1552). Fiul al lui Petru Rareș. A luat tronul sprijinit de Turci în urma retragerii fratelui său Ilie. Crud și desfrînat, el a provocat așa de mari nemulțumiri, încît o sumă de boeri l-au ucis în cort într-o noapte.

ȘTEFAN VIII (sau **IX**) **RĂSVAN**, domn al Moldovei — **RĂSVAN**.

ȘTEFAN VII (sau **VIII**) **TOMȘA** — **TOMȘA**.

ȘTEFAN IX (sau **X**) **TOMȘA** — **TOMȘA**.

ȘTEFAN X (sau **XI**) (*ca. 1643 †ca. 1660), domn al Moldovei (1659—1660). Fiul al lui Vasile Lupu, a obținut tronul prin stăruințele tatălui său, dar n'a domnit decît un an și a murit de lîngoare.

ȘTEFAN XI (sau **XII**) **PETRICICU** — **PETRICICU**.

ȘTEFAN CANTACUZINO — **CANTACUZINO**.

ȘTEFAN RACOVITĂ — **RACOVITĂ**.

ȘTEFAN I ȘURDUL, domn al Munteniei (1591—1592). Fiul al lui Iancu Sasul, este numit în documente Ilie sau Bogdan sau Ștefan Bogdan, iar cronicarii îl zic Ștefan Surdul. Se zice că trăia în Constantinopol ocupîndu-se cu comerțul de cucurle și a dat mulți bani ca să ia tronul. Scurtă i-a fost domnia, căci după un an fost înlocuit cu un Moldovean, Alexandru. Unii istorici nu potmencese de acest Domn. (Iorga).

ȘTEFAN, episcop al Rîmnicului între 1673—1693, cînd s'a făcut schimnic (ascet). În tot timpul cît a păstorit s'a ținut departe de intrigile politice, s'a ocupat de interesele eparhiei și a în-

zestrat episcopia cu multe proprietăți, a reparat sau a construit mai multe schituri.

ȘTEFAN II, egumen al măn. Arnota și Govora, Episcop al Rîmniciului de la 1726 pînă la 1727, cînd muri otrăvit. Era în timpul ocupațiunii austriece. Pe el îl recomandase episcopul anterior Damaschin ca urmaș și guvernatorul Olteniei a căutat să dea ascultare acestei recomandări, astfel că a fost ales. La instalarea lui trebuia să ia parte și mitropolitul sîrb din Caransebeș, dar acesta n'a putut veni și în acest interval s'a produs moartea lui. Lui se datorește tipărirea cărții *Intia învîdătură pentru tîneri* (1726, Belgrad).

ȘTEFAN (†1738), episcop al Buzăului (1720—1732); apoi mitropolit al Țării-Românești.

ȘTEFAN zis **TIPOGRAFUL**, episcop al Buzăului (1636—1648), apoi mitropolit al Ungrovlahiei (1648—1668). El înființă o școală în Buzău; fu îndemnătorul și protectorul traducătorilor de cărți bisericești, cum e *Cazania* de la Govora (1642) a lui Urii Năsturel, *Cazania* de la măn. Dealului (1644) a lui Meletie Macedonul; el sfătui pe Domnița Elena, soția lui Mateiu Basarab, să tipărească cu cheltuiala ei *Triodul* slavonesc (1649); incurajă pe ierodiarconul Mihail să traducă *Pogri-bania preoților*, (Tîrgoviște, 1650); scrie prefața cărții *Mistritu sau Sacrament* (Tîrgoviște, 1651) și contribuie cu a sa cheltuială la tipărirea marelui colecțiunii de legi tradusă de Daniil Panoneanu în timpul lui Mateiu Basarab (Tîrgoviște, 1652), scriind și o lungă prefață în care arată importanța lucrării.

ȘTEFAN-VODĂ, com. rur. jud. Ialomița, plasa Ciocănești; 2.036 loc. După legea 1929, sat circ. com. Călărașii-Vechi.

ȘTEFAN-CEL-MARE, comună rurală județul Roman, plasa Dunărea; 2.601 locuitori. După legea 1929, sat circ. com. Dăbuleni.

ȘTEFANELLI IUVENAL (mirencește **IOAN**) (*1834....), teolog român în Bucovina. Protopop și profesor la facultatea teologică din Cernăuți, arhimandrit. A publicat cărți didactice pentru învățămîntul religios (*Catehetea*, 1879; *Catehese din test. vechiu și nou*, 1879, 1881; *Liturgica*, 1886, etc.).

ȘTEFANELLI TEODOR V. (*1847†1921), jurist și scriitor român din Bucovina. Membru al Academiei Române (1910). A debutat cu poezii și povestiri în „Convorbiri literare” (1872—1885), a publicat studii istorice și juridice în legătură cu probleme ale provinciei sale sub regimul austriac (*Lupta pentru drept*, 1911; *Chestiunea bisericească*, 1912) și citeva amintiri despre *Emineescu* (1914). A colaborat și la revistele bucovinene.

ȘTEFĂNESCU CONSTANTIN C. (*1840†1905), jurist român. A fost consilier al Curții de Casație.

ȘTEFĂNESCU GHEORGHE (*1845†1925), compozitor român. Profesor la Conservatorul de muzică din București (1872); membru al Ateneului Român. A organizat reprezentațiuni de operă și de operă, contribuind prin aceasta la formarea de cîntăreți români. A publicat diferite compoziții, unele inspirate din popor (*Mîndrulița*, *Flueragul*), multe de altă natură (dansuri, marșuri, liturgii) și muzică pentru diferite piese ca: *Pymalion* (a lui Bengescu), operele *Scutul Barbaților*, *Mama soacra*, ș. a.

ȘTEFĂNESCU GHEORGHE (*1838†1911), naturalist român. Profesor de geologie și mineralogie la facultatea de științe din București (1864), decan de mai multe ori (1895—97, 1899—905), rector al Universității (1897—98); membru al Academiei Române (1876). A publicat un manual de *geologie* (1892), diverse comunicări în *Analele Academiei* și studii diferite (*Existența dinoteturilor în România*, în l. engleză

Grigore Ștefănescu

1891, *Cămila fosilă în România*, 1905, *Observații geologice în România*, 1905), cuvîntări în Senat, etc. În 1904 s'a serbat jubileul lui și s'a publicat un volum.

ȘTEFĂNESCU SABBA (*1857†1931), naturalist român. Doctor în științe din Paris, a fost profesor la liceul Sf. Sava și mult timp director; profesor de paleontologie la facultatea de științe din București (1905); membru corespondent al Academiei Române (1908). A publicat cărți didactice (*Biologie*, *Mineralogie*, *Geologie*, *Zoologie* și *botanice*, *Chimie și mineralogie*, de la 1891 înainte), studii despre *Terenurile terțiare din România*, *ca și fauna lor*, *Notes sur l'organisation des molares et sur la phylogénie des éléphants et des mastodontes* (Paris, 1927), *Raportele ale Societății geografice*, ca secretar general al Soc. de geografie, *Discursuri* rostite în Parlament cu ocazia discuției diferitelor legi și chestiuni privitoare la învățămînt.

ȘTEFĂNEȘTI, com. rur. (îlrg.) jud. Botoșani, plasa Ștefănești; 3.834 loc. După legea 1929, com. urb. avînd în circ. sa 5 sate.

ȘTEFĂNIȚĂ — **ȘTEFAN**.

ȘTEFULESCU ALEXANDRU (*1856†1910), scriitor român. A fost institutor în Tîrgu-Jiu. A publicat, afară de cărți didactice, studii istorice asupra mănăstirii *Tismana* (1896) și orașului *Tîrgu-Jiu* (1899) și două volume de documente privitoare la jud. Gorj (*Din trecutul Gorjului*, 1907, *Documente slavo-române*, 1908).

ȘTEFUREAC ȘTEFAN (*1845†1893), profesor român din Bucovina. A predat la liceul din Suceava. A publicat cărți didactice.

ȘTIRBEI (scris și **ȘTIRBEY**, **ALEXANDRU B.** (*1836†1895), om politic român. Fiu al domnitorului Barbu Știrbei. Ministru de lucrări publice în guvernul prezidat de Teodor Rosetti (1888), apoi de interne sub același prezident (1888), de finanțe sub Lascăr Catargiu (1891).

ȘTIRBEI ALINA PRINCIPESA (†1894), fiica Principelui Barbu Știrbei, fosta soție a Generalului I. Em. Florescu. A dăruit Academiei Române (1889) o sumă importantă pentru a se premia cărți cu conținut patriotic și educativ.

ȘTIRBEI BARBU (*1799†1869), Domn al Munteniei 1849—1856, fiul lui D. Bibescu, deci frate cu Domnitorul George Bibescu, dar, fiind adoptat de mîchul său (de pe mamă) Vornicul Barbu Știrbei i-a luat numele. A făcut studii superioare la Paris. În timpul lui Alexandru Ghica îl găsim ministru al treburilor bisericești (1834), al dreptății (1836—42); candidează în 1842 la tron, dar fratele său Bibescu obține majoritatea și, în timpul domniei acestuia, îl găsim ministru de interne (1844—46). După înăbușirea revoluției, este numit domnitor conform tratatului de la Balla-Liman pe 7 ani. Cunoștințele ce avea de administrație îl fac a fi un bun conducător al afacerilor interioare, dar împrejurările externe sînt nefavorabile. La 17 Octombrie 1853, cînd armatele rusești ocupă principalele, se retrage la Viena și revine la 3 Octombrie 1854, elîmînd țara sub ocupațiunea austriacă. La împlinirea termenului de domnie, se duse în Franța, unde și muri. Cu prilejul morții lui a scris *Emineescu* o poezie de laudă. În amintirea lui s'a ridicat o statuă în Craiova.

ȘTIRBEI BARBU, om politic și agricultor, A întemeiat și a consolidat diferite fabrici la moșia familiei din Butea (Ilfov). A fost prezident de consiliu în 1927. E prezidentul comitetului instituției de Elias pentru administrarea fondului Băii Academiei. Membru onorar al Academiei Române (1929).

ȘTIRBEI ELISABETA, soția domnitorului Barbu Știrbei. A înființat în 1843 o școală primară, apoi

Barbu Știrbei.

ȘUB-ȘVĂ - una secundară, care, după diferite transformări, există și azi.

ȘTIRBEI GEORGE, om politic român. Fiu al Domnitorului Barbu Știrbei. Ministru de externe în guvernul prezidat de Ion Ghica (15 Iulie 1866).

ȘTIRBEI, @ com. rur. jud. Romanați, plasa Oltețului; 630 loc. ¶ @ numele vechiu al orașului Călărași de la 1852 până la 1881.

ȘTIRBEI-VODĂ, com. rur. jud. Vlaşca, plasa Dunărea.

ȘTIUBIENI, com. rur. jud. Dorohoiu, plasa Bazeu; 2.015 locuitori. Circ. comunală cu 15 sate (1929).

SUBRANEȚI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Șipeniț; 2.140 loc. După legea 1929, sat circ. com. Zadobreni.

SUGAG, com. rur. jud. Alba, plasa Sebeș; 2.228 loc.

SUGATAG, com. rur. jud. Maramureș. Ocnă de sare. Stație c. f., capul liniei înguste de la Sighetul-Marmației. Băi de sare.

ȘULUȚ-STERCA ALEXANDRU DE CĂRPINIS (*1794†1867), mitropolit român unit. Paroh (1814), protopop, vicar (1836); ales episcop de Alba-Iulia și Făgăraș (1850), a ocupat scaunul reședinței din Blaj în 1851. Când (1853) episcopiile române unite au încetat de a fi sub jurisdicția arhiepiscopiei din Strigoniu (primatul Ungariei) și s'a înființat o mitropolie românească unită, scaunul său a devenit mitropolitan și în această calitate a fost instalat în Blaj la 28 Oct. 1855. Sub conducerea lui mitropolia din Blaj a

Mitropolit
Șuluj Sterca.

făcut progrese; el însuși a lăsat toată averea pentru diferite scopuri culturale și de ajutor.

ȘULUȚ-STERCA IOAN (*ca 1796†1858), luptător național român. Tribun în 1848. a condus operațiile militare în multe părți, ca unul ce făcuse campanii în armata austriacă.

ȘULUȚ-STERCA DIONISIU (*1825 †1897) luptător național român în 1848. Apoi funcționar și magistrat. Și-a lăsat averea pentru scopuri de propagandă națională.

ȘULUȚ-STERCA IOSIF (*1827 †1911), financiar și om politic român în Transilvania. A ocupat funcțiuni administrative superioare, a fost deputat, președintele băncii „Albina” și vicepreședinte al comitetului național și al comitetului „Astrei”. A publicat biografia lui Avram Iancu și a mitropolitului Șaguna.

Iosif Șuluj
Sterca.

ȘUMLA (ȘUMEN), oraș în Bulgaria; 22.975 loc.

ȘURA-MARE @ com. rur. jud. Sibiu, plasa Turnișor; 2.436 loc. ¶

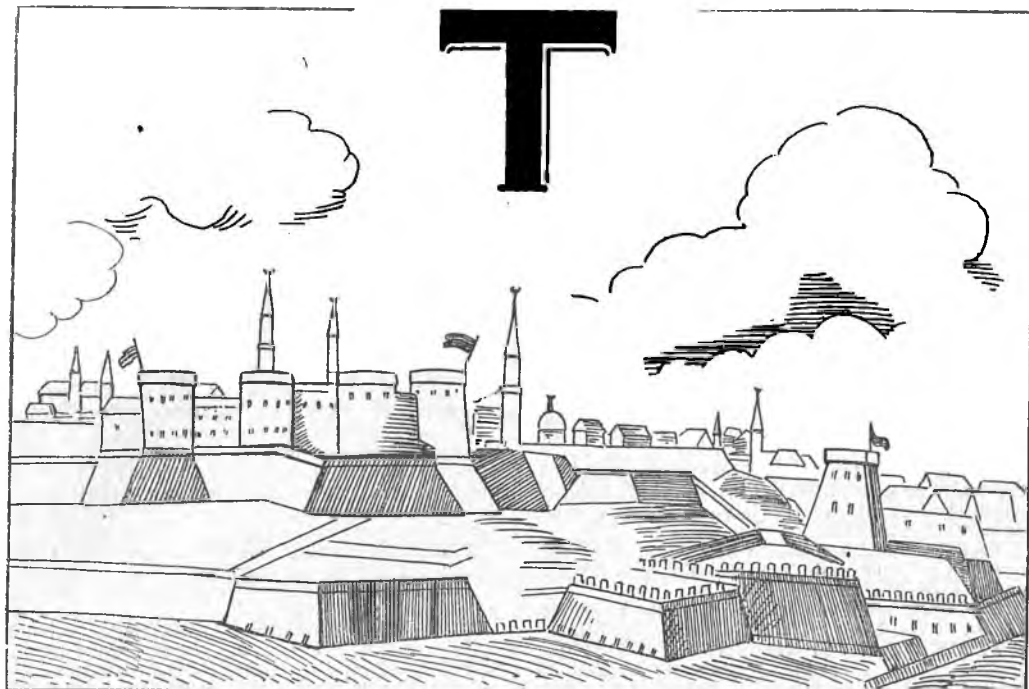
@ s. MICA, stație c. f. lângă Sibiu.

ȘUȘIȚA @ rlu afl. al. Jiului. ¶ @ rlu în jud. Putna.

ȘVABI, coloniști germani stabiliți în Banat la începutul sec. XVIII. Șincai precizează că în 1725 împăratul Carol VI a început a „aduce Șvabi cu droaia”. Ei sînt originari de la cursul de sus al Rinului; acolo s'au format prin sec. V p. Chr. din amestecul Suevilor cu Alemanii. Au avut mai tîrziu un ducat (*Suabia*), care a jucat rol important în istoria medievală a Germaniei. Coloniștii aduși în Banat s'au dezvoltat repede, grație ajutorului administrațiilor publice.

T

CETATEA TIGHINEI — DUPĂ O GRAVURĂ DIN ANUL 1789

TAAFFE EDUARD CONTE (*1833†1895), om politic austriac. Ministru de interne, ministru președinte de mai multe ori între 1867 și 1893. Reprezentantul politicii anti-germane.

TABĂRA, măn. maici jud. Orhei, întem. 1784 de boierul Gh. Russo.

TABAGO, insulă din Antile descoperită de Columb; 295 km p., 23.378 loc. Aparține Angliei.

TABOR (= **TAVOR**), munte în Siria, unde s'a petrecut scena povestită de Biblie a *schimbării la față* a lui Isus.

TACIKENT (**TASHKENT**), oraș în Asia, fosta capitală a republicii sovietice Uzbekistan; 313.600 loc. — Rusia.

TACIT (**CAIUS CORNELIUS TACITUS**) (*ca. 55 †ca. 120 p. Chr.), istoric roman. Trad. rom. *Opurile lui T.* (de Gav. I. Munteanu, 1871); alte trad. *Annalele* (de E. Lovinescu, 1916), *Germania* (de I. P. Sachelarie, 1923), *Dialogul despre oratori* (de F. 1905, de M. Mihăileanu, 1924).

TADEU, sf. apostol, sărbătorit de biserica ortodoxă la 21 August. A fost unul din primii predicatori pentru învățătura lui Isus; botezat chiar de Ioan Botezătorul.

TAFT WILLIAM HOWARD (*1857†1930), om politic american. A fost funcționar și magistrat, guvernator al insulelor Filipine, ministru de război în 1904, procuror în Cuba în timpul turburărilor din 1906, președinte al republicii 1909—1913, profesor de drept și avocat.

TAGANROD, oraș în Rusia (Ucraina) la Marea de Azov; 80.697 loc.

TAGLIAMENTO [talî...], fluviu în Italia, udă prov. Udine și Veneția și se varsă în Marea Adriatică; lung. 179 km. Pe malurile lui au suferit Italienii o mare înfrângere în Noembrie 1917.

TAGLIAVINI CARLO, filolog italian. Profesor de lingvistică romanică și de filologie română la Universitatea din Budapesta. A scris articole în reviste de specialitate italiene și streine. A publicat o *gramatică română* (1923) o *antologie română* (1923) și diferite lucrări în seria intitulată *Studi sulle Romania* (publ. de Institutul de studii

pentru Europa Orientală din Roma). Alte opere: *Influența ungurească asupra vechii lexicografii românești*; *Lexicon Marsilianum*, text cu studii (1930). E membru corespondent al Academiei Române (1928).

TAGO sau **TAJO** [taho], fluviu care udă Spania, trecând prin orașul Toledo, și Portugalia (sub numele *Tejo*) și se varsă în Oceanul Atlantic după ce a trecut prin orașul Lisabona. Lung. 900 km.

TAGORE (**THEAKUR**) **RABINDRA NATH** (*1861), poet indian. A publicat poezii lirice și epice. Premiul Nobel 1913. A făcut o călătorie în Europa. Trad. rom. în reviste: „Vieala nouă”, 1915, „Re-nașterea”, 1918, „Luceafărul”, 1920, „Adevărul literar”, 1924 ș. a. de Vincent, Blanca B. Al. T., G. Ulueru ș. a. și în volume: *Sadhana* (1922), *Cîntecul ei* (de I. Singeorgiu), *Mama și copilul* (de Constantinescu Delabăia, 1926), *Naționalismul* (1922), *Lumina ochilor*.

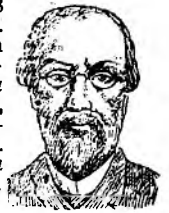
TAHITI, insulă Oceanul Pacific în arhip. Societății (Polinezia); 1.042 km. p., 11.750 loc. Aparține Franței. Port principal: *Papeete*.

TAIGET sau **TAYGET** (grec. **TAYGETOS**), munte în Peloponez (Grecia antică), între Laconia și Mesenia; 2.409 m. alt. Azi: *Penitadactylon*.

TAINE [ten] **HYPPOLITE** (*1828†1893), istoric și critic francez. Profesor la școala de bele-arte din Paris; membru al Academiei franceze. Opere pr. *Histoire de la littérature anglaise*, *La Fontaine*, *Les origines de la France contemporaine*, *Philosophie de l'art*. Trad. rom. puțin: *Producerea și natura operei de artă* (de Mih. Sadoveanu, 1919), *Pictura renașterii și Pictura în Țările de jos*; dar scrierile lui foarte cunoscute la noi. În 1928 Institutul de literatură din Bucu-

Tahitian

Hyppolite Taine.

rești și alte societăți au serbat prin conferințe amintirea lui cu ocazia centenarului nașterii.

TAITA, mânăstire jud. Tulcea.

TALES (THALES) (*640†548 a. Chr.), filozof grec. Unul din cei șapte înțelepți; considera apa ca element fundamental al lucrurilor; fondatorul școlii ionice.

TALLEYRAND-PERIGORD [talern^a-peri-gor] **CHARLES MAURICE** (*1754†1838), om politic francez. Înainte de revoluție, episcop; a jucat mare rol ca ministru sub consulat și sub imperiu, prinț de Benevent (1806); căzut în disgrație (1809), a luptat contra lui Napoleon și a avut iarăși rol de frunte în timpul restaurației; reprezentant al Franței în Congresul de la Viena; ministru plenipotențiar la Londra.

TALMA FRANÇOIS JOSEPH (*1763†1826), artist dramatic francez. Vestit în rolurile de tragedie. De la el a luat lecții Costache Aristia, care a jucat în București în teatrul grecesc înființat de Domnița Ralu.

TALMAZ com. rur. jud. Tighina, plasa Căușani; 6.381 loc. După legea 1929, sat circ. com. Căușani.

TALMUD, colecție de învățăături ale rabinilor. Întocmită pe la anul 500 p. Chr., cuprinde legiuiri, reguli și observații relative la morală, explicații ale unor texte din Biblie.

TALPA numită și **TALPA-BÎTCOVENI**, com. rur. jud. Vlasca, pe unde trecea odinioară drumul poștei între București și Craiova.

TALPOȘ, com. rur. jud. Arad, plasa Chișineu; 2.040 loc. După legea 1929, trecut la jud. Bihor.

TAMERLAN sau **TIMURLENG** (*1336†1405), comandant al Tătărilor, a învins pe Baiazed în vestita luptă de la Ancira, a cucerit Asia mică, Persia și parte din India.

TAMIȘA (engl. **THEAMES** [tems], ital. **TAMIGI**, germ. **THEMSE**), fluviu din Anglia, lung. 322 km., trece prin Londra și se varsă în Marea Nordului (→ **ANGLIA**).

TAMM TRAUOGOTT, scriitor german. Membru corespondent al Academiei Române (1891). A publicat între altele: *Ueber den Ursprung der Rumänen* (1891).

TAMMANY HALL, numele dat unei asociațiuni de oameni de afaceri din New-York, cari întrebuințau mijloace neonest în propagandă și reclamă.

TANACU, com. rur. jud. Vaslui, plasa Peneș-Curcanul, 2.177 loc. După legea 1929, sat circ. com. Solști.

TANAGRA, fost oraș în Grecia antică (Beotia). În ruinele ei s'au descoperit statuetele de pământ ars, vestite pentru perfecțiunea detaliilor cu care sînt lucrate.

TANAIȘ, numele vechiu al Donului.

TANANARIVO, capitala insulei Madagascar; 71.000 loc.

TANGANİKA sau **TANGANYIKA** ⊙ lac în Africa centrală; 35.000 km. p. Se varsă în fl. Congo. Descoperit în 1858. ⊕ ⊙ fostă colonie germană, azi a administrației de Anglia.

TANGER, oraș în Maroc, port la strîmtoarea Gibraltar. Declarat internațional în conferința de la Algeiras; 46.270 loc.

TANNENBERG, sat în Germania (Prusia Orientală). Aci a fost în 1914 victoria lui Hindenburg contra Rușilor comandați de Samsonov.

TANNHÄUSER, personaj din legendele antice ale Germanilor: cavaler poet, în sufletul căruia se dă o luptă între amorul profan și amorul divin. Titlul unei opere a lui Wagner (1845), cîntă și la noi de trupe streine și de trupele noastre de operă.

TANOVICĂȘU IOAN (*1858†1917), jurist român. Profesor de drept penal la facultatea din Iași, apoi în București (1901), decan (1915—1917), membru corespondent al Academiei Române (1897). A publicat studii de specialitate, mai ales asupra dreptului penal (*Creșterea criminalității în România*, 1896, *Criminalitatea în România*, 1909, *Curs de drept penal*, 1912, *Curs de procedură penala*,

1913) și contribuțiuni la istoria națională (*Un poet moldovean din sec. XVIII*, 1898, *Biografiile cronicarilor*, 1905, *Spătarul Ilie Tișescu*, 1910).

TANSA, com. rur. jud. Vaslui, plasa Ștefan-cel-Mare; 2.789 loc. După legea 1929, circumscrip. com. cu 12 sate.

TANTAL, personaj mitologic grec. A fost pedepsit de zei să sufere de foame și de sete în eternitate (*supliciul lui Tantal*). E reprezentat avînd la îndemînă fructe și apă și neputîndu-se folosi de ele.

TAPAE, în anticitate localitate în Banat, în apropiere de Lugojul de azi. Aci s'a dat o vestită luptă între Romani și Daci, în timpul primei expedițiuni a lui Traian, în care se pare că Romanii au fost învinși.

TARACLIA ⊙ com. rur. jud. Tighina, plasa Căinari; 3.195 loc. După legea 1929, circumscrip. com. cu 11 sate. ⊕ ⊙ com. rur. jud. Cahul, plasa Traian; 9.850 loc. După legea 1929, sat circ. com. Albota. Stație c. f. între Reni și Basarabesca.

TARASIE PATRIARH AL CONSTANTINOPOLULUI (†806), prăznuit de biserica ortodoxă la 25 Februarie. După ce a ocupat înalte funcțiuni civile la curtea imperială, a fost ales patriarh în 784, a luptat contra iconoclaștilor și a dus o viață plină de cucernicie și prin aceasta, ca și prin severitatea lui, a moralizat clerul.

TARASP, stațiune balneară în Elveția (cant. Grison); 1.268 m. altitudine.

TARCAUL (munții Tarcăului), jud. Bacău, între Bicaz și Trotuș.

TARDE [tard] **GABRIEL** (*1843†1904), sociolog francez. A fost profesor la Collège de France, membru al Academiei de științe morale și politice. A publicat studii asupra criminalității și asupra legilor penale, asupra evoluției dreptului, cercetări de sociologie ș. a. Cunoscut este mai ales prin formularea unor legi *legi ale imitației* (1900), prin cari a căutat a realiza o concepție proprie a sociologiei. Trad. rom. *Legile sociale* (de M. Hodoș, 1924).

TARDIEU ANDRÉ (*1876), om politic francez. A fost în diplomatie, atașat de ambasadă la Berlin, apoi a lucrat în Minister; a fost ziarist, colaborator la *Le Temps* (1902—1914), profesor la școala superioară de război; a luat parte ca ofițer în marele război; ministru în 1914 în cabinetul Clémenceau, apoi în 1926 în cab. Poincaré, președinte de consiliu în 1929.

TARNAVSCHI TEODOR (*1859), teolog român în Bucovina. Profesor de teologie pastorală la Universitatea din Cernăuți. Opera pr. *Colecțiune de predici pentru toate sărbătorile* (cu E. Voiuțchi), 3 vol. 1896—99.

TARNAVSCHI VASILE (*1859), teolog român în Bucovina. Profesor de exegeza vechiului Testament la Universitatea din Cernăuți. Op. pr. *Viața patriarhilor*, 1902.

TARNIȚA, mânăstire de călugări în jud. Putna.

TARPEEA, stîncă în Roma veche pe muntele Capitolu. Din vârful ei se aruncau uneori condamnații politici. A trecut în proverb: *I-aproape Capitolu de stîncă Tarpeiană*.

TARQUINIUS PRISCUS (†578), al 5-lea rege al Romei. A construit *Circus maximus* ș. a.

TARQUINIUS SUPERBUS (†494 a. Chr.), al 7-lea și ultimul rege al Romei, detronat din cauza purtării sale.

TARS, oraș în Turcia asiatică (Cilicia); aci s'a născut apostolul Pavel. Azi *Tersus*; 25.000 loc.

TARTARIN DE TARASCON, roman de Alph. Daudet. E povestea unui meridional, care, grație unor împrejurări speciale, are iluzia că a devenit vînător de lei în Africa. E o satiră glumeață. — Trad. la cuv. **DAUDET**.

TARTU, oraș în Estonia; 50.000 loc. Cunoscut sub numele *Dorpat*.

TARTUFFE, comedie vestită a lui Molière. Înfățișază pe înșelătorul care sub masca religiozității comite cele mai imorale acțiuni. Trad. la cuv. **MOLIERE**.

TARUTINO, com. rur. jud. Cetatea-Albă,

plasa Decebal; 5.379 loc. După legea 1929, circumscripție com. cu 8 sate.

TASLAU ① riu în jud. Bacău; se varsă în Trotuș. ② mănăstire zidită de Ștefan în jud. Bacău. ③ culme de munți jud. Bacău.

TASLAUL-SĂRAT, riu în jud. Bacău.

TASMANIA, insulă la sudul Australiei. Aparține Angliei. Supraf. 67.894 km. p. cu insulele dimprejur cari țin de ea.

TASSO TORQUATO (*1544†1595), mare poet italian. Fiu al unui poet, făcu studii în diferite universități italiene și călători foarte mult împreună cu diverși mici suverani în serviciul cărora se afla. În ultimii ani ai vieții a fost atins de mania persecuției, a stat închis într-un spital; reputația sa a crescut foarte mult, încît în ultimul an a fost chemat de papă la Roma pentru a i se decerna coroana poetică în Capitoliu. A scris mult. E cunoscut mai ales prin poema sa: *Gerusalemme liberata* și prin drama pastorală *Aminta*. La noi s'a tradus puțin: *Heliade* din *Gerusalemme*. Viața răticitoare și nenorocirile lui au inspirat opera lui Goethe; *Torquato Tasso*.

Torquato Tasso

TASSONI ALESSANDRO (*1565†1635), scriitor italian. Autor al unei poeme eroi-comice *La secchia rapita* (Ciutura răpita), în care satirizează luptele între cetățile italiene.

TAȘAUL, lac maritim în jud. Constanța.

TAȘ-BUNAR, com. rur. jud. Ismail, plasa Ialpuș; 2.535 loc., colonie bulgărească. După legea 1929, circ. com. cu 9 sate.

TAȘCA GEORGE (*1875), jurist român. Profesor la Facultatea de drept din București și la Academia comercială; membru corespondent al Academiei Române (1928). Ministru al României la Berlin.

TAȘLIȚ, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Cogălnic; 5.062 loc. După legea 1929, circumscripție com. cu 4 sate.

TATANIR, lac în jud. Tulcea.

TATAR-BUNAR, Țirg jud. Cetatea-Albă, în valea râului Cunduc. Pînă la 1770 a fost un oraș turcesc și tătaresc; pe la 1820 au venit coloniști bulgari. Azi 7.900 loc. În legea din 1925 i se schimbă numele în *Tătărești*. După legea 1929, circ. com. cu 3 sate.

TATAR-COPCEAC, com. rur. jud. Cahul, plasa Traian; 6.007 loc. După legea 1929, sat circ. com. Taraclia.

TATAR-ENI-GHIOL, lac în jud. Tulcea.

TATINA, insulă în Dunăre, jud. Ilfov.

TATRA, munți din Carpați, între Cehoslovacia și Polonia. Stațiuni balneare și climaterice recunoscute.

TATIANA MARTIRA (pe la 218), sărbătorită de biserica ortodoxă la 12 Ianuarie. A trăit la Roma și a fost chinată în multe feluri, dar ea s'a tămăduit de toate, în fine i-au tăiat capul. Capul ei se află la biserica episcopală din Curtea-de-Argeș datorit de Neagoe-Voevod în 1517.

TAUCHNITZ [tuhnîț] **CRISTOF** (*1816†1895), librar și editor în Lipsca. A tipărit între altele o ediție a *autorilor englezi* (4600 volume pînă la 1912).

TAUȚI (sau **TAUȚI**) com. rur. jud. Arad, plasa Spineti; 2.689 loc. Mine de fier.

TAVERNIER, medic francez, venit în Muntenia pe la 1820. Se zicea că este agent al consulului rus Rückman. Prin unele intrigi și acuzațiuni ale lui a făcut să se disolve prima societate filarmonică.

TAYLOR [teler] **FREDERIC WINSLOW** (*1858†1915), inginer și industriaș american, cunoscut prin sistemul său de organizarea muncii (*taylorism*): economia muncii omului, punînd pe fiecare lucrător la ce are aptitudine și întrebîndu-l mășinile cele mai potrivite.

TAZLAU — **TASLAU**.

TĂIETURILE, munte în jud. Neamțu.

TĂLMACIU, com. rur. jud. Sibiu, plasa Avrig; 2.165 loc. Stație c. f. linia Piatra-Olt. — Sibiu.

TĂMASDA, com. rur. jud. Bihor, plasa Salonta; 2.234 loc.

TĂMĂȘENI, com. rur. jud. Roman, plasa Șcheia; 2.560 loc. După legea 1929, sat circ. com. Săbăoani.

TĂRĂȘĂUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Sulița; 4.288 loc. După legea 1929, sat circ. com. Sulița.

TĂRIAN, com. rur. jud. Bihor, plasa Seleuș; 2.174 loc.

TĂRICEANCA-VECHE, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Palanca; 3.765 loc. După legea 1929, sat circ. com. Băimăreș.

TĂRICENI, com. rur. jud. Prahova, plasa Tîrgșor; 2.196 loc. După legea 1929, sat circ. com. Poenari.

TĂRIȚA, schit în jud. Iași.

TĂRLUNGENI, com. rur. jud. Brașov, plasa Săcele; 3.500 loc.

TĂȘNAD, com. rur. jud. Sălaj, plasa Tășnad; 6.570 loc. După legea 1929, se numește **TĂȘNAD-BLAJA**. Stație c. f. linia Careii-Mari—Sărmășag—Zalău.

TĂȚARI, popor barbar care locuia în Mongolia. O mare strălucire au avut sub conducerea lui *Gengis Kan* (ca. 1206), carea cuprins o bună parte din centrul Asiei. Sub fiul său *Batu-Kan* au pătruns în Europa. După ce au prădat în Rusia, au trecut — prin Bucovina — în Ungaria (1241), au ajuns al Pesta, s'au întors prin Transilvania, de unde unele grupuri au trecut în Muntenia și Moldova. Cronicarii timpului spun că se întorsesse vremurile Goților și Hunilor. Probabil că ei au distrus așezămintele de state ce se aflau pe atunci în principate și astfel, în locul lor, s'au înlemnit altele după retragerea lor. Ei s'au risipit prin Lituania, Polonia, au rămas și prin Bulgaria și prin Basarabia. Azi li găsim în Dobrogea (în partea de Sud). Numele lor vine de la un cuvînt chinez *tha-la*. Mai tîrziu, în unele țări, printr'un fel de comparație cu *Tartarul*, li s'a zis și *Tartares* [r.].

Tătar.

TĂȚARU ① com. rur. jud. Brăila, plasa Călmățui; 2.800 loc. După legea 1929, sat circ. com. Nicolesți-Jianu. ② munte între Valea-Buzăului și Piatra Craiului. ③ lac în jud. Ilfov. ④ braț al Dunării jud. Tulcea.

TĂȚARU-MARE, ostrov în Dunăre, jud. Tulcea.

TĂȚĂREȘTI ① — **TATAR-BUNAR**. ② com. rur. jud. Cahul, plasa Ion-Voevod; 2.040 loc. După legea 1929, sat circ. com. Români.

TĂȚĂRESCU GHEORGHE M. (*1818†1894), pictor român. Primele învățături, în școala de pictură bisericească înființată de episcopul Chesariu în Buzău. În 1844 s'a dus la Roma, unde a făcut studii și a expus. În 1852 a venit în țară, a zugrăvit multe biserici. A fost profesor de desen la Sf. Sava, pînă în 1864, apoi la școala de bele-arte și director. Membru fondator al Ateneului Român.

Dintre tablourile lui e cunoscut mai ales *Reînălțarea României*. **TĂȚĂRUȘI**, com. rur. jud. Fălcieni (fost Suceava, azi Baia), plasa Lespezi; 2.350 loc. După legea 1929, circ. com. cu 7 sate.

G. Tăutu.

TĂUTENI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Nistrului; 2.639 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cîncău.

TĂUTU GEORGE (*1823†1885), ziarist și scriitor român. Mai multe volume de poezii (*Poezii diverse* 1862; *Brîndușe române*, 1868, *Secrete pen-*

TAS-
TAU

tru secul frumos, 1869), câteva piese de teatru (*Un ajutor la timp*, dramă, 1863; *Văduva Carpaților*, tragedie, 1879) și cântănete comice de actualitate.

TAUTU LOGOFAT (sec. XVI), boier moldovean. Trimis de Domnitorul Moldovei Bogdan spre a încheia tratat cu Turcii, a avut, după spusa cronicilor, un răspuns spiritual către vizir: Față de cei cari vor să ne ia totul, trebuie să apărăm ce putem...

Logof. Tăutu.

TAZLAUANU DIMITRIE (*1859 †1930), jurist român. A fost Consilier la Înalta Curte de Casație.

TEACA, com. rur. jud. Mureș, plasa Teaca; 2.656 loc.

TEATRUL NAȚIONAL, instituție de manifestare a artei dramatice. Se poate considera ca început al acestui fel de manifestări inițiativa *Societății filarmice* din 1833—34 (— acest cuv.) din București. Condusă de Heliade, ea urmărea să devie o instituție a statului și să aibă un local. Unele cărți ale lui Heliade și altor membri (mai ales traduceri de piese de teatru) se vindeau în folosul unui fond special al viitoarei clădiri. Pentru a mări sumele, Heliade se adresează Adunării obștești în 1840 și aceasta face un raport către domnitor, rugându-l să facă un proiect pentru clădirea și ținerea unui „Teatru Național” cu cheltuiala Statului. Această dorință s'a realizat sub Vodă Știrbei, care a pus să zidească actualul local, inaugurat la 31 Decembrie 1852 (printr-o reprezentație cu piesa „Zoe sau un amor românesc”, muzica de I. Wachmann). Acest local se închiria sau se ceda diferitelor trupe de actori ce se formau fără destulă trănicie, până în 1877, când s'a votat legea teatrelor, care înființa o societate dramatică, după modelul celei din Franța (Comedia franceză). Această organizație a suferit în cursul timpului mai multe schimbări. De la 1877 și până azi directorii au fost: Al. Odobescu (1877), C. A. Rășetti (1877), Ion Ghica (1877—81), Constantin Cornescu (1881—82), Gr. C. Cantacuzino (1882—1887), C. I. Stăncescu, (1887—88), I. L. Caragiale (1888—89), Gr. C. Cantacuzino (1889—98), Petre Grădișteanu (1898—99), Scarlat Ghica (1899—901), Ștefan Sîhleanu (1901—905), Al. Davila (1905—908), Pompiliu Eliade (1908—1911), Ion Bacalbașa (1911—1912), Al. Davila (1913—14), I. Brădescu-Voinști (1913—14), G. Diamandî (1914—1915), Al. Mavrodi (1915—16), C. Rădulescu-Motru (1918—19), I. Peretz (1919—20), Victor Eftimiu (1920—22), Al. Mavrodi (1922—23), I. Vasilescu-Valjean (1923—24), Corneliu Moldovanu (1924—26), Al. Hodoș (1926—27), C. Moldovanu (1927—28), L. Rebreanu (1928—30), V. Eftimiu (1930), I. Gr. Pericleanu (1930).

TEBA (sau **THEBE**) ○ oraș în Grecia veche (Beotia), întemeiat, după legendă, de Cadmos. A fost capitala unui stat care a avut rol însemnat în mișcările politice ale Greciei și pe la 370 a. Chr. a exercitat o adevărată egemonie asupra lumii grecești. A fost dăruit de Alexandru-cel-Mare în a. 335. Azi Thira. ¶ ○ oraș însemnat în vechiul Egipt pe Nil. A fost aci centrul regatului egiptean de la dinastia 12 până la a 20-a. În localitățile Karnak și Lușor se văd mari ruine din acest oraș.

TECHIR-GHIOL, lac sărat și stabiliment balnear jud. Constanța. Apa e mult mai sărată decât a mării.

TECLA, martiră, prăznuită de biserica ortodoxă la 24 Septembrie. A fost convertită la credință de Apostolul Pavel (pe la 45); a suferit chinuri, dar a scăpat și a murit în retragere. Este patroana catedralei din Milano.

N. Teclu.

TECLU NICOLAE (*1839 †1916), chimist român. A fost profesor la Academia comercială din Viena și la școala de bele-arte; chimist al monetăriei statului, membru al Academiei Române (1879). A publicat articole în „Annalen der Physik und Chemie” din Leipzig, „Journal für praktischer Chemie”, „Archiv für Kriminal-anthropologie” din Leipzig, „Analele Academiei Române”, „Bulletin de la section scientifique de l'Académie Roumaine”, etc. cum și volume. Cităm: *Studien Behelfe für den Unterricht allgemeinen und technischen Chemie*, 1905; *Ueber den Antimonzinobor*, 1880; *Electricitatea atmosferică*; *Flacăra*; *Strom Regulator für Gas*; *Industria pigmentilor de depins*; *Insemințarea chimiei*, 1883; *Elementele chimiei*, 1888; *Lucrările laboratorului chimic al Academiei comerciale din Viena*, 1884 și urm.

TECUȚI, jud. în Moldova; cap. Tecuci; 2.408 km. p., 149.835 loc. (1915); are 5 plăși, 1 com. urb. și 57 com. rur. (1925); face parte din circ. Curții de apel din Galați; are 10 școli primare urbane și 174 rurale (1929); 9 cooperative de aprovizionare și desfacere cu capit. 333.266 lei (1925); ține de eparhia episcopiei din Roman și are 172 biserici.

TECUȚI, com. urb. cap. jud. Tecuci, 21.000 loc. Așezat pe ambele maluri ale râului Bîrlad. Se pomeneste de el într'un document din 1134 (constat de unii istorici); dar sigur este că se dezvoltase pe la 1600 ca un frumos oraș de margine. Are 9 biserici. Cele mai vechi: *Maica Precista* (refăcută în 1828) și *Sf. Gheorghe*, zidit în 1813. Are liceu, șc. secundară de fete, șc. profesională, 2 șc. de comerț, una de meserii și școli primare.

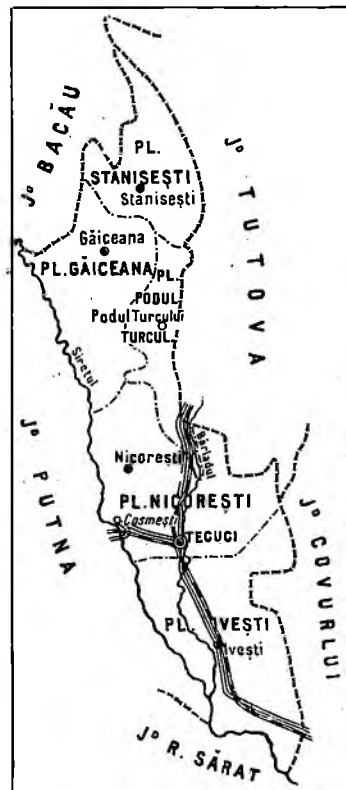
TECUȚI-KALINDERU, com. rur. jud. Teleorman, plasa Balaci; 2.590 loc. După legea 1929, sat circ. com. Balaci.

TECULESCU JUSTIN, episcop de Cetatea-Albă, ales în 1924.

TE DEUM LAUDAMUS, imn religios vestit, făcut de Sf. Ambrozie sau de Sf. Augustin. Cuvîntul *Te Deum* (teudeum) a rămas ca nume comun (— Partea I).

TEGA, serie de munți în jud. Buzău.

TEGETTHOFF WILHELM (*1828 †1871), ami-

Harta jud. Tecuci. (Legea 1925)

Stema jud. Tecuciu.

ral austriac. Învingătorul flotei italiene la Lissa (20 Iulie 1866). Statuă în Viena.

TEHERAN, oraș capitala Persiei; 210.000 loc.

TEIȘANI, stație c. f. jud. Prahova, linia Ploiești-Văleni.

TEIUȘ, com. rur. jud. Alba, plasa Teiuș; 4.879 loc. Stație c. f. linia principală București-Brasov—Curtici.

TEKIR, = **TECHIR**.

TELCIU, com. rur. jud. Năsăud, plasa Năsăud; 3.508 loc.

TELEAJEN, riu jud. Prahova, afluent al Prahovei.

TELEGA, com. rur. jud. Prahova, plasa Prahova 5.862 loc. După legea 1929, circumscriptie com. cu 2 sate. Aci stabiliment de băi de sare.

TELEGRAFUL ROMÂN, ziar politic înființat de Mitrop. Șaguna în Sibiu, 1853, sub red. lui *Aaron Florian*. Apare și azi.

TELEGRAFUL DE BUOURESCI, apoi **TELEGRAPHUL**, apoi **TELEGRAFUL ROMÂN**, ziar politic, apărut în București, 1871-1892, condus multă vreme de *I. C. Fundescu*, apoi de *I. Bîlbiescu*.

TELEKI IÓZSEF (*1790†1855), istoric și filolog ungar. Prezident al Academiei științifice din Pesta. Op. pr. *A Hunyadiak kora Magyarországon* (Epoca Huniadeștilor în Ungaria).

TELEMAC, personaj din Odiseea lui Omer. Era fiul lui Ulise. Din povestirea aceasta s'a inspirat Fénelon ca să compună celebra sa carte *Telemaque*. Prima traducere în românește a fost făcută (după un text italian) de Petru Maior (1818), apoi de Gr. Pleșoianu.

TELENEȘTI-TÎRG, com. rur. jud. Orhei, plasa Telenești; 4.184 loc. Sat circ. Telenești (1929).

TELEOR, pseudonim, apoi nume oficial al lui *D. CONSTANTINESCU* (*1858†...), ziarist și scriitor român. A debutat printr'un volum de *nuvele* (1883), după care au urmat: *Scene și portrete* (1886) și diverse altele, schițe umoristice, epigrame, etc.

TELEORMAN, riu, izvorăște în jud. Argeș și trece în jud. Teleorman, apoi se unește cu *Vedea* (= acest cuv.) la Sud de Alexandria.

TELEORMAN, județ în Muntenia; cap. *Turnu-Măgurele*; 4.577 km. p., 345.066 loc. (1915); are 7 plăși, 4 com. urb. 142 com. rur. (1926), face parte din circ. Curții-de-Apel din București; are 19 școli primare urbane și 198 rurale (1929); are 46 cooperative de aprovizionare și desfacere cu capit. 4.055.019 lei și 4 coop. p. exploatare de păduri cu capit. jud. Teleorman. 778.100 lei (1925); ține de eparhia Ungro-Vlahiei și are 190 biserici.

TELEORMĂNELUL, prâu jud. Teleorman, se varsă în r. Teleorman lângă com. Deparatii.

TELEȚUL, prâu, jud. Iași, se varsă în r. Nicolina.

TELIMAN MIHAIL (†1902), ziarist bucovinean. A publicat articole în „Convorbiri literare” (1898), în „Junimea literară”. După moartea lui, G. Tofan a publicat într'un volum mai multe din folietoanele lui, cu prefață de N. Iorga (1906).

TELIȚA, prâu în jud. Tulcea, izvorăște din dealul Nicolitel, se varsă în lacul Baba-dag; are mulți afluenți.

TEMLIERI, ordin religios-militar, instituit în timpul cruciatelor (1108). A fost desființat de papa Clement V în 1312.

TELIU, com. rur. jud. Brasov, plasa Birsă-de-Jos; 2.696 loc. Tunelul de pe linia Brasov-Buzău.

TELL WILHELM (sec. XIV), personaj legendar, croul național al Elvețienilor. Din legende despre el a construit *Schiller* celebra sa tragedie *Wilhelm Tell* și după aceea opera lui *Rossini*.

TELL CHRISTIAN (*ca. 1807†1884), general și om politic român. A participat la revoluția din Muntenia în 1848, a fost membru al guvernului provizoriu, exilat la Smirna; membru al divanului ad-hoc, ministru de culte (1862—63), ministru de războiu (1871), apoi de culte în guvernul prezidat de Lascar Catargiu și de finanțe în 1874 sub generalul Florescu.

TEH-TEO

TEMISTOCLE (THEMISTOCLE) (*ca. 527 î. e. 461 a. Chr.), om politic și general atenian. Învingătorul flotei persane la Salamina, adversar al lui Aristide, pe care a reușit să-l vadă gonit prin ostracism, a avut mare glorie, dar a ajuns să fie el însuși exilat și a murit în Persia.

TEMİȘ = **TİMİȘ**.

TEMPEA RADU, preot și profesor român în Transilvania. A fost pe la 1785 director al școlilor românești din Ardeal. În 1817 a trăit cîtva timp în Moldova. A publicat o *gramatică* tipărită în Sibiu, 1797.

TEMPS (LE) [taⁿ], ziar politic francez, 1829—1842, reînființat în 1861, apare și azi.

TENEDOS, insulă în Marea Egee; supr. 42 km. p., 6.050 loc. Aparține Turciei.

TENERIFFA, cea mai mare din insulele Canare; 2.026 km. p., 180.000 loc. Aparține Spaniei.

TENIERS [tenirs] **DAVID** (*1582†1649) și fiul său cu același nume (*1610†1690), pictori flamanzi. Mai ales al doilea a fost de o fecunditate deosebită: peste 800 de tablouri, cele mai multe mari și de mare compoziție (*Tentațiunea Sf. Anton*, *Confreria arcehiepiscopilor din Anvers* ș. a.).

TENNYSON [tenis'n] **ALFRED** (*1809†1892), poet englez. Poezii lirice, idile, dar mai ales elegii. Din cauza îngrijirii forme, s'a zis despre el că e cel mai clasic dintre romantici. Trad. rom. *Enoch Arden* (de H. Lecca, B. p. t.).

TEOCLIT MONAHUL (†1777), erudit grec, a servit ca secretar al mai multor domni din Valahia.

TEOCRIT sau **THEOCRIT** (sec. III a. Chr.), poet grec, cunoscut prin *idilele* sale, reprezentantul

Stema Teleorman.

Harta județului Teleorman.

poeziei pastorale. S'au tradus parte din ele în rom. de I. Caragiani (în „Convorbiri literare”).

1874), de Al. Macedonski (In „Literatorul” 1882), de G. Murnu (tot în „Conv. lit.” 1901), de Al. Naum și de T. A. Naum.

TEOCTIST I, mitropolit al Moldovei la 1399 (după catalogul întocmit de C. Erbicănu).

TEOCTIST II (†1477), mitropolit al Moldovei (ca. 1451). Bulgar de neam, a venit în Moldova, hirotonisit de mitrop. Nicodim, și a întărit legăturile cu mitropolia Ohridei. El a uns la domnie pe Ștefan cel Mare.

TEOCTIST III (†1528), mitropolit al Moldovei de la 1509, fost egumen al măn. Neamțului.

TEODOR SICHEOTUL (†613), sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 22 Aprilie. După ce a călătorit la locurile sfinte, a făcut o mănăstire în Sicea; a fost episcop al Anastasiopolei (probabil fostul oraș cu acest nume din Mesopotamia, Asia-Mică).

TEODOR STRATILAT, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 8 Februarie. Era general al trupelor lui Liciniu (308—324). A fost ucis pentru credință. Moaștele sale se găsesc în Veneția în biserica Mntuitorului.

TEODOR TIRON (cca. 306), martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 17 Februarie. Era soldat în timpul persecuțiilor contra creștinilor și, mărțurisind cu tărie credința, a fost chinuit în multe feluri și ars de viu.

TEODOR TRHINO, cuvios, prăznuit de biserica ortodoxă la 20 Aprilie. A trăit în mortificare, acoperindu-și trupul cu îmbrăcăminte de păr aspru. Nu se știe epoca vieții.

TEODORA MAICA (sec. v), prăznuită de biserica ortodoxă la 11 Septembrie. Ca să se pedepsească pentru un păcat de adulteriu, și-a chinuit mulți ani trupul stînd în cîmp șapte ani, vara și iarna, apoi a intrat în mănăstire.

TEODORA, mama lui Mihail Viteazul — **TEOFANA**.

TEODORENI, mănăstire în jud. Botoșani.

TEODORESCU DIMITRIE (G. DEM.) (*1849 †1900), profesor român. A debutat ca satirist, redactor al ziarului *Gîmpele* sub pseudonimul *Ghedem*. După studii la Paris, profesor de limba latină și română la liceul Matei-Basarab (1878), director al Fundației universitare Carol I, ministru de instrucție în 1891 sub prezid. generalului Florescu. S'a ocupat de folklor și a publicat o colecție de poezii (1885) și studii despre *proverbe* (1877) și *colinde* (1879); a publicat cărți didactice (*Prosodia*, 1879, *Metrica*, 1889), și ca auxiliar pentru studiul autorilor latini o *isto. G. Dem. Teodorescu. rie a filozofiei antice* (1893); apoi o biografie și bibliografie a lui *Anton Pann* (1891, 1893).

TEODORESCU EMANUEL C. (*1866), profesor de botanică la facultatea de științe din București (1907); doctor în științe naturale din Paris; membru corespondent al Academiei Române (1909). A publicat articole în „Annales des sciences naturelles” din Paris, în „Annales scientifiques de l'Université de Jassi”, etc., precum și în volume. Cităm: *Flora algologică a României*; *Asimilarea azotului și a fosforului nucleic de către algele inferioare*; *Influența temperaturii asupra nucleaselor*; *Rotul înului liberian în circulația substanțelor organice la vegetalele superioare*.

TEODORESCU FLOREA (†1907), medic român. A trăit în București, unde era cunoscut ca practicant.

TEODORI IULIU (*1834 †1919), medic român. A fost inspector general al armatei (1883), inspector general al serviciului sanitar al armatei, profesor de patologie și terapie generală la Facultatea de medicină din București (1869).

TEODORIC sau **TEODORIC** (†451), rege al Visigoților 419—451, pieri în luptă contra Hunilor.

TEODORIC (*454 †526), rege al Ostrogoților a distrus regatul lui Odoacru în Italia.

TEODORINI ELENA (*1860 †1926), cîntăreață română. După studii în Italia, a cîntat la Milano (Scala), Barcelona, Paris, Madrid ș. a. A venit de mai multe ori în țară și a cîntat la Craiova (1888) și la București.

TEODOROIU ECATERINA (numele exact: **TEODEROIU**) (*1898 †1917) supranumită *Fecioara de la Jiu*. Fată tină, originară din satul Vădeni (Gorj) a luat parte la lupta contra trupelor germane cari voiau să intre în orașul Tirgu-Jiu; apoi s'a înrolat în armată, s'a purtat vitejește, a fost înaintată sublocotenent și a murit în luptele de la Muncel (23 August). I s'a înălțat un monument în orașul Tirgu-Jiu.

TEODOROS II (*1816 †1867), negus al Abisiniei, care a murit lupind contra Englezilor. Ion Ghica credea că era un tânăr din țara noastră, plecat în lume după aventuri.

TEODORU DIMITRIE A. (*1866 †1910), profesor român. A fost profesor de istorie la un liceu în București, inspector, apoi secretar general al Ministerului Instrucției (1907). A început ca militant socialist, apoi a trecut în partidul liberal. A publicat în tinerețe poezii, mai târziu studii istorice și cărți didactice de limba franceză.

TEODOSIA FECIOARA, martiră prăznuită de biserica ortodoxă la 29 Maiu. Călugarită la vîrsta de 7 ani, a făcut din averea ei mai multe icoane. În timpul iconoclaștilor, venind un ofițer să ridice o icoană din poarta mănăstirii ei, i-a luat scara și l-a trîntit la pămînt, apoi a provocat o răscoală în oraș. A fost martirizată și ucisă.

TEODOSIE CHINOVIARHUL (*423 †529), prăznuit de biserica ortodoxă la 11 Ianuarie. Născut într'un mic oraș din Capadocia, intră în serviciul bisericii foarte tînr. Ducîndu-se la Ierusalim, se puse sub ascultarea unui călugăr; apoi se retrase în pustie, unde se adunară mulți adepți, încît fu nevoit să înființeze o mănăstire în care era o disciplină foarte severă; mai târziu se clădi acolo o biserică, chilii și trei infirmerii. Predicînd contra iconoclaștilor, protejați de împăratul Anastasie, fu exilat cîțva timp, dar rechemat de urmașul lui.

TEODOSIE, fiul lui Neagoe, domn al Munteniei în 1521—22. A domnit foarte puțin. Rămăsese minor la moartea tatălui său sub tutela lui Preda Vornicul, a fost atacat și învins de un pretendent din ramura Drăculeștilor. Acesta însă, numit Radu Călugărul, n'a putut lua tronul, fiindcă Mehmet-Bey, în fruntea unei armate turcești, l-a învins și l-a omorît. Pe tînărul Teodosie și mama sa i-a trimis la Constantinopol, cu gînd — se zice — ca el să ocupe tronul, fiind un Român renegat, — ceea ce nu s'a întîmplat.

TEODOSIE (†1708), prelat român. Originar din Transilvania, s'a călugărit în mănăstirea Cozia, unde a fost egumen. Ales mitropolit al Ungro-Vlahiei în 1668, cu ocazia instalării sale a spus simbolul credinței în românește (unii istorici zic că el a fost cel dintîiu care a făcut acestuia; ceilalți îl spuneau în slavonește). Destituit de Grigore Ghica în 1672, a revenit în 1679 și a rămas în scaun pînă la moarte. Bun gospodar, a reușit să dobîndească moșii în patrimoniul mitropoliei, a încurajat tipărirea de cărți bisericești, a hirotonit pe mai mulți mitropoliți din Transilvania.

TEODOSIU I sau **TEODOSIUTU** **CEL MARE** (*346 †395), împărat roman de la 379. Ultimul care a domnit peste imperiul întreg.

TEODOT SF. MARTIR (cca. 303), prăznuit de biserica ortodoxă la 7 Iunie. Locuia în Ancira (Asia Mică). În timpul persecuțiilor lui Dioclețian, a ajutat pe creștini, a contravenit dispozițiilor luate de guvernator, de aceea a fost prins, martirizat și ucis.

TEOFAN II, fost de două ori mitropolit al Moldovei: a) în 1561, în timpul lui Despot-Vodă, cînd, opunîndu-se propagandei luterane a acestuia, a fost silit a părăsi scaunul și a fugi în munți; — b) în 1564—70, în timpul lui Lăpușneanu, pe care l-a călugărit înainte de moarte, iar în timpul lui Ioan Vodă cel Cumplit a fost iar nevoit să fugă.

TEOFAN III, mitropolit al Moldovei în 1617. Se știe puțin despre el.

TEOFANA, numele călugăresc al *Teodorei*, mama lui Mihai-Viteazul. E înmormintată în mănăstirea Cozia, jud. Vâlcea.

TEOFIL, episcop de Alba-Iulia, hirotonit în București în 1692, este autorul declarațiilor de unire cu biserica papală din 21 Martie 1697 (→ **UNITEA**).

TEOFIL I, episcop al Rîmnîcului, pe la 1593 și în timpul domniei lui Mihai-Viteazul.

TEOFIL II, episcop al Rîmnîcului pe la 1619. Fusese înainte egumen al mănăstirii Bistrița și adăpostise pe mitropolitul grec Mateiu al Mirelor. În 1637 e ridicat la treapta de Mitropolit al Ungro-Vlahiei, în care a stat pînă la 1646. A publicat multe cărți, între cari „Pravila dela Govora”, 1640.

TEOFILACT, episcopul Nicomidiei, prăznuit de biserica ortodoxă la 8 Martie. Persecutat pe timpul lui Leon Armeanul, partizanul iconoclaștilor, a fost închis într-o insulă, unde a și murit, iar moaștele lui s'au ridicat din ordinul împărătesei Teodora și au fost duse în cetatea unde slujise altarului.

TEOFRAST sau **THEOPHRAST** (*ca. 390 †286 a. Chr.), filozof grec, elev al lui Aristotel. Autor al scrierii: *Caracterele morale*.

TEONA, arhiepiscopul Alexandriei (†300), sfînt prăznuit de biserica ortodoxă. Ales în 282, a condus cu demnitate eparhia sa, a compus o epistolă, în care dă sfaturi de purtare creștinilor cari trăiesc la Curțile imperiale, și alte lucrări.

TEPLIȚA, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Cogălnic; 2.439 loc. După legea 1929, se numește Toplița, sat circ. com. Arciz.

TERAPONT EPISCOPUL SARDIEI (Lidia), martir prăznuit de biserica ortodoxă la 27 Mai. Din cauză că făcea propagandă, a fost arestat de împăratul Iulian (361—363) și după multe chinuri a fost înjunghiat.

TEREBLECEA, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Siretului; 2.956 loc. Stație c. f. linia Adîncata—Siret.

TEREBNA, com. rur. jud. Dorohoi, plasa Bașeu; 2.923 loc. După legea 1929, jud. Bălți, sat circ. com. Zăbriceni.

TEREGOVA, com. rur. jud. Severin, plasa Teregova; 3.882 loc. Stație c. f. între Orșova și Caransebeș.

TEREMIA-MARE, com. rur. jud. Timiș-Torontal; 3.081 loc. Stație c. f. linia Lovrin și Nerău.

TERENTIE, martir, prăznuit de biserica ortodoxă la 28 Octombrie. Împreună cu soția și fiii săi au fost supuși la diferite chinuri și apoi li s'au tăiat capetele. Nu se știe epoca vieții.

TERENȚIU (**PUBLIUS TERENTIUS AFER**) (*185 †159 a. Chr.), autor dramatic roman. Ne-au rămas de la el 6 comedii: *Andria*, *Heautontimorumenos*, *Phormio*, *Hecyra*, *Adelphi* (care a servit lui Molière pentru „L'école des maris”) și *Parmeno*, traduse de Viniliu Pop (Ed. Casa Școalelor, 1919). Alte trad. *Adelphi* de Virgil Andronescu, 1907 și *Parmeno* de G. Coșbuc.

TEREZA SFÎNTA (*1515 †1582), nobilă spaniolă. A scris poezii religioase, a reformat ordinul carmelitelor.

TERIACHIU ALEXANDRU (*1829 †1893), avocat și om politic român, ministru de externe în guv. prez. de Ștefan Goleșcu (1867) și de interne în cel prezidat de Ion C. Brătianu (1880).

TERMIER [termie] **PIERRE**, geolog francez. Profesor la școala superioară de mine din Paris, membru al Institutului Franței. A studiat în mod deosebit tectonica Alpilor și Africii de Nord. Vizitînd țara noastră, a studiat structura Carpaților români și a publicat rezultatele cercetărilor sale. Membru onorar al Academiei Române (1928).

TERMOPILE sau **THERMOPILE**, trecătoare lîngă muntele Oeta în vechia Grece, unde s'a dat celebra luptă între armata persană și mica oștire de 300 soldați spartani comandați de Leonida.

TEROAREA, nume dat regimului ce a domnit în Franța în timpul marelui revoluționar de la căderea

Girondinilor pînă la 9. Thermidor (Maiu 1793—Iulie 1794).

TERRAIL [teraî] **PONSON DU** (†1871), romancier popular francez, autor de romane sensaționale. Trad. rom.: în rev. „Familia” 1870, *Cavalerii nopții* (de Iosif Vulcan), în vol. *Amor și dîncolo de mormînt* (de N. Negruțiu, 1877, Cluj), *Dramele Parisului* (1878, Buc.), *Regina Tiganilor* (1885, Buc.), *Rocamboles* (de Ion Gorun, 1926).

TERRANOVA (**NEUFUNDLAND**), insulă în Oceanul Atlantic, lîngă Golful San-Lorenzo (America-de-Nord), 110.670 km. p., 259.000 loc. Posesiune britanică. Cap. *St. John*.

TERTULIAN (**QUINTUS SEPTIMIUS FLORUS TULLIANUS**) (*160 †240), unul din părinții Bisericii. A scris *Apologetica* s. a. Trad. rom. *Despre pocăință* (de Nic. I. Popescu, 1907), *Despre rugăciune* și *Despre mîntuirea sufletului* (de Dim. Gr. Popescu, 1908).

TESALIA sau **THESSALIA**, regiune din Grecia. A aparținut Turciei pînă în 1913.

TESLA NICOLA (*1856), inventator iugoslav, trăiește în America. A descoperit curenții de inducție (numiți *curenții lui Tesla*) și a inventat un motor.

TESLUIU, rîu, afluent al Oltului, jud. Romanai.

TESTAMENT vechiu și nou → **BIBLIA**.

TESLA, com. rur. jud. Prahova, plasa Peleş; 2.214 loc. După legea 1929, circumscripție com. cu 3 sate.

TETUAN, oraș în Maroc pe coasta mării Mediterane; 30.412 loc. Despre el vorbește Alecsandri într-o relație de călătorie.

TETCANI (**TESANI**), com. rur. jud. Bacău. Exploatare de petrol. Circ. com. cu 24 sate.

TEULESCU PETRE (†1885), publicist român. Debutează cu articole în „Curierul românesc” 1847. A tradus *Indiana* de George Sand (1847), a publicat o colecție de documente (*Arhiva română*, 1860) și un studiu istoric politic în 2 volume: *Revoluția și revoluționarii*, 1878, 1882.

TEUTONI ☉ popor care, în antichitate, a năvălit de la marea Baltică în Galia și a fost sdrorbit de armata romană comandată de Marius (102 a. Chr.) ☿ ☉ ordin cavaleresc înființat în 1190 în locurile sfînte, ca să ajute pe sîraci și pe bolnavi. În sec. xiii au venit în Germania și în 1809 a fost desființat.

TEUTSCH FRIEDRICH (*1852), episcop și istoric sas din Transilvania. A publicat studii despre trecutul poporului sas și despre relațiile dintre el și poporul român (1907—1910). Membru onorar al Academiei Române (1919).

TEUTSCH GEORGE (*1817 †1893), episcop evangelic și istoric sas. A scris istoria Sașilor din Transilvania. I s'a ridicat o statuie în Sibiu.

TEUTSCHLÄNDER WILBALD ȘTEFAN (*1837 †1891) scriitor sas. După studii la Iena, a fost profesor la școala reală din Brașov, apoi paroh al comunității luterane din București, unde a stat din 1865 pînă la moarte. A scris o istorie a lui *Mihai Viteazul*, (Viena 1879) și o istorie a comunității luterane din România (1891).

TEWFIK MOHAMED

PAȘA (*1852 †1892), chediv Egiptului din 1879. A fost înainte reprezentantul Turciei la Berlin și marc-vizir.

TEXAS, stat în Statele-Unite la Golful de Mexic; 688.644 km. p.; 4.663.228 loc. Cap. orașul cu același nume.

TEZAUR (scr.: **TESAUR**)

DE MONUMENTE ISTORICE, revistă istorică sub redacția lui A. Papiu-Iliarian. București 1862—1865.

TEZEU sau **THESEU**, personaj din epoca le-

TEO-
TEZ

Theseu.

THA-gendelor eroice a Greciei antice. A ucis minotaurul,
TIG a dat prima constituție Atenei.

THACKERAY [tekără] **WILLIAM** (*1811†1863), romancier englez. A început ca desenator caricaturist (rev. *Punch* din Londra) și ca ziarist. A devenit cunoscut prin romanele satirice contra societății engleze, între cari capod'opera sa: *Vanity Fair*, 1847 (Tîrgul vanităților). E considerat ca scriitorul cel mai original din prima jumătate a sec. XIX. La noi trad. puține prin reviste.

THEODOSIE ATANASIU (†1927), prelat român. A fost arhieru, episcop de Roman de la 1912 pînă la 1922, cînd a demisionat.

THEURIET [tôrie] **ANDRÉ** (*1833†1907), scriitor francez. A publicat poezii, romane, nuvele. Foarte cunoscut și mult tradus la noi. Cităm: *Jean Marie* (trad. de Fred. Damé în „Românul”, 1881; alta de N. A. Bogdan; alta de N. Tînc în „Revista Nouă”, an VI), *Ultima sîrulare* (în „România liberă”, 1884), *Amintiri* (de D. Stănescu în „Revista literară”, 1885), *O norocoasă* (de Gh. Adamescu în „România”, 1890), *Tatăl* (în „Lumea ilustrată”, 1892), *Tentațiunea* (în „Tribuna”, Sibiu, 1902); în vol. *Frida* (de G. E. Bottez, 1910), *Prăvălia la doi crapi* (de Sofia Nădejde, 1909), *Amintiri și nuvele* (de N. Dașcovici, 1910). *Mănușchiul de rugătoare* (de Natalia Iosif), *Din tinerețe* (de Dim. Stănescu), *Coleta*, *Curtezana* (de N. d'Argenta), *Farmec periculos* (de A. Curteanu), *Regina pădurilor*, *Romanul unei visătoare* (de N. d'Argenta).

THIERRY AUGUSTIN (*1795†1856), istoric francez. Opere pr. *Histoire de la conquête de l'Angleterre par les Normands*.

THIERS ADOLPHE (*1797†1877), istoric și om politic francez. Ziarist, ministru în 1832, președinte de consiliu în 1836. A voit să împiedece declararea războiului în 1870; după dezastru, a fost proclamat șef al guvernului și apoi președinte al Republicii. Op. pr. *Histoire de la révolution française* (1824—27) și *Consulat et Empire* (1845—62). În rom. trad. *Despre proprietate* de Teodor Codrescu, 1850, de St. Băjescu, 1860), *Colecție de războaiele lui Napoleon* (de G. Calotescu, 1875). A fost membru al Academiei franceze din 1834.

THIRON CONSTANTIN, medic român. Profesor de patologie generală la Universitatea din Iași (1889).

THOMAS ALBERT (*1878), om politic francez. Ministru al armamentului în 1915—1917. A vizitat Moldova în timpul refacerii armatei noastre în 1917, a fost primit cu solemnitate de Parlament în Iași, a însoțit pe regele Ferdinand în vizitarea diferitelor corpuri de trupă.

THOMAS [toma] **AMBOISE** (*1811†1896), compozitor francez. Opere pr.: *La double échelle* (1837), *Mignon* (1866), *Hamlet* (1868), *Le songe d'une nuit d'été* (1850), *Carnaval de Venise* (1857). Membru al Academiei de bele-arte (1851), profesor de compoziție la Conservatorul din Paris (1856).

THOMAS FRANK (*1867†1928), pastor și mare predicator protestant elvețian.

THOMESCU NICOLAE (*1860†1918), medic român. Profesor de patologie și clinică infantilă la Facultatea de medicină din București.

THOUVENEL EDOUARD (*1818†1866), diplomat francez. A reprezentat țara sa în diferite orașe, ministru de externe, senator. Fiind ambasador la Constantinopol (1855), a lucrat cu mare strălucire și cu multă abilitate pentru unirea principatelor române. Dintre scrierile sale, două ne privesc de aproape: *Hongrie et Valachie* (1849); *Trois années de la question d'Orient* (postum, publ. 1896).

THUNMANN, filolog german, profesor la Universitatea din Halle. S'a ocupat de istoria popoarelor din Răsăritul Europei (1774), în deosebi de limba albaneză și de dialectul macedo-român.

TIBERIU (**TIBERIUS CLAUDIUS NERO**) (*41 a. Chr. †37 p. Chr.), al doilea împărat roman, din anul 14 (p. Chr.). La început a domnit cu înțelepciune, dar în ultimii ani a devenit de o groznică cruzime, ucigînd pe cei de aproape ai săi, dar el însuși a fost omorît.

TIBET sau **TIBET**, întins platou în China între munții Himalaia și Kuenlun; 2.109.000 km. p. suprafață, 4.000 m. altitudine, 6.000.000 loc.

TIBRU (ital. **TEVERE**), fluviu din Italia; izvoare din Apenini și se varsă în marea Tireniană, după ce a trecut prin Roma; lung. 403 km.

TIBUCANI, mănăstire de călug. în jud. Neamț.

TIBUL (**ALBIUS TIBULLUS**) (*ca. 54 a. Chr. †18 p. Chr.), poet roman. A scris mai ales *elegii*. Trad. rom. puține de Vărgolici și Teodosiu în „Convorbiri Literare” (XXIII) și „Neamul românesc literar” 1912, s. a.

TICHELEȘTI, com. rur. jud. Brăila, plasa Silistraru; 2.596 loc. După legea 1929, sat circ. com. Tichilești.

TIEK [tic] **LUDWIG** (*1773†1853), poet german. Unul din întemeietorii romantismului.

TIENT-SIN, oraș în China, port la fl. Pei-ho (golf Pecili); e portul orașului Peking.

TIFLIS, oraș în Rusia (Transcaucazia, Georgia); 283.000 loc.

TIGHEȘTI @ sat în jud. Ca hul. 1 @ pîrau care se varsă în Prut.

TIGHINA, com. urb. cap. jud. *Tighina*; 50.000 loc. Stație c. f. spre Basarabesca și spre Chișinău.

TIGHINA, jud. în Basarabia capit. *Tighina*; 6.333 km. p.; 314.778 loc. (1922); are 7 plăși, 2 com. urb., 83 com. rur (1925); ține de circ. Curții de apel din Chișinău; are 32

Stema jud. Tighina.

Adolphe Thiers.

Ambroise Thomas

Harta județului Tighina (legea 1925).

școli primare urbane și 263 școli rurale (1929)

32 cooperative de aprovizionare și desfacere cu capit. 1.055.258 lei (1925). Bisericele țin de eparhia mitrop. Chișinău.

TIGRU sau **TIGRIS**, fluviu în Asia mică, se unește cu Eufurul și cu numele de *Şat-el-Arab*, se varsă în golful Persic; lung. 1500 km.

ȚIBA-BĂRGĂULUI, com. rur. jud. Năsăud, plasa Bărgăului; 2500 loc. Stație c. f.

ȚIBĂU, com. rur. jud. Sălaj, plasa Jibou; 950 loc. Mine de lignit.

ȚIHOMÎR = **TUGOMÎR**.

ȚIHON EPISCOP, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 16 Iunie. A fost episcopul Amaturii; a fost mare propagandist, a zidit biserici și a dăruit temple păgâne.

ȚIKTIN H., filolog român. A trăit mult timp în Iași; apoi s'a stabilit în Berlin, unde avea un seminar de limba română. Membru onorar al Academiei Române (1919). A publicat: *Gramatica română*, 1893; *Rumänisches Elementarbuch*, 1905; articole și recenzii în Archiv für das Studium der neuen Sprachen und Lit. Op. pr. *Dicționarul român-german*, 3 volume, care cuprinde și etimologiile cuvintelor românești.

ȚILEAGD, com. rur. jud. Bihor, plasa Tileagd; 3.674 loc. Stație c. f. linia principală București—Cluj—Oradea.

ȚILIȘCA, com. rur. jud. Sibiu, plasa Săliște; 2.061 loc.

ȚILSIT, oraș în Germania (Prusia); 43.734 loc. Aici s'a încheiat în Iulie 1807 tratatul prin care se sfârșește războiul Prusiei și Rusiei contra lui Napoleon. Rusia aderă la blocul continental contra Angliei. Prusia cedează Rusiei, Ducatului Varșoviei, Saxoniei și Regatului Vestfaliei mai multe teritorii. Rusia cedează un teritoriu Olandei, evacuează Cattaro și făgăduiește să evacueze Principatele române și să supue diferendul cu Turcia arbitragiului lui Napoleon; dar printr-o convenție secretă Franța autoriză Rusia de a păstra Principatele. Se știe că sfârșitul acestor neînțelegeri turco-ruse a fost răpirea Basarabiei în 1812 (=Basarabia).

TIMES [taims], vestit ziare englez, înființat în 1783 de J. Wallther.

TIMIȘ, @ rîu, afl. al Dunării; izvorăște din munți în răsăritul Banatului, îl străbate în lungul lui și se varsă în Dunăre la *Panciova*. @ trecătoare în Transilvania, prin Carpați, jud. Brașov; pe aici linia ferată Plocești—Brașov, etc.

TIMIȘ-TORONTAL, jud. în Banat; cap. *Timișoara*; 7.313 km. p., 495.814 loc. (1923); are 12 plăși, 1 com. urb., 237 com. rur. (1926); ține de circ. Curții de apel din Timișoara; are 13 școli primare urbane și 225 rurale (1929); 53 cooperative de aprovizionare și desfacere cu capit. 1.699.576 lei și 5 coop. p. exploat. de păduri cu capital 974.128 lei (1925). Bisericele ortodoxe țin de eparhia episcopiei din Arad; cele unite de eparhie episc. din Lugoj.

TIMIȘANA, ținut în care a fost un vechiu stat românesc = **BANAT**. **TIMIȘANA**, foale pentru trebuințele poporului român, a apărut în Timișoara, între 1835—1888, sub redacția lui *Teodor Păcățianu*, apoi a lui *N. Coșariu* și *G. Ardelean*.

TIMIȘESȚI, com. rur. jud. Neamțu. Acolo

sînt instalațiile cari aduc apă potabilă în orașul Iași.

TIMIȘOARA, municipiu, cap. jud. *Timiș-*

Torontal; 100.000 loc.; are două st. c. f. *Fabrica* și *Domnița Elena*. Oraș foarte vechiu, așezat pe canalul Bega. E aci episcopie romano-catolică, vicariat ortodox, Curte de apel, o școală politehnică. Școli: 2 normale, gimnaziu de băieți, 2 gimnazii de fete, 2 licee de băieți, 1 de fete, 1 șc. medie, șc. comercială inferioară și super., școală de meserii, șc. de menaj. Sînt mai multe consulat.

TIMIȘUL-DE-SUS, stație c. f. jud. Brașov între Predeal și Brașov.

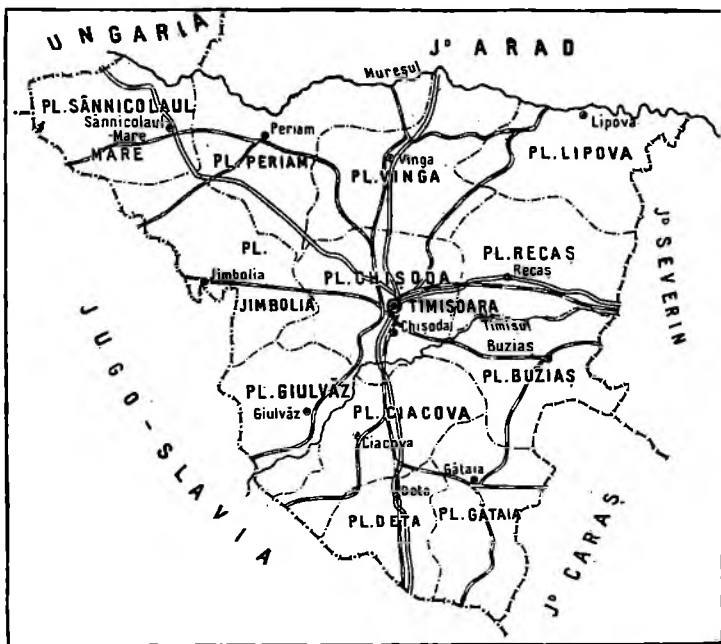
TIMOC, rîu la limita între Bulgaria și Serbia, se varsă în Dunăre; lung. 135 km. Pe valea acestuia sînt numeroase așezări de Români. Ele se găsesc pe un teritoriu mărginit de acest rîu și de Dunăre și mergînd pînă la Vidin. Locuitorii sînt veniți din N. Dunării, mai ales din Oltenia. În Bulgaria formează trei grupe: Văleni, Clmpeni și Pădureni, în vreo 35 de sate, iar în Serbia sînt 9 sate. Numărul acestor Români e scotit de statistica bulgară din 1910 la 48.500 (din 96.500 Români aflați în toată Bulgaria).

TIMOTEIU APOSTOL, prăznuit de biserica ortodoxă la 22 Ianuarie. A fost luat de Sf. Pavel ca ucenic, pe la anul 51, și au călătorit în multe locuri făcînd propagandă pentru învățătura Mîntuitorului; alături a fost trimis singur să îndeplinească îndatoririle acestea. Lui li adresează Pavel o epistolă. Timoteiu a fost episcop în Efes și acolo în anul 97 se spune că a fost chinuit și ucis, fiindcă combătea închinarea la idoli tocmai în timpul unor serbări păgânești.

TIMOTEIU EPISCOPUL BRUSEI, sfânt prăznuit

Stema jud. Timiș-Torontal.

Harta jud. Timiș-Torontal.

de biserica ortodoxă la 19 Iunie. A fost ucis din ordinul împăratului Iulian Paravatul.

TIMOTEIU Cuvios Părinte, prăznuit de biserica ortodoxă la 21 Februarie. A trăit în pustie și avea darul de a tămădui pe bolnavi.

TIMOTEIU, martir, prăznuit de biserica or-

toodoxă la 3-Maiu. A pierit răstignit împreună cu soția sa, fiind demunțați că sînt creștini și că propăgă credința lor.

TIMPUL, ziar politic, comercial, apărut în București între 1856—1861, sub red. lui *G. Bossu-ceanu*.

TIMPUL, ziar politic, organul partidului conservator. București 1876—1884 și 1889—1900. Mult timp director *M. Paleologu*. La acest ziar a colaborat *M. Eminescu* între 1876—84.

TINCA, com. rur. jud. Bihor, plasa Tinca; 4.432 loc. Stație c. f. linia Holod—Salonta-Mare.

ȚINCU PETRE (*1814†1867), preot român în Banat. A luptat pentru interesele naționale românești în discuțiile din vremea cînd s'a făcut separațiunea Țării Românești de cea sîrbească. Opere pr. *Istoria bisericească politico-națională* (1865).

TINTOREANU N. (*1871†1901), pictor român.

TINTORETTO JACOPO ROBUSTI (*1512†1594), pictor italian, din școala venețiană, renumit ca colorist. Opera mai cunoscută: *Nunta de la Cana*.

TIPOGRAFIA, cînd s'a introdus în diferite țări. Dăm aci datele primelor cărți: în *Germania* prima carte (Biblia) tipărită de Gutenberg și Faust în Meinz, 1450, apoi în Colonia 1466; în *Italia* 1467 (Roma) și 1469 (Veneția); în *Franța* 1469 (Paris); în *Țările de jos* 1473 (Alost, Belgia); în *Ungaria* 1473 (Buda); în *Spania* și *Portugalia* 1474 (Valencia); în *Polonia* 1474 (Cracovia); în *Anglia* 1474 (Londra); în *Elveția* 1478 (Geneva); în *Austria* 1482 (Viena); în *Danemarca* 1482 (Odense, Flonia); 1499 (Copenhaga); în *Suedia* 1483 (Stockholm); în *Turcia* 1488 (Constantinopol); în *România* 1508 (Tîrgoviște, Liturghier slavon al lui Macarie); în *Rusia* 1563 (Moscova); în *Norvegia* 1644 (Cristiania); în *Grecia* 1821 (Chios, Gramatica lui Vamvas). Vechile noastre tipografii au fost în următoarele orașe din principate (în ordinea primei cărți tipărite pe care o cunoaștem): *Tîrgoviște*, 1508 (cărțile ce au apărut după aceasta s'au tipărit în Transilvania: Brașov, Sibiu, Alba-Iulia, Sas-Sebeș, Orăștie), *Govața*, 1637, *Iasi*, 1642, *Mănăstirea Dealului*, 1644, *Cîmpulung*, 1650, *București* (a Mitropoliei), 1678, *Buzău* (a Episcopiei), 1691, *Snagov* (a mănăstirii), 1696, *Rîmnice*, 1705, *Neamț* (mănăstirea), 1807; iar în sec. XIX pînă la 1848: *Tip. Elincască de la Trei-Ierarhi, Iasi*, 1813, *Tip. de la Cîșmeaua lui Macroghehi, București*, 1818, *T. de muzică a lui Petre Efesiu, București*, 1820, *T. lui I. Eliad, Buc.* 1830, *T. Albinei, Iasi*, 1832, *T. fraților Fourreau, Iasi*, 1833, *T. Keminger, Iasi*, 1833, *T. Colegiului S. Sava, Buc.* 1834, *Walbaum Buc.*, 1837, *Caracalchi, Buc.*, 1838, *C. Lecca, Craiova*, 1838, *C. Pencovici, București*, 1839, *Cantora Foi Sălești, Iasi*, 1840, *Iosif Copainig, Buc.* 1844, *Anton Pann, Buc.*, 1844, *Samilca, Craiova*, 1846, *C. A. Rosetti și Winterhalder, București*, 1846, *Montferrato, Galați*, 1847.

TIPOGRAFIA ROMÂNĂ, revistă pentru artele grafice, a apărut în București între 1886—1894 sub red. lui *C. Petrescu-Conducătoru*.

TIRANA, oraș, cap. Albaniei; 10.400 loc.

TIRĂSPOL, oraș în Rusia (Ucraina) pe Nistru; 22.844 loc.

TIROL, provincie a Austriei; 12.645 km. p., 314.000 loc. Cap. *Innsbruck*.

TIRPITZ ALFRED DE (*1849†1930), amiral și om politic german.

TIRȚEU (TYRTEU), poet grec (sec. VII a. Chr.). Legenda îl arată schiop, ducînd la victorie pe Spartani prin cîntecele sale.

ȚISA (fr. germ. *THEISS*), rîu, izvorăște din Carpații Maramureșului, la început format din *Țisa albă* și *Țisa neagră*; are o lungime de 1430 km.; trece pe lângă orașele *Sighet, Solnoc, Seghedin*; primește ca afluenți pe stînga: *Vișăul, Iza, Someșul, Crișul, Mureșul, Bega*; se varsă în Dunăre. Izvorăște în Cehoslovacia, udă puțin România, apoi străbate toată Ungaria și udă la sfîrșit Iugoslavia.

TISMANA ① rîu, afluent al Jiului, jud. Gorj. ② mănăstire în jud. Gorj întemeiată de călugărul Nicodim pe la 1365, zidită de Radu Voievod pe la 1385, continuată în cursul anilor pînă pe la 1387. S'a mai lucrat la ea și în timpul lui Neagoe (1512—21) și în al lui Mateiu Basarab. Aci a fost centrul de rezistență al boerilor contra lui Leon Tomșa, conduși de Mateiu Aga. Aci a fost reședința de vară a domnitorilor Bibescu și Știrbei.

TISSANDIER [tisandie], Francez care a trăit în țările române. A fost secretar al Domnitorului Nicolae Caragea.

TISSANDIER [tisandie] **GASTON** (*1843†1899), naturalist francez. A întemeiat revista *La Nature*. Op. pr. *Istoria baloanelor*.

TISSOT [tiso] **VICTOR** (*1845†1917), scriitor francez din Elveția. A condus mult timp *Gazette de Lausanne*; a publicat multe relații de călătorie.

ȚISA ISTVÁN (STEFAN) (*1861†1918), om de stat ungur, fiul lui T. Kálmán. A studiat dreptul și științele de stat în Budapesta și Germania. La 1886 deputat. Prim-ministru în 1903; la 1910 a luat parte la formarea partidului național al muncii, iar de la 1913 pînă în Ianuarie 1917, în calitate de prim-ministru a pregătit și condus organizarea războiului. În 1913 a tratat o împăcare cu partidul național român, dar fără succes. În politică a urmat directivele tatălui său: mină tare în politica internă și asuprirea minorităților. A fost asasinat de o ceată de revoluționari în 31 Oct. 1917.

ȚISA KÁLMÁN (*1830†1902), om politic ungur. A fost deputat și vice-președinte al Camerei. Ministru președinte 15 ani (1875—1890). În timpul ministeriatului său s'au pus bazele politicii naționaliste ungurești, care a dus la oprirea naționalităților.

ȚITICACA, lac în America de Sud între Bolivia și Peru; supr. 8.200 km. p.

ȚITILA, munte jud. R.-Sărat, com. Andreăși; 800 m. alt.

ȚITRECIUL, fost schit jud. Vilcea, zidit de Spătarul Mihail Cantacuzino spre mulțumire că l-a ajutat Dumnezeu să scape în Transilvania de ostașii lui Duca-Vodă, cari îl urmăreau.

TITTONI TOMMASO (*1855†1931), om politic italian. Ministru de externe de multe ori (1903, 1906, 1916), ambasador la Londra și la Paris, membru al Curții de arbitraj din Haga. La conferința păcii din 1919 a fost delegat Italiei și a susținut drepturile României în privința hotarelor ei de Vest. Președinte al Senatului, membru fondator și președinte al Academiei italiene. Între scrierile sale: *Basarabia, România și Italia*, 1927.

ȚITU, com. rur. jud. Dimbovița; stație c. f. linia București—Timișoara; deaci se desparte linia Titu—Tîrgoviște—Moreni.

TITU LIVIU — **LIVIU**.

TITULESCU NICOLAE (*1883), om politic român. Profesor de drept civil la Facultatea de drept din București. Fost ministru de finanțe în guvernul național din Decembrie 1916, în guvernul prez. de G.-ral Averescu (1920). E ministru plenipotențiar la Londra; membru onorar al Academiei Române (1930). A luat parte la diferitele sesiuni ale Societății Națiunilor la Geneva și în 1930 a fost ales președinte al Consiliului.

TITUS (TITUS FLAVIUS VESPASIANUS) (*41†81), împărat roman 79—81. A cucerit Ierusalimul în anul 70.

ȚIUTCĂ FEODOR IVANOVICI (*1803†1873), poet rus. Unul din reprezentanții lirice filozofice și politice. În 1859 a publicat în „*Revue des deux mondes*” un articol contra papalității. A fost un fervent propagator al ideii de supremație a Rusiei în Orient.

TIZZANO VEGELIO (*1477†1576), pictor italian vestit, din școala venețiană. A făcut picturi în diferite orașe din Italia. Tablourile lui (în di-

Țitian.

ferite muzee Europene) au subiecte din istoria religiei creștine și din mitologia greco-latină. Are și câteva portrete ale oamenilor marcanti contemporani.

ȚIMNA, stație c. f. jud. Mehedinți între Filiași și Turnu-Severin pe linia principală.

ȚIMPA, munte în cuprinsul orașului Brașov.

TINDALĂ, personaj din povestirile populare. Tipul omului nepriceput și care pierde vremea. Uneori este antiteza lui Păcală.

ȚIRGOVIȘTE, com. urb. cap. jud. *Dimbovița*; 16.800 loc. Stație c. f. linia laterală Titu-Pietroșița. Oraș vechiu; a fost capitala țării pînă în 1660. Are 24 de biserici ortodoxe, una catolică, una israelită, afară de vechia Mitropolie (restaurată) și de biserica domnească. Se păstrează ruinele vechiului palat domnesc. Școli: liceu, șc. secundară de fete, 2 șc. normale, șc. profesională, 2 șc. comerciale, șc. de meserii, școală de ofițeri de cavalerie, liceu militar „N. Filipescu” la. măn. Dealului.

ȚIRGU-FRUMOS, com. urb. jud. Iași, plasa Cîrligătura; 6.000 loc. Stație c. f. linia Pașcani—Iași.

ȚIRGU-JIU, com. urb. cap. jud. *Gorj*; 20.000 loc. Stație c. f. linia secundară Filiași—Bumbești. Așezat pe malul stîng al Jiului, la 210 m. alt. Are liceu de băieți, șc. secundară de fete, șc. profesională, șc. comercială; 5 biserici ortodoxe, 1 catolică, 1 sinagogă. E o statuă a lui Tudor Vladimirescu. Pentru întâmplările din timpul războiului — Jiu.

ȚIRGU-LĂPUȘULUI, com. rur. jud. So-

meș, plasa Lăpuș; 3.250 loc.

ȚIRGU-MUREȘULUI, com. urb. cap. jud. *Mureș*; 34.500 loc. Stație c. f.,

de unde se poate merge spre Petru-Rareș—Adjud—Galați, spre Războeni (de unde spre Cluj și spre Teiuș) și spre Praid pe linia îngustă. Așezat la 318 m. altitudine; oraș vechiu, are clădiri din sec. xv. Aci e Curte de apel; e un muzeu regional important. Școli: normală, liceu militar, liceu de băieți, de fete, comercială inferioară și superioară, de meserii, mai multe șc. primare. Biserici: ortodoxă, unită, unitară, 3 catolice, reformată, sinagogă; mănăstire franciscană și a Ursulinelor. Frumos palat cultural.

ȚIRGU-NEAMȚ (ȚIRGUL-NEAMȚULUI), com. urb. în jud. Neamț; 10.500 loc.; 353 m. altitudine.

ȚIRGU-OCNA, com. urb. jud. Bacău, plasa Trotuș, 10.500 loc.; exploatare de sare: în 1922 s'au extras 35.643 tone. Stație c. f. linia Mîrănești—Adjud—Petru-Rareș. În bis. Buna-Vestire e îngropat Costache Negri.

ȚIRGU-SĂCUESC, com. urb. jud. Trei-Scaune; 5.400 loc. Stație c. f. linia laterală Sf. Gheorghe—Broșcu. Aci e un muzeu etnografic.

ȚIRLA-BERBEȘULUI, munte în jud. Prahova.

ȚIRNAUCA, com. rur. jud. Dorohoiu, plasa Herța; 2.803 loc. După legea 1929, com. sub-urb. la orașul Herța.

ȚIRNAVA, com. rur. jud. Vlașca, plasa Cîlniștea; 2.486 loc. După legea 1929, sat circ. com. Țirnavale.

ȚIRNAVA-MARE, jud. în Transilvania; cap. *Sighișoara*; supr. 3.338 km. p., 168.258 loc. (1923);

are 6 plăși, 2 com. urb., 117 com. rur. (1926); ține de circ. Curții-de-Apel din Brașov; are 7 școli primare urbane și 119 rurale (1929); 11 cooperative pentru aprovizionare și desfăcere cu capital de 454.000 lei (1925). Bisericiile ortodoxe țin de eparhia Sibiu; cele unite de eparhia Blaj.

ȚIRNAVA-MICĂ, jud. în Transilvania; cap. *Blaj*; supr. 1.725 km. p., 124.085 loc. (1923); are 6 plăși, 3 com. urb., 135 com. rur. (1926); ține de circ. Curții de apel din Țirgu-Mureș; are 5 școli primare urbane și 128 rurale (1929); 6 cooperative de aprovizionare și desfăcere cu capital 252.217 lei (1925). Bisericiile țin de aceleași eparhii ca și cele din Țirnavă-Mare.

ȚIRNAVA-MICĂ și ȚIRNAVA-MARE, rîuri ce se unesc la orașul Blaj și apoi se varsă în Mureș.

Stema jud. Tîrnava-Mică.

Harta jud. Tîrnava-Mare (legea 1925).

Ele udă jud. Mureș, Odorhei, Țirnavă-Mare și Țirnavă-Mică.

ȚIRNOVA ① com. rur., jud. Caraș, plasa Reșița; 3.537 loc. ② com. rur. jud. Hotin, plasa Edinița; 3.250 loc. ③ com. rur. jud. Sorocea, plasa Țirnova; 3.716 loc. După legea 1929, circ. com. cu 27 sate. Stație c. f. între Bălți și Lipnic. ④ oraș în Bulgaria; 12.599 loc. A fost în vechime capitala imperiului bulgar. Aci s'a făcut proclamarea regatului bulgar în 1908.

TOANCELE, strîmtoare între munți jud. Fălcițeni unde rîul Bistrița are repezișuri.

TOBLER ADOLF (*1835 †1910), filolog german, specialist în romanistică. Profesor, membru al

Stema jud. Tîrnava-Mare.

Harta jud. Tîrnava-Mică (legea 1925).

Academiei din Berlin. Op. pr. *Dictionar al limbii franceze vechi, Studii de folklor*.

TOBOLSK, oraș în Siberia, guvern. Omsk; 14.798 loc.

TOCILA, revistă umoristică, a apărut în București între 1890—1892; deseneuri de C. Jiquid.

TOCILESCU GEORGE (*1904), jurist român. A fost profesor de procedură civilă la facultatea de drept din Iași (1884), apoi la cea din București (1889).

TOCILESCU GRIGORE G. (*ca. 1850 †1909), istoric român. Profesor de istoria antică și epigrafie la facultatea de litere din București (1881); director al Muzeului de anticități, membru al Academiei Române (1890), senator în diferite legislaturi (1888 și urm.), secretar general al Ministerului Instrucțiunii, inspector general al învățământului. A colaborat la revista *Columna lui Traian* (1872 ș. u.), a întemeiat *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* (1883); a publicat studii biografice (*Petru Cercel*, 1874, *Ni-* Tocilescu Grigore. colae Bălescu, 1876, *Doamna Stanca*, 1877, *Familia lui Mihailu Viteazul*, 1874, *Gh. Chițu*, 1904), cercetări epigrafice (*In-schriften aus der Dobroudsha*, 1882, *Mistune epigrafică în Bulgaria*, 1878, *Neue Inschriften*, 1894, *Monumentele epigrafice ale muzeului*, 1902), manuale de istoria Românilor în numeroase ediții, studii de sinteză istorică (*Dacia înainte de Romani*, 1880) și numeroase articole, broșuri și volume despre monumentul de la *Adam-Clissi*, unele în limba franceză și germană.

TOCQUEVILLE [tocvil] **ALEXIS** (*1805 †1859), om politic și publicist francez. Ministru de externe (1849). Op. pr. *De la démocratie en Amérique*.

TOCSOF @ deal, jud. Tulcea. † @ pîrau, tot acolo.

TOCŪZ, com. rur. jud. Tighina, plasa Sturzeni; 2.545 loc. După legea 1929, sat circ. com. Manzîr.

TODIRENI, stație c. f. jud. Botoșani, pe linia Iași—Dorohoiu.

TODORAN ATANASIE (†1763), luptător național român în Transilvania. Cu ocazia înscrierii în regimentele grănițerești, Românii ortodocși, îndemnați de el, au refuzat să depună jurământul în care se cuprindea și o formulă confesională. Pentru aceasta a fost judecat și ucis pe roată.

TOEPLITZ, stațiune balneară în Iugoslavia lângă orașul *Rudolfswert* (în prov. Kraina).

TOFAN GEORGE (*1880 †1920), profesor în Cernăuți, redactor la „Junimea literară”. A publicat articole în diferite reviste despre *Creangă*, *Aleksandri*, *Rădulescu-Motru*, etc.

TOGO HEIKAKI (*ca. 1847), amiral japonez. A învins pe Ruși la *Port-Artur* și la *Tsușima*. A vizitat țara noastră.

TOHANUL-VECHIU, com. rur. jud. Brașov, plasa Zărnești; 2.050 loc. Stație c. f. lângă Zărnești pe linia Brașov—Zărnești.

TOKAJ [local], oraș în Ungaria, localitate renumită pentru vinuri.

TOKIO (fost *YEDDO*), capitala Japoniei, în insula Nippon; 2.173.201 loc.

TOLEDO, oraș în Spania, în provincia cu același nume; 25.251 loc. Vestită fabrică de arme.

TOLSTOI LEW NICOLAEVICI CONTE (*1828 †1910), scriitor rus. După o tinerete svăpăiată de ofițer, a ajuns la bătrânețe să ducă o viață după principiile primitive ale creștinismului, predicând viața simplă în mijlocul naturii și împărțirea pământurilor la țărani. În 1854 a fost în București, ca ofițer de cavalerie în armata de Dunăre. A fost pe cîmpul de luptă de la Oltenița și a luat parte la lupta de la Silistra. A scris de la București scrisori către o mătușă a sa, publicate în parte în „Viața Românească” (1928). Din Tolstoi s'a tradus foarte mult. Încă de pe la

Tolstoi.

1890 găsim prin ziare și reviste diferite povestiri, nuvele etc. De pe la 1905 începe o serie nouă foarte bogată, iar după unirea Basarabiei numărul traducerilor devine foarte mare. Dăm aici numai trad. principale în volume și broșuri: *Învierie* (de I. Duscian, 1910; de G. B. Rares, 1928), *Romanul căsătoriei* (1904; de B. Marian, 1928), *Cadavrul viu* (de Avakian și Florentiu, 1922), *Războiul și pace* (de E. Darzeu; de G. B. Rares, 1918; de A. Corbul), *Ana Karenin* (de E. Darzeu, de Ana Maria Botez, 1928), *Stăpîn și slugă* (de M. Negru, 1914; de G. B. Rares, 1928), *Cu ce trădesc oamenii* (de A. de Giers, 1899; de Climent Bontea, 1898; de G. Carp, B. p. toți; de Nicodem, 1916); *Sonata Kreuzer* (de M. Gheorghiu, 1908, de L. Dăuș, 1909; de G. B. Rares, 1928), *Cruzimile Tarului* (Bibl. „Căminul”), *Religia mea* (de C. Antonescu, 1913), *Două patimi* (de Constantinescu-Delabaia, 1912), *Cazacii* (de Ernest Ene, 1912 Bibl. „Minerva”), *Știința și religia* (de A. Luca, 1909), *Ivan Prostul* (de G. Carp, 1909), *După bal* (de B. Nemțeanu, 1911), *Moartea lui Ivan Ilici* (de G. B. Rares, 1928), *Muerușca* (de Ana Nic. Codreanu, 1928, „Lectura”), *Pe drumul minuitii* (de G. B. Rares, 1926), *În ce constă credința mea* (de I. Duscian, 1924), *Stinge focul la vreme* (de Iosif Nădejde, B. p. toți), *Napoleon și Alexandru* (de G. B. Rares, 1918), *Testamentul meu* (de A. Luca), *Ce este religia* (de Paul Ionescu, Bibl. p. toți), *Pe căi greșite* (de I. G. Cernăteanu, 1918), *Adevărul și minciuna* (de A. Luca, 1910); apoi multe povestiri sub diferite titluri trad. de Eug. Boureanu, Ana Nic. Codreanu, Ep. Nicodem, V. Harea, I. Hussar, I. Mihail, Lucia Subotici, A. Toma, I. Birseanu, Clara Lievsnevski, G. B. Rares, ș. a. *Puterea întineririi* s'a trad. de D. Nanu și I. Fotino („Convorbiri literare”, 1921).

TOM TIT, numele literar al lui *Artur Good* (†1928), inginer și scriitor englez. A popularizat chestiunile de fizică și mecanică prin cărțile sale destinate copiilor, pline de experiențe interesante. Traducere rom. de Laura Nădejde, B. p. toți.

TOMA SF. APOSTOL, prăznuit de biserica ortodoxă la 6 Octombrie. Unul din cei 12. Foarte devotat lui Isus, a avut îndoială în privința învierii lui și învățătorul nu s'a supărat, ci i-a spus să pipăie cu degetele urmele cuicilor; atunci a zis cuvintele: „*Fericiți cei ce n'au văzut și au crezut!*” După înălțare, a predicat credința la Mezi, Perși și alte popoare din acele părți. A fost ucis în una din aceste călătorii de propagandă.

TOMA DIN AQUINO (*ca. 1226 †1274), sfînt, unul din cei mai însemnați teologi ai bisericii de Apus. A intrat la 18 ani în ordinul dominicanilor. E socotit drept cel mai mare filozof și teolog din evul mediu. Opera pr. *Summa theologiae*. El reduce toate elementele conștiinței și ale științei la principiul autorității bisericii. De aceea Papa Ioan xxii a zis, în 1323, cînd l-a declarat sfînt: *Quos scripsit articulos tot miracula fecit* (a făcut atîtea minuni cîte scrieri a compus). Totalitatea teoriilor lui formează sistemul teologic-filozofic numit *tomism*.

TOMA DIN MALBO, sfînt prăznuit de biserica ortodoxă la 7 Iulie. A trăit pe un munte, rugindu-se, făcînd bine și vindecînd bolnavii.

TOMA A KEMPIS — KEMPIS.

TOMAI @ com. rur. jud. Tighina, plasa Ciadrlunga; 3.683 loc. După legea 1929, sat circ. com. Chirsova. † @ com. rur. jud. Fălciu, plasa Stălinești; 2.405 loc. După legea 1929, trecut la jud. Cahul, sat circ. com. Sărata-Nouă.

TOMASCHECK [tomașec] **WILHELM** (*1841 †1931), lingvist și istoric german, profesor la Graz. Dintre scrierile care ne privesc și pe noi cităm: *Brumalia und Rosalia* (1869), *Die allen Thraker* (1893), *Zur Kunde der Hämushalbinsel* (1882). S'a ocupat de chestiunea continuității Românilor în Dacia.

TOMAȘCIUC CONSTANTIN (*1840 †1889), jurist român în Bucovina. Funcționar de finanțe în Sibiu, magistrat în Cernăuți, profesor la facultatea de drept din Cernăuți, primul rector al Uni-

versității; deputat în dieta Bucovinei și la Viena. Statuia în Cernăuți.

TOMBUKTU, oraș în Africa (Sudanul francez); 7.220 loc.

TOMEIAN MARGARETA, filantropă română. A lăsat un însemnat capital pentru o fundație școlară în Timișoara (testament din 1774).

TOMESCU TOMA I. (†...), medic român. Profesor de patologie medicală la Facultatea de medicină din București.

TOMESTI, com. rur. jud. Ciuc, plasa Centrala; 3.096 loc.

TOMIS, oraș în antichitate, unde a fost relegat și a murit Ovidiu. Acolo s'a zidit mai apoi *Constanța* (— acest cuv.).

TOMIS (Episcopatul din): a funcționat între anii 290—530, întinzându-și jurisdicția asupra Dobrogei și asupra părții de sud a Moldovei.

TOMNATIC, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Sînnicolaul-Mare; 3.402 loc. Stație c. f. linia Timișoara—Cenad.

TOMNĂȚUL, munte în jud. Fălțiceni (fost Suceava, azi Baia).

TOMȘA LEON, domn al Munteniei, fiul lui Ștefan. Numit în 1629, după mari daruri făcute puternicilor de la Poartă, el e nevoit să pună mari biruri și să introducă mulți Greci țărigrădeni în funcțiuni. O parte din boeri se răscălaă contra lui și, învinși într-o luptă la Tismana, se retrag în Ardeal, de unde uneltesc contra lui la Poartă, reușesc astfel să-l scoată din scaun în 1632 (sau 33).

TOMȘA ȘTEFAN (†1564), domn al Moldovei din 1563. Ridicându-se cu oaste contra lui Despot-Vodă, l-a învins și l-a ucis, dar n'a putut profita de victorie, fiindcă tot atunci a sosit Alexandru Lăpușneanu de la Constantinopol cu ajutor turcesc și a învins la rîndu-i pe Tomșa. Fugind în Polonia, a fost ucis acolo după intervenția Sultanului. Unii istorici (Xenopol) nu-l trec între domni, ci numai ca pretendent.

TOMȘA ȘTEFAN, domn al Moldovei în două rînduri (1611—16, 1621—23). După unii, fiu al lui Tomșa adversarul lui Despot și Lăpușneanu. Numit domn în 1611, cînd Turcii maziliră pe Constantin Movilă, el nu se putu bucura de liniște, căci detronatul domn veni contra lui cu oaste din Polonia și găsi sprijinitori chiar printre boerii cari contribuise la mazișirea lui; Tomșa însă îl învinse cu ajutor de la Tătari și-l ucise în lupta de la Ștefănești (pe Jijia). Peste cîțva timp, Alexandru Movilă, fratele fostului domn, veni cu ajutor polon și îl învinse pe Tomșa lîngă Iași la locul zis „Fîntîna lui Păcurar”. Tomșa fugi în Muntenia și încercă să-și reia tronul cu ajutorul lui Radu Mihnea, goni pe Movilă din Iași, intră în oraș și-i dete foc, prăpădind cele mai multe case; dar Movilă se întoarse, îl goni din Iași și-l urmări pînă la Buzău, dînd foc orașului. Văzînd că Turcii primesc darurile rivalului său, Tomșa renunță la luptă. Mai reveni în 1621 (sau 1622), dar în 1623 își pierdu definitiv tronul.

TOMSK, oraș în Siberia; 89.887 loc.

TONKIN, regiune din Indochina franceză; 105.000 km. p. 7.160.000 loc. Cap. *Hanoi*, 119.000 loc.

TOPAL, com. rur. jud. Constanța, plasa Hirsova. După legea 1929, sat circ. com. Horia.

TOPFFER RODOLFE (*1799†1846), scriitor elvețian în l. franceză. Opere pr. *Nouvelles Voyage en zigzag*.

TOPLET, com. rur. jud. Severin, plasa Orșova; 2.159 loc. Stație c. f. lîngă Orșova.

TOPLIȚA ⊙ după legea 1925, com. urb. jud. Mureș, plasa Toplița; 13.000 loc. După legea 1929, com. rur. Stație baln. ♣ @ **T-ROMANĂ**, stație c. f. între Gheorgheni și Reghin pe linia Galați—Măreștii—Tîrgu-Mureș.

TOPOLNIȚA, schit în jud. Mehedinți.

TOPOLOG ⊙ com. rur. jud. Tulcea, plasa Topolog; 2.250 loc. După legea 1929, circumscripție com. cu 13 sate. ♣ @ rîu afluent al Oltu-

lui pe stînga. Izvorăște din munții Argeșului (Fața Sf. Ilie), curge prin jud. Argeș și se varsă în Olt în dreptul satului Slăvițești. Pe valea acestui rîu și mai ales în jurul satului Sălătruc și mai sus în munte au fost mari lupte în zilele de 20—23 Octombrie 1916 în cari trupele noastre au avut în fine victoria, dar n'au putut profita fiind silite de situația generală a frontului a se retrage.

TOPOLOVĂȚ, stație c. f. jud. Timiș-Torontal, între Lugoj și Timișoara.

TOPORAȚ, com. rur. Bucovina, jud. Cernăuți, plasa Prutului; 5.000 loc. După legea 1929, circumscripție com. cu 3 sate.

TOPORU, com. rur. jud. Vlașca, plasa Dunărea; 2.113 loc. După legea 1929, circumscripție com. cu 6 sate. Stație c. f. linia Giurgiu—Videle.

TOPRAC-CHIOPRU, lac jud. Tulcea.

TOPRAISAR, com. rur. jud. Constanța. În apropierea acestui sat s'a dat, în ziua de 14 Octombrie 1916, o mare luptă între armata germano-bulgară și cea româno-rusă. Trupele noastre erau într-o poziție de cîmpie bine întărită. Atacul a fost formidabil, mai ales prin focul artileriei germane, dar ai noștri au rezistat, afară de flancul ocupat de Ruși, și inimicul n'a putut să înainteze.

TORDAȘI PAUL (†ca. 1576) și **MIHAIU**, episcopi calvini al Românilor din Transilvania. Mihaiu, ales în 1577, a întemeiat o tipografie în Orăștie și a început tipărirea Vechiului Testament (Palia), din care a apărut o parte în 1582.

TORMA CAROL (*1829†1897), arheolog maghiar. A înființat un muzeu cu antichități din Dacia. Opera pr. *Geografia Daciei*. A fost membru corespondent al Academiei Române (1882).

TORMAC, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Buziaș; 2.585 loc.

TORNEA [tørnlo], fluviu care face hotarul între Finlanda și Suedia, se varsă în golful Botnic; lung. 375 km.

TORONTAL, fost comitat în Banat sub stăpînire ungurească. Împărțit după războiul de întregire între Iugoslavia și România.

TORRICELLI EVANGELISTA (*1608†1647), fizician italian. A inventat *barometrul*.

TOSCA, dramă de V. Sardou (1887); operă de Puccini (1903).

TOSCANA, regiune din Italia, care cuprinde opt provincii. În evul mediu a fost ducat, mai tirziu mare ducat, a fost independent, a făcut parte din imperiul francez, a fost supus Austriei, iar în 1860, printr'un plebiscit, s'a declarat unit cu noul regat al Italiei, și orașul Florența a servit drept capitală a acestui regat pînă la 1871. cînd s'a cuprins Roma. Limba din Toscana a devenit limba literară a Italiei.

TOTEA, pîrâu în jud. Gorj.

TÓTH COLOMAN (*1831†1881), poet maghiar. Membru al Academiei maghiare. A scris poezii patriotice și piese de teatru.

TOULON [tulon], oraș în Franța, port la marea Mediterană; 106.331 loc. Port de război.

TOULOUSE [tuluz], oraș în Franța pe fl. Garonne; 175.434 loc. Universitate.

TOURNEFORT [turnfor] **JOSEPH** (*1656†1708), botanist francez. A făcut un vestit herbariu, a formulat o clasificare a plantelor și a scris multe opere descriptive de specialitate în urma numeroaselor călătorii științifice ce a făcut.

TOURTOULON [turtulon] **CHARLES DE**, filolog francez. A publicat articole în *Revue des langues romanes* despre dialectele limbii din Provence. A făcut parte din Felibrie.

TOUSSAINT [tuse] **CHARLES** (*1813†1877), profesor german, autorul metodei pentru a învăța singur limbile moderne (cu Langenscheid).

TRACIA (fr. *THRACE*, germ. *THRASIEN*), în antichitate regiune din peninsula balcanică la N. Greciei, cu hotarele puțin definite, căci autorii cari vorbesc de ea nu sînt de acord în privința lor. Legende grecești atribuie origine tracă celor mai vechi poezi, ca Orfeu ș. a., iar peninsula Galipoli de azi se numea în vechime *Chersonesus*.

TOM-TRA

tracic. Pe la 450 a. Chr. a fost în regiunea aceasta regatul Odrisilor; mai târziu, pînă la 281, regatul lui Lisimah. Apoi s'au împărțit teritoriile ci între diferiți stăpînitori, între cari au fost regele Pergamului și Romanii. Cîțva timp a făcut parte din provincia romană Macedonia, apoi a devenit singură provincie în anul 46 p. Chr., iar în organizația din anul 400 o găsim împărțită în patru: *Europa, Thracia, Haemimontus și Rhodope*. În epoca bizantină, s'au schimbat limitele. — Originea poporului trac nu e sigur cunoscută. Unii îl consideră înrudiți cu Frigienii, alții cu rasa cello-slavă și li socotesc ca din aceeași familie cu Geții și cu Dacii.

TRADES UNIONS [trɛds ʊnɪəns], asociațiuni de lucrători din fabrici întemeiate în Anglia pe la 1825.

TRAFALGAR, cap pe coastele Spaniei la Gibraltar. Aci s'a dat în Octombrie 1805 faimoasă luptă navală în care Nelson, comandantul flotei engleze, învinsese flotele franceză și spaniolă.

TRAIAN (MARCUS ULPIS TRAJANUS) (*ca. 52 †117), împărat roman. General vestit, a fost adoptat de Nerva, căruia i-a urmat la tron în 98. A întins limitele imperiului ocupînd Dacia și Mesopotamia. A construit, între altele, în Roma forul roman și columna care-i poartă numele. La venirea sa, găsi o situație foarte supărătoare pentru mîndria romană: statul plătea, sub un nume schimbat, un adevărat tribut Dacilor, cari învinseser pe Domițian. Pentru a scăpa de această situație, el întreprinse un război în 101 și-l termină cu izbîndă în 102. Decebal, regele Dacilor, nevoind să suporte greutățile impuse de Traian, începu să organizeze o răzvrătire, pregătindu-se prin înarmări și prin alianțe cu diferite triburi. Aceste fapte făcuseră pe Traian să pornească a doua oară contra Dacilor și de astă dată cu hotărîrea de a face acolo provincie romană. Al doilea război, început în 105 și sfîrșit în 106, aduse sînuiciderea lui Decebal și generalilor săi și crearea unei noi provincii, iar Traian fu sărbătorit la Roma printr'un mare triumf și prin numele de *pater patriae*. Episoadele principale ale războaielor se văd în basoreliefurile de pe columna.

Traian.

TRAIAN, ziar politic și literar, redactat de B. P. Hasdeu, București, 1869—1870.

TRAIAN-SAT, stație c. f. jud. Brăila între Făurei și Brăila.

TRANDAFILOFF ALEXANDRU, financiar rus. În fruntea unei societăți, a cerut guvernului Munteniei în 1843 dreptul de a face explorări în diferite regiuni ale țării în vederea unor eventuale exploataări miniere. Guvernul, față de curentul protivnic din Obșteasca adunare, nu i-a aprobat cererea. Cu acea ocazie a scris Heliade fabula *Măceșul și florile* și a răspîndit-o anonim, vorbind de „trandafir cu of în coadă”.

TRANSACTIONS LITERARE ȘI ȘTIINȚIFICE, revistă redactată de D. A. Laurian și St. C. Mihăilescu, București, 1872—73. Combătea „Convorbirile literare”.

TRANSILVANIA, nume dat regiunii închise de Carpații Munteniei și ai Moldovei, de munții Apuseni și de munții Bihorului. Vechile așezări de mici state românești de aci au fost învinse și supuse de Ungurii veniți din Panonia. Ungurii stabiliți aci, împreună cu Săcuii și cu Sașii formară în 1437 așa zisa *unire a celor trei națiuni*, pe de o parte pentru a-și consolida privilegiile dobîndite de la regii Ungariei, islă de Români locuitori de baștină în această provincie, pe de alta pentru a se apăra de tendințele de contopire urmărite de Ungaria. După căderea puterii regale ungurești (1526), Transilvania își consolidează treptat independența și devine un principat de sine stătător. Cu timpul se mai anexează cîteva

teritorii din stînga Tisei. Ridicarea Austriei, care pune stăpînire pe Ungaria, aduce și desființarea principatului Transilvaniei (1690), care devine o simplă provincie austriacă, avînd un guvernator și o largă autonomie administrativă. În 1848 Ungaria cerează a se libera cu totul de stăpînirea Austriei, provoacă revoluția în Pesta și proclamă unirea Transilvaniei cu Ungaria. De aci urmează luptele din 1848—49, în cari Austria, ajutată de mișcările naționale ale Românilor și de armata rusească, pune iar stăpînire pe Transilvania. În 1867 făcîndu-se dualismul austro-ungar, Transilvania devine provincie a statului Ungariei și în această situație trăiește pînă după marele război, cînd se unește cu România.

Lista principilor Transilvaniei:

Ioan Szapolyai (Zapollia), 1526—1559;
Ioan Sigismund, 1559—1571 (după alții 1541—1571);

Stefan Bathory, 1571—1576;

Cristofor Bathory, 1576—1581 (sau 1576—1586);

Sigismund Bathory 1581—1598 (sau 1586—98);

Andrei Bathory, } 1599—1600

Mihailu Viteazul, }

Basta, } 1600—1603;

Motse Szekeli, }

Stefan Bocskay, 1605—1606;

Sigismund Racotzi, 1607—1608;

Gabriel Bathory, 1608—1613;

Gabriel Bethlen, 1613—1629;

George Rakotzi I, 1629—1648 (sau 1630—1648);

George Rakotzi II, 1648—1660 (sau 1648—1658);

Franz Redey }

Akafiu Barcsai } 1658 (sau 1660)—1662;

Ioan Kemeni }

Mihail Apaffi I, 1662—1690;

Mihail Apaffi II, 1690—1691;

Em. Toköli, 1691— } sub stăp. austriacă.

Fr. Rakotzi, 1704—1711 }

Poporul român din Transilvania întrebuintează cuvîntul *Ardeal* pentru a arăta această regiune, dar nu în cuprinsul pe care-l dăm noi, ci mult mai restrîns, mai mult *centrul ei*, de oare ce are alte numiri pentru părțile de la periferie: *Țara Făgărașului*, *Țara Olului*, *Țara Bîrsei*, *Țara Moșilor*, *Țara Oașului*.

În regatul României, Transilvania formează o regiune care cuprinde județele Transilvaniei propriu zise, și ce a rămas după tratatul din 1919 din județele Crișanei și Țemișanei (Banatul). Ea are o suprafață de 102.200 km. p. și o populație de 5.487.966 (în 1923). Aceste județe sînt: 1. *Alba*. 2. *Arad*, 3. *Bihor*, 4. *Brașov*, 5. *Caras*, 6. *Cluj*, 7. *Cluj*, 8. *Făgăraș*, 9. *Hunedoara*, 10. *Maramureș*, 11. *Mureș*, 12. *Năsăud*, 13. *Odorhei*, 14. *Sălaj*, 15. *Satu-Mare*, 16. *Severin*, 17. *Sibiu*, 18. *Someș*, 19. *Țirnova-Mare*, 20. *Țirnova-Mică*, 21. *Țimiș-Torontal*, 22. *Trei-Scaune*, 23. *Turda*.

TRANSILVANIA, revistă a *Asociațiunii transilvane* (*Astra*), Brașov, apoi Sibiu 1868—1878. A reapărut în 1881 și continuă.

TRANSJORDANIA, stat arab în Asia-Mică (emirat); 42.000 km. p., 200.000 loc. Cap. *Aman*. Sub protecțiunea Angliei.

TRANSVAAL, unul din statele cari formează *Uniunea sud-africană*, parte din domeniurile engleze. Supr. 285.997 km. p., 2.088.000 loc. În anii 1899—1902 acest stat și Orange au purtat un război de independență contra Angliei.

TRAPEZUNȚIANUL GHEORGHE TEODOR († 1739), profesor grec la Școala domnească din București.

TRAPEZUNȚIANUL TEODOR (†1695), profesor grec, socotit de unii ca primul profesor și director al școlii domnești din București. Erbicănu zice că a fost înmormîntat în mănăstirca Sf. Sava și pe mormîntul lui se afla o inscripție.

TRAPEZUNȚIUL DIONISIE, profesor grec în București pe la 1769.

TRAPIȘTI, ordin călugăresc catolic, înființat în 1112 în Franța, reformat în 1636, cu

centrul în mănăstirea *Trappe*. Membrii lui se supun unei discipline foarte severe.

TRAPȘLA MIHAIL (*1838†1896), general austriac, de origine română. A luat parte în războiul contra Italiei în 1859 și în 1866, și s'a distins la Custoza.

TRASCĂU, com. rur. jud. Alba. Locuită de Nemții mineri maghiarizați. Poziție naturală alpină.

TRASIMEN, lac în Italia, azi numit *lago di Perugia*, la V. de orașul Perugia; supraf. 139 km. p. Aci a fost în anul 217 a. Chr. o vestită luptă între Romani și Cartaginezi.

TRATATE încheiate de domnitorii noștri în timpurile mai vechi:

1368 Vladislav Basarab al Munteniei și Ludovic al Ungariei (pace și comerț);

1389 Mircea al Munteniei și Vladislav al Poloniei (alianță);

1390 Mircea al Munteniei și Vladislav al Poloniei (alianță);

1391 Mircea al Munteniei și Baiazid I al Turciei (capitulatie);

1395 Mircea cel Mare al Munteniei și Sigismund al Ungariei (alianță);

1433 Ștefan cel Mare al Moldovei și Vladislav al Poloniei (pace și regulare de teritorii);

1437 Ștefan cel Mare și Sigismund, mare duce de Lituania (amiciție);

1447 Ștefan cel Mare și Albert al Poloniei (pace și alianță);

1510 Bogdan al Moldovei și Sigismund al Poloniei (pace);

1511 Bogdan al Moldovei și Sultanul Selim;

1518 Ștefan cel Tânăr al Moldovei și Sigismund al Poloniei (alianță și comerț);

1527 Petru Rareș și Sigismund al Poloniei (pace și alianță);

1542 Petru Rareș și Ioachim, electorul de Brandenburg (alianță);

1598 Mihailu Viteazul și Rudolf II;

1638 Mateiu Basarab și George Rakotzi, principele Transilvaniei (pace);

1688 Șerban Cantacuzino și Ioan și Petru, țarii Rusiei;

1711 Dim. Cantemir și Petru al Rusiei (alianță);

(După *Mitileu*. Multe din ele nu se cunosc în original, ci numai după povestiri istorice și informații în genere sigure, dar indirecte).

Tratate cari ne privesc, încheiate între diferite state, cele mai vechi fără participarea noastră, cele mai noi cu această participare.

1694 *Tratatul de la Carlowitz* între Turci și Austria (de pace);

1718 *Passarowitz*, între Turcia și Austria.

1739 *Belgrad*, între Turcia și Austria.

10 Iulie 1774 *Cuciuc-Catnaryi*, între Rusia și Turcia.

1791, *Sistov*, între Turcia și Rusia.

29 Decembrie 1792 *Iasi*, între Turcia și Rusia.

1803 *Constantinopol*, între Turcia și Rusia.

16 Maiu 1812 *București*, între Turcia și Rusia.

25 Septembrie 1826 *Akkerman*, între Turcia și Rusia.

2 Septembrie 1829 *Adrianopol*, între Turcia și Rusia.

19 April 1849, *Balla-Liman*, între Turcia și Rusia.

7/19 August 1856 *Paris*, tratat european după războiul Crimeii.

4 April 1877 *Livadia*, între România și Rusia.

3 Martie 1878 *San Stefano*, între Turcia și Rusia.

13 Iulie 1878 *Berlin*, tratat european după războiul ruso-turc.

3 Martie 1886 *București*, între Serbia și Bulgaria.

28 Iulie 1913 *București*, între România, Serbia, Bulgaria, Grecia.

28 Iunie 1919 *Versailles*, Statele aliate (Franța, Anglia etc.) și Germania.

10 Sept. 1919 *Saint-Germain en Laye*, Statele aliate și Austria.

27 Noieembrie 1919 *Neuilly sur Seine*, Statele aliate și Bulgaria.

4 Iunie 1920 *Trinon*, Statele aliate și Ungaria.

10 August 1920 *Sèvres*, Statele aliate și Turcia.

24 Iulie 1923 *Lausanne*, între Statele aliate și Turcia.

TRAVIATA, operă, generalmente cunoscută, de Verdi (1853), libretul de *Piave*, după *La dame aux camélias* de Alex. Dumas-fils.

TRĂILĂ ILIE (*1845 ...), scriitor român în Banat. A colaborat la diferite ziare românești din Transilvania. A publicat scrieri literare (*Poezii*, 1866, *Flica lui Menumorul*, năvelă); istorico-sociale (*Teoria emigrării și încrucșării*, 1900) și un tratat de *ortografie* (1897).

TRĂMSĂNI, insulă în Dunăre, jud. Ialomița, formată de brațul Borcea.

TREBIZUNDA (vechiul **TRAPEZUNT**), oraș în Turcia (Anatolia) la Marea Neagră; 100.000 loc. Capitala unei provincii, care în evul mediu a format un imperiu între 1204—1261.

TREBUINCIOȘUL, ziar ilustrat, apărut în București, 1883—85, redactat de L. Cazzavillan.

TREBUJENI, com. rur. jud. Orhei, plasa Susleni; 2.798 loc. După legea 1929, sat circ. com. *Muscăuți*.

TREFORT AUGUST (*1817†1888), om politic maghiar. Președinte al Academiei maghiare. Ministru de culte (1872), a întocmit o lege prin care lua măsuri severe în vederea maghiarizării școlilor diverselor naționalități.

TREI-IERARHI, biserică în Iași, zidită de Vasile Lupu și sfințită în 1639, restaurată în timpul domniei regelui Carol I și sfințită din nou în 1904. E unul din monumentele arhitectonice cele mai de preț ale țării noastre. Aci a fost și o mănăstire, în lăuntrul căreia a funcționat multă vreme o școală cu învățături superioare.

TREI-SCAUNE, jud. în Transilvania; cap. *Sfântu-Gheorghe*; supr. 3.889 km. p., 145.531 loc. (1923); are 5 plăși, 2 com. urb., 97 com. rur. (1926);

Stema jud. Trei-Scaune.

Harta jud. Trei-Scaune (legea 1925).

face parte din circ. Curții de apel din Brașov; are 3 școli primare urbane și 114 rurale (1929); 3 cooperative pentru aprovizionare și desfacere cu capit. 129.576 lei (1925). Bisericele ortodoxe (în de eparhia Sibiu; cele unite de eparhia din Blaj).

TREITSCHKE [traicŃke] **HEINRICH** (*1834†1896), istoric german. Profesor la Heidelberg, la Berlin, etc. Opere pr. *Istoria germană în sec. xix* (1890).

TREUNFELD IGNAZ LENK DE (†1842),

TRE-TRU - ofițer austriac, ajuns general în 1814 și a trecut la pensie în 1835 cu gradul de mareșal. A publicat *Lexiconul Transilvaniei geografice, topografice, statistice*, în 4 volume (1839).

TRIANDAFIL GRIGORE (*1840†1907), avocat și om politic român. A fost ministru de justiție în guvernul prezidat de general Manu (1889), președinte al Camerei, primar al capitalei.

TRIBISĂUȚI, com. rur. jud. Hotin, plasa Briceni; 2.079 loc. După legea 1929, sat circ. com. Briceni.

TRIBUNA, ziare politic, a apărut în Sibiu între 1884 și 1903, primul director fiind *I. Slavici*, mai târziu: *P. Pipoș*, *Septimiu Albini*, *Alex. Dordea*, *Cornel Scurtu*, *T. Păcățian*, *I. Prodan* ș. a.

TRIBUNA POPORULUI, ziare politic, apărut în 1896 în Arad sub red. lui *I. Rusu-Ștrianul*. A încetat în 1912.

TRICUPIS SPIRIDON (*1788†1873), om politic grec. A participat la mișcarea pentru independență din 1821 și, după constituirea Statului grec, a fost de multe ori ministru și președinte de consiliu, precum și reprezentant al țării la Londra și la Paris.

TRIEST, oraș în Italia (Istria), 238.655 loc. Port la Adriatică (golful de Triest).

TRINCA, com. rur. jud. Hotin, plasa Edinița; 2.214 loc. După legea 1929, sat circ. Corjeuți.

TRINIDAD, oraș și port în insula Cuba; 12.651 loc.

TRIOZORUL, lac în jud. Tulcea lângă brațul Sulinei; suprafața 100 hectare.

TRIPARTITUM JURIS CONSUETUDINARIUM INCLYTI REGNI HUNGARIAE, colecție de legi din 1514, cari au cîrmuit multă vreme Ungaria și s'au aplicat și în Transilvania cînd Ungurii au stăpînit-o.

TRIPOLIS [turc. *TARABULUS*], oraș în Tripolitania, port la marea Mediterană între cele 2 golfuri numite Syria (mare și mică); 64.759 loc.

TRIPOLITANIA, colonie italiană în Africa de N.; 900.000 km. p., 550.000 loc. Ocupată de Italiani în 1912.

TRIPON GAVRIL (†1930), om politic român din Transilvania. Înainte de unire a luptat contra stăpînirii maghiare; după unire, a fost deputat, prefect de Bistrița-Năsăud, etc.

TRIUMVIRAT, regim politic în care autoritatea supremă este în mîna a trei persoane. Sînt celebre în istorie: triumviratul din anul 69 a. Chr. (Cezar, Pompeiu și Crassus) și cel din anul 43 a. Chr. (Antoniu, Octavian și Lepidus). Să observăm că ambele s'au terminat prin lupte de moarte între principalii doi asociați.

TRIVALE ION, numele literar al lui *I. NETZLER* (†1916), scriitor român. A publicat articole de critică literară ș. a. A tradus din Mark Twain.

TRIVALEA, schit în jud. Argeș, la marginea orașului Pitești.

TROCADERO, palat din Paris, construit cu ocazia expoziției din Paris din 1878; poartă numele unui fort din golful Cadix pe care Francezii l-au cucerit în 1823.

TROESMIS, fostă cetate romană în localitatea zisă *Iulița* (jud. Tulcea, la o oră de Măcin). De ea pomeneste Ovidiu. Săpăturile și studiile s'au început pe la 1865 de către specialiști francezi.

TROFIM, sînt prăznuit de biserica ortodoxă la 15 Aprilie. A fost ucenic al Sf. Pavel și l-a urmat în unele călătorii.

TROIA, oraș în antichitate, capitala Troadei (Asia mică). Vestit prin războiul ce s'a purtat acolo de către Grecii din Europa, care s'a terminat cu arderea și distrugerea orașului. Cîteva episoade din acest război au dat naștere epopeilor celebre ale literaturii vechi grecești: *Iliada* și *Odisea*.

TROIAN, stație c. f. jud. Teleorman, linia Costești—Turnu-Măgurele, lângă Roșiori.

TRQINA @ insulă pe Dunăre jud. Constanța. ¶ @ idem. jud. Ialomița.

TROIȚA, com. rur. jud. Tighina, plasa Cimișlia; 3.887 loc. După legea 1929, sat circ. com. Taraclia.

TROMBETTO ALFREDO (†1929), istoric italian. A publicat numeroase studii despre anticități etrusce.

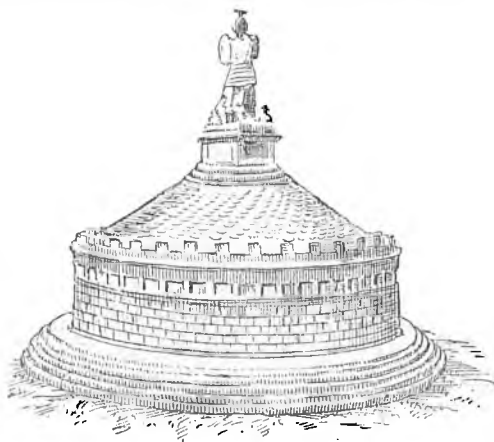
TROMPETA CARPAȚILOR, ziare politic al lui Cezar Bolliac, 1865—1877, București.

TROPAEUM TRAIANI, monument triumfal roman ridicat în oraș care se numi și el tot așa sau *Municipium Tropaer*, în Scitia Minor (Do-

Ruinele de la Adam Clisi.

brocea). El a fost ridicat pe la 109 (după Părvan) sau 111 de Traian sau pentru slava lui Traian. Ruinele acestui monument se găsesc în satul *Adam-Clisi*. Cetatea, pare-se, a fost zidită

Monumentul reconstituit.

de Traian și, după dărîmarea de barbari, reconstituit de Constantin cel Mare (*Civitas Tropaeensium*) și de Licinius. *Monumentul triumfal* se înălțasează ca o movilă înălțată de 20 m. După săpăturile făcute, înțliu de Tocilescu, s'a putut reconstitui forma primitivă.

TROTUȘ @ rîu afl. al Siretului; izvorăște în Transilvania udă jud. Bacău și Putna și se varsă în Siret la satul Burcioaia; lung peste 100 km. Pe marginile acestui rîu s'au dat primele lupte pentru stăpînirea trecătorilor. În zilele de 17—19 Octombrie 1916 a fost între satele Agiș și Goioasa o întîlnire violentă între trupele române și cele austro-germane, care, deși începută cu succes pentru noi, s'a terminat cu retragerea noastră. ¶ @ stație c. f. jud. Bacău, între Comănești și Ghimes.

TROTUSANUL, schit de maici jud. Putna.

TROTZKI NICOLAUS (LEO BRAUNSTEIN) (*1881), om politic rus. A înființat, împreună cu Lenin, regimul sovietic în Rusia. Mai târziu a fost îndepărtat de la direcțiunea politică și azi trăiește în exil în Turcia; aziul i-a fost refuzat de mai multe state din Occident.

TROUVILLE [truvil], oraș în Franța, port la canalul La Manche, stațiune balneară celebră; 6.190 loc.

TRUBADURI, poeți provenșali din evul mediu. Ei mergeau din castel în castel și cîntau po-

vestiri epice cu ocazia marilor sărbători ce se obișnuia în acel timp; apogeul lor a fost între 1140—1250.

TRUBETZKOI, familie princiară rusească, din care mai mulți membri au avut rol însemnat în politica statului; din această familie făcea parte a doua soție a prințului Dimitrie Cantemir, căsătorit în timpul exilului său în Rusia.

TRUPCILAR, com. rur. jud. Caliacra, plasa Stejarul; 2.246 loc. După legea 1929, circumscripție com. cu 4 sate.

TRUȘENI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Budești; 4.858 loc. După legea 1929, sat circ. com. Sireți.

TRUȘEȘTI, stație c. f. jud. Botoșani, linia Iași—Dorohoiu.

TRUVERI, cîntăreți populari francezi, reprezentanți poeziei lirice medievale în Nordul Franței.

TSCHAIKOVSKI = **CHAIKOVSKI**.

TSCHAKSTE IAHNIS (†1927), fost primul prezident al republicii Letoniei.

TUCIDIDE (**THUCYDIDES**) (*ca. 469 î. e. n. 395 a. Chr.), istoric grec din Atena. A scris *Războiul peloponezic*, în care povestește o parte din luptele dintre Atena și Sparta, la care a luat și el parte.

TUDELA BENJAMIN DE (sec. XII), rabin evreu, care a călătorit în vreme de vreo zece ani prin diferite țări din Europa și din Asia și a lăsat o relație scrisă despre călătoriile sale, tipărită întâiu în limba ebraică, apoi tradusă în diferite limbi.

TUDOR = **VLADIMIRESCU**.

TUDOR VLADIMIRESCU, stație c. f. jud. Covurlui, între Barboși și Tecuci.

TUDORA @ com. rur. jud. Botoșani, plasa Corni. După legea 1929, circ. com. cu 2 sate. ¶ @ sat jud. Cetatea-Albă, plasa Palanca; 2.267 loc. După legea 1929, sat circ. com. Palanca.

TUDORACHE-HAGI

TUDOR (*1768†1848), neguțator român (numit *Tudor Tudoran*). Fiul de țaran din jud. Argeș, a început a fi ucenic la jupin Tudorache Hagiul, care i-a lăsat și averea și fondul comercial cu îndatorire să-i poarte numele. El a primit, firește, ba s'a făcut însuși hagiul, ducîndu-se la Ierusalim; a transformat

T. Hagi-Tudorache.

comerțul de detalii în comerț de *en gros* (pe atunci ascemenea neguțatori se numeau *topțanții*, fiindcă vindeau *cu topțanul*) și a devenit mare cumpărător de manufactură din streinătate și apoi furnisorul unui mare număr de detalii din București și din alte orașe ale țării. A fost *patentar clasa I* (1832), ceea ce dădea drept la o serie de privilegii cari asemănau pe neguțatori cu boierii de neam. Spirit inventiv, el nu numai lua parte la diferite bălciuri mari din țară (Rîureni, Siobozia, Urziceni), dar a realizat ideea co-

merțului ambulant prin sate, trimițînd în căruțe speciale mărfuri cari veneau în anumite zile în fiecare localitate și se vindeau prin agenți speciali numiți *mămulari*. Comerțul lui a fost continuat (din 1846) de fiul său **COSTACHE** (†1855), care mai tirziu s'a întovărășit cu *Leon Manoaș* și cu *Gheorghe Sin Martin*.

TUGOMIR sau **THOMIR** (**TOCOMERIUS**), numele celui de al doilea domnitor al Munteniei (după Iorga) sau numele slavon al lui Radu Negru. primul domnitor (după Xenopol).

TUHUTUM, un comandant al Maghiarilor cari au venit cu Arpad.

TULCA, com. rur. jur. Bihor, plasa Salonta; 3.489 loc.

TULCEA, jud. în Dobrogea; cap. *Tulcea*; 8.626 km. p.; 183.105 loc. (1915); are 8 plăși, 5 com. urb., 73 com. rur. (1926); face parte din circ. Curții de apel din Constanța; are 23 școli primare urbane și 118 rurale (1929); 17 cooperative de aprovizionare și desfăcere cu capit. 2.231.031 lei și 5 coop. p. exploat. de păduri cu cap. 689.780 lei (1925); lînc de eparhia episcopiei din Galați și are 105 biserici și 3 mănăstiri.

TULCEA, com. urb. cap. jud. Tulcea; 25.312 locuitori. Așezată pe malul drept al Dunării la jumătatea distanței între ramificarea brațelor Chilici și Sf. Gheorghe. Are catedrală și 4 Stema jud. Tulcea. biserici ortodoxe, din cari 2 rusești și 1 grecească, 2 biserici lipovenesti, una catolică, una armenască; liceu, șc. secundară de fete, șc. de comerț, de meserii.

TULGHES @ com. rur. jud. Neamț, plasa Ceahlău; 3.871 loc. Cf. leg. 1929, trecut la jud. Ciuc. ¶ @ trecătoare prin Carpați jud. Neamț, 1.265 m. altit.

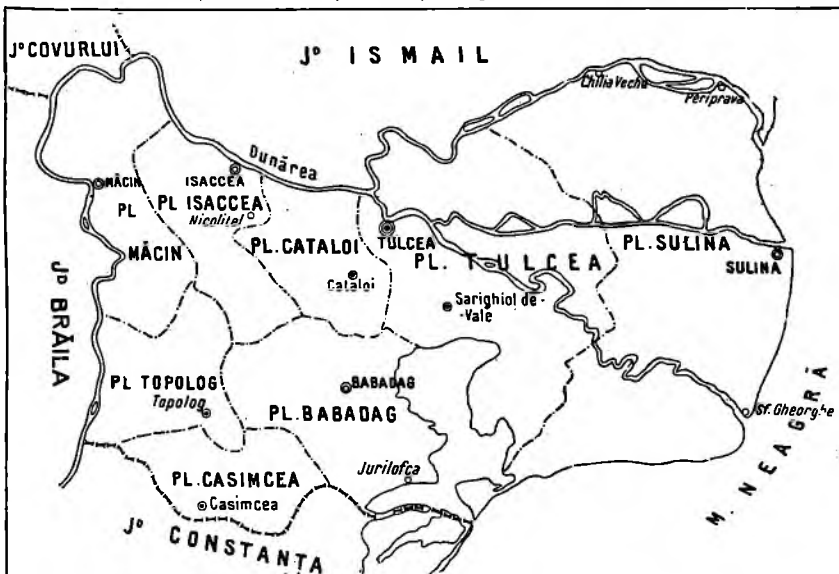
TULLUS HOSTILIUS (*ca. 670 a. Chr.), după legendă, al 3-lea rege al Romei.

TUNARI, după legea 1929, circ. com. cu 4 sate jud. Ilfov.

TUNARI-DIMIENI, com. rur. jud. Ilfov, plasa Băncasa; 2.050 loc.

TUNIS, capit. Tunisiei, port la marea Mediterană; 171.672 loc.

TUNISIA (se zice și **TUNIS**), stat în Nordul Africii, sub protectorat francez. Supraf. 125.130

Harta jud. Tulcea.

1 kilometri pătrați, 2.093.939 locuitori.

TUNUSLI FRĂȚII, doi autori, despre cari nu se cunosc amănunte biografice, cari au tipărit la Viena în 1806 o carte în grecește: *Istoria politică și geografică a Valachiei*, tradusă în rom. de G. Sion, 1863. Dă informații administrative, statistice, financiare, etc.

TURAN — TURKESTAN.

TURCHEȘ, com. rur. jud. Brașov, plasa Săcele: 3 820 loc.

TURCI, popor a cărui origine nu se poate stabili cu precizie. De obicei se zice că e *uralo-altaic*, adică din aceeași familie oarecum mongolă înrudiți cu Hunii, cu Calmucii, cu Finii, ș. a. Risipiți și împărțiți în grupe, ei trăiau în diferite părți ale Asiei, din Siberia pînă în partea de Sud a centrului asiatic. Unii istorici zic că ei au apărut în istorie prin sec. VI a. Chr. Ajungînd în legătură cu Persii, unele triburi de ale lor înaintară în Arabia și îmbrățișară mahomedanismul. Cu încetul se organizară în state, începură să vălărească în Europa pe diferite căi și în toate acestea găsim începuturile statului turcesc. (→ **TURCIA**).

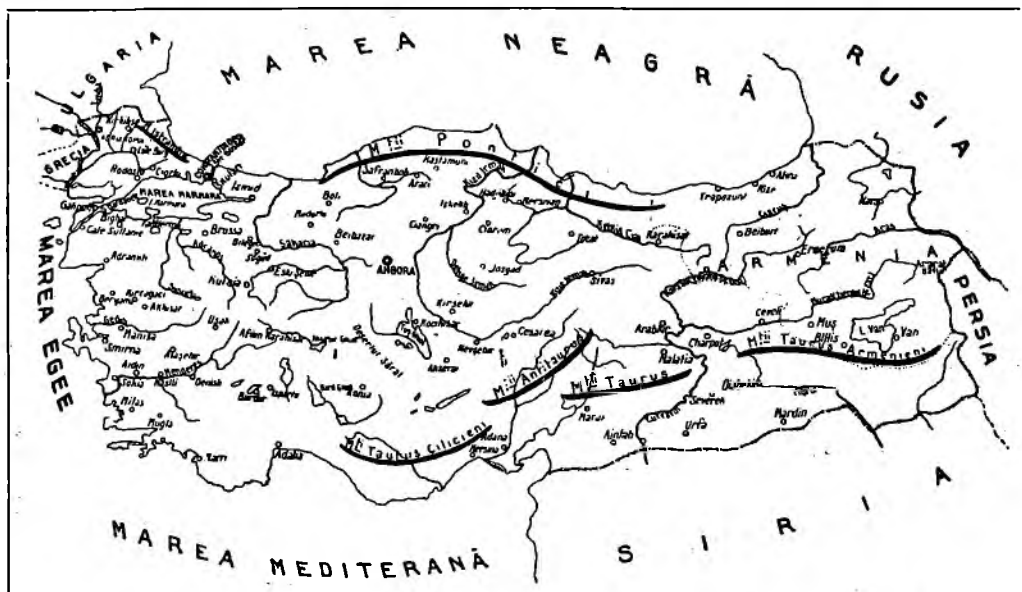
TURCIA (TURKIA DÜMBÜLETİ), stat în Europa și Asia. Partea europeană e cuprinsă între Grecia, Bulgaria, Marea Neagră și Marea de Mar-

Tip vechiu de Turc

Ciorlu, Galipoli (în Europa), *Ismid, Brusa, Smirna, Adana, Sivas, Erzerum, Van, Djarbekir, Alep, Damasc, Trapezunt*.

Imperiul turcesc își începe existența pe la 1288 cînd *Osmân I* (sau *Otman*), distrugînd puterea Arabilor, înlătură dinastia *Abasizilor* și întemeiază pe a *Selgiucizilor*. De atunci stăpînirea lor se întinse, trecură în Europa, cuprinsă parte din peninsula balcanică, apoi desființară imperiul bizantin, ocupînd Constantinopolul (1453), fapt care începe o nouă eră în istoria universală. În secolele următoare supun toate popoarele din peninsula balcanică, trec peste Dunăre, stăpînesc de fapt principalele române, cuceresc Transilvania și Ungaria, atacă Viena, au lupte cu Polonia, ocupînd adesea regiuni din acele părți (Ucraina ș. a.). Prin ridicarea Rusiei puterea lor începe să scadă, mai ales în urma tratatului de la Kuciuc-Kainargi (1774) și în urma păcii de la Adrianopol (1829). Cu încetul, diferitele țări, cari erau provincii turcești sau erau supuse într-o formă ori alta, se emancipează, devin numai vase, apoi independente: Grecia, România, Serbia, Bulgaria, Muntenegru, rup orice legături cu vechia suzerană; apoi revendică și reiau efectiv teritoriul asupra cărora aveau drepturi istorice și cari erau pînă atunci provincii turcești. În urma războiului balcanic din 1912 stăpînirea turcescă în Europa se reduce mult. Intrînd în războiul

Harta Turciei.

mara, care este un adevărat lac turcesc, fiindcă ambele maluri sînt teritorii ale Turciei. Partea asiatică e închisă între Marea de Marmara, Marea Neagră, Rusia, Persia, Siria, Marea Mediterană și Marea Egee. Supr. totală: 747.000 km. p. (24.000 în Europa, 723.000 în Asia); populația: 13.748.000 loc. (1.198.000 în Europa, 12.550.000 în Asia). Densitatea pop. în totalitate 18 loc. la km. p. (59 în Europa, 17 în Asia).

Turcia europeană e străbătută de cîteva șiruri de munți, între cari *M. Istrandja* și cei din peninsula Galipoli. În Asia țarmul de S.V. spre Mare este muntos (*Taurus, Liban, Anti-Liban*); la Marea Neagră sînt *M. Pontici* și *M. Armentei* cu vrful *Ararat* (5211 m.). Fluvii și riuri, în Europa: *Marișa* cu afluenții săi; în Asia: *Susurlu* cu *Andranos* (în M. de Marmara), *Gedis, Menderez* (*Meandru*) în Marea Mediterană, *Kizil-Irmak, Sakaria* în M. Neagră.

Capitala: *Angora* (din 1923). Orașe pr.: *Constantinopol* (azi *Istambul*), *Adrianopol*, *Rodos*,

mondial în alianță cu puterile centrale, suferi pierderi importante prin tratatul de la Sèvres (August 1920). Din cauză că n'a consimțit a ceda Greciei anume teritorii din Asia mică, stipulate prin acest tratat, Grecia i-a declarat războiul, dar a fost învinsă și prin tratatul de la Lausanne (Iulie 1923) s'a stabilit situațiunea teritorială de azi.

Ca regim politic, Turcia a fost o monarhie absolută pînă în 1908, cînd partidul zis al *junilor turci* impuse acordarea unei constituții. După războiul au urmat o serie de turburări pînă în 1922, cînd Adunarea generală turcă de la Angora a desființat sultanatul și a înființat în loc o republică, pe care o prezidează astăzi *Mustafa-Kemal*.

TURCOAIA, com. rur. jud. Tulcea, plasa Măcin; 2.467 loc. Nu e în lista din 1929.

TURCȘMIL, com. rur. jud. Durostor, plasa Turtucia; 2.066 loc. După legea 1929, sat circ. com. Satu-Vechiu. Pînă aci Dunărea ne desparte de Bulgaria.

TURDA, com. urb. jud. Turda; 18.000 loc

A detailed map of the Turzei area in Cluj County, Romania. The map shows the Turzei lake and the Ludus lake, with the Turzei dam located between them. Key settlements include Turzei, Ludus, Turda, and Turdaș. The map also shows the proximity to Cluj, Hunedoara, and Mureș counties. The map is oriented with North at the top.

Turgheniev.

INSTITUTUL PERAGOBIO
DE 3 ANI
BIBLIOTECA
CONSTANTA

TRR-TZO dina publică din centru. În ziua de 23 Noembrie 1916 a fost în jurul oraşului o mare luptă, dată de trupe româneşti pentru a recuceri oraşul, ocupat prin surprindere de Germani. Rezistenţa ocupanţilor e înfrântă, dar situaţia trupelor noastre e primejdioasă din alte părţi şi de aceea ele sînt nevoite să se retragă spre SE.

TÜRR ISTVAN (STEFAN) (*1824†1908), general ungur. După ce a participat la revoluţia din 1848, s'a refugiat în Italia şi a luat parte la luptele contra Austriei în 1849 şi 1859.

TURTUCAIA com. urb. jud. Durostor, plasa Turtucaia: 12.500 loc. Aci a fost în cursul războiului pentru întregire o mare luptă în zilele de 2—6 Septembrie 1916, care s'a terminat cu o adevărată catastrofă pentru armata noastră: nu numai că oraşul a fost luat de inamic, dar aproape întreaga garnizoană a fost nimicită.

TURT com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Ugocea; 3.820 loc.

TURULUNG, com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Ugocsa; 4.286 loc.

TUSNAD, com. rur. jud. Ciuc, plasa Sînmartin; 2.368 loc. Staţiune balneară. Staţie c. f. linia Braşov—Petru-Răreş.

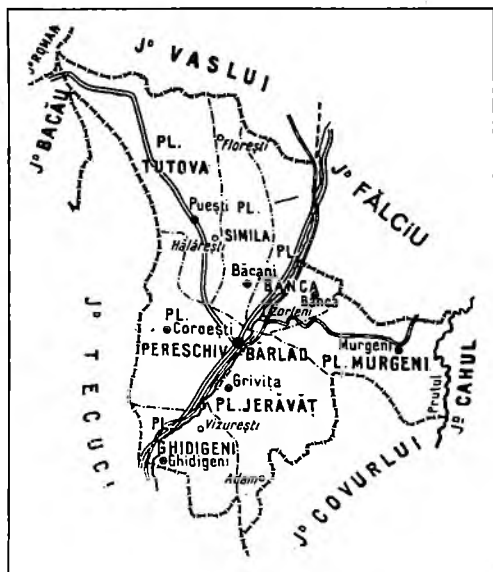
TUTANA ① munte în jud. Argeş. ② schit jud. Argeş.

TUTOVA ① rîu afl. al Birladului. ② staţie c. f. lângă Birlad. ③ jud. în Moldova; cap. *Birlad*; supr. 2.498 km. p.; 135.664 loc. (1915); are 7 plăşi, 1 com. urb., 104 com. rur. (1926); ţine de circ. Curtii de apel din Galaţi; are 10 şcoli primare urbane şi 179 rurale (1929); 7 cooperative de aprovizionare şi desfacere cu capit. 720.339 lei şi 7 coop. p. exploat. de păduri cu capit. \$26.660 lei (1925); ţine de eparhia episcopiei din Huşi, are 181 biserici şi 1 mănăstire.

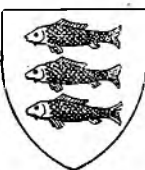
TUZLA ① com. rur. jud. Constanţa. ② com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Tuzla; 2.976 loc. După legea 1929, com. urb. ③ lac jud. Constanţa.

TVARDIŢA, com. rur. jud. Tighina, plasa Ciadîr-Lunga; 4.953 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ceadîr-Lunga.

TWAIN [tűen] **MARK (SAMUEL LANGHORNE CLEMENS)** (*1835†1910), scriitor american, celebru prin scrierile sale umoristice, cu un umor special caracteristic anglo-saxon. Trad. rom., afară de bucăţi răzleţe prin ziare şi reviste: *Nuvele şi schiţe* (de Titu şi Livia Maiorescu, 1902), *Un rămăşag*

Harta jud. Tutova. (Legea 1925)

Stema jud. Tutova.

(de Al. G. Doinaru), *Schiţe umoristice* (de Trivale), *Ostîndîl* (1911), *Drepturile femeii* (de Mihail Negru, 1912), *Furtul elefantului alb* (1921), *Porcul în trifoiu* (de Mircea Bottez, 1922), *Bancnota de 1.000.000 lire sterline* (de Cost. Voinea), *Curierul amator* (de G. Costescu).

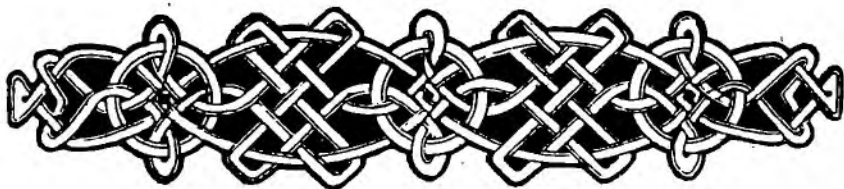
TWARDOVSKI SAMUEL (*ca. 1600†1660), poet polon. Însoţind (1622) pe un sol polon care mergea la Constantinopol, a descris în versuri călătoria lui şi vorbeşte aici despre Moldova (tip. 1633).

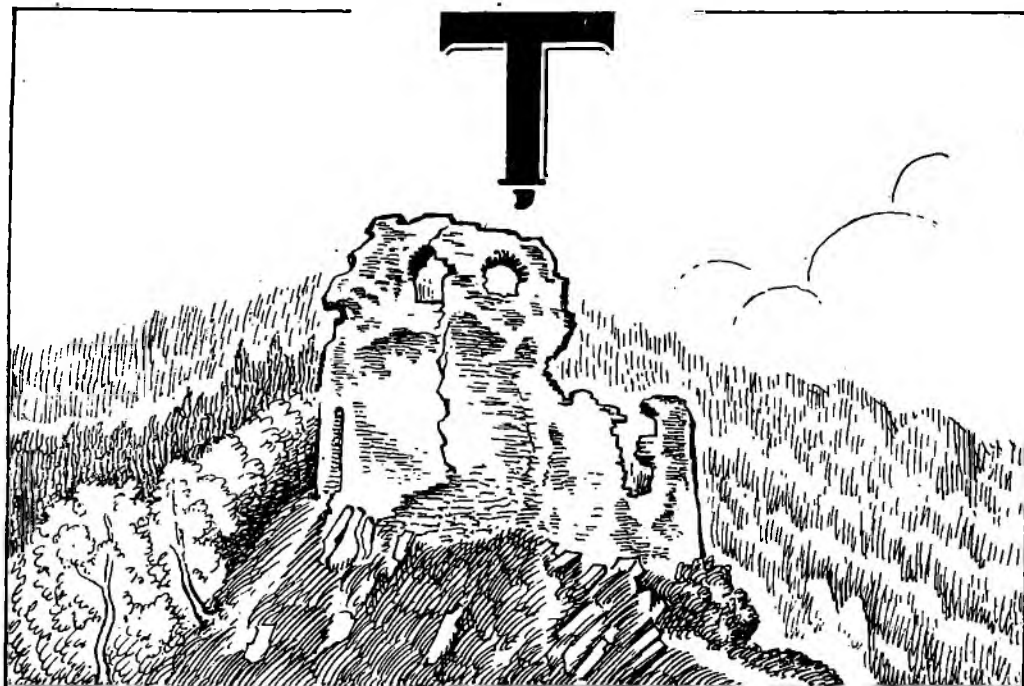
TYNDALL [tîndel] **JOHN** (*1821†1893), fizician englez. A făcut descoperiri în domeniul magnetismului şi al căldurii.

ŢŢONI MILTIADIE (*1844†1898), profesor de matematici la facultatea de ştiinţe a Universităţii din Iaşi (1869). A fost şi om politic: deputat, senator.

Mark Twain.

RUINELE CETĂȚII LUI TEPEȘ (POENARI, ARGEȘ)

TAMBLAÇ GRIGORE, prelat din Moldova. După Melchisedec, era Român din Bulgaria; a făcut studii la Constantinopol și a venit în Moldova ca preot la mitropolia din Suceava. A fost predicator. A trecut în Rusia, a fost mitropolit al Litvei, apoi în Serbia, în fine în Moldova. În timpul lui Alexandru cel Bun, mitropolit al Moldovei și egumen la Neamț. Aurămas de la el predică scris în sirbește.

TARA, ziar politic, întemeiat în București de M. Papamihalopol, a apărut între 1903—1909 și 1914—1916.

TARA (scris **TERRA**), ziar politic din București, condus de N. Blaramberg, Aristide Pascal și Petre Carp, între 1867—70.

TARA, numire dată de cei din Făgăraș ținutului de peste Carpați. În *Tară* e numirea întrebuințată de Moți pentru regiunea de cîmpie din V. Arieșului.

TARA BÎRSEI ⇨ **BÎRSA**.

TARA-DE-JOS și **TARA-DE-SUS**, împărțire administrativă din vechea Moldova.

TARA-MOLDOVEI ⇨ **MOLDOVA**.

TARA-MUNTENEASCĂ ⇨ **MUNTENIA**.

TARA NOUĂ, revistă științifică, politică și literară, București, sub red. lui I. Nenișescu, 1884—1887.

TARA-OLTULUI, numire veche a regiunii din Transilvania (Ardeal) dintre Olt și munții Carpați, corespunzînd în mare parte cu jud. *Făgăraș*. Puțini streini infiltrați aci. Locuitorii, prin tradiție, se socotesc oare-cum necuprinși în Ardeal, care, zic ei, se întinde în dreapta Oltului.

TARA-ROMÂNEASCĂ ⇨ **MUNTENIA**.

TARA SĂCUILOR ⇨ **SĂCUI**.

TARCU, munte în munții Jiului.

TĂRIGRAD ⇨ **CONSTANTINOPOL**.

TĂRIGRAD, c. rur. jud. Soreca, pl. Nădușita; 3.925 loc. După leg. 1929, sat circ. com. Tîrnova.

TĂRSKOE SELO, oraș în Rusia, aproape de Petersburg. Era reședința de vară a țarilor și avea palate frumoase.

TAUL, sat jud. Soreca, plasa Tîrnova; 2.820 loc. După legea 1929, sat circ. com. Tîrnova.

TÂNDĂREI (unii zic: **TÎNDĂREI**), com. rur. jud. Ialomița, plasa Tândărei; 3.319 loc. După legea 1929, circumscripție com. cu 8 sate. Stație c. f. linia Făurei—Fetești și cap. linia Ploești—Slobozia—Tândărei.

TĂRANUL ROMÂN (scris **TERANUL**), ziar politic, economic, literar și comercial, sub direcția lui Ion Ionescu (*de la Brad*) între 1861—1863.

TEBEA, com. rur. jud. Hunedoara; 1.195 loc. (1919). Mine de lignit. Aici e mormântul lui Avram Iancu.

TEPELUȘ ⇨ **BASARAB III.**

TEPEȘ, VLAD zis (*†* 1476), domn al Munteniei 1456—1462. Se pare că purta numele de Dracu și era fiul lui Vlad Dracu, iar porecla subcare e cunoscut și s'a atribuit mult mai târziu. El ia tronul în 1456 cu ajutor turcesc, totuși se înțelege cu Ungurii și se împotrivi lui Mahomet II, care veni însuși în Muntenia în fruntea unei oștiri puternice. Multe izvoare contemporane mărturisesc că sultanul a fost învins, dar Vlad, intrînd în luptă cu Ștefan al Moldovei, care atacase Chilia (aceasta aparținea Munteniei), a fost silit să părăsească tronul și să fugă în Ungaria (1462), de unde încercă, zadarnic, să redobîndească tronul iarăși prin Turci. După unii istorici, a revenit în 1476, dar a fost ucis de Laiot.

Vlad Tepeș (portret Muzeul din Ambras).

TEPEȘ-VODĂ, stație c. f. jud. Dîmbovița, linia Titu—Tîrgoviște—Pietroșița.

TEPU-DE-JOS, sat jud. Tecuci, plasa Nicorești; 2.127 loc. După legea 1929, sat circ. com. Nicorești.

TEȚONIS DIN CATUNE, profesor grec la Academia domnească din București pe la 1780.

TIBĂNEȘTI @ com. rur. jud. Vaslui; 4 @ com. rur. jud. Brăila, plasa Viziru; 2.265 loc. După legea 1929, sat circ. com. Viziru.

TIBENI, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Dor-

TIB-NEȘTI, 3.500 loc. Stație c. f. între Dărmănești și Dornești.

TIBIN, munți lângă Sibiu, cu vârful Căndrelul.

TIBLES, munte în Maramureș; înalt 1842 m.

TICHINDEAL = **CICHINDEL**.

TIFESCU **ILE** fiul lui **ENACHE** din Tîfești, supranumit **FRIGE-VACA** (*ca. 1667†1704), mare spătar în Moldova, a denunțat complotul boerilor contra lui Constantin Cantemir, din care cauză au fost uciși Velîșco și Miron Costin.

TIGANI (span. **GITANOS**, grec. **GYPTOI**, engl. **GYPSIES**, fr. **BOHÉMIENS**, it. **ZINGARI** germ. **ZIGEUNER**), neam de oameni rătăcitori, veniți din India. Răspîși prin toate țările Europei. Se pare că o mare parte din ei au venit în Europa prin același punct și anume prin Grecia, fiindcă au în limba lor multe grecisme, și de acolo au apucat mai multe drumuri, ajungînd pînă în Statele din Occident, dar și-au format cîteva centre unde s'au așezat și se găsesc în număr important. Unul din aceste centre e România; probabil că de aici au trecut în Ungaria. Nu se știe cînd au emigrat din India, nici cînd au ajuns în țările noastre; dar în sec. xiv se pomenesc în multe documente despre ei. Cînd începe să se vorbească mult despre ei, îi găsim în situația de **robi** în posesiunea boerilor (mai toate foile de zestre cuprind un număr de țigani) sau de **nomazi**. Se deosebeau atunci (în epoca Regulamentului Organic) trei categorii de țigani: **Lăiași** (de *laie*), cari formau corporații diferite de meseriași, aparținînd Statului; **Vătrași** (de *vatră*), servitori în casele particularilor la cari erau robi; **Netoși**, aproape sălbatici și rătăcitori. În această epocă a început a se vorbi despre liberarea lor, dar ideea întîlnina împotrivirea proprietarilor de robi, fiindcă pierdeau foloase importante. Cu timpul, însă, ca își făcu drum și astfel domnitorii Alexandru Ghica (în 1837) și Mihail Sturdza (în 1844), liberară pe țiganii robi ai Statului și ai mănăstirilor. Cu prilejul acestui eveniment scrisse Alecsandri poezia sa „Desrobirea Țiganilor” (31 Ianuarie 1844). Țiganii robi ai particularilor au fost liberați în Moldova sub domnia lui Grigore Ghica (1855), în Muntenia sub a lui Alexandru Cuza. Astăzi se mai păstrează vechile numiri: **Lăcși** (sau *lăci*), **Vătrași** (sau *vătrari*), **Netoși**, **Ursari**, **Ciurari**, **Căldărari**, **Fierari**, **Spători**, **Rudari** (sau *lingurari*), **Polcovari**, **Chitruțe**, **Lăcătuși**, **Lăutari**, de și unele nu mai corespund cu vechile lor îndeletniciri. Azi cei mai mulți sînt așezați în sate (unele formate numai din ei), mai puțini sînt încă rătăcitori, dar aceia merg din sat în sat și stau cîtva pentru a-și exercita meseria. Chestiunea lor are o bogată bibliografie. Prima carte specială este a lui Mihail Kogălniceanu (în l. franceză) tip. la Berlin, 1837. Între cele mai recente: „Les Tsiganes” de Pop Șerbolanu (tip. Paris, 1930).

TIGĂNEȘTI @ măn. călugări jud. Orhei, întem. 1741 de boerul Lupu Dencu. ¶ @ stație c. f. jud. Teleorman, linia Roșiori—Zimnicea. ¶ @ com. rur. jud. Muscel, plasa Podgoria; 2.002 loc. După legea 1929, sat circ. com. Valea-Cîrcinului. ¶ @ mănăstire de maici în jud. Ilfov. Întemeiată ca. 1780. Are 2 biserici: una din 1812, zidită de Radu Golescu; alta din 1817, zidită de Logof. N. Biscoveanu. Are un atelier de covoare. ¶

@ com. rur. jud. Tecuciu: o școală de agricultură, întemeiată cu fondurile lăsate Academiei de Tache Anastasiu.

TIGLINA = **GHERGHINA**.

TINC NICOLAE (*1846†1927), ziarist și scriitor român. A fost funcționar la Curtea de Conturi. A debutat prin 2 comedii publ. în „Columna lui Traian”: 1 *Aprilie* și 1 *Maiu*. A colaborat la „Revista contemporană”, „Literaturul” și „Revista literară”, apoi la „Revista Nouă”, cum și la numeroase ziare umoristice (*Ghîmpele*, *Cîulinul* ș. a.). A publicat poezii originale, piese de teatru (*Doamna Kiajna*, *Jerfa* ș. a.), precum și multe traduceri din *Manzoni*, *Augier*, *Musset*, *Richepin*, *Pailleron*, *Porto-Riche*, *Cornille* ș. a..

ȚINTEA, localitate în jud. Prahova; izvoare cloro-sodice; exploatare de petrol.

ȚIPAR, com. rur. jud. Arad, plasa Chișinău; 2.357 loc.

ȚIPCHEȘ, munte în jud. Neamț la trecătoarea Bicazului; înalt 1359 m. Aci a fost o luptă în ziua de 19 Octombrie 1916, în care atacul victorios al trupelor austriace a fost schimbat într-o mare înfrîngere, grație avîntului și curajului soldaților noștri, prin lupte cu baioneta.

ȚIREAM, com. rur. jud. Sălaj, plasa Carei; 2.079 loc.

ȚIȚICA GEORGE (*1873), matematician român. Studii superioare la Paris. Profesor de geometrie analitică la Universitatea din București (1900). Decan al Facultății de științe. Membru în Consiliul permanent de Instrucțiune. Membru al Academiei Române (1913). A ținut prelegeri în Paris (Sorbonna) și în America. A publicat articole în „Bulletin des sciences mathématiques” din Paris, „Rendiconti del circolo matematico di Palermo”, „Bull. de la société des sciences de Bucarest”, „Bulletin de la section scientifique de l'Académie Roumaine” și alte reviste speciale: e unul din conducătorii revistei de popularizare „Natura”. Op. pr.: *Sur les congruences cycliques et sur les systèmes triplement conjugués*, 1899; *O problema de geometrie înfinitezimală*, 1909; *Sur certaines courbes gauches*, 1911; *Viața și activitatea lui Sp. Harel*, 1914; *Sur une classe spéciale de surfaces*, 1915; *Géométrie différentielle projective des réseaux*, 1924; *Oameni de nădejde*; *Culegere de probleme de geometrie*, 1929. Lucrează la conducerea societății de educație populară *Casle Nationale* (= acest cuvînt).

ȚINTĂRI, com. rur. jud. Brașov, plasa Bîrsade-Sus; 2.541 loc. Stație c. f. între Brașov și Făgăraș.

ȚINTĂRENI @ com. rur. jud. Tighina, plasa Bulboacă; 2.441 loc. După legea 1929, sat circ. com. Bulboacă. ¶ @ stație c. f. linia Fîlăși—Tîrgu-Jiu.

TONI = **TZONI**.

TUGULEA, deal jud. Tulcea.

TUȚORA, com. rur. jud. Iași, plasa Copou. Aci s'a dat în Noembrie 1588 o luptă între Petru Șchiopul și Cazaci, cari au fost învinși.

TUȚUATUL, munte în Dobrogea, jud. Tulcea 456 m. Cel mai înalt din acea regiune.

TUȚULEȘTI, com. rur. jud. Argeș, plasa Dimbovnic; 2.440 loc. După legea 1929, sat circ. com. Rociu

U

UCIGAȘUL, LAC JUD. CIUC

UADRAS, munți în Maroc.

UBANGI, riu în Africa centrală afluent al fl. Congo; lung. 2.010 km.

UBICINI [ubisini] **JEAN HENRI ABDOLONYME** (*1818 †1884), istoric francez și ziarist. Călătorie profesor la un liceu, apoi a călătorit din 1846 mai mulți ani mai ales prin Italia și Orientul european. Aflându-se în București în 1848, a devenit secretar al guvernului provizoriu, apoi, după 13 Septembrie, a trecut la Constantinopol. A fost un susținător al cauzei române; în 1859 își ia sarcina unui supraveghetor al tinerilor români aflați la studii în Paris. A publicat multe scrieri istorice, dintre cari ne privesc direct: *La question d'Orient devant l'Europe* (1854), *La question des principautés danubiennes devant l'Europe* (1858), *Étude sur les populations chrétiennes de la Turquie d'Europe* (1867). A fost proclamat cetățean de onoare al României în 1867; membru onorar al Academiei Române (1871).

UCIGAȘUL, lac jud. Ciuc. la 4 ore departe de Gheorgheni, la 995 m. înălțime; lung de 600 m., adânc ca. 30 m., înconjurat de mari păduri de brazi.

UCRAINA, stat din republica sovietică a *Rusiei* (— harla); 461.072 km. p., ca. 28.399.000 loc. A fost în sec. xvi cuprinsă de Turcia care a guvernat-o prin Domnitorul Moldovei Duca. Ca hatman al Ucrainei a fost ales la 1727 *Daniel Apostolul*, moldovean de origine.

UDA, circumscripție comunală jud. Argeș cu 26 sate (1929).

UDREA BANUL, general al lui Mihail Viteazul.

UDUPU, com. rur. jud. Teleorman, plasa Slăvești; 2.051 loc. După legea 1929, sat circ. com. Slobozia-Trăsnitu.

UFA oraș, capitala statului Bașchirilor din Rusia Sovietică; 84.000 loc.

UGANDA, regiune în Africa centrală; supraf. 287.000 km. p., 3.127.455 loc. Cap. *Mengo*.

UGOLINO (**GHERARDESCA**), stăpînitor al Pizei (pe la 1284) din partidul Ghibelinilor, a fost prins de adversarul său Ruggieri și închis într'un turn cu copiii săi și lăsat să moară de foame. Povestea

vieții lui formează un episod celebru din „Infernul” lui Dante.

UGRINUS, personaj despre care vorbesc documente din 1291, care s'a prezentat la adunarea generală a Nobililor din Alba-Iulia, convocată de Andrei III, regele Ungariei, și a cerut să i se restituie posesiunile sale din țara Făgărașului. Engel îl consideră român. Ioan Puscariu a analizat documentele cari vorbesc de el, dar n'a putut să-i stabilească personalitatea.

UHLAND LUDWIG (*1787 †1862), poet german. A publicat poezii lirice, drame, balade. Trad. în reviste: „Foaie pentru minte” (1840), „Convorbiri literare” (1868—70), „Revista idealistă” (1908), „Semănătorul” (1909), „Neamul rom. literar” (1911—12), „Ramuri” (1914), „Drum drept” (1915) de A. Ardeleanu, Schelitti, M. Pompiliu. D. Iamandi, I. M. Marinescu, D. I. Ricard, C. Stoica, etc.

UIDEȘTI, circumscripție com. jud. Baia (fost Suceava, fost Fălticeni) cu 14 sate.

UIOARA, stație c. f. jud. Alba cap. liniei laterale de la Războeni. Mine de sare.

ULEMALE, teologi și juriști turci. Formau odinioară o corporație care avea mare autoritate și dicta cteodată și în chestiuni politice.

ULFILA (*311 †381), episcop al Goților creștinați (arieni), a tradus în limba gotică o parte din Biblie.

ULIȘE (**ULYSE**), unul din eroii cari au condus pe Greci în războiul Troiei; numele grecesc: *Odisseu*.

ULMENI ⊙ circumscripție com. jud. Ilfov cu 4 sate (1929). † ⊙ stație c. f. jud. Buzău între Mizil și Buzău pe linia principală. † ⊙ **U. PĂMÎNTEI**, com. rur. jud. Ilfov, plasa Oltenița; 2.162 loc. † ⊙ **U. SĂLAȘ**, stație c. f. linia Cluj — Baia-Mare.

ULMU ⊙ com. rur. jud. Lăpușna, plasa Hîncești; 4.862 loc. După legea 1929, sat circ. com. Văseni. † ⊙ circumscripție com. jud. Ialomița cu 7 sate (1929). † ⊙ munte județul Fălticeni (azi Baia, fost Suceava), comuna Dorna, înalt 1156 m.

ULS-UNG **ULMULET**, stație c. f. jud. Teleorman, linia Roșiori—Zimnicea.

ULPIAN (**DOMITIUS ULPIANUS**) (?228), jurist roman pe timpul lui Alexandru Sever. Era prefect al pretoriului și a fost ucis de pretorienii din cauza severității lui. A publicat peste 250 cărți de drept, mai ales comentarii, și a avut o mare autoritate.

ULSTER [olster], provincie din N. Irlandei, cap. *Belfast*. În 1921, cînd Irlanda și-a dobîndit autonomia, ea a rămas legată de Anglia. Locuitorii de aci sînt protestanți pe cînd ceilalți Irlandezi sînt catolici.

UMBERTO (*1844 †1900), rege al Italiei de la 1878. A domnit cu înțelepciune și blîndețe; a încurajat artel și științele; a arătat devotament pentru interesul public; a fost ucis de un anarhist.

UMBRĂREȘTI, stație c. f. jud. Tecuci între Barboși și Tecuci, la 3 km. de satul cu același nume.

UMBRIA, regiune din Italia centrală, cuprinzînd provinciile Perugia și Terni; 8.715 km. p., 646.000 loc.

UMORISTUL, foaie glumeață, apărută, cu întreruperi (1863—1903), în Pestă, Gherla, Arad, sub red. lui *G. Ardeleanu*, a lui *Iosif Vulcan* și altora fără a fi numiți.

UNCHITEȘTI, stație c. f. jud. Soroca linia Bălți—Mateuți.

UNDSET SIGRID (*1882), scriitoare norvegiană. A publicat două serii de romane și nuvele. Premiul Nobel în 1928.

UNGARIA (**MAGYARORSZÁG**, fr. **HONGRIE**, germ.

la S. cu **Jugoslavia**, la V. cu **Austria**. Supraf. 92.951 km. p.; 8.455.000 loc.

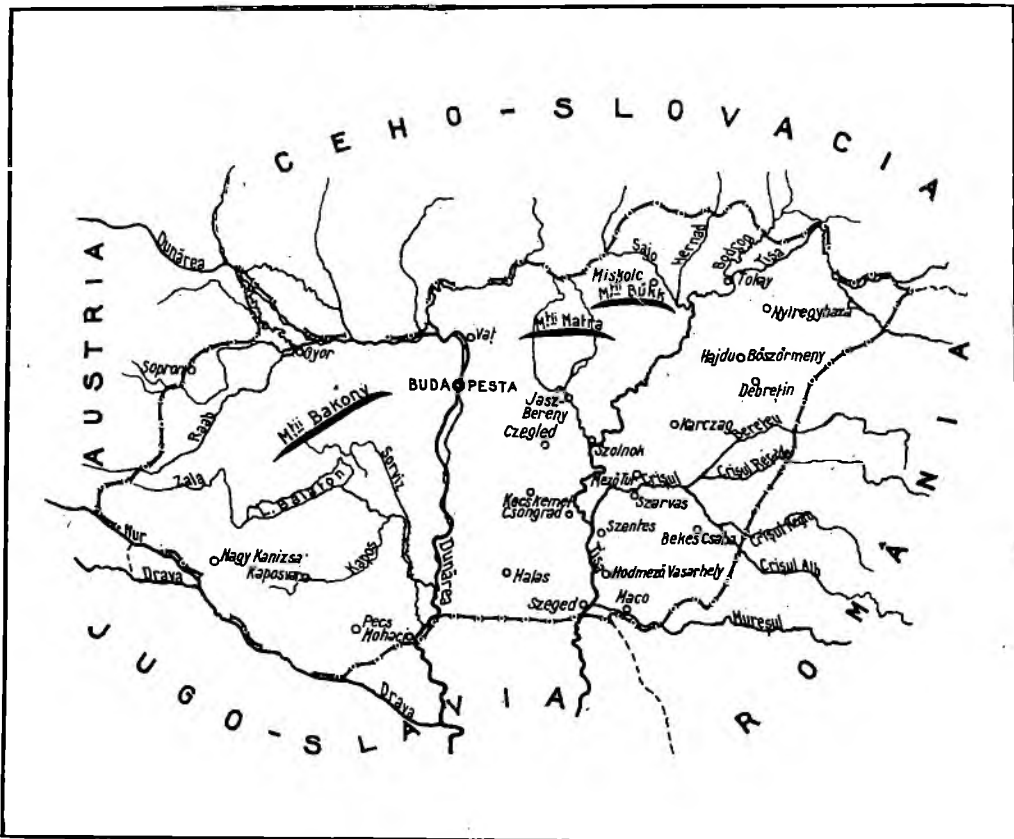
Teritoriul Ungariei e împărțit în două prin Dunăre: partea din spre E. este mai mult șasă, avînd numai în spre N. cîteva șiruri de munți (*Bükk, Matra*); partea din spre V. mai mult muntoasă și deluroasă, avînd în centru munții *Bakony*. Sistemul hidrografic îl formează Dunărea cu afluenții săi: pe stînga *Tisa*, care, la rîndul ei primește pe *Sajo, Hernad, Bodroș, Crișul cu Bereteu, Crișul-Repede, Negru și Alb*, cari vin din România, cum și sîrșitul *Mureșului*; pe dreapta *Raab, Zala* care străbate lacul *Balaton* și, după ce primește pe *Kapos*, se unește cu *Sarvit* și-i duce apele în Dunăre; dealungul hotarului din spre Iugoslaviă curge *Drava*.

Cap. *Budapesta*. Orașe pr. *Szeged, Kecskemet, Miskolc (Miskolc), Győr (Raab), Bekescsaba, Mako, Czegled, Sopron, Szolnok, Csongrad, Vaj (Vac), Mohaci (Mohacs), Tokaj*.

Ungarii năvălesc în Europa în urma Hunilor și Avarilor (898), intră în Panonia și apoi în Transilvania, învingînd statele slave și românești cari se găseau în aceste ținuturi. Cu principele *Geza* (972—997) încep să-și formeze o organizație de stat, desăvîrșită sub *Ștefan zis cel Sfînt* (997—1038), care termină creștinarea Maghiarilor și organizează biserica lor și se încoronează rege. După o serie de lupte civile, după lupte nenorocite cu Tătarii și cu Turcii, statul ungar cunoscu o perioadă de restabilire grație generalului *Ioan Corvin de Huniade*, învingător al Turcilor, și apoi de glorie sub domnia regelui *Mateu Corvin*. Sub regii următori, Ungaria nu putu să împiedece progresele Turcilor și, după dezastrul

Umberto I

Harta Ungariei

UNGARN, ital. **UNGHERIA**), stat în Europa. Se mărginește la N. cu Cehoslovacia, la E. cu România,

de la Mohacs (1528), ea cade sub stăpînirea lor; Buda, Temișoara devin reședințe ale pașilor;

partea care rămâne independentă se unește cu Austria (1538) sub Ferdinand I, avînd și drepturi asupra Transilvaniei. Prin pacea de la Viena (1606) Transilvania devine iarăși autonomă. Prin pacea de la Carloviț (1699) Turcii cedară Austriei ceea ce mai stăpîneau în Ungaria, Transilvania și Banatul. Ungaria rămase deci provincie a Austriei pînă la 1848, cînd, grație evenimentelor europene, guvernul austriac consimți la formarea unui minister unguresc separat. Acest minister pe deoparte declară rupte orice legături cu Austria, pe de altă își aroga drepturi de stăpînire față de naționalitățile din cuprinsul Ungariei; de aci nemulțumiri, cari cîsură din pricină să se impune alipirea Transilvaniei la Ungaria. Astfel se produse războiul între Austria și Ungaria, nefericit pentru aceasta în Ungaria, dar susținut cu succes în Transilvania, unde comanda o avea polonezul Bem. Intervenția armatelor rusești învinse rezistența ungurească și Ungaria rămase tot provincie a Austriei ca și Transilvania. În 1867, Ungurii profitară de situațiunea gravă a Austriei și-i impuseră formă de stat numită *dualism*, care dăinuî pînă după războiul mondial, cînd popoarele supuse se declarară liberate de sub stăpînirea Ungariei. Atunci se produse o revoluție comunistă în Pesta și conducătorii ei, punînd mîna pe putere, trimiseră trupe în Transilvania. Acest fapt sili guvernul din România să trimită armată pentru a apăra Transilvania și să înainteze și pe teritoriul unguresc ocupînd Budapesta (1919) și restaurînd un guvernămint legal. Prin tratatul de la Trianon (14 Iulie 1920) Ungaria fu redusă la limitele ei naturale, iar naționalitățile, liberate, se uniră cu patriile respective și se născu și un stat nou: Cehoslovacia.

UNGARIA, revistă socială, științifică, literară, apărută în Cluj între 1891—1898 sub red. lui *Grigorie Moldovan*.

UNGHENI-TÎRG, com. rur. jud. Iași, plasa Copou; 3.890 loc. După legea 1929, trecută la jud. Bălți. Circ. com. jud. Bălți cu 32 sate. Stație c. f. Îngăz Vasile-Lupu, linia București — Iași — Chișinău.

UNGRO-VLAHIA, titlu pe care-l găsăm în documente grecești și slavonești pentru a numi statul care în latinește se intitula *Valachia Transalpina* iar în românește *Tara-Românească* sau *Muntania*; apoi pentru a numi mitropolia din TL-goviște (mutată în București) înființată în 1359 ca reprezentantă a patriarhiei din Constantinopol alături cu mitropolia din Severin. În timpul lui Radu cel-Mare (ca. 1500) mitropolia din Severin se desființă instituiindu-se în locu-i episcopia zisă *Rîmnic-Noul Severin*, iar cealaltă rămase singură și-și păstră vechia titulatură, căci de ea depindea și hirotonisirea episcopilor români din Transilvania.

Mitropolia Ungro-Vlahiei (după „Istoria Bisericii” de N. Iorga și „Istoria mitropoliei Ungro-Vlahiei” de Gibescu. Datele sint foarte aproximative pînă la începutul sec. xvii, unele și după aceea): *Iacint Crotopol* ca. 1359; *Hariton*, ca. 1379; *Antim I*, 1381; *Teodor Timoteu*, 1402; *Macarie I*, 1442; *Iosif I*, 1465; *Macarie II*, 1483; *Nifon I*, ca. 1500; *Mazim*, ca. 1507; *Macarie III*, 1508—1521; *Hariton*, 1524; *Mitrofan I*, 1530; *Varlaam I*, 1540; *Anania*, 1545—1558; *Simion*, 1558; *Danil I*, 1566; *Eftimie I*, 1569; *Serafim*, 1578; *Mihail I*, 1586; *Nichifor*, 1590; *Mihail II*, 1590; *Eftimie II*, 1595; *Mihail III* a doua oară, 1595; *Eftimie II* a doua oară, 1600; *Luca*, 1605; *Grigorie I*, 1629—1637; *Teofil*, 1637; *Stefan I*, 1648—1653; *Ignatie*, 1653—1655; *Stefan I* a doua oară, 1659—1668; *Teodosie I*, 1669—1673; *Dionisie I*, 1673; *Varlaam II*, 1673; *Teodosie I* a doua oară, 1679; *Antim II Iutearul*, 1709; *Mitrofan II*, 1716; *Danil II*, 1720; *Stefan II*, 1732; *Neofit I*, 1738; *Filaret I*, 1654—60; *Grigorie II*, 1760—87; *Cosma*, 1787; *Filaret II*, 1792—93; *Dionisie*, 1793—1810; *Ignatie*, 1810; *Nectarie*, 1812; *Dionisie II*, 1819—21; *Grigorie IV*, 1823—34;

Neofit II, 1834—49; *Nifon*, 1850—75; *Calinic Miclescu*, 1875—86; *Iosif II Gheorghian*, 1886—93; *Ghenadie Petrescu*, 1893—96; *Iosif II*, a doua oară, 1896—1909; *Atanasie*, 1909—1911; *Conon* 1912—1919; *Miron*, 1920.

UNGURENI @ circumscripție com. jud. Tecuciu cu 8 sate (1929). ¶ @ stație c. f. jud. Botoșani linia Iași—Todireni—Dorohoiu la 1 km. de satul Ungureni-Ciulei.

UNGURI → **UNGARIA**.

UNGURIANU EMANUIL (†1929), om politic și scriitor român din Banat. Începînd de la 1875, a fost în primele rînduri ale luptătorilor naționaliști. A condus internațiul gimnazialului român din Timișoara, a înființat banca „Timișana”, ziarul „Dreptatea” ș. a., a îngrijit de fundațiunea Mocioneștilor, a înființat o fundațiune pentru ajutorul școlaelor și bisericilor în 1912 cu 500.000 coroane. După unire s'a ocupat de organizarea căminelor de ucenici din Timișoara. A scris: *Trecutul Timișoarei și Istoria activității politice a Românilor din Ardeal și Ungaria*.

UNIONIȘTI, numire dată partizanilor unirii principatelor în epoca în care s'a pregătit acest eveniment (1856—59), termen întrebunțat mai ales în Moldova, unde exista și un număr restrîns de adversari (anti-unioniști).

UNIREA, foaie bisericească politică, apare în Blaj de la 1891. E organul oficios al mitropoliei.

UNIREA CU ROMA, act religios-politic, făcut prin încheierea sinoadelor preoțești ale Românilor ortodocși din Transilvania în 1698 și 1700 sub prezenția mitropolitilor *Teofil* și *Atanasie*. După unii istorici, redactarea actelor făcută în sinoade se deosebea de cea din comunicările adresate Papei: către Români condițiile erau ușoare, către Papa se arătau mai grele, ca să-i lase iluzia unei depline catolicizări. Cu toate acestea unirea cu Roma n'a fost primită de tot poporul românesc din Transilvania, ci numai de o minoritate. De atunci s'au despărțit Românii de acolo în două confesiuni ce poartă numele de *greco-catolici* sau *uniți* (cu centrul în Blaj) și *greco-orientali* sau *neuniți* (cu centrul în Sibiu).

UNIREA PRINCIPATELOR s'a făcut în principiu prin voturile divanurilor ad-hoc din Muntenia și Moldova (1857). Convențiunea din Paris din 1858 a admis numai titlul de „principate-unite”; dar a impus ființa a doi domni, două guverne, etc. și o comisiune centrală la Focșani cu membri din ambele țări. Alegerea lui Cuza și în București (24 Ianuarie) a fost numai o *unire personală*, pe care puterile europene n'au recunoscut-o ca *reală* decît la 12 Decembrie 1861, dar cu *titlul provizoriu* pînă la sfîrșitul domniei lui Cuza. De aceea la venirea Domnului Carol în 1866 chestiunea s'a pus din nou de către Austria și Turcia, dar fără rezultat și astfel a rămas *definitivă*.

UNIREA PROVINCILOR ROMÂNEȘTI CU VECHIUL REGAT s'a făcut în timpul și după războiul mondial în modul următor:

Basarabia. După ce revoluția rusă (Martie 1917) proclamă libertatea tuturor popoarelor stăpînite de fostul imperiu, Românii din Basarabia, îngrijorați de soarta lor, formează un *comitet central*, care convoacă un *congres ostășesc moldovenesc* în Chișinău (Octombrie 1917). Acesta proclamă *autonomia teritorială și politică* și hotărăște să se facă o Adunare numită *Sfatul Țării*. Sfatul acesta declară Basarabia *independentă* sub numele de *Republică federală moldovenească* condusă de un *Consiliu de directori* (Decembrie 1917). Producîndu-se turburări mari în Rusia, bolșevicii nu aprobă măsurile luate de Români și în Ianuarie 1918 ocupă militărește Chișinăul. Atunci Sfatul Țării cere ajutorul armatei române, care îl dă, trimițînd trupe spre a restabili ordinea și a da puțință locuitorilor să decidă pentru viitorul provinciei. Astfel Sfatul Țării votează (27 Martie 1918) *unirea cu Regatul României* și la 9 Aprilie doi reprezentanți ai Basarabenilor (I. Inucele și

D. Ciugureanu) intră ca miniștri de stat în guvernul României, prezidat atunci de Al. Marghiolan.

Bucovina. La 27 Octombrie 1918 reprezentanții partidelor politice din Bucovina se adună în Cernăuți și, declarându-se *Adunare constituantă*, hotărăsc unirea cu celelalte țări românești într'un singur stat național independent, institue un *Consiliu național* de 50 membri, care delegă puterile unui *Comitet executiv*. La 6 Noiembrie numeroase cete de Ucrainieni ocupă palatul guvernatorului. Comitetul cercă ajutor armatei române, care sosește în ziua de 8 Noiembrie. Atunci se constituie un *guvern* al Bucovinei. În ziua de 28 Noiembrie 1918 se adună un *Congres general* (cu reprezentanți ai tuturor naționalităților) și se votează *unirea necondiționată* a Bucovinei cu țara mamă. Se asociază și Polonezii și Germanii.

Transilvania. După ce împărăția Austriei a dat proclamația sa prin care dădea drept popoarelor din imperiu să aibă guverne proprii, Comitetul executiv al partidului național din Transilvania se adună la Oradea (12 Octombrie 1918) și decide ca deputații români să aducă la cunoștința Camerei ungare că Națiunea română se declară *independentă*. Apoi la Arad comitetul partidului se constituie în *Consiliu național român*, recunoscut de comandanții militari unguri. Când se produce revoluția în Budapesta (finele lui Octombrie), Consiliul național organizează gărzii naționale în diferite orașe, precum făcuse și celelalte naționalități. Producându-se ciocniri între gărzile ungurești și cele românești, Consiliul național cere guvernului din Pesta să aprobe ca Transilvania să fie guvernată de el, garantând respectarea drepturilor celorlalte naționalități. Cererea e respinsă, și la 15 Noiembrie România se declară deslegată de orice legătură cu Ungaria și pentru că locuitorii pașnici se găsesc sub teroarea gărzilor ungurești, Consiliul trimite un delegat la Iași ca să ceară ajutorul armatei române. Apoi convoacă o adunare națională la Alba-Iulia pentru 1 Decembrie 1918. Răspund 1228 deputați din 130 de cercuri electorale și se votează *unirea Românilor din Transilvania, Banat și Țara-Ungurească cu România*.

După acest act, la 17 și 18 Decembrie 1918 intră ca miniștri de stat în guvernul României prezidat de Ion I. Brătianu trei reprezentanți ai Transilvaniei (Al. Vaida-Voevod, V. Goldiș și Ștefan Cicio-Pop) și doi ai Bucovinei (I. Nistor și Iancu Flondor). Acestea e cel dintâi minister al României întregite.

Voturile date de cele trei provincii reunite cu patria-mamă au fost ratificate de Parlamentul român în ziua de 29 Decembrie 1919, fiind prim-ministru Al. Vaida-Voevod, președinte al Camerei N. Iorga și al Senatului Paul Bujor.

UNIVERSITATEA LIBERĂ. Înființată în anul 1914 organizează în București și în diferite orașe din țară conferințe și cursuri.

UNIVERSITATEA POPULARĂ. Înființată în Văleni-de-Munte de Nicolae Iorga în anul 1908, organizează cursuri de vară.

UNIVERSITĂȚI VECHE ȘI VESTITE ÎN EUROPA. Istoria propriu zisă a universităților începe în sec. xi. Cea mai veche în *Bohonia* sau în *Salerno* (1150), după care urmează: *Oxford*, 1249; *Paris*, 1253; *Praga*, 1348; *Viena*, 1365; *Heidelberg*, 1386; *Colonia*, 1388; *Erfurt*, 1392; *Leipzig*, 1409, etc.

UNIVERSITĂȚI ÎN ROMÂNIA. Cursurile universitare au început sub formă de *cursuri speciale* făcând parte din organizația *Academiei Mihăilescu* (în Iași) și a *Colegiului Sf. Sava* (în București). De acolo s'au deslăcut lăund, existență separată: în Iași în 1860. În București în 1864.

Astăzi (1926) Universitatea din Iași are 4 facultăți: de *drept* cu 16 profesori și 2 conferențieri, cu 1811 studenți; de *litere și filozofie* cu 16 profesori și 1 conferențiar, cu 548 studenți; de *științe* cu 22 profesori cu 28 conferențieri, cu 1089 studenți;

de *medicină și farmacie* cu 24 profesori și 4 conferențieri, cu 1299 studenți. Din anul 1927 s'a înființat o facultate de *teologie* cu sediul în Chișinău, dar face parte din această Universitate.

Universitatea din **București** are (1930) 7 facultăți: de *teologie* cu 11 profesori, cu 1135 studenți; de *drept* cu 24 profesori și 9 conferențieri, cu 8.825 studenți; de *filozofie și litere* cu 26 profesori și 15 conferențieri, cu 6652 studenți; de *științe* cu 24 profesori și 21 conferențieri, cu 3.167 studenți; de *medicină* cu 32 profesori și 47 conferențieri cu 1772 studenți; de *farmacie* cu 4 profesori și 9 conferențieri, cu 995 studenți; de *medicină veterinară* cu 12 profesori și 2 conferențieri, cu 326 studenți.

Universitatea din **Cluj**, înființată sub regimul stăpînirii ungurești, a fost declarată românească în 1919. Are (1929) 4 facultăți: de *drept* cu 12 profesori și 1079 studenți; de *medicină și farmacie* cu 23 profesori și 4 conferențieri, cu 778 studenți; de *litere și filozofie* cu 26 profesori și 5 conferențieri, cu 709 studenți; de *științe* cu 23 profesori și 3 conferențieri, cu 455 studenți.

Universitatea din **Cerănti**, înființată sub regimul stăpînirii austriece în 1875, a fost declarată românească în 1919. Are (1928) 4 facultăți: de *teologie* cu 7 profesori și cu 153 studenți; de *drept* cu 15 profesori și cu 491 studenți; de *filozofie și litere* cu 17 profesori și cu 371 studenți; de *științe* cu 13 profesori și 3 conf. și cu 217 studenți.

UNIVERSITY COLLEGE, institut de studii superioare în Londra, fundat în 1827 de către *Henry Brongham*, *Thomas Campbell* și *J. Bentham*.

UNIVERSUL, ziar de nouăți, cultură și literatură; a apărut în București între 1885—48 sub redacția profesorului de geografie *Iosif Gentile*.

UNIVERSUL, ziar de informațiuni și politică, apare în București din 1884; întemeiat de *L. Cazzavillan*. Azi e director *Stelian Popescu*.

UPSALA, oraș în Suedia; 29.512 loc. Universitate fondată în 1477.

URALI, șir de munți între Europa și Asia, lung. 3.700 km.; vîrful cel mai înalt 1.688 m.

URBANO II, al 165-lea papă al Romei, 1088—1099, propuse întreprinderea primei cruciade.

URBINO, oraș în Italia; 20.000 loc.; patria lui *Rafael*.

URECHE NESTOR, boer român, tatăl lui *Grigore Ureche*. A trăit în ultimii ani al sec. xvi și începutul sec. xvii. Unii istoriografi români i-au atribuit cronică rămasă cu numele de *Ureche* (= *GRIGORE URECHE*).

URECHE GRIGORE (*ca. 1590 †ca. 1646), boer moldovean. El ocupă diferite funcțiuni însemnate în țară, ajungînd pînă la demnitatea de mare vornic al țării de jos. Sub numele lui s'a transmis o importantă lucrare, socotită drept cea mai veche cronică scrisă românește în Moldova și intitulată: *Domnii țării Moldovei și viața lor*. Ea e făcută după scrieri streine, cu deosebire polone, după cronici interne scrise în slavonește și, într-o mică măsură, după tradițiune. Unii istorici au atribuit cronică aceasta lui *Simion Dascălul*, care ar fi prelucrat manuscrisele lui *Ureche*. Această cronică a fost publicată întîiu de M. Kogălniceanu (în colecția sa); apoi de C. Giurescu (sub numele lui *Simion Dascălul*).

URECHEȘTI @ com. rur. jud. Rîmnicu-Sărat, plasa Plăinești. 2.370 loc. Circumscripție comunală cu 16 sate (1929). Ț @ stație c. f. Îngăz Adjud pe linia Galați—Mărășești—Tîrgu-Mureș.

URECHIA GEORGE, fost profesor la Facultatea de drept din Iași (1867).

URECHIA NESTOR (*1866 †1931), inginer și scriitor român. A fost profesor la școalele speciale ingineresti, membru al Ateneului Român. A publicat, pe lîngă opere de specialitate (între care un curs de *Geometrie descriptivă*, 1893), scrieri de popularizare științifică (*Cărțile postel*, 1907, *Drumul Brașovului*, 1913, *Umblatul pe jos*, 1916, *Dragi să ne fie munții*, 1916, *Prietenile noastre păsările*

1923) și cărți pentru copil (*Glze*, 1908, *Zimbetele pă-mîntului*, 1925, *Sdcoleul de povești al cercetașului*, 1920).

URECHIA VASILE A. (*1834†1901), istoric român. La începutul activității sale se numea *Vasile Alexandrescu*. După studii universitare în Spania, a fost numit profesor în Iași. A debutat ca scriitor în 1851 prin nvela traduse: *Grînda de aur*. A fost înainte de unirea definitivă, director al învățămîntului în Moldova și a avut acolorol important în organizarea școalelor. După unire, a trecut în București și a avut și aici multă vreme aceeași însărcinări. În această epocă a publicat: *Amuzul general al instruc-*

V. A. Urechia *fiunt*, 1863—68; *Almanahul Cul-telor*, 1867; *Școalele sătești în România*, 1868; *Localurile de școli sătești*, 1868; apoi cărți didactice de istorie pentru școalele primare și secundare. Tot atunci a întemeiat revistele *Instrucțiunea publică*, 1860, *Ateneul român*, 1860, *Adunarea națională*, 1869, a luat parte al fundarea ziarului *Zimbru* și a continuat a fi colaborator cînd a fuzionat cu „Steaua Dunării” a lui Kogălniceanu. În timpul locotenenței domnești, ca director în ministerul de instrucție al lui C. A. Rosetti, s'a ocupat de crearea *Societății academice*, fiind și el între membrii fondatori. Numit profesor la Universitatea croată în București (pe la 1864), el a continuat pînă la sfîrșitul vieții a preda istoria Românilor și istoria literaturii române. Pe lîngă conferințe și broșuri răslețe (*Clasicism, romantism și realism*, 1865, *Cronicile noastre*, 1865, *Fabule*, 1866, *Limba friulană*, 1868), a tipărit un curs (neterminat) de *istoria literaturii române*, 1885, de *istoria Românilor* în 13 volume (cu documente), (1881—1902), și *istoria școalelor* în 4 volume (cu documente) pînă la 1864. Ca om politic, a fost deputat, senator, ministru de instrucție (1881) și a publicat discursuri, interpellări, proiecte de legi ș. a. A donat orașului Galați biblioteca sa și colecția de documente. A fost preșident al *Ligii culturale*. A editat operele lui *Miron Costin* (1886), *Cronica Stolnicului Dumitrache* (1887), *Codez Bandinus* (1893), etc. La începutul activității sale a publicat și nuvele, piese de teatru, ș. a. și în 1898 o colecție de *Legende române*, cele mai multe citite în conferințele ce făcea în țară ca să strîngă fonduri pentru statua lui Miron Costin, care s'a ridicat în Iași. A fost unul din întemeietorii *Ateneului Român* din București.

URI, unul din cele trei cantoane cari fură sim-burele confederației elvețiene.

URICARUL AXENTE — **AXENTE**.

URICENI (sau **URECHENI**), com. rur. jud. Neamț, plasa Cetatea-Neamțului; 2.500 loc. După legea 1929, sat circ. com. Rășboeni.

URLAȚI, com. urb. jud. Prahova, plasa Cri-cov; 5.000 loc.

URLEASCA, stație c. f. jud. Brăila, între Făurei și Brăila pe linia București—Galați.

URLUENI, com. rur. jud. Teleorman, plasa Balaci; 2.200 loc. După legea 1929, sat circ. com. Moșăceni.

URLUIUL, rfu jud. Olt și Teleorman; se varsă în Călmățui.

URQUHARD [orkert] **DAVID** (*1805†1877), om politic englez. După ce a luptat alături de Byron pentru independența Greciei, a fost numit secretar la ambasada din Constantinopol și a devenit amic al Turcilor, a publicat o carte despre Turcia și resursele ei și, fiind rechemat de guver-nul său, a început ca deputat o campanie contra Rusiei și prin ziarul său *Portofolio* a pregătit schimbarea de opinie în țara sa prin care se ajunse într-o zi la o coaliție cu Turcia și la războiul Crim-eei.

URSIANU VALERIAN (*1845†1926), jurist român. A fost profesor de drept natural și dreptul ginților la Universitatea din Iași (1880), apoi la

cea din București (1883). A fost deputat și sena-tor.

URSU IOAN (*1875†1925), profesor de istoria Românilor la facultatea de litere din Iași, apoi la cea din București; membru corespondent al Aca-demiei Române (1910). A debutat cu articole în „Junimea literară” din Cernăuți în 1906. A pu-blicat o serie de monografii despre politica lui *Petru Rareș* (Viena, 1908), a regelui Franței *Fran-çois I* (Paris, 1908), despre bătăliile de la *Obertin* (1913), de la *Cimpul pînei* (1913), despre *Ștefan cel Mare și Turcii* (1914) și lucrări mai generale (despre *Ștefan cel Mare*, despre *Concepția isto-rică*). În epoca neutralității și după războiul, mai multe broșuri de propagandă națională în Bucu-rești, în Iași și în Paris, între cari: *Pourquoi la Roumanie a fait la guerre*.

URSU-DE-MARGINE DAVID BARON (*1816†1897), ofițer român în armata austriacă. A luptat în 1848—49 contra Ungurilor; în 1859 a partici-pat la războiul din Italia, distingîndu-se la Solfe-rino; în 1866 la războiul cu Italia, distingîndu-se la apărarea insulei Lissa. Cu toate aceste fapte, nu înainte decît pînă la gradul de colonel și în 1867 fu scos la pensie. De atunci s'a consacrat intere-selor poporului său. A lucrat la conducerea *Astrei*, a fost între întemeietorii băncii *Albina* din Sibiu și a lăsat prin testament toată averea pentru a se da ajutoare studenților români.

URUGUAY, stat (republică)

în America de Sud, între Bra-zilia, Argentina și Oceanul At-lantic; supraf. 179.000 km. p., 1.762.000 loc. Densitatea pop. 9,8. Cap. *Montevideo*. Prezi-dentul actual e *Juan Campiste-guay*. A fost descoperit pela 1516

Baron D. Ursu.

și ocupat de Spanioli în sec. xvii. La începutul sec. xix teritoriul lui a fost ocupat în parte de Por-tugezi, în parte de Brazilia. După o revoluție și după un război între Argentina și Brazilia, in-dependența țării a fost recunoscută în 1827. De atunci au urmat multe războaie externe și lupte civile, alternînd cu epoci de liniște (→ harta Ame-ricii).

URUSOV PRINȚ, om politic rus. În 1854 a fost numit vice-președinte al guvernului înstituit de Ruși în Moldova cînd au ocupat-o la începutul războiului zis al Crimiei.

URVIȘ, stație c. f. jud. Bihor între Holod și Beiuș pe linia Oradea—Vascău.

URZICENI, com. rur. jud. Ialomița, plasa Urziceni; 4.500 loc. Stație c. f. linia Ploiești—Slo-bozia. A fost capitala județului pînă în 1832.

URZICUȚA, com. rur. jud. Dolj, plasa Birca; 2.702 loc. Circumscripție comunală cu 9 sate (1929).

USEDOM GUIDO (*1854†1925), amiral ger-man. În timpul marelui război, a avut comanda flotei care a oprit trecerea prin Dardanele.

ŪSKŪB (SCOPLE), oraș în Iugoslavia (Macedo-nia), pe Vardar; 70.066 loc. Are o Facultate de filologie și istorie. A fost capitală sub Imp. Mi-lutin.

USPENSCA, com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Sărata; 2.841 loc. După legea 1929, sat circ. com. Bairamea.

USTEA, com. rur. jud. Orhei, plasa Criuleni; 2.056 loc. După legea 1929, sat circ. com. Criuleni.

ŪTICA ① oraș roman, fost fenician, în Africa. Aci se ucise Caton. ② azi, oraș în Statele-Unite (statul New-York).

UTOPIA, numele unei insule închipuite, în care Thomas Morus pune sediul statului perfect pe care-l construiește în cartea sa: *Utopia* → *Morus*.

ŪTRECHT, oraș în Olanda; 148.610 loc. Are o Universitate din 1636, o catedrală din 1262. Aci s'a încheiat pacea care a sfîrșit războiul pentru succesiunea Spaniei (1713).

UWAŖOFF ALEKSEI SERGHEIEVICI (*1818†1885),

URE-
UWA

UZ-arheolog rus. Membru onorar al Academiei Române (1871).

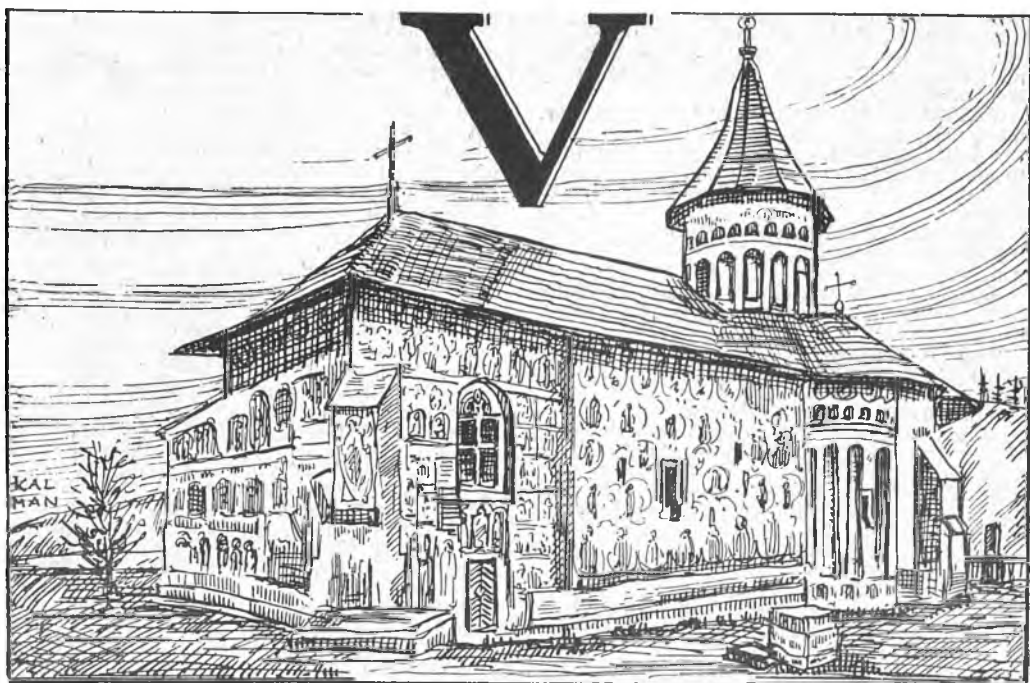
UZU **UZ**, rlu, afl. al Trotușului, jud. Bacău. Pe valea acestui rlu și în jurul satului Poiana-Uzului s'a dat, în ziua de 27 Octombrie 1916, o luptă între trupe austriace și românești. Inimicul voind să treacă hotarul, a obținut întâiu o câștigare de teren, stabilindu-se într'o poziție bine întărită, dar apoi a fost nevoit să se retragă.

UZINELE DE FIER ȘI DOMENILE DIN REȘIȚA, societate înființată în 1920 prin aportul social al so-

cietății austro-ungare de căi ferate. Sediul în București. Instalațiile și proprietăți la *Booșa*, *Moravița*, *Dognecea* (mine de fier), *Anina*, *Secul Domani* (cărbuni), *Ciclova* și *Sasca* (aramă), *Moldova-Nouă* (aramă și pirită de fier), *Delienesti* (uzine), *Armeniș* (fier), *Reșița* (uzine), etc. Construește locomotive, vagoane, etc.

UZUN-HASAN, șah al Persiei (sec. xv). Inimic al Turcilor, s'a aliat cu diverse state creștine contra lor. A trimis un sol la Ștefan cel Mare (1474).

VORONEȚ (BIBERICA).

VACQUERIE [vacri] **AUGUSTE** (*1819†1895), iarist și scriitor francez. Trad. rom. *Ades bărbatul schimbă* (de T. M. Stoeneșcu).

VACUFURI (se scrie și **VAK...**), în Turcia, proprietăți ale fundațiilor religioase sau de binefacere.

VACZ [vaț] (germ. **VEITZEN**), oraș în Ungaria, pe Dunăre, la N. de Budapesta; 19.000 loc. Aci era un penitenciar, în care au fost închiși mulți oameni politici români în timpul regimului unguresc.

VAD ① com. rur. jud. Bihor, plasa Bratca; 3.050 loc. ② com. rur. jud. Maramureș, plasa Șugătag; 2.008 loc. După legea 1929, circ. com. cu 2 sate. ③ fostă mănăstire în jud. Someș (pe Someș), unde Ștefan cel Mare înființează o episcopie (ca. 1475), care ținea de mitropolia din Suceava.

VADIUS, personaj din comedia lui Molière: *Les femmes savantes*.

VADUL LUI VODĂ, com. rur. jud. Lăpușna, pe malul Nistrului. Aci era stația de plecare a vapoarelor pe Nistru.

VAIDA-VOEVOD ALEXANDRU (*1872), medic și om politic român. Născut în Transilvania, a făcut studii la Brașov și la Viena; a fost între organizatorii mișcărilor studențești din acest din urmă oraș în timpul cînd deputațiunea română a venit ca să prezinte împăratului memorandumul; în 1906 și 1910 a fost ales deputat în Camera Ungariei, unde a susținut drepturile Românilor. La 18 Octombrie 1918 a prezentat moțiunea prin care Națiunea română se declară de sine stătătoare în Ardeal, Banat și părțile ungurene. După Unire, a fost președinte al Consiliului în 1919 și delegatul României la conferința de pace.

VAIDEENI, com. rur. jud. Vilcea, plasa Horezu; 2.249 loc. După legea 1929, sat circ. com. Horezu.

VAILLANT [valan] **I. A.**, profesor și scriitor francez. A venit în București pe la 1829, a trăit mulți ani în țara noastră, avînd legături de prietenie cu partidul național în formație pe la 1840. Atunci a fost nevoit să se întoarcă în patria sa.

A mai revenit în epoca unirii principatelor, apoi s'a întors iar în Franța. În 1871 era în viață. A publicat cărți didactice (o *gramatică* română pentru uzul Francezilor, 1836, 1840; un *vocabular* româno-francez, 1839), mai multe broșuri politice, unele cu privire la drepturile Românilor, o colecție de *poezii* satirice (*La lanterne magique*, 1868) cum și două lucrări foarte importante: un studiu asupra *istoriei*, limbii, geografiei fizice a poporului român (*La Romanie*, 3 vol. Paris, 1844) și o colecție de *poezii* traduse sau imitate după românești (*Poésies de la langue d'or*, Paris, 1851). E interesant numele ce dă limbii noastre, mai interesant e numele ce dă țării și faptul că susține stăruitor ideea înfrățirii Românilor din toate provinciile românești.

VAISAL, com. rur. jud. Ismail, plasa Ialpuș; 3.720 loc. După legea 1929, sat circ. com. Taș-Bunar.

VALAH, nume dat poporului român în diferite limbi straine pînă pe la jumătatea secolului xix. Originea acestui cuvînt se găsește în vechia germană, în care *valah* servește pentru a arăta pe un locuitor dintr-o provincie romanizată sau pe un Roman. Faptul că Germanii și, după ei, Slavii, Grecii ne-au dat nouă o numire aproape identică cu aceea pe care au dat-o Italianilor, este o recunoaștere indirectă a originii noastre în vremuri în cari chestiunea nu se discuta încă în mod științific.

VALAHIA, nume dat de streini și apoi întrebuițat într-o vreme și de Români pentru principatul Țării-Românești sau Munteniei.

VALBUDEA, numele artistic al lui **ȘTEFAN IONESCU** (*1859...), sculptor român. A studiat la Paris, Roma, Florența. Op. mai cunoscute: *Mihailu Nehurul* (Pinacoteca Statului), *Gladiatorul* (Ateneul Român).

VALCH FIDELIU (*1830†1904), pictor român. **VALEA**, fostă mănăstire în jud. Mușcel.

VALEA-ALBĂ, altă numire dată localității *Războeni* unde s'a dat faimoasa luptă a lui Ștefan cu Turcii (= **RĂZBOENI**).

VALEA-CĂLUGĂREASCĂ, com. rur. jud.

Prahova, numeroase plantațiuni de vie, care în-
cepe regiunea numită *Dealul-mare*.

VALEA CERBULUI, vale în munții Prahovei. Aci au fost lupte în timpul retragerii Românilor din Transilvania la finele lui Octombrie și începutul lui Noembrie 1916.

VALEA DRĂGANULUI, com. rur. jud. Cluj, plasa Crișului; 2.106 loc.

VALEA LARGĂ ① munte jud. Prahova. ② com. rur. jud. Turda, plasa Luduș, 2.876 loc. ③ stație c. f. linia Plocești—Brașov, aproape de Sinaia.

VALEA LUI MIHAIU, com. rur. jud. Sălaj, plasa Valea-lui-Mihaiu; 7.875 loc. Mine de mangan. Stație c. f.

VALEA NEAGRĂ, schit de călugări, jud. Putna, lângă satul Herăstrău; fundat pe la 1755 de niște călugări ruși de la Poiana-Mărului.

VALEA-PERJEI-NOUĂ, com. rur. jud. Tighina, plasa Ciadr-Lunga; 3.086 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ciadr-Lunga.

VALEA-REA, munte jud. Muscel.

VALEA-SEACĂ, c. rur. jud. Cîmpulung, pl. Homorului; 3.200 loc. După legea 1299, circ. c. cu 2 sate.

VALEA-STANCIULUI, com. rur. jud. Dolj, plasa Gîngeova; 2.059 loc. După legea 1929, sat circ. com. Bîrza.

VALEA-STRIMBĂ, com. rur. jud. Ciuc, plasa Gheorgheni; 3.022 loc. După legea 1929, com. suburbană la orașul Gheorgheni.

VALEVA, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Șipeniului; 2.280 loc. După legea 1929, circ. com. cu 3 sate.

VALENCIENNES [vala'sien], oraș în Franța; 34.425 loc. Vestit pentru fabricile de dantele.

VALENS FLAVIUS (?378), împărat roman. Asociat la domnie cu fratele său Valentinian. A fost ucis într-o luptă cu Ostrogoții la Adrianopol.

VALENTINEANU IOAN (*1834†1910), ziarist român. A luat parte, fiind școlar, la mișcarea din 1848. În 1859 a fondat ziarul *Reforma*, a publicat cîteva pamflete (*Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic*), broșuri despre chestiuni la ordinea zilei (*Evreii în România*, 1886) și o biografie a lui *Cuza* (1898).

VALENTINIAN I (FLAVIUS VALENTINIANUS) (*32†375), împărat roman de la 364, asociat cu fratele său Valens.

VALERIAN (PUBLIUS LICINIUS VALERIANUS) (?266), împărat roman 253—260. La început binevoitor pentru creștini, mai târziu îi persecută cu cruzime. Avînd război cu Persii, a fost prins într-o luptă și a murit în captivitate.

VALERIUS MAXIMUS (sec. I după Hr.), istoric roman. A lăsat o colecție de povestiri anecdotice despre diferite persoane ilustre (*Dicta et facta*).

VALERY NNI, artistă dramatică, a jucat în piesele lui Mîllo, Alecsandri ș. a. între 1848—52 (Iasi), 1852—59 (București), 1859—1880 (Craiova).

VALHALLA, paradisul, după mitologia scandinavă.

VALLADOLID, oraș în Spania; 76.791 loc. Are o Universitate din 1346.

VALMIKI, poet indian, autorul poemei *Ramajana*. Nu se cunoaște nimic despre persoana sa și epoca în care ar fi trăit.

VALOIS [valoa], regiune în Franța, care a fost în vechime un stat feudal. Azi e împărțită între două departamente. De aci își trage originea familia cu același nume, care a dat Franței un lung șir de regi începînd cu Filip vi (1328).

VALPARAISO, oraș în Chile (America de Sud), port la Oceanul Pacific; 182.422 loc.

VAMA ① com. urb. jud. Cîmpulung, plasa Moldovița; 4.050 loc. ② com. rur. jud. Satu-Mare, plasa Oaș; 2.361 loc. Stațiune balneară.

VAN — WAN.

VANCEA IOAN (*1820†1892), mitropolit român unit. A studiat în Oradea și Viena; a fost preot în 1845 și a mai studiat iarăși în Viena, unde și-a luat doctoratul în teologie. Întors în

Oradea, a fost arhivar, profesor, secretar episcopesc, canonic, inspector școlar. În 1865 fu numit episcop al Gherlei, unde a înființat o tipografie și a reorganizat seminarul. În 1868 fu ales mitropolit. În 1869-70 participă la un conciliu la Roma, cu care ocazie celebră liturgia românească în biserica Sf. Petru. Convocă mai multe sinode cu preoți și mireni, stăruie pentru înflorirea învățămîntului, mări cîdirile școlare din Blaj și lăsa toată averea sa pentru fundațiuni culturale.

Mitropolitul
Ioan Vancea.

VANDALI, popor barbar de origine germanică. S'au coborît de la tîrmurile mării Baltice în Dacia (409), de unde au trecut în Occident, s'au stabilit în Spania, apoi în Africa, unde au fondat un regat puternic, distrus de Belisariu (534).

VANDERBILT CORNELIUS (*1794†1877), finanțier american, supranumit *regele căilor ferate*.

VANDERVELDE EMILE (*1866), om politic belgian. Ministru în timpul marelui războiu. A vizitat Moldova în Maiu 1917 și a fost primit oficial de Parlamentul din Iași.

VANNUCCI PIETRO zis **PERUGINO** (*1446†1524), mare pictor italian. A fost profesorul lui Rafael.

VANVES, oraș în Franța, aproape de Paris 16.000 loc.; liceu de băieți „Michelet” cu o minunată instalație.

VAPEREAU [vap'ro] **LOUIS** (*1819†1906), scriitor francez. Autor al cunoscutului *dicționar* biografic universal, apărut în numeroase edițiuni.

VARADIA, com. rur. în Banat, jud. Caraș, plasa Oravița; 2.238 loc.

VARCOȘI NICOLAE (?1782), profesor grec de teologie și filozofie în Iași; a fost secretarul lui Constantin Moruzi.

VARDALACHE CONSTANTIN, profesor grec la Academia domnească din București și director în 1805. Preda matematicile. Erbiceanu zice că a lăsat un manual de fizică.

VARDAR, fluviu în Macedonia; se varsă în Marea Egee (Golful Salonic); lung 311 km.

VARGA CATERINA, femeie misterioasă, care pe la 1846—47 a fost un fel de cap al mișcărilor Românilor din Munții apuseni (Transilvania). A fost de multe ori arestată. Tîrانیi ziceau: *Doamna Munților*.

VARIAS, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Periam; 4.230 loc.

VARLAAM, sfînt martir și proroc prăznuit de biserica ortodoxă la 19 Noembrie. A trăit într'un sat pe lângă Antiochia; a fost un propagandist energic, a suferit nenumerate chinuri, a fost ucis pe vremea persecuțiilor lui Dioclețian.

VARLAAM, egumen al măn. Glavacioc, episcop al Rîmnicului 1671—1673, apoi Mitropolit al Țării-Românești pînă la 1689, cînd a fost scos din Scaun de partidul Cantacuzinștilor. A tipărit *Cheia înțelesului*, tradus de mai multe persoane după cartea rusească a lui Ioanichie Galetovșchi, tip. 1678. A organizat și o tipografie în București.

VARLAAM, mitropolit al Moldovei din anul 1632 pînă în 1655, retras la măn. Secu, odată cu căderea lui Vasile Lupu, care-i era prieten. De la el ne-au rămas 2 lucrări: o *Cazanie* (tip. Iași 1643) și o carte de polemică religioasă: *Răspunsuri la catehismul calvinesc* (tip. Suceava, 1645). Din aceasta din urmă se cunoaște un singur exemplar în col. Academiei Române. El este inițiatorul sinodului ortodox din Iași, 1642.

VARLAAM DUMITRACHE (cca. 1795), cronicar muntean. A avut și rol politic, ocupînd funcțiuni importante și fiind trimis într-o delegație la Poartă în 1774 ca să ceară domn pămîntean. Se intitulă mai des *biv-vel-stolnic*. Cronică sa cuprinde evenimentele de la 1769 la 1774; a fost publicată de V. A. Urechî în 1889 (*Analele Academiei*).

VARLAAM ȘI IOASAF, operă de literatură populară scrisă. E un roman de propagandă creștină

asectică, în care se arată cum fiul unui împărat din India (numit Ioasaf) s'a făcut creștin pe ascuns prin lecțiile lui Varlaam și cum a convins și pe tatăl său să lase împărăția, a lăsat-o și el și a trăit în pustie. Opera se atribuie Sf. Ioan din Damasc, care ar fi scris-o în limba siriană și s'ar fi tradus în multe limbi. Gaster crede că la noi a venit printr'un text slavon tradus după grecește și i-a scris românește Udriște Năsturel în 1648.

VARNA, oraș în Bulgaria, port la Marea Neagră; 50.819 loc. Stațiune balneară.

VARNAVA, sfânt apostol, prăznuit de biserica ortodoxă la 11 Iunie. N'a fost între cei 12, dar a tucrat din primele timpuri pentru propaganda învățăturilor creștine. Despre el se vorbește în „Faptele Apostolilor”. Viața lui este un lung șir de călătorii în diferite părți: uneori avea succese, marea comunitatea creștină, alteori era bătut cu pietre, gonit. Se zice că într-o asemenea împrejurare a fost ucis în insula Cipru. Amic cu sf. Pavel, a făcut unele călătorii împreună cu el. Este patronul orașului Milano.

VARNIȚA @ com. rur. jud. Tighina, plasa Bulboacă; 2.668 loc. După legea 1929, sat circ. com. Bulboacă. Aci a locuit mult timp Carol XII.

¶ @ sat jud. Putna, în regiunea Vrancei. În ziua de 30 August 1917 a fost aci o luptă în care trupe românești au surprins pe cele germane cari voiau să treacă în Moldova (→ Muncel).

VARRO MARCUS TERENTIUS (*ca. 114†27 a. Chr.), scriitor latin. A lăsat opere foarte variate: agricultură (*De re rustica*), filologie (*De lingua latina*); istorie, filozofie, etc.

VARȘOVIA → **WARSZAWA**.

VARTIC TOMA, scriitor român. A publicat traduceri, mai ales de romane sensaționale, și citeva culegeri de povestiri și anecdote populare, între 1843—1883, primele la Iași, cele din urmă la București.

VARTOLOMEU, sfânt apostol prăznuit de biserica ortodoxă la 11 Iunie. A trăit în apropiere de Isus și după înălțarea lui a predicat noua credință în diferite țări; se zice că a ajuns și în India; în Armenia a fost chinuit și ucis. Moaștele lui se păstrează într-o biserică din Roma.

VARVARA (BARBARA), martiră (*ca. 240), ucisă, se zice, de tatăl ei, fiindcă se creștinase și nu voia să se căsătorească. În Occident e patroana artileriștilor, fiindcă se zice că tatăl ei a fost ucis de trăsnet. Biserica noastră o prăznuște la 4 Decembrie.

VASCHIDE NICOLAE (*1874†1907), psiholog român. Licențiat în litere în București (1896), a fost trimis ca bursier al Statului la Paris. Aci a lucrat cu d-rul Bourneville, apoi cu Binet. A publicat (unele în colaborare cu Tiéron, Vurpas, Toulouse): *Psychologie du rêve* (1902), *Psychologie du délire* (1902), *L'analyse mentale* (1903); a colaborat la diferite reviste de specialitate, a început publicarea unei bibliografii filozofice anuale (*Index. Nicolae Vaschide. philosophique*), a luat parte la lucrarea dicționarului psihologic al lui Richet.

VASICIU PAVEL (*1881), medic român în Transilvania. A condus revista *Higiena și școala*, a tradus *Macrobiotica* lui Huffeland. A fost membru al Academiei Române (1879).

VASILATI, sat în jud. Ilfov, plasa Budești; 3.056 loc. După legea 1929, circ. com. cu 6 sate.

VASILCAU, com. rur. jud. Sorocea, plasa Văscăuți; 2.690 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ocolina.

VASILE, preot în Ancira (*362), sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 22 Martie. Era un mare propagandist în contra arianismului. În timpul lui Iulian, Apostatul, împotriva măsurilor lui de restabilire a cultului păgîn, a fost chinuit și ucis.

VASILE CEL MARE (*ca. 322†379), prăznuit de biserica ortodoxă la 1 Ianuarie. Era fiul unor pă-

rinți bogați, dar credincioși. Copiii au fost crescuți în principii austere și unii din ei au locuri de frunte în istoria bisericii creștine. Sora lui, Marțina, a întemeiat o mănăstire; un frate al său este Grigore de Nisa. Vasile a făcut studii la Cesarea, în Constantinopol cu Libanius, în Atena, unde s'a împrietenit cu Sf. Grigore din Nazianz.

Terminînd învățăturile s'a întors în Cesarea unde a deschis o școală de retorică; peste puțin timp se călugări și călătorii prin locurile unde trăiau pustnici și călugări. Intorcîndu-se, se duse în Pont, unde mama și sora sa fundase o mănăstire de femei; făcu și el una de bărbați și întocmi un regulament al vieții monahale. Ordinul *basiliților* de

Sf. Vasile cel Mare

(După „Învățătură pentru ispovedanie” 1813).

la el își trage obirșia. Devenind episcop al Cesarei în anul 379, avu să lupte cu propaganda arienilor, cari erau susținuți și de împăratul Valens; el n'a cedat în nici o împrejurare, deși a fost amenințat cu chinuri și moarte. Vasile a fost și literat; a compus multe opere, între cari vestite sînt *Omitile* (în l. greacă).

VASILE EPISCOPUL AMASTEI (vilaetul turcesc Sivas, Asia mică), sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 26 Aprilie. A fost decapitat și corpul aruncat în mare, unde a fost găsit de credincioși și îngropat. Tradiția spune că au găsit capul lipit la loc.

VASILE LUPU, domn al Moldovei 1634—1653. De origine Grec din Albania sau poate Român macedonean grecizat. Tatăl său — îngropat în Tirgoviște — dobindise ranguri boeresti. El vine la tron ajutat de mișcarea contra Greilor;

dar, devenind domn, sprijinește pe Greci poate tot atît cît predecesorii săi: închină biserici și mănăstiri mănăstirilor din Turcia, plătește din datoriile patriarhiei ș. a. În dorința de a pune pe fiul său Ioan domn în Muntenia atacă pe Mateiu-Basarab, în două rinduri; dar este învins la Teleajen și la Ojogeni. Mai tîrziu se împacă și fiecare zidi o biserică pe teritoriul vecinului său. Lupu zidi biserica Stelea din Tirgoviște. În timpul domniei lui, Moldova avu să sufere de năvălirile Cazacilor, conduși de Bogdan Hmelnițki, care doria ca fiul său Timuș să ia în căsătorie pe fiica lui Vasile (Ruxandra). Căsătoria se făcu. Liniștit din partea aceasta, el avu să sufere atacurile unei răsvrățiri sub conducerea lui Gheorghe Ștefan, ajutat de Rakoczy, principele Transilvaniei, și poate și de Mateiu Basarab. Învin în luptă, Vasile se refugiă peste Nistru și se întoarse cu ajutorul lui Timuș, goni pe uzurpator, dar, nemulțumit cu aceasta, intră în Muntenia și avu nenorocirea

Vasile Lupu.

VAR-
VAS

să fie învins în lupta de la Finta (17 Maiu 1653) și astfel își pierdu domnia. Ducându-se la Constantinopol, stete cîva timp la închisoare, apoi fu liberat, dar nu se mai întoarse în Moldova. Lunga domnie a lui Vasile este însemnată prin activitatea artistică și literară ce se desfășură în acest timp: se zidește biserica a Trei-Ierarhi, se reformează școala din această mănăstire, se tipăresc cărți românești, se publică o condică de legi, etc.

VASILE MĂRTURISITORUL, sfânt prăznuit de biserica ortodoxă la 28 Februarie. A combătut pe iconoclaști; de acea, în timpul lui Leon Isauricul, a fost groaznic pedepsit; dar, scăpînd, după moartea împăratului, și-a continuat propaganda.

VASILE-HAGI zis **FRIGĂTOR** (*1813 †1887), negustor român. Născut în Brașov, a venit de copil în Galați și a fost ucenic în prăvălia lui Hagi Tudor Brașoveanul. Aduînd un mic capital, a deschis o prăvălie de pește sărat, apoi de piei, lînă, etc., s'a dus la Ierusalim, ca să fie și el hagiul. A continuat comerțul pînă în 1882, fiind furnizorul armatelor rusești în timpul războiului din 1877. A adus la sine și pe un nepot (*Dimitrie* †1900), care i-a continuat firma. Succesul lui a încurajat pe mulți tineri Brașoveni să vie în Galați, unde au astăzi o bună parte a comerțului local.

Hagi-Vasile.

VASILESCU CONSTANTIN (†1900) fost profesor la Școala de medicină veterinară din București.

VASILESCU-KARPEN N. (*1870), inginer român. Profesor de electricitate și rector al Școlii politehnice din București; membru al Academiei Române (1923); ministru de Industrie în guvernul prezidat de N. Iorga (1931). A publicat articole în „Compte-rendu des séances de l'Académie des sciences” din Paris, „Journal de physique” din Tours, „Bulletin Soc. politehnice” din București, „Bulletin de la section scientifique de l'Académie Roumaine” ș. a. Din volume cităm: *Motor electric cu colector fiz* (1912), *Manual de electrotehnică generală* (1927).

VASILIU-NĂSTUREL IOAN (*1845 †1913), general român. Sublocotenent în 1866, general de brigadă în 1896. A luat parte la războiul independentei.

VASILIU-NĂSTUREL PETRU (*1854 †1920) general român. A fost profesor la Școalele militare. Ofițer de artilerie, a publicat cărți de specialitate (*Curs de balistică*, 1885, *Curs de artilerie*, 1886, *Descrierea turelelor model 1887*, 1888, *Balistică interioară*, 1889); de istorie militară (*Opérations de l'armée roumaine pendant la guerre de l'Indépendance*, 1880, *Istoricul Pirotehnice*, 1893), precum și cercetări asupra eraldice, decorațiilor române, genealogiei române (un tablou cu filiația domnitorilor Munteniei), etc. A fost în comitetul de redacție al revistei populare „Albina”.

VASLUIU @ jud. în Moldova; cap. *Vasluiu*; supraf. 2.260 km. p.; 135.077 loc. Are 4 plăși; 1 com. urb., 101 com. rur.; 10 grădini de copii, 179 șc. primare rurale și 4 urbane (1929); 11 cooperative cu capit. de 1.336.000 lei. Ține de circ. Curtii de apel din Iași; de eparhia Episcopiei de Huși. Are 4 parohii urbane și 87 rurale, cu un total de 144 biserici. ¶ @ com. urb. cap. jud. Vaslui; 13.000 loc. Stație c. f. linia București-Vasluiu-Iași. Are 4 biserici ortodoxe, 1 sinagogă și 6 case de rugăciuni; liceu de băieți, școală profesională de fete, școală comercială de băieți și școală de meserii de băieți. ¶ @ rlu în Moldova. Udă jud. Iași și Vaslui și se varsă în r. Birlad. lîngă orașul Vaslui.

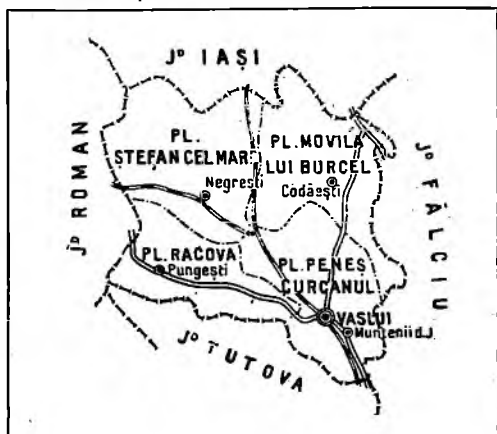
Stema jud. Vaslui

VASVARY PAL (PAUL) (*1826 †1848), profesor

și om politic maghiar din Transilvania. În 1848, în fruntea unei legiuni a atacat pe Moți la Fintinele, dar a fost învins și ucis.

VASCAU, com. rur. jud. Bihor, plasa Vascău. Mine de mangan ș. a. Stație c. f.

VATER JOHANN SEVERIN (*1771 †1826), teolog și filozof german. Profesor la Halle și la Jena. A continuat publicația lui Adelung *Mithridates*

Harta județului Vaslui.

(1809—1817), dar vorbind despre limba română zice că trebuie pusă alături de reto-romană, fiind o limbă romanică și o studiază destul de amănunțit față de informațiile ce putea să aibă atunci. A publicat studii despre limbile ebraică, arabă, polonă

VATICAN, palatul papilor în Roma (adică în statul papal, după tratatul din Iunie 1929, numit de la *Lateran*, care a recunoscut existența acestui Stat).

VATRA, foaie ilustrată pentru familie, a apărut în București între 1894—1896, redactată de I. Slavici, I. L. Caragiale și G. Coșbuc.

VATRA DORNEI, com. urb. stație baln. jud. Cîmpulung, plasa Dornei; 8.196 loc. (1919); 3 bis. ortodoxe, 2 catol. 1 unită; 2 șc. primare, 1 șc. inf. de meserii.

VATRA MOLDOVIȚEI, com. rur. jud. Cîmpulung, plasa Moldoviței; 2.200 loc. După legea 1929, circ. com. cu 2 sate.

VATTY, port în insula Samos. Despre el vorbește Ioan Ghica în epistolele sale în cari povestește activitatea sa ca beai al insulei Samos („Căpitanul Laurent”).

VATA, stație baln. jud. Hunedoara.

VĂUBAN [voba] **SEBASTIEN** (*1633 †1707), inginer și mareșal francez, renumit prin fortificațiunile ridicate în diferite puncte. A luat parte la toate războaiele lui Ludovic xiv.

VAUD [vo], canton din Elveția cu locuitori francezi; 3.212 km. p., 317.498 loc. Cap. *Lausanne*.

VAVILA EPISCOP AL ANTOHIEI MARI (†250) prăznuit de biserica ortodoxă la 4 Septembrie. A fost ales episcop în 237 și a cîrmuit cu demnitate. În timpul persecuțiilor lui Decius, a fost martirizat și ucis.

VAZOV IVAN (*1850 †1921), scriitor bulgar; a publicat poezii, romane.

VĂCĂRESCU ALEXANDRU (ALECU) (†1838), scriitor român. A lăsat poezii în manuscris, din cari s'au publicat parte de Gaster ș. a.

VĂCĂRESCU BARBU, boer Alecu Văcărescu român în Muntenia. Il găsim spătar în 1782, vistiier în 1821, caimacam în 1827.

VĂCĂRESCU CONSTANTIN (*1802 †1887), om politic român. A fost prefect de județ, membru la Înalta Curte (pînă în 1858).

VĂCĂRESCU ELENA (*1868), scriitoare, fiica diplomatului Ioan Văcărescu. A trăit cîtva timp în București, apoi s'a stabilit la Paris (1891). A publicat în limba franceză poezii (*Chants d'automne*, 1886, *Lueurs et flammes*), bucați de folclor românesc (*Nuits d'Orient*, 1907). E secretară a delegațiunii române la Societatea Națiunilor; membră onorifică a Academiei Române (1925).

VĂCĂRESCU IENACHE (zis și **IENĂCHITĂ**) (*ca. 1730†ca. 1799), om politic și scriitor român. A fost vistier (1767, 1774), spătar (1780, 1782), iarăși vistier (1784), vornic (1787) mai tîrziu mare ban; dar a avut și momente foarte grele, fiind exilat în 1770—1774 (la Brașov), apoi în 1788—1790 (la Nicopole, apoi la Rodos). Om învățat, a colaborat la conдика de legi a lui Alex. Ipsilante, a publicat una din primele *gramatici* românești (1787) și a lăsat în manuscris o *Istorie a împăraților otomani* (publicată de Papiu Ilarian) și o culegere de poezii. A avut doi fii acritori: Alecu și Nicolae.

Ienache Văcărescu.

VĂCĂRESCU IOAN (IANCU) (*ca. 1790†1863), scriitor român. A făcut studii în Viena (1804—1815), a ocupat funcțiuni importante începînd din timpul lui Ioan Caragea (1815), a ajutat pe G. Lazăr ca să deschidă Academia în 1818; în 1831 a protestat în contra Regulamentului Organic, fiind lege impusă de ocupația streină, și a fost exclus din Adunarea obștească extraordinară. Era fiul lui Alecu, care era fiul lui Ienache Văcărescu. El e autorul poeziei *La pravila fărîi*, scrisă în 1818 cu ocazia publicării condiții lui Caragea. A tradus *Britannicus* după Racine (1827), *Regulus* (1832), *Ermiona* (1834) și a publicat un volum de poezii (1848).

Ioan Văcărescu.

VĂCĂRESCU NICOLAE (†1828), buer român. Autor de poezii, rămase în manuscris, publicate în colecția *Poeziile Văcăreștilor* (Bibl. Socce).

Nicolae Văcărescu.

VĂCĂRESCU TEODOR C. (*1842†1914), general și om politic român. Fost elev al școlii militare din Berlin (ca. 1858) și al facultății de litere de acolo, intrînd în armata română, a fost sublocotenent în 1861. Demisionat în 1864, s'a ocupat de politică, combătînd lovitura de stat. Prefect în 1866, reprezentant al guvernului la Berlin în chestiunea căilor ferate (1870), agent diplomatic în Serbia (1871), mareșal al Curții (1873), luă parte la războiul independenței cu gradul de căpitan, apoi fu ministru plenipotențiar la Bruxelles (1882), la Roma (1885), la Viena (1888), deputat și senator în mai multe legislaturi. A fost membru fondator al Ateneului Român din București și a ținut conferințe. Opere pr. *Luptele Românilor în rebelul* 1877—78, Buc. 1886—87. Discursurile sale politice s'au publicat de B. Mangru în 1915.

VĂCĂREȘTI @ fostă mănăstire în cuprinsul muncipiului București, zidită de Nicolae Mavrocordat (terminat 1722). Astăzi e închisoare. ¶ @ stație c. f. jud. Dimbovița, linia Titu—Tîrgoviște—Pietrosița, la 7 km. de Tîrgoviște.

VĂDĂȘTRIȚA, com. rur. jud. Romanai, plasa Dunărea; 3.763 loc. După legea 1929, sat circ. com. Vișina-Nouă.

VĂITOIANU ARTUR (*1864), general român. A fost ministru de interne în guvernele prezidate de G-ral Coandă (1918) și de Ion I. Brătianu (1918), președint al guvernului de generali din 1919 și ministru de interne în 1922 (prez. Brătianu).

VĂLCANI, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Sînnicolaul-Mare; 3.404 loc. Stație c. f.

VĂLENI, schit jud. Argeș.

VĂLENI @ com. rur. jud. Ismail, plasa Reni; 2.205 loc. După legea 1929, trece la jud. Cahul, sat circ. com. Colibași. ¶ @ com. rur. jud. Vilcea, plasa Zătreni; 2.236 loc. După legea 1929, sat circ. com. Stoenesti. ¶ @ com. rur. jud. Muscel, plasa Golești; 2.752 loc. După legea 1929, sat circ. com. Malu-cu-Flori.

VĂLENI-DE-MUNTE, com. urb. jud. Prahova, plasa Teleajen; 5.000 loc. Stație c. f. linia Plocești—Văleni—Mincciu. Aci este o Universitate populară, întemeiată de N. Iorga, avînd cursuri în timpul vacanței de vară, și o școală de misionare.

VĂRATIC, mănăstire de maici în jud. Neamțu. Întemeiată de domnitorul Ieremia Movilă în 1598 ca mic schit, a luat proporții importante mai tîrziu și în 1807 s'a zidit o biserică mare.

VĂRĂȘTI, sat jud. Ilfov, plasa Vidra; 2.952 loc. După legea 1929, circ. com. cu 4 sate.

VĂRBILA, mănăstire jud. Prahova. zidită pe la 1533 de Spătarul Dragomir. Aci e mormîntul lui Laiot Basarab.

VĂRBILĂU @ com. rur. jud. Prahova, plasa Vărbilău; 2.547 loc. După legea 1929, sat circ. com. Polana Vărbilău. ¶ @ rîu în jud. Prahova.

VANCICAUȚII-MARI, com. rur. jud. Hotin, plasa Sulița; 2.630 loc. După legea 1929, sat circ. com. Costiceni.

VĂRSAND, com. rur. jud. Arad, plasa Chișineu; 2.453 loc.

VĂRZĂREȘTI @ com. rur. jud. Lăpușna, plasa Nisporeni; 3.850 loc. După legea 1929, sat circ. com. Nisporeni. ¶ @ mănăstire de maici aproape de sat. Se vorbește de ea într-un document din vremea lui Alexandru cel Bun. Are 2 biserici: cea mai veche, din 1796.

VĂSCĂUȚI @ com. rur. jud. Hotin, plasa Briceni; 3.759 loc. După legea 1929 sat circ. com. Briceni. ¶ @ com. urb. jud. Storojineț, plasa Ceremușului; 6.000 loc. ¶ @ fost județ în *Bucovina*; înglobat în jud. Storojineț. ¶ @ com. urb. (tîrg), jud. Storojineț; 5.976 loc. (1919); 2 bis. ort., 1 cat., 1 unită, 2 sinagoge; 5 șc. primare.

VĂSESCU A., fost ministru de finanțe în guvernul prezidat de Const. Krețulescu (1867).

VĂSLĂUȚI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Nistrului; 2.465 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cucurul-Mic.

VĂȘAD, com. rur. jud. Sălaj; plasa Valea-lui-Mihailu; 2.112 loc.

VEDEA, rîu jud. Argeș, unit cu Teleormanul (— acest cuv.).

VEDEROAȘA, lac. jud. Constanța.

VEGA, societate anonimă pentru rafinarea petrolului, înființată în București, în anul 1905. Are capital de 100 milioane lei.

VEGA LOPE DE (*1562†1635), poet spaniol. A scris romane, nuvele și numeroase (1500) comedii.

VEGEZZI-RUSCALA GIOVENALE (*1798†1886), scriitor și om politic italian. A trăit în Torino, a fost în serviciul diplomației sarde, mai tîrziu consul onorar al României, profesor la Universitatea din Torino, membru al Academiei portugheze, membru onorar al Academiei Române (1869). A fost un mare și stăruitor amic al Românilor. S'a interesat de poporul nostru din 1821, a vizitat Transilvania în 1831. a pus în legătură cu Cavou pe V. Alecsandri în 1859, cînd fusese trimis ca să explice îndoita alegere a Domnitorului Cuza. A stat în legături amicale cu Românii luptători naționalisti Papiu Ilarian, A. Laurian, G. Barițiu. A scris articole și cărți despre drepturile poporului

Veguzzi-Ruscala.

**VĂC-
VEG**

romănesc din Transilvania și a întemeiat în 1864 o societate *neo-latină* cu secțiune în Paris, prezidată de prințul Jerôme Napoleon, și în Madrid, prezidată de Em. Castelar. În 1866 a fost proclamat cetățean de onoare al României.

VEGLIA [velia], insulă în golful Quarnero, 513 km. p., 28.710 loc. Capitala: Veglia. A fost republică independentă până la sec. XII, în 1260 a cerut protectoratul Venetiei; a fost supusă Austriei odată cu Venetia; azi aparține Iugoslaviei. Dialectul vorbit în această insulă (un intermediar între idiomele romane din Italia și cele din peninsula balcanică, după părerea lui Ovid Densusianu) are importante puncte de asemănare cu limba română.

VEISSA TEODOR (*1826†1880), jurist și om politic român. A fost profesor de drept în Iași, magistrat, ajungând la Curtea de Casație; a fost senator, inspector general al școlilor din Moldova (1858).

VELASQUEZ DIEGO (*1599†1660), mare pictor spaniol. Vestit prin portretele și prin câteva mari tablouri de compoziție (*Incoronarea Fecioarei*, etc.).

VELLEAȘU ȘTEFAN (†1886), medic român, fost profesor la facultatea de medicină din București.

VELLESCU ȘTEFAN (*1836†ca 1904), artist dramatic român și scriitor. A fost profesor la Conservatorul din București, autor de piese de teatru, membru fondator al Ateneului Român. A publicat articole în „Satirul” (1866), „Columna lui Traian” (1872), „Literatorul” (1881 ș. u.), „Revista literară” (1885 ș. u.). Cităm din comediiile lui: *Mincinosul*, *Deputatul invalid*, *Hagi Bina*, *Blond sau brun*. A publicat și un *curs de declamație*.

VELPEAU [vêlpø] **LOUIS** (*1795†1867), medic francez. Specialist în chirurgie. El a inventat, între altele, niște bandaje pentru varice, cari îi poartă numele.

VENDÔME [vandom], oraș în Franța; 9.084 loc. Aci a fost, în evul mediu, un centru monastic și feudal important. Suveranii erau conți. În 1752 a fost anexat la coroana Franței.

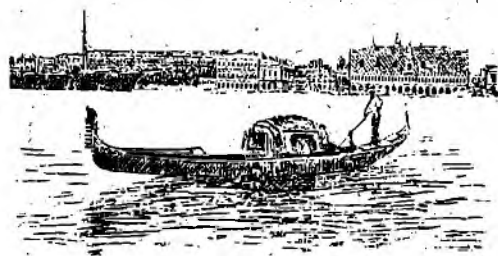
Veneția. Ponte dei Sospiri.

VENER, lac în Suedia, 5.568 km. p.

VENERA → **VENUS**.

VENEȚIA ① oraș în Italia, zidit pe 118 lagune în golful cu același nume la marea Adriatică; 171.665 loc. ② stat, a cărui existență se poate urmări până în sec. VII. Avea formă republicană,

condus de un *doge*, devenind cu timpul o adevărată republică oligarhică. Puterea ei creștea, ajungând apogeul în sec. XV. Avea posesiuni în Dalmatia, Albania, Grecia, Macedonia. După căderea Constantinopolului și descoperirea Americii, începu decadența și în comerț și în politică; Veneția își pierdu posesiunile mai depărtate, stăpânirea

Veneția. Vedere din spre mare.

teritorială din Italia trecu în mâna Austriei, apoi făcu parte din Republica franceză, din regatul zis al Italiei (1805), iar din Austria (1814), republică în 1848, fu ocupată de Austria (1849), în fine în 1866 fu unită cu Italia.

VENEZUELA, stat din America de Sud, între Marea Caraibică, Guyana britanică, Brazilia și Columbia; 945.000 km. p., 3.027.000 loc. Cap. Caracas. Republică federativă. Președintele actual (1929): Juan Vicente Gomez.

VENIAMIN COSTACHE (*1768†1846), prelat român. A învățat la mănăstirea Neamțului cu starețul Paisie și s'a călugărit la 15 ani; a devenit diacon la 18 ani, ieromonah, și în 1789 egumen al mănăstirii Sf. Spiridon din Iași, episcop de Huși în 1792 în vîrstă de 24 de ani, în 1803 mitropolit al Moldovei. După intrarea Rușilor în principate, al demisionă în 1808 și se retrase la mănăstirea, dar reveni, după retragerea ocupanților, chemat de boeri și de popor în 1812. În 1821 el a sprijinit lupta pentru libertate a Grecilor și, după retragerea domnitorului Mihail Suțu, a luat el frînele guvernului, dar Turcii, socotindu-l amic al eteriștilor, l-au silit să demisioneze și să fugă în Basarabia. De aci s'a întors chemat de Ioniță Sandu Sturdza, primul domn român după epoca fanarioților, și a rămas în scaun și în timpul ocupației rusești și sub domnia lui Mihail Sturdza pînă în 1842, cînd, din cauza unor neînțelegeri cu domnul, se retrage la mănăstirea Slatina. În tot timpul păstoriei sale, Veniamin s'a ocupat de dezvoltarea culturală a țării și de ridicarea situației clerului. Grație lui se institue eforia școlilor în 1803; el înființează seminarul de la Socola (care azi îi poartă numele), el reorganizează tipografia Mitropoliei din Iași, ajută pe tineri să-și continue studiile în străinătate, chiamă profesori din Ardeal pentru seminarul, el traduce și tipărește un mare număr de cărți bisericești. Traducerile lui sînt în număr de 17, între cari: *Tîlcuirea celor șapte taine*, 1807, *Funio întreită* (dogma trinității), 1831, *Piatra scandlei* (polemică cu celelalte culte creștine), 1844. Cu cheitula lui a tipărit 23 de cărți.

Veniamin Costache.

VENIZELOS ELEUTERIOS (*1865), om politic grec. A fost ministru și a reprezentat țara sa în Congresul de pace de la București, după războiul balcanic (1913), a fost partizanul alianței Greciei cu Franța și Anglia. Politica sa nefiind aprobată de regele de atunci, s'a retras și apoi a părăsit și țara. S'a întors după mai mulți ani. Astăzi este conducătorul politicii în Grecia, fiind prim ministru. A vizitat țara noastră și în 1931.

VENTIMIGLIA [ventimilla] (fr. **VINTIMILLE**)

oraș în Italia, port la golful Genova, punctul de trecere în Franța; 14.000 loc.

VENTURA GRIGORE (*1849†1909), ziarist și scriitor român. A fost și deputat. A scris piese de teatru: *Căldoriile în lumea mare*, 1871, *Curcanii*, 1878, *Copila din flori*, 1908, *Cămătarul*, 1881, etc. și broșuri politice: *La question d'nastique en Roumanie*, 1885, *La fin d'une monarchie*, 1890.

VENUS, divinitate din mitologia greacă și latină (≡ **AFRODITA**). Era zeița frumuseții și a amorului; povestea spune că s'a născut din undele mării.

VENUS DE LA MILO, statuă vestită a zeiței Venus, găsită în insula Milo din arhipelagul Cicladelor, în anul 1820, lângă ruinele unui teatru antic. Se află acum în muzeul Louvre din Paris.

VERA CRUZ, oraș în Mexico (America) de N., port la golful Campeche; 54.000 loc.

VERBILA ≡ **VARBILA**.

VERCINGETORIX (*46a. Chr.), comandant al Galilor, învins de Cezar în lupta de la Alesia. Prizonier la Roma, apoi ucis.

VERDI GIUSEPPE (*1813†1901), compozitor italian. Operele cele mai cunoscute: *Ernani*, *Rigoletto*, *Trovatore*, *Traviata*, *Ballo in maschera*, *Aida*, *Otello*, *Falstaff*. Cele mai multe s'au reprezentat și în București.

VERDUN, oraș în Franța; 24.000 loc. Aci au fost lupte mari și în timpul războiului franco-prusian din 1870 și în timpul marelui războiu.

VERENDIN, com. rur. jud. Severin, plasa Teregova; 2.000 loc.

VERESAGHIN VASILII (*1842†1904), pictor rus, specialist în tablouri de războiu. A murit în timpul luptelor de la Port-Arthur.

VEREȘTI, stație c. f. jud. Botoșani, pe linia principală care merge spre Cernăuți dela București. De aci se desparte linia interală spre Leorda—Botoșani.

VERGA GIOVANNI (*1840†1922), scriitor italian din școala naturalistă.

VERHAEREN [verharen] **EMILE** (*1855†1916), poet belgian. Trad. rom. puține: în „Viața nouă”, 1908 (de G. Duma) în „Tribuna” Arad, 1910, în „Flacăra”, 1922 (de G. Duma), în „Gîndirea”, 1922 (de A. Pop Marțian), în vol. *Belgia înstingerată* (de Nichifor Crainic, 1916).

VERIA, oraș în Macedonia.

VERICEANU ALEXANDRU (*1912) fost profesor de economie politică la Facultatea de drept din București.

VERLAINE [verlen] **PAUL** (*1844†1896), poet francez. A urmat întâiu după ideile școlii parnassiene, apoi după ale simbolismului. Trad. rom. *Între poezii* de Gordon (în rev. „Lumea nouă literară”, 1896), de Anghel și Iosif (în „Convorbiri literare”, 1902 și 1903 și apoi în volum, 1903), de D. Nanu (în „Luceafărul”, 1907), de N. Budu-

Grigore Ventura.

Venus dela Milo.

Verdi Giuseppe.

Emile Verhaeren.

rescu, M. Petrov și M. Iorgulescu (în „Semănătorul”, și „Neamul românesc literar”, 1909 și 1910), de C. Stolku (în „Viața nouă”, 1912); apoi *Închisorile mele* de Ioachim Botez. (Bibl. Dimineata’).

VERMEȘ, com. rur. jud. Caraș, plasa Bocșa; 2.122 loc.

VERMEȘTI, sat com. Văslești, jud. Bacău, plasa Comănești; 916 loc. Mine de lignit.

VERMONT NICOLAE (*1866), pictor român.

VERNAY (*1917), căpitan francez, mort în lupta de la Mărășești, înecat în apele Siretului.

VERNE [vern] **JULES** (*1828†1905), scriitor francez. Cunoscut pretutindeni prin romanele, sale de vulgarizarea științei. Pentru unele din ele a luat ca bază diferite teorii considerate atunci inaplicabile, azi dovedite realizabile. Foarte multe trad. rom. prin ziare, reviste și în volume. Între primele este *Călătoria de pe pământ în lună* (de Holodanu în „Familia” 1876). Din celelalte cităm: *Castelul din Carpați* (de V. Onișor, 1897, de I. Pas), *Mînușile și grozăviile Indiei* (de Sofia Nădejde, 1908), *Elefantul de otel* (de Ana Maria Bottez, 1923), *Vaporul misterios* (de G. Rares, 1924), *Logodnica Indianului* (de G. B. Rares, 1924), *Arhipelagul în flăcări* (de G. B. Rares), *Aventurile a trei Ruși și trei Englezi* (de E. Decusară, de Anton Constantinescu, 1925), *O călătorie spre centrul pământului* (de E. Decusară), *Cinci săptămîni în balon* (de C. Pestreanu, de I. Pas, de A. Constantinescu și G. B. Rares), *Comoara din Ostrov* (de I. Pas), *Douăzeci de mii de leghe sub mare* (de B. Madeleine), *Matthias Sandorj* (de I. Pas și Sarina Casvan), *Lupta pentru mîltoane* (de G. B. Rares), *Ocolul pământului în 80 de zile* (de H. G. Lecca, de G. B. Rares, de I. Pas), *Un oraș plutitor* (de Anton Constantinescu), *Raza verde* (de G. B. Rares), *Doctorul Oz* (de Bogdan Z. Cosmin), *În fața steagului* (de Maria Ionescu, 1925), *Steaua Sudului* (de I. Pas).

Jules Verne.

VERNESCU GEORGE (*1833†1899), avocat și om politic român. A fost în multe rânduri ales în parlament; a fost membru al partidului liberal, apoi în 1887 s'a retras și a format un grup zis *liberal-sincer* (cu ziarul *Binele public*), în 1884 a fuzionat cu partidul conservator, formînd partidul *liberal-conservator*, avînd șefi pe L. Catargiu și G. Vernescu (cu ziarul *România*). A fost ministru în 1876 și 1877, apoi în guvernele prezidate de T. Rosetti (1888), Lascar Catargiu (1889), General Florescu (1891).

VERNET [verne] **HORACE** (*1789†1863), pictor francez. Vestit prin tablourile sale cu subiecte militare.

George Vernescu.

VERONA, oraș în Italia, pe Adige; 92.413 loc.

VERONA ARTUR (*1868), pictor român.

VERONESE PAOLO CAGLIARI (*1528†1588), pictor italian, unul din fruntașii școlii venețiene.

VERSAILLES [versai], oraș în Franța aproape de Paris; 64.753 loc. A fost în vechime reședința regilor Franței, cari au construit aci mari palate. Aci s'a încheiat pacea între Franța și Prusia în 1871, aci pacea între aliați și Germania în 1919.

VERUS LUCIUS AELIUS, împărat roman de la 161 la 169.

VERUSSI P. (*1847†1866), pictor român, fost profesor la școala de bele-arte, deputat. A publicat în „Convorbiri literare” studii despre pictura religioasă.

VERVIERS [vervie], oraș în Belgia; 43.000 loc.

VESPASIAN [TITUS FLAVIUS V-ANUS] (*9†79), împărat roman din anul 69.

VESSELENYI MIKLOS (NICOLAE) BARON (*1796†1850), om politic ungar. A luptat pentru democratizarea organizației statului, dar și pentru denaționalizarea popoarelor din Ungaria; dinăd ideea

VEN-
VES'

VES-școalelor froebeliene obligatorii, care s'a realizat
VIE mai târziu.

VESTA, divinitate romană (coresp. în parte cu grec. *Hestia*). Era, și în cultul familial și în cel public, zeita vetrei, adică a *centrului* locuinței, deci a familiei, și în timpurile vechi tatăl (pater familias) sacrificia pe altarul ei pentru zeii protectori *Lari* și *Penati*.

VESTALE, preotese ale zeiței Vesta (la Romani).

VETERANI FREDERIC (*ca. 1650 †1695), general austriac. A venit în Muntenia cu armata în timpul lui Brincoveanu; a reușit victoria de la Seghedin (1686).

VEVERIȚA, culme de munte în jud. Vilcea. Aci a fost, în timpul marelui război, o luptă cu Germanii, cari voiau să-l cuprindă, 17 Octombrie 1916, dar au fost respinși.

VEVEY [veve], oraș în Elveția (canton. *Vaud*) pe lacul Lemán; 12.520 loc. Intr-o regiune de vii. Vestit prin serbările cari se fac aci la fiecare zece ani (*Fêtes des vigneronns*—Sărbătorile podgorenilor).

VEZUVIU, vulcan în Italia, lângă Neapole. Vestită este erupția lui din anul 79 p. Chr., când s'au înmormântat sub lavă trei frumoase orașe romane: *Pompei*, *Herculanum* și *Stabia*. Atunci și-a găsit moartea învâțatul *Pliniu-cel-bătrîn*.

VIATA LITERARĂ, revistă apărută în București în 1906 condusă de *G. Coșbuc*, *Ion Gorun* și *Ilarie Chendi*.

VIATA PRACTICĂ, revistă de științe naturale aplicate la agricultură, etc., sub red. lui *N. Leon*, apărută la Iași în 1893.

VIATA ROMÂNEASCĂ, revistă literară, științifică, etc., apare în Iași din 1906. Directori la început: *C. Stere* și *P. Bujor*, mai târziu *dr. I. Cantacuzino*.

VIATA ȘTIINȚIFICĂ, revistă pentru răspîndirea științelor, a apărut în București în 1906 sub direcția lui *Aurel Scurtu*.

VICA, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Ilia; 227 loc. Mine de fier.

VICHENTIE (VINCENTIU) (†304), sf. martir prăznuit de biserica ortodoxă la 11 Noembrie. A trăit în Saragosa (Spania) ca diacon al episcopului Valeriu. A fost supus la nelînchipuite chinuri și a murit fără a șovăi în afirmarea credinței. Se zice că s'a păstrat multă vreme patul de fier (pe care-l înșoșiau cu foc).

VICHY [viși], stațiune balneară în Franța; 16.502 loc. Foarte cunoscută la noi, fiindcă de acolo se importă un mare număr de sticle cu apă minerală.

VIȚIU ALEXE (*1855), profesor și preot român. A ocupat și diferite funcții în administrația bisericească în Blaj. Pr. op. *Dicționar latin-român*, 1892; *Încercări în vocalismul român*, 1893; *Glosar de cuvinte dialectale*, 1899.

VIÇO GIAMBATTISTA (*1668 †1743), scriitor italian. Cunoscut prin *Filozofia istoriei*.

VIÇOVL-DE-SUS, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Vicovelor; 11.000 loc.

VICTOR AMEDEU II (*1666 †1732), duce al Savoiei (1675), rege al Siciliei (1713), rege al Sardiniei (1720). Abdică în 1730 pentru fiul său Carol Emanuel.

VICTOR EMANUEL I (*1750 †1824), rege al Sardiniei între 1802—1821. A abdicat, voind să dea statului său o constituție.

VICTOR EMANUEL II (*1820 †1878), rege al Sardiniei (1849), apoi rege al Italiei (1861). A participat la războiul Crimei contra Rusiei. În 1859, aliat cu Franța, a început lupta pentru unitatea și independența Italiei; goni pe Austriaci din Lombardia, anexă Piemontul (pacea de la Villafranca); cu înțelul uni alte provincii ale peninsulei, luă titlul de *rege al Italiei*, mută capitala de la Turin la Florența (1863), ocupă Roma în 1870 și stabilește aci capitala. Italianii au pentru el un cult, i-au ridicat un monument măreț, l-au numit *il re galantuomo* (om de onoare și de cuvînt). În epoca formațiunii României moderne el a fost un amic leal al nostru și ne-a ajutat, alături de

ministrul său Cavour, mai ales după alegerea lui Cuza ca domn al ambelor principate. V. Alecsandri a scris o poezie de omagiu pentru el.

VICTOR EMANUEL III (*1869), rege al Italiei de la 1900. Regele actual. A mărit imperiul colonial al Statului, mai ales în Africa; a luat parte la războiul mondial alături de Franța și Anglia, deși avea un tratat de alianță cu Germania, și, prin tratatele de pace încheiate după sfîrșitul lui, a întins hotarele țării, încorporînd provincii italiene pe cari le slăpinea încă Austria sau Ungaria.

VICTORIA I (*1819 †1901), regină a Marelui Britanii și împărăteasă (1837-1901). Era matusă Reginei noastre Maria, fiind soră cu tatăl ei.

VICTORIA, com. rur. jud. Brăila, plasa Viziru; 4.120 loc. După legea 1929, sat circ. com. Berești-de-Jos.

VICTORIA NYANZA, lac în Africa, regiunea ecuatorială; supraf. 68.000 km. p.

VIDA GEORGE (călugăr: **GHERMANO**), profesor român din Maramureș. A trăit cîțva timp în Iași pe la 1839, fiind profesor la seminariul de la Socola și în case particulare. Autor al unei *Gramatici de limba franceză*, tip. la Buda, 1833.

VIDAL FRANCES, scriitor provençal. A tradus în dialect *Hora unirii de Alecsandri* (1882) și a publicat *Etudes sur les analogies linguistiques du roumain et provençal*, 1885.

VIDAL (*1929), medic francez, autor al reacției care-i poartă numele: un „vidal” este o reacțiune prin care se poate deosebi febra tifoidă de alte boale cu cari are asemănare; a introdus în medicină noțiunea *emolaxet*.

VIDAL DE LA BLACHE [blaș] **PAUL** (*1843 †1918), geograf francez. A făcut numeroase hărți și cărți după metode noi pentru învățămîntul geografiei.

VIDIN, oraș în Bulgaria, port la Dunăre în fața Calafatului; 19.000 loc. În timpul războiului nostru pentru independență (fiind atunci teritoriu stăpînit de Turcia) s'au dat lupte în apropiere, începînd la 12 Ianuarie 1878 cu marea bătălie de la Smirdan, dar, intervenind un armistițiu, orașul a fost ocupat de trupele noastre numai la 14 Februarie 1878, în urma unei convențiuni încheiate între colonelul Șt. Fălcoianu și Izet-Pașa.

VIDELE, stație c. f. jud. Vlașca, capul liniei de la Giurgiu.

VIDRA, com. rur. jud. Turda, plasa Cîmpeni; 2.960 loc.

VIDU IOAN (*1863 †1931), compozitor român în Transilvania. A fost învățător, profesor de muzică la pedagogiul din Arad, apoi la Lugoj; după unire a fost profesor la liceul din Lugoj, pînă în 1927, când s'a retras ca pensionar. Conducătorul reuniunii muzicale din Lugoj, a dat multe concerte în diferite orașe din Transilvania și vechiul regat. A lărat peste 160 de compozitii, cele mai mult inspirate din popor, și o liturghie bisericească.

VIETA, revistă literară ilustrată, a apărut în București între 1893—1896, directori: *Al. Vlașcu* și *Dr. A. Urechia*.

VIETA NOUA, revistă literară întemeiată de *Ovid Densusianu* în 1905, București. A apărut pînă în 1925.

VIENNA (germ. *WIEN*, ital. *VIENNA*, fr. *VIENNE*), oraș capit. Austriei, pe Dunăre; 1.866.174 loc.

Victor Emanuel III.

Imp. Victoria I.

Ioan Vidu.

Edificii mărețe, universitate și școli înalte de multe feluri, teatre, etc. Aci s'au încheiat multe tratate internaționale, dintre cari cităm: 1809 (după învingerea Austriei la Wagram), 1815 (congresul după căderea lui Napoleon).

VIENNET GUILLAUME (*1777†1868), poet francez. Unele din fabulele sale au fost imitate de Heliade Rădulescu (Foile și cărbunele).

VIERȘ, mănăstire în jud. Mușcel.

VIERU, com. rur. jud. Vlașca, plasa Dunărea; 2.005 loc. După legea 1929, sat circ. com. Stănești.

VIFORIȚA ① com. rur. jud. Dimbovița. ② munte în jud. Buzău. ③ mănăstire în jud. Dimbovița, la 3 km. departe de Tirgoviște lângă com. cu același nume. Zidită pe la 1530.

VIGNY [viñi] **ALFRED DE** (*1799†1863), poet francez. A fost ofițer pînă în 1828; membru al Academiei franceze. A publicat puțin: poezii, un roman istoric, cîteva piese de teatru și povestiri, între cari *Servitude et grandeur militaire* (1835). Mai cunoscut e prin poeziile romantice pesimiste: *Moise* (trad. de D. Nanu), *Moartea lupului* (trad. de B. Munteanu), *Pe muntele măslinilor* (trad. de M. Pricopie, de D. Nanu). Alte trad. *Baia unei dame romane* (trad. de Mircea Rădulescu, de Al. Naum).

VIIȘOARA ① com. rur. jud. Turda, plasa Cîmpia-Turzii; 3.468 loc. ② com. rur. jud. Teleorman, plasa Zimnicea; 3.217 loc. După legea 1929, sat circ. com. Piatra.

VITORUL, ziar politic român (partidul național moderat) fondat de *Iosif Gall* în Budapesta; a apărut între 1884—1885.

VITORUL, revistă bisericească și didactică, a apărut în București între 1898—1916 sub direcția lui *D. G. Boroianu*.

VITORUL, foaia clerului ortodox român din Bucovina, a apărut în Cernăuți în 1904, a încetat în 1914.

VITORUL, ziar politic al partidului liberal, apare în București din 1905.

VIJNICIOARA, com. rur. jud. Storojineț; 1.497 loc. Stațiune balneară.

VIJNIȚA, fost jud. în Bucovina; incorporat în Storojineț.

VIJNIȚA, com. urb. jud. Storojineț; 5.500 loc. Are 1 biserică ortodoxă, 1 catolică, 1 unită, 5 sinagoge; liceu, șc. de lemnărie, șc. industr. inf., 4 șc. prim.; 1 spital. Stație c. f. capul liniei laterale de la Grigore-Ghica-Vodă—Văscăuți.

VILARĂ ALECU, grec de origine, om cu situație politică și amic al Rusiei în timpul războiului dintre 1806—1812, părtaș al mișcării eteriste din principate în 1821, a ocupat diferite funcțiuni între 1824—1837, a fost membru în comisia pentru alcătuirea Regulamentului Organic, apoi ministru al finanțelor (1833—37) și al dreptății (1844—48) sub Bibescu.

VILARĂ NICOLAE, scriitor grec, a fost secretarul domnitorilor Munteniei Nicolae și Constantin Mavrocordat. În 1777 a scris o odă în onoarea mitropolitului Grigorie.

VILAUEA, com. rur. jud. Storojineț, plasa Ceremușului; 4.068 loc. După legea 1929, sat circ. com. Zamostea.

VILLAFRANCA, oraș în Italia (Verona), 9.461 loc. Aci s'a încheiat la 11 Iulie 1859 pacea între Franța și Austria.

VILLEHARDUIN [vilardue] **GEOFFROI DE** (*ca. 1150†c. 1212), cronicar francez. A scris despre *Cucerirea Constantinopolului*, în timpul cruciatei a 4-a, la care a luat și el parte.

VILLEMAIN [vil'me] **FRANÇOIS** (*1790†1870), om politic și scriitor francez. Cunoscut mai ales prin *Cursul de literatură franceză*.

VILMESSANT JEAN HYPOLYTE (*1812†1879), ziarist francez. A întemeiat ziarul „Le Figaro”, 1866.

Alecu Vilară.

VILLON [vilon] **FRANÇOIS** (*1431†ca. 1489), poet francez. A făcut studii superioare, dar a dus o viață dezordonată, a suferit mulți ani de închisoare.

VILNA, oraș în Polonia, port la vărsarea r. Vileika în Vilia; 128.934 loc. Fondat pe la 1128. A fost capitala ducatului Lituaniei.

VINCI LEONARDO DA (*1452†1519), mare artist italian. Vestit ca pictor, între altele, prin *Cina cea de taină*, frescă în trapeza mănăstirii Santa Maria delle Grazie din Milano, și prin *Gioconda* (Monna Lisa) care se află la Paris (Louvre, de unde a fost furată și nu s'a știut de ea mai mulți ani). A fost și sculptor, și inginer, și arhitect, și muzicant, și scriitor, ocupându-se cu chestiuni de anatomie, cu teoria picturii, cu aerostatica, etc.

Leonardo da Vinci.

VIMINACIUM, cetate romană

în Moesia, în Serbia actuală pe lângă r. Mlava, (afl. al Dunării). De aci a pornit Traian în prima sa expediție contra Dacilor, trecînd prin Banat.

VINCENT [ve'sa] **D'INDY** (*1851), muzicant și compozitor francez. A scris opere, coruri, simfonii, etc. A întemeiat în 1896 *Schola cantorum*. Parizienii l-au sărbătorit în 1931 cînd a împlinit 80 de ani.

VINEREA, com. rur. jud. Hunedoara, plasa Orăștie; 2.486 loc.

VINERI (SFÎNTA), biserică în București, zisă și *sf. VINERI-HERASCA*, zidită pe la 1760 de un boer din familia *Năsturel-Herăscu* în locul unei mici biserici de pe la 1645. Acesta și urmașii săi i-au făcut importante danii, construind un azil de bătrîni ș. a.

VINGA, com. rur. jud. Timiș-Torontal, plasa Vinga; 4.893 loc. Stație c. f. între Timișoara și Arad.

VINGARD, com. rur. jud. Sibiu, plasa Miercurea; 2.078 loc. După legea 1929, trece la jud. Alba.

VINTERHALDER — **WINTERHALDER**.

VINTILĂ, domn al Munteniei sub numele de *VLAD VIII* 1532—1535; fiul lui Radu IV.

VINTILĂ-VODĂ, mănăstire jud. Buzău.

VINTUL-DE-JOS, com. rur. jud. Alba lângă Mureș; 4.500 loc. Stație c. f. între Teiuș și Arad.

VINTUL-DE-SUS, com. rur. jud. Turda pe Mureș, plasa Cîmpia Turzii; 2000 loc. Stație c. f. linia Teiuș-Oradea.

VIOLLET-LE-DUC EUGENE (*1814†1879), arhitect francez. S'a ocupat și cu restaurări de monumente vechi. A scris un *dicționar* special de *arhitectură*. A fost chemat în țară pe la 1870 ca să lucreze la restaurarea măn. Argeșului, dar n'a venit și a recomandat pe Lecomte du Nouy.

VIOREANU DIMITRIE P. (†1881), jurist român și om politic. A fost profesor la Facultatea de drept din București, ministru de justiție (1863, 1870, 1876), apoi magistrat, procuror general la Curtea-de-Casație.

VIRCHOW RUDOLF (*1821†1902), anatomist, patologist și antropolog. A fost director al Institutului de patologie din Berlin. Întemeietorul patologiei celulare, care a făcut într-o vreme mare șgomot. Membru onorar al Academiei Române (1902).

VIRGILIU (P. *VERGILIUS MARO*), mare poet latin. A cîntat poezia vieții de la țară, imitînd pe Teocrit; a poetizat muncile cîmpenești; a creat marea epopee a originii poporului latin pe care-l face înrudit cu zeii. S'a bucurat de admirația contemporanilor săi și în timpul evului mediu a fost cel mai prețuit poet al latinității. Operele lui s'au tradus aproape în întregime în rom. *Bucolicile* pentru prima dată în „Foaia pentru minte” 1854 și 1855, apoi de X. Gheorghiu, 1909 și de T. Naum, 1922, *Georgicele* de G. Coșbuc, 1906, de S. Radian, 1907. *Ambele* acestea de M. Strajan, 1904. *Eneida* prima dată de A. Șandor (ms. Acad. 676), parte

publicată în „Foia pentru minte”, 1859; fragmente de D. A. Laurian în 1872; întreagă de G. Cosbuc (versuri exametre), 1896 (premiată de Academia Română) și de N. Pandelea (în proză) 1913. În anul 1930, împlinindu-se 2000 de ani de la moartea lui Virgiliu, s'au făcut serbări de comemorare. Mai ales în Italia s'au desfășurat acestea cu mult fast în prezența Regelui, fiind de față delegați din toate țările latine. Din partea României a participat Iuliu Valaori, profesor la facultatea de litere din București, care a depus o adresă omagială. În București, în lunile Octombrie și Noiembrie, au fost organizate de către *Universitatea liberă* mai multe conferințe publice (N. Herescu, I. Valaori, D. Burileanu, C. Papacostea) și cu acea ocazie „Revista clasică” din București a publicat un volum special închinat memoriei marelui poet al latinității (cu articole semnate de N. Iorga, D. Evolceanu, I. Valaori, C. Papacostea, N. Herescu, I. Bujor ș. a.).

VIRGINIA, stat din Statele-Unite Americane, la Oceanul Atlantic; 140.399 km. p., 2.309.187 loc. Capitala: *Richmond*.

VISARION, sfânt, prăznuit de biserica ortodoxă la 15 Septembrie. A fost episcop al Larisei.

VIȘTULA (germ. *WEICHSEL*, pol. *WISLA*), fluviu, izvorăște în Carpați, udă Cehoslovacia, Polonia și Rusia și se varsă în marea Baltică prin mai multe guri, cari formează o deltă. Lungime totală 1.050 km.

VIȘUL MAICII DOMNULUI, carte poporană. Maica Domnului a văzut în vis toate patimile ce avea să suferă fiul său pentru omenire. Redacțiunea cea mai veche e un manuscris din 1784 (Gaster). De obicei în broșurile în cari se tipărește aceasta figurează și *Epistola lui Hristos și Călătoria Maicii Domnului la Iad*.

VIȘCHER [fișer] **TEODOR FRIEDRICH** (*1807 †1887), estetician german. A urmat ideile lui Hegel. După teoriile lui a scris T. Maiorescu considerațiile critice asupra Poeziei române.

VISCONTI LUDOVICO (*1791 †1853), arhitect francez. Autorul prefacerii Luvrului și al mormintului lui Napoleon la Invalidi.

VISIGOȚI, ramura occidentală a mării națiuni a Gotilor. Ei trecură Dunărea în imperiul roman (376) și se așezară în Italia, cu voia împăratului Valens, pe care mai trziu îl omorîră. Încurajați de slăbiciunea puterii romane, au devastat peninsula balcanică și au ocupat Roma (410); au trecut apoi în Gallia și Spania și au format acolo un stat vasal imperiului roman, care a fost apoi unul din centrele dezvoltării politice a Spaniei. Puterea lor a fost distrusă prin invaziunea musulmană (711).

VIȘOCA, com. rur. jud. Sorocea, plasa Bădiceni; 2.002 loc. După legea 1929, sat circ. com. Arionestii.

VIȘA ION (*1828 †1900), filantrop român din Transilvania, a făcut trei fundațiuni pentru scopuri culturale și de ajutor.

VIȘAU, riu, afluent al Tisei aproape de izvoarele ei.

VIȘAUL-DE-JOS, com. rur. jud. Maramureș, plasa Vișeu; 2.749 loc. ¶ ~-DE-SUS, com. rur. tot acolo; 11.731 loc. Stațiune dec. f. linia Valea-Vișaului—Borșa. Mine de fier.

VIȘINA, com. rur. jud. Dîmbovița, plasa Găești; 3.201 loc. După legea 1929, circ. com. cu 16 sate.

VIȘINA-VECHE, com. rur. jud. Romanati, plasa Dunărea; 3.345 loc. După legea 1929, sat com. Vișina-Nouă.

VIȘNU, divinitate indiană, reprezintă forța conservatoare în univers.

VITELLIUS AULUS (*15 †69), împărat roman, vestit prin destrăbănări, cruzimile și cinismul său. A domnit numai cîteva luni și a fost ucis în momentul în care armata lui Vespasian intra în Roma.

VITRUVIUS MARCUS POLLIO (sec. I a. Chr.), arhitect roman. I se atribuie multe monumente din

vremea lui August și Tiberiu. A scris un tratat de *arhitectură*.

VITTEL, oraș în Franța; 2.400 loc.; ape minerale.

VITZU ALEXANDRU (*1852 †1902), profesor de fiziologie la Facultatea de științe din București (1882), membru corespondent al Academiei Române (1897). A fost și inspector școlar și în această calitate a redactat un raport.

VIVIANI RENÉ (*1863 †1925), om politic francez. A fost prezident de consiliu la începutul războiului mondial (1914—1915).

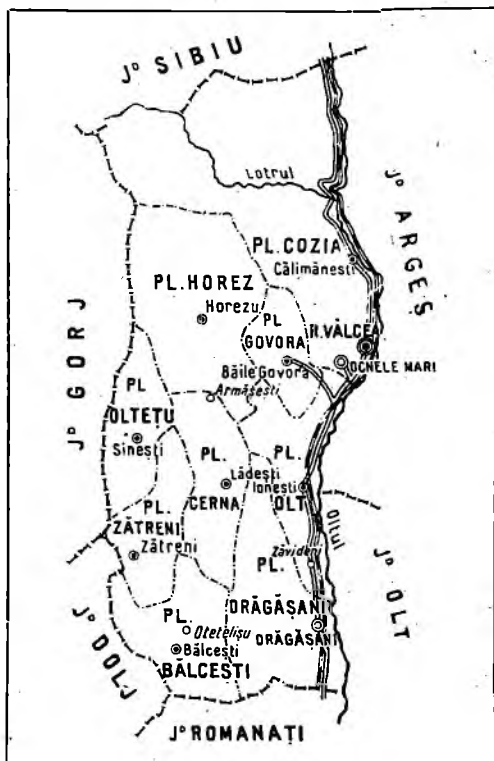
VIVIEN DE ST. MARTIN LOUIS (*1802 †1897), geograf francez. Autorul *dicționarului de geografie universală* (1879—95).

VIZANȚEA @ pîrâu jud. Putna. ¶ @ stațiune balneară jud. Putna. ¶ @ mănăstire în jud. Putna, întemeiată probabil de Ieremia Movilă. Are o biserică zidită pe la 1850 de Ieromonahul Visarion. E și una veche de lemn.

VIZIRU, com. rur. jud. Brăila, plasa Viziru; 4.120 loc. După legea 1929, circ. com. cu 5 sate.

VILCEA, jud. în Oltenia; cap. *Rîmnicul-Vîlcii*; supraf. 4.081 km. p., 243.016 loc. Are 9 plăși, 3 com. urb., 128 com. rur. (1926); 5 grădini de copii, 265 șc. primare rurale și 12 urbane (1929); 30 cooperative cu capital 3.414.679 lei (1925). Ține de circ. Curții-de-Apel din Craiova; de eparhia Stema jud. Vilcea. episcop. Rîmnicului-Noul-Severin, are 8 parohii urbane și 133 rurale, cu 255 biserici.

VILCELE (ung. *ELŐPATAK*), stațiune balneară

Harta jud. Valcea (legea 1925).

în jud. Trei-Scaune.

VILCINEȘTI, com. rur. jud. Lăpușna, plasa Vorniceni; 3.426 loc. După legea 1929, sat circ. com. Șipoteni.

VILCOV, com. urb. jud. Ismail pe brațul Chi-

liei, la vărsarea Dunării în mare; 7964 loc. Cele mai bogate pescării din delta Dunării. În jurul acestui oraș, în zilele de 9—15 Februarie 1917, s'au dat lupte mari, pe uscat și pe apă, între trupele ruse cari nu voiau să se retragă și între cele române, cari au izbutit să ocupe orașul și să pacifice și Sudul Basarabiei. A suferit mari inundații în 1879 și 1931.

VILȘAN, ru jud. Argeș, afl. al Argeșului pe stînga.

VILȘAN GEORGE (*1885), geograf român. Fost profesor de geografie la Universitatea din Cluj, acum la București. Membru al Academiei Române (1920). A debutat cu poezii și schițe în „Sămănătorul” 1904, a colaborat la „Convorbiri critice” și la „Convorbiri literare”; apoi s'a consacrat lucrărilor de specialitate, din cari cităm: *Harta Moldovei de Dimitrie Cantemir* (1926), *Bucureștii* (1909), *Românii din Craina Serbiei* (1910), *Cîmpia română* (1915), *Asupra trecerii Dunării prin Porțile-de-fier* (1910), *Văile, originea și evoluția* (1916), *Carpații în România de azi* (1924).

VINĂTORI, sat jud. Neamț, plasa Piatra; 2.462 loc. După legea 1929, sat circ. com. Vinătorii-Neamț. În apropiere izvoare de ape minerale.

VÎNJU-MARE, com. rur. jud. Mehedinți; plasa Blahnița; 2.537 loc. După legea 1929, circ. com. rur. cu 15 sate.

VÎRCIOROVA, com. rur. jud. Caraș-Severin; stație c. f. linia București—Timișoara.

VÎRFUL-BIDEI, munte jud. Fălcișeni (fost Suceava), com. Dorna, alt. 1.400 m.

VÎRFUL-CAMENEI, munte jud. Mehedinți. **VÎRFUL-CU-DOR**, vîrf în munții Bucegi, înalt 2.288 m.

VÎRFUL-LUI-DRĂGAN, munte în jud. Prahova.

VÎRGOLICI ȘTEFAN (*1843†1897), profesor la liceul din Birlad, apoi profesor de literatură romanică la Universitatea din Iași (1876). Membru corespondent al Academiei Române (1887), inspector general al învățămîntului secundar. A debutat cu poezii în „Trompeta Carpaților” (1865), apoi a publicat în „Convorbiri literare” (de la 1867 înainte) cîteva poezii originale și traduceri din lit. franceză (Lamartine, Chénier, Musset, Coppée, Molière), spaniolă (Cervantes), engleză (Byron), latină (Ovidiu, Propertiu, Tibul). Mai avem o de la el *gramatică latină* (1873) și un *raport* despre mersul școalelor secundare.

VÎRLEZI, com. rur. jud. Covurlui, plasa Burjor; 2.278 loc. După legea 1929, sat circ. com. Tirgul Burjor.

VÎRNAV SCARLAT (*1851†1919), inginer român. A fost director al Școalei de poduri și șosele, președinte al Societății politehnice, deputat, prefect de Constanța. A lucrat la construcția liniei ferate București—Fetești.

VÎRSET, oraș în Banat (partea trecută Jugoslaviei; 25.200 loc. (1919).

VÎRTEJENI-TÎRG, sat jud. Sorocea, plasa Vascăuți; 2.177 loc.

VÎRTOPU, com. rur. jud. Dolj, plasa Giubega; 2.399 loc. După legea 1929, sat circ. com. Caraula.

VÎRTOAPELE-DE-SUS, cor. rur. jud. Teleorman, plasa Alexandria; 2.610 loc. După legea 1929, sat circ. com. Călinești.

VLAD I, domnitor al Țării-Românești, ajutor de Turci, ocupă tronul lui Mircea, dar peste puțin fu învins și silit să fugă (1394—1395) (Iorga).

VLAD II zis **DRACUL** sau **DRĂCULEA**, domn al Țării-Românești 1435 (sau 37)—1446. Fiu nelegitim al lui Mircea, petrecuse tinerețea ca ostatic la curtea Regelui Sigismund; s'a aliat cu Turcii și a luat parte la expediția lui Murad în Transilvania (1438); mai târziu s'a luptat contra lor, alături de Ioan Corvin, dar a fost învins la Varna (1444); împăcîndu-se cu Turcii, fu atacat de Corvin, prins și ucis. Porecla îi era dată, după unii, pentru istețimea lui răutăcioasă, după alții, din cauza unei decorații ce avea de la Sigismund.

VLAD III sau **II** zis **TEPEȘ** — **TEPEȘ**

VLAD IV sau **III** **CĂLUGĂRUL**, domn al Țării-Românești 1482—1495 (sau 1481—94). Frate cu Vlad-Tepeș; numit așa, fiindcă fusese călugăr în tinerețe. Luînd tronul cu ajutorul lui Ștefan, el a ajutat totuși pe Turci în luptele contra acestuia.

VLAD V (sau **IV**) zis **VLADUT** (†1512), domn al Țării-Românești 1510—1512. Era fiul lui Vlad Călugărul; a luat tronul cu ajutor turcesc, dar, primind supremația Ungurilor, a supărat pe Turci și aceștia au dat ajutor lui Neagoe, care a venit cu oaste de peste Dunăre, l-a învins și l-a ucis.

VLAD VI sau **DRAGOMIR** (†1521), domn al Țării-Românești 1521. A răsturnat pe Teodosie, fiul lui Neagoe, dar n'a putut profita, căci a fost omorît de Turci cari venise să ajute pe Teodosie.

VLAD VII (sau **V**) zis **ÎNNECATUL**, domn al Țării-Românești 1530—1532; fiul lui Vlad V. A murit aruncat în Dimbovița.

VLAD VIII zis **VÎNTILA** — acest cuv. (Deosebirea de număr la Domnitorii cu numele *Vlad* vine de acolo că la Xenopol sînt numai 6, iar la Iorga 8).

VLAD DELAMARINA VICTOR (*1870†1896), scriitor român originar din Banat, a fost nevoit să părăsească provincia și să vie în Regat, unde a devenit ofițer de marină. A murit foarte tînr. A scris poezii în dialect bănățean, cele mai multe glumețe. S'au publicat după moartea lui de V. Braniște (1902). Cunoscută e anecdota: *Al mai tîrziu om gîin lume*.

VLAD-TEPEȘ, com. rur. jud. Ialomița, plasa Lehliv; 2.380 loc. După legea 1929, sat circ. com. Mihailu-Viteazul.

VLADIMIR I CEL MARE (†1015), prinț de Kiev, puse temelul imperiului rus; întinse hotarele în la Baltica, pînă la Volga, cuceri Kiev și teritoriul din jur; se creștină și impuse aceasta și poporului său.

VLADIMIR DE REPTA — **Repta**.

VLADIMIRESCU TUDOR (*ca. 1770†1821), cunoscut sub numele de *Tudor Atin Vladimiri* (sat din Gorj) sau *Domnul Tudor*, revoluționar român. Fiu de țăran, el dobîndise învățătura fiind în serviciul unui boier mare din Craiova, apoi servind în armata rusească (ofițer, decorat cu ordinul Vladimir, boier cu rangul de sulger), ajunsese astfel vătav de plaiu (Cioșani) și făcuse chiar avere. După moartea domnitorului Alexandru Suțu se produc turburări și Tudor își organizează o armată de panduri și din oameni de strînsură, țărani români, nemulțumiți de aspirarea onorului boier, dar și streini, mai ales bulgari, cari urmăreau așafu. Cu această armată, după ce-și stabilise reputația de reformator revoluționar, vine în București, se așează lîngă Cotroceni și în ziua de 20 Martie dă o proclamație către populație, în care vorbește și de apărarea sîracilor și de apăsarea Românilor de către streini. El se pusese în corespondență și cu Turcii și cu Rușii și avea cu el și mare parte din boierii români. Această situație care îl făcu să fie dacă nu inamic, dar nici prieten cu mișcarea eterică, atrase ura lui Ipsilanti, care, prin oamenii săi, îl atrase în cursă și puse să fie ucis lîngă Tirgoviște.

VLADISLAV II, domn al Munteniei, 1447—1456 (sau 1451—56). A fost amic cu Ungurii.

VLADISLAV III, domn al Țării-Românești 1523-1525 (sau 1526), turburat pe de o parte de Radu Bădică, pe de alta de Radu dela Afumați, cari voiau să-i ia tronul, a fost ucis de Turci.

VLADIVOSTOK, oraș în Siberia, port la marea Japoniei; 99.000 loc. Aci se termină calea ferată transiberiană. Aci s'a organizat în Ianuarie 1920 o legiune română, din prizonierii români luați de Ruși din armata austriacă. Ea a avut să lupte sub direcția Japoniei — contra Bolșevicilor

Tudor Vladimirescu.

VIL-
VLA

VLA-VOG împreună cu Cehoslovacii. În 1921 cei mai mulți din acești legionari s'au întors în patrie pe vase engleze.

VLADNICUL, baltă în jud. Iași.

VLĂH ← VALAH.

VLAHO-CLISURA, oraș în Macedonia (circ. Corița), în munți lângă o strîmtoare (clisură, în dialect) aproape de lacul Ostrovul; avea înainte de războiul balcanic ca. 9.000 loc. toți Aromâni, aveau o școală de băieți și una de fete și o biserică frumoasă.

VLAHOVICI DANILO (†1822), episcop al Bucovinei din 1789.

VLAHUȚĂ ALEXANDRU (*1858 †1919), poet român. A debutat prin poezii în „Convorbiri literare” (1881) și în 1886 a publicat primul volum de *nuvele*, în 1887 primul volum de *poezii*. A fost profesor, ziarist, referent literar la Casa Școalelor. Desvoltat sub influența lui Eminescu, a avut totuși nota sa originală, ba chiar, în 1892, a făcut o conferință în care a blamat pe imitatori și a arătat efectele rele ale curentului eminescian. Activitatea lui a urmat în aceleași direcțiuni pînă la 1900: *nuvele* (*Icoane terse*, 1893, *În vîltoare*, 1896, *Clipe de vînt*, 1899, *Din durerile lumii*, *Fîle rupte*), *poezii* (*Iubire*, 1896 și o ediție nouă a colecției din 1887 completată) și un *roman* (*Dan*, 1894). În partea a doua a activității sale se desemnează o tendință educativă: a urmărit să facă cunoscute frumusețile țării noastre (*România pitorească*, 1901), întâmplările mari ale neamului (*Din trecutul nostru*, 1908) și manifestările artei (*Pictorul Grigorescu*, 1910); prin ultimele sale volume (*La gura sobei*, 1911) a căutat să insufle tineretului încrederea în forțele lui și iubirea pentru frumos, adevăr și bine. A întemeiat, cu dr. Urechia, *Vieța* (1893), cu G. Coșbuc, *Semăntorul* (1900), cu Brătescu-Voinești, ziarul *Dacia* (1918) și revista *Lamura* (1919).

Alexandru Vlahuță.

VLAICU, domn al Țării-Românești pe la 1366—1380, fiul lui Alexandru și al Doamnei Clara; a dobîndit de la Regele Ungariei Ludovic o parte din Banatul Severinului și ducatul Făgărașului; a ocupat ținutul Vidinului, care pe atunci era unit cu parte din Banatul Severinului (cea nestăpînită de Vlaicu, adică cea care avea să fie Banatul Timișanei de mai tîrziu). Din pricina aceasta a avut război cu Ungurii, pe cari i-a învins. A întemeiat a doua mitropolie a Severinului (1370).

VLAICU AUREL (†1913), inginer român. A fost între inițiatorii aviației la noi și primul erou jertfit al ei, și-a construit însuși un aparat, dar vîind să treacă în sbor peste Carpați s'a prăbușit și a murit.

VLAICU-VODĂ, piesă de Al. Davila, jucată întîiu pe scena Teatrului Național la 15 Februarie 1902. Inspirată din viața domnitorului cu același nume.

VLASIE (†316), episcop al Sevastiei, prăznuit de biserica ortodoxă la 11 Februarie. A trăit pe timpul lui Liciniu (308—324). Îmblînzea fiarele sălbatice și vindeca boalele oamenilor. A fost chinuit și apoi i s'a tăiat capul.

VLASCA, jud. în Muntenia; cap. *Giurgiu*; supraf. 3.494 km. p., 277.711 loc. Are 7 plăși, 1 com. urb. și 176 rur. Are 4 parohii urb., 165 rur., cu 219 biserici; ține de eparhia mitrop. Ungro-Vlahiei, de circ. Curții de apel din București. Are 7 grădini de copii, 227 școli primare rurale, 10 șc. pr. urbane; 43 cooperative de consum, 8 p. exploatare de păduri.

VLĂDEAȘA, vîrf din Munții Bihorului; înalt 1.850 m.

VLĂDESCU MATEIU (*1835 †1901), general român. A luat parte la războiul independenței, a

fost șef al Statului major, ministru de război (1889—1891).

VLĂDESCU MIHAIL (*1865), botanist român. Profesor de botanică la Facultatea de științe din Iași, apoi (1895) în București; directorul Grădinii botanice. A fost inspector al învățămîntului se-

Harta jud. Vlașca (legea 1905).

cundar, ministru de instrucțiune publică în guvernul prezidat de G. Gr. Cantacuzino (1904) și de domenii în cele prez. de Take Ionescu (1921); preșident al Ligii culturale.

VLĂDESCU VASILE I. (†1883), medic român. A fost profesor la facultatea de medicină din București.

VLĂDUȚU NICOLAE (*1818 †...), luptător politic român în Transilvania. A fost prefect de legiune în 1848—49.

VLĂHIȚA, com. rur. jud. Odorheiu, plasa Tîrnava-de-Sus; 2.543 loc. După legea 1929, circ. cu 2 sate.

VLĂSIA, regiune de păduri în județele Dîmbovița, Ilfov și Ialomița.

VOCE D'ITALIA, primul ziar italianesc în România. A apărut în București între 1878—1879 sub direcția lui *Enrico Croce*.

VOCEA BISERICII, ziar literar și științific religios, a apărut în București între 1870—1872 sub redacția arhimandritului *Theotist Scriban*.

VODĂ-CAROL, com. rur. jud. Teleorman, plasa Călmățui; 3.169 loc. După legea 1929, sat circ. com. Salcia.

VODENA, oraș în Grecia (Macedonia), în vechime: Edessa; 9.568 loc.

VODIȚA, fostă mănăstire în jud. Mehedinți, pe malul riului Vodița. Zidită, după unii, de Nicodim, pe la 1364 în timpul domniei lui Vladislav Vodă.

VOGORIDE NICOLAE

(*1820 †1863), boer român. A fost caimacam în 1857 în timpul diivanurilor ad-hoc, cînd a combătut unirea și a reușit, prin alcătuirea listelor electorale și alte măsuri, să formeze o adunare în majoritate contra unirii. Aceste alegeri au fost contestate și Poarta, silită de ministrul Franței la Constantinopol, a anulat alegerea și s'a procedat la a doua alegere care a dat deputați favorabili unirii.

VOGORIDE ȘTEFANAKI (†1859), boer român.

Prințul Nicolae Vogoride.

A fost prefect în Galați (1812), apoi caimacam al Moldovei după retragerea lui Mihail Suțu în 1821, pînă să vie noui domn Calimah, dar schimbîndu-se situația și pînîndu-se în 1822 principii pămînteni, el s'a retras în Turcia și a fost numit bei de Samos (1834—1849).

VOGUE EUGÈNE MELCHIOR DE (*1848 †1910), om politic, ziarist, scriitor francez. Cunoscut mai ales prin scrierea *Le roman russe* (1886). Membru al Academiei franceze.

VOICIEKOVSKI STANISLAV, preșident al republicii Poloniei (1922).

VOINEASA, com. rur. jud. Vlcea, plasa Cozia. Exploatări de mică.

VOINESCU EUGENIU (*ca. 1844 †1909), pictor român. Cunoscut mai ales prin marine. Op. pr. *Portul Constanța* (Pinacoteca din București), *Un port de mare*, *Naufragiu pe Marea Neagră*. A fost și consul general al României la Buda-Pesta. Profesor la Școala de bele-arte din București.

VOINESCU IOAN I-II, ofițer și scriitor român. Îl găsim, în Almanahul Statului, maior în 1836 și înaintază colonel în 1844. A fost adjutant al domnitorului Alexandru Ghica și al lui Bibescu; a fost între conducătorii școlii militare înființată de Știrbeiu (1851) și preșident al tribunalului militar de revizie. A publicat traduceri din limbi streine (*Corina sau Italia* de d-na de Stael, 1846, *Mizantropie și pocăință* de Kotzebue, 1837, etc.) și scrieri de specialitate: *Sluja de avantpost*, *Povăsturi comandîndor de roată* (1836), *Curs de istoria artelor militare* (1856).

VOINESCU IOAN AL II-lea, ofițer și scriitor român. Cariera lui militară a fost mai puțin importantă decît a omonimului său. Îl găsim căpitan în 1836 și maior în 1838, iar de la 1840 nu-l mai aflăm. Probabil va fi demisionat, căci Ioan Ghica ni-l arată ca făcînd parte din ofițerimea care lucra eu partidul național în formație, cu Cîmpineanu ș. a. A fost și între membrii Asociației literare din 1845. Amic cu Ioan Ghica, Gr. Alexandrescu ș. a. Acesta din urmă i-a dedicat o „Epistolă”, în care-l arată partizan al doctrinei că fericirea vieții nu în liniște deplină. A publicat cîteva traduceri: *Bădăranul boeril* de Molière (1835), *Junetea lui Carol II* de Duval (1836), *Table de istorie* (1841), *Istoria sfințită* (1846). A fost ministru sub guvernul provizoriu din 1848.

VOINOV DIMITRIE (*1867), naturalist român. Profesor de zoologie și morfologie generală la Facultatea de științe din București (1893); membru al Academiei Române (1927). A publicat lucrări de istorie ș. a. în „Archives de zoologie expérimentale”, în „Bulletin de la Société de biologie”, „Bulletin de la Soc. des sciences” din București, etc. și în volume. Cităm: *Curs de embriologie și morfologie*, 1897; *Epilectum digestif des nymphes d'Aeschna*, 1898; *Principii de microscopie*, 1900.

VOINOV NICOLAE (*1834 †1898), om politic român. A fost magistrat, deputat, senator, ministru de justiție (1885).

VOINOVICI IVO, scriitor croat. Si-a început activitatea în 1889. A perfecționat balada dramatică, un gen caracteristic al literaturii iugoslave. A publicat povestiri, piese de teatru (comedii și drame). În 1913 „Învieria lui Lazăr”.

VOINTA NAȚIONALĂ, ziar politic al partidului național-liberal, București, 1884—1914.

VOITENI, stație c. f. jud. Timiș-Torontal, între Timișoara și Reșița.

VOIȚUȚI EMILIAN (*1850), teolog român în Bucovina. Profesor la facultatea de teologie din Cernăuți (1884). A publicat o colecție de *predici* (1896 ș. u.).

VOIVODEASA, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Vicovelor; 2.080 loc.

VOIX ROUMAINE, ziar politic sub direcția lui *Ulysse de Marsillac*, a apărut în București și continuată de *Voix de la Roumanie*, 1861—1866.

VOLAPÜK, limbă universală, inventată în 1879 de abatele *Johann Schleyer*, avînd ca bază lim-

ba engleză. A avut multă răspîndire pînă pe la 1890.

VOLCINET, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Siretului; 2.395 loc. Stație c. f.

VOLCINSCHI GRIGORIE (*1931), preot român din Bucovina. A fost arhimandrit și stareț al mănăstirii Putna.

VOLENTI NICOLAE (†1910), avocat și scriitor român. A colaborat la „Convorbiri literare”; a publicat un volum de *poezii* (1891) și cîteva conferințe, între cari: *Pastelurile lui Alecsandri* (1894).

VOLGA, fluviu în Rusia, cel mai mare din Europa, lung 3.600 km.

VOLINTIRI, c. r. jud. Cetatea-Albă, pl. Volintirești; 8.200 loc. După legea 1929 circ. c. cu 3 sate.

VOLLMÖLLER KARL (*1848 †1922), filolog german romanist. A editat „Romanische Forschungen”, „Kritischer Jahresbericht”, a publicat articole de specialitate.

VOLNEY [volne] **CONSTANTIN FRANÇOIS DE** (*1757 †1820), scriitor francez democrat; a exercitat, prin scrierea sa *Les ruines*, mare influență asupra poezilor și scriitorilor noștri din prima jumătate a sec. XIX, ca V. Cîrlova ș. a.

VOLO, oraș în Grecia; 30.000 loc. Mare cultură de măsline. Port la marea Egee.

VOLOCA-PE-DERELUI, com. rur. jud. Cernăuți, plasa Cosminului; 4.382 loc. După legea 1929, sat circ. com. Cuciurul-Mare.

VOLOVĂT, com. rur. jud. Rădăuți, plasa Dornești; 3.700 loc. Are biserică zidită de Ștefan-cel-Mare 1500—1502.

VOLTA ALESSANDRO (*1745 †1826), fizician italian. S'a ocupat cu electricitatea: a inventat electroforul, condensatorul și pila care-i poartă numele. A lăsat multe scrieri despre chestiunile acestea. După numele lui s'a făcut termenul de *voltă* (plural volți), unitate de măsură a forței electromotrice.

VOLTAIRE [volter] **AROUET DE** (*1694 †1778), mare scriitor francez. Se socotește ca unul din precursorii marelui revoluții franceze. A călătorit mult și a fost amic cu regele Prusiei Frederic cel Mare; a locuit mulți ani în castelul Ferney lângă Geneva. Operele lui sînt considerabile și în toată genurile: *Illozotie* (*Dictionnaire philosophique*), istorie (*Siècle de Louis XIV*, *Histoire de Charles XII*, epopee (*La Henriade*), tragedie (*Zaire* ș. a.), povestire satirică (*Candide*), critică (*Le temple du goût*). Influența sa a fost mare nu numai în timpul său și în Franța, ci multă vreme după moartea sa în diferite țări. La noi s'au făcut traduceri multe, încă de la începutul secolului XIX: *Tragedia lui Orest* (de Al. Beldiman, tip. Buda, 1820), *Fanatismul sau Mahomet* (de I. Eliad, 1831), *Brutu* (de I. Eliad), *Alzira sau Americanii* (de Gr. Alexandrescu, 1835), *Henriada* (de Comisul Vasile Po, gor, 1838), *Meropa* (de Gr. Alexandrescu, 1847), *Zaira* (de G. Sion, 1854), *Sufletul* (de A. Luca, 1909), *Micromegas* (de I. B. Hétrat, 1910), *Suflet curat* = *L'ingenu* (de I. B. Hétrat, 1914, Bibl. Minerva), *Ce este omul* (de A. A. Luca); unele trad. de mai multe ori în cursul timpului: *Zadig* (de St. Căpățineanu, 1831, alta 1899, alta de I. Z., 1909, de I. Constantinescu-Mion, B. p. t.), *Prințesa Babilonului* (1899, de I. B. Hétrat, 1912, Bibl. Minerva, de Mihail Iorgulescu, 1921, de E. Bezdechi, de B. Marian). E interesant de notat că între 1820—1840 s'au tipărit în București și cîteva traduceri din Voltaire în limba grecească (*Brutus*, *Meropa*, *Alzira*, *Semiramis*).

VOLTERRA VITO (*1860), profesor de fizică matematică la Universitatea din Roma. A stu-

Alessandro Volta.

Voltaire.

VOR-VUT -diat echilibrul corpurilor elastice și integrațiunea ecuațiilor diferențiale cu derivate parțiale. Membru onorar al Academiei Române (1913).

VORARLBERG, stat confederat în Austria. așezat între Tirol, Elveția și Bavaria; 2.602 km. p., 139.999 loc. Capitala *Bregenz*.

VORNICENI ⊙ com. rur. jud. Dorohoiu, plasa Centru; 3.157 loc. După legea 1929, circ. com. cu 17 sate. † ⊙ com. rur. jud. Lăpușna, plasa Vorniceni; 4.468 loc. După legea 1929, circ. com. cu 9 sate.

VOROAVA GARAMANȚILOR, capitol din *Ceasornicul Domnilor* de Nicolae Costin, publ. de M. Gaster în „Literatura populară”.

VOROBCEVICIU ISIDOR (*1836...), preot, profesor de muzică la Seminarul clasic din Cernăuți și compozitor român în Bucovina. A colaborat la înființarea școlii speciale pentru muzica bisericească. A publicat cântece populare, liturgii, etc.

VORONA, mănăstire de călugări în jud. Botoșani, lângă com. Poiana Lungă; fundat pe la 1600 de niște călugări ruși. Are 2 biserici, ambele din sec. xix, de sigur în locul altora mai vechi.

VORONET, com. rur. jud. Suceava, fostă măn., biserică zidită de Ștefan cel Mare; pe locul unde trăise Daniil Sihastrul; aci s'au găsit unele din cele mai vechi ms. rom. (*Apostolul* și *Psaltirea* de la Voronet).

VOROSMARTY MIHALY (*1800†1855), poet ungar. Unul din cei mai însemnați din înflia jumătate a veacului xix. Romantic. Opere dramatice: *Salomon*, *Marót bán*, *Kincskeresés* (Căutătorii de comori); poeme eroice: *Zálan futása* (Fuga lui Zalan), *Két szomszéd var* (Două cetăți), *Eger*; mai multe volume de balade și poezii lirice. E autorul imnului național: *Szózat*.

VOSGI (fr. *vosges* [cit. voj], germ. *VOGENSEN*), munți în Franța cari despart basinel Rinului de al Mozelei.

VOSS [fos] IOHANN (*1751†1826), poet german. Opera cea mai cunoscută este idila *Luise*.

VRANCEA, regiune în munții Moldovei jud. Putna. Printre localitățile mai însemnate: *Soveja*, *Nerejul*, *Năruja*. În pădurile munților Vrancei s'au dat multe lupte în cursul marelui războiu, mai ales în Iulie 1917, în legătură cu bătălia de la Mărăști.

VRATA, oraș în Bulgaria; 16.014 loc. Reședința unei mitropolii.

VRINCENI, stație c. f. jud. Cernăuți, linia de la Lujeni spre Ștefănești.

VULIA GEORGIU (*1859†1900), medic român în Transilvania. A fost profesor de igienă la Institutul teleric-pedagogic din Arad și medic al stațiunii de la Băile Herculane. A scris o igienă populară (1884), un istoric al Băilor (1900) ș. a.

VULCAN ⊙ com. rur. jud. Hunedoara, plasa Petroșeni; 3.380 loc. Mine bogate de lignit. † ⊙ com. rur. jud. Brașov, plasa Birsăde-Sus; 2.409 loc. Cărbuni de piatră.

VULCAN IOSIF (*1841†1907), scriitor român în

Transilvania. A întemeiat și condus revista „Familia” din 1865 (în Budapesta, apoi în Oradea) a fost membru al Academiei Române (1891). A debutat cu poezii în „Foaia pentru minte” 1860. Afară de numeroase articole în revista redactată de el, precum și nuvele, comedii și drame, multe traduse, romane, etc., a publicat o colecție de biografii (*Panteonul român*, 1869), un studiu asupra lui *Cichindel* (discurs de recepție, 1893), *Ștefan Vodă cel tânăr*, tragedie (1893), *Mița cu clopot*, comedie (1898). A lucrat mult ca prezident al Soc. pentru fond de teatru.

VULCAN SAMUIL (*1759†1839), episcop român unit al Oradei. Născut în Blaj, a studiat aci și în Oradea, apoi în Viena; a fost diacon, apoi profesor și director; a funcționat citva timp și la seminariul din Lemberg. Întors la Oradea, a fost canonic, apoi în 1806 ales episcop. A înființat gimnaziul din Beiuș, asigurându-i o importantă dotatie; a fost amicul lui G. Șincai.

VULCAN, personaj mitologic la Romani (corespunde cu grec. *Efaistos*), era zeul focului. A inventat Samuil Vulcan. lucrarea fierului

VULCANĂ, com. rur. jud. Dimbovița, plasa Tîrgoviste. Stațiune balneară cu sorginti iodurate. Mine de lignit.

VULCANESTI, com. rur. jud. Ismail, plasa Bolgrad; 5.056 loc. După legea 1929, trece la jud. Cahul, circ. com. cu 10 sate.

VULGARIS EUGEN (*1716†1806), scriitor grec. După studii în Italia și Germania, a călătorit la Lipsca, la Constantinopol, la Petersburg (chamat de împărăteasa Ecaterina II, care l-a numit arhieru la eparhia Chersonului). A publicat o *Logică* (1766, Lipsca), întrebuințată în școlile din Orientul grecesc și în București, a tradus pe Virgiliu în grecește (1791, Petersburg), a scris în mai multe volume o operă de interes religios: *Adoleshia filoteos*, tradusă în parte rom. de mitrop. Veniamin Costachi sub titlul: *Indelețnicire iubitoare de Dumnezeu* (1816—1819—1831). Ca apendice la această lucrare a tipărit el în 1801: *Scrisoare contra sistemului Ocelistilor despre natura universului* (adresată Clucerului Zanetti — acest cuv.), tradusă de Petru Stamatiadi și tip. în 1819 în Iași.

VULGATA — BIBLIA.

VULICI N., arheolog sîrb. Profesor la Universitatea din Belgrad. Membru corespondent al Academiei Române (1930). A participat la congresul de bizantinologie din București.

VULPIANU DIMITRIE folklorist și muzicant român; a cules și publicat un bogat material de folklor muzical al poporului român. Op. *Poezia populară pusă în muzică*. 1886 ș. a.

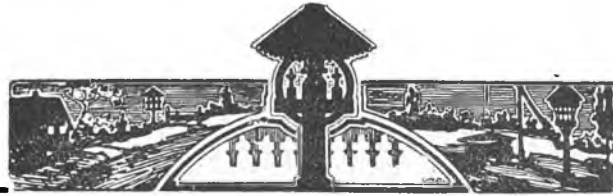
VULTURUL, foaie pentru educația poporului, a apărut în București între 1905—1915 sub direcția lui Gr. Patriciu.

VURPĂR, com. rur. jud. Sibiu, plasa Neorich; 2.484 loc.

VUTCANI, com. rur. jud. Fălciu, plasa Vutcani; 4.867 loc. După legea 1929, circ. com. cu 29 sate.

Iosif Vulcan.

W

WESTMINSTER

WACHMANN EDUARD (*1836†1908), muzicant și compozitor român. Studii la Viena și la Paris. A fost profesor de piano, șef de orchestră al Teatrului Național, profesor de armonie la Conservatorul din București (1864), membru în Comitetul Teatrului Național, membru al Ateneului Român. El a întemeiat *concertele simfonice* (1866). A compus muzica pentru mai multe piese, între cari: *Agachi Fluier*, *Paraponistul*, *Păunașul codrilor*, *Bădrănușul boerilor*, *Gură-cască*, *Paracăiserul cum și lihurghii*, *coruri*, etc.

E. Wachmann.

WACHMANN IOAN (*1807†1863), muzicant austriac stabilit în România pe la 1830. A fost profesor de muzică la Colegiul Sf. Sava, șef de orchestră al Teatrului Național. A scris: *Braconierul*, reprezentată de o trupă germană, *Zamfira*, executată de artiștii operei italiene, a făcut muzica pentru poema lui Heliade: *Mihailu Viteazul la Călugăreni*. A cules melodii populare și le-a publicat la Viena (ca. 1848).

I. A. Wachmann

WADDINGTON [uădington] **CHARLES** (*1819†1914), filozof francez. A publicat studii despre Aristotel.

WADDINGTON WILLIAM, om politic francez. Ministru de instrucție (1873), de externe (1877), a reprezentat țara sa la congresul din Berlin (1878), președinte de consiliu (1879), ambasador la Londra (1883). S'a ocupat și cu arheologia.

WAGNER RICHARD (*1813†1883), compozitor german. A produs revoluție prin opere sale și a fost deoparte foarte admirat, de alta foarte combătut. Op. *Vasul fantomă* (1843), *Tannhäuser* (1845), *Lohengrin* (1847), tetralogia *Nibelungilor*, *Tristan și Izolda*.

WAGNER SIGEFRIED (*1869†1930), compo-

zitor german, fiul lui Richard W. El organiza reprezentațiile părintelui său la Beyreuth. A publicat multe lucrări proprii.

WAGRAM, sat în Austria aproape de Viena. Aci în 1809 a repurtat Napoleon o mare victorie contra Austriacilor.

WALCHERII (= **WALKYRII**) ① divinități din vechia mitologie scandinavă. ② titlul unei opere a lui R. Wagner.

WALDECH, stat în Germania, fost principat pînă în 1918; 1.055 km. p., 58.641 loc.

WALDECK ROUSSEAU

RENE (*1846†1904), om politic francez. A fost președinte de consiliu 1899—1902. Prin măsurile sale s'a terminat chestia Dreyfus.

WALDERSEE ALFRED CONTE (*1832†1904), general german. Mareșal în 1900. A comandat expediția internațională, care a reprimat în China revolta Boxerilor (1900).

WALDEYER WILHELM (*1836†1921), anatomist german. A fost profesor la Universitatea din Breslau, Strassburg, Berlin, director al Institutului anatomic din Berlin. A fost membru onorar al Academiei Române (1912).

WALES [uêls] (fr. **GALLIES**, rom. **ȚARA GALI-LOR**), peninsulă la V. Angliei. A fost în evul mediu un principat, care s'a unit apoi cu Anglia. Moștenitorul tronului englez poartă titlul de *Prinț de Wales*.

WALEWSKI ALEXANDRE CONTE (*1810†1868), om politic francez. Socotit fiu al lui Napoleon I și al contesei Walewska. A reprezentat țara sa la congresul din 1856 și a fost unul din sprijinitorii Românilor în luptele lor pentru unirea principatelor.

WALLENSTEIN [...ștain] **ALBRECHT KURBIUS** (*1583†1634), general german. Vestit în războiul de 30 de ani. Acuzat de trădare, a fost ucis.

WALLENSTEIN, trilogie dramatică a lui Schiller (1798).

WALLENSTEIN GHEORGHE, (*1795†1860),

R. Wagner

WAL- pictor german stabilit în România. A organizat
WIE primul muzeu în București (1849) și prima galerie
de tablouri.

WALPOLE [uolpol] **ROBERT** (*1676†1745),
om politic englez. Șef al partidului liberal (*whig*);
de mai multe ori ministru între 1712–1742; ta-
lentat, foarte abil, îmbogățit prin întreprinderi
financiare, a avut momente de mare succes și
alte în cari și-a ridicat contra lui parlamentul și
opinia publică.

WAN, oraș în Asia (Armenia), lângă lacul Wan.

WARȘOVIA (polon. **WARSZAWA**, fr. **VARSOVIE**,
germ. **WARSAU**, ital. **VARSAVIA**), oraș în Polonia,
capitala Statului. Așezat pe Vistula; 937.000 loc.
Oraș vechiu: se vorbește de el în 1224, în 1339 e
deplin format, închis cu ziduri, după obiceiul
timpului. Are o catedrală din sec. xii și alte bi-
serici vechi, palate vechi, Universitate și alte școli
superioare.

WARTHIADI DIMITRIE (*1807†1862), medic
român, de origine grec, sau poate Macedoromân.
După studii la Pesta și Viena, a fost medic în
București (de la 1834) la spitalul Colțea, medic-șef
al armatei, inspector al spitalelor.

WARTHIADI PANAIT (*1847†1911), general
român. A luat parte la războiul independenței,
distingându-se la Smîrdan; mareșal al Curții regale.

WARWICH [uorik], oraș în Anglia în distric-
tul cu același nume; 12.862 loc.

WASA — **GUSTAV**.

WASHINGTON [ușoșingtn], oraș în America
de Nord în statul cu același nume, capitala Sta-
telor-Unite; 540.000 loc.

WASHINGTON GEORGE (*1732†1799), om po-
litic american. A fost general în
luptele pentru independență contra
Angliei și primul prezident al re-
publicii create prin victoria ame-
ricană.

WASSERMANN AUGUST
(*1866†1925), medic german. Pro-
fesor la universitatea din Berlin.
S'a ocupat cu bacteriologia. E cu-
noscut prin invențiunea metodei
prin care se poate determina exis-
tența sifilisului în sine (reacțiunea W.).

Washington

WASSILKO ALEXANDRU (*1827†1893), om po-
litic român din Bucovina. A fost membru în dieta
Bucovinei și în Senatul din Viena.

WATERLOO, sat în Belgia la 18 km. de
Bruxelles, unde s'a dat vestita luptă de la 18 Iunie
1815, în care Napoleon a fost definitiv învins de
aliați.

WATT JAMES (*1736†1819), fizician englez.
A perfecționat mașina cu aburi, inventând diferite
piese, astfel că a făcut-o utilizabilă în industrie. A
înființat în 1774, cu Boulton, o fabrică de mașini.

WATTEAU [vato] **ANTOINE** (*1684†1721), pic-
tor francez și gravor. Vestit prin tablourile sale
cu scene rustice idealizate și galante. Mai cu-
noscut: *Insula Citera*.

WEBER KARL FRIEDRICH (*1786†1826), com-
pozitor german. A trăit în diferite orașe unde era
chemat ca șef de orchestră. Cunoscut din operele
lui sînt: *Freischütz*, *Euryanthe*, *Oberon*.

WEDKIEWICZ STANISLAU, profesor de limbi
romance la Universitatea din Cracovia. Membru
correspondent al Academiei Române (1929). A
studiat urmele de Români în Carpații nordici și
înfluența limbii lor asupra populației slave din
acele părți.

WEIGAND [valgand] **GUSTAV** (*1860), filolog
german. Profesor la univ. din Leipzig (1897). S'a
ocupat de limbile romane și de limbile din pe-
ninsula balcanică (bulgară, albaneză). Întemeie-
torul seminarului pentru limba română, care a
publicat anulare cu numeroase studii făcute de
el și elevii săi. A călătorit mulți ani prin țările
române, studiind vorbirile provinciale. A publi-
cat și un atlas lingvistic al limbii române.

WEIMAR [valmar], oraș în Germania pe rîul
Ilm; 37.233 loc. Capit. prov. Sachs-Weimar.

WEKERLE SÁNDOR (*1848†1921), om politic
ungur. A fost ministru de multe ori și prezident de
consiliu în 1892—94, apoi în 1906 și în 1917—
1918.

WELLINGTON [uellingt'n] **ARTHUR DUCÉ**
(*1769†1852), om politic și general englez. A
comandat armata care a învins pe Francezi în Spa-
nia (1811—12) și a fost comandantul armatelor
aliatelor care au cîștigat victoria de la Waterloo contra
lui Napoleon.

WERBÓCZY ISTVAN (*1458†1541), jurist și
diplomat ungur. Trimis în diferite misiuni diplo-
matice la Veneția, Roma, Worms și Constantino-
pol. A redactat *Opus Tripartitum juris consue-
tudinarii inclit Regni Hungariae*, cod aprobat
de dieta ungară din 1514, care a rămas ca bază a
dreptului unguresc pînă la 1848.

WERTHER, roman celebru, în formă epistolară,
de Goethe — traducere la: Goethe.

WESER, fluviu în Germania, format din
Werra și Fulda, se varsă în Marea Nordului; lung.
433 km.

WESSLÉNYI FERENC CONTE (*1605†1667), ge-
neral ungur. A luat parte la mai multe lupte împo-
triva Turcilor și Tătarilor, Suedezilor și contra lui
G. Rakoczi. În 1655 a fost ales palatin.

WESSLÉNYI MIKLOS (NICOLAE) BARON (*1796
†1850), om politic ungur. A fost unul din fruntașii
opoziției aristocraților în parlament. La 1833 a
tipărit în București cartea *Balilleletek* (Prejudecăți).
A fost cîțva timp exilat.

WESTFALIA, provincie a Germaniei la Rin.
Cap. *Münster*. Aci s'a încheiat tratatul de pace
din 1648, care a pus capăt războiului de treizeci
de ani.

WESTMINSTER [uéstminster] ① cartier în
Londra. ② mănăstire (abatie) în Londra, cartie-
rul cu acest nume, fondată pe la 616, edificată din
nou cu începere din 1065 și refăcută de Enric III
pe la 1220. Cuprinde mormintele oamenilor ilu-
ștri ai Angliei. ③ palat în Londra în același
cartier (sau palatul *Parlamentului*), început pe la
1097, ars de mai multe ori și reclădit în starea
de azi între 1840—1867. (— ilustrația din fron-
tispiciul literei W).

WETTER, lac în Suedia; supraf. 1898 km. p.

WEYGAND [vegn] **MAXIME** (*1867), general
francez. A colaborat cu Foch în timpul războiului
mondial. În 1920 a comandat trupele cari au ajutat
pe Poloni să învingă pe Ruși. În 1923 comisar
general în Siria.

WHITE [uelt] **WILLIAM A.** (*1824†1891), diplo-
mat englez. Consul general în diferite orașe, între
cari Belgrad; ministru la București, ambasador la
Constantinopol. S'a ocupat cu politica orientală
și cu chestiunea balcanică. A scris o carte despre
România, mai ales din punct de vedere economic
(1884). A fost membru onorar al Academiei Ro-
mâne (1885). Fiicei lui i-a dedicat Alecsandri o
poezie (D-rei Lilia White).

WHITNEY [uîtni] **WILLIAM** (*1827†1894), fi-
lolog american. S'a ocupat cu limba sanscrită.
Opera pr. *Language and its study* (Știința limbii).

WIBORG (sau **VIIPURI**), oraș în Finlanda, port
la golful Finlandic; 31.535 loc.

WICKENHAUSER FRANZ ADOLF (*1809
†1891), funcționar superior austriac în Bucovina.
A studiat documentele mănăstirilor *Moldovița*
Solca, *Voroneț*, *Putna*, *Rădăuți* s. a., precum și
diferite chestiuni din trecutul Bucovinei înainte
de anexarea la Austria.

WIED [vid], principat în Germania.

WIED MAXIMILIAN PRINCIPE (*1782†1867), ofi-
țer german. A însoțit o misiune de naturalisti ex-
ploratori în Brazilia și a scris mai multe volume
asupra cercetărilor făcute acolo.

WIED (PREȚESA DE) (*1825†1902), mama
reginei Elisabeta a României.

WIELAND [viland] **CHRISTOPH MARTIN** (*1733
†1813), poet german. A scris poezii lirice, epopei,
drame, romane; a fost profesor la Erfurt; a tradus
din clasicii latini, din Shakespeare, etc.

WIELICZKA [v'ielic'ca], oraș în Polonia; 7.391 loc. Aci sînt mari și vechi mine de sare.

WIEST [vist] **LUDOVIC** (*1819†1889), muzicant austriac stabilit și naturalizat în România. Chemat în 1838 de Alexandru Ghica, organiză muzica palatului (desființată în 1859); fu conducătorul mai multor turnee de operă italiană, profesor de violă la Conservator. Compoziții: *Les hironnelles*, *Carnaval roumain*, 3 Concerte ș. a., muzica pentru drama *Constantin Brîncoveanu* (poate picșa lui Roques).

WIGHT [uelt], insulă în Canalul La Manche, supraf. 378 km. p., 94.697 loc.

WILAMOWITZ-MOELLENDORF ULRICH DE (*1848), filolog și istoric german. Profesor la Universitatea din Berlin, director al Seminarului filologic, redactor al publicației *Philologische Untersuchungen*, membru onorar al Academiei Române (1914).

WILDE [uăld] **OSKAR** (*1856†1900), scriitor englez. A dus o viață de lux și eleganță și destrăbălare, a fost osîndit la închisoare pentru imoralitate; după aceea a trăit în mizerie și a murit uitat la Paris. Trad. rom.: *Salomea* (de Z. Birsan, 1907, B. p. t.), *Fantoma din Canterville* (de Em Budaru, Lectura), *De profundis* (de M. Beza, B. p. t.), *Crima lordului Arthur* (tr. V. Popa, 1925, Dimineața), *Crimă și conștiință* (de Sonia, 1920), *Ziua de naștere a Infanței* (de Zoe Ghețu, 1920), *Poeme în proză* (de Al. Stamatiad, 1919), *Prințul fericit* (de Igena Floru, 1922), *Parabole* (de N. Davidescu, 1916, Bibl. Minerva), *Pescarul și sufletul său* (de D. Anghel, 1911, Bibl. Minerva).

WILHELM I (*1772†1843), primul rege al Țărilor-de-jos de la 1815 la 1840, cînd abdică. Pierdu Belgia, care se declară independentă în 1830.

WILHELM I (*1797†1888), rege al Prusiei (de la 1861) și împărat al Germaniei (de la 1871). Urînd fratelui său Frederic Wilhelm IV, organiză bine armata; luînd ca ministru pe Bismarck, începuse seria războaielor fericite. Aliată cu Austria, Prusia făcu războiul Danemarcei și anexă *Schleswig* și *Holstein* în 1864; aliată cu Italia, declară războiul Austriei și o învinse la Sadova și o sili a se retrage din confederația germanică în 1866; prin candidatura Principelui Leopold de Hohenzollern la tronul Spaniei, provocă războiul cu Franța (1870), o învinse, luă Alsacia și Lorena și regele ei se încoronă împărat al Germaniei în sala solemnă din Versailles (1871). Domni cu mare autoritate pînă la vîrsta de 90 de ani și amintirea fu imortalizată prin 338 de statui.

WILHELM II (*1859), fost împărat al Germaniei (1888). Fiul al lui Frederic III. A înălțurat pe Bismarck. A încurajat Austria în 1914 ca să înceapă războiul ce deveni mondial. Cînd Germania a fost învinsă, a fost silit să abdică și s'a refugiat în Olanda (1918).

WILHELM I CUCERITORUL (*1027†1087), duce al Normandiei de la 1035, cucerii Anglia, fu regele de la 1066 și puse temelilele organizării interne.

WILHELM III DE ORANGE (*1650†1702), întîiu stathuder al Olandei, deveni rege al Angliei în 1689.

WILHELM I TACITURNUL (*1533†1584), prinț de Orange, stathuder al Olandei, a stabilit independența Țărilor-de-Jos (1572).

WILHELMINA (*1880), regina actuală a Olandei. S'a suit pe tron în 1890, fiind minoră, și

L. Wiest

Wilhelm I.

Wilhelmina

a domnit sub regența mamei sale Emma. S'a căsătorit în 1901 cu Prințul Heinrich de Mecklenburg-Schwerin.

WILHELMSTRASSE, numele ministerului de externe al Germaniei (după numele străzii din Berlin, unde e așezat).

WILSON WOODROW (*1856†1924), om politic american. Fiind prezident al republicii Statelor Unite, a declarat războiul puterilor centrale și a contribuit astfel la învingerea lor. În vederea încheierii păcii, a propus cele 14 puncte, de cari s'a ținut seamă într-o măsură la congresul din Versailles, al cărui prezident era.

WINCKELMANN IOHANN IOACHIM (*1717†1768), arheolog german. Opera pr. *Geschichte der Kunst des Alterthums* (Istoria artei în antichitate).

WINDSOR [uinsor], oraș în Anglia pe Tamisa, la 34 km. de Londra. Aci e un castel vestit, construit de Wilhelm Cuceritorul și mărit în urmă.

WINTERHALDER ENRIC (*1808†1889), ziarist și scriitor venit din Austria (ca. 1829) și românizat. A luat parte la revoluția din 1848 împreună cu C. A. Rosetti, a fost exilat, a fost tovarăș cu Rosetti la înființarea tipografiei care le-a purtat numele. A publicat articole de critică literară ș. a. în „Pruncul român” și „Românul”; un volum de versuri (*Flori de scafeti*, 1846) și o comedie (*Triumful amorului*, 1836); a fost director la Ministerul de finanțe.

WITTGENSTEIN [vitghenștain] **LUDOVIC PRINȚ** (*1769†1843), mareșal rus. A comandat armatele prusiene și rusești contra lui Napoleon I. Se zice că el e autorul planului de luptă contra Francezilor în 1812.

WITTINGHAUSEN FILEK VON, senator austriac. A publicat o carte asupra României („Konigreich Rumänien”, 1881).

WOIKOWITZ NICOLAE (*1803†1868), negustor român cu numele **NICOLAE VOICU**. Născut în București, a fost trimis de un unchiu la Viena să facă studii și practică într-o casă comercială de comision. Acolo s'a stabilit mai tîrziu luînd conducerea afacerilor fostului său patron retras, și-a modificat numele, s'a căsătorit cu o localnică și a ajuns să vadă firma sa scotită ca una din cele mai însemnate din Viena, a fost declarat cetățean de onoare al orașului și i s'a dat dreptul de a purta particula de noblete (von = de). A rămas pînă la moarte agentul devotat al comercianților români cari aveau afaceri în capitala Austriei, a dat multe ajutoare, a făcut daruri bisericii Oțetari din București (în cartierul copilăriei sale), a fost între inițiatorii clădirii capelei române din Lipsca, a fost în legătură cu organizatorii mișcării din București în 1848.

WOLF ANDREAS, (*1741†1812) medic sas din Sibiu. A fost director al școlii din Cîsnădie, apoi și-a luat doctoratul în medicină la Erlangen; a profesat în Sibiu, apoi în Iași de la 1788 la 1795. A murit în Sibiu. A publicat în Sibiu, 1805: *Contribuțiuni la descrierea istorică și statistică a statului Moldovei*.

WOLF CRISTIAN (*1679†1754), filozof german. A sistematizat teoria monadelor lui Leibnitz. A fost profesor la Halle.

WOLF FRIEDRICH (*1759†1824), filolog german. Profesor la Halle și la Berlin. Op. pr. *Prolegomena ad Homerum*, prin care susține că Iliada și Odiseea nu pot fi operele unui singur autor care ar fi Omer.

WOLFF CAROL (*1849†1929), economist sas din Transilvania. A înființat pentru conaționali săi multe asociațiuni după sistemul Reiffelsen A publicat scrieri asupra navigației pe Olte.

Wilson

Nicolae Voicu.

WIE-
WOL

WOR- **WORDSWORTH** [uedsuort] **WILLIAM** (*1770
WYC †1850), poet englez. A fost poet laureat.

WORMS, oraș în Germania (Hessa renană) pe Rin; 44.285 loc. Aci s'a adunat în 1521 dieta care a osindit învățătura lui Luther.

WRANGEL PETRE NICOLAEVICI (*1878 †1928), general rus. Comandantul armatei contra-revoluționare, care în 1920 a cerat să dărime regimul bolșevic.

WUNDT WILHELM (*1832 †1920), filozof german și fiziologist. Profesor la Leipzig. Opere pr.: *Psihologia fiziologică, Ipnotism și sugestione*. A introdus metoda inductivă în științele filozofice

pure (etica și logica) și a dat psihologiei un temelie fiziologic. La cursurile lui au urmat mulți studenți români.

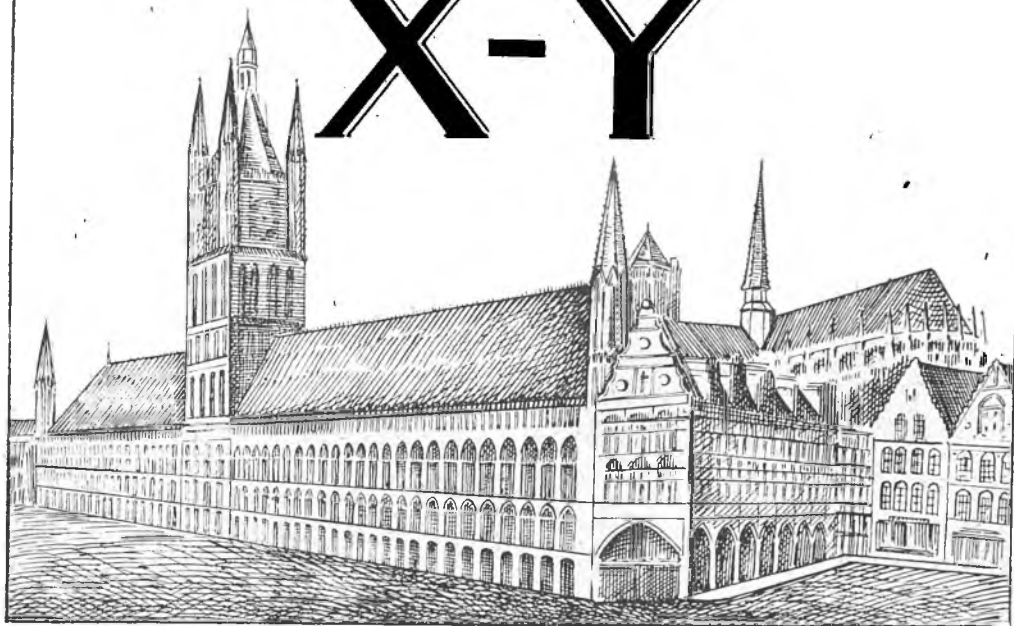
WÜRTEMBERG, stat în Germania (fost regat); 19.508 km. p., 2.595.000 loc.

WÜRTZ CHARLES ADOLPHE (*1817 †1884), chimist francez. Profesor la Paris. Unul din creatorii teoriei atomice. Cartea lui *Leçons élémentaires de chimie* a fost mulți ani întrebuințată de studenți și de școlari în România.

WYCLEF [uicli] **JOHN** (*1324 †1384), preot englez. A introdus reforma în Anglia. A tradus biblia.

X-Y

YPRES : HALELF.

XANTIPA, soția lui Socrate. Legenda a făcut-o celebră și a devenit tipul femeii rele și gilcevitoare, care nu pricepe valoarea soțului.

XENIA MAICA, prăznuită de biserica ortodoxă la 24 Ianuarie. Fată bogată din Roma, a refuzat căsătoria și a fugit cu două servitoare și a întemeiat o mănăstire în orașul Milasa, în care a trăit în post și rugăciune.

XENOCRAT (**XENOCRATES**) (*ca. 406 †314 a. Chr.), filozof grec, școlar al lui Platon.

XENOCRAT CONSTANTIN (*1803 †1876), Grec stabilit în România. A lăsat prin testament averea sa pentru a se construi un spital și a se ajuta școale.

XENOFON (sau **XENOFONTE**) (*ca. 430 †ca. 352 a. Chr.), general grec (Atenian) și istoric. A comandat o expediție contra lui Ciru cel june și s'a întors cu 10.000 de soldați; această retragere a descris-o în opera *Anabasis*. Alte opere: *Ciro-pedia*, *Memorabilele*, *Banchetul*, *Republica Spartet*. S'a tradus puțin în rom.: *Avis Glauconilor* (de G. D. Cantorichi în „Vocea română”, 1880), *Amintiri despre Socrate* (de G. Murnu în vol. „Comoara de înțelepciune antică”, 1923).

XENOFON, cuvios, prăznuit de biserica ortodoxă la 26 Ianuarie. Avea doi fii, cari au plecat de acasă și s'au călugărit. Mergînd cu soția sa să-i caute, i-au găsit călugări și atunci s'au călugărit și ei.

XENOPOL ALEXANDRU D. (*1847 †1920), istoric român. A studiat filozofia și dreptul în Germania. A fost pentru scurt timp magistrat, apoi s'a consacrat studiilor istorice. În 1883 a fost numit profesor de istoria Românilor la Universitatea din Iași; membru al Academiei Române (1893); corespondent al Institutului Franței. A condus cîțva timp revista „Arhiva” din Iași. A debutat prin articole istorice, economice și recensțiuni în „Convorbiri literare” (1868—1901).

Alex. Xenopol.

Prima lucrare mare au fost cele două volume *Războaiele între Ruși și Turci* (1880). Apoi începe a publica articole în diferite reviste din țară și din străinătate (*Revue historique*, *Deutsche Literatur Zeitung*, *Revue philosophique*, *Renaissance latine* ș. a.). Studiul său asupra *Teoriei lui Roessler* (1884) și *Les Roumains au moyen-âge* (1885) au produs multe discuții și au dat naștere la polemici. După multe studii monografice asupra unor variate subiecte istorice, întreprinse în 1888 publicarea *Istoriei Românilor* în 6 volume, terminată în 1893, cînd a fost sărbătorit printr'un banchet la Iași, și la care a adăugat alte două volume asupra lui Cuza. (O ediție nouă s'a terminat de tipărit în 1931 de către „Cartea Românească” în 14 volume). În 1896 a rezumat pentru streinilor lucrarea aceasta în două volume tip. În l. franceză la Paris, cari au fost premiate de Academia franceză. Cercetările făcute pentru aceste scrieri l-au îndemnat să întreprinză studii de sinteză, prin cari a ajuns să formuleze o filozofie a istoriei: *Principiile fundamentale ale istoriei* (1900) dezvoltată în diferite forme atît în românește cît și în franțuzește. În vol. III și IV din *Histoire générale* de Lavisse și Rambaud părțile privitoare la istoria românească sînt scrise de Xenopol și în 1908 a făcut mai multe lecțiuni la Collège de France în Paris, pe cari le-a publicat sub titlul *Les Roumains*. Ca membru al Academiei, a făcut biografia lui Kogălniceanu în discursul de recepțiune și a publicat în „Anale” numeroase studii, rapoarte prezentate congreselor internaționale, rapoarte despre cărți, etc.

XENOPOL NICOLAE (*1859 †1917), ziarist, avocat, om politic român. A fost deputat, ministru; a murit în Japonia, unde se duse ca reprezentant al țării în timpul războiului mondial. A debutat în 1874 cu poezii în „Convorbiri literare” și mai tîrziu a publicat un roman *Brazi și putregaiu* (1881). A părăsit însă literatura spre a se ocupa de politică și în special de chestiunile economice și financiare. În 1904 a întemeiat o revistă specială în acest scop (*Le mouvement éco*

XER- *nomibue*). Lucrarea cea mai importantă în acest domeniu este: *La richesse de la Roumanie* (1916).
YVE **XERES**, oraș în Spania (provincia Andaluzia); 62.700 loc.; vinuri vestite.

XERXES I († 465) rege al Perșilor 485—465 a. Chr. După ce a cucerit Egiptul, a fost învins de Greci la Salamina.

YANG-TSE-KIANG, fluviu în Asia, izvoare în Tibet și se varsă în Marea Galbenă printr-o mare deltă; lung. 5.100 km.

YANKŢI, nume dat locuitorilor din Statele Unite.

YERSIN ALEXANDRE (*1863), medic francez. Elevul lui Pasteur. A descoperit microbul ciumei și un ser contra acestei boale. Cu Roux a lucrat la serul contra difteriei.

YESO, insulă din arhipelagul Japoniei.

YOKOHAMA, oraș în Japonia în insula Nippon; port la golful Tokio; 519.000 loc. A fost distrus de un cutremur în 1923.

YORCEANU SPIRIDON (†1903), inginer român. A fost prezident al Consiliului tehnic superior, secretar general al Ministerului de lucrări publice. A lăsat toată averea în scopuri culturale (Societatea pentru învățătura poporului) și de asistență socială.

YORK, oraș în Anglia, în comitatul cu același nume; 84.000 loc.

YOUNG [Jung] **EDUARD** (*ca. 1686†1765), poet

englez. Autor al vestitei scrieri: *Noptile* (Trad. rom. de Sim. Marcovici (1835)).

YPRES (flamand **YPEREN**, germ. **IPERN**) oraș în Belgia, pe un afluent al Yscrului; 6.815 loc.; diferite industrii, școală de cavalerie renumită. Aci au fost lupte mari în timpul marelui războiu.

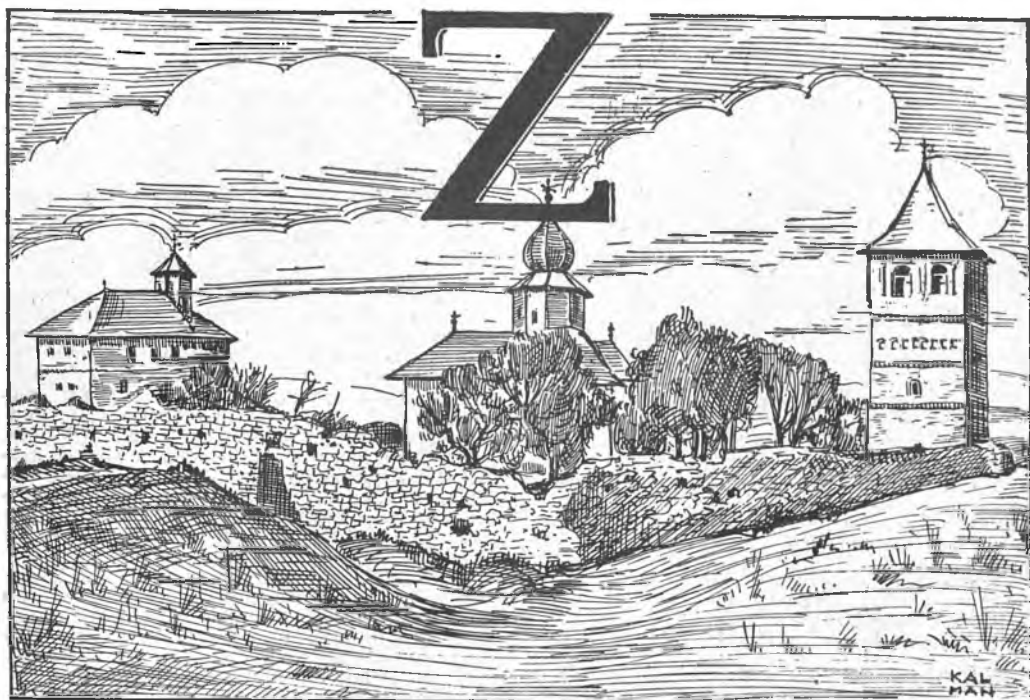
YSAYE EUGENE (*1858†1931), violonist belgian. A fost maestru de orchestră la Berlin, profesor la conservatorul din Bruxelles, a întemeiat o societate de concerte în Bruxelles, în timpul războiului mondial a trăit în America. A lăsat și un număr de compoziții.

YSER, fluviu, udă Franța și Belgia, se varsă în Marea Nordului; lung 86 km. Aci au fost lupte mari în 1914 și s'a stabilit, prin rezistența trupelor franceze și belgiene, un fel de hotar, grație căruia a rămas o parte din teritoriul Belgiei neocupat.

YUCATAN, peninsulă în America (acel cuv.) și stat în confederația Mexicului.

YVERDON, oraș în Elveția (canton Vaud); aci a fost institutul lui Pestalozzi, 1805—1825.

MĂNĂSTIREA ZAMCA-BUCEAVA.

ZACAN EFREM (sec. xvi), dascăl în Sebeș, colaborator la *Palia de la Orăștie*.

ZADIG, operă de filozofie socială a lui Voltaire, scrisă cu vervă satirică. — trad. la Voltaire.

ZADOBRENI, circumscripție comunală jud. Cernăuți cu 3 sate (1929).

ZAGO, actor italian. A avut mari succese între 1875—1885, în 1902 și-a format o trupă cu care a călătorit în Italia și în America.

ZAGON, com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Covasna; 4.062 loc. Circumscripție comunală cu 2 sate (1929).

cole în „Convorbiri literare”.

ZAGREB (= AGRAM), oraș în Iugoslavia pe râul Sava, capit. Croației; 108.000 loc. Universitate.

ZAHARIA, unul din profeții mici din Vechiul Testament, prăznuit de biserica ortodoxă la 5 Septembrie.

ZAİM, com. rur. jud. Tighina, plasa Căușani; 2.353 loc. După legea din 1929, sat circumscripție com. Căușani.

ZAJMIS ALEXANDRU (*1856), om politic grec. Președinte de consiliu în 1897, comisar în Creta (1906), președinte de consiliu în timpul războiului mondial, a prezentat regelui Constantin ultimatum al aliaților care-i cerea să abdice. Președinte de consiliu 1926. Președinte al republicii ales în 1929.

ZARA, tragedie de Voltaire (1732). — trad. la Voltaire.

ZAIZON — ZIZIN.

ZALĂU (sau ZALĂU), com. urb. cap. jud. Sălaj; 12.550 loc. Stație c. f.

ZALOCARI (sau ZOLOCARI), com. rur. jud. Cetatea-Albă, plasa Tuzla; 3.354 loc. După legea 1929, sat circ. com. Noul Caragaci.

ZALOMIT IOAN (*1810 †1885), profesor de filozofie la Colegiul Sf. Sava în București, apoi la Facultatea de litere; director al Eforiei Școalelor, apoi membru în consiliul superior de instrucțiune și mult timp rectorul Universității din București. A publicat puțin; afară de teza de doctorat

despre Kant (1848), o traducere din *Charma Elemente de filozofie* (1854) și un discurs-raport despre starea instrucțiunii în țară (1862).

ZALTUHN — JELTUHN.

ZAMBEZ, fluviu în Africa de S., se varsă în canalul *Mozambic*; lung. 2.660 km.

ZAMCA, suburbie a orașului Suceava din Bucovina, unde se află biserici vechi, una din veacul al 14-lea și alta din al 16-lea. Valul din afara zidurilor a fost ridicat de soldații lui Sobieski în a 2-a expediție contra lui C. Cantemir (1691).

ZAMENHOF LUDOVIC (*1859 †1917), filolog polonez, creatorul limbii universale pe care a numit-o *esperanto* (1877).

ZAMFIRA, mănăstire de călugărițe, jud. Prahova. Aprăpă de satul cu același nume și de Ploiești. Zidită în 1857 de Mitropolitul Nifon.

ZAMFIRESCU DULIU (*1858

†1922), diplomat și scriitor român. A debutat prin articole, schițe și poezii în ziarul „România liberă” din București și în rev. „Literaturii” (1880); în 1882 a apărut primul său volum de poeme și nuvele intitulat: *Fără titlu*, puțin în urmă și un roman, care n'a avut succes: *În fața vieții* (1884). A urmat o tăcere de câțiva ani corespunzând cu primele sale funcțiuni în legățiunile noastre din diferite țări, a revenit la îndeletnicirile-i literare, publicând: *Alle orizonturi* (poezii, 1894), *Îmnuri păgâne* (1897), *Poezii nouă* (1899), *Nuvele romane* (1903); apoi a întreprins o serie de romane sociale, având, ca idee centrală, model pe Zola, în care își propune să înfățișeze transformările societății românești în epoca dintre 1870 — 1890, urmărind soarta unei familii: *Viața la țară* (1894), *Tânase Scatiu* (1896), *În războiu* (1897), *Îndreptări* (1900) și *Anna* (1916). Primit în Academia Română (1908), a citit ca discurs de recepțiune un studiu despre

Diliu Zamfirescu.

poporanismul în literatură (1909); a publicat apoi în Anale: *Mitrifă*, poem eroic (1910), *Metafizica cuvintelor* (1910), *Sufletul războaielor în trecut și în prezent* (1914). În anii din urmă, retrăgându-se din diplomație, s'a ocupat de politică, a fost deputat, ministru de externe și președinte al Camerei.

ZAMFIRESCU ILIE (1810†1862), comerciant român din București. A lucrat întâi în tovărășie cu Hagi-Tudorache, unchiul său, cu verii săi, apoi s'a instalat pe cont propriu (1853) și a avut unul din cele mai mari magazine de manufactură și galanterie și depozite importante de mărfuri aduse anual din Lipsca și alte orașe, din cari vindea pe credit multor negustori din diferite orașe ale țării. A fost membru fondator al capelei românești din Lipsca. A reparat, împreună cu un frate al său bancher în Viena, biserica Oțetari din București, împodobind-o și cu prețioase odorae. Cu cheltuiala lui s'a tipărit în 1851. Cartea de rugăciuni tradusă de paharnicul Lesviodox.

ZAMFIRESCU MIHAIL (*1839†1878), scriitor român. Colaborator la revistele din București pe la 1865—75. Op. pr. *Cntece și plângeri*, poezii, 1874.

ZAMOLXE (ZAMOLXIS și ZAMOKE) personaj legendar, întemeietorul religiei Getilor și Dacilor. După Herodot, ar fi trăit cam pe vremea expediției lui Dariu (513 a. Chr.) sau mai înainte. Divinitatea supremă era numită *Gebeletzis*, care a putut fi un fel de Jupiter, ori de Apollo, ori de Bacchus. Cu timpul poporul a considerat zeu pe însuși întemeietorul religiei. Cultul lui avea asemănare cu misterele dionisiace sau orifice și din ideile sau practicile acelea au rămas—după părerea lui H. Sanielevici—amintiri în credințele, povestirile și poeziile poporului nostru.

ZAMOSTEA, circumscripție comunală jud. Storojineț cu 2 sate (1929).

ZAMOYSKI IOAN SARIUS (*1541†1605), savant și om politic polon. El a stăruit pentru alegerea ca rege a lui Enric, ducele de Anjou, și a lui Ștefan Bathory, sub care a fost cancelar și a reorganizat administrația statului. A susținut apoi pe Sigismund, prinț suedez, care deveni rege în 1586. A purtat două războaie contra Turcilor (1595 și 1600). A întemeiat cu cheltuiala sa o academie la Zamose.

ZAMUȚA, munte jud. Prahova.

ZANARDELLI GIUSEPPE (*1829†1903), om politic italian. Ministru în mai multe rânduri și președinte de consiliu (1904—903).

ZANETTI IOAN sau **IOAN GIANET CLUCEBUL**, filozof grec, a publicat la Viena în 1787 în l. greacă și franceză un studiu asupra teoriei lui Ocellus (*Réputation du traité d'Ocellus*), dedicat lui Nicolae Mavrogheni, domnitorul Munteniei (— **VULGARIS**).

ZANGWILL ISRAEL (*1864†1926), scriitor englez. A publicat nuvele din mediul evreesc; a fost luptător pentru rezolvirea problemei evreiești.

ZANKOF DRAGAN (*ca. 1828†1911), om politic bulgar. Înainte de 1877 a trăit mai mult în Constantinopol, unde a fost ziarist, profesor, funcționar. A făcut în 1876 propagandă în streinătate contra Turcilor. După războiu, a avut mare rol în timpul prințului Alexandru, fiind ministru și președinte de consiliu; la un moment l-a combătut, a stat cțva timp la închisoare; acțiunea lui a contribuit la abdicarea lui Alexandru.

ZANNE ALEXANDRU (*1821†1880), inginer român. Părtaș la revoluția din 1848. Amic cu Bolintineanu, a colaborat cu el la traducerea *Mizera-bililor* lui V. Hugo (1862). A publicat opere de

specialitate (*Măsuri și greutateți*, 1880) și traduceri din *Sallustiu* și din *Cicerone*.

ZANNE IULIU (*1855...), inginer român. S'a ocupat și de literatură, publicind o colecție de *proverbe* în 10 volume.

ZANTE, insulă în Marea Ionică; aparține Greciei; 39.000 loc.; cap. *Zante*.

ZANZIBAR, insulă în Oc. Indian; 113.000 loc.; cap. *Zanzibar*, 35.000 loc.; sub protectoratul Angliei.

ZAPOLYA (sau **ZAPOLYA**) **IANOS** (IOAN) (*1487†1540), magnat ungar. El a reprimat războia lui Doja (1514); dar n'a ajutat pe regele Ludovic în luptele contra Turcilor. A fost proclamat și încoronat rege al Ungariei în 1526; dar contra lui s'a ridicat Ferdinand de Habsburg și, după mari lupte, a trebuit să renunțe și să se mulțumească a fi principe al Transilvaniei. În luptele acestea s'a amestecat și domnitorul Moldovei Petru Rareș (— acest cuv.), luind partea lui Zapolia.

ZAPOLYA (**ZAPOLYA**) **JANOS** ZS. (IOAN SIGISMUND) (*1540†1571), voevod al Transilvaniei, rege al Ungariei; fiul lui Ioan Z. și al *Isabelei* (— acest cuv.). După moartea tatălui său, Isabela, cu ajutorul lui Lăpușneanu, reușește să cucerească tronul, pe care îl poate menține numai cu prețul multor lupte și frământări. El a introdus în Transilvania protestantismul și libertatea religioasă; iar în justiție a introdus limba maghiară.

ZAPOROJENI, o grupă de Cazaci din Rusia, cari au jucat mare rol în războaiele din sec. xvi și xvii. Centrul lor fusese în niște insule din fl. Nipru. Au luptat în serviciul Poloniei contra Tătarilor și Turcilor, apoi s'au revoltat și au trecut în serviciul țarilor din Moscova. În Moldova au năvălit de multe ori. Au fost momente cind s'au luptat alături de Turci contra Rușilor. Adesea au trecut în țările românești pentru jafuri.

ZAPPA EVANGHELIE (*1800†1865) și **CONSTANTIN** (*1820†1892), agricultori și financiari greci, veri, stabiliți în România, au adunat averi mari, pe cari le-au lăsat, prin testament, pentru instituții culturale din Grecia. *Evanghelie* a donat un fond care a servit la întemeierea Academiei Române.

ZARA, provincie italiană pe țărmul Dalmației, anexată în 1920. Supraf. 113 km. p., 18.719 loc. În acest teritoriu este și orașul *Zara*, fost altădată capitala Dalmației.

ZARAND (sau **ZARAND**) ① munte în ținutul zis M. Apuseni în Transilvania, pe malul drept al Mureșului, cu vîrfuri în formă de conuri, unele cu ruine de cetăți, între cari *Cetatea Devei* pe un deal singularat. ② com. rur. jud. Arad, 3.168 loc.

ZAROJENI (sau **ZAROJANI**), com. rur. jud. Hotin, plasa Clisăuți; 2.654 loc. După legea 1929, sat circ. com. Clisăuți.

ZASTAVNA, fost jud. în *Bucovina*, înglobat în jud. Cernăuți (1925).

ZASTAVNA, com. urb. jud. Cernăuți, plasa Nistrului; 5.500 loc. 1 biserică ortodoxă, 1 catolică; șc. industr. inferioară, șc. prim. Stație c. f.

ZAUNER AD., filolog german. Profesor de limbi romane la Universitatea din Graz. A publicat o *gramatică istorică a limbilor romane*. Cunoaște limba română și recensează publicațiile noastre filologice. Membru corespondent al Academiei Române (1914).

ZAVORAL METODIU ABATE, scriitor ceh. Superior al mănăstirii Premonstratensilor din Strahov. Membru onor al Academiei Române (1919). În timpul marelui războiu a îngrijit, în spitalul ce conducea, pe Românii ardeleni, atunci a învățat românește și a luat măsuri ca analfabeții să învețe carte. A vizitat după războiu țara noastră de mai multe ori. A publicat opere de teologie dintre cari s'a tradus românește: *Caritatea creștină* (1916).

Zamfirescu Ilie.

M. Zamfirescu.

Zappa Evanghelie.

ZAVERA, nume dat de Români mișcării din 1821 pe care Grecii o numeau *Eleria*.

ZABALA ⊙ com. rur. jud. Trei-Scaune, plasa Covasna; 2.950 loc. Circumscripție com. cu 3 sate (1929). ⊙ circumscripție comunală jud. Putna cu 42 sate (1929).

ZABLAUȚI, circumscripție comunală jud. Putna, cu 12 sate (1929).

ZABRAUȚI, masiv muntos în jud. Bacău.

ZABRAUȚUL, prâu în jud. Tutova.

ZABRICENI, circumscripție comunală jud. Bălți cu 30 sate (1929).

ZĂGĂNESCU PAVEL (*1815†1896), colonel român. Era locotenent de pompieri în 1848; în această calitate a luat parte la lupta cu Turcii din Dealul-Spirei (13 Septembrie). Retrăgându-se din armată, a fost prefect al poliției Capitalei (1868), senator, etc.

ZĂGUJENI, stație c. f. jud. Severin linia București—Timișoara.

ZĂICANI, com. rur. jud. Bălți, plasa Râșcani; 4.610 loc. După legea 1929, sat circ. com. Râșcani.

ZĂNEȘTI, com. rur. jud. Neamț, plasa Bistrița; 2.493 loc. După legea 1929, sat circ. com. Zănești.

ZĂNOAGA, munte jud. Buzău.

ZĂPODENI (sau **ZEPODENI**), com. rur. jud. Vaslui, plasa Peneș-Curcanul; 2.400 loc. Circ. com. cu 13 sate (1929).

ZĂRNEȘTI (sau **ZIRNEȘTI**) ⊙ com. rur. jud. Brașov, plasa Zărnești; 4.466 loc. Stație c. f. ⊙ Circ. com. jud. Argeș cu 24 sate (1929).

ZĂTRENI, circumscripție comunală jud. Vâlcea cu 36 sate (1929).

ZĂVIDENI, stație c. f. jud. Vâlcea, linia Piatra-Olt—Râmnicul-Vilci—Sibiu.

ZĂVOAIA, com. rur. jud. Brăila, plasa Ianca; 2.177 loc. După legea 1929, sat circ. com. Înșurăței.

ZEEBRUGGE, port la Marea Nordului al orașului Bruges (Belgia), legat printr-un canal.

ZEFKARI ALEXANDRU (*1830†...), general român. A luat parte la războiul independentei.

ZEFLEMEAUA, ziar umoristic, a apărut în București între 1901—1904 sub direcția lui *George Rănești*.

ZEGA BRISTU (†1908), celtic, luptător naționalist macedonean.

ZEITUN (sau **ZEITUM**), numele turcesc al orașului *Lamia* din Grecia, așezat la gulfu cu același nume în fața insulei Eubeea; 13.000 loc.

ZELETIN, riu, afl. al Brladului. Udă jud. Tecuci; se unește cu Berheciul.

ZEMLUN (= **SEMLIN**), oraș în Iugoslavia (prov. Croația); 17.000 loc.

ZEND-AVESTA, colecțiune de cărți sfinte atribuite lui Zoroastru.

ZENOBI, regina Palmirei, soția și urmașa regelui Odenat (267 p. Chr.), a cucerit Siria (272) și a dobândit mare glorie, luând titlul de *împărăteasă a Orientului*. A fost însă învinsă, luată prizonieră și adusă la Roma de Aurelian în 273. Înălțarea și căderea ei au ajuns proverbiale.

ZENOBI EPISCOPUL, martir prăznuit de biserică ortodoxă la 30 Octombrie. A fost episcop al Egeilor, pe timpul lui Dioclețian. A fost chinuit împreună cu sora sa *Zenobia* și tăiați cu sabia.

ZENON DIN KITION (*ca. 340 fca. 264 a. Chr.), filozof grec, fondatorul stoicismului.

ZENTA, oraș în Iugoslavia pe Tisa; 30.000 loc.

ZERIND, com. rur. jud. Arad, plasa Chișinău; 2.130 loc.

ZERLENDI CRISTOFI (*1844...), bancher român, grec de origine. A avut o bancă importantă în București, întemeiată de tatăl său; a fost consilier comunal, senator; a donat comunei un mare imobil în care s'a instalat un spital ce-i poartă numele.

ZERMATT, oraș în Elveția (cant. *Vaudis*), st. climatică; 1.620 m. altitudine.

ZETEA, circumscripție comunală jud. Odorheiu cu 2 sate (1929).

ZEUSS IOHANN KASPAR (*1806†1856), istoric și filolog german. Dintre scrierile lui ne interesează în special: *Die Deutschen und ihre Nachbarn*, 1837.

ZEVS (ZEUS), zeu în mitologia greacă, echivalent cu Jupiter; — acest cuv.

ZEUXIS (*ca. 464 fca. 398 a. Chr.), pictor grec vestit în antichitate.

ZGHIABUL, schit, jud. Vâlcea lângă satul Cacova; rezidit de Mateiu Logofătul în 1640 pe urmele unor vechi clădiri. Tradiția locală îl atribuie lui Radu Negru.

ZGURITA, com. rur. jud. Soroca, plasa Bădiceni; 2.864 loc. Țîrg săptămînal. După legea 1929, sat circ. com. Bădiceni.

ZIARUL CALĂTORILOR ȘI AL ÎNTÎMPĂRILOR DE PE MARE ȘI USCAT, a apărut în București în 1897 în editura ziarului *Universul*; apare și azi cu titlul modificat: *Ziarul științelor și căldurilor*.

ZICHY MIHALY (*1827†1906), pictor ungur. A lucrat în Viena, în Paris; a fost la Petersburg pictor al curții imperiale. Cele mai de seamă opere sînt: *Coborîrea lui Isus de pe cruce*, *Durerea mamei* și compoziții alegorice. A ilustrat operele poetilor unguri.

ZIDARI, circumscripție comunală în jud. Rîmnicu-Sărat cu 16 sate (1929).

ZILOT ROMÂNUL (= Român zelos), numele literar al unui autor român a cărui identitate nu s'a putut stabili. Scrierile lui, rămase în manuscris s'au tipărit de Hasdeu și de Tocilescu. Sînt cronici în proză și în versuri despre evenimente din Tara-Românească între 1800 și 1848.

ZIMBRU, com. rur. jud. Arad, plasa Hălmașiu; 1873 loc. Mine de fier.

ZIMBRUL, ziar politic, întemeiat în Iași la 3 Iulie 1850 sub direcția lui *A. Fotino*, a apărut, pînă în 1858, cînd a fuzionat cu *Vulturul*, numindu-se *Zimbru și Vulturul*, iar în 1859 a fuzionat cu *Steaua Dunării*, numindu-se *Steaua Dunării, Zimbru și Vulturul*. A continuat, cu întreruperi, pînă în 1884. Redactorii principali au fost: *Teodor Codrescu*, *D. Gusti*, *V. Alexandrescu-Urechia*, *Grigore Mălinescu*, *Iancu Codrescu*, etc.

ZIMNICEA, com. urbană jud. Teleorman, plasa Zimnicea; 8.225 loc. Stație c. f. finele liniei Roșiori—Zimnicea. În timpul marelui războiu a trecut pe aici Dunărea armata lui Mackensen (23 Noembrie 1916) și la 24 orașul a fost ocupat de Germani.

ZINKEISEN IOHANN WILHELM (*1803†1863), istoric german. A fost profesor la Dresda, München, Leipzig. Dintre operele lui ne interesează *Istoria imperiului otoman* (1840—1863), în care, firește, e vorba și de statele românești.

ZISKA IOAN (*ca. 1360†1424), general husit. Ca să răzbune moartea lui Huss, s'a revoltat contra împăratului Sigismund și l-a obligat să-l recunoască de vice-rege al Boemiei.

ZIZIN (ung. **ZATZON**), stațiune balneară jud. Brașov; 1.298 loc. (1919).

ZIMBREASCA, com. rur. jud. Teleorman, plasa Balaci; 2.463 loc. După legea 1929, sat circ. com. Ciolănești-din-Deal.

ZLATNA, com. rur. jud. Alba, plasa Ighiu; 4.017 loc. stație c. f. Mine de aur, argint, cupru, plumb, pirită.

ZMEICA, baltă jud. Tulcea.

ZNAGOV = **ENAGOV**

ZOGU I AHMED (*1894), prinț (1925) apoi rege al Albaniei (1928).

ZOIL (sec. iv a. Chr.), critic grec al epoeilor omerice, deveni tipul *criticului invidios*. Personaj din „*Fintna Blanduziei*” a lui Alecsandri cu caracterul acesta.

ZOLA EMIL (*1840†1902), romancier francez. Reprezentantul de frunte al naturalismului. A publicat o serie de romane cari constituiesc „istoria unei familii în timpul imperiului al doilea”, familie care are ramificații în toate straturile sociale, astfel că

Emil Zola.

ZAV-
ZOL

găsește prilejul să înfățișeze întreaga societate a Franței în epoca 1850—1870. Titlul general este *Les Rougon-Macquart* și primul roman este *L'Assomoir*, ultimul *Docteur Pascal*, în care expune teoria eredității. Altă serie o formează: *Les trois villes: Lourdes, Rome, Paris*. În epoca luptelor politice provocate de chestiunea Dreyfus, s'a amestecat și el prin faimosul articol *J'accuse!* și a contribuit, în mare parte, la revizuirea procesului. Trad. rom. foarte numeroase: unele opere trad. de mai mulți, multe cu titlul schimbat. Cităm: *Visul* (Le rêve) (de Al. Iacobescu, de Mateiu Gheorghiu, 1916); *Germinal* (de I. Gentilis, 1897, de Thermidor, 1917); *Amor fanatic* (Conquête de Plassans) (de C. A. Ghica, 1919); *Greșala abateului Mouret* (de I. Gr. Periețanu, 1920, de I. Pas); *Nana* (de B. Marian, 1921, de O. Grozea); *Bestia umană* (de anonim, 1905, de I. Pas); *Din viața Parisului* (Le ventre de Paris) (de Era); „*La fericirea femeilor*” (de I. Pas); *Fecunditate* (de Th. Eucharis); *Doctorul Pascal* (de Al. Popovici); *Prăbușirea* (La débacle) (de G. B. Rares); *Dragoste și decădere* (Spovedania lui Claude) (de C. A. Ghica, 1915); *Pentru o noapte de iubire* (de Caton Theodorian, de C. Stăjerel, de Ana Maria Botez, de un anonim în „Românul”, 1886); *Nantis* (de anonim în „Tribuna poporului”, 1903, de N. Baboianu, 1909, de C. A. Ghica în bibl. „Lectura”); *Otrava* (de Al. Iacobescu); *Munca* (de Delafraș); *Atacul morii* (de H. Lecca Bibl. p. toți); *Revărsarea* (de Iosif Nădejde, Bibl. „Minerva”); *Adevărul* (de I. Pas); *Dorința unei moarte* (de C. A. Ghica, 1926); *Tereza Raquin* (de G. Iorga, 1910); *Stinge* (de A. Luca, 1908); *Madeleine Ferat* (de Al. Iacobescu, de C. A. Ghica).

ZOLLVEREIN, unire vamală stabilită (1819—28) între diferitele state ale Germaniei sub auspiciile Prusiei și care a ajutat la formarea uniunii politice și s'a menținut și după 1871.

ZONARAS IOAN (sec. XII), istoric bizantin. A scris o istorie universală mergind până la anul 1118.

ZORILLA Y MORAL-JOSE (*1817 †1893), poet spaniol. A scris poezii și drame.

ZORLENI, com. rur. jud. Tutova, plasa Banca; 2.158 loc. După legea 1929, sat circ. com. Regele Ferdinand I. Moșia a aparținut Reginei Elisabeta a Greciei, în 1930 a fost cumpărată de Stat. Aci e orfelinatul „Regele Ferdinand”.

ZORLENTUL-MARE, com. rur. jud. Caraș plasa Reșița; 2.582 loc.

ZOROASTRU sau **ZARATUSTRA**, personaj

legendar, care ar fi murit pe la 563 a. Chr. Se socotește propagatorul religiei zise *mazdeism*.

ZOROBABEL, personaj din Vechiul Testament, restauratorul statului iudeu după captivitatea din Babilon.

ZOTA IOAN (*1840 †1896), om politic român în Bucovina.

ZOTTA SEVER (*1870) arhivist român. Director al Arhivelor Statului din Iași; membru corespondent al Academiei Române (1910). A publicat rezultatul cercetărilor sale în legătură cu biografia lui Andronache Donici (1915), V. Alecsandri (1921), etc.

ZRINYI MIKLOS (NICOLAE) CONTE (*1508 †1566), general ungur. A pierit într-o luptă cu Turcii, pentru apărarea cetății Sziget, asediată de sultanul Soliman.

ZRINYI MIKLOS (NICOLAE) (*1620 †1664), poet ungur, fost ban al Croației. Între operele sale e o poemă eroică *Sziget veszedelm* (Obsidio Szigetiana), în care cîntă faptele străbunului său.

ZUBREȘTI, com. rur. jud. Orhei, plasa Bravicea; 3.050 loc.

ZSIGA NICOLAE (*1790 †1870), filantrop român.

ZUIDERSEE, golf al Mării Nordului în Olanda.

ZULUȘI, popor din sudul Africei în ținutul zis *Zululand*. În lupta trupelor engleze cu ei a pierit Prințul Louis Napoleon, fiul lui Napoleon III.

ZÜRICH, canton din Elveția, 1.729 (km. p., 538.602 loc. Capit. ala *Zürich* pe lacul cu același nume, 201.350 loc.

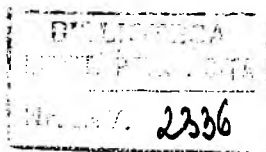
ZVINEACE, circumscripție comunală jud. Cernăuți cu 5 sate (1929).

ZWEIG ȘTEFAN (*1881), scriitor german. A publicat poezii lirice, drame, etc. Trad. rom. de B. Madeleine: *Amok*, *Leporella*; de F. Aderca: *Adorație*, 1925; de A. Luca: *Lupta pentru polul Sud*; de Ioachim Botez: *Ochii fratelui veșnic*; de S. Paul: *24 ore din viața unei femei*, *Simfuri rătăcite*, 1929; de Sarina Cassvan-Pas: *Scrisoarea unei necunoscută*; de E. Marghita: *Spaima*, 1928.

ZWINGLI ULRICH (*1484 †1531), reformator religios în Elveția. Doctrina sa, anti-catolică; diferă de a lui Luther și de a lui Calvin, dar, după ce muri (într-o luptă) amicii săi se uniră unii cu partizanii lui Luther, alții cu ai lui Calvin

Zulus.

CUPRINSUL TABELELOR ȘI PLANȘELOR

LA

DICTIONARUL ISTORIC ȘI GEOGRAFIC

T A B E L E

LXXXII	Județele României pag.	1843
LXXXIII	Recensământul populației din 1930 pag.	1847

P L A N Ș E

XIV	Harta	Africei
XV	"	Americeii de Nord
XVI	"	Americeii de Sud
XVII	"	Asiei
XVIII	"	Australiei
XIX	"	Europei
XX-XXI	"	Evoluțiunea teritorială politică a țărilor românești
XXII	"	Fizică a României
XXIII	"	României cu împărțirea ad-tivă. și căile de comunicație.